Y

Bibl Sanctaidd:

SEF

YR HEN

DESTAMENT

A'R

NEWYDD,

â

NODAU YSGRYTHUROL ar ymyl y Ddalen, wrth y rhai y gwelir mai'r YSGRYTHUR yw'r DEONGLYDD cywiraf o'r YSGRYTHUR.

2 Tim. III. 16, 17.

Yr holl Ysgrythur sydd wedi ei rhoddi gan ysprydoliaeth Dduw, ac sydd fuddiol i athrawiaethu, i argyoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder: Fel y bydde dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda.

TREFECCA:
ARGRAPHWYD, dros y Parchedig GYHOEDDWYR, P. WILLIAMS, a D. JONES.
M,DCC,XC.

BRITISH MUSEUM

LLYTHYR y CYHOEDDWYR at y Darllenydd.

YM myſg holl fendithion y bywyd hwn, nid oes dim a gyſſura ein heneidiau, a gyfarwydda ein meddyliau, ac a nertha ein calonnau, yn gyffelyb i athrawiaeth yr Yſgrythyrau. *Col.* i. 5. 2 *Pedr* i. 19. *Sal.* cxix. 5 54. Y mae pregethiad gair y gwirionedd yn dryſor mwy gwerthfawr nâ holl gyfoeth y byd! Canys y mae'n fuddiol, nid yn unig i'n hyfforddi ar ein pererindod yn y bywyd trangcedig yma, eithr hefyd i'n cyfarwyddo a'n cymhwyſo i'r bywyd tragywyddol yn y nefoedd. Y ſawl a chwennychant ddoethineb ddynol a ymfoddlonant ar yſgrifenadau dynol, ond y rhai a ddymunant fod yn ddoeth i iachawdwriaeth, chwiliant yr Yſgrythyrau, a gwrandawent yr Oraclau bywiol. *Ioan* v 39. *Act.* vii. 38.

Nid cyfarwyddo at ryw fan o'r Yſgrythur lle y crybwyllir am bethau o'r un yſtyr i gynnorthwyo'r côf, a goleuo'r deall, yw prif ddiben y Nodau cyfeiriol yma ar ymyl y ddalen, eithr i roddi i'r darllenydd ryw addyſg yſprydol. Y mae *John Cann* weithiau, wrth goffau Yſgrythyrau ſy'n ſon am addewidion, yn nodi rhai ſy'n cyhoeddi bygythion, gan fod dynion yn gwyro o ffordd yr Addewid; neu yn rhoddi hanes am ddygn drallod plant yr addewid, i ddangos nad yw teymas ein HARGLWYDD o'r byd hwn! Pan ſonir am ddiwygiad, cawn Yſgrythur, yſgatfydd, yn crybwyll am wrthgiliad anfad, fel y gwelom anwadalwch dyn. Ac weithiau lle y traethir am y blinderau chwerwaf, cawn Yſgrythur ar ymyl y ddalen, yn addaw'r waredigaeth hynottaf, fel y cofiom ffyddlondeb DUW! Felly lle y coffeir am ofal dynion rhag bwytta dim niweidiol, megis meibion y Prophwydi â'r bresych gwylltion, fe'n rhybuddir trwy deſtyn perthynaſol, i ymogelyd rhag gau athrawon. Ac y mae'r nôd weithiau yn wrthddywediad i'r Teſtun, ſef, o ran yr oruchwiliaeth, etto yn cyd gordio o ran yr arfaeth. Trwy'r cwbl dyſgwn, mai prif amcan DUW yn rhoddi ei *Air*, a diben ei weiſion wrth drin y *Gair*, yw datguddio tragywyddol gariad DUW i blant dynion: Diogelwch Eglwys CRIST; dinyſtr ei elynion, diwedd amſer, a dedwyddol ymwared yr holl ffyddloniaid, a'u llawenydd diddarfod yn y Nef. Gan hynny, Gwrando, Darllain, chwilia'r *Gair*, ac ymbortha arno, fel y ceffych afael ar fendigaid obaith y bywyd tragywyddol a roddwyd i ni yn ein HARGLWYDD IESU GRIST. Amen.

Enwau a Threfn Llyfrau'r HEN DESTAMENT, a rhifedi Pennodau pob Llyfr.

GENESIS	*Pen.* 50	Pregethwr	*Pen.* 12
Ecſodus	40	Caniad Salomon	8
Leſticus	27	Eſaia	66
Numeri	36	Jeremia	52
Deuteronomium	34	Galarnad Jeremia	5
Joſua	24	Ezeciel	48
Barnwyr	21	Daniel	12
Ruth	4	Hoſea	14
I. Samuel	31	Joel	3
II. Samuel	24	Amos	9
I. Brenhinoedd	22	Obadia	1
II. Brenhinoedd	25	Jona	4
I. Cronicl	29	Mica	7
II. Cronicl	36	Nahum	3
Ezra	10	Habacuc	3
Nehemia	13	Sephania	3
Eſter	10	Haggai	2
Job	42	Zecaria	14
Salmau	150	Malaci	4
Diarhebion	31		

Trefn holl Lyfrau'r HEN DESTAMENT o ran yr Amſer y'ſgrifenwyd hwynt.

GENESIS	*Cyn Criſt* 4004	Jona	*Cyn Criſt* 808
Job		Hoſea	808
Ecſodus	1491	Joel	808
Leſticus	1490	Amos	808
Numeri	1490	Eſaia	808
Deuteronomium	1451	Mica	758
Joſua	1451	Nahum	713
Barnwyr	1443	Habacuc	629
Ruth	1312	Zephania	629
I. Samuel	1165	Jeremia	629
II. Samuel. I. Cronicl	1055	Galarnad Jeremia	
Salmau		Obadia	588
I. Brenhinoedd, pen. i,---xi.	1015	Daniel	606
II. Cron. pen. i,---ix.		Ezeciel	595
Caniadau Salomon	1013	Haggai	520
Diarhebion	1000	Zecaria	520
Pregethwr	975	Eſter	463
Y relyw o'r I. Bren. xii.--- II. Cronicl x.---	974	Ezra	457
		Nehemia	444
II. Brenhinoedd	897	Malaci	416

N. B. Y mae rhai o'r Dyſgedigion yn amrywio rhai Blynyddau oddi wrth y Rhif-reſhon; ond pwy ſydd gywiraf y mae'n anhawdd iawn dywedyd.

*** *Mewn perthynas i Enwau a Threfn Llyfrau'r* Teſtament Newydd, *gwel Gefn y Titl drwnnw.*

Llyfr Cyntaf *MOSES*, yr Hwn a elwir

GENESIS.

Y CYNHWYSIAD.

Y Gair GENESIS *yn y Iaith* Roeg *y'n arwyddo* cenhedliad, *neu* ddechreuad. *Yndda y rhoir hanes dechreuad pob peth. Yn dechreu cyd a chreadigaeth y Byd, ac yn arweddu an farwolaeth* Joseph; *yn cynnwys ynghylch yſbaid* 2400 *o flynyddoedd.*

Cyn Geni Crift 4004.

PENNOD I.

a Ioan i. 1. b Sal. 33. 6. lun Duw. 29 Lluniaeth ac ymborth.

1 *Creadigaeth nef a daear.* 26 *dyn ar*

a 89 11. 12. a 102. 25. a 136. 5. a 140. 6. Eſa. 44. 24. Jer. 10. 12. a 51. 15. Zec. 12. 1. Act. 14. 15. a 17. 24. Heb. 11. 3.

IN *b* y dechreuad y creodd *c* Duw y nefoedd a'r ddaear.

2 A'r ddaear oedd afluniaidd a gwag; a thywyllwch *oedd* ar wyneb y dyfnder, ac *d* Yſpryd Duw yn ymſymmud ar wyneb y dyfroedd.

c 1 Ioan 5. 7. Diar. 16. 4. Col. 1. 16, 17. d Job 26. 13. 1 Tim. 6. 16. e Sal. 33. 6, 9. 2 Cor. 4. 6. † Heb. *o rhwng y.* *2 Pedr 3. 5. f Job 37. 18. Sal. 136. 5. Jer. 10. 12. a 51. 15. g Sal. 148. 4. b Job 26. 10. a 38. 8. Sal. 33. 7. a 104. 9. a 136. 6. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22. i Diar. 8. 29. k Luc. 5. 44. l Deut. 4. 19. Sal. 74. 16. a 136. 7. † Heb. *a rhwng y.* ‡ Heb. *yn rhoi i'r.* m Job 38. 7. Sal. 8. 3. n Jer. 31. 35. o Sal. 104. 25, 26. p Diar. 8. 30, 31.

3 A *e* Duw a ddywedodd, Bydded goluni, a goleuni a fu.

4 A Duw a welodd y goleuni mai da *oedd*; a Duw a wahanodd rhwng y goluni † a'r tywyllwch.

5 A Duw a alwodd y goleuni yn Ddydd, a'r tywyllwch a alwodd efe yn Nos: a'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y dydd cyntaf.

6 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, *f* Bydded ffurfafen ynghanol y dyfroedd, a bydded hi yn gwahanu rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd.

7 A Duw a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd oddi tan y ffurfafen, a'r dyfroedd *g* oddi ar y ffurfafen: ac felly y bu.

8 A'r ffurfafen a alwodd Duw yn Nefoedd: a'r hwyr a fu, a'r bore a fu, yr ail dydd.

9 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, *h* Caſgler y dyfroedd oddi tan y nefoedd i'r *i* un lle, ac ymddangoſed y ſych-dir: ac felly y bu.

10 A'r * ſych-dir a alwodd Duw yn Ddaear, a chaſgliad y dyfroedd a alwodd efe yn Foroedd: a Duw a welodd mai da *oedd*.

11 A Duw a ddywedodd, Esined y ddaear egin, *ſef* llyſiau yn hadu had, a phrennau ffrwythlawn yn dwyn ffrwyth, wrth eu rhywogaeth, y rhai *y mae* eu had ynddynt ar y ddaear: ac felly y bu.

12 A'r ddaear a ddug egin, *ſef* llyſiau yn hadu had wrth eu *k* rhywogaeth, a phrennau yn dwyn ffrwyth, y rhai *y mae* eu had ynddynt wrth eu rhywogaeth: a Duw a welodd mai da *oedd*.

13 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y trydydd dydd.

14 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Bydded *l* goleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i wahanu rhwng y dydd † a'r nos; a bydded yn arwyddion, ac yn dymhorau, ac yn ddyddiau, a blynyddoedd.

15 A bydded yn oleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i oleuo ar y ddaear: ac felly y bu.

16 A Duw a wnaeth ddau oleuad mawrion; y goleuad mwyaf ‡ i lywodraethu'r dydd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu'r nos: *m* a'r ſer *hefyd a wnaeth efe.*

17 Ac yn ffurfafen y nefoedd y rhoddes Duw hwynt, i oleuo ar y ddaear;

18 Ac *n* i lywodraethu'r dydd a'r nos, ac i wahanu rhwng y goleuni a'r tywyllwch: a gwelodd Duw mai da *oedd*.

19 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y pedwerydd dydd.

20 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Heigied y dyfroedd ymlufgiaid byw, ac eheded ehediaid uwch y ddaear, yn wyneb ffurfafen y nefoedd.

21 A *o* Duw a greodd forfeilch mawrion, a phob ymlufgiad byw, y rhai a heigiodd y dyfroedd yn eu rhywogaeth, a phob ehediad adgellog yn ei rywogaeth: *p* a gwelodd Duw mai da *oedd*.

22 A Duw a'u bendigodd hwynt, gan ddywedyd, *q* Ffrwythwch, ac amlhewch, a llenwch y dyfroedd yn y moroedd, a lluoſoged yr ehediaid ar y ddaear.

23 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y pummed dydd.

24 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, Dyged y ddaear *bob* peth byw wrth ei rywogaeth, yr anifail, a'r ymlufgiad, a bwyſtfil y ddaear wrth ei rywogaeth: ac felly y bu.

25 A Duw a wnaeth fwyſtfil y ddaear wrth ei rywogaeth, a'r anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymlufgiad y ddaear wrth ei rywogaeth: a gwelodd Duw mai da *oedd*.

26 ¶ Duw hefyd a ddywedodd, *r* Gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain: ac *s* arglwyddiaethant ar byſg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar yr anifail, ac ar yr holl ddaear, ac ar bob ymlufgiad a ymlufgo ar y ddaear.

27 Felly Duw *t* a greodd y dyn ar ei ddelw ei hun, ar ddelw Duw y creodd efe ef: *u* yn wryw ac yn fenyw y creodd efe hwynt.

28 Duw hefyd a'u bendigodd hwynt, a Duw a ddywedodd wrthynt, *x* Ffrwythwch, ac amlhewch, a llenwch y ddaear, a daroſtyngwch hi, ac arglwyddiaethwch ar byſg y môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac ar bob peth byw a † ymſymmudo ar y ddaear.

29 ¶ A Duw a ddywedodd, Wele, mi a roddais i chwi bob llyſieuyn hadu yhad, yr hwn *ſydd* ar wyneb yr holl ddaear, a phob pren yr hwn *y mae* ynddo ffrwyth pren yn hadu had, *z* i fod yn fwyd i chwi.

30 Hefyd i bob bwyſtfil y ddaear, ac i bob ehediad y nefoedd, ac i *a* bob *peth* a ymſymmudo ar y ddaear yr hwn *y mae* † einioes ynddo, *y ydd* i pob llyſieuyn gwyrdd yn fwyd: ac felly y bu.

31 A gwelodd Duw yr hyn oll a wnaethai, ac wele *b* da iawn *ydoedd*; felly yr hwyr a fu, a'r bore a fu, y chweched dydd.

q Pen. 8. 17. a 9. 1. Diar. 10. 22. Sal. 128. 3. r Pen. 5. 1. a 9. 6. 1 Cor. 11. 7. Eph. 4. 24. Col. 3. 10. s Sal. 8. 6. t Job 35. 10. Sal. 149. 2. u Mal. 2. 15. Mat. 19. 4. Marc 10. 6. x Pen. 9. 1. † Heb. *ymlufgo.* y Eſa. 55. 10. z Pen. 9. 3. Sal. 104. 14, 15. a Sal. 145. 15. † Heb. *eneid byw.* b Preg. 3. 11. Galar. 3. 38.

PENNOD II.

1 *Y dydd Sabbath.* 8 *Plannu gardd Eden.* 17 *Y pren gwybodaeth.* 21 *Gwneuthur gwraig, ac ordeinio Priodas.*

FElly y gorphenwyd y nefoedd a'r ddaear, *a* a'u holl lu hwynt.

a Sal. 33. 6. b Ecſ. 20. 11. a 31. 17. Deut. 4. 32. Heb. 4. 4. c Neh. 9. 14. Eſa. 58. 13. ‡ Neu, *i weithredu.* d Sal. 90. 1. 2. e Job 38. 28. f Eſa. 64. 8. 1 Cor. 15. 47. Rhuf. 9. 20. † Heb. *ſwth.* g 1 Cor. 15. 45. h Pen. 4. 16. a 13. 10. 2 Bren. 19. 12. Ezec. 27. 23.

2 *b* Ac ar y ſeithfed dydd y gorphenodd Duw ei waith, yr hwn *a* wnaethai efe, ac a orphwyſodd ar y ſeithfed dydd oddi wrth *ei* holl waith, yr hwn a wnaethai efe.

3 A Duw a fendigodd *c* y ſeithfed dydd, ac a'i ſancteiddiodd ef: o blegid ynddo y gorphwyſaſai oddi wrth ei holl waith, yr hwn a greaſai Duw ‡ i'w wneuthur.

4 ¶ Dyma *d* genhedlaethau'r nefoedd a'r ddaear, pan grewyd hwynt. yn y dydd y gwnaeth yr Arglwydd Dduw ddaear a nefoedd:

5 A phob planhigyn y maes cyn ei fod yn y ddaear, a phob llyſieuyn y maes cyn tarddu allan: o blegid ni pharaſai yr Arglwydd Dduw wlawio *e* ar y ddaear, ac nid *ydoedd* dyn i lafurio'r ddaear.

6 Ond tarth a eſgynodd o'r ddaear, ac a ddyfrhaodd holl wyneb y ddaear.

7 A'r Arglwydd Dduw a luniaſai y dyn *f* o † bridd y ddaear, ac a anadlaſai yn ei ffroenau ef anadl einioes: *g* a'r dyn a aeth yn enaid byw.

8 ¶ Hefyd yr Arglwydd Dduw a blannodd *ardd* yn *h* Eden o du'r dwyrain, ac a oſododd yno y dyn a luniaſai efe.

Pen. I. *Adn.* 3.] Y peth cyntaf yn y Greadigaeth yw goleuni, felly rhaid goleuo'r dyall cyn newid y galon; Pwy ond y dall, na charai'r goleuni? *Adn.* 10. Nid Môr—ond *Moroedd*, o blegid, yn ol yr Hebraeg, môr yw pob llyn, megis *Tiberias*, *Geneſaret*, &c.

i Dat. 22. 1. Sal. 46. 4.
‡ *pen pedair afon.*
† Heb. *Cush.*
‡ *Tu a'r Dwyrain.*
k Pen. 10. 11.
l Sal. 128. 2. Eph. 4. 28.
m 1 Sam. 15. 32.
n Deut. 29. 29.
o Iago 1. 15.
p Ruth 3. 1.
1 Pedr 3. 7.
† *gymorth.*
‡ Heb. *megis ger ei fron ef.*
q Pen. 6. 20.
r Phil. 2. 8. Sal. 17. 15. Ioan 12. 24.
s Heb. 2. 11.
† Heb. *adeiladodd*
t Diar. 18. 22.
u Eph. 5. 30. 32.
x 1 Cor. 11. 8.
y Mat. 19. 3. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31. Sal. 45. 10.
w Mat. 10. 16. 2 Cor. 11. 3. Sal. 58. 4.
a Preg. 4. 10.
c Pen. 2. 16.
‖ Neu, *am.*
d Pen. 2. 17.
e 2 Cor. 11. 3.
f Ioan 8. 44.
g Adn. 7. Act. 26. 18.
h 1 Ioan 2. 16.
‖ Neu, *dymunol.*
i 1 Tim. 2. 14.

9 A gwnaeth yr Arglwydd Duw i bob pren dymunol i'r golwg, a daionus yn fwyd, ac i bren y bywyd ynghanol yr ardd, ac i bren gwybodaeth da a drwg, dyfu allan o'r ddaear.

10 *i* Ac afon a aeth allan o Eden i ddyfrhau'r ardd, ac oddi yno hi a rannwyd, ac a aeth yn bedwar ‡ pen.

11 Enw'r gyntaf *yw* Pifon: hon fydd yn amgylchu holl wlad Hafila, lle *y mae'r* aur.

12 Ac aur y wlad honno fydd dda: yno *mae* Bdeliwm a'r maen Onics.

13 Ac enw'r ail afon *yw* Gihon: honno fydd yn amgylchu holl wlad † Ethiopia.

14 Ac enw'r drydedd afon *yw* Hidecel: honno fydd yn myned ‡ o du'r dwyrain i *k* Affyria: a'r bedwaredd afon *yw* Euphrates.

15 A'r Arglwydd Dduw a gymmerodd y dyn, ac a'i gosododd ef yng ardd Eden, i'w *l* llafurio ac i'w chadw hi.

16 A'r Arglwydd Dduw a *m* orchymynodd i'r dyn, gan ddywedyd, O bob pren o'r ardd gan fwytta y gelli fwytta:

17 Ond o bren *n* gwybodaeth da a drwg, na fwytta o hono; o blegid yn y dydd y bwyttai o hono, gan farw y byddi *o* farw.

18 ¶ Hefyd yr Arglwydd Dduw a ddywedodd, Nid *p* da bod y dyn ei hunan; gwnaf iddo † ymgeledd ‡ cymmwys iddo.

19 A'r Arglwydd Dduw a luniodd o'r ddaear holl fwyftfilod y maes, a holl ehediaid y nefoedd, ac *q* a'u dygodd at Adda, i weled pa enw a roddai efe iddynt hwy: a pha fodd bynnag yr enwodd y dyn bob peth byw, hynny *fu* ei enw ef.

20 Ac Adda a enwodd enwau ar yr holl anifeiliaid, ac ar chediaid y nefoedd, ac ar holl fwyftfilod y maes: ond ni chafodd efe i Adda ymgeledd cymmwys iddo.

21 A'r Arglwydd Dduw a wnaeth i *r* drwm-gwsg fyrthio ar Adda, ac efe a gyfgodd: ac efe a gymmerodd un o'i *s* afennau ef, ac a gaeodd gig yn ei lle hi.

22 A'r Arglwydd Dduw a † wnaeth yr afen a gymmerafai efe o'r dyn, *t* yn wraig, ac a'i dug *bi* at y dyn.

23 Ac Adda a ddywedodd, Hon weithian *fydd* afgwrn o'm *u* hefgyrn i, a chnawd o'm cnawd i: hon a elwir gwraig, o blegid o *v*r y *x* cymmerwyd hi.

24 *y* O herwydd hyn yr ymedy gwr a'i dad, ac a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig: a hwy a fyddant yn un cnawd.

25 Ac yr oeddynt ill dau yn noethion, Adda a'i wraig, ac nid oedd arnynt gywilydd.

P E N. III.

1 *Y Sarph yn budo Efa.* 6 *Cwymp dyn.* 9 *Addaw yr Hâd.* 16 *Cofpedigaeth dyn.* 22 *Ai fyrw o Baradwys.*

A'R farph oedd *a* gyfrwyfach nâ holl fwyftfilod y maes, y rhai a wnaeth-ai'r Arglwydd Dduw; a hi a ddywedodd wrth *b* y wraig, *c* Ai diau ddywedyd *d* Dduw, Ni chewch chwi fwytta o bob pren o'r ardd?

2 A'r wraig a ddywedodd wrth y farph, ‖ O ffrwyth prennau'r ardd y cawn ni fwytta:

3 Ond am ffrwyth y pren *fydd* ynghanol yr ardd, Duw a ddywedodd, *d* Na fwyttewch o hono, ac na chyffyrddwch ag ef, rhag eich marw.

4 *e* A'r farph a ddywedodd wrth y wraig, *f* Ni byddwch feirw ddim.

5 Canys gwybod y mae Duw, mai yn y dydd y bwyttaoch o hono ef, yr *g* agorir eich llygaid, ac y byddwch megis duwiau, yn gwybod da a drwg.

6 A phan *h* welodd y wraig mai da oedd *ffrwyth* y pren yn fwyd, ac mai ‖ teg mewn golwg ydoedd, a'i fod yn bren dymunol i beri dyall, hi a gymmerth o'i ffrwyth ef, i ac a fwyttaodd, ac a roddes i'w gwr hefyd gyd a hi, ac efe a fwyttaodd.

7 A'u *k* llygaid hwy ill dau a agorwyd, a hwy a wybuant eu bod yn noethion, ac a wniafant ddail ffigys-bren, ac a wnaethant iddynt *l* arffedogau.

8 A hwy a glywfant lais yr Arglwydd Dduw yn rhodio yn yr ardd, gyd ag awel y dydd; ac *m* ymguddiodd Adda a'i wraig o olwg yr Arglwydd Dduw, ym myfg prennau'r ardd.

9 A'r Arglwydd Dduw a *n* alwodd ar Adda, ac a ddywedodd wrtho, *o* Pa le *yr wyt* ti?

10 Yntau a ddywedodd, Dy *p* lais a glywais yn yr ardd; ac mi a *q* ofnais, o blegid noeth *oeddwn*, ac a *r* ymguddiais.

11 A dywedodd *Duw*, Pwy a fynegodd i ti dy fod yn noeth? ai o'r pren y gorchymynwfwn i ti na fwyttait o hono, y bwytteaift?

12 Ac *s* Adda a ddywedodd, Y wraig a roddaift gyd a mi, hi a roddodd i mi o'r pren, ac mi a fwytteais.

13 A'r Arglwydd Dduw a ddywedodd wrth y wraig, Pa ham y gwnaethoft ti hyn? A'r wraig a ddywedodd, Y *t* farph a'm twyllodd, a bwytta a wnaethum.

14 A'r Arglwydd Dduw a ddywedodd wrth y farph, Am wneuthur o honot hyn, *u* melldigedicach *wyt* ti nâ'r holl anifeiliaid, ac nâ holl fwyftfilod y maes: ar dy dorr y cerddi, *x* a phridd a fwyttai holl ddyddiau dy einioes.

15 Gelyniaeth hefyd a ofodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng y dy had di *x* a'i Had hithau: *a* efe a yfliga dy ben di, a thithau a yfligi ei fawdl ef.

16 Wrth y wraig y dywedodd, Gan amlhau yr amlhaf dy boenau di a'th feichiog: *b* mewn poen y dygi blant, *c* a'th ddymuniad *fydd* at dy *v*r, *d* ac efe a lywodraetha arnat ti.

17 Hefyd wrth Adda y dywedodd, am wrando o honot ar lais dy wraig, a bwytta o'r pren am yr hwn y gorchymynafwn i ti, gan ddywedyd, Na fwytta o hono; *e* melldigedig *fydd* y ddaear o'th achos di: trwy lafur y bwyttai o honi holl ddyddiau dy einioes.

18 Drain hefyd ac yfgall a ddwg hi i ti; a *f* llyfiau'r maes a fwyttai di.

19 Trwy *g* chwys dy wyneb y bwyttai fara, hyd pan ddychwelech i'r ddaear, o blegid o honi i'th gymmerwyd; canys pridd *wyt* ti, *b* ac i'r pridd y dychweli

20 A'r dyn a alwodd *enw* ei wraig † Efa; o blegid hi oedd fam pob *dyn* byw.

21 A'r Arglwydd Dduw a i wnaeth i Adda ac i'w wraig beifiau crwyn, ac a'u gwifgodd am danynt hwy.

22 ¶ Hefyd yr Arglwydd Dduw a ddywedodd, Wele ‖ y dyn fydd megis *k* un o honom ni, *l* i wybod da a drwg. Ac weithian rhag iddo eftyn ei law, a chymmeryd hefyd o bren y bywyd, a bwytta, a ‖ byw yn dragywyddol:

23 Am hynny yr Arglwydd Dduw a'i hanfonodd ef allan o ardd Eden, i *m* lafurio'r ddaear, yr hon y cymmerafid ef o honi.

24 Felly efe a *n* yrrodd allan y dyn, ac a ofododd o'r tu dwyrain i ardd Eden, Gerubiaid, a chleddyf tanllyd yfgwydedig, i gadw ffordd pren y bywyd.

a Num. 31. 17.
‖ Heb. *Wr yr Arglwydd.*
† Sef, *Gwagedd.*
‡ Heb. *borthwr.*

g Mal. 3. 18.
l Job 31. 33.
m Amos 9. 3.
n Diar. 8. 4.
o Efa. 30. 21.
p Heb. 12, 19.
q 1 Ioan 3. 20.
r Sal. 139. 7.
s Diar. 19. 3. Job 31. 33. 1 2 Cor. 11. 2.
1 Tim. 2. 14.
u Mat. 25. 41.
x Efa. 65. 25. Mic. 7. 17.
y Mat. 3. 7. a 13. 38. a 23. 33. Ioan 8. 44. Act. 13. 10.
1 Ioan 3. 8.
x Sal. 132. 11.
Efa. 7. 14.
Mica 5. 3.
a Rhuf. 16. 20.
Heb. 2. 14, 1 Ioan 5. 5.
Dat. 12. 7. 17.
b 1 Tim. 2. 15.
c Pen. 4. 7. *d* 1 Cor. 14. 34. 1 Tim. 2. 11, 12. Tit. 2. 5.
e Efa. 24. 5, 6. Rhuf. 8. 20.
f Sal. 104. 14.
g Preg. 1. 13. 2 Thef. 3. 10.
‖ Pen. 1. 26.
b Preg. 12. 7.
† Heb. *Chafab.*
i Dat. 3. 18.
k Eph. 1. 3. *l* Jer. 2. 23.
‖ *meddwl byw.* Ioan 3. 5.
m Preg. 5. 4. 23. 24.

Pen. III. *Adn.* 1.] Y Sarph, neu Angel fyrthiedig, a lafarodd *wrth* Efa. Pa bryd y fyrthiodd angylion

n 2 Pedr 2. 4. Iud. 6.

P E N. IV.

1 *Genedigaeth Cain ac Abel.* 8 *Lladd Abel.* 11 *Melldigo Cain.* 19 *Lamec a'i wragedd.*

A C Adda *a* adnabu Efa ei wraig: a hi a feichiogodd, ac a efgorodd ar Cain; ac a ddywedodd, Cefais ‖ ŵr gan yr Arglwydd.

2 A hi a efgorodd eilwaith ar ei frawd ef † Abel; ac Abel oedd ‡ fugail defaid, ond Cain oedd yn llafurio'r ddaear.

3 A bu gwedi talm o ddyddiau, i Cain ddwyn o ffrwyth y ddaear offrwm i'r Arglwydd. 4 Ac

Cyn Crift, 4003.

a Num. 31. 17.
‖ Heb. *Wr yr Arglwydd.*
† Sef, *Gwagedd.*
‡ Heb. *borthwr.*

b Diar. 3. 9.
c Num. 18. 12.
d Heb. 11. 4.
e Diar. 15. 8.
f Diar. 29. 10, 27.
g Mat. 20. 15.
h Job 4. 7.
i Jer. 2. 19.
k Sal. 55. 21.

3875.

Mat. 23. 35.
1 Ioan 3. 21.
Judas 11.
l Sal. 9. 12.
m Ioan 8. 44.
n Heb. 12. 24.
Dat. 6. 10.
o Sal. 109. 17, 18.
p Job 15. 13. &c.
q Adn. 14.

* *ngheisp-edigaeth nag y gallwnf ei oddef.*

r Pen. 43. 3.
s Job 15. 20.
Diar. 28. 1.
t Sal. 59. 11.
u Esa. 2. 9. Dat. 14. 9.
x Mat. 18. 20. Dat. 22. 15.
† Heb. *Canoeb.*
y Sal. 49. 11.
§ Heb. *Lemech.*
¤ Mal. 2. 15.
‖ Heb. *hogwr.*
† Heb. *laddum.*
a Pen. 5. 3.

3874.

b Pen. 5. 6.
‖ Heb. *dechreuasant eu galw* eu hun *ar enw yr Arglwydd*

4 Ac Abel yntau a ddug o *b* flaenffrwyth ei ddefaid, ac o'u *c* brasder hwynt. A'r Arglwydd a *d* edrychodd ar Abel, ac ar ei offrwm:

5 Ond *e* nid edrychodd efe ar Cain, nac ar ei offrwm ef. A *f* digllonodd Cain yn ddirfawr, fel y syrthiodd ei wyneb-pryd ef.

6 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Cain, Pa ham y llidiaist? a pha ham y g syrthiodd dy wyneb-pryd?

7 *h* Os da y gwnai, oni chai oruchafiaeth? ac oni wnai yn dda, pechod a orwedd wrth y drws: attat ti hefyd y *mae* ei ddymuniad ef, a thi a lywodraetheu arno ef.

8 A Chain a *k* ymddiddanodd ag Abel ei frawd: ac fel yr oeddynt hwy yn y maes, Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac a'i lladdodd ef.

9 ¶ *l* A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Cain, Mae Abel dy frawd di? Yntau a ddywedodd, *m* Ni's gwn; ai ceidwad fy mrawd *ydwyf* fi?

10 A dywedodd *Duw*, Beth a wnaethost? llef gwaed dy frawd sydd yn *n* gwaeddi arnaf fi o'r ddaear.

11 Ac yr awr hon, o melldigedig wyt ti o'r ddaear, yr hon a agorodd ei safn i dderbyn gwaed dy frawd o'th law di.

12 *p* Pan lafuriech y ddaear, ni 'chwanega hi roddi ei ffrwyth i ti; *q* gwibiad, a chrwydrad fyddi ar y ddaear.

13 Yna dywedodd Cain wrth yr Arglwydd, Mwy *yw* fy * anwiredd nag y gellir ei faddeu.

14 Wele gyrraist fi heddyw oddi ar wyneb y ddaear, ac o'th *r* wydd di y'm cuddir: gwibiad hefyd a chrwydrad fyddaf ar y ddaear; *a* phwy bynnag a'm caffo a'm *s* lladd.

15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Am hynny y dielir yn saith dyblyg *ar* fwy bynnag a *t* laddo Cain. A'r Arglwydd a osododd *u* nôd ar Cain, rhag i neb a'i caffai ei ladd ef.

16 ¶ A Chain a aeth *x* allan o wydd yr Arglwydd, ac a drigodd yn nhir Nod, o'r tu dwyrain i Eden.

17 Cain hefyd a adnabu ei wraig; a hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar † Enoc: yna yr ydoedd efe yn adeiladu dinas, ac efe a alwodd enw'r ddinas, yn y ol enw ei fab, Enoc.

18 Ac i Enoc y ganwyd Irad: ac Irad a genhedlodd Mehuiael, a Mehuiael a genhedlodd Methusael, a Methusael a genhedlodd § Lamec.

19 ¶ A Lamec a gymmerodd iddo ¤ ddwy o wragedd: enw'r gyntaf *oedd* Ada, ac enw'r ail Sila.

20 Ac Ada a esgorodd ar Jabal; hwn ydoedd dad *pob* preiwylydd pabell, a *pherchen* anifail.

21 Ac enw ei frawd ef oedd Jubal; ac efe oedd dad pob teimlydd telyn ac organ.

22 Sila hithau a esgorodd ar Tubal-Cain, ‖ gweithydd pob cywrein-waith prés a haiarn: a chwaer Tubal-Cain *ydoedd* Naama.

23 A Lamec a ddywedodd wrth ei wragedd, Ada a Sila, Clywch fy llais, gwragedd Lamec, gwrandewch fy lleferydd; canys mi a † leddais ŵr i'm harcholl, a llangc i'm clais.

24 Os Cain a ddielir seithwaith, yna Lamec saith ddeng-waith a seithwaith.

25 ¶ Ac Adda a adnabu ei wraig drachefn; a hi a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef *a* Seth: O herwydd Duw, (*ebe hi*) a osododd i mi had arall yn lle Abel, am ladd o Cain ef.

26 *b* I'r Seth hwn hefyd y ganwyd mab; ac efe a alwodd ei enw ef Enos: yna *y* ‖ dechreuwyd galw ar enw yr Arglwydd.

PEN. V.

1 Achau a marwolaeth y Patriarch hyd Noa.

24 Duwioldeb Enoc, a Duw yn ei gymmeryd ef.

DYma *a* lyfr cenhedlaethau Adda: yn y dydd y creodd Duw ddyn, *b* ar lun Duw y gwnaeth efe ef.

2 Yn wrryw ac yn fenyw y creodd efe hwynt: ac efe a'u bendithiodd hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt *c* Adda, ar y dydd y crewyd hwynt.

3 ¶ Ac Adda a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain a chant, ac a genhedlodd *fab* ar ei lun a'i *d* ddelw ei hun, ac a alwodd ei enw ef Seth.

4 A dyddiau Adda, gwedi iddo genhedlu Seth, oedd wyth gan mlynedd, ac efe a genhedlodd *e* feibion a merched.

5 A holl *f* ddyddiau Adda, y rhai y bu ef fyw, oedd naw can mlynedd a deng mlynedd ar hugain; ac efe a fu *g* farw.

6 ¶ Seth hefyd a fu fyw bum mlynedd a chan mlynedd, ac *h* a genhedlodd † Enos.

7 A Seth a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Enos, saith mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

8 A holl ddyddiau Seth oedd ddeuddeng mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

9 ¶ Ac Enos a fu fyw ddeng mlynedd a phedwar ugain, ac a genhedlodd * Cenan.

10 Ac Enos a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Cenan, bymtheng mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

11 A holl ddyddiau Enos oedd bum mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

12 ¶ Cenan hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd ‖ Mahalaleel.

13 A bu Cenan fyw, gwedi iddo genhedlu Mahalaleel, ddeugain mlynedd ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 A holl ddyddiau Cenan oedd ddeng mlynedd a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

15 ¶ A Mahalaleel a fu fyw bum mlynedd a thrugain mlynedd, ac a genhedlodd ‡ Jered.

16 A Mahalaleel a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Jered, ddeng mlynedd ar hugain ac wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

17 A holl ddyddiau Mahalaleel oedd bymtheng mlynedd a phedwar ugain ac wyth gan mlynedd; ac efe a fu farw.

18 ¶ A Jered a fu fyw ddwy flynedd a thrugain a chan mlynedd, ac a genhedlodd *i* § Enoc.

19 A Jered a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Enoc, wyth gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

20 A holl ddyddiau Jered oedd ddwy flynedd a thrugain a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

21 ¶ Enoc hefyd a fu fyw bum mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd † Methusela.

22 Ac Enoc *k* a rodiodd gyd â Duw, gwedi iddo genhedlu Methusela, dri chant o flynyddoedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

23 A holl ddyddiau Enoc oedd bum mlynedd a thrugain a thri chant o flynyddoedd.

24 A *l* rhodiodd Enoc gyd â Duw, ac ni *chaed* ef: canys Duw a'i *m* cymmerodd ef.

25 ¶ Methusela hefyd a fu fyw saith mlynedd a phedwar ugain a chant, ac a genhedlodd Lamec.

26 A Methusela a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Lamec, ddwy flynedd a phedwar ugain a saith gan mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

27 A holl ddyddiau Methusela oedd naw mlynedd a thrugain a naw can mlynedd; ac efe a fu farw.

28 ¶ Lamec hefyd a fu fyw ddwy

4024. *a* 1 Cron. 1. 1. Mat. 1. 1. Luc 3. 38. *b* Pen. 1. 26.

3874 Preg. 7. 29. a 12. 1. Col. 3. 10. Heb. 12. 9. Job. 15. 14.

3769. a 25. 5. Eph. 1. 3. *c* Pen. 2. 23. Act. 17. 26.

3679. *d* Job 14. 4. Sal. 51. 5. *e* Sal. 127. 3. a 128. 3, 4. *f* Sal. 90. 10. Deut. 30. 20.

3609. *g* Heb. 9. 27. *h* Pen. 4. 26. † *dyn fyrthiedig.* * *galaru.* Luc. 3. 37.

3544. ‖ Heb. *Maleleel.*

‡ Heb. *Jared.*

3382. *i* Jud. 14. 15. § Groeg. *Henoc.*

3317. † Groeg. *Methusala.* *k* Y *ffaith ei amgen.* *l* Pen. 6. 9. a 17. 1. a 24. 40. Sal. 16. 8. a 116. 9.

l 1 Ioan 1. 3. Esa. 57. 1. *m* 2 Bren. 2. 11. Heb. 11. 5.

2948.

Pen. IV. *Adn.* 19.] *Lamec a gymmeredd,* nid un, ond *dwy* wraig, yn groes i ordinhad Duw, ac ni chawsant un fendith; eu heiddigedd a'i blinodd ef, ac yntef a fygythiodd eu lladd, gan honni siampl Cain na chai neb ei alw ef i gyfrif byth. Gwel *adnodau.* 23, 24.

‡ Groeg. *Noe.*

Heb. 11. 7.

1 Pedr. 3. 20.

n Pen. 8. 21.

o Pen. 3. 17.

2353.

a 4. 11.

2448.

p Pen. 7. 6.

q Pen. 11. 10.

a Pen. 1. 28.

b Deut. 7. 3, 4.

a 14. 1.

2 Pedr 2. 14.

c Mal. 2. 11.

d 1 Pedr 3. 18.

e Sal. 78. 39.

Gal. 5. 16.

2469.

f Jer. 44. 16.

† *pob bwriad.*

g Pen. 8. 21.

Mat. 15. 19.

§ Heb. *dydd.*

b Num. 23. 19.

1 Sam. 15. 11, 29.

2 Sam. 24. 16.

Mal. 3. 6.

Iago 1. 17.

i Esa. 63. 10.

k Ezec. 14. 14.

Rhuf. 1. 17.

Heb. 11. 7.

l Pen. 5. 22.

2 Pedr 2. 5.

m Pen. 10. 9.

* *union.*

n 2 Cron. 16. 9.

Diar. 15. 3.

o Amos 8. 2.

Ezec. 7. 3, 9.

Jer. 51. 13.

† *oddi ar y ddaear.*

p 1 Bren. 6. 5.

2 Cron. 31. 11.

Sal. 144. 13.

Ioan 14. 2.

107. 34.

flynedd a phedwar ugain a chan mlynedd, ac a gendedlodd fab;

29 Ac a alwodd ei enw ef ‡ Noa, gan ddywedyd, Hwn a'n *n* cysura ni am ein gwaith, a llafur ein dwylaw, o herwydd y ddaear o yr hon a feildigodd yr Arglwydd.

30 A Lamec a fu fyw, gwedi iddo gendhedlu Noa, bymtheng mlynedd a phedwar ugain a phum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

31 A holl ddyddiau Lamec oedd ddwy flynedd ar bymtheg a thrugain a saith gan mlynedd; ac efe a fu farw.

32 A Noa ydoedd fab *p* pum can mlwydd; a Noa a genhedlodd *q* Sem, Cam, a Japheth.

PEN. VI.

1 *Drygioni'r byd, yn dwyn y diluw.* 8 *Noa yn cael ffafar.* 14 *Trefn, portreiad, a dibeni yr arch.*

YNA y bu pan ddechreuodd dynion *a* amlhau ar wyneb y ddaear, a geni merched iddynt,

2 *b* Welcd o feibion Duw ferched dynion mai teg *oeddynt* hwy; a hwy a gymmerasant iddynt *c* wragedd o'r rhai oll a ddewisasant.

3 A dywedodd yr Arglwydd, Nid ymryfona *d* fy Yspryd i a dyn yn dragywydd, *e* o blegid cnawd yw efe: a'i dyddiau fyddant ugain mlynedd a chant.

4 Cawrl oedd ar y ddaear y dyddiau hynny; a gwedi hynny *f* hefyd, pan ddaeth meibion Duw at ferched dynion, a phlanta *o'r rhai hynny* iddynt; dyma'r cedyrn *a fu* wŷr enwog gynt.

5 ¶ A'r Arglwydd a welodd mai aml oedd drygioni dyn ar y ddaear, a *bod* † holl fwriad *g* meddyliau fryd ei galon yn unig yn ddrygionus bob § amser.

6 Ac *h* edifarhaodd ar yr Arglwydd wneuthur o hono ef ddyn ar y ddaear, ac efe a *i* ymofidiodd yn ei galon.

7 A'r Arglwydd a ddywedodd, Dileaf ddyn yr hwn a greais oddi ar wyneb y ddaear, o ddyn hyd anifail, hyd yr ymlusgiad, a hyd ehediad y nefoedd: canys y mae yn edifar gennyf eu gwneuthur hwynt.

8 ¶ Ond Noa a gafodd ffafr yngolwg yr Arglwydd.

9 ¶ Dyma genhedlaethau Noa; *k* Noa *oedd* wr cyfiawn * perffaith yn ei oes: gyd â Duw y *l* rhodiodd Noa.

10 A Noa a genhedlodd dri o feibion, Sem, Cam, a Japheth.

11 A'r ddaear a *m* lygrasid ger bron Duw; llanwasid y ddaear hefyd â thrawsedd.

12 A Duw a *n* edrychodd ar y ddaear, ac wele hi a lygrasid; canys pob cnawd a lygrasai ei ffordd ar y ddaear.

13 A Duw a ddywedodd wrth Noa, *o* Diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron: o blegid llanwyd y ddaear a thrawsedd trwyddynt hwy: ac wele myfi a'u difetha hwynt † gyd a'r ddaear.

14 ¶ Gwna i ti Arch o goed Gopher, yn *p* gellau y gwnai'r arch, a phyga hi oddi mewn ac oddi allan â phyg.

15 Ac fel hyn gwnai di hi: tri chan cufydd *fydd* hyd yr arch, deg cufydd a deugain ei lled, a deg cufydd ar hugain ei huchder.

16 Gwna ffenestr i'r arch, a gorphen *bi* yn gufydd oddi arnodd: a gosod *q* drws yr arch yn ei hystlys: o dri *r* uchder y gwnai di hi.

17 Ac wele *s* myfi, ie myfi, yn dwyn dyfroedd diluw ar y ddaear, i ddifetha pob cnawd, yr hwn *y mae* anadl einioes ynddo, oddi tan y nefoedd: yr hyn oll *fydd* ar *t* y ddaear a drenga.

18 Ond a thi y cadarnhaf fy nghyfammod, ac *u* i'r arch yr ai di, tydi a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd dy feibion gyd a thi.

a Gen. 10. 9. *r* 1 Ioan 2. 13. *s* Pen. 9. 9. *t* Sal. 107. 34. *u* Heb. 11. 7. Esa. 26. 20.

19 Ac o bob *peth* byw, o bob cnawd, y dygi ddau o bob *rhyw* i'r arch i'w *x* cadw yn fyw gyd â thi; gwrryw a benyw fyddant.

20 O'r ehediaid wrth eu rhywogaeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu rhywogaeth, o bob ymlusgiad y ddaear wrth ei rywogaeth; *y* dau o bob *rhywogaeth* a ddaw attat i'w cadw yn fyw.

21 A chymmer i ti o bob bwyd a fwyttair, a chasgl attat, a bydd yn ymborth i ti ac iddynt hwythau.

22 ☒ Felly y gwnaeth Noa; yn ol yr hyn oll a orchymynasai Duw iddo, felly y gwnaeth efe.

PEN. VII.

1 *Noa a'i deulu, a'r creaduriaid byw, yn myned i'r arch.* 11 *Dechreuad, cynnydd, a pharhâd y diluw.*

YNA y dywedodd yr Arglwydd wrth Noa, *a* Dos di, a'th holl dŷ i'r arch: canys *b* tydi a welais i yn gyfiawn ger fy mron i yn yr oes hon.

2 O bob anifail glan y cymmeri gyd â thi bob yn § saith, y gwrryw a'i fenyw; a dau o'r anifeiliaid y rhai nid ydynt lan, y gwrryw a'i fenyw.

3 O *c* ehediaid y nefoedd hefyd, bob yn saith, yn wrryw ac yn fenyw, i gadw had yn fyw ar wyneb yr holl ddaear.

4 O blegid gwedi saith niwrnod etto, mi a *d* wlawiaf ar y ddaear ddeugain niwrnod a deugain nos: ac mi a *e* ddileaf oddi ar wyneb y ddaear bob peth byw a'r a wnaethum i.

5 A Noa a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr Arglwydd iddo.

6 Noa hefyd *oedd* † ab chwe chan mlwydd pan fu'r dyfroedd diluw ar y ddaear.

7 ¶ A Noa *a f* aeth i mewn, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd ag ef, i'r arch rhag y dwfr diluw.

8 O anifeiliaid glan, *g* ac o anifeiliaid y rhai nid *oeddynt* lan, o ehediaid hefyd, ac o'r hyn oll a ymlusgai ar y ddaear,

9 Yr aeth i mewn, *h* at Noa i'r arch bob yn ddau, yn wrryw ac yn fenyw, fel y gorchymynasai Duw i Noa.

10 A ‖ gwedi saith niwrnod y dwfr diluw a ddaeth ar y ddaear.

11 ¶ Yn y chwe' chanfed flwyddyn o fywyd Noa, yn yr ail mis, ar yr ail dydd ar bymtheg o'r mis, ar y dydd hwnnw y rhwygwyd holl *i* ffynhonnau y dyfnder mawr, a *k* ffenestri'r nefoedd a agorwyd.

12 A'r gwlaw fu ar y ddaear ddeugain niwrnod a *l* deugain nos.

13 O fewn corph y dydd hwnnw y daeth Noa, a Sem, a Cham, a Japheth, meibion Noa, a gwraig Noa, a thair gwragedd ei feibion ef gyd â hwynt, i'r arch.

14 Hwynt, a phob bwyftil wrth ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei rywogaeth, a phob ymlusgiad a ymlusgai ar y ddaear wrth ei rywogaeth, a phob ehediad wrth ei rywogaeth, pob aderyn o bob ‡ rhyw.

15 *m* A daethant at Noa i'r arch bob yn *n* ddau, o bob cnawd *a'r oedd* ynddo anadl einioes.

16 A'r rhai a ddaethant, yn wrryw a benyw y daethant o bob cnawd, fel y gorchymynasai Duw iddo. A'r Arglwydd a *o* gaeodd arno ef.

17 A'r diluw fu ddeugain niwrnod ar y ddaear, a'r *p* dyfroedd a gynnyddasant, ac a godasant yr arch, a hi a godwyd oddi ar y ddaear.

18 A'r dyfroedd a ymgryfhasant, ac a gynnyddasant yn ddirfawr ar y ddaear; a'r arch a *q* rodiodd ar wyneb y dyfroedd.

19 A'r dyfroedd a ymgryfhasant yn ddirfawr iawn ar y ddaear, a gorchuddiwyd yr holl *r* fynyddoedd uchel oedd tan yr holl nefoedd.

20 Pymtheg cufydd yn ymgryfhaodd y dyfroedd tu ag i fynu: a'r mynyddoedd a orchuddiwyd.

x Pen. 7. 2. Sal. 36. 6. 1 Pedr 3. 20. 2 Pedr 2. 5.

y Pen. 8. 19.

☒ Pen. 7. 5. Ecf. 40. 1. Heb. 11. 7.

2349.

a Mat. 24. 38. Luc 17. 26. 2 Pedr 2. 5.

b Pen. 6. 9.

§ Heb. *faith a faith.*

c Job 12. 7.

d Job 28. 2, 5. Mat. 10. 29. Luc 12. 24.

e Job 22. 16.

f Diar. 22. 3. 1 Pedr 3. 20.

g Act. 10. 17.

a 11. 9.

b Pen. 2. 19.

‖ Neu *dr y ſaithfed dydd.*

i Job 28. 4.

k Sal. 78. 23. Pen. 1. 7.

l 1 Sam. 3. 12. Heb. 3. 17.

‡ Heb. *aden.*

m Diar. 11. 21. Esa. 11. 6.

n Pen. 6. 20.

a 55. 8. Jer. 50. 5. Ioan 6. 37.

n Jer. 3. 14. Dat. 3. 12.

o Ecl. 14. 29.

p Sal. 69. 15. *a* 104. 26.

q Jer. 3. 23.

§ He. *fyllyn au.*

r Sal. 104. 6.

Pen. VI. *Adn.* 2.] *Merched dynion*, Ni wyddid pwy ddynion, gan amled godineb. *Adn.* 17. *Wele myfi*, Arg mae grafil yn pechu heb ofni, dyfgwn ofni a pheidio a phechu; canys fel y mae ei ofn ddigter. Sal. xc. 11. nid cofp yn unig oedd y Diluw, eithr Tyft, a Chofiadur, o'r Diluw. Tan

s Luc 17. 27. *t* Job 22. 16. 2 Pedr 2. 5. *u* Ezec. 14. 14. 2 Pedr 2. 9. Diar. 11. 4. *x* Adn. 11. Pen. 8.4. Sal. 29. 10. 2349.

21 A *s* bu farw pob cnawd a ymlusgai ar y ddaear, yn ehediaid, ac yn anifeiliaid, ac yn *t* bwystfilod, ac yn bob *rhyw* ymlusgiad a ymlusgai ar y ddaear, a *t* phob dyn *befyd*.

22 Yr hyn oll *yr oedd* fun anadl einioes yn eu ffroenau, o'r hyn oll *oedd* ar y fychdir, a fuant farw.

23 Ac efe a ddileodd bob fylweddbyw *u* a fu ar wyneb y ddaear, yn ddyn ac yn anifail, yn ymlusgiaid, ac yn ehediaid dy nefoedd: fe, dilewyd hwynt o'r ddaear: a *u* Noa, a'r rhai *oedd* gyd ag ef yn yr arch *x* yn unig, a adawyd yn fyw.

24 A'r *x* dyfroedd a ymgryfhasant ar y ddaear ddeng niwrnod a deugain a chant.

P E N. VIII.

1 *Y dyfroedd yn lleyddu.* 18 *Noa yn mynedallan o'r arch.* 20 *yn adeiladu allor, ac yn aberthu iberth;* 21 *Duw yn addaw na felldithia'r ddaear mwyach.*

a Pen. 19. 29. Sal. 36.6. Heb.3. *b* Job 38. 37. Mat. 8. 26. *c* Pen. 7. 24. *d* 2 Cron. 6. 41. Sal. 30 7. a 132. 8. Esa. 2. 2. a 11. 10. *e* Pen. 5. 16. Dan. 6. 10. *f* 1 Bren. 17. 6. *g* Mat. 10. 16. *b* Ezec. 7. 16. Mat. 11. 28. Ioan 16. 33. *i* 1 Bren. 18. 34. Esa. 26. 8. Sal. 40. 1. *k* Neh. 8. 15. Rhuf. 10. 11, 15. 2348. Sal. 52.8. a 85. 8. *l* Esa. 28. 16. *m* Pen. 7. 11. a 13. 14. *n* Can. 2. 11. *o* Mal. 4. 2. Zec. 9. 10. *p* Pen. 1. 22. *q* Sal. 121. 8. § Heb. *tylwyth-au.*

A *a* Duw a gofiodd Noa, a phob peth byw, a phob anifail, a'r *a oedd* gyd ag ef yn yr arch: a Duw a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear, a'r dyfroedd a lonyddasant.

2 Caewyd hefyd ffynhonnau'r dyfnder a ffenestri y nefoedd; a *b* lluddiwyd y gwlaw o'r nefoedd,

3 A'r dyfroedd a ddychwelasant oddi ar y ddaear, gan fyned a dychwelyd: ac ymhen *c* dy deng niwrnod a deugain a chant y dyfroedd a dreiasant.

4 ¶ Ac yn y seithfed mis, ar yr ail ddydd ar bymtheg o'r mis, y gorphwysodd yr arch ar *d* fynydd Ararat.

5 A'r dyfroedd fuant yn myned ac yn treio, hyd y degfed mis; yn y degfed *mis*, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y gwelwyd pennau'r mynyddoedd.

6 ¶ Ac ym mhen y deugain niwrnod yr agorodd Noa *e* ffenestr yr arch a wnaethai efe.

7 Ac efe a anfonodd allan *f* gigfran; a hi a aeth, gan fyned allan a dychwelyd, hyd oni fychodd y dyfroedd oddi ar y ddaear.

8 Ac efe a anfonodd *g* golommen oddi wrtho, i weled a dreiasai'r dyfroedd oddi ar wyneb y ddaear,

9 Ac ni chafodd y *h* golommen orphwysfa i wadn ei throed; a hi ddychwelodd atto ef i'r arch, am *fod* y dyfroedd ar wyneb yr holl dir; ac efe a estynodd ei law, ac a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyniodd hi atto i'r arch.

10 Ac efe a *i* arosodd etto saith niwrnod eraill, ac a anfonodd eilwaith y golommen allan o'r arch.

11 A'r golommen a ddaeth atto ef ar brydnawn; ac wele ddeilen *k* olewydden yn ei gylfin hi wedi ei thynnu: yna y gwybu Noa dreio o'r dyfroedd oddi ar y ddaear.

12 Ac efe a *l* arosodd etto saith niwrnod eraill, ac a anfonodd y golommen; ac ni ddychwelodd hi eilwaith atto ef mwy.

2348.

13 ¶ Ac yn yr unfed flwyddyn a chwe chant, *m* yn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y darfu i'r dyfroedd fychu oddi ar y tir: a Noa a fymmudodd gaead yr arch, ac a edrychodd, ac wele fychafai *n* wyneb y ddaear.

14 Ac yn yr ail mis, ar y seithfed dydd ar hugain o'r mis, y ddaear a fychafai.

15 ¶ A llafarodd Duw wrth Noa, gan ddywedyd,

16 Dos o allan o'r arch, ti, a'th *o* wraig, a'th feibion, a gwragedd dy feibion, gyd a thi.

17 Pob peth byw a'r *fydd* gyd a thi, o bob chawd, yn adar, ac yn anifeiliaid, ac yn bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, a ddygi allan gyd a thi: heppiliant hwythau yn y ddaear, a *p* ffrwythant ac amlhant ar y ddaear.

18 A Noa a aeth *q* allan, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion, gyd ag ef.

19 Pob bwyftfil, pob ymlusgiad, a phob ehediad, pob peth a ymlusgai ar y ddaear, wrth eu § rhywogaethau a ddaethant allan o'r arch.

20 ¶ A Noa a ddeiladodd *r* allor i'r Arglwydd, ac a gymmerodd o bob anifail glân, ac o bob ehediad glân, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ar yr allor.

21 A'r Arglwydd a aroglodd arogl † ef-mwyth; a dywedodd yr Arglwydd yn ei galon, Ni *s* chwanegaf felldithio'r ddaear mwy er mwyn dyn; o herwydd bod *s* bryd calon dyn yn ddrwg o'i ieuengctid: ac ni chwanegaf mwy dare pob *peth* byw, *t* fel y gwnaethum.

22 Fyth hau, a chynhaaf, ac oerni, a gwres, a haf, a gaeaf, a *u* dydd, a nos, ni phaid mwy holl ddyddiau'r ddaear.

r Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 10, 15. † *peraidd.* Eph. 5. 2. *s* Pen. 6. 5. Mat. 15. 19. *t* 2 Pedr 3. 7. Job 22. 20. *u* Jer. 33. 20.

P E N. IX.

1 *Duw yn Bendithio Noa.* 4 *gwahardd gwaed.* 9 *Bwa'r Cyfammod.* 21 *Noa yn plannu gwinllan.* 25 *melldigo Canaan.* 26 *Bendithio Sem.* 28 *Noa yn marw.*

2348.

D U W hefyd a fendithiodd Noa a'i feibion, ac a ddywedodd wrthynt, *a* Ffrwythwch, a lliofogwch, a llenwch y ddaear.

2 Eich ofn hefyd a'ch arfwyd fydd ar holl *b* fwyftfilod y ddaear, ac ar holl ehediaid y nefoedd, a'r hyn oll a ymlymmudo ar y ddaear, ac ar holl byfgod y môr; yn eich llaw chwi y rhoddwyd hwynt.

3 Pob ymfymmudydd yr hwn fydd fyw fydd i chwi yn fwyd: fel *c* y gwyrdd-lyfieuyn y rhoddais i chwi bob dim.

4 ¶ *d* Er hynny na fwyttewch gig yng-hyd a'i einioes, *fef* ei waed.

5 Ac yn ddiau gwaed eich einioes chwithau hefyd a ofynaf fi: *e* o law pob bwyftfil y gofynaf ef; ac o law dyn, *f* o law pob brawd iddo y gofynaf einioes dyn.

6 A *g* dywallto waed dyn, trwy ddyn y tywellir ei waed yntau, o herwydd ar *h* ddelw Duw y gwnaeth efe ddyn.

7 Ond chwychwi, ffrwythwch ac amlhewch, eppiliwch ar y ddaear, a lliofogwch yn ddi.

8 ¶ A Duw a lafarodd wrth Noa, ac wrth ei feibion gyd ag ef, gan ddywedyd,

9 Ac wele myfi, ie myfi, ydwyf yn cadarnhau fy nghyfammod a chwi, *k* ac a'ch had ar eich ol chwi;

10 Ac a phob peth byw yr hwn *fydd* gyd a chwi, a'r ehediaid, a'r anifeiliaid, ac a phob bwyftfil y tir gyd a chwi, o'r rhai oll fydd yn myned allan o'r arch, *l* hyd holl fwyftfilod y ddaear.

11 Ac mi a gadarnhaf fy *m* nghyfammod a chwi, ac ni thorrir ymaith bob cnawd mwy gan y dwfr diluw, ac ni bydd diluw mwy i ddifetha'r ddaear.

12 A Duw a ddywedodd, Dyma arwydd y cyfammod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi rhyngof fi a chwi, ac a phob peth byw a'r y *fydd* gyd a chwi, tros oesoedd tragywyddol.

13 Fy *n* mwa a roddais yn y cwmmwl, ac efe a fydd yn arwydd cyfammod rhyngof fi a'r ddaear.

14 A bydd pan godwyf gwmmwl ar y ddaear, yr ymddengys y bwa yn y *o* cwmmwl.

15 Ac mi a gofiaf fy nghyfammod, yr hwn *fydd* rhyngof fi a chwi, ac a phob peth byw o bob cnawd: ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw mwy, i ddifetha pob cnawd.

16 A'r bwa a fydd yn y cwmmwl; ac *m* i a edrychaf arno er i gofio'r *p* cyfammod tragywyddol rhwng Duw a phob peth byw, o bob cnawd a'r *y fydd* ar y ddaear.

17 A Duw a ddywedodd wrth Noa, dyma arwydd y cyfammod, yr hwn a gadarnheais rhyngof fi a phob cnawd a'r *y fydd* ar y ddaear.

18 ¶ A *q* meibion Noa y rhai a ddaeth allan o'r arch, oedd Sem, Cam, a Japheth; a Cham *oedd* dad || Canaan.

19 Y tri hyn *oedd* feibion Noa: ac o'r rhai hyn yr ailliwyd yr holl ddaear.

20 A Noa a ddechreuodd *fod* yn *r* llafurwr, ac a blannodd winllan.

2347.

d Pen. 1. 28. a 8. 17. Sal. 128. 3. *b* Job 5. 23. Hos. 2. 18. *c* Pen. 1. 29. Lef. 11. 3. *d* Lef. 17. 14. a 19. 26. Deut. 12. 23. Act. 15. 20. *e* Ecf. 21. 28. *f* Job 34. 19. Sal. 9. 12. Act. 17. 26. *g* Ecf. 21. 18. Lef. 24. 17. Mat. 26. 52. Rhuf. 13. 4. Dat. 13. 10. *b* Pen. 1. 27. *i* Pen 1. 28. a 8. 17. *k* Pen. 8. 21. *l* Sal. 145. 9. *m* Pen. 8. 21. *n* Dat. 4. 3. *o* Esa. 44. 22. *p* Ecf. 28. 12. Deut. 7. 12. 13, 14. *q* Pen. 6. 10. || Heb. *Canaan.* *r* Diar. 12.

Pen. IX. *adn.* 2.] *Eich ofn a fydd ar holl fwyftfilod*, Yr oedd dyn yn arglwydd ar y creaduriaid wedi creadigaeth, ond y fraint a addawsi bellach yn unig i'r ffyddloniaid. *Lef.* xxvi. 22.

21 Ac a yfodd o'r gwin ac a *s* feddwodd, ac a ymnoethodd *t* ynghanol ei babell.

22 A Cham tad Canaan a welodd noethni ei dad, ac a *u* fynegodd i'w ddau frodyr allan.

23 A chymmerodd Sem a Japheth ddilledyn, ac a'i gosodasant ar eu hysgwyddau ill dau, ac a gerddasant yn wysg eu cefn, ac a *x* orchuddiasant noethni eu tad; a'u hwynebau yn ol, fel na welent y noethni eu tad.

24 A Noa a ddeffrôdd o'i win, ac a wybu beth a wnaethai ei fab ieuangaf iddo.

25 Ac efe a ddywedodd, *a* Melltigedig *fyddo* Canaan, *b* gwas gweision i'w frodyr fydd.

26 Ac efe a ddywedodd, *c* Bendigedig *fyddo* Arglwydd Duw Sem; a Chanaan fydd was iddo ef.

27 Duw a helaetha ar Japheth, ac efe a breswylia ym *d* mhebyll Sem; a Chanaan fydd was iddo ef.

28 ¶ A Noa a fu fyw gwedi'r diluw dri chan mlynedd a deng mlynedd a deugain:

29 Felly holl ddyddiau Noa oedd naw can mlynedd a deng mlynedd a deugain; ac efe a fu farw.

d Mal. 2. 12. Rhuf. 11. 12. Eph. 3. 6. Heb. 11. 9.

PEN. X.

1 *Cenedlaethau Noa. 2 Meibion Japheth. 6 Meibion Cam. 8 Nimrod y brenin cyntaf. 21 Meibion Sem.*

A Dyma *a* genhedlaethau meibion Noa; Sem, Cam, a Japheth: ganwyd meibion hefyd i'r rhai hyn gwedi'r diluw.

2 ¶ *b* Meibion Japheth *oedd* Gomer, a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Mesac, a Thiras.

3 Meibion Gomer hefyd; Aſcenas, a Riphath, a Thogarma.

4 A meibion Jafan; Eliſa, a Tharſis, Cittim, a † Dodanim.

5 O'r rhai hyn y rhannwyd *c* ynyſoedd y cenhedloedd yn eu gwledydd, pawb wrth eu hiaith eu hun, trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedloedd.

6 ¶ A *d* meibion Cam *oedd* Cus, a Miſraim, a Phut, a Chanaan.

7 A meibion Cus; Seba, a Hafila, a Sabta, a Raama, a Sabteca: a meibion Raama; Seba, a Dedan.

8 Cus hefyd a genhedlodd Nimrod: efe a ddechreuodd ‡ fod yn gadarn ar y ddaear.

9 Efe oedd *e* heliwr *f* cadarn ger bron yr Arglwydd: am hynny y dywedir, Fel ‖ Nimrod heliwr *g* cadarn * ger bron yr Arglwydd.

10 A dechreuad ei frenhiniaeth ef yddoedd † Babel, ac Erec, ac Accad, a Chalne, yng ngwlad *h* Sinar.

11 O'r wlad honno yr aeth § Aſſur allan, ac a adeiladodd Ninefe, a dinas Rehoboth, a Chala,

12 A Reſen, rhwng Ninefe a Chala; honno *ydd* i ddinas fawr.

13 Miſraim hefyd a genhedlodd Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a Naphtuhim;

14 Pathruſim hefyd a Chaſluhim, o'r rhai y daeth Philiſtim a Chaphtorim.

15 ¶ Canaan hefyd a genhedlodd Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth.

16 A'r Jebuſiad, a'r Amoriad, a'r Girgaſiad,

17 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,

18 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad: a gwedi hynny yr ymwaſgarodd teuluoedd y Canaaneaid.

19 Terfyn y Canaaneaid oedd hefyd o Sidon, ffordd yr elych i Gerar, hyd ‡ Gaza; y ffordd yr elych i Sodoma, a Gomorra, ac Adma, a Seboim, hyd Leſa.

20 *k* Dyma feibion Cam, yn ol eu teuluoedd, wrth eu hieithoedd, yn eu gwledydd, *ac* yn eu cenhedloedd.

21 ¶ I Sem hefyd y ganwyd plant: yntau *oedd l* dad holl ‖ feibion Heber, *a* brawd Japheth yr hynaf.

22 Meibion Sem *oedd m* Elam, ac *n* Aſſur, ac Arphacſad, a Lud, ac Aram.

23 A meibion Aram; *o* Us, a Hul, a Gether, a Mas,

24 Ac Arphacſad a genhedlodd Sela, a Sela a genhedlodd Heber.

25 Ac i Heber y ganwyd dau o feibion: enw un *oedd p* Peleg; o herwydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear; ac enw ei frawd *oedd* Joctan.

26 A Joctan a genhedlodd Almodad, a Saleph, a Haſermafeth, a Jera;

27 Hadoram hefyd, ac Uſal, a Dicla;

28 Obal hefyd, ac Abimael, a Seba;

29 *q* Ophir hefyd, a *r* Hafila, a Jobab: yr holl rai hyn *oedd* feibion Joctan.

30 A'u preſwylfa oedd o Meſa, ffordd yr elych i Sephar, *s* mynydd, y dwyrain.

31 Dyma feibion Sem, wrth eu *t* teuluoedd, yn ol eu hieithoedd, yn eu gwledydd, trwy eu cenhedloedd.

32 Dyma deuluoedd meibion Noa, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu cenhedloedd: ac o'r rhai hyn yr ymrannodd y cenhedloedd ar y ddaear gwedi y diluw.

PEN. XI.

1 *Un iaith yn y byd. 3 Adeiladaeth Babel. 5 Cymmyſgu'r ieithoedd. 10 Cenedlaethau Sem. 27 a Thera tad Abram.*

A'R holl *a* ddaear ydoedd o un † iaith, ac o un * ymadrodd.

2 A bu, a hwy yn ymdaith ‡ o'r dwyrain, gael o honynt waſtadedd yn nhir *b* Sinar, ac yno y trigaſant.

3 A hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, *c* Deuwch, gwnawn briddfeini, a lloſgwn yn boeth: ac yr ydoedd ganddynt *d* briddfeini yn lle cerrig, a chlai oedd ganddynt yn lle calch.

4 A dywedaſant, Moeſwch, adeiladwn i ni ddinas, a thŵr, a'i nen *e* hyd y nefoedd, a gwnawn i ni *f* enw, rhag ein *g* gwaſgaru ar hyd wyneb yr holl ddaear.

5 A'r Arglwydd a *h* ddiſgynodd i weled y ddinas a'r tŵr a adeiladai *i* meibion dynion.

6 A dywedodd yr Arglwydd, *k* wele, y bobl yn un, ac un iaith iddynt oll, a dyma eu dechreuad hwynt an weithio: ac yr awr hon *l* nid oes rwyſtr arnynt am ddim oll a'r a amcanaſant ei wneuthur.

7 *m* Deuwch, diſgynwn, a *n* chymmyſgwn yno eu hiaith hwynt, fel na o ddyallont iaith eu gilydd.

8 Felly yr Arglwydd a'u *p* gwaſgarodd hwynt oddi yno a'r hŷd wyneb yr holl ddaear: a *q* pheidiaſant âg adeiladu'r ddinas.

9 Am hynny y gelwir ei henw hi § Babel; o blegid yno y cymmyſgodd yr Arglwydd iaith yr holl ddaear, ac oddi yno y gwaſgarodd yr Arglwydd hwynt ar hŷd wyneb yr holl ddaear.

10 ¶ Dyma genhedlaethau Sem: Sem *yd-oedd* fab can mlwydd, ac a genhedlodd Arphacſad ddwy flynedd gwedi'r diluw.

11 A Sem a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Arphacſad, bum can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

12 Arphacſad hefyd a fu fyw bymtheng mlynedd ar hugain, ac a *r* genhedlodd Sela.

13 Ac Arphacſad a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Sela, dair o flynyddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

14 Sela hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Heber.

15 A Sela a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Heber, dair o flynddoedd a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

16 Heber hefyd a fu fyw bedair blynedd ar ddeg ar hugain, ac a genhedlodd ‡ Peleg.

17 A Heber a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Peleg, ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.

18 Peleg hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd Reu.

19 A

m Act. 2. 9.
n 2 Bren. 15. 19.
o Job. 1. 1.
2247.
p Luc 3. 35.
q 2 Cron. 9. 10. Job 22. 24.
r Pen. 25. 18.
s Num. 23. 7.
t Act. 17. 26.

Cyn Crift. 2247.
a Pen. 6. 11.
† Heb. *Wefus.*
* *eiriau.*
‡ Neu *tu a'r.*
b Pen. 10. 10.
c Diar. 1. 11. Heb. 10. 24.
d Dat. 21. 19. 1 Pedr 2. 5.
e Deut. 1. 28.
f Diar. 18. 10.
g Job 15. 20.
h Pen. 18. 21. *i* Sal. 14. 2.
k Pen. 3. 22.
l Job 4. 21.
m Pen. 1. 26.
n Job 12. 20.
o Adn. 4. Deut. 28. 49.
2346.
p Deut. 28. 64.
q Ioan 11. 47.
2311.
r Luc 3. 35.
2281.
§ *ſef, cymmyſg.*
2247.
‡ *Phelec* Luc 3. 35.
2217.

Pen. X. *Adn.* 9.] *Efe* (ſef Nimrod) *oedd heliwr cadarn*, mae'n debyg mai hela dynion yr oedd ef i fod yn ddeiliaid o'i frenhiniaeth yn Babel, er mai efe oedd y mab ieuengaf i Cus ŵyr Noa. Gwel Adn. 7, 8.

Pen. XI. *Adn.* 4.] *Adeiladwn ddinas*; Duw a fynnai bobli'r ddaear, ond Nimrod a fynnai borthi ei falchder.

19 A Pheleg a fu fyw, wedi iddo genhedlu Reu, naw o flynyddoedd a dau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
2185. 20 Reu hefyd a fu fyw ddeuddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd † Serug.
† Saruc. 21 A Reu a fu fyw, gwedi iddo genhedlu
Luc 3.35. Serug, faith o flynyddoedd a dau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
2155. 22 Serug hefyd a fu fyw ddeng mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd ‡ Nacor.
‡ Neni, Nabor. 23 A Serug a fu fyw, gwedi iddo genhedlu Nacor, ddau can mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
2126. 24 Nacor hefyd a fu fyw naw mlynedd ar hugain, ac a genhedlodd * Tera:
25 A Nacor a fu fyw, gwedi iddo gen-
* Thara. hedlu Tera, onid un ſwyddyn, chwech
Luc 3.34. ugain mlynedd, ac a genhedlodd feibion a merched.
2056. 26 Tera hefyd a fu fyw ddeng mlynedd a thrugain, ac a genhedlodd Abram, Nacor,
s Jos. 24. 2. a Haran.
27 ¶ A dyma genhedlaethau Tera: Tera a genhedlodd Abram, Nacor, a Haran; a Haran a genhedlodd Lot.
1996. 28 A Haran a fu farw o flaen Tera ei dad, yng wlad ei genedigaeth, o fewn Ur y
t Act. 7. 2, 4. Caldeaid.
29 Yna y cymmerodd Abram ac Nacor iddynt wragedd: enw gwraig Abram oedd
Neh. 9. 7. u Pen. 17. 15. u Sarai: ac enw gwraig Nacor, x Milca, merch Haran, tad Milca, a thad Iſca.
x Pen. 20. 12. 30 A Sarai oedd ammhlantadwy, heb blentyn iddi.
y Pen. 12. 1. 31 A y Tera a gymmerodd Abram ei fab, a Lot mab Haran, mab ei fab, a Sarai
† Merch ynghyfraith. ei † wadd, gwraig Abram ei fab; a hwy a aethant allan ynghyd o Ur y Caldeaid, i fyned i dir Canaan; ac a ddaethant hyd yn
ꝛ Pen. 20. 4. Act. 7. 4. ꝛ Naran, ac a drigaſant yno.
32 A dyddiau Tera oedd bum mlynedd a dau can mlynedd; a bu farw Tera yn Haran.

PEN. XII.

Cyn Criſt. 1921. 1 Duw yn galw Abram. 2 addewid o Grift.
a Act. 7. 3. 4 yntau yn myned o Haran i wlad Canaan.
b 2 Cor. 6, 17. 7 yr ymddengys iddo. 10 Gwadu ei
Dat. 18. 4. wraig. 14 Pharao, yn ei rhoi yn ei bol.
c Heb. 11. 8. A'R a Arglwydd a ddywedodd wrth Abram, b Dos allan o'th wlad, ac oddi wrth dy genedl, ac o dy dy dad, c i'r wlad a ddangoſwyf i ti.
d Rhuf. 4. 11. 2 Ac mi a'th wnaf yn d genhedlaeth fawr, ac a'th e fendithiaf, mawrygaf hefyd
e Gal. 3. 7. 14. dy enw; a thi a fyddi yn fendith.
f Pen. 18. 18. 3 Bendithiaf hefyd dy fendithwyr, a'th
Gal. 3. 8. felldithwyr a felldigaf: f a holl deuluoedd
g Heb. 11. 8. y ddaear a fendithir ynot ti.
Mat 19. 24. 4 Yna yr aeth Abram, fel y llafarafai yr Arglwydd wrtho; a Lot a aeth gyd ag ef: ac Abram oedd fab pymtheng mlwydd a thrugain, g pan aeth efe allan o Haran.
b Pen. 14. 14. 5 Ac Abram a gymmerodd Sarai ei wraig, a Lot mab ei frawd a'u holl olud a gaſglaſent hwy, a'r eneidiau a b ymnillaſent
i Pen. 10. 19. yn Haran, ac a aethant allan i fyned i wlad
k Heb. 11. 9. i Canaan; ac a ddaethant i wlad Canaan.
l Ioan 4. 5. 6 ¶ Ac Abram a k dramwyodd trwy'r tir hyd le l Sichem, hyd m waſtadedd
m Deut. 11. 30. More: a'r Canaaneaid oedd yn y wlad y pryd hynny.
n Sal. 47. 9. 7 A'r Arglwydd a n ymddangoſodd i Abram, ac a ddywedodd, o I'th had di y
o Rhuf. 9. 7. 8. rhoddaf y tir hwn: yntau a adeiladodd yno
p Heb. 11. 13. p allor i'r Arglwydd, yr hwn a ymddangoſaſai iddo.
q Sal. 56. 8. 8 Ac ef a q dynnodd oddi yno i'r mynydd, o'r tu dwyrain i Bethel, ac a eſtynodd ei babell, gan adael Bethel tu a'r Gorllewin, a Hai tu a'r dwyrain: ac a adeiladodd
r Act. 14. 22. yno allor i'r Arglwydd, ac a alwodd ar enw yr Arglwydd.
s Deut. 8, 7, 8. 9 Ac Abram a ymdeithiodd, gan fyned ac ymdaith tu a'r dehau.
t Mat. 2. 13. 10 ¶ Ac yr oedd r newyn s yn y tir; ac Abram t a aeth i wared i'r Aipht, i ymdeithio yno, am drymhau o'r newyn yn y wlad.
11 ¶ A bu, ac efe yn neſau i fyned i mewn i'r Aipht, ddywedyd o hono wrth Sarai ei wraig, Wele, yn awr mi a wn mai
u Can. 1. 15. u gwraig lan yr olwg wyt ti.
12 A phan welo yr Aiphtiaid dydi, hwy a ddywedant, Dyma ei wraig ef; a hwy
x 1 Sam. 27. 11. x a'm lladdant i, a thi a adawant yn fyw.
13 y Dywed, attolwg, mai fy chwaer wyt
Diar. 29. 25. ti: fel y byddo da i mi er dy fwyn di, ac y
y Pen. 9. 21. byddwyf fyw ac o'th blegid di.
Diar. 20. 8. 14 ¶ A bu, pan ddaeth Abram i'r Aipht, i'r Aiphtiaid edrych ar ei wraig, mai glân
a Pen. 39. 7. odfaeth oedd hi.
Math. 5. 28. 15 a A thywyſogion Pharao a'i gwelſant hi, ac a'i canmolaſant hi wrth Pharao: a'r
b Diar. 29. 12. wraig a gymmerwyd i dŷ c Pharao.
c Eſt. 2. 9. 16 Ac efe a fu dda wrth Abram er ei mwyn hi: ac yr oedd ganddo ef ddefaid, a
† Ychen. † gwartheg, ac aſynod, a gweiſion, a morwynion, ac aſenod, a chamelod.
17 A'r Arglwydd a darawodd Pharao a'i dŷ a phlaau mawrion, o achos Sarai
d 1 Cron. 16. 21. Heb. 13. 4. gwraig Abram.
18 A Pharao a e alwodd Abram, ac a ddywedodd, Pa ham y gwnaethoſt hyn i mi? Pa ham na fynegaſt i mi mai dy
e 1 Sam. 15. 25. wraig oedd hi?
19 Pa ham y dywedaſt, Fy chwaer yw hi? fel y cymmerwn hi yn wraig i mi:
f Diar. 21 1. Ecſ. 12. 31. ond yr awr hon wele dy wraig, cymmer hi, a dos ymaith.
20 A Pharao a roddodd f orchymyn i'w ddynion o'i blegid ef: a hwy a'i gollyngaſant ef ymaith, a'i wraig, a'r hyn oll oedd eiddo ef.

PEN. XIII.

Cyn Criſt. 1918. 1 Abram a Lot yn dychwelyd. 7 Yn ymadael â'u gilydd. 10 Lot yn myned i Sodoma. 14 Adnewyddu'r Cyſammod i Abram. 18 Yntau yn adeiladu allor.
a Eſa. 31. 1. AC Abram a e aeth i fynu o'r Aipht, efe a'i wraig, a'r hyn oll oedd eiddo;
b Pen. 12. 9. a Lot gyd ag ef, b i'r dehau.
c Diar. 10. 22. 2 Ac Abram oedd c gyfoethog iawn o anifeiliaid, ac o arian, ac aur.
Math. 6. 33. 3 Ac efe a aeth ar ei deithiau, o'r dehau hyd Bethel, hyd d y lle y buaſai ei babell
1 Tim. 4. 8. d Pen. 12. 8. ef ynddo yn y dechreuaad, rhwng Bethel a Hai;
e Pen. 12. 4. Diar. 3. 2. 4 I le yr allor a wnaethai efe yno e o'r cyntaf: ac yno y galwodd Abram ar enw yr Arglwydd.
f Eph. 4. 28. 5 ¶ Ac i Lot hefyd, yr hwn a aethai gyd ag Abram, f yr oedd defaid, a gwar-
g 1 Tim. 6. 9. theg, a phebyll.
b Pen. 21. 25. 6 A'r wlad nid oedd abl i'w cynnal hwynt i g drigo ynghyd; am fod eu cyfoeth
i Pen. 12. 6. hwynt yn helaeth, fel na allent drigo ynghyd.
Neh. 5. 9. k Diar. 15. 8. 7 b Cynnen hefyd oedd rhwng bugeilydd anifeiliaid Abram a bugeilydd anifeiliaid Lot: i y Canaaneaid hefyd a'r Pereziaid oedd yna yn trigo yn y wlad.
Math. 5. 9. Phil. 4. 5. 8 Ac Abram a ddywedodd wrth Lot, k Na fydded cynnen, attolwg, rhyngof fi a thi, na rhwng fy mugeiliaid i a'th fugeiliaid di; canys † brodyr ydym ni.
Heb. gwyr o frodyr. 9 Onid yw'r holl dir o'th flaen di? l Ymneilldua, attolwg, oddi wrthyf: os ar y
l 1 Cor. 6. 7. llaw aſwy yr a di di, minnau a droaf ar y
Heb. 12. 14. ddehau; ac os ar y llaw ddehau, minnau a af ar yr aſwy.
1917. 10 A Lot a gyfododd ei olwg, ac a welodd holl waſtadedd yr Iorddonen, mai dyfradwy ydoedd oll, cyn i'r Arglwydd m ddi-
Sal. 120. 7. m Jer. 4. 26. fetha Sodoma a Gomorra, fel gardd yr Arglwydd, fel tir yr Aipht, ffordd yr elych i Soar.
n Pen. 19. 17. Jer. 48. 8. 11 A Lot a ddewiſodd iddo n waſtadedd yr Iorddonen, a Lot a aeth tua'r dwyrain: felly yr ymneilldуaſant bob un oddi wrth eu gilydd.
o Pen. 18. 20. Ezec. 16. 49. 12 Abram a drigodd yn nhir Canaan; a Lot a drigodd yn ninaſoedd y gwaſtadedd, ac a luefodd hyd Sodoma.
13 A o dynion Sodoma oedd ddrygionus, ac yn pechu yn erbyn yr Arglwydd yn ddirfawr. 14 ¶

Pen. XI. Adm: 31.] Ur y Caldeaid, Neu allan o Ur, yw Tan: Gwel Eſai. xxiv. 15. Felly etto, rhyw dan y Caldeaid, fel y darllain rhai; Canys yſtyr y gair dan difaol i Ras yn y Criſtion yw anian ac eifen y byd.

p Mat. 5. 5.
Act. 7. 5. Heb. 11. 9.
q Pen. 15. 5.
a 22. 17. *a* 32. 12. *a* Heb. 11. 32.
a Dat. 7. 9.
r Pen. 14. 13.
s Pen. 12. 7.

14 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Abram, wedi ymneilldu o Lot oddi wrtho ef: Cyfod dy lygaid, ac edrych o'r lle yr wyt yndddo, tu a'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain, a'r gorllewin.

15 Canys yr holl dir a weli, *p* i ti y rhoddaf ef, ac i'th had byth.

16 *q* Gwnaf hefyd dy had di fel llwch y ddaear; megis os dichon gwr rifo llwch y ddaear, yna y rifir dy had dithau.

17 Cyfod, rhodia trwy'r wlad, ar ei hyd, ac ar ei lled; canys i ti y rhoddaf hi.

18 Ac Abram a symmudodd *a* luest, ac a ddaeth, ac *r* a drigodd yng wastadedd Mamre, yr hwn *sydd* yn Hebron, *s* ac a adeiladodd yno allor i'r Arglwydd.

PEN. XIV.

1926.
a Pen. 10. 10.
b Pen. 10. 22.
‡ Heb. *Gojim*, *lef am.*
c Deut. 29. 23. Sal. 107. 34.
d Pen. 19. 22.
e Num. 34. 12. Jos. 3. 16.
f Pen. 9. 26.
g Pen. 15. 20.
h Deut. 2. 20.
i Deut. 2. 10.
‡ *gwaſ-gadedd.*
k Deut. 2. 12.
† Heb *El.* Pen. 21. 21. Num. 12. 16.
a 13. 5. *b* Pen. 36. 12.
m 2 Cron. 20. 2.
n Preg. 3. 8. Eſa. 59. 3.
o Pen. 12. 5. Jos. 8. 24.
p Pen. 13. 10. Deut. 28. 31, 33, 51.
q Dat. 18. 4.
r 2 Cor. 6. 17.
s Job 1. 15.
t Pen. 13. 18.
u Pen. 11. 17.
‖ *ddygodd allan.*
x Pen. 17. 1.
y Eſa. 41. 2, 3.
z 1 Sam. 30. 18.
a Diar. 19. 4.

Brwydr y brenhinoedd.

1 *Brwydr y brenhinoedd.* 12 *Lot yn garcharor.* 14 *Abram yn ei achub.* 18 *Melciſedec yn bendithio Abram.* 20 *Abram yn talu degwm.* 22 *yn rhannu i'r ſyſgyſaeth.*

A Bu yn nyddiau Amraphael brenhin *a* Sinar, Arioc brenhin Elaſar, Cedorlaomer brenhin *b* Elam, a Tadal brenhin † cenhedloedd;

2 Wneuthur o honynt ryfel â Bera, brenhin Sodoma, ac a Birſa brenhin Gomorra, *a* Sinab brenhin Adma, ac a Semeber brenhin † Seboim, ac a brenhin Bela, hon *yw d* Soar.

3 Y rhai hyn oll a ymgyfarfuant yn nyffryn Sidim: hwnnw yw'r † môr heli.

4 Deuddeng mlynedd y *f* gwaſanaethafant Cedorlaomer, ar drydedd flwyddyn ar ddeg y gwrthryfelaſant.

5 A'r bedwaredd flwyddyn ar ddeg y daeth Cedorlaomer, a'r brenhinoedd y rhai *oedd* gyd ag ef, ac a darawaſant yr *g* Rephaiaid yn Aſtaroth-Carnaim, *h* a'r Zuziaid yn Ham, *i* a'r Emiaid yn ‡ ſafe-Ciriathaim.

6 *k* A'r Horiaid yn eu mynydd Seir, hyd † waſtadedd Paran, yr hwn *ſydd* wrth yr anialwch.

7 *l* Yna y dychwelaſant, ac y daethant i Enmiſpat, honno *yw* Cades, ac a darawaſant holl wlad yr *i* Amaleciaid, a'r Amoriaid hefyd, y rhai oedd yn trigo yn *m* Haſeſon-tamar.

8 Allan hefyd yr aeth brenhin Sodoma, a brenhin Gomorra, a brenhin Adma, a brenhin Seboim, a brenhin Bela, honno *yw* Soar: ac yn nyffryn Sidim y lluniaethaſant *n* ryfel a hwynt;

9 A Chedorlaomer brenhin Elam, a Thidal brenhin y cenhedloedd, ac Amraphael brenhin Sinar, ac Arioc brenhin Elaſar: pedwar brenhin yn erbyn pump.

10 A dyffryn Sidim *oedd* lawn o byllau clai; a brenhinoedd Sodoma a Gomorra a ffoiſant, ac a ſyrthiaſant o yno: a'r lleill a ffoiſant i'r mynydd.

11 A hwy a gymmeraſant holl gyfoeth Sodoma a Gomorra, a'u *p* holl luniaeth hwynt, ac a aethant ymaith.

12 Cymmeraſant hefyd *q* Lot, *ſef* mab brawd Abram, a'i gyfoeth, ac a aethant ymaith; o herwydd yn Sodoma yr ydoedd efe yn *r* trigo.

13 A daeth un a *s* ddiangaſai, ac a fynegodd i Abram yr Hebreaid, ac efe yn trigo yng wastadedd Mamre'r Amoriad, brawd Eſgol, a brawd Aner; a'r rhai hyn *oedd* mewn cyngrair ag Abram.

14 A phan glybu Abram gaethgludo ei *u* frawd, efe a ‖ arfogodd o'i hyfferddus *waſſion* a *x* anefid yn ei dŷ ef, dri chant a dau naw, ac a ymlidiodd hyd Dan.

15 Ac efe a ymrannodd yn eu herbyn hwy liw nos, efe a'i weiſion ac *y* a'u tarawodd hwynt, ac a'u hymlidiodd hyd Hoba, yr hon ſydd o'r tu aſwy i Ddamaſcus.

16 Ac efe a ddug drachefn yr *z* holl gyfoeth; a'i frawd Lot hefyd, a'i gyfoeth, a ddug efe drachefn, a'r gwragedd hefyd, a'r *a* bobl.

17 ¶ A brenhin Sodoma a aeth allan i'w *a* gyfarfod ef (wedi ei ddychwelyd o daro Cedorlaomer, a'r brenhinoedd oedd gyd ag ef) i ddyffryn Safe, hwn yw *b* dyffryn y brenin.

b 2 Sam. 18. 18.
c Heb. 7. 1. Sal. 110. 4.
d Ioan 6. 35.
e Num. 6. 24.
f Sal. 83. 5, 16.
l 1 Bren. 13. 8.

18 *c* Melciſedec hefyd, brenhin Salem, a ddug allan *d* fara a gwin; ac efe *oedd* offeiriad i Dduw goruchaf:

19 Ac a'i *e* bendithiodd ef, ac a ddywedodd, Bendigedig fyddo Abram gan Dduw *f* goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear:

20 A g bendigedig fyddo Duw goruchaf, *e* yr hwn a roddes dy elynion yn dy law. Ac efe a roddes iddo *b* ddegwm o'r cwbl.

21 A dywedodd brenhin Sodoma wrth Abram, Dod i mi y ‖ dynion, a chymmer i ti y cyfoeth.

22 *c* Abram a ddywedodd wrth brenin Sodoma, Dyrchefais i fy llaw at yr Arglwydd Dduw goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear,

23 *k* Na chymmerwn o edau hyd garrai eſgid, nac o'r *i* hyn oll *ſydd* eiddot ti; rhag dywedyd o honot, Myfi a gyfoethogais Abram:

24 Ond yn unig yr hyn a fwyttaodd y llanciau, a rhan y gwyr a aethant gyd a mi, Aner, Eſcol, a Mamre: cymmerant hwy eu rhan.

g Eph. 1. 3.
h Heb. 7. 4.
‖ Heb. *yr Eneidiau.*
i Dan. 12. 7.
k Eſt. 9. 15, 16.

PEN. XV.

1 *Duw yn cyſuro Abram.* 4 *Addaw mab iddo.* 6 *Cyfrifonbau Abram trwy ffydd.* 7 *Addewid o wlad Canaan trachefn.*

GWEDI'r pethau hyn, y daeth gair yr Arglwydd at Abram mewn *a* gweledigaeth, gan ddywedyd, Nac ofna, Abram; myfi *yw* dy *b* darian, dy *c* wobr mawr iawn.

2 A dywedodd Abram, Arglwydd Dduw, beth a roddi di i mi? gan fy mod yn myned *yn d* ddiblant, a goruchwiliwr fy nhŷ *yw* Eliazer yma o Ddamaſcus.

3 Abram hefyd a ddywedodd, *e* Wele, ni roddaiſt i mi had; ac wele, fy *f* nghaethwas fydd fy etifedd.

4 Ac wele air yr Arglwydd atto ef, gan ddywedyd, Nid hwn fydd dy etifedd, g onid un a ddaw allan o'th *b* y mygarddeid di fydd dy etifedd.

5 Ac efe a'i dug ef allan, ac a ddywedodd, Golyga yn awr y nefoedd, a rhif y ſer, *i* os gelli eu cyfrif hwynt: dywedodd hefyd wrtho, *k* Felly y bydd dy had di.

6 Yntau *l* a gredodd yn yr Arglwydd, ac efe a'i cyfrifodd iddo *m* yn gyfiawnder.

7 Ac efe a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* yr Arglwydd, yr hwn a'th ddygais di allan o *n* Ur y Caldeaid, *o* i roddi i ti y wlad hon i'w hetifeddu.

8 Yntau a ddywedodd, Arglwydd Dduw, *p* trwy ba beth y caf wybod yr etifeddaf hi?

9 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer i mi anner dair blwydd, a gafr dair blwydd, a hwrdd tair blwydd, a thurtur, a chyw colommen.

10 Ac *q* efe a gymmerth iddo y rhai hyn oll, ac a'u holltodd hwynt ar hyd *eu* canol, ac a roddodd bob rhan ar gyfer eu gilydd; ond *r* ni holltodd efe yr adar.

11 A phan ddiſgynai yr *s* adar ar y celaneddau, yna Abram a'u * tarfai hwynt.

12 A phan oedd yr haul ar fachlud, y ſyrthiodd trwm-gwſg ar Abram: ac wele *t* ddychryn, *a* thywyllni mawr, yn ſyrthio arno ef.

13 Ac efe a ddywedodd wrth Abram, Gan wybod gwybydd, y *u* bydd dy had di yn ddieithr mewn gwlad nid *yw* eiddynt (ac a'u gwaſanaethant, a *x* hwythau a'u cyſtuddiant) bedwar can mlynedd.

14 A'r genhedlaeth hefyd yr hon a waſanaethant, a y farnaf fi: a gwedi hynny y *z* deuant allan a chyfoeth mawr.

15 A thi a ai at *a* dy dadau mewn heddwch: ti a gleddir mewn henaint teg.

16 Ac *yn b* y bedwaredd oes y dychwelant yma; canys ni chyflawnwyd etto anwiredd yr Amoriaid.

17 A bu pan fachludodd yr haul, a hi yn dywyll, wele ffwrn yn mygu, a lamp *c* danllyd yn tramwyo rhwng y darnau hynny.

l 1 Bren. 13. 8.
1913.
a Sal. 89. 19.
b Sal. 3. 3. a 5. 12. a 84. 11. a 91. 4.
c Sal. 16. 5.
d 21. 2. 27. 3.
e Preg. 4. 8.
f Preg. 2. 7.
g Pen. 21. 10.
b 1 Sam. 7. 12.
i Jer. 33. 22.
k Ecſ. 32. 13. 1 Cron. 27. 23.
l Rhuf. 4. 3. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
m Sal. 106. 31.
n Pen. 11. 28.
o Sal. 105. 42.
p Barn. 6. 17. 2 Bren. 20. 8.
q Jer. 34. 18.
r Lef. 1. 17.
s Mat. 13. 4.
* *gyrrai ymaith.*
t Sal. 35. 4.
u Ecſ. 12. 40.
x Ecſ. 1. 11.
y Sal. 51. 4.
z Ecſ. 12. 36.
a Preg. 12. 7.
b Ecſ. 12. 40. *c* Barn. 6. 21. 18 Yn

Pen. XV. *Adn.* 9.] Yr ebyrth yma, ac yn *Lef.* i. oeddynt eyfgod o Grift, a drych i'r faint o'r gorthrymder a gaent yn yr Aipht, &c. a'r marwolaethau a ddioddefent er mwyn Duw Abraham. *Eſt.* iii. 13. &c.

d Pen. 24. 7.
e Pen. 12. 7.
Ecf. 23. 31.
Deut. 1. 7.
Ios. 1. 4.
Neh. 9. 8.

18 Yn y dydd hwnnw *d* y gwnaeth yr Arglwydd gyfammod ag Abram, gan ddywedyd, *e* I'th had di y rhoddais y wlad hon, o afon yr Aipht hyd yr afon fawr, afon Euphrates:

19 Y Cenead, a'r Ceneziaid, a'r Cadmoniaid,

20 Yr Hethiaid hefyd, a'r Pherezitiad, a'r Rephaimiaid,

21 Yr Amoriaid hefyd, a'r Canaaneaid, a'r Girgaſiaid, a'r Jebuſiaid.

PEN. XVI.

1 Sarai yn rhoi Agar i Abram. 4 Agar yn diyſtyru Sarai. 7 Angel yn ei chynghori hi.

a Pen. 24. 36.
b Gal. 4. 24.
c Pen. 30. 3, 9.
§ Heb. *yr adeiledir ſi ganddi hi.*
d Pen. 12. 4.
e Diar. 14. 23.
f Diar. 14. 29.
g 2 Sam. 14. 12.
h Pen. 24. 10. Diar. 15. 1, 10, 12.
i Preg. 10. 4.
§ Heb. *rhag ei buyneb.*
k Ecf. 15. 22.
l Pen. 3. 9.
m 1 Sam. 20. 19.
n Tit. 2. 9.
1 Pedr 2. 18.
o Pen. 17. 20.
a 25. 13. Sal. 83. 6.
† Sef, *Duw a wrendy.* Job 38. 41.
p Sal. 68. 30.
q Pen. 65. 18.
r Pen. 24. 30.
s Pen. 25. 11.
‡ Sef, *ffynnon yr hwn ſy'n byw ac yn fy ngweled.*
t Gal. 4. 24.

A RAI hefyd, gwraig Abram, ni *a* phlantaſai iddo; ac yr ydoedd iddi forwyn o Aiphtes, a'i henw *b* Agar.

2 A Sarai a ddywedodd wrth Abram, Wele yn awr, yr Arglwydd a luddiodd i mi blanta: *c* dos, attolwg, at fy llaw forwyn; ſe allai § y cair i mi blant o honi hi: ac Abram, a wrandawodd ar lais Sarai.

3 A Sarai, gwraig Abram, a gymmerodd ei morwyn Agar yr Aiphtes, wedi trigo o Abram *d* ddeng mlynedd yn nhir Canaan, a hi a'i rhoddes i Abram ei gwr yn wraig iddo.

4 ¶ Ac efe a aeth i mewn at Agar, a hi a feichiogodd: a phan welodd hithau feichiogi o honi, yr oedd ei meiſtres yn *e* wael yn ei golwg hi.

5 Yna y dywedodd Sarai wrth Abram, *f* Bydded fy ngham i arnat ti: mi a roddais fy morwyn i'th fynwes, a hithau a welodd feichiogi o honi, a gwael ydwyf yn ei golwg hi: barned gyr Arglwydd rhyngof ſi a thi.

6 Ac Abram a ddywedodd wrth Sarai, *h* Wele dy forwyn yn dy law di; gwna iddi yr hyn a fyddo da yn dy olwg dy hun: yna Sarai a'i cyſtuddlodd hi, a hithau a *i* ffodd § rhagddi hi.

7 ¶ Ac angel yr Arglwydd a'i cafodd hi wrth ffynnon ddwfr, yn yr anialwch, wrth y ffynnon yn ffordd *k* Sur.

8 Ac efe a ddywedodd, Agar, morwyn Sarai o'l ba le y daethoſt? ac i ba le yr ai di? A hi a ddywedodd, *m* Ffoi yr ydwyf ſi rhag wyneb fy meiſtres Sarai.

9 Ac angel yr Arglwydd a ddywedodd wrthi, Dychwel at dy feiſtres, ac *n* ymddaroſtwng tan ei dwylaw hi.

10 Angel yr Arglwydd a ddywedodd hefyd wrthi hi, *o* Gan amlhau yr amlhaf dy had di, fel na rifir ef o lioſowgrwydd.

11 Dywedodd angel yr Arglwydd hefyd wrthi hi, Wele di yn feichiog, a thi a eſgori ar fab, ac a elwi ei enw ef † Iſmael: canys yr Arglwydd a elybu dy gyſtudd di.

12 Ac efe a fydd ddyn *p* gwyllt; a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn yntau; *q* ac efe a drig ger bron ei holl frodyr.

13 *r* A hi a alwodd enw yr Arglwydd, yr hwn oedd yn llafaru wrthi, Tydi, O Dduw, wyt yn edrych arnaf ſi: canys dywedodd, Oni edrychais yma hefyd ar ol yr hwn ſydd yn edrych arnaf?

14 Am hynny y galwyd y ffynnon ‡ Beer-lahai-roi: wele, rhwng Cades *s* Bered y mae hi.

15 ¶ Ac *t* Agar a ymddug fab i Abram: ac Abram a alwodd enw ei fab a ymddygaſai Agar, Iſmael.

16 Ac Abram *oedd* fab pedwar ugain mlwydd ia chwech o ſiynyddoedd, pan ymddug Agar Iſmael i Abram.

PEN. XVII.

1 Duw'n Adnewyddu'r cyfammod. 5 Newidd enw Abram. 10 Oraclnio enwaediad.

a Salm. 115. 3.
b Pen. 5. 22.
‖ *union. di-dduyth.*
c Pen. 13. 16.

A Phan oedd Abram onid un mlwydd cant, yr ymddangoſodd yr Arglwydd i Abram, ac a ddywedodd wrthoi, *a* Myfi *yw* Duw hollalluog, *b* rhodia ger fy mron i, a bydd ‖ berffaith.

2 Ac mi a wnaf fy nghyfammod rhyngof a thi, ac *c* a'th amlhaf di yn fawr iawn.

3 Yna y ſyrthiodd Abram ar ei wyneb; a llafarodd Duw wrtho ef, gan ddywedyd,

4 Myfi, wele, mi *a wnaf* fy nghyfammod a thi, a thi a fyddi yn dad * llawer o genhedloedd.

5 A'th enw ni elwir mwy Abram, onid dy *d* enw fydd Abraham; *e* canys yn dad llawer o genhedloedd i'th wnaethum.

6 Ac mi a'th wnaf yn ffrwythlon iawn, ac a wnaf *f* genhedloedd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw g allan o honot ti.

7 Cadarnhaf hefyd fy nghyfammod rhyngof a thi, ac *h* a'th had ar dy ol di, trwy eu hoeſoedd, yn gyfammod *i* tragywyddol, i fod yn Dduw i ti, ac i'th had ar dy ol di.

8 Ac *i* mi a roddaf i ti, ac i'th had ar dy ol di, wlad dy ymdaith, *ſef* holl wlad Canaan, *m* yn etifeddiaeth dragywyddol; ac mi a fyddaf yn Dduw iddynt.

9 ¶ A Duw a dywedodd wrth Abraham, Cadw dithau fy *n* nghyfammod i, ti a'th had ar dy ol, trwy eu hoeſoedd.

10 Dyma fy *o* nghyfammod a gedwch rhyngof ſi a chwi, a'th had ar dy ol di: *p* enwaedir pob gwryw o honoch chwi.

11 A chwi a enwaedwch gnawd eich dienwaediad: a bydd *q* yn arwydd cyfammod rhyngof ſi a chwithau.

12 Pob gwryw yn wyth niwrnod oed *r* a enwaedir i chwi trwy eich cenhedlaethau: yr hwn a enir yn tŷ, ac a bryner am arian gan neb dieithr, yr hwn nid yw o'th had di.

13 Gan *s* enwaedu enwaedir yr hwn a enir yn dy dy di, ac a bryner am dy arian di: a bydd fy nghyfammod yn eich *t* cnawd chwi, yn gyfammod tragywyddol.

14 A'r gwryw dienwaed dig yr hwn ni enwaeder cnawd ei ddienwaediad, *u* torrir ymaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl: *o blegid* efe a dorrodd fy nghyfammod i.

15 ¶ Duw hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Sarai dy wraig ni elwi ei henw Sarai, onid *x* Sara *fydd* ei henw hi.

16 *y* Bendithiaf hi hefyd, a rhoddaf i ti fab o honi: ie bendithiaf hi, fel y byddo yn *z* genhedloedd; brenhinoedd pobloedd *a* fydd o honi hi.

17 Ac Abraham a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a *b* chwarddodd, ac a ddywedodd yn ei galon, A blentir i fab can mlwydd ? ac a blanta Sara yn ferch ddeng mlwydd a phedwar ugain ?

18 Ac Abraham a ddywedodd wrth Dduw, O na byddai fyw Iſmael *c* ger dy fron di!

19 A Duw a ddywedodd, *d* Sara dy wraig a ymddwg i ti fab yn ddiau; a thi a elwi ei enw ef *e* Iſaac: ac mi a gadarnhaf fy nghyfammod ag ef yn gyfammod tragywyddol, *ac* a'i had ar ei ol ef.

20 Am Iſmael hefyd y'th wrandewais: wele, *f* mi a'i bendithiais ef, a mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i lluoſogaf yn fawr iawn; *g* deuddeg tywyſog a genheola efe, ac mi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

21 Eithr *h* fy nghyfammod a gadarnhaf ag Iſaac, *i* yr hwn a ymddwg Sara i ti y pryd hwn, y flwyddyn nesaf.

22 Yna peidiodd a llafaru wrtho; a Duw a aeth i fyny *k* oddi wrth Abraham.

23 ¶ Ac Abraham a gymmerodd Iſmael ei fab, a'r rhai oll a anelid yn el dy ef, a'r rhai oll a brynaſai efe a'i arian, pob gwryw o ddynion ty Abraham, ac efe a *l* enwaedodd gnawd eu dienwaediad hwynt o fewn corph y *m* dydd hwnnw, fely llafarafai Duw wrtho ef.

24 Ac Abraham *oedd* fab onid un *n* mlwydd cant, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

25 Ac Iſmael ei fab ef yn fab tair blwydd ar ddeg, pan enwaedwyd cnawd ei ddienwaediad ef.

26 O fewn corph y dydd hwnnw yr enwaedwyd Abraham, ac Iſmael ei fab.

27 A holl ddynion ei dŷ ef, y rhai a anelid yn tŷ, ac a brynefid ag arian gan neb dieithr, a'o enwaedwyd gyd ag ef.

PEN. 19.

Addewid o Isaac.

* *llawer.* Gal. 3. 28.
d Neh. 9. 7.
e Rhuf. 4. 17.
f Pen. 35. 11.
g Mat. 1. 1.
h Rhuf. 9. 8. 9.
i Luc 1. 72.
k Heb. 8. 10.
l Pen. 12. 7.
a 13. 15.
m Heb. 9. 15.
n Jer. 31. 33.
o Rhuf. 4. 10.
p Act. 7. 8.
q Rhuf. 4. 11.
r Lef. 12. 3. Luc 2. 21. Ioan 7. 22.
s Col. 2. 11.
t Rhuf. 2. 28.
u Eef. 4. 22.
x Eſa. 51. 2.
y Pen. 1. 28.
z Pen. 35. 11.
a Gal. 4. 26.
b Rhuf. 4. 19, 20. Ioan 8. 56.
c Eſa. 39. 2. Sal. 4. 6.
d Pen. 18. 11.
a 21. 2.
e Gal. 4. 28. Neh. 9. 7.
f Pen. 16. 10.
g Pen. 25. 12, 16. Luc 1. 55.
h Rhuf. 9. 7.
i Pen. 21. 2.
k Pen. 35. 13.
l Rhuf. 4. 11.
m Sal. 119. 60. 1808.
n Pen. 12. 4. Diar. 10. 7.
o Pen. 18. 19.

Pen. XVII. *Adn.* 10. 11.] *Enwaediwch gnawd*--ſef torri bilen groen yr aelod ſy'n Cenhedlu, i arwyddo ein cenhedlu'n Iechadunaidd yn Adda, a'n Rhadgenhedlu yn Saint yng Nghrift; a bod y creadur newydd yn gyddiedig oddi wrth y byd, *Rhuf.* ii. 29. *Trwy* bethau ſolyngolwg dyn, datguddir Doethineb Duw,

1898. PEN. XVIII.

a Iago 2. 22.
1 *Abraham yn derbyn tri angel i'w dy.* 9 *Sara yn cael terydd am chwerthin.* 17 *Duw yn rhybuddio Abraham am ddinyſtr Sodoma.* 23 *Abraham yn eiriol.*

b Heb. 13. 2.
A'R Arglwydd a *a* ymddangoſodd iddo ef yng waſtadedd Mamre, ac efe yn eiſtedd *wrth* ddrws y babell, yng wres y dydd.

c Rhuf. 12. 13.
2 Ac efe a gododd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele *b* dri wyr yn ſefyll ger ei fron: a phan eu gwelodd, efe a *c* redodd o ddrws y babell i'w cyfarfod hwynt, ac a

d Pen. 23. 7.
3 Ac a ddywedodd, Fy Arglwydd, os

e Pen. 32. 5.
d ymgrymmodd tu a'r ddaear,

f Pen. 19. 8.
g Mat. 6. 11.
b Barn. 6. 18.
i Pen. 19. 8.
† *heibio i'th.*
k Mat 13. 33.
l Pen. 4. 4.
m Mal. 1. 14.
n Gal. 5. 13.
o Barn. 13. 16.
p Pen. 24. 67.
q Rhuf. 9. 8, 9.
r Luc 1. 7. 18.
s Lef. 15. 19.
Rhuf. 4. 19.
t Adn. 13.
u 1 Pedr 3. 6.
x Ioan 2. 25.
y Luc 1. 37.
☧ Mica 7. 18.
Luc 1. 13. 18.
d Pen. 4. 10.
1 Tim. 5. 25.
b Act. 20. 38.
Rhuf. 15. 24.
c 2 Cron. 20. 7.
Amos 3. 7.
Ioan 15. 15.
Sal. 25. 14.
d Pen. 12. 3.
Act. 3. 25.
Gal. 3. 8.
e Sal. 1. 6.
2 Tim. 2. 19.
f Deut. 6. 7.
g Pen. 4. 10.
b Pen. 11. 5.
i Ecſ. 33. 5.
Jer. 5. 1.

f ſefyll ger bron yr Arglwydd.

23 ¶ Abraham hefyd a *l* neſaodd, ac a ddywedodd, *m* A ddifethi di'r cyfiawn he-fyd ynghyd a'r annuwiol?

24 Ond odid y mae deg a deugain o rai cyfiawn yn y ddinas: a ddifethi di *hwynt* hefyd, ac ni arbedi y lle er mwyn y deg a deugain cyfiawn fydd o'i mewn hi?

25 Na byddo i ti wneuthur y cyfryw beth, gan ladd y cyfiawn gyd a'r annuwiol, fel y byddo'r cyfiawn megis yr annuwiol; na byddo *hynny* i ti: *n* oni wna Barnydd yr holl ddaear farn?

26 A dywedodd yr Arglwydd, Os caf fi yn Sodoma ddeg a deugain yn gyfiawn o fewn y ddinas, *o* mi a arbedaf yr holl fangre er eu mwyn hwynt.

27 Ac Abraham a attebodd, ac a ddywedodd, Wele yn awr y dechreuais lafaru wrth fy Arglwydd, a mi *p* yn llwch ac yn lludw.

28 Ond odid bydd pump yn eiſiau o'r deg a deugain cyfiawn: a ddifethi di yr holl ddinas er pump? Yntau a ddywedodd, Na ddifethaf os caf yno bump a deugain.

29 Ac efe a *q* chwanegodd lafaru wrtho ef etto, ac a ddywedodd, Ond odid y cair yno ddeugain. Yntau a ddywedodd, Ni's gwnaf er mwyn y deugain.

30 Ac efe a ddywedodd, *r* Oh na ddigied fy Arglwydd os llafaraf: Cair yno ond odid ddeg ar hugain. Yntau a ddywedodd, Ni's gwnaf os caf yno ddeg ar hugain.

31 Yna y dywedodd efe, *s* Wele yn awr y dechreuais lafaru wrth fy Arglwydd: Ond odid cair yno ugain. Yntau a ddywedodd, Ni's difethaf er mwyn ugain.

32 Yna y dywedodd, *t* Oh na ddigied fy Arglwydd, a llafaraf y waith hon yn unig: Ond odid cair yno ddeg. Yntau a ddywedodd, Ni's difethaf er mwyn *u* deg.

33 A'r Arglwydd a aeth ymaith pan ddarfu iddo ymddiddan ag Abraham: ac Abraham a ddychwelodd i'w le ei hun.

PEN. XIX. 1898.

1 *Lot yn derbyn angylion.* 4 *Taro y Sodomiaid a dallineb.* 12 *Danfon Lot i'r mynydd.* 24 *Dinyſtr Sodoma a Gomorra.* 26 *Gwraig Lot.* 31 *Lloſgaeth Lot.*

ADau *a* angel a ddaeth i Sodoma yn yr hwyr, a Lot yn *b* eiſtedd ym mhorth Sodoma: a phan welodd Lot, efe a gyfododd i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrymmodd â'i wyneb tu a'r ddaear;

2 Ac efe a ddywedodd, Wele yn awr, fy Arglwyddi, trowch, attolwg, i dŷ eich gwas; llettywch heno hefyd, a *c* golchwch eich traed: yna codwch yn fore ac ewch i'ch taith. A hwy a ddywedaſant, *d* Nag *e*; o herwydd nyni a aroſwn heno yn yr heol.

3 Ac efe a fu *e* daer iawn arnynt hwy: yna y *f* troiſant atto, ac y daethant i'w dy ef; ac efe a wnaeth iddynt wledd, ac a *g* bobodd fara croyw, a hwy a fwyttaſant.

4 ¶ Eithr *b* cyn gorwedd o honynt, gwyr y ddinas, *ſef* gwyr Sodoma, a amgylchaſant o amgylch y tŷ, *i* hen ac ieuangc, *ſef* yr holl bobl o bob cwrr.

5 Ac a alwaſant ar Lot, ac a ddywedaſant wrtho, *k* Mae'r gwyr a ddaethant attat ti heno? dwg hwynt allan attom ni, fel yr *l* adnabyddom hwynt.

6 Yna y daeth Lot attynt hwy allan i'r drws, ac a gaeddod y ddor ar ei ol:

7 Ac a ddywedodd, Attolwg, fy mrodyr, na wnewch ddrwg.

8 Wele yn awr, *y mae* dwy ferched genyf fi, y rhai nid adnabuant wr; *m* dygaf hwynt allan attoch chwi yn awr, a gwnewch iddynt fel y gweloch yn dda: yn unig na wnewch ddim i'r gwyr hyn; *n* o herwydd er mwyn hynny y daethant dan gyſgod fy nghronglwyd i.

9 A hwy a ddywedaſant, *o* Saf hwnt: dywedaſant hefyd, Efe a ddaeth i *p* ymdaith yn unig, ac yn awr ai gan farnu y barna efe! yn awr nyni a wnawn fwy o *q* niweid i ti 6.

k 1 Theſ. 5. 17.
l Heb. 10. 22.
Iago 4. 8.
m Ezec. 20. 47.
n Ioan 5. 22. 27.
o Jer. 5, 1. Eſa. 65. 8. Ezec. 22. 30.
p Pen. 3. 19. Job 4. 19. Preg. 12. 7.
2 Cor. 5. 2.
Eſa. 6. 5. Luc 5. 8.
q Eph. 6. 18. Heb. 4. 16,
r Sal. 10. 17.
s Luc 18. a 11. 8.
t Barn. 6. 39.
u Ecſ. 32. 9. Mat. 7. 7. Iago 5. 16.
a Pen. 18. 22.
b Pen. 18. 1.
c Pen. 18. 4.
d Luc 24. 28.
e Act. 12. 5. Iago 5. 16.
Luc 11. 8.
f Pen. 18. 6.
Lef. 1. 3. 9.
b Diar. 6. 4.
Rhuf. 3. 15.
i Ecſ. 16. 2.
Jer. 9. 4.
k Eſa. 3. 9. *l* Barn. 19. 22.
Rhuf. 1. 23, 24. 27.
m Barn. 19. 24. Rhuf. 3. 8.
n Pen. 18. 5.
o Eſa. 65. 8.
p Sal. 39. 12.
q Mat. 7. 6.

Pen. III. *Adn.* 22.] *Ac Abraham yn ſefyll e to ger bron Jehofa.* Fe ddaeth yr Arglwydd ei hun fynegu'r newydd da am Iſaac, ond yr angylion yn unig i fynegu dinyſtr Sodoma! Hwyrfrydig ydyw i lid.

r 2 Pedr 2. 7.
s 2 Bren. 6. 18. Act. 13. 11.
t Pen. 7. 1. Joſ. 6. 22.
u Mat. 1. 18.
x Ecſ. 12. 31.
y Mat. 24. 38.
z Dat. 18. 4.
‡ *ngheſpe-digaeth.*
a Sal. 119. 6.
b Ioan 6. 44.
c Eſa. 63. 9.
d 1 Bren. 19. 3.
e Luc 9. 62.
Phil. 3. 13. 14.
f Mat. 24. 16.
g Act. 10. 14.
h Zec. 9. 12.
i 1 Bren. 9. 9.
‖ Adn. 22.
* *dderbymais dy uyneb.*
k Sal. 145. 19.
l Pen. 32. 25, 26. Ecſ. 32. 10. Deut. 9. 14.
m Deut. 29. 23. Jer. 20. 16. Eſa. 13. 19. Jer. 50. 49. Ezec. 16. 49. Amos 4. 11. Seph. 2. 9. 2 Pedr 2. 6. Judas 7.
n Adm. 17.
o Luc 17. 32.
p Pen. 18. 22.
q Dat. 18. 9. 18.
‖ *ffwrnes.*
r Pen. 18. 1.
s Adn. 16.
t Adn. 17. 19. 23.
u Marc 9. 6.

r A hwy a bwyſafant hwy yn drwm ar y gwr, *ſef* ar Lot, a hwy a nefafant i dorri'r ddor.

10 A'r gwyr a eſtynaſant eu llaw, ac a ddygaſant Lot attynt i'r ty, ac a gaeaſant y ddor.

11 *s* Tarawſant hefyd y dynion *oedd wrth* ddrws y ty a dallineb, o fychan i fawr, fel y blinaſant yn ceiſio'r drws.

12 ¶ A'r gwyr a ddywedaſant wrth Lot, A oes gennyt ti yma neb etto? mab yng-hyfraith, a'th feibion, a'th ferched, a'r hyn oll *ſydd* i ti yn y ddinas, a *t* ddygi di allan o'r fangre hon.

13 O blegid ni a ddinyſtriwn y lle hwn; am fod eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr Arglwydd: a'r Arglwydd a'n hanfonodd ni i'w ddinyſtrio ef.

14 Yna yr aeth Lot allan, ac a lafarodd wrth ei ddawon, y rhai oedd yn *u* priodi ei ferched ef, ac a ddywedodd, *x* Cyfodwch, deuwch allan o'r fan yma; o herwydd y mae'r Arglwydd yn difetha'r ddinas hon; ac yngolwg ei ddawon yr oedd efe fel un yn y cellwair.

15 ¶ Ac ar godiad y wawr, yr angylion a fuant daer ar Lot, gan ddywedyd, ✠ Cyfod, cymmer dy wraig, a'th ddwy ferched, y rhai ſydd i'w cael; rhag dy ddifetha di yn ‡ anwiredd y ddinas.

16 Yntau cedd a hwyrfrydig, a'r gwyr a *b* ymaflaſant yn ei law ef, ac yn llaw ei wraig, ac yn llaw ei ddwy ferched; am *c* doſturio o'r Arglwydd wrtho ef; ac a'i dygaſant ef allan, ac a'i goſodaſant o'r tu allan i'r ddinas.

17 A gwedi iddynt eu dwyn hwynt allan efe a ddywedodd, *d* Diangc am dy einioes; *e* nac edrych ar dy ol, ac na ſaf yn yr holl waſtadedd: *f* diangc i'r mynydd, rhag dy ddifetha.

18 A dywedodd Lot wrthynt, *g* Oh, nid *felly*, fy Arglwydd!

19 Wele yn awr, cafodd dy was ffafr yn dy olwg, a mawrheaiſt dy drugaredd a wnaethoſt â mi, gan gadw *h* fy einioes; ac ni allaf fi ddiangc i'r mynydd, *i* rhag i ddrwg fy ngoddiweddyd, a marw o honof.

20 Wele yn awr, ‖ y ddinas hon yn agos i ffoi iddi, a bychan yw: Oh, gad i mi ddiangc yno: (Onid bychan yw hi?) a byw fydd fy enaid.

21 Yntau a ddywedodd wrtho, Wele mi a * ganiatteais dy *k* ddymuniad hefyd am y peth hyn, fel na ddinyſtriwyf y ddinas *am* yr hon y dywedaiſt.

22 Bryſia, diangc yno; o herwydd *l* ni allaf wneuthur dim nes dy ddyfod yno: am hynny y galwodd efe enw y ddinas, Soar.

23 ¶ Cyfodaſai yr haul ar y ddaear, pan ddaeth Lot i Soar.

24 Yna yr *m* Arglwydd a wlawiodd, ar Sodoma a Gomorra, frwmſtan a thân oddi wrth yr Arglwydd, allan o'r nefoedd.

25 Felly y dinyſtriodd efe y dinaſoedd hynny, a'r holl waſtadedd, a holl drigolion y dinaſoedd, a chnwd y ddaear.

26 ¶ Eithr ei wraig ef a *n* edrychodd drach ei chefn o'i du ol ef, a hi a aeth *o* yn golofn halen.

27 ¶ Ac Abraham a aeth yn foreu i'r lle y *p* ſafaſai efe ynddo ger bron yr Arglwydd.

28 Ac efe a edrychodd tu a Sodoma a Gomorra, a thu a holl dir y gwaſtadedd; ac a edrychodd, ac wele cyfododd *q* mŵg y tir fel mŵg ‖ ffwrn.

29 ¶ A phan ddifethodd Duw ddinaſoedd y gwaſtadedd, yna y cofiodd Duw am *r* Abraham, ac a yrrodd Lot o *s* ganol y dinyſtr, pan ddinyſtriodd efe y dinaſoedd yr oedd Lot yn trigo ynddynt.

30 ¶ A Lot a eſgynodd o Soar, ac a drigodd yn y *t* mynydd, a'i ddwy ferched gyd ag ef: o herwydd efe a ofnodd drigo yn Soar; ac a drigodd mewn ogof, efe a'i ddwy ferched.

31 ¶ A dywedodd yr hynaf wrth yr ieuangaf, Ein tad ni *ſydd* hen, a *u* gwr nid oes yn y wlad i *x* ddyfod attom ni, wrth ddefod yr holl ddaear.

32 *y* Tyred, rhoddwn i'n tad *win* i'w yfed, a gorweddwn gyd ag ef, fel y cadwom had o'n tad.

33 A hwy a roddaſant ✠ win i'w tad i yfed y noſon honno; a'r hynaf a ddaeth ac a orweddodd gyd a'i thad; ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

34 A thrannoeth y dywedodd yr hynaf wrth yr ieuangaf, Wele, myfi a orweddais neithiwyr gyd a'm tad; rhoddwn win iddo ef i'w yfed heno hefyd, a does dithau a gorwedd gyd ag ef, fel y cadwom had o'n tad.

35 A hwy a roddaſant win i'w tad i yfed y noſon honno hefyd; a'r ieuangaf a gododd, ac a orweddodd gyd ag ef; ac ni wybu efe pan orweddodd hi, na phan gyfododd hi.

36 Felly *a* dwy ferched o feichiogwyd o'u tad.

37 A'r hynaf a eſgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef Moab: efe *yw* tad y *b* Moabiaid hyd heddyw.

38 A'r ieuangaf, hefyd, a eſgorodd hithau ar fab, ac a alwodd ei enw ef Ben-ammi: efe yw tad meibion Ammon hyd heddyw.

P E N. XX.

1 *Abraham yn gwadu ei wraig.* 3 *Ceryddu Abimelec.* 9 *Ceryddu Abraham.* 14 *adferu Sara.* 17 *Iachau Abimelec.*

AC Abraham a aeth *a* oddi yno i dir y dehau, ac a gyfanneddodd rhwng *b* Cades a Sur, ac a ymdeithiodd yn Gerar.

2 Adywedodd Abraham am Sara ei wraig, *c* Fy chwaer yw hi; ac Abimelec brenhin Gerar a anfonodd ac a gymmerth Sara.

3 Yna y *d* daeth Duw at Abimelec, nofwaith mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Wele, *e* dyn marw wyt ti am y wraig a gymmeraiſt, a hithau yn ‖ berchen gwr.

4 Ond Abimelec ni *f* neſaſai atti hi: ac efe a ddywedodd, Arglwydd, a leddi di *g* genedl gyfiawn hefyd?

5 Oni ddywedodd efe wrthyf fi, Fy chwaer yw hi? a hithau hefyd ei hun a ddywedodd, Fy mrawd yw efe: *h* ym † mherffeithrwydd fy nghalon, ac ynglendid fy nwylaw, y gwnaethum hyn.

6 Yna y dywedodd Duw wrtho ef, mewn breuddwyd, *i* Minnau a wn mai ym mherffeithrwydd dy galon y gwnaethoſt hyn; a *k* mi a'th atteliais rhag pechu *l* i'm herbyn: am hynny ni adewais i ti gyffwrdd â hi.

7 Yn awr gan hynny, dod y wraig drachefn i'r gwr; o herwydd *m* prophwyd yw efe, ac efe a *n* weddia troſot, a byddi fyw: ond oni roddi hi drachefn, o gwybydd y byddi farw yn ddiau, ti a'r *p* rhai oll ydynt eiddot ti.

8 Yna y *q* cododd Abimelec yn fore, ac a alwodd am ei holl weiſion, ac a draethodd yr holl bethau hyn ‖ wrthynt hwy: a'r gwyr a ofnaſant yn ddirfawr.

9 Galwodd Abimelec, hefyd, am Abraham, a dywedodd wrtho, Beth a wnaethoſt i ni? a pheth a bechais i'th erbyn, pan *r* ddygit bechod *mor* fawr arnaf fi, ac ar fy nheyrnas? *s* gwnaethoſt a mi weithredoedd ni ddyleſid eu gwneuthur.

10 Abimelec, hefyd, a ddywedodd wrth Abraham, Beth a welaiſt, pan wnaethoſt y peth hyn?

11 A dywedodd Abraham, Am ddywedyd o honof fi, Yn ddiau nid *es t* ofn Duw yn y lle hwn: a hwy am lladdant i o achos fy ngwraig.

12 A hefyd yn wir fy *u* chwaer *yw* hi: merch fy nhad yw hi, ond nid merch fy mam; ac y mae hi yn wraig i mi.

13 Ond pan barodd Duw i mi *x* grwydro o dŷ fy nhad, yna y dywedais wrthi hi, Dyma dy garedigrwydd yr hwn a wnai a mi ymhob lle y delom iddo; y dywed am danaf fi, Fy mrawd yw efe.

14 Yna y cymmerodd Abimelec ddefaid a gwartheg, a gweiſion, a morwynion, ac a'u ✠ rhoddes

a Pen. 6. 4.
b 16. 2. 4. Deut. 25. 5.
c Pen. 11. 29.
d Sal. 105. 14.
e Adn. 7. Ezec. 33. 14. 15.
‖ Heb. *briod i wr*
f Pen. 4. 1.
g Adn. 17. 18.
h 1 Bren. 9. 4.
† *yn ſymlrwydd.*
i 1 Bren. 21. 29.
k Diar. 21. 1. 1 Sam. 25. 26.
l Sal. 51. 4.
m Sal. 105. 15.
n adn. 17.
o Lef. 20. 10.
p Lef. 6. 4. 7.
q 2 Sam. 24. 17. Job 2. 4.
‖ *yn eu cluſtiau eiwy.*
r Dat. 2. 14.
s Rhuf. 2. 14.
t Diar. 16. 6.
u Pen. 11. 29.
x Heb. 11. 15.
y Pen. 12. 13.

Pen. XIX. *Adn.* 31.] Merched *Lot*, gan anobeithio cael gwŷr duwiol, ac yn chwennych ŵyfod o'u tylwyth, a ryfygaſant; ond, y mae *Ruth* y Moabees, ynghof-reſtr gwaedoliaeth Criſt! *Mat.* i. 5.

& Esa. 49. 23.
a Esa. 60. 10.
b Galar. 3. 43.
c Diar. 27. 5.
d Iago 5. 16.
e 1 Sam. 4. 5.
a Luc 1. 68.
b Pen. 17. 19.
c Act. 7. 8. Gal. 4. 22. Heb. 11. 11.
d Sal. 102. 13.
e Pen. 17. 19.
1897.
f Pen. 17. 12. Luc 2. 21.
g Esa. 54. 1. Gal. 4. 27.
h Esa. 49. 21.
i Sal. 22. 9.
k Sal. 131. 2.
1892.
l Job 30. 1. Gal. 4. 29.
m Gal. 4. 30. Diar. 20. 11.
n Gal. 4. 7. 30. Ioan 8. 35.
1 Ioan 2. 19.
1897.
a Pen. 17. 18.
b Rhuf. 9. 7. Heb. 11. 18.
c Pen. 17. 20.
r Jer. 15. 1.
s Esa. 41. 17. Mat. 15. 32.
† *adawodd.*
t Diar. 21. 16.
u Jona 2. 4.
x Mat. 15. 32.

& rhoddes i Abraham: rhoddes hefyd iddo ef Sara ei wraig drachefn.

13 A dywedodd *a* Abimelec, Wele fy ngwlad ger dy fron di, trig lle byddo da yn dy olwg.

14 Ac wrth Sara y dywedodd, Wele rhoddais i'th frawd fil o *b* *ddarnau* arian: wele *b* efe yn orchudd llygaid i ti, i'r rhai oll *fydd* gyd a thi, a chyd a phawb *c* *rai*ll; felhyn y *c* ceryddwyd hi.

17 ¶ Yna Abraham a weddiodd ar Dduw: a Duw a *d* iachaodd Abimelec, a'i wraig, a'i forwynion; a hwy a blantasant.

18 O herwydd yr Arglwydd gan gae'a gaeasai ar bob *e* croth yn nhŷ Abimelec, o achos Sara gwraig Abraham.

PEN. XXI.

1 Genedigaeth Isaac. 9 Bwrw Agar ac Ismael allan. 15 Agar mewn cyfyngdra. 17 angel yn cyfuro Agar. 22 Cyngrair Abimelec ag Abraham.

A'R Arglwydd a *a* ymwelodd a Sara fel y dywedasai, a gwnaeth yr Arglwydd i Sara *b* fel y llafarasai.

2 O herwydd Sara *c* a feichiogodd, ac a ymddug i Abraham fab yn ei henaint, ar yr *d* amser noddedig y dywedasai Duw wrtho ef.

3 Ac Abraham a alwodd enw ei fab a aneiid iddo (yr hwn a ymddygasai Sara iddo ef) *e* Isaac.

4 Ac Abraham a enwaedodd ar Isaac ei fab, yn *f* wyth niwrnod oed; fel y gorchymynasai Duw iddo ef.

5 Ac Abraham *oedd* fab can mlwydd, pan y ganwyd iddo ef Isaac ei fab.

6 ¶ A Sara a ddywedodd, *g* Gwnaeth Duw i mi chwerthin; pob un a glywo a chwardd gyd a mi.

7 Hi a ddywedodd hefyd, *h* Pwy a ddywedasai i Abraham y rhoisai Sara i fugn i blant? canys mi a esgorais ar fab yn ei henaint ef.

8 A'r bachgen a gynnyddodd, ac a *k* ddiddyfnwyd: ac Abraham a wnaeth wledd fawr ar y dydd diddyfnwyd Isaac.

9 ¶ A Sara a welodd fab Agar yr Aiphites, yr hwn a ddygasai hi i Abraham, *l* yn gwatwar.

10 A hi a ddywedodd wrth Abraham, *m* Bwrw allan y gaeth-forwyn hon a'i mab; o herwydd ni chaiff mab y gaethes hon *n* gyd-etifeddu a'm mab i Isaac.

11 A'r peth hyn fu ddrwg iawn yng olwg Abraham, *o* er mwyn ei fab.

12 ¶ A Duw a ddywedodd wrth Abraham, Na fydded drwg yn dy olwg am y llangc, nac am dy gaeth-forwyn; yr hyn oll a ddywedodd Sara wrthyt, gwrando ar ei llais: o herwydd *p* yn Isaac y gelwir i ti had.

13 Ac am fab y forwyn gaeth hefyd, mi a'i gwnaf ef *q* yn genhedlaeth, o herwydd dy had di ydyw ef.

14 Yna y cododd Abraham yn foreu, ac a gymmerodd fara, a chostrel o ddwfr, ac a'i rhoddes at Agar (gan *ei* osod ar ei hyſgwydd hi) a'r bachgen hefyd, ac efe a'i *r* gollyngodd hi ymaith: a hi a aeth, ac a grwydrodd yn anialwch Beer-seba.

15 A darfu y *s* dwfr yn y gostrel; a hi a † fwriodd y bachgen dan un o'r gwŷdd.

16 A hi a aeth, ac a eisteddodd ei hunan ym mhell ar *ei* gyfer, megis ergyd bwa: canys dywedasai, Ni allaf fi edrych ar y bachgen yn *t* marw. Felly hi a eisteddodd ar *ei* gyfer, ac a *u* ddyrchafodd ei llef, ac a wylodd.

17 A Duw a *x* wrandawodd ar lais y llangc; ac Angel Duw a alwodd ar Agar o'r nefoedd, ac a ddywedodd wrthi, Beth *a ddarfu* i ti, Agar? nag ofna, o herwydd Duw a *w* randawodd ar lais y llangc lle mae efe.

18 Cyfod, cymmer y llangc, ac ymafael ynddo â'th law; o blegid mi fi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

19 A Duw a agorodd ei llygaid hi, a hi a welodd ffynnon dŵr; a hi a aeth, ac a lanwodd y gostrel *o'r* dwfr, ac a ddiododd y llangc.

20 Ac yr oedd Duw gyd a'r llangc; ac efe a gynnyddodd, ac a drigodd yn yr anialwch, ac a aeth yn berchen bwa.

21 Ac yn anialwch Paran y trigodd efe; a'i fam a *&* gymmerodd iddo ef wraig o wlad yr Aipht.

22 ¶ Ac yn yr amſer hwnnw, *a* Abimelec, a Phicol tywyſog ei lu ef, a ymddiddanasant ag Abraham, gan ddywedyd, *b* Duw *fydd* gyd a thi yn yr hyn oll yr ydwyt yn ei wneuthur.

23 Yn awr gan hynny, *c* twng wrthyf ſi yma i Dduw, *d* na fyddi || anffyddlon i mi, nac i'm mab, nac i'm hwyr: *e* yn ol y drugaredd a wnaethum â thi y gwnai di a minnau, ac â'r wlad yr ymdeithiaiſt ynddi.

24 Ac Abraham a ddywedodd, *f* Mi a dyngaf.

25 Ac Abraham a geryddodd Abimelec, o achos y pydew dwfr a g ddygasai gweiſion Abimelec trwy drais.

26 Ac Abimelec a ddywedodd, *b* Ni's gwybum i pwy a wnaeth y peth hyn: tithau hefyd ni fynegaiſt i mi, a minnau ni chlywais hyd heddyw.

27 Yna y cymmerodd Abraham *i* ddefaid a gwartheg, ac a'u rhoddes i Abimelec; *k* a hwy a wnaethant gyngrair ill dau.

28 Ac Abraham a oſododd *l* ſaith o hefpinod o'r praidd wrthynt eu hunain.

29 Yna y dywedodd Abimelec wrth Abraham, Beth *a wna*'r ſaith hefpin hyn a oſodaiſt wrthynt eu hunain?

30 Ac yntau a ddywedodd, Canys ti a gymmeri y ſaith hefpin o'm llaw, i fod yn *m* dyſtiolaeth, mai myfi a gloddiais y pydew hwn.

31 Am hynny efe a alwodd enw'r lle hwnnw ‡ Beer-ſeba: o blegid yno y tyngaſant ill dau.

32 Felly y gwnaethant gyngrair yn Beer-ſeba: a chyfododd Abimelec, a Phicol tywyſog ei lu ef, ac a ddychwelaſant i dir y Philiſtiaid.

33 ¶ Ac yntau a blannodd * goed yn Beer-ſeba, ac a alwodd yno ar enw yr *n* Arglwydd Dduw tragywyddol.

34 Ac Abraham a ymdeithiodd ddyddiau lawer yn nhir y Philiſtiaid.

PEN. XXII.

1 Abraham yn abertbu Isaac. 11 Angel yn ei attal ef. 15 Bendithio Abraham drachefn. 20 Cenhedlaeth Nacor.

A Gwedi y *a* pethau hyn y bu i Dduw *b* broſi Abraham, a dywedyd wrtho, Abraham. Yntau a ddywedodd, *c* Wele fi.

2 Yna y dywedodd *Duw*, Cymmer yr awr hon dy fab, ſef dy *d* unig *fab* Iſaac, yr hwn a hoffaiſt, a dos rhagot i dir *e* Moria; ac o'ſtrymma ef yno yn boeth-offrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

3 ¶ Ac Abraham a *f* fore-gododd, ac a gyfrwyodd ei aſyn, ac a gymmerodd ei ddau langc gyd ag ef, ac Iſaac ei fab; ac a holltodd goed y poeth-offrwm, ac a gyſododd, ac a aeth i'r lle a ddywedaſai Duw wrtho.

4 Ac ar y trydydd dydd y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac efe a welai'r lle o hirbell.

5 Ac Abraham a ddywedodd wrth ei langciau, *g* Aroſwch chwi yma gyd a'r aſyn; ac mi a'r llangc a awn hyd accw, ac a addolwn, ac a *b* ddychwelwn attoch.

6 Yna y cymmerth Abraham goed y poeth-offrwm, ac a'i goſododd ar; Iſaac ei fab; ac a gymmerodd y tân, a'r gyllell yn ei law ei hun: a hwy a aethant ill dau ynghyd.

7 A llafarodd Iſaac wrth Abraham ei dad, ac a ddywedodd, Fy nhad. Yntau a ddywedodd, Wele fi, fy mab. Yna eb efe, Wele

a Act. 7. 3.
b Iob 3. 25, 26. 1 Cor. 10. 13. Heb. 11. 17. Iago 1. 12.
c Iago 1. 19.
d Diar. 4. 3. Rhuf. 8. 32. 2 Cron. 3. 1.
e Pen. 21. 14. Scl. 119. 60.
f Mat. 6. 26. Heb. 12. 2.
g Heb. 11. 19. 1 Ioan 19. 17.

Cyn Crift. 1872.

Pen. XXI. *Adn.* 14.] *A'r bathgen*, ſef, *i'w llaw* a'i gofal hi, nid ar ei chefn; felly yn gyffelyb y dywed yr angel *Adn.* 18, *Ymafael ynddo â'th law.* Ac yn oedd yn 18 mlwydd oed. Gwel Pen. xvi. 16, a xxi. 5. *Gollyngodd bi ymaith*, Nid oes dim a ddichon luddias gwir ffydd i ufuddhau i orchymun Duw,

e Mym. Wele dan a choed; ond mae † oen *k* y
k Eci. 12. poeth-offrwm?

5. 5 Ac Abraham a ddywedodd, Fy mab,
l 2 Cron. *l* Duw a edrych iddo ei hun am Oen y
25. 9. poeth-offrwm. Felly yr aethant ill dau
Rhuf. 8. ynghyd.
32.
Dat. 5. 6. 9 Ac a ddaethant i'r lle a ddywedasai
m Pen. 8. Duw wrtho ef; ac yno'r *m* adeiladodd
20. Abraham allor, ac a osododd y coed mewn
n Marc trefn, ac a *n* rwymodd Isaac ei fab, ac o a'i
15. 1. gosododd ef ar yr allor, ar uchaf y coed.
o Iago 2. 10 Ac Abraham a *o* estynodd ei law, ac
21. a gymmerodd y gyllell i'w ladd ei fab.
p Zec. 11 Ac *r* angel yr Arglwydd a alwodd
13. 7. arno ef *s* o'r nefoedd, ac a ddywedodd,
q Heb. 11. Abraham, Abraham. Yntau a ddywed-
17. odd, Wele fi.
Dat. 5. 9. 12 Ac efe a ddywedodd, *t* Na ddod dy
12. law ar y llangc, ac na wna ddim iddo: o
r adn. 12. herwydd *u* gwn weithian i ti *x* ofni Duw,
16. gan nad atteliaist dy fab, dy unig *fab*,
s Pen. 21. oddi wrthyf fi.
17.
t Jer. 6. 9. 13 Yna y dyrchafodd Abraham ei lygaid,
u Sal. 1. 6. ac a edrychodd; ac wele o'i y ol *e* ☧ hwrdd,
x Sal. 2. wedi ei ddal erbyn ei gyrn mewn
11. *a* dyrysni: ac Abraham a aeth ac a gym-
y Esa. 30. merth yr hwrdd, ac a'i hoffrymmodd yn
21. poeth-offrwm yn lle ei fab.
z 1 Pedr 1. 19. 14 Ac Abraham a alwodd enw y lle
a Mat. hwnnw, ‖ JEHOFAH-jire; fel y dywedir
27. 29. hyddydw, *b* Yn mynydd yr Arglwydd y
‖ *Yr Ar-* gwelir.
glwydd a
edrych, 15 ¶ Ac angel yr Arglwydd a alwodd
neu *a* ar Abraham yr ail waith o'r nefoedd;
ddarpara
b Marc 16 Ac a ddywedodd, *c* I mi fy hun y
15. 22. tyngais, medd yr Arglwydd, o herwydd
l 2 Cron. gwneuthur o honot y peth hyn, ac nad
29. 21. atteliaist dy fab, dy unig *fab*;
m Pen. 31. 46.
48. 17 Mai gan fendithio y'th fendithiaf, a
† *ffynnon* *d* chan amlhau yr amlhaf dy had, fel ser
y llyfr. y nefoedd, ac fel y tywod yr hwn *fydd* ar
1891. lann y môr; *e* a'th had a feddianna borth
** ffynn.* ei elynion;
n Rhuf.
16. 26. 18 Ac *f* yn dy had di y bendithir holl
1 Tim. 1. genhedloedd y ddaear: o achos gwrando
17. o honot ar fy llais i.

Cyn Criſt. 19 Yna Abraham a ddychwelodd at ei
1872. langcian; a hwy a godasant, ac a aethant
a Act. 7. ynghyd i Beer-seba: ac Abraham a drig-
3. oddwn Beer-seba.
Job 1. 1.
Job 32. 20 ¶ Darfu hefyd, gwedi y pethau hyn,
2. fynegi i Abraham, gan ddywedyd, Wele,
Pen. 24. dug *g* Milca hithau hefyd blant i Nacor
15. dy frawd;
i 1 Bren.
15. 2. 21 *h* Huz ei gyntaf-anedig, a'i Buz ei
Diar. 25. frawd; Cemuel hefyd tad Aram;
25.
22 A Chesed, a Hazo, a Phildas, ac
Idlaph, a Bethuel.
Pen. 24. 23 A *h* Bethuel a genhedlodd Rebecca:
15. yr wyth hyn a blantodd Milca i Nacor
i 1 Bren. brawd Abraham.
15. 2.
Diar. 25. 24 Ei ordderch-wraig hefyd, a'i henw
25. Reuma, a eigrodd hithau hefyd Teba,
a Gaham, a Thahas, a'i Maaca.

PEN. XXIII.

1860. 1 *Oedran a marwolaeth Sara.* 3 *Prynu*
Pen. 17. *Macpela.* 19 *Claddu Sara.*
17.
b 1 Pedr AC oes Sara yloedd *a* gan mlwydd a
3. 6. saith mlynedd ar hugain: *dyma* ti-
Jos. 14. nyddoedd oes *b* Sara.
5.
Preg. 3. 2 A Sara a fu farw yn *c* Nghaer-Arba;
honno *yw* Hebron yn nhir Canaan: ac
Abraham a aeth i alaru am Sara, ac i
Rhuf. 8. *d* wylofain *am dani* hi.
32.
Ioan 11. 3 ¶ Yna y cyfododd Abraham i fyny
1. oddi ger bron ei *e* gorph marw, ac a lafar-
Pen. 10. odd wrth feibion *f* Heth, gan ddywedyd,
5.
1 Cron. 4 *g* Dieithr ac alltud ydwyf fi gyd a
9. 16. chwi: *h* rhoddwch i mi feddiant beddrod
Act. 7. gyd a chwi, fel y claddwyf fy *marw i* allan
16. o'm golwg.
Preg. 12.
7. 5 A meibion Heth a attebasant Abra-
c adarn. ham, gan ddywedyd wrtho,
Pen. 21.
2. 6 Clyw ni, *fy* arglwydd: *k* tywysog
Ecſ. 4. Duw *wyt* ti yn ein plith: cladd dy farw
11. yn *dy* ddewis o'n beddau ni: ni rwystr neb
o honom ni ei fedd i ti i gladdu dy farw.

7 Yna y cyfododd Abraham, ac a *l* ym-
grymmodd i bobl y tir, *sef* i feibion Heth:

8 Ac a ymddiddanodd â hwynt, gan
ddywedyd, Os yw eich ewyllys i mi gael
claddu fy marw allan o'm golwg, gwran-
dewch fi, ac eiriolwch trosof fi ar Ephron
fab *m* Sohar:

9 Ar roddi o hono ef i mi yr ogof Mac-
pela, yr hon *fydd* eiddo ef, ac *fydd* yng-
hwrt o faes: er ei llawn *werth* o arian
rhoddet hi i mi, yn *n* feddiant beddrod yn
eich plith chwi.

10 Ac Ephron oedd yn aros ym mysg
meibion Heth: ac Ephron yr Hethiad a
attebodd Abraham, lle y clywedd meibion
Heth, yngwydd pawb a ddeuent i *o* borth
ei ddinas ef, gan ddywedyd,

11 Nag é, fy Arglwydd, clyw fi: rho-
ddais y maes i ti, a'r ogof *fydd* ynddo,
i ti y rhoddais hi; yngwydd *p* meibion fy
mhobl y rhoddais hi i ti: cladd di dy farw.

12 Ac Abraham a *q* ymgrymmodd o
flaen pobl y tir.

13 Ac efe a lafarodd wrth Ephron lle
clybu pobl y tir; gan ddywedyd, Etto,
os tydi *a'i rhoddi*, attolwg gwrando fi:
r rhoddaf werth y maes; cymmer gennyf,
a mi a gladdaf fy marw yno.

14 Ac Ephron a attebodd Abraham,
gan ddywedyd wrtho,

15 Gwrando fi, fy arglwydd; y tir *a*
dal bedwar can ſicl o arian: beth yw
hynny rhyngof fi a thithau? am hynny
cladd dy farw.

16 Felly Abraham a wrandawodd ar
Ephron: a phwyſodd Abraham i Ephron
yr arian, a ddywedasai efe lle clybu meib-
ion Heth; pedwar can ſicl o *arian* cym-
meradwy ym mhlith marchnadwyr.

17 ¶ Felly y ſierhawyd *s* maes Ephron,
yr hwn *oedd* ym Macpela, yr hon *oedd* o
flaen Mamre, y maes a'r ogof *oedd* ynddo,
a phob pren a'r *a oedd* yn y maes, ac yn
ei holl derfynau o amgylch,

18 Yn feddiant i Abraham, *t* yng olwg
meibion Heth, yngwydd pawb a ddelynt
i *u* borth ei ddinas ef.

19 A gwedi hynny Abraham a *x* gladdodd
Sara ei wraig yn ogof maes Macpela, o
flaen Mamre; honno *yw* Hebron, yn nhir
Canaan.

20 *y* A ſierhawyd y maes, a'r ogof yr
hon oedd ynddo, i Abraham, yn feddiant
beddrod, oddi wrth feibion Heth.

PEN. XXIV.

1 *Gofal Abraham am wraig i Isaac.* 10
Taith ei was. 22 *a'i anrheg i Rebecca.*
29 *Laban yn ei roeſawi.* 58 *Rebecca yn*
foddlon. 62 *Isaac yn cyſarfod â hi.*

AC Abraham oedd hen, wedi myned
a yn oedrannus; a'r Arglwydd a *b* fen-
dithiasai Abraham ym mhob dim.

2 A dywedodd Abraham wrth ei *c* was
hynaf *yn* ei dŷ, yr hwn oedd yn llywodrae-
thu ar yr holl oll ag *oedd* ganddo, *d* Gosod,
attolwg, dy law dan fy morddwyd:

3 Ac mi a barafi i ti *e* dyngu i Arglwydd
Duw'r nefoedd, a Duw'r ddaear, na chym-
merech wraig i'm mab i o *f* ferched y
Canaaneaid, y rhai yr ydwyf yn trigo yn
eu mysg:

4 Ond i'm *g* gwlad i yr âi, ac at fy
nghenedl i yr âl di, ac a gymmeri wraig
i'm mab Isaac.

5 A'r gwas a ddywedodd wrtho ef,
h Ond odid ni fyn y wraig ddyfod ar fy ol i
i'r wlad hon: gan ddychwelyd a ddychwelaf
dy fab di i'r tir y daethoſt allan o hono?

6 A dywedodd Abraham wrtho, Gwilia
arnat rhag i ti i ddychwelyd fy mab i yno.

7 ¶ Arglwydd Duw'r nefoedd: yr *i* hwn
a'm cymmerodd i o dy fy nhad, ac o wlad
fy nghenedl, yr hwn hefyd a ymddidlan-
oddi â mi, ac a dyngodd wrthyf, gan ddy-
wedyd, I'th had di y rhoddaf y tir hwn; efe
a enfyn ei *l* angel o'th flaen di, a thi a
gymmeri wraig i'm mab oddi yno.

8 Ac os y wraig ni fyn ddyfod ar dy ol
di, yna *m* glan fyddi oddi wrth fy llw hwn:
yn unig na ddychwel di fy mab i yno.

C 9 A'r

m Pen. 46. 10.
n Ecſ. 23. 31.
o Pen. 24. 10. Mat. 9. 1. Luc 2. 3, 4.
p Sal. 132. 12. Luc 19. 14.
q Sal. 131. 2. Diar. 16. 20. 24.
r 2 Sam. 24. 24. Col. 4. 5. Phil. 4. 8.
s Pen. 49. 30.
t Sal. 112. 5. Mat. 10. 16.
u Pen. 34. 20.
x adn. 4. 6. 11. 13. Pen. 25. 9, 10.
a 45. 30.
z 49. 29. 31.
Jos. 24. 32.
1 Bren. 13. 31.
y Pen. 50. 5. 13.
a 25. 9, 10.

Cyn Criſt. 1857.
a Pen. 21. 5.
b Pen. 12. 2. Diar. 10. 22.
c 1 Cor. 4. 2.
d Pen. 47. 29.
a 6. 13.
e Deut. 10. 20.
f Ecſ. 34. 16. Deut. 7. 3.
g Pen. 11. 28.
h Diar. 13. 16.
i Gal. 5. 1. Heb. 11. 9.
k Pen. 12. 1
l Ecſ. 23. 20. Heb. 1. 14.
m Joſ. 2. 17.

9 A'r gwas a ofodd ei law *n* dan forddwyd Abraham ei feistr, ac a dyngodd iddo am y peth hyn.

10 A chymmerodd y gwas ddeg camel, o gamelod ei feistr, ac a aeth ymaith: (canys holl dda ei feistr *oedd* dan ei law ef) ac efe a gododd, ac a aeth i Mesopotamia, i ddinas Nacor.

11 Ac efe a wnaeth i'r o camelod orwedd o'r tu allan i'r ddinas, wrth bydew dwfr ar brydnhawn, ynghylch yr amser y byddai *merched* † yn dyfod allan i dynnu dwfr.

12 Ac efe a ddywedodd, *p* O Arglwydd Dduw fy meistr Abraham, attolwg, *q* par i mi lwyddiant heddyw; a gwna drugaredd a'm meistr Abraham.

13 *r* Wele fi yn sefyll wrth y ffynnon ddwfr, a'r merched gwyr y ddinas yn dyfod allan i dynnu dwfr:

14 A *t* bydded mai'r llangces y dywedwyf wrthi, Gogwydda, attolwg, dy ystên, fel yr yfwyf; os dywaid hi, Yf, a mi a ddiodaf dy gamelod di hefyd; honno a ddarperaist i'th was Isaac: ac wrth hyn y caf wybod wneuthur o honot ti drugaredd a'm meistr.

15 ¶ A bu, *u* cyn darfod iddo lafaru, wele Rebecca yn dyfod allan (yr hon a anesid i Bethuel fab Milca, gwraig Nacor, brawd Abraham) a'i *x* hystên ar ei hysgwydd.

16 A'r llangces *oedd* y dêg odiaeth yr olwg, yn forwyn, a heb i wr ei ∝ hadnabod; a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a lanwodd ei ystên, ac a ddaeth i fynu.

17 A'r gwas a redodd i'w chyfarfod, ac a ddywedodd, Attolwg, gad i mi yfed ychydig ddwfr o'th ystên.

18 A hi a ddywedodd, Yf, fy meistr: a hi a fryfiodd, ac a ddisgynodd ei ystên ar ei llaw, ac a'i diododd ef.

19 A phan ddarfu iddi ei ddiodi ef, hi a ddywedodd, Tynnaf hefyd i'th gamelod, hyd oni ddarffo iddynt yfed.

20 A hi a fryfiodd, ac a dywalltodd ei 'stên i'r cafn, ac a redodd eilwaith i'r pydew i dynnu, ac a dynnodd i'w holl gamelod ef.

21 A'r gwr yn synnu o'i phlegid hi, a dawodd, *j* wybod a lwyddasai yr Arglwydd ei daith ef, ai nâd do.

22 A bu pan ddarfu i'r camelod yfed, gymmeryd o'r gwr ‖ gluft-dlws aur, yn hanner sicl ei bwys; a dwy freichled i'w dwylaw hi, yn ddeg *sicl* o aur eu pwys.

23 Ac efe a ddywedodd, Merch pwy *ydwyt* ti? mynega i mi, attolwg: a oes lle i ni lettya *yn* nhŷ dy dad?

24 A hi a ddywedodd wrtho, Myfi *ydwyf* ferch i Bethuel fab Milca, yr hwn a ymddug hi i Nacor.

25 A hi a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* gwellt ac ebran ddigon gennym ni, a lle i lettya.

26 A'r gwr *a* ymgrymmodd, ac a addoriodd yr Arglwydd,

27 Ac a ddywedodd, Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw fy meistr Abraham, yr hwn *b* ni adawodd fy meistr heb ei drugaredd, a'i ffyddlondeb: yr *ydwyf* fi ar y ffordd; dug yr Arglwydd fi *i* dŷ *c* brodyr fy meistr.

28 A'r llangces a redodd, ac a fynegodd yn nhŷ *d* ei mam y pethau hyn.

29 Ac i Rebecca yr *oedd* brawd, a'i enw Laban: a Laban a redodd at y gwr allan i'r ffynnon.

30 A phan welodd efe'r clust-dlws, a'r breichledau am ddwylaw ei chwaer, a phan glywodd efe eiriau Rebecca ei chwaer yn dywedyd, Fel hyn y dywedodd y gwr wrthyf fi; yna efe a aeth at y gwr; ac wele efe yn sefyll gyd â'r Camelod wrth y ffynnon.

31 Ac efe a ddywedodd, *e* Tyred i mewn, ti fendigedig yr Arglwydd; pa ham y sefi di allan? canys mi a barotoais y tŷ; a lle i'r camelod.

32 A'r gwr a aeth i'r tŷ: ac yntau a † ryddhaodd y camelod, ac a roddodd wellt ac ebran i'r camelod; a *f* dwfr i olchi ei draed ef, a thraed y dynion *oedd* gyd âg ef.

33 A gosodwyd *bwyd* o'i flaen ef i fwytta; ac efe a ddywedodd, *g* Ni fwytta'f hyd oni thraethwyf fy negesau. A dywedodd yntau, Traetha.

34 Ac efe a ddywedodd, *h* Gwas Abraham *ydwyf* fi.

35 A'r Arglwydd a *i* fendithiodd fy meistr yn ddirfawr, ac efe a gynnyddodd: canys rhoddodd iddo ddefaid, a gwartheg, ac arian, ac aur, a gweision, a morwynion, a chamelod, ac asynod.

36 Sara hefyd gwraig fy meistr a ymddug fab i'm meistr, *k* wedi ei heneiddio hi; ac efe a roddodd i hwnnw yr hyn oll *oedd* ganddo.

37 A'm meistr a'm tyngodd i, gan ddywedyd, *l* Na chymmer wraig i'm mab i o ferched y Canaaneaid, yr rhai yr ydwyf yn trigo yn eu tir.

38 Ond ti a ai *m* i dŷ fy nhad, ac at fy nhylwyth, ac a gymmeri wraig i'm mab.

39 A dywedais wrth fy meistr, *n* Fe allai na ddaw'r wraig ar fy ol i.

40 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr Arglwydd yr hwn y *o* rhodiais ger ei fron, a enfyn ei angel gyd a thi, ac a *p* lwydda dy daith di; a thi a gymmeri wraig i'm mab i o'm tylwyth, ac o dŷ fy nhad.

41 Yna y byddi rŷdd oddi wrth *q* fy llw, os ◊ ti a ddaw at fy nhylwyth; ac eni roddant i ti, yna y byddi rŷdd oddi wrth fy llw.

42 A heddyw y daethum at y ffynnon, ac a ddywedais, Arglwydd Dduw fy meistr Abraham, os ti sydd yr awr hon yn *r* llwyddo fy nhaith, yr hon yr wyf fi yn myned arni.

43 Wele fi *s* yn sefyll wrth y ffynnon ddwfr; a'r forwyn a ddelo allan i ymnol, ac y dywedwyf wrthi, Dod i mi, attolwg, ychydig ddwfr i'w yfed o'th ystên;

44 Ac a ddywedo wrthyf finnau, Yf di, a thynnaf hefyd i'th gamelod: bydded honno y wraig a *t* ddarparodd yr Arglwydd i fab fy meistr.

45 A *u* chyn darfod i mi ddywedyd yn fy nghalon, wele Rebecca yn dyfod allan, a'i hystên ar ei hysgwydd; a hi a aeth i wared i'r ffynnon, ac a dynnodd; yna y dywedais wrthi, Dioda fi, attolwg.

46 Hithau a fryfiodd, ac a ddisgynodd ei ystên oddi arni, ac a ddywedodd, Yf; a mi a ddyfrhaf dy gamelod hefyd. Felly yr yfais; a hi a ddyfrhaodd y camelod hefyd.

47 A mi a ofynais iddi, ac a ddywedais, Merch pwy *ydwyt* ti? Hithau a ddywedodd, Merch Bethuel mab Nacor, yr hwn a ymddug Milca iddo ef. ∝ Yna y gosodais y clust-dlws wrth ei hwyneb, a'r breichledau am ei dwylaw hi.

48 Ac a ymgrymmais, ac a addolais yr Arglwydd, ac a fendithiais Arglwydd Dduw fy meistr Abraham, yr hwn a'm *y* harweiniodd ar hŷd yr iawn ffordd, i gymmeryd merch brawd fy meistr i'w fab ef.

49 Ac yn awr od ydych chwi yn gwneuthur ∝ trugaredd a ffyddlondeb a'm meistr, mynegwch i mi: ac onid e, mynegwch i mi; fel y trowyf ar y llaw ddehau, neu ar y llaw aswy.

50 Yna'r attebodd Laban a Bethuel, ac a ddywedasant, Oddi wrth yr Arglwydd y daeth y peth hyn: ni allwn ddywedyd wrthyt *a* ddrwg, na da.

51 Wele Rebecca o'th flaen; cymmer *hi*, a dos, a bydded wraig i fab dy feistr, fel y llafarodd yr Arglwydd.

52 A phan glybu gwas Abraham eu geiriau hwynt, yna efe *b* a ymgrymmodd hyd lawr i'r Arglwydd.

53 A thynnodd y gwas allan ‖ dlysau arian,

n 1 Cron. 29. 24.
o Pen. 33. 13. Diar. 12. 10.
† *a dynnai ddwfr yn dyfod allan.*
p 2 Bren. 2. 14. Mat. 7. 7.
q Pen. 27. 20. Sal. 127. 1.
r 1 Thef. 3. 11.
s Sal. 37. 5. Galar. 3. 25.
t Pen. 29. 9.
u Barn. 6. 17. 37. 1 Sam. 14. 9. Adn. 45. Sal. 145. 18. Dan. 9. 23.
x Ecf. 2. 16. Diar. 31. 27.
y Can. 1. 8. Ezec. 16. 13. ∝ Pen. 4. 1.
‖ *tâl dlws.*
a Adn. 52. Ecf. 4. 31. Sal. 95. 6.
b Pen. 32. 10. Sal. 101. 6. Diar. 20. 28. Mica 7. 20.
c Pen. 13. 8.
d Adn. 48. 67. Pen. 31. 38.
e Pen. 26. 29. Ruth 3. 10. Sal. 115. 15. Jer. 17. 7. Ioan 20. 29. Mat. 25. 34.
† *ollyngodd.*
f Pen. 18. 4. *a* 19. 2.
g Job 23. 12. Eph. 6. 5, 6.
h Adn. 2. *i* Sal. 112. 2, 3. Diar. 10. 22. Mat. 6. 33. 1 Tim. 4. 8.
k Pen. 18. 11. Rhuf. 4. 19.
l Adn. 3. Ezra 9. 1, 2.
m Pen. 12. 1.
n Adn. 5.
o Pen. 5. 22. *a* 17. 1. 2 Bren. 20. 3. Sal. 15. 2. Hoſ. 14. 9. Rhuf. 8. 1. 2 Cor. 5. 7.
p Sal. 1. 3. *a* 19. 11. *q* Deut. 29, 12. Ecf. 22. 11.
§ *pan ddelych.*
r Adn. 12. Sal. 90. 16. Barn. 18. 5. 2 Cron. 26. 5. Neh. 1. 11. Eſa. 48. 15.
s Adn. 13. *t* Eſa. 64. 4. Luc 1. 17.
u Eſa. 65, 24. Rhuf. 8. 26.
x Adn. 22. Eſa. 62. 5. Ezec. 16. 12.
y Job 17, 9. Eſa. 48. 17.
∝ Diar. 3. 3. 1 Pedr 3, 8.
a Pen. 31, 24.
b Adn. 26.
‖ Heb, *leſtri.*

c 2 Cron. 21. 3. Can. 4. 13.
d Adn. 56, 59.
† *ſtwyddyn gyſan*, neu *ddeg o ſu oedd.*
e Eph. 6. 1. 4.
f Eſa. 46. 11.
g Mat. 10. 37. Luc 9. 57.
h Pen. 35. 8.
i Theſ. 2. 7.
k Pen. 14. 19. Num. 6. 24.
l Ruth 4. 11. Dan. 7. 10.
m Lef. 25. 46. Eſa. 60. 12. Eſa. 66. 20.
n Sal. 45. 10.
o Pen. 25. 11.
p Pen. 12. 9.
* *weddio* Sal. 1. 2.
q Job. 15. 18.
r Can. 5. 7. 1 Cor. 11. 15.
s Pen. 23. 2. Can. 8. 2.
t Eph. 5. 25.

Cyn Criſt. 1853.
a Pen. 23. 1.
b 1 Cron. 1. 32.
c Job 2. 11.
d Eſa. 60. 6.
e Pen. 24. 36.
f Pen. 15. 4.
g Diar. 20. 72. Mat. 5. 43. 5.
h Job 1. 1. 3.
i Pen. 12. 4.
k Pen. 15. 15. Job 42. 17. Diar. 20. 29.
l Act. 13. 36.
m Pen. 23. 9, 17.

arian, a thlyſau aur, a gwiſgoedd, ac a'u rhoddodd i Rebecca: crhoddodd hefyd bethau gwerthfawr i'w brawd hi, ac i'w mam.

54 A hwy a fwyttaſant, ac a yfaſant, eſe a'r dynion *oedd* gyd ag ef, ac a lettyaſant dros nos: a chodaſant yn foreu; ac efe a ddywedodd, *d* Gollyngwch fi at fy meiſtr.

55 Yna y dywedodd ei brawd a'i mam, Triged y llangces gyd â ni † ddeng niwrnod o'r lleiaf; gwedi hynny hi a gaiff fyned.

56 Yntau a ddywedodd wrthynt, Na rwyſtrwch fi, gan i'r Arglwydd lwyddo fy nhaith; gollyngwch fi, fel yr elwyf at fy meiſtr.

57 Yna y dywedaſant, *e* Galwn ar y llangces, a gofynwn iddi hi.

58 A hwy a alwaſant ar Rebecca, a dywedaſant wrthi, *f* A ai i gyd â'r gwr hwn? A hi a ddywedodd, *g* Af.

59 A hwy a ollyngaſant Rebecca eu chwaer, a'i *h* mammaeth, a gwas Abraham, a'i ddynion.

60 Ac a *i* fendithiaſant Rebecca, ac a ddywedaſant wrthi, *k* Tithau chwaer wyt, bydd di *l* fil fyrddiwn; ac *l* etifedded dy had borth ei gaſeion.

61 ¶ Yna y cododd Rebecca, a'i llangceſau, ac a *m* farchogaſant ar y camelod, ac a *n* aethant ar ol y gwr; a'r gwas a gymmerodd Rebecca, ac a aeth ymaith.

62 Ac Iſaac oedd yn dyfod o ffordd *o* pydew Lahai-roi; ac efe oedd yn trigo yn nhir y *p* dehau.

63 Ac Iſaac a aeth allan i * fyfyrio yn y maes, ym min yr hwyr; ac a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd, ac wele y camelod yn dyfod.

64 Rebecca hefyd a ddyrchafodd ei llygaid, a phan welodd hi Iſaac, *q* hi a ddiſgynodd oddi ar y camel.

65 Canys hi a ddywedaſai wrth y gwas, Pwy *yw'r* gwr hwn ſydd yn rhodio yn y maes i'n cyfarfod ni? A'r gwas a ddywedaſai, Fy meiſtr *yw* efe: a hi a gymmerth *r* orchudd, ac a ymwiſgodd.

66 A'r gwas a fynegodd i Iſaac yr hyn oll a wnethai efe.

67 Ac Iſaac a'i dug hi i mewn i *s* babell Sara ei fam; ac efe a gymmerth Rebecca, a hi a aeth yn wraig iddo, ac efe a'i *t* hoffodd hi: ac Iſaac a ymgyſurodd ar ol ei fam.

PEN. XXV.

1 *Plant Abraham o Cetura.* 7 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 24 *Geni Eſau a Jacob.*

AC Abraham a gymmerodd a eilwaith wraig, a'i henw Cetura.

2 A *a* hi a eſgorodd iddo ef Zimran, a Jocſan, a Medan, a Midian, ac Iſbac, a Sua.

3 A Jocſan a genhedlodd Seba, a Dedan: a meibion Dedan oedd Aſſurim, a Letuſim a Lummim.

4 A meibion Midian *oedd* Epha, ac Epher, a Hanoc, ac Abida, ac Eldaa: yr holl rai hyn *oedd* feibion Cetura.

5 ¶ Ac *b* Abraham a roddodd yr hyn oll *oedd* ganddo i *f* Iſaac.

6 Ac i feibion gordderch-wragedd Abraham y rhoddodd Abraham *g* roddion; ac efe a'u hanfonodd hwynt oddi wrth Iſaac ei fab, tu a'r dwyrain, i dir y *h* dwyrain, ac efe etto yn fyw.

7 A dyma ddyddiau blynyddoedd einioes Abraham, y rhai y bu efe fyw; *i* can mlynedd a phymtheng mlynedd a thrugain.

8 Ac Abraham a drengodd, ac *k* a fu farw mewn oed tęg, yn hen, ac yn gyflawn o *ddyddiau*; ac efe a *l* gaſglwyd at ei bobl.

9 Ac Iſaac ac Iſmael ei feibion a'i claddaſant ef yn ogof Macpela, ym *m* maes Ephron fab Sohar yr Hethiad, yr hwn *ſydd* o flaen Mamre;

10 Y maes a brynaſai Abraham gan feibion Heth: *n* yno y claddwyd Abraham, a Sara ei wraig.

11 ¶ A gwedi marw Abraham, bu hefyd i Dduw o feddithio Iſaac ei fab ef: ac Iſaac a drigodd wrth ffynnon Lahai-roi.

12 ¶ A dyma genhedlaethau Iſmael, fab Abraham, yr hwn a ymddug Agar yr Aiphtes, morwyn Sara, i Abraham.

13 A dyma enwau meibion Iſmael, erbyn eu henwau, trwy eu cenhedlaethau: *p* Nebaioth cyntaf-anedig Iſmael, a Chedar, ac Adbeel, a Mibſam,

14 Miſma hefyd, a Duma, a Maſſa,

15 † Hadar, a *r* Thema, Jetur, Naphis, a Chedema.

16 Dyma hwy meibion Iſmael, a dyma eu henwau hwynt wrth eu trefydd, ac wrth eu ceſtyll; *s* yn ddeuddeg o dywyſogion yn ol eu cenhedloedd.

17 A dyma flynyddoedd einioes Iſmael; can mlynedd ‡ dwy ar bymtheg ar hugain o flynyddoedd: yna y trengodd, ac y bu farw, ac y caſglwyd ef at ei bobl.

18 Preſwyliaſant hefyd *t* o Hafila hyd Sur, yr hon *ſydd* o flaen yr Aipht, ffordd yr ai di i Aſſyria: ac *u* yngwydd ei holl frodyr y ‡ bu efe farw.

19 ¶ A dyma genhedlaethau Iſaac fab Abraham: Abraham a genhedlodd Iſaac.

20 Ac Iſaac oedd fab deugain mlwydd pan gymmerodd efe Rebecca ferch Bethuel y Syriad, o Meſopotamia, chwaer Laban y Syriad, yn wraig iddo.

21 Ac Iſaac a weddiodd ar yr Arglwydd dros ei wraig, am ei bod hi yn ammhlantadwy: a'r Arglwydd a wrandawodd arno ef, a *x* Rebecca ei wraig ef a feichiogodd.

22 A'r plant a'y ymwthiaſant â'u gilydd yn ei chroth hi: yna y dywedodd hi, Os felly, beth *y wnaf* fi fel hyn? A hi a aeth i ymofyn â'r Arglwydd.

23 A'r Arglwydd a ddywedodd wrthi hi, Dwy genedl *ſydd* yn dy groth di, a dau *faith ar* bobl a wahenir o'th fru di; ac a'r naill bobl fydd cryfach na'r llall, a'r hynaf a waſanaetha'r ieuangaf.

24 ¶ A phan gyflawnwyd ei dyddiau hi i eſgor, wele gefelliaid *oedd* yn ei chroth hi.

25 A'r cyntaf a ddaeth allan yn *b* goch drofn i gyd fel cochl flewog: a galwaſant ei enw ef Eſau.

26 A gwedi hynny y daeth ei frawd ef allan *c* a'i law yn ymaflyd yn ſawdl Eſau: a galwyd ei enw ef Jacob. Ac Iſaac oedd fab trugain mlwydd pan anwyd hwynt.

27 A'r llangciau a gymyddaſant: ac Eſau oedd wr yn medru *d* hela, *a* gwr o'r maes; a Jacob *oedd* ŵr || diſymol yn cyfanneddu mewn pebyll.

28 Iſaac hefyd oedd hoff ganddo Eſau, am ei fod yn bwytta o'i helwriaeth ef: a Rebecca a hoffai Jacob.

29 ¶ A Jacob a ferwodd gawl: yna Eſau a ddaeth o'r maes, ac efe yn *e* ddiffygiol.

30 A dywedodd Eſau wrth Jacob, Gâd i mi yfed, attolwg, * o'r *tawl* coch yma; canys diffygiol *wyf* fi: am hynny y galwyd ei enw ef § Edom.

31 A dywedodd Jacob, Gwerth di heddyw i mi dy *f* enedigaeth-fraint.

32 A dywedodd Eſau, Wele fi yn myned i *g* farw, a pha les a wna'r enedigaeth-fraint hon i mi?

33 A dywedodd Jacob, *h* Twng i mi heddyw. Ac efe a dyngodd iddo; ac efe a werthodd ei enedigaeth-fraint i Jacob.

34 A Jacob a roddes i Eſau fara a chawl ffacbys; ac efe a *k* fwyttaodd, ac a yfodd, ac a gododdi, ac a aeth ymaith: felly y *l* diyſtyrodd Eſau ei enedigaeth-fraint.

n Pen. 49. 31.
o Pen. 12. 2. Rhuf. 4. 20.
p Eſa. 60. 7.
q Can. 1. 5.

1800.

† *Hadad.*
1 Cron. 1. 30.
r Job 2. 11.
s Pen. 17. 20.
t 1 Sam. 15. 7.
u Pen. 16. 12.
‡ Heb. *cwympodd.*
x Rhuf. 9. 10.
y Gal. 5. 17.

1857.

z 2 Sam. 8. 14.

1838.

a Mal. 1. 2, 3. Rhuf. 9. 12.
b Pen. 27. 11.
c Hoſ. 12. 3.
d Pen. 10. 9.
|| *eſmwythodd dibocced.*
e Diar. 13. 25.
* Heb. *o'r côch o'r côch yma.*
§ *côch.*
f Ecſ. 22. 29.
2 Cron. 21. 3.
g 1 Cor. 15. 32.
h Heb. 6. 16. Eſt. 7. 4.

1805.

Sal. 44. 12. Diar. 23. 27. Eſa. 50. 1.
i Rhuf. 7. 14. Heb. 12. 16.
k 1 Cor. 15. 32.
l Diar. 23. 9. Eſa. 5. 24. Rhuf. 2. 4.

Pen. XXV. *Adn.* 32. *Enedigaeth-fraint*, Hebraeg, *enedigaeth-freintiau*, am eu bod yn ami; ſef, blaenori-

PEN. XXVI.

1 *Isaac yn mynedi Gerar.* 2 *Duw yn ei fendithio.* 7 *Abimelec yn ei gerydu.* 26 *Yn gwneuthur cyngrair ag ef.*

ABu newyn yn y tir, *a* heb law'r newyn cyntaf a fuasai yn nyddiau Abraham; ac Isaac a aeth at *b* Abimelec brenin y Philistiaid i Gerar.

2 A'r Arglwydd a *c* ymddangosasai iddo ef, ac a ddywedasai, Na ddos i wared i'r Aipht; *d* aros yn y wlad a ddywedwyf fi wrthyt.

3 *e* Ymdeithia yn y wlad hon, a mi a fyddaf gyd â thi, ac a'th fendithiaf; o herwydd i ti ac i'th had *f* y rhoddaf yr holl wledydd hyn, a mi a gyflawnaf *g* fy llw a dyngais wrth Abraham dy dad di.

4 A *h* mi a amlhaf dy had di fel ser y nefoedd, a rhoddaf i'th *i* had di yr holl wledydd hyn, a holl *k* genhedlaethau'r ddaear a fendithir yn dy had di:

5 Am *l* wrando o Abraham ar fy llais i, a chadw fy nghadwraeth, fy ngorchymynion, fy neddfau, a'm cyfreithiau.

6 ¶ Ac Isaac a drigodd yn *m* Gerar.

7 A gwŷr y lle hwnnw a ymofynasant am ei wraig ef. Ac efe a ddywedodd, *n* Fy chwaer *yw* hi: canys ofnodd ddywedyd, Fy ngwraig *yw*; rhag (*ebefe*) i ddynion y lle hwnnw fy o lladd i am Rebecca: canys *yr oedd* hi yn deg yr olwg.

8 A bu gwedi ei fod ef yno ddyddiau lawer, i Abimelec brenin y Philistiaid *p* edrych trwy'r ffenestr, a chanfod; ac wele, Isaac yn *q* chwarae a Rebecca ei wraig.

9 Ac Abimelec a alwodd ar Isaac, ac a ddywedodd, Wele, yn ddiau dy wraig *yw* hi: a pha ham y dywedaist, Fy chwaer *yw* hi? A'r eb y dywedodd Isaac wrtho, Am ddywedyd a honof, Rhag *r* fy marw o'i phlegid hi.

10 A dywedodd Abimelec, *s* Pa ham y gwnaethost hyn a ni? hawdd y gallasai un o'r bobl orwedd gyd a'th wraig di; felly y dygaist arnom ni bechod.

11 A gorchymynodd Abimelec i'r holl bobl, gan ddywedyd, Yr hwn a *t* gyffyrddo â'r gŵr hwn, neu a'i wraig, a leddir yn farw.

12 Ac Isaac a hauodd yn y tir hwnnw, ac a gafodd y flwyddyn honno y *u* can cymmaint. A'r Arglwydd a'i bendithiodd ef.

13 A'r gŵr a gynnyddodd, ac a aeth rhagddo, ac a dyfodd, hyd onid aeth yn fawr iawn.

14 Ac yr oedd ganddo ef gyfoeth o ddefaid, a chyfoeth a warthec, a *†* gweision lawer: a'r Philistiaid a *x* gynhigennasant wrtho ef.

15 A'r holl bydewau y rhai a gloddiasai gweision ei dad, yn nyddiau Abraham ei dad ef, y Philistiaid a'u *y* caeasant hwy, ac a'u llanwasant â phridd.

16 Ac Abimelec a ddywedodd wrth Isaac, Dos oddi wrthym ni: canys ti a aethoft yn gryfach o lawer na nyni.

17 ¶ Ac Isaac a aeth oddi yno, ac a wersyllodd yn nyffrya *z* Gerar, ac a breswyliodd yno.

18 Ac Isaac eilwaith a gloddiodd y pydewau dwfr y rhai a gloddiasent yn nyddiau Abraham ei dad, ac a gaeasai'r Philistiaid, gwedi marw Abraham: ac a enwodd *a* enwau arnynt, yn ol yr enwau a enwasai ei dad ef arnynt hwy.

19 Gweision Isaac a *b* gloddiasant hefyd yn y dyffrya, ac a gawsant yno ffynnon o ddwfr *†* rhedegog.

20 A bugeiliaid Gerar a ymrysonasant â bugeiliaid Isaac, gan ddywedyd, Y dwfr *sydd* eiddom ni. Yna efe a alwodd enw'r ffynnon, * Esec; o herwydd ymgynhesasu o honynt ag ef.

21 Gloddiasant hefyd bydew arall; ac ymrysonasant am hwnnw: ac efe a alwodd ei enw ef ◊ Sitna.

22 Ac efe a fudodd oddi yno, ac a gloddiodd bydew arall; ac nid ymrysonasant am hwnnw: ac efe a alwodd ei enw ef † Rehoboth; ac a ddywedodd, Canys yn awr yr *c* ehangodd yr Arglwydd arnom, a ni a ffrwythwn yn y tir.

23 Ac efe a aeth i fyny oddi yno *d* i Beer-seba.

24 A'r Arglwydd a ymddangosodd iddo y nofon honno, ac a ddywedodd, Myfi *yw e* Duw Abraham dy dad di: *f* nac ofna; canys byddaf gyd a thi, ac a'th fendithiaf, ac a *g* liofogaf dy had er mwyn Abraham fy ngwas.

25 Ac efe *b* a adeiladodd yno allor, ac a alwodd ar enw yr Arglwydd; ac yno y gosodasai efe ei *i* babell: a gweision Isaac a gloddiasant yno bydew.

26 ¶ Yna y daeth *k* Abimelec atto ef o Gerar, ac Ahuzza ei gyfaill, a Phicol tywysog ei lu.

27 Ac Isaac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y daethoch chwi attaf fi: gan *l* i chwi fy nghasau, a'm gyrru oddi wrthych.

28 Yna y dywedasant, Gan weled ni a weilsom fod yr Arglwydd gyd a thi: a dywedasom, Bydded yn awr *m* gyngrair rhyngom ni, *sef* rhyngom ni a thi; a gwnawn gyfammod a thi;

29 Na wnai i ni ddrwg, megis na *n* chyffyrddasom ninnau â thi, ac megis y gwnaethom ddaioni yn unig a thi, ac y'th anfonasom mewn heddwch: ti yn awr *wyt o* fendigedig yr Arglwydd.

30 Ac efe a wnaeth iddynt *p* wledd; a hwy a fwyttasant ac a yfasant.

31 Yna y codasant yn foreu, a thyngasant *q* dyngasant bob un i'w gilydd: ac Isaac a'u gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant oddi wrtho ef mewn heddwch.

32 A'r dydd hwnnw y bu i weision Isaac ddyfod, a mynegu iddo ef o achos y pydew a *r* gloddiasent; a dywedasant wrtho, Cawsom ddwfr.

33 Ac efe a'i galwodd ef *†* Seba: am hynny enw'r ddinas *yw* * Beer-seba hyd y dydd hwn.

34 ¶ Ac yr oedd *s* Esau yn fab deugain mlwydd, ac efe a gymmerodd yn *t* wraig, Judith ferch Beeri yr Hethiad, a Basemath ferch Elon yr Hethiad.

35 A *t* hwy oeddynt † chwerwder *yspryd* i Isaac ac i Rebecca.

PEN. XXVII.

1 *Isaac yn anfon Esau am helfa.* 6 *Jacob wedi ei addysgu gan Rebecca, yn cael y fendith.* 41 *Esau yn bygwth Jacob.*

ABu gwedi heneiddio o Isaac, *a* a thywyllu eidygaid fel na welai, *b* alwodd o hono ef Esau ei fab hynaf, a dywedyd wrtho, Fy mab. Yntau a ddywedodd wrtho ef, Wele fi.

2 Ac efe a ddywedodd, Wele yn awr heneiddiais yn awr, ac ni'n *c* gwn ddydd fy marwolaeth.

3 Ac yn awr cymmer, attolwg, dy offer, dy gawell fachau, a'th fwa, a dos allan i'r maes, a *d* hela i mi helfa;

4 A gwna i mi flasus-fwyd o'r fath a garaf, a dwg i mi, fel y bwyttawyf; fel y *e* fendithio *fy* enaid cyn *f* marw.

5 A Rebecca a glybu pan ddywedodd Isaac wrth Esau ei fab: ac Esau a aeth i'r maes, i hela helfa i'w dwyn.

6 ¶ A Rebecca a lefarodd wrth Jacob ei mab, gan ddywedyd, Wele, clywais dy dad yn llafaru wrth Esau dy frawd, gan ddywedyd,

7 Dwg i mi helfa, a gwna i mi flasus fwyd, fel y bwyttawyf, ac a'th *g* fendithiwyf ger bron yr Arglwydd cyn fy marw.

§ Sef, *dafnbeg.*
† *Ebangder.*
c Sal. 4. 1.
d Pen. 21. 32.
e Pen. 17. 7.
a 31. 5.
f Pen. 15. 1.
g Adn. 4.
h Pen. 12. 7.
a 13. 18.
i Esa. 33. 20.
k Pen. 21.
l Adn. 16.
22.
m Pen. 24. 41.
a 21. 27.
n Adn. 20. Pen. 21. 26.
o Sal. 115. 15.
Esa. 16. 9.
p Pen. 31. 54.
Rhuf. 12. 18.
Heb. 12. 14.
q Heb. 6. 16.
r Adn. 25.
† Sef *Lun.*
* *ffynnon y lw.*
s Pen. 25. 20.
1 Cor. 7. 2.
1796.
t Pen. 27. 46.
† *ffinder meddwl.*

Cyn Crift. 1760.
a Pen. 48. 10. Preg. 12. 3.
b Pen. 25. 23.
c Pen. 35. 28.
2 Bren. 29. 12.
Sal. 90. 12.
d Pen. 10. 25. 28.
1 Cor. 6. 12.
e Heb. 11. 20.
f Pen. 28. 32.
Deut. 33. 1.
g Adn. 39.
Diar. 20. 7.

ac offeiriadu yn y Teulu, cael dau parth y moddion, &c. Ond nid oedd y ddawn o'r Yspryd yn oestad yn yr henaf, eithr weithiau yn y ieuangaf, megis yn *Joseph*, nid yn *Reuben*. Felly yma, Jacob oedd yr *Etifedd*, o ran Cymmeradwyaeth. *Esod.* xxii. 29. 2 *Cron.* xxi. 3. *Gen.* xlix. 3, 4. Am hynny y dywedir, *Hyfi yw*; Pen. xxvii. 24. *Jacob a bostiai, ac Esau a gasiai.* Mal. 1. 2, 3.

b Act. 5. 29. Eph. 6. 1.

8 Ond yn awr, fy mab, *b* gwrando ar fy llais i, am yr hyn a orchymynaf i ti.

9 Dos yn awr i'r praidd, a chymmer i mi oddi yno ddau fynn gafr da; a mi a'u gwnaf hwynt yn fwyd blafus i'th dad,

i Pen. 25. 25. *k* Pen. 25. 27.

o'r fath a gar efe.

10 A thi a'i dygi i'th dad, fel y bwyttao, ac y'th fendithio cyn ei farw.

l Deut. 27. 18. Jer. 48. 10. Mal. 1. 14.

11 A dywedodd Jacob wrth Rebecca ei fam, Wele, Esau fy mrawd yn *l* wr blewog, a minnau yn ŵr llyfn:

12 Fy nhad, ond odid, a'm teimla; yna y byddaf yn ei olwg ef fel *k* twyllwr, ac a ddygaf arnaf *l* felldith, ac nid bendith.

13 A'i fam a ddywedodd wrtho, Arnaf fi y *byddo* dy felldith, fy mab, yn unig gwrando ar fy llais; dos a dwg i mi.

m Luc 15. 22. Eph. 4. 24. Dat. 7. 9.

14 Ac efe a aeth, ac a gymmerth y *mynnod* ac a'u dygodd at ei fam: a'i fam a wnaeth fwyd blafus o'r fath a garai ei dad ef.

n Mat. 11. 14. Rhuf. 2. 28. Phil. 3. 3.

15 Rebecca hefyd a gymmerodd *m* hoffwisgoedd Esau ei mab hynaf, y rhai *oedd* gyd â hi yn tŷ, ac a wisgodd Jacob ei mab ieuangaf.

o Sal. 73. 28. Esa. 57. 19. Iago 4. 8.

16 A gwisgodd hefyd grwyn y mynnod geifr am ei ddwylaw ef, ac am lyfndra ei wddf ef.

17 Ac a roddes y bwyd blafus, a'r bara a arlwyafai hi, yn llaw Jacob ei mab.

p 1 Ioan 1. 1. *q* Esa. 48. 10. Rhuf. 9. 11, 12.

18 ¶ Ac efe a ddaeth at ei dad, ac a ddywedodd, Fy nhad. Yntau a ddywedodd, Wele fi: pwy wyt ti, fy mab?

19 A dywedodd Jacob wrth ei dad, *n* Myfi *yw* Esau dy gyntaf-anedig: gwnaethum fel y dywedaift wrthyf: cyfod, attolwg, eiftedd, a bwytta o'm helfa, fel y'm bendithio dy enaid.

r Adn. 19. Rhuf. 3. 7.

20 Ac Isaac a ddywedodd wrth ei fab, Pa fodd, fy mab, y cefaift mor fuan a hyn? Yntau a ddywedodd, Am i'r Arglwydd dy Dduw beri *iddo* ddigwyddo o'm blaen.

s 1 Sam. 10. 1. 1 Bren. 12. 18. Sal. 2. 12. Can. 8. 1. Ezec. 3. 13. Luc 15. 20. 1 Pedr 5. 14.

21 A dywedodd Isaac wrth Jacob, o Tyred yn nês yn awr, fel y'th *p* deimlwyf, fy mab; ai tydi *yw* fy mab Esau, ai nad e.

t Can. 2. 13. a 7. 11, 12.

22 A nesaodd Jacob at Isaac ei dad: yntau a'i teimlodd; ac a ddywedodd, Y llais *yw* llais Jacob; a'r dwylaw, dwylaw Esau *ydynt*.

u Deut. 33. 13. Jer. 14. 22. Sal. 133. 3. Esa. 45. 8. Hos. 14. 6, 7. Mica 5. 7.

23 Ac nid adnabu efe ef, am fod ei ddwylaw fel dwylaw ei frawd Esau, yn flewog: felly efe a'i *q* bendithiodd ef.

x Sal. 104. 15. *y* 1 Cron. 5. 2. ℵ Pen. 49. 8. a Pen. 12. 3. *b* Mat. 25. 10.

24 Dywedodd hefyd, Ai ti yw fy mab Esau? Yntau a ddywedodd, *r* Myfi yw.

25 Ac efe a ddywedodd, Dwg yn nês attaf fi, ac mi a fwyttâf o helfa *s* fy mab, fel y'th fendithio fy enaid. Yna y dug atto ef, ac efe a fwyttaodd: dug iddo win hefyd, ac efe a yfodd.

26 Yna y dywedodd Isaac ei dad wrtho ef, Tyred yn nês yn awr, a *s* chyfana fi, fy mab. ℵw

27 Yna y daeth efe yn nês, ac a'i cufanodd ef; ac a aroglodd arogl ei wisgoedd ef, ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd, Wele, arogl fy mab fel *t* arogl maes, yr hwn a fendithiodd yr Arglwydd:

28 A rhodd *d* Duw i ti o *u* wlith y nefoedd, ac o ffrafder y ddaear, ac amldra o *x* ŷd a gwin;

29 *y* Gwafanaethed pobloedd dydi, ac ymgrymmed cenhedloedd i ti: bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac ℵ ymgrymmed meibion dy fam i ti: *a* melldigedig *fydda* a'th felldithio, a bendigedig a'th fendithio.

30 ¶ A bu, pan ddarfu i Isaac fendithio Jacob, ac i Jacob yn brin fyned allan o wydd Isaac ei dad, yna Esau ei frawd *b* a ddaeth o'i hela.

31 Ac yntau hefyd a wnaeth fwyd blafus, ac a'i dug at ei dad; ac a ddywedodd wrth ei dad, Cyfoded fy nhad, a bwyttaed o helfa ei fab, fel y'm bendithio dy enaid.

32 Ac Isaac ei dad a ddywedodd wrtho,

Pwy *wyt* ti? Yntau a ddywedodd, Myfi *yw* dy fab, dy gyntaf-anedig Esau.

c Pen. 28. 3. Rhuf. 11. 29. *d* 1 Sam. 30. 4. Heb. 12. 17. *e* Mat. 10. 16. Rhuf. 3. 7. *f* Pen. 25. 26.

33 Ac Isaac a ddychrynodd â dychryn mawr iawn, ac a ddywedodd, Pwy? ple mae yr hwn a heliodd helfa, ac a'i dug i mi, ac mi a fwytteais o'r cwbl cyn dy ddyfod, ac a'i bendithiais ef? *c* bendigedig hefyd fydd efe.

34 Pan glybu Esau eiriau ei dad, *d* efe a waeddodd â gwaedd fawr a chwerw iawn, ac a ddywedodd wrth ei dad, Bendithia fi, ie finnau, fy nhad.

f Pen. 25. 26.

35 Ac efe a ddywedodd, Dy frawd a ddaeth mewn *e* twyll, ac a ddug dy fendith di.

† Sef, *Difodlwr.*

36 Dywedodd yntau, *f* Ond iawn y gelwir ei enw ef † Jacob? canys efe a'm difodlodd i ddwy waith bellach: g dug fy ngenedigaeth-fraint; ac wele, yn awr efe a ddygodd fy mendith: dywedodd hefyd, Oni chedwaift gyd â thi fendith i minnau?

g Pen. 25. 33. *b* 2 Sam. 8. 14.

37 Ac Isaac a attebodd, ac a ddywedodd wrth Esau, Wele, mi a'i gwnaethum ef yn arglwydd i ti, *b* a rhoddais ei holl frodyr yn weifion iddo ef; ag ŷd a gwin y cynhelliais ef: a pheth a wnaf i tithau, fy mab, weithian?

i Diar. 1. 24. Heb. 12. 17. *k* Pen. 36. 6. Heb. 11. 20.

38 Ac Esau a ddywedodd wrth ei dad, Ai un fendith fydd gennyt, fy nhad? bendithia finnau, finnau hefyd, fy nhad. Felly Esau a ddyrchafodd ei lef, ac a *i* wylodd.

l Deut. 32. 42. Mat. 10. 34. *m* 2 Sam. 8. 14. Obad. 18, 19. 21.

39 Yna'r attebodd Isaac ei dad, ac a ddywedodd wrtho, Wele *k* ym mrafder y ddaear y bydd dy breswylfod, ac ym mysg gwlith y nefoedd oddi uchod;

n 2 Bren. 8. 20. *o* Ezec. 35. 5. Can. 1. 6. Amos. 1. 11. Obad. 10.

40 Wrth dy *l* gleddyf hefyd y byddi fyw, a'th frawd a *m* wasanaethi: onid bydd *amser* pan feistrolech di, ac y *n* torrech ei iau ef oddi am dy wddf.

p Adn. 42. Diar. 6. 13. *q* 2 Sam. 13. 32. *r* Diar. 2. 14. *s* Diar. 1. 8. *t* Pen. 31. 38. *u* Pen. 9. 6. Act. 28. 4. *x* Pen. 26. 35. Job 13. 1. Diar. 13. 1.

41 ¶ Ac Esau a *o* gasaodd Jacob, am y fendith a'r hon y bendithiasai ei dad ef: ac Esau a *p* ddywedodd yn ei galon, Nesau y mae dyddiau galar fy nhad; *q* yna lladdaf Jacob fy mrawd.

42 A mynegwyd i Rebecca eiriau Esau ei mab hynaf. Hithau a anfoncdd, ac a alwodd am Jacob ei mab ieuangaf, ac a ddywedodd wrtho, Wele, Esau dy frawd fy'n *r* ymgyfuro o'th blegid di, *ar fedr* dy ladd di.

43 Ond yn awr, *s* fy mab, gwrando ar fy llais: cyfod, fiô at Laban, fy mrawd, i Haran.

44 Ac aros gyd ag ef *t* ychydig ddyddiau, hyd oni chilio llid dy frawd;

45 Hyd oni chilio digofaint dy frawd oddi wrthyt, ac anghofio o hono ef yr hyn a wnaethoft iddo: yna'r anfonaf ac y'th gyrchaf oddi yno. *u* Pa ham y byddwm yn ymddifad o honoch eich dau *mewn* un dydd?

46 Dywedodd Rebecca hefyd wrth Isaac, *x* Blinais ar fy einioes o herwydd merched Heth: os cymmer Jacob wraig o ferched Heth, fel y rhai hyn o ferched y wlad, i ba beth y *chwennycbwn* fy einioes?

P E N. XXVIII.

1 *Isaac yn bendithio Jacob.* 5 *Yn ei anfon i Padan-Aram.* 9 *Priodas Esau.* 12 *Ysgol Jacob.* 20 *Addunedd Jacob.*

1760. *a* Pen. 27. 33. *b* Pen. 24. 3. *c* Pen. 25. 20. *d* Pen. 24. 29. *e* Pen. 17. 1. ‖ *Hiawn o bobleedd.* *f* Pen. 12. 2. *g* Heb. 11. 9. *b* Gal. 3.

YNA y galwodd Isaac ar Jacob, ac a'i *a* bendithiodd ef: efe a orchymynodd iddo hefyd, ac a ddywedodd wrtho, *b* Na chymmer wraig o ferched Canaan.

2 Cyfod, dos i Mesopotamia, i dŷ *c* Bethuel, tad dy fam; a chymmer i ti wraig oddi yno, o ferched *d* Laban, brawd dy fam.

3 A Duw *e* Holldduog a'th fendithio, ac a'th ffrwythlono, ac a'th lioſogo, fel y byddech yn ‖ gynnulleidfa pobloedd;

4 Ac a roddo i ti *f* fendith Abraham, i ti ac i'th had gyd â thi, i etifeddu o honot *g* dir dy ymdaith, yr hwn a *b* roddodd Duw i Abraham.

i Adn. 1.
k Pen. 26. 34.
* *Basemath.*
l Pen. 36. 3.
m Pen. 26. 34.
n Adn. 18.
o Hos. 12. 3, 4.
p Job 33. 15.
q Ioan 1. 51.
r Ioan 16. 28.
s Heb. 8. 1.
t Heb. 1. 14.
1 Pedr 1. 12.
u Pen. 35. 1.
Dat. 4. 4.
x Pen. 17. 1. Heb. 11. 16.
y Adn. 3. 4.
z Deut. 32. 20.
a Act. 3. 25. Gal. 3. 8.
b Pen. 31. 3.
a 32. 9. Mat. 28. 20. Heb. 13. 5.
c Sal. 118. 20.
d Pen. 35. 14.
e Esa. 1. 6.
f Barn. 1. 23.
* sef *Ty Dduw.*
g Adn. 15.
b 1 Tim. 6. 8.
1 Sal. 116. 7, 8, 9.
k Pen. 35. 7.
l Esa. 2. 3.
1 Pedr 2. 5.
s Pen. 14. 20. Deut. 14. 22, 23.

5 Felly Iſaac a anfonodd ymaith Jacob: ac efe a aeth i Meſopotamia, at Laban, fab Bethuel y Syriad, brawd Rebecca, mam Jacob ac Eſau.

6 ¶ Pan welodd Eſau fendithio o Iſaac Jacob, a'i anfon ef i Meſopotamia, i gymmeryd iddo wraig oddi yno, a gorchymyn iddo wrth ei fendithio, gan ddywedyd, Na chymmer wraig o ferched Canaan;

7 A gwrando o Jacob ar ei dad, ac ar ei fam, a'i fyned i Meſopotamia;

8 Ac Eſau yn gweled mai *i* drwg oedd merched Canaan yng olwg Iſaac ei dad;

9 Yna Eſau a aeth at *k* Iſmael, ac a gymmerodd * Mahalath, *l* merch Iſmael mab Abraham, *m* chwaer Nebaioth yn wraig iddo, at ei wragedd *eraill.*

10 ¶ A Jacob a aeth allan o Beerſeba, ac a aeth tu a Haran.

11 Ac a ddaeth ar ddamwain i fan-gre, ac a lettyodd yno dros nos; o blegid machludo'r haul: ac efe a gymmerth o *n* gerrig y lle hwnnw, ac a *o* oſododd dan ei ben, ac a gyſgodd yn y fan honno.

12 Ac efe a *p* freuddwydiodd; ac *q* wele yſgol yn ſefyll ar y *r* ddaear, a'i phen yn cyrhaeddyd i'r *s* Nefoedd: ac wele, *t* angylion Duw yn dringo ac yn diſgyn ar hyd-ddi.

13 Ac *u* wele, yr Arglwydd yn ſefyll arni: ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* Arglwydd Dduw *x* Abraham dy dad, a Duw Iſaac; y tir yr wyt ti yn gorwedd arno, i ti y rhoddaf ef, ac y i'th had.

14 A'th had di fydd fel llwch y ddaear; a thi a dorri allan *z* i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac i'r gogledd, ac i'r dehau; *a a* holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynot ti, ac yn dy had di.

15 Ac wele, *b* gyd â thi; ac mi a'th gadwaf pa le bynnag yr elych, ac a'th ddygaf drachefn i'r wlad hon: o herwydd *b* ni'th adawaf, hyd oni wnelwyf yr hyn a lafarais wrthyt.

16 ¶ A Jacob a ddeffrôdd o'i gwſg; ac a ddywedodd, Diau ſod yr Arglwydd yn y lle hwn, ac ni's gwyddwn i.

17 Ac efe a ofnodd, ac a ddywedodd, Mor ofnadwy yw'r lle hwn! nid *ees* yma onid tŷ Dduw, a dyma *c* borth y nefoedd.

18 A Jacob a gyfodafai yn foreu, ac a gymmerth y garreg a oſododd efe dan ei ben, ac efe a'i goſododd hi yn *d* golofn, ac a dywalltodd *e* olew ar ei phen hi.

19 Ac efe a alwodd enw'r *f* lle hwnnw, * Bethel: ond Lus *fuaſai* enw'r ddinas o'r cyntaf.

20 Yna yr addunodd Jacob addun*ed*, gan ddywedyd, Os *g* Duw fydd gyd â myfi, ac a'm ceidw yn y ffordd yma, yr hon yr ydwyf yn ei cherdded, a rhoddi i mi *b* fara i'w fwytta, a dillad i'w gwiſgo,

21 A dychwelyd o honof mewn heddwch i dŷ fy nhad; *i* Yna y bydd yr Arglwydd yn Dduw i mi.

22 A'r garreg yma, yr hon a oſodais yn golofn, a fydd yn *k* dŷ Dduw; ac o'r hyn oll a roddech i mi, gan ddegymmu mi a'i *l* degymmaf i ti.

P E N. XXIX.

1 *Jacob wrth ſymmon Haran.* 13 *Laban yn ei groeſawu.* 18 *Jacob yn ymgyflogi am Rahel.* 23 *Ei ſiommi â Lea.* 28 *Yn cael Rahel.*

A Jacob a gymmerth ei † daith, ac a aeth i wlad ‡ meibion y dwyrain.

2 Ac efe a edrychodd, ac wele *a* bydew yn y maes, ac wele dair *b* diadell o ddefaid yn gorwedd wrtho; o herwydd o'r pydew hwnnw y dyfrhaent y diadelloedd: a charreg fawr *oedd* ar enau'r pydew.

3 Ac yno y ceſglid yr holl ddiadelloedd: a hwy a dreiglent y garreg oddi ar enau'r pydew, ac a *c* ddyfrhaent y praidd; yna

1760. † *draed.* Sal. 119. 32. ‡ *Pobl.*
a Ioan 4. 6, 14.
b Can. 1. 7.
c Eſa. 12. 3.

d rhoddent y garreg drachefn ar enau'r pydew yn ei lle.

4 A dywedodd Jacob wrthynt, Fy mrodyr, o ba le'r *ydych* chwi? a hwy a ddywedaſant, O Haran yr ydym ni.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, A adwaenoch chwi Laban fab *e* Nacor? A hwy a ddywedaſant, Adwaenom.

6 Yntau a ddywedodd wrthynt hwy, A *oes* * llwyddiant iddo ef? A hwy a ddywedaſant, *Oes*: llwyddiant: ac wele Rahel ei ferch ef yn dyfod gyd â'r defaid.

7 Yna y dywedodd efe, Wele etto y dydd yn ◊ gynnar, nid *yw* f bryd caſglu'r anifeiliaid: dyfrhewch y praidd, ac ewch *a* bugeiliwch.

8 A hwy a ddywedaſant, *g* Ni allwn ni, hyd oni chaſgler yr holl ddiadelloedd, a threiglo o honynt y garreg oddi ar wyneb y pydew; yna y dyfrhawn y praidd.

9 ¶ Tra'r *h* ydoedd efe etto yn llafaru wrthynt, daeth Rahel hefyd gyd â'r praidd *oedd* eiddo ei thad; o blegid hi oedd yn *i* bugeilio.

10 A phan welodd Jacob Rahel, merch Laban, brawd ei fam, a phraidd Laban, brawd ei fam; yna y neſaodd Jacob, ac *k* a dreiglodd y garreg oddi ar enau'r pydew, ac a ddyfrhaodd braidd Laban, brawd ei fam.

11 A Jacob a *l* guſanodd Rahel, ac a *m* ddyrchafodd ei lef, ac a ŵylodd.

12 A mynegodd Jacob i Rahel, mai || *n* brawd ei thad oedd efe, ac mai mab Rebecca oedd efe: hithau a redodd, ac a fynegodd i'w thad.

13 A phan glybu Laban † ſon am Jacob mab ei chwaer, yna efe a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i coſleidiodd ef, ac a'i cuſanodd, ac a'i dug ef i'w dŷ: ac efe a *o* fynegodd i Laban yr holl bethau hyn.

14 A dywedodd Laban wrtho ef, Yn ddiau fy *p* aſgwrn i a'm cnawd ydwyt ti: ac efe a drigodd gyd ag ef ſis o ddyddiau.

15 ¶ A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Ai o herwydd mai ‡ fy mrawd wyt ti, y'm gwaſanaethi yn rhad? mynega i mi beth *fydd* dy gyflog?

16 Ac i Laban *yr oedd* dwy o ferched: enw yr hynaf *oedd* Lea, ac enw'r ieuangaf Rahel.

17 A llygaid Lea *oedd* weiniaid; ond Rahel oedd dêg *ei* phryd, a *q* glandeg yr olwg.

18 A Jacob a hoffodd Rahel; ac a ddywedodd, Mi a'th *r* waſanaethaf di ſaith mlynedd am Rahel dy ferch ieuangaf.

19 A Laban a ddywedodd, *s* Gwell yw ei rhoddi hi i ti, na'i rhoddi hi i ŵr arall: aros gyd â mi.

20 Felly Jacob *t* a waſanaethodd am Rahel ſaith *u* mlynedd: ac yr oeddynt yn ei olwg ef fel ychydig ddyddiau, am fod yn *x* hoff ganddo efe hi.

21 ¶ A dywedodd Jacob wrth Laban, y Moes i mi fy ngwraig (canys cyflawnwyd fy nyddiau) fel yr elwyf *z* atti hi.

22 A Laban a gaſglodd holl ddynion y fan honno, ac a wnaeth *a* wledd.

23 Ond bu yn yr hwyr, iddo *b* gymeryd Lea ei ferch, a'i dwyn hi atto ef; ac yntau a aeth atti hi.

24 A Laban a roddodd iddi Zilpa ei forwyn, *c* yn forwyn i Lea ei ferch.

25 A bu, y *d* bore, wele Lea *oedd* hi: yna y dywedodd efe wrth Laban, Pa ham y gwnaethoſt hyn i mi? onid am Rahel i'th waſanaethais ? a pha ham y'm *e* twyllaiſt?

26 A dywedodd Laban, Ni wnair felly yn ein || gwlad ni, gan roddi'r ieuangaf o flaen yr hynaf.

27 *f* Cyflawna di wythnos hon, ac ni a roddwn i ti hon hefyd, am y gwaſanaeth

d 2 Cor. 2. 17. Tit. 1. 9.
e Pen. 31. 53. * Heb. *beddwch.* 1 Sam. 25. 6. ◊ Heb. *ſavor.*
f Gal. 6. 9. Eph. 5. 6.
g Pen. 34. 14.
a 43. 32.
b Pen. 24. 15.
i Ecſ. 2. 16. Can. 1. 7.
k Ecſ. 2. 17.
l Ecſ. 4. 27.
m Pen. 33. 4.
a 43. 30. || *câr.*
n Pen. 13. 8. † *banes.*
o Pen. 27. 43. Col. 4. 5.
p 2 Sam. 19. 12. ‡ *ngbâr.* Adn. 13.
q Pen. 24. 16.
r Pen. 34. 12.
s Sal. 12. 2. Diar. 12. 17.
t Hos. 12. 12.
u Pen. 31. 41.
x 1 Cor. 13. 4. Can. 8. 7.
y Mat. 1. 18.
z Barn. 15. 1.
a Barn. 14. 10. 12. Ioan 3. 1. 9.
b Pen. 38. 15. Mica 7. 5.
c Pen. 16. 1.
d 1 Cor. 3. 13.
e Pen. 27. 35. Mat. 7. 2. 12.
|| Heb. *lle.*
f Barn. 14. 10.

Pen. XXVIII. *Adn.* 12.] *Yfgol yn cyrraedd*—i arwyddo bod ffordd o gymmundeb â Duw trwy Grift a'i fod ef yn y nefoedd fel Duw, tra yr ydoedd ar y ddaear fel dyn; angylion yn rhyfeddu dirgelwch trefnwaith, 1 *Pedr* i. 12, a'r Saint yn dringo i'r mwynhad. *Eſa.* xl. 9. *Dat.* iv. 1.

† 1 Tim. 6. 10.
† wythnos y wledd briodas.
b Sal. 45. 14.
‡ Adn. 20.
k Ecf. 3. 7.
l Adn. 20. 30.
m Pen. 20. 18.
n 1 Sam. 1. 5, &c.

1752.

‡ Gwelwch fab.

1751.

§ Clywed.

1750.

* Glynu. Num. 18. 4.

1749.

o Mat. 1. 2.
‖ Moliant.
p Pen. 30. 16.

q Pen. 37. 11.
Rhuf. 11. 11.
b Job 5. 2.
c Eph. 4. 26.
d 1 Sam. 2. 5, 6.
e Pen. 16. 2.
† Heb. yr adeilader fi ganddi hi.
f Pen. 35. 22.
‡ Barnu. Pen. 49. 16.
* Heb. Diaw.
‖ fy Ymdrech.
g Mat. 4. 13.
Naphthalim.
h Pen. 29. 35.
† Bagad.

1751.

i Pen. 49. 25.
‡ Dedwydd.
k Can. 7. 13.
l Rhuf. 11. 11.

aeth a g wasanaethi gyd â mi etto faith mlynedd eraill.

28 A Jacob a wnaeth felly, ac a gyflawnodd ei † hwythnos hi: ac efe a roddodd Rahel ei ferch yn wraig iddo.

29 Laban hefyd a roddodd i Rahel ei ferch, Bilha ei forwyn, yn b forwyn iddi hi.

30 Ac efe a aeth hefyd at Rahel, ac a hoffodd Rahel yn fwy na Lea, ac a wasanaethodd gyd ag ef etto faith i mlynedd eraill.

31 ¶ A phan k welodd yr Arglwydd mai cas l oedd Lea, yna efe a m agorodd ei chroth hi: a Rahel oedd n ammhlantadwy.

32 A Lea a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef ‡ Reuben: o herwydd hi a ddywedodd, Diau edrych o'r Arglwydd ar fy nghyftudd; canys yn awr fy ngwr a'm hoffa i.

33 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar fab; ac a ddywedodd, Am glywed o'r Arglwydd mai cas ydwyf fi; am hynny y rhoddodd efe i mi hwn hefyd: a hi a alwodd ei enw ef § Simeon.

34 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fab; ac a ddywedodd, Fy ngwr weithian a lŷn yn awr wrthyf fi, canys plentais iddo dri mab: am hynny y galwyd ei enw ef * Lefi.

35 A hi a feichiogodd drachefn, ac a esgorodd ar fab; ac a ddywedodd, Weithian y molianaf yr Arglwydd: am hynny y galwodd ei o enw ef ‖ Juda. A hi a p beidiodd â phlanta.

PEN. XXX.

1 *Rahel yn cynfigennu.* 22. *Rahel yn dwyn Joseph.* 27 *Laban yn attal Jacob ar eyfammod newydd.* 37 *Dyfais Jacob,* 43 *a'i lwyddiant ef.*

PAN welodd Rahel na phlantafai hithau i Jacob, yna Rahel a a gynfigenodd wrth ei chwaer, ac a ddywedodd wrth Jacob, Moes feibion i mi; ac onid e b mi a fyddaf farw.

2 A chynneuodd c llid Jacob wrth Rahel; ac efe a ddywedodd, Ai myfi fy yn lle d Duw, yr hwn a attaliodd ffrwyth y groth oddi wrthyt ti?

3 A dywedodd hithau, e Wele fy llaw forwyn Bilha, dos i mewn atti hi; a hi a blanta ar fy ngliniau i, fel † y caffer plant i minnau hefyd o honi hi.

4 A hi a roddes ei llaw-forwyn Bilha iddo ef f yn wraig, a Jacob a aeth i mewn atti.

5 A Bilha a feichiogodd, ac a ymddug fab i Jacob.

6 A Rahel a ddywedodd, Duw a'm barnodd i, ac a wrandawodd hefyd ar fy llais, ac a roddodd i mi fab: am hynny hi a alwodd ei enw ef ‡ Dan.

7 Hefyd Bilha, llaw-forwyn Rahel, a feichiogodd eilwaith, ac a ymddug yr ail mab i Jacob.

8 A Rahel a ddywedodd, Ymdrechais ymdrechiadau * gorcheftol â'm chwaer, a gorchfygais: a hi a alwodd ei enw ef ‖ g Naphtali.

9 Pan welodd Lea b beidio o honi â phlanta, hi a gymmerth ei llaw-forwyn Zilpa, ac a'i rhoddes hi yn wraig i Jacob.

10 A Zilpa, llaw-forwyn Lea, a ymddug fab i Jacob.

11 A Lea a ddywedodd, Y mae tyrfa yn dyfod: a hi a alwodd ei enw ef † Gad.

12 A Zilpa, llaw-forwyn Lea, a ymddug ail fab i Jacob.

13 A Lea a ddywedodd, i Yr ydwyf yn ddedwydd; o blegid merched a'm galwant yn ddedwydd: a hi alwodd ei enw ef ‡ Aser.

14 ¶ Reuben hefyd a aeth yn nyddiau y cynhauaf gwenith, ac a gafodd k fandragorau yn y maes, ac a'u dug hwynt at Lea ei fam: yna Rahel a ddywedodd wrth Lea, Dyro, attowg, i mi o fandragorau dy fab.

15 Hithau a ddywedodd wrthi, l Ai bychan ytw dwyn o honot fy ngwr? a fynyt ti hefyd ddwyn mandragorau fy mab! A Rahel a ddywedodd, Cyfged gan hynny gyd â thi heno am fandragorau dy fab.

16 A Jacob a ddaeth o'r maes yn yr hwyr; a m Lea a aeth allan i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Attaf fi y deui: o blegid gan brynu i'th brynais am fandragorau fy mab. Ac efe a gyfgodd gyd â hi y nos honno.

17 A Duw a n wrandawodd ar Lea, a hi a feichiogodd, ac a ymddug y pummed mab i Jacob.

18 A Lea a ddywedodd, Rhoddodd Duw fy ngwobr i mi, o herwydd rhoddi o honof fi fy llaw-forwyn i'm gwr: a hi a alwodd ei enw ef † Iffacar.

19 Lea hefyd a feichiogodd etto, ac a ymddug y chweched mab i Jacob.

20 A Lea a ddywedodd, o Cynnhyfgaeddodd Duw fyn'a chynyfgaeth dda: fy ngwr a drig weithian gyd â mi, o blegid chwech o feibion a ymddygais iddo ef: a hi a alwodd ei enw ef ‖ Zabulon.

21 Ac wedi hynny hi a esgorodd ar ferch, ac a alwodd ei henw hi * Dina.

22 A Duw a gofiodd Rahel, a Duw a wrandawodd arni, ac a p agorodd ei chroth hi.

23 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab; ac a ddywedodd, Duw a dynnodd q fy ngwarthrudd ymaith.

24 A hi a alwodd ei enw ef † Joseph, gan ddyweyd, Yr Arglwydd a ddyry yn r ychwaneg i mi fab arall.

25 ¶ A bu wedi esgor o Rahel ar Joseph, ddywedyd o Jacob wrth Laban, Gollwng fi ymaith, fel yr elwyf i'm bro, ac i'm gwlad fy hun.

26 Dyro fy s ngwragedd i mi, a'm plant, y rhai y gwasanaethais am danynt gyd a thi, fel yr elwyf ymaith: o blegid ti a wyddoft fy ngwasanaeth a wnaethum i ti.

27 A Laban a ddywedodd wrtho, Os cefais ffafr yn dy olwg, *na fyn*: t da y gwn i'r Arglwydd fy mendithio i o'th blegid di.

28 Hefyd efe a ddywedodd, § Dogna u dy gyflog arnaf, a mi a'i rhoddaf.

29 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a wyddoft pa ddelw y x gwasanaethais dydi, a pha fodd y bu dy anifeiliaid di gyd a myfi.

30 O blegid ychydig oedd yr hyn ydoedd gennyt ti cyn fy nyfod i, ond yn lliofowgrwydd ‡ y cynnhyddodd; o herwydd yr Arglwydd a'th fendithiodd di * er pan ddaethym i: bellach gan hynny pa y bryd y darparaf hefyd i'm ty fy hun?

31 Dywedodd yntau, Pa beth a roddaf i ti? A Jacob a attebodd, Ni roddi i mi ddim; os gwnai i mi y peth hyn, bugeiliaf a chadwaf dy braidd di drachefn.

32 Tramwyaf trwy dy holl braidd di heddyw, gan neilduo oddi yno bob llwdn ɔ̃ man-frith a mawr-frith, a phob llwdn coch-ddu ym mhlith y defaid; y mawr-frith hefyd a'r man-frith ym mhlith y geifr: ac *o'r cyfryw* y bydd fy a nghyflog.

33 A'm b cyfiawnder a dyftiolaetha gyd â mi † o hyn allan, c pan ddel hynny yn gyflog i mi o flaen dy wyneb di: yr hyn oll ni *byddo* fan-frith neu fawr-frith ym mhlith y geifr, neu goch-ddu ym mhlith y defaid, lladrad *a fydd* hwnnw gyd â myfi.

34 A dywedodd Laban, Wele, d O na byddai yn ol dy air di!

35 Ac yn y dydd hwnnw y neillduodd efe'r bychod cylch-frithion a mawr-frithion, a'r holl eifr man-frithion a mawr-frithion, yr hyn oll yr *oedd petb* gwyn arno, a phob coch-ddu ym mhlith y defaid, ac a'u rhoddes dan law ei feibion ei hun.

36 Ac a ofodd daith tri diwrnod rhyngddo ei hun a Jacob: a Jacob a borthodd y rhan arall o braidd Laban.

37 ¶ A e Jacob a gymmerth iddo wialen gleiſion o boplys, a † chŷll, a ffawydd; ac

m Ruth 4. 11.
n Sal. 113. 5, 6.
† Gwobr.
o Sal. 128. 3. Mica 7. 18.

1750.

Ecf. 22. 16.

‖ Trigfa.
* Barn.
p Sal. 113. 9.

1748.

Preg. 11. 5.

1745.

q 1 Sam. 1. 6. Eſa. 4. 1. Luc 1. 25.
† Tebwaneg.
r Pen. 35. 17.
s Deut. 29. 11. Eph. 5. 28.
t Pen. 39. 3. 5.
§ gofod.
u Pen. 29. 15. 19.
x 1 Pedr 1. 15. Tit. 2. 10. Dan. 6. 22.
† Heb. *blagurodd.*
* Heb. *wrth fy nbroed.*
y 1 Tim. 5. 8. ɔ̃ Pen. 31. 8.
a Job 7. 2.
b Eſa. 59. 12. Diar. 11. 6. Eph. 6. 6.
† Heb. *y feru.*
c Sal. 22. 4. Diar. 28. 25.
d Preg. 4. 8.
e Pen. 31. 9, 10, 11, 12.
‡ Heb. *Luſc.* *enw Beth el* gynt. Pen. 28. 19.

ac a ddirisglodd ynddynt ddirisgliadau gwynion, gan ddatguddio y gwyn yr hwn *ydoedd* yn y gwiail.

38 Ac efe a osododd y gwiail y rhai a ddirisgliasai efe, yn y cwtterydd, o fewn y cafnau dyfroedd, lle y deuai'r praidd i yfed, ar gyfer y praidd; fel y cyfebrent pan ddelent hwy i yfed.

39 A'r praidd a gyfebrasant *f* wrth y gwiail; a'r praidd a ddug rai cylch-frithion, a man-frithion, a mawr-frithion.

40 A Jacob a ddidolodd yr ŵyn, ac a osodod wynebau'r praidd tu ag at y cylch-frithion, ac at bob coch-ddu ym mhlith praidd Laban; ac a osododd ddiadellau iddo ei hun o'r neilldu, ac nid gyd â phraidd Laban y gosododd hwynt.

41 A phob *amser* y cyfebrai'r defaid † cryfaf, Jacob a osodai'r gwiail o flaen y praidd yn y cwtterydd, i gael o honynt gyfebru wrth y gwiail;

42 Ond pan fyddai'r praidd yn ‡ weinlaid, ni osodai efe *ddim*: felly y gwannaf oedd eiddo Laban, a'r cryfaf eiddo Jacob.

43 A'r gwr a g * gynnyddodd yn dra rhagorol; ac yr ydoedd iddo ef braidd helaeth, a morwynion, a gweision, a chamelod, ac asynod.

P E N. XXXI.

1 *Jacob yn ymadael.* 22 *Laban yn ei ganlyn.* 43 *Cyfammod rhyngddynt ill dau.*

A C efe a *a* glybu eiriau *b* meibion Laban yn dywedyd, Jacob a ddug yr hyn oll *oedd* i'n tad ni, ac o'r hyn *ydoedd* i'n tad ni y cafodd efe yr holl ‡ anthydedd hyn.

2 Hefyd Jacob a welodd wynebpryd Laban, ac wele nid *ydoedd* tu ag atto ef megis † cynt.

3 A'r *c* Arglwydd a ddywedodd wrth Jacob, Dychwel i *d* wlad dy dadau, ac at dy genedl, ac mi a fydd'af *e* gyd a thi.

4 A Jacob a anfonodd, ac a alwodd, *f* Rahel a Lea i'r maes, at ei braidd,

5 Ac a ddywedodd wrthynt, Myn a welaf wynebpryd eich tad chwi, nad yw fel cynt tu ag attaf fi; *g* a Duw fy nhad a fu gyd â myfi.

6 A chwi a wyddoch mai â'm *h* holl allu y gwasanaethais eich tad.

7 A'ch tad a'm twyllodd i, ac a *i* newidiodd fy nghyflog i *k* * ddeng waith: ond ni's dioddefodd Duw iddo wneuthur i mi ddrwg.

8 Os fel hyn y dywedai; *l* Y manfrithion a fydd dy gyflog di, yna yr holl braidd a eppilient fan-frithion: ond os fel hyn y dywedai; Y cylch-frithion a fydd dy gyflog di, yna'r holl braidd a eppilient *rai* cylch-frithion.

9 *m* Felly Duw a ddug anifeiliaid eich tad chwi, ac a'u rhoddes i mi.

10 Bu hefyd yn amser cyfebru o'r praidd, ddyrchafu o honof fy llygaid, ac mewn breuddwyd y gwelais, ac wele † yr hyrddod (y rhai oedd yn llammu'r praidd) yn gylch-frithion, yn fan-frithion, ac yn fawr-frithion.

11 Ac *n* angel Duw a ddywedodd wrthyf mewn breuddwyd, Jacob. Minnau a attebais, Wele fi.

12 Yntau a ddywedodd, Dyrchafa weithian dy lygaid, a gwel yr holl hyrddod y rhai ydynt yn llammu'r praidd yn gylch-frithion, yn fan-frithion, ac yn fawr-frithion; o blegid *o* gwelais yr hyn oll y mae Laban yn ei wneuthur i ti.

13 Myfi *yw* Duw Bethel, *p* lle'r enneiniaist y golofn, *a* lle'r addunaist addun*ed* i mi: *q* cyfod bellach, dos allan o'r wlad hon, dychwel i wlad dy genedl dy hun.

14 A *r* Rahel a Lea a attebasant, ac a ddywedasant wrtho, A *ces* etto i ni ran, neu etifeddiaeth yn nhy ein *s* tad?

15 Onid yn eftronefau y cyfrifodd efe nyni? o blegid *t* efe a'n gwerthodd; a chan dreulio a dreuliodd hefyd ein harian ni.

16 Canys yr holl olud yr hwn a ddug Duw oddi ar ein tad ni, *u* nyni a'n plant a'i piau: ac yr awr hon yr hyn oll a ddywedodd Duw wrthyt, *x* gwna.

17 ¶ Yna Jacob a gyfododd, ac a osododd ei feibion a'i wragedd ar gameled;

18 Ac a ddug y ymaith ei holl anifeiliaid, a'i holl gyfoeth yr hwn a ynnillasai, *sef* ei anifeiliaid meddiannol, y rhai a ynnillasai efe ym † Mesopotamia, i fyned at Isaac ei dad, i wlad Canaan.

19 Laban hefyd a aethai i gneifio ei ddefaid: a Rahel a ladrattafai'r ‡ delwau *oedd* gan ei thad hi.

20 A Jacob a aeth ymaith yn lladradaidd, ‖ heb wybod i Laban y Syriad: canys ni fynegodd iddo mai ffoi yr oedd.

21 Felly y ffodd efe â'r hyn oll *oedd* ganddo, ac a gyfododd ac a aeth dros yr * afon, ac a gyfeiriodd *at* ∝ fynydd Gilead.

22 A mynegwyd i Laban, ar y trydydd dydd, ffoi o Jacob.

23 Ac efe a gymmerth ei frodyr gyd ag ef, ac *a* a erlidiodd ar ei ol ef daith saith niwrnod; ac a'i goddiweddodd ef ym mynydd Gilead.

24 A Duw a *b* ddaeth at Laban y Syriad, liw nos, *c* mewn breuddwyd, ac a ddywedodd wrtho, Cadw arnat rhag *d* yngan o honot wrth Jacob na da na drwg.

25 ¶ Yna Laban a oddiweddodd Jacob: a Jacob a osododd ei babell yn y mynydd; *a* Laban hefyd a wersyllodd ynghyd a'i frodyr ym mynydd Gilead.

26 A Laban a ddywedodd wrth Jacob, Pa beth a wnaethoft? o blegid ti *e* a aethoft yn lladradaidd oddi wrthyf fi, ac a ddygaift fy merched fel *f* caethion cleddyf.

27 Am ba beth y ffoaift yn ddirgel, ac y lladrattreaift † oddi wrthyf fi, ac ni fynegaist i mi *g* fel yr hebryngasiwn dydi â llawenydd, ac â chaniadau, â *h* thympan, ac â thelyn?

28 Ac na adewaist i mi gyfanu fy meibion a'm merched? Gwnaethoft yr awr hon yn ffol, gan wneuthur hyn.

29 *i* Mae ar fy llaw i wneuthur i chwi ddrwg: ond Duw eich tad a lafarodd wrthyf neithiwyr, gan ddywedyd, Cadw arnat rhag yngan wrth Jacob na da na drwg.

30 Weithian gan hynny, ti a fynnit fyned ymaith, o blegid gan hiraethu yr hiraethaift am dy dy dad. *Ond* pa ham y lladratteaift fy *k* nuwiau i?

31 A Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, *l* Am ofni o honof: o blegid dywedais, *m* Rhag dwyn o honot dy ferched oddi arnaf trwy drais.

32 Gyd a'r hwn y ceffych dy dduwiau, *n* na chaffed fyw: ger bron ein brodyr myn wybod pa beth o'r eiddot ti sydd gyd a myfi, a *o* chymmer i ti: ac ni's gwyddai Jacob mai Rahel a'u lladrattafai hwynt.

33 A Laban a aeth i mewn i babell Jacob, ac i babell Lea, ac i babell y ddwy law-forwyn, ac ni's cafodd hwynt: yna yr aeth allan o babell Lea, ac y daeth i babell Rahel.

34 A Rahel a *p* gymmerasai'r delwau, ac a'u gosodasai hwynt yn ofier y camel, ac a eisteddasai arnynt; a Laban a † chwiliodd yr holl babell, ac ni's *q* cafodd.

35 A hi a ddywedodd wrth ei thad, Na ddigied fy arglwydd, am na's gallaf *r* gyfodi ger dy fron di; canys *s* arfer gwragedd *a ddigwyddodd* i mi: ac efe a chwiliodd, ac ni chafodd y delwau.

36 ¶ A Jacob a ddigiodd, ac a rces fenn i Laban: a Jacob a attebodd ac a ddywedodd wrth Laban, Pa beth *yw* fy mhamwedd i? Pa beth *yw* fy mhechod, gan *t* erlid o honot ar fy ol?

37 Gan i ti ‡ chwilio fy holl ddodrefn i,

f Sal. 86. 8.
† Neu, *cynnaraf.*
‡ Neu, *ddiweddar.* Jer. 22. 13.
g Diar. 10. 4. 22.
* Neu, *a dorredd allan yn aml aml.* Pen. 28. 14. Efa. 54. 3. a 61. 9. Ecf. 1. 9.
a Sal. 120. 5.
b Ezec. 16. 44.
‡ Heb. *ogoniant.* Sal. 49. 16.
† Heb. *dve ac ethdoe.*
c Sal. 46. 1.
d Pen. 13. 15.
e Pen. 32. 9.
f Adn. 14.
g Adn. 13. Col. 3. 23.
h Adn. 40. 42.
i Adn. 41.
k Num. 14. 22.
* *Heb. gwaith.* Neh. 4. 14. Job 19. 3.
l Zec. 8. 23. Pen. 30. 32.
m Adn. 1.
† Neu, *ychyd.*
n Pen 48. 16. Adn. 3. 13.
o Ecf. 3. 7. Eph. 6. 9.
p Pen. 28. 18.
q Pen. 32. 9.
r Ruth 4. 11.
s Sal. 45. 10. Pen. 2. 24.
t Pen. 29. 15. 27.
u Sal. 45. 15.
x Sal. 110. 3. 1739.
y Ecf. 10. 26. 2 Cor. 6. 17.
† *Padan-Aram.*
‡ Heb. *Terafbim*, *sef mynegwyr.* Zec. 10. 2.
‖ Heb. *â thalon Laban.*
* *Euphrates.* Pen. 15. 18. Jof. 24. 2, 3. ∝ Jer. 50. 6.
a Ecf. 14 5.
b Pen. 20. 3.
c Job 33. 15.
d Sal. 105. 14. Job 5. 12. Efa. 37. 29.
e Adn. 13. 16.
f Adn. 16.
† Heb. *fi.*
g Eph. 4. 25. Sal. 55. 21.
h Efa. 24. 8. Ecf. 15. 20.
i Sal. 51. 1. Ioan 19. 10.
k Jof. 24. 2. Jer. 10. 11. Barn. 6. 31.
l Pen. 20. 11.
m Can. 8. 6.
n Pen. 44. 9. Job 31. 6, &c.
o Efa. 30. 22.
p Adn. 19.
† Heb. *deimlodd.*
q Hof. 2. 7.
r Pen. 19. 32.
s Ecf. 15. 19.
t Sal. 31. 20.
‡ Heb. *deimlo.*

u Ecf. 22. 1. pa beth a gefaist o holl ddoddrefn dy dy di? gofod of yma ger bron fy mrodyr
x Ecf. 12. 1. a'th frodyr di thau, fel y barnont rhyng-
10. &c. om ni ein u dau.

38 Myfi bellach a *fum* ugain mlynedd
† Fel hyn yr oedd wyn; gyd â thi: dy ddefaid a'th eifr ni cr-
y Luc 2. 8. thylafant, ac ni fwyttcais hyrddod dy
z Heb. 19. 17. braidd.
Hof. 12. 12.

39 x Ni ddygais yfglyfaeth attat fi:
a Cor. 11. 27. myfi a'i gwnawn cf yn dda; o'm llaw
Adn. 38. i y gofynnit hynny, yr hyn a ladratteid
n Adn. 7. y dydd, a'r hyn a ladratteid y nos.
b Pen. 27. 33. 40 † Rum y dydd, a'y gwres a'm
Efa. 8. 13. treulioddi, a'rhew y nos; a'm cwfg a fil-
Sal. 76. 12. iodd oddi wrth fy llygaid.
z Sal. 124. 4 Adn. 28. Neh. 5. 15. e Adn. 41. f Pen. 26. 28. g Pen. 28. 18. Adn. 53. h Sal. 133. 1. Heb. 2. 11. a 13. 1.

41 z Felly y buum i ugain mlynedd
yn dy dy di: pedair blyhedd ar ddeg
y gwasanaethais di am dy ddwy ferched,
a chwe blynedd âm dy braidd; a thi a
a newidiaift fy nghyflog ddeg o weithiau.

42 Oni buafai *fod* Duw fy nhad, Duw
Abraham, ac b Arfwyd Ifaac, c gyd a mi,
diau yr awr hon y gollyngaſit fi ymaith
yn waglaw: Duw a welodd fy nghyſtudd
a llafur fy nwylaw, ac a'th geryddodd
di neithiwyr.

43 ¶ A Laban a attebodd ac a ddywed-
odd wrth Jacob, Y merched *hyn ydynt*
fy merched i, a'r meſſion *hyn y nt* fy
d meſſion i, a'r e praidd *yw* fy mhraidd
i, a'r hyn oll a wely, eiddo fi yw: a hedd-
yw pa beth a wnaf i'm merched hyn,
ac i'w meibion hwynt y rhai a eſgorafant?

44 Tyred gan hynny yn awr, gwnawn
f ayfammod, mi a thi; a bydded yn dyſt-
iolaeth rhyngof fi a thithau.

45 A Jacob g a gymmerth garreg, ac
a'i cododd hi yn golofn.

46 Hefyd Jacob a ddywedodd *wrth* ei
b frodyr, Cefclwch gerrig: a hwy a gym-
merafant gerrig, ac a wnaethant garnedd,
ac a fwyttaſant ynoo ar y garnedd.

47 A Laban a'i galwodd hi † Jegar-
ſahadutha: a Jacob a'i galwodd hi † Ge-
leed.

48 A Laban a ddywedodd, Y garnedd
hon ſydd rhyngof fi a thithau heddyw:
am hynny y galwodd *Jacob* ei henw hi
Galeed;

49 A'i † Miſpa; o blegid efe a ddy-
wedodd, Gwilied yr Arglwydd rhyngof
fi a thithau, pan f'om ni bob un o olwg
ein gilydd.

50 Os gorthrymmi di fy merched, neu
os cymmeri wragedd hcb law fy mer-
ched i, nid *oes neb* gyd a mi; *k* edrych,
Duw *fydd* dyſt rhyngof fi a thithau.

51 Dywedodd Laban hefyd wrth Jacob,
Wele y garnedd hon, ac wele y golofn
hon a oſodais rhyngof fi a thi:

52 Tyſt *a fydd* y garnedd hon, a thyſt
a fydd y golofn, na ddeuaf fi dros y gar-
nedd hon attat ti, ac na ddeui ditnau
dros y garnedd hon na'r golofn hon at-
taf fi, er niweid.

53 Duw Abraham, a *l* duw Nacor, a
farno rhyngom ni, duw eu tadau hwynt.
A Jacob a *m* dyngodd i Ofn ei dad Iſaac.

54 Hefyd Jacob a † aberthodd aberth
yn y mynydd, ac a alwodd ar ei frodyr i
fwytta bara: a hwy a n fwyttaſant bara,
ac a drigaſant dros nos yn y mynydd.

55 A Laban a gyfododd yn foreu, ac a
o gusanodd ei feibion a'i merched, ac a'u
o bendithiodd hwynt: felly Laban a aeth
ymaith, ac a ddychwelodd i'w fro ei
p hun.

PEN. XXXIII.

Gwelediggaeth Jacob. 3 *Anfon rennhad-*
wyn. 13 *Anfon anrheg i Esau.* 24 *Ymaru-*
drethu ac angel. 28 *Yn lle enw Uracl.*

A Jacob a gerddodd i'w daith ynteu; ac
1 angylion a Duw a gyfarfu âg ef.
2 A Jacob a ddywedodd, pan welodd
hwynt, Dyma *b* werſyll Duw; ac a al-
wodd enw'r lle hwnnw † Mahanaim.

3 ¶ A Jacob a anfonodd c genhadau
o'u blaen at ei frawd Eſau, i wlad Seir,
i † tir Edom.

4 Ac a orchymynodd iddynt, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywedwch wrth fy nar-
glwydd Eſau; Fel hyn y dywaid dy was
di Jacob; Gyd a Laban yr ymdeithiais,
ac y trigais hyd yn hyn.

5 Ac y mae i mi *e* eidionnau, acaſnod,
defaid, a gweiſion, a morwynion: ac an-
fon a mnaethum i fynegu i'm harglwydd,
i gael ffafr yn dy olwg.

6 ¶ A'r cenhadau a ddychwelaſant at
Jacob, gan ddywedyd, Daethom at dy
frawd Eſau; ac *f* y mae efe yn dyfod
i'th gyfarfod di, a phedwar cant o wyr
gyd ag ef.

7 Yna Jacob a ofnodd yn fawr, a g chy-
fyng oedd arno: ac efe a *h* rannodd y
bobl *oedd* gyd ag ef, a'r defaid, a'r ei-
dionnau, a'r camelod, yn ddwy *i* fintai;

8 Ac a ddywedodd, Os daw Eſau at y
naill fintai, a tharo honno, yna'r fintai
arall a fydd ddianol.

9 ¶ A dywedodd Jacob, O *k* Dduw
fy nhad Abraham, a Duw fy nhad Iſaac,
O Arglwydd, yr hwn a ddywedaiſt wrth-
yf, *l* Dychwel i'th wlad, ac at dy genedl,
ac mi a wnaf ddaioni i ti:

10 † Ni ryglyddaiſ y *m* lleiaf o'th holl
drugareddau di, nac o'r holl *n* wirioneddi
a wnaethoſt a'th was: o blegid a'm *o* ffon
y daethum dros yr Iorddonen hon; ond
yn awr yr ydwyf yn ddwy fintai.

11 Achub fi, attolwg, o law fy mrawd,
o law Eſau; o blegid yr ydwyf fi yn ei
ofni ef, rhag dyfod o hono a'm trayo, *p* a'r
fam di fyd a'r plant.

12 Ac *q* thydi a ddywedaiſt, Gwnaf
ddaioni, i ti yn ddiau, a'th had di a wnaf
fel tywod y mor, yr hwn o amlder ni
ellir ei rifo.

13 ¶ Ac yno y lletyodd efe y noſon
honno: ac o'r hyn a ddaeth i'w law ef y
cymmerth efe *r* anrheg i'w frawd Eſau;
14 Dau cant o eifr ac ugain o fyched-
dau cant o ddefaid ac ugain o hyddod,
15 Deg ar hugain o *s* gamelod gyd â'u
cenawon, deugain o fuchod, a deg o ebolion,
a'u llyſtodau, ugain o aſennod, a deg o ebolion.

16 Ac efe a roddes yn llaw ei weiſion
t bob gyr o'r neilltu, ac a ddywedodd
wrth ei weiſion, Ewch trofodd o'm blaen
i, a gofodwch encyd rhwng pob *u* gyr
a'u gilydd.

17 Ac efe a orchymynodd i'r blaenaf,
gan ddywedyd, Os Eſau fy mrawd a'th
gyferfydd di, ac a ymofyn a thydi, gan
ddywedyd, I bwy *y perthyni* di? ac i ba
le'r ai? ac eiddo pwy *yw* y rhai hyn o'th
flaen di?

18 Yna y dywed, Eiddo dy *x* was
Jacob; anrheg *yw* wedi ei hanfon i'm
harglwydd Eſau: ac wele yntau hefyd
ar ein hol ni.

19 Felly y gorchymynodd hefyd i'r ail,
ac i'r trydydd, ac i'r rhai oll oedd yn
canlyn y gyrroedd, gan ddywedyd, Yn
y modd hwn y dywedwch wrth Eſau, pan
gaffoch ef.

20 A dywedwch hefyd, Wele, dy was
Jacob ar ein hol ni: O blegid (eb efe)
boddlonaf ei wyneb ef a'r *y* anrheg *fydd*
yn myned o'm blaen: ac wedi hynny
a dderbyn fy wyneb ignau.

21 Felly yr aeth yr anrheg a aeth trofodd o'i
flaen ef: ac efe a letyodd y noſon honno
yn y gwerſyll.

22 Ac efe a gyfododd y noſon hon-
no, ac a *z* gymmerth ei ddwy wragedd,
a'i ddwy law forwyn, a'i un mab ar
ddeg, ac a aeth dros rŷd Jabboc.

23 Ac a'u cymmerth hwynt, ac a'u
hanfonodd trwy'r afon: felly efe a
throſglwyddodd yr hyn *oedd* ganddo.

24 A ¶ Jacob a adawyd ei hunan: yna yr
ymdrechodd *a* gwr ag ef nes *b* codi'r wawr.

25 A phan welodd *c* na byddai drech
nag ef, efe a gyffyrddodd a chyſtlyſt ei for-
ddwyd ef; *d* a'i lyſtlyfodd cyſtlyſt mor-
ddwyd Jacob, wrth ymdrech o hono âg ef.

26 A'r *angel* a ddywedodd, Gollwng fi
ymaith;

d Diar. 15. 1.
e Deut. 28. 4.
f Pen. 33. 1. Amos 5. 12.
g Sal. 30. 7.
h Pen. 14. 15. i Can. 6. 13.
k Sal. 50. 15. Eſa. 65. 24.
l Pen. 31. 3.
m Pen. 24. 27.
n Eph. 3. 2.
o Job 8. 14.
p Hoſ. 10. 14. q Heb. 11. 12.
r Barn. 3. 1 Sam. 30. 26. 2 Bren. 16. 8. Diar. 18. 16.
s Pen. 30. 16.
t Sal. 112. 5. Diar. 16. 14. Preg. 10. 12.
u Adn. 20. a Pen. 33. 8. Sal. 112. 5. Mat. 10, 16.
x Sal. 10. 12. y Diar. 14. 12. Eſa. 1. 23. 2 Cor. 9. 7.
z 2 Pen. 3. 22.
a Hoſ. 12. 4. Rhuf. 15. 10. b Can. 3. 8. c Ecf. 4. 6. d Mat. 29. 41. 2 Cor. 12. 7.

c Luc 24. 28.
f Hos. 12. 4.
Cant 7. 5.
Mat. 13. 22.
g Pen. 35. 10.
2 Bren. 17. 34.
† Hyniysog Duw.
Hos. 12. 3.
h Pen. 31. 42.
i Ecf. 34. 6.
Preg. 5. 6.
Mat. 1. 21.
Act. 7. 38.
† wyneb Duw.
k Ecf. 24. 17. 2 Cor.

1739.
a Pen. 32. 6.
b Deut. 32. 12.
Pal. 27. 14.
Ioan 10. 4.
Heb. 6. 10.
c Preg. 10. 4.
Phil. 4. 12.
d Diar. 16. 7.
e Diar. 16. 7.
1 Sam. 2. 4. 9.
Sal. 34. 4.
f Diar. 27. 6.
g Pen. 32. 28.
Jer. 41. 6.
h Eſa. 8. 18.
Heb. 2. 13.
† unfam aethur.
i Sal. 45. 14.
k Pen. 32. 16.
l Diar. 18. 16. 19.
† helaeth-wydd.
Ioan 14. 8.
m Diar. 16. 14.
n 2 Cor. 9. 5.
† ddigon.
o Sal. 41. 11, 12.
† fyfsion.
p Eſa. 40. 11.
q Rhuf. 15. 1.

ymaith; r o blegid y wawr a gyfododd. Yntau a atteboddf Ni'th ollyngaf pai'm bendithi.

27 Hefyd efe a ddywedodd wrtho, Beth yw dy enw? ac efe a atteboddf Jacob.

28 Yntau a ddywedodd, g Mwyach ni elwir dy enw di Jacob, ond † Iſrael; o blegid cefaift nerth gyd â Duw fel tywyſog, a b chyd â dynion, ac a orchfygaiſt.

29 A Jacob a ymofynnodd, ac a ddywedodd, Mynega attolwg dy enw. Ac yntau a atteboddf I ba beth y gofyni pyn am fy enw i? Ac yno efe a'i bendithiodd ef.

30 A Jacob a alwodd enw y fan † Peniel: o blegid i gwelais Dduw wyneb yn wyneb, a diangodd fy einioes.

31 A'r haul a gyfodaſai arno fel yr oedd yn myned dros Penuel, ac yr oedd efe yn i gloff o'i glun.

32 Am hynny plant Iſrael ni fwyttant y gewyn a giliodd, yr hwn *ydd* o rewn cyſlwilt y forddwyd, hyd y dydd hwn: o blegid cyffwrdd a chyſlwilt morddwyd Jacob, ar y gewyn a giliodd.

11. Deut. 3. 24. Barn. 13. 22. l Sal. 38. 12. 9.

P E N. XXXIII.

1 *Caredigrwydd Jacob at Eſau wrth gyfarfod.* 17 *Jacob yn dyfod i Succoth;* 18 *yn prynumaes yn Salem, ac yn adeiladu allor, a'i benwe i Elohe-Iſrael.*

A Jacob a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele *a* Eſau yn dyfod, a phedwar cant o wyr gyd ag ef: ac efe a rannodd y plant at Lea, ac at Rahel, ac at y ddwy law-forwyn.

2 Ac yn miaen y goſodoid efe y ddwy law-forwyn, a'u plant hwy, a Lea a'i phlant nithau ar ol y *rhai hyny*, a Rahel a Joſeph yn diwaf.

3 Ac yntau a aeth dros b blaenhwynt, ac a c ymoſtyngodd i lawr ſeithwaith, hyd oni ddaeth efe yn agos at ei frawd.

4 Ac d Eſau a redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i coſleidiodd ef, ac e ſyrthiodd e ar ei wdd ef, ac a'i f cuſanodd ef: a hwy a g wylaſant.

5 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu'r gwragedd, a'r plant; ac a ddywedodd, Pwy yw y rhai hyn gennyt ti? Yntau a ddywedodd, *b* Y plant a roddes Duw o'i ras i'th † was di.

6 *i* Yna y llaw-forwynion a neſaſant, hwythwy a'u plant, ac a ymgrymmaſant.

7 A Lea a neſaodd a'i phlant nithau, ac a ymgrymmaſant: ac wedi hyny y neſaodd Joſeph a Rahel, ac a ymgrymmaſant.

8 Ac efe a ddywedodd, *k* Pa beth *yw* gennyt yr holl fintai accw a gyfarfum i? Yntau a ddywedodd, *unfoniais hyny* i gael fiaſi yngolwg fy arglwydd.

9 Ac Eſau a ddywedodd, Y mae gennyf fi ddigon, fy mrawd; bydded i ti yr hyn *ydd* gennyt.

10 A Jacob a ddywedodd, Nag e; attolwg, os cefais yn awr fiaſi yn dy olwg, cymmer fy anrheg o'm llaw i: canys am hynny y gwelais dy wyneb, fel pe gwelſwn *m* wyneb Duw, a thi yn foddlon i mi.

11 Cymmer, attolwg, fy *n* mendith, yr hon a ddygpwyd i ti; o blegid Duw a fu raſion i mi, ac am fod gennyf fi i bob peth. Ac efe a fu daer arno; ac yntau a gymmerodd.

12 Ac a ddywedodd, Cychwynwn, ac awn; o ac mi a af o'th flaen di.

13 Yntau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd a wyr mai tyner *yw'r* plant, a *bod* y praidd a'r gwartheg * blithion gyd a myfi; os gyrrir hwynt un diwrnod yn *p* rhy chwyrn, marw a wna yr holl braidd.

14 Aed, attolwg, fy arglwydd o flaen ei was: a minnau a ddeuaf yn araf, fel y gallo'r anifeiliaid *ydd* o'm blaen i, ac *q* y gallo'r plant, hyd oni ddelwyf at fy arglwydd i Seir.

15 Ac Eſau a ddywedodd, || Gadawaf yn awr gyd a thi *rai* o'r bobl *ydd* gyd a mi. Yntau a ddywedodd, I ba beth y *gwnai* hynny? *r* Caffwyf fiaſi yng olwg fy arglwydd.

16 ¶ Felly Eſau a dydd hwnnw a ddychwelodd ar hyd ei ffordd ei hun i Seir.

17 A Jacob a gerddodd i Succoth, ac a adeiladodd iddo dy, ac a wnaeth fs thoi Pw anifeiliaid: am hynny efe a alwodd enw y ſle t Succoth.

18 ¶ Hefyd Jacob a ddaeth † yn llwyddiannus i ddinas I Sichem, yr hon *ydd* yng wlad Canaan (pan ddaeth efe o Meſopotamia) ac a werſyllodd o flaen y ddinas.

19 Ac *s* a brynodd ran o'r maes y lledaſai ei babell ynddo, o law meibion * Hemor tad Sichem, am gan darn o arian.

20 Ac a oſododd yno allor, ac a'i *u* henwodd † El-Elohe-Iſrael.

P E N. XXXIV.

2 *Sichem yn treiſio Dina.* 15 *Rhoddi i'r Sichemiaid amnod yr enwaediad.* 27 *Ymeilio eu dinas.*

A Dina merch Lea, yr hon a ymddygaſai hi i Jacob, a aeth allan i *a* weled merched y wlad.

2 A Sichem mab Hemor yr Hefiad, tywyſog y wlad, a'i *b* canfu hi, ac a'i cymmerth hi, ac a orweddodd gyd a hi, ac a'i treiſiodd.

3 A'i enaid efe a lynodd wrth Ddina, ferch Jacob; ie, efe a hoffodd y llangces, ac a ddywedodd *d* wrth *ydd* calon y llangces.

4 Sichem hefyd a laſarodd wrth Hemor ei dad, gan ddywedyd, *e* Cymmer y llangces hon yn wraig i mi.

5 A Jacob a glybu *i Sichem* halogi Dina ei ferch (a'i feibion ef oedd gyd a'i anifeiliaid ef yn y maes) a Jacob a *f* dawodd a ſon hyd oni ddaethant hwy *adref.*

6 ¶ A Hemor, tad Sichem, a aeth allan at Jacob, i ymddiddan ag ef.

7 A meibion Jacob a ddaethant o'r maes, wedi clywed o honynt; a'r gwyr a ymddiddaſant, a digiaſant yn dirfawr, o blegid gwneuthur *g* ffolineb yn *b* Iſrael, gan orwedd gyd a merch Jacob; canys ni ddylesid gwneuthur felly.

8 A Hemor ymddiddanodd a hwynt, gan ddywedyd, *i* Glybu a wnaeth enaid Sichem fy mab i wrth eich merch chwi: rhoddwch hi, attolwg, yn wraig iddo ef.

9 Ac *k* ymgyfathrechwch a ni: rhoddwch eich merched chwi i ni, a chymmerwch eich merched ni i chwithau.

10 A chwi a gewch breſwylio gyd a ni: a'r wlad, fydd o'ch blaen chwi? trigwch a negeſeuwch ynddi, a cheiſiwch feddiannau ynddi.

11 Sichem hefyd a ddywedodd wrth ei thad hi, ac wrth ei brodyr, *m* Caffwyf fiaſi yn eich golwg, a'r hyn a ddywedoch wrthyf a roddaf.

12 Goſodwch arnaf fi ddirfawr *n* gyn hyſgaeth a rhodd, ac mi a roddaf fel y dywedoch wrthyf: rhoddwch chwithau i langces i mi yn wraig.

13 A meibion Jacob a attebaſant Sichem, a Hemor ei dad ef, yn *o* dwyllodrus, ac a ddywedaſant: o herwydd iddo ef halogi Dina eu chwaer hwynt.

14 Ac a laſaſant wrthynt, Ni allwn wneuthur y peth hyn, gan roddi cin chwaer i *p* wr *q* dienwaededig: o blegid gwarthrydd *yw* hynny i ni.

15 Onid yn hyn y cytunwn a chwi: Os byddwch fel nyni, *q* gan enwaedu pob gwryw i chwi;

16 yna y rhoddwn ein merched ni i chwi, ac y cymmerwn eich merched chwithau i ninnau, a ni a gyd-driwn a chwi, ac ni a fyddwn yn un bobl.

17 Ond

Gosodaf.
r Pen. 34. 11. Ruth 2. 10.
† Bythod. Ecl. 12. 37.
† Heb. Salsm.
1 Sam. 9. 4.
1 Sicar.
Ioan 4. 5.
s Jos. 24. 32.
t Act. 7. 16.
* Emor.
u Pen. 12. 7. 35. 7.
† Duw, Duw Iſrael.

1732.
a Pen. 30. 21.
b 1 Tim. 5. 14. Tit. 2. 5.
1 Ioan 2. 16.
c 2 Pedr 2. 14. Pen. 6. 2.
d Eſa. 40. 2. Heb. 2. 14.
e Pen. 21. 21. Bara. 14. 3.
f Leſ. 10. 3. Sal. 39. 9.
g Job. 7. 15. Pren. 20. 6.
h 2 Sam. 15. 12.
i Adn. 1. 2. 2 Sam. 13. 2. Deut. 21. 11. 12.
k Ecſ. 34. 26. Deut. 7. 3. Ezra 9. 14.
l Pen. 13. 9.
m Pen. 39. 15.
n Ecſ. 22. 16, 17. Deut. 22. 29. 1 Sam. 18. 25.
o Diar. 13. 20. Sal. 12. 2.
p Pen. 17. 11. Joſ. 5. 9. Rhuf. 2. 25. 1 Cor. 7. 18.
q Pen. 17. 10. Job 13. 7. Adn. 25.

r 1 Pedr 2. 16. *s* Col. 3. 5.

17 Ond oni wrandewch arnom ni i'ch rhenwaedu; yna y cymmerwn ein merch, ac *r* a awn ymaith.

t Pen. 41. 40.

18 A'u geiriau hwynt oedd dda yng olwg Hemor, ac yngolwg Sichem mab Hemor.

t Bren. 2. 24. *u* Deut. 17. 5. *x* Adn. 22. 15.

19 Ac nid oedodd y llangc wneuthur y peth, o blegid efe a roddasai i serch ar ferch Jacob: ac yr oedd efe yn *t* anrhydeddusach na holl dŷ ei dad.

1 Cron. 4. 9. *y* Jos. 24. 14. 2 Cor. 1. 12. Phil. 1. 16. *y* Rhuf. 2. 29. *z* 1 Tim. 6. 10. Ioan 6. 26. *a* Esa. 24. 5. Mat. 7. 6. 1 Cor. 8. 7. Heb. 12. 15. *b* Jos. 5. 8. *c* Zec. 4. 6. *d* Pen. 49. 6. ‡ Heb. *Jasn.* *e* Est. 9. 10. *f* Jos. 7. 11. *g* Num. 31. 17. Diar. 6. 34. *b* Pen. 49. 6. *i* Ecf. 5. 21. Diar. 11. 29. *k* Deut. 26. 5. *l* Deut. 32. 35. Iago 1. 15.

18 A'u brodyr Dina, bob un ei *c* gleddyf, a dyfod ar y ddinas yn hyderus, a *d* lladd pob gwrryw.

19 Ac ar Hemor, ac ar Sichem ei fab ef, y gwrandawodd pawb a'r a oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef: ac *e* enwaedwyd pob gwrryw, *sef* y rhai oll oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef.

20 ¶ A hwy a aethant i fynu, ac a wersyllasant yn *f* Bethel: a Sichem ei fab ef, a aethant i borth eu dinas, ac a lafarasant wrth eu dinasyddion, gan ddywedyd,

21 Y gwyr hyn heddychol *yw* hwy gyd â ni; trigant hwythau yn y wlad, a gwnant eu negesau *ynddi*: a'r wlad, wele, sy' ddigon ehang iddynt hwy: cymmerwn eu merched hwynt i ni yn wragedd, a rhoddwn ein merched ninnau iddynt hwy.

22 Ond yn hyn y *g* cyttunâ'r dynion â ni, i drigo gyd â ni, ar fod yn un bobl, os enwaedir pob gwrryw i ni, fel y maent hwy yn y enwaededig.

23 Eu hanifeiliaid hwynt, a'u cyfoeth hwynt, a'u holl ysgrubliaid hwynt; ac onid eiddo ni *feddant* hwy? yn unig cyttunwn â hwynt, a hwy a drigant gyd â ni.

24 Ac ar Hemor, ac ar Sichem ei fab ef, y gwrandawodd pawb a'r a oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef: ac *a* enwaedwyd pob gwrryw, *sef* y rhai oll oedd yn dyfod allan o borth ei ddinas ef.

25 ¶ A hu ar y trydydd dydd, pan oeddynt hwy yn *b* ddolurus, gymmeryd o ddau o feibion Jacob, Simeon a Lefi, brodyr Dina, bob un ei *c* gleddyf, a dyfod ar y ddinas yn hyderus, a *d* lladd pob gwrryw.

26 Lladdasant hefyd Hemor, a Sichem ei fab â ‡ min y cleddyf; a chymmerasant Dina o dŷ Sichem, ac a aethant allan.

27 Meibion Jacob a ddaethant *e* ar y lladdedigion, ac a yspeiliasant y ddinas, am *f* halogi o honynt eu chwaer hwynt.

28 Cymmerasant eu defaid hwynt, a'u gwarthec, a'n hafynod hwynt, a'r hyn *oedd* yn y ddinas, a'r hyn *oedd* yn y maes,

29 A'u holl gyfoeth hwynt; a'u holl *g* rai bychain, a'u gwragedd, a gaethgludasant hwy; ac yspeiliasant yr hyn oll *oedd* yn y tai.

30 A Jacob a ddywedodd wrth Simeon a Lefi, *b* Trallodasoch fi, i gan beri i mi fod yn fhaidd gan breswylwyr y wlad, gan y Canaaneaid, a'r Phereziaid: a minnau yn *k* ychydig o nifer; a hwy a ymgasglant yn fy erbyn, a tharawant fi; felly y difethir fi, mi a'm tŷ.

31 Hwythau a attebasant, Ai megis *l* puttain y gwnai efe ein chwaer ni?

PEN. XXXV.

Duw yn anfon Jacob i Bethel. 2 *Ymlan yn glanhau ei dŷ ô ddieithrwau.* 6 *Yn adeiladu allor.* 8 *Debora yn marw.* 28 *Marwolaeth Isaac.*

A Duw a ddywedodd wrth Jacob, Cyfod, *a* efgyn i Bethel, a thrig yno; a gwna yno *b* allor i Dduw, c yr hwn a ymddangosodd i ti *d* pan ffoaist o wydd Esau dy frawd.

2 Yna Jacob a ddywedodd wrth ei deulu, ac wrth y rhai oll *oedd* gyd ag ef, Bwriwch ymaith *e* y duwiau dieithr fydd yn eich plith chwi, ac ymlanhewch a *f* newidiwch eich dillad;

3 A chyfodwn, ac efgynwn i Bethel: ac yno y gwnaf allor i Dduw, yr hwn a'm *g* gwrandawodd yn nydd fy nghyfyngder, ac a fu gyd â myfi yn y ffordd a gerddais.

4 A hwy a roddasant at Jacob yr holl *b* dduwiau dieithr y rhai *oedd* yn eu llaw hwynt, a'r cluft-dlysau *oedd* yn eu cluftiau: a Jacob a'u cuddiodd hwynt dan y derwen *oedd* yn ymyl Sichem.

5 A hwy a gychwynasant: ac *h* ofn Duw *oedd* ar y dinasoedd y rhai *oedd* o'u hamgylch hwynt, ac nid erlidiasant ar ol meibion Jacob.

6 ¶ A Jacob a ddaeth i Lus, yng wlad Canaan, hon *yw* Bethel, efe a'n holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef;

7 Ac a adeiladodd yno allor, ac *i* a enwodd y lle ‡ El-Bethel: o blegid yno yr ymddangosasai Duw iddo ef, pan y ffoisai efe o wydd ei frawd.

8 A *m* marw a wnaeth Debora, mammaeth Rebecca; a hi a gladdwyd is law Bethel, dan dderwen: a galwyd enw honno ‡ Alnon-bacuth.

9 ¶ Hefyd *n* Duw a ymddangosodd eilwaith i Jacob, pan ddaeth efe o Mesopotamia; ac a'i bendithiodd ef.

10 A Duw a ddywedodd wrtho, Dy enw di *yw* Jacob: ni elwir dy enw di Jacob mwy, onid *o* Israel a fydd dy enw di; ac efe a alwodd ei enw ef Israel.

11 Hefyd Duw a ddywedodd wrtho, *p* Myfi *yw* Duw Hollalluog; cynnydda, ac amlha: *q* cenhedl a chynnulleidfa cenhedloedd a fydd o honot ti; a brenhinoedd a ddaw allan o'th lwynau di.

12 A'r wlad *r* yr hon a roddais i Abraham, ac i Isaac, a roddaf i ti: ac i'th had ar dy ol di y rhoddaf y wlad.

13 A Duw a *s* esgynodd oddi wrtho ef, yn y fan lle y llafarasai efe wrtho.

14 A Jacob *t* a osododd golofn yn y fan lle yr ymddiddanasai efe ag ef, *sef* colofn faen: ac efe a dywalltodd arni ddiod-offrwm, ac a dywalltodd olew arni.

15 A Jacob a alwodd enw y fan lle'r ymddiddanodd Duw âg ef, *u* Bethel.

16 ¶ A hwy a aethant ymaith o Bethel; ac yr oedd etto *t* megis milltir o dir i ddyfod i *x* Ephrath: yno'r esgorodd Rahel, a bu galed *arni* wrth esgor.

17 A darfu pan oedd galed *arni* wrth esgor, i'r fydwraig ddywedyd wrthi hi, Nac ofna; o blegid dyma hefyd i ti fab.

18 Darfu hefyd, wrth ymadael o'i henaid hi (o blegid y marw a wnaeth hi) iddi alw ei enw ef, ‖ Benoni: ond ei dad a'i henwodd ef ‡ Benjamin.

19 A *x* Rahel a fu farw, *a* ac a gladdwyd yn y ffordd i Ephrath; hon *yw* Bethlehem.

20 A Jacob a osododd golofn ar ei bedd hi: honno *yw* colofn bedd Rahel *b* hyd heddyw.

21 Yna Israel a gerddodd, ac a ledodd ei babell o'r tu hwnt i *c* Migdal-Edar.

22 *A* phan ydoedd Israel yn trigo yn y wlad honno, yna Reuben a aeth ac *a d* orweddodd gyd â Bilha gordderch-wraig ei dad; a chlybu Israel *hyny*. Yna meibion Jacob oeddynt ddeuddeg.

23 Meibion Lea; *e* Reuben cynta-anedig Jacob, a Simeon, a Lefi, a Juda, ac Iffaçar, a Zabulon.

24 Meibion Rahel; Joseph a Benjamin.

25 A meibion Bilha, llaw-forwyn Rahel; Dan, a Naphtali.

26 A meibion Zilpa, llaw-forwyn Lea; Gad, ac Aser. Dyma feibion Jacob, y rhai a anwyd iddo ym *f* Mesopotamia.

27 ¶ A Jacob a ddaeth at Isaac ei dad i *g* Mamre, i Gaer-Arba, hon *yw* Hebron, lle yr ymdeithasai Abraham ac Isaac.

28 A dyddiau Isaac *oedd* gan mlynedd a phedwar ugain mlynedd.

29 Ac Isaac a drengodd, ac a fu farw, ac a *b* gasglwyd at ei bobl, yn hen, ac yn gyflawn o ddyddiau: a'i feibion, Esau a Jacob, a'i claddasant ef.

PEN. XXXVI.

Gwragedd Esau. 6 *Ei symmudiad i fynydd Seir.* 9 *Ei feibion.* &c.

A Dyma genhedlaethau Esau: efe *yw* c Edom.

2 Esau a *b* gymmerth ei wragedd o ferched *c* Canaan; Ada, merch Elon yr Hethiad, ac *d* Aholibama, merch Ana, merch Sibeon yr Hefiad:

3 *e* Basemath hefyd, merch Ismael, chwaer Nebaioth.

4 Ac Ada a ymddug *f* Eliphaz i Esau: a Basemath a esgorodd ar Reuel.

5 A

l Pen. 28. 19. ‡ Neu, *Duw Bethel.* *m* Pen. 24. 59. ‡ *Derwen wylofain.* *n* Pen. 28. 11. Hos. 12. 5. *o* Pen. 32. 28. *p* Pen. 17. 1. a 48. 3. *q* Pen. 17. 5, 6. 16. a 28. 3. a 48. 4. *r* Pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 3, 4. *s* Pen. 17. 22. a 31. 13. *t* Pen. 28. 18. *u* Pen. 28. 19. *x* Mica 5. 2. *y* Pen. 30. 1. ‖ *Mab galar.* ‡ *Mab deheulaw.* *z* Mat. 2. 6. *a* Pen. 48. 7. Ruth 1. 2. a 4. 11. *b* 1 Sam. 10. 2. *c* Mica. 4. 9. *d* Pen. 49. 4. 2 Sam. 16. 22. a 10. 3. 1 Cor. 5. 1. *e* Pen. 46. 8. Ecf. 1. 2. *f* Pen. 25. 20. *g* Pen. 13. 18. a 23. 2. 1716. *b* Pen. 15. 15. a 25. 8. *i* Pen. 49. 31. *a* Pen. 25. 30. *b* Pen. 26. 34. *c* Pen. 9. 25. *d* Adn. 24. 25. *e* Pen. 28. 9. *f* Job 2. 11.

5 Aholibama hefyd a eigeresid yr Jeus, a Jalam, a Chora: dyma feibion Esau, y rhai a anwyd iddo yng wlad Canaan.

6 Ac Esau a gymmerodd ei wragedd, ei feibion, a'i ferched, a holl ddynion ei dŷ, a'i anifeiliaid, a'i holl ysgrubliaid, a'i holl gyfoeth a gasclasai efe yng wlad Canaan; ac a aeth ymaith i'r wlad, o wydd ei frawd Jacob.

7 O blegid eu cyfoeth hwynt oedd (wy nag y gellynt gyd-drigo: ac ni'n gallai gwlad eu hymdaith eu cymmwys hwynt, gan eu hanifeiliaid.

8 Felly y trigodd Esau yn ‖ mynydd Seir: Esau yw ‖ Edom.

9 ¶ A dyma genhedlaethau Esau tad yr Edomiaid yn mynydd Seir.

10 ¶ Dyma enwau meibion Esau: Eliphaz, mab Ada gwraig Esau; Reuel, mab Basemath gwraig Esau.

11 A meibion Eliphaz oedd Teman, Omar, † Sepho, Gatam, a Chenaz.

12 A Thimna oedd ordderch-wraig Eliphaz, mab Esau, ac a eigorodd Amalec i Eliphaz: dyma feibion Ada wraig Esau.

13 A dyma feibion a Reuel; Nahath, a Zera, Samma, a Mizza: y rhai hyn oedd feibion Basemath gwraig Esau.

14 ¶ Hefyd y rhai hyn oedd feibion Aholibama, merch a Ana, merch Sibeon, gwraig Esau: a hi a ymddûg i Esau, Jeus, a Jalam, a Chora.

15 ¶ Dyma y dduciaid o feibion Esau; meibion Eliphaz cyntaf-anedig Esau, duc Teman, duc Omar, duc Sepho, duc Cenaz,

16 Duc y Cora, duc Gatam, duc Amalec: dyma'r duciaid o Eliphaz, yng wlad Edom; dyma feibion Ada.

17 ¶ A dyma feibion Reuel mab Esau; duc Nahath, duc Zera, duc Samma, duc Mizza: dyma'r duciaid o Reuel, yng wlad Edom: dyma feibion Basemath gwraig Esau.

18 ¶ Dyma hefyd feibion Aholibama, gwraig Esau; duc Jeus, duc Jalam, duc Cora: dyma'r duciaid o Aholibama, merch Ana, gwraig Esau.

19 Dyma feibion Esau (hwn yw r Edom) a dyma eu duciaid hwynt.

20 ¶ s Dyma feibion Seir yr Horiad, cyfanneddwyr y wlad; Lotan, a Sobal, a t Sibeon, ac Ana,

21 A Dison, ac Eser, a Disan: a dyma dduciaid yr u Horiaid, meibion Seir, yng wlad Edom.

22 A meibion Lotan oedd Hori, a x Hemam: a chwaer Lotan oedd y Timna.

23 A dyma feibion Sobal; § Alvan, a Manahath, ac Ebal, Sepho, ac Onam.

24 A dyma feibion Sibeon; Aia, ac Ana: hwn yw Ana a gafodd z y mulod yn yr anialwch wrth borthi asyrod Sibeon ei dad.

25 A dyma a feibion Ana; Dison, ac Aholibama merch Ana.

26 Dyma hefyd feibion Dison; ‖ Hemdan, ac Eshban, ac Ithran, a Cheran.

27 Dyma feibion Eser; Bilhan, a Zavan, ac † Acan.

28 Dyma feibion Disan, Uc, ac Aran.

29 Dyma dduciaid yr Horiaid; duc Lotan, duc Sobal, duc Sibeon, duc Ana,

30 Duc Dison, duc Eser, duc Disan. Dyma dduciaid yr Horiaid, yn mhlith eu duciaid yng wlad Seir.

31 ¶ b Dyma hefyd y brenhinoedd a deyrnasasant yng wlad Edom, c cyn teyrnasu brenin ar feibion Israel.

32 A Bela, mab Beor, a deyrnasodd yn Edom: ac enw ei ddinas ef oedd Dinhaba.

33 A Bela a fu farw; a Jobab mab Sera o c Bosra a deyrnasodd yn ei le ef.

34 Jobab hefyd a fu farw; a Husam o wlad d Temani, a deyrnasodd yn ei le ef.

35 A bu Husam farw; a Hadad, mab e Bedad, yr hwn a ‖ darawodd Midian yn † maes Moab, a deyrnasodd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef oedd Aith.

36 Marw hefyd a wnaeth Hadad; a Samla o Masrecz, a deyrnasodd yn ei le ef.

37 A bu Samla farw; a Saul, o g Rehoboth wrth yr afon, a deyrnasodd yn ei le ef.

38 A bu Saul farw; a Baalhanan, mab Achbor, a deyrnasodd yn ei le ef.

39 A bu Baalhanan, mab Achbor, farw; a † Hadar a deyrnasodd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef oedd † Pau; ac enw ei wraig Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.

40 A dyma enwau h dduciaid o Esau, yn ol eu teuluoedd, wrth eu trigleoedd, eu henwau; duc Timna, duc ‖ Alva, duc Jetheth,

41 Duc Aholibama, duc Ela, duc Pinon,

42 Duc Cenaz, duc Teman, duc Mibsar,

43 Duc Magdiel, duc Iram. i Dyma'r duciaid o Edom, yn ol k eu preswylfeydd, yng wlad eu perchenogaeth: dyma Esau, l tad yr Edomiaid.

PEN. XXXVII.

2 *Jacob yn ferchtu Joseph. 5 Dau freuddwyd Joseph. 13 Ei frodyr yn cyd-furiaun i'w ladd. 26 Ei werthu i'r Ismaeliaid. 36 Ei werthu i'r Aifft.*

A Trigodd Jacob yng wlad a ymdaith ei dad, yng wlad Canaan.

2 Dyma genhedlaethau Jacob: Joseph, yn fab dwy ‖ flwydd ar bymtheg, oedd fugail gyd a'i frodyr ar y praidd: a'r llangc oedd gyd a meibion Bilha, a chyd a meibion Zilpa, b gwragedd ei dad: a Joseph a ddygodd eu c drygair hwynt at eu tad.

3 Ac Israel oedd d hoffach gaddo Joseph na'i holl feibion; o blegid efe oedd fab ei heneint ef: ac efe a wnaeth fiaccod ‖ lliith iddo ef.

4 A phan welodd ei frodyr fod eu f tad yn ei garu ef yn fwy na'i holl frodyr, g hwy a'i casâfant ef, ac ni fedrent ymddiddan ag ef yn heddychol.

5 ¶ A Joseph a freuddwydiodd freuddwyd, ac a'i mynegodd i'w frodyr: a hwy a'i h casâfant ef etto yn ychwanegu.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch, attolwg, y breuddwyd hwn a freuddwydiais i.

7 Ac i wele, rhwymo ysgubau'r oeddym ni yng nghanol y maes; ac wele, fy ysgub i a gyfododd, ac a i fodd hefyd; ac wele, eich ysgubau chwi a ymsafant o k amgylch, ac a ymgrymmasant i'm hysgub i.

8 A'i frodyr a ddywedasant wrtho, A gan l deyrnasu y teyrnasi arnom ni? ai gan arglwyddiaethu yr arglwyddiaethi arnom ni? A hwy a chwanegasant etto ei gasau ef, o blegid ei freuddwydion, ac o blegid ei eiriau.

9 ¶ Hefyd efe a freuddwydiodd etto freuddwyd arall, ac a'i mynegodd i'w frodyr, ac a ddywedodd, Wele, breuddwydiais freuddwyd etto; ac wele m yr haul, a'r lleuad, a'r n un feren ar ddeg, yn ymgrymmu i o mi.

10 Ac efe a'i p mynegodd i'w dad, ac i'w frodyr. A'i dad a feiodd arno, ac a ddywedodd wrtho, q Pa freuddwyd yw hwn a freuddwydiaist ti? Ai gan ddyfod y deuwn ni, ini, a'th fam, a'th frodyr, i ymgrymmu i lawr i ti?

11 r A'i frodyr a s ymfgeasant wrtho ef; ond ei dad t a ddaliodd ar y peth.

12 ¶ A'i frodyr a aethant i fugeilia praidd eu tad, yn Sichem.

13 Ac Israel a ddywedodd wrth Joseph, Onid yw dy frodyr yn bugeilio yn Sichem? Tyred, a mi a th anfonaf attynt. Yntau a ddywedodd wrtho, Wele fi.

14 A

a Pen. 36. 7. Heb. 11.
b Pen. 35. 22.
c Ioan 7. 7.
d Ioan 13. 23.
e 2 Sam. 13. 18. Cant. 4. 14.
Ezec. 16. 10.
Can. 1. 10, 11.
1 Pedr 4. 10.
f Eph. 6. 4.
g Pen. 49. 23.
h Ioan 17. 14.
i Pen. 42. 6, 9.
a 43. 26.
a 44. 14.
k Dat. 4. 4.
l Luc 19. 1.
m Pen. 46. 28.
a 46. 29.
n Dan. 8. 10.
Phil. 2. 10.
o Eph. 1. 22.
p Act. 26. 19.
q Num. 12. 6. Job 33. 14.—17.
Sal. 73. 6.
Job 11. 8.
Sal. 36. 6.
r Act. 7. 9.
s Gal. 4. 16.
t Dan. 7. 28.
Luc 21. 19.

† Gwaldd. Pen. 14.
† Maddu.
‡ Pau.
1 Cron. 1. 50.
b 1 Cron. 1. 51.
c Neu? Alla.
1 Adn. 32. Ecf. 15. 15.
d Adn. 8. Deut. 2. 5. Sal. 73. 3.
e Sal. 137. 7. Jer. 27. 3. Obad. 1. 1, 7.

† Heb. *heddwch.*
1 Bren. 2. 33.
u Sal. 56. 8.
a 91. 11.
a 139. 3.
Esa. 30. 21.
a 35. 8.
Marc 14. 13.
x Luc 19. 40.
y Can. 1. 7.
z 2 Bren. 6. 13.
a Sal. 105. 25.
Can. 1. 6.
Luc 21. 16.
b Mat. 27. 23.
‡ Heb. *Baal*, neu *meistr breuddwydion.*
c Luc 20. 14,
d Pen. 42. 22.
e Pen. 9. 5.
f Mat. 27. 21.
2 Cor. 11. 26.
g Jer. 38. 8.
h Zec. 9. 11.
i Est. 3. 15.
Amos 6. 6.
k Adn. 28, 36.
Midianiaid.
Pen. 16. 15.
225. 2.
l Jer. 8. 22.
m Pen. 4. 10.
n Luc 22. 3, 4, 5.
† Heb. *wrcndawsfant.*
o Sal. 105. 17.
Act. 7. 9.
p Mat. 27. 9.
|| Heb. *Misraim*, h. y. *gorthrymder.*
q Job 1. 20.
r Jer. 31. 15.
s Reb. 9. 2.
t Sal. 31. 7.
u Pen. 44. 28.
x Sal. 103. 13.
y Ezec. 92. 14.

14 A dywedodd wrtho, Dos weithian, edrych † *pa* lwyddiant *fydd* i'th frodyr, a *pha* lwyddiant *fydd* i'r praidd; a dwg eilchwyl air i mi. Felly efe a'i hanfonodd o ddyffryn Hebron, ac efe a ddaeth i Sichem.

15 ¶ A chyfarfu gwr âg ef; ac wele efe *u* yn crwydro yn y maes: a'r gwr a ymofynodd âg ef, gan ddywedyd, Pa beth yr wyt ti yn ei geisio?

16 Yntau a ddywedodd, *x* Ceisio fy mrodyr yr ydwyf fi: mynega, attolwg, i mi, y pa le y maent hwy yn bugeilio?

17 A'r gwr a ddywedodd, Hwy a aethant oddi yma; o blegid mi a'u clywais hwy yn dywedyd, Awn i Dothan. A Joseph a aeth ar ol ei frodyr, ac a'u cafodd hwynt yn *z* Dothan.

18 Hwythau a'i canfuant ef o bell; a chyn ei ddynesu ef attynt, *a* hwy a gydfwriadasant yn ei erbyn ef, i'w ladd ef.

19 A dywedasant wrth eu gilydd, *b* Wele y ‡ breuddwydiwr yn dyfod.

20 Deuwch gan hynny yn awr, a *c* lladdwn ef, a thaflwn ef yn un o'r pydewau; a dywedwn, Bwystfil drwg a'i bwyttaodd ef: yna y cawn weled pa beth a ddaw o'i freuddwydion ef.

21 A *d* Reuben a glybu, ac a'i hachubodd ef o'u llaw hwynt; ac a ddywedodd, Na laddwn ef.

22 Reuben a ddywedodd hefyd wrthynt, Na thywelltwch *e* waed; bwriwch ef i'r pydew hwn *fydd* yn yr anialwch; ac nac estynwch law arno: fel yr achubai ef o'u llaw hwynt, i'w ddwyn eilwaith at ei dad.

23 ¶ A bu, pan ddaeth Joseph, at ei frodyr, iddynt *f* ddiosg ei siacced oddi am Joseph, *sef* y siacced fraith, *ydoedd* am dano ef.

24 A chymmerasant ef, a *g* thaflasant i bydew: a'r pydew *oedd* wâg heb *b* ddwfr ynddo.

25 A hwy a *i* eisteddasant i fwytta bwyd; ac a ddyrchafasant eu llygaid, ac a edrychasant, ac wele fintai o *k* Ismaeliaid yn dyfod o Gilead, yn myned i wared i'r Aipht, a'u camelod yn dwyn llysiau, a *l* Balm, a myrr.

26 A dywedodd Juda wrth ei frodyr, Pa lesad *a fydd* os lladdwn ein brawd, a chelu *m* ei waed ef?

27 Deuwch, a *n* gwerthwn ef i'r Ismaeliaid, ac na fydded ein llaw ni arno ef; o blegid ein brawd ni a'n cnawd ydyw efe. A'i frodyr a † gyttunasant.

28 A phan ddaeth y marchnadwyr o Midian heibio, y tynnasant ac y cyfodasant Joseph i fynu o'r pydew, ac o a werthasant Joseph i'r Ismaeliaid er *p* ugain *darn* o arian: hwythau a ddygasant Joseph i'r || Aipht.

29 ¶ A Reuben a ddaeth eilwaith at y pydew; ac wele nid *ydoedd* Joseph yn y pydew: ac yntau *q* a rwygodd ei ddillad;

30 Ac a ddychwelodd at ei frodyr, ac a ddywedodd, Y llangc *r* nid yw accw; a minnau i ba le'r âf fi?

31 A hwy a gymmerasant siacced Joseph, ac a laddasant fynn gafr, ac a drochasant y siacced *s* yn y gwaed.

32 Ac a anfonasant y siacced fraith, ac a'i dygasant at eu tad, ac a ddywedasant, Hon a gawsom: myn wybod yn awr, ai siacced dy fab *yw* hi, ai nad *e*.

33 Yntau a'i *t* hadnabu hi, ac a ddywedodd, Siacced fy mab *yw hi*; *u* bwystfil drwg a'i bwyttaodd ef: gan larpio y llarpiwyd Joseph.

34 A Jacob a *x* rwygodd ei ddillad, ac a *y* osododd sachlen am ei lwynau, ac a alarodd am ei fab ddyddiau lawer.

35 A'i holl feibion, a'i holl ferched, a godasant i'w gyfuro ef; ond efe a wrthododd gymmeryd cyfur, ac a ddywedodd, *z* Yn ddiau disgynaf yn alarus at fy mab i'r beddrod: a'i dad a wylodd *am dano* ef.

36 A'r Midianiaid a'i gwerthasant ef i'r Aipht, i Putiphar † tywysog Pharao, *a* r Distain.

P E N. XXXVIII.

1 *Judha yn cenhedlu Er, Onan, a Sela.* 6 *Er yn priodi Tamar.* 8 *Camwedd Onan.*

AC yn y cyfamser hwnnw, y darfu i Juda fyned i wared oddi wrth ei frodyr, a throi at ŵr o Adulam, a'i enw Hira.

2 Ac yno y canfu Juda ferch gwr o Ganaan, a'i enw ef *oedd a* Sua; ac a'i *b* cymmerodd hi, ac a aeth atti hi.

3 A hi feichiogodd, ac a esgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw ef * *c* Er.

4 A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar fab; a hi a alwodd ei enw ef || Onan.

5 A thrachefn hi a esgorodd ar fab, ac a alwodd ei enw ef *d* Sela. Ac yn † *e* Cezib yr oedd efe pan esgorodd hi ar hwn.

6 A Juda a gymmerth wraig i Er, ei gyntaf-anedig, a'i henw *f* ‡ Tamar.

7 Ac yr ydoedd Er, cyntaf-anedig Juda, yn *g* ddrygionus yngolwg yr Arglwydd; a'r Arglwydd a'i *h* lladdodd ef.

8 A Juda a ddywedodd wrth Onan, Dos at *i* wraig dy frawd, a phriodа hi, a chyfod had i'th frawd.

9 Ac Onan a wybu nad *k* iddo ei hun y byddai'r had: a phan elai efe at wraig ei frawd, yna y collai efe ei *had* ar y llawr, rhag rhoddi o hono had i'w frawd.

10 A drygionus oedd yr hyn a wnaethai efe yng olwg yr Arglwydd: am hynny efe a'i lladdodd *l* yntau.

11 Yna Juda a ddywedodd wrth Tamar ei waudd, Trig yn weddw *yn* nhŷ dy dad, hyd oni chynnyddo fy mab Sela: (o blegid efe a ddywedodd, Rhag ei farw yntau fel ei frodyr.) A Thamar a aeth, ac a drigodd *m yn* nhŷ ei thad.

12 ¶ A gwedi llawer o ddyddiau, marw a wnaeth merch *n* Sua, gwraig Juda: a Juda a gymmerth gysur, ac a aeth i fynu i'o Timnath, at *p* gneifwyr ei ddefaid, efe a'i gyfaill Hira yr Adulamiad.

13 Mynegwyd hefyd i Tamar, gan ddywedyd, Wele dy * chwegrwn yn myned i fynu i Timnath, i gneifio ei ddefaid.

14 Hithau a ddiosgodd ddillad ei gweddwdod oddi am dani, ac a guddiodd ei hun â gorchudd, ac a ymwisgodd, ac a eisteddodd yn *q* nrws || Enaim, yr hwn *fydd* ar y ffordd i Timnath: o blegid gwelcd yr oedd hi fyned Sela yn fawr, *r* ac na roddasid hi yn wraig iddo *efe*.

15 A Juda a'i *s* canfu hi, ac a dybiodd mai puttain ydoedd hi; o blegid gorchuddio o honi ei hwyneb.

16 Ac efe a drodd atti hi i'r ffordd, ac a ddywedodd, Tyred, attolwg, i gad i mi ddyfod attat (o blegid nid oedd efe yn gwybod mai ei † waudd *ef ydoedd* hi.) Hithau a ddywedodd, Beth *u* a roddi i mi, os cai ddyfod attaf?

17 Yntau a ddywedodd, Mi a hebrynga'f fynn gafr ‡ o *blith* y praidd i ti. Hithau a ddywedodd, A roddi di wyrti hyd oni hebryngech?

18 Yntau a ddywedodd, Pa wyrti a roddaf i ti? Hithau a ddywedodd, Dy *x* fŵl, a'th freichledau, a'th ffon *fydd* yn dy law. Ac efe a'u *y* rhoddes iddi, ac a aeth atti; a hi a feichiogodd o hono ef.

19 Yna y cyfododd hi, ac a aeth ymaith, ac a ddiosgodd ei gorchudd oddi am dani, ac a wisgodd ddillad ei gweddwdod.

D 20 A

Pen. XXXVII. *Adn.* 14.] *Edrych pa lwyddiant*—Yr oedd o Hebron i Sichem, 60 milltir; ac o Sichem i Dothan, 8 milltir: yno yr aeth Joseph i weled porthi'r praidd—ond Duw a'i hanfonodd i'r Aipht i borthi ei frodyr. *Pen.* xlv. 5. Ac ni thrigodd yn Hebron mwy, na Chanaan, nes dwyn ei esgyrn i'w claddu yno, mewn gobaith am Ganaan well. Ni wyddom ni pa beth a ddigwyddo, ond fe ymddengys Gras, ac a lwyddo fel Joseph, ymhob gwlad, ac ymhob cyflwr.

Pen. 42. 38.
a Pen. 39. 1.
† *Swyddog*
i Pharao.
a 1 Cron. 2. 3.
b Pen. 24. 3.
* Sef, *gwiliwr.*
c Num. 26. 19.
|| *anwir-edd.*
d Num. 26. 20.
† Neu, *Actzzib*,
e Jos. 15. 44.
sef, *Cenwydd.*
Mic. 1. 14.
f Mat. 1. 3.
‡ Sef, *Palmwydden.*
Can. 7. 7.
g Sal. 11. 5.
b Sal. 55. 23.
Esa. 11. 4.
i Deut. 25. 5, 6.
k Deut. 25. 6.
Ruth 1. 11.
l Luc 13. 3.
m Lef. 22. 13.
n Adn. 2.
o Jos. 15. 57.
p 1 Sam. 25. 11
q Diar. 7. 12.
|| *mewn lle amlwg.*
r Adn. 11.
s 2 Sam. 11. 2.
Preg. 6. 9.
t 1 Ioan 2. 16.
† *ferch yngbyfraith.*
u Ezec. 16. 33.
‡ *o'r ddiadell.*
x Jer. 22. 24.
y Diar. 9. 17.
Luc 16. 12.

20 A Juda a hebryngodd fynn gafr yn llaw'r Adulamiad ei ☌ gyfaill, i gymmeryd y gwyddi o law y wraig: ond ni chafodd hi.

21 Ac efe a ymofynodd â gwyr y fro honno, gan ddywedyd, Pa le *y mae'r* buttain honno ag oedd yn † Enaim wrth y ffordd? A hwythau a ddywedasant, Nid oedd yma *un* buttain.

22 Ac efe a ddychwelodd at Juda, ac a ddywedodd, Ni chefais hi; a gwyr y fro honno hefyd a ddywedasant, Nid oedd yma *un* buttain.

23 A Juda a ddywedodd, Cymmered iddi hi, rhag i ni gael * *a* cywilydd: wele, mi a hebryngais y mynn hwn, a thithau ni chefaist hi.

24 ¶ Ac ynghylch pen tri mis y mynegwyd i Juda, gan ddywedyd, Tamar dy waudd di a butteiniodd; ac wele hi a feichiogodd hefyd mewn godineb. A dywedodd Juda, *b* Dygwch hi allan, a *c* llosger hi.

25 Yna hi (pan ddygwyd hi allan) a anfonodd at ei chwegrwn, gan ddywedyd, O'r gwr biau y rhai hyn yr ydwyf fi yn feichiog: hefyd hi a ddywedodd, Adnebydd, attolwg, *d* eiddo pwy *yw* y sêl, a'r breichledau, a'r ffon yma.

26 A Juda a'*u* ‡ cydnabu ac a ddywedodd, *e* Cyfiawnach yw hi na myfi; o herwydd na roddais hi i'm mab Sela: ac ni bu iddo ef a wnaeth a hi mwy.

27 ¶ Ac yn amser ei hefgoredigaeth hi, wele gefeilliaid yn ei chroth hi.

28 A bu hefyd pan efgorodd hi, i *un* roddi *allan ei* law: a'r fydwraig a gymmerth ac a rwymodd am ei law ef *edau* goch, gan ddywedyd, *f* Hwn a ddaeth yn gyntaf allan.

29 A phan dynnodd efe ei law yn ei hol, yna wele ei frawd ef a ddaeth allan: a hithau a ddywedodd, ‖ Pa fodd y torraiſt allan? bid y torriad hwn arnat ti: am hynny y galwyd ei enw ef † Phares.

30 A gwedi hynny ei frawd ef a ddaeth allan, yr hwn *yr oedd yr edau* goch am ei law: a galwyd ei enw ef ‡ Zara.

P E N. XXXIX.

1 *Codiad Joseph yn nhy Putiphar.* 7 *Ei ſmâtres yn ei demtio.* 13 *Achwyn arno ar gam.* 19 *Ei fwrw yng harchar.*

A Joseph a ddygwyd i wared i'r Aipht: a *a* Phutiphar yr Aiphtwr, tywyſog Pharao *a'i* ddiſtain, a'i prynodd ef o law'r ‖ Iſmaeliaid, y rhai a'i dygasant ef i wared yno.

2 Ac *b* yr oedd yr Arglwydd gyd â Joseph, ac efe oedd wr *c* llwyddiannus: ac yr oedd efe yn nhy ei feiſtr yr Aiphtiad.

3 A'i feiſtr a welodd fod yr Arglwydd gyd ag ef, a bod yr Arglwydd yn llwyddo yn ei law ef yr hyn oll a wnelai efe.

4 A Joseph a *d* gafodd ffafr yn ei olwg ef, ac a'i gwasanaethodd ef: yntau a'i gwnaeth ef yn *e* olygwr ar ei dŷ, ac a roddes *yr hyn* oll oedd eiddo dan ei law ef.

5 Ac er pan wnaethai efe ef yn olygwr ar ei dŷ, ac ar yr hyn oll *oedd* eiddo, bu i'r Arglwydd *f* fendithio tŷ yr Aiphtiad, *g* er mwyn Joseph: ac yr oedd bendith yr Arglwydd ar yr hyn oll oedd eiddo ef, yn y tŷ, ac yn y maes.

6 Ac efe a adawodd yr hyn oll *oedd* ganddo dan law Joseph; ac ni wyddai oddi wrth ddim a'r *a oedd* gyd ag ef, oddi eithr *b* y bwyd yr oedd efe yn ei fwyta: Joseph hefyd oedd *i* deg o bryd, a glân yr olwg.

7 ¶ A darfu gwedi'r pethau hynny, i wraig ei feiſtr ef ddyrchafu ei golwg ar Joseph, a dywedyd, *k* Gorwedd gyd a mi.

8 Yntau a *l* wrthododd, ac a ddywedodd wrth wraig ei feiſtr, Wele, fy meiſtr ni wŷr pa beth *ſydd* gyd â mi yn y tŷ: rhoddodd hefyd yr hyn oll *ſydd* eiddo dan fy *m* llaw i.

9 Nid oes *neb* fwy yn y tŷ hwn na myfi; ac ni wahardd odd efe ddim thagof onid tydi; o blegid ei wraig ef *yw* ti; pa fodd, gan hynny, y *n* gallaf wneuthur y mawrddrwg hwn, a o phechu yn erbyn Duw!

10 A bu, fel yr oedd hi yn dywedyd wrth Joseph *p* beunydd, ac yntau heb wrando arni hi, i orwedd yn ei hymyl hi, neu i fod gyd a hi.

11 A bu, ynghylch yr amſer hwnnw, i Joseph ddyfod i'r tŷ, i wneuthur ei orchwyl; ac *q* nid *oedd* yr un o ddynion y tŷ yno yn y tŷ.

12 Hithau a'i daliodd ef erbyn ei wiſg, gan ddywedyd, Gorwedd gyd a mi: *r* Yntau a adawodd ei wiſg yn ei llaw hi, ac a s ffodd, ac a aeth allan.

13 A phan welodd hi adael o hono ef ei wiſg yn ei llaw hi, a ffoi o hono allan;

14 Yna hi a alwodd ar ddynion ei thŷ, ac a draethodd wrthynt, gan ddywedyd, Gwelwch, efe a ddug i ni *t* Hebrewr i'n gwaradwyddo: daeth attaf fi i orwedd gyd a myfi; minnau a waeddais a llef † uchel.

15 A phan glywodd efe ddyrchafu o honof fy llef, a gwaeddi; yna efe a adawodd ei wiſg yn fy ymyl, ac a ffodd, ac a aeth allan.

16 A hi a ofodd ei wiſg ef yn ei hymyl, hyd oni ddaeth ei feiſtr adref.

17 A hi a *u* lafarodd wrtho yn y modd hwn, gan ddywedyd, Yr Hebre-was, yr hwn a ddygaiſt i ni, a ddaeth attaf i'm gwaradwyddo.

18 Ond pan ddyrchefais fy llef, a gwaeddi, yna efe a adawodd ei wiſg yn fy ymyl, ac a ffodd allan.

19 A phan glybu ei feiſtr ef eiriau ei wraig, y rhai a lafarodd hi wrtho ef, gan ddywedyd, Yn y modd hwn y gwnaeth dy was di i mi; *x* yna yr ennynodd ei lid ef.

20 A meiſtr Joseph a'i cymmerth ef, ac a'i rhoddes yn y *y* carchardy, yn y lle yr oedd carcharorion y brenin yn rhwym. Ac yno y bu efe yn y carchardy.

21 ¶ Ond yr Arglwydd oedd ☌ gyd â Joseph, ac a ddangosodd iddo ef † drugaredd, *a* ac a roddodd ffafr iddo yngolwg pennaeth y carchardy.

22 A phennaeth y carchardy a roddodd dan law Joseph yr holl garcharorion y rhai *oedd* yn y carchardy; a pha beth bynnag a wnaent yno, efe oedd yn ei wneuthur.

23 Nid *oedd* pennaeth y carchardy yn edrych am ddim oll *a'r a oedd* dan ei law ef, am *fod* yr Arglwydd gyd ag ef; a'r hyn a wnai efe, yr Arglwydd a'i *b* llwyddai.

P E N. XL.

1 *Truſſiad a phobydd Pharao yngharchar,* 4 *dan fiars Joſeph.* 5 *Efe yn deongli eu breuddwydion hwy.* 23 *Ei angholio ef.*

A Darfu gwedi'r pethau hynny, i ‖ dru- 1720.
lliad brenin yr Aipht, a'r pobydd, bechu yn erbyn eu harglwydd, brenin yr Aipht.

2 A Pharao a *a* lidiodd wrth ei ddau ſwyddwr, *ſef* wrth y pen-trulliad, a'r pen-pobydd:

3 Ac a'u rhoddes hwynt mewn dalfa, yn nhŷ'r *b* diſtain, *ſef* yn y carchardy, y lle yr oedd Joſeph yn rhwym.

4 A'r ‡ diſtain a wnaeth Joſeph yn olygwr arnynt hwy; ac efe a'u gwasanaethodd hwynt: a buont mewn dalfa dros amſer.

5 ¶ A breuddwydiaſant freuddwyd ill dau, pob un ei freuddwyd ei hun yn yr un *c* nos, pob un yn ol deongliad ei *d* freu-

m Luc 16. 10.
n Ioan 3. 9.
o Pen. 10. 6. Lef. 6. 2. Sal. 51. 4.
p Pen. 5. 8. Diar. 1. 10.
a 6. 25, 26, 29, 32. Act. 23. 21.
q Diar. 7. 20.
r Preg. 7. 26.
s 2 Tim. 2. 22.
t 1 Bren. 18. 17, 18. Act. 24. 13.
1 Pedr 3. 16.
† Heb. *fawr.*
u Mat. 26. 16. Sal. 27. 12.
x Sal. 35. 11. Diar. 6. 34.
y Pen. 40. 15.
a 41. 14. Sal. 105. 18. Dan. 3. 22. 25.
☌ Eſa. 43. 2.
† Neu, *garediqrwydd.*
a Ecſ. 3. 21.
a 11. 3.
a 12. 36. Sal. 106. 4. Diar. 16. 7. Dan. 1. 9.
b Sal. 1. 3.

‖ *Iwtler.* Neh. 1. 11.
Eſt. 6. 1. *a* Diar. 10. 12. *b* Pen. 39. 20.
‡ *Goruwchwyliwr.*
c Eſt. 6. 1.
d Pen. 41. 11, 12.

e Adn. 3. a Pen. 41. 8.
† goiygon mor athrist.
f Pen. 41. 16. Dan. 2. 11. 28. Esa. 8. 19.
g Dan. 5. 12.
h Barn. 7. 13. Dan. 4. 13—16.
i Hos. 6. 2.
k Adn. 20. 2 Bren. 25. 27.
* Neu, gyfrif.
† meddylia arnaf.
l 1 Cor. 7. 21.
m Pen. 37. 28.
n Pen. 14. 13.
o Pen. 14. 13. Ioan 19. 6.
† Neu, gwynion.
p Jer. 23. 28.
q Ios. 1. 11.
‡ cyfrif.
r Deut. 21. 22.
s Diar. 30. 17.
t Mat. 6. 21.
† Neu, cyfrifodd.
u Sal. 113. 7.
x Mat. 24. 40.
y Adn. 14. Sal. 31. 12. a 105. 19. Preg. 9. 15. Esa. 46. 8. Amos 6. 6. Col. 4. 18. Heb. 13. 3.

1715.

a Est. 6. 1. Dan. 2. 1.
b Ecf. 1. 22.
c Adn. 20, 21. Ezec. 34. 20. Esa. 10. 16.

ddwyd ei hun, trulliad a phobydd brenin yr Aipht, y rhai oedd yn rhwym yn y carchardy.

6 A'r bore y daeth Ioseph attynt, ac a odrychodd arnynt; ac wele hwynt yn e athrist.

7 Ac efe a ymofynodd à ſwyddwyr Pharao, y rhai *oedd* gyd ag ef mewn dalfa *yn* nhŷ ei arglwydd, gan ddywedyd, Pa ham y *mae* eich † wynebau yn ddrwg heddyw?

8 A dywedaſant wrtho, Breuddwydiaſom freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo. A Ioseph a ddywedodd wrthynt, *f* Onid i Dduw y *perthyn* deongli? *g* mynegwch, attolwg, i mi.

9 A'r pen-trulliad a fynegodd ei freuddwyd i Ioseph; ac a ddywedodd wrtho, Yn ſy mreuddwyd *yr oeddwn*, ac *h* wele winwydden o'm blaen.

10 Ac yn y winwydden *yr oedd* tair caingc: ac *yr oedd* hi megis yn blaendarddu; ei blodeuyn a dorraſai allan, a'i grawnſypiau hi a ddug rawnwin addfed.

11 Hefyd *yr oedd* cwppan Pharao yn ſy llaw: a chymmerais y grawnwin, a gweſgais hwynt i gwppan Pharao; a rhoddais y cwppan yn llaw Pharao.

12 A Ioseph a ddywedodd wrtho, Dyma ei ddeongliad ef. *i* Tri diwrnod yw y tair caingc:

13 O fewn tri diwrnod etto Pharao *k* a * ddyrchafa dy ben di, ac a'th rŷdd di eiliwaith yn dy le; a rhoddi gwppan Pharao yn ei law ef, fel y buoſt arferol yn y cyntaf, pan oeddyt drulliad iddo.

14 Etto ‡ cofia fi gyd à thi, pan f'o daioni i ti, a gwna, attolwg, à mi drugaredd, a chofia fi wrth Pharao, a dwg fi *l* allan o'r tŷ hwn.

15 O blegid yn *m* lladrad y'm lladrattawyd o *n* wlad yr Hebreaid; ac yma hefyd ni wnaethum o ddim, fel y bwrient fi yngharchar.

16 Pan welodd y pen-pobydd mai da oedd y deongliad, efe a ddywedodd wrth Ioseph, Minnau hefyd *oeddwn* yn ſy mreuddwyd; ac wele, dri chawell † rhwyddyllog ar ſy mhen.

17 Ac yn y cawell uchaf *yr oedd* peth o bob bwyd Pharao o waith pobydd; a'r ehediaid yn eu bwytta hwynt o'r cawell oddi ar ſy mhen.

18 A Ioseph a attebodd, ac *p* a ddywedodd, Dyma ei ddeongliad ef. *q* Tri diwrnod yw y tri chawell.

19 O fewn tri diwrnod etto y ‡ cymmer Pharao dy ben di oddi arnat, ac a'th *r* groga di ar bren; a'r *s* ehediaid a fwyttan dy gnawd di oddi am danat.

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd yr oedd dydd genedigaeth Pharao; ac efe *t* a wnaeth wledd i'w holl weiſion: ac efe a † ddyrchafodd ben y pen-trulliad a'r pen-pobydd ym myſg ei weiſion.

21 Ac a oſododd y pen-trulliad *u* eiliwaith yn ei ſwydd; ac yntau a roddes y cwppan i law Pharao.

22 A'r pen-pobydd a grogodd efe: *x* fel y deonglaſai Ioseph iddynt hwy.

23 Ond y pen-trulliad ni *y* chofiodd Ioseph, eithr anghofiodd ef.

PEN. XLI.

1 Dau freuddwyd Pharao. 25 Yoseph yn eu deongli. 33 Yn rhoddi cyngor i Pharao. 38 Codiad Yoseph.

Y N A ym mhen dwy flynedd lawn, y bu i *a* Pharao freuddwydio; ac wele efe yn ſefyll wrth yr *b* afon.

2 Ac wele, yn eſgyn o'r afon, ſaith o wartheg teg yr olwg, a thewion o gig; ac mewn gweirglodd-dir y porent.

3 Wele hefyd, ſaith o wartheg eraill yn eſgyn ar eu hôl hwynt o'r afon, *c* yn ddrwg yr olwg, ac yn gulion o gig; a hwy a ſaſaſant yn ymyl y gwartheg *eraill*, ar lan yr afon.

4 A'r gwartheg drwg yr olwg, a chulion o gig, a fwyttaſant y ſaith gwartheg têg yr olwg, a breiſion. Yna y dihunodd Pharao.

5 Ac efe a gyſgodd, ac a freuddwydiodd eilwaith: ac wele, ſaith o dywyſenau yn tyfu ar un gorſen, o *rai* ‡ breiſgion a dâ:

6 Wele hefyd, ſaith o dywyſenau teneuon, ac wedi deifio gan wynt y *d* dwyrain, yn tarddu allan ar eu hôl hwynt.

7 A'r tywyſenau teneuon a lyngcaſant y ſaith dywyſen fraiſg, a llawn. A deffrôdd Pharao; ac wele breuddwyd *oedd*.

8 A'r bore y bu i'w yſpryd ef gynhyrfu; ac *e* efe a anfonodd, ac a alwodd am holl ddewiniaid yr Aipht, a'i holl *f* ddoethion: a Pharao a fynegodd iddynt hwy ei freuddwydion; ond *g* nid *oedd* a'u deonglai hwynt i Pharao.

9 ¶ Yna y llafarodd y pen-trulliad wrth Pharao, gan ddywedyd, Yr wyf ſi yn cofio fy meiau heddyw.

10 Llidio a wnaethai Pharao wrth ei weiſion; ac efe a'm rhoddes mewn carchar *yn* nhŷ'r * diſtain, myſi a'r pen-pobydd.

11 A ni a freuddwydiaſom freuddwyd yn yr un nos, myſi ac efe: breuddwydiaſom *h* bob un ar ol deongliad ei freuddwyd.

12 Ac *yr oedd* yno gyd à nyni fab *i* ieuangc o Hebread, gwas i'r diſtain; a ni a fynegaſom iddo ef: yntau a *k* ddeonglodd i ni ein breuddwydion; i bob un yn ol ei freuddwyd y deonglodd efe.

13 A darfu, fel y deonglodd i ni felly y bu: *l* rhoddodd ſi eilwaith i'm ſwydd; ac yntau a grogodd efe.

14 ¶ *m* Pharao, gan hynny, a anfonodd ac a alwodd am Ioſeph: hwythau ar *n* redeg a'i cyrchaſant ef o'r carchar: yntau a eilliodd *ei hun*, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth at Pharao.

15 A Pharao a ddywedodd wrth Ioſeph, Breuddwydiais freuddwyd, ac nid *oes* a'i deonglo: a myſi a glywais ddywedyd am danat ti, y ‡ medri ddyall o breuddwyd i'w ddeongli.

16 A Ioſeph a attebodd Pharao, gan ddywedyd, *p* Nid myſi; Duw a ettyb lwyddiant i Pharao.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Ioſeph, Wele ſi yn ſy mreuddwyd yn ſefyll ar fin yr afon.

18 Ac wele yn eſgyn o'r † afon ſaith o wartheg tewion o gig, a thêg yr olwg; ac mewn gweirglodd-dir y porent.

19 Wele hefyd ſaith o wartheg eraill yn eſgyn ar eu hôl hwynt, truain a drwg iawn yr olwg, ac yn gulion o gig: ni welais rai cynddrwg a hwynt yn holl dir yr Aipht.

20 A'r gwartheg culion a drwg a fwyttaſant y ſaith buwch tewion cyntaf.

21 Ac er eu myned i'w toliau, ni wyddid iddynt fyned i'w boliau; ond yr olwg arnynt oedd *q* ddrwg, megis yn y dechreuad. Yna mi a ddeffroais.

22 Gwelais hefyd yn ſy mreuddwyd, ac wele ſaith dywyſen llawn, a thêg, yn cyfodi o'r un gorſen.

23 Ac wele ſaith o dywys ‡ mân, teneuon, wedi eu deifio *gan* ddwyrain-wynt, yn tyfu ar eu hôl hwynt.

24 A'r tywyſenau teneuon a lyngcaſant y ſaith dywyſen dda: ac mi a ddywedais *hyn* wrth y dewiniaid; ond nid oedd a'i deonglai i mi.

25 ¶ A dywedodd Ioſeph wrth Pharao, Breuddwyd Pharao ſydd un: yr hyn y mae Duw yn ei wneuthur a *r* fynegodd efe i Pharao.

26 Y ſaith o wartheg têg, ſaith mlynedd ydynt; a'r ſaith dywyſen dêg, ſaith mlynedd ydynt: y breuddwyd un *yw*.

† Heb. *breiſion.*
d Ezec. 17. 10. a 19. 12.
e Dan. 2. 2.
f Ecf. 7. 11.
g Sal. 25. 14. Esa. 29. 14. Dan. 2. 10.
* Neu, *Goruwchwyliwr.*
h Pen. 40. 5.
i Sal. 25. 14.
k Pen. 40. 12. &c.
l Pen. 40. 20.
m Sal. 105. 20.
n Ecf. 10. 16. 1 Sam. 2. 7, 8. Sal. 105. 20. Dan. 2. 25.
‡ Heb. *pan y clywech freuddwyd, y medri ddeonglio.* Dan. 5. 16—26.
o Dan. 4. 9.
p Pen. 40. 8. Dan. 2. 28. 2 Cor. 3. 5.
† *Nilus*, yr hon, ſydd yn dyfrhau gwlad yr Aipht, yn lle gwlaw, trwy lafurus boen yr hwſmon, (oni bydd llif, fel y mae bob blwyddyn) yn arwain ffrydiau o honi ar hyd y maeſydd. Deut. 11. 10, 11. Sal. 37. 19.
q Esa. 9. 20.
‡ *gwyntedig.*
r Esa. 41. 21, 22, 23. Amos 3. 7.

Pen. XL. *Adn.* 20.] *Pen pobydd*, ſef yn gyntaf a dorrodd ei ben ef, ac a'i cododd i fynu fel Pen bradwr, ac yna a grogodd ei gorph ar bren, gwel *adn.* 19. *Adn.* 23. *Ni chofiodd Yoſeph*, Arwydd fod Duw yn ei gofio! canys tra'y aros yngharchar nes i Pharao freuddwydio, fe'i dyrchafwyd i anrhydedd!

27 Hefyd y ſaith buwch culion a drwg, y rhai *oedd* yn eſgyn ar ei hol hwynt, ſaith mlynedd *ydynt*; a'r ſaith dywyſen wag wedi eu deifio *gan* y dwyreiu-wynt, a fyddant ; ſaith mlynedd o newyn.

28 Hyn yw'r peth a ddywedais i wrth Pharao: Yr hyn a wna Duw, efe a'i dangoſodd i Pharao.

29 Wele, y mae ſaith † mlynedd yn dyfod o amldra mawr, trwy holl wlad yr Aipht.

30 Ond ar ei ol hwynt y cyfyd ſaith mlynedd o newyn; ac anghofir yr holl amlder trwy wlad yr Aipht; a'r newyn a ddifetha'r wlad.

31 Ac ni wybyddir *oddi wrth* yr amldra yn y wlad, o herwydd y newyn hwnnw gwedi hynny: o blegid † trwm iawn fydd.

32 Hefyd am *u* ddyblu'r breuddwyd i Pharao ddwywaith, *ſynny a fu* o blegid ‡ ſicrhau'r peth gan Dduw, a bod Duw yn bryſio i'w wneuthur.

33 Yn awr, gan hynny, edryched Pharao *am* ŵr dyallgar a *x* doeth, a goſoded ef ar wlad yr Aipht.

34 Gwnaed Pharao hyn, a goſoded † olygwyr ar y wlad, a chymmered *y* bummed ran *oted* gwlad yr Aipht dros ſaith mlynedd yr amldra.

35 A chaſglant holl ymborth y blyny-ddoedd daionus ſy'r ar ddyfod, a chaſglant ŷd dan ɔc lâw Pharao, a chadwant ymborth yn y dinaſoedd.

36 A bydded yr ymborth ymghadw i'r wlad dros y ſaith mlynedd newyn, y rhai fyddant yng wlad yr Aipht, fel na ‖ ddifether y wlad gan y newyn.

37 ¶ A'r *a* peth oedd dda yngolwg Pharao, ac yngolwg ei holl weiſion.

38 A dywedodd Pharao wrth ei weiſion, A gaem ni ŵr fel hwn, *b* yr hwn *y mae* Yſpryd Duw ynthо?

39 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, Gan wneuthur o Dduw i ti *c* wybod hyn oll, nid mor ddyallgar a doeth neb a thydi.

40 Tydi a fyddi *d* ar fy nhŷ, ac wrth dy air di y † llywodraethir fy mhobl oll: *yn* y deyrn-gadair yn unig y byddaf fwy na thydi.

41 Yna y dywedodd Pharao wrth Joſeph, Edrych, *e* goſodais di ar holl wlad yr Aipht.

42 A *f* thynnodd Pharao ei fodrwy oddi ar ei law, ac a'i rhoddes hi ar law Joſeph, ac a'i gwiſgodd ef mewn gwiſgoedd ‖ ſidan, ac a oſododd *g* gadwyn aur am ei wddf ef;

43 Ac a wnaeth iddo farchogaeth yn yr *h* ail gerbyd *oedd* gantho; a llefwyd o'i flaen ef, ‡ Abrec; felly y goſodwyd ef ar holl wlad yr Aipht.

44 Dywedodd Pharao hefyd wrth Joſeph, Myfi *yw* Pharao, ac hebot ti ni chyfyd gwr ei law na'i droed trwy holl wlad yr Aipht.

45 A Pharao a alwodd enw Joſeph, ‖ Saphnath-Paanea, ac a roddes iddo Aſnath, merch Potiphera * offeiriad On, yn wraig: yna yr aeth Joſeph allan dros wlad yr Aipht.

46 ¶ A Joſeph *ydoedd* fab *i* deng mlwydd ar hugain pan ſafodd efe ger bron Pharao brenin yr Aipht: A Joſeph a aeth allan o wydd Pharao, ac a dram-wyodd trwy holl wlad yr Aipht.

47 A'r ddaear a gnydiodd dros ſaith mlynedd yr amldra yn dyrneidiau.

48 Yntau a gaſglodd holl ymborth y ſaith mlynedd a fu yng wlad yr Aipht, ac a roddes ymborth i gadw yn y dinaſ-oedd: ymborth y maes yr hwn *ſyddai* o amgylch pob dinas, a roddes efe i gadw ynddi.

49 A Joſeph a gynnullodd ŷd *k* fel tywod y môr yn dra llioſog, hyd oni pheidiodd a'i rifo: o blegid *yr ydoedd* heb *l* rifedi.

50 Ond cyn dyfod blwyddyn o newyn, y *m* ganwyd i Joſeph ddau fab, y rhai a ymddug Aſnath, merch Potiphera off-eiriad On, iddo ef.

51 A Joſeph a alwodd enw ei gyntaf-anedig, † Manaſſe: O blegid (*eb efe*) Duw a wnaeth i mi anghofio fy llafur oll, a thylwyth fy nhad oll.

52 Ac efe a alwodd enw'r ail, ‡ Eph-raim: O blegid (*eb efe*) Duw a'm ffrwyth-lonodd i yng wlad fy ngorthrymder.

53 ¶ Darfu'r ſaith mlynedd o amldra, *y* rhai a fu yng wlad yr Aipht.

54 A'r ſaith mlynedd *n* newyn a ddechreuaſant ddyfod fel y dywedaſai Joſeph; ac yr oedd newyn yn yr * holl wledydd; ond yn holl wlad yr Aipht yr oedd bara.

55 A phan newynodd holl wlad yr Aipht, y bobl a waeddodd ar Pharao am fara: a Pharao a ddywedodd wrth yr holl Aiphtiaid, o Ewch at Joſeph; yr hyn a ddywedo efe wrthych, gwnewch.

56 Y newyn hefyd ydoedd ar holl wyneb y ddaear: ſ a Joſeph a agorodd yr holl *leoedd* yr *ydoedd yd* ynddynt, ac a werthodd i'r Aiphtiaid: o blegid y newyn oedd drwm yng wlad yr Aipht.

57 A daeth yr holl wledydd i'r Aipht at Joſeph i brynu: o herwydd y newyn oedd drwm yn yr holl *q* wledydd.

PEN. XLII.

1 Jacob yn anfon ei ddeg mab i'r Aipht i brynu yd. 6 Joſeph yn eu carcharu yn lle yſbiwyr.

PAN welodd *a* Jacob fod ŷd yn yr Aipht, dywedodd Jacob wrth ei feibion, Pa ham yr edrychwch ar eich gilydd?

2 Dywedodd hefyd, Wele, clywais fod *ŷd yn* yr Aipht: *b* ewch i wared yno, a phrynwch i ni oddi yno; fel y byddom *c* fyw, ac na fyddom feirw.

3 ¶ A deg brodyr Joſeph a aethant i wared, i brynu ŷd, i'r Aipht.

4 Ond ni ollyngai Jacob Benjamin, brawd Joſeph, gyd â'i frodyr: o blegid efe a ddywedodd, Rhag digwydd niweid iddo ef.

5 A meibion Iſrael a ddaethant i *d* brynu ym mhlith y rhai oedd yn dyfod; o blegid yr oedd y newyn yng wlad Canaan.

6 A Joſeph oedd *e* lywydd ar y wlad, ac oedd ei hun yn gwerthu i holl bobl y wlad: a brodyr Joſeph a ddaethant, ac *f* a ymgrymmaſant i lawr iddo ef *ar eu* hwynebau.

7 A Joſeph a ganfu ei frodyr, ac a'u hadnabu hwynt, ac a *g* ymddieithriodd iddynt hwy, ac a lafarodd wrthynt, yn ‡ arw, ac a ddywedodd wrthynt, O ba le y daethoch? Hwythau a attebaſant, O wlad Canaan, i brynu lluniaeth.

8 A Joſeph oedd yn adnabod ei frodyr; ond nid oeddynt hwy yn ei *h* adnabod ef.

9 A Joſeph a gofiodd ei *i* freuddwyd-ion a freuddwydiaſai efe am danynt hwy; ac a ddywedodd wrthynt, Yſbiwyr *ydych* chwi: i edrych *k* noethder y wlad y daethoch.

10 Hwythau a ddywedaſant wrtho ef, Nag ê, fy arglwydd; onid dy weiſion a ddaethant i brynu lluniaeth.

11 Nyni oll *ydym* feibion un gwr: *gwyr i* cywir *ydym* ni; nid yw dy weiſi-on di yſbiwyr.

12 Yntau a ddywedodd wrthynt hwy, Nag ê; onid i edrych noethder y wlad y daethoch.

13 Hwythau a ddywedaſant, Dy weiſi-on di *oedd* ddeuddeng mrodyr, meibion un gwr yng wlad Canaan: ac wele, y *mae*'r ieuangaf heddyw gyd â'n tad ni, a'r llall *m* nid yw *fyw*.

14 A Joſeph a ddywedodd wrthynt, Dyma'r hyn a adroddais wrthych, gan ddywedyd, Yſbiwyr *ydych* chwi.

15 Sef, cyn el ddyrchafu, cyſgod o Grift yn dechreu

a Act. 7. 12.
b Pen. 46. 9.
c Pen. 43. 8. Sal. 118. 17. Eſa. 38. 1. Mat. 4. 4. *d* Eſa. 55. 1. Dat. 3. 18. Pen. 12. 10.
e 26. 1. Job 36. 7. 2 Sam. 7. 8.
f Pen. 37. 5, 7. 1 Sam. 25. 41. 2 Sam. 14. 4—33. 1 Bren. 1. 23—53.
g Luc 24. 13—35.
‡ Heb. *gated.*
h Ioan 21. 4.
i Pen. 37. 3, 5, &c.
k Joſ. 2. 1. Job 19. 11.
l Diar. 8. 17. Galar. 1. 2. Heb. 10. 21.
m Galar. 5. 7. Pen. 44. 20. Zec. 1. 5.
n Sal. 105. 16, 17.
* h. y. *yn yr holl wledydd*
o Sal. 105. 21. Can. 3. 11.
p Diar. 11. 26.
q Pen. 45. 5.

Pen. XLI. *Adn.* 46.] *Fab deng mlwydd ar bugain.*

n 1 Sam. 1. 26. *a* 17. 55. *a* 20. 3. Jer. 5. 2. 7. Heb. 6. 16. † Heb. *chadwer chwithau ynghar-char.*

15 Wrth hyn y'ch profir: *n* Myn einioes Pharao, *nid* ewch allan oddi yma, onid trwy ddyfod o'ch brawd ieuangaf yma.

16 Hebryngwch un o honoch i gyrchu eich brawd, a † rhwymer chwithau; fel y profer eich geiriau chwi, a *o* e gwirionedd ynoch: o blegid onid e (myn einioes Pharao) yr ydych chwi.

17 Ac efe a'u † rhoddodd hwynt i gyd ynghyd yn garchar dridiau.

18 Ac ar y trydydd dydd y dywedodd Joseph wrthynt, Gwnewch hyn, fel y byddoch fyw; *p* ofni Duw yr wyf fi.

19 Os gwyr cywir *ydych* chwi, rhwymer un o'ch brodyr chwi yn eich carchardy; ac ewch chwithau, dygwch *yd ebrwy* * newyn i'ch tylwyth.

20 A *p* dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi: felly y cywirir eich geiriau chwi, ac ni byddwch feirw. Hwythau a wnaethant felly.

21 ¶ Ac a ddywedasant wrth eu gilydd, *q* Diau bechu o honom yn erbyn ein brawd; o blegid gweled a wnaethom gyfyngdra ei enaid ef, pan ymbiliodd efe á ni, ac ni wrandawsom ef: am hynny y daeth y cyfyngder hwn arnom ni.

22 A Reuben a'u hattebodd hwynt, gan ddywedyd, *r* Oni ddywedais i wrthych, gan ddywedyd, Na phechwch yn erbyn yr † heriod; ac ni wrandawech chwi, *t* wele am hynny ynte y gofynir ei waed ef.

23 Ac ni's gwyddynt hwy fod Joseph yn eu dyall; am *fod* cyfeithydd rhyngddynt.

24 Yntau a drodd oddi wrthynt, ac a *u* wylodd; ac a ddaeth eilchwyl attynt, ac a lafarodd wrthynt hwy, ac a gymmerth o'u mysg hwynt Simeon, ac a'i rhwymodd ef o flaen eu llygaid hwynt.

25 ¶ Joseph hefyd a orchymynodd *x* lenwi eu fachau hwynt o yd, a rhoddi drachefn arian pob un *e benynt* yn ei fach, a rhoddi bwyd iddynt i'w fwytta ar y ffordd: ac felly y gwnaeth *y* iddynt hwy.

26 Hwythau a gyfodasant eu hŷd ar eu hafynod, ac a aethant oddi yno.

27 Ac *x* un a agorodd ei fach, ar fedr rhoddi ebran i'w afyn yn y lletty; ac a ganfu ei arian: canys wele hwynt yngenau ei ffertan ef.

28 Ac a ddywedodd wrth ei frodyr, Rhoddwyd adref fy arian; ac wele *hwynt* hefyd yn fy ffettan: yna y *a* digalonasant hwy, ac a ofnasant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Pa ham y gwnaeth Duw i ni † hyn?

29 ¶ A hwy a ddaethant at Jacob eu tad i wlad Canaan; ac a fynegasant iddo ef eu holl ddamweiniau, gan ddywedyd,

30 Dywedodd y gwr *oedd* arglwydd y wlad yn † arw wrthym ni, ac a'n cymmerth ni fel ysbiwyr y wlad.

31 Ninnau a ddywedasom wrtho'r ef, Gwyr cywir *ydym* ni: nid ysbiwyr ydym:

32 Deuddeng o frodyr *oeddym* ni, *b* meibion ein tad ni: un nid *yw fyw*, ac *y mae*'r ieuangaf heddyw gyd a'n tad ni yng wlad Canaan.

33 A dywedodd y gwr oedd arglwydd y wlad wrthym ni, Wrth hyn y caf wybod mai cywir *ydych* chwi; gadewch gyd a myfi un o'ch brodyr, a chymmerwch *luniaeth i dorri* newyn eich teuluoedd, ac ewch ymaith.

34 A dygwch eich brawd ieuangaf attaf fi; fel y *c* gwybyddwyf nad ysbiwyr *ydych* chwi, ond *eich bod* yn gywir: *yna* y rhoddaf eich brawd i chwi, a *d* chewch farchnatta yn y wlad.

35 ¶ Ac fel yr oeddynt hwy yn tywallt eu fachau, yna wele godaid arian pob un yn ei fach; a phan welsant *y* codau arian, hwynt-hwy a'u tad, ofni a wnaethant.

36 A Jacob, eu tad hwynt, a ddywedodd wrthynt hwy, Diblantasoch fi: Joseph *nid yw fyw*, a Simeon yntau nid *yw fyw*, a *e* Benjamin a ddygech ymaith: yn fi yr erbyn i y mae hyn oll.

37 A dywedodd Reuben wrth ei dad, gan ddywedyd, *f* Lladd fy nau fab i, oni ddygaf ef drachefn attat ti: dyro ef yn fy llaw i, ac mi a'i dygaf ef attat ti eilwaith.

38 Yntau a ddywedodd, *g* Nid a fy mab i wared gyd a chwi: o blegid bu farw ei frawd, ac yntau a adawyd *a ei* hunan; *i* pe digwyddai iddo ef niwed ar y ffordd yr ewch ar hyd-ddi, *k* ypa chwi a barech i'm penwynni ddisgyn i'r bedd mewn trueni.

PEN. XLIII.

1 *Jacob yn ffin ganddo ollwng Benjamin.* 15 *Joseph yn croesawi ei frodyr.* 31 *Ac yn eu gwleddu.*

A'R *a* newyn *oedd* drwm yn y wlad, 2 A bu gwedi iddynt fwytta'r ŷd a ddygasent o'r Aipht, ddywedyd o'u tad wrthynt hwy, Ewch eilwaith, prynwch i ni *b* ychydig luniaeth.

3 A Juda a atteboda, gan ddywedyd, *c* Gan rybuddio y rhybuddiodd y gwr hyni, gan ddywedyd, Nac edrychwch *yn* fy *d* wyneb, oni bydd eich brawd gyd a chwi.

4 Os anfoni ein brawd gyd â ni, ni a awn i wared, ac a brynwn i ti luniaeth.

5 Ond os tr nid anfoni, nid awn i wared: o blegid y gwr a ddywedodd wrthym ni, *e* Nac edrychwch *yn* fy wyneb, oni bydd eich brawd gyd a chwi.

6 Ac Israel a ddywedodd, Pa ham y drygasoch fi, gan fynegu i'r gwr *fod* i chwi etto frawd?

7 Hwythau a ddywedasant, gan ymofyn yr ymofynnodd y gwr am donom ni, ac am ein cenedl, gan ddywedyd, A fyw eich tad chwi etto? Oes frawd *arall* i chwi? Ninnau a ddywedasom wrtho ef yn ol y geiriau hynny: *g* a allem ni gan wybod, wybod y dywedai efe, Dygwch eich brawd i wared?

8 Juda a ddywedodd hefyd wrth ei dad Israel, Gollwng y † bachgen gyd *g* mi, ninnau a gyfodwn ac a awn ymaith: fel y byddom byw, ac na fyddom feirw, nyni, a thithau, a'n plant hefyd.

9 *b* Myfi a fechnïaf am dano'r ef; o'm llaw i y gofyni ef: *i* oni's dygaf ef attat ti, a'i osod ef ger dy fron di, yna y byddaf euog o'r pai i'th erbyn byth.

10 Canys, pe na buasem hwyrfrydig, diethem eilchwyl yma ddwy waith bellach.

11 Ac Israel eu tad a ddywedodd wrthynt, Os rhaid yn awr felly, gwnewch hyn; cymmerwch o ddewis † ffrwythau'r wlad yn eich llestri, a dygwch yn *k* anrheg i'r gwr, ychydig *l* falm, ac ychydig *m* fel, llysiau, a myrr, cnau, ac almonau.

12 Cymmerwch hefyd ddau cymmaint o arian gyd a chwi; a'r arian dygwch eilwaith gyd a chwi yr arian a roddwyd drachefn yngenau eich fachau: ond odid anrhyfedd *yw* hynny.

13 Hefyd cymmerwch eich o brawd, a chyfodwch, ewch eilwaith at y gwr.

14 A Duw *p* Hollalluog a roddo i chwi drugaredd ger bron y gwr, fel y gollyngo i chwi eich brawd arall, a Benjamin: *q* Minnau fel y'm diblantwyd, a diblentir.

15 ¶ A'r gwyr a gymmerasant yr anrheg honno, a chymmerasant arian yn ddwbl yn eu llaw, a Benjamin *hefyd*;

n Job 1. 14. Sal. 34. 19. *a* 42. 7. Rhuf. 8. 28. *f* Pen. 37. 21. ‖ *gwr. o'r meibion.* *g* Pen. 46. 9. *g* Act. 3. 30. *b* Pen. 44. 20. *i* Pen. 44. 29. *k* Pen. 32. 35. *a* Pen. 42. 2. *b* 28. 14. Preg. 9. 12. *b* Diar. 15. 16. 1 Tim. 6. 6, 7. *c* Pen. 42. 15. *d* Pen. 42. 20. *e* 44. 23. 2 Sam. 14. 24. 28. Act. 20. 25. *e* 2 Cor. 12. 16. *f* Sal. 4. 6. *g* Num. 23. 23. † Gwr. *h* Pen. 46. 21. Sal. 49. 15. Heb. 9. 22. i Pet. 1. 18. † Heb. *cerddor iaeth* † *wnâd.* Deut. 32. 14. Sal. 65. 13. *k* Diar. 17. 8. *a* 18. 16. Can. 3. 6. *l* Pen. 37. 25. *m* Ler. 20. 24. *n* Rhuf. 12. 17. 1 Thef. 4. 6. *o* Pen. 42. 38. *p* Pen. 17. 1. *q* Eff. 4. 16. Act. 28. 18.

Pen. XLII. *Adn.* 24.] *Ac a wylodd.* 'Fe guddiodd ei gariad nes dihuno eu cydwybod, a'u gwneuthun yn wir gydnabyddus o'u bai. *Jer.* iii. 13. Etto yn eu cystudd efe a gyfteddwyd. *Esa.* lxiii. 9.

Pen. XLIII. *Adn.* 11.] *Dewis ffrwythau!* Ffrwythau canmoladwy—yn Hebraeg, *Cerddoriaeth*, am fod

a Adn. 19.
† Neu, *i mewn.*
Pen. 31. 54. Gen. 5. 1. Eza. 65. 13.
1 Barn. 13. 22. Deut. 14. 26.
‡ *ymdrelio.*
r Job 30. 14, 15.
u Job 6. 26.
x Pen. 42. 3.
y Pen. 42. 27, 35. Rhuf. 12. 17.
z Ioan 20. 10. 4 Esa. 41. 17.
a Heb. *gwlan eich oxen.*
b Pen. 18. 4.
c Pen. 17. 7, 10.
† Heb. *bAdonai.*
‡ *a oesydd ddoeth i'r.*
d Pen. 42. 11.
e Pen. 27. 20.
f Pen. 35. 16, 18.
g Pen. 43. 33.
h Sal. 84. 11.
i 1 Erem 2. 26. Phil. 3. 3. Col. 3. 11. Jer. 31. 20. Luc. 1. 38.
k Ioan 13. 35.
l Pen. 46. 34. Exf. 8. 26.
m Luc 22. 20. n Mat. 7. 28.
† *yr ymrithiasant.*
Deut. 21. 7.
Sal. 126. 3.
Act. 27. 17. Iago 1. 2. 1 Ioan 3. 13.
o Can. 5. 1.
† Ioan 3. 20, 21.

a thyfodasant, ac a aethant i wared i'r Aipht, a sanctiant ger bron Joseph.

16 A Joseph a ganfu Benjamin gyd a hwynt; ac a ddywedodd wrth yr hwn *oedd oiystor* ar ei r dy, Dwg y gwyr hyn i'r ty, a hadd laddfa, ac ariwya; o blegid y bwyr a gant ‡ fwytta gyd a myn ar hanner dydd.

17 A'r gwr a wnaeth fel y dywedodd Joseph: a'r gwr a ddug y dynion i dy Joseph.

18 A'r gwyr a r ofnasant, pan dujcpwyd hwynt i dy Joseph; ac a ddywedasant, O blegid yr arian a roddwyd eilwaith yn ein sachau ni yr amser cyntaf, y dycpwyd nyni i mewn; i † fwrw hyn arnom ni ac i r ruthro i ni, ac i'n cymmeryd ni yn gaethion, a'n hasynod hefyd.

19 A hwy a nesasant at y gwr *oedd oiystor* ar dy Joseph, ac a lafarasant wrtho, wrth ddrws y ty,

20 Ac a ddywedasant, u Fy arglwydd, x gan ddiscyn y discynasom yr amser cyntaf, i brynu lluniaeth.

21 A Bu, pan ddaethom i'r llety, ac agoryd ein sachau, yna wele arian pob un ynghenau ei sach: ein harian ni, *maddau*, yn ei bwys: y odd ni a'i dygasom eilwaith yn ein llaw.

22 Dygasom hefyd arian arall i wared yn ein llaw, i brynu lluniaeth: ni a'n gwyddem *pwy* a olododd ein harian ni yn ein sachau.

23 Yntau a ddywedodd, z Heddwch i chwi; nac ofnwch; eich Duw chwi, a *a* Duw eich t. d, a roddodd i chwi dryior yn eich sachau: || daeth eich arian chwi attaf fi. Ac efe a ddug Simeon allan attynt hwy.

24 A'r gwr a ddug y dynion i dy Joseph, ac a roddes ddwfr, a hwy a olchasant eu traed; ac efe *b* roddes ebran i'w hasynod hwynt.

25 Hwythau a barotoisant eu hanrheg erbyn dyfod Joseph ar hanner dydd: o blegid clywsant * mai yno y bwyttaent fara.

26 ¶ Pan ddaeth Joseph i'r ty, hwythau a ddygasant idde ef yr anrheg *oedd* ganddynt i'r ty, ac *c* a ymgrymmasant iddo ef nyd lawr.

27 Yntau a ofynodd iddynt am eu † hiechyd, ac a ddywedodd, ‡ Ai iach yr hen wr eich tad chwi, *d* yr hwn y soniasoch *am dano?* Ai byw efe etto?

28 Hwythau a ddywedasant, Iach yw dy was, ein tad ni; byw *yw* efe etto. *e* Yna *yr* ymgrymmasant, ac yr ymostyngasant.

29 Yntau a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu ei frawd Benjamin, *f* mab ei fam ei hun; ac a ddywedodd, Ai dyma'ch brawd ieuangaf chwi, *g* am yr hwn y dywedasoch wrthyf fi? Yna y dywedodd, Duw a roddo *h* ras i ti, fy mab.

30 A Joseph a fryssiodd (o blegid cynnesasai ei *i* ymylgaroedd er tu ag at ei frawd) ac a geisiodd *le* i wylo; ac a aeth i mewn i'r yttafell, *k* ac a wylodd yno.

31 Gwedi hynny *efe* a olchodd ei wyneb, ac a ddaeth allan, ac a ymattaliodd, ac a ddywedodd, Gosodwch fara.

32 Hwythau a osodasant *fwyd* iddo ef wrtho ei hun, ac iddynt hwy wrthynt eu hunain, ac i'r Aiphtiaid y rhai oedd yn bwytta gyd ag ef wrthynt eu hunain: || o blegid ni allai'r Aiphtiaid fwytta bara gyd a'r Hebreaid; o herwydd ffieidd-dra oedd hynny gan yr Aiphtiaid.

33 Yna yr *m* eisteddasant ger ei fron ef, y cyntaf-anedig yn ol ei cyntaf-enedigaeth, a'r ieuangaf yn ol ei ieuengctid: *n* a rhyfeddodd y gwyr bob un wrth eu gilydd.

34 Yntau a gymmerodd seigiau oddi ger ei fron ei hun iddynt hwy: a mwy ydoedd saig Benjamin o bum rhan na seigiau'r un o honynt oll. Felly yr yfasant ac || y gwleddasant o gyd ag ef.

PEN. XLIV.

1 *Dyfais Joseph i attal ei frodyr.* 14 *Ufudd ddiymyniad Juda at Joseph.*

A C efe a orchymynodd i'r hwn *oedd oiystor* ar ei dy ef, gan ddywedyd, *Llanw* sachau'r gwyr o † *a* fwyd, cymmaint ac a allant ei ddwyn, a dod arian pob un ynghenau ei sach.

2 A dos fy nghwppan *fy* hun, *sef y b* cwppan arian, ynghenau sach yr ieuangaf, gyd ag arian ei yd ef. Yntau a wnaeth yn ol gair Joseph, yr hwn a ddywedasai efe.

3 Y bore a olewodd, a'r gwyr a ollyngwyd ymmaith, hwynt a'u hasynod.

4 Hwythau a aethant allan o'r ddinas. *Ac* nid aethant neppell, pan ddywedodd Joseph wrth yr hwn *oedd oiystor* ar ei dy, Cyfod, *a* dilyn ar ol y gwyr: a phan oddiweddych hwynt, dywed wrthynt, *c* Paham y talasoch ddrwg am dda?

5 Onid dyma'r *cwppan yr d* yfai fy arglwydd ynddo, ac yr arferai || ddewiniaeth wrtho; Drwg y gwnaethoch yr hyn a wnaethoch.

6 ¶ Yntau a'u goddiweddodd hwynt, ac a ddywedodd y gelrihu hynny wrthynt hwy.

7 A hwythau a ddywedasant wrtho yntef, Pa ham y dywed fy arglwydd y cyfryw eiriau? *e* Na atto Duw i'th weision di wneuthur y cyfryw beth.

8 Wele, ni a ddygasom attat ti eilwaith o wlad Canaan; yr arian a'r *f* gawsom ynghenau ein sachau: pa fodd gan hynny y lladrattaem ni arian neu aur o dy dy arglwydd di?

9 Yr hwn o'th weision di y ceffir y *cwppan* gyd ag ef, *g* bydded hwnnw *b* farw; a ninnau hefyd a fyddwn gaethweision i'm hargiwydd.

10 Yntau a ddywedodd, Bydded yn awr fel y dywedasoch chwi: yr hwn y ceffir *y cwppan* gyd ag ef a fydd i was i mi, a chwithau *g* fyddwch ddieuog.

11 Hwythau a fyniasant, ac a ddiscynasant bob un ei sach i lawr, ac a'i *h* agorasant bawb ei ffestan.

12 Yntau a chwiliodd; ar yr hynaf y dechreuodd, ac ar yr ieuangaf y diweddodd: a'r cwppan a gafwyd *yn i* sach Benjamin.

13 Yna y *m* rhwygasant eu dillad, ac a bynniasant bawb ar ei asyn, ac a ddychwelasant i'r ddinas.

14 ¶ A daeth Juda a'i frodyr i dy Joseph, ac efe etto yno; ac a syrthiasant i lawr ger ei fron ef.

15 A dywedodd Joseph wrthynt, Pa waith *yw* hwn a wnaethoch chwi? oni wyddech chwi y medr gwr fel myfi † ddewiniaeth?

16 A dywedodd Juda, Pa beth a ddywedwn wrth fy arglwydd? pa beth a lafarwn? pa fodd yr ymgyfiawnhawn? cafodd Duw allan *n* anwiredd dy weision: wele, ni yn weision i'm hargiwydd, ie nyni, a'r hwn y cafwyd y cwppan gyd ag ef hefyd.

17 Yntau a ddywedodd, Na atto *Duw* i mi wneuthur hyn: y gwr y cafwyd y cwppan yn ei law, efe a fydd was i mi; ewch chwithau i fynu mewn heddwch at eich tad.

18 ¶ Yna yr aeth Juda atto ef, a ddywedodd, O fy *o* arglwydd, caffed, attolwg, dy was ddywedyd gair ynghlustiau fy arglwydd, ac nag ennynied dy lid wrth dy was: o herwydd yr wyt ti *p* megis Pharao.

19 Fy arglwydd a ymofynodd a'i weision, gan ddywedyd, A oes i chwi dad, neu frawd?

20 Ninnau a ddywedasom wrth fy arglwydd, Y mae i ni dad, yn hen wr, a *q* phlentyn ei henaint ef, * un bychan: a'i frawd a fu farw, ac efe a adawyd ei

1707.
† *ymborth a* Pen. 43. 16, 23. Preg. 9. 1, 2.
b Job 22. 25. Preg. 10. 19. 1 Pedr 1. 18.
c Deut. 32. 6, 41. 1 Sam. 25. 21. Sal. 35. 12. Diar. 17. 13. Esa. 3. 9. 1 Thes. 5. 15.
d Mat. 20. 22.
|| Heb. *ymofyn a dhewin.* Deut. 18. 14.
a 19. 18, 19.
e Rhuf. 6. 2.
f 2 Cor. 1. 12.
g Pen. 31. 32.
h 2 Sam. 12. 5. 1 Galar. 3. 7. 1 Tim. 6. 1.
i Sal. 139. 24.
k Job 14. 17.
m Num. 14. 6. 2 Sam. 1. 2.
n 13. 19. Job 2. 12. Joel 2. 13.
† Heb. *chuilio a dyfai chwilio.*
n Ecf. 23. 21. Ezra 9. 13. Sal. 64. 6.
a 106. 6. Jer. 3. 13.
a 33. 8. Mica 3. 8. a 7. 18. Tit. 2. 14.
o Pen. 40. 3, 20. 1 Sam. 25. 28. Dan. 2. 38. Eph. 6. 5.
p Diar. 19. 12.
q Pen. 37. 30.
* *sef, ieuangaf.* Pen. 35. 16, 18.

y Pen. 42. 15.
z Sal. 67. 1. Jer. 40. 4.
t Pen. 43. 3.
u 2 Sam. 3. 13. *a* 14. 24. 32.
1 Cron. 16. 11. 2 Cron. 30. 9. Jer. 45. 11. Mal. 1. 9. Eph. 1. 6.
x Pen. 43. 2.
y Pen. 46. 19. ✠ Pen. 37. 33.
a Pen. 42. 38.
b 1 Sam. 18. 1.
c Pen. 42. 38.
d Sal. 88. 3.
e Pen. 43. 9.
f Rhuf. 5. 7, 8.
g Eſt. 8. 6. Sal. 119. 122. Can. 8. 1. Rhuf. 5. 7, 8. Heb. 7. 22.
i Pen. 34. 1. *a* 42. 38. Jer. 8. 18. Mica 2. 4. Act. 2. 24.

ei hunan o'i fam ef; a'i dad fydd hŏll ganddo ef.

21 Tithau a ddywedaiſt wrth dy weiſion, *r* Dygwch ef i wared attaf fi, fel y *ſ* goſodwyf fy llygaid arno.

22 Ac ni a ddywedaſom wrth fy arglwydd, Y llangc ni ddichon ymadael a'i dad: o blegid os ymedy efe a'i dad, marw fydd *et dad.*

23 Tithau a ddywedaiſt wrth dy weiſion, *t* Oni ddaw eich brawd ieuangaf i wared gyd a chwi, nac edrychwch yn *u* fy wyneb mwy.

24 Bu hefyd wedi ein myned ni i fynu at dy was fy nhad, mynegaſom iddo ef eiriau fy arglwydd.

25 A *x* dywedodd ein tad, Ewch eiſwaith, prynwch i ni ychydig lunieth.

26 Dywedaſom ninnau, Ni's gallwn fyned i wared: os bydd ein brawd ieuangaf gyd a ni, nyni a awn i wared: o blegid ni's gallwn edrych *yn* wyneb y gwr, oni bydd ein brawd ieuangaf gyd a ni.

27 A dywedodd dy was fy nhad wrthym ni, Chwi a wyddoch y mai dau a blantodd fy ngwraig i mi.

28 Ac un a aeth allan oddi wrthyf fi; minnau a ddywedais, ✠ Yn ddiau gan larpio y llarpiwyd ef; ac ni's gwelais ef hyd yn hyn.

29 Os cymmerwch hefyd hwn ymaith o'm golwg, a digwyddo a niweid iddo ef; yna y gwneweh i'm penllwydni ddiſgyn mewn gofid i fedd.

30 Bellach, gan hynny, pan ddelwyf at dy was, fy nhad, heb fod y llangc gyd a ni; (gan fod ei hoedl ef ynglyn *b* wrth ei hoedl yntef.)

31 Yna pan welo efe na *ddarfo* y llangc, marw fydd efe; a'th weiſion a barant i *c* benwynnedd dy was, ein tad ni, ddiſgyn mewn gofid *d* i fedd.

32 O blegid dy was a aeth yn feichiau am y llangc i'm tad, gan ddywedyd, *e* Oni's dygaf ef attat ti, yna y bydaf euog o fai yn erbyn fy nhad byth.

33 Gan hynny weithian, attolwg, aroſed dy was *f* dros y llangc, yn was i'm harglwydd; ac aed y llangc i fynu gyd a'i frodyr.

34 O blegid *g* pa fodd yr af i fynu at fy nhad, a'r llangc heb *fod* gyd a mi? rhag i mi weled y *g* gofid a gaiſ fy nhad.

PEN. XLV.

1 *Joſeph yn ei yſnyſu ei hun a'w frodyr.* 9 *Yn danfon am ei dad.* 25 *Jacob yn ymlaw.enychu.*

YNA Joſeph ni allodd *a* ymattal ger bron y rhai oll oedd yn ſefyll gyd ag ef: ac efe a lefodd, *b* Perwch allan bawb oddi wrthyf. Yna nid aroſodd neb gyd ag ef, pan ymgydnabu Joſeph a'i frodyr.

2 Ac efe a gododd ei lef mewn *c* wyloſain: a chlybu'r Aiphtiaid, a chlybu ty Pharao.

3 A Joſeph a ddywedodd wrth ei frodyr, *d* Myſi *yw* Joſeph; ai byw fy nhad etto? A'i frodyr ni *e* fedrent atteb iddo; o blegid brawychaſent ger ei fron ef.

4 Joſeph hefyd a ddywedodd wrth ei frodyr, Dyneſwch, attolwg, attaf fi. Hwythau a ddyneſaſant. Yntau a ddywedodd, *f* Myſi *yw* Joſeph eich brawd chwi, *g* yr hwn a werthaſoch i'r Aipht.

5 Weithian gan hynny na *h* thriſtewch, ac na ddigiweh wrthych eich hunain, am werthu o honoch fyſi yma; i o blegid i achub einioes yr hebryngodd Duw fyſi o'ch blaen chwi.

6 O blegid dyma ddwy flynedd o'r newyn o fewn y wlad; ac *ſe fydd* etto bum mlynedd, y rhai *a fyddant* heb nat *i* ar na medi.

7 A Duw a'm hebryngodd o'ch blaen chwi, i gadw i chwi hiliogaeth yn y wlad, ac i beri bywyd i chwi, *k* trwy fawr ymwared.

8 Felly yr awr hon nid chwi a'm hebryngodd i yma, onid Duw: ac efe a'm gwnaeth i *yn* dad i Pharao, ac *yn* arglwydd ar ei holl dy ef, ac yn llywydd ar holl wlad yr Aipht.

9 Bryſiwch, ac ewch i fynu at fy nhad, a dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed dy fab Joſeph; Duw a'm gofododd i yn arglwydd ar yr *m* holl Aipht: tyred i wared attaf, nac oeda.

10 A chai driго yng wlad *n* Goſen, a bod yn agos attaf fi, ti a'th feibion, a meibion dy feibion, a'th ddefaid, a'th wartheg, a'r hyn oll *ſydd* gennyt.

11 Ac yno y'th *o* borthaf (o blegid pum mlynedd o newyn *a fydd* etto) rhag dy fyned mewn tlodi, ti a'th deulu, a'r hyn oll *ſydd* gennyt.

12 Ac wele eich llygaid chwi, a llygaid fy mrawd Benjamin yn gweled, mai fy *p* ngenau i *ſydd yn* † ymadrodd wrthych.

13 Mynegwch hefyd i'm tad fy holl anrhydedd i yn yr Aipht, a'r hyn oll a welſoch; bryſiwch hefyd, a r dygwch fy nhad i wared yma.

14 Ac efe a ſyrthiodd ar wddf ei frawd Benjamin, ac a *ſ* wylodd; Benjamin hefyd a wylodd ar ei wddf yntau.

15 Ac efe a guſanodd ei holl frodyr, ac a wylodd arnynt: ac ar ol hynny ei frodyr a *t* ymddiddanaſant ag ef.

16 ¶ A't gair a ddaeth i d' Pharao, gan ddywedyd, Brodyr Joſeph a ddaeth-ant: a *u* da oedd *byn* yngolwg Pharao, ac yngolwg ei weiſion.

17 A Pharao a ddywedodd wrth Joſeph, Dywed wrth dy frod'r, Gwnewch hyn; Llwythwch eich ynifrubliaid, a cherddwch, *ac ewch* i w'd Canaan;

18 A chymmerwch eich tad, a'ch teuluoedd, a deuwch attaf fi; a rhoddaf i chwi ddaioni gwlad yr Aipht, a chewch fwyta *x* braſter y wlad.

19 Gorchymyn yn awr a gefaiſt, gwnewch hyn: cymmerwch i chwi o wlad yr Aipht gerbydau i'ch rhai bach, ac i'ch gwragedd; a chymmerwch eich tad, a deuwch.

20 Ac nac *y* arbeded eich llygaid chwi *ddim* doddefn: o blegid da holl wlad yr Aipht ſydd eiddo chwi.

21 A meibion Iſrael a wnaethant felly: a rhoddodd Joſeph iddynt hwy ✠ gerbydau, yn ol gorchymyn Pharao, a rhoddodd iddynt ſwyd ar hyd y ffordd.

22 I bob un o honynt oll y rhoddes *q* bâr o ddillad: ond i Benjamin y rhoddes dri chant *o ddarnau* arian, a *b* phum par o ddillad.

23 Hefyd i'w dad yr anfonodd fel hyn; deg o aſynod yn ‡ llwythog o dda'r Aipht, a deg o aſynod yn dwyn ŷd, bara, *c* a bwyd i'w dad ar hyd y ffordd.

24 Yna y gollyngodd ymaith ei frodyr; a hwy a aethant ymaith: ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Nac *d* ymryſonwch ar y ffordd.

25 ¶ Felly yr aethant i fynu o'r Aipht, ac a ddaethant i wlad Canaan, at eu tad Jacob;

26 Ac a fynegaſant iddo, gan ddywedyd, Y mae Joſeph etto yn *e* fyw, ac y mae yn llywodraethu ar holl wlad yr Aipht. Yna y lleſgaodd ei galon † yntau; o blegid nid oedd yn eu credu.

27 Traethaſant hefyd iddo ef holl eiriau Joſeph, y rhai a ddywedaſai efe wrthynt hwy. A phan gantu efe'r cerbydau a *f* anfonaſai Joſeph i'w ddwyn ef, yna y bywiogodd yſpryd Jacob eu tad hwynt.

28 A dywedodd Iſrael, *g* Digon *ydyw*; y mae Joſeph fy mab etto yn fyw: af, fel y gwelwyf ef cyn fy marw.

PEN. XLVI.

1 *Duw yn cyſuro Jacob.* 5 *Ie a'i deulu yn mudo i'r Aipht.* 28 *Joſeph yn ei gyfarfod.*

YNA

l Pen. 15. 13. 1 Sam. 19. 9.
m Mat. 28. 18.
n Pen. 47. 1.
o Sal. 103. 17.
p Can. 1. 8.
q Pen. 42. 23. † *neu yſb. actbydd.*
r Act. 7. 14.
ſ Pen. 29. 11. 1 Sam. 20. 41. Ioan 11. 35. 1 Cor. 7. 30.
t Sal. 77. 5, 12. *a* 143. 1, 2.
u Sal. 72. 11. Eſa. 49. 23.
x Deut. 32. 14. Sal. 147. 14.
y Sal. 72. 13. Diar. 11. 24. Preg. 8. 4. Ezec. 5. 11. Mal. 3. 17. ✠ Sal. 68. 17. Can. 1. 9. *a* 6. 12. Jer. 22. 4. Ezec. 39. 20. Hab. 3. 8. *a* 2 Cron. 28. 15. Eſt. 4. 4. *a* 8. 15. Diar. 27. 26. Eſa. 52. 1. *a* 58. 7. Luc 15. 22. Dat. 6. 11.
b Diar. 8. 10. ‡ Heb. *ciudo.*

1706.

c Sal. 34. 9. *d* Pen. 42. 22. 1 Cor. 11. 16. Tit. 3. 9. *e* Dat. 1. 18. ‡ Sefs. *Jacob.*
f Mat. 24. 31. *g* Eſa. 66. 20. Luc 2. 28, 29.

a Pen. 21. 14.
b Job 33. 15, 16.
c Pen. 18. 18.
d Amos 3. 3.
e Esa. 41. 10.
f Pen. 15. 13.
g Act. 7. 15.
h Jos. 24. 4. Sal. 105. 23.
i Ecf. 1. 1. a 6. 14.
k Num. 26. 5.
l Ecf. 6. 15.
† *Nemuel.*
* *Jarib.*
§ *Zera.*
1 Cron. 4. 24.
m Pen. 28. 1.
‡ *Gerſom.*
1 Cron. 6. 16.
n 1 Cron. 2. 3.
o Pen. 38. 3.
p 1 Cron. 2. 5.
q Pen. 35. 23.
‖ *Pua a Jaſub.*
r Pen. 25. 20.
s Num. 26. 15.
† *Sephon.*
* *Ozni.*
§ *Ared.*
t 1 Cron. 7. 30.
u Pen. 29. 24.
x Pen. 29. 18.
y Pen. 41. 50.
‡ *Tywyſog.*
2 Cron. 7. 6.
a Num. 26. 38—
‖ *Ahiram.*
b Num. 36. 28.
† *Sephupham.*
* *Hupham.*
c 1 Cron. 7. 12.
§ *Suam.*
d 1 Cron. 7. 13.
e Pen. 30. 5.
f Pen. 29. 29.
g Ecf. 1. 5.
† Heb. *forddwyd.*
Pen. 35. 11.

YNA y cychwynodd Iſrael, a'r hyn oll oedd ganddo, ac a ddaeth i *q* Beerſeba, ac a aberthodd ebyrth i Ddduw ei dad Iſaac.

2 A llafarodd Duw wrth Iſrael mewn *b* gweledigaethau nos, ac a ddywedodd, Jacob, Jacob. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

3 Ac efe a ddywedpdd, Myfi *yw* Duw, Duw dy dad: nac ofna fyned i wared i'r Aipht; canys gwnaf di yno *c* yn genhedlaeth fawr.

4 Myfi a âf i wared *d* gyd â thi i'r Aipht; a myfi gan a ddwyn a'th ddygaf di i fynu drachefn. *f* Joſeph hefyd a eſyd ei law ar dy lygaid di.

5 A chyfododd *g* Jacob o Beerſeba: a meibion Iſrael a ddygaſant Jacob eu tad a'u rhai bach, a'u gwragedd, yn y cerbydau, a anfonaſai Pharao i'w ddwyn ef.

6 Cymmeraſant hefyd eu hanifeiliaid, a'u golud a gaſglaſent yn nhir Canaan, ac a ddaethant i'r Aipht; *h* Jacob, a'i holl had gyd ag ef,

7 Ei feibion, a meibion ei feibion gyd ag ef, ei ferched, a merched ei feibion, a'i holl had, a ddug efe gyd ag ef i'r Aipht.

8 ¶ A *i* dyma enwau plant Iſrael, y rhai a ddaethant i'r Aipht, Jacob a'i feibion: *k* Reuben, cynfab Jacob.

9 A meibion Reuben; Hanoc, a Phallu, Heſron hefyd, a Charmi.

10 ¶ A *l* meibion Simeon; † Jemuel, a Jamin, ac Ohad, a * Jacin, a § Sohar, a Saul mab *m* Canaanees.

11 ¶ meibion Leſi hefyd; ‡ Gerſon, Cohath, a Merari.

12 ¶ A meibion *n* Juda; Er ac Onan, a Sela, Pharez hefyd, a Zara: a buaſai farw *o* Er ac Onan yn nhir Canaan. A *p* meibion Pharez oedd Heſron, a Hamul.

13 ¶ *q* Meibion Iſſacar hefyd; Tola, a ‖ Phua, a Jobs, a Simron.

14 ¶ A meibion Zabulon; Sered, ac Elon, a Jaleel.

15 Dyma feibion Lea, y rhai a blantodd hi i Jacob ym *r* Meſopotamia, a Dina ei ferch: ei feibion a'i ferched *oeddynt* oll dri dyn ar ddeg ar hugain.

16 ¶ A meibion Gad; *s* † Siphion, a Haggai, Suni, ac * Eſbon, Eri, ac § Arodi, ac Areli.

17 ¶ A *t* meibion Afer; Jimna, ac Iſua, ac Iſui, a Beria, a Sera eu chwaer hwnt. A meibion Beria; Heber, a Malciel.

18 Dyma feibion *u* Zilpa, yr hon a roddodd Laban i Lea ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, *ſef* un dyn ar bymtheg.

19 ¶ Meibion Rahel, *x* gwraig Jacob, *oedd* Joſeph, a Benjamin.

20 Ac i Joſeph y ganwyd, yn nhir yr Aipht, Manaſſe, ac Ephraim, y rhai a *y* blantodd Aſnath, merch Potiphera ‡ offeiriad On, iddo ef.

21 ∝ A meibion Benjamin; Bela, a Becer, ac Aſbel, Gera, a Naaman, *a* ‖ Ehi, a Ros, *b* † Muppim, a * Huppim, ac Ard.

22 Dyma feibion Rahel, y rhai a blantodd hi i Jacob; yn bedwar dyn ar ddeg oll.

23 ¶ *c* A meibion Dan *oedd* § Huſim.

24 *d* A meibion Naphtali; Jaſeel, a Guni, a Jeſer, a Silem.

25 *e* Dyma feibion Bilha, *f* yr hon a roddodd Laban i Rahel ei ferch: a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob, yn faith nyn oll.

26 *g* Yr holl eneidiau y rhai a ddaethant gyd â Jacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i ‡ lwynau ef, heb law gwragedd meibion Jacob, *oeddynt* oll chwe' enaid a thrugain.

27 A meibion Joſeph, y rhai a anwyd *h* iddo ef yn yr Aipht, *oedd* ddau enaid: *h* holl eneidiau ty Jacob, y rhai a ddaethant i'r Aipht, *oeddynt* ddeg a thrugain.

28 ¶ Ac efe a anfonodd Juda o'i flaen at Joſeph, ‖ i gyfarwyddo ei wyneb ef i Goſen; yna y daethant i dir Goſen.

29 A Joſeph a barottôdd ei gerbyd, ac a aeth i fynu i gyfarfod Iſrael ei dad i Goſen; ac a ymddangoſodd iddo: ac efe a fyrthiodd ar ei *i* wddf ef, ac a wylodd ar ei wddf ef ennyd.

30 A dywedodd Iſrael wrth Joſeph, *k* Byddwyf farw bellach, gwedi i mi weled dy wyneb, gan dy fod di yn fyw etto.

31 A dywedodd Joſeph wrth ei frodyr, ac wrth deulu ei dad, Mi a âf i fynu, ac a fynegaf i Pharao, ac a ddywedaf wrtho, *l* Fy mrodyr, a theulu fy nhad, y rhai *oedd* yn nhir Canaan, a ddaethant attaf fi.

32 A'r gwyr, *m* bugeiliaid defaid ydynt: canys perchennogion anifeiliaid ydynt; a dygaſant *yma* eu praidd, a'u gwarthec, a'r hyn oll *oedd* ganddynt.

33 A phan alwo Pharao arnoch, a *n* dywedyd, Beth *yw* eich gwaith?

34 Dywedwch, Dy weiſion fuont drinwyr anifeiliaid o'n hieuenctid hyd yr awr hon, nyni a'n tadau hefyd; er mwyn cael o honoch drigo yn nhir Goſen. Canys *o* ffeidd-dra yr Aiphtiaid *yw* pob bugail defaid.

PEN. XLVII.

1 *Joſeph yn dwyn pump o'i frodyr, 7 a'i dad, ger bron Pharao. 11 Rhoi iddynt driſfan at ymborth. 13 Newyn ar yr Aiphtiaid.*

YNA y daeth Joſeph ac a fynegodd i Pharao, ac a ddywedodd, *a* Fy nhad, a'm brodyr, a'u defaid, a'u gwarthec, a'r hyn oll *oedd* ganddynt, a ddaethant o dir Canaan; ac wele hwynt yn nhir *b* Goſen.

2 Ac efe a gymmerth rai o'i frodyr, *ſef* † pum nyn, ac a'u goſododd hwynt o flaen Pharao.

3 A dywedodd Pharao wrth ei frodyr ef, Beth *yw* eich *c* gwaith chwi? Hwythau a dywedaſant wrth Pharao, *d* Bugeiliaid defaid yw dy weiſion, nyni a'n tadau hefyd.

4 Dywedaſant hefyd wrth Pharao, I orymdaith yn y *e* wlad y daethom, am nad *oes* borfa i'r defaid gan dy weiſion; canys trwm *ydyw'r f* newyn yng wlad Canaan: ac yr awr hon, attolwg, caffed dy weiſion drigo yn nhir Goſen.

5 A llafarodd Pharao wrth Joſeph, gan ddywedyd, Dy dad a'th frodyr a ddaethant attat.

6 Tir yr Aipht ſydd *g* o'th flaen: cyflea dy dad a'th frodyr yn y rhan goreu yn y wlad; ‖ trigant yn nhir Goſen: ac os gwyddoſt ſod yn eu myſg *h* wyr grymmus, goſod hwynt yn ben-bugeiliaid ar yr eiddef fi.

7 A dug Joſeph Jacob ei dad, ac a'i goſododd ger bron Pharao: a Jacob a *i* fendithiodd Pharao.

8 A dywedodd Pharao wrth Jacob, * Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd dy einioes di?

9 A Jacob a ddywedodd wrth Pharao, Dyddiau blynyddoedd fy *k* ymdaith *ydynt* ddeg ar hugain a chan mlynedd: *l* ychydig a drwg fu dyddiau blynyddoedd fy einioes, ac *m* ni chyrhaeddaſant ddyddiau blynyddoedd einioes fy nhadau yn nyddiau eu hymdaith hwynt.

10 A bendithiodd Jacob Pharao, ac a aeth allan o wydd Pharao.

11 ¶ A Joſeph a gyflecodd ei dad a'i frodyr, ac a roddes iddynt feddiant yng wlad yr Aipht, ynghwrr *n* goreu'r wlad, yn nhir Rameſes, fel y gorchymynaſai Pharao. 12 Joſeph

a Pen. 36. 41. Heb. 2.
b Pen. 45. 10. † *Pump o honynt.*
c Mat. 16. 23. Ioan 3. 31.
d Pen. 4. 2.
e Eſa. 52. 4.
f Sal. 105. 23. Job 5. 22.
g Pen. 13. 9. Diar. 21. 1.
h Ecf. 18. 21.
i Num. 6. 23, 24— Diar. 10. 22. a 11. 26. Joel 2. 14. 2 Bren. 4. 29.
* *Beth yw dy oedran di.*
k Heb. 11. 9, 13.
l Job 14. 1.
m Pen. 35. 28. Adn. 6. Ecf. 11. 9. 1 Sam. 16. 22. Act. 2. 47.

Pen. XLVI. *Adn.* 1. ‖ *Beerſeba*, lle y cafodd ef deidau lawer bendith; *Pen.* xxi. 31. Naccawyd i Iſaac fyned i'r Aipht, *Pen.* xxvi. 2, 3. ond Jacob a yrrwyd yno, fel y cyflawnid, y gair, *Pen.* xv. 13. *Adn.*

12 Joseph hefyd a *o* gynhallodd, ei dad, a'i frodyr, a holl dylwyth ei dad, a *p* bara, ‖ yn ol *eu* teuluoedd.

13 ¶ Ac nid *oedd* bara yn yr holl wlad: canys y newyn oedd drwm iawn; fel yr oedd gwlad yr Aipht, a gwlad Canaan, yn ‖ dyddfu gan y newyn.

14 Joseph hefyd a gasglodd yr holl arian a gawsid yn nhir yr Aipht, *a* yn nhir Canaan, am yr ymborth a brynasent hwy: a Joseph a ddug yr arian i dŷ Pharao.

15 Pan ddarfu'r arian yn nhir yr Aipht, ac yng wlad Canaan, yr holl Aiphtiaid a ddaethant at Joseph, gan ddywedyd, *q* Moes i ni fara: canys pa ham y byddem ni feirw ger dy fron? o herwydd darfu yr arian.

16 A dywedodd Joseph, Moeswch eich anifeiliaid; a rhoddaf i chwi am eich anifeiliaid, os darfu'r arian.

17 A hwy a ddygasant eu hanifeiliaid at Joseph: a rhoddes Joseph iddynt fara am y meirch, ac am y diadelloedd defaid, ac am y gyrroedd gwartheg, ac am yr asynod; ac a'u cynhaliodd hwynt a bara, am eu holl anifeiliaid, dros y flwyddyn honno.

18 A phan ddarfu'r flwyddyn honno, y daethant atto ef yr ail flwyddyn, ac a ddywedasant wrtho, *r* Ni chelwn oddi wrth fy arglwydd *s* ddarfod yr arian, a *mynedeim* hyfgrubliaid a'n hanifeiliaid at fy arglwydd; ni adawyd *i ni* ger bron fy arglwydd ond ein cyrph a'n tir.

19 Pa ham y byddwn feirw o flaen dy lygaid, nyni a'n tir? pryn ni a'n tir am *t* fara; a nyni a'n tir a fyddwn gaethion i Pharao: dod dithau i ni had, fel y byddom fyw, ac na fyddom *u* feirw, ac na byddo'r tir yn anghyfannedd.

20 A Joseph a brynodd holl dir yr Aipht i Pharao: canys yr Aiphtiaid a werthasant bob un ei faes; o blegid y newyn a gryfhasai arnynt: felly yr aeth y tir i Pharao.

21 Y bobl hefyd, efe a'u fymmudodd hwynt i ddinasoedd, o'r naill gwrr i derfyn yr Aipht hyd ei chwrr *arall*.

22 Yn unig tir yr † offeiriaid ni phrynodd efe: canys rhan *oedd* i'r offeiriaid wedi ei phennu iddynt gan Pharao, a'u rhan a roddasai *x* Pharao iddynt a fwytasant hwy; am hynny ni werthasant hwy eu tir.

23 Dywedodd Joseph hefyd wrth y bobl, Wele, prynais chwi heddyw, a'ch tir, i Pharao: wele i chwi had, heuwch chwithau'r tir.

24 A bydded i chwi roddi i Pharao y bummed ran o'r cnwd; a bydd y pedair rhan i chwi, yn had i'r maes, ac yn ymborth i chwi, ac i'r rhai *fydd* yn eich tai, ac yn fwyd i'ch rhai bach.

25 A dywedasant, Cedwaisti ni yn fyw: gad i ni gael *y* ffafr yngolwg fy arglwydd, a byddwn weifion i Pharao.

26 A Joseph a osododd hynny yn ddeddf, hyd heddyw, ar dir yr Aipht, gael o Pharao y bummed ran; ond o dir yr offeiriaid yn unig, yr hwa nid oedd eiddo Pharao.

27 ¶ Trigodd Israel hefyd yng wlad yr Aipht o fewn tir Gosen, ac a gawsant feddiannau ynddi, cynnyddasant hefyd ac ‡ amlhasant yn ddirfawr.

28 Jacob hefyd a fu fyw yn nhir yr Aipht ddwy flynedd ar bymtheg: felly yr oedd dyddiau Jacob, *sef* blynyddoedd ei einioes ef, yn saith mlynedd a deugain a chan mlynedd.

29 A dyddiau Israel a nesasant i *a* farw: ac efe a alwodd am ei fab Joseph, ac a ddywedodd wrtho, Os cefais yn awr ffafr yn dy olwg, *b* gosod, attolwg, dy law dan fy morddwyd, a gwna â mi drugaredd a gwirionedd; *c* na chladd fi, attolwg, yn yr Aipht.

30 Eithr mi a orwoddaf gyd â'm tadau; ‡ yna dwg fi allan o'r Aipht, a *d* chladd fi yn eu beddrod hwynt. Yntau a ddywedodd, Mi a wnaf yn ol dy air.

31 Ac efe a ddywedodd, Twng wrthyf. Ac efe a dyngodd wrtho. Yna *e* Israel a ymgrymmodd ar ben y † gwely.

PEN. XLVIII.

1 *Joseph yn ymweled â'i dad yn ei glefyd.* 2 *Jacob yn adrodd yr addewid.* 21 *Yn prophwydo am eu dyfodiad i Canaan.*

A Bu, gwedi'r pethau hyn, ddywedyd o un wrth Joseph, Wele, y mae dy dad yn glaf. Ac efe a gymmerth ei ddau fab gyd âg ef, Manasse ac Ephraim.

2 A mynegodd *un* i Jacob, ac a ddywedodd, Wele dy fab Joseph yn dyfod attat. Ac Israel a ymgryfhaodd, ac a eisteddodd ar y gwely.

3 A dywedodd Jacob wrth Joseph, Duw Hollalluog a ymddangosodd i mi yn *a* Luz, yng wlad Canaan, ac a'm bendithiodd:

4 Dywedodd hefyd wrthyf, Wele, *b* mi a'th wnaf yn ffrwythlon, ac a'th amlhaf, ac yn dyrfa o boblocdd y'th wnaf, a rhoddaf y tir hwn i'th had di ar dy ol di, yn etifeddiaeth dragywyddol.

5 ¶ Ac yr awr hon, *t* dy ddau fab, y rhai a anwyd i ti yn nhir yr Aipht, cyn fy nyfod attat i'r Aipht, eiddo fi *fyddant* hwy: Ephraim a Manasse fyddant eiddo fi, fel Reuben a Simeon.

6 A'th eppil, y rhai a genhedlych ar eu hol hwynt, fyddant eiddot ti dy hun; ar enw eu brodyr y gelwir hwynt yn eu hetifeddiaeth.

7 ¶ A phan ddaethym i o † Mesopotamia, bu *d* Rahel farw gyd â mi yn nhir Canaan, ar y ffordd, pan oedd etto filldir o dir hyd Ephrath: a chleddais hi yno ar ffordd Ephrath; honno *yw* Bethlehem.

8 ¶ A gwelodd Israel feibion Joseph, ac a ddywedodd, Pwy *yw* y rhai hyn?

9 A Joseph a ddywedodd wrth ei dad, Dyma fy meibion i, a roddes *e* Duw i mi yma. Yntau a ddywedodd, Dwg hwynt, attolwg, attaf fi, ac mi a'u bendithiaf hwynt.

10 *f* Llygaid Israel hefyd oedd * drymion gan henaint, *fel* na allai efe weled: ac efe a'u dygodd hwynt atto ef, yntau a'u cusanodd hwynt, ac a'u cofleidiodd.

11 Dywedodd Israel hefyd wrth Joseph, Ni feddyliais weled dy wyneb; etto wele, parodd Duw im' weled dy had hefyd.

12 A Joseph a'u tynnodd hwynt allan oddi wrth ei liniau ef, ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb.

13 Cymmerodd Joseph hefyd hwynt ill dau, Ephraim yn ei law ddehau tu a llaw aſwy Ifrael, a Manaſſe yn ei law aſwy tu a llaw ddehau Iſrael; ac a'u nesaodd hwynt atto ef.

14 Ac Iſrael a eſtynodd ei *g* law ddehau, ac a'i gosododd ar ben Ephraim, (a hwn oedd yr ieuangaf) a'i law aſwy ar ben Manaſſe: gan gyfarwyddo ei ddwylaw trwy wybod; canys Manaſſe *oedd* y cynfab.

15 ¶ Ac *h* efe a fendithiodd Joſeph, ac a ddywedodd, Duw, i yr hwn y rhodiodd fy nhadau Abraham ac Iſaac ger ei fron, *k* Duw yr hwn a'm porthodd er pan ydwyf, hyd y dydd hwn;

16 Yr angel *l* yr hwn a'm gwaredodd oddi wrth bob drwg, a fendithio'r llangciau; fy enw hefyd, ac enw fy nhadau Abraham ac Iſaac, a alwer arnynt: § heiliant hefyd yn lliaws ynghanol y wlad.

17 Pan welodd Joſeph oſod o'l dad ei law ddehau ar ben Ephraim, bu *m* anfoddlon ganddo: ac efe a ddaliodd law ei dad, i'w ſymmud hi, oddi ar ben Ephraim, ar ben Manaſſe.

18 Dywedodd Joſeph hefyd wrth ei dad. Nid

---

o Pen. 45. 11.
p 50. 21.
q Ioan 21. 15.
r Sal. 32. 5.
s Diar. 28. 13.
s Luc 12. 33.
t Sal. 132. 15.
a 146. 7. Diar. 9. 5. *a* 22. 9. *a* 25. 21. Luc 4. 4.
u Ioan 8. 24.
† Neu, *ffyrwyſgaſon*.
x Neh. 13. 10. Diar. 30. 8. Mat. 10. 10.
I Cor. 9. 13.
I Tim. 5. 17.
y Gen. 33. 15. Ruth 2. 13. 2 Sam. 14. 4. Diar. 12. 2. *a* 22. 1. *a* 28. 25. Preg. 9. 11.
‡ Pen. 46. 3. Ecſ. 1. 7, 9. Joſ. 17. 14.
I Cron. 27. 23.
a Pen. 27. 4. *a* 50. 5. Num. 23. 10. Ruth 1. 17.
2 Bren. 13. 14. Diar. 14. 32. Preg. 2. 16. Ioan 11. 25, 26. Heb. 9. 27. *a* 11. 21.
b Pen. 24. 2.
c Pen. 50. 25.

‖ Heb. *yn diffygio dyddanau y plentyn ſugno.*

† Sal. 38. 5. Diar. 28. 13.

d Pen. 35. 19. *a* 48. 7.

e 1 Bren. 1. 47. Heb. 11. 21.

‖ Groeg, *ffon.*

1689.

a Pen. 23. 19. *a* 35. 6.
b Pen. 35. 11. Deut. 7. 13. Lef. 29. 9. Sal. 128. 3.
c Pen. 41. 50. I Cron. 5. 1, 2. Sal. 108. 8. Dat. 7. 6, 7.
† *Padan-Aram.*
d Pen. 35. 19. *e* Pen. 33. 5. Sal. 127. 3. Eſa. 8. 18. *a* 63. 7.
f Pen. 27. 1. I Bren. 14. 4. Sal. 31. 9. Mat. 6. 13.
* *dywyll.*
g Ecſ. 15. 6. Sal. 118. 16. Pen. 49. 26. *b* Pen. 9. 25, 26. Heb. 11. 21.
i Pen. 5. 22. *a* 17. 1. *a* 24. 40.
k Sal. 23. 1. *a* 78. 72. Eſa. 58. 14.
l Pen. 28. 15. *a* 31. 11. 13. Ecſ. 23. 20. Mal. 3. 1.
§ Heb. *amlhant fel pyſgod.* Num. 1. 33, 34. Dat. 7. 6.
m 1 Sam. 16. 7. Diar. 16. 9, 33. Rhuf. 9. 11.

† *A thi a'm dygi.*
d Pen. 40. 29.

Pen. XLVII. *Adn.* 12.] *gynhaliodd &c. yn ol eu teuluoedd*, fel bwydo plentyn, *Silometrion*, yn ol y Groeg, fef yn fyrnwl, gymhedrol, ddigonol; y cyffyw oruwchwyliwr a gantmoliry *Luc* xii. 42.

n Jer. 29. 11.
a 34. 5. Rhuf. 9. 15.
o Num. 1. 33, 35. Deut. 13. 17. Dan. 7. 27.
‡ Heb. *llaumder.*
p Ruth 4. 11. Eſa. 27. 6.
q Deut. 21. 17. Joſ. 17. 14.
g 24. 32. Joan 4. 5.

Nid felly, ſy nhad: canys dyma'r cynfab; goſod dy law ddehau ar ei ben ef.
19 A'i dad a ommeddodd, ac a ddywedodd, *n* Mi a wn, fy mab, mi a wn: bydd hwn hefyd yn bobl, a mawr ſydd hwn hefyd; ond yn wir *o* ei frawd ieuangaf fydd fwy nag ef, a'i had ef ſydd yn ‡ lliaws o genhedloedd.
20 Ac efe a'u bendithiodd hwynt yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd, *p* Ynot ti y bendithia Iſrael, gan ddywedyd, Gwnaed Duw di fel Ephraim, ac fel Manaſſe. Ac efe a oſododd Ephraim o flaen Manaſſe.
21 Dywedodd Iſrael hefyd wrth Joſeph, Wele, fi yn marw; a bydd Duw gyd â chwi, ac efe a'ch dychwel chwi i dir eich tadau.
22 Ac efe *q* mi a roddais i ti un rhan goruwch dy frodyr, yr hon a ddygais o law'r Amoriaid a'm cleddyf ac a'm bwa.

PEN. XLIX.

1 *Jacob yn galw ei feibion i'w bendithio.* 3 *Bendith pob un.* 29 *Gorchymyn ynghylch ei gladdedigaeth;* 33 *ac yn marw.*

1682. *a* Num. 24. 14. Sal. 133. 1, 2, 3. Amos 3. 7.
b Sal. 34. 11.
c Pen. 29. 32.
d Deut. 21. 17.
Sal. 78. 51.
† Heb. *na ragora.*
e Pen. 35. 22.
1 Cron. 5. 1.
f Pen. 29. 33, 34. Diar. 18. 9.
‖ Neu. *arfau trawsder yw eu cleddyfau.*
g Jer. 15. 17.
h Pen. 34. 25.
i Joſ. 19. 1.
k Cron. 4. 24, &c.
k Pen. 29. 35.
l Sal. 78. 68.
l 1 Cron. 5. 2.
m Dat. 5. 5.
n Num. 24. 24.
a 24. 9.
o Sal. 60. 7.
a 108. 8. Mat. 17. 5.
p Ezec. 12. 23. Luc 1. 32.
Eſa. 53. 10.
‖ *Tarigne fyddwn.*
q Eſa. 11. 2.
r Eſa. 63. 2.

Y NA y galwodd Jacob ar ei feibion, ac a ddywedodd, *a* Ymgaſglwch, fel y mynegwyf i chwi yr hyn a ddigwydda i chwi yn y dyddiau diweddaf.
2 Ymgaſglwch, a chlywch, meibion Jacob; *b* ie, gwrandewch ar Iſrael eich tad.
3 ¶ *c* Reuben fy nghynfab, tydi *oedd* fy ngrym, a *d* decnreuad fy nerth, rhagoriaeth braint, a rhagoriaeth cryfder.
4 Anſafadwy *oeddit* fel dwfr; † ni ragori di; canys *e* dringaiſt wely dy dad: yna yr halogaiſt *ef*: fy ngwely a ddringodd.
5 ¶ *f* Simeon a Leſi *ſydd* frodyr; * offer creulondeb *ſydd yn* eu hanneddau.
6 Na ddeled *fy* enaid i'w *g* cyfrinach hwynt; fy ngogoniant, na fydd un â'u cynnulleidfa hwynt: canys *h* yn eu dig y lladdaſant ŵr, ac o'i gwirfodd y diwreiddiaſant gaer.
7 Melldigedig fyddo eu dig, canys toſt *oedd*; a'u llid, canys creulon *fu*: *i* rhannaf hwynt yn Jacob, a gwaſgaraf hwynt yn Iſrael.
8 ¶ *k* Tithau, Juda, dy frodyr a'th glodforant di: dy law *fydd* yng warr dy elynion; *l* meibion dy dad a ymgrymmant i ti.
9 Cenaw llew *wyt ti*, *m* Juda; o'r yſglyfaeth y daethoſt i fynu, fy mab: *n* ymgrymmodd, gorweddodd fel llew, ac fel hen lew: Pwy a'i cyfyd ef?
10 Nid ymedy y deyrn-wialen o Juda, na *o* deddfwr oddi rhwng ei draed ef, hyd *p* oni ddel ‖ Silo; ac atto ef *y bydd q* cynhulliad pobloedd.
11 Yn rhwymo ei ebol wrth y winwydden, a llwdn ei aſyn wrth y ber winwydden; golchodd ei wiſg mewn gwin, *r* a'i ddillad yng waed y grawnwin.
12 Coth *fydd* ei *s* lygaid gan win, a gwynn *fydd* ei ddannedd gan laeth.
13 ¶ *t* Zabulon a breſwylia ym mhorthleoedd y môr; ac efe a fydd yn borthladd llongau, a'i derfyn fydd hyd Sidon.
14 ¶ Iſſacar *ſydd* aſyn *u* aſgyrnog, yn gorwedd rhwng dau ‡ bwnn.
15 Ac a wêl lonyddwch mai da yw, a'r tir mai hyfryd: efe a ogwydda ei yſgwydd i ddwyn, ac a fydd yn gaeth dan deyrnged.
16 ¶ *x* Dan a farn ei bobl, fel un o lwythau Iſrael.
17 Dan fydd ſarph ar y ffordd, a ‖ neidr ar y llwybr; yn brathu ſodlau'r march, fel y ſyrthio ei farchog yn ol.
18 *y* Am dy iachawdwriaeth di y diſgwyliais, Arglwydd.
19 ¶ ※ Gad, llu a'i gorfydd; ac yntau a orfydd o'r diwedd.

a Deut. 33. 24.
b Deut. 35. 23.
c Pen. 31. 7.
d Pen. 37. 4.
e Job 29. 20.
f Jer. 31. 10.
g Zec. 3. 9.
h Deut. 33. 13—17.
i Sal. 113. 9.
Can. 4. 2.
k 1 Cron. 5. 2.
Mat. 11. 9—12.
Heb. 11. 21.
Dat. 7. 5.
l Eſa. 54. 10.
Hab. 3. 6.
m Eſa. 66. 5.
n Barn. 3. 15.
Hoſ. 13. 7.
Act. 8. 3.
Rhuf. 11. 1.
o Pen. 35. 22.
1 Cor. 10. 3.
p Pen. 15. 15.
q Pen. 25. 9.
r Pen. 23. 16.
s Pen. 23. 27. 13.

Diar. 23. 29. *t* Joſ. 19. 10. *u* Barn. 5. 13, 16. ‡ *terfyn tir.* Joſ. 19. 18. *x* Deut. 32. 22. ‖ Heb. *ſaeth-neidr.* *y* Sal. 119. 166. ※ Deut. 33. 20. 1 Cron. 5. 18.

20 ¶ Am *a* Aſer, bras *fydd* ei fwyd ef, ac efe a rydd ddainteithion brenhinol.
21 ¶ *b* Naphtali *fydd* ewig wedi ei gollwng; yn rhoddi geiriau teg.
22 ¶ Joſeph *fydd* gangen ffrwythlon, cangen ffrwythlon wrth ffynnon, ceingciau yn cerdded ar hŷd y mur.
23 A'r *c* ſaethyddion fuant chwerw wrtho ef, ac a ſaethaſant, ac a'i *d* caſâſant ef.
24 Er hynny arofodd ei fwa'ef yn gryf, a breichiau ei ddwylaw a gryfhaſant, trwy *e* ddwylaw grymmus *Duw* Jacob: oddi yno y *mae'r f* bugail, *g* maen Iſrael.
25 Trwy Dduw dy dad, yr hwn a'th gynhorthwya, a'r Hollalluog, *h* yr hwn a'th fendithia â bendithion y nefoedd oddi uchod, â bendithion y dyfnder yn gorwedd iſod, â bendithion y bronnau a'r *i* groth.
26 ※ Rhagorodd bendithion dy dad ar fendithion fy rhieni, hyd derfyn bryniau *l* tragywyddoldeb: byddant ar ben Joſeph, ac ar goryn yr hwn a neilldüwyd *m* oddi wrth ei frodyr.
27 ¶ Benjamin a ‖ glyfaetha *nfel* blaidd: y bore y bwytty yr yſglyfaeth, a'r hwyr y rhanna'r yſpail.
28 ¶ Dyma *o* ddeuddeg llwyth Iſrael oll; a dyma yr hyn a lafarodd eu tad wrthynt, ac y bendithiodd efe hwynt: pob un yn ol ei fendith y bendithiodd efe hwynt.
29 Yna y gorchymynodd efe iddynt, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi *p* a geſglir at fy mhobl: cleddwch fi gyd â'm tadau, *q* yn yr ogof *ſydd* ym maes Ephron yr Hethiad;
30 Yn yr ogof *ſydd* ym maes Macpela, yr hon *ſydd* o flaen Mamre, yng wlad Canaan, *r* yr hon a brynodd Abraham gyd â'r maes gan Ephron yr Hethiad, yn feddiant beddrod.
31 *s* Yno y claddaſant Abraham a Sara ei wraig; yno y *t* claddaſant Iſaac a Rebecca ei wraig; ac yno y cleddais i Lea.
32 Meddiant y maes, a'r ogof *ſydd* yndo, *a gaed* gan feibion Heth.
33 Pan orphenodd Jacob orchymyn i'w feibion, efe a *u* dynnodd ei draed i'r gwely, ac a fu farw; *x* a chaſgluwyd ef at ei bobl.

a Pen. 46. 4.
b 2 Bren. 13. 14. Deut 33. 22. Act. 14. 26.
c Pen. 49. 24. Eſa. 33. 7. Jer. 22. 10. Rhuf. 12. 15.
d 1 Theſ. 4. 13.
e 2 Cron. 16. 14. Ioan 19. 39.
d Num. 20. 29. Deut. 34. 8.
e Eſt. 4. 2.
f Pen. 47. 29.
g 2 Cron. 16. 14. Eſa. 22. 16. Mat. 27. 60.
b Pen. 47. 31.
i 1 Cron. 12. 22. Job 25. 3. Act. 8. 2.

1. *t* Pen. 35. 29. *u* Job 11. 18. *x* Num. 27. 13.

PEN. L.

1 *Arwyl Jacob.* 7 *Y cladddedigaeth.* 25 *Joſeph yn darogan i'w frodyr eu dychweliad i Ganaan.* 26 *Ac yn marw.*

1689. *a* Pen. 46. 4.
b 2 Bren. 13. 14. Deut 33. 22. Eſa. 33. 7. Jer. 22. 10. Rhuf. 12. 15.
1 Theſ. 4. 13.
c 2 Cron. 16. 14. Ioan 19. 39.
d Num. 20. 29. Deut. 34. 8.
e Eſt. 4. 2.
f Pen. 47. 29.
g 2 Cron. 16. 14. Eſa. 22. 16. Mat. 27. 60.
b Pen. 47. 31.
i 1 Cron. 12. 22. Job 25. 3. Act. 8. 2.

Y NA *a* y ſyrthiodd Joſeph ar wyneb ei dad, ac a *b* wylodd arno ef, ac a'i cuſanodd ef.
2 Gorchymynodd Joſeph hefyd i'w weiſion, y meddygon, *c* ber-arogli ei dad ef: felly y meddygon a ber-aroglaſant Iſrael.
3 Pan gyflawnwyd iddo ddeugain niwrnod (canys felly y cyflawnir dyddiau'r rhai a ber-aroglir) yna yr Aiphtiaid a'i harwylaſant ef *d* ddeng niwrnod a thrugain.
4 Pan aeth dyddiau ei arwyl *e* heibio, yna y llafarodd Joſeph wrth deulu Pharao, gan ddywedyd, Os cefais yr awr hon ffafr yn eich golwg, llafarwch wrth *e* Pharao, attolwg, gan ddywedyd,
5 *f* Fy nhad a'm tyngodd, gan ddywedyd, Wele fi yn marw: yn fy medd *g* yr hwn a gloddiais i mi yng wlad Canaan, yno y'm cleddi. Ac yr awr hon caffwyf fyned i fynu, attolwg, fel y cladd-wyf fy nhad; yna mi a ddychwelaf.
6 A dywedodd Pharao, Dos i fynu, a chlad dy dad, fel y'th *h* dyngodd.
7 ¶ A Joſeph a aeth i fynu i gladdu ei dad: a holl weiſion Pharao, *ſef* henüriaid ei dŷ ef, a holl henuriaid gwlad yr Aipht, a aethant i fynu gyd ag ef,
8 A holl dŷ Joſeph, a'i frodyr, a thŷ ei dad: eu rhai bach yn unig, a'u defaid, a'u gwartheg, a adawſant yn nhir Goſen.
9 Ac aeth i fynu gyd ag ef gerbydau, a gwyr meirch: hefyd: ac yr oedd yn *i* llu mawr iawn.

10 A hwy a ddaethant hŷd lawr-dyrnu
* Atad, yr hwn fydd dros yr *k* Iorddonen: ac a alarasant yno alar mawr, a thrwm iawn: canys gwnaeth alar dros ei dad *l* saith niwrnod.

11 Pan welodd y Canaaneaid, y rhai *m* yn preswylio yn y wlad, y galar yn llawr-dyrnu Atad; yna y dywedasant, Dyma alar trwm gan yr Aiphtiaid: am hynny y galwasant ei enw † Abel-Misraim, yr hwn *fydd* dros yr Iorddonen.

12 A'i feibion a wnaethant iddo megis y *n* gorchymynasai efe iddynt.

13 Canys *o* ei feibion a'i dygasant ef i wlad Canaan, ac a'i claddasant ef yn ogof maes Macpela; yr hon *p* a brynasai Abraham gyd a'r maes, yn feddiant beddrod, gan Ephron yr Hethiad, o flaen Mamre.

14 ¶ A dychwelodd Joseph i'r Aipht, efe, a'i frodyr, a'r rhai oll a aethant i fynu gyd ag ef i gladdu ei dad, gwedi iddo gladdu ei dad.

15 ¶ Pan welodd brodyr Joseph farw o'u tad, hwy a ddywedasant, Joseph ond *q* odid a'n casa ni, a chan delu a dal i ni'r holl *r* ddrwg a wnaethom ni iddo ef.

16 A hwy a ‡ anfonasant at Joseph i ddywedyd, Dy dad a orchymynodd o flaen ei farw, gan ddywedyd,

17 Fel hyn y dywedwch wrth Joseph; Attolwg, *s* maddeu'r awr hon gamwedd dy frodyr, a'u pechod hwynt; canys gwnaethant i ti ddrwg: ond yr awr hon, *t* maddeu, attolwg, gamwedd gweision Duw dy dad. Ac wylodd Joseph pan lefarasant wrtho.

18 A'i frodyr a ddaethant hefyd, ac a fyrthiasant ger ei fron ef; ac a ddywedasant, Wele ni yn *u* weision i ti.

19 A dywedodd Joseph wrthynt, Nac ofnwch; canys a *ydwyf* fi yn lle Duw?

20 Chwi a fwriadaloch *x* ddrwg i'm herbyn; y ond Duw a'i bwriadodd i ddaioni, i ddwyn i ben, fel y *gwelir* heddyw, i gadw yn fyw bobl lawer.

21 Am hynny, nac ‰ ofnwch, yr awr hon: myfi a'ch cynhaliaf chwi, a'ch rhai bach. Ac efe a'u cysurodd hwynt, ac a lafarodd *a* wrth *fodd* eu calon.

22 ¶ A Joseph a drigodd yn yr Aipht, efe, a theulu ei dad: a bu Joseph fyw gan mlynedd a deg.

23 Gwelodd Joseph hefyd, o Ephraim, orwyrion: *b* maethwyd hefyd blant Macir, fab Manasse, ar liniau Joseph.

24 A dywedodd Joseph wrth ei frodyr, Myfi sydd yn marw, a c Duw gan ymweled a ymwel â chwi, ac a'ch dwg chwi i fynu o'r wlad hon, *d* i'r wlad a dyngodd efe i Abraham, i Isaac, ac i Jacob.

25 A thyngodd Joseph feibion Israel, gan ddywedyd, *e* Duw gan eich gofwyo a'ch gofwya chwi; *f* dygwch chwithau fy esgyrn i fynu oddi yma.

26 A Joseph a fu farw yn fab deng mlwydd a chant: a hwy a'i per-aroglasant ef; ac efe a ofodwyd mewn arch yn yr Aipht.

8, 9. *f* Ecſ. 13. 19. Joſ. 24. 32. Act. 7. 16.

u Pen. 37. 7.
x Pen. 45. 5.
y Job 34. 29. Rhuf. 12. 19.
a 8. 33. 34. Heb. 10. 30.
‰ Mat. 5. 44. Luc 12. 32.
a Eſa. 40. 2. Luc 24. 32.
b Num. 32. 30.
c Ecſ. 3. 16. Heb. 11. 22.
d Pen. 15. 14. a 16. 3. a 35. 12. a 46. 4.
e Ecſ. 2. 24. Sal. 105. 7. 16.

AIL LYFR *MOSES*, YR HWN A ELWIR
ECSODUS.

Y CYNHWYSIAD.

Yſhyr y gair ECSODUS, *yn ol y* Groeg, *yw* Mynediad allan; *o herwydd ei fod yn crybwyll am fynediad Plant Iſrael allan o'r* Aipht; *y mae yn cynnwys hanes Plant Iſrael dros yſpaid* 141 *o flynyddoedd.*

PEN. I.

1 *Plant Iſrael, yn amlhau.* 8 *eu gorthrymmu gan frenin newydd.* 15 *Duwioldeb y bydwragedd.*

DYMA yn awr *a* enwau meibion Iſrael y rhai a ddaethant i'r Aipht: gyd â Jacob y daethant, bob un â'i deulu.

2 Reuben, Simeon, Lefi, a Juda,
3 Iſſacar, Zabulon, a Benjamin,
4 Dan, a Naphtali, Gad, ac Aſer.
5 A'r holl eneidiau a ddaethant allan o † lwynau Jacob oedd *b* ddeng enaid a thri ugain: a Joſeph oedd yn yr Aipht.
6 A *c* Joſeph a fu farw, a'i holl frodyr, a'r holl genhedlaeth honno.
7 ¶ A *d* phlant Iſrael a hiliaſant ac a gynnyddaſant, amlhaſant hefyd, a chryfhaſant yn ddirfawr odiaeth; a'r wlad a lanwyd o honynt.
8 Yna y cyfododd brenin newydd yn yr Aipht, yr hwn ni adnabuaſai mo Joſeph.
9 Ac efe a ddywedodd wrth ei bobl, Wele, *e* bobl plant Iſrael yn amiach ac yn gryfach, na nyni.
10 Deuwch, *f* gwnawn yn gall â hwynt; rhag amlhau o honynt, a bod pan ddigwyddo rhyfel, ymgyſylltu o honynt â'n caſeion, a rhyfela i'n herbyn, a myned i fynu o'r wlad.
11 Am hynny y goſodaſant arnynt feiſtraid-gwaith, *g* i'w gorthrymmu â'u beichiau: a hwy a adeiladaſant i Pharao ddinaſoedd try ſorau, *ſef* Pithom a *b* Rammſes.
12 Ond fel y gorthrymment hwynt, felly'r amlhaent, ac y cynnyddent: a *i* drwg oedd ganddynt o herwydd plant Iſrael.
13 A'r Aiphtiaid a wnaethant i blant Iſrael waſanaethu yn galed.
14 A gwnaethant eu heinioes hwynt yn chwerw trwy'r gwaſanaeth caled, *k* mewn clai, ac mewn prid-feini, ac ym mhob gwaſanaeth yn y maes; a'u holl waſanaeth y gwnaent iddynt waſanaethu ynddo, *oedd i* galed.
15 A brenin yr Aipht a lafarodd wrth fydwragedd yr Hebreeſau; o ba rai enw un *oedd* Sipra, ac enw'r ail Pua;
16 Ac efe a ddywedodd, Pan fyddoch fydwragedd i'r Hebreeſau, a gweled o honoch hwynt yn eſgor; os *m* mab fydd, lleddwch ef; ond os merch, bydded fyw.
17 Er hynny y bydwragedd a *n* ofnasant Dduw, ac ni wnaethant yn ol yr hyn a ddywedaſai brenin *o* yr Aipht wrthynt; eithr cadwaſant y bechgyn yn fyw.
18 Am hynny brenin yr Aipht a alwodd am y bydwragedd, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y gwnaethoch y peth hyn, ac y cadwaſoch y bechgyn yn fyw?
19 *p* A'r bydwragedd a ddywedaſant wrth Pharao, Am nad *yw'r* Hebreeſau fel yr Aiphtieſau; o blegid y maent hwy yn fywiog, ac yn eſgor cyn dyfod bydwraig attynt.
20 Am hynny y bu Duw dda wrth y bydwragedd: a'r bobl a amlhaſant, ac a aethant yn gryf iawn.
21 Ac o herwydd i'r bydwragedd ofni Duw, yntau *q* a wnaeth dai iddynt hwythau.
22 A Pharao a orchymynodd i'w holl bobl, gan ddywedyd, *r* Pob mab a'i a enir, *s* bwriwch ef i'r afon: ond cedwch yn fyw bob merch.

PEN. II.

1 *Geni Moſes,* 3 *a'i ddwyn i fynu fel mab Merch Pharao.* &c.

YNA *a* gwr o dŷ Lefi a aeth, *b* ac a briododd ferch i Lefi.
2 A'r

Cyn Criſt. 1706.

k Sal. 81. 6.
l Lef. 25. 43.
m Dat. 12. 4.
n Diar. 16. 6.
o Dan. 3. 16. Act. 5. 29.
p Joſ. 2. 4. &c. 2 Sam. 17. 19. 20. 1 Sam. 20. 28. 29.
q 1 Sam. 2. 35. 2 Sam. 7. 11. 1 Bren. 2. 24.
r Act. 7. 19. 20. Dat. 12. 13, 16. 18, 20.
s Lef. 18. 21.

Pen. I. *Adn.* 8.] *Ni adnabuaſai*, h. y. ni chydnabyddai mo hono ef na'i bobl, mae'r un gair am y *ddau*, *Sal.* xxxi. 7. *Adn.* 21. *Tŷau* (ſef Duw) *a wnaeth dai iddynt*; h. y. rhoddodd iddynt bil ac ynnil,

c Heb. 11. 23.
d Act. 7. 20. Heb. 11. 23.
‖ *merhefg.*
† *Miriam.* Pen. 15. 20. Num. 26. 59.
e Jona 2. 10. Sal. 22. 10.
f Diar. 21. 1. Eſa. 49. 15.
g Num. 22. 38. Sal. 27. 10.
h Diar. 16. 7. Diar. 19. 21. h Luc 10. 35.
‡ *Un a dynnwyd allan.*
i Act. 7. 23. Heb. 11. 24.
m Act. 7. 26.
n Gen. 19. 9.
§ *dywyſog.* * *Barn-wr.*
o Diar. 19. 12. Preg. 7. 18. Rhuf. 13. 4.
p Preg. 10. 20. Mat. 10. 26.
q Act. 7. 27. r Dywyſog. Gen. 41. 45.
s Gen. 26. 20. a 29. 9. s Eſa. 27. 3.
t Num. 10. 29. ‖ *taid.*
u Tit. 3. 4. 5.
x Gen. 31. 54.
y Pen. 18. 3.
z Heb. 13. 14.
a Pen. 7. 7. Act. 7. 30.
b Num. 20. 16.
c Gen. 18. 20. Pen. 22. 23. Deut. 24. 15. a 26. 6. Iago 5. 4.

2 A'r wraig a feichiogodd, ac a eſgoroodd ar fab: a phan welodd hi mai c tlws ydoedd eſe, *d* hi a'i cuddiodd ef dri mis.

3 A phan na allai hi ei guddio ef yn hwy, hi a gymmerodd gawell iddo ef o ‖ lafrwyn, ac a ddwbiodd hwnnw â chlai ac â phyg; ac a oſododd y bachgen ynddo, ac a'i rhoddodd ym myſg yr heſg ar ſin yr afon.

4 A'i † chwaer ef a ſafodd o bell, i gael gwybod beth a wnaid iddo ef.

5 ¶ A *e* merch Pharao a ddaeth i wared i'r afon i ymolchi (a'i llangceſau oedd yn rhodio ger llaw'r afon) a hi a ganfu'r gawell ymhanol yr heſg, ac a anfonodd ei llaw-forwyn i'w gyrchu ef.

6 A gwedi iddi ei agoryd, hi a ganfu'r bachgen; ac wele'r plentyn yn wylo: a hi *f* a dofturiodd wrtho, ac a ddywedodd, *Un* o blant yr Hebreaid *yw* hwn.

7 Yna ei chwaer ef a ddywedodd wrth ferch Pharao, A âf fi i alw attat fammaeth o'r Hebreeſau, fel y mago hi'r bachgen i ti?

8 A merch Pharao a ddywedodd wrthi, *g* Dos. A'r llangces a aeth ac a alwodd fam y bachgen.

9 A dywedodd merch Pharao wrthi: *h* Dwg ymaith y bachgen hwn, a i maga ef i mi, a minnau a roddaf i ti dy *k* gyflog. A'r wraig a gymmerodd y bachgen, ac a'i magodd.

10 Pan aeth y bachgen yn fawr, hi a'i dug ef i ferch Pharao; ac efe a fu iddi yn fab. A hi a alwodd ei enw ef ‡ Moſes; O herwydd (eb hi) o'r dwfr y tynnais ef.

11 ¶ A bu yn y dyddiau hynny, *i* pan aeth Moſes yn fawr, fyned o hono allan at ei frodyr, ac edrych ar eu beichiau hwynt, a gweled Aiphtwr yn taro Hebrewr, *un* o'i frodyr.

12 Ac efe a edrychodd yma ac accw; a phan welodd nad *oedd yno* neb, efe a laddodd yr Aiphtiad ac a'i cuddiodd yn y tywod.

13 Ac efe a aeth allan yr ail dydd; *m* ac wele ddau Hebrewr yn ymryſon: ac efe a ddywedodd wrth yr hwn oedd ar y cam, Pa ham y tarewi dy gyfaill?

14 A dywedodd yntau, *n* Pwy a'th oſododd di yn § bennaeth ac yn * frawdwr arnom ni? ai meddwl yr wyt ti fy lladd i, megis y lleddaiſt yr Aiphtiad? A Moſes a o ofnodd, ac a ddywedodd, Diau y *p* gwyddir y peth hyn.

15 Pan glybu Pharao y peth hyn, efe a geiſiodd ladd Moſes: ond *q* Moſes a ffodd rhag Pharao, ac a aroſodd yn nbir Midian; ac a eiſteddodd wrth bydew.

16 Ac i † offeiriad Midian yr oedodd faith o ferched: a'r *rhai hynny* a ddaethant ac a dynnaſant *ddwfr*, ac a lanwaſant y cafnau i ddyfrhau defaid eu tad.

17 Ond y bugeiliaid a ddaethant ac a'u *r* gyrraſant ymaith: yna y cododd Moſes, ac a'u cynnorthwyodd hwynt, ac a *s* ddyfrhaodd eu praidd hwynt.

18 Yna y daethant at *t* Reuel eu ‖ tad: ac efe a ddywedodd, Pa ffodd y daethoch heddyw cyn gyrced?

19 A hwy a ddywedaſant, Aiphtiwr a'n *u* hachubodd ni o law y bugeiliaid; a chan dynnu a dynnodd ddwfr hefyd i ni, ac a ddyfrhaodd y praidd.

20 Ac efe a ddywedodd wrth ei ferched, Pa le y *mae* efe? pa ham y gollyngaſoch ymaith y gwr? Gelwch arno, *x* a bwyttaed fara.

21 A bu Moſes foddlon i drigo gyd a'r gwr: ac yntau a roddodd Sephora ei ferch i Moſes.

22 A hi a eſgorodd ar fab, ac efe a alwodd ei enw ef *y* Gerſom: O herwydd ‡ dieithr (eb efe) a fum i mewn gwlad ddieithr.

23 ¶ Ac *a* yn ol dyddiau lawer, bu farw brenin yr Aipht: a phlant Iſrael *b* a uth'neidiaſant o blegid y caethiwed, ac a waeddaſant; *c* a'u gwaedd hwynt a ddyrchafodd at Dduw, o blegid y caethiwed.

24 A Duw a glybu eu huchenaid hwynt; a Duw a gofiodd ei *d* gyfammod âg Abraham, âg Iſaac, ac â Jacob.

25 A Duw a edrychodd ar blant Iſrael; Duw hefyd a'u *e* cydnabu.

P E N. III.

1 Moſes yn bugeilio defaid Jethro. 2 Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn lloſgi; 9 ac yn ei anfon i waredu Iſrael.

A Moſes oedd yn *a* bugeilio defaid Jethro, ei † chwegrwn, offeiriad Midian: ac efe a yrrodd y praidd o'r tu cefn i'r anialwch, ac a ddaeth i *b* fynydd Duw, Horeb.

2 Ac *c* angel yr Arglwydd a ymddangoſodd iddo mewn *d* fflam dan o ganol perth: ac efe a edrychodd, ac wele, *y* berth yn lloſgi yn dan, *e* a'r berth heb ei difa.

3 A dywedodd Moſes, *f* Mi a droaf yn awr, ac a edrychaf ar y weledigaeth fawr hon, pa ham nad yw y berth wedi lloſgi.

4 Pan welodd yr Arglwydd ei fod efe yn troi i edrych, Duw a alwodd arno *g* o ganol y berth, ac a ddywedodd, *h* Moſes, Moſes. A dywedodd yntau, Wele fi.

5 Ac efe a ddywedodd, Na neſa yma: *i* dioſg dy eſgidiau oddi am dy draed; o herwydd y lle yr wyt ti yn ſefyll arno ſydd ddaear *k* ſanctaidd.

6 Ac efe a ddywedodd, *l* Myfi *yw* Duw dy dad, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob. *m* A Moſes a guddiodd ei wyneb; o blegid *n* ofni yr ydoedd edrych ar Dduw.

7 ¶ A dywedodd yr Arglwydd, Gan weled y gwelais gyſtudd fy mhobl ſydd yn yr Aipht, *o* a'u gwaedd o achos eu meiſtraid-gwaith a glywais, canys mi a wn oddi wrth eu doluriau.

8 Ac mi a *p* ddiſgynnais i'w gwaredu hwynt o law *q* yr Alphtiaid, ac i'w dwyn o'r wlad honno, i wlad dda a helaeth, i wlad yn *r* lifeirio o laeth a mêl; i le'r *s* Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, yr Heſiaid hefyd, a'r Jebuſiaid.

9 Ac yn awr wele, *t* gwaedd meibion Iſrael a ddaeth attaf fi; ac hefyd mi a welais y gorthrymder a'r hwn y gorthrymmodd yr Aiphtiaid hwynt.

10 Tyred gan hynny yn awr, ac mi a'th *u* anfonaf at Pharao; fel y dygech fy mhobl, plant Iſrael, allan o'r Aipht.

11 ¶ A dywedodd Moſes wrth Dduw, *x* Pwy ydwyf fi, fel yr awn i at Pharao, ac y dygwn blant Iſrael allan o'r Aipht?

12 Dywedodd yntau, *y* Diau y byddaf gyd â thi; a hyn a fydd arwydd i ti mai myfi a'th anfonodd: Gwedi i ti ddwyn fy mhobl allan o'r Aipht, chwi a waſanaethwch Dduw ar y mynydd hwn.

13 A dywedodd Moſes wrth Dduw, Wele, *pan* ddelwyf fi at feibion Iſrael, a dywedyd wrthynt, Duw eich tadau a'm hanfonodd ſc attoch; os dywedant wrthyf, *a* Beth *yw* ei enw ef? beth a ddywedaf fi wrthynt?

14 A Duw a ddywedodd wrth Moſes, *b* YDWYF YR HWN YDWYF: dywedodd hefyd, Fel hyn yr adroddi wrth feibion Iſrael: *c* YDWYF a'm hanfonodd attoch.

15 A Duw a ddywedodd drachefn wrth Moſes, Fel hyn y dywedi wrth feibion Iſrael; Arglwydd Dduw eich tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob, a'm hanfonodd attoch: dyma *d* fy enw byth, a dyma fy nghoffadwriaeth, o genhedlaeth i genhedlaeth.

16 Dos a chynnull *e* henuriaid Iſrael, a dywed wrthynt, Arglwydd Dduw eich tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Jacob, a ymddangoſodd i mi, gan ddywedyd, *f* Gan ymweled yr ymwelais â chwi, a *gwelais* yr hyn a wnaed i chwi yn yr Aipht.

17 A

1491.

a Amos 1. 1, 2. Luc 2. 8. Heb. 11. 24.
† *Neu, dad yng-hyfraith.*
b 1 Bren. 19. 8.
c Gen. 46. 16. Eſa. 63. 9.
d Act. 7. 30.
c Dan. 3. 27.
f Sal. 111. 2. Dan. 10. 5.
g Deut. 33. 16.
h Gen. 46. 2.
i Pen. 19. 19. Joſ. 5. 16. Act. 7. 33.
k 2 Pedr 1. 18.
l Gen. 17. 7. Mat. 22. 32.
m 1 Bren. 19. 13.
n Eſa. 6. 5.
o Pen. 2. 23. Sal. 106. 44.
p Gen. 11. 5. a 18. 21.
q Luc 1. 74.
r Ezec. 20. 6.
s Geu. 15. 18.
t Sal. 12. 5.
u Sal. 105. 26. Mica 6. 4.
x Pen. 6. 12. Jer. 1. 6.
y Joſ. 1. 5. Rhuf. 8. 31.
z Dat. 3. 20.
a Pen. 34. 6.
b Heb. 13. 8.
c Mal. 3. 6.
d Sal. 135. 13.
e Pen. 4. 29.
f Gen. 15. 14.

17 A 14.

Pen. III. *Adn.* 2.] *Angel yr Arglwydd.* Angel âg Enw Duw yndo, *Pen.* xxiii. 21. Angel a eilw ei hun yn Dduw. *Adn.* 6. Crist oedd efe, canys yr oedd Duw yn cyfaill i'w bobl, yn ei Fab, ymhob oes o'r byd.

g Eſa. 55. 2. Deut. 8. 8. Sal. 81. 16.
17 A dywedais, Mi a'ch dygaf chwi i fynu, o adyd yr Aipht, i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, y Phereziaid, a'r Hefiaid hefyd, a'r Jebuſaid; *g* i wlad yn lliferio o laeth a mel.

b Pen. 4. 31. *i* Jer. 2. 6. Luc 4. 1. *m* Pen. 6. 1. *n* Barn. 8. 16. Eſa. 26. 11.
18 A hwy a *b* wrandawant ar dy lais; a thi a ddeui, ti a henuriaid Iſrael, at frenin yr Aipht, a dywedwch wrtho, Arglwydd *i* Dduw yr Hebreaid a gyfarfu a ni; ac yn awr gad i ni fyned, attolwg, daith *k* tri diwrnod i'r *l* anialwch, fel yr aberthom i'r Arglwydd ein Duw.

o Gen. 15. 14. *p* Pen. 11. *q* Job 27. 17. Eſa. 31. 1. Ezec. 32. 10.
19 ¶ Ac mi a wn na edy brenin yr Aipht i chwi fyned, ond mewn *m* llaw gadarn.
20 Am hynny mi a eſtynaf fy llaw, ac a darawaf yr Aipht a'm holl ryfeddodau, y rhai a wnaf yn ei chanol; a gwedi hynny efe a'ch *n* gollwng chwi ymaith.
21 A rhoddaf hawddgarwch i'r bobl hyn yng olwg yr Aiphtiaid: a bydd, *o* pan eloch, nad eloch yn waglaw;
22 Ond *pob p* gwraig a fenthyccia gan ei chymydoges, a chan yr hon a fyddo yn *†* *dyſau*. cyttal a hi, *†* ddodrefn arian, a dodrefn aur, a gwiſgoedd: a chwi a'u goſodwch *kwynt* am eich meibion, ac am eich merched; ac *q* a yſpeiliwch yr Aiphtiaid.

PEN. IV.

1 Troi gwialen Moſes yn ſarph. 6 Ei law ef yn wahan-glwyfus. 21 Cennadwri Duw at Pharao.

1491. *a* Act. 7. 25. *b* Mica 7. 14. *c* Pen. 7. 14. Job 26. 13. Eſa. 27. 1. *d* Dat. 12. 14. *e* Gen. 22. 1, 2. *f* Sal. 91. 13. Marc 16. 18. *g* Job 22. 28. *h* Num. 12. 10. 2 Bren. 5. 27. *i* Cor. 1. 28. Dat. 11. 6. *i* Luc 6. 10. Mat. 8. 3. *k* Sal. 105. 27. *l* Pen. 1. 22. *a* 7. 19. Mat. 7. 1. ‖ *ciriau.* *m* Pen. 6. 12. *n* Eſa. 35. 6. *a* 32. 4. Joan 9. 8. *o* Mat. 10. 19. Act. 7. 22. *p* Jer. 1. 6. Jona 1. 3. *§* *ddylit ei ddanfon.*
A Moſes a attebodd, ac a ddywedodd, Etto wele ni *a* chredant i mi, ac ni wrandawant ar fy llais; ond dywedant, Nid ymddangoſodd yr Arglwydd i ti.
2 A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Beth ſydd yn *b* dy law? Dywedodd yntau, Gwialen.
3 Ac efe a ddywedodd, Taſi hi ar y ddaear. Ac efe a'i taflodd hi ar y ddaear; a hi a aeth yn *c* ſarph: a Moſes a *d* giliodd rhagddi.
4 Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Eſtyn dy law, ac ymafael *e* yn ei hoſgwrn hi. Ac efe a *f* eſtynodd ei law, ac a ymaflodd ynddi; a hi a aeth yn wialen yn ei law ef.
5 Fel y *g* credont ymddangos i ti o Arglwydd Dduw eu tadau, Duw Abraham, Duw Iſaac, a Duw Jacob.
6 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrtho drachefn, Dod yn awr dy law yn dy fynwes. Ac efe a roddodd ei law yn ei fynwes: a *phan* dynnodd efe hi allan, wele ei law ef yn wahan-glwyfol *h* fel yr eira.
7 Ac efe a ddywedodd, Dod eilwaith dy law yn dy fynwes. Ac efe a roddodd eilwaith ei law yn ei fynwes, ac a'i tynnodd hi allan o'i fynwes; ac wele, hi, a droiſai *i* fel ei gnawd *arall* ef.
8 A bydd, oni chredant i ti, ac oni wrandawant ar lais yr arwydd cyntaf, ettc y credant *k* lais yr ail arwydd.
9 A bydd, oni chredant hefyd i'r ddau arwydd hyn, ac oni wrandawant ar dy lais, ti a gymmeri o ddwfr yr *l* afon ac a'i tywelltı ar y ſych-dir; a bydd y dyfroedd a gymmerych o'r afon yn waed ar y tir ſych.
10 ¶ A dywedodd Moſes wrth yr Arglwydd, O fy Arglwydd, ni *bum* ŵr ‖ ymadroddus, na chyn hyn, nac er pan lafaraiſt wrth dy was; eithr *m* ſaſn-drwm a thafod-drwm ydwyf.
11 A dywedodd yr Arglwydd wrtho, *n* Pwy a wnaeth enau i ddyn? neu pwy a ordeiniodd fudan, neu fyddar, neu'r neb ſy'n gweled, neu'r dall? onid myfi yr Arglwydd?
12 Am hynny dos yn awr; *o* a mi a fyddaf gyd a'th enau, ac a ddyſgaf i ti yr hyn a ddywedych.
13 Dywedodd yntau, O fy Arglwydd, *p* danfon, attolwg, gyd a'r *hwn* a *§* ddanfonych.

14 Ac ennynodd digoſaint yr Arglwydd yn erbyn Moſes: ac efe a ddywedodd, Onid dy frawd *yw* Aaron y Lefiad? Mi a wn y medr efe lafaru yn *q* groyw: ac wele efe yn dyfod allan i'th gyfarfod; a phan y'th welo, efe a lawenycha yn ei galon.
15 *r* Llafara ditbau wrtho ef, a goſod y geiriau hyn yn ei enau: a minnau a fyddaf gyd a th enau di, a chyd a'i enau yntau, a *s* dyſgaf i chwi yr hyn a wneloch.
16 A llafared yntau troſot ti wrth y bobl: ac felly y bydd efe yn lle genau i ti, a thithau a fyddi *t* yn lle Duw iddo yntau.
17 Cymmer hefyd y wialen hon yn dy law, yr hon y gwnai *u* wyrthiau a hi.
18 ¶ A Moſes a aeth, ac a ddychwelodd ar ‡ Jethro ei chwegrwn, ac a ddywedodd wrtho, *x* Gad i mi fyned, attolwg, a dychwelyd at fy mrodyr *ſydd* yn yr Aipht, a gweled a ydynt etto yn fyw. A dywedodd Jethro wrth Moſes, Dos mewn heddwch.
19 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, ym Midian, Dos, dychwel i'r Aipht; o herwydd y bu feirw yr holl wyr oedd yn ceiſio dy einioes.
20 A Moſes a gymmerth ei ∞ wraig, a'i feibion, ac a'u goſodod hwynt ar aſyn, ac a ddychwelodd i wlad yr Aipht: cymmerodd Moſes hefyd wialen Duw yn ei law.
21 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Pan elych i ddychwelyd i'r Aipht, gwel i ti wneuthur ger bron Pharao yr holl ryfeddodau a roddais yn dy law: ond *a* mi a galedaf ei galon ef, fel na ollyngo ymaith y bobl.
22 A dywed wrth Pharao, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; *b* Fy mab i, *ſef* fy nghyntaf-anedig *yw* Iſrael.
23 A dywedais wrthyt, Gollwng fy *c* mab, fel y'm gwaſanaetho: ond os gwrthodi ei ollwng ef, wele, *d* mi a laddaf dy fab di, *ſef* dy gyntaf-anedig.
24 ¶ A bu, ar y ffordd yn y lletty, *e* gyfarfod o'r Arglwydd ag ef, a cheiſio ei *f* ladd ef.
25 Ond Sephora a gymmerth * gyllell lem, ac a dorrodd ddienwaediad ei mab, ac a'i bwriodd i gyffwrdd a'i draed ef; ac a ddywedodd, Diau dy *ſed* yn briod gwaedlyd i mi.
26 A'r *Arglwydd* a beidiodd âg ef: yna y dywedodd hi, Priod *g* gwaedlyd wyt, o blegid yr enwaediad.
27 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Aaron, Dos i gyfarfod â Moſes i'r anialwch. Ac efe a aeth, ac a *h* gyfarfu âg ef, ym *i* mynydd Duw, *k* ac a'i cuſanodd ef.
28 A Moſes a fynegodd i Aaron holl eiriau'r Arglwydd, yr hwn a'i hanfonaſai ef, a'r holl arwyddion a orchymynaſai efe iddo.
29 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant, ac a *l* gynnullaſant holl henuriaid meibion Iſrael.
30 Ac Aaron a draethodd yr holl eiriau a lafaraſai yr Arglwydd wrth Moſes, ac a wnaeth yr arwyddion yng olwg y bobl.
31 A chredodd y bobl: *m* a phan glywſant ymweled o'r Arglwydd â meibion Iſrael, ac iddo edrych ar eu gorthrymder, yna *n* hwy a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

PEN. V.

1 Pharao yn dwrdio Moſes ac Aaron. 5 Yn chwanegu taſg yr Iſraeliaid, &c. 22 Moſes yn cwyno wrth Dduw.

1491. *a* Sal. 119. 46. Ezec. 2. 6. *b* 1 Cor. 5. 8.
AGwedi hynny, Moſes ac Aaron a aethant i mewn, ac a ddywedaſant wrth *a* Pharao, Fel hyn y dywedodd Arglwydd Dduw Iſrael; Gollwng ymaith fy mhobl, *b* fel y cadwont ŵyl i mi yn yr anialwch.

Pen. IV. *Adn.* 3.] *Hi a aeth yn Sarph.* Y wialen yn myned yn Sarph, ſy'n arwyddo bod y gair yn arogl marwolaeth i'r Sawl ni chredant; a'r *Sarph* yn *myned* yn *wialen*, ſy'n arwyddo fod cerydd Duw yn gerydd Tad, A'r felldith yn fendith. Gochelwn annog Duw i droi ein bendithion yn felldithion, *Mal.* ii. 2.

PEN. VI.

2 A dywedodd Pharao, *c* Pwy *yw'r* Arglwydd, fel y gwrandawn i ar ei lais, i ollwng Israel ymaith? Yr Arglwydd nid adwaen, ac Israel ni ollyngaf.

3 A dywedasant hwythau, *d* Duw'r Hebreaid a gyfarfu â ni: gâd i ni fyned, attolwg, daith tridiau yn yr anialwch, ac aberthu i'r Arglwydd ein Duw; rhag iddo ein rhuthro *e* a haint, neu a chleddyf.

4 A dywedodd brenin yr Aipht wrthynt, Moses ac Aaron, *f* pa ham y perwch i'r bobl beidio â'u gwaith? ewch at eich beichiau.

5 Pharao hefyd a ddywedodd, Wele pobl y wlad yn awr ydynt *g* lawer, a pharasoch iddynt beidio â'u llwythau.

6 A gorchymynodd Pharao, y dydd hwnnw, i'r rhai oedd feistraid-gwaith ar y bobl, a'u swyddogion, gan ddywedyd,

7 *b* Na roddwch mwyach wellt i'r bobl i wneuthur pridd-feini, megis o'r blaen; elent a chasglent wellt iddynt eu hunain.

8 A rhifedi'r pridd-feini y rhai yr oeddynt hwy yn ei wneuthur o'r blaen a roddwch arnynt; *i* na leihewch o hynny: canys segur ydynt; am hynny y maent yn gwaeddi, gan ddywedyd, Gâd i ni fyned ac aberthu i'n Duw.

9 Trymhâer y gwaith ar y gwyr, a gweithiant ynddo; fel nad edrychont am eiriau *k* ofer.

10 ¶ A meistraid-gwaith y bobl, a'u swyddogion, a sethant allan, ac a lafarasant wrth y bobl, gan ddywedyd, *l* Fel hyn y dywed Pharao; Ni roddaf wellt i chwi.

11 Ewch chwi, a cheisiwch iwch' wellt lle y caffoch; er hynny ni leihêir dim o'ch gwaith.

12 A'r bobl a ymwasgarodd trwy holl wlad yr Aipht, i gasglu sofi yn lle gwellt.

13 A'r meistraid-gwaith oedd yn eu pryfuro, gan ddywedyd, Gorphenwch eich gwaith, ‡ dogn dydd yn ei ddydd, megis pan oedd gwellt.

14 A *m* churwyd swyddogion meibion Israel, y rhai a osodasai meistraid-gwaith Pharao arnynt hwy; a dywedwyd, Pa hâm na orphenasoch eich tasg, ar wneuthur pridd-feini, ddoe a heddyw, megis cyn hynny?

15 ¶ Yna swyddogion meibion Israel a ddaethant, ac a lefasant ar Pharao, gan ddywedyd, Pa ham y gwnai fel hyn a'th weision?

16 Gwellt ni roddir i'th weision; a, Gwnewch bridd-feini i ni, meddant: ac wele dy weision a gurwyd; a'th bobl di dy hun sydd ar y bai.

17 Ac efe a ddywedodd, *n* Segur, segur ydych; am hynny'r ydych chwi yn dywedyd, Gad i ni fyned *ac* aberthu i'r Arglwydd.

18 Am hynny ewch yn awr, *o* gweithiwch; ac ni roddir gwellt i chwi: tto chwi a roddwch yr *un* cyfrif o'r pridd-feini.

19 A swyddogion meibion Israel a'n gwelent eu hunain mewn *lle* drwg, pan ddywedid, Na leihewch *o ddim* o'ch pridd-feini, dogn dydd yn ei ddydd.

20 ¶ A chyfarfuant a Moses ac Aaron, yn sefyll ar eu ffordd, pan oeddynt yn dyfod allan oddi wrth Pharao:

21 A dywedasant wrthynt, *q* Edrycher yr Arglwydd arnoch chwi, a barned; am i chwi beri i'n sawyr ni *r* ddrewi ger bron Pharao, a cher bron ei weision, gan roddi cleddyf yn eu llaw hwynt i'n lladd ni.

22 A *s* dychwelodd Moses at yr Arglwydd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, pa ham y drygaist *y* bobl hyn? i ba beth y'm hanfonaist?

23 *t* Canys er pan ddaethum at Pharao, i *u* lafaru yn dy enw di, efe a ddrygodd y bobl hyn; a chan waredu *x* ni waredaist dy bobl.

1 *Duw yn adnewyddu ei addewid, trwy ei enw* JEHOFAH. 14 *Achau Reuben,* 15 *Simeon,* 16 *a Lefi.*

YNA y dywedodd yr Arglwydd wrth Moses, Yn awr y cai weled beth a wnaf i Pharao: canys *a* trwy law gadarn y gollwng efe hwynt, a thrwy law gadarn y *b* gyr efe hwynt o'i wlad.

2 Duw hefyd a lafarodd wrth Moses, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw c* JEHOFAH.

3 Ac mi a ymddangosais i Abraham, i Isaac, ac i Jacob, dan *enw* Duw Hollalluog; ond *wrth* fy enw *d* JEHOFAH ni bum adnabyddus iddynt.

4 Hefyd mi a sicrheais fy nghyfammod a hwynt *e* am roddi iddynt wlad Canaan, sef gwlad eu hymdaith, yr hon yr ymdeithiasant ynddi.

5 Ac *f* mi a glywais hefyd uchenaid plant Israel, y rhai y mae'r Aiphtiaid yn eu caethiwo; *g* a chofiais fy nghyfammod.

6 Am hynny dywed wrth feibion Israel, Myfi *yw* yr Arglwydd; a myfi a'ch dygaf chwi allan oddi tan lwythau'r Aiphtiaid, ac a'ch rhyddhaf o'u caethiwed hwynt; ac a'ch *h* gwaredaf a braich estynedig, ac â barnedigaethau mawrion.

7 Hefyd mi a'ch cymmeraf yn bobl i mi, ac a fyddaf yn *i* Dduw i chwi; a chewch wybod mai myfi *yw'r* Arglwydd eich Duw, yr hwn sydd yn eich dwyn chwi allan oddi tan *k* lwythau'r Aiphtiaid.

8 Ac mi a'ch dygaf chwi i'r wlad, am yr hon ‡ y tyngais y rhoddwn hi i Abraham, i Isaac, ac i Jacob; ac mi a'i *l* rhoddaf i chwi yn etifeddiaeth: myfi *yw* yr Arglwydd.

9 ¶ A Moses a lafarodd felly wrth feibion Israel: ond ni wrandawsant ar Moses, gan gyfyngdra yspryd, a chan gaethiwed caled.

10 A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

11 Dos i mewn; dywed wrth Pharao, brenin yr Aipht, am iddo *m* ollwng meibion Israel allan o'i wlad.

12 A Moses a lafarodd ger bron yr Arglwydd, gan ddywedyd, Wele, plant Israel *n* ni wrandawsant arnaf fi; a pha fodd y'm gwrandawai Pharao, a minnau yn *o* ddienwaededig o wefusau?

13 A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moses ac Aaron, ac a roddodd *p* orchymyn iddynt at feibion Israel, ac at Pharao brenin yr Aipht, i ddwyn meibion Israel allan o wlad yr Aipht.

14 ¶ Dyma eu pen-cenedl hwynt: *q* meibion Reuben, y cyntaf-anedig i Israel; Hanoc, a Phalu, Hesron, a Charmi: dyma deuluoedd Reuben.

15 A *r* meibion Simeon; Jemuel, a Jamin, Ohad, a Jacin, Sohar hefyd, a Saul mab y Ganaanees: dyma deuluoedd Simeon.

16 ¶ Dyma hefyd enwau *s* meibion Lefi, yn ol eu cenhedlaethau; Gerson, Cohath hefyd, a Merari: a blynyddoedd oes Lefi *oedd* gant ac, onid tair blynedd, deugain.

17 *t* Meibion Gerson; Libni, a Simi, yn ol eu teuluoedd.

18 *u* A meibion Cohath; Amram, ac Isar, Hebron hefyd, ac Uzziel: a blynyddoedd oes Cohath *oedd* dair ar ddeg ar hugain a chan mlynedd.

19 *x* Meibion Merari *oedd* Mahali, a Musi: dyma deuluoedd Lefi, yn ol eu cenhedlaethau.

20 Ac *y* Amram a gymmerodd Jocebed, ei fodryb, ‖ chwaer ei dad, yn wraig iddo; a hi a ymddug iddo Aaron a Moses: a blynyddoedd oes Amram *oedd*, onid tair, deugain a chan mlynedd.

21 ¶ A *z* meibion Isar; Cora, a Nepheg, a Sicri.

22 A

Pen. V. *Adn.* 21.] *I'n lladd ni,* Gwaith anhawdd yw dwyn y groes heb ffydd; darfu iddynt o'r blaen gredu a diolch, *Pen.* iv. 31, ond dan y wasgfa, yn amman ac yn grwgnach.

Cylch 1530.
22 A *a* meibion Uzziel; Miſael, ac Elſaphan, a Sithri.
a Lef. 10. 4.
23 Ac Aaron a gymmerodd Eliſeba, merch *b* Aminadab, chwaer Nahaſon, yn wraig iddo; a hi a ymddug iddo
Num. 3. 30. *c* Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar.
b Num. 2. 3.
24 Meibion Cora hefyd; Aſſir, ac Elcana, ac Abiaſaph: dyma deuluoedd y
Ruth 4. 19. Coraiaid.
25 Ac Eleazar, mab Aaron, a gymmerodd yn wraig iddo *un* o ferched
c Lef. 10. 1. Putiel; *d* a hi a ymddug iddo ef Phineas:
Num. 3. 2. dyma bennau cenedl y Leſiaid, yn ol eu teuluoedd.
1 Cron. 6. 3.
26 Dyma Aaron a Moſes, y rhai y dywedodd yr Arglwydd wrthynt, Dygwch
d Num. 25. 7, 11. feibion Iſrael allan o wlad yr Aipht, yn
e Sal. 77. 20. ol eu lluoedd.
27 Dyma'r rhai a lafaraſant wrth Pharao, brenin yr Aipht, am ddwyn meib-
a 105. 26. ion Iſrael allan o'r Aipht: *e* dyma'r
f Act. 20. 26. Moſes ac Aaron hwnnw.
28 ¶ A bu, ar y dydd y llafarodd yr
g Pen. 4. 10. Arglwydd wrth Moſes yn nhir yr Aipht.
29 Lafaru o'r Arglwydd wrth Moſes,
Ezec. 3. 11, 27. gan ddywedyd, Myfi *yw'r* Arglwydd:
Eſa. 34. 1, 2. dywed wrth Pharao, brenin yr Aipht, yr hyn *f* oll yr ydwyf fi yn ei ddywed-
Sal. 113. 5. yd wrthyt.
30 A dywedodd Moſes ger bron yr Arglwydd, Wele fi g yn ddienwaededig
b Mat. 9. 38. o wefuſau; *b* a pha fodd y gwrendy
1 Cor. 9. 16. Pharao arnaf?

P E N. VII.

1 *Duw yn cefnogi Moſes i fyned at Pharao.* 8 *Ei wialen yn troi yn ſarph.* 13 *Caledu calon Pharao.* 19 *Troi'r afon yn waed.*

a Pen. 4. 16. Jer. 1. 10. *b* Mat. 28. 20.
A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Gwel, mi a'th wnaethum *a* yn
dduw i Pharao; ac Aaron dy frawd fydd yn brophwyd i tithau.
2 Ti a lafari yr hyn oll *b* a orchymynwyf i ti; ac Aaron, dy frawd, a lafara
c Pen. 4. 21. wrth Pharao, ar iddo ollwng meibion
d Ioan 4. 48. Iſrael ymaith o'i wlad.
3 A *c* minnau a galedaf galon Pharao,
Rhuf. 15. 19. ac a amlhaf fy arwyddion a'm *d* rhyfeddodau yng wlad yr Aipht.
e Barn. 2. 15.
4 Ond ni wrendy Pharao arnoch: yna
f Pen. 6. 26. y rhoddaf fy *e* llaw ar yr Aipht; ac y dygaf allan *f* fy lluoedd, fy mhobl, meibion Iſrael, o wlad yr Aipht, g trwy farn-
g Sal. 125. 3. edigaethau mawrion.
5 A'r Aiphtiaid a gânt *h* wybod mai
h Sal. 9. 16. myfi *yw* yr Arglwydd, pan eſtynwyf fy llaw ar yr Aipht, a dwyn meibion Ir-
Pen. 12. 28. rael allan o'u myſg hwynt.
Sal. 119. 4. Deut. 34. 7.
6 A gwnaeth Moſes ac Aaron fel y
i gorchymynodd yr Arglwydd iddynt; *ie* felly y gwnaethant.
k Act. 7. 30.
7 A Moſes *ydoedd* fab *k* pedwar ugain mlwydd, ac Aaron yn fab tair blwydd
l Pen. 4. 21, 17. a phedwar ugain, pan lafaraſant wrth Pharao.
m Pen. 4. 3.
8 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,
Ezec. 29. 3.
9 Pan lafaro Pharao wrthych, gan ddywedyd, Dangoſwch gennych wyrthiau;
n Gen. 41. 8. yna y dywedi wrth Aaron, *l* Cymmer dy wialen, a bwrw *hi* ger bron Pharao; a
Gal. 3. 1. hi a â yn ſarph.
2 Tim. 3. 8.
10 ¶ A Moſes ac Aaron a aethant i mewn at Pharao, ac a wnaethant felly,
o 2 Theſ. 2. 9. megis y gorchymynaſai yr Arglwydd: Ac Aaron a fwriodd ei wialen ger bron
† Sef, *dirgeldditchellion*, Neu, *Hudoliaethau*. Pharao, a cher bron ei weiſion; *m* a hi a aeth yn ſarph.
11 A Pharao hefyd a alwodd am y doethion, a'r *n* hudolion, a hwythau he-
p Act. 6. 10. fyd, *ſef* ſwynwyr yr Aipht, a wnaethant felly trwy *o* eu † ſwynion.
1 Ioan 4. 3, 4.
12 Canys bwriaſant bob un ei wialen; a hwy a aethant yn feirph: ond gwialen
Rhuf. 2. 5. Aaron *p* a lyngcodd eu gwiail hwynt.
13 A chalon Pharao a galedodd, fel na wrandawai arnynt hwy; megis *q* y llafaraſai yr Arglwydd.
14 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, *r* Caledodd calon Pharao; gwrthododd ollwng y bobl ymaith.
r 1 Sam. 6. 6. Job 9. 4. Diar. 21. 29. Dan. 5. 20. Zec. 7. 11.
15 Dos at Pharao yn *s* foreu: wele efe a ddaw allan i'r dwfr; ſaf dithau ar lan yr afon erbyn ei ddyfod ef; a chym-
s Sal. 101 8. mer yn dy law y wialen a drôdd yn ſarph.
16 A dywed wrtho ef, Arglwydd Dduw yr Hebreaid a'm hanfonodd attat, i ddy-
t Pen. 3. 12. wedyd, Gollwng ymaith fy mhobl, *t* fel y'm gwaſanaethont yn yr anialwch: ac
s Sal. 101 8. wele, hyd yn hyn, ni wrandewit.
17 Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; Wrth hyn y cai *u* wybod mai myfi *yw*
u Pen. 3. 12. yr Arglwydd: *x* Wele, myfi a'r wialen
Joſ. 24. 14, 18. *ſydd* yn fy llaw a darawaf, y dyfroedd *ſydd* yn yr afon, fel y troer hwynt yn
Sal. 2. 11. Eph. 6. 6. y waed.
18 A'r pyſg *ſydd* yn yr afon a fydd-
u Pen. 5. 2. ant feirw, a'r afon a ddrewa; a bydd
Sal. 9. 16. ‖ blin gan yr Aiphtiaid yfed dwfr o'r
x Pen. 4, 9. afon.
19 ¶ Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Dywed wrth Aaron, Cym-
y Dat. 16. 6. mer dy ∞ wialen, ac eſtyn dy law ar ddyfroedd yr Aipht, ar eu ffrydiau, ar
‖ Heb, *ffaidd*. eu hafonydd, ac ar eu pyllau, ac ar eu holl † lynnau dyfroedd, fel y byddont
∞ Pen. 17. 5. † Heb. *gafgliad eu dyfr-oedd*. *a* yn waed; a bydd gwaed trwy holl wlad yr Aipht, yn eu *lleſtri* coed a cherrig hefyd.
20 A Moſes ac Aaron a wnaethant fel
a Dat. 11. 6. y gorchymynodd yr Arglwydd: ac efe a gododd ei wialen, ac a darawodd y dyf-
b Sal. 78. 44. roedd y rhai *oeddynt* yn yr afon, yng-ŵydd Pharao, ac yngŵydd ei weiſion; a'r
a 105. 29. *b* holl ddyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr afon a drowyd yn waed.
21 A'r pyſgod, y rhai oeddynt yn yr
c Ezec. 47. 8. afon, *c* a fuant feirw; a'r afon a ddrewodd, ac ni allai yr Aiphtiaid yfed dwfr o'r
Dat. 8. 9. Adn. 19. *d* afon; a gwaed oedd trwy holl wlad yr Aipht.
d Jer. 2. 18.
22 A ſwynwyr yr Aipht a wnaethant
e Adn. 13. y cyffelyb trwy eu ſwynion: *e* a chaledodd calon Pharao, ac ni wrandawodd
f Pen. 9. 21. arnynt; megis y llafaraſai yr Arglwydd.
23 A Pharao a drôdd ac a aeth i'w dŷ,
f Pen. 9. 21. ac ni oſododd hyn at ei *f* galon.
24 A'r holl Aiphtiaid a gloddiaſant
2 Bren. 10. 31. oddi amgylch yr afon am ddwfr i'w
Diar. 22. 17. yfed; canys ni allent yfed o ddwfr yr afon.
25 A chyflawnwyd *g* ſaith o ddyddiau,
g Dat. 2. 21. gwedi i'r Arglwydd daro'r afon.

P E N. VIII.

1 *Danſon llyffaint.* 16 *Troi'r lluch yn llau.* 20 *beidiau ednog.* 25 *Pharao yn caledu.*

1491. *a* Pen. 5. 1. Jer. 1. 17. Ezec. 2. 5. *b* Sal. 78. 45. *a* 105. 30. Dat. 16. 13. * *gofnau Tylino.* *c* Sal. 107. 40. *d* Hab. 3. 8. Dat. 11. 6. *a* 16. 4. *e* Sal. 78. 45. *a* 105. 30. *f* Pen. 7, 11. Lef. 19. 16. Num. 23. 23. 2 Cor. 11. 14. Dat. 21. 8.
A Dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, *a* Dos at Pharao, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Gollwng ymaith fy mhobl fel y'm gwaſanaethont.
2 Ac os gwrthodi *eu* gollwng, wele, mi a darawaf dy holl derfynau di â *b* llyffaint.
3 A'r afon a heigia lyffaint, y rhai a ddringant, ac a ddeuant i'th dŷ, ac i yſtafell dy orweddle, ac ar dy wely; ac i dŷ dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th ffyrnau, ac ar dy * fwyd gweddill.
4 A'r llyffaint a ddringant arnat *c* ti, ac ar dy bobl, ac ar dy holl weiſion.
5 ¶ Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Dywed wrth Aaron, Eſtyn dy law a'th wialen ar y ffrydiau, ar yr *d* afonydd, ac ar y llynoedd; a gwna i lyffaint ddyfod i fynu ar hyd tir yr Aipht.
6 Ac Aaron a eſtynodd ei law ar ddyfroedd yr Aipht; *e* a'r llyffaint a ddaethant i fynu, ac a orchuddiaſant dir yr Aipht.
7 A'r *f* ſwynwyr a wnaethant yr un modd, trwy eu ſwynion; ac a ddygaſant i fynu lyffaint ar wlad yr Aipht.
8 ¶ Yna Pharao a alwodd am Moſes

Pen. VII. *Adn.* 3.] *Amlhaf fy rhyfeddodau.* 'Fe fu deg pla ar yr Aipht, ac yna cafodd Duw ei ddegwm, ſef *Iſrael* ei gyntaf-anedig! daw *ſaith* pla ar deyrnas Anghriſt, yna caiff y blinedig orphwys, *Dat.* xvi. 17.

g Pen. 9. 28. Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6. Sal. 78. 34. Act. 8. 24.

§ ymorfoledda arnaf. Sal. 60. 8. Esa. 10. 15.

‡ Heb. dorri ymaith.

|| erbyn y foru.

h Sal. 9. 16.

a 113. 5.

i Iago 5. 16, 17.

k Adn. 9, 10.

l Pen. 7. 21. Joel 2. 20. Dat. 16. 13.

m Preg. 8. 11.

n Sal. 105. 31.

o Luc 10. 18.

a 13. 24. Act. 16. 18.

1 Ioan 5. 4.

p Sal. 83. 16. Esa. 28. 18. Mat. 12. 28. Luc 11. 20.

† heidiau ednog; neu, amryw o bryfed adenog. Sal. 78. 45.

Esa. 14. 11. Iago 5. 2.

q Pen. 9. 4. Sal. 4. 3. Gal. 1. 15.

§ Heb. ymwared.

Ezec. 9. 4.

r Sal. 105. 31.

‡ distrywyrwyd.

* Sef, Yr Aipht.

s Gen. 43. 32. Esa. 44. 19. 2 Cor. 6. 14.

t Pen. 2. 17.

u Pen. 3. 18. Act. 5. 29.

ac Aaron, ac a ddywedodd, g Gweddiwch ar yr Arglwydd, ar iddo dynnu'r llyffaint ymaith oddi wrthyf fi, ac oddi wrth fy mhobl; ac mi a ollyngaf ymaith y bobl, fel yr aberthont i'r Arglwydd.

9 A Moſes a ddywedodd wrth Pharao, § Cymmer ogoniant arnaf fi: Pa amſer y gweddiaf troſot, a thros dy weiſion, a thros dy bobl, am ‡ ddifa'r llyffaint oddi wrthyt, ac o'th dai, a'u gadael yn unig yn yr afon?

10 Ac efe a ddywedodd, || Y foru. A dywedodd yntau, Yn ol dy air *y bydd* fel *h* y gwypech nad *oes neb* fel yr Arglwydd ein Duw ni.

11 A'r llyffaint a ymadawant â thi, ac â'th dai, ac â'th weiſion, ac â'th bobl; yn unig yn yr afon y gadewir hwynt.

12 A Moſes ac Aaron a aethant allan oddi wrth Pharao. A Moſes a *i* lefodd ar yr Arglwydd, o achos y llyffaint y rhai a ddygaſai efe ar Pharao.

13 A'r Arglwydd a wnaeth *k* yn ol gair Moſes: a'r llyffaint a fuant feirw o'r tai, o'r pentrefydd, ac o'r maeſydd.

14 A chaſglaſant hwynt yn bentyrrau: fel *l* y drewodd y wlad.

15 Pan welodd Pharao fod feibiant *iddo*, *m* efe a galedodd ei galon, ac ni wrandawodd arnynt; megis y llafaraſai yr Arglwydd.

16 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Dywed wrth Aaron, Eſtyn dy wialen, a tharo lwch y ddaear, fel y byddo yn llau trwy holl wlad yr Aipht.

17 Ac felly y gwnaethant: Canys Aaron a eſtynodd ei law a'i wialen, ac a darawodd lwch y ddaear; ac efe a aeth yn *n* llau ar ddyn ac ar anifail: holl lwch y tir oedd yn llau trwy holl wlad yr Aipht.

18 A'r ſwynwyr a wnaethant felly, trwy eu ſwynion, i ddwyn llau allan; ond *o* ni allaſant: felly y bu'r llau ar ddyn ac ar anifail.

19 Yna'r ſwynwyr a ddywedaſant wrth Pharao, *p* Bŷs Duw *yw* hyn: a chaledwyd calon Pharao, ac ni wrandawai arnynt; megis y llafaraſai yr Arglwydd.

20 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Cyfod yn foreu a ſaf ger bron Pharao; wele, efe a ddaw allan i'r dwfr: yna dywed wrtho, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; Gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm gwaſanaethont.

21 O herwydd, os ti ni ollyngi fy mhobl, wele, fi yn gollwng arnat ti, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl, ac i'th dai, † gymmyſgbla; a thai yr Aiphtiaid a lenwir o'r gymmyſgbla, a'r ddaear hefyd yr hon y maent arni.

22 A'r dydd hwnnw *q* y neilltuaf fi wlad Goſen, yr hon y mae fy mhobl yn aros ynddi, fel na byddo y gymmyſgbla yno; fel y gwypech mai myfi *yw* yr Arglwydd ynghanol y ddaear.

23 Ac mi a oſodaf § wahan rhwng fy mhobl i a'th bobl di: y foru y bydd yr arwydd hwn.

24 A'r Arglwydd a wnaeth felly: a daeth *r* cymmyſgbla drom i dŷ Pharao, ac i dai ei weiſion, ac i holl wlad yr Aipht; a ‡ llygrwyd y wlad gan y gymmyſgbla.

25 ¶ A Pharao a alwodd am Moſes ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch, aberthwch i'ch Duw yn * y wlad.

26 A dywedodd Moſes, Nid cymmwys gwneuthur felly; o blegid nyni a aberthwn i'r Arglwydd ein Duw *s* ffieiddbeth yr Aiphtiaid: wele, os aberthwn ffieiddbeth yr Aiphtiaid yngŵydd eu llygaid hwynt, oni labyddiant hwy ni?

27 Taith *t* tridiau yr awn i'r anialwch, a nyni a aberthwn i'r Arglwydd ein Duw, *u* megis y dywedo efe wrthym ni.

28 A dywedodd Pharao, Mi a'ch gollyngaf chwi, fel yr aberthoch i'r Arglwydd eich Duw yn yr anialwch; ond nag ewch ym mhell: *x* gweddiwch troſof fi.

29 A dywedodd Moſes, Wele, myfi a âf allan oddi wrthyt, ac a weddiaf ar yr Arglwydd, ar gilio y gymmyſgbla oddi wrth Pharao, oddi wrth ei weiſion, ac oddi wrth ei bobl, y foru: ond na y thwylled Pharao mwyach, heb ollwng ymaith y bobl i aberthu i'r Arglwydd.

30 A Moſes a aeth allan oddi wrth Pharao, ac a weddiodd ar yr Arglwydd.

31 A gwnaeth yr Arglwydd yn ol gair Moſes: a'r gymmyſgbla a dynnodd efe ymaith oddi wrth Pharao, oddi wrth ei weiſion, ac oddi wrth ei bobl; ni adawyd un.

32 A ∝ Pharao a galedodd ei galon y waith honno hefyd, ac ni ollyngodd ymaith y bobl.

PEN. IX.

1 *Haint yr anifeiliaid.* 8 *Y cornwyd llinorog.* 22 *Plâ'r cenllyſg.* 27 *Caledu calon Pharao.*

YNA y dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, *a* Dos i mewn at Pharao, a llafara wrtho ef, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw yr Hebreaid; Gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm gwaſanaethont.

2 O blegid, os gwrthodi *eu* gollwng hwynt ymaith, ac attal o honot hwynt etto;

3 Wele, *b* llaw yr Arglwydd ſydd ar dy anifeiliaid, y rhai *ſydd* yn y maes; ar y meirch, a'r aſynod, a'r camelod, ar y gwartheg, ac ar y defaid, *y bydd* haint trwm iawn.

4 A'r Arglwydd a *c* neilldua rhwng anifeiliaid Iſrael, ac anifeiliaid yr Aiphtiaid; fel na byddo marw dim o gwbl *a'r ſydd* eiddo meibion Iſrael.

5 A goſododdd yr Arglwydd amſer nodedig, gan ddywedyd, || Y foru y gwna yr Arglwydd y peth hyn yn y wlad.

6 A'r Arglwydd a wnaeth y peth hynny drannoeth: a *d* bu feirw holl anifeiliaid yr Aiphtiaid; ond o anifeiliaid meibion Iſrael ni bu farw un.

7 A Pharao a anfonodd; ac wele, ni buaſai farw un o anifeiliaid Iſrael: *e* a chalon Pharao a galedwyd, ac ni ollyngodd y bobl.

8 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes ac wrth Aaron, Cymmerwch i chwi lonaid eich llaw o ludw ffwrn, *f* a thaened Moſes ef tu a'r nefoedd yngŵydd Pharao:

9 Ac efe fydd yn llwch ar holl dir yr Aipht; ac a fydd ar ddyn ac ar anifail *g* yn gornwyd llinorog, trwy holl wlad yr Aipht.

10 A hwy a gymmeraſant ludw'r ffwrn, ac a ſafaſant ger bron Pharao: a Moſes a'i taenodd tu a'r nefoedd; ac efe a aeth *h* yn gornwyd * llinorog ar ddyn ac ar anifail.

11 A'r ſwynwyr ni allent *i* ſefyll ger bron Moſes, gan y cornwyd; o blegid yr oedd y cornwyd ar y ſwynwyr, ac ar yr holl Aiphtiaid.

12 A'r Arglwydd a galedodd galon Pharao, fel na wrandawai arnynt; *k* megis y llafaraſai yr Arglwydd wrth Moſes.

13 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Cyfod yn foreu, a ſaf ger bron Pharao, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw yr Hebreaid; Gollwng fy mhobl, fel y'm gwaſanaethont.

14 Canys y waith hon yr anfonaf fy holl *l* blaau ar dy galon, ac ar dy weiſion, ac ar dy bobl; fel y gwypych nad oes gyffelyb i mi yn yr holl ddaear.

15 O herwydd yn awr, mi a eſtynaf fy llaw, ac a'th drawaf di a'th bobl â haint y nodau; a thi a dorrir ymaith oddi ar y ddaear.

16 Ac yn ddiau *m* er mwyn hyn y'th

† gyfodais

1491.

a Pen. 8. 1. Amos 7. 13. Gal. 6. 9.

b Pen. 5. 3. a 8. 19. Deut. 28. 15—19.

c Pen. 8. 22. Diar. 3. 33. || Pen. 8. 23.

d Sal. 78. 50.

e Pen. 7. 14.

f Pen. 8. 16. Amos 4. 13.

g Lef. 13. 18. Dat. 16. 2.

h Deut. 28. 27. Dat. 16. 2.

* h. y. math o Benddunod poethion chwyfigenlyd yn yſgaldanu y cnawd dros yr holl gorph.

i Sal. 1. 5. a 149. 9. Mal. 3. 2. 2 Tim. 3. 8, 9.

k Pen. 4. 21.

l 1 Bren. 8. 38. Eſa. 6. 9. Mica 6. 13.

m Pen. 14. 17. Diar. 16. 4. 1 Pedr 2. 8.

† Heb. gynheliais i fynu;

Pen. IX. *Adn.* 6.) *Holl anifeiliaid*, h. y. y rhan i'r plâ Cornwyd, *Adn.* 9. a'r plâ Cenllyſg, *Adn.* 19. fwyaf o bob mâth o anifeiliaid; canys arbedwyd rhai Wele drugaredd yn gymmyſgedig â barn! *Adn.* 20.

† Neu, *i'th ordeiniais, ac i'th ofodais di.* ‖ *ynot.*

† gyfodais di, i ddangos ‖ i ti fy nerth; ac fel y myneger fy enw trwy yr holl ddaear.

17 A wyt ti yn *n* ymddyrchafu ar fy mhobl etto, heb eu gollwng hwynt ymaith?

18 Wele, mi a wlawiaf ynghylch yr amſer yma y foru genllyſg trymion iawn; y rhai ni bu eu bath yn yr Aipht, o'r dydd y ſylfaenwyd hi, hyd yr awr hon.

19 Anfon gan hynny yn awr, caſgl dy anifeiliaid, a phob dim ag ſydd i ti yn y maes: pob dyn ac anifail a gaffer yn y maes, ac ni'a dyger i dŷ, y diſgyn y cenllyſg arnynt, a byddant feirw.

20 Yr hwn a ofnodd *o* air yr Arglwydd o weiſion Pharao, a yrrodd ei weiſion a'i anifeiliaid i dai.

21 A'r hwn ‡ nid yſtyriodd air yr Arglwydd, a adawodd ei weiſion a'i anifeiliaid yn y maes.

22 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Eſtyn dy law tu a'r nefoedd; fel y byddo *p* cenllyſg yn holl wlad yr Aipht, ar ddyn ac ar anifail, ac ar holl lyſiau'r maes, o fewn tir yr Aipht.

23 A Moſes a eſtynodd ei wialen tu a'r nefoedd: a'r Arglwydd a roddodd *q* daranau a chenllyſg, a'r tan a gerddodd ar hyd y ddaear; a chafodd yr Arglwydd genllyſg ar dir yr Aipht.

24 Felly yr ydoedd *r* cenllyſg, a *s* thân yn ymgymmeryd ynghanol y cenllyſg, yn flin iawn; yr hwn ni bu ei fath yn holl wlad yr Aipht, er pan ydoedd yn genhedlaeth.

25 A'r cenllyſg a gurodd, trwy holl wlad yr Aipht, gwbl ag *oedd* yn y maes, yn ddyn ac yn anifail; y cenllyſg hefyd a gurodd holl lyſiau'r maes, ac a ddrylliodd holl goed y maes:

26 *t* yn unig yng wlad Goſen, yr hon yr ydoedd meibion Iſrael ynddi, nid oedd dim cenllyſg.

27 ¶ A Pharao a anfonodd, ac a alwodd ar Moſes ac Aaron, ac a ddywedodd wrthynt, *u* Pechais y waith hon; yr Arglwydd ſydd gyfiawn, a minnau a'm pobl yn annuwiol.

28 *x* Gweddiwch ar yr Arglwydd (canys digon *yw hyn*) na byddo taranau Duw na chenllyſg; ac mi a'ch gollyngaf, ac ni aroſwch yn hwy.

29 A dywedodd Moſes wrtho, Pan elwyf allan o'r ddinas mi a ledaf fy nwylaw at yr Arglwydd: *a'r* taranau a beidiant, a'r cenllyſg ni bydd mwy; fel y gwypych *y* mai yr Arglwydd biau'r ddaear.

30 Ond mi a wn nad wyt ti etto, na'th weiſion, yn ∝ ofni wyneb yr Arglwydd Dduw.

31 A'r llin a'r haidd a gurwyd; canys yr haidd *oedd* wedi hedeg, a'r llin wedi hadu:

32 A'r gwenith a'r rhŷg ni chyrwyd; o herwydd * diweddar *oeddynt* hwy.

33 A Moſes a aeth oddi wrth Pharao allan o'r ddinas, ac a ledodd ei ddwylaw at yr Arglwydd; a'r taranau a'r cenllyſg a beidiaſant, ac ni thywalltwyd *a* gwlaw ar y ddaear.

34 A phan welodd Pharao beidio o'r gwlaw, a'r cenllyſg, a'r taranau, efe a chwanegodd bechu; ac a galedodd ei galon, efe a'i weiſion.

35 *b* A chaledwyd calon Pharao, ac ni ollyngai efe feibion Iſrael ymaith; megis y llafarafai yr Arglwydd trwy law Moſes.

PEN. X.

1 Plâ y locuſtiaid. 21 Plâ y tywyllwch. 27 Caledu calon Pharao.

A Dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Dos at Pharao: *a* o herwydd mi a gaiedais ei galon ef, a chalon ei weiſion; fel y dangoſwn fy arwyddion hyn yn ei ŵydd ef:

2 Ac fel *b* y mynegit wrth dy fab, a mab dy fab, yr hyn a wnaethum yn yr Aipht, a'm harwyddion a wnaethum yn eu plith hwynt; ac y gwypech mai myfi *yw* yr Arglwydd.

3 A daeth Moſes ac Aaron i mewn at Pharao, a dywedaſant wrtho, Fel hyn y dywe odd Arglwydd Dduw yr Hebreaid: Pa *c* hyd y gwrthodi ymoſtwng ger fy mron? gollwng yn aith fy mhobl, fel y'm gwaſanaethont.

4 O herwydd os ti a wrthodi ollwng fy mhobl, wele, y foru y dygaf *d* locuſtiaid i'th fro;

5 A hwynt-hwy a orchuddiant wyneb y ddaear, fel na allo un weled y ddaear: *e* a hwy a yſant y gweddill a adawyd i chwi yn ddiangol gan y cenllyſg; difant hefyd bob pren a fyddo yn blaguro i chwi yn y maes.

6 Llanwant hefyd dy dai di, a thai dy holl weiſion, a thai yr holl Aiphtiaid, y rhai ni welodd dy dadau, na thadau dy dadau, er y dydd y buont ar y ddaear hyd y dydd hwn. Yna efe a drôdd, ac a aeth allan oddi wrth Pharao.

7 A gweiſion Pharao a ddywedaſant wrtho, Pa hyd y bydd hwn yn *f* fagl i ni? gollwng ymaith y gwyr, fel y gwaſanaethont yr Arglwydd eu Duw: Oni wyddoſt ti etto g ddifetha yr Aipht?

8 A dychwelwyd Moſes ac Aaron at Pharao: ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch, gwaſanaethwch yr Arglwydd eich Duw: *ond* † pa rai ſydd yn myned?

9 A Moſes a ddywedodd, A'n *h* llangciau, ac a'n henafgwyr, yr awn ni; a'n meibion hefyd, ac a'n merched, a'n defaid, ac a'n gwartheg, yr awn ni: o blegid *rhaid* i ni *gadw* ‖ gwyl i'r Arglwydd.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yr un modd y byddo yr Arglwydd gyd a chwi, ac y *k* gollyngaf chwi, a'ch rhai bach: gwelwch, *l* mai ar ddrwg y mae eich bryd.

11 Nid Felly; ewch yn awr, y gwyr, a gwaſanaethwch yr Arglwydd: *m* canys hyn yr oeddech yn ei geiſio. Felly hwy a yrrwyd allan o ŵydd Pharao.

12 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Eſtyn dy law ar wlad yr Aipht, am locuſtiaid, fel y delont i fynu ar dir yr Aipht; ac y bwyttaont holl lyſiau'r ddaear, *ſef* y cwbl a'r a adawodd y cenlliyſg.

13 A Moſes a eſtynodd ei wialen ar dir yr Aipht: a'r Arglwydd a ddug *n* ddwyreinwynt ar y tir yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nos honno; a *pban* ddaeth y bore, gwynt y dwyrain a *o* ddug locuſtiaid.

14 A'r locuſtiaid a aethant i fynu dros holl wlad yr Aipht, ac a arofaſant ym mhob ardal i'r Aipht: blin iawn oeddynt; *p* ni bu y fath locuſtiaid o'u blaen hwynt, ac ar eu hol ni bydd y cyffelyb.

15 Canys toiſant wyneb yr holl dir, a thywyllodd y wlad; *q* a hwy a yſaſant holl lyſiau'r ddaear, a holl ffrwythau'r coed, yr hyn a weddillaſai'r cenllyſg: ac ni adawyd dim gwyrddlefni ar goed, nac ar lyſiau'r maes, o fewn holl wlad yr Aipht.

16 ¶ Yna Pharao a * alwodd am Moſes ac Aaron ar frŷs; ac a ddywedodd, *r* Pechais yn erbyn yr Arglwydd eich Duw, *s* ac yn eich erbyn chwithau.

17 Ac yn awr maddeu, attolwg, fy mhechod y waith hon yn unig, a *t* gweddiwch ar yr Arglwydd eich Duw, ar iddo dynnu oddi wrthyf y *u* farwolaeth hon yn unig.

18 A *Moſes* a aeth allan oddi wrth Pharao, ac a *x* weddiodd ar yr Arglwydd.

19 A'r Arglwydd a drôdd wynt gorllewin cryf iawn, ac efe a gymmerodd ym-

E 3 aith

Pen. IX. *Adn.* 26.] *Yn Goſen, nid oedd dim cenllyſg*, pan ddel barn ddinyſtriol ar yr anuwiol, fe ddiogela Duw ei bobl, *Eſa.* xxxii. 18, 19. *Gwyn eu byd y rhai oll a ddiſgwyliant wrtho.*

Pen. X. *Adn.* 10.] *Yr un modd y bydd*——Fe drôdd y rheg yn fendith! efe a ollyngodd Iſrael, na'r Arglwydd fu gyd a hwy. Yn ei waith yn attal y *plant*, gwelwn lid y Sarph, pan methodd niweidio *saint*; efe a ryfeloddd a'i had, *Dat.* xii. 13—17. *Adn.* 13. *Ar dir yr Aipht*, h. y. ar bethau'r tir yn eu hy-

‡ Heb. rhuym-oddi.
y Joel 2. 20. Heb. 11.
z Pen. 4. 21.
a Joel 2. 2, 31.
b Job 24. 13. Sal. 105. 28. Mat. 5. 14. Nahum 1. 8. Dat. 16. 10.
c Pen. 8. 22. Eſa. 60. 2. Job 18. 5.
d Lef. 9. 22.
e Gen. 31. 18. Deut. 17. 16. Hoſ 9. 3.
f Pen. 14. 4.
g Pen. 11. 4, 8. Heb. 11. 27.
h 2 Sam. 3. 13.

ymaith y locuſtiaid, ac a'u ‡ bwriodd hwynt y'r môr coch: ni adawyd un locuſt o fewn holl derfynau'r Aipht.
20 Er hynny z caledodd yr Arglwydd galon Pharao, fel na ollyngai efe feibion Iſrael ymaith.
21 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Eſtyn dy law tu a'r nefoedd, fel y byddo a tywyllwch ar dir yr Aipht, tywyllwch a aller ei deimlo.
22 A Moſes a eſtynodd ei law tu a'r nefoedd: a bu b dywyllwch dudew trwy holl wlad yr Aipht dri diwrnod.
23 Ni welai neb eu gilydd, ac ni chododd neb o'i le dri diwrnod: c ond yr ydoedd goleuni i holl feibion Iſrael yn eu trigfannau.
24 ¶ A galwodd Pharao am Moſes ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch, gwaſanaethwch yr Arglwydd; arhoſed eich defaid, a'ch gwartheg yn unig: aed eich rhai bach hefyd gyd a chwi.
25 A dywedodd Moſes, d Ti a roddi hefyd yn ein dwylaw ebyrth, a phoeth-offrymmau, fel yr aberthom i'r Arglwydd ein Duw.
26 Aed ein hanifeiliaid hefyd gyd â ni; ni adewir e ewin yn ol: o blegid o honynt y cymmerwn i waſanaethu yr Arglwydd ein Duw: ac ni's gwyddom a pha beth y gwaſanaethwn yr Arglwydd, hyd oni ddelom yno.
27 ¶ Ond yr Arglwydd f a galedodd galon Pharao, ac ni fynnai eu gollwng hwynt.
28 A dywedodd Pharao wrtho, Dos oddi wrthyf, gwilia arnat rhag gweled fy wyneb mwy: o blegid y dydd y gwelych fy wyneb, y byddi farw.
29 A g dywedodd Moſes, Union y dywedaiſt, ni h welaf dy wyneb mwy.

PEN. XI.

1 *Cennadwri Duw at Iſrael i fenthyccio tlyſau. 4 bygwth lladd y cyntaf-anedig.*

1491. a Pen. 12. 31, 33, 29. b Pen. 3. 22. a 12. 35. ‖ *tblyſau.* c Pen. 12. 36. Sal. 106. 46. Act. 2. 47. d Deut. 34. 10. 2 Sam. 7. 9. e Eſt. 9. 4. e Pen. 12. 23, 29. Amos 5. 20. f Pen. 12. 29. g Mat. 24. 41. h Joſ. 10. 21. Job 5. 16. i Eſa. 49. 26. † Heb. *poethder diglion-odd.* k Pen. 3. 19. a 10. 1. Rhuf. 9. 16. l Pen. 7. 3. Rhuf. 2. 5.

A'R Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Un pla etto a ddygaf ar Pharao, ac ar yr Aipht; gwedi hynny efe a'ch gollwng chwi oddi yma: pan y'ch a gollyngo, gan yrthio efe a'ch gwthia chwi oddi yma yn gwbl.
2 Dywed yn awr lle y clywo'r bobl; a b benthyccied pob gwr gan ei gymmydog, a phob gwraig gan ei chymmydoges, ddodrefn arian, a ‖ dodrefn aur.
3 A'r c Arglwydd a roddodd i'r bobl ffafr yng olwg yr Aiphtiaid: ac *yr oedd* d Moſes yn ŵr mawr iawn yng wlad yr Aipht, yng olwg gweiſion Pharao, ac yng olwg y bobl.
4 Moſes hefyd a ddywedodd, Fel hyn y llaſrodd yr Arglwydd; e Ynghylch hanner nos yr af fi allan i ganol yr Aipht.
5 f A phob cyntaf-anedig yng wlad yr Aipht a fydd marw, o gyntaf-anedig Pharao, yr hwn ſydd yn eiſtedd ar ei deyrn-gadair, hyd g gyntaf-anedig y waſanaeth-ferch *ydd* ar ol y felin; a phob cyntaf-anedig o anifail.
6 A h dd gwaeddi mawr trwy holl wlad yr Aipht, yr hwn ni bu ei fath, ac ni bydd mwyach ei gyffelyb.
7 Ond yn erbyn neb o blant Iſrael *b* ni ſymmud ci ei dafod, ar ddyn, nag ar anifail; fel y gwypoch fod yr Arglwydd yn gwneuthur rhagor *i* rhwng yr Aipht-iaid ac Iſrael.
8 A'th holl weiſion hyn a ddeuant i wared attaf fi, ac a ymgrymmant i mi, gan ddywedyd, Dos allan, a'r holl bobl *ydd* ar dy ol; ac wedi hynny yr af fi allan. Felly efe a aeth allan oddi wrth Pharao mewn † digllonedd llidiog.
9 A dywedodd k yr Arglwydd wrth Moſes, Ni wrendy Pharao arnoch; fel l yr a lhaer fy rhyfeddodau yng wlad yr Aipht.
10 A Moſes ac Aaron a wnaethant yr holl ryfeddodau hyn ger bron Pharao: a'r Arglwydd a galedodd galon Pharao, fel na ollyngai efe feibion Iſrael allan o'i wlad.

m Pen. 10. 20. Rhuf. 9. 22.

PEN. XII.

1 *Ordeinio'r Paſg.* 29 *Marwolaeth y cyntaf-anedig.* 31 *Gyrru'r Iſraeliaid allan.*

Y'R Arglwydd hefyd a lafarodd wrth Moſes ac Aaron yn nhir yr Aipht, gan ddywedyd,
2 Y a mis hwn *ydd* i chwi yn ddechreuad y miſoedd: cyntaf *ydd* i chwi o ſiſoedd y ſlwyddyn.
3 ¶ Llafarwch wrth holl gynnulleidfa Iſrael, gan ddywedyd, Ar y b degfed *dydd* o'r mis hwn, cymmerant iddynt bob un c oen, yn ol teulu *eu* tadau, *ſef* oen dros bob teulu.
4 Ond os y teulu ſydd ry fychan i'r oen, efe a'i gymmydog neſaf i'w dŷ a'i cymmer, wrth y rhifedi o ddynion; *d* pob un yn ol ei fwytta a gyfrifwch at yr oen.
5 Bydded yr oen gennych *e* yn berfeith-gwbl, yn wrryw, *ac* yn llwdn blwydd: o'r defaid neu o'r geifr, y cymmerwch *ef*.
6 A bydded ynghadw gennych hyd y pedwarydd dydd ar ddeg o'r mis hwn, a *f* lladded holl dyrfa cynnulleidfa Iſrael ef yn y cyfnos.
7 A chymmerant o'r gwaed, a *g* rhoddant ar y ddau yſtlys-boſt, ac ar gappan drws y tai y bwyttant ef ynddynt.
8 A'r cig a fwyttant y nos honno, gwedi ei roſtio *wrth* dan, a *b* bara croyw; gyd â *dail* ſurion y bwyttant ef.
9 Na fwyttewch o hono yn amrwd, na 'chwaith wedi ei ferwi mewn dwfr, eithr gwedi ei *i* roſtio *wrth* dan; ei ben gyd a'i draed a'i ymyſgaroedd.
10 *k* Ac na weddiliwch *ddim* o hono hyd y bore: a'r hyn a fydd yn weddill o hono erbyn y bore, lloſgwch yn tan.
11 ¶ Ac fel hyn y bwyttewch ef; wedi gwregyſu eich *l* lwynau, a'ch eſgidiau am eich traed, a'ch ffyn yn eich dwylaw: a bwyttewch ef ar *m* ffrwſt; Paſg yr Arglwydd *ydyw* efe.
12 O herwydd mi a dramwyaf trwy wlad yr Aipht y nos hon, ac a drawaf bob cyntaf-anedig o fewn tir yr Aipht, yn ddyn, ac yn anifail; *n* ac mi a wnaf farn yn erbyn holl ‡ dduwiau yr Aipht: myfi *yw* yr Arglwydd.
13 A'r gwaed fydd i chwi yn arwydd ar y tai lle *byddoch* chwi: a phan welwyf *y* o gwaed, yna yr af heibio i chwi, ac ni bydd pla * dinyſtriol arnoch chwi pan darawyf dir yr Aipht.
14 A'r dydd hwn a fydd yn goffadwriaeth i chwi; a chwi a'i cedwch ef yn ŵyl i'r Arglwydd trwy eich cenhedlaethau: *p* cedwch ef yn ŵyl trwy ddeddf dragywyddol.
15 *q* Saith niwrnod y bwyttewch fara croyw; y dydd cyntaf y bwriwch ſurdoes allan o'ch tai: o herwydd pwy bynnag a fwyttao fara lefeinillyd o'r dydd cyntaf hyd y ſeithfed dydd, *r* yr enaid hwnnw a dorrir ymaith oddi wrth Iſrael.
16 Ar y dydd cyntaf hefyd *y bydd* i chwi gynnmanſa ſanctaidd, a chymmanſa ſanctaidd ar y ſeithfed dydd: dim gwaith ni wnair ynddynt, onid yr hyn a fwytty pob † dyn, hynny yn unig a ellwch ei wneuthur.
17 Cedwch hefyd *wyl* y bara croyw; *t* o herwydd o fewn corph y dydd hwn y dygaf eich lluoedd chwi allan o wlad yr Aipht: am hynny cedwch y dydd hwn yn eich cenhedlaethau, trwy ddeddf dragywyddol.
18 ¶ *u* Yn y *mis* cyntaf, ar y pedwarydd dydd ar ddeg o'r mis yn yr hwyr, y bwyttewch fara croyw, hyd yr unfed dydd ar hugain o'r mis yn yr hwyr.

a Gen. 13. 4.
b Joſ. 4. 19. Ioan 12. 1, 12.
c Ioan 1. 29. 1 Cor. 5. 7. d Mat. 26. 18.
e Lef. 22. 20, 21. Mal. 1. 14. Heb. 9. 14. 1 Pedr 1. 19.
f Lef. 23. 5. Num. 9. 3. Deut. 16. 1. 2 Cron. 30. 15.
g Heb. 9. 13. a 10. 29. b 1 Cor. 5. 8. Pen. 1. 14.
i Mat. 3. 11. Ioan 12. 36. k Pen. 23. 18. Col. 2. 16.
l 1 Pedr 1. 13.
m Sal. 119. 60.
n Num. 33. 4. Eſa. 19. 1. ‡ *dyuyſogion.*
o 1 Theſ. 1. 10. Heb. 12. 24. * Heb. *yn ddinyſtr.*
p Deut. 16. 11. Neh. 8. 9, 12.
q Lef. 5. 8. a 23. 5, 6. Luc 12. 1.
r 1 Cor. 5. 7. Gen. 17. 14. Act. 3. 23. s Lef. 23. 2. † Heb. *enaid.*
t Num. 20. 16.
u Adn. 1. Lef. 23. 5.

Pen. XI. *Adn.* 8.] Yr oedd Moſes yn ŵr llariaidd iawn, *Num.* xii. 3. ond yma gwelwn ef yn ddigllon iawn; ſef wrth ddyn a ymgaledodd dan geryddon Duw: felly y bydd deddf a Duw Moſes hefyd yn llidiog wrth yr anuwiol a'r diddiſcibliol yn nydd y farn, *Rhuf.* ii. 5, 8.

※ Deut. 16. 2.
y Adn. 15. ※ Adn. 43, 48.
a 1 Cor. 10. 4.
b Heb. 9. 19.
c 1 Pedr 1. 2. Heb. 9. 14.
d Mat. 26. 39. Act. 2. 47.
e Heb. 11. 28.
Ezec. 9. 6.
Dat. 7. 3. a 9. 4.
f Ioſ. 4. 6, 7.
g Sal. 78. 5, 6.
Luc 22. 19.
b Pen. 4. 31.
i Pen. 7. 6.
k Pen. 11. 4.
Job 34. 20.
l Theſ. 5. 2, 3.
l Num. 8. 17.
Sal. 78. 57.
a 105. 36.
Pen. 4. 23.
† Heb. ty'r pydew.
m Pen. 11. 6.
Diar. 21. 13.
n Pen. 10. 29.
Sal. 105. 31.
o Pen. 10. 9.
Deut. 1. 39.
a 12. 28.
Ioſ. 4. 6.
Act. 2. 39.
p Pen. 10. 26.
q Pen. 11. 1.
Marc 5. 17.
‖ cafnau tylino.
r Pen. 3. 22.
Sal. 105. 37.
s Gen. 15. 14.
t Gen. 47. 11.
u Pen. 38. 26.
x Pen. 6. 1.
y Gen. 15. 13.
Act. 7. 6.
a 13. 17.
Gal. 3. 17.
Heb. 11. 9.

19 Na chaffer ſurdoes yn eich tai ※ ſaith niwrnod: canys pwy bynnag a fwyttao fara y lefeinllyd, yr enaid hwnnw a dorrir ymaith o gynnulleidfa Iſrael, yn gyſtal y ※ dieithr a'r priodor.

20 Na fwyttewch ddim lefeinllyd: bwyttewch fara croyw yn eich holl drigfannau.

21 ¶ A galwodd Moſes am holl henuriaid Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, Tynnwch a chymmerwch i chwi oen yn ol eich teuluoedd, a lleddwch *a* y Paſg.

22 *b* A chymmerwch duſw o iſop, a throchwch ef yn y gwaed a *fyddo* yn y cawg, *c* a rhoddwch ar gappan y drws, ac ar y ddau yſtlyſ boſt, o'r gwaed a *fyddo* yn y cawg; *d* ac nac aed neb o honoch allan o ddrws ei dŷ hyd y bore.

23 O herwydd yr Arglwydd a dramwya i daro'r Aiphtiaid; a phan welo efe'r gwaed ar gappan y drws, ac ar y ddau yſtlyſboſt; yna yr Arglwydd a a heibio i'r drws, ac *e* ni ad i'r dinyſtrydd ddyfod i mewn i'ch tai chwi i ddinyſtrio.

24 A chwi a gedwch y peth hyn yn ddeddf i ti, ac i'th feibion yn dragywydd.

25 A phan ddeloch i'r wlad a rydd yr Arglwydd i chwi, megis yr addawodd; yna cedwch y gwaſanaeth hwn.

26 *f* A bydd pan ddywedo eich meibion wrthych, Pa waſanaeth *yw g* hwn gennych?

27 Yna y dywedwch, Aberth Paſg yr Arglwydd ydyw, yr hwn a aeth heibio i dai meibion Iſrael yn yr Aipht, pan darawodd efe yr Aiphtiaid, ac yr achubodd ein tai ni. Yna *b* yr ymgrymmodd y bobl, ac yr addoliaſant.

28 A meibion Iſrael a aethant ymaith, ac a wnaethant megis y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes ac Aaron; felly y gwnaethant.

29 ¶ Ac *k* ar hanner nos *y* tarawodd *l* yr Arglwydd bob cyntaf-anedig yng wlad yr Aipht, o gyntaf-anedig Pharao yr hwn a eiſteddai ar ei frenhinfainge, hyd gyntaf-anedig y gaethes *oedd* yn y † carchardy; a phob cyntaf-anedig i anifail.

30 A Pharao a gyfododd liw nos, efe a'i holl weiſion, a'r holl Aiphtiaid; ac yr oedd *m* gweiddi mawr yn yr Aipht: o blegid nid *oedd* dŷ a'r nad *ydoedd* un marw ynddo.

31 ¶ Ac *n* efe a alwodd ar Moſes ac Aaron liw nos, ac a ddywedodd, Codwch, ewch allan o fyſg fy mhobl, *o* chwi a meibion Iſrael hefyd; ac ewch, a gwaſanaethwch yr Arglwydd, fel y dywedaſoch.

32 *p* Cymmerwch eich defaid, a'ch gwartheg hefyd, fel y dywedaſoch, ac ewch ymaith, a bendithiwch finnau.

33 A'r Aiphtiaid a fuant *q* daerion ar y bobl, gan eu gyrru ar ffiwſt allan o'r wlad: o blegid dywedaſant, *Dynion* meirw ydym ni oll.

34 A'r bobl a gymmerodd eu toes cyn ei leinio, a'u ‖ toes oedd wedi ei rwymo yn eu dillad ar eu hyſgwyddau.

35 A meibion Iſrael a wnaethant yn ol gair Moſes; ac *r* a fenthycciaſant gan yr Aiphtiaid dlyſau arian, a thlyſau aur, a gwiſgoedd.

36 A'r Arglwydd a roddaſai i'r bobl hawddgarwch yng olwg yr Aiphtiaid, fel yr echwynaſant iddynt: a *s* hwy a yſpeiliaſant yr Aiphtiaid.

37 ¶ A meibion Iſrael a aethant o *t* Rameſes i Succoth, ynghylch *u* chwe' chan mil o wyr traed, heb law plant.

38 A phobl gymmyſg lawer a aethant i fynu hefyd gyd a hwynt; defaid hefyd, a gwartheg, *ſef* dà lawer iawn.

39 A hwy a bobaſant y toes a ddygaſant allan o'r Aipht yn deiſenau croyw; o herwydd yr oedd heb ei lefeinio: canys ※ gwthiaſid hwynt o'r Aipht, ac ni allaſent aros, ac ni pharottoiſant iddynt eu hun luniaeth.

40 ¶ A phreſwyliad meibion Iſrael, tra y trigaſant yn yr *y* Aipht *oedd* ddeng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd.

41 Ac ym mhen y deng mlynedd ar hugain a phedwar can mlynedd, ie, ※ o fewn corph y dydd hwnnw, yr aeth holl luoedd yr Arglwydd allan o wlad yr Aipht.

42 *a* * Nos yw hon i'w chadw i'r Arglwydd, ar yr hon y dygwyd hwynt allan o wlad yr Aipht: nos yr Arglwydd yw hon, i holl feibion Iſrael i'w chadw trwy eu hoeſoedd.

43 ¶ Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moſes ac Aaron, Dyma ddeddf y Paſg: *b* na fwyttaed neb dieithr o hono.

44 *c* Ond pob gwaſanaethwr wedi ei brynu am arian, gwedi yr enwaedych ef, a fwytty o hono.

45 *d* Yr alldud, a'r gwas cyflog, ni chaiff fwytta o hono.

46 Mewn *e* un tŷ y bwyttéir ef: na ddwg *ddim* o'r cig allan o'r tŷ; ac *f* na thorrwch aſgwrn o hono.

47 Holl gynnulleidfa Iſrael a *g* wnant hynny.

48 *b* A phan aroſo dieithr gyd â thi, ac ewyllyſio cadw *i* Paſg i'r Arglwydd, enwaeder ei holl wrrywaid ef, ac yna neſaed i wneuthur hynny; a bydded fel yr hwn a aned yn y wlad: *k* ond na fwyttaed neb dienwaededig o hono.

49 Yr *l* un gyfraith fydd i'r priodor, ac i'r dieithr a aroſo yn eich myſg.

50 Yna holl feibion Iſrael a wnaethant fel y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes ac Aaron; felly *m* y gwnaethant.

51 Ac o fewn corph y dydd hwnnw, y dug yr Arglwydd feibion Iſrael o wlad yr *n* Aipht, yn ol eu lluoedd.

PEN. XIII.

1 *Cyſſegru y cyntaf-anedig i Ddduw.* 3 *Coffadwriaeth o'r Paſg.* 21 *Y golofn niwl a thân.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 *a* Cyſſegra i mi bob cyntaf-anedig, *ſef* beth bynnag a agoro'r groth ym myſg meibion Iſrael, o ddyn ac anifail: eiddo fi *yw*.

3 ¶ A dywedodd Moſes wrth y bobl, Cofiwch y dydd hwn, *ar* yr hwn y daethoch allan o'r Aipht, o dŷ † y caethiwed: o blegid trwy law *b* gadarn y dug yr Arglwydd chwi oddi yno: am hynny na fwyttaer tara *c* lefeinllyd.

4 Heddyw yr ydych chwi yn myned allan, *d* ar y mis Abib.

5 ¶ A phan ddygo yr Arglwydd dydi i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid, yr Amoriaid, yr Heſiaid hefyd, a'r Jebuſiaid, yr hon a dyngodd efe wrth dy dadau y rhoddai efe i ti, *ſef* gwlad yn llifeirio o laeth a mêl; *e* yna y gwnai y gwaſanaeth yma ar y mis hwn.

6 *f* Saith niwrnod y bwyttái fara croyw; ac ar y ſeithfed dydd *y bydd g* gŵyl i'r Arglwydd.

7 Bara croyw a fwyttéir ſaith niwrnod: ac na weler bara lefeinllyd gyd a thi; ac na weler gennyt ſurdoes o fewn dy holl derfynau.

8 ¶ A mynega i'th *h* fab y dydd hwnnw, gan ddywedyd, O herwydd yr hyn a wnaeth yr Arglwydd i mi pan ddaethum allan o'r Aipht, *y gwneir hyn*.

9 A bydded i ti yn *i* arwydd ar dy law, ac yn goffadwriaeth rhwng dy lygaid; fel y byddo cyfraith yr Arglwydd yn dy *k* enau: o herwydd a llaw gadarn y dug yr Arglwydd dydi allan o'r Aipht.

10 Am hynny cadw'r ddeddf hon, yn ei hamſer nodedig, o flwyddyn i flwyddyn.

11 ¶ A phan ddygo yr Arglwydd dydi i wlad y Canaaneaid, megis y tyngodd efe wrthyt ac wrth dy dadau, a'i rhoddi i ti,

12 Yna *l* y neilltui i'r Arglwydd bob cyntaf-anedig: a *m* phob cyntaf i anifail a fyddo eiddot ti, y gwrrywaid eiddo yr Arglwydd fyddant.

13 A *n* phob cyntaf i aſyn a bryni di ag oen; ac oni phryni ei *ſ*, yna torfynyſla

※ Hab. 2, 3.
a Deut. 16. 6.
* Heb. nos cadwriaeth.
b Num. 9, 2, 3.
c Gen. 17. 12.
d Lef. 22. 10.
e Zeph. 3. 9.
Can. 6. 9.
1 Cor. 12. 25.
f Num. 9. 12.
Ioan 19. 26.
g Num. 9. 13.
b Num. 9. 14.
Act. 2. 10.
i Mat. 26. 18.
k Ezec. 44. 9.
l Num. 15. 15.
m Pen. 7. 6.
n Pen. 6. 26.

1491.

a Pen. 22. 29.
Num. 3. 13.
a 18. 15.
Lef. 27. 26.
Joel 2. 15.
Luc 2. 22.
† Heb. gwaſtfion.
b Luc 11. 21, 22.
c Mat. 16. 12.
1 Cor. 5. 8.
d Pen. 23. 15.
Deut. 16. 1.
e Pen. 12. 25.
f Pen. 12. 15.
g Lef. 23. 8.
b Sal. 44. 1. a 78. 3. Joel 1. 3. Deut. 6. 6, 8. Diar. 3. 21. Dat. 14. 1. Eſa. 49. 16.
i Ioſ. 1. 8. Sal. 89. 1. Ezec. 3. 17. Mal. 2. 7.
l Adn. 2. m Deut. 28. 4. n Pen. 34. 20.

‡ Neu, *torr ei uaidd.*
o Pen. 12. 3.
Num. 18. 16
p Job 9. 4.
q Deut. 6. 7.
r Adn. 2.
s Deut. 6. 8.
Mat. 23. 5.
t Num. 14. 25.
1 Cron. 7. 21.
Sal. 103. 12.
u Deut. 27. 16.
x Pen. 14. 2.
Num. 33. 8.
‖ *yn bumpau.*
y Gen. 50. 25.
Ioſ. 24. 32.
Act 7. 16.
z Num. 33. 6.
a Pen. 14. 14.
a 40. 38.
Neh. 9. 12, 19.
Sal. 78. 14.
1 Cor. 10. 8.

† torfynygla ef: a phob dyn cyntaf anedig o'th *o* feibion a bryni di hefyd.

14 ¶ A phan ofyno dy fab ar ol hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* hyn? yna dywed wrtho, A llaw gadarn y dug yr Arglwydd ni allan o'r Aipht, o dŷ'r caethiwed.

15 A phan oedd anhawdd gan Pharao ein gollwng ni, *p* y lladdodd yr Arglwydd bob cyntaf-anedig yng *q* wlad yr Aipht, o gyntaf-anedig dyn hyd gyntaf-anedig anifail: *q* am hynny yr ydwyf yn aberthu i'r Arglwydd bob gwrryw a *r* agoro'r groth; ond pob cyntaf-anedig o'm meibion a brynaf.

16 A bydded hynny yn *s* arwydd ar dy law, ac yn rhactalau rhwng dy lygaid: canys a llaw gadarn y dug yr Arglwydd ni allan o'r Aipht.

17 ¶ A phan ollyngodd Pharao y bobl, ni arweiniodd yr Arg wydd hwynt trwy ffordd gwlad y Philiſtiaid, er ei bod yn agos: *t* o blegid dywedodd Duw, Rhag i'r bobl edifarhau pan welont ryfel, *u* a dychwelyd i'r Aipht.

18 Ond Duw a *x* arweiniodd y bobl o amgylch, trwy anialwch y môr coch: ac ‖ yn arfogion yr aeth meibion Iſrael allan o wlad yr Aipht.

19 A Moſes a gymmerodd eſgyrn Joſeph gyd ag ef: o herwydd efe a wnelſai i feibion Iſrael dyngu trwy lŵ, gan ddywedyd, *y* Duw a ymwel a chwi yn ddiau; dygwch chwithau fy eſgyrn oddi yma gyd a chwi.

20 ¶ A *z* hwy a aethant o Succoth; ac a werſyllaſant yn Etham yng nghwrr yr anialwch.

21 A'r *a* Arglwydd oedd yn myned o'u blaen hwynt y dydd mewn colofn o niwl, i'w harwain ar y ffordd; a'r nos mewn colofn o dân, i oleuo iddynt: fel y gallent fyned ddydd a nos.

22 Ni thynnodd efe ymaith y golofn niwl y dydd, na'r golofn dan y nos, o flaen y bobl.

PEN. XIV.

Pharao'ynymid ar ol Iſrael. 10 *Yr Iſraeliaid yn iuthan.* 21 *Yn myned trwy'r môr coch;* 23 *a'r Aiphtiaid yn boddi.*

1491. a Pen. 13. 18. Deut. 17. 16. Sal. 14. 7. Jer. 33. 7. * Sef. *cyfyng.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Iſrael, *a* am ddychwelyd a gwerſyllu o flaen * Piahiroth, rhwng Migdol a'r môr, o flaen *b* † Baal-ſephon: ar ei chyfer y gwerſyllwch wrth y môr.

b Num. 33. 7. † Neu, *cuddiedig.*

3 Canys dywed Pharao am feibion *c* Iſrael, Rhwyſtrwyd hwynt yn y tir; caeoad yr anialwch arnynt.

c Sal. 37. 32.

4 Ac *d* mi a galedaf galon Pharao, fel yr erlidio ar eu hol hwynt: felly y'm gogoneddir ar Pharao, a'i holl fyddin; a'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd. Ac felly y gwnaethant.

d Pen. 4. 21.

5 ¶ A mynegwyd i frenin yr Aipht, *e* fod y bobl yn ffoi: yna *f* y trôdd calon Pharao a'i weiſion yn erbyn y bobl; a dywedaſant, Beth yw hyn a wnaethom, pan ollyngaſom Iſrael o'n gwaſanaeth?

e Pen. 3. 18. f Sal. 105. 25.

6 Ac efe a daclodd ei gerbyd, ac a gymmerodd ei bobl gyd ag ef.

g Sal. 20. 7.

7 A chymmerodd chwe' chant o g ddewis gerbydau, a holl gerbydau yr Aipht, a chapteiniaid ar bob un o honynt.

g 63. 16, 17. h Pen. 33. 3, 14. Num 33. 3.

8 A'r Arglwydd a galedaſai galon Pharao brenin yr Aipht, ac efe a ymlidiodd ar ol meibion Iſrael: ond yr oedd meibion Iſrael yn myned allan a *h* llaw uchel.

i Joſ. 24. 6, 7. Barn. 10. 11. 1 Sam. 6. 6.

9 A'r *i* Aiphtiaid a ymlidiaſant ar eu hol hwynt, *ſef* holl feirch a cherbydau Pharao, a'i wyr meirch, a'i fyddin, ac a'u goddiweddaſant yn gwerſyllu wrth y môr, ger llaw Piahiroth, o flaen Baal-ſephon.

Eſa. 19. 2. k Mat. 8. 25. l Ioan 4. 18. m Sal. 106. 7.

10 ¶ A phan neſaodd Pharao, meibion Iſrael a godaſant eu golwg; ac wele, yr Aiphtiaid yn dyfod ar eu hol; a *k* hwy a ofnaſant yn ddirfawr: a meibion Iſrael a waeddaſant ar yr Arglwydd.

11 A dywedaſant wrth Moſes, *l* Ai am nad oedd beddau yn yr Aipht, y dygaiſt

ni i farw yn yr anialwch? pa ham y gwnaethoſt fel hyn a ni, gan ein dwyn allan o'r Aipht?

12 *m* Onid dyma'r peth a lafaraſom wrthyt yn yr Aipht, gan ddywedyd, Paid a ni, fel y gwaſanaethom yr Aiphtiaid? canys gwell fuaſai i ni waſanaethu'r Aiphtiaid, na marw yn yr anialwch.

13 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth y bobl, *n* Nac ofnwch; ſefwch, ac edrychwch ar iachawdwriaeth yr Arglwydd, yr hwn a wna efe i chwi heddyw: o blegid yr Aiphtiaid y rhai a welſoch chwi heddyw, *o* ni chewch eu gweled byth ond hynny.

14 *p* Yr Arglwydd a ymlaudd droſoch; am hynny tewch chwi a ſon.

15 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Pa ham y *q* gweiddi arnaf? dywed wrth feibion Iſrael am gerdded rhagddynt.

16 A chyfod dithau dy wialen, ac eſtyn dy law ar y môr, a hollta ef: a meibion Iſrael a ânt trwy ganol y môr ar *r* dir ſych.

17 Wele, fi, ie myfi a galedaf galon yr Aiphtiaid, fel y delont ar eu hol hwynt: ac mi a ogoneddir ar Pharao, ac ar ei holl fyddin, ar ei gerbydau ef, ac ar ei farchogion.

18 A'r Aiphtiaid a gânt *s* wybod mai myfi yw yr Arglwydd, pan y'm gogoneddir ar Pharao, ar ei gerbydau, ac ar ei farchogion.

19 ¶ Ac Angel Duw, *t* yr hwn oedd yn myned o flaen byddin Iſrael, a ſymmudodd, ac a aeth o'u hol hwynt; a'r golofn niwl a aeth ymaith o'u tu blaen hwynt, ac a ſafodd o'u hol hwynt.

20 Ac efe a ddaeth rhwng llu yr Aiphtiaid a llu Iſrael; *u* ac yr ydoedd yn gwmmwl ac yn dywyllwch *i'r Aiphtiaid,* ac yn goleuo'r nos *i Iſrael*: ac ni neſaodd y naill at y llall ar hyd y nos.

21 A Moſes a eſtynodd ei law ar y môr; a'r Arglwydd a yrrodd y *x* môr *yn ei ol,* trwy ddwyreinwynt cryf ar hyd y nos, ac a *y* wnaeth y môr yn ſych-dir, a *z* holltwyd y dyfroedd.

22 A *a* meibion Iſrael a aethant trwy ganol y môr ar dir ſych: a'r dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, o'r tu dehau, ac o'r tu aſwy.

23 ¶ A'r Aiphtiaid a erlidiaſant, ac a ddaethant ar eu hol hwynt; *ſef* holl feirch Pharao, a'i gerbydau, a'i farchogion, i ganol y môr.

24 Ac ar y wiliadwriaeth foreu, *b* yr Arglwydd a edrychodd ar fyddin yr Aiphtiaid trwy'r golofn dan a'r cwmmwl, ac a derfyſgodd fyddin yr Aiphtiaid.

25 Ac efe a dynnodd ymaith olwynion eu cerbydau; ac yr oeddynt yn gyrru yn drwm: fel y dywedodd yr Aiphtiaid, Ffown oddi wrth Iſrael; o blegid yr Arglwydd ſydd yn ymladd droſtynt hwy yn erbyn yr Aiphtiaid.

26 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Eſtyn dy law ar y *c* môr; fel y dychwelo'r dyfroedd ar yr Aiphtiaid, ar eu cerbydau, ac *d* ar eu marchogion.

27 A Moſes a eſtynodd ei law ar y môr: a dychwelodd y môr cyn y bore i'w nerth; a'r Aiphtiaid a ffoiſant yn ei erbyn ef: a'r Arglwydd a * ddymchwelodd yr Aiphtiaid ynghanol y môr.

28 *e* A'r dyfroedd a ddychwelaſant, ac a orchuddiaſant gerbydau, a marchogion, a holl fyddin Pharao, y rhai a ddaethant ar eu hol hwynt i'r môr; *f* ni adawyd o honynt gymmaint ag un.

29 Ond *g* meibion Iſrael a gerddaſant ar dir ſych ynghanol y môr: a'r dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aſwy.

30 Felly yr Arglwydd a achubodd Iſrael y dydd hwnnw o law yr Aiphtiaid: a *h* gwelodd Iſrael yr Aiphtiaid yn feirw ar fin y môr.

31 A gwelodd Iſrael y ‡ grymmuſder mawr a wnaeth yr Arglwydd yn erbyn yr Aiphtiaid:

m Pen. 5. 21. a 6. 9.
n 2 Cron. 20. 15, 17. Eſa. 43. 11. Hoſ. 13. 4. Marc 5. 36. Heb. 13. 6.
o Sal. 83. 4. a 58. 8, 9.
p Neh. 4. 20. Barn. 5. 20. Eſa. 30. 15.
q Neh. 9. 3. Eſa. 24. 14. Rhuf. 8. 26. Sal. 34. 6. r Eſa. 43. 16.
s Sal. 9. 15, 16. Ezec. 6. 7. Nah. 1. 2.
t Pen. 13. 21.
u Sal. 18. 11. Eſa. 8. 14. 2 Cor. 4. 3.
x Sal. 114. 5. Hab. 3. 8.
y Sal. 66. 6. z Joſ. 3. 15. Neh. 9. 11. Sal. 74. 13. a 106. 9. Eſa. 63. 13. *a* Num. 33. 8. Sal. 78. 13. 1 Cor. 10. 1. Heb. 11. 29.
b Sal. 77. 17, &c.
c Pen. 15. 10.
d Sal. 36. 12. * Heb. *yſgytiodd.* Deut. 11. 4. Sal. 78. 53.
e Hab. 3. 8, 13.
f Sal. 106. 11.
g Sal. 77. 20.
h Pen. 14. 13. Mica 7. 20.

‡ Heb. *llaw Aiphtiaid:* *ſawr.*

i 2 Cron. 20. 20. Sal. 106. 12. Aiphtiaid: a'r bobl a ofnafant yr Arglwydd, ac *i* a gredafant i'r Arglwydd, ac i'w was ef Moſes.

PEN. XV.

1 *Cân Moſes.* 22 *Y bobl heb ddwfr.* 23 *Dyfroedd Mara.* 25 *Prcn yn eu pereiddio.*

1491. *a* Sal. 106. 22. *b* Deut. 10. 21. Sal. 18. 2. *a* 22. 3. *a* 118. 14. Eſa. 12. 2. † *fy nhadcu.* ‖ Heb. *Jehofa.* *c* Neh. 9. 11. *d* Sal. 118. 16. *e* Zec. 2. 8. *f* Sal. 78. 50. *g* Eſa. 5. 24. *a* 47. 14. *b* Pen. 14. 21. Job 4. 9. 2 Theſ. 2. 8. * *tewychgafant.* *i* Barn. 5. 30. ‖ *goreſgyn.* *k* Adn. 5. *l* 2 Sam. 7. 22. *a* Bren. 8. 23. Sal. 86. 8, Jer. 10. 6. *a* 49. 19. § *cedyrn.* *m* Sal. 77. 20. *n* Deut. 2. 25. Joſ. 2. 9. *o* Deut. 2. 4. *p* Num. 22. 3. *q* Joſ. 5. 1. *r* Deut. 11. 25. *s* Deut. 32. 6. 2 Sam. 7. 23. Eſa. 43. 3. Gal. 4. 5. *t* Sal. 80. 8. *u* Sal. 146. 10. *x* Diar. 21. 31. *y* Num. 12. 15. ✠ 1 Sam. 18. 6. *a* Barn. 11. 34. 2 Cron. 5. 13. Jer. 31. 4. Mica 6. 4. *b* Gen. 16. 7. *c* Pen. 3. 8. *d* Sal. 84. 6.

1 Yna *a* y canodd Moſes a meibion Iſrael y gan hon i'r Arglwydd, ac a lafaraſant, gan ddywedyd, Canaf i'r Arglwydd, canys gwnaeth yn rhagorol iawn: taflodd y march a'i farchog i'r môr.

2 *Fy* nerth a'm *b* can *yw* yr Arglwydd; ac y mae efe yn iachawdwriaeth i mi: efe yw fy Nuw, efe a ogoneddaf ſ; Duw, † fy nhad, ac mi a'i dyrchafaf ef.

3 Yr Arglwydd *jydd* ryfelwr: yr ‖ Arglwydd *yw* ei enw.

4 Efe a daflodd gerbydau Pharao a'i fyddin yn y môr: ei gapteiniaid dewiſol a foddwyd yn y môr coch.

5 Y dyfnderau a'u *c* oſanſant hwy: *c* diſgynaſant i'r gwaelod fel carreg.

6 *d* Dy ddeheulaw, Arglwydd, ſydd ardderchog o nerth; a'th ddeheulaw, Arglwydd, a ddrylliodd y gelyn.

7 Ym mawredd dy ardderchowgrwydd *e* y tynnaiſt i lawr y rhai a gyfodaſant i'th erbyn: *f* dy ddigofaint a anfonaiſt allan, *ac* efe a'u hyſodd hwynt g fel ſofl.

8 *b* Trwy chwythad dy ffroenau y caſglwyd y dyfroedd ynghyd: y ſtrydiau a ſafaſant fel pentwr; y dyfnderau a * geulaſant ynghanol y môr.

9 *i* Y gelyn a ddywedodd, Mi a erlidiaf, mi a oddiweddaf, mi a rannaf yr yſpail: caf fy ngwyntyd arnynt; tynnaf fy nghleddyf, fy llaw a'u † difetha hwynt.

10 Ti a chwythaiſt a'th wynt; y môr a'u tôdd hwynt: *k* ſoddaſant fel plwm yn y dyfroedd cryfion.

11 *l* Pwy *ſydd* debyg i ti, O Arglwydd, ym mhlith y § duwiau? pwy fel tydi yn ogoneddus mewn ſancteiddrwydd, yn ofnadwy mewn moliant, yn gwneuthur rhyfeddodau?

12 Eſtynaiſt dy ddeheulaw; llyngcodd y ddaear hwynt.

13 Arweiniaiſt, yn dy drugaredd, *m* y bobl y rhai a waredaiſt: yn dy nerth y tywyſaiſt *hwynt* i anneddle dy ſanctеiddrwydd.

14 *n* Y bobloedd a glywant, *ac* a ofnant: dolur a ddeil breſwylwyr Peleſtina.

15 Yna *o* y ſynna ar ddueciaid Edom: *p* cedyrn hyrddod Moab, dychryn a'u deil hwynt: *q* holl breſwylwyr Canaan a doddant ymaith.

16 *r* Ofn ac arſwyd a ſyrth arnynt; gan fawredd dy fraich y tawant fel carreg, nes myned trwodd o'th bobl di, Arglwydd, nes myned o'r bobl *s* a ynnillaiſt ti trwodd.

17 Ti a'u dygi hwynt i mewn, ac *t* a'u plenni hwynt ym mynydd dy etifeddiaeth, y lle a wnaethoſt, O Arglwydd, yn anneddle i ti; y cyſſegr, Arglwydd, a gadarnhaodd dy ddwylaw.

18 *u* Yr Arglwydd a deyrnaſa byth ac yn dragywydd.

19 O herwydd *x* meirch Pharao, a'i gerbydau, a'i farchogion, a aethant i'r môr; a'r Arglwydd a ddychwelodd ddyfroedd y môr arnynt: ond meibion Iſrael a aethant ar dir ſych ynghanol y môr.

20 ¶ A Miriam y brophwydes, y chwaer Aaron, ✠ a gymmerodd dympan yn ei llaw, a'r holl wragedd a aethant allan ar ei hôl hi, *a* â thympanau ac a dawnſiau.

21 A dywedodd Miriam wrthynt, Cenwch i'r Arglwydd; canys gwnaeth yn ardderchog: bwriodd y march a'r marchog i'r môr.

22 Yna Moſes a ddug Iſrael oddi wrth y môr coch; a hwy a aethant allan i anialwch *b* Sur: a hwy a gerddaſant *c* dri diwrnod yn yr anialwch, ac ni chawſant *d* ddwfr.

23 ¶ A phan ddaethant i *e* Mara, ni allent yfed dyfroedd Mara, am eu bod yn chwerwon: o herwydd hynny y gelwir ei henw hi ‡ Mara.

24 A'r bobl a duchanaſant yn erbyn Moſes, gan ddywedyd, *f* Beth a yfwn ni?

25 Ac efe a *g* waeddodd ar yr Arglwydd: a'r Arglwydd a ddangoſodd iddo *b* bren; ac efe a'i bwriodd i'r dyfroedd, a'r dyfroedd a bereiddiaſant: yno *k* y gwnaeth efe ddeddf a chyfraith, *l* ac yno *y* profodd efe hwynt.

26 Ac a ddywedodd, Os gan wrando y gwrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw, ac os gwnai di yr hyn ſydd *m* union yn ei olwg ef, a rhoddi cluſt i'w orchymynion ef, a chadw ei holl ddeddfau ef; *n* ni roddaf arnat un o'r clefydau a roddais ar yr Aiphtiaid: o herwydd myfi *yw* yr Arglwydd *o* dy Iachawdwr di.

27 ¶ A *p* daethant i Elim; ac yno'r oedd deuddeg ffynnon o ddwfr, a deg palmwydden a thri ugain: a hwy a werſyllaſant yno wrth y dyfroedd.

PEN. XVI.

1 *Y Iſraeliaid yn tuchan o eiſiau bara.* 11 *Daniel ſoflcir.* 14 *a manna.*

A *a* Hwy a ſymmudaſant o Elim; a holl gynnulleidfa meibion Iſrael a ddaethant i *o* anialwch *c* Sin, yr hwn *ſydd* rhwng Elim a Sinai, ar y pymthegfed dydd o'r ail mis, gwedi iddynt fyned allan o wlad yr Aipht.

2 A *d* holl gynnulleidfa meibion Iſrael a *e* duchanaſant yn erbyn Moſes ac Aaron yn yr anialwch.

3 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrthynt, *f* O na buaſem feirw trwy law yr Arglwydd yng wlad yr Aipht, *g* pan oeddem yn eiſtedd wrth y crochanau cig, ac yn bwytta bara ein gwala: ond chwi a'n dygaſoch ni allan *h* i'r anialwch hwn, i ladd yr holl dyrfa hon a newyn.

4 ¶ Yna y dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Wele, mi a wlawiaf arnoch *i* fara o'r nefoedd: a'r bobl a ant allan, ac a gaſglant *k* ddogn dydd yn ei ddydd; fel y gallwyf eu *l* proſi, a rodiant yn fy nghyfraith, ai ni'a *gwnant.*

5 Ond ar y chweched dydd y darparant yr hyn a ddygant i mewn; a *bynny* fydd *m* dau cymmaint ag a gaſglant beunydd.

6 A dywedodd Moſes ac Aaron wrth holl feibion Iſrael, *n* Yn yr hwyr y cewch wybod mai yr Arglwydd a'ch dug chwi allan o wlad yr Aipht.

7 Y bore hefyd y cewch weled o gogoniant yr Arglwydd; am iddo glywed eich tuchan chwi *p* yn erbyn yr Arglwydd: a pa beth ydym ni, i chwi duchan i'n herbyn?

8 Moſes hefyd a ddywedodd, *q* *Cewch wybod* pan roddo yr Arglwydd i chwi yn yr hwyr gig i'w fwytta, a'r bore bara eich gwala; *r* am glywed o'r Arglwydd eich tuchan chwi, yr hwn a wnaethoch yn ei erbyn ef: o herwydd beth *ydym* ni? nid yn ein herbyn ni y *mae* eich tuchan, ond *s* yn erbyn yr Arglwydd.

9 ¶ A Moſes a ddywedodd wrth Aaron, Dywed wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, Deuwch yn nes *t* ger bron yr Arglwydd: o herwydd efe a glywodd eich tuchan chwi.

10 Ac fel yr oedd Aaron yn llafaru wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, yna yr edrychaſant tu a'r anialwch; ac wele, gogoniant yr Arglwydd *u* a ymddangoſodd yn y cwmmwl.

11 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

12 Clywais duchan meibion Iſrael: llafara wrthynt, gan ddywedyd, *x* Yn yr hwyr y cewch fwytta cig, y a'r bore y'ch diwellir o fara: cewch hefyd wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

13 Felly yn yr hwyr y ✠ ſoflcir a ddaethant, ac a orchuddiaſant y werſyllfa; a'r

e Num. 33. 8. *f* Gwerthu. Ruth 1. 20. *f* Mat. 6. 25. *g* Sal. 50. 15. *b* 1 Pedr 2. 21, 24. *i* 2 Bren. 4. 41. *k* Joſ. 24. 25. *l* Deut. 8. 2, 15. *m* Col. 1. 10. *n* Deut. 7. 15. *o* Sal. 41. 4. *p* Num. 33. 9. *a* Num. 33. 11. *b* Ezec. 20. 35. *c* Ezec. 33. 15. *d* Lef. 4. 13, 14. Jer. 6. 10, 19. *e* Pen. 15. 24. *f* Act. 7. 39. 1 Cor. 10. 11. *g* Pen. 2. 23. Num. 11. 4, 5. *b* Jer. 2. 6. *a* 4. 17. *i* Sal. 78. 24. *a* 105. 40. Ioan 6. 31. Rhuf. 12. 20. 1 Cor. 10. 3. *k* Diar. 30. 8. Mat. 6. 11, 31. *l* Pen. 15. 25. Deut. 8. 2. *m* Lef. 25. 21. *n* Adn. 13. *o* Adn. 10. *p* Zec. 10. 16. *q* Adn. 6. *r* Adn. 12. *s* 1 Sam. 8. 7. Rhuf. 13. 2. *t* Sal. 15. 1. *u* Pen. 13. 21. ✠ Adn. 13. *y* Sal. 90. 14. ✠ Num. 11. 31.

Pen. XV. *Adn.* 17.] *Mynydd dy etifeddiaeth*, ſef yr adeiladid Temi Salomon 480 mlynedd gwedi'n, Criſt *y* wir Deml, am yr hon y dywedodd Duw, *Fy llygaid a'm calon fydd yno yn waſtadol.* 1 Bren. ix. 3. mynydd Sion ar yr hwn yr oedd Moſes yn rhagweled Cyſgod ardderchog o oruchwyliaeth yr Efengyl trwy

a'r bore yr oedd caenen o wlith o amgylch y gwersyll.

14 A phan *a* gododd y † gaenen wlith, wele, ar hyd wyneb yr anialwch dippynnau crynion cyn faned a'r llwydrew ar y ddaear.

15 Pan welodd meibion Israel *ef*, hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, ‖ Manna *yw*: canys ni wyddent beth *ydoedd*. A dywedodd Moses wrthynt, *b* Hwn *yw*'r bara a roddodd yr Arglwydd i chwi i'w fwyta.

16 ¶ Hyn yw'r peth a orchymynodd yr Arglwydd; Casglwch o hono bob un yn ôl ei fwytta: *c* omer i bob * un yn ol rhifedi eich eneidiau; cymmerwch bob un i'r rhai fyddant yn ei bebyll.

17 A meibion Israel a wnaethant felly; ac a gasglasant rhai fwy, a rhai lai.

18 A phan fesurasant wrth yr omer, *d* nid oedd gweddill i'r hwn a gasglasai lawer, ac nid oedd eisiau ar yr hwn a gasglasai ychydig: casglasant bob un yn ol ei fwytta.

19 A dywedodd Moses wrthynt, Na *e* weddilled neb ddim o hono hyd y bore.

20 Er hynny ni wrandawasant ar Moses, onid gadael a wnaeth rhai o hono hyd y bore; ac efe a fagodd bryfed, *f* ac a ddrewodd: am hynny Moses a ddigiodd wrthynt.

21 A hwy a'i casglasant ef bob *g* bore, pob un yn ol ei fwytta: a phan wresogai'r haul, *h* efe a doddai.

22 ¶ Ac ar y chweched dydd y casglent i ddau cymmaint o fara, dau omer i un: a holl bennaethiaid y synnulleidfa a ddaethant ac a fynegasant i Moses.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hyn yw'r peth a lafarodd yr Arglwydd; Y fory *y mae i* gorphwysfa Sabbath sanctaidd i'r Arglwydd: pobwch *beddyw* yr hyn a boboch, a berwch yr hyn a ferwoch; a'r holl weddill, rhoddwch i gadw i chwi hyd y bore.

24 A hwy a'i cadwasant hyd y bore, fel y gorchymynasai Moses; ac ni *m* ddrewodd, ac nid oedd pryf ynddo.

25 A dywedodd Moses, *n* Bwyttewch hwn heddyw; o blegid Sabbath *yw* heddyw i'r Arglwydd; o ni chewch hwn yn y maes heddyw.

26 Chwe' diwrnod y *p* casglwch chwi ef; ond ar y seithfed dydd, yr hwn *yw*'r Sabbath, ni bydd efe.

27 ¶ Ettto *rhai* o'r bobl a aethant allan ar y seithfed dydd i gasglu; ond ni *q* chawsant ddim.

28 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moses, Pa hyd y gwrthodwch gadw fy ngorchymynion a'm *r* cyfreithiau?

29 Gwelwch mai yr Arglwydd a roddodd i chwi'r Sabbath; am hynny efe a roddodd i chwi y chweched dydd fara dros ddau ddydd: aroswch bawb i gartref; nac aed un o'i le y † seithfed dydd.

30 Felly'r bobl a † orphwysasant y seithfed dydd.

31 A thŷ Israel a alwasant ei enw ef Manna: ac *u* yr oedd efe fel had coriander, yn wyn; a'i flas fel ‡ afrllad o fel.

32 ¶ A Moses a ddywedodd, Dyma'r peth a orchymynodd yr Arglwydd; Llanw omer o hono, i'w gadw i'ch *x* cenhedlaethau: *y* fel y gwelont y ∞ bara y porthais chwi ag ef yn yr anialwch, pan y'ch dygais allan a wlad yr Aipht.

33 A Moses a ddywedodd wrth Aaron, *a* Cymmer grochan, a dod ynddo lonaid omer o'r manna; a gosod ef ger bron yr Arglwydd ynghadw i'ch cenhedlaethau.

34 Megis y gorchymynodd yr Arglwydd i Moses, felly y gosododd Aaron ef i gadw ger bron y *b* dyst[illegible]laeth.

35 A meibion Israel a fwyttasant y manna ddeugain mlynedd, *c* nes eu dyfod i dir cyfanneddol: manna a fwyttasant nes eu dyfod i gwr gwlad Canaan.

36 A'r ‖ omer ydoedd ddegfed ran epha.

PEN. XVII.

1 Tuchan am ddwfr. 5 Duw yn rhoi dwfr o'r graig. 8 Gorchfygu Amalec. 15 Adeiladu'r allor, Jehofah-Nisi.

A Holl gynnulleidfa meibion Israel a aethant o anialwch Sin, wrth eu teithiau, *b* yn ol gorchymyn yr Arglwydd; ac a wersyllasant yn Rephidim: ac nid oedd dwfr i'r bobl i'w yfed.

2 *c* Am hynny y bobl a ymgynhennasant â Moses, ac a ddywedasant, *d* Rhoddwch i ni ddwfr i yfed. A dywedodd Moses wrthynt, Pa ham yr ymgynhennwch â mi? Pa ham *e* y temtiwch yr Arglwydd?

3 A'r bobl a ychedodd yno am ddwfr; a thuchanodd y bobl yn erbyn Moses, ac a ddywedasant, Pa ham y peraisti i ni ddyfod i fynu o'r Aipht, i'n lladd ni, a'n plant, a'n hanifeiliaid, *a* fyched?

4 A Moses a *f* lefodd ar yr Arglwydd, gan ddywedyd, Beth a wnaf i'r bobl hyn? gr ben ychydig etto hwy a'm *g* llabyddiant i.

5 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moses, *h* Cerdda o flaen y bobl, a chymmer gyd a thi o henuriaid Israel: cymmer hefyd dy wialen yn dy law, yr hon y tarewaist yr *i* afon a hi, a cherdda.

6 Wele, mi a safaf o'th flaen yno ar y *k* graig yn Horeb; taro dithau'r graig, a daw dwfr allan o honi, fel y gallo'r bobl yfed. A Moses a wnaeth felly yng olwg henuriaid Israel.

7 Ac efe a alwodd enw'r lle *l* † Massa, a ‡ Meriba; o achos cynnen meibion Israel, ac am iddynt demtio yr Arglwydd, gan ddywedyd, A ydyw yr Arglwydd yn ein plith, ai nid *yw*?

8 ¶ *m* Yna y daeth Amalec, ac a ymladdodd ag Israel yn Rephidim.

9 A dywedodd Moses wrth * Josua, Dewis i ni wyr, a dos allan ac ymladd ag Amalec: y foru mi a safaf ar ben y bryn, a *n* gwialen Duw yn fy llaw.

10 Felly Josua a wnaeth fel y dywedodd Moses wrtho; ac a ymladdodd ag Amalec: a Moses, Aaron, a Hur, a aethant i fynu i ben y bryn.

11 A phan *o* godai Moses ei law, y byddai Israel yn drechaf; a phan *p* ollyngai ei law i lawr, Amalec a fyddai drechaf.

12 A dwylaw Moses oedd *q* drymion; a hwy a gymmerasant *r* faen, ac a'i gosodasant dano ef; ac efe a *s* eisteddodd arno: ac Aaron a Hur a gynhaliasant ei *t* ddwylaw ef, un ar y naill du, a'r llall ar y tu arall; felly y bu ei ddwylaw ef sythion nes machludo'r haul.

13 A Josua a orchfygodd Amalec a'i bobl â min y cleddyf.

14 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moses, Ysgrifena hyn mewn llyfr, yn *u* goffadwriaeth; a mynega i Josua: *x* canys gan ddileu y dileaf goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd.

15 A Moses a adeiladodd allor, ac a alwodd ei henw hi ‖ JEHOFAH-Nisi.

16 Canys efe a ddywedodd, O herwydd § tyngu o'r Arglwydd, *y bydd* i'r Arglwydd ryfel yn erbyn Amalec o genhedlaeth i genhedlaeth.

PEN. XVIII.

1 Jethro yn dwyn at Moses ei wraig a'i ddau fab. 7 Moses yn ei roesawi ef. 13 Yntau yn derbyn cyngor Jethro.

PAN glywodd *a* Jethro, offeiriad Midian, chwegrwn Moses, yr hyn oll a wnaethai *b* Duw i Moses, ac i Israel ei bobl, a dwyn o'r Arglwydd Israel allan o'r Aipht:

2 Yna Jethro, chwegrwn Moses, a gymmerodd Sephora gwraig Moses, (*c* gwedi ei hebrwng hi yn ei hol,)

3 A'i dau fab hi; o ba rai *d* enw un *oedd* † Gerfom: o blegid efe a ddywedasai, Dieithr fum mewn gwlad estronol.

4 Ac enw y llall *oedd* ‖ Eliezer: o herwydd Duw fy nhad *oedd* gynnorthwy i mi (*eb efe*) ac a'm hachubodd rhag cleddyf Pharao.

5 A Jethro, chwegrwn Moses, a ddaeth â'i feibion a'i wraig at Moses i'r anialwch lle'r ydoedd efe yn gwersyllu *ger llaw* mynydd Duw.

6 Ac efe a ddywedodd wrth Moses, Myfi Jethro,

a Num. 33. 12.
b Sal. 37. 23.
c Num. 20. 3.
d Pen. 16. 2.
e Sal. 78. 41.
f Pen. 14. 15. Sal. 65. 7.
g 1 Sam. 30. 6.
h Ezec. 2. 6. Act. 20. 23.
i Pen. 7. 20.
k Num. 20. 10.
l Sal. 81. 7. Heb. 3. 8.
† *Profedigaeth.*
‡ *cynnen.*
m Gen. 36. 16. Deut. 25. 17.
* *Iesu.* Act. 7. 45.
n Pen. 4. 20.
o Sal. 56. 9.
a 28. 2. p Zeph. 3. 16.
q Mat. 26. 41.
r Zec. 3. 9.
s Rhuf. 8. 26.
t Esa. 35. 3, 4.
u Est. 9. 28.
x Num. 24. 20. 1 Sam. 15. 3.
‖ *Yr Arglwydd yw fy maner;* Barn. 6. 24.
§ Neu, *bod llaw ar orfeddfainge yr Arglwydd.*

a Pen. 2. 16.
b 3. 2. Sal. 44. 2, 3.
c Pen. 4. 26.
d Pen. 2. 22.
† *dieithr yno.*
‖ Sef, *Fy Mraw fydd gymmorth.*
Gen. 15. 2.
e Pen. 3. 1. a 24. 13. 1 Bren. 19. 8.

f Act. 28. 15. Jethro, dy chwegrwn di, ſydd yn dyfod attat ti, a'th wraig a'i dau fab gyd à hi.

g Gen. 29. 11, 13. 1 Bren. 2. 19. Rhuf. 16. 16. 7 ¶ A Moſes a aeth allan i *f* gyfarfod a'i chwegrwn; ac a ymgrymmodd, ac a'i *g* cuſanodd; a chyfarchaſant well bob un i'w gilydd: a daethant i'r babell.

b Neh. 9. 33. *i* Eſa. 66. 10. Sal. 106. 5. Rhuf. 12. 5. 8 A Moſes a fynegodd i'w chwegrwn yr hyn oll a wnaethai yr Arglwydd i Pharao ac i'r Aiphtiaid, er mwyn Iſrael; a'r holl *b* flinder a gawſent ar y ffordd, ac achub o'r Arglwydd hwynt.

k Luc 1. 68. *l* Sal. 95. 3. 9 A i llawenychodd Jethro o herwydd yr holl ddaioni a wnaethai yr Arglwydd i Iſrael; yr hwn a waredaſai efe o law yr Aiphtiaid.

m Pen. 1. 10. a 10. 16. Preg. 5. 8. *n* Gen. 8. 20. Sal. 68. 18. Eph. 4. 8. *o* Preg. 10. 19. *p* Pen. 13. 21. Deut. 12. 5. *q* Barn. 5. 30. 10 A dywedodd Jethro, *k* Bendigedig *fyddo'r* Arglwydd, yr hwn a'ch gwaredodd o law'r Aiphtiaid, ac o law Pharao; yr hwn a waredodd *y* bobl oddi tan law'r Aiphtiaid.

11 Yn awr *y* gwn mai *l* mwy ydyw yr Arglwydd na'r holl ddduwiau: o blegid yn y peth yr oeddynt falch o hono, *yr oedd efe* yn *m* uwch na hwynt.

12 A Jethro, chwegrwn Moſes, a *n* gymmerodd boeth-offrwm ac ebyrth i Dduw: a daeth Aaron, a holl henuriaid Iſrael, *o* i fwytta bara gyd a chwegrwn Moſes, *p* ger bron Duw.

13 ¶ A thrannoeth Moſes a eiſteddodd i *q* farnu *y* bobl: a ſafodd y bobl ger bron Moſes, o'r bore hyd yr hwyr.

r Act. 10. 42. *s* Adn. 29. Lef. 24. 12. Job 29. 16. † Heb. *gwr a'i gyfaill.* *t* Gen. 2. 18. Preg. 4. 9. *u* Num. 11. 14. Deut. 1. 9. 12. *x* Gen. 31. 3. a 39. 3. *y* Sal. 72. 2. ✠ Deut. 1. 18. Sal. 32. 8. Heb. 8. 9. *a* Deut. 1. 13. *b* 2 Cron. 19. 7. Act. 3. 5. *c* Zec. 7. 9. *d* Num. 11. 17. 1 Cor. 12. 21. *e* Deut. 1. 12, 15. 2 Cron. 29. 11. Act. 14. 23. *f* Luc 22. 30. *g* 1 Cor. 6. 5. 14 A phan welodd chwegrwn Moſes yr hyn oll yr ydoedd efe yn ei wneuthur i'r bobl, efe a ddywedodd, Pa beth *yw* hyn yr wyt ti yn ei wneuthur i'r bobl? Pa ham yr *r* eiſt ddi dy hun, ac y ſaif yr holl bobl ger dy fron di, o'r bore hyd yr hwyr?

15 A dywedodd Moſes wrth ei chwegrwn, Am fod y bobl *s* yn dyfod attaf i ymgynghori a Duw.

16 Pan fyddo iddynt achos, attaf fi y deuant; a myfi ſydd yn barnu rhwng † pawb a'u glyddo, ac yn hyſpyſu deddfau Duw a'i gyfreithiau.

17 A dywedodd chwegrwn Moſes wrtho, *t* Nid da y peth yr wyt ti yn ei wneuthur.

18 Tydi a lwyr ddiffygi, a'r bobl yma hefyd y rhai ſydd gyd a thi: canys rhy drwm yw y peth i ti; *u* ni elli ei wneuthur ef dy hun.

19 Gwrando ar fy llais i yn awr; mi a'th gynghoraf di, *x* a bydd Duw gyd à thi: Bydd di dros y bobl ger bron Duw, a dwg eu *y* hachoſion at Dduw.

20 Dyſg hefyd iddynt y deddfau a'r cyfreithiau; a *z* hyſpyſa iddynt y ffordd a rodiant ynddi, a'r gweithredoedd a wnant.

21 Ac edrych dithau allan o'r holl bobl *a* am *a* wyr nerthol, yn ofni Duw, gwyr *b* geirwir, yn caſau cybydd-dod; a goſod *y rhai hyn* arnynt hwy, yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gannoedd, ac yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau.

22 A *c* barnant hwy'r bobl bob amſer; ond dygant bob peth mawr attat ti, a barnant eu hun bob peth bychan: felly yr yſgafnhai arnat dy hun, a hwynt-hwy a *d* ddygant *y baich* gyd à thi.

23 Os y peth hyn a wnai, ai orchymyn o Dduw i ti; yna ti a elli barhau, a'r holl bobl hyn a ddeuant i'w lle mewn heddwch.

24 A Moſes a wrandawodd ar lais ei chwegrwn; ac a wnaeth yr hyn oll a ddywedodd efe.

25 A *e* Moſes a ddewiſodd wyr grymmus allan o holl Iſrael, ac a'u rhoddodd hwynt yn bennaethiaid *f* ar y bobl; yn dywyſogion ar filoedd, yn dywyſogion ar gannoedd, yn dywyſogion ar ddegau a deugain, ac yn dywyſogion ar ddegau.

h Pen. 3. 1. Num. 10. 29. *a* Gen. 15. 16. Gal. 3. 17. *b* Act. 7. 30. Gal. 4. 25. *c* Act. 7. 38. *d* Deut. 29. 2. *e* Deut. 32. 11. Eſa. 63. 9. Dat. 12. 14. *f* Deut. 3. 2. *g* Deut. 4. 20. Sal. 135. 4. Jer. 10. 16. Mal. 3. 17. *h* Deut. 10. 14. Sal. 24. 1. *i* 1 Pedr 2. 5, 9. Dat. 1. 6. *k* Pen. 24. 3, 7. *l* Pen. 24. 16. 2 Cor. 3. 9. *m* Pen. 14. 31. Ioan 5. 46, 47. *n* Gen. 33. 2. Heb. 10. 22. *o* Pen. 34. 5. Deut. 33. 2. *p* Joſ. 1. 4. *q* Heb. 12. 20. *r* Gen. 3. 24. † *cornet.* *s* Eſa. 18. 3. † Neu, *ddaeth i wared.* *t* Preg. 3. 5. *u* Heb. 12. 18. *x* Amos 3. 6. *y* Heb. 2. 15. ✠ Deut. 4. 10. *a* Pen. 40. 34. *b* Jer. 23. 29. *c* Barn. 5. 4. *d* Heb. 12. 21. *e* Neh. 9. 13.

26 A hwy a *g* farnaſant y bobl bob amſer: y pethau caled a ddygent at Moſes, a phob peth bychan a farnent hwy eu hunain.

27 ¶ A Moſes a ollyngodd ymaith ei chwegrwn; ac efe a aeth *h* adref i'w wlad.

PEN. XIX.

1 *Y bobl yn dyfod i Sinai.* 3 *Cennadwri Duw at y bobl o'r mynydd.* 8 *Moſes yn dwyn atteb y bobl at Dduw.*

YN *a* trydydd mis, gwedi dyfod meibion Iſrael allan o wlad yr Aipht, *b* dydd hwnnw y daethant i anialwch Sinai.

2 Canys hwy a aethant o Rephidim, ac a ddaethant i anialwch Sinai; gwerſyllaſant hefyd yn yr anialwch: ac yno y gwerſyllodd Iſrael ar gyfer y mynydd.

3 A *c* Moſes a aeth i fynu at Dduw: a'r Arglwydd a alwodd arno ef o'r mynydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth dŷ Jacob, ac y mynegi *wrth* feibion Iſrael;

4 *d* Chwi a welſoch yr hyn a wnaethum i'r Aiphtiaid; y modd *e* y codais chwi ar adenydd eryrod, ac y'ch dygais attaf fi fy hun.

5 *f* Yn awr, gan hynny, os gan wrando y gwrandewch ar fy llais, a chadw fy nghyfammod; chwi a *g* fyddwch yn dryſor priodol i mi o flaen yr holl bobloedd: *h* canys eiddo fi yr holl ddaear.

6 A chwi a fyddwch i mi yn *i* frenhiniaeth o offeiriaid, ac yn genhedlaeth ſanctaidd. Dyma'r geiriau a lafari di wrth feibion Iſrael.

7 ¶ A daeth Moſes, ac a alwodd am henuriaid y bobl; ac a oſododd ger eu bron hwynt yr holl eiriau hyn a orchymynaſai yr Arglwydd iddo.

8 *k* A'r holl bobl a gyd-attebaſant, ac a ddywedaſant, Nyni a wnawn yr hyn oll a lafarodd yr Arglwydd. A Moſes a ddug dracheſn eiriau'r bobl at yr Arglwydd.

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Wele, mi a ddeuaf attat *l* yn ewn cwmmwl tew, fel y clywo'r bobl pan ymddiddanwyf a thi, *m* ac fel y credont i ti byth. A Moſes a fynegodd eiriau'r bobl i'r Arglwydd.

10 ¶ Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Dos at y bobl, a ſanctteiddia hwynt heddyw ac y foru; *n* a golchant eu dillad.

11 A byddant barod erbyn y trydydd dydd: o herwydd y *o* trydydd dydd y diſgyn yr Arglwydd yng olwg yr holl bobl ar fynydd Sinai.

12 A *p* goſod derfyn i'r bobl o amgylch, gan ddywedyd, Gwiliwch arnoch, rhag myned i fynu i'r mynydd, neu gyffwrdd a'i gwrr ef: *q* pwy bynnag a gyffyrdo a'r mynydd, a leddir yn farw.

13 *r* Nâ chyffyrdded llaw âg ef, onid gan labyddio llabyddier ef, neu gan ſaethu ſaether ef; pa un bynnag ai dyn ai anifail fyddo, ni chaiff fyw: pan ganoˆr † udgorn yn hir-llaes, deuant at y mynydd.

14 ¶ A Moſes a † ddiſgynodd o'r mynydd at y bobl, ac a ſanctteiddiodd y bobl; a hwy a olchaſant eu dillad.

15 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Byddwch barod erbyn y trydydd dydd; *t* nac ewch yn agos at eich gwragedd.

16 A'r trydydd dydd, ar y boreuddydd, yr oedd *u* taranau, a meilt, a chwmmwl tew ar y mynydd, a llais yr *x* udgorn yd-oedd gryf iawn; *y* fel y dychrynodd yr holl bobl oedd yn y gwerſyll.

17 A Moſes a ddug y bobl allan o'r gwerſyll i ✠ gyfarfod à Duw; a hwy a ſafaſant yng odre'r mynydd.

18 A mynydd Sinai oedd i gyd yn *a* mygu, o herwydd diſgyn o'r Arglwydd arno mewn *b* tân: a'i fwg a ddyrchafodd fel mwg ffwrn, *c* a'r holl fynydd a grynodd yn ddirfawr.

19 Pan ydoedd llais yr udgorn yn hir, ac yn cryfhau fwyfwy, *d* Moſes a lafarodd, *e* a Duw a attebodd mewn llais. 20 A'r

Pen. XIX. *Adn.* 11.] *Y Trydydd dydd.* Hwnnw o'r ſiwyddyn y rhoddwyd y Tafodau tanllyd; ſef, gofio adgyfodiad Criſt! *Adn.* 16. *Y Cymmwl,* neu argyhoeddiad i ddynion: Tyſtiolaeth o ddyfodiad Criſt a ryddha'r caethion! ac a wna'r oedd y 50 dydd gwedi lladd Oen y Paſg. Yr un dydd ar ddydd y Pentecoſt. A pha ham y *trydydd?* ond i ofnus yn hŷ megis llew!—*Diar.* xxviii. 1. yr *Udgorn,* &c. oeddynt arwydd o fawredd Duw, er y Meſſiah, a Rhybudd i ymddiogelu rhag angau.

20 A'r Arglwydd a ddifgynodd ar fynydd Sinai, ar ben y mynydd: a *f* galwodd yr Arglwydd Moſes i ben y mynydd; a Moſes a aeth i fynu.

21 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Dos i wared, † gorchymyn i'r bobl, rhag iddynt ruthro at yr Arglwydd *g* i ſyllidremmu, a chwympo llawer o honynt.

22 Ac ymſancteiddied yr *h* offeiriaid hefyd, y rhai a neſant at yr Arglwydd; rhag i'r Arglwydd ruthro arnynt.

23 A dywedodd Moſes wrth yr Arglwydd, i Ni ddichon y bobl, ddyfod i fynu i fynydd Sinai: o blegid ti a dyſtiolaethaiſt wrthym, gan ddywedyd, Goſod *k* derfyn ynghylch y mynydd, a ſanctteiddia ef.

24 A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Dos, cerdda i wared; a thyred i fynu, ac Aaron gyd â thi: ond na *l* ruthred yr offeiriaid a'r bobl, i ddyfod i fynu at yr Arglwydd; *m* rhag iddo yntau ruthro arnynt hwy.

25 Yna yr aeth Moſes i wared at y bobl, ac a ‖ ddywedodd wrthynt.

P E N. XX.

1 *Y deg gorchymyn.* 22 *Gwahardd gauddiuwiaeth.* 24 *Portreiad yr allor.*

A Duw a lafarodd yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd,

2 *b* Myfi *yw* yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn a'th ddug di allan o wlad yr Aipht, o *c* dŷ y † caethiwed.

3 Na fydded i ti dduwiau eraill ger fy mron i.

4 *d* Na wna i ti ddelw gerfiedig, *e* na llun dim a'r *y ſydd* yn y nefoedd uchod, neu a'r *y ſydd* yn y ddaear iſod, neu a'r *ſydd* yn y dŵr tan y ddaear.

5 Nac ymgrymma iddynt, ac na waſanaetha hwynt: o blegid myfi, yr Arglwydd dy Dduw, *wyf* Duw *f* eiddigus; g yn ymweled âg anwireddau y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm caſant;

6 Ac yn gwneuthur *h* trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy nghorchymynion.

7 *i* Na chymmer enw yr Arglwydd dy Dduw yn ofer: canys *k* nid dieuog gan yr Arglwydd yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

8 Cofia y *l* dydd ſabbath, i'w ſanctteiddio ef.

9 *m* Chwe' diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith.

10 Ond y ſeithfed dydd *yw* Sabbath yr Arglwydd dy Dduw: na *n* wna *yndo* ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th waſanaethwr, na'th waſanaethferch, na'th anifail, na'th ddieithr ddyn a fyddo o fewn dy byrth:

11 O herwydd *mewn* chwe' diwrnod y gwnaeth yr Arglwydd y nefoedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll *ſydd* ynddynt: ac a orphwyſodd y *o* ſeithfed dydd; am hynny y bendithiodd yr Arglwydd y dydd Sabbath, ac a'i ſanctteiddiodd ef.

12 ¶ *p* Anrhydedda dy dad a'th fam; fel yr eſtyner dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

13 *q* Na ladd.

14 *r* Na wna odineb.

15 *s* Na ladratta.

16 *t* Na ddwg gam dyſtiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

17 *u* Na chwennych dŷ dy gymmydog, *x* na chwennych wraig dy gymmydog, na'i waſanaethwr, na'i waſanaethferch, na'i ych, na'i aſyn, na dim a'r *ſydd* eiddo dy gymmydog.

18 ¶ *y* A'r holl bobl a welſant y taranau, a'r mellt, a ſain yr udgorn, a'r mynydd yn mygu: a phan welodd y bobl, ciliaſant, *z* a ſafaſant o hirbell.

19 A dywedaſant wrth Moſes, *a* Llafara di wrthym ni, a nyni a wrandawn: ond na lafared Duw wrthym, rhag i ni farw.

20 A dywedodd Moſes wrth y bobl, Nac ofnwch; o herwydd i'ch *b* profi chwi y daeth Duw, ac i fod ei *c* ofn ef ger eich bronnau, fel na phechech.

21 A ſafodd y bobl o hirbell; a nefaodd Moſes i'r *d* tywyllwch, lle *yr ydoedd* Duw.

22 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moſes, Fel hyn y dywedi wrth feibion Iſrael; Chwi a welſoch mai *e* o'r nefoedd y llafarais wrthych.

23 Na wnewch *f* gyd â mi dduwiau arian, ac na wnewch i chwi dduwiau aur.

24 ¶ Gwna i mi allor bridd, ac abertha arni dy boeth-ebyrth a'th offrymmau hedd, *g* dy ddefaid, a'th eidionau: ym *h* mhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deuaf attat, ac y'th *i* fendithiaf.

25 Ond os *k* gwnai i mi allor gerrig, na wna hi o gerrig nadd: pan gottech dy forthwyl arni, *l* ti a'i halogaiſt hi.

26 Ac na ddos i fynu ar hyd grifiau i'm hallor; fel nad amlyger dy noethni wrthi.

P E N. XXI.

1 *Cyfreithiau gweiſion.* 7 *Am forwynion.* 12 *Am loſruddiaeth.* 16 *Am ladron.* 17 *Am felldithio rhieni.*

DYMA'r barnedigaethau a oſodi *a* di ger eu bron hwynt.

2 *b* Os pryni was o Hebread, gwaſanaethed chwe' blynedd; a'r ſeithfed y caiff yn rhad fyned ymaith *c* yn rhŷdd.

3 Os † ar ei ben ei hun y daeth, ar ei ben ei hun y caiff fyned allan: os perchen gwraig fydd efe, aed ei wraig allan gyd ag ef.

4 *d* Os ei feiſtr a rydd wraig iddo, a hi yn planta iddo feibion, neu ferched; y wraig a'i phlant fydd eiddo ei meiſtr, ac aed efe allan ar ei ben ei hun.

5 *e* Ac os y gwas gan ddywedyd a ddywed, Hoff gennyf fi fy meiſtr, fy ngwraig, a'm plant; nid âf fi allan yn rhŷdd:

6 Yna dyged ei feiſtr ef at y * barnwyr; a dyged ef at y ddor, neu at yr ‖ orſin: *f* a thylled ei feiſtr ei gluſt ef â mynawyd; ac efe a'i gwaſanaetha ef *g* byth.

7 ¶ Ac os gwerth gwr ei ferch *h* yn forwyn gaeth, ni chaiff hi fyned allan fel yr él y gweiſion caeth allan.

8 Os ‡ heb ryglyddu bodd yng olwg ei meiſtr y bydd hi, yr hwn a'i cymmerodd hi yn ddyweddi; yna gadawed ei hadbrynu hi: *i* ni bydd rhŷdd iddo ei gwerthu hi i bobl ddieithr, gwedi iddo ef ei thwyllo hi.

9 Ac os i'w fab y dyweddiodd efe hi, gwnaed iddi yn ol *k* deddf y merched.

10 Ac os arall a briodo efe, na wnaed yn llai ei hymborth, ei dillad, *l* na'i dyled priodes.

11 Ac os y tri hyn ni's gwna efe iddi; yna aed hi allan yn rhad heb arian.

12 ¶ Rhodder i farwolaeth *m* y neb a darawo ŵr, fel y byddo marw.

13 Ond yr hwn ni chynllwynodd, onid rhoddi o Dduw ef yn ei law ef, *n* mi a oſodaf i ti fan lle y caffo ffoi.

14 Ond os daw dyn yn rhyfygus ar ei gymmydog i'w ladd ef trwy dwyll; o cymmer ef i farwolaeth oddi wrth fy allor.

15 ¶ Y neb a da awo ei dad, neu ei fam, rhodder ef i farwolaeth.

16 ¶ ◊ Yr hwn a ladratto ddyn, ac a'i *q* gwertho, neu os cair ef yn ei law ef, rhodder ef i farwolaeth.

17 ¶ *r* Rhodder i farwolaeth yr hwn a ◊ felldithio ei dad, neu ei fam.

18 ¶ A phan ymryſono dynion, a tharo o'r naill y † llall a charreg, neu a dwrn, ac efe heb farw, ond gorfod iddo orwedd;

19 Os cyfyd efe, a rhodio allan wrth *s* ffon; yna y tarawydd a fydd diangol: yn unig rhodded y golled am ei ‖ waith, a chan feddyginiaethu meddyginiaethed ef.

20 ¶ Ac

a Deut. 18. 16.
b Deut. 8. 2.
Bara. 2. 22.
c Deut. 4. 10.
Eſa. 8. 13.
d Pen. 19. 16.
Job 29. 3.
e Deut. 4. 36.
f 2 Sam. 5. 21.
g Lef. 1. 2.
b Deut. 12. 5.
i Sal. 147. 13.
k Deut. 27. 5.
l Pen. 28. 42.
Dat. 16. 15.

a Pen. 24. 3, 4.
1 Cor. 6. 1.
b Lef. 25. 39, 40.
c Rhuf. 6. 16.
Gal. 4. 25.
† Heb. *a'i gorph.*
d Gal. 4. 30.
e Deut. 15. 16.
* Heb. *Eleim*, ſef *blaenoriaid yn nhy Dduw.*
‖ Neu, *ſyllyſbaſt.*
f Sal. 40. 6.
g Lef. 25. 40.
b Neh. 5. 5.
† Heb. *drwg fydd bi.*
i Mal. 2. 15.
k Pen. 22. 17.
l 1 Cor. 7. 3, 5.
m Lef. 24. 17.
n Num. 35. 11.
o 1 Bren. 2. 28.
2 Bren. 11. 15.
p Deut. 24. 7.
q Gen. 37. 28.
r Lef. 20. 9
◊ Neu, *gabio.*
† Neu, *gymmydog.*
s 2 Sam. 3. 29.
‖ Heb. *orphwys.* Lef. 24. 19.

Pen. XX. *Adn.* 5.] *Duw eiddigus*, Y mae Duw yn arddel ei hun yn *Briod* i'w bobl, am hynny y gelwir eulynaddoliaeth yn *odineb*; gochelwn wneuthur eulyn o ddim rac yn ein geiriau na'n calonnau, rhag i'w eiddigedd ennyn i'n herbyn yn dan yſol. *Heb.* xii. 29.

g Lef. 25. 39, 40. *u* Rhuf. 13. 4. *u* dialer arno.
20 ¶ Ac os tery un ei *g* wasanaethwr, neu ei wasanaethferch, a gwialen, fel y

eftynodd efe *e* ei law at ddâ ei gymmydog.

x Lef.25. 46. *y* Deut.22. 18, 19. *z* Lef.24. 20. Deut. 19. 21. Mat. 5. 38. Luc 6.38. *a* Sal. 7. 11. Mica 7.3, 7. *b* Gen. 7. 5. Lef. 24. 17. 2 Bren. 14. 6. *c* Sal. 5. 6. *a* 139. 19. *d* Adn.32. Num.35. 31. † *o Israel.* || *meistr.* *e* Zec. 11. 12, 13. Mat. 26. 15. Phil.2. 7. *f* 1 Sam. 13. 6. *g* Diar.26. 27. *a* 28. 10. * Neu, *yn eiddo ynsau.* *b* Esa. 26. 7. ‡ Sef, *yn arfer byrddio*, neu *gornio.* Adn. 29. 31. *i* Jer. 22. 21. Ezec. 3. 18. 1 Cor. 9. 9, 10.
21 Ond os erys ddiwrnod, neu ddau ddiwrnod, na ddialer arno; *x* canys *y* gwerth ei arian ei hun ydoedd efe.
22 ¶ Ac os ymrafaelia dynion, a tharo *o* honynt wraig feichiog, fel yr elo ei beichiogi oddi wrthi, ac heb fod marw olaeth; gan gofpi cofper ef, fel y gofodo gwr y wraig arno: *y* a rhodded *ddirwy* trwy farnwyr.
23 Ac os marwolaeth fydd; rhodded einioes am einioes,
24 ‡ Llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am troed,
25 Eloſg am loſg, archoll am archoll, a chlais am glais.
26 ¶ Os tery un lygad ei wasanaethwr, neu lygad ei wasanaethferch, fel y llygro efe; *a* gollynged ef yn rhŷdd am ei lygad.
27 Ac os tyrr efe ymaith ddant ei wasanaethwr, neu ddant ei wasanaethferch; gollynged ef yn rhŷdd am ei ddant.
28 ¶ Ac os ych a gornia ŵr neu wraig, fel y byddo farw: gan *b* labyddio llayr ych a labyddir, a'i berchennog a roddir i farwolaeth hefyd.
29 Ond os yr ych oedd yn cornio o'r blaen, a *hynny* trwy dyſtion gwedi ei hyſpyſu i'w berchennog; ac efe heb ei gadw ef, ond lladd o hono ŵr neu wraig: ych a labyddir, a'i berchennog a roddir i farwolaeth hefyd.
30 Os iawn a roddir arno, rhodded *d* werth am ei einioes, yn ol yr hyn oll a oſoder arno.
31 Os mab † a gornia efe, neu ferch a gornia efe; gwneler iddo yn ol y farnedigaeth hon.
32 Ond os gwaſanaethwr, neu wasanaethferch a gornia'r ych; rhodded i'w ‖ perchennog *e* ddeg ſicl ar hugain o arian, a llabyddier yr ych.
33 ¶ Ac os egyr gŵr bydew, neu os *f* cloddia un bydew, *g* ac heb gau arno; a ſyrthio yno ych, neu aſyn;
34 Perchen y pydew a dâl *am danynt*: arian a dal efe i'w perchennog; a'r *anifail* marw a fydd * iddo yntau.
35 ¶ Ac os ych gŵr a dery ych ei gymmydog, fel y byddo efe farw; yna gwerthant yr ych byw, a *b* rhannant ei werth ef, a'r *ych* marw a rannant hefyd.
36 Neu os gwybuwyd ei fod ef yn ych ‡ hwyliog o'r blaen, a'i berchennog heb ei gadw ef; *i* gan dalu taled ych am ych, a bydded y marw iddo ef.

P E N. XXII.

1 *Am ladrad.* 7 *Am farbad.* 20 *Am ddirwiniaeth.* 25 *Am uſuriaeth.*

1491. † Neu, *aſyn.* Ecſ.12.3. *a* 2 Sam. 12. 6. Diar. 6. 31. *a* 14. 14. Luc 19.8. *b* Num. 35. 37. Deut. 19. 10, 13. *a* 21. 8. Diar. 28. 17. Jer. 7. 6. Act.18.6. *c* Pen. 21. 2. Sal.43. 1. Mat. 15. 19. *d* Adn. 9.

OS lladratta un ych neu † ddafad, a'i lladd, neu ei werthu; taled bum ych am ych, a *a* phedair dafad am ddafad.
2 ¶ Os cair lleidr yn torri ŷ, a'i daro fel y byddo farw; *b* na *chollier* gwaed am dano.
3 Os bydd yr haul wedi codi arno, *collier* gwaed am dano; efe a ddyly gwbldalu: oni bydd dim ganddo, *c* gwerther ef am ei ladrad.
4 Os gan gael y cair yn ei law ef y lladrad yn fyw, os eidion, neu aſyn, neu ddafad; *d* taled yn ddwbl.
5 ¶ Os pawr un faes, neu winllan, a gyrru ei anifail i bori maes un arall; taled o'r hyn goreu yn ei faes ei hun, ac o'r hyn goreu yn ei winllan ei hun.
6 ¶ Os tân a dyrr allan, ac a gaiff afael mewn drain, fel y difaer das o ŷd, neu ŷd ar ei droed, neu faes; cwbl-daled yr hwn a gynneuodd y tan.
7 ¶ Os rhŷdd un i'w gymmydog arian, neu ddodrefn i gadw, a'i ladratta o dŷ'r gwr; os y lleidr a gair, taled yn ddwbl.
8 Os y lleidr ni chair, dyger perchen-

eidion, am aſyn, am ddafad, am ddillad, neu unrhyw beth coll a gollo'r hwn a *e* eeyn, ac am bob peth a gollo'r hwn y dywedo *arall* ei fod yn eiddo: *e* deued achos y ddau ger bron y barnwyr; a'r hwn y barno'r ſwyddogion yn ei erbyn, taled i'w gymmydog yn ddwbl.
9 Am bob math o gamwedd, am eidion, am aſyn, am ddafad, am ddillad, am unrhyw beth coll, *ac* am bob peth a gollo'r hwn *f* gadw, a marw o hono, neu ei friwo, neu ei yrru ymaith heb neb yn gweled:
10 Os rhydd un aſyn, neu eidion, neu ddafad, neu un anifail, at ei gymmydog i
11 Bydded *g* ll† yr Arglwydd rhyngddynt ill dau, na roddes efe ei law at dda ei gymmydog; * a chymmered ei berchennog *hynny*, ac na whaed *y llall* iawn.
12 Ac *b* os gan ladratta y lladratteir ef oddi wrtho; gwnaed iawn i'w berchennog.
13 Os gan yſglyfaethu yr yſglyfaethir ef, *i* dyged ef yn dyſtiolaeth, *ac* na thaled am yr hwn a yſglyfaethwyd.
14 ¶ Ond os *k* benthyccia un gan ei gymmydog *ddim*, a'i friwo, neu ei farw, heb *fod* ei berchennog gyd âg ef; gan dalu taled.
15 Os ei berchennog *fydd* gyd âg ef, na thaled: os llog *yw* efe, am ei log y daeth.
16 ¶ Ac os *l* huda un forwyn yr hon ni ddyweddiwyd, a gorwedd gyd a hi; gan gynnyſgaeddu cynnyſgaedded hi yn wraig iddo ei hun.
17 Os ei thad a lwyr-wrthyd ei rhoddi hi iddo, taled arian yn ol gwaddol morwynion.
18 ¶ *m* Na chaffed hudoles fyw.
19 ¶ *n* Llwyr-rodder i farwolaeth bob un a orweddo gyd âg anifail.
20 ¶ *o* Lladder yn farw a abertho i dduwiau, onid i'r Arglwydd yn unig.
21 ¶ *p* Na orthrymmia, ac na flina y dieithr: canys dieithriaid fuoch chwithau yn nhir yr Aipht.
22 ¶ Na chyſtuddiwch *q* un weddw, nac ymddifad.
23 Os cyſtuddiwch hwynt mewn un modd, *r* a gwaeddi o honynt ddim arnaf; mi a lwyr-wrandawaf eu gwaedd hwynt;
24 A'm digoſaint a ennyn, ac mi a'ch lladdaf a'r cleddyf; a bydd eich *s* gwrageddon yn weddwon, a'ch plant yn ymddifaid.
25 ¶ *t* Os echwyni arian i'm pobl *ſy'* dlawd yn dy ymyl, na fydd fel ocerwr iddynt; na ddod uſuriaeth arnynt.
26 Os cymmeri *u* ddilledyn dy gymmydog ar wyſtl, dyro ef adref iddo erbyn machludd haul:
27 O herwydd hynny yn unig *ſydd* i'w roddi arno ef; hwnnw yw ei ddilledyn am ei groen ef: mewn pa beth y gorwedd? A bydd, *x* os gwaedda efe arnaf, i mi wrando: canys trugarog *ydwyf* fi.
28 ¶ *y* Na chabla'r † ſwyddogion; ac na felldithia bennaeth dy bobl.
29 ¶ Nac oeda *dalu'r* cyntaf o'th *z* ffrwythau addfed, ac o'th bethau gwlybion: dod i mi *a* y cyntaf-anedig o'th feibion.
30 Felly y gwnai am dy eidion, *ac* am dy ddafad; *b* saith niwrnod y bydd gyd a'i fam, a'r wythfed dydd y rhoddi ef i mi. *d*
31 ¶ A byddwch yn ddynion *c* ſanctaidd i mi: ac na fwyttewch gig wedi ei yſglyfaethu yn y maes; *d* teflwch ef i'r ci.

P E N. XXIII.

1 *Am enllib, a gau dyſtiolaeth.* 3 *Am y* † Neu, *ſabbath.* 13 *Am ddaliw addoliaeth.* 14 *Tair gwyl.* 20 *Addaw bendithio'r ufudd.*

NA † chyfod *a* enllib; na ddod dy law gyd a'r annuwiol i fod *b* yn dyſt anwir.
2 ¶ *c* Na ddilyn liaws i *wneuthur* drwg;

f 1 Bren. 2. 43. * *ac ymfoddloned.* *b* Gen.31. 39. *i* Amos 3. 12. *k* Sal. 37. 21. *l* Deut.22. 28, 29. *m* Lef.20. 27. 1 Sam. 28. 9. *n* Lef. 18. 23. *a* 20. 15. *o* Deut.13. 6. &c. *a* 17. 2. &c. *p* Pen. 23. 9. Lef. 19. 33. Deut. 10. 19. Zec.7.10. Mat. 25. 35. *q* Eſa. 1. 17. Iago1.27. *r* Sal. 9. 12. *a* 146. 9. *s* Barn. 1. 7. *t* Lef. 25. 35---37. Neh. 5.7. Sal 15. 5. *u* Deut. 24. 10---13. Job 24.9. Amos 2. 8. *x* Sal. 34. 6. *y* Preg. 10. 20. Act.23.5. Judas 8. † *Lleiſiau.* Pen.21.6. *z* Diar.3. 9. *a* Pen.13. 2. *b* Lef.22. 27. *c* Deut.14. 21. *d* Ezec. 44 31. Mat.7.6.

Pen. XXII. *Adn.* 25.] *Na ddod uſuriaeth*, y mae'r gair, yn yr Hebraeg, yn arwyddoccau bratha, neu gnoi, am ei fod yn difa dyn a'i feddiant, ac am hynny yn waharddedig i bobl Dduw, *Deut.* xxiii. 19.

d Sal. 72. 2. drwg; ac nac atteb mewn ymrafael, gan bwyso yn ol llaweroedd, i wyro *barn*.

e Deut. 22. 1, 2. Gal. 6. 2. 3 ¶ *d* Na pharcha'r tlawd 'chwaith yn ei ymrafael.

f Rhuf. 12. 21. 4 ¶ *e* Os cyfarfyddi ag eidion dy elyn, neu a'i aſyn, yn myned ar gyfyrgoll; dychwel ef adref iddo.

g Deut. 27. 19. 5 *f* Os gweli aſyn yr hwn a'th gaſa yn gorwedd dan ei bwn; a beidi a'i gynorthwyo? gan gynporthwyo cynnorthwya gyd ag ef.

h Deut. 16. 19. 6 *g* Na wyra farn dy dlawd yn ei ymrafael.

i Pen. 22. 21. 7 Ymgadw ym mhell *h* oddi wrth gam-fatter: na ladd 'chwaith na'r gwirion, na'r cyfiawn: canys ni chyfiawnhaf fi yr annuwiol.

m Mat. 6. 31. Heb. 4. 9. 8 ¶ Na dderbyn *i* wobr: canys gwobr a ddalla'r rhai ſy'n gweled, ac a wyra eiriau'r cyfiawn.

n Pen. 20. 8. 9 ¶ *k* Na orthrymma'r dieithr: chwi a wyddoch galon y dieithr; o herwydd chwi

o Rhuf. 8. 21. a fuoch ddieithriaid yn nhir yr Aipht.

p Eph. 5. 15. 10 *l* Chwe' blynedd yr heui dy dir, ac y ceſgli ei ffrwyth:

q Sal. 16. 4. 11 A'r ſeithfed *m* paid ag ef, a gad ef yn llonydd; fel y caffo tlodion dy bobl fwytta: a bwyttaed bwyſtfil y maes eu gweddill hwynt. Felly y gwnai am dy winllan, ac am dy olewydden.

Zec. 13. 2 *r* Lef. 23. 5. 12 *n* Chwe' diwrnod y gwnai dy waith; ac ar y ſeithfed dydd y gorphwyſi: fel y caffo dy o ych a'th aſyn lonyddwch, ac y cymmero mab dy forwyn gaeth, a'r dieithr-ddyn, ei anadl atto.

s Pen. 34. 20. Deut. 16. 16. 13 Ac *p* ymgedwch yna mhob peth a ddywedais wrthych: *q* na chofiwch enw duwiau eraill; na chlywser *hynny* o'th enau.

Sal. 4. 5. *u* Adn. 14. Deut. 12. 5, 6. 14 ¶ *r* Tair gwaith yn *s* flwyddyn y cedwi wyl i mi.

x Pen. 34. 25. 15 *s* Gwyl y bara croyw a gedwi, ſaith niwrnod y bwyttai fara croyw, fel y gorchymynais i ti, ar yr amſer goſodedig o fis Abib: canys ynddo y daethoſt allan

Lef. 2. 11. Deut. 16. 4. o'r Aipht: *t* ac nac ymddangoſed *neb* ger fy mron yn waglaw:

y Pen. 34. 26. 1 Cron. 9. 23, 29. 16 A gwyl cynhauaf, blaen-ffrwyth dy lafur, yr hwn a heuaiſt yn y maes; a gwyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn, pan gynhullech dy lafur o'r maes.

2 Pen. 34. 26. 17 *u* Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrryw ſaid ger bron yr Arglwydd *dy* Dduw.

a Pen. 14. 19. 18 *x* Nac abertha waed fy aberth gyd a bara lefeinllyd; ac nac arhoed braſter fy aberth dros nos hyd y bore.

b Sal. 91. 11. 19 *y* Dwg i dŷ yr Arglwydd dy Dduw *c* Joan 14. 2. y cyntaf o flaen-ffrwyth dy dir. 2 Na ferwa fynn yn llaeth ei fam.

d Sal. 2. 12. 20 ¶ *a* Wele fi yn anfon angel o'th flaen *e* Hab. 1. 13. i'th gadw ar y ffordd, ac i'th arwain *c* i'r man a barottoais.

21 *d* Gwylia rhagddo, a gwrando ar ei lais ef; na chyffroa ef: canys ni *e* ddioddef eich anwiredd: o blegid *y mae* fy *f* enw ynddo ef.

f Jer. 23. 6. *g* Pen. 19. 5. 22 Os gan *g* wrando y gwrandewi ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a lafaryfi; *h* Gen. 12. 3. *b* mi a fyddaf elyn i'th elynion, ac a wrthwynebaf dy wrthwynebwyr.

i Adn. 20. *k* Gen. 15. 18, &c. *l* Sal. 89. 23. 23 *i* O herwydd fy angel a â o'th flaen di, *k* ac a'th ddwg di i mewn at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Pherezïaid, a'r Canaaneaid, yr Heſſaid, a'r Jebuſiaid; *l* ac mi a'u difethaf hwynt.

m Lef. 18. 3. *n* Pen. 34. 13. *o* Deut. 28. 8. 24 Nac ymgrymma i'w duwiau hwynt, ac na waſanaetha hwynt, ac *m* na wna yn ol eu gweithredoedd hwynt; *n* ond llwyr-ddinyſtria hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn gandryll.

p Pen. 15. 26. *q* Deut. 7. 14. *r* Eſa. 65. 20. 25 A chwi a waſanaethwch yr Arglwydd eich Duw, ac *o* efe a fendithia dy fara, a'th ddwfr; ac *p* mi a dynnaf ymaith *beb* cleſyd o'th fyſg.

26 ¶ *q* Ni bydd yn dy dir di ddim yn erthylu, na heb hilio: *r* mi a gyflawnaf rifedi dy ddyddiau.

27 Mi a anfonaf'fy *s* arſwyd o'th flaen, ac a ddifethaf yr holl bobl y deui attynt, ac a wnaf i'th holl elynion droi eu gwarrau attat.

s Gen. 35. 5. Deut. 11. 25. Joſ. 2. 9. 2 Cron. 17. 10. 1 Sam. 14. 15.

28 Ac *t* mi a anfonaf gacwn o'th flaen, a hwy a yrrant yr Heſnaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, allan o'th flaen di.

t Deut. 7. 20. Joſ. 24. 12.

29 *u* Ni yrraf hwynt allan o'th flaen di mewn un flwyddyn; rhag bod y wlad yn anghyfannedd, ac i fwyſtfilod y maes amlhau yn dy erbyn di.

u Deut. 7. 22.

30 O feſur ychydig ac ychydig y gyrraf hwynt allan o'th flaen di, nes i ti gynyddu ac etifeddu'r tir.

31 A goſodaf dy *x* derfyn o'r môr coch hyd for y Philiſtiaid, ac o'r diffeithwch hyd yr afon: canys mi a roddaf yn eich meddiant breſwylwyr y tir; a thi a'u gyrri hwynt allan o'th flaen.

x Gen. 15. 18. Joſ. 1. 4. Sal. 72. 8.

32 Na wna y ammod â hwynt, nac a'u duwiau.

y Pen. 34. 12. ℞ Barn. 2. 3. Diar. 13. 14. Sal. 106. 34—37.

33 Na âd iddynt drigo yn dy wlad; rhag iddynt beri i ti bechu yn fy erbyn: canys os gwaſanaethi di eu duwiau hwynt, ℞ diau y bydd *hynny* yn dramgwydd i ti.

PEN. XXIV.

1 *Galw Moſes i'r mynydd.* 3 *Y bobl yn addaw ufudd-dod.* 4 *Moſes yn adeiladu allor.* 9 *Gogoniant Duw yn ymddangos.*

AC efe a ddywedodd wrth Moſes, Tyred i fynu at yr Arglwydd, *a* ti ac Aaron, Nadab ac Abihu, *b* a'r deg a thrugain o henuriaid Iſrael; ac addolwch o *c* hirbell.

a Pen. 19. 9. 28. 1. *b* Num. 11. 16. *c* Heb. 10. 19.

2 Ac aed Moſes ei *d* hun at yr Arglwydd; ac na ddelent hwy, ac nac aed y bobl i fynu gyd ag ef.

a 12. 18. *d* Adn. 9. 10. 18.

3 ¶ A Moſes a ddaeth, ac a fynegodd i'r bobl holl eiriau yr Arglwydd, a'r holl farnedigaethau. Ac attebodd yr holl bobl yn un air, ac a ddywedaſant, *e* Ni a wnawn yr holl eiriau a lafarodd yr Arglwydd.

e Pen. 19. 8. *f* Adn. 7. Heb. 9. 19. *g* Gen. 31. 45.

4 A Moſes a 'ſgrifenodd *f* holl eiriau yr Arglwydd; ac a gododd yn foreu, *g* ac a adeiladodd allor is law'r mynydd, a deuddeg colofn, yn ol *h* deuddeg llwyth Iſrael.

h Deut. 27. 12. 2 Cor. 3. 14. † *cyntafanedig.* Num. 3. 41.

5 Ac efe a anfonodd † langciau meibion Iſrael; a hwy a offrymmaſant boeth offrymmau, ac a aberthaſant *i* fuſtych yn *k* ebyrth hedd i'r Arglwydd.

i Heb. 9. 19. *k* Heb. 13. 15.

6 A chymmerodd Moſes hanner y gwaed, ac a'i goſododd mewn cawgiau, a hanner y gwaed a daenellk dd efe ar yr allor.

l Adn. 3. ‖ Neu, *a ufuddhawn i'r* 7 Ac efe a gymmerth lyfr y cyfammod, ac a'i darllenodd lle y clywai y bobl. A dywedaſant, *l* Ni ‖ a wnawn, ac a wrandawn yr hyn oll a lafarodd yr Arglwydd.

m Heb. 9. 18, &c. 8 A chymmerodd Moſes y gwaed, ac a'i taenellodd ar y bobl; ac a ddywedodd, Wele, *m* waed y cyfammod, yr hwn a wnaeth yr Arglwydd a chwi, yn ol yr holl eiriau hyn.

a 13. 20. 1 Pedr 1. 2.

9 ¶ Yna yr aeth *n* Moſes i fynu, ac Aaron, Nadab ac Abihu, a deg a thrugain o henuriaid Iſrael.

n Mat. 17. 1. *o* Mat. 5. 8. Ioan 1. 18. 1 Tim. 6. 16.

10 A *o* gwelſant Dduw Iſrael; a than ei draed megis gwaith o faen *p* ſaphir, ac fel corph y nefoedd o ddiſgleirdeb.

p Ezec. 1. 26.

11 Ac ni *q* roddes ei law ar bendefigion meibion Iſrael; ond *r* gwelſant Dduw, *s* a bwyttaſant ac yfaſant.

q Zeph. 2. 14. *r* Gen. 32. 30. *s* Luc 14. 15.

12 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Tyred i fynu attaf i'r mynydd, a bydd yno: ac mi a roddaf i ti *t* lechau cerrig, a chyfraith, a gorchymynion, y rhai a 'ſgrifenais, *u* i'w dyſgu hwynt.

t Gen. 32. 28. *u* Deut. 4. 1. 5. 1. 33.

13 A chododd Moſes, a Joſua ei weinidog; ac aeth Moſes i fynu i fynydd Duw.

14 Ac wrth yr henuriaid y dywedodd, Arofwch ni yma, hyd oni ddelom attoch drachefn; ac wele, Aaron a Hur gyd a chwi, pwy bynnag *a fyddo* ag achos iddo, deued attynt hwy.

a 22. 30. *t* Jer. 31. 33. *u* Sal. 147. 19.

15 A

Pen. XXIII. *Adn.* 11.] *Gâd ef yn llonydd*; Y mae gorphwys y ſeithfed dydd yn arwyddo ſod dyn yn ymddiried yn Nuw, a'r Sabbath i'r tir, yn arwydd mai Duw bia'r ddaear.

x Mat. 27. 5. Dat. 14. 14.
y Gen. 1. 31.
z Deut. 4. 36. Eſa. 10. 17.
a 1 Bren. 19. 8. Mat. 4. 2.
† Heb. *gymmeryd.*
‡ *offrwm dyrchafael.*
a Pen. 35. 5.
b Eſa. 60. 17.
c Heb. 9. 19.
d Rhuf. 6. 3.
e Dat. 19. 8.
f 2 Cor. 8. 12.
g Pen. 26. 14. Ezec. 16. 10.
h Pen. 27. 20.
i Pen. 30. 23.
k Pen. 28. 4.
l 1 Bren. 6. 12.
m Eſa. 6. 10.
n Dat. 11. 19.
o Eſa. 40. 20. Act. 2. 31.
p Adn. 24. ¶ Eph. 4. 11.
r Num. 7. 9.
s 1 Bren. 8. 8.
t Deut. 31. 26. Sal. 40. 8.
Mal. 4. 4. Act. 7. 44.
u Rhuf. 3. 25. ‖ Neu *o ddeunydd y drugareddfa.*
x Sal. 9. 1. *y* 1 Pedr 1. 12.
z Adn. 16. 36.
a Pen. 30. 36.
b 2 Bren. 19. 15.
c Pen. 37. 10.
d Adn. 11.

15 A Moſes a aeth i fynu i'r mynydd; *x* a chwmmwl a orchuddiodd y mynydd.
16 A gogoniant yr Arglwydd a aroſodd ar ſynydd Sinai, a'r cwmmwl a'i gorchuddiodd y chwe' diwrnod; ac efe *z* alwodd am Moſes y ſeithfed dydd o ganol y cwmmwl.
17 A'r golwg ar ogoniant yr Arglwydd *oedd* fel tan yn *z* difa ar ben y mynydd, yng olwg meibion Iſrael.
18 A Moſes a aeth i ganol y cwmmwl, ac a aeth i fynu i'r mynydd: a bu *a* Moſes yn y mynydd ddeugain niwrnod a deugain nos.

PEN. XXV.

1 *Yr offrwm at wneuthur y babell.* 10 *Dull yr arch.* 17 *Y drugareddfa.* 23 *Y bwrdd a'r canhwyllbren.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,
2 Dywed wrth feibion Iſrael, am † ddwyn o honynt i mi ‡ offrwm: *a* gan bob gwr ewyllyſgar ei galon y cymmerwch ſy offrwm.
3 A dyma'r offrwm a gymmerwch ganddynt; *b* aur, ac arian, a phres,
4 A *ſidan c* glas, a phorphor, ac *d* yſgarlad, a *e* lliain main, a *f blew* geifr,
5 A chrwyn hyrddod yn gochion, a *g* chrwyn daear-foch, a choed ſittim,
6 Olew i'r *b* goleuni, *i* llyſieuau i olew'r ennaint, ac i'r per-arogl darth,
7 Meini onics, a meini i'w goſod yn yr, *k* ephod; ac yn y ddwy-fronneg.
8 A gwnant i mi *l* gyſſegr; ſel y gallwyf drigo yn eu myſg hwynt.
9 Yn ol holl waith y tabernacl, a gwaith ei holl ddodrefn y rhai yr ydwyf yn eu *m* dangos i ti, felly gwnewch.
10 ¶ A gwnant *n* arch o goed *o* ſittim, o ddau gufydd a hanner ei hyd, a chufydd a hanner ei lled, a chufydd a hanner ei huchder.
11 A gwiſg hi ag aur coeth; o fewn ac oddi allan y gwiſgi hi: *p* a gwna arni goron o aur o amgylch.
12 B'rrw iddi hefyd bedair modrwy aur, a dod ar ei phedair cong; dwy fodrwy ar un yſtlys iddi, a dwy fodrwy ar yr yſtlys arall iddi.
13 A gwna *q* droſollion o goed ſittim, a gwiſg hwynt ag aur.
14 A goſod y troſolion trwy'r modrwyau gan yſtlys yr arch, *r* i ddwyn yr arch arnynt.
15 Ym *s* modrwyau yr arch y bydd y troſolion; na ſymmuder hwynt oddi wrthi.
16 A dod *t* yn yr arch y dyſtiolaeth a roddaf i ti.
17 A gwna *u* drugareddfa o aur coeth, o ddau gufydd a hanner ei hyd, a chufydd a hanner ei lled.
18 A gwna ddau gerub o aur; o gyfanwaith morthwyl y gwnai hwynt, yn nau gwrr y drugareddfa.
19 Un cerub a wnai yn y naill ben, a'r cerub arall yn y pen arall: ‖ o'r drugareddfa ar ei dau ben hi y gwnewch y cerubiaid.
20 A bydded *x* y cerubiaid yn lledu *eu* heſgyll i fynu, gan orchuddio'r drugareddfa â'u heſgyll, a'u hwynebau bob un at eu gilydd: y tu a'r drugareddfa y bydd wynebau'r cerubiaid.
21 A dod y drugareddfa i fynu ar yr arch, *z* ac yn yr arch dod y dyſtiolaeth a roddaf i ti.
22 Ac *a* mi a gyfarfyddaf a thi yno, ac a lafaraf wrthyt oddi ar y drugareddfa, *b* oddi rhwng y ddau gerub y rhai *y* ſydd ant ar arch y dyſtiolaeth, yr holl bethau a orchymynwyf wrthyt i feibion Iſrael.
23 ¶ A gwna di *c* fwrdd o goed ſittim, o ddau gufydd ei hyd, a chufydd ei led, a chufydd a hanner ei uchder.
24 A goſod aur coeth droſto, *d* a gwna iddo goron o aur o amgylch.
25 A gwna iddo wregys *o led* llaw o amgylch, a gwna goron aur ar ei wregys o amgylch.
26 A gwna iddo bedair *e* modrwy o aur, a dod y modrwyau wrth y pedair congl y rhai *a fyddant* ar ei bedwar troed.
27 Ar gyfer y cylch y bydd y modrwyau, yn lleoedd i'r troſolion i ddwyn y bwrdd.
28 A gwna'r *f* troſolion o goed ſittim, a gwiſg hwynt ag aur, fel y dyger y bwrdd arnynt.
29 A gwna *g* ei ddyſglau ef, a'i lwyau, a'i gaeadau, a'i phioiau, y rhai y tywellir â hwynt: o aur coeth y gwnai hwynt.
30 A dod ar y bwrdd y bara † dangos ger bron ſy wyneb yn waſtadol.
31 ¶ Gwna hefyd *b* ganhwyllbren: o aur pur yn gyfanwaith y gwnair y canhwyllbren; ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnapiau, a'i flodau, a fyddant o'r un.
32 A *bydd* chwe' chaingc yn dyfod allan o'i yſtlyſau; tair caingc o'r canhwyllbren o un tu, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r tu arall.
33 Tair padell *a* o waith almonau, cnap a blodeuyn ar un gaingc: a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: felly ar y chwe' chaingc *a fyddo* yn dyfod allan o'r canhwyllbren.
34 Ac yn y canhwyllbren y bydd pedair padell ar waith almonau, a'u cnapiau a'u blodau.
35 A bydd cnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, yn ol y chwe' chaingc a ddeuant o'r canhwyllbren.
36 Eu cnapiau a'u ceingciau a fyddant o'r un; y cwbl *ydd* aur coeth o un cyſanwaith morthwyl.
37 A thi a wnai ei *l* ſaith luſern ef, *m* ac a ‡ oleui ei luſernau ef, fel *n* y goleuo fe ar gyfer ei wyneb.
38 A *lydred* ei efeiliau a'i gafnau o aur coeth.
39 O dalent o aur coeth y gwnai ef, a'r holl leſtri hyn.
40 Ond *o* gwel wneuthur yn ol eu portreiad hwynt, a ddangoſwyd i ti yn y mynydd.

PEN. XXVI.

1 *Deg llenn y tabernacl.* 31 *Y wahanlen i'r arch.*

Y Tabernacl *a* hefyd a wnai di o ddeg llenn o liain main *b* cyfrodedd, ac o *ſidan* glas, a phorphor, ac yſgarlad: yn *c* gerubiaid o † gywreinwaith y gwnai hwynt.
2 Hyd un llenn *fydd* wyth gufydd ar hugain, a lled un llenn *fydd* bedwar cufydd: yr un meſur a fydd i'r holl lenni.
3 Pum llenn a fyddant *d* ynglŷn bob un wrth eu gilydd; a phum llenn *eraill* a fyddant ynglŷn wrth ei gilydd.
4 A gwna ddolenau o *ſidan* glas ar ymyl un llenn, ar y cwrr, yn y cydiad; ac felly y gwnai ar ymyl eithar llenn arall, yn yr ail gydiad.
5 Deg dolen a deugain a wnai di i un llenn, a deg dolen a deugain a wnai ar gwrr y llenn *a fydd* yn yr ail gydiad: y dolennau a dderbyniant bob un eu gilydd.
6 Gwna hefyd ddeg bach a deugain o aur, a chydia a'r bachau y llenni bob un wrth eu gilydd; ſel y byddo yn *e* un tabernacl.
7 ¶ A gwna lenni o *flew* f geifr, *i fod* yn babell-lenn ar y tabernacl: un llenn ar ddeg a wnai.
8 Hyd un llenn *fydd* deg cufydd ar hugain, a lled un llenn *fydd* pedwar cufydd; a'r un meſur *fydd* i'r un llenn ar ddeg.
9 A'r *g* chydia bum llenn wrthynt eu hun, a chwech llenn wrthynt eu hun; a dybla'r chweched lenn ar gyfer wyneb y babell-lenn.
10 A gwna ddeg dolen a deugain ar ymyl y naill lenn, ar y cwrr, yn y cydiad

e Adn. 12. Can. 5. 14.
f Adn. 13.
g Num. 4. 7. Jer. 52. 19.
† Heb. *preſenoldeb.*
Lef. 24. 5. Sal. 23. 5 Act. 26. 7. Ioan 6. 33.
h Pen. 35. 14.
a 37. 17.
i Lef. 24. 4. Sal. 119. 105. Diar. 6 23.
k Jer. 5. 11, 12.
l Dat. 4. 5.
m Pen. 27. 20. 21.
n 30. 8. ‡ Neu, *cyfodi.*
o Num. 8. 2. Pen. 26 30. Num. 8. 4. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.
a Ioan. 1 14. 1 Cor. 3. 9. Eph. 2. 10. Dat. 19. 8.
b Preg. 4. 11, 12.
c Ezec. 10. 1. &c. † Heb. *waith y cynyrain.* Job 33. 23. 2 Tim. 2. 15.
d Eph. 2. 21. *e* 4. 3, 16. 1 Cor. 12. 4.
e Eph. 2. 22. Heb. 9. 2, 3.
f Pen. 35. 26.
g Col. 2. 19.

Pen. XXV. *Adn.* 3.] *Aur*, &c. Y mŵyn goreu, *Job* xxviii. 1, 2. Yn arwyddo gogoniant yr Efengyl, *Eſa.* lx. 17. Y mae Teyrn-wialen y byd fel halarn; *Dan.* ii. 40. ond Llywodraeth Crift fel Corlan aur, *Dat.* xxi.

b Ioan 17. 11.
c Dat. 7. 16.
d Sal. 27. 5.
a 191. 5. Can. 1. 5. Esa. 4. 6.
f Can. 8. 9. Dat. 4. 1.
m Pen. 38. 27.
‖ Heb. *tu a'r mor.* Adn. 27. Gen. 12. 8.
‖ *Cydseithu.* Sal. 133. 1, 2, 3.
l Cor. 1. 10.
n Rhuf. 15. 1.
o 1 Bren. 22. 19.
p Pen. 25. 9. 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.
q 2 Cron. 3. 14. Mat. 27. 51. Heb. 9. 5.
r Pen. 5. 18. Heb. 1. 14. 1 Pedr 1. 14. 1 2 Bren. 25. 13. Sal. 75. 3. Can. 5. 15. Gal. 2. 9. 1 Tim. 3. 13. Dat. 10. 1. † Pen. 25. 16. Sal. 132. 8. Heb. 3. 4. Dat. 11. 19.
u 1 Bren. 6. 16. Sal. 46. 4. *a* 96. 6. Esa. 57. 15. Heb. 9. 3, 7, 11.
x Pen. 25. 23. Heb. 9. 2.
y Heb. 9. 8.
z Pen. 25. 31. Zec. 4. 2. Dat. 2. 5.
a Pen. 36. 37. Heb. 9. 10.
b Ezec. 16. 10.
c Pen. 36. 38.

cyntaf; a deg doien a dengain ar ymyl y llenn *arall*, yn yr ail gyfiad.

11 A gwna ddeg bach a deugain o bres; a dod y bachau yn y doleinnau, a chyfyma'r babell-lenn, fel y byddo *b* yn un.

12 A'r gweddill a fyddo dros ben o lenni y babell-lenn, *sef* yr hanner llenn weddill, a fydd yng weddill ar du cefn y tabernacl;

13 Fel *y bydde* o'r gweddill guf, dd o'r naill du, a chufydd o'r tu arall, o hyd y babell-lenn: bydded hynny dros ddau ystlys y tabernacl, o'r tu yma ac o'r tu accw, i'w *i* orchuddio.

14 A gwna *k* dô i'r babell-lenn o grwyn hyrddod wedi eu lliwio yn gochion, a thô o grwyn daear-foch yn uchaf.

15 ¶ A gwna i'r *l* tabernacl ystyllod o goed Sittim, yn eu sefyll.

16 Deg cufydd fydd hyd ystyllen, a chufydd a hanner cufydd fydd lled pob ystyllen.

17 *Bydded* dau dyno i un bwrdd, wedi eu gosod mewn trefn, bob un ar gyfer eu gilydd: felly y gwnai am holl fyrddau'r tabernacl.

18 A gwna ystyllod i'r tabernacl, ugain ystyllen o'r tu dehau, tu a'r dehau.

19 A gwna *m* ddeugain mortais arian dan yr ugain ystyllen; dwy fortais dan un ystyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan ystyllen arall i'w dau dyno.

20 A *gwna* i ail ystlys y tabernacl, o du'r gogledd, ugain ystyllen.

21 A deugain mortais o arian; dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

22 Hefyd i ystlys y tabernacl, ‡ o du'r gorllewin, *y* gwnai chwech ystyllen.

23 A dwy ystyllen a wnai i gonglau'r tabernacl, yn y ddau ystlys.

24 A byddant wedi eu ‖ cyfyllu oddi tanodd; byddant hefyd wedi eu cyd-gydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y bydd iddynt ill dau; i'r ddwy gongl y byddant.

25 A byddant yn wyth ystyllen, a'u morteisiau arian yn un fortais ar bymtheg; dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

26 ¶ Gwna hefyd *n* farrau o goed Sittim, pump i ystyllod un ystlys i'r tabernacl,

27 A phum barr i ystyllod ail ystlys y tabernacl, a phum barr i ystyllod ystlys y tabernacl i'r ddau ystlys tu a'r gorllewin.

28 A'r barr canol o ynghanol yn ystyllod, a gyrraedd o gwrr i gwrr.

29 Gosod hefyd aur dros yr ystyllod, a gwna eu modrwyau o aur, i osod y barrau trwyddynt: gwisg y barrau hefyd ag aur.

30 A chyfod y tabernacl *o* yn ol ei borfread, yr hwn a ddangoswyd i ti yn y mynydd.

31 ¶ A gwna *q* wahanlen o *fidan* glas, porphor, ac ysgarlad, ac o liain main cyfrodedd: *r* a cherubiaid o waith cywraint y gwnai hi.

32 A dod hi ar bedair *s* colofn o *goed* Sittim wedi eu gwisgo ag aur, a'u pennau o aur, ar bedair mortais arian.

33 ¶ A dod y wahanlen wrth y bachau, fel y gellych ddwyn yno, o fewn y wahanlen, *t* arch y dyſtiolaeth; a'r wahanlen a wna wahan i chwi rhwng y cyſſegr a'r *u* cyſſegr ſancteiddiolaf.

34 Dod hefyd y drugareddfa ar arch y dyſtiolaeth yn y cyſſegr ſancteiddiolaf.

35 A gosod y *x* bwrdd o'r tu y allan i'r wahanlen, a'r *x* ganhwyllbren gyferbyn a'r bwrdd ar y tu dehau i'r tabernacl: a dod y bwrdd ar du'r gogledd.

36 A *a* gwna gaeadlen i ddrws y babell o *fidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, ac o liain main cyfrodedd o *b* gwniad-waith.

37 A gwna i'r gaeadlen bum colofn o *goed* Sittim, a c gwisg hwynt ag aur; a'u pennau fydd o aur: a bwrw iddynt bum mortais bres.

PEN. XXVII.

1 *Allor y poeth-offrwm, a'i llestri.* 9 *Cynteddfa'r tabernacl.* 20 *Yr olew i'r lamp.*

a Heb. 13. 10.
† *Bedwar ystwar.* Ezec. 42. 16.
a 48. 20. Dat. 21. 16.
b Hab. 3. 4.
c Ezec. 40. 3. Job 6. 12. Zec. 6. 1.
d 1 Bren. 7. 40.
e 1 Sam. 2. 13.
f Lef. 16. 12.
g Pen. 38. 4.
‡ Heb. *dangoſwyd* Pen. 25. 40.
a 26. 30.
b Pen. 38. 9. Sal. 100. 4.
f Jer. 1. 18. Gal. 2. 9.
k Eſa. 43. 5, 6.
l 2 Tim. 2. 20.
m Pen. 26. 36.
n Ioan 10. 9.
o Ioan 19. 2.
p Mat. 3. 3.
q 2 Tim. 2. 21.
r Ezra 9. 8. Eſa. 22. 23.
s 33. 20. Zec. 10. 4.
t Lef. 24. 2. Barn. 9. 9.
i 1 Cor. 1. 4. 1 Theſ. 2. 9.
u Pen. 30. 8.
x Deut. 33. 10. 2 Cron. 13. 10, 11.

GYNA hefyd *a* allor o goed Sittim, o bum cufydd o hyd, a phum cufydd o led: † yn bedeirongl y bydd yr allor, a'i huchder o dri chufydd.

2 A gwna ei *b* chyrn ar ei phedair congl: o'r un y bydd ei chyrn: a gwisg hi a *c* phres.

3 Gwna hefyd idai bedyll i dderbyn ei lludw, a'i *d* rhawiau, a'i chawgiau, a'i *e* chigweiniau, *f* a'i phedwll tan: ei holl lestri a wnai o bres.

4 A gwna iddi *g* alch o bres, ar waith rhwyd; a gwna ar y rhwyd bedair modrwy o bres, ar ei phedair congl.

5 A dod hi dan amgylchiad yr allor oddi tanodd, fel y byddo'r rhwyd hyd hanner yr allor.

6 A gwna drosolion i'r allor, *sef* trosolion o goed Sittim; a gwisg hwynt â phres.

7 A dod ei throsolion trwy'r modrwyau; a bydded y trosolion ar ddau ystlys yr allor, i'w dwyn hi.

8 Gwna hi ag ystyllod yn gau: fel *g* y ‡ dangoſwyd i ti yn y mynydd, felly y gwnant hi.

9 ¶ A *b* gwna gynteddfa'r tabernacl ar y tu dehau, tu a'r dehau: llenni'r gynteddfa a fyddant liain main cyfrodedd, o gan cufydd o hyd, i un ystlys.

10 A'i hugain *i* colofn, a'u hugain mortais, *fydd* o bres: pennau'r colofnau, a'u cylchau, *fydd* o arian.

11 Felly o du'r *k* gogledd ar hyd, y bydd llenni, o gan *cufydd* o hyd, a'u hugain colofn, a'u hugain mortais, o bres; a phennau'r colofnau, a'u cylchau o arian.

12 ¶ Ac i led y cynteddfa, o du'r gorllewin, *y fydd* llenni o ddeg cufydd a deugain: eu colofnau *fyddant* ddeg, a'u morteisiau yn ddeg.

13 A lled y cynteddfa, tu a'r dwyrain, o godiad haul, *a fydd* ddeg cufydd a deugain.

14 Y *m* llenni o'r *naill* du *a fyddant* bymtheg cufydd; eu colofnau yn dair, a'u morteisiau yn dair.

15 Ac i'r ail du *y bydd* pymtheg llenn; eu tair colofn, a'u tair mortais.

16 ¶ Ac i *n* borth y cynteddfa *y gwnair* caeadlen o ugain cufydd, o *fidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, ac o liain main cyfrodedd o wniad-waith; eu pedair colofn, a'u pedair mortais.

17 *p* Holl golofnau'r cynteddfa o amgylch a gylchir ag arian; a'u pennau yn arian, a'u morteisiau yn bres.

18 ¶ Hyd y cynteddfa *fydd* gan cufydd, a'i led yn ddeg a deugain o bob tu; a phum cufydd o uchder o liain main cyfrodedd, a'u morteisiau o bres.

19 *q* Holl lestri'r tabernacl yn eu holl wasanaeth, a'i holl *r* hoelion hefyd, a holl hoelion y cynteddfa, fyddant o bres.

20 ¶ A gorchymyn ditha i feibion Israel, ddwyn o honynt attat bur *s* olew yr olewydden f coethedig, yn oleuni, i beri i'r lamp losgi *u* yn wastad.

21 Yn mhabell y cyfarfod, o'r tu allan i'r wahanlen, yr hon *fydd* o flaen y dyſtiolaeth, *x* y trefna Aaron a'i feibion hwnnw, o'r hwyr hyd y bore, ger bron yr Arglwydd: deddf dragywyddol fydd, trwy eu hoesoedd, gan feibion Israel.

PEN. XXVIII.

1 *Neilldua Aaron a'i feibion i fuydd yr offeiriaid.* 6 *Yr ephod.* 15 *Y dwyfronneg.* 30 *Yr Urim a'r Thummim.*

A Chymmer a Aaron dy frawd attat, a'i feibion gyd ag ef, o blith meibion Israel, i offeiriadu i mi; *sef* Aaron, Nadab ac Abihu, Eleazar ac Ithamar, meibion Aaron.

2 *b* Gwna hefyd wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd, er c gogoneiant a harddwch.

3 A *d* dywed wrth yr holl rai medd o galon, *e* y rhai a lenwais i ag yſpryd doethineb,

a Heb. 5. 4, 5.
b Pen. 39. 2.
c Ioan 1. 14. Heb. 1. 3.
d Pen. 31. 3.
e Eſa. 28. 24. 26.

Pen. XXVII. *Adn.* 1.] *Allor*,—Griſt yw'r Allor ſy'n ſancteiddio ei hun a. pinnaus Pen: 29. 37. *Bedwar yſgwar*, ſef yn ddiſgi, felly'r ddinas. Dat. 22. 16. felly yr allor a'r tŷ chang: Ezec. xliii. 16.

f Adn. 29. Eph. 6. 14.
1 Thef. 5. 8.
g Pen. 29. 5.
Dat. 1. 13.
h Job 29. 14.
Can. 5. 11.
Zec. 3. 5.
i Pen. 39. 3.
Sal. 13. 2, 9.
Heb. 2. 17.
a 9. 12. 14.
Pen. 29. 5.
k Sal. 45. 13.
Dat. 1. 13.
l Gen. 43. 33.
Job 19. 23.
Can. 9. 6.
m Zec. 3. 9.
n Gal. 6. 16.
Heb. 7. 28.
o Eſa. 9. 6. *a* 22. 22.
Ioan 17. 9.
p Gen. 41. 42.
Can. 4. 9.
‖ *y cyrrau uchaf.*
Adn. 22.
q Adn. 29.
Lef. 8. 8.
r Dat. 21. 20.
† *Maen Reuben.*
‡ *Maen Simeon.*
* *Maen Lefi.*
§ *Maen Iuda.*
‖ *Maen Iſſacar.*
† *Maen Zabulon.*
‡ *Maen Dan.*
* *Maen Naphtali.*
§ *Maen Gad.*
‖ *Maen Aſſer.*
† *Maen Joſeph.*
‡ *Maen Beniamin.*
Dat. 21. 19. 20.
s Pedr 2. 15.
1 Thef. 5. 8.
u Can. 5. 14.

doethineb, am wneuthur o honynt ddillad Aaron i'w ſancteiddio ef, i offeiriadu i mi.

4 A dyma'r gwiſgoedd a wnant; *f* dwyfronneg, ac ephod, *g* mantell hefyd, a phais o waith edau a nodwydd, *h* meitr, a gwregys: felly y gwnant wiſgoedd ſanctaidd i Aaron dy frawd, ac i'w feibion, i offeiriadu i mi.

5 Cymmerant ganhynny aur, a *ſidan* glas, a phorphor; ac yſgarlad, a *i* lliain main.

6 ¶ A gwnant yr ephod o aur, *ſidan* glas, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd, o waith cywrainſt.

7 Dwy yſgwydd fydd iddi wedi eu cydio wrth ei dau gwrr; ac felly y cydir hi ynghyd.

8 *k* A gwregys cywrainſt ei ephod ef yr hwn *ſydd* arni, fydd o'r un, yn un waith a hi; o aur, *ſidan* glas, a phorphor, yſgarlad hefyd, a lliain main cyfrodedd.

9 Cymmer hefyd ddau faen onics, a nadd ynddynt enwau meibion Iſrael;

10 Chwech o'u henwau ar un maen, a'r chwech enw arall ar yr ail maen, yn ol eu *l* genedigaeth.

11 A gwaith *m* naddwr mewn maen, fel naddiadau ſel, y neddi di'r ddau faen, ag enwau meibion Iſrael: gwna hwynt a boglynau o aur o'u hamgylch.

12 A goſod y ddau faen ar yſgwyddau'r ephod, yn feini *n* coffadwriaeth i feibion Iſrael. Ac Aaron a ddwg eu henwau hwynt ger bron yr Arglwydd ar ei ddwy o yſgwydd, yn *o* coffadwriaeth.

13 ¶ Gwna hefyd foglynau aur;

14 A dwy *p* gadwyn o aur coeth yn ‖ eu pennau: o blethwaith y gwnai hwynt; a dod y cadwynau plethedig ynglyn wrth y boglynau.

15 ¶ Gwna hefyd *q* ddwy-fronneg farnedigaeth, o waith cywrainſt; ar waith yr ephod y gwnai hi: o aur, *ſidan* glas, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd, y gwnai hi.

16 Pedeirongl fydd hi *yn* ddau ddyblyg; yn rhychwant ei hyd, ac yn rhychwant ei led.

17 Llanw hi yn llawn *r* o feini, *ſef* pedair rhes o feini: un rhes fydd † ſardius, a ‡ thophas, a * ſmaragdus: hyn fydd y rhes gyntaf.

18 A'r ail res *fydd* § carbuncl, ‖ ſaphir, ac † adamant.

19 A'r drydedd res *fydd* ‡ lygur, ac * acat, § ac amethyſt.

20 Y bedwaredd res *fydd* ‖ beryl, ac † onics, a ‡ jaſpis: byddant wedi eu goſod mewn aur yn eu llecoedd.

21 A'r *s* meini fyddant ag enwau meibion Iſrael yn ddeuddeg, yn ol eu henwau hwynt o naddiad ſel, bob un wrth ei enw y byddant, yn ol y deuddeg llwyth.

22 ¶ A gwnant ar y ddwy-fronneg *t* gadwyn-au ar y cyrrau, yn blethwaith, o aur coeth.

23 Gwna hefyd ar y ddwy-fronneg ddwy fodrwy o aur, a dod y ddwy fodrwy wrth ddau gwrr y ddwy-fronneg.

24 A dod y ddwy gadwyn blethedig o aur trwy y ddwy fodrwy ar gyrrau y ddwy-fronneg.

25 A'r ddau ben arall i'r ddwy gadwyn blethedig dod ynglŷn wrth y ddau foglyn, a dod ar yſgwyddau'r ephod o'r tu blaen.

26 ¶ Gwna hefyd ddwy *u* fodrwy o aur, a goſod hwynt ar ddau ben y ddwy-fronneg, ar yr ymyl *ydd* ar yſtlys yr ephod o'r tu mewn.

27 A gwna ddwy fodrwy o aur, a dod hwynt ar ddau yſtlys yr ephod oddi tanodd, tu a'i thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi ar wregys yr ephod,

28 A'r ddwy-fronneg a rwymant a'u modrwyau wrth fodrwyau'r ephod â llinyn o *ſidan* glas, fel y byddo oddi ar wregys yr ephod, fel na ddattoder y ddwy fronneg oddi wrth yr ephod.

29 A dyged Aaron yn nwy-fronneg y farnedigaeth, enwau meibion Iſrael ar ei

x Can. 8. 6
y Eſa. 19. 13.
z Lef. 8. 8. Neh. 7. 65.
a Pen. 39. 22.
b Ioan 19. 29.
c 1 Cor. 1. 10.
d Can. 4. 3. *a* 6. 7.
e Eſa. 58. 1.
f Marc 16. 15.
g Heb. 5. 7. *a* 9. 12.
b Num. 3. 10.
i Pen. 39. 30.
Sal. 93. 5.
Zec. 14. 20.
Heb. 12. 14.
k Ioan 1. 29.
1 Pedr 2. 24.
l Lef. 8. 7. Sal. 132. 9
Dat. 1. 13. *a* 19. 8.
m Eph. 6. 14.
Dat. 7. 15.
n Adn. 21. 1 Cron. 16. 27.
Sal. 45. 13
o Pen. 29. 7.
2 Cor. 1. 21.
p Gen. 3. 21.
Dat. 3. 18.
q 1 Cor. 21. 23.
† Heb. *byddant.*
r Heb. 1. 13.

x galon, pan ddelo i'r cyſſegr, yn y gofadwriaeth ger bron yr Arglwydd yn waſtadol.

30 ¶ *z* A dod ar ddwy-fronneg y farnedigaeth, yr Urim a'r Thummim; a byddant ar galon Aaron pan elo i mewn ger bron yr Arglwydd: ac Aaron a ddwg farnedigaeth meibion Iſrael ar ei galon, ger bron yr Arglwydd, yn waſtadol.

31 ¶ *a* Gwna hefyd fantell yr ephod oll o *ſidan* glas.

32 A bydd twll yn ei phen uchaf hi, ar ei chanol: gwrym o waith *b* gwehydd o amgylch y twll, megis twll llurig, fydd iddi, rhag *c* rhwygo.

33 ¶ A gwna ar ei godrau hi *d* bomgranadau o *ſidan* glas, a phorphor, ac yſgarlad, ar ei godrau o amgylch; *e* a chlŷch o aur rhyngddynt o amgylch.

34 *f* Cloch aur a phomgranad, *a* chloch aur a phomgranad, ar odrau'r fantell o amgylch.

35 A hi a fydd am Aaron wrth weini: a chlŷwed ei ſŵn ef pan ddelo i'r *g* cyſſegr, ger bron yr Arglwydd, a phan elo allan; fel *h* na byddo farw.

36 ¶ Gwna hefyd ddalen o aur coeth; a nadd arni, fel naddiadau ſel, *i* SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD.

37 A goſod hi wrth linyn o *ſidan* glas, a bydded ar y meitr; o'r tu blaen i'r meitr y bydd.

38 A hi a fydd ar dalcen Aaron, fel y *k* dygo Aaron anwireddau pethau ſanctaidd a gyſſegro meibion Iſrael yn eu holl roddion ſanctaidd: ac yn waſtad y bydd ar ei dalcen ef, fel y byddo iddynt ffafr ger bron yr Arglwydd.

39 ¶ Gweithia ag edau a nodwydd y bais *l* o liain main; a gwna feitr o liain main; a'r gwregys a wnai o waith-waith.

40 I feibion Aaron hefyd y gwnai *m* beiſiau, a gwna iddynt wregyſau; gwna hefyd iddynt gappiau, *n* er gogoniant a harddwch.

41 A gwiſg hwynt am Aaron dy frawd, a'i feibion gyd ag ef: ac *o* enneinia hwynt, cyſſegra hwynt hefyd, a ſancteiddia hwynt, i offeiriadu i mi.

42 Gwna hefyd iddynt lodrau lliain i guddio eu cnawd *p* noeth: o'r lwynau *q* hyd y morddwydydd y † cyrhaeddant.

43 A byddant am Aaron, ac am ei feibion, pan ddelont i mewn i babell y cyfarfod, neu pan ddelont yn agos at yr allor, i weini yn y cyſſegr; fel na ddygont *r* anwiredd, a marw. *Hyn fydd* deddf dragywyddol iddo ef; ac i'w had ar ei ol.

PENNOD XXIX.

1 *Y ſeremoniau wrth gyſſegru'r effeiriaid.*
38 *Y dwyſg-offrwm gwaſtadol.*

DYMA hefyd yr hyn a wnai di iddynt i'w cyſſegru hwynt, i offeiriadu i mi. *a* Cymmer un ouſtach ieuanc, a dau hwrdd perffeithi gwbl.

2 A *b* bara croyw, a theiſenau croyw wedi eu cymmyſgu ag *c* olew, ac afrllad croyw wedi eu hiro ag olew: o beilliaid *d* gwenith y gwnai hwynt.

3 A dod hwynt mewn un cawell, a *f* dwg hwynt (yn y cawell) gyd a'r buſtach a'r ddau hwrdd.

4 Dwg hefyd Aaron a'i feibion i ddrws *e* pabell y cyfarfod, a *f* golch hwynt â dwfr.

5 A chymmer y gwiſgoedd, a gwiſg am *g* Aaron y bais, a mantell yr ephod, a'r ephod hefyd, a'r ddwy-fronneg; a gwregyſa *ef* i *b* a gwregys yr ephod.

6 A goſod y *i* meitr ar ei ben ef, a dod y *k* goron cyſſegredig ar y meitr.

7 Yna y cymmeri *l* olew yr enneiniad, ac y tywelli ar ei ben ef, ac yr *m* enneini ef.

8 A dwg ei feibion ef, a gwiſg beiſiau am danynt.

9 A gwregyſa hwynt â gwregyſau, *ſef* Aaron a'i feibion, a gwiſg hwynt â chapiau

Ben. XXVIII. Adn. 30.] Yſtyr y gair *Urim* yw goleuni, neu goleuadau, yn y niſor hafog, cyfiawnder o Grift, Ioan ix. 5. *Thummim* perffeithrwydd, &c. felly Crift yw goleuni a pherffeithrwydd ei bobl.

chapiau: a bydd yr offeiriadaeth iddynt yn ddeddf dragywyddol: a thi a *n* gyflegri Aaron a'i feibion.

28. 41. Heb. 7. 28.

10 A phar ddwyn y buftach ger bron pabell y cyfarfod; a *o* rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben y buftach.

o Efa. 53. 6.

11 A lladd y buftach ger bron yr Arglwydd, *wrth p* ddrws pabell y cyfarfod.

p Lef. 1. 3.

12 A chymmer o waed y buftach, a dod ar *q* gyrn yr allor a'th *r* fys; a thywallt yr holl waed *arall* wrth droed yr allor.

q Pen. 27. 2. Heb. 9. 14.

13 Cymmer hefyd yr holl *s* frafder a fydd yn gorchuddio'r perfedd, a'r † rhwyden *a fydd* ar yr afu, a'r ddwy aren, a'r brafder a *fydd* arnynt; a llofg ar yr allor.

r Luc 11. 20. *s* Deut. 32. 15.

† *y lliemfifwail.*

14 Ond cig y buftach, a'i groen, a'i *t* o'r tu allan i'r gwerfyll: aberth dros bechod *yw*.

t Heb. 13. 11.

15 ¶ Cymmer hefyd un hwrdd; a gofoded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

u Jer. 4. 14. || Heb. *ar ei.*

16 A lladd yr hwrdd; a chymmer ei waed ef, a thaenella ar yr allor o amgylch.

x Gen. 8. 20.

17 A thorr yr hwrdd yn ddarnau; a golch ei *u* berfedd, a'i draed, a dod hwynt ynghyd a'i ddarnau, ac || a'i ben.

a 22. 9. *y* Mat. 3. 11.

18 A llofg yr *x* hwrdd i gyd ar yr allor: poeth-offrwm i'r Arglwydd *yw*: arogl peraidd, *y* aberth tanllyd i'r Arglwydd *yw*.

z Pedr 4. 12.

19 ¶ A chymmer yr ail hwrdd; a rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw

x Adn. 15 *a* Efa. 50. 5.

ar ben yr hwrdd:

20 Yna lladd yr hwrdd, a chymmer o'i waed, a dod ar gwrr iſaf *a* cluft ddehau Aaron, ac ar gwrr iſaf cluft ddehau ei feibion, ac ar fawd eu *b* llaw ddehau hwynt, ac ar fawd eu *c* troed dehau hwynt; a thaenella'r gweed *arall* ar yr *d* allor o amgylch.

Sal. 40. 6. Marc 7. 33. *b* Act. 5. 12. *c* 1 Cor. 11. 1. Gal. 2. 14. *d* Heb. 10. 5.

21 A chymmer o'r gwaed a fyddo ar yr allor, ac o *e* olew'r enneiniad, a *f* thaenella ar Aaron, ac ar ei wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion gyd ag ef: felly ſanctaidd fydd efe *g* a'i wiſgoedd, ei feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion gyd ag ef.

e Pen. 30. 24, 25. Lef. 2. 15. 2 Bren. 9. 6. Sal. 45. 7. a 89. 20. *f* Heb. 9. 22. *g* Sal. 45. 10. *h* Sal. 26. 2. *i* Lef. 7. 32. *k* Adn. 2. *l* ac *yſgwyd.* *l* 2 Cor. 2. 14, 15, 16. *m* Lef. 7. 35. *n* Lef. 8. 29. *o* Heb. 2. 10. *p* Lef. 7. 34. Sal. 40. 6. Dan. 9. 24, 27. Mat. 5. 24. *q* Pen. 30. 30. 2 Bren. 2. 14. *r* Num. 20. 28. *s* Pen. 12. 15. 1 Tim. 4. 15.

22 Cymmer hefyd o'r hwrdd, y gwer a'r gloren, a'r gwer ſydd yn gorchuddio'r perfedd, a rhwyden yr afu, a'r ddwy aren, a'r gwer *ſydd* arnynt, a'r yſgyddog *i* ddehau; canys hwrdd cyflegriad *yw*:

23 Ac un dorth o fara, ac un deifen o fara *k* olewedig, ac un afrlladen o gawell y bara croyw, yr hwn *ſydd* ger bron yr Arglwydd.

24 A dod y cwbl yn nwylaw Aaron, ac yn nwylaw ei feibion; * a chyhwfana hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd.

25 A chymmer hwynt o'u dwylaw, a llofg ar yr allor yn boeth-offrwm, yn *l* arogl peraidd ger bron yr Arglwydd: aberth tanllyd i'r Arglwydd *yw*.

t Lef. 8. 31. *u* Mat. 12 4. *x* Ioan 6. 35. *y* Lef. 10. 14. *z* Eſa. 52. 1. *a* Pen. 12 10. Lef. 7. 18, 19. *a* Heb. 1. 3 *b* Lef. 16. 30. *c* Ioan 2. 2. *c* Heb. 9. 21. *d* Pen. 40. 10. Dan. 9. 24. *e* Pen. 30. 29. Mat. 23. 19. *f* Num. 28. 3. *g* Dan. 9. 27. *a* 12. 11. *i* Pedr 1. 10. *b* Dat. 13. 8. *i* Heb. 9. 26. *k* Num. 28. 5. *l* Dan. 8. 11. *m* Pen. 30. 6. *n* Pen. 30. 36. *o* 1 Bren. 8. 10. Eſa. 6. 1, 3. *p* Ioan 10. 36. *q* Pen. 25. 8. *r* Jer. 31. 33.

26 Cymmer hefyd barwyden hwrdd y cyflegriad yr hwn *fyddo* dros Aaron, a chyhwfana hi yn offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd; *m* a'th ran di fydd.

27 A ſanctteiddia *n* barwyden yr offrwm cyhwfan, ac yſgwyddog yr offrwm dyrchafael, yr hon a gyhwfanwyd, a'r hon a ddyrchafwyd, o hwrdd y cyflegriad, o'r hwn *a fyddo* dros Aaron, ac o'r hwn *a fyddo* dros ei feibion.

28 Ac eiddo Aaron a'i feibion fydd trwy ddeddf dragywyddol oddi wrth feibion Iſrael: canys offrwm dyrchafael *yw*; ac *p* offrwm dyrchafael a fydd oddi wrth feibion Iſrael o'u haberthau hedd, *ſef* eu hoffrwm dyrchafael i'r Arglwydd.

29 ¶ A *q* dillad ſanctaidd Aaron a fyddant i'w feibion ar ei ol ef, i'w heneinio ynddynt, ac i'w cyflegru ynddynt.

30 *r* Yr hwn o'i feibion ef a fyddo offeiriad yn ei le ef, a'u gwiſg hwynt *s* ſaith niwrnod, pan ddelo i bebell y cyfarfod i weini yn y cyflegr.

31 ¶ A chymmer hwrdd y cyflegriad, a berwa ei gig yn y † lle ſanctaidd.

t Lef. 8. 31. *u* Mat. 12 4. *x* Ioan 6. 35. *y* Lef. 10. 14. *z* Eſa. 52. 1. *a* Pen. 12 10. Lef. 7. 18, 19. *a* Heb. 1. 3 *b* Lef. 16. 30. *c* Ioan 2. 2. *c* Heb. 9. 21. *d* Pen. 40. 10. Dan. 9. 24. *e* Pen. 30. 29. Mat. 23. 19. *f* Num. 28. 3. *g* Dan. 9. 27. *a* 12. 11. *i* Pedr 1. 10. *b* Dat. 13. 8. *i* Heb. 9. 26. *k* Num. 28. 5. *l* Dan. 8. 11. *m* Pen. 30. 6. *n* Pen. 30. 36. *o* 1 Bren. 8. 10. Eſa. 6. 1, 3. *p* Ioan 10. 36. *q* Pen. 25. 8. *r* Jer. 31. 33.

† *yn y lle ſanctaidd.*

32 A bwyttaed Aaron a'i feibion gig yr hwrdd, a'r *u* bara yr hwn *fydd* yn y cawell. *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

33 A hwy a fwyttant y pethau hyn y gwnaed *x* y cymmod a hwynt, i'w cyflegru hwynt ac i'w ſanctteiddio: *y* ond y dieithr ni chaiff eu bwytta; canys cyflegredig ydynt.

34 Ac os gweddillir o gig y cyflegriad, neu o'r bara, hyd y bore; yna ti a loſgi'r *z* gweddill a than: ni chair ei fwytta, o blegid cyflegredig *yw*.

35 A gwna fel hyn i Aaron, ac i'w feibion, yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti: *a* ſaith niwrnod y cyflegri hwynt.

36 A phob dydd yr aberthi fuftach yn aberth dros bechod, er *b* cymmod: a *c* glanha'r allor, wedi i ti wneuthur cymmod drofti, ac enneinia hi, i'w chyflegru.

37 ſaith niwrnod y gwnai gymmod dros yr allor, ac y ſanctteiddi hi: felly yr *d* allor fydd ſanctaidd: pob peth a *e* gyffyrddo a'r allor, a ſanctteiddir.

38 ¶ A dyma yr hyn a offrymmi ar yr allor. *f* Dau oen blwyddiaid, *g* bob dydd yn waſtadol.

39 Yr oen cyntaf a offrymmi y *b* bore; a'r ail oen a offrymmi yn yſ cyfnos.

40 A chyd a'r naill oen ddegfed ran-o beilliaid, wedi ei gymmyſgu *k* a phedwaredd ran hin o olew coethedig; a phedwaredd ran hin o win, yn ddiod-offrwm.

41 A'r oen arall a offrymmi di yn y cyfnos; ac a wnai iddo yr un modd ag i fwyd-offrwm y bore, ac i'w ddiod-offrwm, i fod yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r Arglwydd:

42 Yn boeth-offrwm *l* gwaſtadol trwy eich oeſoedd, *wrth m* ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr Arglwydd; *n* lle y cyfarfyddaf a chwi, i lafaru wrthyt yno.

43 Ac yn y lle hwnnw y cyfarfyddaf a meibion Iſrael; ac *efe* a ſanctteiddir trwy fy o ngogoniant.

44 Ac mi a ſanctteiddiaf babell y cyfarfod a'r allor; ac Aaron a'i feibion a *p* ſanctteiddiaf, i offeiriadu i mi.

45 ¶ Ac *q* mi a breſwyliaf ym myſg meibion Iſrael, ac a fyddaf *r* yn Dduw iddynt.

46 A hwy a gant wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd eu Duw, yr hwn a'u dygais hwynt allan o dir yr Aipht, fel y trigwn yn eu plith hwynt: myfi *yw* yr Arglwydd eu Duw.

PEN. XXX.

1 *Allor yr arogl-darth.* 11 *Y iawn dros eneidiau* 17 *Y golch-leſtr pres.* 22 *Yr olew ſanctaidd.* 34 *Defnydd yr arogl-darth.*

GWNA hefyd *a* allor i arogl-darthu *b* arogl-darth: o goed Sittim y gwnai di hi.

2 Yn gufydd ei hyd, ac yn gufydd ei lled, (pedeir ongl fydd hi) ac yn ddau gufydd ei huchder: ei *b* chyrn *fyddant* o'r un.

3 A *c* gwiſg hi ag aur coeth, † ei chefn a'i hyſtlyſau o amgylch, a'i chyrn: a gwna hefyd iddi *d* goron o aur o amgylch.

4 A gwna iddi ddwy fodrwy aur oddi tan ei choron, wrth ei dwy gongl: ar ei dau yſtlys y gwnai *hwyni*; fel y byddant i wiſgo am drofolion, i w dwyn hi arnynt.

5 A'r trofolion a wnai o goed Sittim: a gwiſg hwynt ag aur.

6 A goſod hi o flaen y wahanlen *ſydd* wrth arch y dyſtiolaeth; o flaen y drugareddfa *ſydd* ar y dyſtiolaeth, *e* lle y cyfarfyddaf â thi.

7 Ac arogl-darthed Aaron arni arogl-darth liyſieuog *f* bob bore: pan *g* daclo efe'r lampau, yr arogl-dartha efe.

8 A phan *b* oleuo Aaron y lampau yn y cyfnos, arogl-darthed arni arogl-darth gwaſtadol ger bron yr Arglwydd, trwy eich cenhedlaethau.

9 Nac

1491.

a Pen. 27. 25, Dat. 8. 3. *b* Pen. 27. 2. *c* Num. 4. 11. † *a* Heb. *ei pharwydydd.* *d* Pen. 25. 11. *e* Pen. 29. 42. Luc 1. 8--12. *f* Sal. 55. 17. *g* Pen. 27. 20. Dat. 8. 3, 4 *b* Sal. 18. 28. *a* 141. 2.

Pen. XXIX. *Adn.* 43.] *Sanctteiddir &c.* Preſenoldeb---Duw ſy'n cyflegru lle o addoliad. Gwaed ac olew a berciddia'r cnawd, ond Yſpryd Chriſt a bura'r enaid. *Heb.* ix. 13, 24.---

i Adn. 33. 38. Iago 4. 3. 1 Ioan 5. 14.
9 Nac offrymmwch arni arogl-darth i dieithr, na phoeth-offrwm, na bwyd-offrwm; ac na thywelltwch ddied-offrwm arni.
k Lef. 16. 14, 18.
10 A gwnaed k Aaron gymmod ar ei chyrn hi i unwaith yn y flwyddyn, a gwaed pech-aberth y cymmod i unwaith yn y flwyddyn y gwna efe gymmod arni trwy eich cenhedlaethau: ſancteiddiolaf i'r Arglwydd yw hi.
l Heb. 1. 3. a 9. 7. m Pen. 32. 26.
11 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,
|| Heb. y rhai ſy yw rhyfo. n Ezec. 20. 43.
12 m Pan riſech feibion Iſrael, || dan eu rhifedi; yna rhoddant bob un n iawn am ei einioes i'r Arglwydd, pan rifer hwynt, fel na byddo o pla yn eu plith, pan rifer hwynt.
1 Cor. 11. 31. 1 Tim. 2. 6.
13 Hyn a ddyry pob un a elo dan rif. p Hanner ſicl, yn ol ſicl y cyſſegr: ugain gera yw y ſicl, hanner ſicl fydd yn offrwm i'r Arglwydd.
1 Pedr 1. 18. o 1 Cron. 21. 1, 7.
14 Pob un a elo dan rif, o fab ugain mlwydd ac uchod, a rydd offrwm i'r Arglwydd.
p Mat. 17. 24.
15 Ni rydd y cyfoethog fwy, ac ni rydd y tlawd q lai, na hanner ſicl, wrth roddi offrwm i'r Arglwydd, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.
q Adn. 15. g Act. 15. 9.
16 A chymmer yr arian cymmod gan feibion Iſrael, a r dod hwynt i waſanaeth pabell y cyfarfod; fel y byddont yn gofadwriaeth i feibion Iſrael ger y bron yr Arglwydd, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau.
r Pen. 38. 25. Neh. 10. 32.
17 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,
s Heb. 9. 24.
18 s Gwna noe bres, a'i throed o bres, i ymolchi: a dod hi rhwng pabell y cyfarfod a'r allor; a dod ynddi ddwfr.
t Pen. 38. 8. Dat. 4. 6.
19 A u golched Aaron a'i feibion o honi eu dwylaw a'u traed.
u Sal. 26. 6. Eſa. 52. 11. Heb. 10. 22.
20 Pan ddelont i babell y cyfarfod, ymolchant a dwfr, fel na byddont x feirw; neu pan ddelont wrth yr allor i weini, gan arogl-darthu aberth tanllyd i'r Arglwydd.
x Lef. 10. 2, 3.
21 y Golcha it eu dwylaw a'u traed, fel na byddont feirw: a bydded byn ddynt yn ddeddf dragywyddol, iddo ef, ac i'w had, trwy eu cenhedlaethau.
y Sal. 24. 4. z Can. 4. 14. Ezec. 27. 22.
22 ¶ Yr Arglwydd hefyd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,
a Sal. 45. 8. Can. 1. 13.
23 Cymmer i ti ddewis z lyſiau, o'r myrr pur bwyf pum can ſicl, a hanner hynny o'r a ſinamon peraidd, ſef, pwys dau gant a deg a deugain o ſiclau, ac o'r b Calammus peraidd pwys dau gant a deg a deugain o ſiclau;
b 1 Ioan 2. 20. Ezec. 27. 19. c Sal. 4. 5. 8. d Pen. 29. 40. e 1 Ioan 2. 20. f Eph. 5. 26. g Pen. 29. 27. Hag. 2. 12. h Eſa. 61. 1. i Mat. 3. 16. k Adn. 38. Ezec. 44. 2. Rhuf. 11. 6. l 1 Tim. 5. 22.
24 Ac o'r c caſia pwys pum cant o ſiclau, yn ol ſicl y cyſſegr; a d hin o olew olewydden.
25 A gwna ef yn olew enneiniad ſanctaidd, yn ennaint cymmyſgadwy o waith yr apothecari: olew e enneiniad ſanctaidd fydd efe.
26 Ac enneinia ag ef babell y cyfarfod, ac arch y dyſtiolaeth,
27 Y bwrdd hefyd a'i holl leſtri, a'r canhwyllbren a'i holl leſtri, ac allor yr arogl-darth,
28 Ac allor y poeth-offrwm a'i holl leſtri, f a'r noe a'i throed.
29 A chyſſegra hwynt, fel y byddont yn ſancteiddiolaf; g pob peth a gyffyrddo a hwynt, a fydd ſanctaidd.
30 Enneinia hefyd b Aaron a'i feibion, a chyſſegra hwynt i offeiriadu i mi.
31 A llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Olew enneiniad ſanctaidd a fydd hwn i mi, trwy eich cenhedlaethau.
32 Nac enneinier ag ef gnawd dyn, ac ar ei waith ef na wnewch ei fath: i ſanctaidd yw, bydded ſanctaidd gennych.
33 Pwy bynnag a k gymmyſgo ei fath, a'r hwn a roddo o hono ef i ar ddyn dieithr, a dorrir ymaith oddi wrth ei bobl.
m Rhuf. 8. 6. n Heb. ballitu. Lef. 2. 13. n Eſa. 30. 6. Act. 4. 27. o Pen. 29. 4. p Job 34. 17, 22. Sal. 62. 8. q Rhuf. 12. 2. r 1 Bren. 12. 28. &c.
34 ¶ Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moſes, Cymmer it' lyſiau peraidd, ſef ſtacte, ac onyca, a galbanum; y lyſiau byn, a thus pur; yr un faint o bob un,
35 A gwna ef yn m arogl-darth arogl-ber, o waith yr apothecari, wedi ei n gyddymheru, yn bur ac yn ſanctaidd.
36 Gan n guro cur yn fan beth o hono, a dod o hono ef ger bron y dyſtiolaeth o fewn pabell y cyfarfod, lle y o cyfarfyddaf a thi: ſancteiddiolaf fydd efe i chwi.
37 A'r arogl-darth a wneleth, na wnewch i chwi eich hunain ei p fath ef: bydded gennyt q yn ſanctaidd i'r Arglwydd.
38 Pwy bynnag a wnel ei r fath ef, i arogli o hono, a dorrir ymaith oddi wrth ei bobl.

P E N. XXXI.

1 *Galw Beſaleel ac Aholiab, a'u gwneuthur yn cynnwyſyr i waith y tabernacl.*
12 *Ail or bymyn cadw'r Sabbath.* 18 *Moſes yn derbyn y ddwy lech.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,
2 Gwel, mi a elwais wrth ei enw ar a Beſaleel b mab Uri, mab Hurr, o lwyth Juda;
3 Ac a'i c llenwais ef ag Yſpryd Duw, mewn doethineb, ac mewn dyall, ac mewn gwybodaeth hefyd, ac ym mhob rhyw waith,
4 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres,
5 Ac mewn cyfarwyddyd d i oſod meini, ac mewn ſaerniaeth prea, i weithio yn mhob gwaith.
6 Ac wele, mi a roddais e gyd ag ef Aholiab mab Aciſama, o lwyth Dan: ac yng halon pob doeth o galon y rhoddais ddoethineb i wneuthur yr hyn oll a orchymynais wrthyt.
7 Pabell y cyfarfod, ac arch y dyſtiolaeth, a'r drugareddfa yr hon ſydd arni, a holl leſtri'r babell,
8 A'r bwrdd a'i leſtri, a'r canhwyllbren g pur a'i holl leſtri, ac allor yr arogl-darth,
9 A challor y poeth-offrwm a'i holl leſtri, a'r noe a'i throed,
10 A b gwiſgoedd y weinidogaeth, a'r gwiſgoedd ſanctaidd i Aaron yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef, i offeiriadu ynddynt,
11 Ac olew'r enneiniad, a'r arogl-darth peraidd i'r cyſſegr; a wnant yn ol yr hyn oll a orchymynais wrthyt.
12 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,
13 Llafara hefyd wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, i Diau y cedwch fy ſabbathau: canys arwydd yw rhyngof i a chwithau, trwy eich cenhedlaethau; i wybod mai myfi yw yr Arglwydd, ſydd yn eich ſancteiddio.
14 Am hynny cedwch y ſabbath; k blegid ſanctaidd yw i chwi: llwyr-rodder i farwolaeth yr hwn a'i halogo ef; o herwydd pwy bynnag a wnelo waith arno, l torrir ymaith yr enaid hwnnw o blith ei bobl.
15 Chwe' diwrnod y gwnair gwaith, ac ar y ſeithfed dydd y mae Sabbath i gorphwyſfra ſanctaidd i'r Arglwydd: pwy bynnag a wnelo waith y ſeithfed dydd, llwyr-rodder ef i farwolaeth.
16 Am hynny cadwed meibion Iſrael y Sabbath, gan gynnal Sabbath trwy eu cenhedlaethau, m yn gyfammod tragywyddol.
17 Rhyngof fi a meibion Iſrael y mae yn arwydd tragywyddol, n mai mewn chwe diwrnod y gwnaeth yr Arglwydd y nefoedd a'r ddaear; ac mai ar y ſeithfed

1 Pen. 35. 30. Mat. 9. 38. Heb. 5. 4. b 1 Cron. 2. 20. c 1 Bren. 7. 14. Eſa. 28. 26. 1 Cor. 12. 4. 8. d Pen. 28. 11. e Pen. 4. 13. Luc. 10. 1. Act. 13. 2. f Pen. 25. 10. Hag. 1. 14. Act. 6. 3. g Pen. 25. 31. h Pen. 30. 1. 41. Num. 4. 6. &c. i Neh. 9. 14. Eſa. 58. 13. Ezec. 20. 12. a 22. 26. Mat. 12. 12. k Num. 15. 32, 35. Job 8. 13. Sal. 37. 9. Rhuf. 11. 22, 24. Gal. 5. 12. l Pen. 16. 31. a 35. 2, 3. m Gen. 17. 7. Lef. 24. 8. 2 Cron. 13. 5. Eſa. 55. 3. n Gen. 1. 31. a 2. 2.

Pen. XXXI. *Adn.* 17.] *Rhyngof fi a meibion Iſrael*, mlith Iſrael Duw! mae'r ſabbath yn ddydd o fendith i ddyn, cyſtal ag yn ogoniant i Dduw, os gwnair cyd-wybod o'i gadw yn ſanctaidd fel y dylid. *Eſa.* lviii. 13. *Mat.* xii. 8. Nidoes i'r fawl ni chadwant y ſabbath etifeddiaeth yn

o Pen. 32. 16. Exec. 11. 19. 2 Cor. 3. 3.
fed dydd y peidiodd, ac y gorphwysodd efe.

18. ¶ Ac efe a roddodd i Moses, gwedi iddo orphen llafaru wrtho ynn mynydd Sinai, *o* ddwy lech y dyst iolaeth, *sef* llechau o gerrig, wedi eu hysgrifenu a *p* bys Duw.

p Deut. 9. 10. Luc 11. 20. Ioan 8. 6.

PEN. XXXII.

1 Aaron yn gwneuthur llo: 15 Moses yn torri'r llechau. 25 Dibenydd y dauddeuddwy. 30 Moses yn eiriol dros y bobl.

a 2 Cron. 24. 17. Mat. 24. 42. Act. 7. 40. b Pen. 20. 4. Rhuf. 8. 7. c Pen. 14. 21. d Act. 7. 39. e Pen. 12. 35. f Esa. 40. 6. Heb. 2. 6. g 2 Cor. 13. 9. h Sal. 106. 19. Rhuf. 1. 23. i 1 Bren. 12. 28. 1 Cor. 10. 6. k Esa. 1. 14. Act. 7. 41. l 1 Cor. 10. 7. m Deut. 9. 12. n Deut. 32. 5. o Pen. 15. 22. Barn. 2. 17. p 1 Bren. 12. 28. q Esa. 48. 4. Act. 7. 51. r Jer. 18. 32. Esa. 45. 11. s Num. 14. 12. t Sal. 106. 23. † Heb. *a gwynebo.* u Num. 14. 13. x Gen. 6. 6. Adn. 14. Sal. 90. 13. y Deut. 9. 27. z Gen. 26. 4. a Jona 3. 9, 10. b Jer. 33. 33. c Pen. 31. 18. d Pen. 17. 9.

1 A phan welodd y bobl fod Moses yn *a* oedi dyfod i wared o'r mynydd; yna yr ymgasglodd y bobl at Aaron, a dywedasant wrtho, Cyfod, gwna i ni *b* dduwiau i fyned o'n blaen: canys y Moses hwn, y gwr a'n dug ni i fygu o wlad yr Aipht, *d* ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

2 A dywedodd Aaron wrthynt *e* Tynnwch y clust-dlysau aur *sydd* wrth glustiau eich gwragedd, a'ch meibion, a'ch merched, a dygwch attaf fi.

3 A'r holl bobl a *f* dynnasant y clust-dlysau aur *oedd* wrth eu clustiau; ac a'u dygasant at Aaron.

4 Ac efe a'u *g* cymmerodd o'u dwylaw, ac a'i lluniodd a chyn, ac a'i gwnaeth yn *b* llo tawdd: a hwy a ddywedasant, *i* Dyma dy dduwiau di, Israel, y rhai a'th ddug di i fynu o wlad yr Aipht.

5 A phan ei gwelodd Aaron, efe a adeiladodd allor ger ei fron ef: ac Aaron a gyhoeddodd, ac a ddywedodd, *Y mae* *k* gwyl i'r Arglwydd y foru.

6 A hwy a godasant yn foreu dranoeth, ac a offrymmasant boeth-offrymmau, ac a ddygasant aberthau hedd: a'r bobl a eisteddasant i fwytta ac i yfed, ac a godasant i fynu i chwarae.

7 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moses, *m* Cerdda, dos i wared: canys *n* ymlygrodd dy bobl a ddygaist i fynu o dir yr Aipht.

8 Buan y *o* ciliasant o'r ffordd a orchymynais iddynt: gwnaethant iddynt lo tawdd, ac addolasant ef, ac aberthasant iddo; dywedasant hefyd, *p* Dyma dy dduwiau di, Israel, y rhai a'th ddygasant i fynu o wlad yr Aipht.

9 Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moses, Gwelais y bobl hyn; ac wele, *q* pobl war-galed ydynt.

10 Am hynny yn awr *r* gad im' lonydd, fel yr ennyno fy llid yn eu herbyn, ac y difetha hwynt: ac mi a'th wnaf di yn genhedlaeth fawr.

11 A *s* Moses a ymbiliodd *t* ger bron yr Arglwydd ei Ddduw, ac a ddywedodd, Paham, Arglwydd, yr ennynna dy ddigofaint yn erbyn dy bobl, y rhai a ddygaist allan o wlad yr Aipht, trwy nerth mawr, a llaw gadarn?

12 *u* Pa ham y caiff yr Aiphtiaid lafaru, gan ddywedyd, Mewn malais y dygodd efe hwynt allan a'w lladd yn y mynyddoedd, ac i'w difetha oddi ar wyneb y ddaear? *x* Tro oddi wrth angerdd dy ddigofaint, a byuded edifar gennyt y drwg *a amcenaist* i'th bobl.

13 *y* Cofia Abraham, Isaac, ac Israel, dy weision, y rhai a tyngaist wrthynt i ti dy hun, ac y dywedaist wrthynt, *z* Mi a amlhaf eich had chwi fel ser y nefoedd; a'r holl wlad yma yr hon a ddywedais, a roddaf i'ch had chwi, a hwy a'i hetifeddant byth.

14 Ac *a* edifarhaodd yr Arglwydd am y drwg a ddywedasai efe y gwnai i'w bobl.

15 ¶ A Moses a drodd, ac a ddaeth i wared o'r mynydd, a dwy lech y dystiolaeth yn ei law: y llechau a *b* 'sgrifenasid o'u dau du; hwy a 'sgrifenasid o bob tu.

16 A'r *c* llechau hynny *oedd* o waith Duw: yr ysgrifen hefyd *oedd* ysgrifen Duw yn 'sgrifenedig ar y llechau.

17 A phan *d* glywodd Josua fwy bobl yn bloeddio, efe a ddywedodd wrth Moses, *Y mae* swn rhyfel yn y gwersyll.

18 Yntau a ddywedodd, Nid llais bloeddio am oruchafiaeth, ac nid llais gwaeddi am golli'r maes; ond swn canu a glywaf fi.

19 ¶ A bu, gwedi dyfod o hono yn agos i'r gwersyll, iddo weled y llo a'r dawnsiau: ac ennynodd *e* digofaint Moses, ac efe a daflodd y llechau o'i ddwylaw, ac a'u *f* torrodd hwynt is law'r mynydd.

20 Ac efe a gymmerodd y llo a wnaethant hwy, ac a'i llosgodd a than, ac a'i malodd yn llwch, ac a'i taenodd ar wyneb y dwfr, ac a'i rhoddes *h* i'w yfed i feibion Israel.

21 A dywedodd Moses wrth Aaron, Beth a wnaeth y bobl hyn i ti, pan ddygaist arnynt bechod *mor fawr*?

22 A dywedodd Aaron, Nac ennyned digofaint fy arglwydd: ti a adwaenost y bobl, mai ar i ddrwg y maent.

23 Canys dywedasant wrthyf, Gwna i ni dduwiau i fyned o'n blaen: canys y Moses hwn, y gwr a'n dug ni i fynu o wlad yr Aipht, ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

24 A dywedais wrthynt, I'r neb y *mae* aur, tynnwch ef: a hwy a'i rhoddasant i mi; a mi a'i bwriais yn tan, a daeth y *k* llo hwn allan.

25 ¶ A phan welodd Moses fod y bobl yn *l* noeth (canys Aaron a'u *m* noethasai hwynt, i'w gwaradwyddo ym mysg eu ‖ gelynion.)

26 *n* Yna y safodd Moses ym mhorth y gwersyll, ac a ddywedodd, *o* Pwy sydd ar du yr Arglwydd? *deued* attaf fi. A holl feibion *p* Lefi a ymgasglasant atto ef.

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Israel; Gosodwch bob un ei gleddyf ar ei glun, ac ewch, cynniweiriwch o borth i borth trwy'r gwersyll, a *q* lleddwch bob un ei frawd, a phob un ei gyfaill, a phob un ei gymmydog.

28 A meibion Lefi a wnaethant yn ol gair Moses: a chwympodd o'r bobl y dydd hwnnw ynghylch *r* tair mil o wyr.

29 Canys dywedasai Moses, *s* Cysegrwch eich llaw heddyw i'r Arglwydd, bob un ar ei *t* fab, ac ar ei frawd; fel y rhoddter heddyw i chwi fendith.

30 ¶ A thrannoeth y dywedodd Moses wrth y bobl, Chwi a bechasoch bechod mawr: *u* ac yn awr mi a af i fynu at yr Arglwydd *x* ond odid mi a wnaf gymmod dros eich pechod chwi.

31 A Moses a ddychwelodd y at yr Arglwydd, ac a ddywedodd, Och, pechodd y bobl hyn bechod mawr, ac a wnaethant iddynt ddduwiau o aur.

32 A'e yn awr, os maddeui eu pechod; ac *z* os amgen, dilea fi, attolwg, allan o'th *a* lyfr a 'sgrifenaist.

33 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moses, *b* Pwy bynnag a bechodd i'm herbyn, hwnnw a ddileaf allan o'm llyfr.

34 Am hynny dos yn awr, *c* arwain y bobl i'r *lle* a ddywedais wrthyt: *d* wele, fy angel a â o'th flaen di: *e* a'r dydd yr ymwelwyf, yr ymwelaf a hwynt am eu pechod.

35 A'r Arglwydd a *f* darawodd y bobl, am iddynt wneuthur y llo a wnaethai Aaron.

PEN. XXXIII.

1 Yr Arglwydd yn gyrrthod mynedd fyd â'r bobl. 4 Y bobl yn galaru. 9 Yr Arglwydd yn llafaru wrth Moses. 12, 18. Moses yn deisyf gweled ei ogoniant. 1491.

A'R Arglwydd a ddywedodd wrth Moses, Cerdda, dos i fynu oddi yma, ti a'r bobl a ddygaist i fynu o wlad yr Aipht, i'r wlad *am* yr hon y tyngais wrth Abraham, Isaac a Jacob, gan ddywedyd, *a* I'th had di y rhoddaf hi.

2 *b* Ac mi a anfonaf angel o'th flaen di; ac a yrraf allan y Canaaneaid, yr Amoriaid, a'r Hethiaid, y Pheresiaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid:

a Num. 14. 12. b Deut. 9. 17. c Deut. 9. 10. Cor. 10. 21. d Gen. 3. 6. Sal. 36. 4. Diar. 4. 16. 1 Ioan 5. 19. e Adn. 4. 19. f Gen. 3. 10. Dat. 3. 18. m 2 Cron. 28. 19. Rhuf. 6. 21. || Heb. *y rhai a gy'dant.* n Gen. 12. 20. o 2 Bren. 9. 32. p Deut. 33. 8. q Num. 25. 5. Deut. 33. 6. r 1 Cor. 10. 8. s Diar. 21. 3. t Deut. 13. 6—10. u 1 Sam. 12. 23. Luc 15. 18. x Num. 25. 48. y Deut. 9. 18. z Luc 13. 9. a Phil. 4. 3. b Ezec. 18. 4. Dat. 3. 5. c Esa. 59. 1. Mat. 6. 13. Ioan 10. 3. d 2 Sam. 12. 9. Act. 7. 42. e Deut. 32. 35. f Esa. 5. 25.

3 I

Pen. XXXII. *Adn.* 25.] *Noethafai*, fel yr oeddynt heb ymgeledd Duw, a'i hardduwch, ac yn watwar arnodd i'w gelynion. *Rhuf.* ii. 23, 24. Clywp gyngor Crist trwy ei was Ioan. iii. *Dat.* iii. 18.

d Pen. 32. 9. Deut. 9. 13. e Pen. 23. 21. Amos 3. 13. f 2 Sam. 14. 2. Dan. 10. 2, 3. g Pen. 19. 14. 2 Sam. 12. 20. h Gen. 22. 12. Act. 15. 18. i Deut. 9. 15. k Num. 2. 2. Sal. 10. 1. 2 35. 22. Diar. 15. 29. l Heb. 2. 1. m Sal. 99. 7. n Pen. 4. 31. 2 Cron. 7. 3. Neh. 8. 6. Mat. 28. 9, 17. o Gen. 32. 30. Deut. 5. 4. a 34. 30. p Adn. 1. q Jer. 1. 5. r Sal. 1. 6. s Sal. 25. 4. t Pen. 32. 7. u 2 Sam. 17. 11. Esa. 63. 9. x Heb. 1. 3. y Sal. 73. 25. z Pen. 8. 22. 6 Sal. 4. 3. a Esa. 65. 24. b Adn. 20 1 Tim. 6. 16. c Pen. 34. 5. 6. Jer. 31. 14. d Rhuf. 9. 15. Jer. 12. 15. a 31. 20. e Rhuf. 4. 4, 5. f Rhuf. 3. 23. g Esa. 6. 5. h Cor. 13. 12. Dat. 1. 16, 17. i Sal. 18. 2. k Sal. 27. 5.

3 I wlad yn llifeirio o laeth a mel: o herwydd nid af fi i fynu yn dy blith; o blegid pobl *d* war-galed wyt: rhag i mi dy *e* ddifa ar y ffordd.

4 ¶ A phan glywodd y bobl y drwg chwedl hwn, *f* galaru a wnaethant; ac ni wisgodd neb ei harddwisg am dano.

5 O blegid yr Arglwydd a ddywedasai wrth Moses, dywed wrth feibion Israel, Pobl war-galed *ydych* chwi; yn ddi-ymmwth y deuaf i fynu i'th ganol di, ac y'th ddifethaf: *g* am hynny yn awr diosg dy harddwisg oddi am danat, *h* el y gwypwyf beth a wnelwyf i ti.

6 A meibion Israel a ddiosgasant eu harddwisg i wrth fynydd Horeb.

7 A Moses a gymmerodd y babell, ac a'i *k* lledodd o'r tu allan i'r gwersyll, *l* ym mhell oddi wrth y gwersyll; ac a'i galwodd, Pabell y cyfarfod: a phob un a geisiai r Arglwydd, a ai allan i babell y cyfarfod, yn hon *ydoedd* o'r tu allan i'r gwersyll.

8 A phan aeth Moses i'r babell, *yr* holl bobl a godasant ac a *i* safasant bob un *ar* ddrws ei babell: ac a edrychasant ar ol Moses, nes ei ddyfod i'r babell.

9 A phan aeth Moses i'r babell, y disgynodd colorn y cwmmwl, ac a safodd *wrth* ddrws y babell: a'r *m Arglwydd* a lafarodd wrth Moses.

10 A gweiodd yr holl bobl golofn y cwmmwl yn sefyll *wrth* ddrws y babell: a'r holl bobl a gododd, ac a *n* addoliasant bob un *wrth* ddrws ei babell.

11 *o* A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moses wyneb yn wyneb, fel y llafarai gwr wrth ei gyfaill. Ac efe a dychwelodd i'r gwersyll: ond y llangc Josua, mab Nun, ei weinidog ef, ni fyniodd o'r babell.

12 ¶ A Moses a ddywedodd wrth yr Arglwydd, Gwel, ti a ddywedi wrthyf, *p* Dwg y bobl yma i fynu; ac ni ddangosaist i mi yr hwn a anfoni gyd a mi: a thi a ddywedaist, *q* Mi a'th adwaen wrth *dy* enw, *r* a chefaist hefyd ffafr yn fy ngolwg.

13 Yn awr gan hynny, os cefais ffafr yn dy olwg, *s* hyspysa i mi dy ffordd, attolwg, fel y'th adwaenwyf, ac fel y caffwyf ffafr yn dy olwg: gwel hefyd mai *t* dy bobl di *yw* yr genedl hon.

14 Yntau a ddywedodd, *u* Fy wyneb a gaiff fyned *gyd â thi*, *x* a rhoddaf orphwysfra i ti.

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, *y* Onid a dy wyneb *gyd â ni*, nac arwain ni i fynu oddi yma.

16 Canys pa fodd y gwyddir yma gael o honof fi ffafr yn dy olwg, mi a'th bobl? onid trwy fyned o honot gyd a ni: Felly myfi a'th bobl a *z* ragorwn ar yr holl bobl *sydd* ar wyneb y ddaear.

17 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Moses, *a* Gwnaf hefyd y peth hyn a lefaraist: o blegid ti a gefaist ffafr yn fy ngolwg, a mi a'th adwaen wrth *dy* enw.

18 Yntau a ddywedodd, Dangos i mi, attolwg, dy *b* ogoniant.

19 Ac efe a ddywedodd, *c* Gwnaf i'm holl ddaioni fyned heibio o flaen dy wyneb, a chyhoeddaf enw'r Arglwydd o'th flaen di: ac mi *d* a drugarhaf wrth yr hwn y cymmerwyf drugaredd arno, *e* ac a dosturiaf wrth yr hwn y tosturiwyf.

20 Ac efe a ddywedodd, *f* Ni elli weled fy wyneb: canys *g* ni'm gwel dyn, a byw.

21 Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd, Wele, fan yn fy ymyl, lle y cai sefyll *h* ar graig.

22 A thra yr elo fy ngogoniant heibio, mi a'th osodaf o fewn agen i yn y graig; a mi a'th orchuddiaf i'm llaw, nes i mi fyned heibio.

23 Yna y tynnaf ymaith fy llaw, a'm tu *i* cefn a gai di ei weled: *k* ond ni welir fy wyneb.

PEN. XXXIV.

Adnewyddu'r llechau. 5 *Cyhoeddi Enw'r Arglwydd.* 10 *Duw yn gwneuthur cyfammod.* 29 *Wyneb Moses yn disgleirio.*

A Dywedodd yr Arglwydd wrth Moses, *a* Nadd it' ddwy o lechau cerrig, fel y rhai *b* cyntaf: ac mi a 'sgrifenaf ar y llechau y geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a dorraist.

2 A bydd barod erbyn y *c* bore; a thyred i fynu yn foreu i fynydd Sinai, *d* a saf *t* i mi yno ar ben y mynydd.

3 Ond *e* na ddeued neb i fynu gyd a thi, ac na weler neb ar yr holl fynydd: na *e* phored hefyd na dafad, nac eidion, ar gyfer y mynydd hwn.

4 ¶ Ac efe a naddodd ddwy o lechau cerrig, o fath y rhai cyntaf: a Moses a gyfododd yn foreu, ac a aeth i fynydd Sinai, fel y gorchymynasai yr Arglwydd iddo; ac a gymmerodd yn ei law y ddwy lech garreg.

5 A'r Arglwydd a ddisgynodd mewn cwmmwl, ac a lafodd gyd ag ef yno, *f* ac a gyhoeddodd enw yr Arglwydd.

6 A'r Arglwydd a aeth heibio o'i flaen ef, ac a lefodd, JEHOFAH, JEHOFAH, *g* y Duw trugarog, a graslawn, hwyrfrydig i ddig, *h* ac aml o drugaredd a gwirionedd;

7 *i* Yr hwn sydd yn cadw trugaredd i filoedd, gan faddeu anwiredd, a chamwedd, a phechod, *k* a heb gyfrif *yr anwir* yn gyfiawn; yr hwn a ymwel ag anwiredd y tadau ar y plant, ac ar blant y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd genhedlaeth.

8 A Moses a fryfiodd, *l* ac a ymgrymmodd tu a'r llawr, ac a addolodd;

9 Ac a ddywedodd, Os cefais yn awr ffafr yn dy olwg, O Arglwydd, eled fy Arglwydd, attolwg, yn ein plith ni (canys pobl *m* war-galed *yw*) a maddeu ein hanwiredd, a'n pechod, a chymmer ni yn *n* etifeddiaeth i ti.

10 ¶ Yntau a ddywedodd, Wele, *o* fi yn gwneuthur cyfammod yng-wydd dy holl bobl: *p* gwnaf ryfeddodau y rhai ni wnaed yn yr holl ddaear, nac yn yr holl genhedloedd; a'r holl bobl yr wyt ti yn eu mysg a gant weled gwaith yr Arglwydd: canys *q* ofnadwy *yw'r* hyn a wnaf a thi.

11 Gadw'r hyn a *r* orchymynais it' heddyw: wele, mi a yrraf allan o'th flaen di yr Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid.

12 A'r chadw arnat, rhag gwneuthur cyfammod a phreswylwyr y wlad yr wyt yn myned iddi; rhag eu bod yn *s* fagl yn dy blith.

13 Eithr diny ftriwch eu hallorau hwynt, *u* drylliwch eu delwau hwynt, a *x* thorrwch i lawr eu llwyaau hwynt.

14 Canys ni chai ymgrymmu i dduw arall: o blegid yr Arglwydd, Eiddigus *yw* ei enw; Duw *y* eiddigus *yw* efe:

15 Rhag it' wneuthur cyfammod a phreswylwyr y tir, a'r iddynt *z* buttein-io ar ol eu duwiau, ac aberthu i'w duwiau, a'th *a* alw di, ac i tithau fwyta o'u haberth;

16 A chymmeryd o honot o'u *b* merched i'th feibion; a *c* phutteinio o'u merched ar ol eu duwiau hwy, a gwneuthur i'th feibion di butteinio ar ol eu duwiau hwynt.

17 Na wna it' dduwiau tawdd.

18 ¶ Cadw *d* wyl y bara croyw: faith niwrnod y bwyttai fara croyw, fel y gorchymynais it', ar yr amser ym mis Abib: o blegid *e* ym mis Abib y daethoft allan o'r Aipht.

19 *f* Eiddof fi yw pob peth a agoro'r groth: a phob *gwrryw* cyntaf o'th anifeiliaid, yn eidionau, ac yn ddefaid.

20 Ond

Pen. XXIV. *Adn.* 6. *Duw trugarog a graslawn*-Dyma'r *Daioni* a soniwyd. *Pen.* xxxiii. 19. ac yn wir, y mae y Duw daionus yn ddigon i bawb a'i caffont. *Sal.* lxxv. 5. *Jer.* xxxi. 14

k 1 Cor. 13. 9. l Job 11. 7, 9.

a Deut. 10. 1. b Mal. 3. 6. c Sal. 30. 5. † *Ger fy bron.* d Pen. 19. 12, 20. e Preg. 5. 1. Esa. 58. 13. f Pen. 33. 19. g Num. 14. 18. Preg. 8. 11. b Neh. 9. 17. i Pen. 20. 6. Jer. 32. 18. k Pen. 23. 7, 12. Job 10. 14. Mica 6. 11. Nah. 1. 3. l Ioan 4. 24. m Pen. 32. 9. n Zec. 2. 12. o Deut. 5. 2. p Sal. 114. 3. q Sal. 45. 4. r Jos. 1. 9. Sal. 45. 3, 4. s Pen. 23. 32. t Barn. 2. 2, 3. u Pen. 23. 24. Barn. 6. 25. x Deut. 12. 2. 2 Bren. 18. 4. y Deut. 20. 5. z Jer. 3. 9. Hos. 2. 16. Iago 4. 4. a Num. 25. 2. b 1 Bren. 11. 2. Neh. 13. 25. c Num. 25. 1, 2. d Pen. 12. 15. e Pen. 13. 4. f Pen. 22. 29.

f Pen. 13. 13. 20 Ond f y cyntaf i asyn a bryni di â'r oen; ac oni phryni, torr ei wddf: pryn hefyd bob cyntaf-anedig o'th feibion: ac b nac ymddangosed neb ger fy mron yn wagiaw.

|| Neu â nymm. b Pen. 23. 15. Deut. 16. 16.

21 ¶ i Chwe' diwrnod y gweithi; ac ar y seithfed dydd y gorphwysi: ac yn amser aredig, ac yn y cynhauaf, y gorphwysi.

i Pen. 23. 12. Luc 13. 14.

22 ¶ Cadw it' hefyd k yn yr wythnosau, o flaen-ffrwyth y cynhauaf gweinith, a gwyl y cynnull, ar diwedd y flwyddyn.

k Lef. 23. 33.

23 ¶ l Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrryw'aid ger bron yr Arglwydd Dduw, Duw Israel.

l Pen. 23. 14, 17. m Gen. 35. 5. Diar. 16. 7. Act. 18. 10. n Pen. 23. 28. o Pen. 12. 20. p Deut. 26. 2. q Cyntaf. Pen. 23. 19. Deut. 14. 21. r Adn. 28. Deut. 4. 13.

24 Canys mi a yrraf y cenhedloedd allan o'th flaen di, ac a helaethaf dy derfynau di: ac m ni chwennych neb dy dir di, pan elych i fyny i ymddangos ger bron yr Arglwydd dy Dduw, dair gwaith yn y flwyddyn.

25 n Nac offrymma waed fy aberth gyd a bara lefeinllyd; ac o nac arhoed aberth gwyl y Pasg uros nos hyd y bore.

26 p Dwg y q goreu o flaen-ffrwyth dy dir i dŷ'r Arglwydd dy Dduw. q Na ferwa fyrna yn llaeth ei fam.

27 Yr Arglwydd hefyd a ddywedodd wrth Moses, r 'sgrifena it' y geiriau hyn: o blegid yn ol y geiriau hyn y gwnaethum gyfammod a thi, ac ag Israel.

28 Ac efe a fu yno gyd a'r Arglwydd ddeugain niwrnod a deugain nos: ni fwytaodd fara, ac nid yfodd ddwfr, ac s efe a 'sgrifenodd ar y llechau eiriau'r cyfammod, sef y deg gair addaf.

29 ¶ A phan ddaeth Moses i wared o fynydd Sinai, a dwy lech y dystiolaeth yn llaw Moses, pan ddaeth efe i wared o'r mynydd, ni wyddai Moses i groen ei wyneb t ddisgleirio; wrth lafaru o hono ef wrtho.

s Pen. 31. 18. t 2 Cor. 3. 7. Mat. 17. 2. u Gal. 4. 14. x Pen. 3. 16. y Mat. 28. 20. z Eſa. 8. 20. 1 Pedr 4. 11. a 2 Cor. 3. 14. b 1 Cor. 13. 12. 2 Cor. 3. 16. Heb. 8. 13. c 2 Cor. 3. 7. 18.

30 A phan welodd Aaron a holl feibion Israel Moses, wele, yr oedd croen ei wyneb ef yn u disgleirio: a hwy a ofnasant nesau atto ef.

31 A Moses a alwodd x arnynt. Ac Aaron a holl benaethiaid y gynnulleidfa a ddychwelasant atto ef: a Moses a larfarodd wrthynt hwy.

32 Ac wedi hynny nesaodd holl feibion Israel: ac efe a orchymynodd iddynt yr hyn y oll a z lafarasai'r Arglwydd ym mynydd Sinai.

33 Ac nes darfod i Moses lafaru wrthynt efe a roddes a lenn gudd ar ei wyneb.

34 A phan ddelai Moses ger bron yr Arglwydd i lafaru wrtho, efe a b dynnai ymaith y llenn gudd nes ei dyfod a'nol: a phan ddelai efe a'nol, y llafarai wrth feibion Israel yr hyn a orchymynid iddo.

35 A meibion Israel a welsant wyneb Moses, fod croen wyneb Moses yn disgleirio: a Moses a roddodd drachefn c y llenn gudd ar ei wyneb, hyd oni ddelai i lafaru wrth Dduw.

PEN. XXXV.

1 2 Sabbath. 4 Ewyllysgar offrymmau i'r tabernacl. 20 Pawb yn offrymmu yn ol eu gallu. 30 Ysbryd Duw yn danno'r gweithwyr.

1491. a Rhuf. 2. 13. b Pen. 20. 9. Deut. 5. 12. Luc 13. 14. † Sanctaiddrwydd. c Pen. 16. 23. d Pen. 25. 2. e 2 Cor. 9. 7.

A Gosodd Moses holl gynnulleidfa meibion Israel, a dywedodd wrthynt, Dyma'r pethau a orchymynodd yr Arglwydd eu a gwneuthur.

2 b Chwe' diwrnod y gwnair y gwaith; ar y seithfed dydd y bydd i chwi ddydd † sanctaidd, c Sabbath gorphwys i'r Arglwydd; llwyr-rodder i farwolaeth pwy bynnag a wnelo waith arno.

3 Na chynneuwch dan yn eich holl anneddau ar y dydd Sabbath.

4 ¶ A Moses a lafarodd wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, gan ddywedyd, Dyma'r peth a orchymynodd yr Arglwydd, gan ddywedyd,

5 d Cymmerwch o'ch plith offrwm i'r Arglwydd: pob un e ewyllysgar ei galon a dyged hyn yn offrwm i'r Arglwydd; aur, ac arian, a phres,

6 A f sidan g glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïain main, a h blew geifr,

7 A chrwyn hyrddod wedi eu lliwio yn gochion, a chrwyn daear-foch, a choed Sittim.

8 Ac g olew i'r goleuni, a llysiau i olew yr i ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd,

9 A meini onics, a meini i'w gosod yn yr ephod, ac yn y ddwy-fronneg.

10 A'i phob doeth ei galon yn eich plith, deuant a gweithiant yr hyn oll a orchymynodd yr Arglwydd;

11 k Y tabernacl, ei babell-lenn a'i do, ei fachau a'i ystyllod, ei farrau, ei golofnau, a'i forteisiau,

12 Yr larch, a'i throsolion, y drugareddfa, a'i wahanlen, yr hon a'i gorchuddia,

13 Y m bwrdd, a'i drosolion, a'i holl lestri, a'r bara dangos,

14 A'r canhwyllbren y n goleuni, a'i offer, a'i lampau, ac olew y goleuni,

15 Ac o allor yr arogl-darth a'i throsolion, ac olew yr enneiniad, a'r arogldarth peraidd, a chaeadlen y drws i fyned i'r tabernacl,

16 p Allor y poeth-offrwm a'i halch bres, ei throsolion, a'i holl lestri, y noe a'i throed,

17 q Llenni'r cynteddfa, ei golofnau, a'i forteisiau, caeadlen porth y cynteddfa,

18 Hoelion y tabernacl, a'r hoelion y cynteddfa, a'u rhaffau hwynt,

19 A s gwisgoedd y weinidogaeth i weini yn y cyssegr, sanctaidd wisgoedd Aaron yr offeiriad, a gwisgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt*.

20 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Israel a aethant allan oddi ger bron Moses.

21 A phob un yr hwn y cynhyrfodd ei galon ef, a phob un yr hwn y gwnaeth ei ysbryd ef yn t ewyllysgar, a ddaethant, *a* a ddygasant offrwm i'r Arglwydd, tu ag at waith pabell y cyfarfod, a thu ag at ei holl wasanaeth hi, a thu ag at y gwisgoedd sanctaidd.

22 A daethant u yn wyr ac yn wragedd; pob un a'r a oedd ewyllysgar ei galon a ddygasant x freichledau, a chlust-dlysau, a modrwyau, a chadwynau, pob math a'r dlysau aur; a phob gwr a'r a offrymmodd offrwm, *a offrymmodd* y aur i'r Arglwydd.

23 A phob un a'r y caed gyd ag ef *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïain main, a *blew* geifr, a chrwyn hyrddod wedi eu lliwio yn gochion, a chrwyn daear-foch, a'u dygasant.

24 Pob un a'r a offrymmodd offrwm o arian a phres, a ddygasant offrwm i'r Arglwydd: a phob un a'r y caed gyd ag ef goed Sittim i x ddim o waith y gwasanaeth, a'i dygasant.

25 A phob gwraig *a* ddoeth o galon a nyddodd a'i dwylaw; ac a ddygasant yr edafedd *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïain main.

26 A'r holl wragedd y rhai y cynhyrfodd eu calonnau hwynt mewn cyfarwyddyd, a *b* nyddasant *blew* geifr.

27 A'r penneithiaid a ddygasant *c* feini onics, a meini i'w gosod ar yr ephod, ac ar y ddwy-fronneg;

28 A *d* llysiau, ac olew i'r goleuni, ac i olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth peraidd.

29 Holl blant Israel, yn wyr ac yn wragedd, y rhai a glywent ar eu *e* calon offrymmu tu ag at yr holl waith a orchymynasai yr Arglwydd trwy law Moses ei wneuthur, a ddygasant i'r Arglwydd offrwm ewyllysgar.

30 ¶ A dywedodd Moses wrth feibion Israel, Gwelwch, *f* galwodd yr Arglwydd erbyn ei enw, Besaleel, fab Uri, fab Hur, o lwyth Juda:

31 Ac

f Pen. 25. 4. g Pen. 27. 20. h Pen. 30. 23. i Pen. 31. 6. Sal. 64. 9. Diar. 10. 8. Preg. 8. 1. Mica 6. 9. 2 Tim. 3. 15. k Pen. 21. 1. &c. l Pen. 25. 10. a 40. 20. 1 Cron. 15. 1, 12. Sal. 132. 8. Heb. 9. 4. m Pen. 25. 23. n Sal. 148. 3. Mat. 5. 14. o Pen. 30. 1. p Pen. 27. 1. q Pen. 27. 9. r Pen. 27. 19. s Pen. 31. 10. Lef. 8. 30. Num. 20. 26, 28. Eſa. 61. 10. Rhuf. 13. 14. 2 Cor. 5. 3. t Barn. 5. 2. 12. 1 Cron. 28. 9, 21. 2 Cron. 29. 31. Eſa. 1. 19. 2 Cor. 8. 3. u Gal. 3. 2, 8. x Pen. 32. 3. y Eſa. 60. 5. Mat. 2. 11. x 2 Cron. 8. 12. a Luc 9. 2, 3. b Diar. 14. 1. a 31. 18. Phil. 4. 3. r Marc 12. 41. d Pen. 30. 23. Adn. 8. e 1 Cron. 29. 3, 6. 9. &c. f Pen. 31. 2.

Pen. xxxv. *Adn.* 22.] *Clust-dlysau*, Ni ellir attal gwaith Duw, rhoi ant at y llo aur, pen. xxxii etto y mae digon i'r tabernacl; Wele *wragedd* yn nyddu, &c. a *gwragedd* a lafuriafant yn yr efengyl. *Phil.* iv. 3.

g Act. 2. 4. 1 Cor. 12. 5.
31 Ac a'i llanwodd ef *g* ag Yſpryd Duw, mewn cyfarwyddyd, mewn dyall, ac mewn gwybodaeth, ac mewn pob gwaith;

b Eſa. 28. 26. Iago 1. 17. *i* 1 Cor. 12. 5.
32 I *h* ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres,

2 Tim. 2. 2. *k* Job 32. 8. *l* 1 Cor. 1. 5.
33 Ac mewn cyfarwyddyd i oſod meini, ac mewn ſaerniaeth pren, i weithio ym mhob gwaith cywraint.

2 Tim. 2. 2.
34 Ac efe a roddodd yn ei galon ef *i* ddyſgu *eraill*; efe, ac Aholiab, mab Achiſamac, o lwyth Dan.

m Sal. 45. 14. *n* Joel 2. 27.
35 Efe a'u llanwodd hwynt a *k* doethineb calon i wneuthur *l* pob gwaith ſaer a chywreinwaith, *m* a gwaith edau a nodwydd, mewn *ſidan* glas, ac mewn porphor, ac mewn yſgarlad, ac mewn lliain main, ac i wau: *n* gan wneuthur pob gwaith, a dychymmygu cywreinrwydd.

P E N. XXXVI.

1 Rhoddi offrwm y bobl yn llaw'r gweithwyr. 5 Gorfod gwahardd haelioni'r bobl.
8 Y Llenni, &c.

1490. *a* Pen. 35. 31. Deut. 1. 13. 1 Bren. 3. 9, 12. 2 Cron. 2. 13. Diar. 14. 6. *a* 16, 21. *b* Sal. 119. 6. Mat. 28. 20.
YNA *y* gweithiodd Beſaleel ac Aholiab, a phob gwr doeth o galon, y rhai y rhoddaſai'r Arglwydd gyfarwyddyd a dyall ynddynt, i fedru gwneuthur *a* holl waith gwaſanaeth y cyſſegr, yn ol yr hyn oll a *b* orchymynaſai'r Arglwydd.

c Act. 6. 3. Heb. 5. 4. Col. 4. 17. *d* Sal. 5. 3. Eſa. 50. 4. *e* 1 Cor. 3. 10. *f* yn ol. *f* 2 Cor. 8. 2, 3. Phil. 4. 18.
2 A Moſes a alwodd *c* Beſaleel ac Aholiab, a phob gwr ceiſyddd, y rhoddaſai'r Arglwydd gyfarwyddyd iddo; pob un yr hwn y dug ei galon ei hun ef i neſau at y gwaith i'w weithio ef.

3 A chymmeraſant gan Moſes yr holl offrwm a ddygaſai meibion Iſrael i waith gwaſanaeth y cyſſegr, i'w weithio ef. A hwy a ddygaſant atto ef ychwaneg o offrwm gwirfodd bob *d* bore.

4 A'r holl rai *e* ceiſyddd, a'r oedd yn gweithio holl waith y cyſſegr, a ddaethant; bob un *f* oddi wrth ei waith, yr hwn yr oeddynt yn ei wneuthur.

g Ioan 14. 18. *b* Heb. 9. 5. Eph. 1. 23. *i* Pen. 26. 3, 4. *k* Pen. 26. 10. 2 Cron. 3. 10. Ezec. 1. 5. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
5 ¶ A llafaraſant wrth Moſes, gan ddywedyd, *Y mae'r bobl yn dwyn mwy na ſ digon at waſanaeth y gwaith a orchymynodd yr Arglwydd ei wneuthur.*

6 A Moſes a roes orchymyn; a hwy a barafaſant gyhoeddi trwy'r gwerſyll, gan ddywedyd, *Na wnaed na gwr na gwraig waith mwy tu ag at offrwm y cyſſegr.* Felly yr attaliwyd y bobl rhag dwyn *ychwaneg.*

7 Canys yr ydoedd *g* digon o *b* ddefnydd i'r holl waith i'w wneuthur, a gweddill.

8 ¶ *i* A'r holl rai celfydd, o'r rhai oedd yn gweithio gwaith y tabernacl, a wnaethant *k* deg llenn o liain main cyſtrodd, a *ſidan* glas, a phorphor, ac yſgarlad: a *k* cherubiaid o waith cywraint y gwnaethant hwynt.

k Pen. 26. 1.
9 Hyd un llenn *oedd* wyth gufydd ar hugain; a lled un llenn pedwar cufydd: yr un meſur *oedd* i'r holl lenni.

l Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
10 Ac efe a *l* gydiodd bum llenn wrth eu gilydd; ac a gydiodd y pum llenn *eraill* wrth eu gilydd.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
11 Ac efe a wnaeth ddolennau o *ſidan* glas *m* ar ymyl un llenn, ar *n* i chwrr eithaf yn y cydiad: felly y gwnaeth efe ar ymyl llenn arall, ynghydiad yr ail.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
12 *n* Deg dolen a deugain a wnaeth efe ar un llenn, a deg dolen a deugain a wnaeth efe yn y cwrr eithaf i'r llenn yddoedd ynghydiad yr ail: y dolennau oedd yn dal y naill *tenn* wrth y llall.

m Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
13 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o fachau pres, a gydiodd y naill lenn wrth y llall a'r bachau; fel y byddai yn *o* un tabernacl.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
14 ¶ Efe a wnaeth hefyd lenni o *ſiew* geifr, *i ſid* yn *p* babell-lenn ar y tabernacl; yn un llenn ar ddeg y gwnaeth efe hwynt.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
15 Hyd un llenn oedd ddeg cufydd ar hugain, a lled un llenn *oedd* bedwar cufydd: a'r un meſur oedd i'r un llenn ar ddeg.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
16 Ac efe a gydiodd bum llenn wrthynt eu hunain, a chwe' llenn wrthynt eu hunain.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
17 Efe a wnaeth hefyd ddeg dolen a deugain ar ymyl eithaf y llenn yn y cydiad: a deg dolen a deugain a wnaeth efe ar ymyl y llenn ynghydiad yr ail.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
18 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain o *p* fachau pres, i gydio'r babell-lenn i fod yn un.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
19 Ac efe a wnaeth dô i'r babell-lenn o grwyn hyrddod wedi eu lliwio yn gochion, a thô o grwyn daear-foch yn uchaf.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
20 ¶ Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r tabernacl o *r* goed ſittim, yn eu ſefyll.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
21 Deg cufydd *oedd* hŷd yſtyllen; a chufydd a hanner cufydd lled pob yſtyllen.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
22 Dau ‖ dyno *oedd* i'r un yſtyllen, wedi eu goſod mewn trefn y naill ar gyfer y llall: felly y gwnaeth efe i holl yſtyllod y tabernacl.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
23 Ac efe a wnaeth yſtyllod i'r tabernacl; ugain yſtyllen i'r tu dehau, tu a'r dehau.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
24 A deugain mortais arian a wnaeth efe dan yr ugain yſtyllen: dwy fortais dan un yſtyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan yſtyllen arall i'w dau dyno.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
25 Ac i ail yſtlys y tabernacl, o du'r gogledd, efe a wnaeth ugain yſtyllen,

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
26 A'u deugain mortais o arian; dwy fortais dan un yſtyllen, a dwy fortais dan yſtyllen arall.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
27 Ac i yſtlyſau'r tabernacl, tu a'r gorllewin, y gwnaeth efe chweth yſtyllen.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
28 A dwy yſtyllen a wnaeth efe yngnonglau'r tabernacl i'r ddau yſtlys.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
29 Ac yr oeddent wedi eu * cydio oddi tanodd; ac yr oeddent hefyd wedi eu *s* cydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y gwnaeth iddynt ill dwy yn y ddwy gongl.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
30 Ac yr oedd wyth yſtyllen; a'u mortaiſau oedd un ar bymtheg o forteiſiau arian: ‡ dwy fortais dan bob yſtyllen.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
31 ¶ Ac efe a wnaeth *t* farrau o goed ſittim: pump i yſtyllod un yſtlys i'r tabernacl,

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
32 A phum barr i yſtyllod ail yſtlys y tabernacl, a'u phum barr i yſtyllod y tabernacl i'r yſtlyſau o du'r gorllewin.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
33 Ac efe a wnaeth y barr canol i gymhaeddyd trwy'r yſtyllod o gwrr *i* gwrr.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
34 Ac efe a oſododdaur dros yr yſtyllod, ac a wnaeth eu modrwyau hwynt o aur, i fyned am y barrau; ac a wiſgodd y barrau âg aur.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
35 ¶ Ac efe a wnaeth *x* § wahanlen o *ſidan* glas, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cytrodedd: a'y cherubiaid o waith cywraint y gwnaeth efe hi.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
36 Ac efe a wnaeth iddi ‖ bedair colofn o *goed* Sittim, ac a'u gwiſgodd hwynt ag aur; a'u pennau *oedd* o aur, ac efe a fwriodd iddynt bedair morthais o arian.

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
37 ¶ Ac efe a wnaeth *a* * gaeadlen i ddrws y tabernacl o *ſidan* glas, a phorphor, ac yſgarlad, a lliain main cyfrodedd, o waith edau a nodwydd;

k Pen. 26. 1. *l* Sal. 122. 3. Zeph. 3. 9. Act. 2. 1. Eph. 2. 15, 19. 2 4. 16. *m* Pen. 26. 4. *n* Pen. 26. 10. *o* Cau. 6. 9. 1 Cor. 12. 13. *p* Adn. 18.
38 A'i phum colofn, a'u pennau; ac a ‡ oreurodd eu pennau hwynt, a'u cylchau, *b* ag aur: ond eu pum morthais *oedd* o bres.

P E N. XXXVII.

1 Y arch. 6 Y drugareddfa a'r cerubiaid. 10 Y bwrdd. 17 Y canhuyllbren. 25 Allor yr arogl-darth, &c.

† Yngkyfgod Duw. *a* Pen. 25. 10. *b* Gen. 6. 14. *c* Pen. 30. 3.
A † Beſaleel a wnaeth *a* yr arch o goed Sittim; o ddau gufydd a hanner ei hyd, a chufydd a hanner ei lled, a chufydd a hanner ei huchder.

2 Ac a'i gwiſgodd hi ag aur pur o *b* fewn ac oddi allan: ac a wnaeth iddi *c* goron o aur o amgylch.

3 A

Pen. XXXVI. *Adn.* 7.] *Digon.* Wele barodrwydd dynion i adeiladu, etto yn bobl war-galed i wrando llais Duw. *Pen.* XXXIII. 3. Gwyn fyd y rhai a gyflawnant wneuthur yn ol holl orabymynion Duw.

3 Ac a fwriodd iddi bedair modrwy o aur ar ei *d* phedair congl; fef dwy fodrwy ar ei naill ystlys a dwy fodrwy ar ei hystlys arall.

4 Efe a wnaeth hefyd drosolion o goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt ag *e* aur.

5 Ac a osododd *y* troslon trwy'r odrwyau ar ystlysau'r arch, i ddwyn yr arch.

6 ¶ Ac efe a wnaeth *g* drugareddfa o aur coeth: o ddau gufydd a hanner ei hyd, a chufydd a hanner ei lled.

7 Ac efe a wnaeth ddau *h* gerub o aur i'r un dryll cyfan y gwnaeth efe hwynt, ar ddau ben y drugareddfa;

8 Un cerub ‖ ar y pen o'r tu yma, a cherub arall ar y pen o'r tu arall: ‖ o'r drugareddfa y gwnaeth efe'r cerubiaid ar ei dau ben hi.

9 A'r cerubiaid neddynt, gan edu eu gyll tu ag i fyny, a'u *i* hefgyll yn gorchuddio'r drugareddfa, a'u hwynebau bob un at eu gilydd: wynebau'r cerubiaid *oedd* tu ag at *k* y drugareddfa.

10 ¶ Ac efe a wnaeth *k* fwrdd o goed Sittim: dau gufydd ei hyd, a chufydd ei led, a chufydd a hanner ei uchder.

11 Ac a olodedd aur pur drosto, ac a wnaeth iddo goron o aur o amgylch.

12 Gwnaeth hefyd iddo gylch o amgylch o ed law; ac a wnaeth goron o aur ar ei gylch o amgylch.

13 Ac efe a fwriodd iddo bedair modrwy o aur; ac a roddodd y modrwyau with ei bedair congl, y rhai *oedd* yn ei bedwar troed.

14 Ar gyfer y cylch yr oedd y modrwyau, yn dŷn i'r trofolion i ddwyn y bwrdd.

15 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt ag aur, i ddwyn y bwrdd.

16 Efe a wnaeth hefyd y llestri *fyddai* ar y bwrdd, ei dysglau ef, a'i llwyau, a'i phiolau, a'i gaeadau *l* i gau a hwynt, o aur pur.

17 ¶ Ac efe a wnaeth *m* ganhwyllbren o aur coeth: o un dryll cyfan y gwnaeth efe'r canhwyllbren, ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnapiau, a'i flodau, oedd o'r un.

18 A chwech o geingciau yn myned allan o'i ystlysau; tair caingc o'r canhwyllbren o un ystlys, a thair caingc o'r canhwyllbren o'r ystlys arall.

19 Tair padell ar waith almonau, cnap a blodeuyn *oedd* ar un gaingc: a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: yr un modd *yr oedd* ar y chwe' chaingc, y rhai oedd yn dyfod allan o'r canhwyllbren.

20 Ac ar y canhwyllbren *yr oedd* pedair padell o waith *n* almonau, ei gnapiau a'u blodau.

21 A chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, yn ol y chwe' chaingc oedd o yn dyfod allan o hono.

22 Eu cnapiau a'u ceingciau oedd o'r un: y cwbl o hono *ydoedd* un dryll cyfan o aur coeth.

23 Ac efe a wnaeth ei *p* saith lamp ef, a'i efeiliau, a'i gafnau, o aur pur.

24 O dalent o aur coeth y gwnaeth efe ef, a'i holl lestri.

25 ¶ *q* Gwnaeth hefyd allor yr arogldarth o goed sittim: o gufydd ei hyd, a chufydd ei led, yn bedair ongl; ac o ddau gufydd ei huchder: *r* ei chyrn oedd o'r un.

26 Ac efe a'i gwisgodd hi ag aur coeth, ei chaead, a'i hystlysau o amgylch, a'i chyrn: ac efe a wnaeth iddi *s* goron o aur o amgylch.

27 Ac efe a wnaeth iddi ddwy fodrwy o aur wrth ei dwy gong: ar ei dau ystlys, oddi tan ei choron, i fyned ami drosolion i'w dwyn arnynt.

28 Ac efe a wnaeth drosolion o goed Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt ag aur.

29 ¶ Ac efe a wnaeth *t* olew'r enneiniad sanctaidd, a'r arogl-darth llyfeu-og pur, o waith *u* yr apothecari.

PEN. XXXVIII.

Allor y poeth-offrwm. 8 *Tnoe bres.* 9 *Tcynteddfa.* 21 *Cyfrif offrymmau'r bobl.*

AC efe a wnaeth allor o poeth-offrwm o goed Sittim: o bum cufydd ei hyd, a phum cufydd ei lled, yn *b* bedair ongl; ac yn dri chufydd ei huchder.

2 Gwnaeth hefyd *c* ei chyrn hi ar ei phedair congl: ei chyrn hi oedd o'r un; ac efe a'i gwisgodd hi *d* a phres.

3 Efe a wnaeth hefyd holl lestri'r allor, y crochanau, a'r *e* rhawiau, a'r cawgiau, a'r cigweiniau, a'r pedyll tan: ei holl lestri hi a wnaeth efe o bres.

4 Ac efe a wnaeth i'r allor *f* alch bres, ar waith rhwyd, dan ei chwmpas oddi tanodd hyd ei hanner hi.

5 Ac efe a fwriodd bedair modrwy i bedwar cwrr yr alch *h* bres, i fyned ami drosolion.

6 Ac efe a wnaeth i drosolion o goed Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt a phres.

7 Ac efe a dynnodd y trosolion trwy'r modrwyau ar ystlysau'r allor, i'w dwyn hi arnynt, yn gau y gwnaeth efe hi ag ystyllod.

8 ¶ Ac efe a wnaeth *k* noe bres, a'i throed o bres, o *l* ddrychau *gwraggedd* y rhai a ymgasglent *yn fynteudd* at ddrws pabell y cyfarfod.

9 ¶ Ac efe a wnaeth *m* y cynteddfa: ar yr ystlys dehau, tu a'n dehau, llenni'r cynteddfa *oedd* o liain main cyfrodedd, o gan cufydd.

10 A'i hugain colofn, ac a'i hugain mortais o bres: a phennau'r colofnau a'u cylchau, o arian.

11 Ac ar du'r gogledd, y *llenni oedd* gan cufydd; eu hugain colofn, a'u hugain mortais, o bres: a phennau'r colofnau a'u cylchau, o arian.

12 Ac o du'r gorllewin, llenni o ddeg cufydd a deugain; eu deg colofn, a'u deg mortais, a phennau'r colofnau, a'u cylchau, o arian.

13 Ac i du'r dwyrain tu a'r dwyrain *yr oedd llenni* o ddeg cufydd a deugain.

14 Llenni o bymtheg cufydd *a wnaeth efe* o'r *naill* du i'r porth; eu tair colofn, a'u tair *p* mortais.

15 Ac *efe a wnaeth* ar yr ail ystlys, o ddeutu drws porth y cynteddfa, llenni o bymtheg cufydd; eu tair colofn, a'u tair mortais.

16 Holl lenni'r cynteddfa o amgylch a *wnaeth efe* o liain main cyfrodedd.

17 A morteisiau'r colofnau *oedd* o bres; pennau'r colofnau, a'u cylchau, o arian; a gwisg eu pennau, o arian; a holl colofnau'r cynteddfa oedd wedi eu cylchu ag arian.

18 A *r* thaeadlen drws y cynteddfa *ydoedd* waith edau a nodwydd o *fitan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a lliain main: a main cyfrodedd; ac yn ugain cufydd o hyd, a'r huchder ✝ o'i led yn bum cufydd, ar gyfer llenni'r cynteddfa.

19 Eu pedair colofn hefyd, a'u pedair mortais *oedd* o bres; a'u pennau o arian; a gwisg eu pennau hefyd a'u cylchau *oedd* arian.

20 A holl *s* hoelion y tabernacl, a'r cynteddfa oddi amgylch, *oedd* bres.

21 ¶ Dyma gyfrif *perthynasau'r* tabernacl, *sef* tabernacl u y dystiolaeth, y rhai a gyfrifwyd wrth orchymyn Mofes, *i* wasanaeth y Lefiaid, trwy law *x* Ithamar, fab Aaron yr offeiriad.

22 A Beſaleel, mab Uri, mab Hur, o lwyth Juda, a wnaeth yr hyn oll a orchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes.

23 A chyd ag ef yr ydoedd Aholiab, ‖ mab Achiſama, o lwyth Dan; ‖ saer cywraint

d Mat. 8. 11.
e 1 Pedr. 1. 18, 19.
f Num. 4. 15.
2 Sam. 6. 3
g Pen. 25. 17.
1 Cron. 28. 11.
h Heb. 9. 5
† Neu. *a'r rhin.*
‖ *Yn ioi darn a'r.*
i Pen. 25. 20. Deut. 32. 11. Sal. 80. 2.
* *Y drugareddfa*, oedd yr orchudd euraidd uwch ben y dyſtiolaeth; ei dau gwrr a gyphclid gan ddau Gerub y rhai a ledent eu hefgyll ar i fyny i'w gorchuddio hi. Yr oedd hi ya gyfgodhynod o Grist, yr hwn a guddiodd ein pechodau ni, trwy fyned ynghyd om ni a'r ſellidth. *Gal.* iii. 10, 13. 1 Pet. 1. 12. *k* Pen. 25. 23. *l* Pen. 25. 29.
m Neu. *dyrualit.* *m* Lef. 24. 4. 1 Cron. 28. 73.
n Num. 17. 8. Preg. 12. 5.
o Pen. 25. 35.
p Num. 8. 2. Dat. 4. 5.
q Pen. 30. 1. 2 Cron. 26. 16. Eſa. 60. 7 Luc 1. 11.
r Sal. 118. 27.
s Pen. 30. 3.

28 Ac efe a wnaeth drosolion o goed ✝ 1 Ioan
Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt ag aur. 2. 20.
29 ¶ Ac efe a wnaeth *t* olew'r en- *u* Can. 3.
neiniad ſanctaidd, a'r arogl-darth llyfeu- 6.
og pur, o waith *u* yr apothecari.

PEN. XXXVIII.

Allor y poeth-offrwm. 8 *Tnoe bres.* 9 *Tcynteddfa.* 21 *Cyfrif offrymmau'r bobl.*

AC *a* efe a wnaeth allor o poeth-offrwm 1490.
o goed Sittim: o bum cufydd ei hyd, *a* Pen. 27.
a phum cufydd ei lled, yn *b* bedair ongl; 1.
ac yn dri chufydd ei huchder. *b* Dat. 21.

2 Gwnaeth hefyd *c* ei chyrn hi ar ei 16.
phedair congl: ei chyrn hi oedd o'r un; *c* Pen. 27.
ac efe a'i gwisgodd hi *d* a phres. 2.

3 Efe a wnaeth hefyd holl lestri'r allor, *d* Job 6.
y crochanau, a'r *e* rhawiau, a'r cawg- 12.
iau, a'r cigweiniau, a'r pedyll tan: ei *e* Pen. 27.
holl lestri hi a wnaeth efe o bres. 3.

4 Ac efe a wnaeth i'r allor *f* alch bres, *f* 1 Sam.
ar waith rhwyd, dan ei chwmpas oddi 2. 13.
tanodd hyd ei hanner hi. 1 Cron.

5 Ac efe a fwriodd bedair modrwy i 28. 17.
bedwar cwrr yr alch *h* bres, i fyned am 2 Cron. 4.
drosolion. 16.

6 Ac efe a wnaeth i drosolion o goed *g* Pen. 35.
Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt a phres. 16.

7 Ac efe a dynnodd y trosolion trwy'r *h* Pen. 27.
modrwyau ar ystlysau'r allor, i'w dwyn 4.
hi arnynt, yn gau y gwnaeth efe hi ag *i* Job 38.
ystyllod. 10.

8 ¶ Ac efe a wnaeth *k* noe bres, a'i *i* Ioan 2. 6.
throed o bres, o *l* ddrychau *gwraggedd* y Pen. 30.
rhai a ymgasglent *yn fynteudd* at ddrws 18.
pabell y cyfarfod. *k* Num. 4.

9 ¶ Ac efe a wnaeth *m* y cynteddfa: 15.
ar yr ystlys dehau, tu a'n dehau, llenni'r *l* Sal. 26. 6.
cynteddfa *oedd* o liain main cyfrodedd, *l* Iago 1.
o gan cufydd. 23.

10 A'i hugain colofn, ac a'i hugain Dat. 4. 6.
mortais o bres: a phennau'r colofnau *m* Pen.
a'u cylchau, o arian. 27. 9.

11 Ac ar du'r gogledd, y *llenni oedd* Lef. 6.
gan cufydd; eu hugain colofn, a'u 16, 26.
hugain mortais, o bres: a phennau'r Num. 3.
colofnau a'u cylchau, o arian. 26. 37.

12 Ac o du'r gorllewin, llenni o ddeg 4. 26.
cufydd a deugain; eu deg colofn, a'u deg 32.
mortais, a phennau'r colofnau, a'u cylch- *n* Sal. 12.
au, o arian. 6.

13 Ac i du'r dwyrain tu a'r dwyrain Diar. 16.
yr oedd llenni o ddeg cufydd a deugain. 16.

14 Llenni o bymtheg cufydd *a wnaeth* a 25. 11.
efe o'r *naill* du i'r porth; eu tair colofn, Eſa. 52.
a'u tair *p* mortais. 3.

15 Ac *efe a wnaeth* ar yr ail ystlys, *o* Pen. 19.
o ddeutu drws porth y cynteddfa, llenni o 12.
bymtheg cufydd; eu tair colofn, a'u 1 Sam. 6.
tair mortais. 19.

16 Holl lenni'r cynteddfa o amgylch a Mat. 27.
wnaeth efe o liain main cyfrodedd. 51.

17 A morteisiau'r colofnau *oedd* o Sal. 112.
q bres; pennau'r colofnau, a'u cylchau, 7.
o arian; a gwisg eu pennau, o arian; a holl *q* 2 Sam.
colofnau'r cynteddfa oedd wedi eu cylchu 2. 12.
ag arian. 1 Pedr 5.

18 A *r* thaeadlen drws y cynteddfa 9.
ydoedd waith edau a nodwydd o *fitan* *r* Col. 3. 3.
glas, a phorphor, ac ysgarlad, a lliain *s* Sal. 46.
main cyfrodedd; ac yn ugain cufydd o 14.
hyd, a'r huchder ✝ o'i led yn bum cufydd, ✝ Neu.
ar gyfer llenni'r cynteddfa. *yn ei.*

19 Eu pedair colofn hefyd, a'u pedair 1 Pen. 27.
mortais *oedd* o bres; a'u pennau o arian; 19.
gwisg eu pennau hefyd a'u cylchau *oedd* Ezra 9.
arian. 8.

20 A holl *s* hoelion y tabernacl, a'r Preg. 12.
cynteddfa oddi amgylch, *oedd* bres. 11.

21 ¶ Dyma gyfrif *perthynasau'r* ta- Eſa. 33.
bernacl, *ſef* tabernacl u y dyſtiolaeth, y 20.
rhai a gyfrifwyd wrth orchymyn Moſes, *u* Pen. 25.
i wasanaeth y Leſiaid, trwy law *x* Itha- 16.
mar, fab Aaron yr offeiriad. Dat. 11.

22 A Beſaleel, mab Uri, mab Hur, o 12.
lwyth Juda, a wnaeth yr hyn oll a orch- *x* Num. 4.
ymynodd yr Arglwydd wrth Moſes. 29, 33.

23 A chyd ag ef yr ydoedd Aholiab, ‖ Neu.
mab Achiſama, o lwyth Dan; ‖ saer cy- *Cerfiwr.*
raint

Pen. xxxvii. *Adn.* 29.] *A wnaeth*, Fe gyffair hyn i ddangos fod Duw yn cofio ſyddlondeb ei weiſion-
yn cnwedig er mwyn y dirgelweh lydd yn neſnydd y cyflegr. *Heb.* iv. 5.

ꝛc Pen. 35. 22. || 120. raint, a gwniedydd mewn *fidan* glas, ac mewn porphor, ac mewn ysgarlad, ac mewn lliain main.

Pwys. *a* Pen. 30. 13. *b* Pen. 30. 12. 24 Yr holl aur a weithiwyd yn y gwaith, *sef* yn holl waith y cyssegr, sef aur ꝛc yr offrwm, ydoedd naw || talent ar hugain, a saith gan ſicl a deg ar hugain, *a* yn ol ſicl y cyssegr.

c Pen. 26. 15. *d* Num. 1. 46. *e* Pen. 30. 19. ** Can mortais.* 25 Ac arian y rhai a *b* gyfrifwyd o'r gynnulleidfa, *sedd* gan talent, a mil a saith gant a phymtheg ſicl a thrugain, yn ol ſicl y cyssegr.

26 *c* Beca am bob pen ; *sef* hanner ſicl, yn ol ſicl y cyssegr, am bob un a elai heibio dan rif, o fab uggain mlwydd ac uchod ; *sef* am *d* chwe' chan mil a thair mil a phum cant a deg a deugain, *e ddywaid.*

27 Ac o'r can talent arian y bwriwyd *e* morteiſiau'r cyssegr, a morteiſiau'r wahanlen ; *** can mortais o'r can talent, talent i bob mortais.

28 Ac *f* o'r mil a ſaith gant a phymtheg *ſel* a thrugain, y gwnaeth efe bennau'r colofnau ; ac y gwiſgodd eu pennau, ac y cylchodd hwynt.

29 A phres yr offrwm *sedd* ddeg talent a thrugain, a dwy ſil a phedwar cant o ſiclau.

30 Ac efe a wnaeth o hynny forteiſiau drws pabell y cyfarfod, a'r allor bres, a'r aleh bres yr hwn *sedd* iddi, a *g* holl lestri'r allor ;

31 A morteiſiau'r cynteddfa o amgylch, a morteiſiau porth y cynteddfa, a holl haiddiolaf. *f* Adn. 25. *g* Heb. 2. 9. hoellon y tabernacl, a holl hoellon y cynteddfa o amgylch.

PEN. XXXIX.

1 *Gwiſgoedd y weinidogaeth, a'r gwiſgoedd ſanctaidd.* 2 *Tr ephod.* 8 *Y ddwyfronneg.* 22 *Mantell yr ephod.* 30 *Talaith y gweion ſanctaidd.* 43 *bendithio'r gweithwyr.*

Cyn Criſt. 1490.

a Pen. 26. 1. *b* Pen. 28. 4. Num. 9. 18. 20. Jos. 22. 5. *c* Pen. 25. 7. 1 Sam. 2. 18. 2 Sam. 6. 14. Hos. 3. 4. *d* Pen. 36. 8. *e* Lef. 8. 7. Eſa. 11. 5. *f* Mat. 28. 20. 1 Cor. 11. 23. *g* Job 28. 12, 16. *h* Pen. 28. 9--13. *i* Pen. 28. 12. Jos. 4. 7. Neh. 2. 20. *k* Eſa. 30. 7. *l* Marc 13. 27. *m* Pen. 28. 16. Eſa. 40. 12. *n* Pen. 28. 17. *** Neu, *rubi.*

AC o'r *ſidan* glas, a'r porphor, a'r ysgarlad, y gwnaethant wiſgoedd gweinidogaeth, i weini yn y cyssegr ; *a* gwnaethant y gwiſgoedd ſanctaidd i Aaron ; *b* ſel y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

2 Ac efe a wnaeth yr *c* ephod o aur, *ſidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a lliain main cyfrodedd.

3 A gyrraſant yr aur yn ddalennau teneuon, ac a'i torraſant yn edafedd, i weithio yn y *ſidan* glas, ac yn y porphor, ac yn yr ysgarlad, ac yn y lliain main, yn *d* waith cywraint.

4 Ysgwyddau a wnaethant iddi yn cydio : wrth ei dau gwrr y cydiwyd hi.

5 A *e* gwregys cywraint ei ephod ef, yr hwn oedd arni, *ydoedd* o'r un, yn unwaith â hi ; o aur, *ſidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a lliain main cyfrodedd : *f* megis y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

6 ¶ A *g* hwy a weithiaſant feini onics wedi eu gosod mewn boglynau aur, wedi eu naddu â naddiadau ſel, *h* ag enwau meibion Iſrael *ynddynt.*

7 A gosododd hwynt ar ysgwyddau'r ephod, yn feini i coffadwriaeth i feibion Iſrael ; megis y gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes.

8 ¶ Efe a wnaeth hefyd *k* y ddwy-fronneg o waith cywraint, ar waith yr ephod ; o aur, *ſidan* glas, porphor hefyd, ac ysgarlad, a lliain main cyfrodedd.

9 *l* Pedairongl ydoedd ; yn ddau ddyblyg y gwnaethant y ddwy-fronneg : o *m* rychwant ei hyd, a rhychwant ei led, yn ddau ddyblyg.

10 A goſodaſant ynddi bedair *n* rhes o feini : rhes o * ſardius, tophas, a ſmaragdus, *ydoedd* y rhes gyntaf.

11 A'r ail res *oedd*, carbuncl, ſaphir, ac adamant.

12 A'r drydedd res *ydoedd*, lygur, acat, ac amethyſt.

13 A'r bedwaredd res *ydoedd*, beryl, onics, a jaſpis ; *** wedieu hamgylchu mewn boglynau aur yn eu lleoedd.

14 A'r meini *oedd* yn ol enwau'r meibion Iſrael, yn ddeuddeg, yn ol eu henwau hwynt ; pob un wrth ei enw *oeddynt* o naddiadau ſel, yn ol y *p* deuddeg llwyth.

15 A hwy a wnaethant ar y ddwy-fronneg *q* gadwynau ar y cyrrau, yn blethwaith o aur pur.

16 A gwnaethant ddau foglyn aur, a *r* dwy fodrwy o aur ; ac a roddaſant y ddwy fodrwy ar ddau gwrr y ddwy-fronneg.

17 A rhoddaſant y ddwy *s* gadwyn blethedig o aur trwy'r ddwy fodrwy, ar gyrrau'r ddwy-fronneg.

18 A dau pen y ddwy gadwyn blethedig a roddaſant ynglŷn yn y ddau foglyn ; ac a'u goſodaſant ar yſgwyddau'r *t* ephod, o'r tu blaen.

19 Gwnaethant hefyd ddwy fodrwy o aur, 20 *a'u* goſodaſant ar ddau ben y ddwy-fronneg, ar yr ymyl tydd ar yſtlys yr ephod, o'r tu mewn.

20 A hwy a wnaethant ddwy fodrwy aur, ac a'u goſodaſant ar ddau yſtlys yr ephod, oddi tanodd tu a'i thu blaen, ar gyfer ei *u* chydiad, oddi ar wregys yr ephod.

21 Rhwymaſant hefyd y ddwy-fronneg, erbyn ei modrwyau, wrth fodrwyau'r ephod, â llinyn o *ſidan* glas, i fod oddi ar wregys yr ephod, fel na *x* ddattodid y ddwy-fronneg oddi wrth yr ephod ; y megis y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

22 ¶ Ac efe a wnaeth fantell yr ephod i gyd o *ſidan* glas, yn ꝛc wauad-waith.

23 A *a* thwll y fantell *oedd* yn ei chanol, fel twll llurig, a gwrym o amgylch y twll, rhag ei rhwygo.

24 A gwnaethant ar odre'r fantell bomgranadau, o *ſidan* glas, porphor, ac ysgarlad, a lliain cyfrodedd.

25 Gwnaethant hefyd *b* glych o aur pur, ac a roddaſant y clych rhwng y pomgranadau, ar odre'r fantell, o amgylch, ym mylg y *c* pomgranadau.

26 Cloch a *d* phomgranad, a chloch a phomgranad, ar odre'r fantell o amgylch, i weini *ynddynt* ; megis y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

27 ¶ A hwy a wnaethant beiſiau o liain main, o wauad-waith, i Aaron ac i'w feibion.

28 A meitr o liain main, a chapiau hardd o liain main, a *e* llodrau lliain o liain main cyfrodedd ;

29 A *f* gwregys o liain main cyfrodedd, ac o *ſidan* glas, porphor, ac ysgarlad, o waith edau a nodwydd ; fel y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

30 ¶ Gwnaethant hefyd dalaith y goron ſanctaidd o aur pur ; ac a ſgrifenaſant arni ſgrifen, fel naddiad ſel : *b* SANCTEIDDRWYDD I'R ARGLWYDD.

31 A rhoddaſant wrthi linyn o *ſidan* glas, i'w dal hi i fynu ar y meitr ; fel y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

32 ¶ Felly y gorphenwyd holl waith y tabernacl, *ſef* pabell y cyfarfod ; a meibion Iſrael a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes ; felly y *k* gwnaethant.

33 ¶ Dygaſant hefyd y tabernacl at Moſes, y babell a'i holl ddodrefn, ei bachau, ei hyſtyllod, ei barrau, a'i cholofnau, a'i morteiſiau,

34 A'r tô o grwyn hyrddod wedi eu lliwio yn gochion, a'r tô o grwyn *l* daearfoch, a'r llenn wahan yr hon oedd yn gorchuddio ;

35 Arch y dyſtiolaeth, a'i thrawſolion, a'r *m* drugareddfa ;

36 Y bwrdd hefyd, a'i holl lestri, a'r *n* bara-dangos ;

37 Y canhwyllbren pur, a'i lampau, o y lampau i'w goſod mewn trefn, ei holl lestri, ac olew i'r *p* goleuni ;

38 A'r

q 1 Cron. 14. 33. *r* Dat. 21. 12. *s* 2 Cron. 3. 5. Can. 1. 10. *t* Pen. 25. 12. Can. 5. 14. *u* Diar. 1. 9. *x* 1 Adn. 2. *y* Eph. 4. 16. *z* 1 Cor. 1. 10. *a* Adn. 5. 2 Iaon 6. ꝛc Ioan 19. 23. *a* Diar. 3. 3. *b* Pen. 28. 33. *c* Deut. 8. 8. *d* Sal. 92. 13. *e* Can. 4. 13. *f* 2 Cron. 6. 7. *g* Pen. 28. 42. *† Brodio.* neu, *gyd wau.* *f* Pen. 28. 48. *g* Pen. 28. 36. *h* Can. 5. 11. Dat. 10. 12. *b* Pen. 28. 36. Zec. 14. 20, 21. *i* Adn. 21. *k* Pen. 25. 40. 1 Cron. 28. 19. 1 Tim. 6. 13, 14. Heb. 8. 5. *l* Mat. 11. 25. 1 Cor. 1. 17. *m* Pen. 25. 17. Neh. 9. 31. Mat. 9. 13. Heb. 2. 17. *z* 4. 15. *a* 9. 5. *n* 1 Bren. 7. 48. Ioan 6. 48. *o* Pen. 27. 20. Mat. 5. 14--17. Phil. 2. 15. *p* Ioan 8. 12.

Pen. xxxix. Adn. 32. *Felly y gwnaethant.* Ac felly y gwnaeth Criſt. *Heb.* iii. 2. Byddwn ninnau yn ffyddlon yng waith ein Harglwydd ; gan gofio fod y pethau hynny yn gyſgod o bethau gwell. *Heb.* viii. 5.

q Heb. 13. 38 A'r *q* allor aur, ac olew'r en-
15. neiniad, a'r arogl-darth llyfneuog, a
r Pen. 35. chaeadlen drws y babell;
36. 39 Yr *r* allor bres, a'r aloh bres yr
s Bren. 8. hon *oedd* iddi, ei tharoflion, a'i holl lestri;
64. y noe a'i thraed;
t Eſa. 33. 40 Llenni'r cynteddfa, ei golofnau, a'i
20. forceiniau, a chaeadlen porth y cynteddfa,
a 54. 2. ei rhaffau a'i *s* hoelion, a holl ddodrefn
t Pen. 28. gwaſanaeth y tabernacl, *ſef* pabell y
2. cyfarfod;
u Adn. 41 Gwiſgoedd y weinidogaeth i weini
32. yn y cyſſegr; *t* ſanctaidd wiſgoedd Aaron
x Gen. 1. yr offeiriad, a gwiſgoedd ei feibion ef i
31. offeiriadu.
y Num. 6. 42 *u* Yn ol yr hyn oll a orchymyn-
22. &c. aſai yr Arglwydd wrth Moſes, felly y
Gen. 14. gwnaeth meibion Iſrael yr holl waith.
19. 43 A Moſes a *x* edrychodd ar yr holl
Mat. 25. waith; ac wele, hwy a'i gwnaethent megis
21. y gorchymynaſai yr Arglwydd, felly y
Iago 1. gwnaethent: a Moſes a'u *y* bendithiodd
23. hwynt.

P E N. XL.

1 Gorchymyn codi y tabernacl, o'i emmainio,
13 a ſancteiddio Aaron a'i feibion.

1490. A R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes,
a Pen. 12. gan ddywedyd,
2. 2 Yn y *a* mis cyntaf, ar y *dydd* cyntaf
Num. 7. o'r mis, y cyfodi'r *b* tabernacl, pabell y
1. cyfarfod.
b Pen. 26. 3 A goſod ynddi arch y dyſtiolaeth; a
1. *c* gorcheuddia yr arch a'r wahanlen.
c Num. 4. 4 *d* Dwg i mewn hefyd y bwrdd, a thref-
5. na'r *ſef* yn drefnus; dwg i mewn hefyd
Eſa. 45. y *e* canwyllbren, a goleuu ei lampau ef.
15. 5 Goſod hefyd allor aur yr arogl-darth
d Pen. 26. ger bron arch y dyſtiolaeth; a goſod
35. *f* gaeadlen drws y tabernacl.
e Heb. 6 Dod hefyd allor y poeth-offrwm o
ei arglu flaen drws tabernacl pabell y cyfarfod.
ef.
Lef. 25. 7 Dod hefyd y *g* noe rhwng pabell y
cyfarfod a'r allor, a dod ynddi ddwfr.
30. 8 A goſod hefyd y cynteddfa oddi am-
e Pen. 25. gylch; a dod *b* gaeadlen *ar* borth y cyn-
37. teddfa.
f Pen. 26. 9 A chymmer *f* olew'r enneiniad, ac
36. enneinia'r tabernacl, a'r hyn oll *ſydd* yn-
g Pen. 30. ddo, a chyſſegra ei *a* holl lestri; a ſanct-
18. taidd ſydd.
Ezec. 36. 10 Enneinia hefyd allor y poeth-off-
25. rwm, a'i holl lestri; a'r allor a fyddegri:
h Pen. 27. *h* a hi a fydd yn allor ſanctaiddiolaf.
16. 11 Enneinia'r noe a'i thraed, a ſanct-
i Pen. 30. teiddia hi.
23. &c. 12 A dwg Aaron a'i feibion i ddrws
k Pen. 29. pabell y cyfarfod, a *i* golchi hwynt a dwfr.
30, 31. 13 A gwiſg am Aaron y gwiſgoedd
Iſai. 51. 2. ſanctaidd; ac enneinia ef, a ſanctteiddia
m 2 Bren. ef, i offeiriadu i *m*i.
2. 15. 14 Dwg hefyd ei feibion ef, a gwiſg
Act. 2. hwynt â phelisau.
39. 15 Ac enneinia hwynt, *m* megis yr en-
2 Tim. 1. neiniaſt eu tad hwynt, i offeiriadu i mi:
5. felly bydd eu henneiniad iddynt yn *n* of-
n Pen. 12. eiriadaeth dragywyddol, trwy eu cen-
14. hedlaethau.
Heb. 7. 16 Felly Moſes a wnaeth yn ol yr hyn
24. oll a orchymynodd yr Arglwydd iddo;
o Heb. 3. *o* felly y gwnaeth efe.
5. 17 ¶ Felly yn y mis cyntaf o'r ail
p Num. 7. flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, *p* y
1. codwyd y tabernacl.

Cwmmwl yn ei orchuddio.

18 A Moſes a roddodd y tabernacl fel
q Exec. *q* ſicrhaodd ei forteiſiau, ac a roddodd
37. 27. i fynu ei fyrllod, ac a roddes i mewn ei
Amos 9. farrau, ac a gododd ei golofnau.
11. 19 Ac *r* a ledodd y babell lenn ar y
r Eſa. 14. tabernacl, ac a osododd to'r babell-
32. lenn arni oddi arnodd; fel y gorchym-
s 33. 20. ynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.
Mat. 10. 20 ¶ Cymmerodd hefyd a rhoddodd *s* y
18. dyſtiolaeth yn yr arch, a gofodod y
Ioan 6. troſolion wrth yr arch, ac a osododd y
39. 1 *t* drugareddfa i fynu ar ynarch.
1 Tim. 3. 21 Ac efe a ddug yr arch yn taber-
15, 16. nacl, ac a osodode y wahanlen orch-
t Pen. 35. uddi, i orchuddio arch y dyſtiolaeth;
11. megis y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth
a 36. 14. Moſes.
t Pen. 20. 22 ¶ Ac efe a roddodd y bwrdd o fewn
14. pabell y cyfarfod, ar ystlys y tabernacl,
u Pen. 25. o du'r gogledd, o'r tu allan i'r wahanlen.
10. 23 Ac efe a drefnodd yn drefnus arno
x Pen. 25. ef y *x* bara, ger bron yr Arglwydd; fel
17. y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Mo-
y Pen. 35. ſes.
12. 24 ¶ Ac efe a oſododd y *a* canhwyll-
Heb. 10. bren o fewn pabell y cyfarfod, ar gyfer y
20. *x* Mat. bwrdd, ar ystlys y tabernacl, o du'r de-
12. 4. hau.
Heb. 9. 25 Ac efe a oleuodd y lampau, ger
2. bron yr Arglwydd; fel y gorchymynaſai
a Pen. 25. yr Arglwydd wrth Moſes.
31. 26 ¶ Efe a oſododd hefyd yr *b* allor
Sal. 119. aur ym mhabell y cyfarfod, o flaen y wa-
105. hanlen.
b Dat. 4. 27 Ac a *c* arogl-darthodd arni arogl-
5. darth peraidd; megis y gorchymynaſai yr
c Dat. 9. Arglwydd wrth Moſes.
13. 28 Ac efe a oſododd y gaeadlen *ar*
Heb. 10. *c* ddrws y tabernacl.
1. 29 Ac efe a oſododd *f* allor y poeth-
d Dat. 8, offrwm *wrth* ddrws tabernacl pabell y
3, 5. cyfarfod; ac a offrymmodd arni boeth-
e Ioan 10, offrwm a ŵyd-offrwm; fel y gorchy-
7. mynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.
f Pen. 30. 30 ¶ Efe a oſododd y *g* noe hefyd
39. rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, ac a
a 38. 1. roddodd yno ddwfr, i ymolchi.
Rhuſ. 12. 31 A Moſes, ac Aaron, a'i feibion,
1. a *b* olchaſant yno eu dwylaw a'u traed.
Heb. 10. 32 Pan elent i babell y cyfarfod, a phan
5. nesaent at yr allor, yr ymolchent; megis y
g Pen. 30. gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.
19. 33 Ac efe a gododd y *h* cynteddfa o
Heb. 10. amgylch y tabernacl a'r allor, ac a rod-
22. odd gaeadlen *ar* borth y cynteddfa. Fe-
b Dat. 1. lly y gorpheneddd Moſes y gwaith.
5, 6. 34 ¶ Yna cwmmwl a orchuddiodd ba-
i Pen. 30. bell y cyfarfod, a gogoniant yr Arg-
19. wydd a lanwodd y tabernacl.
k Pen. 27. 35 Ac ni allai Moſes fyned i babell y
9. cyfarfod; am fod y cwmmwl yn aros ar-
Heb. 9. 6, ni, a gogoniant yr Arglwydd yn llenwi'r
7. tabernacl.
Dat. 21. 36 A phan gyfodai'r cwmmwl oddi ar
27. y tabernacl, *yna* *k* cychwynai meibion
l Lef. 16. Iſrael i'w holl deithiau.
2. 37 Ac oni chyfodai'r cwmmwl, yna
m Num. ni chychwynent hwy hyd y dydd y cyf-
9. 23. odai.
† Yr yn- 38 Canys *m* cwmmwl yr Arglwydd a-
daithiai. *oedd* ar y tabernacl y dydd, a than yr-
n Pen. 13. oedd arno y nos, yng nglŵg holl dŷ Iſrael,
21. yn eu holl deithiau hwynt.

Pen. 21. *Adn.* 3 *Ail flwyddyn*, ſef yr ail flwyddyn gwedi eu dyfod allan o'r Aipht; felly buont yn yr anialwch o gylch un flwyddyn cyfan cyn gofod i fynu y Tabernacl. *Adn.* 32. *Fel y gorchymynaſai*, &c. gwel *Adn.* 19. 23. 28. 27. 29. i ddangos yr awdurdod oedd ganddo am ofod i fynu y ſuth ddarth o gyweiriwaith ag ydoedd y Tabernacl, ac hefyd mor bendant a manol ydoedd i gyflawnu yr hyn oll a orchymynaſai yr Arglwydd iddo. *Adn.* 38. *A than ydoedd arno y nos*, ſef uwch ei ben, i roddi goleuni, nid i ddifa.

Yr ydoedd y goloſn gwmmwl a than yn cyfgod hynod o Grift yn ei Berſon a'i weithrediadau; ſel ag yr oedd yn goloſn o dan a chwmmwl, yr ydoedd, yn oleuni ac yn dywyllwch, yn arwyddo fod Crift Ieſu yn Dduw a dyn; yn Dduw yn Niſgleirdeb Gogoniant ei Dduwdod, ac ar yr un pryd yn ddyn gwael dirmygus dan gwmmwl ei ddyoddod—*Eſa.* lvii. 2. Ac megis yr oedd tân a chwmmwl yn un goloſn, felly Duw a Dyn yn un Crift.

Yn eu Cychwyniadau y Cwmmwl ydoedd eu goleuni, yn agor y ffordd o'u blaen, eu harweinydd, a'u hamddiffynydd, &c. felly Crift a wnaethpwyd yn bob peth i holl wir Iſrael Duw. 1 *Cor.* i. 30.

LEFITICUS.

Y CYNHWYSIAD.

Gelwir y Llyfr hwn LLEFITICUS, *o herwydd mai ynddi y traethir am reolau'r Leffaid a'r Offeiriaid ynghylch gwasanaeth Duw; &c. dr. yn ymwneyd paned a'r hyn a ddigwyddodd i* Iſrael *dros yſpaid un mis.*

PEN. I.

Cyn Crist 1490.

1 *I poeth-offrymmau.* 3 *o eidionau,* 10 *o defaid,* 14 *ac o adar.*

a Nef. 29. 42. 1 Cor. 11. 23.

AR Arglwydd a alwodd ar Moſes ac a lefarodd a wrtho *a* o babell y cyfarfod, gan ddywedyd,

b Pen. 33. 7. Ioan 2. 19. c 2 Cron. 29. 31. Rhuf. 12. 1. d Heb. 10. 4. e Gen. 8. 20. f Eccl. 32. 5. g Sal. 110. 3. b Ioan 10. 7. i Ecf. 20. 10. k Dan. 9. 24. l Eccl. 29. 11. Rhuf. 6. 23. m Mica 6. 6. n Zec. 9. 4, 5. o Eſa. 53. 9. p Mat. 3. 11. q Gen. 22. 13. r Exec. 26. 25. s 1 Pedr 2. 5. t Eſa. 53. 7. u Jer. 1. 13. x Sal. 51. 6. y 1 Theſſ. 5. 23. z Pen. 5. 15. Luc 2. 24. a Eſa. 38. 14. b Mat. 10. 16. * Neu. *ddum.* c Pen. 4. 12. d Gen. 15. 10. e Mat. 3. 17.

2 Llefara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddyco dyn o honoch *c* offrwm i'r Arglwydd; o anifail, *ſef* o'r eidionau, neu o'r *d* praidd, yr offrymmwch eich offrwm.

3 Os *e* poeth-offrwm o eidion *ſydd* ei offrwm ef, offrymmed ef yn wryw *f* perffeith-gwbl; a dyged ef o'i *g* ewyllys ei hun i ddrws pabell y cyfarfod, *h* ger bron yr Arglwydd.

4 A goſoded ei law ar ben *i* y poeth-offrwm; ac efe a'i cymmerir ef yn gymmeradwy ganddo, i wneuthur *k* cymmod droſto.

5 *l* Lladded hefyd yr *m* eidion ger bron yr Arglwydd, a dyged meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed, a *n* thaenellant y gwaed o amgylch ar yr allor, yr hon *ydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

6 A blinged y poeth-offrwm, *o* a thorred ef yn ddarnau.

7 A rhodded meibion Aaron yr offeiriad *p* dan ar yr allor, a goſodant goed mewn trefn ar y tan.

8 A goſoded meibion Aaron yr offeiriaid *q* y darnau, y pen, a'r braſder, mewn trefn ar y coed *a ſyddant* ar y tan *ydd* ar yr allor.

9 Ond ei perfedd a'i draed, *r* y rhai *ſefe* mewn dwfr: a'r offeiriad a lyſg y cwbl ar yr allor, yn boeth-offrwm, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

10 ¶ Ac os o'r praidd, *ſef* o'r *ſ* defaid, neu o'r geifr, *yn offrymmu efe* boeth-offrwm; offrymmed ef yn wryw perffeith-gwbl.

11 A lladded ef ger bron yr Arglwydd, o du'r *t* gogledd i'r allor; a thaenelled meibion Aaron yr offeiriaid ei waed ef ar yr allor o amgylch.

12 A thorred ef yn ddarnau, gyd a'i ben a'i draed; a goſoded yr offeiriad hwynt ar y coed *a ſyddant* ar y tan *ydd* ar yr allor.

13 Ond golched y *u* perfedd a'r traed mewn dwfr: a dyged yr y offeiriad y cwbl, a lloſged ar yr allor. Hwn ſydd boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

14 ¶ Ac os poeth-offrwm o aderyn *ſydd* ei offrwm ef i'r Arglwydd; yna dyged ei offrwm *x* o durturau, neu o gwyion *a* colommennod.

15 A dyged yr offeiriad ef at yr allor, a thorred ei ben ef, a lloſged ef ar yr allor; a gwaſger ei waed ef ar *b* ystlys yr allor.

16 A thynned ymaith ei grombil ef ynghyd a'i * blu, a bwried hwynt ger llaw'r allor, o du'r dwyrain, *c* i le'r lludw.

17 Hollted ef, a'i *ciſyll* hefyd; *eithr d* na wahaned *ef*; a lloſged yr offeiriad ef ar yr allor, ar y coed *a ſyddant* ar y tan, *e* Dyma boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

PEN. II.

1 *Y bwyd-offrwm ac ei yw ac arogl-darth:* 12 *neu o'r blaen-ffrwyth yn y dywyſeu.* 13 *Halen y bwyd-offrwm.*

PAN offrymmo dyn *a* bwyd-offrwm i'r Arglwydd, bydded ei offrwm ef o beilliaid; a thywallted olew arno, a thoddet thus arno.

2 A dyged ef at feibion Aaron yr offeiriaid: a chymmered efe oddi yno lonaid ei law o'i beilliaid, ac o'i olew, ynghyd a'i holl *b* thus; a lloſged yr offeiriad *c* e goffadwriaeth ar yr allor, yn offrwm tanllyd o arogl peraidd i'r Arglwydd.

3 A *bydded f* gweddill y bwyd-offrwm i Aaron ac i'w feibion; *g* ſanctaidd-beth o danllyd-offrymmau yr Arglwydd *ydyw.*

4 ¶ Hefyd, pan offrymmech fwyd-offrwm, wedi ei bobi *mewn* ffwrn; teiſen beilliaid *h* gnoyw, wedi ei chymmyſgu trwy olew, neu afrllad croyw wedi ei henneinio ag olew, a fydd.

5 ¶ Ond os bwyd-offrwm ar radell *ydd* dy offrwm di, bydded o beilliaid wedi ei gymmyſgu yn groyw trwy olew.

6 *i* Torr ef yn ddarnau, a thywallt arno olew: bwyd-offrwm *yw.*

7 ¶ Ac os bwyd-offrwm padell *ydd* dy offrwm, gwneler o beilliaid trwy olew.

8 A dwg i'r Arglwydd y bwyd-offrwm, yr hwn a wnair o'r rhai hyn: ac wedi y dyger at yr offeiriad, dyged yntau ef at yr allor.

9 A choded yr offeiriad ei *m* goffadwriaeth o'r bwyd-offrwm, a lloſged ef at yr allor; *n* yn offrwm tanllyd, o arogl *o* peraidd i'r Arglwydd.

10 A *bydded* i Aaron ac i'w feibion weddill y bwyd-offrwm; ſanctaidd-beth o *p* danllyd-offrymmau yr Arglwydd *ydyw.*

11 Na wneler *q* yn leſmiliyd dim bwyd-offrwm a offrymmoch i'r Arglwydd: canys dim ſurdoes, na dim meh, ni loſgwch yn offrwm tanllyd i'r Arglwydd.

12 ¶ Offrymmwch i'r Arglwydd offrwm y *r* blaen-ffrwyth; ond na loſger hwynt ar yr allor yn arogl peraidd.

13 Dy holl fwyd-offrwm befyd a *ſ* heliti di a halen; ac na phalled halen *u* cyfammod dy Dduw o fod ar dy fwyd-offrwm: offrymma *x* halen ar bob offrwm i ti.

14 Ac os offrymmi i'r Arglwydd fwyd-offrwm y *y* ffrwythau y cyntaf; tywyſenau ion, wedi eu crafu wrth y tan, *ſef* yd a gurir allan o'r dywyſen lawn, a offrymmi di yn fwyd-offrwm dy ffrwythau cyntaf.

15 A dod *z* olew arno, a goſod thus arno: hwyn-offrwm *yw.*

16 A lloſged yr offeiriad ei *a* goffadwriaeth ef o'i *b* yd wedi ei guro allan, a'i olew, ynghyd a'i holl thus: offrwm tanllyd i'r Arglwydd *yw.*

PEN. III.

1 *Yr aberth hedd o eidion,* 6 *o'r praidd;* 7 *naill ai oen,* 12 *ai gafr.*

AC os *a* aberth hedd *ſydd* ei offrwm ef, pan offrymmo efe eidion, offrymmed ef ger bron yr Arglwydd yn berffeith-gwbl; pa un bynag ai yn wryw ai yn fanyw.

2 A *b* rhodded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef *yrth* ddrws pabell y cyfarfod: a thaenellet meibion Aaron yr offeiriaid y gwaed ar yr allor o amgylch.

3 A'r offrymmed o'r aberth hedd *c* aberth tanllyd i'r Arglwydd; *ſef* *d* y weren fol, a'r holl wer a ſydd ar y perfedd;

4 A'r ddwy aren, a'r gwer *d* ſydd arnynt dros y lonerwyn, a'r rhwyden hefyd oddi ar yr afu, a dynn efe ymaith, ynghyd a'r arennau.

5 A'r lloſged meibion Aaron hynny ar yr allor, ynghyd a'r offrwm *e* poeth

a Pen. 7. 11. Sal. 56. 12. b Ecf. 29. 10. c Pen. 1. 9. d Gen. 7. 15. d Gen. 4. 4. Gal 5. 24. f Pen. 6. 12. g Eph. 1. 6. i Pedr 2. 24.

b Adn. 1. Gal. 3. 28. Heb. 13. 15.
i Pen. 1. 5.
Act. 2. 23.
k Pen. 1. 11.
l Pedr 1. 2.
m Esa. 14. 15. Gen. 17. 11. Rhuf. 3. 27. Gal. 5. 12.
m Adn. 12.
n Sal. 26. 2. Jer. 11. 20.
o Pen. 21. 6. Ezec. 44. 7. Mal. 1. 7. 12.
p Neh. 8. 10.
q Act. 4. 10.
r Pen. 7. 23. 25.
s Gen. 9. 4. Peh. 7. 26. Deut. 12. 16. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.

1490.
a Num. 15. 22—27. Luc 23. 34. Heb. 10. 26.
b 1 Pren. 2. 43.
c Pen. 21. 10. Het. 5. 1, 2.
d Pen. 9. 2. Heb. 7. 26.
e Diar. 28. 43. Heb. 10. 4.
f Pen. 26. 14. Heb. 9. 22.
g Sal. 52. 2. Heb. 9. 14.
b 1 Pedr 1. 2.
i Pen. 16. 19.
k Pen. 3. 9.
l Pen. 13. 4—15.

6 Adn. 1. *fydd* ar y coed *a fyddant* ar y tân; yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

6 Ac os o'r praidd *y bydd* yr hyn a offrymmo efe yn hedd-aberth i'r Arglwydd, offrymmed ef yn *wryw* neu *b* yn fanyw perfeith-gwbl.

7 Os oen a offrymma efe yn ei offrwm; yna dyged ger bron yr Arglwydd.

8 A gosoded ei *i* law ar ben ei offrwm, a lladded ef o flaen pabell y cyfarfod; a *k* thaenelled meibion Aaron ei waed ef ar yr allor oddi amgylch.

9 Ac offrymmed o'r aberth hedd yn aberth tanllyd i'r Arglwydd; ei weren, a'r *l* gloren i gyd: torred hi ymaith wrth asgwrn y cefn, ynghyd a'r weren fol, a'r holl *wer a fyddo* ar y perfedd.

10 *m* A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd a'r *n* arennau, a dynn efe ymaith.

11 A lloſged yr offeiriad hyn ar yr allor: o bwyd-aberth tanllyd i'r Arglwydd *ydyw*.

12 ¶ Ac os gafr *fydd* ei offrwm ef; dyged hi ger bron yr Arglwydd.

13 A gosoded ei law ar ei phen, a lladded hi o flaen pabell y cyfarfod; a thaenelled meibion Aaron ei gwaed hi ar yr allor o amgylch.

14 Ac offrymmed o hynny ei offrwm, o aberth tanllyd i'r Arglwydd; ſef y weren fol, a'r holl *p* wer *a fyddo* ar y perfedd.

15 *q* A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd a'r arennau, a dynn efe ymaith.

16 A lloſged yr offeiriad hwynt ar yr allor: bwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd *ydynt*. *r* Yr holl wer *fydd eiddo'r* Arglwydd.

17 Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl anneddau, *yw* na fwyttaoch ddim gwer, na dim *s* gwaed.

PEN. IV.

1. *aberthau dros bechod o anwybod, 3 a throſeddu'r offeiriad, 13 y gynnulleidfa, 22 y pennaeth, 27 neu'r bobl.*

A Lafarodd yr Arglwydd hefyd wrth *t* Moſes, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Pan becho dyn mewn *a* anwybod yn erbyn yr un *b* o orchymynion yr Arglwydd, a gwneuthur yn erbyn un o honynt y pethau ni ddylid eu gwneuthur:

3 Os offeiriad *c* enneiniog a becha yn ol pechod y bobl; offrymmed, dros ei bechod *d* wnaeth, *e* buſtach ieuange perfeith-gwbl, yn aberth dros bechod i'r Arglwydd.

4 *f* A dyged y buſtach i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr Arglwydd; a *g* gosoded ei law ar ben y buſtach, a lladded y buſtach ger bron yr Arglwydd.

5 A chymmered yr *f* offeiriad enneiniog o waed y buſtach, a dyged ef i babell y cyfarfod.

6 A throched yr offeiriad ei fys yn y *g* waed, a *g* thaenelled o'r gwaed ger bron yr Arglwydd *b* ſeithwaith, o flaen gwahanlen y cyſegr.

7 A gosoded yr offeiriad *beth* o'r gwaed ger bron yr Arglwydd ar gyrn allor *g* arogl-darth peraidd, yr hon *fydd* ym mhabell y cyfarfod; *h* a thywallted holl waed *arall* y buſtach wrth draed allor y poeth-offrwm, yr hon *fydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

8 A thynned holl wer buſtach yr aberth dros bechod oddi wrtho; y weren fol, a'r holl wer *fyddo* ar y perfedd.

9 A'r *i* ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a dynn efe ymaith, ynghyd a'r arennau;

10 Megis y tynnodd o *m* buſtach yr aberth hedd: a lloſged yr offeiriad hwynt ar allor y poeth-offrwm.

11 *n* Ond croen y buſtach, a'i holl gig, ynghyd a'i ben, a'i draed, a'i berfedd, a'i fiwan,

12 A'r holl buſtach hefyd, a ddwg efe allan *o* i'r tu allan i'r gwerſyll, i le glân, *p* wrth dywallt∫a'r lludw; ac *q* a'i lloſg ar goed yn tân: wrth dywallt∫a'r lludw y lloſgir ef.

13 ¶ A t'r os holl gynnulleidfa Iſrael a becha mewn anwybod, *s* a'r peth yn guddiedig o olwg y gynnulleidfa, a gwneuthur o honynt yn erbyn yr un o orchymynion yr Arglwydd, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a myned yn euog;

14 Pan *wypir y* pechod y pechaſant ynddo; yna offrymmed y gynnulleidfa *t* buſtach ieuange dros y pechod, a dygant ef o flaen pabell y cyfarfod.

15 A gosoded henuriaid y gynnulleidfa eu dwylaw *u* ar ben y buſtach ger bron yr Arglwydd, a lladdant y buſtach ger bron yr Arglwydd.

16 A dyged yr offeiriad enneiniog o *x* waed y buſtach i babell y cyfarfod.

17 A throched yr offeiriad ei *y* fys yn y gwaed, a thaenelled ger bron yr Arglwydd *z* ſeithwaith, o flaen y wahanlen.

18 A gosoded o'r gwaed ar *a* gyrn yr allor *ſydd* ger bron yr Arglwydd, *ſef* yr hon *fydd* ym mhabell y cyfarfod; a thywallted yr holl *b* waed *arall* wrth waelod allor y poeth-offrwm, yr hon fydd wrth ddrws pabell y cyfarfod.

19 A thynned ei holl *c* wer allan o hono, a lloſged ar yr allor.

20 A gwnaed i'r buſtach hwn megis y *d* gwnaeth i buſtach y pechaberth: felly gwnaed iddo: a'r offeiriad a wna gymmod droſtyn; ac fe a faddeuir iddynt.

21 A dyged y buſtach allan i'r *e* tu allan i'r gwerſyll, a lloſged ef fel y lloſgodd y buſtach cyntaf. Dyma aberth dros *f* bechod y gynnulleidfa.

22 ¶ Os pecha *g* pennaeth, a gwneuthur mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr Arglwydd ei Dduw, ddim o'r hyn *m* ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog;

23 Neu os daw i wybod ei fai yr hwn a wnaeth; dyged ei offrwm o hwrdd gafr gwryw perfeith-gwbl:

24 A gosoded ei law ar ben y llwdn, a lladded ef yn *y b* lle *y lleddir y* poeth-offrwm, ger bron yr Arglwydd. Dyma aberth dros bechod.

25 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros bechod *i* fys, a gosoded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei waed ef wrth waelod allor y poeth-offrwm.

26 A lloſged ei holl wer ar yr allor, fel *i* gwer yr aberth hedd: a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto am ei bechod: a maddeuir iddo.

27 ¶ A t'r os pecha *h* neb *i* o bobl y wlad mewn anwybod, gan wneuthur yn erbyn yr un o orchymynion yr Arglwydd, ddim o'r *pethau* ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog;

28 Neu os ei bechod yr hwn a bechodd a ddaw i'w wybodaeth ef: yna dyged ei offrwm o hwrdd gafr *k* fanyw perfeith-gwbl dros ei bechod a bechodd efe.

29 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded yr aberth *m* dros bechod yn y *n* lle *y lleddir* y poeth-offrwm.

30 A chymmered yr offeiriad o'i gwaed hi *o* i fys, a rhodded ar *p* gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

31 A *q* thynned ei holl wer hi, *r* fel y tynnir y gwer oddi ar yr aberth hedd; a lloſged

m Pen. 3. 3.
n Ecſ. 29. 14. Num. 19. 5.
o Heb. 13. 13.
p Pen. 1. 16. a 6. 11.
q Heb. 13. 11.
r Num. 15. 24. a Jos. 7. 1.
s Pen. 5. 2—5.
t Pen. 9.
u Pen. 1. 4.
x Heb. 7. 26.
y Ioan 2. 27.
z Adn. 6. Luc. 11. 20. a Dat. 5. 1, 6. *a* Sal. 22. 16.
b Luc 22. 24. Ioan 19. 34.
c Pen. 3. 3, 4.
d Adn. 4.
e Ecſ. 29. 14. Adn. 12. Heb. 13. 11.
f 1 Ioan 2. 2. Ecſ. 18. 25. Num. 1. 4. a 7. 3. a 16. 2. Ezec. 45. 17.
b Pen. 1. 11. Sal. 20. 3. Mica 6. 6, 7. Heb. 9. 12.
i Pen. 3. 5.
k Ecſ. 12. 49. Num. 15. 16.
l Heb. *un maid.*
m Pen. 3. 13.
n Adn. 4. 12.
o Adn. 18.
p Pen. 3. 14.
q Pen. 3. 3.

r Ecf. 29. 18. a llofsed yr offeiriad *ef* ar yr allor, *r* yn arogl peraidd i'r Arglwydd: a gwnaed
Pen. 1. 9. yr offeiriad gymmod drofto; a maddeuir
Ezra 6. iddo.
10. 32 Ac os dwg efe ei offrwm dros
Rhuf. 12. bechod o *s* oen, dyged hi'n *s* fanyw *u* ber-
1. ffeith-gwbl.
1 Pedr 2. 33 A *x* gofoded ei law ar ben yr aberth
5. dros bechod, a lladded hi dros bechod yn
s Pen. 3. y lle y lleddir y poeth-offrwm.
12. 34 A chymmered yr offeiriad, a'i fys,
t Adn. 28. o waed yr aberth dros bechod, a gofoded ar
u Efa. 53. gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted
9. ei holl waed hi wrth y waelod yr allor.
1 Pedr 3. 35 A thynned ei holl wer hi, fel y
18. tynnir gwer oen yr aberth hedd; a llofg-
x Adn. ed yr offeiriad hwynt ar yr allor, *x* fel
29. aberth tanllyd i'r Arglwydd: a gwnaed
y Adn. 18. yr offeiriad gymmod drofto am ei bechod
z Pen. 3. yr hwn a bechodd; a maddeuir iddo.
5. 9. 19.

PEN. V.

1 *Y neb a gelai'r drwg a wypai; am gyffwrdd â dim aflan, 4 neu trwy lw. 14 Yr offrwm dros gamwedd meun cyffegr-ladrad, 17 pethodau anwybod.*

a Diar. 29. 24. *b* Pen. 11. 8, 43. 1 Tim. 5. 22. *c* Pen. 12. 13, 15. *d* Sal. 19. 12. *e* Gen. 24. 41. Act. 23. 12. *f* Mat. 6. 23. *g* Num. 5. 7. Diar. 28. 13. *b* Pen. 6. 17. Eſa. 53. 8. *i* Pen. 4. 28, 32. *k* Pen. 12. 8. *l* Pen. 1. 14. Luc 2. 24. Iago 2 5. *m* Pen. 1. 15. 1 Pedr 2. 23. *n* Ioan 19. 36. *o* Ioan 17. 19. *p* Pen. 4. 7. *q* Pen. 1. 4. 14. *r* Pen. 1. 4. Rhuf. 2. 11. 1 Ioan 2. 2. Num. 5. 15. Rhuf. 6. 12. 1 Pen. 2. 2. *u* Pen. 4. 35. *x* Job 33. 24. *y* Pen. 2. 3.

OS pecha dyn, a chlywed llais llw, ac yntau yn dyſt, naill ai'n gweled ai'n *a* gwybod; oni fynega, yna efe a ddwg ei anwiredd.

2 Os dyn a gyffwrdd â dim *b* aflan, pa un bynnag a'i burgyn bwyſtfil aflan, ai burgyn anifail aflan, ai burgyn ymlufgiad aflan; er *bod y peth* yn guddiedig oddi wrtho ef, aflan ac euog yw efe.

3 Neu pan gyffyrddo ag *c* aflendid dyn, pa aflendid bynnag *fyddo*, yr hwn y bydd efe aflan o'i blegid, a'r *peth* yn *d* guddiedig rhagddo; pan gaffo wybod, yna euog yw.

4 Neu os dyn a dwng, *e* gan draethu a'r gwefuſau ar wneuthur drwg, *f* neu wneuthur da; beth bynnag a draetho dyn trwy lw, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo; pan gaffo efe wybod, euog yw o un o'r *pethau* hyn.

5 A phan fyddo efe euog o un o'r *pethau* hyn; yna *g* cyffefed yr hyn y pechodd yndo:

6 A dyged i'r Arglwydd ei offrwm dros *h* gamwedd am ei bechod yr hwn a bechodd; *ſef i* banyw o'r praidd, oen neu fyna gafr, yn aberth dros bechod; a gwnaed yr offeiriad gymmod drofto am ei bechod.

7 Ond os ei law *k* ni chyrraedd werth oen; dyged i'r Arglwydd, am ei gamwedd yr hwn a bechodd, ddwy *l* durtur, neu ddau gyw colommen; y naill yn aberth dros bechod, a'r llall yn boethoffrwm.

8 A dyged hwynt at yr offeiriad; ac offrymmed efe yr hwn *ſydd* dros bechod yn gyntaf, *m* a 'thorred ei ben wrth ei wegil; ond na thorred ef *n* ymaith.

9 A *o* thaenelled o waed yr aberth dros bechod ar yſtlys yr allor; a *p* gwaſger y rhan arall o'r gwaed wrth waelod yr allor. Dyma aberth dros bechod.

10 A'r ail a wna efe yn offrwm poeth, *q* yn ol y ddefod: a'r offeiriad a wna r gymmod drofto am ei bechod yr hwn a bechodd; a maddeuir iddo.

11 ¶ Ac os ei law ni chyrraedd ddwy durtur, neu ddau gyw colommen; yna dyged yr hwn a bechodd ei offrwm o ddegfed ran epha o beilliaid yn aberth dros bechod: *s* na oſoded olew yndo, ac na rodded thus arno; canys aberth dros bechod *yw*.

12 A dyged hynny at yr offeiriad: a chymmered yr offeiriad o hono lonaid ei law *t* yn gofſadwriaeth, a lloſged ar yr allor, *u* fel ebyrth tanllyd i'r Arglwydd. Dyma aberth dros bechod.

13 A gwnaed yr offeiriad *x* gymmod drofto ef am ei bechod a bechodd efe yn un o'r rhai hyn; a maddeuir iddo: *y* a bydded i'r offeiriad y gweddill, megis o'r bwyd-offrwm.

14 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

15 *z* Os gwna dyn gamwedd, a phechu trwy amryfuſedd, yn y *a* pethau a gyſſegrwyd i'r Arglwydd; yna dyged i'r Arglwydd dros ei *b* gamwedd, hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd, gyd a'th *c* bris di o ſiclau arian, yn ol *d* ſicl y cyſſegr, yn aberth dros gamwedd.

16 A thaled am y niweid a wnaeth *yn e* peth cyſſegredig, a *f* rhodded ei bumed ran yn ychwaneg atto, a rhodded ef at *g* yr offeiriad: a gwnaed yr offeiriad gymmod drofto a hwrdd yr offrwm dros gamwedd; a maddeuir iddo.

17 ¶ Ac os pecha enaid, a gwneuthur *yn erbyn* gorchymynion yr Arglwydd, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur; *b* er na wyddai, etto euog fydd, a'i anwiredd a ddwg.

18 A dyged hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd, gyd a'th *i* bris di, at yr offeiriad, yn offrwm dros gamwedd: a gwnaed yr offeiriad gymmod drofto am ei *k* amryfuſedd a gam-gymmerodd efe, ac yntau heb wybod; a maddeuir iddo.

19 *l* Aberth dros gamwedd *yw* hyn: camwedd a wnaeth yn ddiau yn erbyn yr Arglwydd.

PEN. VI.

1 *Offrwm dros bechod rhyfygus.* 19 *Offrwm wrth urddo offeiriad.*

ALlafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 *a* Os pecha dyn, a gwneuthur camwedd yn erbyn yr Arglwydd, a dywedyd *b* celwydd wrth ei gymmydog am yr hyn a rodded atto i'w *c* gadw, neu am yr hyn y rhoddes efe ei law, neu yn yr hyn trwy drawſder a ddygodd efe, neu yn yr hyn y *d* twyllodd ei gymmydog;

3 Neu os cafodd beth *e* gwedi ei golli, a dywedyd celwydd am dano, neu dyngu yn anudon; am ddim o'r holl bethau a wnelo dyn, gan bechu ynddynt:

4 Yna, am iddo bechu, a bod yn euog; bydded iddo roddi yn ei ol y *f* trais a dreiſiodd efe, neu'r peth a gafodd trwy dwyll, neu'r peth a adawyd i gadw gyd ag ef, neu'r peth wedi ei golli a gafodd efe,

5 Neu beth bynnag y tyngodd efe anudon am dano; *g* taled hynny erbyn ei ben, a'chwaneged ei bummed ran atto: ar *h* y dydd yr offrymmo dros gamwedd, rhodded ef i'r neb a'i piau.

6 A dyged i'r Arglwydd *i* ei offrwm dros gamwedd, hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd, *k* gyd a'th bris di, yn offrwm dros gamwedd, at yr offeiriad.

7 A gwnaed yr offeiriad *l* gymmod drofto ger bron yr Arglwydd; *m* a maddeuir iddo, am ba beth bynnag a wnaeth, i fod yn euog o hono.

8 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

9 Gorchymyn i Aaron, ac i'w feibion, gan ddywedyd, *n* Dyma gyfraith y poeth-offrwm: (poeth-offrwm *yw*, o herwydd y lloſgi ar yr allor ar *o* hyd y nos hyd y bore, a than yr allor a gynneuir arni.)

10 *p* Gwiſged yr offeiriad hefyd ei llain-wiſg am dano, a gwiſged lodrau lliain am ei gnawd, a choded y lludw lle'r yſodd y tan y poeth-aberth ar yr allor, a gofoded *q* ger llaw'r allor,

11 A dioſged ei wiſgoedd, a gwiſged ddillad eraill, a dyged allan y lludw i'r tu allan i'r gwerſyll, i le *r* glan.

12 A chynneuer y tân *ſydd* ar yr allor arni; na ddiffodded: ond lloſged yr offeiriad goed arni bob bore; a threfned y poeth-offrwm arni, a lloſged *s* wer yr aberth hedd arni.

13 Cynneuer y tân bob amſer ar yr allor; *t* na ddiffodded.

14 ¶ *u* Dyma hefyd gyfraith y bwyd-offrwm. Dyged meibion Aaron ef ger bron yr Arglwydd, o flaen yr allor:

a Num. 5. 6. *b* Pen. 19. 11. 2 Sam. 12. 9. Act. 5. 4. *c* 2 Tim. 1. 12. *d* Luc 19. 8. *e* Deut. 22. 2. *f* Num. 5. 7. Pen. 5. 16. *b* Mat. 5. 23. *i* Sal. 51 16. Jer. 7. 22. 23. Heb. 10. 14. *k* Pen. 5. 16. *l* Pen. 1. 4. *m* Dan. 9. 24. Diar. 28. 13. 1 Ioan 1. 9. *n* Pen. 1. 4. *o* Sal. 78 14. *a* 139. 11 Dat. 21. 25. *p* Ecl. 28. 39. Ezec. 44. 18. *q* Pen. 1. 16. Sal. 20. 3. *r* Pen. 4. 12. *s* Pen. 3. 3. 9. 14. *t* Can. 8. 7. *u* Pen. 2. 1.

w Pen. 2. 2, 9.
y Pen. 2. 3. 1 Cor. 9. 13.
z Rhuf. 2. 22.
a Pen. 10. 12.
b Pen. 2. 11.
c Num. 18. 10.
d Pen. 2. 3.
e Adn. 27.
f Ecf. 29. 2. Heb. 8. 1.
g Ecf. 16. 36.
h Pen. 2. 5.
i Sam. 2. 14.
i Pen. 4. 3.
k Ecf. 29. 25. Heb. 7. 27.
* Heb. *A fydd wedi ei lofgi oll.*
l Pen. 4. 2.
m Pen. 1. 3. Mat. 16. 12.
n Pen. 21. 22.
o Num. 18. 9.
1 Cor. 9. 13.
p Ecf. 29. 30.
q Rhuf. 6. 13.
r Pen. 11. 33.
s Pen. 8. 11.
t Pen. 7. 10.
1 Pedr 2. 5.
Dat. 1. 6.
u Pen. 4. 12.

15 A choded o hono yn ei law, o beilliaid y bwyd-offrwm, ac o'i olew, a'r holl thus yr hwn *fydd* ar y bwyd-offrwm; a lloſged ei *x* gofiadwriaeth ef ar yr allor, yn arogl peraidd i'r Arglwydd.

16 *y* A'r gweddill o hono a fwytty Aaron a'i feibion: yn *z* groyw y bwyttair ef: *a* yn y lle ſanctaidd o fewn cynteddfa pabell y cyfarfod y bwyttant ef.

17 *b* Na phober ef trwy lefain. *c* Rhoddais ef yn rhan *iddynt* o'm haberthau tanllyd: *d* peth ſanctteiddiolaf *yw* hyn, megis yr aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd.

18 Pob gwryw o blant Aaron a fwyttant hyn: deddf dragywyddol fydd yn eich cenneidiaethau am aberthau tanllyd yr Arglwydd: *e* pob un a gyffyrddo â hwynt, fydd ſanctaidd.

19 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

20 *f* Dyma offrwm Aaron a'i feibion, yr hwn a offrymmant i'r Arglwydd, ar y dydd yr enneinir ef. Degfed ran *g* epha o beilliaid yn fwyd-offrwm gwaſtadol, ei hanner y bore, a'i hanner brynhawn.

21 Gwneler ef trwy olew mewn *h* padell: *yna* y dygi ef i mewn wedi ei grafu; ac offrymma ddarnau y bwyd-offrwm wedi ei grafu, yn arogl peraidd i'r Arglwydd.

22 A'r offeiriad o'i feibion ef, *i* yr hwn a enneinir yn ei le ef, gwnaed hyn, *trwy* ddeddf dragywyddol; *k* lloſger y cwbl i'r Arglwydd.

23 A phob bwyd-offrwm dros yr offeiriad * a lofgir oll: na fwyttaer ef.

24 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

25 Llafara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, *l* Dyma gyfraith yr aberth dros bechod. Yn *y m* lle y lleddir y poeth-offrwm, y lleddir yr aberth dros bechod ger bron yr Arglwydd: *n* ſanctteiddiolaf *yw* efe.

26 *o* Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros bechod, a'i bwytty: yn *y* lle ſanctaidd y bwyttair ef, yngh*yntedda*s pabell y cyfarfod.

27 *p* Beth bynnag a gyffyrddo â'i gig ef, a fydd ſanctaidd: a phan daeneller o'i *q* waed ef ar ddilledyn, golch yn *y* lle ſanctaidd yr hyn y taenellodd *y gwaed* arno.

28 A *r* thorrer y llestr pridd y berwer ef *ſef* ag *f* aſtendid dyn, neu ag anifail *g* aflan, neu âg un ffieidd-beth aflan, a bwytta o gig yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r Arglwydd; *b* yna y torrir ymaith y dyn hwnnw o fyſg ei bobl.

22 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

23 Llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, *i* Na fwyttewch ddim gwer eidion, neu ddafad, neu afr.

24 Etto gwer burgyn, neu wer yſglyfaeth, y ellir ei weithio mewn pob gwaith: *k* ond gan fwytta na fwyttewch *ef*.

25 O herwydd pwy bynag a fwyttao wer yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r Arglwydd; *l* torrir ymaith yr enaid a'l bwyttao o fyſg ei bobl.

26 *m* Na fwyttewch chwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn, nac o'r eiddo anifail.

27 Pob enaid a fwyttao ddim *n* gwaed, *k* torrir ymaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl.

28 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

29 Llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Y neb a offrymmo ei aberth *n* hedd i'r Arglwydd, dyged ei rodd o'i aberth hedd i'r Arglwydd.

30 *o* Ei ddwylaw a ddygant ebyrth tanllyd yr Arglwydd; y gwer ynghyd a'r bar*wyden* a ddwg efe: *p* y barwyden *fydd* i'w *q* chynwfanu, yn offrwm cynwfan ger bron yr Arglwydd.

31 A *r* lloſged yr offeiriad y gwer ar

a Pen. 3. 6, 16.
b Pen. 2. 3.
c Pen. 1. 3.
d Pen. 1. 5.
e Pen. 3. 4. Sal. 51. 6. Jer. 4. 14.
f Num. 28. 9, 10.
g Pen. 6. 26.
h Pedr 2. 24.

a DYMA hefyd gyfraith yr offrwm dros gamwedd: *b* ſanctteiddiolaf *yw*.

2 *c* Yn y man lle y lladdant y poeth-offrwm, y lladdant yr aberth dros gamwedd; a'i *d* waed a daenella efe ar yr allor o amgylch.

3 Ac o hono yr offrymma efe yr holl *e* wer, y gloren hefyd, a'r weren ſol.

4 A'r ddwy aren, a'r gwer *ſydd* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwydden oddi ar yr afu, ynghyd a'r arennau, a dynn efe ymaith:

5 A lloſged yr offeiriad hwynt ar yr allor, yn aberth tanllyd i'r Arglwydd: aberth dros gamwedd *yw*.

6 *f* Pob gwryw ymi myſg yr offeiriaid a'i bwytty: yn *y* lle ſanctaidd y bwyttair ef: ſanctteiddiolaf *yw*.

7 Fel *y mae* yr aberth dros bechod, felly *y bydd* z yr aberth dros gamwedd;

Pen. vii, *Adn.* 20.] *A'r dyn a fwyttao*, Os bwyttäi dyn, yn anyſtyriol, ac yntau yn gwybod ei fod yn aflan; o'r hedd aberth, y gyfraith ydoedd ei farwolaethu; felly y rhai ſydd yn gyfrannog o feiliadau y Cyfammod gras ya anhaeliwdd, ydynt yn bwytta ac yn yfed barnedigaeth iddynt eu hunain. 1 *Cor.* ü. 27–29–31.

un gyffyrddo â dim aflan, neu ag anifail aflan, neu ag unrhyw ffieidd-beth aflan, a fwytta o gig yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r Arglwydd, yr *hyd* y torrir ymaith y dyn hwnnw o fyſg ei bobl.

21 Ac os dyn a gyffyrddo â dim aflan, *ſef* ag aflendid dyn, neu ag anifail aflan, neu ag unrhyw ffieidd-beth aflan, a fwytta o gig yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r Arglwydd; *b* yna y torrir ymaith y dyn hwnnw o fyſg ei bobl.

22 Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

23 Llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, *i* Na fwyttewch ddim gwer eidion, neu ddafad, neu afr.

24 Etto gwer burgyn, neu wer yſglyfaeth, y ellir ei weithio mewn pob gwaith: *k* ond gan fwytta na fwyttewch *ef*.

25 O herwydd pwy bynag a fwyttao wer yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r Arglwydd; *l* torrir ymaith yr enaid a'l bwyttao o fyſg ei bobl.

26 *m* Na fwyttewch chwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn, nac o'r eiddo anifail.

27 Pob enaid a fwyttao ddim *n* gwaed, *k* torrir ymaith yr enaid hwnnw o fyſg ei bobl.

28 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

29 Llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Y neb a offrymmo ei aberth *n* hedd i'r Arglwydd, dyged ei rodd o'i aberth hedd i'r Arglwydd.

30 *o* Ei ddwylaw a ddygant ebyrth tanllyd yr Arglwydd; y gwer ynghyd a'r barwyden a ddwg efe: *p* y barwyden *fydd* i'w *q* chynwfanu, yn offrwm cynwfan ger bron yr Arglwydd.

31 A *r* lloſged yr offeiriad y gwer ar

b Gen. 3. 21.
Rhuf. 13. 14.
i Pen. 2. 3, 10.
Num. 18. 9.
k 1 Cor. 9. 7.
Gal. 6. 6.
l Pen. 5. 11.
m Pen. 3. 17.
n 2 Cron. 29. 31. 1 Cor. 5. 8.
Heb. 13. 15.
o Pen. 2. 4.
p Mat. 13. 13.
q Ecf. 29. 27.
Col. 3. 1.
r Pen. 6. 26.
s Pen. 22. 30.
t Ecf. 16. 20.
2 Cor. 6. 2.
u Pan. 19. 7. Num. 30. 2.
x Pen. 22. 23.
y Marc 15. 25. Luc 13. 32.
Pen. 19. 7.
a Eſa. 65. 4.
Num. 15. 31.
b Hag. 2. 13.
c Deut. 12. 27. Sal. 26. 6.
d Pen. 15. 3.
e Pen. 12. 13.
f Pen. 11. 24.
g Pen. 11. 26.
b 1 Cor. 11. 27.
i Pen. 3. 17.
k Eſa. 22. 31.
l Adn. 21. 3, 4.
m Gen. 9. 4.
n Act. 15. 20.
o Pen. 3. 9.
Eſa. 29. 26, 27.
p Adn. 14. 1 Cron. 28. 9.

yr

s Zeph. 3. 9.
r Diar. 15. 24.
Iago 1. 17.
Act. 1. 11.
t 1 Cron. 29. 11.
Eta. 9. 6.
x Ecf. 29. 22, 27, 28
Pen. 10. 14.
Num. 18. 18.
Deut. 18. 3.
y 1 Cor. 9. 13.
z Pen. 6. 20.
Sal. 23. 5.
a Ecf. 40. 13, 15.
b Ecf. 29. 9.
Pen. 6. 20.
c Ecf. 19. 23.
Gal. 4. 24.
d Eta. 53. 10.

yr allor: a hydded y barwyden i Aaron ac i'w feibion.
32 Rhoddwch hefyd y s balfais ddehaut yn offrwm t dyrsharaei i'r offeiriad, d'ch ebyrth hedd.
33 Yr hwn o feibion Aaron a offrymmo waed yr ebyrth hedd, a'r gwer; bydded iddo et yr u ysgwyddog ddehau yn rhan.
34 O herwydd x parwyden y cyhwfan, ac ysgwyddog y dyrsharaei, a gymmerais i gan feibion Israel o'u hebyrth hedd, ac a'u rhoddais hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w feibion, trwy y ddeddf dragywyddol, oddi wrth feibion Israel.
35 ¶ Hyn yw rhan z enneiniad Aaron, ac enneiniad ei feibion, o ebyrth tanllyd yr Arglwydd, yn y dydd y nefodd efe hwynt i offeiriadu i'r Arglwydd;
36 Yr hwn a orchymynodd yr Arglwydd ei roddi iddynt, a y dydd yr enneiniodd efe hwynt allan o feibion Israel, trwy ddeddf dragywyddol, trwy eu cenhedlaethau.
37 Dyma gyfraith y poeth-offrwm, y bwyd-offrwm, a'r aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd, a'r b cyflegriadau, a'r aberth hedd;
38 Yr hon a orchymynodd yr Arglwydd wrth Moses ym mynydd c Sinai, yn y dydd y gorchymynodd efre i feibion Israel offrymmu eu d hoffrymmau i'r Arglwydd, yn anialwch Sinai.

PEN. VIII.

1 Moses yn cyflegru Aaron a'i feibion. 14 Eu haberth dros bechod. 18 Eu poeth-offrwm. 31 Lle ac amser eu cyflegriad.

a Ecf. 28. 3.
b Ecf. 28. 2, 4.
c Ecf. 30. 24.
d Pen. 4. 3.
e Pen. 1. 3.
Mat. 18. 20.
f Ecf. 39. 43.
Heb. 3. 5.
g Ecf. 29. 4.
h Eta. 1. 16.
i Ioan 5. 6.
Heb. 10. 22.
i Ecf. 28. 4.
k Ecf. 28. 25.
l Ecf. 28. 30.
m Heb. 5. 1, 5.
n Ecf. 28. 37. &c.
Eph. 1. 6.
o Ecf. 30. 26.
p Pen. 4. 6.
q Ecf. 30. 18.
r Ecf. 29. 7.
s Ecf. 29. 8, 9.
t Heb. rhymodd.
v Ecf. 29. 10.
u Eta. 53. 5.
x Heb. 9. 22.

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moses, gan ddywedyd,
2 a Cymmer Aaron a'i feibion gyd ag ef, a'r b gwisgoedd, ac c olew'r enneiniad, a d buftach yr aberth dros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw;
3 A chasgl yr holl gynnulleidfa ynghyd e i ddrws pabell y cyfarfod.
4 A gwnaeth Moses fel y f gorchymynodd yr Arglwydd iddo: a chasglwyd y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod.
5 A dywedodd Moses wrth y gynnulleidfa, g Dymma'r peth a orchymynodd yr Arglwydd ei wneuthur.
6 A Moses a ddug Aaron a'i feibion, ac a'u golchodd hwynt â h dwfr.
7 Ac efe a roddes am dano ef y i bais, ac a'i gwregysodd ef à'r gwregys, ac a wisgodd y fantell am dano, ac a roddes yr ephod am dano, ac a'i gwregysodd à gwregys cywraint yr ephod, ac a'i cacodd am dano ef.
8 Ac efe a osododd k y ddwy-fronneg arno, ac a l roddes yr Urim ar Thummim yn y ddwy-fronneg.
9 Ac efe a osododd y meitr ar ei m ben ef; ac a osododd ar y meitr, ar ei dalcen ef, y dalaith aur, y n gôron sanctaidd; fel y gorchymynasai yr Arglwydd i Moses.
10 A Moses a o gymmerodd olew'r enneiniad, ac a enneiniodd y tabernacl, a'r hyn oll oedd ynddo; ac a'u cyflegrodd hwynt:
11 Ac a daenellodd o hono ar yr allor p saith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl lestri, q a'r noe hefyd a'i thraed, i'w cyflegru.
12 Ac efe r a dywalltodd o olew'r enneiniad ar ben Aaron, ac a'i henneiniodd ef, i'w gyflegru.
13 s A Moses a ddug feibion Aaron, ac a wisgodd beisiau am danynt, a gwregysodd hwynt à gwregysau, ac a t olododd gapiau am eu pennau; fel y gorchymynasai yr Arglwydd wrth Moses.
14 Ac efe a ddug c fustach yr aberth dros bechod: ac Aaron a'i feibion a roddasant eu dwylaw ar ben buftach yr u aberth dros bechod;
15 Ac efe a'i lladdodd: a Moses a gymmerth y w gwaed, ac a'i rhoddes ar y gyrn yr allor o amgylch à'i fys, ac a x puroddyr allor; ac a dywalltodd y gwaed wrth a waelod yr allor; ac a'i cyflegrodd hi, i wneuthur b cymmod arni.
16 Efe a gymmerodd hefyd yr holl c wer oedd ar y d perfedd, a'r rhwyden e oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u gwer; a Moses a'i llosgodd ar yr allor.
17 A'r buftach, a'i groen, a'i g ig, a'i fiwaith, a losgodd efe mewn tân o'r tu f allan i'r gwersyll; fel y gorchymynasai yr Arglwydd wrth Moses.
18 ¶ b Ac efe a ddug hwrdd y poeth-offrwm: ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.
19 c Ac efe a'i lladdodd; a Moses a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.
20 Ac efe d dorrodd yr hwrdd yn ddarnau; h a llosgodd Moses y pen, y darnau, a'r gwer.
21 Ond y perfedd a'r traed a i olchodd efe mewn dwfr; a llosgodd Moses yr hwrdd oll ar yr allor. Poeth-offrwm yw hwn, i fod yn m arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r Arglwydd; fel y n gorchymynodd yr Arglwydd i Moses.
22 ¶ Ac efe a ddug yr ail hwrdd, sef hwrdd y cyflegriad: o ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.
23 Ac efe a'i lladdodd; a Moses a p gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwrr iſaf q clust ddehau Aaron, ac ar fawd r ei law ddehau, ac ar fawd s ei droed ddehau.
24 Ac efe a ddug feibion Aaron: a Moses a roddes o'r gwaed ar gwrr iſaf eu clust ddehau, ac ar fawd eu llaw ddehau, ac ar fawd eu troed ddehau; a thaenellodd Moses y gwaed ar yr allor oddi amgylch.
25 Ac efe y gymmerodd hefyd t y gwer, a'r gloren, a'r holl wer oedd ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u braſder, a'r ysgwyddog ddehau.
26 A chymmerodd o gawell y bara croyw, yr hwn oedd ger bron yr Arglwydd, un deſſen groyw, ac un deſſen o u fara olewedig, ac un aſtiladen; ac a'u gosododd ar y gwer, ac ar yr ysgwyddog ddehau;
27 Ac a roddes y cwbl ar x ddwylaw Aaron, ac ar ddwylaw ei feibion, ac a'u cyhwfanodd hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd.
28 A Moses a'u cymmerth oddi ar eu dwylaw hwynt, ac a'u llosgodd ar yr allor, ar yr offrwm poeth. Dyma gyflegriadau y o arogl peraidd: dyma aberth tanllyd i'r Arglwydd.
29 Cymmerodd Moses y barwyden hefyd, ac a'i cyhwfanodd yn x offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd: a rhan Moses o hwrdd y cyflegriad oedd hi; fel y gorchymynasai yr Arglwydd wrth Moses.
30 A chymmerodd Moses o b olew'r enneiniad, ac o'r gwaed oedd ar yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron, ar ei c wisgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wisgoedd ei feibion ynghyd ag ef: ac efe a gyflegrodd Aaron, a'i wisgoedd, a'i feibion hefyd, a gwisgoedd ei feibion gyd ag ef.
31 ¶ A dywedodd Moses wrth Aaron, ac wrth ei feibion, d Berwch y cig wrth ddrws pabell y cyfarfod: ac yno bwyttewch ef, a'r bara hefyd sydd yng haswell y cyflegriadau; e megis y gorchymynais, gan ddywedyd, Aaron a'i feibion a'i bwytty ef.
32 A'r gweddill o'r cig, ac o'r bara, f a losgwch yn tân.
33 Ac nac ewch dros g saith niwrnod allan o ddrws pabell y cyfarfod, hyd y dydd y cyflawner dyddiau eich cyflegriadau: o herwydd b saith niwrnod y bydd efe yn eich cyflegru chwi.

p Pen. 4. 25.
q Ecf. 29. 20.
r Ecf. 29. 36.
a Ecf. 29. 12.
Pen. 4. 7.
b Mat. 23. 19.
c Pen. 4. 8.
d Heb. 4. 12.
e Pen. 3. 10.
f Heb. 13. 12.
2 Cor. 6. 8.
g Ecf. 29. 14.
Pen. 4. 12.
h Ecf. 29. 15—19.
i Ecf. 29. 16.
k Ecf. 29. 18.
l Ecf. 29. 19.
Jer. 4. 14.
m Gen. 8. 20.
n Ecf. 29. 18.
o Ecf. 29. 19.
p Ecf. 29. 20.
q Ezec. 36. 20.
Deut. 12. 28.
r Luc 8. 21.
2 Tim. 2. 15.
s Sal. 26. 11.
1 Cor. 11. 23.
t Pen. 3. 9.
u Ecf. 29. 2.
x Ecf. 29. 24.
Eta. 66. 20.
y Ecf. 29. 18.
Ezec. 20. 41.
z Pen. 7. 30.
a Ecf. 29. 26.
Pen. 6. 17.
Deut. 33. 21.
b Ecf. 29. 21.
Sal. 133. 2.
c Sal. 45. 8.
d Ecf. 29. 31.
e Luc 10. 16.
f Ecf. 29. 34.
g Sal. 27. 4.
Luc 1. 75.
h Ecf. 29. 30, 35.

15 A choded o hono yn ei law, o beilliaid y hwyd-offrwm, ac o'i olew, a'r holl thus yr hwn *fydd* ar y hwyd-offrwm; a llofged ei *x* gofiadwriaeth ef ar yr allor, yn arogl peraidd i'r Arglwydd.

16 *y* A'r gweddill o hono a hwytty Aaron a'i feibion: yn *z* groyw y hwyttair ef: *a* yn y lle sanctaidd o fewn cynteddfa pabell y cyfarfod y hwyttant ef.

17 *b* Na phobyer ef trwy lefain: *c* Rhoddais ef yn rhan *iddynt* o'm haberthau tanllyd: *d* peth sancteiddiolaf *yw* hyn, megis yr aberth dros bechod, a'r aberth dros gamwedd.

18 Pob gwrryw o blant Aaron a hwyttant hyn: deddf dragywyddol fydd yn eich cenhedlaethau am aberthau tanllyd yr Arglwydd: *e* pob un a gyffyrddo â hwynt, fydd sanctaidd.

19 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moses, gan ddywedyd,

20 *f* Dyma offrwm Aaron a'i feibion, yr hwn a offrymmant i'r Arglwydd, ar y dydd yr enneinir ef. Degfed ran *g* epha o beilliaid yn fwyd-offrwm gwastadol, ei hanner y bore, a'i hanner brydnhawn.

21 Gwneler ef trwy olew mewn *h* padell: *yma* y dygi ef i mewn wedi ei grasu; ac offrymma ddarnau y hwyd-offrwm wedi ei grasu, yn arogl peraidd i'r Arglwydd.

22 A'r offeiriad o'i feibion ef, *i* yr hwn a enneirir yn ei le ef, gwnaed hyn, *trwy* ddeddf dragywyddol; *k* llofger y cwbl i'r Arglwydd.

23 A phob hwyd-offrwm dros yr offeiriad * a lofgir all: na hwyttaer ef.

24 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

25 Llafara wrth Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, *l* Dyma gyfraith yr aberth dros bechod. Yn y *m* lle y lleddir y poeth-offrwm, y lleddir yr aberth dros bechod ger bron yr Arglwydd: *n* sancteiddiolaf *yw* efe.

26 *o* Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros bechod, a'i hwytty: yn y lle sanctaidd y hwyttair ef, ynghyntcddfa pabell y cyfarfod.

27 *p* Beth bynnag a gyffyrddo â'i gig ef, a fydd sanctaidd: a phan daeneller o'i *q* waed ef ar ddilledyn, golch yn y lle sanctaidd yr hyn y taenellodd y *gwaed* arno.

28 A *r* thorrer y llestr pridd y berwer ef ynddo: ond os mewn llestr pres y berwir ef, *s* ysgwrier a golcher ef mewn dwfr.

29 Bwyttaed pob gwrryw ym *t* mysg yr offeiriaid ef: sancteiddiolaf *yw* efe.

30 *u* Ac na hwyttaer un offrwm dros bechod, yr hwn y dyger o'i waed i babell y cyfarfod, i wneuthur cymmod yn y lle sanctaidd; *onid* llosger mewn tan.

PEN. VII.

a Yr offrwm dros gamwedd, 12 a'r ebyrth hedd, o ddiolch neu addunedol. 22 Gwaharddir y braster, a'r gwaed. 28 Rhan yr offeiriaid.

a DYMA hefyd gyfraith yr offrwm dros gamwedd: *b* sancteiddiolaf *yw*.

2 *c* Yn y man lle y lleddant y poeth-offrwm, y lleddant yr aberth dros gamwedd; a'i *d* waed a daenella efe ar yr allor o amgylch.

3 Ac o hono yr offrymma efe yr holl *e* wer, y gloren hefyd, a'r weren fol.

4 A'r ddwy aren, a'r gwer *fydda* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd a'r arennau, a dynn efe ymaith:

5 A llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, yn aberth tanllyd i'r Arglwydd: aberth dros gamwedd *yw*.

6 *f* Pob gwrryw ym mysg yr offeiriaid a'i hwytty: yn y lle sanctaidd y hwyttair ef: sancteiddiolaf *yw*.

7 Fel *y mae* yr aberth dros bechod, felly *y bydd* g yr aberth dros gamwedd; iddynt: yr offeiriad yr hwn a wna gymmod ag ef, a'i piau.

8 A'r offeiriad a offrymmo boeth-offrwm neb, yr offeiriad a gaiff iddo ei hun *h* groen y poeth-offrwm a offrymmodd efe.

9 A *i* phob hwyd-offrwm a grafer mewn ffwrn, a'r hyn oll a wneler mewn padell, neu ar radell, fydd eiddo *k* yr offeiriad a'i hoffrymmo.

10 A phob hwyd-offrwm wedi ei gymysgu trwy *l* olew, neu'n sych, a fydd i holl feibion Aaron, bob un fel eu gilydd.

11 Dyma hefyd gyfraith yr *m* ebyrth hedd a offrymma efe i'r Arglwydd.

12 Os yn lle diolch yr offrymma efe hyn; offrymmed gyd â'r aberth *n* diolch deifenau croyw, wedi eu cymmysgu trwy olew; ac afrllad croyw, wedi eu hiro ag olew; a pheilliaid wedi ei o grasu yn deifenau, wedi eu cymmysgu ag olew.

13 Heb law y teisenau, offrymmed fara *p* lefeiniliyd *yn* ei offrwm, gyd â'i hedd-aberth o ddiolch.

14 Ac offrymmed o hyn un *darth* o'r holl offrwm, yn offrwm *q* dyrchafael i'r Arglwydd; *a* bydded *bummw r* eiddo yr offeiriad a daenello waed yr ebyrth hedd.

15 A chig ei hedd-aberth o ddiolch a hwyttair *s* y dydd yr offrymmir ef: *t* na adawer *dim* o hono hyd y bore.

16 Ond *u* os addunedu, neu offrwm gwirfodd, fydd aberth ei offrwm ef; y dydd yr offrymmo efe ei aberth, *x* bwyttaer ef: a thrannoeth bwyttaer yr hyn fyddo yn weddill o hono.

17 Ond yr hyn a fyddo o gig yr *y* aberth yn weddill y trydydd dydd, llosger yn tan.

18 Ac os bwyttâir dim o gig offrwm ei ebyrth hedd ef o *fewn* y trydydd dydd; *z* ni byddir boddlon i'r hwn a'i hoffrymmo ef, *ac* ni'l cyfrifir iddo, *a* ffieidd-beth fydd: a'r dyn a hwytty o hono, *b* a ddwg ei anwiredd.

19 A'r cig a *c* gyffyrddo â dim aflan, ni hwyttair; mewn tan y llosgir ef: a'r cig *arall*, *d* pob glân a hwytty o hono.

20 A'r dyn a hwyttao gig yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r Arglwydd, *e* a'i aflendid arno; torrir ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.

21 Ac os dyn a gyffwrdd â dim aflan, *sef* âg *f* aflendid dyn, neu âg anifail *g* aflan, neu âg un ffieidd-beth aflan, a hwytta o gig yr hedd-aberth, yr hwn *a berthyn* i'r Arglwydd; *h* ynn y torrir ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.

22 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

23 Llafara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, *i* Na hwyttewch ddim gwer eidion, neu ddafad, neu afr.

24 Ettо gwer burgyn, neu wer yslyfaeth, y ellir ei weithio mewn pob gwaith: *k* ond gan fwytta na hwyttewch *ef*.

25 O herwydd pwy bynnag a hwyttao wer yr anifail, o'r hwn yr offrymmir aberth tanllyd i'r Arglwydd; *i* torrir ymaith yr enaid a'i hwyttao o fysg ei bobl.

26 *m* Na hwyttewch chwaith ddim gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r eiddo aderyn, nac o'r eiddo anifail.

27 Pob enaid a hwyttao ddim *n* gwaed, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl.

28 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

29 Llafara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Y neb a offrymmo ei aberth i'r Arglwydd, dyged ei rodd o'i aberth hedd i'r Arglwydd.

30 *o* Ei ddwylaw a ddygant ebyrth tanllyd yr Arglwydd; y gwer ynghyd a'r *p* rhwyden a ddwg efe: *p* y barwyden *fydd* i'w *q* chyhwfanu, yn offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd.

31 A'r *r* offeiriad y gwer ar yr

Pen. vii. *Adn.* 20.] *A'r dyn a fwyttao*, Os bwyttâi dyn, yn anystyriol, ac yntau yn gwybod ei fod yn aflan; o'r hedd aberth, y gyfraith ydoedd ei farwolaethu; felly y rhai fydd yn gyfrannog o festiadau y Cyfammod gras yn anheilwng, ydynt yn bwytta ac yn yfed barnedigaeth iddynt eu hunain. 1 *Cor.* ii. 27–29–31.

s Zeph. 3. 9.
t Diar. 15. 24. Iago 1. 17.
Act. 1. 11.
u 1 Cron. 29. 11. Eia. 9. 6.
x Ecf. 29. 27, 28 Pen. 10. 14. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.
y 1 Cor. 9. 13.
z Pen. 6. 20.
a Ecf. 40. 13, 15.
b Ecf. 29. 9. Pen. 6. 20.
c Ecf. 19. 23. Gal. 4. 24.
d Eia. 53. 10.
a Ecf. 28. 8.
b Ecf. 28. 2, 4.
c Ecf. 30. 24.
d Pen. 4. 3.
e Pen. 1. 3. Mat. 18. 20.
f Ecf. 39. 43. Heb. 3. 5.
g Ecf. 29. 4.
h Eia. 1. 16. 1 Ioan 5. 6. Heb. 10. 22.
i Ecf. 28. 4.
k Ecf. 28. 5.
l Ecf. 28. 30.
m Heb. 5. 1, 5.
n Ecf. 28. 37. &c. Eph. 1. 6.
o Ecf. 30. 26.
p Pen. 4. 6.
q Ecf. 30. 18.
r Ecf. 29. 7.
s Ecf. 29. 8, 9.
* Heb. *rwymedd.*
t Ecf. 29. 10.
u Eia. 53. 5.
x Heb. 9. 22.

yr allor: a bydded y barwyden i Aardon ac i'w feibion.

32 Rhoddwch hefyd y *s* balfais ddehau yn offrwm *t* dyrchafael i'r offeiriad, o'ch ebyrth hedd.

33 Yr hwn o feibion Aaron a offrymmo waed yr ebyrth hedd, a'r gwer; bydded iddo ef yr *u* ysgwyddog ddehau yn rhan.

34 O herwydd *x* parwyden y cynhwfan, ac ysgwyddog y dyrchafael, a gymmeralis i gan feibion Israel o'u hebyrth hedd, ac a'u rhoddais hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w feibion, trwy *y* ddeddf dragywyddol, oddi wrth feibion Israel.

35 ¶ *Hyn yw rhan* ℭc enneiniad Aaron, ac enneiniad ei feibion, o ebyrth tanllyd yr Arglwydd, yn y dydd y neſaodd efe hwynt i offeiriadu i'r Arglwydd;

36 Yr hwn a orchymynodd yr Arglwydd ei roddi iddynt, *a* y dydd yr enneiniodd efe hwynt allan o feibion Iſrael, *trwy* ddeddf dragywyddol, trwy *a* eu cenhedlaethau.

37 Dyma gyfraith y poeth-offrwm, y bwyd-offrwm, a'r aberth dros bechod, a'r aberth dros gamweded, a'r *b* cyſſegriadau, a'r aberth hedd;

38 Yr hon a orchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes ym mynydd *c* Sinai, yn y dydd y gorchymynodd efe i feibion Iſrael offrymmu eu *d* hoffrymmau i'r Arglwydd, yn anialwch Sinai.

PEN. VIII.

1 Moſes yn cyſſegru Aaron a'i feibion. 14 Eu haberth dros bechod. 18 Eu poeth-offrwm. 31 Llu ac amſer eu cyſſegriad.

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 *a* Cymmer Aaron a'i feibion gyd ac ef, a'r *b* gwiſgoedd, ac *c* olew'r enneiniad, a *d* buſtach yr aberth dros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw:

3 A chaſgl yr holl gynnulleidfa ynghyd *e* i ddrws pabell y cyfarfod.

4 A gwnaeth Moſes fel y *f* gorchymynodd yr Arglwydd iddo: a chaſglwyd y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod.

5 A dywedodd Moſes wrth y gynnulleidfa, *g* Dymma'r peth a orchymynodd yr Arglwydd ei wneuthur.

6 A Moſes a ddug Aaron a'i feibion, ac a'u golchodd hwynt â *h* dwfr.

7 Ac efe a roddes am dano ef y *i* bais, ac a'i gwregyſodd ef â'r gwregys, ac a wiſgodd y fantell am dano, ac a roddes yr ephod am dano, ac a'i gwregyſodd â gwregys cywraint yr ephod, ac a'i caſodd am dano ef.

8 Ac efe a oſododd *k* y ddwy-fronneg arno, ac a *l* roddes yr Urim ar Thummim yn y ddwy-fronneg.

9 Ac efe a oſododd y meitr ar ei *m* ben ef; ac a oſododd ar y meitr, ar ei dalcen ef, y dalaith aur, y *n* goron ſanctaidd; fel y gorchymynaſai yr Arglwydd i Moſes.

10 A Moſes a'o gymmerodd olew'r enneiniad, ac a enneiniodd y tabernacl, a'r hyn oll *oedd* yndo; ac a'u cyſſegrodd hwynt:

11 Ac a daenellodd o hono ar yr allor *o* ſaith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl leſtri, *p* a'r noe hefyd a'i thraed, i'w cyſſegru.

12 Ac efe *r* a dywalltodd o olew'r enneiniad ar ben Aaron, ac a'i henneiniodd ef, i'w gyſſegru.

13 *s* A Moſes a ddug feibion Aaron, ac a wiſgodd beiſiau am danynt, a gwregyſodd hwynt â gwregyſau, ac a * oſododd gapiau am eu pennau; fel y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

14 Ac efe a ddug *t* buſtach yr aberth dros bechod: ac Aaron a'i feibion a roddaſant eu dwylaw ar ben buſtach yr aberth dros bechod;

15 A lladdodd: a Moſes a gymmerth y *u* gwaed, ac a'i rhoddes ar y gyrn yr allor o amgylch a'i fŷs, ac a *x* buroddi yr allor; ac a dywalltodd y gweddill wrth *a* waelod yr allor; ac a'i cyſſegrodd hi, i wneuthur *b* cymmod arni.

16 Efe a gymmerodd hefyd yr holl *c* wer *oedd* ar y *d* perfedd, a'r rhwyden *e* oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u gwer; a Moſes a'i lloſgodd ar yr allor.

17 A'r buſtach, a'i groen, a'i gig, a'i ſiwrn, a loſgodd efe mewn tân o'r tu *f* allan i'r gwerſyll; fel *g* y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

18 ¶ *h* Ac efe a ddug hwrdd y poeth-offrwm: ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

19 A Moſes a'i lladdodd, a Moſes a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.

20 Ac efe a dorrodd yr hwrdd yn ddarnau; *i* a lloſgodd Moſes y pen, y darnau, a'r gwer.

21 Ond y perfedd a'r traed a *k* olchodd efe mewn dwfr; a lloſgodd Moſes yr hwrdd oll ar yr allor. Poeth-offrwm *yw* hwn, i *ſod* yn *m* arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r Arglwydd; fel y *n* gorchymynodd yr Arglwydd i Moſes.

22 ¶ Ac efe a ddug yr ail hwrdd, ſef hwrdd y cyſſegriad: *o* ac Aaron a'i feibion a oſodaſant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

23 Ac efe a'i lladdodd; a Moſes a *p* gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwrr iſaf *q* cluſt ddehau Aaron, ac ar fawd *r* ei law ddehau, ac ar fawd *s* ei droed dehau.

24 Ac efe a ddug feibion Aaron; a Moſes a roddes o'r gwaed ar gwrr iſaf eu cluſt ddehau, ac ar fawd eu llaw ddehau, ac ar fawd eu troed dehau; a thaenellodd Moſes y gweddill ar yr allor oddi amgylch.

25 Ac efe y gymmerodd hefyd *t* y gwer, a'r gloren, a'r holl wer *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u braſter, a'r ysgwydde ddehau.

26 A chymmerodd o gawell y bara croyw, yr hwn *oedd* ger bron yr Arglwydd, un deiſen groyw, ac un deiſen o *u* fara olewedig, ac un aſtiladen; ac a'u goſodd ar y gwer, ac ar yr ysgwydde ddehau:

27 Ac a roddes y cwbl ar *x* ddwylaw Aaron, ac ar ddwylaw ei feibion, ac a'u cynhwfanodd hwynt yn offrwm cynhwfan ger bron yr Arglwydd.

28 A Moſes a'u cymmerth oddi ar eu dwylaw hwynt, ac a'u lloſgodd ar yr allor, ar yr offrwm poeth. Dyma gyſſegriadau *y* o arogl peraidd: dyma aberth tanllyd i'r Arglwydd.

29 Cymmerodd Moſes y barwyden hefyd, ac a'i cynhwfanodd yn ℭc offrwm cynhwfan ger bron yr Arglwydd: *a* rhan Moſes o hwrdd y cyſſegriad oedd hi; fel y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

30 A chymmerodd Moſes o *b* olew'r enneiniad, ac o'r gwaed *oedd* ar yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron, ar ei *c* wiſgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wiſgoedd ei feibion ynghyd ag ef: ac efe a gyſſegrodd Aaron, a'i wiſgoedd, a'i feibion hefyd, a gwiſgoedd ei feibion gyd ag ef.

31 ¶ A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth ei feibion, *d* Berwch y cig *yn* drws ddrws pabell y cyfarfod: ac yno bwyttewch ef, a'r bara hefyd *ſydd* ynghawell y cyſſegriadau; *e* megis y gorchymynais, gan ddywedyd, Aaron a'i feibion a'i bwytty ef.

32 A'r gweddill o'r cig, ac o'r bara, *f* a loſgwch yn tân.

33 Ac nac ewch dros *g* ſaith niwrnod allan o ddrws pabell y cyfarfod, hyd y dydd y cyflawner dyddiau eich cyſſegriadau: o herwydd *b* ſaith niwrnod y bydd efe yn eich cyſſegru chwi.

34 Megis

y Pen. 4. 25.
z Ecf. 29. 36.
a Ecf. 29. 12. Pen. 4. 7. *b* Mat. 23. 19.
c Pen. 4. 8.
d Heb. 4. 12.
e Pen. 3. 10.
f Heb. 13. 12. 2 Cor. 6. 8.
g Ecf. 29. 14. Pen. 4. 12.
h Ecf. 29. 15—19.
i Ecf. 29. 16.
k Ecf. 29. 18.
l Ecf. 29. 17. Jer. 4. 14.
m Gen. 8. 20.
n Ecf. 29. 18.
o Ecf. 29. 19.
p Ecf. 29. 20.
q Ezec. 3. 20. Deut. 12. 28. Luc 8. 21.
r 2 Tim. 2. 15.
s Sal. 26. 11. 1 Cor. 11. 23.
t Pen. 3. 9.
u Ecf. 29. 2.
x Ecf. 29. 24. Eſa. 66. 20.
y Ecf. 29. 18. Ezec. 20. 41.
z Pen. 7. 33.
a Ecf. 29. 26. Pen. 6. 17. Deut. 33. 21.
b Ecf. 29. 21. Sal. 133. 2.
c Sal. 45. 8.
d Ecf. 29. 31.
e Luc 10. 16.
f Ecf. 29. 34.
g Sal. 27. 4. Luc 1. 75.
b Ecf. 29. 30, 35.

i Heb. 9. 23, 24.
k Pen. 12. 4.
Joſ. 5. 8.
l Num. 9. 19.
Mat. 26. 41.
m Mal. 2. 5, 6.
a 4. 4.

34 Megis y gwnaeth efe heddyw, y gorchymynodd yr Arglwydd wneuthur, i wneuthur *i* cymmod droſoch.

35 Ac *k* aroſwch *iorth* ddrws pabell y cyfarfod faith niwrnod, ddydd a nos, a chedwch wiliadwriaeth *l* yr Arglwydd, fel na byddoch feirw: canys fel hyn y'm gorchymynwyd.

36 A gwnaeth Aaron a'i feibion yr holl bethau a orchymynodd yr Arglwydd trwy law *m* Moſes.

PEN. IX.

1. *Offrymmau Aaron droſto eu hun a'r bobl* 23 *Moſes ac Aaron yn bendithio'r bobl.* 24 *Tân yr Arglwydd ar yr allor.*

a Ecſ. 18. 12, 25.
Pen. 8. 33.
Mat. 28. 6.
1 Pedr 2. 5.
b Ecſ. 18. 12, 25.
c Pen. 4. 3.
d Pen. 8. 2.
e Pen. 1. 3.
2 Cor. 5. 21.
f Pen. 4. 23.
Ezra 6. 17.
g Pen. 2. 1.
h Adn. 23. Marc 16. 34.
1 Ioan 3. 24, 3.
i Ecſ. 24. Ezec. 43. 2.
Ioan 1. 14.
k Pen. 8. 34.
Heb. 5. 3.
l Adn. 3. Heb. 9. 26.
m Pen. 4. 7.
n Pen. 5. 9.
o Pen. 4. 8.
p Pen. 4. 11.
q 8. 17.
q 1 Pedr 1. 2.
r Pen. 1. 6.
s Pen. 8. 21.
t Adn. 10, 11. Heb. 9. 10.
2 Cor. 5. 21.
u Pen. 1. 3, 10.
* Neu, *ordinbad.*
x Pen. 2. 1, 2.
y Ecſ. 29. 38.
z Pen. 3. 1.
a Pen. 3. 2.

YNA y bu, ar yr *a* wythfed dydd i Moſes alw Aaron a'i feibion, *b* a henuriaid Iſrael;

2 Ac efe a ddywedodd wrth Aaron, *c* Cymmer it' lo ieuangc yn aberth dros bechod, *d* a hwrdd yn boeth-offrwm, o *e* rai perffeith-gwbl, a dwg *hwy* ger bron yr Arglwydd.

3 Llafarodd hefyd wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, *f* Cymmerwch fynn gafr, yn aberth dros bechod; a llo ac oen, blwyddiaid, perffeith-gwbl, yn boeth offrwm;

4 Ac eidion, a hwrdd, yn aberth hedd, i aberthu ger bron yr Arglwydd; a *g* bwyd-offrwm wedi ei gymmyſgu trwy olew; o herwydd heddyw yr *h* ymddengys yr Arglwydd i chwi.

5 ¶ A dygaſant yr hyn a orchymynodd Moſes ger bron pabell y cyfarfod: a'r holl gynnulleidfa a ddaethant yn agos, ac a ſaſaſant ger bron yr Arglwydd.

6 A dywedodd Moſes, Dyma'r peth a orchymynodd yr Arglwydd i chwi ei wneuthur; ac ymddengys *i* gogoniant yr Arglwydd i chwi.

7 Dywedodd Moſes hefyd wrth Aaron, Dos at yr allor, ac *k* abertha dy aberth dros bechod, a'th boeth-offrwm, a gwna gymmod droſot dy hun, a thros y bobl; ac abertha offrwm y bobl, a gwna gymmod droſtynt; fel y gorchymynodd yr Arglwydd.

8 ¶ Yna y neſaodd Aaron at yr allor, ac a laddodd lo yr *l* aberth dros bechod, yr hwn *oedd* droſto ef ei hun.

9 A meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto: ac efe a wlychodd ei fys yn y gwaed, ac *m* a'i goſodoid ar gyrn yr allor, ac a dywalltodd y gwaed *arall* wrth *n* waelod yr allor.

10 Ond efe a loſgodd ar yr allor, o'r aberth dros bechod, y gwer, a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu; fel *o* y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

11 *p* A'r cig a'r croen a loſgodd efe yn tân, o'r tu allan i'r gwerſyll.

12 Ac efe a laddodd y poeth-offrwm: a meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto; ac efe a'i *q* taenellodd ar yr allor o amgylch.

13 A dygaſant y poeth-offrwm atto, *r* gyd â'i ddarnau, a'i ben hefyd; ac efe a'u lloſgodd hwynt ar yr allor.

14 Ac efe a *s* olchodd y perfedd a'r traed, ac a'u lloſgodd hwynt ynghyd a'r offrwm poeth ar yr allor.

15 ¶ Hefyd efe a ddug offrwm y bobl; ac a gymmerodd fwch yr aberth dros bechod y bobl, ac a'i lladdodd, *t* ac a'i hoffrymmodd dros bechod, fel y cyntaf.

16 Ac efe a ddug y poeth-offrwm, ac a'i hoffrymmodd *u* yn ol † y ddefod.

17 Ac efe a ddug *x* y bwyd-offrwm; ac a lanwodd ei law o hono, ac a'i lloſgodd ar yr allor, heb *y* law poeth-offrwm y bore.

18 Ac efe a laddodd y buſtach a'r hwrdd, *z* yn aberth hedd, yr hwn *oedd* dros y bobl: a meibion Aaron a ddygaſant y gwaed atto; ac efe a'i taenellodd ar *a* yr allor o amgylch.

19 *Dygaſant* hefyd wer y buſtach, a'r hwrdd; *b* y gloren, a'r weren fol, a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar yr afu.

20 A goſodaſant y *c* gwer ar y parwydennau; ac efe a loſgodd y gwer ar yr allor.

21 Y parwydennau hefyd, a'r *d* yſgwyddog ddehau a gyhwfanodd Aaron *e* yn offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd; fel y gorchymynodd Moſes.

22 *f* A chododd Aaron ei law tu ag at y bobl, *g* ac a'u bendithiodd; ac a *h* ddaeth i † wared o wneuthur yr aberth *i* dros bechod, a'r poeth-offrwm a'r ebyrth hedd.

23 A Moſes ac Aaron a aethant i *k* babell y cyfarfod; a daethant allan, ac a *l* fendithiaſant y bobl: *m* a gogoniant yr Arglwydd a ymddangoſodd i'r holl bobl.

24 A daeth *n* tân allan oddi *o* ger bron yr Arglwydd, ac a yſodd y poeth-offrwm, a'r gwer, ar yr allor: a gwelodd yr holl bobl; a *p* gwaeddaſant, a chwympaſant ar eu hwynebau.

PEN. X.

1 *Lloſgi Nadab ac Abihu am offrymmu â thân dieithr.* 8 *Gwahardd gwîn i'r offeiriaid wrth fyned i'r babell.*

YNA *a* Nadab ac Abihu, meibion Aaron, a gymmeraſant bob un ei *b* thuſſer, ac a roddaſant dân ynddynt, ac a oſodaſant arogl-darth ar hynny; ac a offrymmaſant ger bron yr Arglwydd *c* dân dieithr, yr hwn ni orchymynaſai efe iddynt.

2 A daeth *d* tân allan oddi ger bron yr Arglwydd ac a'u *e* difaodd hwynt; a buant feirw *f* ger bron yr Arglwydd.

3 A dywedodd Moſes wrth Aaron, Dyma'r hyn a lafarodd yr Arglwydd, gan ddywedyd, *g* Mi a ſancteiddir yn y rhai *h* a neſant attaf, a cher bron yr holl bobl y'm gogoneddir. A *i* thewi a wnaeth Aaron.

4 A galwodd Moſes Miſael ac Elſaphan, meibion Uzziel, *k* ewythr Aaron, a dywedodd wrthynt, Deuwch yn nes; dygwch eich brodyr oddi ger bron y cyſſegr, *l* allan o'r gwerſyll.

5 A neſau a wnaethant, *m* a'u dwyn hwynt yn eu peiſiau allan o'r gwerſyll; fel y llafaraſai Moſes.

6 A dywedodd Moſes wrth Aaron, ac wrth Eleazar ac wrth Ithamar ei feibion, *n* Na ddioſgwch oddi am eich pennau, ac na rwygwch eich gwiſgoedd; rhag i chwi farw, a dyfod digofaint ar yr holl gymmuleidfa: ond wyled eich brodyr chwi, holl dŷ Iſrael, am y *o* lloſgiad a loſgodd yr Arglwydd.

7 Ac *p* nac ewch allan o ddrws pabell y cyfarfod: rhag i chwi farw: o herwydd *bod* olew enneiniad yr Arglwydd arnoch chwi. A gwnaethant fel y llafarodd Moſes.

8 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Aaron, gan ddywedyd,

9 *q* Gwin a diod gadarn nac yf di, na'th feibion gyd a thi, pan ddeloch i babell y cyfarfod; fel na byddoch feirw. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn*:

10 A *hynny* er *r* gwahanu rhwng cyſſegredig, a digyſſegredig, a rhwng aflan a glân;

11 Ac i ddyſgu i feibion Iſrael yr *s* holl ddeddfau a lafarodd yr Arglwydd wrthynt trwy law Moſes.

12 ¶ A llafarodd Moſes wrth Aaron, ac wrth Eleazar, ac wrth Ithamar, y rhai a adawſid o'i feibion ef, *t* Cymmerwch y bwyd-offrwm ſydd yng weddill o ebyrth tanllyd yr Arglwydd, a bwyttewch yn groyw ger llaw'r allor: o herwydd *u* ſancteiddiolaf *yw*.

13 A

a Ecſ. 6. 23.
Num. 3. 3.
1 Cron. 24. 2.
b Ecſ. 27. 3.
c Pen. 1. 7.
Eſa. 50. 11.
Dat. 8. 5.
d Pen. 9. 24.
e Heb. 12. 29.
f Pen. 1. 3.
g Ezec. 20. 41.
h Ecſ. 19. 22.
Eſa. 52. 11.
i Sal. 39. 9.
k Ecſ. 6. 18.
Num. 3. 19.
l Luc 7. 12.
m Preg. 8, 10.
n Ezec. 24. 16, 17.
o Adn. 2. Sal. 119. 120.
p Pen. 21. 10---13.
q Diar. 31. 5.
Eſa. 28. 7.
r Jer. 15. 19.
s Mal. 2. 7.
t Pen. 9. 17.
u Pen. 21. 22.

Pen. x. Adn. 1.] *dân dieithr*, Sef tân cyffredin, â pha un y berwent gig yr aberthau, yn lle y tân ſanctaidd a ddaeth i wared o'r nef, Pen. ix. 24. dylai'r eſampl hon, fel y dywed *Gregory*, ein dyſgu ni, na oddef Duw un tân dieithr o drychwant, neu falchder, &c. i loſgi ar allor calonnau ei bobl, oni bai tân ei gariad, yr hwn ſydd dân yſol i bob annuwioldeb a phechod. *Deut.* iv. 24. *Heb.* xii. 29.

13 A bwyttewch ef yn y lle ſanctaidd; o herwydd dy rau di, a rhan dy feibion di, o ebyrth tanllyd yr Arglwydd, *yw* hyn: canys *x* fel hyn y'm gorchymynwyd.

14 Y barwyden *y* gyhwfan hefyd, a'r yſgwyddog ddyrchafael, a fwyttewch mewn lle glân; tydi a'th feibion, a'th ferched, yn ghyd a thi: o herwydd hwynt a roddwyd yn rhan i ti, ac yn rhan i'th feibion di, o ebyrth hedd meibion Iſrael.

15 Yr *z* yſgwyddog ddyrchafael, a'r barwyden gyhwfan, a ddygant ynghyd ag ebyrth tanllyd o'r gwer, i gyhwfanu offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd: a bydded i ti, ac i'th feibion gyd a thi, trwy *a* ddeddf dragywyddol; fel y gorchymynodd yr Arglwydd.

16 ¶ A Moſes a geiſiodd yn ddyfal *b* fwch yr aberth dros bechod; ac wele ef wedi ei loſgi: ac efe a ddigiodd wrth Eleazar ac Ithamar, y rhai a adawſid o feibion Aaron, gan ddywedyd,

17 Pa ham na fwyttaſoch yr aberth dros bechod yn y lle ſanctaidd; o herwydd ſancteiddiolaf *yw*, a *Duw* a'i rhoddodd i chwi, i'r ddwyn anwiredd y gynnulleidfa, gan wneuthur cymmod droſtynt, ger bron yr Arglwydd?

18 Wele, ni ddygwyd ei waed ef i fewn y cyſſegr; *c* fel y bwyttaſai yn y cyſſegr; *d* fel y gorchymynais.

19 A dywedodd Aaron wrth Moſes, Wele, heddyw yr offrymmaſant eu haberth dros bechod, a'u poeth-offrwm, ger bron yr Arglwydd; ac fel hyn y *e* digwyddodd i mi: am hynny os bwyttawn aberth dros bechod heddyw, a fyddai hynny *f* dda yng olwg yr Arglwydd?

23 A phan glybu Moſes *hynny*, efe a fu foddlon.

PEN. XI.

Am y creaduriaid glân, ac aflan, &c.

A Llafarodd yr Arglwydd *a* wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Llafarwch wrth *b* feibion Iſrael, gan ddywedyd, Dyma'r anifeiliaid a fwyttewch, o'r holl anifeiliaid *fydd* ar y ddaear.

3 Beth bynnag a hollto'r ewin, *c* ac a ſforchogo holl yr ewinedd, ac a gnoi *d* gil, o'r anifeiliaid; hwnnw a fwyttewch.

4 Ond y rhai hyn ni fwyttewch; o'r rhai a gnoant eu cil, ac o'r rhai a hollant yr ewin: *e* y camel er ei fod yn cnoi *ei* gil, am nad *yw* yn hollti'r ewin; aflan *fydd* i chwi.

5 A'r *f* gwningen, am ei bod yn cnoi *ei* chil, ac heb ſforchogi'r ewin; aflan *yw* i chwi.

6 A'r *g* yſgyfarnog, am ei bod yn cnoi *ei* chil, ac heb ſforchogi'r ewin; aflan *yw* i chwi.

7 A'r llwdn hwch, am ei fod yn hollti'r ewin, ac yn ſforchogi fforchedd yr ewin, ac heb gnoi *ei* gil; aflan *yw* i chwi.

8 Na fwyttewch o'u cig hwynt, *h* ac na chyffyrddwch â'u burgyn hwynt: aflan *ydynt* i chwi.

9 ¶ Hyn a fwyttewch o bob dim a'r ſydd yn y dyfroedd: pob peth *y mae* iddo *i* eſgyll a chenn, yn y dyfroedd, yn y moroedd, ac yn yr afonydd; y rhai hynny a fwyttewch.

10 A phob dim nid *oes* iddo *m* eſgyll a chenn, yn y moroedd, ac yn yr afonydd, o bob peth byw, y rhai *ſyddant* yn y dyfroedd i byddant ffiaidd gennych.

11 Byddant ffiaidd gennych: na fwyttewch o'u cig hwynt, a ffieiddiwch eu burgyn hwynt.

12 Yr hyn oll yn y dyfroedd ni *byddo* eſgyll a chenn iddo, ffieidd-beth fydd i chwi.

13 ¶ A'r rhai hyn a ffieiddiwch chwi o'r adar; na fwyttewch *hwynt*, ffieidd-dra ydynt: ſef yr *o* eryr, a'r *p* wyddwalch, a'r *q* for-wennol;

14 *r* A'r ſwltur, *s* a'r barcud, yn ei ryw;

15 Pob *t* cigfran yn ei rhyw;

16 A *u* chyw'r eſtrys, a'r *x* fran nos, a'r *y* gôg, *z* a'r gwalch, yn ei rhyw;

17 Ac *a* aderyn y cyrph, *b* a'r fulfran, a'r *c* dylluan,

18 A'r *d* gogfran, a'r *e* pelican, a'r *f* biogen,

19 A'r *g* ciconia, *h* a'r crŷr yn ei ryw, *i* a'r gornchwigl, *k* a'r yſtlum.

20 Pob ehediad a ymluſgo, *ac* a gerddo a'r bedwar troed, ffieidd-dra yw i chwi.

21 Ond hyn a fwyttewch, o bob ehediad a ymluſgo, ac a gerddo ar bedwar *troed*, yr hwn y byddo coeſau iddo uddi ar ei draed, i neidio wrthynt ar hŷd y ddaear.

22 O'r rhai hynny, y rhai hyn a fwyttewch: *l* y locuſt yn ei ryw, a'r ſelam yn ei ryw, a'r hargol yn ei ryw, a'r hagab yn ei ryw.

23 A phob ehediad *arall* a ymluſgo, yr hwn y *mae* pedwar troed iddo, ffieidd-dra fydd i chwi.

24 Ac am y rhai hyn y byddwch aflan: pwy bynnag a *m* gyffyrddo a'u burgyn hwynt a fydd aflan hyd yr hwyr.

25 A phwy bynnag a ddygo ddim o'u burgyn hwynt, golched ei ddillad; ac aflan fydd hyd yr hwyr.

26 Am bob anifail ſydd yn hollti'r ewin, ac heb ei ſforchogi, ac heb gnoi ei gil, aflan *yw* y rhai hynny i chwi; aflan fydd pob un a gyffyrddo â hwynt.

27 Pob un hefyd a gerddo ar ei balfau, o bob *yw* ſ ffŵl a gerddo ar bedwar *troed*, aflan ydynt i chwi: pob un a gyffyrddo a'u burgyn, a fydd aflan hyd yr hwyr.

28 A'r hwn a ddygo eu burgyn hwynt, golched ei ddillad; a bydded aflan hyd yr hwyr: aflan ydynt i chwi.

29 ¶ A'r rhai hyn *ſydd* aflan i chwi o'r ymluſgiaid a ymluſgo ar y ddaear: *n* y *t* wenci, a'r *u* llygoden, a'r *x* llyſiant yn ei *ryw*:

30 A'r *q* draenog, *r* a'r ‡ genau-goeg, a'r gelio, a'r *s* falwoden, a'r wadd.

31 Y rhai hyn ydynt aflan i chwi o bob ymluſgiaid: pob dim a gyffyrddo â hwynt pan fyddant feirw, a fydd aflan hyd yr hwyr.

32 A phob dim y cwympo *un* o honynt arno, wedi marw, a fydd aflan; pob lleſtr pren, neu wiſg, neu groen, neu ſach, pob lleſtr y gwneir dim gwaith ynddo, rhodder mewn *z* dwfr, a bydded aflan hyd yr hwyr; felly y bydd glân.

33 A phob lleſtr pridd *yr* hwn *y* fyrthio *un* o'r rhai hyn i'w fewn, aflan fydd yr hyn oll *ydd* o'i fewn; *u* a thorrwch yntau.

34 Aflan fydd pob bwyd a fwyttair, olr hwn y del dwfr *aflan* arno; ac aflan fydd pob diod a yfir mewn lleſtr *x aflan*.

35 Ac aflan fydd pob dim y cwympo *dim* o'u burgyn arno; y ffwrn a'r badell a ddrirr: aflan ydynt, ac aflan fyddant i chwi.

36 Etto glân fydd y ffynnon a'r pydew, lle mae caſgliad dyfroedd: ond yr hwn a gyffyrddo a'u burgyn, a fydd aflan.

37 Ac os ſyrth *dim* o'u burgyn hwynt ar ddim had hauedig, yr hwn a *y* heuir, glân *yw* efe.

38 Ond os rhoddir dwfr ar yr had, a ſyrthio dim o'u burgyn hwynt arno of; aflan *fydd* efe i chwi.

39 Ac os bydd marw un anifail a'r ſydd i chwi yn fwyd; yr hwn a *x* gyffyrddo â'i *a* furgyn ef, a fydd aflan hyd yr hwyr.

40 A'r hwn a fwytty o'i furgyn ef, *b* golched ei ddillad; a bydded aflan hyd yr hwyr; a'r hwn a ddygo ei furgyn ef, golched ei ddillad; a bydded aflan hyd yr hwyr.

41 A phob *c* ymluſgiad a ymluſga ar y ddaear, ffieidd-dra fydd: na fwyttaer ef.

42 Pob beth a gerddo ar ei *d* dorr, a *pobh* ‖ ymluſgiad a gerddo ar bedwar *troed*,

ac aflan, &c.

t Job 38. 41.
u Job 39. 29.
x Eph. 5. 11.
y Hoſ. 7. 11.
z Job 39. 26,
a Sal. 102. 6.
b Hab. 1. 14.
c 1 Theſſ. 5. 5.
d Mat. 23. 25.
e Sal. 102. 6.
f Mat. 10. 39.
g Jer. 8. 7.
Eſa. 1. 3.
Zec. 5. 9.
h Eph. 4. 31.
i Deut. 14. 18.
k Eſa. 24. 20.
l Mat. 3. 4.
Marc 1. 6.
m 2 Cor. 6. 17.
‖ Heb. *anifail.*
n Diar. 7. 11.
† Neu. *fynuon.*
o Eſa. 66. 17.
p Sal. 73. 6.
q Luc 12. 15.
Heb. 13. 5.
r Eph. 4. 14.
‡ *Iyſard*
s Sal. 58. 8.
t Ezec. 36. 25.
u Pen. 6. 28.
a 15. 12.
x Marc 1. 34.
Act. 16. 17, 18.
Mal. 4. 1.
y Ioan 12. 24.
z Eſa. 52. 11.
1 Cor. 15. 36.
a Pen. 7. 24.
b Deut. 14. 21.
Ezec. 4. 14.
c Sal. 17. 14.
d Gen. 3. 13.
Phil. 3. 19.
Tit. 1. 12.
‖ Heb.

c Gal. 2. 14. *d* Pen. 20. 25. *e* Heb. *aflan.* *f* Pen. 19. 2. Marc 7. 15. *g* Pedr 1. 15, 16. *h* Eccl. 20. 2. Jer 24. 7. *i* Sal. 93. 5. Heb. 1. 13. 2 Cor. 7. 1. *k* Mal. 3. 18.

treed, a phob peth amdi *c* dracht, o bob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, na *d* fwyttewch hwynt: canys ffieidd-dra *e* *ydynt.*

43 *f* Na wnewch eich eneidiau yn ffieidd obiegid un ymlusgiad a ymlusgo, ac na fyddwch aflan o'u plegid, fel y byddech * halogedig o'u herwydd.

44 O herwydd myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi: ymſanctteiddiwch a *g* byddwch ſanctaidd; o herwydd ſanctaidd *ydwyf* fi: ac nac aflanhewch eich eneidiau wrth un ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear.

45 Canys myfi *yw* yr Arglwydd, yr hwn a'th dugum chwi o dir *h* yr Aipht, i fod yn Dduw i chwi: byddwch chwithau ſanctaidd; canys ſanctaidd *ydwyf* fi.

46 Dyma gyfraith yr anifeiliaith, a'r *i* cheiliog, a phob peth byw ar ſydd yn ymſymmud yn y dyfroedd, ac am bob peth byw a'r ſydd yn ymlusgo ar y ddaear;

47 I wneuthur gwahan *k* rhwng yr aflan a'r glan, rhwng yr anifail a fwyteir, a'r nâd ydyw yn fwytâu.

P E N. XII.

1 *Puredigaeth gwraig ar ol eſgor.* 6 *Ei buſnymmaia am ei phuredigaeth.*

b Mat. 28. 20. Pen. 15. 20. *k* Adn. 7. Luc 2. 22. *c* Pen. 15. 19. Ezra 9. 11. *d* Gen. 17. 12. Luc 1. 59. *e* 2. 21. Ioan 7. 1 22. *e* Adn. 6. *f* Adn. 2. Pen. 15. 29, 30. *g* 2 Cor. 5. 21. *h* Heb. 13. 4. *a* Pen. 15. 25. Mat. 9. 20. Marc 5. 29. *k* Pen. 5. 7. Luc 2. 24.

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth feibion Iſrael, a gan ddywedyd, os gwraig a feichioga, ac a eſgor ar wryw; yna *k* bydded aflan ſaith niwrnod: *c* fel dyddiau gwahanlaeth ei *a* miſglwyf y bydd hi aflan.

3 A'r *d* wythfed dydd yr enwaedir ar gnawd ei ddiadwaeddiad ef.

4 A thri dſwrnod ar ddeg ar hugain yr erys yng waed ei phuredigaeth; na chyffyrdded â dim ſanctaidd, ac na ddeued i'r cyſegr, nes cyflawni *e* dyddiau ei phuredigaeth.

5 Ond os *k* am fenyw yr eſgor hi; yna bydd hi aflan ſythefnos, i ſadrys ſu *f* gwahaniaeth: a chwe dſwrnod a thrugain yr erys yng ngwaed ei phuredigaeth.

6 A phan gyflawner dyddiau ei phuredigaeth ar fab neu ferch; dyged oen blwydd yn offrwm poeth, a chyw colomen, neu durtur, *g* yn aberth dros bechod, at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod:

7 Ac offrymmed efe hynny ger bron yr Arglwydd, a gwnaed *h* gymmod droſi: a hi a lanheir o'ddi wrth y gerddiad ei gwaed. Dyma gyfraith yr hon a eſgor ar wryw neu ar fenyw.

8 *i* Ac os *k* ni chyrraedd werth oen, yna cymmered ddau durtur, neu ddau gyw colomen; y naill *l* yn offrwm poeth, a'r llall yn aberth dros bechod: a gwnaed yr offeiriad gymmod droſi, a glan fydd.

P E N. XIII.

1 *Amwyddion i adnabod y gwahanglwyf.*

a Sal. 41. 8. *b* Sal. 38. 3. Eſa. 1. 6. *c* Pen. 14. 3. *d* Deut. 17. 8. *e* Sal. 39. 8. *f* Ezec. 16. 30. Hoſ 7. 9. *g* Sal. 38. 5.

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes ac Aaron gan ddywedyd,

2 Dyn (pan fyddo yng nghroen ei gnawd *a* chwydd, neu *a* graſmwnen, neu ô ddiſgleirder, a bod yng nghroen ei gnawd ef *megis* *c* pla y clwyf gwahanol) *d* a ddygir at Aaron yr offeiriad, neu at un o'i feibion *e* yr offeiriaid.

3 A'r offeiriad *e* a edrych ar y pla yng nghroen y gnawd: os *f* y blewyn yn y pla fydd wedi troi yn *wyn*, a gwreiddiad y pla *g* yn ddyfnach na chroen ei gnawd ef; pla gwahan-glwyf *yw* hwnnw: a'r offeiriad a'i *h* edrych, ac a'i barn yn aflan.

4 Ond os y diſgleirder fydd gwyn yng nghroen ei gnawd *a*, ac heb fod yn is ei wreiddiad na'r croen, a'i blewyn heb droi yn wyn; yna *i* caued yr offeiriad ar y clwyfus ſaith niwrnod.

5 A'r ſeithfed dydd *e* edryched yr offeiriad ef: ac wele, os ſefyll y bydd y pla yn ei olwg ef, heb ledu o'r pla yn y croen; yna *k* caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod eilwaith.

6 Ac edrycched yr offeiriad ef yr ail ſeithfed dydd: ac wele, *os tywyll* y pla yn y croen, wedi i'r offeiriad ei weled *l* dywyllu heb ledu o'r pla yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn lan: crammen *yw* honno: yna *f* golched ei wiſgoedd, a glan fydd.

7 Ac os y grammen gan *k* ledu a ledu yn y croen, wedi i'r offeiriad ei weled *m* barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf *yw*.

9 ¶ pan fyddo ar ddyn pla gwahan-glwyf, dygerr ef at yr offeiriad;

10 Ac edrycheđ yr offeiriad: yna, *os* chwydd gwynn *a fyddo* yn y croen, a hwnnw wedi troi'r blewyn yn *n* wyn, a dim cig poeth byw yn y chwydd;

11 Hen wahan-glwyf *yw* hwnnw yng-hroen ei gnawd ef; a barned yr offeiriad ef yn aflan: na chaued arno: *o* herwydd y mae efe yn aflan.

12 Ond os y gwahan-glwyf gan darddu a dardda yn y croen, a gorchuddio o'r gwahan-glwyf *o* holl groen y clwyfus, o'i ben hyd ei draed, pa le bynnag yr edrycho'r offeiriad;

13 Yna edrycheđ yr offeiriad: ac wele, os y gwahan-glwyf fydd yn cuddio ei holl gnawd ef; yna barned *yr offeiriad* y clwyfus *yn p* lan: trodd yn wynn i gyd: glan *yw*.

14 A'r dydd y gwelir ynddo gig byw, aflan fydd.

15 Yna edrycheđ yr offeiriad ar y *q* cig byw a barned ef yn aflan: aflan *yw'r* cig byw hwnnw; *r* gwahan-glwyf *yw*.

16 Neu os ychwel y cig byw, a throi yn wyn; yna deued at yr offeiriad;

17 Ac edrycheđ yr offeiriad arno: ac wele, os trodd y pla yn wynn; yna barned yr offeiriad *s* glwyfus yn lan: glan *yw* efe.

18 ¶ Y cnawd hefyd y bu ynddo gorn-wyd yn ei groen, a'i iachau;

19 A bod yn lle'r cornwyd chwydd gwynn, neu *t* ddiſgleirder gwynn-goch, a'i ddangos i'r offeiriad:

20 Os, pan edrycho'r offeiriad arno, y gwelir ef yn is na'r croen, a'i flewyn wedi troi yn wynn; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: gwahan-glwyf *yw* efe wedi i tarddu o'r cornwyd.

21 Ond os yr offeiriad a'i hedrych; ac wele, ni bydd ynddo flewyn gwynn, ac ni bydd is na'r croen, ond ei fod yn *u* dywyll; yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod.

22 Ac os gan ledu y lleda yn y croen; yna barned yr offeiriad ef yn aflan: *x* pla *yw* efe.

23 Ond os y diſgleirder a ſaif yn ei le, heb ymledu, craith cornwyd *yw* efe; a barned yr offeiriad ef yn lan.

24 ¶ Os cnawd ſydd *y* a lloſgiad yn y croen, a bod i'r cig byw ſy'n lloſgi, *z* ddiſgleirder gwynn-goch neu wynn;

25 Yna edrycheđ yr offeiriad ef: ac wele, *os y* blewyn yn y diſgleirder ſydd wedi troi yn wynn, ac yn is i'w weled na'r croen; gwahan-glwyf *yw* hwnnw yn tarddu o'r *u* lloſgiad: a barned yr offeiriad ef yn aflan: *x* pla gwahan-glwyf *yw* hwnnw.

26 Ond os yr offeiriad a'i hedrych: ac wele, ni *bydd* blewyn gwynn yn y diſgleirder, ac ni *bydd* is na'r croen, ond ei fod yn *o* dywyll; *a* yna caued yr offeiriad arno ſaith niwrnod.

27 Ac

b Ezec. 2. 26. *i* Ezec. 36. 25. Diar. 19. 9. Ioan 13. 10. *k* Rhuf. 2. 29. *l* Sal. 38. 3. Eſa. 1. 6. 2 Tim. 2. 17. *m* Adn. 3. Deut. 16. 18. Eſa. 1. 3. Rhuf. 6. 12, 14, 20. *n* Hoſ. 7. 9. *o* Sal. 32. 5. 51. 5. Diar. 28. 13. Luc. 18. 13. Mat. 21. 31. Rhuf. 5. 20. *p* 1 Ioan 1. 9.

q Rhuf. 7. 9. Gal. 5. 4. *r* 1 Cor. 11. 31. Gal. 2. 16. 1 Ioan 1. 9.

s 2 Pedr 2. 20. *t* Heb. *Logia.* 1. 22. *t* Adn. 19. *u* Rhuf. 1. 27, 29, 30 *x* Adn. 3. Pen. 14. 2. Num. 5. 2. Deut. 24. 8. Mat. 8. 2, 3. *a* 10. 8. Luc 5. 12. *a* 7. 22. *y* Ezec. 44. 11. 1 Cor. 5. 6. Jer. 9. 3.

Pen. xii. *Adn.* 6.] *Ar fab neu ferch*, &c. Er bod gwahaniaeth yn amſer ei phuredigaeth ar fenyw rhagor gwrryw, etto'r un aberth ydoedd ddigonol dros ei glanhad; i ddangos i ni fod yn un Aberth ſef Grift Ieſu yn gyflawn lawn dros bob un a gredo; canys ynddo Ef nid oes gwahaniaeth. *Rhuf.* x. 12.

2 Tim. 2. 17.
a 3. 13.
a 2 Sam. 12. 13. Job. 40. 4.
1 Pedr 4. 2, 3.
b Exo. 1. 5. Mica 3. 11.
c Ezec. 33. 31.
d 1 Bren. 12. 28. Jer. 18. 8.
e Mat. 5. 36.
f Deut. 29. 29. 1 Cor. 13. 5.
g Dat. 2. 2.
h Dat. 3. 19.
i Ioan 17. 17.
k Jer. 51. 9. Eſa. 2. 22. 2 Pedr 2. 20.
m Eſa. 8. 20. 2 Cor. 13. 8.
n Num. 12. 15. Jer. 44. 24. Rhuſ. 2. 7, 8.
o Iago 3. 2.
p Num. 23. 21. Sal. 130. 3. Ioan 15. 3.
† Heb. *biper ei ben.*
q Ioan 5. Ia.
Eſa. 3. 17.
r Eſa. 15. 2.
a 48. 37. Mica 1. 16.
a 3. 1, 11.
s Sal. 38. 6. Eſa. 64. 6.
t Ezec. 22. 27.
u Gen. 37. 49.
2 Sam. 15. 30.
Ezec. 24. 17, 22.
x Mica 3. 7.
y Sal. 51. 5. Luc 17. 17, 18.
z Num. 5. 2. 2 Bren. 15. 3.

27 Ac edryched yr offeiriad ef y ſeith-ſod dydd: os gan z ledu y lledodd yn y croen, yna barned yr offeiriad ef yn aſlan: pla gwahan-glwyf *yw* hwnnw.

28 Ac os y diſgleirider a fair yn ei le, *a* heb ledu yn y croen, ond ei fod yn o dywyll; chwydd y llofgiad *yw* efe: barned yr offeiriad ef yn lân: canys craith y llofgiad *yw* hwnnw.

29 ¶ Os bydd gwr neu wraig a phla arno mewn *b* pen neu farf;

30 Yna edrycned yr offeiriad y pla; ac wele, os is y gwelit na'r croen, a blewyn melyn manllyneddog yna barned yr offeiriad ef yn aſlan: y ddu-frech *yw* hwnnw; gwahan-glwyf *o* pen neu farf *yw*.

31 Ac os yr offeiriad a edrych ar bla y ddu-frech; ac wele *ni* bydd yn is ei weled na'r croen, ac heb flewyn *c* du ynddo; yna caued yr offeiriad ar yr *hun y b o arno* y ddu-frech, faith ilwrnod.

32 Ac edrycned yr offeiriad ar y pla y ſeithfed dydd: ac wele, *os* y ddu-frech ni bydd wedi lledu, ac ni bydd blewyn melyn ynddi, *f* a heb fod yn is ei gweled y ddu-frech na'r croen;

33 Yna y eilier ef, ac nâc eillied *y lân y bydd* 'r ddu-frech; *h* a caued yr offeiriad ar *hercheu* y ddu-frech faith ilwrnod eilwaith.

34 A'r ſeithfed dydd edrycned yr offeiriad ar y ddu-frech; ac wele, *os* y ddu-frech ni ledodd yn y croen, ac ni bydd is ei gweled na'r croen; yna barned yr offeiriad ef yn lân, a'r golched ei ddillad, a glan fydd.

35 Onid os y ddu-frech gan ledu a leda yn y croen *k* gwedi ei lanhau ef;

36 Yna edrycned yr offeiriad *ef*: ac wele, os lledodd y ddu-frech yn y croen, *l* na chwillied yr offeiriad am y blewyn melyn: *y mae* efe yn aſlan.

37 Ond os ſefyll y bydd y ddu-frech yn ei olwg ef, a blewyn du wedi tyfu ynddi; acm y ddu-frech yn iach, glan *yw* hwnnw; *m* a barned yr offeiriad ef yn lân.

38 ¶ Os bydd yng nghroen cnawd gwr *n* neu wraig fawr o ddiſgleirdeb fannau gwynnion:

39 Yna edrycned yr offeiriad: ac wele, *os* bydd yng nghroen eu cnawd liwynt ddiſgleiriadau gwynnion wedi gorddu; brychni *yw* hynny yn tarddu yn y croen: *p* glân *yw* efe.

40 A gwr pan † fyrthio gwallt ei ben, moel *yw*; *efe* *q* glân fydd.

41 Ac os o du ei wyneb y fyrth gwallt ei ben, efe a fydd tal-foel; *efe* *o* glan *fydd* efe.

42 Ond pan fyddo anafod gwynn-goch yn y pen-foeledd, neu yn y *r* tal-foeledd; gwahan-glwyf *yw* efe yn tarddu yn ei ben-foeledd, neu yn ei dal-foeledd ef.

43 Ac edrycned yr offeiriad arno: ac wele *os* bydd chwydd yr anafod yn wynngoch, yn ei ben-foeledd, neu yn ei dal-foeledd ef, fel gweledigaeth gwahan-glwyf croen yn ei *s* gnawd;

44 Gwr *t* gwahan-glwyfus *yw* hwnnw, aflan *yw*; a'r offeiriad a'i barna ef yn llwyr-aflan; *t* yn ei ben *y mae ei* bla.

45 A'r gwahan-glwyfus yr hwn y byddo pla arno, *u* bydded ei wiſgoedd ef wedi rhwygo, a'i ben yn noeth, a rhodded *x* gaead ar ei wefus uchaf, *a* *y* llefed, Aflan, aflan.

46 Yr holl ddyddiau *y bydd* 'r pla arno, bernir ef yn aflan: aflan *yw* efe: triged ei hunan; *z* *ydoedd* ei drigfan allan o'r gwerſyll.

47 ¶ Ac os dilledyn fydd a phla gwahan-glwyf ynddo, o ddilledyn gwlan, neu o ddilledyn lîn,

48 Pa un bynnag a'i yn yr yſtof, a'i yn yr anwe, o lin, neu o wlan, neu mewn croen, neu mewn dim a wneir o groen;

49 Os gwyrddlas neu gôch fydd yr anafod yn y dilledyn, neu yn y croen, neu yn yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn dim o groen: pla *y* gwahan-glwyf *yw* efe: a dangoſer ef i'r offeiriad.

50 Ac edrycned yr offeiriad ar y pla; a chaued ar y peth y bo'r pla arno, faith ilwrnod:

51 A'r ſeithfed dydd edrycned ar y pla: os y pla a ledodd yn y dilledyn, pa un bynnag a'i mewn yſtof ai mewn anwe, ai mewn croen, neu beth bynnag a wneir o groen; *a* gwahan-glwyf yſtol *yw* y pla; afflan *yw*.

52 Am hynny llofged *y b* dilledyn hwnnw, pa un bynnag a'i yſtof, ai anwe, o wlan, neu o lin, neu ddim o groen, yr hwn y byddo y pla ynddo, canys gwahan-glwyf yſtol *yw* efe; *c* llofger yn tân.

53 Ac os edrych yr offeiriad; ac wele, ni ledodd y pla mewn dilledyn, mewn yſtof neu mewn anwe, neu ddim o groen;

54 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt olchi *yr pym y dydd* 'r pla ynddog a chaued arno faith ilwrnod eilwaith.

55 Ac edrycned yr offeiriad ar y pla wedi ei olchi: ac wele, *os* y pla ni throdd ei liw, ac ni ledodd y pla; *efe* *a fydd* aflan; llofg *ef* yn tân; yniad *yw*, pa un bynnag y bo yn ‖ llwm ai o'r tu mewn ai o'r tu allan.

56 Ac os edrych yr offeiriad; ac wele, y pla yn o ŋywyll, ar ôl ei olchi; yna torred *e* allan o'r dilledyn neu o'r croen, neu o'r yſtof, neu o'r anwe.

57 Ond os gwelir ef etto yn y dilledyn, yn yr yſtof, neu yn yr anwe, neu mewn dim o groen; tarddu y mae efe: llofg yr hyn *y mae* y pla ynddo yn tân.

58 A'r dilledyn, neu'r yſtof, neu'r anwe, neu pa beth bynnag o groen, y rhai a olcher o'r hwn y mada wedd y pla a nwynt, a olchir *d* eilwaith, a glân *fydd*.

59 Dyma gyfraith pla y gwahan-glwyf, mewn dilledyn gwlan, neu lin, mewn yſtof, neu anwe, neu pa beth bynnag o groen, i'w farnu'n lân, neu i'w farnu'n aflan.

PEN. XIV.

f Y ſeremoniau a'r aberthau tros lanhau'r gwahan-glwyfus. 33 *A rheoddion y gwahan-glwyf mewn tŷ.* 48 *Y modd y glanheid y tŷ.*

A Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Dyma gyfraith y gwahan-glwyfus, *g* dydd y glanheir *ef*. *a* Dyger *ef* at yr offeiriad:

3 A'r offeiriad a ddaw allan o'r gwerſyll: ac edrycned yr offeiriad: ac wele, *os* pla'r gwahan-glwyf a fathwydd ar y gwahan-glwyfus;

4 Yna gorchymyned yr offeiriad i'r hwn a lanheir, gymmeryd dau aderyn y to, *b* byw a'r glan, a choed cedr, a'r ysgarlad, ac *e* ſſop.

5 A gorchymyned yr offeiriad laddu unill aderyn y to mewn *f* lleſtr priddlyd, oddi ar *g* ddwfr rhedegog.

6 A chymmered efe yr aderyn byw, a'r coed cedr, a'r ysgarlad, a'r ſſop, a throched hwynt, *a'r* aderyn *b* byw hefyd, yng waed yr aderyn a laddwyd * oddi ar y dwfr rhedegog.

7 A thaenelled *i* ſeithwaith ar yr hwn a lanheir oddi wrth y gwahan-glwyf, *k* a barned *ef* yn lân; yna *l* gollynged yr aderyn byw yn rhydd ar wyneb y maes.

8 A golched yr hwn a lanheir, ei ddillad ac eillied ei holl *m* flew, *c* ymolched mewn dwfr; a glân fydd: a deued wedi hynny i'r gwerſyll, *n* a thriged o'r tu allan i'w babell faith ilwrnod.

9 A'r ſeithfed dydd eilied *n* eilio ei holl *m* flew, *sef* ei ben, a'i farf, ac aeliau ei lygaid; ie, eilied ei holl flew; a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr; a glân fydd.

10 A'r wythfed dydd cymmered ddau oen perfeith-gwbl, ac un oen flwydd berfeith-gwbl, a thair degfed ran o beilliaid,

Exod. 28. 24.
2 Tim. 2. 16, 17.
b Judas 23.
c Deut. 7. 25. Eſa. 30. 22.
d Sal. 51. 2. 2 Cor. 7. 1. Dat. 1. 5. a 7. 14.
a Mat. 8. 2, 4. Luc 5. 12, 14. a 17. 14. 1 Cor. 6. 11.
b Rhuſ. 4. 3.
c Num. 19. 6.
d Pen. 11. 13. Heb. 9. 19.
e Eci. 12. 22. Sal. 51. 7.
f Ioan 1. 14. 1 Ioan 4. 10. 2 Cor. 13. 4.
* Heb. *byw.*
g Bren. 5. 10. Sal. 31. 2.
h Peh. 13. 3. Eſa. 53. 4.
m Num. 12. 15.
n Num. 8. 7.
i Ioan 1. 9.

o Pen. 1. 3. 2. 1. p 2 Cor. 1. 21. † o gylch Pinf. q Pen. 4. 4. Eph. 5. 26, 27. r Pen. 4. 2. Eſa. 43. 11. s Eccl. 29. 21. Pen. 1. 3. a 3. 8. u Pen. 7. 7. x Pen. 2. 3. a 21. 22. y Eccl. 29. 20. Pen. 8. 23. z 2 Cor. 1. 21. a Adn. 14. b Eſa. 61. 3. i Ioan 2. 20. c Pen. 5. 1. Mi. 53. 10. d Pen. 2. 1. Heb. 10. 3. e Pen. 2. 1. f Pen. 5. 9. a 27. 8. g Eccl. 29. 24. h Ioan 1. 29. i Adn. 21. d Mics 6. 6. l Ioan 1. 29. m Eccl. 29. 20. n Diar. 5. 1. o 1 Tim. 2. 8. p Jer. 6. 16. q Eſa. 52. 5. Heb. 10. 22. r Pen. 4. 6, 17. s Sal. 134. 2. Ioan 6. 63. u Pen. 7. 7. z Cor. 1. 21.

beilliaid, o yn fwyd offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy p olew, ac un † log o olew.

11 A goſoded yr offeiriad, a lanhao'r gwr a lanheir, hwynt hefyd q ger bron yr Arglwydd, *torth* ddrwy pabell y cyfarfod.

12 A chymmered yr offeiriad un hesppwn, ac offrymmed ef yn aberth r dros gamwedd, a'r log o olew, a *s* chyhwfaned hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd.

13 A lladded ef yr oen *t* yn y lle y lladder y pech-aberth, a'r poeth-offrwm; *ſef* yn y lle ſanctaidd: o herwydd *u* yr aberth dros gamwedd *ſydd* eiddo'r offeiriad, yn gyſtal a'r pech-aberth: *x* ſanctei ddiolaf *yw*.

14 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros gamwedd, a rhodded yr offeiriad ef *y* ar gwrr iſaf cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed ddehau ef.

15 A chymmered yr offeiriad o'r log *z* olew, a thywallted ar gledr ei law aſwy ei hun.

16 A gwlyched yr offeiriad ei bys dehau yn yr olew *ſydd* ar ei law aſwy, a thaenelled o'r olew a'i bys feithwaith ger bron yr Arglwydd.

17 Ac o weddill yr olew *ſydd* ar ei law, *y* dyd yr offeiriad ar gwrr iſaf cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, ar *a* waed yr offrwm dros gamwedd.

18 A'r rhan arall o'r *b* olew *ſydd* ar law'r offeiriad, a rydd efe ar ben yr hwn a lanheir; a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto ger bron yr Arglwydd.

19 Ie, offrymmed yr offeiriad *c* aberth dros bechod, a gwnaed gymmod dros yr hwn a lanheir oddi wrth ei aflendid; a chwedi hynny *d* lladded y poeth-offrwm.

20 Ac aberthed yr offeiriad y poeth-offrwm, *e* a'r hwyd-offrwm, ar yr allor: a gwnaed yr offeiriad gymmod droſto, a glan fydd.

21 Ond *f* os tlawd *fydd*, a'i law heb gyrrhaeddyd *hyn*; yna cymmered un oen, yn aberth dros gamwedd, *g* i'w gyhwfanu, i wneuthur cymmod droſto, ac un ddegfed rhan o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn hwyd-offrwm, a log o olew:

22 A dwy durtur, neu ddau gyw colommen, *y* yn ôl a gyrrhaeddo ei law: a bydded un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm.

23 A dyged hwynt yr wythfed dydd i'w lanhau ef at yr offeiriad, wrth ddrwy pabell y cyfarfod, ger bron yr Arglwydd.

24 A chymmered yr offeiriad *h* oen yr offrwm dros gamwedd a'r log olew *i* a chyhwfaned yr offeiriad hwynt yn offrwm cyhwfan *k* ger bron yr Arglwydd.

25 A lladded *l* oen yn offrwm dros gamwedd; a chymmered yr offeiriad *m* o waed yr offrwm dros gamwedd, a rhodded ar gwrr iſaf *n* cluſt ddehau yr hwn a lanheir, ac ar fawd ei o law ddehau, ac ar fawd ei *p* droed ddehau.

26 A thywallted yr offeiriad o'r olew ar gledr ei law aſwy ei hun.

27 Ac a'i bys deh-lu *q* taenelled yr offeiriad o'r olew *ſydd* ar gledr ei law aſwy, *r* feithwaith ger bron yr Arglwydd.

28 A rhodded yr offeiriad o'r olew *a* *ſydd* ar gledr ei law, ar gwrr iſaf cluſt ddehau'r hwn a lanheir, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau, *s* ar y man *y byddo* gwaed yr offrwm dros gamwedd.

29 A'r rhan arall o'r *t* olew *ſydd* ar gledr llaw'r offeiriad, a rydd efe ar ben yr hwn a lanheir, *i* wneuthur *u* cymmod droſto ger bron yr Arglwydd.

30 *x* Yna offrymmed un o'r durturau, neu o'r cywion colommenaidd, *ſef* o'r rhai a gyrhaeddo ei law ef;

31 Y rhai (*meddaf*) a gyrhaeddo ei law ef, un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, ynghyd â'r hwyd-offrwm: a gwnaed yr y offeiriad gymmod dros yr hwn a lanheir ger bron yr Arglwydd.

32 Dyma gyfraith yr un *y bydd* plâ'r gwahan-glwyf arno, yr hwn *z* ni chyrraedd ei law yr hyn a berthyn i'w lanhad.

33 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,

34 Pan ddeloch i dir *a* Canaan, yr hwn yr ydwyf yn ei roddi i chwi yn feddiant, os *b* rhoddaf plâ gwahan-glwyf ar dŷ *o feum* tir eich meddiant;

35 A dyfod o'r hwn biau'r tŷ, a dangos i'r offeiriad, gan ddywedyd, *c* Gwelaf megis plâ yn y tŷ:

36 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt † arloeſi'r tŷ, cyn dyfod yr offeiriad i weled y plâ; *d* fel na haloger yr hyn oll *a fyddo* yn tŷ: ac wedi hynny deued yr offeiriad i edrych y tŷ.

37 Ac edryched ar y plâ: ac wele, *os* y plâ *fydd e* ym mharwydydd y tŷ, yn agennau ſwrtudd-leilion, neu gochion, a'r olwg arnynt yn is na'r pared;

38 Yna aed yr offeiriad allan o'r tŷ, i ddrws y tŷ, a chaued y tŷ faith niwrnod.

39 A'r ſeithfed dydd deued yr offeiriad drachefn, ac edryched: ac *ei* lledodd y plâ ym *f* mharwydydd y tŷ;

40 Yna gorchymyned yr offeiriad iddynt *g* dynnu'r cerrig y *byddo*'r plâ arnynt, a bwriant hwynt allan o'r ddinas i le aflan.

41 A phared grafu'r *h* tŷ o'i fewn o amgylch; a thywallant y llwch a graffont, o'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

42 A chymmerant gerrig *i* eraill, a goſodant yn lle'r cerrig hynny; a chymmered *eſe* bridd arall, a pharidded y tŷ.

43 Ond os daw'r plâ dracheſin, a tharddu yn y tŷ, gwedi tynnu'r cerrig, ac wedi crafu'r tŷ, ac wedi ei briddo.

44 Yna doed yr offeiriad, ac edryched: ac wele, *os* lledodd y *k* plâ yn y tŷ, *l* gwahan-glwyf yſol *yw* hwnnw yn y tŷ: afla*n*y*w* efe.

45 Yna tynned y *m* tŷ i lawr, ei *n* gerrig, a'i goed, a holl bridd y tŷ, a *n* bwried i'r tu allan i'r ddinas i le aflan.

46 A'r hwn a ddel i'r tŷ *o* yr holl ddyddiau y parodd efe ei gau, efe a fydd afla*n* hyd yr hwyr.

47 A'r hwn a *p* gyſgo yn y tŷ, golched ei ddillad: felly yr hwn a *q* fwyttao yn y tŷ, golched ei ddillad.

48 Ac os yr offeiriad gan ddyfod a ddaw, ac a edrych; ac wele, ni ledodd y plâ yn y tŷ, gwedi *r* priddo'r tŷ: yna *s* barned yr offeiriad y tŷ yn lân, o herwydd iachau'r plâ.

49 A *t* chymmered i lanhau'r tŷ ddau aderyn y tô, a phoed cedr, ac ‡ yſgarlad, ac iſop.

50 A lladded y naill aderyn mewn lleſtr pridd, ‖ oddi ar ddwfr rhedegog.

51 A chymmered y coed cedr, a'r *u* iſop, a'r yſgarlad, a'r aderyn byw, a throched hwynt yng *x* ngwaed yr aderyn a laddwyd, ac yn y dwfr rhedegog, a thaenelled ar y tŷ ſeithwaith.

52 A glanhaed y tŷ â y gwaed yr aderyn, ac a'r dwfr rhedegog, ac a'r aderyn byw, ac a'r coed cedr, ac a'r iſop, ac a'r yſgarlad.

53 A gollynged yr aderyn byw allan o'r ddinas ar wyneb y maes, a gwnaed *x* gymmod dros y tŷ; a glan fydd.

54 Dyma gyfraith am bob plâ y clwyf gwahanol, ac am *y a* ddu-frech,

55 Ac am wahan-glwyf gwiſg, a tŷ,

56 Ac am chwydd, a chrammen, a diſgleirder;

57 I *b* ddyſgu pa bryd *y bydd* aflan, a pha bryd *yn* lân. Dyma gyfraith y gwahan-glwyf.

x Heb. 9. 14. *y* Mat. 3. 17. *z* Adn. 10. Sal. 116. 12. Luc 17. 15. *a* Sal. 44. 2, 4. *b* Eſa. 43. 5, 7. *c* Sal. 13. 2. † Neu, *baratoi*. Jer. 4. 14. 1 Cor. 5. 7. 1 Pedr 2. 1. *d* Hoſ. 4. 17. *e* Ezec. 5. 4. Deut. 28. 30. 2 Cor. 5. 1, 24. *f* Jer. 17. 9. *g* Ezec. 11. 19. *h* 2 Cor. 5. 2. 2 Cor. 5. 17 Mat. 3. 9. *i* Diar. 26. 28. 2 Pedr 2. 20. *k* Rhuf. 7. 24. *l* Pen. 13. 15. *m* Zec. 5. 4. *n* Eſa. 30. 22. *o* Diar. 6. 8. *p* Sal. 13. 3. Eſa. 21. 4. *q* Diar. 23. 7. 1 Bren. 13. 22. *r* Diar. 26. 26. *s* Pen. 12. 3. *t* Adn. 4. Hoſ. 14. 4. ‡ *Addau goeth.* Heb. 9. 19. ‖ *Unwth ben.* *u* Sal. 51. 7. *x* Ioan 19. 29. *x* Act. 20. 28. Dat. 1. 5. *y* 1 Ioan 1. 7. *a* 5. 6. *x* Pen. 8. 34. *a* Pen. 13. 30. *b* 2 Tim. 3. 16.

PEN. XV.

1 *Aſſendid gwyr yn eu diferlif.* 13 *Eu puredigaeth.* 19 *Aſſendid gwragedd yn eu diferlif*; 28 *a'u puredigaeth.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes ac Aaron, gan ddywedyd,

2 Llafarwch wrth feibion Iſrael, a dywedwch wrthynt; *a* Pob un pan fyddo diferlif yn *b* rhedeg o'i gnawd, *a ſyd* aſlan o blegid ei ddiferlif.

3 A hyn fydd ei aſſendid yn ei *c* ddiferlif: os ei gnawd ef a ddifera ei ddiferlif; neu ymattal o'i gnawd ef oddi wrth ei ddiferlif; ei aſſendid ef *yw* hyn.

4 Pob *d* gwely y gorweddo ynddo un diferlyd, a fydd aſlan; ac *e* aſlan fydd pob peth yr eiſteddo efe arno.

5 A'r neb a gyffyrddo â'i wely ef, golched ei ddillad, ac ymdroched mewn dwfr, *f* a bydd aſlan hyd yr hwyr.

6 A'r hwn a *g* eiſteddo ar ddim yr eiſteddodd y diferlyd arno, golched ei ddillad, ac *h* ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

7 A'r hwn *i* a gyffyrddo â *k* chnawd y diferlyd, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

8 A phan *l* boero'r diferlyd ar un glân, golched *honno* ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

9 Ac aſlan fydd pob cyfrwy y marchogo y diferlyd arno.

10 A phwy bynnag a gyffyrddo â *m* dim a fu dano, bydd aſlan hyd yr hwyr: a'r hwn a'u *n* dyco hwynt, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

11 A phwy bynnag y *o* cyffyrddo'r diferlyd ag ef, heb olchi ei ddwylaw mewn dwfr, golched ei ddillad, ac *p* ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

12 A'r *q* llestr pridd y cyffyrddo'r diferlyd ag ef, a ddrylliir: a phob llestr pren a olchir mewn dwfr.

13 A phan lanheir y diferlyd oddi wrth ei ddiferlif; yna *r* cyfrifed iddo ſaith niwrnod i'w lanhau, a golched ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr *s* rhedegog, a glân fydd.

14 A'r wythfed dydd cymmered iddo ddwy durtur, neu *t* ddau gyw colommen, a deued ger bron yr Arglwydd, i ddrws pabell y cyfarfod, a rhodded hwynt i'r offeiriad.

15 Ac offrymmed yr offeiriad hwynt, un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm: a gwnaed yr offeiriad *u* gymmod droſto efiam ei *x* ddiferlif, ger bron yr Arglwydd.

16 Ac y os gwr a ddaw oddi wrtho ddiſgyniad had; yna golched ei holl gnawd mewn dwfr, & a bydd aſlan hyd yn hwyr.

17 A phob *d* dilledyn, a phob croen, y byddo diſgyniad had arno, a olchir mewn dwfr, ac a fydd aſlan hyd yr hwyr.

18 A'r wraig y cyſgo gwr *mewn* diſgyniad had gyd a hi; *b* ymolchant mewn dwfr, a byddant aſlan hyd yr hwyr *ill dau.*

19 ¶ A *c* phan fyddo gwraig a diferlif arni, a bod ei diferlif yn ei chnawd yn waed; bydded *d* ſaith niwrnod yn ei gwahaniaeth: a phwy bynnag a gyffyrddo a hi, bydd *e* aſlan hyd yr hwyr.

20 A'r hyn oll y gorweddo hi arno yn ei gwahaniaeth, fydd aſlan; a'r hyn oll yr *f* eiſteddo hi arno, a fydd aſlan.

21 A phwy bynnag a gyffyrddo a'i gwely hi, golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

22 A phwy bynnag a gyffyrddo a dim y eiſteddodd hi arno, golched ei ddillad, *g* ac ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

23 Ac os ar *y* gwely *y bydd* efe, neu ar ddim y byddo hi yn eiſtedd arno, wrth gyffwrdd ag ef, hyd yr hwyr y bydd efe aſlan.

24 Ond *h* os gwr gan gyſgu a gwiſgyd a hi, fel y byddo o'i miſglwyf hi arno ef; aſlan fydd efe ſaith niwrnod, ac aſlan fydd yr holl wely y gorweddo efe arno.

25 A *i* phan fyddo diferlif ei gwaed yn rhedeg ar wraig lawer o ddyddiau *k* allan o amſer ei hanhwyl, neu pan redo diferlif arni ar ol ei hanhwyl; bydded holl ddyddiau diferlif ei hafiendid hi megis dyddiau ei *l* gwahaniaeth: aſlan *fydd* hi.

26 Pob gwely y gorweddo hi arno holl ddyddiau ei diferlif, *fydd* iddi fel gwely ei miſglwyf; a phob dodrefnyn yr eiſteddo hi arno fydd aſlan, megis aſſendid ei miſglwyf hi.

27 A phwy bynnag a gyffyrddo â hwynt, aſlan fydd; a golched ei ddillad, ac *m* ymolched mewn dwfr, a bydd aſlan hyd yr hwyr.

28 * Ac os glanheir hi o'i diferlif; yna cyfrifed iddi ſaith niwrnod: ac wedi hyny *n* glân fydd.

29 A'r wythfed dydd cymmered iddi ddwy durtur, neu ddau gyw colommen, a dyged hwynt at yr offeiriad, i *o* ddrws pabell y cyfarfod.

30 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-offrwm; a gwnaed yr *p* offeiriad gymmod droſti ger bron yr Arglwydd, am ddiferlif ei hafiendid.

31 Felly y *q* neilduwch blant Iſrael oddi wrth eu hafiendid; fel na byddont feirw yn eu hafiendid, pan halogant fy *r* mhabell, yr hon *ſydd* yn eu myſg.

32 Dyma gyfraith yr hwn y byddo'r diferlif arno, a'r hwn y daw oddi wrtho ddiſgyniad had, fel y byddo aſlan o'u herwydd;

33 A'r glaf o'i miſglwyf, a'r neb y byddo y diferlif arno, o wrryw, ac o fenyw, ac i'r gwr a orweddo ynghyd a'r hon a fyddo aſlan.

PEN. XVI.

1 *Y modd y dylai'r arch-offeiriad fyned i'r cyſſegr.* 11 *Y pech aberth droſto ei hun.*

15 *Y pech-aberth dros y bobl.*

LLafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gwedi *a* marwolaeth dau fab Aaron, pan offrymmaſant ger bron yr Arglwydd ac y buant feirw;

2 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Llafara wrth Aaron dy frawd, *b* na ddeſto bob amſer i'r cyſſegr o fewn y wahanlen, ger bron y drugareddfa *ſydd* ar yr arch; fel na byddo efe farw: o herwydd c mi a ymddangoſaf ar y drugareddfa yn y cwmmwl.

3 A hyn y daw Aaron i'r cyſſegr: *d* â buſtach ieuangc yn bech-aberth, ac a hwrdd yn boeth-offrwm.

4 Gwiſged *e* bais lïain ſanctaidd, a bydded llodrau lïain am ei gnawd, a gwregyſer ef â gwregys lïain, a gwiſged feitr lïain: gwiſgoedd ſanctaidd *yw'r* rhai hyn; *f* golched yntau ei gnawd mewn dwfr, pan wiſgo hwynt.

5 A chymmered gan gynnulleidfa meibion Iſrael ddau lwdn gafr yn *g* bech-aberth, ac un hwrdd *h* yn boeth-offrwm.

6 Ac offrymmed Aaron fuſtach y pech-aberth *a ſyddo* droſto ei hun, a *i* gwnaed gymmod droſto ei hun, a'*k* thros ei dy.

7 A chymmered y ddau fwch, a gofoded hwynt ger bron yr Arglwydd, *l* wrth ddrws pabell y cyfarfod.

8 A rhodded Aaron *m* goelbrennau ar y ddau fwch; un coelbren dros yr Arglwydd, a'r coelbren arall dros y * bwch diangol.

9 A dyged Aaron y bwch y † fyrthiodd *n* coelbren yr Arglwydd arno, ac offrymmed ef yn bech-aberth.

10 A'r bwch y fyrthiodd arno y coelbren i fod yn fwch o diangol, a roddir i ſefyll yn fyw ger bron yr Arglwydd, i wneuthur *p* cymmod ag ef, *ac* i'w ollwng i'r anialwch yn fwch diangol.

11 A dyged Aaron fuſtach y pech-aberth *a ſyddo* droſto ei hun, a gwnaed *q* cymmod droſto ei hun, a thros ei dy;

a Num. 5. 2.
b Pen. 12. 4, 7.
c Eſa. 1. 6.
d Heb. 13. 4.
e Tit. 1. 15.
f Pen. 11. 24.
g Sal. 1. 1.
h Heb. 10. 22.
i 1 Pedr 4. 4.
k Rhuf. 7. 18, 25.
l 1 Cor. 15. 33.
Eph. 4. 29.
Col. 3. 8, 9.
1 Tim. 4. 1, 2, 3.
2 Pedr 2. 1.
m Eſa. 52. 11.
2 Cor. 6. 17.
Tit. 1. 15.
n Mat. 7. 15.
1 Ioan 5. 21.
o Eſa. 65. 5.
Rhuf. 3. 3.
2 Cor. 7. 1.
p Iago 4. 8.
q Pen. 6. 28.
r Pen. 14. 10.
s Ioan 4. 14.
a 7. 39.
t Pen. 12. 6.
u 14. 22.
x 2 Cor. 5. 19.
x 2 Sam. 3. 29.
y Pen. 22. 4.
Deut. 23. 10.
z Pen. 11. 32.
a Judas 23.
b 1 Sam. 21. 4.
Sal. 51. 5.
c Pen. 12. 2.
Jer. 2, 23.
Ezec. 35. 17.
d Pen. 12. 12.
e Galar. 1. 8, 9.
f Adn. 6.
g Diar. 30. 12.
Eſa. 4. 4.
h Pen. 20. 18.
Ezec. 22. 20.

i Mat. 9. 20.
Marc 5. 25.
k 1 Cor. 11. 31.
2 Cor. 7. 11.
l Adn. 19.
Ezec. 36. 17.
m Ezec. 36. 25.

* Neu, *a phan y glanheir.*

n Zec. 13. 1.
Ioan 19. 34.
o Pen. 17. 3, 4.
p Pen. 1. 3.
Mat. 26. 28.
1 Ioan 5. 6.
q 2 Cor. 6. 16, 17.
r Ezec. 5. 11.
a 14. 11.

a Pen. 10. 2.
b Ecſ. 30. 10.
c 1 Bren. 8. 12.
d Pen. 4. 3.
Heb. 9. 7.
e Ecſ. 28. 4, 39, 43.
f Ecſ. 30. 20.
Sal. 132. 9.
Heb. 10. 22.
g 2 Cor. 5. 21.
h Pen. 1. 3.
Rhuf. 12. 1.
i Heb. 7. 27, 28.
k 1 Tim. 3. 4.
l Pen. 8. 3.
m Diar. 16. 33.
Eſa. 34. 17.
Sal. 16. 5.

* Heb. *Azazel.*
† Heb. *a fyrthaſ* odd.
n Deut. 32. 8.
o Dan. 12. 13.
p 1 Ioan 2. 2.
q Adn. 6.

r Heb. 9. 4. Rhuf. 12. 20.
a lladded fuftach y pech-aberth *a fyddo* drofto ei hun.

12 A chymmered lonaid *r* thuffer o farwor tanllyd oddi ar yr allor, oddi ger bron yr Arglwydd, a llonaid ei ddwylaw o *s* arogl-darth peraidd man, a dyged *t* o fewn y wahanlen.

13 A rhodded yr arogl-darth ar y tân, ger bron yr Arglwydd; fel y cuddio *u* mwg yr arogl-darth y drugareddfa, yr hon *fydd* ar y dyftiolaeth, ac na byddo efe farw.

14 A chymmered o *x* waed y buftach, a y thaenelled a'i fys ar y drugareddfa tu a'r dwyrain: a faith waith y taenella efe o'r gwaed a'i fys o flaen y drugareddfa.

15 ¶ Yna lladded fwch y pech-aberth *x fyddo* dros y bobl, a dyged ei waed ef o *a* fewn y wahanlen; a gwnaed *b* i waed ef megis ag y gwnaeth a gwaed y buftach, a *b* thaenelled ef ar y drugareddfa, ac o flaen y drugareddfa.

16 A *c* glanhaed y cyflegr oddi wrth afiendid meibion Iſrael, ac oddi wrth eu hanwireddau, yn eu holl bechodau: a gwnaed yr un modd i babell y cyfarfod, yr hon ſydd yn aros gyd a hwynt, ym myſg eu hafiendid hwynt.

17 *d* Ac na fydded *c* un dyn ym mhabell y cyfarfod, pan ddelo efe *i meuni* wneuthur cymmod yn y cyflegr, hyd oni ddelo efe allan, a gwneuthur o hono ef gymmod drofto ei hun, a thros ei dy, a thros holl gynnulleidfa Iſrael.

18 Ac aed efe allan at yr allor *fydd* ger bron yr Arglwydd, a gwnaed gymmod arni; a chymmered o waed y buftach, ac o waed y bwch, *f* a rhodded ar gyrn yr allor oddi amgylch.

19 A thaenelled arni o'r gwaed *g* feithwaith a'i fys, a *b* glanhaed hi, a ſanctteiddied hi oddi wrth afiendid meibion Iſrael.

20 ¶ A phan ddarffo, iddo lanhau'r cyflegr, a phabell y cyfarfod, a'r allor; dyged y bwch byw.

21 A *i* goloded Aaron ei ddwylaw ar ben y bwch byw, a *c* chyffeſed arno holl anwireddau meibion Iſrael, a'r holl gamweddau hwynt yn eu holl bechodau; a rhodded hwynt *i* ar ben y bwch, ac anfoned *e ymaith* yn llaw gwr ‡ cymmwys i'r anialwch.

22 A'r bwch a *m* ddwg eu holl anwireddau hwynt arno, i dir ‖ neilldуaeth, am hynny hebrynged efe'r bwch i'r *n* anialwch.

23 Yna deued Aaron i babell y cyfarfod, a dioſged y gwiſgoedd lliain a wiſgodd efe wrth ddyfod i'r cyflegr, a *o* gadawed hwynt yno.

24 A *p* golched ei gnawd mewn dwfr *q* yn y lle ſanctaidd, a gwiſged ei ddillad, ac aed allan, ac offrymmed ei boeth-offrwm ei hun, a phoeth-offrwm y bobl, a *r* gwnaed gymmod drofto ei hun, a thros y bobl.

25 A llofged *s* wer y pech-aberth ar yr allor,

26 A *t* golched yr hwn a anfonodd y bwch *i fod* yn fwch diangol, ei ddillad, a golched ei gnawd mewn dwfr; ac yna deued i'r *u* gwerſyll.

27 A *x* buftach y pech-aberth, a bwch y pech-aberth, y rhai y dygwyd eu gwaed i wneuthur cymmod yn y cyflegr, a ddwg *un* i'r tu allan i'r gwerſyll, a hwy a loſgant eu crwyn hwynt, a'u cnawd, a'u bifwail, yn tân.

28 A y golched yr hwn a'u lloſgo hwynt ei ddillad, golched hefyd ei gnawd mewn dwfr; gwedi hynny deued i'r gwerſyll.

29 ¶ A bydded *hyn* yn ddeddf dragywyddol i chwi: ✠ y feithfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, *y a* cyſtuddiwch eich eneidiau, a dim gwaith ni's gwnewch, y priodor a'r dieithr a fyddo yn eich plith.

30 O herwydd *b* y dydd hwnnw y gwna *c offeiriad* gymmod drofoch, i'ch *c* glanhau o'ch holl bechodau, *fel y* byddoch lân ger bron yr Arglwydd.

31 Sabbath *d* gorphwyſdra *yw* hwn i chwi; yna cyſtuddiwch eich eneidiau, deddf dragywyddol yw.

32 A'r offeiriad, yr hwn *e* enneinio efe, a'r hwn a gyflegro efe *i* offeiriadu *f* yn lle ei dad, a wna'r cymmod, ac a wiſg y gwiſgoedd lliain, *fel y* gwiſgoedd ſanctaidd.

33 Ac a *f* lanha'r cyflegr ſanctaidd, ac a lanha babell y cyfarfod, a'r allor; ac a wna gymmod dros yr offeiriaid, a thros holl bobl y gynnulleidfa.

34 A bydded hyn yn ddeddf dragywyddol i chwi, i wneuthur cymmod dros feibion Iſrael, am eu pechodau oll, *g* un waith yn y flwyddyn. Ac efe a wnaeth *h* megis y gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes.

P E N. XVII.

1 *Fod yn rhaid offrymmu gwaed yr holl aniſeiliaid a ladded, wrth ddrws y babell.* 7 *Na fyfygent mwy i aberthu i gythreuliaid.* 10 *Gwahardd bwyta gwaed, &c.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael, a dywed wrthynt, *a* Dyma'r peth a orchymynodd yr Arglwydd, gan ddywedyd,

3 Pob un o dy Iſrael *b* a laddo ych, neu oen, neu afr, o fewn y gwerſyll, neu a laddo allan o'r gwerſyll,

4 Ac heb ei ddwyn *c* ddrws pabell y cyfarfod, i offrymmu offrwm i'r Arglwydd, o flaen tabernacl yr Arglwydd; *d* gwaed a fyrrir yn erbyn y gŵr hwnnw; gwaed a dywalltodd efe; *a* thorrir y gŵr hwnnw ymaith o blith ei bobl.

5 O herwydd yr hwn beth, dyged meibion Iſrael, eu haberthau *f* y rhai y maent yn eu haberthu ar wyneb y maes; ie dygant hwynt i'r Arglwydd, *g* i ddrws pabell y cyfarfod, at yr offeiriad, ac aberthant hwynt yn aberthau hedd i'r Arglwydd.

6 A thaenelled yr offeiriad y gwaed ar allor yr Arglwydd, wrth ddrws pabell y cyfarfod, a llofged y gwer *b* yn arogl peraidd i'r Arglwydd.

7 Ac na *i* aberthant eu haberthau mwy i gythreuliaid, y rhai y buant *i* yn putteinio ar eu hol. Deddf dragywyddol fydd hyn iddynt, trwy eu cenhedlaethau.

8 ¶ Dywed gan hynny wrthynt, *k* Pwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o'r dieithriaid a ymdeithio yn eich myſg, a offrymmo boeth-offrwm, neu aberth;

9 Ac ni's dwg ef *i* ddrws pabell y cyfarfod, i'w offrymmu i'r Arglwydd; *m* torrir ymaith y gŵr hwnnw o blith ei bobl.

10 ¶ *n* A Phwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o'r dieithriaid *i* a ymdeithio yn eich myſg, a fwyttao ddim gwaed; o myfi a oſodaf fy wyneb yn erbyn yr enaid a fwyttao waed, a thorraf ef ymaith o fyſg ei bobl.

11 *O* herwydd einioes y cnawd *fydd* yn y gwaed; ac mi a'i rhoddais i chwi ar yr allor, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau: o herwydd *p* y gwaed hwn a wna gymmod dros yr enaid.

12 Am hynny y dywedais wrth feibion Iſrael, *q* Na fwyttaed un enaid o honoch waed; a'r dieithr a ymdeithio yn eich myſg, na fwyttaed waed.

13 A phwy bynnag o feibion Iſrael, neu

r Heb. 9. 7, 13.
y Pen. 4. 6.
z Pedr 1. 2.
✠ Heb. 9. 7.
a Heb. 6. 19.
b Heb. 9. 21.
c Ecſ. 29. 36. Heb. 9. 23.
d Luc 1. 10.
e Eſa. 63. 3. 1 Pedr 2. 24.
f Ecſ. 30. 10.
g Adn. 14.
b Diar. 16. 6.
i Pen. 1. 4.
k Sal. 32. 5. Diar. 28. 13.
l Eſa. 53. 6.
‡ Heb. *eſyfamferol*
m Heb. 9. 28.
‖ *Angbyfanneddol*
n Adn. 6. Sal. 103. 12.
o Ezec. 44. 19. Ioan 20. 5.
p Heb. 9. 10.
q Pen. 6. 16. *r* 2 Cor. 5. 19. Heb. 2. 17.
s Pen. 4. 8.
t Pen. 15. 8.
u 1 Cor. 1. 9. Phil. 3. 10.
x Pen. 4. 12. Heb. 13. 11. *y* Num. 19. 5, 8. Eſa. 53. 12.
✠ Ecſ. 12. 3.

Pen. xvii. Y mae'r holl olchi cnawd, dillad, &c. Yn arwyddo mai ewyllys Duw yw ein Sanctteiddio ni, trwy edifeirwch, ffydd, a gras yr Yſpryd. 1 *Cor.* vi. 2. *Heb.* x. 22. *Dat.* i. 15. Dyfgwn dramwy yn fynych i'r *fynnon*. *Zec.* xiii. 1. *Ysa.* y dyddwn lân *yn yr hwyr*; yn gymmeradwy yn Angau.

r Pen. 7. 26.
neu o'r dieithriaid a ymdeithio yn eu mysg, *r* a helio helfa o fwyftfil, neu o aderyn a fwyttäer; *s* tywallted ymaith ei waed ef, a *t* chuddied ef â llwch.
s 1 Sam. 14. 32.
t Job 16. 18. Ezec. 24. 7.
14 *u* O herwydd einioes pob cnawd yw ei waed; yn lle ei einioes ef y mae: am hynny y dywedais wrth feibion Iſrael, Na fwyttewch waed un cnawd; o herwydd einioes pob cnawd yw ei waed: pwy bynnag a'i bwyttao, a dorrir ymaith.
u Gen. 9. 4.
x Ecſ. 22. 31.
15 *x* A phob dyn a'r a fwyttao * y peth a fu farw *o honno ei hun*, neu yſglyfaeth, pa un bynnag ai priodor, ai dieithr-ddyn; golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a bydded allan hyd yr hwyr: yna glân fydd.
* Heb. *hyn eu hun.*
Eſa. 1. 16.
16 Ond os efe ni'i *y* golch *buynt*, ac ni ylych ei gnawd; yna y dwg efe ei anwiredd.
y Act. 22. 16.

PEN. XVIII.

1 *Priodaſau anghyfreithlon.* 19 *Chwantau anghyfreithlon.*

a Ecſ. 20 2. Deut. 6. 4.
A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
2 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, *a* Myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw.
b Ezec. 20. 7.
3 Na wnewch yn ol gweithredoedd *b* gwlad yr Aipht, yr hon y trigaſoch yndді; ac na wnewch yn ol gweithredoedd *c* gwlad Canaan, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddi; ac *d* na rodiwch yn eu deddfau hwynt.
c Pen. 20. 23.
d 1 Pedr 4. 2. Eph. 5. 8.
4 *e* Fy marnedigaethau i a wnewch, am deddfau a gedwch, i rodio ynddynt: *f* myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw.
e Deut. 6. 13, 14. Mat. 4. 10.
5 Ie cedwch fy neddfau a'm barnedigaethau: a'r *g* dyn a'u cadwo, a fydd byw ynddynt: myfi *yw* yr Arglwydd.
f Adn. 2.
g Ezec. 20. 11, 13 Luc 10. 28.
6 Na nesäed neb at * gyfneſaf ei gnawd, i ddynoethi *eu* noethni: myfi *yw* yr Arglwydd.
Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12.
* Heb. *weddill.*
7 Noethni dy dad, neu noethni dy fam, na ddynoetha: dy fam yw hi, na ddynoetha ei noethni.
b Gen. 35. 22. 1 Cor. 5. 1.
8 *h* Na ddynoetha noethni gwraig dy dad: noethni dy dad *yw*.
9 *i* Noethni dy chwaer, merch dy dad, neu ferch dy fam, yr hon a anwyd gartref, neu a anwyd allan; na ddynoetha eu noethni hwynt.
i Pen. 20. 17. 2 Sam. 13. 12.
10 Noethni merch dy fab, neu ferch dy ferch; na ddynoetha eu noethni hwynt: canys dy noethni di *ydyw*.
11 Noethni merch gwraig dy dad, plentyn dy dad, dy chwaer dithau *yw* hi; na ddynoetha ei noethni hi.
k Pen. 20. 19.
12 *k* Na ddynoetha noethni chwaer dy dad: cyfneſaf dy dad *yw* hi.
l Pen. 20. 20.
13 Na ddynoetha noethni chwaer dy fam: canys cyfneſaf dy fam *yw* hi.
m Gen. 38. 18. Ezec. 22. 11.
14 ‡ Na noetha noethni brawd dy dad: ſef na neſa at ei *wraig* ef: dy fodryb *yw* hi.
n Pen. 20. 21. Deut. 25. 5.
15 *m* Na noetha noethni dy waudd: gwraig dy fab *yw* hi; na noetha ei noethni hi.
o Pen. 20. 14.
16 Na *n* ddynoetha noethni gwraig dy frawd: noethni dy frawd *yw*.
† Neu, *a gwraig arall.*
17 *o* Na noetha noethni gwraig a'i merch; na chymmer ferch ei mab hi, neu ferch ei merch hi, i noethi ei noethni hi; canys cyfneſaf hi *yw* y rhai hyn: yſgelerder *yw* hyn.
1 Sam. 1. 8.
p Pen. 15. 31. Ezec. 18. 6.
18 Hefyd na chymmer wraig ynghyd † â'i chwaer, i'w chyſtuddio *hi*, gan noethi noethni honno gyd a'r llall, yn ei byw hi.
19 Ac *p* na neſa at wraig yn neilldueth ei haflendid, i noethi ei noethni hi.
q Ecſ. 20. 14. Pen. 20. 10.
20 Ac *q* na chyd-orwedd gyd â gwraig dy gymmydog, i fod yn aflan o'i phlegid.
r Pen. 20. 2.
21 Ac na ddod o'th *r* had i fyned trwy *dân* i Moloch; ac na haloga enw dy Dduw: myfi *yw* yr Arglwydd.
s Gen. 19. 5.
22 Ac *s* na orwedd gyd â gwryw, fel gorwedd gyd â benyw: ffieidd-dra *yw* hynny.
23 Ac *t* na chyd-orwedd gyd ag un anifail, i fod yn aflan gyd ag ef; ac na ſafed gwraig o flaen un anifail i orwedd dano: ‡ cymmyſgedd *yw* hynny.
t Ecſ. 22. 19. Pen. 20. 15, 16.
24 Nac ymhalogwch yn yr un o'r pethau hyn: canys yn y rhai hyn oll yr halogwyd y cenhedloedd yr ydwyf yn eu gyrru allan o'ch blaen chwi.
‡ ffieiddbeth.
25 A'r wlad a halogwyd: *u* am hynny yr ydwyf yn ymweled a'i hanwiredd yn ei herbyn, *x* fel y chwydo'r wlad ei thrigolion.
u Jer. 36. 31.
x Pen. 20. 22. Eſa. 1. 13. Amos 6. 8. Zeph. 1. 18.
26 Gan hynny cedwch chwi fy neddfau a'm barnedigaethau, ac na wnewch ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn; na'r priodor, na'r dieithr-ddyn ſydd yn ymdaith yn eich mysg.
27 (O herwydd yr holl ffiaidd bethau hyn a wnaeth gwyr y wlad, y rhai *a fu* o'ch blaen, a'r wlad a halogwyd.)
y Jer. 9. 19. Ezec. 36. 13, 17.
28 Fel y na chwydo'r wlad chwithau, pan halogoch hi, megis y chwydodd hi'r genedl *oedd* o'ch blaen.
29 Canys pwy bynnag a wnel ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn, ∝ torrir ymaith yr eneidiau a'u gwnelo o blith eu pobl.
∝ Gen. 17. 14.
30 Am hynny cedwch fy neddf i, *a* heb wneuthur *yr un* o'r deddfau ffiaidd a wnaed o'ch blaen chwi, ac na ymhalogwch ynddynt: myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.
Ezec. 18. 20.
a Adn. 3. Pen. 20. 23.

PEN. XIX.

1 *Ail-adrodd amryw gyfreithiau.*

a Pen. 11. 44. 1 Pedr 1. 16.
A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
2 Llafara wrth holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a dywed wrthynt, *a* Byddwch ſanctaidd: canys ſanctaidd *ydwyf* fi, yr Arglwydd eich Duw chwi.
b Ecſ. 20. 12. Diar. 1. 8.
3 ¶ *b* Ofnwch bob un ei fam, a'i dad; a *c* chedwch fy Sabbathau: yr Arglwydd eich Duw *ydwyf* fi.
c Ecſ. 31. 14.
4 *d* Na throwch at eulynod, ac *e* na wnewch i chwi dduwiau tawdd: yr Arglwydd eich Duw *ydwyf* fi.
d Ecſ. 20. 4. Deut. 29. 16--21.
e Ecſ. 34. 17. Deut. 27. 15.
5 ¶ A *f* phan aberthoch hedd-aberth, i'r Arglwydd, yn ol eich ewyllys eich hun yr *g* aberthwch hynny.
f Pen. 7. 16.
g Hoſ. 14. 2. Sal. 56. 13. a 116. 12. 15.
6 A'r y dydd yr offrymmwch, a thranoeth, y bwyttäir ef: a lloſger yn tân yr hyn a weddillir hyd y *h* trydydd dydd.
h Sal. 16. 10. Act. 2. 17.
7 Ond os gan fwytta y bwyttäir ef o fewn y trydydd dydd, ffiaidd *fydd* efe; ni bydd *i* gymmeradwy.
i Num. 19. 12.
8 A'r hwn a'i bwyttao a ddwg ei anwiredd, am iddo halogi cyſſegredig *beth* yr Arglwydd; a'r enaid hwnnw a dorrir ymaith o blith ei bobl.
j Luc 13. 32.
9 A ¶ *k* phan gynhauafoch gynhauaf eich tir, na feda yn llwyr gonglau dy faes, ac na chynnull loffion dy gynhauaf.
k Pen. 23. 22. *l* Ecſ. 20. 15.
10 Na loffa hefyd dy winllan; ac na chynnull rawn gweddill dy winllan; gad hwynt i'r tlawd ac i'r *l* dieithr: yr Arglwydd eich Duw chwi *ydwyf* fi.
m Ecſ. 20. 7.
11 ¶ *l* Na ladrattewch, ac na ddywedwch gelwydd, ac na thwyllwch bob un ei gymmydog.
n Pen. 6. 5 *o* Deut. 24. 14, 15.
12 ¶ Ac *m* na thyngwch i'm henw i yn anudon, ac na haloga enw dy Dduw: yr Arglwydd *ydwyf* fi.
Eſa. 29. 20.
13 ¶ *n* Na cham-attal oddi wrth dy gymmydog, ac na yſpeilia ef: *o* na thriged cyflog y gweithiwr gyd â thi hyd y bore.
p Deut. 27. 18.
14 ¶ Na felldiga'r byddar, *p* ac na ddod dramgwydd o flaen y dall; ond ofna dy Dduw; yr Arglwydd *ydwyf* fi.
q Ecſ. 23. 3.
15 ¶ Na wnewch gam mewn barn; *q* na dderbyn wyneb y tlawd, ac na pharcha wyneb y cadarn: barna dy gymydog mewn cyfiawnder.
r Ecſ. 23. 1.
16 ¶ Ac *r* na rodia yn athrodwr ym myſg dy bobl; na ſaf yn erbyn *s* gwaed dy gymmydog: yr Arglwydd *ydwyf* fi.
s Diar. 20. 19.

Pen. xviii. Wele yma, yr Hollalluog yn gorfod rhoddi i ni ddeddfau manawl, i'n cadw rhag cyflawnu'n chwantau afrnifeilaidd, gwneuthur aflendid, ac ymlygru, hyd yn oed a'n cyfneſaid; Oh! mor rhai a wadant gwymp dyn, a llygredigaeth natur. *Eſa.* 66. 6. *Rhuf.* 3. 10, 11, 12, &c.

‖ 1 Ioan 2. 11. *u* Gal. 1. 4. 5. Mat. 18. 35. Luc 17. 3. Gal. 6. 1. Eph. 5. 11. *x* Rhuf. 12. 19. 1 Tim. 5. 20. Pen. 18. 4. 26. Rhuf. 1. 32. *y* Jer. 31. 3. Mat. 5. 43. Ioan 15. 13. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8. *z* Pen. 18. 4, 26. Exec. 36. 27. *a* Gen. 1. 25. *b* Deut. 9. 12. Gal. 2. 16. *c* Deut. 21. 14. * Neu, *ammberchi* Heb. *enllibogan wr.* *d* Pen. 5. 5, 6. † *Sanctaidd rwydd moliant i'r* &c. Deut. 12. 17. *e* Diar. 3. 9. 10. Preg. 11. 1, 2. *f* Pen. 17. 10. 1 Sam. 14. 43. *g* 2 Bren. 17. 17. Deut. 18. 10. Eſa. 2. 6. Pen. 21. 5. Eſa. 15. 2. ‡ Neu, *na thalgrynwch eich pen*, &c. Exec. 44. 20. *i* Deut. 14. 1. *k* Pen. 4. 13. *l* 1 Bren. 18. 28. *m* Ecſ. 34. 16. *n* Pen. 26. 2. *o* Ioan 2. 15. *p* 1 Sam. 28. 7. *q* Eſa. 8. 19. *r* Diar. 20. 20. *s* Galar. 5. 11. *t* Ecſ. 22. 21. *u* Ecſ. 12. 48. *x* Adn. 18. *y* Deut. 25. 13. *z* Diar. 11. 1. ‖ *bwyſau*. *a* Pen. 18. 4.

17 ¶ † Na chasà dy frawd yn dy galon: *u* gan geryddu cerydda dy gymmydog, ac na ddioddef bechod ynddo.

18 ¶ *x* Na ddiala, ac na chadw lid i feibion dy bobl; ond *y* car dy gymmydog megis ti dy hun: yr Arglwydd *ydwyf* fi.

19 ¶ Cedwch *z* fy neddfau: *a* na âd i'th anifeiliaid gydio o amryw rywogaeth; *b* ac na haua dy faes âg amryw hâd; ac nac aed am danat ddilledyn cymmyſg o lin a gwlan.

20 ¶ A phan fyddo i ŵr a wnelo â benyw, a hithau yn forwyn *c* gaeth wedi ei * dyweddio i ŵr, ac heb ei rhyddhau ddim, neu heb roddi rhyddid iddi; bydded *iddynt* gurfa; ac na ladder hwynt, am nad oedd hi rydd.

21 A dyged efe yn *d* aberth dros ei gamwedd i'r Arglwydd, i ddrws pabell y cyfarfod, hwrdd dros gamwedd.

22 A gwnaed yr offeiriad gymmod droſto â'r hwrdd dros gamwedd, ger bron yr Arglwydd, am ei bechod a bechodd efe: a maddeuir iddo am ei bechod a wnaeth efe.

23 ¶ A phan ddeloch i'r tir, a phlannu o honoch bob pren ymborth; cyfrifwch yn ddienwaededig ei ffrwyth ef: tair blynedd y bydd efe megis dienwaededig i chwi: na fwyttaer o hono.

24 A'r bedwaredd flwyddyn y bydd ei holl ffrwyth yn † ſanctaidd i foliannu'r Arglwydd *âg ef*.

25 A'r bummed flwyddyn y bwyttewch ei ffrwyth, *e* fel y 'chwanego efe ei gnwd i chwi: myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw.

26 ¶ *f* Na fwyttewch ddim ynghyd â'i waed: *g* nac arferwch na ſwynion, na choel ar frudiau.

27 *b* Na ‡ eilliwch goppa eich pen, ac na thorr gyrrau dy farf,

28 Ac *i* na wnewch dorriadau yn eich cnawd am un *k* marw, ac na roddwch *l* brint-nôd arnoch: yr Arglwydd *ydwyf* fi.

29 ¶ Na haloga dy ferch, *m* gan beri iddi butteinio; rhag putteinio'r tir, a llenwi'r wlad o yſgelerder.

30 ¶ *n* Cedwch fy Sabbathau, *o* a pherchwch fy nghyſſegr: yr Arglwydd *ydwyf* fi.

31 ¶ *p* Nac ewch ar ol dewiniaid, ac nac ymofynwch â'r *q* brudwyr, i ymhalogi o'u plegid: yr Arglwydd eich Duw *ydwyf* fi.

32 ¶ Cyfod *r* ger bron penwynni, a pharcha wyneb henuriad; ac ofna dy Dduw: yr Arglwydd *ydwyf* fi.

33 ¶ A phan ymdeithio *s* dieithr-ddyn ynghyd â thi yn eich gwlad, na flinwch ef.

34 *u* Bydded y dieithr i chwi, yr hwn a ymdeithio yn eich plith, fel yr un a hanffo o honoch, a *x* char ef fel ti dy hun; o herwydd dieithraid fuoch yng wlad yr Aipht: yr Arglwydd eich Duw *ydwyf* fi.

35 ¶ Na wnewch gam ar farn, ar *y* lathen, ar hwys, nac ar feſur.

36 Bydded i chwi ✠ gloriannau cyfawn, ‖ gerrig cyfawn, epha gyfawn, a hin gyfawn: yr Arglwydd eich Duw *ydwyf* fi, yr hwn a'ch dygais allan o dir yr Aipht.

37 *a* Cedwch chwithau fy holl ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt: yr Arglwydd *ydwyf* fi.

2 *a* Dywed hefyd wrth feibion Iſrael, Pob un o feibion Iſrael, neu o'r dieithr a ymdeithio yn Iſrael, yr hwn a roddo o'i had i *b* Moloch, a leddir yn farw; pobl y tir a'i llabyddiant ef â cherrig.

3 Ac *c* mi a oſodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw, ac a'i torraf o fyſg ei bobl; am iddo roddi o'i had i Moloch, i *d* halogi fy nghyſſegr, ac i halogi fy enw ſanctaidd.

4 Ac os pobl y wlad gan *e* guddio a guddiant eu llygaid oddi wrth y dyn hwnnw (pan roddo efe ei had i Moloch) ac ni's lladdant ef:

5 Yna *f* y goſodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw, ac *g* yn erbyn ei dylwyth, a thorraf ymaith ef, a phawb *h* a ddilynant ei butteindra ef, gan butteinio yn ol Moloch, o fyſg ei bobl.

6 ¶ *i* A'r dyn a dry ar ol dewiniaid, a brudwyr, i butteinio ar eu hol hwynt; goſodaf fy wyneb yn erbyn y dyn hwnnw hefyd, a thorraf ef ymaith o fyſg ei bobl.

7 ¶ *k* Ymſancteiddiwch gan hynny, a byddwch ſanctaidd: canys myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

8 Cedwch hefyd fy neddfau, a gwnewch hwynt: myfi *yw* yr Arglwydd eich *l* Sanctaiddydd.

9 ¶ *m* os bydd neb a felldigo ei dad neu ei fam, lladder ef yn farw: ei dad neu ei fam a felldigodd efe; *n* ei waed *fydd* arno ei hun.

10 A'r *o* gwr a odinebo gyd â gwraig gwr *arall, ſef yr hwn* a odinebo gyd a gwraig ei gymmydog, lladder yn farw y godinebwr a'r odineb-wraig.

11 *p* A'r gwr a orweddo gyd â gwraig ei dad, a noethodd noethni ei dad: lladder yn feirw hwynt ill dau; *q* eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

12 *r* Am y gwr a orweddo ynghyd â'i waudd, lladder yn feirw hwynt ill dau: cymmyſgedd a wnaethant; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

13 *s* A'r gwr a orweddo gyd â gwr, fel y gorwedd gyd â gwraig, ffieidd-dra a wnaethant ill dau: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

14 *t* Y gwr a gymmero wraig a'i mam, yſgelerder *yw* hynny: lloſgant ef a hwythau yn tân; ac na fydded yſgelerder yn eich myſg.

15 *u* A lladder yn farw y gwr a ymgydio âg anifail: lladdant hefyd yr anifail.

16 A'r wraig a ei at un anifail, i orwedd dano, lladd di'r wraig a'r anifail hefyd: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

17 *x* A'r gwr a gymmero ei chwaer, merch ei dad, neu ferch ei fam, ac a welo ei noethni hi, ac *y* gwelo hithau ei noethni yntau; gwaradwydd *yw* hynny; a torrer hwythau ymaith yng olwg meibion eu pobl: noethni ei chwaer a noethodd efe; efe a ddwg ei anwiredd.

18 *y* A'r gwr a orweddo gyd â gwraig glaf o'i mis-glwyf, ac a noetho ei noethni hi; ei diferlif hi a * ddatguddiodd efe, a hithau a ddadguddiodd ddiferlif ei gwaed ei hun: am hynny torrer hwynt ill dau o fyſg eu pobl.

19 ✠ Ac na noetha noethni chwaer dy fam, neu chwaer dy dad; o herwydd ei gyfneſaf ei hun y mae yn ei noethi: dygant eu hanwiredd.

20 A'r *a* gwr a orweddo gyd â gwraig ei ewythr frawd ei dad, a noetha noethni ei ewythr: eu pechod a ddygant; byddant feirw yn *b* ddiblant.

21 *c* A'r gwr a gymmero wraig ei frawd (peth anfan *yw* hynny) efe a noetha noethni ei frawd: diblant fyddant.

22 ¶ Am hynny cedwch *d* fy holl ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt; fel *e* na chwydo'r wlad

PEN XX.

1 *Am yr hwn a roddai ei had i Moloch.* 6 *Am ſyned at frudwyr.* 9 *Am yr hwn a felldithiai ei rieni.* 18 *Am aſtendid*, &c.

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

Pen. xx. *Adn.* 3.] Fe drefnodd Duw aberthau yn arwydd o ddioddefaint ei anwyl Fab: ac fe ddyſgodd Satan rai diffyod i aberthu eu meibion yn tân i *Moloch*, (Sadwrn neu'r haul, yſgatfydd) gan addo iddynt lwyddiant, a diangfa rhag tân uffern! Dinyſtrydd yw'r diafol; gwyliwn rhag ei ddichellion.

f Pen. 18. 3. 30.
wlad chwi, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn iddi i breiwylio ynddi.

g Deut. 9. 5.
23 Ac *f* na rodiwch yn neddfau'r genedl yr ydwyf yn ei bwrw allan o'ch blaen chwi: o herwydd yr holl bethau hyn a wnaethant; *g* am hynny y ffieiddiais hwynt.

h Ecf. 3. 8. *i* 1 Bren. 8. 53.
24 Ac wrthych y dywedais, Chwi a etifeddwch eu tir hwynt; mi a'i rhoddaf i chwi i'w feddiannu; *h* gwlad yn llifeirio o laeth a mêl: myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi, *i* yr hwn a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill*.

k Pen. 11. 2. Deut. 14. 4, 5, 6. *l* Pen. 11. 43. Rhuf. 14. 14. † Neu, *ymfyn-nodo.* *m* Adn. 7. Pen. 19. 2. Tit. 2. 15. 1 Pedr 1. 16. *n* Deut. 81. 10, 11. Pen. 19, 31.
25 *k* Rhoddwch chwithau wahaniaeth rhwng yr anifail glân a'r aflan, a rhwng yr aderyn aflan a'r glân; ac na wnewch eich eneidiau *l* yn ffiaidd o herwydd anifail, neu o herwydd aderyn, neu o herwydd dim oll a † ymlusgo ar y ddaear, yr hwn a neillduais i chwi i'w gyfrif yn aflan.

26 Byddwch chwithau ſanctaidd i mi: *m* o herwydd myfi yr Arglwydd *ydwyf* ſanctaidd, ac a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill*, i fod yn eiddo fi.

27 ¶ *n* Gwr neu wraig a fyddo ganddynt yſpryd dewiniaeth, neu frud, hwy a leddir yn farw: a cherrig y llabyddiant hwynt; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

P E N. XXI.

1 *Am alar yr offeiriaid.* 6 *Am eu ſanctiddrwydd.* 8 *Am eu cymmeriad.* 7, 13 *Am eu priodaſau.*

Cyn Criſt. 1490.
a Mal. 2. 1, 4.
b Num. 19. 13—17.
c Num. 6. *d* Ezec. 44. 25.
* Neu, (*offeiriad*) *am &c.*
Ezec. 24. 16.
e Pen. 19, 27, 28. Deut. 14. 1.
f Pen. 18. 21.
g Pen. 3. 11.
h Ezec. 44. 22.
1 Tim. 3. 11.
i Deut. 24. 1.
k 1 Pedr 2. 5.
l Pen. 20. 8.

A Dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Llafara wrth *yr a* offeiriaid, meibion Aaron, a dywed wrthynt, *b* Nac ymhaloged *neb* am y *c* marw ym myſg ei bobl.

2 Ond am ei gyfneſaf agos iddo; am ei fam, am ei dad, ac am ei fab, ac am ei ferch, ac am ei frawd,

3 Ac am ei chwaer o forwyn, yr hon ſydd agos iddo, *d* yr hon ni fu eiddo gwr: am honno y gall ymhalogi.

4 Nac ymhaloged * pennaeth ym myſg ei bobl, i'w aflanhau ei hun.

5 Na wnant *e* foelni ar eu pennau, ac nac eilliant gyrrau eu barfau, ac na thorrant dorriadau ar eu cnawd.

6 Sanctaidd fyddant i'w Duw, ac *f* na halogant enw eu Duw: o herwydd *g* offrymmu y maent ebyrth tanllyd yr Arglwydd, *a* bara eu Duw; am hynny y byddant ſanctaidd.

7 Na chymmerant *h* buttein-wraig neu un halogedig, yn wraig; ac na chymmerant *i* wraig wedi yſgar oddi wrth ei gwr; o herwydd ſanctaidd *yw* efe i'w Dduw.

8 A chyfrif di ef yn *k* ſanctaidd; o herwydd bara dy Dduw di y mae efe yn ei offrymmu: bydded ſanctaidd i ti; o herwydd ſanctaidd *ydwyf* fi yr Arglwydd eich *l* Sancteiddydd.

9 ¶ Ac os ymhaloga merch un offeiriad gan butteinio, halogi ei thad y mae: lloſger hi yn tân.

m 2 Bren. 22. 10. *n* Ecf. 30. 30. *o* Pen. 16. 32. *p* Pen. 10. 6. *q* Num. 19. 14. *r* Ecf. 38. 6. *s* Ezec. 44. 22. *t* Can. 6. 9. *u* Dat. 14. 4. *x* Adn. 8. 1 Cor. 1. 2.

10 A'r *m* offeiriad pennaf o'i frodyr, yr hwn y tywalltwyd *n* olew'r enneiniad ar ei ben, ac *o* a gyſſegrwyd i wiſgo'r gwiſgoedd, *p* na ddioſged oddi am ei ben, ac na rwyged ei ddillad:

11 Ac na ddeued at gorph un marw, nac ymhaloged am ei *q* dad, nac am ei fam;

12 Ac nac aed allan o'r cyſſegr, ac na haloged cyſſegr ei Dduw; am *fod r* coron olew enneiniad ei Dduw arno ef: myfi *yw* yr Arglwydd.

13 A chymmered efe wraig yn ei *s* morwyndod.

14 Gwraig weddw, na gwraig wedi yſgar, nac un *t* halogedig, *na* phuttain; y rhai hyn na chymmered: ond cymmered *u* forwyn o'i bobl ei hun yn wraig.

15 Ac na haloged ei had ym myſg ei bobl: canys myfi *yw* yr Arglwydd ei *x* ſancteiddydd ef.

16 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

17 Llafara wrth Aaron, gan ddywedyd, Na nesaed un o'th had di trwy eu cenhedlaethau, yr hwn y byddo y anaf arno, i offrymmu † bara ei Dduw:

18 Canys ni chaiff un gwr y byddo ꝛc anaf arno nesáu; *y* gwr *a* dall, neu'r *b* cloff, neu'r *c* trwyndwn, neu'r neb y byddo dim *d* gormod ynddo;

19 Neu'r gwr y byddo iddo *e* droed twnn, neu *f* law donn.

20 Neu a fyddo yn *g* gefngwm, neu'n *b* † gorr, neu a magi neu *i* byſen ar ei lygad, neu'n grachlyd, neu yn *k* glafrllyd, neu wedi yſigo ei *l* eirin.

21 Na nesaed un gwr o had Aaron yr offeiriad, yr hwn y byddo *m* anaf arno, i offrymmu ebyrth tanllyd yr Arglwydd: anaf ſydd arno; na nesaed i offrymmu bara ei Dduw.

22 Bara ei Dduw, o'r *pethau* ſanctaidd cyſſegredig, ac o'r *pethau* cyſſegredig, a gaiff efe ei fwytta.

23 Ettto nac aed i mewn *n* at y wahanlen, ac na nesaed at yr allor, am *fod* anaf arno; ac na haloged fy nghyſſegroedd: canys myfi *yw* yr Arglwydd eu *o* Sancteiddydd hwynt.

24 A llafarodd Moſes *felly* wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael.

P E N. XXII.

1 *Rhaid i'r offeiriaid yn eu haſtendid ymgadw oddi wrth bethau cyſſegredig.* 6 *Y maddion i'w puro hwynt.* 17 *Rhaid i'r aberthau fod yn ddi-anaf.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, am iddynt *a* ymneilltuo oddi wrth bethau cyſſegredig meibion Iſrael, ac na halogant fy enw ſanctaidd, *yn y pethau* y maent yn eu *b* cyſſegru i mi: *c* myfi *yw* yr Arglwydd.

3 Dywed wrthynt, Pwy bynnag o'ch holl hiliogaeth, trwy eich cenhedlaethau, a nesáo at y pethau cyſſegredig a gyſſegro meibion Iſrael i'r Arglwydd, a'i *d* aſlendid arno; torrir ymaith yr enaid hwnnw oddi ger fy mron: myfi *yw* yr Arglwydd.

4 Na fwyttaed neb o hiliogaeth Aaron o'r pethau cyſſegredig, ac yntau yn wahan-glwyfus, *e* neu yn ddiferllyd, *f* hyd oni lanhaer ef: na'r hwn a *g* gyffyrddo â dim wedi ei halogi wrth y marw, na'r hwn *b* yr el oddi wrtho ddiſgyniad had;

5 Na'r un a *i* gyffyrddo âg un ymluſgiad, trwy yr hwn y gallo fod yn aflan, neu â *k* dyn y byddai aflan o'i blegid, pa aflendid bynnag fyddo arno:

6 A'r dyn a *i* gyffyrddo âg ef, a fydd aflan hyd yr hwyr; ac na fwyttaed o'r pethau cyſſegredig, oddi eithr iddo *m* olchi ei gnawd mewn dwfr.

7 A phan fachludo'r haul, glân fydd; ac wedi hynny bwyttaed o'r pethau cyſſegredig: *n* canys ei fwyd ef *yw* hwn.

8 Ac *o* na fwyttaed o ddim wedi marw ei hun, neu wedi ei 'ſglyfaethu, i fod yn aflan o'i blegid: myfi *yw* yr Arglwydd.

9 Ond cadwant fy neddf i, *p* ac na ddygant bechod bob *un* arnynt eu hunain, i farw o'i blegid, pan halogant hi: myfi *yw* yr *q* Arglwydd eu Sancteiddydd hwynt.

10 Ac na fwyttaed un alldud o'r peth *r* cyſſegredig; dieithr-ddyn yr offeiriad, a'r gwas cyflog, ni chaiff fwytta y peth cyſſegredig.

11 Ond *s* pan bryno'r offeiriad ddyn * am ei arian, hwnnw a gaiff fwytta o hono, a'r hwn a enir yn ei dŷ ef: y rhai hyn a gant fwytta o'i fara ef.

12 A merch yr offeiriad, pan fyddo hi eiddo *t* gwr dieithr, ni chaiff hi fwytta o offrwm y pethau cyſſegredig.

13 Ond merch yr offeiriad, os *u* gweddw fydd hi, neu wedi yſgar, ac heb *x* blant iddi, ac wedi dychwelyd i dŷ ei thad, a gaiff fwytta o fara ei thad, y megis *yn* ei hieuengctid; ac ni chaiff neb dieithr fwytta o hono.

y Tit. 1. 6. † Neu, *ymborth.* ꝛc Tim. *a* Eſa. 56. 10. *b* Gal. 2. 14. *c* Mat. 16. 23. *d* Tit. 1. 10. *e* 1 Cor. 15. 1. *f* Can. 3. 4 *g* Mat. 23. 4. *b* 1 Tim. 4. 15. † Neu, *eiddil.* *i* 2 Tim. 3. 15. *k* 2 Tim. 2. 17. *l* 1 Cor. 4. 15. *m* Eph. 5 27 *n* Heb. 9. 6 *o* Adn. 15. *p* Pen. 19. 8, 37. *q* Pen. 21. 15, 23. *r* 1 Sam. 21. 4. *s* 1 Cor. 6. 20. 1 Pedr 1. 18. * Heb. *a gwerth ei arian.* *t* Eph. 5. 13. *u* Rhuf. 7. 3, 4. *x* Sal. 127. 3. *y* Pen. 10. 14.

℞ Pen. 5. 16.
† Neu, *ymlwyth-ant a chaſp* &c.
1 Cor. 11. 29.
a Adn. 9.
b Pen. 1. 2, 3, 10.
c Sal. 56. 12.
Jer. 44. 25.
d Pen. 7. 16.
e 2 Cor. 9. 7.
f Pen. 3. 1.
Mal. 1. 14.
1 Pedr 1. 19.
g Pen. 1. 10.
b Deut. 15. 21.
Mal. 1. 8.
i Sal. 51. 17.
Mal. 1. 13.
k Pen. 27. 2.
l Ecſ. 12. 5.
m Adn. 20.
Pen. 21. 18, 20.
Mal. 1. 8.
‡ Heb. *mynn.*
n Pen. 21. 18.
o Gen. 28. 20. &c.
p Ecſ. 12. 43.
Iſa. 61. 5.
Ezra 6. 8, 9.
q Pen. 21. 6.
r Ecſ. 22. 30.
Deut. 14. 21.
‖ Heb. *cnur.*
s 2 Pedr 2. 5.
Ezec. 40. 31.
Ioan 20. 20.
t Deut. 22. 6.
u Sal. 116. 20.
Pen. 7. 12.
x Adn. 19.
y Pen. 7. 15.
℞ Pen. 10. 3.
a Jer. 30. 22.

14 ¶ A phan fwyttao un beth cyſſegredig mewn anwybod; ℞ yna chwaneged ei bummed ran atto, a rhodded gyd a'r peth cyſſegredig i'r offeiriad.

15 Ac na halogant gyſſegredig bethau meibion Iſrael, y rhai a offrymmant i'r Arglwydd.

16 Ac na † wnant iddynt ddwyn coſp camwedd, pan fwyttaont eu cyſſegredig bethau hwynt: o herwydd myſi *yw yr* Arglwydd *a* eu Sanctteiddydd.

17 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

18 Llafara wrth Aaron, ac wrth ei feibion, ac wrth holl feibion Iſrael, a dywed wrthynt, *b* Pwy bynnag o dŷ Iſrael, ac o ddieithr yn Iſrael, a offrymmo ei offrwm yn oi ei holl *c* addunedau, ac yn oi ei holl roddion *d* gwirfodd, y rhai a offrymmant i'r Arglwydd yn boeth-offrwm;

19 Offrymmwch *e* wrth eich ewyllys eich hun, un gwrryw *f* perffeith-gwbl, o'r eidionau, o'r defaid, neu o'r *g* geifr.

20 *h* Nac offrymmwch ddim *y lyddo* anaf arno; o herwydd ni bydd efe *i* gymeradwy droſoch.

21 A phan offrymmo gwr aberth hedd i'r Arglwydd, *k* gan neillduo *ei* adduned, neu rodd ewyllyſgar o'r eidionau, neu o'r praidd, *l* bydded berffeith-gwbl, fel y byddo gymmeradwy: na fydded un anaf arno.

22 Y dall, neu'r yſig, neu'r *m* anafus, neu'r dafadenog, neu'r crachlyd, neu'r clafrllyd, nac offrymmwch hwynt i'r Arglwydd, ac na roddwch aberth tanllyd o honynt ar allor yr Arglwydd.

23 A'r eidion, neu'r ‡ oen a fyddo *n* gormod neu rŷ fychan ei aelodau, gellwch ei offrymmu yn offrwm gwirfodd; ond dros o adduned ni bydd cymmeradwy.

24 Nac offrymmwch i'r Arglwydd ddim wedi ei lethu, neu yſigo, neu ddrylio, neu dorri; ac na wnewch *felly* yn eich tir.

25 Ac nac offrymmwch o law un *o* dieithr *q* fwyd eich Duw o'r holl bethau hyn: canys *y mae* eu llygredigaeth yndynt; anaf *ſydd* arnynt: ni byddant gymmeradwy droſoch.

26 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

27 *r* Pan ‖ fwrit eidion, neu ddafad, neu afr, bydded faith niwrnod dan ei fam; o'r *s* wythfed dydd ac o hynny allan y bydd cymmeradwy yn offrwm o aberth tanllyd i'r Arglwydd.

28 Ac am fuwch neu ddafad, na leddwch hi a'i *t* llwdn yn yr un dydd.

29 A phan aberthoch *u* aberth diolch i'r Arglwydd, offrymmwch *x* wrth eich ewyllys eich hunain.

30 Y dydd hwnnw y bwyttair ef; *y* na weddilliwch o hono hyd y bore: myſi *yw* yr Arglwydd.

31 Cedwch chwithau fy ngorchymynion, a gwnewch hwynt: myſi yw yr Arglwydd.

32 Ac na halogwch fy enw ſanctaidd, ond ℞ ſanctteiddier fi ym myſg meibion Iſrael: myſi *yw* yr Arglwydd eich Sanctteiddydd,

33 Yr hwn a'ch dygais chwi allan o dir yr Aipht, i fod *a* yn Dduw i chwi: myſi *yw* yr Arglwydd.

P E N. XXIII.

1 Y Sabbath. 4 Y Paſg. 9 Yr yſgub ſlaen-ffrwyth. 15 Y Sulgwyn. 23 Gwyl yr udgyrn. 26 Y dydd cymmod. 33 Gwyl y pebyll.

L Lafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, *a* Gwyliau yr Arglwydd, y rhai a *b* gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd, *ydyw* fy ngwyliau hyn.

3 *c* Chwe diwrnod y gweir gwaith; a'r ſeithfed dydd y bydd ſabbath gorphwyſdra, *ſef* cymmanfa ſanctaidd; dim gwaith ni's gwnewch: Sabbath *yw* efe i'r Arglwydd yn eich holl drigfannau.

4 ¶ Dyma *d* wyliau yr Arglwydd, y cymmanfeydd ſanctaidd, y rhai a gyhoeddwch yn eu tymmor.

5 O fewn *e* y mis cyntaf, ar y pedwarydd *dydd* ar ddeg o'r mis, yn y cyfnos, *y bydd* Paſg yr Arglwydd.

6 A'r pymthegfed dydd o'r mis hwnnw y bydd gwyl y *f* bara croyw i'r Arglwydd: ſaith niwrnod y bwyttewch fara croyw.

7 Ar y dydd cyntaf y bydd i chwi gymmanfa ſanctaidd: dim *g* caeth-waith ni chewch ei wneuthur.

8 Ond offrymmwch *h* ebyrth tanllyd i'r Arglwydd ſaith niwrnod; ar y ſeithfed dydd *bydded* cymmanfa ſanctaidd; na wnewch ddim caeth-waith.

9 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd, Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt,

10 *i* Pan ddeloch i'r tir a roddaf i chwi, a medi o honoch ei gynhauaf; yna dygwch * yſgub blaen-ffrwyth *k* eich cynhauaf at yr offeiriad.

11 Cyhwfaned yntau yr yſgub ger bron yr Arglwydd, i'ch gwneuthur yn *l* gymeradwy: trannoeth gwedi'r Sabbath y cyhwfana'r offeiriad hi.

12 Ac offrymmwch ar y dydd y cyhwfaner yr yſgub, *m* oen blwydd, perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm i'r Arglwydd.

13 A'i fwyd-offrwm ddwy ddegfed ran o beilliaid wedi ei *n* gymmyſgu ag olew, yn aberth tanllyd i'r Arglwydd, *o* yn arogl-peraidd: a'i ddiod-offrwm *fydd* o win, pedwaredd *ran* † hin.

14 *p* Bara hefyd, nac ŷd wedi ei grafu, na *q* thywyſenau ir, ni chewch eu bwytta hyd gorph y dydd hwnnw, *r* nes dwyn o honoch offrwm eich Duw. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau, *fydd hyn.*

15 ¶ A chyfrifwch i chwi o drannoeth gwedi'r Sabbath, *s* o'r dydd y dygoch yſgub y cyhwfan; ſaith Sabbath cyflawn fyddant:

16 Hyd drannoeth gwedi'r ſeithfed Sabbath, y cyfrifwch *t* ddeng niwrnod a deugain; ac offrymmwch fwyd-offrwm *u* newydd i'r Arglwydd.

17 A dygwch o'ch trigfannau ddwy dorth cyhwfan, *x* dwy ddegfed ran o beilliaid fyddant: yn y lefeinllyd y pobir hwynt, ℞ yn flaen-ffrwyth i'r Arglwydd.

18 Ac offrymmwch gyd â'r bara *a* ſaith oen blwyddiaid, perffeith-gwbl, ac un buſtach ieuangc, a dau hwrdd: poeth-offrwm i'r Arglwydd fyddant hwy, ynghyd â'u bwyd-offrwm a'u *b* diod-offrwm; *ſef* aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

19 Yna aberthwch un *c* ‖ bwch geifr yn bech-aberth, a dau oen blwyddiaid *d* yn aberth hedd.

20 A *e* chyhwfaned yr offeiriad hwynt, ynghyd â bara y blaen-ffrwyth, yn offrwm cyhwfan ger bron yr Arglwydd, ynghyd â'r ddau oen: *f* cyſſegredig i'r Arglwydd *ac* eiddo'r offeiriad fyddant.

21 A chyhoeddwch, o fewn corph y dydd hwnnw, y bydd g cymmanfa ſanctaidd i chwi: dim caeth-waith ni's gwnewch. Deddf dragywyddol, yn eich holl drigfannau, trwy eich cenhedlaethau, *fydd hyn.*

22 ¶ A phan *b* fedoch gynhauaf eich tir, na lwyr-feda gyrrau dy faes, i'ac na loffa loffion dy gynhauaf; gad hwynt i'r tlawd a'r dieithr: myſi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

23 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

24 Llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Ar y *k* ſeithfed mis, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y bydd i chwi Sabbath, yn goffadwriaeth caniad udgyrn, *a* cymmanfa ſanctaidd.

25 Dim

a Col. 2. 16.
b Num. 10. 8—11.
c Ecſ. 20. 9.
d Ecſ. 23. 14.
e Ecſ. 12. 2, 18.
f Ecſ. 12. 15. Deut. 16. 1.
g Ecſ. 12. 16. *b* Num. 28. 19.
i Ecſ. 23. 16. 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 15. * Neu, *ddyrnaid.*
k Ruth. 2. 23.
l Gen. 4. 7. Rhuf. 11. 16. Iago 1. 18. Dat. 14. 4.
m Ecſ. 12. 5. 1 Pedr 1. 19.
n Ecſ. 29. 2. Heb. 2. 10.
o Pen. 8. 28. † *Tri pheint.*
p Mat. 6. 11.
q Pen. 2. 14. Sal. 132. 4, 5. 1 Tim. 2. 1.
r Pen. 7. 30. Deut. 16. 9.
s Act. 2. 1.
t Num. 28. 26. Eph. 1. 2.
x Pen. 4. 11.
y Pen. 7. 12.
℞ Ecſ. 23. 16.
a Num. 28. 26, 27.
b Num. 28. 7.
c Pen. 4. 23. ‖ Heb. *mynn o'r.*
d Pen. 3. 1.
e Ecſ. 29. 24.
f Num. 18. 8, 12. Deut. 18. 4.
g Deut. 16. 10. Act. 2. 1, 4.
b Pen. 19. 9. Deut. 24. 19.
i Num. 29. 1.

25 Dim caeth-waith ni's gwnewch; ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r Arglwydd.

26 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

27 *l* Y degfed *dydd* o'r ſeithfed mis hwn, *y dydd* dydd cymmod; cymmaner ſanctaidd fydd i chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau, ac offrymmwch ebyrth tanllyd i'r Arglwydd.

28 Ac na wnewch ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw: o herwydd dydd cymmod *yw*, i wneuthur cymmod drosoch ger bron yr Arglwydd eich Duw.

29 Canys pob enaid a'r ni chyſtuddier o fewn corph y dydd hwn, *m* a dorrir ymaith oddi wrth ei bobl.

30 A phob enaid a wnelo ddim gwaith o fewn corph y dydd hwnnw, difethaf yr enaid hwnnw hefyd o fyſg ei bobl.

31 Na wnewch ddim gwaith. Deddf dragywyddol, trwy eich cenhedlaethau, *yw*, yn eich holl drigfannau.

32 Sabbath gorphwyſdra *yw* efe i chwi; cyſtuddiwch chwithau eich eneidiau ar y nawfed *dydd* o'r mis, yn yr hwyr: o hwyr i hwyr † y cedwch eich Sabbath.

33 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

34 Llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Ar y pymthegfed dydd o'r ſeithfed mis hwn *y bydd* gwyl y pebyll o ſaith niwrnod i'r Arglwydd.

35 Ar y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa ſanctaidd: dim caeth-waith ni's gwnewch.

36 Saith niwrnod yr offrymmwch *ρ* aberth tanllyd i'r Arglwydd: ar yr wythfed *q* y bydd cymmanfa ſanctaidd i chwi; *r* chwi a offrymmwch aberth tanllyd i'r Arglwydd: ‡ uchel wyl *yw* hi; na wnewch ddim caeth-waith.

37 Dyma *ſ* wyliau yr Arglwydd, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd ſanctaidd i offrymmu i'r Arglwydd aberth tanllyd, offrwm poeth, bwyd-offrwm, *ſ* aberth a diod-offrwm; pob peth yn ei ddydd:

38 Heb law Sabbathau'r Arglwydd, a heb law eich *t* rhoddion chwi, a heb law eich holl offrymmau gwirfodd, a roddoch i'r Arglwydd.

39 Ac ar y pymthegfed dydd o'r ſeithfed mis, pan gynhulloch *x* ffrwyth eich tir, cedwch wyl i'r Arglwydd ſaith niwrnod: *bydded* gorphwyſdra ar y dydd cyntaf, a gorphwyſdra ar yr wythfed dydd.

40 y A'r dydd cyntaf cymmerwch i chwi ‖ ffrwyth pren prydferth, *z* canghennau palmwydd, a brig pren caeadfrig, a *a* helyg afon; ac ymlawenhewch ger bron yr Arglwydd eich Duw ſaith niwrnod.

41 A chedwch hon yn wyl i'r Arglwydd ſaith niwrnod yn y flwyddyn: deddf dragywyddol yn eich cenhedlaethau *yw*; ar y ſeithfed mis y cedwch hi.

42 Mewn *b* bythod yr arhoſwch ſaith niwrnod; pob priodor yn Iſrael a drigant mewn bythod:

43 Fel y *c* gwypo eich cenhedlaethau chwi mai mewn *d* bythod y perais i feibion Iſrael drigo, pan ddygais hwynt allan o dir yr Aipht: myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw.

44 A thraethodd Moſes *e* wyliau yr Arglwydd wrth feibion Iſrael.

P E N. XXIV.

1 *Olew'r lluſernau.* 5 Y *bara goſod.* 10 *Cyfraith cabledd.* 17 *a llofruddiaeth.* 18 *Am golled.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 *a* Gorchymyn i feibion Iſrael ddwyn attat olew olewyddden pur, coethedig, i'r goleuni, i beri i'r *b* lampau * gynnu bob amſer.

3 O'r tu allan i wahanlen y dyſtiolaeth, ym *c* mhabell y cyfarfod, y trefna Aaron ef o hwyr hyd fore *d* ger bron yr Arglwydd bob amſer. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

4 Ar y *e* canhwyllbren *f* pur y trefna efe y lampau ger bron yr Arglwydd bob amſer.

5 ¶ A chymmer beilliaid, a phoba ef yn ddeuddeg *g* teiſen: dwy ddegfed ran fydd pob teiſen.

6 A goſod hwynt yn ddwy res, chwech *yn* y rhes, ar y *h* bwrdd pur, ger bron yr Arglwydd.

7 A dod *i* thus pur ar bob rhes, fel y byddo ar y bara, yn *k* goffadwriaeth, *de* yn *l* aberth tanllyd i'r Arglwydd.

8 Ar bob dydd Sabbath y trefna *m* efe hyn ger bron yr Arglwydd bob amſer, yn gyfammod tragywyddol, *n* oddi wrth feibion Iſrael.

9 A *o* bydd eiddo Aaron a'i feibion; a hwy a'i bwyttaent yn y lle ſanctaidd; canys ſancteiddiolaf *yw* iddo ef o ebyrth tanllyd yr Arglwydd, *trwy* ddeddf dragywyddol.

10 ¶ A mab gwraig o Iſrael, a hwn yn fab *p* gwr o'r Aipht, a aeth allan ym myſg meibion Iſrael; a mab yr Iſraelees a gwr o Iſrael a ymgynhenaſant yn y gwerſyll.

11 A mab y wraig o Iſrael a *q* gabiodd enw *yr Arglwydd*, ac a felldigodd: yna y dygaſant ef at Moſes: ac enw ei fam oedd Selomith, merch Dibri, o lwyth Dan.

12 *ſ* A goſodaſant ef yngharchar, fel yr hyſpyſid iddynt o enau yr Arglwydd *beth a wnaent.*

13 A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

14 Dwg y cabiydd i'r tu allan i'r *t* gwerſyll; a *u* rhodded pawb a'i clywſant ef eu dwylaw ar ei ben ef, a llabyddied yr holl gynnulleidfa ef.

15 A llafara wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gablo ei Dduw, a *x* ddwg ei bechod.

16 A y lladder yn farw yr hwn a felldithio enw yr Arglwydd: yr holl gynnulleidfa gan labyddio a'i llabyddiant ef: lladder *z* yn gyſtal y dieithr, a'r priodor, pan gablo efe enw'r Arglwydd.

17 ¶ A'r neb a laddo ddyn, *a* lladder yntau yn farw.

18 A'r hwn a laddo anifail, taled am dano; anifail am anifail.

19 A phan wnelo un anaf ar ei gymydog; *b* fel y gwnaeth, gwneler iddo:

20 Torriad am dorriad, llygad am lygad, dant am ddant: megis y gwnaeth anaf ar ddyn, felly y gweneler iddo yntau.

21 *c* A'r hwn a laddo anifail a dal am dano: *d* a laddo ddyn a leddir.

22 Bydded *e* un farn i chwi; bydded i'r dieithr, fel i'r priodor: myfi *yw'r* Arglwydd eich Duw.

23 ¶ A mynegodd Moſes *byn* i feibion Iſrael: a hwy a ddygaſant *y f* cablydd i'r tu allan i'r gwerſyll, ac a'i llabyddiaſant *d* ef â cherrig. Felly meibion Iſrael a *e* wnaethant megis y gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes.

P E N. XXV.

1 *Sabbath y ſeithfed flwyddyn.* 8 Y *Jubili yn y ddegfed flwyddyn a dcugain.* 14 *Am orthrymmu.* 35 *Tlodion wrth y llawd.*

LLafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes ym mynyd *a* Sinai, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r *b* tir yr hwn a roddaf i chwi; yna gorphwyſed y tir *c* Sabbath i'r Arglwydd.

3 Chwe' *b* ynedd yr heui dy faes, a chwe' blynedd y torri dy winllan, ac y ceſgli ei chnwd.

4 Ac ar y ſeithfed flwyddyn y bydd Sabbath *d* gorphwyſdra i'r *e* tir, *ſef* Sabbath i'r Arglwydd: na haua dy faes, ac na thorr dy winllan.

5 *f* Na chynhauafa yr hyn a dyfo o hono ei hun, ac na chaſgl rawn win dy winwydden ni theclaiſt: bydd yn flwyddyn orphwyſdra i'r tir.

6 Oad bydded *ſfrwyth g* Sabbath y tir

yn

l Pen. 16. 29, 30.
m Num. 29. 7.
m Gen. 17. 14.
† *Gorphwyſwch*
n Ecſ. 23. 16.
Num. 29. 12.
Deut. 16. 13.
Zec. 14. 16.
Ioan 7. 2.
o Luc 1. 75.
ρ Num. 29. 13.
q Ioan 7. 37.
2 Cron. 7. 9.
‡ Heb. *dydd gwabarddedig*
r Eſter 9. 18.
ſ Num. 28. 19.
t Deut. 16. 17.
u Deut. 12. 6.
x Ecſ. 23. 16.
a 34. 22.
y Neh. 8. 15.
‖ Neu, *gemgciau.*
z Marc 11. 8, 9, 10.
Dat. 7. 9.
a Eſa. 44. 4.
b Neh. 8. 16.
Job 27. 18.
c Ecſ. 12. 37.
d Job 27. 18.
2 Sam. 7. 6.
e Deut. 16. 16.
a Ecſ. 27. 20.
b Dat. 4. 5.
* Heb. *ddyrchafu*
c 1 Sam. 3. 3.
d Dat. 21. 23.
a Gen. 9. 15.
b Ecſ. 25. 24.
Diar. 9. 2.
Can. 1. 12.
c Sal. 141. 2.
d Gen. 9. 6.
e Ecſ. 25. 20.
Pen. 2. 2.
f Can. 3. 6.
m 1 Cor. 27. 31.
n Adn. 9. Neh. 10. 32.
o Ecſ. 29. 33.
Mat. 12. 4.
ρ Eſa. 66. 6.
Diar. 17. 20.
Eph. 5. 11.
q Sal. 74. 18.
Mat. 15. 19.
r Ecſ. 18. 22.
2 Cor. 5. 10.
ſ Num. 15. 34.
t Num. 9. 2, 3.
u Deut. 13. 9.
x Pen. 5. 1.
y 1 Bren. 21. 10, 13.
z 2 Cron. 19. 7.
a Ecſ. 21. 12.
b Ecſ. 21. 24.
c Ecſ. 21. 33.
d Adn. 17.
e Ecſ. 12. 49.
f Deut. 17. 7.
a Zec. 4. 2.
f Ecſ. 31. 8.
g Ecſ. 25. 30.
Sal. 37. 3.
Act. 26. 7.
Gal. 6. 16.
b Ecſ. 25. 24.
Can. 1. 12.
i Sal. 141. 2.
k Gen. 9. 15.
Pen. 2. 2.
l Can. 3. 6.
m 1 Cor. 27. 31.
n Adn. 9. Neh. 10. 32.
o Ecſ. 29. 33.
Mat. 12. 4.
ρ Eſa. 66. 6.
Diar. 17. 20.
Eph. 5. 11.
q Sal. 74. 18.
Mat. 15. 19.
r Ecſ. 18. 22.
2 Cor. 5. 10.
ſ Num. 15. 34.
t Num. 9. 2, 3.
u Deut. 13. 9.
x Pen. 5. 1.
y 1 Bren. 21. 10, 13.
z 2 Cron. 19. 7.
a Ecſ. 21. 12.
b Ecſ. 21. 24.
c Ecſ. 21. 33.
d Adn. 17.
e Ecſ. 12. 49.
f Deut. 17. 7.
Cyn Criſt. 1491.
a Gal. 4. 25, 26.
Dat. 14. 1.
b Ecſ. 23. 10, 11.
Hoſ. 9. 3.
c Gen. 26. 34, 35.
d Mat. 11. 28.
e Sal. 14. 1.
f 2 Bren. 19. 20.
g Sal. 25. 2.
Heb. 4. 9.

yn

b Act. 2. 44. Eph. 3. 6. 9. Tit. 2. 11. i Pen. 23. 15. Deut. 2. 14. † Heb. Uebel-ain Eſa. 61. 2. k Pen. 23. 27. l Luc 4. 17, 19. m Eſa. 63. 4. Jer. 34. 9. Col. 2. 14, 15. n Sal. 116 7. o Sal. 67. 6. Mat. 6. 13. p Mat. 6. 33. q Pen. 19. 33. r Cor. 6. 7, 8. s Diar. 16. 6. t 2 Cor. 6. 31. u Pen. 26. 5. Heb. 11. 9. x Sal. 37. 5. x Mat. 6. 25. y Pen. 26. 4. Deut. 28. 8. Sal. 67. 6. a 14. 7, 15 zc Pen. 26, 10. 1 Tim. 4. 8. † Heb. i'w derri ymaith. a Sal. 24. 1. Zec. 2. 12 Ioan 10. 29. Rhuf. 8. 39. b Sal. 39. 12. a 119. 19. 1 Pedr 2. 11. c Ruth 3. 9. Jer. 32. 7 Rhuf. 11. 28. Heb. 2. 14 d Rhuf. 5. 19. Gal. 1. 6. e Heb. 7. 25. f Zec. 8. 13. Eph. 1. 10 g Dan. 7. 28. Zec. 1. 12 Rhuf. 8. 17. Col. 1. 12.

yn ymborth i chwi; *ſef* i ti, ac i'th wasanaethwr, ac i'th wasanaethferch, ac i'th weinidog cyflog, ac i'th alltud *b* yr hwn a ymdeithio gyd â thi,

7 I'th anifail hefyd, ac i'r bwyttâ i Pen. 23. *fyddo* yn dy dir, y bydd ei holl gnwd yn ymborth.

8 ¶ ; Cyfrif hefyd i ti ſaith Sabbath o ſlynyddoedd, *ſef* ſaith mlynedd ſeithwaith; dyddiau'r ſaith Sabbath o ſlynyddoedd fyddant i ti yn naw mlynedd a deugain.

9 Yna par ganu i ti udgorn † y jubili ar y ſeithfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis; *k* ar ddydd y cymmod cenwch yr udgorn trwy eich holl wlad.

10 A ſanctoiddwch y *l* ddegfed flwyddyn a deugain, a *m* chyhoeddwch ryddid yn y wlad i'w holl drigolion: jubili fydd hi i chwi; *n* a dychwelwch bob un i'w eiſteddfaeth, ie, dychwelwch bob un at ei deulu.

11 Y ddegfed flwyddyn a deugain honno fydd jubili i chwi: o na heuwch, ac na fedwch ei chnwd a dyfo o hono ei hun; ac na chynhullwch ei gwinwydden ni thacliwyd.

12 Am ei *bod* yn jubili, bydded ſanctaidd i chwi: o'r maes *p* y bwyttewch ei ffrwyth hi.

13 O fewn y flwyddyn jubili hon y dychwelwch bob un i'w eiſteddfaeth.

14 Pan werthech ddim i'th gymmydog, neu brynu ar law dy gymmydog, *q* na orthrymmwch bawb eich gilydd.

15 Pryn gan dy gymmydog yn ol rhifedi'r blynyddoedd ar ol y jubili; a gwerthed efe i tithau yn ol rhifedi blynyddoedd y cnydau.

16 Yn ol amldra y blynyddoedd y 'chwanegi ei bris, ac yn ol an-amldra y blynyddoedd y lleihâi di ei bris: o herwydd rhifedi'r cnydau y mae efe yn ei werthu i ti.

17 Ac na orthrymmwch bob un ei gymmydog; ond *r* ofna dy Dduw: canys myfi *yduw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

18 ¶ Gwnewch chwithau *s* fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt; *t* a chewch drigo yn y tir yn ddiogel.

19 Y tir hefyd a rydd ei ffrwyth; a *u* chewch fwytta digon, a thrigo yndo yn ddiogel.

20 A hefyd os dywedwch, *x* Beth a fwyttawn y ſeithfed flwyddyn? wele, ni chawn hau, ac ni chawn gynnull ein cnwd:

21 Yna mi a archaf fy *y* mendith arnoch y chweched flwyddyn; ac hi a ddwg ei ffrwyth i *wafanaethu* dros dair blynedd.

22 A'r nythfed flwyddyn yr heuwch; ond bwyttewch o'r zc hen gnwd hyd y nawfed flwyddyn, nes dyfod ei chnwd hi, y bwyttewch o'r hen.

23 ¶ A'r tir ni chair ei werthu yn † llwyr: canys eiddo fi *yw'r a* tir; o herwydd *b* dieithriaid ac alltudion *ydych* gyd â mi.

24 Ac yn holl dir eich etifeddiaeth rhoddwch ollyngdod i'r tir.

25 ¶ Os tloda dy frawd, a gwerthu *dim* o'i etifeddiaeth; a c dyfod ei gyfneſaf i'w ollwng; *yna* efe a gaiff ollwng yr hyn a *d* werthodd ei frawd.

26 Ond os y gwr ni bydd ganddo neb a'i gollyngo, a chyrhaeddyd o'i law ef ei hun gael *e* digon i'w ollwng:

27 Yna cyfrifed flynyddoedd ei werthiad, a rhodded drachefn yr hyn fyddo dros ben i'r gwr yr hwn y gwerthodd ef iddo; felly *f* aed eilwaith i'w etifeddiaeth.

28 Ac os ei law ni chaiff ddigon i dalu iddo; yna bydded yr hyn a werthodd efe yn llaw yr hwn a'i prynodd hyd flwyddyn y jubili; ac yn y jubili yr â yn rhydd, ac efe a ddychwel i'w *g* etifeddiaeth.

29 A phan wertho gwr dŷ annedd o *fewn* dinas gaerog; yna bydded ei ollyngdod hyd *ben* blwyddyn gynawn gwedi ei werthu: *dros* flwyddyn y bydd rhydd ei ollwng ef.

30 Ac oni ollyngir cyn cyflawni iddo flwyddyn gyfan; yna ſicrhaer y tŷ, yr hwn *fydd* yn y *b* ddinas gaerog, yn llwyr i'r neb a'i prynodd, *ac* i'w hiliogaeth: nid â yn rhydd yn y jubili.

31 Ond tai'r trefi nid oes caerau o amgylch iddynt, a gyfrifir fel maeſydd: bydded gollyngdod iddynt, ac yn jubili yr ant yn rhydd.

32 Ond *k* dinaſoedd y Leſiaid, a thai dinaſoedd eu hetifeddiaeth hwynt, bid i'r Leſiaid eu gollwng bob amſer.

33 Ac os pryn un gan y Leſiaid; yna aed y tŷ a werthwyd, a dinas ei etifeddiaeth ef, allan yn y jubili: canys tai dinaſoedd y Leſiaid *ydyw* eu hetifeddiaeth hwynt ym myſg meibion Iſrael.

34 *Ac* ni cheir gwerthu maes pentrefol eu dinaſoedd hwynt: canys *l* etifeddiaeth dragywyddol *yw* efe iddynt.

35 ¶ A phan dlodo dy *m* frawd gyd â thi, a lleſgau o'i law; cynnorthwya ef, fel y byddo byw gyd â thi, *tr ei fod* yn *n* ddieithr-ddyn, neu yn alltud.

36 Na chymmer o gantho occraeth, na llog; ond *p* ofna dy Dduw; a gad i'th frawd fyw gyd â thi.

37 Na ddod dy arian iddo ar uſuriaeth, ac na ddod dy fwyd iddo ar log.

38 Myfi *yw* yr Arglwydd *q* eich Duw chwi, yr hwn a'ch dygais allan o dir yr Aipht, i roddi i chwi dir Canaan, *ac* i fod yn Dduw i chwi.

39 ¶ A *r* phan dlodo dy frawd gyd â thi, *s* a'i werthu efi i ti; na wna iddo *i'tb* waſanaethu *t* yn gaeth-was.

40 Bydded gyd â thi fel gweinidog cyflog, fel ymdeithydd; hyd flwyddyn y jubili y caiff waſanaethu gyd â thi.

41 Yna aed oddi wrthyt ti, *x* efe a'i blant gyd âg ef, a dychweled at ei dylwyth, ac aed drachefn i etifeddiaeth ei dadau.

42 *y* Canys fy ngweiſion i ydynt, y rhai a ddygais allan o dir yr Aipht: na *zc* werther hwynt fel caeth-weiſion.

43 *a* Na feiſtrola arno ef yn galed; ond ofna dy Dduw.

44 A *chymmer* dy waſanaethwr, a'th waſanaethferch, y rhai fyddant i ti, o fyſg *y b* cenhedloedd y rhai *ydynt* o'ch amgylch: o honynt y prynwch waſanaethwr a gwaſanaethferch.

45 Ac hefyd o *c* blant yr alltudion y rhai a ymdeithiant gyd â chwi, *d* prynwch o'r rhai hyn, ac o'u tylwyth y rhai *y'nt* gyd a chwi, y rhai a genhedlaſant hwy yn eich tir chwi: byddant hwy i chwi yn feddiant.

46 Ac etifeddwch hwynt i'ch plant ar eich ol, i'w *e* meddiannu *bwynt* yn etifeddiaeth; gwnewch iddynt eich gwaſanaethu byth: ond eich brodyr, meibion Iſrael, na feiſtrolwch yn galed y naill ar y llall.

47 ¶ A phan gyrrhaeddo llaw dyn dieithr neu ymdeithydd *gyfortb* gyd â thi, ac i'th frawd dlodi yn ei ymyl ef, a'i werthu ei hun i'r dieithr yr hwn *fyddo* yn trigo gyd â thi, neu i un o hiliogaeth tylwyth y dieithr-ddyn:

48 Gwedi ei *f* werthu, ceir ei ollwng yn rhydd; un o'i g frodyr a gaiff ei ollwng yn rhydd,

49 Neill ai ei ewythr, ai mab ei ewythr, a'i gollwng ef yn rhydd; neu *un* o'i *b* gyfneſaf ef, o'i dylwyth ei hun, a'i gollwng yn rhydd; neu, os ei law a gyraedd, *i* gollynged efe ef ei hun.

50 A *k* chyfrifed â'i brynwr, o'r flwyddyn y gwerthwyd ef hyd flwyddyn y jubili: a bydded arian ei werthiad yn ol rhifedi'r blynyddoedd; megis dyddiau gweinidog *i* cyflog y bydd gyd ag ef.

51 Os llawer *fydd* o flynyddoedd yn ol, taled ei ollyngdod o arian ei brynedigaeth yn ol hynny.

52 Ac os ychydig flynyddoedd fydd yn ol hyd flwyddyn y jubili, pan gyrrifo âg ef; taled ei ollyngdod yn ol ei flynyddoedd.

b Eſa. 26. 1. Ezec. 48. 35. i Sal. 16. 5, 6. Dan. 12. 13. k Num. 35. 2. Jos. 21. 2. &c. l Act. 4. 36. 1 Pedr 1. 4. m 1 Theſ. 5. 14. 1 Pedr 3. 8. n Deut. 10. 19. o Ecſ. 22. 25. Deut. 23. 19. Diar. 28. 8. Ezec. 18. 8. a 22. 12. p Neh. 5. 9. q Sal. 33. 12. r 1 Sam. 2. 7. Job 31. 16. s Deut. 15. 12. 2 Bren. 4. 1. Jer. 34. 14. t jer. 25. 14. a 30. 8. u Eſa. 36. 4. x Mat. 18. 25, 35. Ioan 8, 32. y Eſa. 41. 8. Jer. 2. 14. zc Ecſ. 14. 1, 4. Neh. 5. 8. a Ecſ. 1. 13. Eph. 6. 9. Col. 4. 1. Mal. 3. 5. b Sal. 2. 8. Eſa. 60. 12. c Eſa. 56. 3. Dat. 2. 26. d Gen. 17. 12. e Eſa. 11. 2. f Eſa. 52. 3. g Ruth 3. 9. b 4. 13. i Adn. 6. Neh. 5. 8. k Adn. 27. l Job 7. 1; 2. Eſa. 16. 14. a 21. 16.

53 Megis gwis cyffog o ffoyddyn i ffwyddyn y bydd efe gyd ag ef: ae na feitroled arno yn galed yn dy olwg di.

54 Ac os efe ni ollyngir o fewn y *h* flwyddoedd hyn; yna aed allan ffwyddyn y jubili, *m* efe a'i blant gyd ag ef.

55 Canys gweifion i mi *yw* meibion Israel; fy ngweifion ydynt, y rhai a *n* ddygais o dir yr Aipht: myfi *ydwyf yr* Arglwydd eich Duw chwi.

PEN XXVI.

1 *Am ddelw addoliaeth.* 2 *Am tir grefyddol.* 3 *Bendith yr rhai ufudd.* 14 *A melldith i'r anufudd.*

NA wnewch *a* eulynod i chwi, ac na chodwch i chwi ddelw gorfiedig, na *b* cholofn, ac na roddwch ddelw *c* faen yn eich tir i ymgrymmu iddi; canys myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

2 *d* Fy Sabbathau i a gedwch, a'm cyflegr a berchwch: myfi *ydwyf* yr Arglwydd.

3 ¶ *e* Os yn fy neddfau i y rhodiwch, a'm gorchymynion a gedwch, a'u gwneuthur hwynt;

4 Yna mi a roddaf i chwi *f* glaw yn ei amfer, a rhydd y ddaear *g* ei chynnyrch, a choed y maes a roddant eu ffrwyth.

5 *h* A'ch dyrnu a gyrraedd hyd gynhaaf y grawnwin, a chynhaaf y grawnwin a gyrraedd hyd amfer hau; *i* a'ch bara a fwyttewch yn ddigonol, *k* ac yn eich tir y trigwch yn ddiogel.

6 *l* Rhoddaf heddwch hefyd yn y tir, *m* a gorweddwch hefyd heb ddychrynydd: a *n* gwnaf i'r bwyttâ niweidiol * ddarfod o'r tir; *o* ac nid a cleddyf trwy eich tir.

7 Erlid gelynion hefyd a erlidiwch, *p* a fyrthiant o'ch blaen ar y cleddyf.

8 A *q* phump o honoch a erlidia gant, a chant o honoch a erlidia ddeng-mil: a'ch gelynion a fyrth o'ch blaen ar y cleddyf.

9 Ac mi a edrychaf am danoch, *r* ac a'ch gwnaf yn ffrwythlawn, ac a'ch amlhaf, ac a gadarnhaf fy nghyfammod a chwi.

10 ¶ A'r hen yntôr a fwyttewch, fe yr hen a fwriwch chwi allan o achos y newydd.

11 *t* Rhoddaf hefyd fy nhabernacl yn eich mysg; ac ni ffieiddia fy enaid chwi.

12 *u* Ac mi a rodiaf yn eich plith; a byddaf yn Dduw i chwi, a chwithau a fyddwch yn bobl i mi.

13 *x* Myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o *y* dir yr Aipht, rhag eich bod yn gaethwefion iddynt; a thorrais *z* rwymau eich iau, a gwnaethum iwch rodio yn fythion.

14 ¶ *a* Ond os chwi ni wrandewch arnaf, ac ni wnewch yr holl orchymynion hyn;

15 Os fy neddfau hefyd a ddirmygwch, *b* ac os eich enaid a ffieiddia fy marnedigaethau, neb wneuthur fy holl orchymynion, ond torri fy nghyfammod;

16 *c* Minnau hefyd a wnaf hyn i chwi; gosodaf yn oruchaf arnoch ddychryn, darfodedigaeth a'r *d* cryd poeth, y rhai a wna i'r *e* llygaid ballu, ac a *f* ofidiant eich eneidiau: a *g* heuwch eich had yn ofer; canys eich gelynion a'i bwytty:

17 Ac *h* a ofodaf fy wyneb i'ch erbyn, a chwi a fyrthiwch o flaen eich gelynion; a'r rhai a'ch casâo a fydd trofa arnoch; *k* ffowch hefyd pan na byddo neb yn eich erlid.

18 Ac os er hyn ni wrandewch arnaf, *l* yna y chwanegaf eich cospi chwi faith mwy am eich pechodau.

19 Ac mi a dorraf *m* falchder eich nerth chwi; a gwnaf eich nefoedd chwi fel haiarn, a'ch tir chwi fel pres:

20 A'ch cryfdwr a dreulir yn *o* ofer: canys eich tir ni rydd ei gynnyrch, a choed y tir ni roddant eu ffrwyth.

21 ¶ Ac os rhodiwch yngwrthwyneb i mi, *p* ac ni fynnwch wrando arnaf fi; mi a chwanegaf *q* bla faith mwy arnoch yn ol eich pechodau.

22 Ac anfonaf *r* fwyftil y maes yn eich erbyn, ac efe a'ch gwna chwi yn ddiblant, ac a ddifetha eich anifeiliaid, ac a'ch lleiha chwi; *s* a'ch ffyrdd a wneir yn anialwch.

23 Ac os *t* wrth hyn ni chymmerwch ddyfg gennyf, ond rhodio yn wrthwyneb i mi;

24 *u* Yna y rhodiaf finnau yn y gwrthwyneb i chwithau, ac mi a'ch cofpaf chwi hefyd etto'n *x* faith mwy am eich pechodau.

25 A dygaf arnoch y cleddyf, yr hwn a *y* ddial fy nghyfammod: a phan *z* ymgafgloch i'ch dinafoedd, yna yr anfonaf *b* haint i'ch mysg; a chwi a roddir yn llaw y gelyn.

26 *c* A phan dorrwyf ffon eich bara, yna deg o wragedd a bobant eich bara mewn un ffwrn, ac a ddygant eich bara adref dan bwys: a chwi a fwyttewch, ac *d* ni's digonir chwi.

27 Ac os er hyn ni wrandewch arnaf, ond rhodio yngwrthwyneb i mi;

28 *e* Minnau a rodiaf yngwrthwyneb i chwithau mewn llid; a myfi, ie, myfi, a'ch cofpaf chwi etto faith mwy am eich pechodau:

29 *f* A chwi a fwyttewch gnawd eich meibion, a chnawd eich merched a fwyttewch.

30 Eich uchelfeydd hefyd a ddinyftriaf, *g* ac a dorraf eich delwau, ac a roddaf eich celaneddau chwi ar gelaneddau eich eulynod, a'm henaid a'ch ffieiddia chwi.

31 A gwnaf eich *b* dinafoedd yn anghyfannedd, ac a ddinyftriaf eich cyflegroedd, ac ni throglaf eich aroglau peraidd.

32 Ac mi a ddinyftriaf y tir: fel y byddo arnûtho gan eich gelynion, y rhai a drigant ynddo, *i* o'i herwydd.

33 Chwithau a *k* wafgaraf ym mysg y cenhedloedd, a gwnaf dynnu cleddyf ar eich ol; a'ch tir fydd yn ddiffeithwch, a'ch dinafoedd *l* yn anghyfannedd.

34 Yna y mwynhaa'r tir ei *m* Sabbathau yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffeithwch, a chwithau *d fyddwch* yn nhir eich gelynion; yna y gorphwys y tir ac y mwynha ei Sabbathau.

35 Yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffeithwch y gorphwys; o herwydd na orphwyfodd ar *n* eich Sabbathau chwi, pan oeddych yn trigo ynddo.

36 A'r hyn a weddillir o honoch, dygaf leigedd ar eu calonnau yn nhir eu gelynion; a *o* thrwft deilen yn ysgwyd a'u herlid *hwy a*: a ffoant fel rhag cleddyf; a fyrthiant hefyd heb neb yn *p* eu herlid.

37 A *q* fyrthiant bawb ar eu gilydd, megis o flaen cleddyf, heb neb yn eu herlid: ac ni ellwch fefyll o flaen eich gelynion.

38 *q* Difethir chwi hefyd yn mysg y cenhedloedd, a thir eich gelynion a'ch bwytty.

39 A'r rhai a weddillir o honoch, *r* a doddant yn eu hanwireddau yn nhir eich gelynion; ac yn anwireddau eu tadau eyd a hwynt y toddant.

40 *s* Os cyffeifant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, ynghyd a'u camwedd yr hwn a wnaethant i'm herbyn, a hefyd rhodio o honynt yn y gwrthwyn b i mi;

41 A rhodio o honof innau yn eu gwrthwyneb hwythau, a'u dwyn hwynt i dir eu gelynion: os yno yr ymoftwng eu *t* calon ddienwaededig, a'u bod yn foddlon am eu cofpedigaeth:

42 Minnau a *u* gofiaf fy nghyfammod â Jacob, a'm cyfammod hefyd ag Ifaac, a'm cyfammod hefyd ag Abraham a gofiaf; ac a gofiaf y *x* tir hefyd.

43 A'r tir a adewir ganddynt, ac a fwynha ei Sabbathau, tra fyddo yn y ddiffeithwch hebddynt: a hwythau a † foddlonant

---

m Adn. 41.
n Ecf. 20. 2.
o Adn. 42. Efa. 43. 3.
p 50. 15.
a Efa. 20. 4.
b Deut. 16. 22.
c Efa. 2. 16.
d Pen. 19. 30.
e Deut. 28. 1.
f Deut. 11. 14.
g Sal. 67. 6, 7.
h Amos 9. 13.
i Joel 2. 26.
k Pen. 25. 19.
l Efa. 35. 9.
m Job 11. 9.
* *Heidio.*
n 2 Bren. 17. 25
o Joel 2. 10.
p Num. 14. 3.
q Deut. 32. 30.
r Ecf. 1. 7.
s Peh. 25. 22.
t Ezec. 37. 26. Dat. 21. 3.
u 2 Cron. 6. 16.
x Jer. 31. 32.
y Pen. 25. 38.
z Sal. 126. 16.
a Deut. 28. 15.
b 2 Bren. 17. 15.
c Deut. 28. 15.
d Luc 7. 38.
e 1 Sam. 2. 33.
f Jer. 31. 25.
g Job 31. 8.
h Barn. 2. 14.
i Sal. 116. 41.
k Sal. 53. 5
l Jer. 2. 35.
m Ezec. 7. 24.
n Jer. 14. 1.
o Sal. 127.
p Jer. 5. 3.
q Deut. 28. 59.
r Bren. 8. 37—40.
s Deut. 32. 24.
t Zec. 5. 17.
u Barn. 5. 6.
2 Cron. 15. 5.
Efa. 33. 8.
Galar. 1. 4.
x Amos 4. 8, 9.
y 2 Sam. 22. 27. Sal. 18. 26.
z Sal. 78. 12.
a Jer. 15. 3.
b 1 Theſ. 4. 6.
c Efa. 24. 18.
d Sal. 78. 50. Sal. 91. 3.
e Efa. 3. 1. Ezec. 4. 16.
f Mic. 5. 14. Hag. 1. 6. Dat. 6. 5.
g Adn. 24. Diar. 1. 24. &c. Sal. 18. 26.
h Deut. 28. 53. 2 Bren. 6. 29.
i 2 Bren. 23. 20. 2 Cron. 34. 7. Sal. 79. 1, 2. Galar. 4. 8
k Ezec. 6. 4, 5, 13.
l Neh. 1. 9. Sal. 74. 7. Ezec. 9. 6.
m Jer. 32. 26.
n Deut. 4. 27.
o Jer. 9. 11.
p 2 Cron. 36. 21. Pen. 25. 2, 4, 18.
q Job 15. 21.
r Job 18. 7.
s Efa. 27. 13.
t Neh. 1. 9.
u Zec. 10. 9.
x 2 Cron. 32. 26.
y Ecf. 6. 5, 6.
z Jer. 2. 2. Zec. 7. 14.
† *Myfedd-lonant.*

ℵ Galar. 3. 39. Heb. 12. 7, 8. *a* Deut. 4. 37. Rhuf. 11. 26. *b* Sal. 33. 12. *c* Sal. 79. 8. Gal. 3. 24. *d* Heb. 8. 10. *e* Pen. 25. 1.

lonir am eu ℵ cosbedigaeth, o achos ac oherwydd dirmygu o honynt fy marnedigaethau, a ffieiddio o'u henaid fy neddfau.

44 Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhir eu gelynion, *a* ni 's gwrthodaf ac ni fieiddiaf hwynt i'w difetha, gan dorri fy nghyfammod a hwynt: o herwydd myfi *ydwyf* yr Arglwydd *b* eu Duw hwynt.

45 Ond cofiaf er eu mwyn *c* gyfammod y rhai gynt, y rhai a ddygais allan o dir yr Aipht yngolwg y cenhedloedd, i fod iddynt yn *d* Dduw i myfi *ydwyf* yr Arglwydd.

46 Dyma'r deddfau, a'r barnedigaethau, a'r cyfreithiau, y rhai a roddodd yr Arglwydd rhyngddo ef a hun a meibion Israel, ym mynydd *e* Sinai, trwy law Moses.

PEN. XXVII.

1 *Am addunedau.* 28 *Am gyroddbeir, un diofryd-beth.* 32 *Nid rhydd newid y degwm.*

Cyn Crist. 1491. *a* Num. 6. 5. Deut. 23. 21. Barn. 11. 30, 34. *b* Gen. 20. 13. *c* Eff. 30. 13. *d* Zec. 11. 13. Mat. 27. 9. *e* Num. 18. 16. *f* Sal. 90. 1 Ioan 2. 13. *g* Preg. 5. 2. Marc. 8. 34. 2 Cor. 8. 12. *h* Eſa. 28. 38. Pen. 10. 10. *i* Sal. 66. 3. *k* Jer. 31. 23. Ioan 13. 1. *l* Deut. 23. 18. * Heb. *yn ol dy briodi.* *m* Pen. 5. 16. *a* 22. 14. *n* Eſt. 5. 8.

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes gan ddywedyd,

2 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan addunedo neb *a* addunedeilluol, y dynion *ſydd* eiddo'r Arglwydd, yn *b* dy bris di.

3 A bydd dy bris, am wrryw o fab ugain mlwydd hyd fab trugain mlwydd, *c* ie bydd dy bris ddeg ſicl a deugain o arian, *c* yn ol ſicl y cyſſegr.

4 Ac os *benywyſydd*, bydded dy bris ddeg *d* ſicl ar hugain.

5 A chos fab pum mlwydd hyd fab ugain mlwydd, bydded dy bris am wrrgw ugain ſicl, ac am fenyw ddeg ſicl.

6 A bydded hefyd dy bris am wrryw o fab *e* mliyriad hyd fab pum mlwydd, bum ſicl o arian; ac am fenyw dy bris *f* ſai. 90. *ſydd* tri ſicl o arian.

7 Ac o fab *f* trugain-mlwydd ac uchod, os gwrryw *ſydd*, bydded dy bris bymtheg ſicl, ac am fenyw ddeg ſicl.

8 Ond os tlotiach fydd efe na'th bris di; yna ſafed ger bron yr offeiriad, a pharied yr offeiriad efe; yn ol yr hyn a *g* gynneddo dlaw'n addunedydd, *felly* y pria'r offeiriad ef.

9 ¶ Ond os anifail, yr hwn y noſirymmir o hono offrwm i'r Arglwydd, *ſydd, o* *adduned*; yr hyn oll a roddir o'r cyfryw i'r Arglwydd, *b* ſanctaidd fydd.

10 Na rodded un arall am dano, ac na newidied ef, y da am y drwg, neu'r drwg am y da; ac os gan newidio y newidia anifail am anifail; *k* bydded hwnnw a bydded ef gyfnewid hefyd yn ſanctaidd.

11 Ac os *addunedu efe* un anifail aflan, *l* yr hwn ni ddylent offrymmu o hono offrwm i'r Arglwydd; yna rhodded yr anifail i lefyll ger bron yr offeiriad.

12 A phriſied yr offeiriad ef, os da os drwg *ſydd*: * fel y priſiech di, yr offeiriad *ef*, felly y bydd.

13 Ac os efe gan brynu a brynn; yna rhodded at dy bris di *m* bummed *ran* yn ychwaneg.

14 ¶ A phan ſanctaiddio gwr ei dy n yn ſanctaidd i'r Arglwydd; yna'r offeiriad a'i priſia, os da os drwg ydyd: megis y priſio'r offeiriad ef, felly y bydd.

15 Ac os yr hwn a'i ſanctaiddiodd a ollwng ei dy yn rhydd; yna rhodded o bummed *ran* arian, dy bris yn ychwaneg atto, a bydded eiddo ef.

16 ¶ Ac os o faes ei *p* etifeddiaeth y ſanctaiddia gwr i'r Arglwydd; yna bydded dy bris yn ol ei hauad: hauad omer o haidd *ſydd* er deg ſicl a deugain o arian.

17 Os o *q* flwyddyn y jubili y ſanctaiddia efe ei faes, yn ol dy bris di y ſaif.

18 Ond os wedi'r jubili y ſanctaiddia efe ei faes; yna dogned yr offeiriad yr arian iddo yn ol y blynyddoedd ſyddant yn ol, *r* hyd flwyddyn y jubili, a lleiheir ar dy bris di.

19 Ac os yr hwn a'i ſanctaiddiodd gan brynu a bryna y maes; *s* yna rhodded bummed *ran* arian dy bris di yn ychwaneg atto, a bydded iddo ef.

20 Ac oni s gollwng y maes, *t* eu os gwerthodd y *u* maes i wr arall; ni cheir oi ollwng mwy.

21 A'r maes fydd, pan elo efe allan yn *x* jubili, yn gyſſegredig i'r Arglwydd, fel maes diofryd: y a bydded yn feddiant i'r offeiriad.

22 Ac os ei dir pryn, yr hwn ni *bydd* o dir ei etifeddiaeth, a ſanctaiddia efe i'r Arglwydd;

23 Yna cyfrifed yr offeiriad iddo ddogn ℵ dy bris di, hyd flwyddyn y jubili: a rhodded yntau dy bris di yn gyſſegredig i'r Arglwydd, y dydd hwnnw.

24 Y maes a *a* yn ei ol, flwyddyn y jubili, i'r hwn y *a* prynaſid ef ganddo, *ſef* i'r hwn yr *oedd* etifeddiaeth y tir yn eiddo.

25 A phob pris it' fydd wrth ſicl y cyſſegr: *b* ugain *†* gera fydd y ſicl.

26 ¶ Ond *c* y cyntaf-anedig o anifail, yr hwn ſydd flaen-flrwyth i'r Arglwydd, na chyſſegred neb ef, pa un bynnag ai eidion ai dafad *ſydd*; *d* eiddo'r Arglwydd *yw* efe.

27 Ond os *ei adduned ef ſydd* o anifail aflan; yna rhyddhaed ef yn dy bris di, a rhodded ei bummed *ran* yn ychwaneg atto: ac oni's rhyddha, yna gwerther ef *e* yn dy bris di.

28 ¶ *f* Ond pob diofryd-beth a ddiofryddo un i'r Arglwydd, o'r hyn oll *g* *ſydd* o eiddo ef, *g* o ddyn neu o anifail, neu o faes ei etifeddiaeth, ni werthir, *h* ac ni *k* ryddhair: pob diofryd-beth *ſydd i* ſanctaiddiolaf i'r Arglwydd.

29 Ni cheir *k* gollwng yn rhydd un *anifail* diofrydog, yr hwn a ddiofrydir gan ddyn: lladder yn farw.

30 ¶ A *l* holl ddegwm y tir, o had y tir, *ac* o ffrwyth y coed, yr Arglwydd a'u piau: cyſſegredig i'r Arglwydd *yw*.

31 Ac os gwr gan brynu a *m* bryn ddim o'i ddegwm, rhodded ei bummed *ran* yn ychwaneg atto.

32 A phob degwm eidion, neu ddafad, yr hyn oll a elo *n* dan y wialen; y degfed *ydyd* cyſſegredig i'r Arglwydd.

33 Nac edryched pa un ai da ai drwg *ſydd efe*, ac na newidied ef: ond os gan newidio y newidia efe hwnnw, bydded hwnnw, a bydded ei gyfnewid ef hefyd yn gyſſegredig; ni *o* ellir ei ollwng yn rhydd.

34 *p* Dyma'r gorchymynion a orchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes, i feibion Iſrael, ym mynydd Sinai,

o Adn. 13. *p* Ezec. 45. 16. Act. 5. 4. *q* Pen. 25. 10. *r* Hoſ. 8. 5. *ſ* Adn. 13. 15. *t* Gen. 25. 23. Preg. 3. 3. Heb. 12. 6. *u* Adn. 21. *x* Luc 4. 18. *y* Adn. 28. 29. ℵ Adn. 12. *a* 1 Cor. 6. 20. Eph. 2. 13. *b* Ecſ. 30. 13. Num. 3. 47. † *Tain ceiriog.* *c* Ecſ. 13. 2. *d* Jer. 31. 37. *e* Adn. 12. 14. *f* Ioſ. 6. 19. *g* Barn. 11. 34. *h* Sal. 15. 4. Heb. 10. 38. *i* Pen. 2. 3. *k* Sal. 76. 11. Ioan 17. *l* Gen. 28. 22. Num. 18. 21, 24. Deut. 12. 6. Mal. 3. 8, 10. *m* Deut. 24. 23. *n* Jer. 33. 13. Ezec. 20. 37. *o* Ioan 17. 12. *p* Pen. 25. 1. *a* 26. 46.

PEDWARYDD LLYFR MOSES, YR HWN A ELWIR NUMERI.

YN CYNHWYSIAD:

Yſbryd y Gair NUMERI, *yw* Rhifedi, *o herwydd mai hanes rhifo plant Iſrael a roddir yn gymaſ ynddo. Yna rhoddir banes y pethau hynnyſaf a ddigwyddodd iddynt yn yr anialwch tros ysbaid* 39. *o flynyddoedd.*

PEN. I.

1490. *a* Ecſ. 19. 1. *b* Eſa. 25. 22.

1 *Duw yn peri rhifo'r bobl.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, *a* yn anialwch Sinai, *b* ym mhabell y cyfarfod, ar y dydd cyntaf o'r ail mis, yn yr ail flwyddyn gwedi eu dyfod hwy allan o dir yr Aipht, gan ddywedyd,

2 Cymmerwch cnifer holl gynnulleidfa meibion Iſrael, yn ol eu *a* teuluoedd, with dy eu tadau, dan rif *c* enwau, pob

e 2 Cor. 5. 10.
f 2 Tim. 2. 3, 4.
* h. y. *tyrrau i lawr.*
Barn. 6. 31.
† *Reuel.* Pen. 2. 14.
g Pen. 2. 29.
h Ecf. 18. 21. Pen. 16. 2.
i Pen. 11. 16, 17.
k Barn. 6. 15.
l Sam. 9. 21. Mica 5. 2. Mat. 2. 6.
m Adn. 2. 2 Sam. 24. 10. Sal. 147. 4. Rhuf. 9. 27. 2 Tim. 2. 19.
n Diar. 21. 31. Eph. 6. 12.
Dat. 12. 5.
o Sal. 144. 1.
p Gen. 49. 5.
q Adn. 14.
r Gen. 29. 35. Heb. 7. 14.
s Y nifer lieiogaf o'r holl lwythau, Iuda befyd a ragorodd arnynt oll meion mawrhydi, canys ei biliogaeth ef ydoedd Dafydd Brenin, a Salamon, &c. ie a'r Meſſia Iachawdwr y byd, yr hwn a etwir y Llew o lwyth Iuda. Gen. 49. 8, 9. 1 Cron. 5. 2. Eſa. 53. 8. Dat. 5. 5.
t Gen. 49. 14.
u Gen. 49. 13. 1 Cron. 5. 1, 2.

3 O fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a allo fyned i *f* ryfel yn Iſrael: ti ac Aaron a'u cyfrifwch hwynt yn ol eu lluoedd.

4 A bydded gyd â chwi ŵr o bob llwyth, ſef y gwr pennaf o dŷ ei dadau.

5 ¶ A dyma enwau'r gwyr a ſifant gyd a chwi: O *lwyth* Reuben; Elifur mab Sedeur.

6 O *lwyth* Simeon; Selumiel mab Seruſadai.

7 O *lwyth* Iuda; Naſon mab Aminadab.

8 O *lwyth* Iſſacar; Nethaneel mab Suar.

9 O *lwyth* Zabulon; Eliab mab Helon.

10 O feibion Joſeph: dros Ephraim, Eliſama mab Ammihud; dros Manaſſe, Gamaliel mab Pedaſur.

11 O *lwyth* Benjamin; Abidan mab * Gideoni.

12 O *lwyth* Dan; Ahiezer mab Ammiſadai.

13 O *lwyth* Aſer; Pagiel mab Ocran.

14 O *lwyth* Gad; Eliaſaph mab † Deuel.

15 O *lwyth g* Naphtali; Ahira mab Enan.

16 Dyma rai, *h* enwog y cynnulleidfa, *i* tywyſogion llwythau eu tadau, *k* pennaethiaid miloedd Iſrael *oeddynt* hwy.

17 ¶ A chymmerodd Moſes ac Aaron y gwyr hyn a hyſpyſaſid wrth *l* enwau:

18 Ac a gaſgla'ſant yr holl gynnulleidfa ynghyd ar y *dydd* cyntaf o'r ail mis; a rhoddaſant eu hachau, trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, erbyn eu pennau.

19 *l* Megis y gorchymynnodd yr Arglwydd i Moſes, felly y rhifodd efe hwynt yn anialwch Sinai.

20 ¶ A Meibion Reuben, cyntaf-anedig Iſrael, wrth eu cenedl eu hun, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, erbyn eu pennau, *m* pob gwrryw o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a allai fyned i ryfel;

21 Y rhai a rifwyd o honynt, *ſef* o lwyth Reuben, *oedd* chwe mil a deugain a phum cant.

22 ¶ O feibion Simeon, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, eu rhifedigion *oedd*, dan rif *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fab ugain mlwydd ac uchod, *ſef* pob un a'r a allai fyned i ryfel;

23 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth *n* Simeon, *oedd*, onid un fil, tri ugain mil a thri chant.

24 ¶ O feibion *o* Gad, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu lluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a allai fyned i ryfel;

25 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Gad, *oeddynt* bum mil a deugain a chwe chant a deg a deugain.

26 ¶ O feibion *p* Juda, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pawb a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

27 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Juda, *oedd* ‡ bedair ar ddeg a thrugain o filoedd, a chwe chant.

28 ¶ O feibion *s* Iſſacar, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

29 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Iſſacar *oedd* bedair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

30 ¶ O feibion *t* Zabulon, wrth eu cenhedlaethau yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

31 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Zabulon, *oedd* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

32 ¶ *u* O feibion Joſeph, *ſef* o feibion Ephraim, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

33 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth *x* Ephraim, *oedd* ddeugain mil a phum cant.

34 ¶ O feibion Manaſſe wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

35 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth *y* Manaſſe, *oedd* ddeuddeng mil ar hugain a dau cant.

36 ¶ O feibion *z* Benjamin, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

37 Eu rhifedigion hwynt, o *a* lwyth Benjamin, *oedd* bymtheg mil ar hugain a phedwar cant.

38 ¶ O feibion *b* Dan, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

39 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Dan, *oeddynt* ‡ ddwy fil a chrugain a ſaith cant.

40 ¶ O feibion Aſer, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

41 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Aſer, *oeddynt* un fil a deugain a phump cant.

42 ¶ O feibion Naphtali, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel;

43 Eu rhifedigion hwynt o lwyth *c* Naphtali, *oedd* dair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

44 Dyma'r *d* rhifedigion, y rhai a rifodd Moſes, ac Aaron, a thywyſogion Iſrael, *ſef* y deuddeng ŵr, *e* y rhai *oedd* bob un dros dŷ eu tadau.

45 Felly yr ydoedd holl *g* rifedigion meibion Iſrael, wrth dŷ eu tadau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel yn Iſrael;

46 A'r holl rifedigion *oedd h* chwe chan mil a thair mil a phum cant a deg a deugain.

47 ¶ Ond *i* y Lefiaid trwy *holl* lwythau eu tadau, ni rifwyd yn eu myſg hwynt:

48 Canys llafarſai'r Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

49 Ond na chyfrifir lwyth Lefi, ac na chymmer eu nifer hwynt, ym-myſg meibion Iſrael.

50 Onid dod *k* Lefiaid awdurdod ar *k* babell y dyſtiolaeth, ac ar ei holl ddodrefn, ac ar yr hyn oll *a berthyn* iddi: hwynt-hwy a *l* ddygant y babell, a'i holl ddodrefn, ac a'i gwalanaethant, ac a weryllant o amgylch i'r babell.

51 A phan ſymmudo'r babell, y Lefiaid a'i tynn hi i lawr; a phan arhoſo'r babell, y Lefiaid a'i geſyd hi i fyny: lladder y *m* dieithr a ddelo yn agos.

52 A gwerſylled meibion Iſrael bob un yn ei *werſyll* ei hun, a phob un wrth ei ‖ lumman eu hun, trwy eu lluoedd.

53 A'r Lefiaid a weryllant o amgylch pabell y dyſtiolaeth, fel na byddo *n* llid yn erbyn cynnulleidfa meibion Iſrael: a chadwed y Lefiaid *o* wyliadwriaeth pabell y dyſtiolaeth.

54 A meibion Iſrael a wnaethant yn ol yr hyn *p* oll a orchymynaſai'r Arglwydd wrth Moſes; felly y gwnaethant.

PENN. II.

Trefn y llwythau yn eu pebyll.

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, ac wrth Aaron gan ddywedyd,

2 Meibion Iſrael a weryllant *a* bob un wrth ei lumman eu hun: dan arwyddion tŷ eu tadau: o amgylch pabell y cy-farfod *b* y gwerſyllant * o hirbell.

3 ¶ A'r

x Gen. 48. 20. Deut. 33. 17. Pen. 26. 37.
y Gen. 45. 14, 19.
z Gen. 46. 21. Phil. 3. 5.
a Barn. 20. 35. 2 Sa. 3. Sal. 68. 27.
b Gen. 46. 23.
c Gen. 49. 16. Pen. 10. 25. 26. 42.
d Gen. 46. 17.
e Gen. 30. 8.
f Neh. 7. 6. &c.
g Heb. 11. 12.
h Pen. 23. 10. Eſa. 49. 21.
i Gwel Pen. 3. 14 a 26.
1 Cron. 6. 21. 6.
k Ecſ. 38. 21. 1 Tim. 4. 16.
l Pen. 4. 25. 7. 7, 8. 1 Sam. 6. 3.
m Pen. 16. 40. 2 Sam. 6. 7. Sal. 50. 16. ‖ Neu.
n 2 Cron. 12. 7. 30. 8. Sal. 2. 12. Jer. 21. 12. Dan. 9. 16.
o Pen. 3. 7, 8. a 9. 19. 1 Pedr 4. 7. Dat. 3. 2. *p* Mat. 28. 20.
a Eſa. 11. 10. *b* Eph. 6. 14. * Heb. ion *gyferbyn.* Joſ. 3. 4.

1 ¶ A'r rhai a wersyllant o du'r dwyrain tu a chodiad c haul, *fydd gwŷr* llumman gwersyll Juda, yn ol eu lluoedd: d a chapten meibion e Juda *fydd* Nason mab Aminadab.

4 A'i lu ef, a'u rhai f rhifedig hwynt, *oeddynt* hedair mil ar ddeg a thrugain, a chwe chant.

5 A llwyth Issachar a wersyllant yn nesaf atto: a chapten meibion Issachar *fydd* Nathaneel mab Suar.

6 A'i lu ef, a'i rifedigion, *oeddynt* bedair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

7 *Yna* llwyth Zabulon: ac Eliab mab Helon *fydd* capten meibion Zabulon.

8 A'i lu ef, a'i rifedigion, *oeddynt* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

9 ‖ Holl rifedigion gwersyll Juda *oeddynt*, yn ol eu lluoedd, yn gan mil a phedwar ugain mil a chwe mil a phedwar cant. g Yn flaenaf y cychwyn y rhai hyn.

10 ¶ Llumman gwersyll *h* Reuben *fydd* tu a'r dehau, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Reuben *fydd* Elitur Mab Sedeur.

11 A'i lu ef, a'i rifedigion, *oeddynt* chwe' mil a deugain a phum cant.

12 A'r rhai a wersyllant yn ei ymyl ef *fydd* llwyth Simeon: a chapten meibion Simeon *fydd* Salumiel mab Surifadai.

13 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *oeddynt* onid un, trugain mil a thri chant.

14 Yna llwyth Gad: a chapten meibion Gad *fydd* Eliasaph mab i Reuel.

15 A'i lu ef, a'u rhifedigion hwynt, *oeddynt* bum mil a deugain a chwe' chant a deg a deugain.

16 Holl rifedigion gwersyll Reuben *oeddynt* gan mil ac un ar deg a deugain o lloedd, a phedwar cant a deg a deugain, yn ol eu lluoedd. Ac e yn ail y cychwynant hwy.

17 ¶ A phabell y cyfarfod a cychwyn *k* ynghanol y gwersylloedd, *fyd a* gwersyll y Lefiaid: *m* fel y gwersyllant, felly y symmudant, *n* pob un yn ei le, wrth eu llummanau.

18 ¶ Llumman gwersyll *o* Ephraim *fydd* tu a'r gorllewin, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Ephraim *fydd* Elifama mab Ammihud.

19 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *oeddynt* ddeugain mil a phum cant.

20 Ac yn ei ymyl ef llwyth *p* Manasse: a chapten meibion Manasse *fydd* Gamaliel mab Pedafur.

21 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *oeddynt* ddeuddeng mil ar hugain a dau cant.

22 Yna llwyth *q* Benjamin: a chapten meibion Ben amin *fydd* Abidan mab Gideoni.

23 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *oeddynt* bymtheng mil ar hugain a phedwar cant.

24 Holl rifedigion gwersyll Ephraim *oeddynt*, yn ol eu lluoedd, gan mil ac wyth mil a chant. Ac a gychwynant yn drydydd.

25 ¶ Llumman gwersyll *r* Dan *fydd* tu a'r gorledd, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Dan *fydd* Ahiefer mab Ammifadai.

26 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *oeddynt* ddwy fil a thrugain a faith gant.

27 A'r rhai a wersyllant yn e *s* ymyl ef *fydd* llwyth Aser: a chapten meibion t Aser *fydd* Pagiel mab Ocran.

28 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *oeddynt* un fil a deugain a phum cant.

29 Yna llwyth Naphtali: a chapten meibion Naphtali *fydd* Ahira mab Enan.

30 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *oeddynt* dair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

31 Holl rifedigion gwersyll Dan *oeddynt* tan mil ac, ond tair mil, tri ugain mil a chwe' chant. u Yn olaf y cychwynant hwy, a'u llummanau.

32 ¶ Dyma x rifedigion meibion Israel, wrth dŷ eu tadau. y Holl rifedigion y gwersylloedd, yn ol eu lluoedd, *oeddynt* chwe' chan mil a thair mil a phum cant a deg a deugain.

33 Ond z y Lefiaid ni chyfrifwyd ym mysg meibion Israel; megis y gorchymynasai yr Arglwydd wrth Moses.

34 A meibion Israel a wnaethant yn ol yr hyn *a* oll a orchymynasai'r Arglwydd wrth Moses: *b* felly y gwersyllasant wrth eu lluummanau, ac felly y cychwynasant, bob un yn eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau.

P E N. III.

1 *Meibion Aaron.* 5 *Rhoi'r Lefiaid i'r offeiriaid, at wasanaeth y babell,* 11 *yn lle'r cyntaf-anedig.*

A Dyma u genhedlaethau Aaron a Moses, ar y dydd y llafarodd yr Arglwydd wrth Moses ym mynydd Sinai.

2 Dyma enwau meibion Aaron: Nadab *b* y cyntaf-anedig, ac Abihu, Eleafar, ac Ithamar.

3 Dyma enwau meibion Aaron, yr offeiriaid enneinio, y rhai a *c* gyflegrodd efe i offeiriadu.

4 A *d* marw a wnaeth Nadab ac Abihu ger bron yr Arglwydd, pan offrymmasant dan dieithr ger bron yr Arglwydd, yn anialwch Sinai; a meibion nid oedd iddynt: ac offeiriadodd Eleazar ac Ithamar yngwydd Aaron eu tad.

5 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Nesa *e* lwyth Lefi, a gwna iddo sefyll ger bron Aaron yr offeiriad, fel y gwasanaethont ef.

7 A hwy a gadwant ei *f* gadwraeth ef, a chadwraeth yr holl gynnulleidfa, o flaen pabell y cyfarfod, i wneuthur *g* gwasanaeth y tabernacl.

8 A chadwant holl ddodrefn pabell y cyfarfod, a chadwraeth meibion Israel, i *h* wasanaethu gwasanaeth y tabernacl.

9 A'i thi a roddi'r Lefiaid i Aaron, ac i'w feibion: y rhai hyn *fydd* wedi eu *k* rhoddi yn rhodd iddo ef o feibion Israel.

10 Ac urdda di Aaron a'i feibion i gadw *l* eu hoffeiriadaeth: *m* a'r dieithr ddyn a ddelo yn agos, a roddir i farw.

11 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Ac wele, *n* mi a gymmerais y Lefiaid o blith meibion Israel, *o* yn lle pob cyntaf-anedig, *ff pob un* a agorò'r groth o feibion Israel; am hynny'r Lefiaid a fyddant eiddo fi.

13 *p* Canys eiddo fi *yw* pob cyntaf-anedig. Ar y dydd y tarewais y cyntaf-anedig yn nhir yr Aipht, cysegrais i mi fy hun pob cyntaf-anedig yn Israel, o ddyn ac anifail; eiddo fi ydynt: myfi *yw* yr Arglwydd.

14 ¶ Yr Arglwydd hefyd a lafarodd wrth Moses yn anialwch Sinai, *p* gan ddywedyd,

15 *q* Cyfrif feibion Lefi yn ol tŷ eu tadau, trwy eu teuluoedd: cyfrif hwynt, bob gwrryw, o fab * misyriad ac uchod.

16 A Moses a'u cyfrifodd hwynt wrth air yr Arglwydd, fel y gorchymynasid iddo.

17 *r* A'r rhai hyn oedd feibion Lefi wrth *eu* henwau; † Gerson, a Cohath, a Merari.

18 A dyma enwau meibion Gerson, yn ol eu teuluoedd; ‡ Libni, a Simei.

19 A meibion † Cchath, yn ol eu teuluoedd; Amram, Iiar, Hebron, ac Uzziel.

20 A meibion Merari, yn ol eu teuluoedd; Mahli, a Musi. Dyma deuluoedd Lefi wrth dŷ eu tadau.

21 O Gerson *y daeth* tylwyth y Libniaid, a thylwyth y Simiaid: dyma deuluoedd y Gersoniaid.

22 Eu rhifedigion hwynt, dan rif pob gwrryw o fab misyriad ac uchod, eu rhifedigion, *meddaf*, *oedd* faith mil a phum cant.

23 Teuluoedd y Gersoniaid a wersyllant o'r tu ol i'r tabernacl tu a'r gorllewin.

24 A

---

z Pen. 1. 47.
a Ecf. 39. 43. Sal. 119. 6 Luc 5. 6.
b Pen. 23. 9, 10, 21. Col. 2. 5.

Cyn Crift. 1491.
a Ecf. 6. 16, 18, 20.
b Efa. 6. 23.
c Ecf. 28. 41. Lef. 8. 30.
d Lef. 10. 1. Pen. 26. 61. 1 Cron. 24. 2.
e Sal. 4. 3. & 65. 4.
f Pen. 4. 31, 32.
g Pen. 1. 50.
h 1 Cor. 12. 5.
i Pen. 8. 19. a 18. 6.
k Ioan 6. 37.
l Pen. 18. 7.
m Adn. 38. Pen. 16. 30.
n Pen. 8. 16.
o Ecf. 24. 5. a 32. 29. Deut. 33. 8, 9.
p Gen. 49. 7. Ecf. 13. 2. Luc 2. 23
q Pen. 1. 49.

* *Mis oed.*
r Gen. 46. 11. 1 Cron. 6. 1.
† *Nid Gerson neu Gerſom mab Moſes a feddylir yma, either un o'r ddau, ſef hen ewythr i Moſes, ac Aaron* Gwel Ecſ. 6. 16.
‡ Efa. 6. 17.
† Ecſ. 6. 18.

t Pen. 4. 24. Mal. 2. 4, 5. Rhuf. 12. 7.

24 A phennaeth *t* tad y Gerfoniaid *fydd* Eliasaph mab Lael.

25 A *u* chadwraeth meibion Gerfon, ym mhabell y cyfarfod, *fydd x* y tabernacl, a'r y babell, ℞ ei tho *b*'fyd, a chaedden *a* drws pabell y cyfarfod,

26 A *b* llenni't cynteddfa, a *c* chaeadlen drws y cynteddfa, yr hwn *fydd* yn hylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, *d* a'i rhaffau i'w holl wasanaeth.

27 ¶ Ac o Cohath y *daeth* tylwyth yr Amramiaid, a thylwyth yr Harsaid, a thylwyth yr Hebroniaid, a thylwyth yr Uzzieliaid: dyma dylwyth y Cohathiaid.

28 Rhifedi'r holl wrryw'aid, o fab milyriad ac uchod, *oedd* wyth mil a chwe' chant, yn cadw cadwraeth y *e* cyflegr.

29 Teuluoedd meibion Cohath a werfyllant ar ystlys y tabernacl tu a'r *f* deau.

30 A phennaeth *ty* tad tylwyth y Cohathiaid *fydd* Elisaphan mab Uzziel.

31 A'u cadwraeth hwynt *fydd g* yr arch, a'r bwrdd, a'r *h* canhwyllbren, a'r *i* allorau, a llestri'r cyflegr, y rhai y gwasanaethant a hwynt, a'r *k* gaeadlen, a'i holl wasanaeth.

32 A *l* phennaf ar bennaethiaid y Lefiaid *fydd* Eleazar mab Aaron yr offeiriad; a llywodraeth ar geidwaid cadwraeth y cyflegr *fydd iddo ef*.

33 ¶ O Merari y *daeth* tylwyth y Mahliaid, a thylwyth y Musiaid: dyma dylwyth Merari.

34 A'u rhifedigion hwynt, wrth gyfrif pob gwrryw o fab milyriad ac uchod, *oedd* chwe' mil a dau cant.

35 A phennaeth *ty* tad tylwyth Merari *fydd* Suriel mab Abihael: *yn* Ar ystlys y tabernacl y gwerlyllant tu a'r gogledd.

36 Ac *n* ynghadwraeth meibion Merari y *bydd* pyllfod y tabernacl, a'i drosolion, a'i golofnau, a'i forteisiau, a'i holl offer, a'i holl wasanaeth,

37 A *o* cholofnau'r cynteddfa o amgylch, a'u morteisiau, a'u hoelion, a'u rhaffau.

38 ¶ A'r rhai a werfyllant o flaen y tabernacl tu a'r dwyrain o flaen pabell y cyfarfod tu a chodiad haul, *fydd p* Moses, ac Aaron a'i feibion, y rhai a gadwant gadwraeth y cyflegr, a chadwraeth meibion Israel: a'r *q* dieithr a ddelo yn agos, a roddir i farwolaeth.

39 ¶ Holl rifedigion y Lefiaid, y rhai a rifodd Moses ac Aaron, yn ol gair yr Arglwydd, trwy eu teuluoedd, *fyf* pob gwrryw o fab milyriad ac uchod, *oedd* ddwy fil ar hugain.

40 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moses, i Cyfrif bob gwrryw cyntaf-anedig o feibion Israel, o fab milyriad ac uchod, a chymmer rifedi eu henwau hwynt.

41 A *r* chymmer y Lefiaid i mi (myfi *yw* yr Arglwydd) *yn* lle holl cyntaf-anedig meibion Israel, ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o anifeiliaid meibion Israel.

42 A Moses a rifodd, megis y gorchymynodd yr Arglwydd iddo, pob cyntaf-anedig o feibion Israel.

43 A'r rhai cyntaf-anedig oll, o rai gwrryw, dan rif *eu* henwau o fab milyriad ac uchod, *neu* o'u rhifedigion hwynt, oedd ddwy fil ar hugain a dau cant a thri ar ddeg a thrugain.

44 ¶ Ac llafarodd yr Arglwydd wrth Moses, gan ddywedyd,

45 ℞ Cymmer y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Israel, ac anifeiliaid y Lefiaid yn lle eu hanifeiliaid hwynt; a bydded y Lefiaid i'm mi: myfi *yw* yr Arglwydd,

46 Ac am y rhai fydd i'w prynu, o'r ddau gant a thri ar ddeg a thrugain o gyntaf-anedig meibion Israel, y rhai fydd dros ben y Lefiaid;

47 Cymmer ℞ bum ficl am bob pen; yn ol ficl y cyflegr y cymmeri. *a* Ugain gera *fydd* y ficl.

48 A dod yr arian, gwerth y rhai fydd yn ychwaneg o honynt, i Aaron ac i'w feibion.

49 A chymmerodd Moses arian *b* pryniedigaeth y rhai oedd dros ben y rhai a brynwyd am y Lefiaid:

50 Gan gyntaf-anedig meibion Israel y cymmerodd efe'r arian; mil, tri chant, a phump a thri ugain o holau'r cyflegr.

51 A Moses a roddodd c arian y pryniedigion i Aaron, ac i'w feibion, yn ol gair yr Arglwydd; megis y gorchymynasai yr Arglwydd i Moses.

P E N. IV.

Oed a gwasanaeth y Lefiaid. 17 Swydd yr offeiriaid.

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moses, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Cymmer nifer meibion *a* Cohath o blith meibion Lefi, wrth eu teuluoedd, yn ol ty eu tadau;

3 *b* O fab deng mlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab deng mlwydd a deugain, pob un a elo i'r *c* llu, i wneuthur gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.

4 Dyma *d* weinidogaeth meibion Cohath, ym mhabell y cyfarfod, *ynghylch* y pethau sanctteiddiolaf.

5 ¶ A deued Aaron a'i feibion, *e* pan gychwyno'r gwersyll, a thynnant i lawr y *f* wahanlen orchudd, a gorchuddiant a hi arch y *g* dyftiolaeth:

6 A gosodant ar hyny dô o *h* grwyn daear-foch, a thaenant arni wisg o *sidan* glas i gyd, a gosodant *i* ei throsolion *wrthi*.

7 Ac ar *k* fwrdd *y bara* dangos y taenant frethyn glas, a gosodant ar hyny y dyfglau, a'r cwppanau, a'r phiolau, a'r *l* caeadau i gau: a bydded bara *l* bob amser arno.

8 A thaenant arnynt wisg o 'sgarlad, a gorchuddiant hwnnw â gorchudd o groen daear-foch, a gosodant ei drosolion *wrthe*.

9 Cymmerant hefyd wisg o *sidan* glas, a gorchuddiant *m* ganhwyllbren *y'n* goleuni, a'i o lampau, a'i efeilliau, a'i gafnau, a holl lestri'r olew, y rhai y gwasanaethant *ef* a hwynt.

10 A gosodant *ef* a'i holl ddodrefn mewn gorchudd o groen *p* daear-foch, a gosodant *ef* ar drosol.

11 A thaenant frethyn glas ar *q* yr allor aur, a gorchuddiant hi â gorchudd o groen daear-foch, a gosodant ei throsolion *wrthi*.

12 Cymmerant hefyd holl *r* ddodrefn y gwasanaeth, y rhai gwasanaethant a hwynt yn y cyflegr, a roddant mewn brethyn glas, a gorchuddiant hwynt mewn gorchudd o groen daear-foch, a gosodant ar drosol.

13 A thynnant allan ludw yr allor, a thaenant arni wisg *s* borphor.

14 A rhoddant arni ei *t* holl lestri, a'r rhai y gwasanaethant hi, *fef* y pedyll tan, y cigweiniau, a'r rhawiau, a'r cawgiau, sef holl lestri'r allor; a thaenant arni *u* orchudd o groen daear-foch, a gosodant ei throsolion *wrthi*.

15 Pan ddarffo i Aaron ac i'w feibion orchuddio'r cyflegr, a holl ddodrefn y cyflegr, pan gychwyno'r gwersyll; gwedi hynny deued meibion *x* Cohath i'w dwyn: ond *y* na chyffyrddant a'r hyn a fyddo cyflegredig, rhag iddynt farw. ℞ Dyma faich meibion Cohath ym mhabell y cyfarfod.

16 ¶ Ac i fwydd Eleazar mab Aaron yr offeiriad *y perthyn a* olew'r goleuni, *b* a'r arogl-darth peraidd, a'r *c* bwyd offrwm gwaftadol, ac *d* olew'r enneiniad, *a e* goruchwyliaeth yr holl dabernacl, a'r hyn oll *fydd* ynddo, yn y cyflegr, ac yn ei ddodrefn.

17 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,

18 Na thorrwch ymaith lwyth tylwyth y Cohathiaid o blith y Lefiaid.

19 Ond hyn a wnewch iddynt, fel y byddont fyw, ac na fyddont feirw, pan nesant at y pethau sanctteiddiolaf: *f* Aaron a'i feibion a ant i mewn, ac a'u gosodant

k 1 Pedr 1. 18. Sal. 44. 12.
c Act. 20. 33.
1 Cor. 4. 1.

1490.
a Pen. 3. 27, 28. Ado. 15.
b Pen. 8. 24, 25. Luc 3. 23.
1 Tim. 3. 6.
c 1 Tim. 1. 18.
2 Cor. 10. 4.
d Pen. 18. 21.
e Pen. 10. 11, 33.
f Ecf. 26. 31.
g Ecf. 25. 16.
h Ecf. 25. 5.
i Ecf. 25. 13.
k Ecf. 25. 30.
l Lef. 24. 8.
m Ecf. 25. 31.
n Sal. 119. 105.
o Dat. 4. 5.
p Can. 1. 5.
2 Cor. 4. 6.
q Ecf. 1. 14.
r Ecf. 1. 19.
s Ioan 19. 2.
t Ecf. 27. 3.
u Rhuf. 1. 6. 25.
2 Cor. 4. 3.
Col. 1. 26. a 2. 3. a 3. 3.
x Adn. 3. Pen. 7. 9. Pen. 15. 24.
y 2 Sam. 6. 6, Heb. 12. 18.
℞ Pen. 3. 31.
a Ecf. 25. 6.
b Ecf. 30. 34.
c Ecf. 29. 40.
d Ecf. 30. 23.
e 1 Pedr 2. 25.
f Sal. 37. 23. a 119. 133.

hwy bob un ar ei waſanaeth, ac ar ei glud.

20 Ond *g* nac aent i edrych pan fydder yn gorchuddio'r hyn ſydd gyſſegredig, rhag *h* marw o honynt.

21 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

22 Cymmer nifer meibion Gerſon hefyd, trwy dŷ eu tadau, wrth eu teuluoedd;

23 O fab deng mlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab deng mlwydd a deugain, y rhiſi hwynt; pob un a ddel i * ddwyn ſwydd, i waſanaethu gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod.

24 Dyma weinidogaeth tylwyth y Gerſoniaid, o waſanaeth ac o glud.

25 Sef *i* dwyn o honynt lenni'r tabernacl, a phabell y cyfarfod, ei lenn dô ef, a'r tô *o gruyn* daear-foch, yr hwn *ſydd* yn uchaf arno, a chuddlen drws pabell y cyfarfod.

26 A llenni'r cynteddfa, a chaeadlen drws porth y cynteddfa, yr hwn *ſydd* ynghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, a'i rhaffau, a holl offer eu gwaſanaeth hwynt, a'r hyn oll a wnaed iddynt: felly y gwaſanaethant hwy.

27 Wrth † orchymyn Aaron a'i feibion y bydd holl waſanaeth meibion y Gerſoniaid, yn eu holl glud, ac yn eu holl waſanaeth; a dodwch attynt eu holl glud i'w cadw.

28 Dyma *k* waſanaeth tylwyth meibion Gerſon ym mhabell y cyfarfod; *l* ac ar law Ithamar mab Aaron yr offeiriad y *bydd* eu llywodraethu hwynt.

29 ¶ A meibion Merari, trwy eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, y cyfrifi hwynt.

30 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, y rhiſi hwynt; pob un a ddel i ddwyn ſwydd, i waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod.

31 A *m* dyma oruchwyliaeth eu clud hwynt, yn eu holl waſanaeth ym mhabell y cyfarfod; *ſef n* yſtyllod y tabernacl, a'i farrau, a'i *o* golofnau, a'i *p* forteiſiau,

32 A cholofnau'r cynteddfa oddi amgylch, a'u morteiſiau, a'u *q* hoelion, a'u rhaffau, ynghyd a'u holl offer, ac ynghyd a'u holl waſanaeth: rhifwch hefyd y doddrefn erbyn eu *r* henwau y rhai a gadwant *ac* a gludant hwy.

33 Dyma waſanaeth tylwyth meibion Merari, yn eu holl *s* weinidogaeth ym mhabell y cyfarfod, dan law Ithamar fab Aaron yr offeiriad.

34 ¶ A *t* rhifodd Moſes ac Aaron, a phennaethiaid y gynnulleidfa feibion Cohath, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;

35 O fab *u* dengmlwydd a'r hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddel mewn ſwydd i waſanaethu ym mhabell y cyfarfod:

36 A'u rhifedigion trwy eu teuluoedd, oedd ddwy fil ſaith gant a deg a deugain.

37 Dyma *x* rifedigion tylwyth y Cohathiaid, *ſef* pob gwaſanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, *y* wrth orchymyn yr Arglwydd trwy law Moſes.

38 Rhifedigion meibion Gerſon hefyd, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;

39 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, ac hyd fab ꝛc dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaethu ym mhabell y cyfarfod:

40 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau, oeddynt ddwy fil a chwe' chant a deg ar hugain.

41 Dyma rifedigion tylwyth meibion Gerſon, *ſef* pob *a* gwaſanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, wrth orchymyn yr Arglwydd.

42 ¶ A rhifedigion tylwyth meibion Merari, trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau;

43 O fab *b* dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai mewn ſwydd i waſanaethu ym mhabell y cyfarfod:

44 A'u rhifedigion hwynt trwy eu teuluoedd, oeddynt dair mil a dau cant.

45 Dyma rifedigion tylwyth meibion Merari, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron wrth orchymyn yr Arglwydd trwy law Moſes.

46 Yr holl rifedigion, y rhai a rifodd Moſes ac Aaron, a phennaethiaid Iſrael, o'r Leſiaid, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;

47 O fab dengmlwydd a'r hugain ac uchod, hyd fab *c* dengmlwydd a deugain, *ſef* pob un a ddelai i wneuthur gwaith gwaſanaeth, neu waith clud ym mhabell y cyfarfod:

48 A'u *d* rhifedigion oeddynt wyth mil pum cant a phedwar ugain.

49 Wrth orchymyn yr Arglwydd, trwy law Moſes y rhifodd efe hwy, *e* pob un wrth ei waſanaeth, ac wrth ei glud: fel hyn y *f* rhifwyd hwynt, fel y gorchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

PEN. V.

1 *Symmudo'r aflan o'r gwerſyll.* 5 *Groneuthur iawn dros gamweddau.* 11 *Am riddigedd.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymyn i feibion Iſrael anfon allan o'r gwerſyll bob *a* gwahan-glwyfus, a phob un y byddo *b* diferlif arno, a phob un a halogir wrth y *c* marw.

3 Yn *wrryw* ac yn *d* fenyw yr anfonwch *hwynt*, allan o'r gwerſyll yr anfonwch hwynt; *e* fel na halogont eu gwerſylloedd y rhai yr ydwyf fi yn preſwylio *f* yn eu plith.

4 A meibion Iſrael a wnaethant felly, ac a'u hanfonaſant hwynt i'r tu allan i'r gwerſyll: megis y llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, felly y gwnaeth meibion Iſrael.

5 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

6 Llafara wrth feibion Iſrael, *g* Os gwr neu wraig a *wna un* o holl bechodau dynol, gan wneuthur camwedd yn erbyn yr Arglwydd, a bod o'r enaid hwnnw yn euog:

7 Yna *h* cyffeſant eu pechod a wnaethant: a rhodded yn ei ol yr hyn a fyddo efe euog o hono *i* erbyn ei ben, *k* a chwaneged ei bummed *ran* atto, a rhodded i'r *hun* y gwnaeth efe gam ag ef.

8 Ac oni bydd i'r gwr cyfneſaf i dalu *ain* y camwedd idde, *yr iawn am* y camwedd yr hwn a delir i'r Arglwydd, *ſydd* eiddo yr offeiriad; *l* heblaw'r hwrdd cymmod yr hwn y gwna efe gymmod ag ef droſto.

9 A phob *m* offrwm dyrchafael, *n* o holl ſanctaidd bethau meibion Iſrael, y rhai a * offrymmant at yr offeiriad, ſydd eiddo ef.

10 A ſanctaiddio gwr, eiddo ef ſydd-ant: hyn a roddo neb i'r offeiriad, eiddo ef ſydd.

11 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

12 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pob gwr pan o wyro ei wraig, a gwneuthur bai yn ei erbyn ef;

13 *p* A bod i wr a wnelo â hi, a bod yn *q* guddiedig o olwg ei gwr hi, ac yn gyffrinachol, a hithau wedi ei halogi, ac heb dyſt yn ei herbyn, a hithau heb ei *r* dal *ar y weithred*;

14 A dyfod † gwyn *s* eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau wedi ei halogi; neu ddyfod yſpryd eiddigedd arno, ac eiddigeddu o hono wrth ei wraig, a hithau heb ei halogi.

15 Yna dyged y gwr ei wraig at yr offeiriad, a dyged ei hoffrwm droſti hi, degfed *ran* epha o *u* flawd haidd: ꝛ na thywallted olew arno, ac na rodded thus

arno;

---

g Ecſ. 19. 21. 2 Sam. 6. 19. Sal. 131. 1.
h Pen. 16. 32.
* Heb. *ſiltwrio. miltwraeth.*
1 Tim. 1. 18. 1 Pen. 3. 25. a 10. 21. Gal. 6. 2.
† Heb. *enau.*
i 1 Cor. 12. 5, 6. Tit. 1. 5. *j* 1 Tim. 3. 15.
k Pen. 3. 36. a 7. 8.
l Ecſ. 26. 15. *e* Gal. 4. 9.
m Pen. 4. 2. Ecſ. 26. 19.
n Preg. 12. 1. Ezec. 9. 8.
o Ioan 10. 3.
p 1 Tim. 2. 12.
q Mat. 10. 30. Dat. 7. 4. 1 Sam. 5. 4. Luc 3. 23.
r Pen. 3. 22.
s Mat. 28. 20.
ꝛ Sal. 103. 14.
t Mat. 9. 28. Eſa. 56. 11. 1 Cor. 15. 10.
u Pen. 4. 46.
x Lef. 13. 46.
b Lef. 15. 2.
c Lef. 5. 2. a 21. 1. Pen. 9. 6, 10. a 19. 11. a 31. 19. *d* Pen. 12. 15.
e Hag. 2. 13. 2 Cor. 6. 17.
f Lef. 26. 12.
g Lef. 6. 2, 3. *b* Diar. 28. 13. *i* Lef. 6. 5.
k Lef. 5. 16.
l Lef. 6. 6. a 7. 8.
m Ecſ. 29. 28. Lef. 6. 18, 26. Pen. 18. 8.
n Ezec. 44. 30.
* *ddygant.* Lef. 10. 13. Mal. 3. 8. 1 Cor. 9. 13.
o Diar. 7. 11.
p Lef. 15. 18.
q Diar. 30. 20. Ezec. 23. 37.
a 8. 12.
r Ioan 8. 4. 5.
† *Yſpryd.*
s Can. 8. 6.
t huf. 2. 16.
Hoſ. 3. 1, 2.
x Diar. 6, 34.

arno; canys offrwm eiddigedd *yw*, offrwm cof yn coffau anwiredd.

16 A nesaed yr offeiriad hi, a phared iddi sefyll y ger bron yr Arglwydd.

17 A chymmered yr offeiriad ‡ ddwfr sanctaidd mewn llestr pridd, a chymmered yr offeiriad o'r *a* llwch fyddo ar lawr y *b* tabernacl, a rhodded ‡ yn y dwfr.

18 A phared yr offeiriad i'r wraig sefyll ger bron yr Arglwydd, a *c* diofged oddi am ben y wraig, a rhodded yn ei dwylaw offrwm y cofia; offrwm eiddigedd *yw* efe: ac yn llaw yr offeiriad y bydd y dwfr *d* chwerw fy'n peri'r felldith.

19 A thynged yr offeiriad hi, a dyweded wrth y wraig, Oni orweddodd gwr gyd a thi, ac oni wyraist i aflendid *gyd ag arall* a yn lle dy wr, bydd di ddiniweid oddi wrth y dwfr chwerw hwn fy'n peri y felldith.

20 Ond os gwyraist ti oddi wrth dy wr, ac os halogwyd di, a *f* chydio o neb a thi heb law dy wr dy hun:

21 (Yna *g* tyngheded yr offeiriad y wraig a llw melldith, a dyweded yr offeiriad wrth y wraig) Rhodded yr Arglwydd dydi yn *b* felldith ac yn llw ym mysg dy bobl, pan wnelo yr Arglwydd dy i forddwyd ll yn bwdr, a'th groth yn chwyddedig;

22 Ac aed y dwfr melldigedig hwn i'th goluddion, i chwyddo dy groth, ac i bydru dy forddwyd. A dyweded y wraig, *k* Amen, Amen.

23 Ac ysgrifened yr offeiriad y melldithion hyn mewn llyfr, a golched *bwynt i* ymaith a'r dwfr chwerw.

24 A phared i'r *m* wraig yfed o'r dwfr chwerw ly'n peri'r felldith: ac aed y dwfr fy'n peri'r felldith i'w mewn hi, *n* yn chwerw.

25 A chymmered yr offeiriad o law'r wraig offrwm yr eiddigedd; a chyhwfaned yr offrwm ger bron yr Arglwydd, ac offrymmed ef ar yr allor.

26 A chymmered yr offeiriad o'r offrwm lonaid ei law, ei goffadwriaeth, a lloſged ar yr allor: ac wedi *hynny* pared i'r wraig yfed y dwfr.

27 Ac wedi iddo peri iddi yfed y dwfr, bydd, os hi a halogwyd, ac a wnaeth fai yn erbyn ei gwr; yr a'r dwfr fy'n peri'r felldith yn chwerw o ynddi, ac a chwydda ei chroth, *p* ac a bydra ei morddwyd: a'r wraig a fydd yn *q* felldith ym mysg ei phobl.

28 Ond os y wraig ni halogwyd, eithr glan yw; yna hi a fydd ddiangol, ac a blanta.

29 Dyma gyfraith eiddigedd, pan wyro gwraig *at arall* yn lle ei gwr, ac ymhalogi:

30 Neu os daw ar *r* wyn eiddigedd, a dal o hono eiddigedd wrth ei wraig; yna gosoded y wraig i sefyll ger bron yr Arglwydd, *s* a gwnaed yr offeiriad iddi yn ol y gyfraith hon.

31 A'r gwr fydd *t* dieuog o'r anwiredd, a'r wraig *t* a ddwg ei hanwiredd ei hun.

P E N. VI.

1 *Cyfraith y Nazareaid.* 22 *Y dull y bendithid y bobl.*

LLafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan *a* ymneillduo gwr neu wraig i addo adduned Nazaread, i * ymneillduo i'r Arglwydd:

3 Ymneilldued oddi wrth win a diod gref; nac yfed finegr gwin, na finegr diod gref; nac yfed chwaith *b* ddim ſugn grawnwin, ac na fwyttaed rawnwin irion, na ſychion.

4 Holl ddyddiau ei Nazareaeth ni chaiff fwytta o ddim oll a wneir o winwydden y gwin, o'r † dincod hyd y *c* ‡ bilionen.

5 Holl ddyddiau adduned ei Nazareaeth ni chaiff *d* ellyn fyned ar ei ben: nes cyflawni y dyddiau yr ymneillduodd efe i'r Arglwydd, ſanctaidd fydd; gadawed i gudynnau gwallt ei ben dyfu.

6 Holl ddyddiau ei ymneilduaeth i'r Arglwydd, *e* na ddeued at gorph *f* marw.

7 *g* Nac ymhaloged wrth ei dad, neu wrth ei fam, wrth ei frawd, neu wrth ei chwaer, pan fyddant feirw; am *fod* Nazareaeth ei Dduw ar ei ben ef.

8 Holl ddyddiau ei Nazareaeth, ſanctaidd *fydd* efe i'r Arglwydd.

9 Ond os marw fydd un yn ei ymyl ef yn ddiſymmwth, a halogi pen ei *b* Nazareaeth; yna *i* eillied ei ben ar ddydd ei buredigaeth, ar y ſeithfed dydd yr eillia efe ef.

10 Ac *k* ar yr wythfed dydd y dwg ddwy durtur, neu ddau gyw colommen, at yr offeiriad, i ddrws pabell y cyfarfod.

11 Ac offrymmed yr offeiriad un yn bech-aberth, ac un yn boeth-offrwm, a gwnaed *l* gymmod droſto, am yr hyn a *m* becho wrth y marw; a ſancteiddied ei ben ef y dydd hwnnw.

12 A neilldued *n* i'r Arglwydd ddyddiau ei Nazareaeth, a dyged oen blwydd *o* yn offrwm dros gamwedd: ac aed y dyddiau cyntaf yn *p* ofer, am halogi ei Nazareaeth ef.

13 ¶ A dyma gyfraith y Nazaread: pan gyflawner dyddiau ei Nazareaeth, *q* dyger ef i ddrws pabell y cyfarfod.

14 A dyged yn offrwm droſto i'r Arglwydd, un hesbwrn blwydd, perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm; ac un *r* heſpin flwydd, berffeith-gwbl, *s* yn bech-aberth; ac un hwrdd perffeith-gwbl, *t* yn aberth-hedd.

15 Cawellaid o fara croyw hefyd, *ſef u* teiſennau peilliaid wedi eu tylino trwy olew, ac afrllad croyw wedi eu henneinio ag olew, a'u bwyd-offrwm, *x* a'u diod-offrwm hwynt.

16 A dyged yr *y* offeiriad *bwynt* ger bron yr Arglwydd, ac offrymmed ‡ ei bech-aberth a'i boeth-offrwm ef.

17 Offrymmed hefyd yr hwrdd yn aberth-hedd i'r Arglwydd, ynghyd a'r cawellaid bara croyw; ac offrymmed yr offeiriad ei *a* fwyd-offrwm a'i ddiod-offrwm ef.

18 Ac *b* eillied y Nazaread *torth* ddrws pabell y cyfarfod ben ei Nazareaeth; a chymmered flew pen ei Nazareaeth, a rhodded ar y *c* tân dan yr aberth-hedd.

19 Cymmered yr offeiriad hefyd balfais o'r *d* hwrdd wedi ei berwi, ac un deiſen groyw o'r cawell, ac un afrlladen groyw; a rhodded ar *e* ddwylaw'r Nazaread, wedi eillio o hono ei Nazareaeth,

20 A chyhwfaned yr offeiriad hwynt *f* yn offrwm cwhwfan ger bron yr Arglwydd: ſanctaidd *yw hyn* i'r offeiriad, heb law parwyden y cwhwfan, a phalfais *y g* dyrchafael. A gwedi *hynny* y caiff y Nazaread yfed gwin.

21 Dyma gyfraith y Nazaread a addunedodd, a'i offrwm i'r Arglwydd am ei *h* Nazareaeth, heb law'r *hyn* a fyrhaeddo ei law ef: *i* fel y *byddo* ei adduned a addunedo, felly gwnaed, yn ol cyfraith ei Nazareaeth.

22 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, gan ddywedyd,

23 Llafara wrth *k* Aaron ac wrth ei feibion, gan ddywedyd, Fel hyn y bendithiwch feibion Iſrael, *gan* ddywedyd wrthynt,

24 *l* Bendithied yr Arglwydd di, a *m* chadwed di:

25 A *n* llewyrched yr Arglwydd ei wyneb arnat, a thrugarhaed wrthyt.

26 *o* Dyrchafed yr Arglwydd ei wyneb arnat, a rhodded i ti *p* dangnefedd.

27 Felly y goſodant fy enw ar feibion Iſrael, ac mi a'u *q* bendithiaf hwynt.

P E N. VII.

1 *Offrwm y tywyſogion wrth gyſſegru'r tabernacl.* 10 *Wrth gyſſegru'r allor.* 89 *Duw yn llafaru wrth Moſes o'r drugareddfa.*

AC ar y dydd y gorphenodd Moſes *a* godi'r tabernacl, *b* a'i enneinio, a'i ſanct-

y Lef. 1. 3. *x* Ecſ. 30. 18. *a* Sal. 7. 5. *b* Joſ. 5. 15.

‡ *Ar wyneb.*

c 1 Cor. 11. 5, 6. *d* 1 Sam. 15. 32. Eſa. 38. 17. *e* Rhuf. 7. 2. *f* Lef. 15. 18. *g* Joſ. 6. 26. 1 Sam. 14. 24. *h* Eſa. 65. 15. Jer. 29. 22. *i* Gen. 46. 26. 1 Sam. 5. 9.

|| Heb. *i ſyrthio.*

k Deut. 27. 15. Eſa. 43. 25. *m* Mal. 3. 5. *n* Diar. 5. 4. Dat. 8. 11. *o* Sal. 109. 18. Preg. 12. 14. *p* Adn. 21. 2 Cor. 2. 16. *q* Sal. 83. 9, 11. Jer. 29. 22, 23. Zech. 8. 13. Marc 16. 18. Ezec. 44. 5. *r* Mal. 3. 5. 1 Cor. 5. 7. *ſ* Job 5. 24. *t* Gal. 6. 5.

a Rhuf. 1. 1.

* Heb. *ymnazareiddio.*

Diar. 31. 5. *b* Galar. 4. 7. Amos 2. 11.

† *Cneuyll*

c 1 Tim. 5. 22. Judas 23.

‡ *Rhifglyn*

d Barn. 13. 5.

c Mat. 23. 19.
d Gen. 2. 3.
e Pen. 1. 4.
f 1 Cron. 29. 6.
g Eſa. 66. 20.
h Sal. 16. 2. 3.
i Pen. 4. 20.
k Pen. 4. 29, 33.
l Pen. 4. 23.
m Ecſ. 29. 36.
Deut. 20. 5.
1 Bren. 8. 63.
Ezra 6. 16.
Neh. 12. 27.
Sal. 30. titl.
n Pen. 2. 3.
o Ecſ. 25. 29.
Zec. 14. 20.
p Ecſ. 30. 13.
q Lef. 2. 1.
r Gen. 24. 22.
s Eef. 30. 34.
t Lef. 1. 2. Ecſ. 29. 1.
u Lef. 4. 23.
x Lef, 3. 1.
y Lef. 2. 1.
z Lef. 7. 30.
a Ioan 11. 50. Heb. 10. 14.
b Gen. 8. 20.
c Lef. 4. 23.
d Sal. 50. 9. Jer. 7. 22.
e Lef. 2. 1.
f Ecſ. 29. 26. Jer. 52. 19.
g Ecſ. 29. 1. Sal. 51. 19.
a 66. 15.
b Ecſ. 20. 24. Act. 14. 13.

ſanctteiddio ef, a'i holl ddodrefn, yr *c* allor heſyd a'i holl ddodrefn, a'u henneinio a'u ſanctteiddio hwynt:

2 Yr offrymmodd tywyſogion Iſrael, *c* pennaethiaid *t'* eu tadau (y rhai *oedd* dywyſogion y llwythau, ac wedi eu goſod ar y rhifedigion)

3 A'u *f* hoffrwm a ddygaſant hwy ger bron yr Arglwydd, chwech o fenni didodos, a deuddeg o ychen; *g* menn dros *bob* dau dywyſog, ac ych dros *bob* un: a cher bron y tabernacl y dygaſant hwynt.

4 ✠ Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

5 Cymmer ganddynt, a byddant *h* waſanaethu gwaſanaeth pabell y cyfarfod; a dod hwynt i'r Leſiaid, i bob un yn ol ei waſanaeth.

6 A Chymmerodd Moſes y meanſ, a'r ychen, ac a'u rhoddodd hwynt i'r Leſiaid.

7 Dwy fenn a phedwar ych a *i* roddes efe i feibion Gerſon, yn ol eu gwaſanaeth hwynt;

8 A phedair menn ac wyth ychen a roddodd efe i feibion *k* Merari, yn ol eu gwaſanaeth hwynt, dan law Ithamar fab Aaron yr offeiriad.

9 Ond i feibion Cohath ni roddodd efe ddim, am *ſed l* gwaſanaeth y cyſſegr arnynt: *ac* ar eu hyſgwyddau y dygent.

10 ¶ A'r tywyſogion a offrymmaſant *tu ag at m* gyſſegru'r allor, ar y dydd yr enneiniwyd hi; a cher bron yr allor y dug y tywyſogion eu rhoddion.

11 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Fob tywyſog ar ei ddiwrnod a offrymmant eu hoffrymmau, *tu ag at* gyſſegru'r allor.

12 ¶ Ac ar y dydd cyntaf yr oedd yn offrymmu ei offrwm, *n* Nahſon mab Aminadab, dros lwyth Juda.

13 A'i offrwm *o* ef *ydoedd* un *a* ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol *p* ſicl y cyſſegr, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, *q* yn fwyd-offrwm:

14 Un llwy aur o ddeg *r ſicl*, yn llawn *s* arogl-darth:

15 *t* Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwyd, yn offrwm poeth:

16 Un bwch geifr, *u* yn bech-aberth:

17 Ac *x* yn aberth hedd, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Nahſon mab Aminadab.

18 ¶ Ac ar yr ail dydd yr offrymmodd Nethaneel mab Suar, tywyſog Iſſacar.

19 Efe a offrymmodd ei offrwm *ſef* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol *x* ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

20 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn *y* arogl-darth:

21 Un buſtach ieuange, un *z* hwrdd, *a* un oen blwyd, *b* yn offrwm poeth:

22 *c* Un bwch geifr, yn bech-aberth:

23 *d* Ac yn aberth-hedd, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Nethaneel fab Suar.

24 ¶ Ar y trydydd dydd *yr offrymmodd* Eliab mab Helon, tywyſog meibion Zabulon.

25 Ei offrwm *e* ydoedd un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o *e* beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

26 Un llwy *f* aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

27 Un *g* buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

28 Un bwch geifr, yn bech-aberth:

29 Ac yn hedd-aberth, *h* dau ych, pum hwrdd, pum bwch pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Eliab mab Helon.

30 ¶ Ar y pedwarydd dydd *yr offrymmodd* Eliſur mab Sedeur, tywyſog meibion Reuben.

31 Ei offrwm *ef ydoedd* un *i* ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

32 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn *k* arogl-darth:

33 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un *l* oen blwydd, yn offrwm poeth:

34 Un bwch geifr, *m* yn bech-aberth:

35 Ac yn hedd-aberth, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Eliſur mab Sedeur.

36 ¶ Ar y pummed dydd *yr offrymmodd* Selumiel mab Surifadai, tywyſog meibion Simeon.

37 Ei offrwm *ef ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

38 Un *n* llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

39 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, *o* yn offrwm poeth:

40 Un bwch geifr, yn bech-aberth:

41 Ac yn hedd-aberth, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Selumiel mab Surifadai.

42 ¶ Ar y chweched dydd *yr offrymmodd* Eliaſaph mab Deuel, tywyſog meibion Gad.

43 Ei offrwm *a ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy *p* olew, yn fwyd-offrwm:

44 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

45 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

46 Un bwch geifr, yn bech-aberth:

47 Ac yn * hedd-aberth, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Eliaſaph mab Deuel.

48 ¶ Ar y ſeithfed dydd *yr offrymmodd* Eliſama mab Ammihud, tywyſog meibion Ephraim.

49 Ei offrwm *ef ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y † ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

50 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

51 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:

52 Un bwch geifr, yn bech-aberth:

53 Ac yn hedd-aberth, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Eliſama mab Ammihud.

54 ¶ Ar yr wythfed dydd *yr offrymmodd* Gamaliel mab Pedaſur, tywyſog meibion Manaſſe.

55 Ei offrwm *ef ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:

56 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:

57 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, *r* yn offrwm poeth:

58 Un bwch geifr, yn bech-aberth:

59 Ac yn hedd-aberth, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Gamaliel mab Pedaſur.

60 ¶ Ar y nawfed dydd *yr offrymmodd* Abidan mab Gideoni, tywyſog meibion Benjamin.

61 Ei offrwm *ef ydoedd* un ddyſgl arian

i Adn. 84, Ezra 1. 9.
k Eſa. 1. 13.
Mal. 1. 11.
Luc 1. 10.
Dat. 8. 3.
l Ecſ. 12. 9.
Act. 8. 32.
1 Pedr 1. 19.
Dat. 5. 6.
m Sal. 40. 6. Ecſ. 29. 14. Eſa. 53. 3. 2 Cor. 5. 21.
n Ecſ. 25. 25. zec. 4. 12. Mal. 1. 14 Dat. 1. 20.
o Ioan 1. 23.
p Lef. 2. 5. Heb. 1. 9. 1 Ioan 2. 27. Dat. 6. 6.
* *Dal offrymmau*, Heb. *aberth o daliad*, Neu, *o beiffeithrwydd*.
Sal. 56. 12.
a 1 16. 12. Heb. 13. 15.
† Yr oedd tri math o ſiclau, ſef ſicl y brenin, yr hwn a gyfatteb o gy'ch dymmeg ceiniog, a ſicl y cyſſegr yr oedd ddau cymmaint, ar ſicl cyffredin, o gylch deuddeg ceiniog. Gen. 23. 15. Lef. 30. 13. 2 Sam. 14. 26. Jer. 32. 9. Exec. 45. 10. *g* 1 Cor. 9. 22. Adn. 47. *r* Ecſ. 29. 42.

o ddeg ar hugain a chant *e ſiclau* ei phwys,
s Zeſ. 14. un *s* phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn
20. ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
t Luc 4. beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy *t* olew,
18. yn fwyd-offrwm.
u 24. 45. Ioan 7. 62 Un *u* buſtach ieuange, un hwrdd,
39. un oen blwydd, yn offrwm poeth:
u 1 Tim. 2. 5. 63 Un o hwch geifr, yn *x* bech-aberth:
x 1 Pedr 2. 25. 65 Ac yn hedd-aberth, dau ych, pum
hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Abidan mab Gideoni.
66 ¶ Ar y deuſed dydd *yr offrymmodd* Ahiezer mab Ammiſadai, tywyſog meibion Dan.
67 Ei offrwm *ef ydoedd* un ddyſgl arian
y 1 Ioan 2. 27. o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys,
un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy y olew, yn fwyd-offrwm:
68 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:
69 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
70 Un bwch geifr, yn bech-aberth:
71 Ac yn aberth-hedd, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ahiezer mab Ammiſadai.
† Heb. *a'r d'liw-rnadau yr unſed ddydd ar ddeg.* 72 ¶ Ar yr † unfed dydd ar ddeg *yr offrymmodd* Pagiel mab Ocran, tywyſog meibion Aſer.
Adn. 78. || Sculit *a thair ſtoniog.* 73 Ei offrwm *ef ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y || ſicl ſanctaidd, yn llawn o beilliaid ill dwyoedd wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
74 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:
x Ezec. 16. 19. 1 Cor. 5. 7. 75 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
a Lef. 2. 1, 4, 6, 13. 2 Bren. 16. 15. Neh. 10. 33. Ezec. 15. 45. Dan. 9. 27. *b* Eſa. 63. 7, &c. Neh. 7. 70, &c. Ezra 2. 68. 1 Cron. 29. 6. *c* Heb. 7. 13. *a* 13. 10. *d* Exſ. 30. 2, 27, 28. Ezra 8. 25, 26. *e* Saſ. 141. 2. Ezec. 45. 41. Luc 1. 10. Dat. 5. 8. *a* 8. 3. *f* Lef. 7. 15. Joſ. 8. 31. 2 Sam. 6. 17. Eſa. 65. 3. *g* 1 Cor. 3. 12. Adn. 47. *r* Exſ. 29. 42.
76 Un bwch geifr, yn bech-aberth:
77 Ac yn hedd-aberth, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Pagiel mab Ocran.
78 ¶ Ar y deuddegfed dydd *yr offrymmodd* Ahira mab Enan, tywyſog meibion Naphtali.
79 Ei offrwm *ef ydoedd* un ddyſgl arian o ddeg ar hugain a chant *o ſiclau* ei phwys, un phiol arian o ddeg ſicl a thrugain, yn ol y ſicl ſanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o beilliaid wedi ei gymmyſgu trwy olew, yn *a* fwyd-offrwm.
80 Un llwy aur o ddeg *ſicl*, yn llawn arogl-darth:
81 Un buſtach ieuange, un hwrdd, un oen blwydd, yn offrwm poeth:
82 Un bwch geifr, yn bech-aberth:
83 Ac yn hedd-aberth, dau ych, pum hwrdd, pum bwch, pum heſpwrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ahira mab Enan.
84 Dyma *b* gyflegriad yr c allor, gan
a 13. 10. dywyſogion Iſrael, ar y dydd yr enneiniwyd hi: deuddeg dyſgl arian, deuddeg
d Exſ. 30. phiol arian, deuddeg llwy aur:
2, 27, 28. Ezra 8. 25, 26. 85 Deg ar hugain a chant o *ſiclau* arian *ydoedd* pob dyſgl, a deg a thrugain pob phiol: *d* holl arian y llestri *oedd* ddwy fil a pheuwar cant *o ſiclau*, yn ol y ſicl ſanctaidd.
e Saſ. 141. 2. Ezec. 45. 41. 86 Y llwyau aur *oedd* ddeuddeg, yn llawn *e* arogl-darth, o ddeg *ſicl* pob llwy, yn ol y ſicl ſanctaidd: holl aur y llwyau *ydoedd* chwech ugain *ſicl*.
Luc 1. 10. Dat. 5. 8. *a* 8. 3. *f* Lef. 7. 15. Joſ. 8. 31. 2 Sam. 6. 17. Eſa. 65. 3. *g* 1 Cor. 3. 12. Adn. 47. *r* Exſ. 29. 42. 87 Holl eidionau'r offrwm poeth, *oedd* deuddeg buſtach, deuddeg o hyrddod, deuddeg o wyn blwyddiaid, a'u bwyd-offrwm; a deuddeg o fychod geifr, yn offrwm dros hechod.
88 A holl ychen yr *f* aberth-hedd *oedd* bedwar ar hugain o fuſtych, trugain o hyrddod, trugain o fychod, trugain o heſpyrniaid. Dyma gyflegriad yr allor gawsid ei henaeinio.
a 66. 15. *g* Pen. 12. 8. 89 Ac pel yr oedd Moſes yn myned i babell y cyfarfod i *g* lafaru wrth Dduw: yna efe a glywai lais yn lafaru wrtho *b* oddi ar y drugareddfa, yr hon *oedd* ar arch y dyſtiolaeth, *i* oddi rhwng y ddau gerub, ac efe a ddywedodd wrtho:

P Σ N. VIII.

1 *T-madd y goleuid y lluſernau.* 5 *Cyffegru'r Leſiaid.* 23 *Oedran at yſpaid eu gwaſanaeth bucyni.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, *a* Exſ. 25. 37.
gan ddywedyd, Pen. 27. 21.
2 Llafara wrth Aaron, a dywed wrtho, Lef. 24.
Pan *a* oleuech y lampau, llewyrched y 2.
ſaith lamp ar gyfer y canhwyllbren. Zec. 4. 2.
3 Ac felly y gwnaeth Aaron; ar gyfer Dat. 4. 5.
y canhwyllbren y goleuodd efe ei lampau *b* Exſ. 25.
ef, megis y gorchymynodd yr Arglwydd 31.
wrth Moſes. *c* Exſ. 25.
4 ¶ Dyma waith y canhwyllbren: cy- 40.
fanwaith o aur *fydd* hyd ei baladr, *c* hyd 2 Pedr 1.
ei flodau cyfanwaith fydd; *c* yn ol y dull 19.
a ddangoſodd yr Arglwydd i Moſes, felly *d* Pen. 3.
y gwnaeth efe'r canhwyllbren. 9.
5 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrth *e* Eſa. 52.
Moſes, gan ddywedyd, 11.
6 Cymmer y *d* Leſiaid o fyſg meibion 2 Cor. 7.
Iſrael, *e* a glanha hwynt. 1.
7 Ac fel hyn y gwnai iddynt i'w glan- *f* Pen. 19.
hau: taenella arnynt *f* ddwfr puredi- 9.
gaeth, a gwnaent i'r ellyn fyned dros eu holl *g* Exſ. 19.
gnawd, *g* a golchant eu gwiſgoedd, ac 22.
felly * ymlanhant. *b* Lef. 2.
8 Yna cymmerant buſtach ieuange 2.
b a'i fwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gym- *i* Lef. 8.
myſgu trwy olew: a buſtach ieuange 4.
arall a gymmeri di yn aberth dros he- *k* Act. 6.
chod. 6.
9 A phar i'r Leſiaid ddyfod o flaen *i* pa- * Heb.
bell y cyfarfod; a chynnull holl gynnull- *A chybyn-*
eidfa meibion Iſrael ynghyd. *ſaned.*
10 A dwg y Leſiaid ger bron yr Ar- Exſ. 29.
glwydd; a goſoded meibion Iſrael eu 26.
k dwylaw ar y Leſiaid. † Heb.
11 * Ac offrymmed Aaron y Leſiaid *Offrwm*
ger bron yr Arglwydd, yn † offrwm gan *cybuſan.*
meibion Iſrael, fel y byddont hwy i wa- Exſ. 29.
ſanaethu *l* gwaſanaeth yr Arglwydd. 24.
12 A goſoded y Leſiaid eu dwylaw ar 2 Tim. 1.
ben y buſtach: ac offrwm dithau un yn 8.
bech-aberth, a'r llall yn offrwm poeth i'r *l* 1 Cor.
Arglwydd, i wneuthur cymmod dros y 16. 10.
Leſiaid. *m* Pen. 3.
13 A goſod y Leſiaid ger bron Aaron, 45.
a chier bron ei feibion, ac offrwm hwynt *n* Adn.
yn offrwm i'r Arglwydd. 1.
14 A neilldua'r Leſiaid o blith meibion 1 Cron.
Iſrael, *m* a bydded y Leſiaid yn eiddo fi. 24. 18.
15 Gwedi hynny aed y Leſiaid i mewn *o* Pen. 3.
i waſanaethu pabell y cyfarfod: a glanha 12, 45.
di hwynt, *n* ac offrymma hwynt yn offrwm. Heb. 12.
16 Canys hwynt a roddwyd yn rhodd i 23.
mi o blith meibion Iſrael: o yn lle ago- *p* Exſ. 13.
rydd pob croth, *ſef* pob cyntaf-anedig o 2, 12, 15.
feibion Iſrael, y cymmerais hwynt *i* mi. Pen. 3.
17 *p* Canys i mi *y perthyn* pob cyntaf- 13.
anedig ym mhlith meibion Iſrael, o ddyn Luc 22.
ac o anifail: er y dydd y tarewais bob 23.
cyntaf-anedig yng wlad yr Aipht, y *q* ſanct- *q* Gen. 25.
eiddiais hwynt i mi fy hun. 31.
18 A chymmerais y Leſiaid yn lle pob Iago 1.
cyntaf-anedig o feibion Iſrael. 18.
19 A *r* rhoddais y Leſiaid yn rhodd i Dat. 15. 4.
Aaron, ac i'w feibion, o blith meibion *r* Pen. 3.
Iſrael, i waſanaethu gwaſanaeth meibion 9.
Iſrael ym mhabell y cyfarfod, ac i wneu- Ioan 17. 6.
thur cymmod dros feibion Iſrael; a fel na Heb. 2.
byddo pla ar feibion Iſrael, pan ddelo
meibion Iſrael yn agos at y cyffegr.
20 A gwnaeth Moſes ac Aaron, a holl *s* Num.
gynnulleidfa meibion Iſrael, i'r Leſiaid, 25.
yn ol yr hyn oll a orchymynaſai yr Ar- 11.—14.
glwydd wrth Moſes am y Leſiaid: felly y 2 Cred.
gwnaeth meibion Iſrael iddynt.
21 A'r Leſiaid a lanhawyd, ac a'i dil- 26. 16.
chaſant eu dillad: *u* ac Aaron a'i hof- *t* Eſa. 4. 4.
rymmodd hwynt yn offrwm ger bron yr *u* Ioan 17.
Arglwydd: a gwnaeth * Aaron gymmod 10.
drofynt i'w glanhau hwynt. * 2 Cron.
22 A gwedi hynny y Leſiaid a ddaeth- 35. 11.
ant i waſanaethu y gwaſanaeth ym mha- *y* Adn. 15.
bell y cyfarfod, ger bron Aaron a'i fei- * Pen. 4.
bion; * megis y gorchymynodd yr Ar- 4.

gwydd wrth Moses am y Leiiaid, felly y gwnaethant iddynt.

23 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

24 Dyma'r hyn *a* berthyn i'r Leiiaid: o fab *a* pum mlwydd ac hugain ac uchod, a deuant i *b* filwrio milwriaeth yng wasanaeth pabell y cyfarfod.

25 Ac o fab deng mlwydd a deugain y caiff un ddychwelyd yn ol o filwriaeth y gwasanaeth, fel na wasanaetho *c* mwy,

26 Ond gwasanaethed gyd a'i frodyr yn mhabell y cyfarfod, i ofalchwilio; ac na wasanaethed wasanaeth: fel hyn y gwnai i'r Leiiaid yn eu gofalchwiliaeth.

P E N. IX.

1 *Ail prihymyn y Pasg.* 6 *Cannialtau ail Basg i'r rhai oedd aflan neu absennol.* 15 *Cymmylen yn cysaru uydd i'r Israeliaid.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moses yn anialwch Sinai, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwynt allan o dir yr Aipht, ar y mis cyntaf, gan ddywedyd,

2 Cadwed meibion Israel *a* y Pasg iefyd yn ei dymmor.

3 Ar y pedwarydd dydd ar ddeg o'r mis hwn, *b* yn y cyfnos y cedwch ef yn ei dymmor: yn ol ei holl ddeddfau, ac yn ol ei holl ddefodau, y cedwch ef.

4 A lafarodd Moses wrth feibion Israel am *b* gadw y Pasg.

5 A chadwasant y Pasg ar y *mis* cyntaf, ar y pedwarydd dydd ar ddeg o'r mis, yn y cyfnos, yn anialwch Sinai: yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr Arglwydd wrth Moses, felly y gwnaeth meibion Israel.

6 ¶ Ac yr oedd dynion hyny a ddywedasant wrtho, *Yr ydym* ni wedi ein halogi wrth gorph dyn marw: pa ham y'n gwaherddir rhag offrymmu *d* offrwm i'r Arglwydd yn ei dymmor ym mysg meibion Israel?

8 A dywedodd Moses wrthynt, Sefwch, *e* ac mi a wrandawaf beth a orchymyno yr Arglwydd o'ch plegid.

9 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

10 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pan fyddo neb wedi ei halogi gan gorph marw, neu *neb* o honoch neu o'ch hiliogaeth mewn ffordd *f* bell, etto cadwed Basg i'r Arglwydd.

11 *g* Ar y pedwarydd dydd ar ddeg o'r ail mis yn y cyfnos, y cadwant ef, ynghyd a bara croyw, a *h dail* chwerwon y bwytant ef.

12 *i* Na wedaillant *ddim* o hono hyd y bore, ac *k* na thorrant asgwrn o hono: yn ol holl ddeddf y Pasg y cadwant ef.

13 A'r gwr a fyddo glan, a neb fod mewn taith, ac *l* a beidio a chadw'r Pasg, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl, am na offrymmodd offrwm yr Arglwydd yn ei dymmor: *m* ei bechod a ddwg y gwr hwnnw.

14 A phan ymdeithio *n* dieithr gyd a chwi, ac eryllysio cadw Pasg i'r Arglwydd; fel *y bydo* deddf y Pasg a'i ddefod, felly y creidw: *o* yr un deddf fydd i chwi, *sef i'r p* dieithr ac i'r un fydd a'i enedigaeth o'r wlad.

15 ¶ Ac *q* ar y dydd y codwyd y tabernacl, y cwmmwl a gacodd am y tabernacl drost babell y dyftiolaeth; *r* a'r hwyr yr ydoedd ar y tabernacl megis gwelediad tan hyd y bore.

16 Felly yr ydoedd yn wastadol: y cwmmwl a gacai am dano'r *dydd*, a'r gwelediad tan y nos.

17 A phan cyfodai'r cwmmwl oddi ar y babell, gwedi hynny y *s* cychwynai meibion Israel: ac yn y lle'r arholai'r cwmmwl ynddo, yno y gwersyllai meibion Israel.

18 Wrth orchymyn yr Arglwydd y cychwynai meibion Israel, ac wrth orchymyn yr Arglwydd y *u* gwersyllent: yr holl ddyddiau yr arhosai'r cwmmwl ar y tabernacl, yr arhosent yn y gwersyll.

19 A phan drigai'r cwmmwl yn y tir ar y tabernacl lawer o ddyddiau, yna meibion Israel a gadwent *x* wyliadwriaeth yr Arglwydd, ac ni chychwynent.

20 Ac os byddai'r cwmmwl ychydig ddyddiau ar y tabernacl, wrth *a* orchymyn yr Arglwydd y gwersyllent, ac wrth orchymyn yr Arglwydd y cychwynent.

21 Hefyd os byddai'r cwmmwl o *b* nyr hyd fore, a *b* chyfodi o'r cwmmwl y bore; hwythau a symmudent: pa un bynnag ai dydd ai *c* nos *fyddai* pan gyfodai'r cwmmwl, yna y cychwynent.

22 Os deuddydd, os mis, os blwyddyn *fyddai* tra trigai'r cwmmwl ar y tabernacl, can aros arno, meibion Israel a *d* arosent yn eu pebyll, ac ni chychwynent: ond pan godai *efe*, y cychwynent.

23 Wrth air yr *e* Arglwydd y gwersyllent, ac wrth air yr Arglwydd y *f* cychwynent: *felly* y cadwent *g* wyliadwriaeth yr Arglwydd, yn ol gair yr Arglwydd trwy law Moses.

P E N. X.

1 *Beth a wnaed a'r udgyrn arian.* 35 *Bendith Moses wrth fynmudo a gorphwyso o'r arch.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Gwna i ti ddau *a* udgorn arian, *b* yn gyfanwaith y gwnai hwynt: a byddant it i alw'r gynnulleidfa ynghyd, ac i beri i'r *c* gwersyllfaoedd cychwyn.

3 A phan *d* ganant a hwynt, yr *e* ymgasgl yr holl gynnulleidfa attat, wrth ddrws pabell y cyfarfod.

4 Ond os ag un y canant; yna y tywysogion, *f* pernaethiaid miloedd Israel, a ymgasglant.

5 Pan ganoch *g* larwm, yna y gwersyllaodd, *h* y rhai a wersyllant tu a'r dwyrain, a gychwynant.

6 Pan ganoch larwm yr ail waith, yna y gwersyllaodd, *i* y rhai a wersyllant tu a'r deau, a gychwynant: larwm a ganantchwy wrth eu cychwyn.

7 Ac wrth alw ynghyd y gynnulleidfa, *k* cenwch yr udgyrn; ond na chenwch larwm.

8 A meibion Aaron, yr offeiriaid, a ganant ar yr udgyrn; a byddant i chwi yn *l* ddeddf drag hyddol hwy eich cenhedlaethau.

9 Hefyd *m* pan eloch i ryfel yn eich gwlad yn erbyn y gorthrymmwr a'ch gorthrymmo chwi; cenwch larwm mewn udgyrn: yna y *n* cofir chwi ger bron yr Arglwydd eich Duw, ac yr achubir chwi rhag eich gelynion.

10 A'ch dydd eich llawenydd hefyd, ac ar eich gwyliau gosodedig, ac ar dechreu eich misoedd y cenwch ar yr udgyrn uwch ben eich offrymmau poeth, ac uwch ben eich aberthau hedd; a byddant i chwi yn gofadwriaeth ger bron eich Duw: myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw.

11 ¶ A bu yn *p* yr ail flwyddyn, *q* ar yr ail mis, ar yr unfed *ddydd* ar ugain, gyfodi o'r cwmmwl oddi ar dabernacl y dystiolaeth.

12 A meibion Israel a'r gythrwynafant i'w taith o anialwch *r* Sinai; a'r cwmmwl a arosodd yn anialwch *s* Paran.

13 Felly cychwynasant y waith gyntaf, *u* wrth air yr Arglwydd trwy law Moses.

14 ¶ Ac yn gyntaf y cychwynodd llumman gwenyn meibion Juda yn ol eu lluoedd: ac ar ei lu ef *yr oedd* Nahson mab Aminadab.

15 Ac ar lu llwyth meibion Issachar, Nethaneel mab Suar.

16 Ac ar lu llwyth meibion Zabulon, Eliab mab Helon.

17 Yna y *a* tynnwyd i lawr y tabernacl; a meibion Gerson, a meibion Merari, a gychwynasant

a Pen. 4. 3.
b 2 Tim. 2. 3.
c 2 Tim. 4. 8. Deut. 14. 13.

1490.
a Ecf. 12. 1 *&c.* Lef. 23. 5. Pen. 28. 16. Deut. 16. 2.
* Heb. *Rhoddy ddau bethau.*
b 1 Cor. 5. 7.
c Lef. 10. 19.
a 18. 19. Pen. 5. 3. *a* 6. 6. *a* 19. 11.
d Ecl. 12. 27.
e Sal. 85. 8. Ioan 7. 17.
f Act. 2. 39. Eph. 2. 13. *g* 2 Cron. 30. 2, 15.
b Ecf. 12. 8.
i Ecf. 12. 10.
k Ecf. 12. 46. Ioan 19. 36.
l Gen. 17. 14. Pen. 15. 30.
m Lef. 22. 9. Ioan 6. 53.
n Ezec. 47. 22. Lef. 5. 10.
o Ecf. 12. 49.
p Gal. 3. 28.
q Act. 40. 34.
r Ecf. 13. 21. *a* 40. 38.
s Sal. 105. 39. Efa. 43. 6. Neh. 9. 19. Ezec. 10. 4.
t Efa. 49. 10. Sal. 80. 1.
u Can. 1. 7.
x 1 Cor. 10. 1.
y Hab. 2. 3. Act. 1. 7.
z Sal. 27. 4. *a* 130. 6. Luc 2. 1. *a* Dan. 10. 9. Jer. 10. 28.
b Efa. 63. 4.
c Sal. 23. 4.
d Ecf. 40. 36, 37.
e Deut. 1. 6, 7. Sal. 77. 20.
f Eph. 5. 1.
g Sal. 123. 1.

b Pen. 4. 24, 31.
c Pen. 2. 10.
d Pen. 4. 4.
* Y Gerſoniaid a'r Merariaid.
Adn. 17.
e Pen. 2. 18.
Gal. 80. 2.
f Pen. 2. 2. 25.
Eſa. 52. 12.
g Sal. 84. 1, 8, &c.
‖ Raguel.
Pen. 2. 18.
a elwir Jethro.
Pen. 3. 1. ac yn Barn. 1. 16.
Cehiyddiaeth y Cenedl.
Pen. 24. 21.
a'r holl genedl a lynaſant wrth Iſrael.
Barn. 4. 17, 21.
b Job 29. 15.
i 1 Sam. 15. 16. Jer. 35. 2, 7. &c.
k Eſa. 3. 1.
l 1 Cor. 15. 4.
m Luc 13. 22.
n Deut. 1. 38.
Jer. 31. 2.
o Ecſ. 18. 21.
Sal. 105. 39.
p Sal. 68. 18, 21.
q Gen. 24. 60.

r Ecſ. 16. 7, 8.
s 2 Bren. 1. 12.
t Sa. 78. 21.
* Sef. Myrnus.
d Ecſ. 22. 38.
† Heb. ſpa.
u Sal. 78. 18.
1 Cor. 10. 6.
f Ecſ. 16. 3.
g Phil. 3. 19. Judas 16.

gychwynaſant, gan b ddwyn y tabernacl.

18 ¶ Yna y cychwynodd llumman c gwerſyll Reuben yn ol eu lluoedd: ac yr ydoedd ar ei lu ef Eliſur mab Sedeur.

19 Ac ar lu llwyth meibion Simeon, Selumiel mab Suriſadai.

20 Ac ar lu llwyth meibion Gad, Eliaſaph mab Deuel.

21 A'r Cohathiaid a gychwynaſant, gan ddwyn y d cyſſegr: a'r * lleill a godent y tabernacl tra fyddent hwy yn dyfod.

22 ¶ Yna e llumman gwerſyll meibion Ephraim a gychwynodd yn ol eu lluoedd: ac yr oedd ar ei lu ef Eliſama mab Ammiuud.

23 Ac ar lu llwyth meibion Manaſſe, Gamaliel mab Pedaſur.

24 Ac ar lu llwyth meibion Benjamin, Abidan mab Gideoni.

25 ¶ Yna f llumman gwerſyll meibion Dan, yn olaf o'r holl werſyloedd, a gychwynodd yn ol eu lluoedd: ac yr ydoedd ar ei lu ef Ahiezer, mab Ammiſadai.

26 Ac ar lu llwyth meibion Aſer, Pagiel mab Ocran.

27 Ac ar lu llwyth meibion Naphtali, Ahira mab Enan.

28 g Dyma gychwyniadau meibion Iſrael, yn ol eu lluoedd, pan gychwynaſant.

29 ¶ A dywedodd Moſes wrth Hobab, mab ‖ Raguel y Midianiad, chwegrwn Moſes, Myned yr ydym i'r lle am yr hwn y dywedodd yr Arglwydd, Rhoddaf hwnnw i chwi: tyred gyd â ni, a gwnawn ddaioni i ti; canys llafarodd yr Arglwydd ddaioni am Iſrael.

30 Dywedodd yntau wrtho, Nid af ddim; onid i'm gwlad fy hun ac at fy nghenedl fy hun, yr af.

31 Ac efe a ddywedodd, Na âd ni, attolwg; canys ti a adwaenoſt ein gwerſyllfaoedd yn yr anialwch, ac a fyddi yn lle h llygaid i ni.

32 A phân ddelech gyd â ni, a dyfod o'r daioni hwnnw yr hwn a wna yr Arglwydd i ni, i ninnau a wnawn ddaioni i tithau.

33 ¶ A hwy a aethant oddi wrth k fynydd yr Arglwydd daith l tri diwrnod: ac m arch cyfammod yr Arglwydd oedd yn myned o'u blaen, hwyut daith y tri diwrnod, n i chwilio am orphwyſra iddynt.

34 A o chwmmwl yr Arglwydd oedd arnynt y dydd, pan elent o'r gwerſyll.

35 A hefyd pan gychwynai'r arch Moſes a dywedai, p Cyfod, Arglwydd, a gwaſgarer dy elynion; a ffoed dy gaſeion o'th flaen.

36 A phan orphwyſai hi, y dywedai hi, Dychwel, Arglwydd, at q fyrddiwn miloedd Iſrael.

PEN. XI.

1 *Y Llyciad yn tabera yn diffoddi truy weddau Moſes.* 4 *Y bobl yn blyſo tig, ac yn galaru ar y manna.* 10 *Y deg a thrugain henuriaid.* 31 *Duw yn rhoddi ſoflieir yn ei ddig.*

A'R bobl, fel tuchanwyr, oeddynt flin yng‖hyſtiau'r Arglwydd: a chlywodd yr Arglwydd *hyn*; a'i ddig a enynnodd; a thân yr Arglwydd a gynneuodd c yn eu myſg hwynt, ac a yſodd gwrr y gwerſyll.

2 A llefodd y bobl ar Moſes: a gweddiodd Moſes ar yr Arglwydd; a'r tân a ddiffoddodd.

3 Ac efe a alwodd enw'r lle hwnnw, d Tabera: am gynneu o dân yr Arglwydd yn eu myſg hwy.

4 ¶ A'r d lliaws cymmyſg yr hwn *oedd* yn eu myſg a fyſiasant † yn ddiſwyt: a meibion Iſrael hefyd a ddychwelaſant, ac a wylaſant, ac a ddywedaſant, e Pwy a'n rydd i ni gig i'w fwytta?

5 Cof yw gennym y pyſgod yr oeddym yn eu bwytta yn yr Aipht yn rhad, y cucumerau, a'r pompionau, a'r cennin, a'r wynwyn, a'r f garlleg:

6 Ond gr awr hon y mae ein henaidiau ni *g* yn gwywo, *h* heb ddim ond y manna yn ein golwg.

7 *i* A'r manna hwn *oedd* fel hâd coriander, a'i liw fel liw *l* bdelium.

8 Y bobl a aethant o amgylch, ac a'i caſglaſant, ac a'i malaſant mewn melinau, neu a'i curaſant mewn morter, ac a'i berwaſant mewn peiriau, ac a'i gwnaethant yn *m* deiſennau: a'i *n* flas ydoedd fel bflas olew ir.

9 A phan ddiſgynnai'r gwlith y nos ar y gwerſyll, diſgynnai'r o manna arno ef.

10 ¶ A chlybu Moſes y bobl yn *p* wylo trwy eu tylwythau, bob un yn nrws ei babell: *q* ac ennynodd dig yr Arglwydd yn fawr; a drwg oedd gan Moſes.

11 Dywedodd Moſes hefyd wrth yr Arglwydd, Pa ham y *r* drygaiſt dy was? a pha ham na chawn ffafr yn dy olwg, gan i ti roddi *s* baich yr holl bobl hyn arnaf?

12 A'i myfi a feichiogais ar yr holl bobl hyn? ai myfi a'u cenhedlais, fel y dywedych wrthyf, Dwg hwynt yn dy *t* fynwes (megis y dwg *u* tadmaeth y plentyn ſugno) i'r tir a addewaiſt trwy lw i'w tadau?

13 O ba le *y byddai* gennyf fi *x* gig i'w roddi i'r holl bobl hyn? canys wylo y maent wrthyf, gan ddywedyd, *y* Rho i ni gig i'w fwytta.

14 *z* Ni allaf fi fy hunan arwain yr holl bobl hyn; canys rhy drwm *ydyw* i mi.

15 Ac os felly y gwnai i mi, attolwg, *a* gan ladd lladd fi, os cefais ffafr yn dy olwg di; fel na welwyf fy nrygfyd.

16 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, caſgl i mi *b* ddengwr a thrugain o henuriaid Iſrael, y rhai a wyddoſt eu bod yn c henuriaid y bobl, ac yn ſwyddogion arnynt; a dwg hwynt i babell y cyfarfod, a *d* ſafant yno gyd a thi.

17 Canys diſgynaf, a llafaraf wrthyt *e* yno: a mi a gymmeraf o'r *f* yſpryd *ſydd* arnat ti, ac a'i goſodaf arnynt hwy; felly *g* y dygant gyd a thi faich y bobl, fel na ddygech di *ef* yn unig.

18 Am hynny dywed wrth y bobl, Ymſanctteiddiwch eich hun y foru, a chewch fwytta cig: canys wylaſoch ynghluſtiau yr Arglwydd, gan ddywedyd, Pwy a ddyry i ni gig i'w fwytta? canys *yr ydoedd* yn dda arnom, yn yr Aipht: am hynny y rhydd yr Arglwydd i chwi gig, a chwi a fyttewch.

19 Nid un dydd, y bwyttewch, ac nid dau, ac nid pump o dyddiau, ac nid deg diwrnod, ac nid ugain diwrnod;

20 *Onid* hyd fis o dyddiau, hyd oni ddel allan o'ch ffroenau, *a* fod yn ffiaidd gennych: am i chwi ddiyſtyru yr Arglwydd yr hwn *ſydd* yn eich plith, ac wylo o honoch yn ei ŵydd ef, gan ddywedyd, *b* Pa ham y daethom allan o'r Aipht?

21 A dywedodd Moſes, *i* Chwe chan mil o wyr traed *yw'r* bobl *yr ydwyf fi* yn eu plith; a thi a ddywedi, Rhoddaf gig iddynt i'w fwytta fis o ddyddiau.

22 *m* A'r defaid a'r gwartheg a leddir iddynt, fel y byddo digon iddynt? ai holl byſg y mor a geiſglr ynghyd iddynt, fel y byddo digon iddynt?

23 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, A gwttogwyd llaw yr Arglwydd? yr awr hon y cai di weled a ddigwydd fy nair i ti, ai na *ddigwydd*.

24 ¶ A Moſes a aeth allan, ac a draſhodd eiriau yr Arglwydd wrth y bobl, ac a gaſglodd y o denawr a thrugain o henuriaid y bobl, ac a'u goſodaodd hwynt o amgylch y babell.

25 Yna y diſgynodd yr Arglwydd mewn cwmmwl, ac a lafarodd wrtho; ac a *g* gymmerodd o'r yſpryd *oedd* arno, ac a'i rhoddes i'r deg henafgwyr a thrugain. *r* A thra y gorphwyſai'r yſpryd arnynt, *ſ* y prophwydent, ac ychwaneg ni wnaent.

b 2 Sam. 13. 4.
i Pen. 21. 5.
k Ecſ. 16. 14.
l Gen. 2. 12.
m Gen. 18. 6.
n Sal. 119. 103. Ioan 6. 49, 50.
o Ecſ. 16. 13. Dat. 2. 17.
p Ezec. 16. 45.
q Sal. 78. 21.
r Jer. 8. 21.
ſ Eſa. 18. 25. Deut. 1. 12.
t Eſa. 40. 11.
u Eſa. 49. 23.
1 Theſ. 2. 7, 11.
x Ioan 6. 53.
y Adn. 4. Mat. 14. 17.
z Ecſ. 18, 18. Ioan 6. 7.
a 1 Bren. 19. 4. Jer. 20. 7, 9, 18.
b Gen. 46. 27.
c Joel 3. 14.
d Luc 24. 49.
e Neh. 1. 1, 2.
f Neh. 9. 20. Sal 51. 12, 13.
g 2 Bren. 1. 15. Joel 2. 28.
h 1 Cor. 12. 4.
i Act. 6. 3.
k Diar. 13. 23.
l Diar. 1. 32.
m Pen. 21. 5.
n Ecſ. 12. 37. Pen. 1. 46.
o 2 Bren. 7. 2.
p Deut. 32. 39. Joſ. 4. 24. Eſa. 50. 2.
q Ado. 6.
r Eccl. 40. 38.
s 2 Cor. 3. 6.
t 2 Bren. 2. 15.
u 1 Sam. 10. 5, 10.

29 A dau o'r gwyr a drigasant yn y gwersyll (enw un *yoedd* Eldad, ac enw'r llall Medad) a gorphwysodd yr ysprydarnynt hwy, am eu bod hwy o'r rhai a'sgrifenasid; *t* ond nid aethant i'r babell, etto prophwydasant yn y gwersyll.

27 A rhedodd llangc, a mynegodd I Moses, ac a dywedodd, Y mae Eldad a Medad yn prophwydo yn y gwersyll.

28 A Josua mab Nun, gweinidog Moses o'i ieuengctid, a attebodd ac a ddywedodd, *u* Moses fy arglwydd, gwaharddiddynt.

29 A dywedodd Moses wrtho, *x* Ai cynnigennu yr ydwyt ti drosof fi? *y* O na byddai holl bobl yr Arglwydd yn brophwydi, *a* rhoddi o'r Arglwydd ei ysprydarnynt!

30 A Moses a aeth i'r gwersyll, efe a henuriaid Israel.

31 ¶ Ac fe aeth *z* gwynt oddi wrth yr Arglwydd, ac a ddug soneiar oddi wrth y môr, ac a'u taenodd wrth y gwersyll, megis taith diwrnod ar y naill du, a thaith diwrnod ar y tu arall, o amgylch y gwersyll, a *bymtu* ynghylch dau gufydd, ar wyneb y ddaear.

32 Yna y cododd y bobl y dydd hwnnw oll, a'r nos oll, a'r holl ddydd drannoeth, ac a gasglasant y soneiar: *a* yr hwn a gasglodd leiaf, a gasglodd ddeg omer: a chan daenu y taenasant *bwynt* iddynt eu hunain o amgylch y gwersyll.

33 A'r *b* cig *oedd* etto rhwng eu dannedd hwynt, heb ei gnoi, pan ennynodd digofaint yr Arglwydd yn erbyn y bobl; a'r Arglwydd a darawodd y bobl a phla mawr iawn.

34 Ac fe a alwodd enw'r lle hwnnw *c* Chibroth-Hattaafa; am iddynt gladdu yno y bobl a ysprydarnant.

35 *c* O Feddau'r blys yr aeth y bobl i Haseroth; ac arosasant yn Haseroth.

PEN. XII.

1 *Cerydda cynnen Miriam ac Aaron:* 10 *iachau gwahan-glwyf Miriam, at weddi Moses.* 14 *Ai cuat bi allan o'r gwersyll.*

LLafarodd Miriam hefyd ac Aaron *a* yn erbyn Moses, o achos y wraig o Ethiopia yr hon a briodasai efe: canys efe *b* a gymmerasai Ethiopes yn wraig.

2 A dywedasant, A yn unig trwy Moses y llafarodd yr Arglwydd? *c* Oni lafarodd efe trwom ninnau hefyd? A'r Arglwydd a'i gybu *hynny*.

3 A'r gwr Moses *ydoedd d* lareiddiaf o'r holl ddynion oedd ar wyneb y ddaear.

4 A dywedodd yr Arglwydd yn *e* ddisymmwth wrth Moses, ac wrth Aaron, ac wrth Miriam, Deuwch allan, y chi tribedd i babell y cyfarfod. A hwy a aethant allan ill tribedd.

5 Yna y *f* disgynodd yr Arglwydd yng ngholofn-*nwy* cwmmwl, ac a safodd *wrth* ddrws y babell, ac a alwodd Aaron a Miriam. A hwy a aethant allan ill dau.

6 Ac efe a ddywedodd, gwrandewch yr awr hon fy ngeiriau. Os bydd prophwyd yr Arglwydd yn eich mysg, i mewn gweledigaeth yr ymhysbysaf iddo, *neu k* mewn breuddwyd y llafaraf wrtho.

7 Nid felly *y mae* fy ngwas Moses, *l* yr hwn *sydd* ffyddlon yn fy holl dy.

8 *m* Wyneb yn wyneb y llafaraf wrtho, *sef* yn gweledigaeth, nid mewn *n* damhegion; ond caiff edrych ar o wedd yr Arglwydd: pa ham gan hynny nad oeddych yn ofni dywedyd yn *p* erbyn fy ngwas, *sef* yn erbyn Moses?

9 A digofaint yr Arglwydd a ennynodd yn eu herbyn hwynt; ac efe a aeth ymaith.

10 A'r cwmmwl a *q* ymadawodd oddi ar y babell: ac wele, Miriam *ydoedd r* wahan-glwyfus, fel yr eira. Ac edrychodd Aaron ar Miriam; ac wele *hi* yn wahan-glwyfus.

11 Yna y dywedodd Aaron wrth Moses, O fy arglwydd, attolwg, *s* na osod yn ein herbyn y pechod yr hwn yn ffyliaid *a* wnaethom, *a thrwy* yr hwn y pechasom.

12 Na ryddeed hi, *attolwg*, *u* fel un marw, yr hwn y bydd hanner ei gnawd wedi ei ddifa pan ddel allan o groth ei fam.

13 A Moses a *x* waeddodd ar yr Arglwydd, gan ddywedyd, O Ddduw, attolwg, y meddyginiaetha hi yr awr hon.

14 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moses, *z* Os ei thad a boeraí yn ei hwyneb, oni chywilyddiai hi faith niwrnod? *a* cauer arni faith niwrnod o'r tu allan i'r gwersyll, a chwedi hynny derbynier hi.

15 A chaewyd ar *b* Miriam o'r tu allan i'r gwersyll faith niwrnod: a'r bobl ni chychwynodd hyd oni ddaeth *c* Miriam i mewn *drachefn*.

16 Ac wedi hynny yr aeth y bobl o *d* Haseroth, ac a wersyllasant *e* yn anialwch Paran.

PEN. XIII.

1 *Enwau'r gwyr a ddanfonwyd i chwilio'r wlad:* 17 *eu buddyg:* 21 *eu gweithredoedd:* 26 *eu newyddion.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 *g* Anfon i ti *wyr* i edrych *b* tir Canaan, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i feibion Israel: gwr dros bob un o lwythau eu tadau a anfonwch; pob un yn bennaeth yn eu mysg hwynt.

3 A Moses a'u hanfonodd hwynt *c* o anialwch Paran, wrth *d* orchymyn yr Arglwydd: pennaethiaid meibion Israel *oedd* y gwyr hynny oll.

4 A dyma eu henwau hwynt. Dros lwyth Reuben, Sammua mab Zaccur.

5 Dros lwyth Simeon, Saphat mab Hori.

6 Dros lwyth Juda, * Caleb mab Jephunne.

7 Dros lwyth Issachar, Igal mab Joseph.

8 Dros lwyth Ephraim, Osea mab Nun.

9 Dros lwyth Benjamin, Palti mab Raphu.

10 Dros lwyth Zabulon, Gadiel mab Sodi.

11 O lwyth Joseph, dros lwyth Manasse, Gadi mab Susi.

12 Dros lwyth Dan, Amiel mab Gemali.

13 Dros lwyth Aser, Sethur mab Michael.

14 Dros lwyth Naphtali, Nahbi mab Vophsi.

15 Dros lwyth Gad, Geuel mab Maci.

16 Dyma enwau'r gwyr a anfonodd Moses i edrych anfawd y wlad. A Moses a enwodd Osea mab Nun, † Josua.

17 A Moses a'u hanfonodd hwynt i edrych anfawd gwlad Canaan, ac a ddywedodd wrthynt, Esgyn yma trwy'r *e* deau, a dringwch i'r mynydd.

18 Ac edrychwch y wlad beth *yw*, a'r bobl sydd yn trigo ynddi, *g* pa un ai cryf ai gwan, ai ychydig ai lawer ydynt;

19 A pheth *yw'r* tir y maent yn trigo ynddo ai da *h* ai drwg; ac yn mha ddinasoedd y maent yn preswyllo, ai mewn pebyll, ai mewn amddiffynfeydd;

20 A pha dir, i ai bras *yw* efe ai cul; a oes coed ynddo, ai nad *oes*. Ac ymwrolwch, a dygwch o ffrwyth y tir. A'r dyddiau *oeddynt* dyddiau blaenffrwyth grawnwin.

21 ¶ A hwy aethant i fyny, ac a chwiliasant y tir, o anialwch *k* Sin hyd *l* Rehob, ffordd y deuir i *m* Hamath.

22 Ac a aethant i fyny i'r deau, ac a ddaethant hyd *n* Hebron; ac yno *yr oedd* o Ahiman, Sesai, *p* a Thalmai, meibion Anac: a *q* Hebron a *r* adeiladasid saith mlynedd o flaen *s* Soan yn yr Aipht.

23 A daethant hyd dduffryn † Escol; a thorrasant oddi yno gangen ag un swp o rawnwin, ac a'i dygasant ar drosol rhwng dau: *dygasant rai* o'r pomgranadau hefyd, ac o'r ffigys.

24 A'r

f 1 Sam. 10. 26. Jer. 36. 5. *u* Mat. 9. 38. Luc 9. 49.

x Ioan 3. 27, 28. *y* 1 Cor. 14. 1. Phil. 1. 18.

z Eccl. 16. 13. Sal. 78. 26. *a* 105. 40.

a Ezec. 45. 11. Judas 12.

b Sal. 78. 30, 31. Job 20. 23.

† Sef. *Beddau'r lwyn.*

c Deu. 33. 27.

a Phar. 13. 10. *b* Eccl. 2. 21.

c Eccl. 25. 20. *d* Zeph. 2. 3.

e Sal. 64. 7, 8. *f* Sal. 76. 9.

g Gen. 12. 5. *h* Sal. 99. 7.

i Gen. 20. 7. *k* Ezec. 2. 3. Dan. 8. 2.

l Gen. 31. 11. *l* 1 Tim. 3. 15. Heb. 3. 2, 5, 6.

m Gen. 32. 30. *n* Sal. 78. 2. *o* 1 Ioan. 4. 3. *p* 2 Pedr. 2. 10.

q Eccl. 39. 2. *r* 2 Bren. 5. 27. *s* Pen. 18. 32.

s Sal. 38. 5.

t 1 Sam. 10. 26. Jer. 36. 5. *u* Mat. 9. 38. Luc 9. 49.

x Ioan 3. 27, 28. *y* 1 Cor. 14. 1. Phil. 1. 18.

z Eccl. 16. 13. Sal. 78. 26. *a* 105. 40.

a Ezec. 45. 11. Judas 12.

b Sal. 78. 30, 31. Job 20. 23.

† Sef. *Beddau'r lwyn.*

c Deu. 33. 27.

a Phar. 13. 10. *b* Eccl. 2. 21.

c Eccl. 25. 20. *d* Zeph. 2. 3.

e Sal. 64. 7, 8. *f* Sal. 76. 9.

g Gen. 12. 5. *h* Sal. 99. 7.

i Gen. 20. 7. *k* Ezec. 2. 3. Dan. 8. 2.

l Gen. 31. 11. *l* 1 Tim. 3. 15. Heb. 3. 2, 5, 6.

m Gen. 32. 30. *n* Sal. 78. 2. *o* 1 Ioan. 4. 3. *p* 2 Pedr. 2. 10.

q Eccl. 39. 2. *r* 2 Bren. 5. 27. *s* Pen. 18. 32.

s Sal. 38. 5.

t Pen. 5. 2.

x Eſa. 63. 9.

y Sal. 23. 18.

z Job 30. 10. Eſa. 50. 6.

a Lef. 13. 4, 46.

b Lef. 19. 15. Deut. 24. 9.

c Mica 6. 4.

d Pen. 11. 35.

e Pen. 10. 12.

a Pen. 32. 8. Deut. 1. 22.

b Ezec. 20. 6.

c Adn. 26.

d Pen. 9. 18. Jol. 15. 3.

* *Caleb-ng.* Jol. 14. 7.

† *Jesus.* Heb. 4. 8.

e Barn. 1. 15. 19. Sal. 126. 4.

f Pen. 14. 40. Deut. 1. 24.

g Act. 14. 22. *b* 2 Bren. 2. 19.

i Neh. 9. 23. 25. Ezec. 34. 14.

k Num. 34. 3.

l Jol. 19. 28.

m Jol. 15. 5.

n Gen. 13. 18.

o Jol. 15. 14.

p Barn. 14. 19.

q Gen. 23. 2.

r Sal. 17. 14.

s Sal. 78. 12. Eſa. 19. 11.

† Sef. *grawn swp.* Barn. 16. 4.

Act. 1. 3.
x Pen. 20. 1, 16.
a 32. 8.
a 33. 36.
x Gen. 14. 6.
y Jos. 3. 8.
z Deut. 1. 10, 11.
a Deut. 1. 23.
a 9. 1.
b Deut. 9. 2.
c Ecc. 17. 8.
d Gen. 15. 19.
e Barn. 1. 21.
f Pen. 14. 6—10.
1 Ioan 5. 4.
f Pen. 14. 30.
g Rhuf. 7. 23.
i Diar. 10. 28.
Pen. 14. 37.
Mal. 3. 14.
|| Sef, *newy ymlad.*
k Pen. 21. 28.
k Amos 2. 9.
l 2 Brem 6. 16.

24 A'r ||le hwnnw a dderfant Dyffryn Escol, o achos y ffrp grawswin a dorsodd meibion Israel oddi ymo.

25 Amalec hefyd a'r Canaaneaid a drigant yn y dyffryn: yfory dewch chwi, a dychwelwch i'r anialwch *x* Parân, y dyrfant yn ol hoff lwybr iddynt, ac i'r môr gymmulleidfa, ac a dduspoffant iddynt ffrwyth y tir.

26 A mynegafant iddo, a dywedafant, Dacthom i'r tir lle'r anfonaift ni; ac yn ddiau llifirio y mae o'r laeth a mel: a dyma ei ffrwyth ef.

28 Ond y *mae* *z* 'r bobl fydd yn trigo yn y tir yn gryfion, a'r *a* dinasoedd yn gaerog *ac* yn fawrion iawn; a gwelfom yno hefyd feibion *b* Anac.

29 *c* Yr Amaleciaid ffrdd yn trigo yn nhir y deau; a'r *d* Hethiaid, a'r Jebuſiaid, a'r Amoriaid, yn *e* mynydd-dir; a'r Canaaneaid yn preſwylio wrth y môr, a cher llaw'r Iordonen.

30 A goftegodd *f* Caleb y bobl ger bron Moſes, ac a ddywedodd, gan fyned awn i fynu, a pherchenogwn hi; *g* canys gan orchfygu y gorchfygwn hi.

31 Ond y gwyr y rhai a aethant i fynu gyd ag ef a ddywedafant, Ni'n gallwn ni fynu i fynu yn erbyn y bobl; canys *h* eryfach *ydynt* na nyni.

32 A rhoddafant allan *i* anglod am y tir a chwiliaſſent, wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Y tir yr aethom drofto i'w chwilio, tir yn || difa ei *k* breſwylwyr yw efe; a'r holl bobl a welſom yno *ydynt* wyr corphel.

33 Ac yno y gwelſom *y* *l* cawri, meibion Anac, *y rhai a ddaethant* o'r cawri; ac yr oeddem yn ein golwg ein hunain fel ceiliogod rhedyn, ac felly yr oeddem yn eu golwg hwythau.

P E N. XIV.

1 *I bobl yn tuchan i erbyn y newyddion.* 6 *Joſua a Chaleb yn cyſto eu dillyddu drwynt.* 11 *Duw yn ce hyscuthio.* 13 *Moſes yn ymbil â Duw, am faddeuant.*

YNA yr holl *a* gynnulleidfa a dderchafoddd ei lleſ, ac a wneddodd, a'r bobl *b* wylafant y nos honno.

2 A holl feibion *Iſrael* a duchanafant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron; a'r holl gynnulleidfa a ddywedafant wrthynt, *c* O na buaſem feirw yn yr Aipht! neu, *c* O na buaſem feirw yn y diffeithwch hwn!

3 A pha *f* ham y mae yr Arglwydd yn ein dwyn ni i'r tir hwn, i gwympo yn y cleddyf? *i* ein gwragedd a'n plant, fydd yn yſpail: Onid gwell i ni ddychwelyd i'r Aipht?

4 A dywedafant bawb wrth eu gilydd, Gofodwn *g* ben *arnom*, a *b* dychwelwn i'r Aipht.

5 *i* Yna y fyrthiodd Moſes ac Aaron ar eu hwynebau ger bron holl gynnulleidfa tyrfa meibion Iſrael.

6 ¶ Joſua hefyd mab Nun, a Chaleb mab Jephunne, *dau* o ysbeywyn y tir, a rwygafant eu dillad;

7 Ac a lafarafant wrth holl dorf meibion Iſrael, gan ddywedyd, Y tir yr aethom drofto, i'w chwilio, *ydd* dir da *a* rhagorol *ydyw* efe.

8 Os yr Arglwydd *ydd* *d* oddiefo *i* ni, efe a'n dwg ni i'r tir hwn, ac a'i rhydd i ni; *ſef* tir *l* yn llifeirio o laeth a mel.

9 Ac nac ymwrthryfelwch yn erbyn yr Arglwydd, ac nac ofnwch bobl y tir; canys *m* bara i ni *ydynt*: *n* cyſgod eu hamddiffyn oddi arnthynt, a'r *o* Arglwydd *ydd* gyd a ni: nac ofnwch hwynt.

10 A'r holl dorf a ddywedafant am eu *p* llabyddio hwynt â meini. A *q* gogoneiant yr Arglwydd a ymddangoſodd yn mhabell y cyfarfod i holl feibion Iſrael.

11 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, *r* Pa hyd y dygia'r bobl yma i'm

s Heb. 3. 18.
t Ioan 12. 37.
u Ecf. 3. 3.
Lef. 26. 25, 26.
x Ecf. 32. 10.
y Ecf. 32. 12.
z Ecf. 14. 15.
Jof. 2. 9.
a Pen. 12. 8.
b Ecf. 13. 21.
c Deut. 9. 28.
d Ecf. 34. 6.
Sal. 103. 8.
Nah. 1. 3.
e Ecf. 20. 5.
f Yr *anghon.*
1 Sam. 7. 12.
Sal. 106. 7, 8.
g Ezec. 18. 3.
h Sal. 72. 19.
i Ecf. 16. 7.
k Jof. 14. 6. &c.
l Sal. 95. 11.
Heb. 3. 17.
Pen. 32. 11.
m Gen. 3. 2.
n Pen. 32. 12.
o Jof. 14. 9.
p Ecf. 13. 10.
q Mat. 17. 2.
r Adn. 21.
Pen. 32. 10, 11.
Heb. 3. 17.
s Adn. 21 Cor. 10. 10.
u Pen. 26. 64.
x Heb. 3. 19.
y Yngwir Adn. 32.
z Sal. 51. 12, 13.
a Deut. 1. 39.
|| gruyn a neu.
y mhorfod Sal. 97. 10
b Deut. 1. 3, 8.
c Pen. 13. 26.
d Sal. 95. 10?

§ Neu, *a dorraf fi fy ngair.*
Zec. 11. 10.
a 1 Cor. 10. 11.
f Pen. 13. 32.
Act. 13. 8.
Mat. 23. 13.
Ezec. 18. 20.
g 2 Cor. 10. 10.
Heb. 3. 17.
Judas 5.
h Deut. 1. 41.
i Adn. 25. *k* Deut. 1. 42.
Hos. 9. 17.
l Heb. 2. 4.
m Pen. 9. 15.
* *Cynlluyn.*
n Deut. 1. 44.
Ecf. 63. 10.
o Pen. 21. 3.
Barn. 1. 17.
† *Diofryd*

eddau, *ſef* deugain mlynedd; a chewch wybod ‖ torriad fy ngair i.

35 Myfi yr Arglwydd a lafarais, diau y gwnaf hyn i'r holl gynnulleidfa ddrygionus yma, fydd wedi ymgynnull i'm herbyn i: yn y diffeithwch hwn y darfyddant, *a* ac yno y byddant feirw.

36 A'r dynion a anfonodd Moſes i chwilio'r tir, y rhai a ddychwelaſant, ac a wnaethant i'r holl dorf duchan yn ei erbyn ef, gan roddi allan *f* anair am y tir;

37 Y ‖ dynion (*meddaf*) y rhai a roddaſant allan anair drwg i'r tir, *g* a fuant feirw o'r pla, ger bron yr Arglwydd.

38 Ond Joſua mab Nun, a Chaleb mab Jephunne, a fuant fyw o'r gwyr hyn a aethant i chwilio'r tir.

39 A Moſes a lafarodd y geiriau hyn wrth holl feibion Iſrael: a'r bobl a alarodd yn ddirfawr.

40 ¶ A chodaſant yn foreu i fyned i ben y mynydd, gan ddywedyd, Wele *b* ni, ac ni a awn i fynu i'r lle *am* yr hwn y dywedodd yr Arglwydd: canys ni a bechaſom.

41 A dywedodd Moſes, Pa ham yr ydych fel hyn yn troſeddu i gair yr Arglwydd? canys hyn ni lwydda.

42 Nac ewch i fynu: *k* canys nid yw yr Arglwydd yn eich plith: rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Canys yr Amaleciaid a'r Canaaneaid *ydynt* yno o'ch blaen chwi, a chwi a fyrthiwch ar y cleddyf: canys am i chwi ddychwelyd oddi ar ol yr Arglwydd, ni bydd yr Arglwydd gyd a chwi.

44 Etto *l* rhyfygaſant fyned i ben y mynydd: ond *m* arch cyfammod yr Arglwydd a Moſes ni ſymmudaſant o ganol y gwerſyll.

45 Yna y diſgynodd yr Amaleciaid a'r Canaaneaid, y rhai oedd yn preſwylio yn y mynydd hwnnw, ac a'u tarawſant, ac *n* a'u difethaſant hyd † o Horma.

PEN. XV.

1 Cyfraith y bwyd-offrwm a'r ddiod offrwm. 13, 29 *I dieithr-ddyn dan yr un gyfraith.* 17 *Cyfraith blaenion.* 32 *Llabyddio tarfwn y Sabbath.*

A'R Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i dir eich *a* preſwylfod, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi i chwi.

3 A chyffrymmu o honoch *b* aberth tanllyd i'r Arglwydd, offrwm poeth, neu aberth *c* wrth dalu adduned, neu mewn offrwm *d* gwirfodd, neu ar eich *e* gwyliau goſodedig, gan wneuthur *f* arogl peraidd i'r Arglwydd, o'r eidionau, neu o'r praidd:

4 Yna *g* offrymmed yr hwn a offrymmo ei rodd i'r Arglwydd, o beilliaid *h* ddegfed ran, wedi ei gymmyſgu trwy bedwaredd ran hin o olew, *i* yn fwyd-offrwm.

5 Ac offrymma di gyd â'r offrwm poeth, neu'r aberth, bedwaredd ran hin o win am bob oen, yn ddiod offrwm.

6 A thi a offrymmi *yn* fwyd-offrwm gyd â hwrdd, o beilliaid *k* ddwy ddegfed ran, wedi ei gymmyſgu trwy drydedd *ran* hin o olew.

7 A thrydedd *ran* hin o win yn *l* ddiod-offrwm, a offrymmi yn arogl peraidd i'r Arglwydd.

8 A phan ddarperych lo buwch yn offrwm poeth, neu *yn* aberth yn talu addoned, neu, *m* aberth hedd i'r Arglwydd.

9 Yna offrymmed yn fwyd-offrwm gyd â llo y fuwch, o beilliaid dair degfed ran wedi ei gymmyſgu trwy hanner hin o olew.

10 Ac offrwm hanner hin o win yn *n* ddiod-offrwm, *yn* aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

11 Felly y gwnair am bob ych, neu am bob hwrdd, neu am oen, neu am fynn.

12 Yn ol y rhifedi a ddarparoch, felly y gwnewch i *bob* un yn ol eu rhifedi.

13 Pob priodor a wna'r pethau hyn felly, wrth offrymmu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r Arglwydd.

14 A phan ymdeithio dieithr-ddyn, neu yr hwn *ſydd* yn eich plith trwy eich cenhedlaethau, a darparu aberth tanllyd o arogl peraidd i'r Arglwydd; fel y gwneloch chwi, felly gwnaed yntau.

15 O Yr un ddeddf *fydd* i chwi o'r † dyrfa, ac i'r ymdeithydd dieithr; deddf *p* dragywyddol *yw* trwy eich cenhedlaethau: megis yr *ydych* chwi, felly y bydd y dieithr ger bron yr Arglwydd.

16 Un gyfraith, ac un ddefod, fydd i chwi, ac i'r ymdeithydd a ymdeithio gyd a chwi.

17 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

18 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tir yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddo;

19 Yna pan fwyttaoch o *q* fara'r tir, y dyrchefwch *r* offrwm dyrchafael i'r Arglwydd.

20 O *s* flaenion eich toes yr offrymmwch deiſen yn offrwm dyrchafael: fel *t* offrwm dyrchafael y llawr-dyrnu, felly y dyrchefwch hithau.

21 O ddechreu eich toes y rhoddwch i'r Arglwydd offrwm dyrchafael *u* trwy eich cenhedlaethau.

22 ¶ A *x* phan † eloch dros y ffordd, ac na wneloch yr holl orchymynion hyn, y rhai a lafarodd yr Arglwydd wrth Moſes,

23 *Sef* yr hyn oll a orchymynodd yr Arglwydd i chwi, trwy law Moſes, o'r dydd y gorchymynodd yr Arglwydd, ac o hynny allan trwy eich cenhedlaethau;

24 Yna bydded, os *y* allan o olwg y gynnulleidfa y gwnaed *dim* trwy anwybod, i'r holl gynnulleidfa ddarparu un *z* buſtach ieuangc yn offrwm poeth, i *fod* yn arogl peraidd i'r Arglwydd, a'i fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm wrth y ddefod, ac un bwch geifr yn *a* bech-aberth.

25 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a maddeuir iddynt; canys anwybodaeth *yw*: a dygant eu hoffrwm, aberth tanllyd i'r Arglwydd, a'u pech-aberth, ger bron yr Arglwydd, am ei anwybodaeth.

26 A maddeuir i holl gynnulleidfa meibion Iſrael, ac i'r *b* dieithr a ymdeithio yn eu myſg; canys *digwyddodd* i'r holl bobl trwy anwybod.

27 ¶ *c* Ond Os un dyn a becha trwy amryfuſedd; yna offrymmed affr flwydd yn offrwm dros bechod.

28 A gwnaed yr offeiriad gymmod dros y dyn a bechu yn *d* amryfus, pan becho trwy amryfuſedd ger bron yr Arglwydd, gan wneuthur cymmod droſto; a maddeuir iddo.

29 Yr hwn a aned o feibion Iſrael, a'r dieithr a ymdeithio yn eu myſg, *e* un gyfraith fydd i chwi am wneuthur *pechod* trwy amryfuſedd.

30 ¶ Ond y dyn a wnel bechod ‡ mewn rhyfig, o briodor, neu o ddieithr; *f* cablu yr Arglwydd y mae; torrer ymaith y dyn hwnnw o fyſg ei *g* bobl.

31 O herwydd iddo *b* ddiyſtyru gair yr Arglwydd, a thorri ei *i* orchymyn ef; llwyr dorrer ymaith y dyn hwnnw; *k* ei anwiredd *fydd* arno.

32 ¶ Fel yr ydoedd meibion Iſrael yn y diffeithwch, cawſant wr yn ‖ cynnutta ar y Sabbath.

33 A'r rhai a'i cawſant ef, a'i dygaſant ef, *ſef* y § cynnuttwr, at Moſes, ac Aaron, ac at yr holl gynnulleidfa.

34 Ac a'i dodaſant ef *l* mewn dalfa, am nad oedd hyſpys *m* beth a wnaid iddo.

35 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, *n* Lladder y gwr yn farw: llabyddied yr holl gynnulleidfa ef a meini o'r tu allan i'r gwerſyll.

36 A'r holl gynnulleidfa a'i dygaſant ef i'r o tu allan i'r gwerſyll, ac a'i llabyddiaſant ef a meini, fel y bu eſe farw; megis y gorch-

a Ecf. 12. 49.
Lef. 3. 7.
Jer. 5. 22.
* *gynnulleidfa.*
p Gen. 17. 7.
q Eſa. 28. 28.
r Pen. 18. 18.
s Ecf. 23. 19.
t Lef. 2. 14.
a 23. 10.
Diar. 3. 9, 10.
Ezec. 44. 30.
Rhuf. 11. 16.
u Deut. 1. 8. 3.
Neh. 10. 37.
x Lef. 4. 2, 23, 24.
† *Gyfeiliornoch-*
y Lef. 4. 13, 14.
z Lef. 4. 21.
Pen. 7. 15.
a Heb. 9. 11.
b Rhuf. 3. 29.
c Lef. 4. 27.
d 1 Tim. 1. 13.
e Rhuf. 10. 12.
‡ Heb. *a llaw uchel.*
f 2 Bren. 19, 22.
2 Cron. 32. 17.
Neh. 9. 26.
Eſa. 65. 7.
Mat. 27. 39.
1 Tim. 1. 20.
2 Pedr 2. 10, 12.
g Act. 3. 23.
b Diar. 13. 13.
a 23. 9.
Eſa. 5. 24.
Hoſ. 4. 6.
Luc 7. 30.
i Marc 7. 9.
k Lef. 22. 9.
‖ *Sef, caſglu brwydd.*
§ *Sef, caſglydd briwydd.*
l Lef. 24. 12.
m Deut. 17. 9.
n Ecf. 31. 14.
o 1 Bren. 21. 13.

o Deut. 6. 8.
a 22. 18. Mat. 23. 5.
Rhidens.
p Rhuf. 13. 14. Heb. 8. 10.
r Deut. 29. 18. Job 13. 7. Ezec. 6. 9.
s Hos. 2. 2. Sal. 106. 39.
t Heb. 2. 1.
t Gen. 17. 7.

y gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes.
37 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
38 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, am p wneuthur iddynt ♀ eddi ar odre eu dillad, trwy eu cenhedlaethau, a rhoddant bleth o *fidan* glas ar eddi y godre.
39 A bydded i chwi yn rhidens, i edrych arno, ac i gofio holl q orchymynion yr Arglwydd, ac i'w gwneuthur hwynt; ac na chwiliwch r yn ol eich calonnau eich hunain, nac yn ol eich llygaid eich hunain, y rhai yr ydych yn putteinio ar eu hol:
40 Fel y s cofloch ac a gwneloch fy holl orchymynion i, ac y byddoch ſanctaidd i'ch Duw.
41 Myfi *ydyw* yr Arglwydd eich Duw, yr hwn a'ch dygais chwi allan o dir yr Aipht, i fod i chwi yn Dduw: myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw.

PEN. XVI.

1 *Gwrthryfel Cora, &c.* 31. *Y ddaear yn llyngcu Cora; a thân yn difa'r lleill*
41 *Lladd* 14700 *um gam-achuyn* 46 *Aaron, yn attal y pla.*

1 Pen. 26. 9. Judas 11. * *Gyngor.* b Ecf. 18. 25. c Sal. 106. 16. d Adn. 5. e Pen. 14. 5. f Sal. 101. 8. g 2 Tim. 2. 17, 19. h Sal. 34. 18. i 1 Pedr 2. 6. k Heb. 9. 4. l 1 Bren. 18. 21. m Adn. 47, 48. n Lef. 16. 12, 13. o Pen. 3. 41. 1 Bren. 18. 17. p Act. 13. 2. Rhuf. 1. 1. Gal. 1. 15. q Neh. 13. 14. r Pen. 10. 2. s Eſa. 45. 9. Mat. 40. 40. 1 Theſ. 4. 8. t 1 Cor. 3. 5. u Diar. 25. 9. x Deut. 33. 5. Sal. 7. 3, 5. y Ecf. 3. 8. Lef. 20. 24. † Heb. *dylli*, Job 5. 13. ≈ Pen. 12. 3.

YNA *a* Cora, mab Iſar, mab Cohath, mab Leſi; a Dathan ac Abiram, meibion Eliab, ac On mab Peleth, meibion Reuben, a gymmeraſant * *wyr.*
2 A hwy a godaſant *b* o flaen Moſes, ynghyd â dau cant a deg a deugain o wyr *eraill* o feibion Iſrael, *b* pennaethiaid y gynnulleidfa, pendefigion y gymmanfa, gwyr enwog.
3 Ac *c* ymgaſglaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, ac a ddywedaſant wrthynt, Gormod i chwi *byn*; canys *y ma'r* holl gynnulleidfa *d* yn ſanctaidd bob un o honynt, ac *y mae* yr Arglwydd yn eu myſg: pa ham yr ymgodwch goruwch cynnulleidfa yr Arglwydd?
4 A phan glybu Moſes, *e* efe a ſyrthiodd ar ei wyneb.
5 Ac efe a lafarodd wrth Cora, ac wrth ei holl gynnulleidfa ef, gan ddywedyd, *f* Y bore y dengys yr Arglwydd yr hwn *g fydd* eiddo ef, a'r ſanctaidd; a *phwy* a ddylai *h* nesau atto ef: *a i* canys yr hwn a ddewiſodd efe, a nesa efe atto.
6 Hyn a wnewch: Cymmerwch i chwi, *ſef* Cora a'i holl gynnulleidfa, *k* thuſierau;
7 A rhoddwch ynddynt dân, a goſodwch arnynt arogl-darth y foru *l* ger bron yr Arglwydd: yna bydd i'r gwr hwnnw ſod yn *m* ſanctaidd, yr hwn a ddewiſo'r Arglwydd: *n* gormod i chwi *byn*, meibion Leſi.
8 A dywedodd Moſes wrth Cora, Gwrandewch, attolwg, meibion Leſi.
9 *o Ai* bychan gennych *p* neilldeo o Dduw Iſrael chwi oddi wrth gynnulleidfa Iſrael, gan eich nesau chwi atto ei hun, i waſanaethu gwaſanaeth tabernacl yr Arglwydd, ac i ſefyll ger bron y gynnulleidfa, i'w *q* gwaſanaethu hwynt?
10 Canys efe a'th *r* nesâodd di, a'th holl frodyr, meibion Leſi, gyd a thi: ac a geiſiwch chwi yr offeiriadaeth hefyd?
11 Am hynny tydi a'th holl gynnulleidfa *ydych* yn ymgynnull yn *s* erbyn yr Arglwydd: ond Aaron *t* beth *yw* efe, i chwi duchan yn ei erbyn?
12 ¶ A Moſes a *u* anfonodd i alw am Dathan ac Abiram, meibion Eliab. Hwythau a ddywedaſant, Ni ddeuwn ni ddim i fynu.
13 *Ai* bychan *yw* dwyn o honot ti ni i fynu o dir yn llifeirio o laeth a mel, i'n lladd ni yn y diffeithwch, oddi eithr hefyd *x* arglwyddiaethu o honot yn doſt arnom ni?
14 Etto ni ddygaiſt ni i y dir yn llifeirio o laeth a mel, ac ni roddaiſt i ni feddiant *mewn* maes na gwinllan: a † dynni di lygaid y gwyr hyn? ni ddeuwn ni i fynu ddim.
15 Yna y ≈ digiodd Moſes yn ddirfawr, ac a ddywedodd wrth yr Arglwydd, *a* Nac edrych ar eu hoffrwm hwy: *b* ni chymerais un aſyn oddi arnynt, ac ni ddrygais un o honynt.
16 A dywedodd Moſes wrth Cora, Bydd di a'th holl gynnulleidfa ger bron yr Arglwydd, ti, a hwynt, ac Aaron y foru.
17 A chymmerwch bob un ei thuſſer, a rhoddwch arnynt arogl-darth; a dyged pob un ei thuſſer ger bron yr Arglwydd, *ſef* dau cant a deg a deugain o thuſſerau: *dwg* dithau hefyd, ac Aaron, bob un ei thuſſer.
18 A chymmeraſant bob un ei thuſſer, a rhoddaſant dân ynddynt, a goſodaſant arogl-darth arnynt; a ſafafant *wrth* ddrws pabell y cyfarfod, ynghyd â Moſes ac Aaron.
19 Yna Cora a gaſglodd yr holl gynnulleidfa yn eu herbyn hwynt, i ddrws pabell y cyfarfod: a *c* gogoniant yr Arglwydd a ymddangoſodd i'r holl gynnulleidfa.
20 A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,
21 *d* Ymneillduwch o fyſg y gynnulleidfa hon, ac mi a'u *e* difaf hwynt ar un waith.
22 A hwy a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a ddywedaſant, O Dduw, *f* Duw yſprydion g pob cnawd, un dyn a bechodd, ac a ddigi di wrth yr holl gynnulleidfa?
23 ¶ Llafarodd yr Arglwydd hefyd, wrth Moſes, gan ddywedyd,
24 Llafara wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ewch ymaith o gylch pabell Cora, Dathan, ac Abiram.
25 A chyfododd Moſes, ac a aeth at Dathan ac Abiram: a henuriaid Iſrael a aethant *b* ar ei ol ef.
26 Ac efe a lafarodd wrth y gynnulleidfa, gan ddywedyd, Ciliwch, attolwg, oddi wrth bebyll y dynion drygionus hyn, ac na *i* chyffyrddwch â dim o'r eiddynt; rhag eich difetha yn eu holl bechodau hwynt.
27 Yna yr aethant oddi wrth babell Cora, Dathan, ac Abiram, o amgylch: a Dathan ac Abiram, eu gwragedd hefyd, a'u meibion, a'u plant, a ddaethant allan, gan *k* ſefyll *wrth* ddrws eu pebyll.
28 A dywedodd Moſes, Wrth hyn y cewch wybod mai'r Arglwydd a'm hanfonodd i wneuthur yr holl weithredoedd hyn; ac nad o'm *l* meddwl fy hun *y gwnaethum hwynt.*
29 Os bydd y rhai hyn feirw fel y bydd marw pob dyn, ac *os* ymwelir â hwynt ag ymweliad pob dyn; nid yr Arglwydd am hanfonodd i.
30 Ond os yr Arglwydd a *m* ¶ wna newydd beth, fel yr agoro'r ddaear ei ſafn, a'u llyngcu ſwynt, a'r hyn oll *ſydd* eiddynt, fel y diſgynnont yn fyw i ‖ uffern; yna y cewch wybod ddigio o'r gwyr hyn yr Arglwydd.
31 ¶ *n* A bu wrth orphen o hono lafaru yr holl eiriau hyn, holltai o'r ddaear *oedd* danynt hwy.
32 *o* Agorodd y ddaear befyd ei ſafn, a llyngcodd hwynt, a'u tai hefyd, a'r holl ddynion *oedd* gan Cora, a'u holl gyfoeth.
33 A hwynt, a'r rhai oll a'r *a oedd* gyd â hwynt, a ddiſgynaſant yn fyw i uffern; a'r ddaear a gaeodd arnynt: a *q* difethwyd hwynt o blith y gynnulleidfa.
34 A holl Iſrael, y rhai *oedd* o'u hamgylch *hwynt*, a ffoeſant wrth eu *r* gwaedd hwynt: canys dywedaſant, *Ciliwn, ſ* rhag i'r ddaear ein llyngcu ninnau.
35 *t* Tân hefyd a aeth allan oddi wrth yr Arglwydd, ac a *u* ddifaodd y dau cant ar deg a deugain o wyr oedd yn offrymmu'r arogl-darth.
36 ¶ Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
37 Dywed wrth Eleazar fab Aaron yr offeiriad, am godi o hono efe'r thuſſerau o fyſg

a Gen. 4. 5. *b* 1 Sam. 12. 3. Act. 20. 33. *c* Ecf. 16. 7, 10. Lef. 9. 6, 23. Pen. 14. 10. *d* Gen. 19. 17. Jer. 51. 6. Act. 2. 40. Dat. 18. 4. *e* Ecf. 33. 5. Job 21. 18. *f* Job 12. 10. Preg. 12. 7. Eſa. 57. 16. Zec. 12. 1. Heb. 12. 9. *g* Eſa. 40. 5. *b* Heb. 13. 7. *i* Diar. 22. 5. 2 Cor. 6. 17. Dat. 18. 4. *k* Job 33. 5. Diar. 16. 18. *l* Ezec. 13. 17. Sal. 99. 6. *m* Job 31. 3. Eſa. 45. 7. ‖ Heb. *grea greadur.* ‖ *Fr moll.* Sal. 55. 15. *n* Pen. 26. 10. *o* Sal. 106. 17. *p* Pen. 26. 11. 1 Cron. 6. 22, 37. Adn. 30. *q* Sal. 55. 15. *r* Jer. 49. 21. *ſ* Diar. 21. 11. *t* Lef. 10. 2. Sal. 37. 3. *u* Sal. 106. 18.

o fyſg

x Dat. 8. 5. o fyfe y llofc; x 9 gwnfcare'r tan oddi- yno allan: canys y fanctaidd ydynt.
y Lef. 27. 28. 30. 6 y thallennir'r rhai hyn a bechafant yn erbyn eu x heneidiau eu hun; a gwnethier hwynt yn ddalennau llydain, i fod yn gaead i'r allor; canys offrymmafant hwynt ger bron yr Arglwydd; am hynny fanctaidd ydynt: a hyddant yn arwydd i feibion Ifrael.
1 Cor. 10. 11. 2 Pedr 2. 6.
a 20. 2. a Ezec. 14. 8.
30 Am hynny dywed Eleazar yr offeiriad y thuilleau pres a'r rhai yr offrymmafai'r rhyw a lofgafid; ac offrymmwyd hwynt yn gaead i'r allor; canys offrymmafant hwynt ger bron yr Arglwydd; am hynny fanctaidd ydynt: a hyddant yn arwydd i feibion Ifrael.
b Sal. 109. 15. c Pen. 1. 53. d Judas 11. e Adn. 29. f Sal. 106. 13. g Sal. 109. 3. Eſa. 20. 13. b Pen. 12. 5. Iago 5. 6. i Pen. 14. 5.
1 Cor. 10. 10. 2 Pedr 2. 6.
31 ¶ A holl gynnulleidfa meibion Ifrael a duchafafant f drannoeth yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, gan ddywedyd, g Chwi a laddafoch bobl yr Arglwydd.
32 A hwy, wedi ymgaiſgo o'r cynnulleidfa yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron, edrych o honynt ar h babell y cyfarfod: ac wele, toaſai'r cwmmwl hi, ac ymddangoſodd gogoniant yr Arglwydd.
33 Yna y daeth Moſes ac Aaron o flaen pabell y cyfarfod.
i Pen. 14. 5.
34 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes, gan ddywedyd,
35 Cilwch o bith y gynnulleidfa hon, ac mi a'u difaf hwynt yn ddiymmwth. A hwy a fyrthiafant ar eu hwynebau.
k Dat. 8. 3. l Rhuf 5. 11. m Sal. 118. 3. n Deut. 33. 10, 11 o Eſa. 53. 12.
36 Dywedodd Moſes hefyd wrth Aaron, Cymmer thuſſen, a dod dan oddi ar yr allor yddi, a gofod arogl-darth arni, a dos yn fuan at y gynnulleidfa, a gwna l gymmod drofynt: canys digofaint a aeth allan oddi ger bron yr Arglwydd; dechreuodd y pla.
37 A chymmerodd m Aaron megis y llafarodd Moſes, ac a redodd i ganol y gynnulleidfa; ac wele, dechreuaſai'r pla ar y bobl: ac efe a rodd n arogl-darth, ac a wnaeth o gymmod dros y bobl.
p 1 Cron. 21. 17. Iago 5. 15. 1 Ioan 5. 14. q 2 Sam. 24. 25. Sal. 99. 3.
38 Ac efe a laſodd rhweng y meirw a'r byw; a'r pla a p attaliwyd.
39 A'r rhai a fuant feirw o'r pla oedd deugain mil a ddeg a faith gant, heb law'r rhai a fuant feirw yn achos Core.
40 A dychwelodd Aaron at Moſes i ddrws pabell y cyfarfod: a q'r pla a attaliwyd.

P E N. XVII.

1 *Gwialen Aaron yn blodeuo.* 10 *Ei gadael hi yn goffadwriaeth i wrthryfelwyr.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
1471.
a Sal. 110. 2.
2 Llafara wrth feibion Ifrael, a chymmer y n tob un o honynt a wialen, yn ol tŷ eu tadau, *ſef* gan hob un o'a pennaethiaid yn ol tŷ eu tadau, deuddeg *b* gwialen: yſgrifena enw pob un ar ei wialen.
b Heb. 9. 4.
c Pen. 3. 2, 3.
3 Ac yſgrifena enw Aaron ar wialen Leſi: canys c am wialen *fydd* dros *bob* pennaeth tŷ eu tadau.
d Eſa. 25. 16.
4 A gad hwynt ym mhabell y cyfarfod, d ger bron y dyſtiolaeth, e lle cyfarfyddaf a chwi.
e Exſ. 25. 22.
5 A gwialen y gŵr a ddewiſo efe, f a flodeua: ac mi a wnaf i * furmur meibion Ifrael, y rhai y murmurant yn eich erbyn, beidio a mi.
f Deut. 33. 11. Eſa. 9. 7. Sal. 132. 9.
* Neu, *rwgnach.*
6 ¶ A llafarodd Moſes wrth feibion Ifrael a'u holl bennaethiaid a roddaſant arno wialen dros bob pennaeth, yn ol tŷ eu tadau, *ſef* deuddeg gwialen: a gwialen Aaron *oedd* ym myſg eu gwialen hwynt.
7 A Moſes a adawodd y gwialen ger bron yr Arglwydd, ym mhabell y dyſtiolaeth.
8 A thrannoeth y daeth Moſes i babell y dyſtiolaeth; ac wele gwialen Aaron dros tŷ Leſi a g flagurathi, ac a ſynnaſai flagur, ac a flodeuaſai flodau, ac a ddygaſai *b* almonau.
g Exſ. 17. 24. b Preg. 12. 5.
9 A dug Moſes allan yr holl wialen oddi ger bron yr Arglwydd at holl feibion Ifrael. Hwythau a edrychaſant, ac a gymmerafant bob un ei wialen ei hun.
Jer. 1. 11. Heb. 9. 4.
10 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Dod i wialen Aaron drachefn h ger bron y dyſtiolaeth, i'w chadw yn i arwydd i'r meibion gwrthryfelgar; fel y gwnelych dh *i'm* tuchan hwynt beidio a mi, ac na byddont feirw.
h 1 Bren. 8. 9. c Heb. 9. 4. i Eſa. 16. 32. dh Adn. 5.
11 A gwnaeth Moſes fel y gorchymynodd yr Arglwydd iddo; felly y gwnaeth efe.
12 A meibion Ifrael a lafaruſant wrth Moſes, gan ddywedyd, *n* Wele ni yn treiglo, darfu am danom, darfu am danom ni oll.
k Rhuf. 7. 9. l Sol. 85. 5, 6. Eſa. 64. 6.
13 Bydd farw pob un gan neſau a neſao i dabernacl yr Arglwydd. *p* A wneir pen am danom gan dreiglo?
m Sef. 3. 2. n 65. 14.

P E N. XVIII.

1 *Swydd yr offeiriad a'r Lefiad.* 9 *Rhan yr offeiriaid, a'r Lefiaid.*

A Dywedodd yr Arglwydd wrth Aaron, Tydi a'th feibion, a thylwyth dy dad gyd a thi, a a ddygwch anwireddy cyſſegr a chi a'th feibion gyd a thi a ddygwch anwireddau eich offeiriadaeth.
a Adn. 23. Heb. 2. 15. Ezec. 10. 4.
2 A thwg hefyd gyd a thi dy frodyr o lwyth Leſi, *ſef* llwyth dy dad, i b lynu wrthyt ti, a'th c waſanaethu: eithau a'th feibion gyd a thi *d waſanaethwch* ger bron pabell y dyſtiolaeth.
b Adn. 3. b Gen. 29. 34. c Pen. 6. 7. d Pen. 3. 25, 31. 36.
3 A hwy a gadwant dy gadwriaeth di, a d chadwraeth yr holl babell: ond na ddeuant yn agos at ddodrefn y cyſſegr, nac at yr allor, e rhag eu marw hwynt, a chwithau hefyd.
e Act. 20. 26, 27. Ezec. 8. 18.
4 Ond hwy a lynant wrthyt, ac a oruchwyliant babell y cyfarfod, yn holl waſanaeth y f babell: ac na ddeued g dieithr yn agos attoch.
f Sal. 84. 4, 10. g Pen. 3. 10. b Eſa. 27. 21.
5 Eithr cedwch chwi *b* oruchwyliaeth y cyſſegr, a goruchwyliaeth yr allor; fel na byddo i digofaint mwy yn erbyn meibion Ifrael.
i 30. 7. i Pen. 16. 46.
6 Ac wele, mi a *k* gymmerais dy frodyr di, y Leſiaid, o fyſg meibion Ifrael: i'ti y rhoddwyd *hwynt, megis* rhodd i'r Arglwydd, i waſanaethu *m* gwaſanaeth pabell y cyfarfod.
k Pen. 3. 12. 45. l Pen. 3. 9. Ioan 17. 6. m Heb. 9. 1.
7 Thau a'th feibion gyd a thi a *n* gedwch eich offeiriadaeth ynghylch pob peth a berthyn i'r allor, ac o fewn y llenn wahan, y gwaſanaethwch: yn waſanaeth o rhodd y rhoddais eich offeiriadaeth i chwi; a'r dieithr a ddelo yn agos, a *p* leddir.
n 1 Cor. 4. 2. o Eſa. 9. 6. p 14. 1. Pen. 16. 14.
8 ¶ A Llafarodd yr Arglwydd wrth Aaron, Wele, *q* mi a roddais i ti hefyd oruchwyliaeth fy offrymmau dyrchafael, o holl gyſſegredig bethau meibion Ifrael: rhoddais hwynt i ti o herwydd yr enneiniad, ac i'th feibion, trwy ddeddf dragywyddol.
Sal. 8. 5. q Lef. 6. 18. Pen. 5. 9. r Mal. 1. 10. 1 Cor. 9. 13. s Ecſ. 40. 15. E ſa. 10. 27. t Lef. 7. 31, 32. u Lef. 2. 2, 3. x Def. 5. 13. Adn. 11. 19. a Ecſ. 20. 27. Lef. 7. 31. b Lef. 10. 14. c Eſa. 43. 6. 1 Pedr 3. 7. d Lef. 22. 2.
9 Hyn hefyd *fydd* i ti o'r pethau ſanctteiddiolaf *a gadwir allan* o'r tan: eu holl offrymmau hwynt, eu holl u fwyd offrymmau, a u holl aberthau dros bechod, a'u holl x aberthau dros gamwedd, y rhai a dalant i mi, *fyddant* ſanctteiddiolaf i ti, ac i'th feibion.
10 y O fewn y cyſſegr ſanctaidd y bwytei di; x pob gwrryw a'i bwytty ei; cyſſegredig fydd efe i ti.
11 Hyn hefyd *fydd* i ti; a offrwm dyrchafael eu rhoddion hwynt, ynghyd â holl offrymmau cynhwna meibion Ifrael; *b* i ti y rhoddais hwynt, ac i'th feibion, ac i'th c ferched gyd a thi, trwy ddeddf dragywyddol: *d* pob un glan yn dy dy a gaiff fwytta o hono.
e Neh. 13. 5. Heb. 9. 3. x Lef. 6. 29. Adn. 11. 19. a Ecſ. 29. 27. Lef. 7. 31. b Lef. 10. 14. c Eſa. 43. 6. 1 Pedr 3. 7. d Lef. 22. 2.

12 e Holl

Pen. xviii. *Adn.* 2.] O *Luyth Leſi*, Arwyddocâd *Leſi yn Glyn*: Gen. xxix. 34. Yr oedd y Leſiaid i lynu wrth yr offeiriaid i'w cynnorthwyo, and ni deyly'r Leſiaid ymyrreu a ſwydd yr offeiriaid, arogl-darthu, taenellu'r gwaed, &c. Ar berygl eu bywyd. Felly yr oedd y gyfraith (moeſol a ſeremoniol gan wendid ein cnawd) yn lladd! 2 *Cor.* iii. 6. Eithr yng Nghriſt y mae bywyd, a rhyddid i bawb fyned i'r Cyſſegr. *Heb.* x.

c Deut. 18. 4.
12 *c* Holl oreuon yr olew, a holl oreuon y gwin a'r yd, *sef* eu blaen-ffrwyth hwynt yr hwn a roddant i'r Arglwydd, a roddais i ti.

f Ecl. 22. 29. Deut. 26. 1, 6.
13 *f* Blaen-ffrwyth pob dim yn eu tir hwynt yr hwn a ddygant i'r Arglwydd, fydd eiddot ti: *g* pob un glan yn dy dŷ a fwyty o hono.

g Lef. 22. 6.
14 *h* Pob diofryd-beth yn Iſrael fydd eiddot ti.

h Lef. 27. 28.
15 Pob peth a agoro'r *i* groth o bob cnawd yr hwn a offrymmir i'r Arglwydd, o ddyn ac o anifail, fydd eiddot ti: ond gan *k* brynu y pryni bob cyntaf-anedig i ddyn; a phryn y cyntaf-anedig i'r anifail aflan.

k Ecl. 13. 13.
16 A phar brynu'r rhai a brymir o honynt, o fab miſyriad, *l* yn dy bris di, *er* pum ſicl o arian, wrth ſicl y cyſſegr: *m* ugain gera *yw* hynny.

l Lef. 27. 2.
17 Ond na phryn y *n* cyntaf-anedig o eidion, neu gyntaf-anedig dafad, neu gyntaf-anedig gafr; ſanctaidd *y mae* hwy: eu gwaed a daenelli ar yr allor, a'u gwer a loſgi yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.

m Ecſ. 30. 13.
n Ecſ. 34. 19. Deut. 15. 19.
18 Ond eu cig fydd eiddot ti; fel o parwyden y chwhwfan, ac fel yr yſgwyddog ddehau, y mae yn eiddot ti.

o Ecſ. 29. 26, 29. *p* 2 Cron. 13. 4. Neh. 13. 10. Mal. 1. 10.
19 Holl *o* offrymmau dyrchafael y pethau ſanctaidd, y rhai a offrymmo meibion Iſrael i'r Arglwydd, a roddais i ti, ac i'th feibion, ac i'th ferched gyd a thi, trwy ddeddf dragywyddol: *q* cyfammod halen tragywyddol *fydd hyn*, ger bron yr Arglwydd, i ti, ac i'th had gyd a thi.

q 2 Cron. 13. 5.
20 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Aaron, Na fydded i ti etifeddiaeth yn eu tir hwynt, ac na fydded i ti ran yn eu myſg hwynt: *r* myfi *yw* dy ran di, a'th etifeddiaeth, ym myſg meibion Iſrael.

r Deut. 10. 9.
21 Ac wele, *s* mi a roddais i feibion a 12. 12. Leſi bob degwm yn Iſrael, yn etifeddiaeth, am eu gwaſanaeth y maent yn ei waſanaethu, *ſef* gwaſanaeth pabell y cyfarfod.

s 18. 2. Jol. 13. 14, 33.
22 Ac na ddeued meibion Iſrael mwyach *t* yn agos i babell y cyfarfod; rhag iddynt ddwyn pechod, * a marw.

Ezec. 44. 28. Galat. 3. 24.
23 Ond gwaſanaethed y Leſiaid waſanaeth pabell y cyfarfod, a *u* dygant eu hanwiredd: deddf dragywyddol *fydd hyn* trwy eich cenhedlaethau, nad etifeddant hwy etifeddiaeth ym myſg meibion Iſrael.

s Lef. 27. 30. Neh. 10. 37.
t Num. 16. 10.
* Heb. *y farw.*
u Ezec. 18. 4. Gal. 6. 5.
24 Canys degwm meibion Iſrael, yr hwn a offrymmant yn offrwm *x* dyrchafael i'r Arglwydd, a roddais i'r Leſiaid yn etifeddiaeth: am hynny y dywedais wrthynt y nad etifeddent etifeddiaeth ym myſg meibion Iſrael.

x Ioan 3. 14.
25 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

Heb. 7. 4.
26 Llafara hefyd wrth y Leſiaid, a dywed wrthynt, Pan gymmeroch gan feibion Iſrael y degwm a roddais i chwi yn etifeddiaeth oddi wrthynt; yna offrymmwch o hynny offrwm dyrchafael i'r

y Deut. 10. 9.
a 14. 27—30.
a 18. 1.
Arglwydd, *ſef* ꝛc degwm o'r degwm.

ꝛc Neh. 10. 38.
27 A chyfrifir i chwi eich offrwm dyrchafael, fel yr ŷd o'r yſgubor, ac *a* fel cyflawnder o'r gwin-wryf.

a Ecſ. 22. 29.
28 Felly'r offrymmwch chwithau hefyd offrwm dyrchafael i'r Arglwydd, o'ch holl

Joel 2. 24.
b Heb. 7. 5.
b ddegymmau a gymmeroch gan feibion Iſrael; a rhoddwch o hynny ddyrchafael-offrwm yr Arglwydd i Aaron yr offeiriad.

c Num. 35. 4.
29 O'ch holl *c* roddion, offrymmwch bob offrwm dyrchafael yr Arglwydd o bob † goreu o hono, *ſef* y rhan gyſegredig, allan o hono ef.

d Deut. 14. 22, 23.
e 1 Tim. 5. 18.
30 A dywed wrthynt, Pan ddyrchafoch ei oreuon allan o hono, cyfrifir i'r Leſiaid fel toreth yr yſgubor, a thoreth y gwin-wryf.

d Deut.
31 A *d* bwyttewch ef ym mhob lle, chwi a'ch tylwyth: canys *e* gwobr *yw* efe i chwi, am eich gwaſanaeth ym mhabell y cyfarfod.

32 Ac *f* ni ddygwch bechod o'i herwydd, gwedi y dyrchafoch ei oreuon o honot na halogwch chwithau bethau ſanctaidd meibion Iſrael; fel na byddoch feirw.

f Lef. 19. 8. *g* 22. 2. 1 Tim. 4. 16.

PEN. XIX.

1 *Y dwfr neilluaeth a wneid o ludw anner gwr.* 11 *Y cyfraith pa fodd yr arfe id ef wrth buro'r aflan.*

LLafarodd yr Arglwydd hefyd wrth Moſes, ac wrth Aaron, gan ddywedyd,

2 Dyma ddeddf y gyfraith a orchymynodd yr Arglwydd, gan ddywedyd, Llafara wrth feibion Iſrael, am ddwyn o honynt attat anner *a* goch *b* berfeithgwbl, yr hon ni byddo anaf arni, *c* ac nid aeth iau arni.

a Eſa. 63. 1. *b* Luc 1. 35. 1 Pedr 1. 19. *c* Heb. 2. 15. 1 Cor. 7. 23. *d* Eſa. 53. 6. Heb. 13. 11. *e* Luc 11. 20. *f* Heb. 9. 13. *g* Heb. 9. 24. *b* Ecſ. 29. 14. *i* Lef. 14. 4. *k* Eſa. 1. 18. *l* Lef. 14. 9. *m* Act. 2. 23, 38. *n* Heb. 9. 13. *o* Act. 15. 9. *p* Zec. 13. 1. * *Taenelliad.* *q* Heb. 7. 28. *r* Lef. 21. 1. Hag. 2. 13. *s* Pen. 31. 19. Act. 15. 9. *t* Dat. 22. 11. *u* Lef. 15. 31. *x* Ioan 13. 8. *y* Pen. 31. 20. ꝛc Lef. 11. 32. *a* Deut. 33. 29. *b* Ezec. 39. 15. *c* Rhuf. 6. 23. Sal. 5. 9. *d* Dan. 4. 16. † Heb. *byw.* *e* Sal. 51. 7. *f* Num. 31. 23. *g* Eſa. 52. 15. *b* Hoſ. 6. 2. *i* Zec. 14. 7. *k* Num. 5. 2.

3 A rhoddwch hi at Eleazar yr offeiriad: a phared efe ei dwyn hi o'r *d* tu allan i'r gwerſyll; a lladded *un* hi ger ei fron ef.

4 A chymmered Eleazar yr offeiriad *beth* o'i gwaed hi ar ei *e* fys, *f* a thaenelled o'i gwaed hi ar gyfer wyneb *g* pabell y cyfarfod ſaith waith.

5 A lloſged *un* yr anner yn ei olwg ef: *b* ei chroen, a'i chig, a'i gwaed, ynghyd a'i biſwail, a lyſg efe.

6 A chymmered yr offeiriad goed *i* cedr, ac iſop, ac *k* yſgarlad; a bwried i ganol lloſgfa'r anner.

7 A golched yr offeiriad ei wiſgoedd, *l* troched hefyd ei gnawd mewn dwfr, a gwedi hynny deued i'r gwerſyll; ac aflan fydd yr offeiriad hyd yr hwyr.

8 Felly golched yr hwn a'i *m* lloſgo hi ei ddillad mewn dwfr, a golched hefyd ei gnawd mewn dwfr; ac aflan fydd hyd yr hwyr.

9 A chaſgled un glân *n* ludw'r anner, a goloded o'r tu allan i'r gwerſyll mewn lle o glan; a bydded ynghadw i gynnulleidfa meibion Iſrael, yn *p* ddwfr neilluaeth: pech-aberth *yw*.

10 A golched yr hwn a gaſglo ludw'r anner, ei ddillad; aflan *q* fydd hyd yr hwyr: a bydd hyn i feibion Iſrael, ac i'r dieithr a ymdeithio yn eu myſg hwynt, yn ddeddf dragywyddol.

11 ¶ *r* A gyffyrddo a chorph marw dyn, aflan fydd faith niwrnod.

12 *s* Ymlanhaed trwy'r *dwfr* hwnnw y trydydd dydd, a'r ſeithfed dydd glân fydd: ac os y trydydd dydd, nid ymlanha efe; yna *e* ni bydd efe lan y ſeithfed dydd.

13 Pob un a gyffyrddo a'r marw, *ſef* a chorph marw dyn, ac nid ymlanhao, *u* fydd yn halogi tabernacl yr Arglwydd: *x* a thorrir ymaith yr enaid hwnnw oddi wrth Iſrael: am na thaenellwyd dwfr neilluaeth arno, aflan fydd efe; ei aflendid *fydd* etto arno.

14 Dyma'r gyfraith, pan fyddo marw dyn mewn pabell; pob un a ddelo i'r babell, a phob un *a fyddo* yn y babell, fydd aflan faith niwrnod.

15 A phob llefr y agored ni byddo cadach wedi ei rwymo arno, ꝛc aflan *yw* efe.

16 Pob un hefyd a gyffyrddo, ar wyneb y maes, ag un *a* wedi ei ladd a chleddyf, neu ag un marw, neu ag *b* aſgwrn dyn, *c* neu a bedd, a fydd aflan *d* faith niwrnod.

17 Cymmerant dros yr aflan o ludw lloſg yr offrwm dros bechod; a rhodder atto ddwfr † rhedegog mewn llefr.

18 A chymmered *e* iſop, a golched un dihalogedig *ef* mewn dwfr, a thaenelled ar y pabell, *f* ac ar yr holl lefrri, ac ar yr holl ddynion oedd yno, ac ar yr hwn a gyffyrddo ag aſgwrn, neu un wedi ei ladd, neu un wedi marw, neu fedd;

19 A *g* thaenelled y glan ar yr aflan *b* trydydd dydd, a'r ſeithfed dydd; ac ymlanhaed efe y ſeithfed dydd, a golched ei ddillad, ymolched mewn dwfr, a glân fydd yn yr *i* hwyr.

20 Ond y gwr a halogir, ac nid ymlanhao, torrir ymaith yr enaid hwnnw *k* o fyſg y gynnulleidfa: canys efe a halogodd

gyſſegr yr Arglwydd, ni thaenellwyd arno ddwfr *l* y nelliduaeth; aſſan *yw* efe.

21 A bydd iddynt yn ddeddf dragywyddol, bod i'r hwn a daenello ddwfr y neilluaeth, *m* olchi ei dillad; a'r hwn a gyffyrddo a dwfr y neilluaeth a fydd aſſan hyd yr hwyr.

22 A'r hyn oll a *n* gyffyrddo'r aſſan ag ef, ſydd aſſan: a'r dyn a gyffyrddo *a hynny*, ſydd aſſan hyd yr *o* hwyr.

P E N. XX.

1 *Iſrael yn dyfod i Sin; lle y bu farw Miriam.* 2 *Yn tuchan o eiſiau dwfr.* 7 *Moſes yn taro'r graig yn Meriba.* 22 *Aaron yn marw.*

1453. A Meibion Iſrael, *ſef* yr *a* holl gynulleidfa, a ddaethant i anialwch *b* Sin, yn y mis cyntaf; ac arofodd y bobl *c* yn Cades: yno hefyd y bu farw *d* Miriam; ac yno y claddwyd hi.

2 *e* Ac nid oedd dwfr i'r gynnulleidfa: a hwy a ymgaſglaſant yn erbyn Moſes, ac yn erbyn Aaron.

3 Ac *f* ymgynhennodd y bobl â Moſes, a llafaraſant, gan ddywedyd, O na buaſem feirw *g* pan fu feirw ein brodyr ger bron yr Arglwydd!

4 *h* Pa ham y dygaſoch gynnulleidfa yr Arglwydd i'r anialwch hwn, i farw o honom ni a'n hanifeiliaid ynddo?

5 A pha ham y dygaſoch ni i fynu o'r Aipht, i'n dwyn i'r lle drwg yma? lle heb had na ffigyſbren, na gwinwydden, na phomgranadbren, ac heb ddwfr i'w yfed?

6 A daeth Moſes ac Aaron *i* oddi ger bron y gynnulleidfa, i ddrws pabell y cyfarfod; ac *k* a fyrthiaſant ar eu hwynebau: *l* a gogoniant yr Arglwydd a ymddangoſodd iddynt.

7 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

8 *m* Cymmer y wialen, a chaſgl y gynnulleidfa, ti ac Aaron dy frawd; ac yn eu gŵydd hwynt llafarwch wrth y graig, a hi a *n* rydd ei dwfr: a thynn ddithau iddynt ddwfr o'r graig, a dioda'r gynnulleidfa a'u hanifeiliaid.

9 A Moſes a gymmerodd y wialen oddi ger *o* bron yr Arglwydd, megis y gorchymynaſai efe iddo.

10 A Moſes ac Aaron a gynnullaſant y dyrfa ynghyd o flaen y graig: ac *p* efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch yn awr, chwi wrthryfelwyr; *q* Ai o'r graig hon y tynnwn i chwi ddwfr?

11 A Moſes a gododd ei law, ac a *r* darawodd y graig ddwy waith a'i wialen; a *s* daeth dwfr lawer allan; a'r *t* gynnulleidfa a yfodd, *u* a'u hanifeiliaid *hefyd*.

12 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, ac wrth Aaron, Am *x* na chredaſoch i mi, i'm *y* ſanctteiddio yngwydd meibion Iſrael; ∞ am hynny ni ddygwch y dyrfa hon i'r tir a roddais iddynt.

13 *a* Dyma ddyfroedd * Meriba; lle'r ymgynhennodd meibion Iſrael a'r Arglwydd; ac y *b* ſanctteiddiwyd ef ynddynt.

14 ¶ A Moſes a anfonodd genhadon o Cades at frenin *c* Edom, *gan ddywedyd*, Fel hyn y dywed Iſrael dy *d* frawd; Ti a wyddoſt yr holl flinder a gawſom ni:

15 Pa wedd yr aeth ein *e* tadau i wared i'r Aipht, ac yr arofaſom yn yr Aipht *f* lawer o ddyddiau; ac y drygodd yr Aiphtiaid ni, a'n tadau.

16 Ac *g* pi a wreddaſom ar yr Arglwydd; ac efe a glybu ein llef ni, ac a anfonodd *h* angel, ac a'n dug ni allan o'r Aipht: ac wele ni yn Cades, dinas *ar* gwrr dy ardal di.

17 Attolwg gad i ni fyned trwy *i* dy wlad: nid awn trwy faes, na gwinllan, ac nid yfwn ddwfr *un* ffynnon: *k* prif-ffordd y brenin a gerddwn; ni thrown ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſwy, nes i ni fyned allan o'th derfynau di.

18 A dywedodd *l* Edom wrtho, Na thyred heibio i mi, rhag i mi ddyfod a'r cleddyf i'th gyfarfod.

19 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrtho, Ar hyd y brif-ffordd yr awn i fynu; ac os myfi neu fy anifeiliaid a yfwn o'th ddwfr di *m* rhoddaf ei werth ef; yn unig ar fy nhraed yr af trwodd yn ddiniweid.

20 Yntau a ddywedodd, Ni chai fyned trwodd, a daeth Edom allan i gyfarfod ag ef, a phobl lawer, ac a llaw gref.

21 Felly † Edom *n* a naccaodd roddi ffordd i Iſrael trwy ei fro: am hynny *o* Iſrael a drodd oddi wrtho ef.

22 ¶ A meibion Iſrael, *ſef* yr holl gynulleidfa, a deithiaſant o Cades, *p* ac a ddaethant i fynydd Hor.

23 A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes ac Aaron ym mynydd Hor, wrth derfyn tir Edom, gan ddywedyd,

24 Aaron a *q* geſglir at ei bobl: ac ni ddaw i'r tir a roddais i feibion Iſrael; am i chwi anufuddhau i'm gair wrth ddwfr Meriba.

25 *r* Cymmer Aaron ac Eleazar ei fab, a dwg hwynt i fynu i fynydd Hor;

26 A dioſg ei *s* wiſgoedd oddi am Aaron, a gwiſg hwynt am Eleazar ei fab ef: canys Aaron a geſglir *at ei bobl*, ac a fydd farw yno.

27 A gwnaeth Moſes megis y gorchymynoddyr Arglwydd: a hwy a aethant i fynu iſynydd Hor, yngŵydd yr holl gynnulleidfa.

28 A *t* dioſgodd Moſes oddi am Aaron ei wiſgoedd, ac a'u gwiſgodd hwynt am *u* Eleazar ei fab ef; a *x* bu farw Aaron yno ym mhen y mynydd. A diſgynodd Moſes ac Eleazar o'r mynydd.

29 A'r holl gynnulleidfa a welſant farw Aaron; a holl *y* Iſrael a wylaſant am Aaron; *y* ddeng niwrnod ar hugain.

P E N. XXI.

1 *Difrodi'r Canaaneaid.* 4 *Y bobl yn tuchan, yn tael eu bratbu gan ſeirph;* 7 *iachau yr edifeiriol gan ſarph bres.*

A Brenin Arad y Canaanead, preſwylydd *y* b dehau, a glybu fod Iſrael yn dyfod *ar hyd* ffordd yr *c* ysbiwyr; ac a ryfelodd yn erbyn Iſrael, ac a ddaliodd *rai* o honynt yn garcharorion.

2 Ac *d* addunodd Iſrael addunedu i'r Arglwydd, ac a ddywedodd, Os gan roi y rhoddi'r bobl yma yn fy llaw; yna mi a *e* ddifrodaf eu dinaſoedd hwynt.

3 A gwrandawodd yr Arglwydd *f* ar lais Iſrael; ac a roddodd y Canaaneaid *yn ei law ef*: ac *g* efe a'u difrododd hwynt, a'u dinaſoedd; ac a alwodd enw'r lle, * Horma.

4 A *h* hwy a aethant o fynydd Hor, *ar hyd* ffordd y môr coch, i amgylchu tir *i* Edom: *k* a chyfyng ydoedd ar enaid y bobl, o herwydd *l* y ffordd.

5 A llafarodd y bobl *m* yn erbyn Duw, ac yn erbyn Moſes, Pa ham y dygaſoch ni o'r Aipht, i farw yn yr anialwch? canys nid *oes* na bara na dwfr; a *n* ffiaidd yw gan ein henaid y bara gwael *hwn*.

6 *o* A'r Arglwydd a anfonodd ym myſg y bobl *p* ſeirph † tanllyd; a hwy a frathaſant y bobl: a bu feirw o Iſrael bobl lawer.

7 ¶ A daeth y bobl at Moſes, a dywedaſant, *q* Pechaſom; canys llafaraſom yn erbyn yr Arglwydd, ac yn dy erbyn di; *r* gweddia ar yr Arglwydd, ar yrru o hono ef y ſeirph oddi wrthym. A gweddiodd Moſes dros y bobl.

8 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Gwna i ti ‡ ſarph danllyd, a goſod ar droſtan: a phawb a frathir, *s* ac a edrycho ar honno, fydd byw.

9 A *t* gwnaeth Moſes ſarph bres, ac a'i goſododd ar droſtan: yna os brathai ſarph wr, ac edrych o hono ef ar y ſarph bres, byw fyddai.

10 ¶ A

l Sal. 137. 7.
m Deut. 2. 6, 28.
† Sef, *bilgaeth*
Eſau.
n Deut. 2. 29.
o Deut. 2. 1, 5.
Barn. 11. 18.
p Pen. 33. 37.
q Eſa. 57. 1.
Act. 13. 36.
Heb. 12. 23.
r Pen. 33. 38.
Deut. 32. 50.
s Ecſ. 28. 12.
Eſa. 61. 10.
Heb. 7. 11.
t Job 19. 9.
u Jer. 33. 18.
Sal. 22. 30.
x Deut. 10. 6.
a 32. 50.
y Deut. 34. 8.

1452.
a Joſ. 12. 14.
b Pen. 33. 40.
c Pen. 14. 25.
d Gen. 28. 20.
e Lef. 27. 28.
f Sal. 10. 16.
g Can. 6. 10.
* *Difrod.*
h Pen. 33. 41.
i Pen. 20. 18.
k Pen. 20. 5.
l Act. 14. 22.
m Ecſ. 14. 11.
n Pen. 11. 6.
o 1 Cor. 10. 9.
p Deut. 8. 15.
† *Hedeg.*
q Sal. 78. 33.
r Ecſ. 8. 28.
‡ *Llun*
Sarph.
s Ioan 3. 14.
t 2 Bren. 18. 4.

Pen. xx. Adn. 28.] *Oddi am Aaron.* Yr hanes hon a ddengys i ni, mai llaw Rhagluniaeth ſyn ſefod oyrion mewn ſwyddau, ac yn eu troi allan: ac na âd Criſt byth mo'i eglwys heb Arweinydd, a bod gwiſg ei gyfiawnder yn parhau byth.

u Pen.33. 43.
10 ¶ A meibion Iſrael a gychwynaſant oddi yno ac u a werſyllaſant yn Oboth.
x Pen. 33. 44.
11 A hwy a aethant o Oboth, ac x a werſyllaſant yngharneddau Abarim, yn yr anialwch, yr hwn ŏedd ar gyfer Moab, tu a chodiad haul.
y Deut. 2. 13.
12 ¶ y Cychwynaſant oddi yno, a gwerſyllaſant wrth afon Zared.
z Deut. 2. 24.
13 Cychwynaſant oddi yno, a gwerſyllaſant wrth ryd Arnon, yr hon ſydd yn yr anialwch, yn dyfod allan o ardal yr Amoriaid: canys ℭ Arnon oedd derfyn Moab, rhwng Moab a'r Amoriaid.
a Joſ. 10. 13.
14 Am hynny dywedir yn a llyfr rhyfeloedd yr Arglwydd, y peth a wnaeth efe yn y môr coch, ac yn afonydd Arnon,
b Gen. 21. 14.
15 Ac wrth raiadr yr afonydd, yr hwn a dreigla i breſwylfa Ar, ac a orwedd ar derfyn Moab.
c Ecſ. 17. 6.
16 Ac oddi yno'r aethant i b Beer: honno yw'r ffynnon lle y dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Caſgl y bobl yngh yd, c ac mi a roddaf iddynt ddwfr.
Sal. 34. 9.
17 ¶ Yna d y canodd Iſrael y gan hon: Cyfod, ffynnon; * attebwch iddi.
d Iago 5. 13.
18 Ffynnon a gloddiodd y e tywyſogion, ac a gloddiodd penpaethiaid y bobl, f yngh yd â'r deddfwr, a'u g ffyn. Ac o'r anialwch yr aethant i Mattana:
* Neu, cenwch.
e 2 Cron. 17. 9.
19 Ac o Mattana i Nahaliel; ac o Nahaliel i Bamoth:
f Deut. 33. 21.
20 Ac o Bamoth, yn y dyffryn ſydd yng wlad Moab, i ben || y bryn ſydd yn edrych tua'r diffeithwch.
Eſa. 33. 22.
21 ¶ Yna h yr anfonodd Iſrael cenhadau at Sehon brenin yr Amoriaid, gan ddywedyd,
g Sal. 23. 4.
22 i Gâd i mi fyned trwy dy dir: ni thrown i faes na gwinllan; nid yfwn ddwfr un ffynnon: ar hyd ffordd y brenin y cerddwn, hyd onid elom allan o'th derfynau di.
Pen. 17. 10.
23 ¶ Ac ni roddodd Sehon i Iſrael ffordd trwy ei wlad: ond caſglodd Sehon ei holl bobl, ac a aeth allan yn erbyn Iſrael i'r anialwch: ac efe a ddaeth i k Jahas, ac a ymladdodd yn erbyn Iſrael.
|| Pyga.
h Deut. 2. 26.
24 Ac m Iſrael a'i tarawodd ef â min y cleddyf; ac a oreſgynodd ei dir ef, o Arnon hyd Jabboc, hyd at feibion Ammon: canys cadarn oedd terfyn meibion Ammon.
Barn. 11. 19.
i Jer. 48. 21.
25 A chymmerodd Iſrael yr holl ddinaſoedd hynny, a thrigodd Iſrael yn holl ddinaſoedd yr Amoriaid, yn Hesbon, ac yn eu holl ◊ bentrefydd.
m Deut. 2. 32.
Joſ. 12. 2.
Barn. 11. 21.
26 Canys dinas Sehon, brenin yr Amoriaid, yd oedd Hesbon; ac yntau a ryfelaſai yn erbyn yr hwn a n fu yn frenin Moab o'r blaen, ac a ddug ei dir ef oddi arno, hyd Arnon.
Neh. 9. 22.
Sal. 135. 10, 11.
Amos 2. 9.
27 Am hynny y dywed y o diarhebwyr, Deuwch i Hesbon; adeilader a chadarnhaer dinas p Sehon.
◊ Heb. ferched.
28 Canys q tân a aeth allan o Hesbon, a fflam o ddinas Sehon: bwyttaodd r Ar ym Moab, a pherchenogion uchel-feydd Arnon.
n Sal. 109. 14.
o Eſa. 14. 6.
29 s Gwae di, Moab; darfu am danat, bobl t Cemos: u rhoddodd ei feibion diangol, a'i ferched, mewn caethiwed i Sehon brenin yr Amoriaid.
p Barn. 11. 21.
30 Saethaſom hwynt: darfu am Heſbon, x hyd Dibon: ac anrhaithiaſom hyd Nopha, yr hon ſydd hyd y Medeba.
q Ezec. 17. 9.
r Jer. 48. 45.
31 ¶ A thrigodd Iſrael ℵ yn nhir yr Amoriaid.
s Amos 1. 7, 10.
32 A Moſes a anfonodd i chwilio Jazer: a hwy a orchfygaſant ei phentrefydd hi, ac a yrraſant ymaith yr Amoriaid y rhai oedd yno.
t Deut. 2. 6.
33 ¶ a Troiſant hefyd, ac aethant i fyny hyd ffordd Baſan: ac Og brenin Baſan a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt i ryfel, hyd Edrei, efe a'i holl bobl.
† Llun Sarph.
u Jer. 48. 46.
s Ioan 3. 14.
1 Cor. 8. 4.
t 2 Bren. 18. 4.
34 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Nac ofna ef: canys yn dy law di y rhoddais ef, a'i holl bobl, a'i dir; b a gwnai iddo ef megis y gwnaethoſt i Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon.
v Barn. 11. 21.
1 Bren. 22. 3.
w Deut. 1. 4.
x Pen. 32. 33.
y Deut. 2. 36.
35 Am hynny y tarawaſant ef, a'i feibion, a'i holl bobl, fel na adawyd iddo ef weddill: a hwy a berchenogaſant ei dir ef.

PEN. XXII.

1 *Cenhadon Balac yn cael nâg gan Balaam.* 15 *Ail genhadon yn llwyddo ganthpo.* 22 *Angel yn ei luddiaſ, a'i aſen yn ei geryddu.* 36 *Balac yn ei reſawu.*

A a Meibion Iſrael a gychwynaſant, ac a werſyllaſant yn rhoſydd Moab, am yr Iorddonen a Jerico.
a Pen. 33. 48.
2 ¶ A gwelodd b Balac mab Sippor yr hyn oll a wnaethai Iſrael i'r Amoriaid.
b Bren. 11. 25.
3 Ac c ofnodd Moab rhag y bobl yn fawr; canys llawer oedd: a bu gyfyng ar Moab o achos meibion Iſrael:
Sal. 37. 12.
Mica 6. 5.
4 A dywedodd Moab wrth d henuriaid Midian, Y gynnulleidfa hon yn awr a lyfant ein e holl amgylchoedd, fel y llyfa yr ych wellt y maes. A Balac mab Sippor oedd frenin ar Moab yn yr amſer hwnnw.
c Ecſ. 15. 15.
Sal. 53. 5.
Jer. 48. 28.
d Pen. 31. 8.
5 f Ac efe a anfonodd genhadau at Balaam fab Beor, i * g Pethor (yr hon ſydd wrth afon tir meibion ei bobl) i'w gyrchu ef; gan ddywedyd, Wele, bobl a ddaeth allan o'r Aipht: h wele, y maent yn cuddio wyneb y ddaear; ac y maent yn aros ar fy nghyfer i.
Joſ. 13. 22.
e Pen. 24. 17.
Deut. 48. 38.
6 Yr awr hon, gan hynny tyred, attolwg, i melldithia i mi'r bobl yma; k canys cryfach ydynt na mi: ond odid mi allwn ei daro ef, a'u gyrru hwynt o'r tir: canys l mi a wn mai bendigedig ſydd yr hwn a fendithiych di, a melldigedig ſydd yr hwn a felldithiech.
Deut. 23. 4.
Joſ. 13. 22.
Neh. 13. 2.
2 Pedr 2. 15.
Judas 11.
Dat. 2. 14.
* Amram
7 A henuriaid Moab, a henuriaid Midian, a aethant, a m gyda dewiniaeth yn eu dwylaw: daethant hefyd at Balaam, a dywedaſant iddo eiriau Balac.
f Pen. 23. 7.
Deut. 23. 4.
8 A dywedodd yntau wrthynt, n Lletyſwch yma heno; a rhoddaf i chwi atteb o megis y llafaro yr Arglwydd wrthyf. A thywyſogion Moab a aroſaſant gyd â Balaam.
g Gen. 48. 4.
h Gen. 41. 38.
9 A daeth o Duw at Balaam, ac a ddywedodd, pwy yw'r dynion hyn ſydd gyd â thi?
i Adn. 41. Mat. 11. 21.
10 A dywedodd Balaam wrth Dduw, Balac mab Sippor, brenin Moab, a ddanfonodd attaf, gan ddywedyd,
k Sal. 105. 24.
11 Wele, bobl wedi dyfod allan o'r Aipht, ac yn gorchuddio wyneb y ddaear: yr awr hon tyred, q rhega hwynt i mi; felly ond odid y gallaf ryfela â hwynt, a'u gyrru allan.
l Diar. 16. 2.
Deut. 23. 5.
Act. 8. 10.
12 A dywedodd Duw wrth Balaam, Na ddos gyd â hwynt; na felldithia'r bobl; canys r bendigedig ydynt.
m 2 Pedr 2. 15.
13 A Balaam a gododd y bore, ac a ddywedodd wrth dywyſogion Balac, Ewch i'ch gwlad: o blegid yr Arglwydd a naccaodd adael i mi fyned gyd â chwi.
n Pen. 12. 6.
14 A thywyſogion Moab a gyfodaſant, ac a ddaethant at Balac; ac a ddywedaſant, s Naccaodd Balaam ddyfod gyd â ni.
o Adn. 12.
p Gen. 20. 3.
Mat. 24. 24.
15 ¶ A Balac a anfonodd eilwaith dywyſogion fwy, ac anrhydeddusach na'r rhai hyn.
q Lef. 24. 11.
Diar. 26. 6.
16 A hwy a ddaethant at Balaam; ac a ddywedaſant wrtho, Fel hyn y dywed Balac mab Sippor; Attolwg, na luddier di rhag dyfod attaf:
r Sal. 37. 22.
Rhuf 4. 7.
17 Canys gan anrhydeddu y'th anrhydeddaf yn fawr, a'r hyn oll a ddywedych wrthyf, a wnaf: tyred dithau, attolwg, rhega i mi'r bobl hyn.
s Diar. 16. 1.
18 A Balaam a attebodd ac a ddywedodd wrth weiſion Balac, t Pe roddai Balac i mi arian ac aur lonaid ei dŷ, u ni allwn fyned dros air yr Arglwydd fy Nuw, i wneuthur na bychan na mawr.
t Pen. 24. 13.
u 1 Bren. 22. 14.
2 Cron. 18. 18.
19 Ond, attolwg, yn awr, x aroſwch chwithau yma y nos hon; fel y caffwyf

Sal. 135. 10, 11.
136. 20.
Sal. 12. 5.
Ecſ. 15.
Sal. 53. 5.
Jer. 48.
Deut. 23. 4.
Joſ. 13. 21.
Neh. 13. 1, 2.
Judas 11.
Dat. 2. 14.
Amram
Deut. 23. 4.
Gen. 48. 4.
Adn. 41. Mat. 11. 21.
Sal. 105. 24.
Diar. 16. 2.
Deut. 23. 5.
Act. 8. 10.
2 Pedr 2. 15.
Pen. 12. 6.
Adn. 12.
Gen. 20. 3.
Mat. 24. 24.
Lef. 24. 11.
Diar. 26. 6.
Sal. 37. 22.
Rhuf 4. 7.
Diar. 16. 1.
Pen. 24. 13.
1 Bren. 22. 14.
2 Cron. 18. 18.
Sal. 12. 2. Tit. 1. 16.
1 Bren. 18. 21.

wybod beth a ddywedo yr Arglwydd y wrthyf yn ychwaneg.

20 A daeth Duw at Balaam *liw nos*, a dywedodd wrtho, Os i'th gyrchu di y daeth y dynion hyn, cyfod, dos gyd â hwynt: ac er hynny y *a* peth a lefarwyf wrthyt, hynny a wnai di.

21 Yna y *b* cododd Balaam yn foreu, ac a gyfrwyodd ei asen, ac a aeth *c* gyd a thywysogion Moab.

22 ¶ A dig Duw a ennynodd, am iddo ef fyned: ac angel yr Arglwydd a safodd ar y ffordd i'w wrthwynebu ef; ac efe yn marchogaeth ar ei asen, a'i ddau langc gyd ag ef.

23 *d* A'r asen a welodd angel yr Arglwydd yn sefyll ar y ffordd, a'i gleddyf yn *e* noeth yn ei law: a chiliodd yr *f* asen allan o'r ffordd, ac a aeth i'r maes: a tharawodd Balaam yr asen, i'w throi i'r ffordd.

24 Ac angel yr Arglwydd a safodd ar lwybr y gwinllanoedd, *a* magwyr o'r ddeutu.

25 Pan welodd yr asen angel yr Arglwydd, yna hi a ymwasgodd at y fagwyr: ac a wasgodd *g* droed Balaam wrth y fagwyr: ac efe a'i *b* tarawodd hi eilwaith.

26 Ac angel yr Arglwydd a aeth ym mhellach; ac a safodd mewn lle cyfyng, lle *i* nid *oedd* ffordd i gilio tu a'r tu dehau na'r tu aswy.

27 A gwelodd yr asen angel yr Arglwydd; ac a orweddodd dan Balaam: yna'r ennynodd *k* dig Balaam; ac efe a darawodd yr asen â ffon.

28 A'r Arglwydd a *l* agorodd safn yr asen; a hi a ddywedodd wrth Balaam, Beth a wnaethum i ti pan darawaist fi'r tair gwaith hyn?

29 A dywedodd Balaam wrth yr asen, *m* am it' fy fiommi. O na byddai gleddyf yn fy llaw; canys yn awr y'th *n* laddwn.

30 A dywedodd yr asen wrth Balaam, Onid myfi *yw* dy asen, yr hon y marchogaist arnaf er pan *yduyf eiddot* ti, hyd y dydd hwn? gan arfer a arferais i wneuthur it' fel hyn? Ac efe a ddywedodd, Na ddo.

31 A'r Arglwydd a *o* agorodd lygaid Balaam: ac efe a welodd angel yr Arglwydd yn sefyll ar y ffordd, a'i *p* gleddyf noeth yn ei law: ac efe a ogwyddodd ei ben, ac a ymgrymmodd ar ei wyneb.

32 A dywedodd angel yr Arglwydd wrtho, Pa ham y tarawaist dy *q* asen y tair gwaith hyn? Wele, mi a ddaethum allan yn wrthwynebydd *i ti*: canys *r* cyfeiliornus yw'r ffordd hon yn fy ngolwg.

33 A'r asen a'm gwelodd; ac a giliodd rhagof y tair gwaith hyn: oni buasai iddi gilio rhagof, diau yn awr y *s* lladdaswn di, ac a'i gadawswn hi yn fyw.

34 A Balaam a ddywedodd wrth angel yr Arglwydd, *t* Pechais; o blegid ni wyddwn dy fod di yn sefyll ar y ffordd yn fy erbyn: ac yr awr hon, os drwg *yw* yn dy olwg, dychwelaf adref.

35 A dywedodd angel yr Arglwydd wrth Balaam, *u* Dos gyd â'r dynion; a'r gair a lefarwyf wrthyt, hynny yn unig a lefari. Felly Balaam a aeth gyd â thywysogion Balac.

36 ¶ A chlybu Balac ddyfod Balaam: ac efe a aeth i'w *x* gyfarfod ef i ddinas Moab; yr hon *fydd* ar ardal y Arnon, yr hon *fydd* ar gwr eithaf y terfyn.

37 A dywedodd Balac wrth Balaam, Onid gan anfon yr anfonais attat i'th gyrchu; pa ham na ddeuit ti attaf? Oni ※ allwn i dy wneuthur di yn anrhydeddus?

38 A dywedodd Balaam wrth Balac, Wele, mi a ddaethum attat: *a* gan allu a allaf fi lafaru dim yr awr hon? y *b* gair a osodo Duw yn fy ngenau, hwnnw a lafara fi.

39 A Balaam a aeth gyd â Balac; a hwy a ddaethant i gaer † Husoth.

40 A Balac a lladdodd Balac wartheg a defaid; ac a anfonodd *rai* i Balaam, ac i'r tywysogion *oedd* gyd ag ef.

41 A'r *d* bore Balac a gymmerodd Balaam, ac a aeth ag ef i fynu i *e* uchelfeydd Baal; fel y *f* gwelai oddi yno *gwrr* eithaf y bobl.

PEN. XXIII.

1, 13, 28 *Offrwm Balac.* 7, 18 *Dammeg Balaam.*

A Dywedodd Balaam wrth Balac, *a* Adeilada i mi yma saith allor; a darpara i mi yma *b* saith o fustych, a saith o hyrddod.

2 A gwnaeth Balac megis ag y dywedodd *c* Balaam. Ac offrymmodd Balac a Balaam *d* fustach a hwrdd ar *bob* allor.

3 A dywedodd Balaam wrth Balac, Saf di wrth dy boeth-offrwm; myfi a af *accw*, ond odid daw yr Arglwydd i'm cyfarfod: a mynegaf i ti pa air a ddangoso efe i mi: Ac efe a aeth i le uchel.

4 A chyfarfu *e* Duw â Balaam; a dywedodd *Balaam* wrtho, *f* Darparais saith allor, ac aberthais fustach a hwrdd ar *bob* allor.

5 *g* A gosodod yr Arglwydd air yng enau Balaam; ac a dywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

6 Ac efe a ddychwelodd atto. Ac wele, efe a holl dywysogion Moab yn sefyll wrth ei boeth-offrwm.

7 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, O ※ Syria y *h* cyrchodd Balac brenin Moab fyn, o fynyddoedd y dwyrain, *gan ddywedyd*, Tyred, melldithia i mi Jacob; tyred, a *k* fflieiddia Israel.

8 Pa fodd y *l* rhegaf yr hwn ni regodd Duw? a pha fodd y fflieiddiaf *yr hwn* ni fflieiddiodd yr Arglwydd?

9 Canys o ben y creigiau y gwelaf ef, ac o'r bryniau yr edrychaf arno: wele, bobl yn *m* preswylio eu hunain, ac heb eu cyfrif *n* ynghyd â'r cenhedloedd.

10 *o* Pwy a rifa lwch Jacob, a rhifedi pedwaredd *ran* Israel? Marw a wnelwyf *p* o farwolaeth yr union, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau.

11 A dywedodd Balac wrth Balaam, Beth a wnaethost i mi? I regi *q* fy ngelynion y'th gymmerais; ac wele, gan fendithio ti a'u bendithiaist.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, *r* Onid yr hyn a osododd yr Arglwydd yn fy ngenau, ysdd raid i mi edrych ar ei ddywedyd?

13 A dywedodd Balac wrtho ef; Tyred, attolwg, gyd â myfi i le arall, lle y gwelych hwynt: oddi yno y cai weled eu *s* cwrr eithaf hwynt yn unig, ac ni chai eu gweled hwynt i gyd: rhega dithau hwynt i mi oddi yno.

14 ¶ Ac efe a'i dug ef i faes amlwg, i ben † Pisga; ac a adeiladodd *t* saith allor, ac a offrymmodd fustach a hwrdd ar *bob* allor.

15 Ac a ddywedodd wrth Balac, Saf yma wrth dy boeth-offrwm, ac mi a af *accw* i gyfarfod *â'r Arglwydd*.

16 A chyfarfu yr Arglwydd â Balaam; ac a *u* osodod air yn ei enau ef, ac a ddywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

17 Ac efe a ddaeth atto. Ac wele, efe yn sefyll wrth ei boeth-offrwm, a *x* thywysogion Moab gyd ag ef. A dywedodd Balac wrtho, Beth a ddywedodd yr Arglwydd?

18 Yna y cymmerodd efe ei ddammeg, ac a ddywedodd, *y* Cyfod, Balac, a gwrando; mab Sippor, clust-ymwrando â mi.

19 ※ Nid dyn *yw* Duw, i ddywedyd celwydd; na mab dyn i edifarhau: a ddywedodd efe, ac ni's cyflawna? a lafarodd efe, ac oni chwyra?

20 Wele ‡ derbyniais *ganddo* fendithio; a bendithiodd efe, *a* ac ni throaf fi hynny yn ei ol.

21 Ni *b* wel efe anwiredd yn Jacob, ac ni

a Gal. 1. 8, 9. ※ Zec. 3. 14. *a* Adn. 35. Pen. 23. 12., 26. Sal. 33. 10. 1 Pedr 2. 8. *b* Esa. 59. 6. *c* Diar. 16. 9. *d* 2 Bren. 6. 17. Dan. 10. 7. Act. 22. 9. 2 Pedr 2. 16. Judas 11. 1 Cor. 1. 25. *e* 1 Cron. 21. 16. *f* Jer. 8. 7. *g* Esa. 47. 11–13. *h* Adn. 27. *i* Esa. 28. 18. *k* Iago 1. 20. *l* Job 12. 7. 1 Cor. 1. 27. 2 Pedr 2. 15. *m* Gal. 6. 7. *n* Sal. 92. 6. *a* 111. 3. Diar. 12. 10. *o* Gen. 21. 19. Esa. 47. 11. Luc 24. 16, 31. *p* 1 Cron. 21. 16. *q* Sal. 36. 6. *r* 1 Pedr 2. 15. *s* 1 Bren. 13. 24. *t* Adn. 27. Sal. 78. 34. *u* Adn. 20. *x* Pen. 14. 17. *y* Pen. 21. 13. ※ Adn. 17. Pen. 24. 11. Mat. 4. 9. *a* Sal. 44. 25. *b* 2 Cor. 3. 5, 6. † *Hesbon.* Jer. 48. 45. *c* Pen. 25. 2.

d Diar. 1. 15. *e* Deut. 12. 2. *f* Pen. 25. 13. *a* Pen. 22. 40. *b* 1 Cron. 15. 26. 2 Cron. 29. 21. Job 42. 8. *c* 2 Bren. 28. 29. *d* Pen. 15. 8. *e* Deut. 18. 10. *a* 23. 5. *f* Diar. 7. 14. *a* 22. 3. *g* Diar. 16. 1. Esa. 47. 12. ※ *Aram.* *b* Deut. 23. 4. *i* Esa. 2. 6. *k* 1 Sam. 17. 10. *l* Neh. 13. 2. *m* Deut. 33. 28. Jer. 49. 31. *n* Ezec. 9. 2. *o* Gen. 13. 6. *p* Sal. 37. 6. *a* 116. 15. *q* Sal. 109. 4. *r* Tit. 1. 16. *s* Pen. 22. 41. † Neu, *bryn.* *t* Esa. 46. 6. *u* Pen. 22. 35. *x* Adn. 6. *y* Barn. 3. 20. ※ 1 Sam. 15. 29. Hab. 2. 3. Mal. 3. 6. Luc 21. 33. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17. ‡ *Cymerais arnaf.* *a* Rhuf. 8. 38. *b* Rhuf. 4. 7.

c Ezec. 48. 35.
d Pen. 10. 9.
e 2 Cor. 2. 14.
f Pen. 24. 8.
g Sal. 68. 35.
Job 39. 10.
h Mat. 16. 18.
i Sal. 44. 3.
k Gen. 49. 9.
l 1 Pedr 5. 9.
m Dan. 2. 44.
n Sal. 2. 1. *o* Adn. 12. 1 Bren. 22. 14.
p Mat. 4. 8.
q Pen. 31. 16.
r 25. 1—4. Sal. 100. 28.
s Adn. 1.

ni wel drawſedd yn Iſrael: yr *c* Arglwydd ei Dduw *ſydd* gyd ag ef, ac *y mae d* udgorn-floedd brenhin *e* yn eu myſg hwynt.

22 *f* Duw a'u dug hwynt allan o'r Aipht: megis g nerth unicorn *ſydd* iddo.

23 Canys nid *oes* ſwyn yn *h* erbyn Jacob, na dewiniaeth yn erbyn Iſrael: y pryd *hyn* y dywedir am Jacob, ac am Iſrael, *i* Beth a wnaeth Duw!

24 Wele, y bobl a gyfyd *k* fel llew mawr, *l* ac fel llew ieuangc yr ymgyfyd: ni orwedd nes *m* bwytta'r yſclyfaeth, ac yfed gwaed y lladdedigion.

25 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, Gan *n* regu na rega ef mwy; gan fendithio na fendithia ef chwaith.

26 Yna yr attebodd Balaam, ac a ddywedodd wrth Balac, Oni ſynegais i ti, gan ddywedyd, *o* Yr hyn oll a lafaro yr Arglwydd, hynny a wnaf fi?

27 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, Tyred, attolwg, mi a'th *p* ddygaf i le arall: ond odid boddlon fydd gan Dduw i ti eu rhegu i mi oddi yno.

28 A Balac a ddug Balaam i ben *q* Peor, yr hwn ſydd yn edrych tu a'r diffeithwch.

29 A dywedodd Balaam wrth Balac, *r* Adeilada i mi yma ſaith allor; a darpara i mi yma ſaith buſtach, a ſaith hwrdd.

30 A gwnaeth Balac megis y dywedodd Balaam; ac a offrymmodd buſtach a hwrdd ar *bob* allor.

P E N. XXIV.

1 *Balaam yn gadael dewiniaeth, ac yn prophwydo dedwyddwch Iſrael.* 10. *Balac yn ei yrru ymaith.* 15 *Ynlau yn prophwydo am feren Jacob.*

a Pen. 23. 3. 15. * Heb. *eſyſtrfod â neu ddiſgwyl wrth*
b Can. 6. 10.
c Pen. 11. 25—
d Pen. 23. 7, 18.
† Heb. *oedd lygad-gaedd.*
Adn. 9. 8.
e 1 Sam. 19. 24.
f Sal. 104. 16.
g Can. 4. 14.
h Efa. 48. 1.
i Sal. 68. 26.
k Sal. 89. 27.
l 1 Sam. 15. 9. 33.
m Pen. 23. 22.
n Eſa. 60. 12.
e Jer. 50. 9.
p Gen. 49. 9.
q Can. 2. 7.
r Gen. 12. 3.
s Job 27. 23.
t Neh. 13. 2.
u Eſa. 48. 10.
x Deut. 11. 18.
y Pen. 22. 18.

PAN welodd Balaam mai da oedd ynglŵg yr Arglwydd fendithio Iſrael; nid aeth efe, megis *a* o'r blaen, i * gyrchu dewiniaeth; ond goſododd ei wyneb tu a'r anialwch.

2 A chododd Balaam ei lygaid: ac wele, *b* Iſrael *yn pebyllio* yn ol eu llwythau: a daeth *c* Yſpryd Duw arno ef.

3 *d* Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mab Peor a ddywed, a'r gwr † a agorwyd ei lygaid a ddywedodd.

4 Gwrandawydd geiriau Duw a ddywedodd, yr hwn a welodd weledigaeth yr Hollalluog, *e* yr hwn a ſyrthiodd, ac a agorwyd *ei* lygaid:

5 Mor hyfryd yw dy hebyll di, O Jacob! dy gyfaneddau di, O Iſrael!

6 Ymeſtynnant fel *f* dyffrynoedd, ac fel gerddi wrth afon, fel *g* olewyddau blannodd yr Arglwydd, fel y cedrwydd wrth ddyfroedd.

7 Efe a *h* dywallt ddwfr o'i yſtenau, a'i had *ſydd* mewn *i* dyfroedd lawer, *k* a'i Frenhin a ddyrcheſir yn uwch nag *l* Agag, a'i frenhiniaeth a ymgyfyd.

8 *m* Duw a'i dug ef allan o'r Aipht: megis nerth unicorn *ſydd* iddo: efe a *n* fwytty'r cenhedloedd ei elynion, ac a ddrylliau eu heſgyrn, ac â'i *o* ſaethau y gwana efe *hwynt.*

9 *p* Efe a gymma, *ac* a orwedd fel llew, ac fel llew mawr: pwy a'i *q* cyfyd ef? *r* Bendigedig *ſydd* dy fendithwyr, a melldigedig dy felldithwyr.

10 ¶ Ac ennynodd dig Balac yn erbyn Balaam: ac efe a *s* darawodd ei ddwylaw ynghyd. Dywedodd Balac hefyd wrth Balaam, I regu fy ngelynion y'th gyrchais; ac wele, ti gan *t* fendithio a'u bendithlaiſt y tair gwaith hyn.

11 Am hynny yn awr *u* ffo i'th fangre dy hun: dywedais, gan anrhydeddu y'th anrhydeddwn; ac wele, *x* attalio dd yr Arglwydd di oddi wrth anrhydedd.

12 A dywedodd Balaam wrth Balac, Oni lafarais wrth dy genhadau a anfonaiſt attaf, gan ddywedyd,

13 *y* Pe rhoddai Balac i mi arian ac aur lonaid ei dŷ, ni allwn droſeddu gair yr Arglwydd, i wneuthur da neu ddrwg o'm meddwl fy hun: yr hyn a lafaro yr Arglwydd, hynny a lafaraf fi?

14 Ond yr awr hon, wele, fi yn myned at fy mhobl: tyred, *z* myfi a fynegaf i ti yr hyn a wna'r bobl hyn i'th bobl di yn y dyddiau diweddaf.

15 ¶ Ac efe a gymmerth ei ddammeg, ac a ddywedodd, Balaam mab Peor a ddywed, a'r gwr a agorwyd ei *a* lygaid a ddywed;

16 Dywedodd gwrandawydd geiriau Duw, gwybedydd gwybodaeth y Goruchaf, a gwelediydd gweledigaeth yr Hollalluog, yr hwn a *b* ſyrthiodd, ac yr agorwyd ei lygaid:

17 Gwelaf ef, ac nid yr awr hon; edrychaf arno, ond nid o agos: daw *c* ſeren o Jacob, a chyfyd *d* teyrn-wialen o Iſrael, ac a ddrylliia ‖ gonglau Moab, ac a ddinyſtria holl feibion Seth.

18 Ac *e* Edom a feddiennir, Seir hefyd a berchenogir *gan* ei elynion; ac Iſrael a wna rymmuſder.

19 Ac *f* arglwyddiaetha *un* o Jacob, ac a ddinyſtria'r gweddill o'r ddinas.

20 A phan edrychodd ar Amalec, efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, ‖ Dechreu'r cenhedloedd *yw* Amalec; a'i ddiwedd *ſydd* § darfod am dano byth.

21 Edrychodd hefyd ar y Ceneaid; ac a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cadarn *yw* dy annedd; goſod yr wyt dy nyth g yn y graig.

22 Anrheithir y * Ceneaid, † hyd oni'th gaethiwo Aſſur.

23 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, Och! Pwy fydd byw pan wnelo Duw hyn!

24 Llongau hefyd o derfynau *h* Cittim a orthrymmant Aſſur, ac a orthrymmant Eber; ac ‡ yntau a ddarfydd am dano byth.

25 A chododd Balaam, ac a aeth, ac *i* a ddychwelodd adref: a Balac a aeth hefyd i'w ffordd yntau.

P E N. XXV.

1 *Iſrael yn godinebu.* 2 *yn addoli deilwaon.* 6 *Phineas yn lladd Zimri, &c. Phineas yn cael offeiriadaeth dragwyddol.* 16 *Bilno Midian am ſlino Iſrael.*

A Thrigodd Iſrael *a* yn Sittim; a dechreuodd y bobl *b* odinebu gyda merched Moab.

2 A galwaſant y bobl i *c* aberthau eu duwiau hwynt: a bwyttaodd *y* bobl, ac addolaſant eu duwiau hwynt.

3 Ac ymgyfeillodd Iſrael a *d* Baal-Peor: ac ennynodd digoſaint yr Arglwydd yn erbyn Iſrael.

4 A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Cymmer *e* holl bennaethiaid y bobl, a chrog hwynt i'r Arglwydd ar gyfer yr haul; fel y dychwelo llid digoſaint yr Arglwydd oddi wrth Iſrael.

5 A dywedodd Moſes wrth *f* farnwyr Iſrael, *g* Lleddwch bob un ei ddynion, y rhai a ymgyfeillaſant â Baal-Peor.

6 ¶ Ac wele, gwr o feibion Iſrael *h* ddaeth, ac a ddygodd Midianees at ei frodyr, yngolwg Moſes, ac yngolwg holl gynnulleidfa meibion Iſrael, a hwynt yn wylo *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

7 A gwelodd *b* Phineas *i* mab Eleazar, mab Aaron yr offeiriad; ac a gododd o ganol y gynnulleidfa, ac a gymmerodd waywffon yn ei law;

8 Ac a aeth ar ol y gwr o Iſrael i'r babell; ac a'u gwanodd hwynt ill dau, *ſef* y gwr o Iſrael, a'r wraig trwy ei cheudod. Ac *k* attaliwyd y pla oddi wrth feibion Iſrael.

9 A bu feirw o'r bla *l* bedair mil ar hugain.

10 ¶ A llafaiodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

11 Phineas mab Eleazar, mab Aaron yr offeiriad, a drodd fy nigter oddi wrth feibion Iſrael (pan *m* eiddigeddodd efe droſof fi yn eu mysg) fel na ddifethais feibion Iſrael yn fy *n* eddigedd.

z Mica 6. 5.
a Adn. 3.
b Dat. 8. 17.
c Mat. 2. 2.
d Sal. 110. 2.
† Neu, *dyrchafodd.*
2 Sam. 8. 2.
e 2 Sam. 8. 14.
f 1 Tim. 6. 15.
‖ *Cymaſ o'r cenhedloedd a ryfeloedd ag Iſrael,* Eccl. 17. 8.
§ Neu, *hyd ddinyſtr.*
1 Sam. 15. 3.
g Job 29. 18.
* Heb. *Cain.*
† Neu, *pa hyd ſydd hyd &c.*
h Gen. 10. 4. Sef, *Cittim, Rhufain.*
i Pen. 31. 8.

a Pen. 33. 49.
b 1 Cor. 10. 8. Dat. 2. 14.
c Jof. 22. 17. 1 Bren. 11. 1.
d Eccl. 34. 15. Pen. 31. 16. Sal. 106. 28. Hoſ. 9. 10. 1 Cor. 10. 20.
e Deut. 4. 3.
f Eccl. 18. 25.
g Eccl. 32. 27. Iaco. 1. 15.
h Sal. 106. 30.
i Eccl. 6. 35.
k 1 Cron. 21. 22.
l 1 Cor. 10. 8.
m 2 Cor. 11. 2.
n Eccl. 30. 5.

* Mal. 2. 5. Heb. 7. 2. 10.
12 Am hynny dywed, o Wele fi yn rhoddi iddo fy nghyfammod o heddwch.
13 A bydd iddo ef, ac *p* i'w had ar ei ol ef, ammod o offeiriadaeth *q* dragywyddol; am iddo *r* eiddigeddu dros ei Ddduw, a gwneuthur *s* cymmod dros feibion Iſrael.
14 Ac enw'r gwr o Iſrael, yr hwn a laddwyd, *ſef* yr hwn a laddwyd gyd a'r Midianees, *oedd* Zimri, mab Salu, pennaeth *t*y *ei* dad, o *lwyth* Simeon.
15 Ac enw'r wraig o Midian a laddwyd, *oedd* Cozbi, merch *t* Sur: pencenedl o dy mawr ym Midian *oedd* hwn.
16 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
17 *u* Blina'r Midianiaid, a lleddwch hwynt:
18 Canys blin ydynt arnoch trwy eu *x* dichellion a ddychymygafant i'ch erbyn, yn achos y Peor, ac yn achos ✕ Cozbi, merch tywyſog Midian, eu chwaer hwynt, yr hon a laddwyd yn nydd y pla, o achos Peor.

P E N. XXVI.

1 *Cyfrif Iſrael yn nyffryn Moab.* 52. *Cyfraith i gyfrannu etifeddiaeth y tir.*

A Bu, gwedi'r *a* pla, lafaru o'r Arglwydd wrth Moſes, ac wrth Eleazar fab Aaron yr offeiriad, gan ddywedyd,
2 *b* Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Iſrael, o fab ugain mlwydd ac uchod, trwy dy eu tadau, pob un a allo fyned i ryfel yn Iſrael.
3 A llafarodd Moſes ac Eleazar yr offeiriad wrthynt *c* yn rhoſydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jerico, gan ddywedyd,
4 *Rhifwch y bobl*, o fab ugain mlwydd ac uchod; *d* megis *y* gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes, a meibion Iſrael, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht.
5 ¶ *e* Reuben, cyntaf-anedig Iſrael. Meibion Reuben; *o f* Hanoc, tylwyth yr Hanociaid; o Phalu, tylwyth y Phaliaid:
6 O Heſron, tylwyth yr Heſroniaid: o Carmi, tylwyth y Carmiaid.
7 Dyma dylwyth y *g* Reubeniaid: a'u rhifedigion *oedd* dair mil a deugain a ſaith gant a deg ar hugain.
8 A meibion Phalu *oedd* Eliab.
9 A meibion Eliab; Nemuel, a Dathan, ac Abiram. *h* Dyma'r Dathan ac Abiram, rhai enwog yn y gynnulleidfa, y rhai a ymgynhennaſant yn erbyn Moſes ac yn erbyn Aaron ynghynnulleidfa Cora, pan *i* ymgynhennaſant yn erbyn yr Arglwydd.
10 Ac agorodd y ddaear ei ſafn, ac a'u llyngcodd hwynt, a Chora hefyd, pan fu farw y gynnulleidfa, pan ddifaodd y *k* tan ddengwr a deugain a dau cant: a hwy a aethant yn *l* arwydd.
11 *m* Ond meibion Cora ni buant feirw.
12 ¶ Meibion Simeon, wrth eu tylwythau: o *n* * Nemuel, tylwyth y Nemueliaid: o Jamin, tylwyth y Jaminiaid: o † Jacin o tylwyth y Jaciniaid:
13 O *p* ‡ Zera, tylwyth y Zeraiaid: o Saul, tylwyth y Sauliaid.
14 Dyma dylwyth y Simeoniaid; *q* dwy fil ar hugain a dau cant.
15 ¶ Meibion Gad, wrth eu tylwythau: o *r* ‖ Sephon tylwyth y Sephoniaid: o Haggi, tylwyth yr Haggiaid: o Suni, tylwyth y Suniaid:
16 O ◊ Ozni, tylwyth yr Ozniaid: o Eri, tylwyth yr Eriaid:
17 O *s* * Arod, tylwyth yr Arodiaid: o Areli, tylwyth yr Areliaid.
18 Dyma deuluoedd meibion Gad, dan eu rhif; deugain mil a phum cant.
19 ¶ *t* Meibion Juda *oedd* Er ac Onan: a bu farw Er ac Onan yn nhir Canaan.
20 A meibion *u* Juda, wrth eu teuluoedd: o Sela tylwyth y Selaiaid: o Phares, tylwyth y Pharesiaid: o Zera tylwyth y Zeraiaid.
21 A meibion Phares oedd; o Heſron, tylwyth yr Heſroniaid; o Hamul, tylwyth yr Hamuliaid.
22 Dyma dylwyth Juda, dan eu *x* rhif; onid pedair mil pedwar ugain mil a phum cant.
23 ¶ *y* Meibion Iſſacar, wrth eu tylwythau, *oedd*: o Tola tylwyth y Tolaiaid: o † Phufa, tylwyth y Phufiaid:
24 O ‡ Jaſub, tylwyth y Jaſubiaid: o Simron, tylwyth y Simroniaid.
25 Dyma deuluoedd Iſſacar, dan eu rhif: pedair mil a thrugain, a thri chant.
26 ¶ ✕ Meibion Zabulon, wrth eu teuluoedd, *oedd*; o Sered, tylwyth y Sardiaid: o Elon, tylwyth yr Eloniaid; o Jaleel, tylwyth y Jaleeliaid.
27 Dyma deuluoedd y Zabuloniaid, dan eu rhif; tri ugain mil a phum cant.
28 ¶ *a* A meibion Joſeph, wrth eu teuluoedd, *oedd*; Manaſſe ac Ephraim.
29 Meibion Manaſſe *oedd*; o *b* Macir, tylwyth y Maciriaid: a Macir a genhedlodd Gilead: o Gilead y *mae* tylwyth y Gileadiaid.
30 Dyma feibion Gilead: o ‖ *c* Jeezer tylwyth y Jeezeriaid: o Helec, tylwyth yr Heleciaid:
31 Ac o Aſriel, tylwyth yr Aſrieliaid: ac o Sechem, tylwyth y Sechemiaid:
32 Ac o Semida, tylwyth y Semidiaid: ac o Hepher, tylwyth yr Hepheriaid.
33 ¶ *d* A Salphaad mab Hepher nid oedd iddo feibion, onid merched: ac enwau merched Salphaad *oedd*, Mala, a Noa, Hogla, Milca, a *e* Thirſa.
34 Dyma dylwyth Manaſſe; a'u rhifedigion *oedd f* ddeuddeng mil a deugain a ſaith gant.
35 ¶ Dyma feibion Ephraim, wrth eu teuluoedd: o Suthela, tylwyth y Sutheliaid: o *g* † Becher, tylwyth y Becheriaid: o Tahan, tylwyth y Tahaniaid.
36 A dyma feibion Suthela: o Eran, tylwyth yr Eraniaid.
37 Dyma dylwyth meibion Ephraim, trwy eu rhifedigion; *h* deuddeng mil ar hugain a phum cant. Dyma feibion Joſeph wrth eu teuluoedd.
38 ¶ *i* Meibion Benjamin, wrth eu teuluoedd, *oedd*; o Bela, tylwyth y Beliaid: o Asbel, tylwyth yr Asbeliaid: o *k* ◊ Ahiram, tylwyth yr Ahiramiaid:
39 O *l* Sephupham, tylwyth y Sephuphamiaid: o * Hupham, tylwyth yr Huphamiaid.
40 A meibion Bela oedd, *m* † Ard, a Naaman: *o Ard yr ydoedd* tylwyth yr Ardiaid: o Naaman tylwyth y Naamaniaid.
41 Dyma feibion Benjamin, yn ol eu teuluoedd: dan eu rhif *yr oeddynt* yn *n* bum mil a deugain a chwe' chant.
42 ¶ *o* Dyma feibion Dan, yn ol eu teuluoedd: o ‡ Suham, tylwyth y Suhamiaid. Dyma dylwyth Dan, yn ol eu teuluoedd.
43 A holl dylwyth y Suhamiaid *oedd*, *p* yn ol eu rhifedigion, bedair mil a thrugain a phedwar cant.
44 ¶ *q* Meibion Aſer, wrth eu teuluoedd, *oedd*; o Jimna tylwyth y Jimniaid: o Jeſui, tylwyth y Jeſuiaid: o Beria, tylwyth y Beriaid.
45 O feibion Beria, *yr oedd*; o Heber, tylwyth yr Heberiaid: o Malciel, tylwyth y Malcieliaid.
46 Ac enw merch Aſer *ydoedd* Sara.
47 Dyma deuluoedd meibion Aſer, *r* yn ol eu rhifedigion; tair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.
48 ¶ *s* Meibion Naphtali, wrth eu teuluoedd, *oedd*; o Jaſeel, tylwyth y Jaſeeliaid; o Guni, tylwyth y Guniaid:
49 O Jeſer, tylwyth y Jeferiaid: *t* o ‖ Silem, tylwyth y Silemiaid.
50 Dyma dylwyth Naphtali, yn ol eu teuluoedd, dan eu rhif; *u* pum mil a deugain a phedwar cant.
51 *x* Dyma rifedigion meibion Iſrael; chwe' chan mil, a mil ſaith gant a deg ar hugain.
52 ¶ A

Mal. 2. 5. Heb. 7. 2. 10. — *p* Barn. 20. 28. 1 Cron. 6. 4. — *q* Jer. 33. 18. — *r* Zec. 1. 14. Gal. 4. 18. — *s* Joſ. 7. 13. — *t* Pen. 31. 8. — *u* Pen. 31. 2. — *x* Dat. 2. 14. — *y* Adn. 3. Sal. 106. 28. — ✕ Adn. 15. — *a* Pen. 25. 9. — *b* Ecſ. 30. 12. Pen. 1. 2, 46. — *c* Pen. 22. 1. — *d* Pen. 1. 1. — *e* Gen. 46. 8. Ecſ. 6. 14. 1 Cron. 5. 1. — *f* Gen. 46. 7, 9. — *g* 1 Cron. 5. 3. Pen. 1. 21. Ezec. 5. 11. — *h* Pen. 16. 2. — *i* Pen. 16. 30. — *k* Pen. 16. 35. — *l* Pen. 16. 40. 2 Pedr 2. 6. — *m* Ecſ. 6. 24. Pen. 16. 5. — *n* Gen. 46. 10. — * *Jemuel.* — *o* 1 Cor. 4. n2. — † *Jarib.* — *p* Gen. 46. 10. — ‡ *Sohar.* — *q* Pen. 2. 23. Job 18. 16. — *r* Gen. 46. 16. — ‖ *Siphion.* Pen. 2. 14. — ◊ *Ebon.* — *s* Gen. 46. 16. — * *Arodi.* — *t* Gen. 38. 2. &c. — *u* 1 Cor. 2. 3.

— *x* Pen. 1. 27. Sal. 115. 14. — *y* Gen. 46. 13. 1 Cron. 7. 1. — † *Phua.* 1 Cron. 7. 1. — ‡ *Job.* 1 Cron. 7. 1. — ✕ Gen. 30. 20. — *a* Gen. 46. 20. 1 Cron. 5. 2. — *b* Joſ. 17. 1. 1 Cron. 7. 14. — ‖ *Abiezer* — *c* Joſ. 17. 2. Barn. 6. 11. — *d* Pen. 27. 1. 1 Cron. 7. 15. — *e* Can. 6. 3. — *f* Pen. 2. 21. Deut. 33. 17. Gen. 49. 22. — *g* 1 Cron. 7. 10. — † *Bered.* — *h* Pen. 2. 19. — *i* 1 Cron. 7. 6. — *k* Gen. 46. 21. — ◊ *Ebi.* 1 Cron. 8. 1. — *Abara.* — *l* Gen. 46. 21. — *Muppim* * neu *Huppim.* — *m* 1 Cron. 8. 3. — † *Adar.* — *n* Pen. 2. 23. — *o* Gen. 46. 23. — ‡ *Huſim.* — *p* Pen. 2. 26. — *q* Gen. 46. 17. — *r* Pen. 2. 28. — *s* Gen. 46. 24. — *t* 1 Cron. 7. 13. — ‖ *Salum.* — *u* Pen. 2. 36. Job 12. 9, 10. — *x* Pen. 1. 46. Neh. 9. 20. Sal. 77. 11.

52 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth
y Ezec. Moses, gan ddywedyd,
47. 22. 53 I'r rhai hyn y rhennir y tir yn y eti-
Sal. 49. feddiaeth, yn ol rhifedi'r enwau.
12. 54 ℵ I lawer y 'chwanegi'r etifedd-
Mat. 5. 5. iaeth, ac i ychydig prinha'r etifeddiaeth:
1 Pedr 1. rhodder *i* bob un ei etifeddiaeth yn ol ei
4. rhifedigion.
ℵ Pen. 55 Etto *a* wrth goelbren y rhennir y
33. 54. tir: wrth enwau llwythau eu tadau yr
a Pen. 33. etifeddant.
54. 56 Wrth farn y coelbren y rhennir ei
Jos. 11. etifeddiaeth, rhwng llawer ac ychydig.
23. 57 ¶ *b* A dyma rifedigion y Leiaid,
Rhuf. 11. wrth eu teuluoedd: o Gerson, tylwyth y
7. Gersoniaid: o Cohath, tylwyth y Cohath-
b Gen. 46. iaid: o Merari, tylwyth y Merariaid.
11. 58 Dyma dylwythau'r Leiaid. Tyl-
Ecf. 6. wyth y Libniaid, tylwyth yr *c* Hebron-
16--20. iaid, tylwyth y Maliaid, tylwyth y Muſi-
1 Cron. 6. aid, tylwyth y Corathiaid: Cohath hefyd
1, 16. a genhedlodd Amram.
c Pen. 3. 59 *d* Ac enw gwraig Amram *oedd* Jo-
19. cebed, merch Lefi, yr hon a aned i Lefi
d Ecf. 2. yn yr Aipht: a hi a ddug i Amram,
1, 2. Aaron a Moses, a Miriam eu chwaer
a 6. 20. hwynt.
Lef. 18. 60 A ganed i Aaron *e* Nadab ac Abi-
12. hu, Eleazar ac Ithamar.
e Pen. 3. 61 A bu farw *f* Nadab ac Abihu, pan
2. offrymmaſant dân dieithr ger bron yr
f Lef. 10. Arglwydd.
2. 62 *g* A'u rhifedigion oedd dair mil a'r
Pen. 3. 4. hugain; *ſef* pob gwrryw o fab miſyriad
1 Cron. ac uchod: canys ni chyfrifwyd hwynt ym
24. 2. myſg meibion Iſrael, am na roddwyd
g Pen. 3. iddynt etifeddiaeth ym mhlith meibion
39. Iſrael.
b Adn. 3. 63 ¶ Dyma rifedigion Moſes ac Elea-
i Pen. 1. zar yr offeiriad, y rhai a rifaſant feibion
46. Iſrael *b* yn rhoſydd Moab, wrth yr Ior-
Deut. 2. ddonen, *ar gyfer* Jerico.
14, 15. 64 *i* Ac yn y rhai hyn nid oedd un o
k Pen. 14. rifedigion Moſes ac Aaron yr offeiriad, pan
28, 29. rifaſant feibion Iſrael yn anialwch Sinai.
1 Cor. 10. 65 Canys dywedaſai yr Arglwydd am
5, 6. danynt, Gan *k* farw y byddant feirw yn
i Ecf. 12. yr anialwch, *l* Ac ni adawſid o honynt
37. un, ond Caleb mab Jephunne, a Joſua
Sal. 90. 3. mab Nun.

PEN. XXVII.

1 *Merched Salphaad yn ceiſio etifeddiaeth.* 12 *Moſes, wrth farw yn ymbil am gael un yn ei le.* 18 *Apwyntio Joſua.*

a Pen. 26. YNA daeth *a* merched Salphaad, Mab
33. Hepher, mab Gilead, mab Machir,
a 39. 1, mab Manaſſe, o dylwyth Manaſſe, mab
11. Joſeph, (a dyma enwau ei ferched ef:
Jos. 17. 3. Mala, Noa, Hogla, Milca, a Thirſa)
Mat. 25. 2 Ac a ſaſaſant ger bron Moſes, a cher
9. bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron y
b Pen. 14. pennaethiaid, a'r holl gynulleidfa, *wrth*
35. ddrws pabell y cyfarfod, gan ddywedyd,
a 26. 64, 3 Ein tad *ni b* a fu farw yn yr anial-
65. wch; ac nid oedd efe ym myſg y gyn-
c Pen. 16. nulleidfa a ymgaſglodd yn erbyn yr Ar-
2. glwydd *c* ynghynnulleidfa Cora, ond yn ei
d Jos. 17. bechod ei hun y bu farw; ac nid oedd
4. meibion iddo.
Sal. 109. 4 Pa ham y *d* tynnir ymaith enw ein
13. tad ni o fyſg ei dylwyth, am nad oes iddo
Diar. 13. fab? Dod i ni feddiant ym myſg brodyr
9. ein tad.
e Ecf. 18. 5 A dug Moſes eu *e* hawl hwynt ger
12. bron yr Arglwydd.
Pen. 15. 6 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth
34. Moſes, gan ddywedyd,
7 Y mae *f* merched Salphaad yn dy-
f Sal. 68. wedyd yn union: *g* gan roddi dyro iddynt
5. feddiant etifeddiaeth ym myſg brodyr eu
g Pen. 36. tad: troſa iddynt *b* etifeddiaeth eu tad.
2. 8 Llafara hefyd wrth feibion Iſrael,
gan ddywedyd, pan fyddo marw un, ac
b Gal. 3. heb fab iddo, troſwch ei etifeddiaeth ef
28. i'w ferch.
9 Ac oni *bydd* merch iddo, rhoddwch
ei etifeddiaeth ef i'w frodyr.
10 Ac oni *bydd* brodyr iddo; yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i frodyr ei dad.
11 Ac oni *bydd* brodyr i'w dad; yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef i'w *i* gar nesaf iddo o'i dylwyth; a meddianned hwnnw hi: a bydded *hyn* i feibion Iſrael yn *k* ddeddf farnedig, megis y gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes.
12 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, *l* Dring i'r mynydd Abarim hwn, a gwel y tir a roddais i feibion Iſrael.
13 A gwedi it' ei weled, tithau a geſglir at dy bobl, fel y caſglwyd *m* Aaron dy frawd.
14 Canys yn anialwch Sin, wrth gynnen y gynnulleidfa, *y n* gwrthryfelaſoch yn erbyn fy ngair, i'm *o* ſanctteiddio wrth y dwfr yn eu golwg hwynt: dyma *q* ddwfr * cynnen Cades, yn anialwch Sin.
15 ¶ A llafarodd Moſes wrth yr Arglwydd, gan ddywedyd,
16 Goſoded yr Arglwydd, *r* Duw yſprydion pob cnawd, un ar *y* gynnulleidfa,
17 *s* Yr hwn a elo allan o'u blaen hwynt, ac a ddelo i mewn o'u blaen hwynt, a'r hwn a'u dygo hwynt allan, ac a'u dygo hwynt i mewn; fel na byddo cynnulleidfa yr Arglwydd *t* fel defaid ni *bydde* bugail arnynt.
18 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Cymmer attat Joſua mab Nun, gwr *u y* mae'r yſpryd ynddo, *x* goſod dy law arno;
19 A dod ef i ſefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa; a *y* dod orchymyn iddo ef yn eu gwydd hwynt.
20 A ℵ dod o'th ogoniant di arno ef, fel y gwrandawo holl gynnulleidfa meibion Iſrael *arno*.
21 A *a* ſafed ger bron Eleazar yr offeiriad, yr hwn a ofyn *gyngor* droſto ef, *b* yn ol barn Urim, ger bron yr Arglwydd: *c* wrth ei air ef yr ant allan, ac wrth ei air ef y deuant i mewn, efe a holl feibion Iſrael gyd ag ef, a'r holl gynnulleidfa.
22 A gwnaeth Moſes megis y gorchymynodd yr Arglwydd iddo: ac a gymmerodd Joſua, ac a barodd iddo ſefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa.
23 Ac efe a oſodedd ei ddwylaw arno, ac a roddodd orchymyn iddo; megis y llafaraſai yr Arglwydd trwy law Moſes.

PEN. XXVIII.

1 *Y poeth-offrwm gwaſtadol.* 9 *Offrwm ar y Sabbath.* 11 *ar y lleuad newydd, &c.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
2 *a* Gorchymyn i feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Gwiliwch am *b* offrymmu i mi fy offrwm, a'm bara i'm hebyrth tanllyd, yr arogl peraidd, yn eu tymmor.
3 A dywed wrthynt, Dyma'r *c* aberth tanllyd a offrymmwch i'r Arglwydd. Dau oen blwyddiaid, perffeith-gwbl bob dydd, yn boeth-offrwm gwaſtadol.
4 Un oen a offrymmi di y bore, a'r oen arall a offrymmi di yn yr hwyr;
5 A *d* degfed *run* epha o beilliaid *e* yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy bedwaredd *ran* hin o olew coethedig.
6 *Dyma*'r poeth-offrwm gwaſtadol *g* a * wnaed ym mynydd Sinai, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r Arglwydd.
7 A'i ddiod-offrwm *fydd* bedwaredd *ran* hin gyd a phob oen: *b* par dywailt y ddiod greſ yn ddiod-offrwm i'r Arglwydd, yn y cyſſegr.
8 Yr ail oen a offrymmi yn yr hwyr: megis bwyd-offrwm y bore, a'i ddiod-offrwm, yr offrymmi ef, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Arglwydd.
9 ¶ Ac ar y dydd Sabbath, dau oen blwyddiaid, perffeith-gwbl, a dwy ddegfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi

ei

a Sal. 105. 45.
b Lef. 3. 11.
Mal. 1. 7.
c Ecf. 29. 38.
Lef. 6. 9.
Ecf. 12. 5.
d Ecf. 16. 36.
Pen. 15. 4.
e Lef. 2. 1.
f Ecf. 29. 40.
g Amos 5. 25.
* *Ordeiniwyd.*
b Ecf. 29. 40.
Eſa. 66. 23.

Pen. xxvii. *Adn.* 13.) *Ti a gefglir.* Ni chai Moſes ddwyn Iſrael i Ganaan; ni ddwg y gyfraith neb i'r Nef. Efe a welodd y tir, ac a 'gredodd; felly'r ſaint a welſant y Jeruſalem uchod. *Exod.* 48. 35. *Dat.* 21. 10. *Heb.* 11. 13. 16.

‖ Ecf. 12. ei gymmyſgu trwy olew, a'i ddiod-offrwm.
2.
Pen. 10. 10 *Dyma* boeth-offrwm pob Sabbath,
10. heb law'r poeth-offrwm gwaſtadol, a'i
ddiod-offrwm.
1 Sam. 20. 11 ¶ Ac *a* ar ddechreu eich miſoedd yr
5. offrymmwch, yn boeth-offrwm i'r Ar-
2 Cron. 2. glwydd, ddau o fustych ieuainge, ac un
4. hwrdd, *b* saith oen blwyddiaid, perffeith-
Ezec. 46. gwbl.
1.
Amos 8. 12 A thair ddegfed ran o beilliaid, yn
5. fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu trwy
Ioan 4. olew, gyd a phob buſtach; a dwy ddeg-
23. fed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi
‖ Pen. 5. ei gymmyſgu trwy olew, gyd a phob
6. hwrdd;
‖ Pen. 29. 13 A / phob yn ddegfed ran o beilliaid,
10. yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmyſgu
m Ezec. trwy olew, gyd a phob oen, yn offrwm
46. 5, 6, 7. poeth, o arogl peraidd, yn aberth tanllyd
‖ Ioan 6. i'r Arglwydd.
55. 14 A'u *n* diod-offrwm fydd hanner hin
gyd a buſtach, a thrydedd *ran* hin gyd a
hwrdd, a phedwaredd *ran* hin o win gyd
ag oen. Dyma boeth-offrwm mis yn ei
‖ Lef. 4. fis, trwy flwyddyn.
24. 15 Ac un bwch geifr *fydd yn* o beth-
aberth i'r Arglwydd: heb law'r gwaſtadol
‖ Ecf. 12. boeth-offrwm, yr offrymmair ef, a'i ddiod-
18. offrwm.
Lef. 23. 5. 16 ¶ *p* Ac yn y mis cyntaf, ar y ped-
Pen. 9. 3. warydd dydd ar ddeg o'r mis, *y bydd* Paſg
Deut. 16. yr Arglwydd.
4. 17 Ac ar y pymthegfed dydd o'r mis
‖ Lef. hwn *y bydd* ‖ yr ŵyl: ſaith niwrnod y
23. 6. bwyttair *q* bara croyw.
q 1 Cor. 5. 18 *r* Ar y dydd cyntaf *y bydd* cym-
8. manſa ſanctaidd: na wnewch ddim caeth-
r Ecf. 12. waith *ynddo*.
16. 19 Ond offrymmwch yn aberth tanllyd,
Lef. 23. 7. *at* yn boeth-offrwm i'r Arglwydd, ddau o
ſuſtych ieuainge, ac un hwrdd, a ſaith
oen blwyddiaid: *ſ* byddant gennych yn
ſ Adn. 31. berffeith-gwbl.
Pen. 29. 20 Eu bwyd-offrwm befyd *fydd* o beill-
8. laid wedi ei gymmyſgu trwy olew: tair
degfed ran gyd a buſtach, a dwy ddegfed
‖ Lef. 8. ran gyd a hwrdd, a offrymmwch chwi;
2. 21 Bob yn ddegfed ran yr offrymmwch
Eſa. 53. gyd a phob oen, o'r ſaith oen:
5. 22 Ac un bwch yn bech-aberth, i
Gal. 3. 13. *t* wneuthur cymmod droſoch.
u Lef. 23. 23 Heblaw poeth-offrwm y bore, yr
10. *hwn fydd* boeth-offrwm gwaſtadol, yr
x Ecf. 13. offrymmwch hyn.
6. 24 Fel hyn yr offrymmwch ar *bob* dydd
y Ecf. 23. o'r ſaith niwrnod, ſwyd-aberth tanllyd, o
16. arogl peraidd i'r Arglwydd: *x* heb law'r
Lef. 23. poeth-offrwm gwaſtadol, yr offrymmir ef,
10. a'i ddiod-offrwm.
Deut. 16. 25 Ac ar y ſeithfed dydd *z* cynmanſa
10. ſanctaidd fydd i chwi: dim caeth-waith
z Lef. ni's gwnewch.
23. 16. 26 ¶ Ac *y* ar ddydd eich blaen-ffrwyth-
Eſa. 43. au, pan offrymmoch *a* fwyd-offrwm ne-
19. wydd i'r Arglwydd, gwedi eich *a* wyth-
a Act. 2. nofau, cynmanſa ſanctaidd fydd i chwi:
1. dim caeth-waith ni's gwnewch.
b Lef. 23. 27 Ond offrymmwch *b* ddau ſuſtach
18. ieuainge, un hwrdd, a ſaith oen blwydd-
c Eph. 5. iaid, yn boeth-offrwm, o arogl *c* peraidd
2. i'r Arglwydd.
d Heb. 9. 28 A *bydded* eu bwyd-offrwm o beill-
24. laid wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair
Rhuſ. 12. ddegfed ran gyd a phob buſtach, dwy
1. ddegfed ran gyd a phob hwrdd;
1 Pedr 1. 29 Bob yn ddegfed ran gyd a phob oen,
9. o'r ſaith oen:
e Adn. 19. 30 Un bwch geifr, i wneuthur *d* cym-
Lef. 3. 1. mod droſoch.
Mat. 1. 31 Heblaw'r poeth-offrwm gwaſtadol,
14. a'i fwyd-offrwm, yr offrymmwch *hyn*
(byddant gennych *e* yn berffeith-gwbl)
ynghyd a'u diod-offrwm.

PEN. XXIX.

1 *Yr offrymmau ar wyl yr udgorn, 7 ar y dydd y cyſtuddiant eu heneidiau, 13 ac ar wyth niwrnod gwyl y pebyll.*

A C yn y ſeithfed mis, ar y *dydd* cyntaf
o'r * mis, y bydd i chwi gynmanſa
ſanctaidd; dim caeth-waith ni's gwnewch:
a dydd i ganu udgyrn fydd efe i chwi.
2 Ac offrymmwch offrwm poeth yn arogl
peraidd i'r Arglwydd; un buſtach ieuainge,
un hwrdd, ſaith o ŵyn blwyddiaid, per-
ffeith-gwbl:
3 A'u bwyd-offrwm o beilliaid wedi ei
gymmyſgu trwy olew; tair degfed ran
gyd a buſtach, a dwy ddegfed ran gyd a
hwrdd;
4 Ac un ddegfed ran gyd a phob oen,
5 Ac un bwch geifr yn bech-aberth, i
wneuthur cymmod droſoch:
6 Heblaw *b* poeth-offrwm y mis, a'i
fwyd-offrwm, a'r *c* poeth-offrwm gwaſ-
tadol, a'i fwyd-offrwm, a'u diod-offrwm
hwynt, wrth eu defod hwynt, yn arogl
peraidd, yn aberth tanllyd i'r Arglwydd.
7 ¶ Ac *d* ar y degfed *dydd* o'r ſeithfed
mis hwn cynmanſa ſanctaidd fydd i
chwi: yna cyſtuddiwch eich eneidiau:
dim gwaith ni's gwnewch *yndde*.
8 Ond offrymmwch boeth-offrwm i'r
Arglwydd, yn arogl-peraidd, un buſtach
ieuainge, un hwrdd, ſaith oen blwydd-
iaid: *e* byddant berffeith-gwbl gennych.
9 A'u bwyd-offrwm *fydd* o beilliaid
wedi ei gymmyſgu trwy olew, tair deg-
fed ran gyd a buſtach, a dwy ddegfed ran
gyd a hwrdd:
10 *f* Bob yn ddegfed ran gyd a phob
oen, o'r ſaith oen:
11 *g* Un bwch geifr yn bech-aberth,
heb law *b* pech-aberth y cymmod, a'r
poeth-offrwm gwaſtadol, a'i fwyd-offrwm,
a'u diod-offrymmau.
12 ¶ Ac ar y pymthegfed dydd o'r
ſeithfed mis, cymmanſa ſanctaidd fydd i
chwi dim caethwaith ni's gwnewch; eithr
cedwch † ŵyl i'r Arglwydd ſaith niwrnod.
13 Ac *h* offrymmwch offrwm-poeth,
aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r Ar-
glwydd; *i* tri ar ddeg o ſuſtych ieuainge,
dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwydd-
iaid: byddant berffeith-gwbl.
14 A'u bwyd-offrwm *fydd* o beilliaid
wedi ei gymmyſgu trwy olew; tair degfed
ran gyd a phob buſtach, o'r tri buſtach
a'r ddeg; dwy ddegfed ran gyd a phob
hwrdd, o'r ddau hwrdd;
15 A phob yn ddegfed ran gyd a phob
oen, o'r pedwar oen ar ddeg:
16 Ac un bwch geifr yn bech-aberth;
heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, ei
fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.
17 ¶ Ac ar yr ail dydd *yr offrymmwch*
k ddeuddeg buſtach ieuainge, dau hwrdd,
pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, per-
ffeith-gwbl:
18 A'u bwyd-offrwm, a'u *n* diod-
offrwm, gyd a'r buſtych, gyd a'r hyrddod,
a chyd a'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi,
o wrth y ddefod:
19 Ac un bwch geifr yn bech-aberth;
heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, a'i
fwyd-offrwm, a'u diod-offrymmau.
20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, un buſtach
ar ddeg, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o
ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:
21 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-off-
rwm, gyd a'r buſtych, gyd a'r hyrddod, a
chyd a'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, *p* wrth
y ddefod:
22 Ac un bwch-geifr yn bech-aberth,
heb law y poeth-offrwm gwaſtadol, a'i
fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.
23 ¶ Ac ar y pedwarydd dydd, deg
buſtach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o
ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.
24 *q* Eu bwyd-offrwm, a'u diod-off-
rwm, gyd a'r buſtych, gyd a'r hyrddod,
a chyd a'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi,
wrth y ddefod:
25 Ac un bwch geifr yn bech-aberth;
heb

* *Yr Hebreaid a gyfrifent eu miſoedd yn ol dyddiau'r lloer; ac felly dydd cyntaf y newydd-loer y dydd cyntaf o'r mis; ac ar y lloer newydd yr arferent ganu udgyrn &c.*

Num. 10. 10.
Sal. 81. 3.
a Lef. 23. 24.
b Pen. 28. 11.
c Pen. 28. 3.
d Lef. 16. 29.
a 23. 27. Act. 2. 9. 1 Cor. 9. 27. 1 Pedr 2. 21.
e Lef. 3. 1. Pen. 28. 1.
f Pen. 28. 13.
g Lef. 16. 9.
h Lef. 16. 3, 5.
i Lef. 23. 31.
† *Mewn diolchgar gydnabyddiaeth i Dduw am eu hamddiffyn 40 mlynedd mewn perygl yn yr anialwch, &c.*
Dioddefnnmau i'r hwn a baeſiodd gyd â ni. Ioan 1. 14.
k Ezra 3. 4
l Deut. 16. 13. Ezec. 45. 23. Zec. 14. 16.
m Sal. 50. 9. Jer. 7. 22. Hoſ. 6. 6.
n Sal. 69. 21.
o Pen. 28. 7, 14. Adn. 3, 4, 9, 10.
p Adn. 18.
q Lef. 7. 14.

Pen. xxix. *Adn.* 17. ‖ *Ddeuddeg buſtach.* Wele rifedi'r ebyrth lai lai, bob dydd ‖ i ddangos nad yw'r ebyrth ond *yng Ngbriſt* yr oedd Duw yn ymfoddloni, a'u bod hwy yn tynnu at ddiwedd beunyd. *Heb.* in

r Joel 1. 9.
s Iago 8. 31. Rhuf. 2. 7.
t 1 Thef. 5. 17. Heb. 13. 15.
u Lef. 23. 36.
* *Hwn ydoedd y diweddaf a'r dydd mawr o'r wyl.* Ioan 7. 37—40.
ar ba un y llefodd yr Iefu, od oes ar neb fyched deuedd attaf fi yr bwn wyf y gwir ddiod a'r bara bywiol. Ioan 6. 34.
x 1 Sam. 26. 19. Can. 1. 3. a 4. 11.
† Heb. *orphwyssa:*
Gen. 5. 29. a 8. 21. Eph. 5. 2.
‡ Neu, *offrymmwch.*
y Efa. 8. 20.
% Lef. 7. 11. 16.
a Deut. 16. 10.
1 Cor. 10. 31.

a Num. 1. 4. Dat. 2. 1.
b 2 Cron. 9. 8. Sal. 135. 4.
c Lef. 27. 2. Deut. 23. 21. Barn. 11. 35. Sal. 56. 12. Preg. 5. 4.
* *Sherred* *d* Diar. 7. 14. Adn. 7. *e* Diar. 19. 21. Mat. 14. 9.
f Adn. 8. *g* Gen. 3. 16.
† Heb. *oedd ei haddunedau arni*

heb law'r poeth-offrwm *r* gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

26 ¶ Ac ar y pummed dydd, naw bustach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid perffeith-gwbl.

27 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd a'r buftych, gyd a'r hyrddod, a chyd a'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

28 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law'r poeth-offrwm *s* gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

29 Ac ar y chweched dydd, wyth o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

30 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm gyd a'r buftych, gyd a'r hyrddod, a chyd a'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

31 Ac un bwch yn berh-aberth; heb law'r poeth-offrwm *t* gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

32 ¶ Ac ar y feithfed dydd, faith o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

33 A'u bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd a'r buftych, gyd a'r hyrddod, a chyd a'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth eu defod:

34 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law'r poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

35 ¶ Ar yr *u* wythfed dydd, * uchel ŵyl fydd i chwi: dim caeth-waith ni's gwnewch *yndde.*

36 Ond offrymmwch offrwm poeth, aberth tanllyd, o *x* arogl † peraidd i'r Arglwydd; un buftach, un hwrdd, faith o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

37 Eu bwyd-offrwm, a'u diod-offrwm, gyd a'r buftach, a chyd a'r hyrddod, a chyd a'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

38 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law'r poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddiod-offrwm.

39 Hyn a ‡ wnewch i'r Arglwydd ar eich y gwyliau: heb law eich % addunedau, a'ch offrymmau gwirfodd, gyd a'ch offrymmau poeth, a'ch offrymmau bwyd, a'ch offrymmau diod, a'ch *a* offrymmau hedd.

40 A dywedodd Moſes wrth feibion Iſrael, yn ol yr hyn oll a orchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

P E N. XXX.

1 *Na all neb dorri addunedau*; 3 *oddieithr moruyn ieuangc*, 6 *gwraig briod*, 9 *gwraig weddw, a'r yſgaredig.*

A Llafarodd Moſes wrth *a* bennaethiaid llwythau meibion *b* Iſrael, gan ddywedyd, Dyma beth a orchymynodd yr Arglwydd.

2 *c* Os adduneda gwr adduned i'r Arglwydd, neu dyngu llw, gan rwymo rhwymedigaeth ar ei enaid ei hun; na * haloged ei air; gwnaed yn ol yr hyn oll a ddel allan o'i enau.

3 Ac os adduneda benyw *d* adduned i'r Arglwydd, a rhwymo *ei henaid* â rhwymedigaeth yn nhy ei thad, yn ei hieuengctid;

4 A chlywed o'i thad ei hadduned, a'i rhwymedigaeth yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid, a thewi o'i thad wrthi, yna ſafed ei holl addunedau; a phob rhwymedigaeth a rwymodd hi ar ei henaid, *e* a ſaif.

5 Ond os ei thad a bar iddi dorri, ar y dydd y clywo efe; o'i holl addunedau a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, ni ſaif *un*: *f* a madde o'r Arglwydd iddi, o achos mai ei thad a barodd iddi dorri.

6 Ac os hi oedd yn eiddo *g* gwr, pan † addunedodd, neu pan lafarodd o'i gwefuſau beth a rwymo ei henaid hi;

7 A chlywed o'i gwr, a thewi wrthi y dydd y clywo: yna ſafed ei hadduneddau; a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, a ſafant.

8 Ond os ei gwr, ar y dydd y clywo, a bar iddi dorri; efe a ddiddymma ei haddun yr hwn *fydd* arni, a thraethiad ei gwefuſau yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid: a'r Arglwydd a faddeu iddi.

9 Ond addunedy *h* weddw, a'r yſgaredig, yr hyn oll a rwymo hi ar ei henaid, a ſaif arni.

10 Ond os *yn* ‡ nhŷ ei *i* gwr yr addunedodd, neu y rhwymodd hi rwymedigaeth ar ei henaid trwy lw;

11 A chlywed o'i gwr, a thewi wrthi, heb beri iddi dorri: yna ſafed ei holl addunedau; a phob rhwym a rwymodd hi ar ei henaid, a ſaif.

12 Ond os ei gwr gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt y dydd y clywo: ni ſaif dim a ddaeth allan o'i gwefuſau, o'i haddunedau, ac o rwymedigaeth ei henaid: ei gwr a'u diddymmodd hwynt, a'r Arglwydd a faddeu iddi.

13 Pob adduned, a phob rhwymedigaeth llŵ i gyſtuddio'r enaid, ei *j* gwr a'i cadarnha, a'i gwr a'i diddymma.

14 Ac os ei gwr gan dewi a daw wrthi o ‖ ddydd i ddydd; *m* yna y cadarnhaodd efe ei holl addunedau, neu ei holl rwymedigaethau y rhai *oedd* arni: cadarnhaodd hwynt, pan dawodd wrthi, y dydd y clybu efe *bwynt.*

15 Ac os efe gan ddiddymmu a'u diddymma hwynt wedi iddo clywed; *n* yna efe a § ddwg ei hanwiredd hi.

16 Dyma'r deddfau a orchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes, rhwng gwr a'i wraig, a rhwng tad a'i ferch, yn ei hieuengctid yn nhŷ ei thad.

P E N. XXXI.

1 *Yſpeilio'r Midianiaid*; 3 *lladd Balaam.*
13 *M ſes yn ddig am arbed y menywaid.*
21 *Pa fodd y glanheid y ſgiwſaeth.* 48 *Yr offrwm eiwyllyſgar.*

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 *a* Dial feibion Iſrael ar y Midianiaid: gwedi *hynny b* ti a gefglir at dy bobl.

3 A llafarodd Moſes wrth y bobl, gan ddywedyd, Arfogwch o honoch wyr i ryfel, ac ânt yn erbyn Midian, i roddi *c* dial yr Arglwydd ar Midian.

4 Mil o bob llwyth, o holl lwythau Iſrael, a anfonwch i'r rhyfel.

5 A rhoddaſant o filoedd Iſrael, fil o *bob* llwyth, *ſef* deuddeg mil, o rai wedi eu harfogi i'r rhyfel.

6 Ac anfonodd Moſes hwynt i'r rhyfel, mil o *bob* llwyth; hwynt a Phineas mab Eleazar yr offeiriad *a anfonsâd efe* i'r rhyfel, â dodrefn y *d* cyſlegr, a'r *e* udgyrn udganu yn ei law.

7 A hwy a ryfelaſant yn erbyn Midian, megis y gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes; *f* ac a laddaſant bob gwryw.

8 Brenhinoedd Midian hefyd a laddaſant hwy, gyd a'u lladdedigion *erail*: ſef *g* Efi, a Recem, a * Sur, a Hur, a Reba, pum *brenin* Midian: *b* Balaam hefyd mab Beor a † laddaſant hwy a'r cleddyf.

9 Meibion Iſrael a ddaliaſant hefyd yn garcharorion wragedd *i* Midian a'u plant; ac a yſpeiliaſant eu holl anifeiliaid hwynt, a'u holl dda hwynt, a'u holl olud hwynt.

10 Ac holl ddinaſoedd hefyd trwy eu trigfannau, a'u holl dyrau, a loſgaſant â than.

11 A chymmeraſant yr holl *k* yſpail, a'r holl gaffaeliaid, o ddyn ac o anifail.

12 Ac a ddygaſant at Moſes, ac at Eleazar yr offeiriad, ac at gynnulleidfa meibion Iſrael, y carcharorion, a'r caffaeliaid, a'r *l* yſpail, i'r gwerſyll, yn rhoſydd Moab, y rhai *ydynt* wrth yr Iordd nen, *ar gyfer* Jerico.

13 ¶ Yna Moſes ac Eleazar yr offeiriad, a holl bennaduriaid y gynnulleidfa, a aethant i'w *m* cyfarfod hwynt o'r tu allan i'r gwerſyll.

14 A digiodd Moſes wrth ſwyddogion y fyddin, capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd, y rhai a ddaethant o frwydr y rhyfel.

15 A

b Luc 2. 37.
‡ Sef, *tra yr ydoedd ei gwr yn fyw.*
i 1 Cor. 7. 4, 39.
k Eſa. 58. 3. 5.
l Ecſ. 23. 20.
‖ h. y. *os na ddiddymai ei gwr ei haddunedau y dydd cyntaf y clywai,* Adn. 8.
arwydd oedd ei fod yn foddlon iddi.
m Rhuf. 7. 10.
§ Neu, *gymmer ymaith.*
n Diar. 10. 10. Mat. 5. 19.

a Deut. 32. 23.
b Pen. 20. 24.
c Jer. 53. 28.
d Pen. 14. 44.
e Pen. 10. 9.
f Deut. 20. 13.
g Joſ. 13. 21.
* *Tad Cefpi merch yr bum a laddlwyd yn nydd y pla o achos Peor.* Pen. 25. 15.
† *Cyflawnydoedd cefp y deuwintwyll edrus, yr bwn trwy ei gynghor uffernol a dynnodd ddialedd Duw ar y* Midianiaid, *yſtal a'i gerydd ar* Iſrael.
Adn. 16.
b Joſ. 13. 22.
i Barn. 6. 1.
k Deut. 20. 14.
l Adn. 26, 32.
m Gen. 14. 17, 18.

n Deut. 20. 13, 14. 1 Sam. 15. 3. a Pen. 25. 2.

15 A dywedodd Moses wrthynt, A adawloch chwi *n* bob benyw yn fyw?

16 Wele, *a* hwynt, trwy *o* air Balaam, a barasant i feibion Israel wneuthur camwedd yn erbyn yr Arglwydd yn achos Peor; a *q* bu pla ynghynnulleidfa yr Arglwydd.

o Pen. 24. 14. 2 Pedr 2. 15. q Pen. 25. 9. r Barn. 21. 11.

17 Am hynny *r* lleddwch yn awr bob gwrryw o'r plant; a lleddwch bob benyw *a fu* iddi *a* wasaeth a gwr, trwy orwedd gyd * âg ef.

* Heb. A gwr-yw.

18 A phob plentyn o'r benywaid y rhai ni bu iddynt a wnaethant â gwr, cedwch yn fyw i chwi.

s Lef. 15. 13. Pen. 5. 2. t Pen. 19. 11. Diar. 4. 14. 2 Cor. 6. 17.

19 Ac *s* arhoswch chwithau o'r tu allan i'r gwersyll saith niwrnod: pob un a laddodd ddyn, a *t* phob un a gyffyrddodd ag un lladdedig, *u* ymlanhewch y trydydd dydd, a'r seithfed dyde, chwi a'ch carcharurion.

u Pen. 8. 15, 21. a 19. 19. Sal. 93. 5. x Judas 23. y Deut. 33. 8. z Rhuf. 2. 26.

20 Pob *x* gwisg hefyd, a phob dodrefnyn croen, a phob gwaith o *flew* geifr, a phob llestr pren, a lanhewch chwi.

a 1 Pedr 1. 18. b 1 Cor. 3. 13. c Pen. 19. 9. d 1 Tim. 4. 4. e Pen. 19. 19. f Esa. 66. 16, 20. Neh. 2. 9. † Heb. a gaed. g Jos. 22. 8. 1 Sam. 30. 24. h 1 Sam. 11. 15. Esa. 18. 7. i Pen. 18. 26. Adn. 30. 47. ‡ Rhan. || Rhan. § Praidd. k Pen. 3. 7. a 18. 5. l Deut. 20. 14. Neh. 13. 26.

21 ¶ A dywedodd Eleazar yr *y* offeiriad wrth y rhyfelwyr y rhai a aethant i'r rhyfel, Dyma *z* ddeddf y gyfraith a orchymynodd yr Arglwydd wrth Moses:

22. Yn unig yr *a* aur, a'r arian, y pres, yr haiarn, yr alcam, a'r plwm;

23 pob dim a *b* ddioddefo dan, a dynwch trwy'r tân, a glan fydd; ac etto efe a lanheir *c* a'r dwfr neilltuaeth: a'r hyn oll ni ddioddefo dan, *d* tynwch trwy'r dwfr *yn unig*.

m Diar. 3. 9.

24 A golchwch eich gwisgoedd ar y *e* seithfed dydd, a glan fyddwch; ac wedi hynny deuwch i'r gwersyll.

n Mat. 22. 21. Rhuf. 1. 27.

25 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moses, gan ddywedyd,

26 Cymmer nifer yr *f* yspail o'r gaethglud o ddyn ac o anifail, ti ac Eleazar yr offeiriad, a phennau-cenedl y gynnulleidfa:

27 A rhanna'r caffaeliad yn *g* ddwy ran; rhwng y rhyfelwyr a aethant i'r gwrsaeth, a'r holl gynnulleidfa.

28 A chyfod *h* deyrnged i'r Arglwydd gan y rhyfelwyr y rhai a aethant allan i'r gwrsaeth; *i* un enaid o *bob* pum cant o'r dynion, ac o'r eidionau, ac o'r asynod, ac o'r defaid.

29 Cymmerwch o'u ‡ hanner hwynt, a dyro i Eleazar yr offeiriad, yn ddyrchafael-offrwm yr Arglwydd.

30 Ac o'll hanner meibion Israel y cymmeri un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion, o'r eidionau, o'r asynod, ac o'r § defaid, *ac* o bob anifail, a dod hwynt i'r Lefiaid, *k* y rhai ydynt yn cadw cadwraeth tabernacl yr Arglwydd.

o Pen. 18. 26. Adn. 30, 47. ‡ Rhan.

31 A gwnaeth Moses ac Eleazar yr offeiriad megis y gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moses.

32 A'r caffaeliad *sef* gweddill yr yspail yr hon a ddygasai pobl y gwrsaeth, oedd chwe' chan mil a phymtheg a thrugain o filoedd o ddefaid,

33 A deuddeg a thrugain mil o eidionau,

34 Ac un fil a thrugain o asynod,

35 Ac o ddynion, o *l* fenywaid ni buasai iddynt a wnaethant â gwr, trwy orwedd gyd âg ef, ddeuddeng mil ar hugain o eneidiau.

36 A'r hanner, *sef* rhan y rhai a aethant i'r rhyfel, oedd, o rifedi defaid, dri chan mil a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd a phum cant;

37 A *m* theyrnged yr Arglwydd o'r defaid oedd chwe' chant a phymtheg a thrugain.

38 A'r eidionau *oedd* un fil a'r bymtheg ar hugain: a'u teyrnged i'r Arglwydd *oedd* ddeuddeg a thrugain.

39 A'r asynod *oedd* ddeng mil ar hugain a phum cant; a'u *n* teyrnged i'r Arglwydd *oedd* un a thrugain.

40 A'r dynion *oedd* un fil ar bymtheg; a'u teyrnged i'r Arglwydd *oedd* ddeuddeg enaid ar hugain.

41 A Moses a roddodd y deyrnged, offrwm dyrchafael yr Arglwydd, i Eleazar

a yr offeiriad, megis y gorchymynasai yr Arglwydd wrth Moses.

42 Ac o ran *p* meibion Israel, yr hon a rannasai Moses oddi wrth y milwyr,

43 *Sef* rhan y gynnulleidfa o'r defaid, oedd dri chan mil a dwy ar bymtheg ar hugain o filoedd a phum cant;

44 Ac o'r eidionau, un fil ar bymtheg ar hugain;

45 Ac o'r asynod, deng mil ar hugain a phum cant.

46 Ac o'r dynion, un fil a'r bymtheg.

47 Ie, cymmerodd Moses o hanner meibion Israel, un rhan o *bob* deg a deugain, o'r dynion ac o'r anifeiliaid, ac a'u rhoddes hwynt i'r Lefiaid oedd yn cadw cadwraeth *q* tabernacl yr Arglwydd; megis y gorchymynasai yr Arglwydd wrth Moses.

48 ¶ A'r *swyddogion*, y rhai *oedd* ar filoedd *y* llu, a ddaethant at Moses, *sef* capteniaid y miloedd, a chapteniaid y cantoedd:

49 A dywedasant wrth Moses, dy weision a gymmerasant nifer y gwyr o ryfel *a roddaist* dan ein dwylaw ni; ac *r* nid oes * *ar* yn eisiau o honom.

50 Am hynny yr ydym yn offrymmu offrwm i'r Arglwydd, pob un yr hyn a gafodd, yn offerynnau aur, yn gadwynau, yn freichledau, yn fodrwyau, yn gluftdlysau, ac yn dorchau, i wneuthur *s* cymmod dros ein heneidiau ger bron yr Arglwydd.

p Pen. 31. 26. q Pen. 18. 19. Mat. 10. 10. 1 Cor. 9. 10. Gal. 6. 6. r Adn. 30. q Sal. 134. 1. Act. 20. 28. Heb. 13. 17. r Sal. 116. 8. Mat. 10. 39. * Dyma ryfal hynod (meddynt) canys Haddwyd ein boli e lywen, ac nid oes ur yn eisiau o honom ni; Cyfod cymmwys o rhyfel y Saint trwy Grist Ioan 16. 33.

51 A chymmerodd Moses ac Eleazar yr offeiriad yr aur ganddynt, y dodrefn ‡ gweithgar oll.

s Lef. 30. 12. ‡ Gurfidig.

52 Ac yr ydoedd holl aur yr offrwm dyrchafael, yr hwn a offrymmasant i'r Arglwydd, oddi wrth gapteniaid y miloedd, ac oddi wrth gapteniaid y cantoedd, yn un fil ar bymtheg saith cant a deg a deugain o *t* siclau.

t Gen. 20. 16.

53 (*u* Yspeiliasai'r gwyr o ryfel bob un iddo ei hun)

u Deut. 20. 14.

54 A chymmerodd Moses ac Eleazar yr offeiriad yr *x* aur gan gapteniaid y miloedd a'r cantoedd, ac a'i dygasant i babell y cyfarfod, yn y goffadwriaeth dros feibion Israel ger bron yr Arglwydd.

x Hag. 2. 8. y Jos. 4. 7. z Sal. 145. 1.

P E N. XXXII.

1 *Y Reubeniaid a'r Gadiaid yn gofyn eu hetifeddiaeth y tu yma i'r Iorddonen.* 6 *Moses yn eu ceryddu.* 33 *Ac yn rhoddi iddynt y wlad.*

A C *a* yr ydoedd anifeiliaid lawer i feibion Reuben, a llawer iawn i feibion Gad: a gwelsant dir *b* Jazer, a *c* thir Gilead; ac wele'r lle yn *d* lle *da* i anifeiliaid.

a Gen. 30. 43. b Pen. 21. 32. c Deut. 3. 12. d Mica 7. 14. * Sctkni-mra.

2 A meibion Gad a meibion Reuben a ddaethant, ac a lafarasant wrth Moses, ac wrth Eleazar yr offeiriad, ac wrth bennaduriaid y gynnulleidfa, gan ddywedyd,

Adn. 36. † Sibma. Adn. 38. ‡ Baalmaon.

3 A'taroth a Dibon, a Jazer, a * Nimra, a Nesbon, ac Eleale, a † Sebam, a Nebo, a ‡ e Beon.

e Adn. 38. f Pen. 21. 24, 34. Deut. 2. 33. Sal. 44. 3. g 1 Tim. 6. 9.

4 *Sef* y tir *f* a darawodd yr Arglwydd o flaen cynnulleidfa Israel, tir i anifeiliaid *yw* efe; ac *y mae* i'th weision anifeiliaid.

b Gal. 6. 9. || Heb. torrwch galon meibion, i Pen. 13. 3. Deut. 2. 28.

5 A dywedasant, Os cawsom ffafr yn dy olwg, rhodder y tir hwn i'th weision yn feddiant: g na phar i ni fyned dros yr Iorddonen.

k Deut. 1. 22. l Pen. 13. 24.

6 ¶ A dywedodd Moses wrth feibion Gad, ac wrth feibion Reuben, A gaiff eich brodyr fyned i'r rhyfel, ac *h* eisteddwch chwithau yma?

7 A pha ham y || digalonwch feibion Israel rhag myned trosodd i'r tir a roddodd yr Arglwydd iddynt?

8 Felly y gwnaeth eich tadau, i pan anfonais hwynt o Cades Barnea *i* i edrych y tir.

9 Canys *l* aethant i fynu hyd ddyffryn Eigol, a gwelsant y tir; a digalonasant feibion Israel rhag myned i'r tir a roddasai yr Arglwydd iddynt.

10 Ac

m Heb. 3. 11.
‖ Neu, *fel pe dywedaſai*,--Os bydd byw y dynion hyn i weled a pherchnogi gwlad Canaan, yna nid wyf fi Dduw a gwirioniedd ynof.
Gwel y cyfelyb ſw, Sal. 94. 23.
Heb. 4. 5.
n Pen. 14. 23, 28, 29.
Deut. 1. 35.
o Pen. 14. 22.
p Pen. 14. 24.
q Pen. 14. 33.
r Pen. 26. 64.
s Deut. 1. 26.
t Marc 1. 20.
u Joſ. 4. 12, 13.
x Joſ. 22. 2.
y Gen. 13. 11.
z Deut. 3. 18.
Joſ. 1. 13.
a Joſ. 4. 13.
b Deut. 3. 20.
Sal. 44. 3, 4.
c 2 Sam. 3. 28.
d Deut. 3. 8.
Joſ. 1. 15.
e Lef. 22. 9.
f Gen. 44. 34.
1 Bren. 2. 44.
Eſa. 59. 12.
g Ioan 15. 14.
h Joſ. 4. 12.
i Eph. 6. 12, 13.
k Joſ. 1. 13.
‖ 2 Tim. 4. 7, 8.
m 1 Cor. 9. 24, 25.

10 Ac ennynodd digllonedd yr Arglwydd y dydd hwnnw; ac efe a *m* dyngodd, gan ddywedyd,

11 ‖ *n* Diau na chaiff yr un o'r dynion a ddaethant i fynu o'r Aipht, o fab ugain mlwydd ac uchod, weled y tir a addewais trwy lw i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob; am o na chyflawnaſant *wneutbur* yn fy ol i:

12 Ond *p* Caleb mab Jephunne y Cenaziaid, a Joſua mab Nun; canys cyflawnaſant *wneutbur* yn ol yr Arglwydd.

13 Ac ennynodd digllonedd yr Arglwydd yn erbyn Iſrael; a gwnaeth iddynt *q* grwydro yn yr anialwch ddeugain mlynedd, nes *r* darfod o'r holl oes a wnaethai ddrygioni yngolwg yr Arglwydd.

14 Ac wele, chwi a godaſoch yn lle eich tadau, yn gynnyrch dynion pechadurus, i *s* chwanegu ar angherdd llid yr Arglwydd wrth Iſrael.

15 Os dychwelwch oddi *t* ar ei ol ef; yna efe a ad y bobl etto yn yr anialwch, a chwi a ddinyſtriwch yr holl bobl hyn.

16 ¶ A hwy a ddaethant atto ef, ac a ddywedaſant, Corlannau defaid a adeiladwn ni yma i'n hanifeiliaid, a dinaſoedd i'n plant.

17 A *u* ni a ymarfogwn yn fuan o flaen meibion Iſrael, hyd oni ddygom hwynt i'w lle eu hun; a'n plant a arhoſant yn y dinaſoedd caerog, rhag trigolion y tir.

18 *x* Ni ddychwelwn ni i'n tai, nes i feibion Iſrael berchenogi bob un ei etifeddiaeth.

19 Hefyd *y* nid etifeddwn ni gyd â hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen, ac oddi yno ymlaen; am ddyfod ein hetifeddiaeth i ni o'r tu yma i'r Iorddonen, tu a'r dwyrain.

20 ¶ A dywedodd Moſes wrthynt, Os gwnewch y peth hyn, os ymarfogwch i'r rhyfel o flaen yr Arglwydd,

21 *a* Os â pob un o honoch dros yr Iorddonen yn arfog o flaen yr Arglwydd, nes iddo yrru ymaith ei elynion o'i flaen,

22 A *b* daroſtwng y wlad o flaen yr Arglwydd; yna gwedi hynny y cewch ddychwelyd, ac y byddwch *c* ddieuog ger bron yr Arglwydd, a cher bron Iſrael; a bydd *d* y tir hwn yn etifeddiaeth i chwi o flaen yr Arglwydd.

23 Ond os chwi ni wna fel hyn; wele, pechu yr ydych yn erbyn yr Arglwydd: a *e* gwybyddwch y *f* goddiweddа eich pechod chwi.

24 Adeiladwch i chwi ddinaſoedd i'ch plant, a chorlannau i'ch defaid; a gwnewch yr hyn a ddaeth allan o'ch genau.

25 A llafarodd meibion Gad a meibion Reuben wrth Moſes, gan ddywedyd, Dy weiſion a wnant megis y mae fy arglwydd yn *g* gorchymyn.

26 Ein plant, ein gwragedd, ein hanifeiliaid a'n holl ſyſgrubliaid, fyddant yma yn ninaſoedd Gilead.

27 *h* A'th weiſion a ânt drosodd o flaen yr Arglwydd i'r rhyfel, pob un yn *i* arfog i'r filwriaeth, megis y mae fy arglwydd yn llafaru.

28 A *k* gorchymynodd Moſes i Eleazar yr offeiriad, ac i Joſua mab Nun, ac i bennau-cenedl llwythau meibion Iſrael, o'u plegid hwynt:

29 A dywedodd Moſes wrthynt, Os meibion Gad a meibion Reuben a ânt dros yr Iorddonen gyd a chwi, pob un yn arfog i'r *l* rhyfel o flaen yr Arglwydd, a daroſtwng y wlad o'ch blaen; yna rhoddwch iddynt wlad Gilead yn *m* berchenogaeth:

30 Ac onid ânt drosodd gyd â chwi yn arfogion, cymmerant eu hetifeddiaeth yn eich myſg chwi yngwlad Canaan.

31 A meibion Gad a meibion Reuben a attebaſant, gan ddywedyd, Fel y llafarodd yr Arglwydd wrth dy weiſion, felly y gwnawn ni.

32 Nyni a awn drosodd i dir Canaan yn *n* arfogion o flaen yr Arglwydd, fel y *bydd* meddiant ein hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Iorddonen gennym ni.

33 A *o* rhoddodd Moſes iddynt, *ſef* i feibion Gad, ac i feibion Reuben, ac i hanner llwyth Manaſſe mab Joſeph, *p* frenhiniaeth Sehon brenin yr Amoriaid, a brenhiniaeth Og brenin Baſan, y wlad a'i dinaſoedd ar hyd y terfynau, *ſef* dinaſoedd y wlad oddi amgylch.

34 ¶ A meibion Gad a adeiladaſant Dibon, ac Ataroth, ac Aroer,

35 Ac Atroth, Sophan, a *q* ◊ Jaazer, a Jogbea,

36 A *r** Beth-nimra, a Beth-haran, dinaſoedd caerog; a chorlannau defaid.

37 A meibion Reuben *s* a adeiladaſant Hesbon, *t* Eleale, a Chiriathaim;

38 *u* Nebo hefyd, a Baal-meon (wedi troi eu henwau) a Sibma: ac a † enwaſant enwau ar y dinaſoedd a adeiladaſant.

39 A meibion *x* Macir mab Manaſſe a aethant i Gilead, ac a'i hynnillaſant hi, ac a yrraſant ymaith yr Amoriaid oedd ynddi.

40 A *y* rhoddodd Moſes Gilead i Macir fab Manaſſe; ac efe a drigodd ynddi.

41 Ac aeth ☼ Jair mab Manaſſe, ac a ynnillodd eu pentrefydd hwynt ac a'u galwodd hwynt ‡ *a* Hafoth-Jair.

42 Ac aeth Noba, ac a ynnillodd Cenath a'i phentrefydd, ac a'i galwodd ar ei enw ei hun, Noba.

n Sal. 44 3.
o Deut. 3. 12.
Joſ. 4. 12.
a 13. 8.
p Pen. 21. 24, 33, 35.
q Adn. 1, 3.
◊ *Jaſer.*
r Adn. 3.
* *Nimra.*
s Pen. 21. 27.
t Adn. 3.
Joſ. 23. 7.
u Eſa. 46. 1.
† *roiſant enwau eraill.*
x Gen. 50. 23.
y Deut. 3. 13, 15.
☼ Deut. 3. 14.
Joſ. 13. 30.
‡ *Trefydd Jair.*
a Barn. 10. 4.
2 Bren. 15. 29.

P E N. XXXIII.

1 *Teithiau yr Iſraeliaid.* 50 *Bod yn rhaid dinyſtrio'r Canaaneaid.*

DYMA *a* deithiau meibion Iſrael, y rhai a ddaethant allan o dir yr Aipht, yn eu lluoedd, dan law *b* Moſes ac Aaron.

2 A Moſes a ſgrifenodd eu mynediad hwynt allan yn ol eu teithiau, *c* wrth orchymyn yr Arglwydd: a dyma eu teithiau hwynt yn eu mynediad allan.

3 A hwy a *d* gychwynaſant o Rameſes yn y mis cyntaf, ar y pymthegfed dydd o'r mis cyntaf: trannoeth gwedi'r Paſc yr aeth meibion Iſrael allan *e* a llaw uchel yngolwg yr Aiphtiaid oll.

4 Canys yr Aiphtiaid oedd yn claddu pob cyntaf-anedig, *f* y rhai a laddaſai yr Arglwydd yn eu myſg; a gwnaethai yr Arglwydd farn yn erbyn eu duwiau hwynt hefyd.

5 A meibion Iſrael a gychwynaſant o Rameſes, ac a werſyllaſant yn *b* Succoth.

6 A chychwynaſant o Succoth, a gwerſyllaſant yn *i* Etham, yr hon *ſydd* ynghwrr yr anialwch.

7 A chychwynaſant o Etham, a throiſant drachefn i *k* Pi-hahiroth, yr hon *ſydd* o flaen Baal-Sephon; ac a werſyllaſant o flaen Migdol.

8 A chychwynaſant o Pi-hahiroth, ac aethant trwy *l* ganol y môr i'r anialwch; a cherddaſant daith tri diwrnod yn anialwch Etham, *m* a gwerſyllaſant yn Mara.

9 A chychwynaſant o Mara, a daethant i *n* Elim: ac yn Elim *yr ydoedd* deuddeg o ffynhonnau dwfr, o a deg a thrugain o balmwydd; a gwerſyllaſant yno.

10 A chychwynaſant o Elim, a gwerſyllaſant wrth y môr coch.

11 A chychwynaſant oddi wrth y môr coch, a gwerſyllaſant yn anialwch *p* Sin.

12 Ac o anialwch Sin, *q* y cychwynaſant, ac y gwerſyllaſant, yn Dophca.

13 A chychwynaſant o Dophca, a gwerſyllaſant yn Alus.

14 A chychwynaſant o Alus, a gwerſyll-

b Sal. 77. 20.
c Pen. 9. 18.
d Gen. 47. 11. Ecſ. 12. 37.
e Ecſ. 14. 8.
f Ecſ. 12. 29.
g Ecſ. 12, 12.
a 18. 11. Eſa. 19. 1.
b Ecſ. 12. 37.
i Ecſ. 13. 20.
k Ecſ. 14. 2.
l Ecſ. 14. 22.
m Ecſ. 15. 23.
n Ecſ. 15. 27.
o Luc 10. 1.
p Ecſ. 16. 1. Ezec. 30. 15.
q Ecſ. 17. 1.

Cyn Criſt. 1491.

Pen. xxxiii. *Adn.* 9.] *I'n Elim deuddeg, &c* i arwyddo gofal Duw dros blant Iſrael, 70 *palmwydd*, i ddangos ei fod yn arddel y 70 henuriaid; mai efe a luoſogodd deulu Jacob, ac yr adeiladai Sion trwy'r deuddeg Apoſtol: y rhoddai efe iddynt ddangnefedd, a gollyngdod tr. ſywyddol. *Gen.* xlvi. 27. Dan. 9. 24.

r Exod. 17. 1.
s Exod. 19. 1. Act. 7. 30.
t Gen. 10. 14, 18.
u Gen. 11. 35.
y Gen. 11. 35.
† Adgyweiriodd terriad. Gen. 14. 34.
x Deut. 1. 1.
‡ Tangynnuiſan. Gen. 10. 2.
a Deut. 10. 6.
b Gen. 36. 27. 1 Cron. 1. 42.
c Deut. 10. 7.
‖ Tiraſonydd. d Eſa. 30. 25. Jer. 31. 9.
e Deut. 2. 8.
1 Bren. 9. 26.
f Gen. 14. 25.
g Gen. 20. 22.
h Per. 20. 25. Deut. 10. 6.
a 32. 30.
i Gen. 21. 1. &c.
k Gen. 21. 4.
l Gen. 21 10.
m Gen. 21. 11.
§ Neu. Carneddau Abarim.
n Joſ. 12. 6
* A elwir ſilly, i waeanlaethu rhyngddi a. Dibon arall o eiddo'r Reubeniaid. Joſ. 13. 17.
o Jer. 48. 22. Ezec. 6. 14.
p Deut. 32. 49. q Gen. 22. 1.
r Joſ. 13. 20.
s Gen. 25. 1. Joſ. 2. 1.

ſyllafant yn r Rephidim, lle nid oedd dwfr i'r bobl i'w yfed.

15 A chychwynaſant o Rephidim, a s gwerſyllafant yn anialwch Sinai.

16 A chychwynaſant o anialwch t Sinai, a gwerſyllafant u yn * Cibroth-Hattaafa.

17 A x chychwynaſant o Cibroth-Hattaafa, a gwerſyllafant yn y Haferoth.

18 A chychwynaſant o Haferoth, a gwerſyllafant yn † Rithma.

19 A chychwynaſant o Rithma, a gwerſyllafant yn Rimmon-Pares.

20 A chychwynaſant o Rimmon-Pares, a gwerſyllafant yn ꝛ Libna.

21 A chychwynaſant o Libna, a gwerſyllafant yn Riſſa.

22 A chychwynaſant o Riſſa, a gwerſyllafant yn Cehelatha.

23 A chychwynaſant o Cehelatha, a gwerſyllafant ym mynydd Sapher.

24 A chychwynaſant o fynydd Sapher, a gwerſyllafant yn Harada.

25 A chychwynaſant o Harada, a gwerſyllafant yn ‡ Maceloth.

26 A chychwynaſant o Maceloth, a gwerſyllafant yn Tahath.

27 A chychwynaſant o Tahath, a gwerſyllafant yn Tara.

28 A chychwynaſant o Tara, a gwerſyllafant ym Mithca.

29 A chychwynaſant o Mithca, a gwerſyllafant yn Haſmona.

30 A chychwynaſant o Haſmona, a gwerſyllafant ym a Moſeroth.

31 A chychwynaſant o Moſeroth, a gwerſyllafant yn Bene-Jaacan.

32 A chychwynaſant o b Bene-Jaacan, a gwerſyllafant yn c Hor-hagidgad.

33 A chychwynaſant o Hor-hagidgad, a gwerſyllafant yn Jotbatha.

34 A chychwynaſant o ‖ d Jotbatha, a gwerſyllafant yn Ebrona.

35 A chychwynaſant o Ebrona, a gwerſyllafant yn e Eſion-Gaber.

36 A chychwynaſant o Eſion-Gaber, a f gwerſyllafant yn anialwch Sin; hwnnw yw Cades.

37 A g chychwynaſant o Cades, a gwerſyllafant ym mynydd Hor, ynghwrr tir Edom.

38 Ac b Aaron yr offeiriad a aeth i fynu i fynydd Hor, wrth orchymyn yr Arglwydd; ac a'u farw yno, yn y ddeugeinfed flwyddyn wedi dyfod meibion Iſrael allan o dir yr Aipht, yn y pumed mis, ar y dydd cyntaf o'r mis.

39 Ac Aaron oedd fab tair blwydd ar hugain a chant pan fu farw ym mynydd Hor.

40 A brenin i Arad y Canaanead, yr hwn oedd yn trigo yn y dehau yn nhir Canaan, a glybu am ddyfodiad meibion Iſrael.

41 A k chychwynaſant o fynydd Hor, a gwerſyllafant yn Salmona.

42 A chychwynaſant o Salmona, a gwerſyllafant yn Punon.

43 A chychwynaſant o Punon, a gwerſyllafant yn l Oboth.

44 A m chychwynaſant o Oboth, a gwerſyllafant yn § Ije-Abarim, ar derfyn Moab.

45 A chychwynaſant o Ije-Abarim, a n gwerſyllafant yn * Dibon-Gad.

46 A chychwynaſant o Dibon-Gad, a gwerſyllafant yn o Almon-Diblathaim.

47 A chychwynaſant o Almon-diblathaim, a gwerſyllafant ym mynyddoedd Abarim, o p flaen Nebo.

48 A chychwynaſant o fynyddoedd Abarim, a gwerſyllafant yn q rhoſydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jerico.

49 A gwerſyllafant wrth yr Iorddonen, o r Beth-Jeſimoth hyd s waſtadedd Sittim, yn rhoſydd Moab.

50 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, yn rhoſydd Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jerico, gan ddywedyd,

51 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Gan eich bod chwi yn myned dros yr Iorddonen, i dir Canaan;

52 t Gyrrwch ymaith holl drigolion y tir o'ch blaen, a dinyſtriwch eu holl luniau hwynt; dinyſtriwch hefyd eu holl ddelwau tawdd, a difwynwch heryd eu holl uchelfeydd hwynt.

53 A goreſgynwch y tir, a thrigwch ynddo; canys rhoddais y tir i chwi i'w berchenogi.

54 u Rhennwch hefyd y tir yn etifeddiaeth rhwng eich teuluoedd wrth goelbren, x i'r rai'n lluoſocach ychwanegwch ei etifeddiaeth, ac i'r rai anaml prin ewch ei etifeddiaeth: bydded y cyfddo *pob un y man* lle yr el y coelbren allan iddo; yn ol llwythau eich tadau yr etifeddwch.

55 Ac oni yrrwch ymaith breſwylwyr y tir o'ch blaen; yna *y bydd* y rhai a ꝛ weddillioch o honynt yn † gethri yn eich llygaid, ac yn ddrain yn eich yſtlyſau, a blinant chwi yn y tir y trigwch ynddo.

56 A bydd, megis yr amcenais wneuthur iddynt hwy, y gwnaf i chwi.

PEN. XXXIV.

1 Tervynau'r wlad. 16 Enwau'r rhai a rannant y tir.

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,

2 Gorchymyn i feibion Iſrael, a dywed wrthynt, Pan ddeloch chwi i dir Canaan (dyma'r *a* tir a ſyrth i chwi yn *b* etifeddiaeth, *ſef* gwlad Canaan a'i *c* therfynau)

3 A'ch tu dehau fydd o *d* anialwch Sin, ger llaw Edom; a therfyn y dehau fydd i chwi o gwrr y môr heli tu a'r dwyrain.

4 A'ch terfyn a amgylchyna o'r dehau i riw *g* Acrabbim, ac a a drofodd i Sin; a'i fynediad allan fydd o'r dehau i Cades-barnea, ac a â allan i *b* Haſar-Adar, a throſodd i Aſmon.

5 A'r terfyn a amgylchyna o Aſmon i afon *i* yr Aipht; a'i fynediad ef allan a fydd tu a'r * gorllewin.

6 A therfyn y gorllewin fydd y môr mawr i chwi; *ſef* y terfyn hwn fydd i chwi yn derfyn gorllewin.

7 A hwn fydd terfyn y gogledd i chwi: o'r môr mawr y tueddwch i fynydd Hor.

8 O fynydd Hor y tueddwch nes dyfod i *k* Hamath; a mynediad y terfyn fydd i *l* Sedad.

9 ¶ A'r terfyn a â allan tu a Ziphron; a'i ddiwedd ef fydd yn *m* Haſar-Enan: hwn fydd terfyn y gogledd i chwi.

10 A therfynwch i chwi yn derfyn y dwyrain o Haſar-enan i Sepham.

11 Ac aed y terfyn i wared o Sepham i *n* Ribla, ar du dwyrain Ain: a diſgyned y terfyn, ac aed hyd † yſtlys môr o Cinnereth tu a'r dwyrain.

12 A'r terfyn a â i wared tu a'r Iorddonen; a'i ddiwedd fydd y môr heli. Dyma'r tir fydd i chwi a'i *q* derfynau oddi amgylch.

13 A gorchymynodd Moſes i feibion Iſrael, gan ddywedyd, Dyma'r tir a rennwch yn etifeddiaethau wrth goelbren, yr hwn a orchymynodd yr Arglwydd ei roddi i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

14 *r* Canys cymmeraſai llwyth meibion Reuben yn ol tŷ eu tadau, a llwyth meibion Gad yn ol tŷ eu tadau, a hanner llwyth Manaſſe, cymmeraſant, *meddaf*, eu hetifeddiaeth.

15 Dau lwyth a hanner llwyth a gymmeraſant eu hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Iorddonen, *yn agos* i Jerico, tu a'r dwyrain a chodiad *haul*.

16 ¶ Llafarodd yr Arglwydd *hefyd* wrth Moſes, gan ddywedyd,

17 Dyma enwau'r gwyr a rannant y tir yn etifeddiaethau i chwi: *s* Eleazar yr offeiriad, a *t* Joſua mab Nun.

18 Ac un *u* pennaeth o bob llwyth a gymmerwch, i rannu'r tir yn etifeddiaethau.

19 *x* A dyma enwau'r gwyr: o lwyth Juda, Caleb mab Jephunne.

20 Ac o lwyth meibion Simeon, Semuel mab y Ammihud.

f Exod. 23. 24. Deut. 7. 2, 5. Joſ. 11. 12, 17. Ezec. 28. 24.
u Pen. 26. 53, 55.
x Pen. 26. 54.
y 1 Cor. 7. 20.
ꝛ Exod. 23. 33. Joſ. 23. 13. Sal. 106. 34.
† *Pigau.* Ezec. 28. 24.

a Sal. 16. 6. a 78. 55.
b Act. 26. 18.
c Gen. 10. 19.
d Pen. 33. 36.
e Joſ. 15. 1.
f Gen. 14. 3.
g Deut. 1. 2. 3.
b Joſ. 15. 3
i Joſ. 15. 4.
* Heb. *môr*.
k Joſ. 13. 5. 2 Bren. 14. 25. Amos 6. 2.
l Ezec. 47. 15.
m Ezec. 47. 17.
n 2 Bren. 23. 33.
† Heb. *yſguydd*.
o Mat. 14. 34.
p Joſ. 3. 16.
q Deut. 4. 48. Joſ. 13. 8.
r Pen. 32. 33. Joſ. 14. 2, 3.
s Joſ. 14. 1. a 19. 51.
t Heb. 4. 9. 14.
u Pen. 13. 2. Joſ. 18. 6, 7.
x Pen. 13. 30.
y Gen. 15. 16.
Pen. 1. 10.

a 2 Sam. 6. 21.
a Jos. 19. 37.
b Dat. 20. 15.
* *Syl.* Tyrnodd Duw y brodyr nesaf yn ol eu genedigaeth yn nesaf i'w gilydd yn eu nerfiddiaeth.
Gwel Jos. 15. &c.

1451.
a Pen. 33. 48.
Pen. 24. 23.
Diar. 3. 6.
* *Cyfer-byn a*
b Jos. 14. 3.
Ezec. 45. 1.
Gal. 6. 6.
c Luc 10. 7.
d Esa. 11. 12.
e Dat. 21. 16.
f Pen. 34. 3.
g Deut. 4. 41. Jos. 20. 2.
h Exi. 4. 6. Mat. 11. 28. Heb. 6. 18.
i Jos. 21. 41.
k Pen. 26. 54.
a 33. 54.
l Deut. 19. 2. Jos. 20. 2.
m Ecf. 21. 13. Adn. 6.
n Sal. 44. 16.
o Deut. 4. 41. Jos. 20. 8.
† I ddangos bod Crift yn nodeffa i'w bobl tu yma i'r bedd.
p 1 Tim. 2. 4.
q Sal. 9. 9.
r Ecf. 21. 12. Lef. 14. 37.

21 O lwyth Benjamin, Elidad mab Ciſlon.
22 A Bucci mab Jogli, yn bennaeth o lwyth meibion Dan.
23 O feibion Joſeph, Haniel mab Ephod, yn bennaeth dros lwyth meibion Manaſſe.
24 Cemuel hefyd mab Siptan, yn bennaeth dros lwyth meibion Ephraim.
25 Ac Elifaphan mab Pharnac, yn bennaeth dros lwyth meibion Zabulon.
26 Paltiel hefyd mab Aſan, yn bennaeth dros lwyth meibion Iſſacar.
27 Ac Ahihud mab Salomi, yn bennaeth dros lwyth meibion Aſer.
28 Ac yn bennaeth dros lwyth meibion Naphtali, Pedahel mab Ammihud.
29 ℞ Dyma'r rhai a orchymynodd yr Arglwydd iddynt *a* rannu etifeddiaethau i *b* feibion Iſrael, yn * nhir Canaan.

P E N. XXXV.

1 Rhoddi wyth dref a deugain i'r Lefiaid. 6 Chwech yn dr'fydd noddfa. 9 Cyfraith llawruddiaeth.

A Llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, yn rhoſydd Moab, *a* wrth yr Iorddonen, * yn agos i Jerico, gan ddywedyd,
2 Gorchymyn i feibion Iſrael, *b* roddi o honynt i'r Lefiaid, o etifeddiaeth eu meddiant, ddinaſoedd i drigo ynddynt: rhoddwch *hefyd* i'r Lefiaid faes pentrefol with y dinaſoedd o'u hamgylch.
3 A'r dinaſoedd fyddant iddynt i *c* drigo *ynddynt*; a'u pentrefol-feuſydd fyddant i'w hanifeiliaid, ac i'w cyfoeth, ac i'w holl fwyſtfilod.
4 A meuſydd pentrefol y dinaſoedd y rhai a roddwch i'r Lefiaid, *c gyrbaeddant* o fur y ddinas tu ag allan, ſil o gufyddau o *d* amgylch.
5 A meſurwch o'r tu allan i'r *e* ddinas, o *f* du'r dwyrain ddwy fil o gufyddau, a thua'r dehau ddwy fil o gufyddau, a thua'r gorllewin ddwy fil o gufyddau, a thua'r gogledd ddwy fil o gufyddau; a'r ddinas *fydd* yn y canol: hyn *fydd* iddynt yn feuſydd pentrefol y dinaſoedd.
6 Ac o'r dinaſoedd a roddwch i'r Lefiaid, *bydded g* chwech yn ddinaſoedd *h* noddfa, y rhai a roddwch, ſel y gallo'r llawruddiog ffoi yno: a rhoddwch ddwy ddinas a deugain atftynt yn ychwaneg.
7 Yr holl ddinaſoedd a roddwch i'r Lefiaid, *fyddant* i wyth ddinas a deugain, hwynt a'u pentrefol feuſydd.
8 A'r dinaſoedd y rhai a roddwch, *fydd* o feddiant meibion Iſrael; *k* oddi ar yr aml *eu dinaſoedd*, y rhoddwch yn aml; ac oddi ar y prin, y rhoddwch yn brin: pob un yn ol ei etifeddiaeth a etifeddant, a rydd i'r Lefiaid o'i ddinaſoedd.
9 ¶ A llafarodd yr Arglwydd wrth Moſes, gan ddywedyd,
10 Llafara wrth feibion Iſrael, a dywed wrthynt, *l* Pan eloch dros yr Iorddonen i dir Canaan;
11 Yna *m* goſodwch i chwi ddinaſoedd; dinaſoedd noddfa fyddant i chwi; ac yno y fy'r llawruddiog a laddo ddyn mewn amryfuſedd.
12 A'r dinaſoedd fyddant i chwi yn noddfa rhag y *n* dialydd; fel na ladder y llawruddiog, hyd oni ſafo ger bron y gynulleidfa mewn barn.
13 Ac o'r dinaſoedd y rhai a roddwch, chwech fydd i chwi yn ddinaſoedd noddfa.
14 *o* Tair dinas a roddwch o'r † tu yma i'r Iorddonen, a thair dinas a roddwch yn nhir Canaan: dinaſoedd noddfa fyddant hwy,
15 I feibion Iſrael, ac i'r *p* dieithr, ac i'r ymdeithydd *a fyddo* yn eu myſg, y bydd y chwe' dinas hyn yn *q* noddfa; fel y gallo pob un a laddo ddyn mewn amryfuſedd, ffoi yno.
16 Ac *r* os ag offeryn haiarn y tarawodd *ef*, fel y bu farw, llawruddiog *yw* efe: lladder y llawruddiog yn farw.
17 Ac os a charreg law, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, *y* tarawodd *ef*, a'i farw; llawruddiog *yw* efe: lladder y llawruddiog yn farw.
18 Neu *s* efe a'i tarawodd *ef* à llaw-ffon, yr hon y byddai efe farw o'i phlegid, a'i farw; llawruddiog *yw* efe: lladder y llawruddiog yn farw;
19 Dialydd y gwaed a ladd y llawruddiog: *s* pan gyfarfyddo ag *ef*, efe a'i lladd *ef*.
20 Ac *t* os mewn cas y gwthia efe *ef*, neu y teifl attp mewn *u* bwriad, fel y byddo efe farw.
21 Neu ei daro *ef* à'i law, mewn galanaſdra, fel y byddo farw: lladder yn farw yr hwn a'i tarawodd; llofrudd *yw* hwnnw: dialydd y gwaed a ladd y llofrudd, *x* pan gyfarfyddo ag *ef*.
22 Ond os yn ddiſymmwth, y heb alanaſdra, y gwthia efe *ef*, neu y teifl attp un offeryn yn ℞ ddiſwriad;
23 Neu *i daro ef* a charreg, y byddai efe farw o'i phlegid, heb *ei* weled *ef*; a pheri *iddi* ſyrthio arno, ſel y byddo farw, ac efe heb *fod* yn elyn, ac heb geiſio niweid iddo ef:
24 Yna barned y gynnulleidfa rhwng y tarawydd a dialydd y gwaed, yn ol y barnedigaethau hyn.
25 Ac achubed y gynnulleidfa'r llofrudd o law dialydd y gwaed, a throed y gynnulleidfa ef i ddinas ei noddfa, yr hon y ffodd efe iddi: a thriged yntau yndi hyd ‡ farwolaeth yr arch-offeiriad, *a* yr hwn a enneiniwyd à'r olew cyſſegredig.
26 Ac os y llofrudd gan fyned a allan o *ll* derfyn dinas ei noddfa, yr hon y ffodd efe iddi;
27 A'i gael o ddialydd y gwaed allan o derfyn dinas ei noddfa, a lladd o ddialydd y gwaed y llofrudd; ℣ ni rodder *bawl* gwaed yn ei erbyn:
28 Canys o fewn dinas ei noddfa y dylai drigo, hyd farwolaeth yr arch-offeiriad: a gwedi marwolaeth yr arch-offeiriad, dychweled y llofrudd i dir ei etifeddiaeth.
29 A hyn fydd i chwi yn *c* ddeddf farnedig trwy eich cenhedlaethau, yn eich holl drigfannau.
30 Pwy bynnag a laddo ddyn, *d* wrth a ddywedo tyſtion y llesdir y llofrudd: ac un tyſt ni chaiff dyſtiolaethu yn erbyn dyn, i *beri iddo* farw.
31 Heſyd, na chymmerwch iawn am einioes y llofrudd, yr hwn ſydd euog i farw; ond lladder ef yn farw.
32 Ac na chymmerwch iawn gan yr hwn a ffodd i ddinas ei noddfa, er cael dychwelyd i drigo yn y tir, hyd farwolaeth yr offeiriad;
33 Fel na halogoch y tir *yr ydych* yndo: canys y gwaed hwn *z* a halogai'r tir: * a'r tir ni lanheir oddi wrth y gwaed a dywalltwyd arno, ond à gwaed yr hwn a'i tywalltodd.
34 Am hynny nac aflanhâ'r tir y trigoch ynddo, yr hwn yr ydwyf fi yn preſwylio yn ei ganol: canys myfi yr Arglwydd, *ydwyf* yn *f* preſwylio ynghanol meibion Iſrael.

P E N. XXXVI.

1 Etifeddefau, 5 i briodi yn eu llwythau; 7 rhag ſymmudo'r etifeddiaeth.

PEnnau cenedl tylwyth meibion *a* Gilead mab Macir, mab Manaſſe, o dylwyth meibion Joſeph, a ddaethant hefyd, ac a lafaraſant ger bron Moſes, a cher bron y pennaduriaid, *ſef* pennau-cenedl meibion Iſrael;
2 Ac a ddywedaſant, *b* Yr Arglwydd a orchymynodd i'm hargliwydd roddi'r tir yn etifeddiaeth i feibion Iſrael wrth goelbren: a'm *c* hargliwydd a orchymynwyd gan yr Arglwydd, i roddi etifeddiaeth Salphaad ein brawd i'w *d* ferched.
3 Os hwy a fyddant wragedd i rai o feibion llwythau *eraill* meibion Iſrael; yna y tynnir ymaith eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth ein tadau ni, ac a'i *e* chwanegir at etifeddiaeth y llwyth y byddant hwy eiddynt: a phrinheir ar randir ein hetifeddiaeth ni.
4 A phan fyddo *f* 'r jubili i feibion

a Gen. 4. 14. Adn. 12. 30.
b Deut. 19. 11, 12.
c Gen. 4. 8.
d Adn. 19.
e Ecſ. 21. 13.
* 1 Tim. 1. 13.
† I ddangos nad oes rhyddhad hyd yn oed am bechod o anwybod, ond trwy farwolaeth Crift.
Ioan 1. 29.
a Ecſ. 29. 7.
Lef. 8. 18.
Dat. 1 18.
‖ Y cyfryw ag a ffoiſant at Grift a ddylent fod yn williadwrus i aros yn y ffydd. 2 Tim. 3. 14.
℣ Heb. ni *bydd cofi gwaed iddo.*
b Heb. 7. 17.
c Pen. 27. 11.
d Deut. 17. 6. Mat. 18. 16. 2 Mica 4. 11.
* Heb. *ac nid ellir bod dim iawn dros y tir.*
f Hoſ. 9. 3. Dat. 21. 3.

f Mat. 28. 20. Iſrael, yna y chwanegir eu hetifeddiaeth hwynt at etifeddiaeth llwyth y rhai y *g* Pen. 27. 7. byddant hwy eiddynt: a thorrir eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth etifeddiaeth *h* 2 Cor. 6. 14. llwyth ein tadau ni.

i a Bren. 21. 3. *k* 1 Cron. 23. 22. * Mae rhai yn deſnyddio enw Salphaad a'i ferched

5 A gorchymynodd Moſes i feibion Iſrael, *i* yn ol gair yr Arglwydd, gan ddywedyd, Mae llwyth meibion Joſeph yn *k* dywedyd yn union.

6 Dyma'r gair a orchymynodd yr Arglwydd am ferched * Salphaad, gan ddywedyd, Byddant wrageddi'r *rhai* y bydd da yn eu golwg eu hun; *b* ond i rai o dylwyth llwyth eu tad eu hun *y* byddant yn wrageddo.

7 Felly ni threigla etifeddiaeth meibion Iſrael o lwyth i lwyth: canys glynu a wna pob un o feibion Iſrael i yn etifeddiaeth llwyth ei dadau ei hun.

yn. Cyſgod eſyn, felly iaeth o lwythau meibion Iſrael, a lydd mae dyn

8 A *c* phob merch yn etifeddu etifeddiaeth o lwyth un o lwythau meibion Iſrael, a lydd yn ofnus a than gaethiwed wrth nattur. *Heb.* ii. 15. *Noa, Gruzydredig, Hogla, Edryeh o amgyith am gyſur, Sef Brenhines,* yna mae'n dyſod yn Tiria, *Sef cymmeradwy* a theg yn ei olwg, heb arai fy-

i 1 Cor. 14. 40. *m* Pen. 27. 8. *n* Diar. 31. 30. *o* Pen. 27. 1. *p* Lef. 18. 6. *q* Heb. 6. *r* Pen. 27. 4. Diar. 18. 14. *s* 1 *yn eſ.* 8. *t* Heb. *wyr a.* *u* Lef. 24. 22. *x* Lef. 19. 13. Diar. 24. 23. Iago 2. 1. *y* 2 Cron. 19. 6. *z* Eſ. 18. 22. *a* Ioan 15. 15. Act. 20. 20. 1490. *b* Eſa. 40. 3. Ier. 2. 6. *c* Amos 2. 9. *d* Num. 13. 26. *e* Luc 12. 32.

PUMMED LLYFR MOSES, YR HWN A ELWIR DEUTERONOMIUM.

Y CYNHWYSIAD.

Yſyr y gair DEUTERONOMIUM, *yw* Ail gyfraith; *ſe'i gelwir felly am ei fod yn cynnwys ail adroddiad o'r cyfreithiau a roddwyd i'r* Iſraeliaid, *yn agos i ddeugain mlynedd o'r blaen,* &c.

PEN. I.

1 *Moſes yn nwedd y ddeugeinfed flwyddyn, yn coffau yr holl ſtoriau,* 6 *am addewid Duw;* 13 *am ſwyddogion;* 19 *am yr ysbiwyr;* 34. *Am angbredmiaeth,* 41 *ac anufudd-dod y bobl.*

Cyn Criſt, 1451.

a Gen. 34. 5. * Sef, *gwaſtadedd Moab, ger llaw anialwch* Arabia.

b Num. 13. 1. *c* Adn. 3. *d* Gen. 36. 8. *e* Adn. 19 & Pen. 20. 1. *f* Zec. 1. 7. *g* Num. 21. 24. *h* Eſa. 19. 1. Num. 10. 11, 14. † Heb. *kymmydogion.* Gen. 15. 18. *i* Pen. 11. 24. *k* Cron. 5. 9. *l* Gen. 13. 15. *m* 15. 18. Rhuf. 6. 23. *i* Eſa. 18. 18, 21, 23. *m* Gen. 15. 5. *n* 2 Sam. 24. 3.

DYMA'R geiriau a ddywedodd Moſes wrth holl Iſrael, o'r *a* tu yma i'r Iorddonen, yn yr * anialwch, ar y rhos gyferbyn a'r *môr coch,* rhwng *b* Paran, a Thophel, a Laban, a Haſeroth, a Dizahab.

2 *c* (*Taith* un diwrnod ar ddeg *ydd* o Horeb, ffordd *yr eir* i fynydd *d* Seir, hyd *e* Cades-barnea.)

3 A bu yn y ddeugeinfed flwyddyn, *f* yn yr unfed mis ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, i Moſes lafaru wrth feibion Iſrael, yn ol yr hyn oll a orchymynaſai yr Arglwydd iddo *ei ddywedyd* wrthynt;

4 *g* Wedi iddo ladd Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon, ac Og brenin Basan, yr hwn oedd yn trigo yn Aſtaroth, o fewn Edrei;

5 Ôr tu yma i'r Iorddonen, yng ngwlad Moab, y dechreuodd Moſes eſgluro'r gyfraith hon, gan ddywedyd,

6 Yr Arglwydd ein Duw a lafarodd wrthym ni yn Horeb, gan ddywedyd, *b* Digon i chwi drigo *byd yn hyn* yn y mynydd hwn:

7 Dychwelwch, a chychwynwch rhagoch, ac ewch i fynydd yr Amoriaid, ac i'w holl † gyfagos *leoedd*; i'r rhos, i'r mynydd, ac i'r dyffryn, ac i'r dehau, ac i borthladd y môr, i dir y Canaaneaid, ac i Libanus, hyd yr afon fawr, afon *i* Euphrates.

8 Wele, *k* rhoddais y *wlad* o'ch blaen chwi: ewch i mewn, a pherchenogwch y wlad yr hon a dyngodd yr Arglwydd i'ch tadau chwi, i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, ar *ei* rhoddi iddynt, ac i'w had ar eu hol hwynt.

9 ¶ Ac mi a lafarais wrthych yr amſer hwnnw, gan ddywedyd, *l* Ni allaf fi fy hun eich cynnal chwi.

10 Yr Arglwydd eich Duw a'ch lliosogodd chwi; ac wele, *m* chwi heddyw fel ſer y nefoedd o lioſowgrwydd.

11 (*n* Arglwydd Dduw eich tadau a'ch cynnyddo yn fi lioſocach nag *ydych,* ac

wraig i un o dylwyth llwyth ei thad ei hun; fel yr etifeddo meibion Iſrael bob un etifeddiaeth ei dadau ei hun.

g 1 Ac na threigled etifeddiaeth o lwyth i lwyth arall; canys llwythau meibion Iſrael a lynant bob un yn ei etifeddiaeth ei hun.

10 Megis y *m* gorchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes, felly y gwnaeth *n* merched Salphaad.

11 *o* Canys Mala, Tirſa, a Hogla, a Milca, a Noa, merched Salphaad, *p* fuant yn wragedd i feibion eu hewythredd.

12 † *I rai* o dylwyth Manaſſe, fab Joſeph, y buant yn wragedd; a thrigodd eu *q* hetifeddiaeth hwynt wrth lwyth tylwyth eu *r* tad.

13 Dyma'r gorchymynion a'r barnedigaethau a orchymynodd yr Arglwydd i feibion Iſrael, trwy law Moſes, yn rhoſydd Moab, wrth yr Iorddonen, † *gyferbyn a'* Jerico.

15. Ac y mae *ofn* yn cenhedlu Mala, Sef *Gwendid,* Noa, *Gruzydredig,* Hogla, *Edryeh o amgyith am gyſur,* a phan ei caffo yng Nghriſt, mae yn cyrradd *yr* enw Milca, Sef *Brenhines,* yna mae'n dyſod yn Tirſa, Sef *cymmeradwy* a theg yn ei olwg, heb arai fy-

f Num. 13. 2.
g Num. 13. 22.
b Can. 2. 3.
i 7. 7.
j Num. 13. 27.
k Num. 14. 3.
l Sal. 105. 25.
m Pen. 4. 37.
‖ Heb. *daddaflant ein calon*, Num. 13. 28—34.
n Gen. 11. 4. Pen. 9. 1.
p Num. 13. 28.
Pen. 2. 10.
Barn. 1. 10.
q Ecf. 14. 14.
Neh. 4. 20.
r Ecf. 19. 4. Pen. 32. 11, 12.
Eſa. 46. 3.
a 63. 9.
Hoſ. 11. 3.
s Sal. 78. 22. Heb. 3. 1.
t Ecf. 13. 21.
u Num. 10. 33. Ezec. 20. 6.
x Num. 14. 23. Sal. 95. 11.
y Num. 14. 30.
z Num. 14. 24.
a Num. 20. 12. Sal. 106. 22.
b Num. 13. 8.
c 1 Bren. 1, 1.
d Num. 27. 18.
e Num. 14. 3.
f Eſa. 7. 15. Rhuſ. 9. 11.
g Num. 14. 31.
h Num. 14. 25.
i Num. 14. 40.
‖ Rhuſ. 13. 14.
l Hoſ. 9. 12.
m Mat. 23. 37.
n Sal. 118. 12.

f mi a gymmerais ddeuddeg gwr o honoch, un gwr o *bob* llwyth.

24 A hwy a droſſant, ac a aethant i fynû i'r mynydd, ac a ddaethant hyd ddyffryn *g* Eſgol, ac a'i chwiliaſant ef.

25 Ac a gymmeraſant o *b* ffrwyth y tir yn eu llaw, ac a'i dygaſant i wared attom ni, ac a ddygaſant air i ni drachefn, ac a ddywedaſant, *i* Da *yw'r* wlad y mae yr Arglwydd ein Duw yn ei rhoddi i ni.

26 *k* Er hynny ni fynnech fyned i fynu, ond gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr Arglwydd eich Duw.

27 Grwgnachaſoch hefyd yn eich *l* pebyll, a dywedaſoch, *m* Am gasau o'r Arglwydd nyni, y dug efe ni allan o dir yr Aipht, i'n rhoddi yn llaw'r Amoriaid, i'n difetha.

28 I ba le yr awn i fynu? ein brodyr ‖ a'n digalonaſant ni, gan ddywedyd, *n* Pobl *fwy* a *hŵy* na nyni *ydynt*; a dinaſoedd mawrion a chaerog hyd y nefoedd: a meibion *p* yr Anaciaid hefyd a welſom ni yno.

29 Yna y dywedais wrthych, Nac arſwydwch, ac nac ofnwch rhagddynt hwy.

30 *q* Yr Arglwydd eich Duw, yr hwn ſydd yn myned o'ch blaen, efe a ymladd droſoch, yn ol *yr hyn* oll a wnaeth *efe* eroch chwi yn yr Aipht o flaen eich llygaid;

31 Ac yn yr anialwch, lle y gwelaiſt *ſel r* y'th ddug yr Arglwydd dy Dduw, fel y dwg gwr ei fab, yn yr holl ffordd a gerddaſoch, nes eich dyfod i'r man yma.

32 Etto yn y peth hyn *s* ni chredaſoch chwi yn yr Arglwydd eich Duw,

33 *t* Yr hwn oedd yn myned o'ch blaen chwi a'r hyd y ffordd, *u* i chwilio i chwi le i werſyllu; y nos mewn tan, i ddangos i chwi pa ffordd yr aech, a'r dydd mewn cwmmwl.

34 A chlybu yr Arglwydd lais eich geiriau; ac a ddigiodd, ac a dyngodd, gan ddywedyd,

35 *x* Diau na chaiff yr un o'r dynion hyn, o'r genhedlaeth ddrwg hon, weled y wlad dda yr hon y tyngais a'r ei rhoddi i'ch tadau chwi;

36 *y* Oddi eithr Caleb mab Jephunne: efe a'i gwel hi, ac iddo ef y rhoddaf y wlad a ſangodd efe arni, ac i'w feibion; o achos *z* cyflawni o hono *unwaith yr* ol yr Arglwydd.

37 *a* Wrthyf ſinnau hefyd y digiodd yr Arglwydd o'ch plegid chwi, gan ddywedyd, Tithau hefyd ni chei fyned i mewn yno.

38 *b* Joſua mab Nun, yr hwn ſydd yn ſefyll ger dy fron di, efe a â i mewn yno: *c* cadarnha di ef; canys efe a'i rhan hi yn etifeddiaeth i Iſrael.

39 Eich plant hefyd, y rhai y dywedaſoch y byddent yn e ysbail, a'ch meibion chwi, y rhai ni wyddant heddyw na *d* da na drwg, *hwynt*-hwy a ânt i mewn yno, *g* ac iddynt hwy y rhoddaf hi, a hwy a'i perchenogant hi.

40 Trowch chwithau, ac ewch i'r anialwch ar hyd *b* ffordd y môr coch.

41 Yna yr attebaſoch, ac a ddywedaſoch wrthyf, *i* Pechaſom yn erbyn yr Arglwydd: nyni a awn i fynu ac a ymladdwn, yn ol yr hyn oll a orchymynodd yr Arglwydd ein Duw i ni. A *e* gwîgaſoch bob un ei arfau rhyfel, ac a ymroiſoch i fyned i fynu i'r mynydd.

42 A dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Dywed wrthynt, Nac ewch i fynu, ac na ryfelwch *f* o blegid nid ydwyf fi yn eich *l* mysg chwi; rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Felly y dywedais wrthych; ond *m* ni wrandawſoch, eithr gwrthryfelaſoch yn erbyn gair yr Arglwydd; rhyf‖gaſoch hefyd, ac aethoch i fynu i'r mynydd.

44 A daeth allan yr Amoriaid, *oedd* yn trigo yn y mynydd hwnnw, i'ch cyfarfod chwi; ac a'ch *n* hymlidiaſant fel y gwna'i *m* gwenyn, ac a'ch difethaſant chwi yn Seir, hyd Herma.

45 A dychwelaſoch, ac *o* wylaſoch ger bron yr Arglwydd: ond ni *o* wrandawodd yr Arglwydd ar eich llef, ac ni roddes gluſt i chwi.

46 Ac arhoſaſoch yn *p* Cades dyddiau lawer, megis y dyddiau yr arhoſaſoch *o'r blaen.*

PEN. II.

1 *Moſes yn myned rhagddo yn yſtori, am yr Edomiaid*, 9 *y Moabiaid*, 17 *yr Ammoniaid*; 24 *a Sehon yr Amoriad.*

YNA y troiſom, ac yr aethom i'r anialwch, *ar hyd* ffordd y môr coch, *a* fel y dywedaſai yr Arglwydd wrthyf; ac a amgylchaſom *b* fynydd Seir ddyddiau lawer.

2 Llafarodd yr Arglwydd hefyd wrthyf, gan ddywedyd,

3 *c* Digon i chwi amgylchu'r mynydd hwn *byd yn byn*: ymchwelwch rhagoch tu a'r gogledd.

4 A gorchymyn i'r bobl, gan ddywedyd, *d* Yr *ydych* i dramwyo trwy derfynau eich brodyr, meibion Eſau, y rhai ſydd yn trigo yn Seir; a hwythau *e* ofnant rhagoch: ond *f* ymgedwch yn ddyfal.

5 Nac g ymyrrwch arnynt: o herwydd ni roddaf i chwi o'u tir hwynt gymmaint a lled troed; *h* canys yn etifeddiaeth i Eſau y rhoddais fynydd Seir.

6 *i* Prynwch fwyd ganddynt am arian, fel y bwyttaoch; a phrynwch hefyd ddwfr ganddynt am arian, fel yr yfoch.

7 Canys yr Arglwydd dy Dduw a'th fendithiodd di yn holl waith dy law: gwybu *k* dy gerdded yn yr anialwch mawr hwn: y deugain mlynedd hyn y *bu* yr Arglwydd dy Dduw *l* gyd a thi, ni bu arnat *m* eiſiau dim.

8 A gwedi ein myned *n* heibio oddi wrth ein brodyr, meibion Eſau, y rhai ydynt yn trigo yn Seir, o ffordd y rhos o Elath, ac o Eſion-gaber, ni a ddychwelaſom, ac a aethom ar hyd ffordd anialwch Moab.

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Na orthrymma Moab, ac nac ymgynnull i o ryfel yn eu herbyn hwynt: o blegid ni roddaf i'r feddiant o'i dir ef; o herwydd i *p* feibion Lot y rhoddais *q* Ar yn etifeddiaeth.

10 (*r* Yr Emiaid o'r blaen a gyfanneddaſant ynddi; pobl fawr ac aml, ac uchel *fel s* yr Anaciaid:

11 Yn gawri y cymmerwyd hwythau hefyd, fel yr Anaciaid; a'r Moabiaid a'u galwent hwy yn Emiaid.

12 *t* Yr Horiaid hefyd a breſwyliaſant yn Seir o'r blaen; a meibion Eſau a ddaeth ar eu hol hwynt, ac a'u difethaſant o'u blaen, a thrigaſant yn eu lle hwynt, *u* fel y gwnaeth Iſrael i wlad ei etifeddiaeth yntau, yr hon a roddes yr Arglwydd iddynt.)

13 *Yna dywedais*, Cyfodwch yn awr, a thramwywch rhagoch dros † afon *x* Zared. A ni a aethom dros afon Zared.

14 A'r dyddiau y cerddaſom o *y* Cades-Barnea, hyd pan ddaethom dros afon Zared, *oedd* onid dwy flynedd deugain; *z* nes darfod holl genhedlaeth y gwŷr o rafel o ganol y gwerſyllau, fel y tyngaſai yr Arglwydd wrthynt.

15 Canys llaw yr *a* Arglwydd ydoedd yntau herbyn *hwynt*, i'w torri hwynt o ganol y gwerſyll, hyd oni ddarfuant.

16 ¶ A bu, gwedi darfod yr holl ryfelwyr, a'u marw o blith y bobloedd,

17 Llafaru o'r Arglwydd wrthyf, gan ddywedyd,

18 Tydi heddyw wyt ar fyned trwy derfynau Moab, *ſef tref* Ar.

19 A *pan* ddelych di gyferbyn â *b* meibion Ammon, na orthrymma hwynt, ac nac ymyrr arnynt: o blegid ni roddaf feddiant o dir meibion Ammon i ti; canys rhoddais ef yn etifeddiaeth i feibion Lot.

20 (Yn wlad *cawri* hefyd y cyfrifwyd hi: cawri a breſwyliaſant ynddi o'r blaen;

o Diar. 1. 28. Heb. 12. 17.
p Num. 13. 27. 20. 14.
q Num. 14. 25. Pen. 1. 40.
b Num. 21. 4.
c Ecf. 19. 1. Pen. 1. 6. Adn. 7.
d Num. 20. 14.
e Ecf. 15.
Num. 22. 3.
f Eph. 5. 15. Phil. 4. 5. Col. 4. 5.
g Sal. 144. 1, 2.
h Gen. 36. 8. Pen. 32. 8. Joſ. 24. 4.
i Pen. 11. 9. Job 31. 39. Diar. 14. 31, 34. Prer. 7. 12.
k Sal. 1. 6.
l Gen. 21. 22. Pen. 4. 31. Sal. 23. 4.
m Luc 22. 35.
n Num. 20. 14. *o* Diar. 21. 6.
p Gen. 19 37.
q Num. 21. 15.
r Gen. 14. 5.
s Num. 13. 33. *t* Gen. 14. 6.
u Heb. *a'i ſetiſeddiaſant* Adn. 24.
† *Ddyffryn*
x Num. 21. 12.
y Num. 13. 26.
z Num. 14. 1. 3.
a Sal. 78. 33.
b Gen. 19. 38.

e Gen. 14. 5. a'r Ammoniaid a'u galwent hwy yn *f* Zamzummiaid:

f Zamzummiaid.

21 Pobl fawr ac ami, ac *d* uchel fel yr Anaciaid, A'r Arglwydd a'u difethodd hwynt o'u blaen hwy; a hwy a ddaethant ar eu *e* hol hwynt, ac a drigasant yn eu lle hwynt,

d 2 Cor. 10. 5. *e* Iudd. 1. 22 Fel y gwnaeth i feibion Esau, y rhai sydd yn trigo yn *f* Seir, pan ddifethodd efe'r Horiaid o'u blaen, fel y daethant ar eu hol hwynt, ac y trigasant yn eu lle hwynt, hyd y dydd hwn;

f Gen. 32. 3. *f* Ios. 13. 6. 23 Felly *am g* yr Afiaid, y rhai oedd yn trigo yn Haserim, hyd Azza, y *h* Caphtoriaid, y rhai a ddaethant allan o Caphtor, a'u difethasant hwy, ac a drigasant yn eu lle hwynt)

g Gen. 20. 14. *h* Iob 12. 23. Act. 17. 26. *i* Num. 21. 13. Barn. 11. 26. 24 ¶ Cyfodwch, cychwynwch, ac ewch dros afon Arnon: wele, rhoddais yn dy law di Sehon brenin Hesbon, yr Amoriaid, a'i wlad ef; ‖ dechreu ei meddiannu *bi*, a rhyfela yn ei erbyn ef.

‖ Heb. *dechreu, meddianna.*

Adn. 31. *i* Pen. 11. 25. Ios. 2. 9, 10. *l* Iob 12. 24. Sal. 48. 6. *m* Num. 21. 21. Barn. 11. 19. *n* Ios. 13. 18. *o* Pen. 20. 10. *p* Adn. 6. *q* Efa. 33. 3. *r* Num. 20. 19. *s* Pen. 23. 3, 4. Barn. 11. 17, 18. *t* Ios. 11. 20. *u* Ecf. 4. 21. *x* Pen. 1. 8. Rhuf. 6. 23. *y* Num. 21. 23. *z* Pen. 7. 2. *a* Pen. 29. 7. Num. 21. 24. *b* Lef. 27. 28. *c* Efa. 60. 12. *d* Ios. 13. 9. *e* Sal. 44. 3. *f* Gen. 32. 22.

25 Y dydd hwn y dechreuaf roddi dy *k* arfwyd a'th ofn di ar y bobloedd dan yr holl nefoedd: y rhai a glywant dy enw di, a *l* ddychrynant, ac a lefgant rhagot ti.

k Exod. 15. 16. *l* Pen. 11. 25.

26 ¶ *m* Ac mi a anfonais genhadau o aniahwch *n* Cedemoth, at Sehon brenin Hesbon, o *o* geiriau heddwch, gan ddywedyd,

m Num. 21. 21. Barn. 11. 19. *n* Ios. 13. 18. *o* Pen. 20. 10.

27 Gad i mi fyned trwy dy wlad di: ar hyd y brif-ffordd y cerddaf; ni chiliaf i'r tu dehau, nac i'r tu aſwy.

p Adn. 6. *q* Efa. 33. 3.

28 *p* Gwerth fwyd am arian i mi, fel y bwyttawyf; a dyro ddwfr am *q* arian i mi, fel yr yfwyf: *r* ar fy nhraed yn unig y tramwyaf,

r Num. 20. 19.

29 (*s* Fel y gwnaeth meibion Esau i mi, y rhai ſydd yn trigo yn Seir, a'r Moabiaid, y rhai ſydd yn trigo yn Ar) hyd onid elwyf dros yr Iorddonen, i'r wlad y mae yr Arglwydd ein Duw yn ei rhoddi i ni.

s Pen. 23. 3, 4. Barn. 11. 17, 18. *t* Ios. 11. 20. *u* Ecf. 4. 21. *x* Pen. 1. 8. Rhuf. 6. 23. *y* Num. 21. 23. *z* Pen. 7. 2. *a* Pen. 29. 7. Num. 21. 24. *b* Lef. 27. 28. *c* Efa. 60. 12. *d* Ios. 13. 9. *e* Sal. 44. 3. *f* Gen. 32. 22.

30 Ond ni fynnai Sehon brenin Hesbon ein gollwng heb ei law: o blegid *t* yr Arglwydd dy Dduw *u* a galedaſai ei yſpryd ef, ac a gadarnhaſai ei galon ef, er mwyn ei roddi ef yn dy law di; megis heddyw *y gwelir.*

31 A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Wele, dechreuais *x* roddi Sehon a'i wlad o'th flaen di: dechreu, meddianna, fel yr etifeddych ei wlad ef.

32 *y* Yna Sehon a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel, *yn* Jahas.

33 Ond *z* yr Arglwydd ein Duw a'i rhoddes ef o'n blaen; ac *a* ni a'i tarawſom ef, a'i feibion, a'i holl bobl:

34 Ac a ynnillaſom ei holl ddinaſoedd ef yr amſer hwnnw, ac *b* a ddifrodaſom bob dinas, yn wyr, yn wragedd, yn blant; ac ni adawſom *c* un ynghweddill.

35 Ond yſglyfaethaſom yr anifeiliaid i ni, ac yſpail y dinaſoedd y rhai a ynnillaſom.

36 *d* O Aroer, yr hon *ſydd* ar fin afon Arnon, ac o'r ddinas *ſydd* ar yr afon, a hyd at Gilead, ni bu ddinas a'r a ddiheng-odd rhagom: yr Arglwydd ein Duw a *e* roddodd y cwbl o'n blaen ni.

37 Yn unig ni ddaethoſt i dir meibion Ammon, *ſef* holl lan afon *f* Jabboc, nac i ddinaſoedd y mynydd, nac i'r holl *leoedd* a waharddaſai yr Arglwydd ein Duw i ni.

PEN. III.

1 *Am Og brenin Baſan.* 25 *Gweddi Moſes am gael myned i Canaan.* 26 *Caniatau iddo weled y tir.*

YNA y troiſom, ac yr eſgynaſom ar *y byd* ffordd Baſan: ac *a* Og brenin Baſan a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel, i Edrei.

a Num. 21. 33. &c. Pen. 29. 7.

2 A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Nac ofna ef; o blegid yn dy law di y rhoddaf ef, a'i holl bobl, a'i wlad; a thi a wnai iddo fel y gwnaethoſt i *b* Sehon brenin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon.

b Num. 21. 24.

3 Felly yr Arglwydd ein Duw a roddes hefyd yn ein llaw ni Og brenin Baſan, a'i holl bobl; ac ni a'i tarawſom ef, hyd na adawyd iddo un ynghweddill:

c Num. 21. 35. *d* Ios. 2. 10. *e* 1 2. 4. Sal. 127. 2. Jer. 5. 10. *e* Luc 1. 52. *f* Amos 2. 9. *g* Eſter 9. 19. *h* Amos 2. 9. *i* Num. 31. 53. *k* Sal. 136. 21, 22. *l* Barn. 3. 3. *m* Pen. 4. 48. Sal. 29. 6. * Neu, *eiri.* *n* Can. 4. 8. *o* Ios. 12. 5. *p* 13. 11. *q* Gen. 14. 5. *r* 2 Sam. 12. 26. Jer. 49. 2. Ezec. 21. 20. *s* Num. 32. 33. Ios. 13. 8. *t* Num. 32. 39-40. *u* 1 Cron. 2. 22. *x* 2 Sam. 3. 3. *y* Num. 32. 41. *z* Gen. 50. 23. Num. 32. 29. *a* 2 Bren. 10. 33. *b* Num. 21. 24. Ios. 12. 2. *c* Num. 34. 17. *d* Gen. 14. 3. *e* Ffynnon neu, *Bryn Piſga.* *f* Num. 32. 20. *g* Num. 32. 4. *h* Ios. 22. 4. *i* Num. 27. 18, 23. Pen. 1. 21. *k* 2 Cron. 20. 17. *l* Efa. 63. 1-8. Dat. 19. 11. *m* 2 Cor. 12. 8. *n* Pen. 11. 3, 5. *o* Sal. 86. 8.

4 Ac a ynnillaſom ei holl ddinaſoedd ef yr amſer hwnnw, *d ſef* nad oedd dinas na'i dygaſom oddi arnynt: trugain dinas, holl wlad Argob, brenhiniaeth Og o fewn Baſan.

5 Yr holl ddinaſoedd hyn *e* oedd *e* gedyrn o furiau *f* uchel, pyrth, a barrau, heb law dinaſoedd *g* heb furiau lawer iawn.

6 A difrodaſom hwynt, fel y gwnaethom i Sehon brenin Hesbon, gan *b* ddifrodi o bob dinas, y gwyr, y gwragedd, a'r plant.

7 Ond yr holl anifeiliaid ac *i* yſpail y dinaſoedd a 'ſglyfaethaſom i ni ein hunain.

8 A ni a gymmeraſom yr amſer hwnnw o law dau frenin yr *k* Amoriaid y wlad o'r tu yma i'r Iorddonen, o afon Arnon hyd fynydd *l* Hermon.

9 (Y Sidoniaid a alwent *m* Hermon yn * Sirion, a'r Amoriaid a'i galwent *n* Senir)

10 Holl ddinaſoedd y gwaſtad, a holl Gilead, a *o* holl Baſan hyd Selca, ac Edrei, dinaſoedd brenhiniaeth Og o fewn Baſan.

11 O blegid Og brenin Baſan yn unig a adawſid o weddill y *p* cawri: wele, ei wely ef *oedd* wely haiarn: onid *yw* hwnnw yn *q* Rabbath meibion Ammon? naw cufydd *oedd* ei hyd, a phedwar cufydd ei led, wrth gufydd gwr.

12 A'r wlad hon a berchenogaſom ni yr amſer hwnnw, o Aroer yr hon *ſydd* wrth afon Arnon, a hanner mynydd Gilead, *r* a'i ddinaſoedd ef a roddais i'r Reubeniaid ac i'r Gadiaid.

13 A'r gweddill o Gilead, a holl Baſan, *ſef* brenhiniaeth Og, a roddais i hanner llwyth *s* Manaſſe; *ſef* holl wlad Argob, a holl Baſan, *yr hon a elwid* Gwlad y cawri.

14 *t* Jair mab Manaſſe a gymmerth holl wlad Argob, *u* hyd fro Geſuri, a Maacathi; ac a'u galwodd hwynt ar ei enw ei hun, Baſan *x* Hafoth-Jair, hyd y dydd hwn.

15 *y* Ac mi a roddais Gilead i Macir.

16 Ac i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, y rhoddais o Gilead hyd afon Arnon, hanner yr afon a'r terfyn, ac hyd yr afon *z* Jabboc, terfyn meibion Ammon;

17 Hefyd y rhos, a'r Iorddonen, a'r terfyn o *a* Cinnereth hyd for y rhos, *ſef* y *b* môr heli, dan *†* Aſdoth Piſga, tu a'r dwyrain.

18 ¶ Gorchymynais hefyd i chwi'r amſer hwnnw, gan ddywedyd, Yr Arglwydd eich Duw a roddes i chwi y wlad hon i'w meddiannu: ewch drofodd yn *c* arfog o flaen eich brodyr meibion Iſrael, pob mab nerthol *o banoch.*

19 Yn unig eich gwragedd a'ch plant, a'ch anifeiliaid (gwn fod llawer o *d* anifeiliaid i chwi) a drigant yn eich dinaſoedd a roddais i chwi.

20 Hyd pan wnelo yr Arglwydd i'ch brodyr orphwyſo fel chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlad y mae yr Arglwydd eich Duw yn ei rhoddi iddynt dros yr Iorddonen: *yna e* dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth a roddais i chwi.

21 ¶ Gorchymynais hefyd i *f* Joſua yr amſer hwnnw, gan ddywedyd, Dy lygaid di a welſant yr hyn oll a wnaeth yr Arglwydd eich Duw i'r ddau frenin hyn: felly y gwna yr Arglwydd i'r holl deyrnaſoedd yr ydwyt ti yn myned drofodd attynt.

22 Nac *g* ofnwch hwynt: o blegid yr Arglwydd eich Duw, efe a *h* ymladd drofoch chwi.

23 Ac *i* erfyniais ar yr Arglwydd yr amſer hwnnw, gan ddywedyd,

24 O Arglwydd Dduw, *k* tydi a ddechreuaſt ddangos i'th was dy fawredd, a'th law gadarn: o blegid pa Dduw *ſydd* yn y nefoedd, neu ar y ddaear, yr hwn a

a weithredo

m Sal. 106. 2.
n Ezec. 20. 6.
o Sal. 15. 1. Eſa. 2. 2.
p Can. 4. 11.
q Num. 20. 12.
o Sal. 106. 32.
r Num. 27. 12.
ſ Neu, *y Bryn.*
s Num. 27. 18. Adn. 21. Ioan 1. 17.
t Pen. 34. 6.
‖ *Temlı. Peor.*

m welthredd yn ol *dy* welthredoedd a'th *n* nerthoedd di?

25 Gâd i mi fyned drofodd, attolwg, a gweled y wlad *n* dda *ſydd* dros yr Iorddonen, *o* a'r mynydd da hwnnw, *p* a Libanus.

26 Ond *yr* Arglwydd a *q* ddigiaſai wrthyf o'ch plegid chwi, ac ni wrandawodd arnaf: ond dywedyd a wnaeth yr Arglwydd wrthyf, Digon *yw hynny* i ti, na chwanega laſaru wrthyf mwy am y peth hyn.

27 *r* Dos i fynu i ben *ſ* Piſga, a dyrcha'ſa dy lygaid tu a'r gorllewin, a'r gogledd, a'r dwyrain, ac edrych *arni* â'th lygaid: o blegid ni chai di fyned dros yr Iorddonen hon.

28 Gorchymyn hefyd i Joſua, a nertha a chadarnha ef: o blegid efe a â drofodd o flaen y bobl yma, ac efe a rau ddeunt yn etifeddiaeth y wlad yr hon a welli di.

29 Felly aros a wnaethom yn *t* y dyffryn gyferbyn a ‖ Beth-peor.

PEN. IV.

1 *Annog i ufudd-ded.* 41 *Aſwyniſ ter dinas noddfa, y yn bunnuo i'r Iorddonen.*

BEllach gan hynny, O Iſrael, gwrando ar y *a* deddfau ac ar y barnedigaethau yr *y ydwyf* yn eu dyſgu i chwi i'w *b* gyflawni; fel y byddoch byw, ac yr eloch, ac y meddiannoch y *c* wlad y mae Arglwydd Dduw eich tadau yn ei rhoddi i chwi.

2 *d* Na 'chwanegwch at y gair yr ydwyf yn ei orchymyn i chwi, ac na leihewch *ddim* o hono ef, gan gadw gorchymynion yr Arglwydd eich Duw, y rhai *yr wyf ſi* yn eu gorchymyn i chwi.

3 Eich llygaid chwi bedd yn gweled yr hyn a wnaeth yr Arglwydd am *e* Baal-peor; o blegid pob gwr a'r a aeth ar ol Baal-peor, yr Arglwydd *ſy* Duw a'i diſtrodd ef o'th blith di.

4 Ond chwi y rhai oeddech *yn f* glynu wrth yr Arglwydd eich Duw, byw *ydych* heddyw oll.

5 Wele, *g* dyſgais i chwi ddeddfau a barnedigaethau, fel y gorchymynodd *yr* Arglwydd *ſy* Nuw i mi; i wneuthur o *honoch* felly, yn y wlad *yr ydych* ar fyned i mewn iddi i'w meddianu.

6 Cedwch gan hynny, a *h* gwnewch *hwynt*: o blegid hyn *yw* eich *i* doethineb, a'ch dyall chwi, ynolwg y bobloedd, y rhai a glywant yr holl ddeddfau hyn, ac a ddywedant, Yn ddiau pobl ddoeth a dyallus *yw'r* genedl fawr hon.

7 O blegid *k* pa genedl *mor* fawr, yr hon y *mae* Duw iddi yn nesau atti, fel yr Arglwydd ein Duw ni, ym mhob *dim* a'r y galwom arno?

8 A pha genedl *mor* fawr, yr hon y *mae* iddi ddeddfau a barnedigaethau *l* cyhawn, megis yr holl gyfraith hon yr ydwyf ſi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi.

9 Ond gochel arnat, a chadw dy enaid yn ddyfal, *m* rhag anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio o honynt allan o'th *n* galon di holl ddyddiau dy emioes; ond *o* hyſpyſia hwynt i'th feibion, ac i feibion dy feibion;

10 *p* *Sef* y dydd y ſefaiſt ger bron yr Arglwydd dy Duw yn Horeb, pan ddywedodd yr Arglwydd wrthyf, Cynnull i mi'r bobl, *q* fel y gwnelwyf iddynt glywed fy nheiriau, y rhai a ddyſgant i'm hofni *r* yr holl ddyddiau y byddont fyw ar y ddaear, ac y dyſgont *hwynt* i'w meibion.

11 A nesaſoch, a ſafaſoch dan y mynydd; a'r mynydd oedd yn llofgi gan dân hyd eutrych awyr, yn dywyllwch, a chwmmwl, a thywyllwch dudew.

12 A'r Arglwydd a lafarodd wrthych o ganol y tân: *s* chwi a glywſoch lais y geiriau, ac nid oeddech yn gweled *t* dim, ond llais.

13 Ac efe a fynegodd i chwi ei gyfammod a orchymynodd efe i chwi i'w gwneuthur, *ſef* y *u* deng-air; ac *x* a'u ſgrifenodd hwynt ar ddwy lech faen.

14 ¶ A'r *x* Arglwydd a orchymynodd i mi yr amſer hwnnw ddyſgu i chwi ddeddfau, a barnedigaethau, i wneuthur o honoch hwynt yn y wlad yr ydych chwi yn myned iddi i'w meddianu.

15 *y* Gwiliwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau (o blegid ni welſoch ddim ar llun yn y dydd y lafarodd yr Arglwydd wrthych yn Horeb, o ganol y tan,)

16 Rhag ymlygru o honoch, a gwneuthur i chwi ddelw gerfiedig, *a* cyffelybrwydd un ddelw, llun gwrryw neu fenyw,

17 Llun un *b* anifail a'r *ſydd* a'r y ddaear, llun un aderyn aſpellog a chuda yn yr awyr,

18 Llun *c* un ymluſgiad ar y ddaear, llun un pyſgodyn, a'r *ſydd* yn y dyfroedd dan y ddaear;

19 Hefyd rhag dyrchafu o honot dy lygaid tu a'r nefoedd, a gweled yr *d* haul, a'r lleuad, a'r ſer, *ſef* e holl lu'r nefoedd, a'th yrru di i ymgrymmu iddynt, a gwaſanaethu o honot hwynt, y rhai a rannodd yr Arglwydd dy Dduw yr holl bobloedd dan yr holl nefoedd.

20 Ond yr Arglwydd a'ch cymmerodd chwi, ag a'ch dug chwi allan o'r *f* pair haiarn, o'r Aipht, *g* i fod iddo ef yn bobl, yn etifeddiaeth *h* fel y *gwelir* y dydd hwn.

21 *b* A'r Arglwydd a ddigiodd wrthyf am eich geiriau chwi, ac a dyngodd nad awn i dros yr Iorddonen, ac *i* na chawn fyned i mewn i'r wlad dda, yr hon y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei rhoddi i ti yn etifeddiaeth.

22 O blegid *k* byddaf fi farw yn y wlad hon, ni chaf fi fyned dros yr Iorddonen: ond chwychwi a ewch drofodd, ac a feddienwch y wlad dda honno.

23 Ymgedwch arnoch rhag anghofio *l* cyfammod yr Arglwydd eich Duw, yr hwn a wnaeth efe a chwi, a gwneuthur o honoch i chwi ddelw gerfiedig, *m* llun dim oll a waharddodd yr Arglwydd dy Dduw i ti.

24 O blegid *n* yr Arglwydd dy Dduw *ſydd* dan dân, *a* Duw o eiddigedd.

25 ¶ Pan genhedlych feibion, ac wyrion, a hirdrigo o honoch yn y wlad, ac ymlygru o honoch, a gwneuthur o honoch ddelw gerfiedig llun dim, a gwneuthur drygioni yngolwg yr Arglwydd dy Dduw i'w ddigio ef;

26 *o* Galw yr ydwyf yn dyſtiolaeth yn erbyn chwi heddyw y nefoedd a'r ddaear, gan ddarfod y derfydd am danoch yn fuan oddi ar y tir yn ydych yn myned dros yr Iorddonen iddo i'w feddianu: nid ehiryrwch ddyddiau ynddo, ond gan ddifetha y'ch difethir.

27 A'r Arglwydd a'ch gwaſgara chwi ym mhlith y bobloedd, a chwi adewir yn ddynion anaml ym myſg y cenhedloedd, y rhai y dwg yr Arglwydd chwi attynt:

28 Ac *q* yno y gwaſanaetheych dduwiau a waith dwylaw dyn, *ſef* pren a maen, y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni fwytânt, ac ni arogleuant.

29 *r* Os oddi yno y ceiſi yr Arglwydd dy Dduw, ti a'i cai ef, os ceiſi ef a'th holl galon, ac a'th holl enaid.

30 Pan gyfyngo arnat, a digwyddo'r holl bethau hyn i ti, yn y *ſ* dyddiau diweddaf, os *u* dyohweli at yr Arglwydd dy Dduw, a gwrando ar ei lais ef;

31 [O herwydd yr Arglwydd dy Dduw *ſydd* Duw trugarog] ni *x* edy efe di, ac ni'th ddifetha, ac nid anghofia gyfammod dy dadau, yr hwn a dyngodd efe wrthynt.

32 Canys ymofyn *yn* awr am y dyddiau gynt, a fu o'th flaen di, o'r dydd y creodd Duw ddyn ar y ddaear, ac o'r *o* naill gwrr i'r nefoedd hyd y cwrr *arall* i'r nefoedd, a fu megis y mawr beth hwn, a neu a glybuwyd ei gyffelyb ef?

33 A glybu pobl *b* lais Duw yn llefaru o ganol y tân, fel y clywaiſt di, a byw?

34 A brofodd *un* Duw ddyfod i gymmeryd iddo

Deut.
t Ecſ. 31. 18.
u Ecſ. 24. 12.
x Ecſ. 24. 1.
y Joſ. 23. 11. Ioan 5. 21. Jer. 17. 21. Mal. 2. 15.
z Adn. 12.
a Ecſ. 29. 4. 5.
b Sal. 106. 20.
c Rhuf. 1. 23.
d Pen. 17. 3. 2 Bren. 21. 3. Job 31. 26.
e Gen. 2. 1.
f 1 Bren. 8. 51. Jer. 11. 4.
g Ecſ. 19. 5. Tit. 2. 14.
h Num. 20. 12. Pen. 1. 37.
i 2 Sam. 7. Heb. 7. 19.
k Heb. 7. 8. 2 Pedr 1. 13. 15. Gal. 3. 24. 1 Cor. 11. 23.
l Ecſ. 20. 4. 5.
m Pen. 9. 3. Eſa. 33. 14. Heb. 12. 29.
n Ecſ. 20. 5. Eſa. 48. 8. Diar. 6. 24.
o Pen. 30. 19. Eſa. 1. 2. Mica 6. 2.
p Pen. 28. 64.
q Sal. 115. 4.
r Lef. 26. 39.
ſ Hoſ. 3. 5.
t Joel 2. 12.
u Eſa. 42. 16.
x Job 8. 9. Pen. 30. 4.
y Amos 3. 2. Mare 2. 12.
z Ecſ. 24. 11.

a Gen. 22. 1. iddo genedl o ganol cenedl, c trwy brofe- ciadaethau, trwy arwyddion, a thrwy d ryfeddodau, a thrwy e ryfel, a thrwy law gadarn, f a thrwy estyn allan breichiau, g a thrwy ofn mawr, fel yr hyn oll a wnaeth yr Arglwydd eich Duw eroch chwi yn yr
c Exo. 7. 9.
d Exo. 7. 9.
e Exo. 6. 1.
f Exo. 9. 12.
g Pen. 26. 8.
h 1 Ioan 5. 1.
i Gen. 32. 39.
Exo. 45. 5.
k Eci. 19. 9.
l Sal. 94. 12.
m Ecf. 24. 16.
Heb. 12. 18.
n Ecf. 13. 21.
Exo. 63. 9.
1 Cor. 10. 1.
o Pen. 3. 21.
p 1 Cron. 28. 9.
Jos. 2. 11.
q Pen. 5. 16.
Jer. 22. 15.
Sal. 128. 2.
r Tim. 4. 8.
s Num. 35. 14.
t Pen. 19. 4.
Ecf. 21. 12.
v Jos. 20. 8.
u Pen. 6. 17.
x Luc 1. 74. 75.
y Pen. 3. 29.
z Num. 21. 24.
a Pen. 3. 3.
b Pen. 3. 9.
Sal. 133. 3.
c Pen. 3. 17.
d Effmiannau.

aft sight of Egypt unto Pharaoh king of Egypt, and unto all his land;

yr hwn a'th ddugs allan o dir yr Aipht, o † caethiwed.

7 Na fydded i ti ddiwiau graill ger dy fron i.

8 Na wna i ti ddelw gerfiedig, *ne lun dim* a'r *y fydd* yn y nefoedd oddi uchod, nac a'r *fydd* yn y ddaear oddi isod, nac a'r *fydd* yn y dyfroedd oddi tan y ddaear.

9 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: o blegid myfi yr Arglwydd dy Dduw *ydwyf* Dduw eiddigus, yn † ymweled ag anwiredd y tadau ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casant;

10 Ac yn gwneuthur *i* trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant *m* fy ngorchymynion.

11 *n* Na chymmer enw yr Arglwydd dy Dduw yn ofer: canys nid dieuog gan yr Arglwydd yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

12 Cadw'r dydd Sabbath i'w sanctheiddio ef, fel y gorchymynodd yr Arglwydd dy Dduw i ti.

13 *o* Chwe' diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith:

14 Ond *p* seithfed dydd yw *q* Sabbath yr Arglwydd dy Dduw: na wna yndddo ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th was, na'th forwyn, na'th ych, na'th asyn, nac un o'th anifeiliaid, na'th ddieithr-ddyn yr hwn *fyddo* o fewn dy *q* byth; fel y gorphwyso dy was a'th forwyn, fel ti dy'r hun.

15 A chofia mai gwas a fuoft ti yng ngwlad yr Aipht, a'th ddwyn o'r Arglwydd dy Dduw allan oddi yno a llaw gadarn, ac a braich eſtynedig: am hynny y gorchymynodd yr Arglwydd dy Dduw i ti gadw s dydd y Sabbath.

16 ¶ *t* Anrhydedda dy dad a'th fam, fel y gorchymynodd yr Arglwydd dy Dduw i ti; fel yr eſtyner dy ddyddiau, ac fel y byddo yn dda i *u* ar y ddaear yr hon y mae yr Arglwydd dy Dduw yn *x* rhoddi i ti.

17 *v* Na ladd.

18 *x* Ac na wna odineb.

19 *y* Ac na ladratta.

20 *z* Ac na ddwg gam dyſtiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

21 Ac *a* na chwennych wraig dy gymmydog, ac na chwennych dy dy gymmydog, na'i faes, na'i was, na'i forwyn, na'i ych, na'i aſyn, na dim a'r *y fydd* eiddo dy gymmydog.

22 ¶ Y geiriau hyn *b* a lafarodd yr Arglwydd wrth eich holl gynnulleidfa yn y mynydd, o ganol y tan, y cwmmwl, a'r tywyllwch, *d* llais ochel; ac *e* ni chwanegodd *ddim*; ond *f* ſgrifennodd hwynt ar ddwy lech o gerrig, ac a'u rhoddes attaf fi.

23 *d* A darfu, gwedi clywed o honoch y llais o ganol y tywyllwch (a'r mynydd yn lloſgi gan dan) yna neſaſoch attaf, *ſef* holl bennaethiaid eich llwythau, a'ch henuriaid chwi;

24 Ac a ddywedaſoch, Wele, yr Arglwydd ein Duw a ddangoſodd i ni ei ogoniant, a'i fawredd; *g* a'i lais ef a glywsom ni o ganol y tan: heddyw y gwelſom lafaru o Dduw wrth ddyn, *f* a byw o honoſ.

25 Weithian gan hynny *g* pa ham y byddwn feirw? o blegid y *b* tan mawr hwn a'n difa ni: canys os nyni a 'chwanegwn glywed llais yr Arglwydd ein Duw mwyach, *i* meirw a wnawn.

26 *k* O blegid pa gnawd oll *fydd*, yr hwn a glybu lais y *l* Duw byw yn llafaru o ganol y tan, *m* fel nyni, ac a fu fyw?

27 Neſa di, a chlyw yr hyn oll a ddywaid yr Arglwydd ein Duw; a *n* llafara di wrthym ni yr hyn oll a lafaro yr Arglwydd ein Duw wrthyt ti: a nyni a wrandawn, ac a wnawn.

28 A'r Arglwydd *o* a glybu lais eich geiriau chwi, pan lafaraſoch wrthyf; a dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Clywais lais, o geiriau'r bobl hyn, y rhai a lafaraſant

† Heb. *gweſtion.*
a Rhuf. 9. 5.
b Phil. 2. 10.
c Ecf. 34. 7.
d Jer. 32. 18.
e Ioan 14. 15.
n Lef. 19. 12.
Mat. 5. 34.
o Ecf. 23. 12.
Ezec. 20. 12.
p Gen. 2. 2.
Heb. 4. 4.
q Neh. 13. 15, 16.
r Lef. 25. 43.
s Ecf. 20. 11.
a 23. 12.
t Lef. 19. 3.
Pen. 27. 16.
Eph. 6. 2, 3.
u Mal. 5. 21, 22.
x Luc 18. 20.
Iago 2. 10
y Rhuf. 13. 9.
z Thef. 4. 6.
Heb. 13. 5.
a Ecf. 20. 16.
a Mat. 5. 28.
Rhuf. 7. 7.
b Pen. 4. 2.
c Ecf. 24. 22.
a 31. 18.
Job 19. 24
d Ecf. 20. 19.
e Ecf. 19. 19.
f Pen. 4. 33.
Barn. 13. 22.
g Barn. 6. 22.
Rhuf. 8. 15.
Heb. 12. 19, 20
Dat. 20. 9.
i 1 Cor. 3. 6.
Gal. 3. 21.
k Eſa. 40. 6.
l Dan. 6. 26.
Heb. 10. 31.
m Heb. 2. 3.
n Ecf. 20. 19.
o Mat. 7. 21.

1451. a Pen. 29. 10.
b Heb. Pul Mat. 23 3
1492. c Ecf. 33. 21.
d Ecf. 20. 19.
e Pen. 4. 23
d Mat. 13. 17.
Heb. 8. 9.
e Ecf. 20. 19.
f Ecf. 19. 16.
g Ecf. 20. 2, &c.

E N. V.

1 *Y cyfammod yn Horeb.* 6 *Y Deg gorchymyn.* 22 *Moſes, ar ddirifiad y bobl, yn dar'lyn y cyfraith gan Ddaw.*

A Moſes a alwodd a holl Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, Clyw, O Iſrael, y deddfau, a'r barnedigaethau yr ydwyf yn eu llafaru lle y clywoch heddyw; fel y byddo i chwi eu dyſgu, a'u cadw, *b* a'u gwneuthur.

2 ¶ *c* Yr Arglwydd ein Duw a wnaeth gyfammod a ni yn Horeb.

3 *d* Nid a'n tadau ni y gwnaeth yr Arglwydd y cyfammod hwn, ond *e* nyni y rhai *ydym* yn fyw bob un yma heddyw.

4 *d* Wyneb yn wyneb *yr ymddiddanodd* yr Arglwydd *a* chwi yn y mynydd, o ganol y tan,

5 (Myfi oeddwn yr amſer hwnnw yn *e* ſefyll rhwng yr Arglwydd *a* chwi, i fynegu i chwi air *yr* Arglwydd; *f* canys ofni a wnaethoch rhag y tan, ac nid eſgynaeth i'r mynydd) gan ddywedyd,

6 ¶ *g* Yr Arglwydd dy Dduw *ydwyf* fi,

p Pen. 18. 17.
q Pen. 11. 1. Sal. 18. 13. Mat. 23. 37.
r Adn. 16. s 2. Pedr 1. 18.
t Sal. 119. 6.
u Ios. 1. 17.
Esa. 30. 21.
w Sal. 119. 6.
y Esa. 1. 19. z Pen. 4. 40.

a Pen. 4. 1. Sal. 15. 3. Iago 1. 22.
b Sal. 23. 14.
c Diar. 3. 2.
d Ecf. 3. 8.
e Marc. 12. 29, 32. 1 Cor. 8. 4, 6.
f Pen. 10. 12. Mat. 22. 37. 1 Tim. 1. 5.
g Pen. 11. 18. Sal. 37. 31.
h Pen. 4. 9. i 11. 19.
k Heb. *Hoga* a Pedr 2. 13.
l Ecf. 13. 9, 16. Diar. 3. 3.
m Ecf. 12. 7.
n Pen. 11. 20. Eſa. 57. 8. o Ios. 24. 13.
p Sal. 105. 44. q Lef. 26. 5.
r Pen. 8. 10. &c.
† Heb. *Gaithwyr*
s Pen. 10. 12. Mat. 4. 10. Eſa. 40. Dan. 6. 26. Heb. 10. 31. t Heb. 2. 1 Ecf. 20. 19. Mat. 7. 21.

u Pen. 18. 4. Sal. 119. 36. Diar. 30. 8. Phil. 4. 11. x Sah 119. 4.

a ſant wrthyt: y da y dywedaſant yr hyn oll a ddywedaſant.
29 q Oh na byddai gyfryw galon yddynt, i'm hofni i, ac i gadw fy holl orchymynion bob amſer; r fel y byddai da iddynt ac i'w plant yn dragywyddol!
30 Dos, dywaid wrthynt, Dychwelwch i'ch pebyll.
31 Ond ſaf di s yma gyd a myfi; a mi a dywedaf wrthyt yr holl orchymynion, a'r deddfau, a'r barnedigaethau a ddyſgi di iddynt, ac a wnant hwythau yn y wlad yr wyf fi ar ei rhoddi iddynt i'w pherchenogi.
32 t Edrychwch gan hynny am wneuthur fel y gorchymynodd yr Arglwydd eich Duw i chwi: u na chilkwch i'r tu dehau nac i'r tu aſwy.
33 Cerddwch yn yr x holl ffyrdd a orchymynodd yr Arglwydd eich Duw i chwi; fel y byddoch fyw, ac y byddo yn y dda i chwi, ac ae yr eityneh ddyddiau yn y wlad yr hon a feddienmwch.

PEN. VI.

1 *Dirordd y gyfraith yw ufudd-dod.* 3 *Annog i ufuddhau.*

A Dyma'r gorchymynion, y deddfau, a'r barnedigaethau a orchymynodd yr Arglwydd eich Duw eu dyſgu i chwi; *fel a* y gwneloch *hwynt* yn y wlad yr ydych yn myned iddi i'w meddiannu:
2 Fel yr a ofnych yr A glwydd dy Dduw, gan gadw ei holl ddeddfau, a'i orchymynion ef, y rhai yr wyf fi yn eu gorchymyn i ti; ti, a'th fab, a mab dy fab, holl ddyddiau dy einioes; ac fel yr c estyner dy ddyddiau.
3 ¶ Clyw gan hynny, O Iſrael, ac edrych am eu gwneuthur *hwynt*; fel y byddo'n ddaionus i ti, ac fel y cynnyddoch yn ddirfawr, e fel yr addawodd Arglwydd Dduw dy dadau i ti, mewn *d* gwlad yn lifeirio o laeth a mel.
4 *e* Clyw, O Iſrael; Yr Arglwydd ein Duw ni *ydyw* un Arglwydd.
5 *f* Car di gan hynny yr Arglwydd dy Dduw a'th holl galon, ac a'th holl enaid, ac a'th holl nerth.
6 *g* A bydded y geiriau hyn, yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw, yn dy galon.
7 A *h* hyſyſia hwynt i'th blant; a chryſlwyll am danynt pan eiſteddych yn dy dy, a phan gerddych ar y ffordd, a phan orweddych *i lawr*, a phan gyfodych *i fyny*.
8 A *i* rhwym hwynt yn arwydd ar dy law; byddant yn rhagtalau rhwng dy lygaid.
9 *k* Yſgrifena hwynt hefyd ar byſt dy dy, ac ar dy byrth.
10 Ac fe dderfydd, gwedi i'r Arglwydd dy Dduw dy ddwyn di i'r wlad (yr hon y tyngodd efe wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob, ar ei rhoddi i ti) i ddinaſoedd *l* mawrion a theg *m* y rhai nid adeiledaiſt,
11 A *n* thai llawnion o bob daioni y rhai ni a lenwaiſt, a phydewau cloddiedig y rhai ni's cloddiaiſt, a winllanoedd ac olewydd lannau y rhai ni's plennaiſt, gwedi it' fwytta, a'th ddigoni;
12. *That* cadw arnat, *o* rhag anghofio o honot yr Arglwydd, yr hwn a'th ddug allan o wlad yr Aipht, o dy'r † caethiwed.
13 Yr Arglwydd dy Dduw *p* a ofni, ac ef a waſanaethi, ac i'w enw ef *q* y tyngi.
14 *r* Na cherddwch ar ol duwiau dieithr, o dduwiau'r bobloedd *ſydd* o'ch amgylch chwi:
15 (O blegid Duw eiddigus *yw* yr Arglwydd dy Dduw yn dy ſyſg di) rhag i lid yr Arglwydd dy Dduw enayn yn dy erbyn, a'th ddifetha di oddi ar wyneb y ddaear.
16 ¶ Na themtiwch yr Arglwydd eich Duw, fely temtiaſoch chwi *ſ* ym Maſſa:
17 *t* Gan gadw cadwch orchymynion yr Arglwydd eich Duw, a'i dyſtiolaethau, a'i ddeddfau, y rhai a orchymynodd efe i

VII.

18 *A u* gwna'r *bym ſydd* union a daionus yngolwg yr Arglwydd: *x* fel y byddo da i ti, a myned o honot i mewn, a pherchenogi'r wlad dda, yr hon y tyngodd yr Arglwydd i'th dadau di;
19 *z* Gan yrru ymaith dy holl elynion o'th flaen, fel y llafarodd yr Arglwydd.
20 Pan ofyno dy fab i ti gwedi hyn, gan ddywedyd, *a* Beth *yw'r* tyſtiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a orchymynodd yr Arglwydd ein Duw i chwi?
21 Yna dywed wrth dy *b* fab, *c* Ni a fuom gaethweiſion i Pharao yn yr Aipht; a'r Arglwydd a'n dug ni allan o'r Aipht a llaw *d* gadarn.
22 *e* Hoddes yr Arglwydd hefyd arwyddion, a rhyfeddodau mawrion a niweidiol, ar yr Aipht, ar Pharao a'i holl dy, *e* yn ein golwg ni;
23 Ac a'n *f* dug ni allan oddi yno, fel y dygai efe ni i mewn, i roddi i ni y wlad yr hon trwy lw a addawſai efe i'n tadau ni.
24 A'r Arglwydd a orchymynodd i ni *g* wneuthur yr holl ddeddfau hyn, i ofni yr Arglwydd ein Duw, er *g* daioni i ni yr holl dyddiau; fel y cadwai efe hyni yn *b* fyw, megis *y mae* y dydd hwn.
25 A *i* chyſnawnder a fydd i ni, os ymgadwn i wneuthur y gorchymynion hyn oll, o flaen yr Arglwydd ein Duw, fel y *k* rchymynodd efe i ni.

PEN. VII.

1 *Gwahardd cyfeillach â'r cenhedloedd.* 6 *Am fod Iſrael yn bobl i Dduw.* 14 *Addewid.*

PAN y'th ddyco yr *a* Arglwydd dy Dduw i mewn i'r wlad *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru *a* Iſrael. 44. 3. Gen. 13. 19. 15. 20. Deut. 20. 17. Iol. 3. 10. 24. 11. Barn. 3. 5. 1 Bren. 9. 20. 2 Cron. 8. 7. Neh. 9. 24. Act. 13. 19. Ecf. 33. 2. Adn. 23 Pen. 23. 14. Sal. 136. 21. Pen. 2. 6. Num. 33. 52. Ioſ. 6. 17. Ecf. 23. 32. Ioſ. 2. 14. Barn. 1. 24. Ezra 9. 2. Mat. 1. 5. 1 Bren. 11. 2. Ecf. 22. 34. Pen. 14. 2. Ecf. 15. 5 Amos 3. 2 1 Pedr 2. 9 Eſa. 54. 2 Pen. 10. 15. Gen. 22. 16. Ecf. 32. 12. Eſa. 40. 7. 1 Cor. 1. 9 2 Cor. 1. 18. Ecf. 20. 6. Nah. 1. 2. Eſa. 55. 6. Pen. 32. 41. Lef. 26. 3—7.

b hono o honot i mewn, a phercheneigi'r wlad dda, yr hon y tyngodd yr Arglwydd i'th dadau di;
19 *z* Gan yrru ymaith dy holl elynion o'th flaen, fel y llafarodd yr Arglwydd.
20 Pan ofyno dy fab i ti gwedi hyn, gan ddywedyd, *a* Beth *yw'r* tyſtiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a orchymynodd yr Arglwydd ein Duw i chwi?
21 Yna dywed wrth dy *b* fab, *c* Ni a fuom gaethweiſion i Pharao yn yr Aipht; a'r Arglwydd a'n dug ni allan o'r Aipht a llaw *d* gadarn.
22 *e* Hoddes yr Arglwydd hefyd arwyddion, a rhyfeddodau mawrion a niweidiol, ar yr Aipht, ar Pharao a'i holl dy, *e* yn ein golwg ni;
23 Ac a'n *f* dug ni allan oddi yno, fel y dygai efe ni i mewn, i roddi i ni y wlad yr hon trwy lw a addawſai efe i'n tadau ni.
24 A'r Arglwydd a orchymynodd i ni *g* wneuthur yr holl ddeddfau hyn, i ofni yr Arglwydd ein Duw, er *g* daioni i ni yr holl dyddiau; fel y cadwai efe hyni yn *b* fyw, megis *y mae* y dydd hwn.
25 A *i* chyſnawnder a fydd i ni, os ymgadwn i wneuthur y gorchymynion hyn oll, o flaen yr Arglwydd ein Duw, fel y *k* rchymynodd efe i ni.

PEN. VII.

1 *Gwahardd cyfeillach â'r cenhedloedd.* 6 *Am fod Iſrael yn bobl i Dduw.* 14 *Addewid.*

PAN y'th ddyco yr *a* Arglwydd dy Dduw i mewn i'r wlad *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru *a* Iſrael. 44. 3. Gen. 13. 19. 15. 20. Deut. 20. 17. Iol. 3. 10. 24. 11. Barn. 3. 5. 1 Bren. 9. 20. 2 Cron. 8. 7. Neh. 9. 24. Act. 13. 19. Ecf. 33. 2. Adn. 23 Pen. 23. 14. Sal. 136. 21. Pen. 2. 6. Num. 33. 52. Ioſ. 6. 17. Ecf. 23. 32. Ioſ. 2. 14. Barn. 1. 24. Ezra 9. 2. Mat. 1. 5. 1 Bren. 11. 2. Ecf. 22. 34. Pen. 14. 2. Ecf. 15. 5 Amos 3. 2 1 Pedr 2. 9 Eſa. 54. 2 Pen. 10. 15. Gen. 22. 16. Ecf. 32. 12. Eſa. 40. 7. 1 Cor. 1. 9 2 Cor. 1. 18. Ecf. 20. 6. Nah. 1. 2. Eſa. 55. 6. Pen. 32. 41. Lef. 26. 3—7.

a Sal. 105. 6–12. Luc 1. 55. *t* Act. 7. 1 Ioan 14. 2 1. *y* Pen. 18. 4. Sal. 112. 2. *z* Ecf. 23. 26. *a* Ecf. 9. 14. *b* Num. 14. 9. *c* Pen. 13. 8. *d* Ecf. 23. 33. Pen. 12. 30. Sal. 106. 36. *e* Num. 13. 31. *f* Sal. 77. 11. *g* Pen. 4. 34. *h* Pen. 29. 3. *i* Ecf. 23. 28. Ioſ. 24. 12, 13. *k* Ecf. 17. Eſa. 10. 24. Zeph. 3. 17. *l* 1 Sam. 4. 7. Sal. 79. 6. *m* Pen. 9. 3. *n* Ecf. 26. 6. Ezec. 24. 35. *o* Rhuſ. 8. 37. *p* Pen. 2. 15. *q* Ioſ. 10. 24. *r* Ecf. 32. 20. Eſa. 30. 32. *s* Ioſ. 7. 21. *t* Zeph. 1. 3. *u* Ioſ. 6. 17. *x* Pen. 13. 17.

honoch ar y barnedigaethau hyn, a'u cadw, a'u gwneuthur hwynt; y ceidw yr Arglwydd dy Dduw a thi y cyfammod, *u* a'r drugaredd, a addawodd efe trwy lw *x* i'th dadau di:

13 Ac a'th *x* gar, ac a'th fendithia, ac a'th amlha di; y ac a fendiga ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dîr di, dy yd, a'th olew, a chynnydd dy warthec, a diadellau dy ddefaid yn y tir y tyngodd efe wrth dy dadau ar ei roddi i ti.

14 Bendigedig fyddi nweh law'r holl bobloedd: *z* ni bydd yn dy blith di un gwrryw nac un fenyw yn anffrwythlon, nac ym mhlith dy anifeiliaid di.

15 Hefyd yr Arglwydd a dynn oddi wrthyt ti bob gwendid, ac ni eſyd drnat ti unrh *a* glefydau drwg yr Aipht, y rhai a adwaenoſt: ond ar dy holl gaſeion di y rhydd efe hwynt.

16 *b* Difetha gan hynny yr holl bobloedd y mae yr Arglwydd dy Dduw yn eu rhoddi i ti: *c* nac arbeded dy lygad hwynt, ac na waſanaetha eu duwiau hwynt; o blegid *d* magl i ti *a fyddai* hynny.

17 Os dywedi yn dy galon, Llioſocach *yw'r* cenhedloedd hyn na myfi; *e* pa fodd y gallaf eu gyrru hwynt ymaith?

18 Nac ofna rhagddynt: gan gofio *f* coſa yr hyn a wnaeth yr Arglwydd dy Dduw *g* i Pharao, ac i'r holl Aipht;

19 *h* Y profedigaethau mawrion y rhai a welodd dy lygaid, a'r arwyddion, a'r rhyfeddodau, a'r llaw gadarn, a'r fraich eſtynedig, a'r rhai y'th ddug yr Arglwydd dy Dduw allan: felly y gwna yr Arglwydd dy Dduw i'r holl bobloedd yr wyt ti yn eu hofni.

20 *i* A'r Arglwydd dy Dduw hefyd a ddenyn gaccwn yn eu plith hwynt, hyd oni ddarfyddo am y rhai gweddill, a'r rhai a ymguddiant rhagot ti.

21 Nac ofna rhagddynt: *k* o blegid yr Arglwydd dy Dduw *ſydd* yn dy ganol di, yn Dduw mawr, ac *l* ofnadwy.

22 A'r Arglwydd dy Dduw a yrr ymaith y cenhedloedd hynny o'th flaen di, *bôb m* ychydig *ac* ychydig: ni elli eu difetha hwynt ar unwaith, *n* rhag myned o fwyſtfilod y maes yn amlach na thydi.

23 Ond *yr*, *o* Arglwydd dy Dduw a'u rhydd hwynt o'th flaen di, ac a'u cyſtudd ia hwynt a chyſtudd dirfawr, *p* nes eu difetha hwynt.

24 Ac *q* a rydd eu brenhinoedd hwynt yn dy law di, a thi a ddifethi eu henw hwynt oddi tan y nefoedd: ni fai gwr yn dy wyneb di, nes difetha o honot ti hwynt.

25 *r* Lloſg ddelwau cerfiedig eu duwiau hwynt yn tân: na chwenneych na'r ariant na'r aur *a ſyddarnynt*, i w cymmeryd i ti; rhag dy *s* faglu ag ef: o blegid ffieidd-dra i'r Arglwydd dy Dduw *ydyw*.

26 Na ddwg ddithau ffieidd-dra i'th dy, fel y byddych *u* yſgymmun-beth megis yntau: gan ddirmygu dirmyga ef, a chan ffieidd *x* ffieiddia ef; *x* o blegid yſgymmun-beth *yw* efe.

PEN. VIII.

1 Anhog i ufudd-dod, o ran ynghedd. Duw i ddwyn hwy.

a Pen. 4. 2. *b* Sal. 136. 16. Amos 2. 10. *c* Gen. 22. 1. *d* 2 Cron. 32. 31. *e* Sal. 102 23. *f* Ecf. 16. 3. *g* Ecf. 16. 22. *h* Sal. 104. 29.

EDrychwch am wneuthur pob gorchymyn yr wyf fi *a* yn ei orchymyn yn i ti heddyw; fel y byddoch fyw, ac y cynnyddoch, ac yr elnoch i mewn ac y meddiannoch y wlad a addawodd yr Arglwydd wrth eich tadau trwy lw.

2 A chofia'r holl ffordd yr *b* arweiniodd yr Arglwydd dy Dduw di yndoi y deugain mlynedd hyn, trwy anialwch, er mwyn dy gyſtuddio di, *c* gan dy brofi, *d* i wybod yr hyn *oedd* yn dy galon, a gedwit ti ei orchymynion ei, a'i na's *ced-wit*.

3 Ac efe a'th *e* ddaroſtyngodd, ac *f* a ddioddefodd di, newynu, ac a'th *g* fwydodd a manna, yr hwn nid adwaenit, ac nid adwaenai dy dadau; fel y gwnai di di wybod *h* nad trwy fara yn unig y dyd byw dyn, ond trwy bob gair a'r fydd yn dyfod allan o enau yr Arglwydd y bydd byw dyn.

4 *i* Dy ddillad ni heneiddiodd am danat, a'th droed ni chwyddodd, y deugain mlynedd hyn.

5 *k* Cydnebydd dithau yn dy galon, *fod* yr Arglwydd dy Dduw yn i dy ddyſgu di, fel y dyſg gwr ei fab ei hun.

6 A chadw orchymynion yr Arglwydd dy Dduw, i *l* rodio yn ei ffyrdd, ac i'w ofni ef.

7 § O blegid y mae yr Arglwydd dy Dduw yn dy *m* ddwyn i mewn i wlad dda, i *n* wlad afonydd dyfroedd, ffynhonnau, a dyfnderau yn tarddu allan yn y *o* dyffryn, ac yn y mynydd;

8 Gwlad *p* gwenith, a haidd, a gwinwydd, a ffigyſwydd, a phomgranadwydd; gwlad *q* olew olewydden, a mêl;

9 Gwlad yr hon y *r* bwyttei fara ynddi heb brinder, *ac* ni bydd eiſtau *s* dim arnat ynddi; *t* gwlad yr hon *y mae* ei thcrrig yn haiarn, ac o'i mynyddoedd y cloddi bres.

10 *u* Pan fwyttecych, a'th ddigoni; *x* yna y bendithi yr Arglwydd dy Dduw, am y wlad dda a roddes efe i ti.

11 Cadw arnat y rhag anghofio yr Arglwydd dy Dduw, heb gadwed i orchymynion, a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau ef, y rhai yr ydwyf *b* yn eu gorchymyn it heddyw:

12 *c* Rhag gwedi it fwytta, a'th ddigoni, ac adeiladu tai teg, a thrigo *ynddynt*;

13 A lliofogi o'th wartheg a'th *a* ddefaid di, ac amlhau o arian ac aur gennyt, ac amlhau o'r hyn oll *y ſydd* gennyt;

14 Yna *b* ymddyrchafu o'th galon, ac anghofio o honot yr Arglwydd dy Dduw (yr hwn a'th ddug allan o wlad yr Aipht, o dy y caethiwed;

15 Yr hwn a'th *c* dywyſlodd di trwy yr anialwch mawr ac ofnadwy, *d lle yr oedd* ſeirph tanllyd, ac yſgorpionau, a *e* ſyched lle nid *oedd* dwfr, *f* yr hwn a ddygodd i ti ddwfr allan o'r graig galleſtr;

16 Yr hwn a'th *g* fwydodd di yn yr anialwch a manna, yr hwn nid adwaenai dy dadau, er dy ddaroſtwng, ac er dy broſi di, i wneuthur daioni i ti yn dy *h* ddiwedd)

17 *i A* dywedyd o honot yn dy galon, Fy nerth fy hun a chryfder fy llaw a barodd i mi y cyfoeth hwn.

18 Ond cofia yr Arglwydd dy Dduw: o blegid efe yw'r hwn *ſydd* yn rhoddi nerth i ti i beri *k* cyfoeth, fel y cadarnhao efe ei gyfammod, yr hwn a dyngodd efe wrth dy dadau, fel y *mae* y dydd hwn.

19 Ac os gan anghofio yr *l* anghofi yr Arglwydd dy Dduw, a *m* dilyn duwiau dieithr, a'u gwaſanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt; yr ydwyf fi yn tyſtiolaethu yn eich herbyn chwi heddyw, *n* gan ddifetha y'ch difethir.

20 Fel y cenhedloedd y rhai y mae yr Arglwydd ar eu difetha o'ch blaen chwi, felly y difethir o chwithau; am na wrandawibch ar lais yr Arglwydd eich Duw.

PEN. IX.

1 Dangos budreddi eu cyfiawnder eu hunain; trwy adgofia eu gwrthryfeligrwyd.

GWrando, Iſrael: *a* Tydi yr wyt ti yn myned *b* heddyw dros yr Iorddonen hon, i fyned i mewn i berchenogi cenhedloedd mwy a chryfach na thi, *c* dinaſoedd mawrion a chaerog hyd y nefoedd;

2 Pobl fawr ac uchel, *d* meibion Anac, y rhai a adnabuoſt, ac y clywaiſt ti *dd*y-*ocedd am danynt*, *d* Pwy a ſaif o flaen meibion Anac?

3 Gwybydd gan hynny heddyw, *fod* yr *e* Arglwydd dy Dduw yn myned trofodd o'th flaen di *f* yn dân yſoi: efe a'u difetha hwynt, ac efe a'u daroſtwng hwynt o'th flaen di: *g* felly y gyrri hwynt ymaith, a *h* difetha hwynt yn fuan, megis y llaroedd yr Arglwydd wrthyt.

i Pen. 29. 5. *k* 2 Sam. 7. 14. Sal. 89. 32, 33. *l* Ecf. 18. 20. *m* Pen. 6. 10, 12. *n* Pen. 11. 10. Ezec. 47. 1. *o* Sal. 104. 10. *p* Ioan 12. 24. *q* Sal. 52. 8. Can. 4. 10. *r* Gen. 2. 9. *s* Eſa. 49. 10. *t* Pen. 33. 24. *u* Pen. 6. 12. Diar. 13. 25. *x* Sal. 103. 2. *a* Pen. 32. 15. Diar. 30. 9. Hoſ. 13. 6. *a* Barn. 5. 19. *b* 1 Cor. 4. 7. *c* Eſa. 63. 13. *d* Num. 21. 6. *e* Hoſ. 13. 5. *f* Num. 20. 27. *g* Ecf. 13. 15. *h* Jer. 24. 5. *i* Pen. 9. 4. 8. *k* Diar. 10. 22. *l* Sal. 106. 13. *m* Sal. 106. 19. *n* Pen. 30. 19. *o* Dan. 9. 12.

a Pen. 3. 2 Cor. 6. 2. *b* Pen. 1. 28. *c* Num. 13. 22. *d* Dat. 13. 4. *e* Sal. 56. 34. *f* Pen. 4. 24. *g* Pen. 7. 22.

b Sal. 14. 4. *b* Na ddywaid yn dy galon, gwedi
a 16. 2. gyrru o'r Arglwydd dy Duw hwynt allan
c Rhuf. 11. 6, 20. o'th flaen di, gan ddywedyd, *c* Am fy
1 Cor. 4. 4, 7. nghyfiawnder y dygodd yr Arglwydd fi
d Gen. 15. 16. i feddiannu'r tir hwn: ond *d* am annuw-
e Tit. 3. 5. *m* Gen. 12. 7. ioldeb y cenhedloedd hyn, *e* y gyrrodd yr
Arglwydd hwynt allan o'th flaen di.

5 *f* Nid am dy gyfiawnder di, nac am
f Gen. 15. 16. uniondeb dy galon, yr wyt ti yn myned i
f Tit. 3. 5. *m* Gen. 12. 7. feddiannu eu tir hwynt: ond am annuw-
ioldeb y cenhedloedd hyn, *f* y bwrw yr
Arglwydd dy Dduw hwynt allan o'th flaen
a 13. 15. *n* Ecf. 32. 13. di, ac er cyflawni *m* y gair a dyngodd yr
Arglwydd wrth dy dadau, wrth Abra-
o Pen. 32. 5, 6, 16, 18. ham, wrth Ifaac, ac wrth Jacob.

6 Gwybydd dithau nad am dy gyfiawn-
p Ecf. 14. 11. der dy hun, y rhoddes yr Arglwydd i ti y
tir daionus hwn i'w feddiannu: canys
pobl *n* war-galed *ydych*.

7 ¶ *o* Meddwl, *ac* nac anghofia pa fodd
a 16. 2. *Num.* 11. 4. y digiaist yr Arglwydd dy Dduw yn yr
anialwch: *a* o'r dydd y daethoft allan
o dir yr Aipht, hyd eich dyfod i'r lle
a 20. 2. *q* Ecf. 32. 4. hwn, gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr
Arglwydd.

8 ¶ Yn *q* Horeb hefyd y digiaſoch yr
Sal. 106. 19. Arglwydd; a digiodd yr Arglwydd wrth-
ych, i'ch difetha.

9 *r* Pan aethum i fyny i'r mynydd i
1491. *r* Ecf. 24. 12, 15. gymmeryd y llechau meini, *ſef* llechau'r
cyfammod, yr hwn a wnaeth yr Arglwydd
s Ecf. 24. 18. a chwi; yna yr *s* arhoſais yn y mynydd
ddeugain niwrnod a deugain nos: bara
ni fwyttteais, a dwfr nid yfais.

Mat. 4. 2. *t* Ecf. 31. 18. 10 *t* A rhoddes yr Arglwydd attaf
y ddwy lech-faen, wedi eu *u* ſgrifennu a
u bŷs Duw; ac arnynt *yr oedd* yn ol yr
u Luc 11. 20. holl eiriau a *x* lafarodd yr Arglwydd
wrthych yn y mynydd, o ganol y tân, ar
Mat. 12. 28. ddydd y gymmanfa.

11 *y* A bu, ym mhen y deugain niwr-
x Ecf. 19. 17. nod a'r deugain nos, roddi o'r Arglwydd
attaf y ddwy lech-faen; *ſef* llechau'r
a 20. 1. *y Mat.* 4. 2. ꝛc cyfammod.

12 A dywedodd yr Arglwydd wrthyf,
2. ꝛc Jer. 31. 31. Cyfod, dos oddi yma i wared yn fuan:
a Ecf. 32. 7. *c* canys ymlygrodd dy bobl, y rhai *a* ddyg-
aiſt allan o'r Aipht: *b* ciliaſant yn eb-
Heb. 8. 8. *b* Barn 2. 7. rwydd o'r ffordd a orchymynais iddynt;
gwnaethant iddynt eu hunain *c* ddelw
dawdd.

13 A llafarodd yr Arglwydd wrthyf,
c Ecf. 32. 8. gan ddywedyd, *d* Gwelais y bobl hyn; ac
wele, *e* pobl wargaled *ydynt*.

14 Paid a mi, a mi a'u diſtrywiaf
d Pen. 32. 19. hwynt, *f* ac a ddileaf eu henw oddi tan y
nefoedd; ac a'th wnaf di yn genedl gryf-
e Adn. 6. 2 Bren. 17. 14. ach ac amlach na hwynt-hwy.

15 Ac mi a dduchwelais, ac a ddaeth-
f Ecf. 32. 10. *Sal.* 9. 5. *a* 109. 13. *g* Heb. 12. 18. *b* Ecf. 32. 19. *i Sal.* 78. 57. *k* Ecf. 32. 31. *Sal.* 106. 23. *l* Ecf. 34. 28. *m* Ecf. 32. 34. *Sal.* 119. 120. *n* Ecf. 32. 21. *o* Heb. 17. 25. *p* Ecf. 32. 20. *Eſa.* 31. 7.
um i wared o'r mynydd, a'r *g* mynydd
ydoedd yn lloſgi gan dân; a dwy lech y
cyfammod *oedd* yn fy nwylaw.

16 *b* Edrychais hefyd; ac wele, pech-
aſech yn erbyn yr Arglwydd eich Duw:
gwnaethech i'wch lo tawdd: i ciliaſech
yn fuan o'r ffordd a orchymynaſai yr Ar-
glwydd i chwi.

17 A mi a ymaflais yn y ddwy lech,
ac a'u teflais hwynt o'm dwylaw, ac a'u
torrais hwynt o flaen eich llygaid.

18 A *k* ſyrthiais ger bron yr Arglwydd,
fel y waith gyntaf, *l* deugain niwrnod a
deugain nos; ni fwyttteais fara, ac nid
yfais ddwfr: o herwydd eich holl bech-
odau chwi y rhai a bechaſech, gan wneu-
thur drygioni yngolwg yr Arglwydd i'w
m Ecf. 32. ddigio ef.

19 (Canys *m* ofnais rhag y ſoriant a'r dig,
trwy'r rhai y digiodd yr Arglwydd wrth-
ych, i'ch dinyſtrio chwi) Etto gwrandaw-
n Ecf. 32. odd yr Arglwydd arnaf *y* waith honno
hefyd.

o Heb. 17. 20 Wrth Aaron hefyd *n* y digiodd yr
Arglwydd yn fawr, i'w ddifetha ef: a mi
p Ecf. 32. *o* weddiais hefyd dros Aaron y waith
honno.

21 *p* Eich pechod chwi hefyd yr hwn a
wnaethoch, *ſef* y llo, a gymmerais, ac a'i
q 1 Cor. 10. 4. loſgais yn tân, curais ef hefyd, gan ei
falurio yn dda, nes ei falu yn llwch: a
* *Horeb.* bwriais ei lwch ef i'r *q* afon oedd yn diſ-
r Num. 11. 1, 5. gyn o'r * mynydd.

22 O fewn *r* Tabera hefyd, ac o fewn
s Ecf. 17. 1 Maſſa, ac o fewn *s* Beddau'r bŷs, yr
7. oeddech yn digio'r Arglwydd.

t Num. 11. 4, 34. 23 ¶ A phan anfonodd yr Arglwydd
chwi o *u* Cades-Barnea, gan ddywedyd,
Sal. 78. 12. Ewch i fyny, a meddienwch y tir yr hwn
a roddais i chwi, yr anufuddhaſoch i air
1490. *u* Num. 13. 3. yr Arglwydd eich Duw; ni chredaſoch
hefyd iddo, ac ni wrandawſoch ar ei lais ef.
x Eſa. 30. 1, 9. 24 *x* Gwrthryfelgar fuoch yn erbyn yr
Arglwydd er y dydd yr adnabum chwi.
y Adn. 18. *Sal.* 106. 25 A mi a ſyrthiais ger y bron yr Ar-
glwydd ddeugain niwrnod a deugain nos,
fel y ſyrthiaſwn o'r *blaen*; am ddywedyd
Ezec. 22. 30. o'r Arglwydd y difethai efe chwi.

26 Gweddiais hefyd ar yr Arglwydd, a
z Ecf. 32. 11. dywedais, Arglwydd Dduw, *z* na ddifetha
a Pen. 9. 29. dy *a* bobl, a'th etifeddiaeth, a waredaiſt
2. 9, 10. *b* Ecf. 32. 13. yn dy fawredd, yr hwn a ddygaiſt allan
o'r Aipht a llaw gref.

27 *b* Cofia dy weiſion, Abraham, Iſaac,
c Eſa. 38. 17. a Jacob; nac edrych ar galedrwydd y
bobl hyn, nac ar eu drygioni, nac ar eu
pechod:

28 Rhag dywedyd o'r wlad y dygaiſt ni
d Ecf. 32. 12. *Num.* 14. 16. allan o honi, *d* O eiſiau gallu o'r Arglwydd
eu dwyn hwynt i'r tir a addawſai efe iddynt, ac o'i gas arnynt, y dug efe hwynt
allan i'w lladd yn yr anialwch.

e Pen. 4. 20. *Sal.* 95. 7. *Jer.* 14. 9. 29 *e* Etto dy bobl di a'th etifeddiaeth
ydynt hwy, y rhai a ddygaiſt allan ny
fawr nerth, ac a'th eſtynedig fraich.

P E N. X.

Ail-roddi'r ddwy lech; 6 ſicrhau'r offeiriadaeth. 12 *Annog i ufuddo'dd.*

1491. *a* Ecf. 34. 1. *b* Ecf. 31. 10. *Jer.* 31. 33. *Mal.* 3. 6. *c* Ecf. 25. 5 *d* Ecf. 34. 38. *e* Deg gorchymyn. *e* Ecf. 19. 17. Pen. 9. 10. *f* Sal. 42. 8. *g* Ecf. 25. 10. *b* Num. 33. 31. *i* Num. 33. 30. *k* Num. 20. 28. *l* Num. 33. 32. *m* Num. 3. 4, 6. Rhuf. 1. 1. *n* Lef. 9. 22. Num. 6. 24. *o* Num. 18. 20. Ezec. 44. 28. *p* Ecf. 34. 28. *q* Ecf. 32. 32. *r* Ecf. 32. 34.

YR amſer hwnnw y dywedodd yr Ar-
glwydd wrthyf, *a* Nadd it ddwy
lech-faen, fel y *rhai* cyntaf; a thyred i
fyny attaf fi i'r mynydd, a gwna it arch
bren.

2 *b* Ac mi a ſgrifennaf ar y llechau y
geiriau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai a
dorraiſt; a goſod tithau hwynt yn yr
arch.

3 Yna gwnaethum arch o goed *c* Sit-
tim; ac a neddais ddwy lech-faen, fel y
rhai cyntaf; ac a aethum i fyny i'r my-
nydd, a'r ddwy lech yn fy llaw.

4 Ac *d* efe a 'ſgrifenodd ar y llechau,
fel yr ysgrifen gyntaf, y * dengair, a la-
farodd yr Arglwydd wrthych yn y my-
nydd, o ganol y tân, *e* yn nydd y gym-
manfa: a rhoddes yr Arglwydd hwynt
attaf fi.

5 Yna y dychwelais, ac a ddaethum i
wared o'r mynydd, ac a oſodais y llechau
yn *f* yr arch, yr hon a wnaethwn, ꝛc ac
yno y maent; megis y gorchymynodd yr
Arglwydd i mi.

6 ¶ A *b* meibion Iſrael a aethant o
Beeroth meibion Jacan i *i* Moſera: yno
k y bu farw Aaron, ac efe a gladd-
wyd yno; ac Eleazar ei fab a offeiriad-
odd yn ei le ef.

7 *l* Oddi yno yr aethant i Gudgoda; ac
o Gudgoda i Jotbath, tir afonydd dyfr-
oedd.

8 ¶ Yr amſer hwnnw y *m* neilltuodd
yr Arglwydd lwyth Lefi, i ddwyn arch
cyfammod yr Arglwydd, i ſefyll ger bron
yr Arglwydd, i'w waſanaethu ef, ac i
n fendigo yn ei enw ef, hyd y dydd hwn.

9 O Am hynny ni bydd rhan i Lefi, nac
etifeddiaeth gyd a'i frodyr: yr Arglwydd
yw ei etifeddiaeth ef; megis y dywedodd
yr Arglwydd dy Dduw wrtho ef.

10 A *p* mi a arhoſais yn y mynydd
ddeugain niwrnod a deugain nos, fel y *nawrnod*
q dyddiau cyntaf: *q* a gwrandawodd yr *cyntaf*.
Arglwydd arnaf y waith hon hefyd; ni *r* Ecf. 32.
ewyllyſiodd yr Arglwydd dy ddifetha di. 32.

11 *r* A dywedodd yr Arglwydd wrthyf,
Cyfod,

Pen. ix. *Adn.* 21.] *Burnais ei hwb i'r afon*, ſef y dwfr a lifodd o'r craig yn *Horeb*. Y craig oedd Crist medd Paul, felly yr oedd yſed y llo, wedi ei falu, yn dangos y rhaid i bob pechadur yfed ſirwyth ei droſe- ddiad, addaf ei hun yn yſgymmun-beth, cyn cael heddwch, trwy'r dwfr nefol, Yspryd Crift, Afon bywyd.

s Mica 6. 8. Cyfod, dos i'*th* daith o flaen y bobl; fel yr *f* Pen. 6. 13. elont i mewn ac y meddianno't y tir yr hwn a dyngais wrth eu tadau ar ei roddi iddynt.

t Sal. 25. 3. 1 Cor. 12. 31. *x* Pen. 6. 5. 1 Tim. 1. 5. *y* Mat. 22. 37. 1 Ioan 3. 18. *z* Mat. 6. 33. *a* Ecf. 20. 11. *b* 2 Cor. 12. 2. *c* Sal. 24. 1. *d* Ecf. 33. 19. *e* Gen. 17. 10. *f* Sal. 28. 1. *g* 2 Cron. 19. 7. *h* 2 Sam. 14. 5. *i* Pen. 14. 29. *k* Lef. 19. 34. *l* Mat. 4. 10. *m* Gen. 2. 24. *n* Ecf. 15. 21. *o* Gen. 16. 27. *p* Gen. 15. 5.

12 ¶ Ac yr awr hon, Iſrael, y beth y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei ofyn gennyt, *t* ond ofni yr Arglwydd dy Dduw, *u* rhodio yn ei holl *u* ffyrdd, a'i *x* garu ef, a *y* gwaſanaethu yr Arglwydd dy Dduw a'th holl galon, ac a'th holl enaid;

13 Cadw gorchymynion yr Arglwydd, a'i ddeddfau, y rhai yr wyf yn eu gorchymyn yn ti y dydd hwn, *z* er daioni i ti?

14 *a* Wele, *a* y nefoedd, a *b* nefoedd y nefoedd, *ydynt* eiddo yr Arglwydd dy Dduw, *c* y ddaear *hefyd* a'r hyn oll *ſydd* ynddi.

15 Yn unig ar dy dadau di y rhoddes yr Arglwydd ei *d* ſerch, gan eu hoffi hwynt, ac efe a wnaeth ddewis o'u had ar eu hol hwynt, *ſef* o honoch chwi, o flaen yr holl bobloedd: megis heddyw *y gwelir.*

16 *e* Enwaedwch chwithau ddienwaediad eich calon, ac na chaledwch eich gwarr mwyach.

17 Canys yr Arglwydd eich Duw chwi *yw f* Duw y duwiau, ac Arglwydd yr arglwyddi, Duw mawr, cadarn, ac ofnadwy, yr hwn *g* ni dderbyn wyneb, ac ni chymmer wobr:

18 Yr hwn a *h* farna'r ymddifad a'r weddw; ac *y* fydd yn hoffi'r *i* dieithr, gan roddi iddo fwyd a dillad.

19 Hoffwch chwithau'r *k* dieithr: canys dieithriaid fuoch yn nhir yr Aipht.

20 ¶ Yr Arglwydd *l* dy Dduw a ofni, ac *ef* a waſanaethi; wrtho ef hefyd y *m* glyni, ac i'w enw ef y tyngi.

21 *n* Efe *yw* dy fawl, ac efe *yw* dy Dduw, yr hwn a wnaeth it' y mawrion *a'r* ofnadwy *gethau* hyn, y rhai a welodd dy lygaid.

22 Dy dadau a aethant i wared i'r Aipht *o* yn ddeg enaid a thrugain; ac yr awr hon yr Arglwydd dy Dduw a th wnaeth di fel *p* ſer, y nefoedd o lioſowgrwydd.

PEN. XI.

1. Amoz y bobl i ufudd-dod. 26. Rhoddi'r fendith a'r felltith o'u blaen.

CAR ditheu yr Arglwydd dy Dduw, a chadw ei *a* gadwraeth ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaetheu, a'i orchymynion byth.

2 A chydnabyddwch heddyw: canys nid *wyf yn ymddiddan* a'ch plant, y rhai nid adnabuant, ac ni welſant *c* geryddu yr Arglwydd eich Duw chwi, ei fawredd, ei law gref, a'i fraich eſtynedig;

3 Ei *d* arwyddion hefyd, a'i weithredoedd, y rhai a wnaeth efe ynghanol yr Aipht, i Pharao brenin yr Aipht, ac a'i holl dir;

4 A'r hyn a wnaeth efe i lu'r Aipht, i'w feirch ef, ac i'w gerbydau; *e* y modd y gwnaeth efe i dŵyfroedd y môr coch lenwi dros eu hwyneb au hwynt pan oeddynt yn ymlid ar eich ol, ac y difethodd yr Arglwydd hwynt hyd y dydd hwn;

5 A'r hyn a wnaeth efe i chwi yn yr anialwch, nes eich dyfod i'r lle hwn;

6 *f* A'r hyn a wnaeth efe i Dathan, ac I Abiram meibion Eliab, mab Reuben; y modd yr agoreodd y ddaear ei genau, a'u llyngcodd hwynt, a'u teuluoedd, a'u pebyll, a'r holl olud oedd ganddynt, yn myſg holl Iſrael.

7 Eithr *b* eich llygaid chwi oedd yn gweled holl fawrion weithredoedd yr Arglwydd, y rhai a wnaeth efe.

8 Cedwch chwithau hob gorchymyn yr hwn a dyngodd yr Arglwydd i'ch tadau, ar ei roddi iddynt, *ſef* yn hir yn llifeirio o laeth a mel.

10 ¶ O herwydd y tir yr wyt yn myned *y mae,* yr hwn y daethoch eilan o hono, lle'r heuaiſt dy had, ac *g* dyfrheaiſt a'th droed, fel gardd lyſiau:

11 Ond y tir yr ydych yn myned troſoddi iddo i'w feddiannu, *ſydd* fynydd dir, a dyffryn-dir, yn yfed *h* dwfr o wlaw'r nefoedd;

12 Tir *yw,* yr hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei † ymgeleddu: o hyngaid yr Arglwydd dy Dduw *ſydd* bob amſer arno, o ddechreuad y flwyddyn hyd ddiwedd y flwyddyn hefyd.

13 ¶ A bydd, os gan wrando y gwrandewch ar fy ngorchymynion, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i chwi heddyw, i *i* garu yr Arglwydd eich Duw, ac i'w waſanaethu, a'ch holl galon, ac a'ch holl enaid;

14 Yna y rhoddaf wlaw i'ch tir yn ei amſer, *ſef q* y cynnar-wlaw, a'r diweddar-wlaw; *r* fel y caſglech dy ſŷd, a'th win, a'th olew:

15 A rhoddaf laſwellt yn dy faes, i'th anifeiliaid; fel y bwyttaych, ac y'th ddigoner.

16 Gwiliwch arnoch rhag twyllo eich *ſ* calon, a chilio o honoch, a *t* gwaſanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt;

17 Ac ennynu digllonedd yr Arglwydd i'ch erbyn, a *u* chae o hono ef y nefoedd, fel na byddo gwlaw, ac na roddo'r ddaear ei chnwd, a'ch difetha yn fuan o'r tir yr hwn y mae yr Arglwydd yn ei roddi i chwi.

18 ¶ Am hynny *x* goſodwch fy ngeiriau hyn yn eich calon, ac yn eich meddwl, a *y* rhwymwch hwynt yn arwydd ar eich dwylaw, a byddant yn rhagtalau rhwng eich llygaid:

19 A *x* Dyſgwch hwynt i'ch plant; gan grybwyll am danynt pan eiſteddych yn dy dŷ, a phan rodiech ar y ffordd, pan orweddych *befyd,* a phan godych.

20 Ac *a* y grifenu hwynt ar byſt dy dŷ, ac ar dy byrth;

21 Fel yr *b* amlhâo eich dyddiau chwi, a dyddiau eich plant chwi, ar y ddaear yr hon a dyngodd yr Arglwydd wrth eich tadau am ei rhoddi iddynt, fel *c* dyddiau'r nefoedd ar y ddaear.

22 ¶ Canys os gan gadw y cedwch yr holl orchymynion hyn, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i chwi i'w gwneuthur, i garu yr Arglwydd eich Duw, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i *d* lynu wrtho ef;

23 Yna y *e* gyrr yr Arglwydd allan yr holl genhedloedd hyn o'ch blaen chwi, a chwi a feddienwch genhedloedd *f* mwy a chryfach na chwi.

24 Poh man y *g* fathro gwadn eich troed chwi arno, fyddi eiddoch chwi: o'r *h* anialwch, a Libanus, *ac* o'r afon, *ſef* afon Euphrates, i hyd y môr eithaf, y bydd eich *k* terfyn chwi.

25 *i* Ni ſaif gwr yn eich wyneb: eich *m* arſwyd a'ch ofn a rydd yr Arglwydd eich Duw ar wyneb yr holl dir yr hwn y fathroch arno, *n* megis y llafarodd wrthych:

26 ¶ *o* Wele, rhoddi yr ydwyf fi o'ch blaen chwi heddyw fendith a melldith;

27 *p* Bendith, os gwrandewch ar orchymynion yr Arglwydd eich Duw, y rhai yr ydwyf fi yn *ti* gorchymyn i chwi heddyw:

28 A melldith, oni wrandewch ar orchymynion yr Arglwydd eich Duw, ond cilio o honoch allan o'r ffordd yr ydwyf fi yn ei gorchymyn i chwi heddyw, i fyned ar ol duwiau dieithr, yr rhai nid adnabuoch.

29 Rydded gan hynny, pan ddygo yr Arglwydd

s Mica 6. 8. *f* Pen. 6. 13. *t* Sal. 25. 3. 1 Cor. 12. 31. *x* Pen. 6. 5. 1 Tim. 1. 5. *y* Mat. 22. 37. 1 Ioan 3. 18. *z* Mat. 6. 33. *a* Ecf. 20. 11. *b* 2 Cor. 12. 2. *c* Sal. 24. 1. *d* Ecf. 33. 19. *e* Gen. 17. 10. *f* Sal. 28. 1. *g* 2 Cron. 19. 7. *h* 2 Sam. 14. 5. *i* Pen. 14. 29. *k* Lef. 19. 34. *l* Mat. 4. 10. *m* Gen. 2. 24. *n* Ecf. 15. 21. *o* Gen. 16. 27. *p* Gen. 15. 5. *m* Zec. 14. 18. * Gan gerdded, neu a phâ yn lle Arâdr. Nid oedd caethwaith yr Aipht yng Canaan. Eſa. 32. Ac y mae gwlaw o'r nefoedd (mewn rhyw ryfrol) yn amlach dan yr Efengyl na than y ddeddf. Sal. 72. 6. Eſa. 27. 3. *n* Eſa. 45. 8. † Heb. *geiſio.* *o* 1 Bren. 9. 3. Sal. 34. 15. Jer. 40. 4. *p* Adn. 1. *q* Joel 2. 23. Zec. 10. 1. *r* Sal. 104. 13, 14, 15. *ſ* Job 31. 27. *t* Pen. 8. 19. *u* 1 Bren. 8. 35. *x* Pen. 6. 6. *y* Pen. 6. 8, 9. *z* Pen. 4. 9, 10. *a* Gen. 6. 4. *b* Diar. 4. 10. *c* Sal. 72. 8. *d* Pen. 4. 4. *e* Ecf. 23. 23. *f* Pen. 9. 1. *g* Joſ. 1. 3. *h* Gen. 15. 18. *i* Pen. 3. 17. *k* 2 Cron. 9. 26. *l* Joſ. 1. 5. *m* Deut. 2. 25. *n* Lef. 26. 7. *o* Pen. 28. 2. *p* Pen. 28. *q* Pen. 28. *r* 15.

Pen. xi. *Adn.* 14.] *Gynnar-wlaw &c.* Dwy-whith y flwyddyn, ſef yn mis Medi, neu Hydref, i ddarfhau 'r gweith wedi ei hau. A'r yn mis *Ebrill,* neu Mawrth, (mis cyntaf eu blwyddyn eglwyſig) i'w ffrwythloni cyn ei ſcali. *Joel* ii. 23. *Zec.* x. 1. Felly y mae Crift yn Awdwr a Pherfeithydd ein Ffydd. *Deut.* 32. 2,

r Pen. 27. 12, 13. Jos. 8. 33. Sal. 133. 3

Arglwydd dy Dduw di i'r tir yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu, rhodd o honot y fendith ar fynydd Garizim, a'r felltith ar fynydd Ebal.

s Jos. 5. 9. t Gen. 12. 6. Barn. 7. 1. u Jos. 1. 11.

30 Onid *yw* y rhai hyn o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu a'r lle y machluda'r haul, yn nhir y Cananead, yr hwn fydd yn trigo yn y rhos ar gyfer *s* Gilgal, gerllaw gwastadedd *t* More?

x Sal. 44. 2. y Sal. 37. 27. z Pen. 5. 32. Sal. 15. 5. Mat. 23. 3.

31 Canys myned yr ydych *u* dros yr Iorddonen, i fyned i feddiannu'r tir y mae yr Arglwydd eich Duw yn ei *x* roddi i chwi; a chwi a'i meddiennwch, ac a *y* breswyliwch ynddo.

32 Gwiliwch chwithau z am wneuthur yr holl ddeddfau a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu rhoddi o'ch blaen chwi heddyw.

PEN. XII.

1 *Rhaid dinystrio deiwau, a dilëu delwaddoliaeth,* 5 *a ceyrchu i'r lle a ddewisai Duw i'w addoli.* 16, 23 *Gwobrwyd gwaed.*

a 1451. 1 Bren. 8. 40.

DYMA'r deddfau, a'r barnedigaethau, y rhai a *a* wiliwch ar *eu* gwneuthur, yn y tir a rydd Arglwydd Dduw dy dadau i ti i'w feddiannu, *a* yr holl ddyddiau y byddoch fyw ar y ddaear.

b Pen. 7. 5.

2 *b* Gan ddinystrio dinystriwch yr *c* holl fannau y rhai y gwasanaethodd y cenhedloedd, yr ydych chwi i'w * meddiannu, *d* eu duwiau yneddynt, ar y *e* mynyddoedd uchel, ac ar y bryniau, a than bob pren *f* gwyrddlas.

c 2 Bren. 17. 10. d 1 Cor. 8. 5, 6. e 2 Bren. 16. 4. f 2 Bren. 17. 10. g Ecl. 23. 24.

3 Dryllïwch hefyd eu hallorau hwynt, a thorrwch eu *g* colofnau hwynt, a llosgwch eu llwyni hwynt a *h* than, a thorrwch gerfiedig ddelwau eu duwiau hwynt, a dinystriwch eu *i* henwau hwynt o'r lle hwnnw.

h Mat. 3. 12. i Num. 33. 38. Sal. 16. 4.

4 *k* Na wnewch felly i'r Arglwydd eich Duw.

k Lef. 20. 23. Sal. 74. 8. l 2 Cron. 7. 12. Sal. 78. 68.

5 Ond y lle a *l* ddewiso yr Arglwydd eich Duw o'ch holl lwythau chwi, i osod ei *m* enw yno, ei drigfa ef a *n* geisiwch, ac yno y *o* deuwch:

m 1 Bren. 8. 29. n Num. 7. 89. o Lef. 17. 8, 9. Esa. 2. 3. p Lef. 17. 5.

6 A dygwch *p* yno eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, a'ch *q* degymmau, ac offrwm dyrchafael eich llaw, eich addunedau hefyd, a'ch offrymmau gwirfoddol, *r* a chyntaf-anedig eich gwartheg a'ch defaid.

q Adn. 17. r Num. 18. 15. s Num. 18. 10. t Sal. 100. 1, 2. u Act. 7. 42. x 1 Cron. 23. 25. y Job 11. 13, 20. z 1 Bren. 8. 29. a Adn. 6. † Heb. *a boll ddelwau eich addunedau.* b Adn. 7. c Num. 18. 20. d Lef. 17. 4. e Adn. 11. f Ioan 4. 23.

7 A bwyttewch yno *s* ger bron yr Arglwydd eich Duw, a *t* llawenhewch ym mhob dim y rhoddoch eich llaw arno, chwychwi a'ch teuluoedd, yn yr hyn y'th fendithiodd yr Arglwydd dy Dduw.

g Pen. 14. 26. h Gen. 9. 4. i Lef. 7. 26, 27. k Adn. 11. l 2 Cor. 9. 7. m Pen. 8. 17. n Adn. 7. o Gen. 15. 18. p Pen. 11. 24. q Ecf. 20. 24. r Act. 17. 27. s Adn. 15. t Pen. 15. 22. u Adn. 16. x Lef. 17. 11. y Adn. 16. z Sal. 1. 3. Esa. 3. 10. Jer. 22. 16. a 1 Tim. 4. 5. b 1 Sam. 1. 11, 22. c Lef. 1. 5, 9. d Ioan 6. 53. e Lef. 7. 15. f Esa. 8. 20. g Esa. 48. 18. h Pen. 7. 16. i Sal. 106. 36. k Lef. 18. 21. l Jer. 32. 35. m Jer. 7. 31. n Ezec. 33. 37. o Mica 6. 7. p Pen. 4. 2. Diar. 30. 6. q Ezec. 43. 8. r Dat. 22. 18.

8 Na wnewch yn ol *yr hyn* oll yr ydym ni yn ei wneuthur yma heddyw, *u* pob un yr hyn *fydd* a union yn ei olwg ei hun.

9 Canys ni ddaethoch hyd yn hyn i'r *x* orphwysfa, ac i'r etifeddiaeth, yr hon y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei rhoddi i ti.

10 Ond pan eloch dros yr Iorddonen, a thrigo yn y tir yr hwn y mae yr Arglwydd eich Duw yn ei roddi yn etifeddiaeth i chwi, a *pan* roddo lonydd i chwi oddi wrth eich holl elynion o amgylch, fel y preswylioch yn y ddiogel:

s Pen. 5. 32. Sal. 15. 5. Mat. 23. 3.

11 Yna y bydd z lle wedi i'r Arglwydd eich Duw ei ddewis iddo, i beri i'w enw aros ynddo; yno y dygwch yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymyn i chwi; *a sef* eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, eich degymmau, a dyrchafael-offrwm eich llaw, † a'ch holl ddewis addunedau, y rhai a addunedasoch i'r Arglwydd.

t Sal. 44. 2. u Pen. 27. 7. x Sal. 37. 27. y Pen. 5. 32. z 1 Bren. 8. 29. a Adn. 6. † Heb. *a boll ddewisedig eich addunedau.*

12 A *b* llawenhewch ger bron yr Arglwydd eich Duw; chwi, a'ch meibion, a'ch merched, a'ch gwasanaethyddion, a'ch morwynion, a'r Lefiad *a fyddo* yn eich chwi: canys *c* nid *oes* iddo ran nac etifeddiaeth gyd a chwi.

b Pen. 14. 26. c Num. 18. 20. d Lef. 17. 4. e Adn. 11. f Ioan 4. 23.

13 *d* Gwilia arnat rhag poeth-offrymmu *e* dy honot dy boeth-offrymmau ym mhob lle a'r a welych:

14 *e* Ond yn y lle a ddewiso yr Arglwydd o fewn yn *o'th* lwythau di, yno yr *f* offrymmi dy boeth-offrymmau, ac y gwnai'r *g* hyn oll yr ydwyf fi yn ei orchymyn i ti.

g Adn. 22.

15 Er hynny ti a gai ladd a bwytta *h* cig yn ol holl ddymuniad dy galon, yn ol bendith yr Arglwydd dy Dduw, yr hon a rydd efe i ti, yn dy holl byrth: *i* yr aflan a'r glan a fwytty o hono, megis o'r iwrch a'r carw.

h Gen. 9. 3. i Lef. 7. 26, 27. Lef. 27. 30.

16 *k* Ond na fwyttewch y gwaed; ar y ddaear y tywelltwch ef fel dwfr.

k Adn. 11. 2 Cor. 9. 7.

17 ¶ Ni elli fwytta o fewn dy byrth *l* ddegfed dy yd, na th win, na'th olew, na chyntaf-anedig dy wartheg, na'th ddefaid, na'th holl addunedau y rhai a addunech, na'th offrymmau *k* gwirfodd, na dyrchafael-offrwm dy law:

l Pen. 7. m Adn. 7. n Adn. 12.

18 *l* Ond o flaen yr Arglwydd dy Dduw y bwyttai hwynt, yn y lle a ddewisfo yr Arglwydd dy Dduw; ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* yn dy byrth di: *m* llawenycha ger bron yr Arglwydd dy Dduw yn yr hyn oll yr estynech dy law arno.

Pen. 14. 27. 2 Cron. 13. 9. † Heb. *dy holl ddyddiau.*

19 *n* Gwilia arnat rhag gadael y Lefiad, ‡ tra fyddech byw ar dy ddaear.

o Gen. 15. 18. Pen. 11. 24. p Ecf. 20. 24. Act. 17. 27.

20 ¶ Pan helaetho yr Arglwydd dy Dduw dy derfyn di, *o* megis y dywedodd wrthyt, os dywedi, Bwyttâf gig, (pan ddymuno dy galon fwytta cig) yn ol holl ddymuniad dy galon y bwyttei gig.

q Adn. 15. r Pen. 15. 22. s Adn. 16. t Lef. 17. 11. u Sal. 1. 3. Esa. 3. 10. Jer. 22. 16. 1 Tim. 4. 5. x 1 Sam. 1. 11, 22. y Lef. 1. 5, 9. z Ioan 6. 53. a Lef. 7. 15. b Esa. 8. 20. c Esa. 48. 18. d Pen. 7. 16. Sal. 106. 36. e Lef. 18. 21. Jer. 32. 35. f Jer. 7. 31. g Ezec. 33. 37. Mica 6. 7. h Pen. 4. 2. Diar. 30. 6. Ezec. 43. 8. i Dat. 22. 18.

21 Os y lle a *p* ddewisodd yr Arglwydd dy Dduw i roddi ei enw ynddo, fydd pell oddi wrthyt; yna lladd o'th wartheg, ac o'th ddefaid, y rhai a roddodd yr Arglwydd i ti, megis y gorchymynais i ti, a bwytta o fewn dy byrth wrth holl ddymuniad dy galon.

22 *q* Etto fel y bwytteir yr iwrch a'r carw, felly y bwyttei ef: yr aflan a'r glan a'i bwytty yn yr un ffunud.

23 *r* Yn unig bydd ficr na fwyttaech y gwaed: canys y *s* gwaed *yw'r* einioes; ac ni chai fwytta'r einioes ynghyd a'r cig.

24 Na fwytta ef; ar y *t* ddaear y tywelli ef fel dwfr.

25 Na fwytta ef; *u* fel y byddo daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ol, pan wnelych yr union yngolwg yr Arglwydd.

26 Etto cymmer dy gyflegredig *bethau* y rhai fydd gennyt, a'th *x* addunedau, a thyred i'r lle a ddewiso yr Arglwydd:

27 Ac *y* offrymma dy boeth-offrwm (y ‖ cig a'r gwaed) ar allor yr Arglwydd dy Dduw: a *a* gwaed dy aberthau a dywelltir wrth allor yr Arglwydd dy Dduw; a'r cig a fwyttai di.

28 Cadw a gwrando'r holl eiriau hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti; fel y byddo *b* daioni i ti, ac i'th *c* feibion ar dy ol byth, pan wnelyth *yr hyn fydd* dda ac union yngolwg yr Arglwydd dy Dduw.

29 ¶ Pan ddinystrio yr Arglwydd dy Dduw'r cenhedloedd, y rhai yr ydwyt ti yn myned attynt i'w meddiannu, o'th flaen di, a dyfod *d* honot yn eu lle hwynt, a phreswylio yn eu tir hwynt:

30 Gwilia arnat *d* rhag ymfaglu o honot ar eu hol hwynt, wedi eu dinystrio hwynt o'th flaen di; a rhag ymorol am eu duwiau hwynt, gan ddywedyd, Pa fodd y gwasanaethodd y cenhedloedd hyn eu duwiau? myfi a wnaf felly hefyd.

31 Na wna di felly i'r Arglwydd dy Dduw: canys pob ffieidd-dra yr hwn oedd gas gan yr Arglwydd, a wnaethant hwy i'w duwiau; *e* canys eu meibion hefyd a'u merched a losgasant yn *f* tan i'w duwiau.

32 *g* Pob gair yr ydwyf fi yn ei orchymyn i chwi, edrychwch am wneuthur hynny; *h* na chwanega atto, ac na thyna oddi wrtho.

PEN. XIII.

1 *Llabyddio y rhai a budant i ddelwaddoliaeth.* 12 *Dinrodi'r dinasoedd a ddeuant yn mhell gau-ddduwiaeth.*

PAN godo a'n dy fyfi di brophwyd, neu *b* freuddwydydd breuddwyd (a roddi it arwydd neu ryfeddod,

d 2 Pedr 2, 3. b Jer. 23.

c Exf. 7. 22. Jer. 28. 9. Mat. 7. 22. *d* Pen. 8. 2. Mat. 4. 24. 1 Cor. 11. 19. 2 Thef. 2. 11. Dat. 13. 14. *e* Pen. 10. 20. *f* Pen. 18. 20. Jer. 13. 15. Zec. 13. 3. ✠ Heb. *cwrthgilsant yn erbyn yr Arglwydd.* *g* Pen. 17. 7. *a* 22. 21. 1 Cor. 5. 13. *b* Pen. 17. 2. *i* Gen. 43. 34. *k* Dizr. 5. 20. Mica 7. 5. *l* Col. 2. 8. 2 Tim. 3. 10. Gal. 1. 8. 9. *m* 2 Ioan. 10. *o* Jer. 13. 14. *p* Pen. 10. 2. *q* Act. 7. 38. † Heb. *cauhont.* *r* Pen. 17. 13. Sal. 119. 106. *s* 1 Cor. 5. 13. *t* 1 Ioan. 4. 1. Iudas 19. *u* Adn. 6. *x* Iob 29. 16. *y* Sal. 50. 22. *z* Pen. 2. 34. *a* Dat. 17. 16. *b* Dat. 18. 26. *c* Dat. 18. 24. *d* Pen. 7. 26. *e* Exc. 20. 6. *f* Pen. 12. 32. *g* Gal. 3. 26? *h* Lef. 19. 28.

2 A dyfod i ben o'r *c* arwydd neu'r rhyfeddod a lefarodd efe wrthyt) gan ddywedyd, Awn ar ol duwiau dieithr (y rhai nid adwaenoch) *d* a gwasanaethwn hwynt:

3 Na wrandaw ar eiriau'r prophwyd hwnnw, neu ar y breuddwydydd breuddwyd hwnnw: canys yr Arglwydd eich Duw fydd yn eich *d* profi chwi, I wybod a ydych yn caru yr Arglwydd eich Duw a'ch holl galon, ac a'ch holl enaid.

4 Ar ol yr Arglwydd eich Duw yr ewch, ac ef a ofnwch, a'i orchymynion ef a gedwch, ac ar ei lais ef y gwrandewch, ac ef *e* a wasanaethwch, ac wrtho ef y glynwch.

5 A'r *f* prophwyd hwnnw, neu'r breuddwydydd breuddwyd hwnnw, a roddir i farwolaeth (canys llefarodd ✠ I'ch troi *chwi* oddi wrth yr Arglwydd eich Duw, yr hwn a'ch dug chwi allan o dir yr Aipht, ac a'ch gwaredodd chwi o dŷ'r caethiwed, i'th wthio di allan o'r ffordd, yr hon y gorchymynodd yr Arglwydd dy Dduw i ti rodio ynddi) *g* felly y tynni ymaith y drwg o'th fyfg.

6 ¶ *h* Os dy frawd, *i* mab dy fam, neu dy fab dy hun, neu dy ferch, neu wraig dy *k* fynwes, neu dy gyfaill, yr hwn *fydd* fel dy enaid dy hun, a th annog yn *l* dirgel; gan ddywedyd, Awn a gwasanaethwn *m* dduwiau dieithr, y rhai nid adnabuoft ti, na'th dadau;

7 *Sef rhai* o dduwiau'r bobl *fydd* o'ch amgylch chwi, yn agos attat, *neu* yn mhell oddi wrthyt, o *un* cwrr i'r tir hyd gwrr *arall* y tir:

8 Na *n* chyd-fynia âg ef, ac na wrando arno, ac nac arbeded *o* dy lygad ef, ac nac eiriach *ef*, ac na chela arno:

9 Ond *p* gan ladd lladd ef; bydded dy law di arno ef yn *q* gyntaf, i'w roddi i farwolaeth, a llaw'r holl bobl gwedi hynny.

10 A llabyddia ef â meini, fel y bydde farw: canys ceisiodd dy wthio di oddi wrth yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn a'th ddug allan o dir yr Aipht, o dŷ y *r* caethiwed.

11 A'r holl Israel a glywant, ac a ofnant, ac ni 'chwanegant wneuthur y fath beth drygionus a hyn yn dy blith.

12 ¶ Pan glywech am un i o'th ddinasoedd, y rhai y mae yr Arglwydd dy Dduw yn eu rhoddi i ti i drigo ynddynt, gan ddywedyd,

13 *s* Aeth dynion, meibion y fall, allan o'th blith, a gwyrafant drigolion eu dinas, gan ddywedyd, *u* Awn, gwasanaethwn dduwiau dieithr (y rhai nid adnabuoch)

14 *x* Yna ymofyn, a chwilia, a chais yn dda: ac wele, *os* gwirioned *yw*, *a* bod yn ficr wneuthur y rheidd-dra hyn yn dy fyfg;

15 *y* Gan daro tafo drigolion y ddinas honno â min y cleddyf; ac difroda hi a'r rhai oll *a fyddant* ynddi, a'i hanifeiliaid hefyd, â min y cleddyf.

16 A'i holl yfpail hi a gefgli i ganol ei heol hi, ac a lofgi'r *a* ddinas a'i *b* holl yfpail hi yn gwbl, i'r Arglwydd dy Dduw, a than: felly bydded yn garnedd *c* byth; nac adeilader hi mwy.

17 Ac *d* na lyned wrth dy law di ddim o'r diofryd-beth: fel y dychwelo yr Arglwydd oddi wrth angerdd ei ddig, ac y rhoddo i ti *e* drugaredd, ac y tofturio wrthyt, ac y'th amlhao, megis y tyngodd wrth dy dadau;

18 Pan wrandawech ar lais yr Arglwydd dy Dduw, gan *f* gadw ei holl orchymynion ef, y rhai yr wyf fi yn *eu* gorchymyn i ti heddyw, gan wneuthur *yr hyn fydd* union yngolwg yr Arglwydd dy Dduw.

PEN. XIV.

1 *Na ddylai plant Duw anfurfio eu hunain wrth alaru.* 3 *Pa betb u glân, a pha beth ni's dylid ei fwytta.*

a PLant ydych chwi i'r Arglwydd eich Duw; *b* na thorrwch mo honoch eich hunain, ac na wnewch *c* foelni rhwng eich llygaid, dros y marw.

2 Canys *d* pobl fanctaidd *ydyt* ti i'r Arglwydd dy Dduw, a'r Arglwydd a'th ddewisodd di i fod yn bobl unig iddo ef, o'r holl bobloedd *fydd* ar wyneb y ddaear.

3 ¶ Na fwytta ddim *e* ffiaidd.

4 *f* Dyma'r anifeiliaid a fwyttewch: eidion, llwdn dafad, a llwdn gafr,

5 Y *g* carw, a'r *b* iwrch, a'r llwdn hydd, a'r bwch gwyllt, a'r ✠ unicorn, a'r † yth i gwyllt, a'r afr wyllt.

6 A phob anifail yn *i* holli'n ewin, ac yn fforchogi holit y ddwy ewin, *ac* yn cnoi cil, ym mysg yr anifeiliaid; hynny a fwyttewch.

7 Ond hyn ni fwyttewch, o'r rhai a gnoant y cil, neu a holltant yr ewin yn fforchog: y *k* camel, a'r ysgyfarnog, a'r gwiningen: er bod y rhai hyn yn cnoi eu cil, am nad ydynt yn fforchogi'r ewin, *m* aflan *ydynt* i chwi.

8 Yr hwch hefyd, er ei bod yn fforchogi'r ewin, ac heb *gnoi* cil, aflan *yw* i chwi: na fwyttewch o'u cig hwynt, ac *n* na chyffyrddwch a'u burgyn hwynt.

9 ¶ *o* Hyn a fwyttewch o'r hyn oll *fydd* yn y dyfroedd: yr hyn oll *fydd* iddo efgyll a chenn a fwyttewch.

10 A'r hyn oll nid oes iddo efgyll a chenn, ni fwyttewch: *p* aflan *yw* i chwi.

11 ¶ Pob aderyn glân a fwyttewch.

12 A dyma'r rhai ni fwyttewch o honynt: *q* yr eryr, a'r wydd-walch, a'r forwennol.

13 A'r bod, a'r ha-cut, a'r ‡ fwltur yn ei rhyw,

14 A phob cigfran yn ei rhyw,

15 A chyw'r eftrys, a'r fran-nos, a'r gôg, a'r hebog yn ei ryw,

16 Aderyn y cyrph, a'r dylluan, a'r gog-fran,

17 A'r *r* pelican, a'r hiogen, a'r fulfran,

18 A'r *s* ciconia, a'r cryr yn ei ryw, a'r gornchwigl, a'r *t* yftlum.

19 A th phob ymlufiad afgellog *fydd* aflan i chwi: na fwyttaer hwynt.

20 Pob cheflfad glân a fwyttewch.

21 Na fwyttewch ddim a fo *x* marw ei hun: dod ef i'r *y* dieithr *fyddo* yn dy byrth, a fwyttaed ef; neu gwerth *ef* i'r dieithr: *z* canys pobl fanctaidd *ydyt* i'r Arglwydd dy Dduw. *a* Na ferwa fyrnu yn llaeth ei fam.

22 ¶ *b* Gan ddegymmu degymma holl gynnyrch dy had, *fef* ffrwyth dy faes, bob blwyddyn.

23 A *c* bwytta ger bron yr Arglwydd dy Dduw (yn y lle a ddewifo efe i drigo o'i enw ef ynddo) ddegwm dy yd, dy win, a'th olew, a chyntaf-anedig dy wartheg, a'th ddefaid; fel y dyfgech *d* ofni yr Arglwydd dy Dduw bob amfer.

24 A phan fyddo'r ffordd yn rhy hir i ti, fel na ellych ei ddwyn ef, *neu* os y lle fydd ym mhell oddi wrthyt, yr hwn a ddewifo yr Arglwydd dy Dduw i ofod ei enw *e* ynddo, pan y'th fendithio yr Arglwydd dy Dduw:

25 Yna dod *ei werth* yn *f* arian; a rhwym yr arian yn dy law, a dos i'r lle a ddewifo'r Arglwydd dy Dduw:

26 A dod yr *g* arian am yr hyn oll a chwennycho dy galon; am wartheg, neu am ddefaid, neu am win, neu am ddiod gref, neu am yr hyn oll a ddymuno dy galon: a bwytta yno ger bron yr Arglwydd dy Dduw, a *b* llawenycha di a'th deulu.

27 A'r *i* Lefiad yr hwn *fyddo* yn dy byrth, na wrthod ef: am *k* nad *oes* iddo na rhan nac etifeddiaeth gyd a thi.

28 ¶ *l* Ym mhen y tair blynedd y dygi allan holl ddegwm dy gnwd y flwyddyn honno: a dyro *ef* i gadw o fewn dy byrth.

29 A'r Lefiad (am *m* nad oes iddo ran nac etifeddiaeth gyd a thi) a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai *fyddo* yn dy byrth di, a ddeuant, ac a fwyttant, ac a ddigonir; fel y'th *n* fendithio yr Arglwydd

c Exec. 7. 11, 18. *d* Eci. 19. 5. *e* Act. 10. 14. *f* Lef. 11. 2, &c. *g* 2 Sam. 22. 24. *b* 2 Sam. 2. 18. ✠ Heb. *dison.* † *bual.* *i* Eſa. 51. 20. *k* Lef. 11. 3. *l* Lef. 11. 4. *m* 1 Tim. 4. 4. *n* Lef. 11. 27. *o* Lef. 11. 9. *p* Adn. 7. *q* Lef. 11. 13. ‡ Heb. *Ruah, gueled. Ond yn* Lef. 11. 14. *Daah, ebedeg.* *r* 1 Tim. 5. 4. Sal. 104. 17. *s* Jer. 8. 7. *efe a gina fei cyfrin.* *t* 1 *oiad wrefoc y gannaf, ac a ymddiffyn ei fam, felly dylai plant.* 1 Tim. 5. 4 *u* Lef. 11. 19. *x* Lef. 11. 20. *y* Lef. 17. 15. *z* Exf. 12. 43. *a* Pen. 7. 6. *a* Ecf. 23. 19. *b* Num. 18. 24. *c* Pen. 12. 6, 7. *d* Eſa. 29. 13, 14. Gal. 4. 26. *a* Exf. 20. ✠ Mat. 18. 20. *f* 2 Bren. 12. 10. *g* Mat. 21. 12. *b* Pen. 26. 13, 14. *i* Pen. 12. 12, 19. *k* Num. 18. 20. *l* Pen. 26. 12. *m* Adn. 27. *n* Diar. 3. 9.

gwyddo dy Dduw yn mhob gwaith a wnelych, a'th law.

9 2 N. XV.

1 Y *feithfed ſtwyddyn yn ſtwyddyn gollyngdod yw hi. 2 Ethe na'i dyled allai benthycio neu roddi. 12 Am was o Hebreaid. 19 Cyſſegru pob cyntaf-anedig.*

a Ecſ. 23. 2. Jer. 34. 14.

YMa'r mhen pùm ſaith mlyneìd gwna dy ollyngdod.

b Ecſ. 23. 13. Lef. 25. 4.

2 A dyma wedd y gollyngdod. Gollynged pob echwynwr i'w gymmydog yn rhydd ei echwyn a echwynodd efe: na fynned *hynny* drachefn gan ei gymmydog, neu ei frawd; canys cyhoeddwyd gollyngdod yr Arglwydd.

c Mat. 17. 26.

3 Ti a elli fynnu drachefn gan y dieithr; ond gollynged dy law yn c rhydd *yr hyn* fydd i ti gyd a'th frawd:

d Diar. 14. 21. a 28. 27. Act. 10. 2.

4 Fel na byddo o honot ti gardotwyn: canys yr Arglwydd gan d fendithio a'th fendithia di yn y tir y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti, yn etifeddiaeth i'w feddiannu;

e Pen. 28. 12. Diar. 22. 7.

5 Yn unig os gan wrando y gwrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw, gan gadw a gwneuthur yr holl orchymynion yma, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw.

f Sal. 37. 22. Eſa. 49. 23.

6 Canys yr Arglwydd dy Dduw a'th fendithia, megis y llafarodd wrthyt, fel e y benthycciech i genhedloedd lawer, ac na fenthycciech di *ganddynt*; ti hefyd a arglwyddiaethi ar f genhedloedd lawer, ac nid arglwyddiaethant hwy arnat ti.

g 1 Ioan 3. 17. h Mat. 5. 42.

7 ¶ Os bydd yn dy fyſg di un o'th frodyr yn dlawd o fewn un o'th byrth, yn dy dir yr hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti, na chaleda dy galon, g ac na chae dy law oddi wrth dy frawd tlawd.

i Diar. 22. 9. a 28. 22. k Mat. 25. 42.

8 Ond h gan agoryd agor dy law iddo, a chan fenthyccio benthyccia ddigon i'w angen ef, *yr hyn* fyddo arno ei eiſiau.

l Diar. 23. 6.

9 Gwilia arnat, rhag bod yn dy galon * ddrwg feddwl, i ddywedyd, Agos yw'r feithfed flwyddyn, blwyddyn y gollyngdod; a bod dy l lygad yn ddrwg yn erbyn dy frawd tlawd, rhag rhoddi iddo, a llefain o hono ef ar yr Arglwydd rhagot, a'i fod yn bechod i ti.

m Diar. 10. 22. n Marc. 14. 7. Ioan 12. 8.

10 Gan roddi dod iddo, ac na fydded l drwg gan dy galon pan roddych iddo: canys o achos y peth hyn y'th m fendithia yr Arglwydd dy Dduw yn dy holl waith, ac yn yr hyn oll y dodych dy law arno.

o Job 31. 16. p Ecſ. 21. 2. Eſa. 61. 1, 2. Jer. 34. 14. Mat. 11. 5.

11 Canys n ni dderfydd y tlawd o ganol y tir: am hynny yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti, gan ddywedyd, o Gan agoryd agor dy law i'th frawd, i'th anghenus ac i'th dlawd, yn dy dir.

q Iago 2. 16.

12 ¶ Os gwerthir dy frawd, Hebread, neu Hebrees, i ti, a'th wasanaethu chwe' blynedd; y feithfed flwyddyn p gollwng ef yn rhydd oddi wrthyt.

r Gen. 30. 27. a 31. 42. s Mat. 18. 33.

13 A phan ollyngech ef yn rhydd oddi wrthyt, na ollwng ef yn wag.

14 Gan q lwythu llwytha ef o'th braidd, ac o'th yſgubor, ac o'th win-wryf: o'r *hyn* y'th r fendithiodd yr Arglwydd dy Dduw, dod iddo.

t Deut. 2. 17. Gal. 4. 21, 26.

15 A s chofia mai gwas fuoſt yn nhir yr Aipht, a'th waredu o'r Arglwydd dy Dduw: am hynny yr ydwyf yn gorchymyn y peth hyn i ti heddyw.

u Ecſ. 21. 6. Sal. 40. 6. x Rhuf. 7. 1. Diar. 3. 12. y Ecſ. 25. 39, 40. z Eſa. 16. 14. a 21. 16. a Adn. 10.

16 Ond os dywaid wrthyt, t Nid af allan o di wrthyt; am ei fod yn dy hoffi di a'th dŷ; o herwydd bod yn dda arno ef gyd a thi:

17 u Yna cymmer fynawyd, a dod trwy ei gluſt ef, ac yn y ddor; x a bydded *yn* was i ti byth: felly hefyd y gwnei i'th forwyn.

18 y Na fydded caled gennyt ei oliwng ef yn rhydd oddi wrthyt; ac canys gwaſanaethodd di werth dau gyflog gweinidog, chwe' blynedd: a'r Arglwydd dy Dduw a'th a fendithia yn yr hyn oll a wnelych.

19 ¶ b Pob cyntaf-anedig yr hwn a † ferrir o'th warrheg, neu o'th ddefaid, yn wryw, a gyſſegri di i'r Arglwydd dy Dduw: na weithia a chyntaf-anedig dy ychen, ac na chneifia gyntaf-anedig dy ddefaid.

b Ecſ. 13. 2. Lef. 27. 26. Neth. 10. 36. † neu, Num. 18. 18. Pen. 12. 7.

20 c Ger bron yr Arglwydd dy Dduw y bwyttaiſ ef boh blwyddyn, yn y d lle a ddewiſo yr Arglwydd, ti a'th deulu.

c Pen. 12. 5. d Lef. 22. 20.

21 e Ond os bydd anaf arno, ei gloff neu ddall fydd, *neu arno* ryw ddrwg anaf *arall*; na aberthu ef i'r Arglwydd dy Dduw.

e Lef. 22. 20. f Pen. 12. 22.

22 O fewn dy byrth y bwyttai ef: f yr aflan a'r glân yngkyd *a'r buydy*, megis yr iwrch, ac megis y carw.

g Ecſ. 22. 30.

23 g Eithr na fwytta ei waed ef; tywallt hwnnw ar y ddaear fel dwfr.

2 N. XVI.

1 *Gwyl y Paſg, 9 yr wythnoſau, 13 y ſeithfed. 16 Offrwm ar y tair gwyl. 18 Am farnwyr. 21 Gwahardd llwyneu a delwau.*

CADW'R a mis Abib, a chadw Baſg i'r Arglwydd dy Dduw: canys b o fewn y mis Abib y dug yr Arglwydd dy Dduw di allan o'r Aipht, o hyd nos.

a Ecſ. 12. 2. Gr. b Ecſ. 13. 4. c Ecſ. 12. 29. d 1 Cor. 5. 7. e Num. 28. 19. f Pen. 12. 14. g Ecſ. 34. 18. h Ecſ. 34. 25. i Ecſ. 12. 16. * Neu, *ladd y Paſg.*

2 Aberth dithau yn d Baſg i'r Arglwydd dy Dduw, o'r defaid a'r e gwartheg, yn y f lle a ddewiſo'r Arglwydd dy Dduw i drigo o'i enw ef yno.

k 1 Bren. 1. 11. 2 Cron. 6. 2. l Ecſ. 12. 6. Lef. 23. 36. m Pen. 15. 20. n Num. 24. 5. Heb. 11. 9. † Heb. *attanadi*, neu, *gadurderth.*

3 g Na fwytta fara leſeiniyd gyd ag ef: ſaith niwrnod y bwyttai gyd ag ef fara cryſty, *ſef* bara cyſtudd: (canys ar ſtrwſt y daethoſt allan o dir yr Aipht) fel y coffeich ddydd dy ddyfodiad allan o dir yr Aipht holl ddyddiau dy einioes.

o Lef. 23. 15. Num. 28. 26. p Act. 2. 1. q Pen. 12. 18. † cal. 78. 67. r Pen. 15. 15. s Lef. 23. 34. Num. 29. 12. † Heb. *lawr dyrnu a'th waſgu.* t Neh. 8 9, &c. x Prov. 9. 7.

4 h Ac na welер gennyt furdoes yn dy holl derfynau ſaith niwrnod; ac i nac arhoed dim o'r cig a aberthaiſt yn yr hwyr, ar y dydd cyntaf.

5 Ni elli * aberthu'r Paſg o fewn yr un o'th byrth y rhai y mae yr Arglwydd dy Dduw yn eu rhoddi i ti:

6 Ond yn y lle a ddewiſo yr Arglwydd dy Dduw i'r drigo o'i enw ef ynddo; yno yr aberthi'r Paſg, yn yr hwyr, ar i fachludiad haul, y pryd y daethoſt allan o'r Aipht.

7 Yna y rhoſti, ac y bwyttai ef, yn y l lle a ddewiſo yr Arglwydd dy Dduw: a'r bore y dychwelи, ac yr ai i'th m babellau.

8 Chwe' diwrnod y bwyttai fara croyw: ac ar y ſeithfed ydd y *mae* † uchel-wyl i'r Arglwydd dy Dduw; ni chai wneuthur gwaith *ymddo.*

9 ¶ o Cyfrif it' ſaith wythnos: pan ddechreuo'r crymman ar yr yd, y dechreui riſo'r ſaith wythnos.

10 A chadw wyl yr p wythnoſau i'r Arglwydd dy Dduw ag offrwm gwirfodd dy law, yr hwn a roddi, megis y'th fendithio yr Arglwydd dy Dduw.

11 r A q llawenycha ger bron yr Arglwydd dy Dduw, ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* o fewn dy byrth, a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, *fyddo* yn dy fyſg, yn y lle a r ddewiſo yr Arglwydd dy Dduw i drigo o'i enw ef ynddo.

12 s Cofia hefyd mai caethwas fuoſt yn yr Aipht; a chadw a gwna'r deddfau hyn.

13 ¶ t Cadw' it' wyl y pebyll ſaith niwrnod, gwedi it' gaſglu dy † yd a'th win,

14 A u llawenycha yn dy wyl, ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lefiad, a'r dieithr, a'r ymddifad, a'r weddw, y rhai a *fyddant* o fewn dy byrth.

15 Saith niwrnod y cedwi wyl i'r Arglwydd dy Dduw, yn y lle a ddewiſo yr Arglwydd: canys yr Arglwydd dy Dduw a'th fendithia yn dy holl gnwd, ac yn holl waith dy ddwylaw; am hynny bydd dithau x lawen.

Pen. xvi. *Adn.* 3.] *Bara cyſtudd*, i'w coffau am y cyſtudd a gawſant yn yr Aipht, a'r ofn a brofaſant pan ymadawſant ar ffrwſt. Crist a gyſegrodd y bara hwn i ni, yn y *Swpper*, trwy r traſwch a deimlodd a'r poen a ddioddefodd, pan fu farw er ein mwyn.

y Exod. 23. 14.
z Exod. 23. 15. a 2 Cor. 8. 12.
b 2 Cron. 19. 8.
c Sal. 82. 2.
d Eccl. 23. 8.
1 Sam. 8. 3. Sal. 96. 13.
e Prov. 7. 7.
‖ Neu, *achosion.*
f Sal. 33. 5.
g Barn. 3. 7.
2 Bren. 14. 23.
h Lef. 26. 1.
* *Addaw.*

16 ¶ y Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys pob gwryw o honot o flaen yr Arglwydd dy Dduw, yn y lle a ddewiso efe; ar wyl y bara crogw, ac ar wyl yr wythnosau, ac ar wyl y pebyll: ond ℞ nac ymddangosed neb o flaen yr Arglwydd yn waglaw.

17 Pob un yn ol *a* rhodd ei law, yn ol bendith yr Arglwydd dy Dduw yr hon a roddes efe i ti.

18 ¶ *b* Gwna it' farnwyr a blaenoriaid yn dy holl byrth, y rhai y mae yr Arglwydd dy Dduw yn eu rhoddi it' trwy dy lwythau; a *c* barnant hwy'r bobl *d* barn gyfiawn.

19 *d* Na wyra farn, *e* na chydnebydd wynebau; na dderbyn wobr 'chwaith: canys *e* gwobr a ddalla lygaid y doethion, ac a wyra ‖ eiriau'r cyfiawn.

20 *f* Cyfiawnder, cyfiawnder a ddilyni; fel y byddych fyw, ac yr etifeddych y tir yr hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti.

21 ¶ *g* Na phlanna it' lwyn o neb rhyw goed ger llaw allor yr Arglwydd dy Dduw, yr hon a wnai i ti.

22 *h* Ac na chyfod it' * golofn; yr hyn ffydd gas gan yr Arglwydd dy Duw.

PEN. XVII.

1 *Aberthau yn addasdi.* 2 *Llabyddiad deiw-addchwyr.* 12 *Barn trueddiwyr rhyfygus.* 14 *Deddfiad.* 16 *A. gyledfwyaid brenin.*

NAC *a* aberthwa i'r Arglwydd dy Dduw ych neu * ddafad y bydoo arno anaf, *neu* ddim gwrthuniol: canys cas-beth yr Arglwydd dy Dduw *yw* hynny.

2 ¶ *b* Pan gaffer yn dy blith di, o fewn un o'th byrth y rhai y mae yr Arglwydd dy Dduw yn eu rhoddi i ti, wr neu wraig a wnaeth ddrygioni yngolwg yr Arglwydd dy Dduw, tan droseddu ei gyfammod ef,

3 Ac a aeth ac a wasanaethodd dduwiau dieithr, ac a ymgrymmodd iddynt, i'r *c* haul, neu'r lleuad, neu'r holl lu'r nefoedd, yr hyn ni orchymynais;

4 Pan ddangoser i ti, a chlywed o honot, yna *d* cais yn dda: ac wele, os gwirioneedd *yw*, *a* bod yn sicr wneuthur y *e* ffeidd-dra hyn yn Israel;

5 Yna dwg allan y gwr hwnnw, neu'r wraig honno (a wnaethant y peth drygionus hyn) i'th byrth, *sef* y gwr neu'r wraig, a *f* lladdyddia hwynt a meini, fel y byddont feirw.

6 *g* Wrth dystiolaeth dau o dystion, neu dri o dystion, y rhoddir i farwolaeth yr hwn a fyddo marw: na rodder ef i farwolaeth wrth dystiolaeth un tyst.

7 *h* Llaw'r tystion a fydd arno yn gyntaf i'w farwolaethu ef, a llaw'r holl bobl gwedi hynny: a thi a *i* dynni ymaith y drwg o'th blith.

8 ¶ *k* Os bydd peth mewn barn yn rhy galed i ti rhwng *l* gwaed a gwaed, *m* rhwng hawl a hawl, neu rhwng † pla a phla, *mewn* pethau amrafaelus o fewn dy byrth; yna cyfod, a dos i fynu i'r lle a ddewiso yr Arglwydd dy Dduw:

9 A *n* dos at yr offeiriaid y Lefiaid, ac *o* at y barnwyr a fyddont yn y dyddiau hynny, ac ymofyn; a hwy a ddangosant i ti reol y *p* farnedigaeth.

10 A gwna yn ol rheol y gair a ddangosant i ti, o'r lle hwnnw a ddewiso yr Arglwydd; ac edrych am wneuthur yn ol yr hyn oll a *q* ddysgont i ti.

11 Yn ol rheol y gyfraith a ddysgont i ti, ac yn ol y farn a *r* ddywedont i ti, y gwnei; *s* na chilia oddi wrth y peth a ddangosfont i ti, i'r tu dehau nac i'r tu aiwy.

12 A'r gwr a wnelo mewn † rhyfig, heb wrando ar yr offeiriad (fydd yn *u* lefyll yno i wasanaethu yr Arglwydd dy Dduw) neu ar y *x* barnwr; yna rhodder i farwolaeth y gwr hwnnw: y a thyna ymaith y drwg o Israel.

13 A'r holl bobl a glywant, ac a ofnant, ac ni ryfygant mwy.

14 ¶ Pan ddelych i'r tir y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti, a'i feddiannu, a thrigo ynddo, os dywedi, ℞ Gosodaf arnaf frenin, megis yr holl genhedloedd *sydd* o'm hamgylch:

15 Gan osod gosod arnat yn frenin *a* yr hwn a ddewiso yr Arglwydd dy Dduw: *b* o blith dy frodyr y gosodi arnat frenin; ni elli roddi arnat ŵr dieithr yr hwn nid *yw* c frawd i ti.

16 Ond nac amlhaed iddo *d* feirch, ac na *e* ddychweled efe y bobl i'r Aipht i amlhau meirch; gan i'r *f* Arglwydd ddywedyd wrthych, *g* Na 'chwanegwch ddychwelyd y ffordd honno mwy.

17 Ac nac amlhaed iddo wragedd, fel *h* na wyro ei galon; ac nac amlhaed arian ac aur lawer iddo.

18 A phan eisteddo ar deyrn-gadair ei frenhiniaeth, 'sgrifened iddo gopi o'r gyfraith hon mewn llyfr, allan i o'r *hwn sydd* ger bron yr offeiriaid y Lefiaid.

19 A *k* bydded gyd âg ef, a *l* darllened ynddo holl ddyddiau ei fywyd: fel y dysgo ofni yr Arglwydd ei Dduw, i gadw holl eiriau'r gyfraith hon, a'r deddfau hyn, i'w gwneuthur hwynt:

20 Fel na *m* dyrchafo ei galon uwchlaw ei frodyr, ac na chilio oddi wrth y gorchymyn, i'r tu dehau nac i'r tu aswy: fel yr *n* estynno ddyddiau yn ei frenhiniaeth, efe a'i feibion ynghanol Israel.

PEN. XVIII.

1 *Yr Arglwydd yn etifeddiaeth Lef.* 15 *Crist y Proffwyd a ddylid ei wrando.* 20 *Cosp y gau brophwyd.*

NI bydd i'r offeiriaid, i'r Lefiaid, i holl lwyth Lefi, ran nac etifeddiaeth ynghyd ag Israel: ebyrth tanllyd yr Arglwydd, a'i etifeddiaeth ef, *a* a fwytânt hwy.

2 Am hynny etifeddiaeth ni bydd iddynt ym mhlith eu brodyr: yr Arglwydd *yw* eu *b* etifeddiaeth hwy, megis ag y dywedodd wrthynt.

3 ¶ A hyn fydd defod yr offeiriaid oddi wrth y bobl, oddi wrth y rhai a aberthant, aberth, *pa un bynnag* ai eidion ai dafad; *d* rhoddant i'r offeiriad yr ysgwyddog, a'r ddwy en, a'r * botten.

4 *e* Blaen-ffrwyth dy ŷd, dy win, a'th olew, a blaen-ffrwyth cnaif dy ddefaid, a roddi iddo ef.

5 Canys *f* dewisodd yr Arglwydd dy Dduw ef o'th holl lwythau di i sefyll i wasanaethu yn enw'r Arglwydd, efe a'i feibion yn dragywydd.

6 ¶ A phan ddelo Lefiad o un o'th byrth di yn holl Israel, lle y byddo efe yn *g* ymdaith, a dyfod a holl *b* ddymuniad ei galon i'r *i* lle a ddewiso yr Arglwydd;

7 Yna *k* gwasanaethed efe yn enw yr Arglwydd ei Dduw, megis ei holl frodyr y Lefiaid, y rhai sydd yn *l* sefyll yno ger bron yr Arglwydd.

8 Rhan am ran a *fwyttânt*, heb law gwerth yr hyn sy'n dyfod iddo oddi wrth *m* ei dadau.

9 ¶ Pan elych di i'r tir y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti, na ddysg wneuthur yn ol ffeidd-dra'r *n* cenhedloedd hynny.

10 Na chaffer ynot a wnelo i'w fab, neu i'w ferch, o fyned trwy'r tân; *p* neu a arfero ddewiniaeth, *na* phlannedydd, na daroganwr, na hudol,

11 *q* Na fwynwr fwynion, nac a geisio *ŵybodaeth gan* gonfuriwr, neu frudiwr, nac *r* a ymofyno a'r meirw:

12 O herwydd ffeidd-dra *gan* yr Arglwydd *yw* pawb a wnelo hyn; ac o achos y ffeidd-dra hyn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn eu gyrru hwynt allan o'th flaen di.

13 Bydd

a Num. 18. 8, 20. 2 Tim. 2. 4.
b 1 Cor. 9. 13.
c 1 Pedr 1. 4.
d Lef. 7. 30, 34.
* *Pennygen.*
Dreipen.
e Eccl. 22. 29. Num. 18. 12. 1 Cor. 9. 11.
f Eccl. 28. 1. Num. 3. 10.
g Num. 35. 1.
h 1 Pedr 5. 2.
i Pen. 12. 5.
k 2 Tim. 2. 25.
l 1 Cron. 24. 6, 2. Sal. 134. 1. m Lef. 22. 33.
n 1 Cor. 5. 1.
o Lef. 18. 21.
p Lef. 19. 26.
q Lef. 20. 27. r 1 Sam. 28. 7.

s Pen. xviii. *Adn.* 1.] Ni chai'r Lefiaid ran o'r flaid na fod pregethwr y gair a'i feddyliau yn y ffair galon uwch law'r byd. *Sal.* xvi. 5.

ddaear, fel y byddent rydd oddi wrth drafferth daearol. 2 *Tim.* iii. 4. Dyfiged pob Cristion drin y byd a'i

† *union* neu *bur.*
3 Act. 14. 16.
4 Ioan 1. 45.
u Heb. 5. 1
x Luc 24. 27.
y Mat. 17. 5.
z Pen. 5. 2.
a Eccl. 20. 19.
b Pen. 5. 28. Rhuf. 8. 15.
c Ioan 1. 45.
d Eſa. 51. 16.
e Ioan 4. 25.
f Act. 3. 23.
g Pen. 13. 5.
h Jer. 27. 15.
i Jer. 28. 14.
k Eſa. 59. 14.
l Pen. 13. 2.
m Hab. 2. 3.

13 Bydd † berffaith gyd a'r Arglwydd dy Dduw.

14 Canys y cenhedloedd hyn, y rhai a feddienni di, a wrandawſant ar blanedyddion, ac ar ddewiniaid: ond am danat ti, y nid felly y caniattaodd yr Arglwydd dy Dduw i ti.

15 ¶ Yr Arglwydd dy Dduw a † gyfyd i ti, o'th blith dy hun, o'th u brodyr dy hun, x Brophwyd megis finnau; y arno ef y gwrandewch.

16 Yn ol yr hyn oll a geiſiaiſt gan yr Arglwydd dy Dduw yn z Horeb, yn nydd y gymmanfa, gan ddywedyd, a Na chlywyf mwyach lais yr Arglwydd fy Nuw, ac na welwyf y tan mawr hwn mwyach rhag fy marw.

17 A dywedodd yr Arglwydd wrthyf, b Da y *dywedaſant yr* hyn a ddywedaſant.

18 c Codaf Brophwyd iddynt o fyſg eu brodyr, fel tithau, a d rhoddaf fy ngeiriau yn ei enau ef; efe a lafara wrthynt yr e hyn oll a orchymynwyf iddo.

19 f A phwy bynnag ni wrandawo ar fy ngeiriau, y rhai a lafara efe yn fy enw, myfi a'i gofynaf ganddo.

20 g Y prophwyd hefyd, yr hwn a ryfyga lafaru yn fy enw air b ni orchymynais iddo ei lafaru, neu yr hwn a lafaro yn enw i duwiau dieithr; rhodder y prophwyd hwnnw i k farwolaeth.

21 c Ac os dywedi yn dy galon, Pa fodd yr adnabyddwn y gair ni lafarodd yr Arglwydd?

22 l Yr hyn a lafaro'r prophwyd hwnnw yn enw yr Arglwydd, a'r gair heb fod ac heb ddyfod i ben, hwnnw yw'r gair ni lafarodd yr Arglwydd; m y prophwyd a'i llafarodd mewn rhyfyg: nac ofna ef.

P E N. XIX.

1 Dinaſoedd noddfa. 14 Na ſymmuder terfyn tir. 19 Coſpedigaeth gau dyſt.

a Pen. 12. 29.
b Eccl. 21. 13.
Num. 35. 6.
Joſ. 20. 2.
c Num. 35. 15.
Adn. 4.
d Pen. 4. 42.
e Num. 35. 20.
* *Yr oes* Heb. *eddi arr y pren, a chael ei* &c.
f Num. 35. 12.
g Sal. 69. 24, 29, 33.
† Heb. *yn ei einioes.*
h Pen. 21. 22.
i Gen. 15. 18.
Pen. 12. 20.
k Sal. 119. 32.
l Rhuf. 8. 3.
m Joſ. 20. 7.
n Sal. 62. 8.

PAN a dorro yr Arglwydd dy Dduw ymaith y cenhedloedd y mae yr Arglwydd dy Dduw yn rhoddi eu tir i ti, a'i etifeddu o honot ti; a phreſwylio yn eu dinaſoedd, ac yn eu tai;

2 b Neilldua i ti dair dinas ynghanol dy dir, yr hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

3 Parattoa ffordd i ti, a thraiana derfyn dy dir, yr hwn a rydd yr Arglwydd dy Dduw yn etifeddiaeth i ti, c fel y byddo i bob llofrudd ffoi yno.

4 ¶ d Dyma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffy yno, i fyw: yr hwn a darawo ei gymmydog heb wybod, ac yntau heb ei e gasau ef o'r blaen;

5 Megis pan elo *un* gyd a'i gymmydog i'r coed i gymmynu pren, ac a eſtyn ei law a'r fwyall i dorri'r pren, a fyrthio'r haiarn o'r * menybr, a chyrhaeddyd ei gymmydog, fel y byddo farw; efe a gaiff ffoi i un o'r dinaſoedd hyn, a f byw:

6 Rhag i ddialydd y gwaed dalyn ar ol y llofrudd, a'i galon yn g llidiog, a'i oddiweddyd, am fod y ffordd yn hir, a'i daro ef yn † farw, er nad *oedd* ynddo ef *b* haeddedigaeth marwolaeth, am nad oedd efe yn ei gasau ef o'r blaen.

7 Am hynny yr ydwyf yn gorchymyn i ti, gan ddywedyd, Tair dinas a neilldui i ti.

8 A phan i helaetho yr Arglwydd dy Dduw dy derfyn, fel y tyngodd wrth dy dadau, a rhoddi i ti yr k holl dir a addawodd efe ei roddi, wrth dy dadau.

9 (Os cedwi'r l gorchymynion hyn oll, gan wneuthur yr hyn yr ydwyf fi yn ei orchymyn i ti heddyw, i garu yr Arglwydd dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd ef bob amſer;) m yna y chwanegi i ti dair dinas hefyd at y tair hyn:

10 Fel na ollynger gwaed n gwirion o fewn dy dir, yr hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth; ac na byddo gwaed i'th erbyn.

11 ¶ Ond os bydd gwr yn o casau ei gymmydog, ac yn cynllwyn iddo, a chodi yn ei erbyn, a'i daro fel y byddo farw, a ffoi i un o'r dinaſoedd hyn:

12 Yna anfoned henuriaid ei ddinas ef, a chymmerant ef oddi yno, a o rhoddant ef yn llaw dialydd y gwaed, fel y byddo farw.

13 q Nac arbeded dy lygad ef, ond tynn ymaith *affaith* gwaed gwirion o Iſrael, fel y byddo daioni i ti.

14 ¶ r Na ſymmud derfyn dy gymmydog, yr hwn a derfynodd y rhai a fu o'r blaen, o fewn dy etifeddiaeth yr hon a feddieni, yn y tir y s mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti i'w feddiannu.

15 ¶ Na choded un tyſt yn erbyn neb am ddim anwiredd, neu ddim pechod, o'r holl bechodau a becho efe: t wrth dyſtiolaeth dau o dyſtion, neu wrth dyſtiolaeth tri o dyſtion, y bydd ſafadwy'r peth.

16 ¶ Os cyfyd u gau dyſt yn erbyn neb, gan dyſtiolaethu bai yn ei erbyn ef;

17 Yna ſafed y ddau ddyn y *mae'r* ymrafael rhyngddynt x ger bron yr Arglwydd, y o flaen yr offeiriaid a'r barnwyr a fyddo yn y dyddiau hynny.

18 Ac z ymofyned y barnwyr yn dda: ac ef y tyſt *fydd* dyſt ffals, ac a dyſtiolaethu ar gam yn erbyn ei frawd;

19 a Yna gwnewch iddo fel yr amcanodd wneuthur i'w frawd: b a thyna ymaith y dwg o'th fyſg.

20 c A'r lleill a glywant, ac a ofnant, ac ni chwanegant wneuthur mwy ya ol y peth drygionus hyn yn dy blith.

21 Ac d nac arbeded dy lygad: *bydded* e einioes am einioes, llygad am lygad, dant am ddant, llaw am law, troed am droed.

o Eccl. 21. 12. &c.
p Sal. 139. 19.
q Num. 35. 33.
r Pen. 27. 17. Job 24. 2. Sal. 78. 54.
s Zec. 2. 12.
t Num. 35. 30. Pen. 17. 6. Mat. 18. 16.
u Ioan 8. 17.
x Eccl. 23. 11. Pen. 17. 8.
y Pen. 17. 9.
z Act. 23. 20.
a Diar. 19. 5, 9.
b Pen 17. 7.
c Pen. 13. 11.
d Num. 35. 31.
e Eccl. 21. 23.

P E N. XX.

1 Araith yr offeiriad i annog y bobl i ryfel. 10 Pa fodd y trinid y dinaſoedd a ddeſbynient neu a urtbodent ammodau heddwch.

a Pen. 2. 24.
b Sal. 20. 7. Eſa. 31. 1.
c 2 Cron. 13. 12.
d Phil. 1. 27, 28.
e Num. 10. 8, 9.
f Sal. 31. 24. Lef. 26.
* *pbryſtwch.*
Job 24. 24.
g Sal. 146. 5.
h Pen 16. 8.
i Neh. 12. 27. Sal. 30. titl.
k 2 Sam. 11. 25. Preg. 9. 10.
l Lef. 19. 23, 26.
m Pen. 24. 5. Hoſ. 3. 3.
n Barn. 7. 3.
† Heb. *ei herbyn, cyhoedda iddi p heddwch.*
o Deu. 21. 7.
p 2 Sam. 11. A 20. 18.

PAN elych i ryfel a yn erbyn dy elynion, a gweled b meirch a cherbydau, a phobl fwy na thi, nac ofna rhagddynt: o herwydd yr Arglwydd dy Dduw *fydd* c gyd a thi, yr hwn a'th ddug di i fynu o dir yr Aipht.

2 A bydd, pan neſaoch i'r d frwydr, yna ddyfod o'r e offeiriad, a llafaru wrth y bobl,

3 A dywedyd wrthynt, Clyw, Iſrael, yr ydych chwi yn neſau heddyw i'r frwydr yn erbyn eich gelynion: f na feddalhaed eich calon, nac ofnwch, na * ſynnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt.

4 Canys yr Arglwydd eich g Duw *fydd* yn myned gyd a chwi, i ryfela a'ch gelynion troſoch chwi, *ac* i'ch achub chwi.

5 ¶ A'r h llywiawdwyr a lafarant wrth y bobl, gan ddywedyd, Pa wr *ſydd* a adeiladodd dy newydd, ac i ni'n cyſegrodd ef? eled a dychweled i'w dy, k rhag ei farw yn y frwydr, ac i l wr arall ei gyſegru ef.

6 A pha wr *ſydd* a blannodd winllan, ac ni'n mwynhaodd hi? eled a dychweled i'w dy, rhag ei farw yn y frwydr, ac i wr arall ei mwynhau hi.

7 m A pha wr ſydd a ymgredodd a gwraig, ac ni chymmerodd hi? eled a dychweled i'w dy, rhag ei farw mewn rhyfel, ac i n wr arall ei chymmeryd hi.

8 Y llywiawdwyr *befyd* a chwanegant o lafaru wrth y bobl, ac a ddywedant, o Pa wr *ſydd* ofnus a meddal-galon? eled a dychweled i'w dy, fel na † lwfrhao efe galon ei frawd, megis ei galon yntau.

9 A bydded, pan ddarffo i'r llywiawdwyr lafaru wrth y bobl, ofod o honynt dywyſogion y lluoedd yn ben ar y bobl.

10 ¶ Pan neſaych at ddinas i ryfela yn p *hoddo*, cyhoedda iddi heddwch.

Deu. xx. *Adn.* 5.] *Cyſſegredd.* Yr hyn a gyſſegrir a fendithir. Ie'r ty a'r maes—a dymunol gan bawb weled ffrwyth eu llafur, a chael *rmw* ymhlith eu brodyr, cyn ymadael. *Lef.* xix. 23. 2 *Sam.* xviii. 18. 2 *Bren.* xx. 1. *Sal.* xc. 17. *Luc.* xiii. 7. 3 *Ioan* 4. Ac yna byddir boddlonach i farw.

M 2 11 A

q Ecf. 1. 31.
r Barn. 1. 30.
s 1 Bren. 9. 21.
t Sal. 120. 7.
v Num. 31. 7.
Sal. 44. 2.
u Jos. 6. 21, 26.
x Eſa. 53. 12.
y Adn. 13, 14.
z Num. 33.
a Jof. 12. 14.
b Num. 21. 2.
c Barn. 2. 3.
d Heb. 13. 14.
e Mal. 3. 11, 12.
Ioan 8. 32.
‡ Neu, nid dyn yw pren y maes i ymofod yn dy erbyn yn y gwarchae
‖ Heb. *i fyned o'th wydd* * ymdaeſolynge.
e Sal. 5. 6.
Rhuf. 6. 23.
f Pen. 19. 18.
Rhuf. 13. 4.
Num. 19. 2.
g 2 Sam. 1. 20, 21.
* *torrant ben.*
e Num. 6. 23.
Pen. 10. 3.
f Pen. 17. 8, 9.
† Heb. *genau.*
g Barn. 8. 16.
h Sal. 19. 12.
Mat. 27. 24.
i Ioh 3. 2.
k Ioan 1. 41.
‡ Heb. *ymbaſnol.*
Joel 3. 12.
l 2 Bren. 12. 2.
m Num. 21. 2.
n Tim. 3. 6.

11 A bydded, os heddwch a etyb hi i ti, ac agoryd i ti; yna bydded i'r holl bobl a gaffer yndoi, ſod i ti dan *q* deyrnged, a'th waſanaetha.

12 Ac oni heddycha hi â thi, onid *r* gwneuthur rhyfel a thi; yna gwarchae arni hi.

13 Pan roddo yr Arglwydd dy Dduw hi yn dy law di, *ſ* tare ei holl wrryweiaid a min y cleddyf.

14 Yn unig y benywiaid, a'r plant, a'r anifeiliaid, a phob dim a'r a fyddo yn y ddinas, *u ſef* eu holl yſpail a yſpeili i ti: *x* a thi a fwyanai yſpail dy elynion, yr hwn a roddd yr Arglwydd dy Dduw i ti.

15 *y* Felly y gwnai i'r holl ddinaſoedd pell iawn oddi wrthyt, y rhai nid *ydynt* o ddinaſoedd y cenhedloedd hyn.

16 Ond *z* o ddinaſoedd y bobloedd hyn, y rhai y mae yr Arglwydd dy Dduw yn eu rhoddi i ti yn etifeddiaeth, *a* na chadw un enaid yn fyw.

17 Ond gan *b* ddifrodi diſtroda hwynt; *ſef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, y Canaaneaid, a'r Pherezïaid, yr Hefiaid, a'r Jebuſiaid; megis y gorchymynodd yr Arglwydd dy Dduw i ti:

18 Fal *c* na ddyſgent i chwi wneuthur yn ol eu holl ffieidd-dra hwynt, y rhai a wnaethant i'w duwiau, a phechu o honoch yn erbyn yr Arglwydd eich Duw.

19 ¶ Pan warchaech ar *d* ddinas laweroddyddiau, gan ryfela yn ei herbyn i'w hynaill hi, na ddifetha ei *e* choed hi, gan daro bwyall arnynt: canys o honynt y bwyttai; na thorr dithau hwynt i lawr (o herwydd ‡ *bywyd* dyn *yw* pren y maes) *i'w* ‖ gofod yn y gwarch-glawdd.

20 Yn unig y pren y gwyddoſt nad pren ymborth *yw*, hwnnw a ddifethi ac a dorri; ac a adeiladi warch-glawdd yn erbyn y ddinas ſydd yn gwneuthur rhyfel â thi, hyd oni * orchyfyger hi.

PEN. XXI.

1 *Y modd i ymddiheuro oddi wrth hefyddiaeth ambyſon.* 10 *Trimineth y garthſarch.* 15 *Na ddylid diſetha'r cyntafanedig o ran tâd.* 18 *Llabyddio mab cyndyn.* 22 *Na adawoer drwg-weithredwyr yngbrog dros nos.*

OS ceir *un* wedi ei *a* ladd o fewn y tir yr hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti i'w etifeddu, yn gorwedd yn y maes, heb wybod pwy a'i lladdodd;

2 Yna aed dy henuriaid a'th *b* farnwyr allan, a meſurant hŷd y dinaſoedd *ſydd* o amgylch i'r lladdedig.

3 A bydded i'r ddinas neſaf at y lladdedig, *ſef* henuriaid y ddinas honno, gymmeryd anner o'r gwartheg, yr hon ni weithiwyd â hi, *ac* ni thynnodd dan *c* iau.

4 A dyged henuriaid y ddinas honno yr anner i ddyffryn garw, yr hwn *d* ni lafuriwyd, ac ni hauwyd ynddo; ac yno * torr-fynyglant yr anner yn y dyffryn.

5 A neſaed yr offeiriaid, meibion Leſi (o herwydd yr Arglwydd dy Dduw a'u hetholodd hwynt i weini iddo ef, *e* ac i fendigo yn enw yr Arglwydd) ac *f* wrth eu † barn hwynt y terfynir pob ymryſon a phob plâ.

6 A *g* holl henuriaid y ddinas honno, y rhai *a ſyddo* neſaf at y lladdedig, a *b* olchant eu dwylaw uwch ben yr anner a dorr-fynyglwyd yn y dyffryn.

7 A hwy a attebant ac a ddywedant, *i* Ni thywalltodd ein dwylaw ni y gwaed hwn, ac ni'a gwelodd ein llygaid.

8 Trugarha wrth dy bobl Iſrael, y rhai a waredaiſt, O Arglwydd, ac *k* na ddyro waed gwirion ‡ yn erbyn dy bobl Iſrael. A maddeuir y gwaed iddynt hwy.

9 Felly *y* tynni ymaith *ofaith* y gwaed gwirion o'th fyſg, os ti a wnei'r uniawnder *i* yngolwg yr Arglwydd.

10 ¶ Pan eiych i ryfel yn erbyn dy elynion, a rhoddi o'r Arglwydd dy Dduw hwynt yn dy law di, a *m* chaeth-gludo o honot gaeth-glud o blegyrn;

11 A gweled o honot yn y gaeth-glud wraig brydweddol, a'i bod *n* wrth dy fodd, i'w chymmeryd i ti yn wraig.

12 Yna dwg hi i fewn dy dŷ, o ſe eillied hi ei phen, a ‖ thorred ei hewinedd,

13 A diofged ddillad ei chaethiwed oddi am dani, a thriged yn dy dŷ di, ac *o* wyled *am* ei thad a'i mam ŵa o ddydd-iau: ac wedi hynny *q* yr ai di atti, ac y byddi *ŵr* iddi, a hithau fydd wraig i ti.

14 Ac oni bydd hi wrth dy fodd; yna *r* gollwng hi yn ol ei hewyllys ei hun, a chan werthu na werth hi er arian: na chais elw o honi, am i ti ei *ſ* daruſtwng hi.

15 ¶ Pan fyddo i *ŵr t* ddwy wraged, un yn gu, ac un yn gas; a phlanta o'r gu a'r gas feibion iddo ef, a bod y mab cyntaf-anedig o'r *un* gas:

16 Yna bydded, *u* yn y dydd y rhanno efe ei etifeddiaeth rhwng ei feibion y rhai fyddant iddo, na ddichon efe wneuthur *x* yn gyntaf-anedig fab y gu o flaen mab y gas, *yr hwn ſydd* gyntaf-anedig;

17 Ond mab y gas yr hwn fydd gyntaf-anedig a gydnebydd efe, y gan roddi iddo ef y dwyuparth o'r hyn oll a gaffer yn eiddo ef: o achos hwn *yw* ŵr dechreuad ei nerth ef; *a* iddo *y bydd* braint y cyntaf-anedig.

18 ¶ *Ond* os bydd i *ŵr* fab cyndyn ac anufudd, heb wrando ar lais ei *b* dad, neu ar lais ei fam; a phan *c* geryddont ef, ni wrendy arnynt:

19 Yna ei dad a'i fam a ymaflant ynddo, ac a'i dygant at henuriaid ei ddinas, *d* ac i borth ei drigfan;

20 A dywedant wrth henuriaid ei ddinas ef, Ein mab hwn *ſydd* gyndyn ac anufudd, heb wrando ar ein llais; *e* glwth a meddwyn *yw efe.*

21 Yna holl ddynion ei ddinas a'i llabyddiant ef â meini, fel y byddo farw: *f* felly y tynni ymaith y drwg o'th fyſg; a holl Iſrael a glywant ac a ofnant

22 ¶ Ac os bydd mewn gwr bechod yn haeddu angau, a'i farwolaethu, a chrogi o honot ef *g* wrth bren;

23 *b* Na thriged ei gelain dros nos wrth y pren, *ond* gan gladdu ti a'i cleddi ef o fewn y dydd hwnnw: o herwydd i melldigedig gan Dduw *ŷ w'r hwn* a grogir: ac na haloga dy dir y *mae* yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth.

PEN. XXII.

1 *Am garedigrwydd brawdol.* 5 *Am wiſgad gwrryw a benyw.* 6 *Rheolau mwyneidd-dra.* 9 *Gwahardd cymmyſgeddau.* 20, 22. *Am dorr priodas,* 28 *gedimeb,* 30 *a llofgach.*

NI a chai weled eidion dy frawd neu ei ddafad yn cyfeilliorni, ac *b* ymguddio oddi wrthynt; gan ddwyn dwg hwynt drachefn i'th frawd.

2 Ac oni *bydd* dy frawd yn gyfagos attat, neu oni adwaenoſt ef; yna dwg hwnnw i fewn dy dŷ, a bydded gyd a thi, hyd pan ymofyno dy frawd am dano; yna *c* dyro ef yn ei ol iddo ef.

3 Ac felly y gwnai i'w aſyn ef, ac felly y gwnai i'w ddillad ef, ac felly y gwnai i bob coll-beth i'th frawd, yr hwn a gyll oddi wrtho ef, a thithau yn ei gael: ni elli *d* ymguddio.

4 ¶ *e* Ni chai weled aſyn dy frawd neu ei ych yn gorwedd ar y ffordd, ac *f* ymguddio oddi wrthynt; *ond* gan godi *g* cyfod *hwynt* gyd ag ef.

5 ¶ Na fydded dilledyn *h* gwr am wraig, ac na wiſged gwr ddillad gwraig: o herwydd ffiaidd gan yr Arglwydd dy Dduw bawb ar a wnel hyn.

6 ¶ Pan ddamweinio nyth aderyn i'th olwg ar dy ffordd, mewn un pren, neu ar y ddaear, a chywion, neu ŵy *ynddo*, a'r fam yn eiſtedd ar y cywion, neu ar y wyau; na chymmer y *i* fam gyd a'r cywion.

7 Gan *k* ollwng ti a ollygi'r fam, a'r cywion

n Gen. 34. 8.
o 1 Cor. 11. 6.
‖ Heb. *gyweirio.*
p Sal. 45. 10.
q Barn. 19. 1.
r Mat. 19. 8.
ſ Gen. 29. 2.
t Gen. 29. 31.
u 2 Cron. 11. 19, 22.
x Gen. 48. 5, 22.
y 1 Cron. 5. 1.
z Gen. 49. 3.
a Gen. 25. 33. Heb. 12. 22.
b Diar. 1. 8
c Diar. 10. 1. Eſa. 46. 12.
d Pen. 25. 2, 3.
e Diar. 23. 20—25.
f Pen. 13. 5.
g Joſ. 8. 29.
b Joſ. 10. 26.
Sal. 58. 8.
i Gal. 3. 13.
k Num. 25. 4. Joſ. 10 26.
a Eſa. 33. 4.
Ezec. 34. 4.
1 Pedr 2. 25.
b Lef. 20.
c Mat. 7. 12.
d Pen. 6. 1, &c. Diar. 28. 7. Ezec. 34. 6.
Iago 5. 19, 20.
e Ecf. 23. 3
f Adn. 3. Mat. 5. 44.
b Sal. 132. 9.
i Lef. 22. 28.
k Gen. 32. 11. Hoſ. 10. 14.

l Ecſ. 20. 12. cywion a gymmeri i ti; fel y byddo daioni i ti; / ac yr eſmynech *dy* ddyddiau.

m Mat. 10. 27. Adn. 9. 10. 8 Pan adeiladech dy newydd, yna y gwnai ganllawiau *a amgylch* i'th *m* nen; fel na ofodych waed ar dy dy pan fyrthio neb oddi arno.

n Lef. 19. 19. 9 ¶ *n* Na hauſa dy winllan âg amryw *hâd*; o rhag i ti halogi * cynnyrch yr hâd a hauech, a chnwd y winllan.

* Heb. *cyflawnder.* 10 ¶ *o* Nac ardd ag ych ac ag aſyn ynghyd.

p 2 Cor. 6. 14. 11 ¶ *q* Na wiſg ddilledyn o † amryw ddefnydd, *megis* o wlan a llin ynghyd.

q Lef. 19. 19. Rhuf. 3. 28. 12 ¶ *r* Plethau a weithi i ti ar bedwar cwrr dy wiſg yr ymwiſgech a hi.

† *Llam main* o un defnydd *yw Cyfiawnder y Saint*, Dat. 19. 8. 13 ¶ *s* Os cymmer gwr wraig, ac wedi myned atti, *t* ei chaſau;

14 A goſod yn ei herbyn anair, a rhoddi allan enw drwg iddi, a dywedyd, Y wraig hon a gymmerais; a phan aethum atti, ni chefais yndi forwyndod:

15 Yna cymmered tad y llangces a'i mam, a dygant *arwyddion* morwyndod y llangces at henuriaid y ddinas i'r porth.

16 A dyweded tad y llangces wrth yr henuriaid, Fy merch a roddais i'r gwr hwn yn *wraig*, a'i chaſau y mae efe.

17 Ac wele, efe a goſodd *iddi* anair, gan ddywedyd, Ni chefais yn dy ferch forwyndod; ac fel dyma *arwyddion* morwyndod fy merch. Yna lledant y dilledyn yngwydd henuriaid y ddinas.

18 A henuriaid y ddinas honno a gymmerant y gwr, ac a'i coſpant ef.

19 A mwy † a'i dirwyant ef *mewn* can *u ſicl* o arian, ac a'u rhoddant hwynt i dad y llangces; o achos iddo ddwyn enw drwg ar forwyn o Iſrael, a bydd hi yn wraig iddo; *ac* ni ddichon ei gyrru ymaith *yn* ei holl ddyddiau.

20 Ond os gwir fydd y peth, ac na chaſwyd *arwyddion* morwyndod yn y llangces:

21 Yna y *x* dygant y llangces at ddrws *ty* ei thad, a dynion ei dinas a'i *y* llabyddiant hi a meini, oni byddo farw; am iddi wneuthur ffoledd yn Iſrael, gan butteinio yn nhy ei thad: ∝ a thi a dynni ymaith y drwg o'th ſyſg.

22 ¶ Os ceir gwr yn gorwedd gyd â gwraig briodol *z* gwr; byddant *a* feirw ill dau, *ſef* y gwr a orweddodd gyd a'r wraig, a'r wraig *befyd*: felly y tynni ymaith ddrwg o Iſrael.

23 ¶ Os bydd llangces o forwyn wedi ei *b* dyweddio i wr, a chael o wr hi mewn dinas, a gorwedd gyd â hi;

24 Yna y dygwch hwynt ill dau i borth y ddinas honno, ac a'u llabyddiwch hwynt a meini, fel y byddont feirw; y llangces, o blegid na waeddodd, *a bilbau* yn y ddinas; a'r *c* gwr, o herwydd iddo ddaroſtwng gwraig ei gymmydog: *d* felly ti a dynni ymaith y drygioni o'th ſyſg.

25 ¶ Ond os mewn maes y cafodd y gwr y llangces wedi ei dyweddio, a'i *e* threiſio o'r gwr, a gorwedd gyd â hi; yna bydded farw y gwr a orweddodd gyd a hi yn unig.

26 Ond i'r llangces ni chei wneuthur dim; nid oes yn y llangces bechod yn *haeddu* marwolaeth: o herwydd megis y cyfyd gwr yn erbyn ei gymmydog, a'i *f* dleneidio ef, yr un modd y *mae'r* peth hyn.

27 O blegid yn y maes y cafodd efe hi: *f* gwaeddodd y llangces *oedd* wedi ei dyweddio; *g* ac nid *oedd* achubydd iddi.

28 ¶ *h* Os caiff gwr langces o ferwyn, heb ei dyweddio, ac ymaflyd yndi, a gorwedd gyd â hi, a'u dala hwynt:

29 Yna y rhydd y gwr a orweddodd gyd a hi, i dad y llangces, *i* ddeg a deugain o arian; a hi a bydd yn wraig, am iddo ei daroſtwng hi: ni ddichon efe ei gyrru hi ymaith *yn* ei holl ddyddiau.

30 ¶ *k* Na chymmered neb wraig ei dad, ac na / ddinoethed odre ei dad.

P E N. XXIII.

1 *Pwy ni addylai ddyfod i gynnulleidfa'r Arglwydd.* 15 *Am y gwas ffoadur.* 17 *Am ffrynti.* 18 *Am aberthau ffaidd,* 19 *uſuriaeth,* 21 *ac addunedau.*

NA ddeued neb *a* wedi yſgo ei eirin, na *b* diſpaidd, i gynnulleidfa yr Arglwydd.

2 Na ddeued *c* baſterdyn i gynnulleidfa yr Arglwydd; y ddegfed genhedlaeth iddo hefyd ni chaiff ddyfod i gynnulleidfa yr Arglwydd.

3 Na ddeled *d* Ammoniad na Moabiad i gynnulleidfa yr Arglwydd; y ddegfed genhedlaeth hefyd o honynt na ddeued i gynnulleidfa yr Arglwydd byth:

4 *e* O blegid ni chyfarfuant â chwi â bara ac a dwfr yn y ffordd, wrth eich dyfod o'r Aipht; ac o achos *f* cyflogi o honynt i'th erbyn Balaam mab Beor o Pethor *ym* Meſopotamia, i'th felldithio di.

5 Etto yr Arglwydd dy Dduw ni fynnodd wrando ar Balaam: ond trodd yr Arglwydd dy Dduw y felldith yn *g* fendith i ti; canys hoffodd yr Arglwydd dy Dduw dydi.

6 *h* Na chais eu heddwch hwynt, na'u daioni hwynt, dy holl ddyddiau byth.

7 ¶ Na ffieiddia *i* Edomiad; canys dy frawd yw: na ffieiddia Aiphtiad; o herwydd dieithr fuoſt yn ei wlad ef.

8 Deued o hanynt i gynnulleidfa yr Arglwydd y *k* drydedd genhedlaeth o'r meibion a genhedlir iddynt.

9 ¶ Pan ei y llu allan yn erbyn dy elynion, / yna ymgadw rhag pob peth drwg.

10 ¶ *m* Os bydd un o honot heb fod yn lân, o herwydd *n* damwain nos; eled allan o'r gwerſyll; na ddeued o fewn y gwerſyll.

11 * Ac ym mis yr hwyr o ymolched mewn dwfr: yna wedi machludo'r haul, deued i fewn y gwerſyll.

12 ¶ A bydded lle i ti o'r tu allan i'r gwerſyll; ac yno yr ai di allan.

13 A bydded genny t raw-ffon ym myſg dy arfau; a bydded pan † eiſteddych allan, gloddio o honot a hi, a thrô a *p* chuddia yr hyn a ddaeth oddi wrthyt.

14 O herwydd hod yr Arglwydd dy Dduw yn *q* rhodio ym mhlith dy werſyllau, i'th waredu, ac i roddi dy elynion o'th flaen di: am hynny bydded dy werſyllau yn ſanctaidd; fel na welo ynot ti † ddim bryntì, *r* a throi oddi wrthyt.

15 ¶ Na ddyro at ei feiſtr *ſ* was a ddangoddattat oddi wrth ei feiſtr.

16 Gyd a thi y trig yn dy fyſg, yn y fan a ddewiſo, yn un o'th byrth di, lle byddo da ganddo; *ac* na chyflwddia ef.

17 ¶ Na fyded *t* puttain o ferched Iſrael, ac na fydded putteinwr o feibion Iſrael.

18 Na ddwg *u* wobr puttain, na gwerth *x* ci, i dŷ yr Arglwydd dy Dduw, mewn un addunedː canys y *maent* ill dau yn ffiaidd gan yr Arglwydd dy Dduw.

19 ¶ *y* Na chymmer ‖ occraeth gan dy frawd; occraeth arian, occraeth bwyd, occraeth dim y cymmerir occraeth am dano.

20 ∝ Gan eſtron y cymmeri occraeth; ond na chymmer occraeth gan dy frawd: fel y bendithio yr Arglwydd dy Dduw di yn nhob peth y rhoddych dy law arno, yn y tir yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu.

21 ¶ *z* Pan addunedech addun i'r Arglwydd dy Dduw, nac oeda ei thalu: canys yr Arglwydd dy Dduw gan ofyn a'i gofyn gennyt; a byddai yn bechod ynot.

22 Ond os peidi ag addunedu, *b* ni bydd pechod ynot.

23 Cadw a gwna yr hyn a ddaeth allan o'th *c* wefuſau; megis yr addunedaſt i'r Arglwydd dy Dduw gan offrwm gwirfodd, yr hwn a draethaiſt a'th enau.

a Lef. 21. 20. *b* Eſa. 56. 4. *c* Heb. 12. 8. *d* Num. 13. 1. 1 Cron. 2. 27. *e* Pen. 2. 29. Mat. 24. 46. *f* Num. 22. 5, 6. *g* Num. 24. 9. *h* Ezra 9. 12. *i* Gen. 25. 30. Obad. 10. 12. *k* Rhuf. 3. 29. Zph. 2. 12. *l* Num. 5. 2, 3. Luc 3. 14. *m* Lef. 15. 16. *n* Num. 5. 3. * Heb. *a phan voyneba yr hwyr.* *o* Lef. 15. 13. † *elych i ſtol.* *p* Eſa. 3. 9. *q* Lef. 26. 12. 2 Cor. 6. 16. † Heb. *noctimi dim.* *r* Sal. 44. 10. Ier. 32. 40. *ſ* 1 Sam. 30. 15. Rhuf. 6. 17. *t* Diar. 2. 16. *u* Ezec. 16. 33. *x* Eſa. 66. 8. Dat. 22. 15. *y* Ecſ. 22. 25. Neh. 5. 2. Sal. 15. 5. ‖ *uſuriaeth.* ∝ Pen. 14. 21. *z* Num. 30. 2. Preg. 5. 4. *b* Preg. 5. 5. *c* Preg. 5. 6. Jer. 44. 25.

Pen. xxiii. *Adn.* 19, 20.] *Gan eſtron* — y mae occrwr, *megis y ddeuddi*, yn gofyn y peth ni roddodd i lawr. Dyſgwn fod gan y ddeddf awdurdod i gnoi a gwaſgu cydwybod yr annuwiol: eithr y mae'r credadyn dan ymgeledd gras.

d 1 Cor. 9. 7.
24 ¶ Pan ddelych i'th winllan dy gymmydog, y bo bwytta o rawnwin dy walia, wrth *e* Mat. 12. 1.
dy feddwl; ond na ddod yn dy lestr *ddim*.
25 Pan ddelych i'rd dy gymmydog, *f* 2 Cor. 6. 4.
Luc 6. 1. *e* yna y cai dynnu'r tywysenau a'th law; *f* ond ni chai ofod crymmaa yn ŷd dy gymmydog.

P E N. XXIV.

1 Am yfgar. 5 *Briwni gwr newydd briodi.* 6, 10 *Am wyftion.* 7 *Am ladraon dynion.*
8 *Y gwahan-ghoŷ*; 14 *Am ddalu cyflog.*

1451. 31. *a* Mat. 5. Marc 10. 4. *b* Heb. *metbni neu, fai.* *b* Mat. 19. 8. *c* Pen. 22. 23. *d* Adn. 1. *e* Jer. 3. 1. *f* Mal. 2. 14. *g* Jof. 22. 27. Jer. 3. 8. *b* Pen. 20. 7. *i* Heb. *nac azd dim arno.* *i* Diar. 5. 18. *k* Jer. 25. 10. *l* Ecf. 21. 16. Ezec. 27. 13. *m* 1 Tim. 1. 10. *n* Dar. 18. 13. *n* Lef. 13. a. 14. 2 Cron. 26. 20. 1400. *a* Num. 12. 10. *p* Amos 2. 8. *q* Ecf. 32. 26. *r* Job 31. 20. *s* 2 Cor. 9. 13. *s* Pen. 6. 25. *t* Marc 10. 19. Iago 5. 4. *u* Lef. 19. 13. Jer. 22. 13. *x* 2 Bren. 24. 6. 2 Cron. 28. 4. *y* Ecf. 22. 31. Diar. 22. 22. *z* Ecf. 32. 26. *a* Ada. 22 *b* Lef. 19. 9. *c* Ruth 2. 16. *d* Diar. 29. 17.

1 PAN *a* gymmero gwr wraig, a'i phriodi; yna oni chaiff hi ffafr yn ei olwg ef, o achos iddo gael rhyw *b* aflendid ynddi; *b* yfgrifened iddi lythyr yfgar, a rhodded yn ei llaw hi, a gollynged hi ymaith o'i dŷ.
2 Pan elo hi allan o'i dŷ ef, a myned ymaith, a bod yn *c* eiddo gwr arall:
3 Os ei gwr diweathaf a'i casa hi, *d* ac yfgrifena lythyr yfgar iddi, ac a'i rhyddo yn ei llaw hi, ac a'i gollwng hi o'i dŷ; neu os bydd marw y gwr diweathaf a'i cymmeroddi hi yn wraig iddo:
4 *e* Ni ddichon ei phriod cyntaf, yr hwn a'i gollyngodd hi ymaith, ei chymeryd hi drachefn i fod yn wraig iddo, wedi iddi ymhalogi: *f* canys ffieidd-dra *yw* hyn o flaen yr Arglwydd; ac na wna i'r wlad y bechu, yr hon a rŷdd yr Arglwydd dy Dduw i ti yn etifeddiaeth.
5 ¶ *b* Pan gymmero gwr wraig newydd, nac elo i ryfel, ac ŷ gas rodder gofal dim arno: caiff fod gartref yn rhydd un flwyddyn, a'i llawenhau ei wraig a gymmeroddi.
6 ¶ Na chymmered *neb* faen iffaf nac uchaf i *k* felin ar wyftl: canys y mae yn cymmeryd bywyd dyn yngwyftl.
7 ¶ *i* Pan gaffer gwr yn lladratta un o'i frodyr o feibion Iſrael, *m* ac yn ymetwa arno, neu yn ei werthu; yna lladder y lleidr hwnnw, a thynn di ymaith y drwg o'th fyſg.
8 ¶ Gwilia yn *n* mhla'r gwahan-glwyf, ar dŷſaf-gofyn, a gwneuthur yn ol yr hyn oll a ddyfgo'r offeiriaid y Lefiaid i chwi: edrychwch am wneuthur megis y gorchymynais wrthynt hwy.
9 Cofia'r hyn a wnaeth yr Arglwydd dy Dduw i o Miriam ar y ffordd, gwedi eich dyfod allan o'r Aipht.
10 ¶ Pan fenthyccioch i'th gymmydog fenthyg dim, na ddos i'w dŷ ef i gymeryd ei wyſtl ef.
11 Allan y ſeſi; a dyged y gwr y benthycciaſt iddo y gwyſtl allan attat ti.
12 Ac os gwr tlawd *fydd* efe, na chwſg a'i wyſtl gyd *a thi*.
13 *q* Gan ddadroddi dyro ei wyſtl iddo pan fachludo'r haul, fel y gorweddo yn ei wiſg, ac *r* y'th fendithio di: *s* a bydd *hyn* i ti yn gyfnawnder o flaen yr Arglwydd dy Dduw.
14 ¶ Na orthrymma *t* was cyflog tlawd ac anghenus, o'th frodyr, neu o'th ddieithr-ddyn *u fydde* yn dy dir o fewn dy byrth di.
15 Yn ei ddydd *u* y rhoddi *iddo* ei gyflog; ac na fachluded yr haul arno: canys tlawd yw, ac â hyn y mae yn cynnal ei einioes: fel *na* lefo ar yr Arglwydd yn dy erbyn, a bod pechod yndot.
16 *x* Na rodder i farwolaeth dadau dros blant, ac na rodder plant i farw dros dadau: pob un a roddir i farwolaeth am ei bechod ei hun.
17 ¶ *y* Na wyra farn y dieithr *na'r* amddifad; ac *z* na chymmer ar wyſtl lofaeth wiſg y weddw.
18 Ond *a* meddwl mai caeth-was fuoſt yn yr Aipht, a'th *a*aredu o'r Arglwydd dy Dduw oddi yno: am hynny yr wyt ti'n gorchymyn i ti wneuthur y peth hyn.
19 ¶ *b* Pan fedech dy ynhawaf yn dy faes, ac anghofio ysgub yn y maes, na dy ddycawel i'w chymmeryd: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw; *d* fel y *b*enditio yr Arglwydd dy Dduw di *c* yn *c* Pen. 14. 29.
holl waith dy ddwylaw. Mat. 26.
20 Pan ſyſgydwech dy olewydden, na *d* Diar. 17. 15. Rhuſ. 8. 33.
loſſa ar dy ol: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw. *e* Ecf. 5. 16.
21 Pan geſglych rawnwin dy winllan, na loſſa ar dy ol: bydded i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw. Luc 12. 47.
22 *f* Meddwl hefyd mai caeth-was fuoſt *f* Pen. 15. 15.
yn ſhir yr Aipht: am hynny yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti wneuthur y peth hyn. Adn. 18.

P E N. XXV.

1 Am gure hyd ddengain gwialennod. 4 *Na chamver ſuſyn yr ych.* 5 *Am gadi bad; frawd.* 13 *Am bwyſau anghyfiawn.*

1451. *a* Diar. 17. 15. Rhuſ. 8. 33. *b* Ecf. 5. 16. Luc 12. 47. *c* 2 Cor. 11. 24. *d* Diar. 12. 10. 1 Cor. 9. 9. *e* Eſa. 28. 27. Hoſ. 10. 11. 1 Tim. 5. 18. *f* Mat. 22. 24. Luc 20. 28. *g* Gen. 38. 9. Ruth 4. 17 *b* Pen. 9. 14. Ruth. 2. 2, 20. Sal. 109. 13. *i* Ruth 4. 7. *k* Preg. 8. 3. Ezec. 44. 24. *l* Num. 12. 14. *m* Ruth 1. 21. *n* Ruth 4. 7. *o* Diar. 7. 13. Rhuſ. 3. 8. *p* Num. 15. 30. *q* Lef. 19. 35. *r* Heb. *ebba at ebha.* *s* Amos 8, 5. Sal. 34. 12, 14. *u* Diar. 11. 1. *x* Ecf. 17. 8. *y* 2 Sam. 3. 39. *z* Diar. 16. 6. *a* 1 Sam. 15. 3.

PAN fyddo ymrafael rhwng dynion, a dyfod i farn i'w barnu; *a* yna cyfiawnhaont y cyfiawn, a chondemniant y belus.
2 Ac os bydd y mab drygionus i'w guro, gared y barnwr iddo orwedd, a phared ei *b* guro ef ger ei fron, yn ol ei ddryganiaeth, dan rifedi.
3 *c* Deugain gwialennod a *d*dd iddo, ac na 'chwaneged: rhag os 'chwanega, a'i guro ef a llawer gwialennod uwchlaw hyn, y dirmygir dy frawd yn dy olwg.
4 ¶ *d* Na chae fafn ych un fyddo'n dyrnu.
5 ¶ *f* Os brodyr a drigant ynghyd, a marw un o honynt, ac heb bleetyn iddo; na phrioded gwraig y marw ŵr dieithr allan: aed ei chyfathrachwr atti, a chymmered hi yn wraig iddo, a gwnaed iddi ran cyfathrachwr.
6 A bydded i'r cyntaf-anedig a ymddygo hi *g* lefyll ar enw ei frawd *a fu* farw; *b* fel na ddiffèer ei enw ef allan o Iſrael.
7 Ac oni bydd boddlon y gwr i gymeryd ei gyfathrach-wraig; yna aed ei gyfathrach-wraig i fyny i'r porth at yr henuriaid, a dyweded, *i* Gwrthododd fy nghyfathrachwr godi i'w frawd enw yn Iſrael; ni fyn efe wneuthur rhan cyfathrachwr â mi.
8 Yna galwed henuriaid ei ddinas am dano ef, ac ymddiddanant ag ef: *a k* fair efe, a dywedyd, Nid wyf fi foddlon i'w chymmeryd hi;
9 Yna nesàed ei gyfathrach-wraig atto ef yngwydd yr henuriaid, a datlooded ei efgid oddi am ei droed, a *l* phoered yn ei wyneb ef, ac atteba, a dyweded, Felly y gwnair i'r gwr *m* nid adeilado dy ei frawd.
10 A gelwir ei enw ef yn Iſrael, *n* Ty yr hwn y datlowyd ei efgid.
11 ¶ Os ymaryion dynion ynghyd, *fe* gwr a'i frawd, a nesàu gwraig y naill i *m* Ruth achub ei gwr o law ei darawydd, ac o'r-estyn ei llaw ac ymafyd yn ei ddirgel-oedd ef;
12 Torr *p* ymaith ei llaw hi: nac arbeded dy lygad *hi*.
13 ¶ *q* Na fydded genmyt yn dy god amryw bwys, mawr a bychan.
14 Na fydded genmyt yn dy dŷ *r* amryw ſefur, mawr a bychan.
15 Bydded genayt *s* garreg union a chyfiawn; bydded genayt epha union a chyfiawn: *t* fel yr eſtyner dy ddyddiau ar y tir a roddo yr Arglwydd dy Dduw yn ei rodi i ti.
16 Canys *u* ffiaidd gan yr Arglwydd dy Dduw bob un a wnelo hyn, *ſef* pawb a'r a wnel anghyfiawnder.
17 ¶ *x* Cofia'r hyn a wnaeth Amalec i ti ar y ffordd, pan ddaethoch allan o'r Aipht:
18 Yr hwn a'th gyfarfu ar y ffordd, ac *u* a laddodd y rhai oll o honot, yr holl wanaf yn dy ol, pa rai oedd yn ddiffygiol; ac *z* nid ofnodd efe Dduw.
19 Am hynny bydded, *a* pan roddo yr Arglwydd dy Dduw i ti lonyddwch oddi wrth dy holl elynion oddi amgylch, yn y tir y mae yr Arglwydd dy Duw yn ei roddi *a* i ti ſam, yn etifeddiaeth i'w feddiannu, dynnu

Pen. xiv. *Adn.* 4.] *Tmbalegi.* Nid gorchymyn, ond dioddefiad oedd yſgar; a'r hon a yſgarwyd megis gorddercb i'r ail *ŵr*. Peth cas gan Dduw, niweidiai i ddyn, a gwahareddedig gan Grift. *Mal.* ii. 16. *Jer.* iii. 1. *Mat.* v. 32. a 19. 8, 9.

b Dat. 18. 6. *c* Amos 8. 7.

o honot ymaith â gosfadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd: *c* nac anghofia *hyn.*

PEN. XXVI.

a Cyffes yr hun a offrymmai'r cawell blaen-ffrwyth. 16 Cyfammod rhwng Duw a'i bobl.

a Num. 18. 13. Diar. 3. 9. Jer. 2. 3. Rhuf. 8. 23. Iago 1. 18. *b* Ecf. 23. 19. Pen. 16. 10. *c* Heb. 13. 15. *d* Mat. 23. 19. *e* Hof. 12. 12, 27. *f* Ecf. 1. 11, 14. *g* Ecf. 2. 23. *h* Ecf. 3. 7. Gen. 16. 13. *i* Ecf. 6. 6. *a* 12. 37. Pen. 5. 15. *k* Pen. 4. 34. *l* Ecf. 3. 8. Ezec. 20. 15. *m* Rhuf. 8. 23. Dat. 14. 4. *n* Ada. 2. Rhuf. 12. 1. *o* Pen. 16. 11. Luc 11. 13. *p* 2 Pedr 1. 8. *p* Lef. 27. 30. *q* Pen. 14. 28. *r* Preg. 11. 21. *s* Sal. 119. 9, 11. *t* Pen. 16. 12. Sal. 119. 15, 3. *u* Lef. 7. 20. *x* Sal. 106. 28. Hof. 9. 4. *y* Sal. 20. 2. Rhuf. 2. 29. *z* Eſa. 63. 15. Zec. 2. 13. *a* Hof. 12. 4. *b* Mat. 22. 37. *c* Pen. 5. 2. *d* Diar. 3. 17. *e* 1 Sam. 15. 22. *f* Ecf. 19. 5.

A Phan ddelych i'r tir y mae yr Arglwydd dy Duw yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth, a'i feddiannu, a phreſwylio ynddo;

2 *a* Yna cymmer o bob blaen-ffrwyth y ddaear, yr hwn a ddygi o'th dir y mae yr Arglwydd dy Duw yn ei roddi i ti, a gosod mewn cawell, *b* a dos i'r lle a ddewiſo yr Arglwydd dy Duw i drigo o'i enw ef yndo.

3 A dos at yr *c* offeiriad a fyddo yn y dyddiau hyny, a dywed wrthe, Yr ydwyf fi yn cyfaddef heddyw i'r Arglwydd dy Duw, fy nyfod i'r tir a dyngodd yr Arglwydd wrth ein tadau ar *ei* roddi i ni.

4 A chymmered yr offeiriad y cawell o'th law di, a gosoded of o flaen *d* allor yr Arglwydd dy Duw.

5 A llafara dithau, a dywed ger bron yr Arglwydd dy Duw, *e* Syriad ar ddarfod am dano *oedd fy* nhad; ac efe a ddiſgynnodd i'r Aipht, ac a ymdeithiodd yno ag ychydig bobl, ac a aeth yno yn genedl fawr, gref, ac aml.

6 A'r *f* Aiphtiaid a'n drygodd ni, a chyſtuddiaſant ni, a rhoddaſant arnom gaethiwed caled.

7 A *g* phan waeddaſom ar Arglwydd Duuw ein tadau, clybu yr Arglwydd ein llais ni, *h* a gwelodd ein cyſtudd, a'n llafur, a'n gorthrymder.

8 *i* A'r Arglwydd a'n dug ni allan o'r Aipht â llaw gadarn, ac â braich eſtynedig, *k* ac ag ofn mawr, ac ag arwyddion, ac â rhyfeddodau.

9 Ac efe a'n dug ni i'r lle hwn, ac a roes i ni y tir hwn; tir yn llifeirio o *l* laeth a mêl.

10 Ac yn awr, wele, mi a ddygais *m* flaen-ffrwyth y tir a roddaiſt i mi, O Arglwydd: *n* a gosod of ger bron yr Arglwydd dy Dduw, ac addola ger bron yr Arglwydd dy Duw.

11 *o* Ymlawenycha hefyd ym mhob daioni a roddodd yr Arglwydd dy Duw i ti, ac i'th deulu, tydi, a'r Lefiad, a'r dieithr *a fyddo* yn dy fyſg.

12 ¶ Pan ddarfo i ti ddegymmu holl *p* ddegwm dy gawd, yn y drydedd flwyddyn, *q ſef* blwyddyn y degwm; yna y rhoddi i'r Lefiad, i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r *r* weddw; fel y bwyttaont yn dy byrth di, ac y digoner hwynt.

13 A dywed ger bron yr Arglwydd dy Dduw, Dygais *s* yaith cyſegredig allan o'm tŷ, ac a'i rhoddais ef i'r Lefiad, ac i'r dieithr, i'r ymddifad, ac i'r weddw, yn ol dy *t* holl orchymynion a orchymynaiſt i mi: ni throſeddais *ddim* o'th orchymynion, ac ni's *t* anghofiais.

14 Ni fwyttteais o hono yn *fy* ngalar, *u* ac ni ddygais ymaith o hono i aflendid, ac ni roddais o hono dros y *x* marw: gwrandewais ar lais yr Arglwydd *fy* Nuw; y gwnaethum yn ol yr hyn oll a orchymynaiſt i mi.

15 *z* Edrych o drigle dy ſanctaidd-rwydd, *ſef* o'r nefoedd, a bendithia dy bobl Iſrael, a'r tir a roddaiſt i ni, megis y tyngaiſt wrth ein tadau *ſ ſef* tir yn llifeirio o laeth a mel.

16 ¶ *a* Y dydd hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn gorchymyn i ti wneuthur y deddfau hyn a'r barnedigaethau: cadw dithau a gwna hwynt *b* â holl galon, ac â'th holl enaid.

17 Cymmeraiſt yr Arglwydd *c* heddyw i fod yn Dduw i ti, ac i rodio yn ei *d* ffyrdd ef, ac i gadw ei ddeddfau, a'i orchymynion, a'i farnedigaethau, *e* ac i wrando ar ei lais ef.

18 *f* Cymmerodd yr Arglwydd dithau heddyw i fod yn bobl iddo ef, megis y llafarodd wrthyt, ac i gadw o *g* honot ei holl orchymynion:

19 Ac i'th waeuthur *ſ* yn uchel goruwch yr holl genhedloedd a wnaeth efe, *h* mewn clod, ac mewn *i* enw, ac mewn gogoniant; ac i fod o honot yn bobl *k* ſanctaidd i'r Arglwydd dy Dduw, megis y llafarodd efe.

PEN. XXVII.

a Gorchymyn ſgrifennu'r cyfraith ar gareuau. 5 allor o gerrig heb eu cabolli. 14 Cyhoeddi'r meddiddion ar fynydd Ebal.

a Pen. 28. 16. Rhuf. 2. 13. 2 Cr. 23. 18. *b* 5. 20. *a* 7. 14. Gal. 3. 10. 24. *b* Joſ. 4. 1—10. Ezec. 24. 2. *c* Mat. 23. 27. Act. 23. 3. *d* Adn. 8. Ecf. 34. 28. Joſ. 8. 32. *e* Adn. 15. *f* Ecf. 24. 4. *g* Ecf. 28. 25. Dan. 2. 34, 35. Ioan 7. 15. *b* Joſ. 8. 31. 1 Ioan. 8. 20. *i* Lef. 3. 1, 15. Gal. 3. 13. Eph. 2. 15. *k* Diar. 8. 9. 2 Cor. 3. 3. Heb. 2. 2. *a* Pen. 26. 16 Mic. 4. 5. *a* Ioan 14. 21. Iago 1. 22. *o* Gen. 12. 7. *p* Cym. hynny, + ardal. Gen. 30. 11. Eſa. 65. 11. *q* Dan. 9. 11. *r* Eſa. 30. 31, 32. *ſ* Ecf. 20. 4. Lef. 19. 4. *t* Pen. 4. 16. *a* 11. 26, 29. 2 Bren. 23. 13. *a* 20. 20. *x* Diar. 22. 28. *y* Lef. 19. 14. Iob 29. 15. *z* Pen. 10. 18, 19. *a* Lef. 18. 8.

2 Lef. 18. *b* 3. *c* Lef. 18. 9. *d* Lef. 18. 27. *a* 20. 14. † *Mam-yngbyf-raith.* *e* Ecf. 21. 12, 14. Pen. 19. *f* 11, 13. Diar. 26. 22. Zec. 13. 6. *f* Pen. 10. 17, *g* 16. 19.

21 *b* Melldigedig *yw'r* hwn a orweddo gyd ag un anifail. A dyweded yr holl bobl, Amen.

22 *c* Melldigedig *yw'r* hwn a orweddo gyd a'i chwaer, merch ei dad, neu ferch ei fam *efe*. A dyweded yr holl bobl, Amen.

23 *d* Melldigedig *yw'r* hwn a orweddo gyd a'i † chwegr. A dyweded yr holl bobl, Amen.

24 *e* Melldigedig *yw'r* hwn a darawo ei gymmydog yn ddirgel. A dyweded yr holl bobl, Amen.

25 *f* Melldigedig *yw'r* hwn a gymmero wobr, er dienidio gwaed gwirion. A dyweded yr holl bobl, Amen.

26 *g* Melldigedig yw'r hwn ni pharhao yngeiriau'r gyfraith hon, gan eu gwneuthur hwynt. A dyweded yr holl bobl, Amen.

Exod. 22. 12. ℣ Jer. 11. 3. Gal. 3. 10.

P E N. XXVIII.

Bendithion am ufudd-dod. 15 *Melldithion am anufudd-dod.*

a Lef. 26. 3. Eſa. 55. 2 *b* Pen. 26. 19. Phil. 3. 14. *c* Adn. 15. Zec. 1. 6. *d* Sal. 104. 30. *e* 128. 1. *f* Gen. 4. 22. *g* 49 25. Sal. 127. 3 1 Tim. 4. 8. * Neu, *gaſnau tylins.* *f* Sal. 121. 8. *g* 2 Cron. 1. 12. *h* Adn. 28. 2 Sam. 22. 38. *i* 2 Bren. 7. 6. Rhuf. 16. 20. Dat. 6. 15. *b* Lef. 25. 21. *c* Iſaiah 60. *i* Diar. 3. 10. *k* Pen. 12. 7. Diar. 3. 10. *l* Ecf. 19. 5, 6. Pen. 7. 6. *m* Rhuf. 11. 29. *n* Pen. 14. 1. *o* Pen. 11. 25. *p* Pen. 30. 9. † Neu, *e ddd.* *q* Job 38. 22. 38. *r* Lef. 3. *s* Lef. 11. 14. *t* Pen. 15. 6. Diar. 22. 7. *u* Eſa. 9. 14, 15. *x* Ioan 8. 23. *y* Mat. 10. 22. 39. *z* Lef. 26. 14. Galar. 2. 17.

AC os gan 4 wrando y gwrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw, i gadw *a* i wneuthur ei holl orchymynion ef, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw; yna yr Arglwydd dy Dduw *b* a'th eſyd yn uwch na holl genhedloedd y ddaear.

2 A'r holl fendithion hyn a ddaw arnat, ac a'th *c* oddiweddant, os gwrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw.

3 *d* Bendigedig *fyddi* di yn y ddinas, a bendigedig yn y maes.

4 Bendigedig *fydd e* ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir, a ffrwyth dy anifail di, cynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid.

5 Bendigedig *fydd* dy gawell a'th * does di.

6 *f* Bendigedig *fyddi* di yn dy ddyfodiad i mewn, a bendigedig yn dy fynediad allan.

7 Rhydd yr Arglwydd dy elynion a ymgodant i'th erbyn *g* yn ffaddedig o'th flaen di: trwy un ffordd y deuant i'th erbyn, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoant o'th flaen.

8 Yr Arglwydd a orchymyn *h* fendith arnat ti, yn dy † *i* dyfforddai, ac yn yr hyn oll y dodech dy *k* law arno; ac a'th fendithia yn y tir y mae yr Arglwydd dy Dduw yn ei roddi i ti.

9 *l* Yr Arglwydd a'th gyfyd di yn bobl ſanctaidd iddo *g*i hun, *m* megis y tyngodd wrthyt, os cedwi orchymmyon yr Arglwydd dy Dduw, a rhodio yn ei ffyrdd ef.

10 A holl bobloedd y dilaear a welant fod yn dy alw di arn enw yr Arglwydd, *o* ac a ofnant rhagot.

11 *p* A'r Arglwydd a'th lwydda di † mewn daioni, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy ddaear, yn y tir a dyngodd yr Arglwydd i'th dadau ar ei roddi i ti.

12 Yr Arglwydd a egyr ei *q* dryſor da ſonne i ti, *ſef* y nefoedd, i roddi gwlaw *i'r* dir di *r* yn ei amſer, ac i fendigo holl waith dy law: *s* a thi a roddi echwyn i genhedloedd lawer, ac ni cheiſi echwyn.

13 A'r Arglwydd a'th wna di *u* yn ben, ac nid yn gynffon; hefyd ti a fyddi yn *x* uchaf yn unig, ac nid yn iſaf: os gwrandewi ar orchymynion yr Arglwydd dy Dduw, y rhai yr ydwyf yn ei gorchymyn i ti heddyw, i'w cadw, ac i'w gwneuthur;

14 *y* Ac heb gilio o honot oddi wrth yr holl eiriau yr wyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw, i'r tu dehau neu i'r tu aſiwy, gan fyned ar ol duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt.

15 ¶ A bydd, ☧ oni wrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw, gan gadw *a* gwneuthur ei holl orchymynion ef a'i ddeddfau, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw; i'r tu dehau neu i'r tu aſiwy, gan fyned ar ol duwiau dieithr, i'w gwaſanaethu hwynt.

16 *a* Melldigedig *fyddi* di yn y ddinas, a melldigedig yn y maes.

17 Melldigedig *fydd* dy gawell a'th *b* does di.

18 Melldigedig *fydd* ffrwyth dy *c* fru, a ffrwyth dy dir, cynnydd dy wartheg, a diadellau dy ddefaid.

19 Melldigedig *fyddi* di yn dy ddyfodiad i mewn, a melldigedig yn dy fynediad allan.

20 Yr Arglwydd a *c* ddenfyn arnat ti felltith, trallod, a cherydd, yn yr hyn oll y dodech dy law arno, † *ac yn yr hyn a wnelyth*; nes dy ddinyſtrio, a'th ddifetha di yn gyflym; am ddrygioni dy weithredoedd *yn* y rhai y'm gwrthodaiſt i.

21 Yr Arglwydd a wna i *f* haint lynu wrthyt, nes iddo dy ddifa oddi ar y tir yr ydwyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.

22 *g* Yr Arglwydd a'th dery a darfodedigaeth, ac a chryd poeth, ac a lloſgfa, ac a gwres, ac a ‖ chleddyf, ac a *h* diflanniad, *i* ac a malder; a hwy a'th ddilynant nes dy ddifetha.

23 *k* Dy nefoedd hefyd y rhai *fydd* uwch dy ben a *fyddant* yn bres, a'r ddaear yr hon *fydd* oddi tanat yn haiarn.

24 *l* Yr Arglwydd a rydd *yn lle* gwlaw dy ddaear, lwch a lludw: o'r nefoedd y diſgyn arnat, hyd oni'th ddinyſtrier.

25 *m* Yr Arglwydd a wna i ti ſyrthio o flaen dy elynion: trwy un ffordd yr ai di yn eu herbyn hwynt, a thrwy ſaith o ffyrdd y ffoi o'u blaen hwynt: a thi a fyddi ar *n* waſgar dros holl deyrnaſoedd y ddaear.

26 *o* A'th gelain fydd yn fwyd i holl ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear; ac ni *bydd* a'u * tarfo.

27 *p* Yr Arglwydd a'th dery di a'r *q* chorgwydd yr Aipht, ac a *q* chiwyſ y marchogion, ac a chrach, ac ag yſfa; o'r rhai ni elli dy iachau.

28 Yr Arglwydd a'th dery di ag *r* ynfydrwydd, ac a *s* dallineb, *t* ac a lyndod calon.

29 Byddi *befyd u* yn ymbalfalu ganol dydd fel yr ymbalfalai'r dall yn y tywyllwch: ac ni lwyddi yn dy ffyrdd; a diau y byddi o thrymmedig ac anrheithiedig byth, *x* ac ni *bydd* a tho waredo.

30 *y* Ti a ymgredi a gwraig, a gwr arall a gyd-orwedd a hi: ☧ ti a adeiledi dy, ac ni thrigi ynddo: ti a blenni winllan, ac ni * cheiſgli ei ffrwyth.

31 Dy ych a leddir yn dy olwg, ac ni fwyttâi o hono: dy aſyn a dygsir trwy drais o flaen dy wyneb, ac ni ddaw adref attat: dy ddefaid a roddir i'th elynion, ac ni *bydd* i ti achubydd.

32 Dy feibion a'th *a* ferched a roddir i bobl eraill, a'th lygaid yn gwyled, ac yn *b* pallu am danynt ar hyd y dydd; ac ni *bydd* c gallu ar dy law.

33 Ffrwyth dy dir a'th holl lafur a *d* fwytty pobl nid adnabuoſt; a byddi yn unig orthymmedig a drylliedig bob amſer.

34 A byddi wallgofus, *e* gan weledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

35 Yr Arglwydd a'th dery di a *f* chorgwydd drygionus, yn y gliniau, ac yn yr eſgeiriau, yr hwn ni ellir ei iachau, o wadn dy droed hyd dy goryn.

36 Yr Arglwydd a'th ddwg di (*g* a'th frenin a oſ dych arnat) at genedl nid adnabuoſt ti na'th dadau; a *g* waſanaethi yno *b* dduwiau dieithr, pren a maen.

37 A byddi yn i fyndod, yn ddiareb, ac yn watwargerdd, ym mhlith yr holl bobloedd y rhai yr arwain yr Arglwydd di attynt.

38 *i* Had lawer a ddygi allan i'r maes, ac ychydig a geſgli: o herwydd y locuſt a'i hyſſa.

39 Gwini'anhoedd a blenni, ac a gloddi; ond gwin nid yfi, ac ni cheſgli; *grawnwin*: i canys pryfed a'u bwyttant.

40 Olewydd

a Pen. 27. 15, &c. *b* Hag. 1. 6. *c* Hoſ. 9. 13. Adn. 4. *d* 2 Cron. 15. 3. *e* Sal. 80. 16. Mal. 2. 2. Eſa. 66. 1 15. † Neu *yr hyn y ngwnit ei wneuthur* *f* Amos 4. 10. *g* Lef. 26. 16. ‖ Heb. *Sychder.* *h* Amos 4. 9. *i* 2 Bren. 10. 26. *k* Lef. 26. 19. *l* Ecf. 9. 9. Eſa. 5. 24 *m* Adn 7. Eſa. 30. 17. *n* Jer. 24. 9. *o* Lef. 26. 30. Sal. 79. 2. Jer. 7. 33. * *gyrro ymaith.* *p* Ecf. 9. 9. *q* 1 Sam. 5. 6. *r* 1 Sam. 23. 15. *s* Eſa. 42. 19. *t* Jer. 4. 9 *u* Job 5. 14 Eſa. 59. 10. Act. 17. 17. *x* 2 Sam. 22. 42. *y* Jer. 8. 10. ☧ Job 31. 8. Jer. 12. 13. * Heb. *oft eſmi bi*; Pen. 20. 6 *a* Eſa. 13. 6. *b* Sal. 119. 82. Galar. 3. 51. *c* Mica 2. 1. *d* Jer. 5. 17. *e* Adn. 67. Galar. 3. 12. *f* Job 2. 7. *g* 2 Bren. 17. 4—7. *b* Eſa. 44. 9. *i* Jer. 24. 9. *k* Joel 1. 4. *l* Nah. 3. 5, 6.

m Sal. 23. 5. Amos 4. 9.
n Ezec. 26. 6.
o Job 30. 12, 13. Sal. 137. 3.
p Lef. 26. 18.
q Adn. 13. Galar. 1. 5
r Galar. 3. 10. Sal. 78. 56—63.
s Lef. 26. 28.
t Jer. 2. 30. u Efa. 34. 5. u Neh. 9. 35. Efa. 65. 13. w 2 Cron. 12. 8. Jer. 28. 14. Mat. 11. 30.
y Jer. 5. 15. Luc 19. 43. z Jer. 43. 40. Galar. 4. 19. Ezec. 17. 3, 12. Hof. 1. 10.
a Sal. 76. 7. Efa. 47. 6. b 2 Cron. 36. 17. Efa. 1. 7.
c Efa. 62. 8. 9. Neh. 3. 17
d 2 Bren. 17. 5.
e Lef. 26. 29. 2 Bren. 6. 28. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20.
f Galar. 4. 4, 5.
g Gal. 4. 10.
h Jer. 5. 10.
i Efa. 47. 8, 9.
† Heb. eddi rhwng ei lbraed.
k 2 Bren. 6. 29.
l Ecf. 20. 7.
a 34. 6.
m Dan. 9. 12.
n Ecf. 9. 14. Pen. 7. 18
o Efa. 5. 25.
† Heb. fydau.

40 Oleuydd a fydd i ti trwy dy holl darfynau, ac ag *m* oley ni'th irir: o herwydd dy ddrwyddedd a ddibidia.

41 Meibion a ai merched a genhedli, ac ni byddant i ti: o herwydd hwy a ant i gaethiwed.

42 Dy holl brennau a ffrwythau dy dir a ddifa'r locust.

43 Y dieithr *a fydde* yn dy fyfg a ddring arnat yn uchel uchel; a thi a ddifgynni yn ifel ifel.

44 Efe a fenthyccia i ti, a thi ni *p* fenthyccei iddo ef: *q* efe a fydd yn ben, a thi a fyddi yn gynffon.

45 A'r holl *r* felldithion hyn a ddaw arnat, ac a'th erlidiant, ac a'th oddiweddant, *s* hyd oni'th ddinyftrier; am na wrandewaift ar lais yr Arglwydd dy Dduw, i gadw ei orchymynion a'i ddeddfau ef, y rhai a orchymynodd efe i ti.

46 A byddant yn *t* arwydd ac yn rhyfeddod arnat ti, ac ar dy had hyd byth.

47 O blegid na wafanaethaift yr Arglwydd dy Dduw mewn *u* llawenydd, ac mewn hyfrydwch calon, am amldra pob dim.

48 Am hynny *y* gwafanaethi di dy elynion, y rhai a ddenfyn yr Arglwydd yn dy erbyn, mewn newyn, ac mewn fyched, ac mewn noethni, ac mewn eifiau pob dim; ac efe a ddyry *x* iau haiarn ar dy wdde, hyd oni ddinyftrio efe dydi.

49 Yr Arglwydd a *y* ddwg i'th erbyn genedl o bell, *fef* o eithaf y ddaear; *z* *mor fyfym* ag yr eheda yr eryr, cenedl yr hon ni ddyalli ei hiaith

50 Cenedl wyneb-galed, *a* yr hon ni dderbyn wyneb yn benafgwr, ac ni bydd rafion i'r llangc.

51 A hi a fwytty *b* ffrwyth dy anifeiliaid, a ffrwyth dy ddaear, hyd oni'th ddinyftrir: yr hon ni adi i ti ŷd, gwin, *c* nac olew, cynnydd dy wartheg, na diadelau dy ddefaid, hyd oni'th ddifetho di.

52 A hi a *d* warchae arnat ti yn dy holl byrth, hyd oni fyrthio dy uchel a'th gedyrn gaerau, y rhai yr ydwyt yn ymddiried ynddynt, trwy dy holl dir: hi a warchae hefyd arnat yn dy holl byrth o fewn dy holl dir yr hwn a roddodd yr Arglwydd dy Dduw i ti.

53 *e* Ffrwyth dy fru, cig dy feibion, a'th ferched, y rhai a roddodd yr Arglwydd dy Dduw i ti, a fwyttai yn y gwarchae ac yn y cyfyngdra a ddwg dy elyn arnat.

54 Y gwr tyner yn dy blith, a'r moethus iawn, a grenlona ei lygad wrth ei frawd, ac wrth wraig ei fynwes, ac *f* wrth weddill ei feibion y rhai a wnaiflodd efe:

55 Rhag rhoddi i un o honynt o gig ei *g* feibion y rhai a fwytty efe; o eifiau gadael iddo ddim yn y gwarchae ac yn y cyfyngdra, a'r hwn y *b* cyfynga dy elyn arnat o fewn dy holl byrth.

56 Y wraig dyner a'r foethus yn dy fyfg, yr hon ni phrofodd ofod gwadn ei throed ar y ddaear, gan foethau a thynerwch, a grenlona ei llygad wrth *h* ŵr ei mynwes, ac wrth ei mab, ac wrth ei merch,

57 Ac wrth ei phlentyn a ddaw allan † o'i chorph, a'i meibion y rhai a blanta hi: canys hi a'u bwytty hwynt yn ddirgel, *i* pan ballo pob dim *arall* yn y gwarchae ac yn y cyfyngdra, a'r hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn dy byrth.

58 Oni chedwi ar wneuthur holl eiriau'r gyfraith hon, y rhai fydd yfgrifenedig yn y llyfr hwn, gan ofni yr enw *l* gogoneddus ac ofnadwy hwn, Yr ARGLWYDD DY DDUW;

59 yna y gwna yr Arglwydd dy blaau di yn rhyfedd, a phlaau dy had; *m* *fef* plaau mawrion a pharhaus, a chlefydau drwg a † pharhaus,

60 Ac efe a ddwg arnat holl *n* glefydau'r Aipht, y rhai yr ofnaift rhagddynt; a glynant wrthyt.

61 *o* Yn pob clafyd, a phob plâ, a yr

hwn nid yw *p* ysgrifenedig yn llyfr y gyfraith hon, a ddwg yr Arglwydd arnat, hyd oni'th ddinyftrier.

62 Felly chwi *q* a adewir yn ychydig bobl, lle yr oeddych fel *q* ser y nefoedd o lliofowgrwydd; o herwydd na wrandewaift ar lais yr Arglwydd dy Dduw.

63 A bydd, megis ag *y* r llawenychodd yr Arglwydd ynoch i wneuthur daioni i chwi, ac i'ch amhau; felly y *s* llawenycha yr *r* Arglwydd ynoch i'ch dinyftrio, ac i'ch difetha chwi: a dirreoldir chwi o'r tir yr wyt yn mynod iddo i'w feddiannu.

64 A'r Arglwydd *s* a'th wafga di ym mhlith yr holl bobloedd, o'r *t* *eithl* gwrr i'r ddaear hyd y gwrr *arall* i'r ddaear: a thi a wafanaethi yno ddiwiau dieithr, y rhai *u* nid adnabuoft ti na'th dadau; *fef* pren a maen.

65 Ac *x* ym mhlith y cenhedloedd hyn ni orphwyfi, ac ni bydd *y* gorphwyfdra i wadn dy droed: canys yr Arglwydd a rydd i ti yno galon ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a *z* thriftwch meddwl.

66 A'th einioes a fydd ynghrog gyferbyn a thi; a thi a *a* ofni nos a dydd, ac ni bydd ficr o'th einioes.

67 *b* Y bore y dywedi, O na ddeuai'r hwyr! ac yn yr hwyr y dywedi, O na ddeuai'r bore! o achos ofn dy galon *gan* yr hwn yr ofni, a *c* rhag gweledigaeth dy lygaid yr hon a welych.

68 A'r Arglwydd a'th *d* ddychwel di i'r Aipht, mewn llongau, ar hyd y ffordd y dywedais wrthyt, *e* na chwanegit ei gweled mwy: a chwi a ymwerthwch yno i'ch gelynion yn gaeth-weifion ac yn gaeth-forwynion, ac ni *bydd* a'ch prynо.

P E N. XXIX.

1 Annog i ufudd-dod, trwy gofio gweithredoedd yr Arglwydd. 29 Petbau dirgel yn perthyn i Dduw.

DYMA eiriau'r cyfammod a orchymynodd yr Arglwydd wrth Moſes ei wneuthur a meibion Iſrael, yn nhir Moab, heb law'r *a* cyfammod a ammododd efe a hwynt yn *b* Horeb.

2 ¶ Moſes a a wodd ar holl Iſrael, ac a ddywedodd wrthynt, *c* Chwi a welſoch yr hyn oll a wnaeth yr Arglwydd o flaen eich llygaid chwi yn nhir yr Aipht, i Pharao, ac i'w holl weiſion, ac i'w holl dir.

3 *d* Y profedigaethau mawrion a welodd eich llygaid, yr arwyddion a'r rhyfeddodau mawrion hynny:

4 Ond *e* ni roddodd yr Arglwydd i chwi galon i wybod, na llygaid i weled, na chluſtiau i glywed, hyd y dydd hwn.

5 Arweiniais chwi hefyd yn yr anialwch ddeugain mlynedd: *f* ni heneiddiodd eich dillad am danoch, ac ni heneiddiodd dy eſgyd am dy droed.

6 *g* Bara ni fwyttaſoch, a gwin neu ddiod gref ni yfaſoch: fel y gwybyddech mai myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

7 A daethoch hyd y lle hwn: yna daeth allan Sehon brenin *h* Heſbon, ac Og brenin Baſan, i'n cyfarfod mewn rhyfel; a ni a'i laddaſom hwynt.

8 Ac a ddygaſom eu tir hwynt, ac a'i rhoiſom yn etifeddiaeth i'r *i* Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manaſſe.

9 *k* Cedwch gan hynny eiriau'r cyfammod hwn, a gwnewch hwynt; fel y llwyddoch ym mhob peth a wneloch.

10 ¶ Yr ydych chwi oll yn ſefyll heddyw ger bron yr Arglwydd eich Duw; penaethiaid eich llwythau, eich henuriaid, a'ch ſwyddogion, a holl wŷr Iſrael,

11 Eich plant, eich gwragedd, a'ch *l* ddieithr-*ddyn* yr hwn *ſydd* o fewn dy werſyll, o *m* gymmynydd dy goed hyd wchynydd dy ddwfr:

12 I fyned o honot dan *n* gyfammod yr Arglwydd dy Dduw, a than ei † gynghaic

cſ,

a Pen. 5. 2, 3.
b Pen. 5. 2.
c Efa. 29. 4. Mica 6. 4, 5.
d Pen. 4. 34. a 7. 19.
e Efa. 6. 9. a 63. 17. Ezec. 36. 26. Mat. 13. 9. Ioan 8. 43. Eph. 4. 21. 2 Theſ. 2. 11, 12.
f Pen. 8. 4.
g Pen. 8. 3. Sal. 78. 15, 24. b Num. 21. 25. Pen. 2. 32.
i Num. 32. 33.
k Pen. 4. 6. 1 Bren. 2. 3.
l Ecf. 12. 13. Sal. 3. 28
m Joſ. 9. 21, 23, 27. ‡ dynnion. n Neh. 10. 29.
† Lleh.

d Pen. 7. 6. o. e Gen. 17. 7. f Prep. 8. 2. g Ioan 17. 20. h Jer. 31. 31—34. Act. 2. 39. Heb. 8. 7—11. i Act. 13. 17, 18. k Ephes. 2. 11, 13. l Heb. ymadawiadau. m Gen. 4. 23. n Heb. 3. 12. x Heb. 12. 15. ‖ Gwenwynllys. Hos. 10. 4. Amos 6. 12. p Num. 15. 39. q Heb. y meddwl ai y llygad. ∝ Sal. 59. 5. Ezec. 14. 7, 8. 1 Ioan 5. 16. a Sal. 74. 1. b Pen. 9. 14. c Sal. 19. 9. Ezec. 13. 9. d 2 Bren. 21. 2, 12. Jer. 19. 3. e Sal. 107. 34. Ezec. 47. 11. f Dat. 9. 4. g Gen. 19. 25. h Sal. 6. 1. i 2 Bren. 9. 8. Jer. 22. 8. k Jer. 31. 31. Heb. 8. 9. l Ecc. 20. 5. Jer. 21. 28—31. ‖ Heb. Yannajai. m Diar. 9. 14. n Jer. 24. 6. o 1 Pedr 1. 5 Dan. 2. 47. Act. 7. 6. p Esa. 8. 20. q Act. 2. 39.

ef, yr hwn y mae yr Arglwydd dy Dduw yn cadeuthur a'th heddyw:

13 I'th ficrhau heddyw yn o bob iddo ei nun, &c i fod o hono yntau yn p Dduw i ti, megis y llafarodd wrthyt, ac fel y q tyngodd wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob.

14 Ac nid a chwi yn r unig yr ydwyf fi yn gwneuthur y cyfammod hwn, a'r cyngrair yma;

15 Ond i'r *bwn* fydd yma gyd a ni yn ſefyll heddyw ger bron yr Arglwydd ein Duw, ‖ ac a'r *bwn* nid yw yma gyd a ni heddyw:

16 (Canys chwi a ſ wyddoch y modd y trigaſom ni yn nhir yr Aipht, a'r modd y duethom trwy ganol y cenhedloedd y rhai y daethoch trwyddynt.

17 A chwi a welſoch eu ſheidd-dra hwynt a'u ‡ henlun-dduwiau, pren a maen, arian ac aur, y rhai oedd yn eu myſg hwynt)

18 Rhag bod yn eich myſg ŵr neu wraig, neu deulu, neu lwyth, yr hwn y try ei u galon heddyw oddi wrth yr Arglwydd ein Duw, i fyned i waſanaethu duwiau'r cenhedloedd hyn; x rhag bod yn eich myſg wreiddyn yn dwyn ‖ gwenwyn a wermod;

19 A bod, pan glywo efe eiriau'r felldith hon, y mendithio o hono yn ei galon ei hun, gan ddywedyd, Heddwch fydd i mi, er i mi rodio y ynghyndynrwydd fy nghalon, i chwanegu * meddwdod at ſychedig.

20 ∝ Ni fyn yr Arglwydd faddeu iddo; canys yna y a myga digllonedd yr Arglwydd a'i eiddigedd yn erbyn y gŵr hwnnw, a'r holl felldithion *ſydd* yſgrifenedig yn y llyfr hwn a orwedd arno ef, a'r Arglwydd a b ddilea ei enw ef oddi tan y nefoedd.

21 A'r Arglwydd a'i c neilldua ef oddi wrth holl lwythau Iſrael, i *gael* drwg yn ol holl felldithion y cyfammod a'ſgrifenwyd yn llyfr y cyfraith hon.

22 A dywed y genhedlaeth a ddaw ar ol, *a'ſef* eich plant chwi, y rhai a godant ar eich ol chwi, a'r dieithr yr hwn a ddaw o wlad bell, pan welont blaau y wlad hon, a'i chlefydau, *trwy'r* rhai y mae'r Arglwydd yn ei chlwyfo hi;

23 *d* I thir *e* wedi ei loſgi oll *gan frwmſtan* a halen, na heuir ef, ac na flaenarddda, ac na ddaw i fynu un *f* llyſieuyn ynddo, *g* fel dinyſtr Sodoma a Gomorra, Adma a Seboim, y rhai a ddinyſtriodd yr Arglwydd yn ei *h* lid a'i ddigofaint:

24 Ie yr holl genhedloedd a ddywedant, i Paham y gwnaeth yr Arglwydd fel hyn i'r tir hwn? pa ddigter yw'r digofaint mawr hyn?

25 Yna y dywedir, Am wrthod o honynt *k* gyfammod Arglwydd Dduw eu tadau, yr hwn a anmododd efe a hwynt pan ddug efe hwynt allan o dir yr Aipht.

26 Canys aethant a gwaſanaethafant dduwiau dieithr, ac *l* ymgrymmaſant iddynt; *ſef* duwiau nid adwaenent hwy, ac ni † roddaſai efe iddynt.

27 Am hynny yr ennynodd digllonedd yr Arglwydd yn erbyn y wlad hon, i ddwyn arni *m* bob melldith *a'r y ſydd* yſgrifenedig yn y llyfr hwn.

28 *n* A'r Arglwydd a'u dinyſtriodd hwynt o'u tir mewn digofaint, ac mewn digter, ac mewn llid mawr, ac a'u gyrrodd hwyntˌi wlad arall, megis y *gwetir* heddyw.

29 Y *o* dirgleddigaethau *ſydd eiddo* yr Arglwydd ein Duw, a'r *pethau p* amlwg *a roddwyd* i ni, ac i'n *q* plant hyd byth fel y gwnelom holl eiriau'r gyfraith hon.

P. E. N. XXX.

1 *Addaw trugareddau mawrion i'r edifeiriol.* 11 *B.d y gorchymyn yn eglur.* 15 *Gŵyd angau ac einioes o flaen y bobl.*

A *a* Phan ddelo'r holl bethau hyn arnat, *ſef* y fendith a'r felldith, y rhai a roddais o'th flaen, nac *b* adgofio o honot *bwynt* ym myſg yr holl genhedloedd y rhai y'th yrrodd yr Arglwydd dy Dduw di attynt;

2 A *c* dychwelyd o honot at yr Arglwydd dy Dduw, a *d* gwrando ar ei lais *e*, yn ol yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymyn i ti heddyw, ti a'th blant, a'th holl galon, ac a'th holl enaid:

3 Yna y *f* dychwel yr Arglwydd dy Dduw dy gaethiwed, ac y *g* cymmer drueni arnat, ac y try, ac *g* a'th gaſgl o fyſg yr holl bobloedd lle y'th waſgaro'r Arglwydd dy Dduw di.

4 *b* Pe y'th wthid i eithaf y nefoedd, oddi yno y'th *i* gaſgla yr Arglwydd dy Dduw, ac oddi yno y'th gymmera.

5 A'r Arglwydd dy Dduw a'th ddwg *k* i'r tir a feddiannodd dy dadau, a thithau a'i meddienni: ac efe a fydd dda wrthyt, ac a'th wna yn amlach na th dadau.

6 A'r Arglwydd dy Dduw a *l* enwaeda dy galon, a chalon dy had, i garu yr Arglwydd dy Dduw a'th holl galon, ac a'th holl enaid, er mwyn cael o honot fyw.

7 A'r Arglwydd dy Dduw a rydd yr holl *m* felldithion hyn ar dy elynion, ac ar dy gaſerion, y rhai a'th erlidiant di.

8 Tithau a *n* ddychweli, ac a wrandewi ar lais yr Arglwydd, ac a wnai ei holl orchymynion *o* y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw.

9 *o* A'r Arglwydd dy Dduw a wna i ti lwyddo yn holl waith dy law, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy dir, er daioni: canys try yr Arglwydd i *p* lawenychu ynot, i *wneuthur* daioni *i ti*, fel y llawenychodd yn dy dadau;

10 Os gwrandewi ar *q* lais yr Arglwydd dy Dduw, i gadw ei orchymynion *r* a'i ddeddfau, *y rhai ſydd* yſgrifenedig yn llyfr y gyfraith hon; os dychweli at yr Arglwydd dy Dduw a th'x holl galon, ac a'th holl enaid.

11 ¶ O herwydd y gorchymyn yma, yr ydwyf yn ei orchymyn i ti heddyw, *s* nid *yw* guddiedig oddi wrthyt, ac nid *yw* bell.

12 *t* Nid yn y nefoedd *y mae*, i ddywedyd o *benot*, Pwy a ddring droſom i'r nefoedd, ac a'i dwg i ni, fel y clywom, ac y gwnelom ef?

13 Ac nid o'r tu hwnt i'r môr *y mae*, i ddywedyd, *o benot*, u Pwy ac dramwya droſom ni i'r tu hwnt i'r môr, ac a'i dwg ef i ni, fel y clywom ac y gwnelom ef?

14 Canys y gair *ſydd* agos iawn attat, yn dy enau, ac yn dy galon, i'w *x* wneuthur ef.

15 ¶ Wele, y rhoddais o'th flaen heddyw einioes a daioni, ac angau a drygioni:

16 Lle yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti heddyw garu yr Arglwydd dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw ei ∝ orchymynion, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau ef; fel y byddech fyw, ac y'th amhaer, ac y'th *a* fendithio yr Arglwydd dy Dduw yn y tir yr wyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.

17 Ond os *b* try dy galon ymaith, fel na wrandawech, a'th yrru i lymgrymmu i, ddwiau dieithr, a'u gwaſanaethu hwynt;

18 Yr wyf yn mynegu i chwi heddyw, y difethir chwi yn ddiau, *c* nad eſtynwch dyddiau yn y tir yr ydwyt yn myned dros yr Iorddonen i fyned i mewn iddo i'w berchenogi.

19 *d* Galw yr wyf yn dyſt i'th erbyn heddyw y nefoedd a'r ddaear, rodi o honoſ o'th flaen di einioes ac angau, fendith a melldith: *e* dewis ddithau yr einioes,

Ezec. 39. 23. Luc 13. 35. *d* Pen. 4. 26. Adn. 15. 1 Tim. 5. 21. *e* Joſ. 24. 22. Ioan 15. 16.

Pen. xxix. *Adn.* 23. ‖ *Na flaen-darddu.* Yr halltineb, neu'r diffrwythder hwn a ddaw ar galon y diedi-

feiriol. *Hoſ.* xi. 8. *Heb.* vi. 7, 8. Duw a rodde i ni ffrwyth yr Yſpryd! *Gal.* v. 22.

einioes, fel y byddych fyw, ti a'th had;
f Ioan 11. 25. a 17. 3. Act. 17. 25. Rhuf. 3. 27.
20 I garu o honot yr Arglwydd dy Dduw, *a* gwrando ar ei lais ef, a glynu wrthi; (canys efe *yw* dy *f* einioes di, ac eſtyniad dy ddyddiau) fel y trigech yn y tir a dyngodd yr Arglwydd wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Iſaac, ac wrth Jacob, ar *i* roddi iddynt.

PEN. XXXI.

1 Moſes yn cyſuro'r bobl, 7 cyſuro Joſua: 9 Rhoddi'r cyfraith i'r offeiriaid i'w darllain y ſaithfed flwyddyn. 24 Gorchymyn y cyfraith i'r Leſiaid. 28 Dryſioni a ſbrueni dynion.

a Ecſ. 7. 7. Diar. 16. 31. Act. 7. 20.
A Moſes a aeth ac a lafarodd y geiriau hyn wrth holl Iſrael;
2 Ac a ddywedodd wrthynt, *a* Mab y chwe ugain mlyneđ *ydwyf* fi heddyw; ni allaf mwy fyned allan, a dyfod i mewn: yr Arglwydd hefyd *a* ddywedodd wrthyf,
b Num. 27. 15—21.
b ni chei fyned dros yr Iorddonen hon.
3 Yr Arglwydd dy Dduw ſydd yn myned drofođa o'th flaen di; efe a ddinyſtria'r cenhedloedd hyn o'th flaen, a thi a'u meddienni hwynt: *c* Joſua hefyd, efe a drofođd o'th flaen, fel y llaraređd yr Arglwydd.
c Num. 27. 21. Ieſu 1. 17.
4 A'r Arglwydd a wna iddynt *d* fel y gwnaeth i Sehon ac i Og, brenhinoedd yr Amoriaid, ac i'w tir hwnnw, y rhai a ddinyſtriodd efe.
d Num. 21. 24, 33. Pen. 3. 21.
5 A rhyđd *e* yn Arglwydd hwynt o'ch blaen chwi; gwnewch chwithau iddynt hwy yn ol yr holl orchymynion a orchymynais i chwi.
e Pen. 7. 2, &c.
6 *f* Ymgryfhewch, ac ymnerthwch; nac ofnwch, ac na ddychrynwch rhagddynt: canys yr Arglwydd dy Dduw *ydyt* yn myned gyd a thi; *g* ni'th edy, ac ni'th wrthyd.
f 1 Cor. 16. 13. g Joſ. 1. 5. a 10. 25. Heb. 13. 5.
7 ¶ A Moſes a alwodd ar Joſua, ac a ddywedodd wrtho yngolwg holl Iſrael, Ymgadarnha, ac *b* ymnertha: canys ti a ei gyd a'r bobl yma i'r tir a dyngodd yr Arglwydd wrth eu tadau hwynt ar ei rođd i iddynt; a thi a'i rhenni yn etifeddiaeth iddynt.
b 2 Tim. 2. 1.
8 A'r Arglwydd hefyd *ſydd* yn myned o'th flaen di: efe a *i* fydd gyd a thi; nid edy, ac ni'th wrthyd: *k* nac ofna, ac na lwfrha.
i Mat. 28. 20. k Joſ. 1. 9.
9 ¶ A Moſes a 'ſgrifennođd y gyfraith hon, ac a'i rhoddes at yr *l* offeiriaid meibion Leſi, y rhai a *m* ddygent arch cyfammod yr Arglwydd, ac at holl *n* henuriaid Iſrael.
l Pen. 17. 18. m Num. 3. 31. n Hoſ. 4. 6.
10 A Moſes a orchymynođd iddynt, gan ddywedyd, yn ol *pob* faith mlyneđ, ar yr amſer nodedig, ar *o* flwyddyn y gollyngdod, ar wyl y *p* pebyll,
Mica 3. 1. o Pen. 15. Luc 4. 8.
11 Pan ddelo holl Iſrael i ymddangos ger bron yr Arglwydd dy Dduw, yn y lle a ddewiſo efe, *y q* darlleni'r gyfraith hon o flaen holl Iſrael, lle y clywont.
p Pen. 23. 34. q Joſ. 8. 34, 35. Neh. 8. 1, 2, 5 &c.
12 Cynnull y bobl ynghyd, y gwyr, y gwragedd, r a'r plant, a th ddieithr *dyn a fyddo* o fewn dy byrth; fel y gwrandawont, ac *s* fel y dyſgont, ac yr ofnont yr Arglwydd eich Duw, ac yr edrychont am wneuthur holl eiriau'r gyfraith hon.
r Ecſ. 23. 17. s Preg. 12. 1. f Eſa. 54. 13.
13 Ac y byddo i'w *t* plant, y rhai ni wybuant, *gael* clywed a dyſgu ofni yr Arglwydd eich Duw, yr *u* holl ddyddiau y byddoch fyw yn y tir yr ydych yn myned iddo dros yr Iorddonen i'w feddiannu.
t Dat. 2. 10. u Num. 27. 19. Ioan 1. 17. y Ecſ. 33. 9.
14 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Wele, neſaodd y dyddiau i ti farw: galw Joſua, a ſefwch ger bron yn mhabell y cyfarfod, fel *x* y rhoddwyf orchymyniaon iddo ef. Yna'r aeth Moſes a Joſua, ac a ſafaſant ger bron yn mhabell y cyfarfod.
x Neu, *rydd*, 2 Sam. 7. 12. Eſa. 57. 2. z Gen. 25. 8.
15 A'r Arglwydd a ymddangoſođd yn y babell mewn *y* colofn gwmmwl: a'r golofn gwmmwl a ſafođd ar ddrwa y babell.
16 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Moſes, Wele, ti a * orweddi gyd a'th *z* dadau, a'r bobl yma a gyfyd, ac a butteimant *a* ol duwiau dieithriaid y tir y

maent yn myned i mewn iddo, ac a'm gwrthyd i, ac a dyrr fy nghyfammod a wnaethum ag ef.
17 A'm dig a ennyn yn eu herbyn y dydd hwnnw; a mi a *u* gwrthodaf hwynt, ac a *a* guddiaf fy wyneb oddi wrthynt; a *b* bwytteir ef, a drygau lawer a chyfyngderau † a ddigwyddant iddo ef: a'r dydd hwnnw y dywed efe, *c* Onid am nad *yw* yr Arglwydd yn fy myſg y digwyddodd *drwyſt*. y drwg hwn i mi?
a Pen. 32. 20. b Ezec. 5. 9. c Barn. 6. 13.
18 Canys myfi gan guddio a *d* guddiaf fy wyneb y dydd hwnnw, am yr holl ddrygioni a wnaeth efe, pan drođd at dduwiau dieithr.
d Galar. 3. 44.
19 Yſgrifewch yr awr hon gan hyny i chwi y gân hon; dyſg hi hefyd i feibion Iſrael, *d* gođod hi yn eu *f* genau hwynt; fel y byddo'r gân hon yn dyſg i mi yn erbyn meibion Iſrael.
e Pen. 32. 44. f Ecſ. 4. 15.
20 Canys dygaf efe i dir yn llifeirio o laeth a mel, yr hwn a addewais trwy lw i'w dadau ef; fel y bwyttao, ac y digoner, ac yr elo yn *g* fras: ond efe a dry at dduwiau dieithr, ac a'u gwaſanaetha *g* hwynt, ac a'm dirmyga i, ac a ddiddymma fy nghyfammod.
2 Sam. 14. 3. Eſa. 59. 21. Pen. 32. 15. Neh. 9. 26.
21 Yna, pan ddigwyddo iddo ddrygau lawer a chyfyngderau, y bydd i'r gân hon o dyſtiolaethu yn dyſt yn ei wyneb ef: canys nid anghofir hi o enau ei had ef: o herwydd mi a adwaen ei fwriad *h* y mae efe yn ei † arvcanu heddyw, cyn dwyn o honof i'r tir a addewais trwy lw.
Sal. 139. 2. Amos 5. 13. † Heb. *wnaeth*. h Deut. 5. 29.
22 ¶ A' Moſes a 'ſgrifennođd y gân hon ar y dydd hwnnw, ac a'i dyſgodd i'r feibion Iſrael.
23 Efe a orchymynodd hefyd i Joſua fab Nun, ac a ddywedodd, *i* Ymgryfha, ac ymnertha: canys ti a *k* arweini feibion Iſrael i'r tir a addewais iddynt trwy lw: a mi a fyddaf gyd a thi.
i Joſ. 1. 6. k Ioan 10. 3.
24 ¶ A phan ddarfu i Moſes yſgrifennu geiriau'r gyfraith hon ar lyfr, hyd yn diwedd hwynt;
25 Yna y gorchymynodd Moſes i'r *l* Leſiaid y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr Arglwydd, gan ddywedyd,
l Num. 10. 21. 1 Cron. 15. 2.
26 Cymmerwch lyfr y gyfraith hon, a *m* gođodwch ef yn ymyl arch cyfammod yr Arglwydd eich Duw; fel y byddo yno yn dyſt i'th erbyn.
m 2 Bren. 22. 8.
27 Canys mi a adwaen dy wrthnyſgrwydd, a'th war-galedrwydd: wele, a mi fyſi etto yn fyw gyd a chwi heddyw, gwrthryfelgar yn erbyn yr Arglwydd fuoch; a pha faint mwy *y bydd'uoch* wedi fy marw?
n Eſa. 48. 4. Act. 7. 51.
28 Ceſglwch attaf holl henuriaid eich llwythau, a'ch ſwyddogion; fel y llafarwyf y geiriau hyn lle y clywont hwy, *p* ac y cymmerwyf y nefoedd a'r ddaear yn dyſtion yn eu herbyn hwy.
o Pen. 30. 19. p Pen. 32. 1. Joſ. 24. 31.
29 Canys mi a wn, *q* gwedi fy marw, gan lygru yr ymlygrwch, ac y chliweh o'r ffordd a orchymynais i chwi; ac y digwydda i chwi *r* drwg yn y dyddiau diweddaf; am y gwnewch ddrygioni yng olwg yr Arglwydd, i'w ddigio ef a'r gweithredoedd eich dwylaw.
Act. 20. 29. q Gen. 52. 22. r Lef. 26. 16. Pen. 28. 15.
30 A llafarodd Moſes lle y clybu holl gynnulleidfa Iſrael eiriau'r gân hon hyd eu diwedd hwynt.

PEN. XXXII.

1 Cân Moſes, yn gyſod allan drugaredd Duw a'i ddial. 48 Duw yn ei anfon i fynydd Nebo, i weled y wlad, ac i farw.

a Cyn Crift. 1451. a Sal. 50. 4. Eſa. 1. 2, 10, 11. Mica 5. 7. 1 Cor. 3. 7. c Barn. 5. 3. d 2 Sam. 22. 2. a 23. 3. Sal. 18. 2, 46. e 2 Sam. 22. 31. Sal. 92. 15.
GRandewch, y nefoedd, a llafaraf; a chlywed y ddaear eiriau fy ngenau.
2 *b* Fy athrawiaeth a ddefnynna fel gwlaw: fy ymadrodd a ddifera fel gwlith; fel gwlith-waw ar ir-wellt, ac fel cawodydd ar laſwellt.
3 Canys enw yr Arglwydd a gyhoeddaf fi: rhoddwch fawredd i'n Duw ni.
4 *Efe yw* d y Graig; *e* perffaith *yw* ei weithred; canys ei holl ffyrdd *ydynt* farn:
b Deut. 5. 29.

f Job 34. 10. f Duw gyfiawnder, a hab anwiredd, cyfflawn ac anlawn yw efe.

9 Ymlyn- 5 ¶ Y genhedlaeth g eyrog a throfoes- ynfasti- eu a ymlynasoch yn ei erbyn trwy eu bai, neh- hob, sidh fid yn blant iddo ef.

hil plant- 6 A h dalyn a dalwch i'r Arglwydd, bobl yndod ac ynfegall? onid efe yw dy dad ac yr Brynwr i ynid efe a'th wnaeth, ac a'th ferha dd?

setth, wy- 7 ¶ Cofia'r dyddiau gynt; ystyriwch fy- rsyng a tha- nyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth: ofyn i'th dad, ac efe a fynega i ti; i'th henuriaid, a hwy a ddywedant wrthyt.

Eth. 42. 24. 8 Pan f gyfranneddd y Goruchaf etifedd- Deu. 32. 8. iaeth y cenhedloedd, pan seilidnodd efe feithinau Adda, g gosodaid efe derfynau'r bobloedd yn ol yn rhifedi meibion Israel.

h Sal. 115. 22. 9 Canys e rhan yr Arglwydd yw ei bobl; Jacob yw rhaff ei etifeddiaeth ef.

i Jer. 3. 20. 10 Efe a'i cafodd yn i mewn tir anial, Ezec. 1. 3. ac mewn diffeithiach gwag erchyll: amgylchodd efe o amgylch, a pharodd idaw ddeall, a g cadwodd ef fel canwyll ei llygad.

k Lef. 9. 2. Act. 17. 24. 11 Fel y cyffyd e eryr ei nyth, y cadella dros ei gywion, y hedia ei adenydd, y cym- mer hwynt, ac a'u dwg ar ei adenydd:

m Gen. 10. 19. 12 Felly yr Arglwydd yn y unig a'i Deu. 32. 39. harweiniodd ynddi, ac nid oedd duw Ecc. 23. dieithr gyd ag ef.

31. 13 ¶ Gwnaeth iddo fynchwaeth ar n Ecf. 19. uchelder y ddaear, fel y bwytaai efe y 5. cnwc, a lugan o graig, ac olew Jer. 10. o'r graig galed;

16. 14 Ymenyn gwarthec, a llaeth defaid, Col. 1. 12. ynghyd â braster ŷn, a hyrddod a ryw- o Jer. 2. 6. ogeth Bafan, a bychod, ynghyd â bra- Rhuf. 2. 26. der gwenith y gwenith; a phur-waed grawn- 23. win a yfaist.

Ecf. 13. 15 ¶ A'r p ar union a aeth yn e fras, 5. ac a wingodd; brasaist, tewychaist, q Sal. 17. gorchuddiaist yna efe a wrthododd Dduw, 9. yr hwn a'i gwnaeth ac a r dduyddyrodd Deu. 32. Graig ei iachawdwriaeth.

f Zef. 19. 16 A gwnaeth iddo eiddigus y gyrrafant ei- 20. 40. ddigedd arno; a s ffieidd-dra y digafant 21. Jer. 31. 9. efe.

Rhuf. 10. 19. 17 t Aberthafant i gythreuliaid, nid i Deu. 32. 43. Duw; i dduwiau nid adwaenent, i rai Sal. 78. newyddion diweddar, y rhai nid oedd eich 58. tadau.

24. 18 Y Graig a'th genhedlodd a anghofi- f Psa. 5. aist di, ac Duw a'th luniodd a ddilynaist 28. di dros gof.

Deu. 28. 19 Yna y gwelodd yr Arglwydd, ac a'u 24. gwrthodwyd u herwydd ei ddigio Jer. 5. gan ei feibion, a'i ferched.

21. 20 Ac efe a dywedodd, f Cuddiaf fy Deu. 29. wyneb oddi wrthynt, edrychaf beth fydd 6. eu diwedd hwynt: canys cenhedlaeth Sal. 81. 12. drofaus ydynt hwy, g meibion heb ffyddlondeb ynddynt.

y Sal. 147. 21 Hwy a'm cynhyrfasant eiddigedd arnaf a'r 14. nyth h, nid o dd, ddiw; digiasant fi a'u Rhuf. Iefurcen. i ffolineddau: minnau a yrraf k eiddigedd arnynt hwythau a'r rhai nid ydynt bobl; Mat. Pfa. a chenedl ynfyd y digiaf hwynt.

33. 5. Deu. 44. 22 Canys l tan a gynneuwyd yn fy nig, 2. ac a lysg hyd uffern isod, ac a ddifa'r a Neh. 9. tir a'i gynnyrch, ac a wna fylfeini'r my- 23. nyddoedd fiagiu.

Sal. 17. 90. 23 m Casglaf ddrygau arnynt; treuliaf fy ffaethau arnynt.

Eſa. 34. 6 24 Llafgedig *fyddant* gan newyn, ac wedi eu bwytta gan n wres poeth, a chwe- d Eſa. 17. rw ddimyrr: ambosaf hefyd arnynt o ddan- 10. nedd bwyftfilod, ynghyda gwenwyn feirph a Sal. 106. y llwch.

37. 25 Y p cleddyf oddi allan, a dychryn 12 Cor. 10. oddi fewn, a ddifetha'r gwr lewanec a'r 20. wyryf *briod*, y plentyn fugno ynghyd a'r gwr briclwyd.

Dat. 9. 20. d Jer. 2. 32. 26 Dywedais, Gwafgaraf hwynt i gong, fan, paraf i'w coffadwriaeth ddarfod o fyfg dynion;

e Pen. 32. 5. Galar. 2. 6. f Pen. 31. 17. Sal. 27. 9. g Eſa. 30. 9. h C r. 8. 4. i 1 Sam. 12. 21. k Rhuf. 10. 19. l Jer. 15. 14. Amos 2. 2. m Sal. 19. 5. Ezec. 5. 10. † *Farwor-laniad*, Hab. 3. 5. n Lef. 26. 22. o Gen. 1. 2.

27 Oni bai'r ofni dig y gelyn, y rhag l'w gwrthwynebwyr ymddwyn yn ddi- cithr, a rhag dywedyd o honynt, I ein llaw uchel ni, ac nid yr Arglwydd a wnaeth hyn oll.

28 Canys cenedl q heb cynghor *ydynt* hwy, ac heb ddyall ynddynt.

29 Oh na baent r ddoethion, na ddyall- ent hyn, nad ystyrient eu diwedd!

30 Pa fodd yr ymlidiai *un* ar fil, ac y gyrrai dau ddeng mil i ffoi, oni am u werthu o'u Craig hwynt, a chau o'r Arglwydd arnynt?

31 Canys nid ei x ein Craig ni *yw* eu craig hwynt; a byddied ein gelynion yn y farnwyr.

32 Canys o'r gwinwydden Sodom, ac o ffaeſydd Gomorra, *y mae* eu gwinwydden hwynt, eu z grawnwin hwynt *ydd* rawn- win dimlidiol, grawn-fypiau chwerwon *ydd* iddynt.

33 Gwenwyn draigiau *yw* eu gwin hwynt, a chreulon *b* wenwyn afpaidd.

34 Onid *yw* hyn yn cadwedig gyd a mi, *d* wedi ei ſelio ym myſg fy *e* thryſor- au?

35 *f* I mi *y perthyn* dial, a thalu'r pwyth; mewn pryd y *g* llithra eu troed hwynt: *h* canys agos *yw* dydd eu trychineb, a pharatoir y mae'r hyn a hanrhydedd idaw- yn.

36 Canys yr Arglwydd a farna ei bobl, ac a i edifarha am ei weiſion i pan wel- ymmaw o'u nerth, ac nad *oes* na gwar- chaeſedig, na gweddilliedig.

37 Ac efe a ddywed, k Pa le *y mae* eu duwiau hwynt, a'r graig yr ymddir- iedafant ynddi,

38 Y rhai a fwyttaſant *l* braſder eu haberthau, *ac* a yfaſant win eu diod- efferwm? codant a chynnorthwyant chwi, *a* byddant loches i chwi.

39 Gwelwch hellaeth mai *m* myfi, myfi *yw* efe; ac nad *oes* Duw ond myfi: myfi a fydd yn lladd, ac yn bywhau; myfi a *f* archollai, ac mi a feddyginiaethaf: ac ni *bydd* a achubo o'm llaw.

40 n Canys codaf fy llaw i'r nefoedd, a dywedaf, Mi a fyddaf fyw byth.

41 Os hogaf fy o ngleddf, f difgiair, ac ymaffyd o'm llaw mewn barn; dychwelaf ddial ar fy ngelynion, a thalaf y pwy- h i'm caſeion.

42 *p* Meddwaf fy ſaethau a gwaed (a'm cleddyf a fwytty gig) a gwaed y laddedig, a'r caeth, o ddechreu *q* dial ar y gelyn.

43 r Y cenhedloedd llawenhewch *gyd* a i bobl ef: canys efe a ddial waed ei weiſion, ac a ddychwel ddial ar ei elyn- ion, ac a drugarha wrth ei dir a'i bobl ei hun.

44 ¶ A daeth Moſes ac a lafarodd holl eiriau'r ſong hon lle y clybu'r bobl, efe, a *f* Joſua mab Nun.

45 A darfu i Moſes lafaru'r holl eiriau hyn wrth holl Iſrael:

46 A dywedodd wrthynt, *u* Meddyliwch yn eich calonnau am yr holl eiriau yr ydwyf yn eu tyſtiolaethu wrthych heddi- yw: y rhai a orchymynwch i'ch plant, i *v* edrych am wneuthur holl eiriau'r gyf- raith hon.

47 Canys nid gair *x* ofer yw hwn i chwi: y o herwydd eich einioes chwi *yw* efe; a thrwy r gair hwn yr eſtynwch d dyddiau yn y tir yr ydych yn myned iddo dros yr Iorddonen i'w feddiannu.

48 ¶ A'r Arglwydd a lafarodd wrth Moſes ynghorph y dydd hwnnw, gan ddy- wedyd,

49 *w* Eſgyn i'r mynydd Abarim hwn, *ſ* mynydd Nebo, yr hwn *ydd* yn nhir Moab, a; gyfer Jericho; ac edrych ar i wlad Canaan, yr hon yr ydwyf fi yn ei r- rhoddi i feibion Iſrael yn etifeddiaeth.

50 A bydd farw yn y mynydd yr eſgyni *t* Num. iddo, a chaſgler di at *a* dy bobl; megis y bu *u* Pen. 6. 6 a fu'r 18. Ezec. 40. 4. *x* Sal. 19. 11. *y* Rhuf. 10. 5. *w* Num. 27. 12. *a* Gen. 25. 8.

Sal. 148. 8. Ezec. 20. 14. z Neu, *ſuchel yw ein diaſu.*

f Jer. 4. 22. f Sal. 107. 43. i Galar. 1. 9. k Lef. 26. 8. Eſa. 30. 17. u Sal. 44. 12. Eſa. 59. 1. x Sal. 115 3. y Num. 23. 8. z Sam. 4. 8. a Eſa. 1. 10. a Eſa. 5. 4. Can. 4. 10. b 1 Tim. 4. 1. c Job. 14. 17. Rhuf. 2. 5. d Dan. 12. 9. Job 23. 17. e Eſa. 13. 6. f Rhuf. 12. 19. Heb. 10. 30. f Sal. 17. b 2 Pedr 2. 3. i Sal. 106. 45. Jer. 31. 20. f Amos 7. 3. g Hof. 2. 8. h Eſa. 41. 4. a 43. 25. i Sam. 2. 6. Job 5. 1. Dat. 1. 18. n Ecf. 6. 8. o Eſa. 27. 1. p 34. 5. Ezec. 21. 14. Dat. 14. 14. p Eſa. 63. 3. q Eſa. 34. 8. Jer. 51. 6. Dat. 18. 5. r Rhuf. 15. 10. s Sal. 101. 1.

b Num. 20.25. 28 Num. 20. 1f, 12, 13. || *Meriba.* *d* Lef. 10. 3. *e* Heb. 11. 13.

bu farw *b* Aaron dy frawd ym mynydd Hor, ac y casglwyd ef at ei bobl:

51 O herwydd *c* gwrthryfelasoch i'm herbyn ym mysg meibion Israel, wrth ddyfroedd || cynnen Cades, yn anialwch Sin; o blegid ni'm *d* sancteiddiasoch ym mhlith meibion Israel.

52 Canys y wlad a gai di ei *e* gweled ar dy gyfer; ond yno nid ai i'r tir yr ydwyf fi yn *ei* roddi i feibion Israel.

PEN. XXXIII.

1 Mawredd Duw. 6 Bendithion Israel.

1451. *a* Gen. 27. 4. Sal. 90. tit.

A Dyma'r fendith a'r hon y *a* bendithiodd Moses gŵr Duw feibion Israel, cyn ei farwolaeth.

2 Ac efe a ddywedodd, *b* Yr Arglwydd a ddaeth allan o Sinai, ac a gododd o *c* Seir iddynt; ymlewyrchodd o fynydd *d* Paran, ac efe a ddaeth gyd a *e* myrddiwn o saint, a * thanllyd gyfraith o'i ddeheulaw iddynt.

b Ecf. 19. 18. Heb. 3. 3. Gal. 4. 25. *c* Pen. 2. 4. *d* Gen. 21. 21. *e* Sal. 68. 17. Dan. 7. 10. Act. 7. 53. * Heb. *tân.* Jer. 20. 9.

3 *f* Caru y mae efe y bobl: ei holl saint *ydynt g* yn dy law: a hwy a ymlynasant *h* wrth dy draed; *pob un* a i dderbyn o'th eiriau.

f Jof. 11. 1 a 23. 1. *g* Sal. 34. 7. *h* Act. 22. 3.

4 Moses a orchymynodd gyfraith i ni, *i* yn etifeddiaeth i gynnulleidfa Jacob.

i Diar. 2. 1, 5.

5 Ac efe oedd *l* frenhin yn † *m* Iesurun, pan ymgasglodd pennau'r bobl ynghyd *a* llwythau Israel.

k Sal. 119. 3. *l* Gen. 36. 31. † *Jesurun.* *m* Pen. 32. 15.

6 ¶ *n* Bydded *fyw* Reuben, ac na fydded farw, ac *na* bydded ei ddynion *yn ychydig* o rifedi.

n Gen. 49. 4. Sal. 118. 17.

7 ¶ *Bydded* hyn hefyd i *o* Juda. Ac efe a ddywedodd, Clyw, O Arglwydd, lais Juda, *p* ac at ei bobl dwg ef: *q* digon fyddo iddo ei ddwylaw ei hun, a bydd gymmorth rhag ei elynion.

o Num. 10. 14. *p* Dan. 7. 13. *q* Gen. 49. 8. Sal. 144. 1. *r* Ecf. 28. 30.

8 ¶ Ac am Lefi y dywedodd, *r Bydded* dy Thummim a'th Urim i'th *s ŵr* lanc-aidd, yr hwn a brofaist ym Massa, *ac* a gynhennaiste ag ef wrth ddyfroedd *t* Meriba;

s Sal. 109. 8. *t* Exod. 17. 7.

9 Yr hwn a ddywedodd am ei dad ac am ei fam, Ni welais ef, *u* a'i frodyr ni'g adnabu, ac nid adnabu ei *hunt* ei hun: canys *x* cadwasant dy eiriau, a chynhaliasant dy gyfammod.

u Gen. 36. 31. *x* Exod. 19. 5. *y* Jofuan. *m* Pen. 32. 15.

10 *y* Dyscant dy farnedigaethau i Jacob, a'th gyfraith i Israel: *z* gofodant arogl-darth ger dy fron, a holl-aberth ar dy allor.

n Gen. 49. 4. Sal. 118. 17. *z* Num. 10. 14. *p* Dan. 7. 13. Ioan. 7. 28.

11 Bendithia, O Arglwydd, ei *elud* ef, a bydd *a* foddion i waith ei ddwylaw ef: archolla lwynau *y rhai* a godant i'w erbyn, a'i gasalon, *b* fel na chodont.

12 ¶ Am Benjamin y dywedodd efe, Anwylyd yr Arglwydd a drig mewn diogelwch gyd ag ef; yr hwn fydd yn *c* cysgodi drwy'r dydd, ac yn aros rhwng ei † *d* ysgwyddau ef.

q Gen. 49. 8. Sal. 144. 1. *r* Ecf. 28. 30. *s* Sal. 106. 10. *t* Num. 20. 13. *u* Ecf. 32. 29. *x* Jer. 10. 18. Mal. 2. 4. *y* Ezec. 44. 23. *z* Lef. 16. 13.

13 ¶ Ac am *e* Joseph y dywedodd efe, *f* Ei dir ef *fydd* wedi ei fendigo gan yr Arglwydd, *g* hyfrydwch y nefoedd, *a* gwlith, ac *a* dyfnder yn gorwedd isod;

a Gen. 27. 28. *b* Exod. 15. 5. *c* Sal. 3. 5. 11. *a* 91. 9. † *Tarfynau.* *d* 2 Cron. 3. 1. *e* 1 Cron. 5. 2. *f* Gen. 49. 22—27. *g* Mal. 4. 2. *h* Gen. 40. 26. Diar. 8. 31. Hab. 3. 6. *i* Eſa. 3. 2. Luc 2. 14. *k* Gen. 49. 26. *l* Luc 1. 69. *m* Num. 23. 22. *n* Sal. 44. 5. *o* Gen. 48. 19.

14 *Hefyd* a hyfrydwch cynnyrch yr haul, ac a hyfrydwch addfed-frwyth y lleuadau,

15 Ac a *byfrydwch* pen *h* mynyddoedd y dwyrain, ac a hyfrydwch bryniau tragywyddol,

16 Ac *i* a hyfrydwch y ddaear, ac a'i chyflawnder, ac ag ewyllys da *k* preswyliydd y berth: rhaid deued *bendith* ar ben Joseph, ac ar goryn *k* yr hwn a neilldiwyd oddwrth ei frodyr.

17 Ei hyfderthwch *fydd debyg* i gyntaf-anedig ei ych, a'i *l* gyrn ef *fydd* gyrn *m* unicorn: â hwynt y *n* cornia efe'r bobl ynghyd *hyd* eithafoedd y ddaear: a'e dyma fyrddiwn Ephraim, ie dyma filoedd Manaſſe.

14 ¶ Ac am Zabulon, y dywedodd efe, *p* Ymlawenycha, Zabulon, yn dy fynediad allan; a *tydi*, Iſſachar, yn dy babyll.

p Gen. 49. 13. *q* Ecf. 2. 3. *r* Sal. 4. 5. *s* Gen. 49. 11.

19 Galwant bobloedd i'r *q* mynydd: yna'r *r* aberthant †yrth cyfiawnder: canys cyfoeth y moroedd a fugnant, a chuddiedig drysorau'r tywod.

t Deut. 33. 19. Joſ. 13. 10, &c. 1 Cron. 12. 8, &c.

20 ¶ Ac am Gad y dywedodd efe, *s* Bendigedig yw ehangydd Gad: megis llew y mae efe yn aros, fel y rhwygo efe yr ysgwyddog a'r pen.

s Num. 32. 1, 16, 17, &c. *u* Num. 32. 29.

21 *t* Darychedd am dano ei hun yn y dechreuad; canys yno yn rhan y *u* cyfreithwr y golodeyd ef: *x* efe a ddaeth gyd a phennaethiaid y bobl; gwnaeth efe gyfiawnder yr Arglwydd, a'i farnedigaethau gyd ag Israel.

x Jof. 4. 12. *y* Joſ. 19. 47. *z* Mat. 4. 13. *a* Joſ. 19. 23—30. *b* Gen. 49. 20. *c* Job 29. 6. *d* Deut. 8. 9. Eſa. 6. 17. † *Jeſurun.* *e* Pen. 32. 15. *f* Sal. 68. 34, 35. *g* Sal. 55. 17. *h* Sam. 22. 3. *b* Cor. 2. 6. *i* Num. 23. 9. Jer. 23. 6. || *Hil.* *k* Sal. 68. 27. *l* Gen. 27. 28. *m* 2 Sam. 7. 23. *n* Jer. 23. 1. 16. *p* Sal. 18. 44. *q* Pen. 4. 32. Sal. 6. 6. *r* Deut. 6. 12.

22 ¶ Am Dan hefyd y dywedodd, *y* Dan yn genaw llew a neidia o Basan.

23 ¶ Ac am Naphtali y dywedodd, O *z* Naphtali, llawn o hawddgarwch, a chyflawn o fendith yr Arglwydd: a meddianna di'r gorllewin a'r dehau.

24 ¶ Ac am Aſer y dywedodd, *b* Bendithier Aſer â phlant: bydded gymmeraddwy *gan* ei frodyr; ac efe a wlych ei droed mewn *c* olew.

25 Haiarn a *d* phres *fydd* dan dy esgid di; a megis dy ddyddiau, *y bydd* dy nerth.

26 ¶ Nid oes megis Duw † o Iſrael, *yr hwn* fydd yn *f* marchogaeth y nefoedd yn gymmorth i ti, a'r wybrennau yn ei fawredd.

27 *Dy g* noddfa *yw* Duw tragywyddol, *b* ac oddi tanodd *y mae'r* breichiau tragywyddol: *i* a'r gelyn o'th flaen, ac a ddywed, Difetha *ef*.

28 Iſrael hefyd a drig ei hun yn *i* ddiogel: || *k* ffynnon Jacob *a fydd* mewn tir ŷd a gwin; ei nefoedd hefyd a *l* ddifera wlith.

29 Gwyn†yſedig wyt, O Iſrael; *m* pwy *fydd* megis tydi, O bobl gadwedig gan yr *n* Arglwydd, tarian dy gymmorthwy, yr hwn hefyd *yw* o cleddyf dy ardderchowgrwydd! a'th *p* elynion a ymoſtyngant i ti, a thi a *q* fethri ar eu buchel ſeoedd hwynt.

PEN. XXXIV.

1 Moſes oddi ar fynydd Nebo yn gweled y wlad; 5 ac yn marw yno. 9 Joſua yn dyfod yn ei le ef. 10 Cind Moſes.

1451. *a* Num. 27. 12, 13. Pen. 32. 49. * *Y bryn.* *b* Pen. 3. 27. Ezec. 40. 2. Dat. 21. 10. † *Canaan.* *c* Barn. 1. 16. *d* Eſa. 8. 8. Zec. 2, 12. *e* Gen. 12. 6. *f* Heb. 11. 9. *g* Num. 20. 12. Ioan 14. 6 *b* Joſ. 1. 2. *i* Num. 20. 28. *k* Judas 3. *l* Joſ. 14. 10, 11. *m* Num. 20. 29.

A Moſes a eſgynodd o roiydd Moab, i *a* fynydd Nebo, i ben * Piſga, yr hwn *ydyw* ar gyfer Jericho: a'r Arglwydd *b* a ddangoſodd iddo holl wlad Gilead, hyd Dan,

2 A holl Naphtali, a thir Ephraim a Manaſſe, a holl dir Juda, hyd y môr † eithaf,

3 Y dehau hefyd, a gwaſtadedd dyffryn Jericho, a'r dinas y palmwyddi, hyd Soar.

4 A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, *c* Dyma'r tir a fyngeais i Abraham, i Iſaac, ac i Jacob, gan ddywedyd, *d* I'th had di y rhoddaf *ef*; perais i ti *e* f weled â'th lygaid, ond *g* nid ai di drofodd yno.

5 ¶ A Moſes *h* gwas yr Arglwydd a fu *i* farw yno, yn nhir Moab, yn ol gair yr Arglwydd.

6 ¶ Ac efe a'i cladoddd ef mewn glynn yn nhir Moab, gyferbyn â Beth-peor: ac *k* nid edwyn neb ei fedd ef hyd y dydd hwnw.

7 ¶ A Moſes *oedd* fab ugain mlwydd a chant pan fu efe farw: *l* ni thywyllaſai ei lygad, ac ni chiliaſai ei ireidd-dra ef.

8 ¶ A meibion Iſrael a wylaſant am Moſes yn rhoſydd Moab *m* ddeng-niwrnod ar hugain: a chyflawnwyd dyddiau wylofain galar am Moſes.

N 9 ¶ A

Pen. xxxiii. *Adn.* 6.) *Bydded fyw*, Maddeued Duw ei bechod, na ddarfydded ei Lwyth. Num. 26. 7. Pen. xxxiii. *Adn.* 8.) *I'th ur Sanctaidd.* Set, i *Griſt* yr hwn a demtiaſant, *yn Aaron.* Sal. cvi. 16. 1 Cor. x. 9. *yr Urim &c.* cyfgoſod a gollwyd yn y caethiwed, ond y ſylwedd a bery byth. Yr oedd *Simeon* yn hûn as *Juda*, ond ai ſonir am ei etifeddiaeth o blegid geiriau *Jacob*. Mawr yw effaith y fendith

a Deut. 20. 17. Iosu. 3. 34
b Num. 27. 18.
c Ecs. 33. 11.
Num. 12. 6, 8.

9 ¶ A Josua mab Nun *oedd* gyflawn *o'n* yspryd doethineb; o herwydd *b* Moses a roddasai ei ddwylaw arno: a meibion Israel a wrandawsant arno, a chanwnethant fel y gorchymynasai yr Arglwydd wrth Moses.

10 ¶ Ac ni chododd prophwyd etto yn Israel megis Moses, *c* yr hwn a adnabu yr Arglwydd wyneb yn wyneb;

11 Ym mhob *rhyw* *d* arwyddion a rhyfeddodau, y rhai yr anfonodd yr Arglwydd ef i'w gwneuthur yn nhir yr Aipht, ar Pharao, ac ar ei holl weision, ac ar ei holl dir ef,

12 Ac yn yr holl law gadarn, *e* ac yn yr holl ofn mawr, y rhai a wnaeth Moses yngolwg holl Israel.

d Pen. 4. 34.
e Num. 12. 7. Pen. 4. 34. Act. 3. 22. f Diar. 10. 7.

LLYFR JOSUA.

YCYNNHWYSIAD.

Yn y Llyfr hwn y rhoddir hanes o weithredoedd JOSUA *yn dwyn ac yn trefnu'r Israeliaid yn eu hetifeddiaeth ynghylch yr addewid—Mae'n cynnwys hanes ynghylch* 17 *o flynyddoedd; Sef hyd farwolaeth* JOSUA.

PEN. I.

1. *Yr Arglwydd yn gorchymyn i Josua gymmeryd llz Moses.* 9. *Duw yn addaw bod gyd ag ef.*

Cyn Crist. 1451.

A Gwedi marwolaeth Moses, gwas yr Arglwydd, y llefarodd yr Arglwydd wrth Josua mab Nun, *a* gweinidog Moses, gan ddywedyd,

a Deut. 34. 5. Rhuf. 1. 1.

2 Moses fy ngwas a fu farw: gan hynny cyfod yn awr, dos dros yr Iorddonen hon, ti, a'r holl bobl hyn, i'r *b* wlad yr ydwyf fi yn *c* rhoddi iddynt hwy, meibion Israel.

b Deut. 1. 38. c Deut. 11. 24. d Sal. 72. 6.

3 Pob man y sango gwadn eich troed chwi arno a roddais i chwi; fel y *d* llefarais wrth Moses,

4 *e* O'r anialwch, a'r Libanus yma, hyd yr afon fawr, afon *f* Euphrates, holl wlad yr Hethiaid, hyd *g* y môr mawr, tu a machludiad yr haul, fydd eich terfyn chwi.

e Ecs. 16. 1. a 23. 31. f Jos. 1. 5. g Gen. 15. 18. h Num. 34. 6. i Rhuf. 8. 31.

5 i Ni saif neb o'th flaen di holl ddyddiau dy einioes: megis y bum gyd a Moses, y byddaf gyd a thithau; *h* ni'th adawaf, ac ni'th wrthodaf.

k Deut. 31. 6, 8. Ecs. 43. 2, 3. Heb. 13. 5. l Deut. 31. 23. 1 Cor. 16. 13. m Sal. 119. 6. n Deut. 32. Diar. 4. 27. Gal. 2. 14. o Deut. 17, 19. Mat. 12. 34. Col. 3. 16. p Sal. 1. 2. q Adn. 7. r Barn. 6. 14. Act. 4. 19. 1 Jer. 1. 8. Sal. 27. 1. t Num. 11. 16, 17. u Sal. 37. 3. Luc 12. 24. x Num. 32. 20—23. y Can. 1. 7.

6 *i* Ymgryfha, ac ymwrola: canys ti a wnei i'r bobl hyn etifeddu'r wlad yr hon a dyngais wrth eu tadau ar *k* roddi iddynt.

7 Yn unig ymgryfha, ac ymwrola yn fawr, i gadw ar *l* gwneuthur yn ôl yr holl gyfraith a orchymynodd Moses fy ngwas i ti: *m* na ogwydda oddi wrthi, ar y llaw ddehau nac ar y llaw asfyy; fel y ffynnech lwyddo le bynnag yr elych.

8 Nac ymadawed llyfr y gyfraith hon o'th enau, eithr *n* myfyria ynddo ddydd a nos; fel y cedwych ar wneuthur yn ôl yr hyn oll *sydd* yscrifenedig yuddo: canys yna y llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y *q* ffynni.

9 *r* Oni orchymynais i ti? Ymgryfha, ac ymwrola; nac arswyda, ac nac ofna: canys yr Arglwydd dy Dduw *sydd* gyd a thi, i ba le bynnag yr elych.

10 ¶ Yna Josua a orchymynodd i'r *t* lywodraethwyr y bobl, gan ddywedyd,

11 Tramwywch trwy ganol y llu, a gorchymynwch i'r bobl, gan ddywedyd, Parottowch i chwi *u* luniaeth: canys o fewn tridiau y byddwch chwi yn myned dros yr Iorddonen hon, i ddyfod i feddiannu'r wlad y mae yr Arglwydd eich Duw yn *ei* rhoddi i chwi l'w meddiannu.

12 ¶ Wrth y Reubeniaid hefyd, ac wrth y Gadiaid, ac wrth hanner llwyth Manasse, y llefarodd Josua, gan ddywedyd,

13 Cofiwch y *x* gair a orchymynodd Moses gwas yr Arglwydd i chwi, gan ddywedyd, Yr Arglwydd eich Duw a y *y* mwythaodd arnoch, ac a roddodd i chwi y wlad hon.

14 Eich gwragedd, eich plant, a'ch anifeiliaid a drigant yn y wlad a roddodd Moses i chwi o'r tu yma i'r Iorddonen: *z* ond chwychwi a ewch drosodd yn * arfogion o flaen eich brodyr, yr holl *ydych* o gedyrn o nerth, a chynnorthwywch

hwynt;

* Yn *ffurfiau*, fel Ecs. 13. 18. & Eis. 13. 3.

15 *a* Nes rhoddi o'r Arglwydd lonydd wch i'ch brodyr, fel i chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlad y mae yr Arglwydd eich Duw yn ei rhoddi iddynt: *b* yna dychwelwch i wlad eich etifeddiaeth, a meddiennwch hi, yr hon a roddodd Moses gwas yr Arglwydd i chwi, o'r tu yma i'r Iorddonen, tua chodiad yr haul.

16 ¶ Hwythau a attebasant Josua, gan ddywedyd, *c* Ni a wnawn yr hyn oll a orchymynaist i ni, a awn *beyd* i ba le bynnag yr anfonych ni.

17 Fel y gwrandawsom ar Moses ym mhob peth, felly y gwrandawn arnat tithau: yn unig bydded yr Arglwydd dy Dduw gyd a thi, *d* megis y bu gyd a Moses.

18 Pwy bynnag a *e* anufuddhao dy orchymyn, ac ni wrandawo ar dy ymadroddion, yn yr hyn oll a orchymynech iddo, rhodder ef i farwolaeth: yn unig *f* ymgryfha, ac ymwrola.

a 1 Cor. 12. 26. Phil. 2. 4. b Pen. 22. 4. c Rhuf. 13. 5. 1 Pedr 2. 13. d 1 Cor. 11. 1. e Heb. 10. 28. f 1 Cor. 12. 21. Ezec. 10. 4.

PEN. II.

1 *Rahab yn derbyn, ac yn tewi'r ddau ysbiwyr.* 8 *Y cyfammod rhyngthi hi a hwynt.* 13 *Eu dychweliad, a'u mynediad.*

1451.

A Josua mab Nun a anfonodd o *a* Sittim ddau ŵr, i chwilio yn ddirgel, gan ddywedyd, Ewch edrychwch y wlad, a Jerico. A hwy a aethant, ac *b* ddaethant i dy puttein-wraig a'i henw *c* Rahab, ac a lettyasant yno.

a Num. 25. 1. b Heb. 11. 31. Iago 2. 25. c Mat. 1. 5 d Sal. 127. 1. Diar. 21. 30. e Ecs. 1. 17. f Dat. 12. 16. g Rhuf. 3. 7. h Eis. 33. 1. i Deut. 28. 10. k 2 Sam. 17. 19. * *gwrysk* l Diar. 21. 30. m Sal. 121. 4. n Sal. 9. 16. o Gen. 35. 5. Ecs. 15. 14. p 23. 27. † Heb. *doddasant.* Pen. 5. 1. Eis. 13. 7. q Ecs. 14. 21.

2 A *d* mynegwyd i frenin Jerico, gan ddywedyd, Wele, gwyr a ddaethant yma heno o feibion Israel, i chwilio'r wlad.

3 A brenin Jerico a anfonodd at Rahab, gan ddywedyd, Dwg allan y gwyr a ddaeth attat, y rhai a ddaeth i'th dy di: canys i chwilio'r holl wlad y daethant.

4 Ond y *e* wraig a gymmerasai'r ddau ŵr, ac a'u *f* cuddiasai hwynt, ac a ddywedodd fel hyn; Gwyr a ddaeth attaf fi, ond *g* ni wyddwn i o ba le *y daethant* hwy.

5 A phan gaewyd y porth yn y tywyllwch, y gwyr a aeth allan; ni wn i ba le'r aeth y gwyr: *h* canlynwch yn fuan ar eu hol hwynt; canys chwi a'u goddiweddwch hwynt.

6 *i* Ond hi a barasai iddynt esgyn i nen y *k* tŷ ac a'u *k* cuddiasai hwynt mewn * bolldeidiau llin, y rhai oedd ganddi wedi eu hysgafnu ar naw y tŷ.

7 A'r gwyr a ganlynasant ar eu hol hwynt, tu a'r Iorddonen, hyd y rhydau, a'r *l* porth a gaewyd, cyn gynted ag yr aeth y rhai oedd yn erlid ar eu hol hwynt allan.

8 ¶ A chyn iddynt hwy *m* gysgu, hi a aeth i fynu attynt hwy ar nen *y tŷ.*

9 A hi a ddywedodd wrth y gwyr, *n* Mi a wn roddi *o'r* Arglwydd i chwi y wlad; *o* herwydd o eich arliwyd chwi a syrthiodd arnom ni, a holl drigolion y wlad, a † ddigalonasant rhag eich ofn.

10 Canys ni a glywsom fel *p* y sychodd yr Arglwydd, ddyfroedd y môr coch o'ch blaen

f Num. 21. 24. Deut 4. 39. g 2 Sam. 30. 26. Diar. 18. 24. h Pen. 6. 23. i Tim. 5. 3. k Mat. 12. 49. l 2 Sam. 9. 1. Mat. 7. 5. 2 Tim. 1. 16. m 1 Sam. 19. 11, 12 Act. 9. 25. n Adn. 22. Preg. 9. 18. o Eccl. 20. 7. p Megis y cadwyd *Rahab* trwy rwymo y llinyn coch ya y ffenestr ac ar ol hyny, felly tan daeneliad Gwaed Crist, ac arno yn ei eglwys hyd y diwedd y mae i fod yn gadwedig. q Deu. 14. 4. Can. 4. 3. r Gen. 7. 1 Eccl. 12. 22. Ioan 11. 15. s Esa. 26. 20. t 30. 14. u Gen. 43. 9. Ioan 10. 15. x Diar. 25. 9. y Adn. 16. z 1 Sam. 23. 14. Sal. 32. 7. a Num. 23. 13. Diar. 25. 13. ‖ Heb

1451. a Gen. 22. 3. Sal. 119. 60. b Pen. 1. 11. c Num. 10. 33. 1 Cron. 15. 12. d Eccl. 13. 21.

blaen chwi, pan ddaethoch allan o'r Aipht; a'r hyn a wnaethoch i ddau frenin yr Amoriaid, y rhai *oedd* tu hwnt i'r Iorddonen, *sef* i q Sehon ac i Og, y rhai a ddifrodasoch chwi.

11 A phan glywsom, yna y'n dimlonwyd, fel na lasodd mwyach gyfsur yn neb, rhag eich ofn: canys yr r Arglwydd eich Duw, efe *ydyt* Duw yn y nefoedd uchod, ac ar y ddaear isod.

12 Yn awr gan hyny, tyngwch, attolwg, wrthyf, myn yr Arglwydd, s o herwydd i mi wneuthur trugaredd a chwi, y gwnewch chwithau hefyd drugaredd a thy t fy nhad innau; ac y rhoddwch i mi arwydd gwir:

13 Ac y cedwech yn fyw fy nhad, a'm u mam, a'm brodyr, a'm chwiorydd, a'r hyn oll *sydd* ganddynt, ac y gwaredwch ein heinioes rhag angau.

14 A'r gwyr a ddywedasant wrthi, Ein heinioes *u roddwn* i farw drosoch (os chwi ni fynegwch ein negges hyn) pan roddo yr Arglwydd i ni y wlad hon, oni x wnawn a chwi drugaredd a gwirioneedd.

15 Yna hi a'u gollyngodd hwynt i lawr trwy'r ffenestr: canys ei thy hi *oedd* ar sur y ddinas, ac ar y mur yr oedd hi yn trigo.

16 A hi a ddywedodd wrthynt, z Ewch i'r mynydd, rhag i'r erlidwyr gyfarfod a chwi: ac ymguddiwch yno dridiau, nes dychwelyd yr erlidwyr, a gwedi hyny ewch i'ch ffordd.

17 A'r gwyr a ddywedasant wrthi, a Dieuog *fyddwn* ni oddi wrth dy lw yma a'r hwn y'n tyngaist.

18 Wele, *pan* ddelom ni i'r wlad, † rhwym y llinyn yma o edau b coch yn y ffenestr y gollyngaist ni i lawr trwyddi: c casgl hefyd dy dad, a'th fam, a'th frodyr, a holl dylwyth dy dad, attat i'r ty yma.

19 d A phwy bynnag a ei o ddrysau dy dy di allan i'r heol, ei waed ef *fydd* ar ei ben ei hun, a ninnau yn ddieuog: a phwy bynnag fyddo gyd a thi yn ty, *bydded* e ei waed ef ar ein pennau ni, os bydd llaw arno ef.

20 Ac os f mynegi di ein negges hyn, yna y byddwn ddieuog oddi wrth dy lw a'r hwn y'n tyngaist.

21 A hi a ddywedodd, Yn ol eich geiriau, felly *y bydd* hynny. Yna hi a'u gollyngodd hwynt; a hwy a aethant ymaith. A hi a rwymodd y llinyn coch yn y ffenestr.

22 A hwy a aethant, ac a ddaethant i'r g mynydd; ac a arosasant yno dridiau, nes i'r erlidwyr dychwelyd. A'r erlidwyr a'i ceisiasant ar hyd yr holl ffordd; ond b ni's cawsant.

23 ¶ Felly y ddau ŵr a ddychwelasant, ac a ddisgynasant o'r mynydd, ac a aethant drosodd, a daethant at Iosua mab Nun; a mynegasant iddo yr hyn oll a ddigwyddasai iddynt:

24 A dywedasant wrth Iosua, i yn ddiau yr Arglwydd a roddodd yr holl wlad yn ein dwylaw ni; canys holl drigolion y wlad a ‖ ddigalonnasant rhag ein hofn ni.

a doddasant. Sal. 48. 6. Dat. 6. 17.

PEN. III.

1 Iosua yn dyfod i'r Iorddonen. 7 Yr Arglwydd yn ei gyfuro. 14 Holltir dyfroedd y Iorddonen.

1451. A Iosua a gyfododd yn a foreu, a chychwynasant o Sittim, a daethant hyd yr Iorddonen, efe a holl feibion Israel; a llettyasant yno, cyn iddynt fyned drosodd.

2 Ac b ymhen y tridiau, y llywiawdwyr a dramwyasant trwy ganol y llu;

3 Ac a orchymynasant i'r bobl, gan ddywedyd, Pan welsoch chwi c arch cyfammod yr Arglwydd eich Duw, a'r offeiriaid y Leiaid yn ei dwyn hi; yna d cyo'r chwyrwch o'ch lle, ac ewch ar ei hol hi.

4 Etto bydded e encyd rhyngoch chwi a hithau, ynghylch dwy fil o gufyddau wrth fesur: na nesewch atti, fel y gwypoch y ffordd y rhodioch yndi: canys ni tharawyasoch y ffordd *hon* ‖ o'r blaen.

5 A Iosua a ddywedodd wrth y bobl, f Ymsanctteiddiwch: canys y fory y gwna yr Arglwydd g ryfeddodau yn eich mysg chwi.

6 Iosua hefyd a lafarodd wrth yr offeiriaid, gan ddywedyd, *b* Codwch arch y cyfammod, i ac ewch drosodd o flaen y bobl. A hwy a godasant arch y cyfammod, ac a aethant o flaen y bobl.

7 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Iosua, Y. dydd hwn y dechreuaf dy k fawrhau di yng nghydd holl Israel; fel y gwypont, mai *l* megis y bum gyd a Mosen, y byddaf gyd a thithau.

8 Am hyny gorchymyn di i'r offeiriaid sydd yn dwyn arch y cyfammod, gan ddywedyd, Pan ddeloch hyd gwrr dyfroedd yr Iorddonen, *m* safwch yn yr Iorddonen.

9 ¶ A Iosua a ddywedodd wrth feibion Israel, Nesewch yma, a n gwrandewch eiriau yr Arglwydd eich Duw.

10 Iosua hefyd a ddywedodd, o Wrth hyn y cewch wybod *sut* p y Duw byw yn eich mysg chwi; a chan yrru y q Cyrr efe allan y Canaaneiad, a'r Hethiaid, a'r Hefiaid, a'r Pherezaiad, a'r Girgasiaid, yr Amoriaid *hefyd*, a'r Iebusiaid, o'ch blaen chwi.

11 Wele, arch cyfammod r Arglwydd yr holl ddaear yn myned o'ch blaen chwi i'r Iorddonen.

12 Gan hyny cymmerwch yn awr s deuddeg gwr o lwythau Israel, *s* sh gwr o bob llwyth.

13 A phan orphwyso gwadnau traed yr offeiriaid, fydd yn dwyn arch t ARGLWYDD IOR yr holl fyd, yn nyfroedd yr Iorddonen, *yna u* dyfroedd yr Iorddonen a dorrir ymaith *oddi uchod*; *v* a hwy a safant yn hentwr.

14 ¶ A phan gychwynodd y bobl o'r pebyll, i fyned dros yr Iorddonen, a'r offeiriaid oedd yn dwyn y cyfammod o flaen y bobl,

15 A phan ddaeth y rhai oedd yn dwyn yr arch hyd yr Iorddonen, a *x* gwlychu o draed yr offeiriaid, oedd yn dwyn yr arch, ynghwrr y dyfroedd (a'r *a* Iorddonen a lanwai dros ei glannau oll holl ddyddiau'r cynhaaf.)

16 Yna y dyfroedd, y rhai oedd yn disgyn oddi uchod, a safasant; *b* cyfodsant yn bentwr yn mhell iawn oddi wrth Adamy yr hon *sydd* o † ystlys c Saretan: a'r *dyfroedd* y rhai oedd yn disgyn i for y rhos, *sef* i'r *d* mor hell, a ddarfuant, ac a dorrwyd ymaith. Felly y bobl *e* aethant drosodd ar gyfer Jerico.

17 A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr Arglwydd, a safasant ar dir sych, *f* ynghanol yr Iorddonen, yn ‡ daclus: a z holl Israel oedd yn myned drosodd ar dir sych, nes darfod i'r holl genedl fyned trwy'r Iorddonen.

f Deut. 3. 26. ‡ *ddi-gryn.* *g* Sal. 105. 37, 45. Rhuf. 11. 26. *b* Eccl. 14. 26.

PEN. IV.

1 Deuyn deuddeg carreg o'r Iorddonen yn gofiadwriaeth. 9 Gosod deuddeg carreg yn yr Iorddonen. 20 Sefydlu'r carreg yn Gilgal.

A Phan ddarfu i'r holl genedl fyned a trwy'r Iorddonen, yr Arglwydd a *b* lafarodd wrth Iosua, gan ddywedyd,

2 Cymmerwch i chwi c ddeuddeg gwr o'r bobl, un gwr o bob llwyth;

3 A gorchymynwch iddynt, gan ddywedyd, Cymmerwch i chwi oddi yma, o ganol yr Iorddonen, o'r fan y safodd traed yr offeiriaid yn * daclus, *d* ddeu-

1451. *a* Deut. 27. 2. Rhuf. 4. 21. *b* Pen. 3. 12. *c* Act. 10. 39. * *ddigryno*

N 2

ddeg Pen. 3. 17.

d Gen. 9. 13. Pen. 24. 27.

a Adn. 19. 20.
f Sal. 33. 12.
g Deut. 6. 20, 21.
† Heb. y ſerw.
b Ecſ. 13. 14.
Pen. 3. 13, 16.
Sal. 111. 2.
Hab. 3. 10.
i Gen. 3. 16.
Sal. 77. 11.
k Luc 22. 19.
Sal. 103. 2.
l Mat. 10. 1. Luc 9. 1.
m Adn. 1. n Sal. 65. 7, 8.
o Eſa. 11. 10. Eph. 6. 13.
p Ecſ. 23. 13.
q ver. 6:9. r Deut. 31. 23.
s Can. 1. 4.
t Eſa. 52. 12.
u Act. 26. 26.
x Num. 32. 20, 28.
x Eph. 6. 11–14.
y Num. 32. 22.
z Bren. 17. 1.
a Cron. 5. 22.
x Pen. 3. 7.
a Ecſ. 14. 3.
b Ecſ. 25. 26.
Deut. 11. 10.
c Gen. 7. 1.
a 8. 16. Ezec. 37. 12.
Moſ. 13. 14.
Mat. 25. 34.
d Sal. 69. 35.
e Pen. 3. 15.
f Ecſ. 12. 2.
g Cron. 12. 15.
g Adn. 31. 19.
h Adn. 6. 2.
i Sal. 74. 13.

ddeg o gerrig; a dygwch hwynt droſodd gyd a chwi, a goſodwch hwynt yn y c llety y llettyoch yndio heno.

4 Yna Joſua a alwodd arn y deuddeg gwr a barottoi ai eſe o feibion Iſrael, un gwr o bob llwyth.

5 A dywedodd Joſua wrthynt, Ewch droſodd o flaen arch yr f Arglwydd eich Duw, trwy ganol yr Iorddonen; a chodwch i chwi bob un ei garreg ar ei yſgwyd, yn ol rhifedi llwythau meibion Iſrael:

6 Fel y byddo hyn g yn arwydd yn eich mysg chwi pan ofyno eich meibion chwi † yn ol hyn, gan ddywedyd, Beth y mae'r cerrig hyn yn ei arwyddattau i chwi?

7 Yna y dywedwch wrthynt, h Dorri ymaith ddyfroedd yr Iorddonen o flaen arch cyfammod yr Arglwydd; pan oedd hi yn myned trwy'r Iorddonen, i dyfroedd yr Iorddonen a dorrwyd ymaith. Y mae'r cerrig hyn yn k goffadwriaeth i feibion Iſrael byth.

8 A meibion Iſrael a wnaethant felly fel y gorchymynaſai Joſua; ac a gymmeraſant deuddeg carreg o ganol yr Iorddonen, fel y llaſaraſai yr Arglwydd wrth Joſua, yn ol rhifedi llwythau l meibion Iſrael, ac a'u dygaſant droſodd gyd a hwynt i'r lletty, ac a'u m cyflеaſant yno.

9 A Joſua a oſododd i fynu ddeuddeg carreg n ynghanol yr Iorddonen, yn y lle yr oedd traed yr offeiriaid, oedd yn dwyn arch y cyfammod, yn ſefyll: ac y maent yno hyd y dydd hwn.

10 ¶ A'r offeiriaid, y rhai oedd yn dwyn yr arch, a o ſafaſant ynghanol yr Iorddonen, nes gorphen pob peth a orchlymynaſai yr Arglwydd i Joſua ei lafaru wrth y bobl, p yn ol yr hyn oll a orchymynaſai Moſes wrth q Joſua: a'r bobl r a fryſiaſant, ac a aethant drwodd.

11 A phan ddarfu i'r holl bobl fyned ſ droſodd, yna arch yr Arglwydd a aeth droſodd, a'r offeiriaid, yng nghlyd y bobl.

12 Meibion u Reuben hefyd, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſe, a aethant drоſodd yn x arfogion o flaen meibion Iſrael, fel y llaſaraſai Moſes wrthynt:

13 Ynghylch deugain mil, yn arfogion i ryfel, a aethant drоſodd y o flaen yr Arglwydd i ryfel, i roſydd Jerico.

14 ¶ Y dydd hwnnw yr Arglwydd z a fawrhaodd Joſua yngolwg holl Iſrael; a hwy a'i hofnaſant ef, fel yr a ofnaſant Moſes, holl ddyddiau ei einioes.

15 A'r Arglwydd a lafarodd wrth Joſua, gan ddywedyd,

16 Gorchymyn i'r offeiriaid, Gyd yn b dwyn arch y dyſtiolaeth, dyfod o honyat i fynu allan o'r Iorddonen.

17 Am hynny Joſua a orchymynodd i'r offeiriaid, gan ddywedyd, c Deuwch i fynu allan o'r Iorddonen.

18 A phan ddaeth yr offeiriaid, oedd yn dwyn arch cyfammod yr Arglwydd, i fynu o ganol yr Iorddonen, a ſengi o wadnau traed yr offeiriaid ar y ſychdir; yna dyfroedd yr d Iorddonen a ddychwelaſant i'w lle, ac a aethant, megis cynt, dros ei holl e geulennydd.

19 ¶ A'r bobl a ddaethant i fynu o'r Iorddonen y ddegfed *dydd* o'r mis f cyntaf; ac a werſyllaſant yn Gilgal, yn eithaf tu dwyrain Jerico.

20 ¶ A'r deuddeg carreg hynny, y rhai a ddygaſent o'r Iorddonen, a ſefydlodd Joſua yn g Gilgal.

21 Ac efe a lafarodd wrth feibion Iſrael, gan ddywedyd, Pan ofyno eich meibion chwi yn ol hyn i'w tadau, gan ddywedyd, h Beth yw y cerrig hyn?

22 Yna yr hyſpyſwch i'ch meibion, gan ddywedyd, Iſrael a ddaeth trwy'r Iorddonen hon ar dir ſych.

23 Canys yr Arglwydd eich Duw chwi a i ſychodd dyfrhau edd yr Iorddonen o'ch blaen chwi, nes i chwi fyned drwodd;

meſis y gwnaeth yr Arglwydd eich Duw i'r môr coch, k yr hwn a ſychodd efe o'n blaen ni, nes i ni fyned drwodd:

24 Fel yr adnabyddio holl bobloedd y ddaear law yr Arglwydd, mai nerthol *yw*; fel yr ofnoch yr Arglwydd eich Duw bob amſer.

PEN. V.

Arfogaeth y Canaaneaid. 2 Admwythder enwaediad. 10 Cadw'r Paſg yn Gilgal. 12 Y manna yn darfod.

PAN glybu holl frenhinoedd yr Amoriaid, Y rhai oedd o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu a'r gorllewin, a holl frenhinoedd Canaaneaid, b y rhai *oedd* wrth y môr, ſychu o'r Arglwydd ddyfroedd yr Iorddonen o flaen meibion Iſrael, nes eu myned hwy drwodd; yna y c digalonwyd hwynt, fel nad oedd yſpryd rnwyach ynddynt, rhag d ofn meibion Iſrael.

2 ¶ Y pryd hynny y dywedodd yr Arglwydd wrth Joſua, *Gwna* i. ti e gyllyll llymion, ac enwaeda ar feibion Iſrael drachefn yr ail waith.

3 A Joſua a wnaeth iddo gyllyll llymion, ac a enwaedodd ar feibion Iſrael, † yn mryn y blaen-gwyn.

4 A dyma'r achos *a wnaeth* i Joſua enwaedu: Yr holl bobl, *fel* y gwrrywiaid y rhai a ddaethant o'r Aipht, yr holl ryfelwyr, a fuont f feirw yn yr anialwch yn y ffordd, gwedi eu dyfod allan o'r Aipht.

5 Canys yr holl bobl a'r a ddaethant allan, oedd enwaededig; ond y bobl oll y *rhai* a g aneſid yn yr anialwch, ar y ffordd, gwedi eu dyfod hwy allan o'r Aipht, nid enwaedasant *arnynt*.

6 Canys *b* deugain mlynedd y rhodiaſai meibion Iſrael yn *yr* anialwch, nes darfod yn holl bobl o'r rhyfelwyr a ddaethant o'r Aipht, y rhai ni wrandawſent ar lef yr Arglwydd: i y rhai y tyngaſai yr Arglwydd wrthynt, na ddangoſai efe iddynt y wlad a dyngaſai yr Arglwydd wrth eu tadau y rhoddai efe i ni; gwlad yn llifeirio o laeth a mel.

7 A Joſua a enwaedodd ar eu meibion hwy, *y rhai* a k gododd yn eu lle hwynt: canys *l* dienwaededig oeddynt hwy, am nad enwaedaſid arnynt ar y ffordd.

8 A phan ddarfu enwaedu ar yr holl bobl; yna yr aroſaſant yn eu hun-lle, yn y gwerſyll, *m* nes eu hiachau.

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Joſua, Heddyw y treiglais ymaith *n* waradwydd yr Aipht oddi arnoch: am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw † Gilgal, hyd y dydd heddyw.

10 ¶ A meibion Iſrael a werſyllaſant yn Gilgal: a hwy a gynhaliaſant y Paſg, ar y *o* pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis, brydnawn, yn rhoſydd Jerico.

11 A hwy a ſwyttaſant o hên ŷd y *q* wlad, drannoeth gwedi'r Paſg, fara croyw, a chras-yd, o fewn corph y dydd hwnnw.

12 ¶ A'r manna a *p* beidiodd drannoeth gwedi iddynt fwytta o hen ŷd y wlad; a manna ni chafodd meibion Iſrael mwyach, eithr bwyttaſant o gynnyrch *r* gwlad y Canaaneaid y flwyddyn honno.

13 ¶ A *Phan* oedd Joſua wrth Jerico, yna *s* efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele, *t* wr yn ſefyll gyferbyn âg ef, a'i *u* gleddf noeth yn ei law. A Joſua a aeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, A'i gyd a ni'r *ydwyt* ti, a'i gyd a'n gwrthwynebwyr?

14 Dywedodd yntau, *x* Nag e; eithr yn dyw ſog lla yr Arglwydd yn awr y daethum. A Joſua a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a addolodd; ac a ddywedodd wrtho ef, Beth y mae ſy Arglwydd yn ei ddywedyd wrth ei was?

15 A Thywyſog llu yr Arglwydd a ddywedodd wrth Joſua, y Dattod dy eſgidiau oddi am dy draed; canys y lle yr wyt ti yn ſefyll arno, *x* *ſydd* ſanctaidd. A Joſua a wnaeth felly.

a Gen. 10. 16. Ecſ. 15.
b Num. 13. 29.
c Pen. 2. 9. Dat. 18.
d Deut. 28. 10.
e Ecſ. 4. 25.
f Neu, *gallehr*
g Neu, *yn Gibea haarlaloth.*
f Num. 14. 23. 1 Cor. 10.
5. Heb. 3. 7.
g Jer. 4. 4.
Heb. 6. 6.
h Sal. 95. 10.
i Num. 14. 28–32.
k Num. 14. 31.
l Eph. 2. 11. Col. 3. 11.
m Gen. 34. 25.
n Num. 13. 33. Let. 18. 3. Ezec. 20. 7.
† *Treigl.*
o Ecſ. 12. 6. Num. 9. 5. Deut. 1. 8.
p Ecſ. 16. 15. Dat. 21. 22.
q Eſa. 60. 5. Dan. 8. 3.
r Ecſ. 23. 13.
s Zec. 1. 8. Sal. 3. 8.
t Sal. 119. 21. Ecſ. 23. 20. Dan. 10. 5.
u 12. 1. Dat. 12. 7.
x Ecſ. 3. 5. Act. 7. 33.
x 2 Pedr 1. 18.

PEN.

PEN. VI.

1 *Cau Jerico.* 11 *Amgylchu'r dref.* 20 *Tymuriau yn syrthio.* 22 *Arbed Rahab.* 26. *Melldithio adeiladwr Jerico.*

a Sal. 127. 1. b Pen. 2. 9.

A *a* Jerico oedd gaeedig a gwarchaeedig, *b* o herwydd meibion Israel: nid *oedd neb* yn myned allan, nac yn dyfod i mewn.

c Dan. 2. 21. d Sal. 76. 5.

2 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Josua, Gwel, rhoddais yn dy law di Jerico a'i *c* brenin, gwyr *d* grymmus o nerth.

e Num. 14. 9. Job 9. 4.

3 *e* A chwi a amgylchwch y ddinas, *chwi* ryfelwyr oll, gan fyned o amgylch y ddinas unwaith: gwnewch felly chwe' diwrnod.

f Barm. 7. 16. g Sal. 98. 6. Dat. 1. 12.

4 A dyged saith o offeiriaid saith o *f* udgyrn o gyrn hyrddod o flaen yr arch: a'r seithfed dydd yr amgylchwch y ddinas *g* saith waith; a *h* lleised yr offeiriaid udgyrn.

1 Cor. 14. 27.

5 A phan ganer yn hirllaes i chorn yr hwrdd, a phan glywoch sain yr udgorn, i blaeddied yr holl bobl a bloedd uchel: a fyrth mur y ddinas dani hi, ac eled y bobl i fyny bawb ar ei gyfer.

h Heb. 11. 30. i 2 Cron. 20. 21. k Sal. 98. 6. Dat. 1. 12.

6 ¶ A Josua mab Nun a alwodd yr offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Codweh arch y cyfammod; a dyged *k* saith offeiriaid saith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen arch yr Arglwydd.

l Cerddwch, ac amgylchwch y ddinas; a'r hwn fydd *m* arfog, eled o flaen arch *n* yr Arglwydd.

m Pen. 1. n Zec. 9. 14.

7 ¶ A phan ddywedodd Josua wrth y bobl, yna y saith offeiriad, y rhai oedd yn dwyn y saith udgorn o gyrn hyrddod, a gerddasant o flaen yr Arglwydd, ac a leisiasant a'r *n* udgyrn: ac arch cyfammod yr Arglwydd oedd yn myned ar eu hol.

o Mat. 16. 24. p Adn. 7. q Heb. 11. 30.

8 ¶ A'r rhai arfog oedd yn myned o flaen yr offeiriaid oedd yn lleisio a'r udgyrn; a'r fyddin olaf oedd yn myned ar ol yr arch, *o* a'r offeiriaid yn myned rhagddynt, ac yn lleisio a'r udgyrn.

r Jos. 58. 8. s Act. 1. 7. t Esa. 50. 5. 2 Cron. 13. 15. u Jer. 50. 46. Sal. 108. 2.

9 A Josua a orchymynasai i'r bobl, gan ddywedyd, Na floeddiwch, ac na edrych glywed eich llais, ac nac eled gair allan o'ch genau, *q* hyd y dydd y dywedwyf wrthych, floeddiwch; *r* yna y floeddiwch.

10 Felly arch yr Arglwydd a amgylchodd y ddinas, gan fyned o'i hamgylch un waith: a daethant i'r gwersyll, a lletyasant yn y gwersyll.

v Esa. 30. 2. w Adn. 9. x Job 9. 4. y Gal. 6. 9. z Zeph. 3. 8. a Esa. 30. 26. b Adn. 14. c Pen. 2. d Heb. 11. 30. e Mat. 10. 41. f Num. 31. 19. g Ruth 1. 16. h Dat. 17. 16. i Hag. 2. 8. Zec. 13. 9. k Mat. 1. 5. l Jos. 11. 19, 20. m Barn. 1. 24. n 1 Bren. 16. 34. o 2 Sam. 7. 9. Mat. 4. 24. p 14. 1.

12 ¶ A Josua a gyfododd yn *v* foreu: a'r offeiriaid a ddygasant arch yr Arglwydd.

13 A'r *t* saith offeiriad, yn dwyn saith o udgyrn o gyrn hyrddod o flaen arch yr Arglwydd, oeddynt yn myned dan gerdded, ac yn lleisio a'r udgyrn: a'r rhai *u* arfog oedd yn myned o'u blaen hwynt; a'r fyddin olaf oedd yn myned ar ol *x* arch yr Arglwydd, *a'r offeiriaid* yn y myned rhagddynt, ac yn lleisio a'r udgyrn.

14 Felly'r amgylchynasant y ddinas un waith yr ail ddydd; a dychwelasant i'r gwersyll: fel hyn y gwnaethant *y* chwe' diwrnod.

15 Ac ar y seithfed dydd y cyfodasant *a* yn foreu ar godiad y wawr, ac yr amgylchynasant y ddinas yn modd hynnw, *a* saith waith: yn unig y dwthwn hwnnw'r amgylchynasant y ddinas saith waith.

16 A phan leisiodd yr offeiriaid yn eu hudgyrn y seithfed waith, yna Josua a ddywedodd wrth y bobl, *b* Bloeddiwch; canys rhoddedd yr Arglwydd y ddinas i chwi.

17 ¶ A'r ddinas fydd yn *c* ddiofryd-beth, hi, a'r hyn oll *fydd* ynddi, i'r Arglwydd: yn unig kahab y buttein-wraig fydd byw, hi a chwbl *sydd* gyd a hi yn ty; canys hi a *c* guddiodd y cenhadau a anfonasom ni.

18 Ac *d* ymgedwch chwithau oddi wrth y diofryd-beth, rhag eich gwneuthur eich hun yn ddiofryd-beth, ac cymmerwch o'r diofryd beth: felly y gwnaech weryll Israel yn ddiofryd-beth, *e* ac y trallodech hi.

19 Ond yr holl arian a'r aur, a'r lleftri pres a haiarn, *ffyddant* i gyssegredig i'r Arglwydd: peied y *rhai hynny* i mewn i drysor yr Arglwydd.

20 A bloeddiodd y bobl, pan leisiasant a'r udgyrn. A phan glybu'r bobl lais yr udgyrn, yna'r bobl a waeddasant a bloedd uchel; a'r mur a syrthiodd i *f* lawr oddi tanodd. Felly y bobl a aethant i fyny i'r ddinas, pob un ar ei gyfer, ac a ymdlaesant y ddinas.

21 A hwy a *g* ddifrodasant yr hyn oll *oedd* yn y ddinas, yn *h* gwr ac yn wraig, yn fachgen ac yn benafgwr, yn eidion ac yn ddafad, ac yn asyn, *i* a min y c eddyf.

22 ¶ A Josua a ddywedodd wrth y ddau wr a fuasai yn edrych anfawdd y wlad, Ewch i dy'r buttein-wraig, a *k* dygwch allan oddi yno y wraig, a'r hyn oll *sydd* iddi, *m* fel y tyngasoch wrthi.

23 Felly y llanciau a fuasent yn edrych *anfawdd y wlad*, a aethant i mewn ac a ddygasant allan Rahab, a'i thad, a'i mam, a'i brodyr, a chwbl a'r a feddai hi: dygasant allan hefyd ei holl dylwyth hi, a gosodasant hwynt o'r tu *n* allan i wersyll Israel.

24 A llosgasant y *o* ddinas a'r hyn oll *oedd* ynddi: yn unig yr *p* arian a'r aur, a'r lleftri pres a haiarn, a roddasant hwy yn nhryfor yr Arglwydd.

25 A Josua a gadwodd yn fyw Rahab y buttein-wraig, a thylwyth ei thad, a'r hyn oll *oedd* ganddi; a hi a drigodd ym mysg *q* Israel hyd y dydd hwn: am *r* iddi guddio'r cenhadau a anfonasai Josua i'r chwilio Jericó.

26 ¶ A Josua a'u tyngbedodd *hwy* y pryd hynny, gan ddywedyd, *s* Melldiedig ger bron yr Arglwydd *fydd* y gwr a gyfyd ac a adeiladu'r ddinas hon Jericó: yn ei gyntaf-anedig y seilia efe hi, ac yn ei *fab* ieuangaf y gesyd efe ei phyrth hi.

27 Felly yr Arglwydd oedd gyd a Josua; ac aeth ei *t* glod ef trwy'r holl wlad.

PEN. VII.

1 *Tawr Israeliaid wrth Ai.* 6 *Cwyn Josua.* 16 *Dala Achan wrth goelbren.* 19 *ei gyffes:* 22 *ei gosbedigaeth of.*

OND meibion Israel a wnaethant gamwedd am y diofryd-beth: canys *a* Acan mab Carmi, fab Zabdi, fab Zera, o lwyth Juda, a ymmeredd o'r diofryd-beth: ac *b* ennynodd digofaint yr Arglwydd yn erbyn meibion Israel.

2 A Josua a anfonodd wyr o Jericó i *c* Ai, yr hon *fydd* wrth * Bethafen, o du'r dwyrain i Bethel, ac a lafaredd wrthynt, gan ddywedyd, Ewch i fyny, *d* ac edrychwch y wlad. A'r gwyr a aethant i fyny, ac a edrychasant anfawdd Ai.

3 A hwy a ddychwelasant at Josua, ac a dywedasant wrtho, Nac eled yr holl *bobl* i fyny; *eto* ynghylch *e* dwy fil o wyr, neu dair mil o wyr, a ânt i fyny, ac a darawant Ai: na phoenwch y bobl yno; canys y cydig *yfant* hwy.

4 Felly fe aeth o'r bobl i fyny yno ynghylch tair mil o wyr: a hwy a *f* ffoesant o flaen gwyr Ai.

5 A *g* gwyr Ai a darawsant ynghylch deugwr ar bymtheg ar hugain o honynt: *g* canys a'u hymlidasant o flaen y porth hyd Sebarim, a tharawsant hwynt yn y *h* goriwared: am hynny y *i* toddodd calonnau'r bobl, ac *g* bu'n dwr.

6 ¶ A Josua a *k* rwygodd ei ddillad, ac a syrthiodd i lawr ar ei wyneb o flaen arch yr Arglwydd, hyd yr hwyr, efe a'r henuriaid Israel, ac a daeddasant *l* llwch ar eu pennau.

7 A dywedodd Josua, Ah, ah, O Arglwydd IOR, i ba beth y *l* dygaist y bobl yma dros yr Iorddonen, i'n rhoddi ni yn llaw yr *m* Amoriaid, i'n n difetha? O na *n* basem

a Sal. 127. 1. b Pen. 2. 9. c Dan. 2. 21. d Sal. 76. 5. e Num. 14. 9. Job 9. 4. f Barm. 7. 16. g Sal. 98. 6. Dat. 1. 12. h Heb. 11. 30. i 2 Cron. 20. 21. k Sal. 98. 6. Dat. 1. 12. l Pen. 1. m Pen. 1. 14. n Zec. 9. 14. o Mat. 16. 24. p Adn. 7. q Heb. 11. 30. r Esa. 58. 8. s Act. 1. 7. t Esa. 50. 5. 2 Cron. 13. 15. u Jer. 50. 46. Sal. 108. 2. v Esa. 30. 2. w Adn. 9. x Job 9. 4. y Gal. 6. 9. z Zeph. 3. 8. a Esa. 30. 26. b Adn. 14. c Pen. 2. d Heb. 11. 30. e Mat. 10. 41. f Num. 31. 19. g Ruth 1. 16. h Dat. 17. 16. i Hag. 2. 8. Zec. 13. 9. k Mat. 1. 5. l Jos. 11. 19, 20. m Barn. 1. 24. n 1 Bren. 16. 34. o 2 Sam. 7. 9. Mat. 4. 24. p 14. 1. a Pen. 22. 20. 1 Cron. 2. 7. b Ecf. 4. 24. c Gen. 12. 8. Pen. 12. 9. *Yr gwrda.* *cedd.* d Diar. 20. 18. Hos. 4. 15. Mat. 10. 16. e Luc 14. 31. f Lef. 26. 36. g Deut. 28. 25. Esa. 59. 2. Jer. 11. 6 ¶ A Josua a *k* rwygodd ei ddillad, ac a syrthiodd i lawr ar ei wyneb o flaen arch yr Arglwydd, hyd yr hwyr, efe a'r henuriaid Israel, ac a *l* daeddasant llwch ar eu pennau. Lef. 26. Gen. 36. *b* Gen. 1 Sal. 50. 1 Cron. 21. 30. Ester 4. 1. Job 2. 12. 2 42. 6. Num. 14. 3. Jer. 31. 2, 3. *m* Job 21. 7. *n* Pen. 1. 5.

o Hab. 2. 1. bunaſem hiddiau, ac *na* thi gafaem tu hwnt i'r Iorddonen.

Ioan 2. 9. 8 O Arglwydd, y beth a ddywedaf, pan
p Adn. 4. dry Iſrael *a* wair o flaen ei *p* elynion!
q Sal. 83. 9 Canys y Canaaneaid, a holl drigolion
4. y wlad, a glywant, ac a'n hamgylchant,
r Ecſ. 32. 12. ac a'y dorrant ymaith ein henw oddi ar y
Num. 14. ddaear: a *r* pha beth a wnai i'th enw
13. mawr?

Diar. 21. 3. 10 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Joſua, Cyſodſ *ti* hun; pa
† Neu. gyfrwedd. paham *s* wyt ti yn dywyt yn *t* cwympo fel hyn ar dy wyneb?

s Adn. 6. 11 Iſrael a *u* bechodd, a throſeddaſant *x* cyfammod a orchymynais iddynt: cymmeraſunt hefyd o'r *y* diofryd-beth, *ze*, llaeraſantſant, a *u* gwadaſant; *x* gofodaſant hefyd ymhlith eu dodrefn eu hun.

t Pen. 6. 18. 12 ¶ Am hynny ni ddichon meibion Iſrael ſefyll yn erbyn eu gelynion, *eithr* troſant *aa* gwarr o flaen eu *zc* gelynion; am *ab* eu *d* bod yn *y* ſgymmun-beth: ni
x Heb. 4. 13. byddaf mwyach gyd a chwi, onl ddifetheh yr *y* ſgymmun-beth o'th myſg.

y Num. 14. 45. 13 Cyſod, ſanctteiddia'r bobl, a dywed, *b* Ymſanctteiddiwch erbyn y foru: canys
zc Lef. 26. 25. fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael; *c* Diofryd-beth *ſydd* yn dy blith di, O
aa Adn. 11. Iſrael: ni elli ſefyll yn wyneb dy elynion, nes tynnu ymaith y diofryd-beth o'th
b Pen. 3. 5. myſg.

c Heb. 4. 12. 14 Am hynny neſewch y bore wrth eich llwythau: a'r llwyth a ddalio yr
d Arglwydd, neſaed bob yn deulu; a'r
a 12. 15. teulu a ddalio yr Arglwydd, neſaed bob
d Diar. 16. 33. yn *dy*; a'r *t* a ddalio yr Arglwydd, neſaed bob yn *ei* wr.

e Num. 32. 23. 15 A'r hwn a *e* ddelir a'r diofryd-beth *zaadda*, a loſgir â than, efe ac oll *ſydd*
f 1 Sam. 9. 26. ganddo: o herwydd iddo droſeddu cyfammod yr Arglwydd, ac o herwydd iddo
Sal. 108. 2. *wneuthur ynfydrwydd* yn Iſrael.

g Num. 26. 20. 16 ¶ Felly Joſua a *f* gyfododd yn foreu, ac a ddug Iſrael wrth eu llwythau: a
h deulu. llwyth Juda a ddaliwyd.

i 1 Tim. 2. 25. 17 Ac efe a ddyneſodd deulu Juda; a daliwyd teulu y *g* Zarhiaid: ac efe a
j Sal. 51. 3. dyneſodd deulu y Zarhiaid bob yn *h* wr; a daliwyd Zabdi.

Jer. 13. 16. 18 Ac efe a ddyneſodd ei *i* dylaid ef bob yn *h* wr; a daliwyd Acan mab Carmi,
k Diar. 28. 13. fab Zabdi, fab Zera o lwyth Juda.

l Hab. 2. 9, 10. 19 A Joſua a ddywedodd wrth Acan, *k* fy mab, attolwg, i dyro ogoniant i
m 1 Ican 2. 9. Arglwydd Dduw Iſrael, a *l* chyffeſa iddo; a mynega yn awr i mi beth a wnaethoſt:
n 1 Tim. 6. 10. na chela oddi wrthyf.

o Diar. 28. 16. 20 Ac Acan a attebodd Joſua, ac a ddywedodd, Yn wir myfi a y bechais yn erbyn Arglwydd Dduw Iſrael; canys fel hyn ac fel hyn y gwnaethum.

p Job 20. 15. 21 Pan *m* welais ym myſg yr yſpail fantell Babilonig deg, a dau can ſicl o *n* arian, ac un llafn aur o ddeg ſicl a deugain ei bwys: yna y *o* chwenychais hwynt, ac a'u cymmerais; ac wele, hwy yn *o* guddiedig yn y ddaear ynghanol fy mhabell, a'r arian danynt.

q Job 20. 27. 22 ¶ Yna Joſua a anfonodd genhadau; a hwy a redaſant i'r babell: ac wele hwynt yn guddiedig yn ei *p* babell ef, a'r arian danynt.

† ysyvallt-asant

r Pen. 6. 19. 23 Am hynny hwy a'i cymmeraſant o *r* ganol y babell, ac a'u dygaſant at Joſua, ac at holl feibion Iſrael; ac a'u † goſodaſant hwy o flaen yr Arglwydd.

s Gen. 18. 25. 24 A Joſua a gymmerth Acan fab Zera, a'r *s* arian, a'r fantell, a'r llafn aur, *ac* *t* feibion hefyd, a'i ferched, a'i warthog, a'i aſynod, a'i ddefaid hefyd, a'i babell, a'r hyn *u* oll a feddai efe: a holl Iſrael gyd ag ef a'u dygaſant hwynt i
t Pen. 8. 29. *x* ddyffryn Acor.

u Job 20. 23. 25 A Joſua a ddywedodd, Am i'ti ein *y* blino ni, yr Arglwydd a'th flina di thau y dydd hwn. A holl Iſrael a'i llabyddiaſant ef *a* meini, ac a'u lloſgaſant hwy a
x 2 Sam. 21. 14. thân, gwedi eu llabyddio â meini.

Diar. 21. 3. 26 A *x* chodaſant arno ef garnedd fawr o gerrig hyd y dydd hwn. *u* Felly
Ecc. 6. 8. y dyciwiodd yr Arglwydd ddi wrth lid ei ddigofaint: am hynny y gelwir enw y fan honno *b* Dyffryn † Acor hyd y dydd hwn.

b Eſa. 65. 10. Hoſ. 2. 15.
† Sef, *trallod.*

PEN. VIII.

Duw yn cyſuro Joſua. 3 *Ymmill Ai.* 30 *Joſua yn adeiladu allor;* 32 *yn ſgrifennu'r gyfraith ar gerrig;* 33 *yn dangan bendithion a melldithion.*

1451 r. a Deut. 1. 21.
b Barn. 20. 29.
Mat. 10. 16.
c Sal. 112. 5.
d Ecſ. 12. 3.
e Adn. 9. 1 Theſ. 5. 2.
f Adn. 7.
g 1 Sam. 14. 24. Sal. 44. 3 Dan. 2. 21.
h Pen. 6. 21.
i Num. 14. 9. Deut. 20. 18. 21.
k Deut. 7. 24.
l Preg. 9. 18.
m Adn. 2.
n Pen. 1. 16.
o Pen. 6. 22. Sal. 101. 8
p Fel yr arferodd Joſua cryfder a chryfdra-fygu Ai, felly y mae'r Iesu (pan geiddir ei bobl am eu pechod gan y gelyn) yn adnewyddu eu nerth ac yn eu gwneuthur yn ddoethach i ddial ar eu gelynion yſprydol. *Sol.* cxix. 98. *Eph.* iv. 14.
† Heb. *cynhiwyn.*
q Dan. 4. 30.
r 2 Sam. 23. 6.
q Preg. 9. 12.
s 1 Theſ. 5. 3.
t Pen. 18. 12.
s Job 5. 13.
Ezec. 38. 13.
† *rhyfeſ-cur.*

1 A'R Arglwydd a ddywedodd wrth Joſua, *a* nac ofna, ac na arſwyda: c ymmer gyd a thi yr holl bobl o ryfel, a chyfod, dos i fynu i Ai: gwel, mi a roddais yn dy law di frenin Ai, a'i bobl, ei ddinas hefyd, a'i wlad.

2 A chi a wnai i Ai a'i brenin; megis y gwnaethoſt i *d* Jerico ac i'w brenin: etto e ei hanrhaith, a'i hanifeiliaid a *f* ysglyfaethwch i chwi eich hunain: goſod *f* cynllwyn yn erbyn y ddinas: o'r tu cefn i'r ddinas: nac ewch ym mell iawn oddi wrth y ddinas, ond byddwch bawb oll yn barod.

3 ¶ Yna Joſua a gyfododd, a'r holl bobl o ryfel, i fyned i fynu i Ai: a Joſua a ddetholodd ddeng mil o *g* wyr hugain o wyr cedyrn nerthol, ac a'u hanfonodd ymaith liw *h* nos.

4 Ac efe a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Gwelwch, *b* chwi a gynllwynwch yn erbyn y ddinas: o'r tu cefn i'r ddinas: nac ewch ym mell iawn oddi wrth y ddinas, ond byddwch oll yn barod.

5 *i* Minnau hefyd, a'r holl bobl *ſydd* gyd a mi, a neſawn at y ddinas: a phan ddelont allan i'n cyfarfod ni, megis y gwaith gyntaf, yna ni a ffown o'u blaen hwynt,

6 (Canys hwy a ddeuant allan ar ein hol ni) nes i ni eu tynnu hwynt allan o'r ddinas; o blegid hwy a *b* ddywedant, Ffoi y maent o'n blaen ni, fel y gwaith gyntaf: felly y ffown o'u blaen *k* hwynt.

7 Yna chwi a godwch o'r *l* cynllwyn, ac a orſeſymmwch y ddinas: canys yr Arglwydd eich Duw a'i dyry hi yn eich llaw chwi.

8 A phan ynnilloch y ddinas, llofgwch y ddinas a than; *m* gwnewch yn ol gair yr Arglwydd. Gwelwch, mi a'*n* orchymynais i chwi.

9 ¶ Felly Joſua a'u hanfonodd; a hwy a aethant i gynllwyn, ac a aroſſaſant rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin i Ai: a Joſua a lettyodd y noſon honno *yn* myſg y bobl.

10 A Joſua a gyfododd yn o foreu, ac a gyſrifodd y bobl; ac a aeth i fynu, efe a henuriaid Iſrael, o flaen y bobl *p* i *q* Ai.

11 A'r holl bobl o ryfel, y rhai *oedd* gyd ag ef, a aethant i fynu, ac a neſaſant; a daethant hefyd gyferbyn a'r ddinas, a gwerſyllaſant o du'r gogledd i Ai: a glynn *oedd* rhyngddynt hwy ac Ai.

12 Ac efe a gymmerth ynghylch pum mil o wyr, ac a'i goſododd hwynt i *r* gynllwyn rhwng Bethel ac Ai, o du'r gorllewin i'r ddinas.

13 A'r bobl a oſodaſant yr holl werſyllau, y rhai *oedd* o du't gogledd i'r ddinas, a'r *s* cynllwynwyr o du'r gorllewin i'r ddinas: a Joſua a aeth y noſon honno i ganol y dyffryn.

14 ¶ A phan welodd brenin Ai *hynny*, yna gwyn y ddinas a fryſiaſant, ac a foregodaſant, ac a aethant allan i gyfarfod Iſrael i ryfel, *y* efe a'i holl bobl, ar amſer nodedig, ar hyd'wyneb y gwaſtadedd: canys ni wyddai efe *fod* *z* cynllwyn iddo, o'r tu cefn i'r ddinas.

15 A Joſua a holl Iſrael, *fel yr* taraſid hwy o'u blaen hwynt, a ffoiſant ar hyd yr *y* anialwch.

16 A'r holl bobl, y rhai *oedd* yn y ddinas a alwyd ynghyd, i erlid ar eu hol hwynt: a hwy a erlidiaſant ar ol Joſua, ac a r dynnwyd oddi wrth y ddinas.

17 Ac ni adawyd ‡ gwr yn Ai, nac yn Bethel, a'r nad aethant allan ar ol Iſrael: a gadawſant y ddinas yn agored, ac erlidiaſant ar ol Iſrael.

18 A'r

18 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth
t Ecf. 17. Josua, Eſtyn y *t* waywffon *ſydd* yn *dy*
11. law tu ag at Ai: canys yn dy law di y
Jer. 42. rhoddaf hi. A Josua a eſtynodd y wayw-
10. ffon *oedd* yn ei law tu a'r ddinas.
u Gen. 19 A'r cynllwynwyr a gyfodasant yn
19. 28. ebrwydd o'u lle, ac a redasant, pan eſty-
Sal. 116. odd efe ei law: daethant hefyd i'r ddinas,
x Dat. 18. ac ynnillasant hi, ac a fryſiasant, ac a
9. loſgelant y ddinas a than.
y Deut. 7. 2 20 A gwyr Ai a edrifasant yn eu hol, ac
Amos 2. a edrych a'dd hyd y nefoedd; ac nid *oedd*
13. ganddynt hwy nerth i ffoi yma nac accw:
z Adn. canys y bobl y rhai a ffoiſent i'r anialwch,
18. a'dd ſchwelodd yn erbyn y rhai oedd yn
Eccl. 17. erlid.
11. 21 A phan welodd Joſua a holl Iſrael
a Eſa. 9. i'r cynllwynwyr ynnill y ddinas, a dyrcha-
17. fu o *x* fwg y ddinas, yna hwy a ddych-
b Num. welaſant, ac a darawſant wyr Ai.
31. 22. 26 22 A'r lleill a aethant allan o'r ddinas
c Adn. 11. i'w cyfarfod; felly yn oeddynt ynghanol
d Neh. Iſrael, y rhai hyn o'r tu yma, a'r lleill o'r
11. 31. tu accw: a tharawſant hwynt, fel *y* na
e Sal. 107. adawyd *un* ynghweddill nac yn ddiangol o
40. honynt.
Eſter 7. 23 A brenin Ai a ddaliaſant hwy yn
10. fyw; a dygaſant ef at Joſua.
f Deut. 24 Pan ddarfu i Iſrael ladd holl brefwyl-
21. 22. wyr Ai yn y maes, yn yr anialwch lle yr
g Pen. 7. erlidiaſant hwynt, a *phan* fyrthiaſant hwy
26. y daethoch
‖ Llaher- oll gan fin y cleddyf, nes eu darfod; yna
thu hebra- holl Iſrael a dychwelaſant i Ai, a tha-
diolch- awſant hi a min y cleddyf.
rwch *em* 25 A chwbl a'r a fyrthiaſant y dwthwn
y buddu- hwnnw, yn wyr ac yn wragedd *oedd*yn
goliaeth- ddeuddeg mil; *ſef* holl wyr Ai.
au a gaw- 26 Canys ni thynnodd Joſua ei law
ſant, ac i *a* yn ei hol, *a yr* hon a eſtynaſai efe gyd a'r
gyſlegru y waywffon, nes difetha holl drigolion Ai.
tir yr 27 *b* Yn unig yr anifeiliaid, ac ar-
oeddynt *c* gleithiodd yr Iſra-
yn myned eliaid iddynt eu hun; yn ol gair yr Ar-
i'w ſedd- glwydd, yr hwn a *d* orchymynaſai efe i
ianu i'r Joſua.
Ar- 28 A Joſua a loſgodd Ai, ac a'i
glwydd. gwnaeth hi yn garnedd dragywydd, *ac* yn
Lef. xxii. ddiffeithwch *d* hyd y dydd hwn.
29. 29 Ac efe a *e* grogodd frenin Ai ar
Sal. cvii. bren hyd yr hwyr: a gwedi *f* machlud
22. haul, y gorchymynodd Joſua ddynt ddiſ-
Jer. xvii. gyn ei gelain ef oddi ar y prenn, a bwrw
26. ddrwa porth y ddinas; a *g* goſodaſant gar-
Mica iv. nedd fawr o gerrig arni hyd y dydd hwn.
13. 30 ¶ Yna Joſua a adeiladodd ‖ *h* allor i
b Gen. 8. Arglwydd Dduw Iſrael *i* ym mynydd
20. Ebal,
2 Cron. 31 Megis y gorchymynaſai Moſes gwas
20. 26. yr Arglwydd i feibion Iſrael, fel y mae
Sal. 119. 7 yn yſgrafenedig yn *k* llyfr cyfraith Moſes
a 149. 6. allor o gerrig cyfain, y rhai ni ddyrchaf-
i Deut. afid haiarn arnynt: a hwy a offrymmaſ-
11. 29. ant arni *l* boeth-offrymmau i'r Arglwydd,
k Ecſ. 20. ac a aberthaſant ebyrth hedd:
25. 32 Ac *m* efe a ſgrifennodd yno ar y
Deut. 27. meini gopi o gyfraith Moſes, *yr* hon a
5. ſgrifenaſai efe yngwydd meibion Iſrael.
l Ecſ. 20. 33 A holl Iſrael, a'u henuriaid, eu
24. ſwyddogion *hefyd*, a u barnwyr, oedd yn
Khuf. 12. ſefyll o ddeutu'r arch, ger bron yr offei-
1. riaid y Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn arch
m Ecſ. 34 cyfammod yr Arglwydd, yn ogyſtal yr
1. eſtron a'r priodor: eu hanner *oedd* ar gyfer
Deut. 27. mynydd Garizim, a'u hanner ar gyfer
2, 8. mynydd Ebal; *n* fel y gorchymynaſai
n Deut. Moſes gwas yr Arglwydd o'r blaen fen-
11. 29. dithio pobl Iſrael.
34 Gwedi hynny efe a ddarllenodd holl
27. 12. eiriau'r gyfraith, y bendith a'r felldith,
o Deut. yn ol y cwbl *yſydd* yſgrifenedig yn *o* llyfr y
27. 15 & gyfraith.
Neh. 8. 1. 35 Nid oedd air o'r hyn oll a orchy-
p Deut. mynaſai Moſes, a'r na's darllenodd Joſua
31. 12. ger bron holl gynnulleidfa Iſrael, *p* a'r
Neh. 8. 2. gwragedd, a'r plant, a'r *q* dieithr yr hwn
q Adn. 33. oedd yn rhodio yn eu mysg hwynt.

P E N. IX.

a Y brenhinoedd yn ymgynnullwyr yn erbyn Iſrael. 3 Twyll y Gibeoniaid. 23 Eu gwaſanaeth i gaethwaſ i'r gynnulleidfa.

A Gwedi clywed o'r holl frenhinoedd y
1491. rhai *oedd* o'r *a* tu yma i'r Iorddonen, yn
a Deut 3. y mynydd, ac yn y gwaſtadedd, ac yn yr
b Num. holl lannau y mor *b* mawr, ar gyfer Liba-
13. nus; *ſef* yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r
c Gen. 15. Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hefiaid,
20. a'r Jebuſiaid;
2 Yna hwy a ymgaſclaſant ynghyd i
d Sal. 2. 1. ymladd yn erbyn Joſua, ac yn erbyn
83. 5. Iſrael, o an ſyd.
Deut. 16. 3 ¶ A thrigolion Gibeon a glywſant yr
12. hyn a wnaethai Joſua i Jericho a'i Ai.
e Luc 16. 4 A hwy a wnaethant yn *e* gyfrwys, ac
8. a aethant, ac a yniddangoſaſant fel cen-
* Welir hadon: cymmeraſant hefyd hen ſachlen-
Gibeon- nid *twy* ni wedi eu hollti hefyd, ac wedi eu rhwy-
dwyll yn mo: dwyll yn
cael hedd 5 A hen eſgidiau clytiog am eu traed,
wch a hen * ddillad am danynt; a holl fara
Joſua, ſych a brithlwyd.
Dduw yn 6 Ac a aethant at Joſua i'r gwerſyll i
ddillad, felly y
eu hen maerhag- dywedaſant wrtho ef, ac wrth
hyd hedd- wyr Iſrael, O wlad bell y daethom: ac yn
wch rithwyr *f* Gilgal; a dywedaſant wrtho ef, ac wrth
f Luc 16. 8. gwyr Iſrael, O wlad bell y daethom: ac yn
7 A gwyr Iſrael a ddywedaſant wrth yr
yw yn *g* Hefiaid, Nid hwyrach dy fod yn ein ymyſgo i
myſg yn trigo; i pa ſodd gan hynny y gallwyſ
gwnaf gyfammod a thi?
Dduw yn 8 A hwy a ddywedaſant wrth Joſua, eu hen
ddillad, Dy weiſion di ydym ni. A Joſua a ddy-
Gal. iii. 9. wedodd wrthynt, *Pwy ydych?* ac o ba le
g Adn. 15 *h* y daethoch?
p Pen. 11. 9 A hwy a ddywedaſant wrtho, Dy weithred-
Deut. 23. herwydd enw yr Arglwydd dy Dduw *i* a
i Deut. 3. 2 *m* canys ni a glywſom ei glod ef, a'r hyn
k Deut. 7. 2. oll a wnaeth efe yn yr Aipht;
10 A'r hyn oll a wnaeth efe i ddau
l Deut. 2. 32. *n* frenin yr Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu
Deut. 7. 2. hwnt i'r Iorddonen; i Sehon brenin
20. 11. Heſbon, ac i Og brenin Baſan, yr hwn
i Eph. 2. 19. *oedd* yn Aſtaroth.
11 Am hynny ein henuriaid ni, a holl
k Deut. brefwyl wyr ein gwlad, a lafaraſant wrth-
20. 11. ym ni, gan dywedyd, Cymmerwch lun-
l Eph. 2. iaeth gyd a chwi yr daith, ac ewch i'w
19. cyfarfod hwynt, a dywedwch wrthynt, *m* Khyd
Eich *o* gweiſion ydym: yn awr gan hynny
m Sal. 83. 18 gwnewch gyfammod a ni.
12 Dyma ein *p* bara ni: yn ffwd y *n* Num.
cymmeraſom ef yn lluniaeth o'n tai *q* y
21. 24. dydd *y* cychwynaſom i ddyfod attoch; ac
33, 35. yn awr, wele ſych a brithlwyd yw.
Sal. 136. 13 Dyma hefyd y coſtrelau gwin a lan-
19, 20. waſom yn newyddion; ac wele, hwynt
o Adn. 8. wedi holltı: ein dillad hyn hefyd a'n be-
p Adn. 5. gidiau a heneiddiaſant, rhag meithled y
q Rhuf. 16. daith.
18. 14 A'r gwyr a *r* gymmeraſant o'u *q* Job 23.
hymborth hwynt, ac nid ymgynghoraſant o'
Diar. 26. genau yr Arglwydd.
15 Felly Joſua a wnaeth *r* heddwch â
hwynt, ac a wnaeth gyfammod a hwynt, *r* Neu,
ar eu cadw hwynt yn fyw: tywyſogion *y ddeilyn-*
gynnulleidfa *hefyd* a dyngaſiaſt wrthynt. *iaſant* y
16 Ond ym mhen y tridiau gwedi idd- *gwyr* a
ynt wneuthur cyfammod a hwynt, hwy *actos eu*
a glywſant mai cymmydogion iddynt *oedd* a *cymiaerth.*
ynt hwy, ac *mai* yn eu myſg yr oeddyne Ecſ. 25.
yn aros. 22.
17 A meibion Iſrael a gychwynaſant, Num. 27.
ac a ddaethant i'w dinaſoedd hwynt y 21.
trydydd dydd: a'u dinaſoedd hwynt *oedd* r Deut.
Gibeon, a Chephira, Beeroth *hefyd*, a 20. 10.
Chiriaeth-jearim. 2 Sam. 21
18 Ond ni tharawodd meibion Iſrael 2-10.
mo honynt hwy; o blegid tywyſogion y Jer. 18.
gynnulleidfa a dyngaſai wrthynt myn Ar- 7, 8.
glwydd Dduw Iſrael: a'r holl gynnulleid- s Adn. 19.
fa a'i rwgnachaſant yn erbyn a tywyſog- *t* Rhuf.
ion. 10. 2.
19 A'r holl dywyſogion a ddywedaſant *u* Jof. 6.
wrth yr holl gynnulleidfa, Ni a *u* dyng- 22.
aſom wrthynt i Arglwydd Dduw Iſrael: Preg. 5. 2.
am hynny ni aliwn ni yn awr gyffwrdd a Sal. 15. 4.
hwynt. Ezec. 17.
20 Hyn a wnawn ni iddynt hwy: Cad- 16.
wn hwynt yn fyw, fel na byddo *x* digo- *x* 2 Sam.
faint arnom ni; oherwydd y llw a dyng- 21. 1, 6,
aſom wrthynt. 14.
21 A'r tywyſogion a ddywedaſant wrth-
ynt,

y Deut. 29. 18.
z Jos. 15 eidia) z fel y dywedasai'r Arwyddion
a Gen. 9. wrthynt.
25. 23 ¶ Yna Josua a alwodd arnynt; ac
Hos. 10. a lafarodd wrthynt, gan ddywedyd, Pa
13. bum y twyllaioch ni, gan ddywedyd, Pell
b Ecf. 23. iawn ydym ni oddi wrthych; a chwithau
32. yn preswyllio yn ein mysg ni?
c Jos. 18. 23 Yn awr gan hyndy, a melldigedig
d 1 Cron. ydych; ac ni ddiengc un o honoch rhag
9. 2. bod yn gaeth-weision, ac yn torri cynnud,
1 Gwel- ac yn ynnu dwfr i dŷ fy Nuw.
wn. yma y dichon bod rhai yn wafanaethgar yn Eglwys Dduw, er eu bod dany fellditb, Adn. 23. Ond plant y fendith yw ecfeddion yr adde- wid. Sal. 135. 12. Gal. iv. 30.
24 A hwy a atebasant Josua, ac a dywedasant, Yn ddiau gan fynegu y mynegwyd i'th weision, ddarfod i'r Arglwydd dy Dduw orchymyn i Moses ei was roddi i chwi yr holl wlad hon, a difetha holl drigolion y wlad o'th blaen chwi; am hynny yr ofnasom ni yn ddirfawr rhagoch am ein heinioes, ac y gwnaethom y peth hyn.
25 Ac yn awr, wele, ni yn dy law di: fel y bydde da ac uniawn yn dy olwg wneuthur i ni, gwna.
26 Ac felly y gwnaeth efe iddynt; ac a'u gwaredodd hwynt o law meibion Israel, fel ê na laddafant hwynt.
27 A Josua a'u rhoddodd hwynt y dwthwn hwnnw yn d gymmynwyr coed, ac yn weithwyr dwfr i'r ‡ gynnulleidfa, ac i allor yr Arglwydd, hyd y dydd hwn, yn y lle a ddewisai efe.

P E N. X.

Pum brenin yn ymdeithio yn erbyn Gibeon. 7 Josua yn ei hatteb hi. 12. Yr haul a'r lleuad yn sefyll yn ase Josua.

1451. a Pen. 6. 20. b Pen. 8. 22. c Sal. 48. 6. d 2 Bren. 10. 4. e Gen. 13. 8. 2 Sam. 2. 3. f Pen. 15. 39. Eſa. 36. 1, 2. 2 Tim. 3. 12, 13. 1 Pedr 4. 4. b Pen. 15. 39. i Preg. 4. 4. Eſa. 59. 15. k Rhuf. 15. 1. l Luc 11. 22. m Sal. 103. 13. Jer. 1. 8. n Deut. 7. 24. o Sal. 121. 4. p Eſa. 28. 21. q Pen. 16. 5.

A Phan glybu Adonisedec brenin Jerusalem i Josua ynnill Ai, a'i dinistrodi (a fel y gwnesai efe i Jericho ac i'w brenin, felly y gwnaethai efe i Ai ac i'w brenin) a bodd'chu o drigolion Gibeon ag Israel, a'u bod yn eu mysg hwynt;
2 Yna yr ofnasant yn c ddirfawr; o herwydd dinas fawr oedd Gibeon, fel un o'r dinasoedd brenhinol; ac o herwydd ei bod yn fwy nag Ai; ei holl d wyr hefyd oedd gedyrn.
3 Am hynny Adonisedec brenin Jerusalem a anfonodd at Hoham brenin e Hebron, ac at Piram brenin Jarmuth, ac at Japhia brenin f Lacis, ac at Debir brenin Eglon, gan ddywedyd,
4 Deuwch i fyny attaf fi, a chynnorthwywch fi, fel y g tarawom ni Gibeon: canys hi a heddychodd a Josua, ac a meibion Israel.
5 Am hynny pum brenin yr Amoriaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant i fyny, *sef* brenin Jerusalem, brenin Hebron, brenin Jarmuth, brenin Lacis, a brenin h Eglon, hwynt-hwy a'u holl fyddinoedd, ac a wersyllasant orth Gibeon, ac a i ryfeiasant yn ei herbyn hi.
6 ¶ A gwŷr Gibeon a anfonasant at Josua i'r gwersyll i Gilgal, gan ddywedyd, Na thynn ymaith dy ddwylaw oddi wrth dy weision; tyred i fyny yn fuan attom ni, achub *ni* *i* *fefyd*, a i chynnorthwya ni: canys holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai fydd yn trigo yn y mynydd-dir, a ymgynnullasant i'n herbyn ni.
7 Felly Josua a aeth i fyny o Gilgal, efe a'r holl bobl o ryfel gyd ag ef, a'r holl j gedyrn nerthol.
8 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Josua, Nac *m* ofna rhagddynt: canys yn dy law di y rhoddais hwynt; ni ni saif neb o honynt yn dy wyneb di.
9 Josua gan hynny a ddaeth yn ddisgyn treg attynt hwyt: canys ar hyd y nos yr aeth efe i fyny o Gilgal.
10 A'r Arglwydd *o* a'u dryllioddd hwynt o flaen Israel, ac a'u tarawodd hwynt a lladdfa fawr yn Gibeon, ac a'u hymlidiodd hwynt ffordd yr eir i fyny i *q* Beth-boron, ac a'u tarawodd hwynt hyd *r* Azeca, ac hyd Macceda.
11 A phan oeddynt yn ffoi o flaen Israel, a hwy yngoriwared Beth-boron, yr Arglwydd a fwriodd arnynt hwy gerrig mawrion o'r *s* nefoedd hyd Azeca; a buant feirw: amlach *oedd* y rhai a fu feirw gan y cerrig cenllysg, na'r *rhai* a laddodd meibion Israel a'r cleddyf.
12 ¶ *t* Llafarodd Josua wrth yr Arglwydd yr dydd y rhoddodd yr Arglwydd yr Amoriaid o flaen meibion Israel; ac efe a ddywedodd yngolwg Israel, *u* O haul, aros yn Gibeon; a thithau, leuad, yn nyffryn *x* Ajalon.
13 A'r haul a arosodd, a'r lleuad a safodd, nes i'r genedl ddial ar eu gelynion. Onid *yw* hyn yn yscrifenedig yn llyfr * yr uniawn? Felly yr haul a safodd ynghanol y nefoedd, ac ni fryssodd i fachludo dros ddiwrnod cyfan.
14 Ac ni bu y fath ddiwrnod a hwnnw o'i flaen ef, nac ar ei ol ef, fel y gwrandawai yr Arglwydd ar lef dyn: canys yr Arglwydd a ymladdodd dros Israel.
15 ¶ A Josua a ddychwelodd, a holl Israel gyd ag ef, i'r gwersyll i Gilgal.
16 Ond y *b* pum brenin hynny a ffoisant, ac a'u ymguddiasant mewn ogof ym Macceda.
17 A mynegwyd i Josua, gan ddywedyd, Y pum brenin a gafwyd ynghuddu mewn ogof ym Macceda.
18 A dywedodd Josua, Treiglwch feini mawrion at enau'r ogof, a gosodwch wrthi wyr i'w cadw hwynt.
19 Ac *f* na sefwch chwi; ciliddiwch ar ol eich gelynion, a † tharewch y rhai *f* diaf o honynt; na adewch iddynt fyned i'w dinasoedd: canys yr Arglwydd eich Duw a'u rhoddodd hwynt yn eich llaw chwi.
20 A phan ddarfu i Josua a meibion Israel eu taro hwynt a lladdfa fawr iawn, nes eu difa; yna y gweddillion a adawfid o honynt a aethant i'r dinasoedd caerog.
21 A'r holl bobl a ddychwelasant i'r gwersyll at Josua ym Macceda mewn heddwch, g heb fymmud o neb ei dafod yn erbyn meibion Israel.
22 A Josua a ddywedodd, Agorwch enau'r ogof, a dygwch allan y pum brenin hynny attaf fi o'r ogof.
23 A hwy a wnaethant felly; ac a ddygasant allan y pum brenin atto ef o'r ogof; *sef* brenin Jerusalem, brenin Hebron, brenin Jarmuth, brenin Lacis, a brenin Eglon.
24 A phan ddygasant hwy'r brenhinoedd hynny at Josua, yna Josua a alwodd am holl wyr Israel, ac a ddywedodd wrth dywysogion y rhyfelwyr, y rhai a aethai gyd ag ef, Nelewch, gosodwch eich traed ar yddfau'r brenhinoedd hyn: a hwy a nesasant, ac a osodasant eu traed ar eu gyddfau hwynt.
25 A Josua a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch, ac nac arfiwydwch, *eithr* ymwrolwch, ac ymgneiwch: *t* canys fel hyn y gwna yr Arglwydd i'ch holl elynion yr ydych chwi yn ymladd i'w herbyn.
26 A gwedi hyn Josua a'u tarawodd hwynt, ac a'u rhoddodd i farwolaeth, ac a'u *i* crogodd hwynt ar bum pren: a buant yn ysgrog ar y prennau hyd yr hwyr.
27 Ac ym mhryd machludo haul, y gorchymynodd Josua iddynt eu *n* difgyn hwynt oddi ar y prennau, a'u bwrw hwynt i'r ogof yr ymguddiasant ynddi; a *h* bwriasant gerrig mawrion yngenau'r ogof, *y rhai fydd yno* hyd gorph y dydd hwn.
28 ¶ Josua hefyd a ymniodd Macceda y dwthwn hwnnw, ac a'i tarawodd ni a min

r Jer. 34. 7.
s Barn. 5. 20.
Sal. 11. 6. 18. 12, 13.
t Iago 1. 17.
u Eſa. 28. 21. Heb. 3. 11
x Pen. 19. 1 12. Barn. 12. 12. Heb. 11. 33.
* *Jaſer.* Num. 21. 14. 2 Sam. 1. 18. Eſa. 30. 26. a 38. 8. a Adn. 3. 4. Sal. 48. 4-7. a 68. 2. 41 c Dat. 6.
Amos 9. 1-4. c Adn. 22. f Jer. 48. 10. Heb. *chyniſon doriach* buwynt. Amos 9. 1.
g Eccl. 11. 7.
b Luc 19. 27.
i Sal. 91. 13. 2 149. 8. c. Eſa. 26. 6. Mal 4. 3. k 1 Sam. 17. 37. Rhuf. 16. 20. 2 Cor. 1. 10. 2 Tim. 4. 18.
l Sal. 72. 11. a 149. 8.
m Pen. 8. 29. Deut. 21. 23.
n Pen. 8. 29.

Pen. x. *Adn.* 13‡ *Yr haul a ſefodd.* Wrth yr haul yn ſefyll ar air Josua. Gellwn ddyall mai trwy eiriolaeth yr Iesu y mae dydd yr Iachawdwriaeth yn para etto, *hyd yn ddiwedd cyflawnder y cenhedloedd i mewn.* Sal. ii 8. *Rhuf.* xi. 25. Gan hynny tra mae Haul yr efengyl yn tywynnu, y mddarostynged pawb i'r Brenhin Iesu er eu cadwedigaeth, megis y gorfu i'r Canaaneaid i Josua er eu colledigaeth.

p Deut. 20. 16. Mal. 4. 1.
q Pen. 6. 21.
r Pen. 15. 21, 42.
s Eſa. 14. 23.
t Pen. 15. 39.
u Jer. 11. 23.
x Pen. 16 3.
y Jer. 46. 21.
z Pen. 15. 13. 17.
a Dat. 18. 8.
b Num. 13. 22.
a 15. 13.
c Sal. 21. 10.
d Diar. 11. 3.
e Pen. 15. 15. Barn. 1. 19.
f Sal. 92. 7.
‖ Felly'r Iefu a orchfygodd holl elynion yſtryfdoldei bobl, a thrwy hyddo a'u gwna hwythau yn fwy na gorchfygwyr, gan ofnd eu traed ar ydeſtau eu gelynion pennaf. *Adn.* 24. *Rhuſ.* xvi. 20.
g Deut. 20. 16, 17.
h Num. 32. 8.
i Gen. 10. 19.
k Pen. 11. 16.
l Heb. 11. 34.
m Sal. 35. 1. Zec. 14. 3.
n 2 Tim. 4. 7.

1450. *a* Pen. 15. 29.
b Eſa. 26. 11.
c Pen. 19. 15.
d Pen. 12. 20.
e Num. 34. 1. Pen. 17. 11. Luc 5. 1.
f Deut. 4. 8.

min y cleddyf, ac a ddifrododd ei brenin hi, hwynt-hwy, a *p* phob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* gweddill: canys efe a wnaeth i frenin Macceda, *q* fel y gwnaethai i frenin Jericho.

20 ¶ Yna yr aeth Joſua a holl Iſrael gyd ag ef o Macceda i *r* Libna, ac *a* ymladdodd yn erbyn Libna.

30 A'r Arglwydd a'i rhoddodd hithau, a'i brenin, yn llaw Iſrael; ac yntau a'i tarawodd hi a *m* min y cleddyf, a phob enaid ag *oedd* ynddi; *n* ni adawodd ynddi *un* yngweddill: canys efe a wnaeth i'w brenin hi fel y gwnelſai i frenin Jericho.

31 ¶ A Joſua a dramwyodd, a holl Iſrael gyd ag ef, o Libna i *s* Lacis; ac a werſyllodd wrthi, ac a ymladdodd i'w herbyn.

32 A'r Arglwydd a roddodd Lacis yn llaw Iſrael; yr hwn a'i hynillodd hi yr ail dydd, *t* ac a'i trawodd hi a *m* min y cleddyf, a phob enaid ag *oedd* ynddi, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Libna.

33 ¶ Yna Horam brenin *u* Gezer a ddaeth i fynu i gynnorthwyo Lacis: a Joſua a'i tarawodd ef a'u hebl, fel y na adawyd iddo ef *un* yngweddill.

34 A Joſua a dramwyodd, a holl Iſrael gyd ag ef, o Lacis i *x* Eglon; a hwy a werſyllaſant wrthi, ac a ymladdaſant i'w herbyn.

35 A hwy a'i hynillaſant hi y *a* diwrnod hwnnw, ac a'i tarawſant hi a min y cleddyf; ac efe a ddifrododd bob enaid ag *oedd* ynddi, y dwthwn hwnnw, yn ol yr hyn oll a wnaſethai efe i Lacis.

36 ¶ A Joſua a eſgynodd, a holl Iſrael gyd ag ef, o Eglon i *b* Hebron; a hwy a ryfelaſant i'w herbyn.

37 A hwy a'i hynillaſant hi, ac a'i tarawſant hi a min y cleddyf, a'i brenin, a'i holl ddinaſbeddi, a phob enaid ag *oedd* ynddi; *c* ni adawoid efe *un* yngweddill, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Eglon: canys *d* efe a'i difrododd hi, a phob enaid ag *oedd* ynddi.

38 ¶ A Joſua a ddychwelodd, a holl Iſrael gyd ag ef, i *e* Debir; ac a ymladdodd i'w herbyn.

39 Ac efe a'i hynillodd hi, ei brenin, a'i holl ddinaſoedd; a hwy a'u tarawſant hwy a min y cleddyf, ac a *f* ddifrodaſant bob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* yngweddill: fel y gwnaethai efe i Hebron, felly y gwnaeth efe i Debir, ac i'w brenin; megis y gwnelſai efe i Libna, ac i'w brenin.

40 ¶ Felly y tarawodd Joſua yr holl fynydd-dir, a'r dehau, y gwaſtadedd *b* fyd, a'r bronnydd, a'u holl ‖ frenhinoedd: ni adwodd efe *un* yngweddill; eithr efe a ddifrododd bob perchen anadl, fel *g* y gorchymynaſai Arglwydd Dduw Iſrael.

41 A Joſua a'u tarawodd hwynt o *h* Cadeſ-Barnea, hyd *i* Gaza, a holl wlad *k* Goſen, hyd Gibeon.

42 Yr holl frenhinoedd hyn *befyd* a'u gwledydd a *l* ynnillodd Joſua ar unwaith: canys Arglwydd Dduw Iſrael oedd yn *m* ymladd dros Iſrael.

43 Yna y *n* dychwelodd Joſua, a holl Iſrael gyd ag ef, i'r gwerſyll yn Gilgal.

P E N. XI.

1 Gorchfygu amryw frenhinoedd wrth ddyfroedd Merom 16 *ſe'u rhennir gorefyn yr holl wlad*; 21 *torri ymaith yr Anaciaid.*

A Phan glybu Jabin brenin *a* Haſor y *petheu hynny*, efe a *b* anfonodd at Jobab brenin Madon, ac at frenin *c* Simron, ac at frenin *d* Achaph,

2 Ac at y brenhinoedd *oedd* o du'r gogledd yn y mynydd-dir, ac yn y rhoddfir *tu a'r* dehau i Cinneroth, ac yn y dyffryn, ac yn ardaloedd Dor, tu a'r gorllewin;

3 *At* y Canaaneaid o'r dwyrain a'r gorllewin, ac at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Jebuſiaid, yn y mynydd-dir, ac *at* yr Hefiaid dan *f* Hermon, yngwlad *g* Miſpe.

4 A hwy a aethant allan, a'u holl ſyddineodd gyd â hwynt, *h* pobl lawer fel y tywod *yſydd* ar fin y mor o amldra; meirch hefyd a cherbydau i lawer lawn.

5 A'r holl frenhinoedd hyn a ymgyfarfuant; daethant hefyd a gwerſyllaſant ynghyd wrth ddyfroedd Merom, i ymladd *k* yn erbyn Iſrael.

6 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Joſua, *i* Nac ofna rhagddynt hwy: canys y foru ymhylch y pryd hyn y rhoddaf hwynt oll yn laddedig o flaen Iſrael: *m* llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorri, a'u cerbydau a loſgi â than.

7 Felly Joſua a ddaeth, a'r holl bobl o ryfel gyd ag ef, yn *n* ddiſynnwyth amynt hwy wrth ddyfroedd Merom; a hwy a ruthraſant arnynt.

8 A'r Arglwydd a'u rhoddodd hwynt yn llaw Iſrael; a hwy a'u tarawſant hwynt, ac a'u herlidiaſant hyd * Sidon fawr, ac hyd † Miſrephoth-maim, ac hyd glyna Miſpe o du'r dwyrain: a hwy a'u tarawſant hwynt, fel na adawodd efe o honynt *un* yngweddill.

9 A Joſua a wnaeth iddynt fel yr archaſai yr Arglwydd iddo: *o* llinynnau garrau eu meirch hwynt a dorroid efe, a'u *p* cerbydau a loſgodd a than.

10 ¶ A Joſua y pryd hynny a ddychwelodd, ac a ynnillodd *q* Haſor, ac a darawodd ei brenin hi a'r cleddyf: canys Haſor o'r blaen oedd ben yr holl deyrnaſoedd hynny.

11 Tarawſant hefyd bob enaid a'r *oedd* ynddi *a* min y cleddyf, gan *r* eu difrodi *hwynt*: *r* ni adawyd un perchen anadl: ac efe a *s* loſgodd Haſor a than.

12 A holl ddinaſoedd y brenhinoedd hynny, a'u holl frenhinoedd hwynt, a ynnillodd Joſua, ac a'u tarawodd â min y cleddyf, gan eu difrodi hwynt; *t* megis y gorchymynaſai Moſes gwas yr Arglwydd.

13 Ond ni loſgodd Iſrael yr un o'r dinaſoedd oedd yn ſafyll yn eu cadernid; namyn Haſor yn unig a loſgodd Joſua.

14 *u* A holl anrhaith y dinaſoedd hynny, a'r anifeiliaid, a *v* ſelyſaethodd meibion Iſrael iddynt eu hun: eithr pob dyn a darawſant hwy a min y cleddyf, nes iddynt eu difetha; ni adawſant berchen anadl.

15 ¶ *x* Fel y gorchymynaſai yr Arglwydd i Moſes ei was, y Felly *y* gorchymynodd Moſes i Joſua, ac fe felly y gwnaeth Joſua; ni ‡ adawodd efe ddim o'r hyn oll a orchymynaſai yr Arglwydd i Moſes.

16 Felly Joſua a ynnillodd yr holl dir hwnnw, y mynyddoedd, a'r holl ddehau, a holl wlad *a* Goſen, a'r dyffryn, a'r gwaſtadedd, a mynydd Iſrael, a'i dyffryn;

17 ‖ O fynydd Halac, yr hwn ſydd yn myned i fynu i Seir, hyd Baal-Gad, yngolwyn Libanus, dan fynydd Hermon: a'u holl frenhinoedd hwynt a ddaliodd efe, a tarawodd hwynt hefyd, ac a'u rhoddodd i farwolaeth.

18 Joſua a gynhaliodd ryfel yn erbyn yr holl frenhinoedd hynny * ddyddiau lawer.

19 Nid oedd dinas, a'r *a* heddychodd â meibion Iſrael, heb law *b* r Hefiaid preſwylwyr Gibeon; yr holl ral *eraill* a ynillaſant hwy trwy ryfel.

20 Canys o'r Arglwydd yr ydoedd *c* galedu eu calon hwynt i gyfarfod ag Iſrael mewn rhyfel, fel y difrodai efe hwynt, *ac* na fyddai iddynt drugaredd; ond fel y difethai efe hwynt, *d* fel y gorchymynſai yr Arglwydd wrth Moſes.

21 ¶ A'r pryd hynny y daeth Joſua ac a dorrodd yr *e* Anaciaid ymaith o'r mynydd-dir, o Hebron, o Debir, o Anab, ac o holl fynyddoedd Iuda, ac o holl fynyddoedd Iſrael: Joſua a'u difrododd hwynt a'u dinaſoedd.

22 Ni adawyd *f un* o'r Anaciaid yngwlad meib-

b 2 Cron. 12. 3. Job 34. 24. Jer. 46. 23. Dat. 16. 14.
i Sal. 20. 7.
a 25. 19. Eſa. 31. 1.
k Sal. 2. 1. Eſa. 8. 9.
l Barn. 7. 2.
m 2 Sam. 8. 4.
n Mat. 24. 50.
1 Theſ. 5. 2.
* Neu, *Rabba.* Gen. 10. 15. Deut. 3. 11.
† Neu, *pyllau baſen.* Dat. 19. 20.
o Adn. 6.
p Sal. 46. 9.
q Pen. 15. 23.
r Pen. 10. 40.
s Sal. 97. 3. Eſa. 9. 18. Hoſ. 10. 13. Zeph. 3. 1.
t Num. 33. 52. Deut. 7. 2.
u Deut. 7. 25.
x Ecſ. 34. 11.
y Deut. 7. 2. 2 Sal. 119. 1.
‡ Heb. *ymmudodd*
a 1 Ioan 3. 7.
b Pen. 10. 4.
‖ Neu, *o'r mynydd llyſn*
* Hyd 1445.
c Adn. 23. Pen. 14. 7. 10.
d Pen. 9. 3.
e Ecſ. 4. 21. Deut. 2. 30.
1 Bren. 12. 15. Sal. 69. 15. Rhuſ. 9. 18.
f Deut. 20. 16, 17. Sal. 106.

e Num. 13. 22. Deut. 1. 28. Jer. 3. 23. 11. *g* Num. 26. 53.

meibion Iſrael: yn unig yn Gaza, yn Gath, ac yn Aſdod, y gadawyd hwynt.

1443. 23 Felly Joſua a ymaflodd yr holl wlad,
b Pen. 14. yn ol yr hyn oll a lefarasai yr Arglwydd
15. wrth Moſes; a Joſua a'i *g* rhoddodd hi yn
Job 34. etifeddiaeth i Iſrael, yn ol eu rhannau
29. hwynt, trwy eu llwythau. *b* A'r wlad a
Pſal. 46. 9. orphwyſodd rhag rhyfel.

PEN. XII.

1 Teyrnaſu'r wlad ni orchfygſid etto. 8 Yr Arglwydd a'i aberthau yw etifeddiaeth Leſi. 22 Hadd Balaam. 24 etifeddiaeth Gad, &c.

1443. A Phan *a* heneiddiodd Joſua, a phwyſo
a Pen. 14. o hono mewn oedran, dywedodd yr
10. Arglwydd wrtho ef, Tydi a heneiddiaiſt,
b Gen. 14. daethoſt i ddyddiau *oedrannus*, a thir
14. *b* lawer iawn ſydd etto i'w feddiannu.
Deut. 2. 2 Dyma'r wlad ſydd etto yn ol: *c* holl
23. derfynau'r Philiſtiaid, a holl Gefuri,
c Barn. 3. 3 O Sehor, yr hon *ſydd* o flaen yr
3. Aiphſ, hyd derfyn Ecron tu a'r gogledd,
d Nilus *yr hwn* a cyfrifir i'r Canaaneaid: *d* pum
Jer. 3. 18. tywyſog y Philiſtiaid; y Gazathiaid, a'r
d Zeph. 2. Aſtodiaid, yr Eſcaloniaid, y Githiaid, yr
5. Ecroniaid; *e* a'r Afiaid:
e Deut. 2. 4 O'r dehau, holl wlad y Canaaneaid,
23. a'r † ogof *oedd* yn ymyl y Sidoniaid, hyd
† *Mearà.* *f* Aphec, hyd derfyn *g* yr Amoriaid:
Gen. 19. 5 A gwlad *i* y *b* Gibliaid, a holl *i* Li-
30. banus, tu a chyfodiad haul, *k* o Baal-
f Pen. 12. Gad, dan fynydd Hermon, nes dyfod i
18. Hamath.
g Barn. 3. 6 Holl breſeſwyr y mynydd-*dir* o Li-
34. banus hyd *l* Miſrephoth-maim, *a'r* holl Si-
i Naddonidd, *m* y rhai hynny a yrraſ'ymaith o *wyr terrig*
fiaen meibion Iſrael: yn unig rhanna di *b* i Bren-
hi with *n* goel-bren i Iſrael yn etifedd-
5. 18. iaeth, fel y gorchymynais i ti.
Pſal. 83. 7. 7 Ac yn awr rhan di'r wlad hon yn *o* e-
Ezec. 27. tifeddiaeth i'r naw llwyth, ac i hanner
9. llwyth Manaſſe.
i Deut. 1. 8 Gyd a'r rhai y derbyniodd y Reuben-
7. iaid a'r Gadiaid eu hetifeddiaeth, *p* yr hon
k Pen. 11. a roddodd Moſes iddynt hwy, o'r tu hwnt
17. i'r Iorddonen, tu a'r dwyrain, fel y rho-
Eſa. 10. 9. ddes Moſes gwas yr Arglwydd iddynt;
Amos 6. 9 O *q* Aroer, yr hon *ſydd* ar fin Afon
2. Arnon, a'r ddinas *ſydd* yngханol i *r* dyffe-
l Pen. 11. ryn, a holl waſtadedd Medeba, hyd *s* Dibon,
8. 10 *A* holl ddinaſoedd *t* Sehon brenin yr
m Pſal. 44. Amoriaid, yr hwn a deyrnaſoedd yn Hes-
3. bon, hyd ardal meibion Ammon;
n Ezec. 11 *t* Gilead hefyd, a therfyn y Gefuri-
7. 22. aid, *u* y Maacathiaid hefyd, a holl fynydd
o Pen. 11. Hermon, a holl Baſan hyd Salca;
21. 12 Holl frenhiniaeth Og yn Baſan, yr
p Num. hwn a deyrnaſoedd yn Aſtaroth, ac yn
32. 33. Edrei; efe a adawyd o *x* weddill y cawri:
Deut. 3. canys Moſes a'u tarawſai hwynt, ac a'u
13. gyrraſai ymaith.
Pen. 22. 4

13 Ond meibion Iſrael y ni yrraſant
q Eſa. 17. allan y Gefuriaid na'r Maacathiaid: eithr
2. trigodd y *x* Gefuriaid a'r Maacathiaid ‖ *yr afon*
ym mhlith Iſrael hyd y dydd hwn.
r Num. 14 Yn unig i lwyth Leſi ni roddodd efe
21. 30. etifeddiaeth; *a* aberthau tanllyd Ar-
Eſa. 14. 1. glwydd Duw Iſrael *oedd* ei etifeddiaeth
s Num. ef, fel y llafaraſai efe wrtho.
21. 34.

15 ¶ A Moſes a roddaſai i lwyth mei-
t Gen. 31. bion Reuben *etifeddiaeth* trwy eu teuluoedd.
21. *u* Gen.

16 A'u terfyn buynt oedd o *y* Aroer, yr
22. 24. hon *ſydd* ar fin afon Arnon, a'r ddinas
x Deut. 3. *ſydd* yng hanol * y nyffryn, a'r holl waſta-
11. cdd wrth Medeba;
Pen. 12. 4

17 Hesbon a'i holl ddinaſoedd, y rhai
y Num. *ſydd* yn y gwaſtadedd; Dibon, a † Ba-
33. 55. moth-Baal, a Beth-Baal-meon;
z Deut. 18 *c* Jahaſa *befyd*, a Chedemoth, a
7. 22. Mephaa;
Pen. 23. 19 *d* Ciriathaim *befyd*, a Sibma, a Sa-
13. reth-ſahar, ym mynydd-dir y glynn;
Barn. 2. 3. 20 *e* Beth-peor *befyd*, ac *f* Aſdoth-
1 Sam. 27 Piſga, a Beth-Jeſimoth,
8. 21 *A* holl ddinaſoedd y gwaſtadedd, a
a 2 Sam. 3. holl frenhiniaeth Sehon brenin yr Amor-
3. iaid, yr hwn a deyrnaſodd yn Hesbon, *a* Num.
b yr hwn a ddarfuaſai i Moſes ei daro, 18. 20.
i gyda'r thywyſogion Midian, Eſi, a Re- 1 Cor. 9.
cem, a Sur, a Hur, a Reba, duciaid 13.
Sihon, *y rhai* oedd yn preſwylio yn y wlad. *b* Num.

22 ¶ Balaam 32. 34.

* *yr afon* † *uchel-fydd Baal a thai Baal-meon.* Num. 22. 41. a 32. 38. *c* Eſa. 15. 2. *d* Gen. 14. 5. Jer. 48. 21. *e* Num. 25. 3. *f* Deut. 3. 17. *g* Ezec. 25. 9. *h* Num. 21. 24. *i* Num. 31. 8.

Pen. xiii. *Adn.* 7.] *Rhan di'r wlad*, &c. Felly yma, a phwyſ gogoniant yn ol hyn; i rai fwy, a rhai lai; 1 *Cor.* xv. 41. *Eph.* iv. 7.

k Num. 31. 8. 2 Ped 12. 15.
l Num. 32. 1.
m Deut. 2. 19. Barn. 11. 15.
n 2 Sam. 12. 21.
t Ramoth
o Pen. 20. 8.
p Gen. 32. 2.
q Pen. 15. 15.
r Num. 32. 3. 36.
s Marc 6. 53.
t Deut. 3. 14.
u Num. 32. 41. 1 Cron. 2. 22.
x Pen. 21. 27.
y Num. 32. 39.
z Num. 18. 20. Deut. 10. 9.
a Jos. 18. 7.
Esa. 58. 4.
Col. 1. 12.
1 Pedr 1. 4.

1444. *a* Num. 34. 17. Sal. 44. 3.
b Num. 26. 55. Diar. 18. 18.
1 Cor. 7. 20. Num. 18. 20.
Pen. 33. 14.
d Gen. 48. 5.
1 Cron. 5. 1, 2.
e Num. 35. 2. Pen. 21. 2.
f Num. 32. 12.
g Num. 14. 24.
b Barn. 13. 6.
i Adn. 10.
k Num. 13. 6.
a 14. 6.
l Num. 13. 31, 32.
m Num. 14. 24.
* *ddiliys* Dat. 14. 14.

22 ¶ Balaam hefyd fab Beor, y dewin, *k* a laddwyd gan feibion Iſrael a'r cleddyf, ym mhlith eu lladdedigion hwynt.

23 A therfyn meibion Reuben oedd yr Iorddonen a'i gorur. Dyma etifeddiaeth meibion Reuben, yn ol eu teuluoedd, y dinaſoedd, a'u trefi.

24 ¶ Moſes *hefyd* a roddodd *etifeddiaeth* i lwyth Gad, *ſef* i feibion Gad, trwy eu teuluoedd:

25 *A i* Jazer oedd derfyn iddynt hwy, a holl ddinaſoedd Gilead, a hanner gwlad meibion *m* Ammon, hyd Aroer, yr hon ſydd o flaen *n* Rabba;

26 Ac o Hesbon hyd *o* Ramath-Miſpe, a Betonim; ac o *p* Mahanaim hyd gyffinydd *q* Debir;

27 Ac yn y dyffryn, *r* Beth-Aram, a Beth-Nimra, a Succoth, a Saphon, gweddill brenhiniaeth Sehon brenin Hesbon, yr Iorddonen a'i therfyn, hyd gwrr môr *s* Cinnereth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du'r dwyrain.

28 Dyma etifeddiaeth meibion Gad, yn ol eu teuluoedd, y dinaſoedd, a'u trefydd.

29 ¶ Moſes hefyd a roddodd *etifeddiaeth* i hanner llwyth *t* Manaſſe: a bu'n *etifeddiaeth* i hanner llwyth meibion Manaſſe, yn ol eu teuluoedd:

30 A'u terfyn hwynt oedd o Mahanaim, holl Baſan, holl frenhiniaeth Og brenin Baſan, a holl dreſi *u* Jair, *y* rhai ſydd yn Baſan, tri ugain dinas:

31 A hanner Gilead, ac Aſtaroth, ac Edrei, dinaſoedd brenhiniaeth Og yn *x* Baſan, *a roddodd ese i* feibion Macir mab Manaſſe, *ſef* i hanner y meibion Macir, yn ol eu teuluoedd.

32 Dyma'r *gwiredydd* a roddodd Moſes i'w hetifeddu, yn rhoſydd Moab, am yr Iorddonen a Jerico, o du'r dwyrain.

33 Ond i lwyth *z* Leſi ni roddodd Moſes etifeddiaeth: Arglwydd Dduw Iſrael *yw* eu *a* hetifeddiaeth hwynt, fel y llafarodd efe wrthynt.

P E N. XIV.

1 *Tnaw llwyth a hanner i gael eu hetifeddiaeth wrth goelbren.* 6 *Caleb trwy ragorfraint yn cael Hebron.*

DYMA *befyd y gwiredydd* a etifeddodd meibion Iſrael yngwlad Canaan, *a* y rhai a rannodd Eleazar yr offeiriad, a Joſua mab Nun, a phennau cenedl llwythau meibion Iſrael, iddynt hwy i'w hetifeddu.

2 *b* Wrth goelbren *yr oedd* eu hetifeddiaeth hwynt; fel y gorchymynaſai yr Arglwydd trwy law Moſes, *eu rhoddi* i'r naw llwyth, ac i'r hanner llwyth.

3 Canys Moſes a roddaſai etifeddiaeth i ddau lwyth, ac i hanner llwyth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen; *ond* i'r *c* Leſiaid ni roddaſai efe etifeddiaeth yn eu mysg hwynt.

4 Canys *d* meibion Joſeph oedd ddau lwyth, Manaſſe ac Ephraim: am hynny ni roddaſant ran i'r Leſiaid yn y tir, *ond e* dinaſoedd i drigo, a'u maeſydd pentrefol i'w hanifeiliaid, ac i'w golud.

5 Fel y gorchymynaſai yr Arglwydd i Moſes, felly y gwnaeth meibion Iſrael, a hwy a rannaſant y wlad.

6 ¶ Yna meibion Juda a ddaethant at Joſua yn Gilgal; a Chaleb mab Jephunne *f* y Cenezziad a ddywedodd wrtho ef, Tydi a wyddoſt *g* y gair a lafarodd yr Arglwydd wrth Moſes *b* gwr Duw o'm plegid i, ac o'th blegid dithau, yn Cades-Barnea.

7 Mab *i* deugain mlwydd *oeddwn* i pan *k* anfonodd Moſes gwas yr Arglwydd fi o Cades-Barnea, i edrych anſawdd y wlad; a mi a ddygais air iddo ef drachefn, fel *yr oedd* yn fy nghalon.

8 *l* Ond fy mrodyr, y rhai a aethant i fynu gyd â mi, a ddigalonaſant y bobl: eithr *m* myfi a gyflawnais * *fyned* ar ol yr Arglwydd fy Nuw.

9 A Moſes a dyngodd y diwrnod hwnw, gan ddywedyd, Diau *n* y bydd y wlad o'y ſathrodd dy droed arni, yn etifeddiaeth i ti, ac i th feibion hyd byth; am i ti gyflawni *myned* ar ol yr Arglwydd fy Nuw.

10 Ac yn awr, wele yr Arglwydd a'm cadwodd yn fyw, *p* fel y llafarodd efe, y pum mlynedd a deugain hyn, er pan lafarodd yr Arglwydd y gair hwn wrth Moſes, tra y rhodiodd Iſrael yn yr anialwch: ac yn awr, wele, fi heddyw yn fab pum mlwydd a phedwar ugain.

11 *q Yr ydwyf* etto mor gryf heddyw a'r dydd yr anfonodd Moſes fi: fel *yr oedd* fy nerth i y pryd hynny, felly *y mae* fy nerth i yn awr, i ryfela, ac i fyned allan, ac i ddyfod i mewn.

12 Yn awr gan hynny dyro i mi y mynydd yma, am yr hwn y llafarodd yr Arglwydd y dwthwn hwnnw (canys ti a glywaiſt y dwthwn hwnnw *fod r* yr Anaciaid yno, a dinaſoedd mawrion caerog) oni'd odid *yr s* Arglwydd *fydd* gyd a mi, fel y gyrrwyf hwynt allan, megis y llafarodd yr Arglwydd.

13 A Joſua a'i bendithiodd ef, ac a roddodd Hebron i Caleb mab Jephunne yn etifeddiaeth.

14 Am hynny y mae u Hebron yn etifeddiaeth i Caleb mab Jephunne *y* Cenezziad hyd y dydd hwn: o herwydd iddo ef gwbilhau *myned* ar ol Arglwydd Dduw Iſrael.

15 Ac *x* enw † Hebron o'r blaen *oedd* Caer Arba; *yr Arba hunnw oedd* fwr mawr ym mysg yr Anaciaid. *y* A'r wlad a orphwyſodd heb ryfel.

P E N. XV.

1 *Terfynau rhandir Juda.* 13 *Rhan a gorefgyniad Caleb.* 16 *Othniel yn cael Acſa yn wraig.* 18 *Etifeddiaeth Acſa.* 63 *Y Jebuſiaid heb eu gorchfygu.*

A *a* Rhandir llwyth meibion Juda, yn ol eu teuluoedd, ydoedd *b* tu a therfyn Edom: *c* anialwch Sin, tu a'r dehau, *oedd* eithaf y terfyn dehau.

2 A therfyn y dehau oedd iddynt hwy o gwrr *y d* môr, heli, o'r * graig ſydd yn wynebu tu a'r dehau.

3 Ac yr oedd yn myned allan o'r dehau hyd riw Acrabbim, ac *yr oedd* yn myned rhagddo i Sin, ac yn myned i fynu o du'r dehau i *e* Cades-Barnea; ac yn myned hefyd i Hefron, ac yn eſgyn i Adar, ac yn amgylchu hyd Carcaa:

4 Ac yn myned tu ag Aſmon, ac yn myned allan i afon yr Aipht; ac eitharoedd y terfyn hwnnw oedd wrth y môr: hyn fydd i chwi yn derfyn dehau.

5 A'r terfyn tu a'r dwyrain *yw* r môr heli, hyd eithaf yr Iorddonen: a'r terfyn o du'r gogledd, *ſydd o* graig y môr, yn eithaf yr Iorddonen.

6 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i *f* Beth-Hogla, ac yn myned o'r gogledd hyd Beth-Araba; a'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu at *g* faen Bohan mab Reuben.

7 A'r terfyn hwn oedd yn myned i fynu i Debir o *b* ddyffryn Acor, a thu a'r gogledd yn edrych tu † a *i* Gilgal, o flaen rhiw Adummim, yr hon *ſydd* o du y dehau i'r aſon: y terfyn hefyd ſydd yn myned hyd ddyfroedd En-ſemes, a'i gwrr eithaf ydd wrth *k* En-rogel.

8 A'r terfyn ſydd yn myned i fynu *trwy* ddyffryn meibion Hinnom, gyd ag yſtlys y *l* Jebuſiaid o du'r dehau, honno *yw* Jeruſalem: y terfyn hefyd ſydd yn myned i fynu i ben y mynydd *ſydd* o flaen dyffryn *m* Hinnom, tu a'r gorllewin, yr hwn *ſydd* ynghwrr gwaelod y cawrs tu a'r gogledd.

9 A'r terfyn ſydd yn cyrhaeddyd o ben y mynydd hyd ffynnon dyfroedd *n* Nephtoa, ac *ſydd* yn myned allan i ddinaſoedd mynydd *o* Ephron: y terfyn hefyd ſydd yn tueddu i Baala, honno *yw p* Ciriath-Jearim.

10 A'r terfyn *ſydd yo* amgylchu o

Baala

n Deut. 11. 24. Pen. 1. 3.
o Num. 13. 21. 24.
p Num. 14. 30.
q Deut. 31. 2. & 34. 7. Sal. 103. 5.
r Num. 13. 28, 29
s Sal. 78. 32.
t Pen. 13. 13. 1 Cron. 6. 55, 56.
u Num. 13. 22.
x Gen. 23. 2. Pen. 15. 13. *cymdeithas*
y Pen. 11. 23.

1444. *a* Pen. 14. 2.
b Num. 34. 3.
c Num. 33. 36.
d Gen. 14. 3.
* Heb. *tafod, neu Penrhyn.*
e Gen. 14. 7. Num. 32. 8.
f Pen. 18. 19.
g Pen. 18. 17.
b Pen. 7. 26.
† *Galilath*
i Pen. 18. 17.
k 1 Bren. 1. 9. 2 Sam. 17. 17. *ffynnon haulwr.*
l Barn. 3. 8. 19. 10. 1 Cron. 23. 10. Jer. 19. 2.
m Pen. 18. 16.
‖ *Ephraim.*
n Pen. 17. 18.
o Pen. 17. 18. a 20. 7.
p Pen. 9. 7.

Barn. 1. 10. Baala tu a'r gorllewin, i fynydd Seir ac
Cron. 28. 15. fydd yn myned rhagddo at ystlys mynydd
Pen. 19. 47. Jearim, o du'r Gogledd (honno yw Ceſ-
Pen. 19. 44. lon) ac y mae yn disgyn i Beth-ſemes,
Pen. 14. 13. ac yn myned i g Timna.
Neu. *Ciriath-Arba.* 11 A'r terfyn ſydd yn myned i ystlys
Pen. 14. 15. r Ecron, tu a'r gogledd: a'r terfyn ſydd
Barn. 1. 10, 20. yn tueddu i Sicron, ac yn myned rhagddo
Num. 13. 22. i fynydd s Baala, ac yn cyrhaeddyd i Jab-
Pen. 10. 38. neel; a chyrrau eithaf y terfyn ſydd tuag
Barn. 1. 11. y môr.
Dinas Llythyrau. 12 A therfyn y gorllewin yw'r môr
Sefydd Ciriath-Sepher. mawr a'i derfyn. Dyma derfyn meibion
Judâ o amgylch, wrth eu teuluoedd.
13 ¶ Ac i t Caleb mab Jephunne y
rhoddodd efe ran yn myſg meibion Judâ,
yn ol gair yr Arglwydd wrth Joſua; *ſef* u Caer Arba, tad yr Anaciaid, honno
Pen. 10. 38. yw Hebron.
Barn. 1. 20. 14 A Chaleb a yrrodd oddi yno x dri
mab Anac, y Scſai, ac Ahiman, a Thal-
mai, meibion Anac.
15 Ac yr efe a aeth i fynu oddi yno at
Dinas Llythyrau. drigolion Debir: ac enw Debir o'r blaen
Sefydd Ciriath-Sepher.
16 ¶ A dywedodd Caleb, Pwy bynnag
Haruſd. Sal. 45. 3. a darawo * Ciriath-Sepher, ac a'i hynnillo
1 Cor. 9. 25. hi; iddo ef y rhoddaf † Acſa fy merch
yn wraig.
17 Ac u Othniel mab Cenaz, brawd
Barn. 1. 13. Caleb, a'i hynnillodd hi. Yntau a b rodd-
odd Acſa ei ferch iddo ef yn wraig.
Cor. 9. 1. 18 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*,
1 Cor. 4. 13. yna hi a'i hannogodd i grefio gan ei thad
Gen. 24. 64. face: ac a c ddiſgynnodd oddi ar yr aſyn.
Sam. 25. 23. A dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?
Jendith Gen. 33. 11. 19 A hi a ddywedodd, Dyro i mi
Cron. 4. 10. Ioan 4. 14. Pen. 19. 38. Neh. 11. 25. Neh. 11. 25. Pen. 12. 22. Pen. 11. 10. Sam. 23. 14. Pen. 19. 2. Pen. 19. 3. Gen. 46. 10. Pen. 19. 2. Barn. 1. 17. Sam. 27. 6. Num. 34. 11. Barn. 20. 45. Pen. 19. 28. Pen. 12. 17. Neh. 11. 29. Sam. 22. 1. Pen. 18. 1. Pen. 10. 34. Sam. 23. 1. Pen. 19. 22. Sam. 5. 6. Sam. 5. 24. Pen. 10. 10. Pen. 10. 29. Sam. 23. 1. Pen. 19. 22. Sam. 5. 6.

I rodd: canys gwlad y dehau a roddaiſt
i mi; d dyro i mi hefyd ffynhonnau dyf-
roedd. Ac efe a roddodd iddi'r ffynhon-
nau uchaf, a'r ffynhonnau iſaf.
20 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion
Judâ, wrth eu teuluoedd.
21 ¶ A'r dinaſoedd o du eithaf i llwyth
meibion Judâ, tu a therfyn Edom, ar
du'r dehau, oeddynt e Cabſeel, ac Eder,
a Jagur,
22 Cina *hefyd*, a f Dimona, ac Adada,
23 g Cedes *hefyd*, a h Haſor, ac Ith-
nan,
24 A i Ziph, a Thelem, a Bealoth,
25 A Haſor-Hadatta, a Chirioth, a
Heſron, yr hon *hefyd a elwir* Haſor,
26 Ac Amam, a k Sema, a Molada,
27 A Haſar-Gada, a Heſmon, a Beth-
palet,
28 A l Haſarſuall, a m Beer-seba, a
Biſlothia,
29 Baala, ac Ijm, ac n Aſem,
30 Ac Eltolad, a Cheſil, a o Horma,
31 A p Siclag, a Madmanna, a Sanſan-
na,
32 A Lebaoth, a Silhim, ac q Ain, a
Rimmon: yr holl ddinaſoedd *ynghyd* naw
ar hugain, a'u pentrefydd.
33 *ac yn y dyffryn*, Eſtaol, a Sorea, ac
Aſna,
34 A Zanoa, ac r En-gannim, s Tap-
pua, ac Enam,
35 t Jarmuth, ac u Adulam, Soco, ac
y Azeca,
36 A Saraim, ac Adeithaim, a Gedera,
neu Gederothaim; pedair ar ddeg o ddi-
naſoedd a'u pentrefydd.
37 Senan, a Hadaſa, a Migdal-Gad,
38 A Dilean, a xx Miſpe, a Joctheel,
39 a Lacis, a Boſcath, ac b Eglon,
40 Cabbon *hefyd*, a Lamian, a Chithliſ,
41 A Gederoth, Beth-Dagon, a Na-
ama, c a Macceda; un ddinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.
42 d Libna, ac Ether, ac Aſan,
43 Jiphta, ac Aſna, a Neſib,
44 e Ceila *hefyd*, ac f Aczib, a Mareſa;
naw o ddinaſoedd, a'u pentref.
45 Ecron, a'i threfi, a'i phentrefydd:
46 O Ecron hyd y môr, yr hyn oll *oedd*
ger llaw g Aſdod, a'u pentrefydd:
47 Aſdod, a'i threfydd, a'i phentref-
ydd; h Gaza, a'i threfydd, a'i phentre-
fydd, hyd i afon yr Aipht; a'r môr k mawr, a'i derfyn.
48 ¶ Ac yn y mynydd-dir; l Samir, a
m Jattir, a Soco,
49 A Danna, a Chiriaeth-ſannath, hon-
no yw Debir,
50 Ac Anab, ac Aſtemo, ac Anim,
51 A n Goſen, a Holon, a o Gilo;
un ddinas ar ddeg, a'u pentrefydd.
52 Arab, a Duma, ac Eſean,
53 A p Janum, a Beth-Tappua, ac
Apheca,
54 A Humta, a q chaer Arba, (honno
yw Hebron) a Sior; naw dinas, a'u tre-
fydd.
55 Maon, q Carmel, a r Ziph, a Jutta,
56 A Jezreel, a Jocdeam, a Zanoa,
57 Cain, Gibea, a s Thimna; deg
o ddinaſoedd, a'u pentrefydd.
58 Halhul, Bethſur, a t Gedor,
59 A Maarath, a Beth-anoth, ac El-
tecon; chwech o ddinaſoedd, a'u pentre-
fydd.
60 u Ciriaeth-baal (honno yw Ciriath-
jearim) a Rabba; dwy ddinas, a'u pen-
trefydd.
61 ¶ Yn yr anialwch; y Beth-araba,
Midin, a Secaca,
62 A Nibſan, a dinas yr halen, ac
xx Engedi; chwech o ddinaſoedd, a'u
pentrefydd.
63 Ond a ni allodd meibion Judâ yrru
allan y Jebuſiaid, trigolion Jeruſalem:
b am hynny y trig y Jebuſiaid gyd â
meibion Judâ yn Jeruſalem hyd y dydd
hwn.

PEN. XVI.

1 Terfynau meibion Joſeph. 5 Terfyn meibion Ephraim. 10 Y Canaaneaid heb eu llwyr ddiſgyn.

A Rhandir meibion * Joſeph, oedd
yn myned o'r Iorddonen *wrth* Je-
rico, i ddyfroedd Jerico o du'r dwyrain,
i'r anialwch ſydd yn myned i fynu o
Jerico i fynydd a Bethel;
2 Ac yn myned † o Bethel i b Luz,
ac yn myned rhagddo i derfyn c Arci
hyd d Ataroth;
3 Ac yn diſgyn tu a'r gorllewin i ardal
e Japhleti, hyd derfyn Beth-horon iſaf,
ac hyd f Gezer: a'i gyrrau eithaf ſydd
hyd y môr.
4 Felly meibion Joſeph, Manaſſe ac
Ephraim, a gymmeraſant eu hetifedd-
ieth.
5 ¶ A therfyn meibion Ephraim *oedd*,
yn ol eu teuluoedd; a therfyn eu heti-
feddiaeth *hwynt* o du yr dwyrain, oedd
Ataroth-adar, hyd Beth-horon uchaf.
6 A'r terfyn ſydd yn myned tu a'r
môr, i g Michmetha o du'r gogledd;
a'r terfyn ſydd yn amgylchu o du'r dwy-
rain i Taanath-ſilo, ac yn myned heibio
iddi o du'r dwyrain i Janoha:
7 Ac yn myned i wared o Janoha, i
Ataroth, a h Naarath; ac yn cyrhaeddyd
i Jerico, ac yn myned allan i'r Iorddonen.
8 O i Tappua y mae'r terfyn yn myn-
ed tu a'r dwyrain i afon k Cana; a'i gyr-
rau eithaf ſydd wrth y môr. Dyma etif-
eddiaeth llwyth meibion Ephraim, yn ol
eu teuluoedd.
9 A dinaſoedd l neilltuedig meibion
Ephraim *oedd* ym myſg etifeddiaeth mei-
bion Manaſſe; yr holl ddinaſoedd, a'u
pentrefydd.
10 Ond m ni oreſgynaſant hwy y Cana-
aneaid, y rhai oedd yn trigo yn Gezer:
am hynny y trigodd y Canaaneaid ym
mhlith yr Ephraimiaid hyd y dydd hwn,
ac y maent yn gwaſanaethu dan dreth.

PEN. XVII.

1 Rhandir Manaſſe, 7 a'i derfynau. 12 Y Canaaneaid heb eu gyrru allan. 14 Meibion Joſeph yn cael rhandir arall.

A Chyr oedd *a* rhandir llwyth Manaſſe
(canys efe *oedd b* gyntaf-anedig Jo-
ſeph) i Macir, cyntaf-anedig Manaſſe,
tad

Ephraim
Gen. 48. 20.
Adn. 5.
a Gen. 28. 19.
† Neu, *o tuhoi luz.*
b Barn. 1. 26.
c 2 Sam. 16. 16.
d Num. 32. 3.
e 2 Sam. 15. 18.
f Pen. 10. 33.
g Pen. 17 7.
h 1 Cron. 7. 28.
i Pen. 12. 17.
k Pen. 19. 28.
Cenn.
l Pen. 17. 9.
m Deut. 7. 2. Barn. 1. 29.
1 Bren. 9. 16.

a Col. 1. 12.
b Gen. 41. 51.

c Gen. 50. 23. c tad Gilead i o herwydd ei fod ef yn rhyfelwr, yr oedd Gilead a Basan yn eiddo ef.
Num. 32. 39. 2 Ac yr oedd *rhandir* i'r *d* rhan arall 1 Cron. 7. 14. o feibion Manasse, yn ol eu teuluoedd; *sef* i feibion * Abiezer, ac i feibion Helec, ac i feibion Asriel, ac i feibion Sichem, ac i feibion Hepher, ac i feibion Semida: dyma feibion Manasse fab Joseph, yn ol y gwrrywaid, yn ol eu teuluoedd.
* *Jeezer*
e Num. 26. 33. 3 Ond e Salphaad mab Hepher, mab Gilead, mab Machir, mab Manasse, nid oedd ido feibion, onid merched: a dyma enwau ei ferched ef; Mahla, a Noa, Hogla, Milca, a Thirtsa.
f Num. 27. 1. 4 Y rhai a ddaethant o flaen Eleazar yr offeiriad, ac o flaen Josua mab Nun, ac o flaen y tywysogion, gan ddywedyd, *f* Yr Arglwydd a orchymynodd i Moses roddi i ni etifeddiaeth ym mysg ein brodyr: am hynny ofe a roddodd iddynt *g* etifeddiaeth, yn ol gair yr Arglwydd, ym mysg brodyr ei tad.
g Act. 10. 34. Gal. 3. 18. † Heb. *llinyn.*
h Num. 36. 6. 5 A deg † rhandir a syrthiodd i Manasse, heb law gwlad Gilead a Basan, y rhai *sydd* tu hwnt i'r Iorddonen;
i Deut. 21. 17. 6 Canys *h* merched Manasse a etifeddasant etifeddiaeth ym mysg ei feibion ef: a gwlad Gilead oedd i'r rhan arall o feibion Manasse.
k Num. 36. 9. 7 ¶ A *i* therfyn Manasse oedd o Aser hyd Michmetha, yr hon *sydd* gyferbyn a Sichem; a'r terfyn oedd yn myned ar y llaw ddehau, hyd breiwylwyr Entappua.
l Josh. 16. 8. 8 Gwlad Tappua oedd eiddo Manasse; ond Tappua, *yr hon oedd* ar derfyn Manasse, *oedd* eiddo meibion Ephraim.
m Josh. 17. 9. 9 A'r terfyn sydd yn myned i wared i afon ‡ Cana, o du dehau yr afon. *l* Y dinasoedd hyn, o eiddo Ephraim, *oedd* ym mhlith dinasoedd Manasse: a therfyn Manasse o du'r gogledd i'r afon, a'i ddiwedd oedd y mor.
n Josh. 17. 10. 10 Y dehau *oedd* eiddo Ephraim, a'r gogledd *eiddo* Manasse; a'r mor oedd ei derfyn ef: ac yn Aser yr oeddynt yn y gogledd, ac yn Issachar, o'r dwyrain.
o 1 Chron. 7. 29. 11 Yn Issachar hefyd ac yn Aser yr oedd gan Manasse, ‖ *m* Beth-sean a'i threfydd, ac *n* Ibleam a'i threfydd, a thrigolion Dor a'i threfydd, a thrigolion *o* Endor a'i threfydd, a phreswylwyr *p* Taanac a'i threfydd, a thrigolion *q* Megido a'i threfydd; tair talaith.
p 1 Sam. 28. 7. q 1 Chron. 7. 29. 12 Ond ni allodd meibion Manasse yrru ymaith drigolion y dinasoedd hynny; eithr mynnodd y Canaaneaid breswylio yn y wlad honno.
r Gen. 48. 19. Num. 26. 34. Josh. 17. 1. 13 Etto pan *r* gryfhaodd meibion Israel, hwy a osodasant y Canaaneaid dan dreth: *s* ni yrrasant hwynt ymaith yn llwyr.
s Ruth 4. 11. 14 ¶ A meibion Joseph a lefarasant wrth Josua, gan ddywedyd, Pa ham y rhoddaist i mi, yn etifeddiaeth, un afael, ac un rhan, a minnau yn *u* bobl amlgwedi i'n bendithio hyd yn hyn fy mendithio?
t Luc 12. 48. * Neu, *Rephaimiaid.*
u Gen. 6. 4. 15 A Josua a ddywedodd wrthynt, *x* Os pobl aml *ydwyt*, dos i fynu i'r coed, a thorr geda it yno yng wlad y Pherezieid, a'r * cawri, od yw mynydd Ephraim yn rhy gyfyng i ti.
x Josh. 17. 15. 16 A meibion Joseph a ddywedasant, Ni fydd y mynydd digon i ni: hefyd y *y* cerbydau y heiyrn gan yr holl Canaaneaid sy'n trigo yn y dyffrynnoedd, gan y rhai *sydd* yn Beth-sean a'i threfi, a chan y rhai sydd yn nyffryn Jezreel.
y Josh. 17. 12. 17 A Josua a ddywedodd wrth dy Joseph, wrth Ephraim ac wrth Manasse, gan ddywedyd, *a* Pobl aml *ydwyt*, a nerth mawr *sydd* gennyt: ni fydd i ti, *b* un rhan yn unig.
a Adn. 14, 15. b Sal. 112. 23. c Pen. 13. 16. d Sal. 46. 9. 18 Eithr bydd y † mynydd eiddot ti; canys coedog *yw*, arioeta ef: a bydd ei cithafoedd ef eiddot ti: canys ti a yrri ymaith y Canaaneaid, *d* er bod cerbydau heiyrn ganddynt, *a* er eu *bod yn* gryfion.

P E N. XVIII.

Gosod y tabernacl yn Silo. 9 *Dosparthu'r rhan arall o'r tir.* 10 *Josua yn ei ranu wrth goelbren.*

A Holl gynnulleidfa meibion Israel a ymgynnullasant i * *a* Silo, ac a osodasant yno *b* babell y cyfarfod: a'r wlad oedd wedi ei darostwng o'u blaen hwynt.
2 A saith llwyth oedd yn aros ym mysg meibion Israel, i'r rhai ni rannasent eu hetifeddiaeth eto.
3 A Josua a ddywedodd wrth feibion Israel, *c* Pa hyd yr *ydych* yn esgeuluso myned i oresgyn y wlad a roddes Arglwydd Ddduw eich tadau i chwi?
4 Moeswch o honoch dri-wyr, o bob llwyth; fel yr anfonwyf hwynt, ac y cyfodont, ac y rhodiont y wlad, ac y gosparthont hi yn ol eu *d* hetifeddiaeth hwynt; ac y deiont attaf *drachefn.*
5 *e* A hwy a'i rhannasant yn saith ran, *f* Juda a saif ar ei derfyn o du'r dehau, a thy Joseph a faront ar eu terfyn o du'r gogledd.
6 A chwi a ddosparthwch y wlad *yn* saith ran, a dygwch *y dosparthiadau* attaf fi yma; fel y *g* bwriwyf goelbren drosoch yma, o flaen yr Arglwydd ein Duw.
7 Ond ni *sydd* ‡ rhan i'r Lefiaid yn eich mysg chwi; o herwydd offeiriadaeth yr Arglwydd *sydd* eu hetifeddiaeth hwynt. Gad hefyd, a Reuben, a hanner llwyth Manasse, a dderbyniasant eu hetifeddiaeth o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du'r dwyrain, yr hon a roddodd Moses gwas yr Arglwydd iddynt.
8 ¶ A'r gwyr a gyfodasant, ac a aethant: a Josua a orchymynodd i'r rhai oedd yn myned i ramsu'r wlad, gan ddywedyd, Ewch, a rhodiwch trwy'r wlad, a dosparthwch hi, a dychwelwch attaf fi; ac yma y bwriaf i drosoch chwi goelbren ger bron yr Arglwydd yn *h* Silo.
9 A'r gwyr a aethant ymaith, ac a gerddasant trwy'r wlad; ac a'i dosparthasant hi, bob yn dinas, yn saith ran, mewn llyfr; a daethant at Josua i'r gwersyll *yn* silo.
10 ¶ A Josua a *i* fwriodd goelbren drostynt hwy ger bron yr Arglwydd yn Silo: a Josua a rannodd yno y wlad i feibion Israel yn ol eu *m* rhannau.
11 ¶ A choel-bren llwyth meibion Benjamin a ddaeth i fynu yn ol eu *n* teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt a aeth allan o rhwng meibion Juda a meibion Joseph.
12 A'r terfyn oedd iddynt hwy tu a'r gogledd, o'r Iorddonen; y terfyn hefyd oedd yn myned i fynu gan ystlys Jerico, o du'r gogledd, ac yn myned i fynu trwy'r mynydd tu a'r gorllewin; a'i gyrrau eithaf oedd yn anialwch *o* Beth-afen.
13 Y terfyn hefyd i'dd yn myned oddi yno tu a Luz, hyd ystlys Luz (*q* honno *yw* Bethel) tu a'r dehau; a'r terfyn ydd yn disgyn i r Atarothadar, i'r mynydd, o du'r dwyrain i Beth-horon isar.
14 A'r terfyn ydd yn tueddu, ac yn amgylchu gilfach y mor tu a'r dehau, o'r mynydd ar gyfer Beth-boron tu a'r dehau; a'i gyrrau eithaf ef *yw* Cirlaeth-baal (honno *yw* Ciriaeth-jearim) dinas meibion Juda. Dyma du y gorllewin.
15 A thu y dehau *ydd* o gwrr Ciriaeth-jearim; a'r terfyn ydd yn disgyn tu a'r gorllewin, ac yn cyrhaeddyd hyd ffynhon dyfroedd i Nephtoa.
16 Y terfyn hefyd ydd yn disgyn tu a chwrr y mynydd *sydd* ar gyfer dlynn mab Hinnom, yr hwn *sydd* yn nyffryn y cawri tu a'r gogledd; ac y mae yn disgyn i ddyffryn Hinnom, *u* gan ystlys y Jebusiaid tu a'r dehau, ac yn dyfod i waered i † ffynnon Rogel.
17 Ac yn tueddu o'r gogledd, ac yn myned i En-semes, ac yn cyrhaeddyd tu a Geililoth, yr hon *sydd* gyferbyn a rhiw

* Hu yr arch yn Silo, o'r seithfed flwyddyn o flaenoriaeth *Josua* yd farwolaeth *Eb.* Sef o gylch tri chant a naw a deugain o flynyddoedd.
a Barn. 18. 31.
b Ecl. 25. 22. Diar. 12. 13.
c Barn. 18. 9. Diar. 15. 19.
d Num. 36. 9. Phil. 4. 8. 1 Thef. 4. 6.
e Eta. 65. 9.
f Gen. 49. 13.
g Lef. 1. 5. Adn. 8. Sal. 16. 8.
h Gen. 49. 7. Deut. 10. 9. Pen. 13. 14.
i Phil. 2. 4. k Sal. 132. 7. l Pen. 15. 1. m Col. 1. 12. n Adn. 21 o Deut. 33. 12. Sal. 106. 5.
p Pen. 7. 2. q Gen. 28. 19. r Pen. 16. 2, 5.
s Pen. 15. 9.
t Pen. 8. 17.
u Pen. 15. 8. † *En rogel.* Pen. 15. 7.

Adummim, ac yn disgyn *at x* faen Bohan mab Reuben:

18 Ac yn myned ar hyd yr ystlys ar gyfer Araba tu a'r gogledd, ac yn disgyn i Araba.

19 Y terfyn hefyd sydd yn myned rhagddo i ystlys Beth-hogla tu a'r gogledd: a chwrr eithaf y terfyn oedd wrth benrhyn ogleddol y môr heli hyd gwrr yr Iorddonen tu a'r dehau. Dyma derfyn y dehau.

20 Yr Iorddonen hefyd sydd derfyn iddo o du'r dwyrain. Dyma etifeddiaeth meibion Benjamin, trwy eu terfynau o amgylch yn ol eu teuluoedd.

21 A dinasoedd llwyth meibion Benjamin, yn ol eu teuluoedd, oedd Jericho, a Beth-hogla, a glynn Ceris,

22 A Beth-araba, a y Semaraim, a Bethel,

23 Ac Afim, a Phara, ac *y* Ophra,

24 A Chephar-haammonai, ac Ophni, a Gaba; deuddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd:

25 *b* Gibeon, a *c* Rama, a *d* Beeroth,

26 A *e* Mitpe, a *f* Chephira, a Mosa,

27 A Recem, ac Irpeel, a Tharala,

28 A *g* Sela, Eleph, a *b* Jebusi (honno yw Jerusalem) Gibeath, a Chiriath; pedair ar ddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd. *i* Dyma etifeddiaeth meibion Benjamin, yn ol eu teuluoedd.

PEN. XIX.

1 Rhandir Simeon, 10 Zabulon, 17 Issachar, 24 Aser, 32 Naphtali, 40 a Dan. 49 Plant Israel yn rhoddi etifeddiaeth i Josua.

A'R all goelbren a aeth allan i Simeon, dros lwyth meibion Simeon, yn ol eu teuluoedd: a'u hetifeddiaeth hwynt oedd o *a* fewn etifeddiaeth meibion Juda:

2 Ac yn oedd ganddynt hwy, yn eu hetifeddiaeth, *b* Beer-seba, *sef* Seba, a *c* Molada,

3 A *d* Hasar-sual, a *e* Bala, ac Asem,

4 Ac *f* Eltolad, a Bethul, a *g* Horma,

5 A *b* Siclag, a *i* Beth-marcaboth, a Hasar-susa,

6 A Beth-lebaoth, a Saruhen; tair dinas ar ddeg, a'u pentrefydd.

7 *k* Ain, *l* Rimmon, ac Ether, ac Asan; pedair o ddinasoedd a'u pentrefydd:

8 A'r holl bentrefydd y rhai *oedd* o amgylch y dinasoedd hyn, hyd Baalath-beer, Ramath o'r dehau. Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Simeon, yn ol eu teuluoedd.

9 O randir meibion Juda *yr oedd* etifeddiaeth meibion Simeon; canys rhan meibion Juda oedd ormod iddynt: am hynny meibion Simeon a etifeddasant o fewn eu hetifeddiaeth *m* o fewn eu hetifeddiaeth hwynt.

10 ¶ A'r trydedd coelbren a ddaeth i fyny dros feibion *n* Zabulon, yn ol eu teuluoedd: a therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd hyd

11 A'u terfyn hwynt sydd yn myned i fyny tu a'r môr, a Marala, ac yn cyrhaeddyd i Dabbaseth; ac yn cyrhaeddyd i'r afon *sydd* ar gyfer *o* Jocneam;

12 Ac yn troi o Sarid, o du'r dwyrain tu a chodiad haul, hyd derfyn y Cisloth-Tabor; ac yn myned i *r* Daberath, ac yn esgyn i Japhia;

13 Ac yn myned oddi yno ymlaen tu a'r dwyrain, i Gitta-Hepher, i Itta-Casin; ac yn myned allan i Rimmon-*p* Methoar, i Nea.

14 A'r terfyn sydd yn amgylchu o du'r gogledd i Hannathon; a'i ddiweddiad *fydd* yn nyffryn Jiphtael.

15 Cattath *hefyd*, a Nahalal, a *s* Simron, ac Idala, a *t* Beth-lehem: deuddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.

16 Dyma etifeddiaeth meibion Zabulon, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd yma, a'u pentrefydd.

17 ¶ Y pedwaredd coelbren a ddaeth allan dros *u* Issachar; dros feibion Issachar, yn ol eu teuluoedd.

18 A'u terfyn hwynt oedd *tu a x* Jezreel, a Chesulloth, a y Sunem,

19 A Hapharaim, a Sihon, ac Anaharath,

20 A Rabbith, a Chision, ac Abes,

21 A Remeth, ac *y* En-gannim, ac En-hada, a Beth-pasles.

22 A'r terfyn sydd yn cyrhaeddyd i *a* Tabor, a Sahasima, a *b* Beth-Semes; a'u cyrrau eithaf hwynt, yw'r Iorddonen: un ddinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.

23 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Issachar, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd, a'u pentrefydd.

24 ¶ A'r pummed coelbren a ddaeth allan dros lwyth meibion *c* Aser, yn ol eu teuluoedd.

25 A'u terfyn hwynt oedd *d* Helcath, a Hali, a Beten, ac Acsaph,

26 Ac Alammelec, ac Amad, a Misal; ac yn cyrhaeddyd i *e* Carmel tu a'r gorllewin, ac i Sihor-Libnath;

27 Ac yn troi tu a chyfodiad haul i Beth-dagon, ac yn cyrhaeddyd i Zabulon, ac i ddyffryn Jiphtael, tu a'r gogledd i Beth-Emec, ac i Neiel, ac yn myned ar y llaw aswy i *f* Cabul;

28 A *g* || Hebron, a Rehob, a Hammon, a *b* Chana, hyd *i* Sidon fawr.

29 A'r terfyn sydd yn troi i Rama, ac hyd † Sor, y ddinas gadarn: a'r terfyn sydd yn troi i Hosa: a'i gyrrau eithaf sydd wrth y môr, o randir *k* Aczib.

30 Umma hefyd, ac *l* Aphec, a Rehob: dwy ddinas ar hugain, a'u pentrefydd.

31 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Aser, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd hyn, a'u pentrefydd.

32 ¶ Y chweched coelbren a ddaeth allan i feibion *m* Naphtali, dros feibion Naphtali, yn ol eu teuluoedd.

33 A'u terfyn hwy oedd o Heleph, o *n* Allon i Saananim, ac Adami, Neceb, a Jabneel hyd Lacum: a'i gyrrau eithaf oedd *yw'r* Iorddonen.

34 A'r terfyn sydd yn troi tu a'r gorllewin i Aznoth-Tabor, ac yn myned oddi yno i Hucoc; ac yn cyrhaeddyd i Zabulon o du'r dehau, *ac* yn cyrhaeddyd i Aser o du'r gorllewin, ac i Juda a'r Iorddonen tu a chyfodiad haul.

35 A'r dinasoedd caerog, Sidim, Ser a *o* Hammath, Raccath, a *p* Chinnereth,

36 Ac Adama, a Rama, a Hasor,

37 A Chedes, ac *q* Edrei, ac En-hasor,

38 Ac Iron, a Migdal-el, Horem, a Beth-anath, a Beth-semes: pedair dinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.

39 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Naphtali, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd a'u pentrefydd.

40 ¶ Y seithfed coelbren a ddaeth allan dros lwyth meibion *r* Dan, yn ol eu teuluoedd.

41 A therfyn eu hetifeddiaeth hwynt oedd Sora, ac Estaol, ac Ir-semes,

42 A Saalabin, ac *s* Ajalon, a Jethla,

43 Ac Elon, a *u* Thimnatha, ac Ecron,

44 Ac Eltece, a *x* Gibbethon, a Balaath,

45 A Jehud, a Bene-berac, a y Gath-rimmon,

46 A Meiarcon, a Racron, *yn* nhir terfyn a'r gyfer *t* Japho.

47 A therfyn meibion *z* Dan a aeth *yn rhy fychan* iddynt: am hynny meibion Dan a aethant i fyny i ymladd yn erbyn Lesem, ac a'i hynnisasant hi; tarawsant hi hefyd â min y cleddyf, a meddianasant hi, a thrigasant ynddi; a galwasant *a* Lesem fel yn Dan, yn ol enw Dan eu tad.

48 Dyma etifeddiaeth llwyth meibion Dan, yn ol eu teuluoedd; y dinasoedd hyn, a'u pentrefydd.

49 ¶ Pan orphenasant rannu'r wlad yn *b* etifeddiaethau yn ol ei therfynau, meibion Israel a roddasant etifeddiaeth i Josua mab Nun yn eu mysg:

50 Wrth

x Gen. 35. 6.

y Neu, *i'r gwasaddedd.*

z Jos. 15. 6.

a Barn. 18. 27.

b Jos. 18. 25.

c Hos. 5. 8.

d 2 Sam. 4. 2.

e Jos. 18. 21.

f Esr. 2. 25.

g 2 Sam. 21. 4.

h 2 Sam. 5. 8.

i Act. 17. 26.

k Jos. 15. 32.

l 1 Sam. 27. 6.

m 1 Cron. 4. 31.

n Num. 34. 11.

o Jos. 15. 22.

p Num. 26. 54.

q Jos. 11. 1.

Rhuf. 13. 8.

r 1 Tim. 6. 17.

s Gen. 49. 7.

t Gen. 49. 13.

u 1 Bren. 4. 12.

x Mat. 17. 1.

y 1 Cron. 6. 72.

z Neu, *yr Dan a aeth allan.*

a Barn. 18. Pen. 21. 25.

b Jos. 11. 1.

c Mat. 2. 6.

d Gen. 49. 20.

e 2 Sam. 2. 16.

f Esa. 33. 6.

g 1 Bren. 9. 17.

h Pen. 15. 13.

‖ Nid *Hebron* yn llwyth *Juda* a feddylir, eithr un arall yng-oelbren *Aser* ydoedd hon.

i Ioan 2. 1, 2.

k 2 Sam. 4. 46.

l Gen. 49. 13.

m Tyrus *sef craig.*

n Gen. 38. 5.

o Barn. 1. 31.

p Mica 1. 14.

q 1 Sam. 4. 1.

r Gen. 49. 16.

s Deut. 33. 23.

t 1 Brenh. 8. 65.

u Pen. 13. 27.

x Num. 21. 28.

y Pen. 21. 24.

z Barn. 1. 34.

a Barn. 18. 20.

b Ioan 14. 2.

c Jer. 24. 9.

50 Wrth orchymyn yr Arglwydd y rhoddasant iddo ef y ddinas a ofynodd efe; *sef* Timnath-Sera, ym mynydd Ephraim: ac efe a adeiladodd y ddinas, ac a drigodd ynddi.

51 *e* Dyma'r etifeddiaethau a roddodd Eleazar yr offeiriad, a Josua mab Nun, a phennau tadau llwythau meibion Israel, yn etifeddiaeth wrth goelbren, *f* yn Silo, o flaen yr Arglwydd, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod. Felly y gorphenasant *g* rannu'r wlad.

PEN. XX.

Duw yn gorchymyn, y'n pennu Ffesul yn ordeiniedig i'r unrhy dinas noddfa.

A Llefarodd yr Arglwydd wrth Josua, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Moesweh i chwi ddinasoedd *b* noddfa, *am* y rhai y llafarais wrthych trwy law Moses;

3 Fel y ffô yno y llofrudd a laddo *neb* mewn anwyfiedd, *neu* mewn anwybod: a byddant i chwi yn noddfa rhag dialydd y gwaed.

4 A phan ffô efe i un o'r dinasoedd hynny, a sefyll *wrth* ddrws *c* porth y ddinas, a mynegu ei achoſion lle y clywo benuriaid y ddinas honno; *d* cymmerant efattynt i'r ddinas, a rhoddant le iddo, fel y trigo gyd a hwynt.

5 Ac os dialydd y gwaed a erlid ar ei ol ef, *e* na roddant y lleiddiad yn ei law ef: canys *f* mewn anwybod y tarawodd efe ei gymmydog, ac nid oedd gas ganddo efe o'r blaen.

6 Ac efe a drig yn y ddinas honno, *g* nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa i farn, *ac nes b* marw'r arch-offeiriad fyddo yn y dyddiau hynny: *i* yna dychweled y llofrudd, *a* deued *i'w* ddinas ac i'w dy ei hun; *sef* y ddinas yn hon y ffoisai efe o honi.

7 ¶ Am hynny y cyſſegrasant Cedes yn Galilea, yn mynydd Naphtali, a Sichem ym mynydd Ephraim, *k* a Chaer-Arba (hon *yw* Hebron) ym mynydd Judа.

8 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du'r dwyrain i Jerico, y rhoddasant *m* Bezer (yn yr anialwch ar y gwastadedd) o lwyth Reuben, a *n* Ramoth yn Gilead o lwyth Gad, a Golan yn Basan o lwyth Manaſſe.

9 Y rhai hyn oedd ddinasoedd gosodedig i holl feibion Israel, ac i'r dieithr a *o* ffoai pawb iddynt a laddai *neb* mewn anwyfusedd; ac na byddai marw *p* trwy law dialydd y gwaed, nes iddo sefyll o flaen y gynnulleidfa.

PEN. XXI.

Rhoddwyth dinas a dengain i'r Lefiaid, ſwrth ddrws pabell y cyfarfod.

43 *Duw yn rhoddi llonyddwch i'r Israeliaid,*

YNA pennau tadau'r Lefiaid a nesasant at Eleazar yr offeiriad, ac at Josua mab Nun, ac at *a* bennau tadau llwythau meibion Israel;

2 Ac a lafarasant wrthynt yn *b* Silo, o fewn gwlad Canaan, gan ddywedyd, *c* Yr Arglwydd a orchymynodd trwy law Moses, *d* roddi i ni ddinasoedd i drigo, a'u maesydd pentrefol i'n hanifeiliaid.

3 A meibion Israel a *e* roddasant i'r Lefiaid o'u hetifeddiaeth, wrth orchymyn yr Arglwydd, y dinasoedd hyn a'u maesydd pentrefol.

4 A daeth y coelbren allan dros deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd i *g* feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai oedd* o'r Lefiaid, *b* allan o lwyth Juda, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth Benjamin, *i* dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

5 Ac i'r *k* rhan arall o feibion Cohath *yr oedd*, o deuluoedd llwyth Ephraim, ac o lwyth Dan, ac o hanner llwyth Manaſſe, *l* deg dinas wrth goelbren.

6 Ac i feibion *m* Gerſon, o deuluoedd llwyth Iſſachar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Naphtali, ac o hanner llwyth Manaſſe yn Basan, *yr oedd* tair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

7 *n* I feibion Merari, wrth eu teuluoedd, *yr oedd* o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, *o* ddeuddeg o ddinasoedd.

8 A meibion Israel a roddasant i'r *p* Lefiaid y dinasoedd hyn, a'u maesydd pentrefol, fel y gorchymynasai yr Arglwydd trwy law Moses, wrth goelbren.

9 ¶ A hwy a roddasant, o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, *q* y dinasoedd hyn a enwir erbyn *eu* henwau;

10 Fel y byddent i feibion Aaron, o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion Lefi: canys iddynt hwy yr oedd y coelbren cyntaf.

11 A rhoddasant iddynt † Gaer-Arba tad y Anac (honno *yw* Hebron) ym mynydd *r* Juda, a'i maesydd pentrefol oddi amgylch.

12 Ond *s* maes y ddinas, a'i phentrefydd, a roddasant i Caleb mab Jephunne, *yn* etifeddiaeth iddo ef.

13 ¶ Ac i *t* feibion Aaron yr offeiriad y rhoddasant Hebron a'i maesydd pentrefol, yn ddinas noddfa *u* i'r llofrudd; a Libna a'i maesydd pentrefol,

14 A *u* Jattir a'i maesydd pentrefol, ac Eſtemoa a'i maesydd pentrefol,

15 A *x* Holon a'i maesydd pentrefol, a Debir a'i maesydd pentrefol,

16 Ac *y* ‖ Ain a'i maesydd pentrefol, *z* Jutta a'i maesydd pentrefol, a Bethſemes a'i maesydd pentrefol: naw dinas o'r ddau lwyth hynny.

17 Ac o lwyth Benjamin *b* Gibeon a'i maesydd pentrefol, a *c* Geba a'i maesydd pentrefol,

18 *d* Anathoth a'i maesydd pentrefol, ac *e* Almon a'i maesydd pentrefol: pedair dinas.

19 Holl ddinasoedd meibion Aaron, yr offeiriaid, *oedd* dair dinas ar ddeg, a'u maesydd pentrefol.

20 ¶ A chan deuluoedd meibion Cohath, y Lefiaid, y rhan arall o feibion Cohath, yr oedd dinasoedd eu coelbren o lwyth Ephraim.

21 A hwy a roddasant iddynt yn ddinas noddfa y lleiddiad, *f* Sichem a'i maesydd pentrefol, ym mynydd Ephraim, a *g* Gezer a'i maesydd pentrefol,

22 A Chibſaim a'i maesydd pentrefol, a Beth-horon a'i maesydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

23 Ac o lwyth Dan, *h* Eltece a'i maesydd pentrefol, *i* Gibethon a'i maesydd pentrefol,

24 *k* Ajalon a'i maesydd pentrefol, *l* Gath-Rimmon a'i maesydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

25 Ac o hanner llwyth Manaſſe, *m* Taanac a'i maesydd pentrefol, a Gath-Rimmon a'i maesydd pentrefol: dwy ddinas.

26 Yr holl ddinasoedd, *y rhai oedd* eiddo y rhan arall o deuluoedd meibion Cohath, *oedd* deg, a'u maesydd pentrefol.

27 ¶ Ac i feibion Gerſon, o deuluoedd y Lefiaid, *y rhoddaſid*, o hanner *arall* llwyth Manaſſe, yn ddinas noddfa y llofrudd, Golan yn Basan a'i maesydd pentrefol, a Beeſtera a'i maesydd pentrefol: dwy ddinas.

28 Ac o lwyth Iſſachar, *n* Ciſon a'i maesydd pentrefol, Dabera a'i maesydd pentrefol,

29 o Jarmuth a'i maesydd pentrefol, *p* Engannim a'i maesydd pentrefol: pedair dinas.

30 Ac o lwyth Aſer, Miſal a'i maesydd pentrefol, *q* Abdon a'i maesydd pentrefol,

31 *r* Helcath a'i maesydd pentrefol, a Rehob

a Pen. 24. 30.
b Num. 34. 17.
c Pen. 18. 1.
d Sal. 47. 4.
e Pen. 5. 14.
b Deu. 22. 13. Num. 35. 6. Deut. 19. 2, 9. c Job 5. 4. Jer. 38. 7. 2 Sal. 20. 9.
e Sal. 41. 2.
f Adn. 3. g Num. 35. 12, 25 A Josu 8. 36. Heb. 2. 17.
i Pen. 21. 32. 2 Bren. 15. 29.
k Gen. 23. 2.
l Luc 1. 39. m Deut. 4. 43. 1 Cron. 6. 78. n 1 Cron. 6. 80.
o Heb. 6. 18.
p Adn. 6.
a 1 Cron. 6. 54.
b Pen. 18. 2.
c Num. 35. 2. d 1 Cor. 9. 7, 13. e Adn. 6, 11.
f Gen. 46. 11. Num. 3. 27.
g Adn. 8, 19.
b Pen. 24. 33.
i Lef. 25. 33.
k Adn. 20, &c.
l Num. 35. 8.

Pen. xxi. *Adn.* 2.] *Roddi i ni ddinasoedd*, Fe drefnodd Duw gynhaliaeth y Lefiaid mor haelionus, aid i borthi ſegurdod, eithr i annog diwydrwydd ei weiſion: ac i goffau'r cyfoeth o ras a gogoniant a ragbarottowyd i'r Saint. *Heb.* ii. 16. *Sal.* cvii. 7.

6 Ac i feibion *m* Gerſon, o deuluoedd llwyth Iſſachar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Naphtali, ac o hanner llwyth Manaſſe yn Basan, *yr oedd* tair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

7 *n* I feibion Merari, wrth eu teuluoedd, *yr oedd* o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, *o* ddeuddeg o ddinasoedd.

8 A meibion Israel a roddasant i'r *p* Lefiaid y dinasoedd hyn, a'u maesydd pentrefol, fel y gorchymynasai yr Arglwydd trwy law Moses, wrth goelbren.

9 ¶ A hwy a roddasant, o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, *q* y dinasoedd hyn a enwir erbyn *eu* henwau;

10 Fel y byddent i feibion Aaron, o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion Lefi: canys iddynt hwy yr oedd y coelbren cyntaf.

11 A rhoddasant iddynt † Gaer-Arba tad y Anac (honno *yw* Hebron) ym mynydd *r* Juda, a'i maesydd pentrefol oddi amgylch.

12 Ond *s* maes y ddinas, a'i phentrefydd, a roddasant i Caleb mab Jephunne, *yn* etifeddiaeth iddo ef.

13 ¶ Ac i *t* feibion Aaron yr offeiriad y rhoddasant Hebron a'i maesydd pentrefol, yn ddinas noddfa *u* i'r llofrudd; a Libna a'i maesydd pentrefol,

14 A *u* Jattir a'i maesydd pentrefol, ac Eſtemoa a'i maesydd pentrefol,

15 A *x* Holon a'i maesydd pentrefol, a Debir a'i maesydd pentrefol,

16 Ac *y* ‖ Ain a'i maesydd pentrefol, *z* Jutta a'i maesydd pentrefol, a Bethſemes a'i maesydd pentrefol: naw dinas o'r ddau lwyth hynny.

17 Ac o lwyth Benjamin *b* Gibeon a'i maesydd pentrefol, a *c* Geba a'i maesydd pentrefol,

18 *d* Anathoth a'i maesydd pentrefol, ac *e* Almon a'i maesydd pentrefol: pedair dinas.

19 Holl ddinasoedd meibion Aaron, yr offeiriaid, *oedd* dair dinas ar ddeg, a'u maesydd pentrefol.

20 ¶ A chan deuluoedd meibion Cohath, y Lefiaid, y rhan arall o feibion Cohath, yr oedd dinasoedd eu coelbren o lwyth Ephraim.

21 A hwy a roddasant iddynt yn ddinas noddfa y lleiddiad, *f* Sichem a'i maesydd pentrefol, ym mynydd Ephraim, a *g* Gezer a'i maesydd pentrefol,

22 A Chibſaim a'i maesydd pentrefol, a Beth-horon a'i maesydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

23 Ac o lwyth Dan, *h* Eltece a'i maesydd pentrefol, *i* Gibethon a'i maesydd pentrefol,

24 *k* Ajalon a'i maesydd pentrefol, *l* Gath-Rimmon a'i maesydd pentrefol: pedair o ddinasoedd.

25 Ac o hanner llwyth Manaſſe, *m* Taanac a'i maesydd pentrefol, a Gath-Rimmon a'i maesydd pentrefol: dwy ddinas.

26 Yr holl ddinasoedd, *y rhai oedd* eiddo y rhan arall o deuluoedd meibion Cohath, *oedd* deg, a'u maesydd pentrefol.

27 ¶ Ac i feibion Gerſon, o deuluoedd y Lefiaid, *y rhoddaſid*, o hanner *arall* llwyth Manaſſe, yn ddinas noddfa y llofrudd, Golan yn Basan a'i maesydd pentrefol, a Beeſtera a'i maesydd pentrefol: dwy ddinas.

28 Ac o lwyth Iſſachar, *n* Ciſon a'i maesydd pentrefol, Dabera a'i maesydd pentrefol,

29 o Jarmuth a'i maesydd pentrefol, *p* Engannim a'i maesydd pentrefol: pedair dinas.

30 Ac o lwyth Aſer, Miſal a'i maesydd pentrefol, *q* Abdon a'i maesydd pentrefol,

31 *r* Helcath a'i maesydd pentrefol, a Rehob

m Adn. 27, &c.
n Adn. 34, &c.
o Adn. 18.
p Mat. 10. 10. 1 Tim. 5. 17.
q Neu. Ciriatharba. Gen. 23. 2.
r 35. 27. Pen. 15. 13, 14.
s Pen. 14. 14.
t 1 Cron. 6. 55. 1 Cron. 6. 57. Pen. 10. 29.
u Pen. 15. 48.
x Sam. 30. 27. 1 Cron. 6. 58.
y Hebron. Jer. 48. 21. 1 Cron. 6. 59.
z Aſan. Num. 34. 9. Pen. 15. 55. 1 Sam. 30. 12. 1 Bren. 4. 9.
a Jer. 48. 1. 1 Sam. 13. 3. Jer. 1. 1 Cron. 6. 60.
b Almath. Pen. 20. 7. 24, 32. 1 Bren. 9. 15. Pen. 19. 44. Pen. 19. 44. Pen. 19. 42. 2 Cron. 38. 18. Pen. 19. 45. 1 Cron. 6. 29.
m Pen. 17. 11. n Barn. 4. 7. 1 Bren. 18, 30.

c Yr Arglwydd a orchymynodd trwy law Moses, *d* roddi i ni ddinasoedd i drigo, a'u maesydd pentrefol i'n hanifeiliaid.

3 A meibion Israel a *e* roddasant i'r Lefiaid o'u hetifeddiaeth, wrth orchymyn yr Arglwydd, y dinasoedd hyn a'u maesydd pentrefol.

4 A daeth y coelbren allan dros deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd i *g* feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai oedd* o'r Lefiaid, *b* allan o lwyth Juda, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth Benjamin, *i* dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.

5 Ac i'r *k* rhan arall o feibion Cohath *yr oedd*, o deuluoedd llwyth Ephraim, ac o lwyth Dan, ac o hanner llwyth Manaſſe, *l* deg dinas wrth goelbren.

o Pen. 15. p Pen. 15. 35. q 1 Cron. 6. 74. r Pen. 19. 25.

s Num. 13. 21.
t Pen. 20. 7.
u Gen. 46. 11.
x Pen. 19. 11.
1 Bren. 4. 12.
y Pen. 19. 15.
z Pen. 8. 26.
a Jer. 48. 21.
b Deut. 2. 26.
c Pen. 13. 18.
d Barn. 4. 13.
e Gen. 32. 2.
1 Bren. 2. 8.
f Num. 21. 25. Can. 7. 4.
g Pen. 11. 1. Can. 7. 4.
h Gen. 49. 7.
i Luc 21. 33. Tit. 1. 2.
j Pen. 11. 23.
m Sal. 44. 3.
n Pen. 23. 14, 15.
‡ Cyfrinwnyd hwn yn hollol yn nyddiau *Salamon*, gwedi i *Dafydd* ei Dad ddarostwng yr holl wlad.

k Adn. 6. Num. 31. 23.
l Num. 31. 27.
1 Sam. 30. 24.
n Deut. 3. 13.
o Num. 32. 28, 29.
p Deut. 12. 5, 11, 14.
q Adn. 20. *r* Bef. 17. 8, 9.
s *wrth ryd-le*
r Deut. 13. 14, 15. Gal. 4. 18. Dat. 2. 28.
s Diar. 23. 9. Mat. 18. 15.
t Bef. 6. 25. Num. 25. 7. Diar. 25. 13.
u Act. 15. 6. 1 Cor. 1. 10.
x Barn. 20. 12. Diar. 25. 9.
y 1 Sam. 15. 23.
z Num. 25. 3, 4. Deut. 4. 3. Ezra 9. 14. Mat. 6. 34.
a Eff. 22. 13. 1 Cor. 15. 32.
b Pen. 7. 1. 2 Cron. 6. 17.
d Pen. 18. 1.
e Adn. 18. *f* 1 Cor. 8. 12.
g Pen. 7. 1, 5. 1 Cor. 6. 9, 10. 2 Pedr 2. 6. *b* Diar. 18. 13. a 25. 12. Act. 11. 4. Iago 1. 19. 1 Pedr 3. 15.

1 Num. 32. 20. Deut. 3. 18.
a Phil. 1. 27. Heb. 6. 10.
c Num. 32. 33. Deut. 29. 8.
Pen. 13. 8.
d Eff. 15. 16. 2 Bren. 10. 31. Sal. 39. 1.
e Deut. 10. 12.
f Sal. 119. 6.
g Phil. 1. 27. *b* Eſa. 39. 43. Luc 24. 50.
i Adn. 4.

1 Rehob a'i maeſydd pentrefol; pedair dinas.
32 At o lwyth Naphtali, yn ddinas noddedd y lleiddiad, *t* Cedes yn Galilee a'i maeſydd pentrefol, a Hammoth-dor a'i maeſydd pentrefol, a Chartan a'i maeſydd pentrefol: tair dinas.
33 Holl ddinaſoedd y Gerſoniaid, yn ol eu teuluoedd, *oedd* dair dinas ar ddeg, a'u maeſydd pentrefol.
34 ¶ Ac i deuluoedd meibion Merari, y rhan arall o'r *u* Leviaid, *y rhoddaſsid*, o lwyth Zabulon, *x* Jocneam a'i maeſydd pentrefol, a Charta a'i maeſydd pentrefol,
35 Dimna a'i maeſydd pentrefol, *y* Nahalal a'i maeſydd pentrefol: pedair dinas.
36 Ac o lwyth Reuben, *z* Beſer a'i maeſydd pentrefol, a *a* Jahaſa a'i maeſydd pentrefol,
37 *b* Cedemoth a'i maeſydd pentrefol, *c* Mephaath a'i maeſydd pentrefol: pedair dinas.
38 Ac o lwyth Gad, yn ddinas noddfa y lofruddiad, *d* Ramoth yn Gilead a'i maeſydd pentrefol, a *e* Mahanaim a'i maeſydd pentrefol,
39 *f* Hesbon a'i maeſydd pentrefol, *g* Jazer a'i maeſydd pentrefol: pedair dinas o gwbl.
40 Holl ddinaſoedd meibion *h* Merari, *yn* ol eu teuluoedd (*ſef* y rhan arall o deuluoedd y Leviaid) *oedd*, *wrth* eu coelbren, ddeuddeg dinas.
41 Holl ddinaſoedd y Leviaid, ym *i* meddiant meibion Iſrael, *oedd* wyth ddinas a deugain, a'u maeſydd pentrefol.
42 Y dinaſoedd hyn oedd bob un a'u maeſydd pentrefol o'u hamgylch. Felly'r *oedd* yr holl ddinaſoedd hyn.
43 ¶ A'r Arglwydd *k* a roddodd i Iſrael yr holl wlad a *k* dyngodd efe ar *l* rhoddi wrth eu tadau hwynt; a hwy a'i meddianaſsant ni, ac a wladychaſsant ynddi.
44 Yr *l* Arglwydd hefyd a roddodd lonyddwch iddynt hwy o amgylch, yn ol yr hyn oll a dyngaſai efe wrth eu tadau hwynt: ac ni ſaſsodd neb yn eu hwyneb hwynt o'u holl elynion: eu holl elynion *m* a roddodd yr Arglwydd yn eu dwylaw hwynt.
45 *n* Ni phalliodd dim o'r holl bethau da a lefaraſai yr Arglwydd wrth dŷ Iſrael: daeth y ‡ cwbl i ben.

P E N. XXII.

1 *Gelluoedd y ddau lwyth a hanner adref,*
10 *Hwythau yn adeiladu allor yn dyſtiolaeth ar y ſordd.*

YNa Joſua a alwodd y Reubeniaid a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſe,
2 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a gadwaſoch yr hyn oll a orchymynodd Moſes gwas yr Arglwydd i chwi, ac a wrandawſoch ar fy llais yn yr hyn oll a orchymynais i chwi.
3 Ni adawſoch eich *b* brodyr, er yn lawer o ddyddiau hellach, hyd y dydd hwn; ond cadwaſoch reol gorchymyn yr Arglwydd eich Duw.
4 Ac yn awr yr Arglwydd eich Duw a roddes ſimwythdra i'ch brodyr, fel y llafaroddd wrthynt: yn awr gan hynny trowch, ac ewch rhagoch i'ch pebyll, i wlad eich meddiant, *c* yr hon a roddodd Moſes gwas yr Arglwydd i chwi, b'r tu hwnt i'r Iorddonen.
5 Yn unig *d* gedwch yn ddyfal ar wneuthur y gorchymyn a'r gyfraith a orchymynodd Moſes gwas yr Arglwydd i chwi; *ſef* *e* caru yr Arglwydd eich Duw, a rhodio yn ei holl ffyrdd ef, a chadw ei *f* orchymynion ef, *g* a glynu wrtho ef, a'i waſanaethu ef a'ch holl galon, ac a'ch holl enaid.
6 A Joſua a'u *b* bendithiodd hwynt, ac a'u gollyngodd ymaith. A hwy a aethant i'w pebyll.
7 ¶ Ac i hanner llwyth Manaſſe y *i* rhoddaſai Moſes *etifeddiaeth* yn Baſan;

ac i'r hanner *arall* yn rhoddodd Joſua, ſef a'u brodyr, tu yma i'r Iorddonen tu a'r gorllewin. Hefyd *pan* ollyngodd Joſua hwynt i'w pebyll, yna efe a'u *k* bendithiodd hwynt;
8 Ac efe a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Dychwelwch a chyfoeth mawr i'ch pebyll, ag anifeiliaid lawer iawn, ag arian, *l* ac ag aur, a phres *hefyd*, ac a haiarn, ac a gwiſgoedd lawer iawn: *m* rhennwch a'ch brodyr amhaith eich gelynion.
9 ¶ A meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſe, a ddychwelaſant, ac a aethant ymaith oddi wrth feibion Iſrael, o Silo, yr hon *ſydd* yngwlad Canaan, i fyned i wlad *n* Gilead, i wlad eu meddiant hwy, yr hon a feddiannaſant, wrth orchymyn yr Arglwydd *o* trwy law Moſes.
10 ¶ A phan ddaethant i gyffiniau'r Iorddonen, y rhai *ſydd* yngwlad Canaan, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſe, a adeiladaſant yno *p* allor wrth yr Iorddonen, allor fawr mewn golwg.
11 ¶ A chlybu meibion Iſrael ddywedyd, Wele, meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſe, a adeiladaſant *q* allor ar gyfer gwlad Canaan, wrth derfynau'r Iorddonen, gan ymlyn meibion Iſrael.
12 A phan glybu meibion Iſrael *hynny*, yna holl gynnulleidfa meibion Iſrael a ymgynnullaſant i Silo, *r* i ddyfod i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel.
13 A meibion Iſrael a *s* anfonaſant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manaſſe, i wlad Gilead; *t* Phinees mab Eleazar yr offeiriad,
14 A deg o dywyſogion gyd ag ef, un tywyſog o bob *t*ŷ, pennaf tŷ holl lwythau Iſrael; a phob un *oedd* ben yn nhŷ *eu* tadau, ym myſg miloedd Iſrael.
15 A hwy a ddaethant at feibion Reuben, ac at feibion Gad, ac at hanner llwyth Manaſſe, i wlad Gilead; ac a ymddiddanaſant a hwynt, gan ddywedyd,
16 Fel hyn y dywed *u* holl gynnulleidfa yr Arglwydd, *x* Pa gamwedd *yw hwn* a wnaethoch yn erbyn Duw Iſrael, gan ddychwelyd heddyw oddi ar ol yr Arglwydd, pan adeiladaſoch i chwi allor, i *y* wrthryfela heddyw yn erbyn yr Arglwydd?
17 A'i bychan gennym ni anwiredd *z* Peor, yr hwn nid ymlanhaſom oddi wrtho etto hyd y dydd hwn (er bod pla ym myſg cynnulleidfa yr Arglwydd)
18 Ond bod i chwi droi ymaith heddyw oddi ar ol yr Arglwydd; Ac am i chwi wrthryfela heddyw yn erbyn yr Arglwydd, efe a lidia *y a* fory yn erbyn *b* holl gynnulleidfa Iſrael.
19 Ac òd *yw* gwlad eich meddiant chwi yn *c* aflan, deuwch drosodd i wlad meddiant yr Arglwydd, yr hon y mae *d* tabernacl yr Arglwydd yn aros ynddi, a chymmerwch feddiant yn ein myſg ni: ond na *e* wrthryfelwch yn erbyn yr Arglwydd, ac na childynnwch i'n herbyn ni, trwy adeiladu o honoch i chwi eich hun allor, heb law allor yr Arglwydd ein Duw.
20 *g* Oni wnaeth Acan mab Zera gamwedd, o herwydd y diofryd-beth, ſef y bu digofaint yn erbyn holl gynnulleidfa Iſrael? ac efe *oedd* un gwr *z* *etto* nid efe *yn unig* a fu farw am ei anwiredd.
21 ¶ Yna meibion Reuben, a meibion Gad, a hanner llwyth Manaſſe, *a* *b* atebaſant, ac a lefaraſant wrth bennaethiaid miloedd Iſrael;
22 I Arglwydd Dduw y duwiau, Arglwydd Dduw y duwiau, efe ſydd yn *k* gwybod, ac Iſrael yntau a gaiff wybod, os mewn gwrthryfel, neu mewn camwedd yn erbyn yr Arglwydd *y bu byn* (na wareder ni y dydd hwn)
23 Os adeiladaſom i ni allor i droi oddi ar

k Adn. 6. Num. 31. 23.
l Num. 31. 27. 1 Sam. 30. 24.
n Deut. 3. 13.
o Num. 32. 28, 29.
p Deut. 12. 5, 11, 14.
q Adn. 20. *r* Bef. 17. 8, 9.
s *wrth ryd-le*
r Deut. 13. 14, 15. Gal. 4. 18. Dat. 2. 28.
s Diar. 23. 9. Mat. 18. 15.
t Bef. 6. 25. Num. 25. 7. Diar. 25. 13.
u Act. 15. 6. 1 Cor. 1. 10.
x Barn. 20. 12. Diar. 25. 9.
y 1 Sam. 15. 23.
z Num. 25. 3, 4. Deut. 4. 3. Ezra 9. 14. Mat. 6. 34.
a Eff. 22. 13. 1 Cor. 15. 32.
b Pen. 7. 1. 2 Cron. 6. 17.
d Pen. 18. 1.
e Adn. 18. *f* 1 Cor. 8. 12.
g Pen. 7. 1, 5. 1 Cor. 6. 9, 10. 2 Pedr 2. 6. *b* Diar. 18. 13. a 25. 12. Act. 11. 4. Iago 1. 19. 1 Pedr 3. 15.
i Deut. 18. 17. Dat. 19. 16. *k* 1 Cron. 28. 9. Heb. 4. 13.

ar

l Deut. 2 Cron. 24. 22. Preg. 3. 15.
m Sal. 44. 1.
n 2 Sam. 20. 1.
o Lef. 17. 8, 9.
Adn. 10.
p Gen. 31. 42.
Adn. 34.
q Adn. 26 Ioan 7. 24.
* Fe bu- asai y *Reubeniaid*, &c. yn cydymgynghori a *Iosua* ac *Eleazar* cyn adeiladu yr allor, yna mi buasai gan *Israel* achlysur i ddrwg dybio eu bod yn bwriadu gadael y tabernacl yn Silo; onid pan ddaethant i dywall eu dibon, yr oedd pob peth yn dda.
Adn. 30. Lle b'o gwir gariad fe ddiffydd yr ymryson.
Diar. x. 12.
r Pen. 18. 1.
s Diar. 15. 1.
t Lef. 26. 11.
† Heb. *yna.*
u Diar. 25. 13.
‡ Tyb.
x Bren. 18. 39.
Mat. 4. 10

1427.
* *hynydd eu*
Pen. 22. 3.
a Sal. 46. 9.
b Pen. 48. 21.
Deut. 33. 1.
c Act. 20. 17.
d Gen. 48. 10.
e Mal. 1. 5.

Annog i lynu wrth yr Arglwydd.

Deut. 2 Cron. 24. 22. Preg. 3. 15. ar ol yr Arglwydd, neu os offrymmasom arni boeth offrwm, neu fwyd-offrwm, neu os aberthasom arni ebyrth hedd; yr Arglwydd ei hun a'i *l* gofynno:

24 Ac onid rhag ofn y peth *yma* y gwnaethom hyn; gan ddywedyd, Ar ol byn eich meibion chwi a adroddant wrth ein meibion hinnau, gan ddywedyd, *m* Beth *sydd* i chwi *a wneloch* ag Arglwydd Dduw Israel?

25 Canys yr Arglwydd a roddodd yr Iorddonen hon yn derfyn rhyngom ni a chwi: meibion Reuben, a meibion Gad, nid *oes* i chwi *n* ran yn yr Arglwydd. Felly y gwnai eich meibion chwi i'n meibion ni beidio ag ofni yr Arglwydd.

Sal. 44. 1. 2 Sam. 20. 1. Lef. 17. 8, 9. Adn. 10. *p* Gen. 31. 42. Adn. 34. *q* Adn. 26 Ioan 7. 24.

26 Am hynny y dywedasom, Gan adeiladu gwnawn yn awr i ni *o* allor: nid i boeth-offrwm, nac i aberth;

27 Eithr *r* i *fod p* yn dyst rhyngom ni a chwi, a rhwng ein hiliogaeth ni ar ein hol, i *gael o bottom* wasanaethau gwasanaeth yr Arglwydd ger ei fron ef, a'n poeth-offrymmau, ac a'n hebyrth, ac a'n hoffrymmau hedd; fel na ddywedo eich meibion chwi ar ol hyn wrth ein meibion ni, Nid *oes* i chwi ran yn yr Arglwydd.

28 Am hynny y dywedasom, Pan ddywedont hwy *felly* wrthym ni, neu wrth ein heppil ar ol hyn; yna y dywedwn ninnau, Gwelwch lun allor yr Arglwydd, yr hon a wnaeth ein tadau ni, *q* nid i boeth-offrwm, nac i aberth; ond *i fod* yn dyst rhyngom ni a chwi.

29 Na atto Duw i ni wrthryfela yn erbyn yr Arglwydd, a dychwelyd heddyw oddi ar ol yr Arglwydd; gan adeiladu * allor i boeth-offrwm, i fwyd-offrwm, neu i aberth, heblaw allor yr Arglwydd ein Duw yr hon *fydd* ger bron ei *r* dabernacl ef.

Deut. 32. 30. 2 Sam. 23. 8. *q* Ecf. 22. 27. *r* Adn. 6. *s* Diar. 14. 14. Heb. 10. 38.

30 ¶ A phan glybu Phinees yr offeiriad, a thywysogion y synnulleidfa, a phennaethiaid miloedd Israel y rhai *oedd* gyd ag ef, y geiriau a lafarafai meibion Reuben, a meibion Gad, a meibion Manasse, *s* da oedd y *gefn* yn eu golwg hwynt.

2 Pedr 2. 20. *t* Barn. 2. 3. *u* Ecf. 23. 33. Num. 33. 55. Deut. 7. 16. 1 Bren. 11. 4.

31 A Phinees mab Eleazar yr offeiriad a ddywedodd wrth feibion Reuben, ac wrth feibion Gad, ac wrth feibion Manasse, Heddyw y gwyhuom *fod* yr Arglwydd *t* yn ein plith; o herwydd na wnaethoch y camwedd hwn yn erbyn yr Arglwydd: † yna awr gwaredasoch feibion Israel o law yr Arglwydd.

x 1 Bren. 2. 2. Heb. 9. 27. *y* Pen. 21. 45. *z* Lef. 26. 13. Deut. 28. 1.

32 ¶ Am hynny y dychwelodd Phinees mab Eleazar yr offeiriad, a'r tywysogion, oddi wrth feibion Reuben, ac oddi wrth feibion Gad, o wlad Gilead, i wlad Canaan, at feibion Israel, ac a ddygasant drachefn *u* air iddynt.

Lef. 26. 18. Deut. 28. 15. *a* Lef. 26. 33. Deut. 4. 26.

33 A da oedd y peth yngolwg meibion Israel; a meibion Israel a fendithiasant Dduw, ac ni soniasant am fyned i fynu yn eu herbyn hwynt i ryfel, i ddifetha'r wlad yr oedd meibion Reuben a meibion Gad yn preswylio ynddi.

34 A meibion Reuben a meibion Gad a alwasant yr allor ‡ *Ed*: canys tyst *fydd* hi rhyngom ni, mai yr Arglwydd *fydd* Dduw.

P E N. XXIII.

1 *Iosua yn cynghorie bobl cyn ei farwolaeth*, 3 *trwy gofau bendithion*, 5 *addewidion*, 11 *a bygythion.*

A Darfu, ar ol * dyddiau lawer gwedi i'r Arglwydd *a* roddi llonyddwch i Israel gan eu holl elynion o amgylch, i Iosua *b* heneiddio, a mynyd mewn dyddiau.

1427. * *hirnydd eu*
Pen. 22. 3.
a Sal. 46. 9.
b Pen. 48. 21. Deut. 33. 1.

2 A Iosua a alwodd am holl Israel, am eu *c* henuriaid, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwyr, ac am eu swyddogion; ac a ddywedodd wrthynt, Myfi a heneiddiais *d* a aethum yn *e* pedramus:

c Act. 20. 17. *d* Gen. 48. 10. *e* Mal. 1. 5.

3 Chwithau hefyd a *e* welsoch yr hyn oll a wnaeth yr Arglwydd eich Duw i'r holl *f* genhedloedd hyn, er eich mwyn chwi: canys yr Arglwydd eich Duw, *yw* yr hwn a ymladdodd drosoch.

f Gen. 44. 2.

4 Gwelwch, *g* rhennais i chwi y cenhedloedd hyn a adawyd, yn etifeddiaeth i'ch llwythau chwi, o'r Iorddonen, a'r holl genhedloedd y rhai a dorrais i ymaith, hyd y môr mawr tu a'r gorllewin.

g Pen. 15. 1. *h* Ecf. 23. 27. Num. 33. 52. *i* Gen. 48. 4. Num. 33. 53. *k* 1 Cor. 16. 13. *l* Deut. 5. 32. *m* 2 Cor. 6. 14. *n* Eph. 5. 11. *o* Epf. 23. 13. Sal. 16. 4. Jer. 5. 7. Hof. 2. 17 *o* Deut. 11. 22, 23. Diar. 4. 13. Act. 11. 23. *p* Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. 2 Sam. 23. 8. *q* Ecf. 22. 27. *r* Adn. 6. *s* Diar. 14. 14. Heb. 10. 38. 2 Pedr 2. 20. *t* Barn. 2. 3. *u* Ecf. 23. 33. Num. 33. 55. Deut. 7. 16. 1 Bren. 11. 4. *x* 1 Bren. 2. 2. Heb. 9. 27. *y* Pen. 21. 45. *z* Lef. 26. 13. Deut. 28. 1. *a* Lef. 26. 18. Deut. 28. 15. *b* Lef. 26. 33. Deut. 4. 26.

5 A'r Arglwydd eich Duw a'u *h* hymlid hwynt o'ch blaen chwi, ac a'u gyrr hwynt ymaith allan o'ch gwydd chwi; a chwi a feddiennwch eu gwlad hwynt, *i* megis y dywedodd yr Arglwydd eich Duw wrthych.

6 Am hynny *k* ymwrolwch yn law, i gadw ac i wneuthur y cwbl fydd yngrifenedig yn llyfr cyfraith Mofes; fel na *l* chilioch oddi wrthynt, tu a'r llaw ddeheu na thu a'r llaw aswy.

7 Ac na *m* chyd-ymgyfeilloch â'r cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd a chwi; nac *n* na chroffaoch enw eu duwiau hwynt, ac na thyngoch *iddynt*, na watsanaethoch hwynt chwaith, ac nac ymgrymmoch iddynt.

8 Onid o glynu wrth yr Arglwydd eich Duw, fel y gwnaethoch hyd y dydd hwn.

9 Canys yr Arglwydd a yrrodd allan o'ch blaen chwi genhedloedd mawrion a nerthol: ac am danoch chwi, ni safodd neb yn eich wynebau chwi hyd y dydd hwn.

10 *p* Un gwr o honoch a erlid fil: canys yr Arglwydd eich Duw *yw'r* hwn fydd yn ymladd drofoch, *q* fel y llafarodd wrthych.

11 *r* Ymgedwch gan hynny yn ddyfal ar eich eneidiau, ar i chwi garu yr Arglwydd eich Duw.

12 Canys, os gan ddychwelyd y *s* dychwelwch, ac yr ymlynwch wrth weddill y cenhedloedd yma, y rhai a adawyd gyd a chwi; os ymgyfathrechwch â hwynt, ac *os* ewch i mewn attynt hwy, a hwythau attoch chwithau:

13 Gan wybod gwybyddwch, *t* na yrr yr Arglwydd eich Duw y cenhedloedd hyn mwyach allan o'ch blaen chwi; *u* ond byddant i chwi yn fagl ac yn dramgwydd, ac yn ffrewyll yn eich ystlysau, ac yn ddrain yn eich llygaid, nes eich difa chwi allan o'r wlad dda yma yr hon a roddodd yr Arglwydd eich Duw i chwi.

14 Ac wele, *x* *fi* yn myned heddyw i fforddyr holl ddaear: a chwi a wyddoch yn eich holl galonnau, ac yn eich holl eneidiau, y na phalloddim o'r holl bethau daionus a lafarodd yr Arglwydd eich Duw am danoch chwi; hwy a ddaethant oll i chwi, *ac* ni phallodd dim o honynt.

15 Ac fel y daeth i chwi bob peth *z* daionus a addawodd yr Arglwydd eich Duw wrthych; felly y dwg yr Arglwydd arnoch chwi *a* bob peth niweidiol nes eich difa chwi allan o'r wlad dda yma a roddodd yr Arglwydd eich Duw i chwi:

16 Pan droseddoch gyfammod yr Arglwydd eich Duw, a orchymynodd efe i chwi, a myned a gwasanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt; yna y llidia digofaint yr Arglwydd yn eich erbyn chwi, ac y *b* cyfrgollir chwi yn ebrwydd o'r wlad dda yma a roddodd efe i chwi.

P E N. XXIV.

1 *Iosua yn cynnull y llwythau yn Sichem.* 2 *Ystori fere o fendithion Duw er amser Tera.* 14 *Adnewyddu cyfammod â Duw.*

A Iosua a gynnullodd holl lwythau Israel i *a* Sichem; ac a alwodd am *b* henuriaid Israel, ac am eu pennaethiaid, ac am eu barnwyr, ac am eu swyddogion: a hwy a safasant ger bron Duw.

1427. *a* Gen. 33. 18. *b* Pen. 23. 2. *c* Gen. 11. 26, 31. *d* Gen. 31. 53. Eſa. 51. 2. *e* Gen. 35. 2. *f* Gen. 12. 1. Act. 7. 25. *g* Gen. 21. 2.

2 A dywedodd Iosua wrth yr holl bobl, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Israel; Tu hwnt i'r afon y trigodd eich *c* tadau chwi gynt, *sef d* Tera tad Abraham, a thad Nacor: a hwy a wasanaethasant *e* dduwiau dieithr.

3 Ac *f* mi a gymmerais eich tad Abraham ymaith o'r tu hwnt i'r afon, ac a'i harweiniais ef trwy holl wlad Canaan, ac a amlheais hefyd ei had ef, ac *g* a roddais iddo Isaac,

b Gen. 25. 24. 6al. 127. 3.

Ac i Isaac y rhoddais *b* Jacob ac Esau: ac i Esau y rhoddais i fynydd Seir i'w etifeddu; *k* ond Jacob a'i feibion a aethant i wared i'r Aipht.

j Gen. 46. 2. Deut. 2. 5.

5 Ac *l* mi a anfonais Moses ac Aaron, ac a darewais yr Aiphtiaid, yn ol yr hyn a wnaethum yn eu mysg; ac wedi hynny *m* y dygais chwi allan.

k Gen. 46. 6. Sal. 78. 55.

6 Ac a ddygais eich tadau chwi allan o'r Aipht: *n* a chwi a ddaethoch at y môr: a'r Aiphtiaid a erlidiodd ar ol eich tadau â cherbydau, ac â gwyr meirch, hyd y môr coch.

l Exf. 3. 20. *m* Exf. 12. 37.

7 A phan waeddasant ar yr Arglwydd, efe a osododd *p* dywyllwch rhyngoch chwi a'r Aiphtiaid, ac a ddug y môr arnynt hwy, ac a'u *q* gorchuddiodd: eich llygaid chwi a welsant yr hyn a wnaethum yn yr Aipht: *r* trigasoch *hefyd* yn yr anialwch ddyddiau lawer.

n Exf. 14. 2. *o* Exf. 14. 9.

8 A mi a'ch dygais i wlad yr Amoriaid, y rhai oedd yn trigo o'r tu hwnt i'r Iorddonen; *s* a hwy a ymladdasant â chwi: a mi a'u rhoddais hwynt yn eich llaw chwi, fel y meddiannech eu gwlad hwynt; a minnau a'u difethais hwynt o'ch blaen chwi.

p Exf. 14. 20. *q* Sal. 78. 53. *r* Deut. 14. 34. *s* Num. 21. 23, 25 Deut. 2. 32.

9 Yna *t* Balac mab Sippor brenin Moab, a gyfododd, ac a *u* ryfelodd yn erbyn Israel; ac *u* a anfonodd, ac a alwodd am Balaam mab Beor, i'ch melldigo chwi.

t Barn. 11. 25. *u* Sef, *ymladdodd* *x* Num. 22. 5.

10 Ond ni fynnwn i *w* rando ar Balaam; *x* am hynny gan fendithio y bendithiodd efe chwi: felly y gwaredais chwi o'i law ef.

Deut. 23. 4. *w* Num. 23. 11. *x* Pen. 3. 14.

11 A y chwi a aethoch dros yr Iorddonen, ac a ddaethoch i Jerico: a *x* gwyr Jerico a ymladdodd i'ch erbyn, yr Amoriaid, a'r Pherezziaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Girgasiaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid; a mi a'u *a* rhoddais hwynt yn eich llaw chwi.

x Pen. 6. 1.

12 Ac *b* mi a anfonais gacwn o'ch blaen chwi, a'r *rhai hynny* a'u gyrrodd hwynt allan o'ch blaen chwi; *fel* dau frenin yr Amoriaid: *c* nid â'th gleddyf di, ac nid â'th fwa.

a Deut. 7. 1. *b* Exf. 23. 28. Deut. 7. 20.

13 Ac mi a roddais i chwi *d* wlad ni lafuriasoch am dani, a *e* dinasoedd y rhai nid adeiladasoch, ac yr ydych yn trigo ynddynt: o'r gwinllanoedd, a'r olewlannoedd, *f* ni phlannasoch, yr ydych yn bwytta.

c Gen. 48. 22. Sal. 7. 12. a 44. 3. Mos. 1. 5. *d* Diar. 13. 22. Ester 8. 7. Dan. 7. 27. *e* Deut. 6. 10. Pen. 11. 13. *f* Ioan. 4. 37.

14 ¶ Yn awr gan hynny ofnwch yr Arglwydd, a gwasanaethwch ef *g* mewn perfeithrwydd a gwirionedd, a bwriwch ymaith y *b* duwiau a wasanaethodd eich tadau o'r tu hwnt i'r afon, ac yn yr *i* Aipht; a gwasanaethwch chwi yr Arglwydd.

g Ezra 9. 14. Sal. 116. 9. *b* Adn. 2. *i* Lef. 17. 7. Ezec. 20. 8. *k* Ruth 1. 15. *l* Bren. 18. 12. Ezec. 20. 39. Ioan 6. 67. *l* Rhuf. 11. 2. *m* Rhuf. 6. 13. *n* Exf. 20. 2.

15 Ac od yw ddrwg yn eich golwg wasanaethu yr Arglwydd, *k* dewiswch iwch heddyw pa un a wasanaethwch, ai'r duwiau a wasanaethodd eich tadau, *y* rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r afon, ai ynte duwiau yr Amoriaid, y rhai yr ydych yn trigo yn eu gwlad: ond myfi, *l* mi a'm tylwyth a wasanaethwn yr Arglwydd.

16 Yna'r atteboddy bobl, ac y dywedodd, *m* Na atto Duw i ni adael yr Arglwydd, i wasanaethu duwiau dieithr.

17 Canys yr Arglwydd ein Duw *yw'r* hwn a'n *n* dug ni i fynu, a'n tadau, o wlad yr Aipht, o du'r caethiwed; a'r hwn a wnaeth y rhyfeddodau mawrion hynny yn ein gwydd ni, ac a'n cadwodd ni yn yr holl ffordd y rhodiasom ynddi, ac ym mysg yr holl bobloedd y tramwyasom yn eu plith.

18 A'r Arglwydd a yrrodd allan yr holl bobloedd, a'r Amoriaid, preswylwyr y wlad, o'n blaen ni: *am hynny* ninnau a wasanaethwn yr Arglwydd; *o* canys efe *yw* ein Duw ni.

19 A Josua a ddywedodd wrth y bobl, *p* Ni allwch wasanaethu yr Arglwydd; canys Duw sanctaiddiol *yw* efe: Duw eiddigus yw; *q* ni ddioddef efe eich anwireddau, na'ch pechodau.

20 Os gwrthodwch yr Arglwydd, a gwasanaethu duwiau *r* dieithr; *s* yna efe a dry, ac a'ch dryga chwi, ac efe a'ch difa chwi, gwedi iddo wneuthur i chwi daioni.

21 A'r bobl a ddywedodd wrth Josua, Nage; eithr nyni a wasanaethwn yr Arglwydd.

22 A dywedodd Josua wrth y bobl, *t* Tystion *ydych* yn eich erbyn eich hun, *u* ddewis o honoch i chwi yr Arglwydd i'w wasanaethu. Dywedasant hwythau, *x* Tystion *ydym*.

23 Am hynny yn awr (*ebe efe*) *y* bwriwch ymaith y duwiau dieithr *sydd* yn eich mysg, a *x* gogwyngwch eich calon at Arglwydd Dduw Israel.

24 A'r bobl a ddywedasant wrth Josua, Yr Arglwydd ein Duw a wasanaethwn, ac ar ei lais ef y gwrandawn.

25 Felly Josua a wnaeth *a* gyfammod â'r bobl y dwthwn hwnnw, ac a osododd iddynt ddeddfau, a barnedigaethau, yn Sichem.

26 ¶ A Josua *b* a 'sgrifennodd y geiriau hyn yn llyfr cyfraith Duw, ac a gymmerth *c* faen mawr, ac a'i gosododd i fynu yno dan *d* dderwen *oedd* yn agos i gyssegr yr Arglwydd.

27 A Josua a ddywedodd wrth yr holl bobl, Wele, *e* y maen hwn fydd yn dyst iolaeth i ni; canys *f* efe a glywodd holl eiriau yr Arglwydd, y rhai a lafarodd efe wrthym: am hynny y bydd efe yn dystiolaeth i chwi, rhag i chwi wadu eich Duw.

28 Felly *g* Josua a ollyngodd y bobl, bob un i'w etifeddiaeth.

29 ¶ A gwedi'r pethau hyn, y bu farw Josua mab Nun, gwas yr Arglwydd, yn fab deng mlwydd a chant.

30 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn ei etifeddiaeth, *h* fewn i Timnath-sera, yr hon *fydd* ym mynydd Ephraim, o du'r gogledd i fynydd Gaas.

31 *i* Ac Israel a wasanaethodd yr Arglwydd holl ddyddiau Josua, *l* a holl ddyddiau'r henuriaid a fu fyw ar ol Josua, ac a wybuasant holl waith yr Arglwydd a wnaethai efe er Israel.

32 ¶ Ac *m* esgyrn Joseph, y rhai a ddygasai meibion Israel i fynu o'r Aipht, a gladdasant hwy yn Sichem, mewn rhan o'r maes a brynasai Jacob gan *n* feibion Hemor tad Sichem, er *t* can darn o arian; a bu i feibion Joseph yn etifeddiaeth.

33 ¶ Ac Eleazar mab Aaron a fu farw: a chladdasant ef ym maryn *o* Phinees ei fab, yr hwn a roddasid iddo ef ym mynydd Ephraim.

o Sal. 48. 14. *p* Mat. 6. 24. *q* Exec. 23. 21. *r* 2 Cron. 15. 2. Exec. 18. 24. *s* Ren. 23. 15. *t* Job 15. 5. *u* Sal. 119. 173. *x* Luc 19. 22. *y* Amos 5. 25. Act. 7. 43. *x* 1 Bren. 8. 58. Sal. 78. 1. *a* Exf. 15. 25. 2 Bren. 11. 17. *b* Deut. 31. 26. *c* Gen. 28. 18. Barn. 9. 6. *d* Gen. 35. 4. *e* Gen. 31. 45. Deut. 27. 2. Pen. 22. 34. *f* Deut. 32. 1. Eia. 1. 2. *g* Barn. 2. 6. Luc 2. 29. *h* Deut. 34. 5. 2 Tim. 4. 8. *i* Pen. 19. 50. Barn. 2. 9. *k* Barn. 2. 7. *l* 2 Bren. 12. 2. Act. 20. 29. *m* Gen. 50. 25. Exf. 13. 19. *n* Gen. 33. 19. *t* Neu. *cant o wyn.* 1420. *o* Barn. 20. 28.

LLYFR Y BARNWYR.

Y CYNHWYSIAD.

Y mae Llyfr y BARNWYR *yn cynnwys banes yr* Israeliaid *dros yr haid tri chant o flynyddoedd, Sef, o farwolaeth* Josua *hyd ddyddiau* Eli.

PEN. I.

1 *Gwrthbrofedoedd Juda a Simeon.* 6 *Adoniphezec yn cael talu'r pwyth iddo yn amser.* 8 *Ynnill Jerusalem.* 13 *Othniel yn cael Acsa yn wraig am ynnill Debyr.* *Gwrthbrofedoedd Benjamin, &c.*

A Gwedi marw Josua, meibion Israel *a* a ymofynnasant â'r Arglwydd, gan ddywedyd, Pwy a â i fynu drosom ni yn erbyn y Canaaneaid yn gyntaf, i ymladd â hwynt?

a Num. 27. 21. Pen. 20. 18.

a Gen. 49. 8. Dat. 19. 11.
b Sal. 72. 8. Dan. 7. 14.
c Jos. 15. 1.
d 1 Sam. 11. 8.
e Lef. 24. 19. Galar. 2. 17. Esa. 33. 2.
f Sal. 37. 37.
* Neu, llaffa.
g 1 Sam. 15. 33. Mat. 7. 2. Rhuf. 15. 2. Dat. 13. 10.
h Jos. 15. 63.
i Jos. 10. 36.
k 2 Sam. 21. 1. l Jos. 15. 13.
m Sal. 33. 17. Preg. 9. 11.
n Pen. 15. 17.
o 1 Sam. 17. 25. 1444.
p Pen. 3. 9. 1 Sam. 16. 11.
q Gen. 33. 11. Heb. 6. 7.
r Ecf. 18. 1. Pen. 4. 17. 1 Sam. 15. 6. 1 Cron. 2. 55. Jer. 35. 2.
s Deut. 34. 3. 2 Cron. 15. 10.
t Num. 21. 3. Jos. 15. 30.
x Pen. 16. 1.
y Rhuf. 8. 31.
z Jos. 17 16, 18.
a Num. 14. 24. Jos. 14. 9, 13.
b Num. 13. 22.
c Ecf. 23. 29. Jos. 18. 11. 2 Sam. 5. 6.
d 2 Bren. 18. 7.

2 A dywedodd yr Arglwydd, *a* Juda a fydd yn fynu: wele, *b* rhoddais y wlad yn ei law ef.

3 A Juda a ddywedodd wrth Simeon ei frawd, Tyred i fynu gyd a mi i'm rhandir, fel yr ymladdom yn erbyn y Canaaneaid; a minnau a af gyd a thi i'th randir dithau. Felly *c* Simeon a aeth gyd ag ef.

4 A Juda a aeth i fynu; a'r Arglwydd a roddodd y Canaaneaid a'r Pherezïaid yn eu llaw hwynt: a lladdasant o honynt, yn *d* Bezec, ddeng mil o wyr.

5 A hwy a gawsant Adoni-bezec yn Bezec: ac a ymladdasant yn ei erbyn; ac a laddasant y Canaaneaid a'r Pherezïaid.

6 Ond Adoni-bezec a ffodd; a hwy a erlidiasant ar ei ol ef, ac a'i dalasant ef, *f* ac a dorrasant fodiau ei ddwylaw ef a'i draed.

7 Ac Adoni-bezec a ddywedodd, *g* Deg a thrugain o frenhinoedd, wedi torri bodiau eu dwylaw a'u traed, a fu yn casglu *yn dwyd* dan fy mwrdd): fel y gwnaethum, felly y *h* talodd Duw i mi. A hwy a'i dygasant ef i Jerusalem: ac efe a fu farw yno.

8 (A'i meibion Juda a ymladdasant yn erbyn Jerusalem; *i* ac a'i hymlusasant hi, ac a'i trarawsant a min y cleddyf; a llosgasant y ddinas a than)

9 ¶ *k* Gwedi hynny meibion Juda a aethant i wared i ymladd yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn y mynydd, ac yn y dehau, ac yn y gwastadedd.

10 A Juda a aeth yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn Hebron (ac enw Hebron o'r blaen *oedd* / Caer-Arba) a hwy a laddasant *m* Sesai, ac Ahiman, a Thalmai.

11 Ac efe a aeth oddi yno at drigolion *n* Debir (ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath-sepher.)

12 A dywedodd Caleb, Yr hwn a darawo Ciriath-sepher, ac a'i hymrillo hi, *o* mi a roddaf Acsa fy merch yn wraig iddo.

13 Ac *p* Othniel mab Cenaz brawd Caleb, ieuangach nag ef, a'i hymrillodd hi. Yntau a roddes Acsa ei ferch yn wraig iddo.

14 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, hi a'i hannogodd ef i geisio gan ei thad *ryw* faes: a hi a ddisgynodd oddi ar yr asyn. A dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

15 A hi a ddywedodd wrtho, *q* Dyro i mi fendith: canys gwlad y dehau a roddaist i mi; dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd. A Chaleb a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau isaf.

16 ¶ A meibion *r* Ceni, chwegrwn Moses, a aethant i fynu o *s* ddinas y palmwydd gyd a meibion Juda, i anialwch Juda, yr hwn *sydd* yn nehau Arad: a hwy a aethant ac a drigasant gyd a'r bobl.

17 A Juda a aeth gyd a Simeon ei frawd: a hwy a darawsant y Canaaneaid oedd yn preswylio yn *t* Sephath, ac a'i difrodasant hi. Ac efe a alwodd enw'r ddinas *u* Horma.

18 Juda hefyd a ynnillodd *x* Gaza a'i therfynau, ac Ascalon a'i therfynau, ac Ecron a'i therfynau.

19 A'r *y* Arglwydd oedd gyd a Juda; ac efe a oresgynnodd y mynydd: ond ni *allai efe* yrru allan *drigolion* y dyffryn; canys *z* cerbydau heiyrn *oedd* ganddynt.

20 Ac i Caleb y rhoisant *a* Hebron; fel y llafarasai Moses: *b* ac efe a yrrodd oddi yno dri mab Anac.

21 Ond meibion Benjamin *c* ni yrrasant allan y Jebusiaid y rhai oedd yn preswylio yn Jerusalem: ond y mae'r Jebusiaid yn trigo yn Jerusalem gyd a meibion Benjamin hyd y dydd hwn.

22 ¶ A thy Joseph, hwythau hefyd a aethant i fynu yn erbyn Bethel; a'r *d* Arglwydd *oedd* gyd a hwynt.

23 A thylwyth Joseph a barasant *e* chwilio Bethel (ac enw y ddinas o'r blaen *oedd f* Luz)

24 A'r ysbiwyr a welsant *g* wr yn dyfod allan o'r ddinas; ac a ddywedasant wrtho, Dangos i ni, attolwg, y ffordd yr eir i'r ddinas, ac *g* ni a wnawn drugaredd a thi.

25 A phan ddangosodd efe iddynt hwy y ffordd i fyned i'r ddinas, hwy a darawsant y ddinas a min y cleddyf; ac a ollyngasant ymaith y gwr a'i holl deulu.

26 A'r gwr a aeth i wlad yr *h* Hethiaid; ac a adeiladodd ddinas, ac a alwodd ei henw Luz; dyma ei henw hi hyd y dydd hwn.

27 ¶ Ond ni oresgynnodd Manasse *i* Beth-sean na'i threfydd, na *k* Thaanac na'i threfydd, na thrigolion Dor na'i threfydd, na thrigolion Ibleam na'i threfydd, na thrigolion Megido na'i threfydd: eithr *l* * mynnodd y Canaaneaid breswylio yn y wlad honno.

28 Ond pan gryfhaodd Israel, yna efe a osodod a Canaaneaid dan *m* dreth; ond ni's gyrrodd hwynt ymaith yn llwyr.

29 ¶ Ephraim hefyd ni yrrodd allan y Canaaneaid oedd yn gwladychu yn *n* Gezer; eithr y Canaaneaid a breswyliasant yn eu mysg hwynt yn Gezer.

30 ¶ A Zabulon ni yrrodd ymaith drigolion Citron, na phreswylwyr *o* Nahalol; eithr y Canaaneaid a wladychasant yn eu mysg hwynt, ac a aethant dan dreth.

31 ¶ *p* Ac Aser ni yrrodd ymaith drigolion Acco, na thrigolion *q* Sidon, nac Alab, nac Aczib, na Helba, nac Aphic, *r* na Rehob:

32 Ond Aser a'r drigodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlad; canys ni yrrasant hwynt allan.

33 ¶ A Naphtali ni yrrodd allan breswylwyr *t* Beth-semes, na thrigolion Bethanath; eithr efe a wladychodd ym mysg y Canaaneaid, trigolion y wlad: er hynny preswylwyr Beth-semes a Beth-anath oedd dan dreth iddynt.

34 ¶ A'r Amoriaid a yrrasant feibion Dan i'r mynydd: canys ni adawsant iddynt ddyfod i wared i'r dyffryn.

35 A'r Amoriaid a fynnent breswylio yn mynydd Heres yn *u* Ajalon, ac yn Saalbim; etto llaw ty Joseph a † orthrechodd, a'r *Amoriaid* fuant dan dreth.

36 A therfyn yr Amoriaid *oedd* o riw Accrabbim, o'r graig, ac uchod.

PEN. II.

1 *Angel yn ceryddu'r bobl yn Bocim.* 10 *Drygioni yr oes newydd ar ol Josua.* 14 *Digllonedd Duw a'i drugaredd tu ag attynt.* 20 *Gadael y Canaaneaid i brofi Israel.*

AC angel yr Arglwydd a ddaeth i fynu o'd Gilgal i Bocim, ac a ddywedodd, Dygais chwi i fynu o'r Aipht, ac arweiniais chwi i'r wlad *am* yr hon y *b* tyngais wrth eich tadau; ac a ddywedais, *c* Ni thorraf fy nghyfammod a chwi byth.

2 *d* Na wnewch chwithau gyfammod a thrigolion y wlad hon; *end e* bwriwch i lawr eu hallorau: etto ni wrandawsoch ar fy llef: pa ham y gwnaethoch hyn?

3 Am hynny *f* y dywedais, Ni yrraf hwynt allan o'ch blaen chwi: eithr bydd ant i chwi *yn ddraen* yn eich ystlysau, *g* a'u duwiau fydd yn fagl i chwi.

4 A phan lafarodd angel yr Arglwydd y geiriau hyn wrth holl feibion Israel, yna'r bobl a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

5 Ac a alwasant enw y lle hwnnw * Bocim: yna yr aberthasant i'r Arglwydd.

6 ¶ A *h* phan ollyngodd Josua y bobl ymaith; meibion Israel a aethant bob un i'w etifeddiaeth, i feddiannu'r wlad.

7 A'r bobl a wasanaethasant yr Arglwydd holl ddyddiau Josua, a holl ddyddiau'r henuriaid y rhai a † fufyw ar ol Josua, y rhai a welsant holl fawr-waith yr Arglwydd, yr hwn a wnaethai efe er Israel.

8 A

e Pen. 18. 2.
f Gen. 28. 19.
g Jos. 2. 12, 14.
h Gen. 15. 20. a 23. 10.
i Jos. 17, 11, 12, 13.
k Jos. 21. 25.
l Jos. 17. 12.
* Nid da bod y gelyn yn mynnu rhan o'r galon, ond gwaeth yw bod fel *Aser*, ynfoddlon i gyd fyw ag ef.
m Adn. 32. Jos. 16. 10. Deut. 7. 2. Phil. 2. 21.
n Jos. 16. 10. 1 Bren. 19. 10. 1 Sam. 15. 9.
o Jos. 19. 15.
p Jos. 19. 24.
q Gen. 49. 13. Jos. 19. 28
r Num. 13. 21.
s Sal. 107. 25.
t Jos. 19. 38.
u Jos. 19. 42.
† Heb. fu drum.

1425.
a Jos. 5. 9.
b Gen. 24. 7. Mal. 3. 1.
c Gen. 17. 7.
d Deut. 7. 2. 2 Cor. 6. 14.
e Deut. 12. 3.
f Jof. 7. 2. a 23. 13. 2 Cron. 15. 2.
g Ecf. 23. 33. Deut. 7. 16. Jos. 23. 1. 1 Bren. 21. 1.
* Sef. *Rhai yn unyle.*
h Jos. 24. 28. † Heb. *dymyfant ddydd*

1426. 8 A i bu farw Josua mab Nun, gwas
i Jos. 24. 29. yr Arglwydd, yn fab deng-mlwydd a chant.
k Jos. 19. 50. 9 A hwy a'i claddasant ef yn nherfyn
a 24. 30. ei etifeddiaeth, o fewn *k* Timnath-heres, ym mynydd Ephraim, o du'r gogledd i fynydd *l* Gaas.
‡ *Timnath-Sera.*
l Jos. 24. 30. 10 A'r holl oes honno hefyd a gafglwyd at eu tadau: a chyfododd oes arall ar eu hol hwynt, y rhai nid adwaenent yr Arglwydd, *m* na'r weithredoedd a *n* waethai efe er Israel.
m Sal. 78. 42.
n 92. 6. Eſa. 5. 12.
1406. Tit. 1. 16. 11 ¶ A meibion Israel a *n* waethant ddrygioni yngolwg yr Arglwydd, ac a wasanaethasant *n* Baalim:
n Hoſ. 2. 13. 12 Ac a wrthodasant Arglwydd Dduw eu tadau, yr hwn a'u dygasai hwynt o wlad yr Aipht, ac a aethant ar ol o dduwiau dieithr, o dduwiau'r bobloedd o'u hamgylch, *p* ac a ymgrymmasant iddynt, ac a ddigiasant yr Arglwydd.
o Gen. 35. 2.
p Ecſ. 20. 5. 13 A hwy a wrthodasant yr Arglwydd, ac a wasanaethasant Baal ac *q* Aſtaroth.
q 1 Sam. 7. 3. 14 ¶ A llidiodd digllonedd yr Arglwydd yn erbyn Israel; ac *r* efe a'i rhoddodd hwynt yn llaw yr anrheithwyr, y rhai a'u
r Bren. 21. 9. anrheithiasant hwy; ac efe a'u gwerthodd hwy i law eu gelynion o amgylch, fel na allent ſefyll mwyach yn erbyn eu gelynion.
s 2 Bren. 17. 20. Sal. 44. 12. Eſa. 21. 2. *s* Lef. 26. 17. Deut. 28. 15. 2 Cron. 15. 2. 15. 2 Sal. 106. 8. *u* 2 Cron. 36. 15. 16 Eſa. 26. 10. *x* Lef. 17. 7. Hoſ. 2. 2. *y* Adn. 12. *z* Jos. 1. 5. Deu. 3. 10. *a* Gen. 6. 6. ‖ Heb. *edifarhai* *b* Sal. 12. 5. *c* Pen. 3. 12. ✱ Heb. *gaied.* Mat. 13. 4. *d* Jos. 23. 13. Sal. 81. 12. *e* Pen. 3. 3. *f* Pen. 3. 4. Deut. 13. 3.
15 Yna yr Arglwydd a fyddai yn erbyn eu henaid hwynt, fel y llefarasai, ac fel y tyngasai yr Arglwydd wrthynt hwy: a bu gyfyng iawn arnynt.
16 ¶ Etto yr Arglwydd a gododd farnwyr, y rhai a'u *t* hachubodd hwynt o law eu hanrheithwyr.
17 Ond ni *u* wrandawent chwaith ar eu barnwyr; eithr *x* putteiniasant ar ol duwiau dieithr, *y* ac ymgrymmasant iddynt: cilasant yn ebrwydd o'r ffordd y rhodiasai eu tadau hwynt ynddi, gan wrando ar orchymmynion yr Arglwydd; ni wnaethant hwy felly.
18 A phan godai yr Arglwydd farnwyr arnynt hwy, yna yr Arglwydd fyddai *z* gyd a'r barnwr, ac a'u gwaredai hwynt o law eu gelynion holl ddyddiau'r barnwr: *a* canys yr Arglwydd a ‖ dosturiai wrth eu *b* griddfan hwynt, rhag eu gorthrymwyr a'u cyſtuddwyr.
19 A phan fyddai farw y barnwr, *c* hwy a ddychwelent, ac a ymlyrent yn fwy na'u tadau, gan fyned ar ol duwiau dieithr, i'w gwasanaethu hwynt, ac i ymgrymmu iddynt; ni pheidiasant a'u gweithredoedd eu hunain, nac a'u ffordd ✱ wrthnyſig.
20 ¶ A digllonedd yr Arglwydd a lidiai yn erbyn Israel: ac efe a ddywedai, O blegid i'r genedl hon droſeddu fy nghyfammod a orchymynnais i'w tadau hwynt, ac na wrandawsant ar fy llais;
21 *d* Ni chwanegaf finnau yrru ymaith o'u blaen hwynt neb o'r *e* cenhedloedd a adawodd Joſua pan fu farw:
22 *f* I broſi Israel trwyddynt hwy, a gadwent hwy ffordd yr Arglwydd, gan rodio ynddi, fel y cadwodd eu tadau hwynt, neu beidio.
23 Am hynny yr Arglwydd a † adawodd y cenhedloedd hynny, heb eu gyrru ymaith yn ebrwydd; ac ni roddodd hwynt yn llaw Joſua.

Deut. 13. 3. Jos. 23. 13. † Neu, *oddefodd*

PEN. III.

1 Y cenhedloedd a adawyd i broſi Israel, 5 Ac Israel, yn addoli eu duwiau hwy.
Othniel ac Ehwd yn eu gwaredu hwy.

1406. Deut. 8. 2. *b* Sal. 81. 13. *c* Jos. 23. 10. Sal. 44. 3. *d* Jos. 13. 3. 1 Sam. 4. 1. 2. Apoc. 6. 12.

YMA'r cenhedloedd a adawodd yr Arglwydd i *a* broſi Israel trwyddynt (*ſef* y rhai oll ni wyddent gwbl o ryfel-oedd Canaan;
2 Yn unig i beri i genhedlaethau meibion Israel wybod, *ac* i'w *b* dyſgu hwynt i ryfel; y rhai yn ddiau *c* ni wyddent hynny o'r blaen)
3 *d* Pum tywyſog y Philiſtiaid, a'r holl Ganaaneaid, a'r Sidoniaid, a'r Heſiaid *y* e rhai oedd yn aros ym *e* mynydd Libanus, o fynydd *f* Baal-hermon, hyd y ffordd *g* dduſir i Hamath.
4 A hwy a fuant i *g* broſi Israel trwyddynt, i wybod a wrandawent hwy ar orchymmynion yr Arglwydd, y rhai a orchymynasai efe i'w tadau hwynt trwy law Moſes.
5 ¶ A meibion Israel a drigasant ym myſg y Canaaneaid, yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid, *h* yr Heſiaid *hefyd*, a'r Jebuſiaid:
6 Ac *i* a gymmerasant eu merched hwynt iddynt yn wragedd, ac a roddasant eu merched i'w meibion hwythau, ac a wasanaethasant eu duwiau hwynt.
7 Felly meibion Israel a wnaethant ddrygioni yngolwg yr Arglwydd, ac a anghofiasant yr Arglwydd eu Duw, ac a wasanaethasant Baalim, a'r *k* llwyni.
8 ¶ Am hynny *l* digllonedd yr Arglwydd a lidiodd yn erbyn Israel; ac efe a'u gwerthodd hwynt i law *m* Cuſan-riſathaim, brenin Meſopotamia: a meibion Israel a wasanaethasant Cuſan-riſathaim wyth mlynedd.
9 A meibion Israel a *n* waeddasant ar yr Arglwydd: a'r Arglwydd a gododd achubwr i feibion Israel, yr hwn a'u *o* hachubodd hwynt; *ſef p* ‖ Othniel mab Cenaz, brawd Caleb, iewangach nag ef.
10 Ac *q* Ysbryd yr Arglwydd ✱ a ddaeth † arno ef, ac efe a farnodd Israel, ac a aeth allan i ryfel: a'r Arglwydd a roddodd yn ei law ef Cuſan-riſathaim, brenin ‡ Meſopotamia; a'i law ef oedd drech na Chuſan-riſathaim.
11 A'r wlad a gafodd lonydd ddeugain mlynedd. A bu farw Othniel mab Cenaz.
12 ¶ A meibion Israel *r* a 'chwanegasant wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd: a'r Arglwydd a *s* ✱ nerthodd Eglon brenin Moab yn erbyn Israel, am iddynt wneuthur drygioni yngolwg yr Arglwydd.
13 Ac efe a gaſgloddd atto feibion *t* Ammon, ac Amalec, ac a aeth ac a darawodd Israel; a hwy a feddiannasant ddinas y *u* palmwydd.
14 Felly meibion Israel a *x* wasanaethasant Eglon brenin Moab ddeunaw mlynedd.
15 Yna meibion Israel a *y* lefasant ar yr Arglwydd: a'r Arglwydd a gododd achubwr iddynt; *ſef* Ehwd mab Gera, mab ‖ Jemini, gwr llaw-chwith: a meibion Israel a anfonasant anrheg gyd ag ef i Eglon brenin Moab.
16 Ac Ehwd a wnaeth iddo ddagr *z* ddau finiog o gufydd ei hyd, ac a'i gwregyſodd dan ei ddillad ar ei glun ddehau.
17 Ac efe a ddug yr anrheg i Eglon brenin Moab. Ac Eglon *oedd* ŵr tew iawn.
18 A phan ddarfu iddo ef gyflwyno'r anrheg, efe a ollyngodd ymaith y bobl a ddygaſai'r anrheg.
19 Ond efe ei hun a drodd oddi wrth y ✱ chwarelau *oedd* yn Gilgal, ac a ddywedodd, *a* Y *mae* i mi air o gyfrinaeth a thi, O frenin. Dywedodd yntau, Goſteg. A'r holl rai oedd yn ſefyll yn ei ymyl ef, a aethant allan oddi wrtho ef.
20 Ac Ehwd a ddaeth i *b* mewn atto ef: ac yntau oedd yn eiſtedd mewn yſtafell † haf, yr hon *oedd* iddo ef ei hunan. A dywedodd Ehwd, Gair oddi wrth *c* Duw ſydd gennyf attat ti. Ac efe a gyfododd oddi ar *d* ei orſeddfa.
21 Ac Ehwd a eſtynodd ei law aſwy, ac a gymmerodd y ddagr oddi ar ei glun ddehau, *e* ac a'i brathodd hi yn ei botten ef.
22 A'r carn a aeth i mewn ar ol y llafn; a'r braſder a ymgaeodd am y llafn, fel na allai dynnu'r ddagr allan o'i botten; a'r dom a ddaeth allan.
23 Yna Ehwd a aeth allan trwy'r cyntedd

e Deut. 7. 1. Deut. 3. 9. *f* Deut. 3. 8. 2. Ioan 2. 24. 1 Pedr 1. 7. *g* Adn. 1. *h* Ecſ. 34. 16. Deut. 7. 3. 1 Bren. 11. 2. *k* Deut. 16. 21. *l* Deut. 32. 16. Pen. 2. 14. *m* Hab. 3. 7. ✱ Sal. 78. 34. *n* 1 Tim. 4. 6. 1394. *o* Pen. 1. 13. ‖ Sef, yr achubwr cyntaf a gododd Duw iddynt ar ol *Joſua.* *p* Num. 27. 18. 1354. 1 Sam. 11. 6. ✱ Heb. *oedd* † *ynddo* ‡ Heb. *Aram.* *q* Sal. 78. 32. Hoſ. 6. 4. 1 Sam. 12. 9. 1336. Sal. 140. 8. Ioan 19. 11. ✱ Sef a'i gwnaeth yn offeryn i goſni Israel am eu pechod. *r* Sal. 83. 7. Sam. *u* Deut. 34. 3. *x* Deut. 28. 17. *y* Sal. 50. 15. ‖ *Benjamin.* *z* Sal. 149. 6. Neu, ✱ *deirwaſ cerfiedig* † Heb. *ymeori.* Amos 3. 15. *a* Gen. 1. 1. *Exodus.* *b* 1 Sam. 15. 33. Zec. 2. 9.

† Heb. cuddio ei traed
1 Sam. 24. 3.
c Pen. 6. 34.
d Ios. 15. 9.
‖ Felly mae Crist yn galw ei bobl i'r filwriaeth yſpryd, Mat. ix. 9. a viii. 1. i ymladd a chleddyf yr yſpryd. Eph. vi. 12--17.
e 1 Sam. 17. 47. Sal. 115. 1
* Heb. freiſon Sal. 17. 10
f Pen. 2. 16. a 5. 6.
† Iethbi.
g Pen. 15. 15. 1 Cor. 1. 27.
1306.

tedd, ac a ganodd ddryſau'r yſtafell arno, ac a'i clôdd.

24 Pan aeth efe ymaith, ei weiſion a ddaethant: a phan welſant, wele, ſod dryſau'r yſtafell yn gloiedig, hwy a ddywedaſant, Diau † efmwythau ei gorph y mae efe yn yr yſtafell hâr.

25 A hwy a ddiſgwyliaſant, nes cywilyddio o hynny: ac wele, nid oedd efe yn agori dryſau'r yſtafell. Yna hwy a gymeraſant agoriad, ac a agoraſant: ac wele eu hargiwydd hwy wedi cwympo i lawr yn farw.

26 Ac Ehwd a ddianggodd, tra ſuant hwy yn aros; ac efe a aeth y tu hwnt i'r chwarelau, ac a ddianggodd i Seirath.

27 A phan ddaeth, c efe a udgannodd mewn udgorn ym d mynydd Ephraim: a meibion Iſrael a ddiſgynaſant gyd ag ef o'r mynydd, ac yntau o'u blaen hwynt.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, ‖ Canlynwch fi: canys yr e Arglwydd a roddodd eich gelynion chwi, ſef Moab, yn eich llaw chwi. A hwy a aethant i wared ar ei ôl ef, ac a ynnilaſant rydau'r Iorddonen tu a Moab, ac ni adawſant i neb fyned drwodd.

29 ¶ A hwy a darawſant o'r Moabiaid y pryd hwnnw ynghylch deng mil o wyr, pawb yn * rymmus, a phawb yn wyr nerthol; ac ni ddianggodd neb.

30 Felly y daroſtyngwyd Moab y dwthwn hwnnw dan law Iſrael. A'r wlad a gafodd lonydd bedwar ugain mlynedd.

31 ¶ Ac ar ei ôl ef y bu f Samgar mab Anaith; ac efe a darawodd o'r Philiſtiaid chwe chant o wyr ag g † irai ychen: yntau hefyd a waredodd Iſrael.

P E N. IV.

1 Debora a Barac yn gwaredu Iſrael. 21 Iael yn lladd Sifera.

A Meibion Iſrael a chwanegaſant a wneuthur drygioni yngolwg yr Arglwydd, gwedi marw Ehwd.

2 A'r Arglwydd a'u b gwerthodd hwynt i law c Iabin brenin Canaan, yr hwn oedd yn teyrnaſu yn *Hazor*: a thywyſog ei lu ef oedd Sifera; ac efe oedd yn trigo yn d Haroſeth y cenhedloedd.

3 A meibion Iſrael a lefaſant ar yr Arglwydd: canys naw cân e cerbyd hâlarn oedd ganddo ef; ac efe a orthrymhodd feibion Iſrael yn doſt f ugain mlynedd.

4 ¶ A g Debora y brophwydes, gwraig Lapidoth, y hi oedd yn barnu Iſrael yr amſer hwnnw.

5 Ac yr oedd hi yn trigo dan balmwydden Debora, rhwng Rama a Bethel, ym h mynydd Ephraim: a meibion Iſrael a ddeuent i fynu attl hi am farn.

6 A hi a anfonodd, ac a alwodd am i Barac mab Abinoam, o k Cedes Naphtali; ac a ddywedodd wrtho, l Oni orchymynodd Arglwydd Dduw Iſrael, *gan ddywedyd*, m Dos, a thyn tu a mynydd n Tabor, a chymmer gyd a thi ddeng mil o wyr, o feibion Naphtali, ac o feibion Zabulon.

7 A mi a dynnaf attat, i afon o Ciſon, Sifera tywyſog llu Jabin; a'i gerbydau, a'i liaws; ac a'i rhoddaf ef yn dy law di.

8 A Barac a ddywedodd wrthi, p Od ai di gyd a mi, minnau a af; ac onid ai gyd a mi, nid af.

9 A hi a ddywedodd, Gan fyned yr af gyd a thi: eto ni bydd y daith yr wyt ti yn myned iddi yn anrhydeddu i ti; canys yn llaw gwraig y q gwerth yr Arglwydd Sifera. A Debora a gyfododd, ac a aeth gyd â Barac i Cedes.

10 ¶ A Barac a gynnullodd Zabulon a Naphtali i Cedes; ac a aeth i fynu a deng mil o wyr r wrth ei draed: a Debora a aeth i fynu gyd ag ef.

11 A Heber s y Cenead, o feibion t Hobab, chwegrwn Moſes, a ymneilldüaſai oddi wrth y Ceneaid, ac a ledaſai ei babell hyd waſtadedd Zaanaim, yr hwn ſydd yn ymyl u Cedes.

12 A mynegaſant i Sifera, fyned o

Barac mab Abinoam i fynu i fynydd Tabor.

13 A Sifera a * gynnullodd ei holl gerbydau, ſef naw cân cerbyd hâlarn, a'r holl bobl a'r oedd gyd ag ef, o Haroſeth y cenhedloedd hyd afon x Ciſon.

14 A Debora a ddywedodd wrth Barac, Cyfod; canys hwn yw'r dydd y rhoddodd yr Arglwydd Sifera yn dy law di: onid aeth y yr Arglwydd allan o'th flaen di? Felly Barac a ddiſgynnodd o fynydd Tabor a deng mil o wyr ar ei ôl.

15 A'r Arglwydd a z a ddrylliodd Sifera, a'i holl gerbydau, a'i holl fyddin, â min y cleddyf, o flaen Barac: a Sifera a ddiſgynnodd oddi ar a ei gerbyd ac a ffôdd ar ei draed.

16 Ond Barac a erlidiodd ar ôl y cerbydau, ac ar ôl y fyddin, hyd Haroſeth y cenhedloedd: a holl lu Sifera a ſyrthiodd ar fin y cleddyf; ni adawyd † un o honynt.

17 Ond Sifera a ffodd ar ei draed i babell Iael, gwraig Heber y Cenead: canys *yr oedd* heddwch rhwng Jabin brenin Haſor a thŷ Heber y Ceneaid.

18 ¶ A Iael a aeth i gyfarfod a Sifera; ac a ddywedodd wrtho, Tro i mewn, fy arglwydd, tro i mewn attaf fi; nac ofna. Yna efe a drôdd atti i'r babell, a hi a'i gorchuddiodd ef a gwrthban.

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Diſta fi, attolwg, ag ychydig ddwfr; canys ſychedig *wyf*. Yna hi a agorodd gynnog o *a* laeth, ac a'i diododd ef, ac a'i gorchuddiodd.

20 Dywedodd hefyd wrthi, Saſ *wrth* ddrws y babell; ac os daw neb i mewn, a gofyn i ti, a dywed, A oes yma neb? a dywed nâthau, *b* Nac oes.

21 Yna Iael gwraig Heber a gymmerth hoel o'r babell, ac a gymmerodd forthwyt yn ei llaw, ac a aeth i mewn atto ef yn ddiſtaw, ac a bwyodd yr hoel yn ei arlais ef, ac a'i gwthiodd i'r ddaear (canys yr oedd efe yn *d* cyſgu, ac yn lluddedig) ac *felly* y bu efe farw.

22 Ac wele, *Barac* yn erlid Sifera, Iael a aeth i'w gyfarfod ef; ac a ddywedodd wrtho, *e* Tyred, a mi a ddangoſaf i ti y gwr yr wyt ti yn ei geiſio. Ac efe a ddaeth i mewn atti; ac wele, Sifera yn gorwedd yn farw, a'r hoel yn ei arlais.

23 Felly y *f* daroſtyngodd Duw y dwthwn hwnnw Jabin brenin Canaan o flaen meibion Iſrael.

24 A llaw meibion Iſrael a lwyddodd, ac a orchfygodd Jabin brenin Canaan, nes iddynt g duſtrywio Jabin brenin Canaan.

P E N. V.

Can Debora a Barac.

YNA y *a* canodd Debora a Barac mab Abinoam, y dhwrnod hwnnw, gan ddywedyd,

2 Am *b* ddial dialeddau Iſrael, *c* ac ymgymmell o'r bobl, bendithiwch yr Arglwydd.

3 *d* Clywch, O frenhinoedd; gwrandewch, O dywyſogion: myfi, myfi a ganaf i'r Arglwydd; canaf *fawl* i Arglwydd Dduw Iſrael.

4 O Arglwydd, *e* pan aethoſt allan o Seir, pan gerddaiſt o faes Edom, *f* y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddifferaſant, a'r cymmylau a ddefnynaſant ddwfr.

5 *g* Y mynyddoedd a doddaſant o flaen yr Arglwydd, *ſef y* b Sinai hwnnw, o flaen Arglwydd Dduw Iſrael.

6 Yn nyddiau i Samgar mab Anaith, yn nyddiau *k* Iael, y llwybrau a aethant yn *l* anhygyrch, a'r ffordd ddion a gerddaſant lwybrau ceimion.

7 *m* Y maes-dref a ddarfuaſt yn Iſrael: darfuant, nes i mi, Debora, gyfodi; nes i mi gyfodi yn fam yn Iſrael.

8 Dewiſaſant dduwiau o newyddion; yna rhyfel *oedd* yn y pyrth: *n* a welwyd tarian

* Heb. gaſgliodd trwy grym. Sal. 83. 9.
Psa. 5. 2.
z Sal. 68. 7. 2 Sam. 5. 24. Sal. 68. 7. a Sal. 83. 9.
Exa. 52. 12.
† Pa un ai trwy daranau a chenllyſg, megis Jos. x. 11. Neu drwſt yn awyr, 2 Sam. 5. 24. nid yw'n amlwg, eithr ſwyddynt gael eu dychrynu o'r nef. Pen. v. 20. 21, 22.
† Heb. byd yn un a Pen 3. 6.
b Preg. 3. 7.
c 1 Sam. 17. 49. Sal. 18. 38. 1 Cor. 1. 27.
d 1 Theſſ. 5. 3.
e Sal. 18. 7.
f Sal. 18. 8. Nah. 1. 5.
g 1 Sam. 14. 15.
h Pen. 4. 5. i Deut. 33. 2. Sal. 68. 8. Eſa. 64. 3. Dat. 6. 18.
k Sal. 97. 5.
l Eſa. 64. 3.
m Eſter 9. 28.

1296.
a Ecſ. 15. 1.
Deut. 32. 3.
b Pen. 4. 10. Adn. 9.
Sal. 110. 3.
c Sal. 2. 10. Preg. 5. 8.
d Num. 20. 21. Deut. 32. 3. Sal. 68. 8. Eſa. 64. 3. Dat. 6. 18.
e Sal. 97. 5. Eſa. 64. 3.
f Ecſ. 19. 18.

q Adn. 3. tarlan ne gwayw ffrwynyssid ceugain mil yn Israel?

16. 9 Fy nghalon *sydd tu ag at* ddeddfwyr
x Pen. 10. Israel, y rhai fu'n *q* ewyllysgar ym mhlith
4. y bobl. Bendithiwch yr Arglwydd.

a 12. 14. 10 *r* Y rhai ly'n marchogaeth ar asynod gwynion, y rhai ly'n eistedd mewn
s Sal. 107. 3. 11. *s* barn, ac yn rhodio ar hyd y ffordd,
* Neu, *swyrituch* Sal. 145. 11. 8. * llafarwch.

11 *t Rhai a wadrudwya* rhag trwst y
t mae-drefydda Exec. 38. 11. saethyddion yn y lleoedd y tynnir *t* dwfr; yno yr adroddant gyfiawnderau yr Arglwydd, cyfiawnderau *tu ag at* y † trefydd yn Israel: yna pobl yr Arglwydd a aeth i waered *yr* a pyrth.

u 2 Bren. 3. 25. Eſa. 41. 17. Galar. 3. 4. 12 *x* Deffro, deffro, Debora; deffro, deffro; traetha gan: cyfod, Barac, a chaethgluda dy y gaethglud, O fab Abinoam.

13 Yna y gwnaeth i'r hwn a adawyd
y lywodraethu ar bendefigion y bobl: yr Arglwydd a roddes i mi lywodraeth ar gedyrn.

14 O *a* Ephraim *yr sedd* gwreiddyn o honynt yn erbyn *b* Amalec: ‖ ar dy ol di, Benjamin yn myſg dy bobl: y deuth wyr a ddaeth i waered o ‖ *c* Macis, ac yn grifenyddion o Zabulon.

x Sal. 57. 8. y Sal. 68. 18. z Sal. 49. 14. Dat. 2. 26. 15 A thywyſogion Iſſacar *sedd* gyd â Debora; ie, Iſſacar a * Barac: efe a anfonwyd ar ei draed i'r dyffryn: am neilldu-aeth Reuben *yr sedd* mawr o fâl calon.

a Gen. 49. 22. b Pen. 3. 13, 15. c Nymeir i'r dd 16 Pa ham yr arhoſaiſt rhwng y ‖ corlannau, i wrando breſiadau'r defaid? am neilldu-aeth Reuben *yr sedd* mawr o fâl calon.

17 ‡ Gilead a drigodd o'r tu hwnt i'r Iorddonen: a pha ham yr erys Dan mewn llongau? Aſer a drigodd ‖ wrth borthladd y môr, ac a arofodd ar ei * adwyau.

d Num. 32. 33, 35. Iemeiri tydi ‖ Lwyth Manaſſe. e Ioſ. 23. 31. f Pen. 4. 10. g Ioſ. 19. 28. 18 Pobl *f* Zabulon a † roddes ei heinioes i farw; felly Naphtali ar uchel-fanau'r maes.

19 Y brenhinoedd a ddaethant, ac a ymladdaſant; yna *b* brenhinoedd Canaan a ymladdaſant yn Taanac, wrth ddyfr-oedd Megido; *e* ni chymmeraſant elw o arian.

h Num. 31. 14. i Iorriad Num. 23. 7. 20 ‡ O'r nefoedd yr ymladdaſant; y ſer yn eu ‖ graddau a ymladdaſant yn erbyn Siſera.

k Num. 32. 16. l Arglaim *Gilead*. 21 Afon Ciſon a'u hyigubodd hwynt; *yr* hen afon, yr afon *m* Ciſon: fy enaid, ti a ſethraiſt gadernid.

m Num. 33. 49. n Ade. 15. o Arglaim ef. 22 Yna y dryllfodd carnau'r ‖ meirch gan garlammau, carlammau ei gryfion ef.

‖ Lan *Abercedd* f Pen. 4. 10. 23 Melldigwch Meroz (eb angel yr Arglwydd) gan felldigo melldigwch ei thrigolion; am *o* na ddaethant yn gynnorthwy i'r Arglwydd, yn gynnorthwy i'r Arglwydd yn erbyn y gedyrn.

p Heb. *ddirmygiaſant*. Act. 20. 24. 1 Ioan 3. 16. Dat. 12. 11. q Sal. 48. 4. 24 Bendithier *p* Iael, gwraig Heber y Cenead, goruwch gwragedd; bendithier hi goruwch gwragedd yn y babell.

r Ioſ. 20. 24. 25 Dwfr a ecſinodd efe; *q* mewn phiol ardderchog y dug hi ymenyn.

s Ioan 3. 16. Dat. 12. 11. t Sal. 48. 4. 26 Ei llaw a eſtynnodd hi at yr hoel, a'i llaw ddehau at forthwyl y gweithwyr: a hi a * bwyodd Siſera, ac a † dorrodd ei ben ef; gwanodd hefyd, a thrywanodd ei arlais ef.

u Ioſ. 11. 10. Pen. 4. 2. v Ioſ. 17. 11. 27 Wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe; ſyrthiodd, gorweddodd: wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe, y ſyrthiodd: lle'r ymgrymmodd, yno y ſyrthiodd yn † farw.

w Eſter 4. 7. Num. 24 11. x Liw'r *nefoedd*. y Sal. 77. 18. 28 Mam Siſera a edrychodd trwy feneſtr, ac a waeddodd trwy'r delltwaith, Pa ham yr oeda ei gerbyd dyfod? pa ham yr arafodd olwynion ei gerbydau?

29 Ei hargliwyddeſau doethion a atteb-aſant; hithau hefyd a attebodd iddi ei hun,

z Sal. 77. 16. Eſa. 13. 10, 11. ‖ Heb. *Rheſau*. m Pen. 4. 7. n Sal. 33. 17. o 1 Sam. 17. 46, 47. Neh. 3. 5. Dat. 17. 14. p Pen. 4. 17. Luc 1. 28. q Pen. 4. 19. * Heb. *forthwyliodd*. † *ſel tynnu i lawr Eſtar ein tebel*. 1 Theſſ. 2. 16. ‡ Heb. *ddiſtryuedig* Sal. 42. 7.

30 *r* Oni chawſant *hwy*; oni rannaſant yr anrhaith, llangces *neu* ddwy i bob ‖ gwr? anrhaith o *ſnifgoedd* ymmudliw, i Siſera, anrhaith o wniadwaith ymmudliw, ſymmudliw o wniadwaith o'r ddeutu, *ymmudliw* i yddfau'r anrheithwyr?

r Eſa. 53. 12. 31 *s* Felly y darfyddo am dy holl elynion, O Arglwydd: a *bydded* y † rhai a'i caranto ef *u* fel yr haul yn myned rhagddo yn ei rym. A'r wlad a gafodd lonydd ddeugain mlynedd.

s Sal. 37. 6. t Eph. 6. 24. u 2 Sam. 23. 4.

PEN. VI.

1 *Rhoddi yr Iſraeliaid yn llaw Midian.* 8 *Prophwyd yn eu ceryddu.* 11 *Angel yn anfon Gedeon i'w gwaredu.*

A Meibion Iſrael a wnaethant ddrwg yngolwg yr Arglwydd; a'r Arglwydd a'u rhoddodd hwynt yn llaw *a* Midian ſaith mlynedd.

1256. a Gen. 23, 2. Num. 25. 18.

2 A llaw Midian a orthrechodd Iſrael: a rhag y Midianiaid meibion Iſrael a wnaethant iddynt *b* y llochesau *ſydd* yn y mynyddoedd, a'r ogofydd, a'r amddiffynfaoedd.

b 1 Sam. 13. 6. Heb. 11. 38. c Gen. 36. 3 A phan hauaſai Iſrael, yna Midian a ddaeth i fynu, ac *c* Amalec, a *d* meibion y dwyrain; *te* hwy a ddaethant i fynu yn eu herbyn hwynt;

12. Deut. 25. 19. d Job 1. 3.

4 Ac a werſyllaſant yn eu herbyn hwynt, ac a ddiffyſtriaſant *e* gnwd y ddaear, hyd oni ddelych i *f* Gaza; ac ni adawſant ddim yn borth yn Iſrael, na dafad, nac eidion, nac aſyn.

e Deut. 28. 30, 45 f Gen. 10. 19.

5 Canys hwy a ddaethant i fynu a'u g pebyll, a daethant fel locuſtiaid o amldra; *ac nid sedd* rhifedi arnynt hwy; nac ar eu camelod: h hwy a ddaethant i'r wlad i'w diſtryvio hi.

g Sal. 83. 4, 17. h Deut. 28. 33. i Sal. 78. 6 Ac Iſrael a aeth yn *b* dlawd iawn o achos y Midianiaid: a meibion Iſrael a *i* lefaſant ar yr Arglwydd.

74. Hoſ. 5. 15. 1249.

7 ¶ A phan ieſodd meibion Iſrael ar yr Arglwydd o blegid y Midianiaid,

k Sal. 44. 2.

8 Yr Arglwydd a anfonodd prophwyd wr at feibion Iſrael, yr hwn a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd Arglwydd Dduw Iſrael; Myfi a'ch dygais chwi i fynu o'r Aipht, ac a'ch arweiniais chwi o dŷ'r caethiwed.

l 2 Bren. 17. 35, 38 Jer. 10. 2. m Pen. 5. 4. Adn. 14.

9 Ac a'ch gwaredais chwi o law'r Aiphtiaid, ac o law eich holl orthrymwyr; *k* gyrrais hwynt allan o'ch blaen chwi, a rhoddais eu tir hwynt i chwi:

n Ioſ. 17. 2. o Heb. 11. 32.

10 A dywedais wrthych, Myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi; *l* nac ofnwch ddwiau'r Amoriaid y rhai yr ydych yn trigo yn eu gwlad: ond ni wrandawſoch ar fy llais i.

* Heb. *i beri iddo ddiange*. p Dan. 9. 23.

11 ¶ Ac *m* angel yr Arglwydd a ddaeth, ac a eiſteddodd dan dderwen *sedd* yn Ophra, yr hon *sedd iddo* Joas yr *n* Abi-Eſriad: a *o* Gedeon ei fab ef oedd yn dyrnu gwenith wrth y gwinwryf, * i'w guddio rhag y Midianiaid.

Luc 1. 28. Rhuf. 8. 31. q Deut. 31. 17. r Sal. 25. 6.

12 Ac angel yr Arglwydd a ymddangoſodd iddo ef, ac a ddywedodd wrtho, *p* Yr Arglwydd *ſydd* gyd â thi, *yr* cadarn nerthol.

s Eſa. 63. 1. t Ade. 1. 13 A Gedeon a ddywedodd wrtho, O fy Arglwydd, *q* od yw yr Arglwydd gyd a ni, pa ham y digwyddodd hyn oll i ni? a pha le y *mae* ei holl ryfeddodau ef, y rhai a fynegodd ein tadau i ni, gan ddywedyd, *s* Oni ddug yr Arglwydd ni i fynu o'r Aipht? Ond yn awr yr Arglwydd a'n gwrthododd ni, ac a'n rhoddodd i law y Midianiaid.

u Ioan 20. 22. x 1 Sam. 12. 11. Heb. 11. 32. y Ioſ. 1. 9. z 1 Sam. 9. 21.

14 A'r Arglwydd a *u* edrychodd arno ef, ac a ddywedodd, *x* Dos yn dy rymmuſdra yma; a thi a waredi Iſrael o law'r Midianiaid: y oni anfonais i dydi?

† Heb. *waelaf*. Eſa. 18. 25.

15 Dywedodd yntau wrtho ef, O fy Arglwydd, pa fodd y gwaredaf *ſi* Iſrael? Wele *z* fy mheulu yn dlawd ym Manaſſe, a minnau yn † lleiaf yn nhŷ fy nhad.

Jer. 50. 45. Mica 5. 2.

16 A dywedodd yr Arglwydd wrtho ef, Diau y byddaf ſi *a* gyd â thi; a thi a a darewi'r Midianiaid fel un gwr.

a Ioſ. 1. 5. b 1 Bren. 20. 9.

17 Ac efe a ddywedodd wrtho, Os cefais yn awr ffafr yn dy olwg, gwna eroſ ſi *b* arwydd mai ti ſydd yn llafaru wrthyf.

Sal. 86. 17.

18 Na chilia, attolwg, oddi yma, hyd oni ddelwyf atat, ac oni ‖ ddygwyf fy anrheg, a'i gosod ger dy fron. A Dywedodd yntau, Myfi arhosaf nes it' ddychwelyd.

19 A Gedeon a aeth i mewn, ac a barotôdd fynn gafr, ac epha o beilliaid yn fara croyw: y cig a osododd efe mewn basged, a'r isgell a osododd efe mewn crochan; ac a'i dug atto ef dan y dderwen, ac a'i cyflwynodd.

20 Ac angel Duw a ddywedodd wrtho, Cymmer y cig, a'r bara croyw, a gosod ar y graig hon, a dd thywallt yr isgell. Ac efe a wnaeth felly.

21 ¶ Yna angel yr Arglwydd a estynodd flaen y ffon *oedd* yn ei law, ac a gyffyrddodd a'r cig, ac a'r bara croyw: a tân a ddyrchafodd o'r graig, ac a ysodd y cig, a'r bara croyw. Ac angel yr Arglwydd a aeth ymaith o'i olwg ef.

22 A phan welodd Gedeon mai angel yr Arglwydd *oedd* efe, y dywedodd Gedeon, Och, O Arglwydd Dduw! *f* o herwydd im' weled angel yr Arglwydd wyneb yn wyneb.

23 A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Tangnefedd i ti: g nac ofna; *h* ni byddi farw.

24 Yna Gedeon a adeiladodd yno allor i'r Arglwydd, ac a'i galwodd ‖ Jehofa-falom: hyd y dydd hwn y *mae* hi etto yn Ophra *eddo*'r Abi-eſriaid.

25 ¶ A'r nofan honno y dywedodd yr Arglwydd wrtho ef, Cymmer y *i* buſtach *ſydd* eiddo dy dad, ſef yr ail buſtach, ſaith mlwydd oed; a bwrw i lawr allor Baal yr hon *ſydd* eiddo dy dad, a *k* thorr i lawr y llwyn *ſydd* yn ei hymyl hi:

26 Ac adeilada allor i'r Arglwydd dy Dduw ar ben y * graig hon, yn y lle † trefnus: a chymmer yr ail buſtach, ac offrymma bocth offrwm â choed y llwyn yr hwn a dorri di.

27 Yna Gedeon a gymmerodd ddeg ŵr o'i weiſion, ac a wnaeth fel y llafaraſai'r Arglwydd wrtho: ac o herwydd ei fod yn ofni teulu ei dad, a gwŷr y ddinas, fel na'a gallai wneuthur *hyn* liw dydd, efe a'i gwnaeth *l* liw nos.

28 ¶ A phan gyfododd gwŷr y ddinas y *m* bore, *yna* wele, *n* allor Baal wedi ei bwrw i lawr, a'r llwyn yr hwn *oedd* yn ei hymyl wedi ei dorri, a'r ail buſtach wedi ei offrymmu ar yr allor a adeiladaſid.

29 A dywedodd pawb wrth eu gilydd, Pwy a wnaeth y peth hyn? A gwedi iddynt ymofyn a chwilio, y dywedaſant, Gedeon mab Joas a wnaeth y peth hyn.

30 Yna gwŷr y ddinas a ddywedaſant wrth Joas, Dwg allan dy fab, o fel y byddo marw: am iddo *ſwrw* i lawr allor Baal, ac am iddo dorri'r llwyn *oedd* yn ei hymyl hi.

31 A Joas a ddywedodd wrth y rhai oll ag oeddynt *yn ſefyll* yn ei erbyn ef, A ddadleuweh chwi dros Baal? ai chwi a'i ceidw ef? yr hwn a ddadleuo drosto ef, *p* bydded farw y bore hwn: os Duw *yw* efe, *q* dadleued drosto ei hun, am *ſwrw* ei allor ef i lawr.

32 Ac efe a'i galwodd ‡ ef y dydd hwnnw *r* Jerubaal; gan ddywedyd, Dadleued Baal drosto ei hun, am *ſwrw* ei allor ef i lawr.

33 ¶ Yna y ‖ Midianiaid oll, a'r Amalleciaid, a meibion y dwyrain, a * gaſglwyd ynghyd, ac a aethant drosodd, ac a wersyllaſant yn nyffryn Jezreel.

34 Ond *s* Ysbryd yr Arglwydd a ddaeth ar Gedeon; ac efe a udganodd *t* mewn udgorn, † ac Abiezer a aeth ar ei ol ef.

35 Ac efe a anfonodd genhadau trwy holl Manaſſe; yr hwn hefyd a'i canlynodd ef: anfonodd hefyd genhadau i Aſer, ac i Zabulon, ac i Naphtali; a hwy a ddaethant i fynu i'w cyfarfod hwynt.

36 ¶ A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw, *u* Os gwaredi di Iſrael trwy fy llaw i, megis y llafaraiſtti,

37 Wele fi yn gosod cnou o wlan yn y llawr dyrnu: os y gwlith a fydd ar y cnu yn unig a ſychder ar yr holl ddaear; yna y caf wybod *x* y gwaredi di Iſrael trwy fy llaw i, fel y llafaraiſte.

38 Ac felly y bu: canys cyfododd yn foreu drannoeth, ac a ſyſiodd y cnu ynghyd, ac a waſgodd wlith o'r cnu, lonaid phiol o ddwfr.

39 A Gedeon a ddywedodd wrth Dduw, *b* Na ddied dy ddigllonedd i'm herbyn; a mi a lafaraf unwaith etto. Profaf yn awr, y waith hon yn unig, trwy'r cnu: bydded, attolwg, ſychder ar y cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear bydded gwlith.

40 A Dduw a wnaeth felly y nofon honno: canys yr oedd ſychder ar y cnu yn unig, *d* ac ar yr holl ddaear yr oedd gwlith.

PEN. VII.

1 *Llu Gedeon.* 13 *Y dorth haidd.* 16 *Y lampau mewn piſerau.* 23 *Dal Oreb a Zeeb.*

YNA Jerubaal (*a* hwnnw *yw* Gedeon) a gyfododd yn foreu, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, ac a wersyllaſant wrth ffynnon * Harod: a gwerſyll y Midianiaid oedd o du'r gogledd iddynt, wrth fryn More, yn y dyffryn.

2 A dywedodd yr Arglwydd wrth Gedeon, Rhy *b* lioſog yw'r bobl *ſydd* gyd â thi i mi roddi'r Midianiaid yn eu dwylaw; *c* rhag i Iſrael ymogoneddu i'm herbyn, gan ddywedyd, Fy llaw fy hun a'm gwaredodd.

3 Am hynny, yn awr, cyhoedda lle y clywo'r bobl, gan ddywedyd, *d* Yr hwn *ſydd* ofnus ac arſwydus, dychweled ac ymadawed y bore o fynydd Gilead. A † dychwelodd o'r bobl ddwy fil ar hugain; a deng mil a aroſaſant.

4 A dywedodd yr Arglwydd wrth Gedeon, Etto y *mae* gormod o bobl. Dwg hwynt i wared at y dyfroedd, a mi a'u ‡ pro'af hwynt yno i ti: ac am yr hwn y dywedwyf wrthyt, *e* Hwn a â gyd a thi, eled hwnnw gyd a thi; ac am bwy bynnag y dywedwyf wrthyt, Hwn nid â gyd â thi, nac eled hwnnw gyd â thi.

5 Felly efe a ddygodd y bobl i wared at y dyfroedd. A dywedodd yr Arglwydd wrth Gedeon, Pob un a *f* lepio â'i dafod o'r dwfr fel y llepio ci, goſod ef o'r neilldu; a phob un a gymgrymmo ar ei liniau i yfed.

6 A rhifedi'r rhai â godaſant y *dwfr* â'u llaw at eu genau, oedd *g* dri chan gwr: a'r holl bobl eraill a ymgrymmaſant ar eu gliniau i yfed dwfr.

7 A dywedodd yr Arglwydd wrth Gedeon, Trwy y tri chan gwr a lepiaſant y *dwfr*, y gwaredaf chwi, ac y *i* rhoddaf y Midianiaid yn dy law di: ac eled yr holl bobl *eraill* bob un i'w fan-gre ei hun.

8 Felly y bobl a gymmeraſant *k* fwyd yn eu dwylaw, a'u *l* hudgyrn; a Gedeon a ollyngodd ymaith holl wŷr Iſrael, pob un i'w babell, a'r tri chan gwr a attaliodd efe; a gwerſyll y Midianiaid oedd oddi tanodd iddo yn y dyffryn.

9 ¶ A'r nofon honno y dywedodd yr Arglwydd wrtho ef, Cyfod, dos i wared i'r gwerſyll; canys mi a'i rhoddais yn dy law di.

10 Ac od wyt yn ofni myned i wared, *m* dos di a Phura dy langc i wared i'r gwerſyll.

11 A thi a glywed beth a ddywedant; *n* fel yr ymnertho gwedi hynny dy ddwylaw, ac yr elych i wared i'r gwerſyll. Yna efe a aeth i wared, a Phura ei langc, i gwrr y rhai arfogion *oedd* yn y gwerſyll.

12 A'r Midianiaid, a'r Amalleciaid, a holl feibion y dwyrain, oedd yn gorwedd yn y dyffryn fel locuſtiaid o amldra; a'u camelod

x Sal. 103. 13. Mat. 16. 1.
y Deut. 32. 2. Hoſ. 14. 5. ‖ Sal. 118. 14. *a* Mat. 10. 6.
b Gen. 18. 32.
c Act. 12. 19.
d Act. 22. 21. Rhuſ. 11. 20.

1249.
a Pen. 6. 32. * *Crymdod.*
b Preg. 9. 11. Hoſ. 1. 7.
c 1 Cor. 1. 29.
d Deut. 20. 8. Mat. 20. 9. Dat. 17. 14.
† Felly llawer fydd yn eael eu galw i ryfela dan faner Crift; ofn wn ninnau rhag bôd allan o nifer ei et! ol-edigion. *Math.* xxii. 14. *Heb.* iv. 1.
‡ *Puraf.* Mal. 3. 2. 1 Cor. 4. 20.
e 1 Sam. 16. 7.
f Eſa. 13. 3. 2 Tim. 2. 4. *g* Diar. 22. 13. Rhuſ. 12. 11.
h Sal. 105. 12. 1 Sam. 14. 6.
k Mat. 10. 10.
l Num. 10. 9.
m Preg. 4. 9.
n Heb. 11. 34.
o 2 Pen. 6. 3. 5. 16.

Pen. vi. *Adn.* 25. *Taith yr Arglwydd* ‖ a wrandawodd fod [illegible] *Midian*; *Adn.* 21. Yr Amalleciaid, gollyngodd Iſrael ymron dod i ben. *Adn.* 26. *Allor i'r Arglwydd.* Addoli Duw a wnaeth *Gedeon* ya ben: ond addoli Baal a wnaeth *Joas* yn gynſion.

cymmaint *eedd* heb ffi, fal y tywed *fydd* ar fin y mor o amldra.

c 8 3 A phan ddaeth Gedeon, wele, *fe* yn mynegu i'w gyfaill freuddwyd, ac yn dywedyd, Wele, breuddwyd a freuddwydiais i, ac wele, dorth o fara *c* haidd yn ymdreiglo i werfyll y Midianiaidd, a hi a ddaeth hyd at y babell, ac a'i tarawodd fel y cymmynnodd, a hi a'i hymchwelodd, fel y fyrthiodd y babell.

14 A'i gyfaill a attebodd ac a ddywedodd, *d* Nid *yw* hyn ddim ond cleddyf Gedeon mab Joas, gwr o Iſrael: Duw a roddodd Midian a'i holl fyddin yn ei law ef.

15 ¶ A phan glybu Gedeon adroddiad y freuddwyd, a'i ddeongliad, efe a addolodd, ac a ddychwelodd i werfyll Iſrael; ac a ddywedodd, Cyfodwch: *e* canys rhoddodd yr Arglwydd fyddin *y* Midianiaid yn eich llaw chwi.

16 Ac efe a rannodd y tri chan gwr *yn* dair byddin, ac a roddodd *i* udgyrn yn llaw pawb o honynt a phiſcrau *f* gwag, *g* a lampau ynghanol y piſcrau.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, *h* Edrychwch arnaf fi, a gwnewch yr un flunud: ac wele, pan ddelwyf i gwrr y gwerſyll, yna fel y gwnelwyf fi, gwnewch chwithau.

18 Pan udganwyf fi mewn udgorn, myfi a'r holl rai *ſydd* gyd *k* mi, udgenwch chwithau mewn udgyrn o amgylch yr holl werſyll, a dywedwch, *Cleddyf yr* Arglwydd, a Gedeon.

19 ¶ Felly Gedeon a ddaeth i mewn, a'r can gwr *eedd* gyd ag ef, i gwrr y gwerſyll, yn nechreu'r wiliadwriaeth *l* ganol, a'r gwilwyr wedi eu newydd oſod, ac a udganaſant mewn udgyrn, ac a ddryliaſant *y* a phiſcau *eedd* yn eu dwylaw.

20 A'r tair byddin a udganaſant mewn udgyrn, ac a ddryliaſant *y* piſcau, ac a ddaliaſant *y* lampau yn eu llaw aſuy, a'r udgyrn yn eu llaw ddehau i udgan: a hwy a lefaſant, Cleddyf *yr* Arglwydd, a Gedeon.

21 A ſe ſaſaſant bob un yn ei le, o amgylch y gwerſyll: a'r holl *l* werſyll a redodd, ac a weiddodd, ac a ffodd.

22 A'r tri chant a udganaſant *g* udgyrn, a'r Arglwydd a oſododd *g* cleddyf pob un yn erbyn eu cilydd, trwy'r holl werſyll: felly y gwerſyll a ffodd hyd Beth-ſitta, *m* yn Seererath, hyd fin *f* Abelmehola, hyd Tabbath.

23 A gwyr *g* Iſrael a ymgaſclaſant, o Naphtali, ac o bar ſer, ac o holl Manaſſe, ac a erlidiaſant ar ol y Midianiaid.

24 ¶ A Gedeon a anfonodd genhadau trwy holl fynydd Ephraim, gan ddywedyd, Deuwch i wared yn erbyn y Midianiaid, ac achubwch o'u blaen hwynt y dyfroedd hyd Beth-bara a'r Iordonen: a holl wyr Ephraim a ymgaſclaſant, ac a ynnilaſant y dyfroedd hyd *i* Beth-bara a'r Iordonen.

25 A daliaſant *k* ddau o dywyſogion Midian, Oreb a Zeeb; a lladdaſant Oreb ar *l* graig Oreb, a lladdaſant Zeeb wrth *m* winwryf Zeeb, ac a erlidiaſant Midian, ac a ddygaſant *n* pennau Oreb a Zeeb at Gedeon, tu arall *i* Iordonen.

P E N. VIII.

1 *Gedeon yn llonyddu gwyr Ephraim.* 4 *Succoth a Phenuel.* 10 *Zeba a Salmunna.* 22 *Gedeon yn gwrthod llywodraethu.* 27 *Ei, ephod yn ddelw.* 33 *Gau ddduwiaeth Iſrael.*

A Gwyr Ephraim a ddywedaſant wrtho ef, Pa ham y gwnaethoſt y peth hyn a ni, heb alw arnom ni pan aethoſt i ymladd yn erbyn y Midianiaid? *a* a hwy a'i dwrdiaſant ef yn dost.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Beth a wnaethum i yn awr wrth *a* *k* gyffelyb i chwi? Onid gwell *yw* llofiad grawnwin Ephraim, na chaſgliad grawnwin Abiezer?

3 *b* Duw a roddodd yn eich llaw chwi dywyſogion Midian, Oreb a Zeeb: a pheth a allwn i ei wneuthur *c* wrth *a* *k* gyffelyb chwi? Yna yr arafodd eu hyſpryd hwy tu ag atto ef, pan lafarodd, efe'r gair hwn.

4 ¶ A daeth Gedeon i'r Iorddonen, *d* ac a aeth droſti hi, efe a'r tri chan *o* wr *eedd* gyd ag ef, yn *e* ddiffygiol, ac eto yn ei herlid *hwy*.

5 Ac efe a ddywedodd wrth wyr *f* Succoth, Rhoddwch, attolwg, dorthau o fara i'r bobl ſydd i'm canlyn i: canys *g* lluddedig ydynt hwy, a minnau yn erlid ar ol Zeba a Salmunna, brenhinoedd Midian.

6 ¶ A dywedodd tywyſogion Succoth, *A yw* llaw Zeba a Salmunna yn awr yn *h* law di, fel y *i* rhoddem ni fara i'th lu di?

7 A dywedodd Gedeon, o herwydd hynny, pan roddo yr Arglwydd Zeba a Salmunna yn *k* fy llaw i, yna y ‖ dryliaf eich cnawd chwi â drain yr anialwch, ac a mieri.

8 Ac efe a aeth i fyny oddi yno i *l* Penuel, ac a lafarodd wrthynt hwythau yn yr un modd. A gwyr Penuel a'i hattebaſant ef fel yr attebaſai gwyr Succoth.

9 Ac efe a lafarodd hefyd wrth wyr Penuel, gan ddywedyd, Pan ddychwelwyf mewn heddwch, *i* mi a ddiffrywiaf *j* twr yma.

10 ¶ A Zeba a Salmunna *eedd* yn Carcor, a'u lluoedd gyda hwynt, ynghylch pymtheng mil, yr hyn oll a adawſid o holl fyddin meibion y dwyrain: canys *m* lladdwyd cant ac ugain mil o wyr yn tynnu cleddyf.

11 ¶ A Gedeon a aeth i fyny ar hyd ffordd y rhai oedd yn trigo mewn pebyll, o'r tu dwyrain i *n* Noba a Jogbeha; ac efe a darawodd y fyddin: canys y fyddin oedd *k* yſyfiaid.

12 *o* A Zeba a Salmunna a ffoiſant: ac efe a erlidiodd ar eu hol hwynt; ac a *p* ddaliodd ddau frenin Midian, Zeba a Salmunna, ac a *q* darfodd yr holl lu.

13 ¶ A Gedeon mab Joas a ddychwelodd o'r rhyfel *r* cyn *hadi'r* haul.

14 Ac efe a ddaliodd lanc o wyr Succoth, ac a ymofynnodd ag ef. Ac yntau a *s* geiſiodd ddau dywyſogion Succoth, a'r henuriaid; *ſef* dau *ar* ar bymtheg a thrugain.

15 Ac efe a ddaeth at wyr Succoth, ac a ddyweddd, Wele, Zeba a Salmunna, *ttely* y rhai y dannodaſoch i mi, gan ddywedyd, *A ydyw* llaw Zeba a Salmunna *u* eiſoes yn *v* law di, fel *y* rhoddem fara i'th wyr ludded?

16 Ac efe a gymmerth henuriaid y ddinas, a drain yr anialwch, a mieri, ac a ‖ ddyſgodd wyr Succoth a hwynt.

17 Dar *x* Penuel hefyd a *y* ddiſtrijodd efe, ac a laddodd wyr y ddinas.

18 ¶ Yna efe a ddywedodd wrth Zeba a Salmunna, Pa fath wyr *eedd* y rhai a laddaſoch chwi yn *u* Tabor? A hwy a ddywedaſant, *z* Tebyg i ti, *felly* *yn* o ddull meibion brenin.

19 Ac efe a ddywedodd, Fy mrodyr, meibion fy mam, *eeddent* hwy: *fel* mai byw yr Arglwydd, pe gadawaſech hwynt yn fyw, *y* ni laddwn chwi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth Jether ei gyntaf-anedig, *a* Cyfod lladd hwynt. Ond ni thynnai'r llanc ei *b* cleddyf: o herwydd efe a ofnodd, canys bachgen *eedd* efe eetto.

21 Yna y dywedodd Zeba a Salmunna, *c* Cyfod di, a thuthia i ni: canys fel *dydd* yr *d* gwr, *felly* y *gydd* ei rym. A Gedeon a gyfododd, ac a laddodd Zeba a Salmunna, ac a gymmerth y *e* colerau oedd am yddfau eu camelod hwynt.

22 ¶ A gwyr Iſrael a ddywedaſant wrth Gedeon, *c* Arglwyddiaetha arnom ni, tydi, a'th fab, a mab dy fab hefyd: canys gwaredaſit ni o law Midian.

23 A Gedeon a ddywedodd wrthynt,

d Pen. 7. 25.
e 2 Sam. 7. 39. Sal. 109. 26.
f Gen. 33. 17. Sal. 60. 6.
g Deut. 9. 4. 2 Sam. 17. 28, 39.
h 2 Bren. 20. 11.
i 1 Sam. 25. 10, 18.
‖ *Dyrnaf* *k* Gen. 32. 30.
l Bren. 12. 25.
* Dinas yn awr yn llwyth *Gad*, mewn lle a enwyd felly gyat gan Jacob, *Gen.* xxxii. 31.
i Eſa. 31. 2.
m Pen. 7. 2 Bren. 3. 24.
n Num. 32. 42.
† *ddiſtrywio* *n* Tim. 5. 3.
o Dat. 6. 15.
p Sal. 83. 11.
‖ Heb. *ſyrthiodd* *odd.*
q Adn. 4. 1 Sam. 14. 36.
r Adn. 6, ‖ Heb. *cyn dydd* *nag* *cyn hadi* *yſyrthiaſai* *yn erbyn* *ſyrthiaſai* *yn erbyn* *ſyrthiaſai* *yn erbyn* *

e Pen. 2. 16.
1 Sam. 8. 7.
a 10. 19.
f Gen. 24. 12.
g Gen. 37. 25.
b 2 Cor. 9. 7.
† *pîr-dlysau*
i Pen. 17. 5.
Esa. 8. 20.
Rhuf. 10. 2.
k Ecf. 28. 4.
Deut. 12. 5.
Pen. 17. 6.
l Deut. 7. 16.
m Pen. 5. 31.
n Neh. 5. 14. 15.
‡ Heb. *yn mynedi o'i forddwyd.*
o Gen. 22. 24.
p Gen. 15. 15.
Job 5. 26.
q Jof. 24. 31.
2 Bren. 12. 2.
r Sal. 78. 17.
a 106. 13.
21.
s Pen. 9. 5.
Preg. 9. 15.

1209.
d Pen. 8. 31.
b 1 Bren. 12. 28.
Sal. 83. 3.
Jer. 18. 18.
* Heb. *fy dda.*
c Sal. 55. 21.
d Sal. 10. 3.
e Pen. 11. 3.
1 Cron. 13. 7.
Job 20. 8.
f 2 Bren. 10. 7.
‡ Jer. 36. 26.
Zeph. 2. 3.
2 Bren. 11. 2.
b 2 Sam. 5. 9.
† Neu. *ddertwen.*
Jof. 24. 3, 26.
s Adn. 5, 57.

glwyddiaetha fy mab arnoch, *either yr r* Arglwydd a arglwyddiaetha arnoch.

24 Dywedodd Gedeon hefyd wrthynt, Gofynaf ddymuniad gennych, ar roddi o bob un o honoch i mi gluft-dlysau ei ysgiyfaeth: canys *f* cluft-dlysau aur *oedd* ganddynt hwy, o herwydd mai *g* Iſmaelaid oeddynt.

25 A dywedaſant, *b* Gan roddi y rhoddwn *bwynt*. A lledaſant wiſg, a thaflaſant yno bob un gluft-diws ei ysgiyfaeth.

26 A phwys y gluft-dlysau aur a ofynaſai efe, oedd fil a ſaith gant *o ſiclau* aur; heb law'r † colerau, a'r arogl bellenau, a'r gwiſgoedd porphor, y rhai *oedd* am frenhinoedd Midian; ac heb law y tyrch *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

27 A Gedeon *i* a wnaeth o honynt *k* ephod, ac a'i goſododd yn ei ddinas ei hun Ophra: a holl Iſrael a buttelniaſant ar ei hol hi yno: a bu *hynny* yn *l* dramgwydd i Gedeon, ac i'w dŷ.

28 ¶ Felly y daroſtyngwyd Midian o flaen meibion Iſrael, fel na 'chwanegaſant godi eu pennau. A'r wlad a gafodd lonydd ddeugain *m* mlynedd yn nyddiau Gedeon.

29 ¶ Jerubbaal mab Joas a aeth ac a *n* drigodd yn ei dŷ ei hun.

30 Ac i Gedeon yr oedd deng mab a thrugain a ddaethai o'i ‡ gorph ef: canys gwragedd lawer oedd iddo ef.

31 *o* A'i ordderch-wraig ef, yr hon *oedd* yn Sichem, a ymddug hefyd iddo fab: ac efe a oſododd ei enw ef Abimelec.

32 ¶ Felly Gedeon mab Joas a fu farw *p* mewn oedran teg, ac a gladdwyd ym meddrod Joas ei dad, yn Ophra yr Abiezriaid.

33 A *q* phan fu farw Gedeon, yna meibion Iſrael a ddychwelaſant, ac a butteiniaſant ar ol Baalſim; ac a wnaethant Baalberith yn dduw iddynt.

34 Felly meibion Iſrael *r* ni chofiaſant yr Arglwydd eu Duw, yr hwn a'u gwaredaſai hwynt o law eu holl elynion o amgylch;

35 Ac *s* ni wnaethant garedigrwydd â thŷ Jerubbaal, *ſef* Gedeon, yn ol yr holl ddaioni a wnaethai efe i Iſrael.

P E N. IX.

1 Gwneuthur Abimelec yn frenin. 7 Dammeg Jotham. 26 Cyd-fwriad Gaal. 53 Lladd Abimelec.

AC *a* Abimelec mab Jerubbaal a aeth i Sichem, at frodyr ei fam, ac a *b* ymddiddanodd a hwynt, ac â holl dylwyth tŷ ei dad a'i fam, gan ddywedyd,

2 Dywedwch, attolwg, lle y clywo holl wyr Sichem, Pa un * oreu i chwi, ai arglwyddiaethu arnoch o ddeng ŵr a thrugain, *ſef* holl feibion Jerubbaal, ai arglwyddiaethu o un gŵr arnoch? cofiwch hefyd *c* mai eich aſgwrn a'ch cnawd chwi *ydwyf* fi.

3 *d* A brodyr ei fam a ddywedaſant am dano ef, lle y clybu holl wyr Sichem, yr holl eiriau hyn: a'u calonnau hwynt a drôdd ar ol Abimelec; canys dywedaſant, Ein brawd ni *yw* efe.

4 A rhoddaſant iddo ddeg a thrugain o arian o dŷ Baal-berith: ac Abimelec a gyflogodd â hwynt *e* oferwyr gwammal, y rhai a aethant ar ei ol ef.

5 Ac efe a ddaeth i dŷ ei dad i Ophra, *f* ac a laddodd ei frodyr meibion Jerubbaal *y rhai* oedd ddeng ŵr a thrugain, ar un garreg: ond Jotham, mab ieuangaf Jerubbaal, a adawyd; *g* canys efe a ymguddiaſai.

6 A holl wyr Sichem, a holl dŷ *b* Milo a ymgaſglaſant, ac a aethant, ac a urddaſant Abimelec yn frenin, wrth † ddyffryn y golofn yr hwn *ſydd* yn Sichem.

7 ¶ A phan fynegaſant *hynny* i *i* Jotham, efe a aeth ac a ſaſodd ar ben mynydd Garizim, ac a ddyrchaſodd ei lef, ac a waeddodd, dywedodd *befyd* wrthynt, Gwrandewch arnaf fi, O wyr Sichem, fel *y* gwrandawo Duw arnoch chwithau.

8 *k* Y prennau gan fyned a aethant i enneinio brenin arnynt; a dywedaſant wrth yr olewydden, Teyrnaſa arnom ni.

9 Ond yr olewydden a ddywedodd wrthynt, A ymadawaf fi â'm braſder, *l* a'r hwn trwof fi yr anrhydeddant Dduw a dyn, a myned [i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

10 A'r prennau a ddywedaſant wrth y figisbren, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

11 Ond y figisbren a ddywedodd wrthynt, *m* A ymadawaf fi a'm melyſdra, ac a'm ffrwyth da, ac a âf fi i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

12 Yna'r prennau a ddywedaſant wrth y winwydden, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

13 A'r winwydden a ddywedodd wrthynt hwy, A ymadawaf fi a'm melyſwin, *n* yr hwn ſydd yn llawenhau Duw a dyn, a *o* myned i lywodraethu ar y prennau *eraill?*

14 Yna yr holl brennau a ddywedaſant wrth y ‖ fieren, Tyred di, teyrnaſa arnom ni.

15 A'r *p* fieren a ddywedodd wrth y prennau, Os mewn gwirionedd yr enneiniwch fi yn frenin arnoch, deuwch *ac* ymddiriedwch yn fy *q* nghyſgod i: ac onid e, *r* eled tân allan o'r fieren, *ſ* ac yſed gedrwydd Libanus.

16 Yn awr gan hynny, os mewn gwirionedd a phurdeb y gwnaethoch, yn gofod Abimelec yn frenin, ac os gwnaethoch yn dda a Jerubbaal, ac a'i dŷ, ac os yn ol haeddedigaeth ei ddwylaw y gwnaethoch iddo:

17 (Canys fy nhad a ymladdodd droſoch chwi, ac a anturiodd ei einioes ym mhell, ac a'ch gwaredodd chwi o law Midian:

18 A chwithau a gyfodaſoch yn erbyn tŷ fy nhad i heddyw, ac a laddaſoch ei feibion ef, ſef deng ŵr a thrugain, ar un garreg, ac a oſodaſoch Abimelec, mab ei *t* law-forwyn ef, yn frenin ar wyr Sichem, o herwydd *ei fod* ef yn *u* frawd i chwi)

19 Gan hynny, os mewn *x* gwirionedd a phurdeb y gwnaethoch â Jerubbaal, ac a'i dŷ ef, y dydd hwn; *y* llawenychwch yn Abimelec, a llawenyched yntau ynoch chwithau:

20 Ac onid è *z* eled tân allan o Abimelec, ac yſed wyr *a* Sichem, a thŷ Milo; *befyd* eled tân allan o wyr Sichem, ac o dŷ *b* Milo, ac yſed Abimelec.

21 A Jotham a giliodd, ac a ffodd, ac a aeth ymaith i *c* Beer, ac a drigodd yno, rhag ofn Abimelec ei frawd.

22 ¶ Ac Abimelec a deyrnaſodd ar Iſrael dair blynedd.

23 A *d* Duw a ddanfonodd yſpryd drwg rhwng Abimelec a gwyr Sichem; a gwyr Sichem a aethant yn anghywir i Abimelec:

24 Fel y delai'r traha *a wnelſid* â deng mab a thrugain Jerubbaal, ac y goſodid eu gwaed hwynt ar Abimelec eu brawd, *e* yr hwn a'u lladdodd hwynt; ac ar wyr Sichem, y rhai a'i cynnorthwyaſant ef i ladd ei frodyr.

25 A *f* gwyr Sichem a oſodaſant iddo ef gynllwynwyr ar ben y mynyddoedd; a hwy a yſpeiliaſant *g* bawb a'r a oedd yn trawsy ngbiblo iddynt ar hŷd y ffordd. A mynegwyd *hynny* i Abimelec.

26 A Gaal mab Ebed a ddaeth, efe a'i frodyr, ac a aethant droſodd i Sichem: a gwyr Sichem a roſaſant eu *b* hyder arno.

27 A hwy a aethant i'r maeſydd, ac a gaſglaſant eu gwinllanoedd, ac a ſangaſant *eu grawnwin*, ac a wnaethant * yn llawen, ac a aethant i mewn i dŷ eu *i* duw, ac a fwyttaſant ac a yfaſant, ac a fſildithiaſant Abimelec.

28 A Gaal mab Ebed a ddywedodd, *k* Pwy *yw* Abimelec, a phwy *yw i* Sichem, fel y gwaſanaethem ef? onid *m* mab Jerubbaal *yw efe?* onid Zebul *yw*

k 2 Bren. 14. 9.
l 1 Bren. 19. 10. Sal. 104. 15.
‡ *yn ol ac ymlaen dros brennau eraill*
m Deut. 17. 20.
n Sal. 104. 15.
o Can. 1. 6.
‖ Neu. *yr yſgallen.*
p Heb. 6. 8.
q Dan. 4. 12.
r Ezec. 19. 14.
ſ Dan. 3. 15.
s Ecl. 15. 9.
2 Bren. 14. 19.
t Pen. 8. 31.
u Ioan 15. 18.
x Sal. 28. 4.
y Sal. 28. 6.
z Adn. 15. *a* Adn. 23
b Adn. 6.
c Jof. 19. 8.
d 1 Bren. 12. 15.
a 22 22. 2 Cron. 10. 15. Eſa. 19. 14.
Hoſ. 10. 2.
1206. 2 Theſ. 2. 12.
e 1 Sam. 15. 33. Eſter 9. 25.
f Jof. 8. 20.
g 1 Pedr 5. 8.
b Jer. 17. 5.
* Neu. *ganiadau* Eſa. 16. 9, 10.
Jer. 25. 30.
i Amos 6. 13.
Adn. 4. *k* 1 Sam. 25. 10.
yn Pen. 16. 23.
l Gen. 34. 26.
m Pen. 6. 15.

ei ſwyddog ‖ gwaſanaethwch wyr Hemortad Sichem: canys pa ham y gwaſanaethem ni ef?

29 *n* O na byddai'r bobl hyn dan fy llaw i, fel y bwriwn ymaith Abimelec! Ac efe a ddywedodd wrth Abimelec, *o* Amlha dy lu, a thyred allan.

30 ¶ A phan glybu Zebul, llywoddraethwr y ddinas, eiriau Gaal mab Ebed, y ‖ llidiodd ei ddigllonedd ef.

31 Ac efe a anfonodd genhadau at Abimelec yn ddirgel, *p* gan ddywedyd, Wele, Gaal mab Ebed a'i frodyr wedi dyfod i Sichem; ac wele hwynt yn cadarnhau y ddinas i'th erbyn.

32 Gan hynny cyfod yn awr liw nos, ti a'r bobl ſydd gyd a thi, a chynllwyn yn y maes.

33 A chyfod yn foreu ar godiad yr haul, a rhuthra yn erbyn y ddinas: ac wele, *pan* ddelo efe a'r bobl ſydd gyd ag ef allan i'th erbyn, yna gwna iddo ‡ yr hyn a ellych.

34 ¶ Ac Abimelec a gyfododd, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd ag ef liw nos, ac a gynlliwynaſant yn erbyn Sichem yn bedair byddin.

35 A Gaal mab Ebed a aeth allan, ac a ſafodd *wrth* ddrws porth y ddinas: ac Abimelec a gyfododd, a'r bobl y rhai *oedd* gyd ag ef o'r cynlliwyn.

36 A phan welodd Gaal y bobl, efe a ddywedodd wrth Zebul, Wele, bobl yn dyfod i wared o ben y mynyddoedd. A dywedodd Zebul wrtho, *q* Cyſgod y mynyddoedd yr ydwyt ti'n ei weled fel dynion.

37 A Gaal a 'chwanegodd etto lafaru, ac a ddywedodd, Wele, bobl yn dyfod i wared o ‖ ganol y tir, a byddin arall yn dyfod o ffordd gwaſtadedd * Meonenim.

38 Yna y dywedodd Zebul wrtho ef, *r* Pale yn awr y *mae* dy enau di *a'r hwn* y dywedaiſt, Pwy *yw* Abimelec, pan waſanaethem ef? onid dyma'r bobl a ddirmygaiſt ti? dos allan, attolwg, yn awr, mae ynlladd i'w herbyn.

39 A Gaal a aeth allan o flaen gwyr Sichem, ac a ymladdodd ag Abimelec.

40 Ac Abimelec a'i herlidiodd ef, ac efe a ffodd o'i flaen ef; a llawer a gwympaſant yn archolledig hyd ddrws y porth.

41 Ac Abimelec a drigodd yn Arumas: a Zebul a yrrodd ymaith *s* Gaal a'i frodyr o breſwylio yn Sichem.

42 A thrannoeth y daeth y bobl allan i'r maes: a mynegwyd *hynny* i Abimelec.

43 Ac efe a gymmerth y bobl, ac a'u rhannodd yn dair byddin, ac a gynlliwnodd yn y maes, ac a edrychodd, ac wele'r bobl wedi dyfod allan o'r ddinas; ac efe a gyfododd yn eu herbyn, ac a'u tarawodd hwynt.

44 Ac Abimelec, a'r † fyddin *oedd* gyd ag ef, a ruthraſant, ac a ſafaſant wrth ddrws porth y ddinas: a'r dwy fyddin *eraill* a ruthraſant ar yr holl *rai oedd* yn y maes, ac a'u tarawſant hwy.

45 Ac ‡ Abimelec a ymladdodd yn erbyn y ddinas, yr holl ddiwrnod hwnnw: ac efe a ymeillodd y ddinas *t* ac a laddodd y bobl *oedd* yndi, *u* ac a ddiſtrywiodd y ddinas, ac a'u hauodd a *x* halen.

46 ¶ A phan glybu holl wyr *tŵr* Sichem *hynny*, hwy a aethant i anrddiffynfa *y* tŷ ‖ duw Berith.

47 A mynegwyd i Abimelec, ynghaſglu holl wyr tŵr Sichem.

48 Ac Abimelec a aeth i fynu i fynydd *z* Salmon, efe a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef: ac Abimelec a gymmerth fwyall yn ei law, ac a dorrodd gangen o'r coed, ac a'i cymmerth hi, ac a'i goſododd ar ei yſgwydd; ac a ddywedodd wrth y bobl *oedd* gyd ag ef, Yr hyn a welſoch fi yn ei wneuthur, buyſwch, gwneweth ſel finau.

49 A'r holl bobl a dorraſant bob un ei gangen, ac a aethant ar ol Abimelec; ac a'u goſodaſant wrth yr anrddiffynfa, ac a loſgaſant *a* hwynt yr anrddiffynfa a thân: felly holl *wyr* tŵr Sichem a fuant feirw, ynghylch mil o wyr a gwragedd.

50 ¶ Yna *a* Abimelec a aeth i Thebez; ac a werſyllodd yn erbyn *b* Thebez, ac a'i hynnilodd hi.

51 Ac yr oedd *c* tŵr cadarn ynghanol y ddinas; a'r holl wyr a'r gwragedd, a'r holl rai o'r ddinas, a ffoiſant yno, ac a gaeaſant arnynt, ac a ddringaſant ar nen y tŵr.

52 Ac Abimelec a ddaeth at y tŵr, ac a ymladdodd yn ei erbyn; ac a neſaodd at ddrws y tŵr i'w loſgi ef a thân.

53 A *d* rhyw wraig a daflodd ddarn o *e* faen melin ar ben Abimelec, ac a ddrylliodd ei ben glog ef.

54 Yna *f* efe a alwodd yn fuan ar y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, ac a ddywedodd wrtho, *g* Tyn dy gleddyf, a lladd fi; fel na ddywedont am danaf, *h* Gwraig a'i lladdodd ef. A'i langc a'i trywanodd ef, ac efe a fu farw.

55 A phan welodd gwyr Iſrael farw o Abimelec, hwy a aethant bob un i'w fangre.

56 ¶ Felly y *i* talodd Duw ddrygioni Abimelec, yr hwn a wnelſai efe i'w dad, gan ladd *k* ei ddeg brawd a thrugain.

57 A holl ddrygioni gwyr *l* Sichem a daiodd Duw ar eu pen hwynt: a melldith Jotham mab Jerubbaal a ddaeth arnynt hwy.

n Sal. 52. 7.
o 2 Cron. 25. 18.
† Heb. *poethodd.*
p Iago 1. 8.
‡ Heb. *fel y caffo dy law.* Lef. 25. 28. Preg. 9. 10.
q Marc 8. 24.
‖ Heb. *fogail.*
* Neu, *ystyrwyr amſereoud.*
r Adn. 29.
s Adn. 28, 30.
† Heb. *pennau* h. y. *un o bonynt.*
‡ Megis y bu yr *un* pafter-dyn hwn yn *ſiarad* ac yn llofrudd i 70 mab *Gedeon.* Adn. 5.
Felly y dichon *un* peſhod a goleddir yn y galon fod yn ddinyſtr i lawer o raſuſau—*Rhaſ.* vi. 12.
t Ioan v. 17.
u Adn. 6. Barh. 1. 7 Mat. 7. 2. Iago 2. 13.
x 1 Sam. 12. 25. *a* Num. 18. 19. 2 Cron. 13. 5. Sal. 107. 34. Zeph. 2. 9.
y Adn. 4. Pen. 8. 33.
‖ Neu, *arglwydd yr ammod* Eſa. 28. 15. a 59. 4, 5. 1 Bren. 18, 26. 2 Bren. 1. 2, *z* Sal. 68. 14.
* Neu, *arglwyddes.*

PEN. X.

1 Tola yn barnu Iſrael. 3 Jair a'i feibion.
7 Y Philiſtiaid a'r Ammoniaid yn gorthrymmu Iſrael.

AC ar ol Abimelec, y cyfododdi * waredu Iſrael, Tola, mab Pua, mab Dodo, *a* gwr o Iſſacar; ac efe oedd yn trigo yn Samir yn mynydd Ephraim.

2 Ac efe a farnodd Iſrael dair blynedd ar hugain, ac a fu farw, ac a gladdwyd yn Samir.

3 ¶ Ac ar ei ol ef y cyfododd Jair, *b* Gileadiad; ac efe a farnodd Iſrael ddwy flynedd ar hugain.

4 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar hugain *c* yn marchogaeth ar ddeg ar hugain o ebolion aſynod; a deg dinas ar hugain *oedd* ganddynt, y rhai a elwid † Hafoth Jair hyd y dydd hwn, y rhai *ydynt* yngwlad Gilead.

5 A Jair a fu farw, ac a gladdwyd yn Camon.

6 A meibion Iſrael a 'chwanegaſant *d* wneuthur yn hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd, ac a waſanaethaſant Baalim, ac *e* Aſtaroth, a duwiau Syria, a duwiau Sidon, a duwiau *f* Moab, a duwiau meibion Ammon, a duwiau'r ‖ Philiſtiaid; a gwrthodaſant yr Arglwydd, ac ni waſanaethaſant ef.

7 ¶ A llidiodd digllonedd yr Arglwydd yn erbyn Iſrael; ac efe a'u *h* gwerthodd hwynt yn llaw'r Philiſtiaid, ac yn llaw meibion i Ammon.

8 A hwy a *i* ſinaſant ac a yſigaſant feibion Iſrael *o'r* flwyddyn honno, *dros* dair blynedd ar bymtheg, *ſef* holl feibion Iſrael y rhai *oedd* tu hwnt i'r Iorddonen, yngwlad yr Amoriad, yr hon *ydd* yn *i* Gilead.

9 A meibion Ammon a aethant trwy'r Iorddonen, i ymladd *m* hefyd yn erbyn Juda, ac yn erbyn Benjamin, ac yn erbyn tŷ Ephraim; felly bu gyfyng iawn ar Iſrael.

10 ¶ *n* A meibion Iſrael a lefaſant ar yr Arglwydd, gan ddywedyd, *o* Pechaſom yn dy erbyn; o herwydd gwrthod o honom ein *p* Duw, a gwaſanaethu Baalim hefyd.

11 A dywedodd yr Arglwydd wrth feibion Iſrael, Oni *waredais chwi* rhag yr Aiphtiaid, a rhag yr Amoriaid, a rhag meibion Ammon, a rhag y Philiſtiaid,

12 Y

a 2 Bren. 14. 10. Ecſ. 14. 4. Preg. 8. 11, 12.
b 2 Sam. 11. 21.
c Sal. 61. 3. Diar. 18. 10.
d Jer. 50. 45.
e 1 Cor. 1. 27.
f 2 Sam. 11. 21. Job 31. 3. 1 Sam. 31. 4, 5.
g Diar. 5. 22.
h Diar. 12. 4. Phil. 4. 3.
i Sal. 11. 6 Dat. 9. 20, 21.
k Gen. 9. 6. Adn. 5. *l* Adn. 6, 20, 24. Deut. 27. 25. Sal. 109. 17.
* Heb. *achub neu ymddiffyn* Pen. 3. 9.
a Jof. 15. 48. 1183.
b Gen. 31. 48. Num. 32.
c Pen. 5. 10.
a 12. 14.
† Neu, *Treſi.* Num. 32. 41. 1161.
d Pen. 2. 11.
a 3. 7.
a 4. 1.
a 6. 1.
e Pen. 2. 13.
f 1 Bren. 11. 33.
g 1 Sam. 5. 2.
h Pen. 2. 14.
1 Sam. 12, 9.
i Pen. 11. 5, 6.
Adn. 9. *k* 2 Cron. 15. 5. Num. 32. 1, 29.
m 1 Cor. 12. 26.
n 1 Pedr 5. 9.
n Pen. 3. 9.
o Luc 15. 18.
p Jer. 2. 13.
q Pen. 2. 1. a 6. 7. a 8. 28. Mica 6. 3.

y Deut. 32. 15. Jer. 2. 13.
z Deut. 32. 15.
a Deut. 32. 37, 38
1 Bren. 18. 27.
2 Bren. 3. 13.
Jer. 2. 28.
† Heb. *yr hyn fo da yn dy olwg.*
1 Sam. 3. 18.
1 Cron. 7. 14.
u Luc 13. 8.
x Esa. 63. 9.
Mat. 6. 16
∞ Pen. 11. 4.
y Gen. 31. 49.

1161.
a Heb. 11. 32.
b Pen. 10. 3.
c 2 Bren. 5. 1.
d Diar. 2. 16.
e 2 Sam. 10. 6.
f Pen. 9. 4.
1 Sam. 22. 2.
g Gen. 26. 7.
h Luc 17. 3, 4, 5.
i Jos. 11. 18.
Dat. 6. 2.
* Felly, y rhai a waredo'r Iesu oddiwrth eu gelynion, rhaid iddo gael bod yn frenin arnynt.
Sal. li. 6.
Hos. xiii. 10.
Dat. xv. 3
† Heb. *wranda-wydd.*
k Jos. 18. 1.
Pen. 20. 1.
1 Sam. 10. 17.
Heb. 11. 31.

1143.
l Deut. 20. 10.
m Num. 21. 13, 25
Sal. 27. 12.
Diar. 19. 5.
n Gen. 32. 22.
o Ezra 9. 12.

12 Y Sidoniaid hefyd, a'r Amalecïaid, a'r Maoniaid, a'ch gorthrymasant chwi; a llefasoch arnaf, a minnau a'ch gwaredais chwi o'u llaw hwynt.
13 Etto chwi a'm *z* gwrthodasoch i, ac a wasanaethasoch dduwiau dieithr: *a* am hynny ni waredaf chwi mwyach.
14 Ewch, a *b* llefwch at y duwiau a ddewisasoch: gwaredant hwy chwi yn amser eich cyfyngdra.
15 ¶ A meibion Israel a ddywedasant wrth yr Arglwydd, Pechasom; gwna di i ni † fel y gwelych yn dda: etto, gwared ni, attolwg, y *c* dydd hwn.
16 A hwy a fwriasant ymaith y duwiau dieithr o'u mysg, ac a wasanaethasant yr Arglwydd: *x* a'i enaid ef a dosturiodd o herwydd adfyd Israel.
17 Yna meibion Ammon a ymgynullasant, ac a wersyllasant yn Gilead: a meibion Israel a ymgasglasant, ac a wersyllasant yn y Mispe.
18 Y bobl hefyd a thywysogion Gilead a ddywedasant wrth eu gilydd, Pa wr a ddechreu ymladd yn erbyn meibion Ammon? efe ∞ a fydd yn bennaeth ar drigolion Gilead.

PEN. XI.

1 *Yr ammod rhwng Jephtha a gwyr Gilead.* 32 *Jephtha yn gorchfygu'r Ammoniaid.*

A *a* Jephtha *b* y Gileadiad oedd ŵr cadarn o nerthol, ac efe *oedd* fab i wraig o buttein-wraig: a Gilead a genhedlasai *y* Jephtha hwnnw.
2 A gwraig Gilead a ymddug iddo feibion: a meibion y wraig a gymyddasant, ac a fwriasant ymaith Jephtha, ac a ddywedasant wrtho, Nid etifeddi di yn nhy ein tad ni; canys mab *d* gwraig ddieithr *ydwyt* ti.
3 Yna Jephtha a ffodd rhag ei frodyr, ac a drigodd yngwlad *e* Tob; a dynion *f* ofer a ymgasglasant at Jephtha, ac a aethant allan gyd ag ef.
4 ¶ A gwedi *talm* o ddyddiau, meibion Ammon a ryfelasant yn erbyn Israel.
5 A phan oedd meibion Ammon yn rhyfela yn erbyn Israel, yna henuriaid Gilead a aethant i gyrchu Jephtha o wlad Tob:
6 Ac a ddywedasant wrth Jephtha, Tyred a bydd yn dywysog i ni, fel yr ymladdom yn erbyn meibion Ammon.
7 A Jephtha a ddywedodd wrth henuriaid Gilead: *g* Oni chasasoch chwi fi, ac a'm gyrrasoch o dy fy nhad *i*, a pha ham y deuwch attaf fi yn awr, pan *yw* gyfyng arnoch?
8 A henuriaid Gilead a ddywedasant wrth Jephtha, *b* Am hynny y dychwelasom yn awr attat ti, fel y delit gyd a ni, ac yr ymladdit yn erbyn meibion Ammon, ac y byddit i ni yn ben ar holl drigolion Gilead.
9 A Jephtha a ddywedodd wrth henuriaid Gilead, Os dygwch fi yn fy ol i ymladd yn erbyn meibion Ammon, a rhoddi o'r Arglwydd hwynt o'm blaen i; a gaf fi fod yn *i* * ben arnoch chwi?
10 A henuriaid Gilead a ddywedasant wrth Jephtha, yr Arglwydd a fyddo yn † dyst rhyngom ni, oni wnawn ni felly yn ol dy air di.
11 Yna Jephtha a aeth gyd a henuriaid Gilead, a'r bobl a'i gosodasant ef yn ben ac yn dywysog arnynt: a Jephtha a adroddodd eu holl eiriau *k* ger bron yr Arglwydd ym Mispe.
12 ¶ A Jephtha a anfonodd *l* genhadau at frenin meibion Ammon, gan ddywedyd, Beth *sydd* i ti a *wneych* a mi, fel y delit yn fy erbyn i ymladd yn fy ngwlad?
13 A brenin meibion Ammon a ddywedodd wrth genhadau Jephtha, *m* O herwydd i Israel ddwyn fy ngwlad i, pan ddaeth i fynu o'r Aipht, o Arnon hyn hyd *n* Jabboc, a hyd yr Iorddonen; yn awr gan hynny dod hwynt adref mewn o heddwch.
14 A Jephtha a anfonodd drachefn *p* genhadau at frenin meibion Ammon;
15 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Jephtha; *p* Ni ddug Israel dir Moab, na thir meibion Ammon:
16 Ond pan ddaeth Israel i fynu o'r Aipht, a *q* rhodio trwy'r anialwch, hyd y môr coch, a *r* dyfod i Cades;
17 Yna *s* Israel a anfonodd genhadau at *t* enin Edom, gan ddywedyd, Gad i mi dramwy, attolwg, trwy dy wlad di. *t* Ond ni wrandawodd brenin Edom. A hwy a anfonasant hefyd at frenin Moab; ond ni fynnai yntau. Felly Israel a arhosodd yn Cades.
18 Yna hwy a gerddasant yn yr anialwch, ac a amgylchynasant *u* wlad Edom, a gwlad Moab; ac *x* a ddaethant o du codiad haul i wlad Moab, ac a wersyllasant tu hwnt i Arnon; ac y ni ddaethant o fewn terfyn Moab: canys ∞ Arnon *oedd* derfyn Moab.
19 Ac Israel a anfonodd *a* genhadau at Sehon brenin yr Amoriaid, brenin Hesbon; ac Israel a ddywedodd wrtho, *b* Gad i ni dramwy, attolwg, trwy dy wlad di, hyd fy man-gre.
20 Ond nid ymddiriedodd Sehon i Israel fyned trwy ei derfyn ef: eithr Sehon a gasglodd ei holl bobl, a hwy a wersyllasant yn *c* Jahaz, ac efe a ymladdodd yn erbyn Israel.
21 Ac Arglwydd Dduw Israel a roddodd Sehon a'i holl bobl yn llaw Israel; a hwy a'u tarawsant hwynt. Felly Israel a feddiannodd holl wlad yr Amoriaid, trigolion y wlad honno.
22 Meddiannasant hefyd *d* holl derfynau yr Amoriaid, o Arnon hyd Jabboc, ac o'r anialwch hyd yr Iorddonen.
23 Felly yn awr, Arglwydd Dduw Israel a fwriodd yr Amoriaid allan o flaen ei bobl Israel: gan hynny *ai* tydi a'i meddiannit hi?
24 Oni feddiceni di yr *e* hyn a roddo Cemos dy dduw i ti i'w feddiannu? Felly yr hyn oll a oresgynno yr *f* Arglwydd ein Duw o'n blaen ni, a feddiannwn ninnau.
25 *g* Ac yn awr, *a wyt* ti yn well na Balac mab Sippor brenin Moab? a ymrysonodd efe erioed âg Israel, neu gan ymladd a ymladdodd efe i'w herbyn hwy?
26 Pan oedd Israel yn trigo yn Hesbon a'i threfydd, ac yn Aroer a'i threfydd, ac yn yr holl ddinasoedd y rhai *sydd* wrth derfynau Arnon, dri chan mlynedd; pa ham nad achubasoch *hwynt* y pryd hyny?
27 Am hynny ni phechais i yn dy erbyn di; ond yr ydwyt ti yn gwneuthur cam a mi, gan ymladd yn fy erbyn i: yr Arglwydd *b* farnwr a farno heddyw *i* rhwng meibion Israel a meibion Ammon.
28 Er hynny, *k* ni wrandawodd meibion Ammon ar eiriau Jephtha, y rhai a anfonodd efe atto.
29 ¶ Yna y daeth *l* Yspryd yr Arglwydd ar Jephtha; ac efe a aeth dros Gilead, a Manasse; ac a aeth dros Mispe Gilead, ac o Mispe Gilead yr aeth efe drosodd *at* feibion Ammon.
30 A Jephtha a addunedodd *m* addunedu i'r Arglwydd, ac a ddywedodd, Os gan roddi y rhoddi di feibion Ammon yn fy llaw;
31 Yna'r † hwn a ddelo allan o ddrysau fy nhy i'm cyfarfod, pan ddychwelwyf mewn heddwch oddi wrth feibion Ammon, a fydd eiddo yr Arglwydd a mi a'i ‖ hoffrymmaf ef yn boeth-offrwm.
32 ¶ Felly Jephtha a aeth drosodd at feibion Ammon i ymladd yn eu herbyn; a'r Arglwydd a'u rhoddodd hwynt yn ei law ef.
33 Ac efe a'u tarawodd hwynt o *n* Aroer hyd oni ddelych di i *o* Minnith, *sef* ugain dinas, a hyd * wastadedd y gwinllanoedd, a lladdfa fawr iawn. Felly y darostyngwyd meibion Ammon o flaen meibion Israel.

p Deut. 2. 9, 19.
Neh. 6. 8.
Act. 24. 13.
q Num. 14. 25.
r Num. 20. 1.
s Num. 20. 14.
t Deut. 2. 29.
u Num. 21. 4.
x Num. 21. 11.
y Num. 21. 23.
∞ Num. 21. 13.
a Deut. 2. 26.
b Num. 21. 22.
c Num. 21. 25.
Jos. 14. 4.
d Deut. 2. 36.
e Num. 21. 29.
1 Bren. 11. 7.
Jer. 18. 7.
f Jer. 2. 10, 11.
g Num. 22. 2.
Judas 3.
Jos. 24. 9, 10.
b Gen. 18 25.
Sal. 9. 8. a 50. 6.
1 Sam. 24. 12.
k Diar. 21. 29.
l Pen. 3. 10.
Heb. 11. 32.

1152.
m Gen. 28. 20.
Sal. 132. 2
† Heb. *yr hwn a ddelo allan a a ddaw allan.*
‖ H. y. Os bydd. yn gyfryw beth a ellir yn gyfreithlon ei offrymmu, canys wrth y gyfraith, yr ydoedd gwaed dyn yn waharddedig cyffal a pheth allan. *Deut* xii. 31. *Esa.* lxvi. 3
n Deut. 3. 12.
o Ezec. 27. 17.
* Neu, *Abel.*

p Ecf. 15. 20.
1 Sam. 18. 6. Sal. 68. 25.
* Neu, *o'r eiddo ei hun*
Heb. *o bono ei hun.*
q Job 1. 20.
r Sal. 54. 5.
s Preg. 5. 2.
t Sal. 15. 4.
Num. 30. 2.
u Eph. 6. 1.
† Heb. *a myned i waered.*
x 1 Sam. 1. 6. Luc 1. 25.
y Num. 6. 2, 8. Adn. 31.
z Adn. 34
‡ Neu, *gmddidd an a gnerch &c.*
Pen. 5. 11

1143.
a Pen. 8. 1
* Heb. *ahuyd ynghyd.*
b 2 Sam. 18. 6.
c Preg. 4. 4.
d Sal. 109 4. Ioan 10. 32.
e Pen. 11. 22.
f 1 Sam. 19. 5. Sal. 119. 109.
g 1 Sam. 2. 25. Diar. 15. 10. Hof. 4. 4.
h Eſa. 11. 33.
1 Cor. 10. 30.
i 1 Sam. 25. 10. Neh. 4. 4. Diar. 12. 13.
k Pen. 7. 24.
† Neu, *fab o Ephraim.*
1137.
‡ *Rhyd,* ‖ neu, *ſrud.*
l Zeph. 3. 9.
m Diar. 18. 19. Preg. 10. 1.
n Gen. 33. 19. *Ioſ.* 19. 15.

34 ¶ A Jephtha a ddaeth i Miſpe i'w dy ei hun: ac wele, ei *p* ferch yn dyfod allan i'w gyfarfod a thympanau, ac a dawnſiau, a hi *oedd ei* unig *etifedd* ef; nid *oedd* ganddo * na mab na merch ond y hi.

35 A phan welodd efe hi, *q* efe a rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd, Ah! Ah! fy merch, gan ddaroſtwng y daroſtyngaiſt ſi; ti hefyd wyt *un* o'r rhai fydd yn *r* fy moleſtu: canys *s* myfi a agorais fy ngenau wrth yr Arglwydd, ac ni allaf *t* gilio.

36 A hi a ddywedodd wrtho, Fy nhad, od agoraiſt dy enau wrth yr Arglwydd, *u* gwna i mi yn ol yr hyn a aeth allan o'th enau; gan i'r Arglwydd wneuthur droſot ti ddialedd ar dy elynion, meibion Ammon.

37 Hi a ddywedodd *hefyd* wrth ei thad, Gwneler i mi y peth hyn: paid a mi ddau ſis, fel yr elwyf † i fynu ac i wared ar y mynyddoedd, ac yr wylwyf o herwydd fy *x* morwyndod, mi a'm cyfeilleſau.

38 Ac efe a ddywedodd, Dos. Ac efe a'i gollyngodd hi *dros* ddau ſis. A hi a aeth a'i chyfeilleſau, ac a wylodd o herwydd ei morwyndod ar y mynyddoedd.

39 Ac ym mhen y ddau ſis hi a ddychwelodd at ei thad; ac efe a wnaeth a hi yr *y* adduned a addunedaſai efe: a hi ni adnabuaſai *ŵr.* A bu *hyn* yn ddefod yn Iſrael,

40 Fyned o *z* ferched Iſrael bob blwyddyn i ‡ alaru am ferch Jephtha y Gileadiad, bedwar diwrnod yn y flwyddyn.

PEN. XII.

1 *Yr Ephraimiaid yn gwerylu â Jephtha;* 4 *Eu badnabod wrth y gair Shibboleth.* 7 *Marwolaeth Jephtha.* 8 *Ibſan.* 11 *Elon,* 13 *ac Abdon, yn barnu Iſrael.*

A *a* Gwyr Ephraim a * ymgaſglaſant, ac a aethant *b* tu a'r gogledd, ac a ddywedaſant wrth Jephtha, *c* Pa ham yr aethoſt ti droſodd i ymladd yn erbyn meibion Ammon, ac na elwaiſt arnom ni i fyned gyd a thi? *d* dy dy di a lofgwn ni am dy ben a thân.

2 A Jephtha a ddywedodd wrthynt hwy, Myfi a'm pobl oeddem yn *e* ymryſon yn doſt yn erbyn meibion Ammon; ac mi a'ch gelwais chwi, ond ni waredaſoch ſi o'u llaw hwynt.

3 A phan welais i nad oeddych yn *f* achub, mi a oſodais fy *f* einioes yn fy llaw, ac a aethum yn erbyn meibion Ammon; a'r Arglwydd a'u rhoddodd hwynt yn fy llaw i: *g* pa ham gan hynny y daethoch i fyned attaf ſi y dydd hwn, i ymladd i'm herbyn?

4 Yna Jephtha a gaſglodd ynghyd holl wyr Gilead, ac a ymladdodd ag *h* Ephraim: a gwyr Gilead a darawſant Ephraim, am ddywedyd o honynt hwy, *i* Ffoaduriaid Ephraim ym myſg yr Ephraimiaid, *ac* ym myſg Manaſſe, *ydych* chwi y Gileadiaid.

5 A'r Gileadiaid a ynnillaſant *k* rydau'r Iorddonen o flaen yr Ephraimiaid: a phan ddywedai'r Ephraimiaid a ddiangaſent, Gedwch i mi fyned drwodd; yna gwyr Gilead a ddywedent wrtho, Ai † Ephratead *ydwyt* ti? Os dywedai yntau, nag e;

6 Yna y dywedent wrtho, Dywed yn awr; ‡ Shibboleth. Dywedai yntau ‖ Sibboleth: canys ni *l* fedrai efe lafaru felly. Yna y dalient ef, ac y lladdent ef wrth rydau'r Iorddonen. *m* A chwympodd y pryd hynny o Ephraim ddwy fil a deugain.

7 A Jephtha a farnodd Iſrael chwe blynedd. Yna y bu farw Jephtha y Gileadiad, ac a gladdwyd yn *un* o ddinaſoedd Gilead.

8 ¶ Ac ar ei ol ef Ibſan o *n* Bethlehem a farnodd Iſrael.

9 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar hugain, a deng merch ar hugain, *y rhai* a anfonodd efe allan, a deng merch ar hugain a *o* ddug efe i'w feibion oddi allan. Ac efe a farnodd Iſrael ſaith mlynedd.

10 Yna y bu farw Ibſan, ac a gladdwyd yn Bethlehem.

11 ¶ Ac ar ei ol ef Elon y Zabuloniad a farnodd Iſrael: ac efe a farnodd Iſrael ddeng mlynedd.

12 Ac Elon y Zabuloniad a fu farw, ac a gladdwyd yn Ajalon, *p* yngwlad Zabulon.

13 ¶ Ac Abdon mab Hilel y Pirathoniad a farnodd Iſrael ar ei ol ef.

14 Ac iddo ef yr oedd deugain o feibion, a deg ar hugain o wyrion, yn *q* marchogaeth ar ddeg a thrugain o ebolion aſynod: ac efe a farnodd Iſrael wyth mlynedd.

15 Ac Abdon mab Hilel y Pirathoniad a fu farw; ac a gladdwyd yn Pirathon, yngwlad Ephraim, ym mynydd yr *r* Amaleciaid.

PEN. XIII.

1 *Iſrael yn llaw'r Philiſtiaid.* 2 *Angel yn ymddangos i Manoa.* 15 *Ofyrnm Manoa.* 24 *Genedigaeth Samſon.*

A Meibion Iſrael a 'chwanegaſant *a* wneuthur yr hyn oedd ddrwg yng-olwg yr Arglwydd: a'r Arglwydd a'u *b* rhoddodd hwynt yn llaw'r Philiſtiaid ddeugain mlynedd.

2 ¶ Ac yr oedd *rhyw* ŵr yn Sora, o *c* lwyth y Daniaid, a'i enw ef *oedd* Manoa, a'i wraig ef *oedd t* ammhlantadwy, heb efgor.

3 Ac *d* angel yr Arglwydd a ymddangoſodd i'r wraig, ac a ddywedodd wrthi, Wele, yn awr ammhlantadwy *ydwyt* ti, ac heb efgor: *e* ond ti a feichiogi, ac a efgori ar fab.

4 Ac yn awr, attolwg, ymochel, ac *f* nac yf win na diod gadarn, ac *g* na fwyta ddim aflan.

5 Canys wele, ti a feichiogi, ac a efgori ar fab; ac *h* ni ddaw ellyn ar ei ben ef: canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen o'r *i* groth: *k* ac efe a ddechreu waredu Iſrael o law'r Philiſtiaid.

6 ¶ Yna y daeth y wraig ac a fynegodd i'w gwr, gan ddywedyd, *l* Gwr Duw a ddaeth attaf ſi; a'i bryd ef *oedd* fel pryd angel Duw, yn ofnadwy iawn: ond *m* ni ofynais iddo o ba le yr oedd, ac ni fynegodd yntau i mi ei enw.

7 Ond efe a ddywedodd wrthyf, Wele, ti a feichiogi, ac a efgori ar *n* fab. Ac yn awr nac yf win na diod gadarn, ac na fwytta ddim aflan: o canys Nazaread i Dduw fydd y bachgen, o'r groth hyd ddydd ei farwolaeth.

8 ¶ Yna Manoa a weddiodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, Attolwg, fy Arglwydd, gad i *o* Dduw yr hwn a anfonaiſt, ddyfod eilwaith attom ni, a *p* cyſlun i ni beth a wnelom i'r bachgen a enir.

9 A Duw a *q* wrandawodd ar lef Manoa: ac angel Duw a ddaeth eilwaith at y wraig a hi yn eiſtedd yn y maes; ond Manoa ei gwr nid *oedd* gyd a hi.

10 A'r wraig a fryſiodd, ac a redodd, ac a fynegodd i'w *r* gwr, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ymddangoſodd y gwr i mi, yr hwn a ddaeth attaf ſi y dydd *arall.*

11 A Manoa a gyfododd, ac a aeth ar ol ei wraig, ac a ddaeth at y gwr, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw'r gwr a leſaraiſt wrth y wraig? Dywedodd yntau, *Ie* myfi.

12 A dywedodd Manoa, Deled yn awr dy eiriau i ben. * Pa fodd y trihiwa y bachgen, † ac y gwnawn iddo ef?

13 Ac angel yr Arglwydd a ddywedodd wrth Manoa, Rhag yr hyn oll a ddywedais wrth y wraig, ymolched hi.

14 Na fwyttaed o ddim a ddel allan o'r *s* winwydden, nac yfed win na diod gadarn, ac na fwyttaed ddim aflan: *t* cadwed yr hyn oll a orchymynais iddi.

15 ¶ A dywedodd Manoa wrth Angel yr Arglwydd, *u* Gad, attolwg, i mi dy attal, tra y parottom fynn gaer ger dy fron di.

16 Ac

o Gen. 24. 67. Num. 36. 6. 1130.
p Pen. 1. 30.
1 Cron. 8. 13.
q Pen. 5. 10.
a 10. 4.
1 Cron. 4. 27. 38.
r Ecf. 17. 8.
1 Sam. 15. 7.

1161.
a Pen. 2. 11.
a 3. 7.
a 4. 1.
b Pen. 3. 8.
c Gen. 16. 1.
a 25. 21.
1 Sam. 1. 5.
d Adn. 16 Luc 1. 11.
e Sal. 127. 3.
f Num. 6. 2, 3.
g Lef. 11. 1.
b Num. 6. 5.
1 Sam. 1. 11.
i Luc 1. 15.
k 1 Sam. 7. 10. 2 Sam. 8. 1. Mat. 2. 23.
l Ioſ. 5. 13, 14.
m 1 Tim. 2. 9, 11.
n 2 Bren. 4. 16.
o Adn. 5. Sal. 119. 12.
p Act. 9. 6.
q Sal. 65. 2. Mat. 7. 7.
r Preg. 4. 9. Ioan 4. 28.
* Heb. *Pa fath fydd ar y bachgen?* Gen. 18. 19.
† Heb. *beth fydd ei waith ef?*
s Num. 6. 3, 4.
t Mat. 28. 20.
u Gen. 18. 5.

Pen. 6. 18

16 Ac angel yr Arglwydd a ddywedodd wrth Manoa, Ped attelit fi, ni fwyttawn o'th *x* fara di: os gwnei boeth-offrwm, gwna ef i'r Arglwydd. *y* Canys ni wyddai Manoa mai ✠ angel yr Arglwydd *oedd* efe.

17 A Manoa a ddywedodd wrth angel yr Arglwydd, Beth *yw* dy enw, fel y'th *a* anrhydeddom di pan ddelo dy eiriau i *ben*?

18 Ac angel yr Arglwydd a ddywedodd wrtho, *b* Pa ham yr ymofynni am fy enw, gan ei *fod* c yn rhyfeddol?

19 Felly Manoa a gymmerth fynn gafr, a bwyd-offrwm, ac a'i hoffrymmodd ar y graig i'r Arglwydd. A'r *angel* a wnaeth yn rhyfedd; a Manoa a'i wraig oedd yn edrych.

20 Canys pan ddyrchafodd *d* y fflam oddi ar yr allor tu a'r nefoedd, yna angel yr Arglwydd a ddyrchafodd yn fflam yr allor: a Manoa a'i wraig oedd yn edrych *arno*; ac a fyrthiasant i lawr ar eu hwynebau.

21 Ond ni 'chwanegodd angel yr Arglwydd ymddangos mwyach i Manoa, nac i'w wraig) Yna y gwybu Manoa mai ✠ angel yr Arglwydd *oedd* efe.

22 A Manoa a ddywedodd wrth ei wraig, *e* Gan farw y byddwn feirw; canys gwelſom Dduw.

23 Ond ei wraig a ddywedodd wrtho ef, Pe mynnasai yr Arglwydd ein lladd ni, ni dderbyniasai efe boeth-offrwm a bwyd-offrwm o'n llaw ni, ac ni ddangosasai efe i ni yr holl *bethau* hyn, ac ni pharasai efe i ni y pryd hyn glywed *yr fath bethau*.

24 ¶ A'r wraig a ymddug fab, ac a alwodd ei enw ef *f* Samſon. A'r bachgen a gynnyddodd; a'r Arglwydd a'i bendithiodd ef.

25 Ac *g* Yſpryd yr Arglwydd a ddechreuodd ar amſeroedd ei gynhyrfu ef yngwerſyll Dan, rhwng Sora ac Eſtaol.

PEN. XIV.

1 Samſon yn dewiſ y cael gwraig o'r Philiſtiaid. 10 Ei wledd briodas. 19 Yſpeilio dieg ar bugain o'r Philiſtiaid.

A Samſon a aeth i wared i *a* Timnath; ac a ganfu wraig yn Timnath, o ferched y Philiſtiaidd.

2 Ac efe a ddaeth i fynu, ac a fynegodd i'w dad ac i'w fam, ac a ddywedodd, Mi a *b* welais wraig yn Timnath o ferched y Philiſtiaid: *c* cymmerwch yn awr honno yn wraig i mi.

3 Yna y dywedodd ei dad a'i fam wrtho, Onid *oes* yn myſg merched dy *d* frodyr, nac ym myſg fy holl bobl, wraig, pan ydwyt ti yn mynedi geiſio gwraig o'r *e* Philiſtiaid dienwaededig? A dywedodd Samſon wrth ei dad, Cymmer hi i mi; canys y mae hi wrth fy modd i.

4 Ond ni wyddai ei dad ef na'i fam mai oddi wrth yr *f* Arglwydd *yr oedd* hyn, mai ceiſio achos yr oedd efe yn erbyn y Philiſtiaid: *g* canys y Philiſtiaid oedd y pryd hynny yn arglwyddiaethu ar Iſrael.

5 Yna Samſon a aeth i wared, a'i dad a'i fam, i Timnath; ac a ddaethant hyd winllanoedd Timnath: ac wele, genaw llew yn rhuo yn ei gyfarfod ef.

6 Ac *h* Yſpryd yr Arglwydd a ddaeth yn rymmus arno ef; ac efe a hollrodd *y llew* fel yr hollid mynn, *i* ac nid *oedd* dim yn ei law ef: ond ni fynegodd efe i'w dad nac i'w fam yr hyn a *k* wnelsai.

7 Ac efe a aeth i wared, ac a ymddiddanodd a'r wraig; ac yr oedd hi wrth fodd Samſon.

8 ¶ Ac yn ol ychydig ddyddiau efe a ddychwelodd i'w *k* chymmeryd hi; ac a drodd i edrych yſgerbwd y llew: ac wele, haid o wenyn a'i *m* mel ynghorph y llew.

9 Ac efe ali cymmerth yn ei law, ac a gerddodd dan *m* fwytta; ac a ddaeth at ei dad a'i fam, ac a roddodd iddynt; a hwy a fwyttaſant: ond ni fynegodd iddynt hwy, mai o gorph y llew y cymmeraſai efe'r mel.

10 ¶ Felly ei dad ef a aeth i wared at y wraig; a Samſon a wnaeth yno *n* wledd: canys felly y gwnai'r gwyr ieuainc.

11 A phan *o* welſant hwy ef, yna y cymmeraſant ddeg ar hugain o gyfeillion i *p* fod gyd ag ef.

12 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, Rhoddaf i chwi *q* ddychymmyg yn awr: os gan fynegu y mynegwch ef i mi o fewn ſaith niwrnod y wledd, ac a'i cewch; yna y rhoddaf i chwi ddeg ar hugain o ✠ lenlliciniau, a deg par ar hugain o ddillad:

13 Ond os chwi ni fedrwch *ei* fynegu i mi; yna chwi a roddwch i mi ddeg ar hugain o lenlliciniau a deg par ar hugain o wiſgoedd. Hwythau a ddywedaſant wrtho, Traetha dy ddychymmyg, fel y clywom ef.

14 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *r* Allan o'r bwyttawr y daeth bwyd, ac o'r ‡ cryf y daeth allan felyidra. Ac ni fedrent ddirnad y dychymmyg *meton* tri diwrnod.

15 Ac yn y ſeithfed dydd y dywedaſant wrth wraig Samſon, *s* Huda dy wr, fel y mynego efe i ni y dychymmyg, rhag i ni dy loſgi di a thy dy dad a thân? ai i'n † todi ni y'n gwahoddaſoch? onid *felly y mae*?

16 A gwraig Samſon a wylodd wrtho ef, ac a ddywedodd, Yn ddiau mae yn gas gennyt fi, ac nid wyt yn *t* fy ngharu: dychymmyg a roddaiſt i feibion fy mhobl, ac ni's mynegaiſt i mi. A dywedodd yntau wrthi, Wele, ni's mynegais i'm tad nac i'm mam; ac a'i mynegwn i ti?

17 A hi a wylodd wrtho ef *y u* ſaith niwrnod hynny, tra yr oeddid yn cynnal y wledd: ac ar y ſeithfed dydd y mynegodd efe iddi hi; *x* canys yr oedd hi yn ei hino ef: a hi a fynegodd y dychymmyg i feibion ei phobl.

18 A gwyr y ddinas y ddywedaſant wrtho ef y ſeithfed dydd, cyn machludo yr haul, Beth *ſydd* felyſach na mel? a pheth gryfach na llew? Dywedodd yntau wrthynt, Oni buaſai i chwi aredig *y n* hanneir i, ni chawiech allan fy nghymmyg.

19 ¶ Ac Yſpryd yr Arglwydd a ddaeth arno ef; ac efe a aeth i wared i *y* Aſcalon, ac a ✠ darawodd o honynt ddeg ar hugain, ac a gymmerth eu ‖ ſyipail, ac a roddodd y parau dillad i'r rhai a fynegaſant y dychymmyg; a'i ddigllonedd ef a * lidiodd, ac efe a aeth i fynu i *a* dy ei dad.

20 A rhoddwyd gwraig Samſon i'w gyfaill ef ei hun, yr *b* hwn a gymmeraſai efe yn gyfaill.

PEN. XV.

1 Samſon yn cael ndg am ei wraig. 3 Yntau yn loſgi yd y Philiſtiaid. ac yn lladd mil o wyr, â gen aſyn.

A Gwedi *talm* o ddyddiau, yn amſer cynhauaf y gwenith, Samſon a aeth i y nweled a'i wraig a mynn gafr; ac a ddywedodd, *a* Mi a af i mewn at fy ngwraig i'r *b* yſtafell. Ond ni chaniattai ei thad iddo ef fyned i mewn.

2 A'i thad a lafarodd, gan ddywedyd, Tybiaſwn i ti ei *c* chaſau hi; am hynny y rhoddais hi i'th gyfaill di: onid *yw* ei chwaer ieuengaf yn *d* lanach na hi? bydded *honno* i ti, attolwg, yn ei lle hi.

3 ¶ A Samſon a ddywedodd wrthynt, Diſteiach ydwyf, y waith hon, na'r Philiſtiaid, er i mi wneuthur niweid iddynt.

4 A Samſon a aeth ac a * ddaliodd *e* dri chant o lwynogod; ac a gymmerth ffaglau, ac a drodd gynffon at *f* gynffon, ac a oſodd un ffagl rhwng dwy gynffon yn y canol.

5 Ac efe a gynneuodd dân yn y ffaglau, ac a'u gollyngodd *bwynt* i. ydan'r Philiſtiaid; ac a loſgodd hyd yn oed y dâſau, a'r ŷd, ar ei droed, y ſwbleanedd *befyd*, a'r olewydd.

6 ¶ Yna y Philiſtiaid a ddywedaſant, Pwy a wnaeth hyn? Hwythau a ddywedaſant, Samſon * daw. y Timnead; am

x Mat. 6. 11.
y Diar. 19. 2.
✠ Heb. 13. 2.
a 2 Bren. 14. 4. Dat. 19. 10.
b Gen. 32. 29.
c Eſa. 9. 6.
d Sal. 104. 4.
* Sef, y Gair tragywyddol Angel y Cyfammod, yr hwn a elw ef *Elohim*, Sef, Duw; *Adn.* 22. A'i wraig a'i gelw ef *Jehofa*. *Adn.* 23.
e Ecſ. 33. 20. Deut. 5. 26. Pen. 6. 22.
f Heb. 11. 32.
g 1 Sam. 11. 6.

1141.
a Jol. 15. 10.
b Gen. 6. 2. Barn. 13. 25. Eſa. 55. 8.
c Deut. 7. 3.
d Gen. 24. 27.
e Gen. 34. 14.
a Cor. 6. 14, &c.
f Ecſ. 3. 22. 1 Bren. 12. 15. Sal. 115. 3.
g Pen. 13. 4.
h Ben. 3. 10. 1 Sam. 11. 6. a 17. 36.
i Zec. 4. 6.
k Mat. 1. 20.
l Adn. 14.
m Diar. 24. 13.

n Ioan 2. 9.
o 1 Sam. 10. 24.
p 1 Sam. 18. 21. Mat. 9. 15.
q Ezec. 17. 2.
* Neu *gyſau*. Mat. 27. 50. Marc 14. 51. Luc 23. 53.
r Ioan 6. 60.
‡ Felly Criſt a ddinyſtriodd ryna y gelyn, a'i eidde a fedant o ſirwyth ei lafur yn dragywydd. *Eja.* liii.
s Job 31. 27. Diar. 16. 3.
† *meddi*, *annu*.
t Pen. 16. 15.
u Adn. 9. Gen. 29. 27.
x Mica 7. 5. Luc 18. 6.
y Pen. 1. 18.
✠ 1 Sam. 18. 27.
‖ *dilladau*.
* *canyno*dd.
a Pen. 15. 1.
b Sal. 41. 9.

1140.
a Gen. 6. 4.
b Joel 2. 16.
c 1 Cor. 7. 13, 14.
d Diar. 31. 30.
* Yr ydoedd amldda o honynt yngwlad Canaan. *Gen.* ii. 15.
e Sal. 63. 10. Cant. 3. 14. Galar. 5. 10.
f Eſa. 9. 15.
* *mal*, *yngelfyddyd*.

iddo ddwyn ei wraig ef, a'i rhoddi i'w gyfaill ef. A'r Philiſtiaid a aethant i tynu, ac a'i g lofgafant hi a'i thad a than.

7 ¶ A dywedodd Samſon wrthynt, Er i chwi wneuthur fel hyn, eto mi a *h* ymddialaf arnoch chwi; a gwedi *hynny* y peidiaf.

8 Ac efe a'u tarawodd hwynt *i* glun a morddwyd a lladdfa fawr: ac efe a aeth i wared, ac a arofodd ynghopa craig *k* Etam.

9 ¶ Yna y Philiſtiaid a aethant i fynu, ac a werſyllafant yn Juda, ac a ymdaenafant yn Lehi.

10 A gwŷr Juda a ddywedafant, Paham y daethoch i fynu i'n herbyn ni? Dywedafant hwythau, I *l* rwymo Samſon y daethom i fynu, i wneuthur iddo ef fel y gwnaeth yntau i ninnau.

11 Yna tair mil o wŷr o Juda a aethant i goppa craig Etam, ac a ddywedafant wrth Samſon, Oni wyddoſt ti *fod* y *m* Philiſtiaid yn arglwyddiaethu arnom ni? Paham gan hynny y gwnaethoſt hyn a ni? Dywedodd yntau wrthynt, Fel y gwnaethant hwy i mi, felly y gwnaethum innau iddynt hwythau.

12 Dywedafant hwythau wrtho, *n* I'th rwymo di y daethom i wared, *at* i'th roddi yn llaw'r Philiſtiaid. A Samſon a ddywedodd wrthynt, Tyngwch wrthyf, na ruthrwch arnaf fi eich hunain.

13 Hwythau a'i hattebaſant ef, gan ddywedyd, Na *ruthrwn*: eithr gan rwymo y'th rwymwn di, ac y'th roddwn yn eu llaw hwynt: ond ni'th laddwn di. A chan rwymaſant ef â dwy raff newydd, ac a'i dygaſant ef i fynu o'r graig.

14 ¶ *A* Phan ddaeth efe i Lehi, y Philiſtiaid a *p* ficeddiafant wrth gyfarfod ag ef. Ac Yſpryd yr Arglwydd a ddaeth arno ef; a'r rhaffau *oedd* am ei freichiau a aethant fel llin a lofgafid yn tân, a'r rhwymau a * ddarfodaſant oddi am ei ddwylaw ef.

15 Ac efe a gafodd ên aſyn ir; ac a eſtynodd ei law, ac a'i cymmerodd, ac a laddodd *q* a hi fil o wŷr.

16 A Samſon a ddywedodd, A gên aſyn, pentwr ar bentwr; a gên aſyn y lleddais *r* fil o wŷr.

17 A phan orphenodd efe lafaru, yna efe a daflodd yr ên o'i law, ac a alwodd y lle hwnnw ‡ Ramath-lehi.

18 ¶ Ac efe a ſychedodd yn doſt; ac a lefodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, Tydi a roddaiſt yn llaw dy was yr *s* ymwared mawr yma: ac yn awr a fyddaf fi farw gan *t* ſyched, a ſyrthio yn llaw y rhai dienwaededig?

19 Ond Duw a holltodd y cildddant *oedd* yn ‖ yr ên, fel y daeth allan ddwfr o hono; ac efe a yfodd, a'i yſpryd a *u* ddychwelodd, ac efe a adfywiodd: am hynny y galwodd efe ei henw * En-haccore, yr hon *ſydd* yn Lehi hyd y dydd hwn.

20 Ac efe a farnodd Iſrael *yn x* nyddiau'r Philiſtiaid ugain mlynedd.

P E N. XVI.

1 Samſon yn duyn ymaith ddryſau Gaza. 4 Dalila yn tudo Samſon. 21 Y Philiſtiaid yn tynnu ei lygaid ef. 22 Yntau yn tyfu'n ôl i'w nerth, ac yn marw.

1120. YNA Samſon a aeth i Gaza; ac a gan- Ezra 9. 13. 14. *b* 1 Sam. 23. 26. *c* Pen. 15. 14. *d* Sal. 127. 2. *e* Jer. 5. 10. Act. 2. 24.

fu yno *a* buttein-wraig, ac a aeth i mewn atti hi.

2 *A mynegwyd* i'r Gaziaid, gan ddywedyd, Daeth Samſon yma. A hwy a'i cylchynaſant, ac *b* a gynilwynaſant iddo ar hŷd y nos, ym mhorth y ddinas; ac a ſaſant ddiſtaw ar hŷd y nos, gan ddywedyd, Y bore pan oleuo hi, *c* ni a'i lladdwn ef.

3 A Samſon a orweddodd hyd hanner nos; ac a gyfododd yr hanner nos, ac a ymaflodd yn *d* dryſau porth y ddinas, ac yn y ddau hoſt, ac a aeth *e* ymaith â hwynt ynghyd â'r bar, ac a'u goſododd ar ei yſgwyddau, ac a'u dug hwynt i fynu i *f* ben bryn gyferbyn a Hebron.

4 ¶ A gwedi hynny efe a garodd *g* wraig yn nyffryn Sorec, a'i henw Dalila.

5 Ac arglwyddi'r Philiſtiaid a aethant i fynu atti hi, ac a ddywedaſant wrthi, *h* Huda ef, ac edrych ym mha *beth* y *mae* ei fawr *i* nerth ef, a pha fodd y gorthrechwn ef, fel y rhwymom ef i'w * gyſtuddio: ac ni a roddwn i *u* bob un fil a chant o arian.

6 A Dalila a ddywedodd wrth Samſon, Mynega i mi, *k* attolwg, ym mha *beth* y *mae* dy fawr nerth di, ac a pha beth y'th rwymid i'th gyſtuddio.

7 A Samſon a ddywedodd wrthi, *l* Pe rhwyment fi â faith o wdyn irion, y rhai ni ſychaſid; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel † gwr arall.

8 Yna arglwyddi'r Philiſtiaid a ddygaſant i fynu atti hi ſaith o wdyn irion, y rhai ni ſychaſent; a hi a'i *m* rhwymodd ef â hwynt.

9 (A chynllwynwyr *oedd* yn aros gan ddi mewn yſtafell) A hi a ddywedodd wrtho ef, *T mae'n* Philiſtiaid arnat ti, Samſon. Ac efe a *n* dorredd y gwdyn fel y torrir edau garth wedi ‖ cyffwrdd â'r tân: felly *o* ni wybuwyd ei gryfder ef.

10 A dywedodd Dalila wrth Samſon, Ti a'm twyllaiſt, ac a ddywedaiſt gelwydd wrthyf: yn awr mynega i mi, *p* attolwg, â pha beth y gellid dy *ſwymo*.

11 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pe gan rwymo y rhwyment fi â rhaffau newyddion, y rhai ni wnaethpwyd gwaith â hwynt; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel gwr arall.

12 Am hynny Dalila a gymmerth *q* raffau newyddion, ac a'i rhwymodd ef â hwynt; ac a ddywedodd wrtho, *T mae'r* Philiſtiaid arnat ti, Samſon. (Ac *yr oedd* cynllwynwyr yn aros mewn yſtafell) Ac efe a'u torredd hwynt oddi am ei freichiau fel edau.

13 A Dalila a ddywedodd wrth Samſon, Hyd yn hyn y twyllaiſt fi, ac y dywedaiſt gelwydd wrthyf: mynega i mi, â pha beth y'th rwymid. Dywedodd yntau wrthi hi, *r* Pe plethit ti ſaith gudyn fy mhen ynghyd â'r wê.

14 A hi a'i gwnaeth yn ſicr â'r hoel; ac a ddywedodd wrtho ef, *T mae'r* Philiſtiaid arnat ti, Samſon. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwſg, ac a aeth ymaith â hoel y garfan, *s* ac â'r wê.

15 ¶ A hi a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd y dywedi, Cu gennyf dydi, a'th galon heb fod gyd a mi? Teirgwaith bellach y'm twyllaiſt, ac ni fynegaiſt i mi ym mha *beth* y *mae* dy fawr nerth.

16 Ac o herwydd ei bod hi yn ei ſino ef a'i geiriau beunydd, ac yn ei bueni ef; ei enaid a ‖ ymoſddiodd i farw:

17 Ac efe a fynegodd iddi ei holl galon; ac a ddywedodd wrthi, *t* Ni ddaeth ellyn ar fy mhen i: canys Nazaread i Dduw *ydwyf* fi o greth fy mam. Ped eillid fi, *u* yna y cilia † fy nerth oddi wrthyf, ac y gwannychwn, ac y byddwn fel gwr *arall*.

18 A phan welodd *x* Dalila fynegu o hono ef iddi hi ei holl galon, hi a anfonodd ac a alwodd am bendefigion y Philiſtiaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu unwaith; canys efe a fynegodd i mi ei holl galon. Yna arglwyddi'r Philiſtiaid a ddaethant i fynu atti hi, ac a ddygaſant *y* arian yn ei dwylaw.

19 A hi a wnaeth iddo *z* gyſgu ar ei gliniau; ac a alwodd ar ŵr, ac a barodd eillio ſaith gudyn ei ben ef: a hi a ddechreuodd ei gyſtuddio ef; a'i *a* nerth a ymadawodd oddi wrtho.

20 A hi a ddywedodd, *T mae'r* Philiſtiaid arnat ti Samſon. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwſg, ac a ddywedodd, *Af allan* y waith hon fel cynt, ac ymyſgydwaf. Ond ni wyddai efe *fod* yr Arglwydd wedi *b* cilio oddi wrtho.

21 ¶

f Sal. 68. 8.
g Neh. 13. 26. Sal. 144. 3. 1 Cor. 10. 6.
h Pen. 14. 15. *i* Diar. 7. 26. * Neu, *dduwſoldwng*.
k Sal. 12. 2. Diar. 26. 28.
l Rhuf. 3. 4. Gal. 6. 7. † Heb. *un*.
m Diar. 6. 26.
n Sal. 58. 9. *o* Heb. *arogli*.
p Ioan 5. 14. *q* Diar. 7. 13.
r Diar. 7. 22, 23. *s* Pen. 19. 22.
t Ezra 9. 13. ‖ Heb. *ymſwfiwyd, oedd*. Job 21. 4. *u* Num. 6. 5. Pen. 13. 5. *w* 2 Cron. 15. 2. † Nid am fod ei nerth yn ei wallt a feddylir, eithr o blegid mai *Nazaread* i Dduw yddoedd, *Pen.* xii. 5. ac am hynny, trwy gyd ſynio a *Dalila*, darri yr addunedhon, cymmerodd Duw ei Yſpryd nerthol oddi wrtho. *Sal.* lxxi. *x* Diar. 7. 21. *y* Adn. 5. 1 Tim. 6. 10. ✻ Heb. 3. 13. *a* Diar. 31, 3. Jer. 9. 23. *b* Diar. 6. 26.

21 ¶ Ond y Philiſtiaid a'i daliaſant ef, ac a * dynnaſant ei lygaid ef, ac a'i dygaſant ef i Gaza, ac a'i rhwymaſant ef à gefynnau pres; ac yr oedd efe yn malu yn y carchardy.

22 Eithr gwallt ei ben ef a ddechreuodd dyfu drachefn, † ar ol ei eilio.

23 Yna arglwyddi'r Philiſtiaid a ymgaſglaſant i aberthu aberth mawr i *d* Dagon eu duw, ac i orfoleddu: canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd Samſon ein gelyn yn ein llaw ni.

24 A phan welodd y bobl ef, *e* hwy a gammolaſant eu duw; canys dywedaſant, Ein duw ni a roddodd ein gelyn yn ein dwylaw ni, yr hwn oedd yn aurheithio'n gwlad ni, yr hwn a ‡ laddodd lawer o honom ni.

25 A phan oedd eu calon hwynt yn llawen, yna y dywedaſant, Gelwch am Samſon, i beri i ni *f* chwerthin. A hwy a alwaſant am Samſon o'r carchardy, fel y chwareuai o'u blaen hwynt; a hwy a'i goſodaſant ef rhwng y colofnau.

26 A Samſon a ddywedodd wrth y llangc oedd yn ymafiyd yn ei law ef, Gollwng, a gad i mi gael gafael ar y colofnau y mae'r *g* ty yn ſefyll arnynt, fel y pwyſwyf arnynt.

27 A'r ty oedd yn llawn o wyr a gwragedd; a holl arglwyddi'r Philiſtiaid *oedd* yno: ac ar y *h* nen yr *oedd* ynghylch tair mil o wyr a gwragedd yn edrych tra yr ydoedd Samſon yn chwarae.

28 A Samſon a *i* alwodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, O Arglwydd IOR! cofia fi, attolwg, a nertha fi, attolwg, yn unig y waith hon, O Dduw, fel y dialwyf *dg* un dialedd ar y Philiſtiaid am fy nau lygad.

29 A Samſon a ymaflodd yn y ddwy golofn ganol, y rhai yr oedd y ty yn ſefyll arnynt, ac ymgynhaliodd wrthynt, un yn ei ddeheulaw, a'r llall yn ei law aſwy.

30 A dywedodd Samſon, Bydded farw *fy* einioes gyd a'r Philiſtiaid. Ac efe a ymgrymmodd à'i *bell* nerth; *k* a ſyrthiodd y ty ar y pendefigion, ac ar yr holl bobl *oedd* yndo: a'r meirw y rhai a *l* laddodd efe wrth farw, oedd fwy nag a laddaſai efe yn ei fywyd.

31 A'i frodyr ef, a holl dy ei dad ef, a ddaethant i wared, ac a'i cymmerafant ef, ac a'i dygaſant i fynu, ac a'i cladd-aſant ef rhwng *m* Sora ac Eſtaol, ym meddrod Manoa ei dad. Ac efe a farnaſai Iſrael *n* ugain mlynedd.

PEN. XVII.

1 *Mica yn rhoddi yn ol i'w fam yr arian a ladrataſaſai.* 4 *Hithau yn gwneuthur delwau.* 5 *Mica yn gwneuthur ephod, &c.*

A C yr oedd gwr o fynydd Ephraim, a'i enw Mica.

2 Ac efe a ddywedodd wrth ei fam, Y mil a'r can *ſicl* arian a ddygpwyd oddi arnat, ac y megaiſt *am danynt*, ac y dywedaiſt hefyd lle y clywais; Wele, yr arian gyd a mi, myfi a'i cymmerais. A dywedodd ei fam, a Bendigedig *fyddyth*, fy mab, gan yr Arglwydd.

3 A phan roddodd efe y mil a'r can *ſicl* arian adref i'w fam, ei fam a ddywedodd, Gan gyſlegru y cyſlegraſwn yr arian i'r Arglwydd, o'm llaw, i'm mab, i wneuthur *b* delw gerfiedig a thoddedig: am hynny yn awr mi a'i rhoddaf eilwaith i ti.

4 Etto efe a dalodd yr arian i'w fam. A'i fam a gymmerth ddau can *ſicl* o arian, ac a'u *c* rhoddodd i'r toddydd; ac efe a'u gwnaeth yn ddelw gerfiedig, a thoddedig: a hwy a fuant yn *d* nhy Mica.

5 A chan y gwr hwn Mica *yr oedd* ty duwiau; ac efe a wnaeth *e* ephod, a *f* theraphim, ac a * gyſlegrodd un o'i feibion i fod yn offeiriad iddo.

6 *g* Yn y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Iſrael; ond *h* pob un a wnai *yr hyn oedd* union yn ei olwg ei hun.

7 ¶ Ac yr oedd gwr ieuangc o *i* Bethlehem-Judа, o dylwyth Juda, a Lefiad *oedd* efe; ac efe a ymdeithiai yno.

8 A'r gwr a aeth allan o'r ddinas a Bethlehem-Juda, i drigo pa le bynnag y *k* caffai *le*: ac efe a ddaeth i fynydd Ephraim, i dy Mica yn ei ymdaith.

9 A Mica a ddywedodd wrtho, O ba le y daethoſt ti? ac efe a ddywedodd wrtho, Lefiad *ydwyf* o Bethlehem-Juda, a mynedyr ydwyf i drigo lle *l* caffwyf *le*.

10 A Mica a ddywedodd wrtho, Trig gyd a mi, a bydd i mi yn *m* dad ac yn offeiriad; a mi a roddaf i ti ddeg *ſicl* o arian bob blwyddyn, a phar o ddillad, a'th lunaeth. Felly y Lefiad a aeth i mewn.

11 A'r Lefiad a fu foddlon i aros gyd a'r gwr; a'r gwr ieuangc oedd iddo fel un o'i feibion.

12 A Mica a urddodd y Lefiad; a'r *o* gwr ieuangc fu yn offeiriad iddo, ac a fu yn nhy Mica.

13 Yna y dywedodd Mica, *p* Yn awr y gwn y gwna yr Arglwydd ddaioni i mi; gan fod Lefiad *q* gennyf yn offeiriad.

PEN. XVIII.

1 *Meibion Dan yn trigo etifeddiaeth.* 7 *yn chwilio Lais.* 14 *Yn yſpeilio Mica o'i offeiriad a'i grefyddau.*

YN *a* y dyddiau hynny nid *oedd* brenin yn Iſrael: ac yn y dyddiau hyny *b* llwyth y Daniaid oedd yn ceiſio iddynt etifeddiaeth i drigo; canys ni fyrthiaſai iddynt *c* hyd y dydd hwnnw etifeddiaeth ym myſg llwythau Iſrael.

2 A meibion Dan a anfonaſant o'u tylwyth bump o wyr o'u bro, * gwyr grymmus, o Sora, ac o Eſtaol, i ysbio'r wlad, *ac* i'w chwilio; ac a ddywedaſant wrthynt, Ewch, chwiliwch y wlad. A phan ddaethant i fynydd Ephraim † i dy Mica, hwy a lettyaſant yno.

3 Pan *oeddynt* hwy wrth dy Mica, hwy a adnabuant ‡ *d* lais y gwr ieuangc y Lefiad: ac a droiſant yno, ac a ddywedaſant wrtho, Pwy a'th ddug di yma? a pheth yr ydwyt ti yn ei wneuthur *yma*? a pheth *ſydd* i ti yma?

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Fel hyn ac fel hyn y gwnaeth Mica i mi; ac efe a'm *e* cyflogodd i, a'i offeiriad ef ydwyf fi.

5 A hwy a ddywedaſant wrtho ef, *f* Ymgynghora, attolwg, â Duw, fel y gwypom a lwydda ein ffordd yr ydym ni yn rhodio arni.

6 A'r offeiriad a ddywedodd wrthynt, *g* Ewch mewn heddwch: ger bron yr Arglwydd y *mae* eich ffordd chwi yr hon a gerddwch.

7 ¶ Yna y pum ŵr a aethant ymaith, ac a ddaethant i *b* Lais; ac a welſant y bobl *oedd* yndi yn trigo mewn || diogelwch, yn ol arfer y Sidoniaid, *i yn* llonydd ac yn ddiofal; ac nid *oedd* ſwyddwr yn y wlad, a allai eu gyrru i *k* gywilydd mewn dim: a phell *oeddynt* oddi wrth y Sidoniaid, ac *i* heb negeſau rhyngddynt â neb.

8 A hwy a ddaethant at eu brodyr i *l* Sora ac Eſtaol. A'u brodyr a ddywedaſant wrthynt, Beth a *didynaſtoch* chwi?

9 Hwythau a ddywedaſant, Cyfodwch, ac awn i fynu arnynt: canys gwelſom y wlad; ac wele, da iawn *yw* hi. Ai tewi yr *ydych* chwi? na *m* ddiogwch fyned, i ddyfod i mewn i feddiannu'r wlad.

10 Pan eloch, chwi a ddeuwch at bobl *n* ddiofal, a gwlad ehang: canys Duw a'i rhoddodd hi yn eich llaw chwi: *ſef* lle nid *oes* yndo eiſiau dim a'r *y ſydd* ar y ddaear.

11 ¶ Ac fe aeth oddi yno, o dylwyth y Daniaid, o Sora ac o Eſtaol, chwe chant o wyr, wedi ymwregyſu ag arfau rhyfel.

12 A hwy a aethant i fynu, ac a wersyllaſant yn Ciriath-jearim, yn Juda: am hyny y galwaſant y fan honno * *r* Maha-

* Heb. *dyllajant*
† Sal. 107. 10, 11. Hoſ. 7. 12.
† Heb. *fet, pan mliwyd ef.*
d 1 Sam. 5. 2. Rhuf. 1. 2, 3.
e Dan. 5. 4. Dat. 11. 10.
‡ Heb. *amhaodd ein lladdedigion.*
f Job 30. 8. Sal. 35. 16. Heb. 11. 36.
g Pen. 9. 27.
h Deut. 22. 8. Sal. 50. 15.
a 116. 4. Jona 2. 1.
a 4. 3. Heb. 11. 32.
k Job 31. 3. Preg. 9. 12. Mat. 24. 39. 1 Theſ. 5. 3. Dat. 11. 13.
l Col. 2. 15. Heb. 2. 14.
m Pen. 13. 2.
n Pen. 15. 20.

1406.
a Eſa. 5. 20. Iago 3. 10.
b Eſa. 20. 4. *c* Eſa. 46. 6. *d* Deut. 12. 13. *e* Eſa. 26. 4. Pen. 8. 27.
f Gen. 31. 19. Moſ. 3. 4.
* Heb. *Lanwoddit ddwylaw*
Lef. 7. 30. *g* Pen. 18. 1. *h* Deut. 12. 8.

i Joſ. 19. 5. Rhuſ. 1. 19.
k Rhuſ. 16. 18.
l Gen. 49. 7.
m 2 Bren. 6. 21. 2 8. 9. 1 Sam. 2. 36. Ezec. 13. 19.
n Diar. 28. 28. *o* Diar. 13. 7. *p* Gal. 3. 6.

1406.
a Pen. 17. 6. 21. 25.
b Joſ. 19. 47.
c Pen. 1. 34.
* Heb. *gwaſtoſ.*
† *wrthe.* Adn. 3.
‡ *tiedaeth.*
d Pen. 12. 6. Mat. 26. 73.
e Pen. 17. 10. Mica 3. 11.
f Pen. 17. 5. Adn. 14. Hoſ. 4. 12.
g Neh. 6. 8. Jer. 23. 21. Act. 8. 10.
h Joſ. 17. 47.
|| *yn yſgafala.*
i Adn. 27. Pen. 8. 12. Dat. 18. 7. Dan. 7. 12.
k Sal. 12. 4. Jer. 44. 17.
l Adn. 2.
m Diar. 18. 9.
n Diar. 18. 12.
o Col. 3. 2.
* *Gwerſyllaſant.*
p Pen. 13. 25.

PEN. XIX.

1 *Y Gibeaid yn halogi gwraig i Lefiad nes ei lladd.* 29 *Yntau yn ei rhannu yn* 12 *darn, i'w danfon at y* 12 *llwyth.*

A Cyn y dyddiau hynny, *a* pan nad oedd brenin yn Iſrael, yr oedd rhyw Lefiad yn aros yn ystlyſau mynydd Ephraim, ac efe a gymmerodd iddo *b* ordderchwraig o Bethlehem-Juda.

2 *c* A'i ordderch-wraig a butteiniodd yn erbyn ef, ac a aeth ymaith oddi wrtho i dŷ ei thad, i Bethlehem-Juda; ac yno y bu hi bedwar mis o ddyddiau.

3 A'i gwr hi a gyfododd, ac a aeth ar ei hol, i ddywedyd yn * deg wrthi hi, *ac* i'w throi adref; a'i langc *oedd* gyd ag ef, a chwpl o asynod. A hi a'i dug ef i mewn i dŷ ei thad: a phan welodd tad y llangces ef, bu lawen ganddo gyfarfod ag ef.

4 A'i chwegrwn ef, tad y llangces, a'i cadwodd *yno*; ac efe a arosodd gyd ag ef dridiau. *d* Felly bwyttasant ac yfasant, a llettyasant yno.

5 A'r pedwarydd dydd y cyfodasant yn foreu; yntau a gyfododd i fyned ymaith. A thad y llangces a ddywedodd wrth ei † ddaw, *e* Nertha dy galon a thammaid o fara, a gwedi hynny ewch ymaith.

6 A hwy a eiſteddasant, ac a fwyttasant ill dau ynghyd, *f* ac a yfasant. A thad y llangces a ddywedodd wrth y gwr, Bydd foddlon, attolwg, ac aros dros nos, a llawenyched dy galon.

7 A phan gyfododd y gwr i fyned ymaith, ei chwegwrn a fu daer arno: am hynny efe a drôdd ac a lettyodd yno.

8 Ac efe a gyfododd yn foreu y pummed dydd i fyned ymaith. A thad y llangces a ddywedodd, Cyſura dy galon, attolwg. *h* A hwy a drigasant hyd brydnhawn, ac a fwyttasant ill dau.

9 A phan gyfododd y gwr i fyned ymaith, efe a'i ordderch, a'i langc; ei chwegrwn, tad y llangces, a ddywedodd wrtho, *i* Wele yn awr, y dydd a laeſodd i hwyrhau; arhoſwch dros nos, attolwg: wele ‡ yr haul yn machludo; trig yma, fel y llawenycho dy galon; a chodwch yn foreu y foru i'ch taith, fel yr eiych i'th babell.

10 A'r gwr ni fynnai aros dros nos; eithr cyfododd, ac a aeth ymaith; a daeth hyd ar gyfer *k* Jebus (hon *yw* Jeruſalem) a chyd ag ef gwpl o alynod llwythog, a'i ordderch-wraig gyd ag ef.

11 A phan *oeddynt* hwy wrth Jebus, yr oedd y dydd ar ddarfod; a'r llangc a ddywedodd wrth ei feiſtr, Tyred attolwg, trown i ddinas hon y Jebuſiaid, *l* a llettywn yndi.

12 A'i feiſtr a ddywedodd wrtho, *m* Ni thrown ni i ddinas eithron, nid *yw* o feibion Iſrael; eithr nyni a awn hyd Gibea.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei langc, Tyred, a neſawn i un o'r lleoedd hyn, i lettya dros nos, yn Gibea, neu Rama.

14 Felly y cerddasant, ac yr aethant: a'r haul a fachludodd arnynt wrth Gibea *eiddo* Benjamin.

15 A hwy a droſsant yno, i fyned i mewn i lettya i Gibea. Ac efe a ddaeth i mewn ac a eiſteddodd yn o heol y ddinas; canys *p* nid *oedd* neb a'u cymmerai hwynt i'*w* dŷ i lettya.

16 ¶ Ac wele, *wr* hen yn dyfod o'i *q* waith o'r maes yn yr hwyr; a'r gwr *oedd* o fynydd Ephraim, ond ei fod ef yn ymdaith yn Gibea; a gwŷr y lle hwnnw *oedd* feibion *r* Jemini.

17 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid, ac a ganfu *wr* yn *s* ymdaith yn heol y ddinas: a'r hen *wr* a ddywedodd i ba le yr ai di? ac o ba le y daethoſt?

18 Yntau a ddywedodd wrtho, Tramwyo'r *ydym* ni o Bethlehem-Juda, i ystlys mynydd Ephraim, o'r lle y'm || *banyw*: a mi a aethum hyd Bethlehem-Juda; a nid oes neb a'm * derbyn i dŷ.

19 Y mae *gennym ni* wellt ac ebran *eaſgl.* hefyd i'n haſynod; a bara hefyd a gwin i mi,

---

g Adn. 2. *r* Adn. 7. *s* Pen. 17. 5. † Heb. *ymofynaſant ag ef am heddwch* Gen. 37. 14. *t* Adn. 11. *u* Adn. 2. ‡ Neu o gaſineb at eulun-addoliaeth eithr i'w gosod i fynu mewn lle arall; os llwyddai eu taith. *v* Adn. 31. *x* Job 29. 0. Diar. 30. 32. Mica 7. 16. *y* Eſa. 56. 11. Pen. 17. 10. Diar. 30. 15. Ezec. 13. 19. 1 Tim. 3. 3. *z* 6. 10. || Sîw a dyrchafiad a dry galon y rhai syddo fyniad daearôl yn y weiniogaeth; i ti, pan wyt yn dyfod â'r fath fintai? *Luwber* a rydd gyngor i bregethwyr i beidio a gadael i'r tri chyma eu dilyn i'r Pulpud, *Sef*, Swyddymgais, cybyddod, a chenfigen. *a* Sal. 115. 7. *b* 51. 17. Jer. 50. 38. Ezec. 23. 5. Diar. 7. 14. *a* Diar. 30. 12. *b* Adn. 7. 10. *c* Gen. 14. 14. *d* Ioſ. 19. 47. * *Moſes* 'Sgrifenydd a'i galwodd *Manaſſe* o gas i'a Eulun. *e* 1 Sam. 4. 11. Sal. 78. 60. *f* Ioſ. 18. 1.

31 A hwy a ofodaſant i fynu iddynt y ddelw gerfiedig a wnaethai Mica, yr holl ddyddiau y bu t? Dduw yn *f* Silo.

---

u Phil. 5. 3.
x Gen. 19. 2.
y Gen. 18. 4.
ℭ Gen. 19. 4.
a Deut. 13. 13.
Hoſ. 9. 9. a 10. 9.
* Sef. dynion allan *Sodomiadd* gwaeth na'r anifeiliaid direſwm. *Rhuf.* i. 29.
b Gen. 4. 1. Rhuf. 1. 16.
c Gen. 19. 6.
d Diar. 7. 7. a 24. 8. Zec. 16. 27, 28.
e Gen. 19. 8. Eph. 5. 12.
† Heb. *beth mor ynfyd.*
Adn. 23.
f Gen. 18. 12.
‡ *rhiniog* Pen. 20. 5.
‖ Neu, *trwy ei*
b 1 Sam. 12. 16.
i Deut. 21. 22. 1 Sam. 25. 33. Pen. 20. 13. Diar. 13. 10. a 17. 15.

mi ac i'th law-forwyn, ac i'r llangc *fydd* gyd â'th weiſion: nid *oes* eiſiau dim.

20 A'r hen ŵr a ddywedodd, *u* Tangnefedd i ti: bydded dy holl eiſiau arnaf fi; yn unig *x* na lettya yn yr heol.

21 Felly efe a'i dug eſ i mewn i'w dŷ, ac a borthodd yr aſynod: a hwy a'y oicheſant eu traed, ac a fwyttaſant ac a yfaſant.

22 ¶ A phan oeddynt hwy yn llawenhau eu calon, wele, ℭ gwyr y ddinas, rhai o feibion *a* * Belial, a amgylchynaſant y tŷ, a guraſant y drws, ac a ddywedaſant wrth berchen y tŷ, *ſef* yr hen ŵr, gan ddywedyd, Dwg allan y gwr a ddaeth i mewn i'th dŷ, *b* fel yr adnabyddom ef.

23 A'r gwr, perchen y tŷ, a aeth allan *c* attynt, ac a ddywedodd wrthynt, Nag é, fy mrodyr, nag é, attolwg, na wnewch mor ddrygionus: gan i'r gwr hwn ddyfod i'm tŷ i, *d* na wnewch yr eſgelerder hyn.

24 Wele, *ſy* merch, yr hon *ſydd* forwyn, a'i ordderch yntau; dygaf hwynt allan yn awr, a daroſtyngwch *e* hwynt, a gwnewch iddynt yr hyn tyddo da yn eich golwg: ond i'r gwr hwn na wnewch † mor yſgeler

25 Ond ni wrandawai'r gwyr arno: am hynny y gwr a amaſiodd yn ei ordderch, ac a'i dug hi allan attynt hwy. A hwy a'i hadnabuant hi, ac a wnaethant *e gam* a hi yr holl nos hyd y bore: a phan gyfododd y wawr, hwy a'i gollyngaſant hi ymaith.

26 Yna'r wraig a ddaeth, pan ymddangoſodd y bore, ac a ſyrthiodd wrth ddrws tŷ'r gwr *yr oedd* ei *f* harglwydd yndo, hyd oleuni *y dydd.*

27 A'i harglwydd a gyfododd y bore, ac a agorodd ddrysau'r tŷ, ac a aeth allan i fyned i'w daith: ac wele, ei ordderchwraig ef wedi cwympo wrth ddrws y tŷ; a'i dwy law ar y ‡ trothwy.

28 Ac efe a ddywedodd wrthi, Cyfod, fel yr elom ymaith. Ond *g* nid oedd yn atteb. Yna efe a'i cymmerth hi ar yr aſyn; a'r gwr a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w fan-gre.

29 ¶ A phan ddaeth i'w dŷ, efe a gymmerth gyllell, ac a ymaſiodd yn ei ordderch, ac a'i darniodd hi, ‖ *ynghyd* â'i heſgyrn, yn ddeuddeg darn, ac a'i hanfonodd hi i holl *b* derfynau Iſrael.

30 A phawb a'r a welodd *hynny*, a ddywedodd, Ni wnaethpwyd ac ni welwyd y fath beth, er y dydd y daeth meibion Iſrael o wlad yr Aipht, hyd y dydd hwn: *i* yſtyriwch ar hynny, ymgynghorwch, a thraethwch *eich meddwl.*

PEN. XX.

1 Y Lefiad. mewn cymmanfa yn dangos ei gam ar gyboedd. 12 Gwyr Benjamin, wedi eu gwaſgu, yn ymgaſglu yn erbyn yr Iſraeliaid i ryfel.

YNA holl *a* feibion Iſrael a aethant allan; a'r gynnulleidfa a ymgaſglodd *b* ynghyd fel un dyn, o *c* Dan hyd Beerſeba, a gwlad Gilead, at yr Arglwydd i *d* Mitpe.

2 A phennaethiaid yr holl bobl, o holl lwythau Iſrael, a ſafaſant ynghynnulleidfa pobl Dduw; a phedwar can mil o wyr traed yn *e* tynnu cleddyf.

3 (A meibion Benjamin a *f* glywſant fyned o feibion Iſrael i Mitpe). Yna meibion Iſrael a ddywedaſant, Dywedwch, pa fodd y bu'r drygioni hyn?

4 A'r gwr, y Lefiad, gwr y wraig a laddeſid, a attebodd, ac a ddywedodd, I Gibea *eddo* Benjamin y daethum i, mi a'm gordderch i lettya.

5 A gwŷr Gibea a gyfodaſant i'm herbyn, ac a amgylchynaſant y tŷ yn fy erbyn liw nos, ac a amcanaſant fy lladd i; a * threiſiaſant fy ngordderch, fel y bu hi farw.

6 Ac mi a ymaflais yn fy ngordderch, ac a'i derniais hi, ac a'i hanfonais hi trwy holl wlad etifeddiaeth Iſrael: canys

a Adn. 12, 13.
b Adn. 2.
c Sam. 11. 7.
Ezra 9. 1.
c Joſ. 19. 47.
d 1 Sam. 7. 5. Joſ. 28. 26.
e Pen. 8. 10.
f Diar. 22. 3. Mat. 5. 25.
* Heb. *daroſtyng-aſant*

g gwnaethant ffieidd-dra ac ynfydrwydd yn Iſrael.

7 Wele, meibion Iſrael *ydych* chwi oll; moeſwch rhyngoch air a *h* chyngor yma.

8 ¶ A'r holl bobl a gyfododd megis un gwr, gan ddywedyd, *i* Nac eled neb o *honom* i'w babell, ac na throed neb o *honom* i'w dŷ.

9 Ond yn awr, hyn yw'r peth a wnawn ni i Gibea; *Nyni a awn i fynu* i'w herbyn wrth *k* goelbren;

10 A ni a gymmerwn ddeng ŵr o'r cant trwy holl lwythau Iſrael, a chant o'r mil, a mil o'r deng mil, i ddwyn lluniaeth i'r bobl; i wneuthur (pan ddelont i Gibea Benjamin) yn ol yr holl ffieidd-dra a wnaethant hwy yn Iſrael.

11 Felly'r ymgaſglodd holl wyr Iſrael yn erbyn y ddinas yn gyttun fel un gwr.

12 ¶ A llwythau Iſrael a anfonaſant wyr trwy holl lwyth Benjamin, gan ddywedyd, *l* Beth *yw'r* drygioni yma a wnaethpwyd yn eich myſg chwi?

13 Ac yn awr rhoddwch y gwyr, *m* meibion Belial, y rhai *ſydd* yn Gibea, fel y lladdom hwynt, ac y dileom ddrygioni o Iſrael. Ond *n* ni wrandawai meibion Benjamin ar lais eu brodyr meibion Iſrael:

14 Eithr meibion Benjamin a ymgynnullaſant o'r dinaſoedd i Gibea, i fyned allan i ryfel yn erbyn meibion Iſrael.

15 A chyfrifwyd meibion Benjamin y dydd hwnnw, o'r dinaſoedd, yn *o* chwe mil ar hugain o wyr yn tynnu cleddyf, heb law trigolion Gibea, y rhai a gyfrifwyd yn ſaith gant o wyr etholedig.

16 O'r holl bobl hyn *yr oedd* ſaith gant o wyr etholedig yn *p* chwithig; pob un o honynt a ergydiai a charregfat y blewyn, heb fethu.

17 Gwyr Iſrael hefyd a gyfrifwyd, heb law Benjamin, yn bedwar can mil yn tynnu cleddyf; pawb o honynt yn rhyfelwyr.

18 ¶ A meibion Iſrael a gyfodaſant, ac a aethant i fynu i dŷ Dduw, ac *q* a ymgynghoraſant â Duw, ac a ddywedaſant, † pwy o honom ni a â i fynu yn gyntaf i'r gad yn erbyn meibion Benjamin? A dywedodd yr Arglwydd, *r* Juda *a â* yn gyntaf.

19 A meibion Iſrael a gyfodaſant y bore, ac a werſyllaſant yn erbyn Gibea.

20 A gwyr Iſrael a aethant allan i ryfel yn erbyn Benjamin; a gwyr Iſrael a ymoſodoſant i ymladd i'w herbyn hwy wrth Gibea.

21 A meibion Benjamin a ddaethant allan o Gibea, ac a *s* ddifethaſant o Iſrael y dwthwn hwnnw ddwy fil ar hugain o wyr hyd lawr.

22 A'r bobl *t* gwyr Iſrael a ymgryfhaſant, ac a ymoſodaſant drachefn i ymladd, yn y lle yr ymoſodaſent yndoo y dydd cyntaf.

23 (A meibion Iſrael a aethent i fynu, ac a wylaſent *u* ger bron yr Arglwydd hyd yr hwyr; ymgynghoraſant hefyd â'r Arglwydd, gan ddywedyd, A af fi drachefn i ryfel *x* yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd? A dywedaſai yr Arglwydd, Dos i fynu yn ei erbyn ef.)

24 A meibion Iſrael a neſaſant yn erbyn meibion Benjamin yr ail dydd.

25 A Benjamin a aeth allan o Gibea i'w herbyn hwythau yr ail dydd; a hwy a ddifethaſant o feibion Iſrael eilwaith y dair mil ar bymtheg o wyr hyd lawr: y rhai hyn oll oedd yn tynnu cleddyf.

26 ¶ Yna holl feibion Iſrael a'r holl bobl a aethant i fynu ac a ddaethant i dŷ Dduw, ac *u* a ℭ wylaſant, ac a aroſaſant yno ger bron yr Arglwydd, ac a ymprydiaſant y dwthwn hwnnw hyd yr hwyr, ac a offrymmaſant boeth-offrymmau ac offrymmau hedd ger bron yr Arglwydd.

27 A meibion Iſrael a ymgynghoraſant a'r *a* Arglwydd (canys *b* yno'r *oedd* arch cyfammod Duw yn y dyddiau hynny;

28 A *b* Adn. 1.

g Joſ. 7. 15.
Pen. 19. 23
h Ecſ. 19. 6. Diar. 13. 22.
i Diar. 21. 3.
k Joſ. 14. 2. Eſa. 34. 17.
l Joſ. 22. 13. Deut. 20. 10. Rhuf. 12. 18.
m Deut. 13. 13. Pen. 19. 22. 2 Sam. 20. 21. Eph. 5. 21. 1 Tim. 5. 22.
n Job 12. 6. 7.
1 Sam. 2. 25. Rhuf. 1. 32. 1 Cor. 5. 2. Dat. 2. 21. a 9. 21. a 18. 4.
o Adn. 35, 48. Pen. 8. 10 Sal. 76. 5. Eſa. 46. 12.
p Pen. 3. 15. 1 Cron. 12. 2.
q Pen. 19. 18. Num. 27. 21 Sal. 50. 15.
† Dylaſent ofyn *x* awn ni, neu nid awn? a rydd Duw lwyddiant, *ſel Adn.* 28.
r Pen. 1. 1, 2.
s Sal. 77. 19. Preg. 9. 1, 2.
t Adn. 15. 17.
u Lef. 1. 3. Adn. 26. *x* Mat. 7. 5.
y Adn. 21. ℭ Galar. 1. 1. Sal. 23. 6. Job 34. 31. Jer. 31. 18.
a Eſa. 26. 9.

c Num. 25. 7.
d Deut. 10. 8.
e Diar. 5. 4.
f Jos. 8. 4.
2 Sam. 5. 23.
† Er bod Ganddynt yn awr addewid o enau Duw y caent yr orfuddiasaeth, etto ni oedd iddynt, eisieusio'r inoddion mwy na chynt; felly mae gwir rŷdd yn pwyso ar ei hawdwr ac hefyd yn chwarae rhan rhyfelwr.
1 Tim. vi. 12. Heb. ii. 34.
‡ Neu, Bethel.
g Pen. 16. 20.
h Pen. 19. 13.
i Amos 4. 12.
k Pen. 10. 15.
l Adn. 21. Diar. 5. 4.
m Adn. 29.
n Jos. 6. 5
‖ arwydd
* Neu, yr Adn. 31.
† Heb. holl ŷlad o Jer. 4. 4.
p Preg. 9. 12.
‡ Heb. cyffwrdd a bwynt Eta. 3. 9.
‖ Y peth au hyn a ysgrifenwyd er rhybydd i ddynion ocheiyd pechod, y prif achos o ryfel.
* Neu, o Mitzuca.
q Adn. 25.
r Deut. 26. 15, 20
s 1 Cron. 6. 77.
t Adn. 35.

28 A c Phinees mab Eleazar, mab Aarôn, oedd yn *d* sefyll ger ei bron hi yn y dyddiau hynny) gan ddywedyd, A chwanegaf fi mwyach fyned allan i ryfel yn erbyn meibion Benjamin fy mrawd, neu a beidiaf fi? A dywedodd yr Arglwydd, Ewch i fynu; canys y faru yw rhoddar ef yn dy law di.

29 Ac Israel a osododd *f* gynllwynwyr o amgylch Gibea.

30 A meibion Israel a aethant i fynu yn erbyn meibion Benjamin y trydydd dydd, ac a † ymosodasant wrth Gibea fel cynt.

31 A meibion Benjamin a aethant allan yn erbyn y bobl; *a* thynnwyd hwynt oddi wrth y ddinas: a hwy a ddechreuasant daro *rhai* o'r bobl yn archolledig, fel cynt, yn y prif-ffyrdd (o'r rhai y mae'n naill yn myned i fynu i ‡ dy Dduw, a'r llall i Gibea yn y maes,) ynghylch deng ŵr a'r hugain o Israel.

32 A meibion Benjamin a ddywedasant, *g* Cwympwyd hwynt o'n blaen ni, fel ar y cyntaf. Ond meibion Israel a ddywedasant, Ffown, fel y tynnom hwynt oddi wrth y ddinas, i'r prif-ffyrdd.

33 A holl wŷr Israel a gyfodasant o'u lle, ac a fyddinasant yn Baal-tamar: a'r *fawr* a oedd o Israel yn cynllwyn, a ddaeth allan o'u man-gre, *sef* o weirgloddiau Gibea.

34 A *h* daeth yn erbyn Gibea ddeng mil o wyr ethoiedig o holl Israel; a'r gâd a fu dost: ond ni wyddent *fod* drwg yn agos attynt.

35 A'r *i* Arglwydd a darawodd Benjamin o flaen Israel: a *k* difethodd meibion Israel o'r Benjaminiaid, y dwthwn hwnnw, bum mil a'r hugain a chan ŵr; a'r rhai hyn oll yn tynnu cleddyf.

36 Felly *l* meibion Benjamin a welsant mai eu llâdd yr oeddid: canys gwŷr Israel a roddasant le i'r Benjaminiaid; o herwydd hyderu yr oeddynt ar y cynllwynwyr, *m sef* y rhai a osodasent yn ymyl Gibea.

37 A'r cynllwynwyr a fryssiasant, ac a ruthrasant ar Gibea; a'r cynllwynwyr a udgarasant yn *n* hirllais, ac a darawsant yr holl ddinas a min y cleddyf.

38 Ac yr oedd ‖ amser nodedig rhwng gwŷr Israel a'r cynllwynwyr; *sef* peri o honynt i fflam fawr a mŵg ddyrchafu o'r ddinas.

39 A phan drodd gwŷr Israel *eu cefnau* yn y rhyfel, Benjamin a ddechreuodd daro * yn archolledig o wŷr Israel ynghylch deng ŵr a'r hugain; canys dywedasant, Diau gan daro eu taro hwynt o'n blaen ni, fel yn y cyntaf.

40 A phan ddechreuodd † y fflam ddyrchafu o'r ddinas â cholofn o fŵg, Benjamin a edrychodd yn ei ol; ac wele, *o* fflam y ddinas yn dyrchafu i'r nefoedd.

41 Yna gwŷr Israel a droisant drachefn; a gwŷr Benjamin *p* a frawychasant: o herwydd hwy a ganfuant fod drwg *wedi* ‡ dyfod arnynt.

42 Am hynny hwy a droisant o flaen gwŷr Israel, tu a ffordd yr anialwch; a'r gâd a'u goddiweddodd hwynt: a'r rhai *a ddaethai* o'r dinasoedd, darfu iddynt eu difetha yn eu mysg.

43 *Felly* ‖ r amgylchynasant y Benjaminiaid; erlidiasant hwynt, a ‖ lathrasant hwynt * yn hawdd hyd ynghyfer Gibea, tu a chodiad haul.

44 A *q* lladdwyd o Benjamin dair mil ar bymtheg o wŷr: ‖ rhai hyn oll *oedd* wŷr nerthol.

45 A hwy a droisant, *r* ac a ffoisant tu a'r anialwch i *s* graig Rimmon. A'r *Israeliaid* a loffasant o honynt ar hŷd y prif-ffyrdd, pum mil o wŷr: erlidiasant hefyd ar eu hol hwynt hyd Gidom, ac a laddasant o honynt ddwy fil o wŷr.

46 A'r rhai oll a gwympodd o Benjamin y dwthwn hwnnw, oedd *t* pum mil ar hugain o wŷr yn tynnu cleddyf: hwynt oll, *oeddynt* wŷr nerthol.

47 *u* Etto chwe chan ŵr a droisant, ac a ffoisant i'r anialwch i graig Rimmon, ac a arosasant ynghraig Rimmon bedwar mis.

48 A gwŷr Israel a ddychwelasant ar feibion Benjamin, ac a'u *x* tarawsant hwy a min y cleddyf, yn ddyn o *bób* dinas, ac yn anifail, a pheth bynnag a gafwyd: yr holl ddinasoedd hefyd a'r a gafwyd, y a losgasant hwy a than.

PEN. XXI.

1 *Y bobl yn galaru am dinystr Benjamin*; 8 *Cymmeryd gwragedd i'r gweddill o honynt.*

A Gwŷr Israel a *a* dyngasant ym *b* Mispe, gan ddywedyd, Ni ddyry neb o honom ei ferch i Benjaminiad yn wraig.

2 A daeth y bobl i * dŷ Dduw, ac arosasant yno hyd yr hwyr ger bron Duw, ac a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant ag wylofain mawr:

3 Ac a ddywedasant, O Arglwydd Dduw Israel! *c* pa ham y bu y peth hyn yn Israel, fel y byddai heddyw un llwyth yn eisiau yn Israel?

4 A thrannoeth y bobl a *e* foreu godasant, ac a adeiladasant yno *f* allor, ac a offrymmasant boeth offrymmau, ac offrymmau hedd.

5 A meibion Israel a ddywedasant, Pwy o holl lwythau Israel ni ddaeth i fynu gyd â'r gynnulleidfa *g* at yr Arglwydd? canys llw mawr oedd yn erbyn yr hwn ni ddeuai i fynu at yr Arglwydd i Mispe, gan ddywedyd, *h* Rhoddir ef i farwolaeth yn ddiau.

6 A meibion Israel a edifarhasant *o* herwydd Benjamin eu brawd: a dywedasant, *i* Torrwyd ymaith heddyw un llwyth o *k* Israel:

7 Beth *a* wnawn ni am wragedd i'r rhai a adawyd, *l* gan dyngu o honom ni i'r Arglwydd, na roddem iddynt *neb* o'n merched ni yn wragedd?

8 ¶ Dywedasant hefyd Pa un o lwythau Israel ni ddaeth i fynu at yr Arglwydd i Mispe? Ac wele, ni ddaeth neb o *m* Jabes Gilead i'r gwersyll, at y gynnulleidfa.

9 Canys y bobl a gyfrifwyd; ac wele, nid *oedd* yno neb o drigolion Jabes Gilead.

10 A'r gynnulleidfa a anfonasant yno ddeuddeng mil o wŷr grymmus; ac a orchymynasant iddynt, gan ddywedyd, Ewch a tharewch *n* breiwlwyr Jabes Gilead â min y cleddyf, y gwragedd hefyd a'r plant.

11 Dyma hefyd y peth a wnewch chwi: *x* Difethwch bob gwrryw, a phob gwraig a * orweddodd gyd â gwr.

12 A hwy a gawsant ym mhlith trigolion Jabes Gilead, bedwar cant o langcesau yn wyryfon, y rhai nid adnabuasant ŵr trwy gyd orwedd â gwr: a dygasant hwynt i'r gwersyll i *p* Silo, yr hon *fydd* yng-wlad Canaan.

13 A'r holl gynnulleidfa a anfonasant ‡ i lefaru wrth feibion Benjamin, y rhai *oedd* ynghraig *q* Rimmon, ac i gyhoeddi heddwch iddynt.

14 A'r Benjaminiaid a ddychwelasant yr amser hwnnw; a hwy a roddasant iddynt hwy y gwragedd a gadwasent yn fyw o wragedd Jabes Gilead: ond ni chawsant hwy ddigon felly.

15 *r* A'r bobl a edifarhaodd dros Benjamin, am i'r Arglwydd wneuthur *s* rhwygiad yn llwythau Israel.

16 ¶ Yna henuriaid y gynnulleidfa a ddywedasant, Beth a wnawn ni am wragedd i'r lleill, gan ddistrywio'r gwragedd o Benjamin?

17 Dywedasant hefyd, *Rhaid yw bod* etifeddiaeth i'r rhai a ddiangodd o Benjamin, fel na ddileer llwyth allan o Israel.

18 Ac ni allwn ni roddi iddynt wragedd o'n merched ni: canys meibion Israel a *t* dyngasant, gan ddywedyd, Melldigedig *fydd* y rhwn a roddo wraig i Benjamin.

19 Yna y dywedasant, Wele, y *mae* *u* gwyl i'r Arglwydd ‡ bob blwyddyn yn Silo,

u Pen. 21. 13. Sal. 103. 9. Jer. 14. 7. Galar. 3. 55.
x Diar. 21. 7, 11. y Esa. 1. 31.
1406.
a Jer. 4. 2. 2 Sam. 21. 2.
b Pen. 20. 1.
c Pen. 20. 26.
* Sef, i Silo (lle yr oedd y tabernacl, a'r arch) i gyd ymgynghori pa fodd i adeiladu llwyth Benjamin.
d Esa. 63. 17.
e Diar. 8. 17.
f Jos. 22. 11. 2 Sam. 24. 25. Heb. 13. 10.
g Pen. 20. 1.
h Jer. 15. 2. Galar. 1. 20.
i Gal. 5. 15.
k Diar. 13. 25.
l Adn. 1.
m 1 Sam. 11. 1, 3.
n 31. 11, 12.
o Diar. 11. 3. Jer. 48. 10. Num. 31. 17. Deut. 2. 34.
* Heb. a wybu or wedd
p Jos. 18. 1.
† Heb. ac a lufarasant
q Pen. 20. 47.
r Eph. 4. 31.
s Deut. 28. 62.
t Adn. 1. Preg. 5. 2. u Num. 10. 29. a 1. 16
‡ Heb. o flwyddyn i flwyddyn

Silo, o du'r gogledd i Bethel, tu a chyfodiad haul ‖ i'r brif-ffordd y sydd yn myned i fynu o Bethel i Sichem, ac o du y deau i Libanus.

20 Am hynny y gorchymynasant hwy i feibion Benjamin, gan ddywedyd, Ewch a chynllwynwch yn y gwinllanoedd;

21 Edrychwch hefyd; ac wele, os * merched Silo a ddaw allan *x* i ddawnsio mewn dawnsiau; yna deuwch chwithau allan o'r gwinllanoedd, a chipiwch i chwi bob un ei wraig o ferched Silo, ac ewch i wlad Benjamin.

22 A phan ddelo eu tadau neu eu brodyr hwynt i achwyn attom ni, yna y dywedwn wrthynt, Y Eyddwch dda iddynt er ein mwyn ni; o blegid na chadwasom i bob un ei wraig yn y rhyfel: o achos na roddasoch chwi *iddynt* iddynt y pryd hyn, * *ni* byddwch chwi euog.

23 A meibion Benjamin a wnaethant felly; a chymmerasant wragedd yn ol eu rhifedi, o'r rhai a giplasent, ac a oeddynt yn dawnsio: a hwy a aethant ymaith, a dychwelasant i'w hetifeddiaeth ac a adgyweiriasant y dinasoedd, ac a drigiasant ynddynt.

24 A meibion Israel a ymadawsant oddi yno y pryd hynny, bob un at ei lwyth, ac at ei deulu; ac a aethant oddi yno bob un i'w etifeddiaeth.

25 *a* Yn y dyddiau hyny nid *oedd* brenin yn Israel: *b* pob un a wnai yr hyn oedd uniawn yn ei olwg ei hun.

* *Gwel* yr achos o'r teithyg hyn, *Adn.* 23.

‡ Dioch i Dduw am lywodraethwyr da.

x Pen. 20. 48.

a Pen. 17. 6

a 18. 1.

b Jer. 10. 23.

LLYFR RUTH.

Y CYNHWYSIAD.

Cyfrifir y Llyfr bychan hwn, gan yr Hebreaid, *fel Diwedd-glo i Lyfr y* Barnwyr; *ynddo yr eglurir gwaedoliaeth* Dafydd, *ac felly* Crist, *yr hwn a elwir yn fab* Dafydd.

PEN. I.

1 *Elimelet yn marw yn Moab. 4 Naomi yn dychwelyd,* 16 *Ruth yn ei dilyn hi.*

A Bu, yn y dyddiau yr oedd y brawdwyr yn barnu, fod *a* newyn yn y wlad: a gwr o Bethlehem-Juda a aeth i ymdeithio yngwlad Moab, *b* efe, a'i wraig, a'i ddau fab.

2 Ac enw y gwr *oedd* Elimelec, ac enw ei wraig Naomi, ac enw ei ddau fab Malon a Chilion *c* Ephrateaid o Bethlehem-Juda. A hwy a ddaethant i wlad Moab, ac a fuant yno.

3 Ac Elimelec gwr Naomi a fu *d* farw; a hithau a'i *e* dau fab a adawyd.

4 A *f* hwy a gymmerasant iddynt wragedd o'r Moabeesau; enw y naill *oedd* Orpa, ac enw y llall *g* Ruth. A thrigasant yno ynghylch *h* deng mlynedd.

5 A Malon a Chilion a fuant feirw hefyd ill dau; a'r wraig a adawyd *yr amddifaid* o'i dau fab, *i* ac o'i gwr.

6 ¶ A hi a gyfododd â'i merched ynghyfraith, i ddychwelyd o wlad Moab: canys hi a glywsai yngwlad Moab, ddarfod i'r Arglwydd *k* ymweled â'i *l* bobl, gan roddi iddynt *m* fara.

7 *n* A hi a aeth o'r lle yr oedd hi ynddo, a'i dwy waudd gyd a hi: *o* a hwy a aethant i ffordd i ddychwelyd i wlad Juda.

8 A Naomi a ddywedodd wrth eu dwy waudd, *p* Ewch dychwelwch bob un i dy ei mam: gwnelo'r Arglwydd *q* drugaredd a chwi, fel y gwnaethoch chwi a'r *r* meirw, ac a minau.

9 Yr Arglwydd a ganiattao i chwi gael *s* gorphwyffan bob un yn nhy ei gwr. *t* Yna y cufanodd hi hwynt: a hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant.

10 A hwy a ddywedasant wrthi, *u* Diau y dychwelwn ni gyd â thi at dy bobl di.

11 A dywedodd Naomi, Dychwelwch, fy merched: i ba beth y deuwch gyd â mi? *a oes* gennyf fi feibion etto yn fy nghroth, i'x fod yn wyr i chwi?

12 Dychwelwch, fy merched, ewch *ymaith*: canys yr ydwyf fi yn y rhy hen i briodi gwr. Pe dywedwn, Y mae gennyf obaith, a bod heno gyd a gwr, ac ymddwyn meibion hefyd;

13 A aroseech chwi am danynt hwy, hyd oni chynnyddent hwy? a ‡ ymaroseech chwi am danynt hwy, heb wra? Nage, fy merched: canys *y mae* mawr † drallwch i mi o'ch plegid chwi, am fod law yr Arglwydd fyned i'm *x* herbyn.

14 A hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant eilwaith: ac Orpa a gufanodd ei chwegr; ond Ruth a lynodd wrthi hi.

15 A dywedodd *Naomi*, Wele dy *a* chwaer yngnyfraith a ddychwelodd at ei phobl, ac at *b* eu duwiau: dychwel dithau ar ol dy *c* chwaer yngnyfraith.

16 A Ruth a ddywedodd, Nac erfyn arnaf fi ymadaw â thi, i gilio oddi ar dy ol di: canys pa le bynnag yr elych di, yr af finnau; ac ym mha le bynnag y llettyech di, y llettyaf finnau: dy bobl di *fydd* fy mhobl i, a'th *d* Dduw di fydd fy Nuw innau:

17 Lle y byddych di marw, y byddaf finnau farw, ac yno y'm cleddir: *e* fel hyn y gwnelo yr Arglwydd i mi, ac fel hyn y 'chwanego, *os dim* ond angau a wna yfgariaeth rhyngof fi a thithau.

18 Pan welodd hi ei bod hi wedi ‡ ymroddi i fyned gyd â hi, yna hi a *f* beidiodd â dywedyd wrthi hi.

19 ¶ Felly hwynt ill *g* dwy a aethant, nes iddynt ddyfod i *h* Bethlehem. A phan ddaethant i Bethlehem, yr holl ddinas a gyffrodd o'u herwydd hwynt; a dywedasant, A hon *yw* Naomi?

20 A hi a ddywedodd wrthynt hwy, Na elwch fi * Naomi; gelwch fi † Mara: canys yr Hollalluog a wnaeth yn i chwerw iawn a mi.

21 Myfi a aethum allan yn gyflawn, a'r Arglwydd a'm dug i eilwaith yn *k* wag: pa ham y gelwch chwi fi Naomi, gan i'r Arglwydd fy ‡ narostwng, ac i'r Hollalluog fy nrygu?

22 Felly y *l* dychwelodd Naomi, a Ruth y Moabees ei gwaudd gyd â hi, yr hon a ddychwelodd o wlad Moab: a hwy a ddaethant i Bethlehem *m* yn nechreu cynhauaf yr heiddiau.

m Pen. 2. 23. Lef. 23. 10.

PEN. II.

1 *Ruth yn llesfa yn maesydd Boaz.* 4 *Boaz yn dangos iddi garedigrwydd.*

A C i ŵr Naomi'r *ydoedd a* car, o ŵr cadarn nerthol, o dylwyth Elimelec, a'i * enw Boaz.

2 A Ruth y Moabees a ddywedodd wrth Naomi, Gad i mi fyned yn awr i'r maes, a *b* lloffa y tywyfenau ar ol yr *hwn y* caffwyf ffafr yn ei olwg. Hithau a ddywedodd wrthi, Dos fy merch.

3 A hi a aeth, ac a ddaeth, ac a lofforddyn y *c* maes ar ol y medelwyr: a digwyddodd wrth ddamwain *fod* y rhan honno o'r maes yn eiddo Boaz, yr hwn *oedd* o dylwyth Elimelec.

4 ¶ Ac wele, Boaz a *d* ddaeth o Bethlehem, ac a ddywedodd wrth y medelwyr, *g* Pwy *biau*'r llangces hon?

5 Yna y dywedodd Boaz wrth ei was yr hwn oedd yn edrychol ar y medelwyr, a attebodd, ac a ddywedodd,

a Diar. 7.

* A elwir *Boaz*.

b Lef. 19. 19. Eph. 4. 28.

c Deut. 24. 19.

d Adn. 2.

e 1 Sam. 23. 16. 2 Bren. 8. 19.

Eſter 6. 2. 9.

f Diar. 10. 6. Sal. 127. 2.

g Gen. 24. 24.

1312.
a 2 Bren. 8. 1. Deut. 28. 22.
b Gen. 12. 10.
c Gen. 35. 19.
d Sal. 34. 19.
e Eſa. 27. 8.
f Deut. 7. 3.
g Mat. 1. 5. Luc 1. 68
h Sal. 120. 5.
i Deut. 32. 36.
k Luc 1. 68
l Deut. 7. 6.
m Sal. 132. 15. Mat. 6. 11.
n Ecf. 18. 27.
o Adn. 10. Diar. 17. 17.
p Jof. 24. 15. Pen. 2. 11
q 2 Sam. 1. 17.
r Eph. 5. 22.
s Pen. 3. 1
t Gen. 29. 11.
u Sal. 119 63.
x Deut. 25. 5.
y 1 Tim. 5. 9.
* Heb. *obeithiech*
† Heb. *chwerwder*
‡ Heb. *yn* 19. 20.
Sal. 39. 9.
a 1 Pedr 3. 10.

b Pen. 1. 22. c Deut. 24. 19. d Diar. 27. 23. Preg. 8. 15. Rhuf. 12. 11. e 1 Sam. 3. 6. 1 Ioan 3. 18. m Act. 2. 42. n Can. 1. 7. Phil. 4. 8. o Job 29. 12. Sal. 105. 15. p Esa. 33. 16. Mat. 10. 41. q 1 Sam. 25. 23. r Luc 1. 48. s Eph. 6. 2. t Sal. 46. 10. Mat. 19. 29. u 1 Tim. 4. 8. x Sal. 17. 8. y Adn. 10 & 1 Sam. 25. 41. a Sal. 132 35. Diar. 11. 29. b Luc 1. 52. c Diar. 11. 25. Joel 2. 26 d 2 Thef. 3. 10. * Heb. chywilydd-mawb Lef. 19. 19. e Sal. 104. 28. f Diar. 21. 5. a 31. 17. g Adn. 14 Diar. 28. 24. h Sal. 41. 2. i Pen. 3. 10. 2 Sam. 2. 5. Job 29. 13. Diar. 17. 17. 2 Tim. 1. 16. † Neu, un gwio ſydd iaun iddo ei-hun Lef. 25. 25. k 2 Tim. 3. 14. l Tit. 2. 3. m Diar. 22. 3 & Diar. 13. 1. o Diar. 6. 8. a 31. 19. l Tim. 5. 13. ‡ Nid fel Eſau yn chwennych rhoddiannau a gwelod merched y wlad. Gen. xxxv. 8.

PEN. III.

1 Ruth, trwy addyſg Naomi, 5 yn mynet at Boaz. 8 Boaz yn ymnabod rhan cyfathrachwr.

YNA Naomi ei chwegr a ddywedodd a wrthi, Fy merch, oni cheiſiaf fi orphwyſdra i ti, fel y byddo da i ti?

2 b Ac yn awr onid yw Boaz o'n c cyfathrach ni, yr hwn y buoſt ti d gyd a'i langeſi? Wele, efe yn e thio haidd y nos hon yn y e llawr dyrnu.

3 Ymoleh, gan-hynny, ac f ymira, a goſod g dy ddil ad am danat, a dos i waered i'r llawr-dyrnu: na fydd gydnabyddus i'r gwr, nes darfod iddo fwytta ac yfed.

4 A phan orweddo efe, yna b dal ar y fan y gorweddo efe, ynddo; a dos, a * dynoetha ei draed ef, a gorwedd; ac efe a fynega i ti yr hyn a ynelych.

5 A hi a ddywedodd wrthi, i Gwnaf yr hyn oll a erchaiſt i mi.

6 ¶ A hi a aeth i waered i'r llawr-dyrnu, ac a wnaeth yn o yr hyn oll a orchymynaſai ei chwegr iddi.

7 A gwedi i Boaz k fwytta ac yfed, fel llawenhaodd ei galon, efe a aeth i gyſgu i gwrr yr yſgafn. Hithau a ddaeth yn ddiſtaw, ac a ddynoethodd ei draed ef, ac a orweddodd.

8 ¶ Ac ynghanol y nos y gwr a ofnodd, ac a † ymdrodd: ac wele, wraig yn gorwedd wrth ei draed ef.

9 Ac efe a ddywedodd, Pwy ydwyt ti? A hi a ddywedodd, Myfi yw Ruth dy l law-forwyn: m lleda gan hynny dy aden dros dy law-forwyn; canys n fy nghyfathrachwr i yd. yt ti.

10 Ac efe a ddywedodd, o Bendigedig fyddech, fy merch, gan yr Arglwydd: dangoſaiſt fwy o garedigrwydd, yn y p diwedd, nag yn y dechreu; gan nad aethoſt ar ol gwyr q ieuainge, na thlawd na chyfoethog.

11 Ac yn awr, fy merch, nac ofna; yr hyn oll a ddywedaiſt, a wnaf i ti: canys holl ddinas fy mhobl a wyr, mai gwraig r rinweddol ydwyt ti.

12 Ac yn awr gwir yw, fy mod i yn gyfathrachwr agos: er hynny y mae cyfathrachwr s nes na myfi.

13 t Aros heno; a'r bore, os efe a wna ran cyfathrachwr a thi, da; gwnaed u ran cyfathrachwr: ond os efe ni wna ran cyfathrachwr â thi; yna myfi a wnaf ran x cyfathrachwr â thi, fel mai byw yr Arglwydd: cwſg hyd y bore.

14 ¶ A hi a orweddodd wrth ei draed ef hyd y bore: a hi a gyfododd cyn yr adwaenai neb eu gilydd. Ac efe a ddywedodd, y Na chaffer gwybod ddyfod gwraig i'r llawr dyrnu.

15 Ac efe a ddywedodd, Moes dy fantell ſydd am danat, a dal hafael ynddi. A hi a ymaſiodd ynddi; ac efe a feſurodd z chwe meſur o haidd, ac a'i goſododd arni: a hi a aeth i'r ddinas.

16 A phan ddaeth hi at ei chwegr, hi a ddywedodd, Pwy ydwyt ti, fy merch? A hi a fynegodd iddi'r hyn oll a wnaethai'r gwr iddi hi.

17 A hi a ddywedodd, Y chwe meſur hyn o haidd a roddodd efe i mi: canys dywedodd wrthyf, Nid ai yn waglaw at dy chwegr.

18 Yna y dywedodd hithau, a Aros, fy merch, oni wypech pa fodd y digwyddo'r peth hyn: canys ni orphwys y gwr, nes gorphen y peth hyn heddyw.

PEN. IV.

1 Boaz yn galw y cyfathrachwr neſaf gerbyn. 6 Yntau yn gwrthod rhadbau'r eiſteddfaeth. 9 Boaz yn prynu'r etifeddiaeth; 10 ac yn priodi Ruth.

YNA Boaz a aeth i fynu i'r b porth, ac a eiſteddodd yno. Ac wele, y cyfathrachwr yn nyned heibio, am yr hwn y b dywedaſai Boaz. Ac efe a ddywedodd wrtho, Ho, hwn a hwn, tyred yn nes; eiſtedd yma. Ac efe a neſaodd, ac a eiſteddodd.

a Pen. 1. 9. 1 Cor. 7. 36. b 2 Bren. 4. 13. c Deut. 25. 5. Diar. 18. 24. d Pen. 2. 8. e 2 Sam. 24. 16. f 2 Sam. 14. 3. 2 Tim. 2. 9. g 1 Theſ. 5. 22. * Neu, ofod y dillad eddi ar ei draed ef. h Diar. 15. 33. i 1 Cor. 10. 31. † Heb. ymaſaelodd. k 1 Sam. 25. 41. l 2 Sam. 3. 39. m Ezec. 16. 8. n Pen. 2. 20. o 1 Cor. 13. 7. p Pen. 1. 8. q 1 Tim. 5. 11. Tit. 2. 12. r Diar. 12. 4. a 33. 31. s Deut. 25. 5. 1 Theſ. 4. 6. t Sal. 119. 55, 56. u Mat. 7. 12. x Joſ. 24. 15. Phil. 4. 8. y Preg. 7. 1. Rhuf. 12. 17. 1 Cor. 10. 32. 2 Cor. 8. 21. z Gal. 6. 10. Job 3. 8. a Sal. 37. 3, 5. Eſa. 28. 16.

2 Ac efe a gymmerth 3 ddeng ŵr o henuriaid y ddinas, ac a ddywedodd, Eisteddwch yma. A hwy a eisteddasant.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y cyfathrachwr, Y mae'r maes yr hon oedd eiddo ein brawd Elimelec a'i werth Naomi, yr hon a ddaeth o wlad Moab.

4 A dywedais y mynegwn i ti, gan ddywedyd, Pryna *o'r* gerbron y trigolion, a cherbron *y* henuriaid fy mhobl. Os rhyddhei, rhyddha *of*; ac oni rydd hai, mynega i mi, fel y gwypwyf: canys nid oes ond ti *fo* rydd hau, a minnau *fydd* ar dy ol di. Ac efe a ddywedodd, *f* Myfi a'i rhyddhaf.

5 Yna y dywedodd Boaz, Y diwrnod y prynech di'r maes o law Naomi, ti a'i prynai hefyd gan *g* Ruth y Moabees gwraig y marw, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef.

6 ¶ A'r cyfathrachwr a ddywedodd, Ni allaf *i* eu rhyddhau i mi, rhag *h* colli fy etifeddiaeth *fy* hun: rhyddha dithau i ti dy hun fy rhan i; canys ni allaf *fo* rydd hau.

7 *i* A hyn *oedd ddefnydd* gynt yn Israel, am rhyddhad, ac am gyfnewid, i gadarnhau pob peth: Gwr a ddiosgai ei esgid, ac a'i rhoddai *i'w* gymmydog: a hyn *oedd* dystiolaeth yn Israel.

8 Am hyny y dywedodd y cyfathrachwr wrth Boaz, Pryna i ti dy hun: ac *k* efe a ddiosgodd ei esgid.

9 ¶ A dywedodd Boaz wrth yr henuriaid, *ac wrth yr holl bobl*, *l* Tystion *ydych* chwi heddyw, i mi || brynu yr hyn oll *oedd* eiddo Elimelec, a'r hyn oll *oedd* eiddo Cilion a Malon, o law Naomi.

10 Ruth hefyd y Moabees, gwraig Malon, a *m* brynais im' yn wraig, i gyfodi enw y marw ar ei etifeddiaeth ef, *n* fel na thorrer ymaith enw y marw o blith ei fredyr, nac oddi wrth borth ei fan-gre: tystion *ydych* chwi heddyw.

11 A'r holl bobl y rhai *oedd* yn y porth, a'r henuriaid, a ddywedasant, *Tystion ydym.* yn dystion: Yr Arglwydd a wnelo'r wraig sydd yn dyfod i'th dŷ di fel Rahel, ac fel Lea, y rhai a adeiladasant ill dwy dŷ Israel; a gwna di rymmusgra yn *p* Ephrata, bydd enwog yn Bethlehem.

12 Bydded hefyd dy dŷ di fel tŷ Phares, (*q* yr hwn a ymddug Tamar i Juda) o'r had yr hwn a ddyry yr Arglwydd i ti o'r llangces hon.

13 ¶ Felly Boaz a *r* gymmerodd Ruth: a hi a fu iddo yn wraig: ac efe a aeth i mewn atti hi; a'r Arglwydd a *s* roddodd iddi hi feichiogi, a hi a ymddug fab.

14 A'r gwragedd a ddywedasant wrth Naomi, Bendigedig *fydd* yr Arglwydd, yr hwn *t* ni'th adawodd di heb cyfathrachwr heddyw, fel y gelwir ei *enw* ef yn Israel.

15 Ac efe a fydd i ti yn adferwr einioes, ac yn ymgeleddwr i'th henwynni: canys dy *anwydd*, yr hon a'th gar di, a || blantodd iddo ef, a hon *fydd* well i ti *u* na saith o feibion.

16 A Naomi a gymmerth y plentyn, ac a'i gosododd ef yn *x* ei mynwes, ac a fu yn fammaeth iddo.

17 A'i chymmydogesau a roddasant iddo enw, gan ddywedyd, Ganwyd mab i Naomi; ac a alwasant ei enw ef Obed; hwn *oedd* dad Jesse, tad Dafydd.

18 ¶ Dyma genhedlaethau * Phares: Phares a genhedlodd Hesron,

19 A Hesron a genhedlodd Ram, a Ram a genhedlodd Aminadab,

20 Ac Aminadab a genhedlodd Nason, a Nason a genhedlodd ‡ Salmon,

21 A Salmon a genhedlodd Boaz, ‡ Boaz a genhedlodd Obed,

22 Ac Obed a genhedlodd ✠ Jesse, a Jesse a genhedlodd *a* Ddafydd.

Llyfr Cyntaf SAMUEL;

Yr hwn a elwir hefyd, Llyfr cyntaf y BRENHINOEDD.

Y CYNRHWYSIAD.

Mae y Llyfr hwn yn cynnwys Cant. 80 *mlynedd*, *Sef o flwyddyn* Samson *enwog*, *hyd flwyddyn* Saul; *a ysgrifennwyd fel y tybir*, *gan* Samuel, Nathan, Gad *y gwŷddyddi*, *a* Dafydd *frenhin.*

P E N. I.

1 *Hanna a'i ddwy wraig.* 9 *Hanna yn gweddïo am blentyn.* 24 *Y mae hi'n cyflwyno'r dwygwydd.*

Cyn Crist. 1171.

A Chwr nedd rhyw Ar o *a* Ramathaim-Sophim, o fynydd Ephraim, *b* a'i enw *c* Elcana, mab Jeroham, mab Elihu, mab Tohu, mab Suph, *c* Ephratëwr:

a Adn. 19.

b 1 Cron. 6. 23.

c Barn. 12. 5.

2 A dwy *d* wragedd *oedd* iddo; enw'r naill *oedd* Hanna, ac enw'r llall Peninna: ac i Peninna yr ydoedd plant, ond i Hanna *e* nid *oedd* plant.

d Barn. 19. 2.

e 2 Cron. 24. 3.

3 A'r gŵr hwn a âi i fyny o'i ddinas *f* bob blwyddyn i addoli, ac i aberthu i Arglwydd y lluoedd yn *g* Silo; a dau fab Eli, Hophni a Phinees, *oedd* offeiriaid i'r Arglwydd yno.

f Exf. 23. 14.

g Jos. 18. 2.

4 ¶ Bu hefyd, y diwrnod yr *h* aberthodd Elcana, roddi o hono ef i Peninna ei wraig, ac i *w* meibion, a'i merched oll, i rannau.

h Deut. 12. 11.

5 Ond i Hanna y rhoddes efe un rhan * hardd: canys efe a *k* garai Hanna, ond yr *l* Arglwydd a gaeasai ei chroth hi;

i Deut. 16. 11.

* Neu, *ddethol.*

k Gen. 29. 30.

6 A'i gwrthwynebwraig a'i *m* + cyffroddi hi i'w chythruddo, am i'r Arglwydd gau ei bru hi.

l Gen. 16. 2.

7 Ac *n* felly y gwnaeth efe bob blwyddyn, ‡ pan elgynai hi *l* dŷ yr Arglwydd, hi a'i cythruddai hi felly; fel yr wylai, ac na fwyttai.

Zec. 9. 12.

m Lef. 18.

n Adn. 4.

18. † Heb. *digiodd* Job 24. 21. a 6. 14.

‡ Heb. *a'r pan ffeiriai.*

8 Yna Elcana ei ŵr a ddywedodd wrthi, Hanna, pa ham yr *o* wyli? a pha ham na fwyttai? a pha ham y mae yn flin ar dy galon? onid *wyf* fi *p* well i ti na deg o feibion?

o 1 Thef. 5. 14.

p Ruth 4. 15.

9 ¶ Felly Hanna a gyfododd, gwedi iddynt *q* fwytta ac yfed yn Silo (ac Eli yr offeiriad oedd yn eistedd ar fainc wrth bost *r* teml yr Arglwydd)

q Adn. 4.

r Exf. 26. 36. 2 Sam. 7. 2.

10 Ac *yr oedd* hi yn *s* chwerw ei henaid, ac a weddiodd ar yr Arglwydd, a chan wylo hi a wyliodd.

s 1 Diar. 14. 10.

11 Hefyd hi a addunedodd *t* addumed, ac a ddywedodd, O Arglwydd y lluoedd, os gan edrych yr edrychi ar gystudd dy law-forwyn, ac a'm cofi i, ac nid anghofi dy law-forwyn, ond rhoddi i'th law-forwyn fab; yna y *u* rhoddaf ef i'r Arglwydd holl ddyddiau ei einioes, ac *x* ni ddaw ellyn yr ei ben ef.

t 1 Preg. 5. 4. Num. 30. 12.

u Num. 6. 5.

x Barn. 13. 5. || Heb. *arllhaw gweddio y Neh. 2. 4.*

12 A bu, fel yr oedd hi yn || parhau yn gweddio ger bron yr Arglwydd, i Eli ddal sulw ar eu genau hi.

Rhuf. 8. 26.

13 A Hanna oedd yn llafaru yn ei *y* chalon, yn unig ei gwefusau a symmudent; a'i llais ni chlywid: am hyny Eli *z* a dybiodd ei *bod* hi yn feddw.

z 1 Cor. 13. 7.

14 Ac Eli a ddywedodd wrthi hi, Pa hŷd y byddi *a* feddw? bwrw ymaith dy win oddi wrthyt.

a Act. 2. 15.

15 A Hanna a attebodd, ac a ddywedodd, *b* Nid *felly*, fy arglwydd; gwraig ofidus o yspryd *ydwyf* fi: gwin a diod gadarn nid yfais; eithr *c* tywelltais fy enaid ger bron yr Arglwydd.

b Diar. 15. 1.

c Sal. 62. 8. a 142. 2.

f Deut. 13. 13. *g* 2 Bren. 5. 19. Gal. 6. 16 & Thef. 3. 6. *h* 2 Pedr 2. 14. *i* Preg. 9. 2. Dan. 15. 3. *k* Sal. 63. 2. *l* Act. 1. Pen. 2. 16. *m* Sef, *yr hwn a arbedwyd gan Ddaniel.* *n* Adn. 3. *o* Lef. 7. 16. *p* Ecf. 23. 17. *q* Sal. 131. 2. Mat. 28. 9 Sal. 22. 9. *r* Ecf. 21. 6. *s* 2 Sam. 7. 25. *t* Luc 1. 80. Sal. 22. 9. *u* Luc 2. 74. *x* Luc 16. 36. 2 Tim. 3. 15. *y* 2 Bren. 2. 2. *z* Adn. 12. *a* Sal. 61. 5. *b* Mat. 7. 7. † *adferai:* Num. 30. 8. 7. ‡ Diar. 22. 6.

16 Na chyfrif dy law-forwyn yn ferch *f* Belial: canys o amldra fy myfyrdod, a'm blinder, y llefarais hyd yn hyn.

17 Yna yr attebodd Eli, ac a ddywedodd, Dos mewn *g* heddwch: a Duw Ifrael a roddo dy ddymuniad yr hwn a ddymuniaift ganddo ef.

18 A hi a ddywedodd, Caffed dy lawforwyn ffafr yn dy olwg. Felly yr aeth y wraig i'w thaith, ac a fwyttaodd; ac ni bu *h* trift mwy.

19 ¶ A hwy a gyfodafant yn foreu, *i* ac a addolafant ger bron yr Arglwydd; ac a ddychwelafant, ac a ddaethant i'w tŷ i Rama. Ac Elcana a adnabu Hanna ei wraig; a'r Arglwydd a'i cofiodd hi.

20 A bu, pan ddaeth yr amſer, o amgylch, wedi beichiogi o Hanna, eſgor o honi ar fab; a hi a alwodd ei enw ef * Samuel: canys gan yr Arglwydd, *ebr hi,* y dymunais ef.

21 A'r gŵr Elcana a aeth i fyny, a'i holl dylwyth i offrymmu i'r Arglwydd yr aberth *l* blynyddol, a'i *k* addunedau.

22 Ond Hanna *l* nid aeth i fyny: canys hi a ddywedodd wrth ei gŵr, *Ni ddeuaf fi, m* hyd oni ddiddyfner y bachgen: *yna* y dygaf ef, fel yr ymddangoſo efe o flaen yr Arglwydd, ac *n* i y trigo byth.

23 Ac Elcana ei gŵr a ddywedodd wrthi, Gwna yr hyn a welych yn dda: arhoſ hyd oni ddiddyfnech ef; yn unig yr Arglwydd a *o* gyflawno ei air. Felly yr arhoſodd y wraig, ac a *p* fagodd ei mab, nes iddi ei ddiddyfnu ef.

24 ¶ A phan ddiddyfnodd hi ef, hi a'i *q* dug ef i fyny gyd â hi, *r* thri o fuſtych, ac un *s* epha o beilliaid, a chroſtreiaid o win; a hi a'i dug ef i dŷ yr Arglwydd yn Silo: a'r bachgen yn *t* ieuangc.

25 A hwy a laddafant fuſtach, ac a ddygafant y bachgen at Eli.

26 A hi a ddywedodd, Oh fy arglwydd, *fel* y mae dy enaid yn *u* byw, fy arglwydd, myfi *yw* y wraig oedd yn ſefyll yma yn dy ymyl di, *u* yn gweddio ar yr Arglwydd.

27 Am y bachgen hwn y gweddiais; a'r Arglwydd a roddodd i mi fy *x* nymuniad a ddymunais ganddo.

28 Minnau hefyd a'i *y* rhoddais ef i'r Arglwydd; yr holl ddyddiau y byddo efe *yw,* y rhoddwyd ef i'r Arglwydd. Ac efe a *z* addolodd yr Arglwydd yno.

P E N. II.

1 *Cân Hanna.* 12 *Drygioni meibion Eli* 18 *Gwaſanaeth Samuel.* 27 *Barn ty Eli.*

A Hanna a weddiodd, ac a ddywedodd, *a* Llawenychodd fy nghalon yn yr Arglwydd; fy *b* nghorn a ddyrchafwyd yn yr Arglwydd: fy ngenau a ehangwyd ar *c* fy ngelynion: canys *d* llawenychaiſ yn dy iachawdwriaeth di.

2 Nid *oes neb* ſanctaidd *e* fel yr Arglwydd; canys nid *f* dim hebot ti: ac nid *oes* craig megis ein Duw ni.

3 Na 'chwanegwch lafaru yn uchel uchel; *g na* ddeued allan ddim balch o'ch genau: canys Duw gwybodaeth *yw* yr Arglwydd, a'i amcanion ef a gyflawnir.

4 *h* Bwaau'r cedyrn a dorrwyd, a'r gweiniaid a ymwregyſafant â nerth.

5 *i* Y *rhai* digonol a ymgyflogafant er bara; a'r *rhai* newyngog a *k* beidiafant; hyd onid eſgorodd yr amhlantadwy ar * faith, a *l* lieſgau yr aml *ei* meibion.

6 *m* Yr Arglwydd ſydd yn marwhau, ac yn bywhau: *n* efe ſydd yn dwyn i waered i'r bedd, ac yn dwyn i fyny.

7 Yr Arglwydd ſydd *n* o dlodi ac yn cyfoethogi; yn *p* daroſtwng ac yn dyrchafu.

8 Efe ſydd yn *q* cyfodi'r tlawd o'r llwch, *ac* yn dyrchafu'r anghenus o'r tommenau, i'w goſod gyd â thywyſogion, ac i beri iddynt etifeddu teyrngadair gogoniant: canys eiddo yr Arglwydd *r* colofnau'r ddaear, ac efe a oſododd y byd arnynt.

9 *s* Traed ei ſaint a geidw efe, a'r *t* annuwiolion a ddiſtawant mewn tywyllwch: *u* canys nid trwy nerth y gorchfyga gŵr.

10 Y rhai a ymryſonant a'r Arglwydd, a *x* ddryllir: efe a'i darana yn eu herbyn hwynt o'r nefoedd: yr Arglwydd a farn derfynau'r ddaear: ac a ddyry nerth i'w * frenhin, ac a ddyrchafa gorn ei eneiſiog.

11 Ac Elcana a aeth i *a* Rama i'w dŷ: *b* a'r bachgen a fu weinidog i'r Arglwydd ger bron Eli yr offeiriad.

12 ¶ A meibion Eli *oedd* feibion *c* Belial: *d* nid adwaenent yr Arglwydd.

13 *e* A defod yr offeiriad gyd a'r bobl *oedd,* pan offrymmai neb aberth, gwas yr offeiriad a ddeuai pan fyddai'r cig yn berwi, a chigwain dridaint yn ei law,

14 Ac a'i tarawai *i* yn y badell, neu yn yr efyddyn, neu *f* yn y crochan, neu yn y pair: yr hyn oll a gyfodai'r gigwain, a gymmerai'r offeiriad iddo. Felly y gwnaent yn ſilo, i holl Iſrael y rhai oedd yn dyfod yno.

15 Hefyd cyn arogl-loſgi o honynt y *g* braſder, y deuai gwas yr offeiriad hefyd, ac a ddywedai wrth y gŵr a fyddai yn aberthu, Dyro gig i'w roſtio i'r offeiriad: canys ni fyn efe gennit gig berw, ond amrwd.

16 Ac *o* ar gŵr a ddywedai wrtho, Gan loſgi lloſgant yn awr *y* braſder, ac yna cymmer *fel* yr ewyllyſio dy galon: yntau a ddywedai wrtho, *Nag e,* yn awr y rhoddi *ef*: ac onid e, mi a'i cymmeraf *b* trwy gryfder.

17 Am hynny pechod y llangciau oedd fawr iawn i gerbron yr Arglwydd: canys *k* fheiddiodd dynion offrwm yr Arglwydd.

18 ¶ A Samuel oedd yn gweini o flaen yr Arglwydd, yn fachgen *l* wedi ymwregyſu âg ephod liain.

19 A'i *m* fam a wnai iddo fantell fechan, ac a'i dygai iddo o ſlwyddyn i flwyddyn, pan ddeuai hi i fyny gyd a'i gŵr i aberthu'r aberth *n* blynyddol.

20 ¶ Ac Eli a fendithiodd Elcana a'i wraig, ac a ddywedodd, *o* Rhodded yr Arglwydd i ti had o'r wraig hon, am y * dymuniad a ddymunodd gan yr Arglwydd. A hwy a aethant i'w man-greu hun.

21 A'r Arglwydd a *p* ymwelodd â Hanna; a hi a feichiogodd, ac a eſgorodd ar *q* dri o feibion, a dwy o ferched. a'r bachgen Samuel a *r* gynnyddodd ger bron yr Arglwydd.

22 ¶ Ac Eli *oedd* hen iawn; ac efe a glybu yr hyn oll a *s* wnaeſai ei feibion ef i holl Iſrael, a'r modd y gorweddent gyd â'r gwragedd oedd yn ymgaſglu yn fynteioedd *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, pa ham y gwnaethoch y pethau hyn? canys clywaf gan yr holl bobl hyn *t* ddrygair i chwi.

24 Nag *e,* fy meibion: *u* canys nid da'r gair yr ydwyf fi yn ei glywed; eich bod chwi yn peri i bobl yr Arglwydd † droſeddu.

25 Os gŵr a becha yn erbyn gŵr, y ſwyddogion a'i barnant ef: ond os yn erbyn yr Arglwydd y *x* pecha gŵr, pwy a'i eiriol droſto ef? Ond *x* ni wrandawſant ar lais eu tad, *a* am y mynnai'r Arglwydd eu lladd hwynt.

26 ¶ A'r bachgen Samuel a gynnyddodd, ac a aeth yn *b* dda gan Ddiw a dynion hefyd)

27 ¶ A daeth *c* gŵr i Ddiw at Eli, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Onid *d* gan ymddangoſ yr ym-

Cyn Crift. 1165. *a* Luc 1. 46. &c. Phil. 4. 6. *b* Sal. 92. 8. *c* Dat. 18. 20. *d* Sal. 35. 9. *e* Ecf. 15. 11. Sal. 86. 8. *a* 89. 7. *f* Sal. 73. 25. *g* Mal. 3. 13. Judas 15. *h* Barn. 4. 13. *i* 7. 21. Eſa. 52. 1. Heb. 11. 34. 2 Cor. 12. 10. *i* Sal. 34. 10. Luc 1. 5. * Sal. 105. 37. * *lawer* Adn. 21. *l* Jer. 15. 9. *m* Deut. 32. 39. Job 5. 11. Ezec. 32. 12. Hoſ. 6. 1. *n* Jona 2. 10. Act. 12. 11. *o* Job 1. 21. *p* Sal. 75. 7. *q* Sal. 113. 7. Luc 1. 52. Job 36. 7. *r* Job 38. 5. 1 Sal. 24. 2. *a* 102. 25. Heb. 1. 3. *s* Sal. 121. 5. *a* 91. 7. *t* Barn. 1. 7. Judas 1, 32. *u* 1 Sam. 17. 49. *x* Sal. 2. 9 *y* Ecf. 9. 33. Sal. 77. 18 & Sal. 89. 24. Mat. 28. 18. *a* Pen. 1. 19. *b* Pen. 1. 27. *c* Deut. 13. 13. Pen. 20. 22. *d* Rhuf. 1. 28. Tit. 1. 16. *e* Rhuf. 1. 21. *f* Ecf. 29. 27. Eia. 56. 11. *g* Lef. 3. 3, 4. *h* Sal. 73. 8. Ezec. 34. 18. *i* Gen. 10. 8. *k* Mal. 2. 8. *l* Ecf. 28. 4. *a* 29. 5. *m* Diar. 31. 28. Preg. 9. 8. Zec. 3. 4. *n* Pen. 1. 3. *o* Job 5. 25. Sal. 12. 8. * *neuty* *a fenthyl-wyd i'r* *p* Gen. 21. 1. *d* Pen. 1. 28. *q* Eph. 3. 20. *r* Luc 1. 80. *s* Ecf. 38, 8. Diar. 10. 16. Jer. 9. 2. Rhuf. 2. 22. *t* Eſa. 3. 9. *u* Mal. 2. 8. 1 Tim. 3. 7. † Neu, *weiddi* *x* Num. 15. 30. *y* Pen. 3. 14. & Diar. 10. 17. *a* Pen 3. 14. 2 Cron. 25. 3. 4. Luc 2. 52. Act. 2. 47. *c* 2 Pedr 1. 21. *d* Exo. 4. 14, 27. *a* 6. 23.

e Exod. 28. 1.
f Lef. 8. 12. 2 Sam. 12. 7.
f Lef. 2. 3, 10.
a 6. 16. Num. 5. 9
g Deut. 32. 15.
h *anhabeth* Deut. 31. 15. Sal. 132. 13.
b Ezec. 34. 3.
i Exod. 29. 9.
k 2 Cron. 15. 2. Sal. 18. 26 Ezec. 44. 10. Mal. 2. 9.
l Cor. 16. 20.
l Job 31. 5, 22. Sal. 37. 38
‖ Neu, *cyffudd y babeth yn ffle'r holl ddaioni a roisai Duw.*
m Adn. 29 Pen. 4. 11.
n Job 15. 20. Zec. 1. 5.
o Pen. 4. 11.
* *pan dderuai yn wyr.*
r 1 Cron. 29. 22. Esa. 22. 23. Jer. 23. 5. Ezec. 44. 15. Act. 3. 22.
s Sal. 2. 2. a 110. 4.
t 1 Bren. 2. 27.
† *cyffyllta.*

1165. *a* Pen. 2. 11.
1141. *b* Sal. 74. 9. Amos 8. 11.
c Barn. 7. 15.
d Pen. 4. 15.
e Gen. 48. 10.
f Eef. 27. 21. Lef. 24. 2, 3.
g Sal. 99. 6. Gal. 1. 15. *h* Ezec. 1. 28. Heb. 1. 2.
* Neu, *Fel hyn y gunaeth Samuel yn iddo adnabod yr Arglwydd, a chyn eglurhau gair a oedd yr Arglwydd iddo,* i Act. 19. 2. *k* Act. 9. 6.

ynhadanfonais i dŷ dy dad, pan oeddynt yn yr Aipht yn nhŷ Pharao?
28 *e* Gan ei adewis ef hefyd o holl lwythau Israel yn offeiriau i mi, i offrymmu ar ŷ allor, i losgi arogl-darth, i wisgo effiod ger fy mron? *f* ou roddais hefyd i dŷ dy dad di holl ebyrth tanllyd meibion Israel?
29 *g* Pa ham y fethrwch chwi fy aberth a'm bwyd offrwm, y rhai a orchymynais yn ŷ yr nhrigfa; ac yr anrhydeddi dy feibion yn fwy na myfi, *b* gan eich pesgi eich hunain â'r gorau o holl offrymmau fy mhobl Israel?
30 Am hynny, medd Arglwydd Dduw Israel, Gan ddywedyd y dywedais, i Dy dŷ di a'th dŷ dy dad a rodiant o'm blaen i byth: eithr yn awr, medd yr Arglwydd, Pell fydd hynny oddi wrthyf fi, *k* canys ŷ anrhydeddwyr a anrhydeddaf fi, a'm dirmygwyr a ddirmygir.
31 Wele, ŷ dyddiau yn dyfod, pan *l* dorrwyf dy fraich di, a braich ŷ dŷ dad, fel na byddo hen wr yn dŷ dy di.
32 A thi a gai weled ‖ gelyn *yn fy m* nhrigfa, yn yr hyn oll a wna *Duw* o ddaioni i Israel: ac ni bydd *n* hen wr yn dŷ dy di byth.
33 A'r gwr o'r eiddot, *yr hwn* ni o thorraf ymaith oddi wrth fy allor, *fydd* i beri i'th lygaid ballu, ac i beri i'th galon ofidio: a holl gynnyrch dy dŷ di a fyddant feirw * yn wyr.
34 A hyn *fydd* i ti yn *p* arwydd, yr ewn a ddaw ar dy ddau fab, ar Hophni a Phinees: Yn yr un dydd y byddant *q* feirw ill dau.
35 A'r chyfodaf i mi offeiriad ffyddlon, a wna yn ol ŷ nghalon a'm meddwl; ac mi a adeiladaf iddo ef dŷ ŝicr, ac efe a rodia ger bron fy ŝ enneiniog yn dragywydd.
36 A bydd, i bob un a adewir yn dy dŷ di ddyfod *t* ac ymgrymmu iddo ef am ddernyn o arian, a thammaid o fara; a dywedyd, † Gofod fi yn awr *meiwn* rhyw offeiriadaeth, i *gael* bwytta tammaid o fara.

P E N. III.

1 *Y modd y datgiddiwyd gair yr Arglwydd i Samuel.*

A'R *a* bachgen Samuel a wasanaethodd yr Arglwydd ger bron Eli: a *b* gair yr Arglwydd oedd werthfawr yn ŷ dyddiau hynny; *c* nid *oedd* weledigaeth eglur.
2 A'r pryd hynny, pan *oedd* Eli yn gorwedd yn ei fan-gre, gwedi *i'w d* lygaid ef ddechreu tywyllu, *fel'e* na allai weled;
3 A chyn i *f* lamp Duw ddiffoddi yn nhemli yr Arglwydd, lle *yr oedd* arch Duw, a Samuel oedd wedi gorwedd *i gysgu*:
4 Yna y galwodd yr Arglwydd ar *g* Samuel. Dywedodd yntau, Wele, fi.
5 Ac efe a redodd at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. Yntau a ddywedodd, Ni elwais i; dychwel a gorwedd. Ac efe a aeth ac a orweddodd.
6 *h* A'r Arglwydd a alwodd eilwaith, Samuel. A Samuel a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. Yntau a ddywedodd, Na elwais, fy mab; dychwel a gorwedd.
7 * Ac nid adwaenai Samuel etto yr Arglwydd, ac nid eglurâdd iddo ef air yr Arglwydd etto.
8 A'r Arglwydd a alwodd Samuel drachefn y drydedd waith. Ac efe a gyfodod ac a aeth at Eli, ac a ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist arnaf. A dyall odd Eli mai yr Arglwydd a alwasai ar y bachgen.
9 Am hynny Eli a ddywedodd wrth Samuel, Dos, gorwedd: ac os geilw efe arnat, dywed, *k* Llafara, Arglwydd; canys y mae dy wâs yn clywed. Felly Samuel a aeth ac a orweddodd yn ei le.

10 A daeth yr Arglwydd, ac a safodd, ac a alwodd megis o'r blaen, Samuel, Samuel! A dywedodd Samuel, Llafara; canys y mae dy wâs yn clywed.
11 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Samuel, Wele, *l* mi a wnaf beth yn Israel, / yr hwn pwy bynnag a'i clywo, fe fer wrina ei ddwy glust ef.
12 Yn y dydd hwnnw *y* dygaf i ben yn erbyn Eli yr *m* hyn oll a ddyweddais am ei dŷ ef, gan ddechreu a diweddu *ar* mnaith.
13 *n* Mynegais hefyd iddo ef, y barnwn ei dŷ ef *yn* dragywydd, am yr anwiredd a wyr efe; o herwydd *o'u* feibion haeddu iddynt felliddi, ac † na's gwaharddodd efe iddynt.
14 Ac am hynny *p* tyngais wrth ŷ Eli, *ni chuch* a na wnair iawn am anwiredd ŷ Eli *ag iodd ar* aberth, nac â bwyd-offrwm byth.
15 ¶ A Samuel a gyfgodd hyd y bore, ac a agorodd ddrysau ŷ yr Arglwydd: a Samuel oedd yn *p* ofni mynegu'r weledigaeth i Eli.
16 Ac Eli a alwodd ar Samuel, ac a ddywedodd, Samuel fy mab. Yntau a ddywedodd, Wele fi.
17 Ac efe a ddywedodd, Beth *yw'r* gair a'th arfarodd *yr Arglwydd* wrthyt? na chela, attolwg, oddi wrthyf: *q* fel hyn y gwnelo Duw i ti, ac fel hyn y chwanego, os celi oddi wrthyf *ddim* o'r holl ‡ bethau a'th arfarodd efe wrthyt.
18 A Samuel a fyngodd iddo yr holl eiriau, ac ni's celodd ddim rhagddo. Dywedodd yntau, Yr Arglwydd *yw* efe: *r* gwnaed *a fydd* da yn ei olwg.
19 ¶ A *s* chynyddodd Samuel; a'r ‖ Arglwydd oedd gyd ag ef, ac ni adawodd *i un o'i* eiriau ef syrthio i'r ddaear.
20 A gwybu holl Israel, o *t* Dan hyd Beerfeba, / mai prophwyd ffyddlon yr Arglwydd oedd Samuel.
21 A'r Arglwydd a ymddangosodd drachefn *u* yn Silo: canys yr Arglwydd a ymegurhaodd i Samuel yn Silo *y* trwy air yr Arglwydd.

P E N. IV.

1 *Y Philiſtiaid yn gorchfygu'r Iſraeliaid.* 10 *Yn dai yr arch, ac yn lladd Hophni a Phinees.* 12. *Eli yn torri ei wddf.*

A * Daeth *a* gair Samuel i holl Israel. Ac Israel a aeth yn erbyn y Philistiaid i ryfel, a gwerſyllasant gerllaw *b* Eben-ezer: a'r Philistiaid a werſyllasant yn *c* Aphec.
2 A'r Philistiaid a ymfyddinasant yn erbyn Israel: a'r gâd a ymgyrfaru: a *d* lladdwyd Israel o flaen y Philistiaid: a hwy a laddasant o'r ŷddin yn y maes ynghylch pedair mil o wŷr.
3 ¶ A phan ddaeth y bobl i'r gwerſyll, henuriaid Israel a ddywedasant, *e* Pa ham y tarawodd yr Arglwydd ni heddyw o flaen y Philistiaid? Cymmerwn attom o Silo arch *f* cyfammod yr Arglwydd, a deled i'n mysg ni, *g* fel y cadwo hi ni o law ein gelynion.
4 Felly'r bobl a anfonodd i Silo, ac a ddygasant oddi yno arch cyfammod Arglwydd y *h* lluoedd, yr hwn *ſydd* yn aros *rhwng* y cerubiaid: ac yno *yr oedd* dau fab Eli, Hophni a Phinees, gyd ag arch cyfammod Duw.
5 A phan ddaeth arch cyfammod yr Arglwydd i'r gwerſyll, holl Israel a floeddiasant a *i* bloeddiasant fawr, fel y daeth'r ddaear y ddaear.
6 A phan glybu'r Philistiaid lais y floeddiad, hwy a ddywedasant, Pa beth *yw* llais y *l* floeddiad fawr hon yngwerſyll yr Hebreaid? A gwybuant mai arch yr Arglwydd a ddaethai i'r gwerſyll.
7 A'r Philistiaid a ofnasant: o herwydd hwy a ddywedasant, Daeth Duw i'r *m* gwerſyll. Dywedasant hefyd, Gwae ni: canys ni bu y fath beth o flaen hyn.
8 Gwae ni! pwy a'n gwared ni o law'r Duwiau hyn? dymâr Duwiau a darawſant

a Pen. 4, 24 ‡ 2 Bren. 21. 12. Sal. 119. 120. Jer. 19. 3. Amos 3. 6.
m Pen. 2. 30. Zec. 1. 6.
n Pen. 2. 31. Joel 3. 13.
† Neu, *ni chuch* a na wnair *iodd ar nyht*
o Jer. 15. 1.
p Dan. 4. 19.
q Ruth 1. 17.
‡ *eiriau*
r Sal. 39. 9.
s Pen. 2. 21.
t 1 Bren. 8. 56.
Mat. 10. 27.
u Barn. 20. 1.
‖ *Sicrhau Samuel yn brophwyd*
x Barn. 18. 31.
y 2 Sam. 7. 7. Ioan 1. 17.
* Neu, *daeth i ben*
Heb. *odd a* 1 Sam. 3. 11.
b Pen. 7. 12.
c Ios. 15. 53.
d Ios. 7. 12. Pen. 3. 13.
e Ios. 7. 8. Galar. 3. 40. Iago 4. 2.
f Ios. 9. 14. 2 Sam. 15. 25.
g Jer. 7. 8, 16.
h Gen. 1. 1. Job 25. 3. Sal. 99. 1.
i Ecf. 25. 22. 2 Sam. 6. 2. Sal. 99. 1.
k Sal. 47. 1. Adn. 13. Amos 6. 3.
l Ecf. 14. 26.

darawsant yr Aiphtiaid â'r holl bla yn
a Ecc. 14. yr wyneb.
4. 13. 9 Ymgryfhewch, a byddwch wyr, O
b Barn. Philiftiaid; rhag i chwi wafanaethu'r
13. 1. Hebreiaid, a fu'i y gwafanaethafant hwy
Deut. 28. chwi: byddwch wyr, ac ymleddwch.
47. 10 ¶ A'r Philiftiaid a ymladdafant; a
a Sal. 78. phlaeddwyd Iſrael, a ffodd pawb g i'w ba-
9. bell: a bu lladdfa fawr iawn; r canys
g Pen. 13. fyrthiodd o Iſrael ddeng mil ar bugain
6. o wyr troed.
a 12. 16. 11 Ac ſ arch Duw a ddaliwyd; a dau
h 14. 15. t fab Eli, Hophni a Phinees, a fuant feirw.
i Ecc. 10. 12 ¶ A gwr o Benjamin a redodd o'r
3. fyddin, ac a u daeth i Sîlo y diwrnod
k Sal. 78. hwnnw, a'i ddillad wedi eu rhwygo,
61. a'y phridd ar ei ben.
l Pen. 2. 13 A phan ddaeth efe, wele Eli yn
34. eiſtedd ar ſ eiſteddfa ger llaw'r ffordd,
m 2 Sam. yn diſgwyl: canys yr oedd ei galon ef yn
1. 2. ofni am arch Duw. A phan ddaeth y
x Jof. 7. gwr i'r ddinas, a mynegu hyn, a yr holl
6. ddinas a waeddoddi.
y 2 Sam. 14 A phan glywodd Eli lais y waedd-
13. 29. efe a ddywedodd, Beth yw llais y cynnwrf
Job 2. 12. yma? A'r gwr a ddaeth i mewn ar frys,
x Pen. 1. ac a fynegodd i Eli.
9. 15 Ac Eli oedd fab tair blwydd ar
a Adn. 5. bymtheg a phedwar ugain; a'i b phallafai
b Pen. 3. ei lygaid rhag fel na allai efe weled.
2. 16 A'r gwr a ddywedodd wrth Eli,
† Heb. Myfi ſydd yn dyfod o'r fyddin, myfi hefyd
yw'r rydh yr a ffoais heddyw o'r fyddin. A dywedodd
c Adn. 19. yntau, Pa beth a d a ddigwyddodd, fy
d Pen. 2. mab.
34. 17 A'r gennad a attebodd, ac a ddywed-
e Pen. 4. odd, e Iſrael a ffodd o flaen y Philiſtiaid:
9. a bu hefyd ladfa fawr ym myſg y bobl;
f Prov. 9. a'th ddau fab hefyd, ef Hophni a Phinees,
1. 2. a fuant feirw, ac arch Duw a ddaliwyd.
h Jof. 11. 18 A phan grybwyllodd efe am arch Duw,
38. yntau a fyrthiodd oddi ar yr eiſteddle yn
i Adn. 15 wyſg ei gefn ger llaw'r h porth; a'i wdd
k Sal. 24 a f dorrodd, ac efe a fu farw: g canys y
& 9. 7 gwr oedd hen a thrwm. Ac efe a farna-
gweiſ. ai Iſrael ddeugain mlynedd.
mint? 19 ¶ A'i wraudd ef, gwraig Phinees,
Pen. 14. 3 oedd feichiog, yn agos i eſgor: a phan
b Sal. 26. glybu ſon ddarfod dal arch Duw, a marw
8. g'i chwegrwn a'i gwr, hi a ymgrymmodd,
z 78. 61. ac a glafychodd: canys ei gwewyr a
Hoſ. 9. ddaeth arni.
a Cria 20 Ac ynghylch y pryd y bu hi farw, y
yw gogon- dywedodd y gwragedd oedd yn ſefyll gyd
iant ei. â hi, Nac ofna; canys eſgoraiſt ar fab.
Bobl. Ond nid attebodd hi, ac nid yſtyriodd.
gôchelwn 21 A hi a alwodd y bachgen, || Icha-
ei annog bod; gan ddywedyd, h Y gogoniant a
i'n gadael ymadawodd o Iſrael [am ddal arch Duw,
Jer. xii. ac am ei chwegrwn a'i gwr].
7.
Heb. iii. 22 A hi a ddywedodd, Y k gogoniant a
12. ymadawodd o Iſrael: canys arch Duw a
ddaliwyd.

P E N. V.

1 *Duyn yr arch i dy Dagon.* 3 *Euirw Dagon i lawr.*

1141. *Dagon i lawr.*

a Pen. 4. A'R Philiſtiaid a gymmeraſant arch
1. Duw, ac a'i dygaſant hi o a Ebenezer
b Jof. 11. i b Aſdod.
12. 2 A'r Philiſtiaid a gymmeraſant arch
Act. 8. 40 Duw, ac a'i dygaſant i mewn i dy Dagon,
c Barn. ac a'i goſodaſant yn c ymyl Dagon.
16. 23. 3 ¶ A'r Aſdodiaid a gyfodaſant yn
d Ecl. 7. foreu drannoeth; ac wele, Dagon wedi
12. d ſyrthio i lawr ar ei wyneb, ger bron
Exc 10. arch yr Arglwydd. A hwy a ymmeraſant Dagon, ac a'i goſodaſant eilwaith
18. yn ei le.
e Adn. 3. 4 Cudaſant hefyd yn foreu drannoeth;
* yhan. ac wele, Dagon wedi e ſyrthio i lawr ar
ffeldd, ei wyneb, ger bron arch yr Arglwydd;
cyffion a phen Dagon, a dwy glicdr ei ddwylaw,
f Jof. 5. oedd wedi torri ar y trothwy; * eyrph Da-
15. gon yn unig a adawyd iddo ef.
Seph. 1. 5 Am hynny f ni laith offeiriaid Da-
9. gon, na neb a ddelo i mewn i dy Dagon,
g Ecſ. 9. ar drothwy Dagon yn Aſdod hyd y dydd
3. hwn.
Adn. 9. 6 A throm fu g llaw'r Arglwydd ar y
h Pen. 6. Aſdodiaid, [a dinoethodd hwynt,] ac
5. a'u

ac a'u tarawodd hwynah, ſef Aſdod a'i therfynau, â i chlwyfy'r marcheaion.
i Sal. 78. 66.
Job 31. 3. 7 A phan welodd k gwyr Aſdod mai felly'r oedd, dywedaſant, Na chaiff arch
Duw. Iſrael aros gyd a ni: canys l caled yw ei law ef arnom, ac ar Dagon ein duw.
k Eſa. 26. 11.
l Barn. 6. 31. Jer. 46. 25.
8 Am hynny yr anfonaſant, ac y caſgla-
m Eſa. 8. aſant holl arglwyddi'r Philiſtiaid atynt; ac a ddywedaſant, m Beth a wnawn ni i
10. Dian. 21. arch Duw Iſrael? A hwy a attebaſant, Dyger arch Duw Iſrael o amgylch. A
30. n Amos hwy a dygaſant arch Duw Iſrael oddi amgylch yno.
6. 2.
1 Sam. 17. 4. 9 A gwedi iddynt ei dwyn hi o amgylch, bu llaw yr Arglwydd yn erbyn
o Amos 6. 14. y ddinas a o dinyttr mawr iawn: ac efe a darawodd wyr y ddinas o fychan hyd
p Jof. 13. 3. fawr, â chlwyfy'r marchogion oedd yn eu
2 Bren. 1. 2. eu dirgel-leoedd.
q 1 Sat. 8. 29. Dat. 17. 3. 10 Am hynny yr anfonaſant hwy arch Duw i p Ecron. A phan ddaeth arch
r Act. 24. 25. Duw i Ecron, yr Ecroniaid a waeddaſant, gan ddywedyd, Dygaſant attom ni o amgylch arch Duw Iſrael, q i'n lladd ni a'n
s Adn. 6. pobl.
11 Am hynny yr anfonaſant, ac y caſgla-
f Jer. 49. 43. aſant holl arglwyddi'r Philiſtiaid; ac a ddywedaſant, danfonwch r ymaith arch Duw Iſrael, a dychweler hi adref, fel na laddo hi ni a'n pobl: canys diuythr angrhoi oedd trwy'r holl ddinas; s trom iawn oedd llaw Duw yno.
12 A'r gwyr y rhai ni laddaſ feirw, a
t darawyd â chlwyf y marchogion: a gwaedd y ddinas a dyrchafodd i'r nefoedd.

P E N. VI.

1 Y *Philiſtiaid yn ymgynghori am anfon yr arch yn ei hol:* 10 *ei yrrod ar feinnrwydau, a buchod yn ei dwyn i Beth-ſemes.*

A Bu arch yr Arglwydd || yng wlad y Philiſtiaid a ſaith o fiſoedd.
|| Heb. *Yn meſydd*
2 A'r Philiſtiaid a alwaſant am yr offeiriaid, ac am y b dewiniaid, gan ddy-
ydd
wedyd, Beth a wnawn ni i arch yr Arglwydd? hyſpyſwch i ni pa fodd yr anfonwn hi adref.
b ydd bia trwm arnynt yn y ty ac allan?
Pen. 5. 3. 6.
3 Dywedaſant hwythau, Os ydych ar ddanfon ymaith arch Duw Iſrael, c nac
a Job 9. 4.
anfonwch hi yn wag; ond gan roddi rhoddwch iddo offrwm dros gamwedd;
b Ecſ. 7. 11. Dan. 2. 2.
yna y'ch d iachâir, ac y bydd e hyſpys iwch pa ham nad ymadawodd ei law ef
c Deut. 16. 16.
oddi wrthych chwi.
d Dat. 13. 12.
4 Yna y dywedaſant hwythau, Beth ſydd yr offrwm dros gamwedd a roddwn
e Adn. 9.
iddo? A hwy o ddywedaſant, Pump o
f Adn. 17.
ffolennau aur, a phump o lygod aur, f yn ol rhif arglwyddi'r Philiſtiaid: canys yr
* Heb. *arrymt buy*
un pla * oedd arnoch chwi oll, ac ar eich arglwyddi.
Job 34. 19.
5 Am hynny y gwnewch luniau eich
g Pen. 5. 6.
ffolennau, a lluniau eich llygod ſyad yn g difwyno y tir; a rhoddwch h ogoniant i
h Joſ. 7. 29. Ioan 9. 24. Dat. 16. 9.
Dduw Iſrael: yfgatfydd efe a yſgafnha ei law oddi arnoch, ac oddi ar i eich duwiau, ac oddi ar eich tir.
i Ecſ. 8. 15.
6 A pha ham y caledwch chwi eich
k Ecſ. 12. 31.
calonnau, megis y k caledodd yr Aiphtiaid a Pharao eu calon? pan wnaeth efe yn rhyfeddol yn eu plith hwy, l oni ollyngaſant hwy, hwynt i fyned ymaith?
l Exod. 13. 17.
7 Yn awr gan hynny gwnewch m ſennewydd, a chymmerwch ddwy fuwch
m 2 Sam. 6. 3.
ffaith, y rhai nid aeth iau arnynt; a deliwch y buchod dan y ſenn, a dygwch eu
n 2 Sam. 6. 3.
lloi hwynt oddi ar eu hol i dy;
Marc 11. 2.
8 A chymmerwch arch yr Arglwydd,
o Exod. 25. 16.
a rhoddwch hi ar y n ſenn; a'r pethau aur, y rhai a roddaſoch iddo yn offrwm
p Exod. 37. 2.
dros gamwedd, o oſodwch mewn cift wrth ei hyſlys hi, a gollyngwch hi i fyned ymaith.
q Exod. 25. 12.
9 Ac edrychwch, os yn i fyau ar hyd
r Num. 13. 4.
ffordd ei hun ei hun i p Beth-ſemes, yna efe a wnaeth i ni y mawr ddrwg hwn; ac
s Ecſ. 8. 15.
onid e, yna y cawn wybod nad ei law ef
t Exod. 9. 3.
a'n tarawodd ni; eithr mae damwain oedd
Marc 11. 2.
yn i ni.
u Exod. 25. 10 ¶ A'r

o Efa. 43. 28.
p Jos. 15. 10.
q Jos. 21. 16.
r Lef. 23. 16.
s Num. 45. 10.
t Ioan 20. 21.
u Num. 4. 15.
x Esa. 62. 2.
y Pen. 5. 10.
z Adn. 5. † Neu, Galar mawr Gen. 50. 11.
a Ecf. 19. 21. Num. 4. 5, 15, 20.
‡ Sef, yn ol y Caldeag 70 o'r henuriaid, neu offeiriaid, a'n iddynt ryfygu torri'r gorchymmyn Num. iv. 20. Syriaeg 5000 o'r bobl gyffredin.
b 2 Sam. 6. 8. Mal. 3. 2. * Dinasy coed
c Barn. 18. 17. Sal. 78. 6.
d 132. 6. Jer. 7. 12.

10 ¶ A'r gwyr a wnaethant felly: ac a gymmerasant ddwy fuwch fithion, ac a'u daliasant hwy dan y feun, ac a gaeasant eu lloi mewn tŷ:
11 Ac a osodasant arch yr Arglwydd ar y feun, a'r gist a'r llygod aur, a luniau eu ffolennau hwynt.
12 A'r buchod a aethant ar hyd y ffordd union i ffordd Beth-semes; a'r hyd y brif-ffordd yr aethant, dan gerdded a brefu, ac ni throisant tu a'r llaw ddehau na thu a'r aswy: ac arglwyddi'r Philistiaid a aethant ar eu hol hyd derfyn Beth-semes.
13 A *thrigolion* Beth-semes *oedd* yn medi eu cynhauaf gwenith yn y dyffryn: ac a dderchafasant eu llygaid, ac a ganfuant yr arch; ac a lawenychasant wrth *ei* gweled.
14 A'r feun a ddaeth i faes Josua y Beth-semesiad, ac a safodd yno; ac yno *yr oedd* maen mawr: a hwy a hollasant goed y feun, ac a offrymmasant y buchod yn lle offrwm i'r Arglwydd.
15 A'r Lefiaid a ddisgynnasant arch yr Arglwydd a'r gist yr hon *oedd* gyd â hi, yr hon *yr oedd* y tlysau aur ynddi, ac a'u gosodasant ar y maen mawr: a gwyr Beth-semes a offrymmasant boeth-offrymmau, ac a aberthasant ebyrth i'r Arglwydd y dydd hwnnw.
16 A phan arglwydd y Philistiaid, pan welsant, a ddychwelasant i'r Ecron y dydd hwnnw.
17 A dyma'r llolennau aur, y rhai a roddodd y Philistiaid yn offrwm dros gamwedd i'r Arglwydd; dros Asdod un, dros Gaza un, dros Ascalon un, dros Gath un, dros Ecron un:
18 A'r llygod aur, *yn ol* rhifedi holl ddinasoedd y Philistiaid, *yn perthyn* i'r pum arglwydd, *yn* ‡ *yffaf* y dinasoedd caerog, a'r tref heb gaearau, hyd y † *maen* mawr Abel, yr hwn y gosodasant arno arch yr Arglwydd; *yr hwn ſydd* hyd y dydd hwn ym maes Josua y Beth-semesiad.
19 ¶ Ac *a* efe a darawodd wyr Beth-semes, am iddynt edrych yn arch yr Arglwydd, ie, ‡ tarawodd o'r bobl ddeng ŵr a thrugain; a deng mil a deugain o wyr. A'r bobl a alarasant, am i'r Arglwydd daro'r bobl â lladdfa fawr.
20 A *dywedodd* wyr Beth-semes a ddywedasant, *b* Pwy a ddichon ſefyll yn wyneb yr Arglwydd Dduw ſanctaidd hwn? ac at bwy yr â efe oddi wrthym ni?
21 ¶ A hwy a anfonasant genhadau at drigolion *c* * Ciriath-jearim, gan ddywedyd, Y Philistiaid a ddygasant adref arch yr Arglwydd; deuwch i, warcd, a chyrchwch hi i'ſyw attoch chwi.

P E N. VII.

1 Yr Israeliaid yn caſſarhau ym Miſpe.. 9 Samuel yn gweddio ac yn aberthu, a'r Arglwydd yn dryllio'r Philiſtiaid.

A Gwyr o Ciriath-jearim a ddaethant, ac a gyrchaſant i'ſyny arch yr Arglwydd, ac a'i dygaſant hi i dŷ *b* Abinadab, yn y bryn, ac a ſanctaiddiaſant Eleazar ei fab ef i gadw arch yr Arglwydd.
2 Ac o'r dydd y trigodd yr arch yn Ciriath-jearim, y bu dyddiau lawer; nid amgen nag ugain mlynedd: *c* a holl dŷ Iſrael a alarafant ar ol yr Arglwydd.
3 ¶ A Samuel a lafarodd wrth holl dŷ Iſrael, gan ddywedyd, *d* Os dychwelwch chwi at yr Arglwydd â'ch holl galon, *e* bwriwch ymaith y duwiau dieithr o'ch myſg, ac *f* Aſtaroth, a pharottowch eich calon at yr Arglwydd, a g gwaſanaethwch ef yn unig; ac efe a'ch gwared chwi o law'r Philiſtiaid.
4 Yna meibion Iſrael a ſwriaſant ymaith *h* Baalim ac Aſtaroth, a'r Arglwydd yn unig a waſanaethant.
5 A dywedodd Samuel, Cefglwch holl Iſrael i i Miſpe, ac mi a weddiaf droſoch chwi at yr Arglwydd.

a 2 Sam. 14. 2. Sal. 22. 24.
a 6. 6.
f Dan. 9. 3.
m Diar. 28. 13. Ioan 1. 9.
n Ezec. 20. 4.
o 2 Cron. 20. 3.
p Eſa. 38. 4.
q 1 Bren. 18. 30.
r Sal. 99. 6. Jer. 15. 1.
s Neu, attebodd
t Jol. 10. 10. Barn. 4. 15. Pen. 2. 10.
t Zec. 4. 6.
u Deut. 28. 7.
x Jol. 7. 26. Barn. 15. 19.
* Sef, maen y cymmorth Pen. 4. 1. a Gen. 15. 57. a Pen. 43. 5. a 14. 23. a Barn. 4. 17.
b Barn. 2. 6. Act. 13. 21. ‖ Heb. a'u amſylchodd
c Barn. 20. 18. d Gen. 31. 19.
e Barn. 21. 4.

6 A hwy a ymgaſglaſant i Miſpe, ac a dynnaſant *h* ddwfr, ac a'i tywallaſant ger bron yr Arglwydd, ac a ymprydiaſant y *i* diwrnod hwnnw, ac a ddywedaſant yno, *m* Pechaſom yn erbyn yr Arglwydd. A Samuel a *n* farnodd feibion Iſrael yn Miſpe.
7 A phan glybu'r Philiſtiaid fod meibion Iſrael wedi ymgaſglu i Miſpe, arglwyddi'r Philiſtiaid a aethant i fyny yn erbyn Iſrael: a meibion Iſrael a glywſant, *o* ac a ofnaſant rhag y Philiſtiaid.
8 A meibion Iſrael a ddywedaſant wrth Samuel, *p* Na thaw di a gwaeddi droſom ni at yr Arglwydd ein Duw, ar iddo ef ein gwared ni o law'r Philiſtiaid.
9 ¶ A Samuel a gymmerth laeth-oen, ac a'i hoffrymmodd ef i gyd yn *q* boeth-offrwm i'r Arglwydd: *r* a Samuel a waeddodd ar yr Arglwydd dros Iſrael; a'r Arglwydd a'i *ſ* gwrandawodd ef.
10 A phan oedd Samuel yn offrymmu'r poeth-offrwm, y Philiſtiaid a neſaſant i ryfel yn erbyn Iſrael: a'r Arglwydd a *t* daranodd â tharanau mawr yn erbyn y Philiſtiaid y diwrnod hwnnw, *t* ac a'u drylliodd hwynt, a lladdwyd hwynt o flaen Iſrael.
11 A gwyr Iſrael a aethant o Miſpe, ac a erlidiaſant y Philiſtiaid, ac a'u *u* tarawſant hyd oni *ddaethant* dan Beth-car.
12 A chymmerodd Samuel faen, ac a'i *x* goſododd rhwng Miſpe a Sen, ac a alwodd ei enw ef * Eben-ezer; ac a ddywedodd, Hyd yma y cynnorthwyodd yr Arglwydd nyni.
13 ¶ ‡ Felly y daroſtyngwyd y Philiſtiaid, ac ni chwanegaſant mwyach ddyfod i derfyn Iſrael: a llaw yr Arglwydd a fu yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Samuel.
14 A'r dinaſoedd, y rhai a ddygaſai'r Philiſtiaid oddi ar Iſrael, a roddwyd adref i Iſrael, o Ecron hyd Gath; ac Iſrael a ryddhaodd eu terfynau o law'r Philiſtiaid: ac yr oedd *a* heddwch rhwng Iſrael a'r Amoriaid.
15 A Samuel a *b* farnodd Iſrael holl ddyddiau ei fywyd.
16 A'th hefyd o flwyddyn i flwyddyn ‖ oddi amgylch i *c* Bethel, a Gilgal, a Miſpe, ac a farnodd Iſrael yn yr holl leoedd hynny.
17 A'i ddychwelſai *yntaedd* i *d* Rama; canys yno *yr oedd* ei dŷ ef: yno hefyd y barnai efe Iſrael; ac yno yr *e* adeiladodd efe allor i'r Arglwydd.

P E N. VIII.

*1 Yr Iſraeliaid yn gofyn brenin. 6 Samuel yn gweddio. 7 Duw yn ei *Eſbyrfu*. 10 Mynegu dull brenin.*

A Gwedi heneiddio Samuel, efe a o oſododd ei feibion yn *a* farnwyr ar Iſrael.
2 Ac enw ei fab cyntaf-anedig ef *oedd* * Joel; ac enw'r ail Abia: *b* yſant *hyn oedd* farnwyr yn Beerſeba.
3 A'i feibion *b* ni rodiaſant yn ei ffyrdd ef, eithr troiſant ar ol cybydd-dra, a chymmerafant *c* obrwy, a gwyrſaſant farn.
4 Yna holl henuriaid Iſrael a ymgaſglaſant, ac a ddaethant at Samuel i *Rama*,
5 Ac a ddywedaſant wrtho ef, Wele ti a heneiddiaſtu, a'th feibion ni rodiant yn dy ffyrdd di: yn awr *d* goſod arnom ni frenin i'n barnu, megis yr holl genhedloedd.
6 ¶ A'r ymadrodd fu ddrwg gan Samuel, pan ddywedaſant, *e* Dyro i ni frenin i'n barnu: *f* a Samuel a weddiodd ar yr Arglwydd.
7 A dywedodd yr Arglwydd wrth Samuel, *g* Gwrando ar lais y bobl yn yr hyn oll a ddywedant wrthyt: canys *h* nid tydi y maent yn ei wrthod, ond i myfi a wrthodaſant, rhag i mi deyrnaſu arnynt.
8 Ynol yr holl weithredoedd a wnaeth-

f 12. 1. S. 2 Jol. 13. 11. h Ecf. 16. 8. i Pen. 20. 19. Ioan 13. 20.

a 2 Sam. 8. 23. a Barn. 2. Neh. 7. 2. 1 Tim. 5. 22. * Pſalm. 1 Cron. 6. 28. 1095. b Ecf. 46. 19. c Deut. 16. 19. Sal. 15. 5. 1 Tim. 3. 3. d Lef. 20. 24. Hof. 13. 10. Act. 13. 21. e Pen. 12. 17. Iol. 6. 5.

asnie, o'r dydd y dygais hwynt o'r Aipht, hyd y dydd hwn, ac *fel y* gwrthodasant fi, ac y gwasanaethasant *i* dduwiau dieithr; felly y gwnant hwy hefyd i ti.

9 Yn awr pan hynny gwrando ar eu llais hwynt: eithr gan dystiolaethu ddynt, a dangos iddynt ddull y brenin a deyrnasa arnynt.

10 ¶ A Samuel a fynegodd holl eiriau yr Arglwydd wrth y bobl, y rhai oedd yn ceisio brenin ganddo.

11 Ac efe a ddywedodd, *l* Dyma ddull y brenin a deyrnasa arnoch chwi: *m* Efe a gymmer eich meibion, ac a'u gosyd iddo yn ei gerbydau, ac yn wyr meirch iddo, ac i red-e o flaen ei gerbydau ef:

12 Ac a'u gosyd *buynt* iddo yn dywysogion miloedd, ac yn dywysogion deg a deugain, ac i aredig ei ar, ac i medi ei gynhaaf, ac i wneuthur ei arfau rhyfel, a pheirianneu ei gerbydau.

13 A'ch merched a gymmer efe yn apothecareſau, yn gogeſau hefyd, ac yn bobyddeſau.

14 Ac efe a gymmer eich *n* maeſydd, a'ch gwinllanoedd, a'ch olew-lannoedd goreu, ac a'u dyru i'w *o* weiſion.

15 Eich hadau hefyd a'ch gwinllanoedd a ddegymma efe, ac a'i dyry i'w † ſtafellyddion ac i'w weiſion.

16 Eich gweiſion hefyd, a'ch morwynion, eich gwyr ieuainge goreu hefyd, a'ch aſynod, a gymmer efe, ac a'u gosyd i'w waith.

17 Eich defaid hefyd a ddegymma efe: chwithau hefyd fyddwch yn *p* weiſion iddo ef.

18 A'r dydd hynnw y *q* gwaeddwch, rhag eich brenin a ddewiſaſoch i chwi; ac ni wrendy yr *r* Arglwydd arnoch yn y dydd hwnnw.

19 Er hynny y bobl a wrthodaſant wrando ar lais Samuel: ac a ddywedaſant, *s* Nag e. eithr brenin a gaiff arnom ni;

20 Fel y byddom ninnau hefyd fel yr holl genhedloedd; a'n brenin a'n barna ni, efe a â allan, hefyd o'n blaen ni, ac efe a ymladd ein rhyfeloedd ni.

21 A gwrandawodd Samuel holl eiriau'r bobl, ac a'u hadroddodd hwynt lle y clybu yr Arglwydd.

22 A dywedoddyr Arglwydd wrth Samuel, gwrando ar eu llais hwynt, a * gosod frenin arnynt. A dywedodd Samuel wrth wyr Iſrael, ewch bob un i'w ddinas ei hun.

PEN. IX.

1 Saul yn anobeithio cael aſynod ei dad, 15 yn dyfod wrth ddeſyn Duw, 18 at Samuel. 19 Samuel yn troſtawu Saul.

A C yr oedd gwr o Benjamin, a'i enw a Cis, mab Abiel, mab Seror, mab Becorath, mab Aphia, mab i wr o Jemini, yn gadarn o * nerth.

2 Ac iddo ef yr oedd mab a'i enw Saul, yn wr ieuainge *b* dewiſol a glan: ac nid oedd neb o feibion Iſrael lanach nag ef: *c* o'i ysgwydd i fynu yr oedd yn uwch na'r holl bobl.

3 Ac aſynod Cis tad Saul, a gyfrgollaſant: a dywedodd Cis wrth Saul ei fab, Cymmer yn awr un o'r llangciau gyd a thi, a chyfod, dos, *d* cais yr aſynod.

4 Ac efe a aeth trwy fynydd Ephraim, ac a dramwyodd trwy wlad *e* Saliſa; ac ni's cawſant *buynt*: yna y tramwyaſant trwy wlad *f* Salim; ac ni's *cawſant* hwynt: ac efe a aeth trwy wlad Jemini; eithr ni's cawſant.

5 Pan ddaethant i wlad *g* Suph, y dywedodd Saul wrth ei langc oedd gyd ag ef, Tyred, a dychwelwn; rhag i'm tad beidio â'r aſynod, a gofalu am danom ni.

6 Dywedodd yntau wrtho ef, Wele, yn awr *y mae* yn y ddinas hon *b* wr i Dduw, a'r gwr *ſydd* anrhydeddus; yr hyn oll a ddywedo efe, gan *i* ddyfod a ddaw: awn yno yn awr; nid bwyrach y mynega efe i ni y ffordd y mae i ni fyned ieſu.

7 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Wele *od* awn ni, *k* pa beth a ddygwn ni i'r gwr? canys y bara a ddarfu yn ein lleſtri ni, a gwobr *arall* nid *oes* i'w ddwyn i wr Duw: beth *ſydd* gennym?

8 A'r llangc a attebodd eilwaith i Saul, ac a ddywedodd, Wele, cafwyd † gyd a mi bedwaredd ran ſicl o arian: mi a roddaf *hynny* i wr Duw, er mynegu i ni ein ffordd.

9 (Gynt yn Iſrael, fel hyn y dywedai gwr wrth fyned i *l* ymgynghori â Duw; Deuwch, ac awn hyd at y gweledydd: canys y prophwyd heddyw, a elwid gynt yn *m* weledydd)

10 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, *n* Da y dywedi; tyred, awn. Felly yr aethant i'r ddinas *yr oedd* gwr Duw ynddi.

11 ¶ *Ac* fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas, hwy a gawſant langceſau yn dyfod allan i dynnu dwfr; ac a ddywedaſant wrthynt, A yw'r * gweledydd yma?

12 Hwythau a'u hattebaſant hwynt, ac a ddywedaſant, Ydyw; wele *efe* o'th flaen: bryſia yr awr hon, canys heddyw y daeth efe i'r ddinas; o herwydd ‡ aberth *ſydd* heddyw gan y bobl yn o yr uchelfa.

13 Pan ddeloch gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef, cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwytta: canys ni fwytty'r bobl hyd oni ddelo efe, o herwydd *p* efe a fendiga'r aberth; ar ol hynny *y* bwytty y rhai a wahoddwyd, am hynny ewch i fynu; canys ‖ ynghylch y pryd hyn y cewch ef.

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas: *a pban* ddaethant i ganol y ddinas, wele, Samuel yn dyfod i'w cyfarfod, i fynd i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ *q* A'r Arglwydd a fynegaſai ynghluſt Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd,

16 Ynghylch y pryd *hyn* y foru yr anfonaf attat ti wr o wlad Benjamin; a thi a'i henneini ef yn flaenor ar fy mhobl Iſrael, *r* ac efe a wared fy mhobl o law'r Philiſtiaid: canys edrychais ar fy mhobl; o herwydd daeth eu gwaedd attaf.

17 A phan welſai Samuel Saul, yr Arglwydd a ddywedodd wrtho ef, *s* Wele'r gwr, am yr hwn y dywedais wrthyt: hwn a * lywodraetha ar fy mhobl.

18 Yna Saul a neſaodd at Samuel yng-hanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi attolwg, pa le yma *y mae* ty y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi *yw* y gweledydd: dos i fynu o'm blaen i'r uchelfa; canys bwyttewch gyd â myfi heddyw: a mi a'th ollyngaf y bore, ac a fynegaf i ti yr hyn oll *y ſydd* yn dy galon.

20 Ac *am yr* aſynod a gyfrgollaſant er ys tridiau, na ofala am danynt; canys cafwyd hwynt. † Ac i bwy *y mae* holl bethau dymunol Iſrael? onid i ti, ac i holl dŷ dy dad?

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid mab ‡ Jemini *ydwyf* fi, o'r lleiaf o lwythau Iſrael? a'm teulu *ſydd* ‖ leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a pha ham y dywedi wrthyf y modd hyn?

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'u dug hwynt i'r yſtafell, ac a roddodd iddynt le o flaen y gwahoddedigion; a hwy *oeddynt* ynghylch deng ŵr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd â thi.

24 A'r côg a gyfododd yr *u* yſgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i goſododd ger bron Saul. A *Samuel* a ddywedodd, Wele, yr hyn a gadwyd, goſod ger dy fron, a fwytta: canys hyd y pryd hwn y cadwyd ef i ti, er pan * ddywedais, Mi a wahoddais y bobl. A bwyttaodd Saul gyd â Samuel y dydd hwnnw.

25 ¶ A

a Num. 25. 2. Barn. 5. 8.

b Deut. 17. 16, &c. *m* Pen. 14. 52. *n* 1 Bren. 21. 7. *o* Pen. 22. 7. † Heb. *eunuchs.* *p* 1 Bren. 12. 14. 1 Cor. 7. 21. *q* Eſa. 8. 21. * Diar. 1. 28. Job 27. 9. Mica 3. 4. 1 Sal. 81. 12. Diar. 1. 25. Eſa. 65. 12. 2 66. 4. *s* Jer. 44. 16. *t* Deut. 20. 24. * Rhoddodd. Duw a'ndy-munnai iddynt fel y caent eu ffordd-gelu. Fel hyn y mae Duw yn hubmin. Sal. cxl. 15. Hoſ. xiii. 10, 11. Act. xiii. 21.

1095. *a* Pen. 14. 51. 1 Cron. 8. 33. † Neu, *eiſud.* *b* Num. 16. 46. *c* Pen. 16. 23. Jer. 9. 23. *d* Ada. 16. Ether 6. 11. Job 10. 4. *e* 2 Bren. 4. 42. *f* Josh. 3. 23. *g* Pen. 1. 1. *b* Deut. 33. 1. Barn. 13. 6. *i* Zec. 1. 6. Pen. 3. 20.

7 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, Wele *od* awn ni, *k* pa beth a ddygwn ni i'r gwr? canys y bara a ddarfu yn ein lleſtri ni, a gwobr *arall* nid *oes* i'w ddwyn i wr Duw: beth *ſydd* gennym?

8 A'r llangc a attebodd eilwaith i Saul, ac a ddywedodd, Wele, cafwyd † gyd a mi bedwaredd ran ſicl o arian: mi a roddaf *hynny* i wr Duw, er mynegu i ni ein ffordd.

9 (Gynt yn Iſrael, fel hyn y dywedai gwr wrth fyned i *l* ymgynghori â Duw; Deuwch, ac awn hyd at y gweledydd: canys y prophwyd heddyw, a elwid gynt yn *m* weledydd)

10 Yna y dywedodd Saul wrth ei langc, *n* Da y dywedi; tyred, awn. Felly yr aethant i'r ddinas *yr oedd* gwr Duw yn-ddi.

11 ¶ *Ac* fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas, hwy a gawſant langceſau yn dyfod allan i dynnu dwfr; ac a ddywedaſant wrthynt, A yw'r * gweledydd yma?

12 Hwythau a'u hattebaſant hwynt, ac a ddywedaſant, Ydyw; wele *efe* o'th flaen: bryſia yr awr hon, canys heddyw y daeth efe i'r ddinas; o herwydd ‡ aberth *ſydd* heddyw gan y bobl yn o yr uchelfa.

13 Pan ddeloch gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef, cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwytta: canys ni fwytty'r bobl hyd oni ddelo efe, o herwydd *p* efe a fendiga'r aberth; ar ol hynny *y* bwytty y rhai a wahoddwyd, am hynny ewch i fynu; canys ‖ ynghylch y pryd hyn y cewch ef.

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas: *a pban* ddaethant i ganol y ddinas, wele, Samuel yn dyfod i'w cyfarfod, i fynd i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ *q* A'r Arglwydd a fynegaſai ynghluſt Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd,

16 Ynghylch y pryd *hyn* y foru yr anfonaf attat ti wr o wlad Benjamin; a thi a'i henneini ef yn flaenor ar fy mhobl Iſrael, *r* ac efe a wared fy mhobl o law'r Philiſtiaid: canys edrychais ar fy mhobl; o herwydd daeth eu gwaedd attaf.

17 A phan welſai Samuel Saul, yr Arglwydd a ddywedodd wrtho ef, *s* Wele'r gwr, am yr hwn y dywedais wrthyt: hwn a * lywodraetha ar fy mhobl.

18 Yna Saul a neſaodd at Samuel yng-hanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi attolwg, pa le yma *y mae* ty y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi *yw* y gweledydd: dos i fynu o'm blaen i'r uchelfa; canys bwyttewch gyd â myfi heddyw: a mi a'th ollyngaf y bore, ac a fynegaf i ti yr hyn oll *y ſydd* yn dy galon.

20 Ac *am yr* aſynod a gyfrgollaſant er ys tridiau, na ofala am danynt; canys cafwyd hwynt. † Ac i bwy *y mae* holl bethau dymunol Iſrael? onid i ti, ac i holl dŷ dy dad?

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid mab ‡ Jemini *ydwyf* fi, o'r lleiaf o lwythau Iſrael? a'm teulu *ſydd* ‖ leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a pha ham y dywedi wrthyf y modd hyn?

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'u dug hwynt i'r yſtafell, ac a roddodd iddynt le o flaen y gwahoddedigion; a hwy *oeddynt* ynghylch deng ŵr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd â thi.

24 A'r côg a gyfododd yr *u* yſgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i goſododd ger bron Saul. A *Samuel* a ddywedodd, Wele, yr hyn a gadwyd, goſod ger dy fron, a fwytta: canys hyd y pryd hwn y cadwyd ef i ti, er pan * ddywedais, Mi a wahoddais y bobl. A bwyttaodd Saul gyd â Samuel y dydd hwnnw.

25 ¶ A

k Barn. 13. 17. 1 Bren. 14. 3. 2 Bren. 4. 42. 1 8. 8. † Heb. *yn fy llaw* Eſa. 53. 9. *l* Gen. 25. 22. *m* 2 Sam. 24. 11. 2 Bren. 17. 13. *n* Job 31. 13. Preg. 4. 9 Amos 7. 12. * *Sef* un, yn rhag-weled pethau i ddyfod trwy yſpryd Duw. 2 Cor. ii. 10. ‡ Neu, *gwleddoedd.* *o* 1 Bren. 3. 2. *p* Deut. 8. 10. ‖ Heb. *beddyw.* Pen. 15. 1 Act. 13. 21. *r* 2 Sam. 12. 12. *s* Pen. 16. 10, 12. * *attal ſy* Rhuf. 13. 4. *t* Adn. 3. † *Ar bwy y mae holl ddymuniad Iſrael ond arnat ti ac ar.* ‡ *byrhad* *o* *enw Benjamin am lwyth 'r llwyth.* Barn. 21. 3, 5. ‖ Yr oedd *Saul* yn iſel yn ei olwg ei hun yn dechreu, *Pen.* xv. 17. ond cymmyddu mewn balchder, ac nid mewn Gras a wnaeth. *Pen.* xviii. 8. *u* Lef. 7. 32. Barn. 20. 46. Sal. 68. 23. *v* 47. * *archymynais* iddo *y bobl*

25 ¶ A phan ddiſgynaſant o'r uchelfa i'r ddinas, *Samuel* a ymddiddanodd a Saul ar *x* ben y tŷ.

26 A hwy a gyfodaſant yn fŷreu: ac ynghylch codiad y wawr, galwodd Samuel ar Saul ‖ ben y *t*, gan ddywedyd, Cyfod, fel y'th hebryngwyf ymaith. A Saul a gyfododd, ac efe a Samuel a aethant ill dau allan.

27 *A* fel yr oeddent yn myned i waered i gwrr eithaf y ddinas, Samuel a ddywedodd wrth Saul, Dywed wrth y llangc am fyned o'n blaen ni (felly'r aeth efe) ond tar di † yr awr hon, a mynegaf i ti y gair Duw.

PEN. X.

1 *Enneinio Saul; 2 ei ſirhau ef trwy dri arwydd.* 9 *Saul yn prophwydo.* 17 *Dewis Saul trwy goelbren ym Miſpe.*

YNA Samuel a gymmerodd *a* phiolaid o olew, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef, ac a'i *b* cuſanodd ef; ac a ddywedodd, *c* Onid yr Arglwydd a'th enneiniodd di yn flaenor ar ei *d* etifeddiaeth?

2 Pan elych di heddyw oddi wrthyf, yna y cai ddau ŵr wrth *e* fedd Rahel, yn nherfyn Benjamin, yn Selſa: a hwy a ddywedant wrthyt; Cafwyd yr aſynod yr aethoſt i w ceiſio: ac wele, dy dad a ollyngodd heibio * chwedi yr aſynod, a gofalu y mae am danoch chwi, gan ddywedyd, Beth a wnaf am fy mab?

3 Yna yr ai di ym mhellach oddi yno, ac y deui hyd wastadedd Tabor: ac yno y th *f* gyferfydd tri wŷr yn myned i fynu at Dduw i Bethel; un yn dwyn tri o fynnod, ac un yn dwyn tair torth o fara, ac un yn dwyn *g* coſtrelaid o win.

4 A hwy a † gyfarchant well i ti, ac a roddant i ti ddwy *dorth* o fara; *y rhai* a gymmeri o'u llaw hwynt.

5 Ar ol hynny y deui i fryn Duw, *b* yn yr hwn y mae gwerſyllfa'r Philiſtiaid: a phan ddelych yno i'r ddinas, ti a gyfarfyddi a † thyrfa o brophwydi yn diſgyn o'r uchelfa, ac o'u blaen hwynt i nabl, a thympan, a phibell, a thelyn; a hwythau *yn k* prophwydo.

6 Ac Yſpryd yr Arglwydd a ‖ ddaw arnat ti, a *l* thi a brophwydi gyd â hwynt, ac a droir yn *m* ŵr arall.

7 A phan ddelo'r argoelion hyn i ti, gwna fel y † byddo'r achos: *n* canys Duw *jydd* gyd â thi.

8. A dos i waered o'm blaen i o Gilgal; ac wele, mi a ddeuaf i waered attat ti, *o* i offrymmu offrymmau poeth, *ac* i aberthu ebyrth hedd: *q* aros am danaf ſaith niwrnod, hyd oni ddelwyf attat, a mi a hyſpyſaf i ti yr hyn a wnelych.

9 ¶ A phan drodd efe ei gefn i fyned oddi wrth Samuel, *r* Duw a † roddodd iddo galon arall: a'r holl argoelion hynny a ddaethant y dydd hwnnw *i ben.*

10 A phan ddaethant yno i'r bryn, wele, ſintai o brophwydi yn ei gyfarfod ef; ac Yſpryd Duw a ddaeth arno yntau, ac efe a *s* brophwydodd yn eu myſg hwynt.

11 A phawb a'r a'i hadwaenai ef o'r blaen a edrychaſant; ac wele, *efe* gyd â'r prophwydi yn prophwydo. Yna'r bobl a ddywedaſant bawb wrth eu gilydd, Beth *yw* hyn a ddaeth i fab Cis? *A ydyw* Saul hefyd ym *t* myſg y prophwydi?

12 Ac un oddi yno a attebodd, ac a ddywedodd, Etto *u* pwy *yw* eu tad hwy? Am hynny yr aeth yn ddiarheb, *A ydyw* Saul hefyd ym myſg y prophwydi?

13 Ac wedi darfod iddo brophwydo, efe a ddaeth i'r uchelfa.

14 ¶ Ac ewythr Saul a ddywedodd wrtho ef, ac wrth ei langc ef, I ba le yr aethoch? Ac efe a ddywedodd, I geiſio'r aſynod: a phan welſom na's *caid*, ni a ddaethom at Samuel.

15 Ac ewythr Saul a ddywedodd, Mynega, attolwg, i mi, beth a ddywedodd Samuel wrthych chwi.

16 A Saul a ddywedodd wrth ei ewythr, gan fynegi mynegodd i ni ſôd yr aſynod wedi eu cael. Ond am thwedi y frenhiniaeth, yr hwn a ddywedaſai Samuel, *x* nid ynghanodd efe wrtho.

17 ¶ A Samuel a alwodd y bobl ynghyd *y* at yr Arglwydd *z* i Miſpe;

18 Ac a ddywedodd wrth feibion Iſrael, Fel hyn y dywedodd Arglwydd Dduw Iſrael; *a* Myfi a ddygais i fynu Iſrael o'r Aipht, ac a'ch gwaredais chwi o law yr Aiphtiaid, ac o law yr *b* holl deyrnaſoedd, a'r rhai a'ch gorthrymment chwi.

19 A *b* chwi heddyw a wrthodaſoch eich Duw, yr hwn ſydd yn eich gwared chwi oddi wrth eich holl ddrygfyd, a'ch helbul; ac a ddywedaſoch wrtho ef, *Nid felly*; eithr goſod *c* arnom ni frenin. Am hynny ſefwch yr awr hon ger bron yr Arglwydd wrth eich *d* llwythau, ac wrth eich *e* miloedd.

20 A Samuel a barodd i holl lwythau Iſrael nesâu: *f* a daliwyd llwyth Benjamin.

21 A gwedi iddo beri i lwyth Benjamin nesâu yn ol eu teuluoedd, daliwyd teulu Matri; a Saul mab Cis a ddaliwyd: a phan geiſiaſant ef, ni's caid ef.

22 Am hynny y g gofynaſant etto i'r Arglwydd, a ddeuai *i* gwr yno etto. A'r Arglwydd a ddywedodd, Wele, efe yn *b* ymguddio ym mhlith y dodrefn.

23 A hwy a redaſant, ac a'i cyrchaſant ef oddi yno. A phan ſaſodd ynghanol y bobl, *i* yr oedd ef, o'i ſŷſgwydd i fynu yn uwch na'r holl bobl.

24 A dywedodd Samuel wrth yr holl bobl, A welwch chwi yr hwn a *k* ddewiſodd yr Arglwydd, nad *oes neb* tebyg iddo ym mhyſg yr holl bobl? A'r holl bobl a floeddiaſant, ac a ddywedaſant, *l* Byw fyddo'r brenin.

25 Yna Samuel a draethodd *m* gyfraith y deyrnas wrth y bobl, ac a'i ſgrifenodd mewn llyfr, ac a'i goſododd ger bron yr Arglwydd. A Samuel a ollyngodd ymaith yr holl bobl, bob un i'w dŷ.

26 ¶ A Saul hefyd a aeth *i* w *n* dŷ ei hun i Gibea; a byddin o'r rhai y cyffyrddaſai Duw â'u *o* calon, a aeth gyd ag ef.

27 Ond *p* meibion Belial a ddywedaſant, Pa ſodd y gwared hwn ni? a hwy a'i dirmygaſant ef, ac *q* ni ddygaſant anrheg iddo ef. *r* Eithr ni chymmerodd efe arno glywed hyn.

Deut. 13. 13. *q* 2 Cron. 17. 5. Sal. 72. 10. Mat. 2. 11. *r* 1 Bren. 12. 7.

PEN. XI.

1 *Nahas yn ymwyſ i wyr Jabes Gilead ammodeu gwaraddwyddus.* 4 *Huythau yn cael tynnortwŷ gan Saul.*

YNA *a* Nahas yr Ammoniad a ddaeth i fynu, ac a werſyllodd yn erbyn Jabes *b* Gilead: a holl wŷr Jabes a ddywedaſant wrth Nahas, *c* Gwna gyfammod â ni, ac ni a'th waſanaethwn di.

2 A Nahas yr Ammoniad a ddywedodd wrthynt, Dan *yr ammod* hyn y *c* gyfammodaf â chwi; i mi gael tynnu pob *d* llygad dehau i chwi, fel y gotodwyf y gwaradwydd hyn ar holl *e* Iſrael.

3 A henuriaid Jabes a ddywedaſant wrtho, * Canniatta i ni ſaith niwrnod, fel yr anfonom genhadau i holl derfynau Iſrael: ac oni *byddo* a'n gwaredo, ni a ddeuwn allan attat ti.

4 ¶ A'r cenhadau a ddaethant i *f* Gibea *g* Saul, ac a adroddaſant y geiriau lle y clybu'r bobl. A'r holl bobl a ddyrchafaſant eu llef, ac a wylaſant.

5 Ac wele, Saul yn dyfod ar ol y *h* gwartheg o'r maes. A dywedodd Saul, Beth *ſydd* yn peri i'r bobl wylo? Yna yr adroddaſant iddo geiriau gwŷr Jabes.

6 Ac *i* Yſpryd Duw a ddaeth ar Saul, pan glybu efe'r geiriau hynny; a'i *k* ddigoſaint ef a ennynodd yn ddirfawr.

7 Ac efe a gymmerth bar o ychen,

x Pen. 9. 27. Diar. 29. 11.
y Barn. 11. 11. Pen. 8. 22.
z Pen. 11. 15. Barn. 20. 1.
a Exo. 1. 2. Barn. 2. 1.
b Pen. 8. 7.
c Pen. 8. 19.
d Jos. 7. 16.
e Num. 10. 36.
f Jos. 7. 14. Mica 5. 2. Act. 1. 26.
g Barn. 1. 1.
b Pen. 9. 21. Luc 14. 11.
i Pen. 9. 2.
k Deut. 17. 15.
l 1 Bren. 1. 25.
m Deut. 17. 18. &c.
Pen. 8. 11.
Exod. 45. 9.
n Barn. 20. 12. & 2 Sam. 22. 49, 50.
o Pen. 11. 12.

x Mat. 10. 27. Act. 10. 9.
† *Sef*, h weddi cyn cychwyn. *Sal.* lxii. 1.
† Heb. *beddyw* y Adn. 17

a Pen. 16. 13.
b Gen. 41. 40.
c Barn. 19. 18. Sal. 2. 12.
c Act. 13. 21.
d 1 Bren. 3. 9. Deut. 32. 9.
e Gen. 35. 19.
* Neu, *ofam am*
f Marc 14. 13.
g Lef. 23. 13.
† Heb. *ymofyn-ant a'thi, am bedair wech*, Fel. Barn. 18. 15.
b Pen. 23. 3.
† *cyd gerdd.*
i Cor. 1. 10.
2 Bren. 3. 15.
† 1 Cor. 14. 1.
1 Thef. 5. 20.
‖ *a dyrr am dy draws*
l Num. 11. 25. Mat. 7. 22.
m Adn. 10 Pen. 11. 6.
* Heb. *caffo dy law.* Barn. 9. 33.
n Gen. 21. 20.
o Pen. 7. 16.
p Pen. 11. 15.
q Pen. 13. 8.
r Rhuf. 13. 1.
† Heb. *drodd.*
s Adn 6. Pen. 19. 23.
s Pen. 19. 24. Mat. 13. 23. Ioan 7. 15. & Sal. 8. 2. Ioan 3. 8. Act. 10. 34. Luc 2. 17.

t Pen. 16. 13. Jer. 31. 6.
u Pen. 19. 22.
† Heb. *ddrwg.*
x Adn 6. Pen. 19. 23.
y Pen. 19. 24. Mat. 13. 23. Ioan 7. 15. & Sal. 8. 2. Ioan 3. 8. Act. 10. 34. Luc 2. 17.

a Barn. 10. 17.
a 11. 12.
b Barn. 12. 7. *a* 21. 10.
c Deut. 23. 3, 6.
d Diar. 12. 10. Dat. 13. 17.
e Ester 3. 11.
* Heb. *Od ddwg a ni*
f Pen. 10. 26. *a* 15. 34.
g Pen. 10. 1.
b 2 Sam. 7. 8. Sal. 78. 71. 1 Barn. 3. 10.
i Pen. 10. 6 Ecl. 32. 13. Sal. 76. 12.

ac a'u i drylliodd, ac a'u danfonodd trwy holl derfynau Israel yn llaw'r cenhadau; gan ddywedyd, Yr hwn nid elo ar ol Saul, ac ar ol Samuel, ni fel hyn y gwnelr i'w warthec er. Ac ofn yr Arglwydd a syrthiodd ar y bobl, a hwy a ddaethant allan † yn unfryd.

8 A phan gyfrifodd efe hwynt yn *m* Bezec, meibion *o* Israel oedd dri chan mil, a gwyr Juda yn ddeng mil ar hugain.

9 A hwy a ddywedasant wrth y cenhadau a ddaethent, Fel hyn y dywedwch wrth wyr Jabes Gilead; Y fory, erbyn y gwrelogo'r haul, *p* bydd i chwi ymwared. A'r cenhadau a ddaethant ac a fynegasant *hynny* i wyr Jabes; a hwythau a *q* lawenychasant.

10 Am hynny gwyr Jabes a ddywedasant *wrth yr Ammoniaid*, Y fory y deuwn *r* allan attoch chwi; ac y gwnewch i ni yr hyn oll a weloch yn dda.

11 A *s* bu drannoeth i *t* Saul osod y bobl yn dair byddin; a hwy a ddaethant i ganol y gwersyll yn y *wyliadwriaeth u* foreu, ac a laddasant yr Ammoniaid nes gwresogi o'r dydd: a'r gweddillion a *x* wasgarwyd, fel na thrigodd 9 honynt ddau ynghyd.

12 ¶ A dywedodd y bobl wrth Samuel, Pwy *yw* yr hwn a ddywedodd, *y* A deyrnasa Saul arnom ni? *z* moelwch y gwyr *hynny*, fel y rhoddom hwynt i farwolaeth.

13 A Saul a ddywedodd, *a* Ni roddir neb i farwolaeth heddyw: canys heddyw y gwnaeth yr Arglwydd ymwared yn Israel.

14 Yna Samuel *b* ddywedodd wrth y bobl, Deuwch, fel yr elom i *b* Gilgal, ac yr *c* adnewyddom y frenhiniaeth yno.

15 A'r holl bobl a aethant i Gilgal; ac yno *d* y gwnaethant Saul yn frenin, *e* ger bron yr Arglwydd yn Gilgal; a hwy a aberthasant yno ebyrth hedd ger bron yr Arglwydd: *e* A Saul a lawenychodd yno, a holl wyr Israel, yn ddirfawr.

t yr *ail* *ystlum* Pen. 10. 23. *d* Pen. 10. 17. a 14. 16. *e* 1 Brenh. 1. 40. Sal. 21. 1.

P E N. XII.

1 *Dinwenidrwydd Samuel, anwiredgarwch y bobl*: 16. *Ei dybryna â tharanau*. 20. *Ei cysuro a thrugaredd Duw*.

A Samuel a ddywedodd wrth holl Israel, Wele, gwrandewais ar eich llais yn yr hyn oll a ddywedasoch wrthyf, a gosodais *a* frenin arnoch.

2 Ac yr awr hon, wele, y brenin yn *b* rhodio o'ch blaen chwi: a minnau a heneiddiais, ac a *c* benwynnais; ac wele, fy meibion hwythau sydd *b* chwi: a minnau a rodiais o'ch blaen chwi o'm mebyd hyd y dydd hwn.

3 Wele fi; *d* tystiolaethwch i'm herbyn ger bron yr Arglwydd, *e* a cher bron ei eneiniog: *f* ych pwy a gymmerais i? neu pwy a gymmerais? neu pwy a dwyllais? neu pwy a orthrymmais i? neu o law pwy y cymmerais wobr, *g* i ddallu fy llygaid ag ef? ac mi a'i talaf i chwi.

4 A hwy a ddywedasant, *h* Ni thwyllaist ni, ni orthrymmaist ni chwaith, ac ni chymmeraist ddim o'law neb.

5 Dywedodd yntau wrthynt, Yr Arglwydd *fydd* dyst yn eich erbyn chwi, ei eneiniog *hefyd fydd* dyst y dydd hwn, *i* na chawsoch ddim yn ty llaw i, A'r *bobl* a ddywedasant, Tyst *ydyw*.

6 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth y bobl, Yr Arglwydd *yw* yr hwn a *k* wnaeth Moses ac Aaron, a'r hwn a ddug i'ch tadau chwi o dir yr Aipht.

7 Yn awr gan hynny sefwch, fel yr *l* ymresymmwyf a chwi ger bron yr Arglwydd, am holl gyfiawnderau yr Arglwydd, y rhai a wnaeth efe *a* chwi ac i'ch tadau.

8 *l* Gwedi i Jacob ddyfod i'r Aipht, a gweddi'o'ch *m* tadau chwi ar yr Arglwydd, a'r Arglwydd a anfonodd *n* Moses ac Aaron; a hwy a ddygasant eich tadau chwi o'r Aipht, ac a'u cyfleuasant hwy yn y lle hwn.

9 A phan *o* anghofiasant yr Arglwydd eu Duw, efe a'u gwerthodd hwynt i law *p* Sisera, tywysog milwriaeth Hasor, ac i law'r *q* Philistiaid, ac i law brenin *r* Moab; a hwy a ymladdasant i'w herbyn.

10 A hwy a waeddasant ar yr Arglwydd, ac a ddywedasant, Pechasom, am i ni wrthod yr Arglwydd, a gwasanaethu *s* Baalim ac Astaroth: er hynny gwared ni yr awr hon o law ein gelynion, a nyni a'th wasanaethwn di.

11 A'r Arglwydd a anfonodd *t* Jerubbaal, a *t* Bedan, a *u* Jephtha, a *x* Samuel, ac a'ch gwaredodd chwi o law eich gelynion o amgylch, a chwi a breswyllasoch yn ddiogel.

12 A phan welsoch fod y Nahas brenin meibion Ammon yn dyfod yn eich erbyn, *z* dywedasoch wrthyf, nag e; ond brenin a deyrnasa arnom ni, a'r Arglwydd eich Duw yn *a* Frenhin i chwi.

13 Ac yn awr, wele'r brenin *b* a ddewisasoch chwi, a'r hwn a ddymunasoch: ac *c* wele, yr Arglwydd a roddes frenin arnoch chwi.

14 Os ofnwch chwi yr Arglwydd, a'i wasanaethu ef, a gwrando ar ei lais, heb amryddhau i *t* air yr Arglwydd; yna y byddwch chwi, a'r brenin hefyd a deyrnasa arnoch, ‖ *d* yn dilyn ar ol yr Arglwydd eich Duw.

15 Ond os chwi ni *e* wrandewch ar lais yr Arglwydd, eithr amryddhau gair yr Arglwydd; yna y bydd llaw yr Arglwydd yn eich erbyn chwi, fel yn erbyn eich tadau.

16 ¶ Safwch gan hynny yn awr, a *f* gwelwch y peth mawr hyn a wna yr Arglwydd o flaen eich llygaid chwi.

17 Onid *g* cynhaiaf gwenith yw heddyw? Galwaf ar yr Arglwydd; ac efe a ddyru daranau, a *h* gwlaw: fel y gwyddoch ac y gwelloch, mai mawr yw eich drygioni chwi yr hwn a wnaethoch yng olwg yr Arglwydd, yn gofyn i chwi frenin.

18 Felly Samuel a alwodd ar yr Arglwydd; a'r Arglwydd a roddodd i daranau a gwlaw y dydd hwnnw: a'r holl *i* bobl a ofnodd yr Arglwydd a Samuel, yn ddirfawr.

19 A'r holl bobl a ddywedasant wrth Samuel, Gweddia dros dy weision ar yr Arglwydd dy Dduw, fel *l* na byddom feirw: canys, chwanegasom ddrygioni ar ein holl bechodau, wrth *m* geisio i ni frenin.

20 ¶ A dywedodd Samuel wrth y bobl, Nac ofnwch; chwi a wnaethoch yr holl ddrygioni hyn: etto *n* na chiliwch oddi ar ol yr Arglwydd, ond gwasanaethwch yr Arglwydd â'ch holl galon;

21 Ac *o* na chiliwch: canys *fely'r aeth* ar ol oferedd, y rhai *q* ni lesant, ac na'ch gwaredant; canys ofer *yynt* hwy.

22 Canys ni wrthyd yr Arglwydd ei bobl, er mwyn ei *r* enw mawr: o herwydd *s* rhyngodd bodd i'r Arglwydd eich gwneuthur chwi yn bobl iddo ei hun.

23 A minnau, na atto Duw i mi bechu yn erbyn yr Arglwydd, trwy beidio *o* gweddio drosoch: eithr dysgaf i chwi y *t* ffordd dda ac *u* union.

24 Yn unig *x* ofnwch yr Arglwydd, a gwasanaethwch ef mewn gwirionedd â'ch holl galon: canys ystyriwch fawr *v* wnaeth efe eroch.

25 Ond os dilynwch ddrygioni, *z* chwi a'ch brenin a ddifethir.

l 1 Brenh. 1. 40. Sal. 21. 1.

P E N. XIII.

1 *Bydin ddewisol Saul*. 5 *Mawr fu'r Philistiaid*. 8 *Saul yn aberthu*. 11 *Samuel yn ei geryddu ef*. 19 *Israel heb o*

SAUL * a deyrnasodd un flwyddyn; a
pheedi iddo deyrnasu a dwy flynedd
ar Israel,
2 Saul a ddewisodd iddo dair mil o
Israel; dwy fil oedd gyd â Saul ym Mic-
mas ac yn mynydd Bethel, a mil oedd
gyd â Jonathan yn *b* Gibea Benjamin:
a'r bobl eraill a anfonodd efe bawb i'w
babell ei hun.
3 A Jonathan a darawodd *c* werslyfia'r
Philistiaid, yr hon oedd yn † Geba: a
chlybu'r Philistiaid *hyny*. A Saul a
ganodd mewn udgorn trwy'r holl dir, gan
ddywedyd, Clywed yr Hebreaid.
4 A holl Israel a glywsant ddywedyd
d daro o Saul sefyllfa'r Philistiaid, a bod
Israel yn ‡ ffiaidd gan y Philistiaid: a'r
bobl a ymgasglodd ar ol Saul, i Gilgal.
5 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant, i
ymladd ag Israel, deng mil ar hugain o
gerbydau, a chwe mil o wyr meirch, a
phobl *eraill* cyn *e* amled a'r tywod *sydd*
ar fin y mor. A hwy a ddasthant i fyny,
ac a wersyllasant ym Micmas, o du'r
dwyrain i *f* Beth-afen.
6 Pan welodd gwyr Israel fod yn *g* gr-
fyng arnynt, (canys gwasgfaid ar y bobl)
yna y bobl a *h* ymguddiasant mewn ogo-
feydd, ac mewn dyrysni, ac mewn creig-
iau, ac mewn tyrau, ac mewn pydewau.
7 A *rhai* o'r Hebreaid a aethant dros
yr Iorddonen, i dir Gad a Gilead: a Saul
oedd etto yn Gilgal, a'r holl bobl a ‖ aeth-
ant ar ei ol ef dan gryn.
8 ¶ Ac efe a arosodd i faith niwrnod,
fyd yr amser gosodedig *a nodasai* Samuel.
Ond ni ddaeth Samuel i Gilgal; a'r bobl
a ymwasgarodd oddi wrtho ef.
9 A Saul a ddywedodd, Dygwch attaf
fi *k* boeth offrwm ac offrymmau hedd.
Ac efe a *i* offrymmodd y poeth-offrwm.
10 A gwedi darfod iddo offrymmu'r
poeth offrwm, wele, Samuel a *m* ddaeth:
a Saul a aeth allan i'w gyfarfod ef, *ac*
n i gyfarch gwell iddo.
11 ¶ A dywedodd Samuel, Beth a
wnaethoft ti? A Saul a *n* ddywedodd,
O herwydd gweled o honof i'r bobl ym-
wasgaru oddi wrthyf, ac na ddaethoft
dithau o fewn y dyddiau gosodedig, ac i'r
Philistiaid ymgasglu i Micmas;
12 *o* Am hyny y dywedais, Y Philis-
tiaid yn awr a ddeuant i wared attaf fi i
Gilgal, ac ni weddiais ger bron yr Ar-
glwydd: am hynny yr *p* anturiais i, ac yr
offrymmais boeth-offrwm.
13 A Samuel a ddywedodd wrth *q* Saul,
r Ynfyd y gwnaethoft: ni chedwaist or-
chymyn yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn a
orchymynodd efe i ti: canys yr Arglwydd
yn awr a gadarnhasai dy frenhiniaeth di
ar Israel yn dragywydd.
14 Ond yn awr ni laif dy frenhiniaeth di:
s yr Arglwydd a geisiodd iddo *ei*, wrth
fodd ei galon ei hun: yr Arglwydd hefyd
a orchymynodd iddo fod yn flaenor ar ei
bobl; o herwydd na chedwaist ti yr hyn a
orchymynodd yr Arglwydd i ti.
15 A Samuel a gyfododd, ac a aeth i
fynu o Gilgal i Gibea Benjamin: a chyf-
rifodd Saul y bobl a gafwyd gyd âg ef,
ynghylch *t* chwe' chant o wyr.
16 A Saul a Jonathan ei fab, a'r bobl a
gafwyd gyd â hwynt, oedd yn aros yn
Gibea Benjamin: a'r Philistiaid a wersyll-
asant ym Micmas.
17 ¶ A daeth allan o wersyll y Philis-
tiaid *anrheithwyr*, yn *u* dair byddin: un
fyddin a drodd tu a ffordd *w* Ophra, tu a
gwlad Sual;
18 A'r fyddin arall a drodd *tu a* ffordd
y Beth-horon; a'r drydedd fyddin a drodd
tu a ffordd y terfyn fy'n edrych tu a'r
dyffryn *z* Seboim, tu a'r anialwch.
19 ¶ Ac a ni chaid gof trwy holl wlad
Israel: canys dywedasai'r Philistiaid, Rhag
gwneuthur o'r Hebreaid i gleddyfau neu
waywffyn.
20 Ond holl Israel a aent i waered at y
Philistiaid, i *a* hogalu pob un ei
swch, a'i gwlltwr, a'i fwyall, a'i gaib:
21 Ond yr oedd dur-lio *b* ionadau main
ar y ceibiau, ac ar y cyllyrau, ac ar y
pigffyrch, ac ar y bwyill, ac i † flaen-
llymmu'r fymbylau.
22 Felly yn nydd y rhyfel *c* nt chaed na
chleddyf na gwaywffon yn llaw'r un o'r
bobl *oedd* gyd â Saul a Jonathan, ond a
gaed gyd a Saul a Jonathan ei fab.
23 A gwersyll y Philistiaid a aeth allan
i twich *c* Micmas.

a Adn. 2. Cron. 15. 2.

P L N. XIV.

*1 Jonathan yn taro amddiffynfa'r Philis-
tiaid. 24 Ebrill adluned Saul. 36 Yr
hobl yn achub Jonathan. 47 Gadernid
Saul, a'i deulu.*

A Rhi, ddydd gwaith, i *a* Jonathan mab
Saul ddywedyd wrth y llangc oedd
yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn *b* drof-
odd i amddiffynfa'r Philistiaid, yr hon
fydd o'r tu hwnt: ond ni fynegodd efe i'w
dad.
2 A Saul a arosodd yng hwrr Gibea, dan
bren Pomegranad, yr hwn *oedd* ym *c* Mic-
ron: a'r bobl *oedd* gyd âg ef *oeddent* yn-
hylch chwe' chant wr;
3 Ac Ahia mab *d* Ahitub, brawd Ich-
bod, *e* mab Phinees, mab Eli, offeiriad
yr Arglwydd yn Silo, oedd yn gwisgo
cphiod. Ac ni wyddai'r bobl i Jonathan
fyned ymaith.
4 ¶ A rhwng y bryniau, lle ceisiodd
Jonathan fyned drofodd at amddiffynfa'r
Philistiaid, *yr oedd* f craig ferth o'r naill
du i'r bwich, a craig ferth o'r tu arall i'r
bwich: ac enw y naill *oedd* Bofes, ac enw
y llall Sene.
5 A safiad y naill *oedd* oddi wrth y
gogledd ar gyfer Micmas, a'r llall oddi
wrth y dehau ar gyfer Gibea.
6 A dywedodd Jonathan wrth y llangc
oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred ac awn
drofodd i amddiffynfa'r rhai *h* dienwaed-
edig hyn; nid hwyrach y gweithia yr
Arglwydd gyd â ni: i canys nid oes rwystr
i'r Arglwydd waredu trwy lawer neu trwy
ychydig.
7 A'n hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a
ddywedodd wrtho, *k* Gwna'r hyn holl *fydd*
yn dy galon: cerdda rhagot; wele fi gyd
â thi fel y mynno dy galon.
8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele, ni
a awn trofodd at y gwyr *hyn*, *m* ac a ym-
ddangofwn iddynt.
9 Os dywedant fel hyn wrthym, * Ar-
oswch nes i ni ddyfod attoch chwi; *n* yna
y fafwn yn ein lle, ac nid awn i fynu at-
tynt hwy.
10 Ond os fel hyn y dywedant, Deuwch i fynu attom ni; yna *o* awn i fynu:
canys *p* yr Arglwydd a'u rhoddodd hwynt
yn ein llaw ni; a *q* hyn *fydd* yn arwydd i
ni.
11 A hwy a ymddangofasant ill dau i
amddiffynfa'r Philistiaid. A'r Philistiaid
a *r* ddywedasant, Wele, yr Hebreaid yn
dyfod allan o'r tyllau y llechasant yn-
ddynt.
12 *s* A gwyr yr amddiffynfa a attebasant Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei
arfau, ac a dywedasant, Deuwch i fynu
attom ni, ac oi *t* dangosfwn beth a chwi.
A dywedodd Jonathan wrth y hwn oedd
yn dwyn ei arfau, Tyred i fynu ar fy ol;
u canys yr Arglwydd a'u rhoddodd hwynt
yn llaw Israel.
13 A *v* Jonathan a ddringodd i fynu
ar ei ddwylaw, ac ar ei draed i a'r hwn
oedd yn dwyn ei arfau ar ei ol. A hwy a
fyrthiasant o flaen Jonathan; ei fywiolia
x hefyd oedd yn y llaid ar ei ol ef.
14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth
Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau,
oedd ynghylch ugain gwr, mewn o fewn
ynghylch hanner cyfar o dir, *y* dryll dau
yd.
15 A bu *z* ofn fawr yn y gwersyll, yn y

c Ezec. 28. 27.
31.
Deut. 28.
15. 43. 44.
† Heb.
fod
d Barn. 5.
8.
Pen. 17.
47.
Heb. 4. 12.
Eph. 6. 17.
Heb. 11. 32.
1057.
e Pen.
13. 13.
f Sal. 114.
8.
Barn. 13.
25.
1 Theff.
5. 19.
g Ecl. 10.
28.
h Pen. 13.
15.
Barn. 7. 7.
i Pen.
22. 9.
k Pen. 4.
21.
l Jer. 16.
16.
a 31. 25.
m Pen.
19. 36.
Eph. 2.
11.
i Deut.
32. 30.
Barn. 7. 7.
2 Cron.
14. 11.
Sal. 115. 3.
Luc 12.
32.
k Eph 5. 5
l Dat. 2.
10.
m Luc
21. 28.
* Heb.
dywedo
n Gen.
24. 14.
Barn. 6.
37.
o Prov. 9.
11.
p Gen.
24. 14.
Barn. 6.
37.
2 Sam. 5.
24.
q Barn. 7.
14.
r Job 5. 1
s Barn. 8.
16.
Pen. 17.
t 2 Chron.
20. 20.
u Sal. 18.
20.
Heb. 11.
34.
x Jos. 2. 9.
10.
y Pen. 13.
22.
z 17. 52.
a Gen.
Mawr.

a Jos. 2. 9. Barn. 7. 22. Psa. 33. 17. Job 18. 11. b Gen. 35. 5. † Neu. a mawr Lef. 26. 7. 37. Dan. 5. 6. c Sal. 58. 7. 8. d Adn. 2. e Ecf. 28. 30. Num. 27. 21. Barn. 2. 1. f Rhuf. 8. 11. g Adn. 24. Jos. 9. 14. Diar. 19. 2. † Heb. 4. crynod ar bod. h Barn. 17. 22. 2 Cron. 20. 23. 24. i Pen. 29. 4. k Bren. 18. 28. Mare 9. 39. l Pen. 13. 6. Luc. 1. 44. m Hif. 1. 7. n Pen. 13. 5. o Adn. 30. Barn. 11. 30. 31. p Diar. 18. 9. Preg. 5. 2. q 10. 26. † Heb. Yard e Rhuf. 10. 2. f Mat. 3. 5. g Ecf. 3. 8. Mat. 3. 4. h Sal. 19. 10. i 119. 103. k Adn. 24. l Mif. 7. 5. m Pen. 31. 12. n Adn. 27. Sal. 74. 8. o Jof. 19. 42. p Cron. 7. 10. q Deut. 3. 11. r 13. 12. s 28. 21. t 16. u Rhuf. 1. 1. a Mat. 7. 5. b Adn. 35.

macs; ac yn myfg yr holl bobl: yr amddiffynfa a'r a anrheithwyr hwythau hefyd a ddychrynasant; y ddaear hefyd a gryndod: a bu *b* dychryn † Duw arnynt.

16 A gwyliwyr Saul yn Gibea Benjamin a edrychasant; ac wele, y lluoedd *c* yn wastraru, ac yn mynod dan ymguro.

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *d* oedd gyd ag ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddi wrthym ni. A phan gyfrifasant, wele, *e* Jonathan a chludydd ei arfau nid *oeddynt yno.*

18 A Saul a ddywedodd wrth Ahia, *f* Dwg yma arch Duw. (Canys yr oedd arch Duw y pryd hynny *g* gyd a meibion Israel.)

19 † A tra'r oedd Saul yn ymddiddan a'r offeiriad, y terfysg yr hwn *oedd* yngwersyll y Philistiaid, gan fyned a aeth, ac a amlhaeasant. A Saul a ddywedodd wrth yr offeiriad, *h* Tynn attat dy law.

20 A Saul a'r holl bobl *oedd* gyd ag ef *i* a ymgynnullasant, ac a ddaethant i'r rhyfel: ac wele, *k* gleddyf pob un yn erbyn ei gyfeilar; a dinyfr mawr iawn *oedd yno.*

21 Yr Hebreaid hefyd, y *rhai* oedd gyd a'r Philiftiaid o'r blaen, y rhai a aethant i fyny gyd a hwynt i'r gwerfyll o'r cylch oddi amgylch, *l* hwythau hefyd *a droesant* i fod gyd a'r Ifraeliaid *oedd* gyd a Saul a Jonathan.

22 A holl wyr Ifrael, y rhai oedd yn llechu yn mynydd Ephraim, a glywsant fod *m* Philiftiaid yn hwythau hefyd a'u herlidiasant hwy o'u hol yn y rhyfel.

23 Felly † achubodd yr Arglwydd Ifrael y dydd hwnnw: a'r ymladd a aeth drosodd i *n* Beth-afen.

24 ¶ *A* gwyr Ifrael *oedd* gyfyng arnynt y dydd hwnnw: o herwydd *o* tynghedfaid Saul y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo'r* gwr a fwytao ſ ſwyd hyd yr hwyr, fel y *p* dialwyf ar fy ngelynion. Felly nid archwaethodd yr un o'r bobl *ſilyn* hwynt.

25 A'r *rhai* oll o'r holl wlad a ddaethant i goed, lle yr oedd *q* mel ar hyd wyneb y tir.

26 A phan ddaeth y bobl i'r coed, wele'r *r* mel yn diferu; etto ni chlodd *un* o'i law at ei enau: canys ofnodd y bobl y *ſ* llw.

27 Ond Jonathan ni chlywsai pan dyngheddfai ei dad ef y bobl: am hynny efe a eſtynodd flaen y wialen *oedd* yn ei law, ac a'i gwlychodd *t* yn † nil y mel, ac a drodd ei law at ei enau; a'i lygaid a oleuaſant.

28 Yna un o'r bobl a attebodd, ac a *u* dywedodd, Gan dyngheddu y tyngheddodd dy dad y bobl, gan ddywedyd, Melldigedig *fyddo'r* gwr a fwyttao ſwyd heddyw. A'r bobl oedd luddedig.

29 Yna y dywedodd Jonathan, Fy nhad a *x* blodd y wlad: gwelwch yn awr fel y *x* goleuodd fy llygaid i, o herwydd i mi archwaethu ychydig o'r mel hwn:

30 Pa faint mwy, pe bwyttaſai'r bobl yn ddiwarafun heddyw o anrhaith eu gelynion, yr hon a gawſant hwy? oni buaſai yn fwy fwy y lladdefa ym myſg y Philiſtiaid?

31 ¶ A hwy a darawſant *y* Philiſtiaid y dydd hwnnw o Michmas *hyd* yr Ajalon: a'r bobl oedd luddedig iawn.

32 A'r bobl a ruthrasant ar yr anrhaith, ac a gymmerasant ddefaid, a gwartheg, a lloi, ac a'u lladdaſant ar y ddaear: a'r bobl a'u bwyttaodd gyd a'r gwaed.

33 Yna y mynegaſant hwy i Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl fydd yn pechu yn erbyn yr Arglwydd, gan fwytta ynghyd a'r gwaed. Ac efe a ddywedodd, *a* Troſeddaloch: treiglwch atta'r maen hyd yma *b* facn mawr.

34 Dywedodd Saul hefyd, Ymwaſgerwch ym myſg y bobl, a dywedwch wrthynt, Dygwch attaf fi bob un ei ych, a phob un ei lwdn dafad, a lleddwch *c yma*, a bwyttewch; ac na phechwch yn erbyn yr Arglwydd, gan fwytta ynghyd a'r gwaed. A'r bobl oll a ddygaſant bob un ei ych yn ei law y noſwaith honno, ac a'u lladdaſant *yno.*

35 A Saul a adeiladodd *d* allor i'r Arglwydd. Hon oedd yr allor gyntaf a adeiladodd efe i'r Arglwydd.

36 ¶ A dywedodd Saul, awn i wared ar ol y Philiſtiaid liw nos, ac anrheithwn hwyat hyd oni oleuo'r bore, ac na adawn un o honynt. Hwythau a ddywedaſant, Gwna yr hyn oll *ſydda* da yn dy olwg. Yna y dywedodd yr offeiriad, *e* Nesawn yma at Dduw.

37 *f* Ac ymofynnodd Saul *g* Duw, A aſ fi i wared ar ol y Philiſtiaid? a roddi di hwynt yn llaw Ifrael? Ond *h* nid attebodd efe y dydd hwnnw.

38 A dywedodd Saul, *i* Dynesſwch yma holl † bennaethiaid y bobl: *k* mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch ll ym mhwy y bu y pechod hwu heddyw.

39 Canys, *megis mai* byw yr Arglwydd, yr hwn fydd yn gwaredu Ifrael, pe byddai hyn yn Jonathan fy mab, diau y *l* diwyr roddir efe'n farwolaeth. Ac nid attebodd *neb* o'r holl bobl *ef.*

40 Yna y dywedodd efe wrth holl Ifrael, Chwi a fyddwch ar y naill ddu, minnau hefyd a Jonathan fy mab fyddwn ar y tu arall. A dywedodd y bobl wrth Saul, Gwna *a fydda* da yn dy olwg.

41 Am hynny y dywedodd Saul wrth Arglwydd Dduw Ifrael, ‖ Dod oleu-fynag. A dalawyd Jonathan a Saul: ond y bobl a ddiangodd.

42 Dywedodd Saul hefyd, Bwriwch *goelbren* rhyngof fi a Jonathan fy mab. A dalawyd Jonathan.

43 Yna y dywedodd Saul wrth Jonathan, Mynega i mi beth a'nwaethoſt. A Jonathan a fynegodd iddi, ac a ddywedodd, *k* Gan archwaethu yr archwaethais ychydig o fel ar flaen y wialen *oedd* yn fy llaw; ac wele, a fyddaf fi farw?

44 Dywedodd Saul hefyd, *l* Felly y gwneled Duw *i mi*, ac felly chwaneged, onid, *m* gan farw y bydi di farw, Jonathan.

45 A dywedodd y bobl wrth Saul, A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth yr ymwared mawr hyn yn Ifrael? Na atto Duw: *myſi nidi* byw yr Arglwydd, ni fyrth *un* o walltau ei ben ei i'r ddaear; canys gyda Duw y gweithiodd efe heddyw. *n* A'r bobl a waredaſant Jonathan, fel na laddwyd efe.

46 Yna Saul a aeth i fyny oddi ar ol y Philiſtiaid: a'r Philiſtiaid a aethant i'w lle eu hun.

47 ¶ Felly y *o* cymmerodd Saul y frenhiniaeth ar Ifrael, ac a ymladdodd yn erbyn ei holl elynion oddi amgylch, yn erbyn Moab, ac yn erbyn meibion *p* Ammon, ac yn erbyn Edom, ac yn erbyn brenhinoedd Soba, ac yn erbyn y Philiſtiaid: ac yn erbyn pwy bynnag yr wyncbodd, efe a drechfygodd.

48 Cymhulladd lu hefyd, *q* a tharawodd Amalec; ac a waredodd Ifrael o law ei anrheithwyr.

49 A *r* meibion Saul oedd Jonathan, ac Iſui, a Malci-ſua. *Dyma* enwau ei dwy ferched efe: enw yr hynaf *oedd* Merab, ac enw'r ieuangaf Michal.

50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahinoam merch Ahimaas: ac enw tywyſog ei filwriaeth *oedd* Abner mab Ner, ewythr frawd ei dad i Saul.

51 *u* Cis hefyd *oedd* dad Saul; a Ner tad Abner *oedd* fab *x* Abiel.

52 A bu tyfel caled yn erbyn y Philiſtiaid holl ddyddiau Saul: a phan welai Saul ŵr glew a nerthol y efe a'i cymmerai

c Gen. 8. 20. d Jos. 22. 10. Pen. 7. 12. Mat. 23. 5. e Num. 27. 21. Sal. 73. 28. Preg. 5. 1. f Barn 1. 1. g Adn. 19. Pen. 28. 6. g Jos. 7. 14. Pen. 10. 19. † Heb. gorglau Barn. 20. 2. h Sal. 139. 23. Diar. 25. 2. Preg. 3. 6. ‖ Dyſafai fwyw allan y trawſt o'i lygad ei hun, yn lle tebig mai arall oedd ar y bai. *Mat.* vii. 4. 5. i 1 Nen. *dangos yr union* Diar. 16. 33. k Rhuf. 14. 20. l Ruth 1. 17. Eſa. 32. 6. m Gen. 38. 24. Deut. 25. 1. 2 Sam. 12. 5. n 2 Sam. 14. 11. 1 Bren. 1. 52. Mat. 10. 30. o Diar. 4. 26. 2. p Eſa. 13. 3. 2 Cor. 6. 1. Dat 17. Sal. 21. 12. Mat. 27. 1. Luc 1. 74. q Pen. 17. 1. Dat. 7. 27. r Pen. 11. 11. 2 Bren. 14. 27. s Pen. 15. 3. 27. t Pen. 31. 2. 1 Cro. 8. 33. u Pen. 10. 11. x Pen. 9. 1. y Pen 6. 11.

PEN. XV.

1 *Gorchymyn i Saul ddinystrio Amalec.* 6 *Yntau yn arbed Agag, &c.* 33 *Samuel yn lladd Agag.*

1079. *a* Pen. 9. 16. *b* Ecf. 17. 8, 14. Num. 24. 20. Deut. 25. 17. *c* Dat. 16. 17. *d* Neu, *arbed* *d* Job 15. 18. *e* Bam. 1. 3. *f* Pen. 11. 8. † Neu. *werfyllodd* *g* Num. 24. 21. Barn. 1. 16. *h* Dat. 18. 4. *b* Ecf. 18. 10, 19. Num. 10. 19. *i* Job 21. 30. Preg. 8. 12. *k* Gen. 25. 18. *l* 1 Bren. 20. 34, 35. *m* Pen. 30. 1. Adn. 3. *n* 1 Bren. 20. 31. *o* 2 Tim. 3. 4. *p* Gen. 6. 6 2 Sam. 24. 16. *q* Num. 14. 24. *r* Deut. 27. 26. *s* Pen. 16. 1. Adn. 23, 26, 28. *t* Jof. 15. 55. *u* 1 Pen. 7. 16. *x* Diar. 27. 14. *y* Diar. 27. 2. Luc 18. 11. *z* Jer. 2. 26. Diar. 30. 12. *a* Adn. 3. Sal. 12. 21. Diar. 30. 12. Mat. 2. 8. *b* Job 33. 16. *c* Pen. 9, 21. *d* Gen. 13. 13. Sal. 1. 1. Jer. 48. 10. *e* Pen. 25. 14. Diar. 15. 27. Judas 11.

A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Yr Arglwydd a'm *a* hanfonodd i'th eneinio di yn frenin ar ei bobl, *sef* ar Iſrael; ac yn awr gwrando ar lais geiriau yr Arglwydd.

2 Fel hyn y dywedodd Arglwydd y lluoedd; Cofiais yr hyn a wnaeth Amalec i Iſrael, *b* y modd y goſododd efe ſiw erbyn arny ffordd, pan ddaeth efe i fynu o'r Aipht.

3 Dos yn awr, a tharo *c* Amalec, a dinyſtria yr hyn oll *ſydd* ganddo, ac nac *d* eiriach dim; onid lladd *hwynt*, yn ddi ac yn wraig, yn ddyn bach ac yn blentyn ſugno, yn ych ac yn oen, yn gamel ac yn aſyn.

4 A Saul a gynhullodd y bobl, ac a'u cyfrifodd hwynt yn *d* Telaim, dau can mil o wyr traed, *f* a deng mil o wyr Juda.

5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i Amalec, ac a † gynllwynodd yn y dyffryn.

6 ¶ Dywedodd Saul hefyd wrth y *g* Cenead, Cerddwch, ciliwch, ewch i waered o fyſg yr Amaleciaid; rhag i mi eich diſtrywio chwi gyd â hwynt; o herwydd *h* ti a wnaethoſt drugaredd â holl feibion Iſrael, pan ddaethant i fynu o'r Aipht. A'r Cenead a ymadawſant o fyſg yr Amaleciaid.

7 A Saul a *i* darawodd yr Amaleciaid o Hafila, *ſordd* y deuyth i *k* Sur, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Aipht.

8 Ac *l* a ddaliodd Agag brenin yr Amaleciaid yn fyw, ac a *m* laddodd yr holl bobl â min y cleddyf.

9 Ond *n* Saul a'r bobl a arbedaſant Agag, a'r goreu o'r defaid, a'r ych, a'r o braſaf o'r wyn, a'r hyn oll *ydoedd* dda, ac ni ddiſtrywient hwynt: a phob peth gwael a falw, hwnnw a ddiſtrodaſant hwy.

10 ¶ Yna y bu gair yr Arglwydd wrth Samuel, gan ddywedyd,

11 *o* Edifar yw gennyf o'm bod Saul yn frenin: canys efe a *p* ddychwelodd oddi ar fy ol i, ac ni *r* chyflawnodd fy ngeiriau. A bu ddrwg gan Samuel; ac efe a *s* lefodd ar yr Arglwydd ar hyd y nos.

12 A phan gyfododd Samuel yn foreu i gyfarfod Saul, mynegwyd i Samuel, gan ddywedyd, Daeth Saul i *t* Carmel; ac wele, efe a oſododdi iddo le, efe *u* a amgylchodd hefyd, ac a *x* dramwyodd, ac a aeth i wared i Gilgal.

13 *y* A Samuel a ddaeth at Saul. A Saul a ddywedodd wrtho ef, *z* Bendigedig *ydwyt* di gan yr Arglwydd: *y* mi a gyflawnais air yr Arglwydd.

14 A dywedodd Samuel, Beth yatte *yw* breſtad y defaid hyn yn fy nghluſtiau, a beichiad y gwarthegyr hwn yr ydwyf yn ei *a* clywed?

15 A Saul a ddywedodd, Oddi ar yr Amaleciaid y dygaſant hwy: canys y *a* bobl a arbedodd y defaid goreu, a'r ychen, i aberthu i'r Arglwydd dy Dduw; a'r rhan arall a ddiſtrodaſom ni.

16 Yna y dywedodd Samuel wrth Saul, Aros, ac mi a fynegaf i ti yr hyn a lefarodd yr Arglwydd wrthyf *b* i neithiwyr. Yntau a ddywedodd wrtho, Llafara.

17 A Samuel a ddywedodd, *c* Onid pan *oeddit* ti chan yn dy olwg dy hun, *y gwneid* di yn ben ar lwythau Iſrael, ac yr eneiniodd yr Arglwydd di yn frenin ar Iſrael?

18 A'r Arglwydd a'th anfonodd di i daith, ac a ddywedodd, Dos, a diſtrod *d* pechaduriaid yr Amaleciaid, ac ymladd i'w herbyn, nes eu diſa hwynt.

19 Pa ham gan hynny na wrandewaiſt ar lais yr Arglwydd, eithr *e* tpaiſt at yr anrhaith, a gwnaethoſt ddrwg yngolwg yr Arglwydd?

20 A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Yn wir, mi a wrandewais ar *f* lais yr Arglwydd, ac a rodiais yn y ffordd y'm hanfonodd yr Arglwydd *iddi*, a dygais *g* Agag brenin Amalec, ac a ddiſtrodais yr Amaleciaid.

21 Ond y bobl a *b* gymmerth o'r yſpail, ddefaid a gwartheg, blaenion y ddiſtrodaeth, i aberthu i'r Arglwydd dy Dduw yn Gilgal.

22 A Samuel a ddywedodd, I *a ydyw* ewyllys yr Arglwydd ar boeth offrymau, neu ebyrth, megis ar wrando ar lais yr Arglwydd? Wele, *i* gwrando *ſydd* well nag aberth; *a*, ufuddhau, na braſder hyrddod.

23 Canys anufudd-dod *ſydd ſel* pechod, *k* dewiniaeth; a throſeddiad *ydyd* anwiredd a delw-addoliaeth. O herwydd i ti *l* fwrw ymaith air yr Arglwydd, yntau a'th fwrw ymaith o *ſod* yn frenin.

24 ¶ *m* A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Pechais; canys troſeddais air yr Arglwydd, a'th eiriau dithau; o herwydd im' *n* ofni'r bobl, a gwrando ar eu llais *o* hwynt.

25 Ond yn awr maddau, attolwg, fy mhechod, a dychwel gyd a mi, fel yr addolwyf yr Arglwydd.

26 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, *p* Ni ddychwelaf gyd a thi: canys bwriaſt air ymaith air yr Arglwydd, a'r Arglwydd a'th *q* furioddi dithau ymaith o *ſod* yn frenin ar Iſrael.

27 A phan ddodd Samuel i fynet ymaith, *r* efe a ymaflodd ynymyl ei fantell ef, a hi a rwygodd.

28 A Samuel a ddywedodd wrtho, *s* Yr Arglwydd a rwygodd frenhiniaeth Iſrael oddi wrthyt ti heddyw, ac a'i thoddes i gymmydog i ti, gwell na thydi.

29 A hefyd *t* Cadernid Iſrael *u* ni ddywed gelwydd, ac ni edifarha: canys nid dyn *yw* efe, *u* i edifarhau.

30 Yna y dywedodd *Saul*, *x* Pechais; anrhydedda fi, attolwg, yn awr ger bron hyſtriaid fy mhobl, a cher bron Iſrael, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr Arglwydd dy Dduw.

31 Felly Samuel a ddychwelodd ar ôl Saul; a *z* ac Saul a addolodd yr Arglwydd.

32 ¶ Yna y dywedodd Samuel, Cyrchwch attaf fi Agag brenin yr Amaleciaid. Ac Agag a ddaeth atto ef yn hoyw. Ac Agag a ddywedodd, *a* Chwerwder marwolaeth yn ddiau a aeth ymaith.

33 A Samuel a ddywedodd, *b* Fel y dlblantodd dy gleddyf di wragedd, felly y dibleintir dy fam ditbau ymmyſg gwragedd. A Samuel a *c* ddarnlodd Agag ger bron yr Arglwydd yn Gilgal.

34 ¶ Yna Samuel a aeth i Rama; a Saul a aeth i *y* fynu i'w dy yn *d* Gibea Saul.

35 Ac *e* nid ymwelodd Samuel mwyach a Saul hyd ddydd ei farwolaeth; ond Samuel a alarodd am Saul: ac *f* edifar fu gan yr Arglwydd oſod Saul yn frenin ar Iſrael.

11. Num. 14. 45. Sal. 2. 5. *c* 1 Bren. 18. 40. *d* Pen. 11. 4. *e* Pen. 19. 24. 2 Bren. 8. 29. *f* Adn. 11.

PEN. XVI.

1 *Samuel yn cael ei anfon gan Dduw, yn dyfod i Bethlehem.* 6 *Cerydda ei farn ddynol ef.* 13 *Yn eneinio Dafydd.*

A'R Arglwydd a ddywedodd wrth Samuel, Pa hyd y *a* galari di am Saul, a minnau i mi ei fwrw ef ymaith o deyrnaſu ar Iſrael? Llanw dy *b* gorn ag olew, a dos: mi a'th anfonaf di at Jeſſe y Bethlehemiad: *c* canys ym myſg ei feibion ef y darperais im' frenin.

2 A Samuel a ddywedodd, Pa fodd yr af fi? os Saul a glyw, efe a'm lladd i. A dywedodd yr Arglwydd, Cymmer anneifuwch * gyd â thi, a dywed, Daethum *d* i aberthu i'r Arglwydd.

3 A galw Jeſſe i'r aberth, ac mi a hyſpyſaf i ti yr hyn a wnelych: a thi a eneinii i mi *e* yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

4 A gwnaeth Samuel yr hyn a archaſai'r

a Pen. 15. 11. *b* Pen. 9. 1. *c* Sal. 78. 70. Phil. 3. 6. * Heb. *A yn dylaw.* *d* Pen. 9. 12. *e* 2 Sam. 12. 7.

f Pen. 21. 2. yr Arglwydd, ac a ddaeth i Bethlehem.
Mof. 11. A heuriaid y ddinas a f ddychrynasant
21. rhag ymweled ag ef; ac a ddywedasant,
g 13. 11. A'th ddyfodiad di ddywedai?
1 Bren. 5. 6 Ac efe a ddywedodd, Heddychlon:
2. 12. h ddyfodiad i'r aberth yr Arglwydd; ym-
i Act. 2. sanctifiwch eich hunain, a deuwch gyd â mi i'r
Exod. 19. aberth. Ac efe a sanctaidd Jesse a'i
20. feibion, ac a'u galwodd hwynt i'r aberth.
k Pen. 7. 6 ¶ A phan ddaethant, efe a edrychodd
17. 13. ar Eliab; ac a ddywedodd, Diau fod cy-
1 Cron. smeiliog yr Arglwydd ger ei fron ef.
27. 18. 7 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth
l Sam. 42. Samuel, Nac edrych ar ei wynebpryd ef,
10. neu ar uchder ei gorpholdeb ef; canys
Gen. 29. 2. gwrthodedig ef. O herwydd nid edrych
Sal. 7. 9. dyn fel yr edrych dyn: canys dyn a e-
m Pen. 17. drych ar y golwg; ni chad yr Arglwydd a
edrych ar y galon.
n Cron. 2. 8 Yna Jesse a alwodd n Abinadab, ac
a Sarnod fuio ef gerbron o'r tâm Samuel.
A dywedodd gantaw, Ni ddewisfodd yr Ar-
glwydd hwn chwaith.
o Gen. 38. 9 O'r yna y gwnaeth Jesse i o Samma
29. mlyfod. A dywedodd yntau, Ni ddewis-
p Pen. 17. 12. odd yr Arglwydd ddim chwaith.
q 2 Sam. 10 Yna y parodd Jesse fod y faith mab
7. 8. ger bron Samuel. A Samuel a
r Sal. 78. dywedodd wrth Jesse, ni ddewisfodd yr
70. Arglwydd y rhai hyn.
s Cen. 5. 11 Dywedodd Samuel hefyd wrth Jesse,
10. Ai dyma'r holl lanc? Yntau a dywed-
Gal. 1. 9. odd, Yr hepgorpaf eto fydd yn ôl; ac
wele, mae p ef yn bugeilio'r defaid. A
t Sam. 39. dywedodd Samuel wrth Jesse, Yr Dantio a
20. anfonaf ef, canys ni eisteddwn i lawr
u Neem. nes ei ddyfod ef yma.
27. 18. 12 Ac efe a anfonodd, ac a'i cyrchodd
Exod. 12. ef. Ac efe oedd r writgoch, a thec yr
23. olwg, a hardd o wedd. A dywedodd yr
Pen. 20. Arglwydd, Cyfod, enneinia ef: canys
6. 19. dyma efe.
x Exod. 13 Yna y cymmerth Samuel gorn yr
28. 16. olew, ac a'i henneinioedd ef ynghanol ei
y Pen. 18. frodyr. A daeth ysbryd yr Arglwydd
10. ar Dafydd, o'r dydd hwnnw allan. Yna
Deut. 18. Samuel a gyfododd, ac a aeth i Rama.
25.
Eli. 19. 14 ¶ Ond Ysbryd yr Arglwydd a
z Barn. 9. aeth oddi wrth Saul: ac y mae ysbryd
24. drwg oddi wrth yr Arglwydd a'i blinodd
Act. 19. ef.
15. 15 A gwelfion Saul a dywedasant
a 2 Sal. wrtho ef, Wele, yn awr, drwg ysbryd oddi
31. 12. wrth Dduw fydd yn dy flino di:
2 Cor. 16 Dywedent attaw, Cais meistr ni wrth
12. 7. dy welfion sydd ar ger dy fron, am iddynt
a 1 Bren. geisio gwr yn medru canu telyn: a bydd,
10. 5. pan ddelo drwg ysbryd oddi wrth Duw
b 2 Bren. arnat ti, yna bydd efe canu â'i law, a fe a da
3. 15. fydd i ti.
c 1 Cor. 17 A dywedodd Saul wrth ei weision,
14. 15. Edrychwch yn awr i mi am yr yn medru
d Sal. 33. fu canu yn dda, a dygwch ef attaf fi.
3. 18 Ac un o'r llangciau a attebodd, ac
Col. 3. 16. a dywedodd, Wele, gwelais fab i Jeffe y
e Pen. 17. Bethlehemiad, yn medru canu, ac yn
40. gymmhwys o nerth, ac yn rhyfelwr, yn
f Barn. 6. ddoeth o ymadrodd perfyd, ac yn wr llun-
12. iaidd: a'r Arglwydd fydd f gyd ag ef.
Sal. 23. 19 ¶ Yna yr anfonodd Saul genhadau
4. at Jeffe, ac a ddywedodd, anfon attaf fi
Mat. 28. Dafydd dy fab, yr hwn fydd gyd â'r
20. defaid.
g Deut. 20 A Jeffe a gymmerth efyn *ffuythau*
1. 28. ei ffyrfi, a chanfodfoid oywin, a mwyn gaer,
h Sal. 62. ac *a'i* hanfonodd gyd a Dafydd ei fab at
9. Saul.
a 1 Sa. 9. 21 A Dafydd a ddaeth at Saul, ac a
i Epb. 6. g fafiodd ger ei fron ef, yntau a'i hoffodd
21. &c. yn fawr; ac efe a aeth yn gludydd
k Adn. i arfau iddo ef.
14—17. 22 A Saul a anfonodd at Jeffe, gan ddy-
† Telyn wedyd, Arofed Dafydd, attolwg, ger fy
Dafydd bron i: canys efe a gafodd ffafr yn fy
ydoedd golwg.
phryg- 23 A phan ddaeth *i'r* ysbryd drwg yr hyn
wiaeth oddi wrth Dduw ar Saul, y cymmerai
Saul. Dafydd i delyn, ac y canai â'i ddwylaw: a

byddai esmwythdra i Saul; a da oedd iddo, *l* Mat. 12.
a'r ysbryd drwg a'i giliai oddi wrtho. 43, 44.

P E N. XVII.

1 *Llueedd Israel a'r Philistiaid yn barod i ymladd.* 4 *Goliath yn gofyn un i ymladd ag ef.* 28 *Dafydd yn lladd y rawr.*

YNA'r Philistiaid a gasglasant eu byddinoedd i ryfel, ac a ymgynnullasant yn a Soco, yr hon *sydd* yn Juda, ac a wersyllasant rhwng Soco ac b Azeca, yn yngwyr Dammim.

2 Saul hefyd a gwyr Israel a ymgasglasant, ac a wersyllasant yn nyffryn Ela, ac a drefnasant y fyddin i ryfel yn erbyn y Philistiaid.

3 A'r Philistiaid oeddynt yn sefyll ar fynydd o'r naill du, ac Israel yn sefyll ar fynydd o'r tu arall: a dyffryn oedd rhyngddynt.

4 ¶ A daeth † gwr rhyngddynt hwy allan o wersyllfoedd y Philistiaid, a'i enw Goliath, o c Gath: ei uchder oedd chwe chufydd a thyrchwant.

5 A helm o bres *ar* ei ben, *a* phrig cymmog a wisgai: a phwys y llurig oedd § bum mil o ficlau pres.

6 A thoreasau pres oedd am ei draed ef, a || tharian bres rhwng ei ysgyddau.

7 A phaladr ei waywffon *a* oedd fel carfan gwehydd; a flaen ei gaywffon *a* oedd chwe chan ficl o haiarn: ac un yn dwyn tarian oedd yn myned o'i flaen ef.

8 Ac efe a safodd, ac a waeddodd at fyddinoedd Israel, ac a ddywedodd wrthynt, Paham yd ewch i dreffu *yn* by-ddinoedd? Onid *ydwyf* fi *o* Philistiad, a chwithau yn weifion i Saul? dewiswch i chwi *eich* hun, i ddyfod i waered attaf fi.

9 Os gall efe *o* ymladd â mi, a'm lladd i: yna y byddwn ni yn weifion i chwi: ond os myfi a'i gorchfygaf ef, ac a'i lladdaf ef; yna y byddwch chwi yn weifion i ni, ac y gwasanaethwch ni.

10 A'r Philistiad a ddywedodd, *f* Myfi a waradwyddais fyddinoedd Israel y dydd hwnw; rhoddwch attaf fi *yr*, fel yr ymladdom ynghyd.

11 Pan glybu Saul a holl Israel y geiriau hynny *gan* y Philistiad, yna y digalonasant, ac yr ofnasant yn ddirfawr.

12 ¶ A'r Dafydd hwn *oedd* fab i'r Effratewr o Bethlehem-Juda, a'i enw Jeffe; ac iddo ef *yr oedd i* wyth o feibion: a'r gwr yn nyddiau Saul a'i cyn henafgwr yn myfg gwyr.

13 A thri mab hynaf Jeffe a aethant *m* a'ddilynasant ar ol Saul i'r rhyfel: ac enw ei dri mab ef, y rhai a aethent i'r rhyfel, *oedd* Eliab y cyntaf-anedig, ac Abinadab yr ail, a Samma y trydydd.

14 A Dafydd *oedd* ieuangaf: a'r tri hynaf a aethant ar ol Saul.

15 A Dafydd hefyd *n* a aeth ac a ddychwelodd oddi wrth Saul, i fugeilio defaid ei dad yn Bethlehem.

16 A'r Philiftiad a neshaodd fore a phrydnawn, *m* ac a ymddangosfodd ddeugain niwrnod.

17 A dywedodd Jeffe wrth Dafydd ei fab, Cymmer yn awr i'th frodyr *n* Epha o'r cras-ŷd hwn, a'r deg torth hyn, ac ar frys dos i'r gwersyll at dy frodyr.

18 Dwg hefyd y deg colyn † ir hyn i dywysog y mil, ac ymwel â'th frodyr a ydynt hwy yn iach, a gollwng eu gwyfti hwynt.

19 Yna Saul, a hwythau, a holl wyr Ifrael, *oeddynt yn* nyffryn † Ela, yn ymladd â'r Philistiaid.

20 ¶ A Dafydd a gyfododd yn fore, ac a adawodd y defaid gyd â cheidwad, ac a gymmerth, ac a aeth, megis y gorchymynasai Jeffe iddo ef; ac efe a ddaeth i'r gwerfyll, a'r llu yn myned allan i'r gad, ac yn bloeddio i'r frwydr.

21 Canys Ifrael a'r Philiftiaid a ymfyddiasfent, fyddin yn erbyn byddin.

22 A Dafydd a adawodd y † mud oddi wrth dan law ceidwad y dodrefn, ac a redodd i'r gwerfyll, a'r ffordd a ddaeth, ac a ofynnodd i'w frodyr a oeddent hwy yn iach.

m Neu, *oedd yn mynd ac yn dyfod.* *n* Ecf. 16. 11. † Heb. *llaethneu bufen.* *o* Sal. 35. 1. Preg. 3. † *Ilefiri* Adn. 43. *ymladde* Neu, † Sath-rur

Pen. xvi. *Adn.* 23.] *Esmwythdra i Saul*, Nid oedd y delyn yn esmwythdra ond dros ychydig amser. Cydwybod dda fydd wledd oftadol i'r enaid byth. *Deut.* xvi. 22. *Dat.* v. 8. 9. a xiv. 2. 3.

redodd i'r llu, ac a ddaeth ac a gyfarchodd well i'w frodyr.

23 A thra yr oedd efe yn ymddiddan â hwynt, wele'r gwr *o edd* o rhwng y ddau lu yn dyfod i fynu o fyddinoedd y Philistiaid (Goliath, y Philistiad o Gath *wrth* ei enw) ac efe a ddywedodd yr un fath eiriau fel y clybu Dafydd.

24 A holl wyr Israel, pan welsant y gwr hwnnw, a ffoisant rhagddo ef, *p* ac a ofnasant yn ddirfawr.

25 A dywedodd gwyr Israel? Oni welsoch chwi y gwr hwn a ddaeth i fynu? diau i waradwyddo Israel y mae yn dyfod i fynu: a'r gwr a'i lladdo ef, y brenin a gyfoethoga hwnnw â chyfoeth mawr: *q* ei ferch hefyd a rŷdd efe iddo ef; a thŷ tad ef a wna efe yn rhydd yn Israel.

26 A Dafydd a lafarodd wrth y gwyr oedd yn sefyll yn ei ymyl, gan ddywedyd, Beth a wneir a'r gwr a laddo'r Philistiad hwn, ac a dynno ymaith y *r* gwaradwydd oddi ar Israel? canys pwy *yw'r* Philistiad dienwaededig hwn, pan waradwyddai efe fyddinoedd y Duw byw?

27 A'r bobl a ddywedodd wrthn ef fel hyn, gan ddywedyd, Felly *y* gwneir i'r gwr a'i *s* lladdo ef.

28 ¶ Ac Eliab, ei † frawd hynaf, a'i clybu pan oedd efe yn ymddiddan a'r gwyr: a digter Eliab a ennynodd *t* yn erbyn Dafydd, ac efe a ddywedodd, Paham y daethoft i wared yma? a chyd a phwy y gadewaift yr ychydig ddefaid hynny yn yr anialwch? Myfi a adwaen dy *u* falchder di, a drygioni dy galon: canys i weled y rhyfel y daethoft ti i wared.

29 A dywedodd Dafydd, Beth a wneethum i yn awr? y Onid *oedd* achos?

30 ¶ Ac efe a droes oddi wrtho ef at un arall, ac a ddywedodd yr un * modd: a'r bobl a'i hatteb fant ef air yng *air fel* cyntaf o'r blaen.

31 A phan glybuwyd y geiriau a lafarodd Dafydd, yna y mynegwyd *b wynt* gerbron Saul: ac efe a † anfonodd am dano ef.

32 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, *a* Na † lwfrhaed calon neb o'i herwydd ef: dy was a â ac a *b* ymladd a'r Philistiad hwn.

33 A dywedodd Saul wrth Ddafydd, Ni elli di fyned yn erbyn y Philistiad hwn, i ymladd âg ef: canys llangc *yw'r* ti, ac yntau fydd yn *c* rhyfelwr o'i febyd.

34 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Bugail oedd dy was di ar ddefaid ei dad; a daeth llew ac arth, ac a gymmerasant ‖ oen o'r praidd.

35 Ac mi a aethum ar ei ol ef, ac a'i tarewais ef, ac a'i hachubais o'i safn ef: a phan gyfododd efe i'm herbyn i, *d* mi a ymaflais yn ei farf ef, ac a'i tarewais, ac a'i *e* lleddais ef.

36 Felly dy was di a laddodd *y f* llew, a'r arth: a'r Philistiad *g* dienwaededig hwn fydd megis un o honynt, gan iddo amharchu byddinoedd y Duw byw.

37 Dywedodd Dafydd hefyd, *b* Yr Arglwydd, yr hwn a'm hachubodd i o grafange y llew, ac o ffalf yr arth, efe a'm *i* hachub i o law'r Philistiad hwn. A dywedodd Saul wrth Dafydd, Dos, a'r Arglwydd fyddo gyd â thi.

38 ¶ A Saul a wisgodd Dafydd â'i * arfau ei *k* hun, ac a roddodd helm o bres ar ei ben ef, ac a'i gwisgodd ef *meum* ‖ llurig.

39 A Dafydd a wregysodd ei gleddyf ar ei *m* arfau, ac a gelfiodd gerdded; am na phrofasai efe. A dywedodd Dafydd wrth Saul, *n* Ni allaf fi gerdded yn y rhai hyn: canys ni phrofais i. A Dafydd a'u dioſgodd oddi am dano.

40 Ac efe a gymmerth ei *o* ffon yn ei law, ac a ddewisodd iddo bump o *p* gerrig llyfmion o'r † afon, ac a'u gosododd hwynt ‡ ynghôd y bugeiliaid yr hon *oedd* ganddo, fef yn yr ysgreppan; a'i ffon dafl *oedd* yn ei law: ac efe a nesaodd at y Philistiad.

41 A'r Philistiad a gerddodd, gan fyned a nesau at Ddafydd; a'r gwr *oedd* yn dwyn *q* darian o'i flaen ef.

42 A phan edrychodd y Philistiad o amgylch, a chanfod Dafydd, efe a'i *r* diſtyrodd ef; canys llangc oedd efe, a gwridoch, a theg yr olwg.

43 A'r Philistiad a ddywedodd wrth Dafydd, Ai *s* ci *ydwyf* fi, gan dy fod yn *t* dyfod attaf fi a ffyn? A'r Philistiad a regrodd Dafydd trwy ei *u* dduwiau ef.

44 Y Philistiad hefyd a ddywedodd wrth Dafydd, Tyred attaf fi, a'r rhoddaf dy gnawd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y maes.

45 Yna y dywedodd Dafydd wrth y Philistiad, Ti *ydwyt* yn dyfod attaf fi â chleddyf, ac â gwaywffon, ac a tharian; a minnau ydwyf yn dyfod attat ti yng enw Arglwydd y lluoedd, *x* Duw byddinoedd Israel, yr hwn a geblaiſt ti.

46 Y dydd hwn y ‖ dyry yr Arglwydd dydi yn fy llaw i, a mi a'th darawaf di, ac a gymmeraf ymaith dy ben oddi arnat; ac a roddaf gelanedd gwerſyll y Philistiaid y dydd hwn i *a* ehediaid y nefoedd, ac i fwyſtfilod y ddaear; fel y gwypo'r holl ddaear fod *b* Duw yn Israel,

47 A'r holl gynnulleidfa hon a gant wybod *c* nad â chleddyf, nac â gwaywffon y gwared yr Arglwydd (canys eiddo yr Arglwydd *yw* y rhyfel) ac efe a'ch rhydd chwi yn ein llaw ni.

48 A phan gyfododd y Philiſtiad, a dyfod a nesau i *d* gyfarfod Dafydd: yna y bryſioodd Dafydd, ac a redodd tua'r fyddin i gyfarfod a'r Philiſtiad.

49 A Dafydd a eſtynodd ei law i'r gôd, ac a gymmerth oddi yno garreg, ac a daflodd, ac a darawodd y Philiſtiad yn ei dalcen: a'r garreg a foddodd yn ei dalcen ef; ac efe a lyſthodd i lawr ar ei wyneb.

50 Felly y gorthrechodd Dafydd y Philiſtiad â ffon dafl ac â charreg, ac a darawodd y Philiſtiad, ac a'i *d* lladdodd ef; er nad *oedd* cleddyf yn llaw Dafydd.

51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a ſafodd ar y Philiſtiad, ac a gymmerth ei *e* gleddyf ef, ac a'i tynnodd o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a dorrodd ei *f* ben ef ag ef. A phan welodd y Philiſtiaid farw o'u cawr hwynt, hwy a ffoiſant.

52 A gwyr Israel a Juda a gyfodaſant, ac a floeddiaſant; ac a erlidiaſant y Philiſtiaid, hyd *y f* ynôd y delych i'r dyffryn, a hyd byrth Ecron. A'r Philiſtiaid a fyrthiaſant *g* yn archolledig ar hyd ffordd *h* Saaraim, ſef hyd Gath, a hyd i Ecron.

53 A meibion Israel a ddychwelaſant o ymlid ar ol y Philiſtiaid, ac a anrheithiaſant eu gwerſyllfoodd hwynt.

54 A Dafydd a gymmerodd ben y Philiſtiad, ac a'i dug i *k* Jerufalem; a'i arfau ef a oſododd efe yn *l* babell.

55 ¶ A phan welodd Saul *m* Ddafydd yn myned i gyfarfod a'r Philiſtiad, efe a ddywedodd wrth Abner, tywyſog y ſlwraeth, Mab i *bwy yw'r* llangc hwn, Abner? Ac Abner a ddywedodd, *Fel* y mae yn fyw dy enaid, O frenin ni's gwn i.

56 A dywedodd y brenin, Ymofyn mab i bwy *yw'r* gwr ieuangc hwn.

57 A phan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiſtiad, Abner a'i cymmerodd ef ac a'i dug o flaen Saul, a *n* phen y Philiſtiad yn ei law.

58 A Saul a ddywedodd wrtho ef, * Mab i bwy *wyt* ti y gwr ieuangc? A dywedodd Dafydd, Mab i'th was Jeſſe y Bethlehemiad.

PEN. XVIII.

1 *Jonathan yn caru Dafydd.* 5 *Saul yn ceiſio ei ladd ef.* 17 *Yn cynnig ei ferched, i'ſ ad yn fagl iddo ef.* 28 *Dafydd yn anrhydeddu.*

A Gwedi da ſod iddo ymddiddan â Saul, *a* enaid Jonathan a ymglymmodd wrth enaid Dafydd, a Jonathan a'i carodd ef megis ei enaid ei hun.

* Adn. 4
p Eſa. 51. 12.
Pat. 13. 4.
q Joſ. 1. 16.
Heb. 12. 3.
Dat. 3. 5.
r 2 Bren. 19. 4.
s Dat. 21. 7.
t 2 Cor. 11. 20.
u Marc 3. 21.
x Pen. 16. 7.
1 Tim. 6. 4.
y Adn. 17.
* Heb. *fair*
z Adn. 25.
† Heb. *a'i cymmerth ef neu, ai galwodd atto*
a Rhuf. 15. 1.
‡ yr oedd *Dafydd* trwy hydd a'i droed fel ar uddf *Goha* eiſoes. *Heb.* xi. 34.
b Pen. 14. 6. Eſter 4. 16.
2 Cor. 5. 7.
c Num. 13. 31.
‖ Neu, *ynn*
d Barn. 14. 6.
e Luc 12. 21.
f Sal. 91. 13.
g Ezec. 28. 10.
Adn. 26.
b Zeph. 4. 6.
i Sal. 63. 7.
2 Cor. 1. 10.
2 Tim. 4. 17.
* Heb. *ddillad*
k Pen. 10. 23.
l 1 Bren. 22. 34.
m 2 Cor. 10. 4.
n Hoſ. 1. 7
Zec. 4. 6.
o Sal. 23. 4.
p Barn. 20. 16.
1 Cor. 1. 27.
† Neu, *nant*
‡ Heb. *yn llefr*

41 A'r Philiſtiad a gerddodd, gan fyned a nesau at Ddafydd; a'r gwr *oedd* yn dwyn *q* darian o'i flaen ef.

42 A phan edrychodd y Philiſtiad o amgylch, a chanfod Dafydd, efe a'i *r* diſtyrodd ef; canys llangc oedd efe, a gwridoch, a theg yr olwg.

43 A'r Philiſtiad a ddywedodd wrth Dafydd, Ai *s* ci *ydwyf* fi, gan dy fod yn *t* dyfod attaf fi a ffyn? A'r Philiſtiad a regrodd Dafydd trwy ei *u* dduwiau ef.

44 Y Philiſtiad hefyd a ddywedodd wrth Dafydd, Tyred attaf fi, a'r rhoddaf dy gnawd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid y maes.

45 Yna y dywedodd Dafydd wrth y Philiſtiad, Ti *ydwyt* yn dyfod attaf fi â chleddyf, ac â gwaywffon, ac a tharian; a minnau ydwyf yn dyfod attat ti yng enw Arglwydd y lluoedd, *x* Duw byddinoedd Israel, yr hwn a geblaiſt ti.

46 Y dydd hwn y ‖ dyry yr Arglwydd dydi yn fy llaw i, a mi a'th darawaf di, ac a gymmeraf ymaith dy ben oddi arnat; ac a roddaf gelanedd gwerſyll y Philiſtiaid y dydd hwn i *a* ehediaid y nefoedd, ac i fwyſtfilod y ddaear; fel y gwypo'r holl ddaear fod *b* Duw yn Israel,

47 A'r holl gynnulleidfa hon a gant wybod *c* nad â chleddyf, nac â gwaywffon y gwared yr Arglwydd (canys eiddo yr Arglwydd *yw* y rhyfel) ac efe a'ch rhydd chwi yn ein llaw ni.

48 A phan gyfododd y Philiſtiad, a dyfod a nesau i *d* gyfarfod Dafydd: yna y bryſioodd Dafydd, ac a redodd tua'r fyddin i gyfarfod a'r Philiſtiad.

49 A Dafydd a eſtynodd ei law i'r gôd, ac a gymmerth oddi yno garreg, ac a daflodd, ac a darawodd y Philiſtiad yn ei dalcen: a'r garreg a foddodd yn ei dalcen ef; ac efe a lyſthodd i lawr ar ei wyneb.

50 Felly y gorthrechodd Dafydd y Philiſtiad â ffon dafl ac â charreg, ac a darawodd y Philiſtiad, ac a'i *d* lladdodd ef; er nad *oedd* cleddyf yn llaw Dafydd.

51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a ſafodd ar y Philiſtiad, ac a gymmerth ei *e* gleddyf ef, ac a'i tynnodd o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a dorrodd ei *f* ben ef ag ef. A phan welodd y Philiſtiad farw o'u cawr hwynt, hwy a ffoiſant.

52 A gwyr Israel a Juda a gyfodaſant, ac a floeddiaſant; ac a erlidiaſant y Philiſtiaid, hyd *y f* ynôd y delych i'r dyffryn, a hyd byrth Ecron. A'r Philiſtiaid a fyrthiaſant *g* yn archolledig ar hyd ffordd *h* Saaraim, ſef hyd Gath, a hyd i Ecron.

53 A meibion Israel a ddychwelaſant o ymlid ar ol y Philiſtiaid, ac a anrheithiaſant eu gwerſyllfoodd hwynt.

54 A Dafydd a gymmerodd ben y Philiſtiad, ac a'i dug i *k* Jerufalem; a'i arfau ef a oſododd efe yn *l* babell.

55 ¶ A phan welodd Saul *m* Ddafydd yn myned i gyfarfod a'r Philiſtiad, efe a ddywedodd wrth Abner, tywyſog y ſlwraeth, Mab i *bwy yw'r* llangc hwn, Abner? Ac Abner a ddywedodd, *Fel* y mae yn fyw dy enaid, O frenin ni's gwn i.

56 A dywedodd y brenin, Ymofyn mab i bwy *yw'r* gwr ieuangc hwn.

57 A phan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiſtiad, Abner a'i cymmerodd ef ac a'i dug o flaen Saul, a *n* phen y Philiſtiad yn ei law.

58 A Saul a ddywedodd wrtho ef, * Mab i bwy *wyt* ti y gwr ieuangc? A dywedodd Dafydd, Mab i'th was Jeſſe y Bethlehemiad.

PEN. XVIII.

1 *Jonathan yn caru Dafydd.* 5 *Saul yn ceiſio ei ladd ef.* 17 *Yn cynnig ei ferched, i'ſ ad yn fagl iddo ef.* 28 *Dafydd yn anrhydeddu.*

A Gwedi da ſod iddo ymddiddan â Saul, *a* enaid Jonathan a ymglymmodd wrth enaid Dafydd, a Jonathan a'i carodd ef megis ei enaid ei hun.

q Gen. 15. 1.
Sal. 3 3.
r Eſa. 53. 3.
s Prec. 9.
t Gen. 21. 6.
u Barn. 6. 10.
x Ecc. 14. 4.
2 Bren. 19. 16.
y 2 Cron. 32. 8.
Diar. 18. 10.
Mat. 17. 20.
Heb. 11. 34.
z Ecc. 14. 14.
‖ Heb. *Cas*
a Dat. 19. 17.
b Dat. 2. 47.
c 2 Cron. 20. 15.
Sal. 44. 6.
Zec. 4. 6.
d Barn. 3. 31.
Sal. 136. 18.
1 Cor. 1. 27.
e Sal. 37. 15.
f Gen. 3 15.
g Sal. 18. 38.
b Joſ. 15. 36.
i Pen. 5. 20.
k 2 Sam. 6. 17.
Pen. 21. 9.
Col. 2. 15.
l 1 Cur. 15. 1.
m Adn. 31.
Pen. 16. 10.
n Adn. 51.
* Mae'n debig fod y frwydr hon wedi digwydd cyn myned Dafydd i ganu'r delyn. Pen. 16. 18.

1063.
a Gen. 44. 30.
Diar. 17. 17.

b Pen. 16. 22. a 17. 15.
c Dat. 6. 6. Mat. 10. 16. Col. 4. 5.
d Ecf. 13. 20.
Barn. 11. 34. Sal. 148. 12. Dat. 19. 2.
* Heb. *tri-thant.*
e Ecf. 15. 21. Dat. 7. 9--13.
f Pen. 21. 11.
g Eſter 3. 5. Diar. 13. 10. Preg. 4. 4.
h Pen. 15. 28.
i Gen. 4. 5. Job 24. 15. Sal. 10. 9. Mat. 20. 15.
k Pen. 16. 12.
l 1 Bren. 18. 29. Pen. 10. 10. Act. 16. 16.
m Pen. 20. 33. Gen. 49. 23. Eſa. 26. 10.
n Phil. 4. 5.
o Gen. 27. 41. Peu. 16. 13.
p Pen. 28. 8.
q Adn. 17, 25.
r 2 Sam. 5. 2. Sal. 121. 8.
† Neu. *luzyddodd*
Adn. 5. *s* Dan. 6. 5, 6.
‡ Adn. 13.
u Sal. 55. 21.
x Sal. 12. 2.
y Sal. 7. 15.
z 2 Sam. 12. 9. a 7. 8.
‡ *Fab ynghyfrai b*
a Pen. 21. 8.
b Barn. 7 22.
f Rhuf. 3, 13.

7 A Saul a'i cymmerth ef *atta* y diwrnod hwnnw, ac ni adawai iddo *b* ddychwelyd i dŷ ei dad.

3 Yna Jonathan a Dafydd a wnaethant gyfammod; *c* herwydd efe a'i carai megis ei enaid ei hun.

4 A Jonathan a ddioſgodd y fantell *cedd* am dano ei hun, ac a'i rhoddes i Dafydd, a'i wiſgoedd, ie, hyd yn oed ei gleddyf, a'i fwa, a'i wregys.

5 ¶ A Dafydd *d* aeth i ba *le* bynnag yr anfonodd Saul ef, *ac a* ymddug yn *e* ddoeth. A Saul *f* a'i gofodod ef ar y rhyfelwyr; ac efe oedd gymmeradwy yngolwg yr holl bobl, ac yngolwg gweiſion Saul hefyd.

6 A bu (wrth ddyfod o honynt) pan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiſtiad, *dyfod* o'r *d* gwrageddullan o holl ddinaſoedd Iſrael, dan ganu a dawnſio, i gyfarfod a'e brenin Saul, a thympanau, a gorfoledd, ac ag *offer* cerdd * dannau.

7 A'r gwragedd wrth ganu a *e* ymatebent, ac a ddywedent, *f* Lladdodd Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn.

8 A *g* digiodd Saul yn ddiffrawr: a'r ymadrodd hwn oedd ddrwg yn ei olwg ef; ac efe a ddywedodd, Rhoddaſant i Dafydd fyrddiwn, ac i mi y rhoddaſant filoedd; *eiſt* mwy *a rodant* iddo ef, ond y *b* ſiomiaeth?

9 A bo Saul a'i *i* lygad ar Dafydd o'r dydd hwnnw allan.

10 Bu hefyd drannoeth, i'r *k* drwg yſpryd oddi wrth Ddiw ddyfod ar Saul; ac efe a *l* brophwydodd ynghanol y tŷ: a Dafydd a ganoed a'i law, fel o'r blaen: a gwaywffon *oedd* yn llaw Saul.

11 *A* Saul a *m* daflodd y waywffon; ac a ddywedodd, Tarawaf trwy Ddafydd yn y pared. A Dafydd a *n* gilioddddwy waith o'i gyfer ef.

12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd; o herwydd bod yr *o* Arglwydd gyd ag ef, ac *p* ymadawel o hono oddi wrth Saul.

13 Am hynny Saul a'i gyrrodd ef ymaith oddi wrtho, ac a'i goloddodd ef yn *q* dywyſog *ar* fil; *r* ac efe a aeth i mewn ac allan o flaen y bobl.

14 A Dafydd a † ymddug yn ddoeth yn ei holl ffyrdd; *s* a'r Arglwydd *oedd* gyd ag ef.

15 A phan welodd Saul ei fod ef yn *t* ddoeth iawn, efe a'i hofnodd ef.

16 Eithr holl Iſrael a Juda a garodd Ddafydd, am ei fod ef yn *t* myned i mewn ac allan o'u blaen hwynt.

17 ¶ A dywedodd Saul wrth Dafydd, Wele, Merab fy merch hynaf, hi a roddaf i'th yn wraig: yn unig bydd i mi yn *u* fab nerthol, ac ymladd *x* ryfeloedd yr Arglwydd. (Canys dywedaſai Saul, Ni bydd fy llaw i arno ef, ond y llaw'r Philiſtiaid fydd arno ef.)

18 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, *z* Pwy *ydwyf* fi? a pheth *yw* fy mywyd, *neu* dylwyth fy nhad i yn Iſrael, fel y byddwn yn ‡ ddaw i'r brenin?

19 Eithr yn yr amſer y *dyleſid* rhoddi Merab merch Saul i Dafydd, hi a roddwyd i *a* Adriel y *b* Meholathiad yn wraig.

20 A Mical merch Saul a garodd Ddafydd: a hynegaſant hynny i Saul; a'r peth fu foddion ganddo.

21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi iddo ef, fel y byddo hi iddo yn *c* fagl, ac y byddo llaw *y d* Philiſtiaid yn ei erbyn ef. Felly Saul a ddywedodd wrth Dafydd, Trwy *un* o'r ddwy y byddi fab ynghyfraith i mi e heddyw.

22 ¶ A Saul a orchymynodd i'w weiſion *fel hyn*; Ymddiddenwch a Dafydd yn ddirgel, gan ddywedyd, Wele, y brenin ſydd *f* hoff ganddo dydi, a'i holl weiſion ef a'th garant di: yn awr gan hynny ymgyfathrachu â'r brenin.

23 A gweiſion Saul a adroddaſant wrth Dafydd y geiriau hyn. A Dafydd a ddywedodd, *g* Ai yſgafn *yw* yn eich golwg chwi ymgyfathrachu a brenin, a minnau yn *h* ŵr tlawd a gwael?

24 A gweiſion Saul a fynegaſant iddo, gan ddywedyd, Fel hyn y llefarodd Dafydd.

25 A dywedodd Saul, Fel hyn y dywedwch wrth Dafydd; Nid ywr brenin yn ewyllyſio *i* cynhyſgaeth, ond *cael* cant o flaen-grwyn y Philiſtiaid, i ddial ar elynion y brenin. Ond Saul oedd yn meddwl peri lladd Dafydd trwy law'r Philiſtiaid.

26 A'i weiſion *ef* a fynegaſant i Dafydd y geiriau hyn; a'r ymadrodd fu foddion gan Dafydd am ymgyfathrachu a'r brenin; ac ni ‖ ddaethai yr amſer etto.

27 Am hynny y cyfododd Dafydd, ac efe a aeth a'i wyr, ac a darawodd ddau can ŵr o'r Philiſtiaid; a'r Dafydd a ddygodd eu blaen-grwyn hwynt, a hwy a'u cwbl-dalaſant i'r brenin, i ymgyfathrachu o hono ef â'r brenin. A Saul a roddodd Mical ei ferch yn wraig iddo ef.

28 ¶ A Saul a *l* welodd ac a wybu *fod* yr Arglwydd gyd a Dafydd, a *fod* Mical merch Saul yn ei garu ef.

29 A Saul oedd yn *m* ofni Dafydd yn fwy etto: a bu Saul yn elyn i Dafydd byth.

30 Yna tywyſogion y Philiſtiaid a aent allan: a phan elent hwy, Dafydd a fyddai *n* doethach nâ holl weiſion Saul; a'i enw ef a aeth yn * anrhyddeddus iawn.

P E N. XIX.

1 *Mical yn ſiommi ei thad a'ddyw ymgweiy Dafydd.* 18 *Dafydd yn ffoi at Samuel.* 20 *Saul yn erlid Dafydd.* 22 *Saul ei hun yn prophwyo.*

A Saul a ddywedodd wrth Jonathan ei fab, ac wrth ei holl weiſion, am ladd *a* Dafydd.

2 Ond Jonathan mab Saul oedd hoff iawn ganddo Dafydd. A *b* mynegodd Jonathan i Dafydd, gan ddywedyd, Saul fy nhad fy'n ceiſio dy ladd di: ac yn awr ymgadw, attolwg, hyd yn bore, ac aros mewn *lle* dirgel, ac ymguddia:

3 Ac mi a af allan, ac a faſaf ger llaw fy nhad yn y maes *y bydd dyth* di ynddo, ac mi a ymddiddanaf â'm tad o'th blegid di; a'r hyn a welwyf, mi a'i *c* mynegaf i ti.

4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn dda *d* am Ddafydd wrth Saul ei dad, ac a ddywedodd wrtho, *e* Na phecheđ y brenin yn erbyn ei was, yn erbyn Dafydd: o herwydd ni phechodd efe i'th erbyn di, ac o herwydd *bod* ei *f* weithredoedd ef yn dda iawn iti.

5 Canys efe a oſododd ei *g* einioes yn ei law, ac a darawodd y Philiſtiad; a'r *h* Arglwydd a wnaeth waredigaeth fawr i holl Iſrael: ti a'i gwelaiſt, ac a lawenychaiſt: pa ham gan hynny, y pechi yn erbyn gwaed gwirion, gan *i* ladd Dafydd yn ddiachos?

6 A Saul a wrandawodd ar lais Jonathan; a Saul a *k* dyngodd, *Fel mai* byw yr Arglwydd ni leddir ef.

7 A Jonathan a alwodd ar Dafydd; a Jonathan a fynegodd iddo ef yr holl eiriau hyn. A Jonathan a ddug Dafydd at Saul; *l* ac efe a fu gerllaw fron ef megis cynt.

8 A bu'thwaneg o *ryfel*: a Dafydd a aeth allan ac a ymladdodd yn erbyn y Philiſtiaid, ac a'u darawodd hwynt a *m* lladdfa fawr: a hwy a ffoiſant rhagddo ef.

9 A'r *n* drwg yſpryd oddi wrth yr Arglwydd oedd ar Saul, pan oedd efe yn eiſtedd yn ei dŷ a'i waywffon yn ei law: a Dafydd *oedd* yn canu â'r law.

10 A cheiſiodd Saul daro â'i o waywffon trwy Dafydd, yn y pared: ond efe a gilioddo ŵyth Saul; ac yntau a darawodd y waywffon yn y pared. A Dafydd a ffodd, *p* ac a ddiangodd y nos honno.

11 *q* Saul hefyd a anfonodd genhadau i dŷ Dafydd, i'w wilied ef, ac i'w ladd ef y bore: a Mical wraig Dafydd a fynegodd iddo, gan ddywedyd, Oni waredi dy enaid y nos hon, fe'th leddir yfory.

g Gen. 24. 12, 27.
h Sal. 113 7.
‖ Heb. *cyflawnaſid y ddydd.* Gen. 29. 27.
k 2 Sam. 3. 14.
l Sal. 112. 1.
m Job 5. 12.
n Sal. 112. 5. Mat. 10. 16.
* Neu, *werthfawr*
1063.
a Pen. 18. 5. Sal. 37. 32. Diar. 27. 4. Jer. 9. 3. 2 Tim. 3. 13.
b Act. 23. 16. *c* 2 Sam. 13. 34-37 Diar. 16, 17. *d* Pen. 18. 1. Diar. 31. 9. *e* Ecf. 20. 3. Adn. 1. Rhuf. 13. 3. *f* Pen. 18. 5. Mat. 5. 16. *g* Pen. 17. 46. Barn. 12. 3. Sal. 119. 109, 139. *h* Pen. 17. 47--55. Sal. 3. 8. *i* Adn. 1. Mat. 27. 4. *k* Adn. 10. Sal. 55. 21. *a* 15. 4. *l* Pen. 18. 5. *m* Pen. 18. 7. 2 Sam. 5. 10. Sal. 27. 3. Diar. 20.
n Pen. 16. 14. a 18. 10. *o* Pen. 18. 11. 25. *p* Sal. 37. 23. *q* Sal. 59. titl.

r Esa. 54. 17. Act. 9. 25.
y bore: a Mical ei wraig a fynghodd i Dafydd, gan ddywedyd, Onid nchubi dy einioes heno, yforu y'th leddir.
12 ¶ Felly Mical a ollyngodd Dafydd i lawr trwy r ffenestr: ac efe a aeth, ac a ffodd, ac a s ddiangodd.
s Sal. 34. 19.
13 A Mical a gymmerodd * ddelw, ac a'i gosodod yn y gwely, a chlustog o *flew* geifr a osodod hi yn obennydd iddi, ac a'i gorchuddiodd a dillad.
* Heb. *Terafhim*
14 A phan anfonodd Saul genhadau i ddala Dafydd, hi a ddywedodd, Y *mae* efe yn glaf.
Adn. 16. t Sal. 142. 10.
15 A Saul a anfonodd t *eilwaith* genhadau i edrych Dafydd, gan ddywedyd, u Dygwch efe i fynu attaf fi yn ei wely, fel y lladdwyf efe.
u Pen. 19. 15.
16 A phan ddaeth y genhadau, wele'r ddelw ar y gwely, a chlustog o *flew* geifr yn obennydd iddi.
v Pen. 19. 13. 2 Sam. 2. 22.
17 A dywedodd Saul wrth Mical, x Paham y twyllaist fi fel hyn, ac y gollyngaist fy ngelyn i ddiange? A Mical a ddywedodd wrth Saul, Efe a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi; y y † ond e, mi a'th laddaf di.
x Pen. 18. 21. Act. 5. 9. † Neu. *pam y'th laddwn?*
18 ¶ Felly Dafydd a ffodd, ac a ddiangodd, ac a ddaeth at z Samuel i Rama: ac a fynegodd iddo yr hyn oll a wnaethai Saul iddo ef. Ac efe a neth at Samuel, a hwy a drigasant yn Naioth.
y Pen. 16. 5. z Pen. 19. 18. Act. 7. 59. 1 Sam. 7. 17. b Mal. 2. 7. Iago 5. 16.
19 A c mynegwyd i Saul, gan ddywedyd, Wele, *y mae* Dafydd yn Naioth o fewn Rama.
c Diar. 29. 12. d Adn. 31. 14. Ioan 7. 32.
20 A d Saul a anfonodd genhadau i ddala Dafydd, a phan e welsant gymmuliad ffa'r prophwydi yn prophwydo, a Samuel yn sefyll, wedi ei osod arnynt *hwy*, yr oedd ar genhadau Saul f Ysbryd Duw, fel y prophwydasant hwythau hefyd.
e Pen. 10. 5. f Num. 11. 25. Pen. 18. 10. 1 Cor. 14. 3.
21 A phan fynegwyd *hyn* i Saul, efe a anfonodd genhadau eraill, a hwythau hefyd a brophwydasant. A thrachefn danfonodd Saul genhadau y drydedd waith, a phrophwydasant hwythau hefyd.
g Diar. 29. 10. 1 Sam. 25. 27.
22 Yna yntau hefyd a aeth i Rama: ac a ddaeth hyd y *rynnon fawr fydd* yn h Secu: ac efe a ofynodd, ac a ddywedodd, Pa le y *mae* Samuel a Dafydd? Ac un a ddywedodd, Wele, *y maent* yn Naioth o fewn Rama.
2 Brenh. 10. 17. h Pen. 19. 22. i Diar. 21. 1.
23 ¶ Ac efe a neth yno i Naioth yn Rama. Ac arno k yntau hefyd y daeth Ysbryd Duw; a chan fyned yr aeth ac y prophwydodd, nes ei ddyfod i Naioth yn Rama.
k Pen. 10. 10. Mat. 7. 22.
24 Ac efe a l ddiosgodd ei ddillad, ac a brophwydodd hefyd ger bron Samuel; ac a m syrthiodd i lawr yn n noeth yn holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nos. Am hynny y dywedent, o *A ydyw* Saul hefyd ym mysg y prophwydi?
l 2 Sam. 6. 14, 20. m Num. 24. 4. n Esa. 20. 2. Mica 1. 8. o Pen. 10. 11.

P E N. XX.

1 *Dafydd yn ymgynghori â Jonathan am ei ddiogelwch.*

A Dafydd a *a* ffodd o Naioth yn Rama: ac a *b* ddaeth ac a ddywedodd ger bron Jonathan, Beth a wnaethum i? pa beth *yw* fy anwiredd? a pheth *yw* fy mhechod o flaen dy dad, gan ei fod ef yn ceisio fy einioes i?
1062. a Pen. 19. 23. b Pen. 11. 4. c Pen. 12. 3. d Pen. 19. 6. 2 Pedr 2. 9.
2 Ac efe a ddywedodd wrtho, Na atto Duw; *c* ni byddi farw: wele, ni wna fy nhad ddim, na mawr na bychan, heb *ei* fynegi i mi: pa ham gan hynny y celai fy nhad y peth hyn oddi wrthyf fi? Nid *felly y mae*.
e Pen. 18. 6. f Pen. 18. 1. 26. g Sal. 116. 3, 11.
3 A Dafydd a dyngodd eilwaith, ac a ddywedodd, Dy dad a wyr yn hyfbys i mi gael e ffafr yn dy olwg di; am hynny y dywed, Na chaed Jonathan wybod hyn, rhag ei driftau ef: *f* eyn wired o bod yr Arglwydd yn fyw, a'th enaid dithau yn fyw, *nid oes* ond megis cam rhyngof fi ac *g* angau.
4 Yna y dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Dywed beth yw *dy* ewyllys, a mi a'i gwnaf i ti.
5 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Wele, *y dydd cyntaf* o'r * mis yn y foru, a minnau gan eistedd a ddylwn eistedd gyd a'r brenin i fwytta: ond gollwng fi, fel yr ymguddiwyf yn y maes *h* hyd brynhawn y trydydd *dydd*.
* neuydd lleu. h Esa. 26. 20, 21. i Ioan 7. 42.
6 Os dy dad a ymofyn yn fanwl am danaf; yna dywed, Dafydd gan ofyn a ofynodd *cennad* gennyf fi, i redeg i Bethlehem, i ei ddinas ei hun: canys † aberth blynyddol *fydd* yno i'r holl genedl.
† gwledd Pen. 16. 2. & Gen. 24. 13.
7 *b* Os fel hyn y dywed efe, Da; hedd wch *fydd* i'th was: ond os gan ddigio y *i* digia efe, gwybydd fod ei fryd ef ar ddrwg.
i Diar. 18. 12. m Pen. 18. 3.
8 Gwna gan hynny drugaredd a'th was; canys *j* m gyfamnod yr Arglwydd y dygaist dy was gyd a thi: ac *n* od oes anwiredd ynof fi, lladd di fi; canys i ba beth y dygi fi at dy dad?
n Jos. 22. 22. o Diar. 18. 24.
9 A dywedodd Jonathan, Na atto Duw *hynny*: i ti: canys, os gan wybod y cawn wybod fod malais wedi ei barottoi gan fy nhad i ddyfod i'th erbyn, oni's c mynegwn i ti?
p Adn. 7. q Pren. 7. 9. &c. r yn *Arglwydd Dduw Israel*. Jos. 22. 22.
10 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu beth os dy dad a th ateb yn p arw?
s Diar. 20. 5. t Ruth 1. 17. 1 Phil. 2. 4.
11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Tyred ac awn i'r maes. A hwy a aethant ill q dau i'r maes.
u Pen. 14. 47. x 2 Sam. 9. 3. y Sal. 18. 17. z Jer. 9. 5. Pen. 25. 22. a 31. 2. 2 Sam. 4. 1.
12 A Jonathan a ddywedodd wrth Dafydd, r Oh Arglwydd Dduw Israel; y gwedi i mi chwilio *meddwl* fy nhad, ynghylch y pryd *hyn* y foru, *neu* drennydd; ac wele, os daioni *fydd* tu ag at Dafydd, ac oni anfonai yna attat ti, a'i fynegi i ti;
b Pen. 18. 1. 1 Cor. 19. 18. ‖ Rhyfedd yr ysbryd rhagorol oedd yn *Jonathan* gan nad oedd yn cenfigennu wrth *Dafydd*, ac yntau yn dyall mai efe a ddeuai i'r orsedd ar ol ei dad *Saul*.
13 s Fel hyn y gwnelo'r Arglwydd i Jonathan, ac ychwaneg: os da fydd gan fy nhad *wneuthur* drwg i ti; yna y mynegaf i ti, ac a'th ollyngaf ymaith, t fel yr elech mewn heddwch: a bydded yr Arglwydd gyd a thi, u megis y bu gyd a'm tad.
1 Cor. 13. 5. c Pen. 18. 1. d Pen. 19. 2. * Heb. *yn nydd y gwaith* a Sal. 86. 17.
14 Ac nid yn unig ira fyddwyf fi byw, y gwnai drugaredd yr Arglwydd a mi, fel na byddwyf fi farw:
15 Ond *befyd* na thor ymaith dy drugaredd oddi wrth x fy nhy i byth; na chwaith pan ddiftrywio yr Arglwydd y elynion Dafydd, bob un oddi ar wyneb y ddaear.
16 Felly *y cyfammodod* Jonathan â thŷ Dafydd; *ac efe a ddywedodd*, ac Gofyned yr Arglwydd *hyn* ar law gelynion Dafydd.
17 A Jonathan a wnaeth i Dafydd yntau dyngu o herwydd efe a'i garai ef: canys a fel y carai ei enaid ei ‖ hun, y carai efe ef.
18 A Jonathan a ddywedodd wrtho ef, *b* y foru *ywr dydd cyntaf* o'r mis: ac ymofynir am danat; o herwydd fe fydd dy eisteddle yn wag.
19 A gwedi i ti aros dridiau, *yna* tyred i wared yn fuan; a thyred i'r c lle yr ymguddiaist ynddo * pan oedd y peth *ar waith*, ac aros wrth faen Ezel.
20 A mi a saethai dair o saethau tu a'l ystlys *ef*, fel pe's gollyngwn at nod.
21 Wele *befyd*, mi a anfonaf langc, *gan ddywedyd*, Dos, cais y saethau. *d* Os gan ddywedyd y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu yma i ti, dwg hwynt; yna tyred di: canys heddwch *fydd* i ti, ac nid *oes* dim *niwed*; *fel mai* byw yw yr Arglwydd.
22 Ond os fel hyn y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu hwnt i ti; dos ymaith: canys yr Arglwydd a'th anfonodd ymaith.
23 Ac *am e* y peth a leferais i, mi a thi, wele, yr Arglwydd *fydd* o *f* rhyngof fi a thi yn g dragywydd.
e Adn. 14, 15. f Adn. 42. g Can. 8. 7.
24 ¶ Felly Dafydd a *h* ymguddiodd yn y maes. A phan ddaeth y dydd cyntaf o'r mis, y brenin a eisteddodd i fwytta bwyd.
h Adn. 5.
25 A'r brenin a eisteddodd ar ei eisteddfa, megis ar amseroedd eraill; *sef* ar yr eisteddfa wrth y pared: a Jonathan a

b Pen. 16. 22.
a 17. 15.
c Dat. 6. 6. Mat. 10. 16. Col. 4. 5.
d Ecf. 13. 20. Barn. 11. 34. Sal. 143. 12. Dat. 19. 2.
* Heb. *tri thant.*
e Ecf. 15. 21. Dat. 7. 9--13.
f Pen. 21. 11.
g Efter 3. 5. Diar. 13. 10. Preg. 4. 4.
h Pen. 13. 28.
i Gen. 4. 5. Job 24. 15. Sal. 10. 9. Mat. 20. 15. Pen. 16. 12.
k Bren. 18. 20. Pen. 10. 10. Act. 16. 16
m Pen. 20. 33. Gen. 49. 23. Eia. 26. 10.
n Phil. 4. 5.
o Gen. 27. 41. Pen. 16. 13.
p Pen. 28. 8.
q Adn. 17, 25.
r 2 Sam. 5. 2. Sal. 121. 8.
† Neu, *twyddodd*
Adn. 5.
s Dan. 6. 5, 6.
t Adn. 13.
u Sal. 55. 21.
x Sal. 12. 2.
y Sal. 7. 15.
z 2 Sam. 12. 9.
a 7. 8.
‡ *Fab ynghyfraith*
a Pen. 21. 8.
b Barn. 7. 22.
f Rhuf. 3, 13.

2 A Saul a'i cymmerth *e* *into* y diwrnod hwnnw, ac ni adawai iddo *b* ddychwelyd i dŷ ei dad.

3 Yna Jonathan a Dafydd a wnaethant gyfammod; *o herwydd* efe a'i carai megis ei enaid ei hun.

4 A Jonathan a ddiforgodd y fantell *oedd* am dano ei hun, ac a'i rhoddes i Dafydd, a'i wifgoedd, ie, hyd yn oed ei gleddyf, a'i fwa, a'i wregys.

5 ¶ A Dafydd a aeth i ba *le* bynnag yr anfonodd Saul ef, *ac a* ymddug yn ‖ ddoeth. A Saul a'i gosodoud ef ar *y* rhyfelwyr: ac efe oedd gymmeradwy yngolwg yr holl bobl, ac yngolwg gweifion Saul hefyd.

6 A bu (wrth dduod o honynt) pan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philiftiad, *dyfod o'r d* gwragedd allan o holl ddinafoedd Ifrael, dan ganu a dawnfio, i gyfarfod a'r brenin Saul, a thympanau, a gorfoledd, ac ag *offer* cerdd o dannau.

7 A'r gwragedd wrth ganu a *e* ymatebent, ac a ddywedent, *Y* Lladdodd Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn.

8 A *f* digiodd Saul yn ddirfawr: a'r ymadrodd hwn oedd ddrwg yn ei olwg ef; ac efe a ddywedodd, Rhoddafant i Dafydd fyrddiwn, ac i mi y rhoddafant filoedd; *beth mwy a roddent* iddo ef, ond y *b* frenhiniaeth?

9 A bu Saul a'i *g* lygad ar Dafydd o'r dydd hwnnw allan.

10 Bu hefyd drannoeth, i'r *k* drwg yfpryd oddi wrth Dduw ddyfod ar Saul; ac efe a *l* brophwydodd ynghanol y ty: a Dafydd a ganodd a'i law, fel o'r blaen: a gwaywffon *oedd* yn llaw Saul.

11 A Saul a *m* daflodd y waywffon; ac a ddywedodd, I arawaf *trwy* Ddafydd yn y pared. A Dafydd a *n* giliodd ddwy waith o'i wydd ef.

12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd: o herwydd bod yr *o* Arglwydd gyd ag ef, ac *p* ymadael o hono oddi wrth Saul.

13 Am hynny Saul a'i gymmodd ef ymaith oddi wrtho, ac a'i gofodod ef yn *q* dywysog arno fi; ac efe a aeth i mewn ac allan o flaen y bobl.

14 A Dafydd a † ymddug yn ddoeth yn ei holl fyrdd; *y* a'r Arglwydd *oedd* gyd ag ef.

15 A phan welodd Saul ei fod ef yn *r* ddoeth iawn, efe a'i hofnodd ef.

16 Eithr holl Ifrael a Juda a garodd Ddafydd, am ei fod ef yn *t* myned i mewn ac allan o'u blaen hwynt.

17 ¶ A Saul a dywedodd wrth Dafydd, Wele, Merab fy merch hynaf, hi a roddaf fi i ti yn wraig: yn unig bydd i mi yn *u* fab nerthol ac ymladd *x* ryfeloedd yr Arglwydd. (Canys dywedafai Saul, Ni bydd fy llaw i arno ef, ond y llaw'r Philiftiaid fydd arno ef.)

18 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, *z* Pwy *ydwyf* fi? a pheth *yw fy* mywyd, *neu* deulwyth fy nhad ? yn Ifrael, fel y byddwn yn ‡ ddaw i'r brenin?

19 Eithr yn yr amfer *y dylefid* rhoddi Merab merch Saul i Dafydd, hi a roddwyd i *a* Adriel y *b* Meholathiad yn wraig.

20 A Mical merch Saul a garodd Ddafydd: a hynegafant hynny i Saul; a'r peth fu foddlon ganddo.

21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi iddo ef, fel y byddo hi iddo yn *c* fagl, ac y bydde llaw y *d* Philiftiaid yn ei erbyn ef. Felly Saul a ddywedodd wrth Dafydd, *Trwy un* o'r ddwy y bydui fab ynghyfraith i mi *e* heddyw.

22 ¶ A Saul a orchymynodd i'w weifion *fel byn*; Ymddiddenwch a Dafydd yn ddirgel, gan ddywedyd, Wele, y brenin fydd *f* hoff ganddo dydi, a'l holl weifion ef a'th garant di: yn awr gan hynny yngyfathrachu a'r brenin.

23 A gweifion Saul a adroddafant wrth Dafydd y geiriau hyn. A Dafydd a ddywedodd, *g* Ai *yfgafn fuo* yn yr ich golwg chwi yngyfathrachu a brenin, a minnau yn *w* ŵr *b* tlawd a gwael?

24 A gweifion Saul a fynegafant iddo, gan ddywedyd, Fel hyn y llafarodd Dafydd.

25 A dywedodd Saul, Fel hyn y dywedwch wrth Dafydd; Nid yw'r brenin yn cwyllyfio *i* cynhyfgaeth, ond *cael* cant o flaen-grwyn y Philiftiaid, i ddial ar elynion y brenin. Ond Saul oedd yn meddwl peri lladd Dafydd trwy law'r Philiftiaid.

26 A'i weifion *e* a'r fynegafant i Dafydd y geiriau hyn; a'r ymadrodd fu foddlon gan Dafydd am ymgyfathrachu a'r brenin; ac ni ‖ ddaethai yr amfer eto,

27 Am hynny y cyfododd Dafydd, ac efe a aeth a'i wyr, ac a darawodd ddau can ŵr o'r Philiftiaid; a *k* Dafydd a ddygodd eu blaen-grwyn hwynt, a hwy a'u cwbl-dalafant i'r brenin, i ymgyfathrachu o hono ef a'r brenin. A Saul a roddodd Mical ei ferch yn wraig iddo ef.

28 ¶ A Saul a *l* welodd ac a wybu *fod* yr Arglwydd gyd a Dafydd, a *bod* Mical merch Saul yn ei garu ef.

29 A Saul oedd yn *m* ofni Dafydd yn fwy eto: a bu Saul yn elyn i Dafydd byth.

30 Yna tywyfogion y Philiftiaid a aent allan: a phan elent hwy, Dafydd a fyddai *n* ddoethach nâ holl weifion Saul; a'i enw ef a aeth yn * anrhydeddus iawn.

PEN. XIX.

1 *Mical yn fiommi ei thad a ddiw ymgwtwy Dafydd.* 18 *Dafydd yn fled at Samuel.* 20 *Saul yn erlid Dafydd.* 22 *Saul ei hun yn prophwydo.*

A Saul a ddywedodd wrth Jonathan ei fab, ac *wrth* ei holl weifion, am ladd *a* Dafydd.

2 Ond Jonathan mab Saul oedd hoff iawn ganddo Dafydd. A *b* mynegodd Jonathan i Dafydd, gan ddywedyd, Saul fy nhad fy'n ceifio dy ladd di: ac *yn* awr ymgadw, attolwg, hyd y bore, ac a*jos* mewn *lle* dirgel, ac ymguddia:

3 Ac mi a af allan, ac a fafaf ger llaw fy nhad yn y maes *y bydyich* di yndddo, ac mi a ymddiddanaf â'm tad o'th blegid di; a'r hyn a welwyf, mi a'i *c* mynegaf i ti.

4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn dda *d* am Ddafydd wrth Saul ei dad, ac a ddywedodd wrtho, *e* Na phached y brenin yn erbyn ei was, yn erbyn Dafydd: o herwydd ni phechodd efe i'th erbyn di, ac o herwydd *bod* ei *f* weithredoedd ef yn dda iawn i ti.

5 Canys efe a ofodod ei *g* einioes yn ei law, ac a darawodd y Philiftiad; a'r *h* Arglwydd a wnaeth waredigaeth fawr i holl Ifrael: ti a'i gwelaift, ac a lawenychaift: pa ham gan hynny, y pechi yn erbyn gwaed gwirion, gan i ladd Dafydd yn ddiachos?

6 A Saul a wrandawodd ar lais Jonathan; a Saul a *k* dyngodd, *Fel mai* byw yr Arglwydd ni leddir ef.

7 A Jonathan a alwodd ar Dafydd; a Jonathan a fynegodd iddo ef yr holl eiriau hyn. A Jonathan a ddug Dafydd at Saul; ac efe a fu ger ei fron ef megis cynt.

8 A bu *trwanog* o *ryfel*: a Dafydd a aeth allan ac a ymladdodd yn erbyn y Philiftiaid, ac a'u larawodd hwynt a *m* lladdfa fawr: a hwy a ffoifant rhagddo ef.

9 A'r *n* drwg yfpryd oddi wrth yr Ar glwydd oedd ar Saul, pan oedd efe yn eiftedd yn ei *dy* a'i waywffon yn ei law: a Dafydd *oedd* yn canu â'i law.

10 A cheifiodd Saul daro a'i *o* waywffon trwy Dafydd, yn y pared: ond efe a giliodd o wydd Saul; ac yntau a darawodd y waywffon yn y pared. A Dafydd a ffodd, *p* ac a ddiangodd y nos honno.

11 *q* Saul hefyd a anfonodd genhadau i dŷ Dafydd, i'w wilied ef, ac i'w ladd ef y bore:

g Gen. 24. 12, 27.
h Sal. 113 7.
i Gen. 29. 18.
‖ Heb. *cyflawnafid y dyddiau* Gen. 29. 27.
k 2 Sam. 3. 14.
l Sal. 112. 1.
m Job 5. 12.
n Sal. 112. 5. Mat. 10. 16.
* Neu, *werthfawr*
1063.
a Pen. 18. 5. Sal. 37. 32. Diar. 27. 4. Jer. 9. 3. 2 Tim. 3. 13.
b Act. 23. 16.
c 2 Sam. 13. 34-37 Diar. 16. 16, 17.
d Pen. 18. 1. Diar. 31. 9.
e Ecf. 20. 3. Adn. 1. Rhuf. 13. 3.
f Pen. 18. 5. Mat. 5. 16.
g Pen. 17. 46. Barn. 12. 3. Sal. 119. 109, 139.
h Pen. 17. 47--55. Sal. 3. 8.
i Adn. 1. Mat. 27. 4.
k Adn. 10. Sal. 55. 21.
a 15. 4.
l Pen. 18. 5.
m Pen. 18. 7. 2 Sam. 5. 10. Sal. 27. 3. Diar. 20.

b Pen. 16. 14. *a* 18. 10. *c* Pen. 18. 11. 25. *p* Sal. 37. 23. *q* Sal. 59. titl.

r Esa. 54. 17. Act. 9. 25.
s Sal. 34. 19.
* Heb. *Teraphim*
Adn. 16.
t Sal. 112. 10.
u Diar. 12. 10.
x Pen. 28. 24. Act. 4. 19
† *Pa ham y'th laddwn?*
2 Sam. 2. 22.
y Sal. 116. 11.
z Esa. 54. 17.
a Mal. 2. 7. Iago 5. 16.
b Diar. 29. 12.
c Adn. 11, 14. Ioan 7. 32.
d Pen. 10. 5.
e Num. 11. 25. Pen. 18. 10. 1 Cor. 14. 3.
f Diar. 29. 10.
g 27. 15. 2 Brenh. 1. 10.
h Pen. 17. 1.
i Diar. 21. 1.
k Pen. 10. 10. Mat. 7. 22.
l Ioan 4. 4.
m 2 Sam. 6. 14, 20. Num. 24. 4.
n Esa. 20. 2.

y horea a Mical ei wraig a fynegodd i Dafydd, gan ddywedyd, Onid achub dy einioes heno, y fory y'th leddir.

12 ¶ Felly Mical a ollyngodd Dafydd i lawr trwy *y* ffenestr: ac efe a aeth, ac a ffodd, ac a *z* ddiangodd.

13 A Mical a gymmerodd * *ddelw*, ac a'i gosodod yn y gwely *a* a chlustog o *flew* geifr a osodod hi yn obennydd iddi, ac a'i gorchuddiodd â dillad.

14 A phan anfonodd Saul genhadau i ddala Dafydd, hi a ddywedodd, *b mae* efe yn glaf.

15 A Saul a anfonodd *c* *eilwaith* genhadau i edrych Dafydd, gan ddywedyd, *d* Dygwch ef i fynu attaf fi yn ei wely, fel y lladdwyf ef.

16 A phan ddaeth *e* cenhadau, wele'r ddelw ar y gwely, a chlustog o *flew* geifr yn obennydd iddi.

17 A dywedodd Saul wrth Mical, *f* Pa ham y twyllaist fi fel hyn, ac y gollyngaist fy ngelyn i ddiangc? A Mical a ddywedodd wrth Saul, Efe a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi; *g* † onid e, mi a'th laddaf di.

18 ¶ Felly Dafydd a *h* ffodd, ac a *a* ddiangodd, ac a ddaeth at *b* Samuel i Rama: ac a fynegodd iddo yr hyn oll a wnaethai Saul iddo ef. Ac efe a aeth at Samuel, a hwy a drigasant yn Naioth.

19 A *i* mynegwyd i Saul, gan ddywedyd, Wele, *k mae* Dafydd yn Naioth o fewn Rama.

20 A *l* Saul a anfonodd genhadau i ddala Dafydd, a phan *m* welsant gymmuldaith *n* prophwydi yn prophwydo, a Samuel yn sefyll, wedi ei osod arnynt *hwy*, yr oedd ar genhadau Saul *o* Ysbryd Duw, fel y prophwydasant hwythau hefyd.

21 A phan fynegwyd *p* *hyn* i Saul, efe a anfonodd genhadau eraill; a hwythau hefyd a brophwydasant. A thrachefn anfonodd Saul genhadau y drydedd waith; a phrophwydasant hwythau hefyd.

22 Yna yntau hefyd a aeth i Rama: *q* ac a ddaeth hyd *r* *ffynnon* yr *s* *ydd* yn *b* Secu: ac efe a ofynodd, ac a ddywedodd, Pa le y *mae* Samuel a Dafydd? Ac un a ddywedodd, Wele, *y macnt* yn Naioth o fewn Rama.

23 I Ac efe a aeth yno i Naioth yn Rama. Ac arno *t* yntau hefyd y daeth Ysbryd Duw; a chan fyned yr aeth ac y prophwydodd, nes ei ddyfod i Naioth yn Rama.

24 Ac efe a *u* ddiosgodd ei ddillad, ac a brophwydodd hefyd ger bron Samuel; ac a *m* syrthiodd i lawr yn *n* noeth yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r holl nos. Am hynny y dywedent, *o A ydyw* Saul hefyd ym mysg y prophwydi?

o Pen. 10. 11.

P E N. XX.

1 Dafydd yn ymgynghori â Jonathan am ei ddiogelwch.

A Dafydd *a* o ffodd o Naioth yn Rama: ac a *b* ddaeth ac a ddywedodd ger bron Jonathan, Beth a wnaethum i? *c* beth *yw* fy anwiredd? a pheth *yw* fy mhechod o flaen dy dad, gan ei fod ef yn ceisio fy einioes i?

2 Ac efe a ddywedodd wrtho, Na atto *d* Duw; *d* ni byddi farw: wele, ni wna fy nhad ddim, na mawr na bychan, heb *e* fynegi i mi: pa ham gan hynny y celai fy nhad y peth hyn oddi wrthyf fi? Nid *felly y mae*.

3 A Dafydd a dyngodd eilwaith, ac a ddywedodd, Dy dad a wyr yn hyspys i mi gael *f* ffafr yn dy olwg di; am hynny y dywed, Na chaed Jonathan wybod hyn, rhag ei drallau ef: *f* eyn wired *a* bod yr Arglwydd yn fyw, a'th enaid dithau yn fyw, *nid oes* ond megis cam rhyngof fi *g* ac angau.

4 Yna y dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Dywed beth yw *dy* ewyllys, a mi a'i gwnaf i ti.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Wele, *y dydd cyntaf* o'r * mis yn y foru, a minnau gan eistedd a ddylwn eistedd gyd a'r brenin i fwyta: ond gollwng fi, fel yr ymguddiwyf yn y maes *h* hyd brynhawn y trydydd *dydd*.

6 Os dy dad a ymofyn yn fanwl am danat; yna dywed, Dafydd gan ofyn a ofynodd *gennad* gennyf fi, i redeg i Bethlehem, i ei ddinas ei hun: canys † aberth hynyddol *ydd* yno yr holl genedl.

7 *b* Os fel hyn y dywed efe, Da; heddwch *fydd* i'th was: ond os gan ddigio y *i* digia efe, gwybydd fod ei fryd ef ar ddrwg.

8 Gwna gan hynny drugaredd a'th was; canys *k* *m* gyfammod yr Arglwydd y dygaist dy was gyd a thi: ac *n* os oes anwiredd ynof fi, lladd di fi; canys i ba beth y dygi fi at dy dad?

9 A dywedodd Jonathan, Na atto *Duw hynny* i ti: canys, os gan wybod y cawn wybod fod medgis wedi ei barottoi gan fy nhad i ddyfod i'th erbyn, oni's *o* mynegwn i ti?

10 A Dafydd a ddywedodd wrth Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu beth os dy dad a'th ateb yn *p* arw?

11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth Dafydd, Tyred ac awn i'r maes. A hwy a aethant ill *q* dau i'n maes.

12 A Jonathan a ddywedodd wrth Dafydd, ‡ Oh Arglwydd Dduw Israel, *r* gwedi i mi chwilio *meddwl* fy nhad, ynghylch y pryd *hyn* y foru, *neu* drennydd; ac wele, *s* daioni *fydd* tu ag at Dafydd, ac oni anfonaf yna attat ti, a'i fynegi i ti;

13 *t* Fel hyn y gwnelo'r Arglwydd i Jonathan, ac ychwaneg: os da fydd gan fy nhad *wneuthur* drwg i ti; yna y mynegaf i ti, ac a'th ollyngaf ymaith, *t* fel yr elech mewn heddwch: a bydded yr Arglwydd *gyd* a thi, *u* megis y bu gyd a'm tad i.

14 Ac nid yn unig tra fyddwyf fi byw, *x* gwnai drugaredd yr Arglwydd a mi, fel na byddwyf fi farw:

15 Ond *befyd* na thor ymaith dy drugaredd oddi wrth *y* fy mhy i byth; na chwaith pan ddifetrwio *z* yr Arglwydd y elynion Dafydd, bob un oddi ar wyneb y ddaear.

16 Felly *a* cyfammodod Jonathan â thŷ Dafydd; *ac efe a ddyfodedd*, ac Gofyned yr Arglwydd *hyn* ar law gelynion Dafydd.

17 *A* Jonathan a wnaeth i Dafydd yntau dyngu o herwydd efe a'i carai ef: canys *a* fel y carai ei enaid ei ‖ hun, y carai efe ef.

18 A Jonathan a ddywedodd wrtho ef, *b* y foru *yw'r dydd cyntaf* o'r mis: ac ymofynir am danat; o herwydd fe fydd dy eisteddle yn wag.

19 A gwedi i ti aros driphau, *yna* tyred i wared yn fuan; a thyred i'r *c* lle yr ymguddiaist yndo * pan oedd y peth *ar waith*, ac aros wrth faen Ezel.

20 A mi a faethaf dair o saethau tu a'i ystlys *ef*, fel pe'n gollyngwn at nod.

21 Wele *befyd*, mi a anfonaf langc, *gan ddywedyd*, Dos, cais y saethau. *d* Os gan ddywedyd y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu yma i ti, dwg hwynt; yna tyred di: canys heddwch *fydd* i ti, ac nid *oes* dim *niwed*; *fel mai* byw yw yr Arglwydd.

22 Ond os fel hyn y dywedaf wrth y llangc, Wele, y saethau o'r tu hwnt i ti; dos ymaith: canys yr Arglwydd a'th anfonodd ymaith.

23 Ac *am* e y peth a leferais i, mi a thi, wele, yr Arglwydd *fyddo f* rhyngof fi a thi yn *g* dragywydd.

24 ¶ Felly Dafydd a *b* ymguddiodd yn y maes. A phan ddaeth y dydd cyntaf o'r mis, y brenin a eisteddodd i fwytta bwyd.

25 A'r brenin a eisteddodd ar ei eisteddfa, megis ar amseroedd eraill; *sef* ar yr eisteddfa wrth y pared: a Jonathan a

* *neuydd lleuad*
b Esa. 26. 20, 21. 1 Ioan 7. 42.
† *gwledd* Pen. 16. 2.
k Gen. 24. 13.
l Diar. 18. 12.
m Pen. 18. 3.
n Ios. 22. 22.
o Diar. 18. 24.
p Adn. 7.
q Preg. 7. 9. &c.
r *yn Argiwydd Dduw Israel.* Ios. 22. 22.
s Diar. 20. 5.
t Ruth 1. 17. 1 Phil. 2. 4.
u Pen. 14. 47. x 2 Sam. 9. 3.
y Sal. 18. 17. & Jer. 9. 5. Pen. 25. 22. a 31. 2. 2 Sam. 4. 7.
a Pen. 18. 1.
b Lef. 19. 18.
‖ Rhyfedd yr ysbryd rhagorol oedd yn *Jonathan* gan nad oedd yn cenfigennu wrth *Dafydd*, ac yntau yn dyall mai efe a ddewisai i'r orsedd ar ol ei dad *Saul*.
1 Cor. xiii. 4, 5.
b Adn. 5.
c Pen. 19. 2.
* Heb. *yn nydd y gwaith* a Sal. 86. 17.
c Adn. 14, 15.
d Adn. 42.
g Can. 8. 7.
b Adn. 5.

j Diar. 4. 14--18.
k Lef. 11. 24.
a 15. 7.
l Pen. 19. 9, 15, 20.
m Diar. 23. 6, 7. *a* 30. 20.
n Pen. 9. 12.
o Joh 5. 2. Ezec. 35. 11.
* Yr ydoedd geiriau *Saul* yn awr mor atgas a phe buasai yn cucyrchu offern, yn cyfrif *Jonathan* fel bastard, a'i fam yn buttain.
u Dafydd yn warthudd iddynt oll. *Sal.* xxii. *a* 31. 11. † Heb. *Mab angau yw efe.*
p Diar. 31. 9. *q* 2 Tim. 3. 3. *r* Ioan 8. 44. *s* Eph. 6. 4. *t* Sal. 102. 6. *u* Sal. 69. 9, 19. ‡ Heb. *i fyned drosto ef.*
x Preg. 6. 9. *y* Mat. 13. 11. ※ Sal. 126. 5. Ioan 11. 36. *a* Esa. 11. 6. *a* 26. 3. Num. 6. 26. Hos. 2. 18. Rhuf. 5. 1. *b* Sal. 15. 4. Adn. 17. Pen. 18. 3. *c* Pen. 23. 18.

1062. *a* Neh. 11. 32. * *A elwir Ahiathar* Marc 2. 26.

b Pen. 16. 4. *c* Mat. 12. 3.

gyfododd, ac Abner a eisteddodd wrth ystlys Saul; a llc *l* Dafydd oedd wag.

25 Ac nid ynghanodd Saul ddim y diwrnod hwnnw: canys meddyliodd *mai* damwain *oedd hyn*; nad *oedd* efe lan, a'i *fod* yn anaf.

27 A bu drannoeth, yr ail *dydd* o'r mis, fod llc Dafydd yn wag. A dywedodd Saul wrth Jonathan ei fab, *l* Pa ham na ddaeth mab Jeffe at *m* y bwyd, na doe na heddyw?

28 A Jonathan a attebodd Saul, Dafydd gan ofyn a *ofynnodd* i mi *am gael myned* hyd Bethlehem:

29 Ac efe a ddywedodd, Gollwng fi, attolwg; o herwydd i'n *sylwyth ni y mae* n aberth yn y ddinas, a'm brawd yntau a archodd i mi *fod yno*: ac yn awr, os cefais ffafr yn dy olwg, gad i mi fyned, attolwg, fel y gwelwyf fy mrodyr. O herwydd hyn, ni ddaeth efe i fwrdd y brenin.

30 Yna y llidiodd o digter Saul yn erbyn Jonathan; ac efe a ddywedodd wrtho, *Ti* fab y gyndyn wrthnyfig, oni wn i ti ddewis mab Jeffe yn waradwydd i ti, ac yn gywilydd i * noethder dy fam?

31 Canys tra fyddo mab Jeffe yn fyw ar y ddaear, ni'th ſicrhair di na'th deyrnas: yn awr gan hynny anfon, a chyrch ef attaf; canys † marw a gaiff efe.

32 A Jonathan a attebodd Saul ei dad, ac a ddywedodd wrtho, *p* Pa ham y bydd efe marw? beth a wnaeth efe?

33 A *q* Saul a ergydiodd waywffon atto ef, i'w daro ef. Wrth hyn y gwybu Jonathan *fod* ei dad wedi rhoi ei *r* fryd ar ladd Dafydd.

34 Felly Jonathan a gyfododd oddi wrth y bwrdd mewn *s* llid digllawn, ac ni fwyttaodd fwyd yr ail dydd o'r mis: canys drwg oedd ganddo dros Dafydd, o herwydd i'w dad ei *u* waradwyddo ef.

35 ¶ A'r bore yr aeth Jonathan i'r maes erbyn yr amſer a ofodasai efe i Ddafydd, a bachgen bychan gyd ag ef.

36 Ac efe a ddywedodd wrth ei fachgen, Rhed, cais yn awr y ſaethau yr ydwyf fi yn eu ſaethu. A'r bachgen a redodd, yntau a ſaethodd ſaeth ‡ y tu hwnt iddo ef.

37 A phan ddaeth y bachgen hyd y fan *yr oedd* y ſaeth y ſaethasai Jonathan, y llefodd Jonathan ar ol y bachgen, ac a ddywedodd, Onid *yw* y ſaeth or tu hwnt i ti?

38 A llefodd Jonathan ar ol y bachgen, Cyflymma, bryſia, na ſaf. *x* A bachgen Jonathan a gaſglodd y ſaethau, ac a ddaeth at ei feiſtr.

39 A'r bachgen ni wyddai ddim: y yn unig Jonathan a Dafydd a wyddent y peth.

40 A Jonathan a roddodd ei offer at ei fachgen, ac a ddywedodd wrtho, Dos, dwg *y rhai hyn* i'r ddinas.

41 ¶ *A*'r bachgen a aeth ymaith; a Dafydd a gyfododd oddi wrth y dehau, ac a ſyrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd dair gwaith. A hwy a guſanasant bob un eu gilydd, ac a y wylaſant y naill wrth y llall; a Dafydd a ragorodd.

42 A dywedodd Jonathan wrth Dafydd, ※ Dos mewn heddwch: yr hyn a *a* dyngaſom ni ein dau yn enw yr Arglwydd, gan ddywedyd, Yr Arglwydd fyddo rhyngof fi a thi, a rhwng *fy* had i a'th had dithau, *ſafed hynny* yn dragywydd. Ac efe a gyfododd ac a aeth ymaith: *b* a Jonathan a aeth i'r ddinas.

PEN. XXI.

1 *Dafydd yn cael gan Ahimelec fara cyſſegredig*; 8 *Yn cymmeryd cleddyf Goliath*: 10 *Yn ynfydu yn Gath.*

YNA y daeth Dafydd *a* i Nob at * Ahimelec yr offeiriad. Ac Ahimelec a *b* ddychrynodd wrth gyfarfod a Dafydd, ac a ddywedodd wrthi, Pa ham yr *ydwyt ti* yn unig, ac heb neb *c* gyd a thi?

d 1 Bren. 8. 46. Diar. 20. 9. *e* Diar. 21. 31. *f* Tit. 1. 15. *g* Ecf. 25. 30. Lef. 24. 5, 9. Mat. 12. 4 *b* Ecf. 19. 15. Zec. 7. 5. *i* Act. 9. 15 1 Theſ. 4. 4. † *Yn gym-maint a bod bara wedi ſec.* Adn. 6. *k* Lef. 24. 8 *l* Marc 2. 25. Luc 6. 3, 4. *m* Lef. 24. 9. *n* Sal. 52. titl. Pen. 22. *o* Preg. 8. 4 *p* Pen. 17. 2, 50, 51. ‡ Dywedpob criſtion felly am gleddyf yr Yſpryd. *Heb.* iv. 12. *q* 1 Bren. 19. 3. ‖ Neu, *Ahimelec.* *r* Sal. 56. titl. *s* Pen. 18. 7. *t* Sal. 34. 4 Diar. 29. 25. *u* Sal. 34. titl. *x* 2 Cor. 6. 8. *y* Diar. 29. 25. *a* 16. 9. ※ Eſa. 35. 8.

1062. *a* Sal. 57. titl. *a* 142. titl. *b* Joſ. 12. 5. 2 Sam. 23. 13. *c* Pen. 16. 5. *d* Sal. 72. 12. Mat. 11. 28. *e* Mat. 18. 23. *f* Heb. 2. 10. *g* Barn. 11. 1. *b* Pen. 14. 47. Ruth 1. 22. a 4. 17. *i* Eph. 6. 2. *k* Gen. 47. 11.

2 *d* A dywedodd Dafydd wrth Ahimelec yr offeiriad, Y brenin a orchymynodd i mi beth, ac a ddywedodd wrthyf, *e* Na chaed neb wybod dim o'r peth *am* yr hwn y'th anfonais, ac y gorchymynais i ti: a'r gweiſion a gyfarwyddais i'r lle a'r lle.

3 Ac yn awr beth ſydd dan dy law? Dod *i mi* bum *torth* yn fy llaw, neu'r *peth* ſydd i'w gael.

4 A'r offeiriad a attebodd Dafydd, ac a ddywedodd, Nid *oes* fara cyffredin dan fy llaw i; eithr y mae *g* bara cyſſegredig: *b* os y llangciau a ymgadwaſant o'r lleiaf oddi wrth wragedd.

5 A Dafydd a attebodd yr offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, Diau attal gwragedd oddi wrthym ni er ys dau ddydd neu dri, er pan gychwynais i; lleſtri'r llangciau *Duw* ydynt *i* ſanctaidd, a'r *bara* ſydd megis cyffredin, † ie, *k* pettai wedi ei gyſſegru heddyw yn y lleſtr.

6 Felly yr offeiriad *l* a roddodd iddo ef *y bara* ſanctaidd: canys nid oedd yno fara, onid y bara goſod, *m* yr hwn a dynnaſid ymaith oddi ger bron yr Arglwydd, i oſod bara brwd yn y dydd y tynnid ef ymaith.

7 Ac yr *oedd* yno y diwrnod hwnnw un o weiſion Saul yn aros ger bron yr Arglwydd, a'i enw *n* Doeg, Edomiad, y pennaf o'r bugeiliaid *ac oedd* gan Saul.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Ahimelec, Onid oes yma dan dy law di waywffon, neu gleddyf; canys ni ddygais fy nghleddyf na'm harfau chwaith i'm llaw, o herwydd bod *o* gorchymyn y brenin ar ſfrwſt.

9 A dywedodd yr offeiriad, Cleddyf Goliath y Philiſtiad, yr hwn a leddaiſt ti yn *p* nyffryn Ela; wele ef wedi ei oblygu mewn brethyn o'r tu ol i'r ephod: os cymmeri hwnnw i ti, cymmer; canys nid *oes* yma yr un arall ond hwnnw. A Dafydd a ddywedodd, ‡ Nid *oes* o fath hwnnw; dyro ef i mi.

10 ¶ Dafydd hefyd a gyfododd, ac a *q* ffodd y dydd hwnnw rhag ofn Saul, ac a aeth at ‖ Acis brenin Gath.

11 A *r* gweiſion Acis a ddywedaſant wrtho ef, *r* Onid hwn *yw* Dafydd brenin y wlad? onid i hwn y canaſant yn y dawnſiau, gan ddywedyd, *s* Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

12 A Dafydd a oſododd y geiriau hynny yn ei galon, ac a *t* ofnodd yn ddirfawr rhag Acis brenin Gath.

13 Ac *u* efe a newidiodd ei wedd yn eu golwg hwynt; ac a gymmerth arno *x* ynfydu rhwng eu dwylaw hwynt, y ac a gripiodd ddrysau'r porth, ac a ollyngodd ei boeryn i lawr ar ei farf.

14 Yna y dywedodd Acis wrth ei weiſion, Wele, gwelwch y gŵr yn gwallgoſi; pa ham y dygaſoch ef attaf fi?

15 Ai eiſiau ※ ynfydion ſydd arnaf fi, pan ddygaſoch hwn i ynfydu o'm blaen? a gaiff hwn ddyfod i'm ty i?

PEN. XXII.

1 *Mintejordd yn cyrchu at Dafydd i Adulam.* 6 *Saul, yn achwyn rhag amſyddiondeb ei weiſion.* 18 *Doeg yn lladd yr offeiriaid.*

A Dafydd a aeth ymaith oddi yno, ac *a* a ddihangodd i ogof *b* Adulam: a phan glybu ei frodyr a holl dy ei dad, *c* hwy a aethant i wared atto ef yno.

2 Ymgynhullodd hefyd atto ef bob gwr *d* helbulus, a phob gwr *ac oedd* mewn *e* dyled, a phob gwr cyſtuddiedig ei feddwl; ac efe a fu yn *f* dywyſog arnynt hwy: ac yr oedd gyd ag ef ynghylch pedwar cant o wyr.

3 ¶ A Dafydd a aeth oddi yno i *g* Miſpe Moab; ac a ddywedodd wrth frenin *b* Moab, Deled, attolwg, *i* fy nhad a'm mam *i* aros gyd a chwi, hyd oni wypwyf beth a wnel Duw i mi.

4 Ac efe a'u *k* dug hwynt ger bron brenin Moab, ac arosaſant gyd ag ef yr holl

holl ddyndiau y bu Dafydd yn yr ymddi-
dryniad
5 ¶ A *i* Gad y prophwyd a ddywedodd
wrth Dafydd, *m* Nac aros yn yr ymddi-
ffynfa; dos ymaith, a cherdda *tuag at* i
wlad *o* Juda. Felly Dafydd a ymadawodd,
ac a ddaeth i goed Hareth.
6 ¶ A phan glybu Saul gael gwybod-
aeth am Dafydd, a'r gwyr *oedd* gyd ag ef
(a Saul oedd yn aros yn Gibea dan *p* bren
yn Rama, a'i waywffon yn ei law, a'i holl
weision yn sefyll o'i amgylch)
7 Yna Saul a ddywedodd wrth ei wei-
sion oedd yn sefyll o'i amgylch, Clywch,
attolwg, feibion Jemini: A ddyry o mab
Jesse i chwi oll faesydd, a *p* gwinllanoedd?
a esyd efe chwi oll yn dywysogion ar fil-
oedd, ac yn dywysogion ar gantoedd?
8 A Gan i chwi oll gyd-fwriadu i'm her-
byn i, ac nad *oes* a fynego i mi wneuthur
o'm mab i *q* gyngrair â mab Jesse, ac nid
oes neb o honoch yn ddrwg ganddo o'm
plegid i, nac yn datguddio i mi ddarfod
i'm *r* mab annog fy nghwas i gynllwyn i'm
herbyn, megis y dydd hwn?
9 ¶ Yna yr attebodd *s* Doeg yr Edomi-
iad (yr hwn oedd wedi ei osod ar weision
Saul) ac a ddywedodd, Gwelais fab Jesse
yn dyfod i *t* Nob, at *u* Ahimelec mab
Ahitub.
10 Ac efe a ymgynghorodd drosto ef,
a'r Arglwydd *v*, ac a roddes *u* fwyd iddo
ef, a chleddyf Goliath y Philistiad a roddes
efe *w* iddo.
11 Yna'r *x* anfonodd y brenin i alw
Ahimelec yr offeiriad, mab Ahitub, a
holl dŷ ei dad ef, *sef* yr offeiriaid *oedd* yn
Nob. A hwy a ddaethant oll at y brenin.
12 A Saul a ddywedodd, Gwrando yn
awr, mab Ahitub. Dywedodd yntau, wele
fi, fy arglwydd.
13 A dywedodd Saul wrtho ef, y Pa
ham y cydfwriadasoch i'm herbyn i, ti a
mab Jesse, gan i ti roddi iddo fara, a
chleddyf, ac ymgynghori â Duw drosto ef,
er mwyn iddo *y* godi yn fy erbyn i gynllwyn,
megis heddyw?
14 Ac Ahimelec a attebodd y brenin,
ac a ddywedodd, Pwy ym mysg dy holl
weision *a* *sydd mor* ffyddlon â Dafydd, ac
yn ddaw i'r brenin, ac yn myned wrth dy
orchymyn, ac yn anrhydeddus yn dy dŷ
di?
15 Ai'r dydd *hwnnw* y dechreuais i
ymgynghori â Duw drosto ef *i* na atto
Fawr i mi: Na osoded y brenin ddim yn
erbyn ei was, *nac* yn erbyn neb o dŷ fy
nhad: canys *b* ni wybu dy was ddim o
hyn oll, *nac* ychydig na llawer.
16 A dywedodd y brenin, Gan *c* farw y
byddi farw, Ahimelec, *d* tydi a holl dŷ
dy dad.
17 ¶ A'r brenin a ddywedodd wrth y
rhedegwyr oedd yn sefyll o'i amgylch ef,
Trowch, a lleddwch ‖ offeiriaid yr Ar-
glwydd; o herwydd bod eu llaw hwythau
hefyd gyd â Dafydd, ac o herwydd iddynt
wybod ffoi y mae efe, ac na fynegasant i
mi. Ond gweision y brenin *e* nid estynent eu llaw i ruthro ar offeiriaid yr Ar-
glwydd.
18 A dywedodd y brenin wrth Doeg,
Tro di, a rhuthra ar yr offeiriaid. A
f Doeg yr Edomiad a drodd, ac a ruth-
rodd ar yr offeiriaid, ac a *g* laddodd y
diwrnod hwnnw bedwar ugain o
wŷr, yn dwyn effod lliain.
19 Efe a darawodd hefyd Nob, dinas yr
offeiriaid, â min y cleddyf, yn *h* ŵr ac yn
wraig, yn ddyn bach ac yn blentyn sugno,
ac yr ych, ac yn asyn, ac yn oen, â min
y cleddyf.
20 ¶ Ond un mab i Ahimelec mab
Ahitub, a'i enw Abiathar, a ddiangodd,
ac a *i* ffodd ar ol Dafydd.
21 Ac Abiathar a fynegodd i Dafydd,
ddarfod i Saul *k* ladd offeiriaid yr Ar-
glwydd.
22 A dywedodd Dafydd wrth Abiathar,
Gwybum y dydd hwnnw, pan *oedd* Doeg
yr Edomiad yno, gan fynegi y mynegai
efe i Saul: myfi a fum *m* achlysur *mar-*
wolaeth i holl dylwyth *t* dy dad di.
23 Aros gyd â mi; nac ofna: canys yr
hwn *u* a geisio fy einioes i, *y* a geisio dy
einioes dithau: ond gyd a mi *y dydd* di
a gadwedig.

PEN. XXIII.

1 *Dafydd, wedi ymofyn â'r Arglwydd, y*
truy Abiathar, yn gwaredu Ceila: 7
a chwedi ei rybuddio gan Ddaw, yn
diange o Ceila, 29 ac yn trigo yn Engedi.

YNA y *a* mynegasant i Ddafydd, gan
ddywedyd, Wele, y Philistiaid yn
ymladd yn erbyn *b* Ceila; ac y maent
hwy yn anrheithio yr ysguboriau.
2 Am hyny y *c* gofynnodd Dafydd i'r
Arglwydd, gan ddywedyd, A *d* af fi a
tharo'r Philistiaid hyn? A'r Arglwydd a
ddywedodd wrth Dafydd, Dos, a tharo'r
Philistiaid, ac achub Ceila.
3 A gwyr Dafydd a ddywedasant wrtho
ef, Wele, ni yn *e* ofnus yma yn Juda: pa
faint mwy os awn i Ceila, yn erbyn by-
ddinoedd y Philistiaid?
4 Yna Dafydd *f* eilwaith a ymgynghor-
odd â'r Arglwydd. A'r Arglwydd a'i at-
tebodd ef, ac a ddywedodd, Cyfod, dos
i wared i Ceila: *g* canys myfi a roddaf y
Philistiaid yn dy law di.
5 A Dafydd a'i wyr a aethant i Ceila,
ac a ymladdodd â'r Philistiaid; ac a ddug
eu gwartheg hwynt, ac a'u *h* tarawodd
hwynt a lladdfa fawr. Felly y gwaredodd
Dafydd drigolion i Ceila.
6 A bu, pan *k* ffodd Abiathar mab Abi-
melec at Dafydd i Ceila, ddwyn o hono ef
l ephod yn ei law.
7 ¶ A mynegwyd i Saul ddyfod Dafydd
i Ceila. A dywedodd *m* Saul, Duw a'i
rhoddodd ef yn fy llaw i: canys *n* caewyd
arno ef pan ddaeth i ddinas a phyrth ac a
barrau.
8 A Saul a alwodd yr holl bobl ynghyd
i ryfel, i fyned i wared i Ceila, i o warchae
ar Dafydd, ac ar eilwyr.
9 ¶ A gwybu Dafydd fod Saul yn bwr-
iadu drwg i'w erbyn ef: ac *p* efe a ddy-
wedodd wrth Abiathar yr offeiriad, Dwg
yr ephod.
10 Yna y dywedodd Dafydd, O Ar-
glwydd Dduw Israel, tan glywed y clybu
dy was, fod Saul yn ceisio dyfod i Ceila,
i ddistrywio'r *q* dinas er fy *r* mwyn i.
11 A ddyry arglwyddi Ceila fi yn ei
law ef? a ddaw Saul i wared, megis y
clybu dy was? O Arglwydd Dduw Is-
rael, mynega, attolwg, i'm was. A'r Ar-
glwydd a ddywedodd, *s* Efe a ddaw i wr-
ed.
12 Yna y dywedodd Dafydd, *t* A ddyry
arglwyddi Ceila fyfi a'm gwyr yn llaw
Saul? A'r Arglwydd a ddywedodd, *u* Ris-
ddant.
13 ¶ Yna y cyfododd Dafydd a'r wyr,
y *rhai oedd* ynghylch chwe chant, ac a
x aethant o Ceila, ac a rodiasant lle y gall-
ent. A mynegwyd i Saul, *fod* Dafydd
wedi diange o Ceila, ac efe a beidiodd a
myned allan.
14 A Dafydd a arosodd yn yr anialwch
mewn amddiffynfeydd, ac a arhosodd mewn
y mynydd, yn anialwch Ziph: a Saul a'i
a ceisiodd ef bob dydd; ond *b* ni roddodd
Duw ef yn ei law.
15 A gwelodd Dafydd fod Saul wedi
myned allan i geisio ei einioes ef: A Da-
fydd *oedd* yn anialwch *c* Ziph mewn coed.
16 A Jonathan mab Saul a gyfododd,
ac a aeth at Ddafydd i'r coed, ac a gryf-
haodd ei *d* law ef yn Nuw.
17 Dywedodd hefyd wrtho ef, Nac of-
na: canys llaw Saul fy nhad ni'th gaiff di;
a thi a deyrnasi ar Israel, a minnau a fyddaf * nesaf attat ti: a *e* Saul fy nhad
sydd yn gwybod hyn hefyd.
18 A hwy ill dau a wnaethant gyfam-
mod ger bron yr Arglwydd. A Dafydd
a arosodd yn y coed; a Jonathan a aeth
i'w dŷ ei hun.

m Sal. 44. 22.
n Joan. 14. 19.
a Pen. 22. 5.
b Jos. 15. 44.
c Adn. 6. Ezra 8. 20.
Jer. 10. 21.
d Luc 14. 31.
e Adn. 23 Sal. 31. 13.
f Barn. 6. 39. Diar. 18. 10.
g Sam. 18 30.
h Sal. 18. 48.
i Adn. 12. Preg. 9. 15.
k Pen. 22. 20.
l Ecf. 28. 30. Num. 27. 21. Ecf. 15. 9.
n Ecf. 14. 3.
o Sal. 37. 32.
p Num. 27. 21. Pen. 30. 7.
q Pen. 22. 19.
r Sal. 44. 22.
s Dan. 2. 47.
t Adn. 14. 1. Diar. 22. 30.
x Sal. 16. 7.
y Sal. 11. 2.
z Jos. 15. 55.
a Sal. 16. 7.
b Sal. 32. 6.
c Jos. 15. 24.
d Adn. 17 * Dichon eu bod yn agos i'w gilydd yn nheyrnas Nef. 2 Tim. ii. 12.
Dar. xi. 6.
e Pen. 24. 20. Act. 7. 51.

f Adn. 15. Pen. 20. 1 at Saul | Gibea, gan ddywedyd, Onid yw
Sal. 54. titl. Dafydd yn ymguddio gyda'r nos yn mewn
amddiffynfeydd yn y coed, yn mryn Ha-
g Sal. 18. cila, yr hwn *sydd* o'r tu dehau i'r diffeith-
2. wen?
b Deut. 20 Ac yn awr, O frenin, tyred i waered
23. 15. yn ol holl ddymuniad dy galon; a *bydded*
i Sal. 10. arnom *h* ni ei roddi ef yn llaw y brenin.
3. 21 A dywedodd Saul, *i* Bendigedig
Diar. 17. *fyddech* chwi gan yr Arglwydd: *k* canys
15. tosturiasloch wrthyf.
Mica 3. 11. 22 Ewch, attolwg, parottowch eto;
A Pen. 22. 8. mynnwch wybod hefyd, ac edrychwch
l Heb. *droed-e* am ei *l* gynmeiriau ef, lle y mae efe yn
dramwy, *a* phwy a'i gwelodd ef yno: canys
dywedwyd i mi ei fod ef yn *i* gyfrwys
lawn.
m Mat. 10. 16. 23 Edrychwch gan hynny, a mynnwch
wybod yr holl *m* lochesau y mae efe yn ymguddio ynddynt, a dychwelwch attaf
n Sal. 10. 2. fi a ficrwydd, fel yr elwyf gyda chwi: ac
os bydd efe yn y wlad, mi a *n* chwiliaf am
dano ef trwy holl filoedd Juda.
a 37. 32. 24 A hwy a gyfodasant, ac a aethant i
o Jos. 15. 55. Ziph o flaen Saul: ond Dafydd a'i wyr ti-
p i'r *Jeffi-* *oedd* yn anialwch o Maon, yn y rhos o'r
men tu dehau i'r diffeithwch.
Pen. 26. 1 *ef.* 25 Saul hefyd a'i wyr a aethant *p* i'w geisio ni bydd fy *u* llaw i arnat ti.
q Sal. 27. 5. A mynegwyd i Dafydd: am hynny efe a ddaeth i wared i *q* graig, ac a arosodd yn anialwch Maon. A phan glybu
r 1 Cron. 20. 12. Saul efe a erlidiodd ar ol Dafydd yn anialwch Maon.
Hab. 1. 4. 2 Cor. 1. 8. 26 A Saul a aeth o'r naill du i'r mynydd, a Dafydd a'i wyr o'r tu arall i'r mynydd: ac yr oedd Dafydd yn brysio i
s 2 Bren. 19. 8. fyned ymaith rhag ofn Saul; canys Saul a'i wyr a *q* amgylchynasant Dafydd a'i
t 2 Bren. 7. 6. wyr i'w dala hwynt.
Dat. 12. 16. 27 ¶ *r* Ond cennad a ddaeth at Saul, a gan ddywedyd, Bryssia, a thyred: canys y
t Craig y rwaban- *adau* Philistiaid a ymdaenasant ar hyd y wlad.
1 Adn. 25 28 Am hynny y dychwelodd Saul o erlid ar ol Dafydd; ac efe a aeth yn erbyn y
2 Cron. 20. 3. Philistiaid: o herwydd hynny y galwasant y lan honno *t* Sela-Hamma-lecoth.
29 ¶ A Dafydd a aeth i fyny *s* oddi yno, ac a arosodd yn amddiffynfeydd *u* En-gedi.

PEN. XXIV.

1 Dafydd yn torri cwrr manteil Saul, ac hynny yr Arglwydd a dalo i ti ddaioni am i ti arbed ei einioes. 8 yn dangos ei ddiniweidrwydd. 16 Saul yn tydiabed ei fai.

r Pen. 23. 27. *s* Ezec. 22. 9. Hos. 7. 3. *t* Pen. 23. 30. *u* Pen. 26. 20. Cal. 38. 32.
A Phan ddychwelodd Saul *a* oddi ar ol y Philistiaid, *b* mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele, Dafydd yn anialwch *c* En-gedi.
2 Yna y cymmerth Saul dair mil o wyr etholedig o holl Israel, ac efe a aeth i geisio Dafydd a'i wyr, ar hyd coppa'r creigiau'r geifr gwyllt ion.
3 Ac efe a ddaeth at gorlannau'r defaid, ar y ffordd; ac yno yr *oedd* ogof: a Saul
Heb. 11. 38. a aeth i mewn i *d* ymdaenu ei gorph. A'r Dafydd a'i wyr oedd yn aros yn ystlysau'r ogof.
a Barn. 3. 24. Sal. 141. 6. *f* Sal. 57. titl. *g* 142. titl. *h* Esa. 28. 26. *i* Pen. 26. 9. 2 Sam. 24 10. *k* Mat. 5. 44. *l* Pen. 25. 33. Rhuf. 12. 17.
4 A gwyr Dafydd a ddywedasant wrtho *e*, g Wele, y dydd *am* yr hwn y dywedodd yr Arglwydd wrthyt. Wele, fi yn rhoddi dy elyn yn dy law di, fel y gwnelych iddo megis y byddo da yn dy olwg. Yna Dafydd a gyfododd, ac a dorrodd gwrr y fantell *oedd* am Saul, yn ddirgel.
5 A wedi hyn *h* calon Dafydd a'i tarawodd ef, o herwydd iddo dorri cwrr *manteil* Saul.
6 Ac efe a ddywedodd wrth ei wyr, Na atto yr Arglwydd i mi i wneuthur y peth hyn i'r meistr, enneiniog yr Arglwydd, i estyn fy llaw yn ei erbyn ef; o herwydd enneiniog yr Arglwydd *yw* efe.
7 Felly yr attaliodd Dafydd ei wyr â'i geiriau *hyn*, ac *i* ni adawodd gyfodi i'w erbyn Saul. A Saul a gododd i fyny o'r ogof, ac a aeth i fordd.
8 Ac yr ol hyn Dafydd a gyfododd, ac

d 1 Pen. 22. 1. Sal. 142. 6. *e* 1 Cor. 13. 4. *m* Diar. 15 1. *n* Sal. 35. 7. *o* Ioan 15. 25. *p* Sal. 7. 4. *q* Pen. 26. 20. *r* Barn. 11. 27. Sal. 35. 1. *s* Sal. 93. 1. Rhuf. 12. 19. *t* Sal. 9. 16. *u* 7. 16. Diar. 5. 22. *u* 2 Sam. 22. 21. Sal. 24. 4. *x* Diar. 31. 4. *y* 2 Sam. 9. 8. *z* Pen. 26. 20. *a* 2 Cron. 24. 22. *b* Sal. 35. 23. *a* 43. 1. Mica 7. 9. *c* Pen. 17. 25. Sal. 122. *d* Jer. 41. 6, 7. *e* Mat. 12. 37. 1 Cor. 6. 2. *f* Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 21. *g* Sal. 109 5. *b* Mica 6. 8. *k* Sal. 118. 24. *k* Pen. 23. 14. 24. 1 Sal. 3. Diar. 13. 17. Pen. 23. 20. *m* 2 Sam. 21. 6. *n* 2 Sam. 9. 3, 7.

PEN. XXV.

1 Marwoldeth Samuel. 2 Dafydd o berwydd ystyngrwydd Nabal, a ffydd yr ei wraig a'i gwaredodd rhag ei ddialedd. 14 Abigail truy ei doethineb yn dihuddo Dafydd. 36 Nabal yn marw. 39 Dafydd yn priodi Abigail.

A Marw Samuel; a holl Israel a ymgynnullasant, *b* ac a alarasant am dano ef, ac a'i claddasant ef yn ei dŷ yn Rama. A Dafydd a gyfododd ac a aeth i waered i anialwch *c* Paran.
2 Ac *yr oedd* gwr yn *d* Maon, a'i eiddo yng Nghafmel; a'r gwr *oedd* fawr iawn, ac iddo *e* tri *chant* cant o eifr: ac yr oedd efe yn cneifio ei
3 defaid yn Carmel. Ac enw'r gwr *oedd* Nabal; ac enw ei wraig Abigail: a'r wraig *oedd* yn
f dda *o* ddeall, ac yn deg *o* wedd: a'r gwr

f Diar. 31. 10. &c.

Pen. xxiv. *Adn.* 10.] *Dy lygaid a gwelsant*—*Saul*, a geisiodd ladd *Dafydd*, ac ni's gallodd! *Dafydd* a allasai ladd *Saul*, end ni's mynnodd! ofn duwiol a geisiw'r Salmydd, N. phalla *Crist* hyny, 2 Cor. iv. 15, 16.

gwr oedd galed, a drwg ei weithredoedd; a Chalebiad oedd efe.

¶ A chlybu Dafydd yn yr anialwch, fod Nabal yn cneifio ei *b* defaid.

5 A Dafydd a anfonodd ddeg o langciau: a Dafydd a ddywedodd wrth y llanciau, Cerddwch i fyny i Carmel, ac ewch at Nabal, a chyfarchwch well iddo yn fy enw i.

6 Dywedwch hefyd fel hyn wrtho ef *y'n byw mewn llwyddiant, Cafiech di* i heddwch, a'th dy heddwch, a'r hyn oll *sydd* eiddot ti heddwch.

7 Ac yn awr clywais fod rhai yn cneifio i ti: yn awr y bugeiliaid *sydd* gennyt a fuant gyd a ni, ni wnaethom i farhad arnynt hwy, ac ni bu ddim yn eisiau iddynt yr holl ddyddiau y buont hwy yn Carmel.

8 Gofyn i'th langciau, a hwy a fynegant i ti: gan hynny caed y llanciau hyn i ffafr yn dy olwg di: (canys ar ddiwrnod da y daethom ni) dyro attolwg, yr hyn a ddelo i'th law, i'th weision, ac i'th fab Dafydd.

9 Ac wedi dyfod llanciau Dafydd, hwy a ddywedasant wrth Nabal yn ol yr holl eiriau hynny yn enw Dafydd, ac a dawsant.

10 ¶ A Nabal a attebodd weision Dafydd, ac a ddywedodd, o *b* pwy *yw* Dafydd? a phwy yw mab Jesse? llawer iydd o weision heddyw yn turri ymaith *c* bob un oddi wrth ei feistr.

11 A gymeraf fi o'm bara, a'm dwfr, a'm cig a leddais i'm cneifwyr, a'u rhoddi i wyrion's gwn o ba le?

12 Felly llanciau Dafydd a droisant i'w ffordd, ac a ddychwelasant, ac a ddaethant, ac a fynegasant iddo ef *e* yr holl eiriau hynny.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth ei wyr, Gwregyswch bob un ei gleddyf. I Ac ymwregysodd pob un ei gleddyf; ymwregysodd Dafydd hefyd ei gleddyf: ac yngylch pedwar cant o wyr a aeth i fyny ar ol Dafydd, a dau cant a drigasant gyd a'r cyfarpar.

14 ¶ Ac un o'r llanciau a fynegodd i Abigail gariad Nabal, gan ddywedyd, Wele, Dafydd a anfonodd genhadau o'r anialwch i gyfarch ewell i'n meistr ni; *d* ond *e* efe a'u difenwodd hwynt.

15 A'r gwyr *f* yn dda iawn wrthym ni, *g* ac ni wnaed farhad arnom ni, ac ni *h* fu ddim yn eisiau yn holl ddyddiau y rhodiasom *i* yn *d* a hwynt, pan oeddym yn y maes.

16 *k* Mur oeddynt hwy i ni nos a dydd yr holl ddyddiau y buom gyd a hwynt yn *l* cadw y defaid.

17 Yn awr gan hynny gwybydd, ac ystyria beth a wnelech: canys paratowyd drwg yn erbyn ein meistr, ac yn erbyn ei holl dŷ *m* ef: canys efe *n* *oedd* fab i Belial, fel nad ellir ymddiddan ag ef.

18 ¶ Yna Abigail a gymmerth ddau cant o fara, a dwy gostrelaid o win, a phump o ddefaid wedi gwneuthur yn barod, a phump hobaid o *o* rawn, a chan *pcraisin o resin*, a dau can *teisen o* figis, ac a'n gosodod ar asynod.

19 A hi a ddywedodd wrth ei gweision, Cerddwch o'm blaen i; wele, fi yn dyfod ar eich ol: ond wrth *q* Nabal ei gwr nid ynghanodd hi.

20 Ac a hi yn marchogaeth ar asyn, ac yn dyfod i waered *r* yng nghyfrinach y mynydd; yna wele, Dafydd a'i wyr yn dyfod i waered i'w herbyn; a hi a gyfarfu a hwynt.

21 (A dywedasai Dafydd, Diau gadw o honof fi yn ofer yr hyn oll *eiddo* gan hwn yn yr anialwch, fel na fu ddim yn eisiau o'r hyn oll *eiddo* ganddo ef: a canys efe a dalodd i mi ddrwg dros ddâ.

22 *s* Felly y gwnelo Duw i elynion Dafydd, ac ychwaneg, os *t* gadawaf o'r hyn oll *a berthyn* iddo ef, erbyn goleuni y bore, *u* un a biso ar bared)

23 A phan welodd Abigail Dafydd, hi a *b* frysiodd ac *b* a ddisgynnodd oddi ar yr asyn, ac a syrthiodd ger bron Dafydd ar ei hwyneb, ac a ymgrymmodd hyd lawr.

24 Ac a syrthiodd wrth ei *l* traed ef, ac a ddywedodd, Arnaf *f*, fy arglwydd, arnaf *f* fydded yr anwireddau; a llarared dy wasanaeth-ferch, attolwg, † wrthyt, a gwrando eiriau dy law-forwyn.

25 Attolwg, na osoded fy arglwydd ei galon yn erbyn y gwr Belial hwn, *sef* Nabal: canys fel *y mae* ei enw ef, felly *y mae* yntau; I Nabal *yw* ei enw ef, ac ynfydrwydd *sydd* gyd ag *ef*: a minnau, dy wasanaeth-ferch, ni welais weision fy arglwydd, *y rhai a anfonaist.*

26 Ac yn awr, fy arglwydd, *k fel y mae* yn Arglwydd yn byw, ac *m* megis dy enaid di, gan i'r Arglwydd *dy* luddiais di rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac i ymddial a'th law dy hun; yn awr bydded dy elynion di, a'r rhai a geisiant niweidio i'm harglwydd, *n* megis Nabal.

27 Ac yn awr yr *n* anrheg yma, yr hon a ddug dy wasanaeth-ferch i'm harglwydd, rhodder hi i'r llanciau ly'n canlyn fy arglwydd.

28 A maddeu, attolwg, gamwedd dy wasanaeth-ferch: canys yr Arglwydd gan wneuthur a wna i'm harglwydd o *o* dŷ, *p* herwydd fy arglwydd fydd yn ymladd *p* rhyfeloedd yr Arglwydd, a g drygioni ni chafwyd ynot ti yn dy *q* fyd ddydiau.

29 Er cyfodi o ddyn i'th erlid di, ac i geisio dy enaid; etto enaid fy arglwydd a fydd wedi ei rwymo yn *r* rhwymyn y byw gyd a'r Arglwydd dy Dduw; ac enaid *t* dy elynion a chwyrn-dynn efe, *fel* o ganol cwdnab y ffon dafl.

30 A phan wnelo yr Arglwydd i'm harglwydd yn ol yr holl bethau daionus am danat, a phan y'th osodo di yn *u* flaenor ar Israel;

31 Yna ni bydd hyn yn *v* ochenaid i ti, nac yn gramwyddgaled i'm harglwydd, ddarfod i ti dywallt gwaed heb achos, neu ddial o'm harglwydd ei hun: ond pan wnelo Duw ddaioni i'm harglwydd, yna y cofia di dy law-forwyn.

32 ¶ A *w* dywedodd Dafydd wrth Abigail, Bendigedig *yddo* Arglwydd Dduw Israel, yr hwn a'th anfonodd di y dydd hwn i'm cyfarfod i;

33 Bendigedig hefyd *x* fo dy *y* synnwyr, a bendigedig *yddoch* dithau yr hon a'm *z* luddiaist y dydd hwn rhag dyfod i *b* dywallt gwaed, ac i ymddial a'm llaw *fy* hun.

34 Canys yn wir, *fel* y mae Arglwydd Dduw Israel yn fyw, yr hwn a'm hattaliodd i rhag dy ddrygu di, oni buasai i ti frysio a dyfod i'm cyfarfod, *c* diau na adawsid i Nabal, erbyn goleuni'r bore, *un a* biso ar bared.

35 Yna y cymmerodd Dafydd o *d* law hi yr hyn a ddygasai hi iddo *e* fs ac a ddywedodd wrthi hi, Dos i fyny mewn heddwch i'th dŷ; *f* wele, mi a wrandewais ar dy lais, ac a dderbyniais dy wyneb.

36 ¶ Ac Abigail a ddaeth at Nabal; ac *g* wele, *yr oedd* gwledd ganddo ef yn ei *h* dŷ, fel gwledd brenin: a chalon Nabal *oedd* lawen yndo; canys meddw iawn oedd efe: am hynny *i* nid ynghanodd hi wrtho ef o fr, na bychan na mawr, nes goleuo'r bore.

37 A'r bore, pan aeth yr feddwdod, allan o Nabal, *k* mynegodd ei wraig iddo ef y geiriau hynny; a'i galon ef a fu *l* farw o'i fewn, ac efe a aeth *fel* carreg.

38 Ac ynghylch *m* deng niwrnod y tarawodd yr Arglwydd Nabal, i fel y bu efe farw.

39 ¶ A phan glybu Dafydd farw Nabal, efe a ddywedodd, Bendigedig *yddo* yr Arglwydd, yr hwn a *k* ddadleuodd achos fy farhad i oddi ar law Nabal, a a attaliodd ei was rhag drwg: canys yr Arglwydd a drodd *n* ddrygioni Nabal ar ei

b Jos. 15. 18.
c Barn. 2. 14.
d Gen. 47. 31.
e Mat. 10. 12.
f Luc 10. 5.
g 1 Pedr 3. 8.
h Adn. 15.
i Rhuf. 12. 17.
k Phil. 4. 8.
l Deut. 12. 21.
m Neh. 8. 10.
n Esther 9. 19.
o Eff. 5. 2.
p Sal. 73. 7. a 123. 3.
q Pen. 22. 2.
r Deut. 8. 17.
s Barn. 8. 6.
t Job 31. 25.
u Mat. 7. 2.
v Sal. 7. 12.
w Jof. 9. 14.
x Pen. 24. 6.
y Adn. 7. Diar. 30. 13.
z Hab. 2. 4. a Adn. 7. y Job 1. 10.
a Zec. 2. 5. & Pen. 2. 8.
b Sal. 7. 4. a 10. 27. a 30. 5. a Ifa. 26. 16. 18.
c Mat. 5. 25.
d Diar. 18. 16.
e Mat. 18. 18.
f Diar. 15. 14. a 21. 14.
g Sal. 109. 3.
h Diar. 17. 13.
i Ruth 1. 17.
k Pen. 3. 17. *f* Adn. 34. *g* 1 Brenh. 18. 40.
l Deut. 8. 14.
m Jer. 5. 2.
n Sal. 141. 5. *a* Diar. 14. 1.
b Adn. 33 *c* Adn. 22. *d* Job 42. 9 Act. 10. 25.
e Eph. 1. 6. *f* 2 Sam. 13. 23. Luc 16. 10.
f Preg. 3. 7 *g* Adn. 10 11, 21, 22, 34.
h Deut. 28. 28. Job 15. 21.
i Sal. 55. 23.
k Sal. 58. 10. Diar. 24. 20.
l Sal. 18. 13.
m 1 Brenh. 2. 44. Sal. 52. 7. Iaga 2. 13.

ben ei hun. Dafydd hefyd a anfonodd i ymddiddan ag Abigail, am ei chymmeryd hi yn wraig iddo.

40 A phan ddaeth gweision Dafydd at Abigail i Carmel, hwy a lefarasant wrthi, gan ddywedyd, Dafydd a'n hanfonodd ni attat ti, am gymmeryd di yn wraig iddo.

41 A hi a gyfododd, ac a ymgrymmodd ar ei hwyneb nyn lawr, ac a ddywedodd, Wele, *p* dy forwyn yn weinyddes-ferch i olchi traed gweision fy arglwydd.

42 Abigail hefyd a frysiodd, ac a gyfododdi, ac a farchogodd ar asyn, a'q phump o'i llangcesau yn ei chanlyn: a hi a aeth ar ol cenhadau Dafydd, ac a aeth yn wraig iddo ef.

43 A Dafydd a gymmerth Ahinoam o r Jesreel, a hwy a fuasic ill dwyodd yn wragedd iddo ef.

44 ¶ A Saul a roddasai *s* Mical eiryferch, gwraig Dafydd, i *t* Phalti mab Lais, o'r Alim.

PEN. XXVI.

1 *Saul yn erlid Dafydd yn Hachila.* 5 *Dafydd yn rhwystro lladd Saul,* 11 *yn cymeryd ei waywffon ef.* 13 *Dafydd yn dirdroi Abner.*

A'R *a* Ziphiaid a ddaethant at *b* Saul i Gibea, gan ddywedyd, Onid yw Dafydd yn llechu ym mryn Hachila, ar gyfer *y* diffeithwch?

2 Yna *y* cyfododd Saul, ac *z* aeth i waered i anialwch Ziph, a thair mil o ddethol dynion gwyr Israel gyd ag ef, i geisio Dafydd yn anialwch Ziph.

3 A Saul a wersyllodd ym mryn Hachila, yr hwn *ydd* ar gyfer *y* diffeithwch, wrth y ffordd: a Dafydd oedd yn aros yn yr anialwch; ac efe a welodd fod Saul yn dyfod ar ei ol ef i'r anialwch.

4 Am hynny Dafydd a anfonodd *c* ysbiwyr, ac a wybu ddyfod o Saul yn ficr.

5 ¶ A Dafydd a gyfododd, ac a ddaeth i'r lle y gwersyllasai Saul ynddo: a chanfu Dafydd y lle yr oedd Saul yn gorwedd ynddo, ac *f* Abner mab Ner, tywysog ei lu. A Saul oedd yn gorwedd yn y *g* wersyllfa, a'r bobl yn gwersyllu o'i amgylch ef.

6 Yna y llefarodd Dafydd, ac *y* dywedodd wrth Ahimelec yr Hethiad, ac wrth Abisai *h* mab *i* Serfia, brawd Joab, gan ddywedyd, *b* Pwy a a i wared gyd a mi at Saul i'r gwersyllfa? A dywedodd Abisai, *Myfi* a af i wared gyd a thi.

7 Felly y daeth Dafydd ac Abisai at y bobl *j* liw nos. *Ac wele* Saul yn gorwedd *ac* yn *k* cysgu yn y wersyllfa, a'i waywffon wedi ei gwthio *l* yn ddaear *wrth* ei obennydd ef: ac Abner a'r bobl oedd yn gorwedd o'i amgylch ef.

8 Yna y dywedodd Abisai wrth Dafydd, Duw a roddes heddyw *dy* elyn yn dy law di; an awr gan hynny gad i mi ei daro ef, attolwg, â gwaywffon, hyd y ddaear un waith, ac ni'a ail-*darawaf* ef.

9 A Dafydd a ddywedodd wrth Abisai, *l* Na ddifetha ef: canys *pwy* a estynai ei law yn erbyn *m* eneiniog yr Arglwydd, ac a fyddai ddieuog?

10 Dywedodd Dafydd hefyd, *Fel* y mae yr Arglwydd yn fyw, naill ai yr Arglwydd a'i *n* tery ef; ai ei o ddydd ef a ddaw i farw; ai efe a ddifgyn i'r *rhyfel*, *p* ac a ddifethir.

11 Yr Arglwydd a'm cadwo i rhag estyn fy llaw yn erbyn *q* eneiniog yr Arglwydd: ond yn awr, cymmer, attolwg, y waywffon *fydd* wrth ei obennydd ef, a'r llestr dwfr, ac awn ymaith.

12 A Dafydd a gymmerth y waywffon, a'r dwfr oddi wrth obennydd Saul; a hwy a aethant ymaith; ac nid oedd *neb* yn gweled, nac yn gwybod, nac yn neffre: canys *yr oedynt* oll yn *r* cysgu; o herwydd trwm gwsg oddi wrth yr Arglwydd a syrthasai arnynt hwy.

13 ¶ Yna Dafydd a aeth i'r tu hwnt, ac a safodd ar ben *s* mynydd o hirbell (*a*) eang ei fawr rhyngddynt)

14 A Dafydd a lefodd ar y bobl, ac ar *t* Abner fab Ner, gan ddywedyd, Onid atebi di, Abner? Yna Abner a attebodd, ac a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti *ond* a'n llefain ar y brenin?

15 A Dafydd a ddywedodd wrth Abner, *u* Onid gwr *nerthol* ydwyt ti? a phwy *fyd* debyg fel ti yn Ifrael? a pha ham na chedwaist dy arglwydd frenin? *x* canys daeth un o'r bobl i *ddifetha* dy brenin dy arglwydd di.

16 Nid da y peth hyn a wnaethoft ti. *Fel* y mae yr Arglwydd yn fyw, meibion *nerth* o farwoldeth *ydych* chwi, am na chadwasoch eich meistr, eneiniog yr Arglwydd. Ac yn awr edrychwch pa le y *mae* gwaywffon y brenin, a'r llestr dwfr *oedd wrth* ei ben ef.

17 A Saul a adnabu lais Dafydd, *z* a ddywedodd, A dy *a* lais di yw hwn, fy mab Dafydd? A dywedodd Dafydd, Fy llais *i yw*, fy arglwydd frenin.

18 Dywedodd hefyd, Pa ham y mae fy arglwydd-fel hyn yn *c* erlid ar ol ei was? canys beth a wnaethum? neu pa y ddrygioni *fydd* yn fy llaw *b*?

19 Yn awr gan hynny, attolwg, gwrandawed fy arglwydd frenin eiriau ei wasanethwr. Os yr Arglwydd a'th *c* anogodd i'm herbyn, *d* meliddeued offrwm: ond os meibion dynion, *e* melltigedig *fyddant* hwy ger bron yr Arglwydd; o herwydd *f* hwy a'm gyrrasant i allan heddyw, fel nad ydwyf yn cael glynu yn *g* etifeddiaeth yr Arglwydd, gan ddywedyd, Dos, gwasanetha dduwiau dieithr.

20 Yn awr, gan hynny, *d* na fyrthied fy ngwaed i *h* ddaear o flaen wyneb yr Arglwydd: canys brenin Ifrael a ddaeth allan i geisio *i* chwannen, megis am yn ond hela petris yn y mynyddoedd.

21 ¶ Yna Saul a ddywedodd, *f* Pechais: Dychwel Dafydd fy mab: canys fedr *g* ni'th ddryngaf mwy; o herwydd gwerth fawr fu fy einioes i yn dy olwg di y dydd hwn: wele *k* ynfyd y gwnaethum, ac mi chasau yn gyfeiliornais yn dirfawr.

22 A Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Wele wanhaom y brenin! deled un o'r hangelau diofodd, a chyrched hi.

23 Yr *h* Arglwydd a dalo i bob un ei gyfawnder, a'i ffyddloniteb: canys yn *i* llaw gwydd a'th roddasai di heddyw yn *y* llaw *k* i ond i mid estynwn i fy llaw yn erbyn *l* eneiniog yr Arglwydd.

24 Ac wele, megis y bu *m* werthfawr dy einioes di heddyw yn *n* golwg i, felly gwerth fawr fyddo fy einioes innau yng olwg yr Arglwydd, a'i gwareded fi o bob cyfyngdra.

25 Yna y dywedodd Saul wrth Dafydd, *m* Bendigedig *fyt* ti, fy mab Dafydd: hefyd ti a wnai fawredd, ac a orthfygi *n* Diau rhag i law. *A n* Dafydd a aeth i fforddi; a Saul a dychwelodd i'w fangre ei hun.

PEN. XXVII.

1 *Saul yn dyneded ond Dafydd yn Gath, ai'r ergydd ef mewnaith.* 5 *Dafydd yn cael Siclag gan Achis.* 8 *Caria ymaith eiddo mai yn erbyn Jwdea yr ymladdasai efe.*

A Dafydd a ddywedodd yn ei galon, a Yn awr a dlfethir *o* rryw ddydd trwy law Saul: nid oes dim well i mi na dianc i dir y Philistiaid; fel yn anobeithio Saul *ddyfod* i mi, ac *p* a'm ceisio mwy yn holl derfynau Israel. Felly y diangaf o'i law ef.

2 A Dafydd a gyfododd, ac *q* a drammwyodd, efe a'r chwe chan *r* gwr *oedd* gyd ag ef, *b* at Achis mab Maoc, brenin Gath.

3 A Dafydd a arosodd gyd ag Acis yn Gath, efe a'i *s* wyr, pobl un gyd a'i deulu: Dafydd a'i ddwy wragedd, Ahinoam y Jesreeles, ac *t* Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

4 A mynegwyd i Saul, ffoi o Ddafydd i Gath; ac ni *u* chwanegodd efe ei *v* geisio ef mwy.

5 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Acis, Os cefais yn awr ffafr yn dy olwg di, rhodder

a Diar. 31. 10.
b Job 29. 13.
c Ruth 2. 10. Diar. 15. 33.
d Mat. 25. 2
e Jos. 15. 55.
f Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3.
g Jos. 15. 55.
h Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3.
i 1 Cron. 2. 16.
k Pen. 24. 27. Sal. 19. 4. & 54. 3. & 140. 9.
l Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
m Pen. 24. 30.
n Jos. 15. 55.
o Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
p Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
q Pen. 24. 30.
r Jos. 15. 55.
s Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
t Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
u Pen. 24. 30.
v Jos. 15. 55.
w Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
x Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
y Pen. 24. 30.
z Jos. 15. 55.
a Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
b Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
c Pen. 24. 30.
d Jos. 15. 55.
e Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
f Jos. 15. 55.
g Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
h Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
i Pen. 24. 30.
k Jos. 15. 55.
l Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
m Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
n Pen. 24. 30.
o Jos. 15. 55.
p Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
q Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
r Pen. 24. 30.
s Jos. 15. 55.
t Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
u Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
v Pen. 24. 30.
w Jos. 15. 55.
x Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
y Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
z Pen. 24. 30.
a Jos. 15. 55.
b Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
c Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
d Pen. 24. 30.
e Jos. 15. 55.
f Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
g Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
h Pen. 24. 30.
i Jos. 15. 55.
k Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
l Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
m Pen. 24. 30.
n Jos. 15. 55.
o Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
p Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
q Pen. 24. 30.
r Jos. 15. 55.
s Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
t Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
u Pen. 24. 30.
v Jos. 15. 55.
w Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
x Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
y Pen. 24. 30.
z Jos. 15. 55.
a Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
b Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
c Pen. 24. 30.
d Jos. 15. 55.
e Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
f Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
g Pen. 24. 30.
h Jos. 15. 55.
i Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
k Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
l Pen. 24. 30.
m Jos. 15. 55.
n Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
o Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
p Pen. 24. 30.
q Jos. 15. 55.
r Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
s Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
t Pen. 24. 30.
u Jos. 15. 55.
v Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
w Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
x Pen. 24. 30.
y Jos. 15. 55.
z Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
a Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
b Pen. 24. 30.
c Jos. 15. 55.
d Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
e Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
f Pen. 24. 30.
g Jos. 15. 55.
h Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
i Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
k Pen. 24. 30.
l Jos. 15. 55.
m Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
n Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
o Pen. 24. 30.
p Jos. 15. 55.
q Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
r Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
s Pen. 24. 30.
t Jos. 15. 55.
u Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
v Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
w Pen. 24. 30.
x Jos. 15. 55.
y Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
z Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
a Pen. 24. 30.
b Jos. 15. 55.
c Pen. 23. 14, 19. Sal. 54. 3. & 54. 3. & 140. 9.
d Diar. 21. 12. Mat. 10. 16.
e Pen. 24. 30

ddet i mi le yn un o'r *f* maes-dref, fel y trigwyf yno: canys pa ham yr erys dy was di yn ninnau gyd â thi?

f Sal 120. 5.

6 Yna Acis a roddodd iddo ef y dydd hwnnw Siclag: am hynny y mae *g* Siclag yn eiddo brenhinoedd Juda hyd y dydd hwn.

g 2 Cor. 6. 17. *g* Jos. 15. 31.

7 A rhifedi'r dyddiau yr arosodd Dafydd yng wlad y Philistiaid, *oedd* flwyddyn a phedwar mis.

8 A Dafydd a'i wyr a aethant i fyny, ac a ruthrasant ar y *h* Gesuriaid, * a'r Gezriaid, a'r *i* Amaleciaid: canys hwynthwy gynt oedd yn preswylio yn y wlad, ffordd yr elych i Sur, hyd wlad yr Aipht.

h 1 Sam. 19. 5. *i* 1 Cron. 12. 22. *b* Jos. 12. 5. * *Gerzeaid.* *i* Pen. 15. 3.

9 A Dafydd a *k* darawodd y wlad; ac ni adawodd *l* yn fyw ŵr na gwraig: ac a ddug y defaid, a'r gwartheg, a'r asynod, a'r camelod, a'r gwisgoedd, ac a ddychwelodd ac a ddaeth at Acis.

k Pen. 26. *l* Sal. 101. 1. *m* Act. 23. 6. *n* 1 Cor. 2. 9, 25. *o* Barn. 1. 16. *p* Barn. 18. 28. *q* Deut. 33. 7.

10 Ac Acis a ddywedodd, I ba le y rhuthrasoch chwi heddyw? A dywedodd Dafydd, *m* Yn erbyn tu dehau Juda, ac yn erbyn tu dehau *n* y Jerameeliaid, ac yn erbyn tu dehau y *o* Ceneaid.

11 Ac ni adawlai Dafydd yn fyw ŵr na gwraig, i ddwyn *p* chwedlau i Gath; gan ddywedyd, *q* Rhag mynegu o honynt i'n herbyn, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnaeth Dafydd, ac felly y *bydd* ei arfer ef yr holl ddyddiau yr aroso efe y ngwlad y Philistiaid.

12 Ac Acis a *r* gredodd Ddafydd, gan ddywedyd, Efe a'i gwnaeth ei hun † yn ffiaidd gan ei bobl ei hun Israel; am hynny y bydd efe yn was i mi yn dragywydd.

r 1 Sam. 27. 12. † Heb. *i ddrewi.*

P E N. XXVIII.

Acis yn hyderu ar Ddafydd. Saul yn mynedi at ddewines. 15 *Ac wrth glywed ei ddiynstyr, yn brawychu.*

A'R Philistiaid yn *y* dyddiau hynny a gynnullasant eu byddinoedd yn llu, i ymladd *a* yn erbyn Israel. A dywedodd Acis wrth Ddafydd, Gwybydd di yn hysbys, yr â di gyd â mi allan i'r gwersylloedd, ti a'th wyr?

a Deut. 28. 25. *b* Pen. 27. 10. *c* Diar. 16. 7. *d* Pen. 25. 1. *e* Ler. 19. 31. Deut. 18. 10, 11. *f* Jos. 19. 18. *g* Pen. 31. 1. *h* Job 15. 21. Esa. 57. 21. *i* Pen. 14. 37. 1 Cron. 10. 14. Diar. 1. 28. Galar. 2. 9. *k* Ecf. 28. 30. *l* Num. 12. 6. *m* Deut. 18. 11. *n* Jos. 17. 31. Sal. 83. 10 *o* 1 Cron. 10. 13. *p* Brenh. 22. 30. *q* Esa. 8. 19. *q* Ecf. 20. 7.

2 A dywedodd Dafydd wrth Acis, Yn ddiau ti a gai wybod beth a all dy was ei wneuthur. A dywedodd Acis wrth Dafydd, *c* Yn wir minnau a'th osodaf di yn geidwad ar fy mhen i byth.

3 ¶ *d* Samuel a fuasai farw; a holl Israel a alarasent am dano ef, ac a'u cladd-asent yn Rama, sef yn ei ddinas ei hun. A Saul a yrrasai ymaith *y e* fwynyddion a'r dewiniaid o'r wlad.

4 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant ac a wersyllasant yn *f* Sunem: a Saul a gasglodd holl Israel ynghyd; a hwy a wersyllasant, yn *g* Gilboa.

5 A phan welsai Saul wersyll y Philistiaid, efe a *h* ofnodd, a'i galon a ddychrynodd yn ddirfawr.

6 A phan ymgynghorodd Saul a'r Arglwydd, *i* nid attebodd yr Arglwydd iddo, na thrwy freuddwydion, na trwy *k* Urim, na thrwy *l* brophwydi.

7 ¶ Yna y dywedodd Saul wrth ei weision, Ceisiwch i mi wraig o berchen yspryd dewiniaeth, fel yr elwyf atti, ac yr *m* ymofynwyf a hi. A'i weision a ddywedasant wrtho, Wele, *y mae* gwraig o berchen yspryd dewiniaeth yn *n* Endor.

8 A *o* Saul a ymddieithrodd, ac a wisgodd ddillad eraill; ac efe a aeth, a dau ŵr gyd ag ef, a daethant at y wraig liw nos. Ac efe a ddywedodd, Dewinia, attolwg, i mi trwy yspryd dewiniaeth, a *p* dwg i fynu attaf ŷ n yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

9 A'r wraig a ddywedodd wrtho ef, Wele, ti a wyddost yr hyn a wnaeth Saul, yr hwn a ddifethodd y fwynyddion a'r dewiniaid o'r wlad: pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn gosod magl yn erbyn fy einioes i, i beri i mi farw?

10 A Saul a *q* dyngodd wrthi hi i'r Arglwydd, gan ddywedyd, *Fel mai* byw yr yr Arglwydd, ni ddigwydd i ti niwed am y peth hyn.

11 Yna y dywedodd y wraig, Pwy a ddygaf i fynu attat ti? Ac efe a ddywedodd, Dwg i mi Samuel i fynu.

12 A'r wraig a ganfu *r* Samuel; ac a lefodd a llef uchel: a'r wraig a lefarodd wrth Saul, gan ddywedyd, Pa ham y *s* twyllaist ti? canys ti *yw* Saul.

13 A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Nac ofna: canys beth a welaist ti? A'r wraig a ddywedodd wrth Saul, *t* Duwiau a welais yn dyrchafu o'r ddaear.

14 Yntau a ddywedodd Wrthi, Pa ddull *sydd* arno ef? A hi a ddywedodd, Gwr hen sydd yn dyfod i fynu, a hwnnw yn gwisgo *t* mantell. A *u* gwybu Saul mai Samuel *oedd* efe; ac efe a *x* ostyngodd *t* wyneb i lawr, ac a ymgrymmodd.

15 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Pa ham yr y aflonyddaist arnaf, gan beri i mi ddyfod i fynu? A dywedodd Saul, Y mae yn *x* gyfyng iawn arnaf fi: canys y mae'r Philistiaid yn rhyfela yn fy erbyn, a Duw a giliodd oddi wrthyf, ac nid yw yn fy atteb mwyach, na thrwy law prophwydi, na thrwy freuddwydion: am hynny y gelwais arnat ti i hysbysu i mi beth a wnawn.

16 Yna y dywedodd Samuel, Pa ham gan hynny yr ydwyt ti yn ymofyn a mi, a gan i'r Arglwydd gilio oddi wrthyt, a bod yn elyn i ti?

17 Yr Arglwydd *y* a ddiau a wnaeth *iddo*, *b* megis y llafarodd trwy fy llaw i: canys yr Arglwydd a rwygodd y frenhiniaeth o'th law di, ac a'i rhoddes hi i'th gymmydog, i Ddafydd.

18 O herwydd na wrandewaist ti ar lais yr Arglwydd, ac na *c* chyflawnaist lidiowgrwydd ei ddigter ef yn erbyn Amalec; am hynny y gwnaeth yr Arglwydd y peth hyn i ti y dydd hwn.

19 Yr Arglwydd hefyd a ddyry Israel gyd â thi yn llaw'r Philistiaid; ac y *e* foru *y bydd* di a'th feibion † gyd a mi: a'r Arglwydd a ddyry wersyllyoedd Israel yn llaw'r Philistiaid.

20 Yna Saul a *f* syrthiodd yn ei hyd ar y ddaear, ac a ofnodd yn ddirfawr o herwydd geiriau Samuel: a nerth nid oedd ynddo; canys ni fwyttasai *g* fwyd yr holl ddiwrnod na'r holl nosson honno.

21 ¶ A'r wraig a ddaeth at Saul, ac a welodd ei fod ef yn ddychrynedig iawn; a hi a ddywedodd wrtho ef, Wele, gwrandawodd dy law-forwyn ar dy lais di, a *b* gosodais fy einioes † mewn enbydrwydd, ac ufuddheais i'th eiriau a lefaraist wrthyf:

22 Yn awr gan hynny gwrando dithau, attolwg, ar lais dy wasanaeth-ferch, a gad i mi osod ger dy fron di dammaid o fara; a bwytta, fel y byddo nerth ynot, pan elych i'th ffordd.

23 Ond efe a wrthodedd, ac a ddywedodd, Ni fwyttaf. Etto ei weision a'r wraig hefyd a'i cymmellasant ef; ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt. Ac efe a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a eisteddodd ar y gwely.

24 Ac *yr oedd* gan y wraig lô bras yn tŷ; a hi a frysiodd ac a'i lladdodd ef, ac a gymmerth beilliaid, ac a'i tylinodd, ac a'i pobodd yn ‖ grŷn:

25 A hi a'i dug ger bron Saul, a cher bron ei weision: a hwy a fwyttasant. *t* Yna hwy a gyfodasant, ac a aethant ymaith y noson honno.

r Esa. 57. 2. 2 Cor. 11. 14. *s* Ecf. 18. 11. *t* Bren. 12. 28. Sal. 82. 1, 6. *t* Pen. 15. 27. 2 Bren. 2. 8. *u* Ezec. 32. 31. *x* Num. 14. 4. 2 Thef. 2. 10. *x* Diar. 5. 11. *y* Esa. 57. 2. *a* Diar. 1. 31. 2 Cor. 11. 14. * *drofte ei hun.* *b* Pen. 15. 28. a 24. 20. Diar. 16. 4. Ioan 8. 44. *c* Rhuf. 13. 3, 6. *d* Pen. 15 9. 1 Bren. 20. 42. Jer. 46. 10. *e* Ecf. 9. 5. Preg. 2. 16. Mat. 6. 30. † Nid addas oedd y gyfeiliach, *Saul* gyd a *Samuel!* Ond satan a ymrithiodd, a stad y meirw a feddyllir: Ni aflonyddir un yddir un Sant. *Esa.* lvii. 2. *Dat.* xiv. 13. *f* Pen. 25. 37. *g* Job 33. 20. Mat. 6. 11. *yn fy llaw* ‖ *Grai.* *t* Job 20. 5. Sal. 50. 21.

P E N. XXIX.

Dafydd yn myned gyd â'r Philistiaid, 3 yn cael ei wrthod gan y tywysogion. 6 *Acis yn canmol ei ffyddlondeb ef.*

YNA y Philistiaid a gynnullasant eu holl fyddinoedd i *a* Aphec: a'r Israeliaid oedd yn gwersyllu wrth ffynnon *sydd yn b* Jezreel.

2 A thywysogion y Philistiaid oedd yn tramwy yn rhannoedd: ond

a Jos. 19. 30. *b* Barn. 6. 33. *c* Pen. 27. 2.

d Pen. 27. 7.
e Dan. 6. 4.
Rhuf. 12. 17.
Col. 4. 5.
1 Pedr 2. 15.
f 1 Cron. 12. 19.
g Pen. 27. 6.
b Pen. 14. 21.
Job 1. 6.
i Pen. 18. 7.
a 22. 1. 12.
* Heb. *Jehofah.*
k Pen. 5. 2.
Esa. 48. 1.
Jer. 5. 2.
l Num. 27. 17.
† Heb. *fel na wnelych ddrwg yngolwg m* Dnw.
16. 24.
‡ Mae'r annuwiol yn gorfod cyfawnhau y duwiol, er na roddiant yw ei ffyrdd. *Diar.* xvi. 7.
n Luc 19. 14.
o 2 Cron. 10. 13.
p Jago 3. 17.

Dafydd a'i wyr oedd yn cordded yn olaf gyd ag o Acis.

3 Yna tywysogion y Philistiaid a ddywedasant, Beth *a wna*'r Hebreaid hyn *yma*? Ac Acis a ddywedodd wrth dywysogion y Philistiaid, Onid dymu Dafydd, gwas Saul brenin Israel, yr hwn a fu gyd a mi *d* y dyddiau hyn, neu y blynyddoedd hyn, ac ni chefais ddim *e* bai yndo ef, er y dydd y fyrthiodd ef *attaf* hyd y dydd hwn?

4 A thywysogion y Philistiaid a lidiasant wrthu; a thywysogion y Philistiaid a ddywedasant wrtho, Gwna i'r gwr hwn *f* ddychwelyd i'w *g* le a benaethit iddo, ac na ddeled i wared gyd a ni i'r rhyfel; rhag ei fod yn wrthwynebwr i ni yn y rhyfel: canys a pha beth y rhyngai hwn fodd i'w feistr? ond a phennau y gwyr hyn?

5 Onid hwn *yw* Dafydd, am yr hwn y canasant wrth eu gilydd yn y dawnsiau, gan ddywedyd, Saul a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn?

6 ¶ Yna Acis a alwodd Deafydd, ac a ddywedodd wrthe, *Fel mai* byw yr * *k* Arglwydd, diau *dy fod* di yn union, ac yn dda yn fy ngolwg i, *l* pan elit allan, a phan ddelit i mewn gyd a mi yn y gwerfyll: canys ni chefais ynot ddrygioni, o'r dydd y daethoit attaf hyd y dydd *hwn*: eithr nid *wyt* ti wrth fodd y tywysogion.

7 Dychwel yn *awr*, gan hynny, a bos mewn heddwch, ac nac *e* † anfoddlona dywysogion y Philistiaid.

8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Acis, Ond beth a wnaethum i? a phetn a gefaist ti yn dy was, o'r dydd y daethum o'th flaen di *hyd* y dydd hwn, fel na ddelwn i ymladd yn erbyn gelynion *fy* arglwydd frenin.

9 Ac Acis a attebodd ac a ddywedodd wrth Dafydd, Gwn mai *m* da *wyt* ti yn fy ngolwg i, megis ‡ angel Duw: ond tywysogion y Philistiaid a ddywedasant, *n* Ni ddaw efe i fyny gyd a ni i'r rhyfel.

10 Am hynny yn awr cyfod yn foreu, a gweithdy feistr *y* mai a daethant gyd a thi: a phan gyfodoch yn foreu, a phan oleuo i chwi, o ewch ymaith.

11 Felly *p* Dafydd a gyfododd, efe a'i wyr, i fyned ymaith y bore, i ddychwelyd i dir y Philistiaid. A'r Philistiaid a aethant i fyny i Jezreel.

PEN. XXX.

1 Yr Amalecïaid yn yspeilio Siclag. 7 Dafydd yn ymofyn â Duw, ac yn cael cyfur. 11 Yn taraw y gelynion, ac yn achub ei gaeddigion.

A Phan ddaeth Dafydd a'i wyr i Siclag y trydydd dydd, yr *a* Amalecïaid a ruthrasant ar du y dehau, ac ar Siclag, ac a darawsant Siclag, ac a'i llosgasant hi â than.

2 Caeth-gludasant hefyd y gwragedd *oedd* ynddi: o fychan hyd fawr, ni *b* laddasant hwy neb, eithr dygasent *buynt* ymaith, ac a aethant i'w ffordd.

3 ¶ Felly y daeth Dafydd a'i wyr i'r ddinas; ac wele *hi* wedi *c* i llosgi a than: eu gwragedd hwynt *hefyd*, a'u meibion a'u merched a gaeth-gludasid.

4 Yna y dyrchafodd Dafydd a'r bobl *oedd* gyd ag ef eu llef, ac a wylasant, hyd nad *oedd* nerth ynddynt i wylo.

5 Dwy wragedd Dafydd hefyd a gaeth-gludasid, Ahinoam y Jezreelites, ac Abigail *d* gwraig Nabal y Carmeliad.

6 A bu gyfyng iawn ar Dafydd; canys y bobl a feddyliasant ei *e* labyddio ef; o herwydd chwerwfrad enaid yr holl bobl, bob un am ei feibion, ac am ei ferched: ond Dafydd a *f* ymgyfnerodd yn yr Arglwydd ei Dduw.

7 A *g* Dafydd a ddywedodd wrth Abiathar yr offeiriad, mab Ahimelec, Dwg i mi, attolwg, yr ephod. Ac Abiathar a ddug yr Ephod at Ddafydd.

8 A *h* Dafydd a ymofynnodd â'r Arglwydd, gan ddywedyd, A erlidiaf fi ar ol y dorf hon? *i* a oddiweddaf fi hi? Ac efe a ddywedodd wrtho, Erlid: canys gan oddiweddyd y goddiweddi, a chan *k* waredu y gwaredi.

9 Felly Dafydd a aeth, efe a'r *l* chwe' chan wr *oedd* gyd ag ef, a hwy a ddaethant hyd afon Besor, lle yr arosodd y rhai *a m* adawyd yn ol.

10 A Dafydd a *n* erlidiodd, efe a phedwar cant o wyr (canys dau can wr a arosasant yn ol, y rhai a flinasent fel na allent fyned dros afon Besor).

11 ¶ A hwy a *o* gawsant Aipht-ddyn yn y maes, ac a'i dygasant ef at Ddafydd, ac a roddasant iddo *p* fara, ac efe a fwyttaodd; a hwy a'i diodasant ef â dwfr.

12 A hwy a roddasant iddo ddarn o figys, a dau *swp o rysin*. Ac *q* efe a fwyttaodd, a'i yspryd a ddychwelodd atto: canys ni fwytasai fara, ac nid yfasai ddwfr, dridiau a thair nos.

13 A Dafydd a ddywedodd wrtho, *r* Gwas i bwy *wyt* ti? ac o ba le y *daethoft* ti? A chefe a ddywedodd, I lanc o'r Aipht *ydwyf* fi, gwas i ŵr o Amalec; a'm meistr a'm gadawodd, o blegid i mi glefychu er ys tridiau heliaeh.

14 Nyni a ruthrasom ar *s* du dehau y *t* Cerethiaid a'r *hyn yddo* eiddo Juda, a thu dehau i Caleb; Siclag hefyd a losgasom ni â than.

15 A Dafydd a ddywedodd wrtho, A *u* fedri di fyned a ni i wared at y dorf hon? Yntau a ddywedodd, Twng wrthyf fi o Dduw, na *x* leiddi fy ac na rodsi fi yn llaw fy meistr, ac ni af a thi i wared at y dorf hon.

16 ¶ Ac efe a'i dug ef i waered: ac wele, *buynt* wedi ymwasgaru ar hyd wyneb yr holl dir, yn *y* bwyttâu ac yn yfed, ac yn dawnsio; o herwydd yr holl yspail fawr a ddygasent hwy o wlad y Philistiaid, ac o wlad Juda.

17 *z* A Dafydd a'u tarawodd hwynt o'r cyfnos hyd prydnhawn *a* tranoeth: ac ni ddihangodd un o honynt, oddieithr pedwar cant o wyr ieuainc, y rhai a'i farchogasant ar gamelod, ac a ffoisant.

18 A Dafydd a achubodd yr hyn oll a ddygasai yr Amalecïaid: Dafydd *befyd* a waredodd ei *b* dwy wraged.

19 Ac nid oedd yn eisiau iddynt, na bychan na mawr, na mab na merch, na'r anrhaith, *c* na dim ac a ddygasent hwy ganddynt: *d* hyn oll a ddug Dafydd adref.

20 Dug Dafydd hefyd yr holl ddefaid, a'r gwarthegs; *y rhai* a yrrasant o flaen yr anifeiliaid *eraill*, ac a ddywedasant, Dyma *e* anrhaith Dafydd.

21 ¶ A Dafydd a ddaeth at y *f* ddau can wr a flinasent, fel nad allent ganlyn Dafydd, ac a barasid iddynt aros wrth afon Besor: a hwy a aethant i gyfarfod Dafydd, ac i gyfarfod a'r bobl *oedd* gyd ag ef. A phan nesaodd Dafydd at y bobl, efe a gyfarchiodd well iddynt.

22 Yna'r attebodd † pob gwr dryglonus, ac *eiddo*'r fall, o'r gwyr a aethai gyd a Dafydd, ac a ddywedasant, O herwydd nad aethant hwy eyd a ni, *g* ni roddwn ni iddynt hwy *ddim* o'r anrhaith a achubasom ni; eithr i bob un ei wraig, a'i feibion: dygant *buynt* ymaith, ac ymadawsant.

23 Yna y dywedodd Dafydd, Ni wnewch chwi felly, *h* fy mrodyr, am yr hyn a roddodd yr *i* Arglwydd i ni, yr hwn a'n cadwodd ni, ac a roddodd y dorf a ddaethai i'n herbyn yn ein llaw ni.

24 Canys pwy a wrendy ar noeth chwi yn y peth hyn? canys *k* un fath *fydd* rhan yr hwn a elo i wared i ryfel, a rhan yr hwn a arolo gyd a'r dodreth: hwy a gyd-rannant.

25 Ac o'r dydd hwnnw allan, efe a osododd

Pen. xxx. *Adn.* 8. † *Eſt a ddywedodd wrthe.* Gwelwn yma i Dduw atteb *Dafydd*, ond nid attebodd *Saul*. *Pen.* xxviii. 15. Y fawl a'i ceisiant o'u calon a'i cant. *Sal.* 119. 2. *Joan* ix. 31.

i Sal. 22. 4, 5.
k Sal. 42. 8.
l Pen. 23. 13.
m Adn. 10.
n Sal. 34. 3, 37.
o Sal. 111. 2, 7.
p Preg. 9. 1, 2.
q Esa. 58. 7.
r Barn. 15. 19. Pen. 14. 27.
s Diar. 14. 35.
t Ezec. 25. 16.
Seph. 2. 5.
f Jos. 14. 13.
u Diar. 20. 24.
x Job 2. 4.
y Deut. 23. 15. 2 Luc 12. 19. a 21. 34.
1 Thel. 5. 3.
a Esa. 10. 17.
* Heb. *eu tranoeth*
Job 20. 5. Dan. Pen. 5. Act. 12. 23.
b Adn. 3.
c Ecl. 10. 26.
d Luc 19. 10.
e Adn. 26. Col. 2. 15. Dat. 17. 18.
f Adn. 10.
† Heb. *pob Belial dryglonus*
Barn. 19. 2. 2 Tim. 3. 2. g Deut. 13. 13. Mat. 10. 11. 2 Cor. 6. 15.
h Gen. 19. 7. Barn. 19. 23.
i Sal. 115. 1. Num. 31. 27. Jos. 22. 8. Gal. 3. 28.

2 Sam. 23. 12. † Heb. fendith. Gen. 33. 11. m Jos. 16. 2. n Jos. 19. 8. o Jos. 15. 48. p Jos. 13. 16. q Jos. 15. 56. r 1 Sam. 27. 10. s Barn. 1. 16. t Barn. 14 13, 14. 2 Sam. 5, 1, 3.

osododd hyn yn gyfraith ac yn farnedigaeth yn Israel, hyd y dydd hwn.

26 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Siclag, efe a anfonodd o'r *l* anrhaith i henuriaid Juda, *sef* i'w gyfeillion (gan ddywedyd, Wele i chwi † anrheg, o anrhaith gelynion yr Arglwydd)

27 I'r *rhai oedd* yn *m* Bethel, ac i'r rhai *oedd* yn *n* Ramoth tu a'r debau, ac i'r rhai oedd yn *o* Jatir,

28 Ac i'r rhai *oedd* yn *p* Aroer, ac i'r rhai *oedd* yn Siphmoth, ac i'r rhai *oedd* yn *q* Eftemoa.

29 Ac i'r rhai *oedd* yn Racal, ac i'r rhai *oedd* yn ninafoedd *r* y Jerameeliaid, ac i'r rhai *oedd* yn ninafoedd y *s* Ceneaid,

30 Ac i'r rhai *oedd* yn Horma, ac i'r rhai *oedd* yn Cor-asan, ac i'r rhai *oedd* yn Athac,

31 Ac i'r rhai *oedd* yn *t* Hebron, ac i'r holl leoedd y buasai Dafydd a'i wyr yn cynniwair ynddynt.

P E N. XXXI.

1 *Saul wedi colli ei wyr, a lladd ei feibion, yn ei lladd ei hun.* 7 *Y Philistiaid yn gorfoleddu ar y tyrfa marwi.* 11 *Gwyr Jabes yn eu claddu.*

A'R *a* Philistiaid oedd yn ymladd yn erbyn Israel: a gwyr Israel a *b* noisant rhag y Philistiaid, ac a syrthiasant yn archolledig yn mynydd *c* Gilboa.

2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar ol Saul a'i feibion; a'r Philistiaid a laddasant *d* Jonathan, ac Abinnadab, a Malcisua, meibion Saul.

3 A thrymhaodd y rhyfel *e* yn erbyn Saul, a'r gwyr bwaau a'i cawsant ef; ac efe a archolliwyd yn dost gan y saethyddion.

4 Yna dywedodd Saul wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau ef, *f* Tynn dy gleddyf, a thrywana fi âg ef; rhag i'r rhai dienwaedig yma ddyfod a'm trywanu a'm * gwaradwyddo. Ond ni fynnai ef; canys efe a ddychrynasai yn ddirfawr: am hynny Saul a gymmerodd *g* gleddyf, ac a fyrthiodd arno.

5 A phan welodd ei yfwain farw o Saul, yntau hefyd a fyrthiodd ar ei gleddyf, ac a fu farw gyd âg ef.

6 Felly y bu farw Saul, a'i *h* dri mab, a'i yfwain, a'i holl wyr, i gyd dydd hwnw ynghyd.

7 ¶ A phan welodd gwyr Israel, y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r dyffryn, a'r rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r Iordonen, fod o wyr Israel, a *i* marw Saul, a'i feibion, hwy a adawsant y dinasoedd, ac a ffoisant; a'r Philistiaid a ddaethant ac a *k* drigasant ynddynt.

8 A'r bore, pan ddaeth y Philistiaid i ddiosg y lladdedigion, hwy a gawsant Saul a'i dri mab yn gorwedd ym mynydd *m* Gilboa.

9 A hwy a dorrasant ei *n* ben ef, ac a ddiosgasant ei arfau ef, ac a anfonasant i wlad y Philistiaid o bob parth, i fynegi yn nhy eu delwau hwynt, ac ym mysg y bobl.

10 A gosodasant ei o arfau ef yn nhy *o* Astaroth; a'i gorph ef *p* a hoeliasant hwy ar fur *q* Beth-san.

11 ¶ A phan glybu trigolion Jabes Gilead yr hyn a wnaethai'r Philistiaid i Saul;

12 *r* Yr holl wyr nerthol a gyfodasant, ac a gerddasant ar hyd y nos, ac a ddygasant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, oddi ar fur Beth-san, ac a ddaethant i *s* Jabes, ac a'u *t* llosgasant hwynt yno.

13 A hwy a gymmerasant eu hesgyrn hwynt, ac *u* a'u claddasant dan bren yn Jabes, ac a ymprydiasant faith niwrnod.

u 2 Sam. 2. 4, 5

Yr Ail Lyfr i SAMUEL;

Yr hwn a elwir hefyd, Ail Lyfr y BRENHINOEDD.

Y CYNHWYSIAD.

Y Llyfr hwn a'i ysgrifenwyd, fel y tybir, gan Gad *a* Nathan; 1 *Cron.* xxix. 29. *Cynhwysir ynddo banes 40 mlynedd; Sef, yr amser y teyrnasodd* Dafydd.

P E N. I.

1 *Yr Amaleciad, a ddygasai newyddion o'r gyflafan, ac a'i cybuddiasai i bun o ydoedd fi.* 17 *Dafydd yn gwnaethur marwnad i Saul a Jonathan.*

Yn Crift. 1056.

A Chan ol marwolaeth Saul, pan ddychwelasai Dafydd *a* o ladd yr Amaleciaid, wedi aros o Dafydd ddeuddydd yn *b* Siclag;

2 Yna, y trydydd dydd, wele *c* wr yn dyfod o'r gwerfyll oddi wrth Saul, *d* a'i ddillad wedi eu rhwygo, a phridd ar ei ben: a phan ddaeth efe at Dafydd, efe a fyrthiodd i lawr, ac a ymgrymmodd.

3 A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, O ba le y daethoft ti? Yntau a ddywedodd wrtho, O werfyll Israel y *e* diengais i.

4 A dywedodd Dafydd wrtho ef, Pa * fodd y bu? mynega attolwg i mi. Yntau a ddywedodd, Y bobl a ffodd o ryfel, a llawer hefyd o'r bobl a fyrthiodd, ac a fuant feirw, a Saul a Jonathan ei fab a fuant feirw.

5 A Dafydd a ddywedodd wrth y llangc oedd yn mynegi iddo, *f* Pa fodd y gwyddoft ti farw Saul a Jonathan ei fab?

6 A'r † llangc yr hwn oedd yn mynegi iddo, a ddywedodd, digwyddodd i mi ddyfod i *g* fynydd Gilboa; ac wele, Saul oedd yn pwyfo ar ei waywffon: wele *befyd*, y cerbydau a'r marchogion yn erlid ar ei ol ef.

7 Ac efe a edrychodd o'i ol, ac a'm canfu i, ac a alwodd arnaf fi. Minnau a ddywedais, Wele fi.

* gwaradwyddo. *Ond ni fynnai ef* Pen. 28. 5.

g Adn. 5. Mat. 26. 52. *h* Job 21. 11. 2 Bren. 23. 29. Preg. 9. 1, 2. *i* 1 Cron. 10. 6. Sal. 73. 4. *k* Rhuf. 6. 32. *l* Pen. 27. 6. *m* Adn. 1. *n* Pen. 17. 54. Sal. 7. 16. *o* Pen. 21. 9. *p* 2 Sam. 21. 12. Deut. 28. 26. *q* Jof. 17. 11. Barn. 1. 27. *r* Pen. 11. 1—12. *s* 2 Sam. 2. 4—7. *t* Jer. 34. 5. Amos 6. 10.

1 Lef. 20. 9. Jos. 2. 19. Barn. 9. 24. 2 Gen. 30. 11. Sal. 35. 14. u 1 Sam. 3. 3. x Jos. 10. 13. y Deut. 8. 7. z Mica 1. 10. a Barn. 16. 23. 1 Sam. 6. 17. b Job 3. 6 Jer. 20. 16. c Eſa. 21. 3. 5. d 1 Sam. 14. 15. † bataddgar. e 1 Sam. 9. 2. f Job 30. 9. Dat. 11. 10. g Sal. 68. 12. h Jer. 2. 32. i Galat. 5. 16. k 1 Sam. 18. 2. l 2 Bren. 2. 12. m Barn. 1. 1. n 2 Sam. 23. 2, 6. Ezra 8. 21. Ezec. 36. 37. o Gen. 43. 18. Jos. 21. 10. 1055. r Luc 22. 28. 2 Tim. 1. 12. s 1 Cron. 12. 1, 33, 39. t Hoſ. 4. 15. f 1 Sam. 31. 13. g Rhuf. 2. 20. a 3. 10. b Mat. 5. 7. i Eſa. 35. 4. k Sal. 37. 3. Eſa. 35. 6. a 61. 2. l 1 Sam. 14. 50. Pen. 3. 28. * Eſkaat. 1 Cron. 8. 33. m Gen. 32. 2. n 1 Sam. 24. 20. Pen. 3. 9. o Jos. 18. 25.

5 Byddet dy waed di ar dy ben dy hun: canys dy enau dy hun a dyſtiolaethodd yn dy erbyn, gan ddywedyd, Myfi a leddais enneiniog yr Arglwydd.

13 ¶ A Dafydd a'r alarnadodd yr alarnad hon a'm Saul ac am Jonathan ei fab:

18 (Dywedodd hefyd am u ddyſgu meibion Juda i *faethu* a bwa: wele, *y mae'n* yſgrifenedig x yn llyfr Jaſer)

19 Oh y ardderchogrwydd Iſrael, eſe a archollwyd ar dy uchelfaoedd di: pa fodd y cwympodd y cedyrn!

20 z Nac adroddwch yn Gath; na fynegwch yn heolydd Aſcelon: rhag *a* llawenychu merched y Philiſtiaid, rhag gorfoleddu o ferched y rhai dienwaededig.

21 Oh fynyddoedd Gilboa, *b* na *diſgynned* arnoch chwi wlith na gwlaw, na maeſydd o offrymmau: canys yno y bwriwyd ymaith darian y cedyrn yn ddirmygus, tarian Saul, *c fel pe buaſai* heb *ei* enneinio ag olew.

22 Oddi wrth waed y *d* lladdedigion, oddi wrth fraſder y cedyrn, ni throdd bwa Jonathan yn ol, a chleddyf Saul ni ddychwelodd yn wag.

23 Saul a Jonathan *e oedd* † gariadus ac anwyl yn eu bywyd, ac yn eu marwolaeth ni wahanwyd hwynt: cynt oeddynt na'r eryrod, a chryfach oeddynt na'r llewod.

24 Merched Iſrael, *f* wylwch am Saul, yr hwn oedd yn eich *g* dilladu chwi ag ysgarlad, gyd ag hyfrydwch, yr hwn oedd yn *b* gwiſgo addurn-wiſg aur ar eich dillad chwi.

25 pa fodd y i cwympodd y cedyrn yng-hanol y rhyfel! Jonathan, *h* a laddwyd ar dy uchelfaoedd.

26 Gofid *fydd* arnaf am danat ti, fy mrawd Jonathan: cu lawn fuoſt gennyf fi: *k* rhyfeddol oedd dy gariad tu ag attaf fi, tu hwnt i gariad gwragedd.

27 Pa fodd y ſyrthiodd y cedyrn, ac y diſetlwyd arfau *l* rhyfel!

PEN. II.

1 Dafydd yn frenin ar Juda: 8 Iſboſeth yn frenin ar Iſrael.

A Car ol hyn yr *a* ymofynodd Dafydd â'r Arglwydd, gan ddywedyd, A af fi i fynu i'r un o ddinaſoedd Juda? A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho ef, Dos i fynu. A dywedodd Dafydd, I ba le yr af i fynu? Dywedodd yntau, *b* i Hebron.

2 A Dafydd a aeth i fynu yno, a'i ddwy wragedd hefyd, Ahinoam y Jezreeles, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

3 A Dafydd a ddug i fynu ei *c* wyr y rhai *oedd* gyd ag ef, pob un a'i deulu: a hwy a aroſaſant yn nimaſoedd Hebron.

4 A gwyr Juda a ddaethant, ac a *d* enneiniaſant Dafydd yno yn frenin ar dy *e* Juda. A mynegaſant i Ddafydd, gan ddywedyd, *mai f* gwyr Jabes Gilead a gladdaſent Saul.

5 ¶ A Dafydd a anfonodd genhadau at wyr Jabes Gilead, ac a ddywedodd wrthynt, *g* Bendigedig *ydych* chwi gan yr Arglwydd, y rhai a wnaethoch y drugaredd hon a'ch arglwydd Saul, ac a'i claddaſoch ef.

6 Ac yn awr yr Arglwydd a wnelo â chwi *h* drugaredd a gwirioneedd: minnau hefyd a dalaf i chwi am y daioni hwn, o blegid i chwi wneuthur y peth hyn.

7 Yn awr gan hynny ymnerthed eich dwylaw, a byddwch feibion *i* grymmus: canys marw a fu eich arglwydd Saul, a thy Juda a'm *k* hennelſiaſant innau yn frenin arnynt.

8 ¶ Ond *l* Abner mab Ner, tywyſog y ſilwriaeth *oedd* gan Saul, a gymmerth * Iſboſeth mab Saul, ac a'i dug ef drosodd *m* i Mahanaim;

9 Ac efe a'i goſododd ef *n* yn frenin ar Gilead, ac ar yr Aſuriaid, ac ar *o* Jezreel, ac ar Ephraim, ac ar Benjamin, ac ar holl Iſrael.

10 Mab deugain mlwydd *oedd* Iſboſeth mab Saul, pan ddechreuodd deyrnaſu ar Iſrael, a *p* dwy flynedd y teyrnaſodd efe. Tŷ Juda yn unig oedd gyd â Dafydd.

11 (A *q* thrifedi'r dyddiau y bu Dafydd yn frenin yn Hebron ar dy Juda, oedd ſaith mlynedd, a chwe mis)

12 ¶ Ac Abner mab Ner, a gweiſion Iſboſeth mab Saul, a aethant allan o Mahanaim i *r* Gibeon.

13 *s* Joab hefyd mab Serfia, a gweiſion Dafydd, a aethant allan, ac a gyfarfuant ynghyd wrth † lyn Gibeon: a hwy a eiſteddaſant wrth y llyn, rhai o'r naill du, a'r lleill wrth y llyn o'r tu arall.

14 Ac Abner a ddywedodd wrth Joab, Cyfoded *yn* awr y llangciau, *u* a † chwareuant ger ein bronnau ni. A dywedodd Joab, Cyfodant.

15 Yna y cyfodaſant, ac yr aethant drofodd dan rif, deuddeg o Benjamin, *ſef* oddi wrth Iſboſeth mab Saul, a deuddeg o weiſion Dafydd.

16 A phob un a ymaflodd ym mhen ei gilydd, ac *a yrrodd* ei *x* gleddyf yn ystlys ei gytaill; felly y cyd-ſyrthiaſant hwy. Am hynny y galwyd *y* lle hwnnw † Helcath Aaſſurim, yn Gibeon.

17 A bu ryfel caled iawn y dwthwn hwnnw; a *y* tharawyd Abner, a gwŷr Iſrael, o flaen gweiſion Dafydd.

18 ¶ A *z* thri mab ſerfia oedd yno, Joab, ac Abiſai, ac Aſahel: ac *a* Aſahel *oedd mor b* fuan ar ei draed ag un o'r iyrchod *ſydd* yn y maes.

19 Ac Aſahel a ddilynodd ar ol Abner; ac wrth fyned ni throdd ar y tu dehau nac ar y tu aſiwy, oddi ar ol Abner.

20 Yna Abner a edrychodd o'i ol, ac a ddywedodd, A'i tydi *yw* Aſahel? A dywedodd yntau, *Ie* myfi.

21 A dywedodd Abner wrtho, Tro ar dy law ddehau, neu ar dy law aſiwy, a dal it' un o'r llangciau, a chymmer it' ei ‖ arfau ef. Ond ni fynnai Aſahel droi oddi ar ei ol ef.

22 Ac Abner a ddywedodd eilwaith wrth Aſahel, Cilia oddi ar fy ol i: pa ham y tarawaf di i lawr? canys pa fodd y codwn fy ngolwg ar Joab dy frawd di *gwedi hynny*?

23 Ond efe a wrthododd ymado. Am hynny Abner a'i tarawodd *c* * a bon y waywffon *c* dan y bummed *ais*, a'r waywffon a aeth allan o'r tu cefn iddo; ac efe a ſyrthiodd yno, ac a fu farw yn ei le: a phawb a'r oedd yn dyfod i'r lle y ſyrthiaſai Aſahel ynddo, ac y buaſai farw, a ſafaſant.

24 Joab hefyd ac Abiſai a erlidiaſant ar ol Abner: pan fachludodd yr haul, yna yr daethant hyd fryn Amma, yr hwn *ydd* *d* ŷ ger bron a Gia, tu ag aniaiwch Gibeon.

25 ¶ A meibion Benjamin a ymgaſglaſant ar ol Abner, ac a aethant yn un fintai, ac a ſafaſant ar ben bryn.

26 Yna Abner a alwodd ar Joab, ac a ddywedodd, Ai byth y diſa *e* cleddyf? oni wyddoſt ti y bydd chwerwder yn y diwedd? hyd ba bryd gan hynny y byddi heb ddywedyd wrth y bobl am edychwelyd oddi ar ol eu *e* brodyr?

27 A dywedodd Joab, *Ei mai* byw Duw, oni buaſai yr *hyn* a *f* ddywedaſit, diau yna er y bore yr aethai'r bobl i † fynu, bob un oddi ar ol ei frawd.

28 Felly Joab a udganodd mewn udgorn; a'r holl bobl a ſafaſant, ac ni erlidiaſant mwyach ar ol Iſrael, ac ni chwanegaſant *g* ymladd mwyach.

29 Ac Abner a'i *g* wŷr a aethant trwy'r gwaſtadedd ar hyd y nos honno, ac a aethant dros yr Iorddonen, ac a aethant trwy *h* holl † Bithron, a daethant i *i* Mai anaim.

30 A Joab a ddychwelodd oddi ar ol Abner: a gwedi iddo gaſglu'r holl bobl yghyd, yr oedd yn eiſiau o weiſion Dafydd bedwar gwr ar bymtheg, ac Aſahel.

31 A gweiſion Dafydd a darawſant o Benjamin ac o wyr Abner, *k* dri chant a thri ugain gwr, *ſef* y buant ſeirw.

32 ¶

p Pen. 3. 1. q Pen. 5. 5. r Bren. 2. 11. s Joſ. 18. 25. † Heb. *â bon ei ddwrn â'r &c.* t Pen. 3. 27. u 4. 6. a 20. 10. d Mat. 26. 51. e Act. 7. 26. f Adn. 14. Diar. 17. 14. † *ymaith.* g Pen. 3. 1. h Can. 2. 17. i A chwir mynyddoedd *Bether. Can.* ii. 17 Yn gorwedd yng wlad *Gilead.* k Adn. 8. Gen. 32. 2. Pen. 3. 1. 1 Bren. 20. 11. Sal. 28. 5. Eſa. 26. 11.

a Exod. 34. 16a
b Eph. 5. 31. 1 Cor. 13. 15.

12 ¶ A hwy a *a* gymmerasant Abiheil, ac a'i clamasant er ym meiarod ei dad, *b* yn hwn wedd yn Bethlehem. A Joab a'i wyr a gerdasant ar hyd y nos, ac yn Hebron *c* y *m* goleuasant brynhic.

PEN. III.

a Gen. 3. 15. Gal. 5. 17. Eph. 6. 11. Heb. 4. 1. *b* Job 8. 7. Diar. 4. 13. Dan. 2. 34. *c* Rhuf. 6. 16. 2 Thef. 2. 8. *d* 1 Cron. 3. 1. *e* Gen. 35. 3. *f* Pen. 2. 2. *g* Pen. 15. 6. *h* Deut. 3. 14. *i* 1 Brenh. 1. 5. *k* Rhuf. 7. Phil. 2. 21. *l* Pen. 21. 8. *m* Pen. 16. 21. *n* Mat. 6. 19. 2 Tim. 4. 3. *o* Deut. 23. 18. 1 Sam. 24. 14. *p* Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2. *q* 1 Sam. 15. 20. *r* 16. 12. *r* Barn. 20. 2. 1 Bren. 4. 28. 2 Sam. 24. 1. 1 Bren. 1. Diar. 28. 2. *s* Luc 10. 42. *t* Gen. 43. 3. *u* 1 Sam. 17. 25. *x* 18. 20. 1 Sam. 22. *y* 1 Sam. 28. 15. 27 *z* Rhuth. 4. *a* Sam. 25. 44. *b* Diar. 19. 17. *c* Pen. 19. 16.

1 *Fy Dafydd yn ymgryfhau.* 2. *Geni* [*meibion*] *iddo yn Hebron.* 6. *Abner yn ymroi at Dafydd.* 22. *Joab yn lladd Abner. Dafydd yn galaru.*

A Bu rhyfel hir rhwng *a* tŷ Saul a thŷ Dafydd: a Dafydd oedd yn myned gryfhach *b* gryfhach, and tŷ Saul oedd yn myned wannach, *c* gwaedlach.

2 ¶ A *d* meibion a aned i Dafydd yn Hebron: *e* a'i gyntaf-anedig ef oedd Amnon, o Ahinoam y Jezreeles;

3 A'i ail *f* fab oedd Cheab, o Abigail *g* wraig Nabal y Carmeliad; a'r trydydd, *h* Absalom, mab Maaca, merch Talmai brenin *b* Gesur;

4 A'r pedwerydd, *i* Adonia mab Haggith; a'r pummed, Sephatia, mab Abital;

5 A'r chweched, Ithream, o Egla *k* wraig Dafydd. Y rhai hyn a anwyd i Dafydd yn Hebron.

6 ¶ A thra y *l* oedd rhyfel rhwng tŷ Saul a thŷ Dafydd, yr oedd Abner yn *m* ymgadw dros tŷ Saul.

7 Ond i Saul *n* y *o* *dwyfai* ordderchwraig a'i henw *p* Rispa, merch Aia: ac *q* *dywedodd* Isboseth wrth Abner, Pa ham yr aethoft ti mewn at *r* ordderchwraig fy *s* *tad*?

8 Yna *t* y digiodd Abner yn ddirfawr o herwydd geiriau Isboseth, ac a dywedodd, A'i *u* pen ci *yddwyf* fi, yr hwn *x* heddyw yn erbyn tŷ Judas yn gwneuthur trugaredd â thŷ Saul dy dad di, *y* i frodyr, ac i'r gyfeillion, ac heb dy roddi di yn llaw Dafydd, pan *z* ofynnit i'm heddyw y *a* *am* y wraig hon heddyw?

9 *b* Fel hyn y gwnelo Duw i Abner, ac fel hyn y chwanego iddo, ond megis y *c* tyngodd yr Arglwydd wrth Dafydd, felly y gwnaf iddo *d*;

10 Gan droi'r frenhiniaeth oddi wrth tŷ Saul, a gyrchafu gorfedd-faingc Dafydd ar Iſrael, ac ar Judas, *e* o Dan hyd Beerſeba.

11 Ac ni *f* feiddiodd efe mwyach ateb gair i Abner, rhag ei ofni.

12 ¶ Ac Abner a *g* anfonodd genhadau *h* Ddafydd dros ei rhan, gan ddywedyd, I eiddo pwy *i* yw'r wlad? a chan ddywedyd, Gwna gyngrair â mi; ac wele, fy llaw *k* *fydd* gyd â thi, i droi attat ti holl Iſrael.

13 ¶ A dywedodd yntau, Da; myn *l* mi gyngrair â thi: eithr un peth yr ydwyt ti yn ei geiſio gennyf, hynny yw, *m* Ni weli fy wyneb, onid dygyddi yn gyntaf *n* y Mical merch Saul, pan ddelech i edrych yn fy wyneb.

14 A Dafydd a anfonodd genhadau at Isboseth mab Saul, gan ddywedyd, Dyro i *o* mi fy ngwraig Mical, yr hon a ddyweddiais i mi am *p* gan' o flaengwyn y Philiſtiaid.

15 Ac Isboseth a anfonodd, ac a'i dug hi oddi wrth *q* gŵr, *r* oddi wrth Phaltiel mab Lais.

16 A'i gŵr a aeth gyd â hi, gan fyned ac *a* wylo ar ei hol hi, hyd *b* Bahurim. Yna y dywedodd Abner wrtho ef, Dos, dychwel. Ac efe a dychwelodd.

17 ¶ Ac Abner a *c* lafarodd wrth henuriaid Iſrael, gan ddywedyd, Cyn hyn, yr oeddech chwi yn ceiſio Dafydd yn frenhin arnoch.

18 Ac yn awr gwnewch *hynny*: canys yr *d* Arglwydd a lafarodd am Dafydd, gan ddywedyd, Trwy law Dafydd fy ngwas *e* y gwaredaf fy mhobl Iſrael o law *f* holl Philiſtiaid, ac o law eu holl elynion.

19 Dywedodd Abner hefyd wrth *g* Benjamin. Ac Abner a aeth i ymddiddan a Dafydd yn Hebron, *h* yr hyn oedd dda *i* Pen. 2. 4. *k* Pen. 7. 21. *l* Adn. 18. *m* Jer. 29. 14. *n* Mat. 3. 5. Phil. 2. 21. *o* Jos. 24. 25. *p* Adn. 21. *q* Barn. 14. 15. *r* Drwg *a* Deut. 21. 13. *b* Pen. 16. 5. *c* Pen. 5. 2. 1 Bren. 12. 21. *d* Num. 27. 17. Deut. 28. 6. *e* Gal. 2. 4. *f* 1 Bren. 20. 21. 2 Bren. 14. 11. *g* Barn. 9. 24. *h* Heb. *dderrer ymaith.* *i* H. y. cyd-fwriadant, iadafant, ef, er mai *Jsaa* a wnaeth y weithred *k* fradychust *adnai* 29. *l* Deut. xxvii. 28. *m* Pen. 2. 23. Ecf. 21. 12. *n* Jol. 7. 6. Diar. 25. 5. *o* Gen. 37. 34. *p* Luc 7. 14. *q* Heb. *y gwaiv* *r* Job 31. 29. Diar. 24. 17. *s* Preg. 9. 2.

Yn Hebron, ac ugain gŵr gyd ag ef. A Dafydd a wnaeth wledd i Abner, ac i'r gwŷr oedd gyd ag ef.

20 *i* Felly Abner a *k* ddaeth at Dafydd i Hebron, ac ugain gŵr gyd ag ef. A Dafydd a wnaeth wledd i Abner, ac i'r gwŷr oedd gyd ag ef.

21 A dywedodd Abner wrth Dafydd, Mi a gyfodaf, ac a af, ac a gasglaf *l* holl Iſrael at fy arglwydd frenhin, *m* fel y gwnelont gytammod a thi, ac y teyrnaſtech di ar yr hyn oll a chwennych dy galon. A Dafydd *n* a ollyngodd Abner ymaith; ac efe a aeth mewn heddwch.

22 ¶ Ac wele, meibion Dafydd a Joab yn dyfod oddi wrth yr dorf, ac anrhaith fawr a ddygasant hwy gandynt (ond nid *o* oedd Abner gyd â Dafydd yn Hebron; canys efe a'i gollyngasai ef ymaith, ac yntau a aethai mewn heddwch).

23 Pan ddaeth Joab a'r holl *p* lu oedd gyd ag ef, mynegwyd i Joab, gan ddywedyd, Abner mab Ner a ddaethai at y brenhin; ac efe a'i gollyngodd ef ymaith, ac efe a aeth mewn *q* heddwch.

24 A Joab a ddaeth at y brenhin, ac a ddywedodd, Beth a wnaethoft ti? wele, daeth Abner attat ti; pa ham y gollyngaſit ef i fyned ymaith?

25 Ti a adwaenit Abner mab Ner, *r* mai i'th *s* dwyllo di y daeth efe, ac i wybod *t* dy fyrddiad allan, a'th ddyfodiad i mewn, ac i wybod yr hyn oll yr wyt ti yn ei wneuthur.

26 A Joab a aeth allan oddi wrth Dafydd, ac a anfonodd i genhadau at ol Abner, a hwy a'i dygasant ef yn ol oddi wrth ffynnon Seira, heb wybod i Dafydd.

27 A phan ddychwelodd Abner i Hebron, Joab *u* a drodd ef o'r *x* neilldu yn y porth, i ymddiddan ag ef mewn heddwch; ac a'i trawodd ef yno y dan y pummed *y* ais, fel y bu efe farw, o herwydd gwaed Aſahel ei frawd ef.

28 ¶ A gwedi hynny y clybu Dafydd, ac y dywedodd, Dienoc *z* ydwyf fi, a'm *a* teyrnas oddi wrth waed Abner mab Ner:

29 Syrthied ar *b* ben Joab, ac ar holl dŷ ei dad ef; [ac] na *c* thorller oddi ar dŷ Joab yn ddiferllyd, neu yn wahan-glwyfus, neu yn gneu yn syngyrnaak wrth ffagl, neu yn syrthio ar gleddyf, neu mewn eiſiau bara.

30 Felly Joab ac Abiſai ei frawd ef a laddaſant Abner, o herwydd *d* iddo ladd ei *e* frawd Aſahel eu brawd hwynt mewn rhyfel yn Gibeon.

31 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Joab, ac wrth yr holl bobl *f* oedd gyd ag ef, *g* Rhwygwch eich dillad, ac *h* ymwregyſwch mewn ſachliain, a galerwch o flaen Abner. A'r brenhin Dafydd oedd yn myned ar ol *i* yr elor.

32 A hwy a gladdaſant Abner yn Hebron. A'r brenhin a ddyrchafodd ei lef, *k* ac a wyloddwrth fedd Abner; a'r holl bobl a wylaſant.

33 A'r brenhin a alarnadodd am Abner, ac a ddywedodd, Ai fel y *l* mae'r *m* ynfyd yn marw, y bu farw Abner?

34 Dy ddwylaw *nid oeddynt* yn rhwym, ac nid oedd dy draed wedi eu rhoddi *n* mewn egwyddyd: fyrthiaiſt fel y *o* fyrthiai [*un*] o flaen meibion anwir. A'r holl bobl a 'chwanegaſant wylo am dano ef.

35 A phan ddaeth yr holl bobl i beri i Dafydd fwytta *p* bara, a hi etto yn ddydd, Dafydd a dyngodd, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, os archwaethaf fara, na dim *q* ond machludo'r haul.

36 A'r holl bobl a wybuant *hynny*, a da oedd *hyn* yn eu golwg hwynt: a'r *r* hyn oll a wnaeth brenhin, oedd dda yngolwg y bobl.

37 A'r holl bobl, a holl Iſrael, a wybuaſant y diwrnod hwnnw, na ddarfuaſai o fodd y brenhin ladd Abner mab Ner.

38 A'r

t Adn. 9. 2 Bren. 23. 17. 1 Sal. 91. 15. 4 Mat. 1. 21. Sal. 78. yo. *u* *y Benjaminiaidd.* Barn. 20. 35. 1 Sam. 10. 20. 1 Cor. 12. 29.

Pen. III. *Adn* 3.] *Merch Talmai.* Dafydd a gymmerodd yr alluddes honno'n wraig i gryfhau ei blaid yn erbyn *Isboseth*; ond ei mab, *Abſalom*, a amcanodd ddwyn ei goron! *Pen.* xv. 2—13.

c 1 Sam. 28. 8. 1 Pen. 19. 7.

a A'r brenhin a ddywedodd wrth ei meibion, Oni wyddoch chwi i dywysog ac *a* wr mawr syrthio heddyw yn Israel?

Diar. 21. 3.

39 A minnau *yduyf* eiddil heddyw, er *fy* enioesio yn frenhin, a'r gwŷr hyn, meibion Serfia, *a fy* gadel i mi? *b* Yr Arglwydd a dal i'r hwn a wnaeth y drwg yn ol ei ddrygioni.

d Pen. 19. 13.

PEN. IV.

1 Bren. 2, 5, 6.

1 *Baana a Recab yn llaad Isbosseth, ac yn dwyn ei ben ef i Hebron.* 9 *Dafydd yn peri eu llaad hwy, a chladdu pen Isbosseth.*

1048. a Pen. 17. 2. Ezec. 4. 3. 5. 8. Eſa. 13. 7. Zeph. 1. 16. * Neu *draſhadwyd.* b 1 Sam. 3. 21. c Jol. 18. 20, 25. d Neh. 11. 33. e Pen. 9. 3. f 1 Sam. 29. 1. a 31. 2. † *Meribaal, gwrthnebur Baal.* 1 Cron. 8. 34. g Mat. 26. 47. 1 Tim. 6. 10. Judas 11. b Pen. 2. 23. i Job 18. 5. Sal. 1. 4. a 36. 2. k Sal. 7. 9. a 37. 2. l Diar. 26. 10. m Gen. 49. 23. Sal. 124. 7. n Pen. 1. 2, 4, 16. o Sal. 9. 12. Ezec. 3. 18. p 1 Sam. 20. 15. q Mat. 7. 2. r Deut. 21. 23. s Pen. 3. 32.

A Phan glybu mab Saul farw o Abner yn Hebron, a ei ddwylaw a heſafant, a holl Israel a * ofnasant.

2 A dau *ŵr* oedd gan fab Saul yn *b* dywysogion *ar* dorfeydd: enw un *oedd* Baana, ac enw'r ail Recab, meibion Rimmon y Birothiad, o feibion Benjamin: (canys *c* Beeroth hefyd a gyfrifid i Benjamin.

3 A'r Birothiaid a ffoesent *d* i Gittaim, ac a fuasent yno yn ddieithriaid hyd y dydd hwn.)

4 At i *e* Jonathan mab Saul *yr oedd* mab cloff o'i draed. Mab pum mlwydd oedd efe pan ddaeth y gair am Saul a Jonathan o *f* Jezreel; a'i fammaeth a'i cymmerth ef ac a ffodd: a bu, wrth fryſio o honi i ffoi, iddo ef syrthio, fel y clofhodd efe. A'i enw *ef oedd* † Mephibosheth.

5 A'r meibion Rimmon y Beerothiad, Recab a Baana, a aethant ac a *g* daeth-ant, pan wresogasai'r dydd, i dŷ Isbosseth; ac efe oedd yn gorwedd ar wely ganol dydd.

6 Ac wele, *g* hwy a ddaethant i mewn i ganol y tŷ, *fel* rhai yn prynu gwenith; a hwy a'i tarawsant *ef* o dan y pummed *asen*: a Recab a Baana ei frawd a ddiangasant.

7 A phan daethant (*h* i dŷ, yr oedd efe yn gorwedd ar ei wely o fewn yſtafell ei wely: a hwy a'i tarawsant ef, *i* ac a derfasant ei ben ef; ac a gymmerasant ei ben ef, ac a gerddasant trwy'r gwaſtadedd ar hyd y nos.

8 A hwy a ddygasant ben Isbosseth at Ddafydd i Hebron; ac a ddywedasant wrth y brenhin, *k* Wele ben Isbosseth mab Saul, dy elyn di, yr hwn *a'i* geisiodd dy einioes di; *a'r* Arglwydd a roddes i'm harglwydd frenhin ddial y dydd hwn ar Saul, ac ar ei had.

9 ¶ A Dafydd a atteboddd Recab a Baana ei frawd, meibion Rimmon y Beerothiad, ac a ddywedodd wrthynt, *Fel mai* byw yr Arglwydd, yr hwn a waredodd *fy* enaid o bob *m* cyfyngdra,

10 Pan *n* fynegodd *un* i mi, gan ddywedyd, Wele, bu farw Saul (ac yr oedd yn ei olwg ei hun megis *u'n* dwyn llawen chwedl) mi a ymaflais ynddo, ac a'i lleddais ef yn Siclag, yr hwn *a dybiasai* y rhoddasem ido obrwy am ei chwedl:

11 Pa faint mwy *y gwnaf* i ddynion annuwiol a laddasant *ŵr* eyfiawn yn ei dŷ, ar ei wely? Yn awr, gan hynny, oni cheiſiaf ei *o* waed *of* ar eich llaw chwi ac *oni* thorraf chwi ymaith oddi ar y ddaear?

12 A Dafydd a *p* orchymynodd *i'w* langhau; a hwy a'u *q* lladdasant hwynt, ac a dorrasant eu dwylaw hwynt a'u traed, ac a'u *r* crogasant uwch ben y llyn yn Hebron. Ond pen Isbosseth a gymmerasant hwy, ac a'i claddasant yn *s* meddrod Abner, yn Hebron.

PEN. V.

g Y llwythau yn dyfod i Hebron i ennisimo Dafydd yn frenhin ar Israel. 6 *Dafydd yn ymaeli Sion.*

YNA *a* holl lwythau Israel a ddaethant at Dafydd i Hebron, ac a lefarasant, gan ddywedyd, Wele, *b* dy eſgyrn di a'th gnawd *ydym* ni.

2 Cyn hyn hefyd, pan oedd Saul yn frenin arnom ni, *c* ti oeddit yn arwain Israel allan, ac yn eu dwyn i mewn; a dywedodd yr Arglwydd wrthyt ti, *d* Ti a *d* 1 Sam. fyddi yn bugeilio fy mhobl Israel, a thi a fyddi yn 16. 1, 12. flaenor ar Israel. Pen. 7. 7.

3 Felly hefyd y daeth holl henuriaid Israel at y brenhin i Hebron, a'r brenhin Dafydd a wnaeth gyfamod a hwynt yn Hebron, ger bron yr Arglwydd: a hwy a *e* enneiniasant Dafydd yn frenhin ar Israel.

4 ¶ Mab *f* deng mlwydd ar hugain *oedd* Dafydd pan ddechreuodd deyrnasu; a deugain mlynedd y teyrnasodd efe.

5 Yn Hebron y teyrnasodd efe ar Jwda *g* saith mlynedd a chwe mis: ac yn Jerusalem y teyrnasodd efe dair blynedd ar deg ar hugain ar holl Israel a Jwda.

6 ¶ A'r brenhin ai wŷr a aethant i Jerusalem, at y *i* Jebusiaid, preſwylwyr y wlad: y rhai a larasasant wrth Dafydd, gan ddywedyd, NI ddaeui di yma, oni thynnir ymaith y *m* deillion a'r cloffion; gan * dybied, Ni ddaw Dafydd yma.

7 Ond Dafydd a ynhlodd amddiffynfa Sion: honno *yw* y Dinas Dafydd.

8 A dywedodd Dafydd y dydd hwnnw, o Pwy bynhag a elo i fyny i'r gwtter, ac a darawo'r Jebusiaid, a'r cloffion, a'r † deillion, y *rhai a* râs gan enaid Dafydd *hwnnw y fyddo blaenor.* Am hynny, y dywedasant, Y dall a'r cloff ni ddaw i mewn i'r tŷ.

9 A Dafydd a drigodd yn yr amddiffynfa, ac a'i galwodd hi, Dinas Dafydd. A Dafydd a adeiladodd oddi amgylch o *q* Milo ac oddi mewn.

10 A Dafydd a aeth ymlaen, ac a gynnyddodd yn fawr; ac Arglwydd Dduw y lluoedd *oedd* † gyd ag ef.

11 ¶ A Hiram brenin Tyrus a anfonodd genhadau at Dafydd, a chedr coed, a seiri premau, a ‖ seiri meini: a hwy a adeiladasant dŷ i Dafydd.

12 A ŵybu Dafydd i'r Arglwydd ei ſicrhau ef yn frenin ar Israel, a dyrchafu o honno ei frenhiniaeth ef er *s* mwyn ei bobl Israel.

13 ¶ A Dafydd a gymmerodd etto *t* orderchwragedd a gwragedd o Jerusalem, gwedi iddo ddyfod o Hebron: a ganwyd etto i Ddafydd feibion a merched.

14 A dyma enwau'r rhai a ahwyd iddo ef *v* yn Jerusalem; Sammua, a Sobab, a Nathan, a Salomon,

15 Ibhar hefyd, ac Elisua, a Nepheg, a Japhia,

16 Elisama *hefyd*, ac Eliada, ac Eliphalet.

17 ¶ Ond pan *y* clybu'r Philiſtiaid iddynt enneinio Dafydd yn frenhin ar Israel, yr holl Philiſtiaid a ddaethant i fynu i *x* geiſio Dafydd. A *a* Dafydd a glybu, ac a aeth i wared i'r amddiffynfa.

18 A'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a ymledasant yn nyffryn *b* Rephaim.

19 A *c* Dafydd a ymofynnodd â'r Arglwydd, gan ddywedyd, A af fi i fynu yn erbyn y Philiſtiaid? a roddi di hwynt yn fy llaw i? A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Dafydd, Dos i fynu; canys gan roddi y rhoddaf y Philiſtiaid yn dy law di.

20 A Dafydd a ddaeth i *d* Baal-peraſim, a Dafydd a'u tarawodd hwynt yno; ac a ddywedodd, Yr Arglwydd a wahanoddi fy ngelynion o'm blaen i, megis *e* gwahanu dyfroedd. Am hynny y galwodd efe enw y lle hwnnw, * Baal-peraſim.

21 Ac yno y gadawsant hwy eu delwau; a Dafydd a'i wŷr *f* a'u llosgodd hwynt.

22 ¶ A'r Philiſtiaid etto a ddaethant *g* ddyfod i fynu, ac a ymledasant yn nyffryn Rephaim.

23 A

Sal. 132. 7. *b* Gen. 14. 5. Jos. 15. 8. 1 Pen. 2. 1. 1 Sam. 30. 8. Sal. 73. 28. *d* Eſa. 28. 21. *e* 1 Cron. 14. 11. Sal. 44. 3. * *neu y gwahaniadau.* *f* Deut. 7. 25. 1 Cron. 14. 12. *g* Ecſ. 14. 14.

Pen. v. *Adn.* 8.] *Deillion a'r cloffion.* Sawdwyr methedig. *Jer.* xxxvii. 10. Yn hytrach, *delw-ddwyſau.* Oedd yn gwarchod y pyrth, fel y tybiai'r Jebusiaid.

b Adn. 23 A'*b* Dafydd a ymofynnodd yr Ar-
10. glwydd; ac efe a ddywedodd, Na ddos
2 Cron. 14. 11. i mewn, amgylchyna'r tu ol iddynt, a thy-
14. 14. red arnynt hwy o'r cyfer yn y morwydd.
12 Bren. 7. 6. 24 A phan glywech y drwst ceradeidiad
yn myn'd i morwydd, yna ymchwel: canys
c Barn. 4. 14. yna yr â'r Arglwydd o'th flaen di, *c* i daro gwersyll y Philistiaid.
2 Sam. 5. 22. 25 A Dafydd a wnaeth megis y gorchymynasai yr Arglwydd iddo; ac a
1 Cron. 14. 16. darawodd y Philistiaid o Geba, hyd pan
dech'ch i Gazer.

1032. 1 *Dafydd yn cyrchu'r arch o Kiriath-jearim.*
a Pen. 13. 1 A Chalfodd Dafydd ettor'n holl arch-
b 1 Cron. hugain. ddigion yn Israel, *sef b* deng mil a

13. 5. 6. 2 A Dafydd a gyfododd, ac a aeth, a'r
Barn. 20. holl bobl *oedd* gyd ag ef, o *c* Baala Jwda,
Sef. Cir. i dduyn i fynu oddi yno arch Duw, enw
Jehofah. yr hon a elwir *ar* enw'r Arglwydd *y lu-*
lum. oedd, *c* yr hwn fydd yn aros arni *rhwng* y
c Jos. 15. cerubiaid.
9. 60. 3 A hwy a *d* ddodasant arch Duw *y* ar
d Lef. 14. feon newydd, ac a'i dygasant hi o *dy*
11. Abinadab yn Gibea: *Uzza* hefyd ac Ahio,
1 Bren. 8. meibion Abinadab, *oedd* yn yrru'r feon
13. newydd.
e 1 Sam. 4 A hwy a'i dygasant hi o dy Abinadab
4. 4. yn Gibea, i gyd ag arch Duw: ac Ahio
Sal. 80. 1. *e* oedd yn myned o flaen yr arch.
f Num. 5 Dafydd hefyd a holl dy Israel oedd
4. 15. yn i chwarae ger bron yr Arglwydd, â
† 7. 9. phob *offer o* goed ffynidwydd, ac â thelyn-
† Heb. au, ac â nablau, ac â thympanau, ac
tonaeth. ag udgyrn, ac â symbalau.
ant Lacca 6 ¶ A phan ddaethant i lawr-dyrnu
Duw. || *Nacon, Uzza a estynodd ei law at arch
farcheg. Duw, ac a ymaflodd ynddi hi; canys yr
aeth. ychen * oedd yn *ei* hyrddyd.
Adn. 8. 7 A *m* digofaint yr Arglwydd a lidiodd
g 1 Sam. wrth Uzza; a Duw *A*'i *g* tarawodd ef yno
6. 19. am ei ymrymuseddu; ac efe a fu farw yno
† *gan cyd* wrth arch Duw.
synod ar 8 A *c* bu ddrwg gan Dafydd, am fod
h Adn. 11. Arglwydd rwygo rhwygiad ar Uzza: ac
i 2 Bren. efe a alwodd y lle hwnnw † Perez Uzza,
3. 15. *hyd* y dydd hwn.
k Adn. 2. 9 A Dafydd a *k* ofnodd yr Arglwydd y
l Cldeh. dydd hwnnw; ac a ddywedodd, *l* Pa fodd
f 1 Cron. y daw arch yr Arglwydd attaf fi?
13. 9. 10 A fel nyna'i Dafydd *ydoedd* arch yr
* *a dcant* Arglwydd attaf ef i addfau Dafydd: *y* onid
ertyddaic. Dafydd a'i trodd hi i dy Obed-Edom y
ant. *Gethiad.
m Num. 4. 11 Ac arch yr Arglwydd a arosodd yn
15. tuhy Obed-Edom y Gethiad dri mis: a'r
n 1 Sam. Arglwydd a *n* fendithiodd Obed-Edom a'i
6. 19. holl dy.
Adn. 31. 12 ¶ A mynegwyd i'r brenhin Dafydd,
o 1 Cron. gan ddywedyd, Yr Arglwydd a fendithiodd
15. 25. dy Obed-Edom, a'r hyn oll *oedd* ganddo,
† Sef. er mwyn arch Duw. *o* Yna Dafydd a aeth,
rmbyw ac a ddug, i fynu arch Duw o dy Obed-
Obeza. Edom, i ddinas Dafydd mewn llawenydd.
p Luc 5. 13 A phan gychwynnodd *y* rhai oedd
9. dwyn arch yr Arglwydd chwech
Sal. 119. gamrau, *y* yna efe a offrymmodd ychen a
120. phasgedigion.
q Job 13. 14 A Dafydd a *q* ddawnsiodd *A*'r holl
15. egni ger bron yr Arglwydd; a Dafydd *oedd*
r 1 Cron. wedi ymwregysu ag *r* ephod liain.
15. 12, 13 15 Felly Dafydd a holl *s* dy Israel a
s Jos. 21. ddygasant i fynu arch yr Arglwydd, trwy
24. floedfedd, a sain udgorn.
t Mic. 6. 16 Ac fel yr oedd arch yr Arglwydd yn
23. *t* dyfod i mewn i ddinas Dafydd, yna
u 1 Cron. Mical merch Saul a edrychodd trwy ffe-
nestr, ac a ganfu'r brenhin Dafydd yn
x Adn. 2. *d* neidio ac yn llemmain o flaen yr Ar-
y 1 Cron. glwydd; a hi a *y* dirmygodd ef yn ei
15. 26. calon.
z Ecc. 17 ¶ A *z* hwy a ddygasant i mewn
5. 1. arch yr Arglwydd, ac a i gosodasant yn
a 1 Sam. *a* ei lle, yngkanol y babell, yr hon a *b* ce-
2. 18. *b* Adn. 5. sai. 66. 1. 2 Cron. 25. 24. *c* 1 Cron. 15.
25. 2 Act. 7. 8. *d* Act. 7. 13. *e* Exo. 15. 20.
16. *f* 1 Cron. 16. 1. *g* 1 Cron. 13. 11. *h* Judas
9. *i* Barn. 2. 16. *k* Exf. 1. 21. *l* Bren. 2. 24. Sal. 12.
36. *t* Deut. 31. 10. Sal. 91. 16. Act. 13. 36.

odafai Dafydd iddi. *A* Dafydd a offrym- *b* 1 Cron.
modd boeth-offrymmau ac offrymmau 16. 2.
hedd ger bron yr Arglwydd. Num. 6.
18 Ac wedi gorphen o Ddafydd offrym- 24.
mu poeth-offrwm ac offrymmau hedd, *i* Gal. 3.
h efe a fendithiodd y bobl yn enw Ar- 8.
glwydd y lluoedd.
19 Ac efe a rannodd i'r holl bobl, *sef* *k* Ioan 6.
holl dyrfa Israel, i yn wr ac yn wraig, i *l* Esa. 25.
bob un deisen o fara, ac un dryll o *k* 6.
ac un gofrelaid *l* o ymyn. Felly yr aeth yr *m* Sal.
holl bobl hawb i'w dy ei hun. 101. 2.
20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd i fen- Jos. 24.
digo ei dy: a Mical merch Saul a ddaeth 15.
i gyfarfod Dafydd, ac a ddywedodd, *n* Ob Sal. 4. 2.
mor ogoneddus oedd brenhin Israel hedd- *n* Mat.
yw, yr hwn a ymddiosgodd heddyw yng- 12. 14.
wydd llaw-forwynion ei weision, fel yr yn- *o* Sal. 1. 1.
ddiosgai un *o'r* rhyfeidion gan ymddisgl! Ioan 1.
21 A dywedodd Dafydd wrth Mical, 12.
p Gerbron yr Arglwydd, *q* yr hwn a'm Act. 26.
dewisodd i o flaen dy dad di, ac o flaen 24.
ei holl dy ef, *r* gan orchymyn i mi fod yn 1 Pedr 3.
flaenor ar holl yr Arglwydd, ar Israel: *y* 10.
gwarayaai: ac mi a chwareuaf ger bron *p* Adn. 14
yr Arglwydd. 1 Cor. 10.
22 Byddaf ette waeiach na hyn, a by- 3.
ddaf ddirmygus yn fy ngolwg fy hun: i a *q* 1 Sam.
chyd a'r llaw-forwynion *(am* y rhai y dy- 13. 14.
wedaift wrthyf) y'm gogoneddir. *r* 1 Sam.
23 Am hyny i Mical merch Saul ni 16. 12.
bu etifedd *s* hyd ddydd ei marwolaeth. Pen. 7.
8—12.
s Act. 13. 45. *t* 1 Sam. 15. 35. Esa. 22. 14. Hos. 9.
14. 2. 4. 6.

PEN. VII.

1 Dafydd yn amcanu adeiladu tŷ i'r Arglwydd; 4 Duw yn gwarafun iddo. 18 Gweddi Dafydd.

A phan eisteddodd y brenhin yn ei dŷ, 17. 1.
a rhoddi o'r Arglwydd *a* lonydd iddo *b* Pen. 8.
er rhag ei holl elynion oddi amgylch; 11.
2 Yna y dywedodd y brenhin wrth Na- *c* Pen. 5.
than y prophwyd, Wele yn awr, fi yn 11.
c preswylio mewn tŷ o gedrwydd, *d* ac Hag. 1. 4.
arch Duw yn aros o fewn. *e* y cortynau. *d* Ecf. 26.
3 A Nathan a ddywedodd wrth y bren- 1.
hin, *e* Dos, gwna'r hyn oll *sydd* yn dy ga- Act. 7.
lon; canys yr Arglwydd *sydd* gyd *a* thi. 46.
4 ¶ A bu, y nefoin honno i air yr Ar- *a* Gemni.
glwydd ddyfod at Nathan, gan ddywedyd, *e* 1 Cor.
5 Dos, a dywed wrth fy ngwas Dafydd, 13. 9.
Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *f* Ai tydi *f* 1 Bren.
a adeilodi i mi dŷ, lle *g* cyfanneddwyt 5. 3.
6 Canys nid arosais mewn tŷ, *g* er y 22. 8.
dydd yr arweiniais blant Israel o'r Aipht, Exo. 2. 2.
hyd y dydd hwn, eithr bum yn *h* rhodio a 44. 6.
mewn pabell ac mewn tabernacl. *g* 1 Bren.
7 Ym mha *i* bynnag y rhodiais gyd â 8. 16.
holl feibion Israel, a ynganais i air wrth *h* 1 Cron.
un o *k* lwythau Israel, *l* i rhai y gorchy- 17. 5, 6.
mynais i borthi fy mhobl Israel, gan ddy- † Barn-
wedyd, Pa ham nad adeiladsoch i mi dŷ *wyr.*
cedrwydd? 1 Cron.
8 Ac yn awr fel hyn y dywedi wrth fy 17. 6.
m gwas Dafydd; Fel hyn y dywed Ar- *i* Pen. 5. 2.
glwydd y lluoedd: Myfi a'th *n* gymmerais *k* 1 Sam.
di o'r gorlan, oddi ar ol y praidd, i fod yn 16. 11.
flaenor ar fy mhobl, ar Israel. Sal. 78.
9 A bum *l* gyd a thi ym mha *le* bynnag 70.
yr rhodiaist; torrais *ymaith bob yd* dy holl *l* Pen. 8.
elynion di o'th flaen, *m* a gwnaethum 6, 14.
i ti enw mawr, i'r *n* megis enw y rhai mwyaf *m* Pen. 5.
o'r ddaear. 10.
10 (Gofodaf hefyd i'm pobl Israel le; *n* Esa. 32.
a phlannaf ef, *n* fel y trigo efe yn ei le ei 18.
hun, ac o na fyrmunodo mwyach, a *p* meib- *o* 1 Cron.
on anwiredd ni chawnegant ei gystuddio 17. 9.
ef, megis gynt; Sal. 107.
11 *Sef* er y dydd yr orchleiniais i farn- 7.
wyr ar fy mhobl Israel, ac *q* y rhoddais lo- Esa. 32.
nyddwch i ti oddi wrth dy holl elynion) 18.
Ac Arglwydd fydd yn mynegi i ti, *r* y *p* Deut.
12 ¶ A phan *s* gyflawner dy ddyddiau 28. 9.
di, a *t* huno o honot gyd â'th dadau, mi a Job 3.
u a'th Ecf. 17. *w* 18. 7
x Barn. 2. 16. *y* Exf. 1. 21. *z* Bren. 2. 24. Sal. 12.
a Arglwydd. *b* 1 Bren. 8. 20. Act. 13.
36. *c* Deut. 31. 10. Sal. 91. 16. Act. 13. 36.

u 1 Bren. 5. 5. 1 Cron. 22. 10. Amos 9. 11. 1 Cor. 3. 9. 2 Cor. 5. 1. Heb. 9. 11. *x* Sal. 89. 4. *a* 45. 6. *y* Heb. 1. 8. *z* Sal. 89. 26–35. *a* Sal. 89. 36, 37. Ioan 12. 34. *b* Ger. 23. 28. Mat. 28. 20. *c* Gen. 32. 10. Sal. 8. 4. *d* Adn. 12. 16. Eph. 3. 21. *e* 1 Cron. 28. 9. Sal. 139. 2. *f* 1 Cron. 17. 19. Esa. 44. 26. Nuf. 14. 4. Mat. 11. 26. *g* Ecf. 15. 11. Deut. 3. 24. *h* Sam. 2. 2. Sal. 86. 8. Esa. 45. 8. *b* Deut. 33. 29. Sal. 147. 20. Amos 3. 7. 2. 1 Ecf. 3. 7. Tit. 2. 14. *i* Sal. 147. 20. *j* Gen. 17. 7. Jer. 31. 31. *m* Ezec. 36. 37. *n* Sal. 44. 3. *a* 133. 3. 10. 17. *k* Ioan 3. 22. 4. 2. 15. *l* Ioan 17. 17.

u Bren. gyfoesaf dy had di ar dy ol, yr hwn a ddaw allan o'th ynyfgarfedd di, ac mi a gadarnhaf ei frenhiniaeth ef.

13 *u* Efe a adeilada dŷ i'm henw i: minnau a gadarnhaf orfedd-faingc ei frenhiniaeth ef byth.

14 *x* Myfi a fyddaf iddo ef yn dad, ac yntau fydd i mi yn fab. *z* Os tröfeddo efe, mi a'i ceryddaf â gwialen dynion, ac a dyrnodiau meibion dynion:

15 Ond fy nhrugaredd ni symedyddia ef, megis ag y tynnais hi oddi wrth Saul, yr hwn a fwriais ymaith o'th flaen di.

16 A'th dŷ di a'th frenhiniaeth a fyddant yn dragywydd o'th flaen di: dy orfedd-faingc a fydd yn dragywydd.

17 Yn ol yr holl eiriau hyn, ac yn ol yr holl weledigaeth hon, felly y llefarodd Nathan wrth Ddafydd.

18 ¶ Yna yr aeth y brenhin Dafydd i mewn, ac a eiſteddodd ger bron yr Arglwydd; ac a ddywedodd, *c* Pwy ydwy fi, O Arglwydd Dduw! a pheth yw fy nhŷ, pan ddygaift di fi hyd yma?

19 Ac ettto bychan oedd hyn yn dy olwg di, O Arglwydd Dduw; onid ŷ a lafaraift hefyd am dŷ dy was dros a hir amſer: ai dyma arfer dyn, O Arglwydd Dduw?

20 A pha beth mwyach a ddywed Dafydd ychwaneg wrthyt? canys tydwyt, O Arglwydd Dduw, yn adnabod dy was.

21 *f* Er mwyn dy air di, ac yn ol dy feddwl dy hun, y gwnaethoſt yr holl fawrdderchion hyn, i beri i'th was eu ewybod.

22 Am hynny y'th fawrhawyd, O Arglwydd Dduw: canys nid oes neb fel tydi, ac nid oes *d* Dduw namyn tydi, yn ôl yr hyn oll a glywſom ni â'n cluſtiau.

23 A *b* pha un genedl ar y ddaear *sydd* megis dy bobl, megis Iſrael, yr hon y aeth Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, ac i osod iddo enw, ac i wneuthur drosti chwi ofnadwy bethau mawr ac ofnadwy dros dy dir, gerbron dy bobl a waredaiſt di i'r Aipht, *oddi wrth y cenhedloedd* a'u duwiau?

24 *g* Canys ti a gadarnhaiſt i ti dy bobl Iſrael yn bobl i ti byth: a tithau, Arglwydd, *d*ywedaiſt Ddyw *ydwyt* iddynt.

25 Ac yn awr, O Arglwydd Dduw, *h* cwbha byth y gair a leferaiſt am dy was, ac am ei dŷ ef, a gwna megis y dywedaiſt.

26 A mawrhaer dy enw yn dragywydd; gan ddywedyd, Arglwydd y Lluoedd *ydyd* Duw ar Iſrael: a bydded tŷ dy was Dafydd yn ſiccr gerbron dy ſrou di.

27 Canys ti, O Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, a fyneguaiſt i'th was, gan ddywedyd, *i* Adeiladaf dŷ i ti: am hynny dy was a gafodd yn ei galon weddio arnat ti y weddi hon.

28 Ac yn awr, O Arglwydd Dduw, tydi *ydyd* Duw, *k* a'th eiriau di fyddwirioned, *l* a thi a lefaraiſt am dy was y daioni hwn.

29 Yn awr gan hynny y rhyngcd bodd i ti fendigo tŷ dy was, fel y bo ger dy fron di yn dragywyddol: canys ti, O Arglwydd Dduw, a lefaraiſt, ac o'th fendith di bendithier tŷ dy was yn dragywyddol.

c Mat. 8. 9. Phil. 2. 9. *d* Adn. 11. *e* Sal. 3. 3. *f* Ioan 17. 17.

PENNOD VIII.

1 Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid. 3 Yn yrru Hadadezer ar ffŷ. 9 Toi yn anfon ei fab at Dafydd.

1040. A Gwedi hyn, a tarawodd Dafydd *a* Pen. 7. y Philistiaid, ac a'u darostyngodd: 9. a chymmerth Dafydd ddinas allan o law y Philistiaid.

31. 2 Ac efe a darawodd Moab, ac a'u *b* 1 Cron. 18. 1. *a* Nom. 24. 17.

d meſurodd â llinyn, gan eu *d* Deut. 20. 19. gwneuthur i lawr: ac efe a feſurodd â dau linyn, i ladd; a'r llinyn llawn, i *e* Bara. 20. gadw yn fyw. Ac *felly* y Moabiaid fuont i Ddafydd yn *e* weiſion, yn dwyn treth. 1 Sam. 14. 47.

3 ¶ Hadadezer hefyd brenin Soba, mab Rehob, brenin Soba, a aeth *f* i gyfarfod Hamath, pan oedd efe yn myned i ymaſtl, er ei ſefydlu ei awdurdod wrth afon Euphrates. *f* Adn. 6.

4 A Dafydd a ymaſtlodd oddi arno *g* o gant a ſaith o wyr meirch, a deng mil o wŷr traed: a Dafydd a *g* Gen. 12. 16. 30. 43. 32. 5. 1 Sam. 25. 2. 1 Cron. 5. 21. Iob 1. 3. 42. 12. Pſal. 104. 11. Eſa. 30. 6. Jer. 49. 29. Eſec. 38. 4. linynnau gan *gerrich* pob cerpyd, ac efe a adawodd o honynt gan cerpyd.

5 A pan ddaeth y Syriaid o Damaſcus, i gynnorthwyo Hadadezer brenhin Soba, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy *h* ar bymtheg mil.

6 A Dafydd a oſododd ſwyddogion yn Syria Damaſcus; a'r Syriaid a fuant i wein- *i* 1 Cron. 18. 6. 2 Sam. 10. 19. 1 Cron. 19. 19. *k* Sal. 60. 8. 108. 8. *l* Iob 5. 6. Eſa. 31. 3. Jer. 17. 5. *m* 1 Sam. 21. 9. *n* 1 Cron. 18. 7. Cant. 1. 5. *o* Gen. 14. 15. Deut. 33. 29. Sal. 18. 43. *p* 1 Cron. 18. 8. *q* Num. 13. 21. *r* 1 Cron. 18. 9. *s* Bara. 20. 26. *t* 1 Cron. 18. 10. *u* 1 Cron. 18. 11. *x* Sal. 18. 34. 144. 1. *y* Num. 31. 22. *z* Deut. 20. 19. *a* 1 Cron. 18. 12. *b* Lef. 27. 28. Num. 18. 14. *c* 1 Cron. 11. 6. *d* 1 Bren. 4. 3. *e* 1 Cron. 24. 3. *f* Pen. 20. 23. *g* 1 Cron. 18. 17. *h* 1 Sam. 30. 14. Pen. 15. 18. *i* Pen. 23. 3. *k* 1 Cron. 5. 2. 2 Cron. 7. 18. Sal. 132. 11.

dau linyn, i adael: ac a liaſarn llawn, i *e* Bara. 20. gadw yn fyw. Ac *felly* y Moabiaid fuont i Ddafydd yn *e* weiſion, yn dwyn treth. 1 Sam. 14. 47.

3 ¶ Hadadezer hefyd brenin Soba, mab Rehob, brenin Soba, a aeth *f* i gyfarfod Hamath, pan oedd efe yn myned i ymaſtl, er ei ſefydlu ei awdurdod wrth afon Euphrates. *f* Adn. 6.

4 A Dafydd a ymaſtlodd oddi arno *g* o gant a ſaith o wyr meirch, a deng mil o wŷr traed: a Dafydd a *g* Gen. 12. 16. 30. 43. 32. 5. 1 Sam. 25. 2. 1 Cron. 5. 21. Iob 1. 3. 42. 12. Pſal. 104. 11. Eſa. 30. 6. Jer. 49. 29. Eſec. 38. 4. linynnau gan *gerrich* pob cerpyd, ac efe a adawodd o honynt gan cerpyd.

5 A pan ddaeth y Syriaid o Damaſcus, i gynnorthwyo Hadadezer brenhin Soba, Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy *h* ar bymtheg mil.

6 A Dafydd a oſododd ſwyddogion yn Syria Damaſcus; a'r Syriaid a fuant i wein- *i* 1 Cron. 18. 6. 2 Sam. 10. 19. 1 Cron. 19. 19. *k* Sal. 60. 8. 108. 8. *l* Iob 5. 6. Eſa. 31. 3. Jer. 17. 5. *m* 1 Sam. 21. 9. *n* 1 Cron. 18. 7. Cant. 1. 5. *o* Gen. 14. 15. Deut. 33. 29. Sal. 18. 43. *p* 1 Cron. 18. 8. *q* Num. 13. 21. *r* 1 Cron. 18. 9. *s* Bara. 20. 26. *t* 1 Cron. 18. 10. *u* 1 Cron. 18. 11. *x* Sal. 18. 34. 144. 1. *y* Num. 31. 22. *z* Deut. 20. 19. *a* 1 Cron. 18. 12. *b* Lef. 27. 28. Num. 18. 14. *c* 1 Cron. 11. 6. *d* 1 Bren. 4. 3. *e* 1 Cron. 24. 3. *f* Pen. 20. 23. *g* 1 Cron. 18. 17. *h* 1 Sam. 30. 14. Pen. 15. 18. *i* Pen. 23. 3. *k* 1 Cron. 5. 2. 2 Cron. 7. 18. Sal. 132. 11.

PENNOD IX.

1 Dafydd yn dangos ffyddlondeb i Jonathan ac yn cofio ei addewid iddo. 3 Yn cymmeryd Siba yn was i Meffibofeth.

A Dafydd a ddywedodd, a oes eto un 1040. wedi aros o dŷ Saul, fel y gwnelo *a* 1 Sam. 20. 14. 15. ynddo drugaredd er mwyn Jonathan? Diar. 27. 6.

2 Ac yr oedd o dŷ Saul was a'i enw Siba. A phan alwaſant ef at Dafydd, dywedodd y brenhin wrtho, Ai tydi yw Siba? A dywedodd yntau, Dy was di yw.

3 A dywedodd y brenhin, A oes neb eto o dŷ Saul, fel y gwnelwyf *c* drugaredd

Dduw.

b Pen. viii. *Adn.* 2.] *Dau linyn i ladd.* Y ſyddedau a ddefnyddiwyd gynt yn y rhyfel, oedd rai o honynt yn ddigon hir i feſur dau linyn i ladd. *Saith gant o farchogion.* Sef, 700 o hanfodedd, neu ymladdwyr marchogol. Pen. *Eſa.* viii. 21. Saith gant o farchogion, neu 700 o hanfodedd, neu ymladdwyr marchogol. *Saith gant o farchogion.* Sef, 700 o hanfodedd, neu ymladdwyr marchogol. *1 Cron.* xviii. 4.

d Pen. 4. Duw ag ef? A dywedodd Siba wrth y brenhin, *d* Mae etto fab i Jonathan, *e* yn Pen. 17. gloff o'i draed.

27. do. 4 A dywedodd y brenhin wrtho, Pa le y
e Yn *mae* efe? A Siba a ddywedodd wrth y
Llwyth brenhin, Wele ef yn nhŷ *f* Machir, mab
Gad, dros *Gad*, dros Ammiel, yn Lo-debar.
yr Lladd- 5 ¶ Yna y brenhin Dafydd a anfonodd,
ron, yn ac a'i cymerodd ef o dŷ Machir, fab Am-
agos i miel o *g* Lo-debar.

Mahand- 6 A phan ddaeth *h* Mephibofeth mab
im, Pen. Jonathan, mab Saul, at Dafydd, efe a
xvii. 27. syrthiodd ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd.
† *Mer-* A Dafydd a ddywedodd, Mephibofeth!
baal. Dywedodd yntau, Wele dy *was*.
1 Cron. 7 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrtho ef,
8. 34. *i* Nac ofna: canys gan wneuthur y gwnaf
f Gen. *drugaredd* a thi, er mwyn *k* Jonathan dy
50. 21. dad, ac mi a roddaf yn ei ôl a'th holl dîr
Luc 12. Saul dy dad; a thi a fwytâi fara ar *l* dy
32. mwrdd i yn wastadol.

g Adn. 1. 8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddywed-
h Sal. 9. odd, Beth *ydyw dy was* di, pan edrychit
18. *ar* gi marw o'm bath *i*?

Mar. 6. 9 ¶ Yna y brenhin Saulwodd ar Siba gwas
13. saul, ac a ddywedodd wrtho, *m* Yr hyn oll
i 1 Sam. oedd eiddo Saul ac eiddo ei holl dŷ ef, a
24. 14. roddais i fab dy feistr di.
Pen. 16. 10 A thi a erddi'r tir iddo ef, ti, a'th
9. feibion, a'th weision, ac a'u dyci: *n* nevan,
k Adn. 1. fel y byddo *l* bara i fab dy feistr di, *o* a
l Sal. 128. bwyttao efe: a Mephibofeth, mab dy
29. feistr di, a fwytty yn wastadol *p* fara ar
m Sal. 132. fy mwrdd i. Ac i Siba yr oedd pymthec
15. o feibion, ac ugain o weision.

m Dias. 11 Yna y dywedodd Siba wrth y bren-
22. 9. hin, *q* Yn ôl yr hyn oll a orchymynodd fy
Joah 6. arglwydd y brenhin i'w was, felly y gwna
34. 35. dy was. Yna *r dywedodd Dafydd*, Mephibofeth a fwytty ar fy mwrdd i, fel un
n Pen. 19. 27. o feibion *s* brenhin.
Eph. 6. 4.

o 1 Cron. 12 Ac i Mephibofeth *yr oedd* mab bychan, *t* ei enw *oedd* a Mica. A phawb a'r
8. 34. *oedd yn* cyttrefedfa *u* Siba *oedd* weision
p Pen. i Mephibofeth.
4.

Adn. 3. 13 A Mephibofeth a drigodd yn Jerusalem: canys ar fwrdd y brenhin yr oedd efe yn bwytta yn wastadol: ac yr oedd efe *v* yn gloff o'i ddau droed.

1017. P E N. X.
a 1 Sam. 11. 1. 1 Y *dirmyg a wnaeth a Chenadon Dafydd.*
1 Cron. 19. 1. *6 Gorchfygir y Ammoniaid. Lladd Sobac.*

A Chydfyn hyn, y bu i Nahas brenin meibion Ammon farw, a Hanun ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

b Deut. 23. 3. 2 Yna y dywedodd Dafydd, I mi a wnaf
c 1 Sam. garedigrwydd â Hanun mab Nahas, c megis
23. 3. 6. y gwnaeth ei dad ef garedigrwydd a mi.
d 1 Cor. A Dafydd a anfonodd gyd â'i weision i'w
13. 4. 5. *d* cysuro ef am ei dad. A gweision Dafydd
e Lef. 19. a ddaethant i wlad meibion Ammon.
27. 3 A chwyrfagion meibion Ammon a
1 Bren. dywedasant wrth Hanun eu harglwydd,
12. 15. Wyt ti yn tybied mai anrhydeddu dy dad
f Sal. 109. di y mae Dafydd, o herwydd iddo ddanfon
4. cysurwyr attat ti? onid er mwyn chwilio'r
Esa. 20. 4. ddinas, a'i throedio, a'i difetha, yr a'i an-
& 47. 2. fonodd Dafydd ei weision attat ti?
g Jos. 6. 24. 4 Yna Hanun a gymmerth weision Da-
1 Bren. fydd, ac a eilliodd *f* hanner eu barfau
16. 24. hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn
b Gen. *g* hanner, hyd eu clunau, ac a'u gollyngodd hwynt ymaith.
34. 30. 5 Pan fynegwyd *hyn* i Dafydd, efe a
1 Sam. 13 anfonodd i'w cyfarfod hwynt; canys *h* gŵyr oedd wedi cywilyddio yn fawr. A
4. dywedodd y brenhin, arhoswch yn *i* Jericho
i 1 Cron. hyd oni thyfo eich barfau chwi: ac yna
19. 6. dychwelwch.
Diar. 3. 39. 6 ¶ A meibion Ammon a welsant eu
k Pen. 8. 3 bod yn *k* casâu gan Dafydd: a meibion
l Esa. 5. 9. Ammon a anfonasant ac a hirogasant y
m Pen. Syriaid o Beth-rehob, a'r *l* Syriaid o Soba,
23. 8. ugain mil o wŷr traed: a chan frenin
Esa. 13. Maaca *m* o wŷr, ac o Ishob *i* ddeuddeng
2, 3. mil o wŷr.
n 1 Sef. 7 A phan clybu Dafydd, efe a anfonodd
Joab, a holl lu y *n* cedyrn.

Medeh- 8 A meibion Ammon a ddaethant, ac
ba. a lunixethant *o* y fel *wyr* ddrws y *n* porth:
Num. 21. 30. a'r Syriaid o Soba, a Rehob, ac o Ishob, a Maaca, *oedd* o'r neilldu yn y maes.

9 Pan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel *o* Preg. 9. 16--18.
yn ei erbyn ef ym mlaen ac yn ôl, efe a ddetholodd o holl etholedigion Israel, ac a ymddiddodd yn erbyn y Syriaid.

p Neh. 4. 10. Rhuf. 15. 1.

10 A gweddill y bobl a roddes efe dan law Abisai ei frawd, i'w byddino yn erbyn meibion Ammon.

q 2 Cron. 32. 7 1 Cor. 16. 13.

11 Ac efe a ddywedodd, Os *p* trech fydd y Syriaid na mi, yna bydd di i mi yn gynnorthwy: ond os meibion Ammon fydant trech na thi, yna y deuaf i'th gynnorthwyo di hefyd.

r Neh. 4. 14.

12 Bydd bybyr, ac *q* ymwrolwn dros ein pobl, a thros *r* ddinasoedd ein Duw: a gwnaed yr Arglwydd yr hyn a fyddo da yn ei olwg ef.

s Deut. 28. 7. *t* Adn. 8.

13 A nesâodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel: a hwy a *s* ffoisant o'i flaen ef.

u Sal. 116. 7. Jer. 30. 10. Mal. 3. 18.

14 A phan welodd meibion Ammon ffoi o'r Syriaid, hwythau a ffoisant o flaen Abisai, ac a aethant i'r *t* ddinas. A *u* dychwelodd Joab oddi wrth feibion Ammon, ac a ddaeth i Jerusalem.

1036. *x* 1 Sam. 8. 4. † Neu. *Sophac.*

15 ¶ A phan welodd y Syriaid eu llâdd o flaen Israel, hwy a ymgynnullasant ynghyd.

y 1 Cron. 19. 16. *z* Sef. 10 *i bob Cerbyd* h. y. 7000. Gwel, *Pen.* 8. 4. *a* Sal. 18. 38. *b* Adn. 16 *c* Sal. 45. 4, 5. *d* Sam. 4. 9. *e* Sal. 48. 6. Dat. 18. 10.

16 A *x* Hadarezer a anfonodd, ac a ddug y Syriaid *oedd* o'r tu hwnt i'r afon: a hwy a ddaethant i Helam, a *y* Sobac tywysog eu llu hwynt, felly bu efe farw yno.

17 A phan fynegwyd i Ddafydd, efe a gasglodd holl Israel, ac a aeth dros yr Iorddonen, ac a ddaeth i Helam: a'r Syriaid a ymfyddinasant yn erbyn Dafydd, ac a ymladdasant â'r efe.

18 A'r Syriaid a ffoisant o flaen Israel; a Dafydd a laddodd *o'r* Syriaid, *wyr* ac saith gant o gerbydau, a *a* deugain mil o wŷr meirch: ac efe a darostyngodd *b* Sobac tywysog eu llu hwynt, felly bu efe farw yno.

19 A phan welodd yr holl *c* frenhinoedd *oedd* weision i Hadarezer, eu llâdd hwynt o flaen Israel, hwy a a heddychasant ac Israel, ac a'u gwasanaethasant hwynt. A'r Syriaid a *c* ofnasant cynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

P E N. XI.
Gwarchae ar Rabba. 2 Dafydd yn gwneuthur godineb â Bathseba. 14 Marwolaeth Urias. 26 Dafydd yn priodi Bathseba.

1035. *a* A gwneuthur *hyn*. *b* 1 Cron. 20. 1. Preg. 3. 8. *b* Deut. 32. 15. *c* Pen. 4. 5, 7. *d* Deut. 22. 8. *e* Job 31. 1. Sal. 119. 32. *f* Lef. 15. 19. *m* Deut. 22. 22. *g* Mat. 5. 28. Iago 1. 14. † *Bathsua* 1 Cron. 3. 5. *b* Pen. 23. 34. *i* Gen. 39. 7. *k* Lef. 19. 20. *l* Sal. 50. 17. *m* Sal. 80. 18. *n* Job 31. 9, 11. Sal. 51. titl. *o* Lef. 15. 19.

A'r *a* dywedodd y brenhin wrtho, Pa le y *mae* efe? A Siba a ddywedodd wrth y brenhin, Wele ef yn nhŷ *c* Machir, mab *Gad*, dros Ammiel, yn Lo-debar.

5 ¶ Yna y brenhin Dafydd a anfonodd, ac a'i cymerodd ef o dŷ Machir, fab Ammiel o *d* Lo-debar.

6 A phan ddaeth *e* Mephibofeth mab Jonathan, mab Saul, at Dafydd, efe a syrthiodd ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd. A Dafydd a ddywedodd, Mephibofeth! Dywedodd yntau, Wele dy *was*.

7 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrtho ef, *f* Nac ofna: canys gan wneuthur y gwnaf *f* drugaredd a thi, er mwyn *g* Jonathan dy dad, ac mi a roddaf yn ei ôl a'th holl dîr Saul dy dad; a thi a fwytâi fara ar *h* fy mwrdd i yn wastadol.

8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a ddywedodd, Beth *ydyw dy was* di, pan edrychit *ar i* gi marw o'm bath *i*?

9 ¶ Yna y brenhin Saulwodd ar Siba gwas saul, ac a ddywedodd wrtho, *k* Yr hyn oll oedd eiddo Saul ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais *l* fab dy feistr di.

10 A thi a erddi'r tir iddo ef, ti, a'th feibion, a'th weision, ac a'u dyci: *m* nevan, fel y byddo *l* bara i fab dy feistr di, *n* a bwyttao efe: a Mephibofeth, mab dy feistr di, a fwytty yn wastadol *o* fara ar fy mwrdd i. Ac i Siba yr *oedd* pymthec o feibion, ac ugain o weision.

11 Yna y dywedodd Siba wrth y brenhin, *p* Yn ôl yr hyn oll a orchymynodd fy arglwydd y brenhin i'w was, felly y gwna dy was. Yna *q dywedodd Dafydd*, Mephibofeth a fwytty ar fy mwrdd i, fel un o feibion *r* brenhin.

12 Ac i Mephibofeth *yr oedd* mab bychan, *s* ei enw *oedd* a Mica. A phawb a'r *oedd yn* cyttrefedfa *t* Siba *oedd* weision i Mephibofeth.

13 A Mephibofeth a drigodd yn Jerusalem: canys ar fwrdd y brenhin yr oedd efe yn bwytta yn wastadol: ac yr oedd efe *u* yn gloff o'i ddau droed.

P E N. X.
1 Y *dirmyg a wnaeth a Chenadon Dafydd.*
6 Gorchfygir y Ammoniaid. Lladd Sobac.

A Chydfyn hyn, y bu i Nahas brenin meibion Ammon farw, a Hanun ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

2 Yna y dywedodd Dafydd, I mi a wnaf garedigrwydd â Hanun mab Nahas, *c* megis y gwnaeth ei dad ef garedigrwydd a mi. A Dafydd a anfonodd gyd â'i weision i'w cysuro ef am ei dad. A gweision Dafydd a ddaethant i wlad meibion Ammon.

3 A chwyrfagion meibion Ammon a dywedasant wrth Hanun eu harglwydd, Wyt ti yn tybied mai anrhydeddu dy dad di y mae Dafydd, o herwydd iddo ddanfon cysurwyr attat ti? onid er mwyn chwilio'r ddinas, a'i throedio, a'i difetha, *yr* a'i anfonodd Dafydd ei weision attat ti?

4 Yna Hanun a gymmerth weision Dafydd, ac a eilliodd *f* hanner eu barfau hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn *g* hanner, hyd eu clunau, ac a'u gollyngodd hwynt ymaith.

5 Pan fynegwyd *hyn* i Dafydd, efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt; canys *h* gŵyr oedd wedi cywilyddio yn fawr. A dywedodd y brenhin, arhoswch yn *i* Jericho hyd oni thyfo eich barfau chwi: ac yna dychwelwch.

6 ¶ A meibion Ammon a welsant eu bod yn *k* casâu gan Dafydd: a meibion Ammon a anfonasant ac a hirogasant y Syriaid o Beth-rehob, a'r *l* Syriaid o Soba, ugain mil o wŷr traed: a chan frenin Maaca fil o wŷr, ac o Ishob *i* ddeuddeng mil o wŷr.

7 A phan clybu Dafydd, efe a anfonodd Joab, a holl lu y *m* cedyrn.

8 A meibion Ammon a ddaethant, ac a lunixethant *o* y fel *wyr* ddrws y *n* porth:

O Ond Urias a gyfodd wrth ddrws ty'r yr brenhin gyd a phôl weision ei arglwydd, ac nid aeth i waered i'w dy ei hun.

10 Yna y mynegasant i Dafydd, gan ddywedyd, Nid aeth Urias i waered i'w dy ei hun. A dywedodd wrth Urias, Onid o'r daith yr ydwyt ti yn dyfod? pa ham nath ait ti i waered i'th dy dy hun?

11 A dywedodd Urias wrth Dafydd, Yr arch, ac Israel hefyd, a Juda sydd yn aros mewn pebyll; a r Joab fy arglwydd, a gweinion fy arglwydd, sydd yn gwersyllu ar hyd wyneb s maes: a fi a gan hynny i'm ty fy hun, i fwytta, ac i yfed, ac i orwedd gyd a m gwraig? *fel mai* byw di, ac *fel mai* byw dy enaid di, ni wnaf y peth hyn.

12 A Dafydd a ddywedodd wrth Urias, Aros yma etto heddyw, ac y foru y th ollyngaf di. Ac Urias a arosodd yn Jerusalem y dwthwn hwnnw a thrannoeth.

13 A Dafydd a'i gasswodd ef, i fwytta ac i yfed ger ei fron ef; ac a'i meddwodd ef: ac yn yr hwyr ef a aeth i orwedd ar ei wely gyd a gweinion ei arglwydd, ac nid aeth i waered i'w dy ei hun.

14 ¶ A'r bore yr a ysgrifennodd Dafydd lythyr at Joab, ac a'i hanfonodd yn llaw Urias.

15 Ac efe a ysgrifenodd yn ei lythyr, gan ddywedyd, Gosodwch Urias ar gyfer wyneb y rhyfel cryf lawr: a chwchwelwch oddi ar ei ol ef, fel y tarawer ef ac y byddo marw.

16 A phan bedd Joab yn gwarchae ar y ddinas, efe a y gosodd Urias yn y lle y gwyddai efe fod gwyr nerthol yndo.

17 A gwyr y ddinas a aethant allan, ac a ymladdasant a Joab: a rhyttiodd rai o'r bobl o weision Dafydd; ac Urias yr Hethiad a fu farw hefyd.

18 ¶ Yna Joab a anfonodd, ac a fynegodd i Dafydd holl faterion y rhyfel:

19 Ac a orchymynnodd i'r cennad, gan ddywedyd, Pân orpheneych iafarn holl faterion y rhyfel wrth y brenhin;

20 Os cyfyd ddigllondra y dydd brenhin, ac efe a dywed wrthyt, pa ham y nesaochi at y ddinas i ymladd? oni wyddech y taflent *hwynt* i'th gymmydog, ac efe a orweddodd a'th wraged o ynoddws yr haul hwy oddi ar y caer?

21 Pwy a darawodd Abimelech mab † Jerubbesheth? Onid gwraig a fwriodd arno ef ddarn o faen melin oddi ar y mur, fel y bu efe farw yn Thebes? pa ham y nesaochi at y mur? yna y dywedi, Dy was Urias yr Hethiad a fu farw hefyd.

22 ¶ Felly y cennad a aeth, ac a ddaeth ac a fynegodd i Dafydd yr holl bethau yr anfonasai Joab ef o'i blegid.

23 A'r cennad a ddywedodd wrth Dafydd, Yn ddiau y gwyr oeddynt drech na ni, ac a ddaethant allan attom ni i'r maes, a minnau a nethum arnynt hwy hyd ddrws y porth.

24 A'r tanseuddion a tharawsant oddi ar y weision oddi ar y mur; y rhai o weision brenhin a fuont feirw; a'th was Urias yr Hethiad a fu farw hefyd.

25 Yna y dywedodd Dafydd wrth y cennad, Fel hyn y dywedi di wrth Joab; Na thyddied hyn yn dy olwg di, canys y cleddyf a ddifetha yr naill fel y llall: cadarnha dy ryfel yn erbyn y ddinas, a dinistrywch hi: a chryfhâ di ef.

26 ¶ A phan glybu gwraig Urias farw ei gwr, hi a alarodd am ei gwr.

27 A phan aeth y galar heibio, Dafydd a anfonodd, ac a'i cymhwyd hi i'w dy, i'r fod iddo yn wraig, a hi a ymddug iddo fab. Ond y peth a wnaethai Dafydd, a ddrygodd yn llygaid yr Arglwydd.

PEN. XII.

1 *Dammeg yr unig oen.* 7 *Dafydd yn tyfaru.* 13 *Ei faddeu.* 15 *Marw y bachgen.* 24 *Genedigaeth Solomon.* 26 *Cymmeryd Rabba.* 30 *Coron Milcom.*

A'r Arglwydd a anfonodd Nathan at Dafydd: a phan ddaeth efe attaw, efe a ddywedodd wrthi, Dau oedd mewn

a Diar. 28. 13.
c 1 Sam. 4. 4.
r Pen. 20. 8.
s Mat. 10. 24.
t Jer. 17. 9.
u 1 Bren. 21 9. Sal. 10. 13 Jer. 9. 7.
x Pen. 12. 9. Exod. 10. 8. Sal. 51. 4. y Adn. 14. 21. 1 Sam. 22. 17. Act. 5. 29.
z Barn. 9. 53. † A elwir *Jerubaal* Neu, *Gedeon*, Barn. vii. 1.
Y gair *Baal* a ddilleir a *Befeth*, fef gwarth: ryfedd a roddir i mewn. *Hof.* ix. 10.
oddirmyg ar yr eulyn. *Eſa.* xliv. 19. *Hoſ.* ii. 12.
† Heb. *fel hyn ac fel hyn.*
a Ped. 32. 10.
‖ Ymhes faith diwrnod
b Sam. xxi. 8.
c Neu, a ufuddo fo. d A'r drwg ymgynnu yr Arglwydd oedd y peth a wnaethai Dafydd.

1034. dref o'r brodd, yr un gyfoethog, a'r llall yn dlawd.

Sal. 51. 2 Gan y cyfoethog yr oedd lawer lawn o ddefaid a gwarthegs.

3 A chan y tlawd nid oedd dim ond un oenig fechan, yr hon a brynasai efe, ac a fagasai: a hi a gynnyddasai gyd ac efe, a chyd a'i blant: o'i dammaid ef y bwyttai hi, ac o'i ewppan ef yr yfai hi, ac yn yd ei fynwes ef y gorweddai hi, ac yr oedd hi iddo megis merch.

4 Ac y ymdeithydd a ddaeth at y gwr cyfoethog, ond efe a arbedodd gymmeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i warthegs ei hun, i arlwyo i'r ymdeithydd a ddaethai atto e, ond efe a gymmerth oenig y gwr tlawd, ac a'i parottodd i'r gwr a ddaethai atto.

5 A digofaint Dafydd a enynnodd yn ddirfawr wrth y gwr, ac efe a ddywedodd wrth Nathan, *Fyw ydi* byw yr Arglwydd, y tuog o farwolaeth *fydd* gwr a wnaeth hyn.

6 A'r oenig a dal efe adref i yn hedwar dyblyg; o herwydd iddo wneuthur y peth hyn, ac nad arbedodd.

7 ¶ A dywedodd Nathan wrth Dafydd, *Gwr fydd* gwr. Fel hyn y dywed Arglwydd Duw Israel, Myfi a th eneiniais di yn frenhin ar Israel, myfi a nerfyd a'th waredais di o law Saul;

8 Rhoddais hefyd i ti dy dy arglwydd, a'r gwragedd dy arglwydd yn dy fynwes, ac mi a roddais i ti dy Israel a Juda a phe rhy fychan *fuasai hynny*, myfi a roddaswn i ti lawer mwy.

9 Pa ham y dirmygaist air yr Arglwydd, gan wneuthur yr hyn a ddrwg yn ei olwg ef? a Urias yr Hethiad a daraewaist ti a'r cleddyf, a'i wraig a gymmeraist ti yn wraig i ti, a'i a laddaist ef a chleddyf meibion Ammon.

10 Yn awr gan hynny y ni ymedy'r cleddyf byth dy dy hyn; o herwydd i ti fy nirmygu hi, a chymmeryd gwraig Urias yr Hethiad i fod yn wraig i ti.

11 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele, myfi a gyfodaf i'th erbyn ddrwg o'th dy dy hun, ac mi a y'th dygaf dy wragedd di yngwydd dy lygaid, ac a'i rhoddaf i'th gymmydog, ac efe a orwedd gyd a'th wragedd o ynoddws yr haul hwn.

12 Er i ti wneuthur mewn dirgelwch; eithr myfi a wnaf y peth hyn gyr bron holl Israel, a chyr bron yr haul.

13 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Nathan, Pechais i'n erbyn yr Arglwydd. A Nathan a dywedodd wrth Dafydd, Yr Arglwydd hefyd a dynnodd ymaith i dy bechod di: ni fyddi di farw.

14 Etto, o herwydd i ti beri i elynion yr Arglwydd e gablu trwy'r peth hyn, y plentyn a anwyd i ti a fydd marw yn ddiau.

15 ¶ A Nathan a aeth i'w dy. A'r Arglwydd a darawodd y plentyn a blantasai gwraig Urias i Dafydd; ac efe a aeth yn glaf iawn.

16 Dafydd am hynny a ymbiliodd â Duw dros y bachgen; a Dafydd a ymprydiodd, ac a aeth ac a orweddodd yn dy ddaear ar hyd y nos.

17 A henuriaid ei dy ef a safasant attto ef, i beri iddo godi oddi ar y ddaear: ond ni fynnai efe, ac ni fwytaodd fara gyd a hwynt.

18 Ac ar y seithfed dydd y bu ar farw y plentyn. A gweinion Dafydd a ofnasant dywedyd wrtho ef farw'r bachgen: canys dywedasant, Wele, tra oedd y bachgen yn fyw, y llaratasom wrtho, ond ni wrandawai ar ein llais: pa fodd gan hynny yr ymddifa, os dywedwn wrtho farw'r plentyn?

19 Ond pan welodd Dafydd ei weinion yn siarad, dyallodd Dafydd farw'r plentyn: a Dafydd a ddywedodd wrth ei weinion, A farw'r plentyn? A hwy a dywedasant, Efe a fu farw.

e Job 31. 5.
f Gen. 38. 24. a 20. 3.
g Ecc. 22. 1. Diar. 6. 31.
h Mat. 14. 4.
i 1 Sam. 16. 13.
k Sal. 51. 4.
l Gen. 9. 5. m Exo. 5. 4.
† Nid fel gwraged priod ond dan ei hywraeth fel yr oedd yn ſpenin i'w treſ nu yn hoh ffordd eyf reinion.
m Gen. 39. 9.
n Pen. 11. 15. Sal. 51. 14.
o 1 Cor. 11. 32. Dat. 13. 10.
p Amos 7. 17.
q Diar. 24. 3. Pen. 16. 22.
r 1 Sam. 13. 14. Sal. 32. 5.
s 51. 4.
t Diar. 28. 13. Job 7. 21. Mica 7. 18.
u Pſa. 52. 5. Ezec. 30. 20. Mat. 18. 7. Rhuf. 2. 24.
x Pen. 13. 31.
y Ezec. 1. Pregeth. 9. 2.

b 1 Sam. 7. 6. Psa. 6. 7. *c* Job 21. 2 Pet. 2. 13. *d* 1 Thes. 4. 13. *e* Eza. 38. 1. Ioan 3. 9. *f* Job 7. 8--11. *g* Mat. 1. 6. *h* 1 Cron. 22. 9. * *heddyched.* *i* Ioan 13. 1.

ddaear, ac a ymdrochodd, ac a ymennein-iodd, ac a newiddodd ei ddillad, ac a ddaeth i'w dŷ yr Arglwydd, ac a addolodd. 21 A'i weision a ddywedasant wrthi, Pa beth *yw hyn* a wnaethoch ti? oros ei fab tra fu byw, yr ymprydiaist, ac yr wylaist; ond pan fu farw fab farw, ti a gyfodaist ac a fwyttaaist fara. 22 Ac efe a ddywedodd, Tra yr oeddwn yn prentyn yn fyw, yr ymprydiais ac yr wylais: canys mi a ddywedais, Pwy a wyr a drugarha yr Arglwydd wrthyf, fel y byddo byw y prentyn? 23 Ond yn awr efe a fu farw, i ba beth yr ymprydiwn? a allaf fi ei ddwyn er yn ei ol mwyach? myfi a âr atto ef, ond *f* ni ddychwel efe attaf fi.

24 ¶ A Dafydd a gysurodd Bathsheba ei wraig, ac a aeth i mewn atti hi, ac a orweddodd gyd a hi: *g* a hi a ymddug fab, ac efe a alwodd ei enw ef Salomon. A'r Arglwydd a'i carodd ef. 25 Ac efe a anfonodd trwy law Nathan broffwyd; ac efe a alwodd ei enw ef Jedidiah, o blegid yr Arglwydd.

26 ¶ A Ioab a yniliodd yn erbyn Rabba meibion Ammon, ac a ynillodd *i* Rabba'r brenhinol ddinas. 27 A Ioab a anfonodd genhadau at Dafydd, ac a ddywedodd, Rhyfelais yn erbyn Rabba, ac *k* ynillais *m* ddinas y dyfroedd. 28 Yn awr gan hynny casgl weddill y bobl, a gwersyllia yn erbyn y ddinas, ac ynaill hi; rhag i mi ynaill y ddinas, a galw fy enw i arni hi. 29 A Dafydd a gasglodd yr holl bobl, ac a aeth i Rabba, ac a ymladdodd yn erbyn, ac a'i hynillodd hi.

30 Ac *n* efe a gymmerodd goron eu brenin hwynt oddi ar ei ben (a'i phwys hi *oedd o* dalent o aur, *efe* a'i mewn gwerthfawr) a hi a osodwyd ar ben Dafydd. Ac efe a ddug ymaith o'r ddinas anrhaith fawr iawn. 31 Ac efe a ddug ymaith y bobl *oedd* ynddi, ac a'u gosododd dan lifau, a than ogau *y* heyrn, a than fwyill heyrn, ac a'u barnodd hwynt i'r odynau calch: ac felly y gwnaeth i holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

P E N. XIII.

1 *Amnon yn treisio Tamar.* 20 *Y mae Absalom* 29 *yn lladd Amnon.*

1032. *a* 2 Sam. 3. 3. *b* Job 31. 1. *c* Gen. 34. 2. 1 Esdr. 21. 4. *d* Deut. 27. 6. 2 Sam. 23. 23. *e* 1 Samw. 16. 9. *f* Sal. 58. 5. Jer. 4. 22. *g* Sal. 58. 18. Diar. 19. 27.

A C ar ol hyn yr oedd fab Absalom mab Dafydd o wneuthur cam â Thamar, ac Amnon mab Dafydd a'i carodd hi. 2 Ac yr oedd hedd-lin er Amnon, fel y clefychodd efe o herwydd Tamar ei chwaer: canys gwyryf *oedd* hi: ac ymddangosai gwneuthur dim iddi hi.

3 Ond gan Amnon yr *a* oedd cyfaill, a'i enw Jonadab, mab *b* Simea, brawd Dafydd: a Jonadab *oedd* ŵr *c* call iawn. 4 Ac efe a ddywedodd wrtho ef, Paham yr wyt ti frodir hwyd i mi, ac i ariwyddyd bwyd yn fy ngolwg, fel y gwelwyf, ac y bwyttawyf o'i llaw hi. Ac efe a ddywedodd wrthi hi, Tamar fy chwaer i, gradu dwy *d* deifen yn fy ngolwg i, i fel y bwyttawyf o'i llaw hi.

6 ¶ Felly Amnon a orweddodd, ac a gymmerth arbs fod yn glaf. A'r brenhin a ddaeth i'w edrych ef; ac Amnon a ddywedodd wrth y brenhin, Deued, attolwg, Tamar fy chwaer i gradu dwy *b* deifen yn fy ngolwg, i, fel y bwyttawyf o'i llaw hi.

7 Yna Dafydd a anfonodd at Tamar, gan ddywedyd, Dos yn awr i dŷ Amnon dy frawd, a gwna fwyd iddo.

8 Felly Tamar a aeth i dŷ Amnon ei brawd; ac efe oedd yn gorwedd: a hi a gymmerth beilliaid, ac a'i tylinodd, ac a wnaeth deisenau yn ei wydd ef, ac a *e* ferwodd y teisennau.

9 A hi a gymmerth badell, ac a'u tywallodd *gyfym* ger ei bron ef: ond efe a wrthododd fwyta. Ac Amnon a ddywedodd, Gyrrwch allan bawb oddi wrthyf fi. A phawb a aethant allan oddi wrtho ef.

10 Yna Amnon a ddywedodd wrth Tamar, dwg *f* fwyd i'r ystafell, fel y bwyttawyf o'th law di. A Thamar a gymmerth y teisennau a wnaethai hi, ac a ddug ar Amnon ei brawd i'r ystafell.

11 A phan ddug hi *g* nesaf atto ef i fwytta, efe *h* a ymaflodd yndda hi, ac a ddywedodd wrthi hi, Tyred, gorwedd i gyd a mi, fy chwaer.

12 A hi a ddywedodd wrtho, Paid, fy mrawd; na *i* thrisha fi: canys *k* ni wneir fel hyn yn Israel; na wna dir a *l* ynfyd-dra. 13 A minnau, pa le *m* y dygwn i fy ngwarth? a tithau a fyddi fel un o'r *n* ynfydion yn Israel. Yn awr gan hynny, ymddiddan, attolwg, â'r brenhin: canys ni *o* nacâ efe i ti.

14 Ond ni fynnai efe wrando ar ei llais hi: eithr efe a fu drech na hi, ac a'i treisiodd, ac a orweddodd gyd a hi.

15 ¶ Yna Amnon a'i casaodd hi a chas mawr iawn: canys mwy *p* oedd y cas a'i casaodd efe hi, na'r cariad yr hoffasai efe hi. Ac Amnon a ddywedodd wrthi hi, Cyfod, dos ymaith.

16 A hi a ddywedodd wrtho ef, Nid oes achos *q* dros fwrw *fyth* fy ngyru yn-ghylch, *fydd* i fwy na'r gwaethaf a wnaethost â mi. Ond ni wrandawai efe arni hi.

17 Eithr efe a alwodd ar ei langc, ei weinidog, a dywedodd, Gyrrwch hon ei elyniaeth yn awr allan oddi wrthyf fi, a chaewch *r* y drws ar ei hol hi.

18 Ac am hyn *y mae* mantell *s* fymmudiaw: canys â'r cyfryw fenyw y dillyna merched *y* brenhin, *y rhai oedant* || wyryfon. Yna ei weinidog *t* a'i dug hi allan, ac a gloddyfodd *u* drws ar ei hol hi.

19 ¶ A Thamar a gymmerodd ludw ar ei phen, ac a rwygodd y fantell fymmudiaw *oedd* am dani, ac a *x* osododd ei llaw ar ei phen, ac a aeth ymaith dan || *forwyno* weiddi.

20 Ac Absalom ei brawd a ddywedodd wrthi hi, A'r Amnon dy frawd a fu gyd â thi? er hynny yn awr, fy *y* chwaer: dy frawd di yw efe; na osod dy galon ar y peth hyn. Felly Tamar a drigodd yn ymmofnad yn nhŷ Absalom ei brawd. 21 ¶ Ond pan glybu'r brenhin Dafydd yr holl bethau hynny, *z* efe a ddigiodd yn aruthr.

22 Ac *a* ni ddywedodd Absalom wrth Amnon na drwg na da: canys Absalom a gasaodd Amnon, o herwydd iddo drefnu Tamar ei chwaer ef.

23 ¶ A ar ol dwy flynedd o ddyddiau, yr oedd gan Absalom *b* rai yn cneifio yn Baal-hatsor, yr hwn *sydd* wrth Ephraim: ac Absalom a wahoddodd holl feibion y brenhin.

24 Ac Absalom a ddaeth at y brenhin, ac a ddywedodd, Wele, yn awr, rai yn cneifio'th was di: deued, attolwg, y brenhin a'i weinidogion gyd â'th was.

25 A dywedodd y brenhin wrth Absalom, Nag e, fy mab, ni ddeuwn ni i gyd yn awr, rhag i ni ormesu arnat ti. Ac efe a fu daer arno: ond ni fynnai efe i fyned, eithr efe a'i bendithiodd ef.

26 Yna y dywedodd Absalom, *c* Onddaw Amnon fy mrawd yn awr gyd â ni? A'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, Paham yr â efe gyd â thi?

27 Eto Absalom a fu daer arno, fel y gollyngodd efe Amnon ac yr holl feibion y brenhin

27 ¶ Ac

b Gen. 18. 6. Diar. 31. 13. *i* Diar. 4. 16. 17.

k Deut. 22. 21. *l* Barn. 19. 23. *m* Sal. 69. 19. *n* Ier. 18. 21. *o* 2 Cor. 1. 17. *p* Diar. 5. 9. *q* Lef. 18. 17. *r* Job 12. 14. *s* Heb. 11. 25. *t* Am y cae ei Duw ei ganlyn yn hithau. *u* Dafydd a ddrwg ei gwarthrudio. ac *Absalom* ei gynddiai. *x* Jer. 22. 30. *y* Sal. 52. 2. *z* 39. 9. Rhuf. 12. 19. *a* Gen. 12. 10. *b* 1 Sam. 25. 4. Prego. 7. 9. *c* Jos. 15. 9. Neu *Ddos*. *d* Diar. 26. 1. Sal. 141. 4. *e* Sam. 25. 36. *f* Job 21. 1. *g* Heb. 11. 25. *h* Am y Duw ei ganlyn yn hithau. *i* Dafydd a ddrwg ei gwarthrudio. ac *Absalom* ei gynddiai. *k* Gen. 37. 3. *l* Jos. 7. 6. *m* Jer. 22. 37. *n* Sal. 52. 2. *o* 39. 9. Rhuf. 12. 19. *p* Gen. 12. 10. *q* 1 Sam. 25. 4. *r* Mat. 18. 15. *s* Sal. 141. 4. Prego. 7. 9. *t* Jos. 15. 9. *u* Gen. 18. 3. *x* 1 Sam. 25. 36. *y* Job 21. 1. *z* Heb. 11. 25. *a* Sal. 141. 4. *b* 1 Sam. 25. 36. *c* Dan. 4. 35. *d* Sal. 141. 4. *e* Jer. 41. 2. *f* Jer. 41. 2.

25 ¶ Ac Absalom a orchymynodd i'w yr hun a adawyd, heb adael i'm gwr fyn-
lleuctau: gan ddywedyd, Edrychwch, at- caw nac eppil ar wyneb y ddaear.
trwy, pan fyddo llawen calon Amnon 8 A'r brenhin a ddywedodd wrth y
gan win, a phan ddywedwyf wrthych, wraig, Dos i'th dy, *m* ac mi a roddaf or-
Taraewch Amnon; yna y lleddwch ef, nac chymyn o'th blegid di.
ofnwch: oni orchymynais i chwi? ymwr- 9 A'r wraig o Tecoa a ddywedodd wrth
ogwch, a byddwch ffrisiion gleuion. y brenhin, *Arglwydd* y gamwedd hwn sydd
29 A llanesciau Absalom a wnaethant i arnaf fi, fy arglwydd frenhin, ac ar dy dy
Amnon fel y gorchymynasai Absalom dad, a'r brenhin a'i ostego fydd ar y ddi-
A. holl feibion y brenhin a gyfodasant a, ewog.
phob un a farchogodd ar ei ful, ac a ffoe- 10 A'r brenhin a ddywedodd, Pwy a ana-
sant. fo yr hwn a ymddiaso wrthyt, ar ei ddwyn
30 ¶ A thra yr oeddynt hwy ar y ffordd, mewyeh ayfferdd a thi.
y daeth y chwedl at Dafydd, gan ddywed- 11 Yna yr o ddywedodd, Cofied, attolwg, y brenhin, dy Arglwydd Duw, rhag
yd, Absalom a laddodd holl feibion y amlhau *n* dialwyn y gwaed i ddistrywio,
brenhin, ac ni adawyd un o honynt. a rhag difetha o honynt hwy fi mab i.
31 Yna y brenhin a gyfododdo, ac a Ac efe a ddywedodd, *o Fel mai* byw yw yr
g rwygodd ei ddillad, ac *p* a orweddodd Arglwydd, ni syth un o wallt pen dy fab
ar y ddaear; a'i holl weision oedd yn ef- di i lawr.
syll ger llaw, a'u gwifgoedd yn rhwygedig. 12 Yna y dywedodd y wraig, Attolwg,
32 A i Jonadab mab Simea, brawd gad i'th law-forwyn ddywedyd gair wrth
Dafydd, a attebodd ac a ddywedodd, Na fy arglwydd frenhin. Ac efe a ddywedodd,
thybied fy arglwydd lldynt hwy ladd yr Dywed.
holl lanciau, *q* meibion y brenhin; canys 13 A'r wraig a ddywedodd, *p* Pa ham
Amnon yn unig a fu farw: canys trwy or- gan hynny y ceuyllaist fel yn erbyn pobyn
dden yn mryd Absalom, *r* er y dydd y treithiodd efe Tamar ei chwaer ef. Duw? canys y mae'r brenhin yn llafaru'r
33 Ac yn awr na ddoded fy arglwydd gair hwn megis un euog, gan na ddug y
frenhin y pethau ei galon, gan dybied fod brenhin adref ei henwr.
holl feibion y brenhin: canys Amnon yn 14 Canys gan farw yr ydym ni i yn
unig a fu farw. marw, ac *s* ydym fel dwfr wedi eu
34 Ond Absalom a ffodd. A'r llange tywallt ar y ddaear, y rhai ni theilir
yr hwn oedd yn gwylio a ddyrchafodd ei gasglu drachefn: *t* ni chymer Duw chwaith
lygaid, ac a edrychodd, ac wele, bobl einioes, eithr *u* dyfeisio a wna efe ddyliodd
lawer yn dyfod ar hyd y ffordd o'i ol ef, *u* foddion, fel na yrrer ymaith *v* alltud
ar hyd ystlys y mynydd. herwr oddi wrtho.
35 A Jonadab a ddywedodd wrth y 15 A'r yn awr mi a ddaethum i ymddidan
brenhin Wele, feibion y brenhin a ddyfod: am hyn â'm harglwydd frenhin am y peth
fel y dywedodd dy was, felly y mae. hyn, o blegid i'r bobl fy nychrynu: am
36 A phan orphenodd efe ymddiddan hynny y dywedodd *x* y law-forwyn, Ymwele, meibion y brenhin a ddaethant, ac a ddiddaned nawr yr wyf i'r brenhin; ond odid fo
dyfcchasant eu llueiſ, ac a wylasant. A'r wna'r brenhin dymuniad ei law-forwyn.
brenhin hefyd a'i holl weision a wylasant 16 Canys y brenhin a wrendy, *y* i gwaredu efe ei law-forwyn o law *z* gwr a *a* fynai
ag y wylasai mawr lawn. dy ddifetha, i'm mab hefyd o etifeddiaeth Duw.
37 ¶ Ac Absalom a ffodd, ac a aeth at 17 A'th law-forwyn a ddywedodd, Bydded, *attolwg*, gair fy arglwydd frenhin yn
Talmai mab *b* Ammihud brenin Gesur. A gysur: canys *c* fel angel Duw yw fy ar-
c Dafydd a alarodd am ei fab bob glwydd frenhin, i wrando'r da a'r drwg:
dydd. a'r Arglwydd dy Dduw fydd gyd a thi.
38 Ond Absalom a *n* ffodd ac a aeth i 18 Yna y attebodd y brenhin ac a ddywedodd wrth y wraig, Na chela, attolwg,
Gesur: ac yno *o* bu efe dair blyneddi. oddi wrthyf fi y peth yr ydwyf yn ei ofyn
39 A *e* Dafydd y brenhin a hiraethodd am fynd at Absalom: *f* canys i ti. A dywedodd y wraig, Llefared yn
efe a gyssurasid am Amnon, gan ei farw awr fy arglwydd frenhin.
ef. 19 A'r brenhin a ddywedodd, A ydyw
law Joab yd wyt ti yn hyn oll? A'r wraig a attebodd ac a ddywedodd, *d* Cyn fyw dy enaid di, fy arglwydd frenhin, nid gwiw
dde ith ac y mae fy arglwydd frenhin wedi ei
ddywedyd, fy arglwydd frenhin, nid gwiw oddi wrth yr hyn oll a ddywedodd fy arglwydd frenhin: canys dy was Joab a or-
chymynodd i mi, ac a osododd yn holl eiriau hyn yngenau dy law-forwyn:
20 Ar fedr trei'r chwedl y gwnaeth dy was Joab y peth hyn: ond fy arglwydd
fydd doeth, y fel doethineb angel Duw, i wybod yr hyn oll *fydd* ar y ddaear.
21 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth Joab, Wele yn awr, gwnaethum y peth hyn: dos *g* a thro y llanc Absalom yn ei ol.
22 A Joab a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd, ac a fendithiodd y brenhin. A Joab a ddywedodd, Heddyw
y gwybu dy was, di gael o honof fi ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd frenhin, am fod
brenhin gyflawni dymuniad ei was.
23 A Joab a gyfododd, ac a aeth i *x* Gesur, ac a ddug Absalom i Jerusalem.
24 A'r brenhin a ddywedodd, Trosed i'w dy ei hun; ac *h* nac edryched *yn fy* a wyneb i. Felly Absalom a drodd i'w dy ei
hun, ac ni welodd wyneb y brenhin.
25 ¶ Ac nid oedd *i* mor glodfawr am ei degwch ag Absalom o fewn holl Israel:
o wadn ei draed hyd ei gorun nid oedd
ynddo ddim rhyfe ei.
26 A phan eilliai efe ei ben (canys
ub waith yn y flwyddyn y torrai efe ei
wallt;

f Deu. 1. *W.* 1 Sam. 22: 17. Act. 3. 29. *g* Gen. 37. 34. Exod. 3. 15. *h* Pen. 1. 11. *a* 12. 10. *b* Pen. 12. 16. Jos. 1. 6. *i* Adn. 3. *k* Dacth i dig. *Dafydd* yn ol y ddeuoly a roddodd. *Pen.* xii. 6. Am ldao ladd. *Uriah* colled bedwar mab, sef, y plentyn *Adn.* 19. *Amnon*, *Absalom*, ac *Adonia* ar hyd ystlys y mynydd. *l* Bren. ii. 25. *k* Adn. 38. Amiot 1. 14. *l* 2 Cor. 7. 10. *m* Pen. 3. 3. *n* Neu. *Ammihur* dydd. *n* Adn. 34. *o* Pen. 14. 1. *p* Pen. 13. 23. *q* Pen. 14. 1. *r* Sam. 25. 23. *b* Job 29. 11. *s* Pen. 12. 1. *t* Heb. *Gwared-wr.* Deut. 19 25. *u* Deut. 20. 12. *v* Num. 35. 19. Ruth 4. 6. *w* Exod. 23. 7. *x* Pen. 13. 37. *y* Heb. Ni chaiff ddyfod i'm gwydd: doethineb *Dafydd* ydoedd: cuddio ei galon oddo wrthoch dyfasai hynny ei ddwyn. *z* Pen. 21. 1. *a* Sam. 16. 7. *b* Pen. 18. 18. *c* Sam. 14. 20. Dan. 5. 14. Act. 12. 22. *d* Adn. 17. Pen. 19. 27. *e* Pen. 13. 37. *f* Heb. yn ynteu i weled a theimlo ei beehod, yn lle hynny gwedi cael cuſan heddweh ei dad, ymfalchio a thagu yn fradwr a wnaeth. *Pen.* xv. 1, 2, &c. *g* Gen. 43.

wallt; o herwydd ei fod yn drwm arno, am hynny yr eilliai (yr eilliai) efe a bwyfai wallt ei ben yn ddau y can ffel, wrth bwys y brenhin.

27 ¶ A tri mab a anwyd i Absalom, ac un ferch, a'i henw hi oedd Tamar: yr oedd hi yn wraig deg yr olwg.

28 ¶ Felly Absalom a drigodd ddwy flynedd yntau yn Jerusalem, ac ni welodd efe wyneb y brenhin.

29 ¶ Am hynny Absalom a ddanfonodd am Joab, i'w anfon ef at y brenhin; ond ni ddeuai efe attto ef: ac efe a anfonodd eilwaith, ond ni ddeuai efe ddim.

30 Am hynny efe a ddywedodd wrth ei weision, Gwelwch randir Joab ger fy llaw i, a hauddyd ganddo ef yno; ewch a flosgwch hi a thân. A gweision Absalom a losgasant y rhandir a than.

31 Yna Joab a gyfododd, ac a ddaeth at Absalom i'w dŷ, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y llosgodd dy weision di fy rhandir i a than?

32 Ac Absalom a ddywedodd wrth Joab, Wele, mi a anfonais attat ti, gan ddywedyd, Tyred yma, fel y'th anfonwyf at y brenhin, gan ddywedyd, Pa beth y daethum i o Geſur? gwell fuaſai i mi fy mod yno eto: ac yn awr gadawer i mi weled wyneb y brenhin; ac os oes anwiredd ynof, lladder fi.

33 Yna Joab a ddaeth at y brenhin, ac a fynegodd iddo ef. Ac efe a alwodd am Absalom. Yntau a ddaeth at y brenhin, ac a ymgrymmodd iddo ef ar ei wyneb ger bron y brenhin. A'r brenhin a gusanodd Absalom.

XV.

Absalom yn llaſtario ffordd Iudah; 10 a'r ymgynnulliad yn cyfarfod. 13 Dafydd yn ffoi o Jerusalem.

A Gwedi hyn ei a gymmerodd Absalom iddo gerbydau a meirch, a deugain gwr a ddeuddeg o ddynion o flaen.

2 Ac Absalom a gyfodai yn fore, ac a ſaſai ger llaw ffordd y porth: ac Absalom a alwai at bob gwr yr oedd iddo gyfiawnder a ddelai at y brenhin am farn, ac a ddywedai Absalom wrthaw, O ba dref yr wyt ti? A'i was a ddywedai, O un o lwythau Iſrael y mae fy nhy was.

3 Ac Absalom a ddywedai wrtho ef, Wele, y mae dy faterion yn dda, ac yn uniawn; ond nid oes dyn i'th glywed a wrandawo arnat ti.

4 Dywedai Absalom hefyd, Oh na'm gwnaid i yn farnwr yn y wlad, fel y delai pob gwr a chanddo gyfiawnder ataf fi, ac y gwnawn i gyfiawnder iddo.

5 A bu pan ddaeth nes i ymgrymmu iddo, efe a ehyndai ei law ef, a'i ymaflai ynddo ef, ac a'i cuſanai.

6 Ac felly y gwnaei Absalom i holl Iſrael a ddeuent at farn at y brenhin. Felly Absalom a ſ lladratthodd galon holl wyr Iſrael.

7 ¶ Ac yna mhen i deugain mlynedd y dywedodd Absalom wrth y brenhin, Gad i mi fynd, attolwg, a thalu fy addunedau a addunedais i'r Arglwydd, yn Hebron.

8 Canys dy was a addunedodd addunedau, pan oeddwn yn trigo o Gwr Gelſar yn Syria, gan ddywedyd, Os gan ddwyn dwyn yr Arglwydd a'm dygo i Jerusalem, yna mi a wnaf aberth i'r Arglwydd.

9 A'r brenhin a ddywedodd wrtho ef, Dos mewn heddwch. Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Hebron.

10 ¶ Eithr Absalom a anfonodd ysbiwyr trwy holl lwythau Iſrael, gan ddywedyd, Pan glywch lais yr udcorn, yna dywedwch, I Absalom lywo yn Hebron.

11 A gyd ac Absalom yr aeth deucant o wyr o Jerusalem wedi eu galw; ac yr aethant yn eu ſymlrwydd, ac ni wyddent dim oll.

12 Ac Absalom a anfonodd am Ahitophel y Gilonead, cynghorwr Dafydd, o'i ddinas, o Gilo, tra yr oedd efe yn offrymu aberthau. A'r cynllwyniaeth a nerthwyd; a'r bobl a ymlasau gyd ag Absalom yn gynnadon.

13 ¶ A daeth cennad at Dafydd, gan ddywedyd, Y mae calon y gwyr Iſrael ar ol Absalom.

14 A dywedodd Dafydd wrth ei holl weiſon y rhai oedd gyd ag ef yn Jerusalem, Cyfodwch, a ffowch; canys ni ddianc ni gan Absalom: heriwch i fyned ar frys rhag iddo ef fryſio a'n dala ni, a dwyn drwg arnom ni, a tharo'r ddinas a min y cleddyf.

15 A gweiſion y brenhin a ddywedaſant wrth y brenhin, Wele, dy weiſion a'th wnant yn ol yr hyn oll a dderfynnodd fy arglwydd y brenhin.

16 A'r brenhin a aeth allan a'i holl dylwyth ar ei ol. A'r brenhin a adawodd ddeg o ordderchwragedd i gadw'r ty.

17 A'r brenhin a aeth allan a'r holl bobl ar ei ol, a hwy a aroſaſant mewn lle o hirbell.

18 A'i holl weiſion ef oedd yn cerdded ger ei law ef; yr holl u Cerethiaid, a'r holl Pelethiaid; a'r holl Gethiaid, y chwe' chan wr a ddaethai ar ei ol ef o Gath, oedd yn cerdded o flaen y brenhin.

19 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth Ittai y Gethiad, Pa ham yr ai di hefyd a thi? dychwel a thria gyd a'r brenin: canys y allud wyt ti, a dieithr hefyd allan o'th fro dy hun.

20 Doe y daethoſt ti, a fudai fi di y heddyw i fyned gyd a ni? Myn i a'i dyfeb. wel di, a dwg dy frodyr gyd a thi: ac trugaredd a gwirioned fydd gyd a thi.

21 Ac Ittai a atebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Fel mae byw yr Arglwydd, ac mae byw fy Arglwydd brenhin yn ddiau, yn y lle y bydd fy arglwydd brenhin, yndoi pa un ai marw ai bywyd, yno hefyd y bydd dy weiſion.

22 A dywedodd Dafydd wrth Ittai, Dos a chamla gyd a mi. Ac Ittai y Gethiad a gerddodd drosodd, a'i holl wyr, a'r holl blant oedd gyd ag ef.

23 A'r holl wlad oedd yn wylo a llef uchel, a'r holl bobl oedd yn pasſio drosodd. A'r brenhin a aeth dros afon Cidron, a'r holl bobl a aeth drosodd, tua ffordd yr anialwch.

24 ¶ Ac wele, Sadoc, a'r holl Lefiaid gyd ag ef, yn cwyno Arch Cyfammod Duw: a hwy a osodaſant Arch Duw i lawr; ac Abiathar a aeth i fyny, a'r bobl oll ddyfod allan o'r ddinas.

25 A dywedodd y brenhin wrth Sadoc, Dychwel Arch Duw i'r ddinas: os caf i ffafr yng ngolwg yr Arglwydd, efe a'm dwg i fyny drachefn, ac a'm gwna i ei weled hi a'i babell.

26 Ond os fel hyn y dywed efe, Nid wyf ſyddlon ynot; wele fi, gwnaed a ddelo ſ yng ngolwg da yn ei olwg.

27 A'r brenhin a ddywedodd wrth Sadoc yr offeiriad, Onid ydwyt ti yn ddyn gweledydd? dychwel i'r ddinas mewn heddwch, a'ch dau fab gyd a thi, Ahimaas dy fab, a Jonathan mab Abiathar.

28 Gwelwch, mi a drigaf yng nghafnau'r anialwch, nes dyfod gair oddi wrthych i'm rhyngu i mi.

29 Felly Sadoc ac Abiathar a ddygaſant arch Duw i Jerusalem, a hwy a aroſaſant yno.

30 ¶ A Dafydd a aeth i fyny ar hyd yr Olewydd, ac yr oedd yn myned i fyny, ac yn wylo, a'i ben wedi ei orchuddio, ac yn cerdded efe yn noeth: yr holl bobl y rhai oedd gyd ag ef a orchuddiaſant bawb ei ben; ac a aethant i fyny gan fyned ac wylo.

31 ¶ A mynegwyd i Dafydd, gan ddywedyd, Y mae Ahitophel yn mhlith y cynllwynwyr gyd ag Absalom. A Dafydd a ddywedodd, O Arglwydd, trei, attolwg, yngor Ahitophel yn ffolineb.

32 ¶ A pan ddaeth Dafydd i ben y mynydd, lle yr addolodd efe Duw, wele,

q Pen. 1. Hufai yr Arciad yn ei gyfarfod ef, q wedi
2. rhwygo ei bais, a phridd ar ei ben.

33 A Dafydd a ddywedodd wrtho, Od
ai drofodd gyd â mi, ti a fyddi yn falch
r Pen.14. arnaf.
14.
Act. 27. 34 Ond os dychwceli i'r ddinas, r a dy-
31. wedyd wrth Absalom, s Dy was di O fren-
s 1 Rem. 1. hin, fyddai fi gwas dy dad *fum* hyd yn
26. hyn, felly y gallwn i tau *fyddai*: t
t Barth. ac felly y dadymchwelit i eu cyngor Ahito-
4. 6. phel.
u Pen. 17. 35 Onid gyd â chi yno Sadoc ac
21. Abiathar yr offeiriaid? am hynny pob
15, 16. peth a'r clywech o dŷ y brenhin, u hys-
x Adn. bysa Sadoc ac Abiathar yr offeiriaid.
27. 36 Wele, yno gyd â hwynt eu
Pen. 17. dau fab, Ahimaas *mab* Sadoc, a Jonathan
17. *mab* Abiathar: dânfonwch trwy hynny
y Pen. 15. gyd a hwynt attaf fi bob peth a'r a glywoch.
16.
z Cron. 37 Felly Husai, y cyfaill Dafydd, a
27. 33. daeth i'r ddinas, ac Absalom a ddaeth i
Diar. 17. Jerusalem.
17.

P E N. XVI.

1 *Siba, trwy anrhec a chelwydd yn cael etifeddiaeth Mefibosheth.* 5 *Shimei yn melltithio Dafydd.* 9 *Dafydd yn caledu ar yr ymgadw rhag hâst.* 23 *Cyngor Ahitophel.*

A C wedi myned o Dafydd ychydig
a dros ben a *y bryn*, wele, *a* Siba gwas
Mephibosheth yn ei gyfarfod ef a chwpl o
asynod wedi eu cyfrwyo, ac arnynt hwy *yr*
oedd dau c can *bara*, a chan ffrwyn o
resynnau, a chant o ffrwythyd hâf, a
chorfeisaid o win.
2 A dywedodd y brenhin wrth Siba, Beth
yw rhai *hyn*? *dywedodd* Siba, Y asynod
sydd i'r teulu i farchogaeth, a'r bresych i
a archoges*au*, *sydd* i fara a ffrwythyd hâf
i'r gwasanaethu, a'r gwin i yfed pwy bynnac
sydd i'w yfed yn yr anialwch, medd
3 A'r brenhin a ddywedodd, A pha le y
mae mab dy arglwydd? A Siba *a* dywed-
odd wrth y brenhin, Wele, efe a eistedd
dros yn Jerusalem: canys efe a ddywed-
odd, Heddyw *y* dyry tŷ Israel i mi deyrnas
fy nhad. 4 Yna y dywedodd y brenhin wrth
Siba, Wele, eiddot ti *y mae* holl *eiddo* Me-
phibosheth. A Siba a ddywedodd, Yr yd-
wyf yn *e* attowng gael o honof ffafr yn dy
golwg fy arglwydd frenhin.
5 ¶ A pha *bryd* y daeth y brenhin Dafydd
hyd Bahurim, wele, allan o'r cyfryw le
yr oedd teulu tŷ Saul yn dyfod, a'i enw ef
oedd Simei, mab Gera: efe a ddaeth allan,
ac oedd yn melltithio. 6 Ac efe a daflodd
gerrig at Dafydd, a holl weision y brenhin
Dafydd: a'r holl bobl a'r holl rymmus
a oedd ar ei law ef. 7 Ac fel hyn y dywedai Simei, pan
m melltithiai: Ewch allan, ewch allan, ti
m gwaedlyd, a gŵr Belial.
a 30. 8. 8 Yr Arglwydd a dalodd arnat ti holl
a 1 Sam. waed tŷ Saul, yr hwn y teyrnasaist yn ei
15. 28. lle; a'r Arglwydd a roddodd y frenhiniaeth
n Pen. 3. yn llaw Absalom dy fab: ac wele di
37. *a* 4. 6-12. *yn* dy ddrygioni, canys gŵr
o Diar. *gwaedlyd wyt ti.*
24. 29. 9 ¶ Yna y dywedodd Abisai mab Ser-
p Sam. *fia wrth y brenhin, pa ham y melltithia*
24. 14. *fy* ci marw *hwn* fy arglwydd y brenhin?
Pen. 9. 8. *gad i mi fyned attolwg, a thorri*
q Ecf. 32. ei ben *ef.*
28. 10 A'r brenhin a ddywedodd, r Beth *fydd*
Prep. 10. i mi *a wnelwy* a chwi, meibion Serui-
20. *fia?* felly melltithio, o herwydd *y dy* Ar-
r Pen. 19. *glwydd* a ddywedodd wrtho, Melltitha
22. Dafydd. Am hynny pwy a ddywed, Pa
1 Gen. 30. ham y gwnaethai hwnna?
20. 11 A Dafydd a ddywedodd wrth Abi-
1 Bren. *fai*, ac wrth ei holl weision, Wele, *fy*
22. 27. *mab* sydd yn dyfod allan o'm hymys-
Mat. 10. 5. *garoedd i*, *a* ceisio *fy* einioes: ac yn awr
Galar. 3. pa faint mwy *y* caiff y Benjaminiad hwn?
32. Gadewch iddo, a melltithied: canys yr
1 Diar. 19. Arglwydd a'i hanfonodd iddo.
26. 12 *Fe* a allai yr Arglwydd ar

a Galar. 3. 31, 40. Ioan 19. 11.

fy nghystudd i, ac y dyry yr Arglwydd i mi ddaioni am ei s felldith ef y dydd hwn.
s *Sy nag-hau*
13 Ac fel yr oedd Dafydd a'i wyr yn myned ar hyd y ffordd, Simei yntau oedd yn myned ar hyd y ffordd gyferbyn ag ef, ac fel yr oedd efe yn myned efe a'i melltithiai, ac a daflai ac gerrig, ac *a* a farial lwch *yw* erbyn ef.
t Ecclus. 14 A daeth y brenhin, a'r holl bobl *oedd* gyd â ef, yn lluddedig, ac a orphwyfodd yno.
u 2 Sam. 15 ¶ Ac Absalom a'r holl bobl, gwyr Israel, a ddaethant i Jerusalem, *a* Ahitophel gyd ag ef.
16 A'r pan ddaeth Husai yr Arciad, y cyfaill Dafydd, at Absalom, Husai, a ddywedodd wrth Absalom, Byw fyddo'r brenin, byw fyddo'r brenin.
17 Ac Absalom a ddywedodd wrth Husai, Ai dyma dy gadernid wyned di tuag at dy ffaill? pa ham nad aethoft ti gyd â thy ffaill?
18 A Husai a ddywedodd wrth Absalom, Nag e; eithr yr hwn a ddewisodd yr Arglwydd, yr hwnnynna, a'r holl wŷr Israel, eiddo ef *fydd* fi, ac yno yr arofiaf fi.
19 A pheuy hefyd a wasanaethwn? *a* oni ger bron ei fab ef *y* mewn *a* gwasanaethwn ger bron dy dad di, felly *y* bydda'i ger dy fron ditnau.
20 ¶ Yna y dywedodd Absalom wrth Ahitophel, *y* Moefwch eich cyngor beth a wnawn ni.
21 Ac Ahitophel a ddywedodd wrth Absalom, Dos i mewn at orddercn-wragedd dy dad, *y* rhai a adawodd efe i gadwedd *y* tŷ: pan glywo holl Israel dy fod yn ffiaidd gan dy dad, yna y cryfhcir llaw y rhai oll *fydd* gyd â thi.
22 Felly y taenasant i Absalom babell ar mcn y to: ac Absalom a aeth i mewn at orddercn-wragedd ei dad, *a* ffiaidd holl Israel.
23 A chyngor Ahitophel, yr hwn a gynghorai efe yn y dyddiau hynny, *oedd* fel pei ymofynnai *dyn* â gair Duw: felly *oedd* holl gyngor Ahitophel, gyd â pharyd a chyd ag Abfalom.

P E N. XVII.

1 *Cyngor Husai, yn difwyno cyngor Ahitophel.* 15 *Dangos rybyddiaeth i Dafydd.* 23 *Ahitophel yn ymgrogi.*

DYwedodd Ahitophel hefyd wrth Absalom, Gad i mi yn awr dderwis deuddeg mil o wŷr, a mi a gyfodaf ac a erlidiar ar ol Dafydd y nos hon:
2 A mi a ddeuaf arno *tra fydd* efe yn lluddedig, ac yn wan o ddwylo: a mi a'i brawychaf ef: a'r holl bobl *fydd* gyd ag ef, ac mi a darawaf y brenhin yn unig.
3 A throi yr holl bobl attat ti: megis pe dychwelai pob un *yn* y gŵr yr hwn *a* ti yn ei geisio: *felly* yr holl bobl fydd mewn heddwch.
4 A da fu'r peth *a* ymadrodd Absalom, ac ygolwg holl henuriaid Israel.
5 Yna y dywedodd Absalom, Galw yn awr hefyd ar Husai yr Arciad, a gwrandawn hefyd a dywedo ynau ef yntef.
6 A phan ddaeth Husai at Absalom, llafarodd Absalom wrtho fe, gan dywedyd, Fel hyn y dywedodd Ahitophel: a wnawn ni *ei* gyngor ef? onid e, dywed di.
7 A dywedodd Husai wrth Absalom, *a* Nid da y cyngor a gynghorodd Ahitophel y tro hwn.
8 Canys (ebe Husai) ti a wyddoft am dy dad *a* ei wŷr, mai cryfion *yntef* hwy, a *b* chreulon eu medewl, *b* megis arth wedi colli ei chenawon yn y maes: dy dad hefyd *ydyw* gŵr rhyfel, ac nid cryf ef dros nos gyd â'r Sobl.
9 Wele, yn awr y mae efe yn llechu *a* mewn rhyw ogof, neu mewn rhyw le: a phan fyrnio *rodi* o honynt yn y dechreu, yna'r bydd a glyw, ac a ddywed, Bu

ty Hebraeg *llygad.*
x Deut. 23. 5. 1 Sam. 25. 21. 2 Sam. 16. 11.
a'i *t.y.* *twinnedd* *ef* *d'llueb.*
a Pen. 15. 37.
b Pen. 15. *fedrwi* *Dafydd*, Wele *Husai* trwy ymadrodd, a anheue, yntaynned i mewn i *gyfrinach* *Absalom*.
Pen. xiv. 34.
Jer. 12. 5 Pen. 15. 34.
Adn. 16. Diar. 17. 17.
c 1 Sam. 16. 13.
d Pen. 15. 14.
e Pen. 17. 10.
f Pen. 17. 8 Kin. 12. 31.
g Kin. 12. 28. Hab. 2. 18.
Adn. 23.
a Diar. 26. 15. Rhuf. 16. 20.
b Deut. 13. 15. Pen. 16. 14. Sal. 9. 15. Eſa. 29. 4.
Mat. 4. 2. *c* Job 24. 29. Eſa. 57. 20.
d 1 Sam. 23. 21. 1 Ree 5. 11. Rhuf. 15. 31. 2 Kin. 6. 22. Rhuf. 31. 2 Pen. 15. 34.
f Diar. 31. 8.
g Prec. 3. *h* Heb. *cryerthi* *ei benliw.*
i Hof. 13. 8.
k 1 Sam. 22. 1.

a Deut. 1. lladdfa yn mysg y bobl *fydd* ar ol Absa-
28. lom.
Jos. 2. 18. 10 Yna'r un grymmus, yn hwn *y mae*
f Barn. 6. ei galon fel calon llew, a'i lwfrhau: canys
20. 1. gwyr holl Israel mai glewyw dy dad di,
m Jos. 11. ac *m* mor gryw grymmus *yw* y rhai *fydd* gyd
4. ag ef.
n Sal. 9. 11 Am hynny *y* cynghorai, hwyr-gasglu
16. attat ti holl Israel, o Dan hyd Beer-seba,
m fel y tywod wrth y mor o amldra, a
o 1 Bren. myned o'th wyneb *o* ti dy hun i'r rhyfel:
20. 10. 12. Felly y deuwn arno *ef* i un o'r lle-
p Sal. 83. oedd yr hwn y ceffir *ef* noddo: *ac* a ruth-
17. rwn arno *ef* fel y fyrth y gwlith ar y
Mat. 24. ddaear: ac ni adewir *dim* o teulu *ef*, nac
2. un chwaith o'r holl *wyr fydd* gyd ag ef.
q Sal. 9. 13 Ond os i ddinas yr ymgasgli efe, yna
10. holl Israel a ddygant a rafftau at y ddinas
r Pen. 15. honno, ac ni a'i tynnwn hi i'r afon, fel na
31. chaffer yno un o'i gerrig.
† Heb. 14 A dywedodd Absalom, a holl wyr
orchymyn- Israel, Gwell *yw* cynghor Husai yr Arcwi
aſdi na chynghor Ahitophel. Canys *yr* Ar-
Amos 6. glwydd a † ordeiniasai *i* ddiddymmu
11. cynghor da Ahitophel, fel *y* dygai *yr* Ar-
s Esa. 8. glwydd ddrwg ar Absalom.
10.
Luc 16. 15 ¶ Yna y dywedodd Husai wrth Sa-
8. doc ac wrth Abiathar *yr* offeiriaid, Fel
1 Cor. 1. hyn ac fel hyn *y* cynghorodd Ahitophel i
Abſalom, ac *i* henuriaid Israel; ac fel hyn
27. ac fel hyn *y* cynghorais *i* hwnw.
t Pen. 15. 16 Yn awr gan hynny, anfonwch yn
31. fuan, a mynegwch i Dafydd, gan ddywed-
u Pen. 15. yd, Nac aros dros nos *y* gwaſtadedd *yr*
36. *y* anialwch, ond gan fyned, dos; rhag di-
x Act. 23. 16. fa'r brenhin a'r holl bobl *fydd* gyd ag ef.
y Pen. 15. 17 ¶ Jonathan hefyd ac Ahimaas oedd
28. yn ſefyll wrth *y* Ffynnon-rogel; ac ſe aeth
z Pen. 14. ja chynnyg *i* gerdded *i* ddiddymmu
15. 27. a'i hanfon a'i fynegasai i'r brenhin Da-
a Jos. 15. fydd: canys ni allent hwy ymddangos i
7. fyned i'r ddinas.
a 2 S. 16. 18 Eto llangc a'u gwelodd hwynt, ac a
b Jos. 2. fynegodd *i* Abſalom a'r dyn: hwy a aeth-
2. ant ymaith yn dau yn fuan, ac a ddaeth-
b Pen. 16. ant i dŷ gwr yn *c* Bahurim, a'i ddoe *ef yr*
5. *oedd* *d* pydew yn ei gyntedd; a hwy a
d Jos. 2. aethant i waered yno.
2. 19 *e* A'r wraig a gymmerth, ac a ledodd
e Jos. 2. glawr ar wyneb y pydew, ac a daenodd
arno falurion yd; fel na wybuwyd y peth.
f Ecſ. 1. 20 A phan ddaeth gweiſion Abſalom at
49. *y mae* Ahimaas a Jonathan *i'w* mysg, y wraig
g Act. 17. a dywedodd wrthynt, hwy a aethant dros
31. yr afer ddwfr. A phan geiſiasant, ac na's
h Pen. 18. cawſant *hwynt*, yna y dychwelasant i
7. Jerusalem.
i Pen. 15. 21 Ac ar ol iddynt hwy fyned ymaith,
22. yna y *g* wyr a ddaethant i'r wraig o'r pydew,
k 2 Bren. ac a aethant, ac a fynegasant i'r brenhin
20. 1. Dafydd; ac a ddywedasant wrth Dafydd,
l Job 31. Cyfodwch, ac ewch yn fuan oreu y dwfr:
3. canys fel hyn *y* cynghorodd Ahitophel yn
Sal. 59. eich erbyn chwi.
13.
Diar. 10. 22 Yna y *h* cyfododd Dafydd a'r holl
29. bobl y rhai *oedd* gyd ag ef, ac a aethant
Mat. 27. dros yr Iorddonen: erbyn goleuo'r bore,
5. *i* nid oedd un yn eiſiau a'r nad aethai dros
m Pen. 2. yr Iorddonen.
8.
n 2 Cron. 23 ¶ A phan welodd Ahitophel na
wnaethid ei gynghor ef, efe a gyfrwyddo
13. 8. *ei* aſyn, ac a gyfododd, ac a aeth i'w dŷ ei
Dat. 12. hun, i'w *k* ddinas, *l* ac a wnaeth drefn ar
5. ei dŷ, ac a *l* ymgrogodd, ac a fu farw,
o Gen. 6. ac a gladdwyd ym meddrod ei dad.
4. 24 *m* Yna Dafydd a ddaeth i Mahan-
p 1 Cron. aim. Ac Abſalom a aeth dros yr Ior-
2. 16, 17. ddonen, *n* efe a holl wyr Israel gyd ag ef.
25 ¶ Ac Abſalom a osododd Amaſa yn
q Esa. 8. lle Joab ar y llu. Ac Amaſa *oedd* fab i
9. *wr a'i* enw Ithra, *yr hwn oedd* Isra'eliad,
r Pen. 19. *yr hwn* a *o* aeth i mewn at *p* Abigail
1. merch Nahaſ, chwaer Serfia, mam Joab.
s Pen. 9. 26 Felly *y q* ewyſyllodd Israel ac Ab-
4. ſalom yngwlad Gilead.
t Pen. 19. 27 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Mahan-
31. aim, *r* Sobi mab Nahaſ o Rabbath meib-
1 Bren. 2. ion Ammon, a *s* Macir mab Amiel o Lo-
7. debar, *t* a Barzilai y Gileadiad o Roglim,

28 A ddarfasant welyau, a *t* chawgiau,
a llestri pridd, a *u* gwenith, a haidd, a
blawd, a chras-*yd*, a ffa, a ffacbys, a
chras-*byn*,
29 A mel ac ymenyn, a defaid, a chaws
gwartheg, i Dafydd, ac i'r bobl *oedd* gyd
ag ef, i'w bwytta. Canys dywedasant,
Y mae'r bobl *yn* newynog, yn flin hefyd,
ac yn ſychedig, *a yn yr* anialwch.

P E N. XVIII.

1 *Dafydd yn trefnu'r ſyddin, 5 yn rhoddi gorchymyn ynghylch Abſalom.* 9 *Joab yn lladd Yr.* 33 *Dafydd yn galaru.*

A Dafydd a gyfrifodd *y* bobl *oedd* gyd
ag ef, ac a osododdi arnynt hwy ſil-
wriaid, a chanwriaid.
2 A Dafydd a anfonodd *a* o'r bobl dryd-
edd ran dan law *b* Abiſai mab Serfia, brawd Joab,
a thrydedd ran dan law Ittai y Gethiad.
A'r brenhin a ddywedodd wrth y bobl, Gan
fyned yr af finnau hefyd gyd a chwi.
3 Ond y bobl a attebodd, *c* Nid ai di
allan: canys os *d* gan ffoi y ffown ni, ni
ofalant amdanom ni; ac os hyd marw
e meddel amom: ond yn awr *yr ydwyt*
f o fel deng mil o honom ni: yn awr
gan hynny gwell *yw* i ti fod i'n cynnorthwyo ni o'r ddinas.
4 A dywedodd y brenhin wrthynt hwy,
Gwnaf yr hyn ſyddo da yn eich golwg
chwi. A'r brenhin a ſafodd ger llaw'r
† porth; a'r holl bobl a aethant allan yn
ganneodd ac yn filoedd.
5 A'r brenhin a orchymynnodd i Joab, at
Abiſai, ac Ittai, gan ddywedyd, *g* Dyddwch
cunwyth, er ſy fwyn i, wrth y *h* llangc
Abſalom. A'r holl bobl a glywſant pan
orchymynnodd *y* brenhin *i'r* holl bennoriaid yn achos Abſalom.
6 ¶ Felly yr aeth y bobl i'r maes i
gyfarfod Israel: a'r rhyfel fu i yngkoed
Ephraim.
7 Ac yno *y i* lladdwyd pobl Israel o
flaen gweiſion Dafydd: ac yno *y bu* lladd-
fa fawr *y* dwthwn hwnnw, *yr* wgain mil.
8 Canys *y* rhyfel oedd yno wedi gwaſgaru ar hyd wyneb yr holl wlad: a'r coed
a ddifethodd *hwy* o'r bobl nac a ddifetheddodd cleddyf y dwthwn hwnnw.
9 ¶ Ac Abſalom a gyfarfu *k* a gweiſion
Dafydd *yn* eu hwyneb. Ac Abſalom oedd
yn marchogaeth ar ful, ac mule a aeth dan
dewfrig derwen fawr, *l* a'i ben ef a ymaflodd yn y derwen, felly yr oedd efe rhwng
y nefoedd a'r ddaear; a'r mul *oedd* tano ef
a aeth ymaith.
10 A rhyw un a ganfu, ac a fynegodd i
Joab, ac a ddywedodd, Wele, gwelais Abſalom *m* ynghrog mewn derwen.
11 A dywedodd Joab wrth y gwr oedd
yn mynegi iddo, Ac wele, ti a'i gwelaiſt
ac i Pa ham na's tarawaiſt ef yno i'r yn ddiaw, ac arnat *n* rodi i ddeng *ſicl* o
arian, ac un gwregys.
12 A dywedodd y gwr wrth Joab, Pe
cawn bwyſo ar fy llaw fil *ſicla* arian,
nid eſtynwn fy llaw yn erbyn mab y brenhin: canys *o* yn ein clyſtlumynnodd y brenhin lle y
clywſom ni wrthyt ti, ac wrth Abiſai, ac
wrth Ittai, gan ddywedyd, || Gwyliwch
yſgrwbl o neb a'r llangc Abſalom.
13 Os amgen, mi a wnaethwn falſter
yn erbyn fy einioes: canys nid oes dim yn
guddiedig oddi wrth y brenhin, a tithau
chefyd a ſafaſid yn *p* erbyn.
14 Yna y dywedodd Joab, Nid arolaf
fel hyn gyd *q* a thi. Ac efe a gymmerth
dair o biccellau yn ei law, ac a'u brathodd
r trwy galon Abſalom, ac efe etto yn *s* fyw
yng hanol y dderwen.
15 A'r deg llangc *y rhai* oedd yn dwyn
arfau Joab a amgylchynaſſant, ac a darawſant Abſalom, ac a'i lladdaſant ef.
16 A Joab a udganodd mewn udgorn;
a'r bobl a ddychwelaſant o erlid ar ol Israel: canys Joab a attaliodd y bobl.
17 A hwy a gymmeraſant Abſalom, ac
t a'i bwriaſant ef mewn ffos fawr yn y
coed,

a Neh. 9. Phrolant. b Sal. 34. 6, 9.
c 1 Sam. 23. 3.
d Pen. 21. 17.
e Pen. 17. 2.
f Heb. Gan. f 1 Bren. 22. 31.
g Ecſ. 17. 11.
h *yn Ma-hanaim.* Pen. 17. 27.
i Deut. 21. 21. Pen. 12. 11. 1 Barn. 15. 5. k Diar. 11. 21. l Pen. 14. 26. Job 18. 10. 14. Diar. 30. 17. m Saſ. ei attit, yn hwnna blethodd am frig-au'r dderwen: gwnaeth. n Deut. 22. 19. o Pen. 2. 23. Sal. 32. 7. p Pen. 17. 23. q Sal. 55. 23. r Pen. 14. 26. ſ Heb. *Gwylwch yn ſuy bynchefyd a fafaſid yn fy erbyn.* t Sal. 49. 9 Ada. 5.

A Mynedwyd i Joab, Wele'r brenhin yn wylo, ac yn galaru am Absalom.
2 A'r buddugoliaeth a drodd yn alar yn y dydd hwnnw: canys y bobl a glywodd y dydd hwnnw dywedyd, Y brenin sydd yn galaru am ei fab.
3 A'r bobl a aethant yn lladradaidd y dinas y dydd hwnnw, megis pobl wedi eu cywilyddio wrth ffoi o'r frwydr.
4 Ond y brenhin a orchuddiodd ei wyneb, ac a waeddodd y brenhin â llef uchel, O fy mab Absalom, fy mab, fy mab.
5 ¶ A Joab a ddaeth i mewn i'r tŷ at y brenhin, ac a ddywedodd, Gwaradwyddaist heddyw wynebau dy holl weision, y rhai a achubasant dy fywyd di heddyw, a bywyd dy feibion, a'th ferched, a bywyd dy wragedd, a bywyd dy ordderchwragedd:
6 Gan garu dy gasáu, a chasáu dy garu: canys dangosaist heddyw nad oes dim gennyt dywysogion na gweision: canys mi a wn heddyw, pe byddai Absalom yn fyw, a ninnau i gyd yn feirw heddyw, yna da fuasai hynny yn dy olwg di.
7 Cyfod yn awr, dos allan, cysura'th weision: canys yr wyf yn tyngu i'r Arglwydd, os nid ei di allan, ni erys gŵr gyda thi y nos hon: a hynny a fydd waeth i ti na'r holl ddrwg a ddaeth i'th erbyn di o'th febyd hyd yr awr hon.
8 Yna y cyfododd y brenhin, ac a eisteddodd yn y porth. A'r holl bobl a ddaethant gerbron y brenhin: canys Israel oedd wedi ffoi bob un i'w babell.
9 ¶ Ac yr oedd yr holl bobl yn ymrafaelio trwy holl lwythau Israel, gan ddywedyd, Y brenhin a'n gwaredodd ni o law ein gelynion, ac efe a'n gwaredodd ni o law y Philistiaid; ac yn awr efe a ffodd o'r tir rhag Absalom.
10 Ac Absalom, yr hwn yr eneiniasom ni arnom ni, a fu farw mewn rhyfel: ac yn awr pa ham yr ydych heb ar lon a dwyn y brenhin drachefn?
11 ¶ A'r brenhin Dafydd a anfonodd at Sadoc ac Abiathar yr offeiriaid, gan ddywedyd, Llefarwch wrth henuriaid Jwda, gan ddywedyd, Pa ham yr ydych chwi yn olaf yn dwyn y brenhin yn ei ôl i'w dŷ? a'r lleferydd holl Israel a ddaeth at y brenhin, hyd ei dŷ.
12 Fy mrodyr ydych chwi, fy asgwrn ac fy nghnawd ydych chwi: pa ham gan hynny yr ydych yn olaf yn dwyn y brenhin yn ôl?
13 Dywedwch hefyd wrth Amasa, onid asgwrn i'm cnawd ydwyt ti? fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac felly yychwanego, o bnid tywysog y lliw fydd di gerbron fy mron i yn lle Joab byth.
14 Ac efe a drodd galon holl wŷr Jwda, fel un dyn; fel yr anfonasant at y brenhin, gan ddywedyd, Dychwel di di, holl weision.
15 Felly y brenhin a ddychwelodd, ac a ddaeth i'r Iorddonen. A Jwda a ddaeth i Gilgal, i fynd i gyfarfod â'r brenhin, i gynnal y brenhin dros yr Iorddonen.
16 ¶ A Simei mab Gera, mab Jemini, yr hwn oedd o Bahurim, a frysiodd, ac aeth i waered gyda gwŷr Jwda, i gyfarfod â'r brenhin Dafydd.
17 A mil o wŷr o Benjamin oedd gyd ag ef: a Siba llanc gwas tŷ Saul, ac yntau a'i bymtheg o feibion a'i ugain o weision gyd ag ef: a hwy a aethant dros yr Iorddonen o flaen y brenhin.
18 A thrwy'r badau y daeth dros y tŷ, i wneuthur y peth oedd dda yng ngolwg y brenhin. A Simei mab Gera a syrthiodd ger bron y brenhin, pan ddaeth efe dros yr Iorddonen.
19 Ac a ddywedodd wrth y brenhin, Na ddamoded

a Jos. 7. 1. Sam. 14. 45. b Gen. 37. 31. c Pen. 14. 27. Job 31. 33. d Heb. yn erbyn. e 1 Sam. 15. 12. Gal. 49. 11. f Gen. 01 14. 17. g Pen. 14. 27. Job 31. 33. h Heb. yn erbyn. i 1 Sam. 25. 10. k Mat. 20. 16. l Sef dau fyrth dwbl a feddyliai, er cadarnhau'r nid oedd ond un. m Hab. 2. 1. n Sam. 15. 24. o Sal. 50. 16. p Sal. 44. 5. q Heb. yn erbyn. r Sal. 69. 8. s Pen. 19. t Pen. 19. u Pen. 15. x Pen. 17. y Pen. 15. z Pen. 15. a Pen. 15. b Pen. 15. c Pen. 15. d Jer. 31. e Gala. 2. 12. e Diar. 10. 10. f Heb. wrth fodiau cadarn. f Diar. 14. 28. g Sal. 69. 20. h Ruth 4. 1. i 2 Bren. 18. 9. k Sef, pawb ag yddedai a. l Esa. 8. 21. Rhuf. 6. 21. l Hos 2. 2. m Barn. 18. 17. m Pen. 8. Rhuf. 12. 11. n Pen. 8. 17. o 1 Bren. 4. 4. p Diar. 18. 9. Preg. 10. 18. q Mat. 5. 10. r Cor. 10. 11. Phil. 3. 17. s 1 Pedr 3. 21. t Pen. 17. 25. ‖ Capten Absalom. Absalom. Dafydd. u Pen. 17. 27. x 1 Thes. 2. 6. y Barn. 9. z Jer. 5. 9. a Sal. 39. 4. Iago 4. 14. b Sal. 90. 10. c Preg. 12. 3. d 1 Bren. 2. 8. e Heb. yntoarda. f Diar. 16. 15. g Pen. 15. h Pen. 18. i Pen. 19. k Jer. 31. l Galat. 2. m Diar. 10. 10. n Heb. wrth fodiau cadarn. o Diar. 14. 28. p Sal. 69. 20. q Ruth 4. 1. r 2 Bren. 18. 9. s Sef, pawb ag yddedai a. t Esa. 8. 21. u Rhuf. 6. 21. x Hos 2. 2. y Barn. 18. 17. z Pen. 8. a Pen. 8. b 1 Bren. 4. 4. c Diar. 18. 9. d Preg. 10. 18. e Mat. 5. 10. f Cor. 10. 11. g Phil. 3. 17. h 1 Pedr 3. 21. i Pen. 17. 25. k Capten Absalom. l Absalom. m Dafydd. n Pen. 17. 27. o 1 Bren. 2. 7. p Pen. 19. 7-10. q Diar. 19. 10. r Pen. 15. 4. s Iago 4. 14. t Sal. 39. 4. u Sal. 90. 10. x Preg. 12. 3. y Barn. 9. z Jer. 5. 9. a Sal. 39. 4. b Iago 4. 14. c Sal. 90. 10. d Preg. 12. 3. e Barn. 9. f Preg. 12. 3. g Jer. 5. 9. h Heb. yntoarda. i Diar. 16. 15. k Pen. 15. l Pen. 15. m Pen. 15. n Pen. 15. o Pen. 15. p Pen. 15. q Jer. 31. r Galat. 2. s Diar. 10. 10. t Heb. wrth fodiau cadarn. u Diar. 14. 28. x Sal. 69. 20. y Ruth 4. 1. z 2 Bren. 18. 9. a Sef, pawb ag yddedai a. b Esa. 8. 21. c Rhuf. 6. 21. d Hos 2. 2. e Barn. 18. 17. f Pen. 8. g Pen. 8. h 1 Bren. 4. 4. i Diar. 18. 9. k Preg. 10. 18. l Mat. 5. 10. m 1 Cor. 10. 11. n Phil. 3. 17. o 1 Pedr 3. 21. p Pen. 17. 25. q Capten Absalom. r Absalom. s Dafydd. t Pen. 17. 27. u 1 Bren. 2. 7. x Pen. 19. 7-10. y Diar. 19. 10. z Pen. 15. 4. a Iago 4. 14. b Sal. 39. 4. c Sal. 90. 10. d Preg. 12. 3. e Barn. 9. f Preg. 12. 3. g Jer. 5. 9. h Sal. 39. 4. i Iago 4. 14. k Sal. 90. 10. l Preg. 12. 3. m Barn. 9. n Preg. 12. 3. o Jer. 5. 9. p Sal. 39. 4. q Iago 4. 14. r Sal. 90. 10. s Preg. 12. 3. t Barn. 9. u Preg. 12. 3. x Jer. 5. 9. y Sal. 39. 4. z Iago 4. 14. a Sal. 90. 10. b Preg. 12. 3. c Barn. 9. d Preg. 12. 3. e Jer. 5. 9. f Sal. 39. 4. g Iago 4. 14. h Sal. 90. 10. i Preg. 12. 3. k Barn. 9. l Preg. 12. 3. m Jer. 5. 9. n Sal. 39. 4. o Iago 4. 14. p Sal. 90. 10. q Preg. 12. 3. r Barn. 9. s Preg. 12. 3. t Jer. 5. 9. u Sal. 39. 4. x Iago 4. 14. y Sal. 90. 10. z Preg. 12. 3. a Barn. 9. b Preg. 12. 3. c Jer. 5. 9. d Sal. 39. 4. e Iago 4. 14. f Sal. 90. 10. g Preg. 12. 3. h Barn. 9. i Preg. 12. 3. k Jer. 5. 9. l Sal. 39. 4. m Iago 4. 14. n Sal. 90. 10. o Preg. 12. 3. p Barn. 9. q Preg. 12. 3. r Jer. 5. 9. s Sal. 39. 4. t Iago 4. 14. u Sal. 90. 10. x Preg. 12. 3. y Barn. 9. z Preg. 12. 3. a Jer. 5. 9. b Sal. 39. 4. c Iago 4. 14. d Sal. 90. 10. e Preg. 12. 3. f Barn. 9. g Preg. 12. 3. h Jer. 5. 9. i Sal. 39. 4. k Iago 4. 14. l Sal. 90. 10. m Preg. 12. 3. n Barn. 9. o Preg. 12. 3. p Jer. 5. 9. q Sal. 39. 4. r Iago 4. 14. s Sal. 90. 10. t Preg. 12. 3. u Barn. 9. x Preg. 12. 3. y Jer. 5. 9. z Sal. 39. 4. a Iago 4. 14. b Sal. 90. 10. c Preg. 12. 3. d Barn. 9. e Preg. 12. 3. f Jer. 5. 9. g Sal. 39. 4. h Iago 4. 14. i Sal. 90. 10. k Preg. 12. 3. l Barn. 9. m Preg. 12. 3. n Jer. 5. 9. o Sal. 39. 4. p Iago 4. 14. q Sal. 90. 10. r Preg. 12. 3. s Barn. 9. t Preg. 12. 3. u Jer. 5. 9. x Sal. 39. 4. y Iago 4. 14. z Sal. 90. 10. a Preg. 12. 3. b Barn. 9. c Preg. 12. 3. d Jer. 5. 9. e Sal. 39. 4. f Iago 4. 14. g Sal. 90. 10. h Preg. 12. 3. i Barn. 9. k Preg. 12. 3. l Jer. 5. 9. m Sal. 39. 4. n Iago 4. 14. o Sal. 90. 10. p Preg. 12. 3. q Barn. 9. r Preg. 12. 3. s Jer. 5. 9. t Sal. 39. 4. u Iago 4. 14. x Sal. 90. 10. y Preg. 12. 3. z Barn. 9. a Preg. 12. 3. b Jer. 5. 9. c Sal. 39. 4. d Iago 4. 14. e Sal. 90. 10. f Preg. 12. 3. g Barn. 9. h Preg. 12. 3. i Jer. 5. 9. k Sal. 39. 4. l Iago 4. 14. m Sal. 90. 10. n Preg. 12. 3. o Barn. 9. p Preg. 12. 3. q Jer. 5. 9. r Sal. 39. 4. s Iago 4. 14. t Sal. 90. 10. u Preg. 12. 3. x Barn. 9. y Preg. 12. 3. z Jer. 5. 9. a Sal. 39. 4. b Iago 4. 14

dduamddiad fy arglwydd i mi enwiredd, ac na chofia *d* yr hyn a wnaeth dy was yn anwir y dydd yr aeth fy arglwydd frenhin o Jerusalem, i ofod o'r brenhin *hynny* at ei galon.

d Pen. 16. 5.

30 Canys dy was *fydd* yn *b* cydnabod bechu o honof fi: ac wele, dacthum heddyw yn *c* gyntaf o holl dŷ Joseph, i ddyfod i wared i gyfarfod a'm harglwydd frenhin.

b Diar. 28. 13. c 2 Sa. 7. 2. Jer. 31. 9.

31 Ac Abifai mab Serfia a attebodd, ac a ddywedodd, *d* Ai o herwydd hyn ni roddir farnedi i farwolaeth, am iddo felldithio enneiniog yr Arglwydd?

d Nos. 5. 13. Sec. 10. 6.

32 A dywedodd Dafydd, *e* Beth *fydd* i mi a wnaethoch a chwi, meibion Serfia, fel y byddech i mi *f* yn wrthwynebwyr heddyw? *g* a roddir i farnedigaeth heddyw mab yn Israel? canys oni wn i, mai heddyw'r ydwyf *h* yn frenhin ar Israel?

e Pen. 16. 10. f Satan. Mat. 16. 23. g 1 Sam. 11. 13. h 1 Bren. 2. 8, 9. 37, 46.

33 *b* A'r brenhin a ddywedodd wrth Simei, Ni byddi di farw: a'r brenhin a dyngodd wrtho ef.

i Mat. 9. 6. Dan. 5. 29, 30. k Nhur. 12. 13. Heb. 13. 3.

34 ¶ *i* Mephiboseth mab Saul hefyd a ddaeth i wared i gyfarfod a'r brenhin; ac ni olchasai efe ei draed, ac ni thrwsiasai ei farf, ac ni olchasai ei ddillad, er y *k* dydd yr aethai'r brenhin hyd y dydd y daeth efe drachefn mewn heddwch.

i Eph. 6. 5. m Pen. 4. 4. n Pen. 16. 3.

35 A phan ddaeth efe i Jerusalem i gyfarfod a'r brenhin, yna y dywedodd y brenhin wrtho ef, Pa ham nad aethoft ti gyd â mi, Mephiboseth?

Sal. 15. 3. 1 Tol. 5. o Pen. 14. 17, 20.

36 Ac efe a ddywedodd, Fy arglwydd frenhin, fy *l* nghas a'm twyllodd i: canys dywedodd dy was, Cyfrwyaf i mi aso, fel y marchogwyf arno, ac yr elwyf at y brenhin; o herwydd *m* cloff yw dy was.

p Pen. 9. 7–13. q Deut. 29. 19. Pen. 9. 10. Sal. 82. 2. Diar. 29. 4. r Iago 3. 17.

37 Ac *n* efe a enllibioedd dy was wrth fy arglwydd frenhin: ond fy arglwydd frenhin *fydd* o fel angel Duw, am hynny gwna *yr hyn fydd* da yn dy olwg.

s Pen. 17. 27. t Bren. 2. 7. Jer. 41. 17.

38 Canys nid oedd holl dŷ fy nhad i ond dynion meirw ger bron fy arglwydd y brenhin: etto *o* tydi a osodaist dy was ym mhlith y rhai oedd yn bwytta ar dy fwrdd dy hun: pa gyfiawnder gan hynny fydd i mi bellach i waeddi mwy ar y brenhin?

u Pen. 9. 11. x 1 Tim. 6. 17. y Mat. 25. 34. z Job 14. 14. Sal. 39. 4. Iago 4. 14. a Sal. 90. 4. 10. b Preg 12. 3. 7.

39 A'r brenhin a ddywedodd wrth Barzilai, Tyred drosodd gyd a mi, a mi a'th borthaf di gyd â mi yn Jerusalem.

c Heb. 11. 26.

40 A Barzilai a ddywedodd wrth y brenhin, Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd fy einioes i, fel yr elwn i fynu gyd â'r brenhin i Jerusalem?

d 1 Bren. 2. 7.

41 Mab *a* pedwar ugain mlwydd *t* ydwyf fi heddyw: a wnaf fi ragoriaeth rhwng da a drwg? a ddichon dy was di archwaethu yn hyn a fwyttaf, neu yr hyn a yfaf? a glywaf fi bellach lais *b* cerddorion a cherddoresau? pa ham gan hynny y bydd dy was mwyach yn falch ar fy arglwydd frenhin?

Jer. 41. 17.

42 Yna yr holl wŷr o Judah a ddaethant at y brenhin, ac a ddywedasant wrth y brenhin, Pa ham y lladratteodd ein brodyr ni, *c* gwŷr Judah, dydi, *d* ac y dygasant y brenhin *a'i* deulu dros yr Iorddonen, a holl wŷr Dafydd gyd ag ef?

e Pen. 16. 10. f Mat. 21. 9. m Diar. 17. 4. n Barn. 8. 1. a 12. 1. Act. 15. 39.

43 A gwŷr Israel *e* attebasant wŷr Judah, ac a ddywedasant, *f* Am nhan *fydd* i ni yn y brenhin; hefyd y mae i ni yn Dafydd fwy nag i chwi: ni pa ham gan hynny y diystyrasit *g* ni? onid ni a ddywedais yn gyntaf am gyrchu adref fy brenhin? Ac *h* yr ymadrodd gwŷr Judah oedd galetach nac ymadrodd gwŷr Israel.

g Seba, *yn codi plaid yn Israel.* A Cumenyour Amasa yn bennaeth, *a Joab yn colli ei hedd gyd.* 14 Joab yn *lladd Seba.* 16 *Gwraig ddoeth yn achub y ddinas.*

A Chyno y digwyddodd hyd gwr i'r fath, a'i enw Seba, mab Bicri, gwr o Jemini; ac efe a udgannodd mewn udgorn, ac a ddywedodd, *a* Nid oes i ni ddim rhan yn Dafydd, nac etifeddiaeth i ni ym mab Jesse: pawb i'w babell, O Israel.

e Pen. 19. 41. f 1 Bren. 12. 16. 2 Cron. 10. 16. Sal. 34. 19. Luc 19. 14.

2 Felly holl wŷr Israel a *b* aethant i fyny oddi ar ol Dafydd, ar ol Seba mab Bicri: ond gwŷr Judah a *c* lynasant wrth eu brenhin, *o'r* Iorddonen hyd Jerusalem.

g 1 Bren. 2. 5. h Pen. 19. 43.

3 ¶ A thaeth Dafydd i'w dŷ ei hun i Jerusalem; a'r brenhin a gymmerth *d* y deg gorddercheuraig a adawsai efe i gadw'r tŷ, ac a'u rhoddes hwynt *mewn* cadwraeth, ac a'u portheodd hwynt; eithr nid aeth efe i mewn attynt hwy: felly buont yn rhwym hyd ddydd eu marwolaeth, yn byw mewn gweddwdod.

b 2 Sam. 15. 37. c Diar. 18. 24. d Pen. 15. 16. a 16. 21. 22.

4 ¶ Yna y dywedodd y brenhin wrth *e* Amasa, Cymmell i mi wŷr Judah erbyn y trydydd dydd: a bydd ditheu yma.

e Pen. 19. 13.

5 Felly Amasa a aeth i gymmell Judah: ond efe a drigodd yn hwy na'r amser terfynedig a osodasai efe iddo.

* Heb. *gatto at. taf*

6 A dywedodd Dafydd *f* wrth Abifai, Seba mab Bicri a'n dryga ni yn waeth nag Abſolom: cymmer di weiſion dy *g* arglwydd, ac erlid ar ei ol ef, rhag iddo gael y dinasoedd caerog, ac ymachub *o'n golwg* ni.

f Pen. 18. 2. g Pen. 11. 11.

7 A gwŷr Joab, a'r *b* Cerethiaid, y Pelethiaid *hefyd*, a'r holl gedyrn, a aethant ar ol ef: ac a aethant allan o Jerusalem, i erlid ar ol Seba mab Bicri.

b Pen. 8. 18. 1 Bren. 1. 38.

8 *Pan oeddynt* hwy wrth y *i* maen mawr *ſydd* yn Gibeon, Amaſa a aeth o'u blaen hwynt. A Joab oedd wedi gwregyſu ei gochl oedd am dano, ac arni *yr oedd* gwregys a chleddyf wedi ei rwymo ar ei lwynau ef yn ei wain; a phan gerddai efe, *y cleddyf* a syrthiai.

i Jos. 10. 27.

9 A dywedodd Joab wrth *k* Amaſa, *A oyt* ti yn llawen, fy mrawd? A llaw ddeau Joab a ymaflodd ym marf Amaſa i'w *l* gusanu ef.

k 2 Sam. 20. 9. l Diar. 27. 6. Luc 22. 47.

10 Ond ni ddaliodd Amaſa ar y cleddyf *oedd* yn llaw Joab; felly *m* efe a'i tarawodd ag ef *n* dan y bumned *aſs*, ac a dywyng-

m 1 Bren. 2. 5. n Pen. 2. 23.

odd ei herfedd ef i'r llawr, ac nid aildarawoddd ef, ac efe a fu farw. Felly Joab ac Abisai ei frawd a ganlynodd ar ol Seba mab Bicri.

11 Ac un o weision Joab oedd yn sefyll yn ei ymyl ef, ac a ddywedodd, Pwy bynnag a ewyllysio *yn* dda i Joab, a phwy bynnag *sydd* eiddo Dafydd, *eled* ar ol Joab.

12 Ac Amasa oedd yn ymdrybaeddu mewn gwaed ynghanol y briffordd. A phan welodd y gwr yr holl bobl yn sefyll, efe a symmudodd Amasa oddi ar y briffordd i'r maes, ac a daflodd gadach arno, pan welodd efe bawb a'r oedd yn dyfod atte ef yn sefyll.

13 Pan symmudwyd ef oddi ar y briffordd, yr holl wyr a aethant ar ol Joab, i erlid ar ol Seba mab Bicri.

14 ¶ Ac efe a dramwyodd trwy holl lwythau Israel i * Abel, ac i *q* Beth-maacha, ac i holl *lestead* Berim: a hwy a ymgasglasant, ac a aethant ar ei ol ef.

15 Felly y daethant hwy, ac a warchaeasant arno ef yn Abel Beth-maaca, (*ac a* fyrasant glawdd yn erbyn y *dinas*, *yr hon* a safodd ar y *muriau*: a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd a Joab oedd yn † curo'r mur, i'w fwrw i lawr.

16 ¶ Yna *y* gwraig ddoeth o'r *dinas* a lefodd, Clywch, clywch; dywedwch, attolwg, wrth Joab, Nesa hyd yma, fel yr ymddiddanwyf a thi.

17 Pan nesaodd efe atti hi, y wraig a ddywedodd, A'r ti *yw* Joab? Dywedodd *yntau*, *Ie* myn. A hi a ddywedodd wrtho ef, Gwrando ystaeu dy law-forwyn. Dywedodd *yntau*, Yr ydwyf yn gwrando.

18 Yna hi a ddywedodd, Hwy a lafarent † gynt gan ddywedyd, Diau yr ymofynant *yn* Abel: ac felly y dibennent.

19 Myfi *yw* un *o'r* heddychol ffyddloniaid Israel: yr wyt ti yn ceisio difetha dinas a mam yn Israel: pa ham y difethi di etifeddiaeth yr Arglwydd?

20 A Joab a attebodd, ac a ddywedodd, Na atto Duw, na atto Duw i mi, na difetha na dinystrio.

21 Nid felly *y mae*'r peth: eithr gwr o fynydd Ephraim (seba mab Bicri *dan* ei enw) a'y ddyrchafodd ei law yn erbyn y brenhin, yn erbyn Dafydd. Rhoddwch ef yn unig, ac mi a af ymaith oddi wrth y ddinas. A dywedodd y wraig wrth Joab, Wele, ei ben ef a fwrir attat ti dros y mur.

22 Yna *y* wraig *a* o'i doethineb a aeth at yr holl bobl. A hwy a dorrasant ben Seba mab Bicri, ac a'i taflasant allan i Joab. Ac efe a udganodd mewn udgorn; a hwy a wasgarwyd oddi wrth y ddinas, bob un i'w babellau. A Joab a ddychwelodd i Jerusalem at y brenhin.

23 ¶ Yna *a* Joab *oedd* ar holl lu oedd Israel; a Benaia mab Jehoiada ar y *b* Cerethiaid, ac ar y Pelethiaid;

24 Ac Adoram *oedd* ar y dreth; a *c* Jehosaphat mab Ahilud yn gofiadur;

25 *d* Seia *oedd* yn ysgrifennydd; a Sadoc ac Abiathar yn *e* offeiriaid;

26 *f* Ira hefyd y Jairiad oedd ‖ benllywydd ynghylch Dafydd.

P E N. XXI.

1 Y tair blynedd newyn yn ffaith. 12 Dafydd yn claddu esgyrn Saul a Jonathan.

A Bu *a* newyn yn nyddiau Dafydd dair blynedd o ynol. A Dafydd a ymofynodd ger bron yr Arglwydd. A'r Arglwydd a ddywedodd, O herwydd Saul, ac o herwydd ei dŷ *b* gwaedlyd *ef*, *y mae hyn*; o blegid lladd o hono ef y Gibeoniaid.

2 A'r brenhin a alwodd am y Gibeoniaid, ac a ymddiddanodd a hwynt (a'r Gibeoniaid hynny nid *oeddynt* o feibion Israel, ond o *c* weddill yr Amoriaid; a meibion Israel a dyngasent iddynt hwy: eithr Saul a geisiodd eu lladd hwynt, *a* o'i serch i feibion Israel a Jwda.)

3 A Dafydd a ddywedodd wrth y Gibeoniaid, *c* Beth a wnaf i chwi? ac a pha beth y gwnaf gymmod, fel y *f* bendithioch chwi etifeddiaeth yr Arglwydd?

4 A'r Gibeoniaid a ddywedasant wrtho, Ni fynnwn ni nac *g* arian nac aur gan Saul, na chan ei dŷ ef; ac ni fynnwn ni i ladd neb yn Israel. Ac efe a ddywedodd, Yr hyn a ddywedoch chwi, a wnaf i chwi.

5 A hwy a ddywedasant wrth y brenhin, *h* Y gwr a'n difethodd ni, ac *a* fwriadodd i'n herbyn ni, i'n dinystrio ni rhag aros yn un o derfynau Israel;

6 Rhodder i ni saith o wyr o'i feibion ef, fel y *i* crogom ni hwynt i'r Arglwydd yn *k* Gibea Saul, dewisedig yr Arglwydd. A dywedodd y brenhin, Myfi a'u rhoddaf.

7 Ond y brenhin a arbedodd Mephibosheth, fab Jonathan, mab Saul, o herwydd *m* llw yr Arglwydd yr hwn *oedd* rhyngddynt hwy, rhwng Dafydd a Jonathan mab Saul.

8 Ond y brenhin a gymmerth ddau fab *n* Rispa merch Aia, y rhai a ymddug hi i Saul, *sef* Armoni a Mephibosheth; a phum mab † Mical merch Saul, y rhai a blantodd hi i Adrial mab Barzilai o Maholathiaid:

9 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn llaw'r Gibeoniaid; a hwy a'u crogasant hwynt yn *o* y mynydd ger bron yr Arglwydd: a'r saith hyn a gyd-gwympasant, ac a roddwyd i farwolaeth yn y dyddiau cyntaf o'r cynhauaf, yn nechreuad *q* cynhauaf yr haidd.

10 ¶ A *r* Rispa merch Aia a gymmerth sachliain, a hi a'i heftynodd ef iddi ar y graig, o ddechreu'r cynhauaf nes i ddefnyn dwfr arnynt hwy o'r nefoedd, ac ni adawodd hi i ehediaid y nefoedd orphwys arnynt hwy y dydd, na bwystfil y maes liw nos.

11 A mynegwyd i Ddafydd yr hyn a wnaethai Rispa merch Aia, gordderchwraig Saul.

12 ¶ A Dafydd a aeth ac a ddug esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan ei fab, oddi wrth *t* berchennogion Jabes Gilead, y rhai a'u lladratasent hwy o heol *s* Bethsan, yr hon y crogtai'r Philistiaid hwynt ynddi, y dydd y lladdodd y Philistiaid Saul yn Gilboa.

13 Ac efe a ddug i fynu oddi yno esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan ei fab; a hwy a gasglasant esgyrn y rhai a grogasid.

14 A hwy a gladdasant esgyrn Saul a Jonathan ei fab yngwlad Benjamin, yn *u* Sela, ym meddrod *x* Cis ei dad: a hwy a wnaethant yr hyn oll a orchymynasai'r brenhin. *y* A Bu Duw foddlon i'r wlad ar ol hyn.

15 ¶ A bu eilwaith ryfel rhwng y Philistiaid ac Israel; a Dafydd a aeth i wared a'i weision gyd ag ef, ac a ymladdasant a'r Philistiaid. A diffygiodd Dafydd.

16 Ac Isbibenob, yr hwn *oedd* o feibion *z* y cawr (a phwys ‖ ei waywffon yn dri chan *sicl* o bres) ac wedi ei wregysu â *a* newydd, a feddyliodd ladd Dafydd.

17 Ond Abisai mab Serfia a'i *d* helpiodd ef, ac a darawodd y Philistiad, ac a'i lladdodd ef. Yna gwyr Dafydd a dyngasant wrtho ef, gan ddywedyd, *e* Nid ai allan mwyach gyd â ni i ryfel, rhag it' ddiffoddi * goleuni Israel.

18 Ac ar ol hyn fe fu eilwaith ryfel yn *c* Gob yn erbyn y Philistiaid: yna *d* Sibbecai yr Husiad a laddodd Saph, yr hwn *oedd* o feibion y cawr.

19 A bu eilwaith ryfel yn Gob yn erbyn y Philistiaid: ac Elhanan mab Jaare-Oregim, y Bethlehemiad, a darawodd *e* frawd Goliath y Gethiad; a phren ei waywffon *ef* oedd fel carfan gwehydd.

20 A bu eilwaith ryfel yn *f* Gath: ac yr oedd gwr corphorol, a chwech o fysedd ar bob llaw iddo, a chwech o fysedd ar bob troed iddo, pedwar ar hugain o rifedi; efe hefyd *oedd* fab i'r cawr.

21 Ac efe a † ammharchodd Israel; a Jonathan mab *g* Simea, brawd Dafydd, a'i lladdodd *ef*.

22 Y

a 1 Bren. 18. 21.
b Pen. 2. 23.
* Dinas yn llwyth *Naphtali*, ynghylch *Canaan* tu a *Syria*, lle yr yoedd dyfnyoedd a elwid *Maaca*, oddiwrth ba rai y cyfenwid y ddinas *Abel-Beth-Maaca*.
c Jos. 22. 15. 2 Bren. 25. 23.
d 2 Bren. 15. 29.
e 2 Bren. 25. 23.
f Jos. 18. 25.
g Deut. 20. 20.
h 2 Bren. 19. 32. Jer. 32. 24.
† Heb. *distrywio.*
i Preg. 9. 14.
‡ Heb. *yna dditholiad.* Deut. 20. 11.
k Jos. 9. 14.
* Rhuf. 12. 18.
l Diar. 24. 21. Rhuf. 13. 5.
** Preg. 9. 18.
m Pen. 8. 16.
n Pen. 8. 18.
o 1 Bren. 4. 3.
p Pen. 8. 17.
q Num. 3. 32.
r Barn. 10. 4. Pen. 23. 38.
‖ Neu. *Arywyddes.*
a Lef. 26. 16.
b Bren. 17. 1.
c Jos. 7. 1. Pen. 22. 16. Dat. 6. 10.
d Jos. 9. 3. 20, 17.
e Pen. 14. 44.
f Heb. 6. 10.
a 1 Sam. 17. 54.
b Pen. 3. 27.
c Deut. 23. 6.
d Pen. 23. 24.
e Pen. 8. 17.
f Gen. 27. 29.
g Pen. 16. 8.
h Jos. 9. 15. 2 Sam. 5. 19.
i Num. 25. 4. 2 Sam. 3. 39.
k Pen. 6. 17.
l Pen. 6. 9.
m 1 Sam. 20. 14. 42.
n Pen. 3. 7.
† Neu. *Merab.*
o Barn. 22. 7. 10, 19.
p Gen. 22. 14. Pen. 6. 17. Diar. 21. 3 Jer. 13. 16
q Ruth 1. 22. Pen. 3. 7 Deut. 21. 23. Sal. 68. 9.
† *Irigaion.*
r 1 Sam. 31. 10.
s Jos. 18. 28.
t 1 Sam. 28. 9. 1. *y* Jos. 7. 27. Pen. 24. 25. Zec. 6. 8.
u *Rapha.* Gen. 6. 4.
‖ Heb. *palaor ei.* 1 Sam. 17. 5. 1218.
a Sal. 46. 1.
b Pen. 18. 3.
* Heb. *Lamp.*
1 Bren. 11. 36. Sal. 132. 17.
c 1 Cron. 20. 4.
d 1 Cron. 11. 29.
e 1 Cron. 20. 5.
f 1 Cron. 18. 1.
† Neu. *addifenwodd* 1 Sam. 17 10, 25, 26
g 1 Sam. 16. 9.
Samma. Pen. 13. 3.

22 Y pedwar hyn a aned i'r ɛawr yn Gath, ac y gwympasant trwy law Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

PEN. XXII.

a Salm o ddiolchgarwch am allwedd ymwared Duw, a'i amryw fendithion.

A Dafydd a lafarodd wrth yr Arglwydd eiriau'r *a* gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr *b* Arglwydd ef o law ei holl elynion, ac o law *c* Saul.

2 Ac efe a ddywedodd, Yr *d* Arglwydd *yw* fy ngraig, a'm hamddiffynfa, a'm Gwaredydd;

3 Duw fy nghraig, yndδo ef yr *e* ymddiriedaf: *fy f* mharian, a chorn fy iachawdwriaeth, fy uchel-dwr, a'm noddfa, *g* fy Achubwr; rhag trais y'm hachubaith.

4 Galwaf ar yr Arglwydd canmoladwy: felly y'm cedwir rhag fy ngelynion.

5 Canys * gofidion angau a'm cylchynasant; *b* afonydd y † fall a'm dychrynasant.

6 I Doluriau uffern a'm hamgylchynasant; *i* maglau angau a'm rhagflaenasant.

7 *k* Yn fy nghyfyng-dra y gelwais ar yr Arglwydd, ac y gwaeddais at fy Nuw: ac efe a glybu fy llef o'i demel, a'm gwaedd *a* *aeth* i'w glustiau efi.

8 Yna y *l* cynhyrfodd ac y crynodd y ddaear: *m* seiliau'r nefoedd a gyffroisant ac a ymsiglasant, am iddo ef ddigio.

9 Dyrchafodd mŵg o'i ffroenau ef, a thân o'i enau ef a ysodd: glô a ennynasant ganddo ef.

10 Efe a ogwyddodd y nefoedd, ac a ddisgynnodd; a thywyllwch *dodd* dan ei draed ef.

11 Marchogodd efe hefyd ar y *o* cerub, ac a ehedodd: ïe, efe a welwyd ar adenydd y gwynt.

12 Efe a osododd y tywyllwch yn bebyll o'i *p* amgylch: *sef* cuglïad y dyfroedd, a thew gymmylau'r awyr.

13 Gan y disgleirdeb ger ei fron ef, ennynnodd y marwor tanllyd.

14 Yr Arglwydd a *r* daranodd o'r nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef.

15 Ac efe a anfonodd *s* saethau, ac a'u gwasgarodd hwynt; mellt, ac a'u dryllïodd hwynt.

16 Gwaelodion y môr a ymddangosφdd, a seiliau y byd a *t* ddynoethwyd, yn *s* gerydd yr Arglwydd, a chan *t* chwyth anadl ei ffroenau ef.

17 Efe a anfonodd oddi uchod; cymmerodd *u* fi, ynnodd *u* o'u ddyfroedd lawer.

18 Gwaredodd fi rhag fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghaseion; am eu bod yn dreth na mi.

19 Achubasant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond *yr* Arglwydd oedd gynhaliad i mi.

20 Efe a'm dug i changleu: efe a'm gwaredodd i, *x* am ïddo ymhoffi ynof.

21 Yr Arglwydd a'm gwobrwyodd yn ol y *y* nghyfiawnder: yn ol glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

22 Canys mi a *z* gedwais ffyrdd yr Arglwydd, ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy Nuw.

23 O herwydd ei holl *a* farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i: ac oddi wrth ei ddeddfau ni chiliais.

24 Bum hefyd berffaith † *b* ger ei fron ef; ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

25 A'r Arglwydd a'm gwobrwyodd innau yn ol fy nghyfiawnder; yn ol fy nglendid ger ei fron ni lygaid ef.

26 A'r trugarog y gwnei *c* drugaredd; a'r gwr perffaith y gwnei berffeithrwydd.

27 A'r glân y gwnei leadid; ac a'r *c* cyndyn yr ymgyndynni.

28 A'r bobl *d* gystuddiedig a waredi: ond *y mae* dy lygaid ar y *e* rhai uchel, i'w daroſwng.

29 Canys ti yru fy nghanwyll i, O Arglwydd; a'r Arglwydd a wna fy nhywyllwch i yn oleuni.

30 O blegid ynot ti y * rhedaf trwy fyddin: trwy fy Nuw y llammaf dros fur.

31 I Duw *fydd* perffaith ei ffordd: *z* ymadrodd yr Arglwydd *fydd* buredig: tarian *yw* efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

32 Canys *i* pwy *fydd* Duw, neblaw yr Arglwydd? a phwy *fydd yn* graig, ond ein Duw ni?

33 Duw *yw* fy nghadernid a'm nerth; ac a rwyddhaodd fy ffordd i yn berffaith.

34 Efe fydd yn gwneuthur fy mhraed fel *n* traed ewigod; ac efe fydd yw fy ngosod ar fy o uchelfaoedd.

35 Efe fydd yn dysgu fy nwylaw i ryfel; fel y dryllir bwa dur *gan* fy mreichiau.

36 Rhoddaist hefyd i mi *p* darian dy iachawdwriaeth; † ac a'th fwynder y lliosogaist fi.

37 Ehengaist fy neheuddeiliad danaf; fel na lithrodd fy ffol.

38 Erlidiais fy ngelynion, a difethais hwynt; ac ni ddychwelais nes eu difa hwynt.

39 Difeiais hwynt hefyd, a thrywenais hwynt, fel na chyfodent; a hwy a syrthiasant dan fy *q* nhraed.

40 Canys ti a'm gwregysaist â nerth i ryfel: y rhai a ymgyfodent i'm herbyn, a ddarostyngaist danaf.

41 Rhoddaist hefyd i mi *r* warrau fy ngelynion; fel y direthwn fy nghaseion.

42 *s* Diſwyliasant, ond nid *oedd* achubydd; *sef* am yr Arglwydd, ond nid attebodd hwynt.

43 Yna y maluriais hwynt fel *t* llwch y ddaear; melais hwynt fel tom yr heolydd, a gwasgerais.

44 Gwaredaist fi rhag cynhennau fy mhobl; cedwaist fi yn *u* hen *ar* genhedloedd: pobl nid adnabum a'm gwasanaethant.

45 Meibion dieithr a gymmerant arnynt *x* ymddarostwng i mi: pan glywant, gwrandawant arnaf fi.

46 Meibion dieithr a hallant, ac a ddychrynant o'n llochesau.

47 Byw fyddo yr Arglwydd, a bendigedig *fyddo* fy ngraig; * a dyrchafer Duw, craig fy iachawdwriaeth.

48 Duw sydd yn y dial trosof fi, ac sydd yn darostwng pobloedd danaf fi:

49 Ac sydd *yn fy* nhywys i o blith fy ngelynion: ti hefyd a'm dyrchefaist uwch law'r rhai a gyfodent i'm herbyn; rhag y gwr trawsa y'm hachubaist.

50 Am hynny y moliannaf di, O Arglwydd, ym mhlith *y* cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

51 *Efe sydd* dŵr iachawdwriaeth i'w frenhin; ac yn gwneuthur trugaredd i'w *a* eneiniog, i Ddafydd, ac *i* i'w had yn dragywydd.

a Salm 18. 1. b 2 Sam. 22. 1. c 1 Sam. 19. 11. d Deut. 32. 4. e Sal. 18. 2. &c. f Gen. 15. 1. g Sal. 34. 19. h Marc 16. 7. i Deut. 32. 4. k Sal. 18. 2. &c. l 2 Sam. 22. 8. m Diar. 18. 10. n Heb. 2. 13. o Gen. 15. 1. p Mat. 1. 21. q Neu, *glos*, neu *donnau*. r Sal. 18. 5. † Heb. *Belial*. ‡ Neu, *trefnau*. s Sal. 116. 3. t 1 Sam. 18. 21. u Act. 12. 5. x Barn. 5. 20. a m Job 26 11. n Heb. 12. 29. o Gen. 1. 24. p Sal. 97. 2. q Sal. 18. 12. r Sal. 29. 3. s *Addguddiwyd* Sal. 9. 5. t Sal. 74. 1. u Sal. 69. 2. a 103. 21. Heb. 1. 14. x Sal. 40. 2. a 51. 6. y Sal. 7. 4. Eph. 2. 10. z Sal. 119. 3. a Sal. 119 6. † Heb. *iddo* b 2 Bren. 29. 3. Sal. 51. 6. Mat. 18. 35. c Mat. 5. 7. d Mat. 5. 8. e Lef. 26. 24. 27. 28 1 Sam. 25. 17. Sal. 18. 26. f Sal. 12. 5. g Sal. 101. 5. h 2 Sam. 7. 8. i Sal. 18. 29. k Sal. 116. 3. l Sal. 18. 7. m Sal. 18. 9. n Sal. 18. 10. o Sal. 18. 11. p Sal. 18. 12. q Sal. 18. 13. r Sal. 18. 14. s Sal. 18. 15. t Sal. 18. 16. u Sal. 18. 17. x Sal. 18. 18. a Sal. 18. 19. y Sal. 18. 20. z Sal. 18. 21. a Sal. 18. 22. b Sal. 18. 23. c Sal. 18. 24. d Sal. 18. 25. e Sal. 18. 26. f Sal. 18. 27. g Sal. 18. 28. h Sal. 18. 29. i Sal. 18. 30. k Sal. 18. 31. l Sal. 18. 32. m Sal. 18. 33. n Sal. 18. 34. o Sal. 18. 35. p Sal. 18. 36. q Sal. 18. 37. r Sal. 18. 38. s Sal. 18. 39. t Sal. 18. 40. u Sal. 18. 41. x Sal. 18. 42. a Sal. 18. 43. y Sal. 18. 44. z Sal. 18. 45. a Sal. 18. 46. b Sal. 18. 47. c Sal. 18. 48. d Sal. 18. 49. e Sal. 18. 50. Rhuf. 15. 9.

PEN. XXIII.

1 Dafydd yn dangos ei fydd yn ddderbyniol Duw tu bunt i ddyuai dynol.

DYMA eiriau diweddaf Dafydd. Dywedodd Dafydd mab Jesse, a dywedodd a'r gwr a osodwyd yn uchel, enneiniog Duw Jacob, a pherseidd *b* ganiadydd *b* Amos Israel;

2 Yspryd *c* yr Arglwydd a lafarodd ynof fi, a'i ymadrodd ef *oedd* ar fy nhafod.

3 Duw Israel a ddywedodd, *wrthyf fi*, *d* Craig Israel a ddywedodd, *Bydd* llywodraethwr ar ddynion yn *e* cyfiawn, yn llywodraethu *mewn ofn* Duw:

4 Ac *efe a fydd* fel *f* bore-oleuni, *pan* *g* eyfodo haul foreugwaith heb gymmylau: *g fel* eginyn a *dyf* o'r ddaear, gan lewyrchiad yn ol eglaw.

5 Er *b* nad *yw fy* nhŷ i felly gyd â Duw; *i* etto cyfammod tragywyddol a wnaeth

b Pen. 7. 16. 18. *i* Efa. 9. 6. 7. *z* Pedr 1. 19. Pen. xxiii. *Add.* 5.] *Cyfammod tragywyddol.* Nid allai beiau Dafydd, &c. Ddiddymmu ei obaith am Grist. Ni's gall ein pechod ninnau ddiddymmu'n ffydd yr Nghrist. *Rhuf.* viii. 38.

a Mat. 16. 18. b 1 Cor. 1. 30. m Eza. 4. 2. Rhuf. 3. 3. n Luc 19. 14. o Mat. 22. 23. Luc 9. 24. p Mica 7. 4. q Ioan 2. 11. r Yfo-beam yr Hanno-riaid pen y brig fel y mae yn 2 Cron. 11. 11. s 1 Cron. 21. 12. t Baru. 5. 18. u Sam. 17. 40. x Adm. 11. y Eſa. 52. 12. z 1 Cron. 21. 27. † Neu, i yſbyſa-bolli. y Sal. 78. 9. a 1 Cron. 11. 14. Eſa. 31. 9. b 2 41. 2. † Neu, a'r tri yennerth ar. c 1 Cron. 11. 15. d 18. e 1 Sam. 22. 1. f 1 Sam. 4. 18. d 1 Sam. 22. 4. h Ag. 25. 26. f Ioan 4. 13. 14. g 1 Cron. 11. 19. Rhuf. 3. 31. b Lef. 4. 7. i 1 Cor. 14. 21. k 1 Cron. 11. 20, 36 l Heb. laddeding-ion. m Jof. 15. 21. n Heb. Beto-dwo Moab. o 1 Cron. 11. 22. p 1 Sam. 17. 38. q Dat. 7. 17. 8 7. 12. a 21. 7, 14. † Neu, anrhydeddus oedd ym myſg y 30.

Pen. 1001. Adm. 34.] Yr oedd mab Ahitophel mor enwog fawr ag oedd ei dad o gynghorwr. Adm. 39. y mae dau o'rſiaid yn dangos fod gwirlawfel Abſalom &c.

eſe a mi, wedi ei lunieithu yn holiol ac unair yn 2 fer: canys fy 2 holliachawdwriaeth, a'm holl dymuniad yw, er nad yw yn peri ffoi dim hagwro.

6 ¶ A'r 3 anwir *fyddant* oll fel drain a wedi eu bwrw heibio: canys 4 mewn llaw ni's cymmerir hwynt.

7 Ond 5 gwr a gyffyrddo â hwynt a ddiffynnair â haiarn, ac a phladr gwaywffon; ac a than y lloſgir hwynt yn 6 un lle.

8 ¶ Dyma enwau 7 y cadyrn oedd gan Dauſydd. 8 Y Tacmoniad a eiſteddai yn y gadair, yn bennaeth y tywyſogion (hwnnw *oedd* Adino yr Eſniad) *eſe a ruthredd* yn erbyn wyth cant, y rhai a laddodd eſe ar unwaith.

9 Ac ar ei ol *eſ yr oedd* 9 Eleazar mab Dodo, mab Ahohi, *ym mhlith* y tri chedyrn, gyd â Dafydd, pan 1 ddifenwaſant hwy'r Philiſtiaid a ymgynnullaſent yno i ryfel, a phan 2 giliaſai gwyr Iſrael i ymaith.

10 Eſe a gyfododd, ac a darawodd ar y Philiſtiaid, nes diffygio ei law ef, a glynu ei law ef wrth y cleddyf: a'r Arglwydd a wnaeth waredigaeth fawr y diwrnod hwnnw; a'r bobl a ddychwelaſant ar ei ol ef yn unig i 3 enrheithio.

11 Ac ar ei ol *ef yr oedd* 4 Samma mab Age yr Harariad. A'r Philiſtiaid a ymgynnullaſent † yn dorf; ac yr oedd yno ran o'r maes yn llawn o ffacbys: a'r bobl a ffodd o flaen y Philiſtiaid.

12 Ond eſe a ſafodd ynghanol y rhandir, ac a'i 5 achubodd hi, ac a laddodd y Philiſtiaid. Felly y gwnaeth yr Arglwydd ymwared mawr.

13 † A 6 tri o'r deg pennaeth ar hugain a ddiſgynnaſant, ac a ddaethant y cynhaeaf at Ddafydd i ogof 7 Adulam: a thorf y Philiſtiaid oedd yn gwerſyllu yn 8 nyffryn Rephaim.

14 A Dafydd *oedd* yna mewn 9 amddiffynfa; a ſefyllfa'r Philiſtiaid *yddoedd* yna yn Bethlehem.

15 A 10 dyſtiodd Dafydd, a dywedodd, Pwy a'm dioda i â dwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *ydd* wrth y porth?

16 A'r tri 11 chedyrn a ruthraſant trwy werſyll y Philiſtiaid, ac a dynaſant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'i cymmeraſant hefyd, ac a'i *d* yfed, eithr eſe a'i diod-offrymmodd *e* i'r Arglwydd;

17 Ac a ddywedodd, na 12 *g* atto yr Arglwydd i mi wneuthur hyn: *onid* 13 gwaed y gwyr a aethant mewn *enaid* a'r *eu* heinioes *yw* hwn? Am hyny ni fynai eſe ei yfed. Hyn a wnaeth y 14 tri chedyrn hyny.

18 Ac 15 Abiſai brawd Joab, mab Seruia, *oedd* bennaf o'r tri. Ac eſe a gyfododd ei waywffon yn erbyn tri chant, *h* ac a'u lladdodd *hwynt*: ac eſe a gafodd 16 enw ym mhlith y tri.

19 Onid 17 anrhydeddusaf *oedd eſe* o'r tri? *i* am hyny yn dywyſog yr oedd efe iddynt: *eithr* 18 hyd hagen nid *oedd* efe y tri *cyntaf*.

20 A Benaia mab Jehoiada, mab gŵr cryfnerthus o 19 Cabſeel, am ei weithredoedd, efe a laddodd ddau 20 o bedyrn Moab: *a* ac efe a aeth i waered, ac a laddodd 21 lew mewn pydew yn amſer eira.

22 Ac 22 efe a darawodd Aifft-ddyn 23 gŵr *o faint*: ac yn llaw yr Aifftiad yr *oedd* gwaywffon; eithr efe a ddaeth i waered atto ef â ffon, ac a dynnodd y waywffon o law yr Aifftiad, ac a'i lladdodd ef â'i waywffon ei hun.

23 Hyn a wnaeth Benaia mab Jehoiada: ac *iddo yr oedd yr* 24 enw ym mhlith y tri chedyrn.

24 Asahel brawd Joab *oedd* un o'r deg a hugain; Elhanan mab Dodo y Bethlehemiad,

25 Samma yr Harodiad, Elika yr Harodiad,

26 Heles y 25 Paltiad, Ira mab Ikces y Tecoiad,

27 Abiezer yr 26 Anathothiad, Mebunnai yr Huſathiad,

28 Salmon yr Ahohiad, Maharai y Netophathiad,

29 27 Heleb mab Baana y Netophathiad, Ittai mab Ribai o Gibea meibion Benjamin,

30 Benaia y 28 Pirathoniad, Hidai o afonydd Gaas,

31 Abi-albon yr 29 Arbathiad, Azmaveth y Barhumiad,

32 Eliaba y Saalboniad; o feibion Jaſhen, Jonathan,

33 Samma yr Hatariad, Ahiam mab Sarar yr Hatariad,

34 Eliphelet mab Ahaſbai, mab y Maacathiad, Eliam mab y Ahitophel y Giloniad,

35 Heſrai y Carmeliad, Paarai yr Arbiad,

36 Igal mab Nathan o Soba, Bani y Gadiad,

37 Selec yr Ammoniad, Naharai y Beerothiad yn dwyn arfau Joab mab Seruia.

38 Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad,

39 Uria yr Hethiad: deg ar bymtheg ar hugain o gyd.

P E N. XXIV.

Dafydd yn rhifo'r bobl. 10 Dafydd yn cael ei ddewis o dair ffordd; 25 Yn aberthu, yr hyn yn pallu.

A Thrachefn digllonedd yr Arglwydd a enynnodd yn erbyn Iſrael; ac 1 efe a ſbrogodd Dafydd yn eu herbyn hwynt, i ddywedyd, 2 Dos, cyfrif Iſrael a Jwdah.

2 Canys y brenhin a ddywedodd wrth Joab tywyſog y lla oedd gaddo ef, † Dos yn awr drwy holl lwythau Iſrael, o Dan hyd Beerſeba, a chyfrif y bobl, *d* fel y gwypwyf rifedi'r bobl.

3 A Joab a ddywedodd wrth y brenhin, Yr Arglwydd *e* Dduw a 'chwanego'r bobl yn gan cymmaint ag y maent, fel y gwelo llygaid fy arglwydd frenhin: ond pa ham yr *ewyllysia fy* arglwydd frenhin y peth hyn?

4 A'r 3 gair y brenhin fu drech na Joab, a thywyſogion y llu. Joab am hyny a aeth allan, a thywyſogion y llu, *f* o flaen y brenhin, i gyfrif pobl Iſrael.

5 ¶ A hwy a aethant dros yr Iorddonen, ac a werſyllaſant yn 4 Aroer, *g* o tu deheu 5 y ddinas *ſydd* yngnanol dyffryn Gad, a thu a'r 6 Iaſer.

6 Yna y daethant i Gilead, ac i 7 wlad Tahtim-hodſi; a daethant *heibio* i Dan-jaan, ac o amgylch i Sidon,

7 *h* a daethant hyd i 8 amddiffynfa Tyrus, ac i holl ddinasoedd yr Hefiaid, a'r Canaaneaid: a hwy a aethant i ddeheu Jwdah, i Beerſeba.

8 Felly y cylchynaſant yr holl wlad, ac a ddaethant, ymhen naw mis ac ugain *i* o ddyddiau, i Jeruſalem.

9 A rhoddes Joab nifer cyfrif y bobl at y brenhin: ac Iſrael *yddoedd* wyth gan mil o wŷr grymmus yn tynnu cleddyf; a gwŷr Jwda *oedd* bum can mil o wŷr.

10 ¶ A 9 cnaton Dafydd a'i carawoddai *k* ef, ar ol iddo gyfrif y bobl. A dywedodd Dafydd wrth yr Arglwydd, *l* Pechais yn 10 ddirfawr yn yr hyn a wneuthum: ac yn awr Arglwydd, 11 attolwg, dilea anwiredd dy waſanaeth; canys 12 ffolineb a wneuthum.

11 A phan gyfodaſai Dafydd yn fore, daeth gair yr Arglwydd at Gad 13 broffwyd, gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

12 Dos, a dywed wrth Dafydd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Tri pheth yr ydwyf fi yn eu gosod arnat; dewis i ti un o'r rhai hyn, a mi a'i gwnaf i ti.

13 Felly Gad a ddaeth at Dafydd, ac a fynegodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, A ddaw arnat ti saith mlynedd o newyn yn dy dir? ai ynte a fydd i ti dair mis yn ffoi o flaen dy elynion, a hwythau yn dy erlid? ai ynte a fydd tri diwrnod o haint yn dy dir? Yn awr ymgynghora, a gwel pa air a atebaf i'r hwn a'm hanfonodd.

14 A Dafydd a ddywedodd wrth Gad, Cyfyng iawn *yw* arnaf fi: syrthiwn yn awr yn llaw yr Arglwydd, canys lluosog *yw* ei drugareddau ef: ac na syrthiwn yn llaw dyn.

15 Felly yr Arglwydd a anfonodd haint ar Iſrael o'r bore hyd yr amſer penodedig: a bu farw o'r bobl, o Dan hyd Beerſeba, ſeithdeng mil.

16 A phan estynnodd yr angel ei law ar Jeruſalem, i'w dinyſtrio, yr Arglwydd a edifarhaodd am y drygfyd, ac a ddywedodd wrth yr angel a ddinyſtriai y bobl, Digon yw: yn awr tynna dy law. A llaw angel yr Arglwydd *oedd* gerllaw llawr dyrnu Arauna yr Hebuſiad.

17 A Dafydd a lefarodd wrth yr Arglwydd, pan welodd yr angel a darawai y bobl, ac a ddywedodd, Wele, myfi a bechais, a minnau a wneuthum anwiredd: ond y defaid hyn, pa beth a wnaethant? bydded, attolwg, dy law yn erbyn myfi, ac yn erbyn tŷ fy nhad.

18 A Gad a ddaeth y dydd hwnnw at Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, Dos i fyny, cyfod allor i'r Arglwydd yn llawr dyrnu Arauna yr Hebuſiad.

19 A Dafydd a aeth i fyny, yn ol gair Gad, fel y gorchymynaſai yr Arglwydd.

20 Ac Arauna a edrychodd, ac a welodd y brenhin a'i weiſion yn dyfod tuag atto: ac Arauna a aeth allan, ac a ymgrymmodd i'r brenhin ar ei wyneb ar y ddaear.

21 Ac Arauna a ddywedodd, Paham y daeth fy arglwydd frenhin at ei waſanaethwr? A Dafydd a ddywedodd, I brynu y llawr dyrnu gennyt, i adeiladu allor i'r Arglwydd, fel y peidio'r pla oddi wrth y bobl.

22 A dywedodd Arauna wrth Dafydd, Cymmered, a offrymmed fy arglwydd frenhin yr hyn a fyddo da yn ei olwg: wele, yr ychen *ydynt* i'r poethoffrwm, a'r offer dyrnu, a harneſau yr ychen, *yn* goed.

23 Y cwbl, O frenhin, a roddes Arauna i'r brenhin. Ac Arauna a ddywedodd wrth y brenhin, Yr Arglwydd dy Dduw a dderbynio dy wyneb.

24 A'r brenhin a ddywedodd wrth Arauna, Nage, eithr prynu a brynaf gennyt ti yn ol ei werth: ac ni offrymmaf boethoffrwm i'r Arglwydd fy Nuw, yr hyn a gaſtiwyf i mi heb goſt. Felly Dafydd a brynodd y llawr dyrnu a'r ychen am driugain ſiecl arian.

25 A Dafydd a adeiladodd yno allor i'r Arglwydd, ac a offrymmodd boethoffrymmau a thangnefeddau. Felly yr Arglwydd a ymbiliodd dros y tir, a'r pla a attaliwyd oddi wrth Iſrael.

---

a Mat. 16. 18. b 1 Cor. 1. 30. m Eza. 4. 2. Rhuf. 3. 3. n Luc 19. 14. o Mat. 22. 23. Luc 9. 24. p Mica 7. 4. q Ioan 2. 11. r Yfo-beam yr Hanno-riaid pen y brig fel y mae yn 2 Cron. 11. 11. s 1 Cron. 21. 12. t Baru. 5. 18. u Sam. 17. 40. x Adm. 11. y Eſa. 52. 12. z 1 Cron. 21. 27. † Neu, i yſbyſa-bolli. y Sal. 78. 9. a 1 Cron. 11. 14. Eſa. 31. 9. b 2 41. 2. † Neu, a'r tri yennerth ar. c 1 Cron. 11. 15. d 18. e 1 Sam. 22. 1. f 1 Sam. 4. 18. d 1 Sam. 22. 4. h Ag. 25. 26. f Ioan 4. 13. 14. g 1 Cron. 11. 19. Rhuf. 3. 31. b Lef. 4. 7. i 1 Cor. 14. 21. k 1 Cron. 11. 20, 36 l Heb. laddeding-ion. m Jof. 15. 21. n Heb. Beto-dwo Moab. o 1 Cron. 11. 22. p 1 Sam. 17. 38. q Dat. 7. 17. 8 7. 12. a 21. 7, 14. † Neu, anrhydeddus oedd ym myſg y 30.

Pen. 1001. Adm. 34.] Yr oedd mab Ahitophel mor enwog fawr ag oedd ei dad o gynghorwr. Adm. 39. y mae dau o'rſiaid yn dangos fod gwirlawfel Abſalom &c.

1 Neu, ſi gyngor Pen. 20. 26. 2 Pen. 2. 18. q 1 Cron. 11. 27. r Pen. 24. 2. ſ Jof. 21. 18. Jer. 1. 1. t 1 Cron. 11. 30. u Baru. 12. 13. ‖ dyſyn-nedd Barn. 2. 9. x 1 Cron. 1. 32. y Pen. 23. 12. z Pen. 4. 2. a Pen. 20. 28. b Pen. 12. 9. Adm. 1. 16. c Jof. 9. 21. d Deut. 8. 13. 14. Hab. 2. 4. e Preg. 6. 4. f Eſt. 1. 20. g Deut. 3. 16. Jof. 13. 10. h Num. 32. 2, 3. i Neu, ar ddiwedd dau fis. k Jer. 14. l Pen. 12. 13. Micha 7. 8. m Dior. 28. 13. 1 Ioan 1. 9. n Pen. 12. 13. o Neu, ſi gyngor. Adm. 39.

o 1 Sam. 22. 5.
p 1 Sam. 9. 9. 1 Cron. 29. 29.
q Iair 1 Cron. 21. 12. Iair wedi bed. Pen. 21. 1.
r Mica 7. 9. Heb. 12. 5.
s Esa. 47. 6.
t 1 Cron. 21. 22.
u Esa. 37. 36.
x Gen. 6. 6. 1 Sam. 15. 11.
y Sal. 78. 38. Hab. 3. 2.
z 1 Cron. 21. 15, 22. Ornan. Adn. 18.
a 1 Cron. 21. 16.

edid dy was, canys ynfyd iawn y gwnaethunn.

11 A phan gyfododdd Dafydd y bore, daeth gair yr Arglwydd at o Gad y prophwyd, p gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

12 Dos a dywed wrth Dafydd, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; Yr ydwyf fi yn gofod tri *pheth* o'th flaen di: dewis i ti un o honynt, a gwnaf *hynny* i ti.

13 Felly Gad a ddaeth at Dafydd, ac a fynegodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, A *fynnu* ddyfod i ti q saith mlynedd o newyn yn dy wlad? neu floi dri mis o flaen dy elynion, a hwy yn dy erlid? ai ynte bod haint yn y wlad dri diwrnod? Yn awr ymgynghora, ac edrych pa beth a attebaf i'r hwn a'm hanfonodd.

14 A dywedodd Dafydd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf: bid i mi syrthio yn awr yn llaw yr r Arglwydd (canys aml *yw* ei drugareddau ef) ac na chwympowyf yn llaw dyn.

15 Yna y rhoddes yr t Arglwydd haint yn Israel, o'r bore hyd yr amser nodedig: a bu farw o'r bobl o Dan hyd Beerseba, u ddeng mil a thriugain o wyr.

16 A phan estynasai yr angel ei law *at* x Jerusalem i'w dinystrio hi, x edifarhaodd ef yr Arglwydd y drwg hwn, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinystrio'r bobl, y digon bellach: sicut dy law. Ac angel yr Arglwydd *oedd* wrth lawr-dyrnu z Arafna y Jebusiad.

17 A llefarodd Dafydd wrth yr Arglwydd, a pan welsai efe yr angel a darawsai'r bobl, a ddywedodd, Wele, myfi a bechais, ac a wnaethum yn ddrygionus: ond

y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? bydded, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar dy fy nhad.

18 ¶ A Gad a ddaeth at Dafydd y dwthwn hwnnw, ac a ddywedodd wrtho, a Dos i fynu, cyfod allor i'r Arglwydd yn llawr-dyrnu || Arafna y Jebusiad.

19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ol gair Gad, c fel y gorchymynasai yr Arglwydd.

20 Ac Arafna a edrychodd, ac a ganfu'r brenhin a'i weision yn dyfod tu ag atto. * Ac Arafna a aeth allan, ac a ostyngodd ei wyneb i lawr ger bron y brenhin.

21 Ac Arafna a ddywedodd, Pa ham y daeth fy arglwydd frenhin at ei was? d A dywedodd Dafydd, I brynu genyt ti y llawr-dyrnu, i adeiladu allor i'r Arglwydd, e fel yr attalier y pla oddi wrth y bobl.

22 A dywedodd Arafna wrth Dafydd, Cymmered, ac offrymmed fy arglwydd f frenhin yr hyn fyddo da yn ei olwg: wele'r f ychen yn boethoffrwm, a'r ffust- iau ac offer yr ychen yn lle cynnud.

23 Hyn oll a roddodd Arafna, *megis* brenin, i'r brenhin. A dywedodd Arafna wrth y brenhin, Yr Arglwydd dy Dduw a fyddo g bodlon i ti.

24 A dywedodd y brenhin wrth Arafna, Nag e i; eithr gan brynu y prynaf *ef* mewn pris genyt: ac nid offrymmaf i'r Arglwydd fy Nuw boeth-offrymmau rhad. Felly h Dafydd a brynodd y llawr-dyrnu a'r ychen, er deg o deugain o ffclau arian.

25 Ac ynn yr adeiladodd Dafydd allor i'r Arglwydd, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hedd. A'r Arglwydd a i gymmododd a'r wlad, a'r pla a attalwyd oddi wrth Israel.

A'R brenhin Dafydd *oedd* n hen, ac a aethai mewn oedran; er iddynt ei * gadwoddo ef mewn dillad, ettto ni chynhesai efe.

2 Am hynny ei b weision a ddywedasant wrtho, Ceiner i'm hargiwydd frenhin langces o forwyn; a c tifed hi o flaen y brenhin, a bydded yn gwneuthur ymgeledd iddo, a d gorwedded yn dy fynwes, fel y e gwrelogo fy argiwydd frenhin.

3 A hwy a geisiasant langces deg trwy holl fro Israel, ac a gawsant Abisag y f Sunamees, ac a'i dygasant hi at y brenhin.

4 A'r llangces *oedd* deg iawn, ac oedd yn g yngeleddu'r brenhin, ac yn ei wasanaethu ef; ond b ni bu i'r brenhin, a wnaeth â hi.

5 ¶ Ac i Adonia mab Haggith a k ymddyrchafodd, gan ddywedyd, Myfi a l fyddaf frenin: ac i efe ddarparodd iddo gerbydau a gwyr meirch, a deng wr a deugain i redeg o'i flaen.

6 A'i dad nid anfoddlonasai ef yn ei ddyddiau, gan ddywedyd, Pa ham y gwnaethoit fel hyn? ynteu hefyd *oedd* m deg iawn o bryd; ac n efe a aneiliasai gwedi Absalom.

7 Ac o'i o gyfrinach y gwnaeth efe Joab fab Serfia, ac p Abiathar yr offeiriad: a q hwy a gynhorthwyasant ar ol Adonia.

8 Odd Sadoc yn offeiriad, a Benaia mab Jehoiada, a Nathan y prophwyd, a r Simei, a Rei, a'r s gwyr cedyrn *oeddasai* gyd a Dafydd, nid *oeddynt* gyd a'g Adonia.

9 Ac Adonia a t laddodd ddefaid a gwarthec, a phasgedigion, wrth faen Zoheleth, yr hwn *fydd* wrth Ffynnogel, ac a wahoddodd ei holl frodyr meibion y brenhin, a holl wyr Juda gweision y brenhin.

10 Ond Nathan y prophwyd, a Benaia, a'r gwyr cedyrn, a Salomon ei frawd, ni wahoddodd efe.

11 ¶ Am hynny y dywedodd Nathan wrth Bathfeba mam Salomon, gan ddywedyd, Oni chlywaisit ti fod Adonia mab u Haggith yn teyrnasu, a'n hargiwydd Dafydd heb wybod?

12 Tyred gan hynny yn awr, attolwg, rhoddaf i ti *x* gyngor, fel yr achubech dy einioes dy hun, ac einioes Salomon dy fab.

13 Dos, a cherdda i mewn at y brenhin Dafydd, a dywed wrtho, y Oni thyngaisit ti, fy arglwydd frenhin, wrth dy wasanneth-wraig, gan ddywedyd, ☞ Salomon dy fab di a deyrnasa yn ddiau, ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy *a* ngorsedd-fainge? pa ham gan hyhny y mae Adonia yn teyrnasu?

14 Wele, tra fyddech yno etto yn llafaru wrth y brenhin, minnau a ddeuaf i mewn ar dy ol di, ac a ||cadarnhaf dy eiriau di.

15 ¶ A Bathfeba a aeth i mewn at y brenhin, i'r ystafell. A'r brenhin oedd *b* hen iawn; ac Abisag y Sunamees oedd yn gwasanaethu'r brenhin.

16 A Bathfeba a ostyngodd ei phen, ac

LLYFR CYNTAF Y BRENHINOEDD;

Yr hwn a elwir hefyd, Trydydd Lyfr y BRENHINOEDD.

Y CYNHWYSIAD.

Mae 3 llawfr hwn yn rhoddi hanes am meithredoedd diweddaf Dafydd, a deddyfcbol deyrnasiad Salomon; *yn rannau y 12 Llwyth yn ddeuy deyrnas, yngbyd a hanes ei brenhinoedd drwg, yfpaid* 118 *o flynyddoedd.*

CyhCrist. 1015.
a 2 Sam. 5. 4. Sal. 90. 10.
b orchaddio
b Gen. 20. 8.
c Deut. 1. 38.
d 2 Sam. 12. 8.
e Preg. 4. 11.
f Jos. 19. 18.
2 Bren. 4. 8.
g Gen. 2. 20.
b Preg. 3. 5.
i 2 Sam. 3. 4. 1 Cron. 3. 2.
k Barn. 9. 10. 1 Cron. 22. 9, 10. Luc 14. 11.
l deyrnasfaf i 2 Sam. 15. 1. m 2 Sam. 14. 25. n 2 Sam. 3. 3, 4. 1 Cron. 3. 2. o Sal. 2. 2. Ezec. 38. 10.
p Pen. 2. 35. q Tim. 4. 10. r Pen. 2, 22, 28.

a ymgrymmodd i'r brenhin. A'r brenhin a ddywedodd, Beth a *fynni* di?

17 Hithau a ddywedodd wrtho, Fy arglwydd, ti a *c* dyngaiſt i'r Arglwydd dy Dduw wrth dy walaenaethyddes, *gan ddywedyd*, *d* Salomon dy fab a deyrnasa yn ddiau ar fy ol i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-fainge i.

18 Ac yn awr, wele, Adonia *e* ſydd frenin; ac yr awr hon, fy arglwydd frenhin, ni's gwyddoſt ti.

19 Ac efe a laddodd wartheg, ac *anifeiliaid* breiſion, a defaid lawer iawn, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, ac Abiathar yr offeiriad, a Joab tywyſog y ſilwriaeth: ond dy was Salomon ni wahoddodd efe.

20 Tithau, fy arglwydd frenhin, *y mae* llygaid holl Iſrael arnat ti, am fynegi iddynt pwy a eiſtedd ar orſedd-fainge fy arglwydd y brenhin ar ei ol ef.

21 Od amgen, *f* pan grweddo fy arglwydd frenhin gyd à'i *f* dadau, yna y cyfrifir fi a'm mab Salomon yn bechaduriaid.

22 ¶ Ac wele, tra yr oedd hi eto yn ymddiddan à'r brenhin, y daeth Nathan y prophwyd hefyd i mewn.

23 A hwy a fynegaſant i'r brenhin, gan ddywedyd, Wele, Nathan y prophwyd. Ac efe a aeth i mewn o flaen y brenhin, ac a ymgrymmodd i'r brenhin a'i wyneb hyd lawr.

24 A dywedodd Nathan, Fy arglwydd frenhin, a ddywedaiſt ti, Adonia a deyrnaſa ar fy ol i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-fainge?

25 Canys efe a aeth i wared heddyw, ac a laddodd ychen, ac *anifeiliaid* breiſion, a defaid lawer, ac a wahoddodd *g* holl feibion y brenhin, a thywyſogion y ſilwriaeth, ac Abiathar yr offeiriad; ac wele hwynt yn bwyta ac yn yfed o'i flaen ef, ac y maent yn dywedyd, *h* Bydded fyw y brenin Adonia.

26 Ond myfi dy was, a Sadoc yr offeiriad, a Benaia mab Jehoiada, a'th was Salomon, ni wahoddodd efe.

27 Ai trwy fy arglwydd frenhin y bu'r peth hyn, heb i ddangos o honot i'th was, pwy a eiſteddai ar orſedd-fainge fy arglwydd *i* brenhin ar ei ol ef?

28 ¶ A'r brenhin Dafydd a attebodd, ac a ddywedodd, Gelwch Bathſeba attaf fi. A hi a ddaeth o flaen y brenhin, ac a ſafodd ger bron y brenhin.

29 A'r brenhin a dyngodd, ac a ddywedodd, *k* Fel y mae yr Arglwydd yn fyw, yr hwn a waredodd fy enaid i allan o bob *l* cyfyngder,

30 Yn ddiau megis y tyngais wrthyt, i Arglwydd Dduw Iſrael, gan ddywedyd, Salomon dy fab a deyrnaſa yn ddiau ar fy ol i, ac efe a eiſtedd ar fy ngorſedd-fainge yn fy lle i; felly y gwnaf y dydd hwn.

31 Yna Bathſeba a ddymgrodd ei phen a'i hwyneb i lawr, ac a ymgrymmodd i'r brenhin, ac a ddywedodd, *m* Bydded fy arglwydd frenhin Dafydd fyw byth.

32 ¶ A'r brenhin Dafydd a ddywedodd, Gelwch attaf fi Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaia fab Jehoiada. A hwy a ddaethant o flaen y brenhin.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch weiſion eich arglwydd gyd a chwi, a pherwch i Salomon fy mab farchogaeth ar *n* fy mules fy hun, a dygwch ef i wared i *o* † Gihon.

34 Ac *p* eneinied Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd ef yno yn frenhin ar Iſrael: ac *q* udgenwch mewn udgorn, a dywedwch, *r* Bydded fyw y brenhin Salomon.

35 Deuwch chwithau i fynu ar ei ol ef, a deued efe i fynu, ac eiſtedded ar fy ngorſeddfa i; ac efe a deyrnaſa yn fy lle i: canys efe a orderiniais i fod yn flaenor ar Iſrael ac ar *s* Juda.

36 A Benaia mab Jehoiada a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, *u* Amen: yr un modd y *x* dywedo Arglwydd Dduw fy arglwydd frenhin.

37 Megis y bu yr Arglwydd, gyd à'm hargiwydd frenhin, felly bydded gyd à Salomon, a gwnaed yn *x* fwy ei orſedd-fainge ef na gorſedd-fainge fy arglwydd y brenhin Dafydd.

38 Felly Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaia mab Jehoiada, a'r Cerethiaiid, a'r Pelethiaid, a aethant i wared, ac a wnaethant i Salomon farchogaeth ar *a* fules y brenhin Dafydd, ac a aethant ag ef i Gihon.

39 A Sadoc yr offeiriad a gymmerodd gorn o *b* olew allan o'r babell, ac a eneiniodd Salomon. A hwy a udganaſant mewn udgorn: *c* a'r holl bobl a ddywedaſant, Bydded fyw y brenhin Salomon.

40 A'r holl bobl a aethant i fynu ar ei ol ef, yn canu pibellau, ac yn *d* llawenychu à llawenydd mawr, fel y rhwygai'r *d* ddaear gan eu ſwn hwynt.

41 ¶ A chlybu Adonia, a'i holl wahoddedigion y rhai *oedd* gyd ag ef, *e* pan ddarfuaſai iddynt fwytta. Joab hefyd a glywodd lais yr udgorn; ac a ddywedodd, Pa ham y *mae* bwrf y ddinas yn *f* derfysgol?

42 Ac efe etto yn llaſaru, wele, daeth Jonathan mab Abiathar yr offeiriad. A dywedodd Adonia, Tyred i mewn: canys *g* gwr grymmus *yfwyt* ti, a daioni a fynegi di.

43 A Jonathan a attebodd ac a ddywedodd wrth Adonia, Yn ddiau ein harglwydd frenhin Dafydd a oſodoid Salomon yn frenhin.

44 A'r brenhin a anfonodd gyd ag ef Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaia mab Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid; a hwy a barafaut iddo eſt farchogaeth ar fules y brenhin.

45 A Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd a'i heneiniaſant ef yn frenhin yn Gihon: a hwy a ddaethant i fyhu oddi yno yn *b* llawen; a'r ddinas a derfysgodd. Dyna'n *twrf* a glywſoch chwi.

46 Ac y mae *i* Salomon yn eiſtedd ar orſedd-fainge y frenhiniaeth.

47 A gweithion y brenhin a ddaethant *k* i'r fendithio ein harglwydd frenhin Dafydd, gan ddywedyd, Dy Dduw a wnelo enw Salomon yn well na'th enw di, ac a wnelo yn *fwy* ei orſedd-fainge ef na'th orſedd-fainge di. A'r brenhin a *l* ymgrymmodd ar y gwely.

48 Fel hyn hefyd y dywedodd y brenhin, *m* Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Iſrael, yr hwn a roddodd heddyw *am* i eiſtedd ar fy ngorſedd-fainge, a'm llygaid innau yn gweled.

49 A'r holl wahoddedigion, y rhai *oedd* gyd ag Adonia, a *n* ddychrynaſant, ac a gyfodaſant, ac a aethant bob un ei ffordd.

50 ¶ Ac Adonia oedd yn ofni rhag Salomon; ac a gyfododd, ac a aeth ac *o* a ymaflodd ynghyrn yr allor.

51 A mynegwyd i Salomon, gan ddywedyd, Wele, y mae Adonia yn ofni'r brenhin Salomon: canys wele, efe a *p* ymaflodd ynghyrn yr allor, gan ddywedyd, Tynged y brenhin Salomon i mi heddyw, na ladd efe ei was à'r cleddyf.

52 A dywedodd Salomon, Os bydd efe yn *q* wr da, *q* ni fyrth *ich* o'i wallt ef i lawr; ond os ceir drygioni ynddo ef, efe a fydd *r* farw.

53 A'r brenhin Salomon a anfonodd, a hwy a'i dygaſant ef oddi wrth yr allor. Ac efe a ddaeth, ac a ymgrymmodd i'r brenhin Salomon. A dywedodd Salomon wrtho, *r* Dos i'th dy.

P E N. II.

1 Dafydd yn rhoi cyngor i Salomon, 10 ac yn marw. 12 Salomon yn teyrnaſu. 13 dibenydd Adonia. 26 Abiathar yn talu'r offeiriadaeth. 28 Lladd Joab, a Simei.

YNA dyddiau Dafydd a nesaſant i *a* farw; ac efe a orchymynodd i Salomon ei fab, gan ddywedyd,

2 Myfi

a Mat. 6. 13.
x Gen. 1. 3.
a Sal. 33. 9.
y Mat. 6. 29.
z 2 Bren 2. 9.
Sal. 72. 8.
Dan. 7. 14.
a Adn. 33
b Ecf. 30. 23-34.
Sal. 89. 20.
c 1 Sam. 10. 24.
d Sal. 97. 1.
Dat. 11. 16—20.
e Diar. 14. 13.
f Act. 21. 31, 32.
g 2 Sam. 18. 27.
1 Bren. 22. 8.
2 Bren. 25. 5.
2 Cron. 20. 7.
Jer. 12. 6.
b 1 Cron. 11. 5.
2 Cron. 5. 2, 13.
i Adn. 13.
Can. 3. 11.
k Adn. 37.
l Gen. 47. 31.
m Sal. 103. 1, 2.
n Amos 8. 10.
o Ecl. 21. 14.
Num. 18. 3.
Pen. 2. 28.
p Eſa. 33. 14.
q 1 Sam. 14. 45.
2 Sam. 14. 11.
Act. 27. 34.
r Lef. 19. 15.
Deut. 1. 17.
s Diar. 13. 10.
a 24. 2.
Loan 5. 14.
1 Cor. 7. 20.
a Gen. 49. 1.
Deut. 23. 1.

b Jos. 23. 14. Heb. 9. 27. *c* Jos. 1. 7. *d* Deut. 17. 18. *e* Neu, *gwnelych yn gall.* *f* Deut. 29. 9. Jos. 1. 7. 1 Cron. 22. 13. *g* Sal. 132. 12. 2 Tim. 4. 5. *h* 2 Sam. 7. 12. *b* 2 Sam. 7. 19, 25. *i* 2 Sam. 3. 39. *k* 19. 5, 6. *l* 2 Sam. 3. 27, &c. *l* 2 Sam. 20. 10. *m* Diar. 20. 26. *n* Preg. 8. 13. *o* 2 Sam. 19. 31, &c. *p* 2 Sam. 17. 27. *q* 2 Sam. 16. 5–8. † Heb. *galed* *r* 2 Sam. 19. 18. *s* 2 Sam. 19. 23. *t* Job 9. 28. Preg. 8. 8. *u* Esa. 65. 20. *x* Pen. 1. 21. Act. 2. 29. 1014. *a* 13. 36. *y* 2 Sam. 5. 7. ‖ 2 Sam. 5. 4. 1 Cron. 29. 26, 27 *a* 1 Cron. 29. 23. 2 Cron. 1. 1. *b* 1 Sam. 16. 4. *c* 2 Sam. 3. 4. Pen. 1. 5. Diar. 21. 30, Dan. 2. 21. *d* 1 Cron. 22. 9. *a* 28. 5. Sal. 12. 2. ‡ Heb. *libro bribio fy unyn eb* *e* Pen. 1. 3 *f* Diar. 14. 15. Mat. 10.

2 *b* Myfi wyf yn myned ffordd yr holl ddaear: am hynny ymnertha, a bydd ŵr. 3 A chadw *c* gadwraeth yr Arglwydd dy Dduw, i rodio yn ei ffyrdd ef, i gadw ei ddeddfau ef, a'i orchymynion, a'i farnedigaethau, a'i dystiolaethau, fel yr *d* yscrifennwyd ynghyfraith Moises; fel y ‖ llwyddych yn yr hyn oll a *e* wnelych, ac i ba le bynnag y troech: 4 Fel y cyflawno yr Arglwydd ei air a lafarodd efe wrthyf, gan ddywedyd, *f* Os dy feibion a gadwant eu ffyrdd, i rodio ger fy mron mewn gwirionedd, â'u holl galon, ac a'u holl enaid, *g* ni thorrir (eb efe) na *hyddo b* o honot ŵr ar orsedd-fainge Ifrael. 5 Tithau hefyd a wyddoft yr hyn a wnaeth i Joab mab Serfia i mi, a'r hyn a wnaeth efe i ddau o dywyſogion Iluoedd Ifrael, i *k* Abner fab Ner, ac i *l* Amaſa mab Jether, y rhai a laddodd efe, ac a ollyngodd waed rhyfel mewn heddwch, ac a roddodd waed rhyfel ar ei wregys *oedd* am ei lwynau, ac yn ei eſgidiau *oedd* am ei draed. 6 Am hynny gwna yn ol *m* dy ddoethineb, ac na ad i'w benllwydni ef ddiſgyn i'r bedd *n* mewn heddwch. 7 Ond i feibion o Barzilai y Gileadiad y gwnai garedigrwydd, a byddant ym myſg y rhai y ſwyttant *o* dy fwrdd di: canys felly *p* y daethant attaf fi pan oeddwn yn ffoi rhag Abſalom dy frawd. 8 Wele hefyd *q* Simei mab Gera, mab Jemini, o Bahurim, gyd a thi, yr hwn a'm melldithiodd i a melldith † dôſt, y dydd yr aethum i Mahanaim: ond efe a ddaeth i wared i'r Iorddonen i gyfarfod â mi; ac *r* mi a dyngais i'r Arglwydd wrtho ef, gan ddywedyd, Ni'th laddaf a'r cleddyf. 9 Ond yn awr na âd di ef heb ‡ gospedigaeth: canys gwr doeth ydwyt ti, a gwyddoſt beth a wnai iddo: dwg dithau ei *u* benwynni ef i wared i'r bedd mewn gwaed. 10 Felly Dafydd a *x* hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn y ninas Dafydd. 11 A'r dyddiau *y* y teyrnaſodd Dafydd ar Iſrael *oedd* ddeugain mlynedd: ſaith mlynedd y teyrnaſodd efe yn Hebron, a thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem. 12 ¶ A Salomon a eiſteddodd ar orſedd-fainge Dafydd ei dad; a'i *a* frenhiniaeth ef a ſicrhawyd yn ddirfawr. 13 ¶ Ac Adonia mab Haggith a ddaeth at Bathſeba mam Salomon. A hi a ddywedodd, *b* A'i heddychlon dy ddyfodiad? Yntau a ddywedodd, Heddychlon. 14 Ac efe a ddywedodd, *Y mae* i mi air i thi. Hithau a ddywedodd, Dywed. 15 Yntau a ddywedodd, Ti a wyddoſt mai *c* eiddo fi oedd y frenhiniaeth, ac i holl Iſrael oſod eu bwyſtau ar fy nghwbl: eithr trôdd y frenhiniaeth, ac a aeth i'm brawd: *d* canys trwy yr Arglwydd yr aeth hi yn eiddo ef. 16 Ond yn awr dymunaf gennyt un dymuniad; na ‡ ommedd fi. Hithau a ddywedodd wrtho, Dywed. 17 Yntau a ddywedodd, Dywed attolwg, wrth y brenhin Salomon (canys ni ommedd efe dydi) am roddi o hono ef *e* Abiſag y Sunamees yn wraig i mi. 18 A dywedodd Bathſeba, *f* Da; mi a ddywedaf droſot ti wrth y brenhin. 19 ¶ Felly Bathſeba a aeth at y brenhin Salomon, i ddywedyd wrtho ef dros Adonia. A'r brenhin a gyfododd i'w chyfarfod hi, ac *g* a oſtyngodd iddi, ac a eiſteddodd ar ei orſedd-fainge, ac a barodd oſod *b* gorſedd-fainge i fam y brenhin: a hi a eiſteddodd ar ei *i* ddeheulaw ef. 20 Yna hi a ddywedodd, Un dymuniad bychan yr ydwyf fi yn ei ddymuno genyt; na ommedd fi. A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi, Gofyn, fy mam: canys ni'th ommeddaf.

16, *g* Ecf. 20. 12. *b* Dat. 20. 4. *i* Sal. 45. 9

21 A hi a ddywedodd, Rhodder *k* Abiſag y Sunamees yn wraig i Adonia dy frawd. 22 A'r brenhin Salomon a attebodd ac a ddywedodd wrth ei fam, Pa ham y ceiſi di Abiſag y Sunamees i Adonia? gofyn hefyd y *l* frenhiniaeth iddo ef (canys fy nrawd hŷn na mi *ydyw* efe) a chyd ag ef y mae *m* Abiathar yr offeiriad, a Joab mab Serfia. 23 A'r brenhin Salomon a dyngodd i'r Arglwydd, gan ddywedyd, *n* Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y chwanego, oni'd yn erbyn ei einioes y llafarodd Adonia y gair hwn. 24 Yn awr gan hynny, *fel mai* byw yr Arglwydd, yr hwn a'm ſicrhaodd i, ac a wnaeth i mi eiſtedd ar orſedd-fainge Dafydd fy nhad, *o* yr hwn hefyd a wnaeth i mi dŷ, *p* megis y dywedaſai efe; heddyw yn ddiau y rhoddir Adonia i farwolaeth. 25 A'r brenhin Salomon a anfonodd gyd a Benaia mab Jehoiada; ac efe a ruthrodd arno ef, fel y bu efe *r* farw. 26 ¶ Ac wrth Abiathar yr offeiriad y dywedodd y brenhin, Dos i *s* Anathoth, i'th fro dy hun; i canys *gwr yn yn haeddu* marwolaeth *ydwyt* ti: *u* ond ni'th laddaf di y pryd hyn; o herwydd dwyn o honot arch yr Arglwydd Dduw o flaen fy nhad Dafydd, ac *x* am dy gyſtuddio yn yr hyn oll y cyſtuddiwyd fy nhad. 27 Felly y bwriodd Salomon Abiathar ymaith o fod yn offeiriad i'r Arglwydd; y fel y cyflawnai air yr Arglwydd, yr hwn a ddywedaſai efe am *y* Eli yn *z* Silo. 28 ¶ A'r chwedl a ddaeth at Joab: *a* canys Joab a wyrasai ar ol Adonia, er na wyrasai efe ar ol Abſalom. A ffôdd Joab i *b* babell yr Arglwydd, ac a ymaſodd *c* ynghyrn yr allor. 29 A mynegwyd i'r brenhin Salomon, ffoi o Joab i babell yr Arglwydd; ac wele, *y mae efe* wrth yr allor. A Salomon a anfonodd Benaia fab Jehoiada, gan ddywedyd, Dos, *d* rhuthra arno ef. 30 A daeth Benaia i babell yr Arglwydd, ac a ddywedodd wrtho ef, Fel hyn y dywed y brenhin; Tyred allan. Yntau a ddywedodd, Na *ddaeaf*; eithr yma y byddaf farw. A Benaia a ddug drachefn air at y brenhin, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedodd Joab, ac fel hyn y'm hatteb odd. 31 A dywedodd y brenhin wrtho ef, Gwna fel y dywedodd efe, a *e* rhuthra arno ef, *f* a chlaſdd ef; i fel y tynnech y gwaed gwirion a dywalltodd Joab, oddi arnaf fi, ac oddi ar dŷ fy nhad. 32 A'r Arglwydd *b* a ddychwel ei waed ar ei ben hun; o herwydd efe a ruthrodd ar ddau ŵr cyfiawnach a gwell nag ef ei hun, ac a'i lladdodd hwynt â'r cleddyf, a Dafydd fy nhad heb wybod; *ſef* i Abner fab Ner, tywyſog llu Iſrael, ac *k* Amaſa fab Jether, tywyſog llu Juda. 33 A'u gwaed hwynt a ddychwel ar ben Joab, ac *l* ar ben ei had ef yn dragywydd: ond i Ddafydd, ac i'w had, ac i'w dŷ, ac i'w orſedd-fainge, *m* y bydd heddweh yn dragywydd gan yr Arglwydd. 34 Felly yr aeth Benaia mab Jehoiada i fynu, ac a ruthrodd arno, ac a'i lladdodd, Ac efe a gladdwyd yn ei dŷ ei hun yn yr *n* anialwch. 35 ¶ A'r brenhin a oſododd Benaia fab Jehoiada yn ei le ef ar y ſilwriaeth. A'r brenhin a oſododd *o* Sadoc yr offeiriad yn lle Abiathar. 36 ¶ A'r brenhin a anfonodd ac a alwodd am *p* Simei, ac a ddywedodd wrtho, Adeilada i'th dŷ yn *q* Jeruſalem, ac aros yno, ac na dos allan oddi yno nac yma na thraw. 37 Canys bydd, y dydd yr elych allan, ac yr elych dros yr afon Cidron, gan wybod y cai di wybod y lleddir di yn farw: *s* dy waed a fydd ar dy ben dy hun. 38 A dywedodd Simei wrth y brenhin,

Da

4 Pen. 2. 3. 4. *l* 2 Sam. 3. 7, &c. *m* Pen. 1. 2. *n* Ruth 1. 17. *o* Adn. 12. 2 Cron. 1. 23. 20. *p* 2 Sam. 7. 27. Sal. 127. 1. *q* 2 Sam. 7. 12. *r* Pen. 1. 52. *s* Jos. 21. 18. Jer. 1. 1. *t* 2 Sam. 12. 5. Pen. 1. 7. *u* Pen. 1. 53. *x* 2 Sam. 22. 20, &c. 2 Sam. 15. 24. &c. *y* 1 Sam. 2. 31, 35 *z* Mat. 13. 35. Ioan 12. 38. *a* Sal. 78. 6. *d* Pen. 1. 7 *b* 2 Cron. 1. 3. *c* Pen. 1. 50. *d* Ecf. 21. 14. Amos 9. 2. *e* Adn. 29 *f* 2 Bren. 9. 34. *g* Num. 35. 33. *b* Barn. 9. 24. Sal. 7. 16. *i* 2 Sam. 3. 27. *k* 2 Sam. 20. 10. *l* 2 Sam. 3. 29. *m* Eſa. 9. 6. 7. 2 11. 6. Rhuf. 5. 4. *n* Mat. 3. 1. Act. 8. 21. *o* 1 Sam. 2. 35. 1 Cron. 6. 53. *a* 24. 3. *p* 2 Sam. 16. 5. Adn. 8. *q* Iſar. 20. 8. *r* 2 Sam. 13. 23. *s* Lef. 20. 9. Jos. 2. 19. Mat. 27. 25.

g 2 Bren. 20. 49. 1011. g 1 Sam. 21. 10. x 1 Sam. 27. 2. y Diar. 18. 27. Luc 12. 15. z Tim. 6. 10. & Sal. 15. 4. Zec. 3. 4. a Preg. 8. 2. Ezec. 17. 19. b 2 Sam. 16. 5. Ioan 8. 8. Rhuf. 2. 13. c Jer. 2. 19. Diar. 5. 22. d Num. 25. 11. e 2 Sam. 7. 13. Sal. 106. 31. f Add. 34. g 2 Cron. 1. 1. Diar. 15. 25.

1014. e Pen. 7. 8. b Jer. 2. 9. c Pen. 4. 10. d Tes. 7. 8. e Pen. 9. 19. f 2 Bren. 22. 43. g Deut. 22. 5. h 2 Cor. 5. 18. i Pen. 2. 8. k 2 Cron. 1. 3. l yn achan eisa. hyn naf. m 1 Cron 28. 10. n Pen. 9. 2. n 2 Cron. 1. 7. o Mat. 7. 7. p Neu. baelioni q 2 Bren. 20. 3. q Sal 18. 2. Esa. 48. 1 2 Sam. 17. 15. Dan. 2. 21. r Num. 27. 17. s Deut. 7. 7. t Gen. 26. 10. u Num. 27. 17. x Deut. 7. 7. y Gen. 26. 10. z 2 Cron. 1. 5. Dan. 2. 21. Ioan 3. 3. a Sal. 72. 1. b Prov. 8. 5. Heb. 5. 14.

1 Da yw'r gair: fel y dywedodd fy arglwydd frenhin, felly y gwnaeth dy was. A Simei a drigodd yn Ierusalem dyddiau lawer.

39 ¶ Eithr ym mhen tair blynedd y ffodd dau was i Simei at l Acis, fab x Maaca, brenhin Gath. A mynegwyd i Simei, gan ddywedyd, Wele, dy weision di yn Gath.

40 A Simei a gyfododd, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a aeth i Gath at Acis, i geisio ei weision: ie Simei a aeth, ac a gyrchodd ei weision o Gath.

41 A mynegwyd i Salomon, fyned o Simei o Ierusalem i Gath, a'i dychwelyd ef.

42 A'r brenhin a anfonodd ac a alwodd am Simei, ac a ddywedodd wrtho, Oni pheraist i ti ti ac a dyngu i'r arglwydd, ac *am* mynitoiaethais wrthyt, gan ddywedyd, Yn y dydd yr elych allan, ac yr elych unc yma nac accw, gan wybod gwybydd y lleddir di yn farw? a thi a ddywedaist wrthyf, Da yw'r gair a glywais.

43 Pa ham gan hynny na cheidwaist a *lw yr Arglwydd, a'r gorchymyn a orchymynais i ti?

44 A dywedodd y brenhin wrth Simei, *b* Ti a wyddost yr holl ddrygioni a wyr dy galon, yr hwn a wnaethost di yn erbyn Dafydd fy nhad: yr Arglwydd ani hynny a dycheuwelodd dy ddrygioni di ar dy ben dy hun:

45 A *a* bendigedig *fydd* y brenhin Salomon, a gorseddfainc Dafydd a fefydlair o flaen yr Arglwydd yn dragywydd.

46 Felly y gorchymynodd y brenhin *c* Benaia fab Ieoiada, ac efe a aeth allan, ac a ruthrodd arno ef, fel y bu efe farw. A'r *d* frenhiniaeth a gadarnwyd yn llaw Salomon.

P E N. III.

1 *Salomon yn priodi merch Pharaoh. 5. Yn ddechreu gan Dduw ddarpario.*

A Salomon a ymgyfeillachodd â Pharaoh brenin yr Aipht, ac a briodod merch Pharaoh, ac a a ddug hi i Ddinas Dafydd, hyd orfod iddi adeiladu ei thŷ ei hun, a thŷ yr Arglwydd, a *b* mur Ierusalem dalm ffinglych.

2 Eithr y bobl bodd yn aberthu mewn uchelfeoedd, o herwydd *c* nad adeiladasid tŷ i enw yr Arglwydd, hyd y dyddiau hynny.

3 A Salomon *d* a garodd yr Arglwydd, gan *e* rodio yn neddfau Dafydd ei dad: eithr mewn uchelfeoedd *yr* oedd efe yn aberthu ac yn arogldarthu.

4 A'r brenhin a aeth *f* i Gibeon i aberthu yno: canys honno *oedd* y uchelfa fawr: mil o boeth-offrymau a offrymodd Salomon *g* ar yr allor honno.

5 ¶ Yn Gibeon yr *h* ymddangosodd yr Arglwydd i Salomon mewn breuddwyd nos: a Duw a ddywedodd, Gofyn beth a roddaf i ti.

6 A dywedodd Salomon, Ti a wnaethoft *i* â'th was Dafydd fy nhad fawr † drugaredd, megis y rhodiodd efe o'th flaen di *k* mewn gwirionedd, ac mewn *l* cyfiawnder, ac mewn uniondeb calon gyd a thi; ie, *m* cedwaist iddo *y* drugaredd fawr hon, a rhoddaist iddo fab a eiftedd ar dy orseddfainc, felly y mae heddyw.

7 Ac yn awr, O Arglwydd fy Nuw, *n* ti a wnaethoft i'th was deyrnasu yn lle Dafydd fy nhad: a minnau yn fachgen bychan: ni wn i fodd *o* y dylwn fyned allan nac i mewn.

8 A'th was *sydd* yn *p* canol dy bobl, y rhai a *q* ddichon rhifo na chyfrif rhag *r* eu lliaws.

9 Rho gan hynny *s* i'th was galon *t* ddeallus i farnu dy bobl, i *u* ddyall *rhwng* da a drwg: canys *pwy* a ddichon farnu dy lofog bobl hyn?

10 A'r peth fu dda yngolwg yr Arglwydd, am ofyn o Salomon y peth hyn.

11 A Duw a ddywedodd wrtho, O herwydd gofyn o honot y peth hyn, ac na ofynaist i ti ddyddiau lawer, ac na ofynaist i ti olud, ac na *v* cheiniaist einioes dy elynion, eithr gofynaist i ti ddyall i wrando barn:

12 Wele, gwnaethum yn ol dy eiriau: wele, *x* rhoddais i ti galon ddoeth a deallgar, *y* fel na bu dy fath o'th flaen, ac na chyfyd dy fath ar dy ol di.

13 A *z* rhoddais i ti hefyd yr hyn ni ofynaist, golud, a gogoniant hefyd: fel na bydd un o'th fath yn mysg y brenhinoedd, dy holl ddyddiau di.

14 Ac os rhodi yn fy ffyrdd i, gan gadw fy neddfau a'm gorchymynion, megis y rhodiodd Dafydd dy dad, i estynaf hefyd dy ddyddiau di.

15 A Salomon a ddeffroddi; ac wele, *a* breuddwyd *oedd*. Ac efe a ddaeth i Ierusalem, ac a safodd o flaen *b* arch cyfammod yr Arglwydd, ac a offrymmodd offrymmau poeth, ac a aberthodd aberthau hedd, ac a wnaeth *c* wledd i'w holl weision.

16 ¶ Yna dwy wragedd o'n puteiniaid a ddaethant at y brenhin, ac a safasant ger ei fron ef.

17 A'r naill wraig a ddywedodd, O fy arglwydd, myfi a'r wraig hon oeddem yn trigo yn yr un ty; ac mi a ymddrailis yn ei ymyd hi.

18 Ac ar y trydydd dydd gwedi esgor o honof fi, yr esgoroddd y wraig hon hefyd: ac yr *oeddem* ni ynghyd, heb arall yn y ty gyd a ni, ond myfi a hi yn y ty.

19 A mab y wraig hon a fu farw liw nos; o herwydd hi a orweddodd arno ef.

20 Ac hi a gododd yn ganol y nos, ac a gymmerodd fy mab i o'm hymyl, tra yr oedd dy law-forwyn yn cyscu, ac a'i gosododd *ef* yn ei mynwes hi, a'i mab marw hi a osododd hi yn fy mynwes innau.

21 A phan godais i y bore i beri i'm mab i fugno, wele, marw oedd efe: a gwedi i mi ddal arno y bore, wele, nid fy mab i, yr hwn a ellgofaswn i, ydoedd efe.

22 A'r wraig arall a ddywedodd, nag ê; eithr fy mab i *yw* y byw, a'th fab di*thau* *yw* y marw. A hon a ddywedodd Nag ê; eithr dy fab di *yw* y marw, a'm mab i *yw* y byw. Fel hyn y llafarasant o flaen y brenhin.

23 Yna y dywedodd y brenhin, Hon *d* fydd yn dywedyd, Dytha fy mab i *fydd* byw, a'th fab ditha *yw'r* marw: a hon *e* accw fydd yn dywedyd, Nag ê; eithr dy fab di *yw'r* marw, a'm mab innau *yw'r* byw.

24 A dywedodd y brenhin, Dygwch i mi gleddyf. A hwy a ddygasant gleddyf o flaen y brenhin.

25 A'r brenhin a ddywedodd, Rhennwch y bachgen byw yn ddau, a thoddwch yr hanner i'r naill, a'r hanner i'r llall.

26 Yna y dywedodd y wraig *briodol* y mab byw wrth y brenhin (canys *g* ei hymysgarodd a gymmeiasai wrth ei mab) ac a lafarodd, O fy arglwydd, rhoddwch iddi hi y bachgen byw, ac *h* na leddwch ef ddim: onid y llall a ddywedodd, Na fydded eiddo fi na thithau, *eithr* † rhennwch *ef*.

27 Yna yr attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Rhoddwch y bachgen byw iddi hi, ac na leddwch ef ddim: *i* dyma ei fam ef.

28 A holl Israel a glywsant y *k* farn a farnasai'r brenhin; a hwy a ofnasant y brenhin: canys gwelsant *fod* *u* doethineb Duw yndo ef, i *x* wneithur barn.

P E N. IV.

1 *Tywysogion Salomon, 7 swyddogion ei hys ef.* 20, 24 *Haddwch a helaethrwydd Ioan 1, 12. yn frenhiniaeth,* 29 *a'i ddoethineb ef.*

A'R

a 1 Ioan 3. 1.
Diar. 16. 33.
Sal. 4. 6.
Iago 4. 3.
d Preg. 1. 16.
Mat. 7. 7.
1 Ioan 5. 14.
e Pen. 4. 30.
Job 12. 12.
Diar. 1. 2.
f Mat. 6. 33.
Eph. 3. 20.
g Neu. bn.
1 Bren. 4. 30.
b Pen. 15. 5.
Phil. 3. 17.
Heb. 13. 7.
i Sal. 27. 16.
k Gen. 41. 7.
Job 33. 15.
l Ecf. 40. 3.
Num. 10. 30.
m Pen. 10. 5.
n Deut. 23. 17.
Adn. 28. o Job 15.
15-18.
p 1 Sam. 1. 23.
Esa. 49. 15.
q Galar. 4. 3.
q Jer. 31. 20.
Hof. 11. 8.
r Esa. 49. 15.
s Phil. 2. 20.
t Esa. 11. 2-5.
u Sal. 36. 9.
a 80. 19.
x Deut. 1. 6.
Jer. 21. 12.
† Felly nid gwir Gristion yw yr hwn a fynno rannu â Christ; 1 Cor. 1. eithr rhaid ei dderbyn Grist cyfan gwbl yn ei holl swyddau.

a 2 Sam. 5. 5. Sal. 47. 2.
b Eccl. 18. 21.
c Lit. 3. 12.
d 2 Sam. 8. 16. e 20. 24. f 2 Sam. 15. 37. f Pen. 5. 14.
g Neu. drefn. h Luc. 12. 42.
i Neu. Benjamin. k Jos. 15. 9.
l Jos. 17. m Barn. 17. n Jos. 17. 11.
o Jos. 3. 16.
p Barn. 1. 17. q 7. 22. r Jos. 19. 41.
s Barnabas. t 17.
u 1 Bren. 22. 20.
x Nam. 32. 41. y Deut. 3. 4, 14.
z Gen. 31. 2. a Deut. 3. 8.
b Gen. 22. 17. Diar. 14. 28. c Sal. 72. 8. 7. Diar. 29. 2.
Mica 4. 4. d Sal. 72. 8. Dan. 7. 14.
e Deut. 11. 13. f Sal. 68. 18. g 72. 10.
h Heb. barz. i ychen gwyllt. k adar. c Sal. 72. 8. 11. d Eſa. 60. 18. Jer. 33. 6. Ezec. 28. 26.
e Mica 4. 4. Zec. 3. 10. f Barn. 20. 1. g Pen. 10. 25. h Deut. 17. 16. i Adn. 17.

PEN. IV. V.

1 A'R brenhin Salomon oedd frenhin ar a holl Iſrael.
2 A dyma'r *k* tywyſogion *oedd* ganddo ef; Azaria mab Sadoc, yn beiriweddion.
3 Elihoreph ac Ahia, meibion Siſa, *oedd c* yſgrifenyddion; *d* Jehoſaphat mab Ahilud, yn gofiadur;
4 Benaia mab Jehoiada *oedd* ar y llu; a Sadoc ac Abiathar, yn offeiriaid;
5 Ac Azaria mab Nathan *oedd* ar y ſwyddogion; a Zabud mab Nathan *oedd* ben-llywydd, *ac yn e* gyfaill i'r brenhin;
6 Ac Ahiſar *oedd* teneulu; ac *f* Adoniram mab Abda, ar y *g* deyrn-ged.
7 ¶ Ac iddam Salomon yr ydoedd deuddeg o ſwyddogion ar holl Iſrael, *g* y rhai a borthent brenhin a'i dy: mis yn y flwyddyn yr oedd ar *h* un ddarparu.
8 Dyma eu henwau hwynt. † Mab Hur, *i* yn mynydd Ephraim.
9 ¶ Mab Decar yn i Macas, ac yn Salbim, a Bethſemes, ac Elon-bethanan.
10 || Mab Heſed, yn *k* Aruboth: iddo *ef yr oedd* Soco, a holl dir *l* Hepher.
11 Mab Abinadab *oedd yn* holl ardal *m* Dor; Taphath merch Salomon oedd yn wraig iddo ef.
12 Baana mab Ahilud *oedd yn n* Taanac, a Megido, a Bethſean oll, yr hon *ſydd* ger llaw *o* Sartana, is law Jezreel, o *p* Beth-ſean hyd Abel-meholа, hyd *y tu* hwnt i *q* Jocneam.
13 ¶ Mab Geber *oedd yn r* Ramoth Gilead: iddo ef *yr oedd s* trefydd Jair mab Manaſſe, y rhai *ſydd* yn Gilead: iddo ef *oedd* ardal *t* Argob, yr hon *ydoedd* yn Baſan; *ſef* tri ugain o ddinaſoedd mawrion, *u* cheuriau, a barrau pres.
14 Ahinadab mab Ido *oedd* ym *x* Mahanaim.
15 Ahimaas *oedd yn* Naphtali: yntau a gymmerodd Baſmath merch Salomon yn wraig.
16 Baana mab Huſai *oedd yn* Aſer ac *yn* Aloth.
17 Jehoſaphat mab Paruа *oedd yn* Iſſachar.
18 Simei mab Ela *oedd o* fewn Benjamin.
19 Geber mab Uri *oedd* yngwlad Gilead, *x* gwlad Sehon brenin yr Amoriaid, ac Og brenin Baſan; a'r unig ſwyddog *oedd yn* y wlad *ydoedd efe*.
20 ¶ Juda ac Iſrael *oedd* aml, *y* fel y tywod *ſydd* gerllaw'r môr o ymlıdra, ☜ yn bwytta ac yn yfed, ac yn gwneuthur yn llawen.
21 A Salomon oedd yn *a* llywodraethu ar yr holl deyrnaſoedd, o'r afon hyd wlad y Philiſtiaid, ac hyd derfyn yr Aipht: yr oeddynt hwy yn dwyn â anrhegion, ac yn gwaſanaethu Salomon holl ddyddiau ei einioes ef.
22 ¶ A † bwyd Salomon beunydd oedd ddeg corus ar hugain o beilliaid, a thri ugain corus o flawd;
23 Deg o ychen paſgedig, ac ugain o ychen porfadwy, a chant o ddefaid, heb law ceirw, ac iyrchod, a † buail, ac *b* edrod breſſion.
24 Canys efe oedd yn llywodraethu ar y tu yma i'r afon oll, o Tiphſa hyd Gaza, ar yr holl frenhinoedd o'r tu yma i'r *c* afon: ac yr oedd iddo ef heddwch o bob parth iddo o amgylch.
25 Ac yr oedd Juda ac Iſrael yn *d* preſwylio yn ddiogel, *e* bob un dan ei winwydden a than ei ffigyſbren, o *f* Dan hyd Beerſeba, holl ddyddiau Salomon.
26 ¶ ‡ Ac yr oedd gan Salomon ddeugain mil o breſebau *h* meirch i'w gerbydau, a deuddeng mil o wyr meirch.
27 A'r *i* ſwyddogion hynny a borthoedd brenhin Salomon y brenhin, ac i bawb *k* ddod i fwrdd y brenhin Salomon, pob un yn ei fis: ni oedwisant eiſtau dim.
28 Haidd hefyd a gwellt a ddygasant *l* hwy i'r meirch, *a* ac i'r cyflym gamelod, *m* i'r fan lle byddai'r *ſwyddogion*, pob un ar ei ris.
29 ¶ A Duw a roddodd *l* ddoethineb i Salomon: a dyall mawr iawn, a helaethdra calon, fel y tywod ar fin y môr.
30 A doethineb Salomon oedd *fwy n* na doethineb holl feibion y dwyrain, ac na holl *n* ddoethineb yr Aipht.
31 Ie, *o* doethach oedd efe nag un dyn; nag *p* Ethan yr Ezrahiad, na Heman, na Chalcol, na Darda, meibion Mahol: a'i enw ef oedd ym mhlith yr holl genhedloedd oddi amgylch.
32 Ac efe a lafarodd dair mil o *q* ddiarhebion: a'i ganiadau ef oedd fil a phump.
33 Llafarodd hefyd am brennau, o'r cedrwydd yn Libanus, hyd yr iſop a dyf allan o'r pared: ac efe a lafarodd am anifeiliaid, ac am ehediaid, ac am ymlofaid, ac am byſgod.
34 Ac o bob pobloedd y *r* daethpwyd i wrando doethineb Salomon, oddi wrth holl frenhinoedd *s* ddaear, y rhai a glywſant am ei ddoethineb ef.

PEN. V.

1 *Hiram yn gyrru i cyfarch Salomon, ac yn addaw defnyddiau at adeiladu'r deml.*

HIram *brenin* Tyrus a anfonodd ei weiſion at Salomon (canys clybu euneinio o honynt hwy ef yn frenhin yn lle ei dad) canys *a* bodd oedd gan Hiram Dafydd bob amſer.
2 A *c* Salomon a anfonodd at Hiram, *b* 2 Sam. dan ddywedyd,
3 Tydi a wyddoſt fel *d* dafydd fy nhad, na allai efe adeiladu *e* tŷ i enw yr Arglwydd, *f* gan y rhyfeloedd oedd oſi amgylch, nes rhoddi o'r Arglwydd hwynt *g* tan wadnau ei draed ef.
4 Eithr yn awr yr Arglwydd fy Nuw a roddodd i mi *h* lonydd oddi amgylch, *ſi* nad oes na gwrthwynebydd, nac ymgyrfod niweidiol.
5 Ac wele, *i* fi'm bryd ar adeiladu *i* tŷ i enw yr Arglwydd fy Nuw; *k* megis y llefarodd yr Arglwydd wrth Dafydd fy *g* Eph. 1. tad, gan ddywedyd, Dy fab, yr hwn a 22. *b* Jos. 11. oſodaf fi yn dy le di ar dy orſedd-faingc, efe a adeilada dŷ i'm henw i. 23.
6 Yn awr, gan hynny, gorchymyna dori *l* Job 38. o honynt i mi *l* gedrwydd o Libanus; a'm 29. gweiſion i a fyddant gyd â'th weiſion di: Sal. 46. 8. a rhoddaf attat gyflog dy weiſion, yn ol *i* Pen. 8. yr hyn a ddywedych: canys ti a wyddoſt 16. nad *oes* yn ein plith ni ŵr a fedro gymaint *k* 2 Sam. coed megis y *m* Sidoniaid. 7. 12, 13.
7 ¶ A bu, pan *n* glybu Hiram eiriau *l* Pen. 6. Salomon, llawenychu a wnaeth efe yn ddir- 20. fawr, a dywedyd, Bendigedig *yw* yr *o* Arglwydd heddyw, yr hwn a roddes i Dafydd *m* Gen. fab *p* doeth ar y bobl liofog yma. 10. 15.
8 A Hiram a anfonodd at Salomon, gan *n* Eſa. 1. ddywedyd, Gwrandewais ar yr hyn a an- 10. fonaiſt attaf: mi a wnaf dy holl ewyllys *o* Deut. di am goed y cedrwydd, a choed ffynidd- 92. 31. wydd. Dan. 2.
9 Fy *r* gweiſion a'u dygant *s* o'r 28. Libanus hyd y môr: ac mi a'u gyrraf *p* Diar. lawr yn ghuderiau ar hyd y môr, hyd 10. 1. y fan a ofodych di i mi, ac yno y datod- *q* 1 Sam. af hwynt, *t* chwithau *a* dderbyn: *u* cyd ti a 6. 5. wnaf fy ewyllys *i* mi, gan *x* roddi ym- Can. 1. borth i'm teulu. 11. *r* Eſa. 60.
10 Felly yr oedd Hiram yn rhoddi i Sa- 10. lomon *y* gedrwydd, ac *o* goed y ffyn- *s* Pen. 4. nidwydd, ei holl dymuniad. 33.
11 *A* y Salomon a roddodd i Hiram *t* 2 Cron. ugain mil corus o *z* weiti yn *a* fwyd i'w 2. 10. laeth i'w dŷ, ac ugain corus o *b* olew *c* Adn. 8. fellŷ y rhoddai Salomon i Hiram fob Ezra 3. 7. blwyddyn. Act. 12.
12 A'r Arglwydd a roddes ddoethineb 20. *y* Salomon, *x* Ezec. 27. 5.

y Pen. 4. 22. 2 Cron. 2. 10. ☜ Sal. 147. 14.

Pen. iv. 4.] *Hiralbarz*, Oni throwyd ef allan? *Perf.* ll. 25. *Atwa*, Mae'n debig ei fod yn *d*[illegible] er ei droi o'r *dech-gyfeiriadedd* i un hynny yr edrŷch Judoc o'i flaen; neu, fe ſgrifennwyd hyn cyn ei ddiwygiaw.

a Pen. 3. 12.
b Neu. *dwyn-gaf a wyr.*
Pen. 9. 21.
c Pen. 4. 6.
d 2 Cron. 2. 17.
e 1 Cor. 12. 4.
* Neu. *cred a cherrig.*
f 1 Tim. 5. 17.
g Marc 13. 1.
b Sal. 72. 10.
Esa. 60. 10.
i Pedr 2. 5.

1 Salomon, *a* fel y dywedasai wrtho: a bu heddwch rhwng Hiram a Salomon; a hwy a wnaethant gytsummod ill dau.

13 ¶ A'r brenhin Salomon a gyfodod *b* dreth o holl Israel; a'r dreth oedd ddeng mil ar hugain o wyr.

14 Ac efe a'u hanfonodd *hwynt* i Libanus, deng mil yn y mis *ar* gylch: mis y bydoent yn Libanus, a dau fis gartref. Ac *c* Adoniram *oedd* ar y dreth.

15 Ac yr oedd gan Salomon ddeng mil a thrugain yn dwyn o bethau, a pheswar ugain mil yn *d* naddu * cerrig yn y mynydd;

16 Heb law pen-swyddogion Salomon, y rhai *oedd* ar y gwaith, sef tair mil a thri chant, yn *f* llywodraethu'r bobl a weithient yn y gwaith.

17 A'r brenhin a orchymynodd ddwyn o bonynt hwy *g* feini mawr, a meini *b* costus, a meini padd, i sylfaenu'r tŷ.

18 Felly seiri Salomon, a seiri Hiram, a'r *i* Gibliaid, a naddasant, ac a ddarparasant goed a cherrig i adeiladu'r tŷ.

2 Pedr 2. 5. Dat. 1. 27. *i* Sal. 83. 7. Ezec. 27. 9.

P E N. VI.

Adeiladu temi Salmon. 11 *Addewid Duw i'r demi.* 15 *Addurnu'r demi, &c.*

1012. a 2 Cron. 3. 1. b Ecf. 12. 2. Num. 1. 1. * Neu. *yr adeiladodd.* Act. 7. 47. c Ezec. 41. 1, 8. Dat. 21. 16. d Ioan 10. 23. Act. 3. 11. e Can. 2. 9. Esa. 60. 8. Ezec. 41. 16. Ioan 1. 9. 1 Cor. 12. 4. f 1 Cron. 28. 11. Neh. 10. 37. g Pen. 5. 17. Diar. 24. 27. 1 Cor. 3. 10. 1003. 1 Pedr 2. 5. h Esa. 54. 12. Ezec. 40. 3. Eph. 2. 20. Dat. 22. 11. k 2 Bren. 11. 2, 3. l Gen. 1. 17. Eph. 3. 10. m Ioan 14. 2. n Act. 7. 47. o Ecf. 24. 11. p Exod. 25. 8. 2 Cor. 6. 16. Dat. 21. 3.

A C *a* yn y bedwar-ugeinfed a phedwarcant o flynyddoedd gweedi dyfod meibion Israel allan o'r Aipht, yn y bedwaredd flwyddyn o deyrnasiad Salomon ar Israel, yn y mis Ziph, *b* hwnnw *yw'r* ail mis, * y dechreuodd efe adeiladu tŷ yr Arglwydd,

2 A'r *c* tŷ a adeiladodd y brenhin Salomon i'r Arglwydd *oedd* dri ugain *cufydd* ei hŷd, ac ugain *cufydd* ei led, a deg cufydd ar hugain ei uchder.

3 A'r *d* porth o flaen temi y tŷ *oedd* ugain cufydd ei hyd, yr un ffŵd a lled y tŷ; ac yn ddeg cufydd ei led, o flaen y tŷ.

4 Ac efe a wnaeth i'r tŷ *e* ffenestri, yn llydain oddi fewn, ac yn gyfyng oddi allan.

5 ¶ Ac efe a adeiladodd wrth fur y tŷ *f* ystafelloedd oddi amgylch, mur y tŷ, ynghylch y demi, a'r *g* gafell: ac a wnaeth gelloedd o amgylch.

6 Yr ystafell isaf *oedd* bum cufydd ei lled, a'r ganol chwe' chufydd ei led, a'r drydedd yn saith gufydd ei led: canys efe a roddasai *atsiglion* o'r tu allan i'r tŷ oddi amgylch, fel na rwymid *y strauſſiau* ym mur y tŷ.

7 A'r *h* tŷ pan adeiladwyd ef, a adeiladwyd o gerrig wedi eu cwbl naddu cyn eu dwyn yno; i fel na chlybuwyd na morthwylion, na bwyall, *nac un* offeryn haiarn, yn y tŷ, wrth ei adeiladu.

8 Drws y gell ganol *oedd* ar ystlys deau'r tŷ; ac ar hyd grisiau troedig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol i'r *k* trydedd.

9 Felly yr adeiladodd efe'r tŷ, ac a'i gorphenodd; ac a fyrddiasai y tŷ *l* a thrawstiau ac ystyllod o gedrwydd.

10 Ac efe a adeiladodd *m* ystafelloedd wrth yr holl dŷ, yn *n* bum cufydd eu huchder, a'r choed cedr, ac yr oedynt yn pwyso ar y tŷ.

11 ¶ A *o* daeth gair yr Arglwydd at Salomon, gan ddywedyd,

12 *Sef* y tŷ yr wyt ti yn ei adeiladu, os *p* rhodi di yn fy neddfau, a gwneuthur fy marnedigaethau, a chadw fy holl orchymynion, gan rodio ynddynt; yna y cyflawnaf *q* y peth hwnnw a leferais wrth Dafydd dy dad.

13 Ac *r* mi a breswyliaf ym mysg plant Israel, ac ni adawaf fy mhobl Israel.

14 Felly yr adeiladodd Salomon y tŷ, ac a'i gorpheuodd.

15 A *s* leiniodd furiau y tŷ oddi fewn ag ystyllod cedrwydd, o lawr y tŷ hyd y *t* llogail y byrddiodd efe ef a choed oddi fewn: byrddiodd hefyd lawr y tŷ â phlanciau o ffynnidwydd.

16 Ac efe a adeiladodd ugain cufydd ar ystlysau y tŷ ag ystyllod cedr, o'r llawr hŷd y parwydydd: felly'r adeiladodd iddo o'r fewn, i'r gafell, *sef* i'r cyssegr *y sanctaidd holaf.*

17 A'r tŷ, sef y demi o'i flaen ef, oedd ddeugain cufydd *ei hyd.*

18 A thedrwydd y tŷ oddi fewn *oedd* wedi eu cerfiaw yn gnepiau, ac yn flodau agored: y cwbl oedd gedrwydd; ni welid carnep.

19 A'r gafell a ddarparodd efe yn y tŷ o fewn, i osod yno arch cyfammod yr Arglwydd.

20 A'r gafell yn y pen blaen *oedd* ugain cufydd o hŷd, ac ugain cufydd o led, ac *u* ugain cufydd ei huchder: ac efe a'i gwisgodd ag *x* aur pur; *felly befyd* y gwisgodd efe'r allor o gedrwydd.

21 Salomon *befyd* a wisgodd y tŷ oddi fewn ag aur pur; ac a roddes farrau ar draws, wrth y gadwyni aur, o flaen y gafell, ac a'i gwisgodd ag aur.

22 A'r holl dŷ a wisgodd efe ag aur, nes gorphen yr holl dŷ: yr *z* allor hefyd oll, yr hon *oedd* wrth y gafell, a wisgodd efe ag aur.

23 ¶ Ac efe a wnaeth yn y gafell *a* ddau gerub, o bren olewydd, *yn* deg cufydd eu huchder.

24 A'r naill aden i'r cerub *oedd* bum cufydd, a'r aden arall i'r cerub *oedd* bum cufydd: deg cufydd *oedd* o'r naill gwrt i'w *b* adenydd ef hyd y cwrr arall i'w adenydd ef.

25 A'r all cerub *oedd* ddeg cufydd: un fesur ac un agwedd *oedd* y ddau gerub.

26 Uchder y naill gerub *oedd* deg cufydd; ac felly *y oedd* y cerub arall.

27 Ac efe a osodes y cerubiaid yn y tŷ oddi fewn: ac ‖ adenydd y cerubiaid a ymledasant, fel y cyffyrddodd aden y naill a'r *naill* bared, ac aden y cerub arall oedd yn cyffwrdd â'r pared arall; a'u hadenydd hwy ynghanol y tŷ oedd yn cyffwrdd â'u gilydd.

28 Ac efe a wisgodd y cerubiaid ag aur.

29 A holl barbedydd y tŷ *b* amgylch a gerfiodd efe â chernedig luniau cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, o fewn ac oddi allan.

30 Llawr y tŷ hefyd a wisgodd efe ag aur, oddi fewn ac oddi allan.

31 ¶ Ac i ddrws y gafell y gwnaeth efe ddorau o goed olewydd; cappan y drws *a'r gorfingau oedd* * banmmed ran *y pared.*

32 Ac ar ‡ y ddwy ddor o goed olewydd y cerfiodd efe gerfiadau cerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored, ac a'u gwisgodd ag aur, ac a ledodd aur ar y cerubiaid, ac ar y palmwydd.

33 Ac felly y gwnaeth efe i ddrws y demi orfingau o goed olewydd, *y rhai oedd* ‡ bedwaredd ran *y pared.*

34 A'r ddwy ddor *oedd* o'd goed ffynnidwydd: *c* dwy ddalen blygedig *oedd* i'r naill ddor, a dwy ddalen blygedig i'r ddor arall.

35 Ac efe a gerfiodd gerubiaid, a phalmwydd, a blodau agored *arnynt*; ac a'u gwisgodd ag aur, yr hwn a gymhwyfwyd ar y cerfiad.

36 ¶ Ac efe a adeiladodd *e f* cyntedd nefaf i mewn â thair rhes o gerrig nadd, ag â rhes o drawstiau cedrwydd.

37 ¶ *g* Yn y bedwaredd flwyddyn y fylfaenwyd tŷ yr Arglwydd, ym mis ‖ Zif:

38 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg, ym mis Bul (dyna'w mythfed mis) *y h* gorpheuwyd y tŷ, a'i holl raunau, a'i holl berthynafau. Felly *mewn* ſaith mlynedd yr adeiladodd efe ef.

P E N.

Yr oedd y mur yn gulach tu ag i fyfyn, ac felly yr

Pen. vi. *Adn.* 6.] *Yr ystafell isaf yn bum cufydd.* ystafelloedd yn llettach. *Adn.* 6. *Na rwymid yn mur y tŷ:* fel y gellid eu fymmud pch onhardda'r adeiladwyr. ‖ Felly fe gewidwyd yr ail a'r chwyfiaeth, heb nacreidio'r iachawdwriaeth. ‡ *Esa.* xxviii. 16.

1 *trauſſ dan y bargod.* r Sal. 51. 6.
1 Esa. 26. 33.
2 Cron. 2. 8. Ezec. 45. 3.
t Esa. 65. 16. 1 Cor. 15. 49. 2 Cor. 5. 4.
u Ezec. 40. 34.
x 2 Cron. 3. 4. y 2 Cron. 3. 14, 16. z Ecf. 30. 1.
a Gen. 3. 24. 2 Cron. 5. 8.
b Sal. 17. 8.
a 31. 20. ‖ Neu. *a'r cerubiaid a ledasant eu badennydd.* Ecf. 25. 25. 20.
c Sal. 68. 13.
* Neu. *bum yr gwar.* † Neu. *addalennau y dorau.* ‡ *bedair ongl.*
d Pen. 5. 8.
e Ezec. 41. 23.
f 2 Cron. 4. 9. Dat. 11. 2.
g Adn. 1. ‖ *Rhan o Hydref a Thachwedd.*
b Luc 14. 30.
* Sef ym mhen 3000 o flynyddoedd o'r greadigaeth, ac ymhen 1000 drachefn y dinyſtriwyd hi gan y *Rhufeiniaid.*
† Neu. *ordeiniadau.*
i Pen. 7. 1.

PEN. VII.

1 *Adeiladu ty Salomon, a'i thy coed Libanus.*

Eithr ei dŷ ei hun a adeiladodd Salomon mewn a tair blynedd ar ddeg, 1005.
a Pen. 9. 10. ac a orphenodd ei holl dŷ.

2 ¶ Efe a adeiladodd *b* dŷ coedwig *b* Pren. 2. 4. Libanus, yn gan cufydd ei hŷd, ac yn ddeg cufydd a deugain ei led, ac yn ddeg cufydd ar hugain ei uchder, ar bedair rhes o golofnau cedrwydd, a thrawstiau cedrwydd ar y colofnau.

3 Ac efe a doeryd *c* cheedrwydd oddi- *§* Sal. 36. 9.
arnodd, ar y trawstiau *oedd* ar y pum co- *a* 43. 3.
lofn a deugain, pymtheg *yn y rhes*. *a* 39. 23.

4 Ac yr *oedd* tair rhes o ffenestri, *§* go- *a* 19. 12.
leu ar gyfer goleu, *yn* dair rheng. *c* Mat. 5. 16.

5 A'r holl ddrylau a'r gorfingau *oedd* *a* 7. 15.
ygwâr, *fellŷ yr oedd* y ffenestri; a *c* goleu ar gyfer goleu yn dair rheng.

6 ¶ Hefyd efe a *wnaeth d* borth *o* go- *d* Mat. 6. 33.
lofnau, yn ddeg cufydd a deugain ei hŷd, *e* 2 Sam.
ac yn ddeg cufydd ar hugain ei led: a'r 19. 8.
porth *oedd* o'u blaen hwynt; a'r colofnau *f* 1 Bren.
eraill a'r fwnmerau *oedd* o'u blaen hwy- 10. 18.
thau.

7 ¶ *e* Porth yr *f* orfeddfa *brefyd*, yr hwn *g* Isa. 9. 7.
y barnai efe ynddo, a wnaeth *a'e* yn borth
g barn: ac efe a wilgwyd *h* o hedrwydd *b* Pen. 3.
o'r naill gwr i'r llawr hyd y llall. 1.

8 ¶ Ac i'w dŷ ei hun, yr hwn y trigai 2 Cron. 8.
efe ynddo, *yr oedd* cyntedd arall o fewn y 11.
porth o'r un fath waith. Gwnaeth hefyd 1 Pen. 5.
dŷ i ferch Pharao, *b* yr hon a briodasai 17.
Salomon, fel y porth hwn. *h* Gal. 6.

9 i Hyn oll *oedd* o feini costus, wedi eu 10.
naddu wrth *k* fesur, *a'u* *l* lladdu â llif, *¶ Heb.*
odŷn mewn ac oddi allan, o'r sylfaen hyd *serrâ.*
m bargod, y'r llogail; ac *felly* o'r tu allan hyd *k* Dat. 21.
i cyntedd mawr. 19.

10 Ac efe a *l* sylfaenaidd â meini *m* Eph. 2.
m costus, â meini mawr, â meini o ddeg 20. 21.
cufydd, ac â meini o wyth cufydd. *n* Adn. 9.

11 Ac oddi arnodd *yr oedd* meini costus *o* Pen. 6.
(*n*wedi eu naddu wrth fesur) a chedrwydd. 36.

12 Ac *i* yr cyntedd mawr *yr oedd* o am- *p* Adn.
gylch, dair rhes o gerrig nadd, a rhes o 40.
drawstiau cedrwydd, *megis* i'o gynteedd *ŷ* 2 Cron. 4.
tŷ yr Arglwydd oddi mewn, ac *i* borth *y* 11.
tŷ.

13 ¶ A'r brenhin Salomon a anfonodd *q* 2 Cron.
ac a gyrchodd, *p* Hiram o Tyrus. 2. 14.

14 *q* Mab gwraig wedaw *oedd* hwn o *r* Ecl. 31.
lwyth Naphtali, a'i dad yn wr o Tyrus: 3.
r gŵr prefi *yoedd efe*, a *s* llawn ysloedd o *‡* Heb.
ddoethineb, a dyall, a gwybodaeth, i *tuwiodd*
t 2 Bren. weithio pob gwaith o bres. Ac efe a 25. 17.
ddaeth at y brenhin Salomon, ac a weith- 2 Cron.
iodd ei holl waith ef. 3. 15.

15 Ac efe a *‡* fwriodd *s* ddwy golofn o Jer. 52.
bres; *||* deunaw cufydd *oedd* uchder pob 21.
golofn; a llinyn o ddeunaw cufydd a am- *||* *Sef*,
gylchai bob un o'r ddwy. wrth fe-

16 Ac efe a wnaeth ddau gnap o bres lnir y cyf-
tawdd i'w rhoddi ar bennau'r colofnau; legr. Ond
pum cufydd *oedd* uchder y naill gnap, a y mefur
phum cufydd uchder y cnap arall. cyffredin,

17 Efe a wnaeth rwydwaith, a phleth- yn 35.
iadau o gadwyn-waith, i'r cnappiau *oedd* 2 Cron.
ar ben y colofnau; saith i'r naill gnap, a ii. 14.
saith i'r cnap arall. *t* Gal. 2.

18 Ac efe a wnaeth y *t* colofnau, a 9.
dwy res o bomgranadau o amgylch ar y *u* 2 Bren.
naill rwydwaith, i guddio'r cnappiau *oedd* 25. 17.
uwch ben; ac felly y gwnaeth efe i'r cnap *x* 2 Cron.
arall. 3. 16.

19 A'r cnappiau y rhai *oedd* ar y colofn- *a* 4. 13.
au *oedd* o waith lili, yn y porth, yn *u* bed- Jer. 52.
war cufydd. 23.

20 Ac i'r cnappiau ar y ddwy golofnau *y* 2 Cron.
oddi arnodd, ar nyfer y canol, *yr oedd* 3. 17.
pomgranadau, y rhai *oedd* wrth y rhwyd- Can. 3.
waith; a'r pomgranadau *oedd* *x* ddau 10.
cant, yn rhesiau o amgylch, ar y cnap Dat. 3.
arall. 12.

21 *y* Ac efe a gyfodeodd y colofnau *z* Pen.
z ym mhorth y deml: efe a gyfodeodd *y* 9. 3.
golofn ddehau, ac a alwodd ei henw hi *a* Jachin; ac efe a gyfodeodd y golofn alwyd, *a* Sef. Ezr. 9. 7.
ac a alwodd ei henw hi *†* Boaz. *†* Sef. nerto Mat. 16. 18.

22 Ac ar ben y colofnau *yr oedd* gwaith *a* lili. Felly y gorphenwyd gwaith y co- *a* Adn. 19.
lofnau.

23 ¶ Ac efe a wnaeth *b* fôr tawdd, yn *b* Lef. 8. ddeg cufydd *o* ymyl i ymyl: yn grwn 11.
oddi amgylch, ac yn bum cufydd ei Jer. 52. uchder; a llinyn o ddeg cufydd ar hugain 17.
a'i hamgylchai oddi amgylch. *c* 2 Cron.

24 A chnapiau a'i hamgylchent ef dan 4. 3.
ei ymyl o amgylch, deg mewn cufydd *c* Jer. 52. oedd *yn c* amgylchu y môr o amgylch: y 21.
cnapiau *oedd* yn ddwy res wedi eu *bwrw* *f* 2 Cron. pan fwriwyd yntau. 4. 3.

25 Sefyll yr oedd ar *d* ddeuddeg o ych- *d* Jer. 52. en; tri oedd yn edrych tu a'r gogledd, a 20. tri yn edrych tu a'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain; a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u pennau ol hwynt oll o fewn.

26 Ei dewder hefyd *oedd* ddyrnfedd, a'i *e* Jer. 52. *e* ymyl fel gwaith ymyl cwppan, a blodau 21. lili: *f* dwy fil o bathau a *‡* annai ynddo. *f* 2 Cron.

27 ¶ Hefyd efe a wnaeth ddeg o ystol- 4. 5.
ion pres; pedwar cufydd *oedd* hyd pob *‡* gyn-
ystol, a phedwar cufydd ei led, a thri *buyfai*
chufydd ei huchder.

28 A dyma waith yr ystolion: ystlysau
oedd ddŷnt, a'r ystlysau *oedd* rhwng y
g gelltenau: *g* Can. 2. 9.

29 Ac ar yr ystlysau *oedd* rhwng y dell- *h* Eph. 4.
tenau, *yr oedd* llewod, ychen, a cherub- 16.
iaid; ac ar y delltau *yr oedd* ystôl oddi ar- Col. 2.
nodd: ac oddi tan y llewod a'r ychen *yr* 19.
oedd *h* cyflyltiadau o waith tenau.

30 A phedair olwyn pres *oedd* i bob
ystôl, a phlangciau pres; ac yn eu pedair
congl *yr oedd* ysgwyddau iddynt: dan y
noe *yr oedd* ysgwyddau, wedi eu todd ar
gyfer pob cyflyltiad.

31 A'i genau oddi fewn y cwmpas, ac
oddi arnodd, *oedd* gufydd; a'i genau hi
oedd grwn, ar waith *yr* ystôl, yn gufydd a
hanner; ac ar ei hymyl hi *yr oedd* cerfiad- *i* Dat. 21.
au, a'i hystlysau yn bedwar *i* ochrog, nid 16.
yn gryníon. *‖* *Sicerio-*

32 A'r pedair olwyn *oedd* dan yr ys- *ydau.*
tlysau, ac *‖* echeiau'r olwynion yn yr ystôl;
ac uchder pob olwyn yn gufydd a hanner
cufydd.

33 Gwaith yr *k* olwynion *befyd oedd* fel *k* Ezec.
gwaith olwyn cerbyd: eu hechelau, a'u 1. 16.
l bolhau, a'u cammegau, a'u hadenydd, *l* Bogel-
oedd oll yn ddolledig. iau.

34 Ac *yr oedd* pedair ysgwydd wrth
bedair congl pob ystôl: o'r ystôl *yr oedd*
ei hysgwyddau o'r un.

35 Ac ar ben yr ystôl *yr oedd* cwmpas
o amgylch, o hanner cufydd o uchder;
ar ben yr ystôl hefyd *yr oedd* ei hymylau
a'i thaleithiau o'r un.

36 Ac efe a gerfiodd ar ystyllod ei † dyallu.
hymylau hi, ac ar ei thaleithiau hi, i Ecl. 25.
† *i* gerubiaid, *m* llewod, a phalmwydd, 18.
wrth y ‡ cyfatteb olrwydd pob un, a chy- Gen. 3.
fyllt iadau oddi amgylch. 24.

37 Fel hyn y gwnaeth efe y deg ystôl: Ezec. 10.
un doddiad, un fesur, *ac* un agwedd, *oedd* 15.
iddynt hwy oll. ‡ Heb.

38 ¶ *n* Gwnaeth hefyd ddeg noe pres: *nothdar.*
deugain bath a ddaliai pob noe; yn bedwar *m* Diar.
cufydd bob noe; *ac* un noe ar bob un o'r 8. 1.
deg ystôl. *n* Ecl. 30.

39 Ac efe a osododd bum ystôl ar ystlys 18.
ddehau y tŷ, a phump ar yr ystlys asw y Lef. 8.
tŷ, a'r o môr a osododd efe ar y tu dehau 11.
i'r tŷ, tu a'r dwyrain, ar gyfer y de- 2 Cron.
hau. 4. 6.

40 ¶ Gwnaeth *‖* Hiram hefyd y noeau, *v* 2 Cron.
e'r rhawiau, a'r *p* cawgiau: a Hiram a 4. 2.
orphenodd wneuthur yr holl waith, yr hwn *‖* Heb.
a wnaeth efe i'r brenhin Salomon, *yn* nhŷ *Huram.*
yr Arglwydd. 2 Cron.

41 Y ddwy golofn, a'r cnapiau coronog 4. 11.
y rhai *oedd* ar ben y ddwy golofn; a'r ddau *p* 2 Cron.
q rwydwaith, i guddio'r ddau gnap coron- 4. 8.
og *oedd* ar ben y colofnau; *q* Adn. 17, 18.

42 A

Pen. vii. *Adn.* 1.] *Tair blynedd ar ddeg.* Fe wnaeth *Salomon fwy* o frys i adeiladu Ty'r Arglwydd
Pen. vi. 38. Dylid gwneuthur gwaith Duw yn ddioed! *Sal.* cxix. 60. *Mat.* vi. 33.

p Adn. 25. Mat. 19. e. Deut. 21. 18.
42 A phedwar cant o honynt a'r gafaul twydwaith, dwy rez o honynt oedd un rwydwaith, i guddio'r ddau gnap-coronog oedd ar y colofnau;

q Lef. 8. 10.
43 A'r deg ystôl, a'r deg noe ar yr ystolion;

31.
44 Ac un môr, a'r deuddeg o ychen dan y môr;

1 Sam. 2. 28.
45 A'r 4 crochanau, a'r fforfeiau, a'r cawgiau; a'r holl lestri a wnaeth Hiram i'r brenhin Salomon, i dŷ yr Arglwydd, oedd o bres gloyw.

r 2 Cron. 4. 17.
46 Yn nwastadedd yr Iorddonen y toddodd y brenhin hwynt mewn i ddaiar rhwng s Succoth a'r Sarthan.

s Gen. 33. 17. Jos. 13. 27.
47 A Salomon a adawodd *t* yr holl lestri, o herwydd eu lluosowgrwydd anfeidrol hwynt: ac ni *u* fwriwyd gwybyddiaeth y pres allan.

t Jos. 3. 16.

y 1 Cron. 22. 11. u *Heb.* was not searched out. x Ecc. 37. 10. a Ecc. 37. 26. b Ecc. 37. 31. c Ecc. 28. 30. Ecc. 24. 6. d Mat. 5. 15, 16. e Ecc. 37. 27. f 2 Cron. 4. 8.
49 A phum *x* canwyllbren o'r tu deau, a phump o'r tu asw, o flaen y gorfell, yn *y* aur pur; a'r blodau, a'r lluseraau, a'r gefeiliau, o aur;
50 Y phiolau *b* bŷfyd, a'r faltreuau, a'r *c* cawgiau, a'r llwyau, a'r thuferau, o aur coeth: a thechau *d* aur i'r tŷ, o fewn y cyssegr sanctaidd iaf, a dorau tŷ'r demel, *sef* aur.
51 Felly y gorphenwyd yr holl waith a wnaeth y brenhin Salomon i dŷ yr Arglwydd. A Salomon a ddug i mewn yr *e* hyn a gyssegrasai Dafydd ei dad; yr arian, a'r aur, a'r doddreth, a roddodd efe ym mhlith trysorau tŷ'r Arglwydd.

g 2 Cron. 4. 22. Dat. 21. 18. h 2 Sam. 8. 12. 2 Cron. 5. 1.

P E N. VIII.

1 *Gwahodd henuriaid Israel, 12 55 Bendith Salomon, 22 A'i weddi, 62 a'i ddoddefeirth.*

1004. d 2 Cron. 5. 2. e Pen. 3. 15. f 2 Sam. 5. 9. g 6. 12, 37. h Deut. 16. 13. i 1 Cron. 15. 2. k Ecf. 36. 8. l Cron. 16. 39. a 21. 29. Neat. 18. 20. l Num. 4. 15. m 2 Sam. 6. 13. n Deut. 31. 9. o Ecf. 26. 33. p Pen. 6. 27. Sal. 91. 4. m Ecf. 37. 4. 5. n Ecf. 25. 35. 2 Cron. 3. 9. o Ecf. 35. 21. Deut. 10. 2, 5. Heb. 9. 4. p Ecf. 34. 27.

YNA *g* Salomon a gasfloddhenuriaid Israel, a holl bennaeth y llwythau, a thywyfogion eadas meibion Israel, at y brenhin Salomon, yn Ierusalem, *h* i adwyn i fynu arch cyfammod yr Arglwydd o *i* ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.
2 A holl wŷr Israel a ymgynnullasant *k* at y brenhin Salomon, ar yr *l* ŵyl, ym mis Ethanim, hwnnw *yw* y seithfed mis.
3 A holl henuriaid Israel a ddaethant, *m* a'r offeiriaid a godasant yr arch i fynu.
4 A hwy *n* a ddygasant i fynu arch yr Arglwydd, *o* a *p* phabell y cyfarfod, a holl lestri'r cyssegr y rhai *oedd* yn y babell, a'r offeiriaid a'r Lefiaid a'u dygasant i fynu.
5 A'r brenhin Salomon, a holl gynnulleidfa Israel, y rhai a ymgynnullasent *q* ato *r* ef, *oedd* gyd ag ef o flaen yr arch, yn *b* aberthu defaid, a gwarthec, y rhai ni rifid, ac ni chyfrifid gan liofowrwydd.
6 Felly yr *s* offeiriaid a ddygasant arch cyfammod yr Arglwydd i'w lle ei hun, i gafell y *t* tŷ, i'r cyssegr *t* sanctaidd iaf, dan adenydd y cerubiaid.
7 Canys y cerubiaid *oedd* yn lledu eu dwy adain dros le yr arch; a'r cerubiaid a orchuddient yr arch, ac *u* a'i barrau oddi arnodd.
8 A'r barrau a ethynasant, fel y gwelid pennau'r barrau o'r cyssegr o flaen y gafell, *oddi* allan; *ond* ni welid hwy hyd y dydd hwn.
9 O Nid oedd dim yn yr arch *ond* y ddwy lech-faen a osodasai Moses yno yn Horeb, lle *v* y cyfammodod yr Arglwydd â meibion Israel, pan oeddynt yn dyfod o wlad yr Aipht.
10 A phan ddaeth yr offeiriaid allan o'r cyssegr, *w* y cwmmwl a lanwodd dŷ yr Arglwydd,
11 Fel na allai yr offeiriaid sefyll i weinidrio, o herwydd y cwmmwl: canys *x* gogoniant yr Arglwydd a *y* lanwasai dŷ yr Arglwydd.

Adn. 21 q Ecf. 40. 24. 2 Cron. 5. 13. r Exec. 10. 4. Col. 1. 19.

12 ¶ *z* Yna y dywedodd Salomon, Yr Arglwydd a ddywedodd, *y'r* preswyliai efe yn y tywyllwch.
13 Gan adeiladu yr adeiladais dŷ yn *a* breswylfod i ti; triglo i ti arna yn drayrwydd tragwyddol.
14 A'r brenhin a droddi ei wyneb, *b* ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel. A holl gynnulleidfa Israel oedd yn sefyll.
15 Ac efe a ddywedodd, *c* Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Israel, *d* yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Dafydd fy nhad, *ac* a'i *e* gwireddodd â'i law, gan ddywedyd,
16 *a* Er *g* dydd y dygais fy mhobl Israel allan o'r Aipht, ni *h* dewisiais ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu tŷ, fel y byddai *i* fy enw i yno: eithr *k* dewisiais Dafydd i fod ar fy mhobl Israel.
17 Ac yr oedd yn *l* mryd Dafydd fy nhad adeiladu tŷ i enw Arglwydd Dduw Israel.
18 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Dafydd fy nhad, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, *e* da y *m* gwnaethoit sŷ hynny yn dy galon.
19 Etto nid adeiledi di y tŷ; ond dy fab di, yr hwn a ddaw allan o'th *n* lwynau di, *g* efe a adeilada y tŷ i'm henw i.
20 A'r Arglwydd a gyflawnodd ei air a lefarodd efe; ac mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhad, ac a eisteddais ar deyrngadair Israel, *h* megis y llefarodd yr Arglwydd, ac a adeiledais dŷ i enw Arglwydd Dduw Israel.
21 Ac mi a osodais yno le i'r arch, yr hon y *mae* ynddi gyfammod yr Arglwydd, yr hwn a gyfammododd efe â'n tadau ni, pan ddug efe hwynt allan o wlad yr Aipht.
22 ¶ A Salomon a safodd o flaen *i* allor yr Arglwydd yngwydd holl gynnulleidfa Israel, *k* ac a ymyndd ei ddwylaw tu a'r nefoedd:
23 Ac efe a ddywedodd, *m* O Arglwydd Dduw Israel, *n* nid oes Duw fel tydi, yn y nefoedd oddi uchod, nac ar y ddaear oddi isod, a yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weisiau, fydd yn *o* rhodio ger dy fron di â'u holl galon;
24 Yr hwn a gedwaist â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a lefaraist wrtho: traethaist hefyd â'th enau, a cheidwaist â'th law, megis heddyw *y gwnair*.
25 Ac yn awr, O Arglwydd Dduw Israel, cadw â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a lefaraist wrtho, gan ddywedyd, *q* Ni thorrir ymaith oddi gerbyd *na fydd* gwr ger fy mron i yn eisteddd ar deyrngadair Israel; os dy feibion a gadwant eu ffordd, i rodio ger fy mron i, megis y rhodiaist ti ger fy mron.
26 Ac yn awr, O Dduw Israel, boed gwir, attolwg, fyddo dy air a lefaraist wrth dy was Dafydd fy nhad.
27 Ai gwir yw, *r* y preswyllia Duw ar y ddaear? wele, y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, *s* ni allant dy gynnwys di; pa faint *ai y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?
28 Etto edrych ar *t* weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiad ef, O Arglwydd fy Nuw, i wrando ar y llef a'r weddi y mae dy was yn ei gweddio heddyw ger dy fron di:
29 Fel y byddo dy *u* lygaid yn agored tu a'r tŷ yma nos a dydd, tu a'r lle y dywedaist am dano, *x* Fy enw a fydd yno: i wrando y ar y weddi a weddio dy was *y* yn y lle hwn.
30 Gwrando gan hynny ddeisyfiad dy was, a'th bobl Israel, *z* pan weddiant yn y lle hwn: clyw hefyd o le dy breswylfa, *sef* o'r nefoedd; a phan glywech, a maddeu.
31 ¶ Os *a* pecha gwr yn erbyn ei gymydog, a gofyn gantho *b* reith, gan ei dyngu ef, a llw o flaen *c* dy allor di yn y tŷ hwn:
32 Yna

z 2 Cron. 6. 1. y Lef. 16. 2. Sal. 97. 2. u 2 Samv 7. 13. x Num. 6. 23. Luc 24. 50. y Sal. 115. 17. Luc 1. 68. z Luc 1. 70. a 2 Sam. 7. 6. 2 Cron. 6. 5. b Deut. 12. 11. Adn. 29. Sal. 132. 13. c 2 Sam. 7. 8. d 2 Sam. 7. 2. e 2 Cron. 17. 1. f 2 Sam. 7. 16. g 2 Sam. 7. 12. h Neh. 1. 9. i Cron. 28. 5. k Deut. 31. 28. Adn. 9. l 2 Cron. 6. 12. m Job 12. 13. Sal. 63. Eſa. 1. 15, 21. n Eſa. 45. 5. Gal. 4. 8. o Ecf. 15. 11. 2 Sam. 7. 22. Exez. 9. 5. 1 Tim. 2. 8. a Sal. 115. 3. Dan. 9. 4. p Gen. 17. 1. 2 Bren. 20. 3. q 2 Sam. 7. 12, 16. Pen. 2. 4. Luc 1. 33. r 2 Cron. 2. 6. Sal. 113. 4. Eſa. 66. 1. Jer. 23. 24. Act. 7. 49. s Act. 17. 24. 2 Cor. 12. 2. t 2 Tim. 2. 1. u Sal. 33. 18. x Deut. 12. 11. y Eph. 6. 18. Phil. 4. 6. *tua'r* Dan. 6. 10. z Sal. 4. 3. a Sal. 8. 1, 2. b Num. 5. 21. c Ecf. 40. 24. 2 Cron. 5. 13. r Exec. 10. 4. Col. 1. 19.

32 Yna clyw di yn y nefoedd, gwna hefyd, a barna dy weifion, gan *d* ddarnnio'r drygionus i ddwyn ei *e* ffordd ef ar ei ben; a chan gyfiawnhau'r cyfiawn, trwy roddi iddo ef yn ol ei gyfiawnder.

33 ¶ Pan darawer dy bobl Iſrael o flaen y gelyn, am iddynt *f* bechu yn dy erbyn di, *g* os dychwelant attat ti, a chyffaddef dy enw, a gweddio, ac ymbil a thi yn y tŷ hwn:

34 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Iſrael, a dychwel hwynt i'r tir a roddaiſt i'w tadau hwynt.

35 ¶ Pan gauer y nefoedd, *b* fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt, i'th erbyn; os gweddiant yn y lle hwn, a chyffaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan i gyſtuddiech di hwynt:

36 *k* Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy weiſion, a'th bobl Iſrael, fel y *l* dyſgech iddynt y *m* ffordd oreu y rhodiant ynddi, a dyro wlaw ar dy dir a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

37 ¶ *n* Os bydd newyn yn y tir, os bydd haint, lloſgfa, malldod, locuſtiaid, os bydd y limdys; pan warchaeo ei elyn arno ef, yng wlad ei ddinaſoedd, pa bla bynnag, pa glefyd bynnag, *a fyddo*;

38 Pob gweddi, pob deiſyfiad, a fyddo gan *o* un dyn, *neu* gan dy holl bobl Iſrael, y rhai a wyddant bawb *p* bla ei galon ei hun, ac a eſtynant eu dwylaw tu a'r tŷ hwn.

39 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſwylfod, a maddeu; gwna hefyd, a dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd, yr hwn yr adwaenoſt ei galon (canys ti *q* yn unig a adwaenoſt galonnau holl feibion dynion)

40 *r* Fel y'th ofnont di yr holl ddyddiau y byddont fyw ar wyneb y tir a roddaiſt i'n tadau ni.

41 ¶ Ac am y *s* dieithr-ddyn hefyd, ni *byddo* o'th bobl Iſrael, onid dyfod o wlad *t* bell er mwyn *u* dy enw;

42 (Canys clywant am *x* dy enw mawr di, y a'th law gref, a'th fraich eſtynedig) pan ddel a gweddio tu a'r tŷ hwn:

43 Gwrando di yn y nefoedd, man-gre dy breſwylfod, a gwna yn ol yr hyn oll a'r a lefo'r dieithr-ddyn arnat am dano: fel yr *x* adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, i'th ofni di, fel y *mae* dy bobl Iſrael, ac y gwypont mai ar dy enw di y getwir y tŷ hwn a adeiledais i.

44 ¶ Os â dy bobl di allan i *a* ryfel yn erbyn eu gelyn, ar hyd y ffordd yr anfonych hwynt, os gweddiant ar yr Arglwydd *tu* a ffordd y ddinas a ddewiſaiſt ti, a'r tŷ yr hwn a adeiledais i'th enw di:

45 Yna gwrando yn y nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad, a gwna farn iddynt.

46 ¶ Os pechant i'th erbyn (canys *b* nid *oes* dyn ni phecha) a digio o honot wrthynt, a'u rhoddi hwynt o flaen eu gelynion, fel y caeth-gludont hwynt yn gaethion i wlad y gelyn, ym mhell neu yn agos;

47 Os *c* dychwelant at eu calon yn y wlad y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd ac erfyn arnat yngwlad y rhai a'u caeth-gludaſant, gan ddywedyd, *d* Pechaſom, troſeddaſom hefyd, a gwnaethom yn annuwiol;

48 A dychwelyd attat ti â'u *e* holl galon, ac a'u holl enaid, yngwlad eu gelynion a'u caeth-gludaſant hwynt, a gweddio arnat *g* tu a'u gwlad a roddaiſt i'w tadau, a'r ddinas a ddewiſaiſt, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

49 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breſwylfod, eu gweddi hwynt, a'u deiſyfiad, a gwna *b* farn iddynt;

50 A maddeu i'th bobl a bechaſant i'th erbyn, a'u holl gamweddau *yn* y rhai y *i* troſeddaſant i'th erbyn, a phar iddynt *k* gael i trugaredd ger bron y rhai a'u caeth-gludaſent, fel y trugarhaont wrthynt hwy:

51 Canys dy bobl di a'th etifeddiaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaiſt ti allan o'r Aipht, *k* o ganol y ffwrn haiarn:

52 Fel y byddo dy lygaid yn agored i ddeiſyfiad dy was, a deiſyfiad dy bobl Iſrael, i wrando arnynt hwy pa bryd bynnag y galwont arnat ti.

53 Canys ti a'u neilldueiſt hwynt yn etifeddiaeth i ti o holl bobl y ddaear, *l* fel y llafaraiſt trwy law Moſes dy was, pan ddygaiſt ein *o* dau ni allan o'r Aipht, O Arglwydd Dduw.

54 ¶ A gwedi gorphen o Salomon weddio ar yr Arglwydd yr holl weddi a'r deiſyfiad yma, efe a gyfododdi oddi ger bron allor yr Arglwydd, o oſtwng ar ei *m* liniau, ac o eſtyn ei ddwylaw tu a'r nefoedd.

55 Ac efe a ſafodd, ac a fendithiodd holl *n* gynnulleidfa Iſrael a llef uchel, gan ddywedyd,

56 Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd, yr hwn a roddes lonyddwch i'w bobl Iſrael, yn ol yr hyn oll a lafarodd efe: *o* ni fyrthiodd un gair o'i holl addewidion da ef, y rhai a ddawodd efe trwy law Moſes ei was.

57 Yr Arglwydd ein Duw fyddo *p* gyd â ni, fel y bu gyd a'n tadau: na wrthoded ni, ac na'n gadawed ni;

58 I oſtwng ein *q* calonnau ni iddo ef, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i gadw ei orchymynion ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau, y rhai a orchymynodd efe i'n tadau ni.

59 A bydded fy ngeiriau hyn, y rhai a ddeiſyfais ger bron yr Arglwydd, yn *r* agos at fy Arglwydd Dduw ddydd a nos, i wneuthur barn a'i was, a barn a'i bobl Iſrael *s* beunydd, fel y byddo'r achos:

60 Fel y gwypo holl *t* bobl y ddaear mai yr *t* Arglwydd *fydd* Dduw, *ac* nad *oes* arall.

61 Bydded gan hynny eich calon yn *u* berfaith gyd â'r Arglwydd ein Duw ni, i rodio yn ei ddeddfau ef, ac i gadw ei orchymynion ef, fel heddyw.

62 ¶ A'r *x* brenhin a holl Iſrael gyd ag ef a aberthaſant aberth ger bron yr Arglwydd.

63 A Salomon a aberthodd aberth hedd, yr hwn a offrymmodd efe i'r Arglwydd, *ſef* dwy fil ar hugain o ywartheg, a chwech ugain y mil o ddefaid. Felly'r brenhin a holl feibion Iſrael a gyſſegraſant dŷ yr Arglwydd.

64 ☧ Y dwthwn hwnnw y cyſſegrodd y brenhin ganol y cyntedd *oedd* o flaen tŷ yr Arglwydd: canys yno yr offrymmodd efe'r poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr offrymmau hedd: o herwydd yr allor *a* bres, yr hon *oedd* ger bron yr Arglwydd, *ordd* bŷ fechan i ddderbyn y poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrymmau, a braſder yr offrymmau hedd.

65 A Salomon a gadwodd y pryd hynny, a holl Iſrael gyd ag ef, cynnulleidfa fawr, o ddyfodfa *d* Hamath hyd *e* afon yr Aipht, ger bron yr Arglwydd ein Duw, *f* ſaith o ddyddiau, a ſaith o ddyddiau, *ſef* pedwar diwrnod ar ddeg.

66 A'r *g* wythfed dydd y gollyngodd efe ymaith y bobl: a hwy a † fendithiaſant y brenhin, ac a aethant i'w pebyll yn hyfryd ac a chalon lawen, am yr holl ddaioni a wnaethai yr Arglwydd i Ddafydd ei was, ac i Iſrael ei bobl.

7. 8. *g* 2 Cron. 7. 9, 10. † Neu, *ddioloſgaſant i'r*

P E N. IX.

Ammod Duw i Salomon mewn gweledigaeth. 10 *Salomon a Hiram yn anrhegu eu gilydd.*

A Phan orphenodd Salomon adeiladu tŷ yr Arglwydd, a thŷ'r brenhin, a chwbl o ddymuniad Salomon yr hyn a ewyllyſiodd efe ei wneuthur:

d Deut. 25. 1. *e* 2 Cron. 6. 23. *f* Lef. 26. 7, 17. Deut. 28. 25. *g* Lef. 26. 40. *h* Lef. 26. 19. Deut. 28. 23. Mal. 3. 10. *i* 2 Cron. 6. 26. *k* Adn. 33. *l* Sal. 27. 11. 2 94. 12. Eſa. 26. 9. *m* Diar. 9. 6, 23. Eſa. 35. 8. Jer. 6. 16. 2 Pedr 2. 21. *n* Lef. 26. 16, 26. Deut. 28. 22. *o* Ezec. 22. 30. Iago 5. 16. *p* 2 Sam. 24. 10. Jer. 17. 10. Galar. 3. 40. Act. 3. 39. 1 Cor. 11. 31. Iago 5. 15. *q* Sal. 11. 4. *r* Sal. 130. 4. Diar. 1. 7. a 10. 6. *s* Ruth 2. 10. *t* Mat. 2. 1. Eph. 2. 13. *u* Joſ. 2. 14. Eſter 8. 17. *x* Mat. 1. 23. *y* Deut. 3. 24. Jer. 32. 17. ☧ Sal. 67. 2. Ioan 17. 26. *a* Dat. 19. 11. *b* 2 Cron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8, 10. *c* Lef. 26. 40, 44. Deut. 28. 64. 2 Cron. 32. 12. *d* Dan. 9. 5. *e* Jer. 29. 12. *f* Dan. 6. 10. *g* Adn. 33, 36. *h* Adn. 45. Eſa. 10. 6, 17.

2 Yr *b* 2 Cron. 8. 6. Preg. 2. 20.

c Pen. 3. 5.
a 6. 11.
a 11. 9.
d Sal. 10. 17.
a 34. 15.
a 65. 12.
Dan. 9. 23.
e Pen. 8. 29.
f Diar. 15. 3. Sal. 78. 68. Ioan 16. 27.
g Gen. 17. 1.
Luc 1. 6.
h Sal. 15. 2.
i 2 Sam. 7. 12.
k 1 Sam. 12. 21. 2 Cron. 15. 2. Sal. 89. 30, 32.
l 2 Bren. 17. 20.
m 2 Bren. 25. 9. Jer. 7. 14, 15.
n Deut. 28. 37.
o 2 Cron. 7. 21. Dan. 9. 12.
p Galar. 2. 15.
q Deut. 29. 24. Jer. 22. 8. *r* Jer. 2. 11. Galar. 4. 14.
s Barn. 5. 8.
t Sal. 126. 3.
u 2 Cro. 8. 1.
x Pen. 6. 38.
a 7. 1.
y Mat. 4. 15.
z 2 Bren 20. 32.
* *buwiyd* 1 Cron. 22. 14.
b Pen. 5. 13.
c 2 Sam. 5. 9. Pen. 11. 27. 2 Bren. 12. 20.
d Jos. 19. 36.
e Jos. 17. 11.
f Jos. 21. 21.
a 10. 33.
g Barn. 1. 29.
11. *a* 21. 22.
11, *l* Pen. 4. 26.
a ddymunodd Preg. 2. 10.

2 Yr Arglwydd a ymddangosfodd *i* Salomon yr ail waith, *c* fel yr ymddangosasai iddo yn Gibeon.

3 A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, *d* Gwrandewais dy weddi di, a'th ddeisyfiad di, yr hwn a ddeisyfaist ger *f* fy mron i: cyflegrais y ty yma a adeiledaist, i osod *e* enw yndo byth; fy *f* llygaid hefyd a'm calon fydd yno yn wastadol.

4 Ac os rhodi di ger *g* fy mron, megis y rhodiodd Dafydd dy dad, *h* mewn perffeithrwydd calon ac uniondeb i wneuthur yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti, *ac* os cedwi fy neddfau a'm barnedigaethau:

5 Yna mi a ficrhaf orfedd-fainge dy frenhiniaeth di ar Israel *k* yn dragywydd, *i* fel y llafarais wrth Dafydd dy dad, gan ddywedyd, Ni phalla i ti wr ar orfedd-fainge Israel.

6 Os gan *k* ddychwelyd y dychwelwch chwi a'ich meibion oddi ar fy ol i, ac heb *l* gadw fy ngorchymynion *a'm* deddfau, y rhai a roddais o'ch blaen chwi, eithr myned a gwasanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:

7 Yna *l* y torraf Israel oddi ar wyneb y tir a roddais iddynt hwy; a'r *m* ty hwn a gyflegrais i'm henw, a fyriaf allan o'm golwg; ac Israel fydd yn *n* ddiareb ac yn wawd ym mysg yr holl bobloedd:

8 A'r ty uchel hwn, pawb a gynniweiria heibio iddo, a *o* fynna witho, *p* ac a chwibana; dywedant hefyd, *q* Pa ham y gwnaeth yr Arglwydd fel hyn i'r wlad hon, ac i'r ty yma?

9 A *r* hwy a ddywedant, Am iddynt wrthod yr Arglwydd eu Duw, yr hwn a ddug eu tadau hwynt allan o dir yr Aipht, ac ymaflyd mewn *s* duwiau dieithr, ac ymgrymmu iddynt, a'u gwasanaethu hwynt; *t* am hynny y dug yr Arglwydd arnynt hwy yr holl ddrwg hwn.

10 ¶ Ac *u* ym mhen yr ugain mlynedd, *gwedi* adeiladu o Salomon y ddau *d'y*, *x* ty yr Arglwydd, a thy'r brenhin;

11 Yna (*am* i Hiram brenin Tyrus ddwyn i Salomon goed cedr, a choed ffynidwydd, ac aur, yn ol ei holl ewyllys ef) y brenhin Salomon a roddes i Hiram ugain dinas yngwlad y Gallilee.

12 A Hiram a ddaeth o Tyrus i edrych y dinasoedd a roddasai Salomon iddo; ac nid oeddynt wrth ei fodd ef.

13 Ac efe a ddywedodd, Pa ddinasoedd *yw* y rhai hyn a roddaist i mi, *ac* fy mrawd? Ac efe a'u galwodd hwynt gwlad † Cabul, hyd y dydd hwn.

14 A Hiram a anfonasai i'r *a* brenhin chwech ugain talent o aur.

15 ¶ A dyma achos *y* dreth a gododd y brenhin Salomon, i adeiladu *b* yr Arglwydd, a'i dy ei hun, a *c* Milo, a mur Jerusalem, *d* Hatsor, a *e* Megido, a *f* Gezer.

16 Pharao brenin yr Aipht a aethai i fyny, ac a ynnillasai *g* Gezer, ac a'i llosgasai *a* than, ac a laddasai y Cananeaid oedd yn trigo yn y ddinas, ac a'i rhoddasai hi yn anrheg i *w* ferch, gwraig Salomon.

17 A Salomon a adeiladodd Gezer, a Beth-horon isaf,

18 A *i* Baalath, a Thadmor yn yr anialwch, o fewn y wlad,

19 A holl ddinasoedd y *k* tryforau y rhai oedd gan Salomon, a dinasoedd *l* cerbydau, a dinasoedd y gwyr meirch, a'r hyn *oedd* ewyllys Salomon ei adeiladu yn Jerusalem, ac yn Libanus, ac yn holl dir ei lywodraeth,

20 Yr holl *m* bobl *y rhai* a adawyd o'r Amoriaid, Hethiaid, Pereziaid, Hefiaid, Jebusiaid, y rhai nid *oeddynt* o feibion Israel;

21 *Sef* eu meibion hwy, y rhai a adawsid ar eu hol hwynt yn y wlad, *n* y rhai ni allodd meibion Israel eu lladd; ar y rhai hynny y cyfodeodd Salomon dreth ‖ o wrogaeth hyd y dydd hwn.

22 Ond o feibion *o* Israel ni wnaeth Salomon *un* yn gaeth-was, rhyfelwyr iddo ef *oeddynt*, a gweision iddo, a thywysogion iddo, a chapteiniaid iddo, a thywysogion ei gerbydau, a'i wyr meirch.

23 Yr rhai hyn *oedd* bennaf ar y swyddogion *oedd* ar waith Salomon; *q* pum cant a deg a deugain, oeddynt yn llywodraethu 'r bobl oedd yn gweithio yn y gwaith.

24 ¶ A *r* merch Pharao a ddaeth i fynu o ddinas Dafydd i'w *s* thy ei hun, yr hwn a adeiladasai *Salomon* iddi hi: yna efe a adeiladodd *t* Milo.

25 A *u* thair gwaith yn y flwyddyn yr offrymmai Salomon boeth offrymmau, ac offrymmau hedd ar yr *x* allor a adeiladasai efe i'r Arglwydd: ac efe a arogl-darthodd arni ger bron yr Arglwydd: felly efe a orphennodd y ty.

26 ¶ A'r *y* brenhin Salomon a wnaeth longau yn Esion-gaber, yr hon *fydd* wrth Eloth, ar fin y môr coch, yngwlad Edom.

27 A *z* Hiram a anfonodd ei weision yn y llongau, *y rhai oeddynt* longwyr, yn medru *oddi wrth* y môr, gyd â gweision Salomon.

28 A hwy a ddaethant i *a* Ophir, ac a ddygasant oddi yno bedwar cant ac ugain o dalentau aur, ac a'u dygasant at y brenhin Salomon.

2 Bren. 14. 22. 2 Cron. 8. 17. *z* Pen. 10. 11. *a* Job 22. 24. 2 Cron. 8. 18.

P E N. X.

1 *Brenhines Seba yn rhyfedd ganddi ddoethineb Salomon.* 14 *Swm ei aur ef, &c.*

A Phan glybu *a* brenhines Seba glod Salomon, am *b* enw yr Arglwydd, hi a ddaeth i'w *c* brofi ef a chwestiynau caled.

2 A hi a ddaeth i *d* Jerusalem â llu mawr iawn, a chameleg yn dwyn aroglau, ac aur lawer iawn, a meini gwerthfawr. A hi a ddaeth at Salomon, ac a lafarodd wrtho ef *e* yr hyn oll oedd yn ei chalon.

3 A Salomon a fynegodd iddi hi ei holl * dfynion: nid oedd *dim* yn guddiedig rhag y brenhin, a'r na fynegodd efe iddi hi.

4 A phan welodd brenhines Seba holl ddoethineb Salomon, a'r ty a adeiladasai efe,

5 A *f* bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad ei weision, *g* a threfn ei weinidogion, *h* a'u dillad hwynt, a'i † drulliadau ef, a'i esgynfa ar *i* hyd yr hon yr â efe i fynu i dy yr Arglwydd; nid oedd mwyach ysbryd ynddi.

6 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, Gwir yw'r gair a *k* glywais yn fy ngwlad am dy ymadroddion di, ac am dy ddoethineb.

7 Etto ni chredais y geiriau, nes i mi ddyfod, ac i'm llygaid weled: ac wele, ni fynegasid i mi'r hanner: mwy yw *l* dy ddoethineb a'th ddaioni na'r clod a glywais i.

8 Gwyn fyd dy wyr di, gwyn fyd dy weision hyn, y rhai fydd yn *m* sefyll yn wastadol ger dy fron di, yn *n* clywed dy ddoethineb.

9 Bendigedig *o* fyddo yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th roddi ar *p* ddeyrn-gadair Israel: o herwydd caru yr Arglwydd eu ag at Israel yn *q* dragywydd, y gosododd efe di yn frenhin, i wneuthur *r* barn a chyfiawnder.

10 A hi a *s* roddes i'r brenhin chwech ugain *t* talent o aur, a pher-aroglau lawer

n Jos. 15, 63.
a 17. 12. Deut. 2. 34.
‖ *treth dynion*
o Pen. 5. 13. Ezra. 2. 55. Neh. 7. 57.
a 11. 3. Adn. 15.
p Lef. 25. 39.
q 2 Cron. 8. 10.
r Pen. 3. 1.
s Pen. 7. 8.
t Adn. 15. Pen. 11. 27. 2 Cron. 32. 5.
u 2 Cron. 8. 13.
x Pen. 8. 62.
y Num. 33. 35. Deut. 2. 8. 2 Bren. 14. 22. 2 Cron. 8. 17. *z* Pen. 10. 11.
* *dyfynion*: nid oedd *dim* yn guddiedig rhag y brenhin, a'r na fynegodd efe iddi hi. 1 Bren. 4. 30. *c* Diar. 1. 15.
a 13. 20.
d Luc 11. 31.
e 2 Bren. 8. 17.
* Heb. *eiriau.*
f 1 Bren. 4. 22. Can. 1. 12.
g Luc 22. 27.
b Esa. 63. 1.
† *Esgynfa yr eiriau*, sef, *am* yr hon *yr* â efe i fynu i dy yr Arglwydd. *i* Exod. 44. 3.
k 1 Cor. 2. 9.
l 2 Cor. 1. 24.
m Diar. 22. 29.
n Diar. 8. 34.
o Pen. 5. 7
p Sal. 132. 11, 17. Diar. 8. 15.
q Sal. 45. 6.
r 2 Sam. 8. 15.
s Sal. 72. 10.
t Pen. 9. 14. 2 Cron. 2. 8.

Pen. ix. *Adn.* 9, 11.] *Ugain dinas.* Gwlad yn ffinio a therfyn Aser. *Jos.* xix 27. Na oresgynwyd gan *Josua*; eithr, fel y tybir, gan *Ddafyd* i ac am hynny, yn ciddo *Solomon* i'w rhoddi i'r fawl a fynnai.

‡ *Algum-mwydd.* *u* Dat. 18. 11.

‖ *rhag-fariau.* Neu, *rhodfeydd* 2 Cron. 9. 11.

x Diar. 18. 19, 20

y Pen. 9. 14. Sal. 72. 10.

z Diar. 8. 18.

2 Cron. 9. 23.

a Pen. 14. 26.

* *tri phwys.*

b Pen. 7. 2.

a 14. 28.

c 2 Cron. 9. 17. Sal. 9. 4.

a 122. 5.

d Amos 3. 15. Ezec. 27. 6, 27. Dat. 18. 12.

e Sal. 45. 6. Hof. 5. 14.

a 11. 10.

f Marc 3. 14.

g Dan. 5. 4. Dat. 17. 4.

h Gen. 10. 4. 2 Cron. 26. 36.

† *Dannedd Elephant.*

‡ *Mongcod.*

i Pen. 4. 30.

a 3. 12. Sal. 89. 27.

k 2 Cron. 9. 23. Diar. 16. 15.

l 2 Cron. 9. 24. Sal. 68. 29.

m Deut. 17. 16.

n Pen. 4. 26. 2 Cron. 1. 14.

o 2 Cron. 1. 15.

p Mat. 6. 33.

q Amos 7. 14.

r 2 Grom. 1. 16.

Eſa. 31. 1.

s Ezec. 27. 7.

t Jol. 1. 4.

a 3. 10. Pen. 9. 20

u 2 Bren. 7. 6.

lawer iawn, a meiſi gwerthfawr. Ni ddaeth y fath ber-aroglau mwyach, cyn amled a'r rhai a roddodd brenhines Seba i'r brenhin Salomon.

11 A llongau Hiram hefyd, y rhai a gludent aur o Ophir, a ddygaſant o Ophir lawer iawn o ‡ goed almugim, *u* ac o feini gwerthfawr.

12 A'r brenhin a wnaeth o'r coed almugim ‖ annelau i dŷ yr Arglwydd, ac i dŷ'r brenhin, a thelynau a ſalterngau i gantorion. Ni ddaeth y fath goed almugim, ac ni welwyd hyd y dydd hwn.

13 A'r brenhin Salomon a roddodd i frenhines Seba ei holl *x* ddymuniad, yr hyn a ofynodd hi, heb law yr hyn a roddodd Salomon iddi hi o'i frenhinol haeliôni. Felly hi a ddychwelodd ac a aeth i'w gwlad, hi a'i gweiſion.

14 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i Salomon bob blwyddyn, oedd chwe ŷ chant a thri ugain a chwech o dalentau aur;

15 Heb law *yr hyn a gai ſe* gan y marchnadwyr, ac o *z* farſiandaeth y llyſieuwyr, a chan holl frenhinoedd Arabia, a thywyſogion y wlad.

16 ¶ A'r brenhin Salomon a wnaeth ddau gant o darianau aur diliſ, chwe chan *ſicl* o aur a roddodd eſe ym mhob tarian.

17 *a* A thri chant o fwcledi o aur diliſ; * tair pwn o aur a roddes eſe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u rhoddes hwynt yn nhŷ coedwig *b* Libanus.

18 ¶ A'r brenhin a wnaeth *c* orſeddfainge fawr o ifori, ac a'i *d* gwiſgodd hi ag aur o'r goreu.

19 Chwech o riſiau *oedd* i'r *e* orſeddfainge; a rhan crwn *oedd* i'r orſedd-fainge o'r tu ol iddi, a chanllawiau o bob tu i'r eiſteddle, a dau lew yn ſefyll yn ymyl y canllawiau.

20 A *f* deuddeg o lewod oedd yn ſefyll yno ar y chwe gris o'r ddeutu. Ni wnaethpwyd y fath yn un deyrnas.

21 ¶ A holl leſtri *g* yfed y brenhin Salomon *oedd* o aur; a holl leſtri ty coedwig Libanus *oedd* aur pur: nid arian. Ni roddid dim bri arno yn nyddiau Salomon.

22 O herwydd llongau *h* Tarſis *oedd* gan y brenhin ar y mor, gyd a llongau Hiram. Unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tarſis, yn dwyn aur, ac arian, ac † ifori, ac ‡ eppaod, a phaunod.

23 A'r brenhin Salomon a ragorodd ar *i* holl frenhinoedd y ddaear, mewn cyfoeth a doethineb.

24 ¶ A'r *i* holl fyd oedd yn ceiſio *k gweled* wyneb Salomon, i glywed ei ddoethineb ef, a roddaſai Duw yn ei galon ef.

25 A hwy a *l* ddygaſant bob un ei anrheg, lleſtri arian, a lleſtri aur, a gwiſgoedd, ac arfau, a pheraroglau, meirch, a mulod, dogn bob blwyddyn.

26 ¶ A Salomon a gaſglodd *m* gerbydau, a marchogion: ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeg *n* mil o farchogion; y rhai a oſododd efe yn ninaſoedd y cerbydau, a chyd a'r brenhin yn Jeruſalem.

27 A'r *o* brenhin a wnaeth yr arian yn Jeruſalem *p* fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth eſe fel *q* ſycomorwydd yn y doldir, o amldra.

28 ¶ A *r* meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, ac eſafedd llin: marchnadyddion y brenhin a gymmerent yr *s* eſafedd llin dan bris.

29 A cherbyd a ddeuai i fynu ac a âi allan o'r Aipht am chwe chan *ſicl* o arian, a march am gant a deg a deugain: ac fel hyn i holl frenhinoedd yr *t* Hethiaid, ac i frenhinoedd *u* Syria, y dygent hwy trwy eu llaw hwynt.

P E N. XI.

1 *Gwraged a gordderchadon Salomon.* 4 *Yn ei ddarnu ar gau ddulwiaeth.* 41 *Marwolaeth Salomon.* 43 *Rhoboam yn teyrnaſu.*

OND *a* y brenhin Salomon a garodd *b* lawer o wragedd dieithr (heb law merch Pharao) Moabieſau, Ammonieſau, Edomieſau, Sidonieſau, a § Hethieſau;

2 O'r cenhedloedd *am* y rhai y dywedaſai yr Arglwydd wrth feibion Iſrael, *c* Nac ewch i mewn attynt hwy, ac na ddeuant hwythau i mewn attoch chwi: *d* diau y troant eich calonnau chwi ar ol eu duwiau hwynt. Wrthynt hwy y glynodd Salomon mewn cariad.

3 Ac yr oedd ganddo ef ſaith gant o wragedd, yn frenhineſau; a thri chant o ordderch-wragedd: a'i *e* wragedd a droſant ei galon ef.

4 A phan *f* * heneiddiodd Salomon, ei wragedd a droſant ei galon ef ar ol duwiau dieithr: ac nid oedd ei galon ef berffaith gyd a'r Arglwydd ei Dduw, fel *y tuaſai* calon Dafydd ei dad ef.

5 Canys Salomon a aeth ar ol *g* Aſtaroth duwies y Sidoniaid, ac ar ol † Milcom ffieidd-dra'r Ammoniaid.

6 A Salomon a *wnaeth* yr hyn *oedd* *b* ddrwg yngolwg yr Arglwydd; ac ni chyflawnodd *fyned* ar ol yr Arglwydd, fel Dafydd ei dad.

7 Yna Salomon a adeiladodd uchelfa i *i* Gemos, ffieidd-dra Moab, *k* yn y bryn *ſydd* ar gyfer Jeruſalem; ac i Moloc, ffieidd-dra meibion Ammon.

8 Ac felly y gwnaeth efe i'w holl wragedd dieithr, y rhai a arogl-darthaſant ac a aberthaſant i'w duwiau.

9 ¶ A'r Arglwydd a ddigiodd wrth Salomon, o herwydd troi ei *l* galon ef oddi wrth Arglwydd Dduw Iſrael, *m* yr hwn a ymddangoſaſai iddo ef ddwy waith,

10 Ac a *n* orchymynaſai iddo am y peth hyn, nad elai efe ar ol duwiau dieith: ond ni chadwodd efe yr hyn a orchymynaſai yr Arglwydd.

11 Am hynny y dywedodd yr Arglwydd wrth Salomon, O herwydd bod hyn ynot ti, ac na chedwaiſt fy nghyfammod a'm deddfau a orchymynais i ti: gan o rwygo y rhwygaf y frenhiniaeth oddi wrthyt ti, ac a'i rhoddaf hi i'th was di.

12 Etto yn dy ddyddiau di *p* ni wnaf hyn, er mwyn Dafydd dy dad: o law dy fab di y rhwygaf hi.

13 Ond ni rwygaf yr holl frenhiniaeth; unllwyth a roddaf i'th fab di, *q* er mwyn Dafydd fy ngwas, ac er mwyn Jeruſalem yr hon a etholais.

14 ¶ A'r Arglwydd a gyfododd *r* wrthwynebwr i Salomon, Hadad yr Edomiad. O had y brenhin yn Edom *yr oedd* efe.

15 *s* Canys pan oedd Dafydd yn Edom, a Joab tywyſog y filwriaeth yn myned i fynu i gladdu'r lladdedigion, *t* gwedi iddo daro pob gwryw yn Edom;

16 (Canys chwe mis yr arofodd Joab yno a holl Iſrael, nes diſetha pob gwryw yn Edom)

17 Yr Hadad hwnnw a ffodd, a gwyr Edom o weiſion ei dad gyd ag ef, i fyned i'r Aipht; a Hadad yn *u* fachgen bychan etto.

18 A hwy a gyfodaſant o *x* Midian, ac a ddaethant i Paran: ac a gymmeraſant wyr gyd a hwynt o Paran, ac a ddaethant i'r Aipht, at Pharao brenin yr Aipht; ac efe a roddes iddo ef dŷ, ac a ddywedodd *am roddi* y bwyd iddo, ac a roddodd dir iddo.

19 A Hadad a gafodd ffafr fawr yngolwg Pharao, ac efe a roddes iddo ef yn wraig chwaer ei wraig ei hun, chwaer Taphenes y *z* frenhines.

20 A chwaer Taphenes a ymddug iddo ef Genubath ei fab; a Thaphenes a'i *a* ddiddyfnodd ef yn nhŷ Pharao: a Genubath fu yn nhŷ Pharao ym mhyſg meibion Pharao.

21 A phan glybu Hadad yn yr Aipht, huno o Dafydd gyd a'i dadau, a *b* marw o Joab tywyſog y filwriaeth, Hadad a ddywedodd wrth Pharao, ‡ Gollwng fi fel yr elwyf i'm gwlad fy hun.

992.

a 2 Bren. 3. 3. Neh. 13. 26. Dat. 2. 4.

b Deut. 17. 17.

◊ Pen. 10. 29.

c Ioſ. 23. 34. Deut. 7. 3.

d Num. 25. 1. Neh. 13. 26.

984.

e Preg. 7. 26.

* *ynghylch* 60.

f Pen. 14. 21.

g Barn. 2. 23.

† *Moloch.* Adn. 7. *b* Gen. 38. 7.

i Num. 21. 29.

k 2 Bren. 23. 13.

l Diar. 4. 23. Rhuf. 11. 8. 2 Tim. 4. 10.

m Pen. 3. 5.

a 9. 2.

n Pen. 6. 12.

a 9. 6.

o Adn. 13.

p 2 Sam. 7. 33. 1 Cron. 28. 5, 7.

q Pen. 12. 21.

r 1 Sam. 26. 19. Pen. 12. 15. 1 Cron. 5. 26.

s 2 Sam. 8. 14.

t Deut. 20. 13.

u Gen. 44. 20. Pen. 3. 7.

x Num. 22. 4. Gen. 25. 2.

y Sal. 147. 9.

z Jer. 13. 18.

a Gen. 21. 8.

b Preg. 3. 20.

‡ *Anfon fi ymaith.*

2 Bren. 8. 20.

f 1 Sam. 14. 1. 2 Cron. 8. 3. Sal 60. titl.
22 A dywedodd Pharao wrtho ef, Ond pa beth ſydd arnat ei eiſiau gyd â mi, pan wyt, wele, yn ceiſio myned i'th wlad dy hun? Ac efe a ddywedodd, Dim; eithr gan ollwng gollwng ſi.

g 2 Sam. 8. 3. a 10. 18. h 1 Bren. 5. 14. 2 Cron. 15. 2. i 2 Cron. 16. 3. Adn. 11. k Ioſ. 13. 10.
23 ¶ A Duw a gyfododd wrthwynebwr *arall* yn ei erbyn ef, Rezon fab Eliada, yr hwn a ffoiſai oddi wrth Hadadezer brenin *k* Soba ei arglwydd:

l 1 Bren. 5. 14. 2 Cron. 15. 2. f 2 Cron. 16. 3. Adn. 11. g Ioſ. 13. 10.
24 Ac efe a gynnullodd wyr atto, ac a aeth yn dywyſog ar fyddin, *l* pan laddodd Dafydd hwynt o *Soba*; a hwy a aethant i Damaſcus, ac a drigaſant ynddi, ac a deyrnaſaſant yn Damaſcus.

h 1 Bren. 11. 14. ‡ Ser, un o'i ben fyddogion neu gynghorwyr, *adn.* 28. b 2 Sam. 20. 21. Adn. 40. k 1 Bren. 9. 15. || Neu, gaſtoraeth 1 Bren. 12. 4. l 1 Sam. 13. 14. m 1 Pen. 14. 21. 980. * 1 ddanos er bod y deyrnas yn hardd ac yn gref etto, y rhwygid hi. m 1 Sam. 15. 27. 1 Bren. 14. 30. a 15. 27. 2 Bren. 10. 30. n Adn. 11. o Adn. 7. Diar. 11. 24. p 2 Bren. 21. 22. Adn. 5. q 2 Bren. 20. 3. † 1ddim o boni r Adn. 32. Sal. 89. 33 s Pen. 12. 15. t 1 Sam. 12. 15. 1 Bren. 15. 4. Sal. 132. 17. ‡ Heb. *Lamp.* u Eſa. 9. 7 Luc 1. 33 x Gen. 21. 20. Ioan 15. 7 y 2 Sam. 7. 16. z Mica 7. 18. a Jer. 44. 30.
25 ¶ A Duw a gyfododd wrthwynebwr *arall* yn ei erbyn ef, Rezon fab Eliada, yr hwn a ffoiſai oddi wrth Hadadezer brenin *k* Soba ei arglwydd:

l 1 Bren. 5. 14. 2 Cron. 15. 2. f 2 Cron. 16. 3. Adn. 11. g Ioſ. 13. 10.
26 Ac efe a gynnullodd wyr atto, ac a aeth yn dywyſog ar fyddin, *l* pan laddodd Dafydd hwynt o *Soba*; a hwy a aethant i Damaſcus, ac a drigaſant ynddi, ac a deyrnaſaſant yn Damaſcus.

h 1 Bren. 11. 14. ‡ Ser, un o'i ben fyddogion neu gynghorwyr, *adn.* 28. b 2 Sam. 20. 21. Adn. 40. k 1 Bren. 9. 15. || Neu, gaſtoraeth 1 Bren. 12. 4. l 1 Sam. 13. 14. m 1 Pen. 14. 21. 980. * 1 ddanos er bod y deyrnas yn hardd ac yn gref etto, y rhwygid hi. m 1 Sam. 15. 27. 1 Bren. 14. 30. a 15. 27. 2 Bren. 10. 30. n Adn. 11. o Adn. 7. Diar. 11. 24. p 2 Bren. 21. 22. Adn. 5. q 2 Bren. 20. 3. † 1ddim o boni r Adn. 32. Sal. 89. 33 s Pen. 12. 15. t 1 Sam. 12. 15. 1 Bren. 15. 4. Sal. 132. 17. ‡ Heb. *Lamp.* u Eſa. 9. 7 Luc 1. 33 x Gen. 21. 20. Ioan 15. 7 y 2 Sam. 7. 16. z Mica 7. 18. a Jer. 44. 30.
27 Ac o achos hyn y dyrchafodd efe *ei* law yn erbyn y brenhin: Salomon a adeiladodd *i* Milo, *ac* a gauodd adwyau dinas Dafydd ei dad.

b 2 Sam. 20. 21. Adn. 40. k 1 Bren. 9. 15. || Neu, gaſtoraeth 1 Bren. 12. 4. l 1 Sam. 13. 14. m 1 Pen. 14. 21. 980. * 1 ddanos er bod y deyrnas yn hardd ac yn gref etto, y rhwygid hi. m 1 Sam. 15. 27. 1 Bren. 14. 30. a 15. 27. 2 Bren. 10. 30. n Adn. 11. o Adn. 7. Diar. 11. 24. p 2 Bren. 21. 22. Adn. 5. q 2 Bren. 20. 3. † 1ddim o boni r Adn. 32. Sal. 89. 33 s Pen. 12. 15. t 1 Sam. 12. 15. 1 Bren. 15. 4. Sal. 132. 17. ‡ Heb. *Lamp.* u Eſa. 9. 7 Luc 1. 33 x Gen. 21. 20. Ioan 15. 7 y 2 Sam. 7. 16. z Mica 7. 18. a Jer. 44. 30.
28 A'r gwr Jeroboam *oedd* rymmus o nerth: a Salomon a ganfu'r llanc hwnnw yn *medru* gwneuthur gwaith, ac a'i gwnaeth ef yn oruwchwiliwr ar holl ||faich ty Joſeph.

29 A'r pryd hynny, a Jeroboam yn myned allan o Jeruſalem, y *k* prophwyd Ahîa y *l* Siloniad a'i cafodd ef ar y ffordd, ac efe oedd wedi ei wiſgo mewn gwiſg newydd, a hwynt ill dau *oeddynt* yn unig yn y maes.

30 Ac Ahîa a ymaflodd yn y wiſg newydd *oedd* am dano ef, ac a'i * *m* rhwygodd *yn* ddeuddeg o ddarnau.

31 Ac efe a ddywedodd wrth Jeroboam, Cymmer i ti ddeg darn: canys *n* fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael; Wele fi yn rhwygo'r frenhiniaeth o law Salomon, a rhoddaf ddeg llwyth i ti:

32 (Ond un llwyth fydd iddo ef, er mwyn fy ngwas Dafydd, ac er mwyn Jeruſalem, y ddinas a etholais o holl lwythau Iſrael)

33 O blegid iddynt fy *o* ngwrthod i, ac ymgrymmu i Aſteroth duwies y Sidoniaid, *ac* i Cemos duw y Moabiaid, ac i *p* Milcom duw meibion Ammon, ac na rodiaſant yn fy ffyrdd i, i wneuthur *yr hyn* oedd union yn fy ngolwg, ac *i wneuthur* fy neddfau a'm barnedigaethau, fel Dafydd ei dad.

34 *q* Onî ni chymmeraf † yr holl frenhiniaeth o'i law ef: eithr gwnaf ef yn dywyſog holl ddyddiau ei einioes, er mwyn *r* Dafydd fy ngwas, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion a'm deddfau:

35 Eithr *s* cymmeraf yr holl frenhiniaeth o law ei fab ef, a rhoddaf o honi i ti ddeg llwyth.

36 Ac i'w fab ef y rhoddaf un llwyth; fel *t* y byddo ‡ goleuni i'm gwas Dafydd yn *u* waſtadol ger fy mron yn Jeruſalem, y ddinas a ddewiſais i mi, i oiod fy enw yno.

37 A thi a gymmeraf fi, fel y teyrnaſech yn ol yr hyn oll a ddymuno dy galon; a thi a fyddi frenin ar Iſrael.

38 Ac *x* os gwrandewi di ar yr hyn oll a orchymynwyf i ti, a rhodio yn fy ffyrdd i, a gwneuthur *yr hyn ſydd* union yn fy ngolwg, i gadw fy neddfau a'm gorchymynion, fel y gwnaeth Dafydd fy ngwas; yna mi a fyddaf gyd â thi, ac a adeiladaf i ti dŷ ſicr, *y* fel yr adeiladais i Ddafydd, ac mi a roddaf Iſrael i ti.

39 Ac mi a gyſtuddiaf had Dafydd o blegid hyn; etto nid yn *z* dragywydd.

40 Am hynny Salomon a geiſiodd ladd Jeroboam. A Jeroboam a gyfododd, ac a ffodd *a* i'r Aipht, at Siſac brenin yr Aipht; ac efe a fu yn yr Aipht hyd farwoleth Salomon.

41 ¶ *b* A'r rhan arall o weithredoedd Salomon, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i ddoethineb ef, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr gweithredoedd Salomon?

42 A'r dyddiau y teyrnaſodd Salomon yn Jeruſalem, ar holl Iſrael, *oedd c* ddeugain mlynedd.

43 A *d* Salomon a hunodd gyd â'i dadau ac a gladdwyd yn ninas Dafydd ei dad, a * Rehoboam ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

P E N. XII.

1 Yr Iſraeliaid yredi ymgaſglu yn Sichem i gyrom Rehoboam, 6 Rehoboam yn ei barbeth yn arw. 16 Deg llwyth yn gwrthryfela.

Y NA *a* Rehoboam a aeth i Sichem: canys i Sichem y daethai holl Iſrael i'w urddo ef yn frenin.

2 A phan glybu *b* Jeroboam mab Nebat, ac efe etto yn yr Aipht (canys *c* efe a ffoiſai o wydd Salomon y brenhin, a Jeroboam a aroſaſai yn yr Aipht)

3 Hwy a anfonaſant, ac a alwaſant arno ef. A Joroboam a holl gynnulleidfa Iſrael a ddaethant, ac a ymddiddanaſant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dad di a wnaeth ein *d* hiau ni yn drom: ac yn awr yſgafnha *beth* o gaethiwed caled dy dad, ac o'r iau *e* drom a roddodd efe arnom ni, ac ni a'th waſanaethwn di.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch ymaith etto dridiau; yna dychwelwch attaf fi. A'r bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenin Rehoboam a *f* ymgynghorodd a'r henuriaid a fuaſai yn ſefyll ger bron Salomon ei dad ef, tra yr ydoedd efe yn fyw, ac a ddywedodd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb i'r bobl hyn?

7 A hwy a lafaraſant wrtho ef, gan ddywedyd, Os byddi di heddyw *g* was i'r bobl *h* hyn, a'u gwaſanaethu hwynt, a'u hatteb hwynt, a llafaru wrthynt *i* eiriau teg; yna y byddant weiſion i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd gyngor yr henuriaid, yr hwn a gynghoraſent iddo ef; ac efe a ymgynghorodd a'r *k* gwŷr ieuainge a gynnyddaſai gyd ag ef, *a*'r rhai oedd yn ſefyll ger ei fron ef:

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a lafaraſant wrthyf, gan ddywedyd, *l* Yſgafnha'r iau a roddodd dy dad arnom ni?

10 A'r gwŷr ieuainge y rhai a gynnyddaſent gyd ag ef, a lafaraſant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth y bobl yma, y rhai a lafaraſant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dad di a drymhaodd ein hiau ni, ond yſgafnha di arnom ni; fel hyn y llafari di wrthynt; *m* *Fy mys* bach *fydd* breiſgach na llwynau fy nhad.

11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwythodd â iau drom, a minnau a chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch coſpodd chwi â *n* ffrewyllau, ac mi a'ch coſpaf chwi â ſcorpionau.

12 ¶ A daeth Jeroboam a'r holl bobl at Rehoboam y trydydd dydd, o fel y llafaraſai'r brenin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf fi y drydydd dydd.

13 A'r brenin a attebodd y bobl yn * arw, ac a wrthododd gynghor yr henuriaid a gyngoraſent hwy iddo;

14 Ac a *o* lafarodd wrthynt hwy yn ol cyngor y gwŷr ieuainge, gan ddywedyd, Fy nhad a wnaeth eich iau chwi yn drom, a minnau a chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau a'ch ceryddaf chwi â ſcorpionau!

15 Ac ni wrandawodd y brenin ar y bobl. O herwydd yr achos oedd *q* oddi wrth yr Arglwydd, fel *y* cwblhâai *r* ei air ef, yr hwn a lafaraſai yr Arglwydd trwy law *s* Ahîa y Siloniad wrth Jeroboam fab Nebat.

16 ¶ A phan welodd holl Iſrael na wran-

b 2 Cron. 9. 29. c 2 Cron. 9. 30. d 1 Bren. 2. 10. 975. * a elwir *Reboam.* Mat. 1. 7.

a Gen. 12. 6. Ioſ. 20. 7. Barn. 9. 1. 2 Cron. 10. 1. b Pen. 11. 40. c Pen. 11. 43. d Pen. 4. 7, 22. a 5. 18. a 9. 22. a 10. 7. e Gal. 5. 1. f Jer. 42. 2, 5. Job 32. 7. 1 Tim. 5. 17. g 2 Cron. 10. 7. Mat. 20. 27. b Pred. 3. 1. i Diar. 15. 1. a 29. 15. k Gen. 44. 20. 2 Cron. 30. 7. 1 Tim. 3. 6. l Adn. 4.

m 1 Bren. 3. 7. 1 Cron. 22. 5. Diar. 18. 6. n Mat. 23. 4. o Adn. 5.

* Heb. *galed.* Jer. 43. 4. p Diar. 12. 13. a 18. 7. q Adn. 24. 2 Cron. 10. 15. r Pen. 11. 11, 31. s Pen. 14. 2.

t 2 Sam. 20. 1.
u 2 Sam. 22. 44.
x Pen. 11. 13, 32.
y Pen. 4. 6 a 5. 14.
z Diar. 5. 12.
a Bren. 17. 21.
b 1 Sam. 10. 24.
Preg. 10. 16.
c Pen. 11. 13, 32.
Hos. 4. 15.
d 1 Tr. 12.
e 2 Cron. 26. 13.
d 2 Cron. 11. 3-5.
e 1 Sam. 5. 6.
f 2 Cron. 11. 13.
g Adn. 15. Diar. 29. 26.
h Barn. 9. 25, 45. Pen. 9. 15.
i Barn. 8. 17.
k Deut. 29. 18. Sal. 14. 1. Rhuf. 1. 30.
l Deut. 18. 6.
m Diar. 29. 25.
n 2 Bren. 17. 16. Eſa. 30. 11.
o Eef. 32. 4.
p Gen. 31 5.
2 Pedr. 2. 19.
q 2 Bren. 17. 11.
Hos. 4. 15.
r 2 Bren. 17. 16.
s Pen. 13. 33.
2 Bren. 17. 32.
2 Cron. 11. 15.
Ezec. 44. 7, 8.
t Lef. 23. 34.
Num. 19. 12.
u 2 Cron. 26. 16, 18
‡ Neu. *aeth i fynu at yr allor*
x Num. 15. 39.
Mat. 15. 8.
1 Tim. 4. 1.

wrandawai'r brenin arnynt hwy, y bobl a attebaſant y brenin gan ddywedyd, *t* Pa ran *ydym* i ni yn Dafydd? nid *oes i ni* etifeddiaeth yn mab Jeſſe: *u* O Iſrael, *dos* i'th bebyll; edrych yn awr *ar dy dy dun*, Dafydd. Felly Iſrael a aethant i'w pebyll.

17 Ondmeibion Iſrael, y rhai oedd yn preſwylio yn ninſoedd Judah, *x* Rehoboam a deyrnaſodd arnynt hwy.

18 A'r brenin Rehoboam a anfonodd *y Aduram yr hwn oedd* ar y dreth; a holl Iſrael a'i llabyddiaſant ef a meini, fel y bu efe farw. Am hynny y brenin Rehoboam a bryſurodd i fyned i'w gerbyd, i ffoi i Jeruſalem.

19 *z* Felly Iſrael a wrthryfelaſant yn erbyn ty Dafydd hyd y dydd hwn.

20 A phan glybu holl Iſrael ddychwelyd o Jeroboam, hwy a anfonaſant ac a'i galwaſant ef at y gynnulleidfa, ac a'i gorſeddaſant ef yn *a* frenin ar holl Iſrael: nid oedd yn *mynedd* ar ol ty Dafydd, onid llwyth Judah yn *b* unig.

21 ¶ A phan ddaeth Rehoboam i Jeruſalem, efe a *c* gaſglodd holl dy Juda, a llwyth Benjamin, cant a phedwar ugain mil o *rai* dewiſol, cymmwyw i ryfel, i ymlaen yn erbyn ty Iſrael, i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam fab Salomon.

22 Ond *d* gair Duw a ddaeth at Semaia *e* gwr Duw, gan ddywedyd,

23 Adrodd wrth Rehoboam fab Salomon brenin Juda, ac wrth holl dy Juda a Benjamin, a gweddill y bobl, *f* gan ddywedyd,

24 Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr meibion Iſrael; dychwelweb bob un i'w dy ei hun: canys *g* trwof fi y mae'r peth hyn. A hwy a wrandawſant ar air yr Arglwydd, ac a ddychwelaſant i fyned ymaith, yn ol gair yr Arglwydd.

25 ¶ Yna Jeroboam a adeiladodd *h* Sichem, ym mynydd Ephraim, ac a drigodd yndi; ac *a* aeth odd yno, ac a adeiladodd *i* Penuel.

26 A Jeroboam a feddyliodd yn ei *k* galon, Yn awr y dychwel y frenhiniaeth at dy Dafydd:

27 Os *a'r* bobl hyn i fynu i wneuthur *l* aberthau yn nhy yr Arglwydd yn Jeruſalem, yna y try calon y bobl hyn at eu harglwydd Rehoboam brenin Juda, a hwy a'm *m* lladdant i, ac a ddychwelant at Rehoboam brenin Juda.

28 Yna'r brenin a ymgynghorodd, ac *n* a wnaeth ddau lo aur, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gormod *yw* i chwi fyned i fynu i Jeruſalem: *o* wele dy dduwiau di, O Iſrael, y rhai a'th ddug di i fynu o wlad yr Aipht.

29 Ac efe a oſododd un yn *p* Bethel, ac a oſododd y llall yn *q* Dan.

30 A'r peth hyn a aeth yn bechod: o blegid y bobl a aethant ger bron y naill hyd Dan.

31 Ac efe a *r* wnaeth *s* dy uchelfeydd, ac a wnaeth offeiriaid o'r rhai gwaelaf o'r bobl, y rhai nid oedd o feibion Lefi.

32 A Jeroboam a wnaeth uchel-wyl yn yr wythfed mis, ar y pymthegfed dydd o'r mis, fel *t* yr uchel-wyl *oedd* yn Juda; ac *u* efe a offrymmodd ar yr allor (felly y gwnaeth efe yn Bethel) gan aberthu i'r lloi a wnaethai efe: ac efe a oſododd yn Bethel offeiriaid yr uchelfeydd a wnaethai efe.

33 Ac efe a ‡ offrymmodd ar yr allor a wnaethai efe yn Bethel, yr pymthegfed dydd o'r wythfed mis, *ſef* yn y mis a ddychymygaſai efe yn ei galon ei hun; ac efe a wnaeth uchel-wyl i feibion Iſrael: ac efe a aeth i fynu at yr allor i arogldarthu.

P E N. XIII.

1 *Llaw Jeroboam yn gwywo.* 7 *Y prophwyd yn gwrthod croeſaw,*

AC wele, *a* gwr i Dduw a ddaeth o Juda, *b* trwy air yr Arglwydd, i Bethel: *c* Jeroboam oedd yn ſefyll wrth yr allor i *d* arogl-darthu.

2 *d* Ac efe a lefodd yn erbyn yr allor, trwy air yr Arglwydd, ac a ddywedodd, *f* O allor, allor, fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; Wele, mab a enir i dy Dafydd, a'i enw *g* Joſia; ac efe a aberth arnat ti offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai ſydd yn arogl-darthu arnat ti, a hwy a loſgant eſgyrn dynion arnat ti.

3 Ac efe a roddodd *h* arwydd y dwthwn hwnnw, gan ddywedyd, Dyma'r argoel a lefarodd yr Arglwydd; *i* Wele'r allor a rwygir, a'r ludw *ſydd* arni a dywelltir.

4 A phan glybu'r brenin air gwr Duw, yr hwn a lefodd efe yn erbyn yr allor yn Bethel, yna Jeroboam *k* a eſtynodd ei law oddi wrth yr allor, gan ddywedyd, Deliwch ef. *A'i law* a ddiffrwythodd ei law *ef* yr hon a eſtynaſai efe yn ei erbyn ef, fel na allai efe ei thynnu hi atto.

5 Yr allor hefyd a rwygodd, a'r ludw a dywalltwyd oddi ar yr allor, yn ol yr argoel a roddaſai gwr Duw trwy air yr Arglwydd.

6 A'r brenin a attebodd ac a ddywedodd wrth wr Duw, *m* Gweddia, attolwg, ger bron yr Arglwydd *n* dy Dduw, ac ymbil drofot fi, fel yr adferer fy llaw i mi. *o* A gwr Duw a weddiodd ger bron yr Arglwydd; a llaw'r brenin a *p* adferwyd iddo ef, ac a fu fel cynt.

7 A'r brenin a ddywedodd wrth wr Duw, Tyred adref gyd â mi, a chynnwer luniaeth, ac mi a *q* roddaf rodd i ti.

8 A gwr Duw a ddywedodd wrth y brenin, *r* Pe rhoddit i mi hanner dy dy, ni ddeuwn ni gyd â thi; ac ni fwyttawn fara, ac nid yfwn ddwfr yn y fan hon.

9 Canys fel hyn yr *s* gorchymynwyd i mi trwy air yr Arglwydd, gan ddywedyd, *t* Na fwytta fara, ac nac yf ddwfr; na ddychwel 'chwaith ar *u* hyd y ffordd y daethoſt.

10 Felly efe a aeth ymaith ar hyd *x* ffordd arall; ac ni ddychwelodd ar hyd y ffordd y daethai ar hyd-ddi i Bethel.

11 ¶ Ac yr oedd rhyw hen *y* brophwyd yn trigo yn *z* Bethel; a'i fab a ddaeth ac a fynegodd iddo yr holl waith a wnelſai gwr Duw y dydd *hwnnw* yn Bethel: a hwy a fynegaſant i'w tad y geiriau a lefaraſai efe wrth y brenin.

12 A'u tad a ddywedodd wrthynt, *a* Pa ffordd yr aeth efe? A'i feibion a welſent y ffordd yr aethai gwr Duw, yr hwn a ddaethai o Juda.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei feibion, *b* Cyſtrywuch i mi'r aſyn. *c* A hwy a gyſtrywaſant iddo yr aſyn; ac efe a farchogodd arno.

14 Ac efe a aeth ar ol *c* gwr Duw, ac a'i cafodd ef yn *d* eiſtedd dan dderwen; *z* ac a ddywedodd wrtho, A! tydi yw gwr Duw yr hwn a ddaethoſt o Juda? Ac efe a ddywedodd, *Ie* myfi.

15 Yna efe a ddywedodd wrtho, Tyred adref gyd â mi, a bwytta fara.

16 Yntau a ddywedodd, *e* Ni allaf ddychwelyd gyd a thi, na dyfod gyd â thi; ac ni fwyttaf fara, ac nid yfaf ddwfr gyd a thi, yn y fan hon.

17 Canys dywedwyd wrthyf *f* trwy ymadrodd yr Arglwydd, Na fwytta fara, ac nac yf ddwfr yno; ac na ddychwel gan fyned trwy'r ffordd y daethoſt ar hyddi.

18 Dywedodd yntau wrtho, Prophwyd hefyd *ydwyf* fi fel tithau; ac *g* angel a lefaraodd wrthyf trwy air yr Arglwydd, gan ddywedyd, Dychwel ef gyd a thi i'th dy, fel y bwyttao fara, ac yf yfo ddwfr. *Ond* efe a ddywedodd *h* gelwydd wrtho.

19 Felly i efe a ddychwelodd gyd ag ef, ac a fwyttodd fara yn ei dy ef, ac a yfodd ddwfr.

20 ¶ A phan oeddynt hwy yn eiſtedd wrth y bwrdd, daeth gair yr Arglwydd at y proph-

975.
a Pen. 12. 22.
b Adn. 2. Mat. 7. 15.
c *eſtynnu*
c Pen. 12. 32.
d Eſa. 13. 1.
e Jer. 22. 29.
f Eſa. 29. 1.
g 2 Bren. 22. 1, 2. & 23. 20.
h Jer. 28. 9. Luc 2. 34.
i Adn. 5.
k Amos 7. 10. Act. 12. 1.
l Act. 13. 11.
2 Cor. 10. 6.
m Exl. 8. 8. Act. 8. 24.
n Jona 1. 6.
o Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 20.
p Iago 5. 16.
q 2 Bren. 5. 15.
r Num. 22. 18.
s Job 23. 12.
t 2 Ioan 10.
u 1 Cor. 5. 11.
x 2 Bren. 19. 28.
x Mat. 2. 12.
y 1 Bren. 18. 28. Num. 23. 5. Jer. 2. 8. Ezec. 13. 2.
z 2 Bren. 28. 18.
a Ioan 12. 21.
b Num. 22. 31.
c Adn. 2.
1 Tim. 6. 11.
d Ioan 4. 6.
e Adn. 8. Luc 10. 4.
f Adn. 9.
g Num. 22. 25.
h Jer. 5. 12.
Mat. 7. 15.
Tit. 2. 2.
i Adn. 9. Gal. 2. 5.
2 Pedr 2. 19.

k Num. 23. 5. Mat. 7. 22. Ioan 11. 51.
l Adn. 2.
m Adn. 17.
Gal. 1. 8.
n Pen. 14. 13. 2 Cron. 21. 20. Esa. 14. 19, 29. Jer. 22. 19.
o Pen. 10. 36.
p Ezec. 24. 24.
1 Pedr 4. 17.
* Er eu barnu yn y cnawd, fe geidw Duw eneidiau ei Saint.
Preg. ix. 2.
q Dan. 6. 22.
r Adn. 24.
s 2 Sam. 6. 7. Preg. 9. 2. 1 Cor. 11. 32.
t Job 38. 11.
u Adn. 22, 30. Jer. 29. 18.
x 2 Bren. 23. 18.
y Lef. 26. 30.
z Pen. 16. 24.
a Jer. 3. 9. Luc 10. 13. Dat. 2. 21.
b Pen. 12. 31.
c Ecf. 48. 41. Lef. 7. 35.
d Pen. 12. 26, 28.

956.

a Pen. 13. 33.
b Adn. 13
* *ymddiebra*
c 1 Sam. 28. 8. Adn. 5.
d Jof. 18. 1.
e Pen. 11. 31.
f 1 Sam. 9. 7.

y *k* prophwyd a barafai iddo ddychwelyd:

21 Ac *l* efe a lefodd ar ŵr Duw yr hwn a ddaethai o Juda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; O herwydd i ti *m* anufuddhau i air yr Arglwydd, ac na chedwaiſt y gorchymyn a orchymynodd yr Arglwydd dy Dduw i ti,

22 Eithr dychwelaiſt, a bwytteaiſt fara, ac yfaiſt ddwfr, yn y lle *am* yr hwn y dywedodd *yr Arglwydd* wrthyt ti, Na fwytta fara, ac nac yf ddwfr; *n* nid a dy gelain di i feddrod dy dadau.

23 ¶ Ac wedi iddo fwytta bara, ac wedi iddo yfed, efe a gyfrwydd iddo yr aſyn, *ſef* i'r prophwyd a barafai efe iddo ddychwelyd.

24 Ac wedi iddo fyned ymaith, *o* llew a'i cyfarfu ef ar y ffordd, *p* ac a'i lladdodd ef: a bu ei gelain ef wedi ei bwrw ar y ffordd, a'r aſyn oedd yn ſefyll yn ei ymyl ef, *q* a'r llew y ſefyll wrth y gelain.

25 Ac wele, wyr yn myned heibio, ac a ganfuant y gelain wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r llew yn ſefyll *r* wrth y gelain: a hwy a ddaethant ac a adroddaſant *hynny* yn y ddinas yr oedd yr hen brophwyd yn aros ynddi.

26 A phan glybu'r prophwyd, yr hwn a barafai iddo ef ddychwelyd o'r ffordd, efe a ddywedodd, Gwr Duw *yw* efe, yr hwn a anufuddhaodd air yr Arglwydd: *s* am hynny yr Arglwydd a'i rhoddodd ef i'r llew, yr hwn a'i drylliodd ef, ac a'i lladdodd ef, yn ol gair yr Arglwydd, yr hwn a lafarodd efe wrtho ef.

27 Ac efe a lafarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Cyfrwywch i mi yr aſyn. A hwy a'i cyfrwyaſant.

28 Ac efe a aeth, ac a gafodd ei gelain ef wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r aſyn a'r llew yn ſefyll wrth y gelain: ac *t* ni fwyttaſai y llew y gelain, ac ni ddrylliaſai y efe yr aſyn.

29 A'r prophwyd a gymmerth gelain gwr Duw, ac a'i goſododdi hi ar yr aſyn, ac a'i dug yn ei hol. A'r hen brophwyd a ddaeth i'r ddinas, i alaru, ac i'w *u* gladdu ef.

30 Ac efe a oſododd ei gelain ef yn ei feddrod ei hun; a hwy a alaraſant am dano ef, *gan ddyweyd*, Oh fy mrawd!

31 Ac wedi iddo ei gladdu ef, efe a lafarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Pan fyddwyf farw, claddwch finnau hefyd yn y bedd y claddwyd gwr Duw ynddo; *x* goſodwch fy eſgyrn i wrth ei eſgyrn ef.

32 Canys diammeu y bydd yr hyn a lefodd efe trwy air yr Arglwydd, yn erbyn yr allor *ſydd* yn Bethel, ac yn erbyn holl dai yr *y* uchelfeydd *ſydd* yn ninaſoedd Samaria.

33 ¶ Gwedi'r peth hyn ni ddychwelodd Jeroboam o'i ffordd *a* ddrygionus; ond efe a wnaeth drachefn o *b* wehilion y bobl offeiriaid i'r uchelfeydd: y neb a fynnai, *c* efe a'i cyſſegrai ef, ac efe a gai fod yn offeiriad i'r *d* uchelfeydd.

34 A'r peth hyn a aeth yn bechod i dŷ Jeroboam, i'w ddiwreiddio hefyd ac i'w ddileu oddi ar wyneb y ddaear.

P E N. XIV.

1 *Jeroboam, pan glefychodd ei fab, yn gyrru ei wraig at y prophwyd.* 5 *Abia, yn cyhoeddi barn Duw.* 20 *Nadab yn dyfod ar ol Jeroboam.* 31 *Abiam ar ol Rehoboam.*

Y *a* Pryd hynny y *b* clefychodd Abia mab Jeroboam.

2 A Jeroboam a ddywedodd wrth ei wraig, Cyfod, attolwg, a * newid dy *c* ddillad, fel na wypont mai ti *yw* gwraig Jeroboam; a dos i *d* Silo: wele, yno *y mae* Ahia y prophwyd, yr hwn a ddywedodd wrthyf *y byddwn e* frenin ar y bobl yma.

3 A *f* chymmer yn dy law ddeg *torth* o fara, a theiſenau, a chofrelaid o fel, a dos atto ef: efe a fynegai ti beth a ddeffyddi'r bachgen.

4 A gwraig Jeroboam a wnaeth felly; *g* ac a gyfododd ac a aeth i Silo, ac a ddaeth i dŷ Ahia. Ond ni allai Ahia weled; o herwydd ei *h* lygaid ef a ballaſai o blegid ei henaint.

5 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrth Ahia, *b* Wele, y mae gwraig Jeroboam yn dyfod i geiſio peth gennyt dros ei mab; canys clâf yw efe: fel hyn ac fel hyn y dywedi wrthi hi: canys pan ddelo hi i mewn, hi a ymddieithra.

6 A phan glybu Ahia drwſt ei thraed hi yn dyfod i'r drws, efe a ddywedodd, Tyred i mewn, wraig Jeroboam; i ba beth yr wyt ti yn *i* ymddieithrio? canys myfi a anfonwyd attat ti a *k* newyddion caled.

7 Dos, dywed wrth Jeroboam, Fel hyn y dywedodd Arglwydd Dduw Iſrael; Yn gymmaint a darfod i mi dy *l* dyrchafu di o blith y bobl, a'th wneuthur di yn flaenor ar fy mhobl Iſrael,

8 A *m* thorri ymaith y frenhiniaeth oddi wrth dŷ Dafydd, a'i rhoddi i ti; ac na buoſt ti fel fy ngwas Dafydd, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion, a'r hwn a rodiodd ar fy ol i a'i holl galon, i wneuthur yn *n* unig *yr hyn oedd* union yn fy ngolwg,

9 Ond a wnaethoſt *o* ddrwg y tu hwnt i bawb a fu o'th flaen di; ac a aethoſt ac a wnaethoſt i ti ddiwiau dieithr, a delwau toddedig, i'm digio i, *p* ac a'm teflaiſt i o'r tu ol i'th gefn:

10 Am hynny, Wele *q* fi yn dwyn drwg a'r *r* dŷ Jeroboam; a thorraf ymaith oddi wrth Jeroboam yr *s* hwn a biſo ar bared, *t* y gwarchaeedig a'r gweddilledig yn Iſrael; ac mi a fwriaf allan weddillion tŷ Jeroboam, fel y bwrir allan *u* dom, nes ei ddarfod.

11 *x* Y cwn a fwytty yr hwn fyddo farw o eiddo Jeroboam yn y ddinas; *y* ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn a fyddo farw yn y maes: canys yr Arglwydd a'i dywedodd.

12 Cyfod di gan hynny, dos i'th dŷ: *z* a phan ddelo dy draed i'r ddinas, bydd marw'r bachgen.

13 A holl Iſrael a alarant am dano ef, ac a'i claddant ef: canys efe yn unig o Jeroboam a ddaw i'r bedd; o *a* herwydd cael ynddo ef beth daioni tu ag at Arglwydd Dduw Iſrael, yn nhŷ Jeroboam.

14 Yr Arglwydd hefyd a gyfyd iddo *b* frenin ar Iſrael, yr hwn a dyrr ymaith dŷ Jeroboam y dwthwn hwnnw: ond pa beth! ie yn awr.

15 Canys yr Arglwydd a dery *c* Iſrael, megis y ſiglir corſen mewn dwfr; *d* ac *b* a ddiwreiddia Iſrael o'r wlad *e* dda hon a roddodd efe i'w tadau hwynt, ac a'u *f* gwaſgar hwynt tu hwnt i'r aſon; o herwydd gwneuthur o honynt eu llwyni, gan annog yr Arglwydd i ddigoſaint.

16 *g* Ac efe a ddyry heibio Iſrael, o herwydd pechodau Jeroboam; yr hwn *a b* bechodd, *i* a'r hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

17 ¶ A gwraig Jeroboam a gyfododd, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth i *k* Tirſa: ac a hi yn *l* dyfod † i drothwy'r tŷ, bu farw y bachgen.

18 A hwy a'i *m* claddaſant ef, a holl Iſrael a alaraſant am dano, yn ol gair yr Arglwydd, yr hwn a lafaraſai efe trwy law ei was Ahia y prophwyd.

19 A'r rhan arall o weithredoedd Jeroboam, *n* fel y rhyfelodd efe, ac fel y teyrnaſodd efe, wele hwynt yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael.

20 A'r dyddiau y teyrnaſodd Jeroboam *oedd* ddwy flynedd ar hugain: ac efe a hunodd gyd a'i dadau; a Nadab ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

21 ¶ A Rehoboam mab Salomon a deyrnaſodd yn Juda. *o* Mab un mlwydd a deugain *oedd* Rehoboam pan aeth efe yn frenin, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jerufalem, y ddinas a ddewiſodd *y drws.*

g Preg. 9. 2.
h Act. 14. 15.
i Diar. 21. 30.
k Adn. 10. Jer. 23. 28. Ezec. 2. 7.
l 2 Sam. 7. 8. Sal. 75. 6, 7.
m Pen. 11. 31.
n Pen. 15. 5. *o* Pen. 20. 30.
p Sal. 50. 17. Ezec. 23. 35. Neh. 9. 26.
q Amos 3. 6.
r Pen. 16. 3.
s 1 Sam. 15. 22.
t Deut. 32. 36. *u* Sal. 83. 10.
Eſa. 14. 23.
x Pen. 16. 4. Jer. 15. 3.
y Preg. 6. 3. Dat. 19. 17.
z Adn. 17.
a 2 Cron. 12. 12. Phil. 4. 22. 2 Pedr 2. 8.
b Pen. 13. 2. Zec. 14. 16. Ezec. 12. 22, 23.
c 1 Sam. 12. 25. 2 Bren. 17. 6, 23. *d* Sal. 52. 5. *e* Deut. 8. 7, 8.
f 2 Bren. 15. 29. *g* Eſa. 41. 24. *b* Pen. 12. 28. *a* 13. 33. *i* Mat. 18. 7. 975. Dat. 19. 20.
k Joſ. 12. 24. Can. 6. 4.
† *rhimog* *l* Adn. 12.
m Adn. 13. *n* 2 Cron. 13. 2, 22 Cron. 12. 13.

p Pen. 11. 1, 2.
q 2 Cron. 11. 17.
r Deut. 4. 24. Diar. 6. 34.
s Ezec. 16. 41.
t Deut. 12. 2.
u Eſa. 57. 5.
x Pen. 15. 12.
y 2 Cron. 12. 2.
z Pen. 11. 40.
a Sal. 127 2.
b Diar. 23. 5. Preg. 2. 18. 2 Cron. 12. 7.
‡ *Gard.* *c* Pen. 12. 24.
d Pen. 15. 16.
e Act. 7. 60.
f Pen. 2. 10.
g Adn. 21.
h 2 Cron. 12. 1.
a 13. 1. Mat. 1. 7.

ddewiſiaſai yr Arglwydd o holl lwythau Iſrael, i oſod ei enw yno. Ac enw ei fam ef *oedd* Naama *p* Ammonees.

22 A *q* Juda a wnaeth ddrygioni yng-olwg yr Arglwydd; a hwy a'i *r* hannogaſant ef i eiddigedd, rhagor yr hyn oll a wnaethai eu *s* tadau, yn eu pechodau a wnaethent.

23 *t* Canys hwy a adeiladaſant iddynt uchelfeydd, a delwau, a llwynau ar bob bryn uchel, a than bob pren *u* gwŷrddlas.

24 Ac yr oedd dynion *x* ſodomaidd yn y wlad: gwnaethant *hefyd* yn ol holl ffieidd-dra'r cenhedloedd a fwriaſai yr Arglwydd allan o flaen meibion Iſrael.

25 ¶ y Ac yn y bummed flwyddyn i'r *z* brenin Rehoboam, *a* Siſac brenin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jeruſalem.

26 A'r efe a ddug ymaith *a* dryſorau tŷ yr Arglwydd, a thryſorau tŷ'r brenin; efe a'u dug hwynt ymaith oll: dug ymaith hefyd yr holl *b* dariannau aur a wnaethai Salomon.

27 A'r brenin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt dariannau pres, ac a'u rhoddodd *hwynt* i gadw yn llaw tywyſogion y ‡ rhedegwyr, y rhai oedd yn cadw drws tŷ'r brenin.

28 A phan elai'r brenin i dŷ yr Arglwydd, y rhedegwyr a'u dygent hwy, ac a'u hadferent i yſtafell y rhedegwyr.

29 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd Rehoboam, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

30 A *c* rhyfel fu rhwng Rehoboam a Jeroboam yr holl *d* ddyddiau.

31 A Rehoboam a *e* hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn *f* ninas Dafydd. Ac enw ei fam ef *oedd* Naama, *g* Ammonees. Ac *b* Abiam ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

c 2 Sal. 119. 80.
d Pen. 11. 32, 36.
* Heb. *Lamp.*
Pen. 11. 36.
e 2 Bren. 20. 3.
f Sal. 119. 6.
Luc 1. 6.
g Act. 3. 36.
2 Tim. 4. 7.
Dat. 2. 10.
h 2 Sam. 11. 3, 4. 955.
i 1 Bren. 14. 30.
k 2 Cron. 13. 3, &c.
l Deut. 31. 6. 1 Bren. 2. 10.
m 2 Cron. 14. 1.
† Sef, *ei nain ef, mam Abiam,*

P E N. XV.

1 *Annuwiol deyrnaſiad Abiam.* 8 *Aſa ar ei ol ef.* 24 *Jehoſaphat yn dyfod ar ei ol yntau.* 25 *Drygionus lywodraeth Nadab, &c.*

958.

A C yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenin Jeroboam mab Nebat, yr aeth *a* Abiam yn frenin ar Juda.

2 Tair blynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Maaca, *b* merch Abiſalom.

3 Ac efe a rodiodd yn holl bechodau ei dad, y rhai a wnaethai efe o'i flaen ef: ac nid oedd ei galon ef berffaith *c* gyd a'r Arglwydd ei Dduw, fel calon Dafydd ei dad.

4 Ond er mwyn Dafydd y *d* rhoddodd yr Arglwydd ei Dduw iddo ef * oleuni yn Jeruſalem; i gyfodi ei fab ar ei ol ef, ac i ſicrhau Jeruſalem.

5 O herwydd gwneuthur o Ddafydd *yr byn oedd* union *e* yngolwg yr Arglwydd, ac na chiliodd oddi wrth yr *f* hyn oll a orchymynodd efe iddo *g* holl ddyddiau ei einioes, *b* ond yn achos Urias yr Hethiad.

6 A *i* rhyfel a fu rhwng Rehoboam a Jeroboam holl ddyddiau ei einioes.

7 A'r rhan arall o weithredoedd *k* Abiam, ar hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda? A rhyfel a fu rhwng Abiam a Jeroboam.

8 Ac Abiam *l* a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd. Ac *m* Aſa ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

9 ¶ Ac yn yr ugeinfed flwyddyn i Jeroboam brenin Iſrael yr aeth Aſa yn frenin ar Juda.

10 Ac un mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem. Ac enw *f* ei fam ef *oedd* Maaca, merch Abiſalom.

11 Ac Aſa a wnaeth *yr hyn oedd n* uniawn yngolwg yr Arglwydd, fel Dafydd ei dad.

12 Ac efe a yrrodd ymaith *o* y dynion ſodomaidd o'r wlad, ac a fwriodd ymaith yr holl ddelwau a wnaethai ei *p* dadau.

13 Ac efe a fymmudodd Maaca ei *q* fam o *fod* yn frenhines, o herwydd gwneuthur o honi hi ddelw mewn llwyn; ac Aſa a *r* ddrylliodd ei delw hi, ac a'i lloſgodd wrth afon Cidron.

14 Ond *s* ni fwriwyd ymaith yr uchelfeydd: etto calon Aſa oedd berffaith gyd a'r Arglwydd ei holl ddyddiau ef.

15 Ac efe a ddug i mewn *t* gyſſegredig bethau ei dad, a'r pethau a gyſſegraſai efe ei hun, i dŷ yr Arglwydd, yn arian, yn aur, ac yn lleſtri.

16 ¶ A *u* rhyfel a fu rhwng Aſa a Baaſa brenin Iſrael eu holl ddyddiau hwynt.

17 *x* A Baaſa brenin Iſrael a aeth i fynu yn erbyn Juda, ac a adeiladodd Rama, *y* fel na adawai efe i neb fyned all an na dyfod i mewn at Aſa brenin Juda.

18 Yna Aſa a gymmerodd yr holl arian a'r aur a adawſid yn nhryſorau tŷ yr Arglwydd, a thryſorau tŷ'r brenin, ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw ei weiſion: a'r brenin Aſa a anfonodd at *z* Benhadad fab Tabrimon, fab Heſion brenin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn *a* Damaſcus, gan ddywedyd,

19 *b* Cyfammod *ſydd* rhyngof fi â thi, *b* Barn. rhwng fy nhad i a'th dad di: wele, mi a 2. 2. anfonais i ti anrheg o arian, ac aur; tyred *c* diddymma dy gyfammod â Baaſa *c* Eſa. 31. brenin Iſrael, fel ‡ y ciliio efe oddi wrthyf fi.

20 Felly Benhadad a *d* wrandawodd ar *yr elo i* y brenin Aſa, ac a anfonodd dywyſogion y *fyna.* lluoedd, y rhai *oedd* ganddo ef, yn erbyn *d* 1 Tim. dinaſoedd Iſrael, ac a darawodd *e* Ijon, a 6. 10. Dan, ac Abel-bethmaaca, a holl Cinne- *e* 2 Bren. roth, gyd â holl wlad Naphtali. 15. 29.

21 A phan glybu Baaſa *bynny*, efe a beidiodd ag adeiladu Rama; ac a drigodd yn *f* Tirſa.

22 Yna y brenin Aſa a gaſglodd holl Juda, heb ‖ lyſu *neb*: a hwy a gymmeraſant gerrig Rama, a'i choed, a'r rhai yr adeiladaſai Baaſa; a'r brenin Aſa a ‖ *ofuſodi* adeiladodd â hwynt Geba Benjamin, a *g* Miſpa.

23 A'r rhan arall o holl hanes Aſa, a'i holl *b* gadernid ef, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r dinaſoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda? eithr i yn amſer ei henaint efe a glafychodd o'i draed.

24 Ac Aſa a *h* hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad; *i* a Jehoſaphat ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

25 ¶ A Nadab fab Jeroboam a ddechreuodd deyrnaſu ar Iſrael yn yr ail flwyddyn i Aſa brenin Juda; ac a deyrnaſodd ar Iſrael ddwy flynedd.

26 Ac efe a wnaeth *m* drygioni yng-olwg yr Arglwydd, ac a *n* rodiodd yn ffordd ei dad, ac yn ei bechod ef a'r hwn y gwnaeth efe i Iſrael bechu.

27 ¶ A *o* Baaſa mab Ahia, o dŷ Iſſachar, a gyd-fwriadodd yn ei erbyn ef; a Baaſa a'i tarawodd ef yn *p* Gibbethon *eiddo'r* Philiſtiaid; canys Nadab a holl Iſrael oedd yn gwarchae ar Gibbethon.

28 A *q* Baaſa a'i lladdodd ef yn y drydedd flwyddyn i Aſa brenin Juda, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

29 A phan deyrnaſodd, efe a *r* daraodd holl dŷ Jeroboam; ni adawodd un *perchen* anadl i Jeroboam, nes ei ddifetha ef yn ol *s* gair yr Arglwydd, yr hwn a lefaraſai efe trwy law ei was Ahia y Siloniad;

30 Am *t* bechodau Jeroboam y rhai a bechaſai efe, a *tharo'r* rhai y gwnaethai efe i Iſrael bechu; o herwydd ei waith ef yn digio Arglwydd Dduw Iſrael.

31 A'r rhan arall o hanes Nadab, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* yn yſgrifenedig yn *u* llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

n Pen. 14. 19.

Abiam, Adn. 2. *n* 2 Cron. 16. 3. *o* Pen. 14 24.

x Gen. 3. 15.
Adn. 6, 7.
y Pen. 14. 16.
z 12. 28.

32 A *x* rhyfel a fu rhwng Asa a Baasa brenin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

33 Yn y drydedd flwyddyn i Asa brenin Juda y teyrnasodd Baasa mab Ahia ar holl Israel yn Tirsa bedair blynedd ar hugain.

34 Ac efe a wnaeth ddrygioni yngolwg yr Arglwydd, ac a rodiodd yn ffordd Jeroboam, ac yn *y* ei bechod *z* yr hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

PEN. XVI.

1 *Brophwydoliaeth yn erbyn Baasa.* 9 *Teyrnasiad Zimri, a'i* 29 *ac Ahab.*

930. *a* 2 Cron. 19. 2. a 20. 34. *b* 1 Cron. 25. 4. 2 Cron. 16. 7. *c* 1 Sam. 2. 8. Dan. 2. 21. *d* Pen. 15. 17. Adn. 11. *e* Pen. 14. 10. *a* 15. 29. *f* Pen. 14. 11. Sal. 50. 22. *g* 2 Cron. 16. 11. *b* Pen. 14. 17. *i* Adn. 1. *k* Adn. 4. *l* Adn. 19. Pen. 21. 20. *m* Pen. 15. 27. Holl 1. 4. *n* 2 Sam. 13. 28. Dan. 5. 30. † Heb. *ar dy Tirsa.* Adn. 6. 920. *o* 2 Bren. 9. 31. *p* Adn. 15. *q* 1 Sam. 25. 22. Pen. 1. 13. *a* 14. 10. Adn. 3. *r* Adn. 1. 7. *s* Pen. 15. 29. Eia. 10. 3. † Deut. 32. 21. Esa. 44. 28. Jer. 2. 5. Jona 2. 8. 1 Cor. 10. 19. *a* 8. 4. *u* Job 20. 5. *x* Pen. 15. 27. *y* Micah 6. 16.

1 Yna y daeth gair yr Arglwydd at *a* Jehu fab *b* Hanani yn erbyn Baasa, gan ddywedyd,

2 O herwydd i mi dy *c* ddyrchafu o'r llwch, a'th wneuthur yn flaenor ar fy mhobl Israel, a rhodio o honot tithau yn ffordd Jeroboam, a pheri i'm pobl Israel bechu, gan fy nigio a'u pechodau;

3 Wele fi yn *d* torri ymaith hilogaeth Baasa, a hilogaeth ei dŷ ef; ac mi a wnaf dŷ dŷ di fel *e* tŷ Jeroboam mab Nebat.

4 *f* Y cŵn a fwytty yr hwn fyddo marw o'r eiddo Baasa yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo marw o'r eiddo ef yn y maes.

5 A'r rhan arall o hanes Baasa, a'r hyn a wnaeth efe, a'i gadernid ef, *g* onid *yw-ynt* yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

6 A Baasa a hunodd gyd a'i dadau, ac a gladdwyd yn *b* Tirsa; ac Ela ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

7 Hefyd *trwy* law Jehu y prophwyd, mab i Hanani, y bu gair yr Arglwydd yn erbyn Baasa; *k* ac yn erbyn ei dŷ ef, *l* o herwydd yr holl ddrygioni a wnaeth efe yngolwg yr Arglwydd, gan ei ddigio ef trwy waith ei ddwylaw; gan fod fel tŷ Jeroboam, *m* ac o blegid iddo ei ladd ef.

8 ¶ Yn y chweched flwyddyn ar hugain i Asa brenin Juda y teyrnasodd Ela mab Baasa ar Israel yn Tirsa, * ddwy flynedd.

9 A Zimri ei was ef, trwyslog ar hanner y cerbydau, a gyd-fwriadodd yn ei erbyn ef, *n* ac efe yn yfed yn feddw, yn Tirsa, yn nhŷ Arsa yr hwn *oedd* † benteulu yn Tirsa.

10 A *o* Zimri a aeth ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd, yn y seithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenin Juda, *p* ac a deyrnasodd yn ei le ef.

11 ¶ A phan ddechreuodd efe deyrnasu, ac eistedd ar ei deyrn-gadair, efe a laddodd holl dŷ Baasa: *q* ni adawodd iddo ef *un* i bisio yn erbyn y pared, na'i geraint, na'i gyfeillion.

12 Felly Zimri a ddinystriodd holl dŷ Baasa, yn ol gair yr Arglwydd, *r* yr hwn a lafarodd efe yn erbyn Baasa trwy law Jehu y prophwyd.

13 O herwydd *s* holl bechodau Baasa, a phechodau Ela ei fab ef, *trwy y rhai y* pechasant hwy, a thrwy y rhai y gwnaethant i Israel bechu, gan ddigio Arglwydd Dduw Israel a'u *t* gwagedd.

14 A'r rhan arall o hanes Ela, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *yw-ynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

15 ¶ Yn y seithfed flwyddyn ar hugain i Asa brenin Juda, y teyrnasodd Zimri *u* saith niwrnod yn Tirsa: a'r bobl *oedd* yn gwersyllu yn erbyn *x* Gibbethon *eiddo'r* Philistiaid.

16 A chlybu'r bobl y *rhai oedd* yn y gwersyll ddywedyd, Zimri a gyd-fwriadodd, ac a laddodd y brenin. A holl Israel a goronasant y Omri, tywysog y llu, yn frenin y dyddiau hyny yn *y* gwersyll.

17 Ac Omri a aeth i fyny, a holl Israel gyd ag ef, o Gibbethon, a hwy a warchaesant ar Tirsa.

18 A phan welodd Zimri fod y ddinas [illegible] efe a aeth i balas tŷ y brenin, ac a losgodd dŷ'r brenin am ei ben a than, ac a fu farw;

19 Am ei bechodau yn y rhai y pechodd efe, gan wneuthur *a* drygioni yngolwg yr Arglwydd, gan rodio yn *b* ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod a wnaeth efe i beri i Israel bechu.

20 A'r rhan arall o hanes Zimri, a'i gyd-fwriadneth a gyd-fwriadodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

21 ¶ Yna yr *c* ymrannodd pobl Israel yn ddwy ran: rhan o'r bobl oedd ar ol Tibni fab Ginath, i'w osod ef yn frenin, a rhan ar ol Omri.

22 A'r bobl *oedd* ar ol Omri a orchfygodd y bobl *oedd* ar ol Tibni fab Ginath; felly Tibni a fu farw, ac Omri a deyrnasodd.

23 ¶ Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg ar hugain i Asa brenin Juda y teyrnasodd Omri ar Israel ddeuddeng mlynedd: yn *d* Tirsa y teyrnasodd efe chwe blynedd.

24 Ac efe a brynodd fynydd Samaria gan Semer, er dwy dalent o arian; ac a adeiladodd yn y mynydd, ac a alwodd enw'r ddinas a adeiladasai efe yn ol enw Semer, arglwydd y mynydd, Samaria.

25 ¶ Ond *e* Omri a wnaeth ddrygioni yngwydd yr Arglwydd, ac a wnaeth yn waeth na'r holl rai *a fuasai* o'i flaen ef.

26 Canys efe a rodiodd yn *f* holl ffordd Jeroboam fab Nebat, ac yn ei bechod ef *trwy* 'r hwn y gwnaeth efe i Israel bechu, gan ddigio Arglwydd Dduw Israel a'u *g* gwagedd hwynt.

27 A'r rhan arall o hanes Omri yr hyn a wnaeth efe, a'i *h* rymmuster a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

28 Ac Omri a *i* hunodd gyd a'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria, ac Ahab ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

29 ¶ Ac Ahab mab Omri a ddechreuodd deyrnasu ar Israel yn y drydedd flwyddyn ar hymtheg ar hugain i Asa brenin Juda: ac Ahab mab Omri a deyrnasodd ar Israel yn *k* Samaria ddwy flynedd ar hugain.

30 Ac Ahab mab Omri a wnaeth *l* ddrygioni yngolwg yr Arglwydd y tu hwnt i bawb o'i flaen ef.

31 ‖ Canys ysgafn oedd ganddo ef rodio ym mhechodau Jeroboam mab Nebat, ac efe a gymmerth yn wraig *m* Jezebel merch Ethbaal brenin y Sidoniaid, ac a aeth ac a wasanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo.

32 Ac efe a gysfodd allor i Baal yn *n* nhŷ Baal, yr hwn a adeiladasai efe yn Samaria.

33 Ac Ahab a wnaeth *o* lwyn. Ac Ahab a wnaeth *p* * fwy i ddigio Arglwydd Dduw Israel na holl frenhinoedd Israel a fuasai o'i flaen ef.

34 ¶ Yn ei ddyddiau ef Hiel y Bethel-iad a adeiladodd *q* Jerico: yn Abiram ei gyntaf-aneddyn, a Segub ei *ail* ieuangaf y gosododd efe ei phyrth hi, *r* yn ol gair yr Arglwydd, yr hwn a lafarasai efe trwy law Josua fab Nun.

PEN. XVII.

1 *Elias, gwardi prophwydyn erbyn Ahab, yn cael ei borthi gan gigfrain,* 10 *a chan wraig weddw yn Sarepta.* 17 *Yn ofidi ei mab o farw yn fyw.*

AC * Elias y Thesbiad, *un* o breswylwyr Gilead, a ddywedodd wrth Ahab, *a Fel mai byw* Arglwydd Dduw Israel, yr hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron, *b* nid hydd y *c* bydd yddeidd hyn na gwlith na ffrewlaw, ond yn ol fy nghair i.

2 A gair yr Arglwydd a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

3 Dos oddi yma, a thro tu a'r dwyrain, ac ymguddia wrth afon Cerith, yr hon *sydd* ar gyfer yr Iorddonen.

4 Ac o'r afon yr yfi *d* ac mi a berais i'r *e* cigfrain dy borthi di yno.

5 Felly

o 1 Sam. 31. 4.
a Pen. 18. 6.
b Pen. 14. 16. 1 Tim. 5. 23.
c Mat. 12. 25.
d Adn. 6, 16. 17.
† Heb. *Someron.* Pen. 13. 32. 2 Bren. 17. 24. Ioan 4. 5.
e Micah 6. 16.
f Pen. 15. 26.
g Adn. 13
h Adn. 17 Sal. 76. 5.
i Pen. 20. 10.
k Adn. 33. ‖ Heb. *Ai.*
m Pen. 18. 4. Dat. 2. 20.
n 2 Bren. 10. 18.
o 2 Bren. 13. 6. Jer. 17. 2.
p Pen. 18. 10.
* Ni bu un waeth, *Adn.* 30. Yn fwy eulun addolwr, *Adn.* 31, 32. Yn casau Duw a'i brophwydi, *Pen.* xxii. 8. Yn pentyru cymmaint o brophwydi gau, *Pen.* xviii 22. Nac wedi ymwerthu i bob drwg fel efe. *Pen.* xxi. 20.
q Jos. 6. 20.
r Jos. 6. 26.

1 *Heb. Eliasa.*
a 2 Bren. 3. 14.
b Iago 15 17.
c Luc 4. 25.
d Sal. 78. 23.
e Job 38. 41.

f Diar. 3. 5.
g Pen. 19. 9.
h Sal. 34. 10. Hab. 3. 17, 18. Mat. 16. 24. *i* Luc 4. 26. *Sarepbath.*
Obad. 20. *k* Eſa. 41. 17.
l Heb. 11. 37.
m Sal. 104. 15.
n Sal. 37. 16. † *cwpl*
o Gen. 21. 15.
p Sal. 37. 25, 28.
q 1 Tim. 4. 8.
r 2 Cron. 20. 20. ‡ Yr hyn ſy'n dangos fod ganddi deulu heblaw ei hun a'i mab.
‖ *lawer o*
dyddiau.
s Heb. *enaid* Gen. 2. 7. Job 27. 3. 2 Sam. 16. 10. Luc 5. 8.
u Pen. 13. 1. Deut. 33. 3. Sal. 90. ult.
x Act. 9. 19.
y Eccl. 14. 12. Sal. 30. 2, 3.
2 Sal. 21. 2.
a Job 2. 10. Diar. 14. 21.
b Sal. 39. 12. Act. 20. 10.
c 2 Bren. 4. 34, 35.
d Mat. 26. 44.
e Heb. 11. 35. * Dyma'r ſtampl cyntaf o'r adgyfodiad. Mat. 21. 22.
f Mat. 10. 41.
g Ioan 3. 2.

5 Felly efe a aeth, *f* ac a wnaeth yn ol gair yr Arglwydd: canys efe a aeth, *g* ac a aroſodd wrth afon Cerith, yr hon *ſydd* ar gyfer yr Iorddonen.

6 A'r cigfrain a ddygent iddo *h* fara a chig y bore, a bara a chig brydnawn: ac efe a yfai o'r afon.

7 Ac yn ol talm o ddyddiau y ſychodd yr afon: o blegid na buaſai wlaw yn y wlad.

8 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth atto ef, gan ddywedyd,

9 Cyfod, dos i *i* Sarepta, yr hon *ſydd yn perthyn* i Sidon, ac aros yno: wele, *k* gorchymynais i wraig weddw dy borthi di yno.

10 Felly efe a gyfododd, ac a aeth i Sarepta. A phan ddaeth efe at borth y ddinas, wele yno wraig weddw yn caſglu briw-wydd: ac efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, *l* Dwg, attolwg, i mi ychydig ddwfr mewn llestr, fel yr yfwyf.

11 Ac a hi yn myned i'w nyrchu, efe a alwodd arni, ac a ddywedodd, Dwg, attolwg, i mi dammaid o *m* fara yn dy law.

12 A hi a ddywedodd, *Fel mai* byw yr Arglwydd dy Dduw, nid oes gennyf deiſen, ond llonaid llaw o flawd mewn celwrn, ac *n* ychydig olew mewn yſten: ac wele fi yn caſglu † dau o friw-wydd, i fyned i mewn ac i barottoi hynny i mi ac i'm mab, fel y o hwyttaom hynny, ac y byddom feirw.

13 Ac Elias a ddywedodd wrthi, Nac ofna, dos, gwna yn ol dy air: etto gwna i mi o hynny deiſen fechan yn gyntaf, a dwg i mi; a gwna i ti ac i'th *p* fab ar ol hynny.

14 Canys fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael, Y blawd yn y celwrn ni threulir, a'r olew o'r yſten ni *q* dderfydd, byd y dydd y rhoddo yr Arglwydd wlaw ar wyneb y ddaear.

15 A hi a aeth, ac a wnaeth yn ol gair Elias: a hi a fwyttaodd, ac yntau, a'i ‡ thylwyth, ‖ *ſpaid* blwyddyn.

16 Ni threuliodd y celwrn blawd, a'r yſten olew ni ddarfu, yn ol gair yr Arglwydd, yr hwn a ddywedaſai efe trwy law Elias.

17 ¶ A gwedi'r pethau hyn y clefychodd mab gwraig y ty, ac yr oedd ei glefyd ef mor gryf, fel na thrigodd *s* anadl ynddo.

18 A hi a ddywedodd wrth Elias, *t* Beth *ſydd* i mi *a wnelwyf* â thi, *u* gwr Duw? a dlaethoſt ti attaf i goffau fy anwiredd, ac i ladd fy mab?

19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Moes i mi dy fab. Ac efe a'i cymmerth ef o'i mynwes hi, ac a'i dug ef i fyny i *x* yſtafell yr oedd efe yn aros ynddi, ac a'i gorododd ef ar ei wely ei hun.

20 *y* Ac efe a lefodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, O Arglwydd fy ℞ Nuw, a ddrygaiſt ti'r *a* wraig weddw yr ydwyf fi yn *b* ymdeithio gyd â hi, gan ladd ei mab hi?

21 Ac *c* efe a ymeſtynodd ar y bachgen *d* dair gwaith, ac a lefodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, O Arglwydd fy Nuw, dychweled, attolwg, enaid y bachgen hwn iddo eilwaith.

22 A'r Arglwydd a wrandawodd ar lef Elias; ac enaid y bachgen a ddychwelodd i mewn iddo, ac efe *e* a * ddadebodd.

23 Ac Elias a gymmerodd y bachgen, ac a'i dug ef i wared o'r yſtafell i'r ty, ac a'i rhoddes ef i'w fam: ac Elias a ddywedodd, Gwel, *f* byw yw dy fab.

24 A'r wraig a ddywedodd wrth Elias, Yn awr wrth hyn y *g* gwn mai gwr Duw *ydwyt* ti, ac *mai* gwirioned *yw* gair yr Arglwydd yn dy enau di.

P E N. XVIII.

1 *Elias yn cyfarfod âg Obadia.* 17 *Yn arkyhoeddi Ahab.* 25 *Yn gwaradwyddo prophwydi Baal.* 41 *Yn cael gwlaw.*

AC *ar ai a* dyddiau lawer daeth gair yr Arglwydd at Elias, yn y *b* drydedd flwyddyn, gan ddywedyd, Dos, ymddangos i Ahab; *c* ac mi a roddaf wlaw ar wyneb y ddaear.

2 Ac Elias a aeth i ymddangos i Ahab. *A'r newyn oedd* doſt yn *d* Samaria.

3 Ac Ahab a alwodd Obadia, yr hwn *oedd* * ben-teulu *iddo*: (ac Obadia oedd yn *e* ofni yr Arglwydd yn fawr:

4 Canys pan ddiſtrywiodd *f* Iezebel brophwydi yr Arglwydd, Obadia a gymmerodd gant *b* brophwydi, ac a'u cuddiodd hwynt bob yn deg a deugain mewn *g* ogof, ac a'u *b* porthodd hwynt a bara ac a dwfr.)

5 Ac Ahab a ddywedodd wrth Obadia, Dos i'r wlad, at bob ffynnon ddwfr, ac at yr holl afonydd: yſgatfydd ni a gawn i laſwellt, fel y cadwom yn fyw y ceffylau a'r mulod, fel na adawom i'r holl anifeiliaid golli.

6 Felly hwy a rannaſant y wlad rhyngddynt i'w cherdded: Ahab a aeth y naill ffordd ei hunan, *k* ac Obadia a aeth y ffordd arall ei hunan.

7 ¶ Ac fel yr oedd Obadia ar y ffordd, wele Elias yn ei gyfarfod ef; ac efe *a* a'i *l* hadnabu ef, *m* ac a ſyrthiodd ar ei wyneb, ac a ddywedodd, *n* Onid ti *yw* fy arglwydd Elias?

8 Yntau a ddywedodd wrthe, *o* myfi dos *p* dywed i'th arglwydd, *p* Wele Elias.

9 Dywedodd yntau, *q* Pa bechod a wnaethoum i, pan roddit ti dy was yn llaw Ahab i'm lladd?

10 *r Fel mai* byw yr Arglwydd dy Dduw, nid oes genedl na brenhiniaeth yr hon ni ddanfonodd fy arglwydd iddi i'th *s* geiſio di; a phan dywedent, Nid *yw efe yma*, efe a dyngai'r frenhiniaeth a'r genedl, na chawſent dydi.

11 ac yn awr *yr wyt* ti yn dywedyd, Dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elias.

12 A phan elwyf fi oddi wrthyt ti, *t* Yſpryd yr Arglwydd a'th gymmer di lle ni'a gwn i; a phan ddelwyf i fynegu i Ahab, ac yntau heb dy gael di, efe a'm lladd i: ond y mae dy was di yn *u* ofni yr Arglwydd o'm mebyd.

13 Oni fynegwyd i'm harglwydd yr hyn a wnaethum i, pan laddodd Iezebel brophwydi yr Arglwydd, fel y cuddiais gan wŷr o brophwydi yr Arglwydd, bob yn a deg a deugain mewn ogof, ac y porthais hwynt â bara ac a dwfr?

14 Ac yn awr ti a ddywedi, Dos, dywed i'th arglwydd, Wele Elias: ac efe a'm *x* lladd i.

15 A dywedodd Elias, *Fel mai* byw y Arglwydd y lluoedd, yr hwn yr wyf yn ſefyll ger ei fron, heddyw yn ℞ ddiau yr *b* ymddangoſaf iddo ef.

16 Yna Obadia a aeth i gyfarfod Ahab, ac a fynegodd iddo. *a* Ac Ahab a aeth i gyfarfod Elias.

17 A phan welodd Ahab Elias, Ahab a ddywedodd wrtho, Onid ti *yw* yr hwn ſydd yn blino Iſrael?

18 Ac efe a ddywedodd, *c* Ni flinais i Iſrael; *d* ond tydi, a thŷ dy dad: am i chwi *e* wrthod gorchymynion yr Arglwydd, ac i ti *f* rodio ar ol Baalim.

19 Yn awr gan hynny anfon, a chaſgla attaf holl Iſrael i *g* fynydd Carmel, *h* a phrophwydi Baal, pedwar cant a deg a deugain, a phrophwydi'r *i* llwyni, pedwar cant, y rhai ſydd yn bwytta ar fwrdd Jezebel.

20 Felly Ahab a anfonodd at holl feibion Iſrael, ac a gaſgloidd y *k* prophwydi ynghyd i fynydd Carmel.

21 Ac Elias a ddaeth at yr holl bobl, ac a ddywedodd, Pa hyd yr ydych chwi yn *l* cloffi rhwng dau feddwl? os yr *m* Arglwydd *ſydd* Dduw, ewch ar ei ol ef; ond os *n* Baal, ewch ar ei ol yntau. A'r bobl nid attebaſant iddo air.

22 Yna y dywedodd Elias wrth y bobl, Myfi

a Luc 4. 25. Iago 5. 17.
b Pen. 17.
c Lef. 26. 4. Deut. 28. 12.
d Pen. 16. 24.
* Heb. *ar ei dy* Gen. 39. 5.
e Phil. 3. 20.
f Dat. 17. 6. ‡ Heb. 11. 38.
b Adn. 13.
i Job 3. 14.
k Gen. 8. 12.
l Gen. 39. 4. 1 2 Bren. 12. 8.
m Gen. 18. 2.
n 1 Tim. 5. 17.
o Luc 13. 22.
p Eſa. 63. 1.
q Adn. 12.
r Pen. 1. 29.
ſ Ioan 7. 34.
t 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14. Act. 8. 39.
u Diar. 13. 13. 14. 1. ‡ Ioan 9. 22.
x Ioan 9. 22. ℞ Diar. 28. 1.
a Adn. 8. 7. 10.
b Amos 3. 7.
c Act. 17. 6. Act. 24. 5. 13.
d 2 Sam. 12. 7. Ezec. 2. 3.
e Act. 3. 26.
f Deut. 28. 20.
g Mat. 14. 4.
h Pen. 12. 31.
i Ioſ. 19. 26. 2 Pedrl 2. 1.
k 1 Pen. 16. 33.
l Pen. 22. 6.
m Mat. 6. 24. 2 Cor. 16. 14.
n Dat. 3. 15.

o Pen. 19. 20. 14.
p Esa. 42. 17.
q 1 Cron. 21. 26.
1 Cor. 3. 13.
† Heb. *gair*
r Mat. 7. 13.
‖ Neu, *attebtrwy*
s Sal. 115. 5, 6.
‖ Neu, *wirth*
t Preg. 11. 9.
Sal. 2. 4.
* *mysyrio*
u Sal. 121. 4.
x Lef. 19. 28.
Deut. 14. 1.
y Esec. 16. 36.
1 Cor. 11. 3, 5.
† Heb. *dyrthafu*
‡ Neu, *ymwrandaw*
Jer. 10. 5.
z Ecf. 39. 7.
Jol. 4. 5.
1 Pedr 2. 5.
a 1 Cron. 2. 1, 2.
b Gen. 32. 28.
2 Bren. 17. 34.
Esa. 43. 28.
Sal. 68. 26.
c Mat. 23. 19.
d Gen. 22. 9.
Lef. 1. 6.
e Barn. 6. 20.
f Rhuf. 12. 12.
g Adn. 32.
h Gen. 26. 24.
Ecf. 3. 6.
i Sal. 9. 16, &c.
a 17. 7.
a 86. 4.
k Adn. 24.
l Lef. 9. 24.
Barn. 6. 21.
2 Cron. 7. 1.
a 21. 26.
m Adn. 32, 33.
n 2 Sam. 2. 15.
Adn. 14.
Hof. 6. 4.
Job 5. 35.
o 2 Bren. 10. 25.

a Myfi fy hunan wyf yn fyw o brophwydi yr Arglwydd; ond prophwydi Baal *yaynt* bedwar cant a deng ‖ gr a deugain.

23 Rhodder gan hynny i ni ddau fustach, a dewifant hwy iddynt un bustach, a darnineint ef, a gofodant ar goed, ond na osodant dân *dano*: a minnau a barottoaf y bustach arall, ac a'r gosodaf ar goed, ac ni roddaf dân *dano*.

24 A gelwch chwi ar enw eich p duw-iau, a minnau a alwaf ar enw yr Arglwydd: a'r Duw a attebo trwy q dân, bydded efe Dduw. A'r holl bobl a attebafant ac a ddywedafant, Da yw'r † peth.

25 Ac Elias a ddywedodd, wrth brophwydi Baal, Dewiſwch i chwi un bustach, a pharottowch ef yn gyntaf; canys r llawer *sydd* chwi: a gelwch ar enw eich duwiau, ond na osodwch dân *dano*.

26 A hwy a gymmerafant y bustach a roddaſid iddynt, ac a'i paruttoifant, ac a alwafant ar enw Baal o'r bore hyd hanner dydd, gan ddywedyd, Baal, ‡ gwrando ni; ond nid *oedd* lleſ, na neb yn s atteb: a hwy a lammafant ‖ ar yr allor a wnelſid.

27 A bu ar hanner y dydd, i Elias eu t gwatwor hwynt, a dywedyd, Gwaeddwch a lleſ uchel: canys duw *yw* efe; naill ai * ymddiddan *y mae*, neu erlid, neu ymdeithio y mae efe; fe a allai ei fod yn cyſgu, ac *mai rhaid* ei ddeffro ef.

28 A hwy a waeddafant a lleſ uchel, ac a'u u torrafant eu hunain yn ol eu harfer a chyllill ac ag ellynod, y nes i'r gwaed ffrydio arnynt.

29 A gwedi iddi fyned dros hanner dydd, a phrophwydo o honynt nes † offrymmu'r *bwyr*-offrwm; ettto nid *oedd* lleſ, na neb yn atteb, nac yn ‡ ystyried.

30 A dywedodd Elias wrth yr holl bobl, Neſewch attaf fi. A'r holl bobl a neſafant atto ef. Ac efe a gyweiriodd allor yr Arglwydd, *yn bon* a ddrylliaſid.

31 Ac Elias a gymmerth ddeuddeg o x gerrig, yn ol *a* rhifedi llwythau meibion Jacob, yr hwn y daethai gair yr Arglwydd atto, gan ddywedyd, *b* Iſrael fydd dy enw di.

32 Ac efe a adeiladodd â'r meini c allor yn enw yr Arglwydd; ac a wnaeth ffos o gylch lle dau feſur o had o amgylch yr allor.

33 Ac efe a drefnodd y d coed, ac a ddarniodd y buſtach, ac a'i goſododd ar y coed;

34 Ac a ddywedodd, Llenwch bedwar celyrnaid o ‖ dwfr, a e thywelltwch ar y poeth-offrwm, ac ar y coed. Ac efe a ddywedodd, Gwnewch eilwaith; a hwy a wnaethant eilwaith. Ac efe a ddywedodd, gwnewch y *f* drydedd waith; a hwy a wnaethant y drydedd waith.

35 A'r dyfroedd a aethant o amgylch yr allor, ac a lanwodd y g ffos o ddwfr.

36 A phan offrymmid yr *bwyr*-offrwm, Elias y prophwyd a nesaodd, ac a ddywedodd, *b* O Arglwydd Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, i gwybydder heddyw mai ti *ſydd* Dduw yn Iſrael, a minnau yn was i ti, ac *mai* trwy dy air di y gwnaethum yr holl bethau hyn.

37 Gwrando fi, O Arglwydd, gwrando fi, *i* fel y gwypo'r bobl hyn mai tydi *yw* yr Arglwydd Dduw, ac *mai* ti a ddychweloedd eu calon twy dractiefn.

38 Yna *i* tân yr Arglwydd a ſyrthiodd, ac a yſodd y poeth-offrwm, a'r coed, a'r cerrig, a'r lwch, ac a leibiodd y dwfr *oedd* yn y *m* ffos.

39 A'r holl bobl a welſant, ac a ſyrthiaſant ar eu hwynebau; ac a ddywedaſant, *n* Yr Arglwydd, Efe *ſydd* Dduw; yr Arglwydd, Efe *ſydd* Dduw.

40 Ac Elias a ddywedodd wrthynt hwy, o Deliwch prophwydi Baal; p na ddi-

p Jer. 48. 10.

angedd gwr o honynt. A hwy a'u daliaſant: ac Elias a'u q dygodd hwynt i waered i afon r Cifon, ac a'u s lladdodd hwynt yno.

41 ¶ Ac Elias a ddywedodd wrth Ahab, Dos i fyny, bwytta ac *yf*; canys *wele* ‖ drwſt llawer o ‖ law.

42 Felly Ahab a aeth i *t* fyny i fwytta ac i yfed. Ac Elias a aeth i fyny i ben Carmel; u ac a ymoſtyngodd ar y ddaear, ac a oſododd ei wyneb rhwng ei liniau,

43 Ac a ddywedodd wrth ei langc, x Dos i fyny yn awr, edrych tu â'r mor. Ac efe a aeth i fyny, ac a edrychodd; ac a ddywedodd, Nid *oes* dim. Dywedodd yntau, Dos etto y faith waith.

44 A'r Seithfed waith y dywedodd efe, Wele, gwmmwl bychan fel cledr llaw gwr yn dyrchafu o'r mor. A dywedodd yntau, Dos i fyny, dywed wrth Ahab, Rhwym *dy gerbyd*, a dos i waered, fel na'th rwyſtro'r ‖ gwlaw.

45 Ac yn yr ennyd honno y nefoedd a dduodd gan gymmylau a gwynt; a bu *a* gwlaw mawr. Ac Ahab a'rchogodd, ac a aeth i *b* Jezreel.

46 A llaw yr Arglwydd oedd ar Elias; ac efe *c* a wregyſodd ei lwynau, ac a redodd o flaen Ahab nes ei ddyfod i *d* Jezreel.

PEN. XIX.

1 *Jezebel yn bygwth Elias.* 4 *Angel yn ei gyffuro ef.* 19 *Rhoſeus yn canlyn Eliaſ.*

AC Ahab a fynegodd i Jezebel *a* yr hyn oll a wnaethai Elias; a chyd a phobpeth, y modd y lladdaſai efe yr *b* holl brophwydi â'r cleddyf.

2 Yna Jezebel a anfonodd *c* gennad at Elias, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnelo *c* Deut. duwiau, ac fel hyn y chwanegont, oni wnaf erbyn y pryd *hyn* y form *dy d* einioes di fel einioes un o honynt hwy.

3 A phan welodd efe *hynny*, efe a gyfododd, *e* ac a aeth am ei einioes, ac a ddaeth i Beerſeba, yr hon *ſydd* yn Juda, ac a adawodd ei langc yno.

4 ¶ Ond efe a aeth i'r anialwch daith *e* 2 Cor. diwrnod, ac a ddaeth ac a eiſteddodd dan 12. 7. ferywen; ac *f* a ddeiſyfodd iddo gael *f* Num. marw: dywedodd hefyd, Digon yw, yn awr, Arglwydd, cymmer fy einioes: canys nid *ydwyf* fi well na'm tadau.

5 Ac fel yr oedd efe yn gorwedd ac *g* yn cyſgu dan ferywen, wele, *b* angel a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd wrtho, Cyfod, bwytta.

6 Ac efe a edrychodd; ac wele, deſſen wedi ei chraſu ar farwor, a phiolaid o ddwfr wrth ei * ben ef. At efe a fwyttaodd ac a yfodd, ac a orweddodd drachefn.

7 Ac *a* angel yr Arglwydd a ddaeth drachefn yr ail waith, ac a gyffyrddodd ag ef, ac a ddywedodd, Cyfod, bwytta; *k* canys *y mae* i ti lawer o ffordd.

8 Ac efe a gyfododd, ac a fwyttaodd ac a yfodd; a thrwy *i* rym y bwyd hwnnw y cerddodd efe ddeugain niwrnod a deugain nos, hyd Horeb mynydd Duw.

9 ¶ Ac yno yr aeth efe i *o* fewn ogof, ac a lettyodd yno. Ac wele, air yr Arglwydd atto ef; ac efe a ddywedodd wrtho, Beth *a wnai* di yma, Elias?

10 Ac efe a ddywedodd, *p* Dygais fawr zel dros Arglwydd Dduw y lluoedd; o herwydd i feibion Iſrael wrthod dy gyfammod di, a diſtrywio dy allorau di, a *q* lladd dy brophwydi â'r cleddyf: *r* a mi fy hunan a adawyd; a cheiſio y maent ddwyn *ſy* einioes innau.

11 Ac efe a ddywedodd, Dos allan, a ſaf yn y mynydd ger bron yr Arglwydd. Ac wele, yr Arglwydd yn myned heibio, a *s* gwynt mawr a chryf yn rhwygo'r mynyddoedd, ac yn dryllio'r creigiau o flaen yr Arglwydd; *ond* nid *oedd* yr Arglwydd yn y gwynt: ac ar ol y gwynt, daear-gryn; *ond* nid *oedd* yr Arglwydd yn y ddaear-gryn:

12 Ac

q Deut. 13, 5.
r Barn. 5. 21.
s Num. 25. 7, 8.
‖ Neu, *ſwn trwſt*
t 1 Sam. 9. 13.
u Iago 5. 17, 18.
x Sal. 58. 8.
y Luc 18. 1.
Iago 5. 18.
b Jol. 19.
c 2 Bren. 6. 31.
d Pen. 19. 1.
e 2 Cor. 12. 7.
f Num. 11. 15.
Job 3. 21.
Jona 4.
g Sal. 68. 34, 8.
Phil. 1. 23
g Gen. 28. 11.
b Neh. 1. 4.
a 13. 5.
* Heb.
Obennydd
i Heb. 1. 7
k Phil. 4. 13.
l Diar. 10. 22.
Dan. 1. 15.
Hab. 3. 17.
m Deut. 9. 9.
n Ecf. 3. 1.
o Ecf. 33. 21.
p Sal. 69. 10.
Ioan 2. 16
Rhuf. 11. 3.
q Pen. 18. 4, 22.
r Rhuf. 11. 3.
s Ezec. 1. 4.

Pen. xvi. 1. *Adn.* 30.] *ddrylliaſid.* Yr oedd allorau Duw, yn addeilio yn amſer eulun-addoliaeth.
Pen. xix. *Adn.* 1.] *Lladdaſai.* Gallwn feddwl mai dwylaw craill a'u lladdodd, wrth orchymyn *Eliaſ*, fel cod'r allor. *Pen.* viii. 32.

t Ecſ. 3. 6.
s 33. 23.
Eſa. 6. 2.
u Adn. 9.
x Adn. 10.
y Gen. 14. 15.
z 2 Bren. 8. 13.
a 2 Bren. 9. 1, 2.
b Luc 4. 27.
c Pen. 4. 12.
d 2 Bren. 9. 14.
a 10. 6, 7, 32.
a 13. 3.
e 2 Bren. 9. 24.
f Hoſ. 6. 5.
Eſa. 11. 4.
† Neu, *adawaſ.*
g Adn. 10. Sal. 95. 6. Rhuf. 4. 13.
b Job 31. 27.
Hoſ. 13. 2.
i Amos 7. 14.
k 2 Bren. 1. 8.
l Mat. 4. 20.
m Mat. 8. 21.
n Luc 9. 61, 62.
e 2 Sam. 24. 22.
p Luc 5. 29.

901.
a Pen. 15. 20.
2 Bren. 8. 15.
b Gen. 14. 1.
Joſ. 12. 7.
c Eſa. 36. 2, 3.
d Ecſ. 15. 9.
Adn. 5.
e Deut. 28. 32.
f Barn. 1. 35.
Adn. 7.
g 1 Tim. 6. 10.

b Diar. 11. 4.
i Lef. 4. 15.
Pen. 8. 1.
Diar. 11. 14.
k Diar. 1. 19.
1 Tim. 6. 19.

12 Ac ar ol y ddaear-gryn, tân; *ond nid oedd* yr Arglwydd *yn y tân*: ac ar ol y tân, lef ddiſtaw faiu.

13 A phan glybu Elias, *t* efe a oblygodd ei wyneb yn ei fantell, ac a aeth allan, ac a ſafodd *wrth* ddrws yr ogof. *u* Ac wele, lef *yn dyfod* atto, yr hon a ddywedodd, Beth *a wnai* di yma, Elias?

14 *x* Dywedodd yntau, Dygais fawr zel dros Arglwydd Dduw y lluoedd: o herwydd i feibion Iſrael wrthod dy gyfammod di, a diſtrywio dy allorau, a lladd dy brophwydi a'r cleddyf: a mi fy hunan a adawyd; a cheiſio y maent fy einioes innau i'w dwyn hi ymaith.

15 A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Dos, dychwel i'th ffordd i *y* anialwch Damaicus; a phan ddelych, enneinia *z* Hazael yn frenin ar Syria;

16 A *a* Jehu fab Nimſi a enneini di yn frenin ar Iſrael; ac *b* Eliſeus fab Saphat, o *c* Abel-mehola, a enneini di yn brophwyd yn dy le dy hun.

17 A'r hwn a ddiango rhag *d* cleddyf Hazael, Jehu a'i lladd ef: ac *f* Eliſeus a ladd yr hwn a ddiango rhag cleddyf Jehu.

18 *g* Ac mi † adewais *i mi* yn Iſrael ſaith o ſiloedd, y gliniau oll ni phlygaſant i Baal, a phob genau a'r *b* ni's cuſanodd ef.

19 ¶ Felly efe a aeth oddi yno, ac a gafodd Eliſeus fab Saphat *yn i* aredig, a deuddeg cwpl o *ychen* o'i flaen, ac efe *oedd* gyd a'r ddeuddegfed. Ac Elias a aeth heibio iddo ef, ac a fwriodd ei *k* fantell arno ef.

20 Ac efe a *l* adawodd yr ychen, ac a redodd ar ol Elias, ac a ddywedodd, Attolwg, *m* gâd i mi guſanu fy nhad a'm mam, ac *yna* mi a ddeuaf ar dy ol. Ac yntau a ddywedodd wrtho, *n* Dos, dychwel; canys beth a wnaethum i ti?

21 Ac efe a ddychwelodd oddi ar ei ol ef, ac a gymmerth gwpl o ychen, ac a'u lladdodd, ac âg offer yr ychen *o y* berwodd efe eu cig hwynt, ac a'i rhoddodd i'r bobl, a *hwy* a fwytaſant. Yna efe a gyfododd ac a aeth ar ol Elias, ac a'i gwaſanaethodd ef.

P E N. XX.

1 Benhadad yn gwarchae ar Samaria. 35 *Y prophwyd yn cyhuddo Ahab.*

A *a* Benhadad brenin Syria a gaſglodd ei holl lu, a *b* deuddeg brenin ar hugain gyd ag ef, a meirch, a cherbydau: ac efe a aeth i fyny, ac a warchaeodd ar Samaria, ac a ryfelodd i'w herbyn hi.

2 Ac efe a anfonodd *c* genhadau at Ahab brenin Iſrael, i'r ddinas,

3 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Benhadad, Dy *d* arian a'th aur *ſydd* eiddo fi; dy *e* wragedd hefyd, a'th feibion glanaf, *ydynt* eiddo fi.

4 A brenin Iſrael a attebodd ac a ddywedodd, Yn ol dy air di, fy Arglwydd frenin, myfi a'r hyn oll *ſydd* gennyf *ſydym* eiddo ti.

5 A'r cenhadau a ddychwelaſant, ac a ddywedaſant, Fel hyn yr ymadroddodd Benhadad, gan ddywedyd, Er i mi anfon attat ti, gan ddywedyd, Dy *g* arian a'th aur, a'th wragedd, a'th feibion, a roddi di i mi,

6 Etto ynghylch y pryd *hyn* y foru yr anfonaf fy ngweiſion attat ti, a hwy a chwiliant dy *dŷ* di, a thai dy weiſion: a phob peth dymunol yn dy olwg a gymmerant hwy yn eu dwylaw, ac a'i *b* dygant ymaith.

7 Yna brenin Iſrael a alwodd holl *i* henuriaid y wlad, ac a ddywedodd, Gwybyddwch, attolwg, a gwelwch mai *k* ceiſio drygioni y mae hwn: canys efe a anfonodd attaf fi am fy ngwragedd, ac am fy meibion, ac am fy arain, ac am fy aur; ac ni's gommeddais ef.

8 Yr holl henuriaid hefyd, a'r holl bobl, a ddywedaſant wrtho ef, Na *wrando*, ac na chyttuna *âg ef*.

9 Am hynny y dywedodd efe wrth genhadau Benhadad, Dywedwch i'm harglwydd y brenin, *Am* yr hyn oll yr anfonaiſt ti at dy was ar y *i* cyntaf, mi a'i gwnaf: ond ni allaf wneuthur y peth hyn. A'r cenhadau a aethant, ac a ddygaſant air iddo drachefn.

10 A Benhadad a anfonodd atto ef, ac a ddywedodd, *m* Fel hyn y gwnelo'r duwiau i mi, ac fel hyn 'chwanegont, os bydd pridd Samaria ddigon o ddyrneidiau i'r holl bobl ſydd * i'm canlyn i.

11 A brenin Iſrael a attebodd ac a ddywedodd, Dywedwch *wrtho*, *n* Nac ymffrotied yr hwn a wregyſo *ei arfau*, fel yr hwn ſydd yn eu dioſg.

12 A phan glywodd efe'r gair hwn (ac efe yn yfed, efe a'r brenhinoedd, yn y pebyll) efe a ddywedodd *wrth* ei weiſion, Ymoſodwch. A hwy a ymoſodaſant yn erbyn y ddinas.

13 ¶ Ac wele, rhyw brophwyd a *o* neſaodd at Ahab brenin Iſrael, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Oni welaiſt ti yr holl *p* dyrfa fawr hon? wele, mi a'u rhoddaf yn dy law di heddyw, fel y *q* gwypech mai myfi *yw* yr Arglwydd.

14 Ac Ahab a ddywedodd, Trwy *bwy?* Dywedodd yntau, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Trwy † wyr ieuainge tywyſogion y taleithiau. Ac efe a ddywedodd, Pwy a drefna'r fyddin? Dywedodd yntau, *r* Tydi.

15 Yna efe a gyfrifodd wyr ieuainge tywyſogion y taleithiau, ac yr oeddynt yn ddau cant a deuddeg ar hugain: ac ar eu hol hwynt efe a gyfrifodd yr holl bobl, cwbl o feibion Iſrael, yn ‡ ſaith mil.

16 A hwy a aethant allan *ſ* ganol dydd. A Benhadad *oedd* yn yfed yn *t* feddw yn y pebyll, efe a'r brenhinoedd, y deuddeg brenin a'r hugain oedd yn ei gynnorthwyo ef.

17 A gwyr ieuainge tywyſogion y taleithiau a aethant allan yn gyntaf; a Benhadad a anfonodd allan, a hwy a fynegaſant iddo, gan ddywedyd, Daeth gwyr allan o Samaria.

18 Ac efe a ddywedodd, Os am heddwch y daethant allan, *u* deliwch hwynt yn fyw; ac os i *ryfel* y daethant allan, deliwch hwynt yn fyw.

19 Felly yr aethant hwy allan o'r ddinas, *ſef* gwyr ieuainge tywyſogion y taleithiau, a'r llu yr hwn *oedd* ar eu hol hwynt.

20 A hwy a *x* laddaſant bawb ‖ ei *wr*; a'r Syriaid a y ffoiſant, ac Iſrael a'u herlidiodd hwynt: a Benhadad brenin Syria a ddiangodd ar farch, gyd â'r gwyr meirch.

21 A brenin Iſrael a aeth allan, ac a darawodd y ✠ meirch a'r cerbydau, ac a laddodd y Syriaid â lladdfa fawr.

22 ¶ A'r prophwyd a neſaodd at frenin Iſrael, ac a ddywedodd wrtho, Dos, *a* ymgryfha, gwybydd hefyd, ac edrych beth a wnelych: *b* canys * ym mhen y flwyddyn brenin Syria a ddaw i fyny a'th erbyn di.

23 A gweiſion brenin Syria a ddywedaſant wrtho ef, Duwiau'r mynyddoedd *yw* eu duwiau hwynt, am hynny *d* trech fuont na ni: ond ymladdwn a hwynt yn y gwaſtadedd, ac ni a'u gorthrechwn hwynt.

24 A gwna hyn; *e* Tynn ymaith y brenhinoedd bob un o'i le, a goſod gapteiniaid yn eu lle hwynt.

25 Rhifa hefyd i ti lu, fel y llu a † gollaiſt, meirch am feirch, a cherbyd am gerbyd: ac ni a ymladdwn â hwynt yn y gwaſtadtir, ac a'u gorthrechwn hwynt. Ac efe a wrandawodd ar eu llais hwynt, ac a *wnaeth* felly.

26 Ac ym mhen y flwyddyn Benhadad a gyfrifodd y Syriaid, ac a aeth i fyny i *f* Aphec, i ryfela yn erbyn Iſrael.

27 A meibion Iſrael a gyfrifwyd, ac a oeddynt oll yn breſennol, ac a aethant i'w cyfarfod hwynt: a meibion Iſrael a werſyllaſant ar eu cyfer hwynt, fel dwy ddiadell fechan

l Adn. 3, 4.
m Pen. 19. 2. Eſa. 36. 12.
* Heb. *wrth fy nhraed*
Ecſ. 11. 8.
n Prov. 7. 8.
o Sal. 46. 1.
p Eſa. 8. 9.
q Sal. 9. 16. Adn. 28.
† *wreiſion*
Barn. 7. 2. 1 Cor. 1. 27. 2 Sam. 17. 2.
r Adn. 22
‡ Y rhai fel y tybiſ na phlygaſant eu gluniau i Baal. *Pen.* xix. 18.
ſ Diar. 31. 4, 5. Pen. 16. 9.
t 1 Sam. 2. 3. Sal. 75. 5. *x* Adn. 15.
‖ Sef 7232 o wyr, wrth gymmhariaru *adn.* 15—19.
y Sal. 33. 16. ✠ Sal. 33. 17.
a Sal. 27. 1. Diar. 20. 18. Rhuf. 8. 31.
* *yn nychweliad*
b 2 Sam. 11. 1. 1 Cron. 21. 1. 2 Cron. 26. 19. Eſa. 26. 11.
c 1 Bren. 14. 24. Eſa. 42. 8.
d Deut. 10. 17. *e* Job 5. 13, 14. Diar. 21. 30.
† Heb. *gwymp-odd*
900.
f Joſ. 13. 4. a 19. 30. Barn. 1. 31.

fechan o elfr y'n g gyriaid oedd yn llenwi 'r wlad.

Barm. 6. 5.

28 ¶ A *h* gwrt Duw a neshodd, ac a lafaroid wrth frenin Israel, ac a ddywedodd, Pel hyn y dywed yr Arglwydd; O herwydd i dywedyd o'r syriaid, Duw y mynyddoedd *yw* yr Arglwydd, ac nid Duw y dyffrynnoedd *yw* efe; *i* am hyny y rhoddaf yr holl dyrfa fawr hon i'th law di, a chwi a gewch wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd.

h Jer. 17. 5. *i* Adn. 13, 22.

29 A hwy a wersyllasant y naill ar gyfer y llall 'r seithfed niwrnod. Ac ar y seithfed dydd y rhyfel a neth ymgbyd: a meibion Israel a *k* laddasant o'r syriaid gan mil o wyr traed mewn un diwrnod.

k Ela. 27. 20. Adn. 23. *l* Ela. 42. 8.

30 A'r lleill a ffoisant i *l* n Aphec, i'r ddinas; a'r mur a syrthiodd ar saith mil ar hugain o'r gwyr a adawsid: a Benhadad a ffodd, ac a ddaeth i'r ddinas o 'stafell i 'stafell.

l Jos. 6. 20. *m* Adn. 20. *n* Ela. 25. 11. Sal. 107. 42.

31 ¶ A'i weision a ddywedasant wrtho, Wele yn awr, clywsom ni am frenhinoedd ty Israel, mai brenhinoedd o trugarog *ydynt hwy*: *p* gasodwn, attolwg, sachliain am ein llwynau, a rhaffau am ein pennau, ac awn at frenin Israel; ond odid efe a geidw *q* dy einioes di.

Syrid. *p* Gen. 37. 34. *q* 1 Cor. 11. 31.

32 Yna y gwregysasant sachliain am eu llwynau, a *r* rhaffau am eu pennau, ac a ddaethant at frenin Israel, ac a ddywedasant, Benhadad dy *s* was a ddywed, Attolwg, gad i mi fyw. Dywedodd yntau, *A ydyw* efe etto yn fyw; fy mrawd *yw* efe.

r 1 Sam. 17. 39. *s* Gen. 32. 4.

33 A'r gwyr oedd yn disgwyl yn ddyfal a *t* ddaliasant ddim oddi wrtho ef, ac a'i cipiasant ar frys: ac a ddywedasant, Dy frawd Benhadad. Dywedodd yntau, Ewch, dygwch ef. Yna Benhadad a ddaeth allan atto ef; ac efe a barodd iddo ddyfod i fynu i'r cerbyd.

t Diar. 20. 18. *u* Gen. 37. 34. *q* 1 Cor. 11. 31.

34 A *Benhadad* a ddywedodd wrtho, Y dinasoedd a ddug fy *v* nhad i oddi ar dy dad di, a roddaf drachefn; a chai wneuthur heolydd i ti yn Damascus, fel y gwnaeth fy nhad yn Samaria. A *dywedodd Ahab*, Mi a'th ollyngaf dan yr ammod *hwn*. Felly efe a wnaeth gyflammod ag ef, ac a'i gollyngodd ef ymaith.

v 1 Sam. 27. 7. *w* Adn. 4. Sal. 12. 2. *x* Pen. 15. 2.

35 ¶ *A* gwr *o* o *y* feibion y prophwyd a ddywedodd wrth ei gymmydog *z* trwy air yr Arglwydd, Tara fi, attolwg, A'r gwr a *a* wrthododd ei daro ef.

y 1 Sam. 10. 12. 2 Bren. 2. 3. 5—16. Ela. 8. 18. *z* Pen. 23. 17. 18. *a* Diar. 3. 5. Mat. 16. 24.

36 Dywedodd yntau wrtho, O herwydd na wrandewaist ar y lais yr Arglwydd, wele, pan elech oddi wrthyf, llew a'th lad di. Ac efe a aeth oddi wrtho ef, a *b* cwrdd a'i cyfarfu ef ac a'i lladdodd.

b 1 Sam. 30. 24.

37 Yna efe a gafodd ŵr arall, ac a ddywedodd, Taro fi, attolwg. A'r gwr a'i tarawodd *c* gan ei daro a'i archolli.

c 1 Sam. 15. 22. Adn. 35.

38 Felly'r prophwyd a aeth ymaith, ac a safodd o flaen y brenin ar y ffordd, ac a *d* ymdulliodd trwy a lludw ar ei wyneb.

d 2 Sam. 12. 1—8. || Heb. *drwyfi.*

39 ¶ A phan ddaeth y brenin heibio, efe a lefodd ar y brenin, ac a ddywedodd, *e* Dy was a aeth i ganol y rhyfel, ac wele, gwr a ddodd heibio, ac a ddug ŵr attaf fi, ac a ddywedodd, Cadw y gwr hwn: os gan golli y cyll efe, yna y bydd dy einioes di yn lle ei einioes ef, neu ti a *f* delli dalent o arian.

e 2 Sam. 12. 7.

40 A thra yr oedd dy was yn ymdroi yma ac accw, efe a ddiangodd. A brenin Israel a ddywedodd wrtho, *g* Felly y *bydd* dy farn di; ti a'i rhoddaist *ar fatwr.*

f Heb. *bwysi.* *g* 2 Sam. 12. 7.

41 Ac efe a fyrhaodd ac a dynnodd ymaith y lludw oddi ar ei wyneb: a brenin Israel a'i hadnabu ef, mai o'r prophwydi'r oedd efe.

42 Ac efe a ddywedodd wrtho, Pel hyn y dywed yr Arglwydd; *h* O herwydd i ei ollwng ymaith o'th law y gwr a nodais i'w ddistriw, dy einioes di fydd yn lle ei einioes ef, a'th bobl di yn lle ei bobl ef.

h Adn. 34. Pen. 22. 31—37.

43 A brenin Israel a aeth i'w dŷ ei hun yn drist ac yn *i* ddigllon, ac a ddaeth i Samaria.

i Pen. 22. 4.

PEN. XXI.

Naiun gwinllan Naboth i Ahab. 5 *Jezebel, yn ei farnu i farwolaeth.* 15 *Ahab yn feddiannu'r winllan.* 17 *Elias yn datgan barn Duw yn erbyn Ahab a Jezebel.*

A Digwyddodd ar ol y *a* pethau hyn, fod gwinllan gan Naboth y Jezreeliad, yr hon *oedd yn b* Jezreel, wrth balas Ahab brenin Samaria.

a Pen. 18. 39. *b* 2 Sam. 3. 2. Ezra 2. 25. Neh. 11. 30.

2 Ac Ahab a lafarodd wrth Naboth, gan ddywedyd, *c* Dyro i mi dy winllan, fel y byddo hi i mi yn ardd lysiau, canys y *mae* hi yn agos i'm ty: ac mi a roddaf i ti am dani hi winllan well na hi; *neu*, os da fydd gennyt, rhoddaf i ti ei gwerth hi yn ariant.

c 1 Sam. 8. 14. 1 Tim. 6. 9.

3 A Naboth a ddywedodd wrth Ahab, *d* Na atto yr Arglwydd i mi roddi tref-gadaeth fy hynafiaid i ti.

d 1 Ioan 2. 16.

4 ¶ Ac Ahab a ddaeth i'w dŷ yn *e* athrist ac yn ddigllon, o'r erwydd y gair a lafarasai Naboth y Jezreeliad wrtho ef; canys efe a ddywedasai, Ni roddaf i ti dref-gadaeth fy hynafiaid. Ac efe a *f* orweddodd ar ei wely, ac a drodd ei wyneb ymaith, ac ni fwyttai fara.

e Lef. 25. 23. Num. 36. 7. Ezec. 46. 18. *f* Pen. 20. 43. Sal. 112. 10. *g* Gen. 3. 6.

5 ¶ Ond Jezebel ei *g* wraig a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham y mae dy yspryd *mor* athrist, ac nad wyt yn bwytta bara?

6 Ac efe a ddywedodd wrthi, O herwydd i mi lafaru wrth Naboth y Jezreeliad, a dywedyd wrtho, Dyro i mi dy winllan er arian: neu, os mynni di, rhoddaf i ti winllan am dani. Ac efe a dywedodd, Ni roddaf i ti fy ngwinllan.

h Deut. 13. 6. *m* Deut. 13. 13. *n* Ecf. 22. 28. Lef. 24. 15. Act. 6. 11. *o* Jos. 7. 24. Marc 15. 20.

7 A *h* Jezebel ei wraig a ddywedodd wrtho, Ydwyt ti yn awr yn teyrnalu ar Israel? cyfod, bwytta fara, a llawenhaed dy galon; myfi a roddaf i ti winllan *i* Naboth y Jezreeliad.

p Lef. 24. 14. *q* Ecf. 1. 17. 1 Sam. 23. 20. Diar. 29. 12. Act. 5. 29. *r* Ecf. 20. 16. *s* Jos. 7. 24, 25. Mat. 21. 33. Act. 7. 58. Heb. 11. 37. *t* Ezec. 7. 23. Hab. 2. 10.

8 Felly hi a 'sgrifenodd lythyrau yn enw Ahab, ac a'u *k* selodd a'i fel ef, ac a anfonodd y llythyrau at yr henuriaid, ac at y pennaethiaid *oedd* yn ei ddinas yn trigo gyd a Naboth.

9 A hi a 'sgrifenodd yn y llythyrau gan ddywedyd, Cyhoeddwch *l* ympryd, a gosodwch Naboth uwch ben y bobl:

10 Cyfiewch *befyd i* ddau wr, o feibion *y m* fall, gyferbyn ag ef, i dyftiolaethu i'w erbyn ef, gan ddywedyd, Ti *n* a geblaift *o* Dduw a'r brenin. Ac *yna* dygwch ef allan, a *p* llabyddiwch ef, fel y byddo efe farw.

u 2 Bren. 9. 26. *x* Pen. 17. 1. *y* Jer. 51. 13.

11 A gwyr ei ddinas, *fef* yr henuriaid a'r pennaethiaid, y rhai oedd yn trigo yn ei ddinas ef, *q* a wnaethant yn ol yr hyn a anfonasai Jezebel attynt hwy, ac yn ol yr hyn oedd yngrifenedig yn y llythyrau a anfonasai hi attynt hwy.

12 Cyhoeddasant yngryd, a chyfleasant Naboth uwch ben y bobl.

13 A dau wr, o feibion y fall, a ddaethant, ac a eisteddasant ar ei gyfer ef: a gwyr y fall a *r* dyftiolaethasant yn ei erbyn ef, *fef* yn erbyn Naboth, ger bron y bobl, gan ddywedyd, Naboth a gabodd Dduw a'r brenin. Yna hwy a'i dygasant *ef* allan o'r ddinas, ac a'i *s* llabyddiasant *ef* a meini, fel y bu efe farw.

14 Yna yr anfonasant hwy at Jezebel, gan ddywedyd, Naboth a labyddiwyd, ac a fu farw.

15 ¶ A phan glybu Jezebel labyddio Naboth, a'i farw, Jezebel a ddywedodd wrth Ahab, Cyfod, *t* perchennoga winllan Naboth y Jezreeliad, yr hwn a wrthodd *ei* rhoddi i ti er arian; canys nid byw Naboth, eithr marw *yw*.

16 A phan glybu Ahab farw Naboth, Ahab a gyfododd i fyned i wared i winllan Naboth y Jezreeliad, i gymmeryd meddiant yndi.

17 ¶ A *u* gair yr Arglwydd a ddaeth at *x* Elias y Thesbiad, gan ddywedyd,

18 Cyfod, dos i wared i gyfarfod y Ahab brenin Israel, yr hwn *fydd* yn Samaria: wele

& Sal. 9. 12.
wele *o'r* yngwirionedd Naboth, yr hon yr aeth efe i wared iddi i'w meddiannu.

a Adn. 29.
19 A llafara wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, & A lofgaist di, ac a feddiennaist hefyd? Llefara hefyd wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Yn y fan lle y llyfodd y cwn waed Naboth, *a* y llyfant y cwn dy waed dithau hefyd.

b Pen. 22. 8.
20 A dywedodd Ahab wrth Elias, A gefaist ti fi, O fy *b* ngelyn? Dywedodd yntau, Cefais: o blegid *c* i ti ymwerthu i wneuthur yr hyn fydd ddrwg yngolwg yr Arglwydd.

Rhuf. 7. 14.
21 Wele *d* fi yn dwyn drwg arnat ti, ac mi a dynaf ymaith dy filiogaeth di, ac a dorraf oddi wrth Ahab yr *e* hwn a biso ar bared, *f* y gwarchaeedig hefyd a'r gweddilliedig yn Israel:

2 Bren. 9. 8.
22 Ac mi a wnaf dy dŷ di fel tŷ *g* Jeroboam mab Nebat, ac fel tŷ *h* Baasa mab Ahia, o herwydd y digter trwy'r hwn *i* y'm digiaist, ac y gwnaethoft i Israel bechu.

g Pen. 1.
23 Am *i* Jezebel hefyd y llafarodd yr Arglwydd, gan ddywedyd, Y cŵn a fwytty Jezebel wrth *k* fur Jezreel.

3. 11.
24 *l* Y cŵn a fwytty yr hwn a fyddo marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas; ar hwn a fyddo marw yn y maes a fwytty adar y nefoedd.

k Neu. glaudd.
25 ¶ Diau *l* na bu *neb* fel Ahab, yr hwn a ymwerthodd i wneuthur drwg yngolwg yr Arglwydd: o herwydd Jezebel ei *m* wraig a'i hannogai ef.

l Pen. 16. 30.
26 Ac efe a wnaeth yn ffiaidd lawn, gan fyned ar ol delwau, yn ol yr *byn* oll *n* a wnaeth yr Amoriaid, y rhai a yrrodd yr Arglwydd allan o flaen meibion Israel.

m Pen. 21. 4. *n* Gen. 15. 16.
27 A phan glybu Ahab y geiriau hyn, efe a rwygodd ei ddillad, ac a olodded *o* sachliain am ei gnawd, ac a ymprydiodd, ac a orweddodd mewn sachliain, ac a gerddodd yn araf.

2 Bren. 21. 11. *o* Gen. 37. 34.

Pen. 22. 8.
28 A gair yr Arglwydd a ddaeth at *p* Elias y Thesbiad, gan ddywedyd,

p Pen. 17. 1.
29 Oni wel di fel yr *q* ymoflwng Ahab ger fy mron i, ni ddygaf drwg yn ei ddyddiau ef; *onid* yn nyddiau ei fab ef y dygaf y drwg ar ei dŷ ef.

q Sal. 78. 46. Ieah 3. 10.

PEN. XXII.

2 Bren. 9. 25.
1 *Ahab wedi ei dwyllo, yn cael ei ladd yn Ramoth.* 37 *Y mae yn ufyn ei wneud fel.* 40 *Ahaxia yn teyrnafu.* 41 *Dainnus hynodraeth Jehoſaphat.* 50 *Jehoram yn frenin ar ei ol ef.* 51 *Drygioni: hynodraeth Ahaxia.*

A Hyant yn aros dair blynedd heb
A ryfel rhwng Syria ac Israel.

a Pen. 20. 34.
2 Ac yn y trydedd flwyddyn, *a* Jehoſaphat brenin Juda a ddaeth i waered at frenin Israel.

b Adn. 44
3 (A brenin Israel a ddywedodd wrth ei weiſion, Oni wyddoch mai eiddo ni yw *b* Ramoth-Gilead, a'n *hod* ni yn a tewi, heb ei dwyn hi o law brenin Syria?)

2 Cron. 18. 1. &c.
4 Ac efe a ddywedodd wrth *c* Jehoſaphat, A ai di gyd a mi i ryfel i Ramoth-Gilead? A Jehoſaphat a ddywedodd wrth frenin Israel, *d* Yr ydwyf fi fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau.

c Deut. 4. 43.

d Pen. 20. 34.
5 Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenin Israel, *e* Ymgynghora, attolwg, heddyw â gair yr Arglwydd.

2 Cron. 20. 34.
6 Yna brenin Israel a gasglodd *y b* proffwydi, ynghylch pedwar cant o wyr, ac a ddywedodd wrthynt, A af *f* yn erbyn Ramoth-Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedasant hwythau, Dos: canys yr *i* Arglwydd a'i dyry hi yn llaw'r brenin.

e 2 Cron. 18. 4. *f* 2 Bren. 3. 7. 2 Cron. 18. 2. Diar. 13. 20.

b Pen. 18. 19.

i 1 Sam. 23. 2. 2 Bren. 3. 11.
7 A Jehoſaphat a ddywedodd, *k* Onid oes yma *un* prophwyd i'r Arglwydd mwy ach, fel yr ymgynghorem ag ef?

k Adn. 27. Dat. 2. 10.
8 A brenin Israel a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Y *mae* etto *l* un gwr trwy'r hwn y *gallem* ymgynghori *â'r m* Arglwydd: eithr *n* casa yw gennyf fi ef; canys *n* Pen. 21. 20. Gal. 4. 6. 2 Tim. 4. 3.
m Jer. 38. 1.
n Mica 2. 11.
o Eſa. 58. 1.
p Adn. 12.
q Adn. 21.
r Pen. 18. 29.
s Jer. 27. 2.
t Jer. 29. 21.
u Adn. 15.
v Diar. 3. 25. Jer. 28. 9.
x Hoſ. 7. 3.
y 1 Cor. 11. 23. *z* Pen. 18. 27. Diar. 1. 26.
a Ezec. 1. 4. Act. 10. 11.
b Zec. 13. 7. Mat. 9. 36.
c Adn. 8. Mica 2. 6.
d Job 1. 6. Sal. 103. 20. Eſa. 6. 1. Dan. 7. 10. Zec. 1. 10. Mat. 18. 10. Heb. 1. 7. 14. 2 Theſ. 2. 9. 10. *f* Ioan 8. 44. Dat. 12. 9. *g* Sal. 109. 17. Ezec. 14. 8. *b* Eſa. 66. 4. 2 Theſ. 2. 11. *i* Jer. 20. 2. Marc 14. 65. *k* Cron. 18. 23. *l* Eſa. 26. 11. *m* Pen. 20. 30. *n* 2 Cron. 16. 21. *o* Sal. 30. 6. Ezec. 24. 22. Dan. 10. 3. *p* Eſa. 48. 22.

dyn dymuno Micea mab Jimla *yno ofyn*. A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenin felly.

9 Yna brenin Israel a alwodd ar un o'r *r* ſtafellyddion, ac a ddywedodd, Prysura *yma* Micea mab Jimla.

10 A brenin Israel a Jehoſaphat brenin Juda oeddynt yn eiſteddi bob un ar ei deyrn-gadair, wedi gwiſgo eu *q brenhinol* wiſgoedd, mewn llannerch *wrth* ddrws porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd *r* yn prophwydo ger eu bron hwynt.

11 A Sedecia mab *s* Cenaana a wnaeth iddo gyrn heiyrn; ac efe *t* a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, A'r rhai hyn *y* cornia di *y* Syriaid, nes i ti eu diſa hwynt.

12 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dos i fynu i Ramoth-Gilead, a *u* llwydda: canys yr Arglwydd a'i dyry hi yn llaw'r brenin.

13 A'r genhad a aethai i alw Micea a lafarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele yn awr eiriau'r prophwydi yn *x* unair yn dda i'r brenin; bydded, attolwg, dy air dithau fel gair un o honynt, a dywed y gorau.

14 A dywedodd Micea, *Fel mae byw yr* Arglwydd yr hyn a *y* ddywedo yr Arglwydd wrthyf, hynny a lafaraf fi.

15 ¶ Felly efe a ddaeth at y brenin. A'r brenin a ddywedodd wrtho, Micea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth-Gilead, ai peidio? Dywedodd yntau wrtho, Dos i fynu, a *z* llwydda: canys yr Arglwydd a'i dyry hi yn llaw'r brenin.

16 A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa fawl gwaith y'th dyngheſaf di, na ddywedech wrthyf ond gwirioneddi yn enw yr Arglwydd?

17 Ac efe a ddywedodd, *a* Gwelais holl Israel ar waſgar ar hyd y mynyddoedd, *b* fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr Arglwydd, Nid *oes* feiſtr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn heddwch.

18 A brenin Israel a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Oni ddywedais i wrthyt ti, *c* na phrophwydai efe ddaioni i mi, eithr drygioni?

19 Ac efe a ddywedodd, Clyw gan hyny air yr Arglwydd: Gwelais yr Arglwydd yn eiſteddi ar ei orſeddfa, a holl *d* lu'r nefoedd yn ſefyll yn ei ymyl, ar ei law dde hag ar ei law aſwy.

20 A'r Arglwydd a ddywedodd, Pwy a dwylla Ahab, fel yr elo efe i fynu ac y syrthio yn Ramoth-Gilead? Ac un a ddywedodd fel hyn, ac arall oedd yn dywedyd fel hyn.

21 Ac yſpryd a ddaeth allan, ac a ſafodd ger bron yr Arglwydd, ac a ddywedodd, *e* Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Pa fodd?

22 Dywedodd yntau, Mi a af allan, ac a fyddaf yn yſpryd *f* celwyddog yngenau ei holl brophwydi ef. Ac efe a ddywedodd, *g* twylli a gorchfygi *ef*: dos ymaith a gwna felly.

23 Ac yn awr wele, yr *b* Arglwydd a roddodd yſpryd celwyddog yngenau dy holl brophwydi hyn; a'r Arglwydd a lefarodd ddrwg am danat ti.

24 Ond Sedecia mab Cenaana a neſaodd, ac a *i* darawodd Micea dan *ei* gern, ac a ddywedodd, *k* Pa fforddd yr aeth Yſpryd yr Arglwydd oddi wrthyt ſi i ymddiddan â thydi?

25 A Micea a ddywedodd, Wele, *l* ti a *m* gai weled y dwthwn hwnnw, *m* pan elych di o ſtafell i ſtafell i ymguddio.

26 A brenin Israel a ddywedodd, *n* Cymmer Micea, a dwg ef yn ei ol at Amon *o* tywyſog y ddinas, ac at Joas mab y brenin,

27 A dywed, Fel hyn y dywed y brenin, Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara o cyſtudd, ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod mewn *p* heddwch.

28 A dywedodd Micea, Os gan ddych- *q* Deut. 18. 22. welyd *y* dychwelli di mewn heddwch, *q* ni lefarodd yr Arglwydd ynof fi. Dywedodd *r* Mica 3. hefyd, *r* Gwrandewch bawb ohonoch yr holl bobl.

29 Felly brenin Israel a Jehosaphat 1. 5—8. brenin Juda a aethant i fynu i Ramoth- *s* 2 Cron. 18. 28. Gilead.

30 A brenin Israel a ddywedodd wrth *t* ymddi- Jehosaphat, *t* Mi a newiddiaf fy nillad, ac *rithraf.* Pen. 20. a af i'r rhyfel; onid gwisg di dy ddillad dy- *hun.* A brenin Israel *a* newiddiodd *u* 2 Cron. *ddillad*, ac a aeth i'r rhyfel.

31 A brenin Syria a orchymynasai i 13. 22. dywysogion y cerbydau *eedd* ganddo (dan Jer. 16. 11. deuddeg ar hugain) gan ddywedyd, Na *x* Gen. 13. 7. ymleddwch a bychan nac a mawr, odd- a brenin Israel yn unig.

32 A phan welodd tywysogion y cer- Mat. 26. 34. bydau Jehosaphat, hwy a dybiasant, Diau brenin Israel *yw* efe. A hwy a *y* Tybir odd *Ahab* droisant i ymladd yn erbyn efe: a Je- y gallai hosaphat a waeddodd.

33 A phan welodd tywysogion y cerby- ddiddy- mu pro- phwydol- laeth *Mi-* *cea adnu-* *ca* 30.

dd au nad brenin Israel oedd efe, hwy a ddychwelasant oddi ar ei ol ef.

34 A *rhyw* *w* un a dynodd mewn bwa a'i *w* 1 Bren. 22. 34. an ei amcan; ac a darawodd *y* frenin Israel rhwng cyfyltiadau'r llurig: am hyn- ny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Tro dy law, a dwg fi allan o'r fyddin; canys *z* fi *m* clwyfwyd.

35 A'r rhyfel a gryfhaodd y dydd hwnnw: a'r brenin a *a* safodd yn ei gerbyd yn erbyn y Syriaid, hac efe a fu farw gyd a'r hwyr: a gwaed yr archoll a ffryliodd i ganol y cerbyd.

36 Ac fe aeth *a* cyhoeddiad trwy'r gwersyll ynghylch machludiad yr haul, gan ddywedyd, *Ffo* pob un i'w wlad ei hun.

37 ¶ Felly y bu *b* farw'r brenin, ac y daeth efe i Samaria; a hwy a gladdasant y brenin yn Samaria.

38 A golchwyd ei gerbyd ef yn llyn Samaria; a'r cwn a lyfasant ei waed ef; yr arfau hefyd a ddichwiliasant ynddynt gan yr Arglwydd, yr hwn a lefarasai efe.

39 A'r rhan arall o hanesion Ahab, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r tŷ *c* ifori a adeiladodd efe, a'r holl ddinasoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Israel?

40 Felly Ahab a *c* hunodd gyd a'i dadau; ac Ahazia ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

41 ¶ Jehosaphat mab Asa a aeth *d* yn erbyn Ahab brenin Israel.

42 Jehosaphat *oedd* fab pymtheng mlwydd ar hugain, pan aeth efe yn *e* frenin: a phum mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn *f* Jerusalem. *b* Ac enw ei fam ef *oedd* Azuba, merch Silhi.

43 Ac efe a rodiodd yn holl ffordd Asa ei dad; ni wyrodd efe oddi wrthi, gan *g* wneuthur *yr hyn oedd* uniawn yngolwg yr Arglwydd. Er hynny *i* ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd eto yn aberthu ac yn arogl-arthu yn yr uchelfeydd.

44 A Jehosaphat a heddychodd *k* â brenin Israel.

45 A'r rhan arall o hanes Jehosaphat, a'r nerthoedd a ddangosodd efe, a'r rhyfeloedd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

46 A'r rhan arall o'r *m* Sodomiaid a *m* adawyd yn nyddiau Asa tad efe, efe a dynodd allan o'r wlad.

47 Yna nid *oedd* brenin yn *n* Edom *n* ond rhaglaw *oedd* yn *lle* brenin.

48 Jehosaphat a wnaeth longau môr i fyned i Ophir am aur: ond nid aethant; canys y llongau a ddrylliwyd yn Ezion-gaber.

49 Yna y dywedodd Ahazia mab Ahab wrth Jehosaphat, Gad fy ngweision gyd *a* Jehosaphat.

50 ¶ A Jehosaphat a hunodd gyd a'i *g* dadau, ac a gladdwyd gyd a'i dadau yn ninas Dafydd ei dad: a Jehoram ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

51 ¶ *r* Ahazia mab Ahab a aeth yn frenin ar Israel yn Samaria, yn y flwyddyn ar bymthegfed Jehosaphat brenin Jwda, ac a deyrnasodd ar Israel ddwy flynedd.

52 Ac efe a wnaeth ddrwg yngolwg yr Arglwydd, ac a rodiodd yn *s* ffordd ei dad, ac yn ffordd ei fam, ac yn ffordd Jerobeam fab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel pechu.

53 Canys efe a *t* wasanaethodd *u* Baal, ac a ymgrymmodd iddo, ac a ddigiodd Arglwydd Dduw Israel, yn ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.

Ail LYFR y BRENHINOEDD;

Yr hwn a elwir hefyd, Pedwerydd Lyfr y BRENHINOEDD.

YCYNHWYSIAD.

*Y Llyfr hwn a ryddi hanes am frenhinoedd Juda a Israel, hyd *y caethgludiad* y deublith. Yr Israel, *dridiau* brenin meibion 130 o *flynyddoedd*. Yn Juda, *chwe* *chwe* brenin meibion 300 o *flynyddoedd*; *pan* *dau* *ffrwyd* Jerusalem, *a'r* *caethgludwyd yr Iuddewon i Babilon.*

PEN. I.

1 *Moab yn gwrthryfela.* 2 *Ahazia yn cyfarwyddo at Baal-zebub, ac yntau a farnu gan Elias.* 5 *Ahazia yn anfon i'w ddal; a thân yn ysbïr ceubadon.*

Cyn Crist. 896. YNA *a* Moab a wrthryfelodd yn erbyn Israel, *b* gwedi marwolaeth Ahab.

a 2 Sam. 8. 2. 2 Ac Ahazia a syrthiodd trwy

b Pen. 3. 5. ddellt o'i lofft, yr hon *oedd* yn Samaria, ac a glefychodd: ac efe a anfonodd cenhadau, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, ac *c* 1 Sam. 5. 10. ymofynwch a Baal-zebub duw *c* Ecron, a fyddaf fi byw o'r clefyd hwn.

3 Ac angel yr Arglwydd a ddywedodd *d* 1 Bren. 17. 1. wrth Elias y *d* Thesbiad, Cyfod, *e* dos i'r cyfarfod â chenhadau brenin Samaria, a dywed wrthynt, Ai am nad *oedd* *e* 1 Bren. 14. 2. Duw yn Israel, yr ydych chwi yn myned i ymofyn a Baal-zebub duw Ecron?

f Job 18. 7. 4 Ac am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd; Ni ddisgyni o'r gwely y drinc- *e* Pen. 4. 25. iaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

5 ¶ A phan ddychwelodd y cenhadau atto ef, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham y dychwelsoch chwi?

6 A hwy a ddywedasant wrtho, Gwr a ddaeth i fynu i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenin a'ch anfonodd, a llefarwch *wrtho*, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Ai am nad *oes* Duw yn Israel, yr ydwyt ti yn anfon i ymofyn a Baal-zebub duw Ecron? o herwydd hynny, ni ddisgyni o'r gwely y drinciaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddull *g* gwisg *h* oedd ar y gŵr a ddaethai fynu i'ch cyfarfod, a lefarodd wrthych yr ymadroddion yma?

8 A hwy a ddywedasant wrtho, Gŵr *h* blewog *oedd efe*, a gwregys croen am ei lwynau. Dywed- odd yntau, Elias y Thesbiad *oedd* efe.

9 Yna efe a *i* anfonodd atto ef dywysog ar ddeg a deugain, ynghyd a'i ddeg a deugain. Ac efe a aeth fyny atto ef, ac wele, yr

f 2 Cron. 20. 31.

g 2 Bren. 1. 8. Zec. 13. 4. Mat. 3. 4.

h Gwisg *wedi* ymwregysu hefyd *i* 1 Brep. 19. 13. *ydoedd*.

i Pen. 6. 13. Dan. 3. 21. Act. 23. 10.

1 Bren. 15. 11. Pehl 6. 13. † Mat. 27. 29. n Num. 13. 1. Luc 9. 54. Act. 1. 5. Dat. 11. 5. o Nah. 1. 9. 1 Cor. 10. 6. p Esa. 28. 11. q Jer. 9. 2-6. r Am. 8. 8. s Esa. 27. 4. t Jer. 3. 2. u Esa. 60. 14. x 1 Bren. 18. 4. y Sal. 72. 8. z Adn. 2. a Neh. 22. 1. b Jer. 1. 17. c Exod. 2. 6. Mat. 10. 18. 19. d Adn. 5. e Pen. 3. 1. † Wrth gydmaru 1 Bren. xxii. 51. ymddenu us ei fod yn ei ddeyrnu ialabeu sapheth. f. g. dod mab brenin cyn marw ei dad. e 2 Bren. 22. 2. 42. f 1 Bren. 22. 49.

1 Elias yn ewllys i'r Iorddonen. 9 Yr ebol tanllyd. 11 Elias a gymmerir i'r nefoedd. 19 Yr ysbryd drwg. 23 Eirth yn lladd plant gwatworus.

A Phan oedd yr Arglwydd a gymmeryd Elias i'r nefoedd mewn corwynt, a nefoedd, aeth Elias ac Eliseus allan o a Gilgal.

2 Ac Elias a ddywedodd wrth Eliseus, b Aros, attolwg, yma: canys yr Arglwydd a'm hanfonodd i Bethel. Ac Eliseus a ddywedodd, *Fel mai* byw yr Arglwydd, ac *fel mai* byw dy enaid dithau, nid ymadawaf a thi. Felly hwy a aethant i Bethel.

3 A meibion y prophwydi y rhai oedd yn Bethel, a ddaethant allan at Eliseus, ac a ddywedasant wrtho, a wyddost ti mai heddyw y mae yr Arglwydd yn dwyn dy feistr *m* oddi arnat ti? Yntau a ddywedodd, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi a sôn.

4 Ac Elias a ddywedodd wrtho, *n* Aros yma, attolwg, canys yr Arglwydd a'm hanfonodd i'r Iorddonen. Dywedodd yntau, *Fel mai* byw yr Arglwydd, ac *mai* byw dy enaid dithau, o nid ymadawaf a thi. A hwy a aethant ill dau rhagddynt.

5 A meibion y prophwydi y rhai oedd yn Jericho, a ddaethant at Eliseus, ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti mai heddyw y mae yr Arglwydd yn dwyn dy feistr *m* oddi arnat ti? Yntau a ddywedodd, Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi a sôn.

6 Ac Elias a ddywedodd wrtho, *n* Aros yma, attolwg, canys yr Arglwydd a'm hanfonodd i'r Iorddonen. Dywedodd yntau, *Fel mai* byw yr Arglwydd, ac *mai* byw dy enaid dithau, o nid ymadawaf a thi. A hwy a aethant ill dau rhagddynt.

7 A *n* deng ŵr a deugain o feibion y prophwydi a aethant, ac a safasant ar gyfer o bell: a hwy ill dau a safasant wrth yr Iorddonen.

8 Ac Elias a gymmerth ei fantell, ac a'i phygodd ynghyd, ac a darawodd y dyfroedd, a'r hwy a ymwahanasant yma ac accw, *r* fel yr aethant hwy trwodd ill dau ar dir sych.

9 ¶ A gwedi iddynt fyned drosodd, Elias a ddywedodd wrth Eliseus, *s* Gofyn y peth a wnelwyf i ti, cyn fy nghymmeryd oddi wrthyt. A dywedodd Eliseus, † Bydded gan hyny, attolwg, ddau † parth o'th yspryd di arnaf fi.

10 Dywedodd yntau, Gofynaist beth anhawdd: os gwela *n wrth fy* nghymmeryd oddi wrthyt, fe fydd i ti felly; ac onid e, ni bydd.

11 Ac tel yr oeddynt hwy yn myned dan rodio ac ymddiddan, wele *x* gerbyd tanllyd, a meirch tanllyd, a hwy a'u gwahanasant hwynt ill dau. Ac Elias a ddyrchafodd meirw corwynt i'r nefoedd.

12 ¶ Ac Eliseus oedd yn gweled, ac efe a lefodd, *y* Fy nhad, fy nhad, cerbyd Israel, a'i farchogion. Ac ni's gwelodd ef mwyach: ac efe a ymaflodd yn ei ddillad, ac a'u rhwygodd yn ddau ddarn.

13 Ac efe a gododd i *z* fynu y fantell Elias a syrthasai oddi wrtho ef; ac a dychwelodd, ac a safodd wrth fin yr Iorddonen.

14 Ac efe a gymmerth fantell Elias a syrthasai oddi wrtho ef, ac a darawodd y dyfroedd, ac a ddywedodd, Pa le y *mae* Arglwydd Dduw Elias? A gwedi iddo yntau daro'r dyfroedd, *a* hwy a ymwahanasant yma ac accw. Ac Eliseus a aeth drosodd.

15 A phan welodd meibion y prophwydi er, y rhai *oedd* yn Jericho, *b* ar ei cyfer, hwy a ddywedasant, Gorphwysodd ysbryd Elias ar Eliseus. A hwy a ddaethant i'w gyfarfod ef, ac a *c* ymgrymasant hyd lawr iddo.

16 A hwy a ddywedasant wrtho, Wele yn awr, y mae gyd â'th weision *d* deg a deugain o † wyr cryfion; caient yn awr ni a attolygwn, a cheisiant dy feistr, rhag ys dygodd Ysbryd yr Arglwydd ef *e* ymaith, a'i fwrw ar un o'r mynyddoedd, neu mewn rhyw dŵy‖llwn. Dywedodd yntau, Na anfonwch.

17 Etto buant *f* daer arno, nes cywilyddio o *beth*, ac efe a ddywedodd, Anfonwch. A hwy a anfonasant ddeng ŵr a deugain, y rhai a'i ceisiasant ef dridiau, ond ni's cawsant.

18 A hwy a ddychwelasant atto ef, ac efe oedd yn aros yn Jericho; ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Oni ddywedais i wrthych, Na cherwch?

19 ¶ A gwŷr y ddinas a ddywedasant wrth Eliseus, Wele, attolwg, anfawdd y *g* ddinas, *da yw*, fel y *mae* fy arglwydd yn gweled: ond y dyfroedd *sydd* ddrwg, a'r tir yn ‖ ddifaith.

20 Ac efe a ddywedodd, Dygwch i mi bulor newydd, a dodwch yndi *h* halen. A hwy a'i dygasant atto ef.

21 Ac efe a aeth at ffynhonnell y dyfroedd, ac a *i* taenodd yr halen yno, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, *Mi a iachêais* y dyfroedd hyn; *n* ni bydd oddi yno farwolaeth mwyach, na chwythwder.

22 Felly y iachawyd y dyfroedd hyd y dydd

m Neh. 8. 5. Act. 22. 3. *n* Ruth 1. 15. *o* Adn. 4. *p* 1 Cor. 15. 6. *q* Ecc. 14. 21. Jos. 3. 16. *r* Jos. 3. 17. *s* 1 Bren. 3. 5. Act. 8. 17. *t* Luc 24. 50. 51. Ioan 14. 16. † Sef i wneuthur gwyrthau, &c. *Ioan* xiv. 12. Rhaid oedd i *Eliseus* ymlaudeiffoddi trwy *angau* a'r *byd*. *Ioan* xvii. 11. *u* Pen. 6. 17. *x* Pen. 13. 14. *y* Num. 14. 17. 20 a 27. 20. & 1 Cor. 13. 2. *a* Adn. 8. *b* Adn. 7. *c* Ioan 14. 12. *d* Pen. 4. 27. 1 Thes. 5. 17. *e* Adn. 7. † Heb. *fethem nerfh* *f* 1 Bren. 18. 12. Ezec. 8. 3. Act. 8. 39. *g* Rhuf. 10. 2. 1 *b* Sal. 43. 2. *i* Num. 13. 2. ‖ Heb. *erthyn.* Adn. 22. *k* Pen. 4. 41. Ezec. 17. 24. Col. 4. 6. *l* Ecf. 16. 25. *m* Diar. 10. 22. Esa. 30. 23. *n* Sal. 107 34.

o Jer. 7. 18. Hos. 10. 15. Amos 5. 5. p Lef. 19. 32. Diar. 20. 11. a 22. 6, 13. s 30. 17. Gal. 4. 29. q Pen. 1. i 1 Samaria. 12. 2 Cron. 14. 11. r Sal. 44. 5. a 63. 4. a 74. 18. s Pen. 18. 19. t Pen. 3. 11.

dydd hwn, yn ol gair Eliseus yr hwn a ddywedasai efe.

23 ¶ Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Bethel: ac fel yr oedd efe yn myned i fynu ar hyd y ffordd, plant bychain a ddaeth allan o'r ddinas, ac a'i p gwatworsant ef, ac a ddywedasant wrtho ef, Dos i fynu moelyn, dos i fynu moelyn.

24 Ac efe a drôdd yn ei ol, ac a edrychodd arnynt, ac a'u q melldithiodd yn enw yr Arglwydd. A dwy arth a ddaeth allan o'r goedwig, ac a ddrylliodd o honynt ddau blentyn a deugain.

25 Ac efe a aeth oddi yno i fynydd r Carmel, ac oddi yno efe a ddychwelodd i Samaria.

1 *Jeboram yn teyrnasu.* 11 *Eliseus yn cael dwfr; ac addewid o ffyddugoliaeth.*

A Jeboram mab Ahab a aeth yn frenin ar Israel yn Samaria, a yn y ddeunawfed flwyddyn i Jehosaphat brenin Juda, ac a deyrnasodd ddeuddeng mlynedd.

2 Ac efe a wnaeth ddrwg yngolwg yr Arglwydd, ond nid fel ei dad nac fel ei fam: canys efe a * fwriodd ymaith ddelw Baal, b yr hon a wnelsai ei dad.

3 Etto efe a lynodd wrth c bechodau Jeroboam fab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu: ni chiliodd efe oddi wrthynt hwy.

4 ¶ A Mesa brenin Moab oedd berchen defaid, ac a dalai i frenin Israel gan mil o *d* wŷn, a chan mil o hyrddod gwlanog.

5 Ond e gwedi marw Ahab, brenin Moab a wrthryfelodd yn erbyn brenin Israel.

6 ¶ A'r brenin Jeboram a aeth allan y pryd hynny o Samaria, ac a gyfrifodd holl Israel.

7 Efe a aeth *hefyd* ac a anfonodd at Jehosaphat brenin Juda, gan ddywedyd, brenin Moab a wrthryfelodd i'm herbyn i: a ddeui di gyd â mi i ryfel yn erbyn Moab? Dywedodd yntau, Mi a af i fynu: *f* myfi *ydwyf* fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau.

8 Ac efe a ddywedodd, Pa ffordd yr awn ni i fynu? Dywedodd yntau, Ffordd anialwch Edom.

9 Felly yr aeth brenin Israel, a brenin Juda, a brenin Edom; ac a aethant o amgylch ar eu taith faith mewnod: ac nid oedd dwfr i'r fyddin, nac i'r anifeiliaid *oedd* yn eu canlyn hwythau.

10 A brenin Israel a ddywedodd, Gwae *ni*, o herwydd i'r Arglwydd alw y tri brenin hyn ynghyd i'w rhoddi yn llaw Moab.

11 A g Jehosaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma o brophwyd i'r Arglwydd, fel yr *y* ymofynom ni â'r Arglwydd trwyddo ef? Ac un o weision brenin Israel a attebodd ac a ddywedodd, *Y mae* yma Eliseus mab Saphat, yr hwn a dywalltodd ddwfr ar ddwylaw Elias.

12 A Jehosaphat a ddywedodd, Y mae gair yr Arglwydd gyd âg ef. Felly brenin Israel, a Jehosaphat, a brenin Edom, a aethant i wared i atto ef.

13 Ac Eliseus a ddywedodd wrth brenin Israel, Beth *fydd* i mi *a wnelwyf* a thi? *m* dos at *n* brophwydi dy dad, ac at brophwydi dy fam. A brenin Israel a ddywedodd wrtho, Nag e; canys yr Arglwydd a alwodd y tri brenin hyn ynghyd i'w rhoddi yn llaw Moab.

14 Ac Eliseus a ddywedodd, *o Fe! mae* byw Arglwydd y lluoedd, yr hwn yr ydwyf yn sefyn ger ei fron, oni b'ai fy mod i yn parchi wyneb Jehosaphat brenin Juda, nid edrychaswn i arnat ti, ac ni'th welswn.

15 Ond yn awr dygwch i mi *q* gerddor. A phan ganodd y cerddor, *r* daeth llaw yr Arglwydd arno ef.

16 Ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; *s* Gwna'r dyffryn hwn yn llawn ffosydd.

17 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd; Ni welwch wynt, ac ni welwch glaw; etto y dyffryn hwn a lenwir o *t* ddwfr, fel yr *u* yfoch chwi, a'ch anifeiliaid, a'ch ysbrydiaid.

18 A pheth ysgafn yw hyn yngolwg yr Arglwydd: efe a ddyry Moab yn eich llaw chwi hefyd.

19 *x* A chwi a darawch bob dinas gaerog, a phob dinas ddetholedig; a phob *y* pren teg a fwriwch chwi i lawr; yr holl ffynhonnau dyfroedd hefyd a gauwch chwi, a phob darn o dir da a ddifwynwch chwi â cherrig.

20 A'r bore pan *z* offrymmwyd y bwyd-offrwm, wele, *a* ddyfroedd yn dyfod o ffordd Edom; a'r wlad a lanwyd o ddyfroedd.

21 ¶ A phan glybu'r holl Moabiaid fod y brenhinoedd hynny wedi dyfod i fynu i ymladd yn eu herbyn hwynt, y galwyd ynghyd bawb ar a allai wisgo arfau, ac uchod, a hwy a safasant ar y terfyn.

22 A hwy a gyfodasant yn foreu, a'r haul a gyfodasai ar y dyfroedd; a'r Moabiaid a gamsuant ar *eu* cyfer y dyfroedd yn goch fel gwaed:

23 A hwy a ddywedasant, Gwaed *yw* hwn: gan ddifetha y difethwyd y brenhinoedd, a hwy a darawsant bawb eu gilydd: am hynny yn awr at'c yr anrhaith, Moab.

24 A phan ddaethant at wersyll Israel, yr Israeliaid a gyfodasant, ac a darawsant y Moabiaid, fel y ffoisant o'u blaen hwynt: a hwy a aethant rhagddynt, gan daro'r Moabiaid yn *eu* gwlad *eu* cun.

25 A hwy a ddifrywiasant y dinasoedd, ac i bob darn o dir da y bwriasant bawb ei garreg, ac a'i llanwasant; a phob ffynnon ddwfr a gauasant hwy, a phob pren da a gwympasant hwy i lawr: yn unig *yn a* Cir-haraseth y gadawsant ei cherrig ettto y rhai oedd yn taflu a'i hamgylchynasant, ac a'i tarawsant hi.

26 ¶ A phan welodd brenin Moab fod y rhyfelwyr yn drech nag ef, efe a gymerth faith gant o wyr gyd âg ef, yn *c* tynnu cleddyf, i ruthro ar frenin Edom: ond ni's gallasant hwy.

27 Yna efe a gymmerodd ei † fab cyntafanedig, yr hwn oedd i deyrnasu yn ei le ef, ac a'i hoffrymmodd ef yn boethoffrwm ar y mur. A bu llid mawr yn erbyn Israel: *f* a hwy a aethant ymaith oddi wrthoef, ac a ddychwelasant i'w gwlad *eu hun*.

1 *Eliseus yn amlhau olew'r weddw ddyledus.* 12 *Yn cael mab i'r Sunamees, ac yn ei gyfodi o farw i fyw.*

A Rhyw wraig o wragedd *a* meibion y prophwydi a lefodd ar Eliseus, gan ddywedyd, Dy was fy ngwr a fu farw; a thi a wyddost fod dy was *b* yn ofni yr Arglwydd: a'r echwynwr a ddaeth i *c* gymeryd fy nau fab *i fod* yn gaethion iddo.

2 *d* Ac Eliseus a ddywedodd wrthi, Beth a wnaf fi i ti? mynega i mi, beth *sydd* genyt ti yn *dy* dŷ? Dywedodd hithau, e Nid *oes* dim gan dy law-forwyn yn dy tŷ, ond *f* eneinaid o olew.

3 Ac efe a ddywedodd, Dos, cais i ti lestri oddi allan gan dy holl gymmydogion, *g* lestri gweigion, *h* nid ychydig.

4 A phan ddelych i mewn, cau'r drws arnat, ac ar dy feibion, a thywalltwch i'r holl lestri hynny; a cod heibio yr hwn *i* o'n llawn.

5 Felly hi a aeth oddi wrtho ef, ac a *k* gauodd y drws arni, ac ar ei meibion: a hwynt-hwy a ddygasant y *l* lestri atti hi; a hithau a dywalltodd.

6 A

Pen. iv. *Adn.* 1.] *Yn ofni'r Arglwydd.* Dysna beregethwr duwiol wedi myned yn dlawd, eithr yn ymddurio a chrefydd y cnawd, addoliad y loi, *Gwas: r byd o bleidio r kuuffrwd.* Mae gwilio

i Mat. 12. 6 A gwedi i llenwi'r llestri, hi a ddy-
20. wedodd wrth ei mab, Dyg i ni ettoleni
k Ioan 6. Dywedodd yntau wrthi, Nid oes mwyach
12. *un* llestr. A'r olew a'i peidiodd.
l Luc 17. 7 Yna hi a ddaeth *i* / fynegodd i *wr* us yddi; I'r Arglwydd a'i colldd oddi *m* Mat.
15. Duw. Dywedodd yntau, Dos, gwerth yr wrthyf 6. ac ni's mynegodd i mi. 11. 28.
m 2 Cr. 37. olew, a *n* thal dy ddyled; a bydd di fyw, 28 Yna hi a ddywedodd, A ddymunais || Heb.
21. a'r || feibion, ar y rhan a'r arall. I'ao gan fy Arglwydd, *o* nid ddywedais, *chwerwu*
n Eph. 3. 8 A fu *o* ar dydd duiwrnod, Elisëus Na thwyllia fi? *Sam.* 1.
20. draminwyd i *p* Sunem; ac yno yr oedd 29 Yna efe a ddywedodd wrth Gehazi, 10.
o Jos. 19. gwraig *q* oludog, yr hon a'i cymhellodd I Gwregyda dy lwynau, a chymmer *r* fy *p* Job 7. 11.
18. ar i fwyttta bara. A chynnifer gwaith ag ffon yn dy law, a dos ymaith: os cyfar- *q* Aun.
1 Bren. y tramwyai efe heibio, afe a dreiai yno i dyddi a nebo, na chyfarch ddim arno; 16.
1. 3. fwyttta bara. chyfarch neb dit, nac atteb ef; a gosod fy *r* 1 Bren.
p Diar. 9. 4 A hi a ddywedodd wrth ei gwr, ffon ar wyneb y bachgen. 18. 46.
31. 10. Wele yn awr, mi a wn mai *r* gwr Sanct- 30 A mam y bachgen a ddywedodd, Fel *mae* byw yr Arglwydd, ac *mai* byw dy *s* Pen. 2.
q 1 Pedr. sidd i Dduw *yduu* hwn, fydd yn cyn- enaid *ti*, nid ymadawaf a thi. *t* Ac efe a 14.
3. 15. diwair heibio i ni yn wastadol. a gyfododd, ac a aeth ar ei ol hi. Act. 19.
r Act. 4. 10 *s* Gwnawn, attolwg, yrafell fechan 31 A Gehazi a gerddodd o'u blaen, 12.
13. *a* ar y mur; *u* a gosodwn iddo yno wely, hwynt, ac a olododd y ffon ar wyneb *y q* Luc 10.
1 Thes. 1. a bwrdd, a ffol, a chanhwyllbren: fel y bo, pan ddelo efe attom ni. chenen: ond nid oedd na lleferyda, na 4.
s Heb. 13. 11 Ac ar ddydd-gwaith efe a ddaeth chlywed. Am hynny efe a ddychwelodd *t* Mat. 8.
2. yno ac a, drodd i'r yftafell, ac a orphwyt- i'w gyfarfod ef, ac a fynegodd iddo, gan 7.
1 Pedr. 4. odd ynd. ddywedyd, *u* Ni ddeffroddy bachgen. *u* Heb.
9. 32 Ac efe a ddywedodd wrth Gehazi 32 A phan ddaeth Eliseus i mewn i'r *ymwaran-*
t Jol. 2. ei was, Galwar y Sunamees hon. Yntau *do*
15. a gwodd arni hi'r hithau a lawdd ger ei wedd ar ei wely ef. *x* Adn. 30.
u Job 31. fron ef. 33 Felly efe a ddaeth i mewn, *y* ac a Esa. 26.
32. 33 Dywedodd llefyd wrthyr. Dywed yn gauodd y drws amynt ill dau, ac a weddi- 18, 19.
Rhuf. 12. awr wrth hi, Wele, *x* hi a ofelaith trofom odd ar yr Arglwydd. Mat. 17.
13. ni, *y* ar holl ofal yma: beth *yddi* *z* wneu- 34 Ac efe a aeth i fynu, ac a orwedd- 19.
x Mat. thur gwr ti, a oes *a fynnych* gi ei ddy- odd ar y bachgen, ac a otododdi ei enau ar *x* Adn. 4.
10. 41. wedyd wrth y brenin, neu wrth dywysog ei enau yntaw, a'i lygaid ar ei lygaid ef, Mat. 6. 6.
Heb. 6. y llu? Hithau a ddywedodd, *y* Ynghanol a'i ddwylaw ef, ac efe a *u* i Bren.
10. fy mhobl yr ydwyf fi yn trigo. *u* ymeftynodd arno ef; a chynhefodd 17. 21.
y Diar. 3. 14 Ac efe a ddywedodd, Beth gan hyn- efe a'i gnawd y bachgen. Esa. 26.
28. 20. *ny yrdd* iw wneuthur erddi hi? A Gehe- 35 Ac efe a ddychwelodd, ac a fodlodd 19.
Phil. 4. zi a ddywedodd, Yn ddiau nid *oes* gan yn y ty, i fynu ac i 'wared, ac a aeth i Act. 20.
18. fab, a'i gwr *yddi* hen. fyny, ac a ymeftynodd arno ef: a'r bach- 10.
1 Tim. 15 Ac efe a ddywedodd, Galw hi. Ac gen a gaeodd hyd yn feithwaith, a'r bach- *x* Pen. 8.
6. 8. efe a'i galwodd hi. a hi a fatbod yn y gen a agorodd ei lygaid. 5.
z Gen. drws. 36 Ac efe a alwodd ar Gehazi, ac a *y* 1 Sam.
18. 10. 26 Ac efe a ddywedodd, *a* Yrashyoh Dywedodd, Galw y Sunamees hon. Ac 2. 6.
a Heb. *b* y pryd hwnnw, yn ol amser bywiol- efe a alwodd arni hi. A hi a ddaeth atto i Bren.
yr amser a gonfeiri rab. Hithau a ddywedodd, Nag ef. Dywedodd yntau, y Cymmes dy fab. 17. 23.
nodedig e, fy arglwydd, gwr Duw, *a* na dywed 37 *Yn* hi a aeth i mewn, ac a syrthiodd *z* Pen.
a Adn. 28 gelwydd i'th law-forwyn. wrth ei draed ef, ac a *z* ymgrymmodd 2. 15.
b Gen. 49. dg A'r wraig a feichiogodd, ac a ddug hyd lawr, ac a'i cymmerodd ei mab, ac a *a* Pen. 2.
25. *b* fab y pryd hwnnw, yn ol amser bywiol- aeth allan. 1.
1 Sam. 2. aeth, yr hyn a lafarasai Eliseus wrth hi. 38 ¶ Ac Eliseus a ddychwelodd i *a* Gil- Act. 10.
3. 18 ¶ A'r bachgen a gynnyddodd, ac gal. Ac *yr oedd* newyn yn y wlad; *b* a 38.
a 1. 19. a aeth ddydd-gwaith allan at ei dad at y meibion y proffwydi, *oedd* yn eiffedd ger 891.
c Job 7. medelwyr. ei bron ef, ac efe a ddywedodd wrth ei *b* Pen. 2. 3
Diar. 14. 20 Ac efe a ddywedodd wrth ei dad, was, Tresna'r crochan mawr, a berwa Act. 22. 3
10. Fy mhen, fy mhen. Dywedodd yntau gawl i'r feibion y proffwydi. *c* Mat. 15.
1 Cor. 15. wrth langc, Dwg ef at ei fam. 39 Ac un a aeth allan i'r maes i gasclu 14.
26. 20 Ac efe a'i cymmerth, ac a'i dug llysiau, a chanfu winwydden wyllt, ac 1 Tim. 1.
d Esa. 66. ef *d* at ei fam, Arsefe a eisteddodd a gasclodd o honi ffrcych gwyllt lonaid 7.
13. ei gliniau hi hyd hanner dydd, ac a fu- ei glocsaid, ac a ddaeth, ac a'u bwrlodd yn y 2 Tim. 3.
e Gen. 22. *e* farw. crochan gawl: canys *c* nid adwaenent 15.
2. 21 A hi a aeth i fynu, ac a'i gosodod *hwynt*. *d* Esa. 15.
Ezec. 24. ef i orwedd ar wely gwr Duw, ac a gau- 40 Yna y tywallasant i'r gwyr i fwytta. 25.
16. odd y drws arno, ac aeth allan. A phan fwyttafant o'r cawl, hwy a waedd- Rhuf. 8. 6.
f Heb. 11. 22 Yna hi a alwodd ar ei gwr, ac a dd- afant, ac a ddywedasant, O wr Duw, y *e* Pen. 2.
35. wedodd, Anfon, attolwg, gyd a mi un o *mae* angau yn y crochan: ac ni allent *ei* 20.
g Jer. 31. llangciau, ac un o'r atyddi; canys mi a fwyttta. Ioan 9. 6.
12. 14. *g* redaf hyd at yr Duw, a dd'wedaf yn ol. 41 Ond efe a ddywedodd, Dygwch *f* Marc
h 1 Cron. 23 A dywedodd, yntau, Pa ham yr ai di, Nawn. Ac efe a'i bwriodd yn y crochan. 10. 18.
27. 31. ato ef heddyw; nid *yd* oes na newydd, ac a ddywedodd, Tywallt i'r bobl i'w 1 Sam.
Diar. 8. loer, na sabbath. Hithau a ddywedodd, bwyta. Ac nid oedd dim nac yn 9. 4.
34. † Pob peth yn dda. weid yn y crochan. *f* 2 Sam.
Cpl. 2. 16. 24 Yna hi a gyfrwodd yr ass, ac a 42 ¶ A daeth gwr o *g* Baal-salisa, ac 17. 27.
2 Tim. 4. ddywedodd wrth ei llangc, Gyru, a dos, a ddug i wr Duw o fara, *h* blaen-fiwyth- *g* Gior
2. rhagot: nac afiaf, erot fo, lafyrcha, ni, nyddau, ac ŷd ffres yn ei god. A dy- *dana*
† Heb. onig archwyf i ti. wedodd, Dyro i'r bobl fel y bwyttaont. 9.
ddiwedd 25 Felly hi a aeth, ac a ddaeth at ŵr odd Dyro i'r bobl fel y bwyttaont. *h* Ioan 6.
Duw i fynydd i Carmel. A phan welodd 43 A'i weinidog ef a ddywedodd, Pa 9.
gwr Duw hi o bell, efe a ddywedodd wrth beth y rhoddaf fyn ger bron can *i* wr? 10.
i 1 Bren. Gehazi ei was, Wele y Sunamees honno. Dywedodd yntau, Dyro i'r bobl fel y bwyt- *i* Ioan 6.
18. 19. Rhed yn awr yn erbyn iddi, a dywed iddi, taonat; canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, 11.
A dyw hi yn iach? a yw dy wr yn iach? a yw'r Hwy a fwyttant, a dyfed a weddill. *m* Mat.
plentyn yn iach? Dywedodd hithau, Iach. 44 Felly efe a'i rhoddodd ger eu bron, 14. 20.
00 iach i Dywedodd hithau, Iach. hwynt: a hwy a fwyttafant, *m* ac a wa- Ioan 6.
27 A phan ddaeth hi atwyr, Duw i'r dodd ant, yn ol gair yr Arglwydd. 13.

PEN. V.

1 *Naaman yn cael ei iachau o'i wahan-glwyf.* 8 *Eliseus yn gwrthod ei roddion ef.*

894. A *a* Naaman, tywysog llu brenin Syria,
27. oedd ŵr mawr yngolwg ei arglwydd,
b Esa. 10. ac yn anrhydeddus; canys trwyddo ef y
5, 6. rhoddasai yr *b* Arglwydd ymwared i Syria:
c Lef 13. ac yr oedd efe *yn* ŵr cadarn nerthol, *ond*
8. *yr oedd* yn *c* wahan-glwyfus.
2 Cor. 1. 2 A'r Syriaid a aethant allan yn fintei-
27. oedd, ac a *d* gaeth-gludasant o wlad Israel
d Sal. 123 langces fechan; a honno oedd * yn gwas-
3. anaethu gwraig Naaman.
* Heb. *o flaen* 3 A *e* hi a ddywedodd wrth ei meistres,
e 1 Cor. O na *byddai* fy arglwydd o flaen y pro-
1. 27. phwyd *sydd* yn Samaria: canys efe a'i
f Job 13. hiachai ef o'i wahan-glwyf.
13.
g Pen. 3. 4 Ac *un* a aeth ac a *f* ynegodd i'w ar-
1. glwydd, gan ddywedyd, Fel hyn ac fel hyn
b Barn. y *f* dywedodd y llangces o wlad Israel.
14. 12. 5 A brenin Syria a ddywedodd, Dos,
Pen. 18. cerdda, ac mi a anfonaf lythyr at *g* frenin
8. Israel. Ac efe a aeth ymaith, *h* ac a
† Sef, ddug gyd âg ef † ddeg talent o arian, a
3750 o ‡ chwe' mil o aur, a deg parо ddillad.
bunoedd. 6 Ac efe a ddug y llythyr at frenin Is-
‡ Sef, o rael, gan ddywedyd, Yn awr pan ddel y
Siclau llythyr hwn attat ti, wele, anfonais attat
aur a fe- ti Naaman fy ngwas, fel yr iachâit ef o'i
ddylir, yr wahan-glwyf.
hyn yd- 7 A phan ddarllenodd brenin Israel y
oedd, llythyr, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ddy-
150 000 wedodd, Ai *i* Duw *ydwyf* fi, i farwhâu,
o bunoedd ac i fywhâu, pan anfonai efe attaf fi i
i Deut. iachâu gwr o'i wahanglwyf? gwybyddwch
32. 39. gan hynny, attolwg, a gwelwch *k* mai cei-
1 Sam. fio achos y mae efe i'm herbyn i.
2. 6. 894. 8 ¶ A phan glybu Eliseus gŵr Duw
k 1 Bren. rwygo o frenin Israel ei ddillad, efe a an-
22. 35. fonodd at y brenin, gan ddywedyd, *l* Pa
l Pen. 1. ham y rhwygaist dy ddillad? deued yn
6. awr attaf fi, ac efe a gaiff wybod fod
m Marc *m* prophwyd yn Israel.
9. 19. Luc 4. 9 Yna Naaman a ddaeth â'i feirch ac
27. a'i gerbydau, ac a safodd *wrth* ddrws *n* tŷ
n Pen. 6. Eliseus.
32. 10 Ac Eliseus a anfonodd atto ef *o* gen-
o Ioan 4. nad, gan ddywedyd, *p* Dos ac ymolch iaith
50. waith yn yr Iorddonen; a'th *q* gnawd a
p Iean 9. ddychwel i ti, a thi a lanheir.
7. 11 Ond Naaman a ddigiodd, ac a *r* aeth
q Act. 3. ymaith; ac a ddywedodd, Wele, *s* mi a
12. feddyliais ynof fy hun, gan ddyfod y deuai
r 1 Cor. efe allan, ac a safai efe, ac y galwai ar
2. 14. enw'r Arglwydd ei Dduw, ac *y* ‖ gosodai
s Diar. 3. ei law ar y fan, ac yr iachâi y gwahan-
5. glwyfus.
‖ Heb. 12 Onid gwell * Abana a Pharpar,
Cybwfan- afonydd Damascus, na holl ddyfroedd Is-
ai rael? oni allaf ymolchi ynddynt hwy, ac
Esa. 55. 2. ymlanhau? Felly efe a drodd, ac a aeth
* *Amana* ymaith mewn digter.
t Gen. 41. 13 A'i weision a nesasant, ac a lafara-
43. sant wrtho, ac a ddywedasant, *t* Fy nhad,
Pen. 2. 12 *te* dywedasai'r prophwyd beth mawr
u Job 31. wrthyt ti, oni'*s* gwnelsit? pa faint mwy,
13. gan iddo ddywedyd wrthyt, Ymolch, a
x Job 33. bydd lân?
25. 14 Ac *u* yna efe a aeth i wared, ac a
y Luc 4. ymdrochodd faith waith yn yr Iorddonen,
27. yn ol gair gwr Duw; a'i *x* gnawd a ddych-
z Dan. welodd fel cnawd dyn bach, ac *y* efe a
2. 47. lanhawyd.
† Heb. 15 ¶ Ac efe a ddychwelodd at *z* wr
fendith. Duw, efe a'i holl fintai, ac a ddaeth ac a
a Gen. 3. safodd ger ei fron ef; ac a ddywed-
14. odd, Wele, yn awr y gwn *a* nad *oes* Duw
b Gen. trwy yr holl ddaear, onid yn Israel: am
14. 23. hynny cymmer yn awr, attolwg, † rodd
Mat. 10. gan dy was.
8. 16 Ond efe a ddywedodd, *a Fel mai*
Act. 8. byw yr Arglwydd, yr hwn yr ydwyf yn
38. 20. sefyll ger ei fron, *b* ni chymmeraf. Ac
efe a gymmhellodd arno *ei* chymmeryd;
etto efe a'i gwrthododd.
17 A Naaman a ddywedodd, Oni roddir

Pen. vi. *Adn.* 2.] *I gyfanneddu.* Ond rheitiach iddynt ymwasgaru? *Pa beth a wnai di yma Elias*, medd
y gair, pan lechodd mewn ogof. 1 *Bren.* xix. 9. Fe fyigir y monachdai; fe fyrth ein hadeiladau; di-
ddymir sia holl ffurfiau; *crewyllyn crefydd yw ffydd*, a *chariad*, fy'n unig creaid a Christ,

yn awr i'th was lwyth cwpl o fulod o
ddaear? canys ni offrymma dy was mwy-
ach boeth-offrwm nac aberth i *c* dduwiau
eraill, ond i'r Arglwydd.
18 Yn y peth hyn yr Arglwydd a fa-
ddeuo i'th was; pan elo fy arglwydd i dŷ
Rimmon i addoli yno, a *d* phwyso ar fy llaw,
a phan ymgrymmwyf finnau yn nhŷ Rim-
mon; pan ymgrymmwyf yn nhŷ Rim-
mon, † maddeued yr Arglwydd i'th was
yn y peth hyn.
19 Ac efe a ddywedodd wrtho, Dos
mewn heddwch. Ac efe a aeth oddi
wrtho ef encyd o ‖ ffordd.
20 ¶ Ond Gehazi, gwas Eliseus gŵr
Duw, a ddywedodd, Wele, fy meistr a
arbedodd Naaman y Syriad hwn, heb gym-
meryd o'i law ef yr hyn a ddygasai efe:
fel mai byw yr Arglwydd, mi a redaf ar
ei ol ef, ac a *e* gymmeraf yw beth ganddo
ef.
21 Felly Gehazi a ganlynodd ar ol Na-
aman. A phan welodd Naaman *ef* yn
rhedeg ar ei ol, efe a ddisgynnodd oddi
ar y cerbyd i'w gyfarfod ef, ac a ddywed-
odd, * *A yw* poh peth yn dda?
22 Dywedodd yntau, *Y mae* pob peth
yn dda. *f* Fy meistr a'm hanfonodd, gan
ddywedyd, Wele, yr awr hon dau langc o
fynydd Ephraim, o feibion y prophwydi,
a ddaeth attaf fi: dyro *yn awr* iddynt hwy
dalent o *g* arian, a dau bâr o ddillad.
23 A Naaman a ddywedodd, Bydd
foddlawn, cymmer ddwy dalent. Ac efe
a fu daer arno ef; ac a rwymodd ddwy
dalent o arian mewn dwy gôd, a deubar o
ddillad; ac efe a'u rhoddodd at ddau o'i
weision, i'w dwyn o'i flaen ef.
24 A phan ddaeth efe i'r † bwlch, efe
a'u cymmerth o'u llaw hwynt, ac a'u
rhoddodd i gadw yn tŷ; ac a ollyngodd
ymaith y gwŷr, a hwy a aethant ymaith.
25 Ond efe a aeth i mewn, ac a safodd
o flaen ei feistr. Ac Eliseus a ddywedodd
wrtho ef, O ba le *y daethoft ti*, Gehazi?
Dywedodd yntau, Nid aeth dy was *nac*
yma na thraw.
26 Ac efe a ddywedodd wrtho, Onid
aeth fy nghalon *gyd â thi*, pan drodd y
gŵr oddi ar ei gerbyd i'th gyfarfod di?
h a ydoedd hi amser i gymmeryd arian,
ac i gymmeryd gwisgoedd, ac ole-
wydd-lannau, a gwinllannau, a defaid, a
gwartheg, a gweision, a morwynion?
27 Am hynny gwahan-glwyf Naaman
i a lyn wrthyt ti, ac wrth dy had yn dra-
gywydd. Ac efe a aeth ymaith o'i wydd
ef *k* yn wahan-glwyfus *fyn wynned* a'r
eira.

PEN. VI.

1 *Eliseus yn camattau i feibion y prophwy-*
di ehangu eu terfynau; peri i'r baiarn
nofio. 8 *Yn datguddio cyfrinach brenin*
Syria. 18 *Yn taro llu â dallineb.*

A *a* Meibion y prophwydi a ddyweda-
sant wrth Eliseus, Wele yn awr, y
lle yr hwn yr ydym ni yn trigo ynddo ger
dy fron di, sydd rŷ gyfyng i ni.
2 Awn yn awr hyd yr Iorddonen, fel y
cymmerom oddi yno bawb ei drawst, ac
y gwnelom i ni yno le i gyfanneddu yn-
ddo. Dywedodd yntau, Ewch.
3 Ac un a ddywedodd, Bydd *b* foddlon,
attolwg, a rhyred gyd â'th weision. Dy-
wedodd yntau, Mi a ddeuaf.
4 Felly efe a aeth gyd â hwynt. A hwy a
ddaethant at yr Iorddonen, ac a dorrasant
goed.
5 A phan oedd un yn bwrw i lawr
drawst, ei fwyall ef a syrthiodd i'r dwfr.
Ac efe a waeddodd, ac a ddywedodd,
c Och fi, fy meistr; canys *d* benthyg oedd.
6 A gŵr Duw a ddywedodd, Pa le y
syrthiodd? Yntau a ddangosodd iddo'r
fan. *e* Ac efe a dorrodd bren, ac a'i taf-
odd yno; a'r * haiarn a *f* nofiodd.
7 Ac

a Hos. 14. 18.
d Pen. 7. 2, 17.
† Ceisiodd faddeuant, nid os ai efe i dŷ'r eulun drachefn, ond am ei fod wedi ymostwng yn nhŷ'r eulun gynt. Dyged y rhai sy'n byw ar drugareddau Duw, ei garu a'i wasanaethu ef.
‖ Heb. *dir*
Gen. 35. 16.
e 1 Cor. 5. 11.
2 Pedr 2. 15.
* Heb. *a oes beddwch*
f Esa. 44. 20.
g 1 Tim. 6. 10.
† *Ile dir-gel*
b Jer. 20. 10.
Mat. 5. 16
1 Cor. 9. 12.
2 Cor. 11. 12.
i 2 Sam. 3. 29.
Job 23. 18.
k Num. 12. 10.
2 Cron. 26. 21.

893. 1 Bren. 18. 4.
Pen. 2. 2.
b 1 Tim. 6. 6.
c Dat. 18. 11.
d Ecf. 22. 14.
e Pen. 2. 21.
* Yr oedd peri i haiarn nofio yn beth rhyfedd, ond mwy rhyfeddol yw codi calon pechadur ar i'r nef!
f Sal. 69. 15.

7. Ac

7 Ac efe a ddywedodd, Cymmer i fynu i ti. Ac efe a eſtynodd ei law, ac a'i cymmerodd.

8 ¶ A brenin Syria oedd yn rhyfela yn erbyn Iſrael, ac efe a *g* ymgynghorodd a'i weiſion, gan ddywedyd, Yn y lle a'r lle y *bydd* iy ngwerſyllfa.

9 A gwr Duw a anfonodd at frenin Iſrael, gan ddywedyd, Ymgadw rhag myned i'r lle a'r lle: canys yno y diſgynnodd y Syriaid.

10 A brenin Iſrael *h* a anfonodd i'r lle *am yr hwn* y dywedaſai gwr Duw wrtho, ac y *i* rhybuddiaſai ef, ac a ymgadwodd yno, nid unwaith, ac nid *k* dwywaith.

11 A chalon brenin Syria a *l* gythryblwyd o herwydd y peth hyn; ac efe a alwodd ar ei weiſion, ac a ddywedodd wrthynt, Oni fynegwch i mi pwy o honom ni *ſydd* gyd a brenin Iſrael?

12 Ac un o'i weiſion ef a ddywedodd, Nid *oes neb*, fy arglwydd frenin: ond Eliſeus y prophwyd, yr hwn *ydd* yn Iſrael, a fynega i frenin Iſrael y geiriau a lafari di ynghanol *m* dy 'ſtafell wely.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd, Ewch, ac *n* edrychwch pa le y *mae* efe, fel yr anfonwyf i'w gyrchu ef. A mynegwyd iddo, gan ddywedyd, Wele, yn o Dothan *y mae efe*.

14 Am hynny efe a anfonodd yno feirch a cherbydau, a llu * mawr: a hwy a ddaethant liw nos, ac a amgylchynaſant y ddinas.

15 A phan gododd gweinidog gwr Duw yn foreu, a myned allan, wele, lu yn amgylchu'r ddinas, a *p* meirch ac a cherbydau. A'i was a ddywedodd wrtho ef, Aha, fy meiſtr, pa fodd y gwnawn?

16 Ac efe a ddywedodd, *q* Nac ofna: canys amlach *yw r* y rhai *ydd* gyd a ni na'r rhai *ſydd* gyd a hwy.

17 Ac Eliſeus a *s* weddiodd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, agor, attolwg, ei lygaid ef, fel y gwelo. A'r Arglwydd a agorodd lygaid y llangc; ac efe a edrychodd: ac wele'r mynydd yn llawn *t* meirch a cherbydau tanllyd o amgylch Eliſeus.

18 A phan ddaethant i wared atto ef, Eliſeus a weddiodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, Taro, attolwg, y genedl hon a dallineb. Ac efe a'u *u* tarawodd liwy à dallineb, yn ol gair Eliſeus.

19 ¶ Ac Eliſeus a ddywedodd wrthynt, Nid hon *yw'r* ffordd, ac nid hon *yw'r* ddinas: deuwch ar fy ol i, ac mi a'ch dygaf chwi at y gwr yr ydych chwi yn ei geiſio. Ond efe a'u harweiniodd hwynt i Samaria.

20 A phan ddaethant hwy i Samaria, Eliſeus a ddywedodd, O Arglwydd, agor lygaid y rhai hyn, fel y gwelont. A'r Arglwydd a agorodd eu llygaid hwynt; a hwy a welſant: ac wele, ynghanol Samaria *yr oeddynt*.

21 A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Eliſeus, pan welodd efe hwynt, Gan daro a darawaf *fi hwynt*, fy *x* nhad?

22 Dywedodd yntau, Na tharo: a darewit ti y rhai a gaethiwaſit â'th gleddyf ac â'th fwa dy hun? goſod y fara a'r dwfr ger eu bron hwynt, fel y bwyttaont ac yr yfont, ac yr elont at eu harglwydd.

23 Ac efe a arlwyodd iddynt hwy arlwy fawr: a hwy a fwyttâſant ac a yfaſant; ac efe a'u gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant at eu harglwydd. Felly byddinoedd *z* Syria † ni 'chwanegaſant ddyfod mwyach i wlad Iſrael.

24 ¶ A gwedi hyn Benhadad *a* brenin Syria a gynhullodd ei holl lu, ac a aeth i fyny ac a warchaeodd ar Samaria.

25 Ac yr oedd newyn mawr yn Samaria: ac wele yr oeddynt hwy yn gwarchae arni hi, nes bod *b* pen aſyn er ‖ pedwar ugain *ſicl* o arian, a phedwaredd ran cab o ‖ dom colommennod er pum *ſicl* o arian.

26 Ac fel yr oedd brenin Iſrael yn myned heibio ar y mur, gwraig a lefodd arno ef, gan ddywedyd, Achub, fy arglwydd frenin.

27 Dywedodd yntau, * Oni achub yr Arglwydd dydi, Pa fodd yr achubaf ſi di? Ai o'r yſgubor, neu o'r gwin-wryf?

28 A'r brenin a ddywedodd wrthi hi, Beth *a ddarfu* i ti? Hithau a ddywedodd, Y wraig hon a ddywedodd, wrthyf, Dyro dy fab, fel y *c* bwyttaom ef heddyw, a m mab innau a fwyttawn ni y foru.

29 Felly *d* ni a ferwaſom fy mab i, ac a'i bwyttaſom ef: ac mi a ddywedais wrthi hithau y diwrnod arall, Dyro dithau dy fab fel y bwyttaom ef: ond hi a guddiodd ei mab.

30 ¶ A phan glybu'r brenin eiriau'r wraig, efe a rwygodd ei ddillad, ac a aeth heibio ar y mur; a'r bobl a edrychodd, ac wele, *l* ſachliain *oedd* am ei gnawd ef oddi fewn.

31 Ac efe a ddywedodd, *f* Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y 'chwanego, os ſaif pen Eliſeus mab Saphat arno ef heddyw.

32 Ond Eliſeus oedd yn eiſtedd yn ei dy, a'r henuriaid yn eiſtedd gyd ag ef. A'r *brenin* a anfonodd wr o'i flaen: ond cyn dyfod y gennad atto ef, efe a ddywedodd wrth yr henuriaid, A welwch chwi fel y danfonodd *g* mab y lleſtrudd hwn i gymmeryd ymaith fy mhen i? Edrychwch pan ddel y gennad i mewn, cauwch y drws, a deliwch ef wrth y drws: onid *yw h* trwſt traed ei arglwydd ar ei ol ef?

33 Ac efe etto yn ymddiddan â hwynt, wele'r gennad yn dyfod i wared atto ef: ac efe a ddywedodd, Wele'r drwg hyn *i* ſydd oddi wrth yr Arglwydd; † pa ham y diſgwyliaf wrth yr Arglwydd mwy?

PEN. VII.

1 *Eliſeus yn prophwydo beladeborwydd angreddadwy yn Samaria.* 17 *Y pennaeth ni cheiſtia yn caei ei fathru nes ei farw.*

YNA Eliſeus a ddywedodd, Gwrandewch air yr Arglwydd: fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, *a* Ynghylch y pryd *hyn* y foru *y gwerthir* * ſat o beilliaid er *b* ſicl, a dau ſat o haidd er ſicl ym mhorth Samaria.

2 Yna'r tywyſog yr oedd y brenin *yn* c pwyſo ar ei law a attebodd wr Duw, ac a ddywedodd, Wele, *d pe* gwnai yr Arglwydd ffenestri yn y nefoedd, a fyddai y peth hyn? Dywedodd yntau, Wele, ti a'i gweli a'th lygaid, ond *e* ni fwyttai o hono.

3 ¶ Ac yr oedd pedwar gwr gwahan-glwyfus wrth *f* ddrws y porth: a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pa ham yr ydym ni yn aros yma nes ein meirw?

4 Os dywedwn ni, Awn i mewn i'r ddinas, newyn *ſydd* yn y ddinas, ac ni a fyddwn feirw yno; ac os trigwn yma, ni a fyddwn feirw hefyd. Am hynny dewch yn awr, ac awn i werſyll y Syriaid: os *g* cadwant ni yn fyw, byw fyddwn; ac os haddant ni, byddwn feirw.

5 A hwy a gyfodaſant † yn y cyfnos i fyned i werſyll y Syriaid. A phan ddaethant at gwrr eithaf gwerſyll y Syriaid, wele, nid *oedd* neb yno.

6 Canys yr Arglwydd a baraſai i werſyll y Syriaid *b* glywed trwſt cerbydau, a *i* thrwſt meirch, trwſt llu mawr: a hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Wele, brenin Iſrael a gyflogodd i'n herbyn ni frenhinoedd yr *k* Hethiaid, a brenhinoedd yr Aipht, i ddyfod arnom ni.

7 Am hynny hwy a gyfodaſant, ac a ffoiſant, ‡ ar lanad y dydd, ac a adawſant eu pebyll, a'u meirch, a'u haſynod, *ſef* y gwerſyll fel *yr ydoedd*, ac a *j* ffoiſant am eu heinioes.

8 A phan ddaeth y rhai gwahan-glwyfus hyn byd gwrr eithaf y gwerſyll, hwy a aethant i un babell, ac a *m* fwyttaſant, ac

* Neu, *ni achub*
c Lef. 26. 28, 29. d Deut. 28 53, 57. Galar. 4. 10.
e Eſa. 58. 5, 6, 7.
f 1 Bren. 21. 9. Act. 13. 14.
g 1 Bren. 18. 4. Luc 13. 32.
b Gen. 31. 29. i Amos 3. 6.
† Gellir meddwl mai *Eliſeus* a'i dywedodd fel rhagymadrodd i'r newydd da, *Pen.* vii 1. ac mai'r brenin a'i cymmerodd i fynu yn &c. Dat.

892. a Ads. 18, 19. Sal. 46. 1. Eſa. 58. 8.
* *meſur.*
b Pen. 6. 25.
c Pen. 5. 18.
d Gen. 7. 11. Mal. 3. 10.
e Adn. 19. 20.
f Lef. 13. 46.
g Eſter 4. 16.
† Neu, *ar dorriad y dydd* Adn. 9, 12. 1 Sam. 30. 17. Sal. 18. 156.
b 2 Sam. 5. 24.
i Pen. 19. 7. Job 15. 21. Jer. 25. 16.
k 1 Bren. 10. 29.
‡ Neu, *yn y cyſſylltyr*

Adn. 5. *j* Sch. 48. 6. Diar. 28. 1. *m* Sal. 146. 7.

n Mar. 13. 14. o 1 Sam. 11. 5. Phil. 2. 24. ll Heb. ni a gasum gospodig- aUb

ac a ymsafant, ac a gymmerasant oddi yno rhyw wyth, ac a ymdeithiodd yng wlad y g Adn. 6. 1885.

arian, ac aur, a gwisgoedd, ac a aethant, a chuddiasant: ac a'n cuddiasant, ac a dychwelsant, ac a aethant i babell arall, ac a gymmerasant oddi yno, ac a aethant, ac a'u cuddiasant.

Phil. 2. 24. ac a aethant i babell arall, ac a gymmerasant oddi yno, ac a aethant, ac a'u cuddiasant.

Nid ydym ni yn gwneuthur yn iawn; y dydd hwn sydd hwn yn dygydd llawen-chwedl, ac yr ydym ni yn tewi a sôn; os arhown ni hyd fore, fe ddaw drwg a ddigwydd.

Pen. 6 8 oleuni bore, rhyw ddrwg a ddigwydd.

Sal. 105. 16. ni: deuwch gan hynny yn awr, ac awn ac adrodd i'r brenin.

fel y mynegom i'r brenin.

Pen. 5. 10 Felly hwy a ddaethant, ac a waeddasant ar borthor y ddinas; a hwy a fynegasant iddynt, gan ddywedyd, Daethom i'r Amos 4. 10. * Heb. Amryw o'r rhyngom ni; am hynny yr aethant ymaith, ac a'u cuddiasant yng nghanol y gwersyll, ac a'u cuddiasant yn y meysydd o amgylch.

werfyll y Syriaid, ac wele, nid oedd yno ddyn, ac nid oedd yno ddim ond meirch wedi'u clymu, asynnod wedi'u clymu, a'r pebyll megis yr oeddynt o'r blaen.

11 Ac efe a alwodd ar y porthorion; a hwy a fynegasant i dŷ'r brenin oddi mewn.

12 ¶ A'r brenin a gyfododd liw nos, ac a ddywedodd wrth ei weision, Mynegaf yn awr i chwi yr hyn a wnaeth y Syriaid i ni. Gwyddent mai newynog ydym ni; am hynny yr aethant ymaith o'r gwersyll i ymguddio yn y maes, gan ddywedyd, Pan ddelont hwy allan o'r ddinas, ni a'u dalwn hwynt yn fyw, ac a awn i mewn i'r ddinas.

13 Ac un o'r gweision a atebodd ac a ddywedodd, Cymmer yn awr bump o'r meirch a adawyd, y rhai a adawyd yn y ddinas, (wele, y maent hwy fel holl liaws Israel, y rhai a adawyd ynddi; wele, y maent hwy fel holl liaws Israel y rhai a ddarfuant:) ac anfonwn, ac edrychwn.

14 Felly hwy a gymmerasant feirch y cerbydau dau gerbyd: a'r brenin a anfonodd ar ôl y gwersyll y Syriaid, gan ddywedyd, Ewch ac edrychwch.

15 A hwy a aethant ar eu hôl hwynt yr Iorddonen, ac wele, holl ffordd yn llawn o ddillad a llestri, y rhai a fwriasai'r Syriaid ymaith wrth i'r brenin ddalio fyned ymaith. A'r cenhadau a ddychwelasant ac a fynegasant i'r brenin.

16 A'r bobl a aethant allan, ac a anrheithiasant babell y Syriaid: a bu'r llathen o beilliad er ffisigl, a dau lathen o haidd er ffisigl, yn ôl gair yr Arglwydd.

17 A'r brenin a osododd y trydydd ar ei law, i'r hwn y pwysodd efe arno, ac a fathrodd y bobl arno wrth y porth, a bu farw, *megis* y llefarasai gŵr Duw, yr hwn a ddywedasai pan ddaeth y brenin i waered ato ef.

18 A bu megis y llefarasai gŵr Duw wrth y brenin, gan ddywedyd, Dau ddiwrnod fyddo eto heddiw, ac yfory, a dau o haidd er ffisigl, a dau lathen o beilliad er ffisigl, a'r pryd hyn y bydd yn y porth yn Samaria:

19 A'r tywysog, a attebasai'r Duw, ac a ddywedasai, a Wele, fe gwnai yr Arglwydd ffenestri yn y nefoedd, a fyddai y peth hyn? a Dywedodd yntau, Wele, ti a'i gwelai â'th lygaid, ond ni fwyteit ddim o honi.

20 Ac felly y bu iddo: canys y bobl a'i sathrasant ef yn y porth, ac efe a fu farw.

PEN. VIII.

1 Synnaines yn caei ei thir yn ei habsenoldeb. 6 Hanes y wraig Sunamees. 7 Hanes Hazael. 16 Jehoram. 23 Ahaseia a'i llwyddiant.

801. YNA Eliseus a lefarodd wrth y wraig y bywhasai ei fab yn fyw, gan ddywedyd, Cyfod a dos tydi a'th deulu, ac ymdeithia lle y gelych ymdeithio: canys yr Arglwydd a alwodd am newyn, ac hefyd a ddaw ar y wlad saith mlynedd.

2 A'r wraig a gyfododd, ac a wnaeth yn ôl gair gŵr Duw: ac a aeth hi a'i theulu, ac a ymdeithiodd yng wlad y Philistiaid saith mlynedd.

3 ¶ Ac ym mhen y saith mlynedd, y dychwelodd y wraig o wlad y Philistiaid: a hi a aeth i weddi ar y brenin am ei thŷ, ac am ei thir.

4 A'r brenin oedd yn ymddiddan â Gehasi gwas gŵr Duw, gan ddywedyd, Adrodda i mi, attolwg, yr holl bethau mawr a wnaeth Eliseus.

5 Ac fel yr oedd efe yn mynegi i'r brenin sut y bywhasai efe'r marw, wele, y wraig y bywhasai efe ei mab *a* iddo, yn gweiddi ar y brenin am ei thŷ, ac am ei thir. A Gehasi a ddywedodd, Fy arglwydd frenin, dyma'r wraig, a dyma'r mab a bywhasai Eliseus efe.

6 A'r brenin a ofynnodd i'r wraig: a hi a'i mynegodd iddo. Felly'r brenin a roddodd iddi ŷw * ystafellydd, gan ddywedyd, Dod drachefn yr hyn oll oedd eiddo hi, a holl gnwd y maes, o'r dydd y gadawodd hi wlad hyd yr awrhon.

7 ¶ A daeth Eliseus i Damascus: a Benhadad brenin Syria oedd glaf; a mynegwyd iddo ef, gan ddywedyd, Daeth gŵr Duw yma.

8 A'r brenin a ddywedodd wrth Hazael, Cymmer anrheg yn dy law, a dos i gyfarfod â gŵr Duw: ac *a* ymofyn ag ef trwyddo ef, gan ddywedyd, A fydd byw o'r clefyd hwn?

9 Felly Hazael a aeth i'w gyfarfod ef, a chymmerth anrheg yn ei law, a phob *b* peth *a*, *a* oedd dda o Ddamascus, *sef* deugain o gamelod; ac a ddaeth, ac a safodd o'i flaen ef, ac a ddywedodd, Dy fab di Benhadad brenin Syria *sy* yn fy anfon i atat, gan ddywedyd, A fydd byw o'r clefyd hwn?

10 Ac Eliseus a ddywedodd wrtho, Dos, dywed wrtho, Diau y gelli fyw: eto dangosodd i mi y bydd farw yn ddiau.

11 Ac efe a osododd ei wyneb, a hynny'n hir, nes y gwridodd: a gŵr Duw a wylodd.

12 A Hazael a ddywedodd, Pa ham y mae fy arglwydd yn wylo? Dywedodd yntau, Am fy mod yn gwybod y drwg a wnei di i feibion Israel: eu hymddiffynfeydd a roddi di ar dân, a'u gwŷr ifainc a leddi di â'r cleddyf, a'u plant bychain a fyddi'n dryllio, a'u gwragedd beichiogion a rwygi di.

13 A Hazael a ddywedodd, Pa beth *c* fydd dy was, sef y gwnelai efe'r peth mawr yma? Eliseus a atebodd, Mynegodd yr Arglwydd i mi dy fod di'n frenin ar Syria.

14 Felly efe a aeth ymaith oddi wrth Eliseus, ac a ddaeth at ei arglwydd, yr hwn a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd Eliseus wrthyt ti? Ac efe a atteboddd, Efe a ddywedodd wrthyf, y bydd yn ddiau.

15 A *x* thrannoeth efe a gymmerth gorthwban, ac a'i gwlychodd mewn dŵr, ac a'i taenodd ar ei wyneb, fel y bu farw: a Hazael a deyrnasodd yn ei le.

16 ¶ Ac *y* yn y pummed flwyddyn i Joram mab Ahab brenin Israel, a Jehoram *d* mab Jehoshaphat yn frenin ar Jwda, y dechreuodd Jehoram ‖ mab Jehoram brenin Jwda deyrnasu.

17 Mab deuddeng mlwydd ar bymtheg oedd efe pan ddechreuodd deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

18 A *z* hi a rodiodd yn *a* ffordd brenhinoedd Israel, fel y gwnai ty Ahab: canys merch Ahab oedd yn wraig iddo: a gwnaeth efe yr hyn oedd ddrwg yng ngolwg yr Arglwydd.

19 Eto ni ddarfu'r Arglwydd ddifetha Jwda, er mwyn *b* Dafydd ei was, *a* megis yr addawsai efe y rhoddai iddo ‖ oleuni, ac i'w feibion yn dragywydd.

20 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryfelodd Edom

f Gen. 27. 40. Pen. 22. 47. 2 Cron. 21. 8.
odd *f* Edom oddi tan law Juda, ac y gofodaſant frenin arnynt eu hunain.

21 A * Joram a aeth troſodd i Sair, a'r holl gerbydau gyd ag ef; ac efe a gyfododd liw *g* nos, ac a darawodd yr Edomiaid oedd yn ei amgylchu ef, a thywyſogion y cerbydau; a'r bobl a ffôdd i'w pebyll.

* *Jehoram.*

Adn. 16.

22 Er hynny Edom a wrthryfelodd *b* oddi tan law Juda hyd y dydd hwn: yna y gwrthryfelodd *i* Libna y pryd hynny.

g Jos. 10. 9.

h Gen. 27, 40.

23 A'r rhan arall o hanes Joram, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn *k* llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

i Jos. 21. 13.

24 A Joram a *l* hunodd gyd â'i *m* dadau, ac a gladdwyd gyd a'i dadau *n* yn ninas Dafydd; ac † Ahazia ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

2 Cron. 24. 10.

l 1 Bren. 14. 29.

f Deut. 31. 16.

25 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn i Joram fab Ahab brenin Iſrael, yr aeth Ahazia mab Jehoram brenin Juda yn frenin.

885.

m 2 Cron. 21. 19.

26 Mab *o* dwy flwydd ar hugain *oedd* Ahazia, pan aeth efe yn frenin; ac un flwyddyn a teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Athalia, ‡ merch Omri brenin Iſrael.

n 1 Bren. 11. 43.

† *Azaria* 2 Cron. 22. 6.

27 Ac efe a rodiodd yn ffordd ty Ahab, ac a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd, fel ty Ahab: canys || daw ty Ahab *ydoedd* efe.

Jehoahaz. 2 Cron. 21. 17.

28 ¶ Ac efe a aeth gyd â Joram mab Ahab i ryfel yn erbyn Hazael brenin Syria i * Ramoth-Gilead; a'r Syriaid a darawſant Joram.

884.

o 2 Cron. 22. 2.

29 A Joram y brenin a ddychwelodd i Jezreel i ymiachau o'r briwiau † a roiſai'r Syriaid iddo ef yn Rama, wrth ymladd o hono ef yn erbyn Hazael brenin Syria: ac *p* Ahazia mab Jehoram brenin Juda a aeth i wared i ymweled a Joram mab Ahab yn Jezreel; canys claf ydoedd,

‡ *wyres* Adn. 18.

|| *mab ynghyfraith* 2 Cor. 6. 14.

* *Rama* Adn. 29. † *a gawſai gan y Syriaid yn*, Pen. 9. 15. *p* 2 Cron. 22. 6.

P E N. IX.

1 *Enneinio Jehu.* 11 *Jehu yn lladd Joram yn maes Naboth.* 27 *Lladd Abaxia.* 30 *Cwn yn bwyttâ Jezabel.*

884.

a 1 Sam. 10. 10. 1 Bren. 20. 35. Pen. 2. 3.

AC Eliſeus y prophwyd a alwodd un o *a* feibion y prophwydi, ac a ddywedodd wrtho, Gwregyſa dy lwynau, a chymmer y phiolaid olew hon yn dy law, a dos i Ramoth-Gilead.

b Pen. 4. 29.

2 A phan ddelych yno, edrych yno am *b* Jehu mab Jehoſaphat, fab Nimſi; a dos i mewn, a phar iddo godi o fyſg *d* ei frodyr, a dwg ef i ſtafell ddirgel:

Jer. 1. 17.

c 1 Bren. 19. 16.

3 Yna cymmer y phiolaid olew, a thywallt ar ei ben ef, a dywed, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd; Mi a'th enneiniais di yn *e* frenin ar Iſrael: yna agor y drws, a ffo, ac nac aros.

d Adn. 5, 11.

e 1 Bren. 19. 16.

4 ¶ Felly y llangc, *ſef* llangc y *f* prophwyd, a aeth i Ramoth-Gilead.

f Adn. 1.

g Adn. 2. Sal. 119. 5.

5 A phan ddaeth efe, wele tywyſogion y llu *oedd* yn eiſtedd: ac efe a ddywedodd, Y mae i mi air a thi, O dywyſog. A dywedodd Jehu, A pha un o honom ni oll?

b Adn. 3.

i 2 Cron. 22. 7.

Dywedodd yntau, A *g* thydi, O dywyſog.

6 Ac efe a gyfododd, ac a aeth i mewn i'r ty; ac yntau a dywalltodd yr *h* olew ar ei ben ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw Iſrael; *i* Myfi a'th enneiniais di yn frenin ar bobl yr Arglwydd, *ſef* ar Iſrael.

k Luc 18. 7. Dat. 18. 20.

l 1 Bren. 18. 4.

7 A thi a darewi dy Ahab dy arglwydd; *k* fel y dialwyf fi waed fy ngweiſion y prophwydi, a gwaed holl weiſion yr Arglwydd, ar law *l* Jezebel.

a 2 Sam. 21. 15.

m 1 Bren. 14. 10.

n Deut. 32. 36.

8 Canys holl dy Ahab a ddifethir: *m* ac mi a dorraf ymaith oddi wrth Ahab yr hwn a biſo ar bared, *n* y gwarchaeëdig hefyd, a'r hwn a adawyd yn Iſrael.

o 1 Bren. 14. 10.

a 15. 29.

9 Ac mi a wnaf dy Ahab fel ty *o* Jeroboam mab Nebat, ac fel ty *p* Baaſa mab Ahia.

p 1 Bren. 16. 3.

q 1 Bren. 21. 19. 23, 25.

10 A'r *q* cwn a fwytty Jezebel yn rhandir Jezreel, ac ni *bydd* a'i *r* claddo.

r Adn. 34. *s* Adn. 35.

Jehu yn lladd Joram PEN. IX.

bi. Ac efe a agorodd y drws, ac a ffôdd.

11 ¶ A Jehu a aeth allan at weiſion ei arglwydd, a dywedwyd wrtho *ef*, *A yw* pob peth yn dda? pa ham y daeth *t* yr ynfyd hwn attat ti? Dywedodd yntau wrthynt, Chwi a adwaenoch y gwr, a'i ymadroddion.

t Jer. 29. 26. Hoſ. 9. 7. Ioan 10. 20. Act. 26. 24.

12 Dywedaſant hwythau, Celwydd, mynega yn awr i ni. Dywedodd yntau, Fel hyn ac fel hyn y llafarodd wrthyf, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Mi a'th enneiniais di yn frenin ar Iſrael.

1 Cor. 4. 10.

13 A hwy a fryſiaſant, ac *u* a gymmerſant bob un ei wiſg, ac a'i goſodaſant * dano ef ar ben uchaf y griſiau, ac a ganaſant mewn udgorn, ac a ddywedaſant, Jehu ſydd † frenin.

u Mat. 21. 7, 8.

* Ar ordd a godaſent iddo, gan ofod *Jehu* arnynt, ac yna ei addef yn frenin.

† Heb. *yn teyrnaſu*

14 A Jehu mab Jehoſaphat mab Nimſi a gydfwriadodd yn erbyn Joram: (A Joram oedd yn cadw Ramoth-Gilead, efe a holl Iſrael, rhag Hazael brenin Syria:

x Pen. 8. 29.

15 Ond Joram y brenin a ddychwelaſai i ymiachau i Jezreel, o'r *x* archollion *â'r* rhai yr archollaſai'r Syriaid ef wrth ymladd o hono yn erbyn Hazael brenin Syria.) A dywedodd Jehu, Os mynnwch chwi nac eled *un* dianggol o'r ddinas i fyned i fyngu i Jezreel.

y Eſa. 48. 22.

16 Felly Jehu a farchogodd mewn cerbyd, ac a aeth i Jezreel: (canys Joram oedd yn gorwedd yno) Ac Ahazia brenin Juda a ddaethai i wared i ymweled â Joram.

z Adn. 22.

‡ *wyr Nimſi* yd-oedd *Gwel* Adn. 2.

17 A gwylwyr oedd yn ſefyll ar y tŵr yn Jezreel, ac a ganfu fintai Jehu pan oedd efe yn dyfod, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled mintai. A Joram a ddywedodd, Cymmer ŵr march, ac anfon i'w cyfarfod hwynt, a dyweded, *A i y* heddwch?

a 2 Cron. 22. 7.

b Jer. 8. 15.

18 A gŵr march a aeth i'w gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed y brenin, *A oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a wnych* am *z* heddwch? tro yn fy ol i. A'r gwylwyr a fynegodd, gan ddywedyd, Y gennad a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid *yw* efe yn dychwelyd.

c Dat. 2. 20.

19 Yna efe a anfonodd yr ail gŵr march, ac efe a ddaeth attynt hwy, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd y brenin, *A oes* heddwch? A dywedodd Jehu, Beth *ſydd* i ti *a wnych* am heddwch? tro yn fy ol i.

20 A'r gwylwyr a fynegodd, gan ddywedyd, Efe a ddaeth hyd attynt hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd, a'r gyrriad *ſydd* fel gyrriad Jehu ‡ mab Nimſi; canys y mae efe yn gyrru yn ynfyd.

21 A Joram a ddywedodd, Rhwym *y cerbyd*. Yntau a rwymodd ei gerbyd ef. A *a* Joram brenin Iſrael a aeth allan, ac Ahazia brenin Juda, pob un yn ei gerbyd, a hwy a aethant yn erbyn Jehu, a chyfarfuant ag ef yn rhandir Naboth y Jezreeliad.

22 A phan welodd Joram Jehu, efe a ddywedodd, *A oes* heddwch, Jehu? Dywedodd yntau, *b* Pa heddwch tra *fyddo* || putteindra Jezebel dy fam di, a'i hudoliaeth *mor* aml?

d 1 Bren. 21. 19.

23 A *d* Joram a drodd ei law, ac a ffôdd, ac a ddywedodd wrth Ahazia, *c* I *mae* bradwriaeth, O Ahazia.

e Amos 3. 10.

24 A Jehu a gymmerth ſwa yn ei law, *f* ac a darawodd Joram rhwng ei yſgyddau, ſel yr aeth y ſaeth trwy ei galon ef, ac efe a ſyrthiodd yn ei gerbyd.

f Diar. 21. 30.

25 A *Jehu* a ddywedodd wrth Bidcar ei dywyſog, Cymmer, bwrw ef i *g* randir maes Naboth y Jezreeliad: canys cofia pan oeddym ni, mi a thi, yn marchogaeth ynghyd ein dau ar ol Ahab ei dad ef, roddi o'r Arglwydd arno ef y *h* baich hwn.

g Pen. 21. 19.

h 1 Bren. 21. 29. *i* Deut. 24. 16. 2 Cron. 24. 22.

26 Diau, meddai yr Arglwydd, *i* gwaed Naboth, a gwaed ei feibion a welais i neithiwr, ac mi a dalaf i ti yn y rhandir hon, medd yr Arglwydd. Gan hynny cymmer a bwrw ef yn ôl yn y rhandir hon, yn ol gair yr Arglwydd.

27 ¶

k Deut. 24. 16. Jer. 31. 30. Ezec. 18. 20.

27 ¶ Ond pan welodd Ahazia brenin Juda *hynny*, efe a'i ffodd ar hyd ffordd tŷ'r ardd. A Jehu a'i ymlidiodd ar ei ol ef, ac a ddywedodd, Tarewch *m* hwn hefyd yn ei gerbyd. *A hwy a'i tarawsant ef* yn nhw Gurr yr hwnnw sydd wrth Ibleim, ac efe a

l 2 Cron. 22. 9.

m 2 Cron. 22. 7.

n ffodd i o Megido, ac a fu farw yno.

28 A'i weision a'i dygasant ef mewn cerbyd i Jerusalem, ac a'i claddasant *o* yn ei feddrod gyd a'i dadau, yn *p* ninas Dafyd.

n 2 Cron. 22. 9.

o 1 Bren. 9. 15.

p 2 Cron. 22. 9.

29 Ac yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Joram fab Ahab yr aethai Ahazia yn frenin ar Juda.

q Pen. 2. 10.

30 ¶ A phan ddaeth Jehu i Jezreel, pan glybu *hynny* Jezebel, ac a wisgodd *q* ei hwynebpryd, ac a wiliodd yn wych am ei phen, ac a edrychodd trwy ffenestr.

r Pen. 8. 25.

31 A phan oedd Jehu yn dyfod i mewn i'r porth, hi a ddywedodd, *r A fu* heddwch i Zimri, yr hwn a laddodd ei feistr?

s Jer. 4. 30. Ezec. 23. 40.

32 Ac efe a ddyrchafodd ei wyneb at y ffenestr, ac a ddywedodd, Pwy *ydd* gyd a mi, pwy? A dau *neu* dri o'r ystafellyddion a edrychasant arno ef.

t 1 Bren. 16. 10, 20. u Adn. 18. Mal. 4. 3. x Deut. 10. 7. Esai. 65. 15. y Ezec. 6. 10.

33 Yntau a ddywedodd, Teflwch hi i lawr. A hwy a'i taflasant hi i lawr; a thasgedwyd *peth* o'i gwaed ar y *t* pared, ac ar y meirch, ac efe a'i sathrodd *u* hi.

z 1 Bren. 16. 31. a Job 31. 3. Act. 12. 23.

34 A phan ddaeth efe i mewn, efe a fwytaodd ac a yfodd, *a* a ddywedodd, Edrychwch am y *wraig* melldigedig hono, a'i chleddwch hi; canys *z* merch brenin *ydyw* hi.

b 1 Bren. 21. 23. c Sal. 83. 10.

35 A hwy a aethant i'w chladdu hi; ond ni chawsant o honi ond y *b* ben-glog, a'r traed, a chledrau y dwylaw.

36 Am hynny hwy a ddychwelasant, ac a fynegasant iddo ef. Dywedodd *yntau*, Dyma air yr Arglwydd, yr hwn a lefarodd efe trwy law ei wasanaethwr Elias y Thesbiad, *gan* ddywedyd, *c* Yn rhandir Jezreel y bwyty'r cwn grawn Jezebel:

37 A chnawd Jezebel a fydd fel tomen ar wyneb y maes, yn rhandir Jezreel; fel na allir dywedyd, Dyma Jezebel.

PEN. X.

a Jehu yn peri lladd pennaeth deng mlwydd a thrugain Ahab: 29 yn cadw yn pyrfed yr eilddun.

A C i Ahab *yr oedd* a deng mab a thrugain yn Samaria. Ac Jehu a ysgrifenodd lythyrau, ac a anfonodd i Samaria, at gywyddion Jezreel, ac at yr henuriaid, ac at oddiwrth Ahab, gan ddywedyd,

2 Ac yn awr, pan ddel y llythyr hwn attoch chwi, canys gyd a chwi y mae meibion eich arglwydd, a chennych chwi y mae cerbydau, a meirch, a dinas fedd ocerog, ac arfau;

3 Yna *b* edrychwch yr hwn ffodduredd, ac yn gymhwysaf o feibion eich arglwydd, a †gosodwch *c* ar ei deyrnasedd ei dad, ac ymleddwch dros dŷ eich arglwydd.

4 A hwy a ofnasant yn ddirfawr, ac a ddywedasant, Wele, *d* dau frenin ni a'i safant o'i flaen ef: pa fodd gan hynny *y* safwn ni?

5 A *m*hwy *hynny* yr anfonodd yr hwn *oedd* ‡ ar y tŷ, a'r hwn *oedd* ar y dinas, a'r henuriaid, a'r tadmaethod, at Jehu, gan ddywedyd, *d* Dy weision di *ydym* ni, a'r hyn oll a ddywedych di wrthym, a wnawn ni; ni wnawn ni neb yn frenin; gwna *yr hyn a fydd* da yn dy olwg.

6 Yna efe a ysgrifenodd yr ail lythyr attynt hwy, gan ddywedyd, Os i eiddof fi *ydych*, ac os ar fy llais i y gwrandewch, cymmerwch bennau gwŷr eich meibion eich arglwydd, a deuwch attaf fi erbyn hyn y foru i Jezreel. A meibion y brenin, *sef* deg dyn a thrugain, *oedd* gyd â phennaethiaid y ddinas, y rhai oedd yn *e* eu meithrin hwynt.

7 ¶ A phan ddaeth *f* llythyr attynt, hwy a gymmerasant feibion y brenin, ac a laddasant odeng dyn a thrugain, ac a osod-

f Dat. 2. 23.

g Diar. 21. 3.

b Pen. 9. 24.

c 1 Sam. 3. 19 Zec. 1. 6. Tit. 1. 2.

d Pen. 9. 7.

e 1 Bren. 9. 7. a 1 Bren. 9. 9. a 21. 19. 21. 29.

m Gan. 2. 15. n 2 Cron. 22. 8. *f Neu, ddwy*

o 2 Cron. 22. 2. Gen. 13. 15. Ezec. 20. 6, 15. p Adn. 30. Preg. 9. 12. Sal. 58. 6. Diar. 10. 25.

q 1 Cron. 2. 55. Jer. 35. 6.

r Barn. 1. 16. *a'r hanfon-* Heb. *dubiodd* Gen 37. 55. Diar. 11. 27. Jer. 31. 2.

t Diar. 22. 2.

u 2 Cron. 22. 8. Mal. 4. 1. *x* 1 Bren. 19. 17. *y* 1 Bren. 16. 32. z 2 Adn. 10. 14. Job 13. 7. *a* 1 Bren. 11. 44. *b* Mat. 10. 16. 2 Cor. 12. 16. c Adn. 19. Jol. 8. 22. d 1 Bren. 18. 19. Dat. 16. 16. e 2 Cr. 22. 8. 2 Cron. 11. 15.

Pen. ix. *Adn.* 29. *Onyfi* ni ddarllenasom ni, debig fod ei hoedran mewn rhaid o'r amser ardduddeugain. *Pen.* viii. 25. Byrr yw llwyddiant yr annuwiol. *Pſa.* viii. 16. Job xx. 5.

f 1 Bren. lon a ddygais i'r cheduylaw, chwi *f* canioes
20. 39. yr hwn y *a dienuse gantho'r Jydd* am ei cain-
k Dat. 16. ons &c.
10. 17. 25 A phan orphennodd efe wneuthur
b 1 Bren. y poeth-offrwm, Jehu a ddywedodd wrth
14. 23. y swyddogion, a'r tywysogion, Ewch i
i Lef. 26. mewn, lleddwch hwynt, na ddeled neb
30. allan. Felly hwy a'u *g* tarawsant hwynt
Ezra. 6. a min y cleddyf: a'r swyddogion, a'r ty-
11. wysogion a'u tafasant allan, ac a
Dan. 3. aethant i ddinas *t* y Baal.
29. 26 A hwy a ddygasant allan *b* delwau
k Hos. 2. *t* Baal, ac a'u llosgasant hwynt.
17. 27 A hwy a ddistrywiasant ddelw Baal,
Dat. 17. ac a ddistrywiasant dy Baal, ac a'i gwnaeth-
16. ant ef yn *t* domdy hyd heddyw.
l 1 Bren. 28 Felly y *k* dileodd Jehu Baal allan
15. 26. o Israel.
m 1 Bren. 29 ¶ Eto *l* pechodau Jerobeam mab
12. 28. Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu,
n 1 Bren. ni throdd Jehu oddi wrthynt hwy, *sef oddi*
9. 27. *wrth* *my* *hoi* *dur* *oedd* yn Bethel, a'r rhai
Hos. 1. *oedd* yn Dan.
4. 30 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth
o Pen. *n* Jehu, O herwydd i ti wneuthur yn dda
15. 12. gan wneuthur *yr hyn oedd* yn union yn fy
Ezec. 29. nghalon, yn ol yr hyn oll a'r *a sedd* yn fy
20. nghalon, y gwnaethost i dy Ahab, meibion
‖ Heb. ion y bedwaredd genhedlaethri ti a eisteddi
ni wyllodd ant ar orsedd fainc Israel.
p Adn. 31 Ond ‖ nid edrychodd Jehu am rodio
29. yn ysgrythyrau Arglwydd Dduw Israel, a'i
860. holl galon: *canys* ni throdd efe oddi wrth
q Adn. pechodau Jeroboam, yr hwn a wnaeth i
33. Israel bechu.
Pen. 17. 32 ¶ Yn y dyddiau hynny y dechreu-
6, 7. odd yr Arglwydd dorri cyrrau Israel
‖ *Sef*, yn wlad a Hazael a'u tarawodd hwynt yn holl ter-
roddodd fynau Israel;
Moses i 33 O'r Iorddonen *tu a* chodiad haul, *sef*
Reuben a holl wlad ‖ Gilead, y Gadiaid, a'r Reuben-
Gad, &c. iaid, a Manasiaid, o Aroer (yr hon *ydd* odd i *u* dywysogion *y* cannoedd, *y* rhai
Deut. iii. wrth afon Arnon) a Gilead a Basan hefyd.
12, 13. 34 *A'n* rhan arall o hanes Jehu, a'r oll
r Nev. a wnaeth efe, a'i holl gadernid rheshi, a'r
bydGilead dail yn croniclau brenhinoedd Israel?
Amos 1. 35 A Jehu a hunodd gyd a'i dadau, a
3. chladdwyd ef yn *s* Samaria. A Joacaz *c* i
s 1 Bren. fab a deyrnasodd yn ei le ef.
16. 28. 36 A'r dyddiau y teyrnasodd Jehu ar
Israel yn Samaria *oedd* wyth mlynedd ar
hugain.

PEN. XI.

1 *Athub Joas pan laddodd Athalia yr hadbrenhinol.* 4 *A'i wneuthur yn fy frenin.*

884. A Phan welodd *a* Athalia, *b* mam A-
a 2 Cron. hazia, *c* farw o'i mab, hi a gyfododd,
22. 10. *b*, Pen. 8. ac a ddifethodd yr holl had brenhinol.
18, 26. 2 Ond *d* Joseba merch y brenin Joram,
c Pen. 9. chwaer Ahazia, a gymmerth Joas mab
27. Ahazia, ac a'i lladratta'dd ef o fysg meibion
* *Joseben* ion y brenin y *rhai* a laddwyd: a hwy a'i
2 Cron. cuddiasant efe a'i famaeth yn ystafell y gwelyau. *d* rhag Athalia, fel na laddwyd
22. 11. *e* efe.
Ezec. 16. efe.
44. 3 Ac efe a fu gyd a hi ynghuddfa yn
d 1 Bren. yr Arglwydd chwe blynedd: ac *e* Athalia
11. 36. oedd yn teyrnasu ar y wlad.
Diar. 22. 4 ¶ Ac yn y seithfed flwyddyn yr an-
30. fonodd *f* Jehoiada, ac y cymmerth *g* dy-
e Sal. 12. wysogion y cannoedd, a'r capteniaid, a'r
8. swyddogion, ac a'u dug hwynt i mewn
Mal. 3. atto i dŷ yr Arglwydd, ac a wnaeth
15. hwynt *h* gyfammod, ac a wnaeth iddynt
Dat. 17. dyngu yn nhŷ yr Arglwydd, ac a ddangos
1, 2. odd iddynt fab y brenin.
878. 5 Ac efe a orchymynodd iddynt, gan
f 2 Cron. ddywedyd, Dyma'r peth a wnewch chwi;
23. 1. 1 Trydedd ran o honoch *i'n* dyfod mewn
g 1 Cron. *k* yn y Sabbath, a gadwant wyliadwriaeth
9. 13. tŷ'r brenin;
b 2 Cron. 6 A thrydedd ran *fydd* ym mhorth Sur;
15. 12. 1 Sur; a thrydedd ran yn y porth o'r tu ol
Ezra. 10. i'r *m* swyddogion: felly cedwch wyliadwr-
3. iaeth y tŷ rhag ei dorri.
Heb. 8. 7. 2 Cron. 23. 2. *k* 1 Cron. 9. 25. *l* Pen. 15. 35. 2 Cron. 23. 5. *m* 2 Cron. 23. 4, 8.

7 A thrydedran o honoch oll *rydd yn*
mynedallan ar y Sabbath, a gadwant wyl-
iadwriaeth tŷ yn Arglwydd o ynghylch yn
brenin.
8 A chwi a amgylchynwch y brenin o
bob parth, pob un *a'i* arfau yn ei law: a'r
wch gyd a'r brenin pan elo efe allan, a
phan ddelo efe i mewn.
9 A *n* thywysogion y cannoedd a
wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai Jehoiada yr offeiriad: a chymmerasant
bawb eu gwŷr y rhai oedd yn dyfod i mewn
o y Sabbath; gyd a'r rhai oedd yn myned
ed allan ar y Sabbath, ac a ddaethant at
Jehoiada yr offeiriad.
10 A'r offeiriad a roddodd i dywysogion
y cannoedd o waŷw yn a'i thariannau y
brenhin Dafydd, y rhai oedd yn nhŷ yr
Arglwydd.
11 A'r swyddogion a safasant bob un
a'i arfau yn ei law, o'r tu dehau i'r tŷ,
hyd y tu nawy'r tŷ, wrth yr allor a'r tŷ,
amgylch o gylch y brenin.
12 Ac efe a ddug allan fab y brenin,
ac a roddodd y goron arno ef, a'r *p* dystio-
laeth; a ‖ hwy a'i hurddasant ef yn fren-
hin, ac a'r henneilliaid ef, a thuralant
fyddoi brenin.
13 ¶ A phan glybu Athalia drwst y bobl
yn rhedeg, hi a ddaeth i mewn at y bobl
at yr Arglwydd.
14 A phan edrychodd hi, wele, y bren-
in oedd yn sefyll *r* wrth y golofn yn ol yr
arfer, a'r tywysogion a'r udgyrn yn ymyl
y brenin, a holl bobl y wlad yn llawen, ac
yn canu mewn udgyrn. Ac Athalia a
rwygodd ei dillad, ac a waeddodd, *s* Brud-
wriaeth, brudwriaeth.
15 A Jehoiada yr offeiriad a orchymynasai i'w ddywysogion y cannoedd, y rhai
oedd wedi eu gosod ar y llu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi *t* yr tu allan i'r
cleddyf: canys dywedasai yr offeiriad, Na ladder hi yn nhŷ yr Arglwydd.
16 A hwy a osodasant ddwylaw arni hi, a'i
ffordd y daeth hi trwy ffordd ceffich i dŷ'r
brenin, ac yno y lladdwyd hi.
17 ¶ A Jehoiada a wnaeth a gyfammod rhwng yr Arglwydd a'r brenin, a'r
bobl, i fod o honynt yn bobl i'r Arglwydd
rhwng y brenin a'r bobl.
18 A holl bobl y wlad a aethant i dŷ
Baal, ac a'i dinyfthasant *u* a'i allorau,
ei *x* delwau hefyd a'i dryllasant yn
chwilfriw, laddasant hefyd Mattan offeir-
iad Baal o flaen yr allorau. A'r offeir-
iad a osododd oruchwyliwyr ar dŷ yr Ar-
glwydd.
19 *Efe* a gymmerth hefyd y tywysogion
y cannoedd, a'r captenaid, a'r swyddog-
ion, a holl bobl y wlad, a hwy a ddygasant
wared y brenin o dŷ yr Arglwydd, ac a
aethant ar hyd ffordd y porth y swydd-
ogion) i dŷ'r brenin: ac efe a eisteddodd
ar orsedd'r brenhinoedd.
20 A holl bobl y wlad a lawenychasant,
a'r ddinas a lonyddodd: a hwy a laddasant Athalia â'r cleddyf *wrth* dŷ'r
brenin.
21 Mab *b* saith mlwydd *oedd* Joas pan
deyrnasodd efe.

PEN. XII.

1 *Joas yn teyrnasu, ac ddarfod yn dda yn ei* *bondo.* 19 *Ei lwyddo yn hanfu Jdaa.* 21 *Ei farwolaeth yn hanesyn.*

YN *a* y seithfed flwyddyn i Jehu y
a 2 Cron. dechreuodd Joas deyrnasu, a deu-
24. 1. gain mlynedd a theyrnasodd efe yn Jerusa-
lem. Ac enw ei fam oedd Sibia o
b Gen. 21. Beersheba.
2 A Joas a wnaeth *yr hyn oedd* c union
yngolwg yr Arglwydd ei holl ddyddiau, *c* 1 Sam.
yn y rhai y dysgodd Jehoiada yr offeiriad 10. 9.
3 Er

Pen. 8. *Adn.* 2. 1 *Joram*, neu *Jehoram*: fe fu hawyd ei enw am ei fod e'n fyw o ras! Pa faint oedd *Yuda* a'u temi yn well nag *Israel* a'u dloi, pan ymgyfaracha ou brenhinoedd a thwagedu anniwol a lygrent y Llywodraeth! *Pen.* viii. 18, 27.

d 1 Bren. 15. 14. *e* 22. 43. Pen. 14. 4. *f* Deut. 12. 11. *g* 1 Pen. 22. 4. *h* Lef. 30. 33. * Heb. *ewcidiau ei brif ef* Lef. 27. 2. *i* Lef. 35. 5. *k* 2 Cron. 24. 5. *l* 1 Cron. 29. 9. Zec. 7. 10. 856. *l* 2 Cron. 24. 5. *m* 2 Cron. Marc 12. 41. *n* Num. 18. 4. † Heb. *rhoddgar* Sal. 84. 10. *o* 2 Cron. 10. 9. ‡ Heb. *rhwymynt* *p* Pen. 22. 5. || Heb. *dygafant allan* *q* Eſa. 58. 12. *r* 2 Cron. 24. 14. *s* 2 Bren. 7. 50. † Num. 10. 2. *u* Pen. 22. 7. *x* Neh. 7. 2. Tit. 2. 10. *y* Lef. 5. 15, 18. *z* 7. 7. Eſa. 57. 3. Heb. 10. 10. 1 Ioan 1. 7. *æ* Num. 18. 9. *a* Pen. 8. 12, 13. *b* 1 Cron. 24. 23. *c* 1 Bren. 15. 8. *d* Pen. 18. 15, 16. *e* Pen. 14. 5. * *yn nhy Milo.* Barn. 9. 21. 1 Bren. 9. 15.

3 Er hynny *d* ni thynnaſſ ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd eto yn *e* offrymu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

4 ¶ A Joas a ddywedodd wrth yr offeiriaid, Holl *f* arian y pethau cyſlegredig a ddygir i mewn i dŷ yr Arglwydd, *g* arian y gwr a gynniweiria, arian * gwerth eneidiau pob un, a'r *h* holl arian a glywo neb ar ei galon eu dwyn i mewn i dŷ yr Arglwydd.

5 Cymmered yr *i* offeiriaid *hynny* iddynt, *k* pawb gan ei gydnabod, a chyweiriant adwyau'r tŷ, pa le bynag y caffer adwy ynddo.

6 Ond yn y drydedd flwyddyn ar hugain i'r brenin Joas, nid atgyweiriaſai'r offeiriaid agennau'r tŷ.

7 Yna y brenin Joas a alwodd am Jehoiada yr offeiriad, a'r offeiriaid *eraill*, ac a ddywedodd wrthynt, † Pa ham nad yd-ych *chwi* yn cyweirio agennau'r tŷ? yn awr gan hynny, na dderbyniwch arian gan eich cydnabod, ond rhoddwch hwy at *gyweirio* adwyau'r tŷ.

8 A'r offeiriaid a gyd-ſyniaſant na dderbynient arian gan y bobl, ac na chyweirient agennau'r tŷ.

9 Eithr Jehoiada yr offeiriad a *m* gymerth gist, ac a dyllodd dwll yn ei chaead, ac a'i goſododd hi o'r tu *n* dehau i'r allor, ſfordd y delai un i mewn i dŷ yr Arglwydd: a'r offeiriaid *o* rhai oedd yn cadw y † drws, a roddent yno yr holl arian a ddygid i mewn i dŷ yr Arglwydd.

10 A phan welent *fod* llawer o arian yn y giſt, y deuai *p* yſgrifenydd y brenin, a'r arch-offeiriad, i fyny, ac a ‡ roent mewn codau, ac a gyfrifent yr arian a gawſid yn nhŷ yr Arglwydd.

11 A hwy a roddaſant yr arian wedi eu cyfrif, yn *q* nwylaw gweithwyr y gwaith, goruchwylwyr tŷ yr Arglwydd: a hwy a'i talaſant i *r* ſeiri pren, ac i'r adeiladwyr oedd yn gweithio tŷ yr Arglwydd.

12 Ac i'r ſeiri meini, ac i'r naddwyr *s* cerrig, ac i brynu coed a cherrig nadd, *t* i gyweirio adwyau tŷ yr Arglwydd, ac am yr hyn oll a aethai allan i atgyweirio'r tŷ.

13 *u* Eithr ni wneid *yn* nhŷ yr Arglwydd *x* ſwppanau arian, ſnuffringau, cawgiau, † udgyrn, na lleſtri aur, na lleſtri arian, o'r arian a ddygaſid i mewn i dŷ yr Arglwydd.

14 Eithr hwy a'i rhoddaſant i weithwyr y gwaith; ac a gyweiriaſant â hwynt dŷ yr Arglwydd.

15 Ac ni cheiſiaſant *u* gyfrif gan y dynion y rhoddaſai hwy yr arian yn eu llaw i'w rhoddi i weithwyr y gwaith: canys yr oeddynt hwy yn gwneuthur yn *x* ffyddlon.

16 *y* Yr arian *dros* gamwedd a'r arian *dros* pechodau, ni ddygwyd i mewn i dŷ yr Arglwydd: *z* eiddo yr offeiriaid oeddynt hwy.

17 ¶ Yna *a* Hazael brenin Syria a aeth i fyny, ac a ymladdodd yn erbyn Gath, ac a'i hynniſodd hi: a Hazael a *b* oſododd ei wyneb i fyned i fyny yn erbyn Jeruſalem.

18 A Joas brenin Juda *c* a gymmerth yr holl bethau cyſlegredig a yſſigrafai *d* Jehoſaphat, a Jehoram, ac Ahaſia, ei dadau ef, brenhinoedd Juda, a'i cyſlegredig bethau ef ei hun, a'r holl aur a gafwyd yn nhryſorau tŷ yr Arglwydd, a thŷ'r brenin, *e* ac a'u hanfonodd at Hazael brenin Syria, ac efe a ymadawodd oddi wrth Jeruſalem.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas, a hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

20 A'i weiſion ef a gyſodaſant, ac a gydfwriadaſant *f* a fradwriaeth; ac a laddaſant Joas *yn* * Beth-milo wrth ddyfod i wared i Sila.

21 A'f Jozacar mab Simeath, a † Jozabad, mab Somer ei weiſion ef, a'i tarawſant ef, ac efe a fu farw; a hwy a'i *g* claddaſant ef gyd â'i dadau *yn* ninas Dafydd: ac Amaſia ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XIII.

Amwaiol lywodraeth Joacaz. 8 *Joas yn teyrnaſu yn amhuraiol.* 12 *Jeroboam yn dyfod ar ei ol.* 14 *Eliſeus yn marw.* 20 *Eſgyrn Eliſeus yn cyffodi dyn marw.*

YN *h* nrydedd flwyddyn ar hugain i Joas fab Ahaſia brenin Juda, y teyrnaſodd Joacaz mab Jehu ar Iſrael yn Samaria, a dwy flynedd ar bymtheg *yn teyrnaſu eſe.*

2 Ac efe a wnaeth yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd, ac a rodiodd ar ol pechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu; ni throdd oddi wrthynt hwy.

3 ¶ A digoſaint yr Arglwydd *i* a lidiodd yn erbyn Iſrael; ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw *k* Hazael brenin Syria, ac yn llaw Benhadad mab Hazael, holl ddyddiau *Jeoacaz.*

4 A Joacaz a erfyniodd gerbron yr Arglwydd, a gwrandawodd yr Arglwydd arno ef; herwydd iddo ganfod *l* gorthrymder Iſrael, canys brenin Syria a'i gorthrymmai hwynt.

5 (A'r Arglwydd a roddodd *m* achubwr i Iſrael, fel yr aethant oddi tan law Syriaid: a meibion Iſrael a drigaſant yn eu pebyll fel cynt.

6 Etto ni throiſiant hwy oddi wrth bechodau ty Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu, *eithr* rhodiaſant ynddynt: a'r *g* llwyn hefyd a ſafai yn Samaria.)

7 Ac ni adawodd efe i Joacaz *o'r* bobl, ond deg a deugain o wyr meirch, a deg cerbyd, a deng mil o wyr traed: o herwydd brenin Syria a'u dinyſtriaſai hwynt, ac a'i gwnaethai hwynt fel llwch wrth *n* idyrnu.

8 A'r rhan arall o hanes Joacaz, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i *i* gadernid, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

9 A Joacaz a *k* hunodd gyd â'i dadau, a hi claddaſant ef yn *m* Samaria, a Joas fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

10 ¶ Yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas brenin Juda, y teyrnaſodd Joaz mab Joacaz ar Iſrael yn Samaria: un flwyddyn ar bymtheg *y teyrnaſodd eſe.*

11 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd: ni throdd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu; *eithr* efe a rodiodd ynddynt.

12 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i *q* gadernid, *trwy* yr hwn yr ymladdodd efe ag Amaſia brenin Juda, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

13 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, a Jeroboam a'r eiſteddodd ar ei deyrn-gadair ef: a Joas a gladdwyd yn Samaria gyd a brenhinoedd Iſrael.

14 ¶ Ac yr oedd Eliſeus yn glaf o'r clefyd yr bu efe farw o hono. a Joas brenin Iſrael a ddaeth i wared atto ef, ac a *o* ylodd ar ei wyneb ef, ac a ddywedodd, O *r* fy nhad, fy nhad, *u* cerbyd Iſrael, a'i farchogion.

15 Ac Eliſeus a ddywedodd wrtho ef, Cymmer fwa a *x* ſaethau. Ac efe a gymmerth fwa a ſaethau.

16 Ac efe a ddywedodd wrth frenin Iſrael, Dod dy law ar y bwa. Ac efe a roddodd ei law: ac Eliſeus a oſododd ei ddwylaw ar ddwylaw'r brenin.

17 Ac efe a ddywedodd, Agor y ffeneſtr tu a'r dwyrain. Yntau a'i hagorodd. Yna y dywedodd Eliſeus, Saetha. Ac efe a Iaeth-

Pen. xii. *Adn.* 21.) *Taraiaſant.* Nid eu lle hwy oedd eu ladd, na lle neb o'i ddeiliaid, onid yr oedd efe yn haeddu marw am ladd y prophwyd, 2 *Cron.* xxiv. 21, 25. Lle *b'o* gwaed yn gwaeddi ſe dreſna Dau

2c Joel 2. 21. Obad. 17. a 1 Sam. 4. 1. 1 Bren. 20. 26, 30 b Esa. 28. 21. a 10. 27. c Sal. 2. 9. Esa. 30. 14. d Adn. 25. 838. e Pen. 5. 2. f Adn. 20. g Ezec. 37. 10. Mat. 14. 36. Dat. 11. 11. h Adn. 3. Pen. 8. 32. i Ecf. 2. 24, 25. a 32. 13. Sal. 105. 8. * wydd 839. k Mat. 23. 37. l Adn. 18, 19. 836.

e Pen. 13. 9. 2 Cron. 24. 21, 22 b 2 Cron. 25. 1. Mat. 1. 28. c 2 Cron. 25. 9. d Pen. 12. 2. e Pen. 12. 3. f Pen. 12. 20. Sal. 31. 23. g Deut. 24. 16. Ezec. 18. 4, 20. 827. b 2 Sam. 8. 13, 14. i Bren. 8. 22. Sal. 60. titl. * Seia. a Cron. 25. 12. Esa. 16. 1 † ufudded 2 Cron. 25. 10. 826. i 1 Sam. 14. 12. k Pen. 23. 29. l Barn. 9. 8.

sacthodd. Dywedodd yntau, Sacth ac ymwared yr Arglwydd, a sacth ymwared rnag Syria: a thi a darewi'r Syriaid a yn Aphec, oes *eu* difa *hwynt*.

18 Hefyd efe a ddywedodd, Cymmer y sacthau. Ac efe a'u cymmerodd. Ac efe a ddywedodd wrth frenin Israel, *b* Taro'r ddaear. Ac efe a darawodd dair gwaith, ac a beidiodd.

19 A gwr Duw a ddigiodd wrtho ef, ac ddywedodd, *Dylesit c* daro pump neu chwech o weithiau, yna y tarawsit Syria nes *ei* difa: ac yn awr tair gwaith *d* y tarawi Syria.

20 ¶ Ac Eliseus a fu farw, a hwy a'i claddasant ef. A *e* minteioedd y Moabiaid a ddaethant i'r wlad y flwyddyn honno.

21 A phan oeddynt hwy yn claddu gwr, wele hwy a ganfuant *f* dorf, ac a fwriasant y gwr i feddrod Eliseus. A phan aeth y gwr i lawr a chyffwrdd ag eigyrn Eliseus, efe a ddadebrodd, *g* ac a gyfododd ar ei draed.

22 ¶ A Hazael brenin *h* Syria a orthrymmodd Israel holl ddyddiau Joacaz.

23 A'r Arglwydd a drugarhaodd wrthynt hwy, ac a dosturiodd wrthynt hwy, ac *i* a drodd attynt hwy, er mwyn ei gyfammod ag Abraham, Isaac, a Jacob, ac ni fynnai eu dinystrio hwynt, ac ni fwriodd efe hwynt allan o'i * olwg *k* hyd yn hyn.

24 Felly Hazael brenin Syria a fu farw; a Benhadad ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

25 A Joas mab Joacaz a ynnillodd yn eu hol o law Benhadad mab Hazael, y dinasoedd a ddygasai efe o law Joacaz ei dad mewn rhyfel: Joas a'i tarawodd ef *l* dair gwaith, ac a ddug adref ddinasoedd Israel.

P E N. XIV.

1 *Amasia yn teyrnasu,* 5 *yn cofpi lleiddiaid ei dad.* 19 *Lladd Amasia.* 21 *Azaria yn dyfod ar ei ol.*

YN yr ail flwyddyn i *a* Joas mab Joacaz brenin Israel, y teyrnasodd *b* Amasia mab Joas brenin Juda.

2 Mab pum mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenin, *c* a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Joadan o Jerusalem.

3 Ac efe a wnaeth *yr byn oedd* union yngolwg yr Arglwydd, etto nid fel Dafydd ei dad; *d* efe a wnaeth yn ol yr hyn oll a wnaethai *d* Joas ei dad.

4 *e* Er hynny ni thynnwyd ymaith yn uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogldarthu yn yr uchelfeydd.

5 ¶ A phan ficrhawyd ei deyrnas yn ei law ef, efe a laddodd ei weifion y *f* rhai a laddasent y brenin ei dad ef.

6 Ond ni laddodd efe feibion y lleiddiaid; fel y mae'n yſgrifenedig yn llyfr cyfraith Moſes, yn yr hon y gorchymynasai yr Arglwydd, gan ddywedyd, *g* Na ladder y tadau dros y meibion, ac na ladder y meibion dros y tadau; ond lladder pob un am ei bechod ei hun.

7 Efe a darawodd o'r Edomiaid, yn *h* nyffryn yr halen, ddeng mil, ac a ynnillodd * y graig mewn rhyfel, ac a alwodd ei henw † Jocthеel, hyd y dydd hwn.

8 ¶ Yna Amasia a anfonodd genhadau at Joas fab Joacaz, mab Jehu brenin Israel, gan ddywedyd, *i* Tyred *k* gwelwn wyneb ein gilydd.

9 A Joas brenin Israel a anfonodd at Amasia brenin Juda, gan ddywedyd, *l* Yr yſgellyn yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden yn *m* Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mab i yn wraig. A bwyſtfil y maes yr hwn *oedd* yn Libanus a drameyodd ac a ſathrodd yr yſgellyn.

10 Gan daro y tarewaiſt yr Edomiaid, am hynny dy galon a'th *n* falchiodd, ymffroſtia, ac eiſtedd yn dy dŷ: canys i ba beth yr o ymyrri i'th ddrwg fy hun, fel y cyrithi di, a Juda gyd â thi?

11 Ond *o* ni wrandawai Amasia. Am hynny Joas brenin Israel a aeth i fyny, a hwy a *q* welſant wynebau eu gilydd, efe ac Amasia brenin Juda, *r* yn Bethſemes, yr hon *ydd* yn Juda.

12 A Juda a darawyd o flaen Israel; a hwy a ffoiſant bawb i'w pebyll.

13 A Joas brenin Israel a *s* ddaliodd Amasia brenin Juda fab Joas, mab Aazzia, yn Bethſemes, ac a ddaeth i Jerusalem, ac a dorrodd i lawr fur Jerusalem, o borth *t* Ephraim hyd borth *u* y gongl, bedwar can cufydd.

14 Ac efe a gymmerth yr holl aur a'r arian, a'r holl leſtri a'r gafwyd yn *x* nhŷ yr Arglwydd, ac yn nhryſorau t'r brenin, a gwyſtion, ac a ddychwelodd i Samaria.

15 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas yr hyn a wnaeth efe, a'i *y* gadernid, ac fel yr ymladdodd efe ag Amasia brenin Juda, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

16 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, ac a *z* gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Iſrael; a Jeroboam ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

17 ¶ Ac Amaſia mab Joas brenin Juda, a fu fyw ar ol marwolaeth Joas, fab Joacaz brenin Iſrael, *a* bymtheng mlynedd.

18 A'r rhan arall o hanes Amaſia, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr *b* cronicl brenhinoedd Juda?

19 Ond *c* hwy a frad-fwriadaſant yn ei erbyn yr yn Jerusalem; ac efe a ffodd i *d* Lacis, etto hwy a anfonaſant ar ei ol ef i Lacis, ac a'i *e* lladdaſant ef yno.

20 A hwy a'i dygaſant ef ar *f* feirch, ac efe a gladdwyd yn Jerusalem gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.

21 ¶ A holl bobl Juda a gymmeraſant ‡ *g* Azaria (ac yntau yn fab un mlwydd ar bymtheg) ac a'i hurddaſant ef yn frenin yn lle Amazia ei dad.

22 Efe a adeiladodd *b* Elath, ac a'i rhoddodd hi drachefn i Juda, ar ol huno o'r brenin gyd â'i dadau.

23 ¶ Yn *y* bymthegfed flwyddyn i Amaſia fab Joas brenin Juda, y teyrnaſodd Jeroboam mab Joas brenin Iſrael yn Samaria; un mlynedd a deugain *y teyrnaſoedd efe.*

24 Ac efe a *wnaeth yr byn oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd: *i* ni chiliodd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

25 *k* Efe a ddug adref derfyn Iſrael o'r lle yr *l* eir i mewn i Hamath hyd *m* fôr y rhos, yn ol gair yr Arglwydd Dduw Iſrael, yr hwn a lafaraſai efe trwy law ei was *n* Jonas mab Ammittai y prophwyd, *o* yr hwn *oedd* o Gath-hepher.

26 Canys yr Arglwydd a welodd *p* gyſtudd Iſrael yn flin iawn: canys *q* nid *oedd neb* gwarchaeedig, na *neb* wedi ei adael, na *r* chynnorthwydd i Iſrael.

27 *s* Ac ni lafaraſai yr Arglwydd y *t* dileai efe enw Iſrael oddi tan y nefoedd: ond fe a'u gwaredodd hwynt trwy law Jeroboam mab Joas.

28 ¶ A'r rhan arall o hanes Jeroboam, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid ef, y modd y rhyfelodd efe, a'r modd y dug efe adref Damaſcus, a Hamath, *u a berthynent* i Juda, at Iſrael, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

29 A Jeroboam a hunodd gyd â'i dadau, *ſef* gyd â brenhinoedd Iſrael; a *x* Zacaria ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

8. 6. 2 Cron. 8. 3. *x* 2 Bren.

P E N. XV.

1 *Daionus deyrnaſiad Azaria.* 5 *Jotham yn dyfod yn ei le ef.* 32 *Jotham yn teyrnaſu'n dda.*

Y YN

Pen. xiv. *Adn.* 1.] Nid oes ſon am *Amaſia* yn y cof-reſtr *Matth.* i. 8. ond am *Oxzia*, neu *Uzziah* ſef, *Azaria*. Adn. 21. o blegid i *Amaxias* ymadael â'r Arglwydd. 2 *Cron.* xxv. 27.

a Diar. 3. 30. a 20. 3. Luc 14. 31. p 1 Sam. 2. 25. Diar. 15. 10. q Adn. 8. r Joſ. 21. 16. s Diar. 16. 18. t Neh. 12. 39. u Jer. 31. 38. Zec. 14. 10. x 1 Bren. 7. 51. y Pen. 13. 12. z Pen. 13. 13. 825. a Job 21. 30. b 1 Bren. 14. 10, 19. c 2 Cron. 25. 27. Job 34. 20. d Joſ. 10. 31. Eſa. 36. 1, 2. 810. e 1 Theſ. 5. 3. f Pen. 9. 28. ‡ *Cymmorth Duw.* g Pen. 15. 13. 825. 2 Cron. 26. 1. *Uzziah* ſef, *gallu Duw.* h Pen. 16. 6. i Pen. 13. 11. k Pen. 13. 17, 25. l Num. 34. 12. m Deut. 3. 17. n Jona 1. 1. Mat. 12. 39, 40. o Joſ. 19. 13. p Pen. 13. 4. q Deut. 32. 36. r Eſa. 58. 16. s Pen. 13. 5, 23. 784. t Hoſ. 1. 5—10. u 2 Sam. 10. 30.

a 2 Cron. 26. 1. b Pen. 14. 21. c Pen. 14. 22. d Uzzia Adn. 13. 30, &c. Mat. 1. 8. e Pen. 14. 3. d 1 Bren. 15. 14. Pen. 12. 3. e 14. 4. Adn. 35. 765. e 2 Cron. 26. 19. Job 34. 19. f Lef. 13. 46. 758. g 2 Cron. 26. 23. 773. h Adn. 33. i Pen. 10. 31. a 13. 2. † un o'i hadhenaid k 1 Bren. 16. 9. l 2 Cron. 21. 20. Amos 7. 9. m Job 34. 30. n Pen. 10. 30. Tit. 1. 2. 772. o Mat. 1. 8, 9. Uzzias; Adn. 1. Azzaria. p 1 Bren. 14. 17. q Sal. 28. 3. Jer. 40. 15. Amos 9. 4. Mat. 7. 2. r Diar. 28. 2. s 1 Bren. 9. 24. t Pen. 8. 12. Amos 1. 13. u 1 Bren. 15. 26. x 1 Cron. 5. 26. Eſa. 9. 1. 771. y Adn. 14, 16. ‡ Neu, i bob un o'r milwyr

10 Yn y feithfed flwyddyn ar hugain i *a* Jeroboam brenin Iſrael, y *b* teyrnaſodd *c* Azaria mab Amaſia brenin Juda.

2 Mab un mlwydd ar bymtheg ydoedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, a deugain mlynedd a deugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam *oedd* Jecolia o Jeruſalem.

3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* union yngolwg yr Arglwydd, yn *d* ol yr hyn oll a wnelſai Amaſia ei dad ef;

4 *d* Ond na thynnwyd ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

5 ¶ A'r Arglwydd a *e* darawodd y brenin, fel y bu efe wahan-glwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, ac *f* y trigodd mewn ty o'r neilldu: a Jotham mab y brenin *oedd ar* y tŷ yn barnu pobl y wlad.

6 A'r rhan arall o hanes Azaria, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

7 Ac Azaria a hunodd gyd â'i dadau, a *g* chladdafant ef gyd â'i dadau yn ninas Dafydd; a Jotham ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

8 ¶ Yn y drydedd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azaria brenin Juda y teyrnaſodd Zacaria mab Jeroboam ar Iſrael yn Samaria *h* chwe mis.

9 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd, megis y gwnaethai ei *i* dadau: ni thrôdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

10 A † Salum mab Jabes a *k* frad-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac a'i tarawodd ef *l* ger bron y bobl, ac a'i *m* lladdodd ef, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

11 A'r rhan arall o hanes Zacaria, wele, *y mae* yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael.

12 Dyma *n* air yr Arglwydd, yr hwn a lafarafai efe wrth Jehu, gan ddywedyd, Meibion y bedwaredd genhedlaeth i ti a eiſteddant ar orſeddfa Iſrael. Ac felly y bu.

13 ¶ Salum mab Jabes a ddechreuodd deyrnaſu yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i *o* Uzzia brenin Juda, a mis cyfan y teyrnaſodd efe yn Samaria.

14 Canys Menahem mab Gadi a aeth i fynu o *p* Tirſa, ac a ddaeth i Samaria, ac a darawodd Salum mab Jabes yn Samaria, ac a'i *q* lladdodd ef, ac a *r* deyrnaſodd yn ei le ef.

15 A'r rhan arall o hanes Salum, a'i fradwriaeth ef yr hon a frad-fwriadodd efe, wele hwynt yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael.

16 ¶ Yna Menahem a darawodd *s* Tiphſa: a'r rhai oll *oedd* ynddi a'i therfynau, o Tirſa: o herwydd nad agorafant *iddo ef*, am hynny y tarawodd efe *hi*; a'i holl *t* wragedd beichiogion a rwygodd efe.

17 Yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Azaria brenin Juda, y teyrnaſodd Menahem mab Gadi ar Iſrael, a deng mlynedd *y teyrnaſodd efe* yn Samaria.

18 *u* Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd: ni thrôdd efe yn ei holl ddyddiau oddi *wrth* bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

19 *A x* Phul brenin Aſſyria a ddaeth yn erbyn y wlad; a Menahem a roddodd i Pul fil o dalentau arian, fel y byddai ei law gyd âg ef, i *y* ſicrhau y frenhiniaeth yn ei law ef,

20 A Menahem a gododd yr arian ar Iſrael, *ſef* ar yr holl rai cedyrn o allu, ar † bob un ddeg ſicl a deugain o arian, i'w rhoddi i frenin Aſſyria; felly brenin Aſſyria a ddychwelodd, ac nid arofodd yno yn y wlad.

21 A'r rhan arall o hanes Menahem, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael?

22 A Menahem a *z* hunodd gyd â'i dadau; a Phecahia ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

23 ¶ Yn y ddegfed flwyddyn a deugain i Azaria brenin Juda, y teyrnaſodd Pecahia mab Menahem ar Iſrael yn Samaria, a dwy *a* flynedd *y teyrnaſodd efe*.

24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd b* ddrwg yngolwg yr Arglwydd: ni thrôdd efe oddi wrth bechodau Jeroboam mab Nebat yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

25 Ac *c* Pheca mab Remalia ei dywyſog ef a frad-fwriadodd yn ei erbyn ef, ac a'i *d* tarawodd ef yn Samaria, yn llys y brenin, gyd âg Argob, ac Arie, a chyd âg ef ddeng wr a deugain o feibion y Gileadiaid: ac efe a'i lladdodd ef, ac a deyrnaſodd yn ei le ef.

26 A'r rhan arall o hanes *e* Pecahia, a'r hyn oll a wnaeth efe, *f* wele hwynt yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael.

27 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn a deugain i Azaria brenin Juda, y teyrnaſodd *g* Peca mab Remalia ar Iſrael yn Samaria, *ac* ugain mlynedd *y teyrnaſodd efe*.

28 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd: ni thrôdd efe oddi wrth *h* bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu.

29 Yn nyddiau Peca brenin Iſrael y daeth i Tiglath-pileſer brenin Aſſyria, ac a ynnillodd *k* Ijon, ac Abel-bethmaaca, a *l* Janoa, *m* Cedes hefyd, a *n* Haſor, a *o* Gilead, a *p* Galilea, holl wlad Naphtali, ac a'u caethgludodd hwynt i *q* Aſſyria.

30 A Hofea mab Ela a frad-fwriadodd *r* fradwriaeth yn erbyn Peca mab Remalia, ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd, ac a deyrnaſodd yn ei le ef, yn yr ugeinfed flwyddyn i *s* Jotham mab Uzzia.

31 A'r rhan arall o hanes Peca, a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Iſrael.

32 ¶ Yn yr ail flwyddyn i Peca mab Remalia brenin Iſrael, y dechreuodd *t* Jotham mab Uzzia brenin Juda deyrnaſu.

33 Mab pum mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, || ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jeruſa, merch Sadoc.

34 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* union *u* yngolwg yr Arglwydd: yn ol yr hyn oll a'r a wnelſai Uzzia ei dad.

35 ¶ *x* Er hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd. Efe a adeiladodd y porth uchaf *i* dŷ yr Arglwydd.

36 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

37 Yn y dyddiau hynny y dechreuodd yr Arglwydd anfon yn erbyn y Juda, Reſin brenin Syria, a Pheca mab Remalia.

38 A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad, ac Ahaz ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

P E N. XVI.

1 *Annuwioli lywodraeth Ahaz.* 10 *Cyfnewid yr allor hres.* 17 *Ahaz yn yſteilio'r demi.*

YN y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Peca mab Remalia y dechreuodd Ahaz mab Jotham brenin Juda deyrnaſu.

2 Mab *a* ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac *b* un mlyn-

a 2 Bren. 2. 10. b Job 20. 5. 1 Bren. 14. 22. 761. c Eſa. 7. 1. d 1 Bren. 16. 9. e Adn. 23. f 1 Bren. 14. 19. g Adn. 25. b 1 Bren. 12. 28. i 1 Cron. 5. 26. 2 Cron. 28. 20. k 1 Bren. 15. 20. l Joſ. 15. 6. 759. m Barn. 4. 6. n Joſ. 11. 10. o Gen. 31. 21. p Eſa. 9. 1. q Deut. 28. 48. r Adn. 25. Mat. 7. 2. s Mat. 1. 9. 730. t 2 Cron. 27. 1. || Ond ddywedir ugeinfed, yn *Adn.* 30. y mae'n debig ddarfod i *Jotham* roi'r llywodraeth yn llaw ei fab rai blynyddau cyn ei farw. 1 *Bren.* i. 48. 2 *Cron.* xxvi. 21. u 2 Cron. 27. 6. x Adn. 4. y Pen. 16. 5. Eſa. 7. 2, a 10. 5. Hoſ. 5. 14. Amos 2. 5. 742. a 2 Cron. 28. 1. b Pen. 15. 23.

Pen. xv. *Adn.* 10.] *Ger bron y bobl.* Wedi yngaledu nid ofnir pechu! ac fe wyddai *Salum* fod amſer hiliogaeth *Jehu* ar ben. *Pen.* x. 30. ac nad hôff gan y bobl *Zacaria*. Ond fe dalwyd y pwyth i *Salum*, Adn. 12. Adn. 16. *Rwygodd.* Gwedi ei holl greulondeb, gorfu iddo gyflogi milwyr *Aſſyria*, i ddwyn y bobl dan ei iau.

e Gen. 6. 12. mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, ac ni wnaeth efe *yr hyn oedd* uniawn yngolwg yr Arglwydd ei Ddduw, fel Pen. 8. 18. Dafydd ei dad:

2 Sal. 1. 1. d Lef. 18. 21. 2 Sal. 106. 37. 3 Eithr rhoddiodd yn e ffordd brenhinoedd Israel, ac a dynnodd ei fab d trwy'r tan, yn ol ffieidd-dra'r cenhedloedd a fwriodd yr Arglwydd allan o flaen meibion Israel.

f 1 Bren. 14. 23. Adn. 18 f Deut. 12. 2. 4 e Ac efe a aberthodd ac a arogldarthodd yn yr uchelfeydd, ac *f* ar y bryniau, a than bob pren gwyrddlas.

g 2 Bren. 11. 36. Esa. 7. 1, 4. 5 ¶ Yna y daeth *g* Resin brenin Syria, a Pheca mab Remalia brenin Israel, i fynu i Jerusalem i ryfel: a hwy a warchaeasant ar Ahaz, ond *b* ni allasant hwy *ei* orchfygu *ef*.

h 2 Cron. 7. 16. i Pen. 14. 22. 6 Yn yr amser hwnnw Resin brenin Syria a ddug drachefn i Elath at Syria, ac a yrrodd yr *h* Iuddewon o Elath: a'r Syriaid a ddaethant i Elath, ac a breswyliasant yno hyd y dydd hwn.

k 2 Bren. 14. 22. l Tiglath-pileser brenin Assyria, gan ddywedyd, *m* dy was di a'th fab di ydwyf fi: tyred i fynu, a gwared fi o law brenin Syria, ac o law brenin Israel, y rhai sydd yn cyfodi yn fy erbyn i.

m Deut. 28. 13. Jer. 17. 5. n Pen. 12. 18. 2 Cron. 28. 21. 8 Ac Ahaz a gymmerth yr *n* arian a'r aur a gafwyd yn nhŷ yr Arglwydd, ac yn nhrysorau tŷ'r brenin, ac a'u hanfonodd yn anrheg i frenin Assyria.

o Adn. 5. Amos 1. 5. 9 A brenin Assyria a wrandawodd arno ef; a brenin Assyria a ddaeth i fynu i Damascus, ac *o* a'i hynnillodd hi, ac a gaeth-gludodd eu *thrigolion* i Cir, ac a laddodd Resin.

p Preg. 2. 14. Jer. 2. 11. Ezec. 23. 16. Hos. 7. 9. q Esa. 8. 2 Gal. 1. 10. 2 Tim. 4. 10. r Lef. 19. 17. Mal. 2. 7. s Adn. 10. 10 ¶ A'r brenin Ahaz a aeth i Damascus i gyfarfod Tiglath-pileser brenin Assyria, ac a *p* welodd allor *oedd* yn Damascus: a'r brenin Ahaz a anfonodd at Uria yr offeiriad agwedd yr allor a'i phortreiad, yn ol ei holl wneuthuriad.

11 Ac *q* Uria yr offeiriad a adeiladodd allor yn ol yr hyn oll a anfonasai y brenin Ahaz o Damascus: *r* felly y gwnaeth Uria yr offeiriad erbyn dyfod y brenin Ahaz o Damascus.

12 A phan ddaeth y brenin o Damascus, y brenin a *s* ganfu yr allor: a'r brenin a nesaodd at yr allor, ac a offrymmodd arni hi.

t 2 Cron. 26. 16, 19 u Lef. 1. 3. 13 Ac efe a losgodd ei *u* boeth-offrwm, a'i hwyd-offrwm, ac a *x* dywalltodd ei ddiod-offrwm, ac a daenellodd waed ei offrymmau hedd ar yr allor.

x 2 Tim. 4. 6. y Ecf. 40. 29. 14 A'r allor bres, yr hon *oedd* gerbron yr Arglwydd, a dynnodd efe ymaith o gyfer y tŷ, oddi rhwng *y* yr allor a thŷ yr Arglwydd, ac a'u rhoddes hi o du gogleddol i'r allor.

z Act. 4. 29. a Ecf. 29. 39. b 1 Sam. 15. 22. c Sal. 50. 17. d Adn. 11 Act. 5. 29. 1 Thef. 2. 4. 15 A'r brenin Ahaz a *z* orchymynodd i Uria yr offeiriad, gan ddywedyd, Llosg ar yr allor fawr, y poeth-offrwm *a* boreuol, a'r hwyd-offrwm prydnhawnol, *b* poeth-offrwm y brenin hefyd, a'i hwyd-offrwm ef, a phoeth-offrwm holl bobl y wlad, a'u hwyd-offrwm hwynt, a'u diod-offrwm hwynt; a holl waed y poeth-offrwm, a holl waed yr aberth, a daenelli di arni hi: a bydded yr allor bres i mi i *c* ymofyn.

e Judas 11. 16 Ac Uria yr offeiriad a *d* wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai y brenin Ahaz.

f 1 Bren. 7. 27, 28. f 1 Bren. 7. 23, 25. g Esa. 23. 8—12. Jer. 2. 12. Adn. 4. * er mwyn *b* Ezec. 16. 26. 17 ¶ A'r brenin Ahaz a dorrodd *e* ddaliadau'r ystolion, ac a dynnodd ymaith y noe oddi arnynt hwy, ac a ddisgynnodd y *f* môr oddi ar yr ychen pres *oedd* tano, ac a'i rhoddodd ar balment cerrig.

18 A *g*'r gorchudd i'r Sabbath yr hwn a adeiladasent hwy yn ty, a dyfodd'sa'r brenin oddi allan, a drodd efe *oddi wrth* dŷ yr Arglwydd, * o achos *b* brenin Assyria.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ahaz yr hyn a wnaeth efe, onid *sydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

h 2 Cron. 28. 27. Pen. 12. i ac a gladdwyd gyd a'i dadau yn ninas Dafydd, a Hezecia ei fab a deyrnasodd yn ei le.

21.

P E N. XVII.

1 Drygionus tywodraeth Hosea. 3 Caethgludo Samaria.

YN y ddeuddegfed flwyddyn i Ahaz brenin Juda, y teyrnasodd *a* Hosea mab Ela yn Samaria ar Israel, naw mlynedd *y teyrnasodd efe*.

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd, etto nid *b* fel brenhinoedd Israel y rhai a fuasai o'i flaen ef.

3 ¶ A Salmaneser *c* brenin Assyria a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, a Hosea a aeth yn was iddo ef, ac a * ddug iddo † anrhegion.

4 A brenin Assyria a gafodd *d* fradwriaeth yn Hosea: canys efe a ddanfonasai genhadau at So brenin yr Aipht, ac ni ddanfonasai anrheg i frenin Assyria, fel y *byddai efe arferol* bob blwyddyn, am hynny brenin Assyria a gauodd arno ef, ac a'i rhwymodd ef mewn carchardy.

5 ¶ Yna brenin Assyria a aeth i fynu *e* trwy'r holl wlad, ac a aeth i fynu i Samaria, ac a warchaeodd arni hi dair blynedd.

6 ¶ Yn y nawfed flwyddyn i Hosea, yr ynnillodd brenin Assyria Samaria, ac y *g* caeth-gludodd efe Israel i Assyria, ac a'u cyfleodd hwynt yn Hala ac yn Habor, *wrth* afon *b* Gozan, ac *yn* ninasoedd y Mediaid.

7 Felly y bu, am i feibion Israel bechu yn erbyn *k* yr Arglwydd eu Duw, yr hwn a'u dygasai hwynt i fynu o wlad yr Aipht, oddi tan law Pharao brenin yr Aipht, ac am iddynt ofni duwiau *l* dieithr,

8 A *m* rhodio yn neddfau'r cenhedloedd, y rhai a fwriasai yr Arglwydd allan o flaen meibion Israel, ac *yn n y deddfau* a wnaethai brenhinoedd Israel.

9 A meibion Israel a wnaethant yn o ddirgel bethau nid *oedd* uniawn yn erbyn yr Arglwydd eu Duw, ac a adeiladasant iddynt uchelfeydd yn eu holl ddinasoedd, *p* o dŵr y gwylwyr hyd y ddinas gaerog.

10 Gosodasant hefyd iddynt ddelwau a *q* llwyni ar bob *r* bryn uchel, a than bob pren irlas:

11 Ac a *s* arogl-darthasant yno yn yr holl uchelfeydd, fel y cenhedloedd y rhai a gaeth-gludasai yr Arglwydd o'u *t* blaen hwynt; a gwnaethant bethau drygionus i ddigio yr Arglwydd.

12 A hwy a wasanaethasant eulunod, *u am* y rhai y dywedasai yr Arglwydd wrthynt, *x* Na wnewch y peth hyn.

13 Er i'r Arglwydd dystiolaethu yn erbyn Israel, ac yn erbyn Juda, trwy law yr *y* holl brophwydi, a phob *z* gweledydd, gan ddywedyd, Dychwelwch o'ch ffyrdd drygionus, a chedwch fy ngorchymynion, *a'm* deddfau, yn ol yr holl gyfraith a orchymynais i'ch tadau, a'r hon a anfonais attoch trwy law fy ngweision y prophwydi.

14 Etto ni wrandawasant, eithr *a* caledasant eu gwarrau fel gwarrau eu tadau, y rhai ni chredasant yn yr Arglwydd eu Duw.

15 A hwy a ddirmygasant ei ddeddfau ef, a'i gyfammod yr hwn a wnaethai efe a'u tadau hwynt, a'i dystiolaethau ef y rhai a dystiolaethodd efe i'w herbyn; a rhodiasant ar ol *b* oferedd, c ac a aethant yn ofer: *aethant* hefyd ar ol y cenhedloedd y rhai *oedd* o'u hamgylch, *am* y rhai y gorchymynasai yr Arglwydd iddynt *d* na wnelent fel hwynt.

16 A hwy a adawsant holl orchymynion

738. a Pen. 15. 30. b Pen. 3. 2. c 2 Cron. 15. 29. * Heb. *daiodd* † Neu, *deyrnged* d Pen. 24. 20. e Ecf. 34. 24. 1 Cron. 5. 18. 9. f Pen. 18. 10. 724. g Lef. 26. 32. *b* 1 Cron. 5. 26. i Gen. 10. 2. k Jer. 2. 13. a 3. 13. l Gen. 35. 24. m Lef. 18. 3. n 1 Bren. 12. 19. Mica 6. 16. o Zec. 7. 23. a 8. 10. a 18. 12. p Pen. 18. 8. q Esa. 34. 13. Deut. 16. 21. Mica 5. 14. r Deut. 12. 2. s Ecf. 30. 1. t Lef. 18. 27. u Ecf. 20. 3, 4. Deut. 5. 7, 8. x Deut. 4. 19. y 1 Sam. 9. 9. z Jer. 18. 11. a 25. 5. a 35. 15. a Deut. 31. 27. Diar. 29. 1. b Deut. 32. 21. 1 Bren. 16. 13. 1 Cor. 8. 4. c Sal. 115. 8. Rhuf. 1. 21. d Jos. 23. 7.

Pen. xvi. *Adn.* 28.] *Gorchudd i'r Sabbath.* Lle i'r offeiriaid blinedig i orphwys wedi cyflawni eu wythnos, neu eu dydd-gylch, i neu loches y gwylwyr. *Pen.* xi. 5, 6. *Luc* i. 8. Yr Arglwydd a orchuddia drosci weision, ac a'u dwg i'r orphwysfa dragywyddol.

a Exf. 32. 8. b 1 Bren. 12. 28. c 1 Bren. 21. 7. d 1 Bren. 15. 13. e 1 Bren. 16. 31. f Lef. 18. 21. g 1 Bren. 18. 20. h Pen. 16. 3. i 1 Bren. 21. 20. k 1 Bren. 11. 13. l Jer. 3. m Jer. 3. n Pen. 13. 3. o 1 Sam. 15. 28. p Jer. 14. 22. q 1 Bren. 12. 20— r Eſa. 39. 6. s 1 Bren. 13. 31. t Ezra 4. 2. u Gen. 10. 10. x Pen. 18. 34. Iſa. 37. 12. y Mat. 19. 5. z 2 Pedr 2. 20. a Eſa. 29. 23. b Act. 20. 29. c 1 Bren. 12. 31. Mal. 2. 7. d 2 Tim. 3. 7. e Diar. 1. 7. f Rhuf. 1. 23. g Ioan 4. 9. h Ada. 24. i Yr enw eu hun a'r rhai cadlynol, yn yr enwau rhai o dduw-iau'r cenhedloedd. k 1 Bren. 12. 31. l Zeph. 1. 5. m Jer. 13. 23. Deut. 28. 64. n Eſaiah. Jacob

Arglwydd eu Duw, ac a gwnaethant iddynt ddelwau tawdd, *neu amgen* f dau lo: g gwnaethant hefyd lwyn, ac a ymgrymmaſant i holl lu'r nefoedd, a b gwaſanaethaſant Baal.

17 A hwy a'i dynaſant eu meibion a'u merched trwy'r tân, ac a arferaſant ddewiniaeth, a hwylion, ac a i gwerthaſant eu hunain i wneuthur yr hyn oedd ddrwg yngolwg yr Arglwydd i'w ddigio ef.

18 Am hynny yr Arglwydd a ddigiodd yn ddiſtawr wrth Iſrael, ac a'u bwriodd hwynt allan o'i olwg: ni adawyd l ond llwyth Juda yn unig.

19 Ni chadwodd m Juda 'chwaith orchymynion yr Arglwydd eu Duw, eithr rhodiaſant yn neddfau Iſrael y rhai a wnelſent Jer. 3. ſent hwy.

20 A'r Arglwydd a ddiyſtyrodd holl had Iſrael, ac a'u cyſtuddiodd hwynt, ac a'u rhoddodd hwynt yn n llaw anrheithwyr, a hes iddo eu o bwrw allan o'i olwg.

21 Canys efe a o rwygodd Iſrael oddi wrth dŷ Dafydd; a hwy a wnaethant q Jeroboam fab Nebat yn frenin: a Jeroboam a yrrodd Iſrael oddi ar ol yr Arglwydd, ac a wnaeth iddynt bechu pechod mawr.

22 Canys meibion Iſrael a rodiaſant yn holl bechodau Jeroboam, y rhai a wnaeth efe, heb gilio oddi wrthynt:

23 Nes i'r Arglwydd r fwrw Iſrael allan o'i olwg, fel y llafaraſai trwy law ei holl weiſion y s prophwydi: ac Iſrael a gaeth-gludwyd allan o'i wlad ei hun i Aſſyria, hyd y dydd hwn.

24 ¶ t A brenin Aſſyria a ddug *bobl* o u Babilon, ac o Cutha, ac o x Afa, o Hamath hefyd, ac o Sephaſſaim, ac a'u cyfleodd *hwynt* yn ninaſoedd Samaria, yn y lle meibion Iſrael. A hwy a feddianaſant Samaria, ac a drigaſant yn eu dinaſoedd hi.

25 Ac yn x nechreu eu trigiaſ hwynt yno, a nid ofnaſant hwy yr Arglwydd; am hynny yr Arglwydd a anfonodd b lewod yn eu plith hwynt, y rhai a laddaſant *rai* o honynt.

26 Am hynny y mynegaſant i frenin Aſſyria, gan ddywedyd, Y cenhedloedd y rhai a fudaiſt ti, ac a gyfleaiſt yn ninasoedd Samaria, nid adwaenant ddefod Duw y wlad: am hynny efe a anfonodd lewod i'w myſg hwynt, ac wele, lladdaſant hwynt, am na wyddent ddefod Duw y wlad.

27 Yna brenin Aſſyria a orchymynodd, gan ddywedyd, Dygwch yno un o'r c offeiriaid a ddygaſoch oddi yno, i fyned ac i drigo yno, d ac i ddyſgu iddynt ddefod Duw y wlad.

28 Felly un o'r offeiriaid a ddygaſant hwy o Samaria a ddaeth ac a drigodd yn Bethel, ac a ddyſgodd iddynt pa fodd yr e ofnent yr Arglwydd.

29 Etto pob cenedl oedd yn gwneuthur eu duwiau f eu hun, ac yn *eu* gofod yn nhai'r uchelfeydd a wnaethai'r g Samariaid, pob cenedl yn eu dinaſoedd yr oeddynt yn preſwylio ynddynt.

30 A gwyr b Babilon a wnaethant † Succoth-Benoth, a gwyr Cuth a wnaethant Nergal, a gwyr Hamath a wnaethant Aſima,

31 A'r Afaid a wnaethant Nibhaz a Thartac, a'r Sepharfaid a i loſgaſant eu meibion yn tân i ‖ Adrammelec ac i Anammelec, duwiau Sepharfaim.

32 Felly hwy a ofnaſant yr Arglwydd, ac k a wnaethant iddynt rai o'i gwehilion yn offeiriaid yr uchelfeydd, y rhai a wnaethant *aberthau* iddynt yn nhai'r uchelfeydd.

33 ‖ Yr Arglwydd yr oeddynt hwy yn ei ofni, a gwaſanaethu yr oeddynt eu duwiau yn ol defod y cenhedloedd y rhai a'u dygaſant oddi yno.

34 Hyd y dydd hwn y maent hwy yn gwneuthur yn ol eu hên m arferion: nid ydynt yn ofni yr Arglwydd, ac nid ydynt yn gwneuthur yn ol eu deddfau ‖ hwynt, nac yn ol eu harfer, nac yn ol y gyfraith, na'r gorchymyn a orchymynodd yr Arglwydd i feibion Jacob, n yr hwn y goſododd efe ei enw, Iſrael;

35 A'r Arglwydd a wnaethai gyfammod a hwynt, ac a orchymynaſai iddynt, gan ddywedyd, o Nac ofnwch dduwiau Baal. dieithr, ac p nac ymgrymmwch iddynt, ac na waſanaethwch hwynt, ac nac aberthwch iddynt:

36 Ond yr Arglwydd yr hwn a'ch dug chwi i fyny o wlad yr Aipht a nerth mawr, q ac a braich eſtynedig, r efe a ofnwch chwi, ac iddo ef yr ymgrymmwch, ac iddo yr aberthwch.

37 Y ſ deddfau hefyd, a'r barnedigaethau, a'r gyfraith, a'r gorchymyn, a yſgrifenodd efe i chwi, a gedwch chwi i'w gwneuthur byth; ac nac ofnwch dduwiau dieithr:

38 Ac nac u anghofiwch y cyfammod a ammodais a chwi, ac nac ofnwch dduwiau dieithr:

39 Eithr ofnwch yr Arglwydd eich Duw; ac efe a'ch gwared chwi o law eich holl elynion.

40 Ond ni wrandawſant hwy, eithr yn ol eu x hen arfer y gwnaethant hwy.

41 Felly y cenhedloedd y hyn oedd yn ofni yr Arglwydd, ac yn z gwaſanaethu eu delwau cerfiedig; eu plant a'u hwyrion: fel y gwnaeth eu tadau, y maent hwy yn gwneuthur hyd y dydd hwn.

P E N. XVIII.

1 *Y brenin duwiol Hezecia 4 yn dileu delw-addoliaeth.* 13 *Senacrib yn dyfod yn erbyn Juda.*

AC yn y a drydedd flwyddyn i Hoſea mab Ela brenin Iſrael, y teyrnaſodd b Hezecia mab Ahaz brenin Juda.

2 Mab pum mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* c Abi, merch d Zacaria.

3 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn yngolwg yr Arglwydd, e yn ol yr hyn oll a wnaethai Dafydd ei dad *ef*.

4 ¶ f Efe a dynnodd ymaith yr uchelfeydd, ac a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwyni, ac a faluriodd y g ſarph brês a wnelſai Moſes; canys hyd y dyddiau hynny yr oedd meibion Iſrael yn arogldarthu iddi hi: ac efe a'u galwodd hi * Nehuſtan.

5 Yn Arglwydd Ddeuw Iſrael yr h ymddiriedodd efe, ac ar ei ol ef ni bu ei fath ef ym *mhlith* holl frenhinoedd Juda, nac *ym myſg* y rhai a fuaſai o'i flaen ef.

6 Canys efe a *i* lynodd wrth yr Arglwydd, ni thrôdd efe oddi ar ei ol ef, eithr efe a gadwodd ei orchymynion *ef*, y rhai a orchymynaſai yr Arglwydd wrth Moſes.

7 A'r Arglwydd a fu *i* gyd ag *ef*; i ble bynnag yr aeth, *m* efe a lwyddodd: ac efe a *n* wrthryfelodd yn erbyn brenin Aſſyria, ac ni's gwaſanaethodd *ef*.

8 o Efe a darawodd y Philiſtiaid hyd † Gaza a'i therfynau, *p* o dŵr y gwylwyr hyd y ddinas gaerog.

9 ¶ Ac yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenin Hezecia (honno *oedd* y ſeithfed flwyddyn i Hoſea mab Ela brenin Iſrael) y daeth *q* Salmaneſer brenin Aſſyria i erbyn Samaria, ac a warchaeodd arni hi.

10 Ac yn mhen y tair blynedd yr ynillwyd hi; yn y chweched flwyddyn i Hezecia (honno *oedd* y nawfed flwyddyn i Hoſea brenin Iſrael) yr *s* ynnillwyd Samaria.

11 A brenin Aſſyria a gaeth-gludodd Iſrael i Aſſyria, ac a'u cyfleodd hwynt *t* yn Hala ac yn Habor, *tuttu* afon Gozan, ac yn ninaſoedd y Mediaid:

12 Am *u* na wrandawſent ar lais yr Ar-

a Gen. 32. 28. b 1 Bren. 18. 31. c Gen. 17. 7. d Exf. 20. 5. e Deut. 6. 13. f Neh. 9. 14. g Sal. 19. 9. h Sal. 18. 22. i Deut. 6. 13. k Adn. 34 y Zeph. 1. l Ioan 4. 9. m Jos. 24. 19. 1 Bren. 18. 21. a 2 Cron. 29. 1. *Abia.* d Pen. 14. 29. e 1 Bren. 15. 5. f Deut. 32 7. 5. 2 Cron. 31. 1. g Num. 21. 9. * Sef. *tyniath prŷs.* Jer. 10. 4. h Pen. 19. 10 Cat. Job 13. 15. Sal. 13. 5. i 1 Bren. 16. 25. Pen. 16. 34 2 Bren. 23. 25. Deut. 10. 20. Jos 23. 9. Rhuf. 12. 9. k 1 Sam. 18. 14. Sal. 60. 12. l Pen. 16. 7. m 2 Cron. 28. 18. Eſa. 14. 29. † Heb. *Azeca.* n Pen. 17. 9. o Pen. 17. 3. p Pen. 17. 6. 1 2 Pedr 2. 9. q 2 Cron. 5. 26. r Pen. 17. 6. s Dan. 9. 6, 9.

ꝛ 2 Cron. 32. 1. Eſa. 36. 1. y Pen. 19. 28, 34. ꝛ Pen. 14. 19. a Adn. 7. Diar. 29. 25. 1 Ioan 1. 9. b Diar. 11. 4. Marc 5. 26.

Arglwydd eu Duw, eithr troſeddu ei gyſammod eſ, a'r hyn oll a orchymynaſai Moſes gwas yr Arglwydd, ac na wrandawent, ac na's gwnaent.

13 ¶ Ac *ꝛ* yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenin Hezecia, y daeth Senacrib brenin Aſſyria i fynu yn erbyn holl ddinaſoedd caerog Juda, *y* ac a'u hynnillodd hwynt.

c 1 Bren. 6. 35. Mat. 23. 17. d Adn. 14 Sal. 62. 9. 7 10. ‡ Heb. *trwm* e Eſa. 7. 3. a 22. 9. f Eſa. 22. 15. g Adn. 29 Jer. 6. 9. Zec. 1. 3, 19. h Adn. 30 Sal. 69. 4. i Deut. 25. 18. Sal. 42. 3. a 71. 11. || Neu, *Siarad.* * Heb. *ſwſuſau* k Job 20. 3. Diar. 21. 30. 2 Cron. 32. 3. l Eſa. 36. 6. m Deut. 32. 31. 1 Sam. 4. 8. n Adn. 4. 2 Cron. 31. 1. o 2 Cron. 32. 12. Heb. 13. 10. p Sal. 20. 7. q Sal. 52. 1, &c. Sal. 12. 6. r 1 Bren. 13. 18. Pen. 19. 15. Diar. 17. 7. Eſa. 10. 5. 2 Cor. 11. 14. s Diar. 17. 24. t Diar. 18. 3. a 3. 29. Job 24. 24. u Pen. 6. 25. † Heb. *dwfr eu traed*

14 A Hezecia brenin Juda a anfonodd at frenin Aſſyria i ꝛ Lacis, gan ddywedyd, *a* Pechais, dychwel oddi wrthyf: dyg-af yr hyn a roddych arnaf. A brenin Aſyria a oſododd ar Hezecia brenin Juda, dri chant o dalentau arian, a deg ar hugain o dalentau aur.

15 A Hezecia a roddodd *iddo* yr *b* holl arian a gafwyd yn nhŷ yr Arglwydd, ac yn nhryſorau tŷ'r brenin.

16 Yn yr amſer hwnnw y torrodd Hezecia yr *c aur oddi ar* ddryſau teml yr Arglwydd, ac *oddi ar* y colofnau a orchuddiaſai Hezecia brenin Juda, ac a'u rhoddes hwynt i frenin Aſſyria.

17 ¶ A *d* brenin Aſſyria a anfonodd Tartan, a Rabſaris, a Rabſace, o Lacis, at frenin Hezecia, â llu ‡ dirfawr yn erbyn Jeruſalem. A hwy a aethant i fynu, ac a ddaethant i Jeruſalem. A gwedi eu dyfod i fynu, hwy a ddaethant ac a ſafaſant *e* wrth biſtyll y llyn uchaf, yr hwn *ſydd* ym mhrif-ffordd maes y panwyr.

18 A gwedi iddynt alw ar y brenin, daeth allan attynt *f* hwy Eliacim mab Hilcia, yr hwn *oedd* benteulu, a Sebna yr yſgrifennydd, a Joa mab Aſaph y cofiadur.

19 A Rabſace a ddywedodd wrthynt hwy, Dywedwch yn awr wrth Hezecia, Fel hyn y *g* dywedodd y brenin *b* mawr, brenin Aſſyria, i Pa hyder *yw* hwn yr hyt ti yn ymddiried ynddo?

20 || Dywedyd yr ydwyt (ond *nid ydynt ond* geiriau * ofer) *T mae gennyf k* gyngor a nerth i ryfel. Ar bwy y mae dy hyder, pan wrthryfelaiſt i'm herbyn i?

21 Wele, yn awr, y mae dy hyder, ar y *l* ffon gorſen ddrylliedig hon, ar yr Aifft, yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a â i gledr ei law eſ, ac a dylla trwyddi hi: felly *y mae* Pharao brenin yr Aipht i bawb a hyderant arno ef.

22 Ac os dywedwch wrthyf, Yn yr Arglwydd ein Duw yr ydym ni yn ymddiried; onid *m* efe *yw* yr hwn y tynnodd Hezecia ymaith ei *n* uchelfeydd, a'i allorau, ac y dywedodd wrth Juda, a wrth Jeruſalem, O flaen yr *o* allor hon yr ymgrymmwch chwi yn Jeruſalem?

23 Yn awr gan hynny dod wyſtlon, attolwg, i'm hargiwydd brenin Aſſyria, a rhoddaf i ti ddwy fil o *p* feirch, os gelli di roddi rai a farchogo arnynt hwy.

24 A *q* pha fodd y troi di ymaith wyneb un capten o'r gweiſion lleiaf i'm hargiwydd, ac yr ymddiriedi yn yr Aipht am gerbydau a gwŷr meirch?

25 Ai heb yr Arglwydd y daethum i fynu yn erbyn y lle hwn, i'w ddinyſtrio ef? *r* Yr Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Dos i fynu yn erbyn y wlad hon, a dinyſtria hi.

26 Yna y dywedodd Eliacim mab Hilcia, a Sebna, a Joa, wrth Rabſace, *s* Llafara, attolwg, wrth dy weiſion yn Syriaeg (canys yr ydym ni yn *ei* deall) ac na lefara wrthym ni yn iaith yr Iuddewon, lle y clywo'r bobl *ſydd* ar y mur.

27 Ond *t* Rabſace a ddywedodd wrthynt, Ai at dy feiſtr di, ac attat tithau, yr anfonodd fy meiſtr fi, i lafaru'r geiriau hyn? onid at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mur; *u* fel y bwyttaont eu tom eu hun, ac yr yfont eu † trwnge eu hun gyd â chwi, *yr anfonodd fi?*

28 Felly Rabſace a ſafodd, ac a *x* waeddodd â llef uchel yn iaith yr Iuddewon, y llafarodd hefyd, a dywedodd, Gwrandewch air y brenin mawr, brenin Aſſyria.

29 Fel hyn y dywedodd y brenin, *y* Na thwylled Hezecia chwi: canys ꝛ ni ddichon efe eich gwaredu chwi o'm llaw i.

30 Ac na phared Hezecia i chwi ymddiried yn yr Arglwydd, gan ddywedyd, *a* Yr Arglwydd gan waredu a'n gwared ni, ac ni roddir *y* ddinas hon yn llaw brenin Aſſyria.

31 Na wrandeweh ar Hezecia: canys fel hyn y dywed brenin Aſſyria, Gwnewch ‡ fwynder â mi, a deuwch allan attaf fi, ac yna bwyttewch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un o'i ffigyſbren, ac yſed pawb ddwfr ei ffynnon ei hun:

32 Nes i mi ddyfod a'ch dwyn chwi i wlad megis eich gwlad eich hun, gwlad *yd* a *b* gwin, gwlad bara a gwinllanoedd, gwlad *c* olew olewydd a mêl, fel y byddoch fyw, ac na fyddoch feirw: ac na *d* wrandewch ar Hezecia, pan hudo efe chwi, gan ddywedyd, Yr Arglwydd a'n gwared ni.

33 *e* A lwyr-waredodd yr un o dduwiau'r cenhedloedd ei wlad o law brenin Aſſyria?

34 *f Pa le* mae duwiau Hamath, ac Arpad? duwiau *g* Sepharfaim, Hena, ac Ifa? a achubaſant hwy Samaria o'm llaw i?

35 Pwy *ſydd* ym mhlith holl dduwiau'r gwledydd a waredaſant eu gwlad o'm llaw i? *h* fel y gwaredai yr Arglwydd Jeruſalem o'm llaw i?

36 Eithr y bobl a *i* dawſant, ac nid *k* attebaſant air iddo: canys gorchymyn y brenin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

37 Yna y daeth Eliacim mab Hilcia, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sebna yr yſgrifenydd, a Joa mab Aſaph y cofiadur, at Hezecia, *l* â'u dillad yn rwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſace.

k Diar. 26. 4. *l* Job 2. 12. Eſa. 33, 7. Act. 14. 14.

P P N. XIX.

1 *Hezecia yn afon at Eſaia.* 6 *Eſaia yn ei gyſuro.* 8 *Senacrib yn danfon llythyr cableddus.* 14 *Gweddi Hezecia.* 35 *Lladd yr Aſſyriaid.* 36 *Lladd Senacrib.*

A *a* Phan glybu y brenin Hezecia *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwiſgodd â ſachliain, *b* ac a aeth i mewn i dŷ yr Arglwydd.

2 Ac efe a anfonodd Eliacim, yr hwn *oedd* benteulu, a Sebna yr yſgrifenydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſachliain, at *c* Eſaia y proffwyd mab Amos.

3 A hwy a ddywedaſant wrtho ef, fel hyn y dywed Hezecia, Diwrnod *d* cyfyngdra, a cherydd, a * chabledd, *yw'r* dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes e* grym i eſgor.

4 Fe allai y gwrendy yr *f* Arglwydd *g* dy Dduw holl *h* eiriau Rabſace, yr hwn a anfonodd brenin Aſſyria ei feiſtr i gablu'r *i* Duw byw, ac y *k* cerydda efe'r geiriau a glybu'r Arglwydd dy Dduw: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y *l* gweddill *ſydd* i'w ‖ Neu, *ſyſtyddu* gael.

5 Felly gweiſion y brenin Hezecia a ddaethant at Eſaia.

6 ¶ Ac Eſaia a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Nac *m* ofna'r geiriau a glywaiſt, *truy* y rhai y *n* cablodd gweiſion brenin Aſſyria fi.

7 Wele fi yn rhoddi arno ef † wynt, ac efe a glyw a ſiwn, ac a ddychwel i'w wlad: a Y 3 gwnaf

a 1 Bren. 21. 27. 2 Cron. 34. 19. b Gen. 37. 34. c 1 Sam. 14. 25. d Pen. 18. 31. e Eſa. 7. 3. f Pen. 19. 4. g 1 Bren. 1. 17. b 2 Sam. 16. 12. i Pen. 18. 35. k Judas 15. l 2 Cron. 28. 6. m Eſa. 14. 13. 2 Cron. 32. 8. n Pen. 18. 33. Adn. 3. Dat. 13. 6. † Heb. *ſpryd.* o Adn. 9.

Pen. xviii. *Adn.* 26.] *Lle y clywo'r bobl.* Pe fynai *Eliacim* gyttuno rhyngddynt â'u gilydd, rhag ir milwyr [illegible]

p Esa. 37. 38. gwnaf hefyd iddo syrthio gan y p cleddyf yn ei wlad ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabsace, ac a q 2 Bren. 14. 19. r 1 Sam. 23. 27. Dat. 12. 16. s Gal. 6. 7. t Adn. 4. Deut. 10. 21. Sal. 50. 7. Ioan 1. 6. u Gen. 11. 13. x Pen. 18. 34. y 1 Bren. 8. 28. Diar. 18. 13. z Ecc. 25. 18. 1 Sam. 4. 4. Sal. 80. 1. a Esa. 44. 6. b Jer. 10. c Sal. 31. 2. d 2 Cron. 6. 40. e Num. 14. 18. Esa. 10. 6. f Jer. 10. 3, 5. Dat. 9. 20. g 1 Bren. 8. 28. h Sal. 83. 13. i Dan. 9. 20. k Sal. 65. 2. l Esa. 22. 4, 5. a 37. 22. Jer. 14. 17. Hos. 11. 12. m Job 16. 4. Sal. 22. 7. Galar. 2. 15. n Sal. 71. 22. Esa. 5. 24. Jer. 51. 5. o Pen. 18. 31. p Sal. 20. 7. q Pen. 18. 31. r Esa. 10. 18. s 1 Bren. 20. 10. t dygwn ‡ Esa. 10. 5. u Sal. 129 6. x Sal. 139. 1, &c. ‖ Neu, Ysgafa

q 2 Bren. 14. 19. gafodd fremin Assyria yn ymladd yn erbyn Libna: canys efe a glywsai fyned o hono ef ymaith o q Lacis.

9 A phan glybu efe am Tirhaca brenin Ethiopia, gan ddywedyd, Wele, efe a ddaeth allan r i ryfela a thi; efe a anfonodd genhadau drachefn at Hezecia, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y llafarwch wrth Hezecia brenin Juda, gan ddywedyd, Na s thwylled t dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jerusalem yn llaw brenin Assyria.

11 Wele, ti a glywaist yr hyn a wnaeth brenhinoedd Assyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt: ac a waredir di?

12 A waredodd duwiau'r cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm t tadau i eu dinystrio: *sef* Gozan, a u Haran, a Reseph, a meibion Eden y rhai *oedd* o fewn Thelazar?

13 x Mae brenin Hamath, a brenin Arpad, a brenin dinas Sepharfaim, Hena, ac Iffa?

14 ¶ A Hezecia a gymmerodd y llythyrau o law'r cenhadau, ac a'u darllenodd hwy: a Hezecia a aeth i fynu i dŷ yr Arglwydd, y ac a'u lledodd hwynt ger bron yr Arglwydd.

15 A Hezecia a weddiodd ger bron yr Arglwydd, ac a ddywedodd, O Arglwydd Dduw Iſrael, yr hwn wyt yn trigo *rhwng* x y cerubiaid, tydi fydd Dduw, tydi yn *a* unig, i holl deyrnasoedd y ddaear: ti a wnaethoſt y *b* nefoedd a'r ddaear.

16 *c* Gogwydda, Arglwydd, dy gluſt, a gwrando: agor dy *d* lygaid, Arglwydd, ac edrych; a gwrando eiriau Senacrib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi'r Duw byw.

17 Gwir *yw*, O Arglwydd, i frenhinoedd Assyria *e* ddifetha'r holl genhedloedd a'u tir,

18 A rhoddi eu duwiau hwynt yn tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, eithr *f* gwaith dwylaw dyn; o goed a maen: am hynny y dinystriasant hwynt.

19 Yn awr gan hynny, O Arglwydd *g* ein Duw ni, achub ni, attolwg, o'i law ef, fel y *h* gwypo holl deyrnasoedd y ddaear mai tydi *yw* yr Arglwydd Dduw, tydi yn unig.

20 ¶ Yna *i* Esaia mab Amos a anfonodd at Hezecia, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael, *k* Gwrandewais ar yr hyn a weddiaiſt arnaf fi yn erbyn Senacrib brenin Assyria.

21 Dyma'r gair a lafarodd yr Arglwydd yn ei erbyn ef, Y *l* forwyn merch Sion a'th ddirmygodd di: *ac* a'th watwarodd; *m* merch Jerusalem a ysgwydodd ben ar dy ol di.

22 Pwy a ddifenwaiſt ti, ac a geblaiſt? ac yn erbyn pwy y dyrchefaiſt ti *dy* lêf, ac y codaiſt yn uchel dy lygaid? yn erbyn *n* Sanct Iſrael.

23 Trwy law dy genhadau y o ceblaiſt ti yr Arglwydd, ac y dywedaiſt, A lliaws fy *p* ngherbydau y dringais i uchelder y mynyddoedd, i ystlyſau Libanus; ac mi a dorraf uchelder ei *q* gedrwydd ef, *a'i* ddewis ffynnidwydd ef, *a'* hefyd i'w letty eithaf, *ac i r* goedwig ei ddol-dir ef.

24 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddyfroedd dieithr, ac *s* â gwadnau fy nhraed y dyhysbyddais holl afonydd y gwarchaeedig.

25 Oni chlywaiſt ti ddarparu o honof fi hyn er ys talm, ac i mi lunio hynny er y dyddiau gynt? yn awr y ‡ dygais hynny i ben, *t* fel y byddit i ddinystrio dinaſoedd caerog *yn* garneddau dinystriol.

26 Am hynny eu trigolion yn gwttoglaw a ddychrynwyd, ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fel gwŷdd-lyſiau, *neu u* laſ-wellt yn ar bennau *tai*, neu ŷd wedi deifio cyn addfedu.

27 ¶ ‖ Dy eiſteddiad hefyd, a'th fyned allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabum i, a'th gynddeiriogrwydd i'm y herbyn.

28 Am i ti ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm cluſtiau; am hynny y x goſodaf fy mâch yn dy ffroen, a'm *a* ffrwyn yn dy weſtiau, ac a'th ddychwelaf di ar hyd yr un ffordd ag y daethoſt.

29 A hyn *fydd* yn argoel i ti, *O Hezecia*: *b* Y flwyddyn hon *c* y bwyttai a dyfo o hono ei hun, ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn hauwch, a *d* medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

30 A'r * gweddill o dŷ Juda *yr hwn* a adewir, *e* a wreiddia eilwaith i wared, ac a ddwg ffrwyth i fynu.

31 Canys *f* gweddill a â allan o Jerusalem, a'r rhai diangol o fynydd Sion, *g* zel Arglwydd *y lluoedd* a wna hyn.

32 Am hynny fel hyn y dywedodd yr Arglwydd am frenin Assyria, *b* Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac ni ergydia faeth yno; hefyd ni ddaw efe o'i blaen hi â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn hi.

33 Ar hyd yr un ffordd ag y daeth, *i* y dychwel efe, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr Arglwydd.

34 Canys *k* mi a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac er *l* mwyn Dafydd fy ngwas.

35 ¶ A'r *m* noſon honno yr aeth angel yr Arglwydd, ac a darawodd *n* yngwerſyll yr Aſſyriaid, bump a phedwar ugain a chant o filoedd: a phan gyfodafant yn foreu drannoeth, wele hwynt oll yn gelanneddau meirwon.

36 Felly Senacrib brenin Assyria a ymadawodd, ac a aeth ymaith, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn o Ninefe.

37 A þu, fel yr oedd efe yn addoli yn nhŷ Niſroc *p* ei dduw, i *q* Adrammelec a Sareſer ei feibion *r* ei ladd ef â'r cleddyf; a hwy a ddiangafant i wlad † Armenia: ac *s* Eſarhadon ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

q 2 Cron. 32. 21. *r* Adn. 7. † Heb. *Ararat.* *s* Ezec. 4. 2. Neh. 1. 14.

P E N. XX.

1 *Hezecia gwedi cael rhybudd o'i farwolaeth, yn cael eſtyn eu oes.* 8 *Yr haul yn myned yn ei ol, yn argoel o'r addewid.*

YN *a* y dyddiau hynny y clefychodd Hezecia hyd farw: ac Esaia y prophwyd mab Amos a ddaeth atto, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, * Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna efe a drodd ei wyneb at y *b* pared, ac a weddiodd ar yr Arglwydd, gan ddywedyd,

3 Attolwg, Arglwydd, cofia yr awr *c* hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd, ac â *d* chalon berffaith, a gwneuthur o honof *yr hyn oedd* dda yn dy olwg di. A Hezecia a ŵylodd âg *e* ŵylofain mawr.

4 A chyn myned o Esaia allan i'r † cyntedd canol, daeth gair yr Arglwydd atto, gan ddywedyd,

5 Dychwel, a dywed wrth Hezecia blaenor fy mhobl, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Dafydd dy dad, *f* Clywais dy weddi di, *g* gwelais dy ddagrau: wele fi yn *h* dy iachau di; y trydydd dydd yr ai di i fynu i dŷ yr Arglwydd.

6 Ac mi a *i* chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd, ac a'th waredaf di a'r ddinas hon o law brenin Assyria; *k* diffynnaf herŷd y ddinas hon er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwas.

7 A dywedodd *l* Esaia, Cymmerwch *m* ſwp o figys. A hwy a gymmeraſant, ac a'i goſodaſant ar y cornwyd, ac efe a aeth yn iach.

8 ¶ A Hezecia a ddywedodd wrth Esaia, *n* Pa arwydd *fydd* y iachâ yr Arglwydd

a Act. 9. ✠ Job 41. 2. Ezec. 29. 4. a 38. 4. Amos 4. 2. *a* Sal. 32. 9. *b* Lef. 25. 4. *c* 1 Bren. 3. 13. Eph. 3. 20. *d* Esa. 65. 21. * Heb. *diangol* *e* Sal. 8. 9. *f* Esa. 2. 3. *g* Esa. 9. 7. *b* Esa. 37. 33. *a* 54. 17. *i* Adn. 28. *k* Pen. 20. 6. Diar. 16. 4. *l* 1 Bren. 11. 12, 13. *m* Esa. 37. 36. 1 Thef. 5. 3. *n* 2 Sam. 24. 16. Adn. 7, 32. *o* Gen. 10. 11. 709. *p* Pen. 17. 29. *Ararat.*

713. *a* 2 Cron. 32. 24. Esa. 38. 1. * Heb. *dod orth-ymyn am* 2 Sam. 17. 23. *b* Mal. 6. 6. *c* Neh. 13. 22. *d* 1 Thef. 2. 4. *e* 2 Sam. 7. 26. 2 12. 22. † *ddinas.* 1 Bren. 6. 8. *f* Sal. 65. 2. *g* Sal. 56. 6. *b* Esa. 38. 21. *i* Job 14. 5. Diar. 3. 1, 2. *k* Pen. 19. 34. 2 Cron. 1. 10. *l* Hoſ. 12. 13. *m* Pen. 5. 8. *n* Barn. 6. 21. Esa. 7. 11; 14. Dan. 19. 1.

o Adn. 5. Barn. 6. 39.
gIwydd ſi, ac yr ar̃ i fynu i dŷ yr Arglwydd y o trydydd dydd?

q Joſ. 10. 13. Hoſ. 6. 3. 6.
9 Ac Eſaia a ddywedodd, Hyn *fydd* i ti yn *p* argoel oddi wrth yr Arglwydd, y gwna yr Arglwydd y gair a lafarodd efe; A a'r cyſgod ddeg o raddau ym mlaen, neu a ddychwel efe ddeg o raddau yn ol?

r Ecſ. 14. 15.
10 A Hezeciа a ddywedodd, Hawdd yw i'r cyſgod ogwyddo ddeg o raddau: nid *ſelly*, ond *q* dychweled y cyſgod yn ei ol ddeg o raddau.

s Eſa. 38. 8.
11 Ac Eſaia y prophwyd *r* a lefodd ar yr Arglwydd: ac efe a' dŵdd y *s* cyſgod ar hyd y graddau, ar hyd y rhai y diſgynaſai efe yn ‡ neiaf Ahaz, ddeg o raddau yn ei ol.

‡ Heb. *yngraddau*

t Eſa. 39. 1.
12 ¶ *t* Yn yr amſer hwnnw yr anfonodd Berodac-baladan, mab Baladan brenin Babilon, lythyrau ac *u* anrheg at Hezeciа: canys efe a glywſai fod Hezeciа yn *x* glaf.

u 2 Sam. 8. 10.

x Adn. 1.

y 2 Cron. 32. 22---27. Eſa. 39. 2.
13 A *y* Hezeciа a wrandawodd arnynt, ac a ddangoſodd iddynt holl dŷ ei dryſor, yr arian, a'r aur, a'r per-aroglau, a'r olew goreu, a *holl* dŷ ei arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei dryſorau ef: nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth ef, a'r na's *x* dangoſodd Hezeciа iddynt.

z Mat. 7. 6.

a Pen. 5. 25.
14 ¶ Yna Eſaia y prophwyd a ddaeth at y brenin Hezeciа, ac a ddywedodd wrtho, Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac o ba le y daethant attat ti? A dywedodd Hezeciа, *a* O wlad bell y daethant hwy, *ſef* o Babilon.

b Diar. 14. 27.

c Joſ. 7. 19. Job 31. 31.
15 Yntau a ddywedodd, Beth a welſant hwy yn dŷ dŷ di? A dywedodd Hezeciа, *b* Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ a welſant hwy: *c* nid oes dim yn fy nhryſorau i na's dangoſais iddynt hwy.

d Pen. 24. 13. Jer. 27. 22.
16 Ac Eſaia a ddywedodd wrth Hezeciа, Gwrando air yr Arglwydd:

e 2 Cron. 33. 11. Dan. 1. 3, 4.
17 Wele ŷ dyddiau yn dyfod, *d* pan ddygerir i Babilon yr hyn oll *ſydd* yn dŷ dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr Arglwydd.

f 1 Sam. 3. 18. Job 1. 21. Sal. 93. 9.
18 Cymmerant hefyd o'th *e* feibion di, y rhai a ddaw allan o honot, y rhai a genhedli di, a hwy a fyddant yn yſtafellyddion yn llys brenin Babilon.

|| Neu, *oni fydd heddwch &c.*

g Zec. 8. 19.
19 Yna Hezeciа a ddywedodd wrth Eſaia, *f* Da yw gair yr Arglwydd, yr hwn a lafaraſt. Dywedodd hefyd, || Onid *da os* bydd *g* heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i?

h Neh. 3. 16. i 2 Cron. 32. 3, 4. k Sal. 46. 4. Can. 4. 15.
20 ¶ A'r rhan arall o hanes Hezeciа, a'i holl rym ef, ac fel *h* y gwnaeth efe'r llyn, a'r piſtyll, ac y *i* dug efe'r dyfroedd i'r *k* ddinas, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

l 2 Cron. 33. 20.
21 A Hezeciа a hunodd gyd a'i dadau: a Manaſſe ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

P E N. XXI.

1 *Manaſſe*; 3 *a'i ddelw-addoliaeth.* 10 *Yn traſlodi Jeruſalem.* 17 *Amon ar ei ol*; 19 *yn annuwiol.* 23 *Joſia yn teyrnaſu.*

m 2 Sam. 698. n Pen. 20. 6. 2 Cron. 33. 1. o Eſa. 62. 4.
MAB *a* deuddeng mlwydd *oedd* Manaſſe pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnaſoedd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd o* Hephſiba.

p Pen. 20. 3. Preg. 10. 16.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* c ddrwg yngolwg yr Arglwydd, yn ol ffieidd-dra'r *d* cenhedloedd a fwriodd yr Arglwydd allan o flaen meibion Iſrael.

q Pen. 18. 4. r 1 Bren. 14. 24. s Pen. 18. 4. t 1 Bren. 16. 33. u Jer. 33. 34. x 2 Sam. 7. 13. y 1 Bren. 8. 36.
3 Canys efe a adeiladodd drachefn yr uchelfeydd a *e* ddinyſtriaſai Hezeciа ei dad ef; ac a gyfododd allorau i Baal, ac a wnaeth lwyn, fel y *f* gwnelſai Ahab brenin Iſrael, ac a addolodd holl lu'r nefoedd, ac a'u gwaſanaethodd hwynt.

4 *g* Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ yr Arglwydd, *am* yr hwn y dywedaſai yr Arglwydd, Yn *h* Jeruſalem y goſodaf fy enw.

5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lu'r nefoedd yn nau *i* gyntedd ty'r Arglwydd,

6 Ac *k* efe a dynnodd ei fab trwy dân, ac a arferodd *l* hudoliaeth, a brudiau, ac a fawrhaodd ſwynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer o ddrwg yngolwg yr Arglwydd i'w ddigio *ef*.

k Lef. 18. 21. Deut. 18. 10. Pen. 16. 3.

7 Ac efe a oſododd ddelw gerfiedig y llwyn a wnelſai efe, yn y tŷ *am* yr hwn y dywedaſai yr Arglwydd wrth Dafydd, ac wrth Salomon ei fab, *m* Yn y tŷ hwn, ac yn Jeruſalem, yr hon a ddewiſais i o holl lwythau Iſrael, y goſodaf fi fy enw yn dragywydd.

l Lef. 19. 26. m 2 Sam. 7. 10. 1 Bren. 8. 29.

8 Ac ni ſymmudaf mwyach *n* droed Iſrael o'r wlad a roddais i'w tadau hwynt: yn unig os *o* gwyliant ar wneuthur yr hyn oll a orchymynais iddynt, ac yn ol yr holl gyfraith a orchymynodd fy ngwas Moſes iddynt.

a 9. 3. Pen. 23. 27. Sal. 132. 13. n Pen. 18. 11. o Lef. 26.

9 Ond ni wrandawſant hwy: a *p* Manaſſe a'u cyfeiliornodd hwynt i wneuthur yn *q* waeth na'r cenhedloedd a ddiſethaſai yr Arglwydd o flaen meibion Iſrael.

2 Cron. 33. 8. 9, 21. p Diar. 29. 12. Eſa. 3. 12. Dat. 2. 22. q Iago 4. 17. Ioan 9. 41.

10 ¶ A llafarodd yr Arglwydd trwy law ei weiſion y prophwydi, gan ddywedyd,

r Jer. 15. 4. s 1 Tim. 5. 22. t Galar. 1. 1. Mica 3. 12. u 1 Sam. 3. 11. Jer. 19. 3. Dan. 9. 12. x Eſa. 34. 11. Galar. 2. 8. Amos 7. 7, 8. Zeph. 1. 2, 7. * *Pelym-men.* Pen. 10. 11. Jer. 22. 30. 643. y Jer. 26. 9. z Pen. 31. Neh. 1. 3. Eſa. 11. 11. Amos 1. 15. a Adn. 11. b 2 Cron. 33. 3, 12. c 2 Cron. 33. 20. d Mat. 1. 10. † Sef, *ſiv afonydd.* Num. 33. Eſa. 30. 25. e Adn. 7. f Ezec. 18. 10, &c.

11 *r* O herwydd i Manaſſe brenin Juda wneuthur y ffieidd-dra hyn, a gwneuthur yn waeth na'r hyn oll a wnaethai'r Amoriaid *a fu* o'i flaen ef, a pheri o hono i Juda *s* bechu trwy eu eulynod:

12 O blegid hynny, fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael, *t* Wele fi yn dwyn drwg ar Jeruſalem a Juda, *u* fel y merwino dwy-gluſt y ſawl a'i clywant.

13 Ac mi a eſtynaf *x* llinyn meſur Samaria ar Jeruſalem, a * phwys ty Ahab: y golchaf hefyd Jeruſalem fel y golch *un* gwppan, *yr hwn pan* olcho, efe a'i try ar ei wyneb.

14 Ac mi a wrthodaf weddill *x* fy etifeddiaeth, ac a'u rhoddaf hwynt yn llaw eu gelynion, a hwy a fyddant yn anrhaith ac yn yſpail i'w holl elynion:

15 Am iddynt wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg yn fy ngholwg i, a'u bod yn fy nigio i, er y dydd y daeth eu tadau hwynt allan o'r Aipht, hyd y dydd hwn.

16 Manaſſe hefyd a dywalltodd lawer iawn o waed gwirion, hyd oni lanwodd efe Jeruſalem o ben bwy gilydd, heb law ei bechod *truy* yr hwn y gwnaeth efe i *a* Juda bechu, gan wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd.

17 ¶ A'r *b* rhan arall o hanes Manaſſe, a'r hyn a wnaeth efe, a'i bechod a bechodd efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

18 A *c* Manaſſe a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yng ardd ei dŷ ei hun, *ſef* yng ardd Uzza; ac Amon ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

19 ¶ Mab dwy flwydd ar hugain *oedd d* Amon pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a dwy flynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Meſulemeth, merch Harus o † Jotba.

20 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg yngolwg yr Arglwydd, *e* fel y gwnelſai Manaſſe ei *f* dad.

21 Ac efe a rodiodd yn yr *g* holl ffyrdd y rhodiaſai ei dad ynddynt, ac a waſanaethodd yr eulynod a waſanaethaſai ei dad, ac a *h* ymgrymmodd iddynt:

22 Ac *i* efe a wrthododd Arglwydd Dduw ei dadau, *k* ac ni rodiodd yn ffordd yr Arglwydd.

23 ¶ A gweiſion Amon a *l* frad-fwriadaſant yn ei erbyn ef, ac a laddaſant y *m* brenin yn ei dŷ ei hun.

24 A phobl y wlad a *n* laddodd yr holl rai a fradfwriadaſent yn erbyn y brenin Amon: a phobl y wlad a oſodaſant Joſia ei fab yn frenin o yn ei le ef.

25 A'r rhan arall o hanes Amon, yr *f* Ezec. 18. 10, &c. hyn a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig

g 1 Bren. 15. 26. h Deut. 20. 5. i Jer. 2. 13. k 1 Bren. 11. 33. l Pen. 12. 20. m Job 20. 5. n Gen. 9. 6. Barn. 1. 7. Mat. 7. 2. o Pen. 16. 20. Eſa. 3. 2, 3, 4. 5. Act. 2. 25.

grifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

f Mat. 1. 10. *Joſias.* 26 A chladdwyd ef yn ei feddrod yng
g 2 Bren. 13. 2. ardd Uzza; a *g* Joſia ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXII.

1 Duwioldeb Joſia. 15. *Huldа yn proſbwydo dinyſtr Jerusalem.*

641 r. MAB wyth mlwydd *oedd a* Joſia pan
a 1 Bren. 15. 2. aeth efe yn frenin, ac un mlynedd
2 Cron. 34. 1. ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Je-
b Jos. 15. 39. rusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jedida,
c 1 Bren. 15. 31. merch Adaia o *b* Boſcath.
d Deut. 5. 32. 2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd c* union
e Jer. 1. 1. yngolwg yr Arglwydd, ac a rodiodd yn
f Pen. 12. 4, 5. holl ffyrdd Dafydd ei dad, ac *d* ni thrôdd
g Pen. 12. 9. ar y llaw ddehau nac ar y llaw aſwy.
2 Cron. 8. 14. 3 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i
** Heb. brotbwy.* frenhin Joſia, y brenhin a anfonodd Saphan,
b 2 Cron. 34. 12. fab Aſalia, fab Meſulam, yr ysgrifenydd,
i Pen. 12. 5. i dŷ yr Arglwydd, gan ddywedyd,
g Pen. 12. 9. 4 Dos i fynu at *e* Hilcia yr arch-offeiriad,
2 Cron. 8. 14. fel y cyfrifo efe yr arian *f* a ddygpwyd i
** Heb. brotbwy.* dŷ yr Arglwydd, y rhai a gaſglodd *g* ceid-
waid y * drws gan y bobl:
b 2 Cron. 34. 12. 5 A rhoddant hwy yn llaw gweithwyr
i Pen. 12. 12. y gwaith, y rhai ſydd *b* olygwyr ar dŷ yr
Arglwydd: a rhoddant hwy i'r rhai ſydd
yn gweithio yn nhŷ yr Arglwydd, i gyweirio agenau'r tŷ,
k Pen. 12. 12. 6 I'r *i* teiri coed, ac i'r adeiladwyr, ac
i'r teiri maen, ac i brynu coed a cherrig
naddu, i atgyweirio'r tŷ.
l Neh. 7. 2. 7 Etto *k* ni chyfrifwyd â hwynt am yr
Diar. 28. 20. arian a roddwyd yn eu llaw hwynt, am
eu bod hwy yn gweithio yn ffyddlon.
2 Tim. 2. 21. 8 ¶ A Hilcia yr arch-offeiriad a ddy-
m Deut. 31. 24, &c. wedodd wrth Saphan yr ysgrifenydd, Cef-
ais *m* lyfr y gyfraith yn nhŷ yr Arglwydd:
a Hilcia a roddodd y llyfr at Saphan, ac
efe a'i darllenodd ef.
2 Cron. 34. 14. 9 A Saphan yr ysgrifenydd a ddaeth at, y
n Adn. 8. brenhin, ac a adroddodd y peth i'r brenhin,
o Jer. 36. 21. ac a ddywedodd, Dy weiſion di a gaſgla-
ſant yr arian a gafwyd yn tŷ, ac a'i rhodd-
afant yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai
ſydd olygwyr ar dŷ yr Arglwydd.
p Deut. 31. 24, 26. 10 A Saphan yr ysgrifenydd a fynegodd
q 2 Cron. 34. 20, *Abdon.* i'r brenhin, gan ddywedyd, Hilcia yr o-
ffeiriad a roddodd i mi *n* lyfr: a Saphan
a'i darllenodd ef ger bron y brenhin.
r Neu, *Aſbia.* 11 A phan glybu'r brenhin eiriau *p* llyfr
y gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.
12 A'r brenhin a orchymynodd i Hilcia
yr offeiriad, ac i Ahicam fab Saphan, ac
s Ezra 7. 14. i *q* Acbor fab *r* Micaia, ac i Saphan yr
Jer. 21. 2. ysgrifenydd, ac i Aſahia gwas y brenhin,
gan ddywedyd,
t Rhuf. 2. 8, 9. 13 Ewch, *s* ymofynwch â'r Arglwydd
drosof fi, a thros y bobl, a thros holl Juda,
am eiriau'r llyfr hwn a gafwyd: canys
mawr *yw t* llid yr Arglwydd yr hwn a
u Rhuf. 25. 4. ennynodd i'n herbyn ni, o herwydd na
wrandawodd ein tadau ni ar eiriau'r llyfr
x 2 Cor. 10. 6. hwn, i wneuthur yn ol yr *u* hyn oll a
ſgrifenwyd o'n plegid ni.
14 Felly Hilcia yr offeiriad, ac Ahi-
cam, ac Acbor, a Saphan, ac Aſahia, a
x 2 Cron. 34. 22. aethant at Hulda y brophwydes, gwraig
Sbaſath Salum mab *x* Ticfa, mab † Hashas, ceid-
† Neu, *Maſra.* wad y gwiſgoedd: a hi oedd yn trigo yn
Jerusalem yn yr ‡ ysgoldy, a hwy a ym-
ddiddanaſant a hi.
‡ Neu, *ail gyn-lydd.* 15 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel
hyn y dywedodd Arglwydd Duw Iſrael,
Dywedwch i'r gwr a'ch anfonodd chwi
attaf fi;
y Dan. 9. 12. 16 Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac
ar ei drigolion, *ſef* holl eiriau'r llyfr a
ddarllenodd brenhin Juda.
z 2 Sal. 11. 5. 4. 17 Am iddynt fy ngwrthod i, ac arogl-
darthu i ddiwiau dieithr, i'm digio i â
a Eſa. 2. 8. holl *z* waith eu dwylaw: am hynny yr
ennyn fy llid yn erbyn y lle hwn, ac ni's
diffoddir ef.
18 Ond wrth *a* frenhin Juda, yr hwn
a'ch anfonodd chwi i ymgynghori a'r Ar-
glwydd, fel hyn y dywedwch wrtho ef,
Fel hyn y dywed Arglwydd Duw Iſrael,
Am y geiriau a glywaiſt ti;
19 O blegid i'th galon *b* feddalhau, ac i
tithau ymoſtwng o flaen yr Arglwydd,
pan glywaiſt yr hyn a lafarais yn erbyn
y lle hwn, ac yn erbyn ei drigolion, y
byddent yn anghyfannedd ac yn felldith, a
ac *am c* rwygo o honot dy ddillad, ac wylo
ger fy mron i; minnau hefyd a wrandew-
ais medd yr Arglwydd.
20 O herwydd hynny, wele, *d* mi a'th
gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a
ddygir i'th fedd mewn *e* heddwch, fel na
welo dy lygaid yr holl ddrwg yr ydwyf fi
yn ei *f* ddwyn ar y ſan hon. A hwy a
ddygaſant air i'r brenhin drachefn.

PEN. XXIII.

1 Joſia yn peri darllain y gyfraith i'r bobl: 3 *yn adnewyddu cyfammod yr Arglwydd:* 4 *yn diſetba eulun-addoliaeth.* 21 *yn cadw paſg arddercbog.* 29 *Joſia yn cael ei ladd yn Megido.*

624. A'R *a* brenhin a anfonodd, a holl henur-
a 2 Cron. 34. 29, 30 iaid Juda a Jerusalem a ymgynnull-
b Neh. 8. 1, 2. afant atto ef.
2 A'r brenhin a aeth i fynu i *b* dŷ yr
c Jer. 1. 1. Arglwydd, a holl wyr Juda, a holl drigol-
Zeph. 1. 1. ion Jerusalem gyd âg ef, yr offeiriaid he-
d Pen. 22. 8. fyd, a'r *c* prophwydi, a'r holl bobl o fychan
e Pen. 11. 14. hyd fawr: ac efe a ddarllenodd, lle y
clywſant hwy, holl eiriau llyfr y cyfam-
mod, *d yr hwn* a gawſid yn nhŷ yr Ar-
glwydd.
f Lef. 1. 3. 3 ¶ A'r brenhin a ſafodd *e* wrth y golofn,
g Deut. 6. 4, 5. ac a wnaeth gyfammod *f* ger bron yr Ar-
glwydd, ar fyned ar *g* ol yr Arglwydd, ac
ar gadw ei orchymynion ef, a'i dyſtiola-
1 Bren. 11. 33. aethau, a'i ddeddfau, â'i holl galon, ac a'i
b Ezec. 8. 3. holl enaid, i gyflawni geiriau'r cyfammod
i 1 Bren. 16. 33. hwn, y rhai *oedd* ysgrifenedig yn y llyfr
hwn. *b* A'r holl bobl a ſafodd wrth y cy-
fammod.
k 1 Bren. 12. 29. Hoſ. 10. 5. * Neu, *Cemarim.* Zeph. 1. 4. † *deuddeg arwydd.*
4 A'r brenhin a orchymynodd i Hilcia yr
arch-offeiriad, ac i'r offeiriaid o'r ail
radd, ac i geidwaid y drws, ddwyn allan
o demi yr Arglwydd yr holl lestri a wnel-
ſid i Baal, ac i'r *i* llwyn, ac i holl lu y
nefoedd: ac efe a'u lloſgodd hwynt o'r tu
allan i Jerusalem, ym maesydd Cidron,
ac a ddug eu lludw hwynt i *k* Bethel.
l 2 Bren. 17. 16. Jer. 3. 3. *m* Pen. 21. 7. *n* 2 Cron. 34. 4. *o* Gen. 19. 5. Deut. 23. 17. ‡ Heb. *Kai.* Act. 19. 24. *p* 1 Bren. 15. 22. || Ni oddefai Zel *Joſia* i'r arlwydd Canghellwr gadw delw
5 Ac efe a ddiſwyddodd yr * offeiriaid a
ofodaſai brenhinoedd Juda i arogl-darthu
yn yr uchelfeydd, yn ninaſoedd Juda, ac
yn amgylchoedd Jerusalem: a'r rhai oedd
yn arogl-darthu i Baal, i'r haul, ac i'r
lleuad, ac i'r † planedau, *l* ac i holl lu y
nefoedd.
6 Efe a ddug allan hefyd y *m* llwyn o
dŷ yr Arglwydd, i'r tu allan i Jerusalem,
hyd afon Cidron, ac a'i lloſgodd ef wrth
afon Cidron, ac ac a'i malodd yn llwch, ac
a daflodd ei lwch ar *n* feddau meibion y
bobl.
7 Ac efe a fwriodd i lawr dai'r ‡ so-
domiaid, y rhai *oedd* wrth dŷ yr Arglwydd,
lle yr oedd y gwragedd yn gwau ‡ cortyn-
nau i'r llwyn.
8 Ac efe a ddug yr holl offeiriaid allan
o ddinaſoedd Juda, ac a halogodd yr uchel-
feydd yr oedd yr offeiriaid yn arogl-darthu
ynt, o *p* Geba hyd Beerſeba, ac a ddiſ-
trywiodd uchelfeydd y pyrth, y rhai *oedd*
wrth ddrws porth Joſua || tywyſog y ddi-
nas, y rhai *oedd* ar y llaw aſwy i bawb *a*
ddelai i borth y ddinas.
9 Etto *q* offeiriaid yr uchelfeydd ni
ddaethant i fynu at allor yr Arglwydd i
Jerusalem, ond hwy a fwyttaſant fara
croyw ym myſg eu brodyr.
10 Ac efe a halogodd Tophet, yr hon
q Ezec. 44. 10—14.

Pen. xiii. *Adn.* 7.] *Dai'r Sadomiaid.* Lle'r arferent bob aflendid, er parch i'w duwiau gau; mor ffiaidd yw eulunaddoliaeth i *1 Pedr* iv. 3. *Adn.* 9.] *Offeiriaid yr uchelfeydd.* Mae'n debig fod rhai yn aberthu mewn lleoedd gwahanddedig, *Deut.* xii. 13, 14. nad oeddynt yn addoli eulynod. *Ezec.* xliv. 10. Joſia a'u cyfrifodd hwythau fel rhai o *Nam* arnynt, *Lef.* xxi. 17. Hwy gaent eu porthi, ond ni chaent [illegible]mmw, fel rhai dinam!

o Jer. 7. 31. s 19. 6. 32.
10 Ac efe a halogodd *r* Tophet, yr hwn *ſydd* yn *s* nyffryn meibion * Hinnom, *t* fel na thynnai neb ei fab na'i ferch trwy dan i Moloc.

p Jef. 15. 5. Neh. 11. 3. * Neu, *Gehenna.*
11 Ac efe a ddifethodd y meirch a roddaſai brenhinoedd Juda i'r haul, wrth ddyfodfa *t* yr Arglwydd, wrth yſtafell Nathan-melec yr yſtafellydd, yr hwn *oedd* yn y pentref, ac a loſgodd gerbydau'r haul yn tan.

q Ser. *Adnewyfarn ami a-berthu eu plant i'r cythraul.* Mal. 4. 22.
12 Yr allorau hefyd, y rhai *oedd* ar u nen yſtafell Ahaz, y rhai a wnelſai brenhinoedd Juda, a'r allorau a wnelſai * Manaſſe yn nau gynteddd *t*'r Arglwydd, a ddiſtrywiodd y brenhin, ac a'u bwriodd i lawr oddi yno, ac a daflodd eu llwch hwynt i afon Cidron.

r 2 Ki. 18. 21. 1 Bren. 11. 5. u Jer. 19. 13. Zeph. 1. 5. x Pen. 21. 5.
13 Y brenhin hefyd a ddifwynodd yr uchelfeydd *oedd* ar gyfer Jeruſalem, y rhai *oedd* o'r tu dehau i fynydd y † llygredigaeth, y rhai a adeiladaſai y Salomon brenhin Iſrael i Aſtoreth ffieiddra'r Sidoniaid, ac i Cemos ffieidd-dra'r Moabiaid, ac i * Milcom ffieidd-dra meibion Ammon.

14 Ac efe a ddrylliodd y *a* delwau, ac a dorrodd y llwyni, ac a lanwodd eu lle hwynt ag *t* eſgyrn dynion.

† *yr Oleuwydd, lle 'r ymwyrodd eulun-addoliwyr.*
15 ¶ Yr allor hefyd, yr hon *oedd* yn Bethel, a'r uchelfa *b* a wnaethai Jerobeam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Iſrael bechu, ie, yr allor honno a'r uchelfa a ddiſtrywiodd efe, ac a loſgodd yr uchelfa, *ac* a'i malodd yn llwch, ac a loſgodd y llwyn.

y 1 Bren. 11. 7. Neh. 13. 26. z Deſ. 18. 21. a Eccl. 23. 24. † *gau addoliwyr* Act. 16. 20. b 1 Bren. 12. 28, 33 || 300 mlynedd o'r blaen. 1 *Bren.* xiii. 2. c 1 Bren. 13. 30. d 2 Sam. 3. 18.
16 A Joſia a edrychodd, ac a ganfu feddau y rhai *oedd* yno yn y mynydd, ac a anfonodd, ac a gymmerth yr eſgyrn o'r beddau, ac a'u lloſgodd ar yr allor ac a'i halogodd hi, || yn ol gair yr Arglwydd yr hwn a gyhoeddaſai gwr Duw, yr hwn a bregethaſai'r geiriau hyn.

e Eccl. 23. 24. † *gau addoliwyr* Act. 16. 20. b 1 Bren. 12. 28, 33 || 300 mlynedd o'r blaen. 1 *Bren.* xiii. 2. c 1 Bren. 13. 30. d 2 Sam. 3. 18.
17 Yna efe a ddywedodd, Pa ddïl *yw* hwn yr *ydwyf fi* yn ei weled? A gwyr y ddinas a ddywedaſant wrtho, *c* Bedd gwr Duw, yr hwn a ddaeth o Juda, ac a gyhoeddodd *y d* pethau hyn a wnaethoſt ti i allor Bethel, *ydyw.*

e 1 Sam. 16. 9. a 24. 20. Eſa. 57. 2.
18 Ac efe a ddywedodd, Gadewch ef yn llonydd; nac ymyrred *e* neb a'i eſgyrn ef. Felly'r achubaſant ei eſgyrn ef, gyd ag eſgyrn *f* y prophwyd a ddaethai o Samaria.

f 1 Bren. xiii. 31. g 2 Cron. 34. 6. * Neu, *abertheddi* 2 Sam. 21. 6. Eſa. 34. 6. b Pen. 11. 18.
19 Joſia hefyd a dynnodd ymaith holl dai yr uchelfeydd, y rhai *oedd g* yn ninaſoedd Samaria, y rhai a wnelſai brenhinoedd Iſrael i ddigio *yr Arglwydd*, ac a wnaeth iddynt yn ol yr holl weithredoedd a wnelſai efe yn Bethel.

h 2 Cron. 34. 6. i 2 Cron. 35. 18. *m* Deut. 12. 5. *n* 1 Bren. 21. 6. † Heb. *Tarphim.* Gen. 31. 19. o Sal. 69. 9. Ioan 2. 17. p Lef. 20. 27. Deut. 18, 9–15. q Pen. 22. 8.
20 Ac efe a laddodd holl *h* offeiriaid yr uchelfeydd *oedd* yno, ar yr allorau, ac a loſgodd eſgyrn dynion arnynt, ac a ddychwelodd i Jeruſalem.

21 ¶ A'r brenhin a orchymynodd i'r holl bobl, gan ddywedyd, *i* Gwnewch Paſg i'r Arglwydd eich Duw, *k* fel *y mae* yn yſgrifenedig yn llyfr y cyfammod hwn.

22 Yn ddiau *l* ni wnaed y fath Baſg â hwn, er dyddiau'r barnwyr a farnaſant Iſrael, nac *yn* holl ddyddiau brenhinoedd Iſrael, na brenhinoedd Juda.

r 2 Ki. 18. 21. 1 Bren. 11. 5. u Jer. 19. 13. Zeph. 1. 5. x Pen. 21. 5. † *yr Oleuwydd, lle 'r ymwyrodd eulun-addoliwyr.* y 1 Bren. 11. 7. Neh. 13. 26. z Deſ. 18, 21. a Eccl. 23. 24. † *gau addoliwyr* Act. 16, 20. b 1 Bren. 12. 28, 33 || 300 mlynedd o'r blaen. 1 *Bren.* xiii. 2. c 1 Bren. 13. 30. d 2 Sam. 3. 18. e Sal. 16. 9. a 24. 20. Eſa. 57. 2. f 1 Bren. 13. 31. g 2 Cron. 34. 6. * Neu, *abertheddi* 2 Sam. 21. 6. Eſa. 34. 6. b Pen. 11. 18. i 2 Cron. 35. 18. *m* Deut. 12. 5. *n* 1 Bren. 21. 6. † Heb. *Tarphim.* Gen. 31. 19. o Sal. 69. 9. Ioan 2. 17. p Lef. 20. 27. Deut. 18, 9–15. q Pen. 22. 8.
23 Yn y ddeunawfed flwyddyn i frenhin Joſia y cynhaliwyd y Paſg hwn i'r Arglwydd yn *m* Jeruſalem.

r 2 Cron. 35. 1. † Heb. *Teraphim.* s Eccl. 12. 3. Deut. 16. 2. t 2 Cron. 35. 18. *m* Deut. 12. 5. *n* 1 Bren. 21. 6. † Heb. *Teraphim.* Gen. 31. 19. o Sal. 69. 9. Ioan 2. 17. p Lef. 20. 27. Deut. 18, 9–15. q Pen. 22. 8.
24 ¶ Y fwynyddion hefyd, a'r dewiniaid, a'r † delwau, a'r eulynod, a'r holl ffieidd-dra, y rhai a welwyd yng wlad Juda, ac yn Jeruſalem, a *o* dynnodd Joſia ymaith; fel y cyflawnai efe eiriau'r *p* gyfraith, *y rhai oedd* yſgrifenedig yn y *q* llyfr a gafodd Hilcia yr offeiriad yn nhŷ yr Arglwydd.

r 2 Cron. 35. 1. s Eccl. 12. 3. Deut. 16. 2. t 2 Cron. 35. 18. *m* Deut. 12. 5. *n* 1 Bren. 21. 6. † Heb. *Teraphim.* Gen. 31. 19. o Sal. 69. 9. Ioan 2. 17. p Lef. 20. 27. Deut. 18, 9–15. q Pen. 22. 8.
25 *r* Ac ni bu o'i flaen frenhin o'i fath ef, *yr hwn* a drodd at yr Arglwydd a'i holl galon, ac a'i holl enaid, ac a'i holl gryfder, yn ol yr holl o gyfraith Moſes, ac ar ei ol ef chyfododd ei fath ef.

r 2 Ki. 23. 25. s 1 Sam. 7. 3. t Jer. 15. 4. u Pen. 24. 3. x Manaſſe Jer. 15. 4. y 2 Cron. 33. 12. z Pen. 3. 10. a Pen. 7. 20. b 2 Cron. 35. 20. c 1 Bren. 11. 5. d 2 Cron. 35. 20. e Preg. 9. 2. f 1 Cron. 29. 1, 2. g 1 Cron. 3. 15. *Johanan.* Jer. 22. 11. *Salum.* Mat. 1. 11. h 1 Bren. 16. 15. Act. 7. 18. i Jer. 22. 10. k 2 Cron. 36. 3. l Neu, *yn* Jeruſalem. m Neu, *deyrnaſu.* n Mat. 1. o Jer. 22. 11. p Jer. 22. 11. Ezec. 19. 3, 4. q Adn. 33. r Adn. 30. *Jeuaas* 1 Cron. 3. 15. *Jeoanan.* s Jer. 22. 20, &c. 23, 34. t Zec. 1. 4.
26 ¶ Er hynny *s* ni throdd yr Arglwydd oddi wrth llid ei ddigoſtaint mawr, *trwy* yr hwn y llidiodd ei ddigloneddi ef yn erbyn Juda, *u* o herwydd *yr* holl deithredoedd *trwy* yr hwn y digiaſai *x* Manaſſe ef.

27 A dywedodd yr Arglwydd, *y* Juda hefyd a fwriaf ymaith o'm golwg, *z* fel y bwriais ymaith Iſrael, ac a *wrthodaf* y dinas hon Jeruſalem, yr hon a ddethol-ais, a'r *tŷ am* yr hwn y dywedais, *a* Fy *b* enw a fydd yno.

28 A'r rhan arall o hanes Joſia, a'r hyn a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

29 ¶ Yn ei ddyddiau ef y daeth *b* Pharaoh-Neco brenin yr Aipht i fynu yn erbyn brenin Aſſyria, hyd afon Euphrates: a'r *Co.* brenhin Joſia a aeth i'w gyfarfod ef, a *Pharaoh c* a'i lladdodd ef yn *d* Megido pan *e* welodd ef.

30 A'i weiſion a'i dygaſant ef mewn cerbyd yn farw o Megido, ac a'i dygaſant i Jeruſalem, ac a'i claddaſant yn ei feddrod ei hun. A *f* phobl y wlad a gymmeraſant *g* Joacaz mab Joſia ac a'i heneiniaſant ef, ac a'i hurddaſant yn frenin yn lle ei dad.

31 ¶ Mab tair blwydd ar hugain *oedd f* Joacaz pan aeth efe yn frenin, a thri mis y *b* teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw *g* ei fam ef *oedd i* Hamutal, merch Jeremia o *k* Libna.

32 Ac efe a wnaeth yn hyn *oedd* ddrwg *l* yngolwg yr Arglwydd, yn ol yr hyn oll a *l* wnaethai ei dadau ef.

33 A Pharao-Neco a'i *m* rhwymodd ef yn *n* Ribla yng wlad Hamath, † fel na theyrnaſai efe yn Jeruſalem: ac a oſododd *o* dreth ar y wlad o gan talent o arian, a thalent o aur.

34 A Pharao-Neco a oſododd Eliacim mab Joſia yn frenin yn lle Joſia ei dad, ac a drodd ei enw ef yn *p* Joacim, ac efe a ddug ymaith Joacaz, ac efe a ddaeth i'r Aipht, *p* ac yno y bu efe farw.

35 A Joacim a roddodd i Pharao *q* yr arian, a'r aur: ond efe a drethodd y wlad i roddi yr arian wrth orchymyn Pharao: efe a gododd yr arian a'r aur ar bob *r* y wlad, ar bob un yn ol ei dreth, i'w rhoddi i Pharao-Neco.

36 ¶ Mab pum mlwydd ar hugain *oedd r* Joacim pan ddechreuodd efe deyrnaſu, *s* ac un mlynedd ar ddeg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Zebuda, merch Pedaia o Ruma.

37 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd t* ddrwg yngolwg yr Arglwydd, yn ol yr hyn oll a wnelſai ei *t* dadau.

Adn. 10.] *Toabyt*, oddi wrth y gwreiddyn *Toab*, ſef *drum*, o blegid curo drum i foddi ſŵn cri'r plant a loſgid yno, yn aberth i'r cythraul. *Sal.* cvi. 37. Gwae ni fod Crist'nogion yn aberthu eu heneiniau i'r diafol. *Adn.* 11. *meirch*, &c. Darluniau yſgatfydd, gan gyfrif cyflymdra ei yſgogiad i gyweiriwydd rhyw gerbydwr dychymygol. Neu, yr oedd y mawrion yn cychwyn i'r uchel i addoli'r haul ar ei gyfodiad. Y duwiol a addola Dduw yn foreu; *Sal.* lxiii. 1.

f Pen. 17. 19. 23. g Pen. 23. 25. h Pen. 21. ai efe;

3 Yn ddiau trwy orchymyn yr Arglwydd y bu hyn yn erbyn Juda, i'w g bwrw allan o'i olwg ef, o achos y pechodau Manasse, yn ol yr hyn oll a wnaethe

16. i 2 Cron. 36. 5. Jer. 22. 18.

4 Ac hefyd o herwydd *h* y gwaed gwirion a ollyngodd efe: (canys efe a lanwodd Jerusalem o waed gwirion) a hynny *i* fynnai yr Arglwydd ei faddeu.

k Jeremiah. 2 Cron. 36. 5.

5 ¶ A'r rhan arall o hanes Joacim, a'r hyn oll a wnaeth efe onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr cronicl brenhinoedd Juda?

6 A *i* Joacim a hunodd gyd â'i dadau; a * Joacin ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

l Jer. 22. 24. 2 Cron. 36. 8.

7 Ac *k* ni ddaeth brenin yr Aipht mwyach o'i wlad: *l* canys brenin Babilon a ddygasai yr hyn oll ag oedd eiddo brenin yr Aipht, o afon yr Aipht hyd afon Euphrates.

k Jer. 37. 5, 7. l Jer. 46. 2, 21. m 2 Cron. 36. 9. n Pen. 13, 11. o 23. 31. p Pen. 23. 37.

8 ¶ *m* Mab deunaw mlwydd *oedd* Joachin pan aeth efe yn frenin, a *n* thri mis y teyrnasodd efe yn Ierusalem: ac enw ei fam *o* oedd Nehusta, merch Elnathan o Ierusalem.

q Jer. 22. 21. 2 Cron. 36. 10. Dan. 1. 1. 592.

9 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng-olwg yr Arglwydd, *p* yn ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.

2 Esdr. 1. r Deut. 28. 36. Jer. 22. 26.

10 ¶ *q* Yn yr amser hwnnw y daeth gweision Nebucodonosor brenin Babilon i fynu yn erbyn Ierusalem, a gwarchaewyd *r* ar y ddinas.

s 2 Cron. 36. 10. Dan. 1. 1. 2 Esdr. 1. 2, 3.

11 A Nebucodonosor brenin Babilon a ddaeth yn erbyn y ddinas, a'i weision ef a *s* warchaesasant arni hi.

t Jer. 37. 5. u Jer. 20. 5. x Jer. 24. 2. y Asarion eu nerth. z Jer. 52. 28.

12 A Joacin brenin Juda a aeth allan at frenin Babilon, efe a'i fam, a'i weision, a'i dywysogion, a'i *t* stafellyddion: a brenin Babilon a'i *q* dalioedd ef yn yr *r* wythfed flwyddyn oi * deyrnasiad.

a Pen. 23. 33. b Pen. 23. 37. c Sef, Teyrnasoedd Nebucadonosor a Pen. 20. 27. d Jer. 27. 18. e Esa. 39. 6 f Dan. 5. 2, 3. g Jer. 20. 5. h Jer. 24. 2. i Asarion eu nerth. k Jer. 52. 28.

13 A dug ohoni yno holl drysorau tŷ'r Arglwydd, a thrysorau tŷ'n brenin, ac a dorrodd yr holl *t* lestri aur a wnelsai Salomon brenhin Israel yn nhemmi yr Arglwydd, *u* fel y llefarasai yr Arglwydd.

l Jer. 39. 9. m Jer. 52. 15. n Jer. 40. 7. o Jer. 34. 7. p Esa. 5. 9. q Jer. 7. 14. r Jer. 34. 22. s Esa. 5. 9. t Jer. 52. 17. u 1 Bren. 7. 15. x Jer. 52. 20. y Jer. 27. 19. z 1 Bren. 7. 15. a Jer. 52. 17. b Jer. 27. 19. c 1 Bren. 7. 15. d Jer. 27. 21. e Jer. 52. 23. f Jer. 39. 9. g Jer. 52. 15. h Jer. 39. 9. i Jer. 52. 25. k Jer. 52. 25. † Neu, *cunuch.*

14 Ac efe a ddug ymaith *x* holl † Jerusalem, yr holl dywysogion hefyd, a'r holl gedyrn nerthol, *sef* y deng mil o gaethion, a'r phob saer, a gof: ni adawyd ond *a* pobl ddiodion y wlad *yno.*

15 *b* Efe hefyd a ddug ymaith Joacin i Babilon, a mam y brenin, a gwragedd y brenin, a'i † stafellyddion, a chedyrn y wlad a ddug efe i gaethiwed o Ierusalem i Babilon.

16 A'r holl *c* wyr nerthol, *sef* saith mil; ac o seiri a gofaint, mil, y rhai oll oedd gryfion a rhyfelwyr: hwynt-hwy a ddug brenin Babilon yn gaeth i Babilon.

17 ¶ A *d* brenin Babilon a elodd Mattania brawd *e* dad yn frenin yn ei le ef, ac a *f* drodd ei enw ef yn Sedecia.

18 Mab un mlwydd ar hugain *oedd* Sedecia pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd *ar* ddeg y teyrnasodd efe yn Ierusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Hamutal, merch Jeremia o Libna.

19 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd i* ddrwg yng-olwg yr Arglwydd, yn ol yr hyn oll a wnaeth Joacin.

20 Canys trwy *k* ddigofaint yr Arglwydd y bu hyn yn Ierusalem ac yn Juda, nes iddo eu taflu hwynt allan o'i olwg, *l* fod i Sedecia wrthryfela yn erbyn brenin Babilon.

l Jer. 37. 1. e Adn. 14. 1 Cron. 3. 15. f Pen. 23. 34. 2 Cron. 36. 44. g Jer. 37. 1. a 52. 1. h Pen. 23. 31. i Jer 24. 8. Ezec. 18. 19, 20. k Pen. 17. 18, 19. l Adn. 17. Diar. 14. 15. Jer. 29. 4. Ezec. 17. 3, 12--17.

P E N. XXV.

1 *Cyclynu Ierusalem.* 4 *Dal Sedecia, a lladd ei feibion, a dynnu ei lygaid ef.* 13 *Dwyn ymaith y trysorau.* 18 *Lladd y benieddigion yn Ribla.* 22 *Lladd Gedalia, a'r gweddi i yn foi i'r Aipht.* 27 *Dyrchafu Joachin.*

A Chwedi yn y nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef, yn y degfed mis, ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth Nebucodonosor brenin Babilon, efe a'i holl lu yn erbyn Ierusalem, ac a wersyllodd yn ei herbyn hi, *a* a hwy a adeiladasant yn ei herbyn hi wrthglawdd o'i hamgylch hi.

a Jer. 52. 4. b Ezec. 4. 2. c uniad ffwyddyn ar ddeg i'r brenin Sedecia.

2 A bu'r ddinas yngwarchae hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenin Sedecia.

d Jer. 52. 5.

3 Ac ar y nawfed *dydd* o'r *pedwaredd* mis y trymhaodd y newyn yn y ddinas, ac nid oedd bara i bobl y wlad.

e Jer. 39. 1. f Jer. 39. 4.

4 ¶ A'r ddinas a *e* dorrwyd, a'r holl ryfelwyr *a ffoesant* liw nos *ar hyd* ffordd y porth, rhwng y ddau fur, y rhai *oedd* wrth ardd y brenin (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch) *a'r f brenin* a aeth yn ffordd tu a'r rhos.

g Jer. 21. 5. h 1 Sam. 10. 26. i Jer. 32. 4. k Jer. 21. 7. l Jer. 46. 21. m Jer. 39. 5. n Jer. 52. 9. o Jer. 32. 4. p Jer. 34. 3. q Jer. 52. 11. r Jer. 39. 7. s Jer. 52. 11. t Jer. 39. 8. u Jer. 52. 12. x Jer. 52. 13. y Jer. 52. 14. z Jer. 52. 15. a Jer. 52. 16. b Jer. 39. 10. c Jer. 52. 16. d Jer. 52. 17. e Jer. 52. 20. f Jer. 52. 21. g Jer. 52. 22. h Jer. 52. 23. i Jer. 52. 24. k Jer. 52. 25. l Jer. 52. 26. m Jer. 52. 27. n Jer. 52. 28. o Jer. 52. 29. p Jer. 52. 30. q Jer. 52. 31. r Jer. 52. 32. s Jer. 52. 33. t Jer. 52. 34. u Esa. 5. 9. x Jer. 7. 14. y Jer. 34. 22. z Esa. 5. 9. a Jer. 7. 14. b Jer. 52. 17. c Pen. 24. 13. d Jer. 52. 18. e Jer. 52. 19. f 1 Bren. 7. 48. g Jer. 52. 20. h 1 Bren. 7. 47. i 1 Cron. 6. 14. Ezra 7. 1. k Num. 23. 9. l Jer. 21. 1 Neu, *cunuch.* † Neu, *a phan ysgrifennydd y llu.*

3 Ac ar y nawfed *dydd* o'r *pedwaredd* mis y trymhaodd y newyn yn y ddinas, ac nid oedd bara i bobl y wlad.

4 ¶ A'r ddinas a *c* dorrwyd, a'r holl ryfelwyr *a ffoesant* liw nos *ar hyd* ffordd y porth, rhwng y ddau fur, y rhai *oedd* wrth ardd y brenin (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o amgylch) *a'r f brenin* a aeth yn ffordd tu a'r rhos.

5 A llu'r Caldeaid a erlidiasant ar ol y *g* brenin, ac a'i *h* daliasant ef yn rhosydd Jericho: *i* a'i holl lu ef a wasgarasid oddi wrtho ef.

6 Felly hwy a ddaliasant y brenin, ac a'i dygasant ef *i* fyny at frenin Babilon i * Ribla; ac a † roddasant farn yn ei erbyn ef.

7 Lladdasant feibion Sedecia hefyd o flaen ei lygaid, ac a † dynnasant lygaid Sedecia, *k* ac a'i rhwymasant mewn gefynau pres, ac a'i dygasant ef *i* Babilon.

8 ¶ Ac yn y pummed mis, *l* ar y seithfed *dydd* o'r mis (honno *oedd* y *m* bedwaredd flwyddyn ar bymtheg i frenin Nebucodnosor brenin Babilon) y daeth Nebuzaradan y distain, gwas brenin Babilon, i Jerusalem.

9 Ac efe a *n* losgodd dŷ yr Arglwydd, a thŷ'r brenin, a holl o dai Jerusalem, a phob * tŷ mawr a losgodd efe a than.

10 A holl lu'r Caldeaid, y rhai *oedd* gyd â'r distain, a dorrasant i lawr *q* furiau Jerusalem oddi amgylch.

11 A Nebuzaradan y distain a ddug ymaith y rhan arall o'r bobl *r* a adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid a gilasant at frenin Babilon, gyd a gweddill y dyrfa.

12 *s* Ac o dlodion y wlad y gadawodd y distain *rai*, yn winllanwyr, ac yn arddwyr.

13 Y *t* colofnau pres hefyd, y rhai *oedd* yn nhŷ yr Arglwydd, *u* a'r ystolion, *x* a'r mor pres, yr hwn *oedd* yn nhŷ yr Arglwydd, a ddryliodd y Caldeaid. a hwy a ddygasant eu pres hwynt i Babilon.

14 Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, *a'r* faitringau, y llwyau, a'r holl *y* lestri pres, y rhai yr oeddid yn gwasanaethu â hwynt.

15 Y *z* gedyll tan hefyd, a'r cawgiau, y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian, a ddug y || distain ymaith.

16 Y ddwy golofn, yr un môr, a'r ystolion a wnelsai Salomon i dŷ yr Arglwydd; nid oedd bwys ar bres yr holl lestri hyn.

17 *b* Tri chufydd ar bymtheg *oedd* uchder y naill golofn, a chnap pres *oedd* arni: ac uchder y cnap *oedd* dri chufydd; pleth-waith hefyd, a phomgranadau *oedd* ar y cnap o amgylch, yn bres i gyd: ac felly *oedd* yr ail golofn a phleth-waith.

18 ¶ A'r distain a gymmerth *c* Seraia *d* offeiriad, a'r offeiriad pennaf, a *d* Sephania yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn cadw y drws.

19 Ac o'r ddinas efe a gymmerth * ystafellydd, yr hwn oedd ar y rhyfelwyr, a *e* phump gwr o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenin, y rhai a gafwyd yn y ddinas, † ac *f* ysgrifenydd tywysog y llu, yr hwn oedd yn byddino pobl y wlad, a thrugain gwr o bobl y wlad, y rhai a gafwyd yn y ddinas.

20 A Nebuzaradan y distain a gymmerth y rhai hyn, ac a'u dug at frenin Babilon, i Ribla.

21 A

f Jer. 7. 4. 21 A brenin Babilon a'i *f* tarfwodd hwynt, ac a'u haddodd hwynt, yn Ribla,
g Jer. 25. 9. yng wlad Hamath, pelly y *g* caeth-gludwyd Juda o'i wlad ei hun.
Galar. 1. 3. 22 ¶ *h* Ac *am* y bobl a adawfid yng-wlad Juda, y rhai a adawfai Nebucodonosor brenin Babilon, efe a wnaeth yn
Amos 2. 4. fwyddog arnynt hwy Gedalia mab Ahicam, mab Saphan.
b Jer. 40. 5, 9. 23 A phan glybu holl *i* dywyfogion y
i Jer. 40. 7. lluoedd, hwynt-hwy a'u gwyr, wneuthur o frenin Babilon Gedalia yn fwyddog,
k Barn. 11. 11. hwy a ddaethant at Gedalia i Mitpa, fef
l 2 Sam. 23. 28. Ifmael mab Nethania, a Johanan mab Carea, a Seraia mab Tanhumeth y *l* Netophathiad, a Jaazania mab *m* Maacathi-
m Jer. 42. 8. ad, hwynt a'u gwyr.
n 1 Bren. 2. 8. 24 A Gedalia a *n* dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwyr, ac a ddywedodd
wrthynt: Nac ofnwch *fod* yn weifion i'r Caldeaid: trigwch yn y tir, a gwalanaethwch brenin Babilon, a bydd da i chwi.
o Jer. 41. 1. 25 Ac yn y feithfed mis y daeth Ifmael mab Nethania, mab Eliſama o'r had brenhinol, a deng ŵr gyd âg ef, a hwy

p ddrawſant Gedalia, fel y bu efe farw: *q* a'r Iuddewon a'r Caldeaid oedd gyd âg ef yn Mitpa.
p Jer. 13, 14.
26 A'r holl bobl o fychan hyd fawr, a thywyſogion a lluoedd, a gyfodaſant ac a *q* ddaethant i'r Aipht: canys yr oeddynt yn ofni'r Caldeaid.
q Jer. 43, 4, 7.
r Pen. 24, 8.
27 ¶ Ac *r* yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o gaethiwed Joacin brenin Juda, yn y ddeuddegfed mis, ar y
Jer. 52. 31. 562.
feithfed *dydd* ar hugain o'r mis, Efil merodac brenin Babilon (yn y flwyddyn yr
s 1 Gen. 43, 15, 20. aeth efe yn frenin) a dyrchafodd ben *s* Joacin brenin Juda o'r carchardy.
† Heb. *bethau daionus.*
28 Ac efe a ddywedodd † yn dêg wrtho, ac a oſododd ei gadair cf goruwch cadeiriau'r brenhinoedd *oedd* gyd ag ef yn Babilon.
t Gen. 41, 14.
u 2 Sam. 9. 7.
29 Ac efe a newidiodd ei *t* garchar-wiſg ef, ac efe a fwyttaodd *u* fwyd yn waſtadol ger ei fron ef holl ddyddiau ei einioes.
x Sal. 103, 13.
30 A'i ran ef *oedd x* mn feunyddiol, a roddid iddo gan y brenin, dogn dydd yn ei ddydd holl ddyddiau ei einioes.
Preg. 11, 1. Eſa. 27. 8. 1 Cor. 10. 11.

Y Llyfr Cyntaf o'r CRONICL.

Y CYNHWYSIAD.

Yn nechreu'r Llyfr hwn, hyd y ddarfod bennod, cawn gofreſtr o achau hyd amſer y caethgludiad i Babilon; ac yn y pennodau diweddaf, cawn banes teyrnaſiad y brenhin Dafydd. A'r gwrſennwyd, fel y tybir, gan Ezra, gwedi'r dychweliad o gaethiwed Babilon; ac fel y gwybyddid ddyfod IESU GRIST o had Dafydd, Abraham, &c. yn ol yr addewid: ac a gymmerwyd allan o Lyfr coffadwriaethau a gedwid gan y Leſiaid, fel yr adnabyddent, eu llwythau a'u teyrnau.

P E N. I.

1 *Llin Adda hyd Noa.* 5 *Meibion Japheth.* 8 *Hil Cam.* 17 *Meibion Sem.* 24 *Llin Sem hyd Abraham.* 29 *Meibion Iſmael.* 32 *Meibion Cetura.* 34 *Hil Abraham, y llin Eſau.* 43 *Brenhinoedd a dugiaid Edom.*

Cyn Criſt. 4004. *a* Gen. 4. 25, 26. *a* 5. 3, 9. *b* Gen. 10. 1. *c* Gen. 10. 2. * Neu, *Diphath.* † Neu, *Rodanim.* *d* Gen. 10. 4. *e* Gen. 10. 20. ‡ Sef, *Nimrod.* Job 32. 9. *f* Gen. 10. 13. *g* Gen. 10. 14. *h* Deut. 2. 23. *i* Gen. 10. 15. *k* Joſ. 18. 28. *l* Mat. 8. 28. *m* Joſ. 9. 17. *n* Ezec. 27. 8. *o* Act. 2. 9. ‖ *Mas*, Gen. 10. 23. *p* Gen. 10. 24. * Sef, *Gwahaniad.* Gen. 10. 25. *q* Gen. 10. 26.

ADDA, Seth, Enos,
2 Cenan, Mahalaleel, Jered,
3 Enoc, Methuſela, Lamec,
4 *b* Noa, Sem, Cam, a Japheth.
5 ¶ Meibion *c* Japheth; Gomer a Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal, a Meſec, a Thiras.
6 A meibion Gomer; Aſcenaz, * Riphath, a Thogarma.
7 A meibion Jafan; Eliſa, a Tharſis, Cittim, a † Dodanim.
8 ¶ Meibion *d* Cam; *e* Cus, a Miſraim, Put, a Chanaan.
9 A meibion Cus; Seba, a Hafila, a Sabta, a Raama, a Sabteca: a Seba, a Dedan, meibion Raama.
10 A Cus a genhedlodd Nimrod: ‡ hwn a ddechreuodd fod yn gadarn ar y ddaear.
11 A Miſraim a genhedlodd *f* Ludim, ac Anammim, a Lehabim, a Naphtuhim,
12 Pathruſim hefyd, a Chaſluim, (y rhai y daeth y *g* Philiſtiaid allan o honynt) a *h* Caphtorim.
13 A Chanaan a genhedlodd *i* Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth,
14 Y *k* Jebuſiad hefyd, a'r Amoriad, a'r *l* Girgaſiad,
15 A'r *m* Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,
16 A'r *n* Arfadiad, a'r Semariad, a'r Hamathiad.
17 ¶ Meibion Sem; *o* Elam, ac Aſſur, ac Arphaciad, a Lud, ac Aram, ac Us, a Hul, a Gether, a ‖ Meſec.
18 Ac Arphaciad a genhedlodd Sela, a Sela a genhedlodd *p* Eber.
19 Ac i Eber y ganwyd dau o feibion: enw y naill *ydoedd* * Peleg (o herwydd mai yn ei ddyddiau ef y rhannwyd y ddaear) ac enw ei frawd *oedd* Joctan.
20 A *q* Joctan a genhedlodd Almodad, a Seleph, a Haſarmafeth, a Jera,
21 Hadoram hefyd, ag Uſal, a Dicla,
22 Ac Ebal, ac Abimael, a Seba,
23 *r* Ophir hefyd, a Hafila, a Jobab. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Joctan.
24 ¶ *s* Sem, Arphaciad, Sela,
25 *t* Eber, Peleg, Reu,
26 Serug, *u* Nacor, Tera,
27 *x* Abram, hwnnw *yw* Abraham.
28 Meibion Abraham, y Iſaac, ac ≈ Ifmael.
29 ¶ Dyma eu cenhedlaethau hwynt: *a* cyntaf-anedig Iſmael *oedd* Nebaioth, yna Cedar, ac Adbeel, a Mibſam,
30 Miſma, a Duma, Maſſa, † Hadad, a Thema,
31 Jetur, Naphis, a Chedema. Dyma feibion Iſmael.
32 ¶ A *b* meibion Cetura, gordderchwraig Abraham, hi a ymddug *c* Zimran, a Jocſan, a Medan, a Midian, ac Iſbac, a Sua. A meibion Jocſan; Seba, a Dedan.
33 A meibion Midian; *d* Epha, ac Epher, a Henoc, ac Abida, ac Eldaa, y rhai hyn oll *oedd* feibion Cetura.
34 Ac *e* Abraham a genhedlodd Iſaac. *f* meibion Iſaac; Eſau ac Iſrael.
35 *g* Meibion Eſau; Eliphaz, Reuel, a Jeus, a Jaalam, a Chora.
36 Meibion *b* Eliphaz; Teman, ac Omar, ‡ Sephi, a Gatam, Cenaz, a Thimna, ac Amalec.
37 Meibion Reuel; Nahath, Zera, Samma, a *i* Mizza.
38 A *k* meibion Seir; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac *l* Ana, a Diſon, ac Eſer a Diſan.
39 A meibion Lotan; Hori, a ‖ Homam; a chwaer Lotan *oedd* Timna.
40 Meibion Sobal; * Alian, a Manahath, ac Ebal, † Sephi, ac Onam. A meibion Sibeon; Aia, ac Ana.
41 Meibion Ana; *m* Diſon. A meibion Diſon; ‡ Amram, ac Esban, ac Ithran, a Cheran.
42 Meibion Eſer; Bilhan, a Zafan, a ‖ Jacan. Meibion Diſon; *n* Us, ac Aran.
43 ¶ Dyma *k* Gen.

r 1 Bren. 9. 28. *s* Gen. 11. 10. Luc 3. 34, &c. *t* Gen. 11. 15. *u* Gen. 11. 25. *x* Gen. 17. 5. *y* Gen. 21. 2, 3. ≈ Gen. 16. 11, 15 *a* Gen. 25. 13, &c. † Neu, *Hadar.* Gen. 25. 15. *b* Gen 25. 1, 2. 1 Bren. 11. 3. *c* Gen. 18. 12. *d* Eſa. 60. 6. *e* Gen. 21. 2. Rhuf. 4. 19. *f* Gen. 25. 25. *g* Gen. 36. 9. *h* Gen. 36. 10. ‡ Neu, *Sepho.* Gen. 36. 11. *i* Gen. 36. 13.

36. 20. *l* Gen. 36. 24. ‖ Neu, *Hemam*, Gen. 36. 22. * Neu, *Alfan.* Gen. 36. 23. † Neu *Sepho.* Gen 36. 23. *m* Gen. 36. 25. ‡ Neu, *Hemdan.* Gen. 36. 26. ‖ Neu, *Aran.* Gen. 36. 27. *n* Job 1. 1.

43 ¶ Dyma hefyd y brenhinoedd a deyrnasasant yn nhir Edom, a cyn teyrnasu o frenin ar feibion Israel; *p* Bela mab Beor: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhaba.

44 A phan fu farw Bela, y teyrnasodd yn ei le ef Jobab mab Zera o *q* Bosra.

45 A phan fu farw Jobab, Husam o wlad y Temaniaid a deyrnasodd yn ei le ef.

46 A phan fu farw Husam, yn ei le ef y teyrnasodd Hadad mab Bedad, *r* yr hwn a darawodd Midian ym maes Moab: ac enw ei ddinas ef *oedd* Avith.

47 A phan fu farw Hadad, y teyrnasodd yn ei le ef Samla o Masreca.

48 A phan fu farw Samla, Saul o Reboboth *wrth* yr afon, a deyrnasodd yn ei le ef.

49 A phan fu farw Saul, y teyrnasodd yn ei le ef Baalhanan mab Achbor.

50 A bu farw Baalhanan, a theyrnasodd yn ei le ef * Hadad: ac enw ei ddinas *oedd* † Pai; ac enw ei wraig ef Mehetabel, merch Matred, merch Mezahab.

51 ¶ A bu farw Hadad. *u* A duciaid Edom oeddynt; duc Timna, duc Alia, duc Jetheth,

52 Duc Aholibama, duc Ela, duc Pinon,

53 Duc Cenaz, duc Teman, duc Mibsar,

54 Duc Magdiel, duc Iram. Dyma dduciaid Edom.

P E N. II.

1 *Meibion Israel.* 3 *Hiliogaeth Juda.* 13 *Meibion Jesse.* 18 *Hiliogaeth Caleb mab Hesron.* 21 *Hil Hesron.* 25 *Hiliogaeth Jerameel.* 34 *Hil Sesan.* 50 *Hiliogaeth Caleb mab Hur.*

DYma feibion * Israel; *a* Reuben, Simeon, Lefi, a Juda, Issachar, a Zabulon,

2 Dan, Joseph, a Benjamin, Naphtali, Gad, ac Aser.

3 ¶ Meibion *b* Juda; Er ac Onan, a Sela. Y tri *hyn* a anwyd iddo ef o ferch *c* Sua y Canaanees. Ond *d* Er, cyntafanedig Juda, ydoedd ddrygionus ynolwg yr Arglwydd, ac efe a'i lladdodd ef.

4 A *e* Thamar ei waudd a ymddug iddo ef Phares, a Zera. Holl feibion Juda *oedd* bump.

5 *f* Meibion Phares; Hesron a Hamul.

6 A meibion Zera; † Zimri, *g* ac Ethan, a Heman, a Chalcol, a † Dara; hwynt oll *oedd* bump.

7 A meibion *h* Carmi; Acan, *yr* hwn a bliodd Israel, ac a wnaeth gamwedd o blegid *i* y diofryd-beth.

8 A meibion Ethan; Azaria.

9 A meibion Hesron, y rhai a anwyd iddo ef; Jerameel, a ‖ Ram, a * Chelubai.

10 A *k* Ram a genhedlodd Amminadab; ac Amminadab a genhedlodd Nafon, *l* pennaeth meibion Juda;

11 A Nafon a genhedlodd † Salma; a Salma a genhedlodd Boaz;

12 A Boaz a genhedlodd Obed; ac Obed a genhedlodd Jesse;

13 ¶ A Jesse a genhedlodd ei gyntafanedig *m* Eliab, ac Abinadab yn ail, a † Simma yn drydydd,

14 Nethaneel yn bedwarydd, Radai yn bumued,

15 Ofem yn chweched, Dafydd yn seithfed:

16 A'u chwiorydd hwynt *oedd* Serfia, ac Abigail. *n* A meibion Serfia; Abifai, a Joab, ac Afahel, tri.

17 Ac *o* Abigail a ymddug Amafa. A thad Amafa *oedd* ‖ Jether yr Ifmaeliad.

18 ¶ A Chaleb mab Hesron a ymnillodd *dant* o Azuba *a* wraig, ac o Jerioth: a dyma ei meibion hi; Jefer, Sobab, ac Ardon.

19 A phan fu farw Azuba, Caleb a gymmerth iddo *p* Ephratha, a hi a ymddug iddo Hur.

20 A *q* Hur a genhedlodd Uri, ac Uri a genhedlodd Beseleel.

21 ¶ A gwedi hynny yr aeth Hesron i mewn *r* at ferch *s* Macir tad Gilead, ac efe a'i * priododd hi pan *ydoedd* fab trugain mlwydd; a hi a ddug iddo Segub.

22 A Segub a genhedlodd *t* Jair: ac yr oedd iddo ef dair ar hugain o ddinasoedd yngwlad Gilead.

23 Ac efe a ymnillodd *u* Gesur, ac Aram, a threfydd Jair oddi arnynt, a Chenath a'i phentrefydd, *sef* trugain o ddinasoedd. Yr rhai hyn oll *oedd eidde* meibion Macir tad Gilead.

24 Ac ar ol marw Hesron o fewn Calebephratha, Abia gwraig Hesron a ymddug iddo *x* Asur, tad *y* Tecoa.

25 ¶ A meibion Jerameel cyntaf-anedig Hesron oedd, Ram yr hynaf, Buna, ac Oren, ac Osem, ac Ahia.

26 A gwraig arall ydoedd i Jerameel, a'i henw Atara: hon *oedd* fam Onam.

27 A meibion Ram cyntaf-anedig Jerameel oedd Maas, a Jamin, ac Ecer.

28 A meibion Onam oedd, Sammai, a Jada. A meibion Sammai; Nadab, ac Abifur.

29 Ac enw gwraig Abifur *oedd* Abihail; a hi a ymddug iddo Aban, a Molid.

30 A meibion Nadab; Seled, ac Appaim. A bu farw Seled yn ddi-blant.

31 A meibion Appaim; Ifi. A meibion Ifi; Sefan. 32 A meibion Sefan; Alai.

32 A meibion Jada brawd Sammai; Jether, a Jonathan. A bu farw Jether yn ddi-blant.

33 A meibion Jonathan; Peleth, a Zaza. Y rhai hyn *oedd* feibion Jerameel.

34 ¶ Ac nid oedd i Sefan feibion, ond merched: ac i Sefan *yr oedd* gwas o Aipht-iad, a'i enw Jarha.

35 A Sefan a *a* roddodd ei ferch yn wraig i Jarha ei was. A hi a ymddug iddo Attai.

36 Ac Attai a genhedlodd Nathan, a Nathan a genhedlodd *b* Zabad,

37 A Zabad, a genhedlodd Ephlal, ac Ephlal a genhedlodd Obed,

38 Ac Obed a genhedlodd Jehu, a Jehu a genhedlodd Azaria,

39 Ac Azaria a genhedlodd Helez, a Helez a genhedlodd Eleasa,

40 Ac Eleasa a genhedlodd Sifamai, a Sifamai a genhedlodd Salum,

41 A Salum a genhedlodd Jecamia, a Jecamia a genhedlodd Elifama.

42 ¶ Hefyd meibion † Caleb brawd Jerameel *oedd*, Mefa ei *c* gyntaf-anedig, hwn *oedd d* dad § Ziph: a meibion Marefa tad Hebron.

43 A meibion Hebron; Cora, a Thappua, a Recem, a Sema.

44 A Sema a genhedlodd Raham, tad Jorcoam: a Recem a genhedlodd Sammai.

45 A mab Sammai *oedd* Maon: a Maon *oedd* dad *e* Bethfur.

46 Ac Epha gordderch-wraig Caleb a ymddug Haran, a Mofa, a Gazez: a Haran a genhedlodd Gazez.

47 A meibion Jadai; Regem, a Jotham, a Gefan, Phelet, ac Epha, a Saaph.

48 Gordderch-wraig Caleb, *sef* Maaca, a ymddug Seber, a Thirhana.

49 Hefyd hi a ymddug Saaph tad *f* Madmanna, Sefa tad Macbena, a thad Gibea; a merch Caleb *oedd g* Acfa.

50 ¶ Y rhai hyn oedd feibion Caleb mab Hur, cyntaf-anedig *h* Ephratha; Sobal tad *i* Cirlath-jearim,

51 Salma tad *k* Bethlehem, Hareph tad Beth-gader.

52 A meibion oedd i Sobal, tad Cirlath-jearim; ‡ Haroc, a hanner y ‖ Manahethiaid.

53 A

p Ada. 30.
q 1 Cr. 17. 10. a 31. 2.
r Gen. 4. 1.
s Num. 26. 29. a 27. 1.
* Heb. *cymmerth*
† Num. 32. 41.
u Deut. 3. 14. Jof. 13. 11.
x Pen. 4. 5.
y 2 Sam. 14. 2.
z Ada. 34. 35.
a Deut. 7. 3. 1 Cor. 7. 38. Barn. 14. 2.
b Pen. 11. 41.
† Gwelwn fel yr oedd Duw yn dangos rhagorfaeth, a gogoniant y Gwaredydd, yn raddol i'w eglwys trwy bob peth.
c Ecl. 22. 29. Deut. 21. 17. Sal. 89. 27. Heb. 12. 23.
d Jof. 15. 55. 1 Sam. 23. 19. § *Sef*, o drigol. ion *Ziph*, dinas yn llwyth *Juda*, Jof. xv. 55.
e Jof. 15. 58.
f Jof. 15. 35.
g Jof. 15. 17.
h Neu, *Ephratha*, Adn. 19. *i* Jof. 15. 9.
k Pen. 4. 4.
‡ Neu, *Reaia*, Pen. 4. 2. ‖ *Meruoc* rad.

a Gen. 32. 28.
b 30. 5.
b Gen. 38. 3. Num. 26. 19.
a Gen. 38. 2.
d Gen. 38. 7.
e Gen. 38. 29. Mat. 1. 3.
f Gen. 46. 12. Ruth 4. 18.
† Neu, *Zaddi.* Jof. 7. 1. 1471.
‡ 1 Bren. 8. 31.
‡ Neu, *Darda.* *b* Pen. 4. 1.
i Jof. 6. 19. *a* 7. 1.
‖ *Aram.* Mat. 1. 3. 4.
* Neu, *Caleb.* Adn. 18. 42.
† Ruth 4. 19. Mat. 1. 4.
‡ Num. 1. 7. 2. 3.
† *Salmon.* Ruth 4. 12. Mat. 1. 4. *m* 1 Sam. 16. 6.
‡ Neu, *Jamma*, 1 Sam. 16. 9. *n* 2 Sam. 2. 18. *o* 2 Sam. 17. 25. ‖ *Ithra yr Ifraeliad.* 2 Sam. 17. 25.

Pen. ii. 17.] *Ismaeliad*, *sef*, o'r an ei genedl, ond *yn* Israeliad o ran ei grefydd. 2 *Sam.* xvii. 25.

1 Pen. 9. 16.
v Atariaid, neu, *goronau ty Jacob.*
m Num. 24. 21. Barn. 1. 16.
n Jer. 35. 2.

53 A theuluoedd Cirlath-jearim *oedd*, yr Ithriaid, a'r Putiaid, a'r Sumathiaid, a'r Miſraiaid o'r rhai hyn y daeth y Sarcathiaid, a'r Eſthauliaid.

54 Meibion Salma; Bethlehem, a'r *l* Netophathiaid, *v* Ataroth, ty Joab, a hanner y Manahethiaid, y Soriaid.

55 A thylwyth yr ysgrifenyddion, y rhai a breſwylient yn Jabes; y Tirathiaid, y Simeathiaid, a'r Sucathiaid. Dyma'r *m* Ceniaid, y rhai a ddaethant o Hemath, tad tylwyth *n* Recab.

P E N. III.

1 Meibion Dafydd, 10 A'i lin ef hyd Sedecia. 17 Hiliogaeth Jechonia.

Y Rhai hyn hefyd oedd feibion Dafydd, *y* rhai a anwyd iddo ef yn Hebron; y cyntaf-anedig *a* Amnon, o Ahinoam y *b* Jezreeliad: yr ail * Daniel, o Abigail y Carmelites:

2 Y trydydd, Abſalom mab Maacha, merch Talmai brenin Geſur: y pedwarydd, Adonia mab Haggith:

3 Y pummed, Sephatia o Abital: y chweched, Ithream o Egla ei wraig.

4 Chwech a anwyd iddo yn Hebron, ac yno y teyrnaſodd efe ſaith mlynedd a chwe mis: a thair blynedd ar ddeg ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

5 A'r *d* rhai hyn a anwyd iddo yn Jeruſalem; † Simea, a Sobab, a Nathan, a Salomon, pedwar, o ‡ Bathſua merch ‖ Ammiel:

6 Ibhar hefyd, ac * Eliſama, ac Eliphelet,

7 A Noga, a Nepheg, a Japhia,

8 Ac Eliſama, † Eliada, ac Eliphelet, naw.

9 *Dyma* holl feibion Dafydd, heb law meibion y gordderch-wragedd, a *e* Tamar eu chwaer hwynt.

10 ¶ A mab Salomon *ydoedd f* Reboboam: ‡ Abia ei fab yntau; Aſa ei fab yntau; a Jehoſophat ei fab yntau;

11 Joram ei fab yntau; ‖ Ahazia ei fab yntau; Joas ei fab yntau;

12 Amaſia ei fab yntau; * Azaria ei fab yntau; Jotham ei fab yntau;

13 *g* Ahaz ei fab yntau; Hezecia ei fab yntau; Manaſſe ei fab yntau;

14 *h* Amon ei fab yntau; Joſia ei fab yntau.

15 A meibion Joſia, y cyntaf-anedig *oedd* † Johanan, yr ail ‡ Joacim, y trydydd ‖ Sedecia, y pedwarydd Salum.

16 A meibion *i* Joacim; * Jeconia ei fab ef, Sedecia *k* ei fab yntau.

17 ¶ A meibion Jeconia; Aſſir, *l* Salathiel ei fab yntau,

18 Malciram hefyd, a Pedaia, a Senaſar, Jecamia, a Hoſama, a Nedabia.

19 A meibion Pedaia; *m* Zorobabel, a Simei: a meibion Zorobabel; Meſulam, a † Hanania, a Selomith eu chwaer hwynt:

20 A Haſuba, ac Ohel, a Berecia, a Haſadia, Juſab-heſed, pump.

21 A meibion Hanania; Pelaia, a Jeſaia: meibion Rephaia, meibion Arnan, meibion Obadia, meibion Secania.

22 A meibion Secania; Semaia: a meibion Semaia; *n* Hattus, ac Igeal, a Baria, a Neuria, a Saphat, chwech.

23 A meibion Neuria; Elioenai, a Hezecia, ac Azricam, tri.

24 A meibion Elioenai, *oedd* Hodaia, ac Eliaſib, a Pelaia, ac Accub, a Johanan, a Dalaia, ac Anani, ſaith.

a 2 Sam. 3. 2.
b Joſ. 15. 56.
* *Cileab*, 2 Sam. 3. 3.
c 2 Sam. 3. 4.
d 2 Sam. 5. 14.
† *Sammua.*
‡ Neu, *Bathſheba*, 2 Sam. 11. 3.
‖ Neu, *Eliam*, 2 Sam. 11. 3.
* Neu, *Beeliada*, Pen. 14. 7.
e 2 Sam. 13. 1.
f 1 Bren. 11. 43. 2 Cron. 15. 6.
‡ *Abiam*, 1 Bren. 15. 1.
‖ *Azaria*, 2 Cron. 22. 6. *Joboaſ*, 2 Cron. 21. 17.
* *Uzzia* 2 Bren. 15. 30.
g 2 Cron. 28. 1.
h 2 Cron. 33. 22.
† Neu, *Joaaz*, 2 Bren. 23. 30.
‡ Neu, *Eliacim*, 2 Bren. 23. 34.
‖ Neu, *Mattania* 2 Bren. 24. 17.
i Mat. 1. 11.
* Neu, *Joacim*, 2 Bren. 24. 6. neu, *Conia*, Jer. 22. 24.
k 2 Bren. 24. 17. *l* Mat. 1. 12. *m* Hag. 1. 1. *n* Ezra 5. 2.

P E N. IV.

1, 11 Hiliogaeth Juda, ac Hur. 5 Aſer mab Hefron. 9 Jabes, a'i weddi. 21 Hiliogaeth Sela, 24 a Simeon, 39 Eu gorfoddaeth ar Gedor, &c.

MEibion Juda; *a* Phares, Hefron, * Carmi, a Hur, a Sobal.

2 A † Reaia mab Sobal a genhedlodd Jahath; a Jahath a genhedlodd Ahumai, a Lahad. Dyma deuluoedd y Sorathiaid.

3 A'r rhai hyn *oedd* o dad Etam; Jezreel, ac Iſma, ac Idbas: ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Haſſelelponi.

4 A Penuel tad Gedor, ac Ezer tad Huſa. Dyma feibion *b* Hur cyntaf-anedig Ephrata, tad Bethlehem.

5 ¶ Ac i *c* Aſſur tad Tecoa yr oedd dwy wragedd, Hela, a Naara.

6 A Naara a ddug iddo Ahuſam, a Hepher, a Temeni, ac Hahaſtari. Dyma feibion Naara.

7 A meibion Hela *oedd*, Sereth, a Jeſoar, ac Ethnan.

8 A Chos a genhedlodd Anub, a Sobeba, a theuluoedd Aharhel mab Harum.

9 ¶ Ac yr oedd ‡ Jabes yn *d* anrhydeddusach na'i frodyr: a'i fam a alwodd ei enw ef Jabes, gan ddywedyd, O blegid i mi *e* ddwyn ef trwy ofid.

10 A Jabes a alwodd ar Dduw Iſrael, gan ddywedyd, ‖ O na lwyr fendithit ti, ac na ehengit fy nherfynau, a bod dy law gyd â mi, * a'm cadw oddi wrth ddrwg, fel na'm gofidier. A pharodd Duw ddyfod *iddo* yr hyn a *e* ofynaiai.

11 ¶ A Chelub brawd Sua a genhedlodd Mehir, yr hwn *oedd* dad Eſton.

12 Ac Eſton a genhedlodd Beth-raphà, a Phaſea, a Thehinna tad † dinas Ivahas. Dyma ddynion Reca.

13 A meibion Cenaz; *f* Othniel, a Seraia: a meibion Othniel; ‡ Hathath, a *Meonothai.*

14 A Meonothai a genhedlodd Ophra; a Seraia a genhedlodd Joab, tad ‖ glyn y creffcwyr, canys creffcwyr oeddynt hwy.

15 A meibion Caleb mab Jephunne; Iru, Ela, a Naam: a meibion Ela *oedd*, Cenaz.

16 A meibion Jehaleel; *g* Ziph, a Zipha, Tiria, ac *h* Aſareel.

17 A meibion Ezra *oedd*, Jether, a Mered, ac Epher, a Jalon: a * hi a ddug Miriam, a Sammai, ac Isba tad Eſtemoa.

18 A'i wraig ef † Jehudia a ymddug Jered tad Gedor, a Heber tad Saco, a Jecuthiel tad Zanoa. A dyma feibion Bithia merch Pharao, yr hon a gymhoerth Mered.

19 A meibion *i* wraig ‡ Hodia, chwaer Naham, *h* tad Ceila y Garmiad, ac Eſtemoa y Maacathiad.

20 A meibion Simon *oedd*, Amnon, a Rinna, Benhanan, a Thilon. A meibion Iſi *oedd*, Zoheth, a Ben-zoheth.

21 ¶ *A* meibion Sela *i* mab Juda *oedd*, Er tad Leca, a Laada tad *k* Marcſa, a theuluoedd tylwyth gweithyddion lliain main o dy Asbea.

22 A Jocim, a dynion Cozeba, a Joas, a Saraph, y rhai oedd yn arglwyddiaethu ar Moab, a Jaſubilehem. Ac *y mae'r* pethau hyn yn hen.

23 Y rhai hyn *oedd* grochenyddion yn cyfanneddu, *l ym mſg* planwydd a chaeau; gyd â'r brenin yr aroſaſant yno yn ei waith ef.

24 ¶ A meibion Simeon *oedd*, ‖ Nemuel, a Jamin, Jarib, Zera, a Saul

25 Salum ei fab yntau, Mibiam ei fab yntau, Miſma ei fab yntau.

26 A meibion Miſma; Hamuel ei fab yntau, Zaccur ei fab yntau, Simei ei fab yntau.

27 *m* Ac i Simei *yr oedd* un ar bymtheg o feibion, a chwech o ferched; ond *i w* frodyr ef nid *oedd* nemmawr o feibion ac nid amlhaſai eu holl deulu hwynt megis meibion Juda.

28 A *n* hwy a breſwyliaſant yn Beerſeba, a Molada, a Haſar-ſual,

29 Yn * Bilha hefyd, ac yn Eſem, ac yn † Tolad,

30 Ac yn Bethuel, ac yn Horma, ac yn Siclag,

31 Ac yn Beth-marcaboth, ac yn Haſar-ſuſim, ac Beth-biri, ac yn Saraim,

b Pen. 2. 50.
c Pen. 2. 24.
† *h. y.* *atbrija.*
d Diar. 12. 26. Act. 17. 11.
‖ Heb. *Os llwyr fendithi.*
* Heb. *a gwneuthur ymwared i mi.*
e Sal. 65. 2.
† Neu, *Ir-nahaſh.*
f Joſ. 15. 17.
‡ Neu, *Hatha, a Meonothai, yr hwn a genhedlodd, &c.*
‖ Neu, *trigolion dyffryn Caraſim* Neh. 11. 35.
g Pen. 2. 42.
* *Bithia* Adn. 18.
† Neu, *Iuddewes*
‡ Neu, *Yehudia*, a enwyd Adn. 18.
h 1 Sam. 23. 5. 2 Sam. 23. 34.
i Gen. 38. 1.
k Joſ. 15. 44.
l Jer. 45. 5.
m 1 Tim. 6. 8.
‖ Neu, *Jemuel*, Gen. 46. 10. Exod. 6. 15 Num. 26. 12.
n Barn. 12. 9.
n Joſ. 19. 2.
* Neu, *Baia.* Joſ. 19. 3.
† Neu, *Eltolad.* Joſ. 19. 4.
‡ Neu, *Haſar-ſuſa.* Joſ. 19. 5.

Saaraim. Dyma eu dinaſoedd hwynt, nes teyrnaſu o Ddafydd.

32 A'u trefydd hwynt *oedd* ‖ Etam, ac Ain, Rimmon, a Thocen, ac Aſan; pump o ddinaſoedd.

33 A'u holl bentrefydd hwynt hefyd, y rhai *oedd* o amgylch y dinaſoedd hyn hyd * Baal. Dyma eu trigfannau hwynt, a'u hachau.

34 A Meſobab, a Jamlec, a Joſa mab Amaſia,

35 A Joel, a Jehu mab Joſibia, mab Seraia, mab Aſiel,

36 Ac Elioenai, a Jaacoba, a Jeſohaia, ac Aſma, ac Adiel, a Jeſimiel, a Benaia,

37 A Ziza mab Siphi, mab Alon, mab Jedaia, mab Simri, mab Semaia.

38 Y rhai hyn erbyn *eu* henwau *a aethant* yn bennaethiaid yn eu teuluoedd, ac a amlhaſant dylwyth eu tadau yn fawr.

39 ¶ A hwythau a aethant i flaenau o Gedor, hyd at du dwyrain y † dyffryn, i geiſio porfa i'w praidd.

40 A hwy a gawſant *f* borfa fras, a da, a gwlad ehang *ti* therfynau, a *g* heddychlon a thangnefyddus: canys y rhai a breſwyliaſant yno o'r blaen *oedd* o ‡ Cam.

41 A rhai hyn yn yſgrifenedig erbyn eu henwau a ddaethant yn *r* nyddiau Hezecia brenin Juda, ac a darawiant eu pebyll a'r *s* anneddau a gafwyd yno, ac a'u diſodaſant hwy hyd y dydd hwn, a thrigaſant yn eu lle hwynt; am *ſod* porfa i'w praidd hwynt yno.

42 Ac o honynt hwy, *ſef* o feibion Simeon, yr aeth pum cant o ddynion i ‖ fynydd *t* Seir; a Phelatia, a Nearia, a Rephaia, ac Uzziel, meibion Iſi, yn ben arnynt.

43 Tarawſant hefyd y *u* gweddill a ddiangaſai o Amalec, ac a wladychaſant yno hyd y dydd hwn.

P E N. V.

1 Llin Reuben. 9 Eu trigfan, a'u gorfoledd ar yr Hagariaid. 11 Pennaduriaid a threigleddd Gad, 23 a Manaſſe. 25 a'u Caethiwed.

A Meibion Reuben, cyntaf-anedig Iſrael (canys a efe *oedd* cyntaf-anedig, ond am iddo *a* halogi gwely ei dad, rhoddwyd *c* ei enedigaeth-fraint ef i feibion Joſeph, mab Iſrael; ac ni chyfrifir ei achau ar yn ol yr enedigaeth-fraint:

2 Canys *d* Juda a ragorodd ar ei frodyr, ac o hono ef *y daeth y c* Blaenor: a'r enedigaeth-fraint a *roddwyd* i Joſeph.)

3 Meibion *f* Reuben cyntaf-anedig Iſrael *oedd* Hanoc, a Phaſu, Heſron, a Charmi.

4 Meibion Joel; Semaia ei fab ef, Gog ei fab yntau, Simei ei fab yntau,

5 Mica ei fab yntau, Reaia ei fab yntau, Baal ei fab yntau,

6 Beera ei fab yntau, yr hwn a * *gaethgludodd* † Tilgath-pilneſer brenin Aſſyria: *hwn oedd* dywyſog i'r Reubeniaid.

7 A'i frodyr ef yn eu teuluoedd, *z* wrth gymmeryd eu hachau yn eu cenhedlaethau: y pennaf *oedd* Jeiel, a Zecaria,

8 A Bela mab Azaz, fab ‡ Sema, fab Joel, yr hwn a gyfanneddodd yn *b* Aroer, a hyd at i Nebo, a Baal-meon.

9 Ac o du'r dwyrain y preſwyliodd efe, hyd y lle yr eſir i'r anialwch, oddi wrth yr afon Euphrates: canys eu *k* hanifeiliaid hwynt a amlhaſent yng wlad Gilead.

10 Ac yn nyddiau Saul y gwnaethant hwy ryfel yn erbyn yr *l* Hagariaid, *y rhai* a ſyrthiaſant trwy eu dwylaw hwynt; a thrigaſant yn eu pebyll hwynt, ‖ trwy holl du dwyrain Gilead.

11 ¶ A meibion Gad a drigaſant gyferbyn *h* â hwynt yng wlad *m* Baſan, hyd at Salca:

12 Joel y pennaf, a Saphan yr ail, a Jaanai, a Saphat yn Baſan.

13 A'u brodyr hwynt o dŷ eu tadau *oedd*, Micael, a Meſulam, a Seba, a Jorai, a Jacan, a Zia, a Heber, ſaith.

14 Dyma feibion Abihael, mab Huri, mab Jaroa, mab Gilead, mab Micael, mab Jeſiſai, mab Jado, mab Buz;

15 Ahi mab Abdiel, mab Guni, y pennaf o dŷ eu tadau.

16 A hwy a drigaſant yn Gilead yn Baſan, ac yn ei threfydd, ac yn holl bentrefydd *p* Saron, hyd eu * therfynau.

17 Y rhai hyn oll a gyfriſwyd wrth eu hachau, yn *q* nyddiau Jotham brenin Juda, ac yn nyddiau *r* Jeroboam brenin Iſrael.

18 ¶ Meibion Reuben a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſe, *u* † wyr nerthol, dynion yn dwyn tarian a chleddyf, ac yn tynnu bwa, ac wedi eu dyſgu i ryfel, *oedd feibion* bedair mil a deugain a ſaith cant a thrugain, yn myned allan i ryfel.

19 A hwy a wnaethant ryfel yn erbyn yr Hagariaid, a *s* Jetur, a Nephis, a Nodab.

20 A *t* chynnorthwywyd hwynt yn erbyn y rhai hynny, a rhoddwyd yr Hagariaid i'w dwylaw hwynt, a chwbl *a'r a oedd* gyd â hwynt: canys *u* llefaſant, ar Dduw yn y rhyfel, ac efe a wrandawodd arnynt, o herwydd iddynt obeithio yndo.

21 A hwy a gaeth-gludaſant eu hanifeiliaid hwynt; o'u camelod hwynt ddeng mil a deugain, ac o ddefaid ddau cant a deg a deugain o filoedd, ac o aſynod ddwy fil, ac o ‡ ddynion gan mil.

22 Canys llawer yn archolledig a fuant feirw, am *ſod* y rhyfel oddi wrth *x* Dduw; a hwy a drigaſant yn eu lle hwynt hyd y caethiwed.

23 ¶ A meibion hanner llwyth Manaſſe a drigaſant yn y tir: o Baſan hyd Baal-hermon, a Senir, a mynydd Hermon, yr aethant hwy yn aml.

24 Y rhai hyn hefyd *oedd* bennau tŷ eu tadau, ſef Epher, ac Iſi, ac Eliel, ac Azriel, a Jeremia, a Hodaſa, a Jadiel, gwyr cedyrn o nerth, gwyr enwog, a phenau tŷ eu tadau.

25 ¶ A hwy a droſeddaſant yn erbyn Duw eu tadau, ac *z* a butteiniaſant ar ol duwiau pobl y wlad, y rhai a ddinyſtriaſai Duw o'u blaen hwynt.

26 *a* A Duw Iſrael a annogodd yſpryd † Pul brenin Aſſyria, ac yſpryd ‖ Tilgath-pilnezer brenin Aſſyria, ac a'u *gaethgludodd* hwynt (ſef y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſe) ac a'u dug hwynt i *c* Hala, a Habor, a Hara, ac i afon Gozan, hyd y dydd hwn.

P E N. VI.

1 Meibion Lefi. 4 Llin yr offeiriaid. 16 Teuluoedd Gerſom, Cohath, a Merari. 49 Swydd Aaron, a'i lin.

MEibion Lefi; * Gerſon, Cohath, a Merari.

2 A meibion Cohath; Amram, *a* Iſhar, a Hebron, ac Uzziel.

3 A phlant Amram; *b* Aaron, Moſes, a *c* Miriam: a meibion Aaron; *d* Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

4 ¶ Eleazar a *e* genhedlodd *f* Phinees, a Phinees a genhedlodd Abiſua,

5 Ac Abiſua a genhedlodd Bucci, a Bucci a genhedlodd Uzzi,

6 Ac Uzzi a genhedlodd Zerahia, a Zerahia a genhedlodd Meraioth,

7 A Meraioth a genhedlodd Amaria, ac Amaria a genhedlodd Ahitub,

8 Ac *g* Ahitub a genhedlodd Sadoc, a *h* Sadoc a genhedlodd Ahimaas,

9 Ac Ahimaas a genhedlodd Azaria, ac Azaria a genhedlodd Johanan,

10 A'r Johanan a genhedlodd Azaria (hwn oedd yn offeiriadu yn *k* y tŷ a adeiladodd Salomon yn Jeruſalem)

11 Ac *l* Azaria a genhedlodd Amaria, ac Amaria a genhedlodd Ahitub,

12 Ac *m* Ahitub a genhedlodd Sadoc, a Sadoc a genhedlodd † Salum,

13 A Salum a genhedlodd *i* Hilceiah, a Hilceiah a genhedlodd Aſareia,

14 Ac Aſareia a genhedlodd Seraia, a Seraia a genhedlodd Jehoſadac,

15 A Jehoſadac a aeth *k* ymmaith pan gaethgludodd yr Arglwydd Judah a Jeruſalem trwy law Nebuchodonoſor.

16 Meibion Lefi; Gerſom, Cohath, a Merari.

17 A dyma enwau meibion Gerſom; Libni, a Simei.

18 A meibion Cohath oedd Amram, ac Iſhar, a Hebron, ac Uzziel.

19 Meibion Merari; Mahli, a Muſi. A dyma deuluoedd y Lefiaid, yn ol eu hynafiaid.

20 O Gerſom; Libni ei fab ef, Jahath ei fab yntau, Zimma ei fab yntau,

21 Joah ei fab yntau, Ido ei fab yntau, Zerah ei fab yntau, Jeaterai ei fab yntau.

22 Meibion Cohath; Aminadab ei fab ef, Corah ei fab yntau, Aſir ei fab yntau,

23 Elcana ei fab yntau, Ebiaſaph ei fab yntau, Aſir ei fab yntau,

24 Tahath ei fab yntau, Uriel ei fab yntau, Uzzia ei fab yntau, Saul ei fab yntau.

25 A meibion Elcana; Amaſai, ac Ahimoth.

26 Elcana; meibion Elcana; Zophai ei fab ef, Nahath ei fab yntau,

27 Eliab ei fab yntau, Jeroham ei fab yntau, Elcana ei fab yntau.

28 A meibion Samuel; Joel y cyntaf-anedig, ac Abeia yr ail.

29 Meibion Merari; Mahli, Libni ei fab ef, Simei ei fab yntau, Uſa ei fab yntau,

30 Simea ei fab yntau, Haggia ei fab yntau, Aſaia ei fab yntau.

31 A dyma y rhai a oſodaſai Dafydd dros waſanaeth cerdd yn nhŷ yr Arglwydd, wedi i'r arch orphwyſo.

32 A hwy a weinyddent o flaen preſwylfod pabell y cynnulleidfa mewn cerdd, hyd oni adeiladaſai Solomon dŷ yr Arglwydd yn Jeruſalem: ac yna yn eu trefn yr oeddent yn gwaſanaethu.

33 Dyma y rhai a weinyddent, ac a'u meibion. O feibion y Cohathiaid; Heman yr hwyliwr, mab Joel, mab Samuel,

34 Mab Elcana, mab Jeroham, mab Eliel, mab Toah,

35 Mab Suph, mab Elcana, mab Mahath, mab Amaſai,

36 Mab Elcana, mab Joel, mab Aſaria, mab Sophonia,

37 Mab Tahath, mab Aſir, mab Abiaſaph, mab Core,

38 Mab Iſhar, mab Cohath, mab Lefi, mab Iſrael.

39 A'i frawd Aſaph, yr hwn a ſaiſai ar ei ddeheu-law, ſef Aſaph mab Berachia, mab Simea,

40 Mab Michael, mab Baaſeia, mab Malchia,

41 Mab Ethni, mab Zera, mab Adaia,

42 Mab Ethan, mab Zimma, mab Simei,

43 Mab Jahath, mab Gerſom, mab Lefi.

44 A'u brodyr hwynt meibion Merari ar yr aswy law; Ethan mab Cuſi, mab Abdi, mab Maloch,

45 Mab Haſabia, mab Amaſia, mab Hilceiah,

46 Mab Amſi, mab Bani, mab Somer,

47 Mab Mahli, mab Muſi, mab Merari, mab Lefi.

48 Eu brodyr hefyd y Lefiaid oedd wedi eu goſod i holl waſanaeth pabell tŷ Dduw.

49 Ond Aaron a'i feibion a arogleuent ar allor yr offrwm poeth, ac ar allor y cenſlwm, i holl waſanaeth y lle ſanctaidd, ac i wneuthur cymmod dros Iſrael, yn ol yr holl a orchymynaſai Moſes gwas Duw.

50 Dyma hefyd feibion Aaron; Eleazar ei fab ef, Phinees ei fab yntau, Abiſua ei fab yntau,

51 Bucci ei fab yntau, Uzzi ei fab yntau, Zerahia ei fab yntau,

52 Meraioth ei fab yntau, Amaria ei fab yntau, Ahitub ei fab yntau,

53 Sadoc ei fab yntau, Ahimaas ei fab yntau.

54 A dyma eu trefydd hwynt, yn eu pebyllfeydd, o fewn eu terfynau hwynt, o feibion Aaron, o deuluoedd y Cohathiaid: canys eiddynt hwy oedd y coel.

55 Canys hwy a roddaſant iddynt Hebron yng wlad Jwda, a'i thiroedd o amgylch.

56 Ond meſtri'r maes a'r pentrefydd a roddaſant hwy i Caleb mab Jephunne.

57 Ac i feibion Aaron hwy a roddaſant ddinas y lloches, Hebron, a Libna a'i thiroedd, a Jattir, ac Eſtemoa a'i thiroedd,

58 A Hilen a'i thiroedd, a Debir a'i thiroedd,

59 Ac Aſan a'i thiroedd, a Bethſemes a'i thiroedd:

60 Ac o lwyth Benjamin; Geba a'i thiroedd, ac Alemeth a'i thiroedd, ac Anathoth a'i thiroedd. Holl ddinaſoedd eu teuluoedd hwynt oedd dair ar ddeg.

61 A meibion Cohath a gawſant trwy goel o deuluoedd y llwyth hwnnw, o hanner llwyth Manaſſe, ddeng dinas.

62 A meibion Gerſom trwy eu teuluoedd hwynt, o lwyth Iſſachar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Nephthali, ac o lwyth Manaſſe yn Baſan, trigain a thair dinas.

63 Meibion Merari trwy eu teuluoedd hwynt, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, trwy goel, deuddeg dinas.

64 A meibion Iſrael a roddaſant i'r Lefiaid y dinaſoedd hyn a'u tiroedd.

65 A hwy a roddaſant trwy goel o lwyth meibion Jwda, ac o lwyth meibion Simeon, ac o lwyth meibion Benjamin, y dinaſoedd hyn, y rhai a elwir wrth eu henwau.

66 A rhai o deuluoedd meibion Cohath a gawſant dinaſoedd eu terfynau o lwyth Ephraim.

67 A hwy a roddaſant iddynt o'r dinaſoedd lloches, Sichem a'i thiroedd ym mynydd Ephraim, a Gezer a'i thiroedd,

68 A Jocmeam a'i thiroedd, a Bethoron a'i thiroedd,

69 Ac Ajalon a'i thiroedd, a Gath-rimmon a'i thiroedd:

70 Ac o hanner llwyth Manaſſe; Aner a'i thiroedd, a Bileam a'i thiroedd, i deulu gweddill meibion Cohath.

71 I feibion Gerſom o deulu hanner llwyth Manaſſe; Golan yn Baſan a'i thiroedd, ac Aſtaroth a'i thiroedd:

72 Ac o lwyth Iſſachar; Cedes a'i thiroedd, Daberath a'i thiroedd,

73 A Ramoth a'i thiroedd, ac Anem a'i thiroedd:

74 Ac o lwyth Aſer; Maſal a'i thiroedd, ac Abdon a'i thiroedd,

75 A Hucoc a'i thiroedd, a Rehob a'i thiroedd:

76 Ac o lwyth Nephthali; Cedes yng Ngalilea a'i thiroedd, a Hammon a'i thiroedd, a Chiriathaim a'i thiroedd.

77 I feibion Merari y rhai oedd weddill o'r Lefiaid; o lwyth Zabulon; Rimmono a'i thiroedd, Thabor a'i thiroedd:

78 Ac o'r tu hwnt i Jericho, ar du dwyrain yr Iorddonen, o lwyth Reuben; Beſer yn yr anialwch a'i thiroedd, a Jahſa a'i thiroedd,

79 A Cedemoth a'i thiroedd, a Mephaath a'i thiroedd:

80 Ac o lwyth Gad; Ramoth yng Ngilead a'i thiroedd, a Mahanaim a'i thiroedd,

81 A Heſbon a'i thiroedd, a Jaſer a'i thiroedd.

P E N. VII.

1 Llin Iſſachar. 6 Llin Benjamin. 12 Llin Dan. 14 Llin Manaſſe. 20 Llin Ephraim. 30 Llin Aſer.

A Meibion Iſſachar oedd pedwar, Thola, a Phua, Jaſub, a Simron.

2 A meibion Thola; Uzzi, a Rephaia, a Jeriel, a Jahmai, a Jibſam, a Samuel, penaduriaid eu tadau, o Thola: o'u hachau hwynt yn eu cenhedlaethau, yn eu hamſer, oedd o'r tŷ Dafydd ugain a dau cant a mil, gwyr nerthol o fri.

3 A meibion Uzzi; Jeſraia: a meibion Jeſraia; Michael, ac Obadia, a Joel, Iſſia, pump i gyd, penaduriaid.

4 A chydag hwynt trwy eu hachau, yn eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd hwynt, *a* oedd o fyddinoedd y fyddin i ymlad, chwe ugain a thair mil: canys gwragedd lawer a meibion a gawſant.

5 A'u brodyr hwynt ym mhlith holl deuluoedd Iſſachar, gwyr nerthol o fri, yn cyfrif wrth eu hachau, *b* oedd ſaith ar hugain mil i gyd.

6 Meibion Benjamin; Bela, a Becher, a Jediael, tri.

7 A meibion Bela; Eſbon, ac Uzzi, a Jeriemoth, ac Iri, pump; penaduriaid eu tadau, gwyr nerthol o fri: a chyfrif wrth eu hachau oedd ugain a dau cant a deg a thrigain a phedwar cant.

8 A meibion Becher; Zemira, a Joas, ac Eliefer, a Elioenai, ac Omri, a Jerimoth, a Abia, ac Anathoth, ac Alemeth. Holl feibion Becher oedd hyn.

9 A chyfrif wrth eu hachau, yn eu cenhedlaethau, penaduriaid eu tadau, gwyr nerthol o fri, oedd ugain mil a dau cant.

10 A meibion Jediael; Bilhan: a meibion Bilhan; Jeus, a Benjamin, ac Ehud, a Chenaana, a Zethan, a Tharſis, ac Ahiſahar.

11 Holl feibion Jediael, penaduriaid eu tadau, gwyr nerthol o fri, oedd ſeithmil ar ddeg a dau cant, *c* yn myned allan i'r fyddin i ymlad.

12 Supim hefyd, a Huppim, meibion Ir, a Huſim, meibion Aher.

13 Meibion Nephthali; Jaſiel, a Guni, a Jeſer, a Sallum, meibion Bilha.

14 Meibion Manaſſe; Aſriel, yr hwn a *d* gyfanneddodd ei ordderch o Aram: hi a *e* ymddug Machir tad Gilead.

15 A Machir a gymmerth wraig i Huppim a Supim, a'i chwaer hi *f* oedd Maacha. Ac enw'r ail oedd Zelophehad: a Zelophehad a gawſai ferched.

16 A Maacha wraig Machir a ymddug fab, ac a alwodd ei enw Phares; ac enw ei frawd ef oedd Sares: a'i feibion ef oedd Ulam a Rakem.

17 A meibion Ulam; Bedan. Dyma feibion Gilead mab Machir, mab Manaſſe.

18 A'i chwaer Hammoleceth a ymddug Iſhod, ac Abiesar, a Mahala.

19 A meibion Semida oedd Ahian, a Sichem, a Lichi, ac Aniam.

20 A meibion Ephraim; Sutelah, a Bered ei fab ef, a Thahath ei fab yntau, ac Eleada ei fab yntau, a Thahath ei fab yntau,

21 A Zabad ei fab yntau, a Sutelah ei fab yntau, ac Ezer, ac Elead, y rhai a leddaſai gwyr Gath, y rhai a anaſ'ent yn y wlad, am iddynt *g* ddyfod i waered i gymmeryd eu hanifeiliaid hwynt.

22 A galaru a wnaeth Ephraim eu tad *h* lawer dyddiau, a'i frodyr a ddaethant i'w gyſuro.

23 A phan aeth efe i mewn at ei wraig, hi a feichiogodd, ac a ymddug fab, ac a alwodd ei enw Beria, *i* am iddo fod mewn drygfyd yn ei dŷ.

24 (A Sera oedd ei merch ef, yr hon a adeiladodd Beth-horon iſaf, a'r uchaf, ac Uzzen-ſera.)

25 A Reffa oedd ei fab ef, a Reſeph, a Thela ei fab yntau, a Thahan ei fab yntau,

26 A Laadan ei fab yntau, Ammihud ei fab yntau, Eliſama ei fab yntau,

27 Non ei fab yntau, Joſua ei fab yntau.

28 A'u meddiannau hwynt a'u trigfannau oedd Bethel a'i threfydd, a thua'r dwyrain Naaran, a thua'r gorllewin Gezer a'i threfydd; Sichem hefyd a'i threfydd hyd Gaza a'i threfydd:

29 Ac wrth derfynau meibion Manaſſe, Beth-ſean a'i threfydd, Thaanach a'i threfydd, Megido a'i threfydd, Dor a'i threfydd. Yn y rhai hyn yr oedd meibion Joſeph mab Iſrael yn trigaw.

30 Meibion Aſer; Imna, ac Iſua, ac Iſui, a Beria, a Sera eu chwaer.

31 A meibion Beria; Heber, a Malchiel, yr hwn yw tad Birſafit.

32 A Heber a genhedlodd Japhlet, a Somer, a Hotham, a Sua eu chwaer.

33 A meibion Japhlet; Paſach, a Bimhal, ac Aſwath. Dyma feibion Japhlet.

34 A meibion Somer; Ahi, a Roga, Jehubba, ac Aram.

35 A meibion Helem ei frawd; Zophah, ac Imna, a Seles, ac Amal.

36 Meibion Zophah; Sua, a Harnepher, a Sual, a Beri, ac Imra,

37 Beſer, a Hod, a Samma, a Salſa, ac Ithran, a Beera.

38 A meibion Jether; Jephunne, a Piſpa, ac Ara.

39 A meibion Ulla; Ara, a Hanniel, a Reſia.

40 Holl rai hyn oedd meibion Aſer, penaduriaid eu tadau, gwyr dewiſol, gwyr nerthol o fri, penaduriaid y tywyſogion. A chyfrif wrth eu hachau, yn eu cenhedlaethau, i'r fyddin i ymlad, oedd eu rhif hwynt chwe mil ar hugain o wŷr.

P E N. VIII.

1 Llin Benjamin. 28 Trigfannau Benjamin. 29 Llin Saul.

A Benjamin a genhedlodd Bela ei gyntaf-anedig, Aſbel yr ail, ac Aharah y trydydd,

2 Noha y pedwerydd, a Rapha y pumed.

3 A meibion Bela oedd Addar, a Gera, a Abihud,

4 Ac Abiſua, a Naaman, ac Ahoah,

5 A Gera, a Sephuphan, a Huram.

6 A dyma feibion Ehud; (hwn oedd penaduriaid trigolion Geba, a hwy a'u *k* caethgludaſant i Manahath:

7 Sef Naaman, ac Ahia, a Gera, *hwn* a'u caethgludodd, ac a genhedlodd Uza, ac Ahihud.)

8 A Saharaim a genhedlodd yng ngwlad Moab, wedi iddo anfon ymaith Huſim a Baara ei wragedd.

9 A chan Hodeſ ei wraig efe a genhedlodd Jobab, a Sibia, a Meſa, a Malcham,

10 A Jeus, a Sachia, a Mirma. Dyma ei feibion ef, penaduriaid eu tadau.

11 A chan Huſim efe a genhedlodd Abitub, ac Elpaal.

12 A meibion Elpaal; Eber, a Miſeam, ac Samed, yr hwn a adeiladodd Ono, a Lod, a'i threfydd:

13 Beria hefyd, a Sema, y rhai oedd penaduriaid trigolion Aialon, y rhai a yrraſant ymaith drigolion Gath:

14 Ac Ahio, Saſac, a Jeremoth,

15 A Sebadia, ac Arad, ac Ader,

16 A Michael, ac Iſpa, a Joha, meibion Beria;

17 A Sebadia, a Meſulam, a Hiſci, a Heber,

18 Ac Iſmerai, a Jeſlia, a Jobab, meibion Elpaal;

19 A Jacim, a Sichri, a Sabdi,

20 A Elienai, a Silethai, a Eliel,

21 A Adaia, a Beraia, a Simrath, meibion Simei;

22 A Iſpan, a Heber, a Eliel,

23 A Abdon, a Sichri, a Hanan,

24 A Hananeia, a Elam, ac Anthotheia,

25 A Iphedeia, a Phanuel, meibion Saſac;

26 A Samſerai, a Seharia, a Athalia,

27 A Jaareſia, ac Elia, a Sichri, meibion Jeroham.

28 Dyma benaduriaid eu tadau, yn eu cenhedlaethau, penaduriaid: y rhai hyn a drigaſant yn Jeruſalem.

29 A thad Gibeon a drigodd yn Gibeon; ac enw ei wraig oedd Maacha:

30 A'i fab cyntaf-anedig ef Abdon, a Sur, a Cis, a Baal, a Nadab,

31 A Gedor, ac Ahio, a Secher.

32 A Miclot a genhedlodd Simea. A'r rhai hyn hefyd a drigaſant gyferbyn â'u brodyr yn Jeruſalem, gyda'u brodyr.

33 A Ner a genhedlodd Cis, a Cis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchiſua, ac Abinadab, ac Eſbaal.

34 A mab Jonathan oedd Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Micha.

35 A meibion Micha oedd Pithon, a Melech, a Thaarea, ac Ahas.

36 A Jehoada a genhedlodd Alemeth, ac Aſmaveth, a Simri; a Simri a genhedlodd Moſa,

37 A Moſa a genhedlodd Binea: Raphah oedd ei fab ef, Eleaſa ei fab yntau, Aſel ei fab yntau.

38 A chwe mab oedd i Aſel, a dyma eu henwau hwynt, Aſricam, Bocheru, Iſmael, Seareia, Obadia, a Hanan. Holl feibion Aſel oedd rhain.

39 A meibion Eſec ei frawd oedd Ulam ei gyntaf-anedig, Jeus yr ail, Eliffelet y trydydd.

40 A meibion Ulam oedd wŷr nerthol o fri, yn ſaethu â bwa, ac a chanddynt feibion, a meibion meibion, cant a phum ugain. Holl rai hyn oedd o feibion Benjamin.

P E N. IX.

1 Llin Iſrael. 2 Trigolion Jeruſalem. 35 Llin Saul.

A Holl Iſrael a gyfrifwyd wrth eu hachau, ac wele, *l* ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael a Jwda, y rhai a gaethgludwyd i Babilon *m* am eu camwedd.

2 Ac y rhai cyntaf a drigaſant yn eu meddiannau yn eu dinaſoedd, oedd Iſrael, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r Nethiniaid.

3 A rhai o feibion Jwda, ac o feibion Benjamin, ac o feibion Ephraim, a Manaſſe, a drigaſant yn Jeruſalem;

4 Uthai mab Ammihud, mab Omri, mab Imri, mab Bani, o feibion Phares mab Jwda.

5 A rhai o'r Seiloniaid; Aſaia y cyntaf-anedig, a'i feibion.

6 A meibion Sera; Jeuel, a'u brodyr hwynt, chwe chant a nawdeg.

7 A rhai o feibion Benjamin; Sallu mab Meſulam, mab Hodafia, mab Haſenua,

8 Ac Ibneia mab Jeroham, ac Ela mab Uzzi, mab Michri, a Meſulam mab Sephatia, mab Reuel, mab Ibnia;

9 A'u brodyr hwynt, yn ol eu hachau, naw cant a chwe ugain a thri. Holl wŷr y rhai hyn oedd penaduriaid eu tadau yn nhŷ eu tadau.

10 A'r offeiriaid; Jedaia, a Jehoiarib, a Jachin,

11 Ac Aſareia mab Hilceiah, mab Meſulam, mab Sadoc, mab Meraioth, mab Ahitub, *n* oedd bennaeth tŷ Dduw,

12 Ac Adaia mab Jeroham, mab Paſhur, mab Malchia, a Maaſai mab Adiel, mab Jahſera, mab Meſulam, mab Meſillemith, mab Immer,

13 A'u brodyr hwynt, penaduriaid eu tadau, mil a saith cant a thrigain, gwyr nerthol o fri i waſanaethu gwaſanaeth tŷ Dduw.

14 A'r Lefiaid; Semaia mab Haſſub, mab Aſricam, mab Haſabia, o feibion Merari;

15 A Bacbacar, Heres, a Galal, a Mathaneia mab Micha, mab Sichri, mab Aſaph;

16 A Obadia mab Semaia, mab Galal, mab Jeduthun, a Berechia mab Aſa, mab Elcana, yr hwn oedd yn trigo yng nghyntedd *o* y gwyddfilod.

17 A'r porthorion oedd Sallum, ac Acub, a Talmon, ac Ahiman, a'u brodyr hwynt: Sallum oedd y pennaf,

18 Yr hwn hyd yn hyn oedd yn aros ym mhorth y brenin tua'r dwyrain: rhai hyn oedd porthorion gwerſyllfeydd meibion Lefi.

19 A Sallum mab Core, mab Ebiaſaph, mab Core, a'i frodyr ef, o deulu ei dad, y Coraiaid, oedd ar waith y gwaſanaeth, yn geidwaid trothwyau'r babell: a'u tadau hwynt oedd ar lu yr Arglwydd, yn geidwaid y fynedfa.

20 A Phinees mab Eleazar oedd *p* flaenor arnynt gynt, a'r Arglwydd a fyddai gydag ef.

21 Zechareia mab Meſelemia oedd borthor drws pabell y cynnulleidfa.

22 Holl rai dewiſol y rhai oedd borthorion yn y trothwyau, dau cant a deuddeg. Y rhai hyn a gofreſtrwyd wrth eu hachau yn eu pentrefydd, y rhai a ſefydlaſai Dafydd a Samuel y gweledydd yn eu ſwydd ffyddlon.

23 Felly hwy a'u meibion oedd ar lu tŷ yr Arglwydd, ſef tŷ'r babell, yn geidwaid.

24 Ar bedwar parth yr oedd y porthorion, tua'r dwyrain, tua'r gorllewin, tua'r gogledd, a thua'r deau.

25 A'u brodyr hwynt y rhai oedd yn eu pentrefydd, oedd i ddyfod bob ſeithfed dydd o amſer i amſer gyda hwynt:

26 Canys y pedwar porthor penaf, Lefiaid oedd, a'r rhai hyn oedd yn *q* ſwyddogion ar yr ſtafelloedd a'r tryſorau yn nhŷ Dduw.

27 A hwy a letyent o amgylch tŷ Dduw, canys arnynt hwy yr oedd ei gadw, a'r agoriad bob bore oedd eiddynt hwy.

28 A rhai ohonynt hwy oedd ar y llestri gwaſanaeth, canys trwy rif y dygent hwy hwynt i mewn, ac trwy rif y dygent hwynt allan.

29 Rhai ohonynt hefyd a ſefydlaſai ar y dodrefn, ac ar holl lestri'r cyſegr, ac ar y bleuddwr, ac ar yr ŷd, ac ar y gwin, ac ar yr olew, ac ar yr thus, ac ar y perlyſiau.

30 A meibion yr offeiriaid a wnaent ennaint y perlyſiau.

31 A Mattithia o'r Lefiaid, yr hwn oedd gyntaf-anedig Sallum y Corahiad, oedd ar y pethau a wneid mewn padellau.

32 A rhai o feibion y Cohathiaid, o'u brodyr hwynt, oedd ar y bara gosod, i'w baratoi bob ſabbath.

33 A dyma gantorion, penaduriaid y tadau o'r Lefiaid, y rhai oedd yn aros yn yſtafelloedd y deml, yn rhyddion rhag gwaſanaethu dydd a nos.

34 Penaduriaid y tadau o'r Lefiaid oedd benaduriaid yn eu cenhedlaethau; y rhai hyn a drigaſant yn Jeruſalem.

35 ¶ A thad Gibeon a drigodd yn Gibeon, ac enw ei wraig oedd Maacha:

36 A'i fab cyntaf-anedig ef Abdon, a Sur, a Cis, a Baal, a Ner, a Nadab,

37 A Gedor, ac Ahio, a Sechareia, a Miclot.

38 A Miclot a genhedlodd Simeam. A'r rhai hyn hefyd a drigaſant gyferbyn â'u brodyr yn Jeruſalem, gyda'u brodyr.

39 A Ner a genhedlodd Cis, a Cis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchiſua, ac Abinadab, ac Eſbaal.

40 A mab Jonathan oedd Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Micha.

41 A meibion Micha oedd Pithon, a Melech, a Thahrea, ac Ahas.

42 A Jehoada a genhedlodd Alemeth, ac Aſmaveth, a Simri; a Simri a genhedlodd Moſa,

43 A Moſa a genhedlodd Binea: Raphaia oedd ei fab ef, Eleaſa ei fab yntau, Aſel ei fab yntau.

44 A chwe mab oedd i Aſel, a dyma eu henwau hwynt, Aſricam, Bocheru, Iſmael, Seareia, Obadia, a Hanan. Dyma feibion Aſel.

P E N. X.

1 Marwolaeth Saul. 13 Achos ei farwolaeth.

A'r Philiſtiaid a ymladdaſant yn erbyn Iſrael; a gwŷr Iſrael a ffoesant o flaen y Philiſtiaid, ac a gwympaſant yn archolledig ym mynydd Gilboa.

2 A'r Philiſtiaid a ganlynaſant Saul a'i feibion yn dynn; a'r Philiſtiaid a laddaſant Jonathan, ac Abinadab, a Malchiſua, meibion Saul.

3 A'r frwydr a aeth yn drom yn erbyn Saul, a'r ſaethwyr a'i cawſant ef, a chan y ſaethwyr yr archollwyd ef.

4 Yna y dywedodd Saul wrth ei arfogwr, Tyn dy gleddyf, a thrywana fi ag ef; rhag dyfod o'r rhai dienwaededig hyn, a'm trywanu i, a'm gwatwar. Ond ni fynnai ei arfogwr; canys ofnus iawn oedd ganddo. Am hynny Saul a gymmerth gleddyf, ac a ymgwympodd arno.

5 A phan welodd ei arfogwr farw Saul, yntau a ymgwympodd ar ei gleddyf, ac a fu farw gyd ag ef.

6 Felly y bu farw Saul, a'i dri mab, a'i holl dŷ a fuant feirw gyd â'i gilydd.

7 A phan welodd holl wŷr Iſrael y rhai oedd yn y dyffryn, *r* ffoi ohonynt, a bod Saul a'i feibion wedi marw, hwy a adawſant eu dinaſoedd, ac a ffoesant: a'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a drigaſant ynddynt.

8 A thrannoeth pan ddaeth y Philiſtiaid i ddiſcyn yr archolledigion, hwy a gawſant Saul a'i feibion yn gorwedd ym mynydd Gilboa.

9 A phan ddiſcynaſant ef, hwy a gymmeraſant ei ben ef, a'i arfau, ac a anfonaſant trwy holl wlad y Philiſtiaid o amgylch, i fynegi i'w heilunod, ac i'r bobl.

10 A hwy a roddaſant ei arfau ef yn nhŷ eu duwiau, a'i ben a hoeliaſant yn nhŷ Dagon.

11 A phan glywſant holl wŷr Jabes Gilead yr hyn oll a wnaethai'r Philiſtiaid i Saul,

12 Holl wŷr nerthol o fri a gyfodaſant, ac a gymmeraſant gorff Saul, a chorff ei feibion, ac a'u dygaſant hwynt i Jabes, ac a gladdaſant eu hesgyrn hwynt dan dderwen Jabes, ac a ymprydiaſant ſaith niwrnod.

13 Felly y bu farw Saul, am ei gamwedd a wnaethai yn erbyn yr Arglwydd, *ſef* yn erbyn gair yr Arglwydd, yr hwn ni chadwaſai efe; ac am ymgynghori ohono â gwrach, i geiſio *ſ* ateb,

14 Ac nid ymgynghorodd efe â'r Arglwydd: am hynny *t* efe a'i lladdodd ef, ac a drodd y deyrnas at Dafydd mab Iſai.

P E N. XI.

1 Dafydd yn cael ei eneinio yn Hebron. 4 Yn cymmeryd Jeruſalem. 10 Enwau ei wŷr nerthol.

YNa yr holl Iſrael a ymgynnullaſant at Dafydd i Hebron, gan ddywedyd, Wele, *u* asgwrn i ni, a chnawd i ni ydym ni.

2 Ac yn yr amſ

n Ezra 7. 1--7. Neh. 11. 11. Jer. 52. 24. o 2 Bren. 25. 18. ‡ Neu, Gerſom, Adn. 1. p Ecſ. 6. 17. q Num. 3. 33. r 1 Sam. 1. 1. ſAdn. 42. ‖ Neu, Ethan. Adn. 42. * Neu. Adaia, Adn. 41. † Neu, Ethni. ‡ Neu, Iſar, Adn. 2. 18. ‖ Neu, Sephania, *Azaria † Joel, Adn. 36. t Adn. 25, 26. ‡ Neu, Suph, Adn. 35. 1 Sam. 1. 1. 1280. ‖ Adn. 34. Toa. u Adn. 34. Eliel. * Arclwir Joel, Adn. 33. a 1 Sam. 8. 2. x Pen. 16. 1. y Pen. 16. 37. Sal. 134. † Heb. Jaſaſant. ∝ Pen. 25. 4. a 2 Sam. 1. 1. ‡ Adn. 26. Nahath. ‖ Adn. 26. Sephai. * Adn. 24. Saul, Zoxxa, Uriel, b Ecſ. 6. 24. † Jaath. c Adn. 44. ‡ a elwir Jeduthun, Pen. 9. 16. Sal. 62. a 77 tit. ‖ Neu, Cuſaia, Pen. 15. 17.

13 A Salum a genhedlodd Hilcia, a Hilcia a genhedlodd Azaria,
14 Ac Azaria a genhedlodd *n* Seraia, a Seraia a genhedlodd Jehoſadac,
15 A Jehoſadac a ymadawodd, o pan *gaeth*-gludodd yr Arglwydd Juda a Jeruſalem trwy law Nebucodonoſor.
16 ¶ Meibion Leſi; ‡ Gerſom, Cohath, a Merari.
17 Ac dyma enwau meibion Gerſom; *p* Libni, a Simei.
18 A meibion Cohath; Amram, ac Iſar, a Hebron, ac Uzziel.
19 Meibion *q* Merari; Mali, a Muſi. A dyma dylwyth y Leſiaid yn ol eu tadau.
20 I Gerſom; Libni ei fab, Jahath ei fab yntau, *s* Zimma ei fab yntau,
21 ‖ Joa ei fab yntau, * Ido ei fab yntau, Zera ei fab yntau, a † Jeaterai ei fab yntau,
22 ¶ Meibion Cohath; ‡ Aminadab ei fab ef, Cora ei fab yntau, Aſſir ei fab yntau,
23 *r* Elcana ei fab yntau, ac Ebiaſaph ei fab yntau, ac Aſſir ei fab yntau,
24 Tahath ei fab yntau, ‖ Uriel ei fab yntau, * Uzzia ei fab yntau, a † Saul ei fab yntau.
25 A meibion Elcana; *s* Amaſai, ac Ahimoth.
26 Elcana: meibion Elcana; ‡ Sophai ei fab ef, a ‖ Nahath ei fab yntau,
27 *u* Eliab ei fab yntau, Jeroham ei fab yntau, Elcana ei fab yntau.
28 A meibion Samuel; y cyntaf-anedig * Faſni, yna Abia.
29 ¶ Meibion Merari; Mali, Libni ei fab yntau, Simei ei fab yntau, Uzza ei fab yntau,
30 Simea ei fab yntau, Haggia ei fab yntau, Aſaia ei fab yntau.
31 Y rhai hyn a oſododd Dafydd yn gantorion *yn* nhŷ yr Arglwydd, ar ol gorphwys o'r *x* arch.
32 A hwy a fuant *y* weinidogion mewn cerdd o flaen tabernacl pabell y cyfarfod, nes adeiladu o Saſomon dŷ yr Arglwydd yn Jeruſalem; a hwy a ſafaſant wrth eu defod yn eu gwaſanaeth.
33 A dyma y rhai a † weiniaſant, a'u meibion hefyd: o feibion y Cohathiaid; ∝ Heman y cantor, mab Joel, mab Semuel,
34 Mab *a* Elcana, mab Jeroham, mab Eliel, mab ‡ Toa,
35 Mab ‖ Suph, mab Elcana, mab Mahath, mab Amaſai,
36 Mab Elcana, mab * Joel, mab Azaria, mab Sephania,
37 Mab Tahath, mab Aſſir, mab *b* Ebiaſaph, mab Cora,
38 Mab Iſar, mab Cohath, mab Leſi, mab † Iſrael.
39 A'i frawd Aſaph (yr hwn oedd yn ſefyll ar ei law *c* ddehau) *ſef* Aſaph mab Beracia, mab Simea,
40 Mab Micael, mab Baaſia, mab Malcia,
41 Mab Ethni, mab Sera, mab Adaia,
42 Mab Ethan, mab Zimma, mab Simei,
43 Mab Jahath, mab Gerſom, mab Leſi.
44 A'u brodyr hwynt meibion Merari, *oedd* ar y llaw aſwy: ‡ Ethan mab ‖ Ciſi, mab Abdi, mab Maluc,
45 Mab Haſabia, mab Amaſia, mab Hilcia,
46 Mab Amſi, mab Bani, mab Samer,
47 Mab Mali, mab Muſi, mab Merari, mab Leſi.
48 A'u *d* brodyr hwyut y Leſiaid *oedd* gwedi eu rhoddi ar holl waſanaeth tabernacl ty Dduw.
49 ¶ Ond Aaron a'i feibion a abertha ſant *e* ar allor y poeth-offrwm: ac ar allor yr *f* arogl-darth, i *gyflawni* holl waſanaeth

d Adn. 44. Mat. 12. 47. *e* Lef. 1. 9. Heb. 13. 10. *f* Eſa. 30. 7. Luc 1. 10. Heb. 2. 17.

g cymmod dros Iſrael, yn ol yr hyn oll a orchymynaſai Moſes ŵas Duw.
50 Dyma hefyd feibion Aaron; Eleaſar ei fab ef, Phinees ei fab yntau, Abiſua ei fab yntau,
51 Bueci ei fab yntau, Uzzi ei fab yntau, Zerahia ei fab yntau,
52 Meraioth ei fab yntau, Amaria ei fab yntau, Ahitub ei fab yntau,
53 Sadoc ei fab yntau, Ahimaas ei fab yntau.
54 ¶ A dyma eu *i* trigleoedd hwynt yn ol eu palaſau, yn eu terfynau; *ſef* meibion Aaron, o dylwyth y Cohathiaid: o blegid eiddynt hwy yoedd y rhan gyntaf.
55 A rhoddaſant iddynt *k* Hebron yng ngwlad Juda, a'i maeſydd pentrefol o'i hamgylch.
56 Ond maeſydd y ddinas, a'i phentrefydd, a roddaſant hwy i *l* Caleb mab Jephunne.
57 Ac *m* i feibion Aaron y rhoddaſant hwy ddinaſoedd Juda, yn * noddfa; Hebron, a Libnat a'u maeſydd prentrefol, a Jattir, ac *n* Eſtemoa, a'u maeſydd pentrefol,
58 *A* † Hilen, a'i maeſydd pentrefol, a Debir a'i maeſydd pentrefol,
59 Ac ‡ Aſan a'i maeſydd pentrefol, a Bethſemes a'i maeſydd pentrefol:
60 Ac o lwyth Benjamin; Geba a'i maeſydd pentrefol, ac ‖ Alemeth a'i maeſydd pentrefol, ac o Anathoth a'i maeſydd pentrefol: eu holl ddinaſoedd liwynt trwy eu teuluoedd *oedd* dair dinas ar ddeg.
61 Ac i'r rhan arall o feibion Cohath o deuiu y llwyth hwnnw, *y rhoddwyd* o'r hanner llwyth, *ſef* hanner Manaſſe, ddeg dinas, *p* wrth goelbren.
62 *Rhoddaſant* hefyd i feibion Gerſom trwy eu teuluoedd, o lwyth Iſſacar, ac o lwyth Aſer, ac o lwyth Naphtali, ac o lwyth Manaſſe yn Baſan, dair *ar* ddeg o ddinaſoedd.
63 I feibion Merari trwy eu teuluoedd, o lwyth Reuben, ac o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon, *y rhoddaſant* trwy goelbren *q* ddeuddeg o ddinaſoedd.
64 A meibion Iſrael a roddaſant i'r Leſiaid y dinaſoedd *hyn* a'u maeſydd pentrefol.
65 A hwy a roddaſant trwy goelbren, o lwyth meibion Juda, ac o lwyth meibion Simeon, ac o lwyth meibion Benjamin, y dinaſoedd hyn, y rhai a alwaſant hwy ar *eu* henwau *hwynt*.
66 *I'r rhai oedd* o † deuluoedd meibion Cohath, yr oedd dinaſoedd eu terfyn, o lwyth Ephraim.
67 ‡ A hwy a roddaſant iddynt hwy ddinaſoedd † noddfa, *ſef* Sichem a'i maeſydd pentrefol, ym mynydd Ephraim; *u* Gezer hefyd a'i maeſydd pentrefol,
68 *x* Jocmeam hefyd a'i maeſydd pentrefol, a Beth-horon a'i maeſydd pentrefol,
69 Ac *y* Ajalon a'i maeſydd pentrefol, a Gath-rimmon a'i maeſydd pentrefol.
70 Ac o hanner llwyth Manaſſe, ∝ Aner a'i maeſydd pentrefol, a Bileam a'i maeſydd pentrefol, i deulu y rhai oedd yng weddill o feibion Cohath.
71 I feibion Gerſom o deulu hanner llwyth Manaſſe *y rhoddwyd*, Golan yn Baſan a'i maeſydd pentrefol, *a* Aſtaroth hefyd a'i maeſydd pentrefol.
72 Ac o lwyth Iſſacar; Cedes a'i maeſydd pentrefol, Daberath a'i maeſydd pentrefol,
73 *b* Ramoth hefyd a'i maeſydd pentrefol, ac Anem a'i maeſydd pentrefol.
74 Ac o lwyth Aſer; Maſal a'i maeſydd pentrefol, ac Abdon a'i maeſydd pentrefol,
75 Hucoc hefyd a'i maeſydd pentrefol, a Rehob a'i maeſydd pentrefol.
76 Ac o lwyth Naphtali; Cedes yn Galilee a'i maeſydd pentrefol, *c* Hamm on hefyd a'i maeſydd pentrefol, a Ciriathaim a'i maeſydd pentrefol.

g 2 Cor. 5. 18. Heb. 2. 17. Rhuſ. 5. 11.
h Heb. 3. 5, 6.
i Joſ. 21. 13.
k Joſ. 21. 11, 13.
l Joſ. 14. 13.
m Joſ. 21. 13. * *Caſtgy-aſ.* Mat. 11. 28.
n Joſ. 15. 50. † Neu, *Holon*, Joſ. 15. 51. ‡ Neu, *Aim*, Joſ. 21. 16. ‖ Neu, *Ainon*, Joſ. 21. 18.
o Jer. 1. 1.
p Joſ. 12. 5.
q Joſ. 21. 7, 34.
r Adn. 62.
s Joſ. 22. 21.
t Sal. 61. 3.
u 1 Bren. 9. 15.
x Joſ. 21. 22--35. Y mae enwau yn amrywio, fel eu perchen.
y Joſ. 21. 23. Dinas yn llwyth *Dan*; yr oedd lle o'r un enw yn llwyth *Zabulon*, Barn. xxii. 22. ac *Ajalon* hynod ar all yn llwyth *Juda*.
Joſ. x. 12.
∝ Joſ. 21. 25.
a Deut. 1. 4. Joſ. 21. 27. *Beeſtera.*
b Joſ. 19. 21.
c Joſ. 21. 32.

77 I'r rhan arall o feibion Merari y *d* Barn. 20. 45.
rhoddwyd o lwyth Zabulon, *d* Rimmon a'i maesydd pentrefol, a Tabor a'i maesydd pentrefol.

78 Ac am yr Iorddonen a Jerico, *sef* o du dwyrain yr Iorddonen, *y rhoddwyd* o lwyth Reuben, * Beser yn yr anialwch a'i maesydd pentrefol, a Jasa a'i maesydd pentrefol. * Neu, *Bezzar.* Jos. 21. 36.

79 Cedemoth hefyd a'i maesydd pentrefol, a Mephaath a'i maesydd pentrefol. *e* 1 Bren. 4. 13.

80 Ac o lwyth Gad, *e* Ramoth yn Gilead a'i maesydd pentrefol, a Mahanaim a'i maesydd pentrefol, *f* Num. 21. 34. a 32. 3.

81 Hesbon hefyd ali maesydd pentrefol, a Jazer a'i maesydd pentrefol.

PEN. VII.

1 *Meibion Issachar, 6 Benjamin, 13 Naphtali, 14 Manasse, 20 24 Ephraim.*

1444. *a* Gen. 46. 13. Num. 26. 23.

A meibion Issachar *oedd a* Tola, a Phua, Jasub, a Simron, pedwar.

2 A meibion Tola, Uzzi, a Rephaia, a Jeriel, a Jamai, a Jibsam, a Semuel, pennaethiaid ar dy eu tadau: o Tola *yr oedd* gwyr cedyrn o nerth yn eu cenhedlaethau; *b* eu rhif yn nyddiau Dafydd *oedd* ddwy fil ar hugain a chwe chant.

b 2 Sam. 24. 1, 2. Pen. 27. 1.

3 A meibion Uzzi; Izrahia: a meibion Izrahia; Michael, ac Obadia, a Joel, Isia, *c* pump: yn bennaethiaid oll.

c Pen. 3. 22.

4 A chyd a hwynt yn eu cenhedlaethau, *ac* yn ol ty eu tadau, *yr ydoedd* byddinoedd *d* milwyr i ryfel, ua fil ar bymtheg ar hugain: canys llawer oedd ganddynt o wragedd a meibion.

d 2 Tim. 2. 4.

5 A'u brodyr cedyrn o nerth, o holl deuluoedd Issachar, a gyfrifwyd wrth eu *e* hachau, yn saith mil a phedwar ugain *mil* oll.

e Gen. 49. 15.

6 ¶ *A meibion f* Benjamin *oedd*, Bela, a Becer, a Jediael, tri.

f Gen. 46. 21. Num. 26. 38. Pen. 8. 1, &c.

7 A meibion Bela; Esbon, ac Uzzi, ac Uzziel, a Jerimoth, ac Iri; pump o bennau ty eu tadau, cedyrn o nerth, a gyfrifwyd wrth eu hachau, yn ddwy fil ar hugain a phedwar ar ddeg ar hugain.

8 A meibion Becer *oedd*, Zemira, a Joas, ac Eliezer, ac Elioenai, ac Omri, a Jerimoth, ac Abia, ac Anathoth, ac Alemeth: y rhai hyn oll *oedd* feibion Becer.

9 A hwy a rifwyd wrth eu hachau, yn ol eu cenhedlaethau, yn bennau ty eu tadau, yn gedyrn o nerth, yn ugain mil a dau cant.

g Num. 26. 39. *Septuagint.*

10 A meibion Jediael; Bilhan: a meibion Bilhan; Jeus, a Benjamin, ac Ehud, a Chenanna, a Zethan, a Tarsis, ac Ahisahar.

a Hupham. * *Ir,* Adn. 7. † *Abiram* Num. 26. 38. *b* Gen. 46. 24. *Shem.* ‡ *myrion,* Gwel Gen. 30. 3, 7, 8.

11 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Jediael, yn bennau eu tadau, yn ddyrn o nerth, yn myned allan mewn llu i ryfel, yn ddwy fil ar bymtheg a dau cant.

12 *g* Suppim hefyd, a Huppim, meibion * Iri, Husim, meibion † Aher.

g Num. 26. 39. *Septuagint.* * *Ir,* Adn. 7. † *Abiram* Num. 26. 38. *b* Gen. 46. 24. *Shem.* ‡ *myrion,* a Jetlir, a *b* Salum, ‡ meibion Bilha.

13 ¶ Meibion Naphtali; Jasiel, a Guni, a Jeser, a *b* Salum, ‡ meibion Bilha.

14 ¶ Meibion Manasse; Asriel, yr hwn a ymddug ei *wraig*: (*ond* ei ordderchwraig o Syria a ymddug Macir tad Gilead.

15 A Macir a gymmerodd yn wraig *chwaer* Huppim a Suppim, ac enw eu chwaer hwynt *oedd* Maaca) ac enw yr ail *mab* i *Macir oedd* Salphaad: ac i Salphaad yr oedd * merched.

a Enjamin hefyd a'i genhedlodd *b* Bela ei gyntaf-anedig, Asbel yr ail, ac Ahara y trydydd,

2 Nos y pedwerydd, a Rapha y pumed.

3 A meibion Bela oedd, * Adar, a Gera, ac Abihud,

4 Ac Abisua, a Naaman, ac Ahoa,

5 A Gera, a † Sephuphim, a Huram.

6 Dyma hefyd feibion *c* Ehud; dyma hwynt pennau cenedl preswylwyr Geba, a hwy a'u *d* mudasant hwynt i *e* Manahath:

a 1 Sam. 10. 21. Sal. 68. 27. *b* Gen. 46. 21. Num. 26. 38. Pen. 7. 6. * *Ard,* Gen. 46. 21. † *Supham* Num. 26. 39. *c* Barn. 3. *d* Gen. 25. 6. *e* Pen. 2. 52.

7 Naaman hefyd, ac Ahia, a Gera, efe a'u *f* symmudodd hwynt, ac a genhedlodd Uzza, ac Ahihud.

f Adn. 6. *g* Ruth 1. 1. *b* Gen. 24. 6. Jer. 22. 26.

8 Cenhedlodd hefyd Saharaim yng wlad *g* Moab, gwedi eu *b* gollwng hwynt ymaith: ‡ Husim a Baara *oedd* ei wragedd.

‡ Neu, *yng byd d Husim a Baara ei wragedd,* Gen. 25. 6.

9 Ac efe a genhedlodd o Hodes ei wraig, Jobab, a Sibia, a Mesa, a Malcam,

10 A Jeus, a Sachia, a Mirma. Dyma *h* benaethiaid eu tadau hwynt.

h Gen. 36. 15.

11 A Abitub hefyd, ac Elpaal.

12 Sef meibion Elpaal; Eber, a Misam, ac Samed, yr hwn a adeiladodd Ono, a Lod, a'i maesydd pentrefol.

13 Beria hefyd, a Sema, y rhai hyn oedd benaethiaid eu tadau o drigolion Aialon: y rhai a yrasant ymaith drigolion Gath.

14 Ac Ahio, Sasac, a Jeremoth.

15 Ac Adaia, a Beraia, a Sebadia, ac Arad, ac Ader.

16 A Michael, ac Ispa, a Joha, meibion Beria.

17 A Sebadia, a Mesullam, a Hisci, a Heber,

18 Ac Jesmerai, a Jesleia, a Jobab, meibion Elpaal.

19 A Jacim, a Sichri, a Sabdi,

20 Ac Elienai, a Silethai, a Eliel,

21 A Adaia, a Beraia, a Simrath, meibion Simei.

22 Ac Ispan, a Heber, a Eliel,

23 A Abdon, a Sichri, a Hanan,

24 Ac Hananiah, a Elam, a Antothia,

25 A Iphedeia, a Penuel, meibion Sasac.

26 A Samserai, a Seharia, a Athalia,

27 Ac Jaresia, a Elia, a Sichri, meibion Jeroham.

28 Y rhai hyn oll yn benaethiaid eu tadau, yn ol eu cenhedlaethau, penaethiaid oedd y rhai hyn, a thrigasant yn Jerusalem.

29 A thad Gibeon a drigodd yn Gibeon, a henw ei wraig oedd Maaca.

30 A'i fab cyntaf-anedig Abdon, a Sur, a Cis, a Baal, a Nadab,

31 A Gedor, a Ahio, a Sacher.

32 A Micloth a genhedlodd Simea. Hwythau hefyd a drigasant gyferbyn a'u brodyr yn Jerusalem, gyda'u brodyr.

33 A Ner a genhedlodd Cis, a Cis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchisua, ac Abinadab, ac Esbaal.

34 A mab Jonathan oedd Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Micha.

35 A meibion Micha oedd Pithon, a Melech, a Tharea, ac Ahas.

36 Ac Ahas a genhedlodd Jehoada; a Jehoada a genhedlodd Alemeth, ac Asmafeth, a Simri; a Simri a genhedlodd Mosa,

37 A Mosa a genhedlodd Binea: Raphah oedd fab iddo, Eleasa oedd fab iddo, Asel oedd fab iddo.

38 A chwech o feibion oedd iddo, a dyma eu henwau, Asricam, Bocheru, Ismael, Searia, Obadia, Hanan. Yr holl rai hyn oedd feibion Asel.

39 A meibion Esec ei frawd oedd Ulam ei gyntaf-anedig, Jehus yr ail, Eliphelet y trydydd.

40 A meibion Ulam oedd wyr nerthol, yn saethu â bwa, ac a chanddynt feibion, a meibion meibion, cant a hanner. Yr holl rai hyn oedd o feibion Benjamin.

PEN. IX.

1 *Meibion a phreswylwyr Jerusalem.* 33 *Hynafiaid Saul a Jonathan.*

1400. 1 Sam. 10. 21. Sal. 68. 27.

Felly yr holl Israel a gofrestrwyd trwy achau; ac wele, hwy a ysgrifennwyd yn llyfr brenhinoedd Israel: a Judah a gaethgludwyd i Babilon, oherwydd eu hanghyfiawnder.

2 Ac y trigolion cyntaf a'r rhai oedd yn eu meddiannau yn eu dinasoedd, oedd Israel, yr offeiriaid, y Lefiaid, a'r Nethinim.

3 Ac yn Jerusalem y trigodd meibion Judah, a meibion Benjamin, a meibion Ephraim, a Manasse;

4 Uthai mab Ammihud, mab Omri, mab Imri, mab Bani, o feibion Phares mab Judah.

5 A'r Siloniaid; Asaia y cyntaf-anedig, a'i feibion.

6 O feibion Sera; Jeuel, a'u brodyr, chwe chant a nawdeg.

7 O feibion Benjamin; Sallu mab Mesullam, mab Hodafia, mab Hasenua,

8 Ac Ibneia mab Jeroham, ac Ela mab Uzzi, mab Michri, a Mesullam mab Sephatia, mab Reuel, mab Ibneia;

9 A'u brodyr, yn ol eu cenedlaethau, naw cant a phum deg a chwech ar hugain. Yr holl wyr hyn oedd benaethiaid eu tadau, yn ol tŷ eu tadau.

10 A'r offeiriaid; Jedaia, a Jehoiarib, a Jachin,

11 Ac Asareia mab Hilceia, mab Mesullam, mab Sadoc, mab Meraioth, mab Ahitub, tywysog tŷ Dduw;

12 Ac Adaia mab Jeroham, mab Pasur, mab Malchia, a Maasai mab Adiel, mab Jasera, mab Mesullam, mab Mesillemith, mab Immer;

13 A'u brodyr, penaethiaid eu tadau, mil a saith gant a thrigain; gwyr cedyrn o nerth i wasanaeth gwasanaeth tŷ Dduw.

14 A'r Lefiaid; Semaia mab Hasub, mab Esricam, mab Hasabia, o feibion Merari;

15 A Bacbacar, Hereseh, a Galal, a Mathaneia mab Micha, mab Sichri, mab Asaph;

16 A Obadia mab Semaia, mab Galal, mab Jeduthun, a Berechia mab Asa, mab Elcana, yr hwn oedd yn trigo yn nhrefydd y Netophathiaid.

17 A'r porthorion oedd Sallum, ac Accub, a Talmon, ac Ahiman, a'u brodyr: Sallum oedd y pen,

18 Yr hwn hyd yn hyn oedd yn porth y brenin tua'r dwyrain: porthorion oedd y rhai hyn i wersyll meibion Lefi.

19 A Sallum mab Core, mab Ebiasaph, mab Chora, a'i frodyr o dŷ ei dad, y Corhiaid, oedd ar wasanaeth y weinidogaeth, yn geidwaid y trothwyau o'r babell: a'u tadau hwy, ar wersyll yr Arglwydd, oedd geidwaid y fynedfa.

20 A Phinees mab Eleasar oedd flaenor arnynt gynt, a'r Arglwydd a fyddai gydag ef.

21 Zacharia mab Meselemia oedd borthor drws pabell y cynulleidfa.

22 Holl rai dewisedig porthorion y trothwyau oedd ddau cant a deuddeg. Y rhai hyn a gofrestrwyd wrth eu hachau yn eu trefydd, y rhai a osodasai Dafydd a Samuel y gweledydd yn eu swydd ffyddlon.

23 Felly hwy a'u meibion oedd ar byrth tŷ yr Arglwydd, sef tŷ y babell, trwy warchodfeydd.

24 Ar bedwar parth yr oedd y porthorion, tua'r dwyrain, tua'r gorllewin, tua'r gogledd, a thua'r deau.

25 A'u brodyr hwy, y rhai oedd yn eu pentrefydd, oedd i ddyfod bob saith niwrnod o amser i amser gyda hwynt.

26 Canys y pedwar porthor pennaf, Lefiaid, oedd yn eu swydd ffyddlon, ac oedd ar y celloedd, ac ar drysorau tŷ Dduw.

27 A hwy a letyent o amgylch tŷ Dduw, canys arnynt hwy yr oedd y warchodfa, ac iddynt hwy yr oedd yr agoriad bob boreu.

28 A rhai ohonynt hwy oedd ar offer y weinidogaeth, canys trwy rif y dygent hwynt i mewn, ac trwy rif y dygent hwynt allan.

29 Rhai ohonynt hefyd a osodwyd ar y dodrefn, ac ar holl lestri y cysegr, ac ar y blawd mân, ac ar y gwin, ac ar yr olew, ac ar y thus, ac ar yr aroglau.

30 A meibion yr offeiriaid a wnaent ennaint yr aroglau.

31 A Mattithia o'r Lefiaid, yr hwn oedd gyntaf-anedig Sallum y Corhiad, oedd ar bethau a pharatoid mewn padellau.

32 A rhai o feibion y Cohathiaid, o'u brodyr, oedd ar fara'r gosodiad, i'w baratoi bob sabbath.

33 A dyma gantorion, penaethiaid y tadau o'r Lefiaid, y rhai oedd yn yr ystafelloedd, yn rhyddion: canys dydd a nos yr oedd arnynt hwy y gwaith hwnnw.

34 Penaethiaid tadau y Lefiaid oedd benaethiaid yn eu cenedlaethau; penaethiaid oedd y rhai hyn, a thrigasant yn Jerusalem.

35 ¶ A thad Gibeon a drigodd yn Gibeon, a henw ei wraig oedd Maaca.

36 A'i fab cyntaf-anedig Abdon, a Sur, a Cis, a Baal, a Ner, a Nadab,

37 A Gedor, a Ahio, a Sacharia, a Micloth.

38 A Micloth a genhedlodd Simeam. Hwythau hefyd a drigasant gyferbyn a'u brodyr yn Jerusalem, gyda'u brodyr.

39 A Ner a genhedlodd Cis, a Cis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malchisua, ac Abinadab, ac Esbaal.

40 A mab Jonathan oedd Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Micha.

41 A meibion Micha oedd Pithon, a Melech, a Tahrea, ac Ahas.

42 Ac Ahas a genhedlodd Jara; a Jara a genhedlodd Alemeth, ac Asmafeth, a Simri; a Simri a genhedlodd Mosa,

43 A Mosa a genhedlodd Binea: a Rephaia mab ef, a Eleasa mab ef, a Asel mab ef.

Pen. vii. *Adn.* 22.] *Alarodd,* Ai dynion *Gath,* adn. 21. Ai plant *Ephraim* oedd ar y hai ni's gwyddom. Fe addawyd amhau *Ephraim*; Gen. lxiii. 19. A gyrrur'r Canaaneaid allan: fe allai fod yr amser heb ddyfod; neu, yr oedd Duw yn eu cospi am eu pechod, yn dewis gwragedd dieithr. *Pen.* v. 25. *Adn.* 14.

10 A Jeus, a Sacia, a Mirma. Dyma o feibion ef, pennau cenedl.

11 Ac o Huſim eſe a genhedlodd Ahitub, ac Elpaal.

12 A meibion Elpaal *oedd*, Eber, a Miſam, a Samed, yr hwn a adeiladodd i Ono, a Lod a'i phentrefydd.

13 *k* Beria hefyd, a *l* Sema *oedd* pennau cenedl preſwylwyr *m* Ajalon; y rhai a ‖ ymlidiaſant drigolion Gath.

14 Ahio hefyd, Saſac, a Jerimoth,

15 Zebadia hefyd, ac Arad, ac Ader,

16 Micael hefyd, ac Iſpa, a Joha, meibion Beria;

17 Zebadia hefyd, a Meſulam, a Hezeci, a Heber,

18 Iſmerai hefyd, a Jezlia, a Jobab, meibion Elpaal;

19 Jacim hefyd, a Zicri, a Zabdi,

20 Elienai hefyd, a Silthai, ac Eliel,

21 Adaia hefyd, a Beraia, a Zimrath, meibion * Simhi;

22 Iſpan hefyd, a Heber, ac Eliel,

23 Abdon hefyd, a Zicri, a Hanan,

24 Hanania hefyd, ac Elam, ac Antothia,

25 Iphedia hefyd, a Penuel, meibion Saſac;

26 Samſerai hefyd, a Seharia, ac Athalia,

27 Jareſia hefyd, ac Elia, a Zicri, meibion Jeroham.

28 Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl, *ſef* pennaethiaid ar eu cenhedlaethau. *n* Y rhai hyn a gyfanneddaſant yn † Jeruſalem.

29 Yn Gibeon hefyd y preſwyliodd ‡ tad Gibeon, ac enw ei o wraig ef *oedd* Maaca.

30 Ac Abdon ei fab cyntaf-anedig, Sur hefyd, a Chis, a Baal, a Nadab,

31 Gedor hefyd, ac Ahio, a ‖ Zacer.

32 Micloth hefyd a genhedlodd * Simea: y rhai hyn hefyd, ar gyfer eu brodyr, a breſwyliaſant yn Jeruſalem gyd a'u brodyr.

33 ¶ *p* Ner hefyd a genhedlodd Cis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malciſua, ac *q* Abinadab, ac † Eſbaal.

34 A Mab Jonathan *oedd* ‡ Meribaal; a Meribaal a genhedlodd *r* Mica.

35 A meibion Mica; Pithon, a Melec, a ‖ Tarea, ac Ahaz.

36 Ac Ahaz a genhedlodd *s* Jehoada, a Jehoada, a genhedlodd Alemeth, ac Aſmaveth, a Zimri: a Zimri a genhedlodd Moſa,

37 A Moſa a genhedlodd Binea: *t* Raphа *oedd* ei fab ef, Eleaſa ei fab yntau, Aſel ei fab yntau.

38 Ac i Aſel *y bu* chwech o feibion, a dyma eu henwau hwynt, Azricam, Bocеru, ac Iſmael, a Seraia, ac Obadia, a Hanan. Y rhai hyn oll *oedd* feibion Aſel.

39 A meibion Elec ei frawd ef *oedd*, Ulam ei gyntaf-anedig ef, Jehus yr ail, ac Eliphelet y trydydd.

40 A meibion Ulam oedd ddynion cedyrn o nerth, yn ſaethyddion, ac yn aml eu meibion a'u hwyrion, *ſef* cant a deg a deugain. Y rhai hyn oll *oeda* o *u* feibion Benjamin.

PEN. IX.

1 Achau Iſrael a Juda. 10 Yr offeiriaid, &c. ag oedd yn trigo yn Jeruſalem. 35 Hynaiſ (ſef kynaſtaid) Saul a Jonathan.

A Holl Iſrael a rifwyd wrth eu hachau, ac wele *hwynt* yn yſgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael a Juda; a hwy a *a gaeth*-gludwyd i Babilon am eu *b* camwedd.

2 ¶ Y trigolion cyntaf hefyd y *rhai* *c* oeddynt yn eu hetifeddiaeth yn eu dinaſoedd *oedd*, yr Iſraeliaid, yr offeiriaid, y Leſiaid, a'r *t* Nethiniaid.

3 *d* Ac yn Jeruſalem y trigodd *rhai*

4 *e* Uthai mab Ammihud, mab Omri, mab Imri, mab Bani, o feibion Phares mab Juda.

5 Ac o'r *f* ſilonіaid; Aſaia y cyntaf-anedig, a'i feibion.

6 Ac o feibion Zera; Jeuil, a'u *g* brodyr, chwe' chant a deg a phedwar ugain.

7 Ac o feibion Benjamin, Salu, mab Meſulam, mab Hodaſia, fab Haſenua,

8 Ibneia hefyd mab Jeroham, ac Ela mab Uzzi, fab Micri, a Meſulam mab Sephatia, mab Reuel, fab Ibnija,

9 A'u brodyr yn ôl eu cenhedlaethau, *h* naw cant a deg a deugain a chwech. Y dynion hyn oll *oedd* bennau cenedl ar dŷ eu tadau.

10 ¶ *i* Ac o'r offeiriaid; Jedaia, a Jehoiarib, a Jacin,

11 * Azaria hefyd mab *k* Hilcia, mab Meſulam, mab Sadoc, mab Meraioth, mab Ahitub, tywyſog tŷ Dduw;

12 Adaia hefyd mab Jeroham, mab *l* Paſſur, fab Malcia; a Maaſaia, mab Adiel, mab Jazera, mab Meſulam, mab Meſſiemith, mab Immer.

13 A'u brodyr, pennaf ar dŷ eu tadau, yn fil a ſaith gant a thrugain; yn wyr galluog o nerth i waith gwaſanaeth tŷ Dduw.

14 Ac o'r Leſiaid; Semaia mab Haſub, mab Azricam, mab Haſabia, o feibion Merari.

15 Bacbaccar hefyd, Heres, a Galal, a Mattania mab Mica, mab Zicri, mab *m* Aſaph;

16 Obadia hefyd mab Semaia, fab Galal, *n* mab Jeduthun; a Berecia mab Aſa, mab Elcana, yr hwn a drigodd yn nhrefydd y o Netophathiaid.

17 *p* Y porthorion hefyd *oedd*, Salum, ac Accub, a Thalmon, ac Ahiman, a'u brodyr: Salum *ydoedd* bennaf;

18 Ac, hyd yn hyn, ym *q* mhorth y brenin o dy'r dwyrain. Y rhai hyn o fintei oedd meibion Leſi *oedd* borthorion.

19 Salum hefyd mab Core, mab Ebiaſaph, mab Cora, a'r Corahiaid ei frodyr ef o dylwyth ei dad, *oedd* ar waith y weinidogaeth, yn cadw † pyrth y babell: *r* a'u tadau hwynt ar lu yr Arglwydd, *oedd* yn cadw y ddyfodfa i mewn.

20 *s* Phinees mab Eleazar a fuaſai dywyſog arnynt hwy o'r blaen: o'r *t* Arglwydd *oedd* gyd ag *ef*.

21 Zecaria mab Meſſelemaia *ydoedd* borthor drws pabell y cyfarfod.

22 Hwynt oll *y rhai* a etholaſid yn borthorion wrth y rhiniogau, *oedd* ddau cant a deuddeg. Hwynt-hwy yn eu trefydd a rifwyd wrth eu hachau; goſodaſai *u* Dafydd a'r Samuel y gweledydd y rhai hynny yn eu ſwydd.

23 Felly hwy a'u meibion *a ſaſent* wrth byrth tŷ yr Arglwydd, *ſef* y tŷ'r babell, i wylied wrth wyliadwriaethau.

24 Y porthorion oedd ar bedwar o fannau, ſ dwyrain, gorllewin, gogledd, a deheu.

25 A'u brodyr, *y rhai oedd* yn eu trefydd, *oedd* i ddyfod ar *y u* ſeithfed dydd, o amſer i amſer, gyd a hwynt.

26 Canys dau ‖ lywodraeth y Leſiaid hyn, y pedwar pen porthor, yr oedd yr *b* ystafelloedd a thryſorau tŷ Dduw.

27 ¶ Ac o amgylch tŷ Dduw y llettyent hwy, canys arnynt hwy *yr oedd yr* oruchwyliaeth, ac arnynt hwy hefyd *yr oedd* ei agoryd o *c* fore i fore.

28 Ac o honynt hwy *yr oedd golygwyr* ar *d* leſtri'r weinidogaeth, ac mewn rhif y dygent hwynt i mewn, ac mewn rhif y dygent hwynt allan.

29 A *rhai* o honynt hefyd *oedd* wedi eu goſod ar y lleſtri, ac ar holl ddodrefn y cyſſegr, ac ar y peilliaid, a'r gwin, a'r olew, a'r thus, a'r aroglau peraidd.

30 *Rhai* hefyd o feibion yr offeiriaid

e Neh. 11. 4.
f Gen. 38. 5.
g Perthynaſau, Num. 6. 44.
h Neh. 11. 8.
i Neh. 11. 10.
* Azaria yd-oedd y pennaf o'r gwyr galluog a ſonir am danynt, *Adn.* 13. a'r neſaf i'r archoffeiriad megis *Eleazar* Num. iii. 32.
* *Seraia*, Neh. 11. 11.
k Pen. 6. 13.
l Neh. 10. 3.
m Pen. 6. 39.
n Pen. 25. 1.
o Pen. 2. 54.
p Pen. 26. 11.
q 2 Bren. 16. 18.
† Heb. *rhiniogau*
r Num. 1. 50.
s Num. 3. 32.
t Mal. 2. 5, 6.
u Pen. 25. 1.
x 1 Sam. 9. 9. 2 Cron. 29. 25.
‡ tra yr oeddynt ili dau yn byw gyd au filydd, megis *Gad* a *Matham*, 2 Cron. xxix. 25.
y 2 Cron. 1. 3, 4. *c* Dat. 28 12, 13.
a 2 Bren. 11. 5.
‖ Neu, *ymddiried*
b 1 Bren. 6. 5.
c Act. 20. 28. Rhuf. 12. 7.
d Ecſ. 27. 3.

e Ecſ. 30. 23. *oedd e* yn gwneuthur ennaint o'r aroglau peraidd.

31 A Mattithia, *un* o'r Leſiaid (yr hwn *oedd* gyntaf anedig Salum y Corahiad) *oedd* mewn ‖ ſwydd ar waith y *f* radell.

‖ ymddirſea.

f Lef. 2. 5.

32 Ac eraill o feibion y Cohathiaid eu brodyr hwynt, *oedd* ar y bara * goloſ, *i'w* ddarparu bob Sabbath.

* Neu, *trefn.*

33 *g* A dyma'r *g* cantorion, pennau cenedl y Leſiaid, *y rhai oedd* mewn yſtafelloedd yn ‖ yſgafala; o herwydd arnynt *yr oedd* y gwaith *nuwiau h* ddydd a nos.

Lef. 24. 5--10.

g Pen. 6. 31.

‖ *Neu, treſn.*

34 Dyma bennau cenedl y Leſiaid, pennau trwy eu cenedlaethau: hwy a drigent yn Jeruſalem.

a 25. 1. † Heb. *neges arall.*

35 ¶ *i* Ac yn Gibeon y trigodd tad Gibeon, Jehial, ac enw ei wraig ef *oedd* Maaca:

b Luc 2. 37.

36 A'i fab cyntaf-anedig ef *oedd* Abdon, yna Sur, a Chis, a Baal, *k* a Ner, a Nadab,

i Pen. 8. 29.

k 1 Sam. 14. 50.

37 A Gedor, ac Ahio, a Zacaria, a Micloth.

38 A Micloth a genhedlodd Simeam: a hwythau hefyd, ar gyfer eu brodyr, a drigaſant yn Jeruſalem gyd â'u brodyr.

l Pen. 8. 33.

39 Ner hefyd a genhedlodd Cis, a Chis a genhedlodd *l* Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malciſua, ac Abinadab, ac Eſbaal.

m Pen. 8. 33.

n Sef, *Duw a glywodd.* Gen. 21. 17.

40 A mab Jonathan *oedd* Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Mica.

* Oni wna enw crefydd i ni garu Duw! dichon beri i ni gofio Duw!

41 A meibion Mica *oedd*, Pithon, a Melec, a Tarea, *ac m Ahaze.*

42 Ac Ahaz a genhedlodd Jara, a Jara a genhedlodd Alemeth, ac Azmafeth, a Zimri; a Zimri hefyd a genhedlodd Moſa;

43 A Moſa a genhedlodd Binea; a Rephaia *oedd* ei fab ef, Elaſa ei fab yntau, Aſel ei fab yntau.

44 Ac i Aſel *yr ydoedd* chwech o feibion, a dyma eu henwau hwynt; Azricam, Bocheru, ac *n* * Iſmael, a Searia, ac Obadia, a Hanan. Dyma feibion Aſel.

PEN. X.

1 *Cwymp Saul, a'i farwolaeth.* 14 *Yr arglwydd yn troi'r frenhiniaeth i Ddafydd.*

1036. a 2 Sam. 31. 1, 2.

A'R Philiſtiaid a ryfelaſant yn erbyn Iſrael, a ffodd gwŷr Iſrael o flaen y Philiſtiaid, ac a gwympaſant yn * archolledig ym mynydd Gilboa.

* Neu, *ladded.*

b 2 Bren. 23. 29.

2 A'r Philiſtiaid a erlidiaſant ar ol Saul, ac ar ol ei feibion: a'r Philiſtiaid a laddaſant *b* Jonathan, ac † Abinadab, a Malciſua, meibion Saul.

Prec. 9. 2. † Neu, *Iſui.*

3 A'r rhyfel a drymhaodd yn erbyn Saul, a'r perchen bwaau a'i cawſant ef, ac efe a archollwyd gan y ſaethyddion.

2 Sam. 14. 49.

4 Yna y dywedodd Saul wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyn dy gleddyf, a gwana fi ag ef, rhag dyfod y rhai dienwaededig hyn a'm *c* gwatwor i. Ond arweinydd ei arfau ef ni's gwnai, canys ofnodd yn ddirfawr. Yna y cymmerth Saul *d* gleddyf, ac a ſyrthiodd arno.

c Barn. 16. 21.

d Sal. 7. 35.

e 37. 35.

5 A phan welodd arweinydd ei arfau ef farw o Saul, ſyrthiodd yntau hefyd ar y gleddyf, ac a fu farw.

6 Felly y bu farw Saul, a'i *e* dri mab ef, *f* a'i holl dylwyth a fuant feirw ynghyd.

e 1 Sam. 31. 6.

f 2 Sam. 3. 1.

7 A phan welodd holl wŷr Iſrael y rhai *oedd* yn y dyffryn, foi o honynt hwy, a marw o Saul a'i feibion; *g* hwy a ymadawſant o'u dinaſoedd, ac a ffoiſant; a'r Philiſtiaid a ddaethant, ac a drigaſant ynddynt.

g 1 Sam. 31. 7.

8 ¶ A thrannoeth pan ddaeth y Philiſtiaid i ddioſg y lladdedigion, hwy a gawſant Saul a'i feibion yn *h* feirw ym mynydd Gilboa.

h Rhuf. 6. 23.

9 A'i gwedi iddynt ei ddioſg, hwy a gymmeraſant ei ben ef, a'i arfau, ac a anfonaſant i wlad y *k* Philiſtiaid o amgylch, i ddangos i'w delwau, ac i'r bobl.

i 1 Sam. 31. 9.

k Sal. 115. 2.

10 A hwy a oſodaſant ei arfau ef yn nhŷ eu *l* duwiau, a'i benglog a grogaſant hwy yn nhŷ Dagon.

l Barn. 16. 24. 1 Bren. 11. 10.

11 ¶ A phan glybu holl *m* Jabes Gilead yr hyn oll a wnaethai'r Philiſtiaid i Saul,

m 1 Sam. 31. 11, 12.

12 Pob gŵr nerthol a godaſant, ac a gymmeraſant ymaith gorph Saul, a chyrph ei feibion ef, ac a'u dygaſant i Jabes, ac a gladdaſant eu heſgyrn hwynt dan y dderwen yn Jabes, ac a yn prydiaſant ſaith niwrnod.

† Heb. *dryſeddodd.*

13 ¶ Felly y bu farw Saul, am ei gamwedd a † wnaethai efe yn erbyn yr Arglwydd, *n ſef* yn erbyn gair yr Arglwydd yr hwn ni chadwaſai efe, ac am iddo ymgynghori â dewines, o i ymofyn *a hi*:

n 1 Sam. 28. 7.

14 *p* Ac heb ymgynghori a'r Arglwydd: am hynny y lladdodd efe ef, ac y trôdd y frenhiniaeth i Ddafydd mab Jeſſe.

p Iago 4. 3.

PEN. XI.

1 *Ennennio Dafydd yn Hebron.* 4 *Ymmill twr y Jebuſiaid.* 13 *Cedyrn Dafydd.*

1048. *a* 2 Sam. 5. 1. Hoſ. 3. 5. *b* 2 Sam. 5. 3. *c* Sal. 78. 71. * Neu, *lywodraethu.* Mica 5. 2. Ioan 21. 15. *d* Pen. 12. 21, &c. *e* 1 Sam. 16. 12. *f* 2 Sam. 5. 6. *g* 2 Sam. 5. 8. *b* Dat. 21. 7. *i* 2 Cron. 2. 16. *k* 2 Sam. 3. 27. † Sef, *Sion.* 2 Sam. 5. 7. ‡ Heb. *adfywiadd i* Rhuf. 8. 31. *m* 2 Sam. 23. 8. *n* 1 Sam. 13. 14. *m* a 16. 1, 12. ‖ Neu, *Hacmoniad.* *o* 2 Sam. 23, 8. *p* Pen. 8. 6. ‡ Neu, *yr Aſadiad.* *q* Jos. 15. 21. *r* 2 Sam. 23. 11. ‡ Neu, *a thri phennaeth y deg ar hugain.* *q* 2 Sam. 23. 12, 19.

10 A hwy a'r rhai cedyrn oedd gan Dafydd, yn ymgryfhau gyd âg ef yn ei deyrnas, a chyd â holl Iſrael, i'w wneuthur ef yn frenhin ar Iſrael, yn ol *n* gair yr Arglwydd.

11 A dyma rif y cedyrn *oedd* gan Dafydd; Jaſobeam ‖ mab Hachmoni, pen y *o* capteniaid: hwn a ddyrchafodd ei waywffon yn erbyn tri chant, y rhai y laddwyd ar unwaith *gandda.*

12 Ac ar ei ol ef Eleazar mab Dodo, yr *p* Ahohiad, hwn *oedd un* o'r tri chedyrn.

13 Hwn oedd gyd â Dafydd yn * Paſdammim; a'r Philiſtiaid a ymgynnullaſant yno i ryfel, ac yr ydoedd rhan o'r maes yn llawn haidd, a'r bobl a ffoiſant o flaen y Philiſtiaid.

14 A hwy a † ymoſodaſant ynghanol y rhandir *honno*, ac a'i hachubaſant hi, ac a darawſant y Philiſtiaid: felly y gwaredodd yr Arglwydd *hwynt* â gwmwared mawr.

15 ¶ ‡ A *q* thri o'r deg pennaeth ar hugain a ddiſgynnaſant i'r graig at Dafydd, i ogof Adulam; a llu'r Philiſtiaid oedd yn gwerſyllu yn nyffryn Rephaim.

16 A Dafydd yna *ydoedd* yn yr amddiffynfa,

Pen. 21. *Adn.* 11. ‡ *Tri chant.* Dywedir yn 2 *Sam.* xxiii. 8. Ladd wyth gant. Fe allai mai tad a mab oeddynt, aid yr un yw'r enw. Neu fe allai ſod gynnorthwywyr, fel *Jonathan* a'i was yn lladd 500.

y 1 Sam. 10. 4.
z Ioan 7. 37.
t Rhuf. 16. 4. 2 Cor. 12. 15.
u Gen. 25. 14. Num. 28. 7. 1 Sam. 7. 6.
‖ Heb. *ymbyd a'u beiniges.*
x 2 Sam. 23. 28.
y 2 Sam. 23. 9.
z 2 Sam. 23. 20. 1 Bren. 1. 8.
* Heb. *Lewod.* Sal. 57. 4. Zeph. 3. 3.
a 1 Sam. 17. 4, 51.
b Adn. 22.
c Adn. 27.
d Mat. 25. 27. Dat. 17. 14.
e 2 Sam. 23. 24. 2 a. 18.
† Neu, *Haroriad* Barn. 7. 1. 2 Sam. 23. 25.
f Amos 1. 1.
g Pen. 4. 4.
h Barn. 12. 15.
i Jos. 24. 30.
k Jos. 14. 36.
l 2 Sam. 23. 31.
m Jos. 19. 42. 2 Sam. 23. 33.
n 2 Sam. 17. 17.
o 2 Sam. 23. 36.
‡ Neu, *yr Hagerriad.*
p Jos. 18. 25.
q Jos. 15. 42.
r 2 Sam. 11. 8.
s Pen. 8. 23.
t Pen. 27. 25.
u Pen. 5. 8.
x Pen. 7. 6.
y Pen. 8. 29.

ſiynfa, a *r* ſefyllfa'r Philiſtiaid, y pryd hynny, yn Bethlehem.

17 A Dafydd a *s* ſyſiodd, ac a ddywedodd, Oh pwy a rydd i mi ddiod ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *ſydd* wrth y porth?

18 A'r tri a *t* ruthrafant trwy werſyll y Philiſtiaid, ac a dynnafant ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd* wrth y porth, ac a'i cymmerafant, ac a'i dygafant i Ddafydd: ac ni fynnai Dafydd ei yfed, *u* ond efe a'i diod-offrymmodd ef i'r Arglwydd:

19 Ac efe a ddywedodd, Na atto fy Nuw i mi wneuthur hyn. A yfaf fi waed ‖ y dynion hyn? beryglafant eu heinioes? o herwydd mewn *enbyd-wydd am* eu heinioes y dygafant ef: am hynny ni fynnai efe ei yfed. Y tri chedyrn a wnaethant hyn.

20 ¶ *x* Ac Abiſai brawd Joab oedd bennaf o'r tri. A hwn a yſgydwodd ei waywffon yn erbyn tri chant, *ac* a'u lladdodd: *buynt*: y ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri.

21 O'r tri, anrhydeddufach na'r ddau *arall*, a thywyſog iddynt, oedd efe; ond ni ddaeth efe hyd y tri *cyntaf*.

22 *z* Benaia mab Jehoiada, mab gwr grymmus o Cabſeel, mawr *ei* weithredoedd: efe a laddodd ddau o * gedyrn Moab; ac efe a ddiſgynodd ac a laddodd lew mewn pydew yn amſer eira.

23 Ac efe a laddodd Aipht-ddyn, gwr pum cufydd o feſur; ac yn llaw'r Aipht-ddyn *yr oedd* gwaywffon megis carfan gwehydd; ac yntau a aeth i wared atto ef a ffon, ac a ddug y *a* waywffon o law'r Aipht-ddyn, ac a'i lladdodd ef a'i waywffon ei hun.

24 *b* Hyn a wnaeth Benaia mab Jehoiada, Ac iddo *y bu* enw ym mhlith y tri chedyrn.

25 Wele, anrhydeddus *oedd* efe ym myſg y deg ar hugain, *c* ond at y tri *cyntaf* ni ddaeth efe: a *d* gofododd Dafydd ef ar ei wyr o gard.

26 ¶ A chedyrn y llu *oedd e* Aſahel brawd Joab, Elhanan mab Dodo o Bethlehem,

27 Sammoth yr † Harodiad, Heles y *y* Peloniad,

28 Ira mab Icces y *f* Tecoiad, Abiezer yr Antothiad,

29 Sibbecai yr *g* Huſathiad, Ilai yr Ahoiad,

30 Maharai y Netophathiad, Heled mab Baana y Netophathiad,

31 Ithai mab Ribai o Gibea meibion Benjamin, Benaia y *b* Pirathoniad,

32 Hurai o afonydd i Gaas, Abiel yr *k* Arbathiad,

33 Azmaveth y *l* Baharumiad, Eliaba y *m* Salboniad,

34 Meibion Haſem y Gizoniad, *n* Jonathan mab Sageth yr Harariad,

35 Ahiam mab Sacar yr Harariad, Eliphal mab Ur,

36 Hepher y Mecerathiad, Ahia y Peloniad,

37 Heſro y Carmeliad, Naarai mab Esbai,

38 *o* Joel mab Nathan, Mibhar, † mab Haggeri,

39 Selec yr Ammoniad, Naharai y *p* Berothiad, yr hwn oedd yn dwyn arfau Joab mab Seruia,

40 Ira yr *q* Ithriad, Gareb yr Ithriad,

41 Urias yr *r* Hethiad, Zabad mab Alai,

42 Adina mab Siſa y Reubeniad, pennaeth y Reubeniaid, a chŷd âg ef ddeg ar hugain,

43 Hanan mab *s* Maaca, a Joſaphat y Mithniad,

44 *t* Uzzia yr Aſterathiad, Sama a Jehiel, meibion Hotham yr *u* Aroeriad,

45 *x* Jediael mab Simri, a Joha ei frawd ef, y Tiſiad,

46 *y* Eliel y Mehaſiad, a Jeribai, a Joſaſia, meibion Elnaam, ac Ithma y Moabiad,

XII. 1 *a'i gymdeithion yn Siclag.*

47 Eliel, ac *x* Obed, a Jaſiel y Meſobaiad.

z Pen. 3. 37.

PEN. XII.

1 *Enwau y rhai a ddaeth at Dafydd i Siclag, 23 ac i Hebron.*

A Dyma y rhai a ddaeth at Dafydd i *a* Siclag, ac efe etto yn * caethrhag Saul mab Cis: a hwy *oedd* ym mhlith y rhai cedyrn, cynnorthwywyr y rhyfel.

2 Yn arfogion *b* bwaau, yn medru *b* ddefnau ac o aſwy *c* dafliu a cherrig, a ſaethu mewn bwaau: o frodyr Saul, o Benjamin.

3 Y pennaf *oedd* Ahiezer, yna Joas, meibion Semaa y *d* Gibeathiad, a Jaziel, a Phelet, meibion Azmaveth, a Beraca, a Jehu yr Antothiad,

4 Ac Iſmaia y *e* Gibeoniad, grymmus *oedd efe* ym mhlith y deg ar hugain, a goruwch y deg ar hugain; Jeremia hefyd, a Jahaziel, a Johanan, a Joſabad y *f* Gederathiad,

5 Eluzai, a Jerimoth, a Bealia, a Semaria, a Sephatia yr Haruphiad,

6 Elcana, a Jeſia, ac Azareel, a Joezer, a Jaſobeam, y *g* Corhiaid,

7 A Joela, a Zebedia, meibion Jeroham o *h* Gedor.

8 A *rhai* o'r Gadiaid a ymneilltuaſant at Dafydd, i'r *i* amddiffynfa i'r anialwch, yn Gedyrn o nerth, gwyr milwraidd i ryfel, yn medru trin tarian a bwcled, a wynebau *k* llewod *oedd* eu hwynebau hwynt, ac megis lyrchod ar y mynyddoedd † o ſuander *oeddynt buy*.

9 Ezer y cyntaf, Obadia yr ail, Eliab y trydydd,

10 Miſmanna y pedwarydd, Jeremia y pummed,

11 Attai y chweched, Eliel y ſeithfed,

12 Johanan yr wythfed, Elzabad y nawfed,

13 Jeremia y degfed, Machbani yr unfed ar ddeg.

14 Y rhai hyn *oedd* o feibion Gad, yn gaptеniaid y llu: yr un lleiaf † *oedd* ar gant, a'r mwyaf ar fil.

15 Dyma hwy y rhai a aethant dros yr Iorddonen yn y mis cyntaf, a hi wedi ‖ llifo dros ei holl dorlannau, ac a yrraſant i ffoi holl *drigolion* y dyffrynoedd tu a'r dwyrain, a thu a'r gorllewin.

16 A *rhai* o feibion Benjamin a Juda a ddaethant i'r amddiffynfa at Dafydd.

17 A Dafydd a aeth i'w cyfarfod hwynt, ac a lafarodd ac a ddywedodd wrthynt, Os mewn heddwch y daethoch chwi attaf fi i'm cynnorthwyo, bydd *l* fy nghalon yn un â chwi: ond os i'm bradychu i'm gelynion, *m* a minnau heb gamwedd yn fy nwylaw, *n* Duw ein tadau ni a edrycho ac a geryddo.

18 A'r yſbryd a * ddaeth ar *o* Amaſai pennaeth y capteniaid, *ac efe a ddywedodd*, *p* Eiddot ti, Dafydd, a chŷd a thi, mab Jeſſe, *y byddwn ni*; heddwch, heddwch i ti, a hedd i'th *q* gynnorthwywyr; o herwydd dy Dduw iſydd yn dy gynnorthwyo di. Yna Dafydd a'u croeſawodd hwynt, ac a'u goſodododd hwynt yn *r* bennaethiaid ar y fyddin.

19 A *rhai* o Manaſſe a droes at Dafydd, *s* pan ddaeth efe gyd â'r Philiſtiaid yn erbyn Saul i ryfel, ond ni chynnorthwyaſant hwynt: i canys pennaduriaid y Philiſtiaid, wrth gyngor, a'i gollyngaſant ef ymaith, gan ddywedyd, Efe a fyrth at ei feiſtr Saul am ein pennau ni.

20 Fel yr oedd efe yn *u* myned i Siclag, trodd atto ef o Manaſſe, Adna, a Jozabad, a Jediael, a Micael, a Jozabad, ac Eliha, a Silthai, y rhai *oedd* bennaethiaid y miloedd yn Manaſſe.

21 A'r rhai hyn a gynnorthwyaſant Dafydd yn erbyn *x* dorf: canys y cedyrn o nerth oeddynt hwy oll, a chapteniaid ar y llu.

22 Canys y rhai a ddeuent at Dafydd beunydd y pryd *hynny*, i'w gynnorthwyo,

a 1 Sam. 27. 6. Sal. 110. 3.
* Heb. *wedi cau,* 1 Sam. 21. 1.
b 1 Barn. 20. 16.
c 1 Barn. 20. 16.
d 1 Sam. 17. 49.
e Jos. 18. 28.
f Jos. 9. 8.
g Jos. 15. 36.
h Ecf. 6. 24. Lef. 9. 19.
i Pen. 4. 18.
k 1 Sam. 22. 1. Adn. 1.
† Diar. 28. 1.
† Heb. *bryſure,* 2 Sam. 2. 18.
‡ Neu, *a wrth wynebau gaut,* Deut. 32. 30.
‖ Heb. *llenwi.* Jol. 3. 15. Can. 8. 7.
l 2 Bren. 10. 15.
m 1 Sam. 24. 17.
n Zec. 2. 2.
* Heb. *wiſgodd am* Barn. 6. 24.
o 2 Sam. 17. 25.
p Dat. 14. 4.
q Dat. 17. 14.
r Sal. 45. 16.
s 1 Sam. 29. 2.
t 1 Sam. 29. 4.
u 1 Sam. 27. 6.
x 1 Sam. 30. 1, 9, 10.
y Pen. 5. 24.

2 Cron. 1. 9. Sal. 36. 6. 10. 8.
a 2 Sam. 2. 3. 4.
b 1 Sam. 16. 1.

ef, hyd onid *oedd efe* yn ↛ llu mawr, megis llu Duw.

23 ¶ A dyma rifedi'r pennau, y rhai yn arfogion i ryfel a ddaethant at Dafydd i Hebron, i droi brenhiniaeth Saul atto ef, yn ol *b* gair yr Arglwydd.

24 O feibion Juda, yn dwyn tarian a ffonwayw, chwe' mil ac wyth cant, yn arfog i ryfel.

25 O feibion Simeon, yn gedyrn nerthol i ryfel, saith mil a chant.

26 O feibion Lefi, pedair mil a chwe chant.

† Offeiriaid o hil-logaeth *Aaron* a llwyth *Lefi*, Acts. 26.

27 A Jehoiada *oedd* dywysog ar yr † Aaroniaid, a chyd âg ef dair mil a saith gant.

28 *c* Sadoc hefyd, llangc grymmus nerthol, ac o dy ei dad ef dau ar hugain o gapteiniaid.

29 Ac o feibion Benjamin brodyr Saul, tair mil: canys hyd yn hyn *d* llawer o honynt oedd yn dilyn ty Saul.

30 Ac o feibion Ephraim, ugain mil ac wyth gant, yn gymmus *e* nerthol, yn wyr enwog yn nhy eu tadau.

31 Ac o hanner llwyth Manasse, tair mil ar bymtheg, y rhai a hysbysasid erbyn *eu* henwau, i ddyfod i wneuthur Dafydd yn frenhin.

32 Ac o feibion Issacar, y *f* rhai a fedrent ddyall yr ‡ amseroedd i wybod beth a ddylai Israel ei wneuthur, eu pennaethiaid hwynt *oedd* ddau cant, a'u holl frodyr *oedd* wrth eu gorchymyn hwynt.

33 O Zabulon, y rhai a aent allan i ryfel, yn medru rhyfela â phob arfau rhyfel, deng mil a deugain, yn medru byddino, a hynny ‖ yn ffyddlon.

34 Ac o Naphtali, mil o dywysogion, a chyd â hwynt, a tharian a gwayw-ffon, ddwy fil ar bymtheg ar hugain.

35 Ac o'r Daniaid, wyth mil ar hugain a chwe chant, yn medru rhyfela.

36 Ac o Aser yn oedd deugain mil yn myned allan mewn byddin, yn medru rhyfela.

37 *g* Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o'r Reubeniaid, ac o'r Gadiaid, ac o hanner llwyth Manasse, *y daeth* chwech ugain mil mewn pob rhyw arfau cymmwys i ryfel.

38 Yr holl ryfelwyr hyn, yn medru byddino, a ddaethant mewn calon berffaith i Hebron, i wneuthur Dafydd yn frenhin ar holl Israel: a'r rhan arall o Israel *oedd* hefyd yn un feddwl i wneuthur Dafydd yn frenhin.

39 A *hwy* a fuant yno gyd â Dafydd dridiau, yn bwyttta ac yn *h* yfed: canys eu brodyr a arlwyasant iddynt hwy.

40 A hefyd, y rhai oedd agos attynt hwy, hyd Issacar, a Zabulon, a Naphtali, a ddygasant fara ar asynod, ac ar gameleod, ac ar fulod, ac ar ychen, yn fwyd, yn flawd, yn ffigys, ac yn resingau, ac yn win, ac yn olew, ac yn wartheg, ac yn ddefaid yn helaeth: o herwydd *yr ydoedd* i llawenydd yn Israel.

P E N. XIII.

1 *Dafydd yn cyrchu yr arch o Ciriath-jearim.*

A Dafydd a ymgynghorodd â chapteniaid y miloedd a'r cannoedd, *a* a'r holl dywysogion.

2 A Dafydd a ddywedodd wrth holl gynulleidfa Israel, *b* Os da gennych chwi, a *bod hyn* o'r Arglwydd ein Duw, * danfonwn ar led at ein brodyr y rhai a weddillwyd trwy holl diroedd Israel, a chyd a hwynt *a'r* offeiriaid a'r Lefiaid o fewn eu dinasoedd a'u maesydd pentrefol, *c* i'w cynnull hwynt attom ni.

3 A dygwn drachefn arch ein Duw attom ni; canys *d* nid ymofynasom â hi yn nyddiau Saul.

4 A'r holl dyrfa a ddywedasant am wneuthur felly: *e* canys uniawn *oedd* y peth yngolwg yr holl bobl.

5 Felly y *f* casglodd Dafydd holl Israel ynghyd, o'r Sihor yr Aipht, hyd y ffordd y delir i Hemath, i ddwyn arch Duw o *h* Ciriath-jearim.

6 A Dafydd a aeth i fynu, a holl Israel, i *i* Baala, sef Ciriath-jearim, yr hon *sydd* yn Juda, i ddwyn oddi yno arch yr Arglwydd Dduw, yr hwn *sydd* yn preswylio *rhwng y k* cerubiaid, *ar* yr hon y gelwir *ei* enw *cf.*

7 A hwy a † ddygasant arch Duw *l* ar fenn newydd o dy Abinadab: ac Uzza ac Ahio oedd yn gyrru'r fenn.

8 A Dafydd a holl Israel oedd yn chwarae ger bron Duw, a'u holl nerth, ac a chaniadau, ac a thelynau, ac a nablau, ac a thympanau, ac a symbalau, ac ag utgyrn.

9 ¶ A phan ddaethant hyd lawr-dyrnu ‡ Cidon, *m* Uzza a estynodd ei law i ddala'r arch, canys yr ychen ‖ oedd yn ei hysgwyd hi.

10 Ac ennynodd llid yr Arglwydd yn erbyn Uzza, ac efe a'i lladdodd ef, *n* o blegid iddo estyn ei law at yr arch; ac yno y bu efe farw ger bron Duw.

11 A bu ddrwg gan Dafydd am i'r Arglwydd rwygo rhwygiad yn Uzza; ac efe a alwodd y lle hwnnw * Perez-Uzza, hyd y dydd hwn.

12 *o* A Dafydd a ofnodd Dduw y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Pa fodd y dygaf arch Duw i mewn attaf fi?

13 Ac ni ddug Dafydd yr arch atto ei *p* dref ei hun i ddinas Dafydd, *q* ond efe a'i cludodd hi i dy Obed-edom y Gethiad.

14 Ac arch Duw a arhosodd gyd â theulu Obed-edom, yn ei dy ef dri mis. *q* A'r Arglwydd a fendithiodd dy Obed-edom, *r* a'r hyn oll *oedd* eiddo.

a 2 Sam. 5. 11. 1 Bren. 5. 6.
b Sal. 75. 6.
c 2 Sam. 6.
d Deut. 17. 7. 2 Sam. 5. 13.
e Pen. 3. 5.
f Pen. 3. 6 * *Eliada.* 2 Sam. 5. 16.
g 2 Sam. 5. 17.
b Jos. 10. 3.
i Jos. 15. 9, 60. 2 Bren. 19. 15.
k Exf. 25. 22. 2 Bren. 19. 15. † Heb. *waen aeth ar ef.*
l Num. 4. 15. *arch farch -o, aeth ar &c.*
m Pen. 15. 2, 13. ‡ *Nacon.* 2 Sam. 6. 6.
n Num. 3. 6. Pen. 15. 2. ‖ Neu, *a dramwyddent* Num. * Sef, *rhwyg Uzza.*
o Sal. 64. 9. Jer. 10. 6. *p* 2 Sam. 6. 10. *q* Num. 4. 15. * Sef, *rhwyg Uzza.*
r Gen. 30. 30.

P E N. XIV.

1 *Caredigrwydd Hiram i Ddafydd.* 2 *Dedwyddwch Dafydd o'i bobl, o'i wragedd, a'i blant.* 8 *Gorchfygiadau ar y Philistiaid.*

1043.

A Hiram brenin Tyrus a anfonodd genhadau at Dafydd, a choed cedr, a seiri meini, a seiri prennau, i adeiladu iddo ef dy.

2 A gwybu Dafydd sicrhau o'r *b* Arglwydd ef yn frenhin ar Israel: canys yr oedd ei frenhiniaeth ef wed: ei *c* dyrchafu yn uchel, o herwydd ei bobl Israel.

3 ¶ A chymmerth Dafydd wragedd *d* ychwaneg yn Jerusalem: a Dafydd a genhedlodd feibion ychwaneg, a merched.

4 *e* A dyma enwau'r plant oedd iddo ef yn Jerusalem; Sammua, a Sobab, Nathan a Salomon,

5 Ac Ibhar, ac *f* Elisua, ac Elpalet,

6 A Noga, a Nepheg, a Japhia,

7 Ac Elisama, a * Beeliada, ac Eliphalet.

8 ¶ *g* A phan glybu'r Philistiaid fod Dafydd wedi ei enneinio yn frenhin ar holl Israel, y Philistiaid oll a aethant i fynu i *b* geisio Dafydd: a chlybu Dafydd, ac a aeth allan yn eu herbyn hwynt.

9 A'r Philistiaid a ddaethant ac a ymwasgarasant yn nyffryn *i* Rephaim.

10 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw, gan ddywedyd, *k* A af fi i fynu yn erbyn y Philistiaid? ac a roddi di hwynt yn fy llaw i? A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Cerdda i fynu, canys mi a'u rhoddaf hwynt yn dy law di.

11 Felly yr aethant i fynu i † Baal-perasim, a Dafydd a'u tarawodd hwynt yno. A Dafydd a ddywedodd, Duw a dorrodd i mewn ar fy agelynion trwy fy llaw i, fel rhwygo dyfroedd: am hynny y galwasant hwy enw'r lle hwnnw Baal-perasim.

12 A phan adawsant hwy eu *l* duwiau, dywedodd Dafydd am eu *m* llosgi hwynt yn tân.

13 A *n* thrachefn etto'r Philistiaid a ymwasgarasant yn y dyffryn.

14 A Dafydd a ymgynghorodd â Duw drachefn;

e 1 Chron. 3. 5.
f 2 Sam. 5. 15.
g 2 Sam. 5. 17.
b Jos. 10. 3.
i Jos. 15. 8.
k 1 Sam. 23. 9, 14. Job 12. 13.
† Sef, *lle rhwygo iadau,* 2 Sam. 5. 20. 1 2 Sam. 5. 21.
m Exf.
n 1 Bren. 23. 24. 2C. 22. 1 Esa. 28. 21.
o 1 Bren. 20. 22.

drachefn; a Duw a ddywedodd wrtho, Na
ddos i fynu arnaf eu hol hwynt, tro ymaith
o 2 Sam. oddi wrthynt, o a thyred arnynt ar gyfer y
5. 23. môrwydd.
p 2 Bren. 15 A phan glywech p drwst cerddediad
7. 6. ym mrig y môrwydd, yna dos allan i
q Ioan 14. ryfel: canys y mae Duw wedi myned o'th
15. flaen di, i daro llu'r Philistiaid.
r 2 Cron. 16 A gwnaeth Dafydd megis y q gor-
26. 8. chymynasai Duw iddo; a hwy a darawsant
s Deut. lu'r Philistiaid o Gibeon hyd Gazer.
11. 25. Sal. 99. 1. 17 Ac enw Dafydd a aeth r trwy'r holl
Dat. 13. wledydd; a'r Arglwydd a roddes ei ofn
4. arnynt ar yr holl genhedloedd.

PEN. XV.

1 *Dafydd yn parottoi lle i'r arch, yn trefnu yr offeiriaid a'r Lefiaid i'w thywys o dy Obed-edom,* 25 *ac yn ei dwyn hi yn i bol mewn llawenydd mawr.*

A Dafydd a wnaeth iddo dai yn a ninas
a 2 Sam. Dafydd, ac a barottôdd le i arch Duw,
5. 7. b ac a osododd iddi babell.
b 2 Sam. 6. 17.
c Num. 4. 2. 15. Deut. 10. 8.

2 A Dafydd a ddywedodd, c Nid *yw i neb* ddwyn arch Duw, ond i'r Lefiaid canys hwy a ddewisodd yr Arglwydd i ddwyn arch Duw, ac i weini iddo ef yn dragywydd

a 1 Cron. 15. 1. b 2 Cron. 1. 4. * Neu, *geraint.* ‖ Rhen. 16. 1.

3 A Dafydd a *d* gynhullodd holl Israel i Jerusalem, i ddwyn i fynu arch yr Arglwydd i'w lle a barottoisai efe iddi.

4 A Dafydd a gynhullodd *e* feibion Aaron, a'r Lefiaid.

c Num. 18. 1. d 1 Cron. 6. 2.

5 O feibion *f* Cohath; Uriel y pennaf, a'i * frodyr, cant ac ugain.

6 O feibion *g* Merari; Asaia y pennaf, a'i frodyr, dau cant ac ugain.

e Num. 3. 17. f Exod. 6. 22. Num. 3. 30. 1 Esr. 6. 18. 1 Ecf. 6. 18.

7 O feibion *h* Gerſom; Joel y pennaf, a'i frodyr, cant a deg ar hugain.

8 O feibion i Eliſaphan; Semaia y pennaf, a'i frodyr, dau gant.

g Num. 4. 40. i Esr. 6. 22. Num. 3. 30. 1 Ecf. 6. 18. m 1 Bren. 4. 4. n Ecf. 19. 10. 2 Cron. 29. 5. Heb. 12. 14. o 2 Sam. 6. 3. Pen. 13. 7. p Pen. 13. 10. q Num. 4. 15. r Gen. 35. 2. Ecf. 19. 14. s Num. 4. 4. t Ecf. 25. 14. Num. 4. 15. u Sal. 150 1. &c. x Pen. 6. 33. y Pen. 6. 39. z Pen. 6. 44. *Jaaziel* a Adn. 18. † *Mesur* neu *allweddy dôn* neu'r *strebi*, Sal. 46. tith.

9 O feibion *k* Hebron; Eliel y pennaf, a'i frodyr, pedwar ugain.

10 O feibion *l* Uzziel; Amminadab y pennaf, a'i frodyr, cant a deudeg.

11 A Dafydd a alwodd am *m* Sadoc ac am Abiathar yr offeiriaid, ac am y Lefiaid, am Uriel, Asaia, a Joel, Semaia, ac Eliel, ac Amminadab,

12 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi *sydd* bennau cenedl ym mhlith y Lefiaid: *n* ymſancteiddiwch chwi a'ch brodyr, fel y dygoch i fynu arch Arglwydd Dduw Israel i'r *lle* a barottoais iddi.

13 O herwydd na's *gwnaethoch* o'r o dechreuad, *p* y torrodd yr Arglwydd ein Duw arnom ni, o blegid na cheiſiasom ef *q* yn y modd y dyleiym.

14 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a *r* ymſanctteiddiasant i ddwyn i fynu arch Arglwydd Dduw Israel.

15 A meibion y *s* Lefiaid a ddygasant arch Duw ar eu hyſgwyddau wrth dreſtlon, *t* megis y gorchymynodd Moſes, yn ol gair yr Arglwydd.

16 A Dafydd a ddywedodd wrth dywyſogion y Lefiaid, a'r iddynt oſod eu brodyr, y *u* cerddorion i leiſio *x* â offer-cerdd, nablau, a thelynau, a ſymbalau, yn leiſio gan ddyrchafu llef mewn gorfoledd.

17 Felly y Lefiaid a oſodasant *x* Heman mab Joel; ac o'i frodyr ef, y Aſaph mab Berecia; ac o feibion Merari eu brodyr, *x* Ethan mab Cuſaia.

18 A chyd a hwynt eu brodyr o'r ail *radd*, Zecaria, Ben, a Jaaziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, Eliab, a Benaia, a Maaſia, a Mattithia, ac Eliphalo, a Micnia, ac Obed-edom, a Jehiel, y porthorion.

19 Felly Heman, Aſaph, ac Ethan, y cerddorion; *eddynt* i leiſio â ſymbalau pres.

20 A Zecaria, ac *a* Aziel, a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni, ac Eliab, a Maaſia, a Benaia, *a ganent* nablau ar † Alamoth.

21 A Mattithia, ac Eliphele, a Micnia, ac Obed-edom, a Jehiel, ac Azazia, *oeddynt* â thelynau ar y † Seminith i ragori.

22 Canania hefyd oedd flaenor y Leiſiaid ar y gân: efe a ddyſgai *eraill* am y gân, canys cyfarwydd *yoedd.*

23 A Berecia ac Elcana *oedd* porthorion i'r arch.

24 A Sebania, a Jehoſaphat, a Nathaneel, ac Amaſai, a Zecaria, a Benaia, ac Eliezer, yr offeiriaid, *oedd* yn *b* lleiſio mewn udgyrn o flaen arch Duw: Obed-edom hefyd a Jehia *oeddynt* borthorion i'r arch.

25 ¶ Felly *c* Dafydd a henuriaid Iſrael, a thywyſogion y miloedd, a aethant i ddwyn i fynu arch cyfammod yr Arglwydd o dy Obed-edom *d* mewn llawenydd.

26 A phan gynnorthwyodd *e* Duw y Lefiaid oedd yn dwyn arch cyfammod yr Arglwydd, *f* hwy a offrymmaſant ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod.

27 A Dafydd *oedd* wedi ymwiſgo mewn gwiſg o liain *g* main; a'r holl Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn yr arch, a'r cantorion, a Chenania hefyd meiſtr y gân, a'r cerddorion. Ac am Dafydd *yr oedd* Ephod liain.

28 A holl Iſrael a *b* ddygaſant i fynu arch cyfammod yr Arglwydd â bloedd, a llais ‖ cornet âg udgyrn, ac â ſymbalau, yn lleiſio gyd a'r nablau a'r telynau.

29 ¶ A phan ydoedd arch cyfammod yr Arglwydd yn dyfod i ddinas Dafydd, Mical merch Saul a edrychodd trwy ffenestr, ac a ganfu Dafydd y brenhin yn dawnſio ac yn chware: a hi a'i *k* dirmygodd efo yn ei chalon.

PEN. XVI.

1 *Dafydd yn aberthu, 7 yn cyfanſoddi ſalm o fawl,* 37 *yn goſod gwaniadwyr i weini i'r arch.*

FElly *a* dygaſant hwy arch Duw i mewn, ac a'i goſodaſant hi ynghanol y babell a oſodaſai Dafydd iddi hi: a hwy a offrymmaſant *b* offrymmau poeth ac ebyrth hedd ger bron Duw.

2 A chwedi i Dafydd orphen aberthu offrymmau poeth ac ebyrth hedd, *c* efe a fendithiodd y bobl yn enw yr Arglwydd.

3 *d* Ac efe a rannodd i bob un o Iſrael, *e* yn wr ac yn wraig, dorth o fara, a dryll o gig, a chottrelaid o *win.*

4 ¶ Ac efe a oſodedd ger bron arch yr Arglwydd weinidogion o'r Lefiaid, i *f* gofio, ac i foliannu, ac i glodfori Arglwydd *g* Dduw Iſrael.

5 Aſaph *oedd* bennaf, ac yn ail iddo ef Zecaria, Jeiel, a Semiramoth, a Jehiel, a Mattithia, ac Eliab, a Benaia, ac Obed-edom: a Jeiel âg offer nablau, a thelynau; ac Aſaph oedd yn lleiſio â ſymbalau.

6 Benaia hefyd a Jahaziel yr offeiriaid *oedd* âg udgyrn yn *b* waſtadol o flaen arch cyfammod Duw.

7 ¶ Yna y dydd hwnnw y rhoddes Dafydd y *ſalm hon* i'w gyntaf i foliannu yr Arglwydd, yn llaw Aſaph a'i frodyr.

8 *h* Molienwch yr Arglwydd, gelwch ar ei enw ef, hyſpyſwch ei weithredoedd ef ym mhlith y bobloedd.

9 Canwch iddo, clodforwch ef, ymadroddwch am ei holl *i* ryfeddodau.

10 Ymlawenhewch yn ei *m* enw ſanctaidd ef; ymhyfryded calon y ſawl a geiſiant yr Arglwydd.

11 Ceiſiwch yr *n* Arglwydd a'i nerth ef, ceiſiwch ei o wyneb ef yn waſtadol.

12 *p* Cofiwch ei wyrthiau y rhai a wnaeth efe, ei ryfeddodau, a *q* barnedigaethau ei enau;

13 Chwi had *r* Iſrael ei was ef, chwi meibion Jacob ei *s* etholedigion ef.

14 Efe *yw* yr Arglwydd ein Duw ni: ei *t* farnedigaethau ef *ydd* aethant trwy yr holl ddaear.

15 *u* Cofiwch yn dragywydd ei gyfammod; y gair a orchymynodd efe i fil o genhedlaethau.

16 Yn

a 2 Sam. 6. 17. b 1 Bren. 8. 64. Rhuf. 12. 1. c 1 Bren. 8. 56. Luc 24. 50. Act. 3. 26. d Neh. 8. 10. Mat. 14. 19. 26. e Gal. 3. 28. f Sal. 33. tith. Isa 8. 18. 25. g 1 Bren. 8. 15. Sal. 144. 15. b Esr. 23. 41. Phil. 4. 4. 1 Theſ. 5. 16. 1 Sam. 23. 1. Sal. 105. 2. k Sal. 145. 1. 4. l Sal. 40. 10. a 145. 5. m Ioſ. 6. 19. o Sal. 119. 58. p Sal. 111. 2. Luc 22. 19. q Eſa. 19. 4.

r Sal. 105. 6. s Deut. 7. 6, 7. Mat. 11. 26. Eph. 1. 4. t Dat. 10. 1. u Eſa. 43. 5.

16 Yr hwn a x gyfammododd efe âg
Abraham, a'i lw i Isaac:
17 Ac a osododd efe yn ddeddf i Jacob,
y-a yn gyfammod tragywyddol i Israel,
18 Gan ddywedyd, I ti y rhoddaf dir
Canaan, * rhandir eich etifeddiaeth.
19 Pan nad oeddych ond ychydig, le
ychydig a x dieithriaid ynddi;
20 A *phan a* rodient o genhedlaeth i
genhedlaeth, ac o *un* frenhiniaeth at bobl
arall.
21 Ni adawodd efe i neb eu gorthrym-
mu: ond efe a *b* geryddodd frenhinoedd
o'u plegid hwy, *gan ddywedyd*,
22 *c* Na chyffyrddwch a'm henneiniog,
ac na ddrygwch fy mhrophwydi.
23 ¶ Cenwch i'r Arglwydd yr holl
ddaear: mynegwch o ddydd i ddydd ei
iachawdwriaeth ef.
24 Adroddwch ei ogoniant ef ym mhlith
y cenhedloedd; a'i wyrthiau ym mhlith
yr holl bobloedd.
25 Canys mawr *yw* yr Arglwydd, a
chanmoladwy iawn; ofnadwy hefyd yw
efe *e* goruwch yr holl ddwfiau.
26 O herwydd holl *f* dduwiau'r bobl-
oedd *ydynt* eulynod; ond yr *g* Arglwydd a
wnaeth y nefoedd.
27 *h* Gogoniant a harddwch *fydd* ger ei
fron ef: nerth a gorfoledd *yn* ei fan-gre
ef.
28 Moeswch i'r Arglwydd, *i* chwi deu-
lluoedd y bobloedd, moeswch i'r Arglwydd
ogoniant a nerth.
29 Moeswch i'r Arglwydd *k* ogoniant ei
enw: dygwch offrwm, a deuwch ger ei
fron ef; ymgrymmwch i'r Arglwydd
mewn prydferthwch sancteiddrwydd.
30 Ofnwch rhagddo ef yr holl ddaear:
y byd hefyd a *l* futhein, fel na syflo.
31 *m* Ymlawenyched y nefoedd, ac
ymhyfyded y ddaear; a dywedant ym
mhlith y cenhedloedd, Yr Arglwydd fydd
yn *n* teyrnasu.
32 *o* Rhued y môr a'i gyflawnder; lla-
wenhaed y maes, ac hyn oll *y fydd* ynddo.
33 Yna prennau'r *p* coed a ganant o
flaen yr Arglwydd, am ei fod yn dyfod i
farnu'r ddaear.
34 *q* Clodforwch yr Arglwydd, canys
da *yw*: o herwydd ei drugaredd *fydd* yn
dragywydd.
35 A dywedwch, *r* Achub ni, O Dduw
ein hiachawdwriaeth, i caiglni hefyd, a
gwared ni oddi wrth y cenhedloedd i foli-
annu dy enw sanctaidd di, *ac i* ymogon-
eddu yn dy foliant.
36 *t* Bendigedig *fydde* Arglwydd Duw
Israel, o dragywyddoldeb hyd dragywydd-
oldeb. A dywedodd yr holl bobl, *u* Amen,
a'n foliannu yr Arglwydd.
37 ¶ Ac efe a adawodd yno, o flaen
x arch cyfammod yr Arglwydd, Asaph
a'i frodyr, i weini ger bron yr arch yn
wastadol, gwaith dydd yn ei ddydd.
38 Ac Obed-edom, a'u brodyr, wyth a
thri ugain; Obed-edom hefyd mab Jed-
uthun, a Hosa, *i fod* yn borthorion:
39 *y* Sadoc yr offeiriad, a'i frodyr yr
offeiriaid, o flaen *x* tabernacl yr Ar-
glwydd, *a* yn yr uchelfa *oedd* yn Gibeon,
40 I offrymmu poeth offrymmau i'r
Arglwydd ar allor y poeth-offrwm yn wast-
adol *b* fore a hwyr, yn ol yr hyn oll *fydd*
yfgrifennedig yngbyfraith yr Arglwydd, yr
hon a orchymynodd efe i Israel:
41 A chyda hwynt Heman, a Jeduth-
un, ac eraill a ddewisiwyd, y rhai a hyspy-
sid wrth *eu* henwau, i foliannu yr Ar-
glwydd, *c* am *fod* ei drugaredd ef yn dra-
gywydd.
42 A chyda hwynt Heman, a Jeduth-
un, yn lleisiau ag udgyrn, *d* a symbalau i'r
cerddorion, ac ag offer cerdd Duw *e* a
meithon Jeduthun *oedd* wrth y porth.
43 A'r holl bobl a aethant bob un i'w
dy ei hun: a Dafydd a ddychwelodd i
e fendigo ei dy ynta.

PEN. XVII.

1 *Arfeddyg Dafydd ar adeiladu ty i Dduw.*

A Phan oedd Dafydd yn trigo yn ei dy,
Dafydd a dywedodd wrth Nathan y
prophwyd, Wele fi yn trigo mewn *b* ty o
gedrwydd, ac arch cyfammod yr Arglwydd
dan *c* gortynnau.
2 Yna Nathan a ddywedodd wrth Da-
fydd, Gwna yr hyn oll *fydd* yn dy galon;
d canys y *mae* Duw gyd a thi.
3 ¶ A'r nofon honno *y* daeth gair
Duw at Nathan, gan ddywedyd,
4 Dos, a dywed wrth Dafydd fy ngwas,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *f* Nid
adeiledi di dŷ i mi breiwyllio *ynddo*.
5 Canys ni phreiwyliais i mewn tŷ, er
y dydd y dygais i fynu Israel hyd y dydd
hwn, *g* ond bum o babell i babell, ac o
dabernacl *buy gilydd*.
6 Ym mha *le* bynnag y rhodiais gyd a
holl Israel, a ynganais i air wrth un o
farnwyr Israel (i'r rhai y gorchymynaswn
borthi fy mhobl) *b* gan ddywedyd, Paham
nad adeiladasoch i mi dŷ o gedrwydd?
7 Ac yr awr hon fel hyn y dywedi wrth
Dafydd fy ngwas, Rel hyn y dywed *i* Ar-
glwydd y lluoedd, Myfi a'th gymmerais
di o'r *k* gorlan, oddi ar ol y praidd, i fod
yn dywysog ar fy mhobl Israel.
8 A bum *l* gyd a thi, i ba le bynnag y
rhodiaist, torrais ymaith hefyd *m* dy holl
elynion o'th flaen, a gwnaethum *n* enw i ti
megis enw y gwyr mawr *fydd* ar y ddaear.
9 Gosodaf hefyd i'm pobl Israel o le,
ac a'u plannaf, a hwy a drigant yn eu lle,
p ac ni fymmudir hwynt mwyach; a mei-
bion anwiredd ni 'chwanegant eu cystudd-
io: *q* (megis yn y cyntaf,
10 Ac er y dyddiau y gorchymynais i
farnwyr *fod* ar fy mhobl Israel) *r* daroft-
ynnaf hefyd dy holl elynion di, a mynegaf
i ti yr adeilada yt Arglwydd a ti dŷ.
11 ¶ A bydd pan gyflawner dy ddydd-
iau di i fyned at dy *s* dadau, y cyfodaf dy
had ar dy ol di, yr hwn a fydd o'th feib-
ion di, ac mi a fsefydlaf ei deyrnas ef.
12 Efe a adeilada i mi dŷ, *u* a minnau
a fsefydlaf ei deyrn-gadair ef byth.
13 Myfi a fyddaf iddo ef yn *x* Dad, ac
yntau a fydd i mi yn fab, a'm trugaredd
ni thynnaf oddi wrtho ef, megis y tynnais
oddi wrth yr hwn a fu o'th flaen di.
14 *y* Ond mi a'i gosodaf ef yn fy nhŷ,
a'm yn fy rheyrnas byth; ei deyrn-gadair
ef a fsefydlir *z* byth.
15 Yn ol yr *a* holl eiriau hyn, ac yn ol
yr holl weledigaeth hon, felly llafarodd
Nathan wrth Dafydd.
16 ¶ A daeth Dafydd y brenhin, ac a
eisteddodd ger bron yr Arglwydd, ac a
ddywedodd, *b* Pwy *ydwyf* fi, O Arglwydd
Duw, a pha beth *yw* fy nhŷ, pan ddygist
fi hyd yma?
17 Etto bychan *yw* hyn yn dy olwg di,
O Dduw; canys dywedaist am dy was
dros hir o amser, *c* a thi a edrychaist arnaf
(O Arglwydd Dduw) fel ar gyflwr dyn
d uchel radd.
18 Pa beth a 'chwanega Dafydd *ei ddy-*
wedyd wrthyt mwyach am anrhydedd dy
was? canys ti a *e* adwaenoft dy was.
19 O Arglwydd, er mwyn dy *f* was, ac
yn ol *g* dy feddwl dy hun, y gwnaethoft yn
holl fawredd hyn, i ddangos pob mawr-
eddau.
20 O Arglwydd, nid *oes neb b* fel tydi,
ac nid *oes* Duw ond tydi, yn ol yr hyn oll
a glywsom a'n clustiau.
21 *A* pha un genedl ar y ddaear *fydd*
megis dy bobl Israel, yr hon yr *i* aeth
Duw i'w gwaredu yn bobl iddo ei hun, i
osod i ti enw mawr ac *i* ofnadwy, gan
fwrw allan genhedloedd o flaen dy bobl, y
rhai waredaist ti o'r Aipht?
22 Ti hefyd a wnaethoft dy *m* bobl Is-
rael yn *n* bobl i ti byth: a thi, Arglwydd,
a aethoft yn *n* Dduw iddynt hwy.
23 Am

a 2 Sam. 7. 1, &c.
b Hag. 1. 4.
c Ecf. 40. 3.
d Pen. 14. 17.
e Adn. 15. 2 Sam. 7. 4.
f 2 Sam. 7. 27.
g 1 Sam. 4. 4. 2 Sam. 11. 11. 1 Bren. 8. 4.
b 2 Sam. 7. 7. 2 Sam. 7. 27.
k Sal. 78. 70. a 132. 7.
l 1 Sam. 17. 34. *m* 1 Sam. 31. 9. *n* 2 Sam. 7. 9.
o Ioan 14. 3.
p 2 Cron. 15. 2. Sal. 89. 22. Eza. 32. 18.
q Ecf. 1. 13.
r 1 Bren. 5. 4.
s Sal. 132. 3.
t 2 Bren. 2. 10. a Eza. 9. 7 Dan. 2. 44.
x Luc 1. 32. 2 Pedr 1. 11. 2 Sam. 7. 14. Sal. 2. 7. Heb. 1. 5. *y* Luc 1. 33. 1 Tim. 3. 15. *z* 1 Bren. 2. 45. *a* 2 Sam. 7. 17. *b* Gen. 32. 10. Job 7. 17. Sal. 8. 4. *c* 2 Sam. 7. 19. *d* 2 Sam. 7. 9. *e* Sal. 139. 1. Ioan 21. 16. *f* Eza. 42. 1.
g 49. 6. Mat. 12. 18. *g* Eph. 1. 11. Mat. 11. 26. *b* Ecf. 5. 11. 1 Sam. 22. 1 Deut. 33. 29. *i* Act. 20. 28. 1 Tim. 3. 16. Mat. 11. 27. Ioan 6. 44. *k* Neh. 9. 32. Sal. 47. 2. *m* Tit. 2. 4. *n* 2 Sam. 7. 24.

23 Am hynny yr awr hon, Arglwydd, y gair a lafaraist am dy was, ac am ei dŷ of, boed ficr tyddo byth: gwna fel y llafaraist.

a 2 Sam. 7. 25. Ezec. 36. 37. — 24 A *a* o boed ficr fyddo, fel y mawrhaer dy enw yn dragywydd, gan ddywedyd, Arglwydd y Lluoedd, Duw Iſrael, *fydd* Dduw i Iſrael: a *bydd d* t/ Dafydd dy was yn ſicr ger dy fron di.

p 2 Sam. 7. 27. Adn. 10. q Tit. 1. 2. — 25 Canys ti, O fy Nuw, a ddywedaiſt i'th was, yr *p* adeiladit ti dŷ iddo ef: am hynny y cafodd dy was weddio ger dy fron di.

r Neu, *bu* — 26 Ac yr awr hon, Arglwydd, (ti yd-) *r* Num. 23. 20. Gen. 24. 35. Rhuf. 11. 29. — *q* Dduw, a thi a lafaraiſt am dy was, y daioni hwn.)

27 Yn awr gan hynny * bid wiw genyt fendigo tŷ dy was, i fod ger dy fron yn dragywydd: am i ti, O Arglwydd, ei fendigo, *r* bendigedig *fydd* yn dragywydd.

P E N. XVIII.

1 *Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid*; 3 *yn taro Hadarezer a'r Syriaid.* 13 *yn gosod amddiffynfeydd yn Edom.*

1040. — A *a* Darfu gwedi hyn, i Ddafydd daro'r a 2 Sam. 8. 1, &c. — Philistiaid, a'u darostwng hwynt, a dwyn Gath a'i phentrefydd o law'r Philistiaid.

b Sal. 49. 14. — 2 Hefyd efe a darawodd Moab; a'r Moabiaid a fuant *b* weiſion i Ddafydd, yn dwyn treth.

* Neu, *Hadadezer*, 2 Sam. 8. 3. — 3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd * Hadarezer brenin Soba *byd* Hamath, pan oedd

c Gen. 15. 18. — efe yn myned i ſicrhau ei lywodraeth wrth afon *c* Euphrates.

Barn. 11. 24. — 4 A Dafydd a ddug oddi arno ef *d* fil o gerbydau, a *e* ſaith mil o wyr meirch, ac

d 1 Bren. 10. 28. — ugain mil o wyr traed; a thorrodd Dafydd

e 2 Sam. 3. 4. — linyanau garr *meirch* yr holl gerbydau, *f* ond efe a adawodd o honynt gan cerbyd.

f Ioſ. 11. 9. — 5 A phan ddaeth y Syriaid o Damaſcus i

g Sal. 110 5. — gynnorthwyo Hadarezer *g* brenin Soba, *h* Dafydd a laddodd o'r Syriaid ddwy fil ar hugain o wyr.

h Pen. 19. 6, 18. — 6 A goſododdDafydd *amddiffynfeydd* yn

i 2 Sam. 8. 6. — Syria-Damaſcus: a bu'r Syriaid yn weiſion i Ddafydd, yn dwyn treth. *k* A'r Arglwydd a waredodd Ddafydd i ba le bynag yr aeth.

k Sal. 91. 14. — 7 A Dafydd a gymmerodd y *l* tariannau aur oedd gan weiſion Hadarezer, *m* ac

l 1 Bren. 10. 17. — a'u dug hwynt i Jerusalem.

m Pen. 22. 14. 2 Sam. 8. 8. — 8 Dug Dafydd hefyd o † Tibhath, ac o Cun, dinaſoedd Hadarezer, lawer iawn o bres, a'r hwn y gwnaeth *m* Salomon y môr pres, a'r colofnau, a'r lleſtri pres.

† *Beta & Berothai.* — 9 ¶ A phan glybu ‡ Tou brenin Hamath o daro o Ddafydd holl lu Hadarezer brenin Soba;

n 1 Bren. 7. 23. 2 Cron. 4. 15. — 10 Efe a anfonodd at y brenhin Dafydd || Hadoram ei fab, a phob lleſtri aur, ac arian, a phres, *gyd ag ef*, i ymofyn am ei iechyd ef, ac i'w fenditho ef, am iddo

‡ Neu, *Toi*, 2 Sam. 8. 10. — ryfela yn erbyn Hadarezer a'i daro ef: canys rhyfela yr oedd Hadarezer *yn erbyn* Tou.

o Adn. 3. || Neu, *Joram*, 2 Sam. 8. 10. — 11 ¶ Y rhai hynny hefyd a *p* gyſegrodd y brenin Dafydd i'r Arglwydd, gyd a'r arian a'r aur a ddygaſai efe oddi ar yr *q* holl genhedloedd, *ſef* oddi ar Edom, ac oddi ar Moab, ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi ar y Philiſtiaid, ac oddi ar *r* Amalec.

p Mica 4. 13. — 12 Ac Abiſai mab Serfia a laddodd o Edom, yn *s* nyſtryn yr Halen, dair mil ar

q Sal. 72. 10. — bymtheg.

r Ecf. 17. 8. — 13 ¶ Ac * efe a oſododd amddiffynfeydd yn Edom, a'r holl Edomiaid a fuant

s 2 Sam. 8. 13. — weiſion i Ddafydd. A'r Arglwydd a gadwodd Dafydd i ba le bynnag yr aeth efe.

Sal. 60. titl. — 14 ¶ A Dafydd a deyrnaſodd ar holl Iſrael, ac yr oedd efe yn gwneuthur *t* barn a chyfiawnder i'w holl bobl.

* *Dafydd* — 15 A *u* Joab mab Serfia *oedd* ar y llu;

t Gen. 18. 19. — a *x* Jehoſaphat mab Ahilud yn goſiadur;

Eſa. 11. 2, 3. — 16 A Sadoc mab Ahitub, ac † Abimelec mab Abiathar, *oedd y* offeiriaid; a

u Pen. 11. 6. — ‡ Sauſa yn yſgrifenydd;

17 Benaia hefyd mab Jehoiada *oedd* ar y Cerethiaid a'r Pelethiaid; a meibion Dafydd *oedd* y rhai pennaf wrth law'r brenhin.

P E N. XIX.

1 *Traba Hanun â'r genhadaeu Dafydd.* 10 *Ymdaro Joab â'r Syriaid.*

1037 — AC ar ol hyn *a* y bu i *b* Nahas brenin 2 Sam. 10. 1, &c. — meibion Ammon farw; a'i fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

b 1 Sam. 11. 1. — 2 A Dafydd a ddywedodd, Gwnaf garedigrwydd a Hanun, mab Nahas, c o herwydd gwnaeth ei dad a mayfi garedigrwydd. Ac anfonodd Dafydd genhadau i'w gyſuro ef am ei dad. A gweiſion Dafydd a ddaethant i wlad meibion Ammon, at Hanun, a'w gyſuro ef.

c 1 Sam. 11. 1. — 3 A thywyſogion meibion Ammon a ddywedaſant wrth Hanun, Ai anrhydeddu dy dad di y mae Dafydd yn dy dyb di, am iddo anfon cyſurwyr attat ti? *z* onid i chwilio, ac i ddifetha, ac i dſoedio'r wlad, y daeth ei weiſion ef attat ti?

d 1 Sam. 11. 1. Rhuf. 12. 15. — 4 Yna y cymmerth Hanun weiſion Dafydd, *f* ac a'u heilliodd hwynt, ac a dorrodd eu dillad hwynt yn eu hanner, *g* wrth eu cluniau, ac a'u *h* gyrrodd hwynt ymaith.

z Gen. 42. 9. — 5 A hwy a aethant, ac a fynegaſant i Ddafydd am y gwyr. Ac efe a anfonodd i'w cyfarfod hwynt: (canys y gwyr oedd wedi cywilyddio yn fawr.) A dywedodd y brenhin, Trigwch yn *i* Jericho hyd oni thyfo eich barfau; yna dychwelwch.

e 2 Sam. 10. 1. — 6 ¶ Yna meibion Ammon a welſant ddarfod iddynt eu gwneuthur eu hunain * yn gas gan Dafydd; ac anfonodd Hanun a meibion Ammon fil o dalentau arian, *k* i gyflogi iddynt gerbydau a marchogion o Meſopotamia, ac o Syria-maaca, ac o Soba.

f 2 Sam. 10. 6. 2 Cron. 18. 3. — 7 A chyflogaſant iddynt *l* ddeuddeng mil ar hugain o gerbydau, a brenin Maaca a'i bobl; y rhai a ddaethant, ac a wersyllaſant o flaen *m* Medeba. A meibion Ammon hefyd a ymgaſglaſant o'u dinaſoedd, ac a ddaethant i ryfel.

g Sal. 110 5. — 8 A phan glybu Dafydd, efe a anfonodd *n* Joab, a holl lu y cedyrn.

h 2 Sam. 10. 6. — 9 A meibion Ammon a aethant allan, ac a ymfyddinaſant *wrth* borth y *o* ddinas: a'r *p* brenhinoedd y rhai a ddelſai *oedd* o'r neilldu yn y maes.

i 2 Sam. 8. 6. — 10 A phan ganfu Joab fod wyneb y rhyfel yn ei erbyn ef ymlaen ac yn ol, efe a etholodd o holl † etholedigion Iſrael, ac a'u byddinodd *brotnt* yn erbyn y Syriaid.

k Sal. 91. 14. — 11 A gweddill y bobl a roddes efe dan law *q* Abiſai ei *r* frawd; a hwy a ymfyddinaſant yn erbyn meibion Ammon.

l 1 Bren. 10. 17. — 12 Ac efe a ddywedodd, Os *s* trech *fydd* y Syriaid na mi, yna bydd di gynnorthwy i mi: ond os meibion Ammon a fyddant trech na thi, yna mi a'th gynnorthwyaf di thau.

m Pen. 22. 14. 2 Sam. 8. 8. — 13 Bydd *t* rymmus, ac ymwrolwn dros ein pobl, a thros ddinaſoedd ein Duw; a gwnaed yr Arglwydd yr hyn *ſydd* da yn ei olwg ef.

n 1 Bren. 7. 23. 2 Cron. 4. 15. — 14 Yna y neſaodd Joab, a'r bobl *oedd* gyd ag ef, yn erbyn y Syriaid i'r rhyfel; a hwy a ffoiſant o'i flaen ef.

o Adn. 3. — 15 A phan welodd meibion Ammon *u* ffoi o'r Syriaid, hwythau hefyd a ffoiſant o flaen Abiſai ei frawd ef, ac a aethant i'r ddinas: a Joab a ddaeth i Jerusalem.

p Mica 4. 13. — 16 ¶ A phan welodd y Syriaid eu lladd o flaen Iſrael, hwy a anfonaſant genhadau, ac a ddygaſant allan y Syriaid *y* rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r † afon; a Sophac capten llu Hadarezer *oedd* o'u blaen hwynt.

q Sal. 72. 10. — 17 A mynegwyd i Ddafydd; ac efe a gaſglodd holl Iſrael, ac a aeth dros yr Iordonen, ac a ddaeth arnynt hwy, ac a ymfyddinodd yn eu herbyn hwynt. A phan ymfyddinodd Dafydd yn erbyn y Syriaid, hwy a ryfelaſant ag ef.

r 2 Sam. 10. 1. — 18 Ond y Syriaid a ffoiſant o flaen Iſrael; a lladdodd Dafydd o'r Syriaid ſaith mil *o wyr yn ymladd* mewn y cerbydau, a deu

s 1 Sal. 33. 10. — Diar. 21. 30. Eſa. 8. 9, 10.

Eſa, 1 Bren. 4. 3.

deugain mil o wyr lraed, ac o laddodd Sophac capten y llu.

16. 7 Diar.

a 2 Sam. 10. 19.

19 A phan welodd gweision Hadarezer eu lladd o flaen Israel, hwy a ymheddychasant a Dafydd, a chan hynny ni fynnai'r Syriaid gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

Deut. 18. 10.

PEN. XX.

1 *Joab yn gwarchae ar Rabba, a Dafydd yn ei dansaitho hi, ac yn arfeitho ei gobl.* 4 *Lladd tri chawr.*

b 2 Sam. 11. 1. b 1 Sam. 12. 23.

DArfu hefyd ar ddychweliad y flwyddyn, yn amser myned o'r brenhinoedd allan *i ryfel*, arwain o Joab gadernid y llu, ac anrheithio gwlad meibion Ammon, ac efe a dderchaeodd ac a warchaeodd ar Rabbah (tra *b* Dafydd a arosodd yn Jerusalem) a Joab a darawodd Rabbah, ac a'i dinyfrioddi.

c 2 Sam. 12. 30. d 2 Sam. 2. 31. e 2 Sam. 21. 15, 18. Heb. 12. 21.

2 A chymmerth Dafydd *c* goron eu brenin hwynt oddi am ei ben, a chafodd hi o bwys talent o aur, ac ynddi feini gwerthfawr, a hi a roed am ben Dafydd: ac efe a ddug anrhaith fawr iawn o'r ddinas.

f Gôb, 2 Sam. 5. 23. g 1 Chron. 11. 29.

3 A'r bobl *oedd* ynddi a ddug efe allan, *d* ac a'u torrodd *buynt* â llifiau, ac ag ogau heiyrn, ac â *bwyill*: ac fel hyn y gwnaeth Dafydd â holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

h 1 Sam. 17. 18. i 2 Sam. 21. 18. k 1 Chron. 20. 4.

4 ¶ Ac ar ol hyn *e* y bu rhyfel yn Gezer yn erbyn y Philistiaid: yna *f* Sibbecai yr Husathiad a laddodd *g* Sippai *yr hwn oedd* o feibion y *cawr*; felly y bu darostyngwyd hwynt.

l 1 Sam. 17. 4. m 2 Sam. 21. 19.

5 A bu drachefn ryfel yn erbyn y Philistiaid, ac Elhanan mab *h* Jair a laddodd Lami, brawd Goliath y Gethiad, a phaladr ei waywffon *oedd* fel carfan gwehyddu.

n 2 Sam. 21. 20. o 2 Sam. 21. 21.

6 Bu hefyd drachefn ryfel yn Gath, ac yr oedd gwr hir, a'i fysedd *oddymbob yn chwech a chwech, fef* pedwar ar hugain; yntau hefyd a anesid i'r cawr.

p 1 Sam. 17. 50. q 2 Sam. 21. 16, 17.

7 Ond pan ddifenwodd efe Israel, Jonathan mab *i* Simea brawd Dafydd a'i laddodd ef.

8 Y rhai hyn a anwyd i'r cawr yn Gath, ac a laddwyd trwy law Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

PEN. XXI.

1 *Dafydd yn gyru Joab i rifo'r bobl.* 9 *Yn cael ei ddewis o dair pla.* 18 *Dafydd yn gwneuthur allor, a Duw yn dyhuel y cleddyf i'w lonni.* 28 *Dafydd yn aberthu.*

r 1 Sam. 24. 1 Cr. Job 1. 6. Zec. 3. 1. Dat. 12. 10. s 2 Sam. 24. 1. Mat. 4. 3. t Barn. 20. 7. u Deut. 7. 1. Sal. 115. 14. Esa. 26. 15. x Gal. 1. 10.

A *r* Satan a safodd i fyny yn erbyn Israel, ac *s* a annogodd Dafydd i gyfrif Israel.

2 A dywedodd Dafydd wrth Joab, ac wrth bennaethiaid y bobl, Ewch, cyfrifwch Israel o *t* Beersheba hyd Dan; a dygwch attaf fi, fel y gwypwyf eu rhifedi hwynt.

3 A dywedodd Joab, *u* Chwaneged yr Arglwydd ei bobl yn gan cymmaint ag *ydynt*: O fy arglwydd frenhin, onid *v* gweision i'm hary *lwydd ydynt* hwy oll? pa ham y mae fy arglwydd hyn? a pa ham y bydd efe yn achos camwedd I Israel?

4 Ond gair y brenhin a fu *x* drech na Joab. A Joab a aeth allan, *b* ac a dramwyodd trwy holl Israel, ac a ddaeth i Jerusalem.

y Preg. 8. 4. z Act. 9. 28. a 2 Sam. 24. 9.

5 ¶ A rhoddes Joab nifer rhifedi'r bobl i Ddafydd. A holl Israel oedd *i fil o* filoedd a chan mil o *wyr* yn tynnu cleddyf; a Juda *oedd* bedwar can *mil* a deng mil a thrugain o wyr yn tynnu cleddyf.

b 2 Sam. 24. 5. c 2 Sam. 24. 6. d 1 Chron. 27. 24. e Rhuf. 7. 9. f Heb. 4.

6 Ond *k* Lefi a Benjamin ni rifodd efe yn eu mysg hwynt; canys *l* ffiaidd oedd gan Joab air y brenhin.

7 A'r bu drwg *m* y peth hyn yngolwg Duw; ac efe a darawodd Israel.

g 2 Cron. 36. 14.

8 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, *m* Pechais yn ddirfawr, o herwydd i mi wneuthur y peth hyn: *n* ac yr awr hon,

Darostyngodd y peth hyn, neu 2 Sam. 24. 10. h 2 Sam. 12. 13. i Diar. 28. 13.

dijea, attolwg, *z* anwiredd dy was, canys gwneuthum yn ynfyd iawn.

9 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Gad, *o* gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

10 Dos, a hafara wrth Dafydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Tri *peth* yr ydwyf fi yn eu † gosod o'th flaen di; *q* dewis i ti un o honynt, ac mi a'i gwnaf i ti.

k 2 Cron. 31. 19. l 1 Sam. 10. 1. m 1 Sam. 15. 19. n 2 Sam. 24. 10.

11 *r* Yna Gad a ddaeth at Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, fel hyn y dywed yr Arglwydd, Cymmer i ti

12 *Naill ai* tair blynedd o *s* newyn; ai *dy t* ddifetha dri mis o flaen dy wrthwynebwyr, a chleddyf dy elynion yn *dy* oddiweddyd; ai yntê cleddyf yr Arglwydd, fef haint y nodau yn y tir dri diwrnod, ac angel yr Arglwydd yn dinyftrio trwy holl derfynau Israel. Ac yr awr hon edrych pa air a ddygaf drachefn i'r hwn a'm hanfonodd.

o 1 Sam. 9. 9. p 1 Bren. 12. 24. q 1 Meh. chron. 16. 1. Act. 15. 18. r Jer. 1. 6. Ezec. 2. 7. s Gfian. 4. 9. t 2 Sam. 24. 13. u Diar. 16. 1. Heb. 10. 31.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi; *u* gyrfi yn awyf, attolwg, yn llaw yr Arglwydd (canys ei drugareddau *ef x* ydynt lawn iawn) ac na syrthiwyf yn llaw dyn.

x Sal. 130. 7. y Eia. 2. 22. z 47. 6. Zec. 13. 9. x Num. 16. 47.

14 ¶ Yna y rhoddes yr Arglwydd haint y nodau ar Israel: a *x* syrthiodd o Israel deng mil a thrugain *mil* o wyr.

a 2 Sam. 24. 16. b Gen. 6. 6. Ecf. 32. 14. Barn. 2. 18. c *Arafna* 2 Sam. 24. 16, 18. c 2 Cron. 3. 1. Num. 22. 23. d 1 Bren. 21. 21. e Num. 14. 5. f 1 Ioan 1. 9. g Jer. 12. 3. Sal. 44. 11. Ioan 10. 5. b 2 Cron 3. 1. Zec. 1. 16. Act. 10. 5. i Matth. 20. 1 Corin. 10. k Dan. 2. 3. l 2 Sam. 24. 20. m Mat. 3. 18. n Eph. 4. 22. Gal. 3. 12. o 2 Sam. 24. 22. p 2 Sam. 24. 24. Rhuf. 12. 17. Phil. 4. 8. q Sal. 16. 3. Diar. 3. 9. Mica 4. 16. r 2 Cron 3. 1.

15 A Duw a anfonodd *a* angel i Jerusalem i'w dinyftrio hi: ac fel yr oedd yn ei dinyftrio, yr Arglwydd a edrychodd, ac efe a edifarhaodd am y drwg, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinyftrio, Digon bellach, attal dy law. Ac angel yr Arglwydd oedd yn ſefyll wrth lawr-dyrnu † Ornan y Jebusiad.

16 A Dafydd a ddyrchafodd ei lygaid, *c* ac a ganfu angel yr Arglwydd yn ſefyll rhwng y ddaear ar nefoedd, a'i gleddyf noeth yn ei law wedi ei eſtyn tu a Jerusalem. A fyrthiodd Dafydd a'r henuriaid (*y rhai oedd* wedi ymwiſgo mewn *d* lachlain) ar eu *e* hwynebau.

s Num. 22. 23. d 1 Bren. 21. 21. e Num. 14. 5. f 1 Ioan 1. 9. g Jer. 12. 3. Sal. 44. 11. Ioan 10. 5. b 2 Cron 3. 1. Zec. 1. 16. Act. 10. 5. i Matth. 20. 1 Corin. 10. k Dan. 2. 3. l 2 Sam. 24. 20. m Mat. 3. 18. n Eph. 4. 22. Gal. 3. 12. o 2 Sam. 24. 22. p 2 Sam. 24. 24. Rhuf. 12. 17. Phil. 4. 8. q Sal. 16. 3. Diar. 3. 9. Mica 4. 16. r 2 Cron 3. 1.

17 A Dafydd a ddywedodd wrth Dduw, Onid myfi a ddywedais am gyfrif y bobl? a mi yw'r hwn a'f bechais, ac a wnaethum fawr ddrwg; ond y *f* defaid hyn, beth a wnaethant hwy? Fy Arglwydd Dduw, bydded, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar dy fy nhad, ac nid yn bla ar dy bobl.

18 ¶ Yna *b* angel yr Arglwydd a archoddi i Gad ddywedyd wrth Dafydd, am fyned o Dafydd i fyny i gyfodi allor i'r Arglwydd yn llawr-dyrnu Ornan y Jebusiad.

19 A Dafydd a aeth i fyny, i yn ol gair Gad, yr hwn a lafarſai efe yn enw yr Arglwydd.

20 Yna y trodd Ornan, ac a ganfu yr angel; ac efe a'i bedwar mab a ymguddiaſant; ac Ornan oedd yn dyrnu gwenith.

21 A Dafydd a ddaeth at Ornan; ac edrychodd Ornan, *l* ac a ganfu Ddafydd, ac a aeth allan o'r llawr-dyrnu, ac a ymgrymmodd i Ddafydd, a'i wyneb tu a'r ddaear.

22 A dywedodd Dafydd wrth Ornan, Mocs i mi le y *m* llawr-dyrnu, fel yr adeiladwyf yndo allor i'r Arglwydd: dyro ef i mi am *i* lawn werth; fel yr attalier y bla oddi wrth y bobl.

23 Ac Ornan a ddywedodd wrth Dafydd, *n* Cymmer i ti, a gwnaed fy arglwydd frenhin yr hyn *ſydd* da yn ei olwg: o Wele, rhoddaf yr ychen yn boethoffrwm, a'r offer dyrnu yn gyfnud, a'r gwenith yn ſwyd-offrwm: hyn oll a roddaf.

24 A'r brenhin Dafydd a ddywedodd wrth Ornan, Nid *felly*, ond gan brynu y prynaf ef am *i* lawn werth: canys ni chymmeraf i'r Arglwydd yr eiddot ti, ac nid offrymmaf boeth-offrwm yn rhad.

25 Felly *o* y rhoddes Dafydd i Ornan am y lle, chwe chan ſicl o aur wrth bwys.

26 Ac *r* yno yr adeiladodd Dafydd allor i'r Arglwydd, ac a offrymmodd boeth-

offrym-

offrymmau, ac ebyrth hedd, ac a alwodd ar yr Arglwydd; ac efe a'i hattebodd ef o'r nefoedd: a trwy dân ar allor y poeth-offrwm.

27 A dywedodd yr Arglwydd wrth yr angel; ac yntau a roes ei *t* gleddyf yn ei wain drachefn.

28 ¶ Y pryd hynny, pan ganfu Dafydd dderfod i'r Arglwydd wrando arno ef yn llawr-dyrnu Ornan y Jebusiaid, efe a u a berthodd yno.

29 Ond *x* tabernacl yr Arglwydd, yr hon a wnelsai Moses yn yr anialwch, ac allor y poeth-offrwm, *oedd* y pryd hynny yn yr uchelfa yn y Gibeon.

30 Ac ni allai Dafydd fyned o'i blaen hi i ymofyn â Duw; canys *y* ofnasai rhag cleddyf angel yr Arglwydd.

P E N. XXII.

1 *Dafydd yn paratöi defnyddiau y deml.* 6 *Gyngor Dafydd i Salomon.*

A Dywedodd Dafydd, *a* Hwn yw tŷ yr Arglwydd Dduw, a dyma allor y poeth-offrwm i Israel.

2 Dywedodd Dafydd hefyd am *b* gasglu'r dieithriaid *oedd* yn nhir Israel; ac efe a osododd seiri meini i naddu cerrig nadd, i adeiladu tŷ Dduw.

3 A pharottôdd Dafydd haiarn yn helaeth, tu ag at hoelion dryssau'r pyrth, ac i'r cymalltiadau, a phres mor helaeth ag *c* had *oedd arno* bwys;

4 Coed cedr hefyd allan o rif: *d* canys y Sidoniaid a'r *e* Tyriaid a ddygent gedrwydd lawer i Dafydd.

5 A dywedodd Dafydd, *f* Salomon fy mab *fydd* ieuange a g thyner, a'r tŷ a adeiledir i'r Arglwydd, *rhaid iddo fod* mewn mawredd, mewn rhagoriaeth, mewn *h* enw, ac mewn *i* gogoniant, trwy yr holl wledydd: parottoaf yn awr tu ag atto *ef*. *k* Felly y parottôdd Dafydd yn helaeth cyn ei farwolaeth.

6 ¶ Ac efe a alwodd ar Salomon ei fab, ac a orchymynodd iddo *l* adeiladu tŷ i Arglwydd Dduw Israel.

7 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Salomon, Fy mab, *m* yr oedd yn fy mryd i adeiladu tŷ *n* i enw yr Arglwydd fy Nuw.

8 Eithr o gair yr Arglwydd a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd, *p* Gwaed lawer a dywelltaist ti, a *q* rhyfeloedd mawrion a wnaethôst ti: nid adeiladi di dŷ i'm henw i, canys gwaed lawer a dywelltaist ar y ddaear yn fy *r* ngŵydd i.

9 Wele, mab a enir i ti, efe a fydd ŵr llonydd, ac mi a roddaf lonyddwch iddo ef gan ei holl elynion o amgylch: canys * Salomon fydd ei enw ef, heddwch hefyd a *s* thangnefedd a roddaf i Israel yn ei ddyddiau ef.

10 *t* Efe a adeilada dŷ i'm henw, ac *u* efe a fydd i mi yn fab, a minnau yn Dad iddo yntau; *w* ficrhaf hefyd orfeddfa ei frenhiniaeth ef ar Israel byth.

11 Yn awr fy mab, yr *y* Arglwydd fyddo gyd â thi, a ffynna dithau, ac adeilada dŷ yr Arglwydd dy Dduw, fel yr *z* egis ag y llafarodd efe am danat ti.

12 Yn unig *a* rhodded yr Arglwydd i ti ddoethineb, a dyall, a rhodded i ti orchymynion am Israel, fel y *b* cadwech gyfraith yr Arglwydd dy Dduw.

13 Yna y ffynni, *c* os gwyli ar wneuthur y deddfau a'r barnedigaethau a orchymynodd yr Arglwydd i Moses am Israel. *d* Ymgryfha, ac ymwrola; nac ofna, ac na arfwyda.

14 Ac wele, *e* yn fy nhrallod y parottois i dŷ yr Arglwydd gan mil o dalentau aur, a mil o filoedd o dalentau arian; ar bres hefyd, ac ar haiarn, *f* nid *oes* hwys; (canys y mae yn helaeth) coed hefyd a meini a baratoais: ac ychwanega dithau atynt hwy.

15 Hefyd *g* mae yn awl gyd â thi

g weithwyr gwaith, *sef* cymynwyr, a seiri maen a pheren, a phob rhai celfydd ym mhob gwaith.

16 Ar aur, ar arian, ar bres, ac ar haiarn, nid *oes* rifedi. Cyfod dithau, a gweithia, a'r *h* Arglwydd a fydd gyd â thi.

17 ¶ A Dafydd a orchymynodd i holl dywysogion Israel gynnorthwyo Salomon ei fab, *gan ddywedyd*,

18 Onid *yw* yr Arglwydd eich Duw *i* gyd â chwi? ac *oni* roddes efe lonyddwch i chwi oddi amgylch? canys rhoddes yn fy llaw i drigolion y tir; a'r tir a ddarostyngwyd o flaen yr Arglwydd, ac o flaen ei bobl ef.

19 Yn awr *k* rhoddwch eich calon a'ch enaid i geisio yr Arglwydd eich Duw; cyfodwch hefyd, ac adeiladwch gyssegr yr Arglwydd Dduw, i ddwyn arch cyfammod yr Arglwydd, a *l* llestri sanctaidd i'r Duw, i'r *m* tŷ a adeiledir i enw yr Arglwydd.

P E N. XXIII.

1 *Dafydd yn ei benaint yn gwneuthur Salomon yn frenhin.* 2 *Rhifedi a dosparthiadau'r Lefiaid.*

A Phan *oedd* Dafydd yn hen, ac yn llawn o ddyddiau, efe a osododd *a* Salomon ei fab yn frenhin ar Israel.

2 Ac efe a gynnhullodd holl dywysogion Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid.

3 A'r Lefiaid a gyfrifwyd o fab *b* deng mlwydd ar hugain, ac uchod: a'u nifer hwy wrth eu pennau, bob *yn* ŵr, *oedd* * onid dwy fil deugain.

4 O'r rhai *yr oedd* pedair mil ar hugain i oruchwylio ar waith tŷ yr Arglwydd; ac yn *c* lywyddogion, ac yn farnwyr, chwe mil.

5 A phedair mil yn borthorion, a pheder mil yn moliannu yr Arglwydd â'r offer *d* a wnelsŵn i, *ebe Dafydd*, i foliannu.

6 A *e* dosparthodd Dafydd hwynt yn ddosparthiadau ym mysg meibion Lefi, *sef* Gerson, Cohath, a Merari.

7 ¶ O'r *f* Gersoniaid *yr oedd* † Laadan, a Simei.

8 Meibion Laadan; y pennaf Jehiel, a Zetham, a Joel, tri.

9 Meibion Simei; Selomith, a Haziel, a Haran, tri. Y rhai hyn *oedd* bennau cenedl Laadan.

10 Meibion Simei hefyd *oedd*, Jahath, ‡ Zina, a Jeus, a Beria. Dyma bedwar mab Simei.

11 A Jahath oedd bennaf, a Ziza yn ail; ond Jeus a Beria nid || oedd nemmawr o feibion iddynt; am hynny yr oeddynt hwy yn un cyfrif, wrth dŷ *eu* tad.

12 ¶ *g* Meibion Cohath; Amram, Ishar, Hebron, ac Uzziel, pedwar.

13 Meibion *h* Amram *oedd*, Aaron, a Moses: ac *i* Aaron a neilltuwyd i sancteiddio'r cyssegr sanctaidd iolaf, efe a'i feibion byth, i arogl-darthu ger bron yr Arglwydd, i'w *k* wasanaethu ef, ac *l* i fendigo yn ei enw ef yn dragywydd.

14 A Moses *i* gwr Duw, *m* ei feibion ef a alwyd yn llwyth Lefi.

15 *n* Meibion Moses *oedd* Gersom, ac Eliezer.

16 *O* feibion Gersom; o * Sebuel *oedd* y pennaf.

17 A meibion Eliezer *oedd*, *p* Rehabia y cyntaf. Ac i Eliezer nid oedd meibion eraill; ond meibion Rehabia a amlhasant yn ddirfawr.

18 *O* feibion *q* Ishar; † Selomith y pennaf.

19 *r O* feibion Hebron; Jeraia y cyntaf, Amaria yr ail, Jahaziel y trydydd, a Jecameam y pedwarydd.

20 *O* feibion Uzziel; Mica *y* cyntaf, a Jesia yr ail.

21 ¶

* *Subael*, Pen. 24. 20. *p* Pen. 26. 25. † *Selomoth*, Pen. 24. 22. *r* Pen 24. 23.

1 Lef. 9. 24. 1 Bren. 18. 38. Sal. 20. 3. *t* Sal. 85. 3. Esa. 12. 1. *u* Adn. 26. Sal. 85. 6. Rhuf. 12. 1. *x* Ecf. 36. 8. *y* 1 Bren. 3. 4. *z* Sal. 119. 120.

1 *a* Deut. 12. 5. 2 Sam. 24. 18. *b* 1 Bren. 9. 21. *c* 1 Bren. 7. 47. Adn. 14. *d* 1 Bren. 5. 6. *e* Esa. 60. 13. *f* Pen. 29. 1. *g* 1 Bren. 3. 7. *b* 1 Bren. 8. 41. *i* Dat. 21. 11. *k* 1 Bren. 8. 17. 1 Adn. 3. *l* 2 Sam. 7. 13. *m* 2 Sam. 7. 12. *n* Deut. 12. 5. *o* 2 Sam. 7. 5. *p* 2 Sam. 7. 9. 1 Bren. 5. 3. *q* 1 Sam. 18. 7. *r* Pen. 14. 11, 15. * Sef, *heddyfbon.* *s* 2 Sam. 7. 25. Sal. 72. 7. *t* 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 5. 5. Mat. 16. 18. *u* Heb. 1. 5. *x* Sal. 72. 16. *y* Sal. 119. 5. *z* Adn. 19. *a* 1 Bren. 3. 12. *b* 1 Bren. 2. 3. *c* Jer. 22. 3. Deut. 29. 9. *d* Deut. 31. 7. Jos. 1. 6. *e* 2 Sam. 19. 7. *f* Adn. 3.

Pen xxiii. *Adn.* 3.] *Ac uchod.* Nid yn unig hyd 50 oed, fel yn *Num.* iv. 3. Tra bu'r *Tabernacl* yn mudo, rhai *cryfion* a'i dugent; ond yn y deml, fe wnai'r *oedrannus* wasanaeth *Luc* i. 7. *Sal.* bu. 4.

Mat. 28. 20. *h* Pen. 16. 10. 2 Cron. 20. 3. 1 Thef. 5. 11. Heb. 12. 25. *i* 2 Tim. 2. 20. *m* 1 Pedr 2. 5.

1015. *a* 1 Bren. 1. 32--39. Pen. 28. 5 *b* Num. 4 3, 47. * *ddeunaw mil ar hugain* *c* Deut. 16. 18. Pen. 26. 29. *d* 2 Cron. 29. 25 Amos 6. 5. *e* Ecf. 6. 16. Num. 26. 57. Pen. 6. 1, &c. 2 Cron. 8. 14. *f* Pen. 26. 21. † Neu, *Libni*, Pen. 6. 17. ‡ Neu, *Zizca*, Adn. 11. || Heb. *amlhaſant feibion.* *g* Ecf. 6. 18. Pen. 6. 2. *h* Ecf. 6. 20. *i* Ecf. 28. 1. Heb. 5. 4. *k* Num. 6. 23. *l* Sal. 90. titl. *m* Pen. 26. 24. Ecf. 4. 16. Act. 7. 35. *n* Ecf. 2. 22. *o* Ecf. 2. 22. Pen. 26. 24. *q* Adn. 12.

s Pen. 24. 26.
t Pen. 24. 28.
u Pen. 24. 29.
x Num. 27. 3.
† Neu, *cerwint.*
y Num. 36. 6.
z Pen. 24. 30.
a Num. 10. 17, 21.
b Adn. 4. 1 Tim. 3. 1.
c Num. 8. 24.
a 1. 3.
a 4. 3.
d Esa. 14. 7. Pen. 22. 28.
* *Ismyddroedd.*
e Adn. 3.
f Dat. 21. 22.
g Gwel 18yl. Adn. 3.
† Heb. *sefyllfa.*
h Num. 3. 6. 1 Bren. 6. 36.
k Ecf. 25. 30. Lef. 24. 5.
l Lef. 6. 20. Pen. 9. 29, *&c.*
2. 5, 7.
30. *q* Sal. 16. 10. *r* Num. 1.

21 ¶ *s* Meibion Merari *oedd*, Mali, a Muſi. Meibion Mali; *t* Eleazar, a *u* Cis.
22 A bu farw Eleazar, a meibion nid oedd iddo ef, ond *x* merched; a meibion Cis eu † brodyr *y* a'u priododd hwynt.
23 *z* Meibion Muſi; Mali, ac Eder, a Jerimoth, tri.
24 ¶ Dyma feibion *a* Leſi, yn ol tŷ eu tadau, pennau *eu* cenedl, wrth eu rhifedi, dan nifer *eu* henwau wrth eu pennau, y rhai oedd yn gweuthur y gwaith i *b* waſanaeth tŷ yr Arglwydd, o fab *c* ugain mlwydd ac uchod.
25 Canys dywedodd Dafydd, Arglwydd Dduw Iſrael a roddes *d* lonyddwch i'w bobl, i aros yn Jeruſalem byth;
26 A hefyd * i'r Leſiaid: *e* ni ddygant *muyach y f* tabernacl, na dim o'i leſtri i'w waſanaeth ef.
27 Canys yn ol geiriau diweddaf Dafydd *y* cyfrifwyd meibion Leſi, o fab ugain mlwydd ac *g* uchod:
28 A'u † gwaſanaeth hwynt *oedd* i fod wrth law meibion Aaron yng *h* weinidogaeth tŷ yr Arglwydd, yn *y i* cynteddau, ac yn y celloedd, ac ym mhuredigaeth pob ſancteidd-beth, ac yng waith gweinidogaeth tŷ Dduw;
29 Yn y *k* bara goſod hefyd, ac ym *l* mheilliaid y bwyd-offrwm, ac yn y *m* teiſenau croyw, yn *n* y radell hefyd, ac yn y badell ffrio, ac ym mhob *o* meſur a † meidroldeb:
30 Ac i ſefyll bob *p* bore i foliannu ac i ogoneddu yr Arglwydd, felly hefyd *q* brydnawn:
31 Ac i offrymmu *r* pob offrwm poeth i'r Arglwydd ar y *s* Sabbathau, ar y *t* newydd-loerau, ac ar y *u* gwyliau goſodedig, wrth rifedi, yn ol y ddefod *oedd* arnynt yn waſtadol ger bron yr Arglwydd.
32 Ac i gadw *x* goruchwyliaeth pabell *y* cyfarfod, a'y goruchwyliaeth y *z* cyſſegr, a goruchwyliaeth meibion Aaron eu brodyr, yng waſanaeth tŷ yr Arglwydd.

t Lef. 19. 35. † Neu, *maintioli.* *p* Ecf. 29. 30. *q* Sal. 55. 17. *u* 134. 1. *r* Lef. 1. 5. *s* Num. 28. 17. *u* Lef. 23. 4. Sal. 81. 3. *x* Num. 1. 53. *y* Num. 3. 6, 9. *z* 1 Bren. 8. 4.

P E N. XXIV.

1 *Doſparthu meibion Aaron wrth goelbren.* 20 *Rhannu'r Cohathiaid, a'r Merariaid, wrth goelbren.*

1015. *a* Lef. 10. 1, 6. Ecf. 28. 1. *b* Num. 3. 6. *a* 26. 61. *c* 1 Cor. 12. 18. *d* 1 Bren. 1. 32. *e* 2 Sam. 8. 17. *f* Heb. 9. 7, 11, 12. *g* Joſ. 18. 10. Diar. 16. 33. *b* 1 Cron. 9. 39. *i* Neh. 13. 13. *k* Eſa. 33. 18. *l* Pen. 18. 16. * Heb. *dy tad.* *l* Pen. 9. 10. *m* Ezra 2. 32.

DYma ddoſparthiadau meibion Aaron. *a* Meibion Aaron *oedd*, Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.
2 A bu farw *b* Nadab ac Abihu o flaen eu tad, ac nid oedd meibion iddynt: am hynny Eleazar ac Ithamar a offeiriadaſant.
3 A Dafydd a'u *c* doſparthodd hwynt, *d* Sadoc o feibion Eleazar, ac *e* Ahimelec o feibion Ithamar, yn ol eu ſwyddau, yn *f* gwaſanaeth.
4 A chafwyd mwy o feibion Eleazar yn llywodraethwyr nag o feibion Ithamar; ac *felbyn* y rhannwyd hwynt. *Yr ydoedd* o feibion Eleazar yn bennau ar dŷ *eu* tadau un ar bymtheg, ac o feibion Ithamar yn ol tŷ eu tadau, wyth.
5 Felly y doſparthwyd hwynt wrth *g* goelbrennau, y naill gyd â'r llall; canys tywyſogion y *h* cyſſegr, a thywyſogion *ty* Dduw, oedd o feibion Eleazar, ac o feibion Ithamar.
6 A Semaia mab Nethaneel yr *i* ysgrifenydd, o *hwyth* Leſi, a'i hysgrifenodd hwynt ger bron y brenhin, a'r tywyſogion, a Sadoc yr offeiriad, ac Ahimelec *k* mab Abiathar, a phen cenedl *yr* offeiriaid, a'r Leſiaid; un * teulu a ddaliwyd i Eleazar, ac *un* arall a ddaliwyd i Ithamar.
7 A'r coelbren cyntaf a ddaeth i'r *l* Jehoiarib, a'r ail i Jedaia.
8 Y trydydd i *m* Harim, y pedwarydd i Seorim,
9 Y pummed i Malcia, y chweched i Mijamin,
10 Y ſeithfed i Haccos, yr wythfed i Abia,
11 Y nawfed i Jeſua, y degfed i Secania,
12 Yr unfed ar ddeg i Eliaſib, y deuddegfed i Jacim,
13 Y trydydd ar ddeg i Huppa, y pedwarydd ar ddeg i Jeſebeab,
14 Y pymthegfed i Bilga, yr unfed ar bymtheg i Immer,
15 Y ddeufed ar bymtheg i Hezir, y deunawfed i Aphſes,
16 Y pedwarydd ar bymtheg i Pethahia, yr ugeinfed i Jeheſecel,
17 Yr unfed ar hugain i Jacin, y ddeufed ar hugain i Gamul,
18 Y trydydd ar hugain i Ddelaia, *o* y pedwarydd ar hugain i Maaſia.
19 Dyma ou *p* doſparthiadau hwynt yn y gwaſanaeth, *q* i fyned i *dŷ* yr Arglwydd yn ol eu defod, dan law Aaron eu tad, fel y *r* gorchymynaſai Arglwydd Dduw Iſrael iddo ef.
20 ¶ A'r lleill o feibion Leſi *oedd yr hai byn*, O feibion Amram; *s* Subael: o feibion Subael; Jedia.
21 Am *t* Rehabia; Iſia *oedd* ben ar feibion Rehabia.
22 O'r Iſhariaid; *u* Seldmoth: o feibion Selomoth; Jahath.
23 A meibion *x Hebron oedd*, Jeria y *cyntaf*, Amaria yr ail, Jehaziel y trydydd, a Jecameam y pedwarydd.
24 *O* feibion Uzziel; Mica: o feibion Mica; Samir.
25 Brawd Mica *oedd* Iſia: o feibion Iſia: Zecaria.
26 y Meibion Merari *oedd*, Mali, a Muſi meibion Jaazia; Beno.
27 ¶ Meibion Merari o Jaazia; Beno, a Soham, a Zaccur, ac Ibri.
28 O Mali *y daeth* Eleazar, ac *z* ni bu iddo ef feibion.
29 Am Cis: mab Cis *oedd* Jerameel.
30 *a* A meibion Muſi *oedd*, Mali, ac Eder, a Jerimoth, Dyma feibion y Leſiaid yn ol tŷ eu tadau.
31 A hwy a fwriaſant *b* goelbrennau ar gyfer eu brodyr meibion Aaron, ger bron Dafydd y brenhin, a Sadoc, ac Ahimelec, a phennau cenedl yr offeiriaid a'r Leſiaid, *ie* y pen cenedl ar *c* gyfer y brawd ieuangaf.

1015. *a* Dat. 19. 5. * *Jeſarela,* *Izri,* Adn. 11. † *truy cyfrif Sunni,* Adn. 17. ‖ Neu, *Azareel,* Adn. 18. * Neu, *Subael,* Adn. 20. *yn achoſion* 9 9. † Neu, *yn achoſion* 1 Sam. 9 9. *b* 1 Sam. 2. 1. *c* Col. 3, 1. *i* Neh. 12. 4, 17. *k* Luc. 1. 5.

P E N. XXV.

1 *Rhifedi a ſwyddau'r cantorion.* 8 *Eu doſparthu yn bedwar doſparthiad ar bugain.*

1015. *a* Dat. 19. 11. *b* Ecf. 32. 26. *c* Pen. 6. 33. 39. 44. *d* Dat. 19. 5. * *Jeſarela,* Adn. 14. *e* Adn. 1. Sal. 123. 2. † Neu, *Izri,* Adn. 11. ‡ *truy Sunni,* Adn. 17. ‖ Neu, *Azareel,* Adn. 18. * Neu, *Subael,* Adn. 20. *f* 1 Sam. 9 9. † Neu. *yn achoſion*

A Neilluoddd *a* Dafydd, *b* a thywyſogion y llu, tu ag at y gwaſanaeth, o feibion *c* Aſaph, a Heman, a Jeduthun, y rhai a brophwydent â thelynau, â nablau, *d* ac â fymbalau: *e* nifer y gweithwyn yn ol eu gwaſanaeth ydoedd,
2 O feibion Aſaph; Zaccur, a Joſeph, a Nethania, * Aſarela, meibion Aſaph, dan law Aſaph, *yr hwn* oedd yn prophwydo wrth *e* law y brenhin.
3 O Jeduthun: meibion Jeduthun; Gedalia, a † Seri, a Jeſaia, Hafabia, Mattithia, ‡ chwech, dan law Jeduthun eu tad, ar y delyn yn prophwydo, i foliannu ac i glodfori yr Arglwydd.
4 O Heman: meibion Heman; Buccia, Mattania, ‖ Uzziel, * Sebuel, a Jerimoth, Hanania, Hanani, Eliatha, Gidalti, a Romamti-ezer, Josbecaſa, Malothi, Hothir, a Mahazioth:
5 Y rhai hyn oll *oedd* feibion Heman, *f* gweledydd y brenhin † yng eiriau Duw, *g* i ddyrchafu'r corn. *h* Duw hefyd a roddes i Heman bedwar ar ddeg o feibion, a thair o ferched.
6 Y rhai hyn oll *oedd* dan law eu tad *yn i* canu yn iach yn Arglwydd, â fymbalau, a nablau, a thelynau, i waſanaethu tŷ Dduw; *k* yn ol Dareſn y brenhin i Aſaph, a Jeduthun, a Heman.
7 A'u

1 Pedr 4. 11. *g* 1 Sam. 2. 1. *h* 1 Sam. 2, 1. *i* Col. 4. 16. *k* Adn. 2. † Heb. *llaw.*

2 A'u nifer hwynt, ynghyd â'u brodyr dyſgedig *i* ynghaniadau yr Argiwydd, *ſef*, pob *un m* cyfarwydd, oedd yn dau cant pedwar ugain ac wyth.

8 ¶ A hwy a fwriaſant goelbrennau, *o* cyfcn yn erbyn *cyfth*, bychan a mawr, *p* athraw a diſcybl.

9 A'r coelbren cyntaf a ddaeth dros Aſaph i Joſeph: yr ail i Gedalia; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

10 Y trydydd i Zaccur; *cſe*, a'i feibion, a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

11 Y pedwarydd i Iſri; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

12 Y pummed i Nethania; *cſe*, a'i feibion, a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

13 Y chweched i Buccia; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

14 Y ſeithfed i Jeſarela; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

15 Yr wythfed i Jeſaia; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

16 Y nawfed i Mattania; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

17 Y degfed i Simei; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

18 Yr unfed ar ddeg i Azareel; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

19 Y deuddegfed i Hazabia; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

20 Y trydydd ar ddeg i Subael; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

21 Y pedwarydd ar ddeg i Mattithia, *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

22 Y pymthegfed i Jerimoth; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

23 Yr unfed ar bymtheg i Hanania; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

24 Y ddeufed ar bymtheg i Josbecaſa; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

25 Y deunawfed i Hanani; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

26 Y pedwarydd ar bymtheg i Malothi; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

27 Yr ugeinfed i Eliatha; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

28 Yr unfed ar hugain i Hothir; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

29 Y ddeufed ar hugain i Gidalti; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

30 Y trydydd ar hugain i Mahazioth; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

31 Y pedwarydd ar hugain i Romamti-ezer; *cſe*, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.

P E N. XXVI.

1 *Dosparthiadau'r porthorion.* 15 *Rhannu iddynt y pyrth wrth goelbren.* 20 *Y Lefiaid y rhai oedd ar y tryſorau.* 29 *Swyddogion a barnwyr.*

AM *a* dosparthiad y *b* porthorion: O'r Corhiaid *yr oedd* * Meſelemia mab Core, o feibion † Aſaph.

2 A meibion Meſelemia *oedd*, Zacaria y cyntaf-anedig, Jediael yr ail, Zebadia y trydydd, Jathniel y pedwarydd,

3 Elam y pummed, Johanan y chweched, Eliœnai y ſeithfed.

4 A meibion Obed-edom; Semaia y cyntaf-anedig, Jehozebad yr ail, Joah y trydydd, a Sacar y pedwarydd, a Nethaneel y pummed.

5 Ammiel y chweched; ‡ Iſſacar y ſeithfed, Peulthai yr wythfed: canys Duw a'i bendithiodd ‖ ef.

6 Ac i Semaia ei fab ef y ganwyd meibion, y rhai a arglwyddiaethafant ar dŷ eu tad; *c* canys cedyrn o nerth *oeddynt* hwy.

7 Meibion Semaia; Othni, a Rephael, ac Obed, Elzabad, ei frodyr ef *oedd* wyr *d* nerthol, *ſef* Elihu, a Semacia.

8 Y rhai hyn oll o feibion Obed-edom: hwynt-hwy, a'u meibion, a'u brodyr, yn wyr *e* nerthol mewn cryfdwr, tu ag at y weinidogaeth, *oedd* dri ugain a dau o Obed-edom.

9 Ac i Meſelemia, yn feibion ac yn brodyr, yr *oedd* tri ar bymtheg o wyr *f* nerthol.

10 O *f* Hoſa hefyd o feibion Merari, yr *g* oedd meibion; Simri y pennaf (ſer nad oedd efe *g* gyntaf-anedig, etto ei dad a'i goſodpdd er yn ben)

11 Hilcia yr ail, Teballa y trydydd, Zecaria y pedwarydd: holl feibion a brodyr Hoſa, *oedd* dri ar dneg.

12 Yn mhlith y rhai hyn yr *oedd h* doſparthiadau y *i* porthorion, *ſef* ym mhlith y pennaethiaid, *ac iddynt* oruchwyliaeth ar gyfer eu brodyr i wafanaethu yn nhŷ yr Argiwydd.

13 ¶ A hwy a fwriaſant goel-brennau, * ychan a mawr, yn ol tŷ eu tadau, am bob porth.

14 A choelbren † Selemia a ſyrthiodd tu a'r dwyrain; a *thros* Zecaria ei fab (cynghorwr dyallgar) y bwriaſant hwy goelbrennau; a'i goelbren ef a ddaeth tu a'r gogledd.

15 I Obed-edom tu a'r dehau, ac i'w feibion, y *daeth* tŷ ‡ Aſuppim.

16 I ‖ Suppim, a Hoſa, tu a'r gorllewin, gyd â phorth Saleceth, yn ffordd y rhiw, *yr oedd* y naill oruchwyliaeth ar *l* gyfer y llall.

17 Tu a'r *m* dwyrain yr *oedd* chwech o Leſiaid, tu a'r gogledd pedwar beunydd, tu a'r dehau pedwar beunydd, a thu ag *n* Aſuppim dau a dau.

18 A ‖ Pharpar tu a'r gorllewin, pedwar ar y ffordd, a dau yn Parpar.

19 Dyma ddoſparthiadau'r porthorion, o feibion Core, ac o feibion Merari.

20 ¶ Ac *o* r Leſiaid, Ahia *oedd* ar *o* dryſorau tŷ Dduw, ac ar *p* dryſorau'r pethau cyſſegredig.

21 *Am* feibion * Laadan: meibion y Gerſoniaid Laadan, pennau tylwyth Laadan y Gerſoniad, *oedd* † Jehieli.

22 Meibion Jehieli; Zetham, a Joel ei frawd, *oedd* ar dryſorau tŷ yr Arglwyddi.

23 O'r *q* Amramiaid, *a'r* Iſtariaid, *a'r* Hebroniaid, a'r Uzziellaid:

24 A *r* Sebuel mab Gerſom, mab Moſes, *oedd* olygwr ar y tryſorau.

25 A'i frodyr ef o Eleazar; Rehabia ei fab ef, a Jeſaia ei fab yntau, a Joram ei fab yntau, a Zicri ei fab yntau, a *s* Selomith ei fab yntau.

26 Y Selomith hwnnw a'i frodyr *oedd* ar holl dryſorau'r pethau cyſſegredig a *t* gyſſegrafai Dafydd frenhin, a'r tadau pennaf, a *u* thywyſogion y miloedd a'r canpoedd, a thywyſogion y llu.

27 O'r rhyfeloedd ac o'r *x* yſpail y cyſſegrafant *bethau* i gynnal tŷ yr Arglwydd.

28 A'r hyn oll a gyſſegrodd *y* Samuel y gweledydd, a Saul mab Cis, ac Abner mab Ner, a Joab mab Serfia, a ∝ phwy bynnag a gyſſegrafai *ddim*, *yr oedd efe* dan law ‡ Selomith, a'i frodyr.

29 ¶ O'r Iſtariaid, Cenania a'i feibion *oedd* yn Iſrael yn *a* ſwyddogion, ac yn farnwyr, ar y gwaith oddi allan.

30 O'r Hebroniaid, Haſabia a'i frodyr, meibion nerthol, mil a ſaith gant *oedd* mewn ſwydd *yn* Iſrael, o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu a'r gorllewin, yn *b* holl waith yr Arglwydd, ac yng wafanaeth y brenhin.

31 O'r Hebroniaid, *c* Jeria *oedd* ben o'r Hebroniaid, yn ol cennedlaethau ei dadau: yn *d* y ddeugeinfed flwyddyn o deyrnaſiad Dafydd y ceiſiwyd hwynt, a chaſwyd yn eu mŷig hwy *wyr* cryfion nerthol, *e* yn Jazer Gilead.

32 A'i frodyr ef yn feibion nerthol *oedd* ddwy fil a ſaith cant o bennau cenedl: a Dafydd y brenhin a'u goſodod hwynt ar *y f* Reubeniaid, a'r Gadiaid, a hanner llwyth Manaſſe, ym mhob gorchwyl Duw, *a g* gorchwyl y brenhin.

g Adn. 30. 2. Cron. 19. 11.

i Col. 4. 16. *m* Col. 4. 2. 6. *n* Pen. 23. 5. *o* Pen. 24. 31. *p* 2 Cron. 23. 13. Jaz. 1. 9. 10.

q Dat. 4. 4. 10. *r* Rhifedi'r offeiriaid, *Pen.* xxiv oedd y *Leſiaid*, yn *Pen.* v. *A* chynnifer a hynny oedd doſparthiadau'r canforion. *Sef*, dau tynmaint ag *ſydd* o filoedd yn y ſiwyddyn.

1015. *a* Pen. 25. 1, 8. *b* Ioan 10. 3. * Neu, *Selemia*, Adn. 14. † Neu. *Abiaſaph*, Pen. 6. 37 a 9. 19. ‡ Heb. *Aſaſtar*. ‖ Sef, *Obed-edom*, Adn. 4. Pen. 13. 14. Sal. 128. 1 *c* Pen. 15. 24. *d* Eſa. 18. 21. Pen. 24. 28. *e* Col. 1. 5. 7.

f Pen. 16. 38. *g* Deut. 21. 16, 17 *b* Pen. 24. 31. *i* Sal. 84. 10. * Neu, *dros ſychan*, 1 Cron. 25. 8. † Neu, *Meſelemia*, Adn. 1. ‡ Sef, *cynhaliaſan*. *k* Pen. 7. 12. *l* Neh. 12. 24. *m* Ezec. 44. 1, 3. *n* Adn. 16. ‖ Calde. *y rhaeſ neſa allan*. *o* 1 Bren. 7. 51. *p* Deut. 12. 6. Mal. 3. 10. * Neu, *Libni*, Pen. 6. 17. † Neu, *Jehieli*, Pen. 23. 8. *q* Pen. 23. 6, 12. *r* Pen. 23. 16. *s* Pen. 23. 18. *t* 1 Bren. 7. 51. Pen. 18. 11. *u* Sal. 45. 16. *x* Num. 31. 50. Mat. 12. 29. Marc 4. 25. Rhuf. 3. 5 2 Cor. 10. 5. *y* 1 Sam. 9. 9. ∝ Ioan 7. 18. ‡ *dedwyddwch* a Pen. 23. 4. Neh. 11. 16. *b* 2 Cron. 19. 8. *c* Pen. 23. 19. *d* 2 Sam. 5. 4. *e* Ioſ. 21. 34, 39. *f* Num. 32. 33.

Pen. xxvi. *Adn. 27.*] *I cynnal &c.* Yſpeilio dyn a'i hunan cyfiawnder, yw harddwch yr Efengyl, cyd â'i athrawon, a gogonsant cyfiawnder Crift!

PEN. XXVII.

1 Y deuddeg tywysog am bob mis. 16 Pennaethiaid y llwythau.

PEdair mil ar hugain *oedd* pob dosparthiad o feibion Israel dan eu rhif, yn bennau cenedl, ac yn dywysogion miloedd a channoedd, a'u swyddogion yn *a* gwasanaethu'r brenhin ym mhob achos o'r dosparthiadau, yn dyfod i *b* mewn, ac yn mynod allan, o fis i fis, trwy holl fisoedd y flwyddyn.

2 Ar y dosparthiad cyntaf, dros y mis cyntaf, *yr oedd c* Jasobeam mab Zabdiel; ac yn ei ddosparthiad ef *yr oedd* pedair mil ar hugain.

3 O feibion *d* Peres *yr oedd* y pennaf o holl dywysogion y llu dros y mis cyntaf.

4 Ac ar ddosparthiad yr ail mis *yr oedd* * Dodai yr Ahohiad, ac o'i ddosparthiad *ef yr oedd* Micloth hefyd yn gapten ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

5 Trydydd tywysog y llu dros y trydydd mis *oedd e* Benaia mab Jehoiada yr † offeiriad pennaf; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

6 Y Benaia hwn *oedd f* gadarn *ym mhlith* y deg ar hugain, ac oddi ar y deg ar hugain; ac yn ei ddosparthiad ef *yr oedd* Amizabad ei fab ef.

7 Y pedwarydd dros y pedwaryddmis *oedd g* Asahel brawd Joab, a Zebadia ei fab ar ei ol ef; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

8 Y pummed dros y pummed mis *oedd* dywysog, *h* Samhuth yr Izrahiad; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

9 Y chweched dros y chweched mis, *oedd i* Ira mab Icces y ‡ Tecoad; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

10 Y seithfed dros y seithfed mis *oedd k* Heles y Peloniad, o feibion Ephraim; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

11 Yr wythfed dros yr wythfed mis *oedd l* Sibbecai yr Husathiad, o'r *m* Zarhiaid; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

12 Y nawfed dros y nawfed mis *oedd n* Abiezer yr ‖ Anathothiad, o'r Benjaminiaid; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

13 Y degfed dros y degfed mis *oedd o* Mahari y Netophathiad, o'r *p* Zarhiaid; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

14 Yr unfed ar ddeg dros yr unfed mis ar ddeg *oedd q* Benaia y Pirathoniad, o feibion Ephraim; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

15 Y deuddegfed dros y deuddegfed mis *oedd* * Heldai y Netophathiad, o *r* Othniel; ac yn ei ddosparthiad ef pedair mil ar hugain.

16 ¶ Ac ar lwythau Israel: ar y Reubeniaid, Eliezer mab Zicri *oedd* dywysog: ar y Simeoniaid, Sephatia mab Maaca:

17 Ar y Lefiaid, *s* Hasabia mab Cemuel: ar yr Aaroniaid, *t* Sadoc:

18 Ar Juda, *u* Elihu, *um o* frodyr Dafydd: ar † Issacar, Omri mab Micael:

19 Ar Zabulon, *x* Ismaia mab Obadia: ar y Naphtali, Jerimoth mab Azriel:

20 Ar feibion Ephraim, Hosea mab Azazia: ar hanner llwyth Manasse, Joel mab Pedaia:

21 Ar hanner *llwyth* Manasse yn Gilead, Ido mab Zecaria; ar Benjamin, Jaasiel mab ‡ Abner:

22 Ar Dan, Azriel mab Jeroham. Dyma dywysogion llwythau Israel.

23 ¶ Ond ni chymmerth Dafydd eu *a* rhifedi hwynt o fab ugain mlwydd ac isod; canys *b* dywedasai yr Arglwydd, yr amlhai efe Israel megis ser y neffoedd.

24 ¶ *c* Joab mab Serfia a ddechreuodd gyfrif, *d* ond ni orphenodd efe, am fod o achos hyn *e* ddigofaint ar erbyn Israel, ac nid aeth y cyfrif hwn ym mysg cyfrifon cronicl y brenhin Dafydd.

25 ¶ Ac ar *f* drysorau'r brenhin *yr oedd* Azmafeth mab Adiel: ac ar y trysordai yn y maesydd, yn y dinasoedd, yn y pentrefi hefyd, ac yn y tyrau *yr oedd* Jehonathan mab Uzzia.

26 Ac ar weithwyr y maes, y *rhai oedd* yn llafurio y ddaear, *yr oedd* Ezri mab Celub.

27 Ac ar y gwinllanoedd *yr oedd* Simei Ramathiad: ac ar yr hyn *oedd* yn *dyfod* o'r gwinllannoedd *er* y felerau gwin, *yr oedd* Zabdi y Siphmiad.

28 Ac ar yr olewydd, a'r *h* sycomorwydd, y rhai *oedd* yn y dyffrynoedd, *yr oedd* Baalhanan y Gederiad: ac ar y felerau olew *yr oedd* Joas.

29 Ac ar yr ychen *i* pasgedig yn Saron *yr oedd* Setrai y Saroniad: ac ar yr ychen yn y dyffrynoedd *yr oedd* Saphat mab Adlai.

30 Ac ar y *k* camelod *yr oedd* Obil yr Ismeeliad: ac ar yr *l* asynod Jedeia y Meronothiad.

31 Ac ar y defaid *yr oedd* Jaziz yr Hageriad. Y rhai hyn oll *oedd* dywysogion *m* y golud eiddo'r brenhin Dafydd.

32 A *n* Jonathan ewythr Dafydd frawd ei dad oedd o gynghorwr, gwr doeth, ac ysgrifenydd: Jehiel hefyd * mab Hachmoni *oedd* gyd a meibion y brenhin.

33 Ac *p* Ahitophel *oedd* gynghorwr y brenhin; a *q* Husai yr Arciad *oedd* gyfaill y brenhin.

34 *r* Ac ar ol Ahitophel *yr oedd* Jehoiada mab Benaia, ac *s* Abiathar: a *t* thywysog llu y brenhin *oedd* Joab.

PEN. XXVIII.

1 *Dafydd yn annog i ofni Duw: 20 yn cefnogi Salomon i adeiladu'r demel.*

A Dafydd a gynhullodd holl dywysogion Israel, *b* tywysogion y llwythau, a *c* thywysogion y dosparthiadau, y rhai oedd yn gwasanaethu'r brenhin, tywysogion y miloedd hefyd, a thywysogion y cannoedd, a *d* thywysogion holl olud * a meddiant y brenhin, a'i *e* feibion, gyd a'r † ystafellyddion, a'r *f* cedyrn, a phob un grymmusol o nerth, i Jerusalem.

2 A *g* chyfododd Dafydd * brenhin ar ei draed, ac a ddywedodd, Gwrandewch arnaf fi, fy mrodyr, a'm pobl; *h* Myfi o *feddyliais* yn fy nghalon adeiladu ty i gorphwysfa i arch cyfammod yr Arglwydd, ac i *k* ystôl-draed ein Duw ni, ac mi a barottoais tu ag at adeiladu.

3 Ond Duw a ddywedodd wrthyf, *l* Nid adeiladi di dŷ i'm henw i, canys thyfelwr *fuoft*, a gwaed a dywelltaift.

4 Er hynny Arglwydd Dduw Israel a'm hethlokodd i o holl dy fy nhad, i fod yn frenhin ar Israel *m* yn dragywydd: canys *n* Juda a ddewisodd efe yn llywiawdwr; ac o dŷ Juda, *o* ty fy nhad i; *p* ac o feibion fy nhad, efe a fynnai i mi deyrnafu ar holl Israel:

5 *q* Ac o'm holl feibion innau (canys llawer o feibion a roddodd yr Arglwydd i mi) efe hefyd a ddewisodd Salomon fy mab, i eistedd ar orfeddfa brenhiniaeth yr Arglwydd, ar Israel.

6 Dywedodd hefyd wrthyf, *r* Salomon dy fab, efe a adeilada fy nhŷ a'm *s* cynteddau i; canys dewisais ef yn *t* fab i mi, a minnau a fyddaf iddo ef yn Dad.

7 A'i frenhiniaeth ef a fierhar yn dragywydd, os efe a ymegnia i wneuthur fy *u* ngorchymynion a'm barnedigaethau, megis y dydd hwn.

8 Yn awr gan hynny, yng *v* golwg holl Israel, cynnulleidfa yr Arglwydd, a lle y clywo ein Duw ni, cedwch a cheisiwch holl *x* orchymynion yr Arglwydd eich

1015. *a* 1 Sam. 2. 30. 2 Cron. 17. 19. Sal. 72. 11. *b* Ioan 10. 9. *c* 2 Sam. 23. 8. Neh. 11. 11. *d* Gen. 46. 12. * Neu, *Dodo*, 2 Sam. 23. 9. *e* 2 Sam. 8. 18. † Neu, *Swyddog*. *f* 2 Sam. 23. 20. Pen. 11. 22, &c. *g* 1 Sam. 23. 24. Pen. 11. 26. *h* 2 Sam. 23. 25. *i* 2 Sam. 23. 26. Pen. 11. 28. ‡ *Tecoiad*, Pen. 11. 28. *k* Pen. 11. 27. *l* 2 Sam. 21. 18. Pen. 20. 4. *m* Pen. 2. 6. *n* Pen. 11. 28. ‖ *Antothiad*. *o* 1 Sam. 23. 28. Pen. 11. 30. *p* Num. 26. 20. Jos. 7. 17. *q* Pen. 11. 31. 2 Sam. 23. 30. * Neu, *Hebed*, *Heled*, Pen. 11. 30. *r* Barn. 3. 9. *s* Pen. 26. 30. *t* 2 Sam. 20. 25. 1 Bren. 1. 8. *u* 2 Sam. 16. 6. *Eliab* † Heb. *Iffacar*. *x* Pen. 12. 4. *y* Pen. 12. 4. Jos. 17. 1. 5. *z* 1 Sam. 14. 50. *a* Num. 1. 8. *b* Gen. 15. 5. a 22. 17. *c* Pen. 2. 16. gyfrif, *d* ond ni orphenodd efe, am fod o achos hyn *e* ddigofaint ar erbyn Israel, ac nid aeth y cyfrif hwn ym mysg cyfrifon cronicl y brenhin Dafydd. *e* 2 Sam. 24. 15. Pen. 21. 7 *f* Pen. 26. 20. *g* Can. 2. 4. *h* 1 Bren. 10. 27. Amos 7. 14. *i* Mal. 4. 2. *k* 1 Bren. 10. 2. Job 1. 3. Esa. 60. 6 *l* 1 Bren. 2. 40. *m* Ezra. 2. 22. *n* 2 Sam. 13. 3. *a* 21. 21. *o* Diar. 8. 14. * Neu. *yr Hachmoniad*. *p* 2 Sam. 15. 12. *q* 2 Sam. 15. 37. *r* 1 Bren. 17. 23. *s* 1 Bren. 1. 7. *t* 1 Pen. 11. 6. *a* Pen. 27. 1. *b* Pen. 27. *c* Pen. 27. 1. 2. *d* Pen 27. 25 *e* Pen. 27. 32. † Neu, *eunuch*. *f* Pen. 11. 10. *g* Bara. 3. 20. *h* Bren. 1. 48. *b* 2 Sam. 7. 2. Sal. 22. 28. *i* Sal. 132. 5. *k* Sal. 99. 5 *l* 2 Sam. 7. 5. *i* 1 Bren. 3. Pen. 22. 8. *m* Dan. 2. 44. Luc 1. 33 *n* Gen. 49. 8. *o* 1 Sam. 16. 1. *p* 1 Sam. 16. 12. *q* Pen. 23. 1. *r* 2 Sam. 7. 13. Pen. 22. 9. *s* 1 Bren. 6. 36. *t* Pen. 22. 10. Diar. 4. 3. Dat. 21. 7. *u* 1 Bren. 2. 3 Ioan 15. 14. *x* 1 Ioan 5. 3.

Esa. 1. 19. 1 Pedr 1. 4. ℞ Deut. 4. 35. Jer. 9. 24. Hos. 4. 1. Ioan 17. 3. *a* 1 Sam. 16. 7. 2 Bren. 20. 3. 1 Bren. 8. 39. Sal. 7. 9. a 139. 2. Jer. 17. 10. Neh. 4. 13. Dat. 2. 23. *b* Luc 12. 9. *c* Pen. 22. 19. *d* Ecf. 25. 40. *e* 1 Bren. 6. 5, 19. *f* Pen. 9. 26, 27. *g* Pen. 26. 27. *h* 1 Bren. 7. 48. *i* Ecf. 36. 30. *k* Ecf. 25. 31. 1 Bren. 7. 49. Dat. 1. 12. *l* 1 Sam. 21. 6. Dat. 3. 18. *m* 1 Sam. 2. 13, 14. *n* Ecf. 24. 6. *o* Sal. 18. 10. a 98. 17. Dat. 9. 9. *p* 1 Sam. 4. 4. *q* Bren. 6. 23. &c. *q* Ecf. 25. 40. Heb. 5. 12 ℞ Deut. 31. 7, 8. Jof. 1. 6. Pen. 22. 13. *s* Jof. 1. 5. Heb. 13.

1 Pedr 1. 8. ℞ Pen. 28. 1. *b* Pen. 22. 5. Diar. 4. 1. *c* Pen. 28. 10. 1 Bren. 8. 13. *d* Ecf. 28. 9. Eſa. 54. 11, 12. Dat. 21. 18, &c. *e* 2 Cor. 5. 14.

Duw, fel y meddiannoch y wlad dda *hon*, ac y gadawoch hi yn y etifeddiaeth i'ch meibion ar eich hol yn dragywydd.

9 ¶ A thithau Salomon fy mab, ℞ adnebydd Dduw dy dad, a gwaſanaetha ef a chalon berffaith, ac a meddwl ewyllyſgar: canys yr *a* Arglwydd ſydd yn chwylio yr holl galonnau, ac yn dyall pob dychymmyg meddyliau. Os ceiſi ef, ti a'i cai; *b* ond os gwrthodi ef, eſe a'th fwrw di ymaith yn dragywydd.

10 Gwel yn awr mai yr Arglwydd a'th ddewiſodd di i adeiladu *c* ty y cyſſegr: ymgryfha, a gwna.

11 ¶ Yna y rhoddodd Dafydd i Salomon ei fab *d* bortreiad y porth, a'i *e* dai, a'i ſelerau, a'i gellau, a'i yſtafelloedd oddi mewn, a thy'r drugareddfa,

12 A phortreiad yr holl oll a gafodd ganddo trwy'r yſpryd, am gyniteddau tŷ yr Arglwydd, ac am yr holl yſtafelloedd o amgylch, am *f* dryſorau tŷ Dduw, ac am g dryſorau y pethau cyſſegredig:

13 Ac am ddoſparthiadau yr offeiriaid a'r Leſiaid, ac am holl waith gweinidogaeth tŷ yr Arglwydd, ac am holl leſtri gwaſanaeth tŷ yr Arglwydd.

14 *h-Eſe a roddodd* o aur wrth bwys, i'r *pethau* o aur tu ag at holl leſtri pob gwaſanaeth, *i ac arian* i'r holl leſtri arian, mewn pwys, tu ag at holl leſtri pob math ar waſanaeth:

15 Sef pwys y *k* canhwyllbrenni aur, a'u lampau aur, wrth bwys i bob canhwyllbren ac i'w lampau: ac i'r canhwyllbrennau arian wrth lwys, i'r canhwyllbren ac i'w lampau, yn ol gwaſanaeth pob canhwyllbren.

16 Aur hefyd *dan* bwys, *l* tu ag at fyrddau'r *bara* goſod, i bob bwrdd; ac arian i'r byrddau arian;

17 Ac aur pur i'r *m* cigweiniau, ac i'r phiolau, ac i'r dyſglau, ac i'r *n* gorflychau aur, wrth bwys bob gorflwch: ac i'r gorflychau arian wrth bwys pob gorflwch;

18 Ac i allor yr arogl-darth, aur pur wrth bwys; ac aur i bortreiad *o* cerbyd y cerubiaid oedd yn ymledu, ac yn gorchuddio arch cyfammod yr Arglwydd.

19 Hyn oll, *ebe Dafydd*, *q* a wnaeth yr Arglwydd i mi ei ddyall mewn yſgrifen, trwy *ei* law ef arnaf fi, *ſef* holl waith y portreiad hwn.

20 A dywedodd Dafydd wrth Salomon ei fab, Ymgryfha, ac ymegnia, a gweithia; nac ofna, ac na arſwyda: canys yr Arglwydd Dduw, fy Nuw i, *ſydd* gyd a thi; *s* nid ymedy efe a thi, ac ni'th wrthyd, nes gorphen holl waith gwaſanaeth tŷ yr Arglwydd.

21 Wele hefyd *t* ddoſparthiadau'r offeiriaid a'r Leſiaid, i holl waſanaeth tŷ Dduw; a chyd â thi *y maent* yn yr holl waith, a phob un *u* ewyllyſgar cywraint i bob gwaſanaeth; y tywyſogion hefyd a'r bobl oll *ſyddant* wrth dy orchymyn yn gwbl.

1015. *a* Pen. 28. 1. *b* yn ieuange, ac yn dyner, a'r gwaith *ſydd* fawr; canys nid i ddyn *y mae'r* llys, *c* ond i'r Arglwydd Dduw.

2 Ac a'm holl gryfdwr y parottoais i dŷ fy Nuw, aur i'r *gwaith* aur, ac arian i'r arian, a phres i'r pres, a haiarn i'r haiarn, a choed i'r *gwaith* coed; *d* meini onics, a *meini* goſod, meini carbuncwlus, ac o amryw liw, a phob maen gwerthfawr, a meini marmor yn aml.

3 Ac etto am *ſod* fy *e* ewyllys tu a thŷ fy Nuw, y mae gennyf o'm heiddo fy hun, aur ac arian, *yr hwn* a roddaf tu ag at dŷ fy Nuw; heb law'r hyn oll a barottoais tu a'r tŷ ſanctaidd:

4 ℞ Tair mil o dalentau aur, o aur *f* Ophir; a ſaith mil o dalentau arian puredig, i orcuro parwydydd y tai:

5 Yr aur i'r *gwaith* aur, a'r arian i'r arian; a thu ag at yr holl waith, trwy law y rhai ceiſydd. † Pwy hefyd a ymrydd yn ewyllyſgar i ‡ ymgyffegru heddyw i'r Arglwydd?

6 ¶ Yna tywyſogion y teuluoedd, a thywyſogion llwythau Iſrael, a thywyſogion y miloedd a'r cannoedd, a *g* ſwyddogion gwaith y brenhin, a'r offrymmaſant yn ewyllyſgar,

7 Ac a roddaſant tu ag at waſanaeth tŷ Dduw, ‖ bum mil o dalentau aur, a deng mil o ſylltau, a deng mil o dalentau arian, a deunaw mil o dalentau pres, a chan mil o dalentau haiarn.

8 Y chyd a'r hwn y caid meini, hwy a'u rhoddaſant i dryſor tŷ yr Arglwydd, trwy law *h* Jehiel y Gerſoniad.

9 A'r bobl a lawenhaſant pan offrymmodd o'u gwirfodd; am eu bod a *i* chalon herffaith *k* yn ewyllyſgar yn offrymmu i'r Arglwydd: a Dafydd y brenhin hefyd a lawenychodd â *l* llawenydd mawr.

10 ¶ Yna y bendithiodd Dafydd yr Arglwydd yngwydd yr holl dyrfa, a dywedodd Dafydd, Bendigedig *wyt*, ti Arglwydd Dduw Iſrael, ein Tad ni, *m* o dragywyddoldieb hyd dragywyddoldeb.

11 I *n* ti Arglwydd y *mae* mawredd, a gallu, a gogoniant, a goruchafiaeth, a harddwch: canys y cwbl yn y neſoedd ac yn y ddaear *ſydd* eiddot ti; y deyrnas *ſydd* eiddot ti, Arglwydd, yr hwn hefyd a ymddyrchefaiſt yn ben ar bob peth.

12 *o* Cyfoeth hefyd ac anrhydedd a *ddeuant* oddi wrthyt ti, a thi ſydd yn arglwyddiaethu ar bob peth, ac yn dy law di *y mae* nerth a chadernid; yn dy law di hefyd *y mae p* mawrhau, a nerthu pob dim.

13 Ac yn awr, ein Duw ni, yr ydym ni yn dy foliannu, ac yn *q* cloſtori dy enw gogoneddus.

14 Eithr *r* pwy *ydwyf* fi, a phwy *yw* fy mhobl i, fel y caem ni rym i offrymmu yn ewyllyſgar fel hyn? canys oddi wrthyt ti *y mae* pob peth, ac o'th law *s* dy hun y rhoiſom i ti.

15 O herwydd *t* dieithriaid *ydym* ni ger dy fron di, ac *u* alldudion fel ein holl dadau: *x* fel cyſgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaear, ac nid *oes* † ymaros.

16 O Arglwydd ein Duw, yr holl amlder hyn a barottoiſom ni i adeiladu i ti dŷ i'th enw ſanctaidd, o'th *y* law di *y mae*, ac eiddot ti *ydyw* oll.

17 Gwn hefyd, O fy Nuw, mai ti ſydd ℞ yn profi'r galon, ac yn *a* ymhoddloni mewn cyfnawnder. Myfi yn unionddeb fy nghalon, o wirfodd a offrymmais hyn oll: ac yn awr y gwelais dy bobl a gafwyd yma yn offrymmu yn *b* ewyllyſgar i ti, a hynny mewn llawenydd.

18 Arglwydd Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, ein tadau, cadw hyn yn dragywydd ym mryd meddyliau calon dy bobl; a † pharotta eu calon hwynt attat ti.

19 A dyro i Salomon fy mab galon berffaith i *d* gadw dy orchymynion, dy dyſtiolaethau, a'th ddeddfau, at *f* w gwneuthur *hwynt* oll, ac i adeiladu'r llys *c* yr a hwn y darparais atto.

20 ¶ Dywedodd Dafydd hefyd wrth yr holl dyrfa, *f* Bendithiwch, attolwg, yr Arglwydd eich Duw. A'r holl dyrfa a fendithiaſant Arglwydd Dduw eu tadau, c a ymgrymmaſant i'r Arglwydd, ac i'r brenin.

21 *g* Aberthaſant hefyd ebyrth i'r Arglwydd,

* Yngnylch deng myrdd-iwn o bynnau, ac uchod. ‖ 1 Bren. 9. 28. † Neu, *a phwy*, *etto*, &c. ‡ Heb. *lenwi ei law*. 2 Cor. 8. 3, 12. *f* Pen. 27. 1, 25, &c. ‖ *ſef*, dauſaw myrdd-iwn o bynnau, ac uchod. *Eſa.* x. 3. *a* xi. 10. *a* xxiv. 23. *Hag.* ii. 3, 9. *b* Pen. 26. 21. *i* 1 Bren. 8. 61. *k* Barn. 5. 9. *l* Sal. 137. 6. Eſa. 60. 18. 1 Pedr 1. 8. *m* Sal. 41. 13. *n* Mat. 6. 13. 1 Tim. 1. 17. Dat. 5. 13. *o* Diar. 10. 22. Iago 1. 17 *p* Sal. 75. 7. *q* Sal. 52. 23. *a* 145. 5. *r* Sal. 115 1. 2 Cor. 3. 5. *s* Rhuf. 11. 36. *t* Sal. 39. 12. Heb. 11. 13. 1 Pedr 2. 11. *u* Job 14. 5, 12. Sal. 39. 12. *x* Sal. 90. 9. a 102. 11. a 144. 4. ℞ Heb. *dyſgwyl*. 1 Adn. 14. Phil. 2. 12 2 Cor. 5. 8. ℞ 1 Sam. 16. 7. Pen. 28. 9. *a* Diar. 11. 20. *b* Sal. 110. 3. *c* Jer. Act. 11. 23. † Neu, *chadarnha*. Sal. 119. 5. Diar. 16. 1. *d* Sal. 72. 1. *e* Pen. 21, 25. Act. 2. *f* Sal. 103. 2, 20. *g* 1 Bren. 9. 63.

b Rhuf. 12. 11. *c* 1 Bren. 1. 35, 39. *d* Eſa. 9. 7. Dat. 3. 21. *e* Sal. 72. 8, 10. Dan. 7. 14. *m* Gen. 24. 2. *n* 47. 29. Ezec. 17. 18. *h* 1 Bren. 3. 12, 28. Preg. 2. 9. 2 Cor. 1. 12.

gìwydd; a thrannoeth ar ol y dydd hwnnw yr aberthasant yn *b* boeth-offrymmau i'r Arglwydd fil o rustych, mil o hyrddod, a mil o wyn, a'u diod-offrymmau, ac ebyrth yn lliosog dros holl Israel:

22 Ac a fwyttasant ac a yfasant yr hron yr Arglwydd y diwrnod hwnnw mewn llawenydd mawr. A *i* gosodasant Salomon mab Dafydd yn frenhin yr ail waith; ac enneiniasant *e'f* i'r Arglwydd yn flaenor, a Sadoc yn offeiriad.

23 Felly yr eisteddodd Salomon ar *k* orseddfa yr Arglwydd yn frenhin, yn lle Dafydd ei dad, ac a lwyddodd; a holl Israel a *l* wrandawsant arno.

24 Yr holl dywysogion hefyd a'r cedyrn, a chyd a hynny holl feibion y brenhin Dafydd, a *m* roddasant eu dwylaw *ar fod* dan Salomon y brenhin.

25 A'r Arglwydd a fawrygodd Salomon yn rhagorol yngwydd holl Israel, ac a *n* roddodd iddo fawredd brenhinol, math yr hwn ni bu i un brenhin o'i flaen ef yn Israel.

26 ¶ Felly Dafydd mab o Jeſſe a deyrnasodd ar holl Israel.

27 A'r *p* dyddiau y teyrnasodd efe ar Israel *oedd* ddeugain mlynedd: *q* saith mlynedd y teyrnasodd efe yn Hebron, a thair *blynedd* ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

28 Ac efe a fu farw mewn oedran têg, yn gyflawn o *r* ddyddiau, cyfoeth, ac anrhydedd: a Salomon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

29 Ac *am* weithredoedd cyntaf a diweddaf y brenhin Dafydd, wele, *y mae'nt* yn ysgrifenedig yng eiriau Samuel y gweledydd, ac yng eiriau Nathan y prophwyd, ac yng eiriau Gad y *s* gweledydd,

30 Gyd â'i holl frenhiniaeth ef, a'i gadernid, a'r amserau a aethant drosto ef, a thros Israel, a thros holl *t* deyrnasoedd y gwledydd.

o 2 Sam. 2. 10, 11. Eſa. 11. 10. *p* 1 Bren. 2. 11. *q* 2 Sam. 5. 5. *r* Pen. 23. 1. Job 42. 2. Diar. 3. 2. *s* 1 Sam. 9. 9. *t* Dat. 11. 15.

AIL LYFR Y CRONICL.

Y CYNHWYSIAD.

Y mae'r Llyfr hwn yn cynnwys banes yngbylch 470 *o flynyddau, ſef o ddechreu teyrnaſiad* Salomon, *hyd ddyfeiliad* Iſrael *o gaethiwed. Ond yma yn* y Cronicl, *traethir am frenhinoedd* Juda *yn unig, eddi either ſon yn achlyſuroi am y ddau*; *o blegid amcan y ſgrifenydd oedd byſbyſu had* Dafydd, *o ba un y genid* Criſt.

PEN. I.

1 *Salomon yn dewis doethineb, a Duw yn cannoſi ei ddewiſiad ef.* 13 *Ei allu a'i gyfoeth ef.*

Yn Criſt. 1015. *a* 1 Bren. 2. 41. *b* Gen. 21. 22. Rhuf. 8. 31. *c* Phil. 2. 8. *d* 2 Pen. 28. 1. *e* 1 Bren. 3. 4. *f* 1 Cron. 16. 39. *g* 21. 29. *h* Ecſ. 25. 2. *i* 33. 7. *k* 36. 9. 17. 2 Sam. 6. 2, 17. *l* Cron. 16. 1. *m* Ecſ. 27. 2. *n* 38. 7. *o* Lef. 31. 2. *p* Lef. 17. 3. *q* Heb. 10. 24. *r* 1 Bren. 3. 9. Mat. 7. 7. *s* 1 Cron. 28. 5. *t* 1 Bren. 3. 7, 8. *u* 1 Bren. 3. 9. *x* Num. 27. 17. *y* 1 Bren. 3. 14. *z* Diar. 8. 11. *a* 1. 3. *b* 1 Bren. 3. 5.

A *a* Salomon mab Dafydd a ymgadarnhaodd yn ei deyrnas, a'r Arglwydd ei Duw *oedd b* gyd âg ef, ac a'i *c* mawrhaodd ef yn ddirfawr.

2 A Salomon a lafarodd wrth holl Israel, *d* wrth dywysogion y miloedd a'r cannoedd, ac wrth y barnwyr, ac wrth bob llywodraethwr yn holl Israel, *ſef* y pennau cenedl.

3 Felly Salomon a'r holl dyrfa gyd âg ef a aethant i'r *e* uchelfa *oedd* yn Gibeon: *f* canys yno yr oedd Pabell-cyfarfod Duw, yr hon a wnelſai Moſes gwas yr Arglwydd yn yr anialwch.

4 *g* Eithr arch Duw a ddygaſai Dafydd i fynu o Ciriath-jearim, i'r *lle* a ddarparaſai Dafydd iddi: canys efe a ofodaſai iddi hi pabell yn Jerusalem.

5 Hefyd, *b* yr allor bres a wnelſai Beſaleel mab Uri, mab *i* Hur, oedd yno o flaen pabell yr Arglwydd: a Salomon a'r dyrfa a'i *k* hargeiniodd hi.

6 A Salomon a *l* aeth i fynu yno at yr allor bres, ger bron yr Arglwydd, yr hon *oedd* ym mhabell y cyfarfod, a rail o boeth-offrymmau a offrymmodd efe arni hi.

7 ¶ Y noſon honno yr ymddangoſodd Duw i Salomon, ac a ddywedodd wrtho ef, *m* Gofyn yr hyn a roddaf i ti.

8 A dywedodd Salomon wrth Dduw, Ti a wnaethoſt fawr drugaredd â'm tad Dafydd, ac a wnaethoſt i mi *n* deyrnaſu yn ei le ef.

9 Yn awr, O Arglwydd Dduw, ſicrhaer dy air wrth fy nhad Dafydd; o canys gwnaethoſt i mi deyrnaſu ar bobl ami fel llwch y ddaear.

10 Yn awr *o* dyro i mi ddoethineb a gwybodaeth, fel *q* yr elwyf allan, ac y delwyf i mewn o flaen y bobl hyn: canys pwy a allichon farnu dy bobl lioſog hyn?

11 A dywedodd Duw wrth Salomon, O herwydd bod hyn yn dy feddwl di, ac *r* na ofynaiſt na chyfoeth, na gorud, nac anrhydedd, nac einioes dy elynion, ac *r* na ofynaiſt lawer o ddyddiau chwaith; eithr gofyn o honot i ti *s* ddoethineb, a gwybodaeth, fel y berait fy mhobl y'th eſmwytho yn frenhin arnynt:

12 Doethineb a gwybodaeth a roddwyd i ti, *t* cyfoeth hefyd, a golud, a mawredd, a roddaf i ti, y rhai *u* ni bu eu cyffelyb gan y brenhinoedd *a fu* o'th flaen di, ac ni bydd y cyffelyb i neb ar dy ol di.

13 ¶ A Salomon a ddaeth o'r uchelfa *oedd* yn Gibeon, i Jerusalem, oddi ger bron pabell y cyfarfod, ac a deyrnaſodd ar Iſrael.

14 *x* A Salomon a gaſglodd gerbydau a marchogion; ac yr oedd ganddo fil a phedwar cant o gerbydau, a deuddeg mil o wyr meirch, ac efe a'u goſododd hwynt yn ninaſoedd y cerbydau, ac yn Jerusalem gyd a'r brenhin.

15 *y* A'r brenhin a wnaeth yr arian a'r aur yn Jerusalem *cyn amled* a'r cerrig, a chedrwydd a roddodd efe fel y ſycomorwydd o amldra, y rhai ſydd *yn tyfu* yn y doldir.

16 * ※ A meirch a ddygid i Salomon o'r Aipht, âg edafedd llin: marchnadwyr y brenhin a gymmerent yr edafedd llin dan bris.

17 Canys deuent i fynu, a dygent o'r Aipht gerbyd am chwe chan *darn* o arian; a march am gant a hanner: ac felly y dygent i holl frenhinoedd yr Hethiaid, ac i frenhinoedd Syria † gyd â hwynt.

PEN. II.

1, 17 *Gweithwyr Salomon yn adeiladu'r deml.* 11 *A Hwram yn garedig iddo.*

A *a* Salomon a roddes ei fryd ar adeiladu tŷ i enw yr Arglwydd, a brenhin-dŷ iddo ei hun.

2 A Salomon a rifodd *b* ddeng mil a thrugain o gludwyr, a phedwar ugain mil o gymynwyr yn y mynydd, ac yn oruchwylwyr arnynt hwy dair mil a chwe chant.

3 ¶ A Salomon a anfonodd at * Hiram bremin Tyrus, gan ddywedyd, *c* Megis y gwnaethoſt â Dafydd fy nhad, ac yr anfonaiſt iddo gedrwydd i adeiladu iddo dŷ i drigo ynddo, *felly gwna â minnau.*

4 Wele fi yn adeiladu tŷ i enw yr Arglwydd fy Nuw, i'*w* gyſſegru iddo, *ac i* arogl-darthu arogl-darth lyſieuog ger ei fron ef, ac i'r gwaſtadol oſodiad *bara*, a'r *d* poeth-offrymmau bore a hwyr, ar y Sabbathau, ac ar y newydd-loerau, ac ar oſodedig wyliau yr Arglwydd ein Duw ni. Hyd byth *y mae* hyn ar Iſrael.

5 A'r tŷ a adeiladaf fi *ſydd* fawr: canys mwy *yw* ein Duw ni na'r holl dduwiau.

c 1 Cron. 14. 1. *d* Num. 28. 3, 9, 11.

6 A.

g 1 Bren. 2. 27. Pen. 6. 18. † Heb. a gaiff nerth. f Eſa. 66. 1. g Eſa. 60. 17. h 1 Bren. 8. 13. i 1 Cron. 22. 3. k 1 Bren. 5. 6. ‡ Almugim. 1 Bren. 10. 11. l Mat. 10. 10. m 1 Bren. 7. 26. n Deut. 7. 8. Ezec. 16. 8. Act. 1. 2. o Gen. 1. a'r 2. Sal. 33. 6. a 36. 5, 6. Act. 4. 24. Dat. 10. 6. ‖ cyfoethog p Pen. 4. 16. q 1 Bren. 7. 14. r 2 Tim. 2. 15. s Adn. 10. t 1 Bren. 5. 8, 9. * Heb. Japhoc Jol. 19. 46. Ezra 3. 7. Jona 1. 3. Act. 10. 32. x 1 Bren. 9. 20. Pen. 8. 7, 8. y 1 Cron. 22. 2. z Adn. 2. Neh. 4. 10.

6 c A phwy † fydd abl i adeiladu iddo ef dŷ, gan na all y f nefoedd, ie, nefoedd y nefoedd ei amgyffred? a phwy *ydwyf* fi, fel yr adeiladwn iddo ef dŷ, ond yn unig i arogl-darthu ger ei fron ef?

7 Felly yn awr anfon i mi wr cywraint, i weithio mewn aur, ac mewn arian, g ac mewn pres, ac mewn haiarn, ac mewn porphor, ac ysgarlad, a glâs, ac yn medru h cerfio cerfiadau gyd â'rhai celfydd *sydd* gyd â mi yn Juda ac yn Jerusalem, i y rhai a ddarparodd fy nhad Dafydd.

8 Anfon hefyd i mi goed k cedr, a ffynidwydd, ac ‡ algumimwydd o Libanus: (canys myfi a wn y medr dy weision di naddu coed Libanus) ac wele, fy ngweision innau *a fyddant* gyd â'th weision dithau;

9 A *hynny* i ddarparu i mi lawer o goed: canys y tŷ yr ydwyf fi ar ei adeiladu *fydd* mawr a rhyfeddol.

10 Ac wele i'th weision, i'r ſeiri a naddant y coed, y l rhoddaf ugain mil corus o wenith wedi ei guro, ac ugain mil corus o haidd, ac ugain mil *m* bath o win, ac ugain mil bath o olew.

11 ¶ A Hiram brenin Tyrus a atteb- odd mewn ysgrifen, ac a'i hanfonodd at Salomon, *n* O gariad yr Arglwydd ar ei bobl, y rhoddes efe dydi yn frenhin arnynt hwy.

12 Dywedodd Hiram hefyd, Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Israel, *o* yr hwn a wnaeth nef a daear, yr hwn a roddes i'r brenhin Dafydd fab doeth, ‖ gwybodus o ſynwyr a dyall, i adeiladu tŷ i'r Arglwydd, a brenhin-dŷ iddo ei hun.

13 Ac yn awr mi a anfonais ŵr celfydd, cywraint, a dyallus, o'r eiddo ſy nhad, *ſef* p Hiram:

14 q Mab gwraig o ferched Dán, a'i dad yn ŵr o Tyrus, yn medru gweithio mewn aur, ac mewn arian, mewn pres, mewn haiarn, mewn cerrig, ac mewn coed, mewn porphor, ac mewn *ſidan* glâs, ac mewn lliain main, ac mewn ysgarlad; ac i gerfio pob cerfiad, ac i ddychymmygu pob r dychymmyg a roddir atto ef, gyd â'th rai cywraint di, a rhai cywraint ſy arglwydd Dafydd dy dad.

15 Ac yn awr, y gwenith, a'r haidd, yr olew, a'r gwin, y rhai a s ddywedodd ſy arglwydd, anfoned hwynt i'w weision:

16 Ac ni a gymynwn goed o Libanus, yn t ol dy holl raid, ac a'u dygwn hwynt i ti yn gludeiriau ar hyd y môr i * Joppa: dwg dithau *hwynt* i fynu i Jerusalem.

17 ¶ *x* A Salomon a rifodd yr holl wyr dieithr *oedd* yn nhir Iſrael, gwedi'r rhifiad a'r hen y rhifaſai y Dafydd ei dad *e*: f hwynt: a chafwyd tair ar ddeg a faith ugain o filoedd a chwe chant.

18 Ac efe a wnaeth o honynt hwy x ddeng mil a thrugain yn gludwyr, a phedwar ugain mil yn naddwyr yn y mynyddoedd, a thair mil a chwe chant yn oruchwylwyr i roi'r bobl ar waith.

P E N. III.

1 *Y lle a'r amſer yr adeiladwyd y demi.*

1012. B 1 Bren. 6. 1, &c. b Gen. 22. 2. * *Arafna* c 2 Sam. 24. 18. 1 Cron. 21. 18. d 1 Bren. 6. 1. e 1 Bren. 6. 2. f 1 Cron. 28. 11, 19.

3 *Ei meſur a'i haddurn.* 10 *Y cerubiaid.* 14 *Y llenn a'r colofnau.*

A Salomon a ddechreuodd adeiladu tŷ yr Arglwydd yn Jerusalem ym mynydd b Moria, lle yr ymddangoſaſai yr *Arglwydd* i Dafydd ei dad, yn y lle a ddarparaſai Dafydd, yn llawr-dyrnu * c Ornan y Jebuſiad.

2 d Ac efe a ddechreuodd adeiladu ar yr ail *dydd* o'r ail mis, yn y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnaſiad.

3 ¶ A dyma e ſylfaeniad Salomon wrth adeiladu ty DdUw. Yr hŷd *oedd* o gufydd gu wrth y meſur y cyntaf yn ôrs ugain cufydd; a'r lled yn ugain cufydd.

4 A'r g porth *oedd* wrth dalcen y tŷ *oedd* un hŷd a lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i uchder yn chwech ugain cufydd; ac efe a wiſgodd hwn o fewn ag aur pur.

5 h A'r tŷ mawr a fyrddiodd efe â i ffynnidwydd, y rhai a wiſgodd efe ag aur dilin, ac a gerfiodd balmwydd a chadwynau ar hyd-ddo ef.

6 Ac efe a addurnodd y tŷ â k meini gwerthfawr yn hardd, a'r aur *oedd* aur l Parfaim.

7 Ië, efe a wiſgodd y tŷ, y trawſtiau, y rhiniogau, a'i barwydydd, a'i ddorau, ag aur, ac a gerfiodd *m* gerubiaid ar y parwydydd.

8 Ac efe a wnaeth dŷ'r *n* cyſſegr ſancteiddiolaf, ei hŷd *oedd* un o hŷd a lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i led yn ugain cufydd: ac efe a'i gwiſgodd ef ag aur da, *ſef* a chwe chan talent.

9 Ac *yr oedd* pwys yr p hoelion o ddeg ſicl a deugain o aur; *q* y llofftydd hefyd a wiſgodd efe ag aur.

10 ¶ Ac efe a wnaeth yn nhŷ y cyſſegr ſanctaiddiolaf ddau *r* gerub o waith cywraint, ac a'u gwiſgodd hwynt ag aur.

11 Ac s adenydd y cerubiaid *oedd* ugain cufydd, eu hŷd: y naill aden o bum cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bum cufydd yn cyrhaeddyd at aden y cerub arall.

12 Ac aden y cerub arall o bum cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ; a'r aden arall o bum cufydd, ynghyd ag aden y cerub arall.

13 Adenydd y cerubiaid hyn a ledwyd yn ugain cufydd: ac yr oeddynt hwy yn ſefyll ar eu traed a'u hwynebau † tu ag i mewn.

14 ¶ Ac efe a wnaeth y t wahan-len o *ſidan* glâs, a phorphor, ac ysgarlad, a lliain main, ac a weithiodd gerubiaid ar hynny.

15 Gwnaeth hefyd u ddwy golofn o flaen y tŷ, yn bymtheg cufydd ar hugain o hyd, a'r cnap ar ben pob un o honynt *oedd* bum cufydd.

16 Ac efe a wnaeth gadwyni *fel* yn y gafell, ac a'u rhoddodd ar ben y colofnau; ac efe a wnaeth *x* gant o bomgranau, ac a'u rhoddodd ar y cadwynau.

17 A *y* chyfododd y colofnau o flaen y demi, un o'r tu dehau, ac un o'r tu aſwy; ac a alwodd enw'r ddehau, ‡ Jacin; ac enw'r aſwy, ‖ Boaz.

P E N. IV.

1 *Y allor brês.* 2 *Y môr tawdd.* 6 *Y deg noe, y tambwyllfrenni a'r byrddau.* 19 *Y offer nur.*

AC efe a wnaeth *a* allor brês, o ugain cufydd ei hŷd, ac ugain cufydd ei lled, a deg cufydd ei huchder.

2 ¶ *b* Gwnaeth hefyd for tawdd, yn ddeg cufydd o ymyl i ymyl, yn grwn o amgylch, ac yn bum cufydd ei uchder, a llinyn o ddeg cufydd ar hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.

3 c A llun ychen *oedd* dano yn el amgylchu o amgylch, mewn deg cufydd yr ooddynt yn amgylchu'r *d* môr oddi amgylch: dwy rês o ychen *oedd* wedi eu toddi, *e* pan doddwyd yntau.

4 Sefyll yr oedd ar *f* ddeuddeg o ychen; tri yn edrych tu a'r gogledd, a thri yn edrych tu a'r gorllewin, a thri yn edrych tu a'r dehau, a thri yn edrych tu a'y dwyrain: a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u holl g bennau ol hwynt *oedd* o fewn.

5 *b* A'i dewder *oedd* ddyrnfedd, a'i ymyl fel gwaith ymyl cwppan, â blodau lili: a thair mil o bathau a dderbyniai, ac a ddaliai.

6 ¶ Gwnaeth hefyd *i* ddeg o noeau, ac efe a roddodd bump o'r tu dehau, a phump o'r tu aſwy; i *k* ymolchi ynddynt: trochent ynddynt ddefnydd y poeth-offrwm, ond y môr *oedd* i'r *l* offeiriaid i ymolchi ynddo.

7 Ac

g 1 Bren. 6. 3. h 1 Bren. 6. 17. i 1 Bren. 6. 16. k 1 Bren. 10. 2. l Cron. 29. 1. l 1 Bren. 6. 20. m 1 Bren. 6. 23. n 1 Bren. 6. 19. o Dat. 21. 16. p Prego. 12. 11. q Ioan 14. 2. r 1 Bren. 6. 23. s 1 Bren. 6. 24. † Heb. *tua'r ty* Eſa. 25. 20. t 1 Bren. 6. 21. Mat. 27. 51. u 1 Bren. 7. 15, 21. Jer. 52. 21. x 1 Bren. 7. 20. y 1 Bren. 7. 15, 21. ‡ Sef. *efe a ſyba.* 2 Sam. 7. 12. ‖ Sef. *ynddo y mae nerth* Sal. 28. 7, 8. a 59. 9.

1012. a Eſa. 27. 1. 1 Bren. 8. 22. b Ezec. 43. 13, 16. Heb. 13. 10. b 1 Bren. 7. 23. c 1 Bren. 7. 23. d Mica 7. 19. e Eph. 1. 4. f Dat. 21. 14. g Sal. 32. 1, 2. h Eſa. 4. 4. i Zec. 13. 1. k Preg. 7. 20.

Pen. iii. *Adn.* 17.] *Colofnau.* I goffau ſierwydd y ſyfammod, a'u nerth a'u gliſiad. 2 Bren. xxv. 13. 17. Colofnau pres! *Dut.* 10. 1.

m 1 Bren. 7. 49.
7 *m* Ac efe a wnaeth ddeg canhwyllbren aur *n* yn ol eu portreiad, ac a'u gosododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a pump o'r tu aſwy.

n Exod. 25. 31, 49.

o 1 Cron. 28. 11, 12, &c.
8 *o* Gwnaeth hefyd ddeg o fyrddau, ac a'u gosododd yn y deml, pump o'r tu dehau, a pump o'r tu aſwy: ac efe a wnaeth gant o * gawgiau aur.

* Neu, *Phiolau.*

7. 40, 48.
9 ¶ Ac efe a wnaeth *p* gyntedd yr offeiriaid, *q* a'r cyntedd mawr, a dorau i'r cynteddoedd; a'u dorau hwynt a wiſgodd *r* phres.

p 1 Bren. 6. 36.
10 Ac *s* efe a osododd y môr ar yr yſtlys ddehau, tu a'r dwyrain, ar gyfer y dehau.

q 1 Bren. 7. 12.

r 1 Bren. 7. 38.
11 Gwnaeth *t* Hiram hefyd y crochanau, a'r rhawiau, a'r cawgiau: a darfu i Hiram wneuthur y gwaith a wnaeth efe dros y brenhin Salomon i dŷ Dduw:

s 2 Bren. 16. 17.

t 2 Bren. 12. 13.
12 Y ddwy golofn, a'r *u* cnapiau, a'r coronau ar ben y ddwy golofn, a'r ddwy rwyd, i guddio'r ddau gnap coronog, y rhai *oedd* ar ben y colofnau:

u 1 Bren. 7. 41, 42.

x 1 Bren. 7. 20. Sal. 92. 13.
13 A phedwar cant o *x* bomgranadau ar y ddwy bleth; dwy *res oedd* o bomgranadau ar bob pleth, i guddio'r ddau gnap coronog *oedd* ar benpaun'r colofnau.

Can. 4. 13.

y 2 Cor. 12. 1.
14 Ac efe a wnaeth y ſtolion, ac a wnaeth † noeau ar yr yſtolion;

z 1 Bren. 7. 27. *a* 1 Bren. 7. 38.
15 Un ∞ môr, a deuddeg o ychen dano.

y 1 Bren. 7. 40.
16 Y crochanau hefyd, a'r rhawiau, a'r cigweiniau, a'u holl leſtri hwynt, a wnaeth *a* Hiram ei dad i'r brenhin Salomon, yn † *Beiriau* nhy yr Arglwydd, o bres gloyw.

∞ Adn. 3, 4.
17 *b* Yng waſtadedu yr Iorddonen y toddodd y brenhin hwynt; mewn cleidir, rhwng Succoth a Seredatha.

b 1 Bren. 7. 46.

7. 13, 14.
18 Fel hyn y gwnaeth Salomon yr holl leſtri hyn, yn llioſog iawn: *c* canys aneirif oedd pwys y pres.

c 1 Bren. 7. 47.
19 ¶ *A d* Salomon a wnaeth yr holl leſtri *oedd* yn nhŷ Dduw, a'r allor aur, a'r *e* byrddau *oedd* a'r bara gosod arnynt;

d 1 Bren. 7. 48.

e Exod. 25. 30.
20 A'r canhwyllbrennau, a'u lampau, i gleuo *f*, yn ol y ddeſtod o flaen y gafell, o aur pur;

f Exod. 27. 20, 21.

g Exod. 25. 31.
21 *g* Y blodau hefyd, a'r lampau, a'r gefeiliau, *oedd* aur, a hwnnw † yn aur perffaith.

† Heb. *o berfeith aur.*

22 *Y b* ſaltringau hefyd, a'r cawgiau, a'r llwyau, a'r thuſſerau, *oedd* aur pur: a drws y tŷ, a'i ddorau, o du fewn y cyflegr ſanctaiddiolaf, a dorau tŷ'r deml, *oedd* aur.

h 1 Bren. 9. 28.

b 1 Bren. 7. 50.

i 1 Bren. 7. 51.

k 1 Bren. 8. 1, &c. 1 Cron. 28. 1.

c Pen. 7. 8, 9, 10.

d 1 Bren. 8. 3.

e Mat. 11. 29.

f Mal. 3. 1.

g Ioan 6. 37.

b 2 Cor. 5. 1.

i 2 Sam. 6. 2. 2 Cron. 15. 12—16.

k 1 Cor. 15. 58.

l Adn. 5.

m 1 Bren. 6. 5.

n Sal. 31. 20.

o Sal. 61. 4.

1 Bren. 7. 1 *h* A'r cerubiaid oedd yn hedu *i* a'u hadenydd y cerubiaid, *k* a gorchuddent dros le'r arch; a'r cerubiaid a gyſgodent *p* yr arch a'i throsolion, oddi arnodd.

1 Bren. 8. 6, 7.

p Exod. 25. 12.

Luc 1. 6.

9 A thynnasant allan y *q* trosolion, fel y gwelid pennau'r trosolion o'r arch o flaen y gafell, ac ni welid hwynt oddi allan. Ac yno y mae hi hyd y dydd hwn.

q Exod. 25. 13, 14. Deut. 10. 2.

10 Nid oedd yn yr arch ond y *r* ddwy lech a rodiaſai Moſes *ynddi* yn Horeb, *l* lle y gwnaethai yr Arglwydd gyfammod a meibion Iſrael, pan ddaethant hwy allan o'r Aipht.

1 Bren. 8. 9.

l Deut. 5. 2, &c.

11 ¶ A phan ddaeth yr offeiriaid o'r cyflegr (canys yr holl offeiriaid, y rhai a gafwyd, a ymſancteiddiaſent, heb gadw dolparthiad:

m 1 Cron. 24. 1, &c.

12 *t* Felly'r Lefiaid: *y rhai oedd* ganthorion, hwynt-hwy oll o Aſaph, o Heman, o Jeduthun, a'i meibion hwynt, ac a'u brodyr, wedi *u* gwiſgo a llain main, *a* ſymbalau, ac *x* nablau, a thelynau, yn ſefyll o du dwyrain yr allor, a chyd a hwynt *x* chwech ugain o offeiriaid yn udganu mewn udgyrn)

n Dat. 7. 9, 13.

o Gen. 6. 3.

p Eſa. 57. 1.

Mat. 19. 17.

13 Ac fel *yn oedd* yr udganwyr a'r canorion, megis un, i ſeinio un ſain i glodfori ac i foliannu yr Arglwydd; ac wrth ddyrchafu ſain mewn udgyrn, ac mewn ſymbalau, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu yr Arglwydd, *gan ddywedyd*, *mae* ei drugaredd ef: *yna* y *y* llanwyd y tŷ a chwmmwl, *ſef* tŷ yr Arglwydd;

Marc 16. 15.

q 1 Cron. 16. 34, 41. Sal. 136.

r 1 Bren. 8. 10.

14 *b* Fel na allai yr offeiriaid ſefyll i weinaethu gan y cwmmwl: o herwydd gogoniant yr Arglwydd a lanwaſai dŷ Dduw.

s Dat. 15. 8.

PEN. VI.

1 *Salomon gwedi benditho'r holl, yn benditho Duw.* 12 *Gweddi Salomon.*

1004.

YNA *a* y llafarodd Salomon, Yr Arglwydd a ddywedodd yr aroſai efe yn *b* y tywyllwch;

a 1 Bren. 8. 12.

b Lef. 16. 2.

2 A minnau a adeiladais dŷ yn *c* drigfa i ti, a lle i'th breſwyliad yn dragywydd.

Sal. 97. 2.

c Dat. 21. 3, 4.

3 A'r brenhin a drodd ei wyneb, ac a *d* fendithiodd holl gynnulleidfa Iſrael (a holl gynnulleidfa Iſrael oedd yn *e* ſefyll)

d Sal. 134. 3.

4 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Iſrael, yr hwn a lafarodd â'i enau wrth Ddafydd fy nhad, *f* ac a gwblhaodd â'i ddwylaw, gan ddywedyd,

Luc 24. 50. Act. 3. 26.

5 Er y dydd y dygais i fy mhobl allan o wlad yr *g* Aipht, ni ddetholais ddinas o holl lwythau Iſrael i adeiladu tŷ, i fod fy enw ynddo; ac ni ddewiſais wr i fod yn flaenor ar fy mhobl Iſrael:

e Barn. 3. 20.

f Sal. 132. 11.

6 *h* Ond mi a etholais Jeruſalem, i fod fy enw yno; ac a ddewiſais Ddafydd i fod ar fy mhobl Iſrael.

g Ecſ. 14. 23. 2 Sam. 7. 6. Tit. 1. 2.

7 Ac yr oedd *k* ym mryd Dafydd fy nhad adeiladu tŷ i enw Arglwydd Dduw Iſrael.

h 2 Sam. 7. 1 Cron. 28. 4. Sal. 48. 1. 2.

i 1 Cron. 28. 3.

k 1 Bren. 8. 17. 2 Sam. 7. 2. 1 Cron. 17. 1.

8 Ond dywedodd yr Arglwydd wrth Ddafydd fy nhad, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, *m* da y gwnaethoſt fod *ynmy* yn dy galon:

l 1 Bren. 8. 18. 2 Cron. 6. 7. 8.

m 2 Sam. 7. 3. 5.

9 Er hynny nid adeiledi di y tŷ; *n* ond dy fab di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau, *o* efe a adeilada dŷ i'm henw i.

n 2 Sam. 7. 12. 1 Cron. 22. 9. 10.

o 1 Cron. 17. 12.

10 Am hynny yr Arglwydd a gwblhaodd ei air a lafarodd efe: canys mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhad, ac a eiſteddais ar *p* orſeddfa Iſrael, fel y llafarodd yr Arglwydd, ac a adeiladais dŷ i enw Arglwydd Dduw Iſrael.

p 1 Bren. 8. 20. 2 Cron. 9. 8.

11 Ac yno y goſodais yr arch; *q* yn yr hon y mae cyfammod yr Arglwydd, yr hwn a *r* ammodod efe â meibion Iſrael.

q 1 Sam. 4. 4. 1 Bren. 8. 9. 2 Cron. 5. 10.

r Deut. 4. 13. 1 Bren. 8. 21. Eſa. 1. 15.

12 ¶ *A Salomon* a ſafodd o flaen allor yr Arglwydd, yngwydd holl gynnulleidfa Iſrael, ac a eſtynodd ei *s* ddwylaw:

s Pen. 5. 13. Sal. 28. 2. Eſa. 1. 15.

13 (Canys Salomon a wnaethai pulpud *t* pres, ac a'i goſodaſai ynghanol y cyntedd, yn hwn cuſfydd ei hyd, a phum cufydd ei led, a thri chufydd ei uchder; ac

t Ecſ. 20. 24.

I a ſafodd

a 1 Bren. 8. 22. y Ezra 9. 4. Sal. 130. 3. Luc 22. 14. Act. 20. 36. & Ecf. 35. 11. Deut. 4. 39. a Gen. 15. 6. Sal. 116. 9. b 1 Cron. 21. 9. c 2 Sam. 7. 12, 16. d Sal 1. 2. a 132. 12. e Sal. 26. 3. a 119. 1. f Dat. 21. 3. g Pen. 2. 6. Eſa. 66. 1. Act. 7. 49. b Sal. 20. 8. i 2 Bren. 9. 3. k Phil. 2, 10. * Neu, tua'r fam bon. l Bren. 8. 48. Dan. 6. 10. i Heb. 13. 10. m 1 Bren. 8. 32. n Sal. 130 3. a 143. 2. o Lef. 26. 7, 17. Deut. 28. 25. † Neu. tua'r ty Dan. 6. 10. p Lef. 26. 40. Sal. 85. 2. q 1 Bren. 17. 1. a 10. 1. r Col. 3. 17. s Diar. 28. 13. Eſa. 1. 16. t 1 Bren. 8. 36. u Sal. 93. 10. u Jer. 6. 16. x Ruth 1. 1. Pen. 20. 9. y Deut. 28. 22. ‡ Heb. yngwlad eu pyrth. & Mat. 4. 24. || Neu, yn y ty. a 1 Cron. 28. 9. Jer. 17. 9, 10. Heb. 4. 13. b Dat. 15. 4.

a yſafodi arno, ac a eſtynnodd ar ei y liniau ger bron holl gynnulleidfa Iſrael, ac a eſtynnodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd)

14 Ac efe a ddywedodd, O Arglwydd Duw Iſrael, & nid oes Duw cyffelyb i ti yn y nefoedd, nac ar y ddaear; yn cadw cyſammod a thrugaredd a'th weiſion, ſydd yn a rhodio ger dy fron di a'u holl galon:

15 b Yr hwn a gedwaiſt a'th was Dafydd fy nhad, yr hyn a lafaraiſt wrtho; fel y llafaraiſt a'th enau, felly y cwbleaiſt a th law, megis y mae y dydd hwn.

16 Ac yn awr, O Arglwydd Duw Iſrael, cadw a'th was Dafydd fy nhad, yr hyn a lafaraiſt wrtho, gan ddywedyd, c Ni thorrir ymaith oddi wrthyt na dyddo gwr ger fy mron i yn eiſtedd ar deyrn-gadair Iſrael; os dy d feibion a wyliant ar eu ffordd, i rodio e yn fy nghyſraith i, fel y rhodiaiſt ti ger fy mron i.

17 Yn awr gan hynny, O Arglwydd Duw Iſrael, boed gwir a fyddo dy air a lafaraiſt wrth dy was Dafydd.

18 (A'i gwir yw, y f preſwylia Duw gyd a dyn ar y ddaear? g Wele'r nefoedd, & nefoedd y nefoedd, ni allant dy amgyffred; pa faint llai y dichon y ty hwn a adeiledais i?)

19 Edrych gan hynny ar weddi dy was, ac ar ei ddeiſyfiad ef, O Arglwydd fy Nuw, i wrando ar y llef ac ar y weddi y mae dy was yn ei b gweddio ger dy fron:

20 Fel y byddo i dy lygaid yn agored tu a'r ty yma ddydd a nos, tu a'r lle am yr hwn y dywedaiſt, y goſodit dy k enw yno; i wrando ar y weddi a weddio dy was * yn y fan hon.

21 Gwrando gan hynny ddeiſyfiadau dy was, a'th bobl Iſrael, y rhai a weddiant yn y lle hwn: gwrando di hefyd o le dy breſwylfod, ſef o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

22 ¶ Os pecha gwr yn erbyn ei gymydog, a gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen l dy allor yn y ty hwn;

23 Yna gwrando di o'r nefoedd; i m gwna hefyd, a barna dy weiſion; gan dalu i'r drygionus, trwy roddi ei ffordd ar ei ben ei hun; a chan gyfiawnhau'r cyfiawn, n trwy roddi iddo yntau yn ol ei gyfiawnder.

24 ¶ A phan darawer dy bobl Iſrael o flaen y gelyn, o am iddynt bechu yn dy erbyn; os dychwelant, a chyfaddef dy enw, a gweddio ac ymbil ger dy fron di yn y ty hwn:

25 Yna gwrando di o'r nefoedd, a p maddeu bechod dy bobl Iſrael, a dychwel hwynt i'r tir a roddaiſt iddynt hwy, ac i'w tadau.

26 ¶ q Pan gauer y nefoedd, fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; os gweddiant yn y lle hwn, a chyfaddef dy r enw, a s dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gyſtuddiech hwynt:

27 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy weiſion, a'th bobl Iſrael, t pan ddyſgech iddynt dy u ffordd dda yr hon y rhodient ynddi; a dyro wlaw ar dy wlad a roddaiſt i'th bobl yn etifeddiaeth.

28 ¶ Os bydd x newyn yn y tir, os bydd haint, deifiad, neu y tanddoll, os bydd locuſtiaid neu lindys; os gwarchae ei elyn arnoef; ‡ yn ninaſoedd ei wlad; neu pa bla bynnag, neu sc glefyd bynnag a fyddo;

29 Pob gweddi, pob deiſyfiad a fyddo gan un dyn, neu gan holl bobl Iſrael; pan wypo pawb ei bla ei hun, a'i ddolur, ac eſtyn ei ddwylaw || tu a'r ty hwn:

30 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fan gre dy breſwylfod, a maddeu, a dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd, yr hwn a adwaenoſt ei galon ef (canys tydi yn unig a adwaenoſt a galon meibion dynion)

31 Fel y'th b ofnont, gan rodio yn dy ffyrdd di yr holl ddyddiau y byddont hwy byw ar wyneb y ddaear, yr hon a roddaiſt i'n tadau ni.

32 ¶ Ac am y dieithrddyn hefyd, c yr hwn ni byddo o'th bobl Iſrael, ond wedi dyfod o wlad bell, er mwyn dy enw mawr, a'th law gadarn, a'th fraich eſtynedig; os deuant a gweddio yn y ty hwn:

33 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, a gwna yn d ol yr hyn oll a lefo'r dieithrddyn arnat; fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, ac y gwypont mai * ar dy enw di y gelwir y ty yma a adeiledais i.

34 ¶ Os a dy bobl allan i ryfel yn erbyn eu gelynion, ar hyd y ffordd yr anfonych hwynt, os gweddiant arnat i f tu a'r ddinas yma, yr hon a ddetholaiſt, a'r ty a adeiledais i'th enw di:

35 Yna gwrando o'r nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deiſyfiad; a gwna b farn iddynt.

36 ¶ Os pechant i'th erbyn (canys nid oes dyn ni phecha) a digloni o honot i'w herbyn hwynt, a'u rhoddi o flaen eu gelynion, ac iddynt eu caethgludo yn gaethion i wlad bell neu agos;

37 Os dychwelant h at eu calon yn y wlad y caethgludwyd hwynt iddi, a dychwelyd ac ymbil a thi yngwlad eu caethiwed, gan ddywedyd, i Pechaſom, troſeddaſom, a gwnaethom yn annuwiol;

38 Os dychwelant attat ti a'u holl galon, ac a'u holl enaid, yng wlad eu caethiwed, lle y caethgludaſant hwynt, a gweddio tu a'u gwlad a roddaiſt i'w tadau, a'r n ddinas a ddetholaiſt, a'r ty a adeiledais i'th enw di:

39 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breſwylfod, eu gweddi hwynt, a'u deiſyfiadau, a gwna farn iddynt, a maddeu i'th bobl a o bechaſant i'th erbyn:

40 Yn awr, O fy Nuw, bydded, attolwg, dy p lygaid yn agored, a'th gluſtiau yn ymwrando a'r weddi a wneir tu a'r lle yma.

41 Ac q yn awr cyfod, O Arglwydd Dduw, i'th orphwyſfa, ti ac arch dy gadernid: † dillader dy offeiriaid, O Arglwydd Dduw, â iachawdwriaeth, a llawenyched dy ſaint mewn daioni.

42 O Arglwydd Dduw, r na thro ymaith wyneb dy s enneiniog: cofia i drugareddau Dafydd dy was.

* Neu, gwrger.

a 1 Bren. 8. 43. Joan 12. 20. Act. 8. 27. b Eſa. 56. 6. c Dat. 14. 7. * Heb. dy enw di a enwir ar y ty hwn. d Adn. 24 g Sal. 132 13. h Sal. 9. 4. Dat. 19. 11. i Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8. k Luc 15. 17. l Sal. 106. 6. Luc 15. 21. m 1 Sam. 16. 7. Sal. 78. 37. Joel 2. 11. n Dan. 6. 10. Zec. 8. 3. o Sal. 51. 4. p 1 Bren. 8. 29. q 2 Sam. 7. 6. Sal. 132. 8. † Neu, gwrger. r 1 Cron. Sal. 132. 9, 16. Eſa. 61. 10. s Sal. 132. 10. 28. 5. t Eſa. 55. 3.

PEN. VII.

1 *Duw yn cymmeradwyo gweddi Salomon.* 3 *Y bobl yn addoli.* 9 *Gwyl cyſſegriad yr allor.*

A gwedi gorphen o Salomon weddio, a b tân a ddiſgynnodd o'r nefoedd, ac a yſodd y poeth-offrwm a'r ebyrth; a gogoniant yr Arglwydd a lanwodd y ty.

2 Ac ni allai yr offeiriaid fyned i mewn i dy yr Arglwydd, o herwydd d gogoniant yr Arglwydd a lanwaſai dy yr Arglwydd.

3 A phan welodd holl feibion Iſrael y tân yn diſgyn, a gogoniant yr Arglwydd ar y ty, hwy a e ymgrymmaſant a'u hwynebau i lawr ar y palmant, ac a addolaſant ac a glodforaſant yr Arglwydd, canys daionus yw efe; o herwydd hod ei drugaredd ef yn dragywydd.

4 ¶ Yna'r brenhin a'r holl bobl a aberthaſant ebyrth ger bron yr Arglwydd.

5 A'r brenhin Salomon a aberthodd b aberth o ddwy fil ar hugain o ychen, a chwech ugain mil o ddefaid: felly'r brenhin a'r holl bobl a gyſſegraſant dy Dduw.

6 A'r i offeiriaid oedd yn feryll yn eu goruchwyliaeth: a'r Lefiaid ag offer cerdd yr Arglwydd, y rhai a wnaethai Dafydd y brenhin i k gyffeſu, yr Arglwydd, o herwydd yn l trugarwydd y mae ei drugaredd ef,

c 1 Bren. 20. Act. 9. 27. d Eſa. 56. 6. e Dat. 14. 7. * Heb. d Adn. 24 a enwir ar y ty hwn. f Adn. 24 g Sal. 132 13. h Sal. 9. 4. Dat. 19. 11. i Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8. k Luc 15. 17. l Sal. 106. 6. Luc 15. 21. m 1 Sam. 16. 7. Sal. 78. 37. Joel 2. 11. n Dan. 6. 10. Zec. 8. 3. o Sal. 51. 4. p 1 Bren. 8. 29. q 2 Sam. 7. 6. Sal. 132. 8. † Neu, gwrger. r 1 Cron. Sal. 132. 9, 16. Eſa. 61. 10. s Sal. 132. 10. 28. 5. t Eſa. 55. 3.

Sal. 136. 1. b Lef. 3, 1. Rhuf. 12. 1. Heb. 10. 12. i 1 Cron. 15. 16. Lef. 3. 7. k Heb. 10. 23. l Act. 3.

m Pen. 5. ef, pan oedd Dafydd yn moliannu *Duw*
22. *trwyddynt hwy:* a'r *m* offeiriaid oedd
n Neh. 9. *yn udgana ar eu cyfer hwynt, a holl Is-*
9. *rael oedd yn n sefyll.*
o 1 Bren. 7 A Salomon a gyssegrodd o ganol y
3. 64. *cyntedd yr hwn oedd o flaen tŷ yr Ar-*
p Esa. 25. *glwydd: canys yno yr offrymmodd efe*
6. *boeth-offrymmau, a p braster yr aberthau*
q 1 Bren. *hedd; canys ni allai yr allor bres a*
8. 65. *wnaethai Salomon dderbyn y poeth-off-*
r Num. *rwm, a'r bwyd-offrwm, a'r braster.*
13. 21.
s Gen. 15. 8 ¶ A Salomon a gadwodd *q* ŵyl y pryd
18. *hynny saith niwrnod, a holl Israel gyd ag*
Jos. 13. 5. *ef, cynnulleidfa fawr iawn, o ddyfodfa*
t Heb. *r Hamath hyd i afon yr Aipht.*
dydd
gwa-
barddlad
Lef. 23. 9 Gwnaethant hefyd yr wythfed dydd
36. *† cymmanfa: canys cyssegriad yr allor a*
u Lef. 23. *gadwasant hwy saith niwrnod, a'r ŵyl*
34. *s saith niwrnod.*
u 1 Bren. 10 Ac *u* yn y trydydd dydd ar hugain
8. 66. *o'r seithfed mis y gollyngodd efe'r bobl*
x Ioan. *i'w pabelau, yn hyfryd ac yn x llawen*
10. 20. *eu calon, am y daioni a wnaethai yr Ar-*
y 1 Bren. *glwydd i Ddafydd, ac i Salomon, ac i*
8. 66. *Israel ei bobl.*
11 ¶ Felly y gorphenodd Salomon
z Heb. 3. *z dŷ yr Arglwydd, a thŷ'r brenhin: a'r*
a 1 Cron. *hyn oll oedd ym mryd Salomon ei wneu-*
22. 11. *thur yn nŷ yr Arglwydd, ac yn ei dŷ ei*
b 1 Bren. *hun, a wnaeth efe yn a llwyddiannus.*
9. 2.
c 1 Bren. 12 ¶ A'r *b* Arglwydd a *c* ymddangosodd
3. 5. *i Salomon liw nôs, ac a ddywedodd wrtho,*
Job 33. *Gwrandewais dy weddi, ac *d* mi a dde-*
15, 16. *wisais y fan hon i mi yn dŷ aberth.*
d Deut.
12. 5. 13 Os *e* canaf fi y nefoedd, fel na byddo
e Job 38. *gwlaw, neu o's gorchymynaf i'r *f* locust-*
34. *iaid ddifa'r ddaear, ac os anfonaf g haint*
c 1 Bren. *ym mysg fy nhobl:*
3. 5.
Job 33. 14 Os *h* ŷ mhobl, y rhai y gelwir fy
15, 16. *enw arnynt, a *i* ymostyngant, ac a weddi-*
d Deut. *ant, ac a *k* geisiant fy wyneb, ac a *l* droant*
12. 5. *o'u ffyrdd drygionus: yna y gwrandawaf*
e Job 38. *o'u nefoedd, ac y *m* maddeuaf iddynt eu*
34. *pechodau, ac yr iachâf eu gwlad hwynt.*
f Joel 1. 4. 15 Yn awr *m* fy llygaid a fyddant yn
g Sal. 91. *agored, a'm clustiau yn ymwrando a'r*
15. *weddi *a wnair* yn y fan hon.*
h Iago 4. 16 Ac yn awr *n* mi a ddetholais ac a
10. *sanctteiddiais y tŷ hwn, i fod fy enw yno*
i 1 Sal. 24. *hyd byth: fy llygaid hefyd a'm *o* calon a*
6. *fyddant yno yn wastadol.*
Exec. 36. 17 A thithau, os *p* rhodi ger fy mron
37. *i, fel y rhodiodd Dafydd dy dad, a gwneu-*
Mat. 7. 7. *thur yr hyn oll a orchymynais i ti, a*
k Galar. *chadw *q* fy neddfau a'm barnedigaethau;*
3. 4.
l 1 Bren. 18 *r* Yna y sicrhâf deyrn-gadair dy
8. 49. *frenhiniaeth di, megis yr ammodais â Da-*
Pen. 6. *fydd dy dad, gan ddywedyd, s Ni thorrir*
36. *ymadrith oddi wrthyt *na byddo* gwr yn*
Mica 7. 8 *argiwyddiaethu yn Israel.*
m Pen. 6. 19 Ond os *t* dychwelwch, ac os gwrthod-
40. *wch fy neddfau a'm gorchymynion a*
n Pen. 6. *roddais ger eich bron, ac os ewch a gwa-*
6. *sanaethu duwiau dieithr, ac ymgrymmu*
o 1 Bren. *iddynt hwy:*
9. 3.
Jer. 32. 20 Yna mi a'u *u* diwreiddiaf hwynt
41. *o'm gwlad a roddais iddynt, a'r tŷ a sanct-*
p 2 Bren. *eiddiais i'm henw a fwriaf allan o'm go-*
20. 3. *lwg, ac mi a'i rhoddaf ef yn ddiareb, ac*
q 1 Bren. *yn wawd ym mysg yr holl bobloedd.*
2. 3.
r 2 Sam. 21 A'r tŷ yma, yr hwn fydd uchel, a
7. 16. *wna i bawb a'r a ei helbio iddo fynnu; fel*
s Pen. 6. *y dywedo, x Pa ham y gwnaeth yr Ar-*
16. *glwydd fel hyn i'r wlad hon, ac i'r tŷ*
t Lef. 26. *hwn?*
14--16.
Deut. 28. 22 Yna y dywedant, Am iddynt wrth-
15. *od Arglwydd Dduw eu tadau, yr hwn a'u*
u 1 Bren. *dug hwynt allan o wlad yr Aipht, ac *am**
9. 7. *iddynt ymaflyd mewn duwiau dieithr, ac*
x Deut. *ymgrymmu iddynt, a'u gwasanaethu*
29. 24. Jer. 22. *hwynt; am *y* hynny y dug efe yr holl*
8, 9. *y Pen. 36. 16. ddrwg yma arnynt hwy.*
Galar. 2. 8. Dan. 9. 12. Mica 7. 4, 9.

P E N. VIII.

1 *Adeiladau, ac aberthau hynyddol Salomon.*

992. A C *a* ym mhen ugain mlynedd, *yn y*
a 1 Bren. rhai yr adeiladodd Salomon dŷ yr
9. 10. Arglwydd, a'i dŷ ei hun;

2 Salomon a adeiladodd *b* y dinasoedd
b 1 Bren. 9. 11.
a adferasai Hiram i Salomon, ac a wnaeth *c* Num.
i feibion Israel drigo yno. 13. 21.
1 Sam. 8.
3 A Salomon a aeth i *c* Hamath-foba, ac 3.
a'i gorchfygodd hi. *d* Preg. 2.
4.
4 Ac efe a *d* adeiladodd *e* Tadmor yn e 1 Bren.
yr anialwch, a holl ddinasoedd y *f* trysor- 9. 18.
au, y rhai a adeiladodd efe yn *g* Hamath. f 1 Bren.
9. 19.
5 Efe hefyd a adeiladodd *h* Beth-horon g 1 Cron.
uchaf, a Beth-horon isaf, dinasoedd wedi 18. 3.
eu cadarnhau â muriau, pyrth, a barrau; h 1 Bren.
9. 17.
6 *i* Baalath hefyd, a holl ddinasoedd y i 1 Bren.
trysorau oedd gan Salomon, a holl ddinas- 9. 18.
oedd y cerbydau, a dinasoedd y marchog- k 1 Bren.
ion, * a'r llyn oll oedd ewyllys *l* gan Salo- 9. 19.
mon ei adeiladu yn Jerusalem, ac yn * Heb.
Libanus, ac yn holl dir ei arglwyddiaeth *a dell ddy-*
ef. *munud.*
l Salomon
7 ¶ Yr holl bobl y rhai a adawyd o'r *a ddym-*
Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Pherezziaid, *nodd*
a'r Hefiaid, a'r *m* Jebusiaid, y rhai nid *efe ei a-*
oeddynt o *feibion* Israel; *deiladu.*
Preg. 2. 9.
8 *Ond* o'u *n* meibion hwynt, y rhai a l 1 Bren.
drigasant ar eu hôl hwynt yn y wlad, y 9. 1.
rhai ni ddifethasai meibion Israel, Salo- m Gen.
mon a'u gwnaeth hwynt yn *o* drethol hyd 10. 6.
y dydd hwn. n 1 Bren.
9. 21.
9 Ond o feibion Israel ni roddodd Salo- o Preg. 2.
mon *neb* yn *p* weision yn ei waith: canys 10.
hwynt-hwy *oeddynt* o ryfelwyr a thywys- p Lef. 25.
ogion ei gaptteiliaid ef, a thywysogion ei 46.
gerbydau a'i wyr meirch ef. Neh. 5. 5.
q 2 Tim.
10 A dyma'r rhai pennaf o *q* swyddog- 2. 4.
ion y brenhin Salomon, *sef* *r* dau cant a r 1 Bren.
deg a deugain, yn argiwyddiaethu ar y 9. 23.
bobl. s 1 Bren.
3, 1.
11 ¶ A Salomon a ddug *s* ferch Pha- a 7. 8.
rao i fynu o ddinas Dafydd i'r tŷ a adei- a 9. 24.
ladasai efe iddi hi: canys efe a ddywed- t 1 Bren.
odd, Ni thrig fy ngwraig i yn nŷ Dafydd 8. 59.
brenhin Israel, o herwydd sanctaidd yw, u Eccl. 29.
o blegid i arch yr Argiwydd ddyfod i 38.
mewn iddo. x Eec. 23.

12 ¶ Yna Salomon a offrymmodd
boeth-offrymmau i'r Arglwydd ar allor
yr Argiwydd, yr *t* hon a adeiladasai efe o
flaen y porth;

13 *t* A boeth-offrymmu dogn *u* dydd yn
ei ddydd, yn ol gorchymyn Moses, ar y
Sabbathau, ac ar y newydd-oerau, ac ar
y gwyliau arbennig, *x* dair gwaith yn y
flwyddyn; *ef* ar ŵyl y bara croyw, ac ar
ŵyl yr wythnosau, ac ar ŵyl y pebyll.

14 ¶ Ac efe a osododd, yn ol trefn
Dafydd ei dad, y ddosparthiadau yr offeiri-
aid yn eu gwasanaeth, a'r *x* Lefiaid yn
eu goruchwyliaeth, i foliannu ac i weini
ger bron yr offeiriaid, *a* fel yr oedd ddy-
ledus bob dydd yn ei ddydd; a'r *b* porth-
orion yn eu dosparthiadau, wrth bob
porth: canys felly *y* *r* *oedd* gorchymyn Da-
fydd c gwr Duw.

15 Ac ni throisant hwy oddi wrth or-
chymyn y brenhin i'r offeiriaid a'r Lefi-
aid, am un peth, nac am y *d* trysorau.

16 A holl waith Salomon oedd wedi ei
barottoi hyd y dydd y seiliwyd *z* yr Ar-
glwydd, a hyd oni orphenwyd ef. *Felly* y
e gorphenwyd tŷ yr Arglwydd.

17. ¶ Yna yr aeth Salomon i *f* Esion-
gaber, ac i † Eloth, ar fin y môr yng wlad *e* 1 Bren.
Edom: 9. 25.

18 A Hiram a anfonodd gyd â'u weision *f* 1 Bren.
longau, a gweision cyfarwydd ar y môr, 9. 26.
a hwy a aethant gyd a gweision Salomon, † Neu,
i Ophir, ac a gymmerasant oddi yno bed- *Elath,*
war cant a deg a deugain talent o aur, ac Deut. 2. 8
a'u dygasant i'r brenhin Salomon. 2 Bren.
14. 22. *g* 1 Bren. 9. 28.

P E N. IX.

1 *Brenhines Seba yn ymbyfedd ganddi ddoethineb Salomon.* 13 *Aur Salomon.*

A Phan glybu brenhines Seba glod 992.
Salomon, hi a ddaeth i Jerusalem, i *a* 1 Bren.
brofi Salomon â chwestiynau caled, â 10. 1, &c.
* llu mawr iawn, ac â chamelod yn dwyn 42.
aroglau, ac aur lawer, a meini gwerth- Luc 11. 31
fawr: a hi a ddaeth at Salomon, ac a * Gof.
ddywedodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei gordd.
chalon.

b 1 Bren. 10. 3. c Diar. 8. 14. Mat. 12. 42.

2 A Salomon a fynegodd iddi hi ei holl ofynion: ac nid oedd dim yn guddiedig rhag Salomon a'r *b* na fynegodd efe iddi hi.

3 A phan welodd brenhines Seba ddoethineb Salomon, a'r ty a adeiladafai efe,

1 Cor. 1. 30. Col. 2. 3. d 1 Bren. 10. 5. Dat. 3. 21. * Neu, *fwrderiaid.*

4 A bwyd ei fwrdd, ac *d* eisteddiad ei weision, a threfn ei weinidogion, a'u dillad, a'i * drulliadau ef, a'u gwisgoedd, a'i esgynfa ar hyd yr hon yr ai efe i fynu i dŷ yr Arglwydd; nid oedd mwyach yspryd ynddi.

e 1 Bren. 10. 6. † Neu, *ymadrodd-ion.*

5 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, *e* Gwir yw'r gair a glywais yn fy ngwlad, am dy † weithredoedd di, ac am dy ddoethineb:

f 1 Cor. 2. 9. 1 Ioan 3. 1, 2. g Sal. 84. 4.

6 Etto ni choeliais i'w geiriau hwynt, nes i mi ddyfod, ac i'm llygaid weled. Ac wele, ni fynegasid i mi hanner *f* helaethrwydd dy ddoethineb; ychwanegaist at y clod a glywais i.

7 *g* Gwyn fyd dy wyr di, a gwynfydedig yw dy weision hyn, y rhai fydd yn sefyll yn wastadol gerdy fron, ac yn clywed dy ddoethineb.

8 Bendigedig fyddo yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn a'th hoffodd di, i'th osod ar ei *b* orseddfa ef, yn frenhin dros yr Arglwydd dy Dduw: o herwydd cariad dy Dduw tu ag at Israel, i'w sicrhau yn dragywydd; am hyhny y gwnaeth efe dydi yn frenhin arnynt hwy, i wneuthur barn a chyfiawnder.

9 A hi a roddodd i'r brenhin chwech ugain talent *i* o aur, a pher-aroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr: ac ni bu'r fath ber-aroglau a'r rhai a roddodd brenhines Seba i'r brenhin Salomon.

h Ecl. 25. 39. i 1 Bren. 10. 10. m 1 Bren. 10. 11. Sal. 1. 3. n Dat. 18. 11, 12. o 1 Bren. 10. 12. † Heb. *esgyn.* 1 Bren. 10. 5. p Sal. 37. 4.

10 *m* Gweision Hiram hefyd, a gweision Salomon, y rhai a ddygasant aur o Offir, a ddygasant *n* goed Algummim, a meini gwerthfawr.

11 A'r brenhin a wnaeth o'r *o* coed algummim † risiau i dŷ yr Arglwydd, ac i dŷ'r brenhin, a thelynau a nablau i'r cantorion: ac ni welsid eu bath o'r blaen yngwlad Iuda.

12 A'r brenhin Salomon a roddodd i frenhines Seba ei holl *p* ddymuniad, a'r hyn a ofynodd hi, heb law yr hyn a ddygasai hi i'r brenhin. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlad, hi a'i gweision.

q Sal. 72. 10. Esa. 60. 9, 10. Jer. 24. 22. r Gen. 24. *sict* 25. 24.

13 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i Salomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thri ugain a chwech o dalentau aur:

14 Heblaw *yr hyn* yr oedd y marchnadwyr a'r marsiandwyr yn *eu* dwyn: a holl frenhinoedd Arabia, a thywysogion y wlad, oedd yn dwyn aur ac arian i Salomon.

s 1 Bren. 7. 2. t Sal. 45. 5, 6. u 1 Bren. 10. 18.

15 ¶ A'r brenhin Salomon a wnaeth ddau can tarian o aur dilin: chwe chan *sict* o aur dilin a roddodd efe ym mhob tarian.

16 A thri chant o fwcledi o aur dilin: tri chan *sict* o aur a roddodd efe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u gosododd hwynt yn tŷ nhŷ coed Libanus.

x Diar. 28. 1.

17 ¶ A'r brenhin a wnaeth † orseddfa fawr o ifori, ac a'i gwisgodd ag aur pur.

y Heb. *cynedig.* * Neu, *nid oedd arian ymddynt.* † Neu, *a daint Elephant.* z Sal. 89. 27. Eph. 1. 21.

18 A chwech o risiau *oedd* i'r orseddfa, a throedle o aur, ynglŷn wrth yr orseddfa, a chanllawiau o bob tu i'r eisteddle, a dau *x* lew yn sefyll wrth y canllawiau.

19 A deuddeg o lewod yn sefyll yno ar y chwe gris o bob tu. Ni wnaethpwyd y fath mewn un deyrnas.

20 ¶ A holl lestri diod y brenhin Salomon *oedd* o aur, a holl lestri tŷ coed Libanus *oedd* aur pur: * nid oedd yr un o arian; nid oedd dim bri arno yn nyddiau Salomon.

21 Canys llongau'r brenhin oedd yn myned i Tarsis gyd â gweision Hiram: unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tarsis yn dwyn aur, ac arian, † ac ifori, ac eppaod a pheunod.

22 A'r brenhin Salomon a y ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear mewn cyfoeth a doethineb.

23 ¶ A holl frenhinoedd y ddaear oedd yn ceisio *gwyneb* Salomon, i wrando ei *c* ddoethineb a roddasai Duw yn ei galon ef.

24 A hwy a ddygasant bob un ei anrheg, llestri arian, a llestri aur, a gwisgoedd, arfau, a pheraroglau, meirch a mulod, dogn bob blwyddyn.

25 ¶ Ac *a* yr oedd gan Salomon bedair mil o breseb au meirch a cherbydau, a deuddeng mil o wyr meirch; ac efe a'u cyfleoddd hwynt yn ninasoedd y cerbydau, a chyd a'r brenhin yn Jerusalem.

26 ¶ *b* Ac yr oedd efe yn arglwyddiaethu ar yr holl frenhinoedd, o'r † afon hyd wlad y Philistiaid, a hyd derfyn yr Aipht.

27 A'r brenhin a ‖ wnaeth yr arian yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedrwydd a wnaeth efe fel y sycomorwydd yn y doldir, o amldra.

28 *d* ac yr oeddynt hwy yn dwyn meirch i Salomon o'r Aipht, ac o bob gwlad.

29 ¶ A'n rhan arall o *e* weithredoedd Salomon, cyntaf a diweddaf, onid *yn*dyn hwy yn ysgrifenedig yng ngeiriau Nathan y prophwyd, ac yn mhrophwydoliaeth Ahia y siloniad, ac yng weledigaethau *f* Ido y gweledydd yn erbyn Jeroboam mab Nebat?

30 A *g* Salomon a deyrnasodd yn Jerusalem ar holl Israel ddeugain mlynedd.

31 A Salomon a hunodd gyd a'i dadau, a chladdwyd of yn ninas Dafydd ei dad: a Rehoboam ei *h* fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. X.

1 *Yr Israeliaid yn ymgasglu i gorsi Rehoboam, yn ceisio gando ysgafnhau eu baich.* 6 *Rehoboam yn gwrthod cynghor yr henafgwyr;* 16 *Deg llwyth yn cilio.*

A *a* Rehoboam a aeth i *b* Sichem; canys i Sichem y daethai holl Israel i'w urddo ef yn frenin.

2 A phan glybu Jeroboam mab Nebat, (ac yntau yn yr Aipht, *c* lle y ffoisai efe o wydd Salomon y brenhin) *d* Jeroboam a ddychwelodd o'r Aipht.

3 Canys hwy a anfonasent, ac a alwasent am dano ef. A Jeroboam a holl Israel a ddaethant, ac a ymddiddanasant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dad a wnaeth ein hiau ni yn drom; yn awr gan hynny *f* ysgafnha *beth o* gaethiwed caled dy dad, ac o'i iau * drom ef yr hon a roddodd efe arnom ni, ac ni a'th wasanaethwn di.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *g* Ymhen y tridiau dychwelwch attaf fi. Ar hyn bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenin Rehoboam a ymgynghorodd a'r *e* henuriaid a safasai yn sefyll o flaen Salomon ei dad ef pan ydoedd efe yn fyw, gan ddywedyd, Pa fodd yr ydych chwi yn *i* cynghori atteb y bobl hyn?

7 A hwy a lefarasant wrtho, gan ddywedyd, Os byddi yn *k* da i'r bobl yma, a'u boddloni hwynt, ac os dywedi wrthynt eiriau teg, hwy a fyddant yn weision i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd *l* gynghor yr henuriaid a gynghorasent hwy iddo; ac efe a ymgynghorodd â'r gwyr *m* ieuainge a gyndyddasent gyd ag ef, a'r rhai oedd yn sefyll ger ei fron ef.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr atteboin y bobl hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan ddywedyd, Ysgafnha *beth ar* yr *n* iau a osododd dy dad arnom ni?

10 A'r gwyr ieuainge y rhai a gynnydd-asent gyd ag ef a lefarasant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi wrth y bobl a lefarasant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dad a wnaeth ein hiau ni yn drom, ysgafnha di thau *o* oddi arnom ni: fel hyn y dywedi wrthynt; *p* Fy *mys* bach *fydd* ffyrfach na llwynau fy nhad.

11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwythodd chwi a iau drom, minnau hefyd a chwanegaf

2 Col. 9. 3. a 1 Bren. 24. 26. b 10. 26. Pen. 1. 14. c 1 Bren. 4. 21. Sal. 72. 8. Dan. 7. 14. 1 Tim. 6. 15. Dat. 19. 12. c Gen. 15. 18. † Euphrates. ‖ Heb. *roddodd.* Sal. 72. 8. d 1 Bren. 10. 28. Pen. 1. 16. e 1 Bren. 11. 41. f Pen. 12. 15. a 13. 22. g 1 Bren. 11. 42. h 1 Bren. 11. 43.

975. a 1 Bren. 12. 1, &c. b Gen. 12. 6. c 1 Bren. 11. 40. d 1 Bren. 12. 2. e 1 Bren. 4. 21 Sal. 72. 8. f Mat. 11. 28. 29. * Nid yw 'r bobl yn achwyn ar eulun-addoliaeth, ond pwys y iau, ninnau achwyn wu rhag trethi; ond pa le y mae'r efengyl bur? g 1 Bren. 12. 5. Sal. 1 12 15 b 1 Tim. 5. 17. i Diar. 15. 22. k Neh. 9. 19. Sal. 86. 17 l Diar. 1. 30. m 1 Bren. 14. 21. n Pen. 12. 13. o 1 Cor. 14. 20. p Gal. 5. 1 o 1 Bren. 10. 12.

negaf ar eich tau Duw i fy nhad a'ch ceryddodd chwi a *p* ffrewyllau, a minnau *ach ceryddaf chwi* ag yr eiddo honaw.

12 Yna y daeth Jeroboam, a'r holl bobl at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefarasai'r brenin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf fi y trydydd dydd.

13 A'r brenin a'u hattebodd hwynt yn arw: a'r brenin Rehoboam a wrthododd gynghor yr henuriaid.

14 Ac efe a lefarodd wrthynt yn ol cyngor y gwyr *q* ieuainc, gan ddywedyd, Fy nhad a wnaeth eich iau chwi yn drom, a minnau a ychwanegaf arni hi: fy nhad a'ch ceryddodd chwi a ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf chwi* ag yr eiddo honaw.

15 Ac ni wrandawodd y brenin ar y bobl: o herwydd *r* yr achos oedd oddi wrth Duw, fel *y* cyflawnai yr Arglwydd ei air a lefarasai efe trwy law Ahia y Siloniad wrth Jeroboam mab Nebat.

16 ¶ A phan *weledd* holl Israel na wrandawai'r brenin arnynt hwy, y bobl a attebasant y brenin, gan ddywedyd, Pa *ran jydd* i ni yn Dafydd? nid oes 'chwaith *i ni* etifeddiaeth ym mab Jesse: O Israel, *ded* pawb i'w pebyll: edrych yn awr *ar* dy dy dy hun, Dafydd. Felly holl Israel a *t* aethant i'w pebyll.

17 Ond meibion Israel, y rhai oedd yn preswylio yn ninasoedd Juda, Rehoboam a deyrnasodd arnynt hwy.

18 A'r brenin Rehoboam a anfonodd *u* Hadoram, yr hwn *oedd* ar y *x* dreth, a meibion Israel a'i llabyddiasant ef a meini, fel y bu efe farw: ond y brenin Rehoboam a bryfurodd i fyned i'w gerbyd, i ffoi i Jerusalem.

19 Ac Israel a * wrthryfelasant yn erbyn tŷ y Dafydd hyd y dydd hwn.

P E N. XI.

1 *Rehoboam yn casclu dlu i ddwyn Israel dano, a Semaia gwr Duw, yn gwarafun iddo.*

A *a* Phan ddaeth Rehoboam i Jerusalem, efe a gasglodd o holl dy Juda, ac o Benjamin, gant a phedwar ugain mil o *b* wyr dewisol, cymmwys i ryfel, i ymladd ag Israel, *c* i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam.

2 Ond gair yr Arglwydd a ddaeth at Semaia *b* gwr Duw, gan ddywedyd,

3 Dywed wrth *c* Rehoboam mab Salomon brenin Juda, ac wrth holl *d* Israel yn Juda a Benjamin, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *e* Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr: dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun; *f* canys trwyof fi y gwnaethpwyd y peth hyn. A hwy a *g* wrandawsant ar eiriau yr Arglwydd, ac a ddychwelasant, heb fyned yn erbyn Jeroboam.

5 ¶ A Rehoboam a drigodd yn Jerusalem, ac a adeiladodd *h* ddinasoedd cedyrn yn Juda.

6 Ac efe a adeiladodd *i* Bethlehem, ac *k* Etam, a *l* Tecoa,

7 A Bethsur, a Soco, ac Adulam,

8 A *m* Gath, a *n* Mareſa, a *o* Ziph,

9 Ac Adoraim, a *p* Lacis, ac *q* Azeca,

10 A *r* Sora, ac *s* Ajalon, a *t* Hebron, y rhai *oedd* yn Juda, ac yn Benjamin; dinasoedd o gadernid.

11 Ac efe a gadarnhaodd yr amddiffynfaoedd, ac a ofododdd ffaenoriaid ynddynt hwy, a chellau bwyd, ac olew, a gwin.

12 Ac ym mhob dinas *y gofododdd efe* darianau, a gwaywffyn, ac a'u cadarnhaodd hwynt yn gadarn iawn: ac eiddo ef oedd Juda a Benjamin.

13 A'r offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai *oedd* yn holl Israel, a eyrchasant atto ef o'u holl derfynau.

14 Canys y Lefiaid a adawsant *u* eu maesydd pentrefol, a'u meddiant, ac a ddaethant i Juda, ac i Jerusalem: canys

x Jeroboam a'u feibion a'u hwyrion hwynt ymaith o fod yn *y* offeiriaid i'r Arglwydd.

15 Ac efe a ofododdd iddo *z* offeiriaid i'r uchelfeydd, ac i'r *a* cythreuliaid, ac i'r lloi, a wnaethai efe.

16 Ac ar eu hol hwynt, *b* o holl lwythau Israel, y rhai oedd yn rhoddi eu calon i *c* geisio Arglwydd Dduw Israel, a ddaethant i Jerusalem, i aberthu i Arglwydd Dduw eu tadau.

17 Felly hwy a gadarnhasant frenhiniaeth Juda, ac a gryfhasant Rehoboam mab Salomon, dros dair blynedd: canys hwy a rodiasant yn *d* ffordd Dafydd a *e* Salomon dair blynedd.

18 ¶ A Rehoboam a gymmerth Mahalath, merch Jerimoth mab Dafydd, yn wraig iddo, *ac* Abihail merch Eliab mab Jesse:

19 A hi a ymddug iddo ef feibion, *sef* Jeus, a Samaria, a Zaham.

20 Ac ar ei hol hi efe a gymmerth * Maaca ferch Absalom; a hi a ymddug iddo ef Abia, ac Atthai, a Ziza, a Selomith.

21 A Rehoboam a garodd Maaca merch † Absalom yn fwy na'i holl wragedd a'i ordderchadon: canys deunaw o wragedd a gymmerth efe, a thri ugain o ordderchadon; ac efe a genhedlodd, wyth ar hugain o feibion, a thri ugain o ferched.

22 A Rehoboam a ofododdd Abia mab Maaca yn ben, yn *g* flaenor ar ei frodyr: canys *yr oedd yn ei fryd* ei urddo ef yn frenin.

23 Ac efe a fu *h* gall, ac a wasgarodd *rai* o'i feibion i holl wledydd Juda a Benjamin, i bob dinas gadarn, ac a roddodd iddynt i luniaeth yn helaeth: ac efe a geisiodd *i* liaws o wragedd.

P E N. XII.

1 *Rehoboam yn ymwrthod a Duw, a Sisac yn ei anrheithio ef.* 5 *Yn edifarhau ac yn cael ymwared.* 13 *Teyrnasiad Rehoboam.*

AC wedi i Rehoboam ficrhau'r *a* frenhiniaeth, a'i chadarnhau, efe a *b* wrthododd gyfraith yr Arglwydd, a holl *c* Israel gyd ag ef.

2 Ac yn y bummed flwyddyn i'r brenin Rehoboam, y daeth Sisac brenin yr Aipht i fynu yn erbyn Jerusalem (o herwydd iddynt *d* wrthryfela yn erbyn yr Arglwydd)

3 A mil a dau cant o *e* gerbydau, a thri ugain mil o *wyr f* meirch; ac nid *oedd* rhifedi ar y bobl a ddaeth gyd ag ef o'r Aipht, *g sef* y Lubiaid, y *h* succiaid, a'r Ethiopiaid.

4 Ac efe a ynnillodd y dinasoedd cedyrn, y rhai *oedd* yn Juda, ac a ddaeth hyd Jerusalem.

5 ¶ Yna Semaia y prophwyd a ddaeth at Rehoboam, a thywysogion Juda, y rhai oedd wedi ymgasglu yn Jerusalem rhag ofn Sisac, a'c a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Chwi a'm *i* gwrthodasoch *k*, am hynny myfi a'ch gedewais chwi yn llaw Sisac.

6 Yna tywysogion Israel a'r brenin *l* a ymostyngasant, ac a ddywedasant, *m* Cyfiawn *yw* yr Arglwydd.

7 A phan *n* welodd yr Arglwydd iddynt hwy ymostwng, daeth gair yr Arglwydd at Semaia, gan ddywedyd, Hwy a'o ymostyngasant; *am hynny* ni ddifethaf hwynt, ond rhoddaf iddynt ymwared ar fyrder; ac ni thywelltir fy *p* llid yn erbyn Jerusalem trwy law Sisac.

8 Etto byddant yn weision iddo ef, *q* fel yn adnabyddont fy ngwasanaeth i, a gwasanaeth teyrnasoedd y gwledydd.

9 Yna Sisac brenin yr Aipht a ddaeth i fynu yn erbyn Jerusalem, ac a gymmerth drysorau

---

a 1 Sam. 6. 6—18. *b* Ado. 1. *c* Mic. 3. 4.

a 2 Bren. 12. 15, 24 & 13. 7.

e 1 Bren. 11. 29. *f* 2 Sal. 81. 12. Rhuf. 1. 32.

x 1 Bren. 12. 18. *a* 1 Bren. 4. 6. * Ond bu'asai fod *Rehoboam* yn canlyn pechodau ei dad yn hytrach na'i rinweddau, a ddaeth ai'n farn arno'es *y* Preg. 2. 19. Rhuf. 6. 21.

975.

a 1 Bren. 12. 21, &c. *b* 2 Barn. 23. 6. *c* 1 Bren. 12. 23. *d* Pen. 15. 9. *e* Lef. 12. 6. *f* 1 Bren. 22. 24. Rhuf. 9. 3. *g* 12. 19. *f* 1 Bren. 12. 15. *g* 1 Sam. 15. 22. *b* Pen. 14. 6. *i* Jos. 19. 15. *k* 1 Cron. 4. 31. *l* 2 Sam. 14. 2. *m* 1 Bren. 12. 39. *n* Jos. 10. 10. *o* Jos. 15. 24. *p* 2 Bren. 14. 10.

974.

q Jer. 34. 7. *r* Jos. 15. 33. *s* Jos. 19. 42. *t* Gen. 23. 2. *u* Num. 35. 2.

Pen. xi. *Adn.* 17.] *Ffordd Dafydd a Salomon.* Breddwch Duw. *Preg.* vii. 27. *Exod.* xviii. 22.

Ee gesglir wrth y gyfamoliaeth yma, farw *o Salomon yn* 2 *Pedr.* i. 21.

v Sal. 39. 6.
dryforau tŷ yr Arglwydd, *r* a thryforau tŷ'r brenin, ac a'u dug hwynt ymaith
s 1 Bren. 10. 16.
oll: dug ymaith hefyd y tarianau aur *s* a wnaethai Salomon.
Pen. 9. 15.
10 A'r brenin Rehoboam a wnaeth yn eu lle hwynt *t* dariannau pres, ac a'u
t 1 Bren. 14. 27.
rhoddodd *buynt* i gadw dan law tywyſogion gwyr y
* Neu, *goſgordd.*
* gard, y rhai oedd yn cadw drws tŷ'r brenin.
u Adn. 6.
11 A phan elai'r brenin i dŷ yr Ar-
† Neu, *ac etto yn Juda yr oedd peth-au daion-us,*
glwydd, gwyr y gard a ddeuent ac a'u cyrchent hwy, ac a'u dygent drachefn i yſtafell gwyr y gard.
Gen. 7. 1. Pen. 19. 3 Hoſ. 11. 12.
12 A phan *u* ymoſtyngodd efe, llid yr Arglwydd, a ddychwelodd oddi wrtho ef, fel na's dinyſtriai yn hollol; † ac yn Juda hefyd yr oedd pob peth yn dda.
Rhuſ. 12. 2.
13 ¶ Felly y brenin Rehoboam a *x* ymgryfhaodd yn Jeruſalem, ac a deyrnaſodd: a mab y dri mlwydd a deugain *oedd* Rehoboam pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a dwy flynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem, ☞ y ddinas a ddewiſaſai yr Arglwydd i oſod ei enw ef ynddi, o holl lwythau Iſrael: ac enw ei fam ef oedd Naama, Ammonees.
x Diar. 14. 34.
y 1 Bren. 14. 21.
14 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg, canys ni ‡ pharatôdd efe ei galon i a geiſio yr Arglwydd
☞ 1 Bren. 8. 29.
Pen. 6. 6. ‡ Neu, *oſodpdd*
15 Am y gweithredoedd cyntaf a dd-weddaf i Rehoboam, onid *ydynt* hwy yn yſgrifenedig yng eiriau *b* Semaia y prophwyd, ac Ido y *c* gweledydd, yn yr achau? *A bu* rhyfeloedd *rhwng* Rehoboam a
Pen. 10. 3.
a 29. 10.
Jeroboam yn waſtadol.
Sal. 10. 17.
16 *d* A Rehoboam a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn ninas Dafydd: ac *e* Abia ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.
Diar. 16. 1.
a Pen. 11. 17.
16. Mat. 7. 7.
b 1 Bren. 12. 22. Adn. 5.
c Pen. 9. 29.
d 1 Bren. 2. 10.
e 1 Bren. 14. 31.

P E N. XIII.

1 *Abia yn teyrnaſu, 3 yn rhyfela a Jeroboam. 13 yn byderu ar Dduw, ac yn gorchfygu.*

958.
a 1 Bren. 15. 1, &c.
b Pen. 11. 20.
AC *a* yn y ddeunawfed flwyddyn i'r brenin Jeroboam y dechreuodd Abia deyrnaſu ar Juda.
Maaca.
c Barn. 20. 5.
d Pen. 14. 9.
2 Tair blynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem; ac enw ei fam ef *oedd b* Micaia, merch Uriel o *c* Gibea. Ac yr oedd rhyfel rhwng Abia a Jeroboam.
* Neu, *ſafodd.*
e Gen. 10. 18.
f Sal. 120. 7.
Rhuſ. 12. 18.
g 2 Sam. 7. 12.
h Num. 18. 19.
Ezec. 43. 7.
Marc 9. 50.
i 1 Bren. 11. 26.
k Barn. 9. 4.
l Deut. 13. 13.
m Pen. 12. 13.
n Preg. 10. 16.
Eſa. 3. 4.
1 Cor. 14. 20.
o Eph. 4. 14.
p 1 Cron. 29. 11.
q 1 Bren. 12. 28.
r Pen. 11. 14.
15. *s* 1 Bren. 12. 31. a 13. 33.
3 Ac y mae Abia yn rhyfela â llu o ryfelwyr gryminus, *d ſef* pedwar can mil o wyr etholedig: a Jeroboam a luniaeth-odd y rhyfel yn ei erbyn ef ag wyth gan mil o wyr etholedig, gryminus, nerthol.
4 ¶ Ac Abia a * gyfododd ar fynydd *e* Semaraim, yr hwn *fydd* ym mynydd-dir Ephraim, ac a ddywedodd, O Jeroboam, a holl Iſrael, *f* gwrandewch fi;
5 Oni *ddyleth* chwi wybod *g* roddi o Arglwydd Dduw Iſrael y frenhiniaeth i Ddafydd ar Iſrael yn dragywydd, iddo ef ac i'w feibion, trwy *h* gyfammod halen?
6 Etto i Jeroboam mab Nebat, gwas Salomon mab Dafydd, a gyfododd ac a wrthryfelodd yn erbyn ei arglwydd.
7 *k* Ac ofer ddynion, *ſef* meibion y *l* fall, a ymgaſglaſant atto ef, ac a ymgadarnhaſant yn erbyn Rehoboam mab Salomon, pan oedd *m* Rehoboam yn *n* fachgen, ac yn o wan ei galon, ac ni y allai ymgadarnhau yn eu herbyn hwynt.
8 Ac yn awr yr ydych yn meddwl ymgadarnhau yn erbyn *p* brenhiniaeth yr Arglwydd, *yr hon ſydd* yn llaw meibion Dafydd; ac *yr ydych* yn dyrfa fawr, a chyd â chwi y mae'r lloi aur *q* a wnaeth Jeroboam yn dduwiau i chwi.
9 *r* Oni yrraſoch ymaith offeiriaid yr Arglwydd, meibion Aaron, a'r Leſiaid? ☞ ac oni wnaethoch i chwi offeiriaid fel pobl y gwledydd *eraill?* pwy bynnag ſydd yn dyfod † i'w gyſſegru a buſtach ieuangc ac â faith o hyrddod, *bumnw* ſydd yn offeiriad i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau.
10 *t* Ninnau, yr Arglwydd *yw* ein *u* Duw ni, ac ni's gwrthodaſom ef; a'r offeiriaid y rhai ſydd yn gwaſanaethu yr Arglwydd *yw* meibion Aaron, a'r Leſiaid *ſydd* yn *eu* gorchwyl.
11 Ac y maent hwy yn *x* llofgi i'r Arglwydd boeth-offrymmau bob bore a phob hwyr, ac arogl-darth peraidd; ac *yn cadw* treſn y *y* bara *goſod* ar y bwrdd pur, a'r canhwyllbren aur a'i lampau; ☞ i lofgi bob prydnhawn: canys yr ydym ni yn cadw goruchwyliaeth yr Arglwydd ein Duw; ond chwi a'i gwrthodaſoch ef.
12 Ac wele, Duw *ſydd* ben gyd â ni a'i *a* offeiriaid ef ag udgyrn ioniarus i udganu yn eich erbyn chwi. *b* O feibion Iſrael, *c* nac ymleddwch yn erbyn Arglwydd Dduw eich tadau; canys ni lwyddwch chwi.
13 ¶ Ond Jeroboam a barodd oſod *d* cynllwyn o amgylch, a dyfod o'u hol hwynt: felly yr oeddynt hwy o flaen Juda, a'r cynllwyn o'r tu ol iddynt.
14 A Juda a edrychodd yn ol, ac wele *e* waeddaſant ar yr Arglwydd, a'r offeiriaid a leiſiaſant mewn udgyrn.
15 A gwŷr Juda a floeddiaſant: a phan *f* waeddodd gwŷr Juda, *g* Duw a darawodd Jeroboam, a holl Iſrael, o flaen Abia a Juda.
16 A meibion Iſrael a ffoiſant o flaen Juda: a Duw a'u *h* rhoddodd hwy i'w llaw hwynt.
17 Ac Abia a'i bobl a'u tarawſant hwy â lladdfa fawr: a ſyrthiodd yn archolledig o Iſrael *i* bum can mil o wyr etholedig.
18 Felly *k* daroſtyngwyd meibion Iſrael y pryd hynny; a meibion Juda a orfuant, *l* o herwydd iddynt bwyſo ar Arglwydd Dduw eu tadau.
19 Ac Abia a erlidiodd ar ol Jeroboam, ac a ddug oddi arno ef ddinaſoedd, *m* Bethel a'i phentrefydd, a Jeſana a'i phentrefydd, ac Ephraim a'i phentrefydd.
20 Ac ni chafodd Jeroboam nerth mwyach yn nyddiau Abia: ond yr Arglwydd a'i *n* tarawodd ef, fel y bu efe farw.
21 ¶ Ond Abia a *o* ymgryfhaodd, ac a gymmerth iddo bedair ar ddeg o wragedd, ac a genhedlodd ddau fab ar hugain, ac un ar bymtheg o ferched.
22 A'r rhan arall o hanes Abia, a'i ffyrdd ef, a'i eiriau, *y maent* yn yſgrifenedig yn ‡ llyfr y prophwyd *p* Ido.

P E N. XIV.

1 *Aſa yn dyfod ar ol Abia, ac yn dileu delw-addoliaeth; 9 yn galw ar Dduw, ac yn yſpeilio'r Ethiopiaid.*

955.
a 1 Bren. 2. 10.
b 1 Bren. 15. 8, &c.
Pen. 25. 2.
c Deut. 7. 3.
d Lef. 26. 30.
e Ecſ. 34. 13.
f Joſ. 22. 5.
* Heb. *haui-ddewaus.*
g Joſ. 7. 26.
FElly Abia a hunodd *a* gyd â'i dadau, a chladdaſant ef yn ninas Dafydd; ac Aſa ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef. Yn ei ddyddiau ef y cafodd y wlad lonydd ddeng mlynedd.
2 Ac Aſa a wnaeth yr hyn *oedd b* dda ac union yng olwg yr Arglwydd ei Dduw.
3 Canys efe a fwriodd ymaith *c* allorau *duwiau* dieithr, a'r *d* uchelfeydd, ac *e* a ddryliodd y delwau, ac a dorrodd y llwyni:
4 Ac a orchymynodd i Juda *f* geiſio Arglwydd Dduw eu tadau, a gwneuthur y gyfraith a'r gorchymyn.
5 Ac efe a fwriodd ymaith o holl ddinaſoedd Juda yr uchelfeydd a'r * delwau: a chafodd y frenhiniaeth lonydd o'i flaen ef.
6 ¶ Ac efe a adeiladodd ddinaſoedd cedyrn yn Juda, o herwydd bod y wlad yn cael llonydd, ac nad *oedd* rhyfel yn ei erbyn ef yn y blynyddoedd hyny; o blegid yr

Pen. xiii. *Adn.* 14.] *A waeddaſant.* Nid oes na gelyn na chynllwyn a ettyl weddi credadyn at Dduw. *Adn.* 17. *Bum can mil.* A glywyd ſon am gynnifer yn ſyrthio mewn un frwydr? brodyr yn tywallt gwaed eu gilydd fel dwfr, a'r dienwaededig yn chwerthin! *Sal.* xl. 15. Blant bychain, ymgedwch rhag *eulynod!* 1 *Cor.* x. 14. 2 *Ioan* 21.

b Sal.127. 2.
yr Arglwydd a roddasai b lonyddwch iddo.

Jer. 30. 10.
7 Am hynny efe a ddywedodd wrth Juda, Adeiladwn y dinasoedd hyn, ac amgylchwn *hwynt* â mur, â thyrau, â drysau, ac â barrau, tra *fyddo* 'r wlad o'n

c Sal. 37. 37.
blaen ni; o herwydd i ni *c* geisio yr Arglwydd ein Duw; ni a'i ceisiasom, ac efe

d Gen. 49. 24. 1 Cron. 12. 22.
a roddodd lynyddwch i ni o amgylch. *d* Felly hwy a adeiladasant ac a lwyddasant.

m Pen. 16. 8.
8 Ac yr oedd gan Asa lu o *wyr* yn dwyn tariannau a gwaywffyn, o Juda tri chan mil, ac o Benjamin dau cant a

n Sal. 33. 16.
phedwar ugain mil yn dwyn tariannau, ac yn tynnu bwa: *l* y rhai hyn oll *oedd* wyr grymmus.

Exa. 8. 9, 10. Dat. 16. 14.
9 ¶ A Zera yr *m* Ethiopiad a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt, a llu o *n* fil o filoedd, ac â thri chant o gerbydau; ac a

o Jos. 15. 44.
ddaeth hyd *o* Maresa.

p Ecc. 14. 25. Pen. 13. 14.
10 Yna Asa a aeth allan yn ei erbyn ef, a hwy a luniaethasant ryfel yn nyffryn Sephatha wrth Maresa.

q Barn. 7. 7. 1 Sam. 14. 6. Sal. 62. 11. r Diar. 18. 10. Sal. 17. 7.
11 *p* Ac Asa a waeddodd ar yr Arglwydd ei Dduw, ac a ddywedodd, O Arglwydd, *q* nid *yw ddim* i ti gynnorthwyo, pa un bynnag ai gyd â llawer, ai gyd â'r rhai nid oes ganddynt gryfdwr: cynnorthwya di ni, O Arglwydd ein Duw; canys *r* pwyso yr ydym ni arnat ti, ac yn dy enw di y daethom yn erbyn y dorf hon: O

s 2 Barn. 7. 2 Sam. 8. 1 Sam. 17. 47. Sal. 22. 4. t Zec. 2. 8. Act. 9. 4. u Pen. 13. 15. x Preg. 9. 11. y Gen. 20. 1. z Gen. 35. 5. Jer. 46. 11.
s Arglwydd, ein Duw ni *ydwyt* ti, *t* na orfydded dyn i'th erbyn.

a Barn. 7. 12. b Gen. 35. 5. Pen. 17. 10. c 1 Cron. 4. 41. d Pen. 20. 7.
12 Felly yr Arglwydd a *u* darawodd yr Ethiopiaid o flaen Asa, ac o flaen Juda; a'r *x* Ethiopiaid a ffoisant.

e 1 Pedr 1. 12. 2 Pedr 1. 21. f *i gyfarfod* b Deut. 20. 1. Iago 4. 8. c Adn. 15. 1 Cron. 28. 9. Pen. 33. 12, 13. Mat. 7. 7. d 2 Cron. 28. 9. Pen. 24. 20. 2 Chron. 24. 20. Sal. 78. 34. e Hos. 3. 4. Pen. 13. 9. f Deut. 4. 29. g Barn. 5. 6. Pen. 13. 17. b 1 Bren. 14. 10. † Heb. *ddrylliwyd.* Pen. 12. 5. i Ezra 10. 4. k Cor. 16. 13. k 1 Cor. 15. 58.
13 A hwy a aethant dan *t* gyfammod i *u* geisio Arglwydd Dduw eu tadau, â'u holl galon, ac â'u holl enaid:

14 A hwy a *x* phwy bynnag ni cheisiau Arglwydd Dduw Israel, fod ei roddi ef i farwolaeth yn fychan *ac* yn fawr, yn *y* ŵr *ac* yn wraig.

15 A holl Juda a lawenychasant o herwydd y llw; canys *a* â'u holl galon y tyngasent, ac *b* â'u holl ewyllys y ceisiasant ef, a hwy a'i cawsant ef: a'r Arglwydd a roddodd *c* lonyddwch iddynt o amgylch.

g 1 Sam. 14. 47. h Pen. 15. 8. i Gen. 15. 13. k Deut. 30. 2. l Deut. 4. 30. m Jer. 29. 13. n Deut. 4. 29. o Pen. 20. 3. p Sal. 142. 7. q Ecc. 23. 14. 15. r Ester 8. 9. s Pen. 14. 13. t Gen. 15. 13. u Marc 12. 32, 34 x Deut. 13. 9. y Deut. 10. 17. z Neh. 10. 29. a 1 Bren. 2. 4. Mat. 22. 37. b Adn. 2. c Adn. 7. d 1 Bren. 15. 13. ‖ Heb. *ddychryn* e Pen. 14. 3, 5. f Mat. 5. 48. g Pen. 13. 2. a 16. 1.
16 ¶ A'r brenin Asa a symmudodd *d* Maaca ei fam o *fod* yn frenhines; o herwydd gwneuthur o honi ‖ ddelw mewn llwyn: ac Asa a dorrodd ei delw hi, ac a'i drylliodd, ac a'i llosgodd wrth afon Cidron.

17 Ond *e* ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd o Israel: etto yr oedd calon Asa *f* yn berffaith ei holl ddyddiau ef.

18 ¶ Ac efe a ddug i mewn i dŷ yr Arglwydd yr hyn a gyssegrasai ei dad, a'r hyn a gyssegrasai efe ei hun, arian, ac aur, a llestri.

19 Ac ni bu *g* ryfel *mwyach* hyd y bymthegfed flwyddyn ar hugain o deyrnasiad Asa.

PEN. XVI.

1 *Asa yn rhwyſtro i Baasa adeiladu Rama.* 7 *Hanani yn cael ei fwrw i garchar.*

YN yr unfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain o deyrnasiad Asa, *a* y daeth Baasa brenin Israel i fynu yn erbyn Juda, ac a adeiladodd *b* Rama, fel na adawai *i neb c* fyned allan na dyfod i mewn at Asa brenin Juda.

a 1 Bren. 15. 17, 33. b Jos. 18. 25. 1 Bren. 15. 17. c Ecc. 5. 2. Pen. 15, 2. d Pen. 14. 11. * Heb. *Darmesec* e Jer. 17. 5. f 1 Bren. 15. 20. g 1 Bren. 9. 19.
2 Yna Asa a ddug allan arian ac aur, o dryſorau tŷ yr Arglwydd, a thŷ'r brenin, *d* ac a'i hanfonodd at Benhadad brenin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn * Damascus, gan ddywedyd,

3 *e* Cyfammod *ſy'* rhyngof fi a thi, fel *y bu* rhwng fy nhad i a'th dad dithau: wele, anfonais attat arian, ac aur; dos, torr dy gyfammod â Baasa brenin Israel, fel y cilio efe oddi wrthyf fi.

4 A Benhadad a wrandawodd ar y brenin Asa, ac a anfonodd dywysogion ei luoedd yn erbyn dinasoedd Israel, a hwy a darawsant *f* Ijon, a Dan, ac Abelmaim, *g* a holl drysor-ddinasoedd Naphtali.

h Adn. 1. † *aitwodd* i 1 Bren. 15. 22. k 1 Bren. 16. 1. l Pen. 19. 2.
5 A phan glybu Baasa *hynny*, efe a beidiodd ag adeiladu *h* Rama, ac a adawodd ei waith i sefyll.

6 Yna Asa'r brenin a † gymmerth holl Juda, a hwy a gludasant ymaith gerrig Rama, a'i choed, â'r rhai yr adeiladai Baasa; ac a adeiladodd â hwynt Geba, a Mispa.

7 ¶ Y pryd hynny y daeth *i* Hanani y gweled-

Pen. xvi. Adn. 1.] *Yr unfed flwydd ar bymtheg ar hugain.* Sef, o deyrnas *Juda*, ar ba un yr oedd *Asa* yn awr yn frenin: neu, er amser ymranniad y llwythau, *Pen.* x. 16. Ond y bymthegfed o lywodraeth *Asa*. Gwel *Pen.* xv. 10.

t Adn. 2. 3. 941. *t* Pen. 14. 9. ‡ Heb. *miawr.* *m* Pen. 14. 12. *n* Job 34. 21. Diar. 15. 3. Sal. 113. 6. Jer. 32. 19. Zec. 4. 10. *o* Sal. 18. 25-28. Eſa. 33. 15, 16. Ezec. 2. 3. *p* 2 Sam. 12. 10. 1 Bren. 15. 32. *q* Pen. 26. 3. 914. Sal. 141. 5. *r* Jer. 20. 2. *s* 29. 26. *s* 38. 6. ‖ Heb. *yſgodd.* Act. 12. 1. *t* Pen. 10. 14. Eſa. 9. 13. * Heb. *gloddiaſai.* *u* Gen. 50. 2. Marc 16. 1. *u* Pen. 21. 19. Jer. 34. 5.

gweledydd at Aſa brenin Juda, ac a ddywedodd wrtho, Gan i ti roi dy bwys ar *t* frenin Syria, ac na roddaiſt dy bwys ar yr Arglwydd dy Dduw, am hynny y diangodd llu brenin Syria o'th law di.

8 Onid oedd yr *t* Ethiopiaid a'r Lubiaid yn ‡ llu dirfawr, â cherbydau ac â gwyr meirch yn amli iawn? ond am i ti roi dy bwys ar yr Arglwydd, efe a'u *m* rhoddodd hwynt yn dy law di.

9 *n* Canys y mae llygaid yr Arglwydd yn edrych ar yr holl ddaear, i'w ddangos ei hun yn *o* gryf gyd *â'r rhai ſydd* â'u calon yn berffaith tu ag atto ef. Ynſyd y gwnaethoſt yn hyn; am hynny *p* rhyfeloedd fydd i'th erbyn o hyn allan.

10 Yna y *q* digiodd Aſa wrth y gweledydd, ac a'i rhoddodd ef mewn *r* carchardy; canys *yr oedd efe* yn ddigllon wrtho am *y peth* hyn. Ac Aſa a ‖ orthrymmodd *rai* o'r bobl y pryd hynny.

11 ¶ Ac wele, gweithredoedd Aſa, y rhai cyntaf a'r rhai diweddaf, wele *y maent* yn yſgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Iſrael.

12 Ac Aſa a glefychodd o'i draed yn y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg ar hugain o'u deyrnaſiad, nes i'w glefyd *fyned* yn ddirfawr; *s* etto ni cheiſiodd efe yr Arglwydd yn ei glefyd, ond y meddygon.

13 ¶ Ac Aſa a hunodd gyd a'i dadau, ac a fu farw yn yr unfed flwyddyn a deugain o'i deyrnaſiad.

14 A chladdaſant ef yn ei feddrod ei hun, yr hwn a * wnaethai efe iddo yn ninas Dafydd, a rhoddaſant ef i orwedd mewn gwely a lanwaſid *â t* pher-aroglau, o amryw rywogaethau, wedi eu gwneuthur trwy waith apothecari; a hwy a gynneuaſant iddo ef *u* gynneu mawr iawn.

1 *Yehoſaphat yn teyrnaſu, ac yn ſymmu;* 7 *arfwyd Duw ar ei elynion.*

A *a* Jehoſaphat ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef, ac a ymgryfhaodd yn erbyn Iſrael.

2 Ac efe a roddodd fyddinoedd ym mhob un o gaerog ddinaſoedd Juda, ac a roddes raglawiaid yng wlad Juda ac yn *b* ninaſoedd Ephraim, y rhai a ynnillaſai Aſa ei dad ef.

3 A'r Arglwydd a fu *c* gyd â Jehoſaphat, o herwydd iddo rodio yn ffyrdd cyntaf ei dad, ac yn ffordd Dafydd, ac nad ymofynnodd â Baalim:

4 Eithr Duw ei dad a geiſiodd efe, ac yn ei orchymynion ef y rhodiodd, ac *d* nid yn ol gweithredoedd Iſrael.

5 Am hynny yr *e* Arglwydd a ſicrhaodd y frenhiniaeth yn ei law ef; a holl Juda a roddaſant *f* anrhegion i Jehoſaphat; ac yr ydoedd iddo olud ac anrhydedd yn helaeth.

6 * Ac efe a ddyrchafodd ei *g* galon yn ffyrdd yr Arglwydd: ac *h* efe a fwriodd hefyd yr uchelfeydd a'r llwyni allan o Juda.

7 ¶ *i* Hefyd yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnaſiad, efe a anfonodd at ei dywyſogion, *ſef at* Benhail, ac Obadia, a Zecaria, *ac at* Nethaneel, a Micaia, i *k* ddyſgu yn ninaſoedd Juda.

8 A chyd â hwynt *yr anfonodd efe* Leſiaid, Semaia, a Nethania, a Zebadia, ac Azahel, a Semiramoth, a Jehonathan, ac Adonia, a Thobia, a Thobadonia, y Leſiaid; a chyd â hwynt Eliſama, a Jehoram, yr *l* offeiriaid.

9 A hwy a ddyſgaſant yn Juda, a chyd â hwynt *yr oedd* llyfr *m* cyfraith yr Arglwydd: felly yr amgylchaſant hwy holl ddinaſoedd Juda, ac y dyſgaſant y bobl.

10 ¶ Ac *n* arſwyd yr Arglwydd oedd ar holl deyrnaſoedd y gwledydd *oedd* o amgylch Juda, fel nad ymladdaſant hwy yn erbyn Jehoſaphat.

11 A *rhai* o'r *o* Philiſtiaid oedd yn dwyn i Jehoſaphat anrhegion, a theyrnged o arian: yr *p* Arabiaid hefyd oedd yn dwyn iddo ef ddiadelloedd, ſaith mil a ſaith cant o *q* hyrddod, a ſaith mil a ſaith cant o fychod.

12 ¶ Felly Jehoſaphat oedd yn myned rhagddo, ac yn *r* cynnyddu yn uchel; ac efe a adeiladodd yn Juda † balaſau, a dinaſoedd tryſorau.

13 *s* A llawer o waith oedd ganddo ef yn ninaſoedd Juda; a *t* rhyfelwyr cedyrn nerthol yn Jeruſalem.

14 *u* A dyma eu rhifedi hwynt, yn ol ty eu tadau: O Juda yn dywyſogion miloedd, *yr oedd* Adna y pennaf, a chyd ag ef dri chan mil o *wyr* cedyrn nerthol.

15 A cher ei law ef, Jehohanan y tywyſog, a chyd ag ef ddau cant a phedwar ugain mil.

16 A cher llaw iddo ef, Amaſia mab Zicri, yr hwn o'i *x* wirfodd a ymroddodd i'r Arglwydd; a chyd âg ef ddau can mil *o wyr* cedyrn nerthol.

17 Ac o Benjamin, *yr oedd* Eliada yn *wr* cadarn nerthol, a chyd âg ef ddau can mil yn y arfogion â bwaau a tharianau.

18 A cher llaw iddo ef, Jehozabad, a chyd âg ef gant a phedwar ugain mil yn barod i *x* ryfel.

19 Y rhai hyn oedd yn gwaſanaethu'r brenin, heb law'r rhai a roddaſai'r brenin yn y *a* dinaſoedd caerog, trwy holl Juda.

2. Eph. 6. 13. & 2 Tim. 4. 7. Judas 3.

P E N. XVIII.

1 *Yehoſaphat yn mynedyd gyd âg Ahab i Ramoth-Gilead.* 19 *Twyllo Ahab.* 33 *Ei farwolaeth.*

A C I Jehoſaphat yr ydoedd *a* golud ac anrhydedd yn helaeth; ac efe a *b* ymgarathrachodd âg Ahab.

2 *c* Ac ym mhen *ennyd* o flynyddoedd efe a aeth i waered at Ahab i Samaria. Ac Ahab a laddodd ddefaid a gwartheg lawer, iddo ef ac i'r bobl *oedd* gyd âg ef, *d* ac a'i hannogodd ef i fyned i fynu gyd *âg ef* i Ramoth Gilead.

3 Ac Ahab brenin Iſrael *e* ddywedodd wrth Jehoſaphat brenin Juda, *f* A ai di gyd â mi i Ramoth-Gilead? Yntau a ddywedodd wrtho, *ſ Yr ydwyf* fi fel ythau, a'm pobl i fel dy bobl dithau, a *hyddun* gyd a thi yn y rhyfel.

4 ¶ Jehoſaphat hefyd a ddywedodd wrth frenin Iſrael, *g* Ymgynghora, attolwg, heddyw â gair yr Arglwydd.

5 Am hynny brenin Iſrael a gaſglodd o'r *h* prophwydi bedwar cant o wyr, ac a ddywedodd wrthynt, A awn ni yn erbyn Ramoth Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedaſant hwythau, Dos i fynu; canys Duw a'i *i* dyry yn llaw'r brenin.

6 Ond Jehoſaphat a ddywedodd, *k* Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r Arglwydd etto mwyach, fel yr ymgynghorem ag ef?

7 A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, *l Mae* etto un gwr trwy yr hwn y *gallem* ymgynghori â'r Arglwydd: ond y mae yn *l* gas gennyf fi ef: canys nid yw yn prophwydo i mi ddaioni, ond drygioni erioed: efe *yw* Micea mab Imla. A dywedodd Jehoſaphat, Na ddyweded y brenin felly.

8 A brenin Iſrael a alwodd ar un o'i * yſtafellyddion, ac a ddywedodd, Prytura Micea mab Imla.

9 A brenin Iſrael, a Jehoſaphat brenin Juda oeddynt yn eiſtedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi eu gwiſgo mewn *brenhinol* wiſgoedd, eiſtedd yr oeddynt mewn llannerch *wrth* ddrws porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

10 A Sedecia mab Cenaana a wnaethai iddo ei hun *m* gyrn heiyrn, ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, A'r rhai hyn y corni di'r Syriaid, nes i ti eu difa hwynt.

11 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, *n* Dos i fynu i Ramoth Gilead, a ffynna: canys yr Arglwydd a'i dyry *hi* yn llaw y brenin.

p Act. 2. 11. *q* Eſa. 60. 7. *r* Adn. 5. Mal. 4. 2. † *Geſyll.* *s* Gen. 49. 24. Sal. 121. 3. Eſa. 40. 11. Jer. 3. 15. 1 Cor. 11. 28. *t* Pen. 11. 11. *u* Pen. 13. 3. *x* Sal. 47. 9. *a* 110. 3. Eſa. 42. 13. Zec. 8. 21. Act. 2. 41. *y* 1 Cron. 12. 2. Eſa. 41. *a* Adu. 2. 897. *a* Pen. 17. 12. Mat. 6. 33. 1 Tim. 4. 8. *b* 2 Bren. 8. 18. 2 Cor. 6. 15. *c* 1 Bren. 22. 2. *d* 1 Bren. 22. 4. *e* Diar. 1. 10. *f* Pen. 19. 2. *g* 1 Sam. 23. 2, 4, 9. 2 Sam. 2. 1. *b* 1 Bren. 18. 22. *a* 22. 23. Ezec. 13. 3. *i* Mica 2. 11. 1 Tim. 4. 2. *k* 1 Bren. 22. 7. *l* 1 Bren. 22. 8. Diar. 26. 28. Gal. 4. 16. 2 Tim. 4. 2. * *Kamuch -iaid.* *m* 1 Bren. 11. 30. 2 Bren. 13. 15. Zec. 1. 18, 19. Dat. 5. 6. *n* Diar. 24. 24. Eſa. 28. 18.

12. A'r genhad a aethai i alw Micea, a lafarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele eiriau'r prophwydi yn † un air yn dda i'r brenin: bydded gan hynny, attolwg, dy air dithau fel un o'r rhai hynny, a dywed y goreu.

† Heb, *un enau.*

13. A Micea a ddywedodd, *Fel mai* byw yr Arglwydd, *a* yr hyn a ddywedo fy Nuw, hynny a lafaraf fi.

a Num. 23. 12. 1 Bren. 22. 14. Jer. 23. 28.

14. A phan ddaeth efe at y brenin, y brenin a ddywedodd wrtho, Micea, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth Gilead, neu a beidiaf fi? Dywedodd yntau, Ewch i fynu, a ffynnwch, a rhoddir hwynt yn eich llaw chwi.

15. A'r brenin a ddywedodd wrtho, Pa fawl gwaith y'th dyngheda'i di, na lafareth wrthyf fi ond *b* gwirioned yn enw yr Arglwydd?

b Esa. 29. 13. Mat. 15. 8. 1 Bren. 22. 17. Ezec. 1. 4. Zec. 13. 7. Mat. 26. 31. Act. 10. 11, 15.

16. Yna efe a ddywedodd, *c* Gwelais holl Iſrael yn waſgaredig ar y mynyddoedd, fel defaid ni *bydai* iddynt fugail. A dywedodd yr Arglwydd, Nid *oes* feiſtr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn tangnefedd.

c Sal. 103. 21. Dan. 7. 10.

17. A brenin Iſrael *d* a ddywedodd wrth Jehoſaphat, Oni ddywedais i wrthyt, na phrophwydai efe ddaioni i mi, ond drygioni?

d Joh 1. 6. 2 Cor. 12. 7. 2 Theſ. 2. 11.

18. Yntau a ddywedodd, Gan hynny gwrando air yr Arglwydd, Gwelais yr Arglwydd yn eiſtedd ar ei orſeddfa, a holl *e* lu y nefoedd yn ſefyll ar ei ddeheulaw, ac *ar* ei law arwy.

e Dan. 7. 10.

19. A dywedodd yr Arglwydd, Pwy a dwyllo Ahab brenin Iſrael, fel yr elo efe i fynu, ac y fyrthio yn Ramoth Gilead? Ac un a lafarodd gan ddywedyd, fel hyn, ac arall gan ddywedyd fel hyn.

f Dan. 11. 32. *g* Hoſ. 4. 12. Zec. 13. 2. Joan 8. 44. *h* Sal. 119. 8. *i* Mat. 6. 13. *k* Job 12. 16. Barn. 9. 23. Eſa. 19. 14. Ezec. 14. 9. Amos 3. 6. Rhuf. 1. 24.

20. Yna yſpryd a aeth allan, ac a ſafodd ger bron yr Arglwydd, ac a ddywedodd, *f* Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Pa fodd?

21. Dywedodd yntau, *g* Myfi a âf allan, ac a fyddaf yn yſpryd celwyddog yng enau ei holl brophwydi ef. A dywedodd *yr Arglwydd*, *h* Twylli, a gorchfygi: dos allan a y gwna felly.

22. Ac yn awr wele yr *i* Arglwydd a roddodd yſpryd celwyddog yng enau dy brophwydi hyn; a'r Arglwydd a lafarodd ddrwg am danat ti.

i Job 12. 16. Barn. 9. 23. Eſa. 19. 14. Ezec. 14. 9. Amos 3. 6. Rhuf. 1. 24.

23. Yna Sedecia mab Cenaana a nesaodd, ac a darawodd *a* Micea ar *ei* gern, ac a ddywedodd, Pa ffordd yr aeth Yſpryd yr Arglwydd oddi wrthyf *b* fi i ymddiddan a thydi?

a Jer. 20. 2. Marc 14. 65. Act. 23. 2. *b* Joan 9. 34.

24. A Micea a ddywedodd, Wele, *c* ti a gai weled y dwthwn hwnnw, pan elych di o yſtafell i yſtafell i ymguddio.

c Eſa. 26. 21. *d* Jer. 37. 15. Mat. 14. 3. *e* 1 Bren. 22. 27. Eſa. 30. 20. *f* Eſa. 48. 22. *g* Num. 16. 29. *h* Job 5. 15. Diar. 21. 30.

25. A brenin Iſrael a ddywedodd, Cymmerwch Micea, a dygwch ef yn ei ol at Amon tywyſog y ddinas, ac at Joas mab y brenin;

26. A dywedwch, Fel hyn y dywed y brenin, Rhoddwch hwn yn y *d* carchardy, a bwydwch ef â bara cyſtudd, ac â dwfr *e* blinder, nes i mi ddyfod eilwaith mewn *f* heddwch.

27. Yna y dywedodd Micea, *g* Os gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lafarudd yr Arglwydd ynof fi. Efe a ddywedodd hefyd, Gwrandewch *hyn*, yr holl bobl.

28. Felly brenin Iſrael a Jehoſaphat brenin Juda a aethant i fynu i Ramoth Gilead.

29. A brenin Iſrael a ddywedodd wrth Jehoſaphat, *h* Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwiſg di dy ddillad. Felly brenin Iſrael a newidiodd ei ddillad, a hwy a aethant i'r rhyfel.

30. A brenin Syria a orchymynaſai i dywyſogion y cerbydau y rhai *oedd* ganddo ef, gan ddywedyd, Nac ymleddwch â bychan nac â mawr, ond â brenin Iſrael yn unig.

31. A phan welodd tywyſogion y cerbydau Jehoſaphat, hwy a dywedaſant, Brenin Iſrael *yw* efe. A hwy a droſiant i ymladd yn ei erbyn ef: *i* ond Jehoſaphat a waeddodd, a'r Arglwydd a'i *k* cynnorthwyodd ef, a Duw a'u gyrrodd hwynt oddi wrtho ef.

i Ecſ. 14. 15. Sal. 34. 6. *a* 107. 19. Mat. 14. 32. *k* Sal. 46. 1.

32. A phan welodd tywyſogion y cerbydau nad brenin Iſrael oedd efe, hwy a ddychwelaſant oddi ar ei ol ef.

33. A *rhyw* ŵr a dynnodd mewn bwa ‡ ar ei amcan, ac a *l* darawodd frenin Iſrael rhwng cyſſylltladau'r llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei cerbydwr, Tro dy law, a dwg fi allan o'r gâd; canys fe'm clwyfwyd i.

‡ Heb. *yn ei wiriondeb.* *l* 1 Cron. 10. 3.

34. A'r rhyfel a gryfhaodd y dwthwn hwnnw: a brenin Iſrael a gynhelid yn *ei* gerbyd yn erbyn y Syriaid hyd yr hwyr: ac efe a fu *m* farw yngkylch machludiad haul.

Sal. 21. 12. *m* Adn. 16, 27. Pen. 20. 20.

P E N. XIX.

1 Jehu y gweledydd yn ceryddu Jehoſaphat, ac yntau yn diwygio ei deyrnas.

A Jehoſaphat brenin Juda a ddychwelodd i'w dŷ ei hun, i Jeruſalem, *a* mewn heddwch.

896. *a* Pen. 18. 31.

2. A Jehu mab Hanani y *b* gweledydd a aeth o'i flaen ef, ac a ddywedodd wrth y brenin Jehoſaphat, *c* Ai cynnorthwyo yr annuwiol, a *d* charu'r rhai oedd yn *e* casau yr Arglwydd, a wnait ti? am hyn *f* digoſaint oddi wrth yr Arglwydd *fydd* arnat ti.

b 1 Sam. 9. 9. 1 Bren. 16. 9. *c* 1 Bren. 16. 3. *d* Sal. 139. 21. *e* Rhuf. 1. 30. *f* Pen. 20. 2.

3. Er hyny *g* pethau da a gafwyd ynot ti; *b* canys ti a dynnaiſt ymaith y llwyni o'r wlad, *i* ac a barottoaiſt dy galon i geiſio Duw.

g Neh. 9. 8. Luc 12. 43. *b* Pen. 17. 6. *i* Ezra 7. 10.

4. A Jehoſaphat a drigodd yn Jeruſalem: *k* ac efe a aeth drachefn trwy'r bobl o *l* Beerſeba hyd fynydd Ephraim, ac a'u dug hwynt eilwaith at Arglwydd Dduw eu tadau.

k Pen. 17. 7. *l* 1 Bren. 19. 3.

5. ¶ Ac efe a oſododd farnwyr yn y wlad, trwy holl ddinaſoedd caerog Juda, o ddinas bwy gilydd;

m Deut. 1. 17. *n* Sal. 82. 1. Preg. 5. 8.

6. Ac efe a ddywedodd wrth y barnwyr, Edrychwch beth a wneloch: *m* canys nid dros ddyn yr ydych yn barnu, ond dros yr Arglwydd; ac *n efe a fydd* gyd â chwi wrth roddi barn.

o Neh. 5. 15. *p* Deut. 32. 4. Rhuf. 9. 14.

7. Yn awr gan hynny *o* bydded ofn yr Arglwydd arnoch chwi; gwyliwch a gwnewch *hynny*: o herwydd *p* nid oes anwiredd gyd â'r Arglwydd ein Duw, *q* na derbyn wyneb, na chymmeryd gwobr.

q Deut. 10. 17. Job 34. 19. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. 1 Pedr 1. 17. *r* Deut. 16. 18.

8. ¶ A Jehoſaphat a oſododd hefyd yn Jeruſalem *rai* o'r *r* Leſiaid, ac o'r offeiriaid, ac o bennau tadau Iſrael, *i drin* barnedigaethau yr Arglwydd, ac amrafaelion, pan ddychwelent i Jeruſalem.

9. Ac efe a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnewch yn *s* ofn yr Arglwydd, mewn ffyddlondeb, ac a chalon berffaith.

10. A pha ymrafael bynnag a ddêl attoch chwi oddi wrth eich brodyr, y rhai fyrdd yn trigo yn eu dinaſoedd, rhwng *f* gwaed a gwaed, rhwng *u* cyfraith a gorchymyn, deddfau a barnedigaethau, *x* rhybyddiwch hwynt na throſeddont yn erbyn yr Arglwydd, a bod y digoſaint arnoch chwi, ac ar eich brodyr: ☧ felly gwnewch ac na throſeddwch.

s Pen. 17. 9. *t* Deut. 17. 8. 2 Sam. 23. 3. *u* Deut. 17. 8. *x* Ezec. 3. 18. Heb. 3. 13. *y* Num. 16. 46. ☧ Ioan 13. 17. Iago 2. 12.

11. Ac wele, Amaria yr arch-offeiriad *ſydd* arnoch chwi *a* ym mhob peth *a berthyn i'r* Arglwydd; a Zebadia mab Iſmael, blaenor ty Juda, ym mhob achos i'r brenin; a'r *b* Leſiaid yn ſwyddogion ger eich bron chwi. *c* Ymwrolwch, a gwnewch, a'r Arglwydd ſydd gyd â'r daionus.

Pen. 17. 8. *a* 2 Sam. 23. 3. *b* Deut. 17. 8. *c* Deut. 5. 31.

P E N. XX.

1 Jehoſaphat yn cyhoeddi ympryd, 5 at yn gweddio. 22 Mawr ddiwyſtr y gelynion.

A Gwedi hyn *a* meibion Moab a meibion Ammon a ddaethant, a chyd â hwynt *eraill* heb law'r Ammoniaid, yn erbyn Jehoſaphat, i *b* ryfel.

896. *a* Sal. 83. 2, &c. *b* Joſ. 9. 1. Eſa. 7. 1.

2. Yna y deuwyd ac y mynegwyd i Jehoſaphat,

Dat. 17. 14.

2 Sal. 34. 19. hoſaphat, gan ddywedyd, c Tyrfa fawr a
d Joſ. 15. 5. ddaeth yn dy erbyn di o'r tu hwnt i'r
e Gen. 14. 7. d môr o Syria; ac wele y maent hwy yn e Hafaſon-tamar, honno yw En-gedi.
f Pen. 19. 2. 3 A Jehoſaphat f a ofnodd, g ac a ym-
Jer. 10. 7. roddodd i geiſio yr Arglwydd; ac a gy-
g Sal. 34. 4. hoeddodd b ympryd trwy holl Juda.
b Eſter 4. 16. 4 A Juda a ymgaſglaſant i ofyn cym-
Eſa. 58. 6. morth gan yr Arglwydd: canys hwy a
i Eſter. 4. 16. ddaethant o holl i ddinaſoedd Juda i k geiſio yr Arglwydd.
k Diar. 8. 17. 5 ¶ A Jehoſaphat a ſafodd ynghynnull-
l Pen. 15. 8. eidfa Juda a Jeruſalem, yn nhŷ yr Arglwydd, o flaen y l cyntedd newydd,
6 Ac a ddywedodd, O Arglwydd Dduw
m Eſter. 4. 16. ein tadau, onid wyt ti yn Dduw yn y
n Diar. 8. 17. m nefoedd, ac yn llywodraethu ar holl deyrnaſoedd y cenhedloedd; ac n ynid yn
o Pen. 15. 8. dy law di y mae nerth a chadernid, fel nad oes a ddichon dy wrthwynebu di?
Heb. 10. 20. 7 Onid o tydi ein Duw ni a p yrraiſt ymaith breſwylwyr y wlad hon o flaen dy
m Dan. 4. 35. bobl Iſrael, ac a'i rhoddaiſt hi i had Abraham q dy garedigol yn dragywydd?
Mat. 6. 9. 8 A thrigaſant ynddi, r ac adeiladaſant
n 1 Cron. 29. 12. iti ynddi gyſſegr i th enw, gan ddywedyd,
Sal. 62. 11. 9 s Pan ddêl niweid arnom ni, ſef
Mat. 6. 13. cleddyf, barnedigaeth, neu haint y nodau, neu newyn; os ſafwn o flaen y tŷ hwn, a
o Gen. 17. 17. cher dy fron di (canys dy enw di ſydd yn y tŷ hwn) a gwaeddi arnat yn ein cyfyngdra, ti a wrandewi ac a'n gwaredi ni.
p Sal. 44. 2. 10 Ac yn awr wele t feibion Ammon a Moab, a thrigolion mynydd Seir, y rhai
q Eſa. 41. 8. u ni chaniatteaiſt i Iſrael fyned attynt, pan ddaethant o wlad yr Aipht; ond
Iago 2. 23. x hwy a droiſant oddi wrthynt, ac ni ddiſtethaſant hwynt:
r Pen. 7. 11. 11 Etto wele hwynt-hwy yn y talu i ni, gan ddyfod i'n bwrw ni allan o'th etiſeddiaeth di, yr hon a wnaethoſt i ni ei hetifeddu.
1 Bren. 5. 5. 12 O ein Duw ni, oni ferni di hwynt?
Sal. 74. 2. canys nid oes gennym ni ∞ nerth i ſefyll o
s 1 Bren. 8. 33, 37. flaen y a dyrfa fawr hon ſydd yn dyfod i'n herbyn; ac ni wyddom ni beth a wnawn:
Eſa. 26. 9. b ond arnat ti y mae ein llygaid.
t Adn. 1. 13 A holl Juda oedd yn ſefyll c ger
u Num. 20. 17. bron yr Arglwydd, a'u d rhai bach, eu gwragedd, a'u plant.
Deut. 2. 4—20. 14 ¶ e Yna, ar Jahaziel mab Zecaria,
x Num. 20. 21. fab Benaia, mab Jeiel, fab Mattania, Leſiad o feibion Aſaph, f y daeth Ypryd
y Sal. 109. 4. yr Arglwydd ynghanol y gynnulleidfa.
Jer. 18. 20. 15 Ac efe a ddywedodd, Gwrandewch holl Juda a thrigolion Jeruſalem, a thi Ho-
z Adn. 6. au frenin Jehoſaphat, Fel hyn y dywed yr Arglwydd wrthych chwi, g Nac ofnwch, ac na ddigalonwch rhag y dyrfa fawr hon: b canys nid ciddoch chwi y rhyfel, eithr eiddo Duw.
Ioan 15. 5. 16 Y foru ewch i wared yn eu herbyn hwynt; wele hwynt yn dyfod i fynu wrth riw Sis, a chwi a'u goddiweddwch hwynt ynghwrr * yr afon, tu ag aniaiwch Jeruel.
a Pen. 16. 8. b Sal. 25. 15. Eſa. 45. 22. Ioan 2. 4. c Lef. 1. 3. d Deut. 29. 11. e Dan. 9. 20. f Num. 11. 25. Pen. 24. 20. g Ecſ. 14. 13. Eſa. 37. 6. h Ecſ. 14. 14. Adn. 17.
17 i Nid rhaid i chwi ymladd yn y rhyfel hwn: ſefwch yn llonydd, a gwelwch ymwared yr Arglwydd tu ag attoch, O Juda, a Jeruſalem: nac ofnwch, ac na ddigalonwch: ewch y foru allan yn eu herbyn hwynt, a'r k Arglwydd ſydd gyd â chwi.
18 A Jehoſaphat a l ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb: holl Juda hefyd, a holl drigolion Jeruſalem, a m ſyrthiaſant ger bron yr Arglwydd, gan addoli yr Arglwydd.
19 A'r Lefiaid, o feibion y Cohathiaid, ac o feibion y Corhiaid, a gyfodaſant i n foliannu Arglwydd Dduw Iſrael â llef uchel dyrchafedig.
20 ¶ A hwy a gyfodaſant yn foreu, ac a aethant i aniaiwch o Tecoa: ac wrth fyned o honynt, Jehoſaphat a ſafodd, ac a ddywedodd, Gwrandewch fi, O Juda, a thrigolion Jeruſalem; p Credwch yn yr Arglwydd eich Duw, a chwi a ſicrheir; q credwch ei brophwydi ef, q a chwi a ffynnwch.
21 Ac efe a ymgynghorodd â'r bobl, ac a oſododd gantorion i'r Arglwydd, a rhai i foliannu r prydferthwch ſancteiddrwydd, pan aent allan o flaen y rhyfelwyr: ac i ddywedyd, s Clodforwch yr Arglwydd, o herwydd ei drugaredd a bery yn dragywydd.
22 ¶ Ac yn yr amſer y dechreuſant hwy y gan a'r moliant, u y rhoddodd yr Arglwydd x gynlliwynwyr yn erbyn meibion Ammon, Moab, a thrigolion mynydd Seir, y rhai oedd yn dyfod yn erbyn Juda; a hwy a laddaſant bawb eu gilydd.
23 Canys meibion Ammon a Moab a gyfodaſant yn erbyn trigolion mynydd Seir, i'w difrodi, ac i'w difetha buynt: a phan orphennaſant hwy drigolion Seir, t twr y hwy a helpiaſant ddifetha pawb eu gilydd.
24 A phan ddaeth Juda hyd † Miſpa yn yr anialwch, hwy a edrychaſant ar y dyrfa, ac wele hwynt yn y gelaneddau meirwon yn gorwedd ar y ddaear, ac ‡ heb un diangol.
25 A phan ddaeth Jehoſaphat a'i bobl i yſglyfaethu eu hyſpail hwynt, hwy a gawſant yn eu myſg hwynt ∞ lawer o olud, gyd â'r cyrph meirw, a thlyſau dymunol (yr hyn a yſglyfaethaſant iddynt) beth anghyrch: a buant driddiau yn yſglyfaethu'r yſpail; canys mawr oedd.
26 ¶ Ac ar y pedwarydd dydd yr ymgynnullaſant i ddyffryn || y fendith; a canys yno y hendithiaſant yr Arglwydd: am hynny gelwir enw y lan honno, b Dyffryn y fendith hyd heddyw.
27 Yna y dychwelodd holl wyr Juda a Jeruſalem, a Jehoſaphat yn c flaenor iddynt, i fyned yn eu hol i Jeruſalem mewn llawenydd; canys yr Arglwydd a roddaſai d lawenydd iddynt hwy ar eu gelynion.
28 A hwy a ddaethant i Jeruſalem â nablau, a thelynau, ac udgyrn, i dŷ yr Arglwydd.
29 Ac e ofn Duw oedd ar holl deyrnaſoedd y ddaear, pan glywſant hwy fel y rhyfelaſai yr Arglwydd yn erbyn gelynion Iſrael.
30 Felly teyrnas Jehoſaphat a gafodd a lonydd: canys ei Dduw a roddodd iddo f lonyddwch o amgylch.
31 ¶ g A Jehoſaphat a deyrnaſodd ar Juda: mab pymtheng mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, a * cydmerphum mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef oedd Azuba merch Silhi.
32 Ac efe a * rodiodd yn ffordd Aſa ei dad, ac ni chiliodd oddi wrthi, gan wneuthur yr hyn oedd union yng olwg yr Arglwydd.
33 Er hynny h ni thynnwyd yr uchelfeydd ymaith: i canys ni pharottoiſai'r bobl eu calon eto at Dduw eu tadau.
34 A'r rhan arall o'r gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Jehoſaphat, wele a hwynt yn yſgrifenedig ym myſg geiriau k Jehu mab Hanani, l yr hwn † y cryſwyhir am dano ym llyfr brenhinoedd Iſrael.
35 ¶ A gwedi hyn m Jehoſaphat brenin Juda a ymgyfeillodd ag Ahazia brenin Iſrael, yr hwn a ymroddaſai i ddrygioni.
36 Ac efe a unodd âg ef ar wneuthur llongau i fyned i Tarſis: a n gwnaethant y llongau yn Eſion-gaber.
37 Yna Eliezer mab Dodafa o Mareſa a brophwydodd yn erbyn Jehoſaphat, gan ddywedyd, O herwydd i ti o ymgyfeillachu âg Ahazia, yr Arglwydd a ddrylliodd dy waith di. p A'r llongau a ddrylliwyd, fel na allaſant fyned i Tarſis.

Pen. 15. 2. Eph. 5. 11. p 1 Bren. 22. 48.

PEN. XXI.

1 *Jeboram yn teyrnaſu, ac yn lladd ei frodyr.* 12 *Prophwydoliaeth Eliaſ yn ei erbyn ef.*

* Neu, s dyſtryn. i Ecſ. 14. 13, 14. Adn. 15. k Pen. 15. 2. Sal. 124. 1—5. l Ecſ. 4. 31. m Sal. 95. 6. Iago 4. 10. 1 Pedr 5. 6. n Pen. 8. 14. † 2 Sam. 14. 2. p Eſa. 7. 9. ∞ 2 Cron. 16. Act. 16. 31.

8 40. 22. 50. *a* 1 Bren. 22. 50. *b* Adn. 4. 2 Bren. 8. 18. * *roddaf-ai.* *c* Gen. 25. 6. *d* Deut. 21. 17. *e* 2 Bren. 8. 16. *f* Barn. 9. 5, *g* 2 Bren. 8. 17. *h* 2 Bren. 8. 18. *i* Pen. 22. 2. Diar. 14. 1. *a* 18. 22. *i* 1 Bren. 14. 10. *k* 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 11. 36. Sal. 132. 11. † Heb. *Lamp.* *l* Gen. 27. 40. *m* 2 Bren. 8. 21. *n* 2 Bren. 8. 22. *o* Jos. 21. 13, Iago 4. 1. *p* Lef. 26. 17. 1 Cron. 28. 9. Pen. 15. 2. *q* Lef. 26. 30. *r* Lef. 17. 7. *s* Dat. 13. 16. *t* 2 Bren. 3. 11. *u* Eia. 45. 5. *x* 1 Bren. *oedd* well na thydi: 15. 2. *y* Deut. 3. 2. Adn. 6. ∝ Ecf. 34. 15. Deut. 31. 16. Sal. 73. 27. *a* 1 Bren. 16. 30. 34. *b* Adn. 2, 4. ‡ Heb. *dyrnod.* *c* Deut. 28 35, 60. *d* Adn. 18 *e* 2 Sam. 24. 1. *f* Sal. 127. 1. *g* Pen. 24. 7. *b* Pen. 24. 7. ‖ Neu, *Ahazia*, Pen. 22. 1. Neu, *Azaria*, Pen. 22. 6. *i* Adn. 15. * *gresynus*

A *a* Jehoſaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd. A *b* Jehoram ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

2 Ac iddo ef yr *oedd* brodyr, meibion Jehoſaphat; Azaria, a Jehiel, a Zecaria, ac Azariahu, a Micael, a Sephatia: y rhai hyn oll *oedd* feibion Jehoſaphat brenin Iſrael.

3 A'u tâd a * roddodd iddynt *c* roddion lawer, o arian, ac aur, a gwerthfawr bethau, gyd â dinaſoedd caerog yn Juda: ond efe a roddodd y frenhiniaeth i Jehoram, canys efe *oedd* y *d* cyntaf-anedig.

4 A *e* Jehoram a gyfododd ar frenhiniaeth ei dad, ac a ymgadarnhaodd, ac a *f* laddodd ei holl frodyr â'r cleddyf, a *rhai* hefyd o dywyſogion Iſrael.

5 ¶ Mab *g* deuddeng mlwydd ar hugain *oedd* Jehoram pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac wyth mlynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

6 Ac efe a rodiodd yn ffordd brenhinoedd Iſrael, fel y gwnelſai tŷ Ahab; canys *h* merch Ahab oedd wraig iddo: ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd.

7 Ond ni fynnai yr Arglwydd i ddifetha tŷ Dafydd, er mwyn y *k* cyfammod a ammodaſai efe â Dafydd, fel y dywedaſai, y rhoddai efe iddo † oleuni ac i'w feibion byth.

8 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthryfelodd *l* Edom oddi tan law Juda, ac y goſodaſant frenin arnynt eu hunain.

9 *m* A Jehoram a aeth allan, a'i dywyſogion, a'i holl gerbydau gyd âg ef; ac efe a gyfododd liw nos, ac a darawodd yr Edomiaid y rhai oedd yn ei amgylchu ef, a thywyſogion y cerbydau.

10 *n* Felly Edom a wrthryfelodd oddi tan law Juda hyd y dydd hwn: *o* gwrthryfelodd Libna y pryd hynny oddi tan ei law ef; *p* o herwydd iddo ymwrthod âg Arglwydd Ddduw ei dadau.

11 Efe a wnaeth hefyd *q* uchelfeydd ym mynyddoedd Juda, ac a wnaeth i drigolion Jeruſalem *r* butteinio, ac a *s* gymhellodd Juda *yr un modd*.

12 ¶ A daeth yſgrifen oddi wrth t Eliſas y prophwyd atto ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Dafydd *u* dad, O herwydd na rodiaiſt ti yn *x* ffyrdd Jehoſaphat dy dad, nac yn ffyrdd Aſa brenin Juda;

13 Eithr y rhodio o honot yn ffordd brenhinoedd Iſrael, a gwneuthur o honot i Juda ac i drigolion Jeruſalem ∝ butteinio, fel y putteiniodd *a* tŷ Ahab, a *b* lladd o honot dy frodyr hefyd o dŷ dad, y rhai *oedd* well na thydi:

14 Wele, yr Arglwydd a dery â ‡ phla mawr dy bobl di, a'th blant, a'th wragedd, a'th holl olud.

15 A thi *a gei* c glefyd mawr, *d* clefyd o'th ymyſgaroedd, nes myned o'th goludion allan gan y clefyd, ∝ ddydd i ddydd.

16 ¶ Felly yr Arglwydd a *e* gyffrôdd yn erbyn Jehoram yſpryd y Philiſtiaid, a'r Arabiaid, y rhai *oedd* ger llaw'r Ethiopiaid.

17 A hwy *a* ddaethant i fynu i Juda, ac a'i *f* drylliaſant hi, ac a gaeth-gludaſant yr *g* holl gyfoeth a gafwyd yn nhŷ'r brenin, a'i *b* feibion hefyd, a'i wragedd; ſchna adawyd mab iddo, ond ‖ Jehoahaz yr ieuangaf o'i feibion.

18 ¶ A gwedi hyn oll yr Arglwydd a'i tarawodd ef *i* yn ei ymyſgaroedd â chlefyd anaele.

19 A bu ar ol talm o ddyddiau, a gwedi darfod yſpaid dwy flynedd, ei ymyſgaroedd a aeth allan gan ei glefyd: felly y bu efe farw o glefydau drwg. A'i bobl ni wnaethant iddo gynneu, megis *k* cyneu ei dadau.

20 Mab deuddeng mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac wyth mlynedd y teyrnaſodd ef yn Jeruſalem; ac efe a ymadawodd heb ddim eithr *un dant*: a chladdaſant ef yn ninas Dafydd, ond nid ym meddrod y brenhinoedd.

PEN. XXII.

1 Ahazia yn dyfod ar ei Jehoram, ac yn teyrnaſu yn annuwiol: 5 a Jehu yn ei laddef.

A Thrigolion Jeruſalem a urddaſant *a* Ahazia ei fab ieuangaf ef yn *b* frenin yn ei le ef: canys y fyddin a ddaethai gyd â'r Arabiaid i'r gwerſyll, a laddaſai y rhai *c* hynaf oll. Felly Ahazia mab Jehoram brenin Juda a deyrnaſodd.

2 *d* Mab dwy flwydd a deugain *oedd* Ahazia pan ddechreuodd efe deyrnaſu; ac un flwyddyn y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef *oedd* Athalia merch Omri.

3 Yntau hefyd a rodiodd yn *f* ffyrdd tŷ Ahab: canys ei *g* fam oedd ei *b* gynghor ef i wneuthur drwg.

4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd, fel tŷ Ahab: canys hwynt-hwy oedd gynghoriaid iddo ef, ar ol marwolaeth ei dad, i'w *i* dolluſtr ef.

5 ¶ Ac efe a rodiodd yn ol eu *k* cynghor hwynt, ac a aeth gyd â Jehoram mab Ahab brenin Iſrael i ryfel yn erbyn Hazael brenin Syria, *yn* / Ramoth Gilead: a'r Syriaid a darawſant Joram.

6 At efe a ddychwelodd i ymiachau i *m* Jezreel, o herwydd yr archollion â'r rhai y tarawſant ef yn Rama, pan ymladdodd efe â Hazael brenin Syria. Ac * Azariah mab Jehoram brenin Juda, a aeth i wared i ymweled â Jehoram mab Ahab i Jezreel, canys claf *oedd* efe.

7 A dinyſtr Ahazia oedd oddi wrth *n* Dduw, wrth ddyfod at Joram: canys pan ddaeth, efe a aeth gyd a Jehoram yn erbyn Jehu mab Nimſi, yr hwn *o* a eneiniaſai yr Arglwydd i dorri ymaith dŷ Ahab.

8 A phan farnodd Jehu yn erbyn tŷ Ahab, efe a gafodd dywyſogion Juda, *p* a meibion brodyr Ahazia, y rhai oedd yn gwaſanaethu Ahazia, ac efe a'u lladdodd hwynt.

9 Ac efe *q* geiſiodd r Ahazia: a hwy a'i daliaſant ef (canys yr oedd efe yn lechu yn Samaria) a hwy a'i dygaſant ef at Jehu: lladdaſant ef hefyd, a chladdaſant ef; canys dywedaſant, Mab Jehoſaphat *yw* efe, *s* yr hwn a geiſiodd yr Arglwydd â'i holl galon. Felly nid oedd gan dŷ Ahazia nerth i lynu yn y deyrnas.

10 ¶ Ond pan welodd Athalia *t* mam Ahazia farw o'i mab, *u* hi a gyfododd ac a ddiſtethodd holl frenhinol had tŷ Juda.

11 Ond *x* Joſabea merch y brenin a gymmerth Joas mab Ahazia, ac a'i y lladratțodd ef o fyſg meibion y brenin y rhai a laddwyd, ∝ ac a'i rhoddaſu ef a'i fammaeth yn yſtafell y *a* gwelyau. Felly Joſabea merch y brenin Jehoram, gwraig *b* Jehoiada yr offeiriad (canys chwaer Ahazia ydoedd hi) a'i cuddiodd ef rhag Athalia, *c* fel na laddoldd hi ef.

12 A'r efe a fu *d* yngmudd gyd â hwynt yn nhŷ Ddduw chwe blynedd: ac *e* Athalia oedd yn teyrnaſu ar y wlad.

a Ezec. 4. 45. *b* 2 Bren. 11. 4. *c* Job 5. 33. 10. *d* Diar. 21. 30. *e* Diar. 28. 15.

PEN. XXIII.

1 Jehoiada yn gymmeuthur Joas yn frenin. 12 Lladd Athalia, &c.

Ac

Pen. xxi. *Adn.* 1, 3.] *Jehoram*, Sef dyrchafwyd yr Arglwydd. *Jehoſhphat* a dybiodd ei hun yn ddedwydd yn ei fab, a'r bobl yn eu brepint ond ni thyccia *mw*, nac *urddai*, heb ras! Adn. 12. *Odanwib Elias*, Sef copi o'r hyn a brophwydodd *Elias* am *Jeboram*, cyn ei gymmeryd i'r nef; canys eglur yw *Elias* gael ei gymmud cyn marw *Jehoſaphat*, 2 Bren. iii. 11.

378. ACa yng ſeithfed flwyddyn yr ymgadarnhaodd Jehoiada, ac y cymmerodd dywyſogion y cannoedd, Azaria mab Jehoram, ac Iſmael mab Johanan, ac Azaria mab Obed, a Maaſeia mab Adaia, ac Eliſaphat mab Zicri, gyd ag ef mewn cyfammod.

2 A hwy a aethant o amgylch yn Juda, ac a gynnulliaſant y Leſiaid o holl ddinaſoedd Juda, a phennau cenedl Iſrael, ac a ddaethant i Jeruſalem.

3 A'r holl gynnulleidfa a wnaethant gyfammod a'r brenin yn nhŷ Dduw: ac efe a ddywedodd wrthynt, *hwy*, Wele, mab y brenin a deyrnaſa, fel y llafarodd yr Arglwydd am feibion Dafydd.

4 Dyma'r peth a wnewch chwi; Y drydedd ran o honoch, y rhai a ddeuant mewn *ar* y Sabbath o'r offeiriaid ac o'r Leſiaid, *ſydd* yn borthorion i'r trothwyau;

5 A'r drydedd ran *ſydd* yn nhŷ'r brenin; a'r drydedd ran wrth *g* borth y ſylfaen; a'r holl bobl yng nghynteddau tŷ yr Arglwydd.

6 Ac *h* na ddeled *neb* i dŷ yr Arglwydd, ond yr offeiriaid, *i* a'r gweinidogion o'r Leſiaid; deuant, *hwy* a mewn, canys *k* ſanctaidd *ydynt*: ond yr holl bobl a gadwant wyliadwriaeth yr Arglwydd.

7 A'r Leſiaid a amgylchant y brenin *l* o bob tu, pob un â'i arfau yn ei law; a phwy bynnag *arall* a ddelo i'r tŷ, lladder ef: *m* ond byddwch chwi gyd a'r brenin pan ddelo efe i mewn, a phan elo efe allan.

8 A'r Leſiaid a holl Juda a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynaſai Jehoiada yr offeiriad, a hwy a *n* gymmeraſant bawb eu gwyr, y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y Sabbath, gyd a'r rhai oedd yn myned allan *ar* y Sabbath: (canys ni *o* ddoſparthaſai Jehoiada yr offeiriad y *p* dosparthadau.)

9 A Jehoiada yr offeiriad a roddodd i dywyſogion y cannoedd, y gwaywffyn, a'r tarianau, a'r eiliylch, *a fuaſai* yn eiddo *q* brenhin Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ Dduw.

10 Ac efe a gyfiodd yr holl bobl, a phob un a'i arf yn ei law, o'r † tu dehau i'r tŷ, hyd y tu aſiwy i'r tŷ, ynghylch yr allor a'r tŷ, yn ymyl y brenin oddi amgylch.

11 Yna *q* dygaſant allan fab y brenin, a rhoddaſant y *r* goron arno ef, a'r *s* dyſtiolaeth, ac a'i hurddaſant ef yn frenin: a Jehoiada hefyd a'i feibion a'i heneiniaſant ef, ac a ddywedaſant, *t* Byw fyddo'r brenin!

12 ¶ A phan glybu Athalia drwſt y bobl yn rhedeg, ac yn moliannu'r brenin, hi a ddaeth at y bobl i dŷ yr Arglwydd.

13 A hi a edrychodd, ac wele y brenin yn ſefyll wrth ei *u* golofn yn y ddyfodfa, a'r tywyſogion, a'r udgyrn, yn ymyl y brenin; a holl bobl y wlad yn llawen, ac yn lleiſio mewn *x* udgyrnau, a'r cantorion insant i'r gân, o nes gorphen o honynt.

14 A Jehoiada yr offeiriad a ddug allan dywyſogion y cannoedd, *ſef* lywyddogion y lu, ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch hi allan o'r rheſau: a'r hwn a *a* ddelo ar ei ôl hi, lladder o'r cleddyf. Canys dywedaſai yr offeiriad, Na leddwch hi yn nhŷ yr Arglwydd.

15 A hwy a roddaſant ddwylaw arni a hi, a hi a ddaeth tu a'r porth y deuai'r meirch wrth dŷ'r brenin, ac yno y *b* lladdaſant hi.

16 Yna yr holl bobl a aethant i dŷ Baal, ac a'i diſtrywiaſant ef a'i allorau, *c* ei ddelwau, *hefyd* a ddrylliaſant hwy, ac honynt *u* leſtri i dŷ yr Arglwydd, *ſef* 7. 50. lleſtri'r

a f taddaſant Maſtan offeiriad Baal o flaen yr allor. *f* Deut. 13. 9.

18 A Jehoiada a oſododd ſwyddau yn nhŷ yr Arglwydd, dan law yr offeiriaid y Leſiaid, y rhai a *g* ddoſparthaſai Dafydd yn nhŷ yr Arglwydd, i offrymmu poethoffrymmau yr Arglwydd, fel y *mae'n yſgrifenedig b* yng nghyfraith Moſes, mewn llawenydd a chân, yn ol trefn Dafydd. 1 Bron. 18. 40. Can. 2. Exo. 15. Zec. 13. 3. Dat. 19.

19 Ac efe a oſodaſai y *i* porthorion wrth byrth *tŷ yr* Arglwydd, fel na ddeliai mewn neb *a fyddai* allan mewn dim oll. 20

20 Cymmerodd hefyd dywyſogion y cannoedd a'r pendefigion, a'r rhai oedd yn arglwyddiaethu ar y bobl, a holl bobl y wlad, ac efe a ddug y brenin i waered o dŷ yr Arglwydd: a hwy a ddaethant trwy'r porth uchaf i dŷ'r brenin, ac a gyfleaſant y brenin ar orſeddfa'r frenhiniaeth. 21

21 A holl bobl y *l* wlad a lawenychaſant: a'r ddinas a fu lonydd, gwedi iddynt ladd Athalia â'r cleddyf. 10. Dat. 19. 20.

b Num. 3. 10. *c* 2 Bron. 23. 6. *d* 1 Cron. 24. 1. *e* 1 Cron. 26. 1, &c. Ezra. 3. 10. *k* 2 Bron. 11. 19. *l* Eſter 8. 15. Sal. 58. 9.

P E N. XXIV.

Joas yn teyrnaſu yn dda tra fu byw Jehoiada: 17 Joas yn troi at ddelwaddoliaeth, ac yn lladd Zaaria mab Jehoiada. 878.

MAB *a* ſaith mlwydd oedd Joas pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a deugain mlynedd y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef oedd Sibea o Beer-ſeba. *a* 2 Bron. 12. 1. *&c.* *b* En. *Joas*, ac *Abaxia* ei dad, *ſet* ei fab.

2 A * Joas *b* a wnaeth yr hyn *oedd* union yng nglwg yr Arglwydd holl ddyddiau Jehoiada yr offeiriad.

3 A Jehoiada *c* a gymmerth iddo ddwy wraged: ac efe a genhedlodd feibion a merched. *d*

4 ¶ A gwedi hyn Joas a roes ei fryd *e* adnewyddu tŷ yr Arglwydd.

5 Ac efe a gynhullodd yr offeiriaid a'r Leſiaid, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch *f* i ddinaſoedd Juda, a chaſglwch gan holl Iſrael arian i gyweirio tŷ eich Duw, o flwyddyn i flwyddyn: pryſurwch chwithau'r peth. Ond *g* ni fryſiodd y Leſiaid.

6 A'r brenin a alwodd am Jehoiada, *h* yr *uchaſiad* pennaf, ac a ddywedodd wrtho, Pa ham na cheiſiaiſt gan y Leſiaid ddwyn o Juda, ac o Jeruſalem, *i* dreth Moſes gwas yr Arglwydd, a chynnulleidfa Iſrael, i babell y dyſtiolaeth?

7 Canys meibion Athalia, y *j* wraig ddrygionus honno a ruvgaſant dŷ Dduw; a holl *k* gyſegredigaethau tŷ yr Arglwydd a roſaſant hwy i *l* Baalim.

8 Ac wrth orchymyn y brenin hwy a wnaethant gift, ac a'i gotoddaſant hi ym mhorth tŷ yr Arglwydd oddi allan.

9 A rhoddaſant † gyhoeddiad yn Juda, ac yn Jeruſalem, a'r ddwyn i'r Arglwydd dreth Moſes gwas Duw, *yr hon a roiſid* ar Iſrael yn yr anialwch.

10 A'r holl dywyſogion, a'r holl bobl a roddaſant, a chyflogaſant, ac a ſwrthaſant i'r giſt, o nes gorphen o honynt.

11 A hi, yr amſer y *m* dygwyd y giſt trwy law y Leſiaid, † a phan welſant *fod* llawer o arian, dyfodd *n* ysgrifennydd y brenin, a llywyddog yr *o* archoffeiriad, a thywallt y giſt, e'i chymmeryd hi, a'i dwyn drachefn i'w lle ei hun. Felly y gwnaethant o ddydd i ddydd, a chaſglaſant arian *p* lawer.

12 A'r brenin a Jehoiada a'i rhoddodd i *q* rhai oedd yn gweithio gwaſanaeth tŷ yr Arglwydd; *r* a chyflogaſant ſeiri maen, a gofaint haiarn a phres, i gadarnhau tŷ yr Arglwydd.

13 Felly y gweithwyr a weithiaſant, a'r gwaith a orphenwyd trwy eu dwylaw hwynt: a hwy a wnaethant dŷ Dduw yn *s* dref ei hun, ac a'i cadarnhaſant *ef*.

14 A pham orphenaſant hwy *ef*, hwy a ddygaſant y gweddill o'r arian ger bron y brenin o Jehoiada: a hwy a wnaethant o honynt *u* lestri i dŷ yr Arglwydd, *ſef* lleſtri'r

a 2 Bren. 11. 4. *&c.* Pen. 12. 12. *b* 2 Bren. 11. 4. Sal. 112. 4. *c* Sal. 50. 5. Mat. 10. 16. *d* Pen. 15. 17. *e* Neh. 9. 38. * *Jehoiada*, Adn. 1. *f* 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 2. 4. Pen. 6. 16. *g* 2 Bren. 11. 6. Act. 3. 2. *h* 1 Bren. 8. 10. *i* 1 Cron. 23. 28. *k* Num. 16. 5. Ezra 8. 28. Sal. 86. 2. *l* 2 Bren. 11. 7. 2 Cor. 6. 7. *m* Sal. 32. 7, 8. *a* 130. 3. *n* Adn. 1. *o* 1 Cron. 24. 3, &c. *p* 2 Bren. 11. 10. † Heb. *yſgwydd*, neu *yſtys ddebau*. *q* Pen. 22. 11. *r* Sal. 132. 18. *s* Deut. 17. 18. *t* 1 Bren. 1. 39. *u* 2 Bren. 11. 14. *x* Num. 10. 8. 1 Cron. 15. 24. *y* 1 Cron. 25. 8. *z* 1 Bren. 18. 17. Mat. 7. 5. Rhuf. 2. 1, 3. *a* Dat. 14. 9. *b* Barn. 6. Eſa. 33. 1. Mat. 7. 2. *c* 1 Bren. 11. 17. *d* Jer. 2. 25. *e* 2 Bren. 23. *f* Deut. 13. 9. 1 Bron. 18. 40. Can. 2. Exo. 15. Zec. 13. 3. Dat. 19. *g* 1 Cron. 23. 1. *b* Num. 3. *i* 2 Bron. 24. 6. *k* 1 Cron. 26. 1, &c. Ezra. 3. 10. *l* 2 Bren. 11. 19. *m* Eſter 8. 15. Sal. 58. 9. *n* En. *Joas*, ac *Abaxia* ei dad, *ſet* ei fab. Dat. 19. 20. Mat. 1. 8. Diar. 10. 7 cofrestr Dat. 22. 1. *b* Pen. 26. 5. *c* Gen. 24. 4. *d* Mat. 19. 3. 1 Cor. 7. 2. *e* 1 Bren. 8. 17. *f* Pen. 15. 21. 1 Cor. 16. 1. Preg. 10. 18. *b* Ecſ. 30. 11--17. *i* Pen. 21. 17. 2 Theſ. 2. 8. *k* Lef. 16. 4. *l* Hoſ. 2. 8. † Heb. *Gri.* *m* Ecſ. 30. 16. *n* 2 Cor. 9. 7. *o* Ecſ. 36. 5. *p* 2 Bren. 22. 4--8. *q* 2 Bren. 12. 10. 22. 3. ? 1 Cor. 15. 58. *r* 2 Bren. 12. *s* 2 Bren. 12. 12. *t* Neh. 4. 7. *u* 1 Bren. 7. 50.

‡ Neu, *a'r morterau.* x Diar. 3. 2. y Ecf. 32. 1. Deut. 31. 29. Act. 20. 29. zz 2 Tim. 4. 10. a Barn. 5. 8. Pen. 19. 2. Zec. 7. 12. b Pen. 36. 15, 16. ‖ Heb. *wisgodam.* Barn. 6. 34. c Pen. 15, 2. d Num. 15. 31. e Mat. 23. 35. Act. 7. 59. f Pen. 23. 18. g Gen. 9. 5. * Heb. *yn nythwelud:* h Adn. 17. i Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Eſa. 30. 17. k Pen. 13. 10. l 1 Bren. 22. 31. 2 Bren. 8. 28. Adn. 25. Sal. 17. 13. m Deut 28. 27. Pen. 21. 14, 15. n Gen. 9. 6. o Sal. 69. 23. † *Jozacar,* 2 Bren. 12. 21. ‡ Neu, *Somer,* 2 Bren. 12. 21. p 2 Bren. 12. 18. Adn. 24, 25.

lleſtri'r wrinidogaeth, ‡ i offrymmu, a'r llwyau, a'r lleſtri aur ac arian. Ac yr oeddynt hwy yn offrymmu poeth-offrymmau yn nhŷ yr Arglwydd yn waſtadol, holl ddyddiau Jehoiada.

15 ¶ Ond Jehoiada a henciddiodd, ac oedd gyflawn o x ddyddiau, ac a fu farw: mab can mlwydd a deg arhugain *oedd efe* pan fu farw.

16 A hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd gyd a'r brenhinoedd; canys efe a wneſai ddaioni yn Iſrael, tu ag Dduw a'i dŷ.

17 A y gwedi marw Jehoiada, tywyſogion Juda a ddaethant, ac a ymgrymmaſant i'r brenin: yna y brenin a wrandawodd arnynt hwy.

18 A hwy a zz adawſant dŷ Arglwydd Dduw eu tadau, ac a waſanaethaſant y llwyni, a'r delwau: a daeth *a* digofaint ar Juda a Jeruſalem, o herwydd eu camwedd hyn.

19 Etto efe a *b* anfonodd attynt brophwydi, i'w troi hwynt at yr Arglwydd; a hwy a dyſtiolaethaſant yn eu herbyn, ond ni wrandawſant hwy.

20 Ac Yſpryd Duw a ‖ ddaeth ar Zecaria mab Jehoiada yr offeiriad, ac efe a ſafodd oddi ar y bobl, ac a ddywedodd wrthynt hwy, Fel hyn y dywedodd Duw, Pa ham yr ydych chwi yn troſeddu gorchymynion yr Arglwydd? diau na ffynnwch chwi; canys *c* gwrthodaſoch yr Arglwydd, am hynny yntau a'ch gwrthyd chwithau.

21 A hwy a gyd-fwriadaſant yn ei *d* erbyn ef, ac a'i *e* llabyddiaſant ef a meini wrth orchymyn y brenin, yng nghyntedd tŷ yr Arglwydd.

22 Ac ni chofiodd Joas, y brenin, y *f* caredigrwydd a wnaethai Jehoiada ei dad ag ef, ond efe a laddodd ei fab ef: a phan oedd efe yn marw, efe ddywedodd, *g* Edryched yr Arglwydd, a gofyned.

23 ¶ Ac * ym mhen y flwyddyn y daeth llu'r Syriaid i fyny yn ei erbyn ef: a hwy a ddaethant yn erbyn Juda a Jeruſalem, ac a ddifethaſant holl *h* dywyſogion y bobl o blith y bobl, ac a anfonaſant eu holl anrhaith hwynt i frenin Damaſcus.

24 Canys llu'r Syriaid a ddaethai ag *i* ychydig wyr, a'r Arglwydd a roddodd yn eu llaw hwynt lu mawr iawn, am iddynt *k* wrthod Arglwydd Dduw eu tadau: felly y gwnaethant hwy *l* farn yn erbyn Joas.

25 A phan aethant hwy oddi wrtho ef, (canys hwy a'i gadawſant ef mewn *m* clefydau mawrion) ei weiſion ei hun a gyd-fwriadaſant i'w erbyn ef, o herwydd *n* gwaed meibion Jehoiada yr offeiriad, ac a'i lladdaſant ef ar ei wely, ac efe a fu farw: a hwy a'i claddaſant ef yn ninas Dafydd, ond o ni chiaddaſant ef ym meddau'r brenhinoedd.

26 A dyma'r rhai a frad-fwriadaſant yn ei erbyn ef; † Zabad mab Simeath yr Ammoneer, a Jehozabad mab ‡ Simrith y Moabees.

27 ¶ Am ei feibion ef a maint *p* y baich a roddwyd arno, a ſylfaeniad ty Dduw, wele hwy yn yſgrifenedig yn yſtori llyfr y brenhinoedd. Ac Amaſia ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

PEN. XXV.

1 *Amaſia yn dechreu teyrnaſu yn dda.* 5 *Yn ſyflogi llu o'r Iſraeliaid yn erbyn Edom, ac ar air y prophwyd yn eu gollwng ymaith.* 17 *yn cyfroi Joas,* 27 *ac yn cael ei ladd.*

AB *a* pum mlwydd ar hugain *oedd* Amaſia pan ddechreuodd efe deyrnaſu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam *oedd* Jehoadan o Jeruſalem.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn

yngolwg yr Arglwydd, ond *b* nid â chalon berffaith.

3 ¶ A phan ſierhawyd ei deyrnas arno, efe a laddodd ei weiſion a laddaſent y brenin ei dad ef.

4 Ond ni laddodd efe eu meibion hwynt, ond *efe a wnaeth* fel *y mae* yn yſgrifenedig yn y gyfraith yn llyfr Moſes, lle y gorchymynaſai yr Arglwydd, gan ddywedyd, *c* Ni bydd marw y tadau dros y meibion, ac ni bydd marw y meibion dros y tadau, ond pob un a fydd farw am ei bechod ei hun.

5 ¶ Ac Amaſia a gynhullodd Juda, ac a'u gwnaeth hwy, yn ol *d* ty *eu* tadau, yn dywyſogion ar filoedd, ac yn *d* dywyſogion ar gannoedd, trwy holl Juda a Benjamin: ac efe a'u cyfrifodd hwynt *e* o fab i ugain mlwydd ac uchod, ac a'u cafodd *f* hwy yn dri chan mil o *wyr* etholedig yn *gallu* myned i ryfel, *f* yn medru trin gwayw-ffon a tharian.

6 Ac efe a gyflogodd o Iſrael gan *g* mil *o wyr* cedyrn nerthol, er *b* can talent o arian.

7 Ond *i* gwr Duw a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, *k* O frenin, nac aed llu Iſrael gyd â thi: canys nid *yw'r* Arglwydd *i* gyd ag Iſrael, *ſef* holl feibion *m* Ephraim.

8 Ond os myned a fynni, *n* gwna, ymgadarnha i ryfel: *ond* Duw a wna i ti o fyrthio o flaen dy elynion: canys y mae gan *p* Dduw nerth i gynnorthwyo, ac i gwympo.

9 Ac Amaſia a ddywedodd wrth *q* Dduw, Ond beth a wneir am y can talent a roddais i dorf Iſrael? A dywedodd gwr Duw, Y mae ar law yr *q* Arglwydd roddi i ti lawer mwy na hynny.

10 Felly Amaſia a'u neillduodd hwynt, *ſef* y dorf a ddelſai atto ef o Ephraim, i fyned i'w mangre eu hun. A llidiodd eu *r* digllonedd hwynt yn ddirfawr yn erbyn Juda, a dychwelaſant i'w mangre eu hun mewn llid diglion.

11 ¶ Ac Amaſia a ymgadarnhaodd, ac a dywyſodd allan ei bobl, ac a aeth i *s* ddyffryn yr halen, ac a darawodd o feibion *t* Seir ddeng mil.

12 Meibion Juda hefyd a gaeth-gludaſant ddeng mil yn fyw, ac a'u dygaſant i ben y graig, ac a'u taflaſant hwy o ben y graig, fel y *u* drylliwyd hwynt oll.

13 ¶ * A'r rhyfelwyr, y rhai a ddarfuaſai i Amaſia eu x troi yn ol rhag myned gyd âg ef i ryfel, a ruthraſant ar ddinaſoedd Juda, o Samaria hyd Beth-horon, y ac a darawſant o honynt dair mil, ac a yſglyfaethaſant anrhaith fawr.

14 ¶ A gwedi dyfod Amaſia o ladd yr Edomiaid, efe a ddug zz dduwiau meibion Seir, ac a'u goſododd hwynt iddo ef yn dduwiau, ac a addolodd ger eu bron hwynt, ac a arogl-darthodd iddynt.

15 Am hynny y llidiodd digllonedd yr Arglwydd yn erbyn Amaſia; ac efe a anfonodd brophwyd atto ef, yr hwn a ddywedodd wrtho ef, *a* Pa ham y ceiſiaiſt ti dduwiau'r bobl, y rhai *b* nid achubaſant eu pobl eu hun o'th law di?

16 A phan oedd efe yn llafaru wrtho ef, *y brenin* a ddywedodd wrtho yntau, A wnaed tydi yn *c* gynghorwr i'r brenin? *d* paid, i ba beth y'th darewid? A'r prophwyd a heidiodd, ac a ddywedodd, Mi a wn fod Duw wedi arfaethu dy ddinyſtrio di, am i ti wneuthur hyn, ac *f* na wrandewaiſt ar fy nghyngor i.

17 ¶ Yna *g* Amaſia brenin Juda a ymgynghorodd, ac a anfonodd at Joas mab Jehoahaz fab Jehu brenin *b* Iſrael, gan ddywedyd, Tyred, gwelwn wyneb ein gilydd.

18 A Joas brenin Iſrael a anfonodd at

Amaſia *f* i Sam.

Ben. xxiv. 26. *Yr Ammoneer.* Brenhinoedd eulun-addolgar a gymmerafant wragedd dieithr, ac wele'r

Brwyth. *Adn.* 25. *Meibion.* Fe fynnai Joas ddifetha holl filiogaeth *Jehoiada*! Mor greulon yw cas

grefydd. *Gen.* xlix. 7. *Diar.* xvii. 13. *Jer.* xxx. 14.

Amasia brenin Juda, gan ddywedyd, Yr † yigellyn *fydd* yn Libanus a anfonodd at y gedrwydden fydd yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro dy ferch i'm mab i yn wraig: a bwyttâi y maes, yr hwn *oedd* yn Libanus, a dramwyodd, ac a fathrodd yr yigellyn.

19 Dywedaist, Wele tarewais yr Edomiaid, a'th galon a'th *i* ddyrchafodd i ymffrostio: eistedd yn awr yn dy dŷ; pa ham yr wyt yn ymyrryd er drwg *i ti dy bun*, fel y syrthit ti, a Juda gyd â thi?

20 Ond ni wrandawai Amasia; canys oddi wrth Dduw *yr oedd* hynny, *k* fel y rhoddid hwynt yn llaw *y gelyn*, am iddynt geisio *l* duwiau Edom.

21 Felly Joas brenin Israel a aeth i fynu, a hwy a welsant wynebau eu gilydd, efe ac Amasia brenin Juda, yn Bethshemes yr hon *fydd* yn *m* Juda.

22 A Juda a darawyd o flaen Israel, a hwy a ffoisant bawb i'w pebyll.

23 A Joas brenin Israel a ddaliodd Amasia mab Joas, fab *n* Jehoahaz brenin Juda, yn Bethshemes, ac a'i dug ef i Jerusalem, ac a dorrodd i lawr fur Jerusalem, o borth Ephraim hyd borth y gongl, pedwar can cufydd.

24 Ac *efe a gymmerth* yr holl aur, a'r arian, a'r holl lestri a gafwyd yn nhŷ Dduw o gyd â † Obed-edom, a thrysorau tŷ'r brenin, a'r *p* gwystlon hefyd, ac a ddychwelodd i Samaria.

25 ¶ Ac Amasia mab Joas brenin Juda a fu fyw, gwedi marwolaeth Joas mab Jehoahaz brenin Israel, bymtheng mlynedd.

26 A'r rhan arall o'r *q* gweithredoedd cyntaf a diweddaf i Amasia, wele, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Israel?

27 ¶ A gwedi yr amser yr ‖ ymadawodd Amasia oddi ar ol yr Arglwydd, hwy a frad-fwriadasant fradwriaeth yn ei erbyn yn Jerusalem, ac efe a ffodd i Lacis: *r* ond hwy a anfonasant ar ei ol ef i Lacis, ac a'i lladdasant yno.

28 A hwy a'i dygasant ef ar feirch, ac a'i claddasant ef gyd â'i dadau * yn ninas Juda.

P E N. XXVI.

1 Uzzia yn ile Amasia. 16 Uzzia yn rhyfygu offeiriadu, yn cael gwahan-glwyf. 22 Yn marw, Jotham yn ei le ef.

YNA holl bobl Juda a gymmerasant * Uzzia, ac yntau yn fab un mlwydd ar bymtheg, ac a'i hurddasant ef yn frenin yn lle Amasia ei dad.

2 Efe a adeiladodd Eloth, ac a'i dug hi drachefn i Juda, ar ol huno o'r brenin gyd â'i dadau.

3 Mab un mlwydd ar bymtheg *oedd* Uzzia pan ddechreuodd efe deyrnasu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* Jecolia o Jerusalem.

4 Ac efe a wnaeth *a* yr hyn *oedd* union yng olwg yr Arglwydd, yn ol yr hyn oll a wnaethai Amasia ei dad ef.

5 Ac efe a ymgeisiodd a Duw yn nyddiau *b* Zecaria, yr hwn oedd ganddo ddyall yng *c* weledigaethau Duw: a'r dyddiau y ceisiodd efe yr Arglwydd, *d* Duw a'i llwyddodd ef.

6 Ac efe a aeth allan, *e* ac a ryfelodd yn erbyn y Philistiaid, ac a dorrodd i lawr fur Gath, a mur Jabne, a mur Asdod, ac a adeiladodd ddinasoedd yn Asdod, ac ym mysg y Philistiaid.

7 A Duw *f* a'i cynnorthwyodd ef yn erbyn y Philistiaid, ac yn erbyn yr Arabiaid y rhai oedd yn trigo yn Gur-baal, a'r Mehunimiaid.

8 A'r Ammoniaid a roddasant roddion i Uzzia: a'i *g* enw ef a aeth hyd y mynediad i'r Aipht: o herwydd efe a ymgryfhaodd yn ddirfawr.

9 Hefyd Uzzia a adeiladodd *h* dyrau yn Jerusalem wrth borth y gongl, ac wrth borth y glyrn, ac wrth droad *y mur*, ac a'u cadarnhaodd hwynt.

10 Ac efe a adeiladodd dyrau yn yr anialwch, ac a gloddiodd bydewau lawer; o blegid yr oedd ganddo lawer o anifeiliaid, yn y dyffryndir, ac yn y gwastadedd: a llafurwyr a gwinllanwyr yn y mynyddoedd, ac yn † Carmel: canys hoff oedd ganddo *goledd* y ddaear.

11 Ac yr oedd gan Uzzia lu o ryfelwyr, yn myned allan yn fyddinoedd, yn ol nifer eu cyfrif hwynt, dan law Jeiel yr ysgrifenydd, a Maaseia y llywydd, dan law Hanania, *un* o dywysogion y brenin.

12 Holl nifer pennau cenedl y rhai cedyrn o ŵr oedd ddwy fil a chwe chant.

13 A than eu llaw hwynt *yr oedd* lu grymmus, tri chan mil a saith mil a phum cant, yn rhyfela a chryfder nerthol, i gynnorthwyo'r brenin yn erbyn y gelyn.

14 Ac Uzzia a ddarparodd iddynt, *sef* i'r holl lu, darianau, a gwayw-ffyn, a helmau, a llurigau, a bwaau, a cherrig tafl.

15 Ac efe a wnaeth yn Jerusalem offer trwy gelfyddyd rhai cywraint, i fod ar y tyrau ac ar y congiau, i ergydio saethau a cherrig mawrion: a'i enw ef a aeth ym mhell, canys yn rhyfedd y cynnorthwywyd ef, nes ei gadarnhau.

16 ¶ Ond pan aeth yn *k* gryf, ei galon a *l* ddyrchafwyd i'w ddinystr *ei hun*; canys efe a droseddodd yn erbyn yr Arglwydd ei Dduw: ac *m* efe a aeth i mewn i deml yr Arglwydd i arogl-darthu ar allor yr arogl-darth.

17 Ac Azaria yr offeiriad a aeth i mewn ar ei ol ef, a chyd âg ef bedwar ugain offeiriad yr Arglwydd, yn feibion grymmus:

18 A hwy a safasant yn erbyn Uzzia y brenin, ac a ddywedasant wrtho, *n* Ni *pherthyn* i ti, Uzzia, arogl-darthu i'r Arglwydd, ond i'r *o* offeiriaid meibion Aaron, y rhai a gyllegrwyd i arogl-darthu: dos allan o'r cyssegr; canys ti a droseddaist, ac ni *bydd hyn* i ti yn *p* anrhydedd oddi wrth yr Arglwydd Dduw.

19 Yna y † llidiodd Uzzia, a'r arogl-darth i arogl-darthu *oedd* yn ei law ef: a thra ydoedd efe yn *q* llidiog yn erbyn yr offeiriaid, gwahan-glwyf a gyfododd yn ei dalcen ef, yngŵydd yr offeiriaid, yn nhŷ yr Arglwydd, ger llaw allor yr arogl-darth.

20 Ac edrychodd Azaria yr archoffeiriad a'r holl offeiriaid arno ef, ac wele, *yr oedd* efe yn wahan-glwyfus yn ei dalcen, a gwnaethant hyn frysio oddi yno: *r* ac yntau hefyd a frysiodd i fyned allan, o herwydd i'r Arglwydd ei daro ef.

21 *s* Ac Uzzia y brenin a fu wahanglwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, ac a drigodd yn wahan-glwyfus *t* mewn tŷ ‖ gwahanol; canys efe a dorrasid ymaith o dŷ yr Arglwydd: a Jotham ei fab ef *oedd* ar dŷ'r brenin, yn barnu pobl y wlad.

22 ¶ A'r rhan arall o weithredoedd cyntaf à diweddaf Uzzia, a ysgrifenodd *u* Esaia y prophwyd mab Amos.

23 Felly Uzzia a hunodd *x* gyd â'i dadau, a chladdasant ef gyd â'i dadau ym maes beddrod y brenhinoedd; canys dywedasant, Gwahan-glwyfus *ydyw* efe. A Jotham ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

P E N. XXVII.

1 Jotham yn teyrnasu yn dda, ac yn llwyddo: 5 yn darostwng yr Ammoniaid.

MAB a pum mlwydd ar hugain *oedd* Jotham pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn Jerusalem, ac enw ei fam ef *oedd* Jerusa merch Sadoc.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union yng olwg yr Arglwydd, yn ol yn hyn oll a wnelsai Uzzia ei dad: eithr nid aeth efe i *b* deml yr Arglwydd. *c* A'r bobl oedd eto yn ymlygru.

3 Efe a adeiladodd y *d* porth uchaf ide

yr

† Neu, *y ddraenen.* Barn. 9. 7, &c.
t 2 Cron. 25. 16, Hab. 2. 4.
k 2 Pen. 22. 7.
l 1 Bren. 12. 15.
l Adn. 14.
m Jos. 15. 10.
n 2 Pen. 21. 17. *Abaxzia*, 2 Pen. 22. 1.
o 1 Cron. 26. 15.
† Sef, hilogaeth *Obed-edom*, y rhai oeddynt geidwaid y drysau a thrysorwyr y deml.
p 1 Cron. xxvi. 15.
q 2 Bren. 14. 14.
q 2 Bren. 12. 15.
‖ Neu, *eiliodd*, Heb. 10. 38.
r 1 Bren. 14. 19.
* Sef, *dinas Dafydd*, 2 Bren. 14. 20.

810.
* Neu, *Azaria*, 2 Bren. 14. 21.
* Sef, *yr Arglwydd a gynnorthwyodd.*
a 2 Pen. 25. 2.
b 2 Pen. 24. 2.
c Gen. 41. 15. Dan. 1. 17.
d 1 Sam. 2. 30. 1 Cron. 22. 11. 2 Pen. 15. 2.
e Esa. 14. 29.
f 1 Cron. 5. 20. 2 Pen. 20. 16.
f 1 Pen. 20. 29.
h 2 Pen. 25. 23. Neh. 3. 13, &c. Zec. 14. 10.

758.
a 2 Bren. 15. 32, &c.
b 2 Pen. 26. 16.
c 2 Bren. 15. 35.
d 2 Pen. 14. 5.

p Neh. 17. 12.
f Pen. 17. 12.
s Deut. 28. 7.
* *Gros ddeng mil o bynau*, Gwel, Pen. 25. 9
b Pen. 19. 3.
† Neu, *ferfeitho*, Diar. 16. 7
i Gen. 6. 12.
‡ Sef, *perfeith yw yr Arglwydd*. Lef. 19. 2. 2 Bren. 15. 34.
t 20. 7. 1 Pedr 1. 16.

744.
a 2 Bren. 16. 2.
b 2 Sam. 24. 25.
1 Bren. 11. 9.
c Pen. 21. 6.
d Lef. 20. 4.
Barn. 2. 12.
* Neu, *offrymmodd*.
† *mab Hinnom*. 2 Bren. 23. 10.
e Lef. 18. 21.
Mica 6. 7.
Eph. 2. 2.
f Lef. 26. 30.
g Deut. 12. 2.
h Eſa. 7. 1.
Mica 3. 11.
i 2 Bren. 16. 6.
Adn. 21, 23.
k 2 Bren. 15. 27.
l 1 Bren. 15. 30.
m Diar. 28. 18.
n Pen. 11. 4.
Adn. 11, 15.
o Pen. 15. 2.
p Adn. 2, 3, 4.
Sal. 69. 26.
Eſa. 10. 5.
Ezec. 25. 14.
¶ Ezra 9. 6.
r Lef. 25. 42.
s Jer. 25. 29.
t 1 Pedr 4. 17.
u Eſa. 58. 6.
v Zec. 1. 14.
Iago 2. 13.

yr Arglwydd: ac ar fur y tŵr yr *e* adeiladodd efe lawer.

4 Dinaſoedd hefyd a adeiladodd efe ym mynyddoedd Juda, ac yn y coedydd yr adeiladodd efe *f* balaſau a thyrau.

5 ¶ Ac efe a ryfelodd yn erbyn brenin meibion Ammon, ac a aeth *g* yn drech nâ hwynt. A meibion Ammon a roddaſant iddo ef * gan talent o arian y flwyddyn honno, a deng mil corus o wenith, a deng mil corus o haidd. Hyn a roddodd meibion Ammon iddo ef yr ail flwyddyn a'r drydedd.

6 Felly Jotham a aeth yn gadarn, o blegid *b* efe a † barottodd ei *i* ffyrdd ger bron yr Arglwydd ei Dduw.

7 ¶ A'r rhan arall o hanes ‡ Jotham, a'i holl ryfeloedd ef, a'i ffyrdd, wele, *y maent* yn yſgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Iſrael a Juda.

8 Mab pum mlwydd ar hugain oedd efe pan ddechreuodd deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem.

9 ¶ A Jotham a hunodd gyd â'i dadau, a chladdaſant ef yn ninas Dafydd. Ac Ahaz ei fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

P E N. XXVIII.

Ahaz yn teyrnaſu yn ddrygionus 4 *Y Syriaid yn ei ſlino ef.* 22 *Yn chwanegu ei ddelw-addoliaeth*: 26 *yn marw.*

MAB *a* ugain mlwydd *oedd* Ahaz pan ddechreuodd efe deyrnaſu, ac un mlynedd ar bymtheg y teyrnaſodd efe yn Jeruſalem: ond ni wnaeth efe yr hyn *oedd* union yng olwg yr Arglwydd, *b* fel Dafydd ei dad.

2 Eithr efe a rodiodd yn *c* ffyrdd brenhinoedd Iſrael, ac a wnaeth i *d* Baalim *ddelwau* toddedig.

3 Ac efe a * arogl-darthodd yn nyffryn † Benhinnom, *e* ac a loſgodd ei blant yn tân, yn ol ffieidd-dra'r cenhedloedd a fwrlaſai yr Arglwydd allan o flaen meibion Iſrael.

4 Efe a aberthodd hefyd, ac a arogl-darthodd yn yr *f* uchelfeydd, ac ar y bryniau, *g* than bob *g* pren gwyrddlas.

5 Am hyny yr *b* Arglwydd ei Dduw a'i rhoddodd ef yn llaw *i* brenin Syria; *g* hwy a'u tarawſant ef, ac a gaeth-gludaſant ymaith oddi ganddo ef, gaeth-glud fawr, ac a'u dygaſant i Ddamaſcus. Ac yn llaw brenin Iſrael hefyd y rhoddwyd ef, yr hwn a'i tarawodd ef â lladdfa fawr.

6 ¶ Canys *k* Peca mab Remalia a laddodd yn Juda chwech ugain mil mewn un diwrnod, hwynt oll yn feibion grymmus; *l* am wrthod o honynt Arglwydd Dduw eu tadau.

7 A Zicri, gwr grymmus o Ephraim, a laddodd Maaſeia mab *m* y brenin, ac Azricam llywodraethwr y tŷ, ac Elcana y neſaf at y brenin.

8 A meibion Iſrael a gaeth-gludaſant o'u *n* brodyr ddau can mil, yn wragedd, yn feibion, ac yn ferched, ac a ſyſaethaſant anrhaith fawr oddi arnynt, ac a ddygaſant yr yſpail i Samaria.

9 Ac yno yr oedd *o* prophwyd i'r Arglwydd, a'i enw Oded; ac efe a aeth allan o flaen y llu oedd yn dyfod i Samaria, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, o herwydd *p* digoſaint Arglwydd Dduw eich tadau yn erbyn Juda, y rhoddodd efe hwynt yn eich llaw chwi, a lladdaſoch hwynt mewn cynddaredd *q* yn cyrhaeddyd hyd y nefoedd.

10 Ac yn awr yr ydych chwi yn amcanu daroſtwng meibion Juda a Jeruſalem, yn *r* gaeth-weiſion ac yn gaeth-forwynion i chwi: onid *oes* gyd â chwi, ie gyd â chwi, *s* bechodau yn erbyn yr Arglwydd eich Duw?

11 Yn awr gan hynny gwrandewch arnaf fi, *t* a gollyngwch adref y gaeth-glud a gaeth-gludaſoch o'ch brodyr: *u* o

blegid *y mae* llidiog ddigoſaint yr Arglwydd arnoch chwi.

12 Yna rhai o *x* bennaethiaid meibion Ephraim, Azaria mab Johannan, Berecia mab Meſilemoth, a Jehizcia mab Iſalum, ac Amaſa mab Hadlai, a gyfodaſant yn erbyn y rhai oedd yn dyfod o'r ſilwriaeth.

13 Ac a ddywedaſant wrthynt, Ni ddygwch y gaeth-glud yma: canys gan i ni bechu *eiſoes* yn erbyn yr Arglwydd, yr ydych chwi yn amcanu y 'chwanegu ar ein pechodau ni, ac ar ein camweddau: canys y *mae* ein camwedd ni yn fawr, ac *y mae* ‡ digoſaint llidiog yn erbyn Iſrael.

14 Felly y llu a adawodd y gaeth-glud a'r anrhaith o flaen y tywyſogion, a'r holl gynnulleidfa.

15 A'r gwyr, *a* y rhai a enwid wrth eu henwau, a *b* gyfodaſant ac a gymmeraſant y gaeth-glud, ac a ddilladaſant eu holl rai *c* noethion hwynt, a'r yſpail, a gwiſgaſant hwynt, a rhoddaſant iddynt eſgidiau, ac a wnaethant iddynt *d* fwytta ac yfed; *e* enneiniaſant hwynt hefyd, *f* a dygaſant ar aſynod bob un lleſg, ie dygaſant hwynt i Jericho, *g* dinas y palmwydd, at eu brodyr. Yna hwy a ddychwelaſant i Samaria.

16 ¶ *h* Yr amſer hwnnw yr anfonodd y brenin Ahaz at *i* frenhinoedd Aſſyria i'w gynnorthwyo ef.

17 A'r Edomiaid a ddaethent *k* etto, ac a darawſent Juda, ac a gaeth-gludaſent gaeth-glud.

18 *l* Y Philiſtiaid hefyd a ruthraſent i ddinaſoedd y gwaſtadedd, a thu dehau Juda, ac a ynnillaſent *m* Bethſemes, ac *n* Ajalon, a *o* Gederoth, a *p* Soco a'i phentrefydd, *q* Timna hefyd a'i phentrefydd, a Gimzo hefyd a'i phentrefydd; ac a drigaſant ynо.

19 Canys yr Arglwydd a ddaroſtyngodd Juda, o achos *r* Ahaz brenin Iſrael: o blegid efe a *s* noethodd Juda, gan droeddu yn erbyn yr Arglwydd yn ddirfawr.

20 A *t* Tilgath-pilnezer brenin *Aſſyria* a ddaeth atto ef, *u* ac a gyfyngodd arno ef, ac ni's cynnorthwyodd ef.

21 Er i Ahaz gymmeryd rhan allan o dŷ yr Arglwydd, ac o dŷ'r brenin, a chan y tywyſogion, a'i *x* rhoddi i frenin Aſſyria; ettо ni's y cynnorthwyodd efe ef.

22 ¶ A'r amſer yr oedd yn gyfyng arno, efe a chwanegodd *x* droſeddu yn erbyn yr Arglwydd: hwn *yw*'r brenin Ahaz!

23 *b* Canys efe a aberthodd i dduwiau Damaſcus, y rhai a'i tarawſant ef; ac efe a ddywedodd, *c* Am i dduwiau brenhinoedd Syria eu cynnorthwyo hwynt, minnau a aberthaf iddynt hwy, fel y'm *d* cynnorthwyont innau: ond hwy a fuant iddo ef ac i holl Iſrael yn dramgwydd.

24 Ac Ahaz a gaſglodd *e* leſtri tŷ Dduw, ac *u* ddarniodd leſtri tŷ Dduw, ac *a f* gauodd ddryſau tŷ yr Arglwydd, ac a wnaeth iddo allorau ym mhob congl i Jeruſalem.

25 Ac ym mhob dinas yn Juda y gwnaeth efe uchelfeydd i arogl-darthu i *g* dduwiau dieithr, ac a ddigllonodd Arglwydd Dduw ei dadau.

26 ¶ A'r rhan arall o'i hanes ef, a'i holl ffyrdd, cyntaf a diweddaf, wele hwy yn yſgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Juda ac Iſrael.

27 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddaſant ef yn y ddinas, yn Jeruſalem, ond ni ddygaſant hwy ef i feddrod brenhinoedd Iſrael. A Hezecia ef fab a deyrnaſodd yn ei le ef.

d Jer. 44. 17. *e* 2 Bren. 16. 8. *f* Pen. 29. 3. *g* Gen. 35. 2. Jer. 8. 19. Hab. 1. 11.

P E N. XXIX.

1 *Hezecia duwiol*, 3 *yn adferu gwir greſyddd.* 5 *Y Leſiaid yn glanhau'r demi.* 34 *Y Leſiaid yn barottaû nâ'r offeiriaid.*

MAB *a* pum mlwydd ar hugain *oedd a* Hezecia *pan* ddechreuodd efe deyrnaſu,

x Obad. 21.
Adn. 14.
y Eſa. 30.
z Ezra 10. 14.
Sal. 76. 7.
a Adn. 12.
b Sal. 76, 9, 10.
c Dat. 3, 18.
d 2 Bren. 6. 22.
Diar. 23, 21.
e Luc 10, 34.
f Eſa. 66, 20.
g Deut. 34. 3.
Barn. 1, 16.
b 2 Bren. 16. 7.
i Eſa. 10, 8.
k Lef. 26, 18.
Sal. 18, 26.
l Pen. 24, 24.
Ezec. 16, 27.
m 2 Bren. 14. 11.
n Pen. 11. 10.
o Joſ. 15, 41.
p 1 Sam. 17. 1.
q Joſ. 15, 10.
r Pen. 12, 6.
s Ecſ. 32, 25.
1 Bren. 12. 30.
t 2 Bren. 15. 29.
u Eſa. 7.
x 2 Bren. 16. 8.
y Sal. 146, 3.
Jer. 17. 5.
z Eſa. 1. 5.
2 Tim. 3. 13.
Dat. 16. 11.
a Sal. 52. 7.
b 2 Bren. 16. 10.
Pen. 25. 14.
c Barn. 16. 23.
Sal. 115. 3.
Hab. 1. 11.
g Gen. 2 Bren. 18. 1.

a Ezec. 20. 18.
c Ioan 2. 17.
d Pen. 28. 24.
2 Bren. 16. 14.
Adn. 7.
e Deut. 17. 9.
f 1 Cron. 15. 12.
Heb. 12. 14.
g Eſa. 59. 2.
Dat. 21. 27.
h 1 Pedr 1. 18.
i Jer. 2. 27.
Ezec. 8. 16.
k Pen. 28. 24.
l Lef. 6. 16.
1 Bren. 8. 64.
m Pen. 28. 5.
* *wyſgar ſa.* Deut. 28. 25.
n 1 Bren. 9. 8.
o Pen. 28. 6.
p Deut. 28. 32.
Pen. 28. 8, 18.
q 1 Bren. 8. 17.
2 Bren. 11. 4.
† *cbyfeil-iermoch,* 1 Cor. 16. 10.
r Num. 8. 14.
Deut. 10. 3.
s Num. 3, 30.
t 1 Cron. 25. 1.
‡ Neu, *yn achoſion.*
u 1 Bren. 6. 31, 36.
x 2 Cron. 7. 1.
y 2 Sam. 15. 23.
z 1 Bren. 6. 3.
1 Cron. 28. 11.
Ezec. 44. 17.
a 46. 2
a 1 Bren. 7. 48.
b 1 Theſ. 4. 4.
c Pen. 28. 24.
Dan. 5. 3.
d Sal. 5. 3.
e 119. 60.
Jer. 7. 3.
f 1 Bren. 21. 8.

naſu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnaſodd eſe yn Jeruſalem, ac enw ei fam *ef oedd* Abia merch Zecaria.

2 Ac eſe a wnaeth yr hyn *oedd b* union yng olwg yr Arglwydd, yn ol yr *c* hyn oll a wneiſai Dafydd ei dad.

3 ¶ Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnaſiad ef, yn y mis cyntaf, *d* eſe a agorodd ddryſau tŷ yr Arglwydd, ac a'i cyweiriodd hwynt.

4 Ac eſe a ddug i mewn yr offeiriaid, a'r Leſiaid, ac a'u caſglodd hwynt ynghyd i heol y dwyrain,

5 Ac a ddywedodd wrthynt hwy, *e* gwrandewch ni, O Leſiaid, *f* ymſanctaiddiwch yn awr, a ſanctaiddiwch dŷ Arglwydd Dduw eich tadau, a dygwch yr *g* aflendid allan o'r *lle* ſanctaidd.

6 Canys ein *b* tadau ni a droſeddaſant, ac a wnaethant yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd ein Duw, ac a'i gwrthodaſant ef, ac a droiſant eu *i* hwynebau oddi wrth babell yr Arglwydd, ac a roiſant *eu* gwarrau.

7 *k* Cauaſant hefyd ddryſau'r porth, ac a ddiffoddaſant y lampau, ac nid arogldarthaſant arogl-darth, ac *l* ni offrymmaſant boeth-offrymmau yn y cyſſegr i Dduw Iſrael.

8 Am hynny *m* digoſaint yr Arglwydd a ddaeth yn erbyn Juda a Jeruſalem, ac eſe a'u rhoddodd hwynt yn * gyffro, yn ſyndod, ac yn *n* watwar-gerdd, fel yr ydych yn gweled â'ch llygaid.

9 Canys wele, *o* ein tadau ni a fyrthiaſant trwy y cleddyf, ein meibion hefyd, a'n *p* merched, a'n gwragedd, *ydynt* mewn caethiwed o herwydd hyn.

10 Yn awr *y mae* yn ſy mryd i wneuthur *q* cyfammod âg Arglwydd Dduw Iſrael; fel y trô ei ddigofaint llidiog ef oddi wrthym ni.

11 Fy meibion, † na fyddwch ddifraw yn awr: canys yr Arglwydd *r* a'ch dewiſodd chwi i ſefyll ger ei fron ef, i'w waſanaethu, ac i fod yn gweini, ac yn arogldarthu iddo ef.

12 ¶ Yna y Leſiaid a gyfodaſant, Mahath mab Amaſai, a Joel mab Azaria o feibion y Cohathiaid: ac o feibion Merari; Cis mab Abdi, ac Azaria mab Jehaleleel: ac o'r Gerſoniaid; Joa mab Zimma, ac Eden mab Joa.

13 Ac o feibion *s* Eliſaphan; Simri, a Jeiel: ac o feibion *t* Aſaph; Zecaria, a Mattania:

14 Ac o feibion Heman; Jehiel, a Simei: ac o feibion Jeduthun; Semaia, ac Uzziel.

15 A hwy a gynnullaſant eu brodyr, ac a ymſanctaiddiaſant, ac a ddaethant yn ol gorchymyn y brenhin, ‡ trwy eiriau yr Arglwydd, i lanhau tŷ yr Arglwydd.

16 A'r offeiriaid a ddaethant i fewn *u* tŷ yr Arglwydd i'w lanhau ef, ac a ddygaſant allan yr *x* holl frynti a gawſant hwy yn nhemil yr Arglwydd, i gyntedd tŷ yr Arglwydd. A'r Leſiaid a'i cymmeraſant i'*w* ddwyn ymaith allan i afon *y* Cidron.

17 Ac yn *y dydd* cyntaf o'r mis cyntaf y dechreuaſant *ei* ſanctaiddio, ac ar yr wythfed dydd o'r mis y daethant i *z* borth yr Arglwydd: ac mewn wyth niwrnod y ſanctaiddiaſant dŷ yr Arglwydd, ac yn yr unfed dydd ar bymtheg o'r mis cyntaf y gorphenaſant.

18 Yna y daethant hwy i mewn at *a* Hezecia y brenhin, ac a ddywedaſant, *a* Glanhaſom holl dŷ yr Arglwydd, ac allor y poeth-offrwm, a'i holl leſtri, a bwrdd y *bara* goſod, a'i holl *b* leſtri.

19 A'r holl *c* leſtri a fwriaſai y brenin Ahaz ymaith yn ei gamwedd, pan oedd eſe yn teyrnaſu, a barottoiſom, ac a ſanctaiddiaſom ni: ac wele hwy ger bron allor yr Arglwydd.

20 ¶ Yna Hezecia y brenhin a gododd yn *d* foreu, ac a gaſglodd *e* dywyſogion y ddinas, ac a aeth i fynu i dŷ yr Arglwydd.

21 A hwy a ddygaſant *f* faith o fuſtych, a faith o hyrddod, a faith o *wyn*, a faith o fychod geifr, *g* yn bech-aberth dros y frenhiniaeth, a thros y cyſſegr, a thros Juda: ac eſe a ddywedodd wrth yr offeiriaid meibion Aaron, am offrymmu *y rhai hynny* ar allor yr Arglwydd.

22 Felly hwy a laddaſant y buſtych, a'r offeiriaid a dderbyniaſant y gwaed, ac *b* a'i taenellaſant ar yr allor: lladdaſant hefyd yr hyrddod, a thaenellaſant y gwaed ar yr allor: a hwy a laddaſant yr *wyn*, ac a daenellaſant y gwaed ar yr allor.

23 A hwy a || ddygaſant fychod y pechaberth o flaen y brenhin a'r gynnulleidfa, ac *i* a oſodaſant eu dwylaw arnynt hwy.

24 A'r offeiriaid a'u lladdaſant hwy, ac a wnaethant *k* gymmod ar yr allor a'u gwaed hwynt, i wneuthur *l* cymmod dros holl Iſrael; canys dros holl Iſrael yr archaſai'r brenhin *uneuthur* y poeth-offrwm, a'r pech-aberth.

25 *m* Ac eſe a oſododd y Leſiaid yn nhŷ yr Arglwydd, â fymbalau, ac â nablau, ac â thelynau, yn ol *n* gorchymyn Dafydd, a Gad gweledydd y brenhin, a Nathan y prophwyd: canys y gorchymyn *oedd* trwy law yr Arglwydd, trwy law ei brophwydi ef.

26 A'r Leſiaid a o ſafaſant âg offer Dafydd, a'r offeiriaid â'r *p* udgyrn.

27 A Hezecia a ddywedodd am offrymmu y poeth-offrwm ar yr allor: a'r amſer y dechreuodd y poeth-offrwm, y dechreuodd *q* cân yr Arglwydd, â'r udgyrn, ac âg offer Dafydd brenhin Iſrael.

28 A'r holl gynnulleidfa oedd yn addoli, a'r * cantorion yn canu, a'r udgyrn yn lleiſio: *byn* oll *a barhaodd* nes gorphen y poeth-offrwm.

29 A phan orphenaſant hwy *r* offrymmu, y brenhin a'r holl rai a gafwyd gyd âg ef, a ymgrymmaſant, ac a addolaſant.

30 A Hezecia y brenhin a'r tywyſogion a ddywedaſant wrth y Leſiaid am foliannu yr Arglwydd, â geiriau Dafydd, ac *s* Aſaph y gweledydd. Felly hwy a foliannaſant â llawenydd, ac a ymoſtyngaſant, ac a addolaſant.

31 A Hezecia a attebodd ac a ddywedodd, Yn awr yr ymgyſſegraſoch chwi i'r Arglwydd; neſewch, a dygwch ebyrth, ac ebyrth *t* moliant i dŷ yr Arglwydd. A'r gynnulleidfa a ddygaſant ebyrth, ac ebyrth moliant, a phob ewyllyſgar o galon, *u* boeth-offrymmau.

32 A rhifedi'r poeth-offrymmau a ddug y gynnulleidfa, oedd *x* ddeg a thrugain o fuſtych, cant o hyrddod, a dau cant o *wyn*: y rhai hyn oll *oedd* yn y boeth-offrwm i'r Arglwydd.

33 A'r pethau cyſſegredig *oedd* chwe' chant o fuſtych, a thair mil o ddefaid.

34 Ond yr oedd rhy fychan o offeiriaid, fel na allent *z* flingo'r holl boeth-offrymmau: am hynny eu *a* brodyr y Leſiaid a'u cynnorthwyaſant hwy, nes gorphen y gwaith, ac nes i'r offeiriaid ymgyſſegru: canys y Leſiaid *oedd b* uniawnach o galon i ymgyſſegru na'r offeiriaid.

35 Y poeth-offrymmau hefyd *oedd* yn aml, *c* gyd â braſder yr hedd-offrwm, *d* a'r ddiod-offrwm, i'r poeth-offrymmau. Felly y trefnwyd gwaſanaeth tŷ yr Arglwydd.

36 A Hezecia a *e* lawenychodd, a'r holl bobl, o herwydd parottoi o Dduw y bobl: o blegid yn *f* ddiſymmwth y bu'r peth.

P E N. XXX.

1 *Hezecia yn cyboeddi Paſg arbennig.*
10 *Llaw Duw yn plygu gwatwarwyr.*
23 *Cadw'r wyl ſaith niwrnod, a ſaith.*
27 *Bendithio'r bobl.*

A Hezecia a anfonodd at *a* holl Iſrael a Juda, ac a yſgrifenodd lythyrau hefyd at *b* Ephraim a Manaſſe, i ddyfod i dŷ yr Arglwydd i *c* Jeruſalem, i gynnal Paſg i Arglwydd Dduw Iſrael.

2 A'r brenhin a *d* ymgynghorodd â'i dywyſ-

f 1 Cor. 15. 26.
g Lef. 4. 14.
b Lef. 8. 14.
Heb. 9. 21.
|| Neu, *neſaſant.*
i Lef. 4. 15.
k Gal. 3. 13.
Col. 1. 20.
1 Ioan 3. 16.
l Rhuf. 3. 25.
m 1 Cron. 16. 4.
a 25. 6.
n 1 Cron. 23. 5.
a 25. 1.
Pen. 8. 14.
o Adn. 25. Amos 6. 5.
p Num. 10. 10, *q* Sal. 33. 3.
a 136. 1.
* Heb. *caniad.*
r Adn. 27
s Sal. 50. titl.
t Lef. 7. 12.
a 3. 6.
u Rhuf. 12. 1.
x 1 Bren. 8. 63.
y Sal. 20. 3.
z Lef. 1. 6.
a Pen. 35. 11.
a 30. 8.
b Sal. 7. 10.
c Lef. 3. 1.
d Lef. 23. 13.
Num. 28. 7.
e 1 Cron. 29. 9.
1 Theſ. 5. 19, 20.
f Eſa. 48. 3.
Mal. 3. 1.

726.
a 2 Bren. 15. 25.
Pen. 15. 25.
b 2 Bren. 15. 29.
c Deut. 16. 5, 6. *d* Diar. 11. 14.

dywyſogion, a'r holl gynnulleidfa, yn Jeruſalem, am gynnal *e* y Paſg yn *f* yr ail mis.

3 Canys ni allent ei gynnal ef, *g* y pryd hwnnw; o blegid *h* nid ymſanctteiddiaſai yr offeiriaid ddigon, ac nid *i* ymgaſglaſai'r bobl i Jeruſalem.

4 A da oedd y peth yng olwg y brenhin, ac yng olwg yr holl gynnulleidfa.

5 *k* A hwy a orchymynaſant gyhoeddi trwy *k* holl Iſrael, o Beerſeba hyd *l* Dan, am ddyfod i gynnal y Paſg i Arglwydd Dduw Iſrael yn Jeruſalem: canys ni wnaethant er ys talm fel yr oedd yn yſgrifenedig.

6 Felly y rhedegwyr a aethant à'r llythyrau o law'r brenhin a'i dywyſogion trwy holl Iſrael, a Juda, ac wrth orchymyn y brenhin, gan ddywedyd, O meibion Iſrael, *m* dychwelwch at Arglwydd Dduw Abraham, Iſaac, ac Iſrael, ac efe a ddychwel at y gweddill a ddiangodd o honoch chwi o law *n* brenhinoedd Aſſyria.

7 Ac o na fyddwch fel eich tadau, nac fel eich brodyr, y rhai a droſeddaſant yn erbyn Arglwydd Dduw eu tadau; am hynny efe a'u rhoddodd hwynt yn anghyfannedd, *p* megis y gwelwch chwi.

8 Yn awr *q* na chaledwch eich gwarr, fel eich tadau; *r* rhoddwch law i'r Arglwydd, a deuwch i'w gyſſegr a gyſſegrodd efe yn dragywydd: a gwaſanaethwch yr Arglwydd eich Duw, fel y trô llid ei ddigoſaint ef oddi wrthych chwi.

9 *s* Canys os dychwelwch chwi at yr Arglwydd, eich brodyr chwi a'ch meibion *a gant t* drugaredd ger bron y rhai à'u caeth-gludodd hwynt, fel y dychwelont i'r wlad yma: o blegid *u* graſol a thrugarog *yw* yr Arglwydd eich Duw, ac ni thry efe *x* ei wyneb oddi wrthych, os dychwelwch atto ef.

10 Felly y rhedegwyr a aethant o ddinas i ddinas trwy wlad Ephraim a Manaſſe, hyd Zabulon: ond hwy a wawdiaſant ac a'u gwatwaraſant hwynt.

11 Y Er hynny gwyr o Aſer, a Manaſſe, ac o Zabulon, a *y* ymoſtyngaſant, ac a ddaethant i Jeruſalem.

12 Llaw Duw hefyd fu yn Juda, i roddi iddynt un *a* galon i wneuthur, gorchymyn y brenhin a'r tywyſogion, *b* yn ol gair yr *x* Iago 4. Arglwydd.

13 ¶ A phobl lawer a ymgaſglaſant i Jeruſalem, i gynnal *c* gwyl y bara croyw, yn yr ail mis; cynnulleidfa fawr iawn.

14 A hwy a gyfodaſant, ac a *d* fwriaſant ymaith yr *e* allorau *oedd* yn Jeruſalem: bwriaſant ymaith allorau yr arogldarth, a thaflaſant *hwynt* i *f* afon Cidron.

15 Yna lladdaſant y Paſg, ar y pedwarydd *dydd* ar ddeg o'r *g* ail mis: yr *h* offeiriaid hefyd a'r Leſiaid a gywilyddiaſant, ac a ymſanctteiddiaſant, ac a ddygaſant y poeth-offrymmau i dŷ yr Arglwydd.

16 A hwy a ſafaſant yn eu * lle, wrth eu harfer, yn ol *i* cyfraith Moſes gŵr Duw: yr offeiriaid oedd yn taenellu'r gwaed o law'r Leſiaid.

17 Canys *yr oedd* llawer yn y gynnulleidfa y rhai nid ymſanctteiddiaſent: ac ar y Leſiaid *yr oedd* lladd y Paſg dros yr holl rai aflan, *i'w* ſanctteiddio i'r Arglwydd.

18 O herwydd llawer o'r bobl, *ſef k* llawer o Ephraim a Manaſſe, Iſſachar, a Zabulon, nid ymlanhaſant; eithr hwy a fwyttaſant y Paſg, yn *l* amgenach nag yr oedd yn yſgrifenedig. Ond Hezecia a weddiodd droſtynt hwy, gan ddywedyd,

19 Yr Arglwydd daionus a faddeuo i bob un a *m* barottôdd ei galon i geiſio Duw, *ſef* Arglwydd Dduw ei dadau, er na *n* lanhawyd *ef* yn ol o puredigaeth y cyſſegr.

20 A'r Arglwydd a wrandawodd ar Hezecia, ac a *o* iachaodd y bobl.

21 A meibion Iſrael y rhai a gafwyd yn Jeruſalem, a gynhaliaſant ŵyl y bara

q croyw ſaith niwrnod *r* trwy lawenydd mawr: y *s* Leſiaid hefyd a'r offeiriaid oedd yn moliannu yr Arglwydd o ddydd i ddydd, *gan ganu* ag offer ſoniarus i'r Arglwydd.

22 A Hezecia a ddywedodd *t* wrth *fodd*calon yr holl Leſiaid, y rhai oedd yn dyſgu *u* gwybodaeth ddaionus yr Arglwydd; a hwy a fwyttaſant ar hŷd yr wyl ſaith niwrnod, *ac* a aberthaſant ebyrth hedd, ac a gyffeſaſant i Arglwydd Dduw eu tadau.

23 A'r holl gynnulleidfa a *x* ymgynghoraſant i gynnal ſaith o ddyddiau *eraill*: felly y cynhaliaſant y ſaith o ddyddiau *eraill trwy* lawenydd.

24 Canys Hezecia brenhin Juda ☓ a roddodd i'r gynnulleidfa fil o ſuſtych, a ſaith mil o ddefaid; a'r tywyſogion a roddaſant i'r gynnulleidfa fil o ſuſtych, a deng mil o ddefaid; a llawer o *a* offeiriaid a ymſanctteiddiaſant.

25 A holl gynnulleidfa Juda a lawenychaſant, gyd â'r offeiriaid a'r Leſiaid, a'r holl gynnulleidfa a ddaeth o Iſrael, a'r *b* dieithriaid a ddaethai o wlad Iſrael; a'r ôeddynt yn gwladychu yn Juda.

26 Felly y bu llawenydd mawr yn Jeruſalem: canys er dyddiau Salomon mab Dafydd brenhin Iſrael, ni *bu* y cyffelyb yn Jeruſalem.

27 ¶ Yna yr offeiriaid a'r Leſiaid a gyfodaſant, ac *c* a fendithiaſant y bobl; a gwrandawyd ar eu llef hwynt, a'u gweddi hwynt a ddaeth *i fynu d* i'w breſwylfa ſanctaidd ef, i'r nefoedd.

P E N. XXXI.

1 *Y bobl yn dileu delw-addoliaeth.* 5 *Yn talu degwm yn helaeth.*

A Gwedi gorphen hyn i gyd, *a* holl Iſrael y rhai * *oedd* breſennol a aethant allan i ddinaſoedd Juda, ac a ddryllaſant y *b* delwau, ac a dorraſant y llwyni, ac a ddiſtrywiaſant yr uchelfeydd a'r allorau allan o holl Juda a Benjamin, yn Ephraim hefyd a Manaſſe, nes *eu* † llwyr ddiſtrŷo. Yna holl feibion Iſrael a dychwelaſant bob un i'w feddiant, i'w dinaſoedd.

2 ¶ A Hezecia ☓ oſododd *c* ddoſparthiadau'r offeiriaid a'r Leſiaid, yn eu cylchoedd, pob un yn ol ei weinidogaeth, yr offeiriaid a'r *d* Leſiaid i'r poeth-offrwm, ac i'r ebyrth hedd, i weini, ac i foliannu, ac i ganmol, ym mhyrth *e* gwerſyllfoedd yr Arglwydd.

3 A *f* rhan y brenhin *oedd* o'i olud ei hun i'r poeth-offrymmau, *ſef* i boeth-offrymmau y bore a'r hwyr, ac i boeth-offrymmau'r Sabbathau, a'r newydd-loerau, a'r gwyliau arbennig, *g* fel *y mae* yn yſgrifenedig yng nghyfraith yr Arglwydd.

4 Efe a ddywedodd hefyd wrth y bobl, trigolion Jeruſalem, am *h* roddi rhan i'r offeiriaid, a'r Leſiaid, fel yr *i* ymgryfhaent *k* ynghyfraith yr Arglwydd.

5 ¶ A phan gyhoeddwyd y gair hwn, meibion Iſrael a ddygaſant yn aml, *l* ffrwyth yr ŷd, y gwin, a'r olew, a'r mêl, ac o holl gnwd y maes, a'r *m* degwm o bob *peth* a ddygaſant hwy yn *n* helaeth.

6 A meibion Iſrael a Juda, y rhai oedd yn trigo yn ninaſoedd Juda, hwythau a *o* ddygaſant ddegwm gwartheg a defaid, a degwm y pethau cyſſegredig a gyſſegraſid i'r Arglwydd eu Duw, ac a'u goſodaſant ‡ bob yn bentwr.

7 Yn y *p* trydydd mis y dechreuaſant hwy ſeilio'r pentyrrau, ac yn y *q* ſeithfed mis y gorphenaſant.

8 A phan ddaeth Hezecia a'r tywyſogion, a gweled y pentyrrau, *r* hwy a fendithiaſant yr Arglwydd a'i *s* bobl Iſrael.

9 A Hezecia a ymofynodd a'r offeiriaid a'r Leſiaid o herwydd y pentyrrau.

10 Ac Azaria yr offeiriad pennaf o dŷ Sadoc, a ddywedodd wrtho, ac a lafarodd; *t* er pan ddechreuwyd dwyn offrymmau

e 1 Cor. 5. 7.
f Num. 9. 10, 11.
g Exc. 12. 6, 18.
h Pen. 29. 34.
i Pen. 29. 6.
k 1 Bren. 15. 19, 20
l Barn. 20. 1.
m Jer. 4. 1. 31. 18. Galar. 5. 21. Ezec. 33. 11.
n 2 Bren. 15. 19, 20. Eſa. 11.
o Ezec. 20. 18. Zec. 1. 4.
p Pen. 29. 9.
q Deut. 10. 16.
r, 1 Cron. 29. 24. Ezra 10. 19. Dan. 7. 14.
s Pen. 7. 14. *t* Sal. 106. 46.
u Ecſ. 34. 6.
x Pen. 36 16. Act. 2. 13
y Pen. 11. 16, Adn. 18. Act. 17. 13, ☓ Iago 4. 10.
a Act. 4. 32.
b Pen. 7. 14.
c Adn. 2, 3.
d Pen. 29. 16.
e Pen. 28. 24.
f Pen. 29. 16.
g Adn. 2.
h Adn. 3. Diar. 14. 34.
* Heb. *ſefyllfa.*
i Ecſ. 12. 3, 11.
k Adn. 10, 11.
l Ecſ. 12. 3, 6. Num. 9. 10.
m Pen. 19. 3. Diar. 16. 1.
n Eph. 5. 27.
o Sal. 51. 15, 16. Pen. 29. 25. *p* Sal. 107. 20. 1 Cor. 11. 30.

q Luc 12. 1.
r 1 Cor. 5. 7.
s Deut. 12. 12. Pen. 29. 28. Sal. 118. 3.
t Eſa. 40. 2.
u Sal. 19. 7, 8. Preg. 12. 10.
x Adn. 2. Diar. 12. 10.
y Ecſ. 13. 6.
☓ 1 Bren. 8. 63.
a Act. 6. 7.
b Pen. 11. 13–17.
a 13. 9. Eſa. 56. 6. *c* Num. 6. 23–27.
d Sal. 68. 5. 2 Sam. 22. 7.
1 *Y bobl yn dileu delw-addoliaeth.* 5 *Yn talu degwm yn helaeth.* 726.
a Ezec. 10. 3. Diar. 21. 3.
* Heb. *a gafwyd*
b 2 Bren. 18. 4. † Heb. *gorphen.*
c 1 Cron. 23. 6. *d* Num. 8. 19. Pen. 29. 5.
e Num. 4. 3. Heb. 12. 22–25.
f 1 Cron. 26. 26. a 29. 23. *g* Num. 28. a 29. *h* Neh. 13. 10. *i* 1 Cor. 9. 14. 2 Tim. 2. 1.
k Mal. 2. 7.
l Ecſ. 23. 10.
m Lef. 27. 30. Deut. 14. 28.
‡ Heb. *yn bentyr-rau,*
n 1 Cor. 15. 58.
o Lef. 27. 30.
p Pen. 15. 10.
q Lef. 23. 14. *r* Gen. 14. 20. *s* Gen. 31. 35. *t* Mal. 3. 10. Ioan 14. 8.

u Gen. 12. 2.
x 1 Bren. 6. 5.
2 Tim. 6. 8.
y Mat. 25. 21, 23.
‖ Neu, *urtho.*
z Pen. 23. 5.
a Jos. 21. 9.
* *Sef,* i bawb o'r offeiriaid a'r Leiaid ag ydoedd yn ewyddion, ac hefyd i'w plant
tu ag at eu hyfforddi ynghanaeth tŷ Dduw.
Adn. 18. *Deut.* xxi. 13. *Sal.* lxxviii. 5.
b Ecf. 10. 18. Deut. 33. 25. Mat. 6. 11.
c Adn. 2.
d 1 Cron. 23 24, 27
e 1 Cron. 9. 22, 23.
f Lef. 25. 34. Num. 35. 2.
g 2 Bren. 20. 3. Ioan 16. 13.
h Preg. 9. 10. Col. 3. 24.
i Diar. 3. 9.

mau i dŷ yr Arglwydd, bwyttaſom a digonwyd ni, gweddillaſom hefyd lawer iawn: *u* canys yr Arglwydd a fendithiodd ei bobl; a'r gweddill *yw* yr amlora hyn.

11 ¶ A Hezecia a ddywedodd am barottoi *x* celloedd yn nhŷ yr Arglwydd; a hwy a'u parottoiſant.

12 Ac a ddygaſant i mewn y blaenffrwyth, a'r degwm, a'r *pethau* cyſſegredig, yn *y* ffyddlon: a Chononia y Lefiad *oedd* flaenor arnynt hwy, a Simei ei frawd oedd yn nesaf.

13 Jehiel hefyd, ac Azazia, a Nahath, ac Aſahel, a Jerimoth, a Jozabad, ac Eliel, ac Itmacia, a Mahath, a Benaia *oedd* ſwyddogion ‖ dan law Conenia a Simei ei frawd ef, trwy orchymyn Hezecia y brenhin, ac Azaria blaenor tŷ Dduw.

14 A Core mab Imna y Lefiad, y porthor ℞ tu a'r dwyrain, *oedd* ar y pethau a offrymmid yn ewyllyſgar i Dduw, i rannu offrymmau *yr* Arglwydd, a'r pethau ſanctteiddiolaf.

15 Ac wrth ei law *ef yr oedd* Eden, a Miniamin, a Jeſua, a Semaia, Amaria, a Secania, *a* yn dinaſoedd yr offeiriaid, yn *eu* ſwydd, i roddi i'w brodyr yn ol eu rhan, i fawr ac i fychan:

16 Heb law y gwrrywiaid o'u cenedl hwynt, o fab tair blwydd ac uchod, i * bawb a'r oedd yn dyfod i dŷ yr Arglwydd, *b* ddogn ddydd yn ei ddydd, yn eu gwaſanaeth hwynt, o fewn eu goruchwyliaethau, yn ol eu *c* doſparthiadau;

17 *I* genedl yr offeiriaid wrth dŷ eu tadau, *d* ac i'r Lefiaid o fab ugain mlwydd ac uchod, yn ol eu goruchwyliaethau, yn eu doſparthiadau;

18 *e* Ac i genedl eu holl blant hwynt, eu gwragedd, a'u meibion, a'u merched, trwy yr holl gynnulleidfa: o blegid yn eu *ffyddlondeb* y trinent hwy yn ſanctaidd yr hyn oedd ſanctaidd;

19 Ac i feibion Aaron yr offeiriaid, *y rhai oedd* yn *f* maeſydd pentrefol eu dinaſoedd, ym mhob dinas, y gwyr a enwaſid wrth eu henwau, i roddi rhannau i bob gwrryw ym myſg yr offeiriaid, ac i'r holl rai a gyfrifwyd wrth achau ym mhlith y Lefiaid.

20 ¶ Ac fel hyn y gwnaeth Hezecia trwy holl Juda, ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* dda ac union, a'r *g* gwirioneddgerbron yr Arglwydd ei Dduw.

21 Ac ym mhob gwaith a ddechreuodd efe yng ngwcinidogaeth tŷ Dduw, ac yn y gyfraith, ac yn y gorchymyn i geiſio ei Dduw, efe a'i gwnaeth a'i holl galon, ac a *i* ffynnodd.

P E N. XXXII.

Senacerib yn dyfod yn erbyn Juda. 21 *Angel yn difetha llu'r Aſſyriaid.*

GWedi'r *a* pethau *hyn,* a'u ſicrhau, y daeth Senacerib brenin Aſſyria, ac a a ddaeth i mewn i Juda; ac a werſyllodd yn erbyn y dinaſoedd caerog, ac a feddyliodd eu * hynnill hwynt iddo ei hun.

2 A phan welodd Hezecia ddyfod Senacerib, a *bod* ei *b* wyneb ef i ryfela yn erbyn Jeruſalem;

3 Efe a *c* ymgynghorodd â'i dywyſogion, ac â'i gedyrn, am argae dyfroedd y *d* ffynhonnau, y rhai *oedd* allan o'r ddinas. A hwy a'i cynnorthwyaſant ef.

4 Felly pobl lawer a ymgaſglaſant, ac a argaeaſant yr holl ffynhonnau, a'r *e* afon ſydd yn † rhedeg trwy ganol y wlad, gan ddywedyd, Pa ham y daw brenhinoedd Aſſyria, ac y cânt ddyfroedd lawer?

5 *f* Ac efe a ymgryfhaodd, ac a adeiladodd yr holl fur *g* drylliedig, ac a'i cyfododd i fynu hyd y tyrau, a mur arall oddi ‡ allan, *h* ac a gadarnhaodd Milo *yn* ninas Dafydd, ac a wnaeth lawer o ‖ bicellau ac o dariannau.

6 Ac efe a oſododd dywyſogion rhyfel ar y bobl, ac a'u caſglodd hwynt atto i heol porth y ddinas, ac a lafarodd wrth *fodd* eu calon hwynt, gan ddywedyd,

7 *i* Ymwrolwch, ac ymgadarnhewch; *k* nac ofnwch, ac na ddigalonnwch rhag brenin Aſſyria, na rhag yr holl *l* dyrfa ſydd gyd ag ef: *m* canys *y mae* gyd a ni fwy na chyd ag ef.

8 Gyd ag ef *y mae n* braich gnawdol; ond yr o Arglwydd ein Duw *ſydd* gyd a ni, i'n cynnorthwyo, ac i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a * hyderaſant ar eiriau Hezecia brenhin Juda.

9 ¶ *p* Gwedi hyn yr anfonodd Senacerib brenin Aſſyria ei weiſion i Jeruſalem (ond *yr ydoedd* efe ei hun *yn rhyfela* yn erbyn Lacis, a'i holl † allu gyd ag ef) at Hezecia brenhin Juda, ac at holl Juda, y rhai *oedd* yn Jeruſalem, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedodd Senacerib *q* brenin Aſſyria, Ar ba beth yr ydych chwi yn hyderu, chwi y rhai ſydd yn aros ‡ yng warchae o fewn Jeruſalem?

11 Ond *r* Hezecia ſydd yn eich hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw trwy newyn, a thrwy ſyched, gan ddywedyd, Yr Arglwydd ein Duw a'n gwared ni o law brenin Aſſyria.

12 *s* Onid yr Hezecia hunnw a dynnodd ymaith ei uchelfeydd ef, a'i allorau, ac a orchymynodd i Juda a Jeruſalem, gan ddywedyd, O flaen un allor yr addolwch, ac ar honno yr arogl-darthwch?

13 Oni wyddoch chwi beth a wnaethum, mi a'm tadau, i holl bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai duwiau *t* cenhedloedd y gwledydd achub eu gwlad o'm llaw i?

14 *u* Pwy *oedd* ym myſg holl dduwiau'r cenhedloedd hyn (y rhai a ddarfu i'm tadau eu difetha) a allai waredu ei bobl o'm llaw i, ‖ fel y gallai eich Duw chwi eich gwaredu chwi o'm llaw i?

15 Yn awr gan hynny na thwylled Hezecia chwi, ac na huded mo honoch fel hyn, ac na choeliwch iddo ef: canys ni allodd duw un genedl na theyrnas, achub ei bobl o'm llaw i, nac o law ſy nhadau: pa faint llai y gwared eich *x* Duw chwychwi o'm llaw i?

16 *y* A'i weiſion ef a ddywedaſant ychwaneg yn erbyn yr Arglwydd Dduw, ac yn erbyn Hezecia ei was ef.

17 Ac efe a yſgrifenodd ℞ lythyrau i gablu Arglwydd Dduw Iſrael, ac i lafaru yn ei erbyn ef, gan ddywedyd, *a* Fel nad achubodd duwiau cenhedloedd y gwledydd eu pobl o'm llaw i, felly nid achub Duw Hezecia ei bobl o'm llaw i.

18 Yna *y b* gwaeddaſant hwy â llef uchel, yn iaith yr Iuddewon, ar bobl Jeruſalem y rhai *oedd* ar y mur, i'w hofni hwynt, ac i'w brawychu; fel yr ynnillent hwy'r ddinas.

19 A *hwy* a ddywedaſant yn erbyn *c* Duw Jeruſalem, fel yn erbyn duwiau pobloedd y wlad, *ſef* gwaith dwylaw dyn.

20 Am hynny y *d* gweddiodd Hezecia y brenhin, ac Eſaia y prophwyd mab Amos, ac a waeddaſant i'r *e* nefoedd.

21 ¶ *f* A'r Arglwydd a anfonodd angel, yr hwn a laddodd hob cadarn nerthol, a *phob* blaenor a thywyſog yng werſyll brenin Aſſyria. Felly efe a ddychwelodd â chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlad ei hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei dduw, y rhai a ddaethant allan o'i *y* myſgaroedd ei hun a'i lladdaſant ef yno â'r cleddyf.

22 Felly y *g* gwaredodd yr Arglwydd Hezecia a thrigolion Jeruſalem o law Senacerib brenin Aſſyria, ac o law pawb *eraill,* ac a'u *h* cadwodd hwynt oddi amgylch.

23 A llawer a ddygaſant * roddion i'r Arglwydd i Jeruſalem, a phethau *i* gwerthfawr i Hezecia brenhin Juda; fel y dyrchafwyd efo hynny allan yng ŵydd yr holl genhedloedd.

24 ¶ Yn y dyddiau hynny y *k* clefychodd Hezecia hyd farw, ac a weddiodd ar yr Arglwydd: yntau a lafarodd wrtho ac a roddes argoel iddo.

25 Ond ni *l* thalodd Hezecia drachefn yn

a 2 Bren. 18. 13, &c. Eſa. 36. 1, &c. a 37. 22. * Heb. *torri.*
b 2 Bren. 12. 17.
c Diar. 15. 22.
d 2 Bren. 20. 20. Eſa. 22. 9.
e Adn. 30. *f* Gen. 2. 13. 2 Sam. 15. 23. † Heb. *llifeirio.*
f 2 Bren. 18. 14.
a 19. 20, 21. Adn. 8.
g Pen. 25. ‖ Neu, *gleddyfau*
23. ‡ Sef, *i'r maeſdref.* *h* 2 Sam. 5. 9.

7 Fel *y* mae *n* braich gnawdol; ond yr o Arglwydd ein Duw *ſydd* gyd a ni, i'n cynnorthwyo, ac i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a * hyderaſant ar eiriau Hezecia brenhin Juda.

8 ¶ *p* Gwedi hyn yr anfonodd Senacerib brenin Aſſyria ei weiſion i Jeruſalem (ond *yr ydoedd* efe ei hun *yn rhyfela* yn erbyn Lacis, a'i holl † allu gyd ag ef) at Hezecia brenhin Juda, ac at holl Juda, y rhai *oedd* yn Jeruſalem, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y dywedodd Senacerib *q* brenin Aſſyria, Ar ba beth yr ydych chwi yn hyderu, chwi y rhai ſydd yn aros ‡ yng warchae o fewn Jeruſalem?

10 Ond *r* Hezecia ſydd yn eich hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw trwy newyn, a thrwy ſyched, gan ddywedyd, Yr Arglwydd ein Duw a'n gwared ni o law brenin Aſſyria.

11 *s* Onid yr Hezecia hunnw a dynnodd ymaith ei uchelfeydd ef, a'i allorau, ac a orchymynodd i Juda a Jeruſalem, gan ddywedyd, O flaen un allor yr addolwch, ac ar honno yr arogl-darthwch?

12 Oni wyddoch chwi beth a wnaethum, mi a'm tadau, i holl bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai duwiau *t* cenhedloedd y gwledydd achub eu gwlad o'm llaw i?

13 *u* Pwy *oedd* ym myſg holl dduwiau'r cenhedloedd hyn (y rhai a ddarfu i'm tadau eu difetha) a allai waredu ei bobl o'm llaw i, ‖ fel y gallai eich Duw chwi eich gwaredu chwi o'm llaw i?

14 Yn awr gan hynny na thwylled Hezecia chwi, ac na huded mo honoch fel hyn, ac na choeliwch iddo ef: canys ni allodd duw un genedl na theyrnas, achub ei bobl o'm llaw i, nac o law ſy nhadau: pa faint llai y gwared eich *x* Duw chwychwi o'm llaw i?

15 *y* A'i weiſion ef a ddywedaſant ychwaneg yn erbyn yr Arglwydd Dduw, ac yn erbyn Hezecia ei was ef.

16 Ac efe a yſgrifenodd ℞ lythyrau i gablu Arglwydd Dduw Iſrael, ac i lafaru yn ei erbyn ef, gan ddywedyd, *a* Fel nad achubodd duwiau cenhedloedd y gwledydd eu pobl o'm llaw i, felly nid achub Duw Hezecia ei bobl o'm llaw i.

17 Yna *y b* gwaeddaſant hwy â llef uchel, yn iaith yr Iuddewon, ar bobl Jeruſalem y rhai *oedd* ar y mur, i'w hofni hwynt, ac i'w brawychu; fel yr ynnillent hwy'r ddinas.

18 A *hwy* a ddywedaſant yn erbyn *c* Duw Jeruſalem, fel yn erbyn duwiau pobloedd y wlad, *ſef* gwaith dwylaw dyn.

19 Am hynny y *d* gweddiodd Hezecia y brenhin, ac Eſaia y prophwyd mab Amos, ac a waeddaſant i'r *e* nefoedd.

20 ¶ *f* A'r Arglwydd a anfonodd angel, yr hwn a laddodd hob cadarn nerthol, a *phob* blaenor a thywyſog yng werſyll brenin Aſſyria. Felly efe a ddychwelodd â chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlad ei hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei dduw, y rhai a ddaethant allan o'i *y* myſgaroedd ei hun a'i lladdaſant ef yno â'r cleddyf.

21 Felly y *g* gwaredodd yr Arglwydd Hezecia a thrigolion Jeruſalem o law Senacerib brenin Aſſyria, ac o law pawb *eraill,* ac a'u *h* cadwodd hwynt oddi amgylch.

22 A llawer a ddygaſant * roddion i'r Arglwydd i Jeruſalem, a phethau *i* gwerthfawr i Hezecia brenhin Juda; fel y dyrchafwyd efo hynny allan yng ŵydd yr holl genhedloedd.

23 ¶ Yn y dyddiau hynny y *k* clefychodd Hezecia hyd farw, ac a weddiodd ar yr Arglwydd: yntau a lafarodd wrtho ac a roddes argoel iddo.

24 Ond ni *l* thalodd Hezecia drachefn yn

i 1 Cor. 16. 13.
k 2 Bren. 19. 7, 37.
l Sal. 33. 16.
m 2 Bren. 6. 16.
n Jer. 17. 5. 1 Ioan 4. 4.
o Sal 46. 7. * Heb. *bwyſaſant*
p 2 Bren. 18. 17. † Heb. *ſyrcod-daeth.*
q 2 Bren. 18. 19, 28 ‡ Neu, *yn yr amddiffynfa.*
r 2 Bren. 18. 19.
s 2 Bren. 18. 4, 22.
t Deut. 32. 31. 2 Bren. 18. 34.
u Jer. 9. 22. ‖ Neu, *pa faint lai y &c.* Ecl. 5. 2. Adn. 15. Sal. 12. 3. Ioan 19. 10.
x Dan. 3. 15. Dat. 13. 6. 2 Bren. 18. 19.
a 19. 9, 10. ℞ 2 Bren. 19. 14.
a Adn. 19
b 1 Sam. 17. 8. 2 Bren. 18. 28.
c Adn. 15. Sal. 50. 21. Rhuf. 1. 21--24.
d 1 Bren. 18. 36. 2 Bren. 19. 15.
e Dan. 9. 3. Mat. 6. 9.
f 2 Bren. 19. 35. &c.
g Sal. 91. 14, &c.
h Sal. 77. 20. Zec. 9. 8.
* Neu, *anrhegion*
Sal. 76. 11. Ezec. 20. 39.
i Pen. 17. 1 Sal. 78.

m 2 Sam. 24. 1.
n Hab. 2. 4.
o 2 Bren. 20. 19.
p Diar. 10. 22.
q 16. 18.
† Heb. *dymuniad*
q 1 Cron. 29. 10.
r Esa. 22. 9, 11.
s 2 Bren. 20. 12.
Esa. 39. 1.
t 1 Bren. 8. 57.
Sal. 141. 1.
u Sal. 139. 23.
Job 1. 12.
a 2. 3, 6.
x Pedr 1. 7.
x Diar. 3. 5.
a 4. 23.
a 16. 1, 2.
a 20. 9.
Jer. 17. 9
y Pen. 29. 11.
a 30. 5, 20.
x Esa. 36. hyd Pen. 39.
a 2 Bren. 18. a 19. *a* 20.
b Pen. 16. 14. *a* 21. 9. Jer. 34. 5.

yn ol yr hyn a roisasid iddo; canys ei galon ef a ddyrchafodd: a digofaint a ddaeth arno ef, ac ar *m* Juda a Jerusalem.

26 *Er* hynny Hezecia a ymostyngodd o herwydd *n* dyrchafiad ei galon, efe a thrigolion Jerusalem; ac ni ddaeth digofaint *yr* Arglwydd arnynt o yn nyddiau Hezecia.

27 ¶ Ac yr oedd gan Hezecia *p* gyfoeth ac anrhydedd mawr iawn: ac efe a wnaeth iddo drysorau o arian, ac o aur, ac o feini gwerthfawr, o beraroglau hefyd, ac o dariannau, ac o bob llestri † hyfryd;

28 A selerau i gnwd yr ŷd, a'r gwin, a'r olew; a phresebau i bob math a'r anifail, a chorlannau i'r diadellau.

29 Ac efe a wnaeth iddo ddinasoedd, a chyfoeth o ddefaid a gwartheg lawer: *q* canys Duw a roddasai iddo ef gyfoeth mawr iawn.

30 *r* A'r Hezecia yma a argaeodd yr aber uchaf i ddyfroedd Gihon, ac a'u dug hwynt yn union oddi tanodd, tu a thu'r gorllewin i ddinas Dafydd. A ffynnodd Hezecia yn ei holl waith.

31 ¶ Etto yn *neges* cenhadau tywysogion Babilon, y rhai a anfonwyd atto ef i ymofyn am y rhyfeddod a wnaethid yn y wlad, Duw a'i *t* gadawodd ef, i'w *u* brofi ef, i wybod y cwbl *ag oedd* yn ei *x* galon.

32 ¶ A'r rhan arall o hanes Hezecia, a'i *y* garedigrwydd ef, wele hwy yn *z* yscrifenedig yng weledigaeth Esaia y prophwyd mab Amos, *ac* yn *a* llyfr brenhinoedd Juda ac Israel.

33 A Hezecia a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn yr uchaf o feddau meibion Dafydd. A holl Juda a thrigolion Jerusalem a'i wnaethant *b* anrhydedd iddo ar ei farwolaeth. A Manasse ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XXXIII.

Manasse yn gosod i fynu ddetwo addoliaeth. 11 *Ei gaeth-gludo i Babilon:* 12 *a thrwy weddi at Dduw yn cael rhyddhad, ac yn tynnu i lawr ddetwo-addoliaeth.*

MAB *a* deuddeng mlwydd *oedd* Manasse pan ddechreuodd efe deyrnasu, a phymtheng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd, yn ol *b* ffieidiodra'r cenhedloedd a fwriasai yr Arglwydd allan o flaen meibion Israel.

3 ¶ Canys efe * a adeiladodd drachefn yr uchelfeydd, y rhai *c* a ddinystriasai Hezecia ei dad ef, ac a gyfodododd allorau i Baalim, ac *d* a wnaeth lwyni, ac a addolodd *e* holl lu'r nefoedd, ac a'u gwasanaethodd hwynt.

4 Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ yr Arglwydd, *am* yr hwn y dywedasai yr Arglwydd, *f* Yn Jerusalem y bydd fy enw yn dragywydd.

5 Ac efe a adeiladodd allorau i holl lu'r nefoedd yn *g* nau gyntedd tŷ yr Arglwydd.

6 Ac efe a yrrodd ei *h* feibion trwy'r tân yn nyffryn mab Hinnom, ac a arferodd frad, a hudoliaeth, a chyfareddion, ac a *i* fawrhaodd ŵynyddion, a dewiniaid: efe a wnaeth † lawer o ddrwg yng olwg yr Arglwydd, i'w ddigio ef.

7 Ac efe a osododd y *k* ddelw gerfiedig (y ddelw a wnaisai efe) yn nhŷ Dduw, *am* yr hwn y dywedasai Duw wrth Dafydd, ac wrth Salomon ei fab, Yn *l* yr tŷ hwn ac yn Jerusalem (yr hon a ddewisais i o holl lwythau Israel) y gosodaf fy enw yn dragywydd.

8 *m* Ac ni 'chwanegaf ymmud troed Israel oddi ar y tir a ordeiniais i'ch tadau chwi; os gwyliant ar wneuthur yr o hyn oll a orchymynais iddynt, yn ol yr holl gyfraith, a'r deddfau a'r barnedigaethau, trwy law Moses.

9 Felly Manasse a wnaeth i Juda a thrigolion Jerusalem *p* gyfeiliorni, a gwneuthur yn *q* waeth na'r *r* cenhedloedd a ddifethasai yr Arglwydd o flaen meibion Israel.

10 Er llafaru o'r Arglwydd wrth Manasse, ac wrth ei bobl, etto *s* ni wrandawsant hwy.

11 ¶ *t* Am hynny y dug yr Arglwydd arnynt hwy dywysogion llu brenin *u* Assyria, a hwy a ddaliasant Manasse mewn *x* dyrysni, ac a'i rhwymasant ef a † dwy gadwyn, ac a'i dygasant ef i Babilon.

12 A phan oedd *y* gyfyng arno ef, efe a weddiodd ger bron yr Arglwydd ei Dduw, ac a *z* ymostyngodd yn ddirfawr o flaen Duw ei dadau.

13 Ac a *a* weddiodd arno ef: ac efe a fu foddlon iddo, *b* ac a wrandawodd ei ddymuniad ef, ac a'i dug ei drachefn i Jerusalem i'w frenhiniaeth. *c* Yna y gwybu Manasse mai yr Arglwydd *oedd* Duw.

14. Gwedi hyn hefyd efe a adeiladodd *y d* mur oddi allan i ddinas Dafydd, o du'r gorllewin i *e* Gihon, yn y dyffryn, hyd y ddyfodfa i borth *y f* pysgod, ac a amgylchodd y tŵr, ac a'i cyfodododd yn uchel iawn, ac a osododd dywysogion y llu yn yr holl ddinasoedd caerog o fewn Juda.

15 *g* Ac efe a dynnodd ymaith y duwiau dieithr, a'r ddelw, allan o dŷ yr Arglwydd, a'r holl allorau a adeiladasai efe ym mynydd tŷ yr Arglwydd, ac yn Jerusalem, *h* ac a'u taflodd allan o'r ddinas.

16 Ac efe a gyweiriodd allor yr Arglwydd, ac a aberthodd arni hi ebyrth hedd a *i* moliant; *k* dywedodd hefyd wrth Juda am wasanaethu Arglwydd Dduw Israel.

17 Er hynny'r bobl oedd *l* etto yn aberthu yn yr uchelfeydd: etto i'r Arglwydd eu Duw yn unig.

18 ¶ A'r rhan arall o hanes Manasse, a'i weddi ef at ei Dduw, a geiriau'r *m* gweledyddion a lafarasant wrtho ef yn *n* enw Arglwydd Duw Israel, wele hwynt ym mhlith geiriau brenhinoedd Israel.

19 Ei weddi ef hefyd, a'r *modd* y o cymmododd *Duw* ag ef, a'i holl bechod ef, a'i gamwedd, a'r lleoedd yr adeiladodd efe ynddynt uchelfeydd, ac y gosododd lwyni, a delwau cerfiedig, cyn ymostwng o hono ef; wele hwynt yn yr grifenedig ym mysg geiriau'r gweledyddion.

20 Felly Manasse a *p* hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef ‡ *yn* ei dŷ ei hun; ac Amon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

21 ¶ *r* Mab dwy flwydd ar hugain *oedd* Amon pan ddechreuodd efe deyrnasu, a dwy flynedd y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

22 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd *f* fel y gwnaethai Manasse ei dad: canys Amon a aberthodd i'r holl ddelwau cerfiedig a wnaisai Manasse ei dad, ac a'u *t* gwasanaethodd hwynt.

23 Ond nid ymostyngodd efe ger bron yr Arglwydd, fel yr ymostyngasai Manasse ei dad ef: eithr yr Amon yma a || bechodd fwy fwy.

24 *u* A'i weision ef a frad-fwriadasant i'w erbyn ef, ac a'i haddasiant ef *yn* ei dŷ ei hun.

25 ¶

---

n 2 Sam. 7. 10.
o Esa. 1. 19. Mat. 28. 20.
p Esa. 9. 16.
q 2 Bren. 21. 9.
r 1 Cor. 5. 1.
s Zec. 11. 7.

677.

t Deut. 28. 36. Job 36. 8.
u Neh. 9. 32.
x 1 Sam. 13. 6.
† *Llyfetheiriau.*
y Job 36. 8--11. Mica 6. 9.
z Luc 14. 11.
a Luc 15. 17, &c.
b Esa. 1. 18.
1 Cor. 6. 11.
1 Tim. 1. 13.
c Sal. 94. 12, 13. a 59. 16. Dan. 4. 25.
d Pen. 32. 5.
e 1 Bren. 1. 33.
f Neh. 3, 5.
g Adn. 3, 5, 7. Sal. 119. 6, 7. *h* Mat. 3 8.
2 Cor. 7. 10. a 9. 15. 2 Pedr 3. 9.
i Lef. 7. 12. Sal. 50. 14.
k Luc 12. 32.
l 1 Bren. 15. 14. 2 Bren. 3. 2, 3.
m 1 Sam. 9. 9. *n* Deut. 18. 19. 2 Cor. 3. 19. *o* Pen. 32. 23.
p 1 Bren. 12. 10.
‡ *yn ymyl tŷ*
q Adn. 2, 3. Ezec. 33. 31. 24. 2 Bren. 22. 8.

Pen. *pyrth*, a

Pen. xxxiii. *Adn.* 13.] *Yna y gwybu.* Pa hyd y bu efe yn *Babilon*, ni's gwyddom, fe aeth ynn ynghylch yr un oedran ag y bu Crist farw. Fe fu ynghar-char, cyhyd ag y bu Crist yn cael ei demtio gan ddiafol. Neu, medd rhai, cyhyd ag y bu ynghroth ei fam. Pa fodd bynnag fe ddychwelodd yn greadur newydd! *Adn.* 20. *A chladdasant ef.* Ni cheisiodd anrhydedd yn ei angeu, am ddianrhydeddu ei fywyd yn ei fywyd— Nid gwaeth ein claddu o ddifaw, ymhell, Ond cael yr Adgyfodiad gwell.

25 ¶ Ond pobl y wlad a laddasant yr holl rai a frad-fwriadasant yn erbyn y brenin Amon; a phobl y wlad a urduasant Josia ei fab yn frenhin yn ei le ef.

PEN. XXXIV.

1 *Josia yn dinyſtrio delw-addoliaeth,* 8 *yn peri adgyweirio'r demi.* 29 *Yn peri darllain llyfr y gyfraith.*

641. MAB *a* wyth mlwydd *oedd* Josia pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlyned ar ddeg ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* union *b* yng olwg yr Arglwydd, ac a rodiodd yn ffyrdd Dafydd ei dad, ac ni ogwyddodd ar y llaw *c* ddehau nac ar y llaw aſwy.

3 ¶ Canys yn yr wythfed flwyddyn o'i deyrnasiad (tra yr ydoedd efe etto yn *d* fachgen) efe a ddechreuodd *e* geiſio Duw Dafydd ei dad: ac yn y ddeuddegfed flwyddyn efe a ddechreuodd *f* lanhau Juda a Jerusalem oddi wrth yr uchelfeydd, a'r llwyni, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau tôddedig.

4 *g* Diſtrywiasant hefyd yn ei wydd ef allorau Baalim; a'r * delwau y rhai *oedd* i fynu oddi arnynt hwy a dorrodd efe: y llwyni hefyd, a'r delwau cerfiedig, a'r delwau tôddedig, a ddrylliodd efe, ac a *h* faluriodd, taenodd hefyd *eu* llwch hwynt ar hyd wyneb beddau y rhai a aberthasent iddynt hwy.

5 Ac i eſgyrn yr offeiriaid a loſgodd efe ar eu hallorau, ac a lanhaodd Juda a Jerusalem.

6 Felly *y gwnaeth efe* yn *k* ninasoedd Manaſſe, ac Ephraim a Simeon, a hyd Naphtali, â'u † ceibiau oddi amgylch.

7 A phan ddinyſtriasai efe yr allorau a'r llwyni, a dryllio o hono y delwau cerfiedig, *i* gan *eu* malurio yn llwch, a thorri yr eulynod i gyd trwy holl wlad Iſrael, efe a ddychwelodd i Jerusalem.

8 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn o'i deyrnasiad, gwedi glanhau'r wlad, a'r ty, *m* efe a anfonodd Saphan mab Aſalia, a Maaſeia tywyſog y ddinas, a Joa mab Johaaz y cofiadur, i gyweirio tŷ yr Arglwydd ei Dduw.

9 A phan ddaethant hwy at Hilcia yr arch-offeiriad, hwy a roddaſant *n* yr arian a ddygaſid i dŷ Dduw, y rhai a gaiglaſai'r Leſiaid oedd yn cadw'r dryſau o law Manaſſe ac Ephraim, ac oddi gan holl weddill Iſrael, ac oddi ar holl Juda a Benjamin, a hwy a ddychwelaſant i Jerusalem.

10 A hwy a'i *o* rhoddaſant yn llaw'r gweithwyr, y rhai oedd *p* oruchwylwyr ar dŷ yr Arglwydd: hwythau a'i rhoddaſant i wneuthurwyr y gwaith, y rhai oedd yn gweithio yn nhŷ yr Arglwydd, i gyweirio, ac i gadarnhau'r ty.

11 Rhoddaſant hefyd i'r *q* ſeiri ac i'r adeiladwyr, i brynu cerrig nadd, a choed tu ag at y cyſylltiadau, ac i ‡ fyrddio'r rai a ddinyſtriaſai brenhinoedd Juda.

12 A'r gwyr oedd yn gweithio yn y gwaith yn *r* ffyddlon: ac arnynt hwy yn oluygwyr *yr oedd* Jahath, ac Obadia, y Leſiaid, o feibion Merari; a Zecaria, a Meſulam, o feibion y Cohathiaid, i'w hannog: ac o'r Leſiaid, pob un ag oedd *s* gyfarwydd ar offer cerdd.

13 Yr *oeddynt* hefyd ar y *t* cludwyr, ac yn olygwyr ar yr holl rai oedd yn gweithio ym *u* mhob rhyw waith: ac o'r Leſiaid yr *oedd* ysgrifenyddion, a ſwyddogion, a phorthorion.

14 ¶ A phan ddygaſant hwy allan yr arian a ddygaſid i dŷ yr Arglwydd, Hilcia yr offeiriad *x* a gafodd lyfr cyfraith yr Arglwydd, *yr hwn a roddaſid* trwy law Moſes.

15 A Hilcia a attebodd ac a ddywedodd wrth Saphan yr ysgrifenydd, Cefais y lyfr y gyfraith yn nhŷ yr Arglwydd. A Hilcia a roddodd y llyfr at Saphan:

16 A Saphan a ddug y llyfr at y brenhin, ac a ddug air drachefn i'r brenhin, gan ddywedyd, Yr hyn oll a roddwyd yn llaw dy weiſion di, y maent hwy yn *ei* wneuthur.

17 || Caſglaſant hefyd yr arian a gafwyd yn nhŷ yr Arglwydd, a rhoddaſant hwynt yn llaw'r ſolygwyr, ac yn llaw'r gweithwyr.

18 Saphan yr ysgrifenydd a fynegodd hefyd i'r brenhin, gan ddywedyd, Hilcia yr offeiriad a roddodd i mi lyfr. A Saphan a ddarllenodd yndo *e* ger bron y brenhin.

19 A phan glybu'r brenhin eiriau'r gyfraith, efe a *a* rwygodd ei ddillad.

20 A'r brenhin a orchymynodd i Hilcia, ac i Ahicam mab Saphan, ac i * Abdon mab Mica, ac i Saphan yr ysgrifenydd, ac i Aſaia gwas y brenhin, gan ddywedyd,

21 Ewch, ymofynwch â'r Arglwydd drosof fi, a thros *y b* gweddill yn Iſrael, a holl Juda am eiriau'r llyfr a gafwyd: canys mawr *yw* llid yr Arglwydd a dywalltodd efe arnom ni, o blegid na chadwodd ein tadau ni air yr Arglwydd, gan wneuthur yn ol yr hyn oll *ſydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn.

22 Yna yr aeth Hilcia, a'r rhai *a yrrodd* y brenhin at Hulda y brophwydes, gwraig Salum mab *c* Tiferath, mab † Haſara, ceidwad y gwiſgoedd (a hi oedd yn aros yn Jerusalem yn yr ‡ ysgol-dŷ) ac a ymddiddanaſant â hi felly.

23 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywedodd Arglwydd Dduw Iſrael, Dywedwch i'r gwr a'ch hanfonodd chwi attaf fi,

24 Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, *d* Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn, ac ar ei drigolion, *ſef* yr holl *e* felldithion *ſydd* ysgrifenedig yn y llyfr a ddarllenaſant hwy ger bron brenhin Juda.

25 *f* Am iddynt fy nghwrthod i, ac arogldarthu i dduwiau dieithr, i'm digio i â holl *g* waith eu dwylaw; am hynny yr ymdywalltſ fy llid ar y lle hwn, ac ni'm *h* diffoddir ef.

26 Ond am frenhin Juda, yr hwn a'ch anfonodd chwi i ymofyn â'r Arglwydd, fel hyn y dywedwch wrtho, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael *am* y geiriau a glywaiſt;

27 O blegid i'th galon || feddalhau, ac i tithau ymoſtwng o flaen Duw, pan glywaiſt ei eiriau ef yn erbyn y fan hon, ac yn erbyn ei thrigolion, ac i ymoſtwng o honot ger fy mron, a rhwygo dy ddillad, ac wylo o'm blaen i; am hynny y gwrandewais innau, medd yr Arglwydd.

28 Wele, mi a'th gymmeraf di ymaith at dy dadau, a thi a * ddygir ymaith i'r bedd mewn *k* heddwch, fel na welo dy lygaid di yr holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon, ac yn erbyn ei phreſwylwyr. Felly hwy a ddygaſant air i'r brenhin drachefn.

29 ¶ *l* Yna'r brenhin a anfonodd, ac a gynhullodd holl henuriaid Juda a Jerusalem.

30 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ yr Arglwydd, a holl wyr Juda, a thrigolion Jerusalem, yr offeiriaid hefyd a'r Leſiaid, a'r holl bobl o fawr i fychan; ac efe a *m* ddarllenodd, lle y clywſant hwy, holl eiriau *n* llyfr y cyfammod, yr hwn a gawſid yn nhŷ yr Arglwydd.

31 A'r brenhin a ſaſodd o yn ei le, ac a wnaeth gyfammod ger bron yr Arglwydd, ar rodio ar ol yr Arglwydd, ac ar gadw ei orchymynion ef, a'i dyſtiolaethau, a'i ddefodau, â'i holl galon, ac â'i holl enaid; i gwbllhau geiriau'r cyfammod, *y rhai ſydd* yſgrifenedig yn y llyfr hwnnw.

32 Ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Jerusalem, ac yn Benjamin, ſefyll *wrth yr ammod*: trigolion Jerusalem hefyd

641. *a* 2 Bren. 22. 1, &c. *b* 1 Bren. 15. 26. *c* Deut. 5. 32. Diar. 4. 27. *d* 1 Sam. 1. 24. Sal. 119. 9. Diar. 22. 6. Preg. 12. 1. 2 Tim. 3. 15. *e* Pen. 15. 2. *f* 1 Bren. 13. 2. *g* Lef. 26. 30. 2 Bren. 23. 4. * *Hauldduwiau.* *h* 2 Bren. 23. 6. *i* 2 Bren. 23. 16, 20 *k* Pen. 30. 11. † Neu, *gyrdd.* *l* Deut. 9. 21. *m* 2 Bren. 22. 3. *n* 2 Bren. 22. 4, &c. Rhuf. 1. 12. *o* Adn. 9. *p* Act. 20. 28. 1 Cor. 1. 2. *q* 2 Bren. 22. 11. ‡ Neu, *lorio.* *r* 2 Bren. 12. 15. Neh. 7. 2. Diar. 28. 20. 2 Tim. 2. 2. *s* 2 Sam. 23. 1. Heb. 5. 14. *t* Pen. 2. 18. *u* 2 Cor. 6. 7. *x* 2 Bren. 22. 8, &c. y Deut. 31. 24. 2 Bren. 22. 8. || Heb. *toddaſant* 2 Bren. 22. 9. *a* Deut. 17. 19. a 31. 11. Jos. 1. 8. Sal. 119. 24, 97. *a* Eſa. 66. 2. Joel 2. 13. * *Achor,* 2 Bren. 22. 12. *b* 2 Bren. 22. 13. Eſa. 37. 4. Rhuf. 9. 27. *c* 2 Bren. 22. 14. † Neu, *Harhas,* 2 Bren. 22. 14. ‡ Neu, *all ran,* neu'r *dref-facs,* Gwel, Pen. 32. 5. *d* Pen. 36. 6. Eſa. 5. 5. Amos 8. 6. *e* Lef. 26. 1--16. Deut. 28. 15, 16. Dan. 9. 12. *f* Pen. 12. 2. Diar. 1. 24. *g* Sal. 115 4--9. Jer. 10. 3--6. Dat. 9. 20. *h* 2 Bren. 22. 17. Jer. 15. 1--4. || *ofni,* Deut. 20. 3. Sal. 119. 120. *i* Zeph. 2. 3. Mat. 23. *k* 2 Bren. 20. 19. Sal. 37. 37. Eſa. 57. 1, 2. Jer. 34. 5. * Neu, *geſglir i'r* &c. Gen. 25. 8. a 37. 29. *l* 2 Bren. 23. 1. *m* Deut. 31. 11. *n* Pen. 34. 15. *o* 2 Bren. 11. 14. a 23. 3. Pen. 6. 13.

Pen. xxxiv. *Adn.* 28.] *Mewn heddwch.* Nid heb *fyrth,* a'i enaid yntau yn *heddwch* Duw. *Sal.* lv. 18. angerdd dolur; *Pen.* xxxv. 23. Etto heb *ryfel* yn y *Jer.* xxxiv. 5.

p Deut. 31. 10—14.

hefyd a wnaethant yn ol *p* cyfammod Duw, *sef* Duw eu tadau.

Pen. 15. 12. *cedd* 2 Sal. 78. 37.

33 Felly Josia a dynnodd ymaith y *q* ffieidd-dra i gyd o'r holl wledydd y rhai eiddo meibion Israel, ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd yn Israel wasanaethu, *sef* gwasanaethu yr Arglwydd eu Duw. *r Ac yn* ei holl ddyddiau ef ni throisant hwy oddi ar ol Arglwydd Dduw eu tadau.

q 1 Bren. 11. 5. Pen. 20. 33. a 27. 2. *r* Jer. 3. 6, 8, 10. Jos. 24. 31. Mat. 10. 22. Dat. 2. 10.

PEN. XXXV.

1 Josia yn tadw Pasc godidog.

623. A Josia a gynhaliodd *a* Basc i'r Arglwydd yn Jerusalem : a hwy a laddasant y Pasc *b* ar y pedwarydd *dydd* ar ddeg o'r mis cyntaf.

a Ecs. 34. 18. 2 Bren. 23. 21. 1 Cor. 5. 7.

2 Ac efe a gyfleodd yr offeiriaid yn eu *c* goruchwyliaethau, ac a'u *d* hanogodd hwynt i weinidogaeth ty yr Arglwydd ;

b Ecs. 12. 6.

3 Ac a ddywedodd wrth y Lefiaid, y rhai oedd yn *e* dysgu holl Israel, ac oedd *f* sanctaidd i'r Arglwydd, Rhoddwch yr arch sanctaidd yn y *g* ty a adeiladodd Salomon mab Dafydd brenhin Israel ; na *fydded bi mwyach* yn *h* faich ar eich ysgwydd : *i* gwasanaethwch yn awr yr Arglwydd eich Duw, a'i bobl Israel,

Num. 9. 11. *c* Num. 18. 5. Pen. 23. 6. *d* Pen. 31. 4. *e* Mal. 2. 7 1 Tim. 5. 7. *f* Num. 3. 3. Lef. 16. 2, &c. Dat. 1. 6. *g* 1 Cron. 23. 26. Pen. 5. 7. a 6. 41. *h* Num. 7. 9. *i* 1 Cron. 23. 28. *k* 1 Cron. 9. 10.

4 *k* Ac ymbarottowch wrth deuluoedd eich tadau, yn ol eich dosparthiadau, yn ol *l* ysgrifen Dafydd brenhin Israel, ac yn ol *m* ysgrifen Salomon ei fab ef.

l 1 Cron. 23. 24. a 24. a 25. a 26 *m* Pen. 8. 14.

5 A sefwch yn y cyfiegr yn ol dosparthiadau tylwyth eich brodyr meibion y bobl, ac *yn ol* dosparthiad tylwyth y Lefiaid.

* Heb. *Ty.*

6 Felly lleddwch y Pasc, ac *n* ymsanctaidwch, a pharottowch eich brodyr, i wneuthur yn ol gair yr Arglwydd trwy law Moses.

n Pen. 29. 5, 15. a 30. 3, 15. Ezra 6. 20. *o* Pen. 30. 24.

7 A Josia a roddodd i'r bobl ddiadell o wyn, a mynnod, i gyd tu ag at y Pasc-aberthau, *sef* i bawb a'r a gafwyd, hyd rifedi deng mil ar hugain, a thair mil o eidionau ; hyn *oedd* o gyfoeth y brenhin.

8 A'i dywysogion ef a † roddasant *p* yn ewyllysgar i'r bobl, i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid : *q* Hilcia, a Zecaria, a Jehiel, blaenoriaid ty Dduw, a roddasant i'r offeiriaid tu ag at y Pasc-aberthau, ddwy fil a chwe' chant o *ddefaid*, a thri chant o eidionau.

p Pen. 29. 5, 15. a 30. 3, 15. Ezra 6. 20. *o* Pen. 30. 24. † Heb. *ddyrchafodd*, 2 Cron. 30. 24. *q* 2 Bren. 23. 4.

9 Cononia hefyd, a Semaia, a Nethanel, ei frodyr, a Hasabia, a Jehiel, a Jozabed, tywysogion y Lefiaid, a roddasant i'r Lefiaid yn Basc-ebyrth, hum mil o *ddefaid*, a thri chant o eidionau.

r Pen. 29. 5, 15. Ezra 6. 20. *o* Pen. 30. 24.

10 Felly parottowyd y gwasanaeth ; a'r offeiriaid a safasant yn eu *r* lle, a'r Lefiaid yn eu dosparthiadau, yn ol gorchymyn y brenhin.

† Heb. *ddyrchafodd*, 2 Cron. 30. 24.

11 A hwy a laddasant y *s* Pasc ; a'r offeiriaid a *t* daenellasant *y gwaed* o'u llaw hwynt, a'r Lefiaid *u* oedd yn *eu* blingo *hwynt*.

s Pen. 29. 22, 34. *t* Lef. 4. 4. 2 Cron. 30. 24. *u* Pen. 29. 22, 34.

12 *x* A chymmerasant ymaith y poethoffrymmau, i'w rhoddi yn ol dosparthiadau teuluoedd y bobl, i offrymmu i'r Arglwydd, fel y *mae* yn ysgrifenedig yn llyfr Moses : ac felly am yr eidionau.

x Lef. 3. 3. ∝ Ecs. 12. 8, 9. Deut. 16. 6. *a* Ecs. 12. 11. Judas 23. *b* 2 Tim. 2. 15. *c* Act. 6. 23. *d* 1 Cor. 9. 13, 14. *e* Esa. 25. 6.

13 A hwy ∝ a roisasant y Pasc yn ol y ddefod : a'r cyssegredig *bethau eraill* a ferwasant hwy mewn crochanau, ac mewn pedyll, ac mewn peiriau, ac a'u rhannasant ar *a* redeg i'r holl bobl.

14 Gwedi hynny *b* parottoisant iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid ; *c* canys yr offeiriaid meibion Aaron *oedd* yn offrymmu y *d* poeth-offrymmau a'r *e* brasder hyd y nos ; am hynny y Lefiaid oedd yn parottoi iddynt eu hunain, ac i'r offeiriaid meibion Aaron.

f 1 Cron. 25. 1, &c. Adn. 4. *g* 1 Cron. 9. 17, 18. 26. 14, &c. *b* Mat. 26. 17. *i* Rhuf. 12. 11. *k* Adn. 4. *l* Ecs. 12. 15: 1 Cor. 5. 8 *m* 2 Bren. 23. 22. 2 Cron. 30. 26. *n* Sal. 112. 6. 610. *o* 2 Bren. 23. 29. Jer. 46. 2. * Sef, *y Deinl.* *p* Esa. 10. 9. *q* Diar. 27. 10. *r* 2 Bren. 18. 25. *s* Diar. 25. 8. † *ymddieithrodd*, 1 Bren. 22. 30. *t* 2 Bren. 23. 29, 30 Dat. 16. 16. *u* 1 Sam. 4. 18. Sal. 36. 6. Preg. 9. 2. ‡ Neu, *ym mysg beddau* &c. *x* Zec. 12. 11. *y* Job 3. 8. Jer. 9. 17, 18. Galar. 4. 20. Mat. 9. 23. ∝ Luc 23. 28. || Heb. *gwreiddiwyd*. *a* 2 Tim. 4. 7.

15 A meibion Asaph y cantorion *oedd* yn eu sefyllfa, yn ol *f* gorchymyn Dafydd, ac Asaph, a Heman, a Jeduthun, gweledydd y brenhin ; a'r *g* porthorion ym mhob porth : ni chaent hwy ymado o'u gwasanaeth ; canys eu brodyr y Lefiaid a barotoent iddynt hwy.

16 Felly y *b* parottowyd holl wasanaeth yr Arglwydd y dwthwn hwnnw, i gynnal y Pasc, ac i offrymmu *i* poeth-offrymmau ar allor yr Arglwydd, yn ol *k* gorchymyn y brenhin Josia.

17 A meibion Israel y rhai *l* gafwyd, a gynhaliasant y Pasc yr amser hwnnw, a gwyl y *i* bara croyw, saith niwrnod.

18 Ac *m* ni chynhaliasid Basc fel hwnnw yn Israel, er dyddiau Samuel y proffwyd : ac ni chynhaliodd neb o frenhinoedd Israel gyffelyb i'r Pasc a gynhaliodd Josia, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a holl Juda, a'r neb a gafwyd o Israel, a thrigolion Jerusalem.

19 Yn y ddeunawfed flwyddyn o deyrnasiad Josia y cynhaliwyd y Pasc hwn.

20 ¶ *o* Gwedi hyn oll, pan barottoisai Josia y * ty, Neco brenin yr Aipht a ddaeth i fynu i ryfela yn erbyn Carcemis wrth Euphrates : a Josia a acth allan yn eu herbyn ef.

21 Yntau a anfonodd *p* genhadau atto ef, gan ddywedyd, Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* a thi, O frenhin Juda ? nid yn dy erbyn di y *da thum* heddyw, ond yn erbyn ty *arall* y *mae* ty rhyfel i ; *q* a Duw a archodd i mi fryfio : *r* paid di â Duw, yr hwn *sydd* gyd â mi, fel na ddifetho efe dydi.

22 Ond ni throai Josia ei wyneb oddi wrtho ef, eithr *s* † newidiodd ei ddillad i ymladd yn ei erbyn ef, ac ni wrandawodd ar eiriau Neco o enau Duw, ond efe a ddaeth i ymladd i ddyffryn *t* Megido.

23 A'r saethyddion a saethasant at y brenhin Josia : a'r brenhin a ddywedodd wrth ei weision, Dygwch fi ymaith, canys *u* clwyfwyd fi yn dost.

24 Felly ei weision a'i tynnasant ef o'r cerbyd, ac a'i gosodasant ef yn yr ail cerbyd yr hwn *oedd* ganddo ; dygasant ef hefyd i Jerusalem, ac efe a fu farw, ac a gladdwyd ym ‡ meddrod ei dadau. A *x* holl Juda a Jerusalem a alarasant am Josia.

25 ¶ y Jeremi hefyd a alarnadodd am Josia, a'r holl gantorion a'r ∝ cantoresau yn eu galarnadau, a soniant am Josia hyd heddyw, a hwy a'i gwnaethant yn ddefod yn Israel ; ac wele hwynt yn ysgrifenedig yn y galarnadau.

26 A'r rhan arall o hanes Josia, a'i || ddaioni ef yn ol *yr hyn oedd* ysgrifenedig yng nghyfraith yr Arglwydd,

27 A'i weithredoedd ef, a cyntaf a diweddaf, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Juda.

PEN. XXXVI.

1 Joacaz yn frenin ar oi Josia, &c.
14 Llwyr-ddifrodi Jerusalem am bechodau'r offeiriaid a'r bobl.

610. YNA pobl y wlad a gymmerasant *a* Joacaz mab Josia, ac a'i hurddasant ef yn frenin yn lle ei dad yn Jerusalem.

a Jeoahaz, 2 Bren. 23. 30. &c. 1 Cron. 3. 15.

2 Mab tair blwydd ar hugain *oedd* Joacaz pan ddechreuodd efe deyrnasu ; a thri mis y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

3 A brenin yr Aipht a'i * dilwyddodd ef yn Jerusalem ; ac a drethodd ar y wlad *ymmuddgan* talent o arian, a thalent o aur.

* Heb. *fymmuddodd.* Sal. 107. 11, 12. *b* 1 Sam. 2. 7. *c* Adn. 3.

4 A brenin yr Aipht a wnaeth Eliacim ei frawd cf yn *b* frenin ar Juda a Jerusalem, ac a droddei enw ef yn Joacim. A Neco a gymmerodd Joacaz ei frawd, ac a'i dug ef i'r *c* Aipht.

5 ¶ Mab

Pen. xxxv, *Adn.* 20.] *Josia a aeth allan.* Mae'n debig nad ymgyngborodd â Duw yn yr achos hwn. *Ac yr oedd* hyw gyngrair rhwng brenhinoedd *Juda* ag *Assyria*, 2 *Bren.* xviii. 14. a xx. 12. P'odd bynnag, yr oedd *barn* i ddyfod, ac yn rhaid cael brenhin duwiol oddiar y flordd ! os na welai'r wlad ei werth yn fyw gweltant eu colled wedi ei farw !

d 2 Bren. 23. 36.
e 2 Bren. 24. 1. Dan. 1. 1.
† Neu, *llyfetheiriau*, Pos. 33. 11.
f 2 Bren. 24. 6. Jer. 22. 18, 19.
g 2 Bren. 24. 13. Dan. 1. 2.
h 2 Bren. 23. 37.
a 24. 3. Jer. 22. 15, 17.
‡ Neu. *Jeconia*, 1 Cron. 3. 16.
i Jer. 22. 24. *Conia.*
k 2 Bren. 24. 8.
‖ Heb. *yn nychtweliad*, 2 Sam. 11. 1. 1 Bren. 20. 22. * Neu, *Mattania* 2 Bren. 24. 17. Jer. 37. 1, 2.
l 2 Bren. 24. 18.
m Jer. 52. 1, *&c.*
n Jer. 1. 7.
o Adn. 10.
p Ezec. 17. 15, 18.
q Adn. 16. Deut. 2. 30. 2 Bren. 17. 14. Act. 7. 51.
r Pen. 33. 6. Esa. 30. 1.

5 ¶ Mab *d* pum mlwydd ar ; ugain *oedd* Joacim pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd ei Dduw.

6 *e* A Nebucodonosor brenin Babilon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, ac a'i rhwymodd ef mewn † cadwynau prés, *f* i'w ddwyn ef i Babilon.

7 *g* Nebucodonosor hefyd a ddug o lestri tŷ yr Arglwydd i Babilon, ac a'u rhoddodd hwynt yn ei deml o fewn Babilon.

8 A'r rhan arall o hanes Joacim, a'i *h* ffieidd-dra ef y rhai a wnaeth efe, a'r hyn a gafwyd arno ef, wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Israel a Juda. A ‡ *i* Joacin ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

9 ¶ Mab *k* wyth mlwydd *oedd* Joacin pan ddechreuodd efe deyrnasu, a thri mis a deng niwrnod y teyrnasodd efe yn Jerusalem ; ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd.

10 Ac ‖ ym mhen y flwyddyn yr anfonodd y brenin Nebucodonosor, ac a'i dug ef i Babilon, gyd â llestri dymunol tŷ yr Arglwydd : ac efe a wnaeth * Sedecia ei frawd ef yn frenin ar Juda a Jerusalem.

11 ¶ *l* Mab un mlwydd ar hugain *oedd* Sedecia pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusalem.

12 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng olwg yr Arglwydd ei Dduw, *m ac* nid ymoſtyngodd efe o flaen Jeremi y prophwyd, *yr hwn oedd yn llafaru n* o enau yr Arglwydd.

13 Ond *o* efe a wrthryfelodd yn erbyn brenin Nebucodonosor, yr hwn a wnaethai iddo *p* dyngu i Dduw : ond efe a *q* galedodd ei warr, ac a gryfhaodd ei galon, rhag dychwelyd at Arglwydd Dduw Israel.

14 ¶ Holl dywyſogion yr offeiriaid hefyd, a'r bobl, a *r* chwanegafant gamfucheddu, yn ol holl ffieidd-dra'r cenhedl-oedd ; a hwy halogafant dŷ yr Arglwydd, *s* yr hwn a ſancteiddiaſai efe yn Jerusalem.

15 Am hynny *s* Arglwydd Dduw eu tadau a anfonodd attynt hwy trwy law ei *t* genhadau, *u* gan foreu-godi, ac anfon: am ei fod ef *x* yn toſturio wrth ei bobl, ac wrth ei breſwylfod.

16 Ond *x* yr oeddynt hwy yn gwatwar cenhadau Duw, ac yn tremygu ei eiriau ef, ac yn gwawdio ei brophwydi ef ; nes cyfodi o ddigofaint yr Arglwydd *yn* erbyn ei bobl, *y* fel nad *oedd* iachad.

17 ≈ Am hynny efe a ddygodd i fynu arnynt hwy frenin y Caldeaid, yr hwn a laddodd eu gwyr ieuainge hwy a'r cleddyf yn nhŷ eu cyſſegr, ac *a* nid arbedodd na gwyr ieuange, na morwyn, na hên, na'r hwn oedd yn cammu gan oedran : efe a'u rhoddodd *buynt* oll yn ei law ef.

18 *b* Holl lestri tŷ Dduw hefyd, mawrion a bychain, a thryſorau tŷ yr Arglwydd, a thryſorau'r brenin a'i dywyſogion : y rhai hynny oll a ddug efe i Babilon.

19 A hwy a *c* loſgaſant dŷ Dduw, ac a ddiſtrywiaſant fur Jerusalem ; a'i holl balaſau hi a loſgaſant hwy a thân, a'i holl lestri dymunol a ddinyſtriaſant.

20 † A'r rhai a ddiangaſai gan y cleddyf, a *gaeth*-gludodd efe i Babilon: lle y buont hwy yn weiſion iddo ef ac i'w feibion, nes teyrnaſu o'r Perſiaid :

21 I gyflawni gair yr Arglwydd trwy enau *d* Jeremi, nes *e* mwynhau o'r wlad ei Sabbathau ; *canys* yr holl ddyddiau y *bu hi* yn anghyfannedd, y *f* gorphwyſodd hi, i gyflawni *g* deng mlynedd a thrugain.

22 ¶ Ac *h* yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenin Perſia (fel y cyflawnid gair yr Arglwydd *yr hwn a ddywedodd* trwy enau *i* Jeremi) yr Arglwydd a *k* gyffrodd yſpryd Cyrus brenin Perſia, fel y cyhoeddodd efe trwy ei holl frenhiniaeth, a hynny mewn yſgrifen, gan ddywedyd,

23 Fel hyn y dywed Cyrus *l* brenin Perſia, *m* Arglwydd Dduw'r nefoedd a roddodd *n* holl deyrnaſoedd y ddaear i mi, o ac efe a orchymynodd i mi adeiladu tŷ iddo yn Jerusalem, yr hon *fydd* yn Juda. *p* Pwy *fydd* yn eich myſg chwi o'i holl bobl ef ? *q* yr Arglwydd ei *q* Dduw *fydd*o* gyd ag ef, ac eled i fynu.

s Jer. 25. 3.
t Zec. 1. 4
u Eſa. 5. 3
x Pen. 30. 10. Jer. 5. 12. Mat. 21. 35.
y Pen. 21. 8. Mica 1. 9.
≈ 2 Bren. 25. 1, *&c.*
a Dent. 28. 50. a 32. 22. Ezra 9. 5.
b 2 Bren. 20. 17.
c Lef. 26. 31.
† Heb. *a gweddillu y cleddyf.*
d Jer. 25. 9.
e Lef. 26. 34.
f Lef. 23. 33, *&c.*
g Jer. 25. 12.
h Ezra 1. 1.
i Jer. 25. 13.
k Eſa. 44. 28.
l Eſa. 49. 23.
m Dan. 4. 37.
n Dan. 2. 21.
o Ezra 1. 1
p Hag. 2. 3.
q Rhuf. 8. 31.

LLYFR EZRA.

Y CYNHWYSIAD.

Yn y Llyfr hwn rhoddir hanes dychweliaid Plant Iſrael *o gaethiwed* Babilon, *ynghen 70 mlynedd, y dychweliad cyntaf a ddaeth gyd â* Zorobahel, *wyr y brenin* Jeconia, *yr amſer* Cyrus ; *Pen.* i. 11: *a'r ail yd ag* Ezra *yr offeiriad, awdwr y Llyfr hwn, yn amſer* Artaſercſes *yr ail.* Pen. vii. 8. a viii. 1.

PEN. I.

1 *Cyrus yn gorchymyn adeiladu'r deml.* 5 *Y bobl ewyllygar yn dychwelyd.* 7 *Cyrus yn adferu llestri'r deml.*

Cyn Criſt. 536.

YN *a* y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenin Perſia (i gyflawni *b* gair yr Arglwydd o enau Jeremi) y *c* cyffrodd yr Arglwydd yſpryd Cyrus brenin Perſia, fel y * cyhoeddodd efe trwy ei holl deyrnas, a *hynny* hefyd mewn yſgrifen, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed Cyrus brenin Perſia, Arglwydd Dduw'r nefoedd, a roddodd i mi holl deyrnaſoedd y ddaear, *d* ac efe a orchymynodd i mi adeiladu iddo ef dŷ yn Jerusalem, yr hon *fydd* yn Juda.

3 *e* Pwy *fydd* yn eich myſg o'i holl bobl ef ? *f* bydded ei Dduw gyd ag ef, ac eled i fynu i Jerusalem, yr hon *fydd* yn Juda, ac adeiladed dŷ Arglwydd Dduw Iſrael (*g* dyna'r Duw) yr hwn *fydd* yn Jerusalem.

4 A phwy bynnag a adawyd mewn un man lle y mae efe yn ymdeithio, † cynnorthwyed gwyr ei wlad ef âg arian, ac *i* Lef. 5. âg aur, ac â golud, ac âg anifeiliaid, gyd âg *i* ewyllyſgar offrwm tŷ Dduw yr hwn *k* 1 Cron. *ſydd* yn Jerusalem. 9. 34.

5 ¶ Yna y cododd *k* pennau cenedl *l* Zec. 4. Juda a Benjamin, a'r offeiriaid a'r Lefiaid, a phob un y *l* cyffrodd Duw ei yſpryd, Hag. 1. i fyned i fynu i adeiladu tŷ yr Arglwydd 14. yr hwn *oedd* yn Jerusalem. Ioan 15.

6 A'r rhai oll o'u hamgylch a'u ‡ cynorthwyaſant hwy â llestri arian, ac aur, a golud, ac âg anifeiliaid, *m* ac a phethau gwerthfawr, heblaw yr hyn oll a offrymmwyd yn *n* ewyllyſgar.

7 ¶ A'r brenin Cyrus a ddug allan lestri tŷ yr Arglwydd, *o* y rhai a ddygaſai Nebucodonoſor allan o Jerusalem, ac a roddaſai efe yn nhŷ ei *p* dduwiau ei hun.

8 Y rhai hynny a ddug Cyrus brenin Perſia allan trwy law Mithredath y try- 16. ſorydd, ac a'u *q* rhifodd hwynt at *r* Sesbaſſar pennaeth Juda.

9 A dyma eu *s* rhifedi hwynt ; Deg ar

i Lef. 5. 6.
k 1 Cron. 9. 34.
l Zec. 4. 6. Hag. 1. 14. Ioan 15. 5.
a 16. 13. ‡ Heb. *cryfhaſant eu dwylaw a, &c.* Dat. 12. 10.
m Ecſ. 12. 36. Eſa. 61. 10.
n Sal. 110. 3.
o 2 Bren. 24. 13. 2 Cron. 36. 7. Zec. 8. 21.
p Dan. 5. 4.
q Mat. 10. 30.
r Pen. 2. 2. a 5. 14. a 8. 34.
s Mal. 3. 16. 1 Cron. 16. 19.

1 Luc 8. 15 hugain o gawgiau aur, mil o gawgiau ar-
Mat. 25. 4 ian, naw ar hugain o gyllill.
u 1 Bren 7. 50. 10 Deg ar hugain o forfiynau aur, deg
x 2 Tim. 2. 21. a phedwar cant o ail *fath o* forfiynau ar-
ian, *u* a mil o lestri eraill.
11 Yr holl *x* lestri, yn aur ac yn arian
y Mai. 3. 17. *oedd* bum mil a phedwar cant. Y rhai
‖ Heb. *trosluyddasant.* hyn oll a *y* ddug Sesbassar i fynu gyd a'r
‖ gaeth-glud a ddygwyd i fynu o Babilon
i Jerusalem.

P E N. II.

1 *Rhifedi'r gwaredigion.* 36 *Yr offeiriaid, a'r Lefiaid,* &c.

536. A *a* Dyma feibion y *b* dalaith y rhai a
a Neh. 7. 6, &c. ddaeth i fynu o gaethiwed y gaeth-
b Act. 25. 1, glud, *c* yr hon a gaeth-gludasai Nebuco-
donosor brenin Babilon i Babilon, ac a
ddychwelasant i Jerusalem a Juda, pob
c Jer. 29. 6. un i'w ddinas ei hun;
2 Y rhai a ddaeth gyd â Zorobabel: Je-
* Neu, *Azaria,* Neh. 7. 7, &c. sua, Nehemia, * Seraia, Reelaia, Mordecai, Bilsan, Mispar, Bigfai, Rehum, Baana. Rhifedi gwyr pobl Israel.
d Neh. 7. 10, &c. 3 Meibion Paros, dwy fil a deuddeg ac wyth ugain.
e Neh. 7. 11, &c. 4 Meibion Sephatia, tri chant a deuddeg a thri ugain.
† Neu, *Bimui,* Neh. 7. 15. 5 Meibion Ara, *d* saith gant a phymtheg a thri ugain.
f Esa. 39. 8. 6 Meibion *e* Pahath-moab, o feibion Jesua a Joab, dwy fil wyth gant a deuddeg.
7 Meibion Elam, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.
‖ Sef ei hiliogaeth, os *Hezecia* y brenin a feddyliir, 8 Meibion Zattu, naw cant a phump a deugain.
‡ Neu, *Hanph,* Neh. 7. 24. 9 Meibion Zaccai, saith gant a thrugain.
10 Meibion † Bani, chwe' chant a dau a deugain.
‖ Neu, *Gibeon,* Neh. 7. 25. 11 Meibion Bebai, chwe' chant a thri ar hugain.
12 Meibion Azgad, mil dau cant a dau ar hugain.
13 Meibion Adonicam, chwe' chant a chwech a thrugain.
14 Meibion Bigfai, dwy fil ac onid pedwar tri ugain.
15 Meibion Adin, pedwar cant a phedwar ar ddeg a deugain.
16 Meibion Ater o *f* ‖ Hezecia, onid dau pum ugain.
17 Meibion Besai, tri chant a thri ar hugain.
18 Meibion ‡ Jora, cant a deuddeg.
19 Meibion Hasum, dau cant a thri ar hugain.
20 Meibion ‖ Gibbar, pymtheg a phedwar ugain.
21 Meibion *g* Bethlehem, cant a thri ar hugain.
22 Gwyr Netopha, onid pedwar tri ugain.
23 Gwyr *h* Anathoth, *i* cant ac wyth ar hugain.
24 Meibion * Azmaveth, dau a deugain.
25 Meibion *k* Ciriath-arim, Cephira, a Beeroth, saith gant a thri a deugain.
26 Meibion *l* Rama a Gaba, chwe' chant ac un ar hugain.
27 Gwyr Micmas, cant a dau ar hugain.
28 Gwyr *m* Bethel ac Ai, dau cant a thri ar hugain.
29 Meibion *n* † Nebo, deuddeg a deugain.
30 Meibion Magbis, cant ac onid pedwar tri ugain.
31 Meibion o Elam arall, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.
32 Meibion *p* Harim, *q* tri chant ac ugain.
33 Meibion Lod, ‡ Hadid, ac Ono, saith gant a phump ar hugain.
34 Meibion *r* Jerico, tri chant a phump a deugain.
35 Meibion Senaa, tair mil a chwe' chant a deg ar hugain.
36 ¶ Yr offeiriaid: meibion *s* Jedaia, o dŷ Jesua, naw ‖ cant deg a thri ugain a thri.
37 Meibion *t* Immer, mil a deuddeg a deugain.
38 Meibion *u* Pasur, *x* mil dau cant a saith a deugain.
39 Meibion *y* Harim, mil a dau ar bymtheg.
40 ¶ Y ‖ Lefiaid: meibion Jesua a Cadmiel, o feibion ‡ Hodafia, pedwar ar ddeg a thrugain.
41 ¶ Y *a* cantorion: meibion Asaph, cant ac wyth ar hugain.
42 ¶ Meibion y *b* porthorion: *sef* meibion Salum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai, *oedd* oll gant a phedwar ar bymtheg ar hugain.
43 ¶ Y *c* Nethiniaid: meibion Siha, meibion Hasupha, meibion Tabbaoth,
44 Meibion Ceros, meibion Siaha, meibion Padon,
45 Meibion Lebana, meibion Hagaba, meibion Accub,
46 Meibion Hagab, meibion ‖ Samlai, meibion Hanan.
47 Meibion Gidel, meibion Gahar, meibion Reaia,
48 Meibion Resin, meibion Necoda, meibion Gazzam,
49 Meibion Uzza, meibion Pasea, meibion Besai,
50 Meibion Asna, meibion Mehunim, meibion Nephusim,
51 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,
52 Meibion * Basluth, meibion Mehida, meibion Harsa,
53 Meibion Barcos, meibion Sisera, meibion Thama,
54 Meibion Nesia, meibion Hatipha.
55 ¶ Meibion *d* gweision Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion † Peruda.
56 Meibion Jaala, meibion Darcon, meibion Gidel,
57 Meibion Sephatia, meibion Hatil, meibion Pocereth o Sebaim, meibion ‡ Ami.
58 Yr holl *e* Nethiniaid, a meibion gweision Salomon, *oedd* dri chant deuddeg a phedwar ugain.
59 A'r rhai hyn a aethant i fynu o *f* Telmela, Telharsa, Cerub, ‖ Adan, ac Immer: ond ni fedrent ddangos tŷ eu tadau, na'u hiliogaeth, ai o Israel *yr oeddynt:*
60 Meibion Delaia, meibion Tobia, meibion Necoda, chwe' chant a deuddeg a deugain.
61 ¶ A meibion yr offeiriaid: meibion Hebaia, meibion Cos, meibion Barzillai; (yr hwn a gymmerasai wraig o ferched *g* Barzilai y Gileadiad, ac a alwasid ar eu henw hwynt.)
62 Y rhai hyn a geisiasant eu hysgrifen *ym mhlith* yr achau, *h* ond ni chafwyd allan o'r offeiriadaeth.
63 A'r † Tirsatha a ddywedodd wrthynt, na fwytaent o'r pethau sanctaidd iaf, pyd oni chyfodai offeiriad, ag ‡ Urim ac ‖ Thummim.
64 ¶ Yr holl dyrfa ynghyd, *oedd i* ddwy fil a deugain, tri chant a thri ugain.
65 Heb law eu *k* gweision a'u morwynion; y rhai hynny *oedd* saith mil tri chant a dau a bymtheg ar hugain: ac yn eu mysg *yr oedd* dau cant yn *l* gantorion ac yn gantoresau.
66 Eu meirch *oedd* saith gant ac onid pedwar deugain; eu mulod yn ddau cant a phump a deugain;
67 Eu camelod *yn* bedwar cant a phymtheg ar ugain; *ac* hasynod yn chwe' mil saith gant ac ugain.
68 ¶ Ac o'r pennau cenedl pan ddaethant i dŷ yr Arglwydd, yr hwn *oedd* yn Jerusalem, *rhai* a offrymmasant o'u gwirfodd

1 Cron. 24. 14.
1 Cron. 9. 12.
Jos. 1. 41.
1 Cron. 24. 8.
1 Cron. 25. 1.
‡ Neu, *Juda,* Pen. 3. 9.
neu, *Hodefa,* Neh. 7. 43.
1 Cron. 25. 1.
1 Cron. 26. 1.
1 Cron. 9. 2. Jos. 9. 21.
‖ Neu, *Salmai.*
* Neu, *Bazluth,* Neh. 7. 54.
1 Bren. 9. 21.
† Neu, *Perida,* Neh. 7. 57.
‡ Neu, *Amon,* Neh. 7. 59.
Jos. 9. 21, 27.
1 Cron. 9. 2.
Adn. 43.
1 Pedr 1. 1.
‖ Neu, *Addon,* Neh. 7. 61.
2 Sam. 17. 27.
1 Cron. 21. 33.
* Heb. *yr hafgwyd,* Dat. 20. 15.
† Neu, *Hyweydd,* Neh. 8, 9.
Esr. 28. 30. Num. 27. 21.
1 Diar. 12. 8. Act. 10. 34.
Preg. 2. 8.
2 Cron. 23. 18.

m 2 Cor. 8. 3.
gwirfodd tu ag at dŷ yr Arglwydd, i'w gyfodi yn ei le.

n 1 Cron. 26. 20.
60 Rhoddaſant yn ol eu *m* gallu i *n* dryfordy'r gwaith, un fil a thri ugain o ddracmonau aur, a phum mil o bunnoedd o arian, a chant o wiſgoedd offeiriaid.

p 1 Cron. 25. 1.
70 Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid, a *rhai* o'r bobl, a'r o cantorion, a'r porthorion, a'r *p* Nethiniaid, a drigaſant yn eu dinaſoedd; a holl Iſrael yn eu dinaſoedd.

P E N. III.

q Goſod i fynu yr allor. 8 *Goſod ſylfeini'r demi gyd â llawenydd a galar.*

536.
a Lef. 23. 24.
b 1 Bren. 1. 33.
c Zeph. 3. 9.
d Mat. 1. 12.
Luc 3. 27.
e Deut. 12. 5.
Eſa. 8. 20.
f Num. 12. 8.
g Pen. 4. 10.
Jer. 17. 17.
h Num. 28. 3, 4. Rhuſ. 12. 1.
i Eſc. 23. 16.
Lef. 23. 34.
k Num. 29. 12. &c. Neh. 8. 15.
Zec. 14. 16.
Dat. 21. 3, 21.
535.
* Neu, *yr ſyn a orthymynodd Duw.*
Diar. 23. 17.
l Num. 28. 6.
Dan. 8. 11.
1 Theſ. 5. 17.
m Lef. 23. 4. Num. 10. 10.
n Mat. 10. 10.
o 1 Bren. 5. 1, 6, 9.
p 2 Sam. 7. 7.
1 Bren. 4. 33.
q Act. 9. 36.
Jona 1. 3.
r Hag. 1. 1.
s Adn. 2.
Zec. 3. 1.
13. 8. a 16. 6.
u 1 Cron. 6. 31. a 16. 7.
x Eſc. 15. 1. 2 Cron. 7. 3.
y 1 Cron. 16. 41. Jer. 33. 11. 2 Cron. 13. 15. Sal. 5. 11.
a Hag. 2. 3.
b Sal. 42. 11. Job 29. 2. Eſa. 43. 18, 19. Mat. 13. 31, 32.
c Job 8. 7. Dan. 2. 35.

A Phan ddaeth *a* ſeithfed mis, a meibion Iſrael yn eu dinaſoedd, y bobl a ymgaſglaſant i *b* Jeruſalem megis un gŵr.

2 Yna y cyfododd Jeſua mab Joſadac, a'i frodyr *yr* offeiriaid, a *d* Zorobabel mab Salathiel, a'i frodyr, ac a adeiladaſant allor Duw Iſrael, i offrymmu arni offrymmau poeth, fel yr yſgrifenaſid yng nghyfraith Moſes *f* gwr Duw.

3 A hwy a oſodaſant yr allor ar ei hyſtolion (canys *g yr oedd* arnynt ofn o herwydd pobl y wlad) ac a offrymmaſant arni boeth-offrymmau i'r Arglwydd, *h* poeth-offrymmau bore a hwyr.

4 Cadwaſant hefyd wyl y *i* pebyll, fel y *mae* yn yſgrifenedig, ac *a offrymmaſant* boeth-aberth beunydd dan rifedi, *k* yn ol y ddefod, * dogn dydd yn ei ddydd;

5 A gwedi hynny y poeth-offrwm *l* gwaſtadol, ac *offrwm* y newydd-loerau, a holl ſanctaidd *m* oſodedig wyliau yr Arglwydd, offrwm ewyllyſgar pob un a offrymmai o hono ei hun i'r Arglwydd.

6 O'r dydd cyntaf i'r ſeithfed mis y dechreuaſant offrymmu poeth-offrymmau i'r Arglwydd. Ond temi yr Arglwydd ni ſylfaenaſid etto.

7 Rhoddaſant hefyd arian i'r ſeiri maen, ac i'r ſeiri pren; a *n* bwyd, a diod, ac olew, i'r Sidoniaid, o ac i'r Tyriaid, am ddwyn coed *p* cedr o Libanus hyd y môr i *q* Joppa: yn ol caniattâd Cyrus brenin Perſia iddynt hwy.

8 ¶ Ac yn yr ail flwyddyn gwedi eu dyfod hwy i dŷ Dduw i Jeruſalem, yn yr ail mis, y dechreuodd *r* Zorobabel mab Salathiel, a Jeſua mab Joſadac, a'r rhan arall o'u brodyr hwynt yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhai oll a ddaethai o'r caethiwed i Jeruſalem; ac a oſodaſant y Lefiaid, o fab ugain mlwydd ac uchod, yn olygwyr ar waith tŷ yr Arglwydd.

9 Yna y ſafodd *s* Jeſua, a'i feibion a'i frodyr, Cadmiel a'i feibion, meibion † Juda, yn gyttun, i oruchwylio ar weithwyr y gwaith yn nhŷ Dduw: meibion Henadad, *a'u* meibion hwythau a'u brodyr y Lefiaid.

10 A phan oedd y ſeiri yn ſylfaenu teml yr Arglwydd, hwy a oſodaſant *yr* offeiriaid yn eu gwiſgoedd âg *t* udgyrn, a'r Lefiaid meibion Aſaph â ſymbalau, i foliannu yr Arglwydd, yn ol *u* ordinhad Dafydd brenhin Iſrael.

11 A *x* hwy a gyd-ganaſant, wrth foliannu ac wrth glodfori yr Arglwydd, mai da *oedd*, *y* mai yn dragywydd *yr oedd* ei drugaredd ef ar Iſrael. ∞ A'r holl bobl a floeddiaſant â bloedd fawr, gan foliannu yr Arglwydd am ſylfaenu tŷ yr Arglwydd.

12 Ond llawer o'r offeiriaid a'r Lefiaid, a'r pennau cenedl, *y rhai oedd* hên, ac a welſant y tŷ cyntaf, wrth ſylfaenu'r tŷ hwn yn eu golwg, a *b* wylaſant â llef uchel; a llawer oedd yn dyrchafu llef mewn bloedd *c* gorfoledd:

13 Fel nad oedd y bobl yn adnabod ſain bloedd *y d* llawenydd oddi wrth ſain dyrfolaſin y bobl: canys y bobl oedd yn *e* bloeddio â bloedd fawr, a'r ſŵn a glywid ym mhell.

P E N. IV.

1 *Gwrthwynebwyr yr Iuddewon yn ceiſio rhwyſtro adeiladu y Demi.* 535.

YNA *a* gwrthwynebwyr Juda a Benjamin a glywſant fod meibion y gaethiwed yn adeiladu'r demi i Arglwydd *b* Dduw Iſrael;

2 Ac a ddaethant at Zorobabel, ac at y pennau cenedl, ac a ddywedaſant wrthynt, *c* Adeiladwn gyd â chwi: canys fel chwithau y ceiſiwn *d* eich Duw chwi; ac iddo ef yr ydym ni yn aberthu, er dyddiau *e* Eſarhadon brenin Aſſyria, yr hwn a'n dug ni i fynu yma.

3 Eithr dywedodd Zorobabel a Jeſua, a'r rhan arall o bennau cenedl Iſrael, wrthynt, *f* Nid *yw* i chwi ac i ninnau adeiladu tŷ i'n Duw ni; eithr nyni a gyd-adeiladwn i Arglwydd Dduw Iſrael, megis y'n gorchymynodd *y* brenin *g* Cyrus, brenin Perſia.

4 A *h* phobl y wlad oedd yn anghyſuro pobl Juda, ac yn eu *i* rhwyſtro hwynt i adeiladu,

5 Ac yn cyhogi *k* cynghorwyr yn eu herbyn hwynt, i ddiddymmu eu cynghor hwynt, holl ddyddiau Cyrus brenin Perſia, a hyd deyrnaſiad Darius brenin Perſia.

6 Ac yn nheyrnaſiad Ahaſferus, yn nechreuad ei deyrnaſiad ef, yr yſgrifenaſant *atto* achwyn yn erbyn trigolion Juda a Jeruſalem.

7 ¶ *l* Ac yn nyddiau * Artaſerſes yr yſgrifenodd Biſlam, Mithridath, Tabeel, a'r rhan arall o'u cyfeillion, at Artaſerſes brenin Perſia; ac yſgrifen y llythyr a yſgrifenwyd yn Syriaeg, ac a † egluryd yn Syriaeg.

8 Rehum y cofiadur, a Simſai yr yſgrifenydd, a yſgrifenaſant lythyr yn erbyn Jeruſalem at Artaſerſes y brenin, fel hyn:

9 Yna *yr yſgrifenodd* Rehum y cofiadur, a Simſai yr yſgrifenydd, a'r rhan arall o'u cyfeillion, y Dinaiaid, yr Apharſathchiaid, y Tarpeliaid, yr Apharſaiaid, yr Archeiaid, y Babiloniaid, y Suſanciaid, y Dehaiaid, yr Elamiaid,

10 A'r rhan arall o'r *m* bobl y rhai a ddug Aſnappar mawr ac enwog, ac a oſododd efe yn ninaſoedd Samaria, a'r rhan arall tu yma i'r afon, a'r amſer a'r amſer.

11 ¶ Dyma yſtyr a llythyr a anfonaſant atto ei, *ſef* at Artaſerſes y brenin: Dy *m* Sal. waſanaethwyr o'r tu yma i'r afon, a'r amſer a'r amſer.

12 Bid hyſpys i'r brenin, fod yr Iuddewon a ddaethant i fynu oddi wrthyt ti attom ni, wedi dyfod i Jeruſalem, *ac yn* adeiladu'r ddinas *o* wrthryfelgar ddrygionus, a'r *p* muriau a ſylfaenſant hwy, ac a gyd-wnaſant y ſyfaenau.

13 Yn awr bydded hyſpys i'r brenin, os adeilêdir y ddinas hon, a gorphen ei chaerau, na roddant na tholl, na theyrnged, na threth; *q* felly y dygi † dryſor y brenhinoedd.

14 Ac yn awr o herwydd ein bod ni yn tael ein cynhaliaeth o lŷs *y brenin*, ac nad oedd weddaidd i ni weled gwarth y brenin; am hynny yr anfonaſom ac yr hyſpyſaſom i'r brenin,

15 Fel y ceiſier yn *r* llyfr yſtoriau dy dadau: a thi a gai yn llyfr yr yſtoriau, ac a elli wybod, fod y ddinas hon yn ddinas wrthryfelgar *s* niweidiol i frenhinoedd a thaleithiau, a bod yn *t* gwneuthur brad-fwriad o fewn hoc er ys talm: am hynny y dinyſtriwyd y ddinas hon.

16 Yr ydym yn hyſpyſu i'r brenin, os y ddi-

a Zec. 4. 10.
b 1 Bren. 1. 40.

535.
a 2 Bren. 17. 24.
Adn. 7, 1, 9.
Mat. 24. 9.
b Pen. 1. 3.
c 2 Bren. 17. 33, 41 Gal. 2. 4.
d Eſter 8. 17.
e 2 Bren. 17. 24.
a 2 Bren. 17. 37.
f Neh. 2. 20.
Eſa. 52. 1. Mat. 10. 16.
g Pen. 1. 3.
h Dat. 12. 13.
i Act. 13. 42.
k Act. 24. 1.
l Eſc. 1. 8.
* Felly y gelwid ef yn iaith Perſia; ond yn y Caldeaeg *Abaſerus* fel *adn.* 6. Sef mab *Cyrus*, meddant, ond heb feddu addwyn der ei dad.
† Neu, *a llythrennau Syriaeg.*
m Sal. 122. 6. Diar. 6. 19.
n Sal. 54. 3.
Felly adn. 11, 17. Pen. 7. 12.
o Amos 7. 10. Luc 23. 2.
Act. 24. 5.
p Sal. 48. 1, &c.
q Eſter 3. 8.
† Neu, *ardreth*,
r Eſter. 6. 1. Act. 17. 9.
s Sal. 120. 2, 7.

Pen. Ii. *Adn.* 1. *Ymgaſglaſant.* Pob duwiol a gadwai ŵyl y pebyll, i atgofio eu perchindod a thaddeuant perthod. *Lef.* xvi. 29. A'r ſawl ni's cadwo, yn ysbrydol, a fydd farw yn dragywyddol. *Zec.* xiv. 16. 19. *Mat.* xvi. 16. *Joan* xii. 48. *Adn.* 3. Yr oedd allor cyn bod teml! yr oedd maddeuant, tra y Waed Crift, cyn geni Crift! Dechreuwn gyd â Duw, fel y duwiolion, ac efe a lwydda'n holl orchwylion. *Sal.* 27. 1

y ddinas hon a adeiledir, a'r muriau a
u Eſa. 4. 8, 22. ſyſafenir, wrth hynny ni fydd i ti ran o'r tu yma i'r afon.

17 ¶ *Yna* yr anfonodd y brenin air at
‖ Sef, y dydd yr yſgrifenwyd y llythyr a feddyſir, yr hwn ni bodwyd yn bennodol, fel *Adn.* 10, 11.
Rehum y coſnadur, a Simſai yr yſgrifennydd, a'r rhan arall o'u cyfeillion hwynt y rhai a drigent yn Samaria, ac *at* y lleill o'r tu hwnt i'r afon, *u* Tangnefedd, a'r ‖ amſer a'r amſer.

18 Y llythyr a anfonaſoch attaf, a ddarllenwyd yn eglur ger fy mron.

19 Ac mi a oſodais orchymyn, a chwilwyd; a chafwyd fod y ddinas hon er ys talm yn ymddyrchafu yn *x* erbyn brenhinoedd, a gwneuthur ynddi anufudd-dod a gwrthryfel.

20 A brenhinoedd *y* cryfion a fu ar Jeruſalem, yn llywodraethu ar bawb o'r tu hwnt i'r afon; ac iddynt hwy y rhoddid toll, teyrnged, a threth.

21 Yn awr rhoddwch orchymyn, i beri i'r gwyr hynny beidio, ac nad adeilader y ddinas honno, hyd oni roddwyf fi orchymyn *eſto*.

22 A gwyliwch wneuthur yn amryfus yn hyn: pa ham y tyf niweid i ddrygu'r brenhinoedd?

23 ¶ Yna pan ddarllenwyd yſtyr llythyr Artaſerſes y brenin o flaen Rehum a Simſai yr yſgrifenydd, a'u cyfeillion, a hwy a aethant i ſynu ar *z* frys i Jeruſalem at yr Iuddewon, ac a wnaethant iddynt beidio trwy *a* fraich a chryfdwr.

24 Yna y peidiodd gwaith tŷ Dduw yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem; ac yr bu yn *b* ſefyll hyd yr ail flwyddyn o deyrnaſiad Darius brenin Perſia.

P E N. V.

1 *Adeiladu'r Deml.* 3 *Tatnai ac eraill heb allel rhwyſtro.*

520. *a* Hag. 1. 1 *b* Zec. 1. 1 *c* Mat. 28. 12. 2 Cor. 5. 20. *d* Zec. 4. 7. Pen. 3. 2. Cald. *Sesbaſſar.* *e* Zec. 1. 17. Pleg. 12. 11. Rhuſ. 16. 3. *f* Mat. 27. 2. *g* Mat. 21. 23. *b* Pen. 4. 12. *i* Adn. 10. 2 Cron. 16. 9. *k* Pen. 7. 6, 28. *l* Phil. 1. 28. *m* 2 Sam. 6. 23. *n* Pen. 6. 6. *o* Pen. 2. 1. *p* Deut. 10. 17. *q* Eſa. 53. 10. *r* Adn. 2. *s* Mat. 21. 23. Adn. 3. *t* Num. 25. 4. *u* Sal. 119. 46. Eſa. 63. 19. Mat. 10. 32. Heb. 4. 14.

YNA y prophwydi, *a* Hagai y prophwyd, a *b* Zecaria mab Ido, a brophwydaſant i'r Iuddewon *oedd* yn Juda ac yn Jeruſalem; yn *c* enw Duw Iſrael y prophwydaſant iddynt.

2 Yna *d* Zorobabel mab Salathiel, a Jeſua mab Joſadac, a godaſant, ac a ddechreuaſant adeiladu tŷ Dduw yr hwn *ſydd* yn Jeruſalem: a phrophwydi Duw *oedd* gyd â hwynt yn eu *e* cynnorthwyo.

3 ¶ Y pryd hynny y daeth attynt hwy *f* Tatnai tywyſog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'u cyfeillion, ac fel hyn y dywedaſant wrthynt; *g* Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu'r tŷ hwn, ac i ſylfaenu'r *b* muriau hyn?

4 A dywedaſom wrthynt, *i* beth oedd enwau y gwyr a adeiladent yr adeiladaeth yma:

5 A *k* golwg eu Duw oedd ar henuriaid yr Iuddewon, *l* fel na wnaethant iddynt beidio, *m* nes dyfod yr achos at Darius: ac yna yr *n* attebaſant *truy* lythyr am hyn.

6 ¶ Yſtyr y llythyr a anfonodd Tatnai tywyſog y tu yma i'r afon, a Setharboznai, a'i gyfeillion yr Apharſaciaid, y rhai *oedd* o'r tu yma i'r afon, at y brenin Darius:

7 Anfonaſant lythyr atto ef, ac fel hyn yr yſgrifenaſid ynddo; Pob heddwch i'r brenin Darius:

8 Bydded hyſpys i'r brenin, *o* fyned o honom ni i dalaith Judea, i dŷ y *p* Duw mawr, a bod yn ei adeiladu ef a meini mawr, a bod yn goſod coed yn ei barwyddfeydd ef; a bod y gwaith yn myned rhagddo ar frys, a'i fod yn *q* llwyddo yn eu dwylaw hwynt.

9 Yna gofynaſom i'r *r* henuriaid hynny, *ac* a ddywedaſom wrthynt fel hyn; *s* Pwy a roddes i chwi orchymyn i adeiladu'r tŷ hwn, ac i ſylfaenu'r mur yma?

10 Gofynaſom hefyd iddynt eu henwau, fel yr hyſpyſem i ti, *ac* fel yr yſgrifennem enwau'r gwyr *oedd* yn *t* bennau iddynt.

11 A'r geiriau hyn a attebaſant hwy i ni, gan ddywedyd, *u* Nyni ydym weiſion Duw nef a daear, ac yn adeiladu'r tŷ yr hwn a adeiladwyd cyn hyn lawer o flynyddoedd; a brenin mawr o Iſrael a'i hadeiladodd, ac a'i *x* ſeiliodd ef.

12 *y* Eithr gwedi i'n tadau ni ddigio Duw y nefoedd, efe a'u rhoddes hwynt yn llaw *z* Nebucodonoſor brenin Babilon y Caldead; a'r tŷ hwn a ddinyſtriodd efe, ac a gaeth-gludodd y bobl i Babilon.

13 Ond *a* yn y flwyddyn gyntaf i Cyrus brenin Babilon y rhoddes y brenin Cyrus orchymyn i adeiladu y tŷ Dduw hwn.

14 A'r *b* lleſtri tŷ Dduw hefyd o aur ac arian, y rhai a ddygaſai Nebucodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a'i dygaſai i deml Babilon, y rhai hynny a ddug y brenin Cyrus allan o deml Babilon, a rhoddwyd hwynt i *un* * Sesbaſſar *wrth* ei enw,

15 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymer y lleſtri hyn, dos, dwg hwynt i'r deml yn Jeruſalem, ac adeilader tŷ Dduw yn ei le.

16 Yna y daeth y Sesbaſſar hwnnw, ac a oſododd ſylfaeni tŷ Dduw yn Jeruſalem. Ac o'r pryd hynny hyd yr awr hon yr ydys yn ei adeiladu, ac ni's *c* gorphenwyd ef.

17 Ac yn awr (os da gan y brenin) ceiſier yn nhŷſoryd y brenin yna yn Babilon, a ddarfo i'r brenin Cyrus oſod gorchymyn am adeiladu y tŷ Dduw hwn yn Jeruſalem; *d* ac anfoned y brenin ei ewyllys attom am y peth hyn.

P E N. VI.

1 *Darius yn rhoddi gorchymyn newydd i yrru gwaith y deml ymlaen.* 13 *Gorphen y deml.*

519. *a* Pen. 4. 19, 20. * *Ecbatana, neu, mewn tiſt* *b* Sal. 40. 7. *c* Eſa. 60. 12, 13. Dat. 21. 16. *d* 1 Bren. 6. 36. Pen. 5. 8. *e* Pen. 7. 20. *f* Pen. 5. 14. *g* Pen. 7. 8. *b* Pen. 4. *i* Pen. 4. 3. Sal. 76. 10. Jer. 2. 3. *k* Dat. 12. 16. *l* Zec. 12. a 14. 10. Diar. 21. 30. *m* Eſa. 49. 23. a 60. 10. † Neu, *wenith*, Lef. 2. 1, 2. *n* Lef. 2. 13. *o* 1 Cron. 9. 29. *p* 1 Tim. 2. 1, 2. *q* Dan. 3. 28. *r* Dan. 3. *s* Sal. 132. *t* Dan. 2. 35.

YNA'r brenin Darius a oſododd *a* orchymyn; a chwiliwyd yn nhŷ'r llyfrau, lle y ceſwid y tryſorau yn Babilon.

2 A chafwyd yn * Acmetha, yn y lliſ yn nhalaith Media, ryw *b* lyfr, ac fel hyn yr yſgrifenaſid ynddo yn goffadwriaeth:

3 Yn y flwyddyn gyntaf i'r brenin Cyrus y goſododd y brenin Cyrus orchymyn *am* dŷ Dduw o'r tewn Jeruſalem, Adeilader y tŷ, y fan lle yr aberthent aberthau, gwnaer yn gadarn ei ſylfeini; yn *c* dri ugain cufydd ei uchder, *ac* yn dri ugain cufydd ei led:

4 *d* Yn dair rhês o feini mawr, a rhês o goed newydd: a rhodder y *e* draul o dŷ'r brenin.

5 A *f* lleſtri tŷ Dduw hefyd, yn aur ac yn arian, y rhai a ddug Nebucodonoſor o'r deml yn Jeruſalem, ac a ddug efe adref i Babilon, *g* rhodder hwynt i'w dwyn i'r deml yn Jeruſalem, i'w lle, a goſoder *hwynt* yn nhŷ Dduw.

6 Yn awr Tatnai tywyſog y tu hwnt i'r afon, Setharboznai, a'ch *b* cyfeillion yr Apharſaciaid, y rhai *ydych* o'r tu hwnt i'r afon, *i* ciliwch oddi yno.

7 *k* Gadewch yn llonydd waith tŷ Dduw hwn: adeiladed tywyſogion henuriaid yr Iuddewon y tŷ hwn i Dduw *l* yn ei le.

8 Goſodais hefyd orchymyn am yr hyn a wnewch i henuriaid yr Iuddewon hyn wrth adeiladu y tŷ Dduw hwn; mai *m* o gyfoeth y brenin, *ſef* o'r deyrnged o'r tu hwnt i'r afon, y rhoddir traul i'r gwyr hyn, fel na pheidio'r *gwaith*.

9 A'r hyn *a fydd* angenrheidiol i boeth-offrymmau Duw y nefoedd, yn eidionau, neu yn hyrddod, neu yn wyn, yn † yd, yn *n* halen, yn o win, ac yn olew, yn ol yr hyn a ddywedo yr offeiriaid *ydd* yn Jeruſalem, rhodder iddynt bob dydd yn ddibaid.

10 Fel yr offrymmont aroglau peraidd i Dduw'r nefoedd, ac y *p* gweddiont dros einioes y brenin, a'i feibion.

11 Goſodais hefyd orchymyn, pa ddyn bynnag a *q* newidio'r gair hwn, tynner coed o'i dŷ ef, a goſoder i ſefyll, *ac* ar hwnnw croger ef; a bydded ei dŷ ef yn *r* dommen am hynny.

12 A'r Duw, yr hwn a wnaeth i'w *s* enw breſwylio yno, a *t* ddinyſtria bob brenin
14. *t* Dan. 2. 35.

u Sal. 76. 13. brenin a phobl, a eſtynno ei law i *u* neſ- wldio *ac* i ddiſtrywio'r tŷ hwn eiddo Duw Jer. 12. 14. yn Ieruſalem. Myfi Darius a oſodais y gorchymyn: *x* gwneler eſ yn ebrwydd.

x Sal. 119. 9, 60. Adn. 6. ∝ Eſter 6. 10. Job 5. 11, 12. 2 Cron. 14. 7. *b* Pen. 1. 1. a 5. 13. a 7. 13. Adn. 13. 515. *c* 1 Bren. 6. 1, 37, 38. *d* Pen. 1. 1. Ioan 2. 20. *e* 2 Cron. 5. 5. *f* 1 Bren. 8. 63 2 Cron. 7. 5. *g* Pen. 8. 35. Num. 7. 2. *h* Ecſ. 28. 21. 1 Bren. 18. 31. *i* 1 Cron. 24. 1. *k* 1 Cron. 23. 4. *l* Sal. 48. 1. *m* Num. 3. 6. *n* Ecſ. 12. 6, 18. *o* 2 Cron. 7. 27. *p* 1 Cor. 5. 8. *q* Sal. 93. 5. 2 Cor. 6. 17. *r* Pen. 9. 11. *s* Sal. 24. 6. *t* 1 Cor. 5. 8. *u* Sal. 126. 5. *x* Diar. 21. 1. Pen. 5. 6. a 6. 8. ‡ Heb. *i gryſ hau eu duylaw.*

P E N. VII.

1 *Ezra yn myned i Ieruſalem,* 11 *gwedi cael gorcymyn gan Artaſerſes.*

457. A Gweddi'r pethau hyn, yn nheyrnaſiad *a* Artaſerſes brenin Perſia, Ezra
a Pen. 6. 14. Neh. 2. 1. *b* 1 Cron. 6. 14. *c* 1 Cron. 6. 7—11. *d* 1 Cron. 6. 4. *e* Adn. 11, 21. Sal. 45. 1. Jer. 8. 8. Mat. 12. 35. *f* Adn. 9. Pen. 8. 12, 31. 2 Cron. 19. 11. *g* 2ec. 2, 6. *h* Pen. 8. 15. *i* Pen. 2. 43. *k* Sal. 84. 7. *l* Ecſ. 12. 2. *m* Diar. 3. 6. *n* 1 Sam. 7. 3.

b mab Seraia, fab Azaria, fab Hilcia,
2 Mab *c* Salum, fab Sadoc, fab Ahitub,
3 Mab Amaria, fab Azaria, fab Meraioth,
4 Mab Seraia, fab Uzzi, fab Bucci,
5 Mab *d* Abiſua, fab Phinees, fab Eleazar, fab Aaron yr offeiriad pennaf:
6 Yr Ezra hwn a aeth i fyny o Babilon; ac efe *oedd c* yſgrifennydd cyflym yng nghyfraith Moſes, yr hon a roddaſai Arglwydd Dduw Iſrael: a'r brenin a roddes iddo *ef* ei holl ddymuniad, *f* fel yr *ydoedd* llaw yr Arglwydd ei Dduw arno *f* Adn. 9. ef.
7 A *rhai* a aethant i fyny o *g* feibion Iſrael, ac o'r offeiriaid, a'r *h* Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion, a'r *i* Nethiniaid i *k* Ieruſalem, yn y ſeithfed flwyddyn *g* zec. 2, i'r brenin Artaſerſes.
8 Ac efe a ddaeth i Ieruſalem yn y pummed mis, yr hwn *oedd* yn y ſeithfed flwyddyn i'r brenin.
9 Canys ar y *dydd* cyntaf o'r *l* mis cyntaf y cychwynodd efe i fyned i fyny o Babilon; ac ar y *dydd* cyntaf o'r pummed mis y daeth efe i Ieruſalem, *m* fel *yr oedd* daionus law ei Dduw gyd ag ef.
10 Canys Ezra a *n* barottoiſai ei galon i geiſio *o* cyfraith yr Arglwydd, ac i'w *o* Sal. 37. 31.
p gwneuthur, *q* ac i ddyſgu yn Iſrael *p* Mat. 23. 2. deddfau a barnedigaethau.
11 ¶ A dyma yſtyr yllythyr a roddodd brenin Artaſerſes i Ezra yr offeiriad Act. 1. 1. a'r yſgrifennydd, *ſef r* yſgrifennydd geiriau *q* Eſa. 36. gorchymynion yr Arglwydd, a'i ddeddfau 10. ef i Iſrael. 1 Tim. 3.
12 Artaſerſes *s* brenin y brenhinoedd 2. at Ezra yr offeiriad, yſgrifennydd deddf Adn. 6. perffaith Duw y nefoedd, *tangnefedd*, a'n *r* Mat. amſer a'r amſer. 13. 52.
13 Myfi a oſodais orchymyn, fod i 5 Sal. 105. bwy bynnag yn fy nheyrnas i o bobl Iſ- 10. rael, ac o'i offeiriaid eſ, a'u Lefiaid, *t* fydd Diar. 8. ewyllyſgar i fyned i Ieruſalem, gael myn- 15. ed gyd a thi. Ezec. 26.
14 O herwydd dy anfon di oddi wrth y 7. brenin, a'i *u* faith gynghoriaid, i ymweled Dan. 2. a Juda ac a Ieruſalem, wrth gyfraith 37. *x* dy Dduw yr hon *ſydd* yn dy law di; 1 Sal. 119. 3.
15 Ac i ddwyn yr y arian a'r aur a 3. offrymmodd y brenin a'i gynghoriaid, o *u* Eſter 1. honynt eu hunain, i Dduw Iſrael, yr hwn 14. *y mae* ei ∝ breſwylfa yn Ieruſalem, ? *x* Dan. 2.
16 A'r holl arian a'r aur a fedrych ei 47. gael yn holl dalaith Babilon, *a* gyd ag y Pen. 1. offrymmau gwirfodd y bobl a'r offeiriaid, 25. y rhai a offrymmant o honynt eu hunain ∝ 2 Cron. tu ag at dŷ eu Duw yn Ieruſalem. 6. 2.
17 Fel y prynech yn ebrwydd â'r arian *a* Pen. 8. hynny *b* ychen, hyrddod, ŵyn, a'u bwyd- 25. offrymmau, a'u diod-offrymmau, a'u Sal. 76. hoffrwm hwynt ar allor tŷ eich Duw yn 11. Ieruſalem. *b* Pen. 6.
18 A'r hyn a fyddo *c* da gennyt ti, a 9. chan dy frodyr, ei wneuthur a'r rhan arall *c* Neh. 7. o'r arian a'r aur, gwnewch yn ol *d* ewyllys 2. eich Duw. *d* Deut.
19 A'r lleſtri, y rhai a roddwyd i ti i 12. 8. waſanaeth tŷ dy Dduw, *e* dod adref o flaen 2 Bren. *dy* Dduw yn Ieruſalem. 12. 11.
20 A pheth bynnag ychwaneg a fyddo Sal. 143. angenrhaid i dŷ dy Dduw, yr hyn a 10. ddigwyddo i ti ei roddi, a roddi di o dry- Ioan 4. ſordy'r *f* brenin. 22.
21 A minnau y brenin Artaſerſes *e* Act. 3. ydwyf yn goſod *g* gorchymyn i'r holl dry- 21. ſorwyr y tu hwnt i'r afon, beth bynnag a *f* Sal. 2. geiſio Ezra, offeiriad, *ac h* yſgrifennydd 10. deddf Duw'r nefoedd gennych, *i* gwneler *g* Preg. yn ebrwydd; 8. 4.
22 Hyd ‖ gan talent o arian, a hyd gan *h* Adn. 6. corus o wenith, a hyd gan bath o win, a *i* Sal. 37. hyd gan bath o olew, a halen heb feſur. 4.
23 Beth bynnag * yw gorchymyn Duw, dros y nefoedd, gwneler yn ddyfal i dŷ Dduw'r nefoedd: canys pa ham y byddai *k* llid- mil ar iowgrwydd yn erbyn teyrnas y brenin a'i feibion?
24 Yr ydym yn hyſpyſu i chwi hefyd, *Hag.* 1. 8 *am* yr holl offeiriaid, a'r Lefiaid, cantor- * Heb. ion, porthorion, Nethiniaid, a gweinidog- *ſydd wrth* ion y tŷ Dduw hwn, na ellir bwrw arnynt *gyfraith.* *l* doll, na theyrnged, na threth. *k* Eſa. 59.
25 Tithau Ezra, yn ol doethineb dy 18. Dduw, yr hon *ſydd* yn dy law, *m* goſod a 34. 2. ſwyddogion a barnwyr, i farnu yr holl Nah. 1. 2. bobl o'r tu hwnt i'r afon, y rhai oll a *l* Mat. 17. *n* fedrant gyfraith dy Dduw; a *o* dyſgwch 25, 26. y rhai ni's medrant. *m* Ecſ.
26 A phwy bynnag ni wnelo gyfraith 18. 21, 22 dŷ Dduw, a chyfraith y brenin, gwueler *n* Mal. 2. *p* barn yn ebrwydd arno eſ, pa un bynnag 7. ai i farwolaeth, ai i'w ddeol, ai i ddirwy 2 Tim. 2. o dda, ai i garchar. 3.
27 ¶ *q* Bendigedig *fyddo* Arglwydd Ioan 13. Dduw ein tadau, yr hwn a roddes fel hyn 17. ynghalon y brenin, i harddu tŷ yr Ar- *o* 2 Cron. glwydd yr hwn ſydd yn *s* Ieruſalem: 17. 7.
28 Ac *t* a barodd i mi drugaredd o *p* 2 Theſ. flaen y brenin a'i gynghoriaid, ac o flaen 1. 8. holl gedyrn dywyſogion y brenin. *u* Ac Jer. 15. mi a gynnorthwyvyd, fel *yr oedd* ∝ llaw 2. yr Arglwydd fy Nuw arnaf fi, a chefgl- 1 Pedr 2. ais o Iſrael bennaethiaid i fyned i fyny 14. gyd â mi.

P E N. *q* 1 Cron. 20. 10.

r Diar. 21. 1. Iago 1. 17. *s* Adn. 15. *t* Pen. 9. 9. *u* Sal. 138. Phil. 4. 13. 2 Tim. 4. 17. *x* Pen. 5. 5.

P E N. VIII.

1 *Enwau y rhai a ddaethwelafant gyd âg Ezra o Babilon.* 15 *Ezra yn danfon am wyr imidogion i'r deml:* 21 *Yn cadw ympryd.*

457. A Dyma eu pennau cenedl hwynt, a'u
a Diar. a nachau, y rhai a *b* aeth i fyny gyd
10. 7. a mi, yn nheyrnafiad Artaferfes y
2 Cron. brenin, allan o Babilon.
4. 33.
b Pen. 7. 2 O feibion Phinees; Gerfiom: o feib-
1, 6. ion Ithamar, Daniel: o feibion Dafydd;
c 1 Cron. *c* Hattus.
3. 22.
d Pen. 2. 3 *d* O feibion Secania, o feibion Phar-
e Gen. 17. os; Zecaria: a chyd âg ef y rhifwyd wrth
10. eu nachau gant a deg a deugain o *e* wr-
Gal. 3. 8. rywiaid.
f Neh. 4 O feibion *f* Pahath-Moab; Eliöenai
10. 14. mab Zerahia, a chyd âg ef ddau cant o
g Neh. wrrywiaid.
10. 16. 5 O feibion Secania; mab Jahaziel, a
h Pen. chyd âg ef dri chant o wrrywiaid.
10. 15. 6 O feibion *g* Adin hefyd; Ebed mab
i Gal. 3. *h* Jonathan, a chyd âg ef ddeg a deugain
28. o wrrywiaid.
1 Cor. 11. 7 Ac o feibion Elam; Jefaia mab A-
3, 11. thalia, a chyd âg ef ddeg a thrugain o
Eph. 5. 23 wrrywiaid.
k Pen. 10. 8 Ac o feibion Sephatia; *k* Zebadia
5. mab Micael, a chyd âg ef bedwar ugain o
m Pen. wrrywiaid.
2. 11.
n Pen. 2. 9 O feibion Joab; *l* Obadia mab Jehi-
12. el, a chyd âg ef ddau cant a deunaw o
* Neu, wrrywiaid.
y mab 10 Ac o feibion Selomith; mab Jofi-
ieuangaf. phia, a chyd âg ef wyth ugain o wrryw-
† Neu, laid.
Zatcur. 11 Ac o feibion *m* Bebai; Zecaria mab
o Sal. 137. Bebai, a chyd âg ef wyth ar hugain o
1. wrrywiaid.
12 Ac o feibion *n* Azgad; Johanan
Act. 16. * mab Hacatan, a chyd âg ef ddeng mab
13. a chant.
Pieg. 50. 13 Ac o feibion olaf Adonicam, dyma
4, 5. hefyd eu henwau hwynt, Eliphelet, Je-
q Diar. hiel, a Semaia, a chyd â hwynt drugain o
21. 23. wrrywiaid.
Act. 20. 14 Ac o feibion Bigfai; Uthai, a
28. † Zabbud, a chyd â hwynt ddeg a thrug-
2 Cron. ain o wrrywiaid.
11. 28.
1 Pedr 5. 15 ¶ A chefglais hwynt wrth yr o afon
1, 2. fydd yn myned i Ahafa; ac yno y *p* gwer-
‡ *ymnawr* fyllasom ni dridiau: ac mi a *q* ymchwiliais y
Pen. 7. 7. bobl, a'r offeiriaid, ond ni chefais yno
Adn. 2. ‡ *neb* o feibion Lefi.
Dat. 11. 16 Yna yr anfonais am Eliezer, am
16, Ariel, am Semaia, ac am Elnathan, ac
r Pen. 7. 9 am Jarib, ac am Elnathan, ac am Nathan,
s Diar. ac am Zecaria, ac am Mefulam, y pen-
16. 22. naethiaid; ac am Joiarib, ac am Elna-
Neh. 8. 7. than, y rhai doethion:
t Neh 3. 17 A rhoddais orchymyn gyd â hwynt
17. at Ido, pennaeth yn y fan *a elwir* Cafi-
u Pen. 2. phia; a gofodais yn eu pennau hwynt
43; eiriau i'w traethu wrth Ido, *a'i* frodyr y
1 Cron. Nethiniaid, yn y fan *a elwir* Cafiphia, fel
25. 1. y dygent attom ni weinidogion i dŷ ein
x 2 Cron. Duw.
29. 5. 18 A hwy a ddygafant attom, (fel *yr*
Ezec. 36. *oedd r* daionus law ein Duw arnom ni) wr
37. *s* dyallgar o feibion Mali, Mab Lefi, fab
y Lef. 16. Ifrael, a Serebia, a'i feibion, a'i frodyr,
25. ddeunaw;
a 23. 29. 19 A *t* Hazabia, a chyd âg ef Jefaia o
Eſa. 28. 3 feibion Merari, a'i frodyr, a'u meibion,
Jer. 16. ugain;
19. 20 Ac o'r *u* Nethiniaid a roddasai Da-
Zec. 8. fydd a'r tywyſogion yng wasanaeth y Lef-
19. aid, dau cant ac ugain o Nethiniaid:
hwynt oll a hyſpyſafid erbyn *eu* henwau.
z Sal. 5. 8 21 ¶ Ac yna wrth afon Ahafa y cyhoedd-
Luc 1. 79. ais *x* ympryd, y i ymgyſtuddio ger bron ein
a 1 Cor. Duw ni, i geiſio ganddo ef *z* ffordd union
9. 15. i ni, ac i'n plant, ac i'n golud oll.
b Sal. 73. 22 *a* Canys cywilydd oedd gennyf geiſio gan y brenin fyddin a gwyr meirch,
23. i'n cynnorthwyo rhag y gelyn ar y ffordd:
c 1 Cron. canys llafarasem wrth y brenin, gan ddy-
16. 10. wedyd, *b* Llaw ein Duw ni *ſydd* er daioni
d Sal. 90. ar *c* bawb a'i ceiſiant ef, a'i *d* gryfdwr a'i
11. ddigter yd erbyn pawb a'i *e* gadawant
e 2 Cron. cf.
15. 2.

23 Am hynny yr ymprydiaſom ac yr
ymbiliaſom a'n Duw am hyn; ac *f* efe a
wrandawodd arnom. f Mat. 7. 7.

24 ¶ Yna y neillduais ddeuddeg o ben-
naethiaid yr offeiriaid, Serebia, Haſabia,
a deg o'u brodyr gyd â hwynt.

25 Ac a bwyſais attynt hwy yr *g* arian, g Pen. 7.
a'r aur, a'r lleſtri, *ſef* offrwm ty ein Duw 15, 16.
ni, yr hyn a offrymmaſai'r brenin, a'i a 5. 6.
gynghoriaid, a'i dywyſogion, a holl Iſrael,
y rhai a gawſid *yno*.

26 Ie, pwyſais i'w dwylaw hwynt chwe
chant a deg a deugain *b* talent o arian, b Pen. 7.
ac o leſtri arian gan talent, a chan talent 22.
o aur;

27 A deg o offrychau aur o fil o ddrac-
monau; a dau leſtr o bres melyn da, mor || Heb.
|| brydferth ag aur. *ddymunol*

28 A dywedais wrthynt, *i* Sanctaidd i Deut.
ydych chwi i'r Arglwydd; a'r *k* lleſtri *yd-* 33. 8.
ynt ſanctaidd; yr arian hefyd a'r aur *ſydd* k Num.
offrwm gwirfodd i Arglwydd Dduw eich 4. 4.
tadau. l Luc 12.
37.
29 *l* Gwyliwch, a chedwch *bwynt*, hyd Act. 20.
oni phwyſoch *bwynt* ger bron pennaeth- 31.
aid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a phennau I Pedr 5.
cenedl Ifrael yn Jeruſalem, yng *m* nghell- 2.
oedd tŷ yr Arglwydd. m 1 Bren.
6. 5.
30 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a Neh. 10.
gymmeraſant bwys yr arian, a'r aur, a'r 39.
lleſtri, i'*w* dwyn i Jeruſalem i dŷ ein Duw Can. 1. 4.
ni. n Adn.
15.
31 ¶ A chychwynaſom oddi wrth afon
n Ahafa, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis
cyntaf, o i fyned i Jeruſalem: a *p* llaw ein
Duw oedd arnom ni, ac a'n gwaredodd o
law y gelyn, a'r rhai *oedd* yn cynllwyn ar o Jer. 30.
y ffordd. 34.
p Pen. 7.
32 *q* Ac ni a ddaethom i Jeruſalem, 6, 28.
ac a arofaſom yno dridiau. q Pen. 9.
9.
33 ¶ Ac ar y pedwarydd dydd y pwyſ- Neh. 2.
wyd yr arian, a'r aur, a'r lleſtri, yn nhŷ 11.
ein Duw ni, trwy law *r* Meremoth mab r Neh. 3.
Uria yr offeiriad; ac Eleazar mab Phi- 4.
nees *oedd* gyd âg ef; a *s* Jozabad mab s Neh. 8.
Jeſua, a Noadia mab Binnui, y Lefiaid, 7.
cedd gyd â hwynt: t Pen. 6.
17.
34 Wrth rifedi, *ac* wrth bwys pob un.
A'r holl bwyſau a ſgrifenwyd y pryd Luc 1.
hynny. 74.
† Rhuf. 12.
35 Meibion y gaeth-glud, y rhai a 1.
ddaeth o'r caethiwed, *t* a offrymmaſant u Pen. 6.
boeth-offrymmau i Dduw Iſrael, *u ſef* 18.
deuddeg o fyſtych dros holl Iſrael, pum x Pen. 1.
ugain onid pedwar o hyrddod, pedwar 6.
ugain namyn tri o wyn, a deuddeg o Eſa. 56.
fychod yn bech-aberth: y cwbl *oedd yn* 6. 7.
offrwm poeth i'r Arglwydd. Dat. 12.
16.
36 ¶ A rhoddaſant orchymyn y brenin
at bendefigion y brenin, a thywyſogion y tu
hwnt i'r afon; a hwy a *x* gynnorthwy-
aſant y bobl, a thŷ Dduw.

P E N. IX.

1 *Ezra yn geſtdio am fod y bobl yn ym-*
gyfathrachu â dieithraid; 5 *yn gweddio*
ac yn cyfaddef eu pechodau.

457. A Gwedi darfod hynny, y tywyſogion
a Mat. a daethant attaf fi, gan ddywedyd, 23. 3.
Nid ymneillduodd pobl Iſrael, a'r *a* offeir- Rhuf. 2.
iaid, a'r Lefiaid, oddi wrth bobl y gwled- 22.
ydd: *gwnaethant* yn ol eu *b* fieidd-dra b Deut.
hwynt; *ſef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y 7. 1–6.
Pereziaid, y Jebuſiaid, yr Ammoniaid, c Mal. 2.
y Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Amoriaid. 11.
d 1 Cor.
2 Canys cymmeraſant o'u *c* merched 7. 14.
iddynt eu hun, ac i'w meibion; *d* a'r had e Eſa. 9.
ſanctaidd a ymgymmyſgodd â phobl y 13.
gwledydd: a llaw y *e* pennaethiaid a'r ty- f 2 Bren.
wyſogion fu gyntaf yn y camwedd hyn. 19. 1.
Gen. 37.
3 Pan glywais innau hyn, *f* mi a rwyg- 29.
ais fy nillad a'm gwiſg, ac a dynnais wallt Job 1. 20.
fy mhen a'm barf, ac a eiſteddais yn g Sal. 143.
g ſynn. 4.
b Ioan
4 *h* Yna yr ymgaſglodd attaf fi hob un 11. 33.
a'r a ofnodd eiriau *i* Duw Iſrael, am i Pen. 10.
gamwedd y rhai a gaeth-gludaſid; ac myfi 3.
a eiſteddais yn ſynn hyd yr aberth pryd- Mal. 3. 16
nhawnol. k Ecſ. 30.
7, 8.
5 ¶ Ac ar yr aberth *k* prydnhawnol mi
a gyfodais o'm cyſtudd; a gwedi i mi
rwygo

l 1 Bren. 8. 54. *m* Rhuf. 6. 21. Dat. 3. 16. *n* Sal. 38. 4. * Neu, *euog-rwydd* *o* 2 Cron. 28. 9. Ioan 1. 2. Dat. 18. 5. *p* 2 Cor. 7. 11. *q* Preg. 3. 5, 18. Esa. 22. 13. *r* Sal. 136. 23. *s* Pen. 1. 1 a 6. 3. a 7. 21. *t* Esa. 5. 2 *u* Galar. 3. 32. *x* Deut. 7. 3. † *O ymyl i ymyl.* 2 Bren. 21. 16. *y* Ecf. 23. 32. Deut. 7. 3 ≈ Deut. 23. 6 *a* Sal. 103. 17. *a* 112. 1. 2. Diar. 13. 22. *b* Job 11. 6. Sal. 103. 10. Galar. 3. 22. ‡ Heb. *a phobl y ſheidd-dra hwynt?* *c* Ioan 5. 14. *d* Neh. 9. 33. *e* Sal. 32. 3. *f* Sal. 1. 5.

rwygo fy nillad a'm gwisg, mi a oftyngais ar fy nglíniau, ac a ledais fy *l* nwylaw at yr Arglwydd fy Nuw.

6 Ac a duywedais, O *fy* Nuw, y mae arnaf *m* gywilydd a gorchwyledd godi fy wyneb attat ti, fy Nuw; o herwydd, *n* ein hanwireddau ni a aethant yn aml dros ben, a'n * camwedd a dyfodd o hyd y nefoedd.

7 Er dyddiau ein tadau yr *y dym* ni mewn camwedd mawr hyd y dydd hwn; ac am ein hanwireddau y rhoddwyd ni, ein brenhinoedd, *a*'n hoffeiriaid, i law brenhinoedd *y* gwledydd, i'r cleddyf, i gaethiwed, ac i anrhaith, ac i *p* warthrudd wyneb, megis heddyw.

8 Ac yn awr dros ennyd fechan y daeth gras oddi wrth yr Arglwydd ein Duw, i adael i ni weddill i ddiangc, ac i roddi i ni *q* hoel yn ei le ſanctaidd ef; fel y goleuai ein Duw ein llygaid, ac y rhoddai i ni ychydig orphwyſdra yn ein caethiwed.

9 Canys caethion *oeddym* ni; ond *r* ni adawodd ein Duw ni yn ein caethiwed, eithr *s* parodd i ni drugaredd o flaen brenhinoedd Perſia, i roddi i ni orphwyſdra i ddyrchafu tŷ ein Duw ni, ac i gyfodi ei leoedd anghyfannedd ef, ac i roddi i ni *t* fur yn Judea a Jerufalem.

10 Aç yn awr, O ein Duw! *u* beth a ddywedwn gwedi hyn? canys gadawſom dy orchymynion di,

11 Y rhai a *x* orchymynaiſt trwy law dy weiſion y prophwydi, gan ddywedyd, Y wlad yr ydych yn myned iddi i'w meddiannu, gwlad halogedig *yw* hi, trwy halogedigaeth pobl y gwledydd, o blegid eu ffieidd-dra hwynt, y rhai a'i llanwaſant hi a'u haflendid † o gwrr bwy gilydd.

12 Ac yn awr, y na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymerwch eu merched hwynt i'ch meibion chwaith, ac ≈ na cheiſiwch eu heddwch hwynt na'u daioni byth: fel y cryfhaoch, ac y mwynhaoch ddaioni'r wlad, ac y gadawoch hi yn *a* etifeddiaeth i'ch meibion byth.

13 A gwedi yr hyn oll a ddaeth arnom am ein drwg weithredoedd, a'n mawr gamwedd, am i ti ein Duw *b* ein cofpi yn llai na'n hanwireddi, a rhoddi i ni ddiangfa fel hyn;

14 *c* A dorrem ni dracheſn dy orchymynion di, ac ymgyfathrachu ‡ a'r ffiaidd bobl hyn? oni ddigit ti wrthym, nes *an* difetha, fel na *byddai un* gweddill na diangol?

15 Arglwydd Dduw Iſrael, *d* cyfiawn *ydwyt* ti; eithr gweddill diangol ydym ni, megis heddyw: wele ni o'th *e* flaen di yn ein camweddau; *f* canys ni allwn ni feſyll o'th flaen di am hyn.

PEN. X.

1 Setanin yn annog Eſdra i ddiwygio'r priodaſau dieithr. 9 Y bobl yn addaw gwellhau.

A Gwedi i Ezra weddio a *a* chyffeſu, gan wylo a fyrthio i lawr o flaen *b* tŷ Dduw, tyrfa fawr o Iſrael a ymgaſglaſant atto ef, yn wyr, a chan wragedd, ac yn blant: canys y bobl a wylaſant ag wylofain mawr.

2 Yna y llafarodd Secania mab Jehiel, o feibion Elam, ac a ddywedodd wrth Ezra, Ni a bechaſom yn erbyn ein Duw, ac a *d* gyttaliaſom â gwragedd dieithr o bobl y wlad: etto yn awr y mae *e* gobaith i Iſrael am hyn.

3 Yn awr, gan hynny, gwnawn gyfammod â'n Duw, ar fwrw allan yr holl wragedd, a'u plant wrth *f* gyngor yr Arglwydd, a'r *g* rhai a ofnant orchymynion *b* ein Duw: a gweler yn ol y gyfraith.

4 *i* Cyfod; canys arnat ti *y mae*'r peth: a ni *a fyddwn* gyd a thi: *k* ymwrola, a *l* gwna.

5 Yna y cyfododd Ezra, ac a *m* dyngodd bennaethiaid yr offeiriaid a'r Leſiaid, a holl Iſrael, ar wneuthur yn ol y peth hyn. A hwy a dyngaſant.

6 ¶ Yna y cyfododd Ezra o flaen *n* tŷ Dduw, ac a aeth i *o* yſtafell Johanan mab Eliaſib: a *phan* ddaeth yno, *p* ni fwyttaodd fara, ac nid yfodd ddwfr; canys galaru yr oedd am gamwedd y gaeth-glud.

7 A chyhoeddaſant yn Juda a Jeruſalem, ar i holl feibion y gaeth-glud ymgaſglu i Jeruſalem;

8 A phwy bynnag ni ddelai o fewn tridiau, yn ol cyngor y pennaethiaid a'r henuriaid, efe a gollai ei holl olud, ac yntau *q* a ddidolid oddi wrth gynnulleidfa'r rhai a gaeth-gludaſid.

9 ¶ Felly holl wyr Juda a Benjamin a ymgaſglaſant i Jeruſalem o fewn tridiau: hynny *oedd* y nawfed mis, ar yr ugeinfed *dyad* o'r mis: a'r holl bobl a eiſteddaſant yn heol tŷ Dduw, yn crynu o achos y peth *hyn*, ac o achos y * gwlawogydd.

10 Ac Ezra yr offeiriad a gyfododd, ac a ddywedodd wrthynt Chwi a bechaſoch, ac a gyttaliaſoch a gwragedd dieithr, *r* gan ychwanegu at hechod Iſrael.

11 Ac yn awr *s* rhoddwch foliant i Arglwydd Dduw eich tadau, a gwnewch *t* ei ewyllys ef; ac *u* yſgerwch oddi wrth bobl y tir, ac oddi wrth y gwragedd dieithr.

12 A holl dyrfa Iſrael a attebaſant, ac a ddywedaſant â llef uchel, Yn ol *x* dy air di y mae arnom ni wneuthur.

13 Eithr y bobl ſydd lawer, a'r amſer yn wlawog, ac ni ellir ſefyll allan, ac nid gwaith un diwrnod na dau *ydyw*: canys pechaſom † yn ddirfawr yn y peth hyn.

14 Safed yn awr ein y pennaethiaid o'r holl dyrfa, a deued y rhai o'n dinaſoedd a gyttaliaſant â gwragedd dieithr, ar amſeroedd goſodedig, a henuriaid pob dinas, ≈ a'u barnwyr gyd â hwynt, nes troi digter ein Duw oddi wrthym am y peth hyn.

15 ¶ Yn unig Jonathan mab Aſahel, a Jahaſia mab Ticfa, a ‡ oſodwyd ar hyn: Meſulam hefyd a Sabbethai y Leſiad a'u cynnorthwyaſant hwy.

16 A meibion y gaeth-glud a wnaethant felly. Ac Ezra yr offeiriad, *a*'r gwyr *oedd* bennau cenedl tŷ eu tadau, a hwynt oll wrth *eu* henwau, a neilluduwyd, ac a eiſteddaſant ar y dydd cyntaf o'r ddegfed mis, i ymofyn am y peth hyn.

17 A hwy a ddarfuant â'r holl wyr a gyttaliaſent â gwragedd dieithr, erbyn y dydd cyntaf.

18 ¶ A || chaſwyd o feibion yr *a* offeiriaid, y rhai a gyttaliaſent â gwragedd dieithr: o feibion Jeſua mab Joſadac, a'i frodyr; Maaſeia, ac Eliezer, a Jarib, a Gedalia.

19 A hwy a roddaſant eu *b* dwylaw ar fwrw allan eu gwragedd; a chan iddynt *c* bechu, *a offrymmaſant d* hwrdd o'r praidd dros eu camwedd.

20 Ac o feibion *e* Immer, Hanani, a Zebadia,

21 Ac o feibion *f* Harim; Maaſeia, ac Elia, a Semaia, a Jehiel, ac Uzzia.

22 Ac o feibion *g* Paſur; Elioenai, Maaſeia, Iſmael, Nethaneel, Jozabad, ac Elaſa.

23 Ac o'r *h* Leſiaid; Jozabad, a Simei, a Cheſaia (hwnnw *yw* Celita) Pethahia, Juda ac Eliezer.

24 Ac o'r cantorion; Eliaſib, ac o'r porthorion; *i* Salum, a Thele .., ac Uri.

25 Ac o * Iſrael: o feibion *k* Paros; Ramia, a Jeſia, a Malcia, a Miſamin, ac Eleazar, a Malcia, a Benaia.

26 Ac o feibion *l* Elam; Mattania, Zecaria, a Jehiel, ac Abdi, a Jeremoth, ac Elia.

27 Ac o feibion *m* Zattu; Elioenai, Eliaſib, Mattania, a Jeremoth, a Zabad, ac Aziza.

28 Ac o feibion Bebai; Jehohanan, Hanania, Zabbai, *ac* Athlai.

29 Ac o feibion *n* Bani; Meſulam, Maluc, ac Adaia, Jaſub, Seal, a Ramoth.

a Diar. 28. 13. Dan. 9. 2. Hoſ. 14. 1, 2. *b* Ioan 1. 9, 10. *b* 1 Bren. 9. 3. 2 Cron. 7. 12. *c* 2 Cron. 20. 13. *d* Neh. 13. 23. *e* Eſa. 55. 7. *f* Pen. 9. 11, 12. *g* Pen. 9. 4. *b* Deut. 7. 2, 3. *i* Joſ. 7. 10. *k* 1 Cron. 19. 13. *l* 2 Cron. 28. 1. *m* 2 Cron. 15. 15. *n* Adn. 1. *o* Neh. 13. 5. *p* Job 23. 12. Ioan 4. 32. *q* Ioan 9. 34. *yſgymmunedig*, * Heb. *cawodydd* 1 Sam. 12. 18. *r* 1 Sam. 12. 19. Luc 3. 20 *s* Joſ. 7. 19. *t* Diar. 28. 13. Rhuf. 12. 2. *u* Neh. 9. 2. 1 Cor. 7. 12--15. *x* Adn. 4. Sal. 78. 56, 57. † Neu, *lawer o* } *bonom*, Mat. 7. 13. *y* Deut. 17. 9. ≈ 2 Cron. 19. 5. ‡ Heb. *ſafodd*. || Caſwyd 113 yn euog o'n troſedd hwn, o ba rai yr oedd 28 o'r offeiriaid a'r Leſiaid, *Mal.* ii. 7, 8, 9, 10, 11, &c. *a* Mat. 19. 8. *b* 2 Bren. 10. 15. 2 Cron. 30. 8. Job 17. 3. *c* Lef. 4. 3. *d* Lef. 5. 16. *e* Pen. 2. 37. *f* Pen. 2. 39. *g* Pen. 2. 38. *b* Pen. 2. 40. *i* Pen. 2. 42. * *Debiau* *k offeiriaid*, Ado. 18. *k* Pen. 2. 3. *l* Pen. 2. 7. *m* Pen. 2. 8. *n* Pen. 2. 10.

30 Ac o feibion Pahath-moab; Adna, a Celal, Benaia, Maaseia, Mattania, Bezaleel, a Binnui, a Manasse.

o Pen. 2. 32. Adn. 21.

31 Ac o feibion o Harim; Eliezer, Isia, Malcia, Semaia, Simeon,

32 Benjamin, Maluc, a Semaria.

p Pen. 2. 19.

33 O feibion p Hasum; Mattenai, Mattatha, Zabad, Eliphelet, Jeremai, Manasse, a Simei.

q Adn. 29.

34 O feibion q Bani; Maadai, Amram, ac Uel,

35 Benaia, Bedeia, Celu,

36 Fania, Meremoth, Eliasib,

37 Mattania, Mattenai, a Jaasau,

38 A Bani, a Binhui, a Simei,

39 A Selemia, a Nathan, ac Adaia,

40 * Macnadebai, Sasai, Sarai,

41 Azareel, a Selemia, a Semaria,

42 Salum, Amaria, a Joseph.

43 O feibion r Nebo; Jeiel, Mattathia, Zabad, Zebina, Jadau, a Joel a Benaia.

44 s Y rhai hyn oll a pymmerasant wragedd dieithr: ac yr oedd i rai o honynt wragedd a ddygasai blant iddynt.

* Neu, *Mubhadebai.*

r Pen. 2. 29. Neh. 7. 33.

s Diar. 9. 17. Dat. 13. 3.

LLYFR NEHEMIA.

Y CYNHWYSIAD.

Ytbir mai'r Nehemia *bwn a ysgrifennodd y Llyfr, sy'n dwyn ei enw, ac nid y* Nehemia *a sonir,* Ezra ii. 2. *Cafodd ffafr y brenin* Artaserses *i ddychwelyd i* Juda, *ar ol* Zorobabel *ac* Ezra, *yna ese a adeiladodd furiau* Jerusalem, *ac a osodedd i synu y wir grefydd, er gwaethaf llid gelynion.* Pen. vi. 16.

PEN. I.

Nehemia, wrth glywed gan Hanani ddrwg gyflwr Jerusalem, yn galaru, yn ymprydio, ac yn gweddio.

Cyn Crist. 446.

GEiriau Nehemia mab Hacalia. A bu ym mis *a* Cisleu, *yn yr* *b* ugeinfed flwyddyn, pan oeddwn i ym mrenhinllys Susan,

a Ezra 10. 9. b Ezra 7. 8. Pen. 2. 1. c Ezra 10. 20. Pen. 7. 2. d Ezra 1. 11.

2 Ddyfod o *c* Hanani, un o'm brodyr, efe a gwyr o Juda; a gofynais iddynt am yr Iuddewon a ddiangasai, y rhai a adawsid o'r *d* caethiwed, ac am Jerusalem.

* Y gwiedydd dan lywodraeth yr ymerawdwyr a elwid *taleithiau.* Galar. 1. 1. Act. 25. 1 e Esa. 33. 10. † Neu, *fydd heb ei gysodi,* 2 Bren. 25. 10. Jer. 5. 10. Sal. 102. 13. a 127. 1. f Ezra 9. 4. Zeph. 3. 17, 18. Knut. 12. 18. 1 Cor. 12. 26. g Sal. 106. 16. Dan. 9. 4. b Jer. 23. 24. i Ecf. 20. 6. k 1 Bren. 8. 30. 49, 54. Sal. 34. 15. l Luc 18. 1. m Diar. 28. 13. n Sal. 51. 4.

3 A hwy a ddywedasant wrthyf, Y gweddillion, y rhai a adawyd o'r gaethglud yno yn y * dalaith, *ydynt* mewn *e* blinder mawr a gwaradwydd: mur Jerusalem hefyd, † a ddrylliwyd, a'i phyrth a losgwyd a than.

4 ¶ A phan glywais y geiriau hyn, *f* myfi a eisteddais ac a wylais, ac a alerais *dalm* o ddyddiau; a buin yn ymprydio, ac yn gweddio ger bron Duw y nefoedd;

5 A dywedais, attolwg, *g* Arglwydd Dduw y nefoedd, y *h* Duw mawr ac ofnadwy, yr hwn fydd yn *i* cadw cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant ef ac a gadwant ei orchymynion:

6 *k* Bydded, attolwg, dy gluft yn clyved, a'th lygaid yn agored, i wrando ar weddi dy was, yr hon yr ydwyf fi yn ei gweddio ger dy fron di yr awr hon *l* ddydd a nos, dros feibion Israel dy weision, ac yn *m* cyffesu pechodau meibion Israel, y rhai a bechasom i'th *n* erbyn: myfi hefyd a thy fy nhad a bechasom.

7 Gwnaethom yn llygredig iawn i'th erbyn, ac ni chadwasom y gorchymynion, na'r deddfau, na'r barnedigaethau, a orchymynaist i Moses dy was.

8 *o* Cofia, attolwg, y gair a orchymynaist wrth Moses dy was, gan ddywedyd, *p Os* chwi a droseddwch, myfi a'ch gwasgaraf chwi ym mysg y bobloedd:

9 Ond *os q* dychwelwch attaf fi, a chadw fy ngorchymynion, a'u gwneuthur hwynt; *r* pe gyrrid rhai o honoch chwi hyd eithaf y nefoedd, *etto* mi a'u casglaf hwynt oddi yno, ac a'u dygaf i'r lle a *s* etholais i drigo o'm henw ynddo.

10 A hwy *ydynt* dy weision a'th bobl, y rhai a *t* wareddaist a'th fawr allu, ac a'th law nerthol

11 Attolwg, Arglwydd, bydded yn awr dy gluft yn gwrando ar *u* weddi dy was, ac ar weddi dy weision y rhai fydd yn ewyllysio ofni dy *x* enw: a llwydda hefyd, attolwg, dy was heddyw, a chaniatta iddo *gael* trugaredd ger bron y gwr hwn. Canys myfi oedd drulliad i'r brenin.

o Esa. 43. 26. p Lef. 26. 36. Deut. 4. 25. q Joel 2. 13. r Deut. 30. 4. s Sal. 132. 13. t Ecf. 13. 9. a 32. 11. u Mat. 21. 22. x Esa. 26. 8. y 1 Cron. 22. 11.

PEN. II.

Artaserses, pan wybu yr achos o driftwch Nehemia, yn ei anfon a llythyrau, a gorchymynion i Jerusalem. 17 ac yn annog yr Iuddewon i adeiladu.

445, 3.

AC ym mis *a* Nisan, yn yr ugeinfed flwyddyn i *b* Artaserses y brenin, *yr oedd* gwin o'i flaen ef: ac mi a gymmerais y gwin, ac a'i rhoddais i'r brenin. Ond ni byddwn *arferol o fod* yn *c* drift ger ei fron ef.

a Eft. 3. 7 b Adn. 11. Ezra 7. 8. c Gen. 40. 7.

2 Am hynny y brenin a ddywedodd wrthyf, Pa ham *y mae* dy *d* wyneb-pryd yn drift, a thithau heb fod yn glaf? nid *yw* hyn ond triftwch calon. *e* Yna yr ofnais yn ddirfawr:

d Diar. 15. 13. e Sal. 94. 19.

3 A dywedais wrth *y* brenin, *f* Byw fyddo'r brenin yn dragywydd: pa ham na thriftâi fy wyneb, pan fyddai y ddinas, tŷ beddrod fy nhadau, wedi *ei* dinyftrio, a'i phyrth wedi ei hyfu a than?

f 1 Bren. 1. 31. Dan. 2. 4. a 6. 21. g 1 Sam. 1. 13. Phil. 4. 6. b Ezra 5. 17.

4 A'r brenin a ddywedodd wrthyf, Pa beth yr wyt ti yn ei ddymuno? Yna *y g* Gweddiais ar Dduw y nefoedd.

5 Ac mi a ddywedais wrth y brenin, *h* Os rhynga bodd i'r brenin, ac od yw dy was yn gymmeradwy ger dy fron di, ar i ti fy anfon i Juda, i ddinas beddrod fy nhadau, fel yr *i* adeiladwyf hi.

h Hag. 1. 4. i Pen. 1. 11.

6 A'r brenin a ddywedodd wrthyf, (a'i wraig yn eiftedd yn ei ymyl ef) Pa hyd y bydd dy daith di, a pha bryd y dychweli? *k* A gwelodd y brenin yn dda fy anfon i, a minnau a nodais iddo *l* amfer.

Sal. 65. 2. l Pen. 5. 14. a 13. 6. m 3 Ioan 8.

7 Yna y dywedais wrth y brenin, Os rhynga bodd i'r brenin, rhodder i mi lythyrau at y tywyfogion o'r tu hwnt i'r afon, fel y *m* trofglwyddont fi nes fy nyfod i Juda;

n Ezra 5. 5. a 7, 6, 9, 28.

8 A llythyr at Asaph, ceidwad coedwig y brenin, fel y rhoddo efe i mi goed i wneuthur trawftiau i byrth y palas y rhai *a berthyn* i'r tŷ, ac i fur y ddinas, ac i'r tŷ yr elwyt iddo. A'r brenin a roddodd i mi, *n* fel yr *oedd* daionus law fy Nuw arnaf fi.

Adn. 18. o Pen. 13. 28. Jer. 43. 3, 4. Num. 22. 3, 4.

9 ¶ Yna y daethum at y tywyfogion o'r tu hwnt i'r afon, ac a roddais iddynt lythyrau y brenin. (A'r brenin a anfonafai dywyfogion y llu, a marchogion gyd â mi.)

p Diar. 30. 22. q 2 Sam. 12. 26. r Diar. 27. 4.

10 Pan glybu Sanbalat yr *o* Horoniad, a Tobia y *p* gwas yr *q* Ammoniad, y *peth byn,* bu *r* ddrwg iawn ganddynt, am ddyfod dyn i geifio daioni i feibion Israel.

Act. 13. 45. s Ezra 8. 34.

11 Felly mi *s* a ddaethum i Jerusalem, ac a fum yno dridiau.

t Sal. 119. 60.

12 ¶ A chyfodais liw *t* nos, myfi ac ychydig wyr gyd â mi; ac ni fynegais i neb beth a roddasai fy Nuw yn fy nghalon i wneuthur yn Jerusalem: ac anifail nid *oedd* gennyf, ond yr anifail yr oeddwn yn marchogaeth arno.

Diar. 10. 4. Rhuf. 12. 11. u 2 Cron. 26. 9. Pen. 3. 13

13 Ac mi a aethum allan liw nos, trwy *u* borth y glynn, ar gyfer *x* ffynnon y ddraig,

x Esa. 8. 6

* lle y trigai dreigiau gynt Sal. 44. 19.
y Pen. 3. 13.
x Pen. 3. 15.
a 2 Bren. 18. 17.
b 2 Sam. 15. 23.
c Mat. 6. 13, 2. Preg. 3. 7.
d Eſa. 50. 4. Mal. 3. 16
e Pen. 1. 3.
f Ezra 7. 6. Adn. 8.
g 2 Cron. 11. 10. Heb. 12. 12.
† Neu, i'r gwaith da.
b Pen. 6. 4.
i Heb. 11. 36.
k Ezra 6. 15. Pen. 6. 6.
l Ezra 4. 3. Act. 8. 21.
m Dat. 21. 27.
a Pen. 12. 10.
b Ioan 5. 2.
c Pen. 12. 29.
d Jer. 31. 38. Zec. 14. 10.
e Ezra 2. 34.
f Ezra 2. 35.
g 2 Cron. 33. 14. Zeph. 1. 10.
b Pen. 6. 1. a 7. 1.
i Ezra 8. 33.
k Amos 1. 1.
l Pen. 2. 16. Iago 2. 5.
m Barn. 5. 23.
n Jol. 11. 5.
o Barn. 10. 17.
p 2 Cron. 25. 23.

ddraig, ac ar y borth y dom; a deliais ſulw ar furiau Jeruſalem, y rhai oedd wedi eu dryllio, a'i phyrth y rhai oedd wedi eu hyllu â thân.

14 Yna y tramwyais i ∝ borth y ffynnon, ac at a byſgodlyn y brenin: ac nid oedd le i'r anifail oedd danaf i fyned heibio.

15 Ac mi a aethum i fynu gan lan yr b afon llw nos, ac a ddellas ſulw ar y mur, ac a ddychwelais, ac a ddaethum trwy borth y glynn, ac felly y troais yn ol.

16 A'r pennaethiaid ni c wyddent i ba le yr aethwn i, na pheth yr oeddwn yn ei wneuthur; a hyd yn hyn ni fynegaſwn ddim i'r Iuddewon, nac i'r offeiriaid, nac i'r pendefigion, nac i'r pennaethiaid, nac i'r rhan arall oedd yn gwneuthur y gwaith.

17 ¶ Yna y dywedais wrthynt, Yr ydych yn gweled yr adfyd yr ydym ynddo, fod Jeruſalem wedi ei dinyſtrio, a'i phyrth wedi eu lloſgi â thân: d deuwch, ac adeiladwn fur Jeruſalem, fel na byddom mwyach yn e waradwydd.

18 Yna y mynegais iddynt fod f llaw fy Nuw yn ddaionus tu ag attaf; a geiriau'r brenin hefyd y rhai a ddywedaſai efe wrthyf. A hwy a ddywedaſant, Cyfodwn, ac adeiladwn. Felly y † cryfhaſant eu dwylaw i ddaioni.

19 Ond pan glybu Sanbalat yr Horoniad, a Tobia y gwas, yr Ammoniaid, b a Geſem yr Arabiad, byn, hwy a'n i gwatwaraſant ni, ac a'n dirmygaſant, ac a ddywedaſant, Pa beth yw hyn yr ydych chwi yn ei wneuthur? a k wrthryfelwch chwi yn erbyn y brenin?

20 Yna yr attebais hwynt, ac y dywedais wrthynt, Duw y nefoedd, efe a'n llwyddana ni; a ninnau ei weiſion ef a gyfodwn, ac a adeiladwn: ond nid oes i chwi l ran, na chyfiawnder, na choffadwriaeth yn m Jeruſalem.

PEN. III.

1 Enwau a threfn y rhai a adeiladaſant gaerau Jeruſalem.

YNA a Eliaſib yr arch-offeiriad a gyfododdˆ, a'i frodyr yr offeiriaid, a hwy a adeiladaſant b borth y defaid; hwy a'i cyſſegraſant, ac a oſodaſant ei ddorau ef; ie hyd c dŵr Mea y cyſſegraſant ef, a hyd dŵr d Hananeel.

2 A cher llaw iddo ef, yr adeiladodd e gwyr Jerico. A cher llaw iddynt hwy yr adeiladodd Zaccur mab Imri.

3 A f meibion Haſſenaa a adeiladaſant g borth y pyſgod; hwynt-hwy a oſodaſant ei drawſtiau ef, ac a oſodaſant ei b ddorau, ei gloiau, a'i farrau.

4 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Meriſnoth mab i Uria, fab Cos. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Meſulam mab Berecia, fab Meſeſabeel. A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Sadoc mab Baana.

5 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd y k Tecoaid; ond eu l gwyr mawr ni oſodaſant eu gwadd yng m waſanaeth eu Harglwydd.

6 A Jehoiada mab Paſea, a Meſulam mab Beſodeia, a gyweiriaſant yr hen borth; hwy a oſodaſant ei drawſtiau ef, ac a oſodaſant i fynu ei ddorau, a'i gloiau, a'i farrau.

7 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Melatia y Gibeoniad, a Jadon y Meronothiad, n gwyr Gibeon a o Miſpa, hyd orſeddfa'r llywydd oedd tu yma i'r afon.

8 Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Uzziel mab Harhaia, o'r gofaint aur. Ger llaw iddo yntau y cyweiriodd Hanania, mab un o'r apothecariaid: a hwy a gywiriaſant Jeruſalem hyd y mur p llydan.

9 A cher eu llaw hwynt y cyweiriodd Rephaia mab Hur, tywyſog hanner rhan Jeruſalem.

10 A cher llaw iddynt hwy y cyweiriodd Jedaia mab Harumaph, ar gyfer ei dŷ. A Hattus mab Haſabnia a gyweiriodd ger llaw iddo yntau.

11 q Malcia mab Harim, a Haſub mab Pahath-moab, a gyweiriaſant * ran arall, a thŵr y ffyrnau.

12 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd Salum mab Haloheſ, tywyſog hanner rhan Jeruſalem, efe a'i r forched.

13 s Porth y glynn a gyweiriodd Hanun, a thrigolion t Zanoa; hwynt-hwy a'i hadeiladaſant ef, ac a oſodaſant ei ddorau ef, ei gloiau, a'i farrau, a mil o gufyddau ar y mur, hyd u borth y dom.

14 Ond porth y dom a gyweiriodd Malcia mab x Recab, tywyſog rhan o y Bethhaccerem; efe a'i hadeiladodd, ac a oſododd ei ddorau, ei gloiau, a'i farrau.

15 A Salum mab Col-hoze, tywyſog rhan o Miſpa, a gyweiriodd ∝ borth y ffynnon; efe a'i hadeiladodd, ac a'i tŏdd, ac a oſododd ei ddorau ef, ei gloiau, a'i farrau, a mur a pyſgod-lyn Siloa wrth ardd y brenin, a hyd y grifiau ſydd yn dyfod i wared o b ddinas Dafydd.

16 Ar ei ol ef y cyweiriodd Nehemia mab Azbuc, tywyſog hanner rhan c Bethſur, hyd ar gyfer beddrod Dafydd, a hyd y d pyſgod-lyn a wnelſid, a hyd dŷ y cedyrn.

17 Ar ei ol ef y cyweiriodd y Leſiaid, e Rehum mab Bani. Ger llaw iddo ef y cyweiriodd Haſabia, tywyſog hanner rhan f Ceila, yn ei fro ei hun.

18 Ar ei ol ef eu brodyr hwynt a gyweiriaſant, Bafai mab g Henadad, tywyſog hanner rhan Ceila.

19 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd h Ezer mab Jeſua, tywyſog Miſpa, ran arall ar gyfer y ddringfa i dŷ yr arfau, wrth † y drofa.

20 Ar ei ol ef Baruc mab ‡ Zabbai yn awyddus a gyweiriodd y meſur arall, o'r drofa hyd ddrws tŷ Eliaſib yr arch-offeiriad.

21 Ar ei ol ef i Meremoth mab Uria, fab k Cos, a gyweiriodd y meſur arall, o ddrws tŷ Eliaſib hyd dalcen tŷ Eliaſib.

22 Ac ar ei ol ef yr offeiriaid, gwyr y l gwaſtadedd, a gyweiriaſant.

23 Ar ei ol ef y cyweiriodd Benjamin, a Haſub, gyferbyn a'u tŷ. Ar ei ol yntau Azaria mab Maaſeia, fab Anania, a gyweiriodd wrth ei dŷ.

24 Ar ei ol yntau Binnui mab Henadad a gyweiriodd feſur arall, o dŷ Azaria hyd drofa, ſef hyd y gongl.

25 Palal mab Uzai, ar gyfer y drofa, a'r tŵr ſydd yn myned allan o m uchelfŷ'r brenin, yr hwn *hydd* wrth n gyntedd y carchar. Ar ei ol ef, Pedaia mab Paros.

26 A'r o Nethiniaid, y rhai oedd yn trigo yn Ophel, hyd ar gyfer p porth y dwfr, tu a'r dwyrain, a'r tŵr ydd yn meſu allan.

27 Ar ei ol yntau y Tecoaid a gyweiriaſant feſur arall, ar gyfer y tŵr mawr ſydd yn ſefyll allan, hyd fur Ophel.

28 Oddi ar q borth y meirch, yr offeiriaid a gyweiriaſant bob un gyferbyn a'i dŷ.

29 Ar eu hol hwynt Sadoc mab Immer a gyweiriodd ar gyfer ei dŷ. Ac ar ei ol yntau y cyweiriodd Semaia mab Seçania, ceidwad r porth y dwyrain.

30 Ar ei ol ef y s cyweiriodd Hanania mab Selemia, a Hanun chweched mab Salaph, y meſur arall. Ar ei ol yntau Meſulam mab Berecia a gyweiriodd ar gyfer ei ſtafell.

31 Ar ei ol yntau Malcia, t mab y gof aur, a gyweiriodd hyd dŷ'r u Nethiniaid, a'r marchnadyddion ar gyfer porth Miphcad, hyd yſtafell y gongl.

32 A rhwng yſtafell y gongl a x phorth y defaid, yr * eurychod a'r marchnadyddion a gyweiriaſant.

Dat. 21. 2. * *ſaint aur.*

PEN. IV.

1 *Y gelynion yn gwawdio.* 4 *Nehemia yn gweddio.* 8 *Y gelyn yn brad-fwriadu.* 14 *Nehemia yn cynghori adeiladu.*

q Pen. 10. 3.
* Heb. yr ail meſur.
r Jol. 17. 3. Gal. 3. 28. Phil. 4. 3.
s Pen. 2. 13.
t Jol. 15. 34.
u Pen. 2. 13. Zec. 13. 2
x 2 Bren. 10. 15.
y Jer. 6. 1.
∝ Pen. 2. 14.
a Sal. 103. 3. Luc 13. 4
b Ioan 9. 7.
c 2 Sam. 5. 7.
c Jol. 15. 58.
d 2 Bren. 20. 20. Pen. 2. 14.
Eſa. 22. 11.
e Pen. 10. 25.
f 2 Sam. 22. 12.
g Ezra 3. 9.
b Pen. 12. 42.
† *drofad y mur.* 2 Cron. 26. 9.
‡ *Zaccai.* i Ezra 8. 33.
k Ezra 2. 61.
l Gen. 13. 10. 2 Sam. 2. 29.
m 1 Bren. 7. 1.
n Jer. 32. 2.
o Ezra 2. 43.
|| *y tŵr,* 2 Bren. 27. 3.
p Pen. 8. 1.
q 2 Bren. 11. 16. 2 Cron. 23. 15. Jer. 31. 40.
r Jer. 19. 2. Eſa. 30. 26.
s Adn. 8. u Adn. 26.
x Ruth 4. 11. Rhuf. 2. 7

a Pen. 2. 10.
b Dian. 9. 1.
c Act. 5. 17.
d Pen. 2. 19.
e Zec. 4. 10.
1 Cor. 1. 27.
f Hab. 3. 2.
g Nah. 2. 11.
h Mat. 10. 18.
i Sal. 123. 3.
k Heb. *dirmygu.*
Diar. 3. 34.
l Sal. 32. 1.
a 69. 27, 28.
b 109. 14, 15.
m Jer. 18. 23.
n Sal. 121. 3.
o Sal. 110. 3.
p Pen. 2. 19.
q Amos 3. 9.
r Heb. *ddyrchafu ufuriau &c.*
s Gen. 3. 15.
2 Cron. 20. 11.
Sal. 83. 3.
Eſa. 8. 12.
t Sal. 50. 5.
u Mat. 21. 16.
x Eſa. 40. 29.
yeſt 9. 3.
y Num. 13. 31.
z Sal. 71. 10.
a Neu, *ddyſyb. web lle y gallech maent yn ein herbyn ac yn dyfod arnom.*
2 Bren. 6. 16.
b Heb. *y rannau iſaf y lle.*
c Num. 14. 9.
Sal. 112. 7.
d Ecf. 15. 3.
2 Sam. 10. 12.
Eſa. 52. 12.
e Sal. 120. 3.
f Eſa. 56. 6. Joel 2. 29.
g Sal. 144. 1. Eſa. 28. 26.
4. 7.
h Bren. *i* Sal. 149. 7.
k Ecf. 14. 14. Deut. 1. 30.
Rhuf. 8. 31.
2 Cor. 6. 1.
l Eph. 6. 13.
m Sal. 57. 8.
Eſa. 33. 2.
Galar. 3. 23.
n Marc 13. 37. 2 Cor. 11. 27.
a aent a'i arf i geiſio dwfr.
a Eſa. 5. 7.
Zec. 7. 10.
b Lef. 25. 35.
c Hag. 1. 6.
d Ezra. 4. 13.
e Eſa. 58. 7.
f Ecf. 21. 2 Bren. 7.
g Lef. 25. 39.
h Lef. 25. 4.
i Hoſ. 4. 1.
k Mat. 5. 18. 17.
l Gal. 2. 14.
m Ezec. 22. 12.
n Mat. 1 Lef. 25. 48.
o Lef. 25. 24. 23.
p Mat. 22. 12.
q Diar. 24. 23.
r Gen. 41. 18.
Diar. 16. 6.
1 Gen. 13. 7, 8.
2 Sam. 12. 14.
Rhuf. 12. 24.
1 Pedr 1. 12.
s Adn. 7. Sal. 15. 3. Ezec. 18. 8.
t Sal. 112. 3.
u Ecf. 21. 25, 26. Luc. 19. 8.
x Eſa. 58. 3.
y Luc 6. 35.

Yr wyddair ufuriaid.

20 Yn y fan lle clywoch ſain yr utgorn, yno ymgeſglwch attom. *z* Ein Duw 14. Deut. 1.
21 Felly yr oeddem ni yn gweithio yn y gwaith: a'u hanner hwynt yn *a* dal rhuf. 8. gwayw-fyn, o gyfodiad y *b* wawr hyd 31. gyfodiad y ſer. 12 Cor.
22 Dywedais hefyd y pryd hynny wrth y bobl, Lletyed pob un a'i was yn Jeruſalem, fel y byddont i ni yn *c* wyliadwriaeth yn nos, a'r dydd *mewn* gwaith. 6. 1. *m* Eph. 6. 13. *n* Sal. 57. 8.
23 Felly myfi, a'm brodyr, a'm gweiſion, a'r gwylwyr *oedd* ar fy ol, ni ddioſgaſom ein dillad, † *onid* a ddiofigai pob un 2. Eſa. 33. 2. Galar. 3. 23. *a* Marc 13. 37. 2 Cor. 11. 27. † Neu, *fob un a aent a'i arf i geiſio dwfr.*

PEN. V.

Yr Iuddewon yn cwyno rhag eu dyledion, a'u prid, a'u caethiwed. 6 Nehemia yn peri roi'r ocrr a'r prid yn ei ol. 445.

A yn oedd *a* gweiddi mawr gan y bobl, a'u gwragedd, yn erbyn yr Iuddewon *b* eu brodyr. *a* Eſa. 5. 7. Zec. 7. 10.
2 Canys yr oedd rhai yn dywedyd, Y *mae* llawer o honom ni, ein meibion, a'n merched: am hynny yr ydym yn cymeryd yd, fel y bwyttaom, ac y byddom fyw. Mat. 18. 25. *b* Lef. 25. 35.
3 Yr oedd rhai hefyd yn dywedyd, Ein maeſydd, a'n gwinllannoedd, a'n tai, yr ydym ni yn eu gwyſtlo, *c* fel y prynom yd rhag y newyn. Deut. 15. 7. *c* Hag. 1. 6.
4 Ac yr oedd rhai *eraill* yn dywedyd, Benthycciaſom arian i *dalu d* treth y brenin, *a hynny ar* ein tiroedd a'n gwinllannoedd. Adn. 15. *d* Ezra. 4. 13. *e* Eſa. 58. 3.
5 Ac yn awr, *e* ein cnawd ni *ydd* fel cnawd ein brodyr, ein plant ni fel eu plant hwy: ac wele ni yn daroſtwng ein meibion a'n merched yn weiſion, ac y mae *rhai* o'n merched ni wedi eu *g* caethiwo, ac heb fod *b* gennym i'w *rhyddhau*; canys gan eraill y *mae* ein maeſydd a'n gwinllannoedd hyn. 7. *e* Ecf. 21. *f* 2 Bren. 4. 1. *g* Lef. 25. 39. *h* Lef. 25. 4.
6 ¶ Yna y *k* llidiais yn ddirfawr, pan glywais eu gwaedd hwynt, a'r geiriau hyn. *i* Hoſ. 4. 1. *k* Mat. 5. 22.
7 Fy nghalon hefyd a *ſ* feddyliodd, ynoſ, ac mi a ddwrdiais *y l* pendefigion, a'r ſwyddogion, ac *m* a ddywedais wrthynt, Yr ydych chwi yn cymmeryd *n* occraeth bob un gan ei frawd. A gofodais yn eu herbyn hwynt *o* gynnulleidfa fawr. *ſ* Sal. 3. 5. *a* 18. 33. *t* Heb. *ymgyngyſoraodd.* *l* Gal. 2. 14. *m* Ezec. 22. 12. *n* Mat. 18. 17. *o* Lef. 25. 48.
8 Dywedais hefyd wrthynt, Nyni, yn ol ein gallu, a *p* brynaſom ein brodyr yr Iuddewon, y rhai a werthaſid i'r cenhedloedd; ac a ydych chwithau yn gwerthu eich brodyr? neu a werthir hwynt i ni? Yna y tawſant, ac *q* ni chawſant air i attab. *p* Mat. 22. 12. *q* Diar. 24. 23. *r* Gen. 41. 18.
9 Ac mi a ddywedais, *q* Nid da'r peth yr ydych chwi yn ei wneuthur; oni ddylech chwi rodio mewn *r* ofn ein Duw ni, o achos y gwaradwydd y cenhedloedd ein gelynion? Diar. 16. 6.
10 Myfi hefyd, *a'm* brodyr, a'm llangciau, ydym yn echwyno iddynt arian ac ŷd: peidiwn, attolwg, a'r *t* occraeth yma. 1 Gen. 13. 7, 8.
11 Rhoddwch, attolwg, iddynt heddyw eu maeſydd, eu gwinllannoedd, a'u holewydd-lanneodd, a'u tai *u* drachefn; a *chanfed-ran* yr arian, a'r ŷd, y gwin, a'r olew, *x* yr ydych chwi yn ei ſynnu gan ddynt. 2 Sam. 12. 14. Rhuf. 12. 24. 1 Pedr 1. 12.
12 Hwythau a ddywedaſant, Nyni a'u rhoddwn drachefn, ac y ni cheiſiwn *ddim t* gan ddynt; felly y gwnawn fel yr ydwyt yn llafaru. Yna y gelwais yr offeiriaid, ac a'u *u* tyngais ar wneuthur yn ol y gair hwn. Adn. 7. Sal. 15. 3. Ezec. 18. 8. *u* Ecf. 21.
13 Ac *a* mi a yſgydwais odre *fy ngwiſg*, ac a ddywedais, felly yr yſgydwo Duw bob gwr o'i dŷ, ac o'i lafur, yr hwn ni chwblhao y gair hwn, ac felly y byddo efe yn *b* yſgydedig, ac yn wag. A'r holl gynnulleidfa a ddywedaſant, *z* Amen; ac y folia- 25, 26. Luc. 19. 8. *x* Eſa. 58. 3. *y* Luc 6. 35.

PAN clybu *a* Sanbalat, a Tobia, a'r Arabiaid, a'r Ammoniaid, a'r Aſdodiaid, *b* adeiladu'r mur, eſe a gynddeiriog-odd ynddo, *c* ac a lidiodd yn ddirfawr, ac ni a ymladdodd *d* watharodd yr Iuddewon.
2 Ac eſe a lefarodd *a* flaen ei frodyr a llu Samaria, ac a ddywedodd, Beth y mae'r Iuddewon *e* gweiniaid hyn, yn ei wneuthur? a adewir iddynt hwy, a aberthant? a orphenant mewn diwrnod? *f* a godant hwy'r cerrig o'r tyrau llwch, gwedi eu lloſgi?
3 A Tobia yr *g* Ammoniad *oedd* yn ei ymyl, ac efe a ddywedodd, Er eu bod hwy yn adeiladu, *eſlo* ped elai *h* llwynog i fyny, efe a fwriau i lawr eu mur cerrig hwynt.
4 ¶ Gwrando, O ein Duw; canys yr ydym ni yn * ddirmygus: *i* dychwel *k* hefyd eu gwaradwydd ar eu pennau hwynt, a dod hwynt yn anrhaith yng wlad y caethiwed:
5 Ac *l* na orchuddia eu hanwireddau hwynt, ac *m* na ddileer eu pechod hwynt o'th wydd di: canys digiaſant *dydi* gerbron yr adeiladwyr.
6 *n* Felly nyni a adeiladaſom y mur; a chyfanfwyd yr holl fur ei hanner: *o* canys yr oedd gan y bobl galon i weithio.
7 ¶ Ond pan glybu Sanbalat, a Tobia, a'r *p* Arabiaid, a'r Ammoniaid, a'r *q* Aſdodiaid, † fwbl-gyweiria muriau Jeruſalem, a dechreu cau'r adwyau, *yna* y llidiaſant yn *r* ddirfawr:
8 A hwynt oll a ſrad-fwriadaſant yng-hyd i ddyfod i ymladd yn erbyn Jeruſalem, ac i'w rhwyſtro.
9 Yna y *ſ* gweddiaſom ar ein Duw, a'r gofodaſom *a* wyliadwriaeth yn eu herbyn hwynt ddydd a nos, o'u plegid hwynt.
10 A Juda a ddywedodd, *t* Nerth y cludwyr a wanhaodd, a rhridd lawer *ſydd*, y fel na allwn ni adeiladu'r mur.
11 A'n gwrthwynebwyr a ddywedaſant, Ni chânt wybod, na gweled, nes i ni ddyfod i'w myſg hwynt, a'u lladd, a *x* rhwyſtro eu gwaith hwynt.
12 A phan ddaeth yr Iuddewon oedd yn preſwylio yn eu hymyl hwynt, dywedaſant wrthym ddengwaith, ‡ O'r holl leoedd *truy* y rhai y gallech ddychwelyd attom ni, *y byddant arnoch chwi.*
13 ¶ Am hynny mi a oſodais *rai* || yn y lleoedd iſaf, o'r tu ol i'r mur, ac yn yr uchelfeydd uchaf; yn ol eu teuluoedd hefyd y gofodais y bobl, a'u cleddyfau, a'u gwaywffyn, ac a'u bwaau.
14 Ac mi a edrychais, ac a gyfodais, ac a ddywedais wrth y pendefigion, a'r ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, *a* Nac ofnwch rhagddynt: cofiwch yr *b* Arglwydd mawr ac ofnadwy, ac ymleddwch dros eich *c* brodyr, eich meibion, a'ch merched, eich *d* gwragedd, a'ch tai.
15 A phan glybu ein gelynion fod y *peth* yn hyſpys i ni, Duw a *e* ddiddymmodd eu cynghor hwynt, a ninnau oll a ddychwelaſom at y mur, bawb i'w waith.
16 Ac o'r dydd hwnnw, hanner fy *f* ngweiſion oedd yn gweithio yn y gwaith, a'u hanner hwynt oedd yn *g* dal gwaywffyn, a tharianau, a bwaau, a llurigau; a'r *h* tywyſogion *oedd* ar ol holl dŷ Juda.
17 Y rhai oedd yn adeiladu ar y mur, ac yn dwyn beichiau, *a'r* rhai oedd yn llwytho, oeddynt *ag* un llaw yn gweithio yn y gwaith, ac a'r *llaw* arall yn *i* dal arf.
18 Canys pob un o'r adeiladwyr oedd wedi gwregyſu ei gleddyf ar ei * glun, ac yn adeiladu: ac hwn oedd yn lleiſio mewn udgorn *oedd* yn fy ymyl i.
19 ¶ Ac mi a ddywedais wrth y pendefigion, ac wrth y ſwyddogion, ac wrth y rhan arall o'r bobl, Y gwaith *ſydd* fawr a helaeth, a nyni a walgarwyd ar hyd y mur, yn mhell oddi wrth ein gilydd.

a Pen. 2. 10. *b* Dian. 9. 1. *c* Act. 5. 17. *d* Pen. 2. 19. *e* Zec. 4. 10. 1 Cor. 1. 27. *f* Hab. 3. 2. *g* Nah. 2. 11. *h* Mat. 10. 18. *i* Sal. 123. 3. *k* Heb. *dirmygus.* *l* Dian. 3. 34. *a* Sal. 32. 1. 69. 27, 28. *b* 109. 14, 15. *m* Jer. 18. 23. *n* Sal. 121. 3. *o* Sal. 110. 3. *p* Pen. 2. 19. *q* Amos 3. 9. † Heb. *ddyrchafu ufuriau &c.* *r* Gen. 3. 15. 2 Cron. 20. 11. Sal. 83. 3. Eſa. 8. 12. *s* Sal. 50. 5. *t* Mat. 21. 16. *u* Eſa. 40. 29. *yeſt* 9. 3. *x* Num. 13. 31. *y* Sal. 71. 10. *z* Neu, *ddyſyb. web lle y gallech maent yn ein herbyn ac yn dyfod arnom.* 2 Bren. 6. 16. *a* Heb. *y rannau iſaf y lle.* *b* Num. 14. 9. Sal. 112. 7. *c* Ecf. 15. 3. 2 Sam. 10. 12. Eſa. 52. 12. *d* Sal. 120. 3. *e* Eph. 5. 28. Sal. 33. 10. Job 5. 12. *f* Eſa. 56. 6. Joel 2. 29. *g* Sal. 144. 1. Eſa. 28. 26. *h* Bren. 4. 7. *i* Sal. 149. 7. * Heb. *lwynau*, Can. 3. 8.

a Sal. 50. 14. a foliannasant yn Argluydd. *d* A'r bobl a wnaethant yn ol y gair hwn.

15 ¶ Ac o ridyrid y gofodwyd fi yn ddywyog iddynt hwy yng wlad Juda: o'r ugeinied a'm dyddyn hyd fy ddeuddeg fed flwyddyn ar hugain i. Artaxerxes y brenin, *e* fef deuddeng rattyneddi, *f* ni fwytteais i na'm brodyr fara'r tywyfog.

b Pen. 24. 6. f 2 Cron. 9. 4, 5. g Ezec. 34. 3, 17-20. 1 Pedr 5. 3. b 1 Sam. 12. 3.

15 Onid y *g* tywyfogion cyntaf, y rhai *a* *fuasai* o'm blaen i, fuasent drymion arnyn bobl, ac a gymmerasent ganddynt tara a gwin, heb law deugain ficl o arian; eu llangciau hefyd a arglwyddiaethent ar y bobl: ond *h* ni wnaethum i felly, rhag ofn Duw.

i Diar. 16. 6. k 2 Cron. 4. 26. l Act. 20. 33. m 1 Bren. 4. 22. n 1 Bren. 4. 23.

16 Eithr *k* myfi a gyweiriais yng waith y mur fawr, ac ni phrynasom ddim maes: a'm holl weision i a ymgynnullasant yno ar y gwaith.

17 Ac *yr oedd* ar *m* fy mwrdd iy o Iuddewon ac o fwyddogion, ddeng ar ugain, heb law y rhai oedd yn dyfod attom ni allai cenhedloedd y rhai oedd o'n hamgylch.

n 1 Bren. 4. 23. o Pen. 13. 22. p Sal. 25. 14.

18 A'r hyn a arlwyid *n* beunydd *oedd* un ych, chwech o ddefaid dewisol, ac adar wedi eu parottoi i mi; a phob deng niwrnod *o* hoddid gwin o bob math yn ddiandlawd: ac er hyn ni cheisiais tara'r tywyfog; canys trwm oedd y gaethiwed ar y bobl yma.

19 *o* Cofia fi, O fy Nuw, er lles *i'm pobl* yma, *p* yn ol yr hyn oll a wnaethum i'r bobl hyn.

P E N. VI.

1 *Sanbalat yn ceisio dychrynu Nehemia.* 15 *Gorphen adeiladu, a'r gelynion yn dychrynu.* 17 *Anffyddloniaid yn cyfrinachu a'r gelyn.*

445.

a Pen. 4. 7. * *Gafmai.* Adn. 6. b Pen. 4. 6. c Pen. 3. d Diar. 25. 26. e 1 Cron. 8. 22. Ezra 2. 43. f Pen. 12. 3. g Ioan 2. 25. f Sal. 37. 12. Jer. 41. 1. Ezec. 21. 31. h Mat. 10. 6. i Luc 4. 30. i Job 20. 12. k Gen. 39. 10. l Jer. 20. 10. † *Gefem.* Diar. 26. 20. m Ezra 4. 13. n Ioan 19. 12. o Adn. 12. p Sal. 52. 2. q Sal. 56. 2-4. r Pen. vii. 13.

A Phan glybu *a* Sanbalat, a Thobia, a * Gefem yr Arabiad, a'r rhan arall o'n gelynion, ddeilaudu o honof fi y mur, *b* ac nad oedd adwy wedi ei gadael ynddo; (*c* er na ſſudaiwn y pryd hynny y dorau ar y pyrth)

2 Yna yr anfonodd Sanbalat a Gefem attaf, gan ddywedyd, *d* Tyred, ac ymgynnullwn ynghyd yn *un o'r* pentrefydd yng nghaſtadedd *e* Ono. Ac yr oeddynt hwy yn bwriadu gwneuthur *f* niwed i mi.

3 Minnau a anfonais genhadau attynt hwy, gan ddywedyd, Gwaith *g* mawr *yr ydwyf* fi yn *ei* wneuthur; o herwydd hynny ni allaf ddyfod i waered: pa ham y *b* datai'r gwaith, pan ymadawn âg ef, a dyfod i waered attoch chwi?

4 Etto hwy a anfonasant attaf fi yn y modd hon bedair *h* gwaith; ac yn y modd hwnnw yr attebais hwynt.

5 Yna Sanbalat a anfonodd ei was attaf fi y bumnied waith yr un ffunud, a llythyr agored yn ei law:

6 Ynddo yr oedd yn ysgrifenedig, Ym mysg y cenhedloedd y mae'n gair, a *i* Gafmu ſydd yn dywedyd, dy fod di a'r Iuddewon yn amcanu *m* gwrthryfelu: o herwydd hynny dy fod di yn adeiladu'r mur, fel y byddit *n* frenin arnynt, yn ol y geiriau hyn.

7 A'th fod dithau hefyd wedi gofod *o* proffwydi i bregethu am danat yn Jerusalem, gan ddywedyd, *Y mae* brenin yn Judea: Ac yn awr y rath ymadroddion a hyn a glyw y brenin: gan hynny tyred yn awr, ac ymgynghorwn ynghyd.

† *Gefem.* Diar. 26. 20. m Ezra 4. 13. n Ioan 19. 12. o Adn. 12. p Sal. 52. 2. q Sal. 56. 2-4. r Pen. vii. 13.

8 Yna yr anfonais atto, gan ddywedyd, Ni ddarfu yn ol yr ymadroddion hyn yr ydwyt ti yn eu dywedyd; ond o'th *p* galon dy hun yr ydwyt yn *eu* dychymygu hwynt.

9 O blegid hwynt-hwy oll oedd yn ceiſio ein hofni ni, gan ddywedyd, *r* Eu dwylaw hwynt a laeſant oddi wrth y gwaith, fel na's gwneit ef. Gan hynny ſ cryfha yn awr, O *Dduw*, fy *nwylaw* i.

10 Ac mi a ddaethum i dy *t* Semaia

s 2 Tim. 1. 7. t Gen. 46. 24. Pen. 11. 7. u 1 Cron. 24. 18. x Mat. 7. 15. y 1 Bren. 6. 5. z Luc 13. 32. a Luc 12. 32. b Heb. 5. 14. c Ezec. 13. 19, 22. d Zeph. 3. 13. e Pen. 13. 29. Eſa. 37. 4. f Can. 2. 15. Ezec. 13. 17. Dat. 2. 20. g Pen. 4. 2. Sal. 1. 3. Diar. 21. 30. h Pen. 4. 1. i Job 12. 9. Sal. 126. 3. k Galar. 1. 1, 2. Mica 7. 5, 6. † *mab ynghyfraith.* Ezra 2. 5. l Pen. 3. 4. m Sal. 10. 3. * *matterion* o Adn. 13.

P E N. VII.

1 *Gorchymyn Nehemia i Hanani a Hanania i wyllied Jerusalem.* 5 *Rhifedi dc achdau'r bobl, &c.*

445.

A Gwedi ddeilaudu'r mur, a chyfodi o honof y *a* dorau, a gofod y porthorion, a'r cantorion, a'r Lefiaid;

2 Yna mi a *b* rchymynais i *b* Hanani fy nrawd, ac i Hanania tywyſog y palas yn Jerusalem (canys efe *oedd* yn ffyddlon, ac yn *c* ofni Duw yn *d* fwy na llawer.)

3 Ac mi a ddywedais wrthynt, Nac agorer pyrth Jerusalem nes gwresogi'r haul; a thra fyddont hwy yn * ſefyll yno, *e* cauant y dryſau, a † phreniant: *re* mi a osodais *f* wylwyr o drigolion Jerusalem, pob un yn ei wyliadwriaeth, a phob un ar gyfer ei dy.

a Pen. 6. 1. b Ezra 10. 20. Pen. 1, 2. c Ecc. 18. 21. Sal. 15. 4. d Rhuf. 15. 4. Gal. 1. 14. Phil. 2. 20. 2 Pedr 1. 8. * *gwylied* e Dat. 21. 25. † *bolltant* f Eſa. 62. 6. g Lef. 26. 22. Preg. 9. 14. h Eſa. 58. 12. Heb. 3. 4, 6. i 2 Cor. 3. 5. k Ezra 2. 1, &c.

4 A'r ddinas *oedd* chang *g* mawr; *g* ac ychydig bobl ynddi: a'r *h* tai heb eu hadeiladu.

5 ¶ A'm *i* Duw a roddodd yn fy nghalon gynnull y pendefigion, y tywyſogion hefyd, a'r bobl, i'w cyfrif wrth eu hachau. Ac mi a gefais lyfr achau y rhai a ddaethai i fynu yn *k* gyntaf, a chefais yn yſgrifenedig ynddo,

6 Dyma genſion y dalaith, y rhai a ddaeth i fynu o gaethiwed y gaeth-glud a gaeth-gludaſai Nebuchodonoſor brenin Babilon, ac a *l* ddychwelaſant i Jerusalem, ac i Juda, pob un i'w ddinas ei hun;

7 Y rhai a ddaethant gyd â *m* Zorobabel: Jeſua, Nehemia, † Azaria, Raamia,

l Ezra 2. 1. a 8. 1, &c. m Ezra 1. 11. *Sesbaſar.* Seſ, *cyſſurus mewn cyfyngder*, Hag. 2. 23. Zec. 12. † *Seraia*, Ezra 2. 2.

n 1 Cron. 24. 18. x Mat. 7. 15. y 1 Bren. 6. 5. z Luc 13. 32. a Luc 12. 32. b Heb. 5. 14. c Ezec. 13. 19, 22. d Zeph. 3. 13. e Pen. 13. 29. Eſa. 37. 4. f Can. 2. 15. Ezec. 13. 17. Dat. 2. 20. g Pen. 4. 2. Sal. 1. 3. Diar. 21. 30. h Pen. 4. 1. i Job 12. 9. Sal. 126. 3. k Galar. 1. 1, 2. Mica 7. 5, 6. † *mab ynghyfraith.* Ezra 2. 5. l Pen. 3. 4. m Sal. 10. 3. * *matterion* o Adn. 13.

amia, Nahamani, Mordecai, Bilfan, Mispereth, Bigfai, Nehum, Baana. *Dyma rifedi dynion pobl Ifrael;* *sef,*

m 1 Cron. 7. 39. Ezra 2. 5. Pen. 6. 18.
8 Meibion *m* Paros, dwy fil cant a deuddeg a thri ugain.

o Ezra 2. 6. Pen. 3. 11.
9 Meibion Sephatia, tri chant a deuddeg a thri ugain.

p Ezra 2. 8.
10 Meibion *n* Ara, chwe' chant a deuddeg a deugain.

11 Meibion *o* Pahath-moab, o feibion Jefua a Joab, dwy fil ac wyth gant a thri ar bymtheg.

12 Meibion Elam, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.

q Ezra 2. 8.
13 Meibion *p* Zattu, wyth gant a phump a deugain.

14 Meibion Zaccai, faith gant a thri ugain.

|| *Bani,* Ezra 2. 10.
15 Meibion || Binnui, chwe' chant ac wyth a deugain.

16 Meibion Bebai, chwe' chant ac wyth ar hugain.

17 Meibion Azgad, dwy fil tri chant a dau ar hugain.

q Ezra 2. 13. a 8. 13.
18 Meibion *q* Adonicam, chwe' chant a faith a thrugain.

19 Meibion Bigfai, dwy fil a faith a thrugain.

r Ezra 10. 15.
20 Meibion *r* Adin, chwe' chant a phymtheg a deugain.

s Pen. 10. 17.
21 Meibion *s* Ater o Hezecia, tri ar bymtheg a phedwar ugain.

22 Meibion Hafum, tri chant ac wyth ar hugain.

23 Meibion Befai, tri chant a phedwar ar hugain.

* Neu, *Tora.*
24 Meibion * Hariph, cant a deuddeg.

† *Gibbar,* Jof. 9. 3. Ela. 28. 21.
25 Meibion † Gibeon, pymtheg a phedwar ugain.

t Mat. 2. 1.
26 Gwyr *t* Bethlehem a Netopha, cant ac wyth a phedwar ugain.

27 Gwyr Anathoth, cant ac wyth ar hugain.

‡ Neu, *Afmaveth*
28 Gwyr ‡ Beth-azmaveth, dau a deugain.

|| *Ciriath-jearim,* Jof. 9. 17.
29 Gwyr || Ciriath-jearim, Cephira, a Beeroth, faith gant a thri a deugain.

u Jof. 18. 25.
30 Gwyr *u* Rama a Gaba, chwe' chant ac un ar hugain.

31 Gwyr Micmas, cant a dau ar hugain.

32 Gwyr Bethel ac Ai, cant a thri ar hugain.

x Num. 22. 1. Pen. 3. 2.
33 Gwyr Nebo arall, deuddeg a deugain.

34 Meibion Elam arall, mil dau cant a phedwar ar ddeg a deugain.

35 Meibion Harim, tri chant ac ugain.

y 1 Cron. 24. 7. & 1 Cron. 24. 14.
36 Meibion *x* Jerico, tri chant a phump a deugain.

37 Meibion Lod, Hadid, ac Ono, faith cant ac un ar hugain.

a 1 Cron. 9. 12. z 24. 9.
38 Meibion Senaa, tair mil naw cant a deg ar hugain.

b 1 Cron. 24. 8.
39 ¶ Yr offeiriaid: meibion *y* Jedaia, o dy Jefua, naw cant a thri ar ddeg a thri ugain.

* *Hodafia* Ezra 2. 4.
40 Meibion & Immer, mil a deuddeg a deugain.

41 Meibion *a* Pafur, mil dau cant a faith a deugain.

Neu, *Judæ,* Ezra 2. 9.
42 Meibion *b* Harim, mil a dau ar bymtheg.

Gwel, Tit. 3. 9. c 1 Cron. 9. 17. d Jof. 9. 23. Ezra 2. 43. Pen. 3. 26.
43 ¶ Y Lefiaid: meibion Jefua, o Cadmiel, *ac* o feibion * Hodefa pedwar ar ddeg a thrugain.

rhai a offrymmwyd Sef, at wasanaeth y deml.
44 ¶ *c* Y cantorion: meibion Afaph, cant ac wyth a deugain.

45 ¶ Y porthorion: meibion Salum, meibion Ater, meibion Talmon, meibion Accub, meibion Hatita, meibion Sobai, cant a thri ar bymtheg ar hugain.

46 ¶ Y *d* Nethiniaid: meibion Siha, meibion Hafupha, meibion Tabbaoth,

47 Meibion Ceros, meibion Sia, meibion Padon,

48 Meibion Lebana, meibion Hagaba, meibion Salmai,

49 Meibion Hanan, meibion Gidel, meibion Gahar,

50 Meibion Reaia, meibion Refin, meibion Necoda,

e Ezra 2. 55. 1 Bren. 9. 20. Mat. 8. 11.
51 Meibion Gazzam, meibion Uzza, meibion Pafea,

† Neu. *Ami.*
52 Meibion Befai, meibion Meunim, meibion Nephifefim,

f Adn. 46.
53 Meibion Bacbuc, meibion Hacupha, meibion Harhur,

g Ezra 2. 59.
54 Meibion Baflith, meibion Mehida, meibion Harfa,

‡ Neu, *hachau.*
55 Meibion Barcos, meibion Sifera, meibion Tama,

56 Meibion Nefia, meibion Hatipha.

b 2 Sam. 17. 27. 1 Bren. 2. 7. Ezra 2. 61.
57 ¶ Meibion *e* gweifion Salomon: meibion Sotai, meibion Sophereth, meibion Perida,

58 Meibion Jaala, meibion Darcon, meibion Gidel,

59 Meibion Sephatia, meibion Hattil, meibion Pocereth o Sebaim, meibion † Amon.

|| Heb. *halogwyd*
60 Yr holl *f* Nethiniaid, a meibion gweifion Salomon, *oedd* dri chant a deuddeg a phedwar ugain.

i Ezra 2. 63.
61 A'r *g* rhai hyn a ddaethant i fynu o Tel-mela, Tel-harefa, Cerub, Adon, ac Immer: ond ni fedrent ddangos ty eu tadau, na'u ‡ hiliogaeth, ai o Ifrael *yr oeddynt.*

* *llywydd.* Nid *Nehemia* a feddylir, ond yr hwn ydoedd lywydd pan ddaethant i fynu gyd à *Zorobabel,* canys yfgrifenwyd y geiriau hyn, *Ezra* ii. 63.
62 Meibion Delaia, meibion Tobia, meibion Necoda, chwe' chant a dau a deugain.

63 ¶ Ac o'r offeiriaid: meibion Habaia, meibion Cos, meibion Barzilai, yr hwn a gymmerth *un* o ferched *h* Barzilai, y Gileadiad yn wraig, ac a alwyd ar eu henw hwynt.

cym dyfod *Nehemia* i fynu.
64 Y rhai hyn a geifiafant eu hyfgrifen *ym mhlith* yr achau, ond ni's cafwyd: am hynny y || bwriwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.

† *golcuni a phenfeiriwyddi,* Ezra 2. 63. Ioan 3. 34. a 14. 16. Act. 10. 36. Col. 2. 3. 1 Thef. 5. 8. *i* Job 34. 19. Act. 10. 44. Gal. 3. 28. 1 Tim. 5. 21.
65 A'r *i* * Tirfatha a ddywedodd wrthynt, na fwyttaent o'r pethau fanfteiddiolaf, hyd oni chyfodai offeiriad ag † Urim ac à Thummim.

k Pen. 9. 9. 1 Pen. 8. 9. *m* Ezra 2. 69. *n* Efa. 12. 1. Zec. 1. 11, 16. *o* 2 Cron. 31. 7. Pen. 8. 2.
66 ¶ Yr holl gynnulleidfa ynghyd, *oedd* dwy fil a deugain tri chant a thrugain:

67 Heb law eu gweifion hwynt a'u *k* morwynion, y rhai hynny *oedd* faith mil tri chant a dau ar bymtheg ar hugain: a chanddynt hwy *yr oedd* dau cant a phump a deugain o gantorion ac o gantorefau.

68 Eu meirch hwynt *oedd* faith gant ac un ar bymtheg ar hugain; eu mulod yn ddau cant a phump a deugain;

69 Y camelod *oedd* bedwar cant a phymtheg ar hugain; yr afynod *oedd* chwe' mil faith gant ac ugain.

70 ¶ A rhai o'r tadau pennaf a roddafant tu ag at y gwaith. Y *l* Tirfatha a roddodd i'r tryfor fil o ddracmonau aur, deg a deugain o phiolau, pum cant a deg ar hugain o wifgoedd offeiriaid.

71 A *rhai* o'r tadau pennaf a roddafant i dryfor y gwaith *m* ugain mil o ddracmonau aur, a dwy fil a deu-cant o bunnau o arian.

72 A'r hyn a roddodd y rhan arall o'r bobl *oedd* ugain mil o ddracmonau aur, a dwy fil o bunnau yn arian, a faith a thrugain o wifgoedd offeiriaid.

73 A'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r porthorion, a'r cantorion, a *rhai* o'r bobl, a'r Nethiniaid, a holl Ifrael, a *n* drigafant yn eu dinafoedd. A *o* phan ddaeth y feithfed mis, *yr oedd* meibion Ifrael yn eu dinafoedd.

PEN. VIII.

1 Duwiol arfer gwrando a darllain y gair.
13 Paredrwydd y bobl i wrando ac i ddyfgu. *16 Cadw gwyl y pebyll.*

AR *a* holl bobl a ymgafglafant o un fryd i'r heol *oedd* o flaen *b* porth y dwfr, ac a ddywedafant wrth Ezra, *c* yr yfgrifenydd, am ddwyn llyfr cyfraith Mofes, yr hon a orchymynafai yr Arglwydd i Ifrael.

a Ezra 3. 1. *b* Pen. 3. 26. *c* Ezra 7. 6. *d* Deut. 31. 10, 11 Ela. 8. 20.
2 Ac Ezra yr offeiriad a ddug y *d* gyfraith o flaen y gynnulleidfa o wyr, a

gwrag-

e 1 Pedr 3. 7. f Act. 13. 15.

3 Ac efe *f* a ddarllenodd ynddo ar wyneb yr heol *oedd* o flaen porth y dwfr, o'r bore hyd hanner dydd, ger bron y gwyr, a'r gwragedd, a'r rhai oedd yn medru dyall: *g* a chlustiau'r holl bobl *oedd yn gwrando* ar lyfr y gyfraith.

g Luc 4. 17.

4 Ac Ezra yr ysgrifenydd a safodd ar bulpud o goed, yr hwn a wnelsid i'r peth *hyn*; a *b* chyd ag ef y safodd Mattithia, a Sema, ac Anaia, ac Uria, a Hilcia, a Maaseia, ar ei law ddehau ef; a Phedaia, a Misael, a Malcia, a Hasum, a Hasbadana, Zecaria, a Mesulam, ar ei law aswy ef.

h Bara. 3. 20. i Num. 6. 24. Sal. 135. 19, &c.

5 *i* Ac Ezra a agorodd y llyfr yng wydd yr holl bobl (canys yr oedd efe oddi ar yr holl bobl) a phan agorodd, yr holl bobl a *k* safasant.

m 1 Cor. 14. 16. n Sal. 134. 2. Galar. 3. 41.

6 Ac Ezra a *l* fendithiodd yr Arglwydd y Duw mawr. A'r holl bobl a attebasant, *m* Amen, Amen, gan *n* ddyrchafu eu dwylaw: a hwy a *o* ymgrymmasant, ac a addolasant yr Arglwydd, *â'u p* hwynebau *tu a'r* ddaear.

o Ecf. 4. 34. 2 Cron. 20. 30. Mica 6. 6. p 2 Cron. 20. 18.

7 Jesua hefyd, a Bani, Serebia, Jamin, Accub, Sabbethai, Hodija, Maaseia, Celita, Azaria, Jozabad, Hanan, Pelaia, a'r Lefiaid, oedd yn dysgu y gyfraith i'r bobl, a'r bobl yn ei syll yn eu lle.

q Hab. 2. 2. * *llyuyddi* Ezra 2. 63.

8 A hwy a ddarllenasant *q* yn eglur yn y llyfr, yng nghyfraith Duw; gan osod *allan* y synwyr, fel y dyallent wrth ddarllen.

a 10. 1. r Lef. 23. 34. Num. 29. 1.

9 ¶ A Nehemia, efe *yw* y * Tirsatha, ac Ezra yr offeiriad *a'r* ysgrifenydd, a'r Lefiaid y rhai oedd yn dysgu'r bobl, a ddywedasant wrth yr holl bobl, *Y mae r* heddyw yn sanctaidd i'r Arglwydd eich Duw; i na alerwch, ac na wylwch: canys yr holl bobl oedd yn wylo pan glywsant eiriau'r gyfraith.

Adn. 2. s Deut. 16. 10, 16. Preg. 3. 3.

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch, bwyttewch y breision, ac yfwch y melyson, ac *u* anfonnwch rannau i'r hwn nid oes ganddo *ddim* yn barod; canys y *mae* heddyw yn sanctaidd iln Harglwydd: am hynny na thristewch; canys *x* llawenydd yr Arglwydd yw eich nerth chwi.

Iago 4. 9, 10. t Deut. 12. 7. u Ester 9. 19, 22. Dat. 11. 10. x Lef. 23. 40. Sal. 33. 21. Diar. 17. 22.

11 A'r Lefiaid *a* y oftegasant yr holl bobl, gan ddywedyd, ∞ Tewch: canys y dydd heddyw *fydd* sanctaidd, ac na *a* thristewch.

Esa. 66. 10.

12 A'r holl bobl a aethant i fwytta ac i yfed, ac i anfon ymaith rannau, ac i wneuthur llawenydd mawr; o herwydd iddynt *b* ddyall y geiriau a ddysgasent hwy iddynt.

Phil. 4. 4. y Esa. 22. 4.

13 ¶ *c* A'r ail dydd tadau pennaf yr holl bobl, yr *d* offeiriaid, a'r Lefiaid, a *e* ymgynnullasant at Ezra yr ysgrifenydd, i ddysgu yng eiriau'r gyfraith.

∞ Jer. 31. 16.

14 A hwy a gawsant yn ysgrifenedig yn y gyfraith, yr hon a orchymynasai yr Arglwydd trwy law Moses, *f* y dylai meibion Israel drigo mewn bythod ar wyl y seithfed mis;

a Sal. 37. 8, 11. Esa. 51. 11.

15 Ac *g* y dylent gyhoeddi a gyrru gair trwy eu holl ddinasoedd, a thrwy *h* Jerusalem, gan ddywedyd, Ewch i'r mynydd, a dygwch *i* ganghennau olewydd, a changau pinwydd, a changau'r myrtwydd, a changau'r *k* palmwydd, a changhennau o'r prennau cauad-frig, i wneuthur bythod, fel y *mae* yn ysgrifenedig.

b Diar. 14. 6. Amos 4. 12. Mat. 13. 23. c Num. 29. 1.

16 ¶ Felly y bobl a aethant allan, ac *a'u* dygasant, ac a wnaethant iddynt fythod, bob un ar *l* ei nen, ac yn eu *m* cynteddoedd, ac yng nghynteddoedd tŷ Duw, ac yn heol *n* porth y dwfr, ac yn heol *o* porth Ephraim.

d Mat. 13. 52. e Ioan 6. 45. f Lef. 23. 24. Deut. 16. 13.

17 A holl gynnulleidfa'r rhai a ddychwelasant o'r caethiwed, a wnaethant fythod, ac a eisteddasant yn y *p* bythod: canys er dyddiau *q* Josua mab Nun hyd y *r* dydd hwnnw ni wnaethai meibion Israel felly. Ac yr oedd *s* llawenydd mawr iawn.

g Ecf. 18. 11. h Ecf. 9. 16. i Mat. 21. 8. k Lef. 23. 40. Sal. 92. 13. l Act. 7. 2. m Gen. 1. 1. n 2 Cron. 30. 21. Sal. 81. 2. o Lef. 23. 34—37. Deut. 31. 10, &c. p Lef. 23. 36.

18 Ac *Ezra* a ddarllenodd yn llyfr cyfraith Duw *t* beunydd, o'r dydd cyntaf hyd y dydd diweddaf. A hwy a gynhaiasant yr *u* wythfed dydd *y bu* cymmanfa sanctaidd, yn ol y ddefod.

q Josh. 1. 1. r Ezra 3. 4.

P E N. IX.

1 *Ymprydd cyhoedd, ac edifeirwch y bobl.* 4 *Y Lefiaid yn datgan daioni Duw,* 26 *a drygioni'r bobl.*

A C ar y pedwarydd dydd ar hugain o'r *a* mis hwn, meibion Israel a ymgynnullasant mewn ympryd, ac mewn sachliain, a *b* phridd arnynt.

s Neh. 8. 17. t Lef. 23. 34—37. Deut. 31. 10, &c. u Lef. 23. 36.

2 A *c* had Israel a ymneilduasant oddi wrth bob dieithraid, ac a safasant ac a *d* gyffesasant eu pechodau, *e* ac anwireddau eu tadau.

a Pen. 8. 2. b Jos. 7. 6. c Job 2. 12. Ezra 10. 11. Pen. 13. 3, 10. d 1 Bren. 8. 14. e Ezra 10. 1.

3 A chodasant i fynu yn eu lle, *f* ac a ddarllenasant yn llyfr cyfraith yr Arglwydd eu Duw, bedair gwaith yn y *g* dydd; a phedair gwaith yr ymgyffesasant, ac yr ymgrymmasant i'r Arglwydd eu Duw.

Diar. 28. 13. f Pen. 8. 7, 8. g Ioan 11. 9.

4 Yna y safodd * ym mhulpud y Lefiaid, Jesua, a Bani, Cadmiel, Sebania, Bunni, Serebia, Bani, a Chenani; a *b* gwaeddasant â llef uchel ar yr Arglwydd eu Duw.

* Heb. *esgynsa* Pen. 8. 4. b Ecl. 14. 15.

5 A'r Lefiaid, Jesua, a Cadmiel, Bani, Hasabnia, Serebia, Hodija, Sebania, a Pethahia, a ddywedasant, Cyfodwch, *i* bendithiwch yr Arglwydd, eich Duw, o *k* dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: a bendithier dy enw *l* gogoneddus a dyrchafedig, goruwch pob bendith a moliant.

i Eph. 1. 3. k Sal. 41. 13. l Act. 7. 2.

6 Ti yn unig wyt Arglwydd: *m* ti a wnaethoft y nefoedd, *n* nefoedd y nefoedd, a'u *o* holl luoedd hwynt, y ddaear a'r hyn oll *sydd* arni, y moroedd a'r hyn oll *sydd* yndddynt; a thi sydd yn eu *p* cynnal hwynt oll; a llu'r nefoedd sydd yn ymgrymmu i ti.

m Gen. 1. 1. 1 Cron. 16. 26. Sal. 121. 2. n Deut. 10. 14. o 1 Bren. 8. 27. Amoriaid, a'r Pereziaid, a'r Jebusiaid, a'r Girgasiaid; ac a *y* gwblheaist dy eiriau: o herwydd cyfiawn *wyt*.

o Gen. 2. 1. p Ioan 5. 17. Heb. 1. 3.

7 Ti *yw* yr Arglwydd Dduw, yr hwn a ddetholaist *q* Abram, ac a'i dygaist ef allan o Ur y Caldeaid, ac a roddaist iddo enw *s* Abraham:

q Gen. 17. 5. r Neh. 9. 8.

8 A chefaist ei galon ef yn *t* ffyddlon ger dy fron di, ac a wnaethoft *u* gyfammod ag ef, ar roddi yn ddiau i'w had ef *x* wlad y Canaaneaid, yr Hetiaid, yr Amoriaid, a'r Perezziaid, a'r Jebusiaid, a'r Girgasiaid; ac a *y* gwblheaist dy eiriau: o herwydd cyfiawn *wyt*.

s Gen. 17. 5. t Gen. 15. 6. u Gen. 12. 7. x Gen. 11. 31. Deut. 7. 1. y Ioan 5. 17. Heb. 1. 3.

9 ∞ Gwelaist hefyd gystudd cin tadau yn yr Aipht; a thi a *a* wrandawaist eu gwaedd hwynt wrth y môr côch:

q Gen. 11. 31. Deut. 7. 6; 7. 8. r Jos. 24. 2.

10 A thi a wnaethoft *b* arwyddion a rhyfeddodau ar Pharao, ac ar ei holl weision, ac ar holl bobl ei wlad ef: canys gwybuoft i'r rhai hyn *c* falchio yn eu herbyn hwynt. A *d* gwnaethoft i ti enw, fel *y gwelir* y dydd hwn.

s Gen. 17. 5. t Gen. 15. 6. u Gen. 12. 7. x Gen. 11. 31. Deut. 7. 1. y Jos. 24. 2.

11 *e* Y môr hefyd a holltaist o'u blaen hwynt, fel y treiddiasant trwy ganol y môr ar hyd ysych-dir; a'u herlidwyr a fwriaist i'r gwaelod, *f* fel maen i ddyfroedd cryfion.

z Gen. 17. 5. a Gen. 15. 6. b Gen. 12. 7. x Gen. 11. 31. Deut. 7. 1. c Num. 13. 15. Deut. 7. 1. d Ezra 9. 11. e Jos. 21. 2. Neh. 9. 9. f Pen. 8. 7, 8.

12 Ac *g* a'u harweiniaist hwy liw dydd mewn colofn gwmmwl, a lliw *b* nos mewn colofn dân, i oleuo iddynt hwy y ffordd yr oeddynt yn myned ar hyd-ddi.

g Gen. 15. 6. h Gen. 12. 7. x Gen. 11. 31. Deut. 7. 1. i Ezra 9. 11. k Jos. 21. 2. Neh. 9. 9. l Pen. 8. 7, 8.

13 *i* Ti a ddisgynnaist hefyd ar fynydd Sinai, ac a *k* ymddiddanaist â hwynt o'r nefoedd; rhoddaist hefyd iddynt farnedigaethau uniawn, a chyfreithiau † gwir, *l* deddfau a gorchymynion daionus:

m Gen. 2. 3. n Ecf. 3. 7. a Ecf. 14. 10. b Ecf. 7. 8—13. a Pen. 14. c Ecf. 18. 11. d Ecf. 9. 16. e Ecf. 14. 22. f Deut. 15. 5, 21. g Ecf. 13. 21. Sal. 80. 1. Esa. 48. 17. b Sal. 121. 4. a 143. 10. i Ecf. 19. 19, 20. k Ecf. 5. 24. Ezec. 1. 24. Heb. 12. 25. † Heb. *gwiriondeb.* l Sal. 19. 8—11. m Ecf. 20. 8.

14 A'th *m* Sabbath sanctaidd a hysbysaist iddynt; gorchymynion hefyd, a deddfau, a chyfreithiau a orchymynaist iddynt trwy law Moses dy was.

n Ecf. 16. 14. 1 Cor. 10. 3, 4. *o* Ecf. 17. 16. Num. 20. 9, &. *p* Deut. 1. 8. 2 Cron. 7. 14. ‡ *godafod dy Jaw*, Gen. 14. 22. Num. 14. 30. *q* 1 Bren. 11. 9. *r* Sal. 106. 6, 7. *s* Ecf. 32. 9. *t* Sal. 106. 13. *u* Num. 14. 4. ‖ Heb. *Duw madden-ant.* *x* Ecf. 34. 6. Num. 14. 8. Sal. 86. 5, 15. *y* Hof. 9. 12. ≈ Ecf. 32. 4. *a* Sal. 106. 45. Galar. 3. 22. *b* Ecf. 13. 22. Num. 14. 11. 1 Cor. 10. 1: *c* Sal. 119. 35. *d* Num. 11. 17. Eſa. 63. 11. *e* Ecf. 16. 15. Jof. 5. 12. *f* Ecf. 17. 6. *g* Deut. 2. 7. Sal. 34. 10. *h* Deut. 8. 4. *a* 29. 5. Eph. 6. 15. *i* Num. 21. 21, &c. Barn. 11. 21. *k* Gen. 22. 17. *l* Gen. 12. 7. *m* Num. 14. 31. *n* Sal. 44. 3. 2 144. 2. *o* Eſa. 43. 4. *p* Ezec. 20. 6. *q* Eſa. 23. 8. *r* Ezec. 17. 8. *s* Deut. 6. 11. * Heb. *ymborth.* *t* Deut. 32. 15. *u* Hof. 3. 5. Mat. 17. 4. *x* 1 Bren. 14. 9. Sal. 50. 17. *y* 1 Bren. 19. 10. 2 Cron. 24. 20. Mat. 23. 35. Act. 7. 52. ≈ Barn. 2. 14. *a* Sal. 107. 6. Zec. 13. 9. *b* Adn. 19. *c* Barn. 2. 16. *a* 3. 9. *d* Deut. 32. 35. *e* Sal. 38. 3⁸. Galar. 3. 22.

15 *n* Bara hefyd o'r nefoedd a roddaiſt iddynt yn eu newyn, *a o* dwfr o'r graig a gynnaiſt iddynt yn eu ſyched; a thi a ddywedaiſt wrthynt, *p* y cenent i etifeddu'r wlad a dyngaſit ar *q* i roddi iddynt.

16 Ond hwynt-hwy a'n *r* tadau ni a falchiaſant, ac a galedaſant eu gwarrau, ac *s* ni wrandawſiant ar dy orchymynion di.

17 Ac a wrthodaſant wrando, ac ni *t* chofiaſant dy ryfeddodau, y rhai a wneſit ti ereddynt; caledaſant hefyd eu gwarrau, a gofodaſant *u* ben arnynt i ddychwelyd i'w caethiwed yn eu cyndynrwydd: etto ti *ydwyt* || Dduw parod *x* i faddau, graſlawn a thrugarog, hwyrfrydig i ddigter, ac aml o dargaredd, *y* ac ni wrthodaiſt hwynt.

18 Hefyd pan ≈ wnaethant iddynt lo toddedig, a dywedyd, Dyma dy dduw di yr hwn a'th ddugoſt i fyny o'r Aipht, a chablaſant yn ddirfawr;

19 Er hynny yn dy aml *a* doſturiaethau, ni adewaiſt ti hwynt yn yr anialwch: *b* y golofn gwmmwl ni chiliodd oddi wrthynt trwy'r dydd i'w harwain hwynt ar hyd y ffordd; a'r golofn dân trwy'r nos, i oleuo iddynt, ac i ddangos y ffordd y cerddent ynddi.

20 Dy *d* Yſpryd daionus hefyd a roddaiſt i'w dyſgu hwynt, ac nid attelaiſt dy *e* fanna rhag eu genau, *f* dwfr hefyd a roddaiſt iddynt yn eu ſyched.

21 Felly deugain mlynedd y porthaiſt hwynt yn yr anialwch, *g* heb fod arnynt eiſiau *dim*: eu *b* gwiſgoedd ni heneiddiaſant, a'u traed ni chwyddaſant.

22 A thi a roddaiſt iddynt frenhiniaethau a phobloedd, a rhennaiſt hwynt i gonglau. Felly hwy a feddiannaſant wlad i Sehon, a gwlad brenin Hesbon, a gwlad Og brenin Basan.

23 *h* Llioſogaiſt hefyd eu meibion hwynt fel ſer y nefoedd, ac a'u dygaiſt hwynt i'r wlad a ddywedaſit wrth eu tadau y *i* deuent idei i'w meddiannu.

24 *m* Felly y meibion a aethant i mewn, ac a feddiannaſant y wlad, a thi a *n* ddaroſtyngaiſt drigolion y wlad, y Canaaneaid, o'u blaen hwynt, ac a'u rhoddaiſt yn eu llaw hwynt, eu brenhinoedd hefyd, a o phobloedd y wlad, fel y gwnaent iddynt yn ol eu hewyllys.

25 A hwy a ynnillaſant ddinaſoedd cedyrn, a daear *p* fras, ac a feddiannaſant *q* dai llawn o bob daioni, pydewau cloddiedig, *r* gwin-llannoedd, ac olew-wydd-lannoedd, a choed * ffrwythlawn yn aml; a hwy a fwyttaſant, ac a ddigonwyd, ac *s* a fraſawyd, *u* ac a ymhyfryd-aſant yn dy fawr ddaioni di.

26 Etto hwy a anufuddhaſant, ac a wrthryfelaſant yn dy erbyn, *x* a thaflaſant hefyd *y* y gyfraith o'r tu ol i'w cefn, y a'th orophwyd a laddaſant, y rhai a *z* dyſtiolaethaſant wrthynt, am ddychwelyd attat; ac a gablaſant yn ddirfawr.

27 Am hynny ti a'u ≈ rhoddaiſt hwynt yn llaw eu gorthrymwyr, y rhai a'u cyttuddiaſant: ac yn amſer eu cyfyngdra *a* pan waeddaſant arnat, ti a'u gwrandewaiſt *bwynt* o'r nefoedd, ac yn ol dy *b* aml doſturiaethau rhoddaiſt iddynt *c* achubwyr, y rhai a'u hachubaſant o law eu gwrthwynebwyr.

28 Ond pan *d* lonyddodd arnynt, dychwelaſant i wneuthur drygioni yn dy ŵydd di: am hynny y gadewaiſt hwynt yn llaw eu gelynion y rhai *e* arglwyddiaetha-ſant arnynt: etto pan ddychwelaſant, a gwaeddi arnat, tithau o'r nefoedd a'i wrandewaiſt, ac a'u gwaredaiſt hwynt, *f* yn

o dy doſturiaethau, lawer o amſer. *f* 2 Cron. oedd. 36. 15.

29 *f* A thi a dyſtiolaethaiſt yn eu herbyn hwynt, i'w dychwelyd at dy gyfraith di: ond hwy a falchiaſant, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion, eithr pechaſant yn erbyn dy farnedigaethau (*g* y rai, rhai *o* gwna dyn *bwynt*, ese fydd byw ynddynt) a *h* gwnaethant yſgwydd o gilio, ac a galedaſant eu gwarrau, ac ni wrandawſiant.

30 Er hynny ti a'u goddefaſt hwynt flynyddoedd lawer, ac a *k* dyſtiolaethaiſt wrthynt trwy dy Yſpryd yn dy brophwydi; *i* ond ni wrandawſant: am hynny *l* y rhoddaiſt hwynt yn llaw pobl y gwledydd.

31 Etto er mwyn dy *m* fawr drugaredd, ni *n* a'th *o* lwyr-ddifethaiſt hwynt, ac ni *p* wrthodaiſt hwynt; canys Duw *q* graſlawn thrugarog *ydwyt*.

32 Ac yn awr, O ein Duw ni, y Duw mawr, *r* cadarn ac ofnadwy, yr hwn *sy't* yn cadw *t* cyfammod a thrugaredd; na fydded dychan o'th flaen di yr holl flinder a ddaeth i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywyſogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n prophwydi, ac i'n tadau, ac a'th holl bobl, er dyddiau brenhinoedd *u* Aſyria hyd y dydd hwn.

33 *u* Tithau *ydwyt* cyfiawn yn yr hyn oll a ddaeth i ni: canys gwirioned *a* wnaethoſt ti, a ninnau a wnaethom yn annuwiol.

34 Ein brenhinoedd hefyd, ein tywyſogion, ein hoffeiriaid, a'u tadau, *x* ni a chadwaſant dy gyfraith, ac ni wrandawſant ar dy orchymynion, na'th dyſtiolaethau, y rhai a dyſtiolaethaiſt wrthynt.

35 A hwy ni'th waſanaethaſant yn eu brenhiniaeth, nac yn dy fawr ddaioni a roddaiſt iddynt, nac yn y wlad ehangder bras, yr hon a oſodaiſt o'u blaen hwynt; ac ni ddychwelaſant oddi wrth eu drwg weithredoedd.

36 Wele ni heddyw yn *a* weiſion; ac *am* y wlad a roddaiſt i'n tadau ni, i'w ffrwyth a'i daioni, wele ni yn weiſion ynddi.

37 A mawr yw ei thoreth hi i'r brenhinoedd a oſodaiſt a'nom ni, am ein pechodau: ac arglwyddiaethu y mae ar ein cyrph, ac ar ein hanifeiliaid, yn ol eu hewyllys; ac *yr ydym* mewn cyfyngder mawr.

38 *c* Ac o herwydd hyn oll yr ydym yn gwneuthur *cyfammod* ſicr, ac yn *d* yſgrifennu; ac y *mae* ein tywyſogion, ein Lefaid, a'n hoffeiriaid, yn *e* ſelio.

PENNOD X.

1 *Enwau y rhai a ſeliaſant y cyfammod.* 29 *Rhwyng Duw a'r bobl.* 30 *Pyngciau'r cyfammod.*

A'R rhai * a ſeliodd *oedd*, Nehemia *Heb.* y † Tirſatha, mab Hacalia, a Sidea, *ac yn* 2 *o* Seraia, Azaria, Jeremia, *ſelio.*

3 Paſur, Amaria, Malcia, *† llywydd.*

4 *b* Hattus, Sebania, Maluc, Ezra 2.

5 Harim, Meremoth, Obadia, 63.

6 *c* Daniel, Ginnethon, Baruc, Pen. 7.78

7 Meſulam, Abia, Mijamin, *a* Pen. 11.

8 *d* Maazia, Bilgai, Semaia: *a* dyma'r offeiriaid. a. 12. 1.

9 A'r Lefaid: Jeſua mab Aſania, Binnui o feibion Henadad, Cadmiel; Ezec. 20.

10 A'u brodyr hwynt; *e* Sebania, Mo- 37, 38.

dia, Cellia, Pelaia, Hanan, *b* Pen. 3.

11 Mica, Rehob, Haſabia, 10.

12 *f* Zaccur, Serebia, Sebania, 1 Pen. 8. 2

13 Hodia, Bani, Beninu. *a* Pen. 8.

14 Pennaethiaid y bobl: *g* Paros, Pa- 4.

hath-moab, Elam, Zattu, Bani, *c* Pen. 9. 4

15 Bunni, Azgad, Bebai, *f* Ezr. 3.

16 Adonia, Bigfai, Adin, 12.

17 Ater, Hizcia, Azzur, *g* Ezra 2.

18 Hodia, Haſum, Beſai, 3, &c.

19 Hariph, Anathoth, Nebai, *b* Pen. 3.

20 Magpias, *h* Meſulam, Hezir, 4.

21 Meſezabeel, Sadoc, Jadua, 1 Ezra 9.

22 Pelatia, Hanan, *i* Anaia, 42.

23 Hofea, *k* Hanania, Hanun,
k Pen. 3. 24 Haiobes, Pilecha, Sobec,
8. 25 Rehum, Hafabna, *l* Maaseia,
l Pen. 11. 26 Ac Ahija, Hanan, Anan,
5. 27 Maluc, Harim, *m* Baana.
m Ezra 2. 28 ¶ *n* A'r rhan arall o'r bobl, yr
2. 2. offeiriaid, y Lefaid, y porthorion, a
n Ezra 2. cantorion, y o Nethiniaid, a phawb a'r a
43, 70. *p* ymneilltuasent oddi wrth bobl y gwled-
o Pen. 7. ydd at gyfraith Duw, eu *q* gwragedd
46. eu meibion, a'u merched, pawb
p 2 Cor. 6. a'r a oedd a'r gwybodaeth ac a dyall gan-
17. ddo:
q 1 Ped. 3. 29 *r* Hwy a lynasant wrth eu brodyr,
3. 7. eu pennaethiaid, ac a aethant mewn
r Pen. 8. † thaith a llw, ar † rodio yng nghyfraith
2. Duw, yr hon a roddasid trwy law *u* Moses
Rhuf. 14. gwas Duw; ac ar *x* gadw ac ar wneuthur
23. holl orchymynion yr Arglwydd ein Har-
s Act. 5. glwydd ni, a'i farnedigaethau, a'i ddeddf-
33. au;
† Neu, 30 Ac ar na roddem ein *y* merched i
rhuym. bobl y wlad: ac na chymmerem eu
t Deut. merched hwy i'n meibion ni:
28. 15. 31 Ac *os byddai* pobl y tir yn dwyn
Exod. 8. marchnadoedd, neu ddim llunieth ar y
2. *z* dydd Sabbath i'w werthu, na phrynem
Eza. 65. *ddim* ganddynt ar y Sabbath, neu ar y
10. dydd sanctaidd: ac *a* y gadawem heibio
u Ioan 1. y seithfed flwyddyn, a chodi pob *b* dyled.
17. 32 *c* Gosodasom arnom ddeddf-
x Sal. au, *d* ar i ni roddi traian ucl yn y flwydd-
119. 106. yn, tuag at waith tŷ ein Duw ni,
y Deut. 33 A thu ag at *e* y bara gosod, a'r
7. 3. bwyd-offrwm gwaftadol, a thu ag at y
z Lef. poeth-offrwm gwaftadol, y *f* Sabbath-
23. 3. au, y newydd-loerau, a'r gwyliau arben-
Deut. 5. nig, a thu ag at y cyflegredig *bethau*, a
12. thu ag at y pech-ebyrth, i wneuthur
Pen. 13. g cymmod dros Iſrael: a *thu ag at* holl
18. waith tŷ *gin* Duw.
a Eccl. 23. 34 Ac mica ſwrtialom *h* goel-brennau
11. yr offeiriaid, *y* Lefaid, a'r bobl, am
Lef. 25. y goed yr offrwm, fel y dygent *bwynt* i dŷ
4, 10. ein Duw ni, yn ol tai ein tadau ni, ar
b Deut. amſerau, noddedig, o flwyddyn i flwydd-
15. 12. yn, i'w llofai ar allon yr Arglwydd ein
Deut. 5. Duw i fel y *mae* yn llyfr-cnedig yn y
17. gyfraith:
c Preg. 5. 35 Ac i ddwyn *i* blaen-ffrwyth ein tir,
4. a blaen-ffrwyth o bob ffrwyth o bob pren,
d Num. o flwyddyn i flwyddyn, i dŷ yr Arglwydd:
18. 5. 36 A'r rhai cyntaf-anedig o'n meib-
Exec. 20. ion, *m* ac o'n hanifeiliaid (fel y *mae*'n
39. yſgrifenedig yn y gyfraith) a chyntaf-
e Lef. 24. anedigion ein gwarthegau, a'n defaid, ilw
5, &c. dwyn i dŷ ein Duw, at yr offeiriaid ſydd
2 Cron. 1 yn gwaſanaethu yn nhŷ ein Duw ni.
2. 4. 37 *n* A blaenion ein toes, a'n hoffrym-
f Num. mau, a ffrwyth pob pren, gwin ac olew,
28. a 29. a dygem at yr offeiriaid i gelloedd tŷ
g 1 Ioan ein Duw, a'r degwm ein tir, i'r Lefaid:
2. 2. (fel y cai'r Lefaid hwythau *p* dderbyn
h 2 Cron. trwy holl ddinaſoedd ein llafur ni y
6. 6. 38 A bydd yr offeiriaid, mab Aaron,
i Lef. 6. gyd a'r Lefaid, pan dyddo'r Lefaid yn
12. degymmu: a dyged y Lefaid i fyny
Pen. 13. *q* degfed ran *y* degwm i dŷ ein Duw ni,
13. i'r ſyſtorfydd yn yr ystafelloedd.
Exo. 40. 39 Canys meibion Iſrael, a meibion
16. Lefi, a dygant offrwm yr ŷd, y gwin,
k Lef. 16. a'r olew, i'r ystafelloedd, lle *y mae* llestri'r
12. cyſegr, a'r offeiriaid ſydd *yn* gwneini, a'r
l Ecf. 23. porthorion, a'r cantorion: a *r* ni nac yn-
19. wrthodwn a thŷ ein Duw.
Lef. 19.
23, 24. *m* Ecf. 13. 12, 13. Lef. 27. 28. Num. 18.
15, 16. *n* Lef. 23. 17. Num. 18. 12, &c. Deut. 18.
4. *o* Lef. 27. 30. Num. 18. 21. *p* Gen. 28. 22.
q Num. 18. 26. 2 Cron. 31. 11, 12. *r* Deut. 12.
6, 11. *s* Pen 13. 11. Sal. 20. 4. *a* 122. 2. Heb.
10. 25.

P E N. XI.

1 *Tywyſogion, &c. yn trigo yn Jeruſa-*
lem. 20 *Y bobl eraill mewn dinaſoedd*
445. *eraill.*

a Pen. 7. A *a* Thywyſogion y bobl a drigasant
4, 5. yn Jerusalem: a'r rhan arall o'r
Sal. 122. bobl a ſurfiasant *b* goel-brennau i ddwyn
5. un o ddeg i drigo yn Jerusalem *c* y ddi-
b Pen. 10. 34. Sal. 19. 5, 6. nas ſanctaidd, a naw rhan *i. fod* yn y di-
c Eſa. 6. naſoedd *eraill.*
13. 2 A'r bobl a fendithiasant yr holl wyr *d* Adm.
Jer. 3. 14. a ymroddasent *e* yn ewyllysgar i breswylio
18. yn Jerusalem.
Mat. 4. 5. 3 ¶ A dyma bennaethiaid *y ſ* dalaith,
a 27. 53. y rhai a drigasant yn Jerusalem: ond yn
e Barn. ninaſoedd Juda pawb a drigasant yn eu
5. 9. meddiant o fewn eu dinaſoedd, *ſef* Iſrael,
Sal. 110. yr offeiriaid, a'r Lefaid, a'r *g* Nethiniaid,
3. a meibion *h* gweiſion Salomon.
f Ezra 2. 4 A *i* rhai o feibion Juda, ac o feibion
1. Benjamin, a drigasant yn Jerusalem. O
g Ezra 2. feibion Juda; Athaia mab Uzzia, fab
43. Zecaria, fab Amaria, fab Sephatia, fab
h 1 Bren. Mahalaleel, o feibion *k* Peres;
9. 2. 5 *l* Maaſeia hefyd mab Baruc, fab Col-
Ezra 2. hoſe, fab Hazaia, fab Adaia, fab Joiarib,
55. fab Zecaria, fab Siloni.
i 1 Cron. 6 Holl feibion Peres y rhai oedd yn
9. 3. trigo yn Jerusalem, *oedd* bedwar cant ac
k Gen. wyth a thri ugain o wyr * grymmus.
38. 29. 7 A dyma feibion *l* Benjamin; Salu
l 1 Cron. mab Meſulam, fab Joed, mab Pedaia, fab
9. 5. Colaia, fab Maaſeia, fab Ithiel, fab Je-
* Neu, faia,
egniol, 8 Ac ar ei ol ef Gabbai, Salai; naw
Gen. 47. cant ac wyth ar hugain.
6. 9 A Joel mab Zichri, *oedd* † llywyddog
Ecf. 18. arnynt hwy: a Juda mab Senua yn ail ar
21. y ddinas.
m 1 Cor. 10 *n* O'r offeiriaid: Jedaia mab Joi-
9. 7. arib, Jachin,
† Neu, 11 Seraia mab Hilcia, fab Meſulam,
olygwr, fab Sadoc, fab Meraioth, fab Ahitub,
Gen. 39. *o* blaenor tŷ Dduw.
4. 12 *p* A'u brodyr y rhai oedd yn gweithio
1 Cron. gwaith y tŷ, *oedd* wyth cant a dau ar
9. 18. hugain: ac Adaia mab Jeroham, fab Pe-
1 Cron. laia, mab Amſi, fab Zecaria, fab Paſur,
9. 10, &c. fab Malcia,
o 1 Chro. 13 A'i frodyr, pennaif cenedl, dau cant
9. 11. a dau a deugain: ac Amaſai, mab Aza-
p 1 Cron. reel, fab Ahazai, fab Meſſilemoth, mab
9. 13. Immer,
I imo'r 14 A'u brodyr *q* nerthol o nerth, *gwyr*
gwyr dewrion ac wrth ar hugain: a Zabdiel, *mater,*
mab i Haggedolim yn llywyddog arnynt.
q 1 Cron. 15 Ac o'r Lefaid: Semaia mab Hafub,
9. 14. fab Azaricam, mab Hazabia, fab Bun-
r 1 Cron. ni,
26. 29. 16 Sabbethai, hefyd, a Jozabad o ben-
s 1 Cron. naethiaid y Lefaid, *r oedd haeſaf* ar y
15. 22. gwaith o'r tu allan i dŷ Dduw.
Sal. 91. 2. 17 Mattania hefyd mab Mica, fab Zab-
a 42. 8. fab Aſaph, oedd heſnaf i *s* ddechreu
t Heb. tal diolch mewn gweddi: a Bacbucia yn *ail*
ail o'i frodyr: *a* Abda mab Sammua, fab
yn rai. Galal, fab Jeduthun.
i Act. 3. 1. 18 Yr holl Lefaid yn y ddinas ſanct-
u Ezra 2. aidd, *oedd* ddau cant a phedwar ugain a
43. phedwar.
* Obbeli 19 A'r porthorion, Accub, Talmon,
Pen. 43. a'u brodyr, yn gadw'r pyrth, *oedd* cant
26. † *gwyl-* a deuddeg a thrugain.
fa 20 ¶ *t* A'r rhan arall o Iſrael, o'r *w*,
offeiriaid *ac* o'r Lefaid, *a drigent* yn holl
Adm. 9. *x* ddinasoedd Juda, pob un yn ei eſtedd-
1 Cron. iaeth.
9. 33. 21 Ond y *u* Nethiniaid oeddynt yn aros *y* Ezra 61
yn *z* Ophel: Sina, a Giſpa *oedd* ar y Ne- 8, 9.
thiniaid. a 7. 21 Neu
22 A † llywyddog *y* Lefaid yn Jeru- † Neu,
Salem, *oedd* Uzzi mab Bani, fab Haſabia, *ordinhaa-*
mab Mattania, fab Mica: o feibion A- *ſaph*
ſaph, y *x* cantorion *oedd* ar waith *ty Jaſudwyr*
Dduw. ‡ Ezra
23 Canys † gorchymyn y brenin am 18, 23.
danynt hwy *oedd*, *fod* i rhan ſefydledig i'r *a* Gen.
cantorion, dogn dydd yn ei ddydd. 38. 30.
24 A ‡ Pethahia mab Meſeſabeel, o *b* i Cron.
feibion *a* Zera mab Juda, *oedd* wrth 18. 17.
law'r brenin yn mhob peth a *berthynai* *c* Eſa. 34.
i'r bobl. 3, 5.
25 Ac am *y c* trefydd a'u maeſydd, Jer. 31.
rhai o feibion Juda a drigasant *d* yn 22.
Nghaer-Arba a'i phentrefydd, ac yn Dibon *d* Jos. 15.
a'i phentrefydd, ac yn Jecabeel, a'i phen- 13.
trefydd,

a Jos. 15. 26. Ac yn Jesua, ac yn Molada, ac yn Bethphelet,
f Jos. 15. 31. 27 Ac yn *f* Hasar-sual, ac yn Beersheba a'i phentrefydd,
g Jos. 10. 23. 28 Ac yn *g* Siclag, ac yn Mecona ac yn ei phentrefydd,
a 15. 35. 29 Ac yn En-rimmon, ac yn Sarea, ac
h Jos. 15. 34. yn *h* Jarmuth,
i Esa. 36. 3. 30 *i* Zanoa, Adullam, a'u trefydd, a Lacis a'i maesydd, yn Azeca, a'i phentrefydd. A hwy a wladychasant o Beersheba hyd ddyffryn Hinnom.
k Jos. 21. 17. 31 A meibion Benjamin o *k* Geba *a*
† Neu, *hyd.* *drigasant* † *ym* Micmas, ac Aija, a
l 1 Sam. 14. 31. *m* Bethel, a'u pentrefydd,
m Jer. 48. 13. 32 Yn *n* Anathoth, Nob, Ananis,
n Jos. 21. 18. 33 Hasor, *o* Rama, Gittaim,
o Jos. 18. 25. *p* 1 Sam. 13. 18. *q* 1 Cron. 4. 14. *Garasim.*
34 Hadid, *p* Seboim, Nebalat,
35 Lod, ac Ono, *q* Glynn y crefftwyr.
36 Ac o'r Lefiaid *yr oedd* rhannau yn Juda, ac yn Benjamin.

PEN. XII.

1 *Yr offeiriaid,* 8 *a'r Lefiaid a ddaeth gyd â Zorobabel,* 10 *Hilngaeth yr offeiriaid,* &c. 27 *Cyflegriad muriau Jerusalem.*

536. a Ezra 2. 1. b Pen. 10. 2—8. * *Meicu,* Adn. 14. † *Sebania* Adn. 14. ‡ *Harim,* Adn. 15. || *Meraioth,* Adn. 15. § Yn ol rhifedi'r dosparthiadau; yn 1 *Cron.* xxiv. yn oeddynt yn 24 ond yma 22, ac yn nyddiau *Jhoiacim* yr archoffeiriaid, 20 oeddynt. *Adn.* 12—22. canys yr oedd rhai o'u hachau heb ddychwelyd, a rhai yn ddieppil. * *Gmnethon,* Adn. 16. c Luc 1. 5 † *Miniamin,* Adn. 17. ‡ *Moadia,* Adn. 7. || *Salai,* Adn. 20. d Ezra 3. 2. Hag. 1. 1. Zec. 3. 1. * Sef, *Salmau diolch.* e Luc 1. 5. f Ezra 10. 37. g Dan. 8. 4. 4. Col. 3. 16. i Sal. 4. 7. a 30. 11. a 119. 162. 21, 22. b 1 Cron. 9. 14, &c. i 1 Cron. 23. 27. u Pen. 10. 38, 39. x Sal. 35. 27. a 97. 8. Esa. 12. a, 24. c 25. a 26.

1 Yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid a ymlanhasant; glanhasant hefyd y bobl, a'r *u* pyrth, a'r *x* mur.
2 Ac mi a berais i dywysogion Juda y dduugo ar y mur; a golodais ddwy *fintai* fawr o ran yn *x* moliannu; a myned-iad *a y maill oedd* ar y llaw ddehau ar y mur tu a *b* phorth y dom.
3 Ac ar eu hol hwynt yr aeth Hosaia, a hanner tywysogion Juda,
4 *c* Azaria hefyd, Ezra, a Mesulam,
5 Juda, a Benjamin, a Semaia, a Jeremia,
6 Ac o feibion yr offeiriaid ag *d* udgyrn, Zecaria mab Jonathan, fab Semaia, fab Mattania, fab Micaia, fab Zaccur, fab Asaph;
7 A'i frodyr, ef Semaia, ac Azareel, Milalai, Gilalai, Maai, Nethaneel, a Juda, Hannanai, *e* ag offer cerdd Dafydd gwr Duw, ac Ezra'r ysgrifenydd o'u blaen hwynt.
8 Ac wrth *f* borth y ffynnon, yr hwn *oedd* ar eu cyfer hwynt, y dringasant ar grisiau Dinas Dafydd yn nringfa'r mur, oddi ar dy Dafydd, hyd *b* borth y dwfr tu a'r dwyrain.
9 A'r ail *fintai* o'r rhai oedd yn moliannu, oedd yn myned ar eu cyfer hwynt, a minnau ar eu hol; a hanner y bobl *oedd* ar y mur, oddi ar *k* dŵr y ffyrnau, hyd y *l* mur llydan;
10 Ac oddi ar *m* borth Ephraim, ac oddi ar *n* yr hen borth, ac oddi ar *o* borth y pysgod, a thŵr *p* Hananeel, a thŵr Mea, hyd borth y defaid; a hwy a safasant ym *q* mhorth y wyliadwriaeth.
11 Felly y ddwy *fintai*, y rhai oedd yn *x* moliannu, a safasant yn nhŷ Dduw, a minnau, a hanner y swyddogion gyd â mi:
12 Yr offeiriaid hefyd; Eliacim, Maaseia, Miniamin, Micaia, Elioenai, Zecaria, Hanania, ag udgyrn;
13 Mataseia hefyd, a Semaia, ac Eleazer, ac Uzzi, a Johanan, a Malcija, ac Elam, ac Ezer. A'r cantorion a ganasant yn groch, gyd â Jazrahia *su* blaenor.
14 A'r diwrnod hwnnw yr *r* aberthasant ebyrth mawrion, *s* ac y llawenhasant; canys Duw a'u llawenychasai hwynt a *t* llawenydd mawr; y gwragedd hefyd a'r plant a orfoleddasant: fel y clybuwyd llawenydd Jerusalem hyd ym mhell.
15 A'r dwthwn hwnnw y golodwyd gwyr ar gelloedd y *u* trysorau, ar yr offrymmau, ar y blaen-ffrwyth, ac ar y dogymmhaid, i gasglu iddynt nwy o faesydd y dinasoedd y rhannau cyfreithlon i'r offeiriaid a'r Lefiaid: canys *x* llawenydd Juda
16 Diar. 10. 7. *q* Jer. 32. 2. *r* 1 Bren. 8. 63. *s* Phil. 3. 3. Jer. 33. 7.

Pen. xii. *Adn.* 22.] *Darius y Persiad,* fef *y brenin* diwaethaf o'r ymerodraeth honno: *yna* daeth Alecsander fawr, ac ymerodraeth y Groegiaid: *felly y mae dull y byd bwn yn myned heibio!*

k 1 Cron. 25. 8. † Neu, *dryssorau* Heb. *Aswppim.* 1 Cron. 26. 17. l Pen. 5. 14. m Deut. 20. 5. Sal. 30. titl. Ioan 10. 22. n 2 Cron. 36. 21. o Sal. 100. p 1 Cron. 2. 54. q Deut. 11. 30. r Jos. 21. 17. s Esa. 60. 18. t 2 Cron. 20. 27. u 2 Cron. 29. 15. Sal. 24. 7. x Zec. 2. 5. y Pen. 4. 3. Esa. 62. 6 & Esa. 52. 8. a Adn. 38. b Pen. 2. 13. c Ezra 7. 8. d Num. 10. 8. 2 Cron. 13. 12. e 1 Cron. 23. 5. 16. 8, &c. f Pen. 2. 14. g Pen. 3. 15. 1 Cron. 11. 15. † *yr elgyn Sion,* 1 Bren. 8. 1. b Pen. 3. 26. i Adn. 31. k Pen. 3. 11. l Pen. 3. 8. m 2 Bren. 14. 13. Pen. 8. 16. n Pen. 3. 6. o Pen. 3. 3. p Pen. 3. 1

g i weini. Barn. 20. 28. Sal. 134. 1. y 2 Cron. 8. 14. Pen. 10. 29. ‖ 1 Cron. 25. 1. a 26. 12. *a* 1 Cron. 25. 6. Num. 3. 32. *b* Pen. 10.

Juda *oedd* ar yr offeiriaid ac ar y Lefiaid y rhai oedd yn ſeſiwn *yno*.

45 Y cantorion hefyd a'r porthorion a gadwaſant *y* wyliadwriaeth eu Duw, a gwyliadwriaeth y glanhad, yn ol ‖ gorchymyn Dafydd, a Salomon ei fab.

46 Canys gynt, yn nyddiau Dafydd ac Aſaph, *yr oedd u* pen-cantorion, a chaniadau cahmoliaeth a moliant i Dduw.

47 Ac yn nyddiau Zorobabel, ac yn nyddiau Nehemia, holl Iſrael oedd yn rhoddi rhannau i'r cantorion, a'r porthorion, dogn dydd yn ei ddydd: a hwy *c* a gyſſegraſant *bethau ſanctaidd* i'r Lefiaid; a'r Lefiaid a'u cyſſegraſant i feibion Aaron.

36. *a* 11. 23. *c* Num 18. 21, 26.

P E N. XIII.

1 *Darllain y gyfraith.* 2 *gyrru y bobl gymmyſg o blith Iſrael.* 15 *Yn llesgair halogi'r deml.*

445.

a Pen. 9. 3. *b* Deut. 23. 3. Pen. 2. 10. *c* Deut. 23. 4. *d* Num. 22. 5. Jos. 24. 9. *e* Deut. 23. 5. Sal. 119. 28. *f* Pen. 9. 2. *g* Pen. 6. 17, 18. *h* Pen. 12. 44. Adn. 9. *i* Ezec. 43. 13. *k* Num. 18. 8. *l* Eſa. 31. 1. 2 Cron. 24. 17, 18 *m* Pen. 2. 1, 6. *n* 1 Cor. 1. 11. *o* 1 Bren. 6. 36. Adn. 1. *p* Gen. 26. 35. Eſa. 1. 14. *q* 1 Cor. 5. 5, 7. *r* 2 Cron. 29. 15. *s* 2 Cor. 6. 16. *t* Pen. 12. 44. *a* 10. 37. Mal. 3. 8. *u* 1 Tim. 5. 17. *x* Num. 35. 2. Eſa. 56. 10, 11. *y* Pen. 10. 39. * Heb. *ſefyllfa*, ‖ Adn. 5. *a* 1 Cron. 26. 30. 2 Cron. 31. 12. *b* Pen. 7. 2. 1 Cor. 4. 2. *c* Pen. 5. 19. Adn. 22, 31. Heb. 6. 10. Dat. 3. 5. *d* 2 Cron. 35. 26.

YDwthwn hwnnw y *a* darllenwyd yn llyfr Moſes lle y clybu'r bobl; a chafwyd yn yſgrifenedig ynddo, *b* na ddylai yr Ammoniaid na'r Moabiaid ddyfod i gynnulleidfa Duw yn dragywydd;

2 Am *c* na chyfarfuaſant a meibion Iſrael a bara ac a dwfr, eithr *d* cyflogaſant Balaam yn eu herbyn i'w melldithio hwynt: etto ein Duw ni a *e* drodd y felldith yn fendith.

3 A phan glywſant hwy y gyfraith, *f* hwy a neilluaſant yr holl rai cymmyſg oddi wrth Iſrael.

4 ¶ *g* Ac o flaen hyn, Eliaſib yr offeiriad, yr hwn a oſodaſid ar yſtafell *h* ty ein Duw ni, *oedd* gyfathrachwr i Tobia:

5 Ac efe a wnaeth iddo ef yſtafell fawr; ac yno y byddent o'r blaen yn *i* rhoddi y bwyd-offrymmau, y thus, a'r lleſtri, a degwm yr ŷd, y gwin, a'r olew, a orchymynaſid *eu rhoddi*; i'r *k* Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion, ac offrymmau yr offeiriaid.

6 ¶ *l* Ac yn hyn i gyd *e amſer* ni bûm i yn Jeruſalem: canys yn *m* y deuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaſerſes brenin Babilon y daethum i at y brenin, ac ym mhen *talm o* ddyddiau cefais gennad gan y brenin;

7 Ac a ddaethum i Jeruſalem, ac a *n* ddyallais y drygioni a wnaethai Eliaſib er Tobia, gan wneuthur iddo yſtafell yng nghynteddoedd *t*ŷ Dduw.

8 A bu *p* ddrwg iawn gennyf; am hynny mi a *q* fwriais holl ddodrefn tŷ Tobia allan o'r yſtafell.

9 *r* Erchais hefyd iddynt lanhau yr yſtafelloedd: ac mi a ddygais yno drachefn leſtri *s* tŷ Dduw, yr offrwm a'r thus.

10 ¶ Gwybum hefyd fod *t* rhannau'r Lefiaid heb eu rhoddi *iddynt*: canys ffoiſai'r Lefiaid a'r cantorion, y *u* rhai oedd yn gwneuthur y gwaith, bob un i'w *x* faes.

11 Yna y dwrdiais y ſwyddogion, ac y dywedais, *y* Pa ham y gwrthodwyd tŷ Dduw? Ac mi a'u ceiglais hwynt yng-hyd, ac a'u goſodais yn eu * lle.

12 Yna holl Juda a ddygaſant ‖ degwm yr ŷd, a'r gwin, a'r olew, i'r tryſordai.

13 Ac mi a wnaethum yn *a* dryſorwyr ar y tryſorau, Selemia yr offeiriad, a Sadoc yr yſgrifenydd, a Pedaia, o'r Lefiaid: a cher llaw iddynt hwy *yr oedd* Hanan mab Zaccur, fab Mattania: *b* canys ffyddlon y cyfrifid hwynt, ac arnynt hwy *yr oedd* rhannu i'w brodyr.

14 *c* Cofia fi, fy Nuw, o herwydd hyn; ac na ddilea fy *d* ngharedigrwydd a wnaethum i dŷ fy Nuw, ac i'w wyliadwriaethau ef.

a 1 Cron. 26. 30. 2 Cron. 31. 12. 1 Cor. 4. 2. *c* Pen. 5. 19. Adn. 22, 31. Heb. 6. 10. Dat. 3. 5. *d* 2 Cron. 35. 26.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny y gwelais yn Juda *rai* yn ſengi gwin-wryſau ar y *e* Sabbath, ac yn dwyn i mewn *f* yſgubau yd, ac yn llwytho aſynod, gwin hefyd, a grawn-win, a ffigys, a phob *g* beichiau, ac yn *eu* dwyn i Jeruſalem ar y dydd Sabbath: ac mi a dyſtiolaethais *yn eu herbyn* ar y dydd y gwerthaſant luniaeth.

16 Y *h* Tyriaid hefyd oedd yn trigo ynddi, *ac* yn dwyn pyſgod, a phob peth *i* gwerthadwy, y rhai yr oeddynt hwy yn *eu* gwerthu ar y Sabbath i feibion Juda, ac yn *k* Jeruſalem.

17 Yna y *l* dwrdiais bendefigion Juda, ac y dywedais wrthynt, *m* Pa beth dryg-ionus *yw* hyn yr ydych chwi yn ei wneuthur, gan halogi'r *n* dydd Sabbath?

18 Onid fel hyn y gwnaeth eich tadau chwi? ac oni ddug ein Duw ni yr holl ddrwg hyn arnom ni, ac ar y ddinas hon? a chwithau ydych yn ychwanegu o digo-faint ar Iſrael, trwy halogi'r Sabbath.

19 A phan *p* dywyllaſai pyrth Jeruſalem cyn y Sabbath, yr erchais gau'r dorau, ac a orchymynais nad agorid hwynt hyd gwedi'r Sabbath: ac mi a oſodais *rai* o'm gweiſion wrth y pyrth, *q fel* na ddelai baich i mewn ar ddydd y Sabbath.

20 Felly y marchnadwyr, a gwerthwyr pob peth *r* gwerthadwy, a lettyaſant o'r tu allan i Jeruſalem unwaith neu ddwy.

21 Ac mi a dyſtiolaethais yn *s* eu herbyn hwynt, ac a ddywedais wrthynt, Pa ham yr ydych chwi yn aros dros nos wrth y mur? os gwnewch eilwaith, mi a eſtynaf fy llaw i'ch erbyn. O'r pryd hwnnw ni ddaethant ar y Sabbath *mwyach*.

22 Ac mi a ddywedais wrth y Lefiaid, am iddynt ymlanhau, a dyfod i gadw'r pyrth, gan ſancteiddio y dydd Sabbath. *u Am* hyn hefyd cofia fi, fy Nuw, ac arbed fi yn ol dy † fawr drugaredd.

23 ¶ Yn y dyddiau hynny hefyd y gwelais Iuddewon a briodaſent Aſdodeeſiaid, Ammoneeſiaid, a Moabeeſiaid, yn *w* ragedd *iddynt*;

24 A'u plant hwy oedd yn llafaru *y naill* hanner o'r Aſdodiaeg, ac heb fedru ymddiddan yn iaith yr Iuddewon, ond yn ol tafodiaith y ddeubar bobl.

25 Yna yr ymryſonais â hwynt, ac y ‖ melldithiais hwynt; *x* tarewais hefyd rai o honynt, ac a blicciais eu gwallt hwynt: ac mi a'u y tyngais hwynt trwy Dduw, *gan ddywedyd*, ‖ Na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymerwch o'u merched hwynt i'ch meibion, nac i chwi eich hunain.

26 Onid o achos y rhai hyn y pechodd *u* Salomon brenin Iſrael? er *y* na bu brenin cyffelyb iddo ef ym myſg cenhedloedd lawer, *z* yr hwn oedd hoff gan ei Dduw, a Duw a'i gwnaeth ef yn frenin ar holl Iſrael: etto *a* gwragedd dieithr a wnaethant iddo ef bechu.

27 A'r arnoch chwi y gwrandawn, i wneuthur yr holl ddrygioni mawr hwn, gan droſeddu yn erbyn ein Duw, trwy briodi gwragedd dieithr?

28 Ac *un* o feibion Joiada, fab Eliaſib yr arch-offeiriad, *oedd z* ddaw i Sanbalat yr Horoniad: yr hwn a ymlidiais i oddi wrthyf.

29 O fy Nuw, *f* cofia hwynt, am iddynt halogi yr offeiriadaeth, a *g* chyfammod yr offeiriadaeth, a'r Lefiaid.

30 Yna y glanheais hwynt oddi wrth bob eſtron; *b* goſodais hefyd oruchwyliaethau i'r offeiriaid, ac i'r Lefiaid, pob un yn ei waith;

31 Ac at y goed yr offrwm mewn amſerau nodedig, ac at y blaen-ffrwythau. *k* Cofia fi, O fy Nuw er daioni.

L L Y F R *d* 1 Bren. 11. 1, &c. *e* Adn. 4. *f* Pen. 6. 14. 2 Tim. 4. 14. *g* Lef. 8. 35. 1 Sam. 2. 30. Mal. 2. 4, 12. *b* Pen. 12. 1–24. *i* Pen. 10. 34. *k* Pen. 5. 19. *l* Ecſ. 20. 10. *m* Ecſ. 34. 21. *n* Jer. 17. 21, &c. *o* 1 Bren. 5. 1. *p* Ezec. 27. 3. *q* Eſa. 10. 6. *r* Adn. 11. *s* Lef. 19. 17. 2 Tim. 4. 22. *t* Jer. 17. 22. *u* 2 Cron. 30. 21. Zec. 12. 7. *x* Lef. 23. 32. *y* Jer. 17. 21. *z* Jer. 10. 17, 18. Ezec. 27. 17. *a* Ezec. 27. 27. *b* 2 Cron. 31. 11. Pen. 12. 30. *c* Adn. 14, 31. † *amlder*. ‖ Heb. *gyttaliaſan*, Ezra 9. 2. a 10. 2. Rhuf. 2. 28. ‖ H. y. myſi a gyhoeddais iddynt eu bod wedi gwneuthur eu hunain yn ddaroſtyngedig i feiſddith Duw, ac i hymyrryd rhoddais feiſddith yn eu herbyn. *Pen.* v. 13. *x* Deut. 25. 2. Diar. 27. 6. *y* Deut. 6. 13. ‖ Deut. 7. 3. *a* 1 Bren. 11. 4. *b* 1 Bren. 3. 13. 2 Cron. 1. 12. *c* 2 Sam. 12. 24. *d* 1 Bren. 2 Tim. 4. 14. *b* Pen. Adn. 14, 22

Pen. xiii. *Adn.* 4.] *Gyfathrachwr.* Trwy hynny *Eliaſib*, yr offeiriad a oſododd *Tobia*, Adn. 1. heb ei urddo, ac heb ras, yn yſtafell y Lefiaid! *Ammoniad.* Y mae'r byd a'r cnawd wedi llygru llawer,

LLYFR ESTER.

YSGRIFENNWYD GAN.

Yshir mai Mordecai a ysgrifenodd y Llyfr hwn sydd yn dwyn enw Ester; ac i'r banes a roddir yndo (am unrhediadau yr Iuddewon, trwy Ester,) ddiguydd yn y blynyddoedd a gotter yn Llyfr Ezra, at mai'r Ahasferus hwn oedd yr Artaciercses ymmhlw a sonir Neh. ii. 6. a'i wraig (*Sef Ester*) yn ei ymyl.

PEN. I.

1 *Vasthsti yn gwneuthur gwleddoedd.* 10 *Yn anfon i gyrchu Fasthi: a Vasthsti yn naccau dyfod.*

a Esr. 1. 1. Dan. 9. 1. b Pen. 8. 9. Sal. 37. 35. c Diar. 16. 12. d Neh. 1. 1. e Diar. 15. 15. f 1 Tim. 4. 4. f 1 Bren. 9. 12. g Luc 14. 13. h Luc 3. 20. i Dan. 4. 27. k Sal. 35. 9. 16. a 36. 8. l Neu, *glwfion.* † *cattlc. Iwydd.* m Pen. 7. 8. Amos 6. 4. Ioan 13. 27. n 1 Bren. 7. 8. † Heb. *y ſycnhiwi wrth.* n Ioan 2. 10. o Dan. 5. 4. p Diar. 20. 1. Preg. 10. 19. q Pen. 9. || Neu, *cwmpas.* r Ezec. 32. 19. s Col. 3. 18. Eph. 5. 22. t Diar. 16. 14. Eph. 4. 27. u Iago. 1. 20. u Ioan 4. 9. x Eſa. 29. 14. Ier. 10. 7. y Pen. 2. 14.

YN nyddeu a Ahasferus (efe yw Ahasferus yr hwn oedd yn teyrnaru o India hyd Ethiopia, *ſef* ar 2 gant a faith ar hugain o dalaithau)

2 Yn y dyddiau hynny, c pan eisteddodd brenin Ahasferus ar orſedau ei frenhiniaeth, yr hon *oedd* yn d Sufan y brenhinllys,

3 Yn y drydedd flwyddyn o'i deyrnaſiad, efe a wnaeth e wledd i'w holl dywyſogion, f a'i weiſion: cadernid Persia, a Media, g y rhaglawiaid, a thywyſogion y taleithiau, *bran* ger ei fron ef,

4 Pan y dangosodd efe gyfoeth a godidowgrwydd ei deyrnas, ac i anrhydedd a phryderthwch ei fawredd, ddyddiau lawer, *ſef* cant a phedwar ugain o ddyddiau.

5 A gwedi gorphen y dyddiau hynny, y brenin a wnaeth i'r holl bobl a gafwyd yn Sufan y brenhinllys, o'r mwyaf hyd y lleiaf, i wledd *dros* saith niwrnod, yng nghyntedd gardd palas y brenin.

6 *Lle yr oedd llenni* gwynnion, gwyrddion a * rhudd-gochion, wedi eu cylymmu a llinynnau nadn, ac a phorphor, wrth fodrwyau arian, a cholofnau marmor: *i'r* y t gwelyau *oedd* o aur ac arian, ar m balmant o *faen* grinal, a marmor, ac alabaſter, a ſaphir.

7 Ac yſed oedd yr *eddynt* mewn lleſtri aur, a chymmwid amryw lestri, a gwin † brenhinol o lawer, yn ol gallu'r brenin.

8 Yr yfed hefyd *oedd* yerth dim nid oedd new yn cymmell: canys gorchymmynaſai'r brenin *orthymmi* ar bob twyddwr yn ei d ty, ar wneuthur yn ol ewyllys pawb.

9 Y frenhines Fasti hefyd a wnaeth wledd i'r gwragedd *yn* y brenhin-dy *oedd* eiddo Ahasferus y brenin.

10 ¶ *Ac* y ſeithfed dydd, pan oedd p lawen calon y brenin gan win, efe a ddywedodd wrth Mehuman, Biztha, q Harbona, Bigtha, ac Abagtha, Zethar, Carcas, y ſaith † thiaredydd *oedd* yn gwenu ger bron y brenin Ahasferus,

11 Am gyrchu'r frenhines Fasti o flaen y brenin, yn y frenhinol goron, i ddangos i'r bobloedd ac i'r tywyſogion ei r glendid hi: canys glan yr oliwg *oedd* hi.

12 Ond y frenhines Fasti a'i wrthododd ddyfod wrth air y brenin trwy law ei ſyſwllyddion: am hynny y ſ llidiodd y brenin yn ddirfawr, a'i *n* digilioedd er a enynnodd ynddo.

13 ¶ Yna y dywedodd y brenin wrth y *x* doethion oedd yn y gwybod yr amſeroau, (canys felly *yr oedd* arfer y brenin tu ag at bob rai a ſydd yn gwybod e cyfraith a barn:

14 A nesaf atto ef *oedd* Carſena, Sethar, Admatha, Tarſis, Meres, Marſena, a Memucan, *a* ſaith dywyſog Persia a Media, *b* y rhai oedd yn gweled wyneb y brenin, *a* yn eiſteddu yn gyntaf yn y frenhiniaeth.)

15 *c* Beth fydd i'm wneuthur wrth y gyfraith i'r frenhines Fasti, am na wnaeth *m* archiad y brenin Ahasferus trwy law'r ystafellyddion?

16 Yna Memucan a ddywedodd ger bron y brenin a'r tywyſogion, Nid yn erbyn y brenin yn unig y gwnaeth Fasti y frenhines ar *d* fai, ond yn erbyn yr holl dywyſogion hefyd, a'r holl bobloedd *ſydd* trwy holl *e* daleithiau'r brenin Ahasferus.

17 Canys gweithred y frenhines a â allan at yr holl wragedd, fel y * tremyg eant eu gwyr yn eu golwg eu hun, pan ddywedont, Y brenin Ahasferus a archodd gyrchu Fasti y frenhines o'i flaen; *ond* ni ddaeth hi.

18 Ar lywyddesau Perſia a Media, y rhai a glywſant weithred y frenhines, a ddywedant heddyw wrth holl dywyſogion y brenin, Felly *y bydd* mwy na digon o ddirmyg a digter.

19 Os † bydd boddion gan y brenin, eled brenhinol orchymyn odd wrtho ef ac ysgrifener ef ym mysg cyfreithiau'r Perſiaid a'r Medaid, fel *f* na throedder ef, na ddel Fasti *mwy* ger bron y brenin Ahasferus; a rhodded y brenin ei brenhin-fraint hi i'w *g* chyfeilles yr hon fydd well na hi.

20 A phan glywer gorchymyn y brenin, yr hwn a wnelo efe, trwy ei holl frenhiniaeth (yr hon ydd fawr) yna yr holl wragedd a *h* roddant anrhydedd i'w gwyr, o'r ‡ mwyaf hyd y lleiaf.

21 A da oedd y peth yng olwg y brenin a'r tywyſogion; a'r brenin a wnaeth yn ol gair Memucan:

22 Canys efe a anfonodd lythyrau i holl daleithiau'r brenin, ie i bob talaith yn ol ei ſgrifen, ac at bob pobl yn ol eu tafodiaith eu hun; ar fod pob i gwr yn arferyddraethu yn ei dy ei hun, *a* chyhoeddai *hyn* yn ol tafodiaith pob rhyw bobl.

PEN. II.

1 *Dewis brenhines o fyſg y gwyryfon glanaf.* 15 *Ester yn rhagori ac yn cael ffyrhoni.*

GWedi'r pethau hyn, pan lonyddodd dicllonedd y brenin Ahasferus, efe a *a* gofiodd Fasti, a'r hyn a wnaethai hi, a'r hyn a *b* farnaſid arni.

2 Am hynny *c* gweiſion y brenin, y rhai oedd yn gweini iddo, a ddywedaſant, Ceiſier i brenin langeſau d teg yr olwg o wyryfon:

3 A gofoded y brenin *ſwyddogion* trwy holl daleithiau ei frenhiniaeth, a chaſgled ynghyd bob llangces deg yr olwg, o wyryf, i Sufan y *e* brenhinllys, i dŷ y gwragedd, dan law * Hega ystafellydd y brenin, ceidwad y gwragedd; a thoddoer *iddynt* † bethau i'w glanhau.

4 A'r llangces a fyddo da yng olwg y brenin, *f* a deyrnaſa yn lle Fasti. A da oedd y peth hyn yngolwg y brenin; ac felly y gwnaeth efe.

5 ¶ Yn Sufan y brenhinllys yr oedd rhyw Iuddew a'i enw g Mordecai, mab Jair, fab Simei, fab Cis, gwr *o* ‡ Jeminit;

6 *h* Yr hwn a *i* dducaſid o Ierusalem gyd a'r gaeth-glud a gaeth-gludaſid gyd â Iecponia brenin Iuda, yr hwn a ddarfiaſai i Nebucodonosor brenin Babilon ei gaethgludo.

7 Ac efe a *k* fagaſai Hadaſa (honno *yw* Ester) *l* merch ei ewythr trawd ef dad: canys nid *oedd* iddo *m* odd na mam: a'r llangces *oedd* || deg o bryd, a glân yr olwg; a phan *n* fuaſai ei thad a'i mam hi farw, Mordecai a'i cymmeraſai hi yn *o* ferch iddo.

8 A

rodd iddi dlan. † Ioan 14. 18. ‡ Eſa. 27. 12. 32. ‖ Neu, 66. 5. Ier. 49. 11. 1 Finn. 5. 8.

a Esr. 4. 6. b 1 Bren. 12. 32. c 1 Bren. 1. 5. Diar. 6. 14. d 2 Bren. 25. 19. e Mal. 2. 14.

* Heb. *dda.* m 1 Bren. 8. 50. Neh. 2. Sal. 46. Diar. 18. Dan. 2. a Pen. 6. 8. e Diar. 18. 17. * *dirmygiant.* Eph. 5. 3. † Heb. *da ydd gan* f Pen. 8. 82 Dan. 6. 15. g Mal. 2. 16. b 1 Pedr 3. 7. ‡ Oedi wrth yn ddygiad *Fasti*, dyfeged gwragedd ereill i'w gwyr priod ymmhob peth, oddi eithr i brcchu. *Deut.* xiii. 6. i *Pen.* 1. 1. a 8. 9. k Eph. 5. 23.

Esther.

Groeg Aſter Seren a Sadiar. E. x Pen. 19. I Sa 8. y Pen 9. Gen. 26. I He Bigt Pen a 1 23. 24. 2 Cron. 36. 10. Jer. 24. 1. b Adn. 15.

8 A phan gyhoeddwyd gair y brenin a'i gyfraith, pan gasglaid nefyd langeclau lawer i Sufan y breiniliys dan law Hegai, cymmerwyd Hester i dŷ'r brenin, dan law Hegai ceidwad y gwragedd.

9 A'r llangces oedd * hawddgar yn ei olwg ef, a hi a gaad *m* ffafr ganddo; am hynny efe a frys a barodd roddi iddi bethau i'w glanhau, a'i rhannau, a rhoddi iddi saith o langcesau golygus, o dŷ'r brenin: ac efe a'i fynnudodd hi a'i llangeclau i'r *fan* orau yn nhŷ'r gwragedd.

10 *n* Ond ni fynegaiai Ester el phobl, na'i chenedl: canys Mordecai a orchymynasai iddi nad ynganai hi.

11 A Mordecai a rodiodd beunydd o flaen cyntedd tŷ'r gwragedd, i wybod † llwyddiant Ester, a pheth a wnelid iddi.

12 ¶ A phan ddigwyddai amser pob llangces i fyned i mewn at y brenin Ahasferus, gwedi bod iddi yn ol defod y gwragedd ddeuddeng mis (canys felly y cyflawnid dyddiau eu *o* puredigaeth hwynt; chwe mis mewn olew myrr, a chwe mis mewn per-aroglau, a phethau craill i fanhau'r gwragedd)

13 Yna fel hyn y deuai'r llangces at y brenin; Pa beth bynnag a ddywedai hi *am dano* a roddid iddi, i fyned gyd a hi o dŷ'r gwragedd i dŷ'r brenin.

14 Gyd a'r hwyr yr ai hi i mewn, a'r bore hi a ddychwelai i dŷ arall y gwragedd, dan law Saasgaz, ystafellydd y brenin, ceidwad y gordderchadon: ni ddeuai hi i mewn at y brenin mwyach, oddi eithr i'r brenin ei chwennych hi, a'i galw hi wrth *ei* henw.

15 ¶ A phan ddigwyddodd amser Ester, *y* merch Abihail ewythr Mordecai, yr hon a gymmerasai efe yn merch iddo, i fyned i mewn at y brenin, *q* ni cheisiodd hi ddim onid yr hyn a ddywedasai Hegai, ystafellydd y brenin, ceidwad y gwragedd: ac Ester oedd yn cael ffafr yngolwg pawb a'r oedd yn edrych arni.

16 Felly Ester a gymmerwyd † at y brenin Ahasferus, i'w frenhiniaeth ef, yn y degfed mis (hwnnw *yw* mis Tebeth) i'r nawfed flwyddyn o'i deyrnasiad ef.

17 A'r brenin a *r* hoffodd * Ester rhagor yr holl wragedd, a hi a gafodd *u* ffafr a chariadrwydd yn ei wydd ef rhagor yr holl wryfon; ac efe a osododd y deyrngoron ar ei phen hi, *x* ac a'i gwnaeth yn frenhines yn lle Faſti.

18 Yna y gwnaeth y brenin wledd fawr i'w holl dywysogion a'i weision, *sef* y gwledd Ester; ac efe a *wnaeth* † rydd o dir, a thalithau, ac a roddodd roddion yn ol gallu'r brenin.

19 A phan gasglwyd y gwyryfon yr ail waith, yna Mordecai oedd yn eistedd ym mhorth y brenin.

20 ✠ Nid oedd Ester yn mynegi ei chenedl, na'i phobl; megis y gorchymynasai Mordecai iddi: canys Ester oedd yn gwneuthur yr hyn a ddywedai Mordecai, fel *cynt pan* oedd hi yn ei meithrin gyd âg ef.

21 ¶ Yn y dyddiau hynny (pan oedd Mordecai yn eistedd ym mhorth y brenin) y llidiodd ‖ Bigthan a Theresh, dau o 'nafellyddion y brenin, *sef* o'r rhai oedd yn cadw'r trothwy, a cheisiasant *d* estyn llaw yn erbyn y brenin Ahasferus.

22 *b* A'r peth a wybu Mordecai, ac efe a'i mynegodd i Ester y frenhines; ac Ester a'i dywedodd wrth y brenin, *c* yn enw Mordecai.

23 A phan chwiliwyd y peth, fe a gafwyd *felly*: am hynny y *d* crogwyd hwynt ill dau ar bren. A †grifenwyd *hyny* mewn e llyfr cronicl, ger bron y brenin.

PEN. III.

1 *Ahasferus yn dyrchafu Haman, ac yntau, am i Mordecai ei addoli yrus, yn ceisio dial ar yr holl Iuddewon.*

GWedi'r pethau hyn, y brenin Ahasferus a fawrhaodd Haman fab Hammedatha yr Agagiad, ac a'i *a* dyrchafodd ef, gofodedd hefyd ei orſedd-faingc ef *b* goruwch yr holl dywysogion *oedd* gyd âg ef.

2 A holl weiſion y brenin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenin, oedd yn ymgrymmu, ac yn ymoſtwng i Haman; *d* canys felly y gorchymynasai y brenin am dano ef; ond *e* nid ymgrymmodd Mordecai, ac nid ymoſtyngodd.

3 Yna gweiſion y brenin, y rhai *oedd* ym mhorth y brenin, a ddywedasant wrth Mordecai, *f* Pa ham yr ydwyt ti yn troſeddu *g* gorchymyn y brenin?

4 Ac er eu bod hwy beunydd yn dywedyd wrtho *fel hyn*, etto *h* ni wrandawai efe arnynt hwy; am hynny y i mynegasant i Haman, i edrych a fafai geiriau Mordecai: canys efe a fynegasai iddynt mai *k* Iuddew *oedd* efe.

5 A phan welodd Haman nad oedd Mordecai yn ymgrymmu, nac yn ymoſtwng iddo, *l* Haman a lanwyd o ddigllonedd.

6 Er hynny diyſtyr oedd ganddo yn ei olwg ei hun estyn llaw yn erbyn Mordecai ei hunan; canys mynegasant iddo bobl Mordecai: am hynny Haman a geiſiodd *m* ddifetha'r holl Iuddewon, y rhai *oedd* trwy holl frenhiniaeth Ahasferus, *ſef* pobl Mordecai.

7 ¶ Yn y mis cyntaf (hwnnw *yw* *n* mis Nisan) yn y *o* ddeuddegfed flwyddyn i'r brenin Ahasferus, *p* efe a barodd fwrw Pwr (hwnnw *yw*, coel-bren) ger bron *q* Haman, o ddydd i ddydd, ac o ns i ns, *hyd* y ddeuddegfed *mis*, hwnnw *yw* mis Adar.

8 ¶ A Haman a ddywedodd wrth y brenin Ahasferus, Y mae rhyw *r* pobl wasgaredig a gwahanedig yn mhlith y bobloedd, trwy holl daleithiau dy frenhiniaeth; eu *s* cyfreithiau hwynt *p* yn amrafaelio oddi wrth yr holl bobl, ac *t* nid ydynt yn gwneuthur cyfreithiau'r brenin: am hynny nid *x* buddiol i'r brenin eu dioddef hwynt.

9 Os bydd boddlon gan y brenin, y'ſarifener i'w difetha hwynt: a deng mil o dalentau arian a *y* dalaf ar dewy law y rhai a wnant y weithred hon, i *w* dwyn i dryſorau'r brenin.

10 A thynnodd y brenin ei ✠ fodrwy oddi am ei law, ac a'i rhoddes i *z* Haman fab Hammedatha yr Agagiad, *a* gwrthwynebwr yr Iuddewon.

11 A'r brenin a ddywedodd wrth Haman, Rhodder yr arian i *b*, a'r *c* bobl, i wneuthur a hwynt *d* fel y bydd yn dda yn dy olwg.

12 *e* Yna y galwyd ysgrifenyddion y brenin, yn y mis cyntaf, ar y trydydd dydd ar ddeg o'r *mis* hwnnw, ac yn ysgrifenwyd, yn ol yr hyn oll a orchymynasai Haman, at bendefigion y brenin, ac at y dugiaid *oedd* ar bob talaith, ac at dywyſogion pob pobl i bob talaith *f* yn ol ei ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu tafodiaith; *g* yn enw'r brenin Ahasferus yr ysgrifenaid, ac a modrwy'r brenin y ſelasid.

13 A'r llythyrau a anfonwyd gyd a'r *h* rhedegwyr i holl daleithiau'r brenin, i *i* ddifetha, i ladd, ac i ddifetha'r holl *k* Iuddewon, yn ieuaingc ac yn hen, yn blant ac yn wragedd, i mewn un dydd, *ſef* ar y tryydd, *dydd* ar ddeg o'r ddeuddegfed mis (hwnnw *yw* mis Adar) ac *m* i 'ſglyſaethu eu hyſpail hwynt.

14 Teſtyn *yr* ysgrifen, i roi gorchymyn ym mhob talaith, a gyhoeddwyd i holl bobloedd, i fod yn barod erbyn y dywnod hwnnw.

15 Y rhedegwyr a aethant gwedi eu cymmell gan orchymyn y brenin, a'r

---

* Heb. *dda.*
m 1 Bren. 8. 50. Neh. 1. 8. Sal. 106. 46. Diar. 16. 7. Dan. 1. 9.
* Adn. 20. Pen. 3. 4, 6.
† Heb. *beddwdh.*
o Tit. 2. 5. 1 Pet. 3. 1.
p Adn. 7.
q Sal. 131. 1.
r Sal. 113. 7, 8.
s Pen. 3. 7.
t Sal. 45. 11.
* *Hadaſſah* ſef, Myrtwydden, yn ol y Caldeaid; *Adn.* 7. yr hwn ſyd hefyd yn gyfadas bob tynnhor; eithr yn ol iaith *Perſia*, *Eſther* oedd ef henw, yn dyſoli o'r gair *Groeg*, *Aſter*, am Seren.
u Adn. 9. Diar. 21. 1.
x Pen. 1. 19.
1 Sam. 2. 8.
y Pen. 1. 9. Gen. 29. 20.
† Heb. *lanyddwch*, Bren. 12. 4.
✠ Adn. 10.
‖ Neu, *Bigthana.* Pen. 6. 2.
a 1 Sam. 24. 6.
b Sal. 144. 10.
† Diar. 8. 11.
d Gen. 40. 19.
e Pen. 6. 1.

Pen. iii. *Adn.* 1.] *Gwedi'r pethau hyn.* Ser, pum mlynedd; gwel 1 mlwf. Hyn. dod. Crn. 1. 15. Rhuf.

athio'r Eglwys yn fynych; a deffroi cwſg aduriaid!

m 3al. 44. 32.
n Pen. 8. 15.
o Ezec. 2. 10.

cymmell trwy air y brenin, a'o n gorchymyn a roddasid yn Susan y brenhiollyn. 1 Y brenin *befyd* a Haman a eisteddasant i yfed, a o dinatlyddion Susan oedd o yn atnrist.

PEN. IV.

1 *Mawr alar Mordecai a'r Iuddewon.* 4 *Esthyr a'r actos i Ester.* 13 *Hithau yn gofod ymprydd, ac yn addaw eiriol drostynt.*

a Pen. 3. 8–12.
b Joel 2. 13.
c Ios. 7. 6. Jona 3. 4.
d Gen. 37. 34. Ezec. 27. 30.
e Neh. 2. 2.
f Pen. 3. 13, 15.
g Gal. 12. 5.
h Pen. 8. 17. Zec. 8. 19.
i Dan. 9. 3.
k Job 23. 2.
l Rhuf. 2. 7.
i Rhuf. 12. 15. Heb. 13. 3.
k Neu. *ha achos* w Adn. 1.
n Pen. 3. 9.
o Pen. 3. 15. Eia. 1. 21, 25.
p 1 Thef. 5. 27. 2 Tim. 4. 1. q 1 Bren. 8. 28.
† *ymwedd* neu, *erfyn*. Diar. 16. 15.
r Jer. 23. 28. Act. 20. 27.
s Eſa. 40. 29.
t Pen. 5. 1.
u Dan. 2. 9.
x Pen. 5. 2.
a 8. 4. y 1 Cor. 7. 29. ɔc Adn. 9.
a Act. 12. 5.
b Pen. 5. 1.
c Ios. 23. 15.
d Mat. 16. 24. e Gen. 43. 34. 2 Sam. 10. 12.

PAN wybu Mordecai *yr a* hyn oll a wnelfid, Mordecai a *b* rwygodd ei ddillad, ac a wisgodd sach-llain *c* a lludw, ac a aeth allan i ganol y ddinas, ac a *d* waeddodd a chwerw-lef uchel.

2 Ac efe a ddaeth hyd o flaen porth y brenin: ond ni *chrid* dyn o borth y brenin *e* mewn gwisg o sach.

3 Ac ym mhob talaith a lle a'r y daethai gair y brenin a'i *f* orchymyn *iddo*, *yr oedd* galar *g* mawr gan yr Iuddewon, *h* ac ympryd, ac wylofain, ac oernad; a llawer a orweddent mewn i sach-llain a lludw.

4 ¶ Yna llangcesau Ester a'i hystafellyddion hi a ddaethant ac a fynegasant iddi hi. A'r frenhines a driftaodd yn ddirfawr; a hi a ddanfonodd wisgoedd i ddilladu Mordecai, ac i dynnu ymaith ei sachllain ef oddi am dano; ond *i* ni chymmerai efe ddim.

5 Am hynny Ester a alwodd ar Hatac, *un* o 'tafellyddion y brenin, yr hwn a osodasai efe *i wasanaethu* o'i blaen hi; a hi a orchymynodd iddo am Mordecai, fynnu gwybod *l* pa beth *oedd* hyn, ac am † ba beth *yr oedd* hyn.

6 Yna Hatac a aeth allan at Mordecai i heol y ddinas, yr hon *fydd* o flaen porth y brenin.

7 A Mordecai a *m* fynegodd iddo yr hyn oll a ddigwyddasai iddo; a *n* swm yr arian y rhai a addawsai Haman eu talu i dryforau'r brenin am yr Iuddewon, i'w difetha hwynt.

8 Ac efe a roddodd iddo destun ysgrifen y gorchymyn a osodasid yn o Susan i'w dinystrio hwynt, i'w ddangos i Ester, so-i'w fynegi iddi, ac i *p* orchymyn iddi fyned i mewn at y brenin, i *q* ymbil arno ef, ac i † ymnhedd o'i flaen ef dros ei phobl.

9 A Hatac a ddaeth *r* ac a fynegodd i Ester eiriau Mordecai.

10 ¶ *s* Ac Ester a ddywedodd wrth Hatac, ac a orchymynodd iddo *ddywedyd* wrth Mordecai;

11 Holl weiſion y brenin, a phobl taleithiau'r y brenin, ydynt yn gwybod, mai pa *w* bynnag, neu wraig a ddelo i mewn at y brenin i'r *t* cyntedd nefar i mewn heb ei alw, *u* un o'i gyfreithiau ef *yw ei* farwolaethu *ef*, oddi eithr yr hwn *x* yr estyno y brenin y deyrn-wialen aur iddo, fel y byddo byw; ac ni'm galwyd i ddyfod i mewn at y brenin, *y* bellach *er* ys deng niwrnod ar hugain.

12 A hwy a fynegasant i Mordecai eiriau Ester.

13 Yna Mordecai a ddywedodd am iddynt atteb Ester; Na feddwl yn dy galon y dienghi *yn* nhŷ'r brenin rhagor yr holl Iuddewon.

14 O herwydd os tewi a ſon a wnai di *y* pryd hyn, ellmwythder ac ymwared a gyfyd i'r Iuddewon o le arall, tithau a thŷ dy dad a gyfrgollir: a phwy *z* fydd yn gwybod ai o herwydd *y faith* amſer a'th wnaeth di i'r frenhiniaeth?

15 ¶ Yna Ester a ddywedodd am atteb ɔc Mordecai *fel hyn*,

16 Dos a chasgl yr holl Iuddewon a gaffer yn Susan, ac *a* ymprydiwch drosof fi, na fwyttewch hefyd ac nac yfwch *dros* o dridiau, nos na dydd: c a minnau a'm llangcesau a ymprydiaf felly: ac *d* felly yr af i mewn at y brenin, yr hwn *beth* nid *yw* gyfreithlon: ac *e* os derfydd am danaf, derfydded.

17 Felly Mordecai a aeth ymaith, *f* ac a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai Ester iddo.

f Eſa. 51. 6. Heb. 11. 24.

PEN. V.

1 *Ester, wrth anturio ar ſiafr y brenin, yn cael eſtyn atti y deyrn-wialen aur, ac yn gwahodd y brenin a Haman i wledd.*

AC *a* ar y trydydd dydd, Ester a ymwiſgodd *mewn* brenhinol *wiſgoedd*, ac a ſafodd yng *c* nghyntedd tŷ'r brenin, o'r tu mewn, ar gyfer tŷ'r brenin: a'r brenin oedd yn eiſtedd ar ei deyrn-gadair yn y brenhin-dŷ, gyferbyn a drws y tŷ.

2 A phan welodd y brenin Ester y frenhines yn ſefyll yn y cyntedd, *d* hi a gafodd ffafr yn ei olwg ef: a'r *e* brenin a eſtynodd y deyrn-wialen aur *oedd* yn ei law ef tu ag at Ester; ac Ester a nesaodd, ac a *f* gyffyrddodd a phen y deyrn-wialen.

3 Yna y brenin a ddywedodd wrthi, *g* Beth a fynni di, y frenhines Ester? a pha beth *yw* dy ddeiſyfiad? *h* fe a'i rhoddir i ti, *ie*, hyd yn hanner y frenhiniaeth!

4 A i dywedodd Ester, Os rhyngа bodd i'r brenin, *k* deled y brenin a Haman heddyw i'r wledd a wnaethum iddo.

5 A'r brenin a ddywedodd, Perwch i Haman fryſio i wneuthur yn ol gair Ester. Felly y daeth y brenin a Haman i'r wledd a wnaethai Ester.

6 ¶ *l* A'r brenin a ddywedodd wrth Ester yng nghyfeddach y gwin, *m* Beth yr wyt ti yn ei ofyn, ac fe a roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn ei geiſio? *gofyn* hyd yn hanner y frenhiniaeth, ac fe a'i *n* cwbltheir.

7 Ac Ester a attebodd, ac a ddywedodd, *o* Fy nymuniad a'm deiſyfiad *yw*,

8 Os cefais ffafr yng *q* olwg y brenin, ac os rhyglydda bodd i'r brenin roddi fy nymuniad, a gwneuthur fy neiſyfiad; deled y brenin a Haman i'r wledd a'r *p* lwywyf iddynt, *r* ac y foru y gwnaf yn ol gair y brenin.

9 ¶ Yna Haman a aeth allan y dwthwn hwnnw yn *s* llawen, ac yn hyfryd ei galon: ond pan welodd Haman Mordecai yn mhorth y brenin, *t* na chyfodaſai efe, ac na ſyflaſai erddo ef, *u* Haman a gyflawnwyd o ddigllonedd yn erbyn Mordecai.

10 Er hynny Haman a *x* ymattaliodd; a phan ddaeth i'w dŷ ei hun, efe a anfonodd, ac a alwodd am ei garedigion, a Zeres ei wraig.

11 A Haman a adroddodd iddynt ɔc amledd ei gyfoeth, ac amldra ei *a* feibion, a'r hyn oll y mawrhaſai'r brenin ef yn ddynt, ac fel y *b* dyrchaſaſai'r *brenin* ef goruwch y tywyſogion a gweiſion y brenin.

12 A dywedodd Haman hefyd, Ni wahoddodd Ester y frenhines *nid* gyd a'r brenin i'r wledd a wnaethai hi, onid *c* myfi; ac *y d* foru hefyd y'm gwahoddwyd atti hi gyd a'r brenin.

13 Ond *e* nid yw hyn oll yn llesáu i mi, tra fyddwyf fi yn gweled Mordecai yr Iuddew yn eiſtedd ym mhorth y brenin.

14 ¶ Yna y dywedodd *f* Zeres ei wraig, *g* a'i holl garedigion wrtho, *b* Parottöer pren o ddeg cufydd a deugain o uchder, a'r *i* bore dywed wrth y brenin am *k* grogi Mordecai arno; *l* yna dos gyd a'r brenin i'r wledd yn llawen. A da oedd y peth ger bron Haman, am hynny efe a barottôdd *y m crog*-pren.

a Pen. 4. 16. Act. 10. 4.
b 1 Pedr 3. 3–6.
c Pen. 4. 11.
d Diar. 21. 1.
e Pen. 4. 11.
f Sal. 116. 8. 4.
g Diar. 11. 27. Col. 3. 24.
h Zec. 1. 13.
i Ioan 16. 24.
k Marc 6. 23. Diar. 29. 21.
l Iago 3. 13.
m Pen. 7. 2.
n 1 Cron. 17. 26.
o Adn. 3.
p Pen. 9. 12.
q Sal. 112. 8. Diar. 10. 24.
r Diar. 16. 15.
s Diar. 29. 11. Luc 6. 23.
t Sal. 15. 4. Mat. 10. 26.
u Pen. 3. 2.
x 2 Sam. 13. 22. Pen. 6. 13.
ɔc Job 20. 5. Sal. 49. 6, 12.
a Pen. 9. 10–8.
b Sal. 52. 1.
c Sal. 30. 3.
d Eſa. 56. 12.
e 1 Bren. 21. 4. Sal. 52. 1–8.
f Marc 6. 24. g 2 Sam. 13. 3. b Pen. 7. 9. i Diar. 27. 1. Job 12. 20. k Rhuf. 3. 15. l Diar. 7. 14.
m Pen. 7. 9, 10. Mat. 27. 2.

PEN. VI.

1 *Ahaſferus wrth ddarllain am y da a wnaethai Mordecai iddo, yn gofalu am ei obrwyo.* 12 *Rhag-ddywedyd tynged Haman.*

Y *a* Noſon honno *b* cwſg y brenin a giliodd ymaith; am hynny efe a archodd ddwyn *c* llyfr coffadwriaethau hanesion yr amſeroedd; a darllenwyd hwynt ger bron y brenin.

2 Yna y cafwyd yn ysgrifenedig yr hyn

a Gen. 22. 14.
b Sal. 33. 18.
c Pen. 2.

* Neu, Bigthan, Pen. 2. 21.
d Sal. 6. 9. Mal. 3. 16.
Gal. 6. 9.
e Pen. 5. 1.
f Pen. 5. 14. a. 7. 9. Job 5. 13. Sal. 2. 4.
† Heb. anrhydedd. Sal. 35. 27
g Diar. 26. 8. a 19. 12.
† Yroedd Haman wedi ei chwythu gan falchder tu hwnt i bob gwybodaeth, ond erchilli cadd ei gwmpl.
Gen. 41. 43.
k 2 Sam. 22. 28.
l Sal. 30. 3, 8, 11. a 71. 19, &c.
m Sal. 131. 2.
n 2 Cron. 26. 20.
o 2 Sam. 15. 20. Jer. 14. 3, 4.
p Pen. 5. 11.
q Gen. 3. 15.
r Zec. 12. 3.
s Amos 8. 14.
t Pen. 5. 12. Jer. 22. 7. Ezec. 9. 6.

* Heb. ffed.
a Pen. 5. 3. 6.
b Job 2. 4. Sal. 2. 8.
c 2 Sam. 20. 19. Ioan 7. 51.
a 19. 19.
d Pen. 3. 9.
a 4. 7.
e 1 Sam. 22. 23.
f Ios. 9. 23.

Ezra 10. Diar. 14. 28. Tit. 3. 8

a fynegafai Mordecai am * Bigthana, a Theres, dau o'r rafellyddion y brenin, o'r rhai oedd yn cadw'r trothwy: *ef* y rhai a geisiasent estyn llaw yn erbyn y brenin Ahasferus.

3 A dywedodd y brenin, Pa *d* anrhydedd neu fawredd à wnaed i Mordecai am hyn? A gweinion y brenin, *sef* ei weinidogion ef, a ddywedasant, Ni wnaed dim erddo ef.

4 ¶ A'r brenin a ddywedodd, Pwy *sydd* yn y cyntedd? (A Haman a ddaethai i *e* gyntedd nesaf allan tŷ'r brenin, i ddywedyd wrth y brenin am grogi Mordecai *f* ar y pren a barotoisai efe iddo.)

5 A gweinion y brenin a ddywedasant wrtho, Wele Haman yn sefyll yn y cynteddi. A dywedodd y brenin, Deled i mewn.

6 A phan ddaeth Haman i mewn, dywedodd y brenin wrtho, Beth a wneir i'r gŵr y mae'r brenin yn ewyllysio ei † anrhydeddu? (Yna Haman a ddywedodd yn ei galon, I bwy yr ewyllysia'r brenin wneuthur anrhydedd yn fwy nag i mi?)

7 A Haman a ddywedodd wrth y brenin, g Y gŵr y mae'r brenin yn chwennych ei anrhydeddu,

8 Dygant y wisg † frenhinol *iddo*, yr hon a wisg y brenin, a'r *h* march y marchyga y brenin arno, *i* rhodder y frenhinol goron am ei ben ef:

9 A rhodder y wisg, a'r march, yn llaw un o dywysogion arderchocaf y brenin, a gwisgant am y gŵr y mae'r brenin yn chwennych ei anrhydeddu, a pharant iddo *k* farchogaeth ar y march trwy heol y ddinas, a chyhoeddant o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae'r brenin yn chwennych ei anrhydeddu.

10 Yna y brenin a ddywedodd wrth Haman, Brysia, *k* cymmer y wisg a'r march, fel y llefaraisit, a gwna felly i Mordecai yr Iuddew, yr hwn sydd yn eistedd ym mhorth y brenin: *na* ad heb wneuthur ddim o'r hyn oll a lefaraisit.

11 Felly Haman a gymmerth y wisg a'r march, ac a *l* wisgodd am Mordecai, ac a wnaeth hefyd iddo farchogaeth trwy heol y ddinas, ac a gyhoeddodd o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gŵr y mae'r brenin yn mynnu ei anrhydeddu.

12 ¶ A *m* dychwelodd Mordecai i borth y brenin. A Haman a *n* fryssiodd i'w dŷ yn alarus, wedi *o* gorchuddio ei ben.

13 A Haman a adroddodd i Zeres ei *p* wraig, ac i'w holl garedigion, y *q* pethau oll a ddigwyddasai iddo. Yna ei ddoethion, a Zeres ei wraig, a ddywedasant wrtho, Os o *r* had yr Iuddewon y *mae* Mordecai, yr hwn y dechreuaist syrthio o'i flaen, *s* ni orchfygi mo hono, ond gan syrthio y syrthi o'i flaen ef.

14 Tra'r *oeddynt* hwy etto yn ymddiddan *g* ef, y *t* estyllyddion y brenin a ddaethant, ac a gyrchasant Haman at *u* frys i'r *t* wledd a wnaisai Esther.

PEN. VII.

1 Esther wrth wleddu'r brenin a Haman, yn gofyn ei beiniocs ei hun a'i phobl, 5 Yn achwyn ar Haman.

FElly daeth y brenin a Haman i * gyfedd gyd ag Esther y frenhines.

2 A dywedodd y brenin wrth Esther *a* drachefn yr ail dydd, *a* wrth gyfeddach y gwin, Beth, *yw* dy ddymuniad, Esther y frenhines? ac fe a roddir i ti; a pha beth *yw* dy ddeisyfiad? *gofyn* hyd yn hanner y deyrnas, ac fe a'i cwbleir.

3 A'r frenhines Esther a atebodd, ac a ddywedodd, Os cefais ffafr yn dy olwg di, O frenin, ac o rhyglydda bodd i'r brenin, *b* rhodder i mi fy einioes ar fy nymuniad, a'm *c* pobl ar fy neisyfiad.

4 Canys *d* gwerthwyd ni, myfi a'm pobl, i'n dinystrio, i'n lladd, *e* ac i'n difetha: ond pe gwerthasid ni yn *f* gaethion a gwasanaethyddion, mi a dawelwn a son, er nad yw'r gwrthwynebwr yn *g* cystadlu colled y brenin.

5 ¶ Yna y llefarodd y brenin Ahasferus, ac a ddywedodd wrth Esther y frenhines, Pwy *yw* hwnnw yna pha le *y mae efe*, yr hwn a glywai ar ei galon wneuthur felly?

6 A dywedodd Esther, Y *b* gwrthwynebwr a'r gelyn *yw'r* Haman drygionus hwn. *i* Yna Haman a ofnodd gerbron y brenin a'r frenhines.

7 ¶ A'r brenin a gyfododd yn ei *k* ddigllonedd o gyfeddach y gwin, *ac a aeth* i ardd y palas: a Haman a safodd i *l* ymbil ag Esther y frenhines am ei *m* einioes; canys efe a welodd fod drwg *n* wedi ei barottoi yn ei erbyn ef oddi wrth y brenin.

8 Yna y dychwelodd y brenin o ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwin. Ac yr oedd Haman wedi syrthio ar y *o* gwely *yr oedd* Esther arno. Yna y dywedodd y brenin, A dreisio'r frenhines hefyd y *mae efe* yn tŷ gyd à mi? *cyn gynted ag* yr aeth y gair allan o enau'r brenin, hwy a orchuddasant wyneb Haman.

9 A *p* Harbona un o'r ystafellyddion a ddywedodd yng ngŵydd y brenin, *r* Wele hefyd y crog-pren a barottodd Haman i Mordecai, yr hwn a lefarodd ddaioni am y brenin, yn sefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cufydd a deugain o uchder. Yna y dywedodd y brenin, *s* Crogwch ef ar hwnnw.

10 Felly hwy a grogasant *t* Haman ar y pren a barasai efe ei *u* ddarparu i Mordecai. Yna digloneddodd y brenin a *x* lonyddodd.

26. 27. Dan. 6. 24. *x* Ezec. 16. 63.

PEN. VIII.

1 Cyfoediad Mordecai. 3 Esther yn eiriol am ato llythyrau Haman yn eu bol. 15 Anrhydedd Mordecai, &c.

YNa *a* Dwthwn hwnnw y rhoddodd y brenin Ahasferus i'r frenhines Esther dŷ Haman gwrthwynebwr yr Iuddewon. A Mordecai a ddaeth o flaen y brenin; canys *b* Esther a fynegasai beth *oedd* efe iddi hi.

2 A'r brenin a dynnodd ymaith *d* y fodrwy a gymmerasai efe oddi wrth Haman, ac a'i rhoddodd i Mordecai. Ac Esther a osododd *e* Mordecai ar dŷ Haman.

3 ¶ Ac Esther a lefarodd drachefn gerbron y brenin, ac a syrthiodd wrth ei draed ef, a wylodd hefyd, ac *f* ymbiliodd ag ef am fwrw ymaith ddrygioni Haman yr Agagiad, a'i *g* fwriad yr hwn a fwriadasai efe yn erbyn yr Iuddewon.

4 A'r brenin a estynnodd *h* deyrnwialen aur tu ag at Esther. Yna Esther a gyfododd, ac a safodd o flaen y brenin,

5 Ac a ddywedodd, O bydd boddlon gan y brenin, ac os cefais ffafr o'i flaen ef, ac od *ydyw'r* peth yn iawn ger bron y brenin, i a minnau yn gymmeradwy yn ei olwg ef, ysgrifener am a'm yn ol lythyrau bwriad Haman fab Hammedatha yr Agagiad, yr hwn a *k* ysgrifenodd i ddifetha'r Iuddewon trwy holl daleithiau'r brenin.

6 Canys *k* pa fodd y gallaf edrych ar y dryg fyd a gaffo fy mhobl? a pha fodd y gallaf edrych ar *l* ddifetha fy nghenedl?

7 ¶ A'r brenin Ahasferus a ddywedodd wrth Esther y frenhines, ac wrth Mordecai yr Iuddew, Wele *m* tŷ Haman a roddes i Esther, a hwy a'i crogasant ef ar y pren, am *n* iddo amcanu estyn ei law yn erbyn yr Iuddewon.

8 Ysgrifenwch chwithau hefyd dros yr Iuddewon fel y gwelloch yn dda, yn enw'r brenin, ac inseliwch a modrwy'r brenin: canys yr ysgrifen a ysgrifenwyd yn enw'r brenin, ac a seliwyd à modrwy'r brenin, ni all neb ei dattroi.

9 *p* Yna y galwyd ysgrifenyddion y brenin yr amser hwnnw, yn y trydydd mis (hwnnw *yw* y mis Sifan) ar y trydydd *dydd* ar hugain o hono, a ysgrifenwyd (yn ol yr hyn oll a orchymynodd Mordecai) at

p Pen. 3. 12. Sal. 30. 5. Jer. 30. 17. 2 Cor. 7. 6

a Ada. 17 Rhuf. 10. 17.
b Job 5. 8, 9. Sal. 37. 9, 34, 35.
c Pen. 2. 7.
Job 27. 16.
Diar. 13. 22.
d Pen. 3. 10.
e Sal. 25. 13. Diar. 20. 21.
f Act. 12. 5.
g Diar. 8, 12.
h Pen. 4. 11.
i Diar. 19. 23.
k Jer. 9. 1. Luc 2. 35.
l Neh. 2. 3. Amos 6. 6. Luc 19. 41. Ioan 19. 37.
m Adn. 1.
n Ios. 24. 9. Barn. 11. 25. Ioan 10. 31.
o Pen. 1. 19. Dan. 6. 12.

q Pen. 1. 1. at yr Iuddewon, ac at y rhaglawiaid, y pennaduriaid hefyd, a thywysogion y taleithiau y rhai *oedd* o *q* India hyd Ethiopia, *sef* cant a faith ar hugain o daleithiau, *r* i bob talaith wrth ei ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu tafod-iaith: *s* at yr Iuddewon hefyd yn ol eu hysgrifen hwynt, ac yn ol eu *t* tafod-iaith.

r Hab. 2. 2.

s Act. 2. 8.

10 Ac efe a ysgrifenodd yn *u* enw'r brenin Ahasferus, ac a'i seliodd a modrwy'r brenin; ac a anfonodd lythyrau gyd a'r *x* rhedegwyr yn marchogaeth ar feirch, dromedariaid, mulod, *a* cholion cesig:

t Esa. 18. 3.

u Pen. 3. 12.

x Esa. 18. 19.

11 *Trwy* y rhai y caniattaodd y brenin i'r Iuddewon, y rhai *oedd* ym mhob dinas, ymgynnull, a'u sefyll am eu heneoes, i ddinystrio, i ladd, ac i ddifetha holl allu'r bobl a'r dalaith a ofodai arnynt, yn blant ac yn wragedd, &c ac i ysglyfaethu eu hysbail hwynt;

y 1 Bren. 20. 32.

12 *a* Mewn un dydd, trwy holl daleithiau'r brenin Ahasferus, *sef* ar y trydydd *dydd* ar ddeg o'n ddeudegfed mis, hwnnw *yw* mis Adar.

Job 2. 4. Sal. 94. 16.

13 Teftun yr ysgrifen, i roddi gorchymyn ym mhob talaith, a gyhoeddwyd i bob zhyw bobl; ac ar fod yr Iuddewon yn barod erbyn y diwrnod hwnnw i *b* ymddial ar eu gelynion.

Preg. 9. 5.

z Pen. 9. 10, 15.

14 Y rhedegwyr, y rhai oedd yn marchogaeth y dromedariaid a'r mulod, a aethant ar frys wedi eu cymru trwy air y brenin; a'r gorchymyn a roddasid yn *c* Susan y brenhin-llys.

a Ecf. 15. 9, 10.

Warn. 1. 6, 7.

Pen. 3. 13, &c.

b Pen. 3. 14.

Sal. 118. 24, 25.

15 ¶ A Mordecai a aeth allan o wydd y brenin mewn brenhinol wisg o rudd-goch, a gwynn, *d* ac a choron fawr o aur, ac *meten* dillau fidan a phorphor; a'dinas Susan a *e* orfoleddodd ac a dawenychodd:

Mat. 7. 2. Sal. 34. 15.

c Sal. 34.

16 I'r Iuddewon yr oedd *f* goleuni, a llawenydd, a *g* hyfrydwch, ac *h* anrhydedd.

a 92. 7. a 44. 16.

d Pen. 3.

17 Ac ym mhob talaith, ac ym mhob dinas, lle y daeth gair y brenin a'i orchymyn, *yr oedd* llawenydd a hyfrydwch gan yr Iuddewon, *i* gwledd *befyd* a diwrnod daionus; a llawer o bobl y wlad a aethant *k* yn Iuddewon: o blegid *l* arswyd yr Iuddewon a fyrthiasai arnynt hwy.

e 1 Sam. 30. 2 Cron. 23. 11. Sal. 21. 3. Diar. 16. 31.

Esa. 28. 5.

17 Ioan 19. 5. 1 Thef. 2. 19. Dat. 2. 10.

f Pen. 3. 15. Diar. 29. 2.

g Job 15. 5.

h Sal. 97. 11.

i Esa. 43. 4.

k Sal. 68. 10.

l Sal. 19. 43. m Gen. 35. 5. Zec. 12. 1.

PEN. IX.

1 *Yr Iuddewon yn lladd eu gelynion, a deng mab Haman.*

509.

c Pen. 8. 12.

a 3. 7.

b Job 11. 20.

c Sal. 30. 5, 11.

a 126. 5.

d Sal. 7. 16.

Esa. 14. 2.

Preg. 9. 12.

e Pen. 8. 11.

f Jos. 11. 20.

g Esa. 41. 16, 16. Mica 4. 13.

h Ecf. 23. 27.

Deut. 11. 25.

Jer. 17. 18.

FElly *a* yn y deuddegfed mis (hwnnw *yw* mis Adar) ar y trydydd dydd ar ddeg o hono, pan nesaodd gair y brenin a'i orchymyn i'w gwblhau; yn y dydd y *b* gobeithiasai gelynion yr Iuddewon y caent fuddugoliaethu arnynt (ond yn *c* gwrthwyneb i hynny *y bu*, canys yr Iuddewon a *d* arglwyddiaethasant ar eu caseion)

2 Yr Iuddewon a ymgynnullasant yn eu dinasoedd, *e* trwy holl daleithiau'r brenin Ahasferus, i estyn llaw yn erbyn y rhai oedd yn ceisio *f* niwed iddynt: ac ni *g* safodd neb yn eu hwynebau; canys eu *h* harfwyd a fyrthiasai ar yr holl bobloedd.

3 A holl dywysogion y taleithiau, a'r pendefigion, a'r dugiaid, a'r rhai oedd yn gwneuthur y gwaith *oedd* eiddo'r brenin, oedd yn cynnorthwyo yr Iuddewon: i canys a fwyd Mordecai a fyrthiasai arnynt hwy.

i Ecf. 23. 27. Deut. 11. 25. Jer. 17. 18.

4 Canys mawr *oedd* Mordecai yn nhŷ'r brenin, a'i glod ef oedd yn myned trwy'r holl daleithiau: o herwydd y gwr hwn Mordecai oedd yn *k* myned rhagddo, ac yn cynnyddu.

k 1 Sam. 18. 30. Marc 11. 18. *l* 1 Sam. 3. 1. Diar. 4. 18.

5 Felly yr Iuddewon a darawsant eu holl *l* elynion â dyrnod y cleddyf, a lladdedigaeth, a diftryw; a gwnaethant i'w caseion yn ol eu hewyllys en hun.

6 Ac yn Susan y brenhinllys, yr Iuddewon a laddasant ac a ddifethasant, bum cant o wyr.

7 Parlandatha hefyd, a Dalphon, ac Aspatha,

8 Poratha hefyd, ac Adalia, ac Aridatha,

9 Parmasta hefyd, ac Arisai, Aridai hefyd, a Fajezatha,

10 Deng mab Haman fab Hammedatha, gwrthwynebwr yr Iuddewon, *m* a laddasant hwy: *n* ond nid estynasant eu llaw ar yr anrhaith.

l Deut. 2. 34. a 32. 35. 1 Thef. 1. 6. m Ecf. 17. 14. Deut. 25. 17. Pen. 5. 13. Job 18. 19. a 27. 14. Sal. 21. 10.

n Gen. 14. 23. Pen. 8. 11.

11 ¶ Y dwthwn hwnnw nifer y lladdedigion yn Susan y brenhin-dy a ddaeth gar bron y brenin.

Adn. 15. 16. Rhuf. 12. 17.

12 A dywedodd y brenin wrth Eſter y frenhines, Yr Iuddewon a laddasant ac a ddifethasant yn Susan y brenhinllys, bum cans o wyr, a deng mab Haman; yn y rhan arall o daleithiau'r brenin, beth a wnaethant *buy*? o beth gan hynny *yw* dy ddymuniad? ac fe a roddir i ti; a pheth *yw* dy ddeisyfiad ym mhellach? ac fe a'i gwneir.

o Pen. 5. 6. a 7. 2. p Pen. 5. 3, 4.

13 Yna y dywedodd Eſter, *p* Os rhyglyda bodd i'r brenin, caniattaer y foru i'r Iuddewon *fydd* yn Susan wneuthur yn ol y gorchymyn heddyw; a chrogant ddeng *q* mab Haman ar y pren.

q Pen. 5. 11. Adn. 10, 14. a 21. 8. a 66. 5.

14 A'r brenin a ddywedodd am wneuthur felly, a'r gorchymyn a roddwyd yn *r* Susan; a hwy a grogasant ddeng *s* mab Haman.

r Pen. 3. 15. s Ecf. 20. 5. Sal. 46. 8.

15 Felly yr Iuddewon, y rhai *oedd* yn Susan, a ymgynnullasant ar y pedwarydd dydd ar ddeg o fis Adar hefyd, ac a laddasant dri chant o wyr yn Susan: ond nid estynasant eu llaw ar yr *t* ysbail.

t Adn. 10. u Sal. 118. 12. Heb. 11. 33.

16 A'r rhan arall o'r Iuddewon, y rhai *oedd* ym mhaleithiau'r brenin, a ymgasglasant, ac a safasant am eu heneioes, ac a gawsant lonyddwch gan eu gelynion, *u* at a laddasant bymtheg mil a thri ugain o'u caseion: ond *x* nid estynasant eu llaw ar yr anrhaith.

x Jos. 6. 17, 18. * Heb. *ynddo.* y Hag. 2. 4.

17 Ar y trydydd dydd ar ddeg o fis Adar *y bu byn*, ac ar y pedwarydd *dydd* ar ddeg o * hono y gorphwysasant, y ac y cynhaliasant ef yn ddydd gwledd a gorfoledd.

z Neh. 8. 10, 11. a Deut. 16. 11, 14. b Neh. 8. 12.

18 Ond yr Iuddewon, y rhai *oedd* yn Susan, a ymgynnullasant ar y trydydd *dydd* ar ddeg o hono, ac ar y pedwarydd *dydd* ar ddeg o hono; ac ar y pymthegfed *dydd* o hono y gorphwysasant, gwnaethant ef yn ddydd cyfeddach a llawenydd.

c Sal. 118. 24. d Ecf. 13. 3. e Sal. 9. 5. f Sal. 34. 2. g Sal. 126. 2. h Sal. 133. 1.

19 Am hynny Iuddewon y pentrefydd, y rhai oedd yn trigo mewn dinasoedd heb gaerau, oedd yn cynnal y pedwarydd dydd ar ddeg o'r mis Adar, mewn *a* llawenydd a chyfeddach, ac yn ddiwrnod daionus, ac i anfon *b* rhannau i'w gilydd.

20 ¶ *c* A Mordecai a ysgrifenodd y geiriau hyn, ac a anfonodd lythyrau at yr holl Iuddewon *oedd* trwy holl daleithiau'r brenin Ahasferus, yn agos ac ymhell,

21 I ordeinio iddynt gadw'r *d* pedwarydd dydd a'r ddeg o fis Adar, a'r pymthegfed dydd o hono, *e* bob blwyddyn;

22 Megis y dyddiau y cawsai'r Iuddewon ynddynt *f* lonydd gan eu gelynion, a'r mis yr hwn a droesasai iddynt o *g* drift wch i lawenydd, ac o alar yn ddydd daionus: *h* gan eu cynnal hwynt yn ddyddiau gwledd a llawenydd, a phawb *i* yn anfon anrhegion i'w gilydd, a rhoddion i'r rhai anghenus.

i Neh. 8, 10—13. Sal. 34. 3. k 2 Cron. 29. 28, 30. a 26. 5, 16, 20. l Act. 23. 10.

23 A'r Iuddewon a gymmerasant arnynt *k* wneuthur fel y dechreuasant, ac fel y ysgrifenasai Mordecai attynt.

24 Canys Haman mab Hammedatha yr Agagiad, *l* gwrthwynebwr yr holl Iuddewon, a † arfaethasai yn erbyn yr Iuddewon,

m Mae'r diafol yn gyflym i ysglyfaethu; ond y mae Duw yn gyflymach i waredu.

Pen. viii. *Adn.* 11.] *Yn blant ac yn wragedd.* Either ni laddasant ond *gwyr arfog*. Pen. ix. 2. *Ac ni* ysglyfaethasant—Fe ymladdodd *Abraham* dros *eyfaitharch*, ond ni fynnai adam o'r fothach. *Gen.* xiv. 14, 16, 21, 23.

m Pen. 3. 20, 21. ei ffrwythau hwynt; ac *m* efe a
7. ffwrdd[au] [illegible] yr coel-bren.
n Pen. 7. i'w dinystrio hwynt, ac i'w difetha.
5, & 8. 3, &c. 25 A *n* phan ddaeth † *Ester* o flaen y
Adn. 13. brenin, efe a archodd trwy lythyrau,
14. ddychwelyd ei ddrwg-fwriad ef, yr hwn a
† Heb. fwriadodd efe yn erbyn yr Iuddewon, ar ei
Pr. *o* ben ei hun; a'i grogi ef a'i feibion ar y
o Pen. 7. pren.
10. 26 Am hynny y galwasant y dyddiau
‡ Sef, hyny, o herwydd holl eiriau † y llythyr
coel-bren, hwn, ac *o herwydd* y peth a welsant hwy
Num. 16. am y peth hyn, a'r peth a ddigwyddasai
40. iddynt,
p Adn. 20. 27 Yr Iuddewon a ordeiniasant, ac a
Ezec. 39. gymmerasant arnynt, ac ar eu had, ac ar
13. ar yr holl rai ||oedd yn un â hwynt, na
q Pen. 8. phallai bod dynnai y ddau ddydd hynny,
17. yn ol eu hysgrifen hwynt, ac yn ol eu
tymmor, bob blwyddyn;
|| *ymgyf-* 28 Ac y *byddai*'r dyddiau hyny i'w
ylliasant cofio, ac i'w cynnal trwy bob cenhedl-
â bwynt. aeth, a phob teulu, pob talaith, a phob
r Lef. 23 dinas; *r sef* na phallai y dyddiau Pwrim
43. hyny o fysg yr Iuddewon, ac na ddar-
Job 19. fyddai eu coffadwriaeth hwy o blith eu
23, 24. had.
Sal. 103. 29 Ac ysgrifenodd Ester y frenhines
2. merch Abihail, a Mordecai yr Iuddew,
Jer. 23. trwy eu holl rym, i ficrhau ail lythyr y
7, 8. Pwrim hwn.
30 Ac efe a anfonodd lythyrau at yr

s Esa. 63. holl Iuddewon y tu yr cant a'r saith dal-
8. ith ar hugain o frenhiniaeth Ahasferus,
Zec. 8. *s* geiriau i o heddwch a gwirionedd;
19. 31 I ficrhau'r dyddiau Pwrim hyny
Rhuf. 15. yn eu tymhorau, fel yr ordeiniasai Mor-
5. decai yr Iuddew, ac Ester y frenhines,
Eph. 4. iddynt hwy, ac fel yr ordeiniasent hwy-
15. thau drosfyntt eu hunain, a thros eu *t* had,
2 Thef. *u* achosion yr ymprydiau a'u *x* gwaedd.
2. 10. 32 Ac ymadrodd Ester a gadarnhaodd *u*
1 Ioan 1. achosion y *dyddiau* Pwrim hynny: ac
6. *y* ysgrifenwyd *hyn* mewn llyfr.

t Pen. 10. 3. *u* Pen. 4. 16. *x* Jona 2. 9. *y* Mal. 3. 16.

PEN. X.

1 *Mawredd Ahasferus, a chyfoeth Mor-*
decai.

A'R brenin Ahasferus a osododd dreth
ar y wlad, ac *ar a* ynysoedd y mor.
2 A holl weithredoedd ei rym ef, a'i
gadernid, a hysbysrwydd o fawredd Mor-
decai, a'r hwn *y b* mawrhaodd y brenin
ef, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
cronicl brenhinoedd Media a Pherfia.
3 Canys Mordecai yr Iuddew oedd yn
c nesaf i'r brenin Ahasferus, ac yn *d* fawr
gan yr Iuddewon, ac yn *e* gymmeradwy
ym mysg lliaws ei frodyr; yn ceisio daioni
i'w bobl, ac yn dywedyd am heddwch i'w
holl * hiliogaeth.

2 Cor. 1. 23. * *had*, Pen. 9. 31.

495.
a Sal. 72.
10.
Luc 2. 1.
b Job 32.
9.
c 2 Cron.
28. 11.
d Sal. 75.
10.
e Luc 2.
52.
f Neh. 2.
10.

LLYFR JOB.

Y CYNHWYSIAD.

Mae yn ddiammeu mai nid dammeg yw'r Llyfr hwn (fel y cam farna rhai) either bod y fath ddyn a Job, Ezec. xiv. 14. Iago v. 11. *yn amser* Moles (*fel y tybir*) *ſef pan oedd meibion* Iſrael *yn yr* Aipht. *Bernir i* Moſes *ei gael gan* Iethro *yn* Midian, *ſef llaw gwlad* Uz.

PEN. I.

1 *Unrhywnedeb Job, a'i cyfoeth, a'i ddiwiol*
ofal dros ei blant. 6 *Satan yn cael*
Cyn Crift. *ſeirnad i demtio Job.* 13 *Job wedi colli*
1520. *ei cyfoeth yn benditbio Duw.*

YR oedd gwr yng wlad Uz, a'i
a enw *a* Job; ac yr oedd y gwr
hwnnw yn *b* berfaith ac yn
c uniawn, ac yn *d* ofni Duw,
ac yn *e* cilio oddi wrth ddrygioni.
2 Ac iddo y ganwyd *f* ſaith o feibion,
a thair o ferched.
3 A'i olud hefyd *g* ſaith mil o ddefaid,
a thair mil o gamelod, a phum cant iau o
ychen, a phum cant o aſynod, a llawer
g Mat. 6. iawn o waſanaethyddion; ac yr oedd y
33. gwr hwn yn fwyaf o holl feibion y dwyrain.
b Sal. 4 A'i feibion ef a aent ac a wnaent
133. 1. *h* wledd yn eu tai bob un *ar* ei *i* ddiwrnod;
i Gen. 40. ac a anfonent ac a wahoddent eu tair
20. chwiorydd, i *k* fwytta ac i yfed gyd â
k 1 Cor. hwynt.
10. 31. 5 A phan ddeuai dyddiau'r wledd oddi
l Ecl. 19. a thair mil o gamelod, a phum cant iau o
10. *l* ſancteiddiai hwynt, ac a gyfodai'n
Ioan 17. foreu, ac *m* a offrymmai boeth-offrym-
17. mau *yn ol* eu *n* rhifedi hwynt oll: canys
m Jer. dywedodd Job, Fy meibion ond odid a
25. 4. bechasant, ac *o* a felldithiasant Dduw yn
Rhuf. 12. eu *p* calonnau. 9 Felly y gwnai Job yr
11. holl ddyddiau hynny.
n Lef. 1. 6 ¶ A dydd a ddaeth i *r* feibion Duw
10. ddyfod † ſefyll ger bron yr Arglwydd;
o Diar. a * Satan hefyd a ddaeth yn eu plith
30. 9. hwynt.
p Mat. 7 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth
15. 19. Satan, *s* O ba le yr wyt ti yn dyfod? A
q Gal. 6. Satan a attebodd yr Arglwydd, ac a
9. ddywedodd, O *t* dramwy ar hyd y ddaear,
r 1 Bren. ac o ymrodio ynddi.
22. 19.
Pen. 38. 7. * Heb. *a'r gwrth wynebwr*, 1 Cron.
21. 1. Dat. 12. 9. *s* Heb. *o ba le*. 13. † Pen. 2. 2.
Mat. 12. 43. 1 Pedr 5. 8. † Heb. *Duw*. *t* Diar. 12. 10. *k* Diar.
1 Ioel 3. 11.

8 A dywedodd yr Arglwydd wrth Satan,
A ddeliaiſt ti ar *fy* ngwas Job, nad *oes*
gyffelyb iddo ar y ddaear, yn wr perfiaith
ac uniawn, *u* yn ofni Duw, ac yn cilio
oddi wrth ddrygioni?
9 Yna Satan a attebodd yr Arglwydd,
ac a ddywedodd, Ai yn ddiachos y mae
Job yn ofni Duw?
10 Oni *x* chauaiſt o'i amgylch ef, ac
o amgylch ei dy, ac ynghylch yr hyn oll
ſydd eiddo oddi amgylch? ti a fendithiaiſt
y waith ei ddwylaw ef, a'i olud a gyn-
nyddodd ar y ddaear.
11 *x* Eithr eſtyn yn awr dy law, a
chyffwrdd a'r hyn oll *ſydd* ganddo, ac efe
a'th *a* felldithia o flaen dy wyneb.
12 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth
Satan, Wele yr hyn *b* oll *ſydd* eiddo ef yn
dy law di; yn unig yn ei erbyn ef ei hun
na eſtyn dy law. Felly Satan a aeth
allan oddi ger bron yr Arglwydd.
13 ¶ A dydd a ddaeth, pan *oedd* ei
feibion ef a'i ferched *yn d* bwyttta ac yn
yfed gwin yn nhy eu brawd hynaf.
14 A daeth *e* cannad at Job, ac a ddy-
wedodd, Yr ychen oedd yn aredig, a'r
aſynod oedd yn pori gerllaw iddynt:
15 A'r Sabeaid a ruthrafant, ac a'u
dygaſant ymaith; y llangciau hefyd a
darawſant hwy â min y cleddyf, a mi fy
hunan yn *f* unig a ddiengais i fynegi i
ti.
16 *g* Tra'r *oedd* hwn yn llafaru, un
arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd,
b Tan † mawr a fyrthiodd o'r nefoedd,
ac *i* a loſgodd y defaid, a'r gweiſion, ac
a'u hyſodd hwynt; ond myfi fy hunan
yn unig a ddiengais i *k* fynegi i ti.
17 Tra'r *ydoedd* hwn yn llafaru, un
arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Y
Caldeaid, a osodaſant *l* dair byddin, ac a
E e 2 ruthraſant

u Adn. 1.
x Sal. 24.
7.
Diar. 30.
5.
a 12. 7.
Eſa. 5. 2.
y Sal. 12. 8
Diar. 10.
22.
z Pen. 2.
5.
a 19. 21.
a Eſa. 8.
21.
Mal. 3.
14.
b Mat. 8.
31.
Ioan 19.
11.
c Eſa. 27.
8.
1 Cor. 10.
13.
d Adn. 4.
Preg. 9.
12.
Luc 21.
34.
e Sal. 112.
7.
Diar. 17.
11.
f 1 Sam.
27. 11.
2 Sam.
13. 31.
g Diar. 8.
26.
Iago 1. 2.
b Heb.
12. 29.
32. 18.

m Sal. 33. 10.
n Adn. 15.
o Iago 1. 2.
p Sal. 39. 5.
q Preg. 9. 12. Luc 21. 34.
r Preg. 9. 2. Luc 13. 2.
s Gen. 37 20. Sal. 44. 19.
t Preg. 9. 2. Iago 1. 4.
u Preg. 5. 1. *y* Esa. 24.

ruthrafael i'r Camelod, ac a'u dygafant *m* ymaith, ac a darawfant y llangciau a min y cleddyf; a minnau yn vnig a ddiengais i fynegi i ti.

18 Tra *yr oedd* hwn yn llafaru, a un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, *p* Dy feibion a'th ferched oedd yn bwyttta ac yn yfed gwin yn nhy eu brawd hynaf:

19 Ac wele, gwynt mawr a ddaeth o'ddi tros yr anialwch, ac a *q* darawodd wrth bedair congl y ty, ac efe a fyrthiodd ar y llangciau, a buant *r* feirw; ond myfi fy hun yn vnig a ddiengais i fynegi i ti.

20 Yna y cyfododd Job, ac *s* a rwygodd ei fantell, ac a eilliodd ei ben, ac a fyrthiodd i lawr, *t* ac a addolodd;

21 Ac a ddywedodd, *u* Noeth y daethum o groth fy mam, a noeth y dychwelaf yno. *x* Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a ddygodd ymaith; *y* bendigedig fyddo enw yr Arglwydd.

22 Yn hyn i gyd ni phechodd Job, ac ni *z* roddodd yn vnfyd *ddim* yn erbyn Duw.

z 1 Tim. 6. 7. *a* Heb. 10. 34.

P E N. II.

Satan yn caei caniad gyd a'r deuluoedd gerbron yr Arglwydd. 7 yn ei daro a chornwydydd. 9 Job yn cerydduir ei wraig.

A Dydd a ddaeth i feibion Duw ddyfod i *b* sefyll ger bron yr Arglwydd; a Satan hefyd a ddaeth *yn* eu plith hwythau i sefyll ger bron yr Arglwydd.

2 *c* A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Satan, O ba le yr ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr Arglwydd, ac a ddywedodd, *d* O dramwy ar hyd y ddaear, ac o ymrodio ynddi.

3 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Satan, A ddeliaist ti ar fy ngwas Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, *e* yn wr perffaith ac uniawn, yn ofni Duw, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni? ac yn *f* parhau yn ei berffeithrwydd, er i ti fy annog i yn erbyn efe, *g* i'w ddifa *e* heb achos?

4 A Satan a attebodd yr Arglwydd, ac a ddywedodd, *h* Croen am groen, a'r hyn oll *sydd gan ddyn* a ddyry efe am ei einioes.

5 *i* Eithr cftyn yn awr dy law, a chyffwrdd a'i eiddyn oll a'i gnawd, ac efe a'th felldithia di o flaen dy wyneb.

6 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Satan, Wele efe yn dy law di; yn vnig cadw ei hoedl ef.

7 ¶ Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr Arglwydd, ac a darawodd Job *a* chornwydydd blin, *m* o wadn ei droed hyd ei goryn.

8 Ac efe a gymmerth *n* gragen i ymgrafu a hi; ac a *o* eistoddodd yn y *p* lludw.

9 ¶ Yna ei *q* wraig a ddywedodd wrtho, *r* A wyt ti etto yn ymhau yn dy berffeithrwydd? melldithia Dduw a bydd farw.

10 Ond efe a ddywedodd wrthi, Llafaraist fel *y* llafarai un o'r *s* ynfydion *t* a dderbyniwn ni gan Dduw yr hyn fydd dda, ac oni dderbyniwn yr hyn a fydd ddrwg? *x* Yn hyn i gyd ni phechodd Job *a'i* wefusau.

11 ¶ A phan glybu tri *z* chyfaill Job yn holl ddrwg yma a ddigwyddasai iddo ef, hwy a ddaethant bob un o'i fan-gre ei hun; *a* Eliphaz y Temaniad, a Bildad y *b* Suhiad, a Sophar y *c* Naamathiad: canys hwy a gyttunasent i ddyfod *d* i gydofiuo ag ef, *e* ac i'w gyfuro.

12 A phan ddyrchafasant eu llygaid o bell, ac *f* heb ei adnabod efe, hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a wylasant; rhwygasant hefyd bob un ei fantell, a thaenasant lwch ar eu pennau tu a'r nefoedd.

13 Felly hwy a eisteddasant gyd ag ef ar y ddaear saith niwrnod, a saith nos: *a* neb ni lefarai wrth; ac nid oedd *neb* a ddywedai air *b* wrtho ef: canys gwelent fyned *c* y ddolur yn fawr iawn.

a 1 Esd. 6. 9. Esa. 4.

P E N. III.

Job yn melldithio dydd ei eniedigaeth. 13 *Ymresymtoedd mar woloeth.* 20 *Job yn fim gantho ei einioes, o achos ei gystudd.*

GWedi hyn Job a *a* agorodd ei enau, ac a felldithiodd *b* ddydd.

2 A Job a lafarodd, ac a ddywedodd,

3 *c* Darfydded am y dydd y'm ganwyd ynddo, a'r nos y dywedwyd, Y mae gwr yno.

4 Bydded y dydd hwnnw *yn* *d* dywyllwch, a Duw oddi uchod heb ei *e* ysyried, ac na thywynned *f* llewyrch arno.

5 Tywyllwch a *g* chyfod marwoleath a'i halogo, ac arofed *h* cwmmwl arno; *i* dued y diwrnod ‖ a'i dychryno.

6 Y nos honno, *k* tywyllwch a'i cymmero; *l* ac na chyfrier hi ymhlith dyddiau'r flwyddyn, ac na ddeued i rifedi'r miſoedd.

7 Bydded y nos honno yn *m* unig, ac na fydded *n* gorfoledd ynddi.

8 A'r rhai a feiliithiant y dydd, ac fydd barod i gyffroi eu † galar, a'i *p* melldithio hi.

9 A bydded ser *q* ei chyf-ddydd hi yn dywyll: diſgwylied am oleuni, ac *r* na *fydded iddi*; ac na chaffed weled y wawr ddydd:

10 Am *s* na chanodd ddryſau croth fy *mam*, ac na *t* chuddiodd ſind oddi wrth fy llygaid.

11 *u* Pa ham ni bum farw o'r bru? *na* threngais *pan* ddaethum allan o'r groth?

12 Pa ham y *v* derbyniodd gliniau fy fi? a pha ham y *w* fugnodd fronnau i fugnod?

13 O herwydd yn awr mi ai gawſwn orwedd, a gorphwyſo, a hunu: yna y *x* buaſai llonyddwch i mi;

14 Gyd a brenhinoedd a chynghorwyr y ddaear, y rhai *x* a adeiladaſant idynt eu hunain ſinnau anghyfannedd;

15 Neu gyd *z* a thywyſogion *ag y* aur ganddynt, y *a* rhai a lanwaſant eu tai ag arian:

16 Neu fel *a* erthyl cuddiedig, ni buaſwn ddim; megis plant bychain heb weled goleuni.

17 Yno yr annuwiolion *a* beidiant *b* cyffro; ac yno y gorphwyſa y rhai lludedig.

18 Y rhai a garcharwyd a gant ynghlonydd ynghyd; *c* ni chlywant lais y gorthrymmydd.

19 Bychan a *mawr* *d* fydd yno; a'r *e* gwas a ryddhawyd oddi wrth ei feiſtr.

20 Pa ham y rhoddir *f* goleuni i'r hwn fydd mewn † lafur, a bywyd i'r *g* gofidus ei enaid?

21 Y rhai *h* fydd yn diſgwyl am farwoleath ac nid ei *daeth*; ac yn y cloddio am dani yn fwy nag am dryſorau cuddiedig?

22 Y rhai a lawenychant mewn hyfrydwch, *ac* a orfoleddant *k* pan gaffont y bedd?

23 *Pa ham y rhoddir goleuni* i'r dyn y mae ei *l* ffordd yn guddiedig, *m* ac y cau-odd Duw arno?

24 O blegid o ‖ flaen *n* fy mwyd y daw

a Gen. 36. 11. *b* Gen. 25. 2. *c* Job 15. 41. *d* Pen. 42. 11.

e Phil. 4. 14. *f* Rhuf. 12. 15.

f Galar. 4. 8.
g Neh. 9. 1.
h Galar. 2. 10. Ezec. 27. 30.
i Sal. 77. 22. 4.

a Sal. 106. 33.
b Adn. 3.
c Pen. 10. 18, 19. Jer. 15. 10.
d Ecf. 10. 20. 14.
* *Ecclesiastes wrywyr.*
e Rhuf. 14. 6.
f Act. 27. 20.
g Sal. 23. 4.
h Sal. 97. 2.
i Amos 8. 10. Judas 13. ‖ *fel y.*
k Act. 27. 20.
l Sal. 74. 16.
m Pen. 15. 34.
n Esa. 13. 21.
o Adn. 3.
† Neu. *Satan yn eu gwaeu.*
Esa. 27. 1.
p Jer. 9. 17.
q 2 Bren. 7. 5.
r Barn. 5. 28.
s Eſa. 48. 8.
t Pen. 31. 7.
u Pen. 10. 18. 28.
x Pen. 15. 28.
y Pen. 22. 25.
z Diar. 11. 2.
a Sal. 58. 8.
b Esa. 57. 20.
c Ecf. 5. 8.
Pen. 30. 7.
Sal. 49. 23.
d Col. 4. 1.
e Sal. 50. 13.
† *trafferth.*
f Diar. 31. 6. *b* Dat. 9. 6. 1 Bren. 19. 4. 1 Cor. 15. 22. Esa. 22. *k* Gen. 37. 35. 13. *l* Esa. 40. 3. Mat. 13. 44. *m* Pen. 19. 8. Galar. 3. 7. *n* Pen. 7. 9. ‖ *a'm bwyd o'm mewn.*

Pen. ii, *Adn.* 10.] Yr oedd Job yn *o'ni* yn amlwg ei lwyddiant, y deuai dial: *Pen.* iii. 25. neu, fod blinder ar ei fedr, ac felly y bu. Ond ni oddiweddodd y dydd hwnnw ef yn amhardd: † *Thef.* v. 4.

daw fy uchenaid; a'm rhuadau a dywaltir megis dyfroedd.

25 Canys yr hyn a ofnais a ddaeth arnaf, a'r hyn a arfwydais a ddigwyddodd i mi.

26 * Ni chefais na llonydd nac esmwythdra, ac ni orphwyfais: † er hynny daeth cynnwrf.

PEN. IV.

1 *Eli dan x yn ceryddu Job.* 7 *Nad ar y cyfiawn, ond ar anwir y daw barn.* 12 *Ei weledigaeth erchyll.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

2 *Pe* profem ddywedyd *gair* wrthyt, a fyddai *a* blin gennyt ti? *b* ond pwy a all attal *ei* ymadroddion?

3 Wele, *c* ti a ddyfgaift lawer, ac a *d* gryfheaift ddwylaw wedi llaefu.

4 Dy ymadroddion a godafant i fynu yr hwn oedd yn *e* fyrthio; a thi a *f* nerthaift y gliniau oedd yn cammu.

5 Ond yn awr, *g* daeth arnat tithau, ac y mae yn flin gennyt; *b* cyffyrddodd â thi, a chyffroaift.

6 Onid *dyma* dy *i* ofn di, *k* dy hyder, *l* perfeithrwydd dy ffyrdd, a'th obaith?

7 Cofia, attolwg, pwy, *ac* efe yn *m* ddiniweid, a gollwyd? a pha le y torrwyd y rhai union ymaith?

8 Hyd y gwelais i, *n* y rhai a arddant anwiredd, ac a hauant ddrygioni, a'u medant.

9 Gan anadl Duw y difethir hwynt, a chan § chwythad ei ffroenau ef y darfyddant.

10 Rhuad y *o* llew, a llais y llew creulon, a *p* dannedd cenawon y llewod a dorrwyd.

11 *q* Yr hên lew a fethodd o eifiau yfglyfaeth; a chenawon y llew mawr a wasgarwyd.

12 Ac attaf fi y dygwyd *r* gair yn ddirgel: a'm cluft a dderbyniodd *s* ychydig o hono.

13 Ym mhlith meddyliau *yn dyfod o t* weledigaethau'r nos, pan fyrthio trwm gwfg ar ddynion.

14 Ofn a ddaeth arnaf, a dychryn, ac a wnaeth i'm holl eſgyrn *u* grynu.

15 Yna yſpryd a aeth heibio o flaen fy wyneb; ac a wnaeth i flew fy *x* nghnawd ſefyll.

16 Efe a ſafodd, ac y nid adwaenwn ei agwedd ef: drychiolaeth *gedd* o flaen fy llygaid; * *a* diſtawrwydd, ac mi a glywais *z* lef *yn dyweddyd*,

17 A fydd a dyn marwol yn gyfiawnach na Duw? a fydd *b* gwr yn burach na'i Wneuthurwr?

18 Wele, yn ei wafanaethwyr *c* ni roddes ymddiried; † ac yn erbyn ei *d* angylion y gofododd ynfydrwydd:

19 Pa faint llai ar y rhai ſydd yn trigo mewn tai o *e* glai, y rhai *fydd* a'u ſail mewn pridd, y *f* rhai a falurir yn gynt na gwyfyn?

20 *g* O'r bore hyd hwyr y malurir hwynt; difethir hwynt yn dragywydd heb *neb* yn yſtyried.

21 *b* Onid aeth y rhagoriaeth oedd ynddynt ymaith? i hwy a fyddant feirw, ac * nid mewn doethineb.

PEN. V.

1 *Y niwrid a ddaw o eſiau yſtyried. Aſtwydd yw diwedd yr annuwiol. Rhaid yw tofio Duw mewn adfyd. Dedwydd ddiwedd ceryddon Duw.*

GAlw yn awr, od oes *a neb* a ettyb i ti, ac at bwy o'r *b* ſaint y * troi di?

2 Canys *c* digllondeb a ladd yr ynfyd, a *d* chynfigen a ladd yr annoeth.

3 Mi a welais yr ynfyd yn *e* gwreiddio: ac a felldithiais ei driefa ef yn *f* ddiſymwth.

4 *g* Ei feibion ef a bellheir oddi wrth iechydwriaeth: dryllir hwynt hefyd yn y *h* porth, ac *i* nid oes gwaredydd.

5 Yr hwn y *k* bwytty'r newynog ei gynhauaf, gwedi iddo ei gymmeryd o blith drain, a'r † ſychedig a lwnge eu cyfoeth.

6 ¶ Er na ddaw *l* cyſtudd allan o'r pridd, ac na flagura gofid allan o'r ddaear:

7 Ond *m* dyn a aned i flinder, fel yr eheda gwreichionen i fynu.

8 Etto myfi a ymgynghorwn â Duw: ac ar Dduw y rhoddwn fy achos:

9 *n* Yr hwn ſydd yn gwneuthur pethau mawrion ac anchwiliadwy; *o* rhyfeddol heb rifedi:

10 Yr hwn ſydd yn *p* rhoddi gwlaw ar y ddaear; ac yn danfon dyfroedd ar wyneb y maeſydd.

11 Gan oſod *q* rhai iſel mewn uchelder; *r* fel y dyrchefir y galarus i iechydwriaeth.

12 Efe ſydd yn *s* diddymmu amcanion y cyfrwys, fel na allo eu *t* dwylaw ddwyn dim i ben.

13 Efe ſydd yn *u* dal y doethion yn eu cyfrwyſdra: a *x* chyngor y cyndyn a ddiddymmir.

14 *y* Lliw dydd y cyfarfyddant â thywyllwch, a hwy a balfalant hanner dydd megis lliw nos.

15 Yr hwn hefyd a *z* achub y tlawd rhag y cleddyf, rhag eu ſafn hwynt, a rhag llaw y cadarn.

16 Felly y mae *a* gobaith i'r tlawd, ac anwiredd yn cau ei ſafn.

17 Wele *b* gwyn ei fyd y dyn a geryddo Duw; am hynny na ddiyſtyra gerydd yr Hollalluog.

18 Canys *c* efe a glwyfa, ac a rwym: efe a archolla, a'i ddwylaw ef a iachant.

19 *d* Mewn chwech o gyfyngderau efe a'th wared di; ie mewn ſaith ni chyffyrdd *e* drwg â thi.

20 Mewn *f* newyn efe a'th wared rhag marwolaeth: ac mewn rhyfel rhag nerth y cleddyf.

21 Rhag *g* ffrewyll tafod y'th guddir; ac ni ofni rhag *b* dinyſtr pan ddelo.

22 Mewn dinyſtr a newyn y *i* chwerddi; *k* ac ni ofni rhag bwyſtfilod y ddaear.

23 Canys â *l* cherrig y maes *y bydd* mewn cyngrair; a bwyſtfil y maes hefyd *m* fydd heddychlon â thi.

24 A *n* thi a gei wybod *y bydd* heddwch *yn* dy lueſt: a thi a ymwel â'th drigfa, ac *o* ni † phechi.

25 A chei wybod hefyd *p* mai lliofog *fydd* dy had, a'th hiliogaeth megis gwellt y ddaear.

26 Ti a ddeui mewn *q* henaint i'r bedd, fel y cyfyd yſgafn o yd yn ei hamſer.

27 Wele hyn, ni a'i *r* chwiliaſom, felly *y mae*: gwrando hynny, a gwybydd er dy *s* fwyn dy hun.

PEN. VI.

1 *Job yn dangos nad heb achos y mae yn cwyno: 8 yn deiſyf cael marw. 14 yn argyweddi ei gyfeillion.*

A Job a attebodd ac a ddywedodd,

2 O gan bwyio na *b* phwyſid fy ngofid, ac na chyd-godid fy * nhrychineb mewn cloriannau!

3 Canys yn awr *c* trymmach fyddai na thywod y môr: am hyany y *d* pallodd geiriau gennyf.

* Neu, *nid oeddwn yſgyfala, nac heb ddiſgwyl.* † *ac felly daeth trallod.*

1520. *a* 2 Tim. 4. 3. *b* Lef. 19. 17. *c* Gen. 18. 19. *d* Heb. 12. 12. *e* Gal. 6. 1. *f* Eſa. 35. 3. Heb. 12. 12. *g* Pen. 3. 20. *h* Pen. 1. 11. *i* Pen. 1. 1. *k* Diar. 3. 26. *l* 2 Bren. 20. 3. *m* Sal. 73. 13. *n* Diar. 22. 8. Hoſ. 10. 13. *o* Eccl. 15. 8. Eſa. 11. 4. Eſa. 30. 33. 2 Theſ. 2. 8. *p* 2 Tim. 4. 17. *q* Sal. 7. 15. *r* 58. 6. *s* Sal. 34. 16. *t* Sal. 62. 11. *u* 1 Cor. 13. 12. *x* Gen. 15. 1. Pen. 33. 15. *y* Hab. 3. 16. *z* Sal. 119. 120. *a* Rhuf. Pr. 33. * Neu, *nid mewn doethineb.* *a* Sal. 49. 7. * *wynebi.* *b* Heb. 12. 1, 22, 23. *c* Sal. 37. 8. *d* Gen. 30. 1.

e Sal. 37. 35. Jer. 12. 1. *f* Sal. 37. 36. *g* Sal. 128 3, 4. *b* Sal. 127 5. *i* Sal. 109. 12. *k* Sal. 14. 4. † *ſyſgly-actbwr,* Pen. 18. 9. *l* Amos 3. 6. *m* 1 Cor. 10. 13. *n* Deut. 32. 4. Pen. 9. 10. *o* Rhuf. 11. 33. Sal. 40. 5. *p* Pen. 38. 28. Sal. 147. 8. *q* 1 Sam. 2. 7. *r* Eſa. 33. 16. *s* Neh. 4. 15. Sal. 33. 10. *t* Sal. 76. 5. *u* Sal. 9. 15. 1 Cor. 3. 19. *x* Sal. 83. 3, 16. *a* 18. 26. Eſa. 19. 3. Jer. 19. 7. Ezec. 7. 26. *y* Eſa. 39. 10. Amos 8. 9. *z* Sal. 72. 4. *a* 1 Sam. 2. 9. Sal. 9. 18. *a* 107. 42. *b* Sal. 94. 12. Diar. 3. 12. 26. Hoſ. 6. 1. *d* Sal. 34. 19. *a* 91. 3. *e* Sal. 121. 7. *f* Sal. 34. 9, 10. *g* Sal. 31. 20. *a* 91. 1. *b* Sal. 46. 2. *i* Hab. 3. 17, 18. *k* Eſa. 11. 6. *l* Sal. 91. 11, 12. *m* Eſa. 65. 25. Ezec. 34. 25. Hoſ. 2. 18. *n* Preg. 8. 5. *o* Sal. 119. 110. † *chyfeiliorni.* *p* Sal. 128. 2. Eſa. 49. 19. *q* Sal. 91. 16. Eſa. 65. 20. *r* Sal. 111. 2.

1520. *a* Pen. 4. 8. *b* Pen. 5. 1. * *aſiwydd* *c* Diar. 27. 3. *d* Sal. 77. 4.

a Sal. 38. 2.
f Deut. 32. 23. Sal. 88. 15. Galar. 3. 5. 7.
g Sal. 104. 11. Jer. 14. 6.
b Marc 9. 50. Heb. 12. 11.
i Galar. 4. 5. Dan. 10. 3.
k Pen. 7. 16.
l Diar. 25. 25.
m 1 Bren. 19. 4.
n Sal. 40. 9.
Act. 20. 10.
o Lef. 19. 2. Eſa. 57. 13.
p Pen. 5. Rhuf. 4. 18.
q Sal. 103. 14.
r Eſa. 6. 13. 2 Cor. 1. 12.
s Diar. 17. 17.
2 Cor. 11. 9.
t Sal. 38. 12.
v Jer. 15. 18.
x Reb. *m ei purrés.* *y* *yngtir.* Gen. 25. 14. Pen. 2. 11. 24. 1. Jer. 14. 22. 3.
z Sal. 37. 35.
a Sal. 32. 9.
b Iago 1. 19, 26.

2 Megis y dyheua gwas am gyſgod, ac y
y diſgwyl cyflog-ddyn *c* *tawbr* ei waith:
3 Felly y gwnaeth̄wyd i mi feddiannu
d miſoedd o ofered, a *d* noſweithiau blin-
lon a oſoduwyd i mi.
4 Pan orweddwyf, y dywedaf, Pa bryd
y codaf, ac yr ymedy'r *e* nos? canys caf
ddigon o ymdroi hyd y cyf-ddydd.
5 Fy nghnawd a wiſgodd *g* bryfed a
thom priddyld: fy nghroen a agennodd
ac a aeth yn *b* ffiaidd.
6 Fy nyddiau ſydd *i* gyflymach na gwennol *f* Sal. 88.
gwehydd, ac a ddarfuant heb obaith.
7 Cofia mai *l* gwynt *yw* fy hoedl: nid
wel fy llygad ddaioni mwyach.
8 Y llygad am gwelodd, *m* ni'm gwel *b* Pen.
uthydd: *n* dy lygaid *ſydd* arnaf, ac nid
ydwyf.
9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac yr â
ymaith; felly yr hwn ſydd yn diſgyn i'r *k* Eſa. 38.
bedd, a ni ddaw i fynu *mwyach*.
10 *p* Ni ddychwel mwy i w dŷ: *q* a'i le Iago 4.
nid edwyn ef mwy.
11 Gan hynny *r* ni warafunaf i'm genau; *l* Sal. 78.
mi a lafaraf yng nghyfyngdra *ſy* yſpryd; 39.
myfi a gwynaf yn chwerwder *ſy* enaid. *m* Preg.
12 *s* Ai môr *ydwyf*, neu forfil, gan dy 1. 4, 5.
fod yn goſod cadwraeth arnaf? *n* Sal. 6. 3.
13 *t* Pan ddywedwyf, Fy nghwely a'm *o* 2 Sam.
cyſura, fy ngorweddfa a eſmwythâ fy 12. 23.
nghwynfan; *p* Preg.
14 Yna y'm brawychi â breuddwydion, 12. 5.
ac a'm dychryni â gweledigaethau: *q* Pen. 20.
15 Am hynny y dewiſai fy enaid ym- 9.
dagu, a marwolaeth, yn fwy na'm Sal. 103.
hoedl. 16.
16 *y* Ffieiddiais *einioes*, ni fynnwn fyw *r* Sal. 39.
byth: ȝc paid â mi, canys *a* oferedd *ydyw* 3, 9.
fy nyddiau. *s* Pen. 6.
17 *b* Pa beth *ydyw* dyn, pan fawrheſt 12.
ef? a phan ofalut dy feddwl arno. *t* Pen. 9.
18 Ac ymweled ag ef bob *c* bore, a'i 7, 18;
brofi ef *d* bob moment? Sal. 41. 3.
19 *e* Pa hyd *y bydi* heb gilio oddi *u* Deut.
wrthyf, ac na adewi fi yn llonydd tra 28. 34.
ŷ llyncwyf fy mhoeryn? Sal. 88.
20 *f* Myfi a bechais, beth a wnaf i ti, 15.
g O Geidwad dyn? pa ham y goſodaiſt fi *x* Diar.
yn *b* nod i ti, fel yr ydwyf yn faich i mi 14. 30.
fy hun? *y* Pen. 19.
21 *i* A pha ham na faddeui fy ngham- 1.
wedd, ac na fwri heibio fy anwiredd? ȝc Pen.
canys yn awr yn y llwch y gorweddaf, a 10. 20.
thi a'm ceiſi yn foreu, ond m *byddaf*. Sal. 39.
13.

a Sal. 62. 9. *b* Sal. 8. 4. *c* 144. 3. Heb. 2. 6. *d* Sal.
88. 13. *e* Sal. 32. 4. *f* Sal. 39. 10. *g* Sal. 32. 5.
Pen. 26. 12. *b* Sal. 21. 12. Galar. 3. 12. *i* Eſa.
53. 5. Ioan 1. 29.

PEN. VIII.

1 *Bildad yn dangos fod Duw yn gyfiawnhau u gwirionedd a phawb yn ol eu gweithred.*

YNA Bildad y Suhiad a attebodd ac a
ddywedodd, *a* 1 Pedr
2 *a* Pa hyd y dywedi di *b* hynny? ac y 4. 3.
bydd geiriau dy enau *megis* gwynt cryf? *b* Pen. 7.
3 *c* A wyra Duw farn? neu a wyra'r 20.
Hollalluog gyfiawnder? *c* Gen. 18.
4 Os dy *d* feibion a bechaſant *e* yn ei 25.
erbyn ef; a bwriw o hono ef hwynt ym- Deut. 32.
aith am eu camwedd; 4.
5 *f* Os ſydi a foreu-godi at Dduw, ac a *d* Pen. 4.
weddii ar yr Hollalluog; 18.
6 Os *g* pur ac uniawn *ſydi*, yn wir efe *e* Sal. 51.
a ddeffry atat ti yr awr hon, ac a wna 4.
dr gfa dy gyfiawnder yn llwyddiannus. *f* Pen. 5.
7 Er bod dy ddechreuad yn *b* fychan: 8.
etto dy i ddiwedd a gynnydda yn ddir- a 11. 13.
fawr. a 22. 23.
8 O blegid *k* gofyn, attolwg, i'r oes *g* &c.
gynt, ac ymbarottoa i chwilio eu *l* hyn- *g* Eſa. 1.
afiaid hwynt. 15.
9 (Canys *ar* *m* doe yr ydym ni, ac *n* ni 1 Tim.
wyddom *ddim*, o herwydd cyſgod *yw* ein 2. 8.
dyddiau ha ar y ddaear.) Iago 4. 8.
10 Oni *o* ddyſgant hwy di? *ac* eni ddy- *b* Zec. 4.
wedant 10.

Mat. 13. 12. *i* Pen. 42. 12. *k* Deut. 4. 32. Ioan 5.
39. Act. 17. 11. Rhuf. 15. 4. *l* Diar. 30. 4. *m* Diar.
30. 2. Pen. 7. 6. *n* 1 Cron. 29. 15. *o* 1 Cor. 13. 12.
p Heb. 11. 4.

1 Yob yn eſgusodi ei hun am ddeifyfu wyddoni *ddim*, o herwydd cyſgod *yw* ein dyddiau ha ar y ddaear.)
10 Oni *o* ddyſgant hwy di? *ac* eni ddywedant 10.

1520.
m Pen. 14. 13, 14.
n Sal. 39. *o* dyddiau gwas cyflog?

2 Megis y dyheua gwas am gyſgod, ac y
y diſgwyl cyflog-ddyn *c* *tawbr* ei waith:
3 Felly y gwnaeth̄wyd i mi feddiannu
d miſoedd o ofered, a noſweithiau blin-
lon a oſoduwyd i mi.
4 Pan orweddwyf, y dywedaf, Pa bryd
y codaf, ac yr ymedy'r *e* nos? canys caf
ddigon o ymdroi hyd y cyf-ddydd.
5 Fy nghnawd a wiſgodd *g* bryfed a
thom priddyld: fy nghroen a agennodd
ac a aeth yn *b* ffiaidd.
6 Fy nyddiau ſydd *i* gyflymach na gwennol *f* Sal. 88.
gwehydd, ac a ddarfuant heb obaith.
7 Cofia mai *l* gwynt *yw* fy hoedl: nid
wel fy llygad ddaioni mwyach.
8 Y llygad am gwelodd, *m* ni'm gwel *b* Pen.
uthydd: *n* dy lygaid *ſydd* arnaf, ac nid
ydwyf.
9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac yr â
ymaith; felly yr hwn ſydd yn diſgyn i'r *k* Eſa. 38.
bedd, a ni ddaw i fynu *mwyach*.
10 *p* Ni ddychwel mwy i w dŷ: *q* a'i le Iago 4.
nid edwyn ef mwy.
11 Gan hynny *r* ni warafunaf i'm genau; *l* Sal. 78.
mi a lafaraf yng nghyfyngdra *ſy* yſpryd; 39.
myfi a gwynaf yn chwerwder *ſy* enaid. *m* Preg.
12 *s* Ai môr *ydwyf*, neu forfil, gan dy 1. 4, 5.
fod yn goſod cadwraeth arnaf? *n* Sal. 6. 3.
13 *t* Pan ddywedwyf, Fy nghwely a'm *o* 2 Sam.
cyſura, fy ngorweddfa a eſmwythâ fy 12. 23.
nghwynfan; *p* Preg.
14 Yna y'm brawychi â breuddwydion, 12. 5.
ac a'm dychryni â gweledigaethau: *q* Pen. 20.
15 Am hynny y dewiſai fy enaid ym- 9.
dagu, a marwolaeth, yn fwy na'm Sal. 103.
hoedl. 16.
16 *y* Ffieiddiais *einioes*, ni fynnwn fyw *r* Sal. 39.
byth: ȝc paid â mi, canys *a* oferedd *ydyw* 3, 9.
fy nyddiau. *s* Pen. 6.
17 *b* Pa beth *ydyw* dyn, pan fawrheſt 12.
ef? a phan ofalut dy feddwl arno. *t* Pen. 9.
18 Ac ymweled ag ef bob *c* bore, a'i 7, 18;
brofi ef *d* bob moment? Sal. 41. 3.
19 *e* Pa hyd *y bydi* heb gilio oddi *u* Deut.
wrthyf, ac na adewi fi yn llonydd tra 28. 34.
ŷ llyncwyf fy mhoeryn? Sal. 88.
20 *f* Myfi a bechais, beth a wnaf i ti, 15.
g O Geidwad dyn? pa ham y goſodaiſt fi *x* Diar.
yn *b* nod i ti, fel yr ydwyf yn faich i mi 14. 30.
fy hun? *y* Pen. 19.
21 *i* A pha ham na faddeui fy ngham- 1.
wedd, ac na fwri heibio fy anwiredd? ȝc Pen.
canys yn awr yn y llwch y gorweddaf, a 10. 20.
thi a'm ceiſi yn foreu, ond m *byddaf*. Sal. 39.
13.

a Sal. 62. 9. *b* Sal. 8. 4. *c* 144. 3. Heb. 2. 6. *d* Sal.
88. 13. *e* Sal. 32. 4. *f* Sal. 39. 10. *g* Sal. 32. 5.
Pen. 26. 12. *b* Sal. 21. 12. Galar. 3. 12. *i* Eſa.
53. 5. Ioan 1. 29.

PEN. VIII.

1 *Bildad yn dangos fod Duw yn gwneithur a phawb yn ol eu gweithred.*

YNA Bildad y Suhiad a attebodd ac a 1520.
ddywedodd, *a* 1 Pedr
2 *a* Pa hyd y dywedi di *b* hynny? ac y 4. 3.
bydd geiriau dy enau *megis* gwynt cryf? *b* Pen. 7.
3 *c* A wyra Duw farn? neu a wyra'r 20.
Hollalluog gyfiawnder? *c* Gen. 18.
4 Os dy *d* feibion a bechaſant *e* yn ei 25.
erbyn ef; a bwriw o hono ef hwynt ym- Deut. 32.
aith am eu camwedd; 4.
5 *f* Os ſydi a foreu-godi at Dduw, ac a *d* Pen. 4.
weddii ar yr Hollalluog; 18.
6 Os *g* pur ac uniawn *ſydi*, yn wir efe *e* Sal. 51.
a ddeffry atat ti yr awr hon, ac a wna 4.
dr gfa dy gyfiawnder yn llwyddiannus. *f* Pen. 5.
7 Er bod dy ddechreuad yn *b* fychan: 8.
etto dy i ddiwedd a gynnydda yn ddir- a 11. 13.
fawr. a 22. 23.
8 O blegid *k* gofyn, attolwg, i'r oes *g* &c.
gynt, ac ymbarottoa i chwilio eu *l* hyn- *g* Eſa. 1.
afiaid hwynt. 15.
9 (Canys *ar* *m* doe yr ydym ni, ac *n* ni 1 Tim.
wyddom *ddim*, o herwydd cyſgod *yw* ein 2. 8.
dyddiau ha ar y ddaear.) Iago 4. 8.
10 Oni *o* ddyſgant hwy di? *ac* eni ddy- *b* Zec. 4.
wedant 10.

Mat. 13. 12. *i* Pen. 42. 12. *k* Deut. 4. 32. Ioan 5.
39. Act. 17. 11. Rhuf. 15. 4. *l* Diar. 30. 4. *m* Diar.
30. 2. Pen. 7. 6. *n* 1 Cron. 29. 15. *o* 1 Cor. 13. 12.
p Heb. 11. 4.

p Sal. 129. 6. wedant i ti? ac *oni* ddyzant ymadroddion allan o'u calon.
Jer. 17. 6.
q Tit. 1. 16. 11 A eyfyd brwynen heb wlybaniaeth? a dyf hefg heb ddwfr?
12 Tra fyddo hi etto yn wyrddlas heb ei thorri, hi a *r* wywa o flaen pob glaswelityn.
r Pen. 11. 20. Sal. 112. 10.
13 *q* Felly y *mae* llwybrau pawb a'r sydd yn gollwng Duw dros gof, ac *y* derfydd am obaith y rhagrithiwr:
Diar. 18. 10.
14 Yr hwn y torrir ymaith ei obaith; ac *felly* ty pryf. copwyn *z* eydd ei fydor ei.
s Pen. 15. 34. Eſa. 59. 5, 6.
15 Efe a bwyſa ar ei dy, ond ni fai, efe a ymeiſt ynddo, *a* ond ni phery.
t Pen. 27. 18.
16 Y mae efe yn ir o flaen yr *x* haul *dros dro*, ac yn ei ardd y *b* daw ei frig allan.
Mat. 7. 26.
17 Plethir eiwraidd ef ynghylch y pen-twr, *ac* efe a wel le cerrig.
u Sal. 52. 7.
18 Os y diwreiddia efe ef allan o'i le, *x ei le* a'i gwad ef, *gan ddywedyd*, *a* Ni'th welais.
x Mat. 13. 21.
19 Wele, dyma *b* lawenydd ei ffordd ef: *c* ac o'r ddaear y blagura eraill.
** biagura* Sal. 37. 35.
20 Wele, ni wrthyd Duw y *d* perffaith, ac nid ymeifl efe yn llaw y rhai drygioni.
y Pen. 18. 14.
21 *d* Yni lanwo efe dy enau di â chwerthin, a th wefuſau â gorfoledd.
a 31. 8. Mat. 15. 13.
22 A gwiligir *f* dy gafeion di â chywilydd, ac ni bydd llueſty'r annuwiol.
z Pen. 7. 10.
Sal. 37. 36. *a* 2 Sam. 9. 7. Ioan 4. 5, 12. *b* Pen. 20. 5. *c* Sal. 113. 7. Eſa. 22. 17, 20. Heb. 10. 14. *d* Sal. 37. 18. Eſa. 3. 10, *e* Sal. 26. 2. Eſa. 65. 14. *f* Sal. 35. 26.

PEN. IX.

1 *Job yn cydnabod cyfiawnder Duw, ac yn* | *nad gwiw ymryſon ag ef.* 22. *Nid tyrfh ei gyfiadd y mae barnu diniweidrwydd dyn.*

YNa Job a attebodd ac a ddywedodd,
2 Yn wir mi a wn mai felly *y mae*: canys pa fodd y *a* cyfiawnheir dyn gyd a Duw?
a Pen. 4. 17. Sal. 143. 2.
3 Os myn efe ymryſon ag ef, *b* ni all atteb iddo *am* un *peth* o fil.
b Rhuf. 3. 9.
4 *Y mae* efe yn *c* ddoeth o galon, ac yn alluog o nerth: *d* pwy a ymgaledodd yn erbyn ef, ac a lwyddodd?
Ioan 1. 10.
5 Yr hwn fydd yn *e* tynnu mynyddoedd, ac heb wybod iddynt: yr hwn fydd yn eu dymchweiyd hwynt yn ei ddigofaint.
c Eſa. 31. 2. *d* 2 Cron. 36. 13.
6 Yr hwn ſydd yn cynhyrfu *f* ddaear allan o'i lle, fel *y f* cryno ei cholofnau hi.
e Nah. 1. 3. *f* Sal. 24. 1. Eſa. 5. 25.
7 Yr hwn a ddywed wrth yr *g* haul, ac ni chy ſyd: ac a ſelia ar y ſer.
g Ioſ. 10. 12.
8 Yr hwn yn unig ſydd yn *b* taenu'r nefoedd, ac yn *i* lathru ar donnau'r mor.
b Gen. 1. 6.
9 *k* Yr hwn fydd yn gwneuthur Arcturus, Orion, a Pleiades, *l* a ſtafelloedd y dehau.
i Mat. 14. 25. *k* Pen. 38. 31, &c. Amos 5. 8. *l* Sal. 147. 4.
10 Yr hwn ſydd yn *m* gwneuthur pethau mawrion anchwiliadwy, a rhyfeddodau *n* aneirif.
m Pen. 5. 9. Rhuf. 11. 33.
11 Wele *o* efe a *p* heibio i mi, ac ni'm gwelaf *q*; a ac efe a *r* hagdd, ac ni chanfyddaf ef.
n Sal. 40. 5. 139. 17. *o* Pen. 23. 8. Sal. 39. 2. *p* Eſa. 40. 6. a 45. 9. Jer. 18. 6. Zeph. 3. 8. Rhuf. 9. 20. *q* Pen. 11. 10. Eſa. 45. 9. *r* Eſa. 31. 2. *s* Gen. 18. 27. Pen. 40. 4. *t* Rhuf. 3. 19. 1 Cor. 4. 4. Phil. 3. 8, 9.

12 Pa gelwyſwn, a phed attebaſai efe i mi, *u* ni chredwn y gwrandawai efe fy lleferydd.
u Sal. 66. 18.
13 Canys efe a'm dryllia â chorwynt, ac a amlha fy archollion *x* yn ddiachos.
a 126. 1. Eſa. 1. 18. *x* Pen. 2. 18.
14 Ni ddioddef efe i mi gymmeryd fy anadl *z* ond efe a'm *a* lleinw â chwerwder.
y Galar. 3. 18.
15 Os *ſeniaf* am gadernid, wele ef yn gadarn: ac os am farn, pwy a ddadleu a droſof *b*?
z 1 Cor. 1. 25. *a* Diar. 1. 27.
16 Os myn a ymofyniaſwn hſf *a* ngenau a'm barn yn euog: *o* perffaith *y* dyw *wedai ſy mod*, efe a'm barn yn gildyn.
b 1 Cor. 2, 3. 4. *c* Pe. *bydaim* berffaith, *etto* e nid adwaenwn fy enaid: ffaidd *fyddai* gen-nyſ fy einioes.
1 Ioan 1. 8.
17 Dyma *un peth*, am hynny mi a'i dywedais: y mae efe yn diſtrywio'r *d* perffaith a'r annuwiol.
d Pen. 9. 22. 21. 7. Phil. 3. 8.
18 Os lladd y ffrewyll yn *e* ddiſymwth, *f* efe a chwardd am ben profedigaeth y diniweid.
e Dan. 7. 11. *f* Galar. 3. 8.
19 Wele, dyma *un peth*, am hynny mi a'i dywedais: y mae efe yn diſtrywio'r *d* perffaith a'r annuwiol.
d Preg. 9. 2, 3.
20 Os myn a ymofyniaſwn hſf *a* ngenau a'm barn yn euog: *o* perffaith *y* dyw *wedai ſy mod*, efe a'm barn yn gildyn.
b 1 Cor. 4. 4.
21 *a* Pa *bydaim* berffaith, *etto* e nid adwaenwn fy enaid: ffaidd *fyddai* gennyſ fy einioes.
1 Ioan 1. 8.
22 Dyma *un peth*, am hynny mi a'i dywedais: y mae efe yn diſtrywio'r *d* perffaith a'r annuwiol.
a Phil. 3. 8.
23 Os lladd y ffrewyll yn *e* ddiſymwth, *f* efe a chwardd am ben profedigaeth y diniweid.
d Preg. 9. 2, 3.
24 Y *g* ddaear a roddwyd yn llaw'r annuwiol: efe a fwrw † hug dros wyneb au ei *h* barnwyr hi: onid *e*, pa le *y mae*, *i* a ppwy *yw y cyfurwr*?
e Sal. 37. 8. *f* Galar. 3. 8. *g* Dan. 7. 21. *h* Pen. 27. 7. † *orchudd*. *i* Luc 18. 8.
25 Wele, fy nyddiau ſydd *k* gynt na *rhedegwr*: ffoant *ymaith*, *l* heb weled daioni;
k Iob 7. 6. *l* Preg. 8. 12.
26 Aethant heibio megis llongau *l* buain; megis yr *m* eryr at ymborth.
l Pen. 7. 1. *m* Hab. 1. 8.
27 Os dywedaf, *n* gollyngaf fy nghwyn, dros gof; mi a adawaf fy ahrymder, ac *o* ymgyſuraf:
n Iob 7. 13. *o* Galar. 3. 4.
28 *o* Yr wyf yn ofni fy holl ddoluriau: gwn na'm herni *m* wirion.
p Hab. 1. 13.
29 *Os* euog fydd ef, pa ham yr ymlinef yn *p* ofer?
m Hab. 1. 13.
30 *q* Os ymolchaf mewn dwfr eira, ac glanhaf fy nwylaw yn ulan;
n 1 Cor. 7. 31. *o* Pen. 7. 11.
31 *r* Etto ti a'm trochi yn y pwll; a'm dillad a'm ffieiddiant.
p Galar. 3. 9.
32 Canys *nid* fel myfi *yw efe* fel yr attebwn iddo, *ac y* delem ynghyd i o farn.
q Sal. 119. 20.
33 *s* Nid oes rhyngom ni *t* ddyddiwr all ofod ei law arnom ein *u* dau.
r 1 Pedr 2. 15, 21.
34 *x* Tynned ymaith ei wialen oddi arnaf; ac na ddychryned ei *y* ofn ef fyfi:
s Sal. 26. 6.
35 *z* Yna y dywedwn, ac nid ofnwn ef: ond nio felly *y mae* gyd a myfi.
t Sam. 2. 25. Adn. 19. *u* Ganol-*wr*, Heb. *rebymmer*, 1 Ioan 2. 1. *x* 1 Tim. 2. 5. *a* Pen. 13. 20, 21. *y* Sal. 19. 11. *z* 2 Pen. 3. 9.

PEN. X.

1 *Job yn achwyn, ac yn ymlid â Duw o achos ei ſyniadau, a'i yn cynnig ei fod yn fyw, ac yn ei fam ei yn ei farw.*

YMae *a* fy enaid yn blino ar fy einioes: arnaf fy hun y gadawaf fy nghwyn; *b* ac yn chwerwder fy enaid y llafaraf.
a Pen. 7. 16.
2 Dywedaf wrth Dduw, *c* Na farn fi yn euog; gwna i mi wybod pa ham yr ymryſoni â mi.
b Sal. 32. 3–6. *c* Sal. 143. 2.
3 Ai da i ti orthrymmu, *d* fel y diyſtyrit waith dy ddwylaw, ac *y* llewyrchit gyngor yr annuwiol?
d Diar. 17. 15.
4 *f* Ai llygaid o gnawd ſydd i ti? ai rhuf. 8. 3. *g* fel y gwel dyn y gwel di?
e Sal. 34.
5 *A ydyw* dy ddyddiau di *b* fel y dyddiau dyn? *a ydyw* dy *i* flynyddoedd ni fel
d Sal. 139. 34. Eph. 2. 1.
6 Pan geiſi fy *k* anwiredd, a phan ym-ofynni am fy *l* mhechod?
e Pen. 8. 8.
7 *m* Ti a wyddoſt nad ydwyf annuwiol; ac nid *oes* a waredo o'th *n* law di.
f Sam. 1. 14. *g* Eſa. 11. 3. *h* Act. 15. 18. 2 Pedr 3. 8. *i* Sala 102. 27. *k* Sal. 7. 3. Jer. 50. 20. 1 Sal. 32. 1. *m* Sala 139. 1. *n* Ioan 10. 29. *o* Sal. 139. 15, 16.

Pen. viii. *Adn.* 11, 16.] Perſynnai *Bildad* fod *Job* yn rhagrithiwr a'i wreiddimyn ddrwg. *Ioan* vii. 24. gau fod a'i wyrdd yr annuwiol, yn ei ddilyn, er iddo flaguro dros amſer. *Sal.* cxxv. 3. *Prag.* ix. 2.

p Gen. 3. 19. Rhuf. 9. 21. 2 Cor. 5. 1. *q* Sal. 139. 1. *r* Neu. *ac* Act. 17. 28. *s* 2 Cor. 5. 4. * Heb. *canaiſt.* *t* Mat. 6. 25. Ioan 1. 4. *t* Sal. 22. 9, 10. *u* Sal. 139. 1. *x* Rhuf. 2. 19. † Neu. *diwreiddiaſt.* *y* Eſa. 3. 11. *z* Pen. 9. 20. *a* Eccl. 3. 7. *b* Eſa. 27. 8. *c* Eſa. 38. 13. Galar. 3. 10. Sal. 40. 5. *d* Ruth 1. 21. *d* Pen. 42. 10. *e* Sal. 73. 14. *f* Pen. 3. 11. *b* Pen. 7. 8. *i* Preg. 4. 3. *k* Gen. 47. 9. Pen. 7. 16. *l* Sal. 39. 13. *m* Pen. 7. 10. *n* 2 Cor. 5. 4. *o* Eccl. 10. 23. Amos 4. 13. Mat. 6. 23.

9 Cofia, attolwg, mai fel *p* clai y gwnaethoſt ſi; ac a dygi di ſi i'r pridd drachefn?

10 *q* Oni thywelltaiſt ſi fel llaeth, ac oni cheulaiſt ſi fel caws?

11 Ti a'm *r* gwiſgaiſt i, a chroen, ac a chnawd; ti a'm * diffymaiſt i ag eſgyrn ac à giau.

12 *s* Bywyd a thrugaredd à ddarperaiſt i mi, a'th ymgeledd a gadwodd fy yſpryd.

13 *t* A'r *pethau* hyn a guddiaiſt ti yn dy galon: gwn *fod* hyn gyd â thi.

14 Os pechaf, ti a'm *u* gwyli, ac *x* ni'm † glanhei oddi wrth fy anwireddau.

15 Os ydwyf innnuwiol, *y* gwae fi; ac *z* os cyfiawn, ydwyf, *eto hynny* ni chodaf fy mhen: *yr ydwyf* yn llawn o warthrudd, am hynny *a* gwel fy nghyſtuddiau:

16 Canys *b* cynnyddu y mae: *fy* hela yr ydwyt fel *c* llew creulon: er hynny drachefn ti a wnei yn *d* rhyfedd â mi.

17 Yr wyt ti yn adnewyddu dy *e* dyſtion i'm herbyn, ac yn amlhau dy ddigufaint arnaf; *f* cymmewidiau, a rhyfel, *ſydd* i'm herbyn.

18 *g* Pa ham gan hynny y dygaiſt fi allan o'r groth? *O na* buaſwn farw, ac na'm *h* gwelſai llygad!

19 Myfi a fuaſwn megis *i* pe na buaſwn, a myfi a ddygaſid o'r bru i'r beddi.

20 *k* Onid ychydig *yw* fy nyddiau? *l* pald *gan hynny, m* gad i mi lonydd, fel yr ymgyſuroyf ychydig;

21 Cyn *n* myned o honof lle ni ddychwelwyf, i dir tywyllwch a chyſgod angau;

22 Tir o tywyllwch fel y fagddu, a chyſgod angau, a heb drefn; *lle y mae* y goleuni fel y tywyllwch.

PEN. XI.

1 *Sophar yn ceryddu Job.* 5 *Doethineb Duw yn anmhriddadwy.* 13 *Gwir ſefydlfa i'r edifeiriol.*

a Pen. 2. 11. *b* Act. 17. 18, 20. Iago 1. 19. *c* Preg. 10. 11. *d* Pen. 10. 13. *e* Pen. 6. 10. *f* Dan. 2. 28. Eph. 3. 10. *g* Ezra 9. 13. Galar. 3. 21. *b* Preg. 3. 11. Rhuf. 11. 33. 1 Cor. 2. 9. Eph. 3. 19. *i* Bren. 3. 27. *j* Pen. 9. 12. *a* 42. 14. Dat. 3. 7. *q* 8. *m* Sal. 10. 15. *n* Sal. 73. 22. *a* 92. 6. Preg. 3. 18. *o* Rhuf. 1. 29. *p* Pen. 22. 21. 2 Cron. 32. 14. *q* Sal. 88. 9. *r* Eph. 4. 22. 1 Pedr 2. 1. *s* Pen. 22. 26. 1 Ioan 3. 21.

A Sophar y *a* Naamathiad a attebodd ac a ddywedodd,

2 Oni attebir *b* amlder geiriau; ac a gyfiawnheir gŵr *c* ſiaradus?

3 Ai dy ddychymmygion di a wna i wyr dewi? *d* a phan watwarech, oni bydd a'th waradwyddo?

4 Canys *e* dywedaiſt, Pur *ydyw fy* nyſgeidiaeth, a glan ydwyf yn dy olwg di.

5 Ond, O na lafarai Duw, ac *nad* agorai ei wefuſau yn dy erbyn.

6 A mynegu i ti *f* ddirgeledigaethau doethineb, eu bod yn ddau cymmaint a'r hyn ſydd! cydnebydd gan hynny *g* i Dduw oſyn gennyt lai nag a haeddai dy anwiredd.

7 *h* A elli di wrth chwilio gael gafael? ar Dduw? a elli di gael yr Hollalluog hyd i berfeithrwydd?

8 Cyfuwch a'r *i* nefoedd *ydyw*, beth a wnei di? dyfnach nag uffern *yw*, beth a elli di ei wybod?

9 *Mae* ei feſur *ef yn hwy* na'r ddaear, ac yn llettach na'r mor.

10 *k* Os tyrr efe ymaith, ac os carchara: os caſgl ynghyd, pwy a'i rhwyſtra ef?

11 Canys *m* efe a edwyn ofer dynion, ac a wel anwiredd; onid yſtyria efe gan hyn?

12 *n* Dyn gwag er hynny a gymmer arno fod yn *o* ddoeth; er geni dyn fel llwdn aſen wyllt.

13 *p* Os dydi a barottoi dy galon, ac ef eſtyn dy ddwylaw atto ef;

14 Od *oes* drygioni yn dy law, *r* bwrw ef ymaith ym mhell, ac na ddioddef i anwiredd drigo yn dy luеſtai:

15 Canys yna y codi dy *s* wyneb yn ddiffrychau; ie bydoi ſafadwy, ac nid ofni:

16 O blegid ti a oflyngi *dy* ofid *t* dros gof: fel dyfroedd *y rhai a* acthant heibio y coſi *ef*.

17 *Dy* oedran hefyd a fydd *u* dêlegleiriach na hanner dydd; *x* llewyrchi, a bydoi fel y boreuddydd.

18 *y* Rydcrus fyddi hefyd, o herwydd bod gobaith: ie ti a gloddi, ac *z* a ymbhwyſi mewn diogelwch.

19 Ti a orweddi hefyd, *a* ac *ni fydd a'th* ddychryno, a llawer *b* a ymbiliant â'th wyneb.

20 Ond *c* llygaid yr anuwiolion a ddiffygiant, metha ganddynt ffoi, *d* a'u gobaith *fydd fel* ymadawiad yr enaid.

t Lef. 26. 16. *d* Pen. 8. 14. *u* Sal. 37. 6. *a* 112. 4. Eſa. 58. 8. *x* Phil. 2. 15. *y* Adn. 15. *z* Lef. 26. 5. Sal. 3. 5. *a* Diar. 3. 24. *b* Sal. 45. 12.

PEN. XII.

1 *Job yn ei ymddiffyn ei hun yn erbyn ei gyfeillion.* 7 *Yn bydnabod fod Duw yn Hollalluog.*

A Job a attebodd, ac a ddywedodd,

2 *a* Diau mai chwychwi *yw'r* bobl; a chyd a chwi y bydd *b* marw doethineb.

3 Eithr *c* y *mae* gennyf fi ddeall fel chwithau, *d* nid ydwyf fi waeth na chwithau; a phwy ni wyr y fath bethau a hyn?

4 *e* Yr ydwyf *fel* un a watworid gan ei gymmydog, yr hwn a eilw ar Dduw, ac efe a'i hettyb: *f* gwatwor-gerdd *yw* y cyfiawn perffaith.

5 Lamp * diyſtyr, ym meddwl y llwyddiannus, *g yw* yr hwn ſydd barod i lithro â'i draed.

6 *b* Llwyddiannus yw lluеſtai yſpeilwyr, ac y mae diogelwch i'r rhai ſydd yn cyſroi Duw, y rhai y cyfoethoga Duw eu dwylaw.

7 Ond gofyn yn awr i'r anifeiliaid, a *hwy* a'th ddyſgant, ac i ehedlaid yr awyr, a hwy a'th fynegant i th.

8 Neu dywed wrth y ddaear, a hi a'th *i* ddyſg: a *k* phyſgod y mor, a hyſpyſant i ti.

9 Pwy ni wyr yn y rhai hyn oll, mai llaw yr Arglwydd a *l* wnaeth hyn?

10 *m* Yr hwn y *mae* † einioes pob peth byw yn ei law, ac anadl pob † math o ddyn.

11 *n* Onid y gleſt a farna ymadroddion? a'r genau a archwaetha ei fwyd?

12 *o* Doethineb *ſydd* mewn henuriaid; a dyall mewn hir ddyddiau.

13 *p* Gyd ag ef y *mae* doethineb a chadernid, cyngor a dyall ſydd ganddo.

14 Wele, *q* efe a ddiſtrywia, ac nid adeiledir: *r* efe a gau ar ŵr, ac nid agorir arno.

15 Wele, efe a attal y dyfroedd, a hwy a'ſychant: efe a'u *s* denyn hwynt, a hwy a ddadymetwelant y ddaear.

16 Gyd âg ef y *mae t* nerth a doethineb: efe biau y twylledig, a'r twyllodrus.

17 Efe ſydd yn arwain *u* cynghorwyr allan o yſpeilio, a'r barnwyr yn ffyla farnwyr.

18 Efe ſydd yn y dattod rhwym breniniaid, ac yn rhwymo gwregys am eu llwynau hwynt.

19 Efe ſydd yn gwneuthur *x* dywyſogion fyned yn anrhaith; ac a blyga'r rhai cedyrn.

20 *n* Efe ſydd yn dwyn ymaith || ymadrodd y ffyddlon; ac yn dwyn *b* ſynwyr y rhai hen.

21 *c* Efe ſydd yn tywallt diyſtyrwch ar dywyſogion; ac yn gwanhau nerth y rhai cryfion.

22 *d* Efe ſydd yn datguddio *pethau* dyfion allan o dywyllwch; ac yn dwyn cyſgod angau allan i oleuni.

23 Efe

a Pen. 11. 12. Diar. 28. 11. 1 Cor. 4. 1 Cor. 1. 8. *b* Ioan 7. 49. *c* Pen. 13. 2. *d* 1 Cor. 11. 5. *e* 1 Sam. 1. 7. Pen. 16. 10. Sal. 14. 6. *f* Diar. 14. 2. * *addeſfynydd*, Jer. 20. 10. *b* Pen. 21. 7. Sal. 37. 1. Jer. 12. 1. Hab. 1. 2, 3. Mal. 3. 15. 1 Diar. 6. 6. Jer. 8. 7. Rhuf. 1. 20. *k* Mat. 17. 27. *l* Col. 1. 16. Heb. 1. 10. *m* Dan. 5. 23. † *enaid.* † Heb. *mawd.* *n* Pen. 34. 3. *o* Pen. 32. 7. *p* Iago 1. 5. *q* Pen. 11. 10. Mal. 1. 4. *r* Eſa. 22. 22. Dat. 3. 7. *s* Act. 14. 17. *t* Adn. 13. Sal. 29. 1. 12. *y* Dan. 2. 21. *x* Adn. 17. Dat. 19. 18. *a* Pen. 32. 9. Eſa. 3. 2, 3. Ezec. 3. 26. || Heb. *gwefus.* *b* 1 Sam. 25. 37. *c* Sal. 107. 40. Act. 12. 22. *d* Preg. 7. 24.

a Gen. 12. 2. f Rhuf. 1. 21. g Sal. 107. 4. h Gen. 19. 11. i 2 Bren. 6. 18.

23 Efe fydd yn *a* amhau'r cenhedloedd, ac yn eu diffrywio hwynt: efe fydd yn ehengi ar y cenhedloedd; ay efe a'u dwg hwynt *i* gyfyngdra.

24 Efe fydd yn dwyn *f* calon pennaethiaid pobl y ddaear, ac *g* efe a wna iddynt grwydro mewn anialwch heb ffordd.

25 *h* Hwy a balfalant yn y tywyllwch heb oleuni; ac efe a wna iddynt hwy i gyfeiliorni fel meddwyn.

P E N. XIII.

1 *Iob yn argyhoeddi ei gyfeillion.* 20 *Yn ceisio gwybod ei betbod, ac amcan Duw.*

a Pen. 12. 3. 2 Cor. 11. 5. b Gen. 23. 3. Pen. 31. 35. c Pen. 6. 21. Gal. 6. 1. d Diar. 17. 28. e Iago 1. 19. f Pen. 32. 2. a 36. 4. Rhuf. 3. 9. g Ioan 16. 2. h 1 Cor. 2. 10. i Sal. 15. 11. Gal. 6. 7. k Pen. 42. 7. l Ieh. 6. 34. m Diar. 10. 7. n Diar. 28. 1. o Pen. 18. 4. 1 Cor. 2. 11. p 1 Sam. 28. 21. Sal. 119. 109. q Pedr 4. 19. r Sal. 23. 4. Diar. 14. 32. Ieuan 11. 25. s Heb. 12. 11. t Mat. 25. 21. u Rhuf. 8. 33. x Jer. 20. 9. y Pen. 9. 34. a 39. 7. z Sal. 32. 4. a Sal. 26. 1. b Sal. 143. 1, 2. c Pen. 10. 12. Sal. 19. 2. d Deut. 32. 20. Sal. 13. 1. Esa. 8. 17. e Pen. 10. 9. a 19. 11. Galar. 2. 5. f Esa. 42. 3. Mat. 12. 20. g Pen. 20. 11. Sal. 25. 7. h Pen. 33. 11. a 36. 8. Sal. 139. 7. Ioel 1. 2. i 3. 15. a 4. 9. Sal. 122. 26. † al.

1 Wele fy llygad i wedi gweled hyn oll; fy nghlust a'i clywodd ac a'i dyallodd.

2 *a* Mi a wn yn gystal a chwithau, nid ydwyf waeth na chwithau.

3 *b* Yn wir myfi a lefaraf wrth yr Hollalluog, ac yr ydwyf yn chwennych ymresymmu a Duw.

4 Ond chwi yn eiddo celwydd *ydych* chwi: *c* meddygon diddim *ydych* chwi oll.

5 Oh gan dewi na thawech: *d* a hynny a fyddai i chwi yn ddoethineb.

6 *e* Clywch, attolwg, fy rhesymm, a gwrandewch ar ddadl fy nghwefusau.

7 A ddywedwch chwi *f* anwiredd dros Ddduw; ac a ddywedwch chwi dwyll er ei fwyn ef?

8 *g* A dderbynliwch chwi ei wyneb ef? a ymryfolwch chwi dros Ddduw?

9 Ai da *fyddi byn* pan *h* chwilio efe chwi? a dwyllwch chwi ef fel *i* twyllo dyn?

10 Gan *k* gerydду efe a'ch cerydda chwi, os derbyniwch wyneb yn ddirgel.

11 Oni ddychryna ei arderchowgrwydd ef chwi? ac oni fyrth ei *l* arswyd ef arnoch?

12 Cyffelyb i ludw *ydyw* eich *m* cofiadduriaeth chwi; a'ch cyrph i gyrph o glai.

13 Tewch, gadewch lonydd fely dafforyf funnau; a *n* deued anair yr hyn a ddelo.

14 Pa ham y *o* cymmeraf fy nghnawd a'm dannedd *p* ac yr wy golofyd fy enioes yn fy llaw?

15 *q* Er lladd efe fi, etto mi a obeithiaf yndo ef; er hyny fy ffyrdd a *r* ddiffynnaf gerbron ef.

16 Hefyd efe *fydd* iechydwriaeth imi: canys ni ddaw rhagrithiwr yn ei wydd ef.

17 *s* Gan wrando gorandewch fy ymadrodd, a'm hyn a fynegwyf i'ch clustiau.

18 Wele yn awr trefnais *fy* achos, *t* gwn i'm cyfiawnheir.

19 *u* Pwy *ydyw'r bwn* a ymddadlen â mi? canys yn awr *os* tawaf, mi a *x* drengaf.

20 Ond y dau *beth* na wnai ar i: yna nid yn guddiaf rhagot.

21 *a* Pellha dy law oddi arnaf: ac na ddychryned dy ddychryn fi.

22 *a* Yna galw, ac myfi a attebaf: neu *b* myfi a lefaraf, ac atteb di fi.

23 *c* Pa faint *o* gamweddau ac o bechodau *sy* ynof? par i mi wybod fy nghamwedd a'm pechod.

24 *d* Pa ham y cuddi dy wyneb, ac *e* y cymmeri fi yn elyn i ti?

25 *f* A ddrylli di ddeilen ysgydedig? a ymlidi di ſofyn ſych?

26 Canys yr wyt ti yn ysgrifennu pethau chwerwon yn fy erbyn; ac yn gwneuthur i mi *g* feddiannu camweddau fy ieuengctid.

27 Ac yr ydwyt ti yn gosod *h* fy nhraed mewn cyffion, ac yn gwylied ar fy holl lwybrau; *ac* yn nodi † gwadnau fy nhraed.

28 Y cyfryw un, megis pydrni a hen-

neiddia, *i* fel dilledyn yr hwn a yſa gwyfyn.

P E N. XIV.

1 *Byrred yw yr oes dyn, a llawn o flinder.* 14 *Iob yn disgwyl am gynhyrchiad.*

DYN a aned o wraig *ſydd* fyr o ddyddiau, a llawn o *a* helbul.

2 *b* Fel blodeuyn y daw allan, ac y torrir ef ymaith; ac efe a gilia fel cyfgod, ac ni ſaif.

3 A ngori di dy *c* lygaid ar y fath yma? ac a ddygi di fi *d* farn gyda thi?

4 Pwy a ddyry *beth* glan allan o beth *e* halogedig neb?

5 Gan *f* fod dyddiau ef wedi eu rhagderfynu, rhifedi ei ſiſbedi ef gyda thi, a gaſodo honot ti *g* derfynau fel nad eb droſtynt:

6 *h* Tro oddi wrthio, fel y gorphwyſo, hyd oni orpheno, *i* fel gwas cyflog, ei ddiwrnod.

7 Canys y mae *k* gobaith o bren, er ei dorri, y blagura efe etto, ac na phaid ei flagur *ef a thyfu.*

8 Er heneiddio ei wreiddyn ef yn y ddaear, *l* a marweiddio ei foncyff ef yn y priddy:

9 Efe a flagura trwy wrth arogl *b* dyfroedd, ac a fwrw ganghenau fel planhigyn.

10 Ond gwr a fydd marw, ac a dderfir ymaith; dyn a drenga, *m* a phaie y mae?

11 *n* Fel y mae dyfroedd yn pallu o'r môr, a'r afon yn myned yn ddiſychedig, ac yn ſychu:

12 Felly gwr a orwedd, ac ni chyfyd hyd oni *byddo* heb o nefoedd; ni ddihunant, ac ni ddeffrocant allan o'u cwſg.

13 O na chuddit fi yn y bedd! na'm cedwit *p* yn ddirgel, nes troi dy lid ymaith; *na* oſodit amſer nodedig i mi, a'm cofiut!

14 Os bydd gwr marw, a fydd *efe q* byw *drachefn?* diſgwyliaſi holl ddyddiau fy milwriaeth, hyd oni ddelo *fy* nghyfnewidiad.

15 *r* Gelwi, ac myfi a'th attebaf; chwenychi waith dy ddwylaw.

16 Canys yr awr hony *s* rifit fy nghamrau: oniki wyt yn gwylied ar fy mhechod?

17 Fy nghamwedd *t* a ſelweyd mewn cod; a thi a wnaiſt i fynu fy *u* anwiredd.

18 Ac yn wir, y ymynydd gan ſyrthio a ddiflanna; a'r graig a ymaudo o'i lle.

19 Dyfroedd a dreuliant pocrynt; yr wyt yn goſthi ymaith y pethau ſy'n tyfu o bridd y ddaear, ac yn gwneuthur i *x* obaith dyn golli.

20 Y wyt yn ei orthfygu ef yn dragywydd, fel yr elo ymaith: a chan *y* newidio ei wyneb ef, gorwyt yn ei ddanfon *z* ffordd.

21 Ei feibion ef a ddaw i anrhydedd, ac *a* ni'i gwybydd efe: a hwy a ddyngir, ac ni wyr efe oddi wrthynt.

22 Ond ei gnawd amdano a ddoluria, *b* a'i enaid yndo a alara.

P E N. XV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Iob am gyflawnbau ei hun:* 17 *yn prawf o hennaw'r byd, bobl, anefmwythder yr annuwiol.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

2 A ddoddi gwr *a* doeth wybodaeth o wynt? ac a lenwi efe ei fol a'r dwyreinwynt.

3 A ymreſymma efe *b* gan ni fuddia neu ag ymadroddion na wna efe lesad *c* a hwynt?

4 Yn ddiau ti a * dorraiſt ymaith ofn yr ydwyt yn attal *d* gweddi ger bron Duw.

5 Canys *e* dy *d* enau a draetha dy *e* anwiredd; ac yr ydwyt yn dewis tafod y cyfrwys.

6 *f* Dy enau di ſydd yn dy ſtarw yn

a Pen. 2. 23. b Pen. 8. 9. Sal. 90. 5, 6. c Sal. 34. 8, 15. d Sal. 32. 6. Rhuf. 3. 13. Eph. 2. 3. e Sal 90. 12. f Act. 17. 26. g Esa. 57. 2. h Dat. 14. 13. i Ren. 7. 1. k Preg. 9. 4. l Esa. 26. 19. 1 Cor. 15. 36. m Sal. 39. 5. Preg. 6. 12. n Luc 8. 23. Deut. 31. 16. o Sal. 22. 26. Esa. 31. 3. Act. 3. 21. Rhuf. 3. 28. 2 Pedr 3. 10. p Dat. 20. 11. q Sal. 90. 5. r Mat. 1. 21. s Ioan 5. 28. 1 Thef. 4. 16. t Sal. 44. 11. u Deut. 32. 34. Sal. 139. 2. Pen. 10. 6. x Mol. 13. 12. y Esa. 54. 10. Heb. 8. 13. z Galar. 3. 18. a Sal. 90. 6. b Preg. 9. 5. Esa. 63. 16. c Preg. 2. 19. d Pen. 21. 32. Rhuf. 2. 9.

a Preg. 2. 23. b Pen. 8. 9. Sal. 90. 5, 6. c Sal. 34. 8, 15. d Sal. 32. 6. Rhuf. 3. 13. e Sal 90. 12. f Act. 17. 26. g Esa. 57. 2. h Dat. 14. 13. i Ren. 7. 1. k Preg. 9. 4. l Esa. 26. 19. 1 Cor. 15. 36. m Sal. 39. 5. Preg. 6. 12. n Luc 8. 23. Deut. 31. 16. o Sal. 22. 26. Esa. 31. 3. Act. 3. 21. Rhuf. 3. 28. 2 Pedr 3. 10. p Dat. 20. 11. q Sal. 90. 5. r Mat. 1. 21. s Ioan 5. 28. 1 Thef. 4. 16. t Sal. 44. 11. u Deut. 32. 34. Sal. 139. 2. Pen. 10. 6. x Mol. 13. 12. y Esa. 54. 10. Heb. 8. 13. z Galar. 3. 18. a Sal. 90. 6. b Preg. 9. 5. Esa. 63. 16. c Preg. 2. 19. d Pen. 21. 32. Rhuf. 2. 9.

P E N. XV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Iob am gyflawnbau ei hun:* 17 *yn prawf o hennaw'r byd, bobl, anefmwythder yr annuwiol.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

2 A ddoddi gwr *a* doeth wybodaeth o wynt? ac a lenwi efe ei fol a'r dwyreinwynt.

3 A ymreſymma efe *b* gan ni fuddia neu ag ymadroddion na wna efe lesad *c* a hwynt?

4 Yn ddiau ti a * dorraiſt ymaith ofn yr ydwyt yn attal *d* gweddi ger bron Duw.

5 Canys *e* dy *d* enau a draetha dy *e* anwiredd; ac yr ydwyt yn dewis tafod y cyfrwys.

6 *f* Dy enau di ſydd yn dy ſtarw yn

a Pen. 2. 23. b Pen. 8. 9. Sal. 90. 5, 6. c Sal. 34. 8, 15. d Sal. 32. 6. Rhuf. 3. 13. e Sal 90. 12. f Act. 17. 26. g Esa. 57. 2. h Dat. 14. 13. i Ren. 7. 1. k Preg. 9. 4. l Esa. 26. 19. 1 Cor. 15. 36. m Sal. 39. 5. Preg. 6. 12. n Luc 8. 23. Deut. 31. 16. o Sal. 22. 26. Esa. 31. 3. Act. 3. 21. Rhuf. 3. 28. 2 Pedr 3. 10. p Dat. 20. 11. q Sal. 90. 5. r Mat. 1. 21. s Ioan 5. 28. 1 Thef. 4. 16. t Sal. 44. 11. u Deut. 32. 34. Sal. 139. 2. Pen. 10. 6. x Mol. 13. 12. y Esa. 54. 10. Heb. 8. 13. z Galar. 3. 18. a Sal. 90. 6. b Preg. 9. 5. Esa. 63. 16. c Preg. 2. 19. d Pen. 21. 32. Rhuf. 2. 9.

euog, ac nid myfi: a'th wefusau fydd yn tystiolaethu yn *dy* erbyn.

7 A aned tydi yn *g* gyntaf dyn? a *h* luniwyd tydi o flaen y bryniau?

8 A *i* glywaist ti gyfrinach Duw? *k* ac a atteli di dy ddoethineb gyd a thi dy hun.

9 *l* Beth a wyddost ti a'r na's gwyddom ni? *beth* a ddyalli di, heb fod hynny hefyd gennym ninnau?

10 *m* Ynt *n* *mae* yn ein mysg ni y penllwyd, a'r oedranus: hefyd yn o oedran na'th dadau.

11 Ai bychan gennyt ti *n* diddanwch Duw? a oes dim o dirgel gyd a thi?

12 Pa beth fydd yn dwyn dy *p* feddwl oddi arnat? ac ar ba beth yr amneidia dy lygaid?

13 Gan i ti droi dy feddwl yn erbyn Duw, *q* a gollwng y *fath* eiriau allan o'th enau?

14 *r* Pa beth *yw* dyn, i fod yn lân? a'r hwn a aned o wraig, i fod yn gyfiawn?

15 Wele, *s* ni roddes efe ymddiried yn ei saint; a'r nefoedd nid ydynt lân yn ei olwg ef.

16 Pa faint mwy *t* ffiaidd a drewedig *yw* dyn, yr hwn fydd *yn u* yfed anwiredd fel dwfr?

17 Dangosaf i ti, gwrando arnaf; a'r *x* hyn a welais a fynegaf.

18 Yr hyn a'i fynegodd gwyr doethion *y* oddi wrth eu tadau, ac ni's celasant

19 I'r rhai yn unig y rhoddwyd y ddaear: *z* ac ni ddaeth aliwd yn eu plith hwynt.

20 ¶ Holl ddyddiau'r annuwiol y bydd *a* efe yn ymofidio: a rhifedi y blynyddoedd a *b* gaddiwyd oddi wrth y trawsa.

21 *c* Trwst ofnadwy *fydd* yn ei glustiau ef: mewn *d* heddwch y daw y dinystrydd arno.

22 *e* Ni chred efe y dychwel allan o dywyllwch: ac y mae'r *f* cleddyf yn gwylied arno.

23 Y mae efe yn *g* crwydro am fara, pa le *ymmaz* y *bydd*: efe a wyr fod dydd tywyllwch yn *i* barod wrth ei law.

24 Cyfyngder a chyfyngdra a'i *k* brawycha ef; *buan* a'i *l* gorchfygant fel brenin parod i ryfel.

25 Canys efe a estynodd ei law yn *m* erbyn Duw; ac yn erbyn yr Hollalluog yn ymnerthodd.

26 *n* Efe a red yn y gwddf iddo ef, trwy dewdwr tewaf ei darianau:

27 Canys efe a ddôdd ei wyneb a'i *o* fraster, ac a wnaeth dysch o *fleneg* ar ei denewynau.

28 A thrigo y mae mewn dinasoedd wedi eu dinystrio, a thai *p* anghyfannedd, y rhai sydd yn garneddau parod.

29 Ni *q* chyfoethoga efe, ni phery ei olud er chwaith; ac nid *r* estyn efe eu perffeithrwydd hwynt ar y ddaear.

30 *s* Nid ymedy efe allan o dywyllwch; y *t* fflam a wywa ei frig ef; ac efe a ymgy *u* hwy anadl ei enau ef.

31 *Tr hwn* a dwyllwyd *x* nac ymddiried mewn oferedd: y *canys* ofered fydd ei wobr ef.

32 Efe a dorrir ymmith *z* cyn ei *a* dydd; a'i gangen ni lasa.

33 *b* Efe a ddihidla ei rawn anaddfed fel gwinwydden; ac a ŵrw ei flodeuyn fel olew-wydden.

34 Canys *c* cynnulleidfa rhagrithwyr *fydd* unig: a than a yssa luestai gwobrwyr.

35 Y maent yn *d* ymddwyn blinder, ac yn esgor ar *wagedd*; a'u bol fydd yn darpar twyll.

A Job a attebodd ac a ddywedodd,
2 Clywais lawer o'r fath hyn: *a* cyfurwyr gofidus *ydych* chwi oll.
3 Oni *b* cair diwedd ar eiriau ofer? neu pa beth fydd yn dy gryfhau di i attcb?
4 Mi a fedrwn *c* ddywedyd fel chwithau: *d* pe byddai eich enaid chwi yn lle fy enaid i, medrwn bentyrru geiriau i'ch erbyn, ac ysgwyd fy mhen arnoch.
5 Ond *e* mi a'ch cryfhawn chwi â'm genau; a symmudiad *fy* ngwefusau a esmwythai *eich gofid*.
6 Os llafaraf fi *f* nid esmwythir fy mhoen: ac os peidiaf, ai llai fy ngofid?
7 Ond yn awr efe a'm *g* blinodd i; an-rheithiaist fy holl gynnulleidfa.
8 A *h* chroen-grychaist fi, a bynny fydd dystiolaeth: a'm *i* cuimi yn cosi ynof, a dystiolaetha yn fy wyneb.
9 *k* Yn ei ddigllondeb i'm rhwygaz yr hwn a'm casâ: efe a ysgyrnygaz ddannedd arnaf; *l* fy ngwrthwynebwr a flaenllymmodd ei lygaid yn fy erbyn.
10 Hwy a ledaiant eu *m* safnau arnaf; *n* tarawiant fy nghernau yn dirmygus; ymgasglhafant ynghyd yn fy erbyn.
11 *o* Duw a'm *p* rhoddes i'r anwir; ac a'm trôdd i ddwylaw'r *q* annuwiolion.
12 Yr oeddwn yn *q* esmwyth, ond efe a'm dryllíodd, ac a ymaflodd yn fy *r* ngwddf, ac a'm *s* dryllíodd yn chwilfriw, ac a'm osododd yn *t* nod iddo ei hun.
13 Ei *u* saethyddion *ef* fydd yn fy amgylchu: *y* mae efe yn hollti fy *x* arennau, ac nid ydyw yn *y* arbed; y mae yn tywallt fy mustl ar y ddaear.
14 Y mae yn fy *z* rhwygo â rhwygiad ar rwygiad: y mae efe yn rhedeg arnaf fel cawr.
15 Gwniais fachlen ar fy nghroen, ac a halogais fy nghorn yn y llwch.
16 Fy wyneb fydd fudr gan *b* wylo, a chysgod marwolaeth *fydd* ar fy amrantau:
17 Er *c* nad *oes* gamwedd yn fy nwylaw: *a bod* fy ngweddi yn *d* bur.
18 O ddaearen! na orchuddia fy *e* ngwaed, ac na fydded lle i'm *f* gwaedd.
19 Wele hefyd yn awr fy *g* nhyst yn y nefoedd, a'm tystiolaeth yn yr uchelder.
20 *h* Fy nghyfeillion sydd yn fy ngwawdio: *i* fy llygad a ddiferodd *ddagrau* wrth Dduw.
21 *k* O *na* chai un ymddadleu â Duw dros ddyn, fel mab dyn dros ei gymmydog!
22 Canys *pan dêl* ychydig flynyddoedd, *l* yna mi a rodiaf *dwybr ar hyd yr hwn* ni ddychwelaf.

x Sal. 73. 21. *y* Act. 24. 6. *z* Sal. 42. 7. *a* Pen. 30. 19. Sal. 2. 5. *b* Sal. 42. 3. *c* Pen. 1. 1. *a* 32. 13. *d* 1 Tim. 2. 8. *e* Gen. 3. 10. *f* Pen. 27. 10. Sal. 66. 18. 19. *g* Rhuf. 9. 9. *h* Sal. 69. 8. *i* Sal. 119. 28. *k* Pen. 31. 35. Preg. 6. 10. *l* Preg. 12. 5.

P E N. XVII.

1 *Job yn appelia oddi wrth ddynion at Dduw.* 7 *Anhrugaredd dynion.* 11 *Ei ddisgwyliad ynnu;* 13 *and nid disgwiliad ynnu.*

Angau yn tyfaith. 15 *Gobaith yn anmhriodol.*

FY yspryd a dreuliwyd, fy nyddiau a ddiffoddwyd, *a* beddau *fydd barod* i mi.
2 Onid *oes b* watwarwyr gyd a mi? ac onid yw fy llygad yn aros yn eu chwerwedd hwynt?
3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi *c* sicrwydd gyd a thi; pwy *ydyw* efe a *d* dery ei law yn fy llaw i.
4 Canys *e* cuddiaist eu calon hwynt oddi wrth ddyall: am hynny ni ddyrcheft di *twynt*.
5 Yr hwn a ddywed *g* wenïaith i'w gyfeillion, llygaid ei *h* feibion *et* a ballant.
6 Yn

f Mat. 11. 25. *g* Diar. 26. 28. *h* 1 Bren. 21. 29.

b Sal. 90. 2. Diar. 8. 25. *c* Rhuf. 11. 34. *d* Pen. 12. 2. *e* Pen. 13. 2. *f* Cor. 8. 2. *g* Pen. 32. 6. *h* Heb. 12. 5. *i* 1 Bren. 22. 24. *k* Diar. 10 11. *l* Pen. 7. 20. *m* 8. 2. *n* Sal. 14. 3. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. *o* Ioan. 1. 8. *p* Pen. 4. 18. *a* 25. 4. *&c.* *r* Sal. 14. 3. *s* 57. 3. *t* Ren. 34. 7. Diar. 19. 28. Act. 4. 20 *x* 1 Cor. 14. 23. 1 Ioan 1. 1. *y* Gen. 18. 19. *z* Pen. 8. 8. *a* Neh. 13. 30. Joel 3. 17. *b* Pen. 36. 16. 1 Tim. 6. 9, 10. *c* Adn. 32. *d* Sal. 55. 23. Diar. 2. 22. *e* Deut. 28. 66. Lef. 26. 36. Jer. 23. 4. *f* 1 Thef. 5. 3. *g* Gen. 4. *f*, Pen. 19. 29. *g* Sal. 119. 10. *h* Pen. 15. 12. *i* Pen. 14. 20. *m* Mal. 3. 13. *n* Eſa. 46. 12. *o* Sal. 17. 10. *p* Pen. 3. 14. *q* 1 Tim. 6. 9. *r* Diar. 27. 24. *s* Adn. 22. *t* 2 Thef. 2. 8. *u* Pen. 4. 9. *x* Diar. 11. 4. *y* Eſa. 30. 14. *z* Pen. 22. 16. *a* 1 Bren. 21. 21. *b* Pen. 22. 8. *c* Eſter 3. 9. Sal. 7. 14. Hoſ. 10. 13.

P E N. XVI.

1 *Job yn beio ar ei gyfeillion.* 7 *yn dangos fodlyn ei fyfiau.* 17 *ac yn ymddiffyn ei ddiniweitiar wydd.*

A Job a attebodd ac a ddywedodd,
2 Clywais lawer o'r fath hyn: *a* cyfurwyr gofidus *ydych* chwi oll.
3 Oni *b* cair diwedd ar eiriau ofer? neu pa beth fydd yn dy gryfhau di i attcb?
4 Mi a fedrwn *c* ddywedyd fel chwithau: *d* pe byddai eich enaid chwi yn lle fy enaid i, medrwn bentyrru geiriau i'ch erbyn, ac ysgwyd fy mhen arnoch.
5 Ond *e* mi a'ch cryfhawn chwi â'm genau; a symmudiad *fy* ngwefusau a esmwythai *eich gofid*.
6 Os llafaraf fi *f* nid esmwythir fy mhoen: ac os peidiaf, ai llai fy ngofid?
7 Ond yn awr efe a'm *g* blinodd i; anrheithiaist fy holl gynnulleidfa.
8 A *h* chroen-grychaist fi, a bynny fydd dystiolaeth: a'm *i* cuimi yn cosi ynof, a dystiolaetha yn fy wyneb.
9 *k* Yn ei ddigllondeb i'm rhwygaz yr hwn a'm casâ: efe a ysgyrnygaz ddannedd arnaf; *l* fy ngwrthwynebwr a flaenllymmodd ei lygaid yn fy erbyn.
10 Hwy a ledaiant eu *m* safnau arnaf; *n* tarawiant fy nghernau yn dirmygus; ymgasglhafant ynghyd yn fy erbyn.
11 *o* Duw a'm *p* rhoddes i'r anwir; ac a'm trôdd i ddwylaw'r *q* annuwiolion.
12 Yr oeddwn yn *q* esmwyth, ond efe a'm dryllíodd, ac a ymaflodd yn fy *r* ngwddf, ac a'm *s* dryllíodd yn chwilfriw, ac a'm osododd yn *t* nod iddo ei hun.
13 Ei *u* saethyddion *ef* fydd yn fy amgylchu: *y* mae efe yn hollti fy *x* arennau, ac nid ydyw yn *y* arbed; y mae yn tywallt fy mustl ar y ddaear.
14 Y mae yn fy *z* rhwygo â rhwygiad ar rwygiad: y mae efe yn rhedeg arnaf fel cawr.
15 Gwniais fachlen ar fy nghroen, ac a halogais fy nghorn yn y llwch.
16 Fy wyneb fydd fudr gan *b* wylo, a chysgod marwolaeth *fydd* ar fy amrantau:
17 Er *c* nad *oes* gamwedd yn fy nwylaw: *a bod* fy ngweddi yn *d* bur.
18 O ddaearen! na orchuddia fy *e* ngwaed, ac na fydded lle i'm *f* gwaedd.
19 Wele hefyd yn awr fy *g* nhyst yn y nefoedd, a'm tystiolaeth yn yr uchelder.
20 *h* Fy nghyfeillion sydd yn fy ngwawdio: *i* fy llygad a ddiferodd *ddagrau* wrth Dduw.
21 *k* O *na* chai un ymddadleu â Duw dros ddyn, fel mab dyn dros ei gymmydog!
22 Canys *pan dêl* ychydig flynyddoedd, *l* yna mi a rodiaf *dwybr ar hyd yr hwn* ni ddychwelaf.

x Sal. 73. 21. *y* Act. 24. 6. *z* Sal. 42. 7. *a* Pen. 30. 19. Sal. 2. 5. *b* Sal. 42. 3. *c* Pen. 1. 1. *a* 32. 13. *d* 1 Tim. 2. 8. *e* Gen. 3. 10. *f* Pen. 27. 10. Sal. 66. 18. 19. *g* Rhuf. 9. 9. *h* Sal. 69. 8. *i* Sal. 119. 28. *k* Pen. 31. 35. Preg. 6. 10. *l* Preg. 12. 5.

P E N. XVII.

1 *Job yn appelia oddi wrth ddynion at Dduw.* 7 *Anhrugaredd dynion.* 11 *Ei ddisgwyliad ynnu;* 13 *and nid disgwiliad ynnu.*

Angau yn tyfaith. 15 *Gobaith yn anmhriodol.*

FY yspryd a dreuliwyd, fy nyddiau a ddiffoddwyd, *a* beddau *fydd barod* i mi.
2 Onid *oes b* watwarwyr gyd a mi? ac onid yw fy llygad yn aros yn eu chwerwedd hwynt?
3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi *c* sicrwydd gyd a thi; pwy *ydyw* efe a *d* dery ei law yn fy llaw i.
4 Canys *e* cuddiaist eu calon hwynt oddi wrth ddyall: am hynny ni ddyrcheft di *twynt*.
5 Yr hwn a ddywed *g* wenïaith i'w gyfeillion, llygaid ei *h* feibion *et* a ballant.
6 Yn

f Mat. 11. 25. *g* Diar. 26. 28. *h* 1 Bren. 21. 29.

2 Sam. 16. 11. *k* Pen. 30. 9. Salm 44. 14. *l* Sal. 6. 7. *m* Sal. 102. 5. *n* Efa. 52. 14. Act. 12. 16. Rhuf. 11. 30. *o* Act. 13. 46. a 4. 20. *p* 2 Sam. 2. 1. Efa. 40. 31. *q* Pen. 6. 29. *r* 1 Cor. 6. 5. *s* Pen. 7. 6. *t* Sal. 102. 7. *u* Heb. *cyfagos.* *v* Pen. 14. 14. *x* Sal. 139. 8. 12. *y* Efa. 57. 2. *z* Pen. 8. 5—8. Sal. 39. 7. *a* Pen. 17—20.

6 Yn ddiau ei *k* efe a'm gosododd yn *l* ddiareb i'r bobl, ac o'n blaen yr oeddwn *m* megis tympan iddynt.

7 Am hyny *n* y tywyllodd fy llygad gan ofid, ac *y mae* fy aelodau oll *m* fel cysgod.

8 *n* Y rhai uniawn a synnant am hyn; a'r aniwsedd a *o* ymgyfyd yn erbyn y rhagrithiwr.

9 Y cyfiawn hefyd a ddeil ei ffordd; a'r glân ei ddwylaw a 'chwanega *p* gryfder.

10 Ond chwi oll, *q* dychwelwch, a deuwch yn awr: am na chaf fi *w* ddoeth *r* un eich plith chwi.

11 *s* Fy nyddiau a aeth heibio, fy amcanion a dynnwyd ymaith; *sef* meddyliau fy nghalon.

12 Gwnant y nos yn *t* ddydd: * byr *yw'r* goleuni, o herwydd tywyllwch.

13 Os *u* disgwyliaf, y bedd *fydd* dy *v* mi: *mewn* *x* tywyllwch y cyweiriais fy ngwely.

14 Gelwais ar y pwll, Tydi *yw* fy nhad: *a* mi a'm pryf, Fy mam a'm chwaer *wyt.*

15 A pha le yn awr *y mae* fy *a* ngobaith? pwy hefyd *a* genfydd fy ngobaith?

16 Disgynnant i farrau'r pwll, pan *fyddo* *b* cydorphwysfa yney llwch.

17 Heb. *cyfagos.* *u* Pen. 14. 14. *x* Sal. 139. 8. 12. *y* Efa. 57. 2. † *gwaeddais:* *z* Sal. 22. 6. Efa. 41. 14. *a* Pen. 8. 5—8. Sal. 39. 7. 2 Cor. 1. 10. *b* Pen. 17—20.

P E N. XVIII.

1 *Bildad yn beio ar Job, am ei ryfig a'i annyddefgarwch.* 5 *Trueni'r annuwiol.*

A *a* Bildad o Suhiad a attebodd ac a ddywedodd,

2 Pa *bryd* y derfydd eich *b* ymadroddion? ystyriwch; gwedi hyny minnau a lefarwn.

3 Pa ham y cyfrifwyd nyni *c* fel anifeiliaid? *ac* yr ydym yn wael yn eich golwg chwi?

4 O! yr hwn *d* sydd yn *e* rhwygo ei enaid yn ei ddigllondeb: ai er dy fwyn di y *f* gadewir y ddaear? neu *g* a symmudir y graig allan o'i lle?

5 Ie, *f* goleuni yr annuwiolion a ddiffoddir, a gwreichionen ei dân ef ni lewyrcha.

6 *g* Goleuni a dywylla yn ei luesty ef, a'i lufern a ddiffydd gyd ag ef.

7 Cumrai ei gryfdwr ef a gyfyngir, a'i *h* cyngor ei hun a'i bwrw ef i lawr.

8 Canys *i* efe a desfir i'r rhwyd erbyn ei draed, ac ar faglau y rhodia efe.

9 Magl a ymeifl yn ei sawdl *ef*, *k* a'r * gwyllion fydd trech nag ef.

10 *l* Hoenyn a guddiwyd iddo ef yn y ddaear, *m* a magl iddo ar y llwybr.

11 *n* Dychryniadau a'i brawycha ef o amgylch, ac a'i gyr i *gymmeryd* ei draed.

12 Ei gryfdwr fydd *newynllyd*, a *o* dinystr *fydd* parod wrth ei ystlys.

13 Efe a yta farrau ei groen ef: *p* cyntafanedig angau a fwytty ei gryfdwr ef.

14 *q* Ei hyder ef a dynnir allan o'i luesty *r* a *barny* a'i harwain ef at r frenin *s*, neu, dychryniadau.

15 * Efe *t* a drig yn ei luest ef, am nad oeddo ef *ydyw*: *s* brwmstan a waisgerir ar ei drigfa ef.

16 Ei *u* wraidd a fychanir oddi tanodd, a'i frig a dorrir oddi arnodd.

17 *u* Ei goffadwriaeth a gollir o'r ddaear, ac ni bydd enw iddo ar wyneb yr heol.

18 *x* efe a yrrir allan o oleuni i dywyllwch: efe a ymlidir allan o'r byd.

a Pen. 2. *b* 1 Sam. 1. 6. Sal. 42. 10. 2 Pedr 2. 8. *c* Efa. 50. 6. *d* Ezec. 34. 4. Gal. 6. 3. *e* Sal. 38. 16. 2 Cor. 7. 6, 7. *f* Sal. 44. 22. *g* Jer. 20. 8. *h* Iago 4. 3. *i* Pen. 3. 23. Galar. 3. 7, 9. Iago 3. 7. *k* Pen. 29. 14. *l* Galar. 3. 10. *m* Pen. 13. 16. Galar. 3. 18. *n* Pen. 13. 21. Galar. 2. 5. *o* Sal. 34. 7. *p* Pen. 30. 12. *q* Sal. 118. 11. *r* Sal. 31. 13. *s* Mica 7. 17. *t* Ilt. 2. 9, 10. *x* Pen. 17. 1. *y* 2 Bren. 2. 21. *z* Sal. 41. 9. *a* Pen. 30. 30. *b* Col. 3. 22. *c* Pen. 1. *d* Sal. 69. 28. *e* Rhuf. 8. 38. *f* Dan. 12. 2.

19 *y* Ni *bydd* iddo fab nac wyr ym mysg y bobl; nac un wedi ei adael yn ei dreftadaeth ef.

20 Y rhai a ddêl ar *z* ei ol, *a* a synna ar nynt o herwydd ei ddydd ef; a'r rhai o'r blaen a gawlant fraw.

21 Yn wir, dyma drigleoedd yr anwir; a dyma le *y dyn a* nid edwyn Dduw.

a 2 Thef. 1. 8.

P E N. XIX.

1 *Job yn cwyno greulonedd pedd ei gyfeillion, &c.* 21, 28 *Yn ymbil am dofturi,* 25 *ac yn cyffesu ei ffydd.*

A Job a attebodd ac a ddywedodd,

2 *a* Pa hyd *y b* cystuddiwch fy enaid? ac i'm dryllíwch a geiriau?

3 Dengwaith bellach i'm *c* gwradwyddaloch; ac nid cywilydd gennych ymgaledu i'm herbyn.

4 Hefyd pe *byddai* wir wneuthur o honof fi yn amryfus, *d* gyd a mi y trig fy amryfusedd.

5 Yn wir os *e* ymfawrygwch yn fy erbyn, a dadleu fy ngwaradwydd i'm herbyn:

6 Gwybyddwch yn awr mai Duw a'm *f* dymchwelodd i, ac a'm hamgylchodd a'i rwyd.

7 Wele, llefaf *rhag* *g* trawsder, ond *b* ni'm hattebir: gwaeddaf, ond nid *oes* farn.

8 *i* Efe a gauodd fy ffordd, fel nad elwyf drosodd: y mae efe yn gosod tywyllwch ar fy llwybrau.

9 Efe a *k* ddiofrodd fy neogoniant oddi am danaf, ac a ddygodd ymaith *l* gorcheftwl fy mhen.

10 Y mae efe yn fy nistrywio oddi amgylch, ac yr ydwyf yn myned ymaith: ac efe a *m* symmudodd fy *n* ngobaith fel pren.

11 Gwnaeth hefyd i'w ddigofaint gynneu yn fy erbyn; ac a'm cyfrifodd iddo *o* fel *un o'i n* elynion.

12 Ei *o* dorfeoedd fydd yn dyfod ynghyd, *p* ac yn palmentu eu ffyrdd yn fy erbyn, ac yn gwerthyllu o *q* amgylch fy mhabell.

13 *r* Efe a bellaodd fy mrodyr oddi wrthyf, a'r rhai oedd yn fy adnabod hefyd a ymddieithrasant oddi wrthyf.

14 Fy nghyfnefaf a ballasant, a'r rhai oedd o'm *s* cydnabod a'm hanghofiasant.

15 Y rhai oedd yn trigo yn *t* fy nhŷ, a'm morwynion, fydd yn fy nghyfrif yn ddieithr: alltud ydwyf yn eu golwg.

16 Gelwais ar fy *u* ngwasanaethwr, ac nid attebodd; ymbiliais ag ef a'm genau.

17 Dieithr oedd fy *x* anadl i'm gwraig, er ymbil o honof *a bi er mwyn* fy mhlant o'm corph.

18 *y* Plant hefyd a'm dirfyrrent i: cyfodais, a dywedasant i'm herbyn.

19 *z* Fy holl gyfrinachwyr, fydd yn *fy* meiddio: a'r rhai a gerais a droisant *yn fy* erbyn.

20 *a* Fy esgyrn a lynodd wrth fy nghroen, fel wrth fy nghnawd; ac a *b* chroen fy nannedd y diengais.

21 Trugarhewch wrthyf, *b* trugarhewch wrthyf, fy nghyfeillion; canys *c* llaw Duw a gyffyrddodd a mi.

22 Pa ham yr ydych chwi yn fy *d* erlid i fel Duw, heb gael digon ar fy nghnawd?

23 O nad ysgrifenid fy ngeiriau yn awr! O na argraphid hwynt mewn llyfr!

24 O nad ysgrifenid hwynt yn y graig dros byth, â phin o halarn ac â phlwm!

25 Canys *e* myfi a wn fod fy Mhrynwr yn fyw, *f* ac y saif yn y diwedd ar y ddaear.

26 Ac *er* ar ol fy nghroen, *i bryfed* ddifetha'r *corph* hwn, etto *g* caf weled Duw yn fy nghnawd:

27 *b* Yr hwn a gaf fi i mi fy hun ei weled, a'm llygaid a'i gweiant, ac nid arall; *er* i'm harennau ddarfod ynof.

28 Eithr

y Jer. 22. 30. *z* Sal. 31. 11. *a* Pen. 18. 20. *b* 1 Sam. 2. 36. *c* Sal. 35. 15. *d* Pen. 16. 9. *e* Sal. 38. 11. *f* Sal. 44. 24. *g* Jer. 20. 8. *h* Iago 4. 3. *i* Pen. 3. 23. Galar. 3. 7, 9. Iago 3. 7. *k* Pen. 29. 14. *l* Galar. 5. 16. *m* Pen. 13. 16. Galar. 3. 18. *n* Pen. 13. 21. Galar. 2. 5. *o* Sal. 34. 7. *p* Pen. 30. 12. *q* Sal. 118. 11. *r* Sal. 31. 13. *s* Mica 7. 5. *t* Pen. 31. 13. *u* Ilt. 2. 9, 10. *x* Pen. 17. 1. *y* 2 Bren. 2. 23. *z* Sal. 41. 9. *a* Pen. 30. 30. *b* Col. 3. 22. *c* Pen. 1. *d* Sal. 69. 28. *e* Rhuf. 8. 38. *f* Dan. 12. 2.

Pen. xvii. *Adn.* 8.] *Tmgyfyd.* Pob cywir galon a ymwrola o blaid duwioldeb *addfydus*, yn hytrach nag annuwioldeb *mwyddionnus*, Heb. xi. 25. *Adn.* 16. *Farrau'r pwll*, Sef y bedd, a'n ceidw'n dawel, fel mam ei phlentyn, nes y dettrom o'n cwfg: a Haul cyhawnder wedi codi i'n cyfuro!

28 Pittin chwi a dystiech ddywedyd, *f* A'r ham yr erlidiwn ef? canys gwreiddyn y matter a gaed ynof.

29 Oni wech am danoch mae y cleddyf: canys *g* mae digofaint *yn dwyn* cospedigaethau'r cleddyf, fel y gwybyddoch *fod* barn.

PEN. XX.

1 *Son par yn dangos effaw a rhan yr annuwiol.*

YNA *a* sophar y Naamathiad a atteb-odd ac a ddywedodd,

2 Am hynny y mae fy meddyliau yn peri i mi atteb; ac am *hyn* y mae brys arnaf.

3 Yr ydwyf yn clywed *c* cerydd gwaradwyddus i mi; ac y mae ysprydfy nyall yn peri i mi atteb.

4 Oni wyddost ti hyn *d* erioed, er pan osodwyd *e* dyn ar y ddaear,

5 *f* Mai byr *yw* gorfoledd yr annuwiolion, a llawenydd y rhagrithiwr dros funud awr?

6 *g* Pe dyrchefai ei odidowgrwydd ef i'r nefoedd, a chyrhaeddyd o'i ben ef hyd yr wybren;

7 Efe a gollir yn drasywydd *h* fel ei dom: y rhai a'i gweliant a ddywedant, Pa le y *mae* efe?

8 Efe a eheda ymaith *i* megis breuddwyd, ac ni cheir ef: ac efe a yniidir fel gweledigaeth nos.

9 *k* Y llygad a'i gwelodd, ni *wel* ef mwy: *la* i le ni chenfydd mwy o hono.

10 Ei feibion a *l* gais foddloni'r *m* tlodion: a'i ddwylaw a *n* roddant adref eu golud hwynt.

11 Ei esgyrn fydd yn llawn o *o* bechod a ei lifuenedfid, yr hwn a orwedd *p* gyd ag ef yn y pridd.

12 Er bod drygioni yn *q* felus yn ei enau ef, er iddo ei gau dan ei dafod;

13 Er iddo ei arbed, ac heb ei *r* ado; eithr ei attal o fewn tafod ei enau:

14 Ei fwyd a dry yn ei ymysgaroedd: *i* bustl aspiaid *ydyw* o'i fewn ef.

15 Efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe a'i *s* chwyda: Duw a'i tynn allan o'i *u* fol ef.

16 Efe a sugna wenwyn aspiaid: tafod *x* gwiber a'i lladd ef.

17 Ni chaiff weled y afonydd, ffrydiau, *ac* aberoedd o *y* fel ac ymenyn.

18 *z* Y mae efe yn rhoddi adref yr hyn a *a* lafuriodd am dano, ac ni'i llwnc: yn ol *t* ei olud y rhydd adref, ac heb gael llawenydd *o bono.*

19 *c* Am iddo ddryllio, a gadaw y tlodion; *ac* yi lyfaethu tŷ nid adeiladodd;

20 *d* Diau ni chaiff lonydd yn ei fol, *ac* ni weddilla o'r hyn a ddymunodd.

21 *b* Ni *bydd* gweddill o'i fwyd ef; am hyny ni ddisgwyl neb am ei dda ef.

22 Pan gyflawner ei ddigonoldeb, cyfyng *fydd* arno: *i* llaw pob *dyn* dlin a ddaw arno.

23 *Pan* fyddo efe ar fedr *k* llenwi ei fol, Duw a ddenfyn arno *l* angerdd ei ddigofaint; ac a'i gwlawia *bi* arno ef ym mysg ei *m* fwyd.

24 *m* Efe a ffy oddi wrth arfau haiarn; *n* a'r bwa dur a'i trywana ef.

25 *o* Efe a dynnir, ac a ddaw allan o'r corph, a *q* gloyw-lafn a ddaw allan o'i fustl ef; *r* dyctryn *fydd* arno.

26 Pob *s* tywyllwch *u fydd* cuddiedig yn ei ddirgeloedd ef: tân heb ei chwythu a'i *t* hysa ef: yr hyn a adawer yn ei luestai, a ddrycir.

27 Y *u* nefoedd a ddatguddiant ei anwiredd ef, a'r ddaear a gyfyd yn ei erbyn ef.

28 Cynnydd ei dŷ ef a gilia: *ei ddâd* a lifa ymaith yn y nydd ei ddigofaint ef.

29 Dyma ran dyn annuwiol gan Dduw, *x* a'r etifeddiaeth a osodwyd gan Dduw iddo.

a Gen. 2. 7. *b* Adn 22. Gal. 4. 29. *c* Prag. 11. 9. *d* Pen. 2. 7. *e* Galar. 4. 18. *f* Pen. 29. 20. 2 Tim. 4. 3. *g* Sal. 77. 34. *h* Gen. 1. 26. *i* Sal. 37. 35, 36. *k* Esa. 14. 13, 14. *l* Sal. 83. 10. *m* Sal. 73. 20. *n* Pen. 7. 6. *o* Dat. 12. 8. *p* Neu, *ar hyny* gan, *Hiddyn.* *q* Diar. 13. 6-9. *r* 2 Sam. 12. 6. *s* Pen. 13. 26. *t* Ezec. 24. 13. *u* Diar. 9. 17. *x* Jer. 13. 25. *y* Diar. 5. 4. *z* Mat. 17. 5. *a* Act. 1. 18. *x* Diar. 23. 32. *y* 2 Bren. 7. 2. *z* Sal. 81. 16. *a* Adn. 10. *b* Deut. 28. 33. *c* Reg. 1. 6. *d* Mat. 7. 2. *e* Mat. 25. 35. *f* Preg. 5. 13. *g* Sal. 49. 14. *h* Jer. 17. 21. *i* Num. 25. 4. *m* Num. 11. 33. *n* Esa. 24. 18. *o* 1 Bren. 22. 34. *p* Deut. 32. 41. *q* Pen. 16. 13. *r* Pen. 18. 11. *s* Mat. 6. 23. *t* Pen. 1. 6. *u* Rhuf. 1. 18. *x* Esa. 26. 21. *y* Diar. 11. 4. *z* Pen. 27. 13. *a* *Yfit yn dangos fod ifido anfos i ofidio, fe. ym marn dyn.* 23 *Medd eu rhagor rhyng a brayddiaeth yr ofidion yn angau.*

A Iob a atteb-odd ac a ddywedodd,

2 *a* Gan wrando a gwrandewch fy ymadrodd; a bydded hyn yn *lle* eich cysur.

3 *b* Diodefwch fi, a minnau a lafaraf; a gwedi i mi ddywedyd, gwatwornwch.

4 A minnau, *a ydwyf* fi yn gwneuthur fy nghwyn wrth ddyn? ac os ydwyf pa ham na byddai ofyng ar fy ysprydd?

5 Edrychwch arnaf, *a c* synnwch; a gosodwch *eich* llaw ar eich genau.

6 Minnau, pan gofiwyf, a ofnaf; *a* dychryn a ymeifl yn fy nghnawd.

7 *b* Pa ham y rhaee'r annuwiolion yn byw, yn heneiddio, ac yn *i* cryfhau *mewn* cyfoeth?

8 Eu *k* had hwy *fydd* safadwy o'u blaen gyd a hwynt, a'u hiliogaeth yn eu golwg.

9 Eu tai *fydd mewn* heddwch allan o ofn; ac nid *ydyw i* gwialen Duw arnynt hwy.

10 Y mae eu tarw hwynt yn *m* cyfloi; ac ni chyli ei had; ei fuwch ef a *n* fwrw, ac nid erthyla.

11 Danfonant allan eu rhai *o* bychain fel diadell, a'u bechgyn a neidiant.

12 Cymmérant dympan a *p* telyn, a llawenychant wrth lais yr organ.

13 *q* Treulio'r eu dyddiau mewn lles, ac mewn moment y *q* disgynant i'r bedd.

14 Dywedant hefyd wrth Dduw, *r* Cilia oddi wrthym; canys nid ydym yn chwennych gwybod dy ffyrdd.

15 *s* Pa beth *ydyw* Hollalluog, fel y gwasanaethem ef? a pha fudd fydd i ni os gweddiwn arno?

16 Wele, nid *ydyw* eu daioni hwy yn eu llaw eu hun: *u* pell yw cyngor yr annuwiol oddi wrthyf fi.

17 Pa fawr gwaith y diffydd *x* canwyll yr annuwiolion? ac y daw eu dinistr arnynt hwy? *Duon* tan y ofidia *y* yn ei ddig.

18 *z* Y maent hwy fel *a* sofl o flaen gwynt, ac fel mân-us yr hwn a gipia'r corwynt.

19 Duw a gaddia *c* i annwiedd ef. *a* i'w feibion: efe a dâl iddo, *b* ac efe a'i gwybydd.

20 Ei lygaid a welant ei ddinystr ef; *c* ac efe a *d* yfo oddigofaint yr Hollalluog.

21 Canys pa wynfyd *fydd ganddo* ef yn ei dŷ ar ei ol, *d* pan hannerer rhifedi ei fisoedd of?

22 *e* A ddysg *neb* wybodaeth i Dduw? gan ei fod *yn* barnu y rhai uchel.

23 Y naill lyed yn marw yn *f* ei gyflawn nerth, *acefe* yn esmwyth ac yn hedd-ychol yn gwbl.

24 Ei fronnau *e* fy'n llawn llaeth, a'i *f* esgyrn yn gyfrodd gennfer.

25 A'r llall *fydd* yn marw mewn *b* chwerwder enaid, ac *i* ni fwytaodd mewn hyfrydwch.

26 Hwy a *k* orweddant ynghyd yn y pridd, a'r pryfed a'u *h* gorchuddia hwynt.

27 Wele, mi a adwaen eich meddyliau, a'r bwriadau yr ydych chwi yn eu dychymmygu ar gam yn fy erbyn.

28 Canys dywedwch, pa le *y mae* ty y pendefig? a pha le *y mae* lluesty anoeddau yr annuwiolion?

29 Oni ofynasoch chwi i'r rhai oedd yn myned heibio ar hyd y ffordd? ac oni adwaenoch chwi eu *n* hairwyddion hwy?

30 *o* Mai hyd ddydd dinystr yr arbedir y drygionus; yn nydd digofaint y dygir hwynt allan.

31 Pwy a fynega ei ffordd ef yn ei wyneb? a phwy a dâl iddo *p* yr hyn a wnaeth?

32 Etto efe a *q* ddygir i'r bedd, ac a erys yn y pentwr.

33 Y mae priddellau'r dyffryn yn felus iddo, a phob *r* dyn a dynn ar ei ol, fel megis *yr oedd* aneririf o'i flaen ef.

a Iago 1. 19. *b* Heb. 13. 22. *c* Pen. 17. 2. *d* 2 Bren. 6. 16. *e* Sal. 119. 20. *f* Barn. 18. 19. *g* Heb. 3. 13. *h* Pen. 12. 6. *i* Dat. 13. 4. *k* Esa. 14. 20. *l* Sal. 73. 5. *m* Lef. 16. 3, 11. *n* Sal. 37. 35, 36. *o* Esa. 5. 22. *p* Pen. 36. 12. *q* Luc 12. 19. *r* Pen. 22. 17. *s* Exf. 5. 2. *t* Sal. 17. 14. *u* Pen. 22. 18. *x* Sal. 1. 4. *a* 1 Ben. 21. 29. *b* Dat. 18. 5. *c* Dat. 14. 10. *d* Sal. 55. 25. *e* Esa. 40. 13. *f* Pen. 29. 22. *g* Sal. 17. 10. *b* Gen. 35. 28. *i* Gen. 37. 35. Sal. 38. 6. *k* Preg. 9. 2. *l* Sal. 49. 14. *m* Sal. 40. 11. *n* Pen. 20. 28. *o* Pen. 21. 30. *p* Diar. 19. 8. *q* Pedr 2. 9. *r* Gal. 2. 11. *q* Luc 16. 22. *r* Heb. 9. 27.

34 Pa

34 Pa fodd gan hynny y cyfurwch ñ ág
s Esa. 50. 11. oferedd, gan fod *s* camwedd yn eich attebíon chwi?

PEN. XXII.

1 *Eliphaz yn dangos nad yw daioni dyn yn llesáu i Dduw*: 5 *yn cyhuddo Job o bechod*, &c.

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd
a Pen. 35. 7. ac a ddywedodd,
2 *a* A wna gwr lesâd i Dduw, fel y
Luc 17. 10. gwna'r synhwyrpl lesâd iddo ei hun?
3 Ai digrifwch i'r Hollalluog ym dy fod
b 1 Sam. 15. 22. di yn gyfiawn? neu *ai b* elw *iddo* dy fod
Sal. 16. 2. yn perfeithio dy ffyrdd?
4 Ai rhag dy ofn yc ceryddu efe dydi?
neu yn ná efe syd a thai i farn?
a 31. 6. Ioan 1. 23. 5 Onid *ydyw* dy ddrygioni di yn *d* aml?
a'th anwireddau heb derfyn?
c Sal. 39. 11. 6 Canys *e* cymmeraist wyſtl gan dy
frawd yn ddiachos, a diosgaist ddillad y
rhai noethion.
Diar. 25. 12. 7 Ni roddaist *f* ddwfr i'w yfed a'r lludd-
d Sal. 89. 12. edig: a thi a atteliaist fara oddi wrth y
newynog.
Ioan 9. 2. 8 *g* Ond y gwr cadarn, efe biodd y
Act. 28. 4. ddaear; a'r *h* anrhydeddus a drigai yn-
ddi.
e Ecſ. 22. 26. 9 A Donſonaist ymaith wragcedd gwedd-
won yn wag-law; a breichiau'r rhai *k* am-
ddifaid a dorrwyd.
Deut. 24. 10. 10 Am hynny *y maen l* maglau o'th am-
Pen. 31. 26. gylch, ac ofn diſymmwth yn dy ddych-
rynu di?
Iago 2. 15. 11 Neu dywyllwch, *rhag* gweled o
honot: a llawer o *m* dyfroedd a'th orch-
f Diar. 25. 21. uddiant.
g Sal. 40. 4. 12 Onid *ydyw* Duw yn *n* uchelder y
b 1 Bren. 20. 33. nefoedd? gwel hefyd uchder y ser, mor
Iago 2. 15. uchel ydynt?
i Iago 1. 27. 13 A thi a ddywedi, *o* Beth a wyr
Duw? a farn efe trwy'r cymmwl ty-
k Pen. 31. 21. wyll?
l Pen. 18. 8, 11. 14 *p* Y tew gymmylau *ſydd* loches iddo,
a 19. 6. *m* Sal. 32. 6. ac ni wel; ac y mae efe yn rhodio ar
gylch y nefoedd.
i Iago 1. 27. 15 A ydyſtyriaſt di yr hen ffordd a fathr-
odd y *q* gwyr enwir?
k Pen. 31. 21. 16 Y rhai *a r* dorrwyd pan nid oedd
amſer; *s* oliuw a dywalltwyd ar eu ſyl-
l Pen. 18. 8, 11. faen hwynt.
a 19. 6. *m* Sal. 32. 6. 17 *t* Hwy a ddywedaſant wrth Dduw,
Cilia oddi wrthym: a pha beth *u* a wna'r
Hollalluog iddynt hwy?
a 69. 1. a 144. 7. Eſa. 43. 2. 18 Eto efe a *x* lanwaſai eu tai hwy o
ddaioni: ond pell yw *y* cyngor yr an-
nuwiolion oddi wrthyf ñ.
n Sal. 115. 3. 19 ∞ Y rhai cyfiawn a welant, ac a
o Sal. 73. 11. lawenychant: a'r diniweid a'u *a* gwatwar
hwynt,
Zeph. 1. 12. 20 Gan *b* na thorrwyd ymaith ein ſyl-
p Sal. 18. 11. weed ni, eithr y *c* tân a yſodd eu gweddill
hwynt.
a 139. 12. 21 Ymarfer, *attolwg*, âg efe, a *d* bydd
q 1 Cor. 10. 5. heddychlon: o hyn y *caw* i ti *e* ddaioni.
2 Pedr 2. 6. 22 Cymmer y gyfraith, attolwg, o'i
r Sal. 55. 23. enau efe, a goſod ei eiriau ef yn *f* dy
galon.
s Mat. 24. 34. 23 Os dychweli at yr Hollalluog, *g* ti a
adeiledir, tynmudir * anwiredd ym mhell
t Pen. 21. 14. oddi wrth dy lueſtai.
2 Pedr 2. 6. 24 *h* Rhoddi aur i gadw fel pridd, ac
aur Ophir fel cerrig yr afonydd.
r Sal. 55. 23. 25 A'r Hollalluog fydd *i* yn ymddiffyn
s Mat. 24. 34. i ti, a thi a gei † amldra o arian.
t Pen. 21. 14. 26 Canys yna *yr* ymhoffi yn yr Hollallu-
u Sal. 4. 6. Jer. 44. 16. og, ac a *k* ddyrchefi dy wyneb at Dduw.
r Pen. 21. 27 *l* Ti a weddli arno ef, ac efe a'th
wrendy; a thi a deli dy addunedau.
28 *Pan* ragluniech di beth, efe a ſicr-
heir i ti; a'r *m* goleuni a lewyrcha ar dy
ffyrdd.
* Sal. 17. 14. *y* Pen. 21. 16. ∞ Sal. 107. 42.
a Diar. 1. 26. *b* 2 Cor. 4. 9. *c* Gen. 19. 25. *d* Eſa. 27. 5. *e* Mat. 6. 37. *f* Sal. 119. 11. Diar. 4. 21. * *gos-*
anwiredd, Sal. 39. 11. *g* Gen. 16. 2. *h* 2 Cron. 1. 15. *i* Diar. 3. 14, 28. † *Neu, grug o aur.* *k* Pen. 11. 15. 1 Ioan 3. 2. *l* Sal. 50. 14, 15. *m* Sal. 1. 3.

29 Pan *n* oſtynger neb, yna y dywedi: n Diar. 29. 23.
di, *o Y mae* goruchafiaeth; ac *p* efe a
achub y goſtyngedig *ei galon*. o Luc 18. 14.
30 † Efe a wareda ynys y diniweid: a thrwy lendid dy *q* ddwylaw y gwaredir hi. 1 Pedr 5. 5.
p Iago 4. 6. † *y diniweid a wareda'r ynys*, Preg. 9. 14. *q* Diar. 15. 8, 29. 1 Tim. 2. 8. Iago 5. 16.

PEN. XXIII.

1 *Job yn biraethu am fyned ger bron Duw*, 6 *o hyder ar ei drugaredd ef*. 8 *Y mae Duw yn anweledig, eto yn dal ar ein ffyrdd ni*. 11 *Uniondeb Job*.

A Job a attebodd ac a ddywedodd,
2 *Y mae fy* ymadrodd heddyw yn *llaw fy*
chwerw: * fy nialeddſydd *d* drymmach *nâ'm* huchenaid. * Neu, *nialedd*, Pen. 1.
3 *b* O na wyddwn pa le y cawn ef? a fel y deuwn at ei eiſteddfa ef! 11. *a* Pen. 6.
4 *c* Trefnwn *fy* matter ger ei fron ef, a llanwn fy ngenau a rheſymmau. 3. *b* Pen. 16.
5 *d* Mynnwn wybod *â pha* eiriau y'm *c* Sal. 5. 3. Luc 6. 21.
hattebai, a dyall pa beth a ddywedai efe wrthyf.
6 *f* A ddadleu efe i'm herbyn a he- *d* Sal. 55. 8.
laethrwydd *ei* gadernid? *g* Na *wnaeth* ond efe a oſodai *nerth* ynof. *e* Eſa. 54. 17.
7 Yno yr *b* uniawn a ymreſymmai âg ef: a felly mi a ddiangwn byth gan fy barnwr. *f* Sal. 81. 7.
8 *k* Wele, ym mlaen yr âf, ond nid *ydyw* efe *yno*; *l* yn ol hefyd, ond *m* ni *g* Eſa. 57. 8.
fedraf ei ganfod ef:
9 Ar y llaw aſwy, lle y mae efe yn gweithio, ond ni fedraf *ei* weled *e*: ar y llaw ddehau y mae yn *n* ymguddio, fel na chaf *ei* weled. *h* Mal. 3. 16. *i* Pen. 1.
10 Ond efe a edwyn fy ffordd i: *o* wedi iddo fy mhroſi, myn a ddeuaf allan fel aur. Sal. 44. 21. Heb. 10. 24.
11 Fy nhroed a ddilynodd ei gerddediad ef: cedwais ei ffordd ef, *p* ac ni wyrais. Pen. 22. 22.
12 Nid ydwyf chwaith yn cilio oddi wrth orchymyn ei wefuſau ef: *q* hoffais *k* Pen. 9. 11.
eiriau ei enau ef yn fwy na'm *hymborth* angenrheidiol.
13 *r* Ond *y mae* efe yn un, a *s* phwy a'i try ef? *t* a'r *byn* y mae ei enaid ef yn ei chwennychu, efe a'i gwna. *l* Act. 17. 27. *m* 1 Tim. 6. 16.
14 Canys efe a gyflawna'r *byn* a *u* oſodwyd i mi: ac *y mae* ganddo lawer o'r *n* Sal. 44. 25.
fath bethau.
15 Am hynny y *x* dychrynais rhag ei *o* Sal. 66. 10.
ofn ef: yſtyriais, ac ofnais ef.
16 Canys Duw a *y* feddalhaodd fy *p* Dat. 2. 10.
nghalon, a'r Hollalluog a'm cythryblodd:
17 O herwydd na thorrwyd ñ ymaith *q* Sal. 119. 72.
∞ o flaen y tywyllwch, *ho na* chuddiodd efe'r tywyllwch o'm gwydd. Ioan 4. 32.

r Rhuf. 9. 19. *s* Pen. 9. 12, *t* Sal 115. 3. *u* 1 Theſ. 3. 3. *x* Hab. 3. 16. *y* Eſa. 57. 16. Sal. 22. 14. ∞ Eſa. 57. 1.

PEN. XXIV.

1 *Bod anwiredd yn fynych yn diange rhag ei goſp*; 17 *a bod barn ddirgel i'r annuwiol*.

PAham, gan *a* na chuddiwyd yr amſeroedd rhag yr Hollalluog, na welai y rhai iydd yn ei adnabod ef, ei ddyddiau ef? *a* Act. 1. 7. *b* Deut. 19. 14.
2 Y mae *rhai* yn ſymmudo *b* terfynau; yn yſglyfaethu defaid, ac yn *c* ymborthi *arnynt*. Diar. 22. 28. *c* 2 Sam. 12. 5, 6.
3 Y maent yn gyrru *d* aſynod yr amddifad ymaith: maent yn *e* cymmeryd 1 Sam. ych y wraig weddw ar wyſtl. *d* Deut. 24. 3.
4 Maent yn troi'r anghennog allan o'r ffordd: *f* elodion y ddaear a ymgyd-lechant. Diar. 22. 24. 6. Pen. 22.
5 Wele, y maent *fel* aſynod gwyllton yn yr anialwch, yn myned allan i'w gwaith, gan geiſio yſglyfaeth yn *g* foreu: *ac* i'w plant. *f* Diar. 28. 28. *g* Diar. 4. 16.

Pen. xxiii. *Adn.* 2.] *Nialedd*. *Dioddefwr*, oedd *Job*, dan *law* Duw! ni wyddai ei gyfaill bwys ei *ddolur*: ac ni wyr neb faint y *cyſtur* a drefnwyd i ddilynwyr Criſt. *Diar.* xiv. 30.

b Iago 5. 4.
c Deut. 24. 12.
d Galar. 4. 5.
e Mat. 18. 25. 1 Tim. 6. 10.
m Deut. 24. 19.
n Jer. 22. 13.
o Sal. 50. 21. Preg. 9. 11. Mal. 2. 17.
p Hoſ. 4. 4.
q Sal. 10. 8.
r Eph. 5. 16.
s Diar. 7. 9.
t Sal. 10. 11. Mat. 5. 27.
* orchuddu
u Mat. 6. 19, 20.
x Jer. 8. 7. Ioan 3. 20.
y Gen. 38. 23.
z anwadal
a i fel cuym.
x Diar. 8. 33.
a Mat. 20. 4.
b Sal. 49. 14.
c ei fam.
d Sal. 37. 36. Diar. 10. 7.
e ſyberiadd,
1 Sam. 1. 6.
Obad. 12.
d Eſter 8. 8.
e Sal. 140. 1.
f Sal. 36. 6.
Jer. 12. 2.
g Sal. 55.

6 b Medant eu hyd yn y maes; a gwinllan yr annuwiol a gaſglant.
7 Gwnant i'r tlawd lettya yn i noeth heb ddillad, ac heb wiſg mewn oerni.
8 Gwlychant, gan lifeiriant y mynyddoedd; ac o eiſiau diddosrwydd, c y cofleidiant graig.
9 d Tynnant yr amddifad oddi wrth y fron: cymmerant wyſti gan y tlawd.
10 Gwnant eddo fyned yn noeth heb ddillad; a dygant duyrneidiau m llaffa y rhai newynog.
11 f Rhai ſydd yn gwneuthur olew o fewn eu parwydydd hwynt, dc fy'n fathru eu cafnau gwin, ydynt n ychedig.
12 Y mae gwyr yn griddfan o'r ddinas, ac y mae eneidiau y rhai archolledig yn gweiddi; ac o nid yw Duw yn rhoi ffoli-neb yn eu herbyn.
13 Y rhai hynny ſy'ym mhlith y rhai ſydd yn gwrthwynebu p goleuni; nid ydynt yn adnabod ei ffyrdd, nac yn aros yn ei lwybrau.
14 q Gyd a'r goleuad y cyfyd y lleiddiad; ac y lladd efe'r tlawd a'r angheuog; a'r nos y bydd efe yn arfer ei lata fel lleidr.
15 s A llygad y godineb wr ſydd yn gwylied am y cyfnos, gan dywedyd, t Ni chaiff llygad fy ngweled; ac efe a eſyd * hug ar ei wyneb.
16 Yn y tywyll y maent yn u cloddio trwy dai, y rhai a nodaſant iddynt eu hunain liw dydd: a nid adwaenant hwy oleuni.
17 Canys megis cyſgod marwolaeth yd-yw y bore iddynt hwy: y dychryn cyſgod marwolaeth yw, os edwyn neb hwynt.
18 † Yſgafn ydyw ar wyneb y rhoedd; ac melltigedig ydyw eu rhandir hwynt ar y ddaear: a ni thry efe ei wyneb at ffordd y gwinllannoedd.
19 Sychdwr a gwres ſydd yn cipio dyfroedd eira: felly'r b bedd y rhai a bechaſant.
20 ‡ Y groth a'i gollwng ef dros gof, melus fydd gan y pryf ef, c ni chofir ef mwy; ac anwiredd a dorrir fel pren.
21 Y mae efe'n ‖ dryllio'r amnhlantadwy, yr hon nn phlanta; ac nid ydyw yn gwneuthur daioni i'r weddw.
22 At y mae efe'n d tynnu y rhai cedyrn wrth ei nerth: y mae efe'n codi, ac nid oes neb ſicrwydd oi e einioes.
23 Er rhoddi iddo fod mewn f diogelwch, ar yr hyn y mae ei bwys; eſto y mae g ei lygaid ef ar eu ffyrdd hwy.
24 Hwynt-hwy a ddyrchafwyd h dros ychydig, ond hwy a ddarfuant, ac a oſtyngwyd; hwy a ddygpwyd ymaith fel pawb eraill, ac i a dorrwyd ymaith fel pen tywyſen.
25 Ac onid ydyw felly yn awr, k pwy a'm gwna i yn gelwyddog, ac a eſyd fy ymadrodd yn ddiddym?

h Jer. 12. 2. i Sal. 11. 4. b Adn. 18. Sal. 37. 2. k Sal. 55. 23. Luc 12. 20. k 2 Cor. 1. 24.

PEN. XXV.

1 Bildad yn dangos nad oes dyn cyfiawn ger bron Duw.

a Mat. 28. 18. b Col. 2. 20. c Gen. 2. 1. Dan. 7. 10. d Iago 1. 17. e Pen. 4. 17. Sal. 130. 3. f Rhuf. 3. 25. f Rhuf. 8. 20. g Pen. 15. 15.

YNA Bildad y Suhiad a atteboddac a ddywedodd,
2 a Arglwyddiaeth ac ofn ſydd gyd a ef: y mae efe'n gwneuthur b heddwch yn ei uchel-fanau.
3 A oes gyfrif o'i c lwoedd ef? d ac ar bwy ni chyfyd ei oleuni?
4 Pa fodd y e cyfiawnheir dyn gyd a Duw? neu pa fodd y bydd yr hwn a anes o wraig yn lan?
5 f Wele hyd yn oed y lleuad, ac ni lewyrcha hi; a'r ſer nid ydynt g lur yn ei olwg ef a

6 Pa faint llai dyn, yr hwn ſydd b bryf; a mab dyn yr hwn ſydd abwydyn.

b Sal. 22. 6.

PEN. XXVI.

1 Yob yn ceryddu yſpryd anrhugarog Bildad 5 ac yn cydnabod fod gallu Duw yn anfeidrol.

A Job a attebodd ac a ddywedodd,
2 a Pwy a gynnorthwyaiſt ti? ai'r dinerth? a achubaiſt ti y fraich ſydd heb gadernid?
3 Pa fodd y b cynghoraiſt ti yr annoeth? ac y mynegaiſt yn helaeth y peth fel y mae?
4 c Wrth bwy y mynegaiſt ymadroddion? d ac yſpryd pwy a ddaeth allan o honot ti?
5 Y meirw a * lunir oddi tan y e dyfroedd, ef, y rhai ſydd yn trigo ynddynt hwy.
6 Y mar f uffern yn noeth ger ei fron ef: ac nid oes dê ar ddiffryw.
7 g Y mae efe yn taenu y † gogledd ar y ‡ gwagle: y mae efe yn b crogi y ddaear ar ddiddym.
8 Y mae efe'n i rhwymo'r dyfroedd yn ei gymmyliau; ac nid ydyw'r cwmmwl yn hollti danynt hwy.
9 Y mae efe'n attal wyneb ei k orſeddfainge: y mae efe yn l taenu ei gwmmwl arni hi.
10 Efe a amgylchodd wyneb y dyfroedd â m therfynau, nes n dibennu goleuni a thywyllwch.
11 Y mae colofnau'r nefoedd yn crynu, ac yn ſynnu wrth ei o gerydd ef.
12 p Efe a ranna'r môr â'i nerth; ac a q dery falchder â'i ddoethineb.
13 r Efe a addurnodd y nefoedd â'i Yſpryd: s ei law ef a luniodd y ſarph dorchog.
14 Wele dyma rannau ei ffyrdd ef: ond t mor fychan ydyw'r peth yr ydym ni yn ei glywed am dano ef! ond pwy a ddyall u daranau ei gadernid ef?

* Heb. chwaneg-ddammeg a Diar. 4. 8. b Pen. 34. 5. † Heb. chwerwoddo, Ruth 1. 20. 2 Bren. 4. 27. c Adn. 17, 25. d Zeph. 3. 13. e Gal. 2. 11. f Pen. 2. 9. g Pen. 2. 3. b Act. 24. 16. i 2 Sam. 18. 32. k Luc 12. 20. l Pen. 35. 13. Diar. 1. 2. 14 Os Eſa. 1. 15. Ezec. 8. 18. Mica 3. 4. m Sal. 78. 34. n Luc 22. 32. o Sal. 4. 2. p Pen. 20. 29. q Dat. 6 17.

n Dat. 2. 11. o 2 Pedr 3. 10. p Eſa. 51. 15. q Jer. 9. 22. r Sal. 33. 6. s Eſa. 27. 1. t Ioan 1. 16. u 2 Cor. 4. 7.

PEN. XXVII.

1 Yob yn dangos ei burdeb. 8 As nad oes gobaith i'r rhagrithiwr.

A Job a * barabolodd a eilwaith, ac a ddywedodd,
2 Y mae Duw yn fyw, b fy'm bwn a ddug ymaith fy marn; a'r Hollalluog yr hwn a † ofidiodd fy enaid;
3 Tra fydde fy anadl ynof, ac c yſpryd Duw yn fy ffroenau:
4 Ni ddywed fy ngwefuſau d anwiredd, ac ni thraetha fy nhafod dwyll.
5 Na atto Duw i mi ei'ch e cyfiawnhau chwi: oni threngwyf, ei ymmudaf fy f niniwgeidrwydd oddi wrthyf.
6 g Yn fy nghyfiawnder y glynais, ac ni's gollyngaf hi: h o ni waradwydda fy nghalon fi tra fyddwyf byw.
7 i Bydded fy ngelyn fel yr annuwiol; a'r hwn ſydd yn codi yn fy erbyn, fel yr anwir.
8 Canys pa obaith ſydd i'r rhagrithiwr, er elwa o hono ef, k pan dynno Duw ei enaid ef allan.
9 A wrendy Duw ar ei lef, l pan ddelo cyfyngder arno?
10 m A ymlawenhycha efe yn yr Hollalluog? a eilw efe ar Dduw bob amſer?
11 n Myſi a'ch dyſgaf chwi trwy law Duw: ni chelaf yr hyn ſydd gyd a'r Hollalluog.
12 Wele, chwychwi oll a welſoch fel y mae; a pha ham yr ydych chwi felly o yn ofera meuwn oferedd?
13 Dyma ran p dyn annuwiol gyd â Duw; ac etifeddiaeth y q rhai traws, yr hon a gant hwy gan yr Hollalluog.
14 Os mae'r plant yn lluoſog, y maent i'r cleddyf: a'i hepil ni chaiff ymborthi ar fara.
15 Ei weddillion a gleddir trwy angau: a'i weddwon ni wylant.
16 Pe pentyrrai efe arian fel pridd, ac y darparai ddillad fel clai;
17 Efe a'i darpara, ond y cyfiawn a'i gwiſga, a'r diniwed a rana yr arian.
18 Efe a adeilada ei dŷ fel gwyfyn, ac fel bwth a wnaeth y gwyliedydd.
19 Y cyfoethog a orwedd, ond ni chaſgler ef: efe a egyr ei lygaid, ac nid yw efe.
20 Arſwydau a'i goddiweddant fel dyfroedd, corwynt a'i lladrata liw nos.
21 Y dwyrain a'i cymmer ymaith, ac efe a â: canys efe a'i ſgubo ef allan o'i le.
22 Canys efe a fwrw arno, ac ni thosturia: efe a ffy yn ebrwydd o'i law ef.
23 Dynion a gurant eu dwylaw arno, ac a'i ſyfrdanant o'i le.

a Num. 23. 7. b Pen. 34. 5. c Gen. 2. 7. d Sal. 5. 6. e Pen. 32. 2. f Sal. 17. 3. g Pen. 2. 3. h Sal. 119. 80. i Sal. 17. 13. k Luc 12. 20. l Sal. 18. 41. m Eſa. 58. 14. n Pen. 5. 27. o Sal. 73. 20. p Pen. 20. 29. q Dat. 6 17. r Sal. 78. 44. s Eſa. 24. 18. t Sal. 11. 6. u Sal. 58. 9. x Jer. 13. 24. y Sal. 37. 13. z Eſa. 33. 15. a Sal. 112. 5. b Pen. 18. 18. c Sal. 37. 36. d Pen. 15. 29. e Sal. 49. 16. f Sal. 52. 5. g Sal. 37. 34. h Pen. 8. 13. i Pen. 11. 7. k Sal. 109. 17. l Sal. 50. 22. m Sal. 14. 4. n Sal. 53. 4. o Sal. 14. 6. p Sal. 9. 17. q Sal. 10. 3. r Sal. 49. 17. s Sal. 73. 19. t Sal. 37. 10. u Sal. 58. 9. x Jer. 13. 24. y Sal. 37. 13. z Eſa. 33. 15. a Sal. 112. 5. b Pen. 18. 18. c Sal. 37. 36. d Pen. 15. 29. e Sal. 49. 16. f Sal. 52. 5. g Sal. 37. 34. h Pen. 8. 13. i Pen. 11. 7. k Sal. 109. 17. l Sal. 50. 22. m Sal. 14. 4. n Sal. 53. 4. o Sal. 14. 6. p Sal. 9. 17. q Sal. 10. 3. r Sal. 49. 17. s Sal. 73. 19. t Sal. 37. 10.

Pen. xxiv. *Adn.* 6.] *Medant.* Y tlodion yn medi yd, ac yn caſglu gwinllannoedd yr annuwiol, ac yn aychu heb eu cyflog. Duw a glyw lef y gweiniaid; *Pen.* xxxv. 9. *Sal.* cxv. 19. *Adn.* 14 *Lleiddiad,* fuu y gormeſwr, ona chaiff ſoddioni ei gyhydd-dod, efe a arfer greulondeb. 1 *Sam.* ii. 25. *Exod.* xxxiv. 4.

r Deut. 28. 41. Eſter 9. 10. Heſ. 9. 13.
14 r Os ei feibion ef a amheir, bwy a amheir i'r cleddyf: a'i hiliogaeth ef ni ddigonir â bara.

s Diar. 10. 7. t Sal. 78. 64. u Luc 12. 18. Hab. 2. 6.
15 Ei weddillion ef a gleddir ym s marwolaeth: a'i wragedd t gweddwon ni wylant.
16 Er iddo u bentyrru arian fel llwch, a darparu dillad fel clai;

x Diar. 28. 8. Preg. 2. 26. y Mat. 7. 27. z Eſa. 1. 8. Galar. 2. 6. a 2 Bren. 22. 20. Jer. 8. 2. b Sal. 37. 36. c Pen. 18. 11. d Eſe. 12. 19. e Sal. 33. 3. Mat. 25. 41. f Dan. 4. 31. g Eſe. 14. 25. h Dat. 18. 20.
17 Efe a'u darpara, ond y x cyfiawn a'u gwiſg: a'r diniwaid a gyfranna'r arian.
18 Efe a adeiladodd ei dŷ fel y gwyfyn, ac fel bwth a wnaeth gwyliwr.
19 Y cyfoethog a huna, ac ni's a ceſglir eſ, efe a egyr ei lygaid, b ac nid yw.
20 c Dychryniadau a'i goddiweddant ef fel dyfroedd: corwynt a'i lladratta ef.
21 Y dwyreinwynt a'i cymmer ef i ffordd, ac efe a ä d ymaith; ac a'i f teifi ef ſel corwynt allan o'i le.
22 Canys Duw a deifl arno ef, ac nid arbed: gan ffoi, g efe a fynnai ffoi rhag ei law ef.
23 h Curant eu dwylaw arno, ac a'i hwtiant allan o'i le.

a Diar. 23. 4. b Ecſ. 36. 1. Deut. 8. 9. c Eſa. 29. 15. 1 Cor. 4. 5. d 1 Bren. 4. 33. Preg. 1. 13. e dwſr. † oddi wrth y gwaith. ‡ na welwyd erioed. ‖ a ddiyſbyddwyd oddi wrth y mwyngloddiau. e Eſa. 28. 28. * cladd-yd. f Ezec. 28. 14. mwyn diſglair a gło. g Ecſ. 24. 10. h Sal. 16. 11. i Pen. 22. 25. Adn. 20. Diar. 24. 13. Preg. 7. 24. k Adn. 14. l Adn. 12. m Mat. 13. 44. n Adn. 14. o Mat. 11. 27.
PEN. XXVIII.
1 *Bod gwybodaeth am bethau naturiol.* 12 *Ond mai godidog ddawn Duw yw doethineb.*

DIAU ſod gwythen i'r arian; a lle i'r aur, *lle* y a coethant *ef*.
2 Haiarn a dynnir allan o'r pridd; ac o'r garreg y toddir b pres.
3 *Duw* ſydd yn goſod c terfyn ar dywyllwch, ac yn chwilio allan hob d perfeithrwydd; *hyd yn oed* meini tywyllwch a chyſgod angau.
4 Y mae'r * afon yn torri allan † oddi wrth y trigolion, *y dyfroedd* a ‡ anghofiwyd gan y troed: hwy a ‖ fychaſant ac a aethant ymaith oddi wrth y dynion.
5 Y ddaearen, o honi y daw e bar * trowyd megis tan *f* oddi tani.
6 Ei cherrig hi *a ſyddant* le i g Saphir; a phriddellau aur ſydd iddi.
7 *Y mae* b llwybr nid adnabu aderyn, ac ni chanfu llygad barcut:
8 Yr hwn ni ſathrodd cenawon llew; nid aeth hen lew trwyddo.
9 Y mae efe yn eſtyn ei law at y gellfeini: y mae efe yn dymchwelyd mynyddoedd o'r gwraidd:
10 Y mae efe yn peri i afonydd dorri trwy'r creigiau; ac y mae ei lygad ef yn gweled pob peth gwerthfawr.
11 Y mae efe yn rhwymo'r afonydd rhag llifo, ac yn dwyn *peth* dirgel allan i oleuni.
12 *Ond* pa le y ceir i doethineb? a pha le y *mae* trigle dyall?
13 Ni wyr dyn beth a dâl hi; ac ni cheir hi yn nhir y rhai byw.
14 Y mae'r dyfnder yn dywedyd, Nid *ydyw* hi ynof fi: ac y mae'r môr yn dyweud, Nid *ydyw hi* gyd a myfi.
15 Ni cheir hi er aur pur; ac ni ellir pwyſo ei gwerth hi o arian.
16 Ni chyffelybir hi i'r aur o Ophir; nac i'r onics gwerthfawr, nac i'r ſaphir.
17 Nid aur a grifial a'i cyſtadla hi: na lleſtr o aur dilin *ydd* gydwerth iddi.
18 Ni chofir y cwrel nâ'r gabis: canys *gwell yw* caffaeliad doethineb nâ gemau.
19 Ni ellir cyffelybu y topaz o Ethiopia iddi hi: ni chyd-briſir hi â gair pur.
20 Gan hynny *i* o ba le y daw doethineb? a pha le y *mae* man-gre dyall?

p Diar. 3. 15. q Sal. 135. 7. r Jer. 5. 24. s Sal. 90. 1. t 1 Cor. 1. 30. u 1 Cor. 2. 10. x Deut. 4. 6.
21 Canys hi a *m* guddiwyd oddi wrth lygaid pob dyn byw; a hi a ddirgelwyd oddi wrth ehediad y nefoedd.
22 *n* Colledigaeth a marwolaeth ſydd yn dywedyd, Ni a glywſom â'n cluſtiau ſôn am dani hi.
23 Duw ſydd yn o dyall ei ffordd hi; ac efe a edwyn ei lle hi.

24 Canys y mae efe yn edrych ar eithafoedd y ddaear, *ac* yn *p* gweled dan yr holl nefoedd;
25 *q* I wneuthur pwys i'r gwynt; ac efe a bwyſa'r dyfroedd wrth feſur.
26 Pan wnaeth efe ddeddf i'r *r* gwlaw, a ffordd i feill a tharanau:
27 Yna efe a'i gwelodd hi, ac a'i *s* mynegodd hi; efe a'i *t* parottôdd hi, a hefyd efe a'i *u* chwiliodd hi allan.
28 Ac wrth ddyn efe a ddywedodd, Wele, *x* ofn yr Arglwydd, hynny *ydyw* doethineb, a chilio oddi wrth ddrwg *ſydd* ddyall.

PEN. XXIX.
1 *Job yn cwyno iddo ei hun, o herwydd ei ſtyddfiant a'i amrhyddedd, a'r parch a gaveſai o'r blaen.*

YNA Job a barablodd drachefn, ac a ddywedodd,
2 Oh na bawn i fel *yn a* y miſoedd o'r blaen; fel *yn* y dyddiau *pan* gadwai Duw fi;
3 Pan wnai efe i'w *b* oleuni lewyrchu ar fy mhen, wrth oleuni o'r hwn y rhodiwn *trwy* c dywyllwch;
4 Pan oeddwn yn nyddiau fy ieuengctid, *d* a dirgelwch Duw ar fy mhabell;
5 Pan *oedd* yr Hollalluog etto *e* gyd â mi, a'm plant o'm hamgylch.
6 *f* Pan olchwn fy nghamrau âg ymenyn, a *phan* dywalltai'r *g* graig i mi afonydd o olew.
7 Pan awn allan i'r *h* porth trwy'r dref, *pan* barottôwn fy eiſteddfa yn yr heol:
8 I langciau a'm gwelent *i* ac a ymguddient; a henuriaid a gyfodent, *ac* a ſafent i fynu.
9 Tywyſogion a *k* attalient eu hymadroddion, ac a oſodent *eu* llaw ar eu *l* genau.
10 Pendefigion a dawent â ſon, a'u tafod a lynai wrth daflod eu genau.
11 Pan y'm clywai cluſt, hi a'm *m* bendithiai; a phan y'm gwelai llygad, efe a *n* dyſtiolaethai gyd â mi:
12 Am fy mod yn o gwaredu'r tlawd *a* ſyddai yn gweiddi, a'r amddifad, a'r *bwn* ni *byddai* gynnorthwywr iddo.
13 *p* Bendith yr hwn oedd ar ddarfod am dano, a oddeusi arnaf; a gwnawn i galon y wraig *q* weddw lawenychu.
14 *r* Gwiſgwn gyfiawnder, a hithau a wiſgai am danaf fi: a'm barn *ſyddai* fel mantell a choron.
15 *s* Bygâd oeddwn i'r dall; a thraed *oeddwn* i'r *t* cloff.
16 Tad *oeddwn* i'r anghenog; *u* a'r cwyn ni wyddwn, a chwiliwn allan.
17 Drylliwn hefyd *x* gilddannedd yr anghyfiawn, ac *a y* dynnwn yr yſglyfaeth allan o'i ddannedd ef.
18 Yna y dywedwn, Byddaf farw yn *z* fy nyth; a byddaf mor ami *fy a* nyddiau a'r tywod.
19 Fy *b* ngwreiddyn *oedd* yn ymdaenu wrth y *c* dyfroedd; a'r gwlith a arofodd ar hyd nos ar fy mrig.
20 *d* Fy ngogoniant *oedd* îr ynof fi; *e* a'm bwa a adnewyddai yn fy llaw.
21 Hwy a wrandawent arnaf, ac *f* a ddiſgwylient; diſtawent wrth fy *g* nghyngor.
22 Ar ol fy ymadrodd *h* ni ddywedent hwy eilwaith, a'm hymmadrodd a ddiferai arnynt hwy.
23 A hwy a ddiſgwylient am danaf *i* fel am y glaw; ac a ledent eu genau fel *am* y *k* diweddar wlaw.
24 *Os l* chwarddwn arnynt hwy, *m* ni chredent; ac ni wnaent hwy i lewyrch fy wyneb fyrthio.
25 Dewiſwn eu *n* ffordd hwynt, eiſteddwn yn bennaf, a thrigwn fel *o* brenin mewn llu, *p* megis yr hwn a gyſura rai galarus.

e Sal. 77. 5, 7. f Sal. 18. 28. Eſa. 60. 20. g Sal. 23. 4. d Sal. 25. 14. e Barn. 6. 12. f Gen. 49. 11. Deut. 32. 13, 14. g Sal. 81. 16. h Deut. 26. 6. i Marc 6. 20. Rhuf. 13. 7. k Iago 1. 19. l Barn. 18. 19. m Diar. 29. 24. n Marc 7. 37. o Sal. 72. 12. Diar. 21. 13. p 2 Tim. 1. 16. q Sal. 68. 5. Iago 1. 27. r Deut. 24. 13. s Num. 10. 31. t Mica 4. 7. u Diar. 29. 7. x Sal. 58. 6. y 1 Sam. 17. 35. z Sal. 30. 6. a Diar. 9. 11. b Pen. 18. 16. c Sal. 1. 3. Jer. 17. 8. d 2 Sam. 7. 9. e Gen. 49. 24. Eſa. 40. 31. f Diar. 8. 34. g Diar. 11. 14. h Act. 17. 11. i Sal. 72. 6. k Zec. 10. 1. l Diar. 29. 9. m Luc 24. 41. n Sal. 16. 11. o 17. 5. o Diar. 29. 14. p 2 Cron. 20. 20.

P E N. XXX.

1 *Troi anrhydedd Job yn ddygn ddiyſtyrwch.* 15 *a'i bawddfyd yn addfyd blin.*

OND yn awr *g rhai ſy'* ieuangach na mi ſydd yn ſy *a* ngwatwar, y rhai y diyſtyraſwn eu tadau i'w goſod gyd a chwn fy nefaid.

2 *b* I ba beth *y gwaſanaethai c* cryfdwr eu dwylaw hwynt i mi? darfuaſai am henaint ynddynt hwy.

3 *d* Gan angen a newyn, unig *oeddynt*: yn ffoi i'r anialwch gynt yn *e* ddiffaith ac yn wyllt:

4 Y rhai a *f* dorrent yr hoccys mewn bryſglwyni, a gwraidd meryw yn *g* fwyd iddynt.

5 Hwy a *h* yrrid ymaith o fyſg *dynion*, (gwaeddent ar ɛu hol hwy, fel *ar ol* lleidr)

6 I drigo mewn holltau dyffrynoedd tyllau'r ddaear, ac *yn* y creigiau.

7 Hwy a ruent ym *i* mhlith perthi: hwy a ymgaſglent dan ddanadl.

8 Meibion yr ynfyd, a meibion rhai anenwog *oeddynt*; gwaelach na'r ddaear oeddynt.

9 Ac yn awr eu *k* cân hwy ydwyf fi, a myfi, iydd yn deſtun iddynt.

10 Y maent yn fy ffieiddio, yn *l* cilio ym mhell oddi wrthyf; ac nid arbedant *m* boeri yn fy wyneb.

11 O blegid iddo *n* ddattod fy rhaff, a'm cyſtuddio; hwythau a ollyngaſant y *o* ffrwyn yn fy ngolwg i.

12 Y rhai ieuainge ſy'n codi ar *p* fy *llaw* ddehau; y maent yn gwthio fy nhraed, ac *q* yn ſarnu i'm herbyn ffyrdd eu dinyſtr.

13 Anrheithiant fy *r* llwybr, *ſ* ychwanegant fy nhrueni, *t* heb blaid iddynt.

14 Y maent hwy yn dyfod *arnaf u* megis *dwfr trwy* adwy lydan: y maent yn ymdreiglo *arnaf* * wrth yr anrhaith.

15 *x* Dychryniadau a drôwyd arnaf c fel gwynt yr erlidiant fy enaid: a'm cynnyrchiolaeth a â heibio fel cwmwl.

16 Am hynny yr *y* ymdywallt fy enaid yn awr arnaf; dyddiau cyſtudd a ymaflaſant ynof.

17 Y *z* nos *y* tyllir fy eſgyrn o'm mewn: a'm giau *a* nid ydynt yn gorphwys.

18 Trwy fawr nerth *fy nghlefyd*, fy *b* ngwiſg a newidiodd: efe a'm *c* hamgylcha fel coler fy mhais.

19 Efe a'm *d* taflodd yn y clai; ac aethum yn gyffelyb i lwch a lludw.

20 Yr ydwyf yn llefain arnat ti, ac nid ydwyt yn *e* gwrando: yr ydwyf yn *f* ſefyll, ac *g nid* yſtyri wrthyf.

21 Yr wyt yn troi yn *b* greulon yn fy erbyn; yr wyt yn fy ngwrthwynebu a nerth dy law.

22 Yr wyt yn fy nyrchafu i'r gwynt: yr ydwyt yn gwneuthur i mi farchogaeth *arno*, ac yr ydwyt yn *i* toddi fy ſylwedd.

23 Canys myſi a wn *y* dygi *h* i farwolaeth; ac i'r *k* ty rhagderfynedig i bob dyn byw.

24 *l* Diau nad eſtyn *efe* law i'r bedd, er *hod* gwaedd ganddynt yn ei † ddinyſtr ‡ ef.

25 *m* Oni ŵylais i dros yr hwn oedd galed *ei* fyd, *oni* obidiodd fy enaid dros yr anghenog?

26 *n* Pan edrychais am ddaioni, dryg-fyd a ddaeth; pan ddiſgwyliais am oleuni, tywyllwch a ddaeth.

27 Fy *o* amyſgaroedd a ferwaſant, ac ni orphwyſaſant: dyddiau cyſtudd a'm *p* rhagflaenaſant.

28 *q* Cerddais yn alarus *r* heb yr haul: codais, a gwaeddais yn y gynnulleidfa.

29 *ſ* Yr ydwyf yn frawd i'r dreigiau, ac yn gyfaill i gwiion yr eſtrys.

30 *t* Fy nghroen a dduodd am danaf, a'm heſgyrn a loſgaſant gan wres.

31 Aeth fy nhelyn hefyd yn alar, *x* a'm horgan fel llais rhai yn ŵylo.

P E N. XXXI.

1 *Job ar gyboedd yn dangos ei burdeb mewn amryw bethau.*

MYFI a wnaethum ammod a'm *a* llygaid; pa ham gan hynny y *b* meddyliwn am forwyn?

2 Canys *c* pa ran *fyddai gan* Dduw, oddi uchod? a *pha* etifeddiaeth *oddi wrth* yr Hollalluog, o'r uchelder?

3 *d* Onid *oes* dinyſtr i'r anwir? a *dialedd* dieithr i'r rhai ſy'n gweuthur anwiredd.

4 *e* Onid ydyw efe yn gweled fy ffyrdd i? ac yn cyfrif *fy* holl gamrau?

5 Os *f* rhodiais mewn oferedd, ac os pryſurodd *g* fy nhroed i dwyllo;

6 *h* Pwyſed fi mewn cloriannau cyfawn, a mynned Duw *i* wybod fy *k* mherfeithrwydd.

7 Os gŵyrodd fy ngherddediad allan o'r ffordd; a *l* myned o'm calon ar ol fy llygaid, *m* neu lynu dim aflan wrth fy nwylaw:

8 *Yna n* hauwyr fi, bwyttaed arall; ie, o dadwreiddier fy hiliogaeth i.

9 Os twyllwyd fy nghalon *p* gan wraig, ac *o q* cynllwynais wrth ddrws fy nghymydog;

10 *r* Maled fy ngwraig innau i *tw*r arall, *ſ* ac ymgrymmed crailt arni hi.

11 Canys yfgelerder *ydyw t* hyn, ac *u* anwiredd *ydyw i'w gofpi gan* farnwyr.

12 Canys tan *ydyw* a yfa oni *x* anrheitho, ac a ddadwreiddia fy holl ffrwyth.

13 *y* Os diyſtyrais achos fy ngwas a'm gwaianaethferch, pan * ymryſonent â mi.

14 Pa beth gan hynny a wnaf pan godo Duw? a phan *a* ymwelo efe, pa beth a attebaf iddo?

15 *b* Onid yr hwn a'm gwnaeth i yn y groth, a'i gwnaeth yntau? ac onid yr un a'n lluniodd yn y bru?

16 Os atteliais *dâm c* o, ddeiſyfiad y tlawd, ac *os* gwnaethum i lygaid y weddw ddiffygio;

17 Ac os bwytteais fy mwyd yn unig, *d* ac oni fwyttaodd yr ymddifad o hono;

18 (Canys † efe a gynnyddodd gyd a mi, fel *gyd a* thad o'm hieuengtid; ac o groth fy mam, mi a'i tywyſais ‡ hi.)

19 Os *e* gwelais neb yn marw o eiſiau dillad, a'r anghenog heb wiſg;

20 Os ei *lwynau* ef ni'm *y* bendithiaſant, ac *oni* chynneſodd efe gan gnu fy nefaid;

21 *g* Os codais fy llaw yn erbyn yr amddifad, *h* p a welwn fy nghymmorth yn y porth:

22 *i* Syrthied fy mraich oddi wrth fy yſgwydd, a thorrer fy mraich oddi wrth y cymmal.

23 Canys *k* ofn dinyſtr Duw *oedd* arnaf, a chan ei uchelder ef ni allwn oddef.

24 *l* Os goſodais fy ngobaith *mewn* aur, ac os dywedais wrth aur coeth, Fy ymddiried *wyt*;

25 *m* Os llawenychais am *fod* fy nghyfoeth yn fawr, ac o blegid i'm llaw gael llawer:

26 *n* Os edrychais ar yr haul pan dywynnai, a'r lleuad yn cerdded yn ddiſglair;

27 Ac os hudwyd fy *o* nghalon yn guddiedig, ac *os* fy ngenau a *p* guſanodd fy llaw.

28 Hyn hefyd *fuaſai q* anwiredd i'w gofpi gan y barnwyr: canys *r* gwadaſwn Dduw uchod.

29 *ſ* Os llawenychais i am || drychineb yr hwn a'm casai, ac os ymgodais pan * ddigwyddodd drwg iddo: 30 Ac

a 2 Bren. 2. 23. Pen. 16. 20.
b Pen. 26. 2.
c 1 Toan 2. 14.
d Diar. 23. 24.
e Eſa. 13. 21, 22.
f Amos 7. 4.
g Deut. 28. 48.
h Gen. 21. 16, 21.
i 2 Cor. 5. 13.
k Iago 4. 2, 3.
l Sal. 35. 15.
m Diar. 23. 5.
n Eſa. 50. 6. Mat. 26. 67.
o Pen. 12. 18. Sal. 39. 9.
p Iago 3. 3, 8.
q Zec. 3. 1.
r Pen. 19. 12.
ſ Act. 13. 10.
t Zec. 1. 15.
u Deut. 32. 36.
x Sal. 69. 2.
* *ſel y rhaiadr.*
y Jer. 17. 17.
z 1 Sam. 1. 15. Sal. 42. 4.
a Galar. 2. 18.
a Pen. 10. 21. Sal. 73. 11.
b Sal. 39. 11.
c Galar. 3. 7.
d Sal. 40. 2.
e Galar. 3. 8.
f Jer. 15. 1.
g Mat. 15. 22.
b Sal. 77. 8, 10.
i Sal. 107. 27.
k Preg. 12. 5. Heb. 9. 27.
l Mat. 14. 31. Act. 4. 30.
† *drangoedigaeth.* ‡ *y marw.* *m* Sal. 35. 13. Rhuf. 12. 15. *n* Jer. 8. 15. *o* Jer. 4. 19. Col. 3. 12. *p* Amos 9. 10. *q* Sal. 38. 6. a 42. 9. *r* Sal. 77. 2. *ſ* Sal. 102. 6. Jer. 9. 2. Mica 1. 8. 30 Ac 5. 11. *n* Deut. 4. 19. *o* Mat. 15. 19. *p* 2. *q* 1 Sam. 15. 23. Adn. 11. *r* Marc 4. 35. 15. || *aflwydd.* * Heb. *gafodd drwg ef.*

t Sal. 119. 83.
u Sal. 102. 3. *x* Eſa. 24. 7, 8.
a Mat. 5. 28.
b Amos 4. 13.
c Pen. 26. 29.
d Amos 15. 3.
e 2 Cor. 16. 9.
f Eph. 4. 15.
g Sal. 119 101.
b Sal. 17. 3
i Gen. 22. 12.
k Sal. 130. 3.
l Preg. 11. 9.
m 2 Cor. 6. 17.
n Lef. 26. 16.
o Sal. 52. 5.
p Preg. 7. 26.
q Jer. 5. 8.
r Barn. 16. 21.
ſ 2 Sam. 12. 11.
t Adn. 5—10.
u Gen. 38. 24.
x Diar. 6. 13.
y 1 Sam. 25. 15. * *ddadleuent.*
z Sal. 44. 21.
a 1 Thef. 1. 8.
b Pen. 34. 19.
c Luc 16. 21.
d Rhuf. 12. 13.
† *y tlawd* ‡ Sef. *y weddw.* Adn. 16.
e Mat. 25. 36.
f Deut. 24. 13.
g Eſa. 58. 5.
b 2 Cron. 19. 7.
i Pen. 22. 7.
k Gen. 39. 9.
l Diar. 10. 15. Marc 10. 24. Luc 12. 15.
m Eſter 5. 17. Hoſ. 13. 10. *ſ* Sal. 1 Tim. 6.

f Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 14.
30 *f* Ac ni ddioddefais i dasfod fy ngenau bechu; gan ofyn eî einioes ef trwy felldithio.

g Sal. 27. 2.
31 Oni ddywedodd dynion fy mhabell, *g* O na chaem o'i gnawd ef! ni ddigonir ni.

a Barn. 21. 25.
32 *x* Ni lettyodd dieithr dyn yn yr heol, agorais fy nrysau i'r ffordd-dollion.

h Pedr 4. 9.
33 Os cuddiais fy nghamweddau y fel Adda, gan guddio *fy* anwiredd yn fy mynwes;

i Gen. 3. 12. Diar. 28. 13. Hos. 6. 7.
34 A ofnais i dyrfa lliosog, neu a'm dychrynai ∝ dirmyg teulu; fel *y a* tawn heb fyned allan o'm drws?

k Num. 25. 15.
35 O am un a'm gwrandawai! *k* wele, fy nymuniad yw, i'r *b* Hollalluog fy atteb, ac ysgrifrenu o'm gwrthwynebwr lyfr.

a Act. 32. 27.
36 Diau y dygwn ef ar fy ysgwydd, a rhwymwn ef yn *lle* coron i mi.

b Pen. 13. 22. Sal. 26. 1.
37 *d* Mynegwn iddo rifedi fy nghamrau; fel tywysog y *e* nesawn atto.

c Mat. 5. 11.
38 Os ydyw fy nhir yn *f* llefain yn fy erbyn, ac *os* ydyw ei gwysiau yn cyd-wylo;

d 1 Pedr 3. 15.
39 Os bwytteais ei gnwd ef heb arian, ac *os* cystuddiais enaid ei berchennogion ef:

e Diar. 28. 1.
40 *b* Tyfed ysgall yn lle gwenith, a † bulwg yn lle haidd.

f Hab. 2. 11. *g* Iago 5. 4. *b* Gen. 3. 18. † Neu, *chwyn mwyeidiol.*

Diwedduryd geiriau Job. Pen. 33. 8.

P E N. XXXII.

1 *Elihu yn beio Job a'i dri chyfaill.* 19 *Ei zêl ef.*

FElly y tri gwr yma, a *a* beidiasant ag atteb i Job, am ei *fod* ef yn *b* gyfawn yn ei olwg ei hun.

a Pen. 25. 6. *b* Pen. 14. 4.

2 Yna *c* digofaint Elihu, mab Baracel y *d* Buziad, o genedl Ram, a gynneuodd: ei ddigofaint ef a gynneuodd yn erbyn Job, am farnu o honno ei enaid yn *e* gyfiawn o flaen Duw.

c Rhuf. 10. 2. *d* Gen. 22. 21. *e* Pen. 19. 7.

3 A'i *f* ddigofaint ef a gynneuodd yn erbyn ei dri chyfaill, am na chawsent hwy atteb, ac *er hynny, g* farnu o honynt Job yn euog.

f Iago 1. 20. *g* Pen. 15. 6.

4 Elihu hefyd a arosasai wrth Job nes darfod iddo lafarnu: canys *yr oeddynt* hwy yn hŷn nag ef o oedran.

h Pen. 4. 11.

5 Pan welodd Elihu nad *oedd* atteb gan y tri wyr hyn, yna y cynneuodd ei ddigofaint ef.

i Iago 1. 19.

6 Ac Elihu, mab Baracel y Buziad, a attebodd ac a ddywedodd, Ieuange ydwyf o oedran, chwithau *ydych* henafgwyr; am hynny yr *i* arswydais, ac yr ofnais ddangos fy meddwl i chwi.

k Pen. 8. 8. Heb. 5. 12 *l* 1 Cor. 2. 6.

7 Dywedais, *k* Dyddiau a draethant, a lluaws o flynyddoedd a ddysgant *l* ddoethineb.

m 1 Cor. 3. 20. *n* Preg. 2. 26.

8 Ond y *mae m* ysbryd mewn dyn, ac *n* ysbrydoliaeth yr Hollalluog sydd yn gwneuthur iddynt hwy ddyall.

9 Nid yw *gŵyr* mawrion o ddoeth, *fyn amser*: ac nid yw henafgwyr yn deall *y* barn.

o 1 Cor. 1. 17, 26. *p* 1 Cor. 2. 8.

10 Am hynny y dywedais, Gwrandewch *q* minnau a ddangosaf fy meddwl.

q Diar. 18. 13.

11 Wele, *q* disgwyliais wrth eich geiriau; clustymwrandewais ê ch rhesymmau, tra y chwiliasoch chwi am eiriau.

r Diar. 18. 15. Act. 18. 28.

12 Ie, *r* mi a ddeliais arnoch; ac wele, nid *oedd un* o honoch yn *s* argyhoeddi Job, *t* gan atteb ei eiriau ef:

s 1 Tim. 1. 7. *t* 1 Cor. 14. 24.

13 *u* Rhag dywedyd o honoch, Ni a gawsom ∝ ddoethineb: y Duw *fydd* yn ei wthio ef i lawr, ac nid dyn.

u Jer. 9. 23. *x* Pen. 8. 8.

14 Gan na * hwyllodd efe *d* ymadroddion yn ei erbyn i: felly nid attebaf finnau iddo â ch geiriau chwi.

y Pen. 6. 21. * *ibrefyn-odd.* ∝ Amos 5. 13. *a* 1 Cor. 1. 19. *b* 2 Cor. 3. 14.

15 Hwy a ∝ synnasant, nid attebasant mwy; *d* peidiasant â llafaru.

16 Gwedi-disgwyl o honof (canys ni lafarent, eithr sefyll heb atteb mwy)

17 *Dywedais,* Minnau a attebaf fy rhan, minnau a ddangosaf fy meddwl.

18 Canys yr ydwyf yn llawn geiriau: y mae'r ysbryd *sydd* yn fy *b* aghymell.

19 Wele, fy mol *fydd* c fel gwin nid agorid arno; y mae efe yn holli fel *d* costrelau newyddion.

c Act. 4. 20. *d* Mat. 9. 17.

20 Dywedaf, fel y caffwyf fy anadl: *e* agoraf fy ngwefusau, ac attebaf.

e Eph. 6. 19.

21 *f* Ni ddeliaf yn awr wyneb neb: ni wenheithiaf wrth ddyn.

f Lef. 15. 16.

22 Canys *b* ni fedraf wenheithio; *pe gwnaethai,* buan i'm *i* cymmerai fy Nghreuthurwr ymaith.

g Act. 12. 22. *b* Mat. 22. 16. *i* Act. 12. 23.

P E N. XXXIII.

1 *Elihu yn ymresymmu â Job.* 8 *Ymddangos nad yw Duw rwymedig i roi cyfrif o'i ffyrdd.*

OHerwydd pa ham, Job, *a* clyw attolwg fy ymadroddion; a gwrando fy holl eiriau.

a Act. 10. 33. *b* Sal. 37. 30.

2 Wele yr ydwyf yn awr yn *b* agoryd fy ngenau; mae fy nhafod yn dywedyd yn nhafod fy ngenau.

c Sal. 37. 31.

3 O uniondeb fy *c* nghalon *y bydd* fy ngeiriau; a'm gwefusau a adroddant wybodaeth bur.

1 Thes. 1. 3.

4 *d* Ysbryd Duw a'm gwnaeth i; ac anadl yr Hollalluog a'm bywiocaodd.

d Gen. 2. 7. *e* Pen. 9. 34. 2 Cor. 5. 20.

5 Os gelli, atteb fi: ymbarotto, a saf o'm blaen i.

6 Wele fi, *e* yn ol dy ddymuniad di, yn lle Duw: allan o'r clai y torrwyd finnau.

f Pen. 13. 21. *g* Deut. 18. 14.

7 Wele, *f* ni'th ddychryna fy arswyd i, ac ni bydd fy llaw yn drom arnat.

8 Dywedaist yn ddiau lle *y g* clywais i, a myfi a glywais lais *dy* ymadroddion:

h Pen. 9. 17, 30. *i* Pen. 13. 24.

9 *h* Pur *ydwyf* fi heb gamwedd: glân *ydwyf,* ac heb anwiredd ynof.

10 Wele, efe a gafodd achosion yn fy erbyn: *i* y mae efe yn fy nghyfrif yn elyn iddo,

k Pen. 13. 27. *l* Pen. 31. 4.

11 *k* Y mae yn gosod fy nhraed yn y cyffion: y mae yn *l* gwylied fy holl lwybrau.

12 Wele, *yn* hyn *m* nid ydwyt gyfiawn. Mi a'th attebaf, mai mwy ydyw *n* Duw na dyn.

m Iago 3. 2. *n* Sal. 115. 3.

13 Pa ham yr o ymrysoni yn ei erbyn ef? o herwydd *p* nid ydyw efe yn rhoi cyfrif am ddim o'i weithredoedd.

o Esa. 45. 9. *p* Mat. 20. 15.

14 Canys y mae Duw yn llafaru unwaith, ie, *q* dduywaith; *ond* ni *r* dyall *dyn.*

q Sal. 2. 10.

15 Trwy hûn, *a thrwy s* weledigaeth nos, pan syrthio trwm gwsg ar dynion, wrth hepian ar wely;

r Mica 6. 9. Ioan 1. 5. *s* Num. 12. 6.

16 Yna yr *t* egyr efe glustiau dynion, ac y *u* sicha efe addysg iddynt:

t Esa. 32. 3.

17 I dynnu dyn *oddi* wrth ei * waith, ac *x* guddio balchder oddi wrth ddyn.

u Luc 9. 44. * *amcan,* neu,

18 Y mae efe yn cadw ei enaid ef rhag y pwll; a'i hoedl ef rhag ei cholli trwy'r *y* cleddyf.

x 2 Cor. 12. 7.

19 Ac efe a geryddir trwy ofid ar ei ∝ wely; a lluaws ei esgyrn ef *a gyflu* cheu:

y Gen. 3. 19. 29. 44.

20 *a* Fel y melldio ei fywyd ef fara, a'i enaid ef fwyd blasus.

z Act. 9. 4. 1 Cor. 11. 1.

21 *b* Derfydd ei gnawd ef allan o olwg: *c* yna ei esgyrn allan, *y rhai* ni welid *o'r blaen.*

a Sal. 94. 12.

22 Nesâu y mae ei enaid i'r bedd, *d* a'i fywyd i'r dinyswyr.

b 2 Cor. 12. 7.

23 Os bydd gyd ag ef gennad o *t* lad-merydd, un o fil i ddangos i dyn *e* uniondeb:

c Sal. 73. 22. 1 Cor. 11. 32.

24 Yna efe a *e* drugarha wrtho, ac a ddywed, Gollwng efy rhag disgyn o hono i'r clawdd: myfi a gefais iawn.

∝ Gen. 20. 3. Ester 6. 1.

25 Ireiddiach *fydd* ei gnawd ni bachgen: efe a ddychwel at *f* ddyddiau ei ieuengctid.

Mat. 27. 19. *d* Sal. 102. 5.

26 Efe a weddia ar *g* Ddduw, ac yntau a fydd boddlon iddo; ac efe a edrych yn ei wyneb ef mewn *h* gorfoledd: canys efe a dâl i ddyn ei gyfiawnder.

e Esa. 27. 4. *f* Pen. 9. 34. *g* Sal. 123. 2. 27. 4.

27 Efe a edrych ar ddynion, ac *os* dywed, *i* Pechais, *d* a gamsyniais, 2 Sam. 24. 10. *e* Sal. 86. 5. *f* Sal. 103. 4. *g* Diar. 28. 13. *h* Sal. 4. 7.

i 2 Sam. 12. 13. *k* Rhuf. 6. 21. *l* Eſa. 38. 17. *m* Sal. 56. 13. *n* 2 Cor. 1. 24. *o* Sal. 34. 11. *p* 1 Bren. 20. 11. *q* Diar. 3. 33.

wed *neb*, *i* Mi a bechais, ac a wyrais uniondeb, *k* ac ni lwyddodd i mi.

28 Eſe a waned ei enaid *e* chaſ *l* myned i'r clawdd, a'i fywyd a wel oleuni.

29 Wele, hyn oll a wna Duw, ddwywaith *neu* dair a dyn,

30 I *m* ddychwelyd ei enaid eſ o'r pwll, i'w oleuo a goleuni y rhai byw.

31 Gwrando, Job, clyw fi: taw, ac mi a lafaraf.

32 Od oes geiriau gennyt, *n* atteb fi: llafara; canys chwennychwn dy gyfiawnhau di.

33 Onid è, *o* gwrando fi: bydd ddiſtaw, *p* ac myfi a ddyſgaf i ti *q* ddoethineb.

P E N. XXXIV.

Elihu yn ceryddu Job. 10 *Na'i gall yr Hollalluog fod yn anghyfiawn.*

a Diar. 1. 5. *b* 1 Tim. 4. 12. *c* 1 Pen. 6. 20. *d* Rhuf. 12. 1. *e* Pen. 27. 2. *f* Pen. 19. 7. *g* Pen. 9. 22. *h di-iachâd.* † Heb. *iacth*, Pen. 6. 4. *i* Pen. 1. 8. *k* Pen. 15. 16. *l* Diar. 4. 14. *m* Pen. 9. 22. *n* Deut. 32. 4. *o* Sal. 62. 12. *p* Diar. 5. 21. *q* Gen. 18. 25. *r* 1 Cron. 29. 11. *s* Diar. 8. 31. † *drefnedd.* *t* Sal. 104. 29. *u* Gen. 3. 19. *x* 1 Cor. 10. 13. *y* 2 Sam. 23. 3. *z* Eſa. 12. 28. *a* Diar. 8. 16. *b* Rhuf. 2. 11. *c* Pen. 31. 35. *d* Dat. 18. 8. *e* Eſa. 12. 2. *f* Dan. 2. 43. ‖ *hymmud.* *g* Gen. 1. 2. *h* Sal. 139. 12. Jer. 23. 24. *i* Ezra 9. 13. *k* Dan. 2. 21. *l* Dat. 2. 2. * *pan* *m* Pen. 10. 20. † *faburit*

1 Elihu a lafarodd ac a ddywedodd,

2 *a* Ha wyr *a* doethion, *b* gwrandewch fy ymadroddion; a *chwithau* y rhai ydych yn gwybod, cluſt-ymwrandewch.

3 Canys y *c* gluſt a farn ymadroddion, fel yr archwaetha'r genau fwyd.

4 Dewiſwn i ni farn, gwybyddwn rhyngom *d* pa beth ſydd dda.

5 Canys dywedodd Job, cyfiawn ydwyf: a *e* Duw a ddug ymaith fy marn.

6 A ddywedaſ fi *f* gelwydd yn erbyn fy matter fy hun? *g* * anaele, *yw* fy † archoll heb gamwedd.

7 *b* Pa wr *ſydd* fel Job, *i* *yr hwn* a yf watworgerdd fel dwfr?

8 Ac a rodia ynghymdeithas *k* gyd â gweithredwyr anwiredd, ac ſydd yn myned gyd â dynion annuwiol.

9 Canys dywedodd, *l* Ni fuddia i wr ymhyfrydu â Duw.

10 Am hynny chwychwi wyr calonnog, gwrandewch arnaf. *m* Pell oddi wrth Ddnw fyddo *gamweithur* annuwioldeb, ac oddi wrth yr Hollalluog *weithredu* anwiredd.

11 Canys *n* efe a dâl i ddyn ei waith; *o* ac efe a wna i wr gael yn ol ei ffyrdd ei hun.

12 Diau hefyd na wna Duw yn annuwiol; ac na wyra yr Hollalluog farn.

13 *p* Pwy a roddes iddo ef ly wodraethu *r* ddaear? *r* a phwy a *s* oſododd yr holl fyd?

14 *t* Os goſyd ei galon ar *ddyn*, *u* caſgl efe atto ei hun ei yſpryd a'i anadl eſ;

15 *x* Pob cnawd a gyd drengai, a dyn a ddychwel i'r pridd.

16 Ac od *oes u* dyall *ynot*, gwrando hyn: gluſt-ymwrando â llef fy ymadroddion.

17 A gaiff yr hun ſydd yn *z* casau barn, lywodraethu? ac a ferni di yr hwn ſydd gyfiawn odiaeth, yn anghyfiawn?

18 A ddywedir wrth frenin, y Dryglon *a* ydwyt? *a*, Annuwiol *ydych*, wrth *c* dywysogion?

19 *Pa faint llai wrth* yr hwn *d* ni ddercbyn wynebpwy tywyſogion, ac nid ecdwya y goludog o flaen y tlawd? canys *e* gwaith ei ddwylaw ef *ydynt* oll.

20 Hwy a fyddant feirw *f* mewn mynepr, a *d* hanner nos y cynnyrfa'r bobl, ac yr aiſt ymaith: a'r cadarn a *g* ymdir heb *waith* llaw.

21 Canys ei *f* lygaid *ef ydynt* ar fyrdd dyn, ac efe a wel ei holl gamrau ef.

22 *g* Nid *oes* dywyllwch na chyſcod angau, lle y gall gyrhai lydd yn gweithio anwiredd, ym gudio.

23 *b* Canys ni oſyd *Duw* ar ddyn ychwaneg *nag a baedio* i fel y gallo efe lyned i gyfraith â Duw.

24 Efe a *i* ddryllia rai cedyrn yn anchrif, *k* ac a *e* oſyd eraill yn eu lle hwynt.

25 Am hynny efe a *l* edwyn eu gweithredoedd hwy: a * phan newidio efe y *m* nos, hwy a † dderyllir.

26 Efe a'u tery hwynt, megis rhai annuwiol, yn *n* atnlwg:

27 Am iddynt *o* gilio oddi ar ei ol ef, ac *p* nad yſtyrient ddim o'i ffyrdd ef:

28 *q* Gan ddwyn gwaedd y tlawd atto *e* Neh. 9. ef, *r* ac efe a wrendy waedd y cyſtuddiol. 33.

29 *s* Pan efmwythao efe, pwy a anef- *p* Sal. 28. mwytha? a phan guddio efe *ei* wyneb, 5. pwy a edrych arno? pa un bynnag ai yn erbyn *t* cenedl, ai yn erbyn dyn yn unig: *q* Iago 5.

30 Fel *u* na theyrnaſai dyn truantus, *a* *r* Sal. 12. ac na rwyder y bobl.

31 Diau wrth Dduw, yr hwn a ddywed, *s* *x* Mi a faddeuais, ni'th anheithiaf, *y* i *dyfid dyſwedyd*,

32 Heb law a welaf, y dyſg di fi: os *t* Jer. 5. 9. gwnaethum anwiredd, *z* ni wnaf fi mwy.

33 *a* Ai wrth dy feddwl di *y dyly foſe?* *u* 1 Sam. Efe ai tâl, pa un bynnag a wnelych ai gwrthod ai dewis, ac nid myfi: am hynny *x* 1 Sam. *b* dywed yr hyn a wyddoſt. 12. 13.

34 Gwyr call, dywedant i mi; a'r gwr *c* doeth, clywed fi.

35 Job a ddywedodd yn *c* annoeth; a'i *y* Sal. 25. *d* eiriau *ydynt* heb ddoethineb. 5. *z* 1 Cor. 13.

36 Fy Nhad, *d* profer Job hyd y diw- 12. edd, am *roddi e* attebion dros *f* ddynion anwir.

37 Canys ychwanegodd wrthryfelgarwch at ei bechod; *g* efe a gurodd *er dauſ-* *a* Sal. 94. *law* yn ein plith ni, ac a amlhaodd ei eir- 10. iau yn erbyn Duw. *b* Ioan 3. 11. *c* Pen. 25.

16. *d* Gen. 22. 12. Sal. 66. 10. & 1 Tim. 5. 22. *f* Pen. 24. 12, 25. *g* Pen. 17. 18.

P E N. XXXV.

Nad oes ymgyſtadlu â Duw. 9 *Bod llawer yn gwaeddu ar Dduw yn eu cyſtuddiau.*

1 Elihu a lafarodd ac a ddywedodd, 2 *a* A gyfrifaſt di yn union *b* dywedyd o honot, *c* *mae* fy nghyfiawnder i yn fwy na'r eiddo Duw?

3 Canys *c* dywedaſt, pa les a wna *hynny* i ti? pa beth a ynnillaf *er fy nglanhau* oddi wrth fy mhechod?

4 Myfi a *d* attebaf i ti, ac i'th gyfeillion gyd â thi.

5 *e* Edrych ar y nefoedd, a gwel; ac *f* edrych ar y cymmylau, y *rhai* lydd uwch na thi.

6 Os pechi, pa *niwed* a wnei di iddo ef? *f* os amlſydd dy anwireddau, pa beth yr wyt yn ei wneuthur iddo ef?

7 *g* Os cyfiawn fyddi, pa beth yr wyt yn ei roddi iddo ef? neu pa beth y mae efe yn ei gael ar *h* dy law di?

8 I *wr i* fel tydi, dy annuwioldeb; ac i fab dyn, dy *k* gyfiawnder, *a all tybi beth.*

9 Gan faint y gorthrymder, *l* hwy a wnaeth i'r *gorthrymedig* lefain; hwy a ſoeddiant rhag braich y cedyrn.

10 Ond ni ddywed, neb, Pa le y mae *i* Pref. 9. Duw, * yr hwn a'm gwnaeth i'n *m* yr hwn lydd yn rhoddi *achoſion* i ganu y nos?

11 Yr hwn ſydd yn ein *n* dyſgu yn fwy nag anifeiliaid y ddaear, ac yn ein gwneuthur yn *o* ddoethach nag ehediaid y nefoedd.

12 *p* Yna hwy a waeddant rhag beichder y rhai drwg, ac ni chlyw efe.

13 *q* Diau na wrendy Duw ofered, ac had ed ych yr Hollalluog arno.

14 Er dywedyd o honot na *r* weli efe *etto y mae* barn ger ei fron ef: *s* diſgwyl dithau wrtho.

15 Ac yn awr, *t* am nad *yw felly*, Efe a ymwelodd yn ei *u* digofaint; *x* etto ni wyr *y* efe mewn dirfawr gaſedi.

16 Am hynny y llefa Job ei ffrin yn *z* ofer; ac yr amlha eiriau *a* heb wybod aeth.

P E N.

a Rhuf. 2. 15. *b* Pen. 27. 2. *c* Pen. 21. 25. *d* 9. 22. 30. 31. *e* Pen. 22. 2. 3. *f* Pen. 22. 12. *g* Sal. 16. 2. Diar. 9. 12. *h* Deut. 6. 25. *i* Rhuf. 11. 35. *k* Act. 16. 18. *l* Luc 18. 7. * Heb. *fy Mae-* *neuwr.* *m* Sal. 42. 8. *n* 149. 5. Act. 16. 25. *o* Sal. 119. 99. *p* Diar. 1. 28. *q* Pen. 27. 9. Jer. 11. 11. *r* Pen. 19. 20. a 23. 9. *s* Sal. 37. 6, 7. *t* Sal. 62. 11. *u* 2 Bren. 6. 15. *x* Ezra 9. 13. *y* Sef. 1. 12. *z* Pen. 34. 35.

Pen. xxxv. *Adn.* 5.] *Ddug ymaith fy marn*, *y* *mae* *th wrcder dan*, Gwrthnia yn cenedl hynyd trefedd broſi ei fai, na gwir tyſtion cywir! *a* Pen. xvii. 33.

P E N. XXXVI.

1 *Duw yn cyfiawn.* 13 *Trwy ymostwng y daw bendith.* 24 *Marwolaw ei waith.*

a 2 Cor. 4. 1, 5.
b 1 Cor. 3. 5.
c Deut. 32. 3, 4. Dat. 14. 7.
d 2 Cor. 2. 17.
e Diar. 25. 14.
f Sal. 51. 17.
g Pen. 9. 4.
Sal. 99. 4.
h 2 Pedr 2. 9.
i Neu. *cyfiawnder*, Sal. 9, 4.
k 1 Bren. *ac* a ddelir a rhaffau gorthrymder; 9. 3.
l Sal. 113. 8.
m Sal. 107. 10. 2 Cron. 33. 13. Pen. 33. 16.
n Sal. 36. 8.
o Deut. 4. 6.
Luc. 13. 3.
p 1 Cor. 11. 30. Mat. 23. 27.
q Rhuf. 2. 5.
r Sal. 10. 4.
s Adn. 8. Pen. 22. 16.
t Neu. *cyfiawnder*, Sal. 72. 4. Sal. 18. 19.
u Sal. 23. 3.
v Pen. 9. 30, 31. Iago 2. 12.
w Sal. 25. 21.
x Sal. 49. 7.
y Diar. 11. 4. Ecl. 12. 29.
z *Angau.* Sal. 66. 18. Heb. 12. 3, 13.
a Pen. 10. 1.
b Heb. 1. 14. Mat. 22. 7.
c Mat. 17. 5. Pen. 34. 13.
d 1 Ioan 1. 5.
e Pat. 15. 3, 4.
m Sal. 92. 6. n 1 Cor. 13. 12. o Sal. 90. 2. p Sal. 147. 8. q Sal. 135. 7. r Sal. 65. 11. s Preg. 11. 5. t Sal. 68. 9. u Sal. 104. 30. v Sal. 19. 12. w Pen. 57. 3.

A C Elihu a aeth rhagddo, ac a ddywedodd,

2 Goddef i mi ychydig, a myfi a fynegaf i ti, *fod gennyf* ymadroddion etto dros *a* Dduw.

3 O *b* bell *y* cymmeraf fy ngwybodaeth, ac i'm Gwneuthurwr y rhoddaf i gyfiawnder.

4 Canys yn wir *d* nid celwydd *fydd fy* ymadroddion: *e* y perffaith o wybodaeth *fydd* gyd â thi.

5 Wele, cadarn *ydyw* Duw, ac ni *f* ddiystyra efe *neb*: *ie*, *g* cadarn o gadernid a doethineb.

6 *h* Nid achub efe *fywyd* yr annuwiol; ond efe a rydd uniondeb *i'r i* trueiniaid.

7 *k* Ni thyn efe ei olwg oddi ar y cyfiawn; eithr *y maent* gyd â *l* brenhinoedd, ar yr orfedd-feinge; *ie*, efe a'u ficrha yn dragywydd, a hwy a ddyrchefir.

8 Ac *m* os *bwy* a rwymir â gefynnau, *ac* a ddelir a rhaffau gorthrymder;

9 *n* Yna efe a ddengys iddynt hwy eu gwaith, a'u hanwireddau, amlhau o honynt:

10 Ac a egyr eu *o* clustiau hwy i *dderbyn* cerydd: ac a ddywed am droi o honynt oddi wrth anwiredd.

11 Os gwrandawant hwy, a'i wasanaethu *ef*, hwy *p* a dreuliant eu dyddiau mewn daioni, a'u blynyddoedd mewn hyfrydwch.

12 Ac oni wrandawant, *q* difethir hwy gan y cleddyf; a hwy *r* a drengant heb wybodaeth.

13 Ond y rhai *s* rhagrithiol o galon a 'chwanegant ddigofaint, ni *t* waeddant pan *u* rwymo efe hwynt.

14 Eu henaid hwythau fydd *x* marw mewn ieuengtid, a'u bywyd gyd â'r aflan.

15 Efe a wared y *y* truan yn ei gystudd, ac a egyr eu clustiau hwynt mewn gorthrymder.

16 Felly hefyd efe a'th *y* symmudasai di o enau cyfyngdra i ehangder, lle nid *oes* gwasgfa; a *z* laig dy fwrdd di *fuasai* yn llawn brasder.

17 *a* Ond ti a gyflawnaist farn yr an*cyfiawn*, nuwiol: barn a chyfiawnder *b* a ymafaelant *ynot*.

18 O herwydd *bod* digofaint, *gochel* rhag iddo dy gymmeryd di ymaith â'i ddyrnod: *c* yna ni'th wared iawn mawr.

19 A briffa efe ar dy *d* olud di? *na a* phrifiad, ar aur, nac ar holl gadernid nerth.

20 *e* Na chwennych y *f* nos, pan dorrer pobl ymaith yn eu lle.

21 Ymochel, *g* nac edrych ar anwiredd: canys hynny a ddewisaist o flaen cystudd.

22 Wele, Duw trwy ei nerth a ddyrchafa: pwy fydd yn *b* dysgu fel efe?

23 *i* Pwy a orchymynodd ei ffordd ef iddo? *k* a phwy a ddywed, Gwnaethoft anwiredd?

Angau. 24 ¶ Cofia *l* fawrhau ei waith ef, ar yr hwn yr edrych dynion.

25 Pob dyn a'i *m* gwel: a dyn a'i cena *n* o bell.

26 Wele, mawr *yw* Duw, ac ni *n* adwaenom *o*: a'r o ni fedrir chwilio allan nifer ei flynyddoedd ef.

27 Canys efe a wna'r *p* defnynnau dyfroedd yn fan: hwy a dywalltant mwy fel y bydd o ei *q* darth;

28 *r* Yr hwn a ddifera, *ac* a *s* ddefynna'r cymmylau, ar ddyn yn helaeth.

29 Hefyd, a ddyall *dyn* daeniadau'r *t* cymmylau, a *x* thwrf ei babell ef?

30 Wele, efe a daenodd ei *y* oleuni ar *z* Pat. 15. no, ac a orchuddiodd wreiddyn y môr.

31 *a* Canys a hwynt y barn efe'r bobloedd, *ac y a* rhydd efe fwyd yn helaeth.

32 Efe a guddia'r goleuni *b* â chymmylau; ac a rydd orchymyn iddo *na theyrnas*, trwy'r *cymmwl* fydd rhyngddynt.

33 Ei *c* dwrf a fynega am dano, a'r anifeiliaid am y tarth.

P E N. XXXVII.

1 *Duw yn ofnadwy yn ei weithredoedd.* 15 *Ei ddoethineb yn anhwiliadwy yn-thynt hwy.*

WRTH hyn hefyd y *a* cryna fy nghalon, ac y dychlamma hi o'i lle.

2 Gan wrando gwrandewch ar *b* fwn ei lef, ac ar y sain a ddaw allan o'i enau ef.

3 Efe a'i *c* hyfforddia dan yr holl nefoedd, a'i *d* fellt hyd eithafoedd y ddaear.

4 *e* Swn a rua ar ei ol efe: efe a wna daranau â llais ei odidowgrwydd, ac nid oeda efe *hwynt*, pan glywir ei dwrf ef.

5 Efe a wna daranau â'i lais yn rhyfedd: *f* y mae yn gwneuthur pethau mwy nag y wyddom ni.

6 Canys *g* efe a ddywed wrth yr eira, Bydd *ar* y ddaear; ac wrth * gawod o wlaw, ac wrth wlaw mawr ei *h* nerth ef.

7 *i* Efe a felia law pob dyn, *k* fel yr adwaeno pawb ei waith ef.

8 Yna yr â y *l* bwystfil i'w loches, ac y trig yn ei le.

9 O'r dehau y daw corwynt; ac oerni oddi wrth y gogledd.

10 *m* A'i † wynt y rhydd Duw *n* rew: a lled y dyfroedd a gyfyngir.

11 Hefyd efe a dreulia o gwmmwl yn dyfrhau; efe a wasgar ei gwmmwl golau.

12 Ac y mae hwnnw yn ymdroi oddi amgylch wrth ei *p* lyw draeth ef: fel y gwnelont hwy beth bynnag a orchymyno efe iddynt, ar hyd wyneb y byd, ar y ddaear.

13 Pa un bynnag ai yn ‡ gofpedigaeth, ai *q* i'w ddaear, ai *r* en daioni, *s* efe a barodd iddo ddyfod.

14 Gwrando hyn Job; *t* saf, ac ystyria ryfeddodau Duw.

15 A wyddoft ti pa bryd y *u* dofparthodd Duw hwynt, ac y gwnaeth efe i oleuni ei gwmmwl lewyrchu?

16 A wyddoft ti oddi wrth *x* bwysau'r cymmylau, rhyfeddodau yr hwn fydd *y* berffeith-gwbl o wybodaeth?

17 Pa fodd *y mae* dy ddillad yn gynnes, pan baro efe'r ddaear yn dawel a'r *z* deheu-*wynt*?

18 A daenaift di *a* gyd ag efe yr wybren, *yr hon* a ficrhawyd fel *b* drych toddedig?

19 Gwna i ni wybod *c* pa beth a ddywedwn wrtho; ni fedrwn ni gyfleu *tin geiriau* gan dywyllwch.

20 A fynegir iddo gi os llafarai? os yngan neb, diau y *d* llyngcir ef.

21 Ac yn awr, ni *e* wel *neb* y goleuni difflair *ydd yn* y cymmylau; ond myned y mae'r gwynt, a'u puro hwynt.

22 O'r gogledd-wynt y daw hindda: y *mae* yn Nuw ogoniant mwy ofnadwy.

23 *Am* yr Hollalluog, *f* ni allwn ni mo'i gael ef: *g* ardderchog yw o nerth, a barn, a helaethrwydd cyfiawnder: ni chyftuddia efe.

24 Am hynny yr *h* ofna dynion ef: nid edrych efe ar neb *i* doeth eu calon.

a Pen. 28. 1.
b Amos 3. 8.
c Pen. 28. 26.
d Eſa. 29. 6. Dat. 18. 1.
e Sal. 29. 3. a 68. 33.
f Pen. 5. 9. Dat. 15. 3.
g Sal. 147. 15, 16.
* *wlaw mân.*
h Sal. 12. 6.
i Ecſ. 9. 25.
k Preg. 3. 11. 12.
l Sal. 111. 2. Sal. 104. 20, 22.
m Sal. 18. 15.
† Heb. *anadi.*
n Pen. 28. 29. Sal. 147. 17.
o Pen. 36. 28, 30. Sal. 104. 24.
‡ Heb. *waelen.* 1 Sam. 12. 18.
p Pen. 38. 27.
q Deut. 9. 3. r 2 Sam. 21. 10. 1 Bren. 18. 45.
s Ecſ. 9. 18, 23.
t Pen. 36. 31. Sal. 111. 2.
u Sal. 119. 90.
x Pen. 28. 25. y Pen. 36.
z 1 Sam. 2. 18. & Mat. 8. 27. a Eſa. 44. 24.
b Rhuf. 1. 20. c Pen 13. 3. d Mat. 12. 37.
e 1 Cor. 13. 9. f 1 Tim. 6. 16. g Pen. 36. 5.
b Mat. 10. 28. i Mat. 11. 25.

P E N. XXXVIII.

1 *Duw yn attob Job: Ac yn dangos iddo ei anwybodaeth.*

YNA yr Arglwydd a attebodd Job allan *a* o'r corwynt, ac a ddywedodd,

2 *b* Pwy *yw* hwn fydd yn tywyllu cynghor â'g ymadroddion heb wybodaeth?

3 *c* Gwregysa dy lwynau yn awr fel gwr; a mynega i mi *yr hyn* a ofynwyf i ti.

4 *d* Pa le yr oeddit ti pan fyfaenais Pr

a Sal. 104. 5.
b Pen. 42. 3.
c Pen. 40. 7.
d Sal. 104. 5.

5 Pwy

e Ezra 3. 11. Sal. 148. 2. Zec. 4.7. *f* Pen. 1. 6. *g* Gen. 1. 9. Sal. 133. 2. Diar. 8. 29. Jer. 5.22. *h* Pen. 26. 10. *i* Adn. 8. Sal. 33.7. *k* Sal. 89. 9. *l* Sal. 74. 16. *m* Ecf. 14. 27. Sal. 104. 35. 2 Pedr 3. 6. *n* Sal. 104. 30. * *fel y cwyr wrth y sêl* o Sal. 10. 15. *p* Sal. 77. 19. *q* Sal. 9. 13. *r* Ioan 14. 5. *s* Eph. 3. 18. *t* Ioan 1. 9. *u* 20. 21. *v* Sal. 135. 7. *x* Ecf. 9. 18. Jof. 10. 11. Eſa. 30. 30. *y* Pen. 37. 3. *z* Gen. 1. 10. Pen. 28. 16. *a* Sal. 107. 35. *b* Sal. 104. 14. *c* Jer. 14. 22. *d* Ecf. 16. 14. Sal. 147. 16. *e* Pen. 36. 8. † Neu, *y ſaith ſyren?* Heb, *Cimà*, *f* Pen. 9. 9. ‡ Heb. *Ceſil.* Am. 5.8. ‖ Neu, *y deuddeg arwydd.* *g* Sal. 119. 91. *h* Gen. 1. 16. *i* Iago 5. 17. *k* Pen. 36. 27. *l* Sal. 51. 7. *m* Iago 1. 5, 17. *n* Pen. 14. 8. *o* Sal. 104. 24. *p* Sal. 147. 9.

3 Pwy a oſododd ei meſurau hi, os gwyddoſt? neu pwy a eſtynodd linyn arni hi?
6 Ar ba beth y ſicrhawyd ei ſylfeini hi? neu pwy a oſododd ei chongifaen hi?
7 Pan gyd-ganodd *e* ſêr y bore, *f* ac y gorfoleddodd holl feibion Duw.
8 *g* A *phwy* a gaudodd y môr â dorau, pan ruthrodd efe allan *megis pe* deuai allan o'r groth?
9 Pan oſodais I y cwmmwl yn wiſg iddo, a niwl tew yn rhwymyn iddo,
10 *h* Pan oſodais ſy ngorchymyn arno, a *phan* oſodais i drofolion a dorau,
11 Gan ddywedyd, Hyd yma y deui, ac nid ym mhellach; ac yma yr attelir *k* ymchwydd dy donnau di.
12 A orchymynaiſt ti y bore er dy ddyddiau? a ddangoſaiſt ti i'r *l* wawr-ddydd ei lle,
13 I ymaflyd yn eithafoedd y ddaear, fel yr *m* yſgydwer yr annuwiol allan o honi hi?
14 *Canys* hi a *n* ymnewidia fel * clai'r sêl; a hwy a ſafant fel dillad.
15 Ond attelir eu goleuni oddi wrth yr annuwiol: *o* dryllir y fraich ddyrchafedig.
16 A ddaethoſt ti i eigion y môr? *p* ac a rodiaiſt ti ynghilfachau'r dyfnder.
17 A agorwyd pyrth *q* marwolaeth i ti? neu a *r* welaiſt ti byrth cyſgod angau?
18 A yſtyriaiſt ti *s* led y ddaear? mynega, os adwaenoſt ti hi i gyd.
19 Pa ffordd *yr eir lle y* trig *t* goleuni? a pha le *y mae* lle y tywyllwch?
20 Fel y cymmerit ef nyd ei derfyn, ac y medrit y llwybrau i'w dŷ ef.
21 A wyddit ti yna y genid tydi? ac y *lyddai* rhifedi dy ddyddiau yn fawr?
22 A aethoſt ti i *u* dryſorau'r eira? neu a welaiſt ti dryſorau'r cenllyſg,
23 *x* Y rhai a gedwais i hyd amſer cyſyngder, hyd ddydd ymladd a rhyfel?
24 Pa ffordd yr y ymranna goleuni *yn bum* a waſgar y dwrdeinwynt ar y ddaear?
25 Pwy a rannodd *y* ddyfrlle i'r lliſa ddyfroedd? a ffordd i fellt y taranau,
26 *z* I wlawio ar y ddaear *lle* ni *byddo* dyn; *ar* yr anialwch, *ſydd* heb ddyn ynddo?
27 *b* I ddiwallu'r *tir* diffaeth a gwyllt, ac i beri i gawd o laſwellt dyfu?
28 A oes dad i'r *c* gwlaw? neu pwy a genhedlodd ddefnynnau'r gwlith?
29 O groth pwy y daeth yr iâ allan? a phwy a *d* genhedlodd lwyrew'r neſoedd?
30 Y dyfroedd a guddir megis â charreg, ac wyneb y dyfnder a *e* rewodd.
31 A rwymi di i yfrydwch † *f* Pleiades? neu a ddattodi di rwymau ‡ Orion?
32 A ddygi di allan ‖ Mazzaroth yn eu hamſer? neu a dywyſi di Arcturus a'i feibion?
33 A adwaenoſt ti *g* ordeiniadau y neſoedd? a oſodi di ei *h* lywodraeth ef ar y ddaear?
34 *i* A ddyrcheſi di dy lef ar y cwmmwl, fel y gorchuddio helaethrwydd o *k* ddyfroedd dydi?
35 A ddanfoni di fellt allan, fel yr elont ac y dywedont wrthyt, Wele ni?
36 *l* Pwy a oſododd ddoethineb yn yr ymyſgaroedd? neu pwy a roddodd *m* ddyall i'r galon?
37 Pwy a gyfrif y cymmylau trwy ddoethineb? a phwy a all attal collrehau'r neſoedd,
38 *n* Pan dröer y llwch yn dom, fel y glyno'r priddellau ynghyd?
39 *o* A elli di hela yſglyfaeth i'r llew? neu a elli di lenwi gwagle cenawon y llewod,
40 Pan ymgrymmant yn *eu* llochefau, pan eiſteddant mewn ffau i gynllwyn?
41 *p* Pwy a ddarpar i'r gigfran ei bwyd?

Pen. xxxviii. *Adn.* 14. † *Fel dillad.* Dywedir fel digaeth yn cael gwiſg newydd haf a gauaf, ddydd cheamyi ei waith.

Argyoeddi Job a'i analluogrwydd, &c.

pan lefo el chywion ar Dduw, gwibiant o eiſiau bwyd.

PEN. XXXIX.

1 *Am y geifr gwyllt ion, a'r ewigod; &c.*

A y creigiau lydnu? a fedri di wylied *yr amſer a* y bwrw'r ewigod loi?
2 A gyfrifi di y *c* miſoedd a gyflawnant hwy? ac a wyddoſt ti yr amſer y llydnant?
3 Ymgrymmant, bwriant eu llydnod, *ac* ymadawant a'u gofid.
4 Eu llydnod a gryfhâ, cynnyddant yn y maes: ant allan, ac *d* ni ddychwelant attynt hwy.
5 Pwy a ollyngodd yr *e* aſyn gwyllt yn rhydd? neu pwy a ddattododd *f* rwymau yr aſyn gwyllt?
6 Yr hwn y goſodais yr anialwch yn dŷ iddo, a'r * diffeithwch yn drigfa iddo.
7 Efe a chwardd am *ben* lliaws tref: ni wrendy ar lais y geilwad.
8 Cilfachau'r mynyddoedd *yw* ei borfa ef, ac efe a chwilia am bob *g* glaſwelltyn.
9 A gyttuna'r *h* unicorn i'th waſanaethu di? a erys efe wrth dy brefebau di?
10 A rwymi di unicorn â'i did mewn *i* rhych? a lyfna efe y dolydd ar dy ôl di?
11 A ymddiriedi iddo, am fod ei gryfdwr yn fawr? a adewi di dy *k* lafur iddo?
12 A goeli di ef, y dwg efe dy *l* had di drachefn, ac y caſgl efe i'th lawr-dyrnu di?
13 *A roddaiſt ti* adenydd hyfryd i'r peunod? neu † adenydd a phlu i'r eſtrys?
14 Yr hon a âd ei hwyau yn y ddaear, ac a'u cynheſa yn y llwch;
15 Ac y mae hi yn gollwng dros goſ y gallai troed eu dryllio hwynt, neu anifail y maes eu ſathru.
16 *m* Caled yw hi wrth ei chywion, fel pe na *byddent* eiddo hi: ei gwaith hi *ſydd* ofer, heb ofn;
17 O blegid na roddes Duw iddi u ddoethineb, ac na chyfrannodd iddi ddyall.
18 Yr amſer yr ymgodo hi yn uchel, hi a ddiyſtyra'r march a'i farchog.
19 A roddaiſt ti o gryfdwr i farch? neu a ‡ ddyſaiſt ti iddo weryru?
20 A ddychryni di ef fel ceiliog rhedyn? dychryn *ydyw* ardderchawgrwydd ei ffroen ef.
21 *Ei* p *draed ef* a gloddiant yn y dyffryn, ac efe a ‖ lawenycha yn *r* ei gryfdwr: efe a â allan i gyfarfod arfau.
22 *s* Efe a ddiyſtyra arſwyd, ac ni ddychryna efe; ac ni ddychwel yn ôl ſu rhag y *t* cleddyf.
23 Y cawell faethau a dryſlia yn ei erbyn, y ddûr glair *u* waywffon a'r darian.
24 Efe a lwnge y ddaear gan greulondeb a chynddaredd: ac ni *chred* mai llais yr udgorn *yw*.
25 Efe a ddywed ym mhlith yr udgyrn, *x* Ha, ha; ac a arogla o bell ryfel, twrf tywyſogion, a'r hioeddin.
26 Ai trwy dy ddoethineb di yr eheda'r gwalch, *ac* y lleda efe ei adenydd tu a'r deau?
27 Ai wrth dy orchymyn di yr † ymgyfyd yr eryr, ac *y* ※ gwna efe ei nyth yn uchel?
28 Y trig efe ac yr eryr a *meton* craig; *ac* ar yſgythredd y graig, a'r lle cadarn?
29 Oddi yno *a* y chwilia am fwyd; ei lygaid a ganfyddadon o bell.
30 Ei gwŷion hefyd a *b* ſugnant waed: a † lle y *byddo* celanedd, yno y *bydd* efe.

PEN. XL.

1 *Job yn ymoſtwng ger bron Duw. 6 Ardderchawgrwydd Duw. 15 Y behemoth yn brawf o allu Duw a gwendid dyn.*

YR Arglwydd hefyd a attebodd Job, ac a ddywedodd,
2 *a* Ai dyſgeidiaeth yw ymryſon â'r Hollalluog? a argyoeddo Dduw, attebed i hynny.
3 ¶ A Duw yn gwiſgo goleuni, *Sal.* civ. 2. Y nac'r gras a nes-gaodd ai wel yr annuwiol y *Gwaſtydd*, ac ai

a Sal. 104. 1. *b* Sal. 29. 9. *c* Jer. 2. 23. *d* Deut. 32. 15. *e* Gen. 16. 12. Iago 3.8. *f* Pen. 24. 5. Sal. 32.9. Jer. 2. 24. * Heb. *balen-dir* *g* Sal. 104. 14. Eſa. 61. 11. *h* Num. 23. 22. Deut. 33. 17. *i* Pen. 31. 38. *k* Adn. 9. *l* Deut. 15. 14. † Neu, *blu'r eſtrys?* Sal. 104. 17. *m* Galar. 4. 3. *n* Pen. 35. 11. Diar. 7. 23. *o* Ecſ. 15. 1, 3. ‡ *wiſgaiſt ti ei wddgr ef â llais?* Jer. 8. 6. *p* Barn. 5. 22. *q* Sal. 19. 5. *r* Adn. 10. 1 Jer. 5. 6. *t* Gen. 3. 24. *u* Sal. 46. 9. Jer. 46. 4. *x* Sal. 40. 15. Ezec. 39. 2. *y* Rhuf. 8. 18. ※ Jer. 49. 16. *a* Rhuf. 16. 18. *b* Sal. 59. 2. *c* Mat. 24. 28. Luc 17. 37.

1520. *a* Pen. 16. 21.

b Gen. 32. 10.
Ezra 9. 6.
c Sal. 39. 9.
Pen. 29. 9.
Sal. 51. 4.
d Sal. 17. 3.
e Pen. 38. 1.
f Pen. 38. 3.
g Pen. 42. 4.
h Sal. 51. 4.
Khuf. 3. 4.
i Ecf. 15. 16.
k Sal. 29. 3.
l Sal. 104. 1.
a 93. 1.
m Pen. 21. 30.
n Dan. 4. 37.
o Mat. 14. 23.
Dat. 19. 19.
p Mal. 4. 1.
q Eſa. 7. 8.
r Eſa. 15. 1.
Sal. 89. 43.
* Neu, *Elephant*, Gen. 1. 25.
s Diar. 31. 17.
Eph. 6. 14.
t Sal. 104. 24.
u Hoſ. 13. 14.
x Pen. 39. 8.
Sal. 104. 14.
Sal. 137. 2.
Zec. 11. 3.

3 ¶ A Job a attebodd yr Arglwydd, ac a ddywedodd,
4 Wele, *b* gwael ydwyf; pa beth a attebaf i ti? mi a oſodaf fy *c* llaw ar fy ngenau.
5 Dywedais unwaith; ond nid attebaf: ïe, ddwywaith; *d* ond ni chwanegaf.
6 ¶ A'r *e* Arglwydd a attebodd Job allan o'r corwynt, ac a ddywedodd,
7 *f* Gwregyſa yn awr dy lwynau fel gwr; ac *g* myfi a ofynaf i ti, mynega ditha i mi.
8 *h* A wnei di *ſy* marn i yn ofer? a ferni di fi yn anghyfnawn, i'th gyfnawnhau dy hun?
9 *i* A oes i ti fraich fel i Dduw? neu a wnei di daranau a'th *k* lais fel yntau?
10 *l* Ymdrwſia yn awr a mawredd ac à godidowgrwydd, ac ymwiſg a gogoniant ac à phrydferthwch.
11 *m* Gwaſgara gynddaredd dy ddigofaint; ac edrych ar bob *n* balch, a thaſl ef i lawr.
12 Edrych ar bob balch, a *o* goſtwng ef; a *p* mathra yr annuwiol yn eu lle.
13 Cuddia hwynt ynghyd yn y pridd, a rhwym eu *y* hwynebau hwynt mewn *lle* cuddiedig.
14 Yna hefyd myfi a addoſaf i ti, y gall dy *r* ddeheulaw dy achub.
15 ¶ Yn awr wele * y Behemoth, yr hwn a wnaethum gyd à thi; glaſwellt a ſwytty efe fel ŷch.
16 Wele yn awr, ei gryfder ef *ſydd* yn ei *s* lwynau, a'i nerth yn mogel ei fol.
17 Efe a gyfyd ei gynffon fel cedrwydden: gewynnau ei arennau ef ſydd blethedig.
18 *Megis* pibellau prés *ydyw* ei eſgyrn ef: ïe, ei eſgyrn *ſydd* fel ffyn heiyrn.
19 *t* Pennaf o ffyrdd Duw *ydyw* efe: yr hwn a'i gwnaeth a all beri i'w *u* gleddyf neſau *atto ef*.
20 Y mynyddoedd yn ddiau a ddygant lafwelit iddo: ac yno y chwery holl anifeiliaid y maes.
21 Efe a orwedd dan goedydd cyſgodfawr, mewn lloches o gyrs a figlennydd.
22 Coed cyſgodfawr a'i gorchuddiant à'u cyſgod: y *v* helyg yr afon a'i amgylchant.
23 Wele, efe a † *ſ*yf yr afon, *ac* ni phryſura: ef a obeithia y tynnai efe'r ꝛc Iorddonen i'w ſafn:
24 A ddeil neb ef o flaen ei lygaid? a dylla *neb* ei drwyn *ef* à bachau?

* *mor-fil*, neu ei defod ef a † rhaff a daflyth i lawr?
2 A oſodi di *a* fach yn ei drwyn ef? neu a dylli di a'gwrn ei en ef a mynawyd?
3 A fawr *b* ymbil efe a thi? a ddywed efe wrthyt ti yn dêg?
4 A wna efe ammod à thi? a gymmeri di ef yn *c* was tragywyddol?
5 A *d* chwareui di âg ef fel âg aderyn? neu a rwymi di ef i'th langceſau?
6 A ſwpera cyfeillion arno? a gyfrannant hwy ef rhwng marſiandwyr?
7 A lenwi di ei groen ef à phigau heiyrn? neu ei ben à thryferau?
8 Goſod dy law arno ef; *e* cofia'r rhyfel; na wna mwy.
9 Wele, ofer ydyw ei obaith ef: oni chwymp *un* gan ei olwg ef?
10 Nid *oes neb mor* hyderus a'i godi ef: *f* a phwy a ſaif ger fy mron i?
11 *g* Pwy a roddodd i mi yn gyntaf? *b peth bynnag ſydd* dan yr holl nefoedd, eiddo ſi yw.

1520.
Pen. 39. 22.
c Gen. 1. 28.
Sal. 8. 6.
d Lef. 14. 24.
Barn. 16. 27.
Eſa. 11. 8.
e 2 Bren. 10. 4.
Luc 14. 31.

12 Ni chelaf ei aelodau eſ, na'i gryfder, na gweddeidd-dra ei † ſtrym ef.
13 Pwy a ddatguddia wyneb ei wiſg ef? pwy a ddaw *atto ef* a'i ffrwyn ddau ddyblyg?
14 Pwy a egyr ddorau ei wyneb ef? *i* ofnadwy *yw* amgylchoedd ei ddannedd ef *k*.
15 *Ei* falchder yw *ei* || emmau, wedi eu cau ynghyd *megis* à sêl gaeth.
16 *Y nae*'r naill mor agos at y llall, *k* fel na ddaw gwynt rhyngddynt.
17 Pob un a lyn wrth ei gilydd; hwy a gyd-ymgyſylltant, fel na wahenir hwynt.
18 Wrth ei diſian ef y tywynna goleuni, a'i lygaid ef *ſydd* fel amrantau'r bore.
19 Ffaglau a ant allan, a gwreichion tanllyd a neidiant o'i enau ef.
20 Mwg a ddaw allan o'i ffroenau, fel o bair neu grochan berwedig.
21 Ei anadl a wna i'r glo loſgi, a fflam a ddaw allan o'i enau.
22 Yn ei wddf y trig cryfder, a thriſtwch a dry yn llawenydd o'i flaen ef.
23 Llywethau ei gnawd a lynant ynghyd: caledodd ynddo ei hun fel na ſyfo.
24 *l* Caled ydyw ei galon fel carreg; ie caled fel darn o'r *m* maen iſaf i ſcan.
25 Rhai cryfion a ofnant pan godo efe: rhag ei ddrylliadau ef yr *n* ymlanhânt.
26 Cleddyf yr hwn a'i tarawo, ni ddeil: y waywffon, y bicceil, na'r * llurig.
27 Efe a gyfrif haiarn fel gwellt, a phres fel pren pwdr.
28 Ni phar ſaeth iddo ffoi: *o* cerrig tafl a droed iddo yn ſofl.
29 Piccellau a gyfrifir fel ſoflyn: at efe a chwardd wrth yſgwyd gwaywffon.
30 Dano ef *y bydd* megis darnau llymion o leſtri pridd: efe a daena bethau llymion ar hyd y clai:
31 Efe a wna i'r dyfnder ferwi fel crochan: efe a eiyd y *p* môr fel crochan o ennaint.
32 Efe a wna lwybr goleu ar ei ol; *ſef* y tybygid *ſod* y dyfnder yn friguyn.
33 Nid *oes* † ar y ddaear gyffelyb iddo, yr hwn a ‡ wnaethpwyd heb ofn.
34 Efe a edrych ar bob *peth* uchel: brenin *ydyw* ar holl feibion *r* balchder.

* *Job yn cyfaddef ei anwybodaeth. 7 Duw yn ei gyſtwyno. 8 yn derbyn ei aberth a'i weddi. 10 Yn ei fendithio*

A Job a attebodd yr Arglwydd, *a* ac a ddywedodd,
2 Myfi a wn y gelli di bob *peth*; ac na atteliz * un medduol oddi wrthyt.
3 Pwy *ydyw* yr hwn ſydd yn cuddio cyngor heb wybodaeth? am hynny y llafarais yr hyn *b* ni's dyallais; *c pethau* rhy ryfedd i mi, y rhai ni's gwyddwn.
4 Gwrando, attolwg, ac myfi a lafaraf: *d* gofynaf i ti, dyſg ditha finnau.
5 Myfi a glywais a'm *e* cluſtiau ſôn am danat: ond yn awr fy llygaid a'th *f* welodd di.
6 Am hynny y mae yn *g* fflaidd gennyf fi *fy hun*; ac yr ydwyf yn *b* edifarhau mewn llwch a lludw.

1520.
a Pen. 40. 5.
* un *o'ſb feddyliau*, Gen. 18. 14.
b 1 Tim. 1. 7.
c Sal. 40. 5.
a 131. 1.
d Pen. 38. 3.
e Eſa. 55. 3.

7 ¶ *i* A gwedi dywedyd o'r Arglwydd y geiriau hyn wrth Job, yr Arglwydd a ddywedodd wrth Eliphaz y Temaniad, Fy nigofaint a gynneuodd yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy ddau gyfaill; am na ddywedaſoch am danaf fi yn *k* uniawn fel *l* ngwaſanaethwr Job.
8 Yn awr gan hyny cymmerwch i chwi ſaith o ſuſtych, a ſaith o hyrddod, ac *m* ewch at fy ngwaſanaethwr Job, ac offrymmwch boeth-aberth droſoch; a *o* gweddied fy ngwaſanaethwr Job droſoch: canys mi a *p* dderbyniaf ei wyneb ef: fel na wnelwyf i chwi *yn ol eich* ffolineb, am

f 1 Ioan 1. 1.
Eſa. 6. 5.
g Eſa. 59. 12.
i Eſa. 40. 1.
k Preg. 12. 10.
l 2 Sam. 7. 5, 18.
m Mat. 5. 24.
n Eph. 4. 32.
o Deut. 9. 20.
1 Sam. 12. 23.
p Iago 5. 16.

q Adn. 7. am na ddywedasoch yn q gniawn am danaf fi, fel fy ngwasanaethwr Job.

9 Felly Eliphaz y Temaniad, a Bildad y Suhiad, a Sophar y Naamathiad, a aethant ac a wnaethant fel y dywedasai yr Arglwydd wrthynt. A'r Arglwydd a dderbyniodd wyneb r Job.

10 Yna yr s Arglwydd ddychwelodd gaethiwed Job, pan weddiodd efe dros ei gyfeillion: a'r Arglwydd a 'chwanegodd yr hyn oll a fuasai gan Job, yn t ddauddyblig.

11 Yna ei holl u geraint, a'i holl gareſau, a phawb o'i gydnabod ef o'r blaen, a x ddaethant atto, ac a fwyttasant fwyd gyd âg ef yn ei dy, ac a gwynasant iddo, ac a'i cysurasant ef, am yr holl ddrwg a ddygasai yr Arglwydd arno ef: a hwy a roddasant iddo bob un y ddarn o arian, a phob un dlws o aur.

12 Felly yr Arglwydd a fendithiodd ddiwedd Job yn fwy na'i ddechreuad: canys yr oedd ganddo a bedair mil ar ddeg o ddefaid, a chwe' mil o gammelod, a mil o gyplau ychen, a mil o asynod.

13 Ac yr oedd iddo b saith o feibion, a thair o ferched.

14 Ac efe a alwodd enw y gyntaf Jemima: ac enw yr ail, Cesia; ac enw y drydedd, Ceren-happuc.

15 Ac ni cheid gwragedd mor lân a merched Job yn yr holl wlad honno: a'u tad a roddes iddynt hwy etifeddiaeth ym mhlith eu brodyr.

16 A Job a fu c fyw gwedi hyn gant a deugain o flynyddoedd; ac a welodd o'i feibion, a d meibion ei feibion, bedair cenhedlaeth.

16 Felly Job a fu farw yn hên, ac yn e llawn o ddyddiau.

z Ezec. 14. 14.
s Sal. 14. 7.
Diar. 22. 4.
t Esa. 40. 2.
u Pen. 19. 13.
x Sal. 69. 33.
Diar. 14. 20.
y Sal. 68. 30.
a 32. 15.

a Pen. 1. 2, 3.
Iago 5. 11
a Diar. 22. 4.
Mat. 19. 29.
1 Tim. 6. 17.
b Sal. 127. 4.
c Diar. 3. 16.
d Gen. 48 11.
e 1 Cron. 29. 28.
Diar. 3. 2.
1380.

LLYFR Y SALMAU.

Y CYNHWYSIAD.

Llyfr y SALMAU *a gyfanſoddwyd gan mwyaf gan* Ddafydd *frenhin* Iſrael, *fab* Jeſſe, *fab* Obed, *fab* Boaz *a* Ruth; *Ruth* iv. 22. Samuel *y Prophwyd a'i benneiniodd yn frenhin ar* Iſrael,---*ac Yſbryd yr* Arglwydd *a ddaeth arno o'r dydd hunnw allan. Rhai o'r* Salmau *a gyfanſoddwyd gan* Moſes, Heman, Aſaph, *&c. Y mae ſumm yr holl Ysgrythyrau ſanctaidd wedi ei grynhoi ynddynt; Fe gyfanſoddwyd amryw o Hymnau, a Chaniadau duwiol ym mhob oes o'r Eglwys, a diammeu nad ydynt anfuddiol, o blegid y mae cyſſylltau dynion yn amrywiol: etto rhaid cyfaddef fod Llyfr y* Salmau, *a gynmeradwywyd gan* CRIST *ei hun, yn rhagori ar bob cân o gyfanſoddiad dynol, a chan eu bod mor rhagorol, trefnir ei darllen yn ſiſol.*

Boreuol Weddi.

SALM I.

a Diar. 4. 14, 15.
b Sal. 26. 4.
Jer. 15. 17.
c Sal. 119. 38, 47.
d Jol. 1. 8.
Sal. 119. 97.
Preg. 3. 11.
e Jer. 17. 8, 10.
Ezec. 47. 12.
Mat. 21. 19.
f Esa. 3. 10.
Jer. 12.
2, 3. g Job 21. 18.
21. 28.
10. 14.

1 *Dedwyddwch y duwiol.* 4 *Annedwyddwch yr annuwiol.*

GWYN ei fyd *a* y gwr ni rodia yng nghynghor yr annuwiolion, ac ni ſaif yn ffordd pechaduriaid, ac *b* nid eiſteddo yn eiſteddfa'r gwatwarwyr.

2 Ond *c* ſydd â'i ewyllys yng nghyfraith yr Arglwydd; *d* ac yn myfyrio yn ei gyfraith ef ddydd a nos.

3 Ac efe a fydd fel *e* pren wedi ei blannu ar lan afonydd dyfroedd, yr hwn a rydd ei ffrwyth yn ei bryd; a'i ddalen ni wywa, a pha beth bynnag a wnêl, efe a lwydda.

4 *f* Nid felly *y dydd* yr annuwiol; g ond fel mân-us yr hwn a chwal y gwynt ymaith.

5 Am hynny yr annuwiolion *b* ni ſaſant yn y farn, i na phechaduriaid yngnhynnulleidfa y rhai cyfiawn.

6 Canys yr Arglwydd a *k* edwyn ffordd y rhai cyfiawn: ond ffordd yr annuwiolion a *l* ddifethir.

g Job 21. 18. Esa. 17. 13. *b* Mal. 3. 2. Luc Dat. 6. 7. *i* Sal. 15. 4. *k* Nah. 1. 7. Ioan Num. 24. 20. Diar. 14. 7. Mat. 25. 12.

SALM II.

1 *Brenhiniaeth Criſt.* 10. *A chyngbori brenhinoedd i'w ddderbyn.*

a Sal. 45. 6.
b Esa. 8. 9, 10.
c Dat. 17. 14.
d Ioan 1. 41.
e Jer. 5. 5.
f Sal. 9. 7.
g Dat. 6. 19.
h Dan. 7. 14.
i Phil. 2. 9.
k Act. 13. 33.
l Sal. 22. 28.

PA ham *a* y terfyſga'r cenhedloedd, ac y myfyria'r bobloedd beth *b* ofer?

2 Y mae *c* brenhinoedd y ddaear yn ymoſod, a'r pennaethiaid yn ymgynghori ynghyd yn erbyn yr Arglwydd, ac yn erbyn ei *d* Criſt ef, *gan ddywedyd*,

3 *e* Drylliwn eu rhwymau hwy, a thaflwn eu rheffynnau oddi wrthym.

4 *f* Yr hwn ſydd yn preſwylio yn y nefoedd, a chwardd: yr Arglwydd a'u gwatwar hwynt.

5 Yna y llafara efe wrthynt yn ei lid, ac yn ei ddigllonrwydd y *g* dychryna efe hwynt.

6 Minnau a ſbodais *fy b* Brenhin ar Sion fy mynydd ſanctaidd.

7 Mynegaf *y i* ddeddf: dywedodd yr Arglwydd wrthyf, *k* Fy Mab *ydwyt* ti; myfi heddyw a'th genhedlais.

8 Gofyn i mi, a rhoddaf *y l* cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therfynau'r ddaear i'th feddiant.

9 *m* Drylli hwynt â gwialen haiarn; maluri hwynt fel llestr pridd.

10 Gan hynny yr awr hon; *n* frenhinoedd, byddwch ſynhwyrol: barnwyr y ddaear, cymmerwch ddyſg.

11 Gwaſanaethwch yr Arglwydd *o* mewn ofn, ac ymlawenhewch mewn dychryn.

12 Cuſanwch y Mab, rhag iddo *p* ddigio, a'ch difetha chwi o'r ffordd, pan gynneuo ei lid ef ond ychydig. *q* Gwyn eu byd pawb a ymddiriedant ynddo ef.

i Num. *k* Dan. 2. 44.
l Dat. 21. 24.
m Heb. 12. 28.
n Dat. 6. 16.
o Diar. 16. 20.
p Gen. 15. 1.
q Esa. 27. 6. Luc 21. 27.

SALM III.

Diogelwch gwarthcitwaeth Duw.

¶ Salm Dafydd, *a* pan ffodd efe rhag Abſalom.

a 2 Sam. 15. 17.
b 2 Sam. 15. 12.
c Sal. 72. 11.
d Gen. 15. 1.
e Esa. 27. 6.
Luc 21. 27.
f Esa. 41. 17.
g Lef. 26. 6.
h Sal. 27. 3.
i Num. 10. 23.
Sal. 4. 8.
k Job 16. 10.
l Diar. 1. 31.
Dat. 7. 10.

ARGLWYDD, mor aml yw fy nhrallodwyr? llawer *yw* y rhai ſy'n *b* codi i'm herbyn.

2 Llawer *yw y rhai* ſy'n dywedyd am fy enaid, *c* Nid *oes* iechydwriaeth iddo yn *ei* Dduw. Sela.

3 Ond tydi, *d* Arglwydd, *ydwyt* darian i mi; ſy ngogoniant, a *e* dyrchafydd fy mhen.

4 *A'm* llef *y* gelwais ar yr Arglwydd; ac efe a'm *f* clybu o'i ſynydd ſanctaidd. Sela.

5 *g* Mi a orweddais, ac a gyſgais; *ac* a ddeffroais: canys yr Arglwydd a'm cynhaliodd.

6 *h* Nid ofnaf fyrddiwn o bobl, y rhai o amgylch a ymoſodaſant i'm herbyn.

7 *i* Cyfod, Arglwydd; achub fi, fy Nuw: canys *k* tarewaiſt fy holl elynion *ar* garr yr ên: torraiſt ddannedd yr annuwiolion.

8 *l* Iachawdwriaeth *ſydd eiddo* yr Arglwydd: dy fendith *ſydd* ar dy bobl. Sela.

SALM IV.

1 *Gweddi brofiadol*: 2 *cerydd a chyngor i elynion.* 6 *Yn ſiaſr Duw y mae diogelwch.*

¶ I'r † Pencerdd ar Neginoth, Salm Dafydd.

a Hab. 3. 19.
a Esa. 45. 19.
b 1 Sam. 17. 36.
c Sal. 2. 6.
d 2 Tim. 2. 21.

GWrando fi pan alwyf, O Dduw fy *a* nghyfiawnder: mewn cyfyngder yr *b* ehengaiſt arnaf; trugarha wrthyf, ac erglyw fy ngweddi.

2 O feibion dynion, pa hyd *y trowch* fy *c* ngogoniant yn warth? yr hoffwch wegi, *ac* yr argeiſiwch gelwydd? Sela.

3 Ond gwybyddwch *i'r d* Arglwydd neilltuo

e Eph. 4. 26. neilldio y duwiol iddo ei hun: yr Arglwydd a wrendy pan alwyf arno.
f Sal. 77. 6. 4 e Ofnwch, ac na phechwch: f ymddiddemwch â'ch calon ar eich gwely, g a thewch. Sela.
2 Cor. 13. 5. 5 h Aberthwch ebyrth cyfiawnder; i a gobeithiwch yn yr Arglwydd.
g Galar. 3. 26. 6 Llawer ſy'n dywedyd, k Pwy a ddengys i ni ddaioni? j Arglwydd, dyrcha arnom lewyrch dy wyneb.
h Mal. 1. 14.
i Sal. 62. 8. 7 Rhoddaiſt m lawenydd yn fy nghalon, n mwy na'r amſer yr amlhaodd eu ŷd a'u gwin hwynt.
k Iago 1. 17. 8 Mewn o heddwch hefyd y gorweddaf, ac yr hunaf: canys ti, Arglwydd, yn unig a wnei i mi drigo mewn p diogelwch.
l Sal. 17. 15. Luc 2. 32.
m 1 Pedr 1. 8. n Eph. 9. 3. o Job 11. 18. p Eſa. 33. 2. 1 Pedr 1. 5.

SALM V.

1 Dafydd yn gweddio. 7 yn ceiſio gan Ddduw ei gyfarwyddo, &c.

a 1 Cor. 11. 8. ¶ I'r Pencerdd ar Nehiloth, Salm Dafydd.
b Sal. 30. 5. GWrando fy ngeiriau, Arglwydd; dyall fy myfyrdod.
2 Erglyw ar lef fy ngwaedd, fy Mrenhin, a'm Duw: a canys arnat y gweddiaf.
a 90. 14. * trefnaf Job 33. 5. 3 Yn b foreu, Arglwydd, y clywi fy llef; yn foreu y * cyfeiriaf fy ngweddi attat, c ac yr edrychaf i fynu.
c Sal. 85. 8. 4 O herwydd nid wyt ti Dduw yn d ewyllyſio anwiredd: a drwg ni thrig gyd â thi.
d Hab. 1. 13. 5 e Ynfydion ni ſafant yn dy olwg: caſeiaſt holl weithredwyr anwiredd.
e Eſa. 44. 25. 6 Difethi y rhai a ddywedant ſ celwydd: g yr Arglwydd a ffieiddia'r gwr gwaedlyd a'r twyllodrus.
f Dat. 21. 27. 7 A minnau a ddeuaf i'th h dŷ di yn amlder dy drugaredd; dc a addolaf tu a'th demi ſanctaidd yn dy ofn di.
g Sal. 55. 23. 8 Arglwydd, i arwain fi yn dy gyfiawnder, o achos fy k ngelynion; ac l uniona dy ffordd o'm blaen.
h Sal. 40. 14. 9 Canys nid oes m uniondeb yn eu genau; eu ceudod ſydd anwireddau: n bedd agored yw eu ceg; gwenhieithiant â'u tafod.
i Sal. 25. 5. 10 † Diſtrywia hwynt, O Dduw; ſyrthiant oddi wrth eu o cynghorion: gyr hwynt ymaith yn amlder eu p camweddau: canys gwrthryfelaſant i'th erbyn.
k 1 Sam. 12. 14.
l Sal. 25. 5.
m Sal. 12. 1. 11 Ond q llawenhaed y rhai oll a ymddiriedant ynot ti; llafar-ganant yn dragywydd; am i ti r orchuddio droſtynt: a'r rhai a garant dy enw, ſ gorfoleddant ynot.
n Luc 11. 44.
Rhuf. 3. 13. † barna.
o 1 Bren. 12. 28. 12 Canys ti, Arglwydd, a fendithi y cyfiawn: â charedigrwydd t megis â tharian y coroni di ef.
p Eſa. 65. 12.
q Eſa. 65. 13.
r Eſa. 4. 5. ſ Phil. 4. 4. t Zec. 2. 5.

Prydnhawnol Weddi.

SALM VI.

1 Achwyniad Dafydd yn ei glefyd. a'i arfoledd ar ei elynion.

* yr wythfed. ¶ I'r Pencerdd ar Neginoth ar * y ſemineith, Salm Dafydd.
a Sal. 38. 1. Heb. 12. 6. ARGLWYDD, a na cherydda fi yn dy lidiowgrwydd, ac chorſa fi yn dy lid.
b Sal. 41. 4. 1 Cor. 15. 21. 2 Trugarha wrthyf, Arglwydd; canys b llesg ydwyf fi: b iacha fi, O Arglwydd; canys fy esgyrn a gyſtuddiwyd.
c Sal. 90. 13. 3 A'm henaid a ddychrynwyd yn ddirfawr: tithau, Arglwydd, c pa hyd?
d Sal. 30. 9. 4 Dychwel Arglwydd, gwared fy enaid: achub fi er mwyn dy drugaredd.
e Can. 3. 1. 5 Canys yn d angeu nid oes goffa am danat: yn y bedd pwy a'th folianna?
f Job 17. 7. 6 Diflyniais gan fy ochain; bob e nos yr ydwyf yn gwneuthur fy ngwely yn foddfa: yr ydwyf fi yn gwlychu fy ngorweddfa â'm dagrau.
g Sal. 119. 115. 7 f Treuliodd fy llygad gan ofid: heneiddiodd o herwydd fy holl elynion.
Mat. 7. 23. 8 g Ciliwch oddi wrthyf, holl weithredwyr, auwiredd: canys yr Arglwydd a glywodd lef fy wylofain.
h Dan. 9. 23. 9 h Clybu yr Arglwydd fy neiſyniad: yr Arglwydd a dderbyn fy ngweddi.
10 i Gwaradwydder a thralloder yn ddirfawr fy holl elynion: k dychweler a chywilyddier hwynt yn ddiſymmwth.
i Dafydd yn gweddio yn erbyn malais ei elynion, 10 yn gwcled y gwaredid ef, ac y diſtrywid ei elynion.
k Job 6. 20. Sal. 56. 9.

SALM VII.

¶ a Sigaion Dafydd, yr hwn a ganodd efe i'r Arglwydd o blegid geiriau b Cus.
a Hab. 3. 1.
b 1 Sam. 24. 10. c 1 Pedr 4. 19.
ARGLWYDD fy Nuw, ynot yr ymddiriedais: achub fi rhag fy holl erlidwyr, c a gwared fi.
d Sal. 35. 15.
e Deut. 32. 36.
2 Rhag iddo larpio fy enaid fel llew, d gan ei rwygo e pryd na byddo gwaredydd.
f Act. 13. 1.
g Job 31. 5.
3 O Arglwydd fy Nuw, os f gwnaethum hyn; od g oes anwiredd yn fy nwylaw;
b Sal. 41. 9.
i 1 Sam. 24. 9.
k Job 19. 9.
4 Os telais ddrwg i'r h neb oedd heddychol â mi (ïe, i mi a waredais yr hwn ſydd elyn i mi heb achos)
l Sal. 94. 2.
Eſa. 63. 5.
5 Erlidied y gelyn fy enaid, a goddiweded: ſathred hefyd fy mywyd i'r llawr, a goſoded k fy ngogoniant yn y llwch. Sela.
m 2 Sam. 6. 21.
n Dat. 4. 4.
o Sal. 11. 4.
6 l Cyſod, Arglwydd, yn dy ddigllonedd, ymddyrcha o herwydd llidfy ngelynion: deffro hefyd droſof i'r m farn a orchymynaiſt.
p Sal. 93. 4.
q Sal. 43. 1.
7 Felly cynnulleidfa'r n bobloedd a'th amgylchynant: er eu mwyn dychwel dithau i'r o uchelder.
r Sal. 18. 20.
* ninnau-idrwydd
r Sal. 139. 13.
8 Yr Arglwydd a farn y bobloedd: p barn fi, O Arglwydd, q yn ol fy nghyfiawnder, ac yn ol fy * mherffeithrwydd ynof.
s Dat. 2. 23.
t Diar. 11. 20.
t Sal. 50. 21.
u Deut. 32. 41.
x Deut. 32. 23.
9 Darfydded weithian anwiredd yr anuwiolion, eithr cyfarwydda di y cyfiawn: r canys y Duw cyfiawn a chwilia'r calonau a'r arennau.
y Job 15. 35. Eſa. 33.
10 Fy ymddiffyn ſydd o Dduw, Iachawdwr y rhai s unſawn o galon.
a Hab. 3. 9.
b Sal. 7. 12. c Phil. 4. 7. d Adn. 1. m Phil. 2. 9.
11 Duw ſydd Farnydd y cyfiawn, a Duw ſydd t ddigllon beunydd wrth yr anuwiol.
12 Oni ddychwel yr annuwiol, u efe a hoga ei gleddyf: efe a anelodd ei fwa, ac a'i parottôdd.
13 Parottôdd hefyd iddo arfau angheuol: x efe a drefnodd ei faethau yn erbyn yr erlidwyr.
14 y Wele, efe a ymddwg anwiredd, ac a feichiogodd m gamwedd, ac a eſgorodd ar gelwydd.
15 Torrodd bwll, cloddiodd ef, a ſyrthiodd hefyd yn y clawdd a wnaeth.
16 a Ei anwiredd a ymchwel ar ei ben ei hun, a'i draha a ddiſgyn ar ei gopa ei hun.
17 b Clodforaf yr Arglwydd yn ol ei gyfiawnder, a chanmolaf enw yr Arglwydd goruchaf.
11. Iago 1. 15. 2 Job 4. 8. Eſter 7. 10. Sal. 5. 22. Preg. 10. 8. b Dat. 19. 1, 2.

SALM VIII.

Mawrygu gogoniant Duw, wrth ei waith.

¶ I'r Pencerdd ‡ ar Gittith, Salm Dafydd.
‡ Sal. 81. a 84. tit.
ARGLWYDD ein IOR ni, mor arddechog yw a dy enw ar yr b holl ddaear! yr hwn a oſodaiſt dy ogoniant c uwch y nefoedd.
a Phil. 2. 9.
b Sal. 113. 4.
c Eph. 4. 10.
2 a O enau plant bychain a rhai yn fugno y peraiſt nerth, o achos dy elynion, i oſtegu y gelyn a'r e ymddialydd.
d Mat. 21. 16.
e Cor. 1. 27.
3 Pan f edrychwyf ar dy nefoedd, gwaith dy fyſedd; y lloer a'r ſer, y rhai a ordeiniaiſt;
f Act. 23. 1.
4 g Pa beth yw dyn, i ti i'w gofio? a mab dyn, i ti ymweled ag ef?
g Job 31. 5.
5 Canys gwnaethoſt ef ychydig is na'r angylion, ac a'i h coronaiſt a gogoniant ac â harddwch.
h Sal. 41. 9.
i 1 Sam. 24. 7.
k Job 19. 9.
6 Gwnaethoſt iddo i arglwyddiaethu ar weithredoedd dy ddwylaw; k oſodaiſt bob peth dan ei draed ef.
l Sal. 144. 3.
7 Defaid ac ychen oll, ac anifeiliaid y maes hefyd;
Heb. 2. 6. b Eph. 1. 20.
8 Ehedaid y nefoedd, a phyſgod y môr, ac y ſydd yn tramwy llwybrau'r moroedd.
i Mat. 21. 18.
9 l Arglwydd ein IOR, mor arddechog yw m dy enw ar yr holl ddaear!
k 1 Cor. 15. 27.

Boreuol Heb. 1. 2.

a 2. 7. l Adn. 1. m Phil. 2. 9.

Boreuol Weddi.

SALM IX.

1 *Mollannu Duw am ei farnedigaethau,* 11 *Annog eraill i'w glodfori, &c.*

¶ I'r Pencerdd ar Muth-labben, Salm Dafydd.

a Dat. 19. 1, 2. b Dat. 15. 2. c Phil. 4. 4. d Sal. 83. 18. e 1 Tim. 1. 17. f 2 Thef. 2. 8. g Luc 18. 7. g Sal. 68. 30. h Deut. 9. 14. Diar. 10. 7 i 2 Thef. 2. 4. Dat. 13. 6. k Luc 1. 31, 32. Heb. 13. 8. l Sal. 96. 13. m Eſa. 4. 6. n Heb. 4. 16. o Sal. 91. 13. 2 Tim. 1. 12. p 2 Cor. 1. 10. q Dat. 14. 1. r Gen. 9. 5. Jer. 50. 28. s Gelar. 1. 11. t 2 Cor. 1. 10. u Gal. 4. 26. Heb. 12. 22. x Sal. 7. 15. a 5. 22. Dat. 14. 8. y Dat. 11 13. * *myfyrdod,* Sal. 19. 14. Eſa. 33. 18, x Sal. 12. 5. Eſa. 49. 15.

A Lodforaf *di,* O Arglwydd, â'm holl galon: mynegaf dy holl *b* ryfeddodau.

2 *c* Llawenychaf a gorfoleddaf ynot; canaf i'th enw di, *d* y Goruchaf.

3 Pan ddychweler fy ngelynion yn eu hol, hwy a gwympant ac a *e* ddifethir o'th flaen di.

4 Canys *f* gwnaethoſt fy marn a'm matter yn *dda*: eiſteddaiſt ar orfedd-faingc, gan farnu yn gyfiawn.

5 *g* Ceryddaiſt y cenhedloedd, diſtrywiaſt yr annuwiol; *h* eu henw hwynt a ddileaſt byth bythoedd.

6 Ha *i* elyn, darfu am ddinyſtr yn dragywydd: a diweiddiaſt y dinaſoedd; darfu eu coffadwriaeth gyd â hwynt.

7 Ond *yr k* Arglwydd a bery yn dragywyddoldeb: efe a barottodd ei orſeddfaingc i farnu.

8 Ac *l* efe a farn y byd mewn cyfiawnder: efe a farn y bobloedd mewn uniondeb.

9 Yr Arglwydd hefyd *m* ſydd noddfa i'r gorthrymmedig, noddfa yn amſer *n* trallod.

10 A'r rhai *a o* adwaenant dy enw, a ymddiriedant ynot: canys *p* ni adewaiſt, O Arglwydd, y rhai a'th geiſiant.

11 Canmolwch yr Arglwydd, yr hwn ſydd yn preſwylio yn *q* Sion: mynegwch ym myſg y bobloedd ei weithredoedd ef.

12 *r* Pan ymofyno efe am waed, efe a'u cofia hwynt: nid anghofia waedd y cyſtuddiol.

13 Trugarha wrthyf, Arglwydd; *s* gwêl fy mlinder gan *ſy* nghaleion, *t* ſy nyrcha-o byrth angau.

14 Fel y mynegwyf dy holl foliant ym mhyrth merch *u* Sion: llawenychaf yn dy iachawdwriaeth.

15 *x Y* cenhedloedd a ſoddaſant yn y ffos a wnaethant: yn y rhwyd a guddiaſant, y daliwyd eu troed eu hun.

16 *y* Adwaenir yr Arglwydd wrth y farn a wna: yr annuwiol a fagl wyd yng ngweithredoedd ei ddwylaw ei hun. * *Higgaion*; Sela.

17 *Y* rhai drygionus a ymchwelant i uffern, a'r holl genhedloedd a anghofiant Dduw.

18 Canys *x* nid anghofir y tlawd byth: *z* gobaith y trueiniaid *ni* chollir byth.

19 Cyfod, Arglwydd; na orfydded dyn: barner y cenhedloedd ger dy fron di.

20 Goſod, Arglwydd, *b* ofn arnynt: *fel* y gwybyddo'r cenhedloedd *mai* dynion ydynt. Sela.

SALM X.

1 *Dafydd yn cwyno rhag traha yr annuwiol;* 12 *ac yn gweddio am ymwared.*

PA ham, Arglwydd, y ſeſ o bell? yr *a* ymguddi yn amſer cyfyngder?

2 *b* Yr annuwiol mewn balchder a erlid y tlawd: *c* dalier hwynt yn y bwriadau a ddychymmygaſant.

3 Canys yr annuwiol a ymffrotia am ewyllys ei galon; *d* ac a fendithia'r cybydd, *yr bun* y mae yr Arglwydd yn ei ffieiddio.

4 Yr annuwiol, gan uchder ei ffroen, ni chais *Duw*: *e* nid *yw* Duw yn ei holl feddyliau ef.

5 Ei ffyrdd ſydd flin bob amſer; uchel *f* yw dy farnedigaethau *f* allan o'i olwg ef: *g* chwythu y mae yn erbyn ei holl elynion.

6 Dywedodd yn ei galon, *b* Ni'm ſymudir: o herwydd ni *tyddaf* mewn drygfyd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

7 *i* Ei enau ſydd yn llawn melldith, a dicheil, a thwyll: dan ei dafod *y mae* camwedd a gwagedd.

8 *k* Y mae efe yn eiſtedd yng nghynllwynfa y pentrefydd: *l* mewn cilfachau y lladd efe y gwirion: ei lygaid a dremiant yn ddirgel ar y tlawd.

9 Efe a gynllwyna mewn dirgelwch megis llew yn ei *m* gaut: *m* cynllwyn y mae i ddal y tlawd, efe a ddeil y tlawd gan ei dynnu i'w rwyd.

10 *n* Efe a ymgrymma, ac a ymoſtwng, fel y cwympo cyfoeth trueiniaid gan ei gedyrn ef.

11 Dywedodd yn ei galon, Anghofiodd Duw: cuddiodd ei *wyneb*; *o* ni wêl byth.

12 Cyfod, Arglwydd; O Dduw, *p* dyrcha dy law: nac anghofia'r cyſtuddiol.

13 Pa ham y *q* dirmyga'r annuwiol Dduw? dywedodd yn ei galon, Nid ymofynni.

14 Gwelaiſt *byn*; canys ti a ganfyddi anwiredd a cham, i roddi *rat* â th ddwylaw dy hun: *r* arnat ti y gedy'r tlawd; ti yw *s* cynnorthwywr yr ymddifad.

15 *t* Torr fraich yr annuwiol a'r drygionus: cais ei ddrygioni *er byd* na chaffech ddim.

16 *u* Yr Arglwydd *ſydd* Frenhin byth ac yn dragywydd: diſtrywiwyd y cenhedloedd allan o'i dir ef.

17 Arglwydd, clywaiſt ddymuniad y tlodion: *x* parottoi eu calon hwynt, y gwrendy dy gluſt *arnynt.*

18 I farnu yr ymddifad a'r gorthrymmedig, fel na 'chwanego ✕ dyn daearol * beri ofn mwyach.

SALM XI.

1 *Dafydd yn ymgyſuro yn Nuw.* 4 *Rhagddarbuddeth a chyſtlawnder Duw.*

¶ I'r Pencerdd *Sain* Dafydd.

YN yr Arglwydd yr wy'n *a* ymddiried: pa fodd *y* dywedych wrth fy enaid, *b* Eheda * i'ch mynydd *fel* aderyn?

2 Canys wele, *y c* drygionus a anfelent fwa, parottoiſant eu ſaethau ar y llinyn; i ſaethu yn ddirgel y rhai union o galon.

3 Os *y d* ſeiliau a ddinyſtriwyd, pa beth a wna'r cyfiawn?

4 Yr *e* Arglwydd *ſydd* yn nheml ei ſanctaiddrwydd; gorleddfa yr Arglwydd *ſydd* yn y nefoedd: y mae ei *f* lygaid ef yn gweled, ei amrantau yn profi meibion dynion.

5 Yr Arglwydd a brawf y cyfiawn: eithr *g* cas gan ei enaid ef y drygionus, a'r hwn ſydd hoff ganddo drawidd.

6 *b* Ar yr annuwiolion y gwlawia efe faglau, tân a brwmſtan, a phuchwynt yſtormus: *k dyma* ran eu phiol hwynt.

7 Canys yr Arglwydd cyfiawn a gâr *l* gyfiawnder: ei wyneb a edrych ar yr uniawn.

Pryduhawnol Weddi.

SALM XII.

1 *Dafydd yn erfyn tymmorth,* 3 *yn ymgyſuro wrth farnedigaethau Duw ar yr enwir.*

¶ I'r Pencerdd ar * Seminith, Salm Dafydd.

ACbub, Arglwydd; canys *a* darfu y trugarog: o herwydd *b* pallodd y ffyddloniaid o blith meibion dynion.

2 Ofered a ddywedant bob un wrth ei gymmydog: *c* â gwefus wenhieithgar, ac a chalon ddau ddyblyg, y llafarant.

3 Torred yr Arglwydd yr holl wefuſau gwenhieithus, *d* a'r tafod a ddywedo fawrhydri.

4 Y rhai a ddywedant, *e* A'n tafod y gorfyddwn; ein gwefuſau *ſydd* eiddom ni: pwy *ſydd* arglwydd arnom ni?

5 O herwydd anrhaith y rhai cyſtuddiedig, o herwydd uchenaid y tlodion, y *f* cyfodaf yn awr, medd yr Arglwydd: rhoddaf mewn iechydwriaeth *yr bwn* y † magler iddo.

6 Geiriau yr Arglwydd *ydynt* eiriau

i Job 20. 12, 13. k Job 38. 40. l Hab. 3. 14. m Mica 7. 2. n Sal. 17. 11. o Job 22. 13. p Deut. 32. 40. q Sal. 74. 10. r 2 Tim. 1. 12. r 1 Pedr 4. 19. s Hoſ. 14. 3. t Sal. 37. 17. u Sal. 29. 10. Luc 1. 31. x Rhuf. 8. 26. y Eſa. 65. 24. ✕ 2 Thef. 2. 3. * *arthrymmu.* a Rhuf. 8. 26. * *i'r.* b 1 Sam. 21. 10. c Sal. 64. 3, 4. d Sal. 75. 3. e Hab. 2. 20. f Sal. 33. 13. g Lef. 26. 11. b Gen. 19. 24. i Eſa. 8. 14. k Sal. 75. 6. l Sal. 45. 7.

* *yr wythfed.* a Eſa 57. 1. Mica 7. 2. b Gen. 6. 12. c Sal. 28. 3. Rhuf. 16. 8. d Dan. 7. 25. e Ecf. 15. 9. f Eſa. 33. 10. † *chwythei arno.* Sal. 119. 140. purion; 22.

purion; *fel* arian wedi ei goethi mewn ffwrn bridd, wedi ei puro seithwaith.

7 Tydi, Arglwydd, a'u cedwi hwynt: cedwi † hwynt rhag y *b* genhedlaeth hon, yn dragywydd.

8 Yr annuwioldeb a rodiant o amgylch pan ddyrchafer y i gwaelaf o feibion dynion.

SALM XIII.

Dafydd yn gweddio, 5 yn tyderu yn nbrugaredd Duw.

¶ I'r Pencerdd, Salm Dafydd.

PA hyd, Arglwydd, y'm anghofi? *ai* yn dragywydd? pa hyd *a* y cuddi dy wyneb rhagof?

2 Pa hyd y cymmeraf *b* gynghorion yn fy enaid, gan *gel* blinder beunydd yn fy nghalon? pa hyd y dyrchefir fy agelyn arnaf?

3 Edrych a chlyw fi, O Arglwydd fy Nuw: goleua fy *c* llygaid, *d* rhag i mi huno yn yr angau:

4 Rhag dywedyd o'm gelyn, *e* Gorchfygais ef; *ac* i'm gwrthwynebwyr lawenychu, os gogwyddaf.

5 Minnau hefyd a *f* ymddiriedais yn dy drugaredd di: fy nghalon a ymlawenycha yn dy iachawdwriaeth: canaf i'r Arglwydd, am iddo *g* fynio arnaf.

SALM XIV.

1 Dafydd yn dangos llygredigaeth natur dyn. 7 Yn ymogoneddu yn iachawdwriaeth Duw.

¶ I'r Pencerdd. *Salm* Dafydd.

YR *a* ynfyd a ddywedodd yn ei *b* galon, Nid *oes* un Duw. Ymlygrasant; *c* maidd-waith a wnaethant: nid *oes* a wnel ddaioni.

2 Yr Arglwydd a *d* edrychodd i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i weled a *oedd neb* dyallus, yn *e* ymgeisio a Duw.

3 *f* Ciliodd pawb; cyd-ymddifwynasant; *g* nid *oes* a wnel ddaioni, nag oes un.

4 Onid *oes b* gwybodaeth gan holl weithredwyr anwiredd? y rhai fydd yn *i* bwyta fy mhobl *fel* y bwyttant fara, ni alwasant ar yr Arglwydd.

5 Yno y *k* dychrynasant gan ofn; *l* canys y *mae* Duw ynghenhedlaeth y cyfawn.

6 *m* Cywilyddio a wnaethoch gyngor y tlawd a waradwyddasoch chwi; am *fod* yr Arglwydd yn obaith iddo.

7 Pwy a ddyry *n* iechydwriaeth i Israel o Sion; pan ddychwelo yr Arglwydd *p* gaethiwed ei bobl, yr ymhyfryda Jacob, *ac* y llawenha Israel.

SALM XV.

Dafydd yn dangos pa fath yw dinasyddion Sion.

¶ Salm Dafydd.

ARGLWYDD, *a* pwy a * drig yn dy babell? pwy a brefwylia ym *b* mynydd dy sancteiddrwydd?

2 *c* Yr hwn a rodia yn berffaith, ac a wnel gyfiawnder, ac a ddywed wir o'i galon:

3 *d* Heb absennu â'i dafod, heb wneuthur drwg i'w gymmydog, ac *e* heb dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog.

4 Yr hwn y mae'r *f* drygionus yn ddirmygus yn ei olwg; *g* ond a anrhydedda y rhai a ofnant yr Arglwydd; *yr hwn* a dwng i'w niweid *ei hun*, ac *h* ni newidia.

5 *Yr hwn* ni *i* roddes ei arian ar usuriaeth, ac *k* ni chymmer wobr yn erbyn y gwirion. A wnelo hyn, *l* nid ysgogir yn dragywydd.

¶ * Michtam Dafydd.

CADW fi, O Duw; canys ynot yr *a* ymddiriedaf.

2 *Fy enaid*, dywedaist wrth yr Arglwydd, Fy Arglwydd *ydwyt ti*; *b* fy nâ nid *ytw* ddim i ti:

3 *Ond* i'r *c* saint *fydd* ar y ddaear, a'r rhai rhagorol yn y rhai *y mae* d fy holl hyfrydwch.

4 Gofidiau a amlhânt i'r rhai a fryssiant *ar ol duw* dieithr: eu diod-offrwm o waed nid offrymmaf fi, ac *e* ni chymmeraf eu henwau yn fy ngwefusau.

5 *f* Yr Arglwydd *ydw* rhan fy etifeddiaeth i a'm phiol: ti a gynheli fy *g* ngholfren.

6 Y llinynnau a syrthiodd i mi mewn *lleoedd* hyfryd; ie, y mae i mi *b* etifeddiaeth deg.

7 Bendithiaf yr Arglwydd, yr hwn a'm *i* cynghorodd: *fy* arennau hefyd a'm dysgant y nos.

8 *k* Gosodais yr Arglwydd *bob* amser ger fy mron: am *ei fod* ar *l* fy neheulaw, ni'm hysgogir.

9 O herwydd hynny llawenychodd fy nghalon, ac ymhyfrydodd *m* fy ngogoniant: fy nghnawd hefyd a orphwys mewn *n* gobaith.

10 Canys ni adewi fy enaid yn uffern; ac ni oddefi i'th Sanct weled o llygredigaeth.

11 Dangosi i mi *p* lwybr bywyd: *q* digonolrwydd llawenydd *fydd* ger dy fron, *r* ar dy ddeheulaw *y mae* digrifwch yn dragywydd.

SALM XVII.

1 Dafydd yn gofyn cymmorth Duw; 10 barnder a phreuddioeb ei elynion; 13 gweddi yn eu herbyn.

¶ Gweddi Dafydd.

CLYW, Arglwydd, cyfiawnder; ystyria fy llefain, gwrando fy ngweddi o wefusau *a* didwyll.

2 Deued fy marn oddi ger dy fron; edryched dy lygaid ar uniondeb.

3 Profaist fy nghalon, gofwyaist *s* y nos; *b* chwiliaist fi, *ac* ni chei ddim: *c* bwriedais na throseddai fy ngenau.

4 Am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefusau, yr ymgedwais rhag llwybrau yr * ysbeilydd.

5 *d* Cynnal fy nghamrheddiad yn dy lwybrau, *fel* na lithro fy nhraed.

6 *e* Mi a elwais arnat; canys gwrandewi arnaf fi, O Dduw: gostwng dy glust attaf, *ac* erglyw fy ymadrodd.

7 *f* Dangos dy ryfedd drugareddau, O *g* Achubydd y rhai a ymddiriedant *ynot*, rhag y fawl a ymgyfodant yn erbyn dy ddeheulaw.

8 Cadw fi fel *b* canwyll llygad: *i* cuddia fi dan gyfgod dy adenydd,

9 Rhag yr annuwiolion, y rhai a'm gorthrymmant; *k rhag* fy ngelynion marwol, *y rhai* a'm hamgylchant.

10 Cauasant gan eu *l* brasder: â'u genau y llafarant mewn balchder.

11 Ein cyamweirfa ni a *m* gylchynasant hwy yr awr hon: gosodasant eu llygaid i dynnu i lawr i'r ddaear.

12 † Eu dull *fydd* fel *n* llew a chwennychai yfglyfaethu, ac megis llew ieuange yn aros mewn lleoedd dirgel.

13 Cyfod, Arglwydd, achub ei flaen ef, cwympa ef: gwared fy enaid rhag yr annuwiol, *yr hwn ytw* dy *o* gleddyf di.

14 Rhag dynion *y rhai yw* dy law, O Arglwydd, rhag dynion *y byd*, *p y rhain* y mae eu rhan yn y bywyd *yma*, a'r rhai y llenwaist eu bolau â'th guddiedig *drysor*: *q* llawn ydynt o feibion, a gadawant eu gweddill i'w rhai bychain.

15 Myfi a edrychaf ar dy *r* wyneb mewn cyfiawnder: *s* digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di.

Prydnhawniol Weddi.

PSALM XVIII.

Dafydd yn moliannu Duw am ei wared rhagddiboin.

* 2 Sam. 22. 1. a Salm. 116. 1. b Deut. 32. 4. c Sal. 144. 1. d Heb. 2. 13. e Luc. 1. 69. f Sal. 96. 4. g Sal. 116. 3. h Dat. 12. 15. † *annuwiol.* i Heb. *Belial.* || *Hoelfyn.* k Preg. 9. 12. l Eci. 2. 23. k Act. 4. 31. l Sal. 2. 5. m Dat. 16. 16. n Sal. 144. 5. o Sal. 68. 17. p Sal. 104. 3. q Deut. 5. 22, 24. r 1 Sam. 2. 10. s Ios. 10. 11. t Deut. 32. 23. u Ecl. 14. 14. Dat. 19. 15. x Iob. 4. 9. y Sal. 144. 7. Dat. 12. 7. z Luc. 11. 22. a Efa. 48. 2. b Sal. 118. 5. c Dier. 5. 31. d Gen. 20. 5. e Gal. 6. 1. 2 Tim. 2. 10. f Sal. 16. 8. g Sal. 119. 6. h 2 Sam. 22. 27. i Mat. 5. 7. k Lef. 26. 21-25. l Sal. 101. 5. m Iob 28. 6. n Diar. 30. 5.

SALM XVIII.

Dafydd yn moliannu Duw am ei wared rhagddiboin.

I'R Arweinydd. Salm Dafydd, * yn y dydd y gwaredodd yr Arglwydd ef o law ei holl elynion, ac o law Saul.

CAraf *a* di, Arglwydd fy nghadernid.

2 Yr Arglwydd *yw* fy *b* nghraig, a'm hymddiffynfa, a'm *c* Gwaredydd; fy Nuw, fy nghadernid, *d* yn yr hwn yr ymddiriedaf; fy nharian, a *e* chorn fy iechydwriaeth, *f* a'm huchel-dŵr.

3 Galwaf ar yr Arglwydd *g* canmoladwy: felly y'm cedwir rhag fy ngelynion.

4 *h* Gofidion angau a'm cylchynasant, ac *i* llynydd y || fall a'm dychrynasant i.

5 || Gofidiau uffern a'm cylchynnasant: maglau angau a achubasant fy mlaen.

6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr Arglwydd, ac y *k* gwaeddais ar fy Nuw: efe a glybu fy llef o'i demel, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w gluftiau ef.

7 Yna y *k* ſiglodd, ac y crynodd y ddaear; a ſeiliau'r mynyddoedd a gynhyrfodd ac a ymſiglodd, am iddo ef *l* ddigio.

8 *m* Dyrchafodd mŵg o'i ffroenau, a thân a yſodd o'i enau: glo a ennynnasant ganddo.

9 *n* Efe hefyd a oſtyngodd y nefoedd, ac a ddiſgynnodd: a chywyllwch *oedd* dan ei draed ef.

10 *o* Marchogodd hefyd ar y cerub, ac *l* a' ehedodd: ie, *p* efe a ehedodd ar adenydd y gwynt.

11 *q* Efe a wnaeth dywyllwch yn ddirgelfa iddo; *a*'i babell o'i amgylch *oedd* dywyllwch dyfroedd, a thew gymmylau yr awyr.

12 Gan y diſgleirdeb *oedd* ger ei fron, ei gymmylau a aethant heibio; cenllyſg a marwor tanllyd.

13 Yr Arglwydd hefyd *r* a daranodd yn y nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef; *s* cenllyſg a marwor tanllyd.

14 Ie efe a anfonodd ei *t* ſaethau, ac a'u gwaſgarodd hwynt; ac a ſaethodd *ei* ſelt, *u* ac a'u gorchfygodd hwynt.

15 Gwaelodion y dyfroedd a welwyd, a ſeiliau'r byd a ddynoethwyd gan dy gerydd di, O Arglwydd, a chan *x* chwythad anadl dy ffroenau.

16 *y* Anfonodd oddi uchod, cymmerodd fi, tynnodd fi allan o ddyfroedd lawer.

17 Efe a'm gwaredodd oddi wrth fy *z* nerthol elyn, a rhag fy nghaſeion: canys yr oeddynt yn drech na mi.

18 Achubaſant fy mlaen yn nydd fy ngofid: ond yr Arglwydd oedd *a* gynhaliad i mi.

19 *b* Dug fi hefyd a'i ehangder: gwaredodd fi; canys *c* ymhoffodd ynof.

20 Yr Arglwydd a'm gwobrwyodd yn ol fy nghyfiawnder; yn ol *d* glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.

21 Canys cedwais ffyrdd yr Arglwydd, ac ni *e* chiliais yn annuwiol oddi wrth fy Nuw.

22 *f* O herwydd ei holl farnedigaethau *ef oedd* ger fy mron i, a'i ddeddfau ni ſwriais oddi wrthyf.

23 Rhŵm hefyd yn *g* berffaith gyd ag ef, ac ymgedwais rhag fy anwiredd.

24 A'r Arglwydd a'm gwobrwyodd yn ol fy nghyfiawnder, yn ol *h* purdeb fy nwylaw o flaen ei lygaid ef.

25 A'r *i* trugarog y gwnei drugarodd; a'r gwr perffaith y gwnei berffeithrwydd.

26 A'r *k* glân y gwnei lendid; ac a'r cybydd yn ymgadynni.

27 Canys ti a waredi'r bobl gyſtuddedig; ond ti a oſtyngi olygon *l* uchel.

28 O herwydd ti a oleui fy *m* nghanwyl: yr Arglwydd fy Nuw a lewyrcha fy nhywyllwch.

29 O blegid ynot ti y torrais trwy fyddin; ac yn fy Nuw y llemmais dros fur.

30 Duw, *fydd* berffaith ei ffordd: *n* gair yr Arglwydd ſydd wedi ei buro: tarian *yw* efe i bawb a ymddiriedant ynddo.

31 *o* Canys pwy *ſy* Dduw heb law yr Arglwydd? a phwy *ſydd* graig ond ein Duw ni.

32 Duw a *fydd* yn fy ngwregyſu â nerth, ac yn gwneuthur fy ffordd yn berffaith.

33 *q* Goſod y mae efe fy nhraed fel *traed* ewigod; ac ar fy uchel-fannau y'm ſefydla.

34 *r* Efe ſydd yn dyſgu fy nwylaw i ryfel; fel y dryllir bwa dur yn fy mreichiau.

35 Rhoddaiſt hefyd i mi darian *s* dy iachawdwriaeth; a'th ddeheulaw a'm cynhaliodd, a'th ſyrnder a'm *t* llioſogodd.

35 *u* Ehengaiſt fy ngherddediad danaf; fel na lithrodd fy nhraed.

37 Erlidiais fy ngelynion, ac a'u *x* goddiweddais; ac ni ddychwelais nes eu diſa hwynt.

38 *y* Archollais hwynt, fel na allent godi: ſyrthiaſant dan fy nhraed.

39 Canys *z* gwregyſaiſt fi â nerth i ryfel: * daroſtyngaiſt danaf y rhai a ymgododdi'm herbyn.

40 Rhoddaiſt hefyd i mi *a* warrau fy ngelynion; fel y diſtrywn fy nghaſeion.

41 Gwaeddaſant, ond nid *oedd* achubydd: *ſef* ar yr Arglwydd, ond *b* nid attebodd efe hwynt.

42 *c* Maluriais hwynt hefyd fel llwch o flaen y gwynt: *a* teflais hwynt allan megis tom yr heolydd.

43 *d* Gwareddaiſt fi rhag cynhennau'r bobl, goſodaiſt fi yn *e* ben cenhedloedd; *f* pobl nid adnabûm, a'm gwaſanaethant.

44 Pan glywant am danaf, ufuddhant i mi: *b* meibion dieithr a gymmerant arnynt ymddaroſtwng i mi.

45 Meibion dieithr a ballant, ac a ddychrynant allan o'u dirgel-fannau.

46 *g* Byw *yw* yr Arglwydd, a bendith er *h* fy Nghraig: a *i* dyrchafer Duw fy iachawdwriaeth.

47 Duw *ſydd* yn rhoddi i mi *k* alw ymddial, ac a ddaroſtwng y bobloedd danaf.

48 Efe ſydd yn *l* ngwared oddi wrth fy ngelynion: ie, *m* ti a'm dyrcheſi uwchlaw y rhai a gyfodant i'm herbyn: achubaiſt fi rhag y gwr traws.

49 *n* Am hynny y moliannaf di, O Arglwydd, ym mhlith y cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

50 Efe ſydd yn gwneuthur mawr *o* ymwared i'w Frenhin; ac yn gwneuthur trugaredd i'w Enneiniog, i Ddafydd, ac i'w *p* had ef byth.

Boreuol Weddi.

PSALM XIX.

1 *Y gogoneddiaeth yn dangos gogoniant Duw:*

7 *a'i air yn dangos ei ras.*

I'r Pencerdd, Salm Dafydd.

Y a Nefoedd ſydd yn dangan gogoniant Duw; a'r ffurfafen ſydd yn mynegu gwaith ei ddwylaw ef.

2 *b* Dydd i ddydd a draetha ymadrodd, a nos i nos a ddengys wybodaeth.

3 Nid *oes* iaith nac ymadrodd, *lle* nid chlybuwyd eu lleferydd hwynt.

4 *c* Eu * llinyn a aeth trwy'r holl ddaear, *d* a'u geiriau hyd eithafoedd y byd. I'r haul y goſododd efe babell yn ddynt;

5 Yr hwn, fel gwr priod yn dyfod allan o'i yſtafell, a ymlawenha fel cawr i redeg e gyrfa.

6 O eithaf y nefoedd *y mae* ei fynediad ef allan, a'i amgylchiad hyd eu heithafoedd hwynt: ac *f* nid ymgudd dim oddi wrth ei wres ef.

7 *g* Cyfraith yr Arglwydd *ſydd* berffaith yn troi'r enaid: tyſtiolaeth yr Arglwydd *ydd* ſicr, ac yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth.

8 *h* Deddfau yr Arglwydd *ſydd* uniawn, yn

a Gen. 1. 6. Sal. 104. 2. Eſa. 40. 22. Rhuf. 1. 20. *b* Sal. 145. 10-14. *c* Rhuf. 2. 6. * *Sgrifen.* Eſa. 28. 10. *d* Act. 14. 17. Rhuf. 10. 18. *e* Preg. 1. 5. *f* Eph. 5. 13.

§ 2 Tim. 3. 16. 2 Cor. 3. 17. *h* 2 Cor. 2. 17.

i 2 Pedr yn llawenhau'r galon: gorchymyn yr
1. 19. Arglwydd *jydd* bur, yn *i* goleuo'r llygaid.
k Mat. 5. 9 Ofn yr Arglwydd *jydd* lân, yn *k* par-
18. hau yn dragywydd: barnau yr Arglwydd
l Ioan 17. *ydynt l* wirionedd, cyfiawn *ydynt* i gyd.
17. 10 Mwy dymunol *ynt* nag aur, ie,
m Sal. *m* nag aur coeth lawer: *n* melusach
119. 72. hefyd *o* na mêl, ac na diferiad diliau
Diar. 8. mêl.
11. 11 Ynddynt hwy hefyd y *p* rhybuddir
n Sal. 119 dy was: *o* o herwydd cadw *y mae* gwobr lawer.
103. 12 Pwy a ddyall *p* ei gamweddau?
o Sal. 119. glanha fi oddi wrth *fy meiau q* cuddiedig.
8. 13 *r* Attal hefyd dy was oddi wrth *be-*
2 Tim. 3. *chodau* rhyfygus: *s* na arglwyddiaetho nt
15. arnaf: yna *y mi t* perffeithir, ac *y mi*
p Lef. 4. glanheir oddi wrth anwireddau lawer.
2. 14 Bydded *y* madroddion fy ngenau, a
Sal. 40. myfyrdod fy nghalon, yn gymmeradwy
12. ger dy fron, O Arglwydd, fy Ngraig a'm
q Sal. 90. Prynwr.
8. a 130 3. *r* 1 Sam. 25. 33. *s* Sal. 119. 133.
Rhuf. 6. 14. *t* Ioan 1. 47.

SALYM XX.

1 Yr eglwys yn benditho'r brenin. y Hyder y dinuniolion.

¶ I'r Pencerdd, Salm Dafydd.

a Ecf. 17. *a* GWrandawed yr Arglwydd arnat yn
9. Y dydd cyfyngder: *b* enw Duw Ja-
b Diar. cob a'th * ddiffynno.
18. 10. 2 Anfoned i ti gymmorth o'r cyffegr,
* Heb. a nerthed di o Sion.
ddyrch- 3 Cofied dy holl offrymmau, a † bydd-
afo. ed foddlon i'th boeth offrwm. Sela.
c 1 Bren. 4 Rhodded i ti wrth *fodd* dy galon: a
8. 27. chyflawned dy holl *c* gyngor.
† *gwnaed* 5 *d* Gorfoleddwn yn dy iachawdwriaeth
yn lluaw, di, a dyrchafwn faner yn *f* enw ein Duw:
Gen. 8. cyflawned yr Arglwydd dy holl *g* ddy-
21. muniadau.
d Ioan 3. 6 Yr awr hon y gwn y *h* gwared yr Ar-
29, 35. glwydd ei enneiniog: efe a wrendy arno
e 1 Cron. o nefoedd ei fancteiddrwydd, yn nerth
16. 23. iechyd: ei ddeheulaw ef.
f Ecf. 17. 7 *k* Ymddiried rhai mewn cerbydau,
15. a rhai mewn meirch: *l* ond nyni a gofiwn
Sal. 69. 4. *m* enw yr Arglwydd ein Duw.
g Sal. 37. 8 Hwy a *n* gwympafant, ac a syrthiaf-
4. ant: ond nyni a *o* gyfodafom, ac a fa-
h Sal. 6. 6. fom.
i Sal. 16. 9 Achub, Arglwydd: *p* gwrandawed y
8. Brenhin arnom yn y dydd y *q* llefom.
k Efa. 31.
1. *l* 2 Cron. 32. 8. *m* Adn. 5. *n* Job 5. 22. *o* Sal.
149. 9. *p* Deut. 4. 7. *q* Sal. 72. 4.

SALM XXI.

1 Diolch am ffuddugoliaeth: 7 a gobaith am yfbuanneg.

¶ I'r Pencerdd, Salm Dafydd.

a Sal. 20. ARGLWYDD, yn *a* dy nerth y llawen-
6. ycha'n brenhin: ac yn *b* dy iachaw-
b 2 Sam. dwriaeth di mor deirfawr yr ymhyfryda!
22. 31. 2 *c* Deifyfiaist ei galon a roddaist iddo:
b 2 Sam. a dymuniad ei wefufau ni's gommodaiſt. Sela.
23. 5.
c Sal. 20. 3 *d* Canys achubaiſt ei flaen ef â bendithion daioni: gofodaiſt ar ei ben ef
d 1 Sam. *e* goron o aur coeth.
6. 16.
e Can. 3. 4 *f* Gofynnodd oes genyt, a rhoddaiſt
11. iddo: *g* ie, hir oes, *g* byth ac yn dragywydd.
Eph. 1. 5 Mawr *yw* ei ogoniant yn dy iachaw-
21. dwriaeth: gosodaiſt arno anrhydedd a
f Sal. 72. phryderfterthwch.
15. 6 Canys gwnaethoft ef yn *b* fendithion
g Heb. 7. yn dragywyddol: *i* llawenychaiſt ef â llawenydd a'th wynebpryd.
25.
b Sal. 72. 7 O herwydd bod y brenhin yn ymddiried yn yr Arglwydd, a thrwy drugaredd y
17. *i* Ioan 20. Goruchaf nid *k* yſgogir ef.
20. 8 Dy law a gaiff afael ar dy holl *l* elyn:
k Diar. dy ddeheulaw a gaiff afael ar dy
10. 30. gaſeion.
1 Cor. 15. 9 Ti a'u gwnai hwynt fel *m* ffwrn dan-
25. 28. llyd yn amſer dy lid: Yr Arglwydd yn ei
l Eſa. 10. ddigloneddu a'u *n* llwnc hwynt, a'r tân
10. a'u hyſa hwynt.
m Mal. 4.
1. *n* Num. 16. 33. Sal. 109. 13.

10 *o* Eu ffrwyth hwynt a ddinyſtri di
oddi ar y ddaear, a'u had o blith meibion
dynion.
11 Canys *p* bwriadaſant ddrwg i'th er-
byn: meddyliaſant amcan, heb allu *o*
honynt *ei gwblhau*.
12 Am hynny *q* y gwnei iddynt droi eu
cefnau: ar dy linynnau y paratoi di
feirthau yn erbyn eu hwynebau.
13 Ymddyrcha, Arglwydd, yn *r* dy
nerth: canwn, a chanmolwn dy *s* ga-
lluoedd.

Erydnhawnol Weddi.

SALM XXII.

1 Dafydd yn gweddio mewn cyfyngder mawr: 23 yn clodfori Duw.

¶ I'r Pencerdd ar * Aieleth hafar. Salm Dafydd.

FY *a* Nuw, fy Nuw, pa ham y'm *b* gwrthodaiſt? *pa ham yr ydwyt* mor bell oddi wrth fy iechydwriaeth, a geiriau *b* fy *b* llefain?
2 Fy Nuw, llefain yr *c* ydwyf y dydd, ac ni wrandewi; y nos hefyd, ac nid *oes* oſteg i mi.
3 Ond tydi *wyt* ſanctaidd, *O tydi* yr hwn wyt yn cyfanneddu ym *d* moliant Iſrael.
4 Ein tadau a obeithiaſant ynot: gobeithiaſant, a gwaredaiſt hwynt.
5 Arnat ti y *f* llefaſant, ac achubwyd hwynt: ynot yr ymddiriedaſant, ac ni's *g* gwaradwyddwyd hwynt.
6 A minnau, *g* pryf *ydwyf*, ac nid gŵr: *b* gwarthrudd dynion, a dirmyg y bobl.
7 *i* Pawb a'r a'm gwelant, a'm gwatwarant: llaſaſant wefl, *k* ysgydwant ben,
gan ddywedyd,
8 *l* Ymddiriedodd yn yr Arglwydd; *gwareded* efe achubed ef, os yw yn ei
ganddo.
9 Canys *m* ti a'm tynnaiſt o'r groth: diogelaiſt fi *pan oeddwn* ar fronnau
mam.
10 Arnat ti y'm bwriwyd o'r bru: ti
groth fy mam fy Nuw *ydwyt*.
11 Nac ymbellhâ oddi wrthyf; o herwydd cyfyngder *ydd* agos: canys *o* nid
oes cynhorthwywr.
12 *p* Teirw lawer a'm cylchynaſant:
gwrdd *deirw q* Baſan a'm hamgylchaſant.
13 *r* Agoraſant arnaf eu genau, *fel* llew
rheibus a rhuadwy.
14 Fel dwfr y'm tywalltwyd, a'm hesgyrn oll a ymwahanaſant: *s* fy nghalon
fydd *t* fel cŵyr; hi a doddodd ynghanol
fy mherfedd.
15 *Fy* nerth a wywodd, fal priddlefn; *u* a'm tafod a lynodd wrth daflod fy ngenau: ac *i* lwch angau y'm dygnaiſt.
16 Canys *x* cŵn a'm cylchynaſant: cynulleidfa *drygionus* a'm hamgylchaſant: *y* trywanaſant fy nwylaw a'm traed.
17 Gallaf gyfrif fy holl eſgyrn: y maent yn tremio *ac* yn *z* edrych arnaf.
18 Y maent yn *a* rhannu fy nillad ym
eu mysg, ac ar fy ngwisg yn bwrw coel-
bren.
19 Ond tydi, Arglwydd, nac ymbellhâ: *b* fy nghadernid, *i* mryſia i'm cynnorthwyo.
20 Gwared fy enaid rhag y *c* cleddyf,
d fy unig *enaid* o law'r *ci*.
21 *e* Achub fi rhag ſafn y llew: canys o
blith cyrn unicorniaid y'm gwrandewaiſt.
22 *b* Mynegaf dy enw i'm *f* brodyr: ynghanol y gynnulleidfa y canfolaf.
23 Y rhai fy yn ofni yr Arglwydd, moliwch ef: holl had Jacob *k* gogeneddwch
ef; a holl had Iſrael, ofnwch ef.
24 Canys ni ddirmygodd, ac ni fieiddiodd *l* gyſtudd y tlawd; ac ni chuddiodd
ei wyneb rhagddo: ond *m* pan lefodd efe
arno, efe a wrandawodd.
25 *n* Fy mawl *fydd* o honot ti yn y

1, 14—18. *l* Sal. 25. 18. a 106. 44. *m* Heb. 5. 7.
n Sal. 35. 18. 1 Cor. 15. 6.

o 1 Bren. 13. 34. Job 18. 17.
p Sal. 2. 2. Act. 9. 4.
q Job 7. 20.
r Sal. 97. 13.
s Sal. 29. 1. 2.

* neu y *bere*.
a Mat. 27. 46.
b Heb. 5. 7.
c Galar. 3. 8.
d Deut. 10. 21.
e Rhuf. 15. 4.
f Num. 20. 16.
g Eſa. 41. 14.
b Eſa. 53. 3.
i Mat. 27. 39.
k Job 16. 4.
l Mat. 27. 43.
m Sal. 71. 6.
n Eſa. 49. 1.
o Deut. 32. 16.
p Mat. 27. 1.
q Deut. 32. 14.
r Galar. 3. 46.
s Job 30. 22.
t Job 19. 28.
u Galar. 4. 4.
x Mat. 7. 6.
y Mat. 27. 35.
z Luc 23. 35.
a Luc 23. 34.
b 2 Tim. 2. 1.
c Sal. 79. 1.
d Eſa. 17. 13.
e Sal. 85. 2.
a 102. 1.
f 1 Sam. 24. 14.
b Heb. 2. 12.
i Iago 20. 17.
Rhuf. 8. 29.
k Sal. 118.

o Sal. 119. 11. gynnullcidfa fawr: o fy addunedau a dalaf ger bron y rhai a'i hofnant ef.

p Lef. 7. 11, 16. q Ioan 6. 61.

26 p Y tlodion a fwyttânt, ac a ddiwellir: y rhai a geisiant yr Arglwydd, a'i moliannant ef: eich q calon fydd byw yn dragywydd.

r Sal. 2. 8. s Luc 19. 12. t Efa. 6. 3, 4.

27 r Holl derfynau'r ddaear a gofiant, ac a droant at yr Arglwydd: s holl dylwythau'r cenhedloedd a addolant ger dy fron di.

u Sal. 113. 7. x Sal. 49. 7, 8. y Rhuf. 9. 29. z Sal. 87. 4, 6. a 110. 3. b Rhuf. 3. 21. 22. Phil. 3. 9.

28 Canys eiddo yr Arglwydd *yw'r* t deyrnas, ac efe *fydd* yn llywodraethu ym mhlith y cenhedloedd.

29 Yr holl *rai* t breision ar y ddaear a fwyttânt, ac a addolant: y rhai a ddisgynant i'r llwch, u a ymgrymmant ger ei fron ef; ac nid oes neb a all gadw yn fyw ei x enaid ei hun.

30 y Had a'i gwasanaetha ef: z cyfrifir ef i'r Arglwydd yn genhedlaeth.

31 Deuant, ac adroddant ei *a* gyfiawnder ef i'r bobl a enir, mai efe a wnaeth *hyn.*

SALM XXIII.

Hyder Dafydd ar Dduw.

¶ Salm Dafydd.

c Gen. 29. 24. d Phil. 4. 10. e Sal. 119. 176. f Diar. 8. 20. g Job 10. 21. h Sal. 118. 6. 8. i Sal. 103. 18. k Deut. 7. 6. l Dat. 12.

YR Arglwydd *yw* a fy Mugail; *b* ni bydd eisiau arnaf.

2 Efe a wna i mi orwedd mewn porfeydd gwelltog: efe a'm tywys gerllaw'r dyfroedd tawel.

3 Efe a ddychwel fy enaid: *d* efe a'm harwain ar hyd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw.

4 Ie, pe rhodiwn ar hyd glyn a cysgod angau, nid *f* ofnaf niweid: *g* canys *yr* wyt ti gyd â mi; dy wialen a'th ffon a'm cysurant.

5 Ti a arlwyi *h* ford ger fy mron yng-nghydd *fy* ngwrthwynebwyr: iraist fy mhen ag olew: fy phiol lydd lawn.

6 *i* Daioni a thrugaredd yn ddiau a'm canlynant holl ddyddiau fy mywyd: a *k* phreswyliaf yn nhy yr Arglwydd yn dragywydd.

Eoreuol Weddi.

SALM XXIV.

Arglwyddiaeth Duw. 7 Cynghor i ddarbyn Duw Iacob yn Frenhin.

¶ Salm Dafydd.

a Deut. 10. 14. Job 41. 11. Sal. 50. 12. 1 Cor. 10. 26. b Job 26. 7. Sal. 136. 6. 2 Pedr 3. 5. c Sal. 15. 1. d Efa. 33. 15. 1 Tim. 4. 8. e Mat. 5. 8. f Jer. 22. 27. g Eph. 1. 3. h Sal. 73. 16. i Sal. 2. 7, 8. Efa. 44. 5. * O *Dduw Iacob.* k Dat. 3. 20. l Dat. 18. 8. m Sal. 118. 8. n Sal. 47. 5. 68. 18.

FIDDO *a* yr Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder; y byd, ac a breswylia ynddo.

2 *b* Canys efe a'i seiliodd ar y moroedd, ac a'i sicrhaodd a'r yr afonydd.

3 *c* Pwy a esgyn i fynydd yr Arglwydd? a phwy a saif yn ei le sanctaidd ef?

4 *d* Y glân *o* ddwylaw, a'r *e* pur *ei* galon; *yr hwn ni* f ddyrchafodd ei feddwl at wageddi, ac ni thyngodd i dwyllo.

5 Efe a dderbyn *g* fendith gan yr Arglwydd, *h* a chyfiawnder gan Dduw ei iechydwriaeth.

6 Dyma genhedlaeth y rhai a'i ceisiant ef, *i* y rhai a geisiant dy wyneb di, * O Iacob. Sela.

7 O byrth, dyrchefwch eich pennau; ac ymddyrchefwch, ddrysau tragywyddol; a *k* Brenhin y gogoniant a ddaw i mewn.

8 Pwy yw'r Brenhin gogoniant hwn? yr Arglwydd nerthol a *l* chadarn: yr Arglwydd cadarn mewn rhyfel.

9 O *m* byrth, dyrchefwch eich pennau; ac ymddyrchefwch, ddrysau tragywyddol; a Brenhin y gogoniant a ddaw i mewn.

10 Pwy yw'r Brenhin gogoniant hwn? Arglwydd y lluoedd, efe *yw n* Brenhin y gogoniant. Sela.

SALM XXV.

Hyder Dafydd yn ei weddi. 16 A chymmorth mewn trallod.

¶ *Salm* Dafydd.

a 2 Sam. 22. 3. b Sal. 22. 5.

ATTAT *a* ti, O Arglwydd y dyrchafaf fy enaid.

2 O fy Nuw *b* ynot ti yr ymddiriedais: na'm gwaradwydder; *d* na orfoledded fy ngelynion ynaf.

c Efa. 28. 16.

3 Ie, na waradwydder neb *sydd* yn aros arnat: dyfig i mi dy lwybrau.

d Efa. 37. 6. e Rhuf. 10. 11. f Sal. 59. 4.

4 Par i mi wybod *dy* g ffyrdd, O Arglwydd: dysg i mi dy lwybrau.

g Ecf. 33. 13.

5 *h* Tywys fi yn *dy* wirionedd, a dysg fi: canys ti *yw* Duw fy iechydwriaeth: wrthyt ti y disgwyliaf ar hyd y dydd.

Act. 28. 22, 27. h Can. 1. 4.

6 *i* Cofia, Arglwydd, *k* dy dosturiaethau, a'th drugareddau: *l* canys erioed y *maent* hwy.

i Efa. 43. 26. k Sal. 103. 17. l Jer. 33. 11.

7 Na Chofia *m* bechodau fy ieuangctid, na'm camweddau: *n* yn ol dy drugaredd meddwl di am danaf, er mwyn dy ddaioni, Arglwydd.

2 Tim. 1. 9. m Job 13. 26. n Sal. 51. 1.

8 Da ac uniawn *yw* yr Arglwydd: o herwydd hynny y *o* dysg efe bechaduriaid yn y ffordd.

o Rhuf. 8. 28. Act. 9. 24. p Mat. 15. 14.

9 Y rhai *p* llariaidd a hyfforddia efe mewn barn: a'i *q* ffordd a ddysg efe i'r rhai gostyngedig.

q Sal. 5. 8. r Sal. 44. 17. Luc 1.

10 Holl *lwybrau* yr Arglwydd *ydynt* drugaredd a gwirionedd, i'r rhai a gadwant ei *r* gyfammod a'i dystiolaethau ef.

72. s Ezec. 20. 9. t Rhuf. 5. 20. 1 Tim. 1. 13. u Sal. 37 23. x Diar. 11. 21. y Diar. 3. 32. z Sal. 89. 28. Efa. 30. 21. a Sal. 122. 1. b Sal. 116. 16. a 124. 7. c Sal. 10. 14. a 102. 7. d Jer. 20. 13. e Ecf. 3. 7, 8. f Efa. 33. 24. g Jer. 20. 11. b 2 Bren. 20. 3. i Sal. 34. 19.

11 Er mwyn *s* dy enw, Arglwydd, maddeu fy anwiredd: *t* canys mawr *yw.*

12 Pa *wryw* efe fy'n ofni yr Arglwydd? Efe a'i dysg ef yn y ffordd a ddewiso.

13 Ei enaid ef a drig mewn daioni: a'i *x* had a etifedda'r ddaear.

14 *y* Dirgelwch yr Arglwydd *sydd* gyd â'r rhai a'i hofnant ef: a'i *z* gyfammod hefyd i'w cyfarwyddo hwynt.

15 Fy *a* llygaid *sydd* yn wastad ar yr Arglwydd: canys efe a ddwg fy nhraed allan o'r *b* rhwyd.

16 Tro attaf, a thrugarha wrthyf: canys unig a thlawd *ydwyf.*

17 Gofidiau fy nghalon a helaethwyd: dwg fi al ano'm *d* cyfyngderau.

18 *e* Gwel fy nghystudd a'm helbul, a maddeu fy holl bechodau.

19 *g* Edrych ar fy ngelynion; canys amlhasant; a chasineb traws *hefyd* y'm casasant.

20 Cadw fy enaid, ac achub fi: na'm gwaradwydder; canys ymddiriedais ynot.

21 Cadwed *b* perffeithrwydd ac uniondeb fi; canys yr wyf yn disgwyl wrthyt.

22 O Dduw, *i* gwared Israel o'i holl gyfyngderau.

SALM XXVI.

Dafydd yn cyrchu yn by at Dduw.

¶ *Salm* Dafydd.

BARN *a* fi, Arglwydd; *b* canys rhodiais yn fy mherffeithrwydd: ymddiriedais hefyd yn yr Arglwydd; *am hynny* ni lithraf.

a Sal. 7. 8. 1 Cor. 4. 3, 4. b Diar. 20. 7.

2 Hola fi, Arglwydd, *c* a phrawf fi: *d* chwilia fy arennau a'm calon.

c Gen. 22. 1. d Sal. 139. 23. Zec. 13. 9.

3 Canys *e* dy drugaredd *sydd* o flaen fy llygaid: ac mi a rodiais yn dy wirionedd.

e Sal. 7. 9. d Sal. 7. 9. e Deut. 31. 3.

4 *f* Nid eisteddais gyd â dynion coegion; a chyd â'r rhai *g* trofaus nid af.

5 Casiais gynnulleidfa'r drygionus; a chyd a'r annuwiolion nid eisteddaf.

f Sal. 31. 21 Jer. 15. 17. g Sal. 12 2. b Ecf. 30. 19. i 1 Tim. 2. 8.

6 *h* Golchaf fy nwylaw mewn diniweidrwydd: a'th allor, O Arglwydd, a amgylchynaf;

7 I gyhoeddi a llef clodforedd, ac i fynegi dy holl ryfeddodau.

8 Arglwydd, hoffais *i* drigfan dy dŷ, a lle * preswylfa dy ogoniant.

9 *k* Na chasgl fy enaid gyd â phechaduriaid, na'm bywyd gyd â dynion gwaedlyd.

10 Y rhai *y mae l* yffelerder yn eu dwylaw, a'u deheulaw yn llawn *m* gwobrau.

11 Eithr mi a *n* rodiaf yn fy niniweidrwydd: gwared fi, a thrugartha wrthyf.

* *Pabell.* k 1 Sam. 25. 29. l Sal. 28. 3. i Sal. 10. 2. m Efa. 33. 15. n Diar. 28. 18.

o Sal. 27. 11.
p Heb. 12. 22.

12 Fy nhroed ſydd yn ſefyll ar yr o union: yn y p cynnulleidfaoedd y *th* fendithiaf, O Arglwydd.

Prydnhawnol Weddi.

SALM XXVII.

1 *Dafydd yn attegu ei ffydd, a thrwy gariad ſwcſanaeth Duw.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Sal. 84. 11. Ioan 8. 12. b Sal. 118. 6. Ioan 4. 5. c Sal. 3. 6. d 1 Pedr 3. 14. e Sal. 26. 8. f Mat. 6. 33. Luc 11. 10. g Sal. 90. 17. Zec. 11. 7. h Sal. 73. 26, 27. i Sal. 31. 20. Eſa. 4. 5. k Mat. 16. 18. 1 Ioan 4. 14. l Sal. 3. 3. m Sal. 65. 3. a 50. 23. Ioan 8. 56. Rhuſ. 14. 17, 18. Gal. 5. 14. n Eſa. 60. 24. o Sal. 24. 6. a 105. 4. p Sal. 30. 7. q Eſa. 41. 10. r Eſa. 49. 25. * Heb. *caſgl*, Eſa. 40. 11. t Sal. 25. 4. t Sal. 54. 3. Act. 9. 1. u Sal. 56. 13. Jer. 11. 19. Ezec. 26. 20. x Sal. 62. 1. Hab. 2. 3. y 1 Cor. 16. 13.

YR a Arglwydd *yw fy* ngoleuni a'm iechydwriaeth; rhag pwy yr ofnaf? b yr Arglwydd *yw* nerth fy mywyd; rhag pwy y dychrynaf?

2 Pan neſaodd y rhai drygionus, *ſef* fy ngwrthwynebwyr a'm gelynion, i'm herbyn, i ſwytta fy nghnawd, hwy a dramgwyddaſant ac a ſyrthiaſant.

3 c Pe gwerſyllai llu i'm herbyn, nid ofna fy nghalon: pe cyfodai cad i'm herbyn, yn hyn *d* mi *a fydd'af* hyderus.

4 e Un *peth* a ddeiſyfais i gan yr Arglwydd, *ſ* hynny a geiſiaf; *ſef* caffael trigo yn nhŷ yr Arglwydd holl ddyddiau fy mywyd, i edrych ar g brydferthwch yr Arglwydd, *h* ac i ymoliyn yn ei demi.

5 Canys yn y dydd blin y'm *ſ* cuddia o fewn ei babell: yn nirgelfa ei babell y'm cuddia; *t* ar graig y'm cyfyd i.

6 Ac yn awr y *t* dyrcha efe fy mhen goruwch fy ngelynion o'm hamgylch *t* am hynny yr aberthaf yn ei babell *ef m* ebyrth gorfoledd; canaf, ie, canmolaf yr Arglwydd.

7 *n* Clyw, O Arglwydd, fy lleferydd *pan* lefwyf: trugarha hefyd wrthyf, a gwrando arnaf.

8 *Pan ddywedaiſt*, o ceiſiwch fy wyneb; fy nghalon a ddywedodd wrthyt, Dy wyneb a geiſiaf, O Arglwydd.

9 *p* Na chuddia dy wyneb oddi wrthyf; na fwrw ymaith dy was mewn ſorriant: fy nghymmorth ydoſt; *q* na âd fi, ac na wrthod fi, O Dduw fy iechydwriaeth.

10 *r* Pan yw fy nhad a'm mam yn fy ngwrthod, yr Arglwydd a'm * derbyn.

11 *ſ* Dyſg i mi dy ffordd, Arglwydd, ac arwain fi ar hyd llwybrau uniondeb, o herwydd fy ngelynion.

12 Na ddyro fi i fynu i ewyllys fy ngelynion: canys gau dyſtion, a *rhai* a adroddant drawſter, a gyfodaſant i'm herbyn.

13 *Diffygiaſwn*, pe na chredaſwn weled daioni yr Arglwydd yn *u* nhir y rhai byw.

14 * Diſgwyl wrth yr Arglwydd: y ymwrola, ac efe a nertha dy galon: diſgwyl, meddaf, wrth yr Arglwydd.

SALM XXVIII.

1 *Dafydd yn gweddio yn erbyn ei elynion*; 6 *yn bendithio Duw.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Ingo 5. 16. b 1 Cor. 10. 14. c Sal. 83. 1. d Sal. 143. 7. e 1 Bren. 8. 38. 1 Tim. 2. 8. f Sal. 26. 9. g Sal. 62. 4. Jer. 9. 8. h 2 Tim. 4. 14. Dat. 18. 16. i Job 34. 27. Eſa. 5. 12. k Sal. 3. 4. a 60. 1. Act. 10. 4. l Sal. 18, 2. 49. 9. Sal. 16. 9. a 57. 8. q 1 Cor. 16. 4.

A Rnat ti, Arglwydd, *a y* gwaeddaf; *b* fy Nghraig, *c* na ddiſtawa wrthyf: rhag, *d* tewi wrthyf, im' fod yn gyffelyb i rai yn diſgyn i'r pwll.

2 Erglyw lef fy ymbil pan waeddwyf arnat, pan ddyrchafwyf fy nwylaw *e* tu ag at dy gaſell ſanctaidd.

3 *f* Na thyn fi gyd â'r annuwiolion, a chyd â gweithredwyr anwiredd; *g* y rhai a lafarant heddwch wrth eu cymmydogion, a drwg yn eu calon.

4 *h* Dyro iddynt yn ol eu gweithred, ac yn ol drygioni eu dychymmygion: dyro iddynt yn ol gweithredoedd eu dwylaw; tal iddynt eu haeddedigaeth.

5 Am *i* nad yſtyriant weithredoedd yr Arglwydd, na gwaith ei ddwylaw ef, y dinyſtria efe hwynt, ac ni'ſ adeilada hwynt.

6 Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd: canys *k* clybu lef fy ngweddiau.

7 Yr Arglwydd *yw l* fy nerth, a'm tarian; ynddo ef yr ymddiriedodd fy nghalon, ac myfi a gynnorthwywyd: o herwydd hyn y *m* llawenychodd fy nghalon, ac ar fy nghân y clodforaf ef.

8 Yr Arglwydd *ſydd* nerth i'r cyfryw rai, a chadernid iechydwriaeth ei Enneiniog *yw* efe.

9 Cadw dy bobl, a bendithia dy *n* etifeddiaeth: *o* portha hwynt hefyd, a *p* dyrcha hwynt yn dragywydd.

SALM. XXIX.

1 *Dafydd yn annog tywyſogion i roi gogoniant i Dduw*; 3 *o herwydd ei nattu.*

¶ Salm Dafydd.

MOESWCH i'r Arglwydd, chwi *feibion a* cedyrn, moeſwch i'r Arglwydd *b* ogoniant a nerth.

2 Moeſwch i'r Arglwydd *c* ogoniant ei enw: addolwch yr Arglwydd ym *d* mhryd-ferthwch *ei* ſancteiddrwydd.

3 *e* Llef yr Arglwydd *ſydd* ar y dyfroedd: *f* Duw y gogoniant a darana: yr *g* Arglwydd *ſydd* ar y dyfroedd mawrion.

4 Llef yr Arglwydd *ſydd* mewn grym: llef yr Arglwydd *ſydd* mewn § mawredd.

5 Llef yr Arglwydd *ſydd* yn dryllio'r *b* cedrwydd: ie, dryllia yr Arglwydd gedrwydd Libanus.

6 Efe a wna iddynt lammu fel llô; Libanus a *i* Sirion fel llwdn unicorn.

7 Llef yr Arglwydd a † wahanu fflammau tân.

8 Llef yr Arglwydd a wna i'r anialwch grynu: yr Arglwydd a wna i anialwch Cades grynu.

9 Llef yr Arglwydd a wna *k* i'r ewigod lydnu, ac a ddynoetha'r coedydd: ac yn ei demi ‡ pob un a draetha *a* ogoniant *ef*.

10 Yr Arglwydd ſydd yn eiſtedd ar *l* y llifeiriant; ie, yr Arglwydd a eiſtedd yn *m* Frenhin yn dragywydd.

11 Yr Arglwydd a ddyry nerth i'w bobl: *n* yr Arglwydd a fendithia ei bobl a thangnefedd.

a Deut. 20. 5. b Ecſ. 15. 2. c Sal. 25. 2. d Sal. 103. 2 Eſa. 38. 10. e Sal. 86. 13. Jona 2. 6. f Sal. 97. 12. Dat. 15. 3. g Sal. 103. 9. Eſa. 54. 8. 2 Cor. 4. 17. h Sal. 63. 3. i Eſa. 17. 14. k Job 29. 18. l 2 Sam. 5. 9. m Sal. 104. 29. n Eſa. 9. 13. o Sal. 6. 5. a 88. 11. p 2 Sam. 6. 14. Eſa. 61. 3. Jer. 31. 4. * *ſy enaid*, Gen.

i Gen. 6. 17. Sal. 93. 3. *m* Sal. 10. 16. Dan. 2. 44. *n* Sal. 67. 7.

Boreuol Weddi.

SALM XXX.

1 *Dafydd yn moli Duw am ei amwared*; 4 *yn annog eraill i'w gladforu, am ei ami ddaioni.*

¶ Salm *neu* Gân o'r gyflegriad ty Dafydd.

b MAwrygaf di, O Arglwydd: canys dyrchefaiſt fi, *c* ac ni lawenhaiſt fy ngelynion o'm plegid.

2 Arglwydd fy Nuw, llefais arnat, a thithau a'm *d* hiachaiſt.

3 Arglwydd, *e* dyrchefaiſt fy enaid o'r bedd: cedwaiſt fi yn fyw, rhag diſgyn o honof i'r pwll.

4 *f* Canwch i'r Arglwydd, ei ſaint ef; a chlodforwch wrth gofiadwriaeth ei Sanctciddrwydd ef.

5 Canys *g* ennyd fechan *y bydd* yn ei lid; yn ei *b* foddlonrwydd *y mae* bywyd: *i* dros brydnhawn yr erys wylofain, ac erbyn y bore *y bydd* gorfoledd.

6 Ac mi a ddywedais yn *k* fy llwyddiant, ni'm ſyflir yn dragywydd.

7 O'th ddaioni, Arglwydd, y goſodaiſt *l* gryfder yn fy mynydd: *m* cuddiaiſt dy wyneb, a bum helbulus.

8 Arnat ti, *n* Arglwydd y llefais, ac a'r Arglwydd yr ymbiliais.

9 Pa fudd *ſydd* yn fy ngwaed, pan ddiſgyniwyf i'r ſtôr? a glodfora'r *o* llwch di? a fynega efe dy wirioneddi?

10 Clyw, Arglwydd, a thrugarha wrthyf: bydd Arglwydd, bydd Gynnorthwywr i mi.

11 *p* Troaiſt fy ngalar yn llawenydd i mi: dioſgaiſt fy ſachwiſg, a gwregyſaiſt fi â llawenydd.

12 Fel y canto * *fy* ngogoniant i ti, ac na thawo. O Arglwydd fy Nuw, yn dragywyddol y'th *q* foliannaf.

S A L M XXXI.

1 Dafydd yn ymddiried yn Nuw, yn gofyn ei help ef: 16 ac yn dioleh am ei ddaioni.

¶ I'r Pencerdd Salm Dafydd.

a 2 Cron. 5. 20. b Sal. 22. 5. c Sal. 5. 8. d Rhuf. 4. 20. e 2 Sam. 22. 33. f Sal. 23. 3. g Sal. 33. 9. h Luc 23. 46. Act. 7. 59. i Ioan 14. 6. k Ioan 2. 8. Rhuf. 1. 21. l 1 Sam. 17. 50. m Deut. 32. 30. n Sal. 4. 1. * *cwyno-ddi.* o Sal. 6. 7. p Diar. 17. 10. q Sal. 32. 3. r 1 Cor. 4. 9. 13. s Sal. 38. 14. t Mat. 26. 56. u Sal. 88. 4. x Jer. 20. 10. y Jer. 6. 25. z Marc 12. 7. a Hos. 2. 23. Heb. 6. 18. b 1 Pedr 1. 8. c Ioan 2. 4. d Num. 6. 25. e Sal. 25. 3. f 1 Sam. 2. 9. g Sal. 12. 3. g 1 Sam. 2. 3. Judas 15. h Esa. 64. 4 i 2 Cor. 2. 9. k Sal. 27. 5. l Job 5. 21. m Sal. 17. 7. n 1 Sam. 21. 10. † *gaerog.* n 1 Sam. 23. 26. Sal. 116. 11. Jer. 8. 16. o Galar. 3. 54. Ioan 2. 4. p Sal. 34. 9 q Dat. 19. 21. r Sal. 27. 14

YNOT ti, Arglwydd, yr *a* ymddiriedais: *b* na'm gwaradwydder yn dragywydd: gwared fi yn dy gyfiawnder.

2 Gogwydda dy glust attaf; gwared fi ar frys: bydd *c* mi yn graig *d* gadarn, yn dŷ ymddiffyn i'm cadw.

3 Canys *e* fy nghraig a'm caſtell ydwyt: gan hynny er mwyn dy enw *f* tywys fi, ac arwain fi.

4 Tyn fi allan o'r *g* rhwyd a guddiasant i mi: canys ti *yw* fy nerth.

5 *h* I'th law y gorchymynaf fy yſpryd: gwaredaiſt fi, O Arglwydd Dduw *i* gwirionedd.

6 Casenis y rhai sy'n dal ar *k* ofer-wagedd: minnau a obeithiaf yn yr Arglwydd.

7 Ymlawenhaf ac ymhyfrydaf yn dy drugaredd: canys *l* gwelaiſt fy nhrŷd; adnabuoſt fy enaid mewn cyfyngderau.

8 Ac ni warchaeaiſt fi yn *m* llaw y gelyn; *ond n* gosodaiſt fy nhraed mewn ehangder.

9 Trugarhâ wrthyf, Arglwydd; canys cyfyng *yw* arnaf: *o* diddwinodd fy llygad gan driſtyd, ie, fy enaid a'm bol.

10 *p* Canys fy mywyd a ballodd gan ofid, a'm blynyddoedd gan ochain: fy nerth a ballodd o herwydd fy anwiredd, *q* a'm hesgyrn a dreuliaſant.

11 *r* Yn warthrudd yr ydwyf ym myſg fy holl elynion, a *bynny yn* ddirfawr ym myſg: fy nghymmydogion; ac yn ddychryn i'r rhai a'm hadwaenant: y rhai a'm gwelant allan, *t* a giliant oddi wrthyf.

12 *u* Anghofiwyd fi fel un marw allan o feddwl: yr ydwyf fel lleſtr methedig.

13 Canys *x* clywais ogan llaweroedd; dychryn *oedd* o bob parth: pan gydymgynghoraſant yn fy erbyn, *x* bwriadaſant fy nieneidio.

14 Ond mi a obeithiais ynot ti, Arglwydd: dywedais, *a* Fy Nuw *ydwyt.*

15 Yn dy law di *y mae* fy *b* amſerau: gwared fi o law fy ngelynion, ac oddi wrth fy erlidwyr.

16 *c* Llewyrcha dy wyneb ar dy was: achub fi er mwyn dy drugaredd.

17 Arglwydd, *d* na waradwydder fi; canys gelwais arnat: gwaradwydder yr annuwiolion, *e* torrer hwynt i'r bedd.

18 *f* Goſteger y gwefuſau celwyddog, y rhai a *g* ddywedant yn galed, trwy falchder a diyſtyrwch, yn erbyn y cyfiawn.

19 *b* Mor fawr *yw* dy ddaioni a roddaiſt i gadw i'r fawl a'th ofnant; *ac* a wnaethoſt i'r rhai a ymddiriedant ynot, ger bron meibion dynion!

20 *i* Cuddi hwynt yn nirgelfa dy wyneb rhag balchder dynion: cuddi hwynt mewn pabell rhag cynnen *k* tafodau.

21 Bendigedig *ſydd* yr Arglwydd: canys *l* dangoſodd yn rhyfedd ei garedigrwydd i mi mewn *m* dinas † gadarn.

22 *n* Canys mi a ddywedais yn fy ffrwſt, *o* Fe'm bwriwyd allan o'th olwg: er hynny ti a wrandewaiſt lais fy ngweddiau pan lefais arnat.

23 *p* Cerwch yr Arglwydd, ei holl saint ef: yr Arglwydd a geidw'r ffyddloniaid, *q* ac a dal yn helaeth a'r neb a wna falchder.

24 *r* Ymwrolwch, ac efe a gryfha eich calon, chwychwi oll y rhai ydych yn gobeithio yn yr Arglwydd.

¶ *Salm* Dafydd * er addyſg.

GWYN *ei* fyd *y neb a* y maddeuwyd *ei* drofedd, ac y cuddiwyd *ei* bechod.

2 Gwyn *ei* fyd y dyn ni *b* chyfrif yr Arglwydd iddo anwiredd, *ac c* ni *b'o* dichell yn ei yſpryd.

3 Tra y tewais, *d* heneiddiodd fy esgyrn, gan fy rhuad ar hyd y dydd.

4 Canys trymhaodd dy law arnaf ddydd a nos: fy irder a *e* drowyd yn ſychder haf. Sela.

5 Addefais fy mhechod wrthyt, a'm hanwiredd ni chuddiais: dywedais, *f* Cyffeſaf yn fy erbyn fy hun fy anwireddau i'r Arglwydd; *g* a thi a faddeuaiſt anwiredd fy mhechod. Sela.

6 Am hyn y *b* gweddia pob duwiol arnat ti yn yr amſer y'th geffir: yn ddiau yn llifeiriant dyfroedd mawrion, *i* ni chant nesáu atto ef.

7 Ti *ydwyt k* loches i mi; cedwi fi rhag ing: amgylchyni fi *a l* chaniadau ymwared. Sela.

8 *m* Cyfarwyddaf di, a dyſgaf di yn y ffordd yr elych: a'm llygaid arnat *y'th* gynghoraf.

9 *n* Na fyddwch fel march, *neu* ful, heb ddeall: yr hwn y mae rhaid attal ei ên a genfa, ac a *o* ffrwyn, † rhag ei ddynesáu atto ef.

10 *p* Gofidiau lawer *ydd* i'r annuwiol: *ond* y neb a ymddiriedo yn yr Arglwydd, trugaredd a'i cylchyna ef.

11 Y rhai cyfiawn, *q* byddwch lawen a hyfryd yn yr Arglwydd: a'r rhai uniawn o galon oll, cenwch yn llafar.

S A L M XXXIII.

1 Rhaid yw moliannu Duw am ei ddaioni, 6 Mlawenhewch, y rhai cyfiawn, a yn yr Arglwydd: 12 rhai uniawn gwedus yw b *mawl.*

2 Molwch yr Arglwydd a'r *c* delyn: cenwch iddo a'r nabl, *ac* a'r degtant.

3 *d* Cenwch iddo ganiad newydd: cenwch *e* yn gerddgar, yn ſoniarus.

4 Canys uniawn *yw f* gair yr Arglwydd; a'i holl weithredoedd *a wnaed* mewn ffyddlondeb.

5 *g* Efe a gar cyfiawnder a barn: *h* o drugaredd yr Arglwydd y mae'r ddaear yn gyflawn.

6 *i* Trwy air yr Arglwydd y gwnaethpwyd y nefoedd, a'u holl *k* luoedd hwynt trwy Yſpryd ei enau ef.

7 *l* Caſglu y mae efe ddyfroedd y môr ynghyd megis pentwr: y mae yn *m* rhoddi y dyfnderoedd mewn trysorau.

8 *n* Ofned yr holl ddaear yr Arglwydd: holl drigolion y byd arſwydant ef.

9 Canys *o* efe a ddywedodd, ac *felly* y bu: efe a orchymynodd, a hynny a laſodd.

10 Yr Arglwydd ſydd yn *p* diddymmu cyngor y cenhedloedd: y mae efe yn diddymmu amcanion pobloedd.

11 *q* Cyngor yr Arglwydd a laſ yn dragywydd: meddyliau ei galon o genhedlaeth i genhedlaeth.

12 *r* Gwyn ei byd y genedl *y mae* yr Arglwydd yn Dduw iddi a'r bobl a *s* ddetholodd efe yn etifeddiaeth iddo ei hun.

13 Yr Arglwydd ſy'n edrych i lawr o'r nefoedd: *y mae* yn gweled holl feibion dynion.

14 O brefwyl ei drigfa yr edrych efe ar holl drigolion y ddaear.

15 *t* Efe a gyd-luniodd eu calon hwynt: *u* efe a ddyall eu holl weithredoedd.

16 Ni

* Heb. *Maſcil*, Adn. 1, 8, 9.

a Sal. 85. 2. Rhuf. 4. 6—9. *b* 2 Cor. 5. 19. Heb. 10. 18. *c* Ioan 1. 47. Dat. 14 5. *d* Sal. 31. 10. *e* 1 Cor. 11. 31. *e* Num. 11. 6. *f* Diar. 28. 13. *g* 1 Ioan 1. 9. *h* Eſa. 55. 6. Ioan 7. 34. *i* Eſa. 33. 16. *k* Sal. 9. 9. *a* 31. 20. *l* Dat. 19. 1. *m* Heb. 3. 13. *n* Diar. 13. Diar. 13. 26. 3. *o* Iago 3. 8. † *idde droi ei hen ol.* *p* 21. Rhuf. 2. 9. *q* Sal. 64. 10. Phil. 4. 4.

a Sal. 33. 11. *b* Sal. 50. 14—17. *c* Dat. 14. 2. *d* Sal. 96. 5. Dat. 21. 1. *e* Eph. 3. 21. Dat. 6. 9. *f* Diar. 30. 5. *g* Sal. 45. 7. *h* Sal. 119. 64. 1 Tim. 4. 10. *i* Heb. 11. 3. 2 Pedr 3. 5. *k* Job 26. 13. *l* Gen. 1. 9. *m* Job 38. 16. *n* Rhuf. 1. 20. Dat. 4. 11. *o* Gen. 1. 3. Jer. 5. 22. Sal. 148. 5. *p* Job 5. 12. Eſa. 8. 10. *q* Eſa. 46. 10. *r* Rhuf. 8. 31. *s* Eccl. 19. 5. *t* Zec. 12. 1. *u* Jer. 17. 10.

Prydnhawnol Weddi.

S A L M XXXII.

1 Yn maddeuant pechod y mae dedwyddwch. 8 Addewidion Duw yn dwyn llawenydd.

x Sal. 44. 6. Dat. 16. 14. *y* Diar. 21. 31. *z* Barn. 2. 19. *a* Job 36. 7. Zec. 12. 4. 1 Pedr 3. 12. *b* Diar. 10. 3. Sal. 37. 19. *c* Sal. 92. 20. Sal. 91. 2.

16 *x* Ni waredir brenin gan llaws llu: ni ddiangc cadarn trwy ei fawr gryfder.

17 *y* Peth ofer *yw* march i ymwared: ac nid achub efe *neb* trwy ei fawr *z* gryfder.

18 *a* Wele, *y mae* llygad yr Arglwydd ar y rhai a'i hofnant ef, *sef* ar y rhai a obeithiant yn ei drugaredd ef;

19 I waredu eu henaid rhag angau, ac i'w cadw yn fyw yn *amser* newyn.

20 *c* Ein henaid fydd yn disgwyl am yr Arglwydd: *efe yw* ein porth a'n tarian.

21 Canys ynddo ef *y* llawenycha ein calon, o herwydd i ni obeithio yn ei enw sanctaidd ef.

22 Bydded dy drugaredd, Arglwydd arnom ni, megis yr ydym yn ymddiried ynot.

d Sal. 46. 1. a 115. 6. e 1 Cron. 5. 20.

SALM XXXIV.

Dafydd yn canmol Duw.

¶ *Salm* Dafydd, pan newidiodd ei wedd o flaen Abimelech.

BEndithiaf *a* yr Arglwydd bob amser: ei foliant *fydd* yn fy ngenau yn wastad.

2 Yn yr Arglwydd *y* gorfoleddan fy enaid: *b* y rhai gostyngedig a glywant hyn, ac a lawenychant.

3 *c* Mawrygwch yr Arglwydd gyd a mi; a chyd-dyrchafwn ei enw ef.

4 Ceisiais yr Arglwydd, ac efe a'm gwrandawodd; a gwaredodd fi hefyd o'm holl *d* ofn.

5 *e* Edrychasant arno, a hwy a oleuwyd; a'u hwynebau ni chywilyddiwyd.

6 *f* Y tlawd hwn a lefodd, a'r Arglwydd a'i clybu, ac a'i gwaredodd o'i holl *e* drallodau.

7 Angel yr Arglwydd *g* a gaftell o amgylch y rhai a'i hofnant ef, ac a'u gwared hwynt.

8 *b* Brofwch, a gwelwch mor dda *yw* yr Arglwydd: *y* gwyn *ei fyd* y gŵr a ymddiriedo ynddo.

9 *h* Ofnwch yr Arglwydd, ei saint ef: canys *i* nid oes eisiau ar y rhai a'i hofnant ef.

10 Y mae eisiau a newyn ar y *m* llewod ieuainc: ond y rhai a *n* geisiant yr Arglwydd, ni bydd arnynt eisiau dim daioni.

11 Deuwch, blant, *o* gwrandewch arnaf: *p* dysgaf i chwi ofn yr Arglwydd.

12 *q* Pwy *yw*'r gŵr a chwennych fyw yd, *ac* a gar *hir* ddyddiau i weled daioni?

13 *r* Cadw dy dafod rhag drwg, a'th wefusau rhag traethu *s* twyll.

14 *t* Cilia oddi wrth ddrwg: a gwna ddaioni; ymgais â thangnefedd a dilyn hi.

15 *x* Llygaid yr Arglwydd *sydd* ar y cyfiawn: ac ei glustiau *yn agored* i'w y llefain hwynt.

16 *z* Wyneb yr Arglwydd *sydd* yn erbyn y rhai a wnant ddrwg, i dorri eu *a* coffa oddi ar y ddaear.

17 *Y rhai cyfiawn b* a lefant; a'r Arglwydd a glyw, ac a'u gwared o'u holl drallodau.

18 Agos *yw* yr Arglwydd at y rhai *c* drylliedig o galon; ac efe a geidw y rhai briwedig o yspryd.

19 *d* Amlddrygau *a gaiff* y cyfiawn: *e* ond yr Arglwydd a'i gwared ef oddi wrthynt oll.

20 Efe a geidw ei holl esgyrn ef: *f* ni thorrir un o honynt.

21 *g* Drygioni a ladd yr annuwiol: a'r rhai a gasânt y cyfiawn, a *†* anrheithir.

22 Yr Arglwydd a wared *b* eneidiau ei weision: a'r rhai oll a ymddiriedant ynddo, i nid anrheithir hwynt.

Boreuol Weddi.

SALM XXXV.

Dafydd yn gweddio am ddiogelwch.

¶ *Salm* Dafydd.

DAdleu *a fy nadl*, Arglwydd, yn erbyn y rhai a ddadleuant I'm herbyn: ymladd â'r rhai a ymladdant â mi.

2 *b* Ymafael yn y darian a'r aflaeth, a chyfod i'm cymmorth.

3 Dwg allan y waywffon, *c* ac argaea yn erbyn fy erlidwyr: dywaid wrth fy enaid, *d* Myfi *yw* dy iachawdwriaeth.

4 *e* Cywilyddier a gwaradwydder y rhai a geisiant fy enaid: *f* ymchweler yn eu hol a gwarthaer y fawl a fwriadant fy nrygu.

5 *g* Byddant fel ds o flaen y gwynt: ac angel yr Arglwydd yn *eu* herlid.

6 Bydded eu ffordd yn *b* dywyllwch ac yn llithrigfa: ac angel yr Arglwydd yn eu hymlid.

7 *k* Canys heb achos y cuddiasant eu rhwyd i mi *mewn i pydew, yr hwn* heb achos y cloddiasant i'm henaid.

8 *m* Deued arno ddistryw *n* ni wypo; a'i rwyd yr hon a guddiodd, a'i dalio: syrthied yn y distryw hwnw.

9 *o* A llawenycha *fy* enaid *i* yn yr Arglwydd: *p* ac efe a ymhyfryda yn ei iachawdwriaeth ef.

10 Fy holl *q* esgyrn a ddywedant, O Arglwydd, pwy *fydd* fel tydi, yn gwaredu'r tlawd rhag yr hwn a'i ddydd trech nag ef; y truan a'r tlawd, *r* rhag yr neb a'i hyspeilio?

11 Tystion gau a gyfodasant: holasant i mi yr hyn nid *s* wyddwn tho.

12 *u* Talasant i mi ddrwg dros da, i'm hysbeilio fy enaid.

13 Aminnau, *o* pan glafychent hwy, *t* ceddfwn a'm gwisg o sach: *u* cystuddiais fy enaid â'm hymprydd, a'm *x* gweddi a ddychwelodd i'm mynwes fy hun.

14 Ymddygais fel *y* *pe* *fusai* yn gyfaill, neu yn frawd i mi: ymostyngais mewn galar-wisg, *a* fel un yn galaru *am ei* fam.

15 Ond ymlawenhasant hwy yn fy adfyd i, ac ymgasglasant: *z*, *b* ymgasglodd eryddion yn fy erbyn, ac ni's gwyddwn; c rhwygasant *fi*, ac ni pheidient.

16 Ym mysg y gwatwarwyr rhagrithiol mewn gwleddoedd, *d* ylygrynygasant eu dannedd arnaf.

17 Arglwydd, *e* pa hyd *yr* edrychi di *ar hyn?* gwared fy enaid rhag eu dinistryw hwynt, *f* fy unig *enaid* rhag y llewod.

18 *g* Mi a'th glodforaf yn y gymmanfa fawr: moliannaf di ym mhlith pobl lawer.

19 Na *h* lawenychent o'm herwydd y rhai sydd elynion i mi heb achos: *y* fawl *b* a'm casânt yn ddiachos, *i nac* amneidiant â llygad.

20 Gan mai ymddiddanant yn *k* dangnefyddus; eithr dychymygant eiriau dichellgar yn erbyn y rhai llonydd yn y tir.

21 Lledasant eu *l* safn arnaf, gan ddywedyd, *m* Ha, ha, gwelodd ein llygad.

22 *m* Gwelaist *hyn*, Arglwydd: o na thaw dithau; nac ymbellha oddi wrthyf, O Arglwydd.

23 Cyfod, a *p* deffro i'm barn, *sef* i'm dadl, fy Nuw a'm Harglwydd.

24 Barn fi, Arglwydd fy Nuw, *q* yn ôl dy gyfiawnder; ac na lawenhant o'm plegid.

25 Na ddywedant yn eu calon, *r* O ein gwynfyd: na ddywedant, Llyngcasom ef.

26 *s* Cywilyddier a gwaradwydder hwy i gyd, y rhai sydd lawen am fy nrygfyd: *t* gwisger â gwarth ac â chywilydd y rhai *u* a ymfawrygent i'm herbyn.

27 Caned *x* a chanmoled y rhai sydd yn ewyllysio fy nghyfiawnder: ac yn wastad dyweded, Mawrygedig fyddo'r Arglwydd, *y* yr hwn sydd yn ewyllysio llwyddiant ei wâs.

a Sal. 43. 1. Esa. 45. 25. Galar. 3. 58. *b* Esa. 42. 13. *c* Gen. 19. 6. *d* Sal. 18. 35. Esa. 12. 2. *e* 26. 1. Mica 7. 7. 1 Cor. 2. 12. *e* Adn. 26 Sal. 40. 14. *f* 2 Bren. 19. 28. Sal. 125. 5. *g* Job 21. 18. *h* Sal. 73. 18. Diar. 4. 19. *i* Jos. 10. 10. *k* Sal. 7. 4. *l* Sal. 9. 15. *m* Dat. 17. 16. *n* 1 Thes. 5. 3. *o* Sal. 7. 15. *p* Mat. 7. 12. *q* Job 31. 20. Sal. 51. 8. *r* Job 5. 15. *s* Mat. 26. 59. *t* Act. 23. 4. *u* Sal. 38. 20. *x* Jer. 18. 20. *x* Job 30. 25. *y* Gen. 37. 34. *z* Mat. 10. 13. *a* Ler. 21. 1, 2. *b* Job 30. 8. *t* Sal. 57. 4. *u* Sal. 37. 12. Phil. 3. 19. *x* Hab. 1. 13. *y* Sal. 22. 20.

x 1 Cor. 12. 26.
y Sal. 149. 4.
z Sal. 50. 23.

27 Caned a *x* llawenyched y rhai a hoffant fy nghyfiawnder: dywedant hefyd yn wastad, Mawryger yr Arglwydd, *y* yr hwn a gar lwyddiant ei was.

28 *z* Fy mhafod innau a lafara am dy gyfiawnder a'th foliant ar hyd y dydd.

SALM XXXVI.

1 Sôn am gyflwr yr annuwiol.

a Deut. 34. 5.
b Sal. 14. 1.
c Rhuf. 3. 18.
d Deut. 29. 19. Luc 12. 19.
e Sal. 12. 1.
f Jer. 4. 22.
g Mica 2. 1.
h Esa. 65. 2.
i Sal. 57. 10.
k Sal. 77. 19. Rhuf. 11. 33.
l Mat. 5. 45.
m Eph. 3. 18.
n Ruth 2. 12. Sal. 17. 8. Ioan 1. 12.
o Sal. 65. 4.
p Esa. 65. 13. Jer. 17. 7.
q Job 20. 17. Sal. 46. 4. Dat. 22. 1. *r* Jer. 2. 13. *s* Mat. 16. 17. Ioan 1. 9. Iago 1. 17. *t* Sal. 15. 2. *u* Ezec. 36. 23. *v* Sal. 100. 6. *w* Dat. 20. 15.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd *a* gwas yr Arglwydd.

Y Mae anwiredd yr annuwiol yn *b* dywedyd o fewn fy nghalon, *c* nad oes ofn Duw o flaen ei lygaid ef.

2 O herwydd *d* ymwenhleithio y mae efe iddo ei hun yn ei olwg ei hunan, nes cael ei anwiredd yn atcas.

3 Geiriau ei enau *ydynt* anwiredd a *e* thwyll: peidiodd a bod yn *f* gall i wneuthur daioni.

4 Anwiredd a *f* ddychymmyg efe ar ei *wely*: efe a'i gesyd ei hun ar y ffordd *g* nid *yw* dda; nid ffaidd ganthe ddrygioni.

5 *b* Dy drugaredd, Arglwydd, *ydd* hyd y nefoedd, *a* th wirioned hyd y cymmylau.

6 Fel mynyddoedd cedyrn *y mae* dy gyfiawnder; *i* dyfnder mawr *yw* dy farnedigaethau: *k* dyn ac anifail a gedwi di, Arglwydd.

7 Mor *l* werthfawr *yw* dy drugaredd, o Dduw! am hynny yr *m* ymddiried meibion dynion dan gysgod dy adenydd.

8 *n* Llawn digonir hwynt â brasder dy dŷ; ac *o* ag afon dy hyfrydwch y diodi hwynt.

9 Canys gyd â thi *y mae p* ffynnon y bywyd: *q* yn dy oleuni y gwelwn oleuni.

10 Eityn dy drugaredd i'r rhai a'th adwaenant, a'th gyfiawnder i'r rhai *r* unionlawn o galon.

11 Na ddeued troed balchder i'm herbyn: *s* na fyned llaw yr annuwiol fi.

12 Yno y syrthiodd *t* gweithwyr anwiredd: *u* gwthiwyd hwynt i lawr, ac ni allant gyfodi.

SALM XXXVII.

Dafydd yn annog i amynedd, a thyden ar Dduw. 11 Brantiau'r diewolion.

¶ *Salm* Dafydd.

NAC *a* ymddigia o herwydd y rhai drygionus, ac na chynnfigenna wrth y rhai a wnant anwiredd.

2 Canys yn ebrwydd y torrir hwynt i'r llawr fel *b* glaswellt, ac y gwywant fel gwyrdd-lysiau.

3 Gobeithia yn yr Arglwydd a gwna dda; *felly* y trigi yn y tir, *c* tti a borthir yn ddiau.

4 *d* Ymddigrifa hefyd yn yr Arglwydd; ac efe a ddyry i ti ddymuniadau dy galon.

5 *e* Treigla dy ffordd ar yr Arglwydd, ac ymddired ynddo; ac efe a'i dwg *f* ben.

6 Efe a ddwg allan dy gyfiawnder fel y *g* goleuni; a'th farn *b* fel hanner dydd.

7 *i* Distawa yn yr Arglwydd, a disgwyl wrtho: nac ymddigia o herwydd yr hwn a lwydda ganddo ei ffordd, wrth y gwr fydd yn gwneuthur *ei* ddrwg amcanion.

8 Paid â *k* digofaint, a gad ymaith gynddaredd; *l* nac ymddigia er dim i wneuthur drwg.

9 Canys *m* torrir ymaith y drwg-ddynion: ond y rhai a ddisgwyliant wrth yr Arglwydd, hwynt-hwy a *n* etifeddant y tir.

10 *o* Canys etto ychydigyn, ac ni *welir* yr annuwiol: a *p* thi a edrychi am ei le *q* hwynt, am iddynt *r* ymddiried ynddo.

11 *r* Eithr y rhai gostyngedig a etifeddant y ddaear: ac a ymhyfrydant *s* gan liaws tangnefedd.

12 Yr annuwiol a amdana yn erbyn y cyfiawn, ac *t* a ysgyrnyga ei ddannedd arno.

13 *u* yr Arglwydd a chwardd am ei ben ef: canys gwel fod ei *x* ddydd ar ddyfod.

14 Yr annuwiolion a dynnasant eu cleddyf, ac a annelsant eu *y* bwa, i fwrw i lawr y tlawd a'r anghenog, *ac* i lladd y rhai uniawn eu ffordd.

15 Eu cleddyf a â yn eu calon eu hunain, a'u bwaau *b* a ddryllir.

16 *c* Gwell *yw* yr ychydig fydd gan y cyfiawn na mawr olud annuwiolion lawer.

17 Canys *d* breichiau yr annuwiolion a dorrir: ond yr Arglwydd a gynnal y rhai cyfiawn.

18 Yr Arglwydd a edwyn ddyddiau y rhai perffaith: a'u *e* hetifeddiaeth hwy fydd yn dragywydd.

19 Ni's gwaradwyddir hwynt yn amser *f* dryghyd: ac yn amser *g* newyn y cant ddigon.

20 Eithr coller yr annuwiolion, a gelynion yr Arglwydd *h* fel braster ŵyn a ddiflannant: yn fwg y diflannant hwy.

21 Yr annuwiol a echwyna, ac ni thal adref: ond y cyfiawn fydd *i* drugarog, ac yn rhoddi.

22 *k* Canys *y rhai* a fendigotefe, a etifeddant y tir; a'r *rhai* a felldithio efe, a *l* dorrir ymaith.

23 Yr Arglwydd a ffordda *m* gerdded-lad gwr *dan* a da fydd ganddo ei ffordd ef.

24 *n* Er iddo gwympo, ni lwyr-fwrir ef i lawr: canys yr Arglwydd fydd yn *i* gynnal *ef* â'i law.

25 Mi a fum ieuangc, ac yr ydwyf yn hen; etto ni welais y cyfiawn *p* wedi ei adu, na'i *q* had yn *r* cardotta bara.

26 Pob amser *y mae efe* yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg; a'i had a *s* fendithir.

27 *t* Cilia oddi wrth ddrwg, a gwna dda; a chyfannedda yn dragywydd.

28 *u* Canys yr Arglwydd a gâr farn, ac ni edy ei saint; cedwir hwynt yn dragywydd: ond *x* had yr annuwiol a dorrir ymaith.

29 *y* Y rhai cyfiawn a etifeddant y ddaear, ac a breswyliant ynddi yn dragywydd.

30 *z* Genau y cyfiawn a fynega ddoethineb, a'i dafod a draetha farn.

31 *a* Deddf ei Dduw *ydd* yn ei galon ef; a'i gamrau *b* ni lithrant.

32 Yr annuwiol *c* a wylia ar y cyfiawn, ac a gais ei ladd ef.

33 *d* Ni âd yr Arglwydd ef yn ei law ef, *e* ac ni âd ef yn euog pan ei barner.

34 *f* Gobeithia yn yr Arglwydd, a chadw ei ffordd ef, ac efe a'th ddyrchafa fel yr etifeddech y tir: *g* pan ddifethir yr annuwiolion, ti a'i gweli.

35 *h* Gwelais yr annuwiol yn gadarn, ac yn *i* frigog fel y lawryf gwyrdd.

36 Er hynny efe *k* a aeth ymaith, ac wele, *nid oedd mwy* o hono: ac mi a'i ceisiais, ac *i* nid oedd i'w gael.

37 Ystyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn: canys diwedd y gwr *kwnnw fydd*.

38 Ond y troseddwyr a *n* gyd-ddifwyd: diwedd yr annuwiolion a dorrir ymaith.

39 A *o* iechydwriaeth *y* cyfiawn *fydd* oddi wrth yr Arglwydd: *efe yw* eu nerth yn amser trallod.

40 A'r *p* Arglwydd a'u cymmorth hwynt, ac a'u gwared: efe a'u gwared hwynt rhag yr annuwiolion, ac a'u ceidw

t Dan. 7. 27. *u* Sal. 72. 7. *x* 1 Sam. 26. 10. *y* 1 Sam. 17. 10. *z* Sal. 64. 3, 4. *a* Sal. 17. 15. *b* Sal. 46. 9. *c* Diar. 16. 8. *d* Job 38. 15. *e* Esa. 60. 21. 2 Pedr 1. 4. 1 Pedr 1. 11. *f* Eph. 5. 16. *g* Job 5. 20. *h* Esa. 34. 6. Iago 4. 14. *i* Sal. 112. 5. *k* Deut. 28. 12. Mat. 25. 34. *l* Mat. 25. 41. *m* 1 Sam. 2. 9. *n* Sal. 34. 16. *o* Esa. 8. 11. *p* Heb. 13. 5. *q* Sal. 112. 2. *r* Job 15. 23. Mat. 6. 33. *s* 1 Pedr 3. 9. *t* Sal. 34. 14. Tit. 2. 12. *u* Sal. 18. 7. *x* Job 18. 19. *y* Dat. 2. 21. *z* Mat. 12. 35. *a* Deut. 6. 6. *b* Sal. 66. 9. *c* Sal. 10. 8. *d* 2 Pedr 2. 9. *e* Sal. 119. 31. *f* Heb. 12. 2. *g* Sal. 52. 6. *h* Esther 3. 3. *i* Dat. 17. 2. *n* Sal. 62. 1. *o* Job 13. 16. Sal. 3. 8. *p* Esa. 3. 5. *q* 1 Pedr 1. 5. *r* 1 Cron. 5. 20.

k Job 20. 5. *l* Dat. 12. 8. *m* Esa. 57. 2. *n* Sal. 37. 22. Mat. 13. 30. *o* Job 13. 16. Sal. 3. 8.

Boreuol Weddi.

SALM XXXVIII.

Dafydd yn erfyn ar Ddiuw dosturio wrtho.

¶ Salm Dafydd; *a* er coffa.

a Sal. 70. titl.

b Sal. 6. 1. Jer. 4. 24.

c Sal. 51. 8.

d Job 6. 4. & 1 Pedr 5. 8.

e Sal. 6. 2. & Ezra 9. 6.

f Sal. 40. 12.

g Job 30. 28. Sal. 35. 14.

h Sal. 102. 3, 4.

i Esa. 38. 10.

k Job 3. 24. Esa. 59. 11. Rhuf. 8. 27.

l Mat. 6. 6.

* *Fel, canwyll yn diffoddi.*

m Job 3. 25.

n Sal. 6. 7. Sal. 31. 11. Mat. 26. 56.

o 27. 55. & Mat. 26. 61.

p 2 Sam. 16. 10.

q Sal. 39. 1, 9.

r Mat. 26. 63.

s Adn. 13.

t Sal. 5. 3. *b* 34. 15.

u Sal. 35. 26. & Gen. 32. 31. Sal. 39. 15.

x Jer. 20. 10. Ioan 10. 32. 1 Ioan 3. 12. & 1 Cron. 16. 35.

ARGLWYDD, *b* na theryddа fi yn dy lid: ac na chospa fi yn dy ddigllonedd.

2 Canys y mae dy *c* farthau yngly'n ynof, *d* a'th law yn drom arnaf.

3 Nid *oes e* iechyd yn fy nghnawd, o herwydd dy ddigllonedd; *f* ac nid *oes* heddwch i'm hesgyrn, o blegid fy mhechod.

4 Canys *g* fy nghamweddau a aethant dros fy mhen: megis baich *h* trwm y maent yn rhy drwm i mi.

5 Fy nghleifiau a bydrasant, *ac* a lygrasant, gan fy ynfydrwydd.

6 Crymmwyd a darostyngwyd *k* yn ddirfawr: *i* beunydd yr ydwyf yn myned yn alarus.

7 Canys fy lwynau a lanwyd o *k* ffiaidd *glwy*; ac nid *oes* iechyd yn fy nghnawd.

8 *l* Gwanhawyd, a drylliwyd fi yn dramawr: *m* rhuais gan aflonyddwch fy nghalon.

9 O'th *n* flaen di, Arglwydd, *y mae* fy holl ddymuniad; ac ni *o* chuddiwyd fy uchenaid oddi wrthyt.

10 Fy nghalon fydd *p* yn llammu; fy nerth a'm gadawodd; a *p* llewyrch fy llygaid nid *yw* chwaith gennyf.

11 Fy ngharedigion a'm cyfeillion *q* a safent oddi ar gyfer fy mhla; a'm cyfnesaf oedd a safent o hirbell.

12 Y rhai hefyd a geisient fy einioes, a ofodasant faglau; a'r rhai a geisiant fy niweid, a draethent *r* anwireddau, ac a ddychymygent ddichellion ar hyd y dydd.

13 A minnau fel byddar ni *s* chlywn; eithr *ceddwn* fel *t* mudan heb agoryd ei enau.

14 Felly yr oeddwn fel gwr *u* ni chlywai, ac heb argyoeddion yn ei enau.

15 O herwydd i mi obeithio ynot, Arglwydd; ti, Arglwydd fy Nuw, a *x* wrandewi.

16 Canys dywedais, *Gwrando fi*, rhag llawenychu o *bonynt* i'm herbyn: y pan lithrai fy nhroed, ymfawrygent i'm herbyn.

17 Canys parod *wyf* i ac ofni, a'm dolur *sydd* ger fy mron yn wastad.

18 Diau y mynegaf fy anwiredd, *ac* y *a* pryderaf o herwydd fy mhechod.

19 Ac *y mae* fy ngelynion yn fyw, *ac* yn *b* gedyrn: *c* amlhawyd hefyd y rhai a'm casant ar gam.

20 A'r *d* rhai a dalant ddrwg dros ddda, a'm gwrthwynebant; am fy mod yn dilyn *e* daioni.

21 *f* Na âd fi, O Arglwydd: fy Nuw, nac ymbellha oddi wrthyf.

22 Bryssia i'm cymmorth, O Arglwydd *g* fy iachawdwriaeth.

SALM XXXIX.

1 Gyfai Dafydd am ei dafod: 4 Mesur oes dyn.

¶ Salm Dafydd i'r Pencerdd, *sef* i *a* Jeduthun.

a 1 Cron. 25. 1, 3. & 1 Bren. 2. 4.

b Sal. 141. 3.

c Col. 4. 5.

d Preg. 3. 7.

e Jer. 20. 14.

f Job 3. 1. *g* Sal. 90. 12.

DYwedais, *b* cadwaf fy ffyrdd, rhag pechu a'm *c* tafod: cadwaf ffrwyn yn fy ngenau, *d* tra fyddo'r annuwiol yn fy ngolwg.

2 *e* Tewais yn ddiftaw, *ie* tewais â daioni; a'm dolur a gyffrôdd.

3 Gwresogodd fy nghalon o'm mewn: tra'r oeddwn yn myfyrio, ennynodd *f* tân, *ac g* mi a lafarais a'm tafod.

4 Arglwydd, *b* par i mi wybod fy niwedd, a pheth *yw* mesur fy nyddiau; *fel* y gwypwyf o ba hedran y *byddaf* fi.

5 Wele, gwnaethoft fy nyddiau *fel* dyrnfedd; a'm *i* heinioes *fydd* megis dim yn dy olwg di: diau mai cwbl *k* wageddyw pob dyn, pan f'o ar y goreu. Sela.

h Sal. 90. 4. *i* Adn. 11. Sal. 62. 9. 1 Cor. 7. 31. Iago 4. 14. *k* Sal. 144. 4. *l* Job 27. 19. *m* Preg. 2. 18. Luc 12. 20. *n* Sal. 44. 14. *o* Lef. 10. 3. *p* Job 4. 19. Esa. 50. 9. *q* Gen. 47. 9. *r* Adn. 5. *s* Heb. 11. 13. 1 Pedr 1. 17. *t* Sal. 90. 3. *u* Job 10. 20. *x* Preg. 12. 5.

6 Dyn yn ddiau fydd yn rhodio mewn *l* cyfgod, ac yn ymdraferthu yn ofer: efe a dyrra *alud*, ac ni's gwyr *m* pwy a'i casgl.

7 Ac yn awr beth a ddisgwyliaf, O Arglwydd! *y* ngobaith fydd ynot ti.

8 Gwared fi o'm holl gamweddau; *ac* na osod fi yn *n* waradwydd i'r ynfyd.

9 Aethum yn *o* fud, *ac* nid agorais fy ngenau: canys ti a wnaethoft *hyn*.

10 *p* Tyn dy bla oddi wrthyf: gan ddyrnod dy law y darfum i.

11 Pan gospit ddyn â cheryddon am anwiredd, dattodit fel *q* gwyfyn ei arddeschowgrwydd ef: *r* gwageddyw pob ddyn. Sela.

12 Gwrando fy ngweddi, Arglwydd, a chlyw fy llef; na thaw wrth fy wylofain: canys *s* ymdeithydd *ydwyf* gyd â thi, *ac* alltud, *t* fel fy holl dadau.

13 *u* Paid a mi, fel y cryfhawyf, cyn fy myned, ac *x* na byddwyf mwy.

p Job 4. 19. Esa. 50. 9. *q* Gen. 47. 9. *r* Adn. 5. *s* Heb. 11. 13. 1 Pedr 1. 17. *t* Gen. 23. 1. *a* Sal. 37. 7. *b* Heb. 5. *c* Sal. 22. 1. *d* Sal. 69. 2. *e* Mat. 16. 18. *f* Dat. 14. 3. *g* Dat. 11. 11. *b* Jer. 17. 7. *i* Sal. 103. 4. *k* Sal. 125. 4. *l* Job 5. 9. *m* Ecl. 15. 11. *n* 1 Cor. 2. 9. Eph. 3. 19. *o* Sal. 50. 9. Esa. 66. 3. Hcf. 6. 6. Mat. 12. 7. Heb. 10. 5. *p* 2 Cor. 5. 21. *q* Heb. 10. 5. *r* Mat. 26. 42. Phil. 2. 8. *s* Jer. 31. 33. Ioan 33. 34. *t* Rhuf. 3 21. *u* Act. 20. 20. *b* Sal. 73. 26. *c* Sal. 70. 3. *d* Sal. 35. 4. a 71. 13.

SALM XL.

1 Y lles fydd o hyderu ar Ddiuw.

¶ I'r Pencerdd, Salm * Dafydd.

DISgwyliais yn *a* ddyfal am yr Arglwydd; ac efe a ymoftyngodd attaf, *b* ac a glybu fy llefain.

2 Cyfododd fi hefyd o'r *c* pydew erchyll, allan o'r *d* pridd tomlyd; ac a osodod fy nhraed ar *e* graig, gan hwyllio fy ngherddediad.

3 A rhoddodd yn *f* ngenau *f* ganiad newydd o foliant i'n Duw ni: *g* llawer a welant *hyn*, ac a ofnant, ac a ymddiriedant yn yr Arglwydd.

4 *h* Gwyn *ei* fyd y gwr a osodo yr Arglwydd yn ymddiried iddo; i ac ni thry at feilchion, nac at y rhai a wyrant at *k* gelwydd.

5 *l* Lliofog y gwnaethoft ti, O Arglwydd fy Nuw, *m* dy ryfeddodau, a'th amcaution tu ag attom: ni ellir yn drefnus eu cyfrif i hwynt i ti: pe mynegwn, *a phe* traethwn *buynt*, *n* amlach ydynt nag y gellir eu rhifo.

6 *o* Aberth ac offrwm nid ewyllyfiaift; † agoraift *fy* nglustiau: poeth-offrwm a phech-aberth *p* ni's gofynaift.

7 Yna y dywedais, *q* Wele yr ydwyf yn dyfod: yn rhol y llyfr yr ysgrifenwyd am danaf.

8 *r* Da gennyf wneuthur dy ewyllys, O fy Nuw: a'th *s* gyfraith *fydd* o fewn fy nghalon.

9 *t* Pregethais gyfiawnder yn y gynulleidfa fawr: wele, *u* nid attelaiis fy ngwefusau; ti, Arglwydd, a'i gwyddoft.

10 *x* Ni chuddiais dy gyfiawnder o fewn fy nghalon; traethais dy ffyddondeb, a'th iachawdwriaeth: ni *y* chelais dy drugaredd na'th wirionedd yn y gynulleidfa liofog.

11 Tithau, Arglwydd, nac attal dy drugareddau oddi wrthyf: ac cadwed dy drugaredd a'th wirionedd fi byth.

12 Canys drygau anifeiriol a'm cylchynaiant o amgylch: *a* fy mhechodau a'm daliafant, fel na allwn edrych i fynu: amlach ydynt na gwallt fy mhen; am hynny *b* y pallodd fy nghalon gennyf.

13 *c* Rhynged bodd i ti, Arglwydd, fy ngwaredu: bryssia, Arglwydd, i'm cynnorth.

14 *d* Cyd-gywilyddier a gwaradwyddder y rhai *u* Rhuf. 1. 18. *x* Sal. 35. 18. a 119. 11. *y* Act. 20. 27. *z* Sal. 57. 3. *a* Sal. 38. 4. 2 Cor. 5. 20. *b* Sal. 73. 26. *c* Sal. 70. 3. *d* Sal. 35. 4. a 71. 13.

Sal. xxxix. *Adn.* 4.] *Mesur fy nyddiau.* Yftyriaeth o freuder oes a yftyn einioes i fef, trwy fobrwydd a chymmedrolder! Ni wyr yr annuwiol pwy gaiff ei olud, na phwy a gafgl ei enaid! *Adn.* 6.

y rhai a geisiant fy enaioes I'w diffetha, gyrrer yn eu hol a chywilyddier y rhai a ewyllysiant i mi ddrwg.

15 *e* Anrheithier hwynt yn wobr am eu gwaradwydd, y rhai a ddywedant wrthyf, Ha, ha.

16 Llawenyched ac ymhyfryded ynot ti y rhai oll a'th *f* geisiant: dyweded y rhai a'garant dy iachawdwriaeth bob amser, *g* Mawryger yr Arglwydd.

17 Ond *yr wyf* fi yn dlawd ac yn anghenus; *eithr* yr Arglwydd a *h* feddwl am danaf: fy nghymmorth a'm Gwaredydd *ydwyt* ti; o fy Nuw, na hir dria.

Prydnhawnol Weddi.

SALM XLI.

1 Gofal Duw dros y tlawd. 4 Dafydd yn cyfaddef rhag bradd ei elynion.

¶ I'r Pencerdd, Salm Dafydd.

GWYN a *a* fyd, a ystyria wrth y tlawd: yr Arglwydd a'i *b* gwared ef yn amser adfyd.

2 Yr Arglwydd a'i ceidw, ac a'i bywha; *c* gwynfydedig fydd ar y ddaear; na ddod dithau ef wrth ewyllys ei elynion.

3 Yr Arglwydd a'i *d* nertha ef ar ei glaf wely: cyweiri ei holl wely ef yn ei glefyd.

4 Mi a ddywedais, Arglwydd, trugarha wrthyf, *e* iacha fy enaid; canys *f* pechais i'th erbyn.

5 Fy ngelynion a lafarant ddrwg a'm dafnar, *gan ddywedyd*, Pa bryd y bydd efe farw, ac y derfydd am ei enw ef?

6 Ac os daw i'm *g* hedrych, efe a ddywed *h* gelwydd; ei galon a gasgl atti au-wiredd: *pan* el allan efe a'i traetha.

7 Fy holl gaseion a *i* sydd hustyngiant i'm herbyn: yn fy erbyn y dychymygant *k* drwg i mi.

8 Afiwydd, *meddant*, a'i'n wrthol: a chan ei fod yn gorwedd ni chyfyd mwy.

9 Hefyd y *l* gwr oedd anwyl gennyf, yr hwn yr ymddiriedais iddo, *ac a* fwytaodd fy mara, a ddyrchafodd *ei* fawd i'm herbyn.

10 Eithr ti, Arglwydd, trugarha wrthyf, a chyfod fi, fel y talwyf i'r rhai.

11 Wrth hyny *m* gwn i hoffi o honot fi, am na chaith fy ngelyn orfoleddu i'm herbyn.

12 Ond am danaf fi, yn fy mherffeithrwydd y'm *n* cynheli, ac y'm gosodi ger dy fron yn dragywydd.

13 Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Israel, o dragywyddoldeb, a hyd dragywyddoldeb. Amen, ac Amen.

SALM XLII.

1 Zel Dafydd i weddio Duw yn ei deml. 5 Ei gysuo ei hun.

¶ I'r Pencerdd, *a* Maſcil, i feibion *a* Cora.

FEL y brefa yr *b* hydd am yr afonydd dyfroedd, felly yr hiraetha fy enaid am danat ti, O Dduw.

2 Sychedig yw fy enaid am Dduw, am *d* y Duw byw: pa bryd y deuaf ac yr ymddangosaf ger bron Duw?

3 *e* Fy nagrau oedd fwyd i mi ddydd a nos, tra dywedent wrthyf bob dydd, *f* Pa le *y mae* dy Dduw?

4 *g* Tywalltwn fy enaid ynof, pan gofiwn hynny; canys acthwn gyd *a'r* gynnulleidfa, *b* cerddwn gyd a hwynt i dŷ Dduw, mewn llais cân a moliant, *fel* tyrfa yn *i* cadw gŵyl.

5 *k* Pa ham, fy enaid, yr ymgrymmi, ac yr ymderfyſgi ynof? *l* gobeithia yn Nuw: o blegid moliannaf ef eto, *am* iachawdwriaeth ei wynebpryd.

6 Fy Nuw, fy enaid a ymddarostwng ynof: am hynny *y m* cofiaf di, o dir yr Iorddonen, a'r Hermoniaid, † o fryn Miſar.

7 *n* Dyfnder a eilw ar ddyfnder, wrth ſŵn dy ſtyllogellau di: o dy holl donnau a'th lifeiriant a aethant dros fi.

8 *Eto* yr Arglwydd *p* a orchymyn ei drugaredd liw dydd, *q* a'i gan *fydd* gyd a mi liw nos; *ſef* gweddi ar Dduw fy einioes.

9 *r* Dywedaf wrth Dduw fy nghraig, Pa ham yr anghofiaiſt fi? pa ham y'y rhodiaf yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

10 *Megis* a chleddyf yn fy eſgyrn y *mae* fy ngwrthwynebwyr yn fy ngwaradwyddo, *s* pan ddywedant wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy Dduw?

11 Pa ham y'th ddarostyngir, fy enaid? a pha ham y terfyſgi ynof? ymddiried yn Nuw; canys etto y moliannaf ef, *ſef* iachawdwriaeth fy wyneb, a'm Duw.

SALM XLIII.

1 Dafydd yn addaw gwaſanaethu Duw yn llawen.

a BARN fi, O Dduw, a *b* dadleu fy nadl yn erbyn y genhedlaeth *c* anrhugarog: *d* gwared fi rhag y dyn tywyllodrus ac anghyfiawn.

2 Canys ti *yw* Duw fy nerth: pa ham y'm bwri ymaith? *e* pa ham yr af yn alarus trwy orthrymder y gelyn?

3 *f* Anfon dy g oleuni a'th *b* wirioned; tywyſant hwy fi; *ac* arweiniant fi i fynydd dy ſancteiddrwydd, ac i'th ŷ bebyll.

4 Yna yr af at *k* allor Duw, at Dduw hyfrydwch fy ngorfoledd; ac mi a'th foliannaf ar y delyn, O Dduw, fy Nuw.

5 *l* Pa ham y'th ddarostyngir, fy enaid? a pha ham y terfyſgi ynof? *m* gobeithia yn Nuw; *n* canys etto y moliannaf ef, *ſef* iachawdwriaeth † fy wyneb a'm Duw.

a Luc 18, 3. *unions ſy nghham.*
b Sal. 28, 2, 9. 1 Pedr 4, 19.
c Rhuf. 1, 31.
d 2 Sam. 15, 31.
e Sal. 42, 5.
f Sal. 37, 3.
g Ioan 5, 35. Heb. 13, 15.
h Ioan 14, 6, *i* Heb. 9, 2, 3. Dat. 21, 3. Heb. 10, 19. *k* Sal. 42, 5, 11. *m* Rhuf. 8, 24. *n* Eſa. 38, 22. * *oddi wrth wyneb pryd ſy Nuw.* Sal. 4, 6. *a* 44, 3.

Borzuol Weddi.

SALM XLIV.

1 Yr eglwys, yn coffau daioni Duw gynt, yn cwyno rhag dirygfyd preſennol.

¶ I'r Pencerdd, i feibion Cora. Maſcil.

DUW, clywſom a'n cluſtiau, *a* ein tadau a fynegaſant i ni, y weithred a wnaethoſt yn eu hamſer hwynt, yn y dyddiau gynt.

2 *b* Ti a'th law a yrraiſt allan y cenhedloedd, ac a'u plennaiſt hwythau: ti a ddrygaiſt y bobloedd, ac a'u cynnyddaiſt hwythau.

3 Canys *c* nid â'u cleddyf eu hun y gorchfygaſant y tir, nid eu braich a barodd achubiaeth iddynt; eithr dy ddeheulaw di, a'th fraich, a llewyrch dy wyneb, *d* o herwydd i ti eu hoffi hwynt.

4 *e* Ti Dduw, yw fy Mrenhin: *f* gorchymyn iechydwriaeth i Jacob.

5 Ynot ti y cilgwthiwn ni ein gelynion: yn dy enw di y *g* ſathrwn y rhai a gyfodant i'n herbyn.

6 O herwydd *h* nid yn fy mwa yr ymddiriedaf; nid fy nghleddyf 'chwaith a'm hachub.

7 Eithr ei a'n i hachubaiſt ni oddi wrth ein gwrthwynebwyr, ac a waradwyddaiſt ein caſeion.

8 Yn Nuw yr *k* ymffoſtiwn trwy'r dydd; ac *m* a glodforwn dy enw yn dragywydd. Sela.

9 Ond *l* ti a'n bwriaiſt ni ymaith, ac a'n gwaradwyddaiſt; ac nid wyt yn ſy myned allan gyd a'n lluoedd.

10 Gwnaethoſt i ni droi yn ol oddi wrth y gelyn: a'n caſeion a *m* anrheithiaſant iddynt eu hun.

11 Rhoddaſt

a Eſa. 51, 9. Num. 23, 22. Deut. 4, 32.
b Eſa. 5, 7. Deut. 7, 1. Hoſ. 1, 7.
c Deut. 8, 17. Joſ. 24, 12.
d Deut 7, 7, 8.
e Sal. 74, 12.
f Sal. 42, 8.
g Mat. 4, 3. Dat. 14, 19.
h Sal. 20, 7.
i Luc 1, 74.
k Sal. 34, 2.
l Lef. 26, 15.
m Deut. 28, 31.

Sal. xlii. *Adn.* 11.] *Iachawdwriaeth.* Y mae'r gair yn y nifer lluoſog, yn yr *Hebraeg.* Canys, trueni dyn ſydd fawr, a'n trallodau'n aml! ond Efe a wared yn *holloſ.* Sal. cxxx. 8.

Sal. xliii. *Adn.* 3.] *I'th bebyll.* Dafydd a yrrwyd ymhell, yn achos *Saul*, neu *Abſalom*, &c. am hynny yr achwynodd. *Adn.* 2. gan hiraetha am *a lor* Duw. Y duwiol a gar ordinhadau Duw, gan *ſyrfio* Sal. xlii. 1. am y *tragywyddol bebyll.* Luc xvi. 8. a xvi. 9.

n Rhuf. 8. 11. *n* Rhoddaiſt ni ſel defaid i'w bwyta; S. 30. 1 1 a gwaſgraiſt ni ym myſg y cenhedloedd.
o Deut. 32. 10. *p* Eſa 43. 3. *o* Gwerthaiſt dy bobl heb elw, ac *p* ni 'chwanegaiſt *dy olud* o'u gwerth hwynt.
q Sal. 79. 4. 13 *q* Golodaiſt ni yn warthrudd i'n cymmydogion, yn watwargerdd ac yn wawd i'r rhai ydynt o'n hamgylch.
r Deut. 28. 37. *s* 2 Bren. 19. 21, 22. 14 Goſodaiſt ni yn *r* ddiareb ym myſg y cenhedloedd, *s* yn rhai i yſgwyd pen arnynt ym myſg y bobloedd.
t Job 16. 4. 15 Fy ngwarthrudd *ſydd* beunydd ger *t* bron, a chywilydd fy wyneb a'm todd:
u 2 Tim. 1. 12. 16 Gan lais y gwarthruddwr a'r cabledwr; o herwydd y *t* gelyn a'r ymddialwr.
x Phil. 1. 28. 17 Hyn oll a ddaeth arnom; etto *u* ni'th anghofiaſom di, ac ni buom anffyddlon yn dy gyfammod.
Heb. 10. 39. 18 *x* Ni throdd ein calon yn *ei* hol, ac nid aeth ein cerddediad allan o'th lwybr di.
1 Ioan 3. 21. 19 Er i ti ein curo yn *y* nhriga dreiaiau, a thoi drosom â ✠ chyſgod angau.
y Eſa. 34. 13. 20 *a* Os anghofiaſem enw ein Duw, neu ✠ Sal. 23. 4. *b* eſtyn ein dwylaw at dduw dieithr:
a 2 Tim. 2. 2. 21 *c* Oni chwiliia Duw hyn allan? canys efe a wyr ddirgelodd y galon.
b Job 11. 13. 22 *d* Ie, er dy fwyn di y'n lleddir beunydd; cyfrifir ni fel defaid i'w lladd.
c Job 31. 14. 23 *e* Deffro, pa ham y cyſgi, O Arglwydd? cyfod, *f* na fwrw ni ymaith yn dragywydd.
d Mat. 5. 10. 24 *g* Pa ham y cuddi dy wyneb? ac yr anghofi ein cyſtudd a'n gorthrymder.
Rhuf. 8. 36. 25 Canys goſtyngwyd ein henaid i'r *b* llwch: glynodd ein bol wrth y ddaear.
1 Pedr 4. 14. 26 Cyfod yn gynnorthwy i ni, a gwared ni er mwyn dy ; drugaredd.
Dat. 8. 16.
e Sal. 7. 6. a 35. 23. *f* Adn. 9. Sal. 119. 25.
✠ Marc 7. 14. *b* Sal. 113. 7. Galar. 3. 29. *i* Sal. 6. 4. *a* 86. 5.

8 A L M XLV.

Maurlwydi a gras brenniniaeth Crift.

10 *Dyledſwydd yr eglwys a'i hanhut.*

I'r Pencerdd ar Soſannim, i feibion Cora, *** Maſcil, cân † cariadau.

** athraw neu hyfforddwr.*
† Can. 1. 2.

TRaetha fy nghalon beth da; dywedyd yr ydwyf y perthau *a* mhaethum i'r *a* brenhin: fy nhafod *ſydd* bin yſgrifenyddi buan.
Ioan 3. 29.
a Can. 3. 11.
b Can. 5. 16.
Ioan 1. 16.
c Luc 4. 22.
d Sal. 18. 26.
e Eſa. 49. 2.
Heb. 4. 12.
f Eſa. 9. 6.
g Dat. 6. 2
h Ioan 14. 6.
Dat. 19. 11.
i Mat. 21. 29.
k Eſa. 12. 3.
l Dat. 14. 18.
m Phil. 2. 10.
n Luc 19. 27.
o Heb. 1. 8.
p Eſa. 61. 1. Heb. 1 9. *q* Ioan 3. 34. *r* Can. 4. 11. *s* Dat. 21. 9. *t* Gen. 2. 24. *u* Can. 1. 15. *x* Eſa. 54. 5.

2 *b* Teccach ydwyt na mhlbion dynion: *c* tywaltwyd gras ar dy wefuſau: o hîerwydd hynny y'th *d* fendithiodd Duw yn dragywydd.
3 Gwregyſia dy *e* gleddyf ar dy glun, *f* O Gadarn, â'th ogoniant a'th harddwch.
4 Ac yn dy harddwch *g* marchoga yn llwyddiannus, o herwydd *b* gwirioneddi a llednéifrwydd, *k* a chyfiawnder; a'th ddeheulaw a ddyſg i ti bethau *l* ofnadwy.
5 *m* Pobl a ſyrthiant danat; *o* berwydd dy ſaethau ſymmon *yn glynu* yng nghalon *n* gelynion y brenhin.
6 *o* Dy orſedd di, O Dduw, *ſydd* byth ac yn dragywydd: teyrnwialen uniondeb *ſw* teyrnwialen dy frenhiniaeth di.
7 Ceraiſt gyfiawnder, a chaſeaiſt drygioni: *ſ* am hynny y'th enneiniodd *p* Duw, *ſef* dy Dduw di, ag olew llawenydd yn yn *q* fwy na'th gyfeillion.
8 *r* Arogli myrr, a coes, a chaſia, *ſydd ar* dy holl wiſgoedd: *allan* o'r palasau ifori, a'r rhai y'th lawenaſant.
9 Merched brenhinoedd *oedd* ym mhlith dy bendefigeſau: ſafai'r *s* frenhines ar dy ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir.
10 Gwrando, ferch, a gwel, a gofwng dy gluſt; ac anghofia dy bobl dy hun, *t* a thy dad.
11 A'r Brenhin a chwennych dy *u* degwch: canys efe *yw x* dy Iôr di; ymoltwng dithau iddo ef.

12 *y* Merch Tyrus hefyd *ſydd yno*, â anrheg; *y* a chyfoethogion y bobl a ymbiliant a'th wyneb.
13 Merch y Brenhin *ſydd* oll yn ogoneddus o fewn: ✠ gemwaith aur *yw* ei gwiſg hi.
14 *a* Mewn gwaith edau a nodwydd y dygir hi at y Brenhin: y *b* morwynion y *rhai a ddeuant* ar ei hol, yn gyfeillesau iddi, a ddygir atat ti.
15 Mewn *c* llawenydd a gorfoledd y dygir hwynt: *d* deuant i dŷ y *e* Brenhin.
16 Dy feibion ſydd yn lle dy dadau, y *f* rhai a wnei yn ſ dywyſogion yn yr holl dir.
17 *g* Paraf gofio dy enw yn mhob cenhedlaeth, ac oes i am hynny y bobl a'th foliannant byth ac yn dragywydd.

SALM XLVI.

Ymddiried yn Nuw. 8 Cyhoeddiad mawrhâd Duw.

¶ I'r Pencerdd o feibion Cora, cân ar * Alamoth.

* *y dônuchaf.*

DUW *ſydd* i noddfa, a nerth i ni, *b* cymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.
2 Am hyny *c* nid ofnwn *d* pe ſymudai'r ddaear, a phe treiglyd y mynyddoedd i ganol y môr.
3 *e* Er rhuo a tharfyſgu o'i ddyfroedd, *f* ſrynu o'r mynyddoedd gan *g* ymchwydd ef. Sela.
4 *I mde g* afon, a'i ffrydiau a *b* lawenhant ddinas Duw; cyſegr *k* preſwylfeydd Goruchaf.
5 Duw *ſydd* yn *l* canol, *m* nid yſgogir hi; Duw a'i helpa yn foreu iawn.
6 *n* Y cenhedloedd a derfyſgaſant, y teyrnaſoedd a yſgogaſant: efe a roddes ei lef o toddodd y ddaear.
7 *p* I *mae* Arglwydd y lluoedd gyd â ni; *y mae* Duw Jacob *yn* ymddiffynfa i ni. Sela.
8 Deuwch, ſwelwch *q* weithredoedd yr Arglwydd; pa *r* anghyfannedd-dra a wnaeth efe ar y ddaear.
9 *s* Gwna i ryfeloedd beidio hyd eithaf y ddaear; *t* efe a ddryllia'r bwa, ac a dyr y waywffon, efe a lyſg y cerbydau â than.
10 Peidiwch, a *u* gwybyddwch mai myfi *ſydd* Duw: dyrchefir fi yn myſg y cenhedloedd, dyrchefir fi ar y ddaear.
11 *x I mae* Arglwydd y lluoedd gyd â ni; ymddiffynfa i ni *yw* Duw Jacob. Sela.

* *y dôn uchaf,*

a Eſa. 49. 23. ✠ Dat. 19. 7.
b Dat. 14. 4.
c Jer. 33. 11.
d Ioan 6. 37.
e Ioan 14. 3.
f 1 Pedr 1. 2, 9.
g Mal. 3. 11.
a Eſa. 44. 23.
b Sal. 76. 12.
c Mal. 3. 4.
d Dan. 7. 27.
e Eph. 1. 3.
f Eſa. 60. 5.
Sal. 145. 3.
g Sal. 68. 18. Luc 24. 51. *b* 1 Cor. 14. 15. Col. 1. 16.
i Sal. 93. 1.
k Eph. 2. 22.
l Dat. 2. 1. *m* Mat. 16. 18.
n Dat. 11. 18.
o Dat. 6. 16.
p 2 Cron. 13. 12. Adn. 11.
q Sal. 66. 8. a 111. 2. *r* Gen. 7. 21. *s* Eſa. 44. 4.
t Sal. 75. 3. *u* 2 Cron. 20. 7. *x* Adn. 7. *y* Mat. 1. 23.

Prydnhawnol Weddi.

SALM XLVII.

Cyngbori'r cenhedloedd i roeſawi teyrnas Criſt yn llawen.

¶ I'r Pencerdd, Salm i feibion Cora.

YR holl bobl, a curwch ddwylaw; *a* llafar-genwch i Dduw â lleſ gorfoledd.
2 Canys yn Arglwydd goruchaf *ſydd* ofnadwy; *b* Brenhin mawr ar yr holl ddaear.
3 *c* Efe a ddwg y bobl danom ni, a'r cenhedloedd dan ein traed.
4 Efe a *d* ddetholi ein hetifeddiaeth i ni, *f* ardderchowgrwydd Jacob yr hwn a hoffodd efe. Sela.
5 *g* Dyrchafodd Duw â llawen-floedd, yr Arglwydd â ſain udgorn.
6 Cenwch fawl i Dduw, cenwch: cenwch fawl i'n Brenhin, cenwch.
7 Canys Brenhin yr holl ddaear *yw* Duw: *b* cenwch fawl yn ddyallus.
8 *i* Duw *ſydd* yn teyrnaſu ar y cenhedloedd: Duw ſydd yn eiſtedd ar

Yr yr y Salm xlv. *Sefaimin.* Hi y. offeryn chwech tant; neu blodeuyn chwech dalen; fel y *Lilia* arwydd godidawgrwydd yr Eglwys, *Can.* vi. 2. yn ei Phriod *Emmanuel*, yr hwn ſydd Duw hendigedig yn oes oloedd. *Adn.* 6. *Rauf.* ix. 5.

k Dat. 3. 21. hedlocedd: eiſtedd y mae Duw ar *k* orſeddfainc ei Sancteiderydd.

* *Ffarm.* 9 * Pendefigion y bobl a *l* ymgaſgla-
riaid, ant ynghyd, *at* bobl Duw Abraham:
heu. rhai canys *l* tariannau y ddaear *ydynt* eiddo
e tyllyf. Duw: dirfawr y dyrchafwyd ef.
54.
Ecl. 35. 21. *l ymgaſglant,* Rhuf. 4. 17. *l* Gen. 15.
1. Sal. 89. 19. Hoſ. 4. 18.

SALM XLVIII.

Addurn a rhagoroldeb yr Eglwys.

¶ Cân *a* Salm i feibion Cora.

a Tit. 2. 13. *b* Dat. 21. 2. *c* Eſa. 2. 2, 3. *d* Sal. 50. 2. *e* Eſa. 14. 13. *f* Mat. 5. 35. Dat. 11. 8. *g* Ioan 14. 2. *b* Dat. 21. 23. *i* Ioſ. 9. 1, 2. *k* Dat. 18. 20. *l* Eſa. 13. 7, 8. *m* 2 Cron. 32. 21. *n* Ecſ. 15. 18. *o* Jer. 18. 17. *p* Ecſ. 27. 28. Dat. 18. 12. *q* Sal. 44. 1. *r* Luc 21. 33. *s* Adn. 1, 2. *t* Heb. 12. 27. *u* Eſa. 30. 15. *x* Deut. 28. 58. *y* Sal. 45. 4. *z* Dat. 14. 1. *a* Dat. 19. 2. *b* Dat. 21. 10. *c* Eſa. 33. 20. Dat. 21. 16. *d* Sal. 51. 18.

MAWR *yw* yr *a* Arglwydd, a thra mollannus, yn *b* ninas ein Duw ni, *yn* ei *c* fynydd ſanctaidd.

2 *d* Tegwch bro, llawenydd yr holl ddaear, *yw* mynydd Sion, *yn e* ystlysau'r gogledd, *ſ* dinas y Brenhin mawr.

3 Duw yn ei *g* phalasau hi a *b* adwaenir yn ymddiffynfa.

4 Canys wele y *i* brenhinoedd a ymgynullaſant, aethant heibio ynghyd.

5 Hwy a *k* welſant, felly y rhyfeddaſant; *l* brawychaſant, *ac* aethant ymaith ar *m* frvſt.

6 *n* Dychryn a ddaeth arnynt yno, a dolur, megis gwraig yn eſgor.

7 A *o* gwynt y dwyrain y *p* dryllii longau'r mor.

8 Megis y *q* clywſom, *r* felly y gwelſom yn *s* ninas Arglwydd y lluoedd, yn ninas ein Duw ni: Duw a'i ſycrha hi yn *t* dragywydd. Sela.

9 *u* Meddyliaſom, O Dduw, am dy drugaredd ynghanol dy deml.

10 Megis y *mae* dy *x* enw, O Dduw, felly *y mae* dy fawl hyd eithafoedd y tir: *y* cyfiawn o gyfawnder yw dy ddeheulaw.

11 Llawenyched *z* mynydd Sion, ac ymhyfryded merched Jwde, o herwydd *a* dy farnedigaethau.

12 *b* Amgylchwch Sion, ac ewch o'i hamgylch tŷ; rhifwch ei *c* thyrau hi.

13 Yſyriwch ei rhagfuriau, *d* edrychwch ar ei phalasau; fel y mynegoch i'r oes a ddelo yn ol.

14 Canys y Duw hwn *yw* ein Duw ni byth ac yn dragywydd: efe a'n tywys ni *e* hyd angau.

l Dat. 17. 14. *m* Exod. 15. 15. *n* Dat. 18. 8. *o* Cant. 4. 16. *p* Pſal. 107. 26. *q* Pſal. 44. 1. *r* Dat. 21. 5. *s* Pſal. 87. 3. *t* Pſal. 125. 1. *u* Pſal. 63. 2. *x* Pſal. 9. 10. *y* Eſa. 62. 4. *z* Pſal. 97. 8. *a* Dat. 19. 2. *b* Dat. 21. 10. *c* Eſa. 33. 20. Dat. 21. 16. *d* Pſal. 51. 18. *e* Pſal. 48. 14.

SALM XLIX.

Perfwadio dynion i gredu yr adgyfodiad, ynglŷn Duw.

¶ I'r Pencerdd, Salm i feibion Cora.

CLYWCH hyn, yr holl bobloedd; *a* Gwrandewch *hyn,* holl drigolion y byd:

2 Yn gyſtal *b* gwreng a bonheddig, cyfoethog a thlawd ynghyd.

3 Fy ngenau a draetha ddoethineb; a myfyrdod fy nghalon *ſydd* am *c* ddyall.

4 *d* Gogyngaf fy nghluſt at ddiareb; fy *e* nammeg a ddatguddiaf gyd â'r delyn.

5 *f* Pa ham yr ofnaf yn *g* amſer adfyd, *pan* y'm hamgylchyno anwiredd fy ſodlau?

6 *b* Rhai a ymddiriedant yn eu golud, *i* ac a ymffrothiant *yn* lliofowgrwydd eu cyfoeth.

7 Gan waredu ni wared neb *ei* frawd, *ac k* ni all efe roddi iawn droſto i Dduw.

8 (Canys *l* gwerthfawr *yw* pryniad eu henaid; a hynny a baid byth)

9 Fel y byddo efe byw byth, *ac m* na welo lygredigaeth.

10 Canys efe a wel *fod n* y doethion yn meirw, yr un ffunud y derfydd am ffôl ac *i* bat. ynfyd, *o* gadawant eu golud i eraill.

11 Eu meddwl *yw,* y *pery* eu tai yn *k* Mat. dragywydd, a'u trigfeydd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: *q* enwant *eu* tiroedd *l* Job *ar* eu henwau eu hunain.

12 Er hynny dyn *r* mewn anrhydedd, nid erys: tebyg yw i anifeiliaid *s* a ddifethir.

13 Eu ffordd yma *yw* eu hynfydrwydd: etto eu hiliogaeth ydynt foddlon i'w hymadrodd. Sela.

14 Fel defaid y goſodir hwynt yn * uffern; angau a ymborth arnynt; *t* a'r rhai cyfiawn a lywodraetha arnynt y bore; *u* a'u tegwch a ddarfydd yn y bedd, eu *x* cartref.

15 Etto Duw a *y* wared fy enaid i o feddiant uffern: canys efe a'm *z* derbyn. Sela.

16 Nac ofna pan gyfoethogo un, pan ychwanego gogoniant ei dy ef.

17 Canys wrth farw *a* ni ddwg efe ddim ymaith, ac ni ddiſgyn ei *b* ogoniant ar ei ol ef.

18 Er iddo yn ei fywyd *c* fendithio ei enaid: *d* canmolant dithau, os byddi *e* dda wrthyt dy hun.

19 Efe a *f* aſ at genhedlaeth ei dadau, *ac* ni welant oleuni byth.

20 *g* Dyn mewn anrhydedd, ac heb ddyall, *b* ſydd gyffelyb i anifeiliaid a ddifethir.

* *Uffern,* Rhuf. 4. 17. *l* Gen. 15. 1. Sal. 89. 19. Hoſ. 4. 18.

SALM L.

Mawrhydi Duw yn ei eglwys. Y dref̃n ar gaſgliſ'r ſaint.

¶ Salm Aſaph.

DUW y duwiau, *ſef* yr Arglwydd a lafarodd, ac a alwodd y ddaear, o godiad haul hyd ei fachludiad.

2 *c* Allan o Sion, *d* perfeithrwydd tegwch, *e* y llewyrchodd Duw.

3 Ein *f* Duw ni a ddaw, ac ni bydd diſtaw: *g* tân a yſa o'i flaen ef, a thymeſtl *b* ddirfawr ſydd o'i amgylch.

4 *i* Geilw ar y nefoedd oddi uchod, ac ar y ddaear i farnu ei bobl.

5 Ceſglwch fy *k* ſaint ynghyd attaf fi, *y* rhai a wnaethant *l* gyfammod â mi trwy aberth.

6 *m* A'r nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef: canys *n* Duw ei hun *ſydd* Farnwr. Sela.

7 *o* Clywch fy mhobl, ac mi a lafaraf; O Iſrael, ac mi a dyſtiolaethaf i'th erbyn: Duw, *ſef* dy Dduw di, *ydwyf* fi.

8 *p* Nid am dy aberthau y'th geryddaf, na'th boeth-offrymmau, *am nad oeddynt* ger fy mron i yn waſtad.

9 *q* Ni chymmeraf fuſtach o'th dŷ, *na* bychod o'th gorlannau.

10 Canys holl fwyſtfiled y coed *ydynt* eiddo *r* fi, a'r anifeiliaid ar fil o fynyddoedd.

11 Adwaen holl adar y mynyddoedd: a gwyllt anifeiliaid y maes *ydynt* eiddof fi.

12 Os bydd newyn arnaf, ni ddywedaf i ti: canys y byd a'i gyflawnder *ſydd* eiddof fi.

13 *r* A fwyttâf fi gig teirw? neu a yfaf fi waed bychod?

14 *s* Abertha foliant i Dduw; a thâl i'r *t* Goruchaf dy addunedau:

15 A *u* galw arnaf fi yn nydd trallod: mi a'th waredaf, a thi a'm *x* gogoneddi.

16 Ond wrth yr *y* annuwiol y dywedodd Duw, Beth ſydd i ti a fynegech ar *dy z* neddfau, neu a gymmerech ar ſy nghyfammod yn dy enau?

17 Gan dy fod yn casâu addyſc, ac yn *a* taflu fy ngeiriau i'th ol.

18 *b* Pan welaiſt leidr, *c* cyttunaiſt âg ef; a'th *d* gyfran *oedd* gyd â'r godineb-wyr.

19 Gollyngaiſt dy ſafn i ddrygioni, *e* a'th dafod a gyd-bletha ddichell.

20 Eiſteddaiſt a dywedaiſt yn erbyn dy frawd: rhoddaiſt enllib i fab dy fam.

21 Hyn a wnaethoſt, ac *f* mi a dewais: tybiaiſt Rhuf. 2.

a 1 Cron. 25. 2. *b* Tit. 2. 13. *c* Dat. 14. 1. *d* Sal. 48. 2. *e* Sal. 80. 1. *f* Act. 1. 11. *g* Sal. 97. 3. 2 Theſ. 1. 7, 8. Heb. 12. 21. *b* Dat. 18. 8. *i* Deut. 4. 25, 26. *k* Num. 6. 27. *l* 2 Bren. 13. 23. *m* Sal. 97. 6. *n* Sal. 75. 7. *o* Sal. 81. 8. *p* Eſa. 1. 11. *q* Act. 17. 15. *r* Ioan 4. 24. *s* Heb. 13. 15. *t* Deut. 23. 21. *u* Zec. 13. 9. *x* Adn. 23 *y* Eſa. 1. 12. *z* Mat. 7. 3, 4. *a* Neh 9. 26. Rhuf. 2. 21. *b* Ioan 10. 10. *c* Eph. 5. 12. *d* 1 Tim. 5. 22. *e* Ped. 3. 9. *f* Rhuf. 2. 4.

Salm. xlvii. *Adn.* 9.] *Pobl Dduw Abrahaam.* Nid Iuddewon yn unig. Y mae Iachawdwriaeth yn cyrraedd i'r holl fyd *Gen.* xvii. 5. *Rhuf.* iii. 9.

e Esa. 5. 19.
f tybiaist dithau fy mod yn gwbl fel ti dy hun: *ond* v mi a'th argyoeddaf, ac a'u trefnaf o flaen dy lygaid.
b Preg. 12. 14. Mat. 12. 26.
22 Dyallwch hyn yn awr, y rhai ydych yn anghofio Duw *f* rhag i mi *eich* rhwygo, ac *f* na *byddo* gwaredydd.
i Dat. 6. 16.
23 Yr hwn a abertho foliaat, a'm gogonedda i: a'r neb a osodo *ei* ffordd *k* yn *iawn*, dangosaf iddo iachawdwriaeth Duw.

SALM LI.

1 *Dafydd yn gweddio am faddeuant: ac am sancteiddiad.* 16 *nad aberth, ond purdeb calon a dderöynir.*

a 2 Sam. 12. 9.
b 2 Sam. 11. 2, 4.
c Adn. 9.
d Heb. 9. 14.
e 1 Ioan 1. 9.
f Gen. 20. 6.
g Rhuf. 3. 4.
b Job 14. 4.
i Diar. 11. 20.
k Lef. 14. 4.
l Esa. 1. 18.
m Act. 16. 4.
n Mat. 5. 4.
o Adn. 1.
p Eph. 2. 10.
q Act. 11. 23.
r Sal. 31. 22.
s Luc 11. 13.
t Eph. 4. 3.
u Rhuf. 8. 15.
x Luc 22. 32.
y 2 Sam. 12. 9.
z Phil. 3. 9.
a Ecf. 4. 11.
b Sal. 50. 5. Hos. 6. 6.
c Ioan 6. 20.
d Esa. 57. 15.
e 2 Sam. 12. 14.
f Eph. 1. 9.
g Dat. 21. 14.
b Sal. 4. 5. Mal. 3. 3. Eph. 5. 6.
i Lef. 4. 4. Job 42. 8. Heb. 10. 14. Rhuf. 12. 1.

¶ I'r Pencerdd, Salm Dafydd, *a* pan ddaeth Nathan y prophwyd atto, gwedi iddo *b* fyned i mewn at Bathseba.

TRUGARHA wrthyf, O Duw, yn ol dy drugarogrwydd: yn ol lliaws dy dosturiaethau. *c* dilea fy awireddau.

2 *d* Golch fi yn llwyr oddwys oddi wrth fy anwiredd, a glanha fi oddi wrth fy mhechod.

3 Canys yr wyf yn *e* cydnabod fy nghamweddau: a'm pechod *fydd* yn wastad ger fy mron.

4 *f* Yn dy erbyn di, dydi dy hunan, y pechais, ac y gwnaethum y drwg *hwn* yn dy olwg: *g* fel y'th gyfiawnhaer pan leferych, *ac* y byddit bur pan farneich.

5 Wele, *b* mewn anwiredd y'm llunwyd; ac mewn pechod y beichiogodd fy mam arnaf.

6 Wele, i ceraist wirioned oddi mewn: a pheri i mi wybod doethineb yn dairgel.

7 *k* Glanha fi ag isop, ac mi a lanheir: golch fi, a byddaf *l* wynnach na'r eira.

8 *m* Par i mi glywed gorfoledd a llawenydd; *n* fel y llawenycho yr esgyrn a ddrylliaist.

9 *o* Cuddia dy wyneb oddi wrth fy mhechodau, a dilea fy holl anwireddau.

10 *p* Crea galon lân ynof, O Dduw; ac adnewydda yspryd *q* unawn o'm mewn.

11 *r* Na fwrw fi ymaith oddi ger dy fron; ac na chymmer dy *s* Yspryd sanctaidd oddi wrthyf.

12 Dyro drachefn i mi *t* orfoledd dy iachawdwriaeth; *u* ac *d'th* hael Yspryd cynnal fi.

13 *Yna* y dysgaf dy ffyrdd i rai *x* anwir; a phechaduriaid a droir attat.

14 Gwared fi oddi wrth y waed, O Dduw, Duw fy iachawdwriaeth: *z* a'm tafod a gan yn llafar am dy gyfiawnder.

15 Arglwydd, agor fy *a* ngwefusau, a'm genau a fynega dy foliant.

16 Canys *b* ni chwennychi aberth; *c* pe amgen, mi a'i rhoddwn: poeth-offrwm ni fynni.

17 Aberthau Duw *ydynt* yspryd drylliedig: calon ddrylliog *d* ni'th ddiredi, O Dduw, ni ddirmygi.

18 Gwna *e* ddaioni yn dy *f* ewyllysgarwch i Sion: adeilada *g* furiau Jerusalem.

19 Yna y byddi foddlon i *b* ebyrth cyfiawnder, *i* boeth-offrwm ac aberth llosg: yna yr *i* offrymmant fustych ar dy allor.

SALM LII.

1 *Dafydd yn barnu cenfigen Doeg, ac yn prophwydo,* &c.

¶ I'r Pencerdd, Maſcil, *Salm* Dafydd, *a* pan ddaeth Doeg yr Edomiad a mynegu i Saul, Daeth Dafydd i dŷ Ahimelec.

PA ham yr *b* ymffrosti mewn drygioni, o *c* gadarn? y mae trugaredd Duw *yn d parhau* yn wastadol.

2 Dy *e* dafod a ddychymmyg ysgelerder; *f* fel cllyn llym, yn gweithiu twyll.

3 Hoffaist ddrygioni *g* rhwy na daioni; *b* a chelwydd yn hwy na thraethu cyfiawnder. Sela.

4 Hoffaist bob geiriau i ddistryw, O dafod twyllodrus.

5 Duw a'th *k* ddistrywia dithau yn dragywydd: efe a'th gipia di ymaith, ac a'th dynn allan o'th babell, ac a'th *l* ddiwreiddia o dir y rhai byw. Sela.

6 *m* Y cyfiawn hefyd a welant, ac a *n* ofnant, o ac a chwarddant am ei ben.

7 Wele'r gwr ni osododd Duw yn gadernid iddo; eithr ymddiriedodd yn *p* liosowgrwydd ei olud, *ac* a ymnerthodd yn ei *q* ddrygioni.

8 Ond myfi *fydd* fel *q* olewydden ffrwythlon yn nhŷ Dduw: ymddiriedaf yn nhrugaredd Duw byth ac yn dragywyrdd.

9 Clodforaf di yn dragywydd, o herwydd i ti wneuthur *hyn*: a disgwyliaf wrth dy *r* enw; canys da *yw* ger bron dy saint.

a 2 Sam. 21. 7.
a 22. 9.
b 1 Sam. 22. 18.
c Ioan 19. 10.
d Rhuf. 8. 31.
e Eſter 8. 3.
Sal. 50. 19.
f Diar. 30. 14.
g Jer. 4. 22.
b Jer. 9. 3.
i Iago 3. 6.
k Iago 2. 13.
i Judas 12.
m Mal. 1. 5.
n Dat. 15. 4.
o Sal. 5. 10.
p Luc 12. 15.
q Jer. 11. 16. Hos. 14. 6. r Eſa. 3. 14, 15. Can. 1. 3.

Prydnhawnoi Weddi.

SALM LIII.

1 *Llygredigaeth dyn anianol.* 6 *Gorfoledd iachawdwriaeth.*

¶ I'r Pencerdd ar Mahalath, Maſcil, *Salm* Dafydd.

DYWEDODD *a* yr ynfyd yn ei galon, Nid *oes* un Duw. Ymlygrasant, *b* a gwnaethant flaida anwiredd: *c* nid *oes* un yn gwneuthur daioni.

2 *d* Edrychodd Duw i lawr o'r nef ar feibion dynion, i edrych a oedd *e* neb yn ddyallus, *ac* yn ceisio Duw.

3 *f* Ciliasai pob un o honynt yn wyſg ei gefn: cyd-ymddifwynasent; nid *oes* un, nac un.

4 *g* Oni wyr gweithredwyr anwiredd? *f* y rhai fydd yn bwytta fy mhobl, *fel* y bwyttaent fara: ni alwasant ar Dduw.

5 Yno yr ofnasant *gan* ofn, *b lle* nid oedd ofn: canys Duw a wasgarodd *i* esgyrn yr hwn a'th warchaeodd: gwaradwyddaist *hwynt*, am i Dduw eu dirmygu hwy.

6 O na *k* roddid iachawdwriaeth i Israel o Sion! pan ymchwelo Duw gaethiwed ei bobl, y llawenycha Jacob, *ac* yr ymhyfryda Israel.

a 1 Sam. 23. 14, 19.
b Sal. 37. 36.
c Esa. 44. 20.
d Luc 18. 13.
e Sal. 86. 2.
f Rhuf. 8. 31.
g Sal. 118. 7.
b Diar. 11. 8.
i Sal. 119. 90.
k Sal. 50. 23.
l Sal. 52. 9.
m Sal. 59. 10.
a Sal. 54. 2.
b Sal. 13. 1.
c Esa. 38. 14.
d Luc 22. 44. 2 Sam. 17. 11. f 2 Sam. 15. 3. g Gen. 27. 41. b Sal. 116. 3.

SALM LIV.

1 *Dafydd yn cwyno rhag y Ziphiaid:* 6 *yn addaw aberth.*

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Maſcil, *Salm* Dafydd, *a* pan ddaeth y Ziphiaid a dywedyd wrth Saul, Onid yw Dafydd yn ymguddio gyd a ni?

ACHUB fi, O Dduw, yn dy *b* enw; a barn fi yn dy gadernid.

2 Duw, clyw fy *c* ngweddi; gwrando ymadrodd fy ngenau.

3 Canys *d* dieithriaid a gyfodasant i'm herbyn, a'r trawſion *e* geisiant fy enaid: ni osodasant Dduw o'u blaen. Sela.

4 Wele, *f* Duw *fydd* yn fy nghynnorthwyo: *g* yr Arglwydd *fydd* ym mysg y rhai a gynhaliant fy enaid.

5 *b* Efe a dal ddrwg i'm gelynion: torr hwynt ymaith yn dy *i* wirionedd.

6 Aberthaf i ti yn *k* ewyllysgar: clodforaf dy enw, O Arglwydd: *l* canys da *yw*.

7 Canys efe a'm gwaredodd o bob trallod; *m* a'm llygaid a welodd *ei ewyllys* ar fy ngelynion.

SALM LV.

1 *Dafydd yn cwyno ei gyflwr:* 16 *yn ymgyflwro yn ei Dduw.*

¶ I'r Pencerdd, ar Neginoth, Maſcil, *Salm* Dafydd.

GWRANDO *a* fy ngweddi, O Dduw; *b* ac nac ymguddia rhag fy neisyfiad.

2 Gwrando arnaf, ac erglyw fi: *c* cwyfan yr ydwyf yn fy ngweddi, a dhuchan,

3 Gan lais y *c* gelyn, gan orthrymder yr annuwiol: o herwydd y maent yn *d* bwrw anwiredd arnaf, ac yn *g* fy nghasáu yn llidiog.

4 Fy nghalon a ofidia o'm mewn: *b* ofn angau a syrthiodd arnaf.

e Sal. 22. 1. 5 Ofn ac arfwyd a ddaeth arnaf, a dychryn a'm *f* gorchyddiodd.

k Sal. 120. 5. 6 A dywedais, O na bai i mi adenydd fel colomennod! *yna yr k* ehedwn ymaith,

l Dat. 14. 13. ac *y* gorphwyfwn.

7 Wele, crwydrwn ym mhell, *ac* arhosm Jer. 9. 2. wn yn yr *m* anialwch. Sela.

8 Brysiwn i *n* ddiangc, rhag y gwynt

n 2 Sam. 22. 11. yftormus *a'r* dymheftl.

Ps. 14. 7. 9 Dinyftria, O Arglwydd, o a gwahan

o 2 Sam. 17. 14. eu tafodau: canys gwelais *p* drawfder a chynnen yn y ddinas.

Act. 23. 7. 10 Dydd a nos yr *q* amgylchant hi ar

m Jer. 9. 2. ei muriau: ac *y mae* anwiredd a blinder

p Jer. 6. 7. yn ei *r* chanol hi.

11 Anwireddau *fydd* yn ei chanol fi; *ac*

q Dat. 20. 8. ni chilia twyll a dichell o'i *s* heolydd hi.

9. 12 Canys nid gelyn a'm difenwodd; yna

r Ezec. 22. 3. y dioddefafwn: nid fy nghasddya a ymfawrygodd i'm herbyn; yna mi a ym-

Dat. 8. 2. guddiafwn rhagddo ef:

s Eſa. 59. 14. 13 Eithr tydi, ddyn, fy *t* nghydradd, fy *u* ffordddwr, a'm *x* cydnabod,

t 2 Sam. 16. 23. 14 Y rhai oedd felus gennym gyd-

u Sal. 41. 9. gyfrinachu, *ac* a rodiasom y *i* dy Ddduw ynghyd.

x Jer. 9. 4. 15 Rhuthred marweluedh arnynt, a

y Sal. 42. 4. *x* difgynnant * i uffern yn fyw: canys drygioni *fydd* yn eu cartref, *ac* yn eu

mſg. 16 *a* Myfi a waeddaf ar Dduw; a'r

* *Sy'n dd.* Arglwydd a'm hachub i.

z Num. 16. 30. 17 *b* Hwyr a bore, a hanner dydd, y

a 1 Pedr 4. 19. gweddiaf, a byddaf daer: ac efe a glyw

b Dan. 6. 10. fy lleferydd.

18 Efe a waredodd fy enaid mewn heddwch c oddi wrth y rhyfel *oedd* i'm

Luc 18. 1. herbyn: *d* canys yr oedd llawer gyd â mi.

Act. 3. 1. 19 Duw a glyw, ac a'u daroftwng

1 Thef. 5. 17. hwynt, *e* yr hwn fydd yn aros erioed. *Se-*

c Sal. 27. 1. *la.* Am nad oes *f* gyfnewidiad iddynt, am

hynny nid ofnant Dduw.

20 Efe a eſtynodd *g* ei law yn erbyn y

d 2 Bren. 6. 16. rhai oedd heddychlon ag ef: *h* efe a dorrodd ei gyfammod.

e Dan. 7. 9. 21 *i* Llyfnach oedd ei enau nag ymenyn, a rhyfel yn ei galon: tynerach oedd

Heb. 13. 8. ei eiriau nac olew, a hwynt yn *k* gleddyfau noethion.

1 Cor. 15. 25. 22 *l* Bwrw dy faich ar yr Arglwydd, ar

efe a'th gynnal di: *m* ni ad i'r cyfiawn

Mat. 18. 3. Jer. 48. 11. fyfgogi byth.

23 Tithau, Dduw, a'u *n* difgynni hwynt i bydew dinyſtr: *o* gwyr gwaedlyd a thwyllodrus ni byddant byw hanner eu

g Act. 12. 1. *h* Sal. 7. 4. *i* Sal. 12. 2. *k* Diar. 12. 18. *l* 1 Pedr 5. 7. *m* Sal. 37. 34. a 30. 6. *n* Adn. 25. *o* Sal. 5. 6. Diar. 10. 27.

dyddiau: ond myfi a obeithiaf ynot ti.

Barewol Weddi.

SALM LVI.

1 *Defydd yn gweddio.* 4 *A'i hyder ar y gair,* 10 *ac yn addaw moliannu ei Waredydd.*

¶ I'r Pencerdd ar * Jonath Elem Rehocim, Michtam Dafydd, pan *a* ddaliwyd ef yn Gath.

* *y Golomen fud.*

a 1 Sam. 21. 11. TRUGARHA wrthyf, O Dduw: *b* canys dyn a'm llyngcai: beunydd, gan

b Sal. 34. 3. ymladd, y'm gorthrymma.

† *ngwyl-ion.* 2 Beunydd y'm llyngcai fy † ngelynion: canys llawer *fydd* yn *c* rhyfela i'm herbyn, *d* O *Dduw* Goruchaf.

Sal. 54. 5. 3 Y dydd yr ofnwyf, mi a ymddiriedaf

c Pet. 16. 14. ynot ti.

d Sal. 92. 8. 4 Yn Nuw y *f* clodforaf ei air, yn Nuw y gobeithiaf; g nid ofnaf beth a wnel

e 2 Cron. 20. 3. cnawd i mi?

f Sal. 119. 49. 5 Beunydd y *h* cam-gymmerant fy ngeiriau: eu holl feddyliau *fydd* i'm her-

1 Ioan. 5. 3. byn er drwg.

10. 11. 6 Hwy a ymgafglant, a llechant, *i ac* a wyliant fy nghamrau, pan ddifgwyliant

g Eſa. 31. 3. *k* fy enaid.

Heb. 13. 6. *h* Mat. 26. 61. Ioan 2. 19. *i* Sal. 54. 5. Act. 21. 28. Hab. 2. 18.

7 A *k* ddiangant hwy trwy anwiredd? difgyn y bobloedd *hyn*, O Dduw yn *dy* lidiowgrwydd.

8 Ti a gyfrifaiſt fy *l* fymmudiaddu: dod fy nagrau yn dy goſtrel: onid *ydynt* yn *m* dy lyfr di?

9 Y dydd y llefwyf *arnat*, *n* yna y dychwelir fy ngelynion yn eu gwrthol: *o* hyn a wn; am *fod* Duw gyd â mi.

10 *p* Yn Nuw y moliannaf *ei* air: yn yr Arglwydd y moliannaf *ei* air.

11 *q* Yn Nuw yr ymddiriedais: *r* nid ofnaf beth a wnel dyn i mi.

12 *s* Arnaf fi, O Dduw, y *mae* dy addunedau: talaf i ti foliant.

13 Canys *t* gwaredaiſt fy enaid rhag angau: oni *waredi* fy nhraed rhag ſyrthio, fel y *u* rhodiwyf ger bron Duw * yng oleuni y rhai byw?

l Sal. 116. 8. 2 Cor. 1. 10. *u* Ioan 8. 11. * Job 33. 30.

SALM LVII.

1 *Dafydd yn cibo nt Dduw trwy weddi, ac yn ei foliannu.*

¶ I'r Pencerdd, * Al-taſcith, † Michtam Dafydd; *a* pan ffodd rhag Saul i'r ogof.

* *na ddifetha* † *Gan euraid.*

a 1 Sam. 22. 1. TRUGARHA wrthyf, O Dduw, trugarha wrthyf: canys ynot y gobeithiodd fy enaid; ie, *b* ynghyſgod dy adenydd y gobeithiaf, *c* hyd onid el yr afiwydd *hyn* heibio.

b Sal. 17. 8. *c* Eſa. 26. 20.

2 Galwaf ar Dduw goruchaf; ar Dduw a *d* gwblha á mi.

d Sal. 138. 8.

3 Efe a *e* enfyn o'r nefoedd, ac a'm gwared: efe a warthrudda'r *f* hwn a'm llyngcai. Sela *g* Denfyn Duw ei drugaredd a'i wirionedd.

e Sal. 18. 16.

4 Fy enaid *fydd* ym myſg *h* llewod: gorwedd yr wyf *ym myſg* dynion poethion, *ſef* meibion dynion; y rhai *y mae* eu dannedd yn waywffyn a ſaethau, a'u *k* tafod yn gleddyf llym.

f 2 Thef. 1. 6, 7. *g* Sal. 40. 11.

5 *i* Ymddyrcha, O Dduw, uwch y nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

h Diar. 25. 15. *i* Diar. 30. 14.

6 *m* Darparafant rwyd i'm traed; crymmwyd fy enaid: clloddiaſant bydew o'm blaen; *n* ſyrthiafant yn ei ganol. Sela.

k Sal. 55. 21.

7 Parod yw fy ngalon, O Dduw, *o* parod yw fy nghalon: canaf a chanmolaf.

l Adn. 11. *m* 1 Sam. 23. 22. *n* 1 Sam. 31. 3.

8 Deffro, *p* fy nogoniant; deffro, nabl a thelyn: deffroaf yn forea.

o Neh. 9. 5.

9 Clodforaf di, Arglwydd, ym myſg y *q* bobloedd: canmolaf di ym myſg y cenhedloedd.

p Barn. 5. 12. *q* Rhuf. 15. 9.

10 *r* Canys mawr yw dy drugaredd hyd y nefoedd, a'th wirionedd hyd y cymylau.

r Sal. 36. 5 *s* Adn. 5.

11 *s* Ymddyrcha, Dduw, uwch y nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar yr holl ddaear.

SALM LVIII.

1 *Argyoeddi barnwyr enwir.* 3 *Natur yr annuwiol: huy'n cael eu barnu.* 10 *Cyfiawn yn llawenycbu.*

¶ I'r Pencerdd, * Al-taſcith, † Michtam Dafydd.

* Sal. 57. titl. † *Salm euraid.*

A *a* cyfiawnder yn ddiau a draethwch chwi, O gynnulleidfa? a fernwch chwi uniondeb, O feibion dynion?

a Eſa. 59. 8.

2 Anwiredd yn hytrach a weithredwch yn y galon: *b* trawfder eich dwylaw yr ydych yn ei bwyſo ar y *c* ddaear.

b Sal. 94. 20. *c* Eſa. 26. 20.

3 *d* O'r groth yr ymddieithrodd y rhai annuwiol: o'r bru y cyfeiliornaſant, gan ddywedyd celwydd.

d Sal. 51. 5.

4 *e* Eu gwenwyn *fydd* fel gwenwyn ſarph: y *maent* fel y neidr fyddar *yr hon* a *f* gau ei chluſtiau;

e Sal. 140. 3. *f* Act. 7. 57.

5 Yr hon ni wrendy ar lais y *g* rhinwyr, *er* cyfarwydded fyddo'r ſwynwr.

g Preg. 10. 11.

6 *h* Dryllia, O Dduw, eu dannedd yn eu geneuau: torr, O Arglwydd, gil-ddannedd y llewod ieuainge.

h Job 4. 10.

7 Todder hwynt fel dyfroedd *fydd yn* rhedeg yn waſtad: *pan* ſaetho ei ſaethau, byddant megis i wedi eu torri.

i Dan. 2. 35.

8 *k* Aed ymaith fel malwoden dawdd, *neu i* erthyl gwraig, *fel na welont yr haul.*

k Sal. 37. 6 *l* Job 3. 16

m Diar. 10. 25.
n Diar. 11. 10.
o Sal. 68. 33.
p gwobr. Dat. 14. 13.

9 Cyn i'ch crochanau glywed y mieri, efe a'u cymmer hwynt ymaith megis a *m* chorwynt, yn fyw, ac yn *ei* ddigofaint.
10 *n* Y cyfnawn a lawenycha pan welo ddial: *o* efe a ylch ei draed yng ngwaed yr annuwiol.
11 Fel y dywedo dyn, Diau *fod* i ffrwyth i'r cyfnawn: diau fod Duw a farna ar y ddaear.

Prydnhawnol Weddi.

SALM LIX.

1 *Dafydd yn ymbil cael ei wared rhag ei elynion*: 11 *yn gweddio*, 16 *ac yn canu*.
¶ I'r Pencerdd, *a* Al-tasceith, Michtam Dafydd; *b* pan yrroddSaul rai i gadw y *c* ty i'w ladd ef.

FY Nuw, *c* gwared fi oddi wrth fy ngelynion: *d* ymddiffyn fi oddi wrth y rhai a ymgyfodant i'm herbyn.
2 Gwared fi oddi wrth weithredwyr anwiredd, ac achub fi rhag y gwyr gwaedlyd.
3 Canys wele, dy cynllwynasant yn erbyn fy enaid: ymgasglodd cedyrn i'm herbyn; *e* nid *ar* fy mai na'm pechod i, O Arglwydd.
4 Rhedant, ymbarottoant, *f* heb anwiredd *ynof fi*: *g* deffro dithau i'm cymmorth, ac edrych.
5 A thi, Arglwydd Dduw y lluoedd, Duw Israel, *h* deffro i ymweled a'r holl genhedloedd: na thrugarha wrth neb a wnânt anwiredd yn *i* faleisus. Sela.
6 *k* Dychwelant gyd a'r hwyr, cyfarthant fel cŵn, ac amgylchant y ddinas.
7 Wele, *l* bytheiriant a'u genau: *m* cleddyfau *sydd* yn eu gwefusau: canys *n* pwy (*meddant*) a glyw?
8 Ond tydi, O Arglwydd, a'i *o* gwatweri hwynt; *ac* a *p* chwerddi am ben yr holl genhedloedd.
9 *Rhag* ei nerth ef, *q* y disgwyliaf wrthyt ti: *r* canys Duw *yw* fy ymddiffynfa.
10 Fy Nuw trugarog a'm *s* rhagflaena: Duw a wna i mi *t* weled *fy ewyllys ar* fy ngelynion.
11 *u* Na ladd hwynt, rhag i'm pobl anghofio: gwasgarchwydd yn dy nerth, a darostwng hwynt, O Arglwydd ein tarian.
12 *am* bechod eu *w* genau, *ac* ymadrodd eu gwefusau, y dalier hwynt yn eu balchder: *x* ac am *y* felldith a'r celwydd a draethant.
13 Difa *hwynt* yn *dy* lid, *a* difa, fel na *byddont*: a *b* gwybyddant mai Duw *sydd* yn llywodraethu yn Jacob, hyd eithafoedd y ddaear. Sela.
14 *c* A dychwelant gyd â'r hwyr, a chyfarthant fel cŵn, ac amgylchant y ddinas.
15 *d* Crwydrant am *e* fwyd; ac oni's digonir, * grwgnachant.
16 *f* Minnau a ganaf am dy nerth, ie, llafar-ganaf am dy drugaredd yn foreu: canys buost yn ymddiffynfa i mi, ac yn noddfa yn y dydd *y bu g* cyfyngder arnaf.
17 I ti, fy nerth, y canaf: canys Duw *yw* fy ymddiffynfa, a Duw fy nhrugaredd.

* *arfaint dros nos*, 1 Sam. 19. 11. *f* Dat. 19. 1, & 1 Sam. 19. 12.

SALM LX.

1 *Dafydd yn cwyno am farnedigaethau, o ac ymgysuro yn yr addewid*.
¶ I'r Pencerdd ar * Sufan eduth, Michtam Dafydd pan *a* ymladdodd yn erbyn Syriaid Mesopotamia, a Syriaid Soba, pah ddychwelodd Joab, a lladd deuddeng mil o'r Edomiaid yn nyffryn yr halen.

O DDUW, bwriaist ni ymaith, *b* gwasgaraist ni, a sorraist: dychwel attom drachefn.
2 Gwnaethost i'r *c* ddaear grynu, a holltaist hi: iachâ ei briwiau; *d* canys y mae yn crynu.
3 Dangosaist i'th bobl *e* galedi: *f* diodaist ni â gwin † madrondod.

4 *g* Rhoddaist faner i'r rhai a'th ofnant, i'w dyrchafu o herwydd y *h* gwirionedd. Sela.
5 Fel y gwareder dy *i* rai anwyl: achub *k* a th ddeheulaw, a gwrando fi.
6 Duw a lafarodd yn ei *l* sancteiddrwydd, *l* Llawenychaf; *m* rhannaf *n* Sichem, a mesuraf ddyffryn *n* Succoth.
7 Eiddof fi *yw* Gilead, ac eiddo fi Manasse: *o* Ephraim hefyd *yw* nerth fy mhen; *p* Juda *yw* fy neddfwr.
8 Moab *yw* fy *q* nghrochan golchi; dros Edom y bwriaf fy *r* esgid: *s* Philistia, ymorfolgada di o'm plegid i.
9 Pwy a'm dwg i'r ddinas *t* gadarn? pwy a'm harwain hyd yn *u* Edom?
10 Onid tydi, Dduw, *x yr hwn* a'n bwriaist ymaith? a *tydi*, O Dduw, yr *hwn* nid ait y allan gyd a'n lluoedd?
11 Moes i ni gynnorthwy rhag cyfyngder: ∞ canys ofer *yw* ymwared dyn.
12 *a* Yn Nuw y gwnawn wroldeb: canys efe a fathr ein gelynion.

a Sal. 57. titl.
b 1 Sam. 19. 11.
c Sal. 18. 48.
d Act. 20. 3.
e Sal. 7. 3.
f 1 Sam. 24. 9--12.
g Sal. 35. 23.
h Sal. 44. 23.
i Sal. 25. 3.
k 2 Sam. 15. 30.
l Sal. 55. 3.
m Sal. 57. 4.
n Sal. 10. 11.
o 1 Sam. 19. 16.
p Sal. 2. 4.
q Sal. 126. 2.
r 2 Cron. 20. 12.
s Act. 20. 17.
t Sal. 21. 11.
u Sal. 54. 7.
w Gen. 4. 12.
x Diar. 12. 13.
y Dan. 6. 24.
z Sal. 109. 17.
a Sal. 144. 6.
b Sal. 83. 18.
c Esa. 26. 9.
d Adn. 6.
e Job 15. 23.
f Sal. 14. 4.
g Sal. 1. 5.

2 Sam. 3. 9, 10. h Gen. 49. 10. i 2 Sam. 8. 2. k Esa. 20. 2--5. l Esa. 11. 13, 14. m 2 Sam. 12. 26, 29. n 2 Sam. 8. 14. o Dia. 12. 1. p Sal. 9. ∞ Sal. 118. 9. a 146. 3. q 2 Cor. 2. 14.

SALM LXI.

1 *Dafydd yn dewis Duw yn noddfa*.
¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, *Salm* Dafydd.

CLYW, O Dduw, fy llefain; gwrando ar fy *a* ngweddi.
2 O eithaf y ddaear *y b* llefaf attat, *c* pan lalmeirio fy nghalon: arwain fi i *d* Graig a fyddo uwch nâ mi.
3 Canys buost yn *e* Noddfa i mi, *ac* yn *f* Dŵr cadarn rhag y gelyn.
4 *g* Preswyliaf yn dy babell byth: a'm hymddiried fydd dan *h* orchudd dy adenydd. Sela.
5 Canys tí, Dduw, a glywaist *i fy* addunedau: rhoddaist *k* etifeddiaeth i'r rhai a ofnant dy enw.
6 *l* Ti a ehyni oes y Brenhin: ei *m* flynyddoedd fyddant fel cenhedlaethau lawer.
7 *m* Efe a erys byth gerbron Duw: *n* tí a ddarperi drugaredd a gwirionedd, *fel* y cadwont ef.
8 Felly y canmolaf dy enw yn drazy-yddo, fel y talwyf fy addunedau beunydd.

a Sal. 42. 8.
b Phil. 4. 6, 7.
c Sal. 103. 1 Tim. 2. 8.
d 2 Sam. 22. 32. 2 Cor. 3. 5.
e Sal. 148. 9
f 1 Sam. 17. 37.
g Sal. 27. 4.
h Sal. 68. 7.
i Gen. 28. 20, 21. k Heb. 11. 8. l Sal. 21. 4. Ioan 14. 19. m Luc 1. 33. n Sal. 40. 11. Diar. 20. 28.

Boreuol Weddi.

SALM LXII.

1 *Hyfder Dafydd yn digalonni ei elynion*.
¶ I'r Pencerdd, i *a* Jeduthun, Salm Dafydd.

WRTH Dduw yn unig y disgwyl fy enaid: *o* hono *y* *b* daw fy iechydwriaeth.
2 *c* Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm hiechydwriaeth, a'm hymddiffyn; ni'm mawr *ysgogir*.
3 Pa hyd y bwriedwch ddrwydd yn erbyn *d* gur? *e* lleddir chwi oll; *a byddwch* fel *f* magwyr ogwyddedig, *neu* bared ar ei ogwydd.
4 Ymgynghorasant *g* yn unig *i'w* fawr *ef* i lawer o'i *h* fawredd; *i* hoffasant gelwydd: a'u geneuau y bendithiant, ond o'u mewn y melldithiant. Sela.
5 O *fy* enaid, disgwyl wrth Dduw yn unig: canys ynddo ef *y mae fy k* ngobaith.
6 *l* Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm hiechydwriaeth; *efe yw* fy ymddiffynfa: ni'm hysgogir.
7 Yn Nuw y *mae* fy iachawdwriaeth a'm gogoniant; *m* craig fy nghadernid, a'm noddfa *sydd* yn Nuw.
8 Gobeithiwch ynddo ef bob amser: O bobl, *n* tywelltwch eich calon ger ei fron ef: Duw *sydd* noddfa i ni. Sela.
9 Gwagedd *yn* ddiau *yw* meibion dynion, * geudab *yw* † meibion gwyr: *yn*

a Sal. 20. 5. Esa. 11. 10.
b Sal. 43. 12.
c Sal. 20. 4.
d Esa. 26. 2.
e Mica 7. 6.
f Sal. 108. 20.
g Sal. 2. 6. Can. 2. 10.
h Sal. 20. 6.
i Dat. 18. 40.
k Jer. 3. 23.
l Adn. 6.
m Sal. 18. 2.
n Sam. 1. 15.
o Sal. 49. 2.
* *celwydd*
† *uchel*.

i'w gofod yn y cloriau, *ysgafnach ydynt* hwy i gyd na gwegi.

p Jer. 17. 11.
10 *p* Nac ymddiriedwch mewn trawder, ac mewn trais: na fyddwch ofer:
q 1 D. 31. 23.
q os cynnyddu golud, na roddwch eich calon *arno.*
1 Cor. 7. 31.
11 Unwaith y *dywedodd* Duw, clywais hyny ddwywaith: mai eiddo Duw *yw*
r Dat. 19. 1.
r cadernid.
12 *s* Trugaredd hefyd *fydd* eiddot ti, O
s 2 Cor. 1. 3.
Arglwydd: canys ti a deli i bob dyn yn ol ei weithred.

SALM LXIII.

1 Hiraeth Dafydd am Dduw, 4 a'i orfoleddu. 9 Dinystr ei elynion.

a 1 Sam. 22. 5.
¶ Salm Dafydd, *a* pan oedd yn niffeithwch Juda.
b Job 5. 8.
*T*I, O Dduw, *yw* fy Nuw i; yn foreu y'th *b* geisiaf: *c* fychedodd fy enaid
c Sal. 42. 2.
am danat, hiraethodd fy nghnawd am danat, *d* mewn tir crâs a * fychedig heb
d Jer. 2. 6.
ddwfr.
* Heb. *in.*
2 I weled *e* dy nerth a'th ogoniant, fel y'th welais yu y cyssegr.
e Sal. 27. 4.
3 Canys gwell *yw* dy drugaredd di na'r bywyd: fy *f* ngwefusau a'th folianant.
f Can. 7. 9.
4 Fel hyn y'th glodforaf yn fy mywyd: dyrchafaf fy nwylaw yn dy enw.
g Sal. 36. 8.
5 Megis *g* mer ac *a* brasder y digonir fy enaid; a'm genau a'*th* fawl a gwefusau llafar:
Esa. 65. 13.
6 *b* Pan y'th gofiwyf ar fy ngwely, i myfyriaf am danat yng ngwyliadwriaethau'r
b Sal. 42. 4.
nos.
i Galar. 2. 19.
7 Canys buoft *k* gynnorthwy i mi; am hynny *l* ynghyfgod dy adenydd y gorfoleddaf.
k 1 Sam. 17. 36.
8 Fy enaid a lyn wrthyt: *m* dy ddeheulaw a'm cynhal.
l Sal. 61. 4.
9 Ond y rhai a geisiant fy enaid i ddifftyw, *n* ant i ifelderau'r ddaear.
m Can. 2. 6.
10 *n* Syrthiant ar fin y cleddyf: rhan llwynogod fyddant.
n Jer. 18. 20, 21.
o Esa. 45. 23.
11 Ond y Brenhin a lawenycha yn Nuw: gorfoledda pob un a *o* dyngo iddo ef: eithr cauir genau y rhai a ddywedant gelwydd.

SALM LXIV.

1 Dafydd yn gweddio am ymwared, ac yn cuspio rhag ei elynion.

¶ I'r Pencerdd Salm Dafydd.
a Sal. 18. 6.
CLYW fy *a* llef, O Dduw, yn fy ngweddi: cadw fy einioes *b* rhag ofn y
b 37. 7.
gelyn.
c Sal. 34. 4.
2 Cudd fi *c* rhag cyfrinach y rhai drygionus; rhag *d* terfysg gweithredwyr anwiredd:
d Hab. 3. 14.
3 Y rhai a hogant eu *e* tafod fel cleddyf, *ac* a ergydiant eu saethau, *sef* geiriau
e Dat. 16. 14.
chwerwon:
e Sal. 37. 4. Jer. 9. 3.
4 I saethu'r perffaith yn *f* ddirgel: yn ddisymmwth y saethant ef, ac *g* nid ofnant.
f Sal. 10. 8.
5 *h* Ymwrolant *mewn* peth drygionus: ymchwedleuant am osod *i* magleu yn
g Sal. 55. 19.
ddirgel; dywedant, *k* Pwy a'u gwel hwynt?
h Neh. 4. 21.
6 Chwiliant allan anwireddau; *l* gorphenant dyfal chwilio: *m* ceuddod a chalon pob un o *honynt fydd* ddofn.
Diar. 1. 31, 15.
7 Eithr Duw a'u *n* saetha hwynt; a
i Dan. 6. 4
saeth ddisymmwth yr archollir hwynt.
k Sal. 59. 7.
8 Felly hwy a wnaent i'w tafudau o eu hun fyrthio arnynt: pob un a'u gwelo, a
l 1 Bren. 18. 10.
p gilia.
9 A phob dyn a *q* ofna, ac a fynega
m Jer. 17. 9.
r waith Duw: canys doeth-ystyriant ei
Hof. 9. 9.
waith ef.
n Sal. 7. 12, 13.
10 *s* Y cyfiawn a lawenycha yn yr Arglwydd, ac a obeithia ynddo; a'r rhai
o Diar. 12. 13.
uniawn o galon oll a orfoleddant.
p Sal. 31. 11. Dat. 18. 10. *q* Dat. 14. Act. 4. 26. *o* Dat. 5. 13. *p* Jona 2. 6. Ioan 11. 13. *r* Ezra 6. 6, 12. Sal. 111. 2. Jer. 50. 1. 4. Eph. 2. 1. *q* Sal. 110. 8. 28. *s* Sal. 32. 11.

Prydnhawnol Weddi.

SALM LXV.

1 Moliannu Duw am ei râs, a'i raguluniaeth.

¶ I'r Pencerdd, Salm a chân Dafydd.
a Dat. 19. 1.
MAWL a'th erys di yn *a* Sion, O Dduw: ac i ti y telir yr addunedu.
b Esa. 45. 11. Dan. 9. 19.
2 Ti yr hwn a *b* wrandewi weddi, attat y *c* daw pob cnawd.
c Phil. 2. 11.
3 Pethau anwir a'm *d* gorchfygafant: ein camweddau ni, *e* ti a'u glanhei.
d Dat. 13. 7.
4 *f* Gwyn *ei fyd yr hwn* a ddewifech, ac a nefaech *attat*; *fel* y trigo yn dy gynteddoeddi: *g* nyni a ddigonir â daioni dy dŷ, *fef* dy deml fanctaidd.
e Rhuf. 3. 25. Heb. 9. 14.
5 *h* Attebi i ni *trwy* bethau ofnadwy, *yn dy* gyfiawnder, O Dduw ein hiechydwriaeth; gobaith holl *i* gyrrau'r ddaear, a'r rhai fydd bell *ar y k* môr.
f Sal. 4. 3.
6 Yr hwn a ficrha'r *l* mynyddoedd trwy ei nerth, *m* ac a wregyfir â chadernid.
Rhuf. 8. 30.
g Sal. 36. 8.
7 Yr hwn a oftega *n* dwrf y moroedd, twrf eu tonnau, a *o* therfysg y bobloedd.
h Dat. 8. 5.
8 A phreiwlwyr eithafoedd *y byd* a *p* ofnant dy arwyddion: gwnei i derfyn bore a hwyr lawenychu.
i 14. 18. Esa. 42. 4.
9 Yr wyt yn *q* ymweled â'r ddaear, ac yn ei *r* dyfrhau hi: yr ydwyt yn ei chyfoethogi yn ddirfawr *s* ag afon Duw, fydd yn llawn dwfr: yr wyt yn parottoi ŷd
k Sal. 107. 28.
l Jer. 51. 25.
iddynt, pan ddarperaift felly iddi.
10 Gan ddyfrhau ei chefnau, a * goftwng ei rhychau, yr ydwyt yn ei + mwydo a *t* chafodau, ac yn bendithio ei chnwd hi.
m Sal. 93. 1.
n Sal. 89. 9.
11 Coroni yr ydwyt y flwyddyn a'th ddaioni; a'th *u* lwybrau a ddiferant fraster.
Mat. 8. 26.
12 Diferant *ar* borfeydd yr anialwch: a'r bryniau a ‡ ymwregyfant ag hyfrydwch.
o Esa. 17. 13.
p Jer. 31. 35.
13 Y dolydd a wifgir â defaid, a'r dyffrynnoedd a orchuddir ag ŷd; *fel* y bloeddiant, ac y *x* canant.
q Deut. 11. 11, 12.
r Sal. 63. 2. Joel 3. 18. Dat. 22. 1.
Sal. 72. 6. Job 31. 28.
* *gwaſtatau ei tewyſau.* † *toynneru.* ‡ Jer. 5. 24.
s Sal. 104. 13.
t lawenychant o bob tu. Adn. 8.
u Esa. 58. 11.

SALM LXVI.

1 Annog i foliannu Duw, 5 i ddal ar ei weithredoedd, 8 ac i'w fendithio am ei ddaioni grafol.

¶ I'r Pencerdd, Cân neu Salm.
a Act. 8. 8.
LLawen-floeddiwch i Dduw, *a* yr holl ddaear.
b Eccl. 15. 11.
2 Datgenwch *b* ogoniant ei enw: gwnewch ei foliant yn ogoneddus.
c Mal. 1. 11.
3 Dywedwch wrth Dduw, c Mor ofnadwy *yw* dy weithredoedd! o herwydd maint dy nerth, y cymmer dy *d* elynion arnynt fod yn ddaroftyngedig i ti.
d Sal. 65. 5.
4 *e* Yr holl ddaear a'th addolant di, ac a ganant i ti; *ie*, canant i'th *f* enw. Sela.
Dat. 15 3.
e Sal. 18. 44.
5 Deuwch, *g* a gwelwch weithredoedd Duw: *h* ofnadwy *yw yn ei* weithred tu ag at feibion dynion.
f Sal. 66. 4.
6 *i* Trôdd efe'r môr yn fychdir; *k* aethant trwy'r afon ar draed: *l* yno y llawenychaſom ynddo.
g Sal. 46. 8.
7 Efe a lywodraetha trwy ei gadernid byth; *m* ei lygaid a edrychant ar y cenhedloedd: nac ymddyrchafed y rhai *n* anufudd. Sela.
Esa. 26. 13.
8 O bobloedd, *o* bendithiwch ein Duw, a phêrwch glywed llais ei fawl ef.
h Adn. 3.
9 Yr hwn fydd yn gofod ein henaid *p* mewn bywyd, *q* ac ni âd i'n troed
i Eccl. 14. 21.
10 Canys
k Jof. 3. 14.
g Sal. 46. 8.
a 48. 8.
l Rhuf. 15. 4. *m* Sal. 11. 4. *n* Sal. 75. 5. Luc 19. 14. Act. 4. 26. *o* Dat. 5. 13. *p* Jona 2. 6. Ioan

Salm lxv. *Adn.* 8.] *Derfyn bore &c. latoenychu.* Sef yn diwallu trigolion y dwyrain a'r gorllewin. Sal. cxxxii. 15. Gwelwn ofal y Creawdwr am ei greaduriaid! *Act.* xiv. 17. Adn. 13. *A'r dyffrynoedd, &c.* Sef y tlodion, y rhai fydd mor ifel a'r dyffrynoedd, a fyddant ffrwythlawn o ffrwythau yr Ysbryd. *Gal.* v. 22.

r Esa. 48. 10.
10 Canys profaist ni, O Dduw: r coethaist ni, fel coethi arian.
s Galar. 1. 13.
11 Dygaist ni i'r s rhwyd; gosodaist wasgfa ar ein llwynau.
t Esa. 51. 3.
12 t Peraist i ddynion farchogaeth ar ein pennau; aethom trwy'r tân a'r dwfr; a thi a'n dygaist allan i le u diwall.
u Esa. 43. 2.
x wlad ddyfr- ad.
13 Deuaf i'th dŷ ag y offrymmau poeth: talaf i ti fy addunedau.
Sal. 65. 9. Act. 13. 19.
14 Y rhai a adroddodd fy ngwefusau, ac a ddywedodd fy ngenau yn fy y nghyfyngder.
y Gen. 8. 20.
15 Offrymmaf i ti boeth-offrymmau breision, ynghyd ag arogl-darth hyrddod; b aberthaf ychen a bychod. Sela.
z Sal. 76. 11.
16 Deuwch, c gwrandewch, y rhai oll a ofnwch Dduw; a mynegaf yr hyn a d wnaeth efe i'm henaid.
a Sal. 18. 6.
17 Llefais arno â'm genau, e ac efe a ddyrchafwyd â'm tafod.
b Deut. 16. 10. Diar. 3. 9. Sal. 119. 108.
18 f Pe edrychaswn ar anwiredd yn fy nghalon, ni wrandawsai yr Arglwydd.
c Sal. 34. 11.
19 Duw yn g ddiau a glybu, ac a wrandawodd ar lais fy ngweddi.
d 1 Tim. 1. 13.
20 Bendigedig fyddo Duw, yr hwn ni h thrôdd fy ngweddi oddi wrthyf, na'i drugaredd ef oddi wrthyf finnau.
e Sal. 40. 16. f Job 27. 8. Diar. 28. 9.
g Sal. 4. 3. h Sal. 116. 1, 2.

SALM LXVII.

I Gyfarwyddo am neilltuo teyrnas Crist.

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Salm neu Gan.

a Num. 6. 25. b Sal. 4. 6.
DUW a drugarhao wrthym, ac a'n a bendithio; a b thywynned ei wyneb arnom. Sela.
2 Fel yr c adwaener dy ffordd ar y ddaear, d a'th iachawdwriaeth ym mhlith yr holl e genhedloedd.
c Tit. 2. 11.
3 f Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.
d Luc 2. 30. e Act. 11. 18.
4 Llawenhaed y cenhedloedd, a bydded hyfryd: canys g tr a fernir y bobl yn uniawn, ac a lywodraetha'r cenhedloedd ar y ddaear. Sela.
f Mat. 1. 11.
5 h Molianned y bobl di, O Dduw; molianned yr holl bobl dydi.
g Sal. 96. 13.
6 i Yna'r ddaear a rydd ei ffrwyth; a Duw, sef ein Duw ni, a'n bendithia.
h Adn. 3.
7 Duw a'n bendithia; a k holl derfynau'r ddaear a'u hofnant ef.
i Lef. 25. 19. Sal. 85. 12. Esa. 45. 8. Ezec. 34. 26. Zec. 8. 12, &c.
k Hef. 3. 5. 1 Thef. 1. 9.

Boreuol Weddi.

SALM LXVIII.

I Gyntaid yrth fynnuair arno. A Mofianmy Duw am ei ofal dros ei eglwys.

¶ I'r Pencerdd, Salm neu Gân Dafydd.

a Num. 10. 35. Eph. 4. 8. 9. * Heb. rhag ei wyneb ef.
CYFODED a Duw, gwafgarer ei elynions: a ffoed ei gaseion * o'i flaen ef.
2 Chwedi b chwythu fel chwâl mwg: c fel y toddodd cwyr, wrth y tân, d difether y rhai annuwiol o flaen Duw.
b Esa. 51. 6. c Sal. 97. 5. d Sal. 37. 20.
3 Ond d llawenychier y rhai cyfiawn, a gorfoledant ger bron Duw; a byddant hyfryd o lawenydd.
e Sal. 32. 11.
4 Cenwch i Dduw, f canmolwch ei enw: dyrchefwch yr hwn fydd yn g marchogaeth ar y nefoedd, a'i enw yn IAH, a gorfoleddwch ger ei fron ef.
f Sal. 66. 2. g Deut. 33. 26. Sal. 18. 10.
5 h Tad yr ymddifaid, a Barnwr y gweddwon, *yw* Duw, yn ei breswylfa lanctaidd.
h Deut. 10. 18. Sal. 146. 9.
6 i Duw fydd yn gosod yr unig mewn teulu: k yn dwyn allan y rhai a rwymwyd mewn gofynnau; ond l y rhai cyndyn a breswyliant gras-dir.
i Sal. 113. 9. k Sal. 107. 10, 14. l Sal. 107. 34. m Ecf. 13. 21. n Hab. 3. 3. o Ecf. 19. 16. p Gal. 4. 25.
7 m Pan aethoch, O Dduw, o flaen dy bobl, n pan gerddaist trwy'r anialwch. Sela.
8 a Y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a ddiferafant o flaen Duw: p Sinai yntau *a grynodd* o flaen Duw, *sef* Duw Iſrael.
9 q Dyhidlaiſt o law graſlawn, O Dduw, *ar* dy etifeddiaeth: ti, a'i gwrteithiaiſt wedi ei r blino.
q Deut. 11. 11. r Sal. 6. 2--5.
10 Dy gynnulleidfa di fydd yn trigo yndi: yn dy ddaioni, O Dduw, yr wyt yn s darparu i'r tlawd.
s Deut. 26. 5.
11 Yr Arglwydd a roddes y t gair; mawr *oedd* t minteioedd y rhai a'i u pregethent.
t Act. 13. 26. † Heb. *llu.* u Mat. 28. 19.
12 Brenhinoedd hyddinog a x ffoisant ar ffwrdd: a'r y hon a drigodd yn tŷ a rannodd yr yſpail.
x Ios. 10. 16. y Barn. 4. 22. z Gal. 4. 8.
13 Er gorwedd o honoch ym myſg y z crochanau, *fe fydd bod fel* eſgyll a colommen wedi eu gwiſgo ag arian, a'i hadenydd ag aur melyn.
a Gen. 41. 42.
14 Pan a wasgarodd yr Hollalluog frenhinoedd i ynddi, yr oedd hi c yn wen fel eira yn Salmbn.
b Dan. 2. 3. † *erdâi.* c Dat. 2. 17.
15 d Mynydd Duw *fydd fel* mynydd Basan; yn fynydd cribog *fel* mynydd Basan.
d Dat. 14. 1.
16 Pa ham y llemmwch, chwi fynyddoedd cribog? e *dymia'r* mynydd a chwennychodd Duw ei breſwylio; ie, preſwylia yr Arglwydd *yndo* byth.
e Sal. 2. 6. f Deut. 33. 2.
17 f Cerbydau Duw *ydynt* ugeiniau mil, *ſef* miloedd o angylion: yr Arglwydd *ſydd* yn eu plith *megis yn* g Sinai yn y cyſegr.
g Heb. 12. 22.
18 h Dyrcheiſt i'r uchelder, i caethgludaiſt gaethiwed: derbyniaiſt roddion i ddynion; ie, i'r i rhai cyndyn hefyd, *fel* y *i* preſwyliai yr Arglwydd Duw *yn eu plith.*
h Eph. 4. 8. i Eſa. 33. 16.
19 Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd, *m* a'n llwytha beunydd || *â daioni*, Duw ein hiechydwriaeth. Sela.
k 1 Tim. 1. 13. l Eph. 3. 17.
20 Ein Duw ni *ydd* Duw iachawdwriaeth; ac n i'r Arglwydd Duw *y perthyn* o dianghfau rhag marwolaeth.
m Adn. 16. || Neu, *er ioed.*
21 Duw yn p ddiau a archollo ben ei elynion, a chorpa wallrog yr hwn a rodio rhagddo yn ei gamweddau.
2 Cor. 12. 6. n Dat. 1. 18. o 1 Cor. 10. 13.
22 Dywedodd yr Arglwydd, Dygaf fy *nhod* (dracheſin o q Baſan, dygaf drachefn o ddyfnder y môr:
p Sal. 110. 6. q Num. 21. 34.
23 r Fel y trocher dy droed yngwaed dy elynion, a thafod dy gŵn yn yr un rhyw.
r Ecf. 14. 30.
24 Gwelſant dy s fynediad, O Dduw, mynediad fy Nuw, fy Mrenhin, yn y cyſegr.
s Sal. 58. 10.
25 u Y cantorion a aethant o'r blaen, a'r cerddorion ar ol; yn *eu* myſg *yr oedd* y llangeſau yn canu tympanau.
t Sam. 6. 13. u 2 Sam. 6. 15--19.
26 Bendithiwch Dduw yn y cynnulleidfaoedd, *ſef* yr Arglwydd, *y rhai ydyw* o x ffynnon Iſrael.
x Deut. 33. 28.
27 Yno y *mae* y Beniamin ieuengaf a'u y llywydd, tywyſogion Iuda a'u cynulleidfa, tywyſogion Zabulon, a tywyſogion Naphtali.
y Barn. 5. 14.
28 Dy Dduw a z a orchymynodd dy nerth: a. cadarnha, O Dduw, yr hyn a wnaethoſt inni.
z Deut. 33. 26. a Barn. 20. 44. b 1 Sam. 10. 10.
29 c Brenhinoedd a ddygant i ti anrheg er d mwyn dy demi yn Ieruſalem.
c Sal. 42. 8. d Ezec. 34. 26.
30 Cerydda gyrfa'r gwaywffyn, cynnulleidfa y gwrdd-deirw, gyd â lloi'r bobl, *ſef* y delont yn oſtyngedig a darnau arian: gwaſgar y bobl *ſy'n* e dda ganddynt ryfel.
e Sal. 68. 34. 18.
31 Penderfigion a ddeuant o'r f Aipht; Ethiopia a eſtyn ei g dwylaw yn fuan at Dduw.
f Esa. 19. 1. g Sal. 10. 10.
32 h Teyrnaſoedd y ddaear, canwch i Dduw; canmolwch yr Arglwydd. Sela:
h Sal. 102. 22.
33 I'r hwn a i yrchyg ar nef y nefoedd, yr hen rai: wele k efe yn anfon ei lef, yn lef nerthol.
i Deut. 33. 26. k Sal. 29. 3.
34 l Rhoddwch i Dduw gadernid: ei ardderchedd *ſydd* ar Iſrael, a'i nerth yn yr wybrennau.
l Sal. 44. 4.
35 Ofnadwy *yw* O Dduw, o'th m gyſegr: Duw Iſrael *yw* efe yr hwn a rydd nerth a chadernid i'w bobl. n Bendigedig *fyddo* Duw.
m Hab. 2. 20. n Act. 20. 32.

b Dan. 11. 15. f 1 Bren. 8. 17. k Sal. 29. 1. l Sal. 29. 1. m Mat. 16. 1. n Mat. 23. 39.

Prydnhawnol Weddi.

SALM LXIX.

1 *Dafydd yn cwyno ei gyfyngdod; 13 yn ceisio ymwared, 30 yn canu mawl.*

¶ I'r Pencerdd *a* ar Soſannim, *Salm* Dafydd.

a Sal. 45. titl.

ACHUB fi, *b* O Dduw; canys y *c* dyfroedd a ddaethant i mewn hyd at *ſy* enaid.

b Mat. 27. 46.

c Sal. 41. 7.

2 *d* Soddais mewn tom dwfn, lle nid *oes* ſefyllfa: daethum i ddyfnder dyfroedd, a'r ffrwd a lifodd droſof.

d Sal. 40. 2. Jona 2. 4.

3 *e* Blinais yn llefain, ſychodd *fy* nghen: *ſ* pallodd fy llygaid, tra yr ydwyf yn diſgwyl wrth fy Nuw.

e Sal. 6. 6. *f* Deut. 28. 65.

4 Amlach na gwallt fy mhen yw y rhai *g* a'm casant heb achos: cedyrn *yw* fy ngelynion diachos, y rhai a'm difethent: yna y telais yr hyn ni chymmerais.

g Ioan 15. 25. *h* 1 Cor. 7. 27.

5 O Dduw tì a adwenoſt *i* fy ynfydrwydd: ac nid yw fy nghamweddau guddiedig rhagot.

i Mat. 11. 6.

6 Na chwiliyddier o'm *k* plegid i y rhai a obeithiant ynot ti, Arglwydd Dduw y lluoedd: na waradwydder o'm plegid y rhai a'th geiſiant di, O Dduw Iſrael.

k Sal. 44. 13. *l* Sal. 31. 11.

7 Canys er *l* dy fwyn di y dygais warthrudd, *at* y todai cywilydd fy wyneb.

m Sal. 119. 139. *n* Sal. 89. 50.

8 *m* Aethum yn dalethr i'm brodyr, ac *ſef* eſtron gan hliant fy mam.

o Luc 7. 33.

9 *n* Canys zêl dŷ a'm byſodd; a *o* gwaradwyddiad y rhai a'th waradwyddent di, a ſyrthiodd arnaf fi.

p Luc 22. 4.

10 *p* Pan wylais, *gan gyſtuddio* fy enaid âg ympryd, bu hynny yn waradwydd i mi.

q Job 30. 9.

11 Gwiſgais hefyd ſachliain; ac aethum yn ddiarch iddynt.

r 1 Cor. 4. 13.

12 Yn *p* fy erbyn y chwedleuai'r rhai a eiſteddent yn y porth; *q* ac i'r meddwon *yr oeddwn* yn gân.

ſ Eſa. 49. 2.

13 Ond *r* myfi, fy ngweddi *ſydd* attat ti, O Arglwydd, *i* *amſer* cymmeradwy: O Dduw, yn lliolowgrwydd dy drugaredd gwrando fi, *ſ* yng ngwirioneddd dy iachawdwriaeth.

t Heb. 2. 12. *u* Sal. 144. 7. *x* Adn. 15.

14 Gwared fi o'r dom, ac na ſoddwyf: *u* gwareder fi oddi wrth fy nghaſeion, ac o'r *x* dyfroedd dyfnion.

y Num. 16. 33. *z* Sal. 63. 3.

15 Na lifed y ffrwd ddwfr droſof, ac na lyngced y dyfnder fi; *y* na chaued y pydew chwaith ei ſafn arnaf.

a Sal. 27. 9.

16 Clyw fi, Arglwydd; canys da *yw* dy drugaredd: *z* yn ol lliaws dy doſturiaethau edrych arnaf.

b Deut. 32. 27. *c* Sal. 31. 7.

17 Ac *a* na chuddia dy wyneb oddi wrth dy waſ; canys *y mae* cyfyngder arnaf: bryſia, gwrando fi.

d Eſa. 53. 3. *e* Sal. 142. 4.

18 Nesâ at *fy* enaid, a gwared ef: *b* achub fi o herwydd fy nelynion.

f Heb. 2. 14. *g* 1 Sam. 17. 4. *h* Mat. 27. 41.

19 Ti a adwenoſt fy *c* ngwarthrudd, a'm cywilydd, a'm gwaradwydd: fy holl *ſ* elynion *ydynt* ger dy fron di.

i Mat. 27. 48. *k* Rhuf. 11. 9, 10.

20 *d* Gwarthrudd a dorrodd fy nghalon; yr ydwyf mewn gofid: a *e* diſgwyliais *am* *rai* i *f* doſturio *torthyf*, ac nid *oedd* neb; ac am gyſurwyr, ac ni cheſais neb.

l Eſa. 6. 5, 10. *m* 1 Thef. 2. 16.

21 *ſ* Rhoddaſant hefyd fuſtl yn fy mwyd, ac a'm diodaſant yn fy ſyched a *g* finegr.

n Act. 7. 20. *o* Mat. 23. 41. *p* 2 Cor. 3. 28. 10. *q* Sec. 1. 15. *r* Eſa. 53. 4. *ſ* Rhuf. 11. 9. *t* Rhuf. 10. 3. *u* Act. 13. 38.

22 *h* Bydded eu bwrdd yn fagl ger eu bron, a'u llwyddiant yn dramgwydd.

23 *b* Tywyller eu llygaid, fel na welont; a gwna i'w llwynau grynu bob amſer.

24 *i* Tywallt dy ddig arnynt; a chyrhaedded llidiowgrwydd dy ddigofaint hwynt.

25 *k* Bydded eu preſwylfod yn anghyfannedd; *ac i* na fydded a drigo yn eu pebyll.

x Sal. 22. 8–16. *a* Sal. 34. 2. *b* Sal. 22. 16. *c* Eſa. 49. 13. *d* Eph. 3. 1. *e* Sal. 96. 11. *a* 148. 1. *f* Eſa. 44. 26. 1 Cor. 3. 9. *g* Sal. 102. 28.

26 Canys *m* erlidiaſant yr hwn a *n* darawſit ti; ac am ofid y rhai a *o* archollaiſt ti, y chwedleuant.

m 2 Cor. 1. 5. *n* Eſa. 53. 4. *o* Rhuf. 8. 34. *p* Act. 13. 38.

27 *p* Dod ti anwiredd ar eu hanwiredd hwynt; ac na ddelont i'th *q* gyfiawnder di.

q Mat. 13. 43.

28 *r* Dileer hwynt o lyfr y rhai byw; ac na 'ſgrifenner hwynt *ſ* gyd â'r rhai cyfiawn.

r Ezec. 13. 9. *ſ* Dan. 12. 1.

29 *t* Minnau, truan a gofidus *ydwyf*: dy iachawdwriaeth di, O Dduw, a'm dyrchafo.

t Mat. 3. 5. *u* 2 Sam. 22. 36.

30 *x* Moliannaf enw Duw ar gân, a *y* mawrygaf ef mewn mawl.

x Sal. 22. 25.

31 *z* A *hyn* fydd well gân yr Arglwydd nag ych *neu* fuſtach corniog, carnol.

y Sal. 40. 16. *z* Sal. 50. 13.

32 *a* Y truenſiaid a lawenychant *pan* welant *hyn*: eich *b* calon chwithau, y rhai a geiſiwch Dduw, a fydd byw.

a Sal. 34. 2. *b* Sal. 22. 26.

33 Canys gwrendy yr Arglwydd ar *c* diodion, ac ni ddiyſtyra efe ei *d* garcharorion.

c Sal. 8–16. *d* Sal. 34. 2.

34 *e* Molianned a daear, y môr a'r hyn oll a ymluſco ynddo, molant ef.

e Sal. 22. 16.

35 Canys Duw a achub *f* Sion, ac a adeilada ddinaſoedd Juda; fel *g* trigont yno, ac y meddiannont hi.

f Eſa. 49. 13. *g* Eph. 3. 1.

36 *g* A hiliogaeth ei weiſion a'i meddiannant hi: a'r rhai a hoffant ei enw ef, a breſwyliant ynddi.

a 148. 1. *b* Sal. 96. 11.

2. *f* Eſa. 44. 26. 1 Cor. 3. 9. *g* Sal. 102. 28.

SALM LXX.

Ymbil â Duw am waradwyddo yr annuwiol, ac achub y duwiol.

¶ I'r Pencerdd, *Salm* Dafydd *a* i gofio.

a Sal. 38. titl.

O *b* DDUW, *pryſura* i'm gwaredu; *c* bryſia fi'm cymmorth.

b Sal. 40. 13, &c.

2 *d* Cywilyddier a gwarthrudder y rhai a geiſiant fy enaid: *e* troer yn eu hôl a gwaradwydder y rhai a ewyllyſiant ddrwg i mi.

c Diar. 10. 12. *d* Sal. 35. 4. *e* Eſter 7. 10.

3 *e* Dattroer yn lle gwobr am en cywilydd, y rhai a ddywedant, *f* Ha, ha.

f Sal. 40. 15.

4 *g* Llawenyched a gorfoledded ynot ti y rhai oll a'th geiſiant; a dyweded y rhai a garant dy iachawdwriaeth yn waſtad, *h* Mawryger Duw.

g Ioan 16. 10. *h* Sal. 40. 16.

5 Minnau *ydwyf* i dlawd ac anghenus; O Dduw, bryſia attaf: *k* fy nghymmorth a'm Gwaredydd *ydwyt* ti, O Arglwydd; na hir drig.

b Sal. 40. 17. *i* Sal. 69. 29.

k 2 Cor. 1. 10. 2 Tim. 4. 18.

Boreuol Weddi.

SALM LXXI.

1 *Dafydd, mewn ſydd yn gweddio yn erbyn gelynion ei enaid.*

YNOT *a* ti, O Arglwydd, y gobeithiais; *b* na'm cywilyddier byth.

a 1 Cron. 5. 20. *b* Sal. 25. 1.

2 Achub fi, a gwared fi yn dy *c* gyfiawnder: *d* goſtwng dy gluſt attaf ac achub fi.

c Dan. 9. 16. *d* Sal. 17. 6.

3 Bydd i mi yn drigfa gadarn, i *e* ddyfod iddi bob amſer: *f* gorchymynaiſt fy achub; canys ti *yw* fy nghraig am hyn ddiffynfa.

e Eſa. 33. 16. *f* Sal. 69. 20.

4 *g* Gwared fi, O fy Nuw, o law yr anuwiol, o law yr anghyfiawn a'r traws.

g Sal. 142. 6.

5 Canys ti *yw* fy ngobaith, O Arglwydd Dduw; fy ymddiried o'm hieuengctid.

b Sal. 22. 9. 10.

6 *b* Wrthyt ti y'm cynhaliwyd o'r bru; ti a'm tynnaiſt o groth fy mam: fy mawl *ſydd* yn waſtad am danat ti.

i Eſa. 8. 18. *k* Adn. 18. *l* Sal. 36. 6.

7 *i* Oeddwn i lawer megis yn rhyfeddod: eithr tydi *yw* fy nghadarn noddfa.

8 Llanwer fy ngenau â'th ſoliant, *ac* â'th ogoniant beunydd.

9 *k* Na fwrw fi ymaith yn amſer henaint: na wrthod fi pan ballo fy nerth.

m Sal. 2. 2. *n* 2 Sam. 17. 1.

10 Canys fy ngelynion ſydd yn dywedyd i'm herbyn; a'r rhai a *l* ddiſgwyliant am fy enaid a *m* gyd-ymgynghorant,

o Mat. 27. 40. *p* 2 Bren. 18. 30. *q* Sal. 70.

11 Gan ddywedyd, *n* Duw a'i gwrthododd ef: *o* erlidiwch a deliwch ef; *p* canys nid *oes* gwaredydd.

12 *q* O Dduw, na fydd bell oddi wrthyf: *r* fy Nuw, bryſia i'm cymmorth.

r Luc 22. 44. *ſ* Sal. 35. 1.

13 *ſ* Cywilyddier a difether y rhai a wrthwynebant fy enaid: *â* gwarth ac *â* gwradwydd y gorchuddier y rhai a geiſiant ddrwg i mi.

14 Minnau a obeithiaf yn waſtad, ac a'th foliannaf di fwy-fwy.

t 2 Theſſ. 1. 6.

15 Fy ngenau a fynega dy *t* gyfiawnder a'th

u Sal. 40. 5. a'th iachawdwriaeth beunydd: canys u ni wn rifedi *arnynt*.
x Ioan 5. 5. Phil. 4. 13. 16 x Ynghadernid yr Arglwydd Dduw y cerddaf: dy y gyfiawnder di yn unig a gofiaf fi.
y Esa. 25. 13. 17 y O'm hieuengctid y'm dysgaist, O Dduw: hyd yn hyn y mynegais dy ryfeddodau.
z 1 Sam. 17. 33. a Adn. 9. * Heb. *fraich.* 18 a Na wrthod fi 'chwaith, O Dduw, mewn henaint a phen-llwydni; hyd oni fynegwyf dy * nerth i'r genhedlaeth *bon*, a'th gadernid i bob un a ddelo.
b Sal. 89. 6, 8. 19 Dy gyfiawnder hefyd, O Dduw, *fydd* uchel, yr hwn a wnaethoft bethau mawrion: *b* pwy, O Dduw *fydd* debyg i ti?
c 2 Sam. 12. 11. d Hos. 6. 2. 20 *c* Fi, yr hwn a wnaethoft i mi weled aml a blin gyfnuddiau, a'm *d* bywhei drachefn, ac a'm cyfodi drachefn o ororddyfnder y ddaear.
e Zec. 4. 10. 21 *e* Amhei fy mawredd, ac a'm cyfuri oddi *f* amgylch.
f Zec. 2. 5. 22 Minnau a'th foliannaf ar offeryn nabl, *fef* dy *g* wirioned, O fy Nuw: canaf i ti a'r delyn, *b* O Sanct Iſrael.
g Ioan 8. 32. Dat. 19. 1. 23 Fy ngwefuſau a fyddant hyfryd, pan ganwyf i ti; a'm henaid, yr hwn a *b* Eſa. 5. waredaſt.
h Sal. 145. 18. 24 Fy *i* nhafod hefyd a draetha dy gyfiawnder beunydd: o herwydd *h* cywilyddiwyd a gwaradwyddwyd *y* rhai a geiſiant niweid i mi.

SALM LXXII.

Teyrnas Iſrael yn cyfod o deyrnas Criſt.

* Sal. 127 titl. ¶ *Salm* * i Salomon.

Can. 3. 11. a Sal. 2. 6. b Eſa. 11. 4. c Diar. 16. 12. d Eſa. 32. 1. e Eſa. 32. 7. f Eſa. 32. 17. g Dat. 19. 20. h Hoſ. 3. 5 i Eſa. 9. 7. k Deut. 32. 2. † Neu, *gnu ewllan*, l Dan. 7. 14. m Dat. 11. 15. n Eſa. 49. 23. o Eſa. 60. 9. p Eſa. 60. 6. q Dat. 21. 24. r Sal. 9. 18. s Eſa. 25. 4. t Sal. 116. 6. u Sal. 126. 15. x Dat. 1, 2. y Mat. 2. 11. z Mat. 6. 10. a Hoſ. 14. 8. b Mat. 13. 24. † *Magurant.* c Heb. 1. 8. d Adn. 7. e Gen. 12. 3. Act. 11. 26. 1 Cor. 1. 31. f Mat. 21. 9. Rhuf. 9. 5.

ODDUW, dod i'r *a* Brenhin dy *b* farnedigaethau, ac i fab y Brenhin dy *c* gyfiawnder.
2 Efe a farn dy bobl *d* mewn cyfiawnder, a'th druenieiaid â barn.
3 Y mynyddoedd a ddygant *e* heddwch i'r bobl, a'r brynniau, *f* trwy gyfiawnder.
4 Efe a farn drueiniaid y bobl, efe a achub feibion yr anghenus, *g* ac a ddryllia'r gorthrymmydd.
5 *b* Tra fyddo haul â lleuad y'th ofnant, i yn oes oeſoedd.
6 *k* Efe a ddiſgyn fel gwlaw ar † laſwellt: fel cawodydd yn dyfrhau'r ddaear.
7 Yn ei ddyddiau ef y blodeua'r cyfiawn; ac amlder o heddweh fydd tra fyddo lleuad.
8 *l* Ac efe a lywodraetha o for hyd for, ac o'r afon hyd *m* derfynau'r ddaear.
9 O'i flaen ef yr ymgrymma trigolion yr anialwch: *n* a'i elynion a lyfant y llwch.
10 Brenhinoedd *o* Tarſis a'r ynyſoedd a ddant anrheg: brenhinoedd Sheba a Seba a ddygant rodd.
11 Ie, *q* yr holl frenhinoedd a ymgrymmant iddo: yr holl genhedloedd a'i gwaſanaethant ef.
12 *r* Canys efe a wared yr anghenog pan waeddo: y truan hefyd, a'r *bun* ni byddo *s* cynnorthwywr iddo.
13 Efe a arbed y tlawd, a'r rheidus, *t* ac a achub eneidiau y rhai anghenus.
14 Efe a wared eu henaid oddi wrth dwyll a thrawſder: a *u* gwerthfawr fydd eu gwaed yn ei olwg ef.
15 *x* Byw hefyd fydd efe, a rhoddir iddo o aur *y* Seba: gweddiant hefyd *z* droſto ef yn waſtad: beunydd y clodforir ef.
16 Bydd *a* dyrnaid o ŷd ar y ddaear ym mhen y mynyddoedd: ei *b* ffrwyth a ſiglwyd fel Libanus; a *phobl* y ddinas a flodeuant fel gwellt y ddaear.
17 Ei enw fydd yn *c* dragywydd: *d* ei enw a bery tra fyddo haul: ac *e* ymfendithiant yndo: yr holl genhedloedd a'i galwant yn *f* wynfydedig.
18 Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd Dduw, Duw Iſrael, *g* yr hwn yn unig fydd yn gwneuthur rhyfeddodau.
19 *b* Bendigedig hefyd *fyddo* ei enw gogoneddus ef yn dragywydd; a'r *i* holl ddaear a lanwir o'i ogoniant. Amen, ac Amen.

Gorphen gweddiau Dafydd mab Jeſſe.

Prydnhawnol Weddi.

SALM LXXIII.

Y profhwyd, tuedi gorfod rhyw brofedigaeth, 3 yn dangos yr achlyſur o bono, 13 a'r briw a gafodd. 17 Amcan Duw.

¶ Salm Aſaph.

YN ddiau da *yw* Duw i Iſrael; *ſef* i'r *a* rhai glân o galon.
2 Minnau, braidd *b* na lithrodd fy nhraed: prin na thripiodd fy nghamrheiad.
3 Canys cynfigennais wrth y rhai ynfyd, *c* pan welais lwyddiant y rhai annuwiol.
4 Canys nid *oes* rhwymau yn eu marwolaeth; a'u cryſder *ſydd* * heini.
5 Nid *ydynt* mewn blinder *fel* dynion *eraill*; *d* ac ni ddialeddir arnynt hwy gyd â dynion *eraill*.
6 Am hynny y cadwynodd *e* balchder hwynt, *ac* y gwiſg trawſder am danynt *fel* dilledyn.
7 Eu llygaid a ſaif allan *f* gan fraſder: aethant dros feddwl calon *o gyfoeth*.
8 Y maent wedi llygru, *g* yn chwedleua yn ddrygionus *am* drawſder; yn dywedyd yn uchel.
9 Goſodaſant eu genau yn *b* erbyn y nefoedd; a'u *i* tafod a gerdd trwy'r ddaear.
10 (Am hynny *y* *k* dychwel ei bobl *ſ* yma; ac y *l* gweſgir iddynt ddwfr *phiol* lawn.)
11 *m* Dywedant hefyd, *n* Pa fodd y gwyr Duw? a oes gwybodaeth gan y Goruchaf?
12 Wele, dyma y rhai annuwiol, a'r rhai *o* ſydd lwyddiannus yn y byd, *p* ac a amlhaſant olud.
13 *q* Diau *mai* yn ofer y glanheais fy nghalon, ac y golchais fy nwylaw mewn diniweidrwydd.
14 Canys ar hyd y dydd y'm maeddwyd; *r* fy ngeryddi *a ddduai* bob bore.
15 Os dywedwn, Mynegaf *s* fel hyn; wele, *a* chenhedlaeth dy blant di y gwnawn gam.
16 Pan amcenais wybod hyn, *u* blin *oedd* hynny yn fy ngolwg;
17 Hyd onid aethum i *x* gyſſegr Duw: *yna* y dyallais y eu diwedd hwynt.
18 Diau olod o honot hwynt mewn llithrigfa, a chwympo *o* honot hwynt i ddinyſtr.
19 Mor *a* ddiſymmwth yr aethant yn anghyfannedd! pallaſant, a darfuant *o* gan ofn.
20 *t* Fel breuddwyd wrth ddihuno *tu*; *felly*, O Arglwydd, *a* pan deffroech, y dirmygi eu gwedd hwynt.
21 *v* Fel hyn y gofidiedd fy nghalon, ac y'm pigwyd yn fy arennau.
22 *f* Mor ynfyd *oeddwn*, ac heb wybod; anifail oeddwn o'th flaen di.
23 Etto *yr ydwyf* yn waſtad gyd â thi: ymaſlaiſt yn fy llaw ddehau.
24 *b* A'th gynghor y'm harweini; a gwedi *hynny* y'm *i* cymmeri i ogoniant.
25 *k* Pwy *ſydd* gennyf fi yn y nefoedd *ond tydi*? ac ni ewyllyſiais ar y ddaear neb gyd â *l* thydi.
26 *m* Pallodd fy nghnawd a'm calon: *ond* nerth fy nghalon a'm * rhan *yw* Duw yn dragywydd.
27 Canys wele, difethir y rhai a o bellhânt oddi wrthyt: torraiſt ymaith bob un *p* a butteinio oddi wrthyt.
28 Minnau, neſau at Dduw ſydd dda i mi; yn yr Arglwydd Duw y goſodais fy ngobaith, i draethu dy holl weithredoedd.

SALM

a 1 Ioan 3. 3. b Luc 22. 33. c Job 21. 7. * Heb. *dirf.* d Heb. 12. 8. e Deut. 32. 19. f Job 15. 27. g Jer. 5. 8. h Dat. 13. 6. i Hoſ. 7. 16. k Sal. 80. 18. l Eſa. 51. 17. m Adn. 8. n Sal. 10. 11. o Jer. 12. 1. p Sal. 49. 6. q Job 21. 15. r Sal. 26. 6. s Job 17. 18. t fel Adn. 13. u *gorchest*, Sal. 77. 19. x Sal. 77. 13. y Sal. 119. 98. z Sal. 35. 6. a Jer. 51. 17. b Eſa. 20. 5. c Job 20. 8. d Sal. 78. 65. e Adn. 16. f Sal. 92. 6 1 Pedr 1. 5. g Sal. 32. 8 i Ioan 14. 3. h Phil. 3. 8. i Preg. 1. 2. m 1 Sam. 27. 1. n Jer. 10. 16. o Sal. 119. 155. p Jer. 3. 8.

1 Y *prophwyd yn cwyno am wrthlŵr cyssegr:*
10 *yn erfyn cymmorth gan Dduw.*

¶ Maſcil Aſaph.

a Sal. 13. 1. b Eſa. 10. 5. Amos 3. 6. c Sal. 95. 7. d gwialen Deut. 32. 9. Jer. 10. 16. e Eſa. 8. 18. Zec. 3. 3. f Sal. 80. 12. g Eſa. 44. 26. h 2 Cron. 24. 7. Dat. 13. 4. i Eſa. 16. 12. Bzec. 5. 8, 12. * *pob gwr fal pe* k Eſa. 28. 21. l 2 Bren. 25. 9. m 1 Bren. 8. 29. Eccl. 23. 30. † *dyddyllium* Sal. 33. 4. n Gen. 17. 11. o 1 Sam. 3. 1. p Dan. 12. 6. q 2 Bren. 9. 6. r Can. 5. 6. s Sal. 118. 16. t Sal. 44. 4. u Sal. 3. 8. x Ecf. 14. 21. y Ecf. 14. 28. Eſa. 5. 9. Ezec. 29. 3. z Ecf. 15. 4. a Neh. 14. 9. b Ecf. 17. 5. c Ioſ. 3. 13. d Sal. 136. 7. e Act. 17. 26. f Gen. 8. 22. g Adn. 10. Eſa. 62. 6. h Sal. 30. 8. i Can. 1. 15. k Sal. 105. 8. l Sal. 42. 6. Eſa. 60. 2. m Job 6. 29. Sal. 22. 5. n Adn. 18. Sal. 89. 51. o Jona 1. 2.

1 PAM ham, Dduw, a'n bwriaſit heibio yn dragywydd, *ac y* b myga dy ddigofaint yn erbyn c defaid dy borfa?

2 Cofia dy gynulleidfa *yr hon* a bryniaſt gynt; a d llwyth dy etifeddiaeth, *yr hon* a waredaſit; mynyd'a Sion hwn, y preſwyliaſt ynddo.

3 Dyrcha dy e traed at y anrhaith dragywyddol; *ſef* at yr holl ddrwg a wnaeth y gelyn yn y cyſſegr.

4 Dy elynion a b ruſiant yng nghanol dy gynulleidfaoedd; goſodaſant eu i baneran *yn* arwyddion.

5 (Hynod oedd, * *gwr* fel y codaſai fwyill mewn dyrys-goed)

6 Ac yn awr y maent yn dryllio k ei cherfiadau ar unwaith, a bwyill ac a morthwyllion.

7 l Bwriaſant dy gyſſegroedd yn tân; hyd lawr yr halogaſant m breſwylfa dy enw.

8 Dywedaſant yn eu calonnau, † Cyd-anrheithiwn hwynt: lloſgaſant holl ſynagogau Duw yn y tir.

9 Ni welwn ein n harwyddion: o nid oes brophwyd mwy, p nid oes gennym a wyr pa hyd.

10 Pa hyd, Dduw, y gwarthrudda'r gwrthwynebwr? a gabla'r gelyn dy enw yn q dragywydd?

11 r Pa ham y tynni yn ol dy law, ſef i dy ddeheulaw? tyn *hi* allan o ganol dy fynwes.

12 Canys Duw *yw* s fy Mrenhin o'r dechreuad, u gweithiwr iechydwriaeth o fewn y tir.

13 x Ti yn dy nerth a berthaiſt y môr: drylliaſt bennau y dreigiau yn y dyfroedd.

14 Ti a drylliaſt ben y ſc Lefiathan: rhoddaſit ef yn *a* fwyd i'r bobl *yn yr* anialwch.

15 b Ti a holltaſit y ffynnon a'r afon: c ti a ddihyrddiaſit afonydd cryfion.

16 Y dydd *ſydd* eiddot ti, d y nos hefyd *ſydd* eiddot ti: *a* ti a barottoaſit oleuni a haul.

17 e Ti a ooſodaſit holl derfynau'r ddaear: ar f ti a lunaſit haf a gaeaf.

18 g Cofia hyn, i'r gelyn gablu, O Arglwyddi ac i'r bobl h ynfyd ddirmygu dy enw.

19 Na ddyro enaid dy i durtur i'r cynulleidfa'r *gelynion*: nac anghofia gyfar nulleidfa dy druenusaid byth.

20 k Edrych ar y cyfammod: l canys llawn yw tywyll-leoedd y ddaear o drigfannau trawiadur.

21 m Na ddyrhweled y tlawd yn waradwyddus: molianned y truan a'r anghennus dy enw.

22 Cyfod, O Dduw, dadleu dy ddadl: n cofia dy waradwydd gan yr ynfyd bendrwy dydd.

23 Nac anghofia lais dy elynion: ſadwrdd y rhai a godant i'th erbyn fydd yn q dringo yn wastadol.

a Num. 14. 9. b Ecf. 17. 5. c Ioſ. 3. 13. d Sal. 136. 7–10. e Act. 17. 26. f Gen. 8. 22. g Adn. 10. Eſa. 62. 6. h Sal. 30. 8. i Can. 1. 15. k Sal. 105. 8. l Sal. 42. 6. Eſa. 60. 2. m Job 6. 29. Sal. 22. 5. n Adn. 18. Sal. 89. 51. o Jona 1. 2.

Bareuol Weddi.

S A L M LXXV.

1 *Moliannu enw Duw.* 4 *Cerydduʼr Beiblion.*

¶ I'r Pencerdd, * Al-taſcith, Salm neu Gan i Aſaph.

2 Pan ddertynnwyf y gynnulleidfa, e mi a farnaf yn uniawn:

3 d Ymddattodoedd y ddaear, a'i holl drigolion: myfi ſydd yn f cynnal ei cholofnau. Sela.

4 Dywedais wrth y rhai ynfyd, g Nac ymrydwch; ac wrth yr annuwiol, h Na ddyrchefwch eich corn.

5 Na ddyrchefwch eich corn *yn i* uchel: *na* ddywedwch yn warſyth.

6 Canys nid o'r dwyrain, nac o'r gorllewin, nac o'r deau, y *daw* goruchafiaeth.

7 Ond Duw *ſydd yn* k barnu: l *efe* a oſtwng y naill, ac a gyfyd y llall.

8 O blegid *y mae* m phiol yn llaw yr Arglwydd, a'r gwin ſydd gochwin cymmyſg, ac efe a dywallt o hono: etto holl annuwiolion y tir a wasgant *ac* a yfant ei o waelodion.

9 A Minnau a fynegaf yn dragywydd, ac a ganaf i Dduw Jacob.

10 Torraf hefyd holl q gyrn y rhai annuwiol; r a chyrn y rhai cyfiawn a ddyrchefir.

S A L M LXXVI.

Mawredd Duw yn ei eglwys.

¶ I'r Pencerdd ar Neginoth, Salm neu Gan Aſaph.

1 HYnod *yw* Duw *a yn* Iuda: *b* mawr *yw* ei enw ef yn Iſrael.

2 Ei babell hefyd ſydd yn c Salem, a'i drigfa yn Sion.

3 Yna y d torroddefe fiethau'r bwa, y tarian, y cleddyf hefyd a'r frwydr. Sela.

4 e Gogonedduſoch *wyt*, a chadarnach na mynyddoedd yr ysbail.

5 Yſpeiliwyd y f cedyrn galon, *b* huna-ſant eu hun: a'r holl wŷr o nerth ni chawſant eu dwylaw.

6 Dan dy geryd di, O Dduw Jacob, y rhoed y cerbyd a'r march i gyſcu.

7 Tydi, tydi, *wyt* k ofnadwy: a phwy a fai o'th flaen *i* pan *ennyno* dy ddigter?

8 O'r nefoedd *m* y peraiſt glywed barn, ofnodd a gollegodd y ddaear,

9 *n* Pan gyfododd Duw i farn, i achub holl o tai lledrats y ddaear. Sela.

10 Diau p cynddaredd dyn a'th folianna di: g gweddill cynddaredd a wahardd.

11 r Addunedwch, a thelwch i'r Arglwydd eich Duw: y rhai oll ydyat o'i amgylch ef, dygant anrheg i'r ſ Ofnadwy.

12 Efe a dyr ymaith yſpryd tywyſogion: *y mae* yn t ofnadwy i brenhinoedd y ddaear.

S A L M LXXVII.

Brwydr galed rhwng y Salmydd ag anobaith: a'r u *orucheſtaeth a ryfedd.*

¶ I'r Pencerdd, i *a* Jeduthun, Salm, Aſaph.

1 A'M llef y *b* gwaeddais ar Dduw, a'm llef ar Dduw; ac efe am't gwrandawodd.

2 Yn nydd fy nhrallod y *d* ceiſiais yr Arglwydd: fy archoll a redodd liw nos, ac ni pheidiodd: fy enaid a wrthododd *ei* ddiddanu.

3 Cofiais Dduw, ac y'm f cythryblwyd: g cwynais, a thettyſgwyd fy yſpryd. Sela.

4 *h* Deliaſt fy llygaid yn neffo: i ſynnodd arnaf, fel na allaf lafarad.

5 k Yſtyriais y dyddiau gynt, bly-nyddoedd yr hen oeſoedd.

6 Cofio yr ydwyf fy ngan y nos: f yr ydwyf yn ymddiddan a'm calon; fy yſpryd a bryſia ſydd yn cnwilio yn ddyfal.

7 Ai yn dragywydd y *m* bwrw yr Arglwydd heibio? ac oni bydd ef boddion mwy?

a Sal. 48. 1. b 147. 19. Eſa. 63. 16. c Gen. 14. 18. d Sal. 46. 9. Ezec. 39. 9. e Sal. 8. 1. f Amos 4: 1. g Ecf. 5. 2. h 2 Bren. 19. 35. i Dat. 19. 8. k Ecf. 15. 11. Ezec. 38. 20. l Num. 1. 3. 4. m Barn. 5. 20. n Sal. 9. 7. o Dat. 11. 29. Dat. 4. 4. p Gen. 20. 7. Dan. 5. 6.

a 1 Cron. 16. 41. Sal. 39. titl. b Sal. 5. 2. c Sah. 30. 15. d Eſa. 26. 9. e Iudd 18. 1. f Hab. 3. 16. g Galar. 2. 12. h Sal. 127. 2. i Deut. 28. 28. 2 Cron. 29. 8. k Deut. 32. 6, 7. l Sal. 4. 4. m Ioan 2. 4.

Salm xxvi. 5] *Hynod oedd gwaith Duw, &c.* Exod. v. 15. *Ser hyn a ocodd (fel pan ddatlwyd Arch Duw, 1 Sam. liii. 11. a'r y welsoi yob gwr yn torri cerhiadau: Deuai mor ddarfwyd, a phe torrid coed o'r goedwig!*

a 2 Sam. 7. 15. b Rhuf. 4. 16. c Eſa. 49. 15. d Eſa. 31. 22. Mat. 16. 8 e Ecſ. 14. 13. f Sal. 143. 5. g Sal. 73. 17. h Ecſ. 25. 22. i Ecſ. 14. 11. k Ecſ. 5. 6. l Ecſ. 14. 21. m Ecſ. 14. 24. n Joſ. 15. 11. o Sal. 97. 4. p 1 Sam. 14. 15. q Ecſ. 14. 22. 2 Cor. 4. 11. r Ecſ. 14. 19.

8 A ddarfu ni *n* drugaredd ef dros byth? a balla *ei* *o* addewid *ef* yn oes oeſoedd?

9 A anghofiodd Duw *p* drugarhau? a gaeodd efe ei drugareddau mewn ſoriant? Sela.

10 A dywedais, *q* Dyma fy ngwendid: *eithr cofiaf* flynyddoedd deheulaw y Goruchaf.

11 Cofiaf weithredoedd yr Arglwydd; ie, cofiaf dy *r* ryfeddod gynt.

12 *s* Myfyriaf hefyd ar dy holl waith, ac am dy weithredoedd y chwedleuaf.

13 *t* Dy ffordd, O Dduw, *ſydd* yn y *u* cyſſegr: pa dduw *mor* fawr a'n Duw ni?

14 Tydi *yw* y Duw ſydd yn *x* gwneuthur rhyfeddodau: dangoſaiſt dy nerth ym myſg y bobloedd.

15 *y* Gwredaiſt â'th fraich dy bobl, meibion Jacob a Joſeph. Sela.

16 *z* Y dyfroedd a'th welſant, O Dduw, y dyfroedd a'th welſant: hwy a ofnaſant; y dyfnderau hefyd a gynhyrfwyd.

17 Y *a* cymmylau a dywalltaſant ddwfr: yr wybrennau a roddaſant dwrf: dy *b* faethau hefyd a gerddaſant.

18 Twrf dy daran *a glywyd* o amgylch: *c* mellt a oleuaſant y byd; *d* cyffrodd a chrynodd y ddaear.

19 *e* Dy ffordd *ſydd* yn y môr, a'th lwybrau yn y dyfroedd mawrion; ac nid adwaenir dy ôl.

20 *f* Tywyſaiſt dy bobl fel defaid, trwy law Moſes ac Aaron.

Prynhawnoi Weddi.

SALM LXXVIII.

Pregeithu cyfraith Duw 9 *Trugaredd yn farn i'r anufudd*: 67 *Gwrthod Iſrael, dewis Jwda, &c.*

¶ *a* Maſchil Aſaph.

GWRANDO fy nghyfraith, *b* fy mhobl *c* gofyngwch eich cluſt at eiriau fy agenau.

2 *d* Agoraf fy ngenau mewn diareb: traethaf ddamhegion o'r cynfyd:

3 *e* Y rhai a glywſom ac a wybuom, ac a fynegodd ein tadau i ni.

4 Ni chelwn rhag eu meibion, gan *f* fynegu i'r oes a ddêl fbliant yr Arglwydd, a'i nerth, a'i ryfeddodau y rhai a wnaeth efe.

5 Canys efe a ſicrhaodd *g* dyſtiolaeth yn Jacob, ac a oſododd gyfraith yn Iſrael, y rhai a orchymynodd efe i'n tadau *h* eu dyſgu i'w plant.

6 Fel y gwybyddai yr oes a ddêl, *ſef* y plant a enid; *a phan* gyfodent, y *i* mynegent *hwy* i'w plant hwythau.

7 Fel y *k* gofodent eu gobaith ar Dduw, heb anghofio gweithredoedd Duw, eithr cadw ei orchymynion ef:

8 Ac na byddent fel eu tadau, *l* yn genhedlaeth gyndyn a gwrthryfelgar; yn genhedlaeth ni oſododd ei chalon yn union, ac nid yw ei hyſpryd ffyddlon gyd â Duw.

9 Meibion Ephraim, yn arfog *ac* yn faethu *â* bwa, *m* a droiſant *eu cefnau* yn nydd y frwydr.

10 Ni chadwaſant gyfammod Duw, eithr *n* gwrthodaſant rodio yn ei gyfraith ef;

11 *o* Ac anghofiaſant ei weithredoedd a'i ryfeddodau, y rhai a ddangoſaſai efe iddynt.

12 Efe a wnaethai wyrthiau o flaen eu tadau hwynt yn nhir yr Aipht, *ym* maes *p* Soan.

13 *q* Efe a barthodd y môr, ac a aeth â hwynt drwodd; *r* gwnaeth hefyd i'r dwfr ſefyll fel pentwr.

14 *s* Y dydd hefyd y tywyſodd efe hwynt â chwmmwl, ac ar hyd y nôs â goleuni tân.

15 *t* Efe a holltodd y creigiau yn yr anialwch; a rhoddes ddiod *eddi ynn* megis o ddyfnderau dirfawr;

16 Canys efe a ddug *u* ffrydiau allan o'r graig, ac a dynnodd i lawr megis afonydd o ddyfroedd.

17 Er hynny *v* chwanegaſant etto *x* bechu yn ei erbyn ef, gan ddigio'r Goruchaf yn y diffeithwch.

18 A *z* themtiaſant Dduw yn eu calon, gan ofyn bwyd wrth eu blys.

19 *a* Llafaraſant hefyd yn erbyn Duw; dywedaſant, *b* A ddichon Duw arlwyo bwrdd yn yr anialwch?

20 *c* Wele, efe a darawodd y graig, fel y piſtyllodd dwfr, ac y llifodd afonydd; a ddichon efe *d* roddi bara hefyd? a ddarpara efe gig i'w bobl?

21 Am hynny y *e* clybu yr Arglwydd, ac y *f* digiodd: a thân a ennynnodd yn erbyn Jacob, a digoſaint hefyd a gynnewchodd yn erbyn Iſrael;

22 Am *g* na chredent yn Nuw, ac *h* na obeithient yn ei iachawdwriaeth ef:

23 Er iddo ef orchymyn i'r wybrennau oddi uchod, ac i agoryd dryſau'r nefoedd,

24 A gwlawio *k* manna arnynt i'w fwytta, a rhoddi iddynt ŷd y nefoedd:

25 Dyn a fwyttaodd * fara angylion: anfonodd iddynt fwyd yn *i* ddigonol.

26 *m* Gyrrodd y dwyrein-wynt yn y nefoedd: ac yn ei nerth y dug efe ddeheuwynt.

27 Gwlawiodd hefyd *n* gig arnynt fel llwch, ac adar aſgellog fel tywod y môr.

28 Ac a wnaeth *iddynt* gwympo o fewn eu gwerſyll, o amgylch eu preſwylfeydd.

29 Felly y bwyttaſant, ac y llwyr-ddiwallwyd hwynt; ac efe a barodd eu dymuniad iddynt.

30 Ni ommeddwyd hwynt o'r hyn a o fyniaſant. Er hynny, tra *yr ydoedd* eu bwyd yn eu ſafnau,

31 Digllonedd Duw a gynneuodd yn eu herbyn hwynt, ac a laddodd y rhai braſaf o honynt, ac a gwympodd † tholedigion Iſrael.

32 Er hyn oll *p* pechaſant etto, ac ni chredaſant i'w ryfeddodau ef.

33 Am hynny y treuliodd efe eu dyddiau hwynt *q* mewn oferedd, a'u blynyddoedd mewn dychryn.

34 *r* Pan laddai efe hwynt, hwy a'i ceiſient ef, ac a ddychwelent, ac a geiſient Dduw yn foreu.

35 Cofient hefyd mai *s* Duw *oedd* eu Craig, ac mai'r Goruchaf Dduw *oedd* eu Gwaredydd.

36 Er hynny, rhagrithio yr oeddynt iddo ef a'u genau, a dywedyd celwydd wrtho a'u tafod.

37 A'u calon *t* heb fod yn uniawn gyd âg ef, na'u bod yn ffyddlon yn ei gyfammod ef.

38 Er hynny efe, yn *u* drugarog a faddeuodd *eu* hanwiredd, ac ni ddiſtrywodd *hwynt*: ie, *x* trodd ymaith ei ddigoſaint yn fynych, ac ni chyffrodd ei holl lid.

39 Canys efe a gofiai y mai cnawd *oeddynt*, a *y* gwynt yn myned, ac heb ddychwelyd.

40 *a* Pa fawl gwaith y digiaſant ef yn yr anialwch, *ac* y *b* gofidiaſant ef yn y diffeithwch?

41 Ie, *c* troiſant a phrofaſant Dduw, ac a oſodaſant derfyn i Sanct yr Iſrael.

42 Ni chofiaſant ei law ef, *na'r* dydd y gwaredodd efe hwynt oddi wrth y gelyn.

43 Fel *d* y goſodaſai efe ei arwyddion yn yr Aipht, a'i ryfeddodau *ym e* maes Soan:

44 *f* Ac y troiſai eu hafonydd yn waed; a'u ffrydiau fel na allent yfed.

45 *g* Anfonodd gymmyſg-bla yn eu plith, yr hon a'u difaodd hwynt; a *b* llyffaint i'w diſetha.

46 *i* Ac efe a roddodd eu cnwd hwynt i'r lindys, a'u llafur i'r *k* locuſt.

47 Diſtrywiodd

a *addyſc*, Sal. 74. titl. *b* Mat. 1. 21. *c* Eſa. 55. 3. *d* Sal. 49. 3. Mat. 5. 2. *e* Sal. 44. 1. Ioan 3. 11. *f* Eſa. 59. 21. 1 Cor. 10. 11. *g* Sal. 147. 19. *h* Deut. 4. 9. *i* Eſa. 59. 14. *k* Act. 11. 23. *l* Ecſ. 32. 9. *m* 1 Cron. 7. 20.-24. *n* 2 Bren. 17. 14. *o* Eſa. 17. 10. Jer. 2. 32. *p* Num. 13. 23. Ezec. 19. 14. *q* Ecſ. 14. 21. *r* Ecſ. 15. 8. *s* Sal. 105. 39. *t* Neh. 9. 19. 1 Cor. 10. 4. *u* Num. 20. 11. Dan. 9. 21. Sal. 105. 41. *x* Eſa. 5. 4. *y* Sal. 95. 8. Heb. 3. 8. *z* Ecſ. 16. 2. *a* Num. 11. 4. *b* Diar. 30. 6. *c* Ecſ. 17. 6. *d* Sal. 136. 25. Mat. 6. 25. *e* Num. 11. 1. *f* Eſa. 27. 4. *g* 1 Ioan 5. 10. *h* 2 Cron. 20. 12. *i* 2 Bren. 12. 19. Mal. 3. 10. *k* Ecſ. 16. 14. 1 Cor. 10. 3. * Neu, *fara'r* *cedyrn*. *l* Ecſ. 16. 16. *m* Num. 11. 31. *n* Num. 11. 31. Heb. 2. 14. *o* Num. 11. 33. † Neu, *Orwaon*. *p* Num. 14. &c. 2 Cron. 28. 22. *q* Sal. 90. 4. *r* Hoſ. 5. 15. *s* Deut. 32. 4. *t* Adn. 8. Sal. 112. 7. *u* Sal. 130. 7. *x* Eſa. 48. 9. *y* Sal. 103. 14. *z* Iago 4. 14. *a* Sal. 95. 9. *b* Eſa. 7. 13. Eph. 4. 30. *c* Num. 14. 22. Eſa. 63. 10. *d* Sal. 105. 27, &c. *e* Adn. 12. *f* Ecſ. 7. 20. Dat. 16. 4. Sal. 105. 31. *g* Ecſ. 8. 24. *b* Dat. 16. 13. *i* Ecſ. 10. 13. *k* Dat. 9. 3, 4.

3 *thesair*, Ecf. 9. 23.
l 2 Sam. 22. 9. || *i'w dryeiu*, Ecf. 12. 40.
* Neu. *banifeiliaid*, Ecf. 9. 3, 6.
m Adn. 49.
n Gen. 20. 6.
o Sal. 77. 20.
p Ioan 10. 4.
q Ecf. 14. 13.
r Ecf. 14. 17.
s Sal. 44. 3.
t Deut. 7. 1.
u Ios. 13. 3.
Sal. 136. 21, 22.
x Eſa. 26. 10.
y Deut. 4. 45.
z Num. 14. 27.
a Ios. 7. 5, 18.
Hos. 7. 16.
b 1 Bren. 21. 7.
c Ecf. 20. 4.
d 1 Sam. 4. 11.
Jer. 7. 12, 14.
e Sal. 132. 8.
f Jer. 7. 34.
g 1 Sam. 4. 11.
h 1 Sam. 4. 20.
i Sal. 44. 23.
k 1 Sam. 5. 6, 9.
l 1 Sam. 6. 12.
m 2 Sam. 6, 16.
n 1 Bren. 6. 2.
o Eſa. 33. 20.
p 1 Sam. 16. 13. Amos 7. 14, 15.
q Eſa. 40. 11. Jer. 6. 3.
r 2 Sam. 5. 2.
s Ezec. 34. 22—25.

47 Diſtrywiodd eu gwin-wydd â chenllysg, a'u ſycomor-wydd â ſ rhew.
48 Rhoddodd hefyd eu banifeiliaid i'r cenllysg, a'u gotud i'r *l* meillt.
49 Anfonodd arnynt gynddareddeu ei lid, llidiowgrwydd, a digter, a chyfyngder, trwy anfon angylion || drwg.
50 Cymhwyſodd ffordd i'w ddigofaint: nid attaliodd eu henaid oddi wrth angau; ond eu * hywyd a roddodd efe i'r haint.
51 Tarawodd hefyd bob *m* cyntaf-anedig yn yr Aipht; *ſef* blaenion *au* nerth ym *n* mhebyll Ham:
52 Ond efe a yrrodd ei bobl ei hun *o* fel defaid, ac a'u *p* harweiniodd hwynt fel praidd yn yr anialwch.
53 Tywyſodd hwynt hefyd yn ddiogel, *q* fel nad ofnaſant: a'r *r* môr a orchuddiodd eu gelynion.
54 Hwythau a ddug efe i oror ei ſancteiddrwydd; *ſ* ſ mynydd hwn, *t* a ynnillodd ei ddeheulaw ef.
55 *t* Ac efe a yrrodd allan y cenhedloedd o'u blaen hwynt, ac *u* a rannodd iddynt etifeddiaeth wrth linyn, ac a *w* naeth i lwythau Iſrael drigo yn eu pebyll hwynt.
56 Er hynny *x* temtiaſant a digiſant Dduw Goruchaf, ac ni chadwaſant ei dyſtiolaethau:
57 Eithr ciliaſant a buant anffyddlon fel eu *z* tadau: *a* troiſant fel bwa twyllodrus.
58 Digiaſant ef hefyd â'u *b* huchelfanau; a gyrraſant *c* eiddigedd arno â'u cerfiedig ddelwau.
59 Clybu Duw *hyn*, ac a ddigloddd, ac a fieiddiodd Iſrael yn ddirfawr.
60 Fel y gadawodd efe dabernacl *d* Silo, y babell a oſodaſai efe ym myſg dynion;
61 Ac y rhoddodd ei *e* nerth mewn caethiwed, a'i brydferthwch yn llaw'r gelyn.
62 Rhoddes hefyd ei bobl i'r cleddyf: a digiodd wrth ei etifeddiaeth.
63 Tân a yſodd eu gwyr ieuainge; a'u morwynion *f* ni phriodwyd.
64 *g* Eu hoffeiriaid a laddwyd â'r cleddyf; a'u gwragedd gweddwon *h* nid wylaſant.
65 Yna y *i* deffrôdd yr Arglwydd fel un o gyſgu, fel cadarn yn bloeddio gwedi gwin.
66 Ac efe a *k* darawodd ei elynion o'r tu ol: rhodd-s iddynt warth tragywyddol.
67 *l* Gwrthodo'd hefyd babell Joſeph, ac ni etholodd lwyth Ephraim:
68 Ond efe a etholodd lwyth Juda, *m* mynydd Sion, yr hwn a hoffodd.
69 Ac a adeiladodd ei gyſegr *n* fel *llys* uchel, fel y ddaear yr hon a feiliodd efe yn o dragywydd.
70 *p* Etholodd hefyd Ddafydd ei was, ac a'i cymmerth o gorlannau'r defaid.
71 Oddi ar ol *q* y defaid cyfebron, y daeth ag ef i borthi Jacob ei bobl, *r* ac Iſrael ei etifeddiaeth.
72 *ſ* Yntau a'u porthodd hwynt yn ol perfeithrwydd ei galon; ac a'u trinodd wrth gyfarwyddyd ei ddwylaw.

n Ecf. 15. 17.
b Sal. 74. 7.
c Mica 3. 12.
d Sal. 74. 19.
Ezec. 11. 6. Dat. 19. 17.
e Jer. 7. 14. Sal. 78. 61.
f Sal. 78. 63.
g Lef. 10. 6. Deut. 32. 25.
h Jer. 15. 8.
i Sal. 44. 23.
k 1 Sam. 5. 6.
l Jer. 7. 12, 14.
m Sal. 87. 2.
n Eſa. 54. 2.
o Jer. 7. 9.
p Sal. 42. 10.
q Jer. 51. 36. Dat. 18. 20.
r Sal. 12. 5.
ſ Diar. 20. 7.
t Eſa. 65. 6, 7.
u Sal. 78. 52.

Boreuol Weddi.

SALM LXXIX.
Cwyno a frod Ieruſalem.
¶ Salm Aſaph.

Y Cenhedloedd, O Dduw, a ddaethant i'th *a* etifeddiaeth; *b* halogaſant dy ſanctaidd demi: goſodaſant Ieruſalem yn *c* garneddau.
2 Rhoddaſant *d* gelanedd dy weiſion yn fwyd i adar y nefoedd, a chig dy ſaint i fwyſtfilod y ddaear.
3 Tywalltaſant eu gwaed fel dwfr o amgylch Ieruſalem; ac *e* nid oedd a'u claddai.
4 *f* Yr ydym ni yn warthrudd i'n cymydogion; dirmyg, a gwatwareddu *g* rhai ſydd o'n hamgylch.
5 *g* Pa hyd, Arglwydd? a ddigi di yn dragywydd? a lyſg dy *b* eiddigedd di fel tân?
6 *i* Tywallt dy llid ar y cenhedloedd ni'th adnabuant, ac ar y teyrnaſoedd ni alwaſant ar dy enw.
7 Canys yſaſant Jacob, ac a wnaethant ei breſwyl'a yn *k* anghyfannedd.
8 *l* Na chofia yr anwireddau gynt i'n herbyn: brylia, rhagflaened dy dirion drugareddau ni; canys *m* llefn iawn y'n gwnaethpwyd.
9 *n* Cynnorthwya ni, O Dduw, ein hiachawdwriaeth, er mwyn gogoneſant dy enw: gwared ni hefyd, a thrugartha wrth ein pechodau er mwyn o dy enw.
10 Pa ham y dywed y cenhedloedd, *p* Pa le y *mae* eu Duw hwynt? bydded hyſpys ym mhlith y cenhedloedd yn ein golwg ni, *wrth q* ddial gwaed dy weiſion *yr hwn* a dywalltwyd.
11 *r* Deued uchenaid y carcharorion ger dy fron: yn ol mawredd dy nerth cadw blant *ſ* marwolaeth.
12 A thâl i'n cymmydogion ar *ſ* eithfed i'w mynwes, eu cabledd trwy yr hon y'th gablaſant di, O Arglwydd.
13 A ninnau dy *u* bobl a defaid dy borfa, a'th foliannwn di yn dragywydd; dangnwn dy foliant o genhedlaeth i genhedlaeth.

SALM LXXX.

I *Y Salmydd yn cwyno trallod yr Eglwys.*
8 *Ceſiau daion i Dduw.* 14 *Gweddio am ymwared.*
¶ I'r Pencerdd ar *a* Soſannim, Eduth, Salm Aſaph.

GWrando, O *b* Fugail Iſrael, yr hwn wyt yn arwain Joſeph fel *c* praidd; *d* y rhai ſydd rhwng y cerubiaid, *e* yr hwn wyt yn eiſteddyn *rhwng* y cerubiaid.
2 *f* Cyfod dy nerth o flaen Ephraim a Benjamin, a Manaſſe, a thyred yn iachawdwriaeth i ni.
3 *g* Dychwel ni, O Dduw, a *h* llewyrcha dy wyneb; ac ni a achubir.
4 O Arglwydd Dduw'r lluoedd, pa hyd y ſorri wrth weddi dy bobl.
5 Porthaiſt hwynt *i* â bara, *i* dagrau; a diodaiſt hwynt â dagrau wrth feſur mawr.
6 *k* Goſodaiſt ni yn gynnen i'n cymmydogion; a'n gelynion a'n gwatwarent yn eu *l* myſg eu hunain.
7 O Dduw'r lluoedd, *m* dychwel ni, a llewyrcha dy wyneb; ac ni a achubir.
8 Mudaiſt *n* winwydden o'r Aipht: o bwriaiſt y cenhedloedd allan, a phlenaiſt hi.
9 *p* Arloeſaiſt o'i blaen, a pheraiſt i'w gwraidd wreiddio, a hi a lanwodd y tir.
10 Cuddiwyd y mynyddoedd gan ei chyſgod; a'i changhennau *oedd fel* cedrwydd rhagorol.
11 Hi a eſtynnodd ei changau hyd y môr, a'i blagur *q* hyd yr afon.
12 *r* Pa ham y rhwygaiſt oi chaeau, fel y tynno pawb a elo heibio *ar hyd* y ffordd, *ei grawn* hi?
13 Y *ſ* baedd o'r coed a'i tyria, *t* a bwyſtfil y maes a'i pawr.
14 O Dduw'r lluoedd, *u* dychwel, attolwg; *x* edrych o'r nefoedd, a cheuſyad, ac ymwel â'r winwydden hon;
15 A'r winllan a blannodd dy ddeheulaw, ac â'r planhigyn a y gadarnheaiſt i ti dy hun.
16 *z* Lloſgwyd *hi* a than; torrwyd *hi* i lawr: gan *a* gerydd dy wyneb y difethir hwynt. 17 Bydded

a Offeryn *cuwaith tant*, Sal. 45. 8 60 tit. *b* Ioan 10. 11. *c* Pedr 2. 25. *d* Sal. 77. 20. *e* Sal. 94. 1. *f* Ecf. 25. 20. *g* Sal. 44. 23. *h* Sal. 85. 4. *i* Sal. 42. 3. *k* Sal. 79. 4. *l* Barn. 16. 25. Dat. 11. 10. *m* Adn. 3, 19. *n* Eſa. 5. 1. Jer. 2. 21. *o* Sal. 44. 2. *p* Eſa. 23. 28. *q* Sal. 72. 8. *r* Eſa. 63. 19. *ſ* Dat. 17. 6. *t* Dat. 13. 5. *u* Num. 10. 36. Sal. 60. 1. *x* Eſa. 63. 15. *y* Eſa. 49. 2—9. *z* Mat. 21. 41. *a* Sal. 39. 11.

b Sal. 89. 21.
c Dan. 7. 13. Act. 10. 38.
d Adn. 3. 7.
17 Bydded *b* dy law dros ŵr dy ddeheulaw, a thros *c* fab y dyn *yr hwn* a *d* gadarnheaist i ti dy hun.
18 Felly ni chiliwn yn ol oddi wrthyt ti: bywha ni, ac ni a alwn ar dy enw.
19 O Arglwydd Dduw'r lluoedd, *d* dychwel ni, llewyrcha dy wyneb; ac ni a achubir.

SALM LXXXI.

Annog i ddiolchgarwch cyhoedd: a'r lynu wrth Dduw.

e Sal. 8. titl.
a Sal. 149. 5.
b 2 Sam. 22. 33. Ioan 15. 5.
c Num. 10. 10.
d Num. 28. 11. Col. 2. 16.
e Deut. 16. 16.
f Sal. 42. 4.
g Lef. 23. 24.
h Act. 7. 25.
i Ecf. 1. 11.
k Ecf. 1. 14.
l Ecf. 14. 19.
m Sal. 77. 18.
† Neu *tynnen.*
n Deut. 31. 28.
o Ecf. 15. 26.
p Ecf. 20. 3.
q Ecf. 20. 2.
r Ioan 15. 17.
s Ecf. 32. 1.
t Act. 7. 42.
Rhuf. 1. 20. *u* Bfa. 30. 1. *x* Deut. 5. 29. Efa. 48. 18. *y* 2 Sam. 7. 10. ✠ Rhuf. 1. 30. *a* Sal. 18. 44. *b* Deut. 32. 14. *c* Sal. 147. 14. *d* Job 29. 6.

¶ I'r Pencerdd ar * Gittith, *Sulm* Aſaph.

CAnwch yn *a* llafar i Dduw ein *b* cadernid: cenwch yn llawen i Dduw Jacob.
2 Cymmerwch falm, a moeſwch dympan, y delyn fwyn a'r nabl.
3 *c* Udgenwch udgorn ar y llocr *d* newydd, ar yr amſer *e* nodedig; yn nydd ein *f* huchel-wyl.
4 Canys *g* deddf *yw* hyn i Iſrael, a defod i Dduw Jacob.
5 Efe a'i goſododd yn dyſtiolaeth yn Joſeph, pan aeth efe allan trwy dir yr Aipht: *h lle* y clywais iaith ni ddyallwn.
6 *i* Tynnais ei yſgwydd oddi wrth y baich: ei ddwylaw a ymneſawſant â'r crochanau.
7 *k* Mewn cyfyngder y gelwaiſt, ac mi a'th waredais: gwrandewais di yn *l* nirgelwch y daran: profais di wrth *m* ddyfroedd † Meriba. Sela.
8 Clyw, fy mhobl, ac *n* mi a dyſtiolaethaf i ti: Iſrael, os *o* gwrandewi arnaf;
9 *p* Na fydded ynot dduw arall; ac nag *q* ymgrymma i ddduw dieithr.
10 Myfi yr Arglwydd dy Dduw *yw* yr hwn a'th ddug di allan o dir yr Aipht: *r* lleda dy ſafn, ac mi a'i llanwaf.
11 Ond ni wrandawai fy mhobl ar fy llef; ac Iſrael *s* ni'm mynnai.
12 Yna *t* y gollyngais hwynt ynghyndynrwydd eu calon: aethant *u* wrthr eu cyngor eu hunain.
13 *x* O na wrandawai fy mhobl arnaf; *na* rodiaſai Iſrael yn fy ffyrdd!
14 *y* Buan *y* goſtyngaiwn eu gelynion, ac *z* troiſwn fy llaw yn erbyn eu gwrthwynebwyr.
15 ✠ Caſeion yr Arglwydd a *a* gymmeraſent arnynt i ymoſtwng iddo ef: a'u hamſer *b* hwythau fuaſai yn dragywydd.
16 *b* Bwydaſai hwynt hefyd â braſder *c* gwenith: ac â *d* mêl o'r graig y'th ddiwallaſwn.

SALM LXXXII.

Dafydd yn cymhori'r barnwyr; a'u hannog i farnu yn gyfiawn.

e Sal. 48. titl.
a 2 Cron. 19. 6. Preg. 5. 8.
b Ecf. 21. 6.
c Deut. 1. 17.
d Ier. 22. 3.
† *ymddiffynwch.*
e Diar. 24. 11.
f Job 29. 12.
g Mica 3. 1.
h Mica 3. 9.
i Sal. 11. 3. *k* Ioan 10. 33. *l* Job 21. 32. 51. 12. Ezec. 31. 14.
m Gen. 18. 25. *n* Dat. 11. 1.
a Sal. 28. 1. *b* Act. 17. 5. *c* Sal. 81. 15. *d* Dat. 13. 7. *e* Sal. 27. 5. Ioan 15. 19. Rhuf. 2. 29. Col. 3. 3. *f* Diar. 1. 11. *g* Eſter 3. 9. Jer. 11. 19. *h* Dat. 17. 13. *i* Sal. 60. 9. *k* Gal. 4. 22. *l* 1 Cron. *m* 1 Bren. 5. 18. *n* Gen. 10. 22. *o* 2 Cron. 20. 1. *p* Num. 31. 7. *q* Barn. 4. 15, 21. *r* 2 Bren. 9. 27. *s* Barn. 7. 25. *t* Barn. 8. 21. *u* Deut. 33. 29. *x* Sal. 58. 11. *y* Sal. 75. 6. *z* Sal. 68. 2. Efa. 17. 13. Mal. 3. 18. *a* Dat. 6. 15. *b* Dat. 6. 16. *c* Sal. 59. 13. *d* Act. 17. 23. Dat. 4. 8. a 11. 17.

SALM LXXXIV.

Dafydd yn hiraethu am gyfundeb y cyſegr; ſef cyfeillach addoliwyr Duw.

¶ I'r Pencerdd ar * Gittith, Salm † meibion Cora.

MOR *a* hawddgar *yw* dy bebyll di, O Arglwydd y lluoedd!
2 Fy enaid a hiraetha, ie, *b* ac a flyſia am gynteddau yr Arglwydd: fy nghalon a'm cnawd a waeddant am y Duw byw.
3 (Aderyn y tô hefyd a gafodd yno dŷ, a'r wennol nyth iddi, lle y geſyd ei chywion) *am* dy allorau di, O Arglwydd y lluoedd, fy Mrenhin a'm Duw.
4 *c* Gwyn fyd preſwylwyr dy dŷ: yn *d* waſtad y'th foliannant. Sela.
5 Gwyn *ei* fyd y dyn y *mae* ei gadernid ynot; *e* a'th fyrdd yn ei galon:
6 ‡ *Y rhai* yn myned *f* trwy ddyffryn Baca, a'i gwnant yn ffynnon: *g* a'r gwlaw a lenwa'r llynnau.
7 Ant o || nerth i nerth; * ymddengys *pob un* ger bron Duw yn Sion.
8 O Arglwydd Dduw'r lluoedd, *h* clyw fy ngweddi: gwrando, O Dduw Jacob. Sela.
9 O Dduw ein tarian, gwel, ac *i* edrych ar wyneb dy Enneiniog.
10 Canys gwell *yw* diwrnod yn dy gynteddau

m Sal. 8. *a* 18. titl. † Neu, *i feibion.*
a Sal. 27. 4.
b Sal. 42. 1, 2. Dat. 22. 17.
c Dat. 2. 1.
d Dat. 4. 8.
e Galar. 3. 40.
‡ *Y peregrinion.*
f Jer. 2. 3. *g* 2 Cor. 9. 8.
|| *Fintai i fyntai.*
Eſa. 40. 31.
a 60. 8.
* Neu, *i* Sal. 23. 6, &c.

gwrthir wyneb Duw, yn Sion. b Sal. 28. 6, &c. 12. 2. Eſa. 41. 10.

Salm lxxxiv. Titl. *Meibion Cora.* Canterion y Demli oeddynt: ac ymadd. *Sulm*, neu *Hymn*, oeſolaidd mor ddefnyſiol gynt ag ydyw Pelyn Wyllus gan deimlwr medrus. *Adn. 6. Gwlaw a lenwu.* Oni chaent ddwfr o'r ddaear, trwy gloddio, cagnatwhai o'r nes tawy wenddio. *Cre.* 26. 12. o Iſaiah canat *dawr* [illegible] *iei* yn Sion.

8 Esa. 60. 19. *i* Gen. 15. 1. *m* Sal. 34. 9. *n* Sal. 2. 12.

reddau di nè mill: dewisso gadw drws yn nhŷ y Nuw, o flaen trigo ym mhebyll annuwioldeb.

11 *i* Canys haul a *l* tharian *yw* yr Arglwydd Dduw: yr Arglwydd a rydd ras a gogoniant: *m* ni attal efe ddim daloni oddi wrth y rhai a rodiant yn berffaith.

12 O Arglwydd y lluoedd, *n* gwyn fyd y dyn a ymddiried ynot.

SALM LXXXV.

I'r Salmydd weddi pros trugaredd Duw, yn gweddio am ei barbad.

¶ I'r Pencerdd, Salm * meibion Cora.

GRASLAWN fuoft, O Arglwydd, i'th dir: dychwelaiſt *a* caethiwed Jacob.

2 Maddeuaiſt anwiredd dy bobl: *b* cuddaiſt eu holl bechod. Sela.

3 Tynnaiſt ymaith dy holl lidiowgrwydd: *c* troaiſt oddi wrth lidiowgrwydd dy ddigter.

4 Tro ni, O Dduw ein hiechydwriaeth, a thorr ymaith dy ddigofaint wrthym.

5 Ai byth y digi *d* wrthym? a eſtyni di dy ſorriant hyd genhedlaeth a chenhedlaeth?

6 Oni throi di a'n *e* bywhau ni; fel y llawenycho dy bobl ynot ti?

7 Dangos i ni, Arglwydd, dy drugaredd, a dod i ni *f* dy iachawdwriaeth.

8 *g* Gwrandawaf beth a ddywed yr Arglwydd Dduw: *b* canys efe a draetha heddwch i'w bobl, ac i'w ſaint: ond na throant at ynfydrwydd.

9 Diau *ſod* ei iechydwriaeth *ef* yn *k* agos at y rhai a'i hofnant; fel y trigo *l* gogoniant yn ein tir ni.

10 *m* Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; *n* cyfiawnder a heddwch a o ymgufanafant.

11 Gwirionedd a dardda o'r ddaear: a chyfiawnder a *q* edrych i lawr o'r nefoedd.

12 Yr Arglwydd hefyd a rydd ddaioni; *r* a'n daear a rydd ei chnwd.

13 *s* Cyfiawnder a â o'i flaen ef; ac a eſyd ei draed ar y ffordd.

1 Sal. 44. 1. *b* Sal. 32. 1. *c* 2 Cor. 1. 10. *d* Job 32. 27, 28. Eſa. 49. 16. *e* Hab. 3. 2. *f* Luc 2. 30. *g* Hab. 2. 1. *h* Job 34. 29. Zec. 9. 10. *i* 2 Pedr 2. 21. *k* Luc 18. 7, 8. *l* 2 Cor. 3. 18. *m* Sal. 98. 3. Luc 1. 54. *n* Eſa. 32. 17. *o* Eſa. 42. 21. Rhuf. 3. 26. *p* Eſa. 48. 8. *q* 1 Bren. 9. 3. *r* Sal. 67. 6. *s* Sal. 72. 2, 3. & 89. 14.

Boreuol Weddi.

SALM LXXXVI.

I Dafydd yn ymroi i weddio, o herwydd tredu ſod Duw yn gwrando, 9 yn dymuno i dduwioldeb ymdarnu, 16 a thaeli arwydd ſod Duw yn ei garu.

¶ Gweddi Dafydd.

GOSTWNG, O Arglwydd dy gluſt, gwrando fi: *a* canys truan ac anghenus *ydwyf*.

2 Cadw fy enaid; canys * ſanctaidd *ydwyf*: achub di dy was, O ty Nuw, yr hwn fydd yn *b* ymddiried ynot.

3 Trugarha wrthyf, Arglwydd, canys arnat y llefaf *c* beunydd.

4 Llawenha enaid dy was: *d* canys attat ti, Arglwydd, y dyrchafaf fy enaid.

5 *e* Canys ti, O Arglwydd, *ydwyt* dda, a maddeugar; ac o fawr *f* drugaredd i'r rhai oll a alwant arnat.

6 Clyw, Arglwydd, fy ngweddi; *g* ac ymwrando â llais fy ymbil.

7 *h* Yn nydd fy nghyfyngder y llefaf arnat: canys gwrandewi fi.

8 *i* Nid *oes* fel tydi ym myſg y duwiau, O Arglwydd, na *gweithredoedd* fel *k* dy weithredoedd di.

9 Yr *l* holl genhedloedd y rhai a wnaethoſt a ddeuant, ac a addolant ger dy fron, O Arglwydd: ac a ogoneddant dy enw.

10 Canys *ydwyt* fawr, ac yn gwneuthur *m* rhyfeddodau: *n* ti yn unig *wyt* Dduw.

11 *o* Dyſg i mi dy ffordd, O Arglwydd; mi a rodiaf yn dy wirionedd: *p* una fy nghalon i ofni dy enw.

12 Moliannaf di, O Arglwydd *fy* Nuw, â'm holl galon: a *q* gogoneddaf dy enw yn dragywydd.

13 Canys mawr *yw* dy drugaredd tuag attaf fi; a gwaredaiſt fy enaid o uffern iſod.

14 Rhai *r* beilchion a gyfodaſant i'm herbyn, O Dduw, a chynnulleidfa trawſion a geiſiaſant *fy* enaid; ac ni'th oſodaſant di ger eu bron.

15 Eithr ti, O Arglwydd, *wyt* Duw trugarog a graſlawn; hwyrfrydig i lid, a helaeth o drugaredd a gwirionedd.

16 Edrych arnaf, a thrugarha wrthyf: dyro dy nerth i'th was, ac achub fab dy waſanaeth-ferch.

17 Gwna i mi *x* arwydd er daioni: fel y gwelo fy nghaſelion, ac y gwaradwydder hwynt; *y* am i ti, O Arglwydd, fy nghynorthwyo a'm diddanu.

1 Sal. 25. 1. *b* Sal. 50. 15. *c* Sal. 130. 3. *d* Sal. 25. 1. *e* Sal. 25. 11. *f* Sal. 130. 7. *g* Iago 5. 15. *h* Sal. 50. 15. *i* Ecſ. 15. 11. *k* Saſ 11. 2. *l* Sal. 72. 8. *m* Sal. 136. 4. *n* Eſa. 77. 16. 1 Cor. 8. 4. *o* Jer. 10. 23. *p* una *fy* nghalon i ofni dy enw. 17. 21. *q* 1 Cor. 6. 20. *r* Sal. 54. 3. *ſ* Neh. 9. 17. *t* Ecſ. 34. 18. *u* Sal. 116. 16. *x* Sal. 4. 26. 2 Tim. 1. 5. *x* Sal. 41. 11. *y* 2 Cron. 15. 9.

SALM LXXXVII.

Sylfaen a gogoniant yr eglwys.

¶ Salm *neu* Gan * meibion Cora.

EI ſail *ſydd a* ar y mynyddoedd ſanctaidd.

2 *b* Yr Arglwydd a gar *c* byrth Sion yn fwy na holl breſwylfeydd Jacob.

3 *d* Gogoneddus bethau a ddywedir am danat ti, O ddinas Duw. Sela.

4 Cofia Rahab a *e* Babilon wrth *fy* nghydnabod: wele Philiſtia, a Thyrus, ynghyd ag Ethiopia. Yno *y ſ* ganwyd hwn.

5 Ac am Sion y dywedir, *g* Y gwr a'r gwr a anwyd ynddi: a'r *b* Goruchaf ei hun a'i ſicrha hi.

6 Yr Arglwydd a gyfrif pan *i* yſgrifeno'r bobl, eni hwn yno. Sela.

7 *k* Y *l* cantorion a'r cerddorion *a ſydd ant yno*: fy holl ffynhonnau *ſydd* ynot ti.

* Sal. 84. titl. *a* 2 Cron. 3. 1. Sal. 36. 6. Eſa. 65. 9. *b* Sal. 78. 68. *c* Sal. 132. 13, 14. Dat. 21. 12. *d* Eſa. 60. 1, &c. *e* 1 Pedr 5. 13. *f* 1 Pedr 1. 23. *g* Act. 2. 9-12. *h* Mat. 16. 13. *i* Ezec. 13. 9. *k* Dat. 7. 12. *l* Dat. 7. 15.

SALM LXXXVIII.

Gweddi achwyn chwerw-dost.

¶ Salm meibion Cora, i'r Pencerdd ar Mahalath Leannoth, * Maſcil *a* Heman yr Ezrahiad.

OARGLWYDD Dduw *b* fy iechydwriaeth, *c* gwaeddais o'th flaen ddydd a nos.

2 Deued *fy d* ngweddi ger dy fron: goſtwng dy gluſt at fy llefain.

3 Canys fy enaid a lanwyd o flinderau; a'm beimioes a *e* neſa i'r beddrod.

4 *f* Cyfrifwyd fi gyd â'r rhai a ddiſgynant i'r pwll: ydwyf fel gwr heb nerth.

5 Yn rhydd ymſyg a meirw, *g* fel rhai wedi eu lladd, yn gorwedd mewn bedd, y rhai ni chofi mwy; a hwy a dorrwyd † oddi wrth dy law.

6 Goſodaiſt fi yn y pwll iſaf, *h* mewn tywyllwch yn y dyfnderau.

7 Y mae dy ddigofaint yn pwyſo arnaf; ac *i* â'th holl donnau y'm cyſtuddiaiſt. Sela.

8 *k* Pellheaiſt fy nghydnabod oddi wrthyf; gwnaethoſt fi yn ffieidd-dra iddynt: *l* gwarchaewyd *fi*, fel nad awn allan.

9 Fy *m* llygad a ofidiodd gan *fy* nghyſtudd: llefais arnat, Arglwydd, beunydd; *n* eſtynnais fy mwylaw attat.

10 *o* Ai i'r meirw y gwnei ryfeddod? a gyfyd y meirw a'th foliannu di? Sela.

11 A draethir dy *p* drugaredd mewn bedd? a'th wirioneddyn nyſtryw?

12 A adwaenir dy ryfeddodau yn y *q* tywyllwch? a'th gyfiawnder yn *r* nhir angof?

13 Ond myfi a lefais arnat, Arglwydd; yn *ſ* foreu yr achub fy ngweddi dy flaen.

14 Pa

* Sal. 42. titl. *a* 1 Bren. 4. 31. *b* Ecſ. 15. 21. *c* Sal. 86. 3. Luc 18. 7. *d* Galar. 3. 8. *e* Sal. 107. 18. *f* Sal. 31. 12. *g* Eſa. 53. 7, 8. † Neu, gan. *b* Sal. 69. 2. *i* Sal. 42. 7. *k* Job 19. 13. Sal. 31. 11. *l* Galar. 3. 7. *m* Sal. 38. 10. *n* Job 11. 13. Sal. 143. 6. *o* Sal. 6. 5. *p* Eſa. 38. 18. *q* Job 10. 21, 22. *r* Sal. 31. 12. Preg. 8. 10. *ſ* Sal. 5. 3.

Salm LXXXVII. *Adn.* 1. 3 *O'r ddaear*, Criſt, y Gwirionedd, a aned yn y byd! Efe a wnaeth *cyfiawnder* a gras *beddweh* y Tad! Y mae'n *wriddyn* uniawndeb i'r duwiol hyd! Os cymmeradwy Duw ddo, fe gawn ni noyddu yndde, acc addfedwn dduſoddaeth. Col. ii. 7. Eph. iv. 23, 24.

t Job 19. 7.
Sal. 22. 1.
u 1 Sam. 20. 3.
x Job 6. 4.
y 1 Sam. 23. 26.
z Job 19. 13. Sal. 38. 11.

14 Pa ham, Arglwydd, y t gwrthodi fy enaid? y cuddi dy wyneb oddi wrthyf?
15 Truan *ydwyf* fi, ac ar u drangcedigaeth o'm hieuengctid: x dygais dy ofn, *ac* yr wyf yn petruſo.
16 Dy ſorriant a aeth droſof; dy ddychrynedigaethau a'm torrodd ymaith.
17 Fel dwfr y'm cylchynaſant beunydd, *y ac* y'm cyd-amgylchaſant.
18 z Cár a chyfaill a yrraiſt ymhell oddi wrthyf, *a*'m cydnabod i dywyllwch.

Prydnhawnol Weddi.

SALM LXXXIX.

Moliannu Duw am ei gyfammod.

Salm *gadyg-iadol.*
a 1 Bren. 4. 31.
b Sal. 101. 1.
c Sal. 99. 4.
d 2 Sam. 7. 13.
e Luc 1. 33. Act. 13. 34. Heb. 2. 13.
f Dat. 3. 23.
b Dat. 7. 10—13.
i Dat. 15. 4.
k yn nirgelwch, Mat. 13. 11. Rhuf. 16. 25.
k Dat. 1. 13.
l Sal. 65. 7.
m Rahab, Eſa. 51. 9.
n 1 Cor. 29. 11.
o Job 26. 7.
p Sirrhad, Sal. 97. 2.
q Sal. 85. 13.
r Num. 10. 7.
s Eſa. 45. 24.
t Sal. 149. 5.
u Sal. 75. 10.
|| Neu, *Saint*, Num. 12. 6.
x Eſa. 9. 6.
y Eſa. 42. 1.
z 1 Sam. 16. 1.
a Sal. 2. 6.
b 2 Sam. 7. 10.
1 Cor. 15. 25.
c Sal. 110. 1. Dan. 2. 35.
d Adn. 17. Phil. 2. 9.
e Sal. 72. 8.
f Heb. 1. 5.

¶ * Maſcil *a* Ethan yr Ezrahiad.

TRugareddau yr Arglwydd a *b* ddatganaf byth: a'm genau y mynegaf dy wirionedd o genhedlaeth hyd genhedlaeth.
2 Canys dywedais, Adeiledir trugaredd yn dragywydd: yn y nefoedd y *c* ſicrhai dy wirionedd.
3 Gwnaethum ammod â'm *d* hethol-edig, *e* tyngais i'm gwas Dafydd.
4 *f* Yn dragywydd y ſicrhaf dy had di: ac o genhedlaeth i genhedlaeth yr adeiladaf *g* dy orſeddfainge di. Sela.
5 *b* A'r nefoedd, O Arglwydd, a foliannant dy ryfeddodau; a'th wirionedd yng nghynnulleidfa'r ſaint.
6 Canys pwy yn y nef a gyſtedlir â'r Arglwydd? *pwy* a gyffelybir i'r Arglwydd ym myſg meibion y cedyrn?
7 Duw ſydd i ofnadwy iawn † ynghynnulleidfa y ſaint, ac i'w arſwydo yn ei holl amgylchoedd.
8 O Arglwydd Dduw y lluoedd, *pwy* fel tydi, yn gadarn IOR? a'th *k* wirionedd o'th amgylch?
9 Ti wyt yn llywodraethu *l* ymchwydd y môr: pan gyfodo ei donnau, ti a'u goſtegi.
10 Ti a ddrylliaiſt *m* yr Aipht, fel un lladdedig: trwy fraich dy nerth y gwaſgeraiſt dy elynion.
11 *n* Y nefoedd *ydynt* eiddot ti, a'r ddaear *ſydd* eiddot ti: ti a ſeiliaiſt y byd a'i gyflawnder.
12 *o* Ti a greaiſt ogledd a dehau: Tabor a Hermon a lawenychant yn dy enw.
13 Y mae i ti fraich a chadernid: cadarn yw dy law, *ac* uchel yw dy ddeheulaw.
14 Cyfiawnder a barn *yw* *p* trigfa dy orſeddfainge: *q* trugaredd a gwirionedd a ragflaenant dy wyneb.
15 Gwyn *eu* byd y bobl a *r* adwaenant yr hyfryd-lais: yn llewyrch dy wyneb, O Arglwydd, y rhodiant hwy.
16 Yn dy enw di y gorfoleddant beunydd: ac yn dy *s* gyfiawnder yr ymddyrchafant.
17 Canys *t* godidowgrwydd eu cadernid hwynt *ydwyt* ti; ac yn dy ewyllys da *y u* dyrchefir ein corn ni.
18 Canys yr Arglwydd *yw* ein tarian; a Sanct Iſrael *yw* ein Brenhin.
19 Yna yr ymddiddenaiſt mewn gweledigaeth â'th || Sanct, ac a ddywedaiſt, Goſodais gymmorth ar *un* *x* cadarn: dyrchefais *un* y etholedig o'r bobl.
20 *z* Cefais Ddafydd fy ngwaſanaethwr: enneiniais ef a'm holew ſanctaidd.
21 Yr hwn y ſicrheir *a* fy llaw gyd âg ef; a'm braich a'i nertha ef.
22 *b* Ni orthrymma'r gelyn ef; a'r mab anwir ni's cyſtuddia ef.
23 *c* Ac mi a goethaf ei elynion o'i flaen; a'i gaſeion a darawaf.
24 Fy ngwirionedd hefyd a'm trugaredd *fydd* gyd ag ef; ac yn *d* fy enw y dyrchefir *z* 1 Sam. ei gorn ef.
25 A *e* goſodaf ei law yn y môr, a'i ddeheulaw yn yr afonydd.
26 *f* Efe a lefa arnaf, Ti *yw* fy Nhad, fy Nuw, a Chraig fy iechydwriaeth.

27 Minnau a'i gwnaf yntau yn *g* gyntaf, *b* goruwch brenhinoedd y ddaear.
28 *i* Cadwaf iddo fy nhrugaredd yn dragywydd; a'm cyfammod fydd ſicr iddo.
29 Goſodaf hefyd *k* ei had yn dragywydd; *l* a'i orſeddfainge fel dyddiau'r nefoedd.
30 *m* Os ei feibion a adawant fy nghyfraith, ac ni rodiant yn fy marnedigaethau;
31 Os fy neddfau a halogant, a'm gorchymynion ni chadwant:
32 Yna *n* mi a ymweliaf â'u camweddau â gwialen, ac â'u hanwiredd â ffrewyllau.
33 Ond *o* ni thorraf fy nhrugaredd oddi wrtho, ac ni phallaf o'm gwirionedd.
34 Ni thoraf fy nghyfammod, ac ni newidiaf yr hyn a ddaeth allan o'm genau.
35 *q* Tyngais unwaith i'm ſancteiddrwydd, na ddywedwn gelwydd i Ddafydd.
36 Bydd ei had ef yn dragywydd, *r* a'i orſeddfainge fel yr haul ger fy mron i.
37 Sicrheir ef yn dragywydd *s* fel y lleuad, ac *fel* tyſt ffyddlon yn y nef. Sela.
38 *t* Ond ti a wrthodaiſt ac a ffieiddiaſt, ti a ddigiaiſt wrth dy Enneiniog.
39 Diddymmaiſt gyfammod dy was; halogaiſt ei goron, *u* *gan ei thaflu* i lawr.
40 *x* Dryllíaiſt ei holl gaeau ef; gwnaethoſt ei ymddiffynfeydd yn adwyau.
41 Yr holl ffordd ddion a'i hyſpeiliant ef: aeth yn *y* warthrudd i'w cymmydogion.
42 *z* Dyrchefaiſt ddeheulaw ei wrthwynebwyr; *a* llawenheiſt ei holl elynion.
43 Troaiſt hefyd fin ei gleddyf, ac ni chadarnheaiſt ef mewn *b* rhyfel.
44 Peraiſt i'w harddwch ddarfod, a bwriaiſt ei orſeddfainge i lawr.
45 *c* Byrheaiſt ddyddiau ei ieuengctid; toaiſt gywilydd droſto ef. Sela.
46 *d* Pa hyd, Arglwydd, yr ymguddi? *ai* yn dragywydd? a lyſg dy ddigofaint di fel tan?
47 *e* Cofia pa amſer ſydd i *mi*; pa ham y creaiſt holl blant dynion yn ofer?
48 *f* Pa ŵr *a fydd* byw, ac ni *g* wêl farwolaeth? a wared efe ei enaid o law'r bedd? Sela.
49 Pa le y *mae* dy hên drugareddau, O Arglwydd, *y rwai* *h* a dyngaiſt i Ddafydd yn dy wirionedd?
50 Cofia, O Arglwydd, waradwydd dy weiſion, *i* a ddygais yn fy mynwes *gan* yr holl bobloedd fawrion;
51 A'r hwn y gwaradwyddodd dy elynion, O Arglwydd; â'r hwn y gwaradwyddaſant ôl *k* troed dy Enneiniog.
52 *l* Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd yn dragywydd. *m* Amen, ac Amen.

Hoſ. 3. 5. *i* Sal. 69. 9. *k* Gen. 3. 15. 13. *l* Sal. 40. 16. Rhuf. 7. 35. *m* Sal.

Boreuol Weddi.

SALM XC.

1 *Moſes yn datgan rhagluniaeth Duw:* 10 *a byrred yw oes dyn.* 12 *Gweddïo am ddoethineb.*

¶ Gweddi Moſes *a* gwr Duw.

TI, Arglwydd, *b* fuoſt yn breſwylfa i ni ym mhob cenhedlaeth.
2 *c* Cyn gwneuthur y mynyddoedd, a llunio o honot y ddaear, a'r byd; ti hefyd *wyt* Dduw, o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb.
3 Troi ddyn i ddinyſtr; a dywedi, *d* Dychwelwch, feibion dynion.
4 *e* Canys mil o flynyddoedd *ydynt* yn dy olwg di fel doe, wedi yr el heibio, ac *fel f* gwyliadwriaeth nos.
5 Dygi hwynt ymaith *g* megis â llifeiriant; *b* y maent *fel* hûn: y bore *y maent* i fel llyſieuyn a newidir.
6 Y bore y *k* blodeua, ac y tyf; prydnhawn y torrir ef ymaith, ac y gwywa.

a Deut. 33. 1.
b Deut. 33. 27.
c Diar. 8. 25.
d Gen. 3. 19.
e 2 Pedr 3. 8.
f Mat. 14. 25.
g Eſa. 8. 7, 8.
b Job 20. 8.
i Sal. 103. 15
k Job 14. 7.

l Heb. 2. 5. 7 Canys yn dy ddig y difethwyd ni, ac yn dy lidiowgrwydd y'n *l* brawychwyd.

m Sal. 50. 21. 8 *m* Gosodaist ein hanwireddau ger dy fron, ein *n* dirgel *bechodau* o yng oleuni dy wyneb.

n Sal. 19. 12.

o Jer. 16. 17. 9 Canys ein holl ddyddiau ni a ddarfuant gan dy ddigofaint di: treuliasom ein blynyddoedd fel *p* chwedl.

p Job 7. 7. *q* Preg. 12. 1. 10 Yn nyddiau ein blynyddoedd y *mae* deng mlynedd a thrugain: ac os o gryfder *y cyrhaeddir* pedwar ugain mlynedd, *q* etto eu nerth *fydd* boen a blinder; canys ebrwydd y derfydd, ac ni a ehedwn ymaith.

r Luc 12. 47. *s* Sal. 39. 4. *t* 2 Bren. 7. 9. Luc 16. 18. *u* Sal. 89. 46. *x* Deut. 32. 36. *y* Sal. 5. 3. ✠ Sal. 14. 7. *a* Sal. 126. 5. *b* Jos. 4. 9, 18. *c* Lef. 11. 7. *d* Esa. 26. 12.

11 Pwy a edwyn nerth dy sorriant; canys *r* fel *y mae* dy ofn, *y mae* dy ddigter.

12 *s* Dysg *i ni* felly gyfrif ein dyddiau, *t* fel y dygom *ein* calon i ddoethineb.

13 Dychwel, Arglwydd, *u* pa hyd? ac *x* edifarha o ran dy weision.

14 Diwalla ni yn y foreu â'th drugaredd; fel y gorfoleddom ac y ✠ llawenychom dros ein holl ddyddiau.

15 Llawenha ni yn ol y dyddiau y *a* cystuddiaist ni, *a'r* blynyddoedd y gwelsom ddrygfyd.

16 *b* Gwelsr dy waith tu ag at dy weision, a'th ogoniant tu ag at eu plant hwy.

17 A bydded *c* prydferthwch yr Arglwydd ein Duw arnom ni: a threfna weithred ein dwylaw ynom ni; ie, *d* trefna waith ein dwylaw.

S A L M XCI.

1 *Cysttwr y duwiol, 3 eu diogelwch, 15 a'u dedwyddwch.*

a Sal. 32. 7. ✠ Heb. *lettya.* *b* Sal. 17. 8. *c* Sal. 18. 2. *d* Sal. 124. 7. 1 Pedr 5. 8. *e* Mat. 23. 37. *f* Eph. 6. 16. *g* Sal. 112. 7. *h* Diar. 3. 25. *i* Esa. 43. 2. *k* Sal. 32. 6. *l* Sal. 37. 34. *m* Esa. 3. 10, 11. *n* Sal. 90. 1. *o* Diar. 12 21. *p* Jer. 30. 10. *q* Sal. 34. 7. Mat. 4. 6. Luc 4. 10. Heb. 1, 14. *r* 2 Cron. 15. 2. Heb. 1. 14. † *Neidr.* *s* Deut. 7. 7. *t* Esa. 33. 16. *u* Sal. 9. 10. *x* Sal. 50. 15. *y* Esa. 1. 13, 14. ✠ 1 Sam. 2. 30. *a* Gen. 25. 8. *b* Sal. 50. 23.

YR hwn fydd yn trigo yn *a* nirgelwch y Goruchaf; a * erys *b* yng nghysgod yr Hollalluog.

2 Dywedaf am yr Arglwydd, *c* Fy Noddfa a'm hymddiffynfa: *fy* Nuw; ynddo yr ymddiriedaf.

3 Canys *d* efe a'th wared di o fagl yr heliwr, ac oddi wrth haint echryslon.

4 *e* A'i asgell y cysgoda efe trosot, a than ei adenydd y byddi diogel: ei wirionedd *fydd* f darian ac attalch *i ti.*

5 *g* Nid ofni rhag dychryn nos; *h na* rhag y saeth a ehedo liw dydd:

6 *Na* rhag yr haint a rodio yn y tywyllwch; *na* rhag y *i* dinystr a ddinystrio ganol dydd:

7 Wrth dy ystlys y cwymp mil, a deng mil wrth dy ddeheulaw: *ond k* ni ddaw yn agos attat ti.

8 Yn unig ti a *l* ganfyddi â'th lygaid, ac a weli *m* dâl y rhai annuwiol.

9 *Am* i ti wneuthur yr Arglwydd, fy Noddfa, *sef* y Goruchaf, *n* yn breswylfa i ti;

10 o Ni ddigwydd i ti niweid, ac ni *p* ddaw plâ yn agos i'th babell.

11 *q* Canys efe a orchymyn i'w angylion am danat ti, dy gadw yn *r* dy holl ffyrdd.

12 Ar *eu* dwylaw i'th ddygant, rhag taro dy droed wrth garreg.

13 Ar y llew a'r † asp y sangi, y cenaw llew a'r ddraig a sethri.

14 Am iddo roddi *s* ei serch arnaf, *t* am hynny y gwaredaf ef: *u* dyrchafaf ef, am iddo adnabod fy enw.

15 ✠ Efe a eilw arnaf, ac mi a'i gwrandawaf: *y* mewn ing y *byddaf* fi gyd ag ef, y gwaredaf, ✠ ac y gogoneddaf ef.

16 *a* Digonaf ef â hir ddyddiau: *b* a dangosaf iddo fy iachawdwriaeth.

S A L M XCII.

1 *Dafydd yn annog i feliannu Duw, 4 am ei fawr weithredoedd a'i ddaioni.*

¶ Esa. 58. 13, 14. *a* Sal. 147 1. ¶ Salm *neu* Gan ar ddydd * Sabbath.

DA *yw* moliannu yr Arglwydd, a chanu *mawl* i'th enw di, y Goruchaf;

2 *b* A mynegi'r bore am dy drugaredd, a'th wirioneddau *c* y nosweithiau;

3 Ar ddeg tant, ac ar y nabl; *ac* ar y delyn yn fyfyriol.

4 Canys *d* llawenychaist fi, O Arglwydd, a'th weithred: yng waith dy ddwylaw y gorfoleddaf.

5 *e* Mor fawredig, O Arglwydd, yw dy weithredoedd! *f* dwfn iawn yw dy feddyliau.

6 *g* Gwr annoeth ni wyr, a'r ynfyd ni ddyall hyn.

7 Pan *h* flodeuo y rhai annuwiol fel *i* llysieuyn, a blaguro holl weithredwyr anwiredd; *hynny fydd* i'w *k* dinystrio byth bythoedd.

8 Tithau, Arglwydd, *wyt l* ddyrchafedig yn dragywydd.

9 Canys wele, dy elynion, O Arglwydd, wele, dy elynion a ddifethir: *m* gwasgerir holl weithredwyr anwiredd.

10 Ond *n* fy nghorn i a ddyrchefir fel unicorn: ag olew ir *o* y'm henneinir.

11 Fy *p* llygad hefyd a wel *fy ngwynfyd* ar fy ngwrthwynebwyr: fy nghlustiau a glywant *fy ewyllys* am y rhai drygionus a gyfodant i'm herbyn.

12 *q* Y cyfiawn a flodeua fel palmwydden; *ac* a gynnydda fel cedrwydden yn Libanus.

13 Y rhai a *r* blannwyd yn nhŷ yr Arglwydd, a *s* flodeuant yng nghynteddoedd ein Duw.

14 *t* Ffrwythant etto yn *eu* henaint; tirfion ac iraidd fyddant:

15 I fynegu mai uniawn *yw* yr Arglwydd *u* fy Nghraig; ac *x* nad *oes* anwiredd ynddo.

u Deut. 32. 4. *x* Rhuf. 9. 14.

Prydnhawnol Weddi.

S A L M XCIII.

Mawrhydi, a gallu, teyrnas Crist.

a Sal. 96. 10. *b* Sal. 104. 1. *c* Sal. 45. 6 * *gynt.* *d* Dat. 17. 15. *e* Eph. 1. 20. *f* Ecf. 15. 8. *g* Sal. 65. 7. *h* Dat. 21. 27.

YR Arglwydd sydd yn teyrnasu, *b* efe a wisgodd ardderchawgrwydd; gwisgodd yr Arglwydd nerth, *ac* ymwregysodd: y byd hefyd a sicrhawyd, fel na syfio.

2 *c* darparwyd dy orsedd-faingc * erioed: ti *wyt* er tragywyddoldeb.

3 Y *d* llifeiriaint, O Arglwydd, a ddyrchafasant, y llifeiriaint a ddyrchafasant eu twrf; y llifeiriaint a ddyrchafasant eu tonnau.

4 Yr Arglwydd yn yr *e* uchelder *fydd* f gadarnach na *g* thwrf dyfroedd lawer, *na* chedyrn donnau y môr.

5 Sicr iawn yw dy dystiolaethau: *h* sancteiddrwydd a weddai i'th dŷ, O Arglwydd, byth.

S A L M XCIV.

1 *Galw am gyfiawnder, 4 cwyno rhag gorthrymder, 12 buddioldeb cystudd.*

O Arglwydd Dduw'r *a* dial, O Dduw'r dial, *b* ymddisgleiria.

2 *c* Ymddyrcha, *d* Farnwr y byd: tâl eu gwobr i'r beilchion.

3 Pa hyd, Arglwydd, y caiff yr *e* annuwiolion, pa hyd y caiff yr annuwiol, orfoleddu?

4 *Pa byd* y fiaradant *ac* y dywedant yn *f* galed? yr ymfawryga holl weithredwyr anwiredd?

5 Dy bobl, Arglwydd, *g* a ddryllianta'th *h* etifeddiaeth a gystuddiant.

6 Y weddw a'r dieithr *i* a laddant, a'r ymddifad a ddieneidiant.

7 *k* Dywedant hefyd, *l* Ni wêl yr Arglwydd; *ac* nid yfyrria Duw Jacob.

8 *m* Yfyrtiwch, chwi rai annoeth ym mysg y bobl; ac ynfydion, pa bryd y dyelwch?

9 *n* Oni chlyw yr hwn a blannodd y glust? oni wel yr hwn a luniodd y llygad?

10 Oni cherydda yr hwn a gosba'r cenhedloedd? *oni wyr* yr hwn fydd yn *o* dysgu gwybodaeth i ddyn?

11 *p* Gŵyr yr Arglwydd feddyliau dyn, mai gwagedd *ydynt.*

12 Gwyn

a Deut. 32. 35. Neh. 1. 2. *b* Sal. 80. 1. *c* Sal. 7. 6. *d* Gen. 18. 25. *e* Job 20. 5. *f* Sal. 31. 18. Judas 15. *g* Sal. 10. 8--16. *h* Hab. 1. 13. *i* Esa. 1. 23. *k* Sal. 14. 1. *l* Sal. 10. 11, 13. *m* Sal. 92. 6 *n* Ecf. 4. 8. *o* Esa. 28. 23--27. *p* 1 Cor. 3. 20.

11 Diar. 20. 12.

g 1 Cor. 11. 32. Heb. 12. 5--11. *r* Job 33. 16. *s* Preg. 12. 1. Nah. 1.7. Eph. 5. 16. *t* Zec. 13. 9. Heb. 13. 5. *u* Esa. 1. 27. Jer. 52. 9. Rhuf. 2. 6, 7. *x* Efter 8 11. *y* Sal. 124. 1. 2 Tim. 4. 17. *z* Sal. 38. 16. *a* 2 Cor. 1. 4. *b* Rhuf. 16. 10. *c* Ezec. 13. 19. Amos 6. 4. Act. 23. 3. 1 Ioan 3. 8. Dat. 2. 13. *d* Esa. 10. 1, 2. *e* Sal. 2. 2. *f* Sal. 91. 14. *g* Sal. 7. 6. a 55. 23. Diar. 5. 22.

12 *q* Gwyn *ei* fyd y gwr a geryddi di, O Arglwydd, *r* ac a ddyſgi yn dy gyfraith.
13 I beri iddo lonydd odd wrth i ddyddiau dryg-fyd, hyd oni chloddier ffos i'r annuwiol.
14 Canys *t* ni âd yr Arglwydd ei bobl, ac ni wrthyd efe ei etifeddiaeth.
15 Eithr *u* barn a ddychwel at gyfiawnder: a'r holl rai uniawn o galon a ant ar ei ol.
16 *x* Pwy a gyfyd gyd à mi yn erbyn y drygionus? pwy a ſaif gyd a mi yn erbyn gweithredwyr anwiredd?
17 *y* Oni *buaſai* yr Arglwydd yn gymmorth i mi, braidd na thrigaſai fy enaid mewn diſtawrwydd.
18 Pan ddywedais, *z* Llithrodd fy nhroed: dy drugaredd di, O Arglwydd, a'm cynhaliodd.
19 Yn amlder *fy* meddyliau o'm mewn, dy *a* ddiddanwch di a lawenycha fy enaid.
20 A fydd *b* cyd-ymdeithias i ti a *c* gorfedd-faingc anwiredd, yr hon *d* a lunia anwiredd yn lle cyfraith?
21 Yn *e* finteloedd y deuant yn erbyn enaid y cyfiawn, a gwaed gwirion a farnant yn euog.
22 Eithr yr Arglwydd fydd yn *f* ymddiffynfa i mi; a'm Duw *yw* craig fy nodded.
23 Ac *g* efe a dâl iddynt eu hanwiredd, ac a'u tyr ymaith yn eu drygioni: yr Arglwydd ein Duw a'u tyr hwynt ymaith.

Boreuol Weddi.

SALM XCV.

I Cyngor i foliannu Duw, 3 o herwydd ei fawredd, 6 a'i ddaioni.

a Sal. 100. 1. Col. 3. 16. *b* 2 Sam. 22. 32. 1 Cor. 10. 14. *c* Ezec. 8. 21. *d* Tit. 2. 13. *e* 1 Tim. 6. 15. *f* Gen. 49. 25. Deut. 8. 7. *g* 1 Bren. 20. 23, 28 Eſa. 40. 12. *b* Gen. 1. 9, 10. *i* Ioan 1. 3. *k* Sal. 79. 13. *l* Sal. 77. 20. *m* Heb. 3. 7. *n* Deut. 15. 17. *o* Ecſ. 17. 7. *p* Num. 14. 22. *q* Sal. 78. 18. 1 Cor. 10 9. *r* Sal. 78. 11. Hoſ. 7. 2. *ſ* Num. 14. 23. Luc 13. 7. *t* Sal. 78. 31. *u* Heb. 3. 9. *x* Heb. 4. 3.

DEUWCH, *a* canwn i'r Arglwydd: ymlawenhawn *b* ynghraig ein hiechydwriaeth.
2 Deuwn *c* ger ei fron ef â diolch: canwn yn llafar iddo â ſalmau.
3 Canys yr Arglwydd *ſydd* Dduw *d* mawr, a Brenhin mawr *e* goruwch yr holl ddiuwiau.
4 Yr hwn *y mae f* gorddyfnderau'r ddaear yn ei law, ac uchelderau'r *g* mynyddoedd yn eiddo.
5 Y môr *ſydd* eiddo, ac efe a'i *b* gwnaeth: a'i ddwylaw a luniaſant y ſychdir.
6 Deuwch, addolwn, ac ymgrymmwn: goſtyngwn ar ein gliniau ger bron yr Arglwydd ein *i* Gwneuthurwr.
7 Canys efe *yw* ein Duw ni; a *k* ninnau *y'm* bobl ei borfa, a *l* defaid ei law.
8 *m* Heddyw, os gwrandewch ar ei leferydd, *n* na chaledwch eich calonnau, *o* megis yn yr ymryſonfa, fel *yn p* nydd profedigaeth yn yr anialwch:
9 Pan *q* demtiodd eich tadau ſi, y profaſant ſi, ac y gwelſant *r* fy ngweithredoedd.
10 Deugain mlynedd yr ymryſonais â'r genhedlaeth *hon*, a dywedais, *ſ* Pobl gyfeiliornus yn *eu* calon *ydynt* hwy, ac nid adnabuant fy ffyrdd:
11 Wrth y rhai y tyngais yn fy *t* llid, *u* na ddelent i'm *x* gorphwyſfa.

SALM XCVI.

I Clodfori'r Arglwydd, 4 ei fawredd, 8 a'i frenhiniaeth.

a 1 Cron. 16. 23. Sal. 33. 3. *b* Sal. 115. 1. *c* Sal. 3. 8. *c* iachawdwriaeth ef. Dat. 19. 1. *d* Dat. 14. 6.

CENWCH i'r Arglwydd ganiad newydd: cenwch i'r Arglwydd, yr holl ddaear.
2 Cenwch i'r Arglwydd, *b* bendigwch ei enw; cyhoeddwch o ddydd i ddydd ei *c* iachawdwriaeth ef.
3 Datgenwch ei ogoniant ef ymmyſg y cenhedloedd, ei ryfeddodau ymmhlith yr *d* holl bobloedd.
4 Canys *e* mawr *yw* yr Arglwydd, *f* a chanmoladwy iawn: ofnadwy *yw* efe *g* goruwch yr holl dduwiau.
5 Canys holl *b* dduwiau'r bobloedd *ydynt* eulynod; ond yr *i* Arglwydd a wnaeth y nefoedd.
6 Gogoniant a harddwch *ſydd* * o'i flaen ef; nerth a hyfrydwch yn ei gyſſegr.
7 Tywythau'r bobl, *k* rhoddwch i'r Arglwydd, rhoddwch i'r Arglwydd ogoniant a nerth.
8 *l* Rhoddwch i'r Arglwydd ogoniant ei enw: *m* dygwch offrwm, a deuwch i'w gynteddoedd.
9 Addolwch yr Arglwydd † mewn prydferthwch ſancteiddrwydd: yr holl ddaear, *n* ofnwch ger ei fron ef.
10 Dywedwch ym o myſg y cenhedloedd *p* Yr Arglwydd ſydd yn teyrnaſu; a'r byd a ſicrhaodd efe, fel nad yſgogo: *q* efe a farna'r bobl yn uniawn.
11 *r* Llawenhaed y nefoedd, a gorfoledded y ddaear; *ſ* rhued y môr a'i gyflawnder.
12 *t* Gorfoledded y maes, a'r hyn oll *ſydd* ynddo: yna bo'l *u* brennau'r coed a ganant,
13 O flaen yr Arglwydd: canys y mae yn *x* dyfod, canys y mae yn dyfod i farnu'r ddaear: efe a farna'r byd trwy gyfiawnder, a'r bobloedd â'i wirionedd.

a Sal. 93. 1. *b* Eſa. 42. 4. *c* Cyminylau a thywyllwch *ſydd* o'i amgylch ef: *d* cyfiawnder a barn *yw* * trigfa ei orſeddfaingc ef. *e* Sal. 18. 11. *f* Sal. 89. 14. * *Syſiaen* Dan. 7. 10. *g* Y nefoedd a ddoddaſant fel cŵyr o flaen yr Arglwydd, o flaen *b* Arglwydd yr holl ddaear. *h* Y *i* nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef, a'r holl bobl a welant ei ogoniant. *k* Gwaradwydder y rhai oll a wasanaethant ddelw gerfiedig, y rhai a ymffroſtiant mewn eulunod: *l* addolwch ef yr holl dduwiau. *m* Sion a glywodd, ac a lawenychodd, a merched Iuda a orfoleddaſant, *m* o herwydd dy farnedigaethau di, O Arglwydd. *n* Canys ti, Arglwydd, *wyt n* oruchel goruwch yr holl ddaear: *o* dirfawr y'th ddyrchafwyd goruwch yr holl dduwiau. *p* Y rhai a gerwch yr Arglwydd, *p* casewch ddrygioni: efe fydd yn cadw eneidiau ei ſaint; efe a'u gwared o law y rhai annuwiol. *q* Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o galon. 12 Y rhai cyfiawn, *r* llawenychwch yn yr Arglwydd; a moliannwch wrth gofadwriaeth ei Sanctеiddrwydd ef.

f Sal. 67. 6, 7. *u* Sal. 148. 9. Eſa. 55. 12. *x* Luc 19. 12, 13, 27. Act. 1. 11. Rhuf. 2. 3, 12.

Prydnhawnol Weddi.

SALM XCVII.

Mawrhydi teyrnas Duw.

a YR Arglwydd ſydd yn teyrnaſu; gorfoledded y ddaear: *b* llawenychedd ynyſoedd lawer.
2 *c* Cymmylau a thywyllwch *ſydd* o'i amgylch ef: *d* cyfiawnder a barn *yw* * trigfa ei orſeddfaingc ef.
3 Tân a â allan o'i flaen ef, ac a *e* lyſg ei elynion o amgylch.
4 Ei *f* fellt a lewyrchaſant y byd: y ddaear a welodd, *f* ac a grynodd.
5 Y *g* mynyddoedd a doddaſant fel cŵyr o flaen yr Arglwydd, o flaen *b* Arglwydd yr holl ddaear.
6 Y *i* nefoedd a fynegant ei gyfiawnder ef, a'r holl bobl a welant ei ogoniant.
7 *k* Gwaradwydder y rhai oll a wasanaethant ddelw gerfiedig, y rhai a ymffroſtiant mewn eulunod: *l* addolwch ef yr holl dduwiau.
8 Sion a glywodd, ac a lawenychodd, a merched Iuda a orfoleddaſant, *m* o herwydd dy farnedigaethau di, O Arglwydd.
9 Canys ti, Arglwydd, *wyt n* oruchel goruwch yr holl ddaear: *o* dirfawr y'th ddyrchafwyd goruwch yr holl dduwiau.
10 Y rhai a gerwch yr Arglwydd, *p* casewch ddrygioni: efe fydd yn cadw eneidiau ei ſaint; efe a'u gwared o law y rhai annuwiol.
11 *q* Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o galon.
12 Y rhai cyfiawn, *r* llawenychwch yn yr Arglwydd; a moliannwch wrth gofadwriaeth ei Sanctеiddrwydd ef.

a Sal. 93. 1. *b* Eſa. 42. 4. *c* Cyminylau a thywyllwch *ſydd* o'i amgylch ef: *d* cyfiawnder a barn *yw* * trigfa ei orſeddfaingc ef. *e* Sal. 18. 11. *f* Sal. 89. 14. * *Syſiaen* Dan. 7. 10. *g* Mat. 12. 21. *h* Sal. 97. 4. *i* Dat. 18. 20. *k* Dat. 14. 9. *l* Heb. 1. 6. *m* Sal. 58. 10. *n* Phil. 2. 9. *o* Sal. 95. 3. *p* Sal. 101. 3. Rhuf. 12. 9. *q* Efter 8. 16. Sal. 112. 4. 1 Ioan 3. 2. *r* Sal. 33. 1.

Prydnhawnol Weddi.

SALM XCVIII.

Annog Iuddewon, a chenhedloedd, &c. i glodfori Duw.

¶ Salm.

CENWCH i'r Arglwydd *a* ganiad newydd: canys efe a wnaeth *bethau* rhyfedd: *b* ei ddeheulaw a'i fraich ſanctaidd a barodd iddo fuddugoliaeth.
2 *c* Hyſpyſodd yr Arglwydd ei iachawdwriaeth: datguddiodd ei gyfiawnder yng olwg y cenhedloedd.

a Sal. 33. 3. Dat. 15. 3. *b* Eſa. 63. 5. *c* Eſa. 26. 10. Luc 2. 30--33

d Luc 1. 54. * *weiſant*, Rhuſ. 4. 17. *e* Sal. 96. 9. *f* 1 Pedr 1. 8. *g* 1 Cron. 25. 3. *h* Num. 10. 2. *i* Sal. 72. 1. Dat. 19. 6. *k* Sal. 96. 11. Hoſ. 10. 8. Dat. 6. 16. *l* Sal. 47. 2. Eſa. 55. 12. *m* 2 Tim. 4. 1, 8. Iago 4. 11. Dat. 6. 10.

3 *d* Coſiodd ei drugaredd a'i wirioneddaid i dy Iſrael: holl derfynau'r ddaear a welſant iachawdwriaeth ein Duw ni.

4 *e* Cenwch yn llafar i'r Arglwydd, yr holl ddaear: cenwch, ac *f* ymlawenhewch, a chanwch.

5 Canwch i'r Arglwydd gyd a'r g delyn: gyd a'r delyn a llef ſalm.

6 A'r *h* udgyrn a ſain corned, canwch yn llafar o flaen yr Arglwydd, y *i* Brenhin.

7 *k* Rhued y môr a'i gyflawnder; y byd a'r rhai a drigant o'i fewn.

8 *l* Cured y llifeiriaint *yn* dwylaw; chyd-gaued y mynyddoedd.

9 O flaen yr Arglwydd: canys y mae'n *m* dyfod i farnu'r ddaear: Efe a farna'r byd a chyfiawnder, a'r bobloedd â gunondeb.

SALM XCIX.

Datgan mawrhydi teyrnas Duw. 5 *A nneg pawb i'w addoli.*

YR *a* Arglwydd ſydd yn teyrnaſu; *b* ymgynhyrfed y bobloedd: *c* eiſteded y mae *rhwng* y cerubiaid; ymgynhyrfed y ddaear.

2 Mawr *yw* yr Arglwydd yn Sion, a dyrchafedig *yw* efe *d* goruwch yr holl bobloedd.

3 Moliannant dy enw mawr ac *e* ofnadwy; *canys* ſanctaidd *yw*.

4 *A f* nerth y Brenhin a hoffa farn: ti a ſicrheaſi uniondeb, barn a chyfiawnder a wnai di yn Jacob.

5 Dyrchefwch yr Arglwydd ein Duw, ac ymgrymmwch o flaen g ei 'ſtôl-draed ef; *canys* ſanctaidd *yw*.

6 *i* Moſes ac Aaron ym mhlith ei offeiriaid ef; a Samuel ym mhlith y rhai a alwant ar ei enw: galwaſant ar yr Arglwydd, ac efe a'i gwrandawodd hwynt.

7 Llaſaroddwrthynt yn y *k* golofn gwmmwl; cadwaſant ei dyſtiolaethau, a'r ddeddf a roddodd efe iddynt.

8 Gwrandewaiſt arnynt, O Arglwydd ein Duw: Duw oeddit yn eu *l* harbedu, le, *m* pan ddielit am eu dychymygion.

9 *n* Dyrchefwch yr Arglwydd ein Duw, ac ymgrymmwch ar ei fynydd ſanctaidd: canys ſanctaidd *yw* yr Arglwydd ein Duw.

SALM C.

I Gynnyg i ſolemnîu Duw yn llawen-byfryd, 3 *am ei fawredd,* 4 *a'am ei ahu.*

¶ *a* Salm o ddiolchgarwch.

CENWCH *b* yn llafar i'r Arglwydd, yr holl ddaear.

2 Gwaſanaethwch yr Arglwydd, mewn llawenydd: *c* deuwch o'i flaen ef a chan.

3 Gwybyddwch mai yr Arglwydd *ſydd* Duw: *d* efe a'n gwnaeth, ac nid ni ein hunain: *e* ei bobl ef *ydym*, a defaid ei borfa.

4 *f* Ewch i mewn i'w byrth ef a diolch, *a'i* lysoedd a mawl: diolchwch iddo, a bendithiwch ei enw.

5 Canys *g* da *yw* yr Arglwydd: *h* ei drugaredd ſydd yn dragywydd; a'i wirioneddaid hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

SALM CI.

Addunëd a phroffes o ddaioldeb.

¶ Salm Dafydd.

CANAF am *a* drugaredd a barn: i ti, Arglwydd, y canaf.

2 Byddaf *b* ddyfalus mewn ffordd berffaith. Pa bryd y deui attaf? rhodiaf yn mherfeithrwydd fy nghalon o fewn fy nhŷ.

3 Ni oſodaf ddim auwir o flaen fy llygaid: cas gennyf *c* waith y rhai cildynnus; ni lŷn wrthyf fi.

4 Calon gyndyn a giliaſoddi wrthyf: *d* nid adnabyddaf *ddyn* drygionus.

5 Torraf ymaith yr hwn a enllibio ei gymmydog yn ddirgel: *e* yr uchelo nlwg a'r balch ei galon, ni allaf ei ddioddef.

6 Fy llygaid *ydd* ar *f* ffyddloniaid y tir, fel y trigont gyd â mi: *g* yr hwn a rodio yn y ffordd berffaith, hwnnw a'm gwaſanaetha i.

7 Ni thrig o fewn fy nhŷ yr un a wnelo *h* dwyll: ni thrig yn fy ngolwg yr un a ddywedo gelwydd.

8 *i* Yn foreu y torraf ymaith holl annuwiolion y tir, i ddiwreiddio holl weithredwyr anwiredd o ddinas yr Arglwydd.

Boreuol Weddi.

SALM CII.

I Cwyn rhag cyfyngder a gofid calon. 12 *Ymgyſuro yn nbrogaredd Duw.*

¶ Gweddi'r * cyſtuddiedig, pan fyddo mewn blinder, ac yn tywallt ei gŵyn ger bron yr Arglwydd.

ARGLWYDD, clyw fy *a* ngweddi, a deled fy llef attat.

2 *b* Na chuddi dy wyneb oddi wrthyf yn nydd fy nghyfyngder, goſtwng dy gluſt attaf: yn y dydd y galwyf, bryſia, gwrando fi.

3 Canys fy nyddiau a ddarfuant fel *d* mŵg, a'm *e* heſgyrn a boethaſant fel aelwyd.

4 Fy nghalon a darawyd, ac a wywodd fel *f* liſieuyn; fel yr anghofiais fwyta fy mara.

5 Gan lais fy nhuchan y glynodd g fy eſgyrn wrth fy † nghnawd.

6 *b* Tebyg wyf i belican yn yr anialwch: ydwyf fel dylluan y diffeithwch.

7 *i* Gwyliais, ac yr ydwyf fel aderyn y tô, unig ar ben y ty.

8 Fy ngelynion a'm gwaradwyddant beunydd: y rhai a *k* ynfydant wrthyf, a *l* dyngaſant yn fy erbyn.

9 Canys bwyttaais ludw fel bara, a chymmyſgais fy niod ag *m* wylofain;

10 O herwydd dy lid di a'th ddigoſaint: *n* canys codaiſt fi i fynu, a'm teflaiſt fi i lawr.

11 *o* Fy nyddiau *ydd* fel cyſgod yn cilio, a minnau fel *p* glaſwelltyn a wywaid.

12 *q* Tithau, Arglwydd, a barhei yn dragywyddol, a'th *r* goffadwriaeth hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.

13 *s* Ti a gyfodi, *ac* a drugarhei wrth t Sion: canys yr amſer i drugarhau wrthi, ie, *u* yr amſer nodedig, a ddaeth.

14 O blegid y mae dy weiſion yn hoffi *x* ei meini, ac yn tofturio wrth ei llwch hi.

15 *y* Felly'r cenhedloedd a ofnant enw yr Arglwydd, a holl *z* frenhinoedd y ddaear dy ogoniant.

16 Pan adeilado yr Arglwydd *a* Sion, y gwelir ef yn ei ogoniant.

17 Efe a edrych ar weddi'r ‡ gwael, ac ni ddiyſtyrodd eu dymuniad.

18 Hyn a *b* ſgrifenir i'r genhedlaeth a ddêl: *c* a'r bobl a greir a foliannant yr Arglwydd.

19 Canys efe a *d* edrychodd o uchelder ei gyſſegr: yr Arglwydd a edrychodd o'r nefoedd ar y ddaear;

20 *e* I wrando uchenaid y carcharorion; ac i ryddhau plant *f* angau;

21 I fynegi enw yr Arglwydd yn Sion, a'i foliant yn Ieruſalem,

22 Pan *g* ymgaſgler y bobl ynghyd, a'r teyrnaſoedd i *h* waſanaethu yr Arglwydd.

23 Gwan *i* gorthrymedig, Sal. 9. 12. Dan. 9. 16, 17. *k* Sal. 22. 31. Eſa 65. 18. *l* Deut. 20. 15. *m* Jer. 51. 34. *n* Sal. 44. 22. *o* Eſa. 50. 8. Mica 2. 12. *p* Dat. 11. 15.

Salm xcix. *Adn.* 1.] *Ymgynhyrfed y bobloedd.* Sef, bydd rhai yn ffrommi, *Mat.* ii. 16. *AB.* v. 33. rhai yn ſynnu! *Marc* v. 42. *Act.* ii. 12. ereill yn gorfoleddu, *Dat.* xi. 17, 18.

Salm cii. *Adn.* 17.] *Edrych*: Sef edrychodd. Nid yw'r Y ſpryd Glân yn gofalu dilyn *Ramadeg* dynion. Y mae'r byn a *wna*, wedi ei wneuthur ynghyfrif Duw! *Eſa.* xl. 2.

‖ *Trallodedd*, Num. 14. 3, 29–36. *b* Job 15. 20. Sal. 55. 23. Diar. 10. 27. Jer. 17. 11. *i* Heb. 1. 12. *k* Heb. 1. 10. *l* Eſa. 51. 6. 2 Pedr 3. 7. *m* Eſa. 34. 4. *n* Adn. 24. *o* Sal. 72. 17. Hab. 1. 12.

23 ‖ Gwanhaedd eſe ſy nerth ar y ffordd; byrhaodd fy nyddiau.

24 Dywedais, Fy Nuw, na chymmer fi ymaith *b* ynghanol fy nyddiau: *i dy* flynyddoedd di *ſydd* yn oes oeſoedd.

25 *k* Yn y dechreuad y ſeiliaiſt y ddaear; a'r nefoedd *ydynt* waith dy ddwylaw.

26 *l* Hwy a ddarfyddant, a thi a barhei: ie, hwy oll a heneiddiant fel dilledyn; fel gwiſg y *m* newidi hwynt, a hwy a newidir.

27 Tithau, yr un *ydwyt*, a'th *n* flynyddoedd ni ddarfyddant.

28 *o* Plant dy weiſion a barhant, a'u had a ſicrheir ger dy fron di.

SALM CIII.

1 *Cyngor i fendithio Duw, am ei drugareddau, 15 a'i ddiamnadadwyd.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Sal. 104. 1. *b* Sal. 116. 12. *c* Ecl. 12. 1. Eſa. 33. 24. *d* Job 33. 24. *e* Lef. 21. 12. Sal. 5. 12. Eſa. 28. 5. Ezec. 16. 12. *f* Eſa. 40. 3. *g* Sal. 146. 7. *h* Sal. 147. 19. *i* Ecl. 34. 6, 7. *k* Sal. 30. 5. Eſa. 57. 16. *l* Ezra 9. 13. *m* Diar. 25. 3. *n* Eſa. 43. 25. Mica 7. 18. *o* Mal. 3. 17. *p* Eph. 3. 15. *q* Sal. 78. 39. *r* 1 Pedr 1. 24. *s* Job 14. 2. *t* Sal. 37. 36. *u* Eph. 1. 3, 4. *x* Deut. 7. 9. Act. 2. 39. *y* Sal. 89. 34. Jer. 33. 20, 21. Heb. 8. 10. 1 Tim. 4. 8 Dat. 6, 10. *z* Act. 1.

FY enaid, *a* bendithia yr Arglwydd; a chwbl ſydd ynof, ei enw ſanctaidd ef.

2 Fy enaid, bendithia yr Arglwydd; ac *b* nac anghofia ei holl ddoniau ef:

3 Yr hwn ſydd yn maddeu dy holl anwireddau; yr hwn ſydd yn iachau *c* dy holl leſgedd:

4 *d* Yr hwn ſydd yn gwaredu dy fywyd o ddiſtryw; yr hwn ſydd yn dy *e* goroni â thrugaredd, ac â thoſturi;

5 Yr hwn ſydd yn diwallu dy enau â daioni; *fel* yr *f* adnewyddir dy ieuengctid fel yr eryr.

6 Yr *g* Arglwydd ſydd yn gwneuthur cyfawnder a barn i'r *rhai* gorthrymmedig oll.

7 *h* Hyſbyſodd ei ffyrdd i Moſes, ei weithredoedd i feibion Iſrael.

8 *i* Trugarog a graſlawn *yw* yr Arglwydd; hwyrfrydig i lid, a mawr o drugarowgrwydd.

9 *k* Nid byth yr ymryſon eſe: ac nid byth y ceidw eſe *ei ddigofaint*.

10 *l* Nid yn ol ein pechodau y gwnaeth eſe â ni; ac nid yn ol ein hanwireddau y talodd eſe i ni.

11 *m* Canys cyfuwch ag *yw'r* nefoedd uwchlaw'r ddaear, y rhagorodd ei drugaredd ef ar y rhai a'i hofnant ef.

12 *n* Cyn belled ag yw'r dwyrain oddi wrth y gorllewin, y pellhaodd eſe ein camweddau oddi wrthym.

13 *o* Fel y toſturia tad *wrth ei p* blant, *felly* y toſturia *yr* Arglwydd wrth y rhai a'i hofnant ef.

14 Canys eſe a edwyn ein defnydd ni; *q* cofia mai llwch *ydym*.

15 Dyddiau dyn *ydyt* fel r glas-wellt yn; r megis blodeuyn y maes, felly y blodeua eſe.

16 Canys y gwynt a â droſto, ac ni bydd mwy o hono; *s* a'i le mid edwyn ddim o hono ef mwy.

17 Ond trugaredd yr Arglwydd *ſydd* o *u* dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb, ar y rhai a'i hofnant ef; a'i gyfiawnder *x* i blant *eu* plant;

18 I'r rhai a gadwant ei *y* gyfammod ef, ac a gofiant ei orchymynion i'w gwneuthur.

19 Yr Arglwydd a barottôdd ei *z* orſeddfa yn y nefoedd; a'i frenhiniaeth ef ſydd yn llywodraethu ar bob peth.

20 *a* Bendithiwch yr Arglwydd, ei angylion ef, cedyrn o nerth, yn *b* gwneuthur ei air ef, gan wrando ar leferydd ei air ef.

21 *c* Bendithiwch yr Arglwydd, ei holl luoedd ef; ei holl *d* weiſion yn gwneuthur ei ewyllys ef.

22 *e* Bendithiwch yr Arglwydd, ei holl weithredoedd ef, ym mhob man o'i lywodraeth: *f* fy enaid, bendithia yr Arglwydd.

a 2. *b* 2, 3. *c* Sal. 148. 2. *d* Mat. 6, 10. Gen. 32. 2. *e* Heb. 1. 14. *f* Sal. 150. 1.

Prydnhawnol Weddi.

SALM CIV.

1 *Myfyrdod ar gadarn a'lu, 7 a rhyfeddol rag-ddarbodaeth Duw.*

FY enaid, bendithia yr Arglwydd. O Arglwydd fy Nuw, tra mawr ydwyt: *a* gwiſgaiſt ogoniant a harddwch.

2 Yr hwn wyt yn *b* gwiſgo goleuni fel dilledyn: *ac* yn t taenu'r nefoedd fel llen.

3 *d* Yr hwn ſydd yn goſod tylathau ei ſtafelloedd yn y dyfroedd, yn *e* gwneuthur y cymmylau yn gerbyd iddo, *ac* yn rhodio ar adenydd y gwynt.

4 *f* Yr hwn ſydd yn gwneuthur ei genhadon yn yſprydion; *a'i* weinidogion yn *g* dân fflamllyd.

5 *h* Yr *hwn* a' ſeiliodd y ddaear ar ei ſylfeini, *fel* na ſymmudo byth yn dragywydd.

6 *i* Toaiſt hi â'r gorddyfnder, megis â gwiſg: y dyfroedd a ſaſent goruwch y mynyddoedd.

7 *k* Gan dy gerydd di y ffoiſant: *l* rhag ſwn dy * daran, y pryſuraſant ymaith.

8 *m* Gan y mynyddoedd yr ymgodant: ar hyd y dyffrynoedd y diſgynnant, i'r lle a ſeiliaiſt iddynt.

9 *n* Goſodaiſt derfyn, fel nad elont drosodd; *o* fel na ddychwelont i orchuddio'r ddaear.

10 Yr hwn a yrr ffynhonnau i'r dyffrynnoedd, *y rhai* a gerddant rhwng y bryniau,

11 *p* Diodant holl fwyſtfilod y maes: *q* yr *a*fynod gwyllition a dorrant eu ſyched.

12 Adar y nefoedd a drigant ger llaw iddynt, *y rhai* a leiſiant oddi rhwng y cangau.

13 *r* Y mae eſe yn dyfrhau'r bryniau o'i ſtafelloedd: *s* y ddaear a ddigonir o ffrwyth dy weithredoedd.

14 Y mae yn peri i'r *t* gwellt dyfu i'r anifeiliaid, a llyſiau i waſanaeth dyn: a fel y dycco fara allan o'r ddaear.

15 A *x* gwin, *yr hwn* a lawenycha galon dyn; *ac y* olew, i beri i'w wyneb ddiſgleirio; a bara, *yr hwn* a gynnal galon dyn.

16 *z* Prennau yr Arglwydd ſydd lawn *ſugn*: cedrwydd Libanus, *a* y rhai a blannoddeſe;

17 Lle y nytha yr *b* adar: *y* ffynnidwydd *yw* tŷ'r cyconia.

18 Y mynyddoedd uchel *ſydd* noddfa i'r geifr; *a'r* creigiau i'r cwningod.

19 Eſa a wnaeth y *c* lleuad i amſerau nodedig: yr *d* haul a edwyn ei fachludiad.

20 *e* Gwnei dywyllwch, a nos ſydd: ynddi yr ymluſga pob bwyſtfil coed *allan*.

21 Y canawon llewod a ruant am *f* yſglyfaeth, ac a geiſiant eu bwyd gan *g* Dduw.

22 *b* Pan godo haul, ymgaſglant, a gorweddant yn eu llocheiau.

23 *i* Dyn a â allan i'w waith, ac i'w orchwyl hyd yr hwyr.

24 Mor *k* llioſog yw dy weithredoedd, O Arglwydd! gwnaethoſt hwynt oll mewn *l* doethineb: llawn *yw'r* ddaear o'th *m* eyfoeth.

25 *Ac wele*, y môr mawr, llydan: yno *y mae* ymluſgiaid heb rifedi, bwyſtfilod bychain a mawrion.

26 Yno yr â'r llongau: *yno y mae'r* *n* leſiathan, *yr hwn* a luniaiſt i chwarae ynddo.

27 *o* Y rhai hyn oll a ddiſgwyliant wrthyt, am roddi *iddynt* eu bwyd yn ei bryd.

28 A roddech iddynt, a' gaſglant: *p* agori dy law, a diwellir hwynt a daioni.

29 Ti a guddi dy wyneb, hwythau a

a Sal. 93. 1. Dat. 19. 12. *b* 2 Cor. 4. 6. 1 Tim. 1. 16. *c* Eſa. 40. 22. Can. 1. 5. *d* Sal. 24. 2. Amos 9. 6. *e* Sal. 18. 10. *f* Heb. 1. 7. *g* 2 Bren. 6. 17. *h* Job 26. 7. Sal. 24. 2. *i* Gen. 1. 9. *k* 7. 19. *l* Gen. 8. 1. *l* Job 26. 10, 11. * *laferydd*, Ioan 12. 20. *m* Gen. 8. 5. *n* Sal. 33. 7. Jer. 5. 22. *o* Gen. 9. 11. *p* Mat. 6. 26. *q* Job 39. 9. *r* Sal. 147. 8. *s* Sal. 65. 9. Jer. 14. 22. *t* Gen. 1. 11. 1 Bren. 18. 5. *u* Job 28. 5. *x* Barn. 9. 13. Diar. 31. 6. *y* Sal. 23. 5. *z* Sal 36. 6. *a* Amos 9. 15. *b* Sal. 50. 11. Mat. 6. 26. *c* Gen. 1. 14. Job 33. 31. *d* Sal. 19. 4–7. *e* Eſa. 45. 7. *f* Eſa. 31. 4. *g* Job 38. 39. *h* Pred. 1. 5. *i* Gen. 2. 5. *k* Sal. 8. 1. *l* Gen. 1. 31. *m* Sal. 24. 1. *n* Sal. 74. 14. *o* Sal. 136. 25. a 145. 15. a 147. 9. *p* Deut. 15. 11.

q Sal.146. 4. drallodir: dygi ymaith eu banadl, a threngant, a q dychwelant i'w lwch.

r Sal. 33. 6. 30 r *Pan* ollyngyeh dy Yſprvd, y creir hwynt; ac yr adnewyddi wyneb y ddaear.

s Gen. 1. 31. t Ecſ. 19. 12. 31. Gogoniant yr Arglwydd fyddo yn dragywyddol: yr Arglwydd a s lawenyoha yn ei weithredoedd.

u Sal. 144. 5. 32. Efe a edrych ar y ddaear, t a hi a gryna: *efe* a gyffwrdd â'r mynyddoedd, u a hwy a fygant.

x Sal. 146. 2. 33 x Canaf i'r Arglwydd tra fyddwyf byw: canaf i'm Duw tra fyddwyf.

y Dat. 14. 16. 34. Bydd melus fy myfyrdod am danomi: a lawenychaf yn yr Arglwydd.

z *Halelſua*, Dat. 19. 1, 3. 35 y Darfydded y pechaduriaid o'r tir, na fydded yr annuwiolion mwy. Fy enaid, bendithia di yr Arglwydd. z Molwch yr Arglwydd.

Boreuol Weddi.

SALM CV.

1 *Cyngor i ſofiannu Duw.* 6 *Hanes rhagluniaeth Duw dros Abraham a'i had.*

a 1 Cron. 16. 8. Eſa. 12. 4. Jer. 50. 28. b Sal. 145. 5. c 1 Cor. 1. 31. d Hoſ. 9. 2. e Num. 7. 9. f Sal. 77. 11. g 1 Cron. 16. 13. h 1 Pedr 1. 2. i Eſa. 26. 9. k Sal. 135. 13. l Gen. 17. 2. Luc 1. 73. Heb. 6. 13--18. m Gen. 12. 7. * Heb. *llinyn.* n Gen. 34. 30. o Heb. 11. 9. p Gen. 35. 5. q Gen. 12. 17. r 1 Ioan 2. 27. s Gen. 20. 7. t Gen. 41. 54. u Lef. 26. 26. Eſa. 3. 1. x Gen. 45. 5. y Gen. 37. 9. 11, 28. z Gen. 39. 20. † *cyſtuno uyd*, Jer. 17. 15.

A Clodforwch yr Arglwydd; galwch ar ei enw: mynegwch ei weithredoedd ym myſg y bobloedd.

2 Cenwch iddo, canmolwch ef: b ymddiddenwch am ei holl ryfeddodau ef.

3 c Gorfoleddwch yn ei enw ſanctaidd: d llawenyched calon y rhai a geiſiant yr Arglwydd.

4 Ceiſiwch yr Arglwydd e a'i nerth: ceiſiwch ei wyneb ef bob amſer.

5 Cofiwch ei f ryfeddodau y rhai a wnaeth efe; ei wyrthlau, a barnedigaethau ei enau;

6 Chwi had Abraham ei g was ef, chwi meibion Jacob ei h ethaledigion.

7 Efe yw yr Arglwydd ein Duw ni: i ei farnedigaethau ef ſydd trwy yr holl ddaear.

8 Cofiodd ei gyfammod byth, y gair a k orchymynodd efe i fil o genhedlaethau:

9 l Yr hyn a ammododd efe ag Abraham, a'i lw i Iſaac;

10 A'r *hyn* a ddododdefe yn ddeddf i Jacob, *ac yn* gyfammod tragywyddol i Iſrael;

11 Gan dywedyd, m I ti y rhoddaf dir Canaan, * rhandir eich etifeddiaeth.

12 n Pan oeddynt ychydig o rifedi, ie, ychydig, a o dieithriaid yndi:

13 Pan rodient o genhedlaeth i genhedlaeth, o'r *naill* deyrnas at bobl arall:

14 p Ni adawodd i neb eu gorthrymu: ie, q ceryddodd frenhinoedd o'u plegid;

15 *Gan ddywedyd*, Na chyffyrddwch a'm rhai r enneiniog, ac na ddrygwch fy ſ prophwydi.

16 Galwodd hefyd am t newyn ar y tir, a difethodd holl y gynhaliaeth bara.

17 x Anfonodd *yr* o'u blaen hwynt, *ſef* Joſeph, *yr hwn* a werthwyd yn y was.

18 z Cyſtuddiaſant ei draed ef mewn Eef. n: ei enaid a aeth mewn heiarn:

19 Hyd yr amſer y † daeth ei † air ef: a gair yr Arglwydd a'i profodd ef.

20 ǂ Y brenin a anfonodd, ac a'i gollyngodd ef; llywodraethwr y bobl, ac a'i rhyddhaodd ef.

21 Goſododd ef yn arglwydd ar ei dy, ac yn llywydd ar ei holl ‖ eiddoeth:

22 I rwymo ei dywyſogion ef wrth ei ewyllys; ac i dyſu ei doethineb i'w henuriaid.

23 c Aeth Iſrael hefyd i'r Aipht; a Jacob a ymdeithiodd yn nhir d Ham.

24 Ac e efe a gynnyddodd ei bobl yn ddirfawr; ac a'u gwnaeth yn gryfach na'u gwrthwynebwyr.

25 Trodd eu calon hwynt i gasau ei

bobl ef, i wneuthur yn f ddichellgar â'i weiſion.

26 g Efe a anfonodd Moſes ei was; *ac* Aaron, yr hwn a ddewiſaſai.

27 *h* Hwy a ddangoſaſant ei arwyddion ef yn eu plith hwynt, a rhyfeddodau yn nhir Ham.

28 i Efe a anfonodd dywyllwch, ac a dywyllodd; k ac nid anufuddhaſanc hwy ei air ef.

29 l Efe a drodd eu dyfroedd yn waed, ac a laddodd eu pyſgod.

30 m Eu tir a heigiodd lyffaint *yn* nhafelloedd eu * brenhinoedd.

31 Efe a ddywedodd, a daeth o cymyſg-haſ, a llau yn eu holl ro hwynt.

32 Efe a roddodd eu gwlaw hwynt yn p genllyſg, *ac yn* q fflammau tân yn eu tir.

33 Tarawodd hefyd eu gwinwydd, a'u ffigyſwydd; ac a ddrylliodd r coed eu gwlad hwynt.

34 Efe a ddywedodd, a daeth y ſ locuſtiaid, a'r lindys, yn aneirif;

35 Y rhai a ŵyttaſant yr holl laſwelt yn eu tir hwynt, ac a ddifaſant ffrwyth eu daear hwynt.

36 Tarawodd hefyd bob t cyntaf-aned yn eu tir hwynt, *a* blaen-ffrwyth eu holl nerth hwynt.

37 x Ac a'u dug hwynt allan ag arian ac aur; ac heb *un* u feiſg yn eu llwythau.

38 y Llawenychodd yr Aipht pan aeth allan: canys ſyrthiaſai eu x hariwyd arnynt hwy.

39 Efe a daenodd *a* gwmmwl yn do, *b* a thân i oleuo liw nos.

40 Gofynaſant, ac efe a ddug c ſoflieir: ac *d* a'u diwallodd â bara nefol.

41 Efe a holltodd y e graig, a'r dyfroedd a ddyliſodd; cerddaſant ar hyd llecoedd fychion *yn* afonydd.

42 Canys efe a gofiodd ſ ei air ſanctaidd, *ac* Abraham ei was.

43 Ac a ddug ei bobl allan mewn llawenydd; ei etholedigion mewn † gorfoledd.

44 Ac a roddes iddynt g diroedd y cenhedloedd; a meddiannaſant lafur y bobloedd.

45 Fel y b cadwent ei ddeddfau ef, ac y cynnalient ei gyfreithlau. i Molwch yr Arglwydd.

4. † *Heb.* *hâth.* 12. g Ioſ. 3. 17. Dan. 2. 44. p Deut. 4. 38.

Prydnhawnol Weddi.

SALM CVI.

1 *Mawl a gweddi.* 7 *Hanes gwrthryfelgarwch y bobl.* 46 *Tirioneb Duw.*

MOLWCH yr Arglwydd. a Clodforwch yr Arglwydd; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.

2 b Pwy a draetha nerthoedd yr Arglwydd? *ac* a fynega ei holl fawl ef?

3 c Gwyn eu byd a gadwant farn, a'r hwn a wnel gyfiawnder *a* bob amſer.

4 e Cofia fi, Arglwydd, yn ol *dy* raſſon-rwydd i'th bobl: ymwel â mi â th iachawdwriaeth.

5 Fel y gwelwyf ddaioni dy f etholedigion, fel y llawenychwyf yn llawenydd dy genedl di, fel y gorfoleddwyf gyd a'th etifeddiaeth.

6 g Pechaſom gyd â'n tadau; gwnaethom gamwedd, anwireddus fuom.

7 Ein tadau ni ddyallaſant dy ryfeddodau yn yr Aipht, *a* chofiaſant lawer rwydd dy drugareddau; eithr h gwrthryfelgar fuont wrth y môr, *ſef* y môr côch.

8 i Etto efe a'u hachubodd hwynt er mwyn ei enw, k i beri adnabod ei gadernid.

9 Ac

Salm cv. *Adn.* 28.] *Nid anufuddhaſant.* h. y. fel prophwydoliaeth *Elia.*, 1 Bren. xvii. 1. Gair Duw o'r enau ei weiſion a gyflawnir; pa un ai bygwthiad, ei addewid fyddo, *Ecſ.* viii. 9, &c.

† Ecf. 14. 21. Num. 1, 4. Mat. 8. 26. *m* Efa. 63. 17. *n* Ecf. 14. 5. 15. *o* Ecf. 14. 31. *p* Ecf. 15. 1. *q* Ecf. 15. 24. *r* Num. 11. 4. *s* Num. 11. 31. *t* Num. 11. 33. *u* Num. 16. 1, &c. *x* Num. 16. 31. *y* Num. 16. 35. 1 Theſ. 1. 8. ※ Ecſ. 32. 4. *a* Jer. 2. 11. Rhuf. 1. 23. *b* 2 Cron. 11. 15. *c* Sal. 78. 31. *d* Ecſ. 32. 10. *e* Ezec. 13. 5. *f* Jer. 3. 12. Ecſ. 32. 32. Ezec. 20. 6. *g* Adn. 12. Heb. 9. 3. *b* Num. 14. 2. *i* Deut. 32. 40. *k* Lef. 26. 31. Ezec. 20. 23. *l* Num. 25. 2, 3. Dat. 2. 14. *m* 2 Cor. 6, 14, &c. *n* Jer. 10. 5. *o* Num. 25. 7, 8. *p* Num. 25. 11-14. *q* Num. 20. 3, 13. *r* Num. 20. 24. *s* Eph. 4. 30. *t* Barn. 1. 21, 27. *u* Deut. 7. 2. *x* Barn. 2. 2. 1 Cor. 5. 6. *y* Ecf. 23. 33. Deut. 7. 16. ※ 2 Bren. 16. 3. Eſa. 57. 5. Ezec. 16, 20. 1 Cor. 10. 20. *a* 2 Bren. 16. 3. *b* Num. 33. 3. *c* Num. 15. 39.

9 *l* Ac a geryddodd y môr côch, fel y ſychodd efe: a thywyſodd hwynt trwy'r *m* dyfnder, megis trwy'r anialwch.

10 Achubodd hwynt hefyd o law *eu* digaſog; ac a'u gwaredodd o law y gelyn.

11 *n* A'r dyfroedd a doſſant eu gorthwynebwyr; ni adawyd un o honynt.

12 Yna y *o* credaſant ei eiriau ef; *p* canaſant ei ſawl ef.

13 *q* Yn y fan yr anghofiaſant ei weithredoedd ef; ni ddiſgwyliaſant am ei gyngor ef:

14 *r* Eithr blyſiaſant yn ddirfawr yn yr anialwch; a themtiaſant Dduw yn y *q* fleſtwch.

15 *s* Ac efe a roddes eu *t* dymuniad iddynt: eithr efe a anfonodd *t* gulni i'w henaid.

16 *u* Cynfigeniaſant hefyd wrth Moſes yn y gwerſyll, *ac* wrth Aaron ſant yr Arglwydd.

17 *x* Y ddaear a agorodd, ac a lyngcodd Dathan, ac a orchuddiodd gynnulleidfa Abiram.

18 Y Cymeuodd tân hefyd yn eu cynnulleidfa *hwynt*: fflam a loſgodd y rhai annuwiol.

19 ※ Llô a wnaethant yn Horeb; ac ymgrymmaſant i'r ddelw dawdd.

20 Felly y *a* troſſant eu *gogoniant* i lun *b* eidion yn pori glaſwellt.

21 Anghofiaſant Dduw eu Hachubwr, yr hwn a wnaſſai bethau mawrion yn yr Aipht;

22 Pethau rhyfedd *c* yn nhir Ham; pethau ofnadwy wrth y môr côch.

23 *d* Am hyny y dywedodd y dinyſtriai efe hwynt, *e* oni buaſai i Moſes ei ethol*edig* ſaſyll *ar* yr adwy o'i flaen ef; i droi ymaith ei lidiowgrwydd ef, rhag *eu* dinyſtrio.

24 Diyſtyriaſant hefyd *y* tir *f* dymunol: *g* ni chredaſant ei air ef:

25 Ond *b* grwgnachaſant yn eu pebyll; *ac ni* wrandawſant ar lais yr Arglwydd.

26 Yna y *i* dyrchafodd efe ei law yn eu herbyn hwynt, i'w ſwmpo yn yr anialwch;

27 *k* Ac i gwmpo eu had ym myſg y cenhedloedd; ac i'w gwaſgaru yn y tiroedd.

28 *l* Ymgyflyſiaſant hefyd â Baal-peor, *m* a bwyttaſant ebyrth *n* y meirw.

29 Felly *y* digiaſant *o* â'u dychymygion eu hun: ac y tarawodd pla yn eu myſg hwynt.

30 Yna y ſafodd o Phinees, ac a iawnfarnodd: a'r pla a attaliwyd.

31 *p* A chyfrifwyd *hyn* iddo yn gyfiawnder, o genhedlaeth i genhedlaeth byth:

32 *q* Llidiaſant *ef* hefyd wrth ddyfroedd y gynnen; fel y bu *r* ddrwg i Moſes o'u plegid hwynt:

33 O herwydd *s* cythruddo o honynt ei yſpryd ef, fel y cam-ddywedodd â'i wefuſau.

34 *t* Ni ddinyſtriaſant y bobloedd, *u* am y rhai y dywedaſai yr Arglwydd wrthynt:

35 *x* Eithr ymgymmyſgaſant â'r cenhedloedd; a dyſgaſant eu gweithredoedd hwynt:

36 *A* gwaſanaethaſant eu delwau hwynt; y rhai a fu yn y fagl iddynt.

37 ※ Aberthaſant hefyd eu meibion a'u merched i gythreuliaid,

38 Ac a dywallaſant waed gwirion, *ſef* gwaed eu meibion a'u merched, *a* y rhai *a* aberthaſant i ddelwau Canaan: *b* a'r tir a halogwyd a gwaed.

39 Felly yr ymhalogaſant yn eu gweithredoedd eu hun, ac y *c* puteiniaſant gyd â'u dychymygion.

40 *Am hyny* y cynneuodd *d* ig yr Arglwydd yn erbyn ei bobl, fel y ffieiddiodd *efe* ei etifeddiaeth.

41 Ac efe a'u *e* rhoddes hwynt yn llaw'r cenhedloedd; a'u caſeion a lywodraethaſant arnynt.

42 Eu gelynion hefyd a'u gorthrymmaſant, a daroſtyngwyd hwynt dan eu dwylaw hwy.

43 *f* Llawer gwaith y gwaredodd efe hwynt; *hwythau* a'i digiaſadasant *ef* â'u cyngor eu hun, a hwy a waſhychwyd am eu hanwireddau.

44 Etto efe a edrychodd pan oedd *ing* arnynt, pan *f* glywodd eu llefain hwynt.

45 *g* Ac efe a gofiodd ei gyfammod â hwynt, ac a edifarhaodd yn ol lluoſowgrwydd ei drugareddau;

46 *b* Ac a wnaeth iddynt gael trugaredd gan y rhai oll a'u caethiwai.

47 *i* Achub ni, O Arglwydd ein Duw, a chynnull ni o blith y cenhedloedd, i *k* lodfoti dy enw ſanctaidd, *ac* i orfoleddu yn dy foliant.

48 *k* Bendigedig *fyddo* Arglwydd Dduw Iſrael erioed ac yn dragywydd: a dyweded yr holl bobl, Amen. Molwch yr Arglwydd.

Boreuol Waddi.

SALM CVII.

Moſt Duw um ei amryw raghluniaeth, 4 tros pardduon, 10 caethion, 17 ſiwſus, 23 a morwyr, &c.

1 CLodforwch yr Arglwydd; canys *a* da *yw*: o herwydd ei drugaredd *fydd* yn dragywydd.

2 *Felly* dyweded gwaredigion yr Arglwydd, *c* y rhai a waredodd efe o law y gelyn;

3 Ac a *d* gaſglodd efe o'r tiroedd, o'r dwyrain, ac o'r gorllewin, o'r gogledd, ac o'r deheu.

4 Crwydraſant *yn yr e* anialwch mewn ffordd ddiffaithr, heb gael dinas i aros ynddi:

5 *Yn f* newynog ac yn ſychedig, eu henaid a *g* lewygodd ynddynt.

6 *b* Yna y llefaſant ar yr Arglwydd yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u gwaredodd o'u gorthrymderau.

7 Ac a'u *i* tywyſodd *hwynt* ar hyd y ffordd uniawn, i fyned i *k* ddinas cyfanedd i.

8 O na *l* foliannent yr Arglwydd *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

9 Canys efe a ddiwalla'r *m* enaid ſychedig, ac a lenwa'r enaid newynog â daioni.

10 Y rhai a breſwyliant *yn* y tywyllwch a *n* chyſgod angau, *q* yn rhwym mewn cyſtudd a haiarn;

11 O herwydd *r* anufuddhau o honynt eiriau Duw, a *q* dirmygu cyngor y Goruchaf.

12 Am hynny yntau a oſtyngodd eu calon â blinder: ſyrthiaſant, ac nid oedd cynnorthwywr.

13 Yna y *r* gwaeddaſant ar yr Arglwydd yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.

14 *s* Dug hwynt allan o dywyllwch a chyſgod angau, a dyrllioda eu rhwymau hwynt.

15 *t* O na foliannent yr Arglwydd *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

16 Canys efe a dorrodd *y u* pyrth pres, ac a ddrylliodd y barrau heiarn.

17 Ynfydion, o blegid eu *x* camweddau, ac o herwydd eu hanwireddau, a *y* gyſtuddir.

18 ※ Eu henaid a ffieiddiai bob bwyd; a'r daethant hyd byrth angau.

19 *ẏ* Yna y gwaeddaſant ar yr Arglwydd yn eu cyfyngder; *ac* efe a'u hachubodd o'u gorthrymderau.

20 Anfonodd ei *a* air, ac a'u iachaodd hwynt, ac a'u gwaredodd o'u dinyſtr.

21 O na foliannent yr *b* Arglwydd *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

22 Aberthent

d Barn. 3. 8. *e* Barn. 2. 18. Neh. 9. 28. *f* Barn. 10. 10. *g* 1 Sam. 7. 2 Bren. 14. 26. Deut. 30. 3. Sal. 99. 8. Jer. 13. 11. *b* Ezra 9. 9. *i* 1 Cron. 16. 35. *k* 1 Cron. 16. 36. *a* Sal. 106. 1. *b* Sal. 119. 68. Mat. 19. 17. *d* Sal. 106. 47. *e* Deut. 9. 15. Heb. 11. 32. *f* Gen. 21. 15. *g* Barn. 13. 18. *b* Sal. 50. 15. Heſ. 5. 15. *i* Ezra 8. 21. *k* Heb. 11. 10. *l* Sal. 34. 1. *a* 113. 3. *m* Luc 1. 53. *n* Luc 1. 79. *o* Job 36. 8. *p* Galar. 3. 35. *q* Sal. 73. 24. Luc 7. 30. *r* Hoſ. 5. 15. Adn. 6, 19. *s* Sal. 44. 4. *a* 68. 6. *a* 146. 7. Act. 5. 19. *t* Adn. 8. 21. *u* Eſa. 45. 2. Act. 12. 6. ※ Galar. 1. 8. *y* Hoſ. 13. 9. ※ Job 33. 20. *ẏ* Adn. 6, 13, 28. *a* 2 Bren. 20. 2. Mat. 8. 8. *b* Adn. 8, 15.

c Lef. 7. 12. Sal. 50. 14. Heb. 13. 15. d Job 41. 22. e Jona 1. 4.. f Sal. 22. 14. Nah. 2. 10. g 2 Cron. 20. 12. Adn. 6, 13, 19. h Mat. 8. 26. i Sal. 26. 12. Heb. 12. 23. k Ecf. 18. 25. Dat. 4. 10 l Eſa. 41. 20. m Sal. 114. 8. n Eſa. 35. 7. o Sal. 1. 3. p Ecf. 1. 7 q Deut. 28. 18. r Job 12. 21. Dat. 19. 17. s 1 Sam. 2. 8. t Ecf. 1. 7 Sal. 144. 12. u Sal. 58. 10. x Job 5. 16. Diar. 10. 11. y Jer. 9. 12.

22 c Aberthant hefyd âberth moliant; a mynegant ei weithredoedd ef mewn gorfoledd.

23 Y rhai a ddiſgynnant mewn llongau i'r môr, gan wneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion.

24 Hwy a *d* welant weithredoedd yr Arglwydd, a'i ryfeddodau yn y dyfnder.

25 Canys efe a orchymyn, a *e* chyfyd tymmeſtl-wynt, yr hwn a ddyrchafa ei donnau ef.

26 Hwy a eſgynant i'r nefoedd, diſgynant i'r dyfnder: *f* tawdd eu henaid gan flinder.

27 Ymdroant, ac ymſymmudant fel meddwyn: a'u holl ddoethineb a ballodd.

28 *g* Yna y gwaeddant ar yr Arglwydd yn eu cyfyngder; ac efe a'u dwg allan o'u gorthrymderau.

29 *h* Efe a wna yr yſtorm yn dawel; a'i thonnau a oſtegant.

30 Yna y llawenhânt am eu goſtegu; ac efe a'u dwg i'r porthladd a ddymunent.

31 O na foliannent yr Arglwydd *am* ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibion dynion!

32 A dyrchafant ef *i* ynghynnulleidfa'r bobl, a moliannant ef yn eiſteddfod yr henuriaid.

33 Efe a wna afonydd yn *l* ddiffeithwch, a ffynhonnau dyfroedd yn ſychdir:

34 *k* A thir ffrwythlawn yn ddiffrwyth, am ddrygioni'r rhai a drigant ynddo.

35 *m* Efe a dry yr anialwch yn llyn *o* dwfr, a'r *n* tir crâs yn ffynhonnau dwfr.

36 Ac yno *p* y gwna i'r newynog aros; fel y darparont ddinas i gyfanneddu:

37 Ac yr hauont faeſydd, ac y planont winllanneodd, y rhai a ddygant *q* ffrwyth toreithiog.

38 *p* Ac efe a'u bendithia hwynt fel yr amlhânt yn ddirfawr, ac ni âd i'w hanifeiliaid leihau.

39 *q* Lleiheir hwynt hefyd, a goſtyngir *r* Ecf. 1. 7 hwynt, gan gyfyngder, dryſyfyd, a chymi. Sal. 144. 12. *u* Sal. 58. 10. *x* Job 5. 16. Diar. 10. 11. *y* Jer. 9. 12.

40 *r* Efe a dywallt ddirmyg ar foneddigion, ac a wna iddynt grwydro mewn anialwch heb ffordd.

41 *s* Ond efe a gyfyd y tlawd o gyſtudd, ac a wna *iddo t* deuluoedd fel praidd.

42 *u* Y rhai uniawn a welant *hyn*, ac a lawenychant: a *x* phob anwiredd a gau ei ſafn.

43 Y neb *ſydd* y ddoeth, ac a gadwo hyn, hwy a ddyallant drugareddau yr Arglwydd.

Prydnhawnol Weddi.

SALM CVIII.

1 *Dafydd, yn ymwrol; i ſoli Duw.* 11 *Ei hyder am gynnorthwy.*

¶ Cân, neu Salm Dafydd.

a Sal 57. 7, &c. *b* *tafod*, neu, *enaid*, Sal. 30. 12. *b* Eſa. 64. 7. *c* Barn. 5. 11, &c. *d* Zec. 12. 10. *e* Sal. 36. *f* Sal. 57. 5. *g* Dat. 11. 15. *h* Sal. 60. 5. *i* Sal. 60. 6. *k* Joſ. 1. 6. *l* Barn. 8. 5. *m* 2 Sam. 2. 8, 9. Ioan 10. 16. *n* Deut. 33. 17. *o* Sal. 122. 5. *p* 2 Sam. 8. 2. *q* Gen. 10. 14.

A Parod yw fy nghalon, O Dduw: canaf a chanmolaf â'm * gogoniant.

2 Deffro, *b* y nabl a'r delyn: mi a ddeffroaf yn foreu.

3 *c* Clodforaf di, Arglwydd, ym myſg y bobloedd: canmolaf di ym myſg y *d* cenhedloedd.

4 Canys mawr *yw* dy drugaredd *e* oddi ar y nefoedd: a'th wirioneddau *a gyrraeddi* hyd yr wybren.

5 *f* Ymddyrcha, O Dduw, uwch y nefoedd: a bydded *g* dy ogoniant ar yr holl ddaear;

6 *h* Fel y gwareder dy rai anwyl: achub â'th ddeheulaw, a gwrando fi.

7 *i* Duw a lafarodd yn ei ſancteiddrwydd, Llawenychaf, *k* rhannaf Sichem, a meſuraf ddyffryn *l* Succoth.

8 Eiddof fi *yw m* Gilead: eiddo fi *n* Manaſſe; Ephraim hefyd *yw* nerth fy mhen; *o* Juda *yw* fy neddfwr.

9 *p* Moab *yw* fy nghrochan golchi; tros Edom y taflaf fy eſgid: *q* buddugoliaethaf ar Philiſtia.

10 *r* Pwy am dwg i'r ddinas gadarn? Pwy a'm dwg hyd yn Edom?

11 Onid *tydi*, O Dduw, *yr hwn* a'n *s* bwriaiſt ymaith? ac onid ai di allan, O Dduw, gyd â'n lluoedd?

12 Dyro i ni gynnorthwy rhag cyfyngder: canys gau *yw* ymwared dyn.

13 Trwy Dduw y gwnawn *t* wroldeb: *u* canys efe a fathr ein gelynion.

SALM CIX.

1 *Cryno rhag cynllwyn gelynion,* 5 *a'u diſtrydiu i farnedigaeth.*

¶ I'r Penceirdd, Salm Dafydd.

NA *a* thaw, O Dduw *b* fy moliant.

2 Canys genau yr annuwiol a genau'r twyllodrus *c* a ymagorasant arnaf: a thafod celwyddog *y* llafarasant i'm herbyn.

3 Cylchynaſant fi hefyd â geiriau cas; ac ymladdaſant a mi *d* heb achos.

4 Am fy nghariadgrwydd y'm *e* gwrthwyncbant: minnau *a arferaf* weddi.

5 *f* Talaſant hefyd i mi ddrwg am dda, a chas am fy nghariad.

6 Goſod *ditheu wr* annuwiol arno ef; a ſafed *g* Satan wrth eu ddeheulaw ef.

7 Pan farner ef, eled yn euog; *h* a bydded ei weddi yn bechod.

8 *i* Ychydig ſyddo ei ddyddiau; a *k* rhymmered arall ei ſwydd ef.

9 *l* Bydded ei blant yn ymddifaid, a'i wraig yn weddw.

10 Gan grwydro hefyd crwydred ei blant ef, a chardottant: *m* ceiſiant hefyd *eu bara* o'u hanghyfanneddleoedd.

11 *n* Rhwyded y ceiſiad yr hyn oll ſydd ganddo; ac anrheithied dieithriaid ei lafur ef.

12 Na fydded *neb* a eſtynno *o* drugaredd iddo; ac na fydded neb a drugarhao wrth ei *p* ymddifaid ef.

13 *q* Torrer ymaith ei hiliogaeth ef: dileer eu henw yn yr oes neſaf.

14 *r* Coffer anwiredd ei dadau o flaen yr Arglwydd; ac na ddileer pechod ei fam ef.

15 Byddant bob amſer ger bron yr Arglwydd, fel *s* y torro efe ymaith eu *t* coffadwriaeth o'r tir.

16 Am na chofiodd wneuthur trugaredd, eithr erlid o hono y truan a'r tlawd, *u* a'r cyſtuddiedig o galon, i'w ladd.

17 *x* Hoffodd felldith, ac y hi a ddaeth iddo: ni fynnai fendith, a hi a bellhaodd oddi wrtho.

18 Îe, gwiſgodd felldith fel dilledyn; ac hi a ddaeth fel *z* dwfr i'w fewn, ac fel olew i'w eſgyrn.

19 Bydded iddo ef fel dilledyn *yr hwn* a wiſgo efe, ac fel gwregys a'i gwregyſo ef yn *a* waſtadol.

20 *b* Hyn *ſydd* tâl *y* ngwrthwynebwyr gan yr Arglwydd, a'r rhai a ddywedant ddrwg yn erbyn fy enaid.

21 Tithau, Arglwydd Ddaw, *c* gwna erof fi, er mwyn *d* dy enw: am *ſod* yn dda dy drugaredd, gwared fi.

22 Canys *e* truan a thlawd *ydwyf* fi, a'm calon a archollwyd o'm mewn.

23 Aethum *f* fel cyſgod pan gilio: fel locuſt yn hyſgydwir.

24 Fy nghliniau a aethant *g* yn egwan gan ymprydu; a'm *b* cnawd a guriodd o eiſiau braſter.

25 Gwaradwydd hefyd oeddwn iddynt: *pan* welent fi, i ſiglent eu pennau.

26 Cynnorthwya fi, O Arglwydd fy Nuw; achub fi yn ol dy drugaredd:

27 Fel y *k* gwypont mai dy law di *yw* hyn; *mai* ti, Arglwydd, a'i gwnaethoſt.

28 Melldithiant hwy, ond *l* bendithia di: cywilyddier hwynt, pan gyfodant; a *m* llawenyched dy was.

29 Gwiſger fy ngwrthwynebwyr â gwarth. *b* Sal. 73.

26. *i* 2 Bren. 19. 21. *k* 1 Sam. 7. 46. *l* 2 Sam. 16. 12. *m* Eſa. 65. 14.

Salm cviii. 5.] *Ymddyrcha.* Yr oedd Dafydd yn dymuno i bawb weled mai Duw oedd yn ei ddyr-

Adn. 6.

10 *r* Pwy am dwg i'r ddinas gadarn? Pwy a'm dwg hyd yn Edom?

11 Onid *tydi*, O Dduw, *yr hwn* a'n *s* bwriaiſt ymaith? ac onid ai di allan, O Dduw, gyd â'n lluoedd?

12 Dyro i ni gynnorthwy rhag cyfyngder: canys gau *yw* ymwared dyn.

13 Trwy Dduw y gwnawn *t* wroldeb: *u* canys efe a fathr ein gelynion.

SALM CIX.

1 *Cryno rhag cynllwyn gelynion,* 5 *a'u diſtrydiu i farnedigaeth.*

¶ I'r Penceirdd, Salm Dafydd.

NA *a* thaw, O Dduw *b* fy moliant.

2 Canys genau yr annuwiol a genau'r twyllodrus *c* a ymagorasant arnaf: a thafod celwyddog *y* llafarasant i'm herbyn.

3 Cylchynaſant fi hefyd â geiriau cas; ac ymladdaſant a mi *d* heb achos.

4 Am fy nghariadgrwydd y'm *e* gwrthwyncbant: minnau *a arferaf* weddi.

5 *f* Talaſant hefyd i mi ddrwg am dda, a chas am fy nghariad.

6 Goſod *ditheu wr* annuwiol arno ef; a ſafed *g* Satan wrth eu ddeheulaw ef.

7 Pan farner ef, eled yn euog; *h* a bydded ei weddi yn bechod.

8 *i* Ychydig ſyddo ei ddyddiau; a *k* rhymmered arall ei ſwydd ef.

9 *l* Bydded ei blant yn ymddifaid, a'i wraig yn weddw.

10 Gan grwydro hefyd crwydred ei blant ef, a chardottant: *m* ceiſiant hefyd *eu bara* o'u hanghyfanneddleoedd.

11 *n* Rhwyded y ceiſiad yr hyn oll ſydd ganddo; ac anrheithied dieithriaid ei lafur ef.

12 Na fydded *neb* a eſtynno *o* drugaredd iddo; ac na fydded neb a drugarhao wrth ei *p* ymddifaid ef.

13 *q* Torrer ymaith ei hiliogaeth ef: dileer eu henw yn yr oes neſaf.

14 *r* Coffer anwiredd ei dadau o flaen yr Arglwydd; ac na ddileer pechod ei fam ef.

15 Byddant bob amſer ger bron yr Arglwydd, fel *s* y torro efe ymaith eu *t* coffadwriaeth o'r tir.

16 Am na chofiodd wneuthur trugaredd, eithr erlid o hono y truan a'r tlawd, *u* a'r cyſtuddiedig o galon, i'w ladd.

17 *x* Hoffodd felldith, ac y hi a ddaeth iddo: ni fynnai fendith, a hi a bellhaodd oddi wrtho.

18 Îe, gwiſgodd felldith fel dilledyn; ac hi a ddaeth fel *z* dwfr i'w fewn, ac fel olew i'w eſgyrn.

19 Bydded iddo ef fel dilledyn *yr hwn* a wiſgo efe, ac fel gwregys a'i gwregyſo ef yn *a* waſtadol.

20 *b* Hyn *ſydd* tâl *y* ngwrthwynebwyr gan yr Arglwydd, a'r rhai a ddywedant ddrwg yn erbyn fy enaid.

21 Tithau, Arglwydd Ddaw, *c* gwna erof fi, er mwyn *d* dy enw: am *ſod* yn dda dy drugaredd, gwared fi.

22 Canys *e* truan a thlawd *ydwyf* fi, a'm calon a archollwyd o'm mewn.

23 Aethum *f* fel cyſgod pan gilio: fel locuſt yn hyſgydwir.

24 Fy nghliniau a aethant *g* yn egwan gan ymprydu; a'm *b* cnawd a guriodd o eiſiau braſter.

25 Gwaradwydd hefyd oeddwn iddynt: *pan* welent fi, i ſiglent eu pennau.

26 Cynnorthwya fi, O Arglwydd fy Nuw; achub fi yn ol dy drugaredd:

27 Fel y *k* gwypont mai dy law di *yw* hyn; *mai* ti, Arglwydd, a'i gwnaethoſt.

28 Melldithiant hwy, ond *l* bendithia di: cywilyddier hwynt, pan gyfodant; a *m* llawenyched dy was.

29 Gwiſger fy ngwrthwynebwyr â gwarth. *b* Sal. 73.

26. *i* 2 Bren. 19. 21. *k* 1 Sam. 7. 46. *l* 2 Sam. 16. 12. *m* Eſa. 65. 14.

r Sal. 14. 7. *s* Sal. 44. 9. *t* Num. 24. 18. *u* Eſa. 63. 3.

a Sal. 83. 1. *b* Rhuf. 2. 29. 2 Cor. 10. 18. *c* Dat. 13. 16. *d* Sal. 35. 7. Ioan 15. 25. *e* Ioan 8. 40. *f* Sal. 35. 7. *g* Zec. 3. 1. Ioan 13. 27. *b* Diar. 15. 8. *i* Sal. 59. 23. *k* Act. 1. 20. *l* Ecf. 22. 24. *m* Job 15. 23. *n* Job 5. 5. *o* Iago 2. 13. *p* Ecf. 20. 5. *q* Job 18. 19. *r* Ecf. 10. 5. *s* Job 18. 17. *t* Sal. 112. 6. *u* Sal. 102. 4. *x* Ezec. 35. 6. *y* Diar. 14. 14. 2 Theſ. 2. 10. *z* Num. 5. 20. Mat. 25. 1, 4. *a* Deut. 28. 15. 21. *b* Eſa. 3. 11. *c* Sal. 44. 4. *d* Sal. 106. 8. *e* Sal. 8. *f* Sal. 102. 11. *g* Heb. 12. 12.

n Dan. 12. 2. *o* Sal. 132. 18. Dat. 6. 16. *p* Sal. 16. 8. *q* Adn. 2, 3.

n gwarth, *o* ac ymwisgant â'u cywilydd, megis á chochl.

30 Clodforaf yr Arglwydd yn ddirfawr á'm genau; ie, moliannaf ef ym mysg llawer.

31 O herwydd *p* efe a saif ar ddeheulaw'r tlawd, i'w achub oddi wrth y rhai *q* farnant ei enaid.

Borcuol Weddi.

SALM CX.

1 *Brenhiniaeth, 4 offeiriadaeth, 5 a buddugoliaeth Crist.*

¶ Salm Dafydd.

a Mat. 22. 44. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. *b* Esa. 11. 1, 5. *c* Esa. 2. 3. *d* Act. 2. 41. *e* Dat. 19. 14. * *yn fuan* &c. † *enedigaethau.* *f* Heb. 5. 5. *g* 7. 3. Zec. 6. 13. *g* Sal. 16. 8. *b* Hab. 3. 13. Dat. 19. 21. *i* Phil. 2. 8. *k* Dat. 3. 21.

DYwedodd *a* yr Arglwydd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn faingc i'th draed.

2 *b* Gwialen dy nerth a enfyn yr Arglwydd *c* o Sion; llywodraetha di ynghanol dy elynion.

3 Dy bobl *a fyddant d* ewyllysiar yn nydd dy nerth, mewn *e* harddwch sancteiddrwydd * o groth y wawr: y mae gwlith dy † enedigaeth i ti.

4 *f* Tyngodd yr Arglwydd, ac nid edifarha, Ti *wyt* offeiriad yn dragywyddol, yn ol urdd Melcisedec.

5 Yr Arglwydd *g* ar dy ddeheulaw a drywana frenhinoedd yn nydd ei ddigofaint.

6 Efe a farn ym mysg y cenhedloedd; llenwi *teredd* â chelaneddau: *h* archollai ben llawer gwlad.

7 *i* Efe a yf o'r afon ar y ffordd: am hyny y *k* dyrcha efe *ei* ben.

SALM CXI.

1 *Annog i foliannu Duw, am ei ogoneddus a'i ddaionus weithredoedd.*

a Sal. 62. 2. *b* Sal. 107. 32. *c* Esa. 62. 12. *d* 1 Pedr 1. 12. *d* Sal. 145. 10. *e* Esa. 32. 17. *f* Dat. 15. 3. *g* Sal. 86. 5. *b* Ecf. 16. 4. *i* Bren. 17. 14. Neh. 6. 20. Mat. 6. 34. * Heb. 1. 10. *i* Jer. 33. 3. *k* Dat. 2. 26. *l* Dat. 15. 3. *m* Sal. 19. 7. *n* Esa. 40. 8 Mat. 5. 18. *o* 1 Pedr 1. 18. *p* Mat. 1. 21. *q* Gen. 17. 19. † *a pbarcbedig.* *r* Diar. 1. 7. *s* Diar. 15. 5. *t* Adn. 7.

MOLWCH yr Arglwydd. Clodforaf yr Arglwydd a'm holl galon, *a* yng hymmanfa y rhai uniawn, ac *yn* y *b* gynnulleidfa.

2 Mawr *yw* gweithredoedd yr Arglwydd, *c* wedi eu ceisio gan bawb a'u hoffant.

3 Gogoniant a harddwch *yw* eu *d* waith ef; a'i *e* gyfiawnder sydd yn parhau byth.

4 Gwnaeth *f* gofio ei ryfeddodau: *g* graflawn a thrugarog *yw* yr Arglwydd.

5 *b* Rhoddodd * ymborth i'r rhai a'i hofnant ef: efe a gofia ei gyfammod yn dragywydd.

6 *i* Mynegodd i'w bobl gadernid ei weithredoedd, i roddi iddynt *k* etifeddiaeth y cenhedloedd.

7 *l* Gwirionedd a barn *yw* gweithredoedd ei ddwylaw ef: *m* ei holl orchymynion *ydynt* ffer:

8 *n* Wedi eu ffirhau byth ac yn dragywydd, *a'u* gwneuthur mewn gwirionedd ac uniawnder.

9 Anfonodd *o* ymwared *p* i'w bobl: *q* gorchymynodd ei gyfammod yn dragywyddol: ſancteiddiol † ac ofnadwy *yw yſgyſfaeth* ei enw ef.

10 Dechreuad doethineb *yw* ofn yr Arglwydd: *s* dyall da *ſydd* gan y rhai a wnant *ei i orchymynion ef*: y mae ei foliant ef yn parhau byth.

SALM CXII.

1 *Duwioldeb ſydd iddi addawoid o'r bywyd yma, 4 ac o'n hwn a ddaw.*

a Sal. 128. 1. *b* Sal. 1. 2. *c* 1 Tim. 4. 8.

MOLWCH yr Arglwydd. *a* Gwyn ei fyd y gwr a ofna yr Arglwydd, *ac* ſydd yn *b* hoffi ei orchymynion ef yn ddirfawr.

2 Ei had *c* fydd cadarn ar y ddaear: cenhedlaeth y rhai uniawn a fendithir.

3 *d* Golud a chyfoeth *ſydd* yn ei dy ef: a'i gyfiawnder ſydd yn parhau byth.

4 *e* Cyfyd goleuni i'r rhai uniawn yn y tywyllwch: *f* trugarog, a thoſturiol, a chyfiawn, *yw efe.*

5 *g* Gwr da ſydd gymmwynaſgar, ac yn rhoddi benthyg: *b* with farn y llywodraetha efe ei achoſion.

6 Yn ddiau nid yſgogir ef byth: *i* y cyfiawn fydd byth mewn cof adwriaeth.

7 *k* Nid ofna efe rhag chwedl drwg: ei galon ſydd ddiſigl, yn ymddiried yn yr Arglwydd.

8 *l* Attegwyd ei galon: nid ofna efe, hyd oni welo *ei ewyllys* ar ei elynion.

9 *m* Gwaſgarodd, rhoddodd i'r tlodion; a'u gyfiawnder ſydd yn parhau byth; *n* ei gorn a ddyrchefir * mewn gogoniant.

10 *o* Yr annuwiol a wel *hyn*, ac a ddigia; *p* efe (a ymyrnga ei ddannedd, ac *q* a dawdd ymaith: † derfydd am ddymuniad y rhai annuwiol.

SALM CXIII.

1 *Moliannu Duw, o herwydd ymoſtwng o hono i ymgeleddu ei bobl.*

MOLWCH yr Arglwydd. *a* Gweiſion yr Arglwydd, molwch, *ie*, molwch enw yr Arglwydd.

2 Bendigedig *b* fyddo enw yr Arglwydd o hyn allan ac yn dragywydd.

3 *c* O godiad haul hyd ei fachludiad, moliannus *yw* enw yr Arglwydd.

4 Uchel *yw* yr Arglwydd goruwch yr holl genhedloedd; *d* a'i ogoniant *ſydd* goruwch y nefoedd.

5 *e* Pwy *ſydd* fel yr Arglwydd ein Duw ni, yr hwn lydd yn preſwylio yn uchel?

6 *f* Yr hwn a ymddaroſtwng i edrych *g* yn nefoedd, ac yn y ddaear.

7 Efe lydd yn *i* codi'r tlawd o'r llwch, ac yn dyrchafu'r anghenus o'r domhen,

8 I'w oſod *k* gyd â † phendefigion, *ie*, gyd a phendefigion ei bobl.

9 Yr hwn a wna i'r *l* ammhlantadwy gadw tŷ, yn llawen-fam plant. *m* Canmolwch yr Arglwydd.

SALM CXIV.

1 *Y creaduriaid mudion yn dyſtion o fawredd Duw.*

PAN *a* aeth Iſrael o'r Aipht, tŷ Jacob *b* oddi wrth bobl anghyfiaith;

2 *c* Juda oedd ei * ſancteiddrwydd, *ac b* Iſrael ei arglwyddiaeth.

3 Y *d* môr a welodd *hyn*, ac a giliodd: *e* yr Iorddonen a drodd yn ol.

4 *f* Y mynyddoedd a neidiaſant fel hyrddodd, *a'r* bryniau fel wyn defaid.

5 *g* Beth *ddarfu* i ti, O for, pan giliaiſt? tithau Iorddonen, *pa ham* y troaiſt yn ol?

6 *Pa ham*, fynyddoedd, y neidiech fel hyrddod? *a'r* bryniau fel wyn defaid?

7 Ofna, di ddaear, *b* rhag yr Arglwydd, rhag Duw Jacob:

8 *i* Yr hwn ſydd yn troi'r graig yn llyn dwfr, *a'n* gallestr yn ffynnon o ddyfroedd.

Salm cxi. *Adn.* 5, *Ymberth.* Ymyl y ddalen, *yſgyfaeth.* Sef, heb lafurio am dano, felly y mae *Bara y bywyd yn rhad.* Eto, pawb a'i bwyttaont ydynt *anwyddus* i weithredoedd da!

c Sal. 135. 6.
d efe a wnaeth yr hyn a fynnodd oh.
Eſa. 66. 2.
Dat. 4. 2.
a Mat. 6. 9, 10.
Eph. 1. 5.
e Deut. 4. 28.
Jer. 10. 3, &c.
f Dat. 9. 20.
g Hab. 2. 18.
b Jer. 10. 4.
i Eſa. 44. 10, 11.
k Eſa. 55. 5.
l Sal. 118. 14.
m Mal. 2. 7.
n Sal. 33. 20.
Diar. 30. 5.
o Act. 2. 5.
p Eph. 1. 3.
q Gal. 3. 28.
r Gen. 14. 19.
s 1 Bren. 8. 30.
t Job 9. 24.

3 Ond ein Duw ni *ſydd* yn *c* nefoedd: *d* efe a wnaeth yr hyn a fynnodd oh.
4 *e* Eu delwau hwynt *ydynt* o aur ac arian, *f* gwaith dwylaw dynion.
5 Genau *ſydd* iddynt, ond *g* ni lafarant; llygaid *ſydd* ganddynt, ond ni welant:
6 *Y mae* cluſtiau iddynt, ond ni chlywant; ffroenau *ſydd* ganddynt, ond ni aroglant:
7 Dwylaw *ſydd* iddynt, ond ni theimlant; traed *ſydd* iddynt, ond *h* ni cherddant; ni leiſiant chwaith â'u gwddf.
8 Y rhai a'u gwnant ydynt *i* fel hwythau, a phob un a ymddiriedo ynddynt.
9 *k* O Iſrael, ymddiried di yn yr Arglwydd: *l* efe *yw* eu porth a'u tarian.
10 *m* Ty Aaron, ymddiriedwch yn yr Arglwydd: *n* efe *yw* eu porth a'u tarian.
11 Y rhai a ofnwch yr Arglwydd, ymddiriedwch yn yr Arglwydd; efe *yw* eu porth a'u tarian.
12 Yr Arglwydd a'n cofiodd ni: efe a'n bendithia: *p* bendithia ete dŷ Iſrael; bendithia efe dŷ Aaron.
13 *q* Bendithia efe y rhai a ofnant yr Arglwydd, fychain a mawrion.
14 Yr Arglwydd a'ch chwanega chwi fwy fwy, chwychwi a'ch plant heſyd.
15 *r* Bendigedig *ydych* chwi gan yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth nef a daear.
16 Y *s* nefoedd, *ie*, y nefoedd *ydynt* eiddo yr Arglwydd: a'r *t* ddaear a roddes efe i feibion dynion.
17 *u* Y meirw ni foliannant yr Arglwydd, na'r neb ſydd yn diſgyn i ddiſtawrwydd.
18 *x* Ond nyni a fendithiwn yr Arglwydd o hyn allan ac yn dragywydd. Molwch yr Arglwydd.

u Eſa. 38. 18. *x* Dan. 2. 20.

Boreuoſ Weddi.

SALM CXVI.

1 *Dafydd yn dangos ei gariad a'i ddyled i Dduw,* 12 *ac yn ymegnio i dalu diolch iddo.*

* Heb. *caru yr wyf,*
a Dan. 2. 19.
b 1 Sam. 23. 26.
c Diar. 18. 10.
d Ecſ. 36. 37.
e 2 Theſ. 1. 6.
f Sal. 25. 21.
g Mat. 11. 29.
h Sal. 13. 6.
i Sal. 65. 13.
k 2 Bren. 20. 3.
l Sal. 27. 13.
m 2 Cor. 4. 13.
n Sal. 31. 22.
o 1 Sam. 27. 1.
Rhuf. 3. 4.
p 1 Cor. 16. 2, 3.
a 10. 6.
q Sal. 22. 25.
r Sal. 72. 14.

DA gennyf wrando o'r Arglwydd ar fy llef, *a'm* gweddiau.
2 Am ogwng o hono ei glûſt attaf, am hynny *a* lleſaf dros fy nyddiau arno *ef.*
3 Gofidion angau a'm *b* cylchynaſant, a gofidiau uffern a'm daliaſant: ing a blinder a gefais.
4 *c* Yna y gelwais ar enw yr Arglwydd; *d* Attolwg, Arglwydd, gwared fy enaid.
5 Graſlawn *yw* yr Arglwydd, a *e* chyfiawn; a thoſturiol *yw* ein Duw ni.
6 Yr Arglwydd ſydd yn *f* cadw'r rhai annichellgar: tlodais, ac efe a'm hachubodd.
7 Dychwel, O fy enaid, *g* i'th orphwyſfa; canys yr Arglwydd fu *h* dda wrthyt.
8 O herwydd i ti waredu fy enaid oddi wrth angau, fy llygaid oddi wrth ddagrau, *a'm i* traed rhag llithro.
9 *k* Rhodiaf o flaen yr Arglwydd *l* yn nhir y rhai byw.
10 *m* Credais, am hynny y llafarais: cyſtuddiwyd fi yn ddirfawr.
11 Mi a ddywedais yn *n* fy ffrwſt, *o* Pob dyn *ſydd* gelwyddog.
12 Beth a dalaf i'r Arglwydd, *am* ei holl ddoniau i mi?
13 Phiol *p* iechydwriaeth a gymmeraf, ac ar enw yr Arglwydd y galwaf.
14 *q* Fy addunedau a dalaf i'r Arglwydd, yn awr yng wydd ei holl bobl ef.
15 *r* Gwerthfawr yng olwg yr Arglwydd *yw* marwolaeth ei ſaint ef.
16 O Arglwydd, yn ddiau *s* dy was di *ydwyf* fi; dy was di *ydwyf* fi, *t* mab dy wraig: datrodaiſt fy rhwymau.
17 Aberthaf i ti *u* aberth moliant; a galwaf ar enw yr Arglwydd.
18 *x* Talaf fy addunedau i'r Arglwydd, yn awr yng wydd y ei holl bobl;

s Sal. 143. 12. *t* Sal. 86. 16. *u* Lef. 7. 12. Sal. 30. 14. *x* Sal. 61. 5. *y* 1 Pedr 2. 5.

19 *x* Yng nghynteddoedd tŷ yr Arglwydd, yn dy ganol di, O Jeruſalem. Molwch yr Arglwydd.

x 1 Cor. 14. 24.

SALM CXVII.

Moli Duw am ei drugaredd, a'i wirioneddd.

a MOLWCH yr Arglwydd, yr holl genhedloedd: clodforwch ef yr holl bobloedd.
2 O herwydd ei drugaredd ef tu ag attom ni ſydd *b* fawr: *c* a gwirionedd yr Arglwydd *a bery* yn dragywydd. Molwch yr Arglwydd.

a Luc 2. 10. Rhuf. 15. 11.
b 2 Sam. 7. 18.
c Mica 7. 20.

SALM CXVIII.

1 *Moliannu Duw am ei drugaredd.* 5 *Mae dda yw hyderu ar Dduw.* 19 *Dyfodiad Criſt yn ei deyrnas.*

a CLodforwch yr Arglwydd; canys da *yw*: o herwydd ei drugaredd *a bery* yn dragywydd.
2 *b* Dyweded Iſrael yr awr hon, fod ei drugaredd ef *yn parhau* yn dragywydd.
3 Dyweded *c* tŷ Aaron yn awr, fod ei drugaredd *yn parhau* yn dragywydd.
4 Yn awr dyweded y rhai a *d* ofnant yr Arglwydd, fod ei drugaredd ef *yn parhau* yn dragywydd.
5 *e* Mewn ing y gelwais ar yr Arglwydd; yr Arglwydd a'm clybu, *ac a'm goſodedd* mewn *f* ehangder.
6 *g* Yr Arglwydd *ſydd* gyd â mi, nid ofnaf beth a wna dyn i mi.
7 Yr *h* Arglwydd *ſydd* gyd â mi ymhlith fy nghynnorthwywyr: am hynny y caf weled *fy ewyllys* ar fy nghaſeion.
8 *i* Gwell *yw* gobeithio yn yr Arglwydd, nag ymddiried mewn dyn.
9 *k* Gwell *yw* gobeithio yn yr Arglwydd, nag ymddiried mewn tywyſogion.
10 *l* Yr holl genhedloedd a'm hamgylchynaſant: ond yn *m* enw yr Arglwydd mi a'u torraf hwynt ymaith.
11 *n* Amgylchynaſant fi; ïe, amgylchynaſant fi: ond yn enw yr Arglwydd mi a'u torraf hwynt ymaith.
12 Amgylchynaſant fi *o* fel gwenyn; diffoddaſant *p* fel tan drain: o herwydd yn enw yr Arglwydd mi a'u torraf hwynt ymaith.
13 Gan *q* wthio y gwthiaiſt fi, fel y ſyrthiwn: ond yr Arglwydd a'm cynnorthwyodd.
14 *r* Yr Arglwydd *yw* fy nerth a'm cân; ac ſydd iachawdwriaeth i mi.
15 *s* Llef gorfoledd a iachawdwriaeth *ſydd* ym mhebyll y cyfiawn: *t* deheulaw yr Arglwydd ſydd yn gwneuthur grymmuſder.
16 *u* Deheulaw yr Arglwydd a ddyrchafwyd: deheulaw yr Arglwydd ſydd yn gwneuthur grymmuſder.
17 *x* Ni byddaf farw, ond byw; a mynegaf weithredoedd yr Arglwydd.
18 Gan goſpi y'm y coſpodd yr Arglwydd: ond *x* ni'm rhoddodd i farwolaeth.
19 *a* Agorwch i mi byrth *b* cyfiawnder: af i mewn iddynt, a chlodforaf yr Arglwydd.
20 Dyma borth yr Arglwydd; *c* y rhai cyfiawn a ânt i mewn iddo.
21 Clodforaf di; o herwydd i ti *d* fy ngwrando, a'th fod yn iachawdwriaeth i mi.
22 *e* Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, a aeth yn ben i'r gongl.
23 O'r Arglwydd y daeth hyn; hyn *oedd* ryfedd yn ein golwg ni.
24 *f* Dyma'r dydd a wnaeth yr Arglwydd; gorfoleddwn a llawenychwn yndo.
25 Attolwg, Arglwydd, achub yn awr: attolwg, Arglwydd, par yn awr lwyddiant.
26 *g* Bendigedig *yw* a ddel yn enw yr Arglwydd: bendithiaſom chwi o dŷ yr Arglwydd.
27 Duw *yw* yr Arglwydd, yr hwn a *b* lewyrchodd i ni; rhwymwch yr aberth i â rhaffau, hyd wrth *k* gyrn yr allor.

28 Fy

1 Cron. 16. 8.
b Sal. 115. 9, &c. Gal. 6. 16.
c Heb. 13. 7, 17.
d Mal. 3. 16.
e Sal. 120. 1.
f Sal. 18. 19.
g Sal. 27. 1.
b Sal. 54. 8. Eſa. 51. 12.
i Sal. 40. 4. Jer. 17. 7.
k Sal. 140. 3.
l Dat. 17. 14.
m Sal. 20. 6.
n Sal. 116. 3.
o Deut. 1. 44.
p Preg. 7. 6.
q Sal. 9. 6.
r Ecſ. 15. 2.
Eſa. 12. 2.
s Dat. 19. 1, 2.
t Sal. 108. 13.
u Ecſ. 15. 6.
Sal. 22. 6.
x Sal. 6. 5.
Hab. 1. 12.
y Heb. 13. 7.
x 1 Cor. 10. 13.
a Sal. 24. 7.
Eſa. 26. 2.
b Dat. 21. 17.
c Eſa. 35. 8.
Dat. 21. 27.
d Sal. 18. 48.
e Mat. 21, 42. Act. 4. 11. Eph. 2. 20.
1 Pedr 2. 4, 7.
f Can. 3. 11.
2 Cor. 6. 2. *g* Mat. 21. 9. Luc 19. 38. *b* Eſter 8. 16. 2 Cor. 4. 6. *i* Leſ. 23. 40. *k* Ecſ. 27. 2.

l Sal. 73. 28 Fy Nuw *ydwyt* ti, ac mi a'th glod-
1. foraf: dyrchafaf di, fy Nuw.
a 116. 7. 29 Clodforwch yr Arglwydd; canys
m Adn. *l* da *yw*: o herwydd yn *m* dragywydd y
1. *pery* ei drugaredd ef.

Prydnhawnol Weddi.

SALM CXIX.

T mae'r Salm hon, yn ddiffygiad odiaeth o werthfawrogrwydd cyfraith Duw, a dedwyddwch y rhai oll a'i ufuddhant trwy ras. Er ei bod yn faith, nid yw yn flinderus, ond yn ddiddanus i'w darllain a'i byfyried: o blegid y mae yma'r fath amrywiaeth o athrawiaethau buddiol, brefiadau d'fcyfnol, gweddiau nefol, addwyniadau y prydol, profiadau grafol, a rheolau rhagorol i fuchedd ddiwiol, wedi eu cyd-wae'fel y llyngter y meithder gan y meluſder.----Dyma'r bwyaf o'r holl Salmau, wedi ei dofparthu yn 22 wy ran ar hugain, yn ol rhifedi yr egwyddor Hebraeg, a phob rhan yn cynnwys wyth o benbillion neu adnodau, a phob rhan (yn yr Hebraeg) a phob pennill yn dechreu âg un o lythrennau'r egwyddor honno; dechreuir pob un o'r wyth-werſ cyntaf âg Aleph, yr ail wyth â Beth, &c. yr hyn ſydd fel addurn i'r Salm, yn gymmorth i'r cof, ac yn ddiſyrrwch i'r ferch: meum gaſ, ſiup o fyfyrdodau ſanctaidd ydyw; cywirddrych, neu faen-prawf, addoltwyr diwyll. Mae'r gair Cyfraith, *a arferir yn rhigil truy'r* Salm, *yn arwyddo holl athrawiaeth yr Ygrythur*, Deddf *ac* Efengyl: *T gair* Tyſtiolaethau, *arwyddion cyfammod rhwng Duw a'i bobl*: Dy air, *holl air Duw, addewidion yn gyſtal a gorchymynion.*

ALEPH.

a Sal. 128. 1. Ezec. 28. 5. GWYN fyd y rhai perffaith *eu* ffordd, y rhai a *a* rodiant yng nghyfraith yr Arglwydd.

Dat. 14. 4. *b* Deut. 4. 29. Jer. 29. 12. *c* 1 Ioan 3. 9. *d* 1 Ioan 1. 7. *e* Deut. 6. 7. *f* 2 Cor. 3. 5. *g* 1 Ioan 2. 28.

2 Gwyn fyd y rhai a gadwant ei dyſtiolaethau ef; *ac* a'i ceiſiant *b* ef a'u holl galon.
3 Y rhai hefyd *c* ni wnant anwiredd, *d* hwy a rodiant yn ei ffyrdd ef.
4 Ti a orchymynaiſt *e* gadw dy orchymynion yn ddyfal.
5 O am *f* gyfeirio *fy* ffyrdd i gadw dy ddeddfau!
6 Yna *g* ni'm gwaradwyddid, pan edrychwn ar *h* dy holl orchymynion.
7 *i* Clodforaf di â rhag uniondeb calon, pan ddyſgwyf farnedigaethau dy gyfiawnder.
8 Cadwaf dy ddeddfau: *k O* na ad fi yn hollol.

h Luc 1. 6. *i* Adn. 171. *k* Eſa. 64. 9.

BETH.

l Preg. 11. 9. *m* Diar. 1. 10, 15. *n* 2 Cron. 20. 3. *o* Sal. 37. 31. Luc 2. 19, 51. *p* Sal. 25. 9. Adn. 26. *q* Sal. 34. 11. *r* Diar. 3. 14. *s* Sal. 1. 2. *t* Sal. 40. 8.

9 *l* PA fodd y glanha llangc ei lwybr? *m* wrth ymgadw yn ol dy air di.
10 *n* Am holl galon y th geiſiais: na âd i mi gyfeiliorni oddi wrth dy orchymynion.
11 *o* Cuddiais dy ymadroddion yn fy nghalon, fel na phechwn i'th erbyn.
12 Ti, Arglwydd, *wyt* fendigedig: *p* dyſg i mi dy ddeddfau.
13 A'm gwefuſau y *q* traethais holl farnedigaethau dy enau.
14 Bu mor llawen gennyf ffordd dy dyſtiolaethau, â'r holl *r* olud.
15 Yn dy orchymynion y *s* myfyriaf, *q* Sal. 34. ac ar dy lwybrau yr edrychaf.
16 Yn dy ddeddfau yr *t* ymddigrifaf; *r* Diar. 3. nid anghofiaf dy air.

GIMEL.

u 2 Cor. 11. 23. ** Goleua.* *x* 1 Cor. 2. 11. *y* Heb. 11. 13. *z* Eſa. 35. 8. *a* Eſa. 63. 17. *b* Deut. 28. 15--20.

17 BYDD dda wrth dy was, *fel* y byddwyf *u* byw, ac y cadwyf dy air.
18 * Datguddia fy llygaid, fel y gwelwyf bethau *x* rhyfedd allan o'th gyfraith di.
19 *y* Dieithr *ydwyf* fi ar y ddaear: *z* na chudd di rhagof dy orchymynion.
20 *a* Drylliwyd fy enaid gan awydd i'th farnedigaethau bob amſer.
21 Ceryddaiſt y beilchion, *b* melldigedig, y rhai a gyfeiliornant oddi wrth dy orchymynion.

Salm cxx. *Adn.* 33.] *Hyd y diwedd.* Nid oedd y Salmydd yn meddwl y gallaſai barhau yn y ffordd heb ei nerthu, mwy nag adnabod y ffordd heb ei *ddyſgu*! *Adn.* 40. *Gwna i mi fyw.* Y mae'r laint nid yn unig yn blino gan *farwaidd-dra*, eithr yn cyfrif an-hunain fel yn *marw* bob dydd; a phob gwaredigaeth yn *adgyfodiad*. *Adn.* 37, 88. 2 *Cor.* ii. 23. a iv. 10.

22 Tro oddi wrthyf gywilydd a dirmyg: *c* Sal. 1. 1. o blegid dy dyſtiolaethau di a gedwais. *d* Ezec.
23 *c* Tywyſogion hefyd a eiſteddaſant, 33. 30.
d ac a ddywedaſant i'w herbyn: *dy* was *e* Adn. 15. dithau a *e* fyfyriai yn dy ddeddfau. *f* Adn 77.
24 A'th dyſtiolaethau *oeddynt fy f* hyfrydwch a'm *g* cynghorwyr. *g* Deut. 17. 18, 19

DALETH.

25 *b* GLYNODD fy enaid wrth y llwch; *i* bywha fi yn ol dy air. *b* Sal, 44. 25.
26 Fy ffyrdd a *k* fynegais, a gwrandewaiſt fi: *i* dyſg i mi dy ddeddfau. *i* Adn. 40. *k* Sal. 142.
27 Gwna i mi ddyall ffordd dy orchymynion; *m* ac mi a fyfyriaf yn dy ryfedodau. *l* Sal. 25. 4.
28 † Diferodd fy enaid gan ofid: nertha fi yn ol *n* dy air. *a* 27. 11. Adn. 12.
29 Cymmer oddi wrthyf ffordd y celwydd; ac yn raſlawn *p* dod i mi dy gyfraith, *m* Sal. 145. 6. † *toddodd*
30 Dewiſais ffordd *q* gwirionedd: a gofodais dy farnedigaethau *o'm blaen*. Sal. 22. 14.
31 Glynais wrth dy dyſtiolaethau: O Arglwydd, na'm gwaradwydda. *a* 107. 26. *n* Deut.
32 Ffordd dy orchymynion a redaf, pan *r* changech fy nghalon. 33. 25. *o* Jer. 5. 30, 31.

p Sal. 139. 24. *q* 1 Bren. 8. 36. *r* 1 Bren. 4. 29. Eſa. 60. 5.

Boreuol Weddi.

HE

33 *s* DYSG i mi, O Arglwydd, ffordd dy ddeddfau, a chadwaf hi *byd y t* diwedd. *s* Adn. 12. *t* Mat. 10. 22.
34 Gwna i mi ddyall, a chadwaf dy gyfraith; ie, cadwaf hi a'*m* holl galon. *u* Mat.
35 Gwna i mi gerdded yn llwybr *u* dy orchymynion: canys ynddo y mae *fy x* ewyllys. 2. 3. *x* M t. 22. 38.
36 Goſtwng fy nghalon at dy dyſtiolaethau, ac nid at gybydd-dra. Rhuf. 7. 18.
37 y Tro heibio fy llygaid, rhag ∝ edrych ar wagedd; a bywha fi yn dy ffyrdd. *y* 2 Sam. 11. 2.
38 *a* Sicrha dy air i'th was, yr hwn *fy'n ymroddi* i'th ofn di. Job 33. 1. Eſa. 33.
39 Tro heibio fy *b* ngwaradwydd yr wyf yn ei ofni: canys dy *c* farnedigaethau *ſydd* dda. ∝ Diar. 23. 5.
40 Wele, *d* awyddus ydwyf i'th orchymynion: gwna i mi fyw yn dy gyfiawnder. *a* 2 Sam. Gal. 3. 16.

b Sal. 42. 3. Adn. 22. *c* Sal. 19. 9. *d* Heb. 13. 18. Tit. 2. 14.

FAU.

41 *e* DEUED i mi dy drugaredd, Arglwydd, *a*'th iachawdwriaeth yn ol dy air. *e* Barn. 13. 12. 1 Pedr 1.
42 Yna yr attebaf i'm *f* cablydd: o herwydd yn dy air y gobeithiais. 13. *f* 2 Sam.
43 *g* Na ddwg ddithau air y gwirionedd o'm genau yn llwyr: o herwydd yn dy farnedigaethau di y gobeithiais. 6. 21. Sal. 50. 20.
44 A'th gyfraith a gadwaf yn waſtadol, *b* byth ac yn dragywydd. *g* Adn. 116.
45 Rhodiaf hefyd mewn ‡ ehangder: o herwydd dy orchymynion di a geiſiaf. *b* Ioan 6. 70.
46 Ac am dy dyſtiolaethau di y llafaraf o flaen brenhinoedd, ac ni bydd cywilydd genryf. Mat. 26. Heb. 10. 33.
47 Ac ymddigrifaf yn dy orchymynion, y rhai a hoffais. ‡ *rhyddhad.*
48 A'm dwylaw a ddyrchafaf at *k* dy *did*, orchymynion, y rhai a gerais; a mi a fyfyriaf yn dy ddeddfau. 1 Sam. 17. 25. Sal. 4. 1.

i Dan. 3. 8. Mat. 10. 18. Act. 26. 1, 2. *k* Tit. 1. 14, 16.

ZAIN.

49 COFIA'r *l* air wrth dy was, yn yr hwn y peraiſt i mi obeithio. *l* 2 Sam. 7. 17.
50 Dyma fy nghyſur yn fy nghyſtudd: canys dy air di a'm bywhaodd i. *m* Ioan 3. 33.
51 *n* Y beilchion a'm gwatwarasant yn ddirfawr: *eu bryny* ni throais oddi wrth dy gyfraith di. *n* Sal. 86. 52 Cofiais, 14.

o Sal. 74. 14.
52 Cofiais, O Arglwydd, o dy farnedigaethau erioed; ac ymgysurais.
p Ezra 9. 3. Adn. 136.
53 p Dychryn a ddaeth arnaf, o blegid yr annuwiolion, y rhai sydd yn gadael dy gyfraith di.
q 1 Cron. 25. 1, 16.
54 q Dy ddeddfau oedd fy nghân yn nhŷ fy mhererindod.
r Sal. 1. 2. s 63. 6. s Rhuf. 6. 19.
55 r Cofiais dy enw, Arglwydd, y nos; a chedwais dy gyfraith.
56 Hyn oedd genyf, am s gadw o honof dy orchymynion di.

CHETH.

t Sal. 16. 5. Jer. 10. 16. Galar. 3. 24. u Sal. 89. 34, 35. x Hag. 1. 7. Luc 15. 17. y Galar. 1. 6. z Hos. 6. 9. a Adn. 26, 25. b Sal. 16. 3. c Dan. 2. 35. d Adn. 12, 26.
57 O Arglwydd, t fy rhan ydwyt; dywedais y cadwn dy eiriau.
58 Ymbiliais â'th wyneb â'm holl galon: trugarha wrthyf u yn ol dy air.
59 x Meddyliais am fy ffyrdd, a throais fy nhraed at dy dystiolaethau di.
60 Brysiais, ac y nid oedais gadw dy orchymynion.
61 z Mintei oedd yr annuwiolion a'm hysbeiliasant: ond nid anghofiais dy gyfraith di.
62 a Hanner nos y cyfodaf i'th folianu, am farnedigaethau dy gyfiawnder.
63 b Cyfaill yd wyf fi i'r rhai oll a'th ofnant, ac i'r rhai a gadwant dy orchymynion.
64 c Llawn yw'r ddaear o'th drugaredd, O Arglwydd: d dysg i mi dy ddeddfau.

TETH.

e 2 Cor. 4. 13. f Adn. 71. Jer. 31. 18. Heb. 12. 10. Dat. 13. 19. g Mat. 19. 17. h Sal. 62. 4. Jer. 9. 3. i Job 15. 17. Sal. 17. 10. Esa. 6. 10. Act. 28. 27. Eph. 4. 18. k Adn. 61. l Diar. 8. 11.
65 GWNAETHOST yn dda â'th was, O Arglwydd, yn ol dy air.
66 Dysg i mi iawn ddyall a gwybodaeth: o herwydd dy orchymynion di a gredais.
67 f Cyn fy nghystuddio yr oeddwn yn cyfeiliorni: ond yn awr cedwais dy air di.
68 g Da ydwyt, a daionus: dysg i mi dy ddeddfau.
69 Y beilchion a glyttiasant h gelwydd i'm herbyn: minnau a gadwaf dy orchymynion a'm holl galon.
70 i Cyn fraised a'r hloneg yw eu calon: minnau a ymddigrifais yn dy gyfraith di.
71 k Da yw i mi fy nghystuddio; fel y dysgwn dy ddeddfau.
72 l Gwell i mi gyfraith dy enau, na miloedd o aur ac arian.

Prydnhawnol Weddi.

JOD.

m Job 10. 8. n 33. 4. Sal. 100. 3. n Sal. 34. 2. o Heb. 12. 10. 1 Pedr 1. 7. p Adn. 58. q Adn. 24, 47. r Adn. 69. s Sal. 9. 10.
73 m DY ddwylaw a'm gwnaethant, ac a'm lluniasant: par i mi ddyall, fel y dysgwyf dy orchymynion.
74 n Y rhai a'th ofnant a'm gwelant ac a lawenychant; o blegid gobeithio o honof yn dy air di.
75 Gwn, Arglwydd, mai cyfiawn yw dy farnedigaethau; ac mai mewn o ffyddlondeb y'm cystuddiaist.
76 Bydded, attolwg, o dy drugaredd i'm cysuro, yn ol dy air i'th wasanaethwr.
77 Deued i mi dy drugareddau, fel y byddwyf byw: o herwydd q dy gyfraith yw fy migrifwch.
78 Cywilyddier y r beilchion, canys gwnaent gam â mi yn ddiachos: ond myfi a fyfyriaf yn dy orchymynion di.
79 s Troer attaf fi y rhai a'th ofnant di, a'r rhai a adwaenant dy dystiolaethau.
80 Bydded fy nghalon yn berffaith yn dy ddeddfau; fel na'm cywilyddier.

CAPH.

t Sal. 73. 26. u Sal. 69. 3. x Sal. 89. 34.
81 t DIFFYGIODD fy enaid am dy iechydwriaeth: wrth dy air yr ydwyf yn disgwyl.
82 u Y mae fy llygaid yn pallu am dy air, gan ddywedyd, Pa bryd y'm diddenni?
83 Canys ydwyf fel y costrel mewn mwg; ond nid anghofiais dy ddeddfau.
84 x Pa nifer yw dyddiau dy was? a pa bryd y gwnei farn ar y rhai a'm herlidiant?
85 b Y beilchion a gloddiasant byllau i mi, yr hyn nid yw wrth dy gyfraith di.
86 Dy holl orchymynion ydynt * wirioned: ar gam y'm herlidiasant; cynnorth fi.
87 c Braidd na'm difasant ar y ddaear: minnau ni adewais dy orchymynion.
88 d bywha fi yn ol dy drugaredd; felly y cadwaf dyfiolaeth dy enau.

10. 28. Luc 22. 53. d Adn. 40.

LAMED.

89 e YN dragywydd, O Arglwydd, y mae dy air wedi ei ficrhau yn y nefoedd.
90 Dy † wirioned ydyw hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: seiliaist y ddaear, a hi a saif.
91 f Wrth dy farnedigaethau y safant heddyw: canys dy weision yw pob peth.
92 Oni ba'i fod g dy ddeddf yn hyfrydwch i mi, h darfuasai yna am danaf yn fy nghystudd.
93 Byth nid anghofiaf dy i orchymynion: canys â hwynt y'm bywheaist.
94 k Eiddot ti ydwyf, cadw fi: o herwydd dy orchymynion a geisiais.
95 Y rhai annuwiol a l ddisgwyliasant am danaf i'm difetha: m ond dy dystiolaethau di a ystyriaf fi.
96 n Yr ydwyf yn gweled diwedd ar bob perffeithrwydd: ond dy orchymyn di ydyw dra ehang.

8. l Act. 12. 11. 2 Pedr 2. 9. m Sal. 85. 5. 18. a 24. 34.

MEM.

97 MOR gu gennyf dy gyfraith di! o hi yw fy myfyrdod beunydd.
98 A'th orchymynion yr ydwyt yn fy ngwneuthur yn p ddoethach na'm gelynion: canys byth y maent gyd â mi.
99 q Dyallais fwy na'm holl athrawon: o herwydd dy dystiolaethau yw fy myfyrdod.
100 r Dyallais yn well na'r henuriaid, am fy mod yn cadw dy orchymynion di.
101 s Attreiais fy nhraed o bob drwg, fel y cadwn dy air di.
102 Ni chiliais oddi wrth dy farnedigaethau: t o herwydd ti a'm dysgaist.
103 u Mor felus yw dy eiriau i'm genau! melusach na mel i'm safn.
104 Trwy dy orchymynion di y x pwyllais: y am hynny y caseais bob gau lwybr.

2 Cor. 3. 5. Diar. 8. 11. x Rhuf. 7. 7. 128.

Boreuol Weddi.

NUN.

105 z LLUSERN yw dy air i'm traed, a llewyrch i'm llwybr.
106 a Tyngais, a chyflawnaf, y cadwn farnedigaethau dy gyfiawnder.
107 Cystuddiwyd fi yn ddirfawr: b bywha fi, O Arglwydd, yn ol dy air.
108 Attolwg, Arglwydd, c bydd foddlon i ewyllysgar offrymmau fy nghenau, a dysg i mi dy farnedigaethau.
109 d Mae fy enaid yn d fy llaw yn wastadol: er hynny nid wyf yn anghofio dy gyfraith.
110 e Y rhai annuwiol a ofodasant fagl i mi: ond ni chyfeiliornais oddi wrth dy orchymynion.
111 f Cymmerais dy orchymynion yn etifeddiaeth dros byth: o herwydd g llawenydd fy nghalon ydynt.
112. Gost-

z Sal. 140. 5. f Deut. 33. 4. g Neh. 8. 10. 1 Cor. 13. 6.

Adn. 98. † *Maent*, Hebraeg, *mae*, yn y cyfer unigol, o blegid fod y cyntaf, a'r gorchymmyn mawr, *Car*, —yn cynnwys y cwbl! a'r gwrthrych a gerir a foddha. *Adn.* 111. *Llawenydd*, Nid deddf, ond efengyl yw gorchymynion Duw i'r duwiol! Crist a ufuddhaodd, a'r Cristion a fed y ffrwyth; y fam gadd y poen, a'r plentyn a fugna'r fron!

b 2 Cor. 10. 5. 112 *b* Gollyngais fy nghalon i wneuthur dy ddeddfau byth, *byd* y diwedd.

SAMECH.

i Sal. 139. 23. Diar. 15. 26. *k* Sal. 32. 7. *l* Sal. 6. 8. Mat. 7. 23. *m* Rhuf. 5. 5. *n* Mal. 4. 3. *o* Exec. 22. 8. *p* Hab. 3. 16. 113 *i* MEDDYLIAU *ofer* a gaseais; a'th gyfraith di a hoffais. 114 *k* Fy lloches a'm tarian *ydwyt*: yn dy air y gobeithiaf. 115 *l* Ciliwch oddi wrthyf, rai drygionus: canys cadwaf orchymynion fy Nuw. 116 Cynnal fi yn ol dy air, fel y byddwyf *byw*: ac *m* na ad i mi gywilyddio am fy ngobaith. 117 Cynnal fi, a diangol fyddaf: ac ar dy ddeddfau yr edrychaf yn wastadol. 118 *n* Sethraist y rhai oll a gyfeiliornant oddi *wrth* dy ddeddfau: canys twyllodrus *yw* eu dichell hwynt. 119 Rwriaist ymaith holl annuwiolion y tir *o'r ddaear* fel dross: am hyny yr hoffais dy dystiolaethau. 120 *p* Dychrynodd fy nghnawd rhag dy ofn, ac ofnais rhag dy farnedigaethau.

AIN.

q Zec. 1. 15. *r* Heb. 7. 22. *s* Sal. 69. 3. Adn. 81, 82. *t* Esa. 28. 9. *u* Sal. 25. 9. Adn. 12. *x* Esa. 56. 4. *y* Dat. 14. 15. *z* Sal. 19. 10. Diar. 8. 11. 1 Tim. 6. 10. 121 GWNAETHUM farn a chyfiawnder: *q* na ad fi i'm gorthrymwyr. 122 *r* Mechnia dros dy was er daioni: na ad i'r beilchion fy ngorthrymmu. 123 *s* Fy llygaid a ballasant *yn disgwyl* am dy iachawdwriaeth, ac a'm air cy gyfiawnder. 124 *t* Gwna i'th was yn ol dy drugaredd, a dysg i mi dy *u* ddeddfau. 125 *x* Dy was *ydwyf* fi; pâr i mi ddyall, fel y gwypwyf dy dystiolaethau. 126 *y* Amser *yw* i'r Arglwydd weithio: diddymmasant dy gyfraith di. 127 *z* Am hyny yr hoffais dy orchymynion yn fwy nag aur; ie, yn fwy nag aur coeth. 128 Am hyny, uniawn y cyfrifais *dy ball* orchymynion *am* bob *peth*; a chasteais bob *a* gau lwybr.

a Adn. 104.

PE.

b Mat. 13. 11. Luc 4. 22. *c* Diar. 1. 4. Mat. 4. 16. 2 Pedr 2. 19. *d* Sal. 19. 7. *e* Sal. 42. 1. *f* Sal. 106. 4. *g* Sal. 17. 5. Eph. 5. 15. *h* Sal. 19. 6. *i* Jer. 9. 1. Ezec. 9. 4. 129 *b* RHYFEDD *yw* dy dystiolaethau: am hyny y ceidw fy enaid hwynt. 130 *c* Agoriad dy eiriau a rydd oleuni: *d* pair ddyall i rai annichellgar. 131 Agorais fy ngenau, a *e* dyheais: o blegid awyddus oeddwn i'th orchymynion di. 132 *f* Edrych arnaf, a thrugarha wrthyf, yn ol dy arfer i'r rhai a garant dy enw. 133 *g* Cyfarwydda fy nghamrau yn dy air: ac *h* na lywodraethed dim anwireudd *arnaf*. 134 Gwared fi oddi wrth orthrymder dynion: *i* felly y cadwaf dy orchymynion. 135 *k* Llewyrcha dy wyneb ar dy was: a dysg i mi dy ddeddfau. 136 *l* Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid: am na chadwasant dy gyfraith di.

TSADI.

m Dan. 9. 7. *n* Mat. 17. 5. 1 Ioan 3. 23. *o* Sal. 69. 9. Ioan 2. 17. *p* Amos 9. 10. *q* Ioan 3. 33. *r* Dat. 19. 23. 137 *m* CYFIAWN *ydwyt* ti, O Arglwydd, ac uniawn *yw* dy farnedigaethau. 138 Dy dystiolaethau *y rhai* a *n* orchymynaist, *ydynt* gyfiawn, a ffyddlon iawn. 139 *o* Fy zel a'm difaodd; o herwydd i'm gelynion anghofio dy eiriau di. 140 *p* Purwyd dy ymadrodd yn ddirfawr: am hyny y mae dy was yn ei hoffi. 141 Bychan *ydwyf* fi a dirmygus: *ond* nid anghofiais dy orchymynion. 142 Dy gyfiawnder *sydd* gyfiawnder byth, a'th gyfraith *sydd q* wirionedd. 143 Adfyd a chyfyngder a'm *r* goddiweddasant: etto dy orchymynion *oedd* fy nigrifwch. 144 Cyfiawnder dy *s* dystiolaethau *a bery* yn dragywydd; gwna i mi *t* ddyall, a byw fyddaf.

Prydnhawnol Weddi.

COPH.

u Adn. 13. *x* Sal. 5. 3. a 88. 13. *y* Sal. 63. 6. a 130. 6. *z* Adn. 40. Ioan 5. 21. Eph. 2. 5. 1 Tim. 6. 13. *a* Eph. 5. 15. 1 Thef. 4. 1. *b* Hab. 1. 2. *c* Mat. 5. 18. *d* Sal. 145. 18. 6. 33. Act. 16. 31. *f* Prec. 12. 14. *g* Luc 21. 33. 145 LLEFAIS a'm holl galon; clyw fi, O Arglwydd: dy ddeddfau a gadwaf. 146 Llefais arnat; achub fi, a chadwaf dy *u* dystiolaethau. 147 *x* Achubais flaen y cyf-ddydd, a gwaeddais; *with* dy air y disgwyliais. 148 *y* Fy llygaid a achubasant flaen gwyliadwriaethau'r *nos*, i fyfyrio yn dy air di. 149 Clyw fy llef yn ol dy drugaredd: Arglwydd, *z* bywha fi yn ol dy *a* farnedigaethau. 150 Y rhai a *b* ddilynent *c* ysgelerder a nesasant *arnaf*: *c* ymbellasant oddi wrth dy gyfraith di. 151 Tithau, Arglwydd, *d wyt* agos; a'th holl *e* orchymynion *sydd* wirionedd. 152 Er ys talm y *f* sywyddwn am dy dystiolaethau, *g* seilio o honot hwynt yn dragywydd.

e Esa. 46. 12. a 26. 10. *d* Sal. 145. 18. 6. 33. Act. 16. 31. *f* Prec. 12. 14. *g* Luc 21. 33.

RESH.

h Galar. 5. 1. *i* Sal. 35. 1. Mica 7. 8. *k* Adn. 40. *l* Job 5. 4. Tit. 1. 16. *m* Sal. 14. 2. *n* Adn. 149. *o* Sal. 3. 1. *p* Sal. 44. 17. *q* Jer. 9. 15. 18. *r* Adn. 1. 8. a 3. 153 *h* GWEL fy nghyfrudd, a gwared fi; canys nid anghofiais dy gyfraith. 154 *i* Dadleu fy nadl, a gwared fi: *k* bywha fi yn ol dy air. 155 *l* Pell *yw* iachawdwriaeth oddi wrth y rhai annuwiol: o herwydd *m* ni cheisiant dy ddeddfau di. 156 Dy drugareddau, Arglwydd, *sydd* aml: *n* bywha fi yn ol dy farnedigaethau. 157 *o* Llawer *sydd* yn fy erlid, ac yn fy ngwrthwynebu; *er hyny* ni *p* throais oddi wrth dy dystiolaethau. 158 Gwelais y troseddwyr, a *q* grefyais; *r* am na chadwent dy air di. 159 Gwel fy mod yn *s* hoffi dy orchymynion; Arglwydd, *t* bywha fi yn ol dy drugarowgrwydd. 160 *u* Gwirioned *o'r* dechreuad *yw* dy air; a phob un o'th gyfawn *x* farnedigaethau *a bery* yn dragywydd.

136. *s* Sal. 147. 11. *t* Adn. 88. *u* Dat. 14. *x* Mat. 20. 12. a 25. 40.

SCHIN.

y 1 Sam. 24. 15. *z* Esa. 8. 13. a 66. 2. 1 Sam. 3. 1. *b* Sal. 101. 7. *c* Sal. 79. 10. *d* 1 Bren. 18. 34. Diar. 23. 16. Luc 17. 4. *e* Diar. 3. 2. Esa. 32. 17. *f* Gen. 49. 3. *b* Rhuf. 4 Luc 11. 13. Iago 5. 16. *i* Sal. 50. 23. Adn. 7. *m* Marc 1. 14 Rhuf. 10. 10. *n* Jos. 24. 22. 161 TYWYSOGION a'm *y* herlidasant heb achos: er hyny fy nghalon a *z* gryna rhag dy air di. 162 Llawen *ydwyf* fi o blegid *a* dy air, fel un yn cael yfgyfaeth lawer. 163 *b* Celwydd a gasseais, ac a *c* heddiais: a'th *c* gyfraith di a hoffais. 164 *d* Seithwaith yn y dydd yr ydwyf yn dy glodfori; o herwydd dy gyfiawn farnedigaethau. 165 *e* Heddwch mawr fydd i'r rhai a garant dy gyfraith: ac nid *oes* dramgwydd iddynt. 166 *f* Disgwyliais wrth dy iachawdwriaeth di, O Arglwydd; *g* a gwnaethum dy orchymynion. 167 *b* Fy enaid a gadwodd dy dystiolaethau; a hoff iawn gennyf hwynt. 168 Cedwais dy orchymynion a'th dystiolaethau; canys *y mae fy* holl ffyrdd *i* ger dy fron di.

18. Adn. 174. *g* 1 Tim. 4. 7. 1 Ioan 3. 7. 22. *i* Diar. 5. 21.

TAU.

k Luc 11. 13. Iago 5. 16. *l* Sal. 50. 23. Adn. 7. *m* Marc 1. 14 Rhuf. 10. 10. *n* Jos. 24. 22. 169 NESAED fy *k* ngwaedd o'th flaen, Arglwydd: gwna i mi ddyall yn ol dy air. 170 Deued fy ngweddi ger dy fron: gwared fi yn ol dy air. 171 *l* Fy ngwefusau a draetha foliant, pan ddysgych i mi dy ddeddfau. 172 Fy *m* mhafod a ddatgan dy air: o herwydd dy holl orchymynion *sydd* gyfawnder. 173 Bydded dy law i'm cynnorthwyo: o herwydd *n* dy orchymynion di a ddewisais.

o Adn. 165.
p Adn. 47. 111.
q Ezr. 53. 6.
Luc 15. 4. &c.
r Adn. 61

174 *o* Hifaethais, O Arglwydd, am dy iachawdwriaeth; *p* a'th gyfraith *yw* ty y hyfrydwch.
175 Bydded byw fy enaid fel y'th folianno di; a chynnorthwyed dy farnedigaethau *b*.
176 *q* Cyfeiliornais fel dafad wedi colli: cais dy was: *r* blegid ni anghofiais dy orchymynion.

Boreuol Weddi.

SALM CXX.

1 *Dafydd yn gweddio yn erbyn Doeg; 5 yn cwyno ei fod gyd a'r enwir.*

¶ Caniad y * graddau.

a 2 Cron. 20. 19. *b* Sal. 118. 5. Luc 22. 41. *b* Heb. 5. 7. *c* Sal. 147. 6. *d* Gen. 10. 2. *e* Gen. 25. 13. 1 Sam. 25. 2. 1 Cron. 1. 29. Jer. 49. 29. *f* 1 Sam. 27. 7. *b* Jer. 6. 10.

AR yr Arglwydd y gwaeddais *a* yn fy nghyfyngder, ac efe a'm *b* gwrandawodd.
2 Arglwydd, gwared fy enaid oddi wrth wefusau celwyddog, *a'r* oddi wrth dafod twyllodrus.
3 Beth a rydd, neu pa beth a chwanega *c* tafod twyllodrus i ti?
4 *c* Llymion saethau cawr, ynghyd a marwor meryw.
5 Gwae fi, fy mod yn preswylio ym *d* Meiec, yn cyfanneddu *e* ym mhebyll Cedar.
6 Hir y *f* trigodd fy enaid gyd a'r hwn oedd yn casau tangnefedd.
7 *g* Heddychol *ydwyf* fi: ond pan *b* lafarwyf, *y maent yn barod* i ryfel.

SALM CXXI.

Diogelwch y duwiol, fydd yn byderu ar nawdd Duw.

¶ Caniad y graddau.

a Jer. 3. 23. Heb. 9. 24. *b* Sal. 124. 8. *c* 1 Sam. 2. 9. *d* Esa. 27. 3. *e* Zec. 4. 10. Act. 23. 11. *f* Esa. 25. 4. *g* Sal. 91. 5. Esa. 49. 10. *b* Dat. 7. 16.

DY-RCHAFAF fy llygaid i'r *a* mynyddoedd, o'r lle y daw fy nghymmorth.
2 Fy *b* nghymmorth *a ddaw* oddi wrth yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear.
3 Ni âd efe ilith *c* droed ilithro: ac *d* ni huna dy Geidwad.
4 Wele, ni huna ac ni *e* chwsg Ceidwad Israel.
5 Yr Arglwydd *yw* dy Geidwad: yr Arglwydd *yw* *f* dy gyscod ar dy ddeheu-law.
6 *g* Ni'th dery yr haul y dydd, na'r lleuad y nos.
7 Yr Arglwydd a'th geidw rhag *b* pob drwg: efe a geidw dy enaid.
8 Yr Arglwydd a geidw dy fynediad, a'th ddyfodiad, o'r pryd hwn hyd yn dragywydd.

SALM CXXII.

1 *Dafydd yn dymuno ei luwedydd dros yr eglwys; 6 ac yn erfyn am heddwch iddi.*

¶ Caniad y graddau, o *c* eiddo Dafydd.

a Esa. 2. 5. *b* Zec. 2. 11. *c* Zec. 2. 12. Dat. 3. 12. *d* Eph. 2. 21. Col. 2. 10. *d* Ecf. 23. 17. Deut. 16. *e* Num. 18. 2. Sal. 78. 5. *f* Sal. 51. 18. *g* Gen. 12. 3. *b* Esa. 2. 4. *i* Sal. 149. 63. Heb. 2. 11. *k* Esa. 26. 3. Ioan 20. 19.

LLawenychais pan ddywedent wrthyf, *a* Awn i dy yr Arglwydd.
2 Ein traed a safant o fewn dy byrth di, *b* O Jerusalem.
3 Jerusalem a adeiladwyd fel dinas *c* wedi ei chyd-gysylltu yndoi ei hun.
4 *d* I'r lle yr eisyn y llwythau, llwythau yr Arglwydd, * yn *e* dystiolaeth i Israel, i foliannu enw yr Arglwydd.
5 Canys yno y † gosodwyd seddau barn, seddau teinglau tŷ Dafydd.
6 *f* Dymunweh heddwch Jerusalem: *g* llwydded y rhai a'th hoffant.
7 *b* Heddwch fyddo o fewn dy ragfur, a *wat dyf-* ffyniant yn dy balasau.
8 Er mwyn *i* mrodyr a'm i cyfeillion *Israel.* *y dywedaf yn awr, k* Heddwch *fyddo* i ti,
9 Er mwyn tŷ *l* yr Arglwydd ein Duw, *m* ceisiaf i ti ddaioni.

SALM CXXIII.

1 *Yr eglwys a'i hyder ar Dduw; 3 yn gweddio am ei gwared rhag dirmyg.*

¶ Caniad y graddau.

ATTAT *a* ti y dyrchafaf fy llygaid, ti yr hwn *b* a breswyli yn y nefoedd.
2 Wele, fel y mae llygaid gweision ar law eu meistriaid, *neu* fel y mae llygaid llaw-forwyn ar law ei meistres; *c* felly y *mae* ein llygaid ni ar yr Arglwydd ein Duw, hyd oni thrugarhao efe wrthym.
3 Trugarha wrthym, *d* Arglwydd, trugarha wrthym; *e* canys llawnwyd ni a dirmyg yn ddirfawr.
4 Yn ddirfawr y llanwyd ein henaid *f* â gwatwar-gerdd y rhai goludog, *ac* â dirstyrwch y beilchion.

SALM CXXIV.

Yr eglwys yn benditbio Duw am ei ryfeddol ymwared.

¶ Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

ONI *buasai* yr *a* Arglwydd yr hwn a fu gyd a ni, y gall *b* Israel ddywedyd yn awr;
2 Oni *buasai* yr Arglwydd yn hwn a fu gyd â ni, pan *c* gyfododd dynion yn ein herbyn.
3 Yna y'n *d* llyngcasent ni yn fyw, pan ennynodd eu llid hwynt i'n herbyn.
4 Yna y *e* dyfroedd a lifasai drosom, y llifasai a aethai dros ein henaid:
5 Yna yr *f* aethai dros ein henaid ddyfr- oedd * chwyddedig.
6 *g* Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd, yr hwn ni'n rhoddodd ni yn yslyfaeth i'w *dannedd* hwynt.
7 Ein henaid a ddiangodd fel aderyn o *b* fagl yr adarwyr: y fagl a dorrwyd, a ninnau a ddianghasom.
8 Ein *i* porth ni *fydd* yn enw yr Arglwydd, *k* yr hwn a wnaeth y nefoedd a'r ddaear.

SALM CXXV.

1 *Diogelwch y duwiol.* 4 *Diweddu y dieddfiriol.*

¶ Caniad y graddau.

YRhai a ymddiriedant yn yr Arglwydd, *fyddant* fel *a* mynydd Sion, yr *hwn* ni syflir, *ond* a bery yn dragywydd.
2 *Fel y mae* Jerusalem *a'r* mynyddoedd o'i hamgylch; felly *y mae* yr Arglwydd o amgylch ei bobl, o'r pryd hwn hyd yn dragywydd.
3 Canys *c* ni orphwys gwialen annuwioldeb ar *d* randir y rhai cyfiawn; *e* rhag i'r rhai cyfiawn estyn eu dwylaw at anwiredd.
4 O Arglwydd, *f* gwna ddaioni i'r rhai *g* dalonus, ac i'r rhai *b* uniawn yn eu calonnau.
5 Ond y rhai a ymdroant i'w *i* trofeydd, yr Arglwydd a'u *k* gyrr gyd a gweithredwyr anwiredd: *a bydd i* tangnefedd ar Israel.

Prydnhawnol Weddi.

SALM CXXVI.

1 *Yr eglwys yn cofiau ei ryfeddol ymwared,* 4 *ac yn propbwydo am luyddiant.*

¶ Caniad y graddau.

PAN ddychwelodd yr Arglwydd *a* gaethiwed Sion, *yr* oeddym *b* fel rhai yn breuddwydio.
2 Yna y *c* llanwyd ein genau â chwerthyn, a'n tafod â *d* chanu: yna y dywedasant ymysg y cenhedloedd, Yr Arglwydd
15. Job 8. 21. *d* Dat. 14. 3. *e* Mat. 3. 18.

Salm cxxi. *Caniad y graddau.* Y mae pymtheg Salm a elwir felly, Rhifedi grifiau'r Deml. Neu, eu gwerthyllfaoedd wrth ddyfod o'r caethiwed. Y mae'r Saint yn canu wrth deithio tu a thir eu gwlad! *g Sam.* vi. 13.

f Dat. 19. glwydd a wnaeth bethau mawrion i'r
18. rhai hyn.
g Dat. 18. 3 Yr Arglwydd a wnaeth i *f* ni bethau
20. mawrion; *am* hynny yr ydym yn *g* llawen.
b Hof. 1. 4 *b* Dychwel, Arglwydd, ein cacthiwed
11. ni, fel yr afonydd yn y dehau.
i Sal. 137. 5 Y rhai fydd yn *i* hau mewn dagrau,
1. *a k* fedant mewn *l* gorfoledd.
k Gal. 6. 9. 6 Yr hwn fydd yn myned rhagddo, ac
l Jer. 50. yn wylo, gan ddwyn had gwerthfawr,
46. *m* gan ddyfod a ddaw mewn gorfoledd,
m 1 Cor. dan gledo ei ysgubau.
15. 58.

SALM CXXVII.

1 *Eisiau bendith Duw.* 3 *Dawn Duw yw plant rhinweddol.*

¶ Caniad y graddau * i Salomon.

* Neu, *o'r eiddo*, Sal. 72. titl.
a 1 Cor. 3. 7.
b Preg. 9. 11.
c Sal. 121. 3—6.
Jer. 5. 10.
d Gen. 3. 19
e Diar. 10. 20.
f Gen. 33. 5.
g Num. 18. 31. Deut. 28. 4. Jof. 24. 3.
b 1 Ioan 2. 14.
i Job 5. 4. Diar. 27. 11.
† Neu, *ddaroſbyngont* y Sal. 18. 47.

OS yr Arglwydd *a* nid adeilada'r tŷ, *b* ofer y llafuria ei adeiladwyr wrtho: os yr Arglwydd ni cheidw'r *c* ddinas, ofer y gwylia'r ceidwad.
2 Ofer i chwi fore-godi, myned yn hwyr i gysgu, bwyta *d* bara gofidiau: *e* felly y rhydd efe hûn i'w anwylyd.
3 Wele, *f* plant *ydynt* etifeddiaeth yr Arglwydd: *g* ei wobr *ef yw* ffrwyth y groth.
4 Fel y *mae* saethau yn llaw y cadarn; *b* felly y *mae* plant ieuengctid.
5 Gwyn *ei* fyd y gwr a lanwodd ei gawell saethau a hwynt: *i* ni's gwaradwyddir hwy, pan † ymddiddanont â'r gelynion yn y porth.

SALM CXXVIII.

Amryw ſenditbion yn canlyn y rhai a ofnant Duw.

¶ Caniad y graddau.

GWYN *ei* fyd a pob un fydd yn ofni yr Arglwydd; yr hwn fydd yn rhodio yn ei ffyrdd ef.
2 Canys mwynhai *c* lafur dy ddwylaw: gwyn dy fyd, a da *fydd* i ti.
3 *Dy* wraig *fydd* fel *d* gwinwydden ffrwythlawn ar hyd ystlysau dy dŷ: *e* dy blant fel planhigion olewydd o amgylch dy ford.
4 Wele, fel hyn yn ddiau y bendithir y gwr a ofno yr Arglwydd.
5 *f* Yr Arglwydd a'th fendithia allan o Sion; a thi a gai weled *g* daioni Ieruſalem holl ddyddiau dy einioes:
6 A thi a gai weled *b* plant dy blant, a thangnefedd ar Iſrael.

a Sal. 115. 13.
b Sal. 119. 1.
c Gen. 3. 19.
d Ezec. 19. 10.
e Neh. 2. 23.
f Sal. 52. 8.
g Sal. 134. 3.
Eph. 1. 3.
b Gal. 3. 28.
i Sal. 27. 4.

SALM CXXIX.

1 *Maliannu Duw, am gadw Iſrael yn tu holl gyſtuddiau.* 7 *Melldithio caſeion eglwys Dduw.*

¶ Caniad y graddau.

LLawer gwaith y'm cyſtuddiaſant *a* o'm hieuengctid, *b* y dichon Iſrael ddywedyd yn awr:
2 Llawer gwaith y'm cyſtuddiaſant o'm hieuengctid: etto *c* ni'm gorfuant.
3 Yr arddwyr a arddaſant ar fy *d* nghefn: *e* eſtynaſant eu cwyſau yn hir-ion.
4 Yr *f* Arglwydd *ſydd* gyfiawn: efe a dorrodd *g* raffau y rhai annuwiol.
5 *b* Gwaradwydder hwy oll, a gyrrer *e* yn eu hol, y rhai a gasânt Sion.
6 Byddant fel *i* glaſwellt pen tai, yr *f* 2 Theſ. 1, 6.
g Eſa. 5. 18.
b Eſa. 10. 24—28.
i Eſter 7. 10. Sal. 37. 2. a 73. 19.
* *tyfo.* *k* Ruth 2. 4. Sal. 118. 26.
hwn a wywa cyn y * tynner ef ymaith:
7 A'r hwn ni leinw y medelwr ei law; na'r hwn fyddo yn rhwymo yr ysgubau ei fynwes.
8 Ac ni ddywed y rhai a ânt heibio, *k* Bendith yr Arglwydd arnoch: benditha 37. 37. iwn chwi yn enw yr Arglwydd.

SALM CXXX.

1 *Gobaith mewn gweddi*; 5 *a diddefgarwch mewn gobaith.*

¶ Caniad y graddau.

O'R *a* dyfnder y llefais arnat, O Arglwydd.
2 Arglwydd, clyw fy llefain; ystyried dy gluſtiau wrth lef fy ngweddiau.
3 *b* Os creffi ar anwireddau, Arglwydd: O Arglwydd, *c* pwy a saif?
4 Ond *y mae* gyd a thi faddeuant, *d* fel y'th ofner.
5 *e* Disgwyliaf am yr Arglwydd, disgwyl fy enaid, ac yn ei air ef y gobeithiaf.
6 Fy *f* enaid *ſydd yn diſgwyl* am yr Arglwydd yn fwy nag *y mae* y gwylwyr am y bore; *yn fwy nag y mae* y gwylwyr am y bore.
7 Disgwylied Iſrael am yr Arglwydd: o herwydd *y mae* g trugaredd gyd a'r Arglwydd, ac aml ymwared gyd ag ef.
8 Ac *b* efe a wared Iſrael oddi wrth ei holl anwireddau.

a Neh. 13. 22.
b 1 Cron. 28. 9.
c Gen. 49. 24.
d 2 Sam. 12. 13. 1—4.
e Mat. 18. 3. 1 Cor. 14. 20.
f Sal. 37. 34.

Boreuol Weddi.

SALM CXXXII.

1 *Dafydd yn toſga ei ddawſei ofal dros yr arch*: 8 *ei weddi wrth ſymmud yr arch.* 11 *Ail-adrodd addewidion.*

¶ Caniad y graddau.

O Arglwydd, *a* cofia Dafydd a'i holl *b* flinder.
2 Y modd y tyngodd efe wrth yr Arglwydd, ac yr addunodd i'r *c* rymmus *Dduw* Jacob.
3 *d* Ni ddeuaf i fewn pabell fy nhŷ, ni ddringaf ar erchwyn fy ngwely;
4 Ni roddaf gwſg i'm llygaid, na hûn i'm hamrantau,
5 Hyd oni chaffwyf *e* le i'r Arglwydd, preſwylfod i rymmus *Dduw* Jacob.
6 Wele, clywſom am dani *yn f* Ephrata: *g* cawſom hi ym maeſydd y coed.
7 Awn i'w bebyll ef; *b* ymgrymmwn o flaen ei faingc-draed ef.
8 *i* Cyfod, Arglwydd, i'th orphwyſfa; *k* ti, ac arch dy gadernid.
9 *l* Gwiſged dy offeiriaid gyfiawnder; a gorfoledded dy ſaint.
10 Er mwyn *m* Dafydd dy was; na thro ymaith wyneb dy Eneiniog.
11 *n* Tyngodd yr Arglwydd *mewn i* wirionedd i Dafydd; ni thry efe oddi wrth hynny; *o* O ffrwyth dy gorph y goſodaf ar dy orſeddfainc.
12 Os ceidw dy feibion fy nghyfammod a'm tyſtiolaethau, y rhai a ddyſgwyf iddynt; eu meibion hwythau yn dragywydd a eiſteddant ar *p* dy orſeddfainc di.
13 Canys dewiſodd yr Arglwydd *q* Sion; *ar* a'i chwennychodd yn *r* drigfa iddo ei hun.
14 Dyma *ſy* nghorphwyſfa yn dragywydd:

a Deut. 17. 20. Diar. 16. 5.
b Rhuf. 12. 16. Deut. 29. 29.
c Deut. 33. 26. Job 22. 3.
d Luc 11. 11.
e Sal. 37. 3.
f Num. 10. 35. Hag 1. 4.
g Barn. 18. 31.
b 1 Sam. 5. 7.
i 2 Cron. 6. 41.
k Heb. 10. 13.
l Job 29. 14. Eſa. 61. 10. Dat 1. 13.
m Hof. 3. 5.
n Sal. 89. 3, 4. *o* 2 Sam. 7. 12. Luc 1. 69. Act. 2. 30.
p Luc 1. 32. *q* Sal. 48. 1—3. *r* Sal. 68. 16.

Salm cxxxii. *Adn.* 6.] *Yn maeſydd y coed.* Yr oedd y *Baſâl* yn *Silo*, 1 *Sam.* 1. 24. Ond yr *Arch* wedi ymadael, 1 *Sam.* vii. 3. er dyddiau *Eli*. 1 *Sam.* iv. 17. *Sal.* lxxviii. 60. Och! beth y dal Pabell-cyfarfod heb Dduw, i *Mat.* xxiii. 38.

g Dat. 21. 3. ydd: yma y *f* bigaf; canys chwennychaie hi.

f Sal. 147. 14. 15 Gan fendithio y bendithiaf ei *f* lluniaeth: diwallaf ei thlodion a bara.

n 2 Cron. 6. 41. 1 Tim. 4. 16. 16 *n* Ei hoffeiriaid hefyd a wisgaf *g* iachawdwriaeth: a'i saint dan a gânant.

x Dat. 14. 3. 17 *y* Yna y paraf i gorn Dafydd flaguro: darperais *x* lampau i'm Hennaint.

y Ezec. 29. 21. 18 Ei elynion ef a *a* wisgaf â chywilydd: ond arno ynthi y blodeua ei *b* goron.

Luc 1. 61. *x* 1 Bren. 11. 36. *a* Dat. 19. 12. *b* Dat. 19. 12.

SALM CXXXIII.

Llesâd cymmuniaeth y saint.

¶ Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

a 1 Cor. 1. 10. Eph. 4. 3. Heb. 13. 1. WELE, mor *g* dlaionus ac mor hyfryd *yw* trigo o frodyr ynghyd.

2 *b* Mal. fel *h* yr eneiniog gwerthfawr ar y pen, yn disgyn ar hyd y farf, *sef* barf Aaron; yr hwn *sydd* yn disgyn ar hyd ymyl ei *i* wisgoedd ei:

b 2 Sam. 5. 3. 3 Fel gwlith *d* Hermon, yn disgyn ar fynyddoedd Sion: canys yno y gorchymynnodd yr Arglwydd y *e* fendith, *sef* bywyd yn dragywydd.

c Ecf. 30. 25--31. *d* Ecf 39. 42. 8. 23. *e* Deut. 4. 48. *f* Deut. 28. 8. Sal.

SALM CXXXIV.

Amnog i fendithio Duw.

¶ Caniad y graddau.

a Sal. 153. 1, 2. Lef. 8. 35. *b* 1 Cron. 9. 33. *a* 16. 4. *c* 1 Tim. 2. 8. *d* Eph. 1. 3. WELE, *a* holl weision yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd, *b* y rhai ydych yn ſefyll yn nhŷ yr Arglwydd y nos.

2 *c* Dyrchafwch eich dwylaw yn y cyſſegr; a *d* bendithiwch yr Arglwydd.

3 Yr Arglwydd, yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, a'th *e* fendithia di allan o Sion.

SALM CXXXV.

I Clodfori Duw am ei drugaredd, 5 Am ei allu, 8 ac am ei furnedigaddau. 15 Dirmygedd eulunod. 19 Duw Sion.

a Sal. 115 1. *a* 134. 1. *b* Dat. 19. 6. *c* 2 Cron. 4. 9. *d* Sal. 119. 58. *e* Salmau. 1. *f* Ecf. 19. 5. Deut. 7. 6, 7. *g* Tit. 2. 14. *b* Sal. 99. 3. 1 Tim. 6. 15. *i* Sal. 115. 3. Eſa. 44. 28. *k* Jer. 10. 13. *m* Job 28. 25, 26. *n* Job 38. 22. *o* Ecf. 12. 29. Sal. 78. 55. *p* Ecf. 7. 8, &c. *q* Num. 21. 35. *r* Jof. 12. 9, &c. *s* Sal. 136. 21. *t* Ecf. 3. 15. Sal. 102. 12. *u* Deut. 32. 36. *x* Sal. 113. 4--11. Rhuf. 1. 23. *y* Ecf. 40. 20.

HALELUIA. Molwch enw yr Arglwydd; molwch, chwi weiſion yr Arglwydd, molwch.

b Dat. 19. 1. 2 Chwi *ydych yn* ſefyll yn *b* nhŷ yr Arglwydd, yng *c* nghynteddoedd ty ein Duw ni.

3 Molwch yn Arglwydd; *d* canys da *yw* yr Arglwydd: canwch i'w enw, *e* canys hyfryd *yw*.

4 O blegid *f* yr Arglwydd a ddetholodd Jacob iddo ei hun, *ac* Iſrael yn *g* briodoreth iddo.

5 Canys mi a wn mai *h* mawr *yw* yr Arglwydd, a *i* bod ein Harglwydd ni goruwch yr holl ddduwiau.

6 *k* Yr Arglwydd a wnaeth yr hyn oll a fynnai yn y nefoedd, ac yn y ddaear, yn y môr, ac yn yr holl ddyfnderau.

7 *l* Yn peri yn codi tarth o eithafoedd y ddaear; *m* melltu a wnaeth efe ynghyd â'r gwlaw; y gwin ddwyn y gwynt *n* allan o'i dryſorau.

8 *o* Efe wnaeth y daniwodd *p* cyntaf anedig yr Aipht, yn ddyn ac yn anifail.

9 *p* Danfonodd arwyddion *q* rhyfeddodau i ganol di, yr *r* Aipht; ar Pharao, ac ar ei holl weiſion.

10 *s* Yr hwn a daniwodd genhedloedd lawer, ac a laddodd frenhinoedd cryfion;

11 Sehon brenin yr Amoriaid, ac Og brenin Bafan, a *t* holl frenhiniaethau Canaan:

12 *s* Ac a roddodd eu tir hwynt *yn* etifeddiaeth, yn etifeddiaeth i Iſrael ei bobl.

13 *t* Dy enw, O Arglwydd, *a barſ* yn dragywydd; dy goffadwriaeth, O Arglwydd, i genhedlaeth a chenhedlaeth.

14 *u* Canys yr Arglwydd a farna ei bobl, a bydd edifar gantho o ran ei weiſion.

15 *x* Delwau'r cenhedloedd *ydynt* arian ac aur, y gwaith dwylaw dyn.

16 Genau ſydd iddynt, ond ni lafarant; llygaid ſydd ganddynt, ond ni welant.

17 Y mae cluſtiau iddynt, ond ni chlywant; nid oes chwaith anadl yn eu genau.

18 *x* Y mae y rhai a'u gwnant ſel hwythau, a phob un a ymddiriedo ynddynt.

19 Tŷ Iſrael, bendithiwch yr Arglwydd: bendithiwch yr Arglwydd, *a* tŷ Aaron.

20 *b* Tŷ Leſi, bendithiwch yr Arglwydd: y rhai a ofnwch yr Arglwydd, bendithiwch yr Arglwydd.

21 Bendithier yr Arglwydd *c* o Sion, yr hwn ſydd yn trigo yn Jeruſalem. *d* Molwch yr Arglwydd.

g Sal. 106. 1. *b* 1 Cron. 16. 41. *c* Deut. 10. 17. *d* Dat. 19. 1.

Prydnhawnol Weddi.

SALM CXXXVI.

Moliannu Duw am barhad ei drugaredd.

¶ Llodforwch *a* yr Arglwydd; canys da *yw*: *b* o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

2 Clodforwch *c* Dduw y duwiau: *b* o blegid ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

3 Clodforwch *d* Arglwydd yr arglwydd: *b* o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

4 *e* Yr hwn yn unig ſydd yn gwneuthur rhyfeddodau: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

5 *f* Yr hwn a wnaeth y nefoedd mewn doethineb: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

6 *g* Yr hwn a eſtynodd y ddaear oddi ar y dyfroedd: o blegid ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

7 *b* Yr hwn a wnaeth oleuadau mawrion: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

8 *i* Yr haul, i lywodraethu y dydd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

9 Y lleuad a'r ſêr, i lywodraethu'r nos: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

10 *k* Yr hwn a darawodd yr Aipht yn eu cyntaf-anedig: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

11 *l* Ac a ddug Iſrael o'u mysg hwynt: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

12 *m* A llaw gref, ac â braich eſtynedig: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

13 *n* Yr hwn a rannodd y môr coch yn ddwy ran: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

14 *o* Ac a wnaeth i Iſrael fynd trwy ei ganol: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

15 *p* Ac a yſgydodd Pharao a'i lu yn y môr coch: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

16 *q* Ac a dywyſſodd ei bobl trwy'r anialwch: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

17 *r* Yr hwn a darawodd frenhinoedd mawrion: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

18 *s* Ac a laddodd frenhinoedd ardderchog: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

19 *t* Sehon brenin yr Amoriaid: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

20 *u* Ac Og brenin Bafan: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

21 *x* Ac a roddodd eu tir hwynt yn etifeddiaeth: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

22 *y* Yn etifeddiaeth i Iſrael ei was: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

23 Yr hwn yn ein *z* hiſel radd a'n cofiodd ni: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd:

24 *a* Ac a'n hachubodd ni oddi wrth ein gelynion: o herwydd ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

25 *b* Yr hwn ſydd yn rhoddi ymborth i bob cnawd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

26 Clodforwch Dduw'r nefoedd: canys ei drugaredd *ſydd* yn dragywydd.

e Sal. 104. 24. *f* Sal. 104. 24. Diar. 3. 19. Jer. 51. 15. Heb. 11. 10. *g* Gen. 1. 9. Sal. 24. 2. Jer. 10. 12. *b* Gen. 1. 14. *i* Gen. 1. 16. *k* Ecſ. 12. 29. *l* Ecſ. 13. 17. *m* Ecſ. 6. 6. *n* Ecſ. 14. 21, 22. *o* Sal. 78. 13. *p* Ecſ. 14. 28. *q* Ecſ. 15. 22. *r* Sal. 135. 10, 11. *s* Deut. 29. 7. *t* Num. 21. 23. *u* Num. 21. 33. *x* Jof. 12. 1, &c. Sal. 135. 12. *y* Ecſ. 4. 22. *z* Ecſ. 3. 8. Deut. 32. 6. Sal. 143. 7. *a* Luc 1. 74. *b* Sal. 104. 27. Mat. 6. 26.

SALM

SALM CXXXVII.

1 *Dianwadaluch yr Iuddewon mewn caethiwed.* 7 *Y proffwyda yn melldithio Edom a Babel.*

a Gen. 10. 10. b Sal. 42. 4.

WRTH afonydd a Babilon, yno yr eistoddasom, ac a *b* wylasom, pan

2 Ar yr helyg o'u mewn y crogasom

c Galar. 1. ein *c* telynau.

3 Canys yno y gofynnodd y rhai a'n

c Dat. 14. 2. d Sal. 79. 1.

c caethiwasent i ni gân; a'r rhai a'n *d* hanheithiasai, lawenydd, Cenwch i ni (*meddynt*) rai o ganiadau Sion.

e Amos 8. 3. f Ezec. 3. 26. g Neh. 2. 3.

4 Pa fodd y canwn ni gerdd yr Arglwydd mewn gwlad ddieithr?

5 Os anghofiaf di, Jerusalem, anghofied *e* fy neheulaw *gamu*.

6 Glyned *f* fy nhafod wrth *f* daflod fy ngenau, oni chofiaf di; oni chodaf Jerusalem goruwch *g* fy llawenydd pennaf.

h Sal. 37. 13. i Esa. 13. 1. Jer. 25. 12. k Jer. 50. 29.

7 Cofia, Arglwydd, *h* blant Edom yn nydd Jerusalem; y rhai a ddywedasant,

Dat. 18. 6. *l* Esa. 13. 16. * Heb. *graig.*

Dynoethwch, dynoethwch *hi*, hyd ei sylfaen.

8 O ferch Babilon, *i yr hon* a anrheithir; gwyn *a* fyd a dalo i tithau y gwnaethost i ni.

9 Gwyn *a* fyd a gymmero ac *l* a darro dy rai bach wrth y * meini.

SALM CXXXVIII.

1 *Moliannu Duw am ei wirioneddd.* 4 *Proffwydo am holl ddaiarn yr efengyl.* 7 *Ymddiried yn Nuw.*

¶ *Salm* Dafydd.

a Sal. 119. 46. b 81. 2, 3. c Cor. 11. 10. Ecf. 15. 1 Bren. 8. 29. Sal. 28. 2. Ioan 4. 24. c Esa. 24. 21. d Phil. 2. 10. e Sal. 72. 11. a 102. 15. f Sal. 45. 11. g Hof. 2. 15. h Esa. 57. 15. i Diar. 3. 34. k Sal 23. 3. l Sal. 3. 7. m Sal. 57. 2. Phil. 1. 6. n Job 10. 8.

CLodforaf di a'm holl galon, *a* yng ngwydd y * duwiau y canaf i ti.

2 Ymgrymmaf *b* tu a'th demel sanctaidd, a chlodforaf dy enw, am dy drugaredd a'th wirionedd: o blegid ti a fawrheaist *c* dy air uwchlaw dy enw oll.

3 *d* Y dydd y llefais, y'm gwrandewaist; ac a'm cadarnheaist *e* â nerth yn fy enaid.

4 *c* Holl frenhinoedd y ddaear a'th glodforant, O Arglwydd, pan glywant eiriau dy enau.

5 *f* Canant hefyd am ffyrdd yr Arglwydd: *g* canys mawr *yw* gogoniant yr Arglwydd.

6 *h* Er *bod* yr Arglwydd yn uchel, etto efe a edrych ar yr isel: ond y *i* bulch a edwyn efe o hirbell.

7 *k* Pe rhodiwn ynghanol cyfyngder, ti a'm bywhâi: *l* estynit dy law yn erbyn digofaint fy ngelynion, a'th ddeheulaw a'm hachubai.

8 *m* Yr Arglwydd a gyflawna â mi: dy drugaredd, Arglwydd, *fydd* yn dragywydd: nac esgeuluſa waith dy ddwylaw.

Korahiaid Weddi.

SALM CXXXIX.

1 *Moliannu Duw am ei reglumaethu.* 19 *Gweddïer annuwiol:* 23 *Gweddïo am burdeb.*

¶ I'r Pencerdd, Salm Dafydd.

a Sal. 17. 3. Jer. 12. 3. b 2 Bren. 19. 27. Ioan 2. 24. c Job 31. 4. d Heb. 4. 13. e 1 Sam. 23. 26. f Job 42. 8. g Job 42. 3. Sal. 40. 5. 2 131. 1. h Diar. 15. 3. Jer. 23. 24. i Amos 9. 2.

ARGLWYDD, *a* chwiliaſt, ac adnabuoſt fi.

2 *b* Ti a adwaenoſt fy eiſteddiad a'm cyfodiad: dyelli fy meddwl o hirbell.

3 *c* Amgylchynyni fy llwybr a'm gorweddfa; a hyſpys wyt *yn* fy holl ffyrdd.

4 Canys nid *oes* air ar fy nhafod, *ond* wele, Arglwydd, *d* ti a'i gwyddoſt oll.

5 *e* Amgylchynaiſt fi yn ol ac ym mlaen, *d* a goſodaiſt dy law arnaf.

6 *f* Dyma wybodaeth *rhy ryfedd* i mi: uchel yw, ni fedraf oddi wrthi.

7 *b* I ba le yr âf oddi wrth dy Ysbryd? *f* Joſh 42. ac i ba le y ffoaf o'th wyneb?

8 *g* Os dringaf i'r nefoedd, yno *yr wyt*

9 *Pe* cymmerwn adenydd y wawr, *l a* *g* Sal. 24. *phe* trigwn yn eithafoedd y môr:

10 Yno hefyd y'm tywyſai dy law, ac *m* Job y'm daliai dy ddeheulaw. 26. 6.

11 Pe dywedwn, Diau y tywyllwch a'm cuddia; yna y byddai y nos yn oleuni o'm hamgylch.

12 *m* Ni thywylla y tywyllwch rhagot *n* Job 19. ti; ond y nos a oleua fel dydd: un ffunud *yw* tywyllwch a goleuni *i* ti. 27.

13 Canys ti a feddiennaiſt *n* fy arennau: o tonio fi ynghroth fy mam. Job 10.

14 Clodforaf dydi; *p* canys ofnadwy a rhyfedd, y'm gwnaed: rhyfedd *yw* dy weithredoedd; *q* a'm benaid a *wyr hynny* yn dda.

15 *q* Ni chuddiwyd fy *ſylwedd* oddi wrthyt, pan y'm gwnaethpwyd yn ddirgel, *ac* y'm cywreiniwyd yn ifelder y *r* ddaear.

16 Dy lygaid a welſant fy *s* ſylwedd ddiffygiol: ac yn dy lyfr di yr ysgrifenwyd fy aelodau oll, y dydd y llunid hwynt, a pan nad *oedd* yr un o honynt.

17 Am hynny mor *t* werthfawr yw dy feddyliau gennyf, O Dduw! mor fawr yw eu ſwm hwynt!

18 *Pe* cyfrifwn hwynt, amlach ydynt nâ'r tywod: pan ddeffrowyf, *y* gyd â thi ye ydwyf *o* yn waſtad.

19 Yn ddiau, O Dduw, ti a leddi yr *u* annuwiol: am hynny y gwyr *a* gwaedlyd, ciliwch oddi wrthyf:

20 Y rhai a ddywedant yſgelerder yn *b* dy erbyn; dy elynion a gymmerant *c* dy *enw* yn ofer.

21 *d* Onid cas gennyf, O Arglwydd, dy gaſeion di? onid ffiaidd gennyf y rhai a gyfodant i'th erbyn?

22 *e* Chas cyflawn y caſeais hwynt; cyfrifais hwynt i mi yn elynion.

23 *e* Chwilia fi, O Dduw, a gwybydd fy nghalon, prawf fi, a gwybydd fy meddyliau.

24 *A f* gwel a *oes* ffordd * annuwiol gennyf; *g* a thywys fi yn y ffordd dragywyddol.

SALM CXL.

1 *Dafydd yn gweddïo am ei gadw rhag Saul:* 8 *ac yn diofyngi Duw:* 12 *yn ymgyſuro yn Nuw.*

¶ I'r Pencerdd, Salm Dafydd.

a 1 Sam. 22. 13. Heb. 1.

GWared fi, O Arglwydd, oddi wrth y dyn drwg: cadw fi rhag y gwr traws.

2 Y rhai ſydd yn bwriadu *b* drygioni yn eu calon: yn gaſafant ile unydd i ryfel.

3 *c* Golymmaſant eu cafodau fel tarph: *d* gwenwyn aſp *ſydd* dan eu gwefuſau. Sela.

4 Cadw fi, O Arglwydd, rhag dwylaw yr annuwiol; cadw fi rhag y gwyr traws: y rhai a *e* fwriadaſant fachellu fy nhraed.

5 Y *f* heilchion a guddiaſant fagl i mi, *ac* a eſtynaſant rwyd wrth dannau ar ymyl y llwybrau: goſodaſant hoccynnau ar fy medr. Sela.

6 Dywedais wrth yr Arglwydd, Fy Nuw *ydwyt* ti: clyw, O Arglwydd, lef fy ngweddiau.

7 Arglwydd Ddurw, *g* nerth fy iechyd wriaeth, gorchuddiaiſt fy mhen yn nydd brwydr.

8 *h* Na chaniattâ, Arglwydd, ddymuniad yr annuwiol: na lwydda ei ddrwg dfeddwl; * *rhag* eu balchio hwynt. Sela.

9 Y *i* pennaf o'r rhai a'm hamgylchynno, *k* blinder eu gwefuſau a'u gorchuddio.

10 *l* Syrthied marwor arnynt: *m* gaſbarier hwynt yn tân; *ac* mewn cenfoſydd, fel na chyfodant.

K k 3 11 Na

a Sal. 17. 3. b 2 Bren. 19. 27. Ioan 2. 24. c Job 31. 4. d Heb. 4. 13. e Job 42. 3. f Sal. 139. 5. g Sal. 24. 1. h Diar. 15. 3. Jer. 23. 24. i Amos 9. 2.

* Heb. *graig.*

nas ymddyry dwyfawl. Deut. 32. 27. *b* 2 Sam. 21. 7. a 22. 9. Mat. 9. 15. *k* Sal. 7. 14. Diar. 12. 13. *l* Gen. 19. 14. Sal. 11. 6. 9 109. 29. *m* Dat. 19. 20.

11 Na ſicrhaer dyn ſiaradus ar y ddaear: drwg a hela y gwr traws i'w ddiſtryw.
12 *n* Gwn y dadleu yr Arglwydd ddadl *o* truan, *ac* y barna eſe y tlodion.
13 *o* Y cyfiawn yn diolch a glodforant *p* dy enw di: y rhai uniawn a driwant *p* ger dy fron di.

SALM CXLI.

Gweddio am gymmeradwyo gweddi; am gyduybod bur, am ddiogelwch.

¶ Salm Dafydd.

ARGLWYDD, yr wyf yn gwaeddi arnat: *a* bryſia attaf; clyw fy llais, pan lefwyf arnat.
2 Cyfeirir fy ngweddi ger dy fron *b* fel arogl-darth, a *c* dyrchafiad fy nwylaw *fel* yr *d* offrwm prydnhawnol.
3 Goſod, Arglwydd, *e* gadwraeth o flaen fy ngenau: cadw ddrws fy ngwefusau.
4 *f* Na oftwng fy ngalon at *ddim* drwg, i fwriadu gweithredoedd drygioni gyd a gwyr *g* weithredant anwiredd: ac *g* na âd i mi fwytta o'u danteithion hwynt.
5 *h* Cured y cyfiawn fi * yn garedig, a cherydded fi: *i* ni thyr *eu* ◊ holew-pen *bwynt* fy mhen i; canys fy *k* ngweddi *l*-Ga'. 6.1 *fydd* etto yn eu drygau hwynt.
* *caredigrwydd*
6 Pan dafler eu *l* barnwyr i lawr mewn lleoedd carregog, *m* clywant fy ngeiriau; canys melus ydynt.
Diar. 9.8. 7 Y mae ein hefgyrn ar *n* waſgar ar
i Job 19.2 fin y bedd, megis un yn torri neu yn
◊ Sal. 23. hollti *coed* ar y ddaear.
5. 8 Eithr *o* arnat ti, O Arglwydd Dduw,
k Mat. 5. *y mae* fy llygaid: ynot ti y gobeithiais; *p* na
44. âd fy enaid yn ddiymgeledd.
l 1 Sam. 9 Cadw fi rhag *q* y fagl a oſodaſant i
31. 2. mi, a hoenynnau gweithredwyr anwiredd.
m 2 Sam. 10 *r* Cyd gwymped y rhai annuwiol yn
1. 17. eu rhwydau eu hun, *s* tra yr elwyf fi
n Mat. 9. heibio.
36 ◊ Sal. 123. 1, 2. *p* Galar. 3. 59, 61. *q* Job 5. 20.
Sal. 140. 5. *r* Sal. 7. 16. *s* 35. 8. Diar. 11. 8.

Pryduawnol Weddi.

SALM CXLII.

Gweddi yw gobaith y duwiol ymhob trallod.

¶ *a* Maſeil Dafydd; Gweddi *b* yn yr ogof.

a Sal. 57. tith. GWaeddais â'm *c* llef ar yr Arglwydd; â'm llef yr ymbiliais a'r
b 1 Sam. Arglwydd.
22. 1. 2 *d* Tywalltais fy myfyrdod o'i flaen
c Ecc. 14. ef; a mynegais fy nghyſtudd ger ei fron
15. ef.
a 24. 3. 3 Pan *e* ballodd fy yſpryd o'm mewn,
Heb. 5.6. tithau a adwaenit *fy* llwybr. *f* Yn y
d Sal. 102. ffordd y rhodiwn y cuddiaſant i mi fagl.
1. 4 *g* Edrychais ar y tu dehau, a deliais
Eſa. 26. fulw, ac *h* nid *oedd* neb a'm hadwaenai:
16. *i* pallodd nodded i mi; nid *oedd* neb yn
e 1 Sam. ymofyn am fy enaid.
21. 12. 5 Llefais arnat, O Arglwydd; *k* a
d 27. 1. dywedais, *k* Ti *yw* fy ngobaith, a'm
Sal. 1. 6. *l* rhan yn nhir y rhai byw.
a 31. 7. 6 Yſtyria wrth fy ngwaedd; canys
f Sal. 142. *m* truan iawn ydwyf: gwared fi oddi
5. wrth fy erlidwyr; *n* canys trech ydynt
g Sal. 69. na mi.
20. 7 Dwg fy enaid allan o garchar, fel y
h Sal. 88. molianwyf dy enw: o'm herwydd *o* y rhai cyfiawn a'm cylchynant; canys da fyddi wrthyf.
i 1 Cron.
20. 12. *k* Sal. 46. 1. *l* Sal. 119. 57. Galar. 3. 24.
m Sal. 116. 6. *n* Jer. 31. 11, 13. *o* Sal. 34. 2, 6.

SALM CXLIII.

Gweddio am ffydd Duw: ymgyſuro meum ffydd: 10 am gyfarwyddyd yr Yſpryd.

¶ Salm Dafydd.

a Sal. 31. 2. ARGLWYDD, clyw fy ngweddi, ewrando ar fy neiſyniadau: *a* erglyw fi
b Job 13. yn dy wironeddu, *ac* yn dy gyfiawnder.
4. 2 Ac *b* na ddos i farn â'th was: o
c Rhuſ. 3. herwydd *c* ni chyfiawnheir neb byw yn dy
20. olwg di.
Gal. 2.16.

3 *d* Canys y gelyn a erlidodd fy enaid: curodd fy einioes i lawr: gwnaeth i mi drigo mewn *e* tywyllwch, fel y rhai a fu feirw er ys talm.
4 Yna y *f* pallodd fy yſpryd o'm mewn: *ac* y ſynnoedd fy nghalon ynof.
5 *g* Cofiais y dyddiau gynt; myfyriais ar dy holl waith: *b ac* yng weithredoedd dy ddwylaw y myfyriaf.
6 *i* Lledais fy nwylaw attat: *k* fy enaid fel tir ſychedig *ſydd yn biraethu* am danat. Sela.
7 O Arglwydd, gwrando fi yn ebrwydd; pallodd fy yſpryd: na chuddia dy wyneb oddi wrthyf; *m* rhag fy mod yn gyffelyb i'r rhai a ddiſgynant i'r pwll.
8 Par i mi glywed dy drugarowgrwydd yn y bore; o herwydd ynot ti y gobeithiaf: o par i mi wybod y ffordd y rhodiwyf; o blegid *p* attat ti y dyrchafaf fy enaid.
9 Gwared fi oddi wrth fy ngelynion, O Arglwydd: *q* gyd â thi yr ymguddiaf.
10 *r* Dyſg i mi wneuthur dy ewyllys di; canys ti *yw* fy Nuw: *s* tywyſed dy Yſpryd daionus fi i *t* dir uniondeb.
11 *u* Bywha fi, O Arglwydd, er mwyn dy enw: dwg fy enaid allan o ing, er mwyn dy gyfiawnder.
12 Ac er dy drugaredd daroſtwng fy ngelynion, a dinyſtria holl gyſtuddwyr fy enaid: o blegid *x* dy was di *ydwyf* fi.

d 1 Sam. 22. 2, 19, 21.
e 1 Ioan 4.
f 1 Sam. 22. 1.
g Eſa. 59. 15, 16.
h 1 Sam. 17. 48.
k Sal. 111. 2.
l Sal. 28. 2.
m Sal. 88. 9.
n Sal. 63. 1.
o Eſa. 44. 3.
p Sal. 40. 1.
q Sal. 32. 7.
r Sal. 73. 26.
s Sal. 28. 1.
t Sal. 90. 14.
u Sal. 5. 8.
x Sal. 25. 1.

a 91. 1. *r* Sal. 25. 4. *s* Neh. 9. 10. *t* Eſa. 26. 10, 12. *u* Sal. 119. 40, 88. *x* Sal. 116. 16.

Boreuol Weddi.

SALM CXLIV.

Benditio Duw am ei drugaredd: 5, 11 gweddio am wared iddi: a llwyddiant.

¶ *Salm* Dafydd.

BEndigedig *fyddo* yr Arglwydd fy * nerth, *a* yr hwn ſydd yn dyſgu fy nwylaw i ymladd, *a'm* byſedd i *b* ryfela.
2 *c* Fy nhrugaredd, a'm hymddiffynfa; fy nhŵr, a'm gwaredydd; fy nharian *yw* *eſe*, ac yndo y gobeithiais; yr hwn ſydd yn daroſtwng fy mhobl danaf.
3 *d* Arglwydd beth *yw* dyn, pan gydnabyddit *e*? *neu* fab dyn, pan wnait gyfrif o hono?
4 *f* Dyn ſydd debyg i wageddi; *g* ei ddyddiau *ſydd* fel cyſgod yn myned heibio.
5 Arglwydd, *g* goſtwng dy nefoedd, a diſgyn: *b* cyffwrdd a'r mynyddoedd, a mygant.
6 *i* Saetha fellt, a gwaſgar hwynt: ergydia dy faethau, a † difa hwynt.
7 *k* Anfon dy ‡ law oddi uchod; achub a *l* gwared fi o ddyfroedd mawrion, o law *m* plant eſtron;
8 Y rhai y llafara eu genau *n* wageddi, ac *y mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalſter.
9 ¶ *o* Canaf i ti, O Dduw, ganiad newydd: ar y nabl *a'r* deg-tant y canaf i ti.
10 *p* *Yr hwn* ſydd yn rhoddi goruchafiaeth i frenhinoedd; yr hwn ſydd yn gwaredu Dafydd ei was oddi wrth y cleddyf niweidiol.
11 *q* Achub fi, a gwared fi o law meibion eſtron, y rhai y llafara eu genau wageddi, ac *y mae* eu deheulaw yn ddeheulaw ffalſter:
12 Fel *y byddo* ein *s* meibion fel planwydd yn tyfu yn eu hieuengtid: *a'n* merched fel congl-faen nadd, wrth gyffelybrwydd palas:
13 *Fel y byddo* ein celloedd yn llawn, yn trefnu pob rhyw luniaeth; *a'n* defaid yn dwyn miloedd a myrddiwn yn ein heolydd:
14 *A'n* hychen yn *u* gryfion i lafurio; heb na ruthro i mewn, na myned allan; na gwaedd yn ein heolydd.
15 *x* Gwyn *eu* byd y bobl *y mae* felly iddynt: gwyn *eu* byd y bobl *y mae* yr Arglwydd yn *y* Duw iddynt.

d 1 Sam. 22. 2, 19, 21.
e 1 Ioan 4.
f 1 Sam. 2. 1.
g Eſa. 59. 15, 16.
h 1 Sam. 17. 48.
k Sal. 111. 2.
l Sal. 28. 2.
m Sal. 88. 9.
n Sal. 63. 1.
o Eſa. 44. 3.
p Sal. 40. 1.
q Sal. 32. 7.
r Sal. 73. 26.
s Sal. 28. 1.
t Sal. 90. 14.
u Sal. 5. 8.
x Sal. 25. 1.

SALM

o Sal. 40. 3. *p* 2 Sam. 8. 6. *q* Adn. 7, 8. *r* Sal. 26. 10. *s* Sal. 128. 3. Eph. 2. 21. a 4. 12. *t* Deut. 4. *u* Deut. 7. 13. *x* Deut. 33. 20. *y* Sal. 146. 5.

Sal. cxli. *Adn.* 5.] *Drygau bwynt*; neu, yn eu *trallodau*. Y lawl a adgweirir ag olew ceryddu, taled y pwyth ag olew gweddi.

S A L M CXLV.

1 *Moliannu Duw, o herwydd ei enw,* 8 *ei ddaioni,* 11 *ei frenhiniaeth,* 14 *ei rasddarbodaeth.*

¶ *a Salm* Dafydd, o foliant.

a Sal. 100. titl. *b* Dat. 4. 8. *c* Sal. 96. 4. *d* Dat. 5. 9. Rhuf. 11. 33. *f* Eſa. 38. 9. *g* Eſa. 51. 5, *&c.* Dat. 19. 18. *b* Jer. 30. 28. *i* Dat. 19. 3. *k* Ecſ. 34. 6, 7. Sal. 80. 5. *l* Marc 5. 45. *m* Sal. 19. 1. *n* Iago 3. 9. *o* Luc 19. 12. Dat. 21. 23. *p* 2 Sam. 8. 1--9. Dat. 21. 5. *q* 1 Cor. 15. 25. 1 Tim. 1. 17. 2 Pedr 1. 11. *r* Sal. 146. 8. *s* Sal. 104. 27. *t* Sal. 136. 25. * *digoni cbwenychiad pob peth byw.* *u* Dat. 19. 11. † *daionus* Sal. 25. 8. *w* Ioan 4. 24. *y* 1 Ioan 5. 14. & Sal. 90. 14. *a* Sal. 65. 2. Eſa. 44. 3--7. Joel 2. 28. Luc 3. 6.

DYrchafaf di, fy Nuw, O Freſhin; *b* a bendithiaf dy enw byth ac yn dragywydd.

2 Beunydd y'th fendithiaf; a'th enw a folaf byth ac yn dragywydd.

3 *c* Mawr *yw* yr Arglwydd, a *d* chanmoladwy iawn; *e* a'i fawredd *ſydd* anchwiliadwy.

4 *f* Cenhedlaeth wrth genhedlaeth a fawl dy weithredoedd, ac a fynega dy gadernid.

5 Ardderchowgrwydd gogoniant dy fawredd, a'th *g* bethau rhyfedd, a'th draetha*f*.

6 Traethant hwy gadernid dy weithredoedd ofnadwy: mynegaf finnau *b* dy fawredd.

7 *i* Coffadwriaeth amlder dy ddaioni a draethant; a'th gyfiawnder a ddatcanant.

8 *k* Graſlawn a thrugarog *yw* yr Arglwydd; hwyrfrydig i ddig, a mawr *ei* drugaredd.

9 *l* Daionus *yw* yr Arglwydd i bawb: a'i drugaredd *ſydd* ar ei holl weithredoedd.

10 Dy holl *m* weithredoedd a'th glodforant, O Arglwydd; a'th ſaint a'th *n* fendithiant.

11 *o* Dywedant am ogoniant dy frenhiniaeth; a thraethant dy gadernid:

12 I beri i feibion dynion adnabod ei gadernid ef, a *p* gogoniant ardderchowgrwydd ei frenhiniaeth.

13 *q* Dy frenhiniaeth di *ſydd* frenhiniaeth dragywyddol: a'th lywodraeth *a bery* yn oes oeſoedd.

14 Yr Arglwydd ſydd yn cynnal y rhai oll a ſyrthiant, ac *r* ſydd yn codi pawb a ddarostyngwyd.

15 *s* Llygaid pob pgth a ddiſgwyliant wrthyt; ac yr ydwyt yn *t* rhoddi eu bwyd iddynt yn ei bryd.

16 Gan agoryd dy law, a * diwallu pob peth byw *a'th* ewyllys da.

17 Cyfiawn *yw* yr Arglwydd *u* yn ei holl ffyrdd, a † ſanctaidd yn ei holl weithredoedd.

18 Agos *yw* yr Arglwydd at y rhai oll a alwant arno, at y rhai oll a alwant arno *w* mewn gwirionedd.

19 *y* Efe a wna ewyllys y rhai a'i hofnant: gwrendy hefyd eu llefain, ac a'u hachub hwynt.

20 Yr Arglwydd ſydd yn cadw pawb a'i *x* carant ef; ond yr holl rai annuwiol a ddifetha efe.

21 Traetha *fy* ngenau foliant yr Arglwydd: a bendithied *a* pob cnawd ei enw ſanctaidd ef byth ac yn dragywydd.

S A L M CXLVI.

1 *Addunedu moliant gwaſtadol i Dduw,* 3 *Na fyderer ar ddyn,* 5 *ond ar ainu Duw,* &c.

a Sal 103 1. *b* Sal. 104. 33. *c* Sal. 118. 8. *d* Eſa. 2. 22. Exeg. 12. 7. *e* Gen. 3. 19. *f* 1 Cor. 2. 6. *g* Sal. 144. 15. Jer. 17. 7. *b* Gen. 1. 1. Dat. 14. 7. *i* Sal. 89. 33. *k* Sal. 103. 6. Eſa. 9. 7 *l* Sal. 68. 11. Eſa. 49. 9. *m* Mat. 9. 30. Ioan 9. 7. *n* Sal. 145. 14. Luc 13. 13. *o* Deut. 10. 18. *p* Sal. 68. 4. *q* Job 18. 6. *r* Sal. 10. 16. Dat. 19. 16.

MOlwch yr Arglwydd: canys *a* da *yw* canu i'n Duw ni; o herwydd hyfryd *yw*, *&c.* *b* gweddus yw mawl.

2 Yr Arglwydd ſydd yn adeiladu *c* Jerufalem: efe a gaſgl *d* waſgaredigion Iſrael.

3 *d* Efe ſydd yn iachau y *e* rhai briwedig o galon, ac yn *f* rhwymo eu doluriau.

4 *g* Y mae efe yn rhifo rhifedi'r ſêr: geilw hwynt oll wrth *eu* henwau.

5 Mawr *yw* ein Harglwydd, a mawr ei nerth: anfeidrol *yw* ei *b* ddyall.

6 *i* Yr Arglwydd ſydd yn dyrchafu y rhai llariaidd; *k* gan oſtwng y rhai annuwiol hyd lawr.

7 *l* Cyd-genwch i'r Arglwydd mewn diolchgarwch: cenwch i'n Duw a'r delyn;

8 *m* Yr hwn ſydd yn toi'r nefoedd a chymmylau, yn paratoi *n* gwlaw i'r ddaear, gan beri i'r gwellt dyfu ar y mynyddoedd.

9 *o* Efe ſydd yn rhoddi i'r anifail ei borthiant, *ac p* i gywion y gigfran, pan lefant.

10 *q* Nid oes hyfrydwch ganddo yn nerth march: *ac* nid ymhoffa efe yn eiriau gwr.

11 *r* Yr Arglwydd ſydd hoff ganddo y rhai a'i hofnant ef; *ſef* y rhai a ddiſgwyliant wrth ei drugaredd ef.

12 Jeruſalem, mola di yr Arglwydd: Sion, molianna dy Dduw.

13 O herwydd efe a gadarnhaodd farrau dy byrth: efe a fendithiodd *s* dy blant o'th fewn.

14 Yr hwn ſydd yn gwneuthur dy fro *t* yn heddychol, *ac* a'th ddiwalla di â braſder gwenith.

15 *u* Yr hwn ſydd yn anfon ei orchymyn yn *ar* y ddaear: *a'i* air a red yn dra buan.

16 *w* Yr hwn ſydd yn rhoddi eira fel q gwlan; *ac* a danna yew fel lludw.

17 Yr hwn ſydd yn *y* bwrw ei *z* ſel fel tammeidiau: pwy a erys gan ei oerni ef?

18 & Efe a enfyn ei air, ac a'u tawdd: hwyntt a'i wynt y chwyth efe, a'r dyfroedd a lifant.

19 Y mae efe yn mynegi ei *a* eiriau i Jacob, *b* ei ddeddfau a'i farnedigaethau i Iſrael.

20 *c* Ni wnaeth efe felly ag un genedl: ac nid adnabuant ei farnedigaethau ef. * Molwch yr Arglwydd.

12. *t* Sal. 131. 15. *u* 2 Bren. 20. 5--8. Sal. 107. 10. *w* Job 37. 6. *y* Diar. 27. 4. & Job 37. 10. Adn. 15. *a* Deut. 10. 4. Sal. 76. 1. *b* Mal. 4. 4. *c* Rhuf. 3. 1, 2.

S A L M CXLVII.

1 *Annog y creaduriaid nefol,* 7 *daearol, a rhelynmol i foli Duw.*

MOlwch yr Arglwydd. Molwch yr Arglwydd o'r *a* nefoedd: molwch ef yn yr uchelderau.

2 Molwch ef, ei holl angylion: molwch ef, ei holl luoedd.

3 Molwch ef, *b* haul a lleuad: molwch ef, yr holl *c* ſer goleuni.

* *Halelwia.* *a* Sal. 103. 20. Dat 5. 13

4 Molwch

Sal. 19. 1. *c* Dat. 2. 1.

4 Molwch ef, *d* yr hoff y neſoedd: *e* a'r dyrroedd y rhai *ydych* oddi ar y neſoedd.
5 Molant enw yr Arglwydd: o herwydd *f* efe a orchymynnodd, a hwy a grewyd.
6 A gwnaeth iddynt *g* barhau byth yn dragywydd: goſodedd ddoeth, ac ni a trofeddir hi.
7 Molwch yr Arglwydd o'r ddaear, y *h* deifiaid, a'r holl dyndraws:
8 Tân, a chenllysg, i eira, a tharth; *k* gwynt yſtormus, yn gwneuthur ei *l* air ef:
9 *m* Y mynyddoedd, a'r bryniau oll; y coed ffrwythlawn, a'r holl gedrwydd:
10 *n* Y bwyſtfilod, a phob anifail; yr ymluſniaid, ac adar aſgellog:
11 Brenhinoedd y ddaear, a'r holl bobloedd; tywyſogion, a holl farnwyr y byd:
12 Gwŷr ieuainge, a gwyryfon hefyd; henafgwŷr, a llangcian.
13 Molant enw yr Arglwydd: o herwydd *o* ei enw ef yn unig ſydd ddyrchafadwy; ei ardderchowgrwydd ef *ſydd* uwch law daear a neſoedd.
14 Ac efe ſydd yn dyrchafu *p* corn ei bobl, *q* moliant ei holl ſaint: *ſ* meibion Iſrael, *r* pobl agos atto. Molwch yn Arglwydd.

o Salm. 8. 1. Eſa. 12. 4. *p* Sal. 75. 10. Luc 1. 69. *q* Sal. 149 9. *r* Eph. 1. 3.

SALM CXLIX.

1 *Annog i ſolianmu Duw, am ei gariad i'w bobl.*

a Sal. 33. 3. Dat. 19. 1—4. *b* Eſa. 54. 5. *c* Math. 21. 5.

MOlwch yr Arglwydd. Canwch i'r Arglwydd *a* ganiad newydd, a'i foliant ef ynghynnulleidfar ſaint.
2 Llawenhaed Iſrael yn *b* yr hwn a'i gwnaeth: gorfoledded meibion Sion yn *c* eu Brenin.

Salm cxlviii. *Adn.* 14.] *Moliant*, neu *gogoniant* y ſaint yw *Crift*, Eſa. a ddyrchafodd eu ben; canys yſtodd o'i gyflawnder ei hun. *Salm* cxi. 2. *Eſa.* lxxxii. 5. Yr afon o'i gorfoledfainge. *Dat.* xxii. 1. Syiwedd yr y dwfr o'r *graig*; a'r ſaint a yfant o hono ef, ſef yngyllurant yn ei gyflawnder ef, 1 *Cor.* x. 4. neu gorfod pob gelyn. *Salm* lxxiv. 16, 17.

LLYFR Y DIARHEBION.

CYNHWYSIAD.

Y *mae'r Gair* DIARHEB *yn arwyddocau ymadrodd, thagorol*; *o'r gwreiddyn* Di, ar, *ac* eb; h y. *divorth-ddadl. Arfer ydoedd yn myſg y tadeu oedd* [*gyrfi ennu Diarhebion ar ſynegbyſ, neu galofnau, an ſin y ſtadel, yn addyſg i'r ffordd ion.* Salomon *oedd y pennaf a draethodd Ddiarhebion yn* Iſrael; *ac o'r ſyſtrum hwnnyn yr oedd*, ni a gawn *ſuccor eu bod yn baeddu rhan o'r gannoniaeth a rydd yr Apoſtol i'r boll Ysſtyriaeth ſanctaidd.* 2 Tim. iii. 16.

PENNOD I.

Cylch 1000. 1 *Diben. diarhebion.* 7 *Cyngor i ofni Duw, a threulio ei air.*

a 1 Bren. 4. 32. *b* Deut. 4. 5, 6. *c* Ecc. 7. 4. *d* Mal. 2. 6. *e* 1 Cor. 10. 2. *f* 2 Tim. 3. 15. *g* Pen. 9. 9. *h* Neh. 8. 14. *i* Sal. 111. 10. *k* 1 Sam. 2. 25. *l* 1 Pedr. 3. 4. *m* Gen. 39. 7—10. Eph. 5. 11. *n* Rhuf. 16 18. *o* Jer. 5. 26.

DIARHEBION *a* Salomon fab Dafydd, brenhin Iſrael;
2 I wybod *b* doethineb ac addyſg, i ddyall geiriau ſynwyr;
3 I gymmeryd athrawiaeth *c* dyall, cyfiawnder, a barn, ac *d* uniondeb;
4 I roi *e* callineb i'r anghall, ac i'r *f* bachgen wybodaeth a ſynwyr.
5 Y doeth a wrendy, *g* ac a chwanega addyſg; a'r deallgar a ddaw i gyngborion pwyllog:
6 I ddyall diarheb, a'i deongl; geiriau'r doethion, a'u *h* dammegion.
7 ¶ *i* Ofn yr Arglwydd *yw* dechreuad gwybodaeth: *and* ffyliaid a ddiyſtyrant ddoethineb ac addyſg.
8 Fy mab, gwrando addyſg dy dad, ac nac ymwad â chyfraith dy fam:
9 Canys cynnydd gras *a ſyddant* hwy i'th ben, a'th chadwynau am dy wddf di.
10 ¶ Fy mab, os pechaduriaid a'th *m* ddenant, na chytuna.
11 Os *n* dywedant, Tyred gyd â ni, *o* cynllwynwn am waed, ymguddiwn yn erbyn y gwirion yn ddiachos;

3 *d* Molant ei enw ef ar y dawns: canant iddo ar dympan a thelyn.
4 O herwydd *e* hoffodd yr Arglwydd ei bobl: efe *f* a brydfertha y rhai llednais â iechydwriaeth.
5 Gorfoledded y ſaint mewn gogoniant: a chanant ar eu gwelyau.
6 *g* Bydded ardderchog *foliant* Duw yn eu genau, a chleddyf *h* dau-finiog yn eu dwylaw;
7 I wneuthur dial ar y *i* cenhedloedd, a choſpau ar y bobloedd;
8 I rwymo eu *k* brenhinoedd â chadwynau, a'u pendefigion â gefynnau heiyrn;
9 I wneuthur arnynt y *l* farn yſgrifenedig: *m* yr ardderchowgrwydd hwn ſydd i'w holl ſaint ef. Molwch yr Arglwydd.

d Sal. 81. 2. *e* Sal. 35. 27. *f* Sal. 132. 16. Eſa. 60. 7. *g* Dat. 18. 20. *h* Eph. 6. 17. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16. *i* Jer. 50. 20. *k* Dat. 19. 20.

18. *l* Num. 23. 23. a 24. 17. *m* Dat. 17. 14.

SALM CL.

1 *Annog i ſoliannu Duw, 3 â phob offer cerdd.*

MOlwch yr Arglwydd. Molwch Dduw *a* yn ei gyſſegr: molwch ef yn *b* ffurfafen ei nerth.
2 Molwch ef am ei *c* gaderoid: molwch ef yn ol amlder ei *d* fawredd.
3 Molwch ef â llais udgorn: molwch ef â nabl ac â thelyn.
4 Molwch ef â thympan ac â * dawns: molwch ef a thannau ac âg organ.
5 Molwch ef â cymbalau ſoniarus: molwch ef a ſymbalau llafar.
6 Rob perchen anadl, a molianned yr Arglwydd. *f* Molwch yr Arglwydd.

a Ieſ. 19. 30. Sal. 28. 2. Heb. 9. 12. *b* Sal. 19. 1. *c* Sal. 148. 6. *d* Luc 1. 46. Act. 2. 11. Deut. 12.

17. * Neu, *phibell*. *e* Sal. 67. 3. a 113. 3. Heb. 13. 15. *f* Eph. 5. 19.

Pen. i. *Adn.* 18.] *Am eu gwaed eu hun.* Gwelwn yn ſyſtrywydd y drysionus! yn ymboeni i helaeth a cheda ymaith ſel adar: a thrwy ddrygu erraill yn tynnu dialedd arno ei hun a'i eppil. *Pen.* v. 22. *Sal.* 10 23. Gad Crift yn eſgoeth, a chaſtell y Criſtion dros byth. *Saſ.* lvii. 1. *Mat.* xiii. 44.

f Joel 2. 28. hoff gennych watwar? ac y casha fyfhaid wybodaeth?

Luc 11. 13. 23 Dychwelwch wrth fy ngherydd: *g* wele mi a dywalltaf fy Yſpryd i chwi, *g* Eſa. 65. fy ngeiriau a hyſpyſaf i chwi.

12. 24 ¶ *r* Yn gymmaint ag i mi *eich* gwa- Jer. 7. 13. hodd, ac i chwithau wrthod; i mi eilyn Dat. 3. 20. fy llaw, a neb heb ymwried;

h Sal. 107. 11. 25 Ond o diyſtyriſoch fy holl gyngor i, ac ni fynnech ddim o'm cerydd:

Zec. 7. 11. Luc 7. 30. 26 *i* Minnau heſyd a chwarddaf yn eich dialedd chwi; mi a wawdiaf pan ſyrthio arnoch yr hyn yr ydych yn ei

i Sal. 2. 4. ofni;

Mat. 7. 2. 27 *k* Pan ddel arnoch yr hyn yr ydych

k Pen. 10. 24. yn ei ofni megis diſtryw, ac y del eich *l* dialedd arnoch megis corwynt; a dyfod

Luc 21. 26. arnoch watgfa a chaledi:

Dat. 6. 15. 28 *m* Yna y gelwant arnaf, ond ni wrandawaf; yn forau y'm ceiſiant, ond

l Dat. 19. ni'm cânt:

18. 29 Canys *n* cas ſu ganddynt wybod-

m Job 27. 9. aeth, ac *o* ofn yr Arglwydd ni ddewiſ-

Eſa. 1. 15. Jer. 11. aſant;

30 *p* Ni chymmerent ddim o'm cyng-or; dirmygaſant fy holl gerydd.

n Job 21. 14. 31 Am hynny hwy a gant ſwytta *q* ffrwyth eu ffordd eu hunain, a'u *r* llen-wi a'u cynghorion eu hunain.

o Sal. 119. 173. Luc 10. 42. 32 Canys *s* efmwythdra y rhai anghall a'u lladd; a llwyddiant y rhai ffôl a'u dſtetha.

33 Er hynny y ſawl *t* a wrandawo arnaf

p Sal. 81. 11. fi, a gaiff aros yn ddiogel, ac a gaiff *u* lonyddwch oddi wrth ofn drwg.

Adn. 25.

q Job 4. 8. Eſa. 3. 11. Jer. 6. 19. *r* Pen. 14. 14. *s* Amos 6. 1. *t* Sal. 25. 12, 13. *u* Sal. 112. 7, 8.

PEN. II.

Doethineb yn addaw datcuoldeb rhag ſyniant, 10. a'u diogelu rhag ffordd yr annuwiol.

a Sal. 119. 11. FY mab, os derbyni di fy ngeiriau, ac os *a* cuddi fy ngorchymynion gyd a thi;

Pen. 4. 21. 2 Fel y parech i'th gluſt wrando ar ddoethineb, ac y *b* gorwyddech dy galon

b Rhuſ. 12. 11. at ddyall;

3 Ie, os *c* gwaeddi ar ol *a*wybodaeth,

c Iago 1. 5. os cyfodi dy lef am ddyall;

4 Os ceiſi hi fel arian, *d* os chwili am

d Mat. 6. 33. danifel *am* dryſorau cuddiedig;

5 Yna y cei ddyall ofn yr Arglwydd,

e Mat. 11. 25. *e* ac y cei wybodaeth o Ddûw.

6 Canys yr *f* Arglwydd ſydd yn rhoi

f 1 Bren. 3. 9, 12. doethineb: allan o'i enau *e*i *y mae* gwy-

Iago 1. 5. bodaeth a dyall *yn dyfod.*

7 *g* I mae ganddo yn *h*adw i'r rhai

g Iaco. 5. uniawn *â'r* ddoethineb: *b*. tarian *yw e'e*

27. i'r fawl a rodiant yn uniawn.

h Sal. 84. 11. 8 Y mae efe yn cadw i llwybrau barn, ac yn cadw ffordd *i* ei ſaint.

i Mat. 7. 13. 9 Yna y cei di ddyall cyfiawnder, a barn, ac uniondeb, *k* a phob llwybr daionus.

k 1 Sam. 2. 9. Sal. 121. 5, 8. 10 ¶ Pan ddelo doethineb i mewn i'th galon, a phan fydeo *m* hyfryd gan dy enaid wybodaeth;

l Jer. 6. 16. 11 Yna cyngor a'th gynnal, *n* ſynwyr a'th geidw:

m Job 23. 12. 12 I'th achub di oddi wrth y ffordd *n* ddrwg, ac oddi wrth y dyn a lafaro drawſedd;

Sal. 19. 10. 13 Y rhai a ymadawant â llwybrau uniondeb, i rodio mewn ffyrdd o tywyllwch;

n 2 Theſſ. 2. 3. 14 Y rhai a *o* ymlawenychant i wneu-

o Ioan 3. 19. thur drwg, *ac* a ymddigrifant yn anwir-

k Pen. 10. 23. edd y drygionus;

15 Y rhai ſydd a'u ffyrdd yn *p* geim-

Jer. 11. 15. ion, *r* ac yn gildyn yn eu llwybrau:

16 I'th wared oddi wrth y fenyw

p Pen. 5. 10. *s* eſtronaidd, oddi wrth y ddieithr *t* wen-

Preg. 7. 26. hieithus ei geiriau;

Sal 125. 5. 17 *u* Yr hon a ymedy â llywodraeth wr ei hieuenctid, ac *a* olwng dros gof gy-

r Pen. 3. 32. fammod ei Duw.

18 Canys y mae ei thŷ yn *x* gwyro at

s Pen. 5. 10. angau, a'i llwybrau at y meirw.

Preg. 7. 26. Dat. 17. 3. *t* Pen. 5. 3. *u* Mal. 2. 14. *x* Rom. 7. 27. *z* Pedr 2. 18.

19 Pwy bynnag a elo i mewn atti hi, *y* ni ddychwelant, ac nid ymafaelant yn

y 1 Tim. 4. 8. llwybrau'r bywyd.

20 Fel y rhodiech di *z* ar hyd ffordd *gwyr* dâ, a chadw llwybrau'r cyfiawn.

z Mat. 11. 29, 30. *a* Gen. 2. 9. 21 *a* Canys y gwyr cyfiawn a breſwyl-iant y ddaear, a'r rhai perffaith a gant aros yndi.

22 *b* Ond yr annuwiolion a dorrir oddi ar y ddaear, a'r troſeddwyr a ddiwreiddir allan ohoni.

a 1 Sam. 3. 1. *b* Sal. 119. 155. *c* Deut. 6. 8. Sal. 25. 12. *d* Jer. 17. 1. 2 Cor. 3. 3. *e* Sal. 111. 10. Pen. 8. 35. Luc 2. 52. Act. 2. 47. *f* Hab. 3. 17. *g* Jer. 9. 25. *h* 1 Cron. 28. 9. Jer. 10. 23. *i* Rhuſ. 12. 16. 1 Cor. 3. 18. *k* Job 1. 1. *l* Pen. 16. 6. *m* Job 21. 22. *n* 2 Cor. 1. 19. Mal. 3. 10. *o* Deut. 28. 8. *p* Job 5. 17. Heb. 12. 5. *q* Dat. 3. 19. *r* Deut. 8. 5. Heb. 12. 6. *s* Sal. 94. 22. *t* Job 28. 15. Dat. 2. 8. *u* Pen. 6. 11. Mat. 13. 44. Phil. 3. 7. *x* Sal. 34. 12. *z* Pedr 1. 10.

PEN. III.

Galwad i ufuddod, 5 ffydd, 11 ac amynedd, 13 Ein, 19 Gallu, 21 a chymmwyniaſau doethineb.

FY mab, na ollwng fy nghyfraith dros gof; ond *a* cadwed dy galon fy ngorchymynion:

2 Canys hîr-ddyddiau, a blynyddoedd bywyd, a *b* heddwch, a chwanegant hwy i ti.

3 Na âd i drugaredd a gwirioneddd yn-adael a thi: *c* cylymma hwy am dy wddf, *d* yſgrifenna hwy ar lech dy galon.

4 *e* Felly y cei di ras a dyall da gar-bron Duw a dyn.

5 ¶ *f* Gobeithia yn yr Arglwydd â'th holl galon; ac *g* nac ymddiried i'th ddyall dy hun.

6 Yn dy holl ffyrdd *b* cydnebydd ef, ac efe a hyſforddia dy lwybrau.

7 ¶ *i* Na fydd ddoeth yn dy olwg dy hun: *k* ofna yr Arglwydd, *l* a thyn ym-aith oddi wrth ddrygioni.

8 Hynny a fydd iechyd i'th gorph, *m* a mer i th eſgyrn.

9 ¶ *n* Anrhydedda yr Arglwydd â'th eyfoeth, ac â'r peth pennaf o'th holl ffrwyth:

10 *o* Felly y llenwir dy yſguboriau â digonoldeb, a'th win-wryfoedd a dorrant gan win newydd.

11 ¶ *p* Fy mab, na ddirmyga geryddon yr Arglwydd; ac na flina ar ei geſpeliga-gth ef;

12 Canys y neb *q* yddo Duw yn ei *r* garu, efe a'i ceryddu, *r* megis tad ei fab anwyl ganddo.

13 *s* Gwyn ei fyd y dyn a gaffo ddoeth-ineb, a'r dyn a ddygo ddyall allan.

14 *t* Canys gwell yw ei marſiandaeth hi na marſiandaeth o'r arian, a'i chynnyrch hi nag aur goeth.

15 Gwerthfawrocach *yw* hi *u* no gem-mau: a'r holl bethau dymunol *x* nid ydynt gyffelyb iddi.

16 *z* Hir-hoedl *ſydd* yn ei llaw ddehau hi; *a* yn ei llaw aſwy *y mae* y cyfoeth a gorphiant.

17 Ei ffyrdd hi *ſydd* ffyrdd *a* hyfryd-wch, a'i holl lwybrau hi *ydynt* heddwch.

18 *b* Pren bywyd *yw* hi i'r neb a ym-afio yndi: a gwyn ei fyd a ddalio ei afael yndi hi.

19 Yr Arglwydd trwy *b* ddoethineb a ſeiliodd y ddaear; trwy ddyall y *c* ſefyrha-odd efe'r nefoedd.

20 *d* Trwy ei wybodaeth ef yr holltir dyfnderau, ac y defrynna'r wybrennau wlith.

21 ¶ Fy mab, *e* na ollwng hwynt allan o'th olwg: cadw ddoethineb a phwyll.

22 Yna y byddant yn *f* fywyd i'th en-aid, ac *g* yn ras i'th wddf.

23 Yna y cei *b* rodio dy ffordd yn ddi-ofal, a'th droed i ni thramgwydda.

24 *k* Pan orweddych, nid ofni; ti a orweddi, *l* a'th gwſg fydd melus.

25 *m* Nac ofna rhag braw diſymmwth, na rhag dinyſtr yr annuwiol pan ddelo.

26 Canys yr Arglwydd a fydd *n* dy hyder di, ac a geidw dy *o* droed rhag ei ddal.

27 ¶ Na

a Deut. 8. 1. *b* Sal. 119. 165. *c* Deut. 6. 8. Sal. 25. 12. *d* Jer. 17. 1. 2 Cor. 3. 3. *e* Sal. 111. 10. Pen. 8. 35. Luc 2. 52. Act. 2. 47. *f* Hab. 3. 17. *g* Jer. 9. 25. *h* 1 Cron. 28. 9. Jer. 10. 23. *i* Rhuſ. 12. 16. 1 Cor. 3. 18. *k* Job 1. 1. *l* Pen. 16. 6. *m* Job 21. 22. *n* 2 Cor. 1. 19. Mal. 3. 10. *o* Deut. 28. 8. *p* Job 5. 17. Heb. 12. 5. *q* Dat. 3. 19. *r* Deut. 8. 5. Heb. 12. 6. *s* Sal. 94. 22. *t* Job 28. 15. Dat. 2. 8. *u* Pen. 6. 11. Mat. 13. 44. Phil. 3. 7. *x* Sal. 34. 12. *z* Pedr 1. 10.

g Gal. 6. 10. *q* 17 ¶ *p* Na attal ddaioni oddi wrth y rhai y *q* perthyn iddynt, pan fyddo ar dy law *ei* wneuthur.

r Iago 2. 15. *s* Jer. 18. 18. *t* Rhuf. 12. 15. *u* Sal. 37. 1. *x* Sal. 25. 14. *y* Zec. 5. 4. Mal. 2. 2. *z* Sal. 1. 3 *a* Sal. 4. 6 Iago 4 6. 1 Pedr 5. 5 *b* Luc 14. 10. *c* Eſter 7. 10.

18 Na ddywed wrth dy gymmydog, *r* Cerdda ymaith, a thyred amſer arall, ac y *s* rodi mi a roddaf; a chennyt *beth yn awr*.

29 *t* Na feddwl ddrwg yn erbyn dy gymmydog, ac yntau yn trigo yn ddiofal yn dy ymyl.

30 ¶ Nac *t* ymryſon â neb heb achos, os eſe ni wnaeth ddrwg i ti.

31 ¶ *u* Na chynnigenna wrth ŵr traws, ac na ddewis yr un o'i ffyrdd ef.

32 Canys ffiaidd gan yr Arglwydd y cyndyn: ond gyd a'r rhai uniawn *y mae* ei *x* gyfrinach ef.

33 ¶ *y* Melldith yr Arglwydd *ſydd* yn nhy yr annuwiol: ond eſe a *z* fendithia drigfa'r cyfiawn.

34 ¶ *a* Diau eſe a watwar y gwatwarus: ond ei ras a rydd eſe i'r goſtyngedig.

35 *b* Y doethion a etifeddant anrhydedd, ond gwarth *ſydd c* dyrchafad ffyliaid.

PEN. IV.

1 Salomon yn dyſgu plant, 3 yn dangos pa addyſg a gafodd gan ei rieni: 20 am wrando'r gair, 23 a chadw'r galon.

a 1 Sam. 2. 25. Sal. 34. 11. *b* 1 Tim. 4. 6. Tit. 1. 9. *c* 1 Cron. 29. 1. *d* 1 Cron. 28. 9. *e* Eph. 6. 4 Pen. 7. 2. Mat. 19. 17. *f* Pen. 3. 6. *g* 23. 23 *g* 1 Cor. 13. 2. 2 Theſ. 2. 10. *h* Mat. 13. 44. 1 Sam. 2. 30. *k* Dan. 1. 17. *l* Pen. 1. 9. *m* Eſa. 35. 8. Jer. 22. 21. *n* Sal. 90. 17. *o* Sal. 91. 11, 12. *q* 1 Theſ. 5. 21. *r* Heb. 2. 1. *s* Sal. 1. 1. *a* Pen. 1. 19, 15. *t* 1 Theſ. 5. 22. *u* Sal. 36. 4. *x* Sal. 14. 4. Jer. 22. 17. *y* 2 Sam. 23. 4. Job 22. 28. Sal. 37. 6. *z* Job 18. 5. Eſa. 59. 9. Jer. 23. 12. *a* Ioan 12. 35. *b* Iago 1. 21. *c* Pen. 3. 3. *d* Pen. 2. 1. Luc 2. 51. *a* 8. 15.

GWrandewch, *a* blant, addyſg tad, ac erglywch i ddyſgu dyall.

2 Canys yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi *b* addyſg dda: na wrthodwch fy nghyfraith.

3 Canys yr oeddwn yn fab i'm tad, yn dyner ac yn anwyl yng olwg fy mam.

4 *c d* Efe a'm dyſgai, ac a ddywedai wrthyf, Daued dy galon fy ngeiriau: *e* cadw fy ngorchymynion, a bydd fyw.

5 *f* Cais ddoethineb, cais ddyall: na âd dros gof, ac na wyra oddi wrth eiriau fy ngenau.

6 Nac ymâd â hi, a hi a'th geidw: *g* car hi, a hi a'th wared di.

7 *h* Pennaf peth *yw* doethineb: cais aill, a'th ſynnyddoedd i'r *n* creulon: cais ddoethineb; ac â'th holl gyfoeth cais ddyall.

8 *i* Dyrchafa di hi, a hithau a'th ddyrchafa di: hi a'th ddwg i *k* anrhydedd, os coſleidi hi.

9 *l* Hi a rydd ychwaneg o râs i'th ben: *m* ie, hi ✱ a rydd i ti goron gogoniant.

10 Gwrando, fy mab, a derbyn fy ngeiriau; a *n* lluyddoedd *m* dy fywyd a fyddant amlhâer.

11 Yr ydwyf yn dy ddyſgu yn ffordd doethineb; ac yn *n* dy dywys yn llwybrau uniondeb.

12 *o* Pan rodiech, dy gerddediad ni bydd cyfyng; a phan redech, *p* ni thrampwyddi.

13 *q* Ymafael mewn addyſg, *ac r* na ollwng *hi*: cadw hi; canys dy fywyd di *yw* hi.

14 ¶ Na ddos i lwybr yr annuwiolion, ac *s* na rodia ar hyd ffordd y drygionus.

15 *t* Gochel hi, na ddos ar hyd-ddi; cilia oddi wrthi hi, a dos heibio.

16 Canys *u* ni chysgant nes gwneuthur drwg; a'u cwſg a gollant, nes iddynt gwympo *rhyw ddyn*.

17 Canys *y* maent yn ✱ bwytta bara annuwioldeb, ac yn yfed gwin trais.

18 Ond llwybr y cyfiawn *ſydd* y fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwy fwy hyd ganol dydd.

19 *Eithr* ffordd y drygionus *ſydd* fel y ✱ tywyllwch: ni wyddant wrth ba beth y tramgwyddant.

20 ¶ Fy mab, *b* gwrando ar fy ngeiriau: gogwydda dy gluſt at fy ymadroddion.

21 *c* Na âd iddynt fyned ymaith o'th olwg: *d* cadw hwynt ynghanol dy galon.

22 Canys *e* bywyd *ydynt* i'r neb a'u *e* Ioan 6. caffont, ac *f* iechyd i'w holl gnawd. 63.

23 ¶ *g* Cadw dy galon yn dra diegeu- *f* Pen. 3. lus; canys allan o honi y mae *h* bywyd 8. yn dyfod. *g* Eſa. 29.

24 Bwrw oddi wrthyt *i* enau tacogaidd, 3. a gwefuſau trofaus ym mhell oddi *h* Mat. wrthyt. 15. 19.

25 *k* Edryched dy lygaid yn uniawn; Marc 7. *l* ac edryched dy amrantau yn uniawn 21, 22. o th flaen. Rhuf. 2.

26 Yſtyria lwybr dy draed: a *n* threfnir 29. dy holl ffyrdd yn uniawn. *i* Iago 3.

27 *o* Na thro ar y llaw ddehau nac ar 8, &c. y llaw aſwy; *p* ſymmud dy droed oddi *k* Heb. 11. wrth ddrygioni. 27.

a 12. 1. *o* Deut.

PEN. V.

1 Iles doethineb. 3 Ffyeler dêr puttiniadra.

15 Anneg i rinweddau da.

FY mab, gwrando ar fy noethineb, a goſtwng dy *a* gluſt at fy nyall: *a* Iago 1. 19.

2 Fel y gellych yſtyried pwyll, *b* a'th wefuſau gadw gwybodaeth. *b* Mal. 2. 7.

3 ¶ Canys *c* gwefuſau y dieithr a ddiferant *fel* y gil mel, a'i genau *ſydd d* lyſnach nag olew: *c* Pen. 2. 16. Rhuf. 17.

4 Ond ei diwedd hi a ſydd *e* chwerw fel wermod, yn llym fel cleddyf dauſiniog. *d* Sal. 55. 21. *e* Preg. 7. 27.

5 Ei thraed hi a ddiſgynant i *f* angau; a'i cherddediad a ſang uffern.

6 *g* Rhag i ti yſtyried ffordd bywyd, y *b* ſymmud ei chamrau hi, heb wybod i ti. *f* Dat. 17. 4.

7 Yr awr hon gan hynny, O blant, gwrandewch arnaf fi, ac nac ymadewch â geiriau fy ngenau. *g* Preg. 1. 17.

8 Cadw dy ffordd ym *i* mhell oddi wrthi hi, / ac na nesa at ddrws ei thŷ hi: *i* Sal. 34. 11.

9 Rhag i ti roddi *m* dy harddwch i eraill, a'th flynyddoedd i'r *n* creulon: *k* Pen. 4. 10 Rhag llenwi'r *o* eſtron a'th gyfoeth di, ac i'th lafur *ſod* yn *p* nhŷ'r dieithr, 15.

11 Ac o'r diwedd i ti ochain, wedi i'th *l* 1 Theſ. gnawd a'th gorph gurio, 5. 22.

12 A dywedyd, *r* Pa fodd y caſeais i *m* 1 Theſ. addyſg! *pa fodd* y dirmygodd fy nghalon 4. 4. geryddi! *n* Dat. 14. 9, 10.

13 Ac na wrandewais ar lais fy athrawon, ac na chlyngais fy nghluſt i'm dyſgawdwyr! *o* Ioan 10. 5.

14 Bum o fewn ychydig at bob drwg, *s* ynghanol y gynnulleidfa a'r cyrfa. *p* Pen. 6. 34, 35. *q* Job 20. 11. Dat. 2 20. *r* Sal. 73. 2.

15 ¶ Yf ddwfr o'th bydew *t* dy hun, a ffrydiau allan o'th ffynnon dy hun.

16 Tardded dy ffynhonnau allan, *a'th* ffrydian dwfr yn *yr u* heolydd.

17 Byddant yn *x* eiddot ti dy hun yn unig, ac nid yn eiddo dieithriaid gyd a thi.

18 Bydded dy ffynnon yn *y* fendigedig: ac ymlawenha gyd â ✱ gwraig dy ieuenctid.

19 *a Bydded ſel* ewig gariadus, ac fel iyrches hawddgar: *b* gad i'w bronnau hi dy lenwi bob amſer, ac ymddigrifa yn ei *c* chariad hi yn wastadol.

20 A pha ham, fy mab, yr ymddigrifi yn *y d* wraig ddieithr, ac y coſleidi fynwes yr hon nid *yw* eiddot ti?

21 Canys ffyrdd dyn *ſydd* yng olwg yr Arglwydd, *e* ac y mae efe yn dal ar ei holl lwybrau er.

22 ¶ *f* Ei anwiredd ei hun a ddeil yr annuwiol, ac efe a ddelir â rhaffau ei bechod ei hun.

23 *g* Efe fydd farw o eiſiau *h* addyſg; a rhag maint ei ffolineb yr a ar i gyfeiliern.

t Pen. 15. 3. Jer. 16. 17. Heb. 4. 13. *f* Sal. 9. 15. *g* Job 4. 21. *h* Heb. 12. 8. Hoſ. 4. 14. a 14. 9.

PEN. VI.

1 Yn erbyn mechniaeth, 6 ſeguryd, 12 a dibirwch. 16 Saith beth cas gan Dduw.

1 *Yn erbyn mechniaeth*, 6 *ſeguryd*, 12 *a dibirwch*. 16 *Saith beth cas gan Dduw.*

Pen. iv. *Adn.* 3.] *Anwyl.* Yr oedd i *Bathſeba* bedwar mab, 1 *Cron.* iii. 5. ond *Salomon* oedd yr *anwyſyd*! 2 *Sam.* vii. 12. a xii. 24. 1 *Bren.* i. 17, 30. Yn ol ei arfaeth y mae Duw yn gweithio.

a Pen. 17. 18. FY mab, os *a* mechniaiſt dros dy gymnydog, *ac os b* tarewaiſt dy law *yn*
b Pen. 11. *llaw y* dieithr,
15. 2 Ti a faglwyd â geiriau dy enau, ti a
c Sal. 132. 4. ddaliwyd â geiriau dy enau.
3 Gwna hyn yr awr hon, fy mab, a
d Job 12. 7. gwared dy hun, gan i ti ſyrthio i law dy gymmydog; cerdda, ac ymoſtwng iddo,
e Pen. 13. 25. ac ymbil a'th gymmydog.
Mat. 6. 25, &c. 4 *c* Na ddyro gwîg i'th lygaid, na hûn i'th amrantau.
f Gen. 41. 33. 5 Gwared dy hun fel yr iwrch o law'r *heliwr*, ac fel aderyn o law'r adarwr.
Pen. 30. 25. 6 ¶ Cerdda at y *d* morgrugyn, ydi ddiogyn; edrych ar ei ffyrdd er, a bydd *e* ddoeth:
2 Tim. 6. 10. 7 Nid oes ganddo neb i'w arwain, i'w lywodraethu, nac i'w feiſtroli;
g Pen. 24. 33. 8 *Ac er hynny y* mae efe yn *f* parottoi ei fwyd yr haf, *ac* yn caſglu ei luniaeth y cynhaeaf.
Eſa. 56. 10. 9 *g* Pa hyd, ddiogyn, y gorweddi? *b* pa
b Rhuf. 13. 11. bryd y cyfodi o'th gwîg?
10 Etto ychydig gyſgu, ychydig hepian,
i 2 Theſſ. 3. 10. ychydig blethu dwylaw i gyſgu.
11 Felly y daw *i* tlodi arnat fel ym-
k Pen. 10. 4. deithydd, a'th angen fel *k* gwr arfog.
Luc 11. 22. 12 ¶ *l* Dyn i'r fall, a gwr anwir, *m* a
l Mat. 25. 26. rodia a genau cyndyn.
13 *n* Efe a amneidia â'i lygaid, o efe a lafara â'i draed, *p* efe a ddyſg a'i fyſ-
m 1 Tim. 5. 13. edd.
n Job 15. 12. 14 *Y mae* pob rhyw gyndynrwydd yn ei
Sal. 35. 10. galon *q*, y mae yn *q* dychymmygu drygioni
15 Am hynny ei ddinyſtr a ddaw arno
o 2 Theſſ. 1. 8. yn ddiſymmwth: yn ddiſymmwth *r* y
drylliir ef, fel na byddo meddyginiaeth.
16 ¶ Y chwe' *pbeth* hyn lydd gas gan
p Eſa. 58. 9. yr Arglwydd: ie, ſaith *beth ſydd* ffiaidd
ganddo ef:
17 *s* Llygaid beilchion, tafod *t* celwyddog, a'r dwylaw a dywallant *u* waed gwir-
q Mica 2. 1. ion,
18 Y galon a ddychymmygo *x* feddyliau
r 2 Cron. 36. 6. drwg, y traed yn rhedeg yn fuan i ddryg-
Jer. 19. 15. ioni,
19 *x* Tyſt celwyddog yn dywedyd cel-
s Sal. 18. 27. wydd, a'r neb a gyfodo *a* gynaen rhwng
brodyr.
20 ¶ *b* Fy mab, cadw orchymyn dy dad,
a 101. 9. Pen. 16. 21. ac nac ymad â chyfraith dy fam.
c Rhwym hwynt ar dy galon yn
5. waſtadol; cwlyma hwynt am dy wddf.
22 Pan rodiech, *d* hi a'th gyfarwydda;
t Sal. 120. 3. pan orweddych, hi a'th wylia; pan ddeffroych, hi a gyd-ymddiddan a thi.
u Eſa. 1. 15. 23 Canys *e* canwyll *yw'r* gorchymyn; a goleuni *yw'r* gyfraith; *f* a ffordd i fyw-
x Pen. 15. 26. yd *yw* ceryddon addyſg:
24 I'th gadw rhag y *g* fenyw ddrwg, a
a 21. 4. Jer. 4. 14. rhag gweniaeth tafod y ddieithr.
25 *b* Na chwennych ei phryd hi yn dy
y Rhuf. 3. 15. galon; ac na âd iddi dy ddal a'i hamrantau.
x Zec. 5. 4. 26 *i* O blegid y fenyw butteinig *y daw dyn* i dammaid o fara; *k* a'r odineb wraig
a Sal. 15. 3. *a i* hela yr enaid gwerthfawr.
27 A ddichon gwr ddwyn tân yn ei
Rhuf. 13. 1 Cor. 3. 13. *m* fynwes, heb loſgi ei ddillad?
28 A ddichon gwr rodio ar hŷd mar-
3. wor, ac heb loſgi ei draed?
29 Felly, pwy bynnag a êl at wraig ei
b Eph. 6. 1. gymmydog; *y* neb a *n* gyffyrddo â hi, *o* ni bydd glân.
c Deut. 6. 8. 30 Ni ddirmyga *neb* leidr a ladrattao i
p ddiwallu ei enaid, pan fyddo arno
Pen. 3. 3. 31 Ond *os* delir ef, *q* efe a dal yn faith
d Pen. 3. 23, 24. ddyblyg; efe a rŷdd cymmaint oll ac a
a 4. 6. feddo yn ei dŷ.
e Sal. 19. 8. 32 *Ond* y neb a wnel *r* odineb â benyw, ſydd heb ddeall; y neb a'i gwnel a ddi-
f Jer. 21. 8. 33 *s* Archoll a gwarth a gaiff efe; a'i
g Pen. 2. 16. gywilydd ni ddileir.
Dat. 17. 2. *b* Mat. 5. 28. *i* Pen. 29. 3. Luc 15. 14.
k Dat. 17. 5. *l* Gen. 39. 14. *m* Gen. 16. 4, 5. *n* 1 Cor. 7. 1. 2 Cor. 8. 21. *o* Heb. 13. 3. *p* Gen. 34. 3.
q Eccl. 22. 4. *r* Pen. 7. 7. *s* Barn. 10. 19. 1 Bren. 11. 4. Sal. 51. 8. Pen. 5. 9.

34 Canys cynddaredd *yw t* eiddigedd gwr; am hyny nid erbyd efe yn nydd dial.
t Sal. 79. 5. Ezec. 38. 19.
35 Nid edrych ar ddim iawn; ac ni foddlonir ef, er rhoi rhoddion lawer.

P E N. VII.

1 *Cyngbori cyfeillachu â doethineb.* 10 *cyfrwyſdra puttain.* 22 *Yr ydyruydd llangcad mewſus.*

FY mab, *a* cadw fy ngeiriau, *b* a chuddia fy ngorchymynion gyd â thi.
a 2 Tim. 2. 22.
2 *c* Cadw fy ngorchymynion, a bydd fyw; a'm cyfraith fel *d* canwyll dy lygad.
b Pen. 2, 1. *c* Lef. 18. 5. *d* Pen. 4. 4. Eſa. 55. 3.
3 *e* Rhwym hwynt am dy fyſedd, yſgrifenna hwynt ar lech dy galon.
4 Dywed wrth ddoethineb, *Fy f* chwaer *wyt* ti; a galw ddyall yn gares:
e Deut. 6. 8. 11. *f* Pen. 7. 4.
5 *g* Fel y'th gadwont oddi wrth y wraig ddieithr, a rhag y fenyw a'r ymadrodd gwenhieithus.
g Pen. 2. 16. Eſa. 55. 7.
6 ¶ Canys, wrth ffeneſtr *fy* nhŷ, mi a edrychais trwy *fy* nellt;
d Deut. 32. 10.
7 Ac mi a welais ym myſg y *h* fyliaid, *ie*, mi a ganfu'n ym mhlith y * llangcedian ddyn ieuangc *i* heb ddyall ganddo,
e Deut. 6. 8. *h* Pen. 3. 3. * Heb. *meibion.* *i* 2 Tim. 2. 22.
8 Yn myned ar hyd yr heol ger llaw ei *k* chongl hi; ac *l* efe a âi ar hyd *y* ffordd i'w thŷ hi,
Pen. 7. 8. *k* Pen. 2. 18. *l* Pen. 4. 14. *m* Mat. 12. 49.
9 Yn y cyfnos gyd â'r hwyr, pan oedd hi yn nos *m* du ac yn dywyll:
g Pen. 2. 16.
10 Ac wele fenyw yn cyfarfod âg ef, a chanddi *n* ymddygiad puttain, ac a chalon o ddichelligar,
b Pen. 1. 4. *n* 14. 15.
11 (*p* Siaradus ac anufudd *yw* hi; *q* ei thraed nid arhoſant yn ei thŷ:
* Heb. *meibion.*
12 Weithiau yn y drws, weithiau yn yr heolydd, ac yn *r* cynllwyn ym mhob congl,)
i 2 Tim. 3. 6. *k* Pen. 4. 13. *l* 1 Theſſ. 5. 22.
13 *i* Hi a ymafaelodd ynddo, ac a'i *t* cuſanodd, ac âg wyneb *u* digywilydd hi a ddywedodd wrtho,
m Job 24. 15.
14 *Yr oedd* arnaf fi *x* aberthau hedd; heddyw y cyflawnais fy addunedau:
n Zec. 13. 4. *o* 2 Theſſ. 2. 9. *p* Judas 16.
15 Ac am hynny y daethum allan i gyfarfod â thi, i chwilio am dy wyneb: *y* a chefais afael arnat.
q 1 Tim. 5. 13. Tit. 2. 5.
16 *x* Mi a drwſnais *fy* ngwely â llenni, ac a cherſiadau a *a* llieiniau'r Aipht.
r Eph. 4. 14.
17 Mi a ſŵg-derthais fy ngwely â myrr, aloes, a ſynamon.
s Preg. 9. 6. *t* Pen. 27. 21.
18 Tyred, moes i ni ymlenwi o *b* garu hyd y bore; ymhyfrydwn â chariad.
u Eſa. 3. 9.
19 Canys nid *yw'r* gŵr gartref: *c* efe a aeth i ffordd bell.
x Dat. 2. 14.
20 Efe a gymmerth godaid o arian yn ei law; efe a ddaw adref ar y dydd *†* ammodol.
y Zec. 11. 6. † Heb. *dydd cyflawn.* Pen. 27. 1.
21 *d* Hi a'i troes ef â'i haml eiriau, *e* ac a gwenieithiodd ef â'i uſſilau.
a Eſa. 3. 9.
22 Efe a'i canlynodd hi ar frys, *f* fel yr ych yn myned i'r lladdfa, *g* neu fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w gôſpi;
b Num. 25. 1. *c* Luc 19. 7. *d* Pen. 5. 3. *e* Pen. 7. 21. *f* Act. 14. 13. *g* Pen. 22. 14. Job 37. 4. *h* Num. 25. 8. *i* Preg. 9. 12. *k* Pen. 5. 7. *l* Gen. 6. 12. Neh. 13. 3. Pen. 5. 8. *m* Neh. 13. 26. *n* Pen. 2. 18. a 5. 5. a 9. 18.
23 Hyd oni ddryllio'r *b* ſaeth ei afu ef; fel yr aderyn yn pryſuro i'r *i* fagl, heb wybod *ei bod* yn erbyn ei einioes ef.
x Dat. 2. 22.
24 ¶ Yn awr gan hynny, fy meibion, *k* gwrandewch arnaf fi, ac yſtyriwch ei-
a Eſa. 19. 9. *b* 2 Tim. 2. 6.
25 *l* Na thuedded dy galon at ei ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hyd ei llwybrau hi.
c Luc 19. 7.
26 Canys llawer a gwympodd hi yn archolledig; ie, *gwŷr m* grymmus lawer a laddodd hi.
† *Llwer newydd.*
27 *n* Ffordd i uffern *yw* ei thŷ hi, yn diſgyn i ſtafelloedd angau.
d Pen. 5. 5. *e* Sal. 12. 3.

P E N. VIII.

1 *Sŵydd ac addyſg doethineb.* 11 *E i rhagoriaeth, Ei henafiaeth, Ei awdurdod, a'i chyflawnder.* 32 *Braint y neb a'i caffo.*

a Pen. 1. 20.

ONID *yw a* doethineb yn gweiddi? a deall yn *b* llefain?
a 9. 3.
2 Yn mhen lleoedd uchel, *c* ger llaw'r ffordd, lle mae llwybrau lawer, y mae hi yn ſefyll,
b Eſa. 58. 1. *c* Pen. 7. 9. Ioan 1. 1.
3 Ger

3 Ger llaw'r pyrth yn mhen y dref, yn
d ymyl y dryfau, y mae hi'n *e* llefain:
4 A'rnoch chwi, *f* wŷr, yr wyf fi yn
galw; ac at feibion dynion y *mae* fy llais.
5 Na ynfydion, dyallwch wybodaeth;
g a chwi wyr angall, byddwch o galon
dduanus.
6 Gwrandewch: canys myfi a draethaf
h chwi *i* bethau arderchog; ac a agoraf
fy ngwefusau ar bethau i'r rhai on.
7 Canys fy ngenau a draetha wirion-
edd; a thaliedd gan fy ngwefusau ddrygi-
oni.
8 Holl *k* eiriau *fy* ngenau *ydynt* cyn-
awn; nid *oes* ynddynt na gwyrin na
l thrawsfedd.
9 *I mewn* hwy oll yn *i* amlwg i'r neb
m a ddyallo, ac yn uniawn i'r rhai a gafodd
wybodaeth.
10 *m* Derbyniwch fy addysg, ac nid
arian; a gwybodaeth o flaen aur ethol-
edig.
11 *n* Canys gwell *yw* doethineb na gem-
au: nid oes dim dymunol cyffelyb iddi.
12 Myfi o doethineb wyf yn trigo gyd
o a chwmpeb: yr ydwyf yn cael allan wy-
bodaeth *p* cyngor.
13 *q* Ofn yr Arglwydd *yw* casáu dryg-
ioni: balchder, ac uchder, a ffordd ddryg-
ionus, a'r genau trawsedd, sydd gas genyf fi.
14 Mi bia cyngor, *r* a gwir doethineb:
s deall *ydwyf* fi; mi bia nerth.
15 *t* Trwof fi y teyrnasa brenhinoedd,
ac y barna y pennaethiaid gyfiawnder.
16 Trwof fi y rheola *u* tywysogion a
phendefigion, *sef* holl farnwyr y ddaear.
17 Y sawl a'm *x* carant i, a gafaf ar-
nau; *y* a'r rhai a'm ceisiant yn foreu, a'm
cânt.
18 *z* Gyd â myfi y *mae* cyfoeth, ac an-
rhydedd, golud parhaus, a chyfiawnder.
19 *a* Gwell *yw* fy ffrwyth i nag aur, ie,
nag aur coeth; a'm cynhyrch *sydd well*
na'r arian detholedig.
20 Ar hyd ffordd cyfiawnder * yr ar-
weiniaf, ar hyd canol llwybrau barn.
21 *b* I beri i'r rhai a'm carant etifeddu
sylwedd: ac mi a lanwaf eu tryforau.
22 Yr Arglwydd a'm meddiannodd i
yn nechreuad ei ffordd, *c* cyn ei weithred-
oedd erioed.
23 Er tragwyddoldeb y'm *d* henneinwyd, er y dechrenad, cyn bod y ddaear.
24 Pryd nad *oedd* dyfnder y'm cenhedl-
wyd, cyn *bod* ffynhonnau yn llawn o
ddyfroedd.
25 *e* Cyn ysfidenu'r mynyddoedd, o
flaen y bryniau, y'm *f* eforwyd:
26 Cyn gwneuthur o hono ef y ddaear,
na'r maesydd; *g* nac uchder llwch y byd.
27 Pan barottodd efe'r nefoedd, *yr*
oeddwn i yno: pan osodod efe gylch ar
wyneb y dyfnder:
28 Pan gadarnhaodd efe'r cymylau
uwch ben: a phan nerthodd efe ffynhon-
nau'r dyfnder:
29 *h* Pan roddes efe i'r môr, ac i'r dyfroedd, na thorrent ei orchymyn
ef: pan osodod efe sylfeini'r ddaear:
30 *i* Yna yr oeddwn i gyd âg ef *megis*
medd. un wedi ei feithrin *gyd âg* ef: ac yr oeddwn yn *k* hyfrydwch *dydd* beunydd, yn
ymlawenhau ger ei fron ef bob amser.
31 *l* Ac yn llawenychu ynghyfannedd-
le ei ddaear ef; a'm hyfrydwch *oedd*
gyd â meibion dynion.
32 Yr awrŵn gan hynny, O feibion,
gwrandewch arnaf; canys gwyn eu byd
a gadwant fy ffyrdd i.
33 Gwrandewch addysg, a byddwch
ddoethion; *k* nac ymwrthodwch â hi.
34 Gwyn ei fyd y dyn a *l* wrandawo
arnaf, ac a wylio yn ddyfal beunydd wrth

fy nrysau, *m* gan warchod wrth byst fy
mhyrth.
35 Canys y neb a'm cafo i, a gaiff
fy yd, ac a *n* feuddanna ewyllys da gan
yr Arglwydd.
36 Ond y neb a becho yn fy erbyn, a
wna o gam â'i enaid ei hun: *p* fy holl
gaseion a garant angau.

P E N. IX.

1 *Addysg, ac athrawiaeth doethineb.* 13 *Gerfer ac ymwyfyged ynfydrwydd.*

DOcthineb a adeiladodd ei *a* thŷ, hi a
b naddodd ei * faith golofn.
2 *c* Hi a laddodd ei phasgedigion; hi a
gymmyfgodd ei gwîn, ac a huliodd ei
bwrdd.
3 *d* Hi a yrrodd ei *e* llaw-forwynion:
f y mae yn llefain oddi ar fannau uchel y
ddinas:
4 *g* Pwy bynnag *fydd* annichellgar, tro-
ed i mewn yma: *ac* wrth yr annoeth y
mae hi yn dywedyd,
5 *h* Deuwch, a bwyttewch o'm bara,
ac yfwch o'r gwîn a gymmyfgais.
6 *i* Ymadewch â'r rhai ffol, a byddwch
fyw; a cherddwch yn ffordd deall.
7 Yr hwn a geryddo *k* watwarwr, a gaiff
waradwydd iddo ei hun: a'r hwn a feio ar
y drygionus, a gaiff anaf.
8 *l* Na cherydda watwarwr, rhag iddo
dy gasáu: *m* cerydda'r doeth, ac efe a'th
gâr di.
9 Dyro *addyfg* i'r doeth, ac efe fydd
doethach: dyfg y cyfiawn, ac efe a
n chwanega ei ddyfgeldiaeth.
10 *o* Dechreuad doethineb *yw* ofn yr
Arglwydd: a gwybodaeth y Sanctaidd *yw*
deall.
11 Canys trwo' ñ yr *p* amlheir dy
ddyddiau, ac y 'chwanegir blynyddoedd dy
fenioes.
12 *q* Os doeth fyddi, doeth fyddi i ti dy
hun: ond *os* gwatwarwr fyddi, tydi dy hun
a'i dygi.
13 ¶ *r* Gwraig ffol *a fydd* faradus;
angall *yw* ac ni wyr ddim.
14 Canys hi a eistedd ar ddrŵs ei thŷ,
ar fainge, yn y lleoedd *s* uchel yn y ddinas.
15 I alw ar y neb a fyddo yn myned
heibio, y rhai fydd yn *t* cerdded eu ffyrdd
yn uniawn:
16 *u* Pwy bynnag *fydd* ehud, troied
yma: a phwy bynnag fydd dâlynwyr, a
dywed wrtho,
17 *x* Dyfroedd lladrad fydd felus, a
bara cudd fydd beraidd.
18 Ond ni wyr efe mai y meirw *yw yr*
rhai fydd yno: *a bod* ei gwahoddedigion
hi yn nyfoder affern.

g Adn. 3. Dat. 18. 7. *t* Pen. 3. 6. Mat. 24. 23. *u* Adn. 4. *x* Pen 3. 15. *a* 20. 17. *y* Pen. 2. 18. *a* 7. 27. *a* 22. 14. 1 Tim. 3. 6.

P E N. X.

O'r hennod hon hyd Pen. xxv. *cawn amryw addyfg ynghylch rhinweddau dâ, a'u gwrthwynebfeiau.*

DIarhebion Salomon. *a* Mab doeth a
wna dad llawen, a mab ffol a drifta
ei fam.
2 *b* Ni thycciá tryforau drygioni: *c* ond
cyfiawnder a wared rhag angau.
3 *d* Ni edy yr Arglwydd i enaid y
cyfiawn newynu: onc efe a chwâl ymaith
gyfoeth y drygionus.
4 Y neb a weithio â llaw dwyllodrus,
fydd tlawd: ond llaw y diwyd a gy-
foethoga.
5 Mab fynhwyrol *yw* yr hwn a gafel
amfer haf: *ond* mab gwaradwyddus *yw*
yr hwn a gwfg amfer cynhauaf.
6 *e* Bendithion *fydd* ar ben y cyfiawn:
ond f trawfedd a gau ar enau y drygio-
nus.
7 *g* Coffadwriaeth y cyfiawn *fydd* fen-
digedig: *b* ond enw y drygionus a bydra.

a Mat. 16. 18. *b* 1 Pedr 2. 5. * *gaml golofnau.* Gal. 2. 9. *c* Eſa. 25. 6. Mat. 22. 3, 4. *d* Rhuf. 10. 15. *e* 2 Cor. 5. 20. Dat. 14. 4. *f* Pen. 8. 2. *g* Mat. 11. 25. *b* Can. 5. 1. Eſa. 55. 1. Ioan 6. 55. *i* Sal. 119. 115. *k* Luc 16. 14. *l* Mat. 7. 6. *m* Sal. 141. 5. *n* Mat. 13. 12. *o* Job 28. 28. Sal. 111. 10. *p* Pen. 3. 2, 16. 10. 27. *q* Job 35. 6, 7. *r* Pen. 7. 11. 1 Tim. 1. 6, 7.

8 Y

Pen. viii. *Adn.* 24.] *t* *m cenhedlwyd*, Neu, y'm *ganed*, ſef Had y wraig a ſigai ſiol y tarph. Yr hyn
u oedd Duw yn arfaethu, a gyfnifir wedi ei gyflawni: *Eſa.* xlvi. 10. *act.* xv. 18.

i Adn.10. 3 Ioan 10.
k Eſa.33. 15, 16.
l Mat.27. 5.
m Pen.6. 13.
n Eſter 6. 13. Pen. 6. 15. Adn. 8.
o Sal. 37. 30.
p Adn.6.
q Iago 5. 20.
1 Pedr 4. 8.
r Pen.16. 23. Luc 4. 22.
s Pen.22. 15. a 26. 3.
t Eſa. 50. 4. Mat. 13. 52. Col.3.16.
u Pen.18. 7.
x Sal. 52. 7.
Pen. 18. 11.
y Pen. 6. 11.
30. 8. ∝ Rhuf. 8.28.
a Rhuf. 6. 23.
b Mat. 7. 13, 24.
c Sal. 15. 3.
a 55. 21.
d Preg. 5. 3. Iago 3. 2.
e Mat.12. 35.
f Eſa. 60. 17.
g Sal. 52. 4. Jer.17.9.
b 2 Cor. 16. 10.
i Eſa. 5. 13. Hoſ. 4. 6.
k 2 Bren. 5. 27.
l Pen. 14. 9. *m* Job 15. 21. Mat. 7. 25. Sal. 55. 23.
n Mat. 5. 6. *o* Sal. 37. 36. *p* Sal. 15. 5. *q* Heb. 5. 11, 12. *r* Job 22. 16. Sal. Preg. 7. 17. *s* Rhuf. 5. 2, 5. *t* Job 8. 13. *u* Sal. 125. 1. a 145. 20. *x* Sal. 37. 30. Preg. 10. 2. *y* Sal. 40. 8.

P E N. XI.

a Lef. 19. 36.
b Pen.15. 33. Dan. 4. 31.
c Luc 1. 52.
d Sal. 25. 21. Pen. 13. 6.
e Pen. 19. 5.

6 Cyfiawnder y cyfiawn a'u *b* gwared hwynt: *i* ond troſeddwyr a ddelir yn *eu i* drygioni.
7 Pan fyddo marw dyn drygionus, fe a ddarfu am *ei* obaith *ef*: a gobaith y traws a gyfrgollir.
8 Y cyfiawn a waredir o gyfyngder, a'r *k* drygionus a ddaw yn ei le ef.
9 Rhagrithiwr a'*i* enau a lygra ei gymydog: ond y cyfiawn a waredir *m* trwy wybodaeth.
10 Yr holl *n* ddinas a ymlawenhâ o herwydd llwyddiant y cyfiawn: a phan gyfrgoller y drygionus, *y bydd o* gorfoledd.
11 Trwy fendith y cyfiawn y *p* dyrchefir y ddinas: *q* ond trwy enau'r drygionus y dinyſtrir hi.
12. Y neb ſy' ddiſynwyr a ddiyſtyra ei gymmydog: *r* ond y ſynhwyrol a daw a ſôn.
13 Yr hwn a rodia yn *s* athrodwr, a ddatguddia gyfrinach: ond y ſiyddlon ei galon a gela'r peth.
14 *t* Lle ni *byddo* cyngor, y bobl a ſyrthiant: ond lle y byddo llawer o gynghorwyr, *y bydd* diogelwch.
15 *u* Blinder mawr a gaiff y neb a fachnio dros ddieithr-ddyn: ond y neb a gaſao fachniaeth, fydd diogel.
16 *x* Gwraig raſol a gaiff anrhydedd; a'*t y* gwyr cryfion a gant cyfoeth.
17 Gwr trugarog ſydd dda ∝ wrth ei enaid ei hun: ond *y* creulon a flina ei gnawd ei hun.
18 Y drygionus a wna waith *a* twyllodrus: ond *b* i'r neb a hauo cyfiawnder, *y bydd* gwobr ſicr.
19 *c* Fel *yr urwain* cyfiawnder i fywyd: *d* felly *d*'lyn drygioni *a dytyn* i angau.
20 Ffiaidd gan yr Arglwydd y neb ſydd gyndyn eu *e* calonnau: eithr hoff ganddo ef y rhai ſydd *f* berffaith yn eu ffyrdd.
21 *g* Er maint fyddo cymmorth y drygionus, ni bydd dienog: *b* ond had y cyfiawn a waredir.
22. *Fel* modrwy aur yn nhrwyn hwch, *yw i* benyw lân heb ſynwyr.
23 Deſyfiad y cyfiawn *ſydd* ar *k* ddaioni yn unig: *ond* gobaith y drygion *ſydd i* ddigter.
24 *m* Rhyw un a waſgar ei dda, ac efe a 'chwanegir *iddo*: a rhyw un arall a arbed *n* mwy nag a weddai, ac a *fyrth* i ddiodi.
25 *o* Yr enaid hael a frasheir: a'r neb a ddyfrhâo, a ddyfrheir yntau hefyd.
26 *p* Y neb a attalio ei yd, y bobl a'i melldithia: ond bendith *a fydd* ar ben y neb a'i gwertho.
27 Y neb a ddyfal geiſio ddaioni, a ynnill ewyllys da: *q* ond y neb a geiſio ddrwg, iddo *ei bun* y daw.
28 *r* Y neb a roddo ei oglud ar ei gyfoeth, a ſyrth: ſ ond y cyfiawn a flodeuant megis cangen.
29 *t* Y neb a flino ei dy ei hun, a berchennoga'r gwynt: a'r ffô *u fydd u* gwas i'r ſynhwyrol ei galon.
30 Ffrwyth y cyfiawn *ydd* megis *x* pren y bywyd: *y* a'r neb a ynnillo eneidiau, *ſydd* ddoeth.
31 Wele, ∝ telir i'r cyfiawn ar y ddaear: *a* pa faint mwy i'r drygionus a'r pechadur?

b Adn. 4.
i Pen. 5. 22.
k Eſter 7. 9. Pen. 21. 18.
l 1 Bren. 22. 22. Act. 20. 30.
m Pen. 2. 11.
2 Pedr 3. 17.
n Dat. 11. 15.
o Dat. 19. 1.
p Job 22. 30.
q 2 Sam. 20. 10.
r Pen. 1. 15. 1 Cor. 13. 4.
s Lef. 19. 16. Neh. 6. 17.
t 1 Bren. 12. 8.
u Pen. 6. 1.
x Pen. 31. 10.
y Eſa. 49. 24. Luc 11. 21.
1 Ioan 2. 14.
∝ Mat. 5. 7.
a 1 Bren. 12. 28.
b Hoſ. 10. 12.
Gal. 6. 8, 9.
c Mat. 7. 13.
d Deut. 30. 19.
e Luc 16. 15.
ſ Sal. 51. 6.
g Pen. 16. 5.
b Gen. 9. 9. Act. 2. 29.
i Ioan 7. 24.
k Sal. 119. 5.
l Rhuf. 2. 8. Heb. 10. 27.
m Sal. 32. 9.
p Amos 8. 4. *q* Eſter 7. 10. Sal. 7. 15. *r* Sal. 52. 7. *s* Sal. 52. 8. Jer. 17. 8. *t* Gen. 34. 30 *u* Sal. 49. 14. *x* Dar. 22. 2. *y* Dan. 12. 3. Luc 5. 10. 2 Cor. 10. 5. ∝ Sal. 94. 14. *a* Jer. 25. 29. 1 Pedr 4. 18.

P E N. XII.

a Pen. 8. 35.
b Sal. 32. 9.
c Sal. 5. 12.
d Eſter 3. 8, 9.

A Y Neb a garo addyſg, a gâr wybodaeth: ond y neb a gaſao geryddu, *b* anifeiliaidd *yw*.
2 *Gwr* dâ a gaiff *c* ffafr gan yr Arglwydd: *d* ond gwr o ddichellion drwg a ddamnia efe.
3 *e* Ni ſicrheir dyn trwy ddrygioni: ond *f* gwraidd y cyfiawn nid yſgoga.

f Pen. 10. 2. Dat. 18. 15. *g* Gen. 7. 1. *f* Pen. 10. 25. Ioan 10. 28.

e Pen. 31. 10, 33.
1 Cor. 11. 7.
b Pen. 14. 30.
i Mat. 22. 23–30.
k Pen. 1. 11, 15.
l Pen. 24. 3.
m Sal. 37. 36.
n Pen. 11. 21. Mat. 7. 25.
o Mat. 7. 28.
p 1 Sam. 25. 17.
q Pen. 13. 7.
1 Cor. 15. 9.
r Pen. 13. 7.
s Deut. 25. 4.
t 1 Sam. 11. 2.
u Gen. 3. 19. Pen. 28. 19.
x Num. 22. 6.
y 1 Cor. 10. 24.
z Dan. 6. 14.
2 Sam. 1. 26.
a Pen. 13. 2.
b Esa. 3. 11.
c Luc 18. 21.
d 2 Tim. 3. 15.
e 1 Bren. 12. 13.
a 19. 1. Pen. 29. 11.
f Rhuf. 1. 18.
g 1 Sam. 22. 9. Sal. 57. 4.
h 1 Sam. 25. 33.
i Zec. 1. 5, 6.
k Sal. 52. 5.
l Mat. 5. 9.
18. 9.
p Pen. 11. 20.
q Pen. 13. 16.
r Pen. 10. 4.
s Deut. 15. 5, 6.
t Gen. 47. 9.
u Esa. 50. 4. Mat. 14. 27.
x Job 27. 17.
a Pen. 15. 16.
b Ioan 11. 20.

4 *g* Gwraig rinweddus *fydd* goron i'w gwr: ond y waradwyddus *fydd* megis *b* pydrni yn ei esgyrn ef.

5 Meddyliau'r cyfiawn *fydd* union: *ond* cynghorion y drygionus *fydd i* dwyllodrus.

6 *k* Geiriau'r drygionus *yw* cynllwyn am waed: *l* ond genau'r uniawn a'u gwared hwynt.

7 *m* Difethir y drygionus, fel na *bydd-ont* hwy: ond *n* ty'r cyfiawn a saif.

8 *o* Yn ol ei ddeall y canmolir gwr: ond gwr cyndyn ei galon, a *p* ddiystyrir.

9 *q* Gwell *yw'r* hwn a'i cydnabyddo ei hun yn wael, ac a *fydde* was iddo ei hun, *r* na'r hwn a'i hanrhydeddo ei hun, ac fydd arno eisiau bara.

10 *s* Y cyfiawn a fydd drugarog wrth ei anifail: ond tosturi'r drygionus *fydd* *t* greulon.

11 *u* Y neb a lafurio ei dir, a ddigonir o fara: ond y neb a ganlyno oferwyr-*wyr*, diffynwyr *yw*.

12 Y drygddyn fydd yn *x* deisyf rhwyd y drygionus: ond gwreiddyn y cyfiawn a rydd y *ffrwyth*.

13 *z* Trwy drosedd *ei* wefusau y meglir y drygionus: ond y cyfiawn a ddaw allan o gyfyngder.

14 *a* Trwy ffrwyth *ei* enau y digonir gwr a daioni; *b* a thaledigaeth dwylaw dyn a delir iddo.

15 *c* Ffordd yr ynfyd *fydd* uniawn yn ei olwg ei hun: *d* ond y neb a wrandawo ar gyngor, *fydd* gall.

16 *e* Mewn un dydd y gwybyddir digter yr ynfyd: ond y call a guddia gywilydd.

17 *f neb* a ddywedo'r gwir, *f* a ddengys gyfiawnder; ond gau dyst *a draetha* dwyll.

18 Rhyw ddyn a ddywed eiriau fel *g* brath cleddyf: ond tafod y *b* doethion *fydd* feddyginiaeth.

19 Gwefus gwirionedd a saif *i* byth: ond tafod celwyddog *k* ni *saif* funud awr.

20 Dichell *fydd* ynghalon y rhai a ddychymygant ddrwg: *l* ond i gynghorwyr heddwch *y bydd* llawenydd.

21 *m* Ni ddigwydd i'r cyfiawn ddim niweid: *n* ond y drygionus a lenwir â drwg.

22 Ffiaidd gan yr Arglwydd wefusau celwyddog: ond y rhai a wnant yn *o* ffyddlon, *p* a ryngant fodd iddo ef.

23 *q* Gwr pwyllog a gela wybodaeth: ond calon ffyliaid a gyhoedda ffolineb.

24 *r* Llaw'r diegeulus a deyrnasa: a *llaw'r* twyllodrus a rydd dan deyrn-ged.

25 Gofid ynghalon gwr a bair iddi *s* grymmu: ond u gair da a'i llawenha hi.

26 Y cyfiawn a *x* ragora ar ei gymydog: ond ffordd y rhai drygionus a'u *y* twylla hwynt.

27 *z* Ni rostia'r twyllodrus ei helwriaeth: ond golud y dyn diegeulus fydd *a* werthfawr.

28 Yn ffordd cyfiawnder *y mae* bywyd; ac yn *ei* llwybrau *b* nid *oes* marwolaeth.

PEN. XIII.

MAB doeth *a turendy* ar athrawiaeth ei dad: *a* ond gwatwarwr ni wrendy ar gerydd.

2 *b* Gwr a fwynha ddaioni o ffrwyth ei enau: ac enaid yr anghyfiawn *a fwyn-hâ c* drawsedd.

3 *d* Y neb a geidw ei enau, a geidw ei einioes: *ond* y neb a ledo ei wefusau, *e* a ddinystrir.

4 Enaid y diog *f* a ddeisyf, ac ni *chaiff* ddim: ond enaid y diwyd a wneir yn *g* fras.

5 *b* Cas gan y cyfiawn gelwydd: *i* ond y drygionus sydd ffiaidd, ac a ddaw i gywilydd.

6 *k* Cyfiawnder a geidw'r perffaith yn ei ffordd: ond annuwioldeb a ddymchwel y pechadur.

7 *l* Rhyw un a ymffrostia ei fod yn gyfoethog, ac heb ddim ganddo: ac arall ei fod yn dlawd, a chyfoeth lawer iddo.

8 *m* Iawn am einioes gwr *yw* ei ddi: ond y tlawd ni chlyw gerydd.

9 Goleuni y cyfiawn a *n* lawenha: ond o canwyll y drygionus a ddiffoddir.

10 Trwy *p* falchder yn unig y cyffry cynnon: ond gyd a'r pwyllog y *mae* doethineb.

11 *q* Golud a *gasgler* trwy oferedd, a leiheir; ond y neb a gasglo a'i law, *r* a 'chwanega.

12 Gobaith a oeder a *s* wanhâ'r galon: ond *t* pren y bywyd *yw* deisyfiad, pan ddel i ben.

13 Yr hwn a ddirmygo'r gair, *u* a ddifethir: ond yr hwn fydd yn ofni'r gorchymyn, a obrwyir.

14 Cyfraith y doeth *fydd* *x* ffynnon bywyd, i gilio oddi wrth y faglau angau.

15 *z* Deall da a ddyry ras: *a* ond ffordd troseddwyr *fydd* galed.

16 Pob call a wna *bethau b* trwy wybodaeth: ond yr ynfyd a ddengys *c* ynfydrwydd.

17 *d* Cennad annuwiol a syrth i ddrygioni: ond *e* cennad ffyddlon *fydd* iechyd.

18 Tlodi a gwaradwydd *fydd* i'r hwn a *f* wrthodo addysg: ond yr hwn a ddertbynio gerydd, *g* a anrhydeddir.

19 Dymuniad wedi ei *b* gyflawni, fydd felus gan yr enaid: ond *i* ffiaidd gan ynfydion gilio oddi wrth ddrygioni.

20 Yr hwn a rodia gyd â doethion, fydd doeth: ond yr hwn fydd *k* gyfaill i ynfydion, a ddifwynir.

21 Drwg a erlid *l* hechaduriaid: ond daioni a delir i'r rhai *m* cyfiawn.

22 *n* Y *gwr* daionus a ad etifeddiaeth i feibion *ei*: feibion a o golud y pechadur a roddwyd i gadw i'r cyfiawn.

23 *p* Llawer o ymborth *fydd* ym maes y tlodion: ond y mae a ddinyfirir o eisiau * medr.

24 *q* Yr hwn a arbedo'r wialen, fydd yn casau ei fab: ond yr hwn a'i *r* car ef, a'i cerydda mewn amser.

25 Y cyfiawn a fwytty hyd oni *s* ddigoner ei enaid: ond bol yr annuwiolion fydd mewn t eisiau.

PEN. XIV.

GWraig *a* ddoeth a adeilada ei thŷ: ond *a* Rhuf. *y b* ffolog a'i tyn ef i lawr a'i dwylaw.

2 Yr hwn fydd *yn* rhodio yn ei *c* uniawnder, fydd yn ofni yr Arglwydd; a'r *bum fydd* gyndyn yn ei ffyrdd, *d* fydd yn ei ddirmygu ef.

3 Yng enau'r ffol y *mae* *e* gwialen i'w haichdder: ond gwefusau'r doethion a'u *f* ceidw hwynt.

4 Lle nid *oei g* ychen, glân *yw* y preseb: ond *b* llawer o gnwd *fydd yn dyfod* trwy nerth yr ych.

5 *i* Tyst ffyddlon ni ddywed gelwydd: ond *k* gau dyst a draetha gelwyddau.

6 Y gwatwarwr a gais ddoethineb, ac ni's

a 1 Sam. 2. 25.
b Pen. 12. 14.
Mat. 12. 37.
c Mat. 27. 4, 5.
d Pen. 21. 23.
e Pen. 18. 7.
1 Bren. 2. 8, 9.
f Num. 23. 10.
2 Cor. 8. 9, 15. Sal. 92. 14.
b Rhuf. 12. 9. Eph. 4. 25.
i Sal. 1. 4. *k* Pen. 11. 3. Sal. 25. 21.
l Pen. 12. 9. Sal. 88. 15. Esa. 50. 10. Dat. 2. 9. a 3. 17.
m 1 Bren. 20. 34.
n Preg. 7. 6.
o Job 18. 6.
p 3 Ioan 9, 10.
q Jer. 17. 11.
r 2 Bren. 4. 4.
s 1 Sam. 27. 1.
t Adn. 19. Ioan 16. 21.
u 2 Cron. 25. 16.
x Pen. 10. 1. Ioan 4. 14. a 7. 38.
y 2 Sam. 22. 6.
z Iago 3. 17.
a 1 Sam. 25. 17.
b Sal. 112. 5. Preg. 10. 2.
c 2 Sam. 16. 22.
d Num. 22. 25.
e Pen. 25. 13. *f* 2 Cron. 25. 16. *g* 1 Sam. 2. 30. *h* Adn. 12. 2 Tim. 4. 7. *i* Ecf. 8. 26. Esa. 39. 15. *k* 1 Cor. 15. 33. *l* Gen. 4. 7. *m* Pen. 11. 31. 1 Tim. 4. 8. *n* Sal. 102. 28. *o* Job 27. 17. *p* Pen. 12. 11. * *syn-wyr*, Esa. 28. 26. *q* Pen. 22. 6, 15. *r* Heb. 12. 6. *s* Deut. 12. 5. Sal. 37. 3. *t* Luc 15. 14.

ceisio, ac nid oes; ond gwybodaeth sydd hawdd i'r deallus.

7 Dos ymaith oddi wrth ynfyd gwr, pan ddel i ben.

8 *m* Doethineb y call *yw* deall ei ffordd: ond ffolineb ffyliaid *fydd* twyll.

9 Ffyliaid a watwarant bechod: ond *n* ymhlith yr uniawn *fydd* ewyllys da.

10 Y galon a edwyn chwerwder ei enaid ei hun: ac ni ymyraeth dieithr â'i llawenydd.

11 *o* Ty yr annuwiol a ddinistrir: ond pabell yr uniawn a flodeua.

12 Y mae ffordd yr hon *p* ymddengys yn uniawn i ddyn: ond *q* diwedd-ar honno *ydynt* ffyrdd angau.

13 Yn chwerthin y bydd poen calon: a diwedd llawenydd *fydd* galar.

14 *r* Y cildynnus a gaiff ei ddigoni o'i ffyrdd ei hun: a'r gwr da o'i ffyrdd ei hun.

15 Y gwirion a gredo bob gair: ond y call a ystyria ei gamrau.

16 *s* Y doeth a ofna, ac a ymedy a drwg: ond yr ynfyd a ymfuria, ac a ymddiried.

17 Y dig-hwyrus a wna ynfydrwydd: a gwr dichellgar a ffieiddir.

18 Y gwirion a etifeddant ynfydrwydd: ond y call a goronir a gwybodaeth.

19 *t* Y drygionus a ymgrymmant gerbron y da: a'r annuwiol wrth byrth y cyfiawn.

20 Y tlawd a gasâ ei gymydog hyd yn oed: ond lluaws *fydd* i'r cyfoethog.

21 *u* Pechu a wna yr hwn a ddiystyro ei gymydog: ond gwyn ei fyd yr hwn a drugarhao wrth y tlawd.

22 Onid *x* ydynt yn cyfeiliorni a wnant ddrwg? ond trugaredd a gwirionedd *fydd* i'r rhai a wnant dda.

23 *y* Ym mhob llafur y mae elw: ond gair y gwefusau *yn unig* a dueth i eisiau.

24 Coron y doethion *yw* eu golud: ond ffolineb yr ynfydion *yw* ynfydrwydd.

25 *z* Gwaredwr eneidiau *yw* y gwirion tyst: ond twyllwr *yw* yr hwn a draetho gelwyddau.

26 *a* Yn ofn yr Arglwydd *yr* ymddiried cadarn: a'i blant a gant obaith.

27 Ofn yr Arglwydd *yw* ffynnon bywyd, i gilio oddi wrth faglau angau.

28 *b* Mewn lliaws pobl *y mae* gogoniant brenin: ond mewn diffyg pobl *y mae* dinistr tywysog.

29 Yr hwn a fo hir i ddigio *sydd* fawr o ddeall: ond yr hwn a fo byr ei ysbryd a ddyrchafa ynfydrwydd.

30 Calon iach *yw* bywyd y cnawd: ond cenfigen *yw* pydredigaeth yr esgyrn.

31 *c* Yr hwn a orthrymma y tlawd a watwar ei Wneuthurwr: ond yr hwn a drugarhao wrth yr anghenog a'i gogonedda.

32 Yn ei ddrygioni *d* y bwrir yr annuwiol: ond yr hwn a obeithio yn ei angau *e* a gaiff noddfa.

33 Yn *f* nghalon y call y gorphwys doethineb: ond yn mysg ffyliaid *y* gwybyddir.

34 Cyfiawnder a ddyrchafa genedl: ond pechod *yw* gwarad-wydd pobl.

35 *g* Ffafr brenin *sydd* tuag at was deallus: ond ei ddigofaint *sydd* tuag at yr hwn a wnel gywilydd.

PEN. XV.

ATEB meddal a dry ymaith ddigofaint: ond gair blin a ennyn dig.

2 Tafod y doethion a dry gwybodaeth yn hyfryd: ond genau ffyliaid a dywallt ynfydrwydd.

3 *h* Llygaid yr Arglwydd *sydd* ym mhob lle, yn gwylied y drygionus a'r da.

4 Tafod iach *yw* pren bywyd: ond trawsedd ynddo *sydd* archoll yn yr ysbryd.

5 Ynfyd a watwar addysg ei dad: ond yr hwn a gadwo gerydd a fydd call.

6 Yn nhŷ y cyfiawn *y mae* trysor mawr: ond yn ffrwyth yr anghyfiawn *y mae* *i* aflonyddwch.

7 Gwefusau y doethion a wasgarant wybodaeth: ond nid felly calon yr ynfydion.

8 *k* Aberth yr annuwiol *sydd* ffiaidd gan yr Arglwydd: ond gweddi yr uniawn *sydd* ganddo ef yn hyfryd.

9 *l* Ffordd yr annuwiol *sydd* ffiaidd gan yr Arglwydd: ond yr hwn a ddilyno gyfiawnder a gerir ganddo.

10 *m* Cerydd blin *sydd* i'r hwn a adawo y ffordd: a'r hwn a gasao gerydd a fydd farw.

11 *n* Uffern a dinistr *sydd* ger bron yr Arglwydd: pa faint mwy feddyliau meibion dynion?

12 Gwatwarwr ni hoffa yr hwn a'i ceryddo: ac ni ddaw at y doethion.

13 Calon lawen a wna wyneb siriol: ond trwy ofid calon yr ysbryd a ddrylliir.

14 Calon y deallus a geisia wybodaeth: ond genau ffyliaid a ymborth ynfydrwydd.

15 Holl ddyddiau y truan *sydd* flin: ond gwledd barhaus *yw* calon lawen.

16 Gwell *yw* ychydig gyda'r ofn o'r Arglwydd, na thrysor mawr a thrallod gydag ef.

17 Gwell *yw* pryd o lysiau lle y bo cariad, na buwch basc a chasineb gydag ef.

18 Gwr llidiog a gyffry gynnen: ond yr hwn sydd hir i ddigio a dawela ymryson.

19 Ffordd y diog *sydd* fel cae o ddrain: ond ffordd yr uniawn *sydd* briffordd.

20 Mab doeth a wna dad llawen: ond dyn ynfyd a watwar ei fam.

21 Ynfydrwydd *sydd* lawenydd i'r hwn a fo heb ddeall calon: ond gwr deallus a rodia yn uniawn.

22 Lle nid *oes* cynghor, dibenion a ddryllir: ond mewn lliaws cynghorwyr *y* sicrheir.

23 Llawenydd *sydd* i ddyn trwy ateb ei enau: a gair a lefarer yn ei bryd, pa mor dda *yw*!

24 Ffordd bywyd *sydd* uchod i'r call, fel yr ymadawo â'r isod-ol.

25 *o* Yr Arglwydd a ddinistria dŷ y beilchion: ond *p* efe a gynnal derfyn y weddw.

26 Meddyliau drygionus *sydd* ffiaidd gan yr Arglwydd: ond geiriau pur *sydd* hyfryd ganddo.

27 Y trachwantus a flina ei dŷ ei hun: ond yr hwn a gasao roddion a fydd byw.

28 Calon y cyfiawn a fwrw allan ateb: ond genau yr annuwiol a dywallt allan bethau drwg.

29 *q* Pell *sydd* yr Arglwydd oddi wrth yr annuwiol: ond *r* efe a wrendy weddi y cyfiawn.

30 Goleuni llygaid a lawenha y galon: a newydd da a fraster yr esgyrn.

31 Y glust a wrandawo ar gerydd bywyd, a erys ymhlith y doethion.

32 Yr hwn a wrthodo addysg, a ddirmyga ei enaid ei hun: ond yr hwn a wrandawo gerydd a feddianna ddeall.

33 *s* Ofn yr Arglwydd *sydd* addysg doethineb: ac o flaen anrhydedd *y mae* gostyngeiddrwydd.

PEN. XVI.

I Dyn *y mae* paratoi meddyliau y galon: ond oddi wrth yr Arglwydd *y mae* ateb y tafod.

2 Holl ffyrdd dyn *sydd* lân yn ei olwg ei hun: ond *a* pwyso ysbrydion *sydd* gan yr Arglwydd.

3 *b* Rhodia dy weithredoedd ar yr Arglwydd, a'th feddyliau a gadarnhânt.

4 *c* Yr Arglwydd a wnaeth bob peth *er* ei fwyn ei hun: ie, yr annuwiol *a wnaeth* efe *i* ddydd drygfyd.

5 *d* Pob balch o galon *sydd* ffiaidd gan yr Arglwydd: er llaw i llaw, ni bydd dieuog.

6 *e* Trwy drugaredd a gwirionedd *y* glanhâ anwiredd: a thrwy ofn yr Arglwydd *y mae* ymadael â drwg.

7 Pan fo ffyrdd dyn yn hyfryd gan yr Arglwydd, efe a wna i'w elynion fod mewn heddwch ag ef.

8 *f* Gwell *yw* ychydig gyda chyfiawnder, na chnwd mawr heb farn.

9 Calon dyn a ddychymyga ei ffordd: ond yr Arglwydd a gyfarwydda ei gamrau.

10 *g* Dewiniaeth *sydd* ar wefusau y brenin: ni chyfeiliorna ei enau mewn barn.

11 Pwys a chydbwysau cyfiawn *sydd* eiddo yr Arglwydd: ei holl feini pwys *ydynt* waith ei law ef.

12 Ffiaidd gan frenhinoedd wneuthur drygioni: canys trwy gyfiawnder *y sicrheir* gorsedd-faingc.

13 Gwefusau cyfiawn *sydd* hyfryd gan frenhinoedd: a hwy a garant yr hwn a leferyn uniawn.

14 Digofaint brenin *sydd* megis cenhadau angau: ond gwr doeth a'i tawela.

15 Yng ngwên wyneb brenin *y mae* bywyd: a'i ffafr *sydd* megis cwmwl diweddar.

16 *h* Pa faint gwell *yw* cael doethineb na chyfoeth aur? a chael deall *sydd* i'w ddewis yn fwy na chyfoeth arian.

17 Priffordd yr uniawn *sydd* ymadael â drwg: *i* cadwed ei ffordd ei enaid.

18 *k* Balchder *sydd* o flaen dinistr: ac ysbryd uchel o flaen cwymp.

19 Gwell *yw* gostyngeiddio yr ysbryd gyda'r gostyngedig, na rhannu ysglyfaeth gyda'r beilchion.

20 *l* Yr hwn a ddeallo beth yn ddoeth a gaiff ddaioni: a gwyn ei fyd yr hwn a ymddiriedo yn yr Arglwydd.

21 *m* Y doeth o galon a elwir deallus: a melusder gwefusau a chwanega ddysg.

22 Ffynnon bywyd *sydd* ddeall i'w berchen: ond addysg ffyliaid *sydd* ynfydrwydd.

23 Calon y doeth a ddysg ei enau, ac a chwanega ddysg ar ei wefusau.

24 *n* Diliau mêl *sydd* ymadroddion teg: melusion i'r enaid, ac iechyd i'r esgyrn.

25 Y mae ffordd yr hon *o* ymddengys yn uniawn i ddyn: ond *p* diwedd-ar honno *ydynt* ffyrdd angau.

26 Enaid y gweithiwr a weithia drosto: canys ei enau a'i cymhell.

27 Gwr annuwiol a gloddia ddrygioni: ac ar ei wefusau *y mae* megis tân poeth.

28 Gwr cyndyn a yrr allan gynnen: a hustyngwr a ymwahana rhwng cyfeillion.

29 Gwr trawsedd a hudo ei gymydog, ac a'i dwg i ffordd nid dda.

30 Yr hwn a gaeo ei lygaid i feddwl pethau cyndyn: yr hwn a wasco ei wefusau a ddwg ddrygioni i ben.

31 Penwynni *sydd* goron ogoniant, os ceir hi mewn ffordd cyfiawnder.

32 Gwell *yw* yr hwn a fo hir i ddigio na'r cadarn: a'r hwn a reolo ei ysbryd na'r hwn a gymmero ddinas.

33 *q* Y coel a fwrir i'r arffed: ond oddi wrth yr Arglwydd *y mae* ei holl farnedigaeth.

PEN. XVII.

GWell *yw* tamaid sych, a llonyddwch gydag ef, na thŷ llawn o aberthau gyda chynnen.

2 Gwas deallus a lywodraetha ar fab gwaradwyddus: ac a gaiff ran yn mysg y brodyr.

3 *r* Y crasbot *sydd* i'r arian, a'r ffwrn i'r aur: ond yr Arglwydd *sydd* yn profi y calonnau.

4 Drygwr a wrendy ar wefus anwir: a'r celwyddog a rydd glust i dafod drygionus.

5 Yr hwn a watwaro y tlawd a watwar ei Wneuthurwr: a'r hwn a lawenycho mewn dinistr, ni bydd dieuog.

6 Coron yr hynafgwyr *yw* plant plant: a gogoniant plant *yw* eu tadau.

7 Nid gweddus i ynfyd draethu geiriau rhagorol: mwy gweddus i bendefig wefusau celwyddog.

8 *s* Gem gwerthfawr *sydd* anrheg yng ngolwg ei pherchen: pa le bynnag yr edrycho, efe a ffynna.

9 Yr hwn a guddio gamwedd a gais gariad: ond yr hwn a ddadgudio fater a ymwahana a'r cyfaill goreu.

10 Cerydd a dreiddia i mewn i un deallus yn fwy nag i gan ffol.

11 Yr anufudd a gais ddrygioni yn unig: am hyny cenhadwr creulon a yrrir yn ei erbyn.

12 Gwell *yw* cyfarfod ag arth yr hon a amddifadwyd o'i chenawon, na ffol yn ei ynfydrwydd.

13 Yr hwn a dalo ddrwg am dda, ni ymedy drwg â'i dŷ.

14 Dechreuad ymryson *sydd* megis yr hwn a ollyngo allan ddwfr: am hyny gad ymaith ymryson cyn ymyraeth.

15 *t* Yr hwn a gyfiawnhao yr annuwiol, a'r hwn a gondemnio y cyfiawn, *sydd* ffiaidd gan yr Arglwydd ill dau.

16 Pa le *y mae* pris yn llaw ynfyd i brynu doethineb, a hithau heb galon?

17 Cyfaill a gar bob amser: a brawd a anwyd i gyfyngder.

18 Gwr heb ddeall a dery law, ac a fachnia o flaen ei gymydog.

19 Yr hwn a gar gynnen a gar gamwedd: a'r hwn a ymddyrcho uwch ei ben a gais ddinistr.

20 Gwr cyndyn o galon ni chaiff ddaioni: a'r hwn a fo gwyrdroedig yn ei dafod a syrth i ddrygioni.

21 Yr hwn a genhedlo ynfyd, a'i cenhedla i'w dristwch: ac nid llawen *yw* tad ynfyd.

22 Calon lawen a wna dda fel meddyginiaeth: ond ysbryd trist a sych yr esgyrn.

23 *u* Gwr annuwiol a dderbyn anrheg allan o'r fynwes, i wyrdroi ffyrdd barn.

24 Gerbron yr hwn a fo deallus *y mae* doethineb: ond llygaid ffol *sydd* ar eithafoedd y ddaear.

25 Ffol *sydd* ddigofaint i'w dad, a chwerwder i'r hon a'i cenhedlodd.

26 Hefyd nid da cosbi y cyfiawn, na tharo pendefigion er uniondeb.

27 *x* Yr hwn a gadwo ei eiriau a wybydd wybodaeth: a gwr deallus *sydd* oddefgar o ysbryd.

28 Hyd yn oed ffol, pan dawo, a gyfrifir yn ddoeth: a'r hwn a gaeo ei wefusau, yn deall.

PEN. XVIII.

TRwy ymwahanu y ceisia yr hwn a fo ymadawedig ei ewyllys ei hun: ac a ymyraetha â phob doethineb.

2 Ni hoffa ffol ddeall, ond bod i'w galon ei hun ddatguddio ei hun.

3 Pan ddel yr annuwiol, y dyry gwarad-wydd hefyd: a chyd a gwaradwydd *y mae* gwarth.

4 Geiriau genau gwr *sydd* megis dyfroedd dyfnion: ffynnon doethineb *sydd* megis afon yn llifo allan.

5 Nid da derbyn wyneb yr annuwiol, i wyrdroi y cyfiawn mewn barn.

6 Gwefusau ffol a ddeuant i ymryson: a'i enau a wahodda ergydion.

7 Enau ffol *sydd* ddinistr iddo: a'i wefusau *sydd* fagl i'w enaid.

8 Geiriau hustyngwr *sydd* megis archollion ysgafn: a hwy a ddisgynnant i ystafelloedd y bol.

9 Yr hwn hefyd a fo diog yn ei waith, *sydd* frawd i'r hwn a fo dinistriol.

10 *y* Tŵr cadarn *sydd* enw yr Arglwydd: y cyfiawn a red iddo, ac a fydd diogel uchel.

11 Golud y cyfoethog *sydd* megis dinas gadarn iddo: ac megis mur uchel yn ei dybiaeth ei hun.

12 Cyn dinistr y dyrchefir calon dyn: a cyn anrhydedd *y mae* gostyngeiddrwydd.

13 Yr hwn a atebo beth cyn clywed, *sydd* ynfydrwydd iddo ac yn warth.

14 Ysbryd dyn a gynnal ei wendid: ond ysbryd trist pwy a'i cyfyd?

15 Calon y deallus a feddianna wybodaeth: a chlust y doethion a gais wybodaeth.

16 Rhodd dyn a ehanga iddo, ac a'i dwg gerbron gwyr mawr.

17 Yr hwn a fo cyntaf yn ei achos ei hun *sydd* gyfiawn: ond ei gymydog a ddaw ac a'i chwilia.

18 Bwrw coel a bair i gynhennion beidio: ac a farna rhwng cedyrn.

19 Brawd a dramgwyddwyd *sydd* anhawddach i'w ennill na dinas gadarn: a chynhennion *sydd* megis barrau palas.

20 Bol dyn a ddigonir o ffrwyth ei enau: ac a ddigonir o gynnyrch ei wefusau.

21 Angau a bywyd *sydd* yng ngallu y tafod: a'r rhai a'i carant a fwytânt ei ffrwyth.

22 Yr hwn a gaffo wraig, a gaffo beth da, ac a gaiff ffafr gan yr Arglwydd.

23 Y tlawd a ddeisyf ymbil: ond y cyfoethog a etyb yn arw.

24 Gwr a chyfeillion *sydd* raid iddo ymddangos yn gyfeillgar: ond y mae cyfaill a lŷn wrthyf yn agosach na brawd.

PEN. XIX.

GWell *yw* y tlawd a rodio yn ei uniondeb, na'r hwn a fo gwyrdroedig yn ei wefusau, ac yn ffol.

2 Hefyd nid da bod heb wybodaeth i'r enaid: a'r hwn a fo buan ei draed a becha.

3 Ffolineb dyn a wyrdroa ei ffordd: a'i galon a ddigia wrth yr Arglwydd.

4 Golud a chwanega gyfeillion lawer: ond y tlawd a ymwahenir oddi wrth ei gyfaill.

5 Tyst ffyddlon ni ddywed gelwydd: ond *z* gau dyst a draetha gelwyddau.

6 Llawer a ymbilia â wyneb pendefig: a phob un *sydd* gyfaill i'r hwn a roddo.

7 Holl frodyr y tlawd a'i casânt: pa faint mwy yr ymbellhâ ei gydnabod oddi wrtho? efe a ymlyn wrth eiriau, *ond* nid *oes* dim.

8 *a* Yr hwn a gaffo ddoethineb a gâr ei enaid ei hun: *b* a'r hwn a gadwo deall a gaiff ddaioni.

9 *c* Tyst celwyddog ni bydd dieuog: a'r hwn a draetho gelwyddau a ddifethir.

10 Nid gweddus i ynfyd fyw mewn moethusrwydd: llawer mwy gweddus i was arglwyddiaethu ar dywysogion.

11 Deall dyn a ohirio ei ddigofaint: a'i ogoniant *sydd* iddo drosedd ymadael.

12 *d* Megis rhuad llew *sydd* ofn brenin: a'i ffafr *sydd* megis gwlith ar laswellt.

13 Ffol *sydd* ddinistr i'w dad: a chynhennion gwraig *sydd* megis diferiad parhaus.

14 Tŷ a golud *sydd* etifeddiaeth gan dadau: a gwraig ddeallus *sydd* oddi wrth yr Arglwydd.

15 Trwy ddiogi y syrth trymgwsg: a'r enaid diog a ddioddef newyn.

16 *e* Yr hwn a gadwo y gorchymyn a gadwa ei enaid: ond yr hwn a ddirmygo ei ffyrdd a fydd farw.

17 *f* Yr hwn a drugarhao wrth y tlawd a rydd fenthyg i'r Arglwydd: a'r hyn a roddo efe a dâl iddo drachefn.

18 Cosba dy fab tra *bo* gobaith: ac na ddyrchafa dy enaid i'w ddifetha.

19 Gwr llidiog a ddwg gosp: canys os gwaredi ef, eto rhaid *yw* i ti ei waredu drachefn.

20 Gwrando gyngor, a derbyn addysg, fel y doech yn ddoeth yn dy ddiwedd-ar.

21 Llawer o ddychymygion *sydd* yng nghalon dyn: ond cyngor yr Arglwydd *hwnnw* a saif.

22 Yr hyn a ddymuno dyn *sydd* drugaredd iddo: a gwell *yw* y tlawd na'r celwyddog.

23 *g* Ofn yr Arglwydd *sydd* i fywyd: a'r hwn a'i cadwo a erys yn fodlon, ni ymwelir â drwg.

24 Y diog a gudd ei law dan ei gesail, ac ni ddwg hi drachefn at ei enau.

25 Cura y gwatwarwr, a'r gwirion a ddoetha: cerydda y deallus, ac efe a ddeall wybodaeth.

26 Yr hwn a anrheithio ei dad, ac a yrro ymaith ei fam, *sydd* fab gwaradwyddus a chywilyddus.

27 Paid, fy mab, a gwrando addysg, i gyfeiliorni oddi wrth eiriau gwybodaeth.

28 *h* Tyst anwir a watwar farn: a genau yr annuwiol a lwnc anwiredd.

29 Barnedigaethau *sydd* parod i'r gwatwarwyr: a chleisiau i gefn ffyliaid.

PEN. XX.

GWin *sydd* watwarwr, diod gadarn *sydd* derfysgwr: a phwy bynnag a ymhyfryda ynddynt *nid* doeth.

2 Megis rhuad llew *sydd* ofn brenin: yr hwn a'i digio a becha yn erbyn ei enaid ei hun.

3 Anrhydedd *sydd* i ddyn ymattal rhag ymryson: ond pob ynfyd a ymyraetha.

4 Y diog ni ardd-yna gan aeaf: am hyny y cardota efe yn y cynhaeaf, ac nid *oes* dim.

5 Cyngor yng nghalon gwr *sydd* megis dyfroedd dyfnion: ond gwr deallus a'i tynna allan.

6 Llawer a gyhoeddant bob un ei drugaredd ei hun: ond gwr ffyddlon pwy a'i cyfyd?

7 Y cyfiawn a rodia yn ei uniondeb: gwyn ei fyd ei blant ar ei ol.

8 Brenin a eistedd ar orsedd-faingc barn, a wasgar bob drygioni â'i lygaid.

9 Pwy a ddywed, Mi a lanheais fy nghalon, glân *wyf* fi oddi wrth fy mhechod?

10 Pwys a phwys, mesur a mesur, ffiaidd gan yr Arglwydd ill dau.

11 Gwybyddir hyd yn oed llanc wrth ei weithredoedd, os pur a uniawn *fydd* ei waith.

12 Y glust a glywo, a'r llygad a welo, yr Arglwydd a wnaeth ill dau.

13 Na hoffa gysgu, rhag i ti dlodi: agor dy lygaid, a digonir di o fara.

14 Drwg, drwg, medd y prynwr: ond pan êl ymaith, yna y gorfolha.

15 Y mae aur, a lliaws o berlau: ond gemau gwerthfawr *ydynt* wefusau gwybodaeth.

16 Cymer ei wisg ef yr hwn a fo sicr dros ddieithr: a chymer wystl ganddo dros ddieithr.

17 Melus gan ddyn *sydd* fara twyll: ond wedi hyny ei enau a lenwir â graian.

18 Cynghorion a sicrheir trwy gyngor: a thrwy ddoethineb gwna ryfel.

19 Yr hwn a fo athrodwr a ddatguddia gyfrinach: am hyny nac ymgymmysga â'r hwn a fo agored ei wefusau.

20 Yr hwn a felltithio ei dad neu ei fam, ei lamp a ddiffoddir mewn tywyllwch dudew.

21 Etifeddiaeth a geir ar frys ar y dechreu: ond ei diwedd-ar ni fendithir.

22 Na ddywed, Mi a dalaf ddrwg: ond disgwyl wrth yr Arglwydd, ac efe a'th waredo.

23 Ffiaidd gan yr Arglwydd ddau bwys: a chydbwysau twyllodrus nid da.

24 Oddi wrth yr Arglwydd *y mae* cyfarwyddo gwr: pa fodd gan hyny y deall dyn ei ffordd ei hun?

25 Magl *sydd* i ddyn ddywedyd yn fyrbwyll, Sanctaidd *yw*: ac ar ol addunedu ymofyn.

26 Gwr doeth a wasgar yr annuwiol, ac a dry drosodd arnynt yr olwyn.

27 Canwyll yr Arglwydd *sydd* ysbryd dyn, yn chwilio holl gelloedd y bol.

28 Trugaredd a gwirionedd a gadwant y brenin: a'i orsedd-faingc a gynhelir trwy drugaredd.

29 Gogoniant gwŷr ieuainc *sydd* eu nerth: a harddwch hynafgwyr *sydd* benwynni.

30 Archollion clwyf a lanhânt ymaith ddrwg: a'r cleisiau *a lanhânt* gelloedd y bol.

PEN. XXI.

MEGIS afonydd dyfroedd *sydd* calon y brenin yn llaw yr Arglwydd: efe a'i try hi pa le bynnag y mynno.

2 Pob ffordd gwr *sydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond *a* pwyso calonnau *sydd* gan yr Arglwydd.

3 *b* Gwneuthur cyfiawnder a barn *sydd* i'r Arglwydd yn well nag aberth.

4 Uchel olwg, a balch galon, a llewyrch yr annuwiol, *sydd* bechod.

5 Meddyliau y diwyd *sydd* yn unig i helaethrwydd: ond pob un a fo brysiog, *sydd* yn unig i dlodi.

6 Trysori a wna trwy dafod celwyddog, *sydd* megis ofer-wibio y rhai a geisiant angau.

7 Dinistr yr annuwiol a'i hysgubo ymaith: am iddynt wrthod gwneuthur barn.

8 Ffordd y dyn *sydd* wyrdroedig a dieithr: ond pur *yw* gwaith yr hwn *sydd* uniawn.

9 Gwell *yw* trigo ar gongl tŷ to, na chyd-breswyl mewn tŷ helaeth gyda gwraig gynhennus.

10 Enaid yr annuwiol a chwennych ddrwg: ni thrugarha ei gymydog yn ei olwg.

11 Pan gosber y gw

l Act. 8. 18.
m Pen. 8. 9.
Mat. 11. 29.
n Jer. 28. 11.
o Jer. 6. 16.
p Luc 12. 19.
q Pen. 10. 23.
r Sal. 141. 5.
s 1 Bren. 19. 4.
1 Cor. 2. 11.
t Dat. 2. 17.
u Job 8. 15.
x 2 Sam. 23. 5.
y Pen. 6. 22.
Jer. 7. 3, 4.
℞ Preg. 12. 9.
a Dan. 5. 4.
b Pen. 5. 4.
Luc 16. 25.
c Pen. 1. 31.
Mat. 27. 3–6.
Gal. 6. 8.
d Gal. 6. 4.
2 Tim. 4. 5–9.
e Eph. 4. 15.
f 1 Ioan 4, 1.
g Gen. 39. 9.
2 Sam. 12. 13.
h Pen. 22. 3.
Mat. 14. 7.
i Iago 1, 19.
k Eſter 3. 8.
l 1 Pedr 8. 18.
m 3 Ioan 12.
n Eſter 6. 11.
a 7. 7.
Eſa 60. 14.
c 1 Bren. 20. 31, 32
p Pen. 19. 7.
Job 30. 10.
Mica 7. 5.
q Sal. 73. 20.
Iago 1. 1.

l ni's *caiff*: ond gwybodaeth *m ſydd* hawdd i'r dyallus.

7 *n* Dos ymaith oddi wrth ŵr ffôl, pan wypech nad *oes ganddo* wefuſau gwybodaeth.

8 Doethineb y call *yw* dyall ei o ffordd: ond ffolineb y ffyliaid *yw p* twyll.

9 Y *q* ffyliaid a ymhyfrydant mewn camwedd: ond ym mhlith y rhai uniawn *r y mae* ewyllys da.

10 Y galon ſydd yn gwybod *s* chwerwder ei henaid ei hun: a'r dieithr *t* ni bydd gyfrannog o'i llawenydd hi.

11 *u* Tŷ yr annuwiolion a ddiyſtrir: *x* ond pabell y rhai uniawn a flodeua.

12 Y mae ffordd ſydd uniawn yng *y* olwg dyn: ond ei *z* diwedd hi *yw* ffyrdd angau.

13 Ië, wrth *a* chwerthin y bydd blin ar y galon; a diwedd y llawenydd hwnnw *yw b* triſtwch.

14 Y gwrthnyſig o galon *c* a gaiff ddigon o'i ffyrdd ei hun: *d* ond y gwr daionus a gaiff *foddlonrwydd* ynddo ei hun.

15 Yr ehud a goelia *e* bob gair: *f* a'r call a ddeil ar ei gamrau.

16 *g* Y doeth ſydd yn ofni, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni: *b* ond y ffôl ſydd ffrom a hyderus.

17 *Gwr i* digllon a wna ffolineb: a chas yw'r gwr *k* dichellgar.

18 Y rhai *l* ehud a etifeddant ffolineb: *m* ond y rhai call a goronir â gwybodaeth.

19 *n* Y rhai drygionus a ymoſtyngant ger bron y daionus: o a'r annuwiol wrth byrth y cyfiawn.

20 *p* Y tlawd a gaſeir, ïe, gan ei gymmydog ei hun: ond llawer ſydd yn caru'r *q* cyfoethog.

21 A ddirmygo ei gymmydog, ſydd yn pechu: ond *r* y trugarog wrth y tlawd, gwyn ei fyd ef.

22 Onid ydyw'r rhai a ddychymygant ddrwg yn cyfeilliorni? eithr trugaredd a gwiriondeb *a fydd* i'r fawl a ddychymygant ddaioni.

23 Ym mhob llafur y mae *ebw*: ond o eiriau gwefuſau nid *oes* dim ond tlodi.

24 Y mae cyfoeth yn goroni'r doethion: *ond* ffoledd y ffyliaid *ſydd* ffolineb.

25 *s* Tyſt ffyddlon a weryd eneidiau: *ond* y twyllodrus a ddywed gelwyddau.

26 Yn ofn yr Arglwydd *y mae t* gobaith cadarn: ac i'w blant ef y bydd noddfa.

27 *u* Ofn yr Arglwydd *yw* ffynnon y bywyd, i ddiangc rhag maglau angau.

28 Mewn amlder y bobl y *mae x* anrhydedd y brenhin: ac o ddiffyg pobl y dinyſtrir tywyſog.

29 Y dioddefaint *ſydd* yn llawn o ſynwyr: ond y digllon ei yſpryd a ddyrchafa ynfydrwydd.

30 *z* Calon iach *yw* bywyd y cnawd: ond *a* cenfigen a bydra'r eſgyrn.

31 *b* Y neb a orthrymma'r tlawd, a gywilyddia ei Greawdydd: ond y neb a drugarhao wrth yr anghennus, *c* a'i anrhydedda ef.

32 Y drygionus a yrrir ymaith yn *d* ei ddrygioni: ond y cyfiawn a obeithia pan fyddo yn *e* marw.

33 Doethineb ſydd yn gorphwys *f* yng halon y call: ond *yr byn ſydd* ynghalon ffyliaid, a wybyddir.

34 *g* Cyfiawnder a ddyrchafa genedl: ond cywilydd pobloedd *yw* pechod.

35 Ewyllys da'r brenhin *ſydd* ar ei was ſynhwyrol: ond ei ddigofaint a ſydd ar *was* gwaradwyddus.

2 Tafod y ſynhwyrol a draetha *c* wybodaeth yn dda: ond genau'r *d* ffyliaid a fytheiria ffolineb.

3 *e* Ym mhob lle y mae llygaid yr Arglwydd, yn canfod y drygionus a'r daionus.

4 *f* Pren y bywyd *yw* tafod graſol, ond *g* trawſedd ynddo *ſydd* rwyg yn yr yſpryd.

5 *b* Dyn ffôl a ddiyſtyra addyſg ei dad: *i* ond y neb a ddioddefo gerydd, ſydd gall.

6 Yn nhŷ'r cyfiawn y *bydd k* mawr gyfoeth: ond am olud yr annuwiol y mae *l* trallod.

7 *m* Gwefuſau'r doethion a waſgarant wybodaeth: ond calon y ffyliaid *n* ni *wna* felly.

8 *o* Aberth yr annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr Arglwydd: ond *p* gweddi'r uniawn ſydd hoff ganddo.

9 *q* Ffordd yr annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr Arglwydd: ond efe a gâr y neb *r* a ddilyn gyfiawnder.

10 *s* Cerydd *ſydd* flin gan y neb a dŷ oddi ar y ffordd: *t* a'r neb a gasio gerydd, a fydd marw.

11 *u* Uffern a dinyſtr *ſydd* ger bron yr Arglwydd: pa faint mwy, *x* calonnau plant dynion?

12 *y* Ni char y gwatwarwr mo'r neb a'i ceryddo; ac nid â at y *z* doethion.

13 *a* Calon lawen a wna wyneb ſiriol: ond trwy *b* ddolur y galon y torrir yr yſpryd.

14 Calon *c* y ſynhwyrol a ymgais â gwybodaeth: ond genau'r *d* ffyliaid a borthir â ffolineb.

15 Holl *e* ddyddiau'r cyſtuddiedig *ſydd* flin: ond gwledd waſtadol yw calon lawen.

16 *f* Gwell *yw* ychydig gyd âg ofn yr Arglwydd, na thryſor mawr a thrallod gyd âg ef.

17 *g* Gwell *yw* pryd o ddail lle byddo cariad, nag ych paſgedig a chas gyd âg ef.

18 *b* Gwr digllon a gyffry gynnen: *i* ond *gwr* hwyrfrydig i lid a dyrr ymryſon.

19 Ffordd y diog *ſydd* fel cae drain: ond ffordd yr uniawn *ſydd* waſtad.

20 Mab doeth a lawenha ei dad: ond dyn ffôl a ddiyſtyra ei fam.

21 Ffolineb *ſydd k* hyfryd gan yr ynfyd: ond gwr dyallus a *l* rodia yn uniawn.

22 Ofer fydd bwriadau lle *m* ni byddo cyngor: ac mewn amlder cynghorwyr y ſicrheir *bwynt*.

23 Llawenydd ſydd i ŵr *b* herwydd ymadrodd ei enau; ac, *O* mor dda *yw* gair *n* yn ei amſer!

24 *o* Ffordd y bywyd *ſydd* fry i'r ſynhwyrol, i ochel uffern obry.

25 *p* Yr Arglwydd a ddiwreiddia dŷ'r beilchion: ond efe a ſierha derfyn y *q* weddw.

26 *r* Meddyliau'r annuwiol *ſydd* ffiaidd gan yr Arglwydd: ond *s* geiriau'r glân *ydynt* beraidd.

27 Y neb â fyddo *t* dra-chwannog i elw, a derfyſga ei dŷ: ond y neb a gasao roddion, fydd byw.

28 Calon y cyfiawn *u* a fyfyria i atteb: ond genau'r drygionus a dywallt allan ddrwg.

29 *x* Pell *yw* yr Arglwydd oddi wrth y rhai annuwiol: ond y efe a wrendy weddi'r cyfiawn.

30 Llewyrch y llygaid a lawenha'r galon: *z* a gair da a frasha'r eſgyrn.

31 Y cluſt a wrandawo ar gerydd y bywyd, a breſwylia ymhlith y *a* doethion.

32 Y neb a wrthodo addyſg, a ddiyſtyra ei enaid ei hun: ond y neb a wrandawo ar gerydd, a feddianna ddeall.

33 *b* Addyſg doethineb *yw* ofn yr Arglwydd; ac *c* o flaen anrhydedd *yr â* goſtyngeiddrwydd.

a Barn. 8. 1, 2. Pen. 25. 15.
b 1 Sam. 25. 10.
c Eſa. 56. 4.
d Pen. 12. 23. Adn. 28.
e 2 Cron. 16. 9. Job 34. 21.
f Pen. 12. 18.
g Sal. 52. 1.
b Pen. 10. 1.
i Sal. 141. 5.
k Philem. 2.
l Job 20. 15.
m 1 Pedr 4. 11.
n Sal. 14. 4.
o Eſa. 1. 11. Jer. 6. 20.
p Can. 2. 4.
q Tit. 1. 5.
r Mat. 5. 6.
s 1 Bren. 22. 8.
t Pen. 5. 12.
u Job 26. 6.
x Jer. 17. 9.
y Amos 5. 10.
z 2 Tim. 4. 3.
a Pen. 17. 22.
2 Cor. 1. 12.
b 1 Sam. 1. 15. Pen. 12. 25.
c Act. 17. 11.
d Eſa. 30. 10.
e Gen. 40. 7.
f Pen. 16. 8. 1 Tim. 6. 6.
g Pen. 17. 1.
b Pen. 22. 24.
a 26. 21.
i Num. 12. 3.
k Pen. 10. 23.
l Eph. 5. 15.
m Pen. 11. 14.
Preg. 4. 9, 10.
n 1 Sam. 25. 34. Preg 8. 1.
o Phil. 3. 20. Col. 3. 1, 2
p Sal. 52. 5.
q Sal. 68. 5.
r Jer. 4. 14.
s Sal. 37. 30.
t Eſa. 5. 8. Jer. 17. 11.
u 1 Pedr 3. 15.
x Mat. 15. 8.
y Sal. 145. 18. Rhuf. 8. 27.
z 3 Ioan 12.
a Preg. 12. 11.
b Pen. 1. 7.
c Ruth 3. 14.
d Sam. 25. 41.

P E N. XV.

Atteb arafaidd a ddettry lid: ond gair *b* garw a gyffry ddigofaint.

PEN. XVI.

a Sal. 94. 19. *b* Mat. 10. 19. *c* Jer. 10. 23. *d* Luc 18. 11. *e* 1 Sam. 16. 17. *f* Sal. 37. 5. Mat. 6. 26. 1 Pedr 5. 7. *g* Phil. 4. 6. *h* Rhuf. 11. 36. *i* Job 21. 30. *k* Rhuf. 9. 22. *l* 2 Cron. 25. 19. Pen. 6. 17. *m* Heb. *bod iaun yn llaw*, 2 Bren. 17. 4. Pen. 11. 21. *n* 1 Ioan 2. 2. *n* Neh. 5. 1. *o* Col. 1. 10. *p* Job 1. 12. 2 Pedr 3. 13. *q* Pen. 15. 16. *r* Hab. 2. 9. *s* Adn. 1. Pen. 29. 21. *t* Jer. 10. 23. * Heb. *Dewnaeth*, Deut. 17. 15. 2 Bren. 11. 17. 2 Cron. 13. 12. *u* 23. 16. *u* 1 Pedr 4. 11. *x* Deut. 17. 20. *y* Lef. 19. 36. ✠ Sal. 45. 6. *a* Sal. 101. 4. *b* Pen. 19. 12. Dat. 16. 25. *c* Act. 12. 20. *d* Sal. 4. 6. *e* Deut. 11. 14. *f* Pen. 3. 14. † *ffordd*, Pen. 15. 24. *g* Pen. 11. 2. *h* Adn. 32. *i* Pen. 8. 25. *k* Sal. 2. 12. Eſa. 30. 18. Jer. 17. 7. *l* Job 9. 4. *m* Pen. 10. 11. *n* Jer. 10. 8. *o* Sal. 37. 30. *p* Preg. 12. 10 *q* Sal. 119. 103. *r* Sal. 51. 8. *s* Pen. 14. 12. *t* Pen. 9. 12. Eſa. 57. 10. *u* Sal. 7. 15. *x* Sal 52. 2. *y* Pen. 6. 14. ‡ *byfforddwyr*, neu, *cyffrinachwyr*, Sal. 55. 13. ✠ Pen. 17. 9.

A Rottoad y galon mewn dyn, ac *b* ymadrodd y tafod, *c* oddi wrth yr Arglwydd *y mae*.

2 Holl ffyrdd dyn *ydynt d* lân yn ei olwg ei hun: ond yr *e* Arglwydd a bwyſa'r yſprydoedd.

3 *f* Treigla dy weithredoedd ar yr Arglwydd, a'th *g* feddyliau a ſafant.

4 Yr *h* Arglwydd a wnaeth bob *peth* er ei ſwyn ei hun: *i* a'r annuwiol hefyd erbyn y dydd drwg.

5 Ffiaidd gan yr Arglwydd bob dyn *k* uchel galon: *l er* maint *ſydd* ei gymmorth, ni bydd dieuog.

6 Trwy drugaredd a gwirionedd y *m* dileir pechod: a thrwy *n* ofn yr Arglwydd ymadawir oddi wrth ddrwg.

7 Pan fyddo ffyrdd gwr yn *o* rhyngu bodd i'r Arglwydd, efe a bair i'w *p* elynion fod yn heddychol ag ef.

8 *q* Gwell *yw* ychydig trwy gyfiawnder, nâ chnwd mawr trwy r gamwedd.

9 *s* Calon dyn a ddychymmyg ei ffordd; *t* ond yr Arglwydd a gyfarwydda ei gerddediad ef.

10 * Oracclau Duw *ſydd* yng *u* wefuſau'r brenhin, *x* ni ŵyra ei enaid ef mewn barn.

11 *y* Pwys a chloriannau cywir, yr Arglwydd a'*u piau*: ei waith ef *yw* holl gerrig y ſôd.

12 Ffiaidd *yw* i frenhinoedd wneuthur anwiredd: canys ✠ trwy gyfiawnder y cadarnheir yr orſedd.

13 Gwefuſau cyfiawn *ſydd a* gymmeradwy gan frenhinoedd; a'r brenhin a gâr a draetho yr uniawn.

14 Digoſaint y brenin ſydd megis *b* cennad angau; ond gwr doeth a'i *c* goſtega.

15 Yn ſiriol *d* wynebpryd y brenhin y *mae* bywyd: a'i ewyllys da ef *ſydd* megis cwmmwl ɇ gwlaw diweddar.

16 *f* Cael doethineb, O mor well *yw* nag aur coeth! a chael deall, yn *ſwy* dymunol nag arian!

17 † Sarn y cyfiawn *yw* dychwelyd oddi wrth ddrwg: y neb a gadwo ei ffordd, a geidw ei enaid.

18 *g* Balchder *ſydd yn myned* o flaen dinyſtr: ac uchder yſpryd o flaen cwymp.

19 *b* Gwell *yw* bod yn oſtyngedig gyd â'r goſtyngedig, na rhannu'r yſpail gyd â'r beilchion.

20 A drino ſatter yn ddoeth, a gaiff *i* ddaioni: a'r neb *k* a ymddiriedo yn yr Arglwydd, O gwyn ei fyd hwnnw!

21 Y *l* doeth ei galon a elwir yn ddyallus; a melyſder y gwefuſau a chwanega ddyſgeidiaeth.

22 *m* Ffynnon y bywyd *yw* deall i'w pherchennog: ond *n* addyſg ffyliaid *yw* ffolineb.

23 *o* Calon y doeth a reola ei enau ef yn ſynhwyrol, ac a chwanega addyſg i'w wefuſau.

24 *p* Geiriau têg *ydynt* megis dil mêl, yn *q* felus i'r enaid, *r* ac yn iachus i'r eſgyrn.

25 Y mae *s* ffordd a dybir ei bod yn uniawn yng olwg dyn: ond ei diwedd *yw* ffyrdd marwolaeth.

26 Y neb a lafurio, *t* a lafuria iddo ei hun; canys ei enau a'i gofyn ganddo.

27 Dyn i'r fall ſydd yn *u* cloddio drwg: ac ar ei wefuſau *yr eryr* ✠ fel tan poeth.

28 *y* Dyn cyndyn a bair ymryſon: ✠ a'r hyſtyngwr a neilldua ‡ dywyſgion.

29 *a* Gwr traws *b* a huda ei gymdog, ac a'i *c* tywys i'r ffordd nid *yw* dda.

30 Efe a gau ei lygaid i ddychymmyg trawſedd; gan ſymmud ei wefuſau y dwg efe ddrwg i ben.

31 *d* Coron anrhydeddus *yw* pen-llwydni, *os* bydd mewn ffordd cyfiawnder.

32 Gwell *yw'r e* diog i ddigoſaint na'r cadarn; a'r hwn a reola ei *f* yſpryd ei hun, na'r hwn a ynnillo ddinas.

33 Y coelbren a *g* wrir i'r arffed: ond oddi wrth yr Arglwydd y *mae* ei holl lywodraethiad ef.

PEN. XVII.

GWell *yw a* tammaid ſych a llonyddwch gyd âg ef, *b* na thŷ llawn o * aberthau gyd âg ymryſon.

2 *c* Gwas ſynhwyrol a feiſtrola ar fab gwaradwyddus; ac a gaiff ran o'r etifeddiaeth ym mhlith y brodyr.

3 *d* Y tawdd-leſtr *ſydd* i'r arian, a'r ffwrn i'r aur: ond yr *e* hwn a brawf y calonnau *yw* yr Arglwydd.

4 Y drygionus a wrendy ar wefus anwir: *a'r* celwyddog a rydd gluſt i *f* dafod drwg.

5 Y *g* neb a watwaro'r tlawd, ſydd yn gwaradwyddo ei wneuthurwr ef: *b* a'r neb a ymddigrifo mewn cyſtudd, ni bydd dieuog.

6 *i* Coron yr henafgwyr *yw* eu hwyrion: ac anrhydedd y plant *yw* eu *k* tadau.

7 *l* Anweddaidd *yw* i ffôl ymadrodd rhagorol; mwy o lawer ɇ bendefig wefuſau celwyddog.

8 Maen gwerthfawr *yw m* anrheg yng olwg ei pherchennog: pa le bynnag y trô, *n* hi a ffynna.

9 Y neb a guddia bechod, *o* ſydd yn ceiſio cariad: ond *p* y neb a adnewydda fai, ſydd yn neilldu o † tywyſogion.

10 *Un* ſen a ſfna'r eall yn fwy, *q* nâ phe baeddid y ffôl ganwaith.

11 Y dyn drwg ſydd a'i fryd ar *r* derfyſg yn unig: a chennad creulon a *s* anfonir yn ei erbyn ef.

12 Gwell i wr gyfarfod âg arthes wedi colli ei chenawon, *t* nag â'r ffôl yn ei ffolineb.

13 Y neb a dalo *u* ddrwg dros dda, *x* nid ymedy drwg â'i dŷ ef.

14 *y* Pen y gynnen *ſydd megis* ped agorid ‡ argae: am hynny gâd ymaith ymryſon ✠ cyn ymyrryd arni.

15 *a* Y neb a gyfiawnhao'r drygionus, ac a *b* gondemnio'r gwirion; ffiaidd gan yr Arglwydd *ydynt* ill dau.

16 Pa ham *y bydd-c* gwerth yn llaw'r ffôl i berchennogi doethineb, ac *yntau a* heb galon?

17 *e* Cydymaith a gâr bob amſer: *f* a brawd a anwyd erbyn caledi.

18 *g* Dyn heb bwyll a dery ei law, *ac* a fachnia o flaen ei gyfaill.

19 Y neb ſydd hoff ganddo ymſennu, *h* ſydd hoff ganddo bechod; *i* a'r hwn ſydd yn gwneuthur ei ddrws yn uchel, ſydd yn ceiſio niweid.

20 Y cyndyn ei galon ni chaiff ddaioni: a'r hwn ſydd drofaus yn ei *k* dafod, a ſyrth i ddrwg.

21 *l* Y neb a genhedlo un ffôl, *a ynnill* iddo ei hun driſtwch: ac ni bydd lawen *u* tad yr ynfyd.

22 *m* Calon lawen a wna lês *fel* meddyginiaeth: ond meddwl *n* trwm a ſych yr eſgyrn.

23 Yr

a Act. 20. 29. *b* Rhuf. 16. 18. *c* 2 Pedr 2. 2. *d* Eſa. 65. 20. *e* Iago 1. 19. *f* Pen. 25. 28. *g* 1 Sam. 10. 20. 25. *a* Pen. 15. 17. *b* Iago 5. 5. * Heb. *fyd da*, Luc 16. 19. *c* Gen. 30. 43. *d* Pen. 27. 21. *e* Jer. 17. 10. Mal. 3. 3. 1 Pedr 1. 7. *f* Sal. 52. 2. *g* Pen. 14. 31. 1 Ioan 3. 17. *b* Job 31. 39. *i* Gen. 48. 8, 11. Job 42. 16. Sal. 127. 3. *k* Ioan 8. 39. *l* 1 Sam. 25. 25. *m* Adn. 23. Pen. 18. 16. *n* 1 Sam. 16. 1, 4. *o* Pen. 10. 12. *p* Pen. 16. 28. † *byfforddwyr*, Pen. 16. 28. *q* 1 Bren. 13. 4. *r* 1 Sam. 20. 1. *s* 2 Cor. 12. 7. *t* Hoſ. 13. 8. Act. 7. 54. *u* Sal. 109. 4. 1 Theſ. 5. 15. *x* Jer. 18. 20.

y Barn. 9. 5. ‡ *cronfa*. ✠ Pen. 20. 3. 1 Theſ. 4. 11. *a* Ezra 9. 15. Pen. 24. 24. Eſa. 5. 23. *b* 1 Bren. 21. 13. *c* Ioan 1. 10. *d* Dat. 2. 21. *e* Ruth 1. 16. Pen. 18. 24. *f* Eſter 4. 14. *g* Pen. 11. 15. *h* Sal. 68. 10. *i* 1 Sam. 25. 26. Pen. 16. 18. *k* Iago 3. 8. *l* Gen. 26. 35. Pen. 10. 1. Adn. 25. *m* Preg. 9. 7, 8. *n* 2 Cor. 2. 7.

Pen. xvii. *Adn.* 18.] *Dyn heb buyll.* Fe waherddir *Mechnia* dros y dieithr i'n cofio, mai gras Criſt a gymmeradwya; ac a bura ei *bobl*; Eſe biau'r *Ymnaint*. Eccl. xxx. 22 *byd* 34.

o 2 Bren. 5. 23. p Ecl. 23. 2. q Preg. 2. 14. r Mat. 16. 3. s Pen. 10. 1. t Pen. 18. 5. u Iago 1. 19. x Job 13. 5.

23 Yr annuwiol a dderbyn o rodd o'r fynwes i gam droi llwybrau *p* barn.

24 Doethineb *sydd* yn *q* wyneb y dyallgar: ond llygaid y ffyliaid *r sydd* ynghyrrau'r byd.

25 *s* Mab ffôl *a bair* ddigllonedd i'w dad, a chwerwder i'w fam.

26 Hefyd *t* nid da cospi'r cyfiawn, nac tharo pennaethiaid, *pan fyddont* ar yr iawn.

27 *u* Gwr synhwyrol a attal ei ymadroddion: a gwr pwyllog sydd ymarhous ei ysprydd.

28 *x* Y ffôl, tra tawo, a gyfrifir yn ddoeth: *a'r* neb a gauo ei wefusau yn ddyallus.

P E N. XVIII.

a Rhuf. 1. 1. b 1 Cor. 9. 17. c 1 Tim. 4. 13. d Amos 8. 5. e Mat. 8. 34. f 2 Thef. 2. 3. g 1 Sam. 2. 30. h Pen. 10. 11. i Cor. 2. 7. k Iago 2. 1--5. l 2 Tim. 3. 8. m Pen. 10. 14. m Sal. 15. 3. n Pen. 26. 22. o 1 Tim. 5. 3. p 1 Sam. 17. 45. q Sal. 18. 2. a 61. 2. r Sal. 52. 7. Pen. 10. 15. s Dan. 4. 31. t Pen. 15. 31. u Ioan 7. 51. x Eſter 3. 10. y Job 1. 21. z Job 6. 4. a Luc 10. 39. b Pen. 17. 8. a 21. 14. c Act. 24. 2. d 2 Sam. 16. 26. e Joſ. 14. 2. * *wahana.* f 1 Bren. 12. 16. g Act. 15. 39. † *barr baiarn.* h Pen. 12. 14. i Mat. 12. 37. k Pen. 31. 10. l Gen. 33. 3. m Ecl. 5. 2. ‡ *hydded gyfeiliwr.* n Pen. 17. 17.

Y *a* Neilldiuol a gais *b* wrth *ei* ddeiſyfiad, *ac c* a ymyrr â phob doethineb.

2 Y *d* ffôl nid hoff ganddo ddeall; *e* ond bod i'w galon ei datguddio ei hun.

3 *f* Wrth ddyfodiad y drygionus y daw diyſtyrwch, *g* a chyd â gogan, gwaradwydd.

4 *h* Geiriau yng enau gwr *ſyd ſel* dyfnoedd dyfnion; a ffynnon doethineb *ſy'n megis* afon yn lliſo.

5 *i* Nid da derbyn wyneb yr annuwiol, i ddymchwelyd y cyfiawn mewn barn.

6 Gwefuſau'r ffol a ant i mewn i *k* gynnen, a'i enau a eilw am ddyrnodiau.

7 *l* Genau'r ffôl *yw* ei ddinyſtr, a'i wefuſau *ſydd* fagl i'w enaid.

8 Geiriau'r *m* huſtyngwr *ſydd* megis *n* archollion, ac a ddiſgynnant i gelloedd y bol.

9 *o* Y neb a fyddo diog yn ei waith, *ſydd* frawd i'r treulgar.

10 Tŵr cadarn *yw* enw yr Arglwydd: *p* atto y rhed y cyfiawn, ac y mae yn *q* ddiogel.

11 *r* Cyfoeth y cyfoethog ſydd iddo yn ddinas gadarn, ac yn fur uchel yn ei dyb ei hun.

12 *s* Cyn dinyſtr y balchia calon gwr; *t* a chyn anrhydedd *y bydd* goſtyngeiddrwydd.

13 *u* Y neb a attebo beth cyn *ei* glywed, *x* ffolineb a chywilydd *ſydd* iddo.

14 *y* Yſpryd gwr a gynnal ei glefyd ef: ond yſpryd ꝛc cyſtuddiedig pwy a'i cyfyd?

15 Calon y pwyllog a berchennoga wybodaeth; *a* a chluſt y doethion a gais wybodaeth.

16 *b* Rhodd gwr a'i gwna'n dderbyniol, ac a'i dwg ef ger bron y pennaethiaid.

17 *c* Y cyntaf yn ei hawl *a dybir ei fod* yn gyfiawn: ond ei gymmydog a ddaw ac a'i *d* chwilia ef.

18 Y *e* coelbren a wna i gynhennau beidio, ac a * athrwyn rhwng y cedyrn.

19 *f* Anhawſ *yw ynnill* brawd pan ddigier, na dinas gadarn: *g* a'u hymryſon *ſydd* megis † troſol caſtell.

20 *b* A ffrwyth genau gwr y diwellir ei fol: *a:* o ffrwyth y gwefuſau y digonir ef.

21 *i* Angau a bywyd *ſydd* ym meddiant y tafod: a'r rhai a'i hoffant ef, a fwyttant ei ffrwyth ef.

22 *k* Y *neb* ſydd yn cael gwraig, ſydd yn cael *peth* daionus, ac yn cael ffafr gan yr Arglwydd.

23 *l* Y tlawd a ymbil, a'r cyfoethog a ettyb *m* yn erwin.

24 Y neb y mae iddo gyfeillion, ‡ ymgadwed mewn cariad: *n* ac y mae cyfaill a lyn yn well na brawd.

P E N. XIX.

a Pen. 28. 6. b Rhuf. 10. 2.

GWELL *yw'r* tlawd a rodio yn ei uniondeb, na'r traws ei wefuſau, ac yntau yn ffôl.

2 Hefyd *bod* yr enaid *b* heb wybodaeth, || Sef, yn nid *yw* dda; a'r hwn ſydd || bryſur *ei* rhuthro i draed, a becha.

3 *c* Ffolineb dyn a ŵyra ei ffordd ef: a'i *d* galon a ymddigia yn erbyn yr Arglwydd.

4 *e* Cyfoeth a chwanega lawer o gyfeillion: ond y *f* tlawd a ddidolir oddi wrth ei gymmydog.

5 *g* Tyſt celwyddog ni bydd dieuog: a lluniwr *b* celwyddau ni ddianc.

6 Llawer a ymbiliant o flaen *i* pendefig: a *k* phawb *ſydd* gyfaill i'r hael.

7 *l* Holl frodyr y tlawd â'i casânt ef: pa faint mwy yr *m* ymbellhâ ei gyfeillion oddi wrtho? er maint a * ymynheddo, ni throant atto.

8 A gaffo ddoethineb, a gâr ei enaid: *n* a gadwo ddeall, a ynnill ddaioni.

9 *o* Tyſt celwyddog ni bydd dieuog: a thraethwr celwyddau a ddifethir.

10 *p* Nid gweddaidd i ffôl hyfrydwch: anweddeiddiach o lawer *q* i was arglwyddiaethu ar bennaethiaid.

11 *r* Callineb dyn a oeda ei ddigofaint ef: a harddwch *yw* iddo *s* fyned dros gamwedd.

12 *t* Llid y brenhin *ſydd* megis rhuad llew ieuange: ond ei ffafr ef *ſydd* megis *u* gwlith ar laſwellt.

13 *x* Mab ffôl *ſydd* orthrymder i'w dad: ac † ymſerth gwraig *ſydd* megis y defni parhaus.

14 Tŷ a chyfoeth *ydynt* ꝛc etifeddiaeth y tadau: ond *a rhodd* yr Arglwydd *yw* gwraig ‡ bwyllog.

15 *b* Syrthni a bair drymgwſg: *c* ac enaid ſegurllyd a newyna.

16 Y neb a gadwo'r *d* gorchymyn, a geidw ei enaid: *a'r e* neb a eſgeuluſo ei ffyrdd, fydd marw.

17 *f* Y neb a gymmero drugaredd ar y tlawd, ſydd yn rhoddi echwyn i'r Arglwydd; a'i rôdd a dâl efe iddo *g* drachefn.

18 *h* Cerydda dy fab tra fyddo gobaith; ac nac arbeded dy enaid ef, i'w ddifetha.

19 *i* Y mawr ei ddig a ddwg goſpedigaeth: canys os ti a'i gwaredi, rhaid i ti wneuthur hynny drachefn.

20 Gwrando gyngor, a chymmer addyſg; fel *y* byddech ddoeth yn dy *k* ddiwedd.

21 *l* Bwriadau lawer *ſydd* ynghalon dyn: *m* ond cyngor yr Arglwydd, hwnnw a ſaif.

22 *n* Deiſyfiad dyn *yw* ei drugaredd ef: a *o* gwell *yw'r* dyn tlawd nâ'r gwr celwyddog.

23 Ofn yr Arglwydd *a dywys* i fywyd: *a'r neb y byddo ganddo* a erys yn *p* ddiwall, heb i ddrwg ymweled âg ef.

24 *q* Y *dyn* ſwrth a gudd ei law yn *ei* fynwes, ac ni eſtyn hi at ei enau.

25 *r* Taraw watwarwr, a'r ehud ſydd gyfrwyſach: a phan geryddych y dyallus, *s* efe a ddyall wybodaeth.

26 *t* Mab gwaradwyddus gwarthus a anrheithia ei dad, ac a yrr ei fam ar grwydr.

27 Fy mab, *u* paid a gwrando yr addyſg *a bair i ti* gyfeilliorni oddi wrth eiriau gwybodaeth.

28 Tyſt y fall a || watwar farn: a genau'r drygionus a *x* lwnge anwiredd.

29 y Barn ſydd bared i'r gwatwarwyr, a chleiſiau i gefn y ffyliaid.

P E N. XX.

a Gen. 9. 21. b Pen. 16. 14. a 19. 12. c Luc 19. 27. d Gen. 13. 8.

GWatwarus *yw* gwin, a therfyſgaldd *yw* diod gadarn: pwy bynnag a ſiommir ynddi, nid yw ddoeth.

2 Megis rhuad llew ieuange *yw* ofn y brenhin: y mae'r *neb* a'i cyffro ef i ddigofaint, yn *c* pechu *yn erbyn* ei enaid ei hun.

3 Anrhydeddus *yw* i ŵr *d* beidio ag ymryſon: ond pob ffôl a fyn ymyrraeth.

t Act. 8. 18. *d* Dat. 16. 9. *e* Diar. 14. 20. *f* 2 Tim. 1. 15. g Adn. 9. Dan. 6. 24. *b* Dat. 21. 8. *i* Pen. 29. 26. *k* Pen. 17. 8. *l* Pen. 14. 20. *m* Sal. 55. 12. * *ymbilio.* *n* Pen. 16. 20. o Adn. 5. *p* 1 Sam. 25. 46. *q* Pen. 30. 22. Preg. 10. 6, 7. *r* Pen. 14. 29. Iago 1. 19. *a* Pen. 18. 22. *s* 1 Cor. 13. 4. *t* Eſter 7. 8. Pen. 20. 2. *u* Hoſ. 14. 5. *x* Pen. 10. 1. † *dadl.* *y* Pen. 27. 15. ꝛc 2 Cor. 12. 14. ‡ *fymwyrol.* *b* Pen. 6. 9. *c* Pen. 10. 4. a 20. 13. *d* Luc 10. 28. a 11. 28. *e* Heb. 2. 3. *f* Mat. 10. 42. *g* Heb. 6. 10. *b* Pen. 13. 24. *i* 2 Sam. 16. 5, 6. *k* Sal. 37. 37. *l* Job 23. 13. *m* Eſa. 14. 27. a 45, 10. Act. 5. 39. Heb. 6. 17. *n* 2 Sam. 15. 4. 2 Cor. 8. 12. *o* Marc 14. 42. *p* Sal. 28. 7. 1 Tim. 4. 8. *q* Pen. 26. 15. *r* Deut. 13. 11. *s* Pen. 9. 8. *t* Pen. 17. 2. *u* Ioan 10. 5. || *ſyrra'r matter.* *x* Job 15. 16. *y* Mat. 23. 41.

Tyſt celwyddog.

wybana. *f* 1 Bren. 12. 16. *g* Act. 15. 39. † *barr baiarn.* *b* Pen. 12. 14. *i* Mat. 12. 37. *k* Pen. 31. 10. *l* Gen. 33. 3. *m* Ecl. 5. 2. ‡ *hydded gyfeiliwr.* *n* Pen. 17. 17.

peth heb ei yſtyried. *Eſa.* xxviii. 16.

e Luc 16. 24.
4 Y diog nid ardd, o herwydd oerder; *am hynny y* e cardotta efe y cynhauaf, ac ni *chaiff* ddim.
f Pen. 13. 4.
5 *f Megis* dyfroedd dyfnion *yw* bwriad ynghalon dyn: etto gwr call a'i tynn allan.
2 Sam. 14. 19.
1 Cor. 2. 15.
g Mat. 6. 2.
6 *g* Llawer dyn a gyhoedda ei * ddaioni ei hun: ond *b* pwy a gaiff ŵr ffyddlon?
7 Y cyfiawn a rodia i'w yn ei uniondeb: gwyn eu byd ei *h* blant ar ei ol ef.
* Neu, *haeliont*, Luc 18. 11.
b Sal. 12. 1.
8 *i* Brenhin yn eistedd ar orfedd barn, a wasgar a'i lygaid bob drwg.
9 *m* Pwy a ddichon ddywedyd, Mi a lanheais fy nghalon, glan wyf oddi wrth fy mhechod?
10 *n* Amryw bwysau, *ac* amryw fesurau, ffiaidd gan yr Arglwydd bob un o'r ddau.
h Sal. 112. 2.
i Mat. 25. 31.
11 Bachgen a adwaenir wrth ei o waith, ai pur, ai uniawn, *yw* ei waith.
12 *p* Y glust yn clywed, a'r llygad yn gweled, yr Arglwydd a wnaeth bob un o'r ddau.
m 1 Bren. 8. 46.
1 Ioan 1. 8.
13 *q* Na chàr gysgu, rhag dy fyned yn ddiwd: agor dy lygaid, fel y'th ddigonir â bara.
1 Cor. 4. 4.
14 Drwg, drwg, medd y prynwr: ond pan el o'r neilldu, *r* efe a ymffrostia.
n Pen. 11. 1.
15 Y mae aur a gemmau lawer: ond *s* gwefusau gwybodaeth *sydd* dlws gwerthfawr.
o Mat. 7. 16.
16 Cymmer *t* wisg y gwr a fachnio *dros* estron; a chymmer wystl ganddo dros estrones.
p Ecf. 4. 11.
17 *u* Melus gan ŵr fara *trwy* ffalsedd: ond o'r diwedd ei enau a lenwir â graian.
Mat. 13. 13.
q Rhuf. 32. 11.
18 *x* Bwriadau a sicrheir trwy gyngor: a thrwy gyngor y dieseuleus dos i ryfela.
r 1 Thef. 4. 6.
19 ✠ Y neb a fyddo athrodwr a ddatguddia gyfrinach: am hynny *a* nac ymyrr
s Job 28. 17.
Pen. 3. 14.
20 *b* Y neb a felldithio ei dad neu ei fam, *c* ei ganwyd a ddiffoddir yn y tywyllwch du.
t Pen. 22. 27.
21 *d* Etifeddiaeth a gafwir (*yfgafydd*) ar frys yn y dechreuad; ond ei diwedd *e* ni fendithir.
u Pen. 9. 17.
22 *f* Na ddywed, mi a dalaf ddrwg: difgwyl wrth yr Arglwydd, ac efe a'th achub.
x Pen. 15. 22.
Sal. 119. 22.
23 *g* Ffiaidd gan yr Arglwydd amryw bwysau; a chlorian twyllodrus nid *yw* dda.
y Luc 14. 21.
24 *b* Oddi wrth yr Arglwydd *y mae* cerddediad gwr: ond beth a ddyall *i* dyn o'i ffordd ei hun?
✠ Pen. 11. 13.
25 Magl *yw* i ŵr lyngcu peth cyflegredig; *k* ac wedi addunedu, ymofyn.
a Rhuf. 16. 18.
26 *l* Brenhin doeth a wasgar yr annuwiol, ac a dry'r olwyn arnynt.
b Mat. 14. 4.
27 *m* Canwyll yr Arglwydd *yw* yſpryd dyn, yn chwilio holl gelloedd y bol.
c Pen. 24. 20.
28 *n* Trugaredd a ffyddlondeb a gadwant y brenin; a'i orfeddfa a gadarnheir trwy drugaredd.
Judas 13.
d Pen. 28. 20.
29 Gogoniant gwyr ieuainge *yw* eu nerth; a *p* harddwch henafgwyr *yw* gwallt gwynn.
2 Bren. 5. 20.
e Hab. 2. 6.
30 Cleisiau briw a lanha ddrwg: *q* felly *y gwna* dyrnodiau *r* gelloedd y bol.
f Deut. 32. 35.
1 Pedr 3. 9. *g* Adn. 10. *b* Sal. 37. 23. Jer. 10. 23. Ioan 15. 5. *i* Eſa. 26. 12. *k* Deut. 23. 21. Mal. 3. 8. *l* Adn. 8. 2 Sam. 12. 31. *m* Jer. 17. 10.
1 Cor. 2. 11. Rhuf. 2. 15. *n* Sal. 101. 1. *o* Jer. 9. 23. *p* Pen. 16. 31. *q* Pen. 29. 15. a 27. 6. *r* Sal. 139. 23.

PEN. XXI.

a Pen. 16. 1.
b Eſa. 10. 5.
FEL anfonydd o ddwfr *y mae* a calon y brenin yn llaw yr Arglwydd: efe a'i try hi lle y mynno.
2 *b* Pob ffordd gwr *ſydd* uniawn yn ei olwg ei hun: ond yr Arglwydd a bwyſa'r calonnau.
c Pen. 16. 2.
3 Gwneuthur cyfiawnder a barn *ſydd* well gan yr Arglwydd *c* nag aberth.
Luc 16. 35.
a 1 Sam. 15. 22. Eſa. 1. 17. Mica 6. 8. Marc 12. 33.
4 *d* Uchder golwg, a balchder calon, *ac* * âr yr annuwiol *ſydd* bechod.
d Pen. 6. 17.
Job 4. 8. Mat. 6. 23.
1 Cor. 1. 19.
* *âr.* A briodolir at drafodiaeth y ddaear: neu, at dymmer y galon. Job 4. 8.
5 *e* Bwriadau'r dieſgeulus *ſydd* at helaethrwydd yn unig: ond yr eiddo pob *f* pryſur at eiſiau yn unig.
e Pen. 13. 4.
f Jer. iv. 3.
6 Tryſorau a gaſgler â thafod *g* celwyddog, a chwelir megis gwagedd gan y neb iydd yn *h* ceiſio angau.
g Pen. 10. 4.
h Pen. 19. 2.
7 *i* Anrhaith yr annuwiol a'u ‡ difetha hwynt, am iddynt wrthod gwneuthur barn.
i Pen. 21. 7.
‡ Heb. *ilifia.*
8 Trofaus a dieithr *yw* ffordd dyn: ond y *k* pur *ſydd* uniawn ei waith.
k Mat 5. 8 a 12. 33.
9 *l* Gwell *yw* bod mewn congl yn nen ty, na bod gyd â gwraig anynad mewn ty ‡ ehang.
l Adn. 19.
10 Enaid yr annuwiol a *m* ddeiſyf ddrwg: *n* nid grafol *yw* ei gymmydog yn ei olwg ef.
m Pen. 19. 2.
n Pen. 19. 13.
11 *o* Pan goſper gwatwarwr, y bydd yr ‖ ehud callach: a phan *p* ddyſger y doeth, efe a dderbyn wybodaeth.
‡ Heb. *ilifia.*
12 Call y mae y cyfiawn yn yſtyried am dŷ yr *q* annuwiol: *canys* y mae *Duw* yn difetha y rhai annuwiol am *eu* drygioni.
o Pen. 8. 36.
p Mat. 27. 3.
13 Y neb a gauo ei gluſt rhag *r* llef y tlawd, a lefain ei hun, ac ni's gwrandewir ef.
q Heb. *illifia.*
14 *s* Rhodd yn y dirgel a dyrr ddigofaint; a gwobr yn y ſynwes, lid cryf.
r Mat 5. 8 a 12. 33.
15 *t* Llawen gan y cyfiawn wneuthur barn: ond *u* dinyſtr *ſydd* i weithwyr anwiredd.
s Adn. 19.
16 Dyn yn myned a-ŵ gyfeiliorn oddi ar ffordd deall, a orph- ŵ ynghynnulleidfa'r meirw.
t Pen. 19. 17.
17 Y neb a garo ddifyrrwch *a ddaw* i ddodi: a'r neb a garo win ac olew; ni bydd cyfoethog.
‡ Heb. *cyfeillacb.*
u Iago 4. 4.
18 Yr annuwiol *a roddir* ✠ yn lawn dros yr cyfiawn, a'r troſeddwr dros yr uniawn.
m Iago 4. 5.
n Mica 7. 4.
19 Gwell *yw* aros yn yr anialwch, na chyd â gwraig anynad ddiglion.
o Pen. 19. 25.
20 *a* Y *mae* tryſor dymunol, ac olew, yn nghrigfa y doeth: *b* ond dyn ffol a'u llwngc hwynt.
Dat. 11. 13.
‖ *digyngor*
21 *c* Y neb a ddilyno gyfiawnder a thrugaredd, a gaiff fywyd, cyfiawnder, ac anrhydedd.
p Pen 12. 1.
Dat. 11. 14.
22 *d* Y doeth a ddring i ddinas y cedyrn, ac a fwrw i lawr y cadernid y mae hi yn hyderu arno.
q 2 Cor. 10. 10.
23 *e* Y neb a gadwo ei enau a'i dafod, a geidw ei enaid rhag cyfyngder.
r Mat. 18. 30.
24 *f* Y balch *a'r* gwatwarwr uchel, *yw* enw y gwr a wnelo beth mewn digllonedd balch.
Iago 2. 13.
25 *g* Deiſyfiad y diog a'i lladd: canys ei ddwylaw a wrthodant weithio.
s Pen. 18. 16.
26 Yn hŷd y dydd y mae yn fawr ei awydd: ond y *b* cyfiawn a rydd, ac ni arbed.
t Sal. 149. 6.
27 *i* Aberth y rhai annuwiol *ſydd* ffiaidd: pa faint mwy *k pan* offrymmant mewn meddwl drwg?
u Dat. 19. 20.
28 *l* Tyſt celwyddog a ddifethir: *m* ond y gwr a wrandawo, a lafara yn waſtad.
x Luc 15. 13.
y Pen. 9. 18.
29 Gwr annuwiol a *n* galeda ei wyneb: ond yr uniawn a yſtyria ei ffordd.
Eſa. 26. 14.
30 *o* Nid *oes* doethineb, na deall, na chyngor, yn erbyn yr Arglwydd.
✠ Pen. 11. 8.
Eſa. 43 3.
31 *p* Y march a ddarperir erbyn dydd y frwydr: ond *q* ymwared *ſydd* oddi wrth yr Arglwydd.
Eſter 9. 1, 5.
a Sal. 112. 3.

Mat. 13. 44. *b* Pen. 18. 9. *c* Pen. 15. 9. d 2 Sam. 20 22. Preg 9. 15, 16. *e* Pen. 13. 3. *f* Ecſ. 14. 6. Eſter 5. 14. *g* Pen. 13. 4. 10. *b* Sal. 37. 26. *i* Num. 23. 1. *k* 1 Bren. 21. 12. *l* Pen. 19. 5. *m* Pen. 18. 40. *n* Jer. 34. 11. *o* Eſa. 8. 10. *p* Sal. 33. 17. *q* Sal. 3. 8. Eſa. 30. 7.

Mat. 5. 6.

PEN. XXII.

MWY dymunol *yw a* enw *da* nâ chyfoeth lawer; *a gwell yw* ffafr da nag arian, ac nag aur.
a Preg. 7. 1.
2 Y

Pen. xx. *Adn.* 16.] *A ſadunio.* Ni waharddir perthyn Mechniaeth; *Salm.* cxix. 122. *Heb.* vii. 22. mechnio fel *pechod*, ond er *addyſg*; canys i *Grift* y Fei olew'r Eneiniad i'r *Babell Eſa.* xxx. 22–34.

b Deut. 15. 11. 1 Cor. 12. 21. *c* Sal. 49. 10. Act. 2. 45. *d* Iago 2. 1, 3, 4. *e* Pen. 27. 12. Heb. 11. 7 *f* Mat. 24. 38. *g* Sal. 112. 3. Mat. 6. 33. *b* Sal. 15. 19. Eſa. 24. 17. *i* Sal. 91. 3. *k* Eph. 6. 4. *l* 2 Tim. 3. 5. *m* Iago 2. 6. *n* Sal. 112. 5. Mat. 5. 46. *o* Job 4. 8. Hoſ. 10. 13. *p* Jer. 30. 16. *q* 2 Cor. 9. 6. *r* Gen. 21. 10. Pen. 25. 23 *s* Mat. 5. 8. *t* Sal. 101. 6. Pen. 16. 13. Dan. 6. 28. *u ddat-ſry,* Act. 12. 23. *x* Num. 13. 33. Pen. 26. 13. *y* Pen. 2. 16. Dat. 17. 5. ∝ Preg. 7. 26. *a* Pen. 13. 24. *b* Eſter 3. 9. *c* Mat. 28. 26. *d* Sal. 119. 103. *e* Mat. 10. 19. *f* Eph. 1. 13. 1 Theſ. 1. 5, 8. *g* Pen. 8. 6. *b* Luc 1. 4. 2 Cor. 4. 13. Dat. 19. 9. * *y'th anfonir attynt* *i* Ecſ. 23. 6. Zec. 7. 10. *k* Sal. 12. 5. Pen. 23. 11. Jer. 51. 36. *l* Eſa. 33. 1. *m* 1 Sam. 25. 17. *n* Sal. 106. 35. *o* Pen. 6. 1. *p* Ecſ. 22. 26. 2 Bren. 4. 1. Pen. 20. 16. *q* Deut. 19. 14. Pen. 23. 10. *r* Pen. 12. 24. *s* Luc 21. 36. 2 Tim. 4. 1.

2 *b* Y tlawd a'r cyfoethog *c* a gyd-gyfarfyddant: *yr* Arglwydd *yw* eu gwneuthurwr *d* hwynt oll.

3 *e* Y call a genfydd y drwg, ac a ymgudd: *f* ond y ffyliaid a ant rhagddynt, ac a goſpir.

4 *g* Gwobr goſtyngeiddrwydd *ac* ofn yr Arglwydd, *yw* cyfoeth, ac anrhydedd, a bywyd.

5 *b* Drain a maglau *ſydd* yn ffordd y cyndyn: y neb a gadwo ei enaid, *i* a fydd bell oddi wrthynt hwy.

6 *k* Hyfforddia blentyn ym mhen ei ffordd; *l* a phan heneiddio nid ymedy â hi.

7 *m* Y cyfoethog a arglwyddiaetha ar y tlawd; a'r hwn a gaffo *n* fenthyg fydd was i'r gwr a roddo fenthyg.

8 *o* Y neb a hauo anwiredd, a fed ffinder; *p* a gwialen ei ddigofaint y derfydd am dano.

9 Yr *q* hael ei lygad a fendithir: canys efe a rydd o'i fara i'r tlawd.

10 *r* Bwrw allan y gwatwarwr, a'r gynnen a â allan; ie, yr ymryſon a'r gwarth a dderfydd.

11 Y neb a garo lendid *s* calon, ac y ſydd â gras yn ei wefuſau *a gaiff* y brenhin yn *t* garedig iddo.

12 Llygaid yr Arglwydd a gadwant wybodaeth; ac efe *u* a ddadymchwel eiriau y troſeddwyr.

13 Medd y diog, *x* Y mae llew allan: fo'm lleddir ynghanol yr heolydd.

14 *y* Ffos ddofn *yw* genau gwragedd dieithr: ∝ y neb y byddo'r Arglwydd yn ddig wrtho, a ſyrth yno:

15 Ffolineb *ſydd* yn rhwym ynghalon plentyn; ond *a* gwialen cerydd a'i gyr ym mhell oddi wrtho.

16 Y neb a orthrymmo'r tlawd i ychwanegu ei *gyfoeth, b* a'r neb a roddo i'r cyfoethog, *a ddaw* i ddiodi yn ddiau.

17 Gogwydda dy gluſt, a gwrando eiriau'r doethion, a goſod dy galon ar *c* fy ngwybodaeth.

18 Canys peth *d* peraidd *yw* os cedwi hwynt yn dy galon; *e* cymhwyſir hwynt hefyd yn dy wefuſau.

19 Fel y byddo *f* dy obaith yn yr Arglwydd, yr hyſpyſais'i ti heddyw, ie i ti.

20 Oni yſgrifennais i ti eiriau *g* arddercho o gyngor a gwybodaeth,

21 I beri i ti adnabod *b* ſicrwydd geiriau gwirionedd; fel y gallit atteb geiriau gwirionedd i'r neb * a anfonant attat.

22 Na yſpeilia mo'r tlawd, o herwydd ei *ſod* yn ddawd: ac *i* na orthrymma'r cyſtuddiol yn y porth.

23 *k* Canys yr Arglwydd a ddadleu eu dadl hwynt, ac *l* a orthrymma enaid y neb a'u gorthrymmo hwynt.

24 Na fydd gydymaith i'r digllon; ac na chyd-gerdd â gwr *m* llidiog.

25 *n* Rhag i ti ddyſgu ei lwybrau ef, a chael magl i'th enaid.

26 *o* Na fydd *un* o'r rhai a roddant eu dwylaw, o'r rhai a fachnient am ddyled.

27 Oni bydd gennyt i dalu, paham y cymmerai efe dy wely oddi tanat?

28 *q* Na ſymmud mo'r hen derfyn, yr hwn a oſododd dy dadau.

29 A welaiſt ti ŵr *r* dieſgeulus yn ei orchwyl? *ſ* efe a ſaif ger bron brenhinoedd, *ac* ni ſaif ger bron *rhai* iſel-radd.

PEN. XXIII.

PAN eiſteddych i fwytta gyd â thywyſog, *a* yſtyria yn ddyfal beth *ſydd* ger dy fron:

2 A goſod *b* gyllell ar dy gęg, os *byddi* ddyn blyſig.

3 Na ddeiſyf ei ddanteithion ef: canys *c* bwyd twyllodrus *ydyw.*

4 *d* Nac ymflina i ymgyfoethogi: *e* dod heibio dy ſynwyr dy hun.

5 A beri di i'th lygaid ehedeg ar y peth *f* nid yw? canys *gallud* yn ddiau a gymmer adenydd, ac a eheda ymaith megis eryr tu a'r wybr.

6 Na fwytta fwyd y *g* drwg ei lygad; ac na chwennych mo'i ddanteithion ef.

7 Canys fel y meddylia yn ei galon, felly efe a ddywed wrthyt: *b* Bwytta ac yf; a'i galon heb fod gyd a thi.

8 *i* Y tammaid a fwytteaiſt a fwrri i fynu, a'th eiriau melus a golli.

9 *k* Na lafara lle y clywo'r ffol: canys efe a ddiyſtyra ddoethineb dy eiriau.

10 *l* Na ſymmud mo'r hen derfyn; ac *m* na ddos i faeſydd yr ymddifaid:

11 *n* Canys eu Gwaredwr hwynt *ſydd* nerthol; *ac* a ymddiffyn eu * gweryl hwynt yn dy erbyn di.

12 *o* Goſod dy galon ar addyſg, a'th *p* gluſtiau ar eiriau gwybodaeth.

13 *q* Na thyn gerydd oddi wrth *dy* blentyn: *oſ* curi ef â gwialen, ni bydd efe farw.

14 Cur ef à gwialen, a thi a achubi ei *r* enaid rhag uffern.

15 Fy mab, *ſ* os dy galon di fydd ddoeth, fy nghalon innau a lawenycha;

16 Ie, fy arennau a grychneidiant, pan draetho dy wefuſau di gyniawnder.

17 *t* Na wynfyded dy galon wrth bechaduriaid: ond *u aros* yn ofn yr Arglwydd ar hyd y dydd.

18 Canys yn ddiau y mae *x* gwobr; ac ni phalla dy ddiſgwyliad.

19 Erglyw, fy mab, a bydd ddoeth; y a chyfarwydda dy galon yn y ffordd.

20 ∝ Na fydd ym myſg y rhai ſydd yn meddwi ar win; ym myſg y rhai glythion ar gig.

21 Canys y meddw a'r glwth a ddaw i ddiodi: a *a* chyſgu a bair fyned mewn *b* gwiſg garpiog.

22 *b* Gwrando ar dy dad a'th genhedlodd: ac na ddiyſtyra dy fam pan heneiddio.

23 *c* Pryn y gwir, ac na werth; *ſef* y doethineb, ac addyſg, a deall.

24 *d* Tad y cyfiawn a orfoledda yn fawr; a'r neb a genhedlo *fab* doeth, a lawenha o'i blegid.

25 Dy dad a'th fam a lawenychâ; a'r hon a'th ymddug a orfoledda.

26 Fy mab, *e* moes i mi dy galon; dalied dy lygaid ar fy ffyrdd i.

27 *f* Canys ffos ddofn *yw* puttain; *g* a phydew cyfyng *yw'r* dieithr.

28 *b Ie,* hi a gymhwyn fel gwilliad; *i* ac a 'chwanega bechaduriaid ym myſg dynion.

29 *k* I bwy y mae gwae? i bwy y mae ochain? i bwy y mae cynnen? i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y mae gwelian heb achos? i bwy *l* y mae llygaid cochion?

30 I'r neb ſydd yn aros wrth y gwin: i'r neb ſydd yn myned i ymofyn am *m* win cymmyſgedig.

31 Nac edrych ar y gwin pan ffyddo coch, pan ddangoſo ei liw yn y cwppan, pan ymgynhyrfo yn iawn.

32 Yn y diwedd efe a frath fel ſarph, *n* ac a biga fel neidr.

33 Dy lygaid a edrychant ar wragedd *o* dieithr, a'th galon a draetha drawiedd.

34 Ti a fyddi megis un yn cyſgu ynghanol y môr, ac fel un yn cyſgu ym mhen yr hwylbren.

35 *p* Curent fi, *meddi, ac* ni chlafychais; dulient fi, ac *q* ni's gwybum: *r* pan ddeffrowyſ, mi a âf rhagof; mi a'i ceiſiaf drachefn.

PEN.

a Judas 12. *b* Mat. 18. 8. *c* Dan. 5. 4. *d* Pen. 28. 20. 1 Tim. 6. 9, 10. *e* Pen. 7. 5. Iago 3. 15. *f* 1 Cor. 7. 31. *g* Deut. 15. 9. *b* Sal. 12. 2. *i* 1 Sam. 20. 34. 2 Sam. 13. 29. *k* Pen. 9. 8. Mat. 7. 6. *l* Deut. 19. 14. Pen. 22. 28. *m* 1 Bren. 21. 16. Eſa. 5. 8. *n* Job 31. 21. Pen. 22. 23. * *cwyn.* *o* Preg. 7. 25. *p* Eſa. 50. 5. Iago 1. 21. *q* Pen. 12. 24. *r* 1 Cor. 5. 5. 2 Cor. 10. 5. *ſ* Pen. 29. 3. 1 Theſ. 2. 20. 3 Ioan 4. *t* Sal. 37. 1. *u* Pen. 28. 14. *x* Pen. 24. 14. Luc 16. 25. *y* Pen. 4. 23. ∝ Eſa. 5. 22. Luc 21. 34. *a* Pen. 29. 15. Dat. 3. 17. *b* Pen. 1. *c* Pen. 4. 5, 7. Mat. 13. 1. *d* Pen. 10. 1. Adn. 15. *e* 2 Cor. 8. 5. *f* Pen. 22. 14. *g* Dat. 18. 23. *b* Pen. 7. 12. *i* Preg. 7. 26. 2 Theſ. 2. 11. *k* Pen. 9. 3. Eſa. 5. 11. *l* Gen. 49. 12. *m* Sal. 75. 8. Pen. 9. 2. Dat. 17. 2. *n* Dat. 14. 10. *o* Ezec. 16. 26. Dat. 13. 4. *p* Jer. 5. 3. *q* Eph. 4. 18. *r* Deut. 29. 19. Eſa. 56. 12.

PEN. XXIV.

a Sal. 37. 1. Pen. 3. 31. *b* Ester 3. 6, 7. Sal. 10. 7. *c* Esa. 10. 11. *d* Diar. 9. 1. *e* Pen. 21. 22. Preg. 9. 16. Col. 1. 16. *f* Pen. 11. 14. Luc 14. 31. 1 Cor. 2. 14. Dat. 19. 21. *g* Sal. 10. 5. Pen. 14. 16. *b* Rhuf. 1. 30. * Heb. *yn nydd.* *i* Sal. 82. 4. Pen. 29. 7. Esa. 58. 6, 7. 1 Ioan 3. *k* Jer. 17. 9. Dat. 1. 14. *l* Job 34. 11. Rhuf. 2. 6. † *ti fwyt-tai.* *m* Can. 5. 1. *n* Sal. 19. 10. Mat. 11. 30. *o* Pen. 23. 18. *p* Sal. 10 9. Esa. 37. 24. *q* Mica 7. 8. *r* Ester 7. 8. Dat. 18. 21. *s* Job 31. 29. Rhuf. 12. 19. *t* Obad. 12. *u* Sal. 73. 3. Adn. 1. *x* Sal. 11. 6. *y* Job 18. 5. ∝ Ecf. 1. 17.

NA chynfigenna wrth wyr annuwiol; ac na chwennych fod gyd a hwynt:

2 *b* Canys eu calon a fyfyria anrhaith, *c* a'u gwefusau a draetha flinder.

3 Trwy ddoethineb yr *d* adeiledir tŷ, a thrwy ddeall y ſicrheir ef.

4 A thrwy wybodaeth y llenwir y celloedd o bob golud gwerthfawr a hyfryd.

5 *e* Gwr doeth *yydd* nerthol; a gŵr pwyllog a 'chwanega ei nerth.

6 *f* Canys trwy gyngor doeth y gwnei dy ryfel: a thrwy lawer o gynghorwyr *y bydd* diogelwch.

7 *g* Rhy uchel *yw* doethineb i ffôl; ni egyr efe ei enau yn y porth.

8 Y neb a fwriado *b* ddrygau, a elwir yn yſgeler.

9 Llwriad y ffôl *ſydd* bechod; a ffiaidd gan ddynion y gwatwarus.

10 Os llwſtrhei * mewn amſer cyfyngder, bychan *yw* dy nerth.

11 *i* Gwared *y rhai* a luſgir i angau: a ymadewit a'r *neb ſydd* barod i'w lladd?

12 Os dywedi, Wele, ni's gwyddom ni hyn: onid *yw k* Pwyſwr y calonnau yn dyall? a'r hwn ſydd yn cadw dy enaid, oni ŵyr efe? ac oni *l* thâl efe i *bob* un yn ol ei weithred?

13 Fy mab, † bwytta *m* fêl: canys da *yw*: a'r dil mel; *canys* melus *yw* i'th enau:

14 *n* Felly *y bydd* gwybodaeth doethineb i'th enaid: os cei di *hi*, *o* yn ddiau fe fydd gwobr, a'th obaith ni phalla.

15 *p* Na chynlliwyn di (O annuwiol) wrth drigfa'r cyfiawn; na anrheithia ei orphwyſfa ef.

16 Canys ſeithwaith y ſyrth y cyfiawn, *q* ac efe a gyfyd *drachefn*: ond *r* yr annuwiolion a ſyrthiant mewn drygioni.

17 Pan ſyrthio dy elyn, *s* na lawenycha: a phan dramgwyddo, na orfoledded dy galon:

18 Rhag i'r Arglwydd weled, *t* a bod hyany yn ddrwg yn ei olwg ef, ac iddo droi ei ddig oddi wrtho ef *attat ti*.

19 *u* Nac ymddigia o herwydd y drwg-*weithredwyr*; na chynfigenna wrth yr annuwiolion:

20 Canys ni bydd *x* gwobr i'r drygionus: *y* canwyll yr annuwiolion a ddiffoddir.

21 Fy mab, ∝ ofna yr Arglwydd a'r brenin, *ac* nac *a* ymyr â'r rhai anwaſtad.

22 Canys yn ddiſymmwth y cyfyd eu diſtryw hwynt: a phwy a ŵyr eu *b* dinyſtr hwynt ill dau.

23 ¶ Dyma hefyd *bethau* doethion. *c* Nid da derbyn wyneb mewn barn.

24 Y neb a ddywedo wrth yr annuwiol, *d* Cyfiawn *ydwyt*; y bobl a'i melldithiant ef, cenhedloedd a'i ffieiddiant ef:

25 Ond i'r neb a'i *e* ceryddo, ŷ bydd hyfrydwch; a bendith dda a ddigwydd iddynt.

26 *Pawb f* a guſana wefuſau'r neb a attebo eiriau uniawn.

27 *g* Darpara dy orchwyl oddi allan, a doſpartha ef i ti yn y maes: ac wedi hynny adeilada dy dŷ.

28 Na fydd dyſt heb achos yn erbyn dy gymmydog: ac *b* na huda a'th wefuſau.

29 Na ddywed, Mi a wnaf iddo ef i fel y gwnaeth yntau i minnau; mi a dalaf i'r gwr yn ol ei weithred.

30 Mi a aethum heibio i faes y dyn diog, a heibio i winllan yr anghall;

31 Ac wele codaſai *k* drain ar hyd-ddo oll; danadl a guddiaſai ei wyneb ef; a'i fagwyr gerrig a ſyrthiaſai i lawr.

32 Gwelais hyn, *a* mi a yſtyriais yn dwys; edrychais arno, a chymmerais addyſg.

33 *l* Ychydig gyſgu, ychydig hepian, ychydig waſgu dwylaw i gyſgu:

34 Felly y daw dy dlodi *megis* ymdeithydd, a'th angen fel ‖ gwr arfog.

PEN. XXV.

Dyſg ynghylch brenhinoedd, a gochel achos ymraſael.

DYMA hefyd *a* ddiarhebion Salomon, y rhai a gaſglodd gwyr Hezecia brenhin Juda.

2 *b* Anrhydedd Duw *yw* dirgelu peth: *c* ond anrhydedd brenin *yw* chwilio peth allan.

3 Y nefoedd am uchder, y ddaear am ddyfnder, a *d* chalon brenhinoedd, ni *ellir* eu chwilio.

4 *e* Tyn yr ammhuredd oddi wrth yr arian, a daw i'r gof-arian leſtr.

5 *f* Tyn yr annuwiol o olwg y brenin, a'i orſeddfa ef a gadarnheir trwy gyfiawnder.

6 *g* Nac ymogonedda ger bron y brenhin; ac na ſaf yn lle *gwyr* mawr:

7 Canys gwell i ti ddywedyd wrthyt, *b* Tyred yma i fynu, na'th twrw yn is ger bron pendefig yr hwn a welodd dy lygaid.

8 Na ddos allan i gynhennu ar frys: rhag *na wypech* beth a wnelych yn y diwedd, wedi dy *i* gywilyddio gan dy gymmydog.

9 *k* Ymreſymma â'th gymmydog *ei hun*: *l* ond na ddatguddia gyfrinach i arall:

10 Rhag i'r neb a fyddo'n gwrando ddwyn gwarth arnat ti; ac na thry o'th gywilydd ymaith.

11 *m* Gair a ddywedir yn ei bryd *ſydd megis* afalau aur mewn gwaith arian cerfiedig.

12 Ceryddwr doeth i'r gluſt a *n* wrandawo, *ſydd fel* anwyl-dlws euraid, a gwiſg o aur rhagorol.

13 *o* Megis oerder eira yn amſer cynhauaf, *yw* cennad ffyddlon i'r rhai a'i gyrrant: canys efe a lawenycha enaid ei feiſtriaid.

14 Y neb a ymffroſtio o achos *p* gau rodd, *ſydd gyffelyb* i gymmylau a gwynt heb wlaw.

15 Trwy hir-ymaros y boddlonir pendefig: a thafod *q* eſmwyth a dyr aſgwrn.

16 Pan gaffech fêl, bwytta a'th *r* wafn aetho: rhag wedi dy lenwi o hono, i ti ei chwydu ef.

17 Bid anfynych dy droed yn nhŷ dy gymmydog: *s* rhag iddo * flino arnat, a'th gasâu.

18 Y neb a ddygo gam dyſtiolaeth yn erbyn ei gymmydog, *t* ſydd megis gordd, a chleddyf, a ſaeth lem.

19 Hyder ar ffalſwr yn nydd cyfyngder, *u ſydd megis* dant wedi ei dorri, a throed wedi † tyrfu.

20 *Fel* yr hwn a ddygo ymaith wiſg yn amſer oerfel, *ac fel* finegr ar nitr, felly *y mae*'r hwn ſydd yn *x* canu caniadau i galon driſt.

21 *y* Os dy elyn a newyna, portha ef â bara: ac os ſycheda, dod iddo ddiod i'w hyfed:

22 Canys ∝ marwor a bentyrri ar ei ben ef; a'r Arglwydd a *a* dâl i ti.

23 Gwynt y gogledd ‡ a yrr y gwlaw ymaith: felly *y gyrr* wynebpryd digllon *b* dafod athrodgar.

24 Gwell

Pen. xxv. Adn. 23.] *Gogledd.* Y mae'r môr y tu ogledd i wlad *Judea*, ac *Affrica*: yr hyn a bar wahanol ddarlleniad; ond y mae'r addyſg yn dda yn mhob ſtordd.

1 Cor. 7. 31. *s* 1 Cor. 10. 31. * Heb. *gael digon.* *t* Sal. 57. 4. *u* Mat. 26. 70. 2 Tim. 4. 16. † *gwyr-gammu.* *x* Dan. 6. 18. Rhuf. 12. 15. Iago 5. 13. *y* Ecf. 23. 4, 5. Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 20. ∝ Esa. 6. 6. Rhuf. 12. 20. *a* 2 Sam. 16. 12. ‡ Heb. *a ſgor ar.* *b* Sal. 101. 5. Pen. 22. 10.

c Pen. 21. 9.
d Adn. 13.
e Luc 2. 10.
f 2 Sam. 12. 24.
g Pen. 16. 19.
h Pen. 27. 1.
Iago 1. 10
i 1 Sam. 25. 17.

24 Gwell *yw* *c* trigo mewn congl yn nen tŷ, na chyd â gwraig anynad mewn tŷ ehang.
25 *d* Fel dyfroedd oerion i enaid ſychedig, *yw* *e* newyddion da o wlad bell.
26 Gwr cyfnawn wedi ſyrthio i lawr ger bron y drygionus, *fydd megis* ffynnon wedi ei chymmyſgu a gofer budr.
27 *g* Nid da bwytta llawer o fêl: *ac* felly *r ddynion* chwilio eu hanrhydedd, *h nid* anrhydedd *yw*.
28 *i* Y neb ni byddo ganddo attal ar ei yſpryd ei hun, *fydd megis* dinas ddrylliog heb gaer.

P E N. XXVI.

1 *Addyſg ynghylch rhai annoeth* 13 *ſegurlyd*; 17 *dynion cynbennus*, 24 *a digofus*.

a 1 Sam. 12. 16, 17
b Sal. 15. 4.
Eſter 3. 1.
c Sal. 124. 7.
Pen. 6. 5.
d Num. 23. 8.
Dat. 13. 15.
a 22. 3.
e Pen. 10. 13.
Ioan 2. 15.
1 Cor. 4. 21.
f Mat. 7. 6.
Luc 23. 8, 9.
g Mat. 16. 1--5.
Tit. 1. 13.
* *a ddenfyn ddyn na cherddo!*
† *a geiff ei dwyllo*.
Num. 13. 31.
h Mat. 23. 3.
‡ *gofod maen* (*gwerthfawr*) *mewn carnedd*.
i Sal. 50. 16, 17.
Luc 19. 22.
k Pen. 11. 31.
l Pen. 17. 10.
m Dan. 11. 32.
n Eccl. 8. 15.
Gal. 4. 9.
2 Pedr 2. 22.
o Luc 18. 11.
Dat. 3. 17.
p Pen. 22. 13.
Mat. 22. 5.
q Pen. 19. 24.
r Luc 7. 30.

MEGIS ôd yr hâf, neu *a* wlaw y cynhauaf, felly nid cymmwys i'r ffôl *b* anrhydedd.
2 *c* Fel yr aderyn wrth grwydro, a'r wennol wrth ehedeg, *d* felly y felldith ddiachos ni ddaw.
3 Ffrewyll i farch, ffrwyn i aſyn, a *e* gwialen i gefn yr ynfyd.
4 *f* Na atteb ynfyd yn ol ei ynfydrwydd: rhag dy fod yn gyffelyb iddo.
5 *g* Attêb yr ynfyd yn ol ei ynfydrwydd; rhag iddo fod yn ddoeth yn ei olwg ei hun.
6 Y neb a yrro negeſau gyd âg un angall, * a dyrr ymaith y traed, *ac a* † yf golled.
7 Nid gogyhyd efgeiriau'a clôff: *b* felly dammeg yng enau ffyliaid.
8 Fel un yn ‡ rhwymo carreg mewn taſi; felly *y guma'r* neb a anrhydeddo ffôl.
9 *Fel* draen yn myned i law dyn meddw; *i* felly y *mae* diareb yng enau'r angall.
10 Y *Duw* mawr, yr hwn a luniodd bob *peth*, ſydd yn *k* gobrwyo'r *l* ffôl, ac yn talu i'r *m* troſeddwyr.
11 *n* Megis y mae'r ci yn dychwelyd at ei chwydfa; *felly* y mae'r ffôl yn dychwelyd at ei ffolineb.
12 A weli di ŵr o doeth yn ei olwg ei hun? gwell *yw'r* gobaith am ffôl nag am hwnnw.
13 *p* Y *mae* llew *mawr* ar y ffordd, medd y diog, *y mae* llew yn yr heolydd.
14 *Fel* y drws yn troi ar ei golyn, felly y *try'r* diog yn ei wely.
15 *q* Y diog a guddia ei law yn *ei* fynwes; blin ganddo ei heſtyn at ei enau drachefn.
16 Doethach *yw'r* diog *r* yn ei olwg ei hun, na faith o wyr yn adrodd rheſwm.
17 Y neb wrth fyned heibio a ymyrro â chynnen *s* ni *pherthyn* iddo, ſydd *megis* un yn cymmeryd ci erbyn ei gluſtiau.
18 Fel *dyn* gwallgofus a daflo bentewynion tân, ſaethau, ac *arfau* marwolaeth;
19 Felly *y mae'r* gwr a dwyllo ei gymydog, ac a ddywed, *t* Onid cellwair yr ydwyf?
20 *u* Megis pan ddarfyddo'r coed, y diffydd y tân: felly pryd na *byddo x* athrodwr, derfydd y gynnen.
21 *y Fel* glô i'r marwor, a choed i'r tân; ∝ felly *y mae* gwr cynhennus i ennyn cynnen.
22 *a* Geiriau'r athrodwr *ſydd* megis archollion, a hwy a ddiſgynant i gelloedd y bol.
23 *Fel* ſorod arian wedi eu bwrw dros ddryll o leſtr pridd; *yw b* gwefuſau poeth, a chalon ddrwg.
24 Y digaſog a *c* ragrithia â'i wefuſau, ac yn ei galon yn bwriadu twyll.
25 Pan ddywedo eſe yn dêg, *d* na ymddiried iddo: canys *y mae* ſaith ffieiddra yn ei galon ef.

a Pen. 21. 9.
b Sal. 15. 4.
c Sal. 124. 7.
d Num. 23. 8.
e Pen. 10. 13.
f Pen. 16. 19.
g Pen. 27. 1.
h Pen. 11. 31.
i Pen. 17. 10.
k Pen. 22. 13.
l Pen. 19. 24.
m Pen. 10. 13.
n Pen. 6. 5.
o Num. 23. 8.
p Pen. 22. 13.
q Pen. 19. 24.
r Pen. 21. 9.
s 1 Thef. 4. 11. 1 Tim. 5. 13. t Eph. 5. 4.
u Iago 3. 6. x Pen. 20. 19. y Pen. 15. 18. ∝ Num. 16. 1. Pen. 29. 22. a Pen. 18. 8. b 2 Sam. 15. 3, 5. Mat. 2. 8. Gal. 4. 17. c 2 Sam. 20. 9, 10. d Jer. 9. 8. Mica 7. 5. Mat. 10. 16.

26 Trwy gyfrwyſder y cuddir *e* digaſedd: ond ei ddrygioni *f* a ddatguddir yn y gynnulleidfa.
27 *g* Y neb a gloddio bydew, a ſyrth ynddo; *h* a'r neb a dreigho garreg, atto y dychwel.
28 Tafod *i* celwyddog a gasâ'r neb a gyſtuddio efe: a'r genau *k* gwenhieithus a wna ddiluſtr.

e 2 Sam. 13. 22.
f Mat. 10. 26.
g Sal. 7. 15.
Preg. 10. 8.
h Barn. 9. 38.

Eſter 7. 10. *i* Eſter 3. 5, 8. *k* Jer. 41. 6, 7.

P E N. XXVII.

1 *Am bunan-gariad a chân.* 5 *Am wir gariad.* 11 *Am ochwyl rhowſtrau* &c.

NAC *a* ymffrofta o'r dydd y foru: *b* canys ni wyddoſt beth a ddigwydd *mewn* diwrnod.
2 Canmoled *c* arall dydi, ac nid dy enau: dy hun; eſtron, ac nid dy wefuſau dy hunan.
3 Trom *yw'r* garreg, a phwyſfawr *yw'r* tywod: ond digofaint y *d* ffôl *ſydd* drymmach na hwy ill dau.
4 Creulon *yw* llid, fel llif-ddwfr *yw* digofaint; a phwy *e* a ddichon ſefyll o flaen * cynfigen?
5 Gwell *yw* cerydd cyhoedd na chariad *f* cuddiedig.
6 *g* Ffyddlon *yw* archollion y caredig: ond *b* cuſanau y digaſog *ydynt* dwyllodrus.
7 † Y dyn *i* llawn a *k* ſathra'r dil mêl: ond *l* i'r newynog pob peth chwerw ſydd *m* felus.
8 Gwr yn ymdaith o'i le ei hun, *n* ſydd debyg i aderyn yn cilio o'i nyth.
9 Olew ac arogl-darth a lawenycha'r galon; felly o mwynder cyfaill trwy gynghor ffyddlon.
10 *p* Nac ymado â'th gydymaith dy hun, a chydymaith dy dad; ac na ddos i dŷ dy frawd yn amſer dy orthrymder: *canys q* gwell *yw* cymmydog yn agos nâ brawd ym mhell.
11 *r* Bydd ddoeth, fy mab, a llawenycha fy nghalon; *s* fel y gallwyf atteb i'r neb a'm gwaradwyddo.
12 *t* Y call a wel y drwg *yn dyfod*, *ac* a ymgûdd: *ond* yr anghall a ant *u* rhagddynt, *ac* a goſpir.
13 *x* Cymmer wiſg yr hwn a fachnio dros y dieithr; a chymmer y wyſtl ganddo dros y ddieithr.
14 Y neb a fendithio ei gydymaith ∝ a llef uchel y bore pan gyfodo, *a* cyfrifir *byn* yn felldith iddo.
15 *b* Defni parhaus ar ddiwrnod gwlawog, a gwraig anynad, cyffelyb ydynt.
16 Y mae yr hwn a'i cuddio hi, *c megis* yn cuddio'r gwynt, ac olew ei ddeheulaw *yr hwn* a ‡ ymddengys.
17 Haiarn a *d* hoga'r haiarn: felly gwr a hoga wyneb ei gyfaill.
18 Y neb a gadwo *e* ffigys-bren, a fwyty o'i ffrwyth ef; *f* a'r neb a waſanaetho ei feiſtr, a ddaw i anrhydedd.
19 Megis mewn dwfr *y mae* wyneb *yn atteb* i wyneb: felly *y mae* g calon dyn i ddyn.
20 *h* Ni lenwir uffern na diſtryw: felly *i* ni lenwir llygaid dyn.
21 *k Fel* y tawdd-leſtr i'r arian, a'r ffwrnes i'r aur: felly *y mae l* gwr i'w glod.
22 Er i ti bwyo ffôl mewn morter â pheſtl ymhlith gwenith; *m ette* nid ymedy ei ffolineb âg ef.
23 *n* Edrych yn ddyfal ar dy anifeiliaid, a gofala am dy braidd.
24 Canys cyfoeth o ni *phery* byth: ac *a bary* Act. 12.

a Iago 4. 13.
b Gen. 19 23--27. Joſ. 14. 8.
c Rhuſ. 2. 29. 1 Cor. 15. 10. 2 Cor. 12. 11.
d Dan. 3. 19.
e 1 Ioan 3. 12. Act. 13. 45, 50. Mat. 27. 18.
* Neu, *eiddigedd*
Pen. 6. 34
f 1 Ioan 3. 18.
g Sal. 141. 5.
h Marc 14. 45. † Heb. *Yr enaid.*
i Mat. 9. 12. 45.
k Amos 8. 5.
l Job 6. 7. Mat. 11. 28.
m 1 Sam. 3. 1.
n Jer. 17. 13.
o Act. 28. 15.
2 Cor. 2. 15.
p Amos 1. 9.
q Pen. 17. 17. a 18. 24.
r Pen. 10. 1.
s Sal. 127. 5.
t Pen. 22. 3.
u Mat. 24 38.
x Pen. 20 16.
y Eccl. 22. 26. ∝ 1 Bren.

22. *a* Ioan 5. 44. Act 12. 22. *b* Pen. 19. 13. *c* Pen. 12. 16. ‡ Neu, *ni chuddir ei arogl.* *d* Act. 15 39. a 28. 15. Heb. 10. 24. *e* 1 Cor. 9. 7. *f* 1 Sam. 2. 30. *g* Sal. 36. 1. Rhuſ. 3. 9. *b* Eſa. 5. 14. Hab. 2. 5. 1 Ioan 2. 17. *i* Preg. 1. 8. Diar. 30. 15. *k* Pen. 17. 3. *l* Pen. 28. 4. *m* Eſa. 1. 5. Jer. 6. 29. *n* Gen. 31. 38--41. Act. 20. 28. *o* Zec. 1. 5.

Pen. xxvii. *Adn.* 24.] *Cyfoeth*, Hebraeg, *nertz*. erol, a feddylir? os y cyntaf, caſglwn fel y morgrugyn: os y diweddaf, cynnyddwa mewn gras. Prov.

o Sal. 82. 7. Eccl. 21. 26. 1 Thef. 2. 19. p Pen. 6. 8. Luc 19. 42. Ioan 9. 4. q Mat. 10. 10. a 6. 33. r 1 Tim. 6. 8. Heb. 13. 5.

bery y ℘ goron o genhedlaeth i genhedlaeth?

25 q Y gwair a flaen-dardda, a'r glaswellt a ymddengys, a llyfiaw'r mynyddoedd a gesglir.

26 Yr ŵyn a'th r ddillada, ac o'r geifr *y* ℞ werth tir.

27 Bellyd *ti a gei* digon o laeth geifr yn fwyd i ti, yn fwyd a'th dylwyth, ac *yn* cynhaliaeth i'th langcesau.

PEN. XXVIII.

Athrawiaethau ynghylch yr annuwiol, a'r rhai rhinweddol.

s Lef. 26. 36. Deut. 32. 36. Pſal. 35. 6. t Act. 13. 46. u Job 22. 20. x Mat. 18. 28. y Act. 12. 22. z 1 Bren. 18. 18. Mat. 14. 4. a Phil. 1. 28. b Pſal. 92. 6. c 1 Cor. 2. 15. 1 Ioan 2. 20. d Pen. 19. 2. e *yn ei dŷwy fyddai.* 1 Bren. 18. 21. Pſal. 12. 2. Hoſ. 10. 20. f Pen. 29. 3. m Job 27. 17. Pen. 13. 22. Preg. 2. 26. n Zec. 7. 11. 2 Tim. 4. 3. o Pen. 26. 27. p Mat. 6. 33. Pen. 2. 7. q Luc 16. 14. r Preg. 10. 6. Dat. 18. 20. s 1 Sam. 21. 2. Heb. 11. 38 t Pſal. 32. 3. 1 Ioan 1. 9, 10. u Pſal. 16. 8. Pen. 23. 17. Eſa. 66. 24. x Rhuf. 2. 5. y 2 Pedr 3. 8. z Eccl. 1. 12. Luc 7. 8. Mat. 2. 16. a Gen. 9. 6. Eccl. 21. 14. * *ni ellyll.* b Adn. 6. c Pen. 12. 11. 2 Pedr 1. 5—9. d Job 7. 4. Pſal. 16. 18. Luc 16. 25. e Pen. 20. 21. Adn. 22. f 1 Tim. 6. 9. f Pen. 18. 5. g Ezec. 13. 19. h Job 20. 22. Luc 16. 25. i Mat. 18. 5.

24 Y neb a yſpeilio ei dad neu ei fam, ac a ddywed, Nid *yw* hyn gamwedd, *ſydd* k gymmar i ddinyſtriwr.

25 Gwr *l* uchel ei feddwl a ennyn gynnen: ond y neb a ymddiriedo yn yr Arglwydd, *m* a wneir yn fras.

26 Y neb a ymddiriedo i'w *n* galon ei hun, ſydd ffôl: ond y neb a rodio yn bwyllog a achubir.

27 o Y neb a roddo i'r tlawd, ni bydd angen arno: ond y neb a guddio ei lygaid a gaiff lawer o felldithion.

28 Pan ddyrchafer yr annuwiol, ℘ dynion a ymguddiant: ond wedi darfod am danynt, yr ℘ amlheir y cyfiawn.

PEN. XXIX.

1 Sylwi ar lywodraeth gwiadol, 15 a theuluaidd, &c.

a 1 Sam. 2. 25. 2 Cron. 36. 16. b *Pan bydd'o'r cyfiawn yn blaenori.* Pen. 11. 10. a 28. 28. Preg. 10. 5. Dat. 11. 15. c Eſt. 3. 15. d Pen. 10. 1. e Luc 15. 13. f Eſa. 11. 2. g Dan. 11. 20. b Hoſ. 7. 3. i Hoſ. 5. 1. k Sal. 58. 10. l Job 29. 16. Sal. 41. 1. m Pen. 11 11. a 17. 11. Act. 17. 5. x 19. 40. Marc 15. 7. * Heb. *a ddodant dâmas ar dân.* n Mat. 11 17. o 1 Ioan 3. 12. p Pen. 14. 33. q Eſt. 3. 8. r Pen. 22 2. † Neu, *ocrwr,* Sal. 72. 12, 13. s 1 Sam. 14. 27, 29 a 30. 12. Sal. 13. 3. Mat. 5.

GWR a gerydder yn fynych, ac a galeda *ei* war, a ddryllir yn *a* ddiſymmwth, fel na byddo meddyginiaeth.

2 *b* Pan amlheir y cyfiawn, y bobl a lawenychant: ond pan fyddo'r *c* annuwiol yn llywodraethu, y bobl a och'neidiant.

3 *d* Gwr a garo ddoethineb, a lawenycha ei dad: ond y neb a fyddo gyfaill i butteiniaid, *e* a ddifa ei dda.

4 *f* Brenin trwy farn a gadarnhâ y wlad: *g* ond y neb a garo anrhegion, a'i dinyſtria hi.

5 Y gwr a ddywedo *b* wenïaith wrth ei gymmydog, ſydd yn i taenu rhwyd i'w draed ef.

6 Yng nghamwedd dyn drwg *y mae* magl: *k* ond y cyfiawn a gân ac a fydd lawen.

7 *l* Y cyfiawn a ŷſtyria fatter y tlodion: *ond* yr annuwiol ni ofala am *ei* wybod.

8 *m* Dynion gwatwarus a * faglant ddinas: ond y doethion a droant ymaith ddigofaint.

9 Os gwr doeth a ymryſon *k* dyn ffôl, *n* pa un bynnag a wnel ai digio ai chwerthin, etto ni *bydd* llonyddwch.

10 Gwŷr gwaedlyd a *o* gasânt yr unïawn: ond yr unïawn a gais ei enaid ef.

11 *p* Y ffôl a dywallt ei holl feddwl: ond *gŵr* doeth a'i hattal hyd yn ol.

12 *q* Os llywydd a wrendy ar gelwydd, ei holl weiſion *ſydd ant* annuwiol.

13 *r* Y tlawd a'r † twyllodrus a gyd-gyfarfyddant; *a*'r Arglwydd a *s* lewyrcha eu llygaid hwy ill dau.

14 *t* Y brenin a farno'r tlodion yn ffyddlon, ei orſedd a ſicrheir.

15 *u* Y wialen a cherydd a rŷdd ddoethineb: ond mab a gaffo *ei* rwyſg *ei hun*, a *x* gywilyddia ei fam.

16 Pan amlhao y rhai annuwiol, yr amlha camwedd: *y* ond y rhai cyfiawn a welant eu ℞ cwymp hwy.

17 Cerydda dy fab, ac efe a bair i ti lonyddwch; ac a bair hyfrydwch i'th enaid.

18 *a* Lle ni *byddo* gweledigaeth, methu a wna y bobl: ond y neb a gadwo'r gyfraith, *b* gwyn ei fyd ef.

19 *c* Ni chymmer gwas addyſg ar eiriau? *d* canys er ei fod yn dyall, etto nid ettyb.

20 A weli di ddyn pryſur yn ei eiriau? *e* gwell *yw'r* gobaith am y ffôl nag am dano ef.

21 Y neb a ddygo ei *f* was i fynu yn foethus o'i febyd, o'r diwedd efe fydd *fel* mab *iddo.*

22 *g* Gwr digllon a ennyn gynnen; a'r llidiog ſydd ami ei gamwedd.

23 *b* Balchder dyn a'i goſtwng ef: ond y goſtyngedig o yſpryd a gynnal anrhydedd.

24 Y neb a f'o *i* cyfrannog â lleidr, a gasha

k Gen. 12. 12. gasha ei enaid ei hun: efe a wrendy ar felldith, ac ni'n mynega.

l Gen. 43. 14. 25 *k* Ofn dyn fydd yn dwyn magl: ond y neb a ymddiriedo yn yr Arglwydd a ddyrchefir.

Exter 4. 16. 26 *l* Llawer a ymgeisiant âg wyneb y llywydd, ond oddi wrth yr Arglwydd *y mae* barn pob dyn.

Sal. 20. 9. Pen. 19. 6. 27 *m* Ffiaidd gan y cyfiawn ŵr anghyfiawn: a ffiaidd gan yr annuwiol ŵr uniawn ei ffordd.

m Gen. 3. 15. Sal. 15. 4.

PEN. XXX.

1 *Cyffes Agur o'i fydd.* 7 *Dau bwnge ei weddi.* 11 *Petbau câs,* 15 *ni'i digonir,* 18 *anhawdd eu gwybod,* 21 *anniddefol,* 25 *call,* 29 *mawrfrydig.* 32 *Gochel cynnen.*

GEIRIAU Agur mab Jace, *sef* a y brophwydoliaeth: y gwr a lafarodd wrth Ithiel, wrth Ithiel, *meddaf,* ac Ucal.

2 Yn wir *yr ydwyf* yn *b* ffolach na neb, ac nid oes deall *c* dyn gennyf.

3 *d* Ni ddysgais ddoethineb, ac nid oes gennyf *e* wybodaeth y Sanctaidd.

4 *f* Pwy a esgynodd i'r nefoedd, neu a ddisgynodd? *g* pwy a gasglodd y gwynt yn ei ddyrnau? pwy a rwymodd y dyfroedd mewn dilledyn? pwy a gadarnhaodd holl derfynau'r ddaear? *h* beth *yw* ei enw ef, a pheth *yw* enw ei fab, os gwyddoft?

5 *i* Holl air Duw *sydd* bur: tarian *yw* efe i'r neb a ymddiriedant yndo.

6 *k* Na ddyro ddim at ei eiriau ef, *l* rhag iddo dy geryddu, a'th gael yn gelwyddog.

7 Dau *beth* yr ydwyf yn eu gofyn gennyt, na ommedd *buynt* i mi cyn fy marw.

8 Tyn ym mhell oddi wrthyf wagedd a chelwydd; na ddyro i mi na thlodi na chyfoeth; *m* portha fi a'm * digonedd o fara:

9 *n* Rhag i mi ymlenwi, a'*th* wadu, a dywedyd, Pwy *yw* yr Arglwydd? a rhag i mi fyned yn dlawd, a lladratta, a chymeryd enw fy Nuw *yn ofer.*

10 Nac achwyn ar *o* was wrth ei feistr, rhag iddo dy felldithio, a'th gael yn euog.

11 ¶ *p Y mae* cenhedlaeth a felldithia ei thad, a'i mam ni fendithia.

12 *Y mae* cenhedlaeth *q* lân yn ei golwg ei hun, er na's glanhawyd oddi wrth ei hafiendid.

13 *Y mae* cenhedlaeth, O mor *r* uchel yw ei llygaid! a'i hamrantau a *s* ddyrchafwyd.

14 *t Y mae* cenhedlaeth, a'i dannedd yn gleddyfau, a'i childdannedd yn gyllyll, *u* i ddifa'r tlodion oddi ar y ddaear, a'r anghennus o *blith* dynion.

15 ¶ I'r † gele y mae dwy ferch, *yn q* Pen. 14. *Uefain,* Moes, moes. Tri *pheth* ni ddiwellir; *ie,* pedwar *peth* ni ddywedant byth, Digon.

16 *y* Y bedd; *y* ac grcth ammhlantadwy; y ddaear ni ddiwellir â dyfroedd; a'r tân ni ddywed, Digon.

17 ¶ Llygad yr hwn a watwaro *ei a* dad, ac a ddirfyno ufuddhau *ei* fam, a dyan a 131. 1. *b* cigfrain y dyffryn, a'r cywion eryrod *f* Job 29. a'i bwytty.

18 ¶ Tri *pheth* fydd guddiedig i mi; Sal. 57. 4. ie, pedwar peth nid adwaen:

u Ecl. 1. 19 Ffordd eryr yn yr awyr, ffordd neidr ar graig, ffordd llong ynghanol y mor, a Amos 8. 4. ffordd gwr gyd â morwyn.

20 Felly *y mae* ffordd *c* benyw odineus: hi a fwytty, *d* ac a fych ei fafn, ac'a † *Gel benddoll.* ddywed, *e* Ni wnaethum i anwiredd.

x Barn. 17. 10. Mat. 26. 15. 21 ¶ O herwydd tri *pheth* y cynhyrfir y ddaear ac o herwydd pedwar, *y rhai* ni ddichon hi eu dioddef:

22 *f* O herwydd gwas pan deyrnaso; ac *y* Pen. 27. 20. un *g* ffôl pan lanwer ef o fwyd;

23 O herwydd *gwraig* atgas pan brioder hi; a llaw-forwyn a clo yn *h* aeres i'w meistres.

24 ¶ Y mae pedwar *b peth* bychain ar y ddaear, ac etto *y maent* yn ddoeth iawn:

25 *i* Nid *yw'r* morgrug bobl nerthol, etto y maent yn darparu lluniaeth yn hâf;

26 Y cwningod nid *ydynt* bobl rymmus, etto hwy a wnant eu tai yn *k* graig:

27 Y locustiaid nid oes brenin iddynt, etto hwy a ant allan yn || dorfoedd;

28 Y pryf coppyn a *l* ymafaela â'i ddwy-law, ac y mae yn llys y brenin.

29 ¶ Y mae tri *pheth* a gerddant yn *m* hardd, ie, pedwar *peth* a rodiant yn weddus:

30 *n* Llew cryf ym mhlith anifeiliaid, *o* ni thry yn ol er neb;

31 * Milgi *cryf yn ei feingefn,* a *p* bwch, *q* a brenin, *yr hwn* ni chyfyd neb yn ei erbyn.

32 Os buoft ffôl yn ymddyrchafu, ac os meddyliaift *r* ddrwg, *dyro* dy *s* law ar dy enau.

33 Yn ddiau corddi llaeth a ddwg allan ymenyn, a gwasgu ffroenau a dynn allan waed: *t* felly cymmell llid a ddwg allan gynnen.

Esa. 33. 6. Luc 12. 32. *q* Preg. 8. 4. *r* Preg. 8. 3. *s* Job 25. 5. Mica 7. 16. 22.

PEN. XXXI.

1 *Addysg Lemuel ynghylch dweirdeb, &c.* 6 *Am ymddiffyn y cystuddiedig.* 10 *Glod gwraig dda.*

GEIRIAU * Lemuel frenhin; *a* y brophwydoliaeth a ddysgodd ei *b* fam iddo.

2 Pa *beth* fy mab? pa beth mab fy *c* nghroth? ie, pa beth mab *d* fy addunedau?

3 *e* Na ddyro i wragedd dy nerth; na'th ffyrdd *f* i'r hyn a ddifetha frenhinoedd.

4 *g* Nid *gweddaidd* i frenhinoedd, O Lemuel, nid *gweddaidd* i frenhinoedd yfed gwin; nac i bennaduriaid ddiod gadarn:

5 Rhag iddynt yfed, ac ebargofi'r *b* ddeddf; a newidio barn yr un o'r rhai gorthrymmedig.

6 *i* Rhoddwch ddiod gadarn i'r neb a fydd ar ddarfod am dano; a gwin i'r rhai trwm eu calon.

7 Yfed efe, fel yr anghofio ei ddodi; ac na's meddylio am ei flinfyd mwy.

8 *k* Agor dy enau dros y mud, *l* yn achos holl blant dinyftr.

9 Agor dy enau, *m* barn yn gyfiawn; a dadleu dros y tlawd a'r anghenus.

10 ¶ *n* Pwy a fedr gael gwraig o rinweddol? gwerthfawroccach *yw* hi na'r carbwngci.

11 *p* Calon ei gwr a ymddiried yndoddi, *q* fel na bydd arno eifiau anrhaith.

12 *r* Hi a wna iddo les, ac nid drwg, holl ddyddiau ei bywyd.

13 Hi a gais wlân a llin, ac a'i *s* gweithia a'i dwylaw yn *t* ewyllysgar.

14 Tebyg yw hi i long u marfiandwr; *x* hi a ddwg ei hymborth o bell.

15 Hi a gyfyd hefyd y liw nos, ac a rydd fwyd i'w ✠ thylwyth, a'u dogn i'w llangcesau.

16 Hi a feddwl am *a* faes, ac a'i pryn ef; â gwaith ei dwylaw hi a blanna winllan.

17 Hi a wregysa ei llwynau â nerth, *b* ac a gryfha ei breichiau.

18 Hi a wel fod ei marfiandaeth yn fuddiol; ni *c* ddiffydd ei chanwyll ar hyd y nos.

19 Hi a rydd ei llaw ar y *d* werthyd, a'i llaw a ddeil y cogail.

20 Hi

Pen. XXX. *Adn.* 31.] *Milgi.* Gair anarferol (yn y Bibl) ac yn anhawdd ei gyfieithu: ond pa un ai *March* ai *Milgi* y dyly fod, fe ddylig y doeth na chreodd Duw ddim yn ofer!

* *cyfegyrwyd,* neu, *ddewisfwyd,* 1 Bren. 2. 15, 22. *a* Pen. 30. 1. *b* 1 Bren 11. 9. Pen. 4. 4. *c* Esa. 49. 15. *d* 1 Sam. 1. 27. *e* Pen. 5. 9. *f* Deut. 17. 17. *g* Pen. 7. 26. *h* Preg. 10. 7. *b* Deut. 17. 18. Hos. 4. 11. *i* Sal. 103. 15. *k* Job 29. 15. *l* Pen. 24. 11. *l* Efter 4. 16. 1 Sam. 19. 4. *m* Lef. 19. 15. Deut. 11. 16. 2 Cor. 19. 6. *n* Pen. 12. 4. *o* Dat. 12. 1. *p* Eph. 5. 2. *q* Adn. 14. *r* Gen. 2. 18. *s* Pen. 13. 4. *t* Sal. 110. 3. *u* Mat. 13. 43. ✠ Col. 3. 1. *y* Rhuf. 12. 11. ✠ Luc 12. 42. *a* Mat. 13. 44. *b* 1 Cor. 16. 13. *c* Mat. 5. 10. *d* 2 Tim. 3. 6.

e Heb. 13. 16.
† Neu, *a dilad dau ddyb-lyg.*
f Dat. 19. 8.
g Ioan 15. 5.
h 2 Pedr 2. 9.
b Eph. 6. 14.
i Mat. 16. 18.

20 Hi a *e* egyr ei llaw i'r tlawd, ac a gyn ei dwylaw i'r anghenus.
21 Nid ofna hi am ei thylwyth rhag yr eira; canys ei holl deulu a †duilledir *f* ag yscarlad.
22 Hi a weithia iddi ei hun *g* carpedau; ei gwisg hi yw sidan a phorphor.
23 *g* Hynod yw ei gwr hi yn y pyrth, pan eisteddo gyd a henuriaid y wlad.
24 Hi a wna llain main, ac a'i gwerth, ac a rydd *h* wregysau at y marsiandwr.
25 I Nerth ac anrhydedd *yw* ei gwisg; ac yn yr amser a ddaw hi a chwardd.
26 Hi a egyr ei genau yn *k* ddoeth; ac yn ei thafod y mae cyfraith trugaredd.
27 *m* Hi a graffa ar ffyrdd tylwyth ei thy: ac ni fwytty hi fara feguryd.
28 *n* Ei phlant a gyfodant, ac a'i galwant yn ddedwydd; ei gwr *befyd*, ac efe a'i canmol hi:
29 Llawer merch a weithiodd yn rhinweddus: ond ti a *o* ragoraist arnynt oll.
30 *g* Siommedig *yw* ffafr, ac ofer *yw* tegwch; *ond* benyw yn ofni yr Arglwydd, hi a gaiff glod.
31 *q* Rhoddwch iddi o ffrwyth ei dwylaw; a chanmoled ei *r* gweithredoedd hi yn y pyrth.

i 1 Cor. 13. 3.
m Phil. 2. 4.
n Gal. 4. 26.
o Luc 1. 28.
p Dat. 17. 4.
q Mat. 15. 28.
r Sal. 107. 3. Gal. 6. 4

Llyfr ECLESIASTES, neu'r PREGETHWR.

CYNHWYSIAD.

Y Llyfr hwn a ysgrifenwyd gan Salomon, *ar ol ei Gwymp, a chwedi ei Adferiad trwy Edifeirwch. Ynddo y dangosir fod pob peth, y tu yma i'r Nefoedd, yn* Wagedd. *Nid yw'r Frenhiniaeth a addawyd i* Ddafydd, *o'r byd hwn.* Ioan xviii. 36.

PEN. I.

1 Y Pregethwr yn dangos y fered gorchwylion dyn, 4 gan fod trefn natturiaeth yn ddiorphwys, 12 Gwagedd yw'r cwbl.

Cyn Crist, 977.

GEIRIAU y *a* Pregethwr, mab Dafydd, brenhin yn Jerusalem.
2 Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr, gwagedd o wagedd: *b* gwagedd *yw'r* cwbl.
3 † Pa fudd fydd i ddyn o'i holl lafur a gymmer efe dan yr haul?
4 *Un* genhedlaeth a â ymaith, a chenhedlaeth *arall* a ddaw: *c* ond y ddaear a saif byth.
5 Yr haul hefyd a gyfyd, a'r haul a fachlud, *c* ac a brysura i'w le, lle y mae yn codi.
6 Y *f* gwynt a â i'r dehau, ac a amgylcha i'r gogledd: y mae yn mynedoddi amgylch yn wastadol, y mae'r gwynt yn dychwelyd yn ei gwmpasoedd.
7 *g* Yr holl afonydd a redant i'r mor, etto nid *yw'r* mor yn llawn: o'r lle y daeth yr afonydd, yno y dychwelant i fyned.
8 *b* Pob peth *sydd* yn llawn blinder; ni ddichon dyn *ei* draethu: *i* ni chaiff y llygad ddigon o edrych, ac ni ddigonir y glust a chlywed.
9 *k* Y peth a fu a fydd; a'r peth a wnaed a wneir: ac *i* nid *oes* dim newydd dan yr haul.
10 A oes dim y gellir dywedyd am dano, Edrych ar hwn, *m* dyma beth newydd? efe a fu eiloes yn yr hen amser o'n blaen ni.
11 Nid *oes n* gofia am y pethau gynt; ac ni bydd cofia am y pethau a ddaw, gan *y rhai* a ddaw ar ol.
12 ¶ *o* Myfi y pregethwr oeddwn frenhin ar Israel yn Jerusalem:
13 *p* Ac a roddais fy mryd ar geisio a chwilio trwy ddoethineb, *q* am bob *peth* a wnaed dan y nefoedd: *r* y llafur blin yma a roddes Duw ar feibion dynion i ymguro ynddo.
14 Mi a *s* welais yr holl weithredoedd a wnaed dan haul; ac wele, gwagedd a gorthrymder yspryd *yw'r* cwbl.
15 *t* Ni ellir unawni yr hyn fydd gam, na chyfrif yr hyn fydd ddiffygiol.
16 Mi a ymddiddenais â'm calon fy hun, gan ddywedyd, Wele, mi a aethum yn fawr, ac a gefais ddoethineb tu hwnt i bawb a fu o'm blaen i yn Jerusalem; a'm calon a *x* ddyallodd lawer o ddoethineb a gwybodaeth.
17 *y* Mi a roddais fy nghalon hefyd i wybod doethineb, ac i wybod ynfydrwydd a ffolineb: mi a wybum fod hyn hefyd yn orthrymder yspryd.

a Luc 12 19.
b 1 Sam. 25. 29. Esa. 50. 11.
c 1 Sam. 25. 36. Amos 8. 6
d Mat. 6. 24.
e Gen. 11. 4.
f Luc 20. 18. Gen. 6. 14. Luc 17. 28.
g Can. 4. 15.
b Dat. 22. 2.
i 1 Bren. 10. 14. * Heb. *Fethion ty.* Gen. 14. 14. 1 Bren. 9. 21.
k aur, a thrysor pennaf brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoresau, a phob rhyw *l* offer cerdd, difyrrwch meibion dynion.
9 Ac mi a aethum yn *m* fawr, ac a gynnyddais yn fwy na neb a fuafai o'm blaen i yn Jerusalem: a'm *n* doethineb bedd yn sefyll gyd a mi.
10 A pha beth bynnag a ddeisyfiai fy llygaid, ni ommeddwn hwynt: ni attaliwn fy nghalon oddi wrth ddim hyfryd; *p* canys fy nghalon a lawenychai yn fy holl lafur: a hyn oedd fy *q* rhan i o'm holl lafur.
11 Yna *r* mi a edrychais ar fy holl weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais i'w wneuthur: ac wele hyn oll *oedd s* wagedd a gorthrymder yspryd, ac nid *oedd* dim budd *t* dan yr haul.
12 Ac mi a droais i edrych ar *u* ddoethineb, ac ar ynfydrwydd a ffolineb: (canys beth *a wnai* 'r dyn a ddeuai ar *x* ol y brenin? *ond y* peth a wnaed *y* eisoes?)
13 Yna mi a welais fod doethineb yn rhagori

l 1 Cor. 13. 3.
m Phil. 2. 4.
n Gal. 4. 26.
o Luc 1. 28.
p Dat. 17. 4.
q Mat. 15. 28.
r Sal. 107. 3. Gal. 6. 4
s Pen. 12. 12. 1 Cor. 21.
t 1 Cor. 13. 3.
u Pen. 2. 12. 14.
x 1 Bren. 3. 12. Tit. 2. 7, 8.
y Adn. 10, 11.

y ar ffolineb a ynfydrwydd.
18 Canys *x* mewn llawer o ddoethineb *y mae* llawer o ddig: a'r neb a 'chwanego wybodaeth, a 'chwanega ofid.

PEN. II.

1 Ofered difyrrwch dyn. 12 Y doeth yn well na'r ynfyd, etto yr un diwedd i'r ddau.

MI a ddywedais *a* yn fy nghalon, Iddo yn awr, mi a'th brofaf a llawenyddsam hynny cymmer dy fyd yn ddifyr; ac wele, *b* hyn hefyd *sydd* wagedd.
2 Mi a ddywedais am chwerthin, Ynfyd *yw*: ac am *c* lawenydd, Pa beth a wna?
3 Mi a geisiais yn fy nghalon ymroddi i win (etto yn arwain fy nghalon mewn doethineb) ac i gofleidio ffolineb, *d* hyd oni welwn beth *oedd* y da hwnnw i feibion dynion, yr hyn a *e* wnant hwy dan y nefoedd holl ddyddiau eu bywyd.
4 Mi a wnaethum i mi *e* waith mawr; *f* mi a adeiledais i mi dai; mi a blennais i'm winlianneodd:
5 Mi a wnaethum erddi *g* a pherllannau, *b* ac a blennais ynddynt brennau o bob ffrwyth:
6 Mi a wnaethum lynnau dwfr, i ddyfrhau a hwynt y llwyni sy'n dwyn coed.
7 Mi a ddarperais *i* weision a morwynion; hefyd yr oedd i mi * gaethweision *tŷ*; ie, yr oeddwn i yn berchen llawer o wartheg a defaid, tu hwnt i bawb a fuafai o'm blaen i yn Jerusalem.
8 Mi a bentyrrais i mi hefyd arian ac *k* aur, a thrysor pennaf brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoresau, a phob rhyw *l* offer cerdd, difyrrwch meibion dynion.
9 Ac mi a aethum yn *m* fawr, ac a gynnyddais yn fwy na neb a fuafai o'm blaen i yn Jerusalem: a'm *n* doethineb bedd yn sefyll gyd a mi.
10 A pha beth bynnag a ddeisyfiai fy llygaid, ni ommeddwn hwynt: ni attaliwn fy nghalon oddi wrth ddim hyfryd; *p* canys fy nghalon a lawenychai yn fy holl lafur: a hyn oedd fy *q* rhan i o'm holl lafur.
11 Yna *r* mi a edrychais ar fy holl weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais i'w wneuthur: ac wele hyn oll *oedd s* wagedd a gorthrymder yspryd, ac nid *oedd* dim budd *t* dan yr haul.
12 Ac mi a droais i edrych ar *u* ddoethineb, ac ar ynfydrwydd a ffolineb: (canys beth *a wnai* 'r dyn a ddeuai ar *x* ol y brenin? *ond y* peth a wnaed *y* eisoes?)
13 Yna mi a welais fod doethineb yn rhagori

a Luc 12 19.
b 1 Sam. 25. 29. Esa. 50. 11.
c 1 Sam. 25. 36. Amos 8. 6
d Mat. 6. 24.
e Gen. 11. 4.
f Luc 20. 18. Gen. 6. 14. Luc 17. 28.
g Can. 4. 15.
b Dat. 22. 2.
i 1 Bren. 10. 14. * Heb. *Fethion ty.* Gen. 14. 14. 1 Bren. 9. 21.
k Neh. 7. 60.
l 1 Bren. 9. 28.
m Amos 6. 5.
n Pen. 1. 16.
o 1 Bren. 10. 6.
p Barn. 14. 3.
q Pen. 11. 9.
r Pen. 5. 17.
s Pen. 5. 18.
t Mat. 6. 22. Luc 15. 17.
u Cor. 2. 14.
x 1 Bren. 3. 12. Tit. 2. 7, 8.
y Adn. 10,

Pen. 1. *Adn.* 1.] *Pregethwr*, ſef, un yn *casglu*, neu, a *gasglwyd*. Yr oedd yr enw *Lemuel*, Pen. xxxi. 1. yn cofnu ei *tyfiad*; a'r *Pregethwr*, am ei *dychwelyad*. Da gan *afradlon* gael lle yn nhŷ ei Dad.

Ps Ben. 11. 7. Eph 5. 13 *a* Diar. 17. 24. *b* Sal. 49. 10. Pen. 9. 2, 11. *c* 2 Tim. 3. 15 Mat. 6. 20. *d* Pen. 1. 2. *e* Diar. 10. 7. *f* Mal. 3. 18. Luc 16. 25. *g* Jona 4. 3. Phil. 1. 23 *h* Ioan 4. 1. *i* Heb. *Iafurio.* *k* Sal. 49. 10. *l* 1 Bren. 12. 14. *m* Luc 8. 14. *m* Rhuf. 6. 21. *n* Pen. 27. 17. Mat 6. 20. *o* Pen. 1. 3. Eſa. 3. 11. Dat. 14. 11, 12. *p* Job 14. 1. *q* 1 Tim. 6. 10. *r* Sal. 127. 2. Mat. 16. 34. *s* Pen. 3. 12. *t* Lef. 16. 10. Deut. 17. 18. Hol. 2. 8. *u* 1 Cor. 3. 21. *x* Job 20. 15. *a* 27. 16. Dior. 28. 8.

rnid guri ar ſelioedd, *h.* fel y mae gokuni yd rhagori ar dywyllwch.

14 *i* A dooeth ſydd a'i lygaid yn ei ben; ond y ffôl a rodia yn y tywyllwch: *k* ac etto mi a wehais yr un dantwain yn digwydd iddynt oll.

15 Yna y dywedais yn *l* y nghalon, Fel y digwydd i'r ffôl, y digwydd i minnau; pa beth gan hynny a dai i mi fod yn *m* ddoeth *mwyach?* Yna y dywedais yn fy nghalon, *ſod* hyn hefyd yn *n* wagedd.

16 Canys ni *bydd* coffa am y doeth mwy nag am yr annoeth yn dragywydd; y pethau *ſydd yrawr* nion, yn y dyddiau a ddaw a ollyngir oll *o* dros gof: a pha fodd y mae'r doeth yn *p* marw? *q* fel yr annoeth.

17 Am hynny *r* cas gennyf einioes; canys blin gennyf y gorchwyl a wneir dan haul; canys gwagedd a gorthrymder yſpryd *yw't* cwbl.

18 ¶ Ie, *b* cas gennyf fy holl lafur yr ydwyf yn ei *s* druſod dan haul; am fod i yn rhaid i mi ei adael i'r neb a ſydd ar ôl i.

19 A phwy a wyr *u* a fydd o doeth ai *x* annoeth ſydd efe? etto efe a fydd feiſtr ar fy holl lafur yr hwn y gymmerais, ac yn yr hwn y bum ddoeth dan haul. *Dyma i* wagedd *hefyd.*

20 Am hynny mi a droais i beri i'm calon *m* anobeithio o'r holl lafur a gymmerais dan yr haul.

21 C nys y mae dyn yr hwn y *mae* ei lafur yn bwyſog, yn ſynhwyrol, ac yn uniawn: ac y mae yn ei adael yn rhan i'r neb ni *n* lafuriodd wrtho. Hyn hefyd *ſydd* wagedd ac yn ofid blin.

22 Canys *o* beth ſydd i ddyn o'i holl lafur a gorthrymder ei galon, yr hwn a gymmeroddo efe dan haul?

23 Canys ei holl ddyddiau *ſy p* orthrymder, a'i lafur yn ofid: ie, *q* ni *chymmer* ei galon ſymwyſtder y nos. Hyn hefyd *ydd* wagedd.

24 *r* Nid *oes* daioni mwy i ddyn, *nag* iddo fwyta ac yfed, a pheri i'w enaid gael daioni o'i lafur. Hyn hefyd a welais, mai o law *s* Duw *yr oedd* hyn.

25 Canys pwy a ddichon fwyta, a phwy a'i mwynhai o'm blaen i?

26 *t* Canys i'r dyn a ſyddo da yn ei olwg ef, y rhydd *Duw* ddoethineb, a gwybodaeth, a llawenydd; ond i'r pechadur y rhydd efe boen i gaſglu ac i *t* gyrru, *u* i'w roddi i'r *neb a ſydd* da ger bron Duw. Hynny hefyd *ydd* wagedd, a gorthrymder yſpryd.

o 2 Pa ſŵdd ſydd i'r gweithydd yn yr hyn y mae yn llafurio?

10 *u* Mi *a* welais y blinder a roddes Duw ar feibion dynion, i ymblino ynddo.

11 Efe a wnaeth bob *peth* yn hardd yn ei *x* amſer: efe a oſodedd y byd hefyd yn eu calonnau hwy, fel y na allo dyn gael allan y *z* gwaith a wnaeth Duw o'r dechreuad hyd y diwedd.

12 *a* Mi a wn nad *oes* dim da ynddynt, ond bod i *dyn* fod yn llawen, a gwneuthur daioni yn ei fywyd:

13 *b* A bod i bob dyn fwytta ac yfed, a mwynhau daioni o'i holl lafur; *c* rhodd Duw yw hynny.

14 Mi a wn beth bynnag a wnel Duw, y bydd hynny *d* byth; ni ellir na bwrw atto, na thynnu *e* dim oddi wrtho: ac y mae Duw yn gwneuthur *byn* fel yr ofnai dynion ger ei fron ef.

15 *f* Y peth a fu o'r blaen, ſydd yr awr hon; a'r peth *g* ſydd ar ddyfod, a fu o'r blaen: Duw ei hun a ofyn y peth a aeth heibio.

16 ¶ Hefyd *h* mi a welais dan yr haul le barn, yno *yr oedd* annuwioldeb; a lle cyfiawnder, yno'r *oedd* anwiredd.

17 Mi a ddywedais yn fy nghalon, *i* Duw a farn y cyfiawn a'r anghyfiawn: canys *y mae i* amſer i bob amcan, ac i bob *m* gwaith, yno.

18 Mi a ddywedais yn fy nghalon am *n* gyflwr meibion dynion; fel y *ſyddai* i Dduw eu hamlygu, ac y gwelent hwy mai o anifeiliaid *yd* ynt.

19 *p* Canys digwydd meibion dynion a ddigwydd i'r anifeiliaid; yr un digwydd ſydd iddynt: fel y mae'r naill yn marw, felly bydd marw'r llall; ie, yr un chwythad ſydd iddynt oll; fel nad oes mwy *y* rhagoriaeth i ddyn nac i anifail: canys gwagedd *yw't* cwbl.

20 Y mae'r cwbl yn myned i'r un *r* lle: pob un ſydd o'r pridd, a phob un a dry i'r pridd eilwaith.

21 *s* Pwy a edwyn yſpryd dyn yr hwn ſydd yn eſgyn i fyny, a chwythad anifail yr hwn ſydd yn diſgyn i waered i'r ddaear?

22 *u* Am hynny mi a welai nad *oes* dim well nag i ddyn *x* ymlawenychu yn ei weithredoedd ei hun; canys *yn yw* ei *y* ran ef: canys pwy a'i dwg ef i weled y peth ſydd ar ei ol?

Pen. 2. 16. *q* Phil. 3. 21. Dar. 14. 13. 23. *r* Luc 23. 43. Act. 7. 59. *s* Pen. 12. 7. *t* Theſſ. 4. 17. *u* Adn. 12. *x* Pen. 2. 24. *y* 5. 18. *y* 1 Cor. 1. 18. 1 Tim. 6. 6, 7.

PEN. IV.

1 *Bod trais, a thynerch, y a chyſyddoedd, yn ſyweddaeru gwagedd a blinder dyn.*

FELLY mi a ddychwelais, ac a edrychais ar yr holl *a* orthrymderau ydd dan yr haul: ac wele ddagrau *y rhai* gorthrymmedig, *b* heb neb i'w cyſuro; ac ar law eu trawyr *yr oedd* gallu, a hwythau heb neb i'w cyſuro.

2 *c* Ac mi a ganmolais y meirw y rhai dydd yn barod wedi marw, yn fwy na'r byw y rhai ſydd yn fyw etto.

3 *d* Gwell na'r ddau yw'r neb ni bu *e* erioed, yr hwn ni welodd y gwaith blin ſydd dan haul.

4 ¶ Ac mi a welais fod pob llafur, a phob unrhondeb gwaith dyn, *f* yn peri iddo gynnigen gan ei gymmydog. Hyn hefyd *ydd* wagedd a gorthrymder yſpryd.

5 *g* Y ffôl a wafa ei ddwylaw yngkyd, ac a fwytty ei gnawd ei hun.

6 *h* Gwell *yw* llonaid llaw *trwy* lonyddwch, na llonaid dwy law *trwy* flinder a gorthrymder yſpryd.

a Sal. 37. 1. Pen. 5. 8, &c. *b* Eſa. 39. 16. Galar. 1. 2. 2 Tim. 3. 16. *c* Job 3. 17. *d* Job 3. 13, 16, 21. *e* Mat. 9. 34. Phil. 1. 23. 1 Ioan 3. 12. *f* Diar. 6. 10. 26. 16. Mat. 25. 26. Ioan 8. 37. *g* Sal. 37. 16. Diar. 15. 16. *a* 16 8. *a* 17. 1.

M m *Yna* 10

Pen. iii. adn. 25.] *Pwy a ddichon fwytta.* h. y. jollatta neu, yn well na myſi? Ond, *y Tendath* a lwydda! *Pen. iii. Adn. 22.*] *Er doeterederad.* Mwyn haed mwyth ei lafur a chalon ddolurgar: cyllegred ei olud i Dduw, yn lle cu gadael i boron dylcher,

b Esa. 5. 8.
i 1 Ioan 2. 16.
k Sal. 39. 6.
l Diar. 31. 10. Ier. 29. 6. Mare 6. 7.
1 Cor. 12. 8.
m 1 Cor. 12. 26.
n Ioan 3. 16.
a 14. 18. Heb. 10. 24.
o 1 Bren. 1. 1, 2. Eph. 2. 6.
p Dan. 3. 17.
q 1 Tim. 4. 12.
r 1 Bren. 22. 6.
s Gen. 41. 24.
t Dan. 4. 31.
u 2 Sam. 15. 6.
2 Bren. 1. 7.
x Diar. 14. 28. *y* Esa. 57. 20. Det. 17. 15.

7 ¶ Yna mi a droais, ac a welais wagedd dan yr haul.

8 Y mae un *yn unig*, ac heb ail: ie, nid *oes* iddo na mab na brawd; ac etto nid *oes d* diwedd ar ei lafur oll: ie, *i* ni chaiff ei lygaid ddigon o gyfoeth; *ni ddywaid e*fe, *k* I bwy yr ydwyf yn llafurio, ac yn difuddio fy enaid oddi wrth hyfrydwch? Hyn hefyd *ydd* wagedd, a dyma drafferth flin.

9 ¶ *l* Gwell *yw* dau nag un, o achos bod iddynt wobr da am eu llafur.

10 Canys os syrthiant, *y m* naill a gyfyd y llall: ond gwae yr *n* unig; canys pan syrthio efe, nid *oes* ail i'w gyfodi.

11 Hefyd *os o* dau a gyd-orweddant, hwy a ymgynhesiant; ond yr unig, pa fodd y cynhesa efe?

12 Ac os cryfach fydd un nag ef, dau a'i gwrthwynebant yntau; *p* a rhaff dair-cainge *ni* thorrir ar frys.

13 ¶ *q* Gwell *yw* baehgen tlawd a doeth, na brenin hen ac ynfyd, *r* yr hwn ni fedr gymmeryd rhybudd mwyach:

14 Canys *y naill* fydd yn dyfod allan o'r *s* carcharau y deyrnasu, a'r llall wedi ei eni yn ei *t* teyrnasiaeth *yn myned* yn *t* dlawd.

15 Mi a welais y rhai byw oll y rhai fydd yn rhodio dan *yr* haul, *u* gyd â'r ail mab yr hwn a faif yn ei le ef.

16 *x* Nid *oes* diben ar yr holl bobl, *sef* ar y rhai oll a fu o'u blaen hwynt, a'r rhai a ddel ar ol, y ni lawenychant yntdo: gwagedd yn ddiau a blinder yspryd *yw* hyn hefyd.

PEN. V.

1 *Gwagedd mewn crefydd.* 8 *ac mewn atteuyniwn.* 18 *Rhodd Duw yw boddlonrwydd.*

GWYLIA ar dy *a* droed pan fyddech yn myned i dy Dduw, a bydd barotach i wrando *b* nag i roi aberth ffyliaid; canys ni wyddant hwy eu bod yn gwneuthur drwg.

2 Na fydd *ry* bryfur â'th enau, ac na fyfied dy galon i draethu dim ger bron Duw: canys Duw *fydd* yn *y c* netoedd, a thithau *d* ar *y* ddaear; ac am hynny *e* bydded dy eiriau yn anaml.

3 Canys breuddwyd *f* ddaw o drallod lawer: ac *f* ymadrodd *y* ffol o lawer eiriau.

4 *g* Pan addunedech addunedu i Dduw, nac oeda ei thalu: canys nid *oes ganddo* flas ar ffyliaid: *y* peth *a* addunedaift, *b* tal.

5 Sì Gwell *i* ti fod heb addunedu, nag i ti addunedu, a bod heb dalu.

6 Na âd i'th enau beri i'th gnawd bechu; ac na ddywed ger bron yr *i* angel, Amryfusedd *fu*: *j* pa ham y digiai Duw wrth dy leferydd, *k* a difetha gwaith dy ddwylaw?

7 Canys mewn llaweroedd o freuddwydion *y mae* gwagedd; ac mewn *m* llawer o eiriau: *n* ond ofna di Dduw.

8 ¶ Os gweli drallod y tlawd, a thrawsfyrio barn a chyfiawnder mewn gwlad; na ryfedda o achos hyn: *o* canys y mae'r *p* un *fydd* uwch na'r uchaf yn gwylied, *q* ac un fydd uwch na hwynt.

9 ¶ Cynnyrch y ddaear hefyd fydd i bob peth: yerth *r* gair llafur *y mae r* brenin yn byw.

10 *s* Y neb a garo arian, *t* ei ddigonair ag arian; na'r *t* neb a bono âmder â chynnyrch. Hyn hefyd *ydd* wagedd.

11 Lle y byddo llawer *o* dda, *y* bydd *u* llawer i'w difa: *u* pa fudd gan hynny *fydd* i'w perchennogion, ond eu gweled a'u llygaid?

12 Melus *yw x* hûn y gweithiwr, pa un bynnag ai ychydig ai llawer a fwyttao: ond llawnder *y* cyfoethog ni âd iddo gysgu.

13 Y mae trueni blin a welais dan yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn *y* niwed i'w perchennog.

14 Ond derfydd am y cyfoeth hynny trwy drallod blin; ac efe a ynnill fab, *z* ac nid *oes* dim yn ei law ef.

15 *a* Megis y daeth allan o groth ei fam yn noeth, y dychwel *b* modd y daeth, ac ni ddwg ddim o'i lafur, yr hyn a ddygo ymaith yn ei law.

16 A hyn hefyd *ydd* ofid blin; yn hollol y modd *y* daeth, felly yr *a* efe ymaith: *c* a pha fudd *ydd* iddo ef *a* lafuriodd am y *d* gwynt?

17 Ei holl ddyddiau y bwytty efe mewn *e* tywyllweh *ac* mewn *f* digter mawr, a gofid, gyd â'i *g* glefyd.

18 ¶ Wele'r peth *a* welais i: *b* da a theg *i ddyn* fwytta ac yfed, a chymmeryd byd da o'i holl lafur a lafuria dan yr haul, holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddodd Duw iddo: *i* canys hynny *yw* ei ran ef.

19 Ie, *k* i bwy bynnag y rhoddes Duw gyfoeth a golud; ac y rhoddes iddo ryddid *k* i fwytta o honynt, ac i gymmeryd ei ran, ac *l* i lawenychu yn ei lafur; rhodd Duw *yw* hyn.

20 Canys ni fawr-gofia efe ddyddiau ei fywyd; am *l* fod Duw yn ateb i lawenydd ei galon ef.

x Diar. 14. 28. *y* Esa. 57. 20. Det. 17. 15.
z Esa. 2. 5. 22. Act. 10. 33.
a Pedr 2. 3. 2.
b 1 Sam. 15. 22. Esa. 66. 3.
c Esa. 66. 1. 7.
d Gen. 18. 27.
e Esa. 65. 24. Mat. 6. 7.
a 26. 39. Ioan 4. 23.
f Diar. 10. 19.
g Num. 30. 2.
b Sal. 50. 14.
Mal. 2. 13.
i Act. 5. 4.
k 1 Cor. 14. 10. Dat. 2. 1. Act. 5. 3.
l Num. 30. 2.
m Act. 5. 4.
n Pen. 12. 13. *o* Sal. 12. 5. *a* 58. 11. *a* 82. 1. *a* 2 Bren. 19. 34. Dan. 12. 1. *p* Gen. 41. 15. 2 Cron. 36. 10. *q* Sal. 31. 7. 1 Tim. 6. 10. *r* 1 Bren. 21. 6. Diar. 30. 15. *s* Luc 12. 18.

11 Lle y byddo llawer *o* dda, *y* bydd *u* llawer i'w difa: *u* pa fudd gan hynny *fydd* i'w perchennogion, ond eu gweled a'u llygaid?

12 Melus *yw x* hûn y gweithiwr, pa un bynnag ai ychydig ai llawer a fwyttao: ond llawnder *y* cyfoethog ni âd iddo gysgu.

13 Y mae trueni blin a welais dan yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn *y* niwed i'w perchennog.

14 Ond derfydd am y cyfoeth hynny trwy drallod blin; ac efe a ynnill fab, *z* ac nid *oes* dim yn ei law ef.

15 *a* Megis y daeth allan o groth ei fam yn noeth, y dychwel *b* modd y daeth, ac ni ddwg ddim o'i lafur, yr hyn a ddygo ymaith yn ei law.

16 A hyn hefyd *ydd* ofid blin; yn hollol y modd *y* daeth, felly yr *a* efe ymaith: *c* a pha fudd *ydd* iddo ef *a* lafuriodd am y *d* gwynt?

17 Ei holl ddyddiau y bwytty efe mewn *e* tywyllweh *ac* mewn *f* digter mawr, a gofid, gyd â'i *g* glefyd.

18 ¶ Wele'r peth *a* welais i: *b* da a theg *i ddyn* fwytta ac yfed, a chymmeryd byd da o'i holl lafur a lafuria dan yr haul, holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a roddodd Duw iddo: *i* canys hynny *yw* ei ran ef.

19 Ie, *k* i bwy bynnag y rhoddes Duw gyfoeth a golud; ac y rhoddes iddo ryddid *k* i fwytta o honynt, ac i gymmeryd ei ran, ac *l* i lawenychu yn ei lafur; rhodd Duw *yw* hyn.

20 Canys ni fawr-gofia efe ddyddiau ei fywyd; am *l* fod Duw yn ateb i lawenydd ei galon ef.

a Job 1. 21. Diar. 23. 4.
b 1 Tim. 6. 7. 17.
c Sal. 31. 5.
d Pen. 1. 3.
e Esa. 26. 18.
f Job 30. 8.
g Ester 3. 5.
h 1 Bren. 21. 4.
i Pen. 2. 24.
k 3. 22.
l Pen. 2. 10. Job 21. 17. Sal. 16. 5.

l 2 Thef. 3. 10. *l* Sal. 4. 6. Esa. 64. 5.

PEN. VI.

1 *Gwagedd yfoeth,* 3 *Plant,* 6 *a henaint, heb foddlonrwydd.*

Y Mae *a* drwg a welais dan haul, a hwnnw yn aml yn mysg dynion:

2 Gwr y rhoddodd Duw iddo gyfoeth, golud, ac anrhydedd, *b* heb arno eisiau dim a'r a ddymunai ei enaid; a Duw heb roi gallu iddo *i* fwytta o hono, *c* ond estron a'i bwytty. Dyma wagedd, ac *y* *mae* yn ofid blin.

3 ¶ Os ynnill gwr *a* gant *o blant*, ac *a* fydd byw lawer o flynyddoedd, fel y *b* o *d* ddyddiau ei flynyddoedd yn llawer, os ei enaid *e* ni ddiwellir â daioni, ac oni bydd iddo *f* gladdedigaeth; mi a ddywedaf, *mai g* gwell *yw* ecthyl nag ef.

4 Canys *b* mewn ofered y daeth, ac yn y tywyllweh yr ymedy, *i* a'i enw a guddir â thywyllweh.

5 Yntau ni welodd mo'r haul, ac ni wybu *ddim*: *k* mwy o lonyddwch fydd i hwn nag i'r llall.

6 *l* Pe bydaal efe fyw *ddwy* fil o flynyddoedd, etto ni welodd efe ddaioni: *m* onid i'r un lle yr â pawb?

7 *n* Holl lafur dyn *fydd* dros ei enau, ac etto ni ddiwellir ei *o* enaid ef.

8 Canys pa ragoriaeth fydd i'r doeth *p* mwy nag i'r annoeth? beth fydd i'r tlawd a fedr *q* rodio ger bron y rhai byw?

9 ¶ Gwell *yw* golwg *y r* llygaid nag *s* ymdaith yr enaid. Hyn hefyd *ydd* wagedd a gorthrymder yspryd.

10 Beth bynnag a fu, y mae enw arno: ac y mae yn hysbys mai * dyn *yw* efe: ac *u* ni ddichon efe ymryson â'r neb fydd drech nag ef.

11 ¶ Gan

a Job 11. 4. Zeph. 3. 8. Ioan 6. 27. *p* Mat. 5. 6. 1 Cor. 2. 9. *q* Sal. 56. 13. Pen. 7. 12. *r* Num. 21. 10. Pen. 5. 11. *s* Num. 23. 20. Jer. 14. 10. 1 Ioan 3. 2. * *pridd.* *t* Sal. 9. 20. *u* Job 22. 21. Esa. 45. 9. Heb. 13. 5.

Pen. iv. Adn. 16.] *Ni lawenychant.* Y fawl ni adwaenant Dduw a ddiflwyliant ddedwyddwch mewn dyn: a chwedl ei gael, a flinant arno. *1 Sam.* viii. 7, 9, 18. *Pen. v.* 17. *Tywyllwch*, h. y. heb hatch dyn, heb nedd Duw. *Pen. vi.* 9.] *Ymdaith yr enaid*, neu, trachwant y meddwl: h. y. gwell ymfoddloni ar fydd geanym, na chwennychu'r peth nid *yw*. Duw a *wyr* beth fy nreu, gwell yw mawrhau gras a ffyddlondeb, fel *Paul*; na dymuno'r gogoniant a ddychymmygir, fel *Balaam*. *1 Cor.* xv. 10. *Num.* xxiii. 10.

w Dat. 3. 17. *y* Job 11. 12. *z* Sal. 39. 5. *a* Pen. 8. 7.

11 ¶ *w* Gan fod llawer o bethau yn 'chwanegu gwagedd, beth *yw* dyn well? 12 Canys *y* pwy a wyr beth *fydd* dda i dyn yn y bywyd *hwn* holl ddyddiau ei fywyd ofer, y rhai a dreulia efe fel *x* cysgod? canys *a* pwy a ddengys i ddyn beth a ddigwydd ar ei ol ef dan yr haul?

PSALM VII.

1 *Am enw da, 11 Rhagoriaeth doethineb: 23 Nid hawdd ei chael hi.*

a Diar. 22. 1. Dat. 2. 17. *b* Dat. 14. 13. *c* Ioan 3. 2. *c* Jer. 18. 2. *d* Dan. 5. 6. *e* 2 Cor. 7. 10. *f* Neh. 1. 4. Esa. 22. 12. *g* Act. 2. 37. *h* Job 20. 5. *i* Jer. 20. 7. *k* Deut. 16. 19. *l* Adn. 1. Luc 16. 25. *m* Diar. 14. 29. Phil. 4. 5. *n* Iago 1. 19. *o* Jer. 44. 17. *p* Diar. 11. *q* Diar. 14. 24. Pen. 9. 15; 16. *r* 28. 11. *s* *Heb.* 11. *t* Job 1. 10. Diar. 14. 20. *v* Diar. 2. 1. *w* Job 12. 14. Esa. 14. 27. *x* Iago 5. 13. *u* Lef. 16. 27, 28. Mica 6. 9. *x* 1 Bren. 21. 13. Pen. 8. 14. *y* Esa. 57. 10. *z* Phil. 3. 6. *a* Rhuf. 12. 3; 16. *b* Mat. 23. 32. *c* Job 15. 32. *d* Heb. 4. 2. *e* Jer. 32. 40. Dan. 4. 27. *f* 2 Cron. 10. 7, 16. Diar. 21. 22. *g* Rhuf. 3. 23. Gal. 6. 1. Col. 4. 5. *b* 2 Sam. 16. 10. *i* Tit. 3. 3. *k* Mat. 7. 1, 2. *l* Rhuf. 1. 22. *m* Diar. 30. 2. *n* Job 28. 20; 1 Tim. 6. 16. *o* Rhuf. 11. 33. Eph. 3. 18, 19; *p* Pen. 1. 17.

GWELL *a yw* enw da nac enaint G gwerthfawr; *a* dydd *b* marwolaeth na dydd genedigaeth.

2 ¶ Gwell *yw* myned i *c* dŷ galar, *d* na myned i dŷ gwledd: canys hynny *yw* diwedd pob dyn; a'r hyw a'i gefyd ar ei galon.

3 Gwell *yw e* trifwch na chwerthin: canys trwy drifwch yr wynebpryd *y* gwellheir y galon.

4 Calon doethion *fydd* yn nhŷ *f* galar: ond calon ffyliaid yn nhŷ llawenydd.

5 *g* Gwell *yw* gwrando sen y doeth, na gwrando cân ffyliaid.

6 Canys *h* chwerthiniad dyn ynfyd *fydd* fel clindarddach drain dan grochan. Dymp wagedd hefyd.

7 ¶ *i* Yn ddiau trawfedd a ynfyda'r doeth, a *k* rhodd a ddifetha'r galon.

8 Gwell *yw l* diweddiad peth na'i ddechreuad: *m* gwell *yw* y dioddefgar o ysbryd na'r balch o ysbryd.

9 *n* Na fydd gyflym yn dy ysbryd i ddigio: o blegid dig fydd yn gorphwys ym mynwes ffyliaid.

10 Na ddywed, Pa ham y bu'r dyddiau o'r blaen *yn* a well na'r dyddiau hyn? canys nid o ddoethineb yr wyt yn ymofyn am y peth hyn.

11 ¶ Da *yw* doethineb gyd âg *o* etifeddieth: ac elw gwell *yw* hi i'r rhai fydd *p* yn gweled yr haul.

12 Canys * cysgod *yw* doethineb, a chysgod *yw* arian: ond rhagoriaeth gwybodaeth *yw*, *r* bod doethineb yn rhoddi bywyd i'w pherchennog.

13 Edrych ar orchwyl Duw: canys *q* pwy a all uniawni peth a gamsnodd efe?

14 Yn amser gwynfyd bydd *t* lawen; a'r amser adfyd ystyria: Duw hefyd a wnaeth y naill ar gyfer y llall, er mwyn na chai dyn ddim ar ei ol ef.

15 Hyn oll a welais yn nyddiau fy ngwagedd: y mae *x* un cyflawn yn ei ffunnu yn ei gyflawnder, ac y mae *un* anuwiol yn y estyn *u* ei ddyddiau yn ei ddrygioni.

16 Na fydd *x* ry gyfiawn; ac na chymmer arnat fod yn *a* rhy ddoeth: pa hath y'th ddifethit dy hun?

17 Na fydd *b* ry annuwiol; ac na fydd ffol: pa ham y byddit *c* farw cyn dy amser?

18 Da i ti *d* ymafael yn hyn; ac oddi wrth hyn na ollwng dy law: canys *y* neb a ofno Dduw, *e* a ddaw allan o honynt oll.

19 *f* Doethineb a nertha'r doeth, yn fwy na deg o gedyrn a fyddant yn y ddinas!

20 *g* Canys nid *oes* dyn cyfiawn ar y ddaear a wna ddaioni, ac ni phecha.

21 Na osod dy galon ar bob gair a ddyweder; rhag i ti glywed *h* dy was yn dy felldithio:

22 Canys llawer gwaith hefyd y *i* gwyr dy galon, ddarfod i ti *k* dy hun felldithio eraill.

23 ¶ Hyn oll a brofais trwy ddoethineb: mi a ddywedais, *l* Mi a fyddaf ddoeth; *m* a hithau ym mhell oddi wrthyf.

24 Y peth fydd *n* bell a *o* dwfn iawn, pwy a'i caiff?

25 *p* Mi a drosis â'm calon i wybod, ac

VII. VIII. *Rhaglunieth Duw.*

i chwilio, ac i geisio doethineb, a rheswm; ac i adnabod annuwioldeb ffolineb, *sef* ffolineb *ac ynfydrwydd*:

26 *q* Ac mi a gefais beth chwerwach *r* nag angau, y fenyw y mae ei chalon yn rhaglau ac yn rhwydau, *a'i* dwylaw yn rhwymau: y neb fydd dda gan Dduw, a *s* waredir oddi wrthi hi; ond pechadur a ddelir ganddi.

27 Wele, hyn a gefais (medd y *t* Pregethwr) *aurin chwilio* o'r naill *beth* i'r llall, i gael y *t* rheswm.

28 Yr hwn beth etto y chwilia fy enaid am dano, ac ni chefais: un gŵr a gefais ym mhlith *u* mil; ond un wraig yn eu plith hwynt oll *x* ni's cefais.

29 Wele hyn yn unig a gefais; y wneuthur o Dduw ddyn yn uniawn: ond hwy a chwiliasant allan lawer o *x* ddychymygion.

27. *z* Gen. 6. 5. Rhuf. 3. 12.

PSALM VIII.

1 *Am ufuddhau i'r brenhin. 11 Gwell yw'r duwiol na'r annuwiol.*

a Deut. 4. 6. Diar. 4. 8, 9. Marc 6. 20. *b* 2 Bren. 23. 3. 1 Cron. 11. 3. *a* 15. 12. 2 Cron. 23. 16. *a* 34. 31. 32. Neh. 10. 29. Rhuf. 13. 5. *c* 2 Sam. 3. 26. *d* Eſa. 43. 13. Job 9. 12. *a* 33. 13. *a* 1 Sam. 25. 36. *f* Bren. 18. 18. *f* Pen. 3. 1 Luc 19. 42. *b* Diar. 24. 22. Num. 14. 41. Jer. 18. 23. *i* Diar. 30. 14. Eſa. 41. 22. Amos 3. 7. *k* Neh. *pa fodd.* *a* Diar. 16. 2. 1 Cor. 12. 10. *l* 2 Sa. 28. 15. *t* Neu. *dirnig.* *m* Barn. 10. 14. *n* 1 Bren. 13. 26. 32. *o* Eſa. 30. 33. *k*. Luc 16. 22. *p* Sal. 82. 1.

PWY *fydd* debyg i'r doeth? a phwy a feidr ddeongl peth? a doethineb gwr a lewyrcha ei wyneb, a nerth ei wyneb ef a newidir.

2 Yr ydwyf *yn dy rybuddio* i gadw gorchymmyn y brenhin, *a b hyny* o herwydd llw Duw.

3 *c* Na ddos ar frys allan o'i olwg ef; na sâf mewn peth drwg: canys efe a wna a fynno ei hun.

4 Lle *y fydd* gair y brenhin, *y mae* gallu: a phwy a ddywaid wrtho, *d* Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

5 Y neb a gadwo'r gorchymmyn, ni wybydd oddi wrth ddrwg; a chalon y *e* doeth a edwyn amser a barn.

6 ¶ Canys *f* y mae amser a barn i bob amcan; ac y *mae* trueni dyn yn *g* fawr arno.

7 Canys *h* ni wyr efe beth a fydd: canys i pwy a ddengys iddo * pa bryd y *d* bydd?

8 Nid *oes* un dyn yn arglwyddiaethu ar yr *i* ysbryd, i attal yr ysbryd; ac nid *oes ganddo* allu yn nydd *l* marwolaeth; ac nid *oes* † bwriw arfau yn y rhyfel *hwnnw*; ac *m* nid achub annuwioldeb ei pherchennog.

9 Hyn oll *a* welais i, a gosodais fy *n* chalon ar bob gorchwyl *a* wneir dan haul: *y mae* amser *n* pan ynglwyddiaetha dyn ar ddyn er drwg iddo *o* ei hun.

10 Ac felly mi a welais *o* gladdu'r rhai annuwiol, y rhai a ddaethant *a:* *x* aethant o'le *p* sanctaidd; a hwy a *q* ebargofwyd yn y ddinas lle y gwnaethent felly. Gwagedd *yw* hyn hefyd.

11 O herwydd na wneir barn *yn erbyn* gweithred ddrwg yn *r* fuan, am hyny calon plant dynion fydd *yn* llawn *r* ddŷnt i wneuthur drwg.

12 ¶ Er gwneuthur o bechadur ddrwg ganwaith, ac *s* estyn ei *dyddiau* ef; etto mi a *wn* yn ddiau y bydd *t* daioni i'r rhai a ofnant Dduw, y rhai a arfwycant ger ei fron ef.

13 Ond *u* ni bydd daioni i'r annuwiol, ac ni estyn efe *ei* dyddiau, *y rhai fydd* gyffelyb i gysgod; am nad yw yn ofni ger bron Duw.

14 Y mae gwagedd a wneir *x* y ddaear; bod y cynhawn *x* yn damwain iddynt yn ol gwaith y drygionus; a bod y drygionus yn digwyddo iddynt yn ol y gwaith y cyfiawn. Mi a ddywedais *fod* hyn hefyd yn wagedd.

15 Yna mi a ganmolais lawenydd, am nad oes dim well i ddyn dan haul, *x* na bwytta ac yfed, a bod yn llawen: canys hynny a ŵn wrth ddyn o'i lafur, dyddiau ei fywyd, y rhai a roddes Duw iddo dan yr haul.

1 Ioan 2. 19. *q* Diar. 10. 7. *r* Sal. 50. 21. Eſa. 26. 10. *s* Eſa. 48. 9. Rhuf. 2. 5. 2 Pedr 3. 9. *t* Eſa. 3. 10. Mat. 25. 34. *u* Eſa. 3. 11. *x* Sal. 73. 14. 1 Cor. 11. 32. *y* Sal. 37. 11. Act. 20. 24. *x* Pen. 3. 23.

a Jer. 12. 1.
b Sal. 145. 3.
Pen. 3. 11.
c Job 9. 10.
Pen 7. 24 Rhuf. 11. 33.

16 ¶ Pan clodais fy nghalon i wybod doethineb, ac i edrych ar y *a* draferth a wneir ar y ddaear (canys *y maie* ni welai hun a'i lygaid na dydd na nos.

17 Yna mi a edrychais ar holl waith Duw, *b* na ddichon dyn ddyfalu y gwaith a wneir dan haul: o blegid er i ddyn lafurio i gyfio, etto *c* ni's caiff; ie, pe meddyliai ddeall, ni fynnu gwybod, etto ni chai efe ei gael.

PEN. IX.

1 *Yr un damweiniau i'r drwg ac i'r da.* 7 *Ffyrf Duw yn mwynhau ffob peth.*

a Mat. 5. 5.
b Rhuf. 8. 20.
c Pen. 8. 14.
Mat. 14. 10. Ioan 3. 24. Rhuf. 8. 16. Dat. 14. 13.
d Job 21. 13. Mal. 3. 13.
e Eſter 6. 3. Preg 4. 2. Ezec. 29. 19.
f Luc 2. 29.
g Ioh 14. 21. 1 Cor. 15. 19.
h Eſa. 49. 4.
i Job 7. 10.
k Sal. 17. 14.
1 Pedr 1. 4.
l Luc 12. 19.
m Diar 9. 5.
n Act. 5. 21. Dat. 3. 4. Gen. 20. 8. Diar. 5. 18. 1 Cor. 7. 28.
p Pen. 2. 24.
q 1 Cor. 16. 10. Eph. 5. 16.
r mos. 2. 14.
s 1 Sam. 17. 50.
t Hag. 5. 9.
u Peh. 8. 7.
x Diar. 29. 6. Luc 12. 20.
y Luc 12. 39.
z 1 Thef. 5. 2. 2 Sam. 22. 15. 16. 22.

1 Yr un *a* dammwain i'r *drwg* ac i'r *da*. 7 *Ffyrf Duw yn mwynhau ffob peth.*

ER hyn oll mi a ystyriais yn fy nghalon, i *a* dduaucos hyn oll: *bod y* cyfiawn, a'r doethion, a'u gweithredoedd, yn llaw Duw: *a* ni wyr dyn gariad, neu gas, *wrth* yr hyn oll *ydyt* o'u blaen.

2 Yr un peth *a dammwain* i bawb fel eu gilydd: yr un peth a ddammwain i'r cyfiawn, ac i'r annuwiol; i'r da ac i'r glan, ac i'r anlan; i'r neb a abertho, ac i'r neb ni abertha: fel y *mae* r da, felly y *mae* r pechadur; a'r neb a dyngo, fel y *mae* a ofno dyngu.

3 Dyma ddrwg ym mysg yr holl *betheu* a wneir dan haul: *fef* bod yr un diben i bawb: herfyd calon meibion dynion fydd yn llawn dryganoni, ac *d* ynfydrwydd *ydyt* yn eu calon tra fyddont fyw, ac ar ol hynny y *maent yn mynet* at y meirw.

4 ¶ Canys i'r neb a fyddo ynghyfeithas y mae gobaith: canys *e* gwell yw ci byw na llew marw.

5 O herwydd y rhai byw a wyddant y byddant feirw: ond *f* nid oes dim gwybodaeth gan y meirw, ac *g* nid oes iddynt wobr mwyach; canys *h* cofia hwynt a angholwyd.

6 Eu *i* riad hefyd, a'u casineb, a'u cynfigen, a ddarfu yn awr; ac nid oes iddynt *k* gyfran byth mwy o ddim oll a wneir dan yr haul.

7 ¶ Dos *l* bwyta dy fwyd yn llawen, *m* ac yf dy win a chalon hyfryd: canys yn awr cymmeradwya gan Dduw dy weithredoedd.

8 Bydded dy ddillad yn *n* wynnion bob amſer; ac ni *ſydded* olew yn dy ben.

9 Dos dy fyd yn llawen *o* gyd a'th wraig anwyl holl ddyddiau bywyd dy ofered, y rhai a roddes efe itti danyn haul, holl ddyddiau dy ofered: *p* canys dyna dy ran di yn y bywyd *yma*, ac yn dy lafur a gymeri dan yr haul.

10 Beth bynnag a ymaflei dy law yndodi'w wneuthur, *q* gwna a'th *holl* egni: canys nid oes na gwaith, na dychymmyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn mynet.

11 ¶ Mi a welais dan haul, *r* nad yw y rhedfa yn eiddo cyflym, na'r rhyfel yn eiddo *s* cedyrn, na'r bwyd yn eiddo doethion, na chyfoeth yn eiddo *t* pwyllog, na ffafr yn eiddo cyfarwyddion: ond amſer a damwain a ddigwyddant oll.

12 Canys *u* ni wyr dyn ei awaith ei amſer: fel y pyſgod a ddelir *x* mewn rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a ddelir yn *y* dewin; felly y *z* plant dynion yn amſer drwg, pan *a* ſyrthio arnynt yn ddisymmwth.

13 ¶ Hefyd y doethineb hyn a welais dan haul, ac *fawr* genyf:

14 Sef *b* y mae dinas fechan, ac ynddi ychydig wyr; a brenhin *c* mawr a ddaeth yn erbyn iddi, ac a warogaeth o'i chylch, ac a godiodd glawdd uchel yn ei herbyn:

15 A chanfuwyd ynddi *d* yn ei dinas ddoeth gwr tlawd, ac ni rhoddodd neb *e* ſylw i'r gwr hwnnw.

16 Yna y dywedais *f* Gwell yw doethineb na nerth: er hynny dirmygir doethineb y tlawd, ac ni wrandewir ar ei eiriau ef.

17 *g* Geiriau'r doethion a wrandewir mewn g diſawrwydd, rhagor bloedd yr hwn fydd yn llywodraethu ymmyſg yr ffyliaid.

18 *h* Gwell *yw* doethineb nag arfau rhyfel; *i* ond un pechadur a ddinystria lawer o ddaioni.

PEN. X.

1 *Synnu ar doethineb ac ynfydrwydd.*

10 *Afraduswydd.* 18 *Adeiladu.*

GWybed meirw a wnant i ennaint yr apothecari ddrewi; *felly* y gwna ychydig *a* ffolineb i wr ardderchog o herwydd doethineb *ac* anrhydedd.

2 Calon y doeth *fydd* ar ei *h* ddeheulaw; a chalon y ffol ar ei law *i* aſwy.

3 Ie'r, *k* ffol pan rodio ar y ffordd, fydd h'i galon yn pallu, ac y mae yn dywedyd wrth bawb ei *fod* yn ffol.

4 Pan gyfodo yſpryd pennadur yn dy erbyn, *l* nac ymadaw a'th le; canys *m* ymoſtwng a oſtega bechodau mawrion.

5 Y mae drwg *n* welais dan yr haul, *o* cyffelyb i gyfeiliorni fydd yn dyfod oddi ger bron y *p* llywydd:

6 Gofodir ffolineb mewn graddau uchel, a'r cyfoethog a eiſteddi mewn *q* lle iſel.

7 Mi a welais weiſion ar *r* feirch, a *s* thywyſogion yn cerdded fel gweiſion ar y ddaear.

8 Y *t* ſawl a gloddio bwll, a fyrth yndo; a'r neb a walgaro *u* cae, a farph a'i brathu.

9 Y *x* ſawl a gymmudo cerrig, *y* gaiff ddolur oddi wrthynt; *z* a'r neb a holto *a* goed, a gaiff niweid oddi wrthynt.

10 Os yr haiarn a bylu, *b* ond hoga efe'r min, rhaid iddo roddi eawy o nerth: etto *c* doethineb *ſydd* ragorol i gyfarwyddo.

11 Os brath ſarph *d* heb ſwyno, nid ewell yw dyn Garadus.

12 *e* Geiriau genau'r doeth *ydynt* raſol: ond o gwefuſau'r ffol a'i difetha ef ei hun.

13 *f* Ffolineb yw dechreuad geiriau ei enau: a'r diwedd ar ei eiriau *ydyt* anfad yn eithafol.

14 *g* Y ffol hefyd a amlha eiriau; *h* ni wyr neb beth bydd; a phwy a fynega *i* iddo pa beth fydd ar ei ol?

15 Llafur y ffyliaid a'u *k* blina bawb o honynt: canys *l* ni fedr ehedeg i'r dinas.

16 ¶ Gwae di'r *m* wlad *ydyt* a'th *n* frenin yn fab i bendefigion, *o* a'th dywyſogion yn bwyta eu bwyd yn *p* ſobr fer, er eryfedd.

17 Bendigedig *wyt* di *q* wlad *ydyt* a'th *r* frenin yn fab i bendefigion, *s* a'th dywyſogion yn bwyta eu bwyd yn *t* amſer, er eryfedd, ac nid er mwyn meddwdod.

18 Trwy ddiogi iawn yn *u* adeiladai; a thrwy ſeguryd y *x* dyrr y tŷ.

19 Y chwerthin a wnair *y* gwin a lawenycha'r rhai byw; ond arian *z* ſydd yn attebi heb iaith.

20 ¶ Na *a* felltithia'r brenin yn dy feddwl; ac yn yſtafell dy wely na felltithia'r cyfoethog: canys *a* ehedeg yr awyr *a* cyhoedda'r lais, *a* perthyn i adain a fynega'r peth.

PEN. XI.

1 *Am elusengarwch; gorfod ac ennaid.* 7 *Cyfa dryſwch, &c. a nyddu'r farn.*

BWRW dy fara ar wyneb y *a* dyfr: *b* Eſa. 32. oedd; canys ti a'i cei ar ol *b* llawer o 20. o ddyddiau.

2 *c* Dyro ran i ſaith, ac hefyd i wyth; canys *d* ni wyddoſt pa ddrwg a ddigwydd ar y ddaear.

3 Os bydd y cymmylau yn llawn gwlaw, hwy a ddefnynnant ar y ddaear: ac os *e* llo y ſyrthio y pren, yno y bydd efe.

4 Y neb a ddalio *f* ar y gwynt ni hauo; a'r neb a edrycho ar y cymmylau ni fedi.

a 1 Pedr 4. 9. *b* Mat. 8. 20. *c* Diar. 11. 14. *d* Eſa. 55. 8. 9. *e* 2 Cor. 5. 10. *f* Mat. 6. 2.

g 1 Bren. 19. 12. 2 Cron. 20. 12. *h* Iaco 4. 14. *i* Iob 7. 5. Iago 2. 10.

k 2 Sam. 19. 1. 2 Cron. 19. 2. *l* Mar. 6. 33. Eph. 5. 15. Col. 3. 1. *m* Luc 14. 28. Tit 1. 16. *n* Judas 13. *o* Pen. 8. 3. 1 Pedr 2. 20. *p* Diar. 15. 16. *q* 1 Bren. 12. 8. Eſter 3. 1. Iago 2. 3. *r* Diar. 19. 10. *s* 2 Cron. 30. 22. Eſter 7. 10. Sal. 7. 15. *t* 1 Bren. 3. 9 2 Cron. 19. 5. *u* 2 Cron. 13. 4. Sal. 58. 3. *x* Diar. 24. 10. Eph. 4. 29. *y* Diar. 10. 14. Sal. 53. 1. *z* Act. 24. 26. *a* Iago 4. 11. *b* Sal. 73. 20. *c* Pen. 1. 31. 4. *d* Sal. 104. 15. 28. 2 Sam. 16. 7. Act. 23. 5. *e* Eſter 2. 22. 23.

PEN. XII.

1 *Am eluſengarwch; gorfod ac ennaid.* 7 *Cyfa dryſwch, &c. a nyddu'r farn.*

BWRW dy fara ar wyneb y *a* dyfr: *b* Eſa. 32. oedd; canys ti a'i cei ar ol *b* llawer 20. o ddyddiau.

2 *c* Dyro ran i ſaith, ac hefyd i wyth; canys *d* ni wyddoſt pa ddrwg a ddigwydd ar y ddaear.

3 Os bydd y cymmylau yn llawn gwlaw, hwy a ddefnynnant ar y ddaear: ac os *e* llo y ſyrthio y pren, yno y bydd efe.

4 Y neb a ddalio *f* ar y gwynt ni hauo; a'r neb a edrycho ar y cymmylau ni fedi.

a Deut. 15. 10. *b* Luc 6. 38. 2 Cor. 9. 6. *c* Gal. 6. 10. *d* Mat. 6. 34. Iago 4. 13. 14. *e* Pen. 3. 1. *f* Diar. 28. 1. Iob 37. 6. Exod. 9. 23. 1 Tim. 6. 18. *g* Sal. 112. 9. Luc 19. 8. Eph. 5. 16. *h* Diar. 4. 23. Mat. 16. 24.

f Ioan 3. 8. 5 Megis na's gwyddoft ffordd yr *f* Yfpryd, *g* na pha fodd *y ffurfheir* yr eſgyrn

g Sal. 139. 14, 15. ynghroth y / feichiog; felly ni wyddoft

h Hof. 10. 12. 6 *h* Y bore haua dy had, a phrydnhawn *i* nac attal dy law: canys ni wyddoft pa un a ffynna, ai hyn yma ai hyn

Marc 4. 14. accw, ai yntte da *fyddant* ill dau yn yr

i 2 Cor. 9. 6. un ffunud.

k Job 22. 28. 7 ¶ Melus yn ddiau *yw'r k* goleuni, a hyfryd *yw* i'r llygaid weled yr haul.

Ioan 1. 7. 8 Ond pe byddai dyn fyw lawer o flyd Luc 16. 1. nyddoedd, a bod yn llawen ynddynt oll: etto *l* cofied ddyddiau tywyllwch; canys

l 1 Tim. 6. 19. *m* llawer fyddant. Beth bynnag a ddigwydda, ofereddd *yw*.

m Job 14. 12. 9 ¶ *n* Gwna yn llawen, ŵr ieuangc, yn dy ieuengctyd, a llaweneyched dy galon

n Luc 15. 13. yn nydd au dy ieuengctyd, ¶ rhodia yn ffyrdd dy galon, ac yng olwg o dy lygaid:

o Pen. 2. 10. ond gwybydd *y p* geilw Duw di i'r farn am hyn oll.

p Rhuf. 2. 6, 11. 10 Am hynny bwrw ddig oddi wrth dy galon, a thro ymaith *q* ddrwg oddi

2 Cor. 10. wrth *r* dy gnawd: *s* canys gwagedd *yw* mebyd ac ieuengctyd.

Dat. 18. 7. *q* 2 Cor. 7. 1. *r* Rhuf. 13. 14. *s* Adn. 9.

PEN. XII.

1 *Am gofio ein Gwneuthurwr mewn pryd.* 13 *Ofn Duw yw'r help pennaf rhag ofereddd.*

977. *a* Diar. 22. 6. Galar. 3. 27. *b* 2 Sam. 19. 35. Hof. 7. 9. *c* Sal. 76. 5.

a COFIA yn awr dy Greawdwr yn nyddiau dy ieuengctyd, cyn dyfod y dyddiau blin, a nesau o'r blynyddoedd *b* yn y rhai y dywedi, Nid oes i mi ddim diddanwch ynddynt:

2 Cyn tywyllu'r haul, a'r goleuni, a'r lleuad, a'r ser, a dychwelyd y cymmylau ar ol y gwlaw.

3 *c* Yr amſer y cryna ceidwaid y tŷ, ac y crymma'r gwyr cryfion, ac y metha'r rhai ſydd yn malu, am eu bod yn ychydig, ac y tywylla'r rhai ſydd yn edrych trwy ffenestri;

4 A chau'r pyrth yn yr heolydd, pan f'o iſel ſŵn y malu, a'i gyfodi wrth lais yr aderyn, a goſtwng i lawr holl *d* ferched cerdd:

5 Ie, *yr amſer* yr ofnant *yr bŷn ſydd* uchel, ac yr arſwydant yn y ffordd, ac y blodeua'r pren almon, ac y bydd y ceiliog rhedyn yn faich, ac y palla chwant: *e* pan elo dyn i dŷ ei hir gartref, *f* a'r galarwyr yn myned o bob tu yn yr heol:

6 Cyn torri'r llinyn arian, a chyn torri'r cawg aur, a chyn torri'r piſer ger llaw'r ffynnon, neu dorri'r olwyn wrth y pydew.

7 *g* Yna y dychwel y pridd i'r ddaear fel y bu, ac y dychwel *yr h* yſpryd at Dduw yr hwn a'i rhoddes ef.

8 ¶ *i* Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr; gwagedd *yw*'r cwbl.

9 A hefyd, am fod y Pregethwr yn ddoeth, efe a ddyſgodd etto wybodaeth i'r bobl; ie, efe a yſtyriodd, ac a chwiliodd allan, *ac a k* drefnodd ddiarhebion lawer.

10 Chwiliodd y Pregethwr am eiriau cymmeradwy; a'r *bŷn oedd* yſgrifenedig *oedd* union, *ſef* geiriau gwirioned.

11 Geiriau'r doethion *ſydd* megis *l* ſymbylau, ac fel hoelion wedi eu ſicrhau *gan* feiſtraid y gynnulleidfa, *y rhai* a roddir oddi wrth un bugail.

12 Ym mhellach hefyd, fy mab, cymmer rybudd wrth y rhai hyn; *m* nid *oes* diben ar wneuthur llyfrau lawer, a *n* darllain llawer *ſydd* flinder i'r cnawd.

13 ¶ Swm y cwbl a glybuwyd *yw*, *o* Ofna Dduw, a chadw ei orchymynion: canys hyn *yw* * holl *ddyled dŷdd a rhagoriaeth* dyn.

14 Canys *p* Duw a ddwg bob gweithred i farn, a phob peth dirgel, *q* pa un bynnag *fyddo* ai da ai drwg.

16. *q* Mat. 25. 31. Luc 12. 8. 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 5. 10.

Pen. xi. *Adn.* 10.] *Ddig oddi wrth dy galon*: neu driſtwch, y mae'r ddau air yn debig yn *Hebraeg*, ſef Cymmer gyngor mewn cariad, na ddigia, ond diolch i Dduw am dy geryddu. *Job* xiv. 13. *Iago* i. 19.

CANIAD SALOMON.

Y CYNHWYSIAD.

Salomon *a ganodd* y GAN *hon gwedi adeiladu ei dŷ yng nghaedwig* Libanus, *Pen.* iv. 8. *Yr oedd yr* Aſpht *yn y rhan o'r byd a elwir* Affrica; *a merch* Pharao *yn fenyw ddu, ac yn un o'r cenhedloedd, ac felly ei phriodas â* Salomon *ydoedd gyſgod o'r briodas yſprydol rhwng* CRIST *â'r* Eglwys, *a elwir ei* Ddyweddi, *yr hyn yw teſtun y* GAN *arddercheg hon, a ſydd allan mewn ffordd o* (Alegori) *gyffelybiaeth neſol.*

PEN. I.

1 *Yr eglwys yn taru Crist. 7 yn gweddio am gyfarwyddyd at ei ddiadell ef.* 8 *Ei danſon at bebyll y bugeiliaid.*

Cyn Crist. 1014. *a* 1 Bren. 4. 32. *b* 1 Bren. 4. 31. *c* Ioan 3. 29. *d* Eph. 5. 25. *e* 2 Cor. 2. 14. *f* Phil. 2. 9. *g* Hoſ. 11. 4. *h* Dat. 14. 4. *i* Ioan 14. 2. *k* Pen. 8. 6. *l* Eph. 2. 10. *m trigolion Cedar*, Gen. 25. 13. *n* Job 30. 30. Eſa. 1. 18. Galar. 5. 10. *o* Zec. 13. 6. Act. 20. 19. *p* Act. 15. 1. Sal. 5. 10.

CAN *y a* caniadau, *b* eiddo Salomon.

2 Cuſaned fi â chuſanau *c* ei fin: canys gwell *yw* dy *d* gariad na gwin.

3 O herŵydd *e* arogl dy ennaint daionus, ennaint tywalltedig *yw f* dy enw: am hynny y llangceſau a'th garant.

4 *g* Tyn fi, *h* ni a redwn ar dy ol. Y brenhin a'm dug i'w *i* yſtafellau: ni a ymhyfrydwn ac a ymlawenhawn ynot; ni a gofiwn dy *k* gariad yn fwy na gwin: y rhai uniawn ſydd yn dy garu.

5 Du *ydwyf* fi, ond *l* hawddgar (merched Jeruſalem) fel *m* pebyll Cedar, fel llenni Salomon.

6 Nac edrychwch arnaf, am *n* fy *mod* yn ddu, *ac* am i'r haul edrych arnaf: o meibion fy mam a ddigiaſant wrthyf, *p* goſodaſant fi i gadw gwinllannoedd *eraill*; fy ngwinllan fy hun ni's cedwais.

7 Mynega i mi, yr hwn a hoffa fy enaid, pa le yr wyt ti yn *q* bugeilio, pa *le* y gwnei iddynt orwedd ganol dydd: canys pa ham y byddaf megis un yn * troi heibio wrth ddiadellau dy gyfeillion?

8 ¶ Oni wyddoſt ti, y deccaf o'r gwragedd, dos allan ragot ar hyd ôl y praidd, a phortha dy ſynnod gerllaw pebyll *r* y bugeiliaid.

9 I'r *s* meirch yngherbydau Pharao y'th gyffelybais, t fy anwylyd.

10 *u* Hardd yw dy ruddiau gan dlyſau, a'th wddf gan gadwyni.

11 Tlyſau o aur, a boglynnau o arian, *x* a wnawn i ti.

12 ¶ Tra *yw*'r brenhin ar ei y fwrdd, ‰ fy nardus i a rydd ei arogl.

13 Fy anwylyd *ſydd* i mi yn bwyſi myrr; *a* rhwng fy mronnau yr erys dros nos.

14 Cangen o rawn † camphir *yw* fy anwylyd i mi, yng winllannoedd En-gedi.

15 *b* Wele di yn deg, fy ‡ anwylyd, wele di yn deg; *y mae* i ti *c* lygaid colomennod.

M m 3 16 Wele

q Sal. 23. 1. * Neu, *tuedai ei ddiadell*. *r* Heb. 13. 7. *s* Dat. 6. 2. *t* 19. 14. 1 Bren. 10. 28. *u* Ioan 15. 15. *x* Ezec. 16. 11. Diar. 1. 9. *a* Sal. 45. 9. 1 Cor. 12. 15. 49. *y* Mat. 8. 11. 1 Pedr 3. 4. ‰ Adn. 4. *a* Eph 3. 16--20. 1 Pedr 2. 3. † Neu, *cypres*, 1 Ioan 1. 7. *b* Pen. 4. 1. ‡ Neu, *ngbyfeillas*. *c* Hab. 1. 13. 1 Ioan 3. 2.

Pen. i. *Adn.* 1.] *Cân y Caniadau*, ſef y mwya rhagorol, a fylwedd pob cân neſol; dyall ei hamcan a wna i'r hwſmon ganu, wrth hau ac wrth fedi,

d Sal. 32. 14. Gal. 4. 26. Col. 1. 6. 1 Pedr 1. 23.

10 Wele ei, fy anwylyd, yn dêg, ac yn hawddgar; ein gwely hefyd *d ſydd* iraidd.

e Swmmerau ein tai *ſydd* gedrwydd, ein ‖ diſtiau *ſydd* ffynnidwydd.

‖ Neu, *calbr*, neu, *rhedfeydd*.

PEN. II.

1 *Y cariad ſydd rhwng Criſt a'i eglwys.* 14 *Gofal Criſt droſti.* 16 *Hyder yr eglwys.*

a Hoſ. 14. 5. *b* Mica 7. 4. Mat. 10. 16. *c* 1 Theſ. 1. 10. *d* Rhuf. 5. 5. *e* Ioan 4. 10. *e* Sal. 42. 1. Ioan 5. 42. *f* Deut. 33. 27. Pen. 8. 3. *g* Sal. 18. 35. *h* Pen. 3. 5. *i* Iago 5. 7. 1 Pedr 5. 6. *k* Ioan 10. 4. *l* Luc 19. 12. Act. 3. 10. *m* Adn. 17. *n* Ioan 1. 14. *o* Dat. 22. 20. *p* Dat 13. 7. *q* Daſ. 15. 3. *r* 2 Cor. 2. 15. *s* Mat. 16. 18. *t* Pen. 8. 13. *u* Ezec. 13. 4. Luc 13. 32. Dat. 19. 20. *x* Sal. 137. 9. *y* Pen. 6. 3. Gal. 2. 20. *z* *ddelo awel y dydd*, Pen. 4. 6, 16. 2 Pedr 2. 19. *a* Pen. 8. 14. * *proſtad*.

1 Rhoſyn Saron, a lili'r dyffrynnoedd, *ydwyf fi*.

2 Megis lili ym myſg y *b* drain, felly *y mae* fy anwylyd ym myſg y merched.

3 Megis pren afalau ym myſg prenau'r goed, felly *y mae* fy anwylyd ym mhlith y meibion: bu dda gennyf eiſtedd dan ei gyſgod ef, a'i ffrwyth *oedd* felus i'm genau.

4 Efe a'm dug i'r gwin-dŷ, a'i faner droſof *ydoedd* a gariad.

5 Cynheliwch fi a phottelau, cyſurwch fi ag afalau; canys *c* clâf *ydwyf* fi o gariad.

6 *ſ* Ei law aſwy *ſydd* dan fy mhen, a'i deheulaw ſydd yn *g* fy nghofleidio.

7 *h* Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi *trwy* lyrchod ac ewigod y maes, *i* na chyffroch, ac na ddeffroch *ſy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

8 ¶ *Dyma k* lais *ſy* anwylyd! *l* wele ef yn dyfod, yn neidio ar y mynyddoedd, *ac yn* llamma ar y bryniau.

9 *m* Tebyg *yw fy* anwylyd i lwrch neu lwdn hŷdd; *n* wele ef yn ſefyll y tu ol i'n pared, yn edrych trwy'r ffeneſtri, yn ymddangos trwy'r delltr.

10 *o* Fy anwylyd a lefarodd, ac a ddywedodd wrthyf, Cyfod, fy anwylyd, a thyred ei, fy mhryferth.

11 Canys wele'r *p* gauaf a aeth heibio, y gwlaw a giliodd, *ac* a aeth ymaith.

12 Gwelwyd y blodau ar y ddaear, daeth amſer *i'r addar q* ganu, clywyd llais y durtur yn ein gwlad.

13 Y ffigyſbren a ffrwlodd allan ei ffigys irion, a'r gwinwydd *r* â hegin grawn a roddaſant arog. *tęg*. Cyfod di fy anwylyd, a thyred di fy mhryferth.

14 ¶ Fy ngholommen, *yr ben wyt* yn holltau *y s* graig, yn llocheſ y griſiau, gâd i mi weled dy wyneb, *t* gad i mi glywed dy lais: canys dy lais *ſydd* beraidd, a'th olwg yn hardd.

15 Deliwch i ni *u* y llwynogod, y *x* llwynogod bychain, y rhai a ddifwynant y gwinllannoedd: canys *y mae* i'n gwinllannoedd egin grawnwin.

16 ¶ *y* Fy anwylyd *ſydd* eiddo fi, a minnau yn eiddo yntau; y mae efe yn bugeilio ym myſg y lili.

17 Hyd oni *z* wawrio'r dydd, a chilio o'r cyſgodau; tro, bydd *a* debyg, fy anwylyd, i lwrch, neu lwdn hŷdd ym mynyddoedd * Bether.

a Pen. 1. 15. *b* Sal. 10. Eſa. 17. 8. Eph. 1. 18 2 Pedr 2. 14. Pen. 6. 5, 6. *c* 1 Cor. 11. 15. *d* Pen. 6. 5. * *ymdaſſgleiriant* o Num. 32. 1. *f* 1 Cor. 1. 10. Iago 3. 16. *g* Col. 4. 6. *b* Pen. 6. 7. *i* *gudynau*. Num. 6. 5. Eſa. 3. 24 *k* Jof. 10. 24. Col. 2. 19. *l* 2 Sam. 8. 7. 2 Cor. 10. 4. *m* Eſa. 43. 4. *n* Eſa. 54. 17. *n* Eſa. 66 11. 1 Pedr 2. 2.

Pen. iv. 4dn. 8. Y mae'r pedwar mynydd a enwir yma, ac a ſonir, yn *Deut.* iii. 9. *Eſ.* xv. 15. 2 *Bren.* v. 12. Yn ſefyll (o *Paſgliytia* neu; *Jud-a* tu a phedwar pegwn y byd: felly, *edryd* a llygaid *Eſ.* xv. 5, 6. *Pſal.* xii. 10. *Zeph.* iii. 5.

1 *Y cariad ſydd rhwng Criſt a'i eglwys.* 14 *Gofal Criſt droſti.* 16 *Hyder yr eglwys.*

a Can. 5. 2, 3. Eſa. 26. 9. Dat. 2. 22. *b* Luc 18. 1. Rhuf. 15. 30. Iago 1. 19. *a* 5. 16. *c* Eſa. 56. enaid? *d* Mat. 2. 3, 4.

LLAW *a* nos yn ſy ngwely y ceiſiais yr hwn a hoffa fy enaid: ceiſiais ef, ac ni's cefais.

2 Codaf yn awr, ac âf o *b* amgylch y ddinas, trwy'r heolydd a'r ſyrdoedd, ceiſiaf yr hwn a hoffa fy enaid: ceiſiais ef, ac ni's cefais.

3 Y ‖ Gwylwyr, *y* rhai a ant o amgylch y ddinas, a'm cawſant: *gofynnais*, *d* A welſoch chwi yr hwn ſydd hoff gan fy enaid?

4 Nid aethwn i nepell oddi wrthynt, hyd oni chefais yr hwn ſydd hoff gan fy enaid; deliais ef, ac *e* ni's gollyngais hyd oni ddygais ef i *f* dŷ fy mam, ac i yſtafell yr hon a'm hymddug.

5 *g* Merched Jeruſalem, tynghedaf chwi trwy iyrchod ac ewigod y maes, na chyffroch ac na ddeffroch *ſy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

6 ¶ *b* Pwy *yw* hon ſydd yn dyfod i fyny o'r anialwch megis colofnau mŵg, wedi ei pher-arogli â myrr, ac â thus, ac â phob powdr yr apothecari?

7 Wele ei wely ef, *ſef* yr eiddo Salomon; *y mae* i tri ugain o gedyrn o'i amgylch, *ſef* o gedyrn Iſrael.

8 Hwynt oll a ddaliant *i* gleddyf, wedi eu dyſgu i ryfel, pob un â'i gleddyf ar ei glun, rhag ofn liw nos.

9 Gwnaeth y brenhin Salomon iddo * gerbyd o goed Libanus.

10 / Ei byſt ef a wnaeth efe o ſrian, ei lawr o aur, ei lenni o borphor; ei ganol a balmantwyd *â* chariad, i ferched Jeruſalem.

11 Ewch allan merched Sion, ac edrychwch ar y brenhin Salomon yn y goron a'r hon y coronodd *m* ei fam ef yn nydd ei ddyweddi, ac yn nydd llawenydd ei galon.

e Gen. 32. 26. Diar. 3. 18. *f* Act. 2. 39. Rhuf. 10. 10, 14. Gal. 4. 29, 26. *g* Pen. 2. 7, *b* Pen. 8. 5. Dat. 12. 6. *i* Heb. 1. 14. *k* Neh. 4. 22. Mat. 13. 25. Eph. 6. 12. * Neu, *orſedd*, Dat. 3. 21. *l* Dat. 3. 12. *m* Dat. 11. 15. *n* Mat. 12. 50.

PEN. IV.

1 *Criſt yn goſod allan ddoniau'r eglwys,* 8 *a'i gariad tu ag atti.*

WELE *a* di yn dêg, fy anwylyd, wele di yn dêg; *b* dy lygaid *ydynt* golommenaidd rhwng dy *c* lowethau; dy *d* wallt *ſydd* fel diadell o eifr, y rhai a * welir ar fynydd *e* Gilead.

2 Dy ddannedd *ſydd* fel diadell *o ddefaid f* *gwaſtad*-gnaif, y rhai a ddaethant i fyny o'r olchfa; y rhai *ydynt* bob un yn dwyn dau oen, ac nid *oes* un yn ddieppil yn eu plith.

3 Dy wefuſau *ſydd* fel edau ſgarlad, a'th *g* tiarabl yn weddus: *b* dy arleiſiau rhwng dy ‖ lowethau *ſydd* fel darn o bomgranad.

4 *i* Dy wddf *ſydd* fel tŵr Dafydd, yr hwn a adeiladwyd yn *l* dŷ arfau; tariannau fil ſydd yn crogi ynddo, i gyd yn eſtylch y *m* cedyrn.

5 *n* Dy ddwy fron *ſydd* fel dau lwdn iwrch o eſeiliaid yn pori ym mhlith lili.

6 Hyd oni † wawrio'r dydd, a chilio o'r cyſgodau, âf i fynydd y myrr, ac i fryn y thus.

7 Ti oll *ydwyt o* dêg, fy anwylyd; ac *p* nid *oes* ynot ffrychenyn.

8 ¶ Tyred gyd â mi o Libanus, *q* fy nyweddi, gyd â mi o Libanus: edrych o ben Amana, o gopa Senir a Hermon, *r* o lochesau'r llew, o fynyddoedd y llewpardiaid.

9 *s* Dygaiſt fy nghalon, fy chwaer, *a'm* dyweddi; dygaiſt fy nghalon ag ‡ un o'th lygaid, ag ‖ un gadwyn wrth dy wddf.

10 Mor deg *yw t* dy gariad, fy chwaer, *a'm* dyweddi! pa faint *u* gwell yw dy gariad na gwin, ac arogl dy *x* olew na'r holl ber-aroglau!

11 Dy wefuſau, *fy* nyweddi, ſydd yn diferu *fel* dil mel: *y mae* y mêl a llaeth dan dy dafod, ac arogl dy wiſgoedd *z* fel arogl Libanus.

12 *a* Gardd gauedig *yw* fy chwaer, *a'm* dyweddi: ffynnon gloedig, ffynnon ſeliedig *yw*.

13 *b* Dy blanhigion *ſydd* berllan o *c* bomgranadau, *a d* ffrwyth peraidd, camphir, a nardus;

14 *e*, nardus, a ſaffrwm, *z* calamus a

a Pen. 1. 15. *b* Sal. 10. 8. Eſa. 17. 7. 8. Eph. 1. 18 2 Pedr 2. 14. Pen. 6. 5, 6. *c* 1 Cor. 11. 15. *d* Pen. 6. 5. * *ymdaſſgleiriant* o Num. 32. 1. *f* 1 Cor. 1. 10. Iago 3. 16. *g* Col. 4. 6. *b* Pen. 6. 7. *i* *gudynau*. Num. 6. 5. Eſa. 3. 24 *k* Jof. 10. 24. Col. 2. 19. *l* 2 Sam. 8. 7. 2 Cor. 10. 4. *m* Eſa. 43. 4. *n* Eſa. 54. 17. *n* Eſa. 66 11. 1 Pedr 2. 2. 17. Act. 3. 21. 2 Pedr 8. 19. *o* Ezec. 16. 14. *p* Eph. 5. 27. Dat. 14. 4. *q* Dat. 21. 2. *r* Sal. 57. 4. Dat. 17. 4. *s* Eſa. 62. 5. ‡ *un edrychiad*. ‖ *un gaer o'th engu*, Can. 3. *t* 1 Ioan 2. 5. *u* Pen. 1. 2. *x* 1 Ioan 2. 27. Phil. 4. 18. Rhuf. 1. 8. *y* Sal. 119. 103. *z* Hoſ. 14. 6. *a* Eſa. 27. 3. *b* Eſa. 60. 21. *c* Eccl. 28. 34. *d* Ioan 15. 8. *e* Eccl. 30. 23.

f 1 Cor. 12. 6, &c. *g* Ioan 4. 10. Dat. 22. 1. *h* Act. 2. 2. Dat. 7. 1. *i* Esa. 5. 1. *k* Rhuf. 6.

fynamwn, a phob pren thus, myrr, ac aloes, ynghyd a phob rhaeoroi *f* ber lyfiau. 15 Ffynnon y gerddi, *g* ffynnon y dyfr-oedd byw, a ffrydiau o Libanus.

16 ¶ Deffro di, ogledd-wynt, a thyrred ddeheu-wynt, a *h* chwyth ar fy nghardd, *fel* y gwafgarer ei pher-aroglau: *i* deued fy anwylyd i'w ardd, *k* a bwyttaed ei ffrwyth peraidd ei hun.

P E N. V.

1 *Crist yn deffroi'r eglwys.* 2 *Yr eglwys, yn glaf o gariad.*

a Pen. 4. 16. *b* Ioan 15. 5. Iago 1. 7. *c* Luc 15. 14. Ioan 3. 29. *d* Dat. 3. 20. *e* Gen. 31. 40. *f* Luc 11. 7. *a* 12. 36. *g* Esa. 48. 6. Ezec. 3. 10. *b* Luc 24. 32. *i* Luc 15. 18. *k* Zec. 4. 12. *l* Sal. 24. 7. *m* Dan. 10. 16. Job 40. 4. *n* Pen. 3. 1. *o* Galar. 3. 8. *p* Pen. 3. 3. *q* Jer. 18. 18. Act. 4. 18. *a* 5. 40. *r* Ezec. 23. 26. Act. 24. 5. *s* Zeph. 3. 14. Pen. 8. 6, 7. *t* Mat. 13. 46. Ioan 15. 13. Rhuf. 5. 4. 1 Pedr 2. 7. *u* Pen. 1. 8. 1 Tim 6. 15. *x* Esa. 53. 2. *y* Esa. 62. 3. *z* Phil. 2. 9. Dat. 19. 11. Dan. 7. 9. * Neu, *yn gudynnog*. *a* Dat. 1. 14. *b* Pen. 1. 15. 1 Bren. 9. 3. *c* Luc 4. 22. *d* Luc 1. 78. Sal. 25. 6. *e* 2 Cor. 7. 15. *f* Esa. 63. 6. Dat. 1. 15. † *maen clais*. *f* Heb. *ddymuniadau*. Esa. 52. 14. 1 Cor. 1. 23, 24.

a Aethum i'm gardd, *fy* chwaer, *a'm* dywedd: ceisiais *b* fy myrr gyd a'm per-aregl, bwyttcais fy nir-gyd a'm mel; yfais fy nghwin. gyd a'm llaeth: bwyttewch, *c* gyfeillion, yfwch, ie, yfwch yn helaeth, *fy* rhai anwyl.

2 ¶ Myfi *fydd* yn cyſgu, a'm calon yn neſtro: llais fy anwylyd *yw* yn *d* curo, *gan ddywedyd*, Fy chwaer, fy anwylyd, *fy* nghlommen, fy nihalog, agor i mi: canys llanwyd *fy* mhen a gwlith, a'm gwallt a defnynnau'r *e* nos.

3 Dioſgais fy mhais; *f* pa fodd y gwiſgaf hi? goichais fy nhraed; pa fodd y diwynaf hwynt?

4 Fy anwylyd a eſtynodd ei *g* law trwy 'r twll; a'm bymmyſgaroedd a *h* gyffrôdd er-ei fwyn.

5 *i* Mi a gyfodais i agori i'm hanwylyd; a'm dwylaw a *k* ddiferaſant *gan* fyrr, a'm byſedd *gan* fyrr yn diferu ar hyd heſpenau'r clo.

6 *l* Agorais i'm hanwylyd; ond fy anwylyd a giliaſai, *at* a aethai ymaith: *m* fy enaid a lewygodd pan lafarodd: ceiſiais, *n* ac ni's cefais; gelwais ef, ond *o* ni'm hattebodd.

7 *p* Y gwylwyr, y rhai a aent o amgylch y ddinas, a'm cawſant, a'm *q* tarawſant, a'm harcholliſaſant: gwylwyr y caerau a ddygaſant *r* fy ngorchudd oddi arnaf.

8 Merched Jeruſalem, gorchymynaf i chwi, os cewch fy anwylyd, fynegi iddo *fy mod* yn *s* glaf o gariad.

9 ¶ *t* Beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, y *u* deccaf o'r gwragedd? *x* beth *yw* dy anwylyd rhagor anwylyd *arall*, pan orchymynni i ni felly?

10 *y* Fy anwylyd *ſydd* wynn a gwridog, *z* yn rhagori ar ddeng mil.

11 Ei ben *fel* aur coeth, ei wallt * yn grych, yn *a* ddû fel y fran.

12 *b* Ei lygaid fel *llygaid* colommennod wrth afonydd dyfroedd, wedi eu golchi â llaeth, wedi eu goſod yn gymmwys.

13 Ei *c* rudd*iau* fel gwely per-lyſiau, *fel* blodau peruidd: ei wefuſau *fel* lili yn diferu myrr diferol.

14 Ei *d* dwylaw *ſydd fel* modrwyau aur, wedi eu llenwi o beryl: *d* ei fol *fel* diſglair ifori wedi ei wiſgo *e* ſaphir.

15 *e* Ei goeſau *fel* colofnau † marmor wedi eu goſod ar wadnau o aur coeth: ei wynebpryd fel Libanus, mor ddewiſol a chedrwydd.

16 Melus odi aeth *yw* ei enau; ie, *y mae* efe oll yn *f* hawddgar. Dyma fy anwylyd, dyma fy nghyfaill, O ferched Jeruſalem.

g Pen. 4. 16. *h* Ioan 3. 29. *i* Pen. 2. 16. *d* Mat. 13. 23. *e* Pen. 2. 16. * *Hyſſyd*. Jos. 12. 24. *f* Adn. 20. *g* Pen. 4. 1. 2. † *ymddiſgleiriant*. Deut. 34. 1. *h* Pen. 4. 1. *i* Pen. 4. 3. *k* 1 Bren. 11. 3. *l* 2 Sam. 7. 23. Eph. 4. 30. *m* Gal. 4. 29. *n* 1 Pedr 1. 19. *o* Luc 1. 42. *p* Sal. 32. 6. *q* 2 Pedr 1. 19. † Dat. 21. 1. *r* Adn. 4. Sal. 149. 6–9. Esa. 13. 3. ‡ *Mahli naim*. Gen. 32. 2. Eſr. 32. 1.

P E N. VI.

1 *Yr eglwys yn troſſeſu ei ſyddyng Nghrist.* 4 *Crist yn dangos hawddgarwch duoniau'r eglwys.*

a Pen. 1. 8. *b* Act. 2. 37. *c* Pen. 1. 15. 1 Bren. 9. 3. *d* Luc 4. 22. *e* Luc 1. 78. Sal. 25. 6. 2 Cor. 7. 15. *f* Esa. 63. 6. Dat. 1. 15. † *maen clais*. *f* Heb. *ddymuniadau*. Esa. 52. 14. 1 Cor. 1. 23, 24.

I Ba le yr aeth dy anwylyd, *a* y deccaf o'r gwragedd? i ba le y troëdd dy anwylyd? *b* fel y ceiſiom ef gyd â thi.

2 Fy anwylyd a aeth i wared *c* i'w ardd, i welyau y *d* per-lyſiau, i ymborth yn y gerddi, ac i gaſglu lili.

3 *e* Myfi *yw* eiddo fy anwylyd, a'm hanwylyd yn eiddo finnau, yr hwn ſydd yn bugeilio ym mhlith y lili.

4 ¶ Tec *ydwyt* ti, fy anwylyd, megis * Tirſa, gweddus megis Jeruſalem, *f* ofnadwy megis *tîm* baneros.

5 Trô dy llygaid oddi wrthyf, canys hwy a'm gorchfygaſant: *g* dy wallt *ſydd* fel diadell o eifr y rhai a † ymddangoſſant o'r Gilead.

6 Dy ddannedd *ſydd* fel diadell o ddefaid a ddaeth i fyny o'r ymdrochfa, y rhai ſydd bob un yn dwyn dau oen, ac heb *un* yn eddiſeppi yn eu mplith.

7 *h* Dy ariſtalurinwas dy lowethau *ſydd* fel darn o bomgranad.

8 *i* Y mae tri ugain o frenhineſau, ac wyth ugain o ordderch-wragedd, a meibion yn ddiddim.

9 *k* Un *ydyw* hi, fy nghlommen, fy nihalog; unig ei *m* mam *yw* hi, *n* dewiſol *yw* hi gan yr hon a'i hefeiriodd: *y* merched a'i gwelſant, a'u galwaſant yn ddedwydd; *o* y brenhineſau a'r ordderch-wragedd, a hwy a'i canmoiaſant hi.

10 ¶ Pwy *yw* hon a welir fel y *q* wawr, yn deg fel y lleuad, yn bur fel yr *r* haul, *s* yn ofnadwy fel *lu* baneros?

11 Aethum i wared i'r ardd gnau, i edrych am ffrwythydd y dyffryn, i weled a flodeuaſai y winwydden, a flodeuaſai y pomgranadau.

12 Heb wybod i mi y'm gwnaeth fy enaid *megis* cerbydau Ammi-nadib.

13 *u* Dychwel, dychwel, y Sulamees; dychwel, dychwel, fel yr edrychom arnat. Beth a welwch chwi yn y Sulamees? megis tyrfa ‡ dau lu.

a Esa. 20. 4. Ezec. 16. 10. Eph. 6. 15. *b* Eph. 2. 10. *c* 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19. 1 Thef. 2. 7. *d* Diar. 3. 8. *a* Pen. 4. 5. *e* Esa. 49. 21. *f* Sal. 147. 14. *g* Pen. 4. 5. *b* Pen. 4. 4. * Neu, *berth y goreu i'm hanwylyd, yn myned i wared blaenoryn* † felus, ac yn *r* peri i wefuſau y rhai a ſyddo yn cyſgu lafaru. *i* Mat. 13. 20. Ioan 14. 23. *k* Esa. 66. 13. *l* Eph. 4. 13. Dat. 7. 9. *m* Gen. 49. 25. Pen. 8. 1. *n* Sal. 92. 12. *o* Eph. 4. 11. *p* Esa. 60. 11. 2 Pedr 1. 8. *q* 2 Cor. 2. 14. † Heb. *unnatura*. *r* Act. 2. 4. Eph. 5. 14. *s* Esa. 44. 5. ‡ Sam. 43. 11. *u* Marc 6. 31.

7 Dy uchder yma ſydd debyg i *f* balmwydden, a th *m* fronnau i'r grawn-ſypiau.

8 Dywedais, Dringaf i'r *n* balmwydden, ymaflaf yn ei *o* cheingciau: ac yn awr dy fronnau ſyddant megis *p* grawn-ganghennau y winwydden, *q* ac arogl dy ffroenau megis afalau;

9 A thaflod dy enau megis y gwin goreu i'm hanwylyd, yn myned *i wared blaenoryn* † felus, ac yn *r* peri i wefuſau y rhai a ſyddo yn cyſgu lafaru.

10 ¶ *s* Eiddo fy anwylyd *ydwyf* fi, ac y *mae* ei ddymuniad ef i attaf fi.

11 *u* Tyred, fy anwylyd, awn i'r maes, a llettywn yn y pentrefydd.

12 Bore-

[1] Pen. vii. *Adn.* 4.] *Pyſgod-lynnedd*: yr un gair yn Hebraeg ydd am *lynnedd* a *llygaid*. Y ſawl a ſcrifo wylo gyd a'r rhai ly'n wylo. Or. a adder mai cymmwys yw. *Luc* vi. 21. *Dy dwyn*, Y mae'r arogliad yn proſi'r ymborth i a'r dyn y ſpryddi a brawſ athrawiaeth. *Eſa.* xl. 30.

m Pen. 6. 11. *y* Ezec. 20. 40. *z* Gen. 30. 14. *a* Mat. 13. 52. *b* 1 Cor. 2. 9.

12 Bore-godwn i'r gwinllannoedd; *x* edrychwn a flodeuodd y winwydden, a ymddangosodd egin y grawn-win, a flodeuodd y pomgranadau; yno y rhoddaf y fy nghariad i ti.

13 Y *z* mandragorau a roddasent arogledd, ac wrth ein dryſau y *mae* pob *a* rhyw odidawg *ffrwythau*, newydd a hen, *y rhai* a ro'is i *b* gadw i ti, fy anwylyd.

PEN. VIII.

1 Cariad yr eglwys at Grist. 8 Galwad y cenhedloedd. 14 Dyſodiad Crist.

1014. *a* Mat. 12. 50. Heb. 2. 11. *b* Sal. 22. *c* Eſa. 54. 4. Rhuſ. 5. 5. *d* Eſa. 60. 11. *e* Gal. 4. 26. *f* Ioan 6. 45. *g* Diar. 9. 5. Mat. 26. 20. Eſa. 55. 1-6. Mat. 25 40. *h* Pen. 2. 6. 2 Cor. 12. 9. *i* Eſa. 31. 5. *k* Pen. 5. 9. *l* Pen. 2. 7. Eph. 4. 30. *m* Pen. 3. 6. *n* Dat. 12. 6. *o* Eſa. 63. 9-13. *p* Gen. 3. 13. Ezec. 16. 5.

O Na *bait* megis *a* brawd i mi, yn ſugno bronnau fy mam! *pan* y'th gawn allan, *b* cuſanwn di; etto ni'm *c* dirmygid.

2 *d* Arweiniwn, *e* dygwn di i dŷ fy *e* mam, *yr hon* a'm *f* dyſgai: parwn i ti yfed *g* gwin llyſieuog, ſugn fy mhomgranadau.

3 *h* Ei law aſuy *ſyddai* dan fy mhen, *i* a'i law ddeheu a'm cofleidiai.

4 *k* Tynghedaf chwi, ferched Jeruſalem, *l* na chyffröch, ac na ddeffröch *fy* nghariad, hyd oni fynno ei hun.

5 *m* (*Pwy yw* hon ſydd yn dyfod i fynu o'r *n* anialwch, *ac* yn *o* pwyſo ar ei hanwylyd?) *p* Dan yr afallen y'th gyfodais: Diar. 9.

Mat. 16. 20. Eſa. 55. 1-6. Mat 25 40. *b* Pen. 2. 6. 2 Cor. 12. 9. *i* Eſa. 31. 5. *k* Pen. 5. 9. *l* Pen. 2. 7. Eph. 4. 30. *m* Pen. 3. 6. *n* Dat. 12. 6. *o* Eſa. 63. 9-13. *p* Gen. 3. 13. Ezec. 16. 5.

6 *q* Goſod fi megis sêl ar dy galon, *r* fel sêl ar dy fraich: canys *s* cariad *ſydd* gryf fel angau; eiddigedd *ſydd* greulon fel y bedd: ei farwor *ſydd* farwor tanllyd, a *t* flam angherddol *iddo*.

7 Dyfroedd lawer ni allant diffoddi cariad, ac afonydd ni's boddant: pe rhodd- *u* ai gwr holl gyfoeth ei dŷ am gariad, gan ddirmygu y dirmygid.

8 ¶ *T mae* i ni *x* chwaer fechan, ac nid oes frönnau iddi: beth a wnawn i'n *y* chwaer *y x* dydd y dyweder am dani?

9 Os *y* caer *yw* hi, ni a *z* ddeiladwn arni balas arian; ac os *a* dews *yw* hi, ni a'i ſiorhawn hi ag ystyllod cedrwydd.

10 Caer *ydwyf* fi, *b* a'm bronnau fel tŵrrau: yna yr oeddwn yn ei olwg ef megis un wedi cael ffafr.

11 Yr oedd gwinllan i Salomon yn *** Baal-hamon, efe a oſododd y winllan i *c* warcheidwaid; pob un a ddygai am ei ffrwyth fil o *ddarnau* arian.

12 *d* Fy ngwinllan *ſydd* ger fy mron: *e* mil *a roddir* i ti, Salomon, a dau cant i'r rhai a gadwant ei ffrwyth hi.

13 Ob yr hon a drigi yn y gerddi, y cyfeillion a wrandawant ar dy lais: *ſ* par i mi *ei* clywed.

14 ¶ *g* Bryſia, fy anwylyd, a *b* bydd debyg i iwrch neu lwdn hydd ar fynyddoedd y per-lyſiau.

q Eph. 2. 11. *r* 2 Tim 1 fel sêl ar dy fraich: canys *s* cariad *ſydd* 2. 19. gryf fel angau; eiddigedd *ſydd* greulon fel *s* Eccl. 28. y bedd: ei farwor *ſydd* farwor tanllyd, a 12. *t* flam angherddol *iddo*. *t* Ioan 13. 1. *u* Act. 13. 48. *x* Act. 11. 19, 20. *y* Eph. 2. 22. *z* Eſa. 26. 1-5. *a* 1 Cor. 16. 9. *b* Ezec. 16. 7. ** Ile pobl.* *c* Mat. 21. 33. *d* Eſa. 49. 16. *e* 1 Cor. 3. 7. *f* Pen. 2. 17. *g* Dat. 22. 17, 20. *b* Pen. 2. 17.

LLYFR y Prophwyd ESAIA.

Y CYNHWYSIAD.

Er mwyn dyall 'ſgrifenadau'r Prophwydi yn well, y mae'n rhaid yſtyried yr amſer, canys nid yn y drefn eu goſodir yn ein Biblau y 'ſgrifenwyd bwynt; y llyfrau mwyaf a oſodir yn flaenaf, er bod amryw o'r Prophwydi lleiaf, fel eu gelwir, yn flaenaf o ran bynafiaeth. ESAIA, *a brophwydodd, ynghylch* 800 *o flynyddoedd cyn geni* Crist: *ac efe a lafarodd amlyccaf am dano, ſef, am ei Berſon, ei enedigaeth, ei ddioddefaint, a'i dyrnas; ac am alwad y Cenhedloedd.*

PEN. I.

1 Achwyn ar anufudd-dod Juda: 5 *goſodio am ni barnedigaethau:* 10 *ffiidd-dra eu gwaſanaeth:* 16 *annog i edifeirwch.*

Cyn Crift. 760. *a* Num. 12. 6. 2 Cor. 4. 18. 1 Pedr 1. 11. 2 Pedr 1. 21. *b* Amos 2 Pedr 3. 6. *c* Deut. 7. 6. *d* Diar. 7. 22. Jer. 8. 7. *e* Eſa. 5. 11. *f* Dat. 8. 5. *g* Mat. 3. 7. *b* Sal. 58. 3. *i* Jer. 5. 3. *k* 2 Cron. 28. 5, 8, 22. *l* Jer. 8. 22. *m* Deut. 28. 15. 52 Sal. 107. 34. 2 Cron. 25. 23— 28 *n* Job 27. 18. Galar. 2. 6. *o* Ezec. 6. 12. *p* Gal. 3. 22. Rhuſ. 9. 29. *q* Gen. 19. 24. Deut. 32. 32.

GWELEDIGAETH *a* Eſaia fab Amos, yr hon a welodd efe am Juda a Jeruſalem, yn nyddiau Uzzia, Jotham, Ahaz, a Hezecia, brenhinoedd Juda.

2 Gwrandewch, nefoedd; clyw dithau, ddaear: canys yr *b* Arglwydd a lafarodd, *c* Megais a meithrinais feibion, a hwy a wrthryfelaſant i'm herbyn.

3 *d* Yr ych a edwyn ei feddiannydd, a'r aſyn breſeb ei berchennog: *ond* Iſrael nid edwyn, *e* fy mhobl ni dyall.

4 Oh *f* genhedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, *g* had y rhai drygionus, meibion yn llygru: gwrthodaſant yr Arglwydd, digiaſant Sanct Iſrael, *b* ciliaſant yn ol!

5 ¶ I ba beth y'ch tarewir mwy? *i* cildynrwydd a 'chwanegwch: y pen oll *ſydd* glwyfus, a'r holl galon yn lleſg.

6 *k* O wadn y troed hyd y pen nid *oes* dim cyfan ynddo; *ond* archollion, a chleiſiau, a gweliau crawnllyd: *l* ni waſgwyd hwynt, ac ni rwymwyd, ac ni thyneruyd ag olew.

7 *I mae* eich *m* gwlad yn anrheithedig, eich dinaſoedd wedi eu lloſgi â than: eich tir, a dieithriaid yn ei yſu yn eich gŵydd, ac wedi ei anrheithio fel ped ymchwelai eſtroniaid ef.

8 A merch Sion a adewir *n* megis llueſty mewn gwinllan, megis lletty mewn gardd cucumerau, megis dinas o warchaeëdig.

9 *p* Oni buaſai i Arglwydd y lluoedd adael i ni ychydig iawn weddill, *q* fel Sodoma y buaſem, a chyffelyb fuaſem i Gomorra.

10 ¶ Gwrandewch air yr Arglwydd, tywyſogion *r* Sodoma; *s* clywch gyfraith ein Duw ni, pobl Gomorra.

11 *t* Beth *yw* lliaſowgrwydd eich aberthau i mi? medd yr Arglwydd: llawn ydwyf o boeth-aberthau hyrddod, ac o draſder anifeiliaid breiſion; *u* gwaed buſtych hefyd, ac ŵyn, a bychod, nid ymhyfrydais ynddynt.

12 Pan ddeloch i ymddangos ger fy mron, *x* pwy a geiſiodd hyn ar eich llaw, *ſef* ſengi fy nghynteddau?

13 Na 'chwanegwch ddwyn *y* offrwm ofer: arogl-darth ſydd ffiaidd gennyf; ni allaf oddef y newydd-loerau na'r ſabbathau, *z* cyhoeddi cymmanfa; anwiredd *ydyw*, ſef yr uchel-wyl gyfarfod.

14 *a* Eich lleuadau newydd a'ch gŵyliau goſodedig a gaſnodd fy enaid: y maent *b* yn faich arnaf; blinais yn *eu* dwyn.

15 A phan eſtynoch eich dwylaw, *c* mi a guddiaf fy llygaid rhagoch: hefyd pan weddioch lawer, ni wrandawaf: *d* eich dwylaw ſydd lawn o waed.

16 ¶ Ymolchwch, *e* ymlanhewch, bwriwch ymaith ddrygioni eich gweithredoedd oddi ger bron fy llygaid; *f* peidiwch â gwneuthur drwg;

17 Dyſgwch wneuthur daioni; *g* ceiſiwch farn, gwnewch uniondeb i'r gorthrymmedig, gwnewch farn i'r amddifad, dadleuwch dros y weddw.

18 Deuwch yr awr hon, ac *h* ymreſymmwn, medd yr Arglwydd: pe byddai eich pechodau fel yſgarlad, ânt *i* cyn wynned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlan.

19 Os byddwch ewyllyſgar ac ufudd, *k* daioni'r tir a fwyttewch.

20 Ond os gwrthodwch, ac *os l* anufuddhewch, *â* chleddyf y'ch yſir: canys genau yr Arglwydd a'i llafarodd.

r Job 34. 18. Ezec. 16. 46. *ſ* Mat. 23 *t* Jer. 6. 20. 1 Sam. 15 22. Amos 5. 21. Mica 6. 7 *x* Jer. 7. 22. Mat. 15. 9. Sal. 50. 16. *a* Zec. 11. 8. Amos 2. 13. *b* Pen. 43. 24. *c* Jer. 14. 12. Ezec. 7. 22. *d* 1 Tim. 2. 8. *e* Jer. 4. 14. *f* 1 Pedr 3. 23. *g* Mat. 23. 14. *h* Pen. 43. 26. 1-5. *i* Sal. 51. 7. *k* Dat. 7. 14 Tit. 1. 2. *l* Eph. 5. 6.

m Jer. 2. 20, 21. *n* 1 Chron. 15. 12. *o* Micah 3. 3. *p* Sal. 10. 6. Jer. 6. 28. *q* Diar. 23. 4. Ezec. 22. 18. Mica 7. 2. *r* Hos. 9. 15. *s* Diar. 29. 24. *t* 2 Pedr 2. 15. *u* Jer. 5. 28. *x* Ezec. 5. 13. *y* Hos 3. 3. ⁂ Mal. 3. 3. *a* Rhuf. 10. 3. *b* Esa. 60. 17, 18. *c* Zec. 8. 3. Dat. 21. 27. *d* Dat. 8. 7. *e* Dat 19. 11. *f* Dat. 22. 9. 21. *h* Pen. 65. 5. *i* 1 *Sion*, Jer. 10. 3. 1 Cor. 8. 4. *k* Dat. 19. 19. *l* Dat. 14. 10.

24 ¶ *m* Pa wedd yr aeth y addinas ffyddlon yn burdan i cynawn fu o farn: llettyfodd *n* cynawnder ynddi; ond ar awr hon 25 lleiddiaid. 26 *o* Dy arian a aeth yn *q* fochach, dy win ydd wedi ei gymmysgu a dwfr: 27 *r* Dy dywysogion *fydd* syndyn, ac yn gymmhar gion a lladron: pob un yn caru rhoddion, ac yn dilyn *s* gwobrau: *u* nid farnant yr amddifad, a chwyn y weddw ni chaiff ddyfod attynt. 28 ¶ *m* Am hynny, medd yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, cadarn *Duw* Israel, Ah, *x* ymwyrafaf ar fy ngwrthwynebwyr, ac ymddialaf ar fy ngelynion. 29 ¶ Ac mi a *y* ddychwelaf fy llaw arnat, ac a lan-burafaf dy sothach, ac a dynnaf ymaith dy holl *z* alcam. 30 *a* Adferaf hefyd dy faruwyr fel cynt, a'th gynghoriaid megis ya y dechrau: gwedi hynny y'th elwir yn *c* Ddinas cyfawnder, yn Dref ffyddlon. 31 *d* Sion a wasedir a barn, a'r *e* rhai a ddychwelant ynddi a chyfiawnder. 32 ¶ A dinistr *y f* troseddwyr a'r pechaduniaid *fyad* ynghyd: a'r rhai a ymadawant a'r Arglwydd a ddifethir. 33 Canys cywilyddiant o achos y g derw a chwennychasoch; *a* gwarthruddir chwi am *h* y gerddi a ddethlasoch. 34 Canys byddwch fel derwen a'i dail yn syrthio, ac fel gardd heb ddwfr ynddi. 35 A'r *i* cadarn fydd fel carth, a'i weithydd fel gwreichionen: *k* a hwy a ioigant ill dau ynghyd, ac ni bydd a'u *l* diffoddo.

n Isa. 1. 21. *o* Mica 3. 11. *p* Sal. 119. 119. *q* Isa. 1. 22. *r* Isa. 1. 23. *s* Exod. 23. 8. Deut. 16. 19. *t* Isa. 1. 24. *u* Deut. 24. 17. *x* Jer. 50. 34. *y* Amos 9. 14. *z* Hos. 14. 4. *a* Isa. 1. 25. *b* Isa. 60. 14. *c* Isa. 1. 26. *d* Isa. 4. 3. *e* Isa. 10. 20. *f* Dat. 12. 5. *g* Luc. 24. 47. *h* Mat. 28. 18. *i* Jer. 16. 8, 9. *k* Hos. 2. 18. *l* Sal. 72. 2. *m* Dat. 19. 20 a 20. 21. *m* Eph. 5. 8. *n* Rhuf. 11. 20. *o* Jer. 10. 2. *p* Sal. 62. 10. Mich 3. 11. *q* Jer. 2. 28. *r* Dat. 9. 20. *s* Pen. 27. 11. *t* Sal. 31. 2. 1 Cor. 10. 4. *u* Dat. 6. 15. *x* Adn. 19, 21. Hebr 13. 20. Dat. 18. 10. *y* Pen. 5. 15. Sal. 149. 6. Mal. 4. 1. Dat. 19 18.

P E N. II.

Prophwydo am frenhiniaeth Crist, 6. Annuwioldeb pwy achos o gollfargoth dyn. 10. Rybudd i wneuthur rhag dostyriaeth Duw.

YR Geiriau yr hwn a welodd Esaia mab Amos, am Juda a Jerusalem. 2 *A* a bydd yn y dyddiau diweddaf, *b* fod mynydd ty yr Arglwydd wedi ei *c* sefydlu yn mhen y mynyddoedd, ac yn *d* ddyrchafedig goruwch y bryniau; a'r holl *d* genhedloedd a ddylifant attoi. 3 A phobloedd lawer a ant ac a ddywedant, *e* Deuwch, ac esgynwn i fynydd yr Arglwydd, i dy Dduw Jacob; ac efe a'n *f* dysg ni yn ei ffyrdd, ac ni a rodiwn yn ei lwybrau ef: *g* canys y gyfraith a a allan o Sion, a gair yr Arglwydd o Jerusalem. 4 Ac *b* efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer: ac hwy a *k* gurant ei cleddyfau yn sychau, a'u gwaywffyn yn bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddysgant rafel mwyach. 5 Ty Jacob, deuwch, a rhodiwn yng *m* oleuni yr Arglwydd.

6 ¶ *n* Am hynny y gwrthodaist dy bobl, ty Jacob, am eu bod wedi eu llenwi allan o'r dwyrain, a'u *o* bod yn swynwyr megis y Philistiaid, ac mewn o plant dieithriaid yr ymfoddlonant. 7 A'u tir fydd *p* gyflawn o arian ac aur, ac nid *oes* diben ar eu trysorau; a'u tir fydd lawn o feirch, ac nid *oes* diben ar eu cerbydau. 8 Eu tir hefyd fydd lawn o *q* eulynod; *n* i waith eu dwylaw eu hun yr ymgrymmant, i'r hyn a wnaeth eu bysedd eu hunv. 9 A'r gwreng fydd yn ymgrymmu, a'r bonheddig yn ymostwng: *r* am hynny ni faddeu iddynt.

10 ¶ Dos *s* i'r graig, ac ymguddia yn y llwch, rhag *u* ofn yr Arglwydd, a rhag gogoniant ei fawredd *ef*. 11 ⁂ Bydd drem dyn a ostyngir, a'r uchelder dynion a ostyngir; a'r Arglwydd yn unig a ddyrchefir yn y dydd hwnnw. 12 Canys dydd Arglwydd y lluoedd *fydd* ⁂ Zec. ar y bob balch ac uchel, ac ar bob dyrchafedig, ac efe a ostyngir; 13 Ac ar bob uchel a dyrchafedig ⁂ sedrwydd Libanus, ac ar holl dderw Basan. 14 Ac ar yr holl *g* fynyddoedd uchel, ac ar yr holl fryniau dyrchafedig, 15 Ac ar bob tur uchel, ac ar bob magwyr gadarn, 16 *a* Ac ar holl longau Tarsis, *t* ac ar yr holl luniau dymunol. 17 Yna yr ifelir *t* uchelder dyn, ac y gostyngir balchder dynion, a'r Arglwydd yn unig a *u* ddyrchefir yn y dydd hwnnw. 18 A'r *f* eulynod a ffwy efe ymaith yn hollol. 19 A hwy a ant i *x* dyllau y creigiau, ac i ogofau llychyd, rhag ofn yr Arglwydd, a rhag gogoniant ei fawredd ef, *a* pan gyfyd fodo efe i gynhyrfu'r ddaear. 20 Yn y *z* dydd hwnnw y teifl dyn ei *a* eulynod arian, a'i eulynod aur (y rhai *a* y gwnaethant iddynt i'w haddoli) i'r wadd, ac i'r ystlymmod: 21 I fyned i agenau'r creigiau, ac i gopaau y clogwyni, rhag ofn yr Arglwydd, a rhag gogoniant ei fawredd ef, pan gyfodo efe i gynhyrfu'r ddaear. 22 *b* Peidiwch chwithau a dyrn yr hun, *fydd* a'i anadl yn ei ffroenau: canys yn mha beth y gwneir cyfrif o hono?

t Isa. 23. 1. *u* Isa. 5. 15. *x* Isa. 27. 1. *y* Isa. 7. 18. *z* Isa. 30. 22. *a* Isa. 31. 7. *b* Jer. 17. 5.

P E N. III.

Duw yn dadlau a'r treiswyr. 10. Dinistrio am farbder gwaneuthuriad.

CANYS wele yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, a a dyn ymaith o Jerusalem, ac o Juda, *b* y cynhaliaeth a'r ffon, holl gynhaliaeth bara, a holl gynhaliaeth dwfr, 2 *c* Y cadarn, a'r rhyfelwr, *d* y barnwr, a'r prophwyd, *e* y dyscawyr, a'r hen 3 *f* y tywysog, dag a dderbyniwr, a'r gwr anrhydeddus, a'r cynghorwr, a'r celfydd o'r gweithfeistr, a'r gwr deallus. 4 *g* A rhoddaf *f* blant yn dywysogion iddynt, a † bechgyn a reolygodyn eu plith. 5 A'r bobl a orthrymmir *i* y naill gan y llall, a chob un gan ei gymmydog: *k* plant a bachgen yn erbyn yr hen, a'r gwael yn erbyn yr anrhydeddus. 6 Pan ymaflo gwr yn ei frawd o du ei dad, *gan ddywedyd*, Y mae dillad genyt, bydd dywysog i ni, a *l* ystadau y twy hwn dan dy law di: 7 Ymnea efe y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Ni byddaf iachawr; canys yn fy nhy nid *oes* bwyd na dillad: na osod 8 Canys *i* trwympodd Jerusalem, a syrthiodd Judea: o herwydd eu hiaith hunant a'u gweithredoedd *fydd* yn erbyn yr Arglwydd, i gyffroi llygaid ei ogoniant ef. 9 ¶ *m* Dull eu hwynebau a dystiolaetha yn eu herbyn; a'u pechod fel *n* Sodoma a fynegant, ac ni chelant: gwae eu henaid, canys talasant ddrwg iddynt eu hunain. 10 Dywedwch mai da *fydd* i'r *o* cyfiawn: canys *p* ffrwyth eu gweithredoedd a fwyhant. 11 ¶ Gwae yn anwir, drwg *fydd* iddo: canys gwobr ei dwylaw a delir iddo. 12 ¶ *q* O mhobl, *fydd* *r* tra-ysyr yw *s* ni fechgyn: a *t* maswedd a arglwyddia arnynt. O fy mhobl, y rhai a'th *u* gyfeiliorni, a *x* dryllfant ffordd dy lwybrau a ddistrywant.

13 Yr Arglwydd fyn'a *y* lefydd i ymgyfreitha, ac a saif i farnu y bobloedd. 14 Yr Arglwydd a ddaw i farn yn erbyn henuriaid ei bobl, a'i tywysogion: canys chwi a ddifaodd y winllan; ysbail y tlawd *a* sydd yn eich tai. 15 Beth i chwi a sathrwch fy mhobl, ac a falurioch wyneb y tlodion? medd yr Arglwydd Dduw y lluoedd.

16 ¶ Dywedodd hefyd yr Arglwydd, Am fod merched Sion yn uchel, ac yn rhodio a gwddf estynedig, ac a *b* ymddygiadau llygaid, yn rhodio a mynet a thyner gerdded, ac a *c* gwneuthur tincial a'u traed: 17 Am hynny y *d* cosba yr Arglwydd gorun merched Sion, a'r Arglwydd a ddinoetha eu *e* gwarthrudd. 18 Yn y dydd hwnnw y tynn yr Arglwydd ymaith ogoniant eu *f* tincial, a'r *g* rhwydau, a'r lleuadau, 19 Y *h* tlysau, a'r breichledau, a'r *i* mwgwdau, 20 Y *k* tyrbanau, a'r *l* ffesyll, a'r *m* gwregysau, a'r *n* blychau arogl, a'r *o* swynfeini, 21 Y modrwyau, a'r *p* clustlysau, 22 Y *q* dillad newyddion, a'r *r* mentyll, a'r *s* gochlau, a'r *t* pyrsiau, 23 Y *u* drychau, a'r *x* main, a'r *y* gwisgoedd, a'r *z* llenni. 24 A *a* bydd yn lle peraroglau drewdod; a lle gwregys rhaff; a lle gwaith crych moelni; a lle gwisg *b* sachliain; a *c* llosgni lle prydferthwch. 25 Dy wyr a syrthiant trwy y cleddyf, a'th gedyrn yn y rhyfel. 26 A'i pyrth a alarant ac a *d* alerant; a hithau a eistedd yn anghyfannedd ar y ddaear.

c Isa. 1. 25. *d* Isa. 1. 26. *e* Isa. 1. 10. *f* Isa. 1. 23. *g* Isa. 1. 24. *h* Isa. 1. 25. *i* Isa. 1. 26. *k* Isa. 1. 27. *l* Isa. 1. 28. *m* Isa. 1. 29. *n* Isa. 1. 30. *o* Isa. 1. 31. *p* Isa. 2. 1. *q* Isa. 2. 2. *r* Isa. 2. 3. *s* Isa. 2. 4. *t* Isa. 2. 5. *u* Isa. 2. 6. *x* Isa. 2. 7. *y* Isa. 2. 8. *z* Isa. 2. 9. *a* Isa. 2. 10. *b* Isa. 2. 11. *c* Isa. 2. 12. *d* Isa. 2. 13. *e* Isa. 2. 14. *f* Isa. 2. 15. *g* Isa. 2. 16. *h* Isa. 2. 17. *i* Isa. 2. 18. *k* Isa. 2. 19. *l* Isa. 2. 20. *m* Isa. 2. 21. *n* Isa. 2. 22. *o* Isa. 2. 23. *p* Isa. 2. 24. *q* Isa. 2. 25. *r* Isa. 2. 26. *s* Isa. 2. 27. *t* Isa. 2. 28. *u* Isa. 2. 29. *x* Isa. 2. 30. *y* Isa. 2. 31. *z* Isa. 3. 1. *a* Isa. 3. 2. *b* Isa. 3. 3. *c* Isa. 3. 4. *d* Isa. 3. 5. *e* Isa. 3. 6. *f* Isa. 3. 7. *g* Isa. 3. 8. *h* Isa. 3. 9. *i* Isa. 3. 10. *k* Isa. 3. 11. *l* Isa. 3. 12. *m* Isa. 3. 13. *n* Isa. 3. 14. *o* Isa. 3. 15. *p* Isa. 3. 16. *q* Isa. 3. 17. *r* Isa. 3. 18. *s* Isa. 3. 19. *t* Isa. 3. 20. *u* Isa. 3. 21. *x* Isa. 3. 22. *y* Isa. 3. 23. *z* Isa. 3. 24. *a* Isa. 3. 25. *b* Isa. 3. 26. *c* Isa. 4. 1. *d* Isa. 4. 2. *e* Isa. 4. 3. *f* Isa. 4. 4. *g* Isa. 4. 5. *h* Isa. 4. 6. *i* Isa. 5. 1. *k* Isa. 5. 2. *l* Isa. 5. 3. *m* Isa. 5. 4. *n* Isa. 5. 5. *o* Isa. 5. 6. *p* Isa. 5. 7. *q* Isa. 5. 8. *r* Isa. 5. 9. *s* Isa. 5. 10. *t* Isa. 5. 11. *u* Isa. 5. 12. *x* Isa. 5. 13. *y* Isa. 5. 14. *z* Isa. 5. 15. *a* Isa. 5. 16. *b* Isa. 5. 17. *c* Isa. 5. 18. *d* Isa. 5. 19. *e* Isa. 5. 20. *f* Isa. 5. 21. *g* Isa. 5. 22. *h* Isa. 5. 23. *i* Isa. 5. 24. *k* Isa. 5. 25. *l* Isa. 5. 26. *m* Isa. 5. 27. *n* Isa. 5. 28. *o* Isa. 5. 29. *p* Isa. 5. 30. *q* Isa. 6. 1. *r* Isa. 6. 2. *s* Isa. 6. 3. *t* Isa. 6. 4. *u* Isa. 6. 5. *x* Isa. 6. 6. *y* Isa. 6. 7. *z* Isa. 6. 8. *a* Isa. 6. 9. *b* Isa. 6. 10. *c* Isa. 6. 11. *d* Isa. 6. 12. *e* Isa. 6. 13.

a Sal. 9. ddasleu, *a* ac yn sefyll i farnu'r bobl. 4.
Judas 14, 15. 14 Yr Arglwydd a ddaw i farn *b* y henuriaid y bobl, a'u tywysogion: canys chwi
y Pen. 1, 10. a borasoch y *c* winllan; anrhaith y tlawd *sydd* yn eich tai.
c Dat. 14. 19. 15 *d* Beth *sydd* i chwi a guroch ar fy mhobl, ac a falech ar wynebau'r *b* tlod-
d Pen. 58, 4. *ion?* medd Arglwydd Duw y lluoedd.
16 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, *e* O herwydd bulchio o ferched Sion, a rhodio
e Mica 3. 2, 3. a gwddf estynedig, ac a llygaid || gwammal, gan redeg a rhygyngu *wrth* gerdded,
f 1 Pedr 3. 4—8. a jingyllus a'u *d* traed.
|| *Saesneg.* 17 Am hyny *f* y clasfra yr Arglwydd
eddi, 2 Pedr 2. 14. gopennau merched Sion, a'r Arglwydd *g* a
f Mat. 24. 6. *d* Deut. 28. 27. Dat. 16. 2. noetha eu gwarthle hwynt.
18 Yn y dydd hwnnw y tyn yr Arglwydd ymaith addurn yr eseidiau, y
g Barn. 18. 20. mwyndwalth hefyd, *g* a'r lloerawg wisgoedd,
19 Y cadwynau, a'r breichledau, a'r
h Barn. 14. 12. *i* Diar. 23. 21. moledau,
20 Y penguwch, ac addurn y coesau, a'r ymodemnau, a'r doyfronnegau, a'r
k Pen. 47. 2; 3. Jer. 13. 22. clustdlysau,
21 Y mbdrwgau, ac addurn y trwyn,
Nah. 3. 5. Dat. 18. 3. *l* Barn. 18. 20. 22 Y *h* gwisgoedd tymmudlaw a'r mentyll, a'r siolyrnau, a'r crycti neodwyddau,
23 Y drychau hefyd, a'r llain meinwych, a'r coccythau, a'r cynau.
m Mat. 24. 12. *i* Diar. 23. 21. 24 A bydd yn lle per-arogl, drewi; bydd hefyd yn lle gwregys, rhwygiad; ac
k Mica 1. 16. yn lle lawn dreth gwallt, *k* foelini; ac yn lle dwyfronneg, gwregys o sach-lain; a
l Jeu. gwyrn. llosgfa yn lle prydferthwch.
25 Dy wyr a fyrthiant gan y cleddyf,
k Jer 14. 2 *m* Exc. 19. 44. a'th *l* gadernid trwy ryfel?
26 *i* A'i pyrth hi a thristant, *m* a galarant; a hithau, yn *m* gurheithedig, a eistedd ar y ddaear.

PEN. IV.

Amcan yspryd dwfyn, dydd tremynt Crist yn eglwysi.

a Pen. 3. 24. *b* 2 Thef. 3. 12. *c* Luc 1. 23. *d* Jer. 23. 5. *e* Sec. 6. 12. *f* Pen. 2. 2. *g* Pen. 60. 21. *h* Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. *i* Pen. 1. 25. *k* Eccl. 12. 4. 17. *l* Ecc. 13. 21. *m* Sal. 27. 5. *n* Deut. 33. 27. Rem 25. 4. Heb. 6. 18. *o* Mat. 7. 25.

A Cyn y dyfid *a* hanaw faith o wragedd
ac y ymaflant meuon un gwr, gan ddywedyd, *b* Ein bara ein hun a fwytawn a'n dillad ein hunain a wisgwn: yn unig galwer dy enw di arnom ni; i gymmeryd ymaith ein *c* gwarth ni.
2 Y pryd hynny y bydd *d* Blaguryn yr Arglwydd yn *e* hryderthwch ac yn ogoniant, a ffrwyth y ddaear yn rhagoriaeth ac yn hardd i'r rhai dianpeit o Israel.
3 *f* A bydd, yr hwn a adewir yn Sion, ac a weddillir yn Jerusalem, y gyneuir wrtho, *f* O fanct; *fo!* pob un a'r a *g* fyrifwyd yn mywyd i rhai byw yn Jerusalem:
4 *h* Pan ddarffo i'r Arglwydd olchi budreddi merched Sion, a charthu gwaed Jerusalem o'i chanol, mewn yspryd barn, ac mewn yspryd llofgfa.
5 *i* A'r Arglwydd a grea a'r bob trigfa o fynydd Sion, ac ar ei chynnulleidfaoedd, *k* gwmmwl a mwg y dydd, a llewyrch tân fflamllyd y nos: canys ar yr holl ogoniant *y bydd* yn ddiffyn.
6 *l* A phabell *fydd* yn cyfgod y dydd rhag gwres, ac yn *m* noddfa, ac yn ddiddos a rhag tymmeftl a rhag gwlaw.

PEN. V.

1 Trofy ddammeg y winllan. 5 Barn Duw ar Ifrael a Judea. 8 Gwae yn erbyn cybydd-dod, &c.

CANAF yr awr hon i'm hanwyldyd, *a* ganiad *a fy anwyl* am ei winllan. *b* Gwinllan fydd i'm hanwyldyd mewn bryn tra ffrwythlon.
2 Ac efe a'i cagodd hi, ac a'i digarregodd, ac a'i plannodd o'r *c* winwydden oreu, ac a adeiladodd dŵr yn ei chanol, ac a drychodd winwryff ynddi: ac efe a ddisgwyliodd *iddi* dduyn grawnwin, hithau a ddug rawn *d* gwyllion.
3 Ac yr awr hon, preiwylwyr Jerusalem, a gwyr Juda, *e* bernwch, attolwg, rhyngof fi a'm gwinllan.
4 *f* Beth *oedd* i'w wneuthur ychwaneg i'm gwinllan, nag a wnaethum ynddi? *g* pa ham, a mi yn disgwyl iddi ddwyn grawnwin; y dug hi rawn gwyllion?
5 Ac yr awr hon mi a hyspysaf i chwi yr hyn a wnaf i'm gwinllan: *h* tynnaf ymaith ei chae, fel y porer hi; torraf ei magwyr, fel y byddo hi yn fathrfa.
6 Ac mi a'i gosodaf hi yn *i* ddifrod: *k* nid yr gythrir hi, ac ni chloddir hi; ond mieri a drain a gyfyd; ac i'r cymmylau y gorchymynaf *l* na wlawiont wlaw arni.
7 Diau, gwinllan Arglwydd y lluoedd *yw* ty Ifrael, a gwyr Juda *yw* ei blanhigyn * hyfryd ef: ac efe a ddisgwyliodd am farn, ac wele *m* drais; am gyfnawnder, ac wele *n* lef.
8 ¶ Gwae y rhai fy yn *o* cyfyltu ty at ty, *at* yn cydio maes wrth faes, *p* hyd *oni byddo* eisiau lle, ac y trigoch chwi yn unig yn ghanol y tir.
9 Lle y clywais *y dywedodd* yr Arglwydd y lluoedd, Yn ddiau bydd tai lawer, mawrion a thegs, yn *q* anghyfanedd heb drigiannydd.
10 Canys deg cyfair o winllan a ddygant un *r* bath, a llie omer a ddwg ephas.
11 ¶ Gwae y rhai a gyfodant yn foreu, i ddilyn diod gadarn, *s* arofant hyd yr hwyr, *hyd oni* ennyno y gwin hwynt.
12 Ac yn eu *t* gweleddoedd hwynt y mae'r delyn, a'r nabl, y dympan, a'r bibell, a'r gwin: ond am *u* waith yr Arglwydd nid edrychant, a gweithred ei dwylaw ef nid ystyriant.
13 ¶ Am hyny *y* caeth-gludwyd fy mhobl, *x* am nad *oes ganddynt* wybodaeth: a'u gwyr anrhydeddus *fydd* newynog, a'u lluaws a wywodd gan fyched.
14 Herwydd hyny yr ymhangnoddo *u* uffern, ac yr agoroed ei safn yn anfeidr; y nac ysyo y disgyn eu gogoniant, a'u lluaws, a'u rhwyfiad, a'r hwn a lawenycha ynddi.
15 *z* A'r gwreng a grymmir, a'r gallueg a ddarostyngir, a *a* llygaid y rhai uchel a ifelir.
16 Ond Arglwydd y lluoedd a *b* ddyrchafir mewn barn; a'r Duw sanctaidd a *c* fancteiddir mewn cyfiawnder.
17 *d* Yr oen hefyd a bdraet yn ol eu harfer; a dieithriaid a fwytânt ddifleithfaeoedd *y* breifion.
18 Gwae y rhai *e* a dynnot anwiredd *a* rhefflynau oferedd, *f* a phechod megis â rhaffau men.
19 *g* Y rhai a ddywedant, Bryfiod, a phrysured ei orchwyl, fel y gwelom; neu ared hefyd, a deued cynghor sanct yr Israel, fel y *h* gwypom.
20 ¶ Gwae'y rhai a ddywedant am y *i* drwg, Da *yw*; ac am y da, Drwg *yw*; *k* gan osod tywyllwch am oleuni, a goleuni am dywyllwch; y rhai a osodant chwerw am felus, a melus am chwerw.
21 Gwae y rhai *sydd l* doethion yn eu golwg eu hun, a'r rhai dyallgar yn eu golwg eu hunain.
22 Gwae y rhai cryfion i / yfed gwin, a'r dynion nerthol i gymmyfgu diod gadarn:
23 Y rhai *m* a gyfnawnhant yr anwir er gwobr, ac a gymmerant ymaith gyfnawnder y rhai cyfiawn oddi ganddynt.
24 Am hyny megis ag yr yta'r fflagi dân y fofl, ac y dife'r fflam y mân-us; *n* felly y bydd eu gwreiddyn hwynt yn bydredd, a'u blodeuyn a gyfyd i fynu fel llwch; am iddynt ddiyftyru cyfraith Arglwydd y lluoedd, a dirmygu gair sanct yr Ifrael.
25 Am hyny yr ennynodd *p* llid yr Arglwydd yn erbyn ei bobl, ac yr eſtynodd efe ei law arnynt, ac a'u tarawodd hwynt; a'r chrynodd y mynyddoedd, a bu eu celanedd

a Sam. 7. 5.
b Mica 6. 8.
c 2 Cron. 36. 5. Mat. 23.
d Sal. 80. 12. Pen. 45. 7 Amos 3. 6 Deut. 28. 51.
k Hos. 4. 14.
l Jer. 7. 16.
* *ei hyfrydwch.*
m Pen. 1. 5, 6.
n Luc 18. 7.
o Mica 2. 2. Hab. 2. 12.
p Ezec. 11. 15.
q Pen. 7. 23. Amos 5. 13.
r Ezec. 45. 11. Preg. 10 16.
s 1 Thef. 5. 7.
t Amos 6. 5, 6.
u 1 Bren. 17. 6. Sal. 28. 5. Hos. 4. 10.
x Hos. 4. 6. Luc 19. Jer. 8. 7.
y Dat. 18. 23.
z Pen. 2. 11.
a Deut. 28. 65. Galar. 2. 9.
b Sal. 9. 16.
c 2 Bren. 25. 12. Ioan 23. 15.
d Pen. 10. 30.
e Sal. 36. 4.
f Jer. 9. 4. Mica. 2. 1
g Sal. 14. 1 Jer. 17. 9.
h Diar. 3. 7.
i Amos 5. 10.
k Diar. 3. 34.
l Diar. 12. 15. 16.
m Diar. 17. 15. Ioan 18. 40. *n* Job 18. 16. Mal. 4. 1. *o* Sal. 37. 20. *p* 2 Bren. 13. 3. *q* Jer. 4. 24.

e Lef. 26. 18, 28. Heb. 10. 31.
lanedd hwyrat yn rhwyzedig yngkanol yr heolydd. r Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond i ettio y mae ei law ef wedi ei hestyn allan.

f Sal. 18. 26.
26 ¶ Ac efe a gyfyd f faner i'r cenhedloedd o bell, ac u a chwibana arnynt hwy o x eithaf y ddaear: ac wele, ar frys yn fuan y deuant.

u Pen. 7. 18.
27 y Ni bydd un blin na thramgwyddedig yn eu plith; ni huna yr un, ac ni chwig: ac ni ddattodir gwregys ei lwynau, ac ni ddryllir carrai ei esgidiau.

x Deut. 28. 49. Jer. 5. 15.
28 Yr hwn fydd a'i ss flaethau yn llymion, a'i holl fwaau yn annelog: carnau ei feirch ef a gyfrifir fel callestr, a'i olwynion fel corwynt.

y Joel 2. 7, 8.
29 Ei ruad fydd a fel llew; ll efe a rua fel cenawon llew: efe a chwyrna hefyd, ac a ymeifl yn yr ysglyfaeth; efe a ddiange hefyd, ac a'i dwg ymaith yn ddiogel, ac ni bydd achubydd.

z Sal. 93. 3 Amos. 3. 8.
30 Ac efe a rua arnynt y dydd hwnnw, b fel rhuad y môr: os edrychir ar y tir, c wele dywyllwch, a chyfyngder, a'r d goleuni a dywyllir yn ei nefoedd.

a 2 Sam. 23. 4.

P E N. VI.

g Esaia mewn gweledigaeth, yn gweled Duw yn ei ogoniant; 5 a chwedi ofni, yn cael ei gadarnhau.

YN y flwyddyn y bu farw'r brenin Uzzia, y g gwelais yr Arglwydd hefyd yn eistedd ar eistedd fa uchel a dyrchafedig, a'i odre yn llenwi'r deml.

b Hag. 2. 7. Ioan 12. 41. c Sal. 104. 4. d 1 Bren. 19. 13. Dan. 10. 18. Heb. 1. 14. 2. 2. Ezec. 1. 26. e Dat. 4. 8. f Num. 14. 21. Sal. 72. 19. g Sal. 29. 4. h Ecc. 40. 34. Dat. 15. 8. i 1 Bren. 6. 22. Hab. 3. 16. k Iago 3. 2. l Sal. 103. 20.
2 Y c seraphiaid oedd yn sefyll oddi ar hyny; chwech adain ydoedd i bob un; a dwy y cuddiai ei d wyneb, ac a dwy y cuddiau ei draed, ac a dwy yn ehedai.

3 A llefodd y naill wrth y llall, ac e ddywedodd, e Sanct, Sanct, Sanct, yw Arglwydd y lluoedd, yr holl ddaear fydd f lawn o'i ogoniant ef.

4 A physt y rhimogau a symmudasant gan g lef yr hwn oedd yn llefain, h a'r ty a lanwyd gan fwg.

5 ¶ Yna y dywedais, i Gwae fi, canys darfu am danaf: o herwydd gwr a halogedig ei wefusau ydwyf fi, ac ym mysg pobl halogedig o wefusau yr ydwyf yn trigo: canys fy llygaid a welsant y Brenhin, Arglwydd y lluoedd.

6 Yna yr l rhedodd attaf un o'r seraphiaid, ac yn ei law farworyn a gymmerasai efe oddi ar yr m allor mewn gefail:

7 Ac a'i thoes i gyffwrdd a'm n genau, ac a ddywedodd, Wele, o cyffyrddodd hwn a'th wefusau, ac ymadawodd dy anwiredd, a glanhawyd dy bechod.

8 Clywais hefyd p lef yr Arglwydd yn dywedyd, Pwy a anfonaf? q pwy a a drosom q ni? Yna y dywedais, Wele fi, r anfon fi.

9 ¶ Ac efe a ddywedodd, s Dos, a dywed wrth y bobl hyn, t Gan glywed clywch, ond na ddyallwch; a chan weled gwelwch, ond na wybyddwch.

10 u Brasa galon y bobl hyn, a thrymha eu clustiau, a chae eu llygaid; x rhag iddynt weled a'u llygaid, a chlywed a'u clustiau, a dyall a'u calon, a dychwelyd, a'u meddyginiaethu.

11 Yna y dywedais, Pa hyd, Arglwydd? Ac efe a attebodd, y hyd oni annhrigher o Marc 3. 5. a dinasoedd heb drigiannydd, a'r tai heb ddyn, a gwneuthur y wlad yn gwbl yn anghyfannedd.

12 Ac i'r Arglwydd bellhau dynion, z Gen. 1. 26. b a ymadawiad mawr yngkanol y wlad.

13 ¶ Ac etto bydd yndi c degwm, ac fe a ddychwelir, ac a borir; fel y llwyfen a'r derwen, y rhai wrth furw eu dail y mae ¶ ffiwedd ynddynt: felly yr c had fanctaidd fydd eu ffiwedd ohti.

P E N. VII.

i Abaz yn tail cyfur gan Esaia. 10 Addewid a Grist. 17 Proffwydo diaidd o Assyria.

A Bu yn nyddiau a Ahaz mab Jotham, fab Uzzia brenin Juda, daeth Refin brenin Syria, a Pheca mab Remalia, brenin Israel, i fyny tua a Jerusalem, i b fyfela erni: ond ni allodd ei gorchfygu.

2 A mynegwyd i dŷ Dafydd, gan ddywedyd, Syria a gyd-fynnodd ag c Ephraim. A'i galon d ef a gynnodd, a chalon ei bobl, megis y cynhynna prennau'r coed o flaen y gwynt.

3 Yna y dywedodd yr Arglwydd wrth Esaia, Dos allan yr awr hon i gyfarfod Ahaz, ti a e Searjasub dy fab, wrth ymyl d pistyll y llyn uchaf, yn ffordd-fordaen maes y pannwr:

4 A dywed wrtho, Ymgadw, a bydd f lonydd; nac ofna, ac na feddalhaed dy galon, f rhag dwy gloren y pentewynion myglyd hyn, rhag angerdd llid Refin, a Syria, a mab Remalia:

5 Canys Syria, ac Ephraim, a mab Remalia, a ymgynghorodd gyngor drwg yn dy erbyn, gan ddywedyd,

6 Esgynwn yn erbyn Juda, a blinwn hi, g torrwn hi hefyd attom, a gosodwn frenin yn ei chanol hi; h ef mab Tabeal.

7 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw: b Ni faif, ac ni fydd.

8 Canys pen Syria yw i Damascus, a phen Damascus yw Refin: k ac o fewn pum mlynedd a thri ugain y tarrir Ephraim fel rhag bod yn bobl.

9 Hefyd pen Ephraim yw Samaria, a phen Samaria yw mab Remalia. Oni chredwch, n diau ni fiarheir chwi.

10 ¶ A'r Arglwydd a lefarodd eto wrth Ahaz, gan ddywedyd,

11 o Gofyn i ti arwydd gan yr Arglwydd dy Dduw: p gofyn o'r dyfnder, neu o'r uchelder oddi arnodd.

12 Ond Ahaz a ddywedodd, Ni ofynaf, ac ni q temtiaf yr Arglwydd.

13 A dywedodd yntau, Gwrandewch yr awr hon, ty Ddafydd: ai bychan gennych flino dynion, onr flinoch hefyd fy Nuw?

14 Am hyny yr Arglwydd ei hun a ddyry s chwi arwydd; t Wele morwyn a fydd feichiog, ac a ellor mab, ac u a elw ei enw ef, Immanuel.

15 x Ymenyn a mêl a fwyty efe; arfel y medro ymwrthod a'r drwg, ac ethol y da.

16 y Canys cyn medru o'r bachgen ymwrthod a'r drwg, ac ethol y da, y gwrthodir y wlad a theddiaist, rx gan ei dau frenin.

17 ¶ z Yr Arglwydd a ddwg arnat ti, ac ar dy bobl, ac ar dŷ dy dad, ddyddiau ni ddaethant er y dydd a yr ymadawodd Ephraim oddi wrth Juda, fef brenin Assyria.

18 A bydd yn y dydd hwnnw, b'r Arglwydd chwibanu am y c gwybedyn fydd yn eithaf afonydd yr Aipht, a'r am y wenynen fydd yn nhir Assyria:

19 A hwy a ddeuant, ac a orphwyfant oll yn y dyffrynoedd anghyfanneddol, d ac ynghromlechydd y creigiau, ac yn yr ysbyddiaid oll, ac yn y perthi oll.

20 Yn y dydd hwnnw yn eillia yr Arglwydd a'r e cllyn a gyflogir, fef a'r rhai o'r tu hwnt i'r afon, fef brenin Assyria, y pen, a blew'r f traed; a'r farf hefyd a dynn efe.

21 i Bydd yn y dydd hwnnw, k fe fagu anneif-fuwch, a dwy ddafad:

22 Bydd hefyd o amlder y llaeth a roddant, iddo fwyta ymenyn: i canys ymenyn

a 2 Bren. 16. 5. 2 Cron. 28. 5. b Sal. 83. 3. c Pen. 28. 20. d Sef, Abaz. Mat. 1. 3. e Sef, gweddill a ddych-wel. Pen. 10. 21. d Pen. 36. 2. e Pen. 30. 15. f 2 Bren. 13. 25. 2 Cron. 28. 16. Sal. 2. 2. Diar. 1. 10. f Ecf. 18. 12. b Diar. 21. 30. Pen. 8. 10. i 1 Bren. 16. 6. k 2 Bren. 17. 6. l Pen. 14. 1. m 2 Bren. 16. 5. n 2 Cron. 20. 20. o Barn. 6. 36, &c. p Marc 8. 11. q Mat. 12. 46. r Amos 2. 13. s Mat. 1. 22. t Pen. 9. 6. Gen. 4. 1. Ioan 1. 14. 1 Tim. 2. 5. u Heb. 4. 15. x Luc 2. 52. Mat. 3. 4. y Diar. 24. 13, 14. z Pen. 8. 4. a 2 Bren. 15. 30. a 2 Cron. 28. 19. Pen. 39. 6. b 1 Bren. 12. 16. c 2 Bren. 5. 26. d 2 Bren 17. 4. Jer. 30. 26. e 2 Bren. 24. 2. f Jer. 16. 16. g 2 Bren. 16. 7, 8. 5. 1—5. b Gen. 49. 10. Deut. 29. 37. i Jer. 25. 10. a 42. 10. k Pen. 6. 11, 12. Heb. 4. 10.

Pen. vii. Adn. 15.] Ymenyn a mêl o fwyty, &c. fydd y bachgennyn hwn? Pa dderchafiad a ddaw i ni?

H 1 Nazaread fydd. Cyfres y cwestiwn. Beth

Cyhoeddi Syria ac Israel. 2 Bren. 25. 12. m Pen. 5. 5. n 1 Cor. 26. 22. o Pen. 5. 6. p Jer. 39. 39. q Jer. 31. 33. r Exod. 25. 40. s Heb. 8. 5. t Exod. 25. 9. u Exod. 31. 2. x Exod. 35. 30. y Exod. 36. 1. z Exod. 35. 35. a Exod. 36. 2. b Exod. 35. 21. c Exod. 35. 29. d Exod. 36. 3. e Exod. 36. 4. f Exod. 36. 5. g Exod. 36. 6. h Exod. 36. 7. i Exod. 36. 8. k Exod. 36. 35. l Exod. 36. 37. m Exod. 37. 1. n Exod. 37. 10. o Exod. 37. 17. p Exod. 37. 25. q Exod. 37. 29. r Exod. 38. 1. s Exod. 38. 8. t Exod. 38. 9. u Exod. 38. 18. x Exod. 38. 21. y Exod. 38. 24. z Exod. 38. 25. a Exod. 38. 26. b Exod. 38. 27. c Exod. 39. 1. d Exod. 39. 2. e Exod. 39. 3. f Exod. 39. 4. g Exod. 39. 5. h Exod. 39. 6. i Exod. 39. 7. k Exod. 39. 8. l Exod. 39. 9. m Exod. 39. 10. n Exod. 39. 11. o Exod. 39. 12. p Exod. 39. 13. q Exod. 39. 14. r Exod. 39. 15. s Exod. 39. 16. t Exod. 39. 17. u Exod. 39. 18. x Exod. 39. 19. y Exod. 39. 20. z Exod. 39. 21. a Exod. 39. 22. b Exod. 39. 23. c Exod. 39. 24. d Exod. 39. 25. e Exod. 39. 26. f Exod. 39. 27. g Exod. 39. 28. h Exod. 39. 29. i Exod. 39. 30. k Exod. 39. 31. l Exod. 39. 32. m Exod. 39. 33. n Exod. 39. 34. o Exod. 39. 35. p Exod. 39. 36. q Exod. 39. 37. r Exod. 39. 38. s Exod. 39. 39. t Exod. 39. 40. u Exod. 39. 41. x Exod. 39. 42. y Exod. 39. 43. z Exod. 40. 1. a Exod. 40. 2. b Exod. 40. 3. c Exod. 40. 4. d Exod. 40. 5. e Exod. 40. 6. f Exod. 40. 7. g Exod. 40. 8. h Exod. 40. 9. i Exod. 40. 10. k Exod. 40. 11. l Exod. 40. 12. m Exod. 40. 13. n Exod. 40. 14. o Exod. 40. 15. p Exod. 40. 16. q Exod. 40. 17. r Exod. 40. 18. s Exod. 40. 19. t Exod. 40. 20. u Exod. 40. 21. x Exod. 40. 22. y Exod. 40. 23. z Exod. 40. 24. a Exod. 40. 25. b Exod. 40. 26. c Exod. 40. 27. d Exod. 40. 28. e Exod. 40. 29. f Exod. 40. 30. g Exod. 40. 31. h Exod. 40. 32. i Exod. 40. 33. k Exod. 40. 34. l Exod. 40. 35. m Exod. 40. 36. n Exod. 40. 37. o Exod. 40. 38. p Exod. 40. 39. q Exod. 40. 40. r Exod. 40. 41. s Exod. 40. 42. t Exod. 40. 43. u Exod. 40. 44. x Exod. 40. 45. y Exod. 40. 46. z Exod. 40. 47. a Exod. 40. 48. b Exod. 40. 49. c Exod. 40. 50. d Exod. 40. 51. e Exod. 40. 52. f Exod. 40. 53. g Exod. 40. 54. h Exod. 40. 55. i Exod. 40. 56. k Exod. 40. 57. l Exod. 40. 58. m Exod. 40. 59. n Exod. 40. 60. o Exod. 40. 61. p Exod. 40. 62. q Exod. 40. 63. r Exod. 40. 64. s Exod. 40. 65. t Exod. 40. 66. u Exod. 40. 67. x Exod. 40. 68. y Exod. 40. 69. z Exod. 40. 70. a Exod. 40. 71. b Exod. 40. 72. c Exod. 40. 73. d Exod. 40. 74. e Exod. 40. 75. f Exod. 40. 76. g Exod. 40. 77. h Exod. 40. 78. i Exod. 40. 79. k Exod. 40. 80. l Exod. 40. 81. m Exod. 40. 82. n Exod. 40. 83. o Exod. 40. 84. p Exod. 40. 85. q Exod. 40. 86. r Exod. 40. 87. s Exod. 40. 88. t Exod. 40. 89. u Exod. 40. 90. x Exod. 40. 91. y Exod. 40. 92. z Exod. 40. 93. a Exod. 40. 94. b Exod. 40. 95. c Exod. 40. 96. d Exod. 40. 97. e Exod. 40. 98. f Exod. 40. 99. g Exod. 40. 100. h Exod. 40. 101. i Exod. 40. 102. k Exod. 40. 103. l Exod. 40. 104. m Exod. 40. 105. n Exod. 40. 106. o Exod. 40. 107. p Exod. 40. 108. q Exod. 40. 109. r Exod. 40. 110. s Exod. 40. 111. t Exod. 40. 112. u Exod. 40. 113. x Exod. 40. 114. y Exod. 40. 115. z Exod. 40. 116. a Exod. 40. 117. b Exod. 40. 118. c Exod. 40. 119. d Exod. 40. 120. e Exod. 40. 121. f Exod. 40. 122. g Exod. 40. 123. h Exod. 40. 124. i Exod. 40. 125. k Exod. 40. 126. l Exod. 40. 127. m Exod. 40. 128. n Exod. 40. 129. o Exod. 40. 130. p Exod. 40. 131. q Exod. 40. 132. r Exod. 40. 133. s Exod. 40. 134. t Exod. 40. 135. u Exod. 40. 136. x Exod. 40. 137. y Exod. 40. 138. z Exod. 40. 139. a Exod. 40. 140. b Exod. 40. 141. c Exod. 40. 142. d Exod. 40. 143. e Exod. 40. 144. f Exod. 40. 145. g Exod. 40. 146. h Exod. 40. 147. i Exod. 40. 148. k Exod. 40. 149. l Exod. 40. 150. m Exod. 40. 151. n Exod. 40. 152. o Exod. 40. 153. p Exod. 40. 154. q Exod. 40. 155. r Exod. 40. 156. s Exod. 40. 157. t Exod. 40. 158. u Exod. 40. 159. x Exod. 40. 160. y Exod. 40. 161. z Exod. 40. 162. a Exod. 40. 163. b Exod. 40. 164. c Exod. 40. 165. d Exod. 40. 166. e Exod. 40. 167. f Exod. 40. 168. g Exod. 40. 169. h Exod. 40. 170. i Exod. 40. 171. k Exod. 40. 172. l Exod. 40. 173. m Exod. 40. 174. n Exod. 40. 175. o Exod. 40. 176. p Exod. 40. 177. q Exod. 40. 178. r Exod. 40. 179. s Exod. 40. 180. t Exod. 40. 181. u Exod. 40. 182. x Exod. 40. 183. y Exod. 40. 184. z Exod. 40. 185. a Exod. 40. 186. b Exod. 40. 187. c Exod. 40. 188. d Exod. 40. 189. e Exod. 40. 190. f Exod. 40. 191. g Exod. 40. 192. h Exod. 40. 193. i Exod. 40. 194. k Exod. 40. 195. l Exod. 40. 196. m Exod. 40. 197. n Exod. 40. 198. o Exod. 40. 199. p Exod. 40. 200. q Exod. 40. 201. r Exod. 40. 202. s Exod. 40. 203. t Exod. 40. 204. u Exod. 40. 205. x Exod. 40. 206. y Exod. 40. 207. z Exod. 40. 208. a Exod. 40. 209. b Exod. 40. 210. c Exod. 40. 211. d Exod. 40. 212. e Exod. 40. 213. f Exod. 40. 214. g Exod. 40. 215. h Exod. 40. 216. i Exod. 40. 217. k Exod. 40. 218. l Exod. 40. 219. m Exod. 40. 220. n Exod. 40. 221. o Exod. 40. 222. p Exod. 40. 223. q Exod. 40. 224. r Exod. 40. 225. s Exod. 40. 226. t Exod. 40. 227. u Exod. 40. 228. x Exod. 40. 229. y Exod. 40. 230. z Exod. 40. 231. a Exod. 40. 232. b Exod. 40. 233. c Exod. 40. 234. d Exod. 40. 235. e Exod. 40. 236. f Exod. 40. 237. g Exod. 40. 238. h Exod. 40. 239. i Exod. 40. 240. k Exod. 40. 241. l Exod. 40. 242. m Exod. 40. 243. n Exod. 40. 244. o Exod. 40. 245. p Exod. 40. 246. q Exod. 40. 247. r Exod. 40. 248. s Exod. 40. 249. t Exod. 40. 250. u Exod. 40. 251. x Exod. 40. 252. y Exod. 40. 253. z Exod. 40. 254. a Exod. 40. 255. b Exod. 40. 256. c Exod. 40. 257. d Exod. 40. 258. e Exod. 40. 259. f Exod. 40. 260. g Exod. 40. 261. h Exod. 40. 262. i Exod. 40. 263. k Exod. 40. 264. l Exod. 40. 265. m Exod. 40. 266. n Exod. 40. 267. o Exod. 40. 268. p Exod. 40. 269. q Exod. 40. 270. r Exod. 40. 271. s Exod. 40. 272. t Exod. 40. 273. u Exod. 40. 274. x Exod. 40. 275. y Exod. 40. 276. z Exod. 40. 277. a Exod. 40. 278. b Exod. 40. 279. c Exod. 40. 280. d Exod. 40. 281. e Exod. 40. 282. f Exod. 40. 283. g Exod. 40. 284. h Exod. 40. 285. i Exod. 40. 286. k Exod. 40. 287. l Exod. 40. 288. m Exod. 40. 289. n Exod. 40. 290. o Exod. 40. 291. p Exod. 40. 292. q Exod. 40. 293. r Exod. 40. 294. s Exod. 40. 295. t Exod. 40. 296. u Exod. 40. 297. x Exod. 40. 298. y Exod. 40. 299. z Exod. 40. 300. a Exod. 40. 301. b Exod. 40. 302. c Exod. 40. 303. d Exod. 40. 304. e Exod. 40. 305. f Exod. 40. 306. g Exod. 40. 307. h Exod. 40. 308. i Exod. 40. 309. k Exod. 40. 310. l Exod. 40. 311. m Exod. 40. 312. n Exod. 40. 313. o Exod. 40. 314. p Exod. 40. 315. q Exod. 40. 316. r Exod. 40. 317. s Exod. 40. 318. t Exod. 40. 319. u Exod. 40. 320. x Exod. 40. 321. y Exod. 40. 322. z Exod. 40. 323. a Exod. 40. 324. b Exod. 40. 325. c Exod. 40. 326. d Exod. 40. 327. e Exod. 40. 328. f Exod. 40. 329. g Exod. 40. 330. h Exod. 40. 331. i Exod. 40. 332. k Exod. 40. 333. l Exod. 40. 334. m Exod. 40. 335. n Exod. 40. 336. o Exod. 40. 337. p Exod. 40. 338. q Exod. 40. 339. r Exod. 40. 340. s Exod. 40. 341. t Exod. 40. 342. u Exod. 40. 343. x Exod. 40. 344. y Exod. 40. 345. z Exod. 40. 346. a Exod. 40. 347. b Exod. 40. 348. c Exod. 40. 349. d Exod. 40. 350. e Exod. 40. 351. f Exod. 40. 352. g Exod. 40. 353. h Exod. 40. 354. i Exod. 40. 355. k Exod. 40. 356. l Exod. 40. 357. m Exod. 40. 358. n Exod. 40. 359. o Exod. 40. 360. p Exod. 40. 361. q Exod. 40. 362. r Exod. 40. 363. s Exod. 40. 364. t Exod. 40. 365. u Exod. 40. 366. x Exod. 40. 367. y Exod. 40. 368. z Exod. 40. 369. a Exod. 40. 370. b Exod. 40. 371. c Exod. 40. 372. d Exod. 40. 373. e Exod. 40. 374. f Exod. 40. 375. g Exod. 40. 376. h Exod. 40. 377. i Exod. 40. 378. k Exod. 40. 379. l Exod. 40. 380. m Exod. 40. 381. n Exod. 40. 382. o Exod. 40. 383. p Exod. 40. 384. q Exod. 40. 385. r Exod. 40. 386. s Exod. 40. 387. t Exod. 40. 388. u Exod. 40. 389. x Exod. 40. 390. y Exod. 40. 391. z Exod. 40. 392. a Exod. 40. 393. b Exod. 40. 394. c Exod. 40. 395. d Exod. 40. 396. e Exod. 40. 397. f Exod. 40. 398. g Exod. 40. 399. h Exod. 40. 400. i Exod. 40. 401. k Exod. 40. 402. l Exod. 40. 403. m Exod. 40. 404. n Exod. 40. 405. o Exod. 40. 406. p Exod. 40. 407. q Exod. 40. 408. r Exod. 40. 409. s Exod. 40. 410. t Exod. 40. 411. u Exod. 40. 412. x Exod. 40. 413. y Exod. 40. 414. z Exod. 40. 415. a Exod. 40. 416. b Exod. 40. 417. c Exod. 40. 418. d Exod. 40. 419. e Exod. 40. 420. f Exod. 40. 421. g Exod. 40. 422. h Exod. 40. 423. i Exod. 40. 424. k Exod. 40. 425. l Exod. 40. 426. m Exod. 40. 427. n Exod. 40. 428. o Exod. 40. 429. p Exod. 40. 430. q Exod. 40. 431. r Exod. 40. 432. s Exod. 40. 433. t Exod. 40. 434. u Exod. 40. 435. x Exod. 40. 436. y Exod. 40. 437. z Exod. 40. 438. a Exod. 40. 439. b Exod. 40. 440. c Exod. 40. 441. d Exod. 40. 442. e Exod. 40. 443. f Exod. 40. 444. g Exod. 40. 445. h Exod. 40. 446. i Exod. 40. 447. k Exod. 40. 448. l Exod. 40. 449. m Exod. 40. 450. n Exod. 40. 451. o Exod. 40. 452. p Exod. 40. 453. q Exod. 40. 454. r Exod. 40. 455. s Exod. 40. 456. t Exod. 40. 457. u Exod. 40. 458. x Exod. 40. 459. y Exod. 40. 460. z Exod. 40. 461. a Exod. 40. 462. b Exod. 40. 463. c Exod. 40. 464. d Exod. 40. 465. e Exod. 40. 466. f Exod. 40. 467. g Exod. 40. 468. h Exod. 40. 469. i Exod. 40. 470. k Exod. 40. 471. l Exod. 40. 472. m Exod. 40. 473. n Exod. 40. 474. o Exod. 40. 475. p Exod. 40. 476. q Exod. 40. 477. r Exod. 40. 478. s Exod. 40. 479. t Exod. 40. 480. u Exod. 40. 481. x Exod. 40. 482. y Exod. 40. 483. z Exod. 40. 484. a Exod. 40. 485. b Exod. 40. 486. c Exod. 40. 487. d Exod. 40. 488. e Exod. 40. 489. f Exod. 40. 490. g Exod. 40. 491. h Exod. 40. 492. i Exod. 40. 493. k Exod. 40. 494. l Exod. 40. 495. m Exod. 40. 496. n Exod. 40. 497. o Exod. 40. 498. p Exod. 40. 499. q Exod. 40. 500. r Exod. 40. 501. s Exod. 40. 502. t Exod. 40. 503. u Exod. 40. 504. x Exod. 40. 505. y Exod. 40. 506. z Exod. 40. 507. a Exod. 40. 508. b Exod. 40. 509. c Exod. 40. 510. d Exod. 40. 511. e Exod. 40. 512. f Exod. 40. 513. g Exod. 40. 514. h Exod. 40. 515. i Exod. 40. 516. k Exod. 40. 517. l Exod. 40. 518. m Exod. 40. 519. n Exod. 40. 520. o Exod. 40. 521. p Exod. 40. 522. q Exod. 40. 523. r Exod. 40. 524. s Exod. 40. 525. t Exod. 40. 526. u Exod. 40. 527. x Exod. 40. 528. y Exod. 40. 529. z Exod. 40. 530. a Exod. 40. 531. b Exod. 40. 532. c Exod. 40. 533. d Exod. 40. 534. e Exod. 40. 535. f Exod. 40. 536. g Exod. 40. 537. h Exod. 40. 538. i Exod. 40. 539. k Exod. 40. 540. l Exod. 40. 541. m Exod. 40. 542. n Exod. 40. 543. o Exod. 40. 544. p Exod. 40. 545. q Exod. 40. 546. r Exod. 40. 547. s Exod. 40. 548. t Exod. 40. 549. u Exod. 40. 550. x Exod. 40. 551. y Exod. 40. 552. z Exod. 40. 553. a Exod. 40. 554. b Exod. 40. 555. c Exod. 40. 556. d Exod. 40. 557. e Exod. 40. 558. f Exod. 40. 559. g Exod. 40. 560. h Exod. 40. 561. i Exod. 40. 562. k Exod. 40. 563. l Exod. 40. 564. m Exod. 40. 565. n Exod. 40. 566. o Exod. 40. 567. p Exod. 40. 568. q Exod. 40. 569. r Exod. 40. 570. s Exod. 40. 571. t Exod. 40. 572. u Exod. 40. 573. x Exod. 40. 574. y Exod. 40. 575. z Exod. 40. 576. a Exod. 40. 577. b Exod. 40. 578. c Exod. 40. 579. d Exod. 40. 580. e Exod. 40. 581. f Exod. 40. 582. g Exod. 40. 583. h Exod. 40. 584. i Exod. 40. 585. k Exod. 40. 586. l Exod. 40. 587. m Exod. 40. 588. n Exod. 40. 589. o Exod. 40. 590. p Exod. 40. 591. q Exod. 40. 592. r Exod. 40. 593. s Exod. 40. 594. t Exod. 40. 595. u Exod. 40. 596. x Exod. 40. 597. y Exod. 40. 598. z Exod. 40. 599. a Exod. 40. 600. b Exod. 40. 601. c Exod. 40. 602. d Exod. 40. 603. e Exod. 40. 604. f Exod. 40. 605. g Exod. 40. 606. h Exod. 40. 607. i Exod. 40. 608. k Exod. 40. 609. l Exod. 40. 610. m Exod. 40. 611. n Exod. 40. 612. o Exod. 40. 613. p Exod. 40. 614. q Exod. 40. 615. r Exod. 40. 616. s Exod. 40. 617. t Exod. 40. 618. u Exod. 40. 619. x Exod. 40. 620. y Exod. 40. 621. z Exod. 40. 622. a Exod. 40. 623. b Exod. 40. 624. c Exod. 40. 625. d Exod. 40. 626. e Exod. 40. 627. f Exod. 40. 628. g Exod. 40. 629. h Exod. 40. 630. i Exod. 40. 631. k Exod. 40. 632. l Exod. 40. 633. m Exod. 40. 634. n Exod. 40. 635. o Exod. 40. 636. p Exod. 40. 637. q Exod. 40. 638. r Exod. 40. 639. s Exod. 40. 640. t Exod. 40. 641. u Exod. 40. 642. x Exod. 40. 643. y Exod. 40. 644. z Exod. 40. 645. a Exod. 40. 646. b Exod. 40. 647. c Exod. 40. 648. d Exod. 40. 649. e Exod. 40. 650. f Exod. 40. 651. g Exod. 40. 652. h Exod. 40. 653. i Exod. 40. 654. k Exod. 40. 655. l Exod. 40. 656. m Exod. 40. 657. n Exod. 40. 658. o Exod. 40. 659. p Exod. 40. 660. q Exod. 40. 661. r Exod. 40. 662. s Exod. 40. 663. t Exod. 40. 664. u Exod. 40. 665. x Exod. 40. 666. y Exod. 40. 667. z Exod. 40. 668. a Exod. 40. 669. b Exod. 40. 670. c Exod. 40. 671. d Exod. 40. 672. e Exod. 40. 673. f Exod. 40. 674. g Exod. 40. 675. h Exod. 40. 676. i Exod. 40. 677. k Exod. 40. 678. l Exod. 40. 679. m Exod. 40. 680. n Exod. 40. 681. o Exod. 40. 682. p Exod. 40. 683. q Exod. 40. 684. r Exod. 40. 685. s Exod. 40. 686. t Exod. 40. 687. u Exod. 40. 688. x Exod. 40. 689. y Exod. 40. 690. z Exod. 40. 691. a Exod. 40. 692. b Exod. 40. 693. c Exod. 40. 694. d Exod. 40. 695. e Exod. 40. 696. f Exod. 40. 697. g Exod. 40. 698. h Exod. 40. 699. i Exod. 40. 700. k Exod. 40. 701. l Exod. 40. 702. m Exod. 40. 703. n Exod. 40. 704. o Exod. 40. 705. p Exod. 40. 706. q Exod. 40. 707. r Exod. 40. 708. s Exod. 40. 709. t Exod. 40. 710. u Exod. 40. 711. x Exod. 40. 712. y Exod. 40. 713. z Exod. 40. 714. a Exod. 40. 715. b Exod. 40. 716. c Exod. 40. 717. d Exod. 40. 718. e Exod. 40. 719. f Exod. 40. 720. g Exod. 40. 721. h Exod. 40. 722. i Exod. 40. 723. k Exod. 40. 724. l Exod. 40. 725. m Exod. 40. 726. n Exod. 40. 727. o Exod. 40. 728. p Exod. 40. 729. q Exod. 40. 730. r Exod. 40. 731. s Exod. 40. 732. t Exod. 40. 733. u Exod. 40. 734. x Exod. 40. 735. y Exod. 40. 736. z Exod. 40. 737. a Exod. 40. 738. b Exod. 40. 739. c Exod. 40. 740. d Exod. 40. 741. e Exod. 40. 742. f Exod. 40. 743. g Exod. 40. 744. h Exod. 40. 745. i Exod. 40. 746. k Exod. 40. 747. l Exod. 40. 748. m Exod. 40. 749. n Exod. 40. 750. o Exod. 40. 751. p Exod. 40. 752. q Exod. 40. 753. r Exod. 40. 754. s Exod. 40. 755. t Exod. 40. 756. u Exod. 40. 757. x Exod. 40. 758. y Exod. 40. 759. z Exod. 40. 760. a Exod. 40. 761. b Exod. 40. 762. c Exod. 40. 763. d Exod. 40. 764. e Exod. 40. 765. f Exod. 40. 766. g Exod. 40. 767. h Exod. 40. 768. i Exod. 40. 769. k Exod. 40. 770. l Exod. 40. 771. m Exod. 40. 772. n Exod. 40. 773. o Exod. 40. 774. p Exod. 40. 775. q Exod. 40. 776. r Exod. 40. 777. s Exod. 40. 778. t Exod. 40. 779. u Exod. 40. 780. x Exod. 40. 781. y Exod. 40. 782. z Exod. 40. 783. a Exod. 40. 784. b Exod. 40. 785. c Exod. 40. 786. d Exod. 40. 787. e Exod. 40. 788. f Exod. 40. 789. g Exod. 40. 790. h Exod. 40. 791. i Exod. 40. 792. k Exod. 40. 793. l Exod. 40. 794. m Exod. 40. 795. n Exod. 40. 796. o Exod. 40. 797. p Exod. 40. 798. q Exod. 40. 799. r Exod. 40. 800. s Exod. 40. 801. t Exod. 40. 802. u Exod. 40. 803. x Exod. 40. 804. y Exod. 40. 805. z Exod. 40. 806. a Exod. 40. 807. b Exod. 40. 808. c Exod. 40. 809. d Exod. 40. 810. e Exod. 40. 811. f Exod. 40. 812. g Exod. 40. 813. h Exod. 40. 814. i Exod. 40. 815. k Exod. 40. 816. l Exod. 40. 817. m Exod. 40. 818. n Exod. 40. 819. o Exod. 40. 820. p Exod. 40. 821. q Exod. 40. 822. r Exod. 40. 823. s Exod. 40. 824. t Exod. 40. 825. u Exod. 40. 826. x Exod. 40. 827. y Exod. 40. 828. z Exod. 40. 829. a Exod. 40. 830. b Exod. 40. 831. c Exod. 40. 832. d Exod. 40. 833. e Exod. 40. 834. f Exod. 40. 835. g Exod. 40. 836. h Exod. 40. 837. i Exod. 40. 838. k Exod. 40. 839. l Exod. 40. 840. m Exod. 40. 841. n Exod. 40. 842. o Exod. 40. 843. p Exod. 40. 844. q Exod. 40. 845. r Exod. 40. 846. s Exod. 40. 847. t Exod. 40. 848. u Exod. 40. 849. x Exod. 40. 850. y Exod. 40. 851. z Exod. 40. 852. a Exod. 40. 853. b Exod. 40. 854. c Exod. 40. 855. d Exod. 40. 856. e Exod. 40. 857. f Exod. 40. 858. g Exod. 40. 859. h Exod. 40. 860. i Exod. 40. 861. k Exod. 40. 862. l Exod. 40. 863. m Exod. 40. 864. n Exod. 40. 865. o Exod. 40. 866. p Exod. 40. 867. q Exod. 40. 868. r Exod. 40. 869. s Exod. 40. 870. t Exod. 40. 871. u Exod. 40. 872. x Exod. 40. 873. y Exod. 40. 874. z Exod. 40. 875. a Exod. 40. 876. b Exod. 40. 877. c Exod. 40. 878. d Exod. 40. 879. e Exod. 40. 880. f Exod. 40. 881. g Exod. 40. 882. h Exod. 40. 883. i Exod. 40. 884. k Exod. 40. 885. l Exod. 40. 886. m Exod. 40. 887. n Exod. 40. 888. o Exod. 40. 889. p Exod. 40. 890. q Exod. 40. 891. r Exod. 40. 892. s Exod. 40. 893. t Exod. 40. 894. u Exod. 40. 895. x Exod. 40. 896. y Exod. 40. 897. z Exod. 40. 898. a Exod. 40. 899. b Exod. 40. 900. c Exod. 40. 901. d Exod. 40. 902. e Exod. 40. 903. f Exod. 40. 904. g Exod. 40. 905. h Exod. 40. 906. i Exod. 40. 907. k Exod. 40. 908. l Exod. 40. 909. m Exod. 40. 910. n Exod. 40. 911. o Exod. 40. 912. p Exod. 40. 913. q Exod. 40. 914. r Exod. 40. 915. s Exod. 40. 916. t Exod. 40. 917. u Exod. 40. 918. x Exod. 40. 919. y Exod. 40. 920. z Exod. 40. 921. a Exod. 40. 922. b Exod. 40. 923. c Exod. 40. 924. d Exod. 40. 925. e Exod. 40. 926. f Exod. 40. 927. g Exod. 40. 928. h Exod. 40. 929. i Exod. 40. 930. k Exod. 40. 931. l Exod. 40. 932. m Exod. 40. 933. n Exod. 40. 934. o Exod. 40. 935. p Exod. 40. 936. q Exod. 40. 937. r Exod. 40. 938. s Exod. 40. 939. t Exod. 40. 940. u Exod. 40. 941. x Exod. 40. 942. y Exod. 40. 943. z Exod. 40. 944. a Exod. 40. 945. b Exod. 40. 946. c Exod. 40. 947. d Exod. 40. 948. e Exod. 40. 949. f Exod. 40. 950. g Exod. 40. 951. h Exod. 40. 952. i Exod. 40. 953. k Exod. 40. 954. l Exod. 40. 955. m Exod. 40. 956. n Exod. 40. 957. o Exod. 40. 958. p Exod. 40. 959. q Exod. 40. 960. r Exod. 40. 961. s Exod. 40. 962. t Exod. 40. 963. u Exod. 40. 964. x Exod. 40. 965. y Exod. 40. 966. z Exod. 40. 967. a Exod. 40. 968. b Exod. 40. 969. c Exod. 40. 970. d Exod. 40. 971. e Exod. 40. 972. f Exod. 40. 973. g Exod. 40. 974. h Exod. 40. 975. i Exod. 40. 976. k Exod. 40. 977. l Exod. 40. 978. m Exod. 40. 979. n Exod. 40. 980. o Exod. 40. 981. p Exod. 40. 982. q Exod. 40. 983. r Exod. 40. 984. s Exod. 40. 985. t Exod. 40. 986. u Exod. 40. 987. x Exod. 40. 988. y Exod. 40. 989. z Exod. 40. 990. a Exod. 40. 991. b Exod. 40. 992. c Exod. 40. 993. d Exod. 40. 994. e Exod. 40. 995. f Exod. 40. 996. g Exod. 40. 997. h Exod. 40. 998. i Exod. 40. 999. k Exod. 40. 1000. l Exod. 40. 1001. m Exod. 40. 1002. n Exod. 40. 1003. o Exod. 40. 1004. p Exod. 40. 1005. q Exod. 40. 1006. r Exod. 40. 1007. s Exod. 40. 1008. t Exod. 40. 1009. u Exod. 40. 1010. x Exod. 40. 1011. y Exod. 40. 1012. z Exod. 40. 1013. a Exod. 40. 1014. b Exod. 40. 1015. c Exod. 40. 1016. d Exod. 40. 1017. e Exod. 40. 1018. f Exod. 40. 1019. g Exod. 40. 1020. h Exod. 40. 1021. i Exod. 40. 1022. k Exod. 40. 1023. l Exod. 40. 1024. m Exod. 40. 1025. n Exod. 40. 1026. o Exod. 40. 1027. p Exod. 40. 1028. q Exod. 40. 1029. r Exod. 40. 1030. s Exod. 40. 1031. t Exod. 40. 1032. u Exod. 40. 1033. x Exod. 40. 1034. y Exod. 40. 1035. z Exod. 40. 1036. a Exod. 40. 1037. b Exod. 40. 1038. c Exod. 40. 1039. d Exod. 40. 1040. e Exod. 40. 1041. f Exod. 40. 1042. g Exod. 40. 1043. h Exod. 40. 1044. i Exod. 40. 1045. k Exod. 40. 1046. l Exod. 40. 1047. m Exod. 40. 1048. n Exod. 40. 1049. o Exod. 40. 1050. p Exod. 40. 1051. q Exod. 40. 1052. r Exod. 40. 1053. s Exod. 40. 1054. t Exod. 40. 1055. u Exod. 40. 1056. x Exod. 40. 1057. y Exod. 40. 1058. z Exod. 40. 1059. a Exod. 40. 1060. b Exod. 40. 1061. c Exod. 40. 1062. d Exod. 40. 1063. e Exod. 40. 1064. f Exod. 40. 1065. g Exod. 40. 1066. h Exod. 40. 1067. i Exod. 40. 1068. k Exod. 40. 1069. l Exod. 40. 1070. m Exod. 40. 1071. n Exod. 40. 1072. o Exod. 40. 1073. p Exod. 40. 1074. q Exod. 40. 1075. r Exod. 40. 1076. s Exod. 40. 1077. t Exod. 40. 1078. u Exod. 40. 1079. x Exod. 40. 1080. y Exod. 40. 1081. z Exod. 40. 1082. a Exod. 40. 1083. b Exod. 40. 1084. c Exod. 40. 1085. d Exod. 40. 1086. e Exod. 40. 1087. f Exod. 40. 1088. g Exod. 40. 1089. h Exod. 40. 1090. i Exod. 40. 1091. k Exod. 40. 1092. l Exod. 40. 1093. m Exod. 40. 1094. n Exod. 40. 1095. o Exod. 40. 1096. p Exod. 40. 1097. q Exod. 40. 1098. r Exod. 40. 1099. s Exod. 40. 1100. t Exod. 40. 1101. u Exod. 40. 1102. x Exod. 40. 1103. y Exod. 40. 1104. z Exod. 40. 1105. a Exod. 40. 1106. b Exod. 40. 1107. c Exod. 40. 1108. d Exod. 40. 1109. e Exod. 40. 1110. f Exod. 40. 1111. g Exod. 40. 1112. h Exod. 40. 1113. i Exod. 40. 1114. k Exod. 40. 1115. l Exod. 40. 1116. m Exod. 40. 1117. n Exod. 40. 1118. o Exod. 40. 1119. p Exod. 40. 1120. q Exod. 40. 1121. r Exod. 40. 1122. s Exod. 40. 1123. t Exod. 40. 1124. u Exod. 40. 1125. x Exod. 40. 1126. y Exod. 40. 1127. z Exod. 40. 1128. a Exod. 40. 1129. b Exod. 40. 1130. c Exod. 40. 1131. d Exod. 40. 1132. e Exod. 40. 1133. f Exod. 40. 1134. g Exod. 40. 1135. h Exod. 40. 1136. i Exod. 40. 1137. k Exod. 40. 1138. l Exod. 40. 1139. m Exod. 40. 1140. n Exod. 40. 1141. o Exod. 40. 1142. p Exod. 40. 1143. q Exod. 40. 1144. r Exod. 40. 1145. s Exod. 40. 1146. t Exod. 40. 1147. u Exod. 40. 1148. x Exod. 40. 1149. y Exod. 40. 1150. z Exod. 40. 1151. a Exod. 40. 1152. b Exod. 40. 1153. c Exod. 40. 1154. d Exod. 40. 1155. e Exod. 40. 1156. f Exod. 40. 1157. g Exod. 40. 1158. h Exod. 40. 1159. i Exod. 40. 1160. k Exod. 40. 1161. l Exod. 40. 1162. m Exod. 40. 1163. n Exod. 40. 1164. o Exod. 40. 1165. p Exod. 40. 1166. q Exod. 40. 1167. r Exod. 40. 1168. s Exod. 40. 1169. t Exod. 40. 1170. u Exod. 40. 1171. x Exod. 40. 1172. y Exod. 40. 1173. z Exod. 40. 1174. a Exod. 40. 1175. b Exod. 40. 1176. c Exod. 40. 1177. d Exod. 40. 1178. e Exod. 40. 1179. f Exod. 40. 1180. g Exod. 40. 1181. h Exod. 40. 1182. i Exod. 40. 1183. k Exod. 40. 1184. l Exod. 40. 1185. m Exod. 40. 1186. n Exod. 40. 1187. o Exod. 40. 1188. p Exod. 40. 1189. q Exod. 40. 1190. r Exod. 40. 1191. s Exod. 40. 1192. t Exod. 40. 1193. u Exod. 40. 1194. x Exod. 40. 1195. y Exod. 40. 1196. z Exod. 40. 1197. a Exod. 40. 1198. b Exod. 40. 1199. c Exod. 40. 1200. d Exod. 40. 1201. e Exod. 40. 1202. f Exod. 40. 1203. g Exod. 40. 1204. h Exod. 40. 1205. i Exod. 40. 1206. k Exod. 40. 1207. l Exod. 40. 1208. m Exod. 40. 1209. n Exod. 40. 1210. o Exod. 40. 1211. p Exod. 40. 1212. q Exod. 40. 1213. r Exod. 40. 1214. s Exod. 40. 1215. t Exod. 40. 1216. u Exod. 40. 1217. x Exod. 40. 1218. y Exod. 40. 1219. z Exod. 40. 1220. a Exod. 40. 1221. b Exod. 40. 1222. c Exod. 40. 1223. d Exod. 40. 1224. e Exod. 40. 1225. f Exod. 40. 1226. g Exod. 40. 1227. h Exod. 40. 1228. i Exod. 40. 1229. k Exod. 40. 1230. l Exod. 40. 1231. m Exod. 40. 1232. n Exod. 40. 1233. o Exod. 40. 1234. p Exod. 40. 1235. q Exod. 40. 1236. r Exod. 40. 1237. s Exod. 40. 1238. t Exod. 40. 1239. u Exod. 40. 1240. x Exod. 40. 1241. y Exod. 40. 1242. z Exod. 40. 1243. a Exod. 40. 1244. b Exod. 40. 1245. c Exod. 40. 1246. d Exod. 40. 1247. e Exod. 40. 1248. f Exod. 40. 1249. g Exod. 40. 1250. h Exod. 40. 1251. i Exod. 40. 1252. k Exod. 40. 1253. l Exod. 40. 1254. m Exod. 40. 1255. n Exod. 40. 1256. o Exod. 40. 1257. p Exod. 40. 1258. q Exod. 40. 1259. r Exod. 40. 1260. s Exod. 40. 1261. t Exod. 40. 1262. u Exod. 40. 1263. x Exod. 40. 1264. y Exod. 40. 1265. z Exod. 40. 1266. a Exod. 40. 1267. b Exod. 40. 1268. c Exod. 40. 1269. d Exod. 40. 1270. e Exod. 40. 1271. f Exod. 40. 1272. g Exod. 40. 1273. h Exod. 40. 1274. i Exod. 40. 1275. k Exod. 40. 1276. l Exod. 40. 1277. m Exod. 40. 1278. n Exod. 40. 1279. o Exod. 40. 1280. p Exod. 40. 1281. q Exod. 40. 1282. r Exod. 40. 1283. s Exod. 40. 1284. t Exod. 40. 1285. u Exod. 40. 1286. x Exod. 40. 1287. y Exod. 40. 1288. z Exod. 40. 1289. a Exod. 40. 1290. b Exod. 40. 1291. c Exod. 40. 1292. d Exod. 40. 1293. e Exod. 40. 1294. f Exod. 40. 1295. g Exod. 40. 1296. h Exod. 40. 1297. i Exod. 40. 1298. k Exod. 40. 1299. l Exod. 40. 1300. m Exod. 40. 1301. n Exod. 40. 1302. o Exod. 40. 1303. p Exod. 40. 1304. q Exod. 40. 1305. r Exod. 40. 1306. s Exod. 40. 1307. t Exod. 40. 1308. u Exod. 40. 1309. x Exod. 40. 1310. y Exod. 40. 1311. z Exod. 40. 1312. a Exod. 40. 1313. b Exod. 40. 1314. c Exod. 40. 1315. d Exod. 40. 1316. e Exod. 40. 1317. f Exod. 40. 1318. g Exod. 40. 1319. h Exod. 40. 1320. i Exod. 40. 1321. k Exod. 40. 1322. l Exod. 40. 1323. m Exod. 40. 1324. n Exod. 40. 1325. o Exod. 40. 1326. p Exod. 40. 1327. q Exod. 40. 1328. r Exod. 40. 1329. s Exod. 40. 1330. t Exod. 40. 1331. u Exod. 40. 1332. x Exod. 40. 1333. y Exod. 40. 1334. z Exod. 40. 1335. a Exod. 40. 1336. b Exod. 40. 1337. c Exod. 40. 1338. d Ex

2 Neu, *coegyn.*
u Adn. 12, 21.
Pen. 10. 4.
x Pen. 24. 6.
Mal. 4. 1.
y Pen. 8. 22.
z Jer. 41. 7.
Mica 7. 2.
Galar. 5. 17.
a Lef. 26. 26.
b Pen. 49. 26.
Jer. 19. 9.

no traethu *y* gnfydrwydd. *u* Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond ette *y mae* ei law ef yn eſtynedig.

28 ¶ O herwydd anwiredd a *x* lyſg fel tân; *y* mieri a'r drain a yta efe, ac a gynneu yn nyryſni'r coed; a hwy a ddyrchafant *fel* ymddyrchafiad mwyn.

19 Gan ddigoſaint Arglwydd *y* llyoedd *y* tywyllir *y* ddaear, ac *y* bydd y bobl fel ymborth tân: *z* ni ddiriaeth neb ei frawd.

20 Ac efe a gipia ar y llaw ddehau, ac a newyna; bwytty hefyd ar y llaw aliwy, ac ni *a* digonir hwynt: *b* bwytant bawb gig ei fraich ei hun:

21 Manaſſe, Ephraim; ac Ephraim, Manaſſe: hwythau ynghyd yn erbyn Juda. *c* Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond ette *y mae* ei law ef yn eſtynedig.

Jer. 19. 9. Galar. 4. 10. *c* Pen. 5. 25. Adn. 17.

PEN. X.

1 *Gwae'r gorthrymwyr.* 5 *Rhagrithwyr a ſieur:* 10 *a gweddill Iſrael a achubir.*

a Eſter 3. 8, &c. Sal. 58. 2. & 94. 20. Dan. 6. 7—10. Mat. 23. 23. *b* Marc 12. 40. *c* Job 31. 14. Dat. 6. 16.

GWAE'r rhai *a* ſydd yn gwneuthur deddfau anwir, a'r yſgrifenyddion ſydd yn yſgrifennu blinder:

2 I ymchwelyd y tlodion oddi wrth farn, ac i ddwyn barn anghenogion *y* mhobl: *b* fel y byddo gweddwon yn yſpail iddynt, ac yr amddifhaont yr ymddifaid.

3 A pha beth a wnewch yn *c* nydd yr ymweliad, ac yn y diſtryw a ddaw o bell? *d* at ba *e* y ffowch am gynnorthwy? a pha le y gadewch eich *f* gogoniant?

4 *g* Heb of fi y cymmant dan y carcharorion, a than y rhai a laddwyd y ſyrthiant. *f* Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond ette *y mae* ei law ef yn eſtynedig.

5 ¶ *h* Gwae Aſſur, *g* gwialen fy llid, a'r *b* ffon yn eu llaw hwynt yw fy nigoſaint.

6 *i* At Genedl *g* ragrithiol yr anfonaf ef, ac yn erbyn pobl fy nigter y *k* gorchymynaf iddo yſpeilio yſpail, ac yſglyfaethu yſglyfaeth, a'u goſod hwynt yn ſathrfa megis tom yr heolydd.

7 Ond *l* nid felly yr amcana efe, ac *m* nid felly y meddwl ei galon; eithr y *mae* yn ei fryd ddiſtetha a thorri ymaith genhedlocdd nid ychydig.

8 Canys efe a ddywed, *n* Onid *yn ſy* nhywyſogion i gyd yn frenhinoedd?

9 Onid fel Carcemiſs *yw o* Calno? onid fel Arpad *yw* Hamath? onid fel Damaſcus *yw* Samaria?

10 Megis y *p* cyrhaeddodd fy llaw deyrnaſoedd yr eulynod, a'r rhai yr oedd eu delwau cerfiedig yn rhagori ar yr eiddo *q* Jeruſalem a Samaria.

11 Onid megis y gwnaethum i Samaria ac i'w heulynod, *q* felly y gwnaf i Jeruſalem ac i'w delwau hithau?

12 A bydd pan *r* gyflawno yr Arglwydd ei holl waith ym *s* mynydd Sion, ac yn Jeruſalem, yr ymwelaf â ffrwyth balchder calon *t* brenin Aſſur, ac a mawredd ucheldra ei lygaid ef:

13 Canys dywedodd, *u* Trwy nerth fy llaw y gwnaethum *hyn*, a thrwy fy *x* noethineb; o herwydd doeth ydwyf; ac mi a ſymmudais y derfynau pobloedd, a'u tryſorau a yſpeiliais, ac *a* fwriais y trigolion *y* ſi llawr fel *gwr* grymmus.

14 *A'm* llaw a gafodd gyfoeth y bobloedd *x* fel nyth; ac megis y ceſglir wyau wedi eu gado, y ceſgleis yr holl ddaear; ac ni bu oſdu a ſymmudai adain, nac a *y* agorai ſafn, nac a ynganai.

15 ¶ A ymffrostia *z* ffwyall yn erbyn yr hwn a gymhwyno a hi? a ymfawryga'r llif yn erbyn yr hwn a'i tynno? megis pe *ym*-ddyrchafai'r wialen yn erbyn y rhai ni *b* codai hi i fyny, *neu* megis pe *ym*-ddyrchafai'r ffon, *fel pe* na *byddai* yn bren.

16 Am hynny yr hebrwng yr Arglwydd, Arglwydd *y* lluoedd, ym mhlith ei *d* freſion, *e* gulni; a than ei *f* ogoniant *e* y llyſg llofgiad megis llofgiad tân.

17 A bydd goleuni Iſrael yn dân, a'i Sanct ef yn fflam: ac efe a lyſg, ac a yſa ei *g* ddrain a'i fieri *b* mewn un dydd:

18 Godidowgrwydd ei *i* goed hefyd, a'i ddoldir, a yſa efe, *k* enaid a chorph: a byddant megis pan lefmeirio hanerwr.

19 A phrennau *l* gweddill ei goed ef a fyddant o rifedi, fel y rhiffo plentyn hwynt.

20 ¶ A bydd yn y dydd hwnnw, *i* na 'chwanega gweddill Iſrael, a'r rhai a ddiangodd o dŷ Jacob, *m* ymgynnal mwyach ar yr hwn a'i tarawodd; ond pwyſant ar yr Arglwydd Sanct Iſrael mewn gwirionedd.

21 *n* Y gweddill a ddychwel, *ſef* gweddill Jacob, at y Duw cadarn.

22 *o* Canys pe byddai dy bobl di Iſrael fel tywod y môr, gweddill o hunynt a ddychwel: *p* darfodiad terfynedig a lifa drofodd *q meum* cyfiawnder.

23 Canys *r* darfodedigaeth, a *homo* yn *s* derfynedig, a wna Arglwydd Dduw'r lluoedd ynghanol yr holl dir.

24 ¶ Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd Dduw'r lluoedd, *t* y mhobl yr hwn a breſwyli yn Sion, *t* nac ofna rhag yr Aſſyriad: a gwialen y'th dery di, ac efe a *u* gyfyd ei ffon i'th erbyn, *u* yn ol ffordd yr Aipht.

25 Canys ette *x* ychydig bach, ac fe *y* dderfydd y llid, a'm digoſaint yn eu *z* dipyſtr hwynt.

26 Ac Arglwydd y lluoedd a gyfyd *a* ffrewyll yn ei erbyn ef, megis lladdfa *b* Midian ynghraig Oreb: ac *fel y bu* ei *c* wialen ar y môr, felly y cyfyd efe hi yn ol ffordd yr Aipht.

27 A bydd yn y dydd hwnnw, y *d* ſymmudir ei faich ef oddi ar dy yſgwydd di; a'i iau ef oddi ar dy war di; a dryllir yr iau o herwydd yr *e* enneiniad.

28 Daeth at Aiath, tramwyodd i Migron, ym Micmas y rhoddes efe ei ddodrefn i gadw.

29 Aethant trwy'r *f* rhŷd, yn Geba y llettyaſant: dychrynodd Rama; *g* Gibea Saul a ffodd.

30 *b* Bloeddia â'th lef, merch Galim: par ei chlywed hyd *i* Lais, O *k* Anathoth dlawd.

31 Ymbellhaodd *l* Madmena: *m* trigolion Gebim a ymgaſglaſant i'ffoi.

32 Etto'r dydd hwnnw y ſaif efe yn *n* Nob; efe a gyfyd ei law o *yn erbyn* mynyd merch Sion, bryn Jeruſalem.

33 Wele, yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, yn yſkythru'r gangen a dychryn: a'r rhai *p* uchel o gyrph a dorrir ymaith, a'r rhai uchel-drem a oſtyngir.

34 Ac efe a dyrr ymaith fryſglwyni'r coed â baiarn; a Libanus trwy un *q* cryf a gwymp.

a Deut. 32. 15. *b* Sal. 106. 15. *c* 2 Cor. 3. 10. *d* 2 Sam. 23. 6, 7. *e* 1 Thef. 5. 3. *f* 2 Bren. 19. 23. 1 Heb. *g* *r enaid byd y cnawd.* *h* Dat. 19. 18. *i* Dat. 12. 17. *k* 2 Bren. 23. 10. *l* 2 Cron. 28. 20. Hoſ. 14. 3. *m* Pen. 7. 3. *n* Dan. 12. 2. Rhuf. 9. 27. *p* Pen. 28. 22. *q* Sal. 119. 161. *r* Sal. 38. 22. *s* Pen. 5. 5. Rhuf. 11. 22. *t* Pen. 37. 6. *u* Ecſ. 14. 9. *x* Pen. 54. 7. *y* Pen. 27. 9. *z* Eſter 7. 10. *a* 2 Bren. 19. 35. Dat. 19. 19. *b* Barn. 7. 25. Pen. 9. 4. *c* Ecſ. 14. 26, 27. *d* Pen. 14. 25. Dat. 13. 7 *e* Dan. 9. 24. Pen. 37. 23. 1 Ioan 2. 20. Mat. 17. 14. *f* 1 Sam. 13. 23. *g* 1 Sam. 11. 4. *h* 1 Sam. 25. 44. Pen. 12. 6. *i* Barn. 18. 7. *k* Joſ. 21. 18. *l* Joſ. 15. 31. *m* Jer. 4. 6. *n* 1 Sam. 21. 1. Neh. 11. 32. *o* Pen. 37. 22. *p* Amos 2. 9. Pen. 2. 11. *q* Pen. 37. 36.

PEN. XI.

1 *Heddychol frenhiniaeth y Blaguryn o wraiddyn Jeſſe.*

YNA y daw allan wialen o gyff *a* Jeſſe; a *b* Blaguryn a dyf o'i *c* wraidd ef.

2 Ac *d* yſpryd yr Arglwydd a orphwys arno ef; yſpryd doethineb a deall, yſpryd cyngor a chadernid, yſpryd gwybodaeth ac ofn yr Arglwydd;

3 Ac a wna ei *e* ddeall ef yn *f* fywiog yn ofn yr Arglwydd: ac nid wrth olwg ei lygaid y barn efe, nac wrth glywed ei gluſtiau y cerydda efe.

4 *f* Ond ceiſ a farn y tlodion mewn *g* gwirionedd, ac a *b* argyoeddu dros rai

a Luc 3. 32. *b* Jer. 23. 5. Pen. 4. 2. Zec. 6. 12. Dat. 5. 5. *c* Pen. 53. 2. *d* Dat. 3. 1. 16. Ioan 3. 34. *f* Sal. 27.

e Heb. *arogliad*, Can. 7. 4. *a* Mat. 9. 4. 2. *g* Dat. 19. 11. *b* Ioan 19. 8.

i Mal. 4. 6. darfiadd y ddaear mewn unionder: ac ese a dery'r i ddaear â gwialen ei enau, k 2 Thes. 2. 8. ac ag k anadl ei wefusau y lladd ese'r anwir.

Dat. 1. 16. a 2. 16. l Sal. 45. 4. 5 A l chyfiawnder fydd gwregys ei lwynau ef, a ffyddlonder yn wregys ei arennau.

m Act. 3. 19. Rhuf. 8. 20. n Pen. 65. 25. Hos. 2. 18. o Luc 12. 32. p Marc 6. 20. q Mat. 3. 7. r Pen. 2. 4. Hos. 3. 18 Dat. 18. 1. s Adp. 1. 11. Rhuf. 15. 12. t Gen. 49. 10. u Pen. 62. 1. Ezec. 48. 35. y Jer. 16. 14, 15. x Pen. 10. 22. Rhuf. 9. 27. a Zec. 10. 10. b Ioan 3. 14. c Act. 13. 46. d Ioan 7. 35. Jer. 31. 10. Iago 1. 1. e Jer. 3. 18. Eph. 2. 14. f Ezec. 37. 16, 17. g Sal. 72. 3. Hos. 1. 11. h Mat. 8. 11. i Dat. 16. 12. k Pen. 16. 14. l Zec. 10. 11. m Dat. 16. 12. n Pen. 35. 8. o Pen. 51. 10. a 63. 12. *m* mewn cyfiawnder. *n* mewn ffyddlondeb.

6 n A'r blaidd a drig gyd â'r oen, a'r llewpard a orwedd gyd â'r mynaf: n y llo hefyd, a c. nau'r llew, a'r anifail bras, fyddant ynghyd, a bachgen o bychan a'u harwain.

7 Y fuwch hefyd a'r arth a borant ynghyd; eu llydnod a gyd-orweddant: y p llew, fel yr ych, a bawr wellt.

8 A'r plentyn fugno a chwery wrth dwll yr asp; ac ar ffau'r q wiber yr estyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei law.

9 r Ni ddrygant ac ni ddifethant yn holl fynydd fy sancteiddrwydd: s canys y ddaear a fydd lawn o wybodaeth yr Arglwydd, megis y mae'r dyfroedd yn toi'r môr.

10 ¶ Ac yn y dydd hwnnw y bydd t gwreiddyn Jesse, yr hwn a saif yn arwydd i'r bobloedd: ag ef yr ymgais u y cenhedloedd: a'i x orphwysfa fydd yn ogoneiant.

11 Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, y try'r Arglwydd, y eilwaith, ei law i feddiannu z gweddill ei bobl, y rhai a weddillier a gan Assyria, a chan yr Aipht, a chan Pathros, a chan Ethiopia, a chan Elam, a chan Sinar, a chan Hamath, a chan ynysoedd y môr.

12 Ac efe a b gyfyd faner i'r c cenhedloedd, ac a gynnull d grwydriaid Israel, ac a gasgl wasgaredigion Juda o bedair congl y ddaear.

13 e Cynnigen Ephraim a ymedy hefyd, a gwrthwynebwyr Juda a dorrir ymaith: ni f chynnigenna Ephraim wrth Juda, ac ni g chyfynga Juda ar Ephraim.

14 Ond hwy a chedant ar ysgwyddau'r Philistiaid tu a'r h gorllewin; ynghyd yr ysbeiliant feibion y i dwyrain: hwy a osodant eu llaw ar Edom a Moab, a meibion Ammon fydd *mewn* k ufudd-dod iddynt.

15 Yr Arglwydd hefyd a ddifroda l dafod môr yr Aipht, ac a'i wynt nerthol efe a gyfyd ei law ar yr *m* afon, ac a'i tery hi yn y laith ffrwd, ac a wna fyned drosodd n yn droedfych.

16 A hi a fydd yn n brif-ffordd i weddill ei bobl ef y rhai a adewir o Assyria, megis ag y bu i Israel yn y dydd y daeth efe i fynu o dir yr o Aipht.

n mewn ufudd-dod.

PEN. XII.

Llawen ddiolch y ffyddloniaid am drugareddau Duw.

a Hos. 1. 11. b Pen. 54. 8. c Sal. 97. 11. d Luc 2. 30. e Sal. 83. 18. f Ioan 4. 14. g 1 Cron. 16. 8. h Sal. 145. 4. i Phil. 2. 9. k Dat. 19. 2. l Sepha. 3. 14. m Sal. 71. 22.

UNA y dywedi yn y a dydd hwnnw, O Molaf di, O Arglwydd: er i ti b forri wrthyf, dychwelir dy lid, c a thi a'm cysuri.

2 d Wele, Duw *yw* fy iachawdwriaeth; gobeithiaf, ac nid ofnaf: canys e yr Arglwydd Duw *yw* fy nerth a'm cân; efe hefyd yw fy iachawdwriaeth.

3 Am hynny mewn llawenydd y tynnwch f ddwfr o ffynhonnau iachawdwriaeth.

4 A chwi a ddywedwch yn y dydd hwnnw, g Molwch yr Arglwydd, cyhoeddwch ei enw, h hyspysiwch ei weithredoedd ym mhlith y bobloedd, i cofiwch mai dyrchafedig yw ei enw ef.

5 Cenwch i'r Arglwydd; k canys godidowgrwydd a wnaeth efe: hyspys *yw* hyn yn yr holl dir.

6 l Bloeddia a chroch-lefa, preswylferch Sion; *m* canys mawr yw sanct Israel o'th fewn di.

PEN. XIII.

I Duw yn hyddino llueddfi ddigofaint.

BAICH Babilon, yr hwn a welodd a Esaia mab Amos.

2 b Dyrchefwch faner ar y mynydd uchel, dyrchefwch lef attynt, c ysgydwch law, fel yr elont i fewn pyrth y penaethiaid.

3 Mysi a orchymynais i'm rhai d sanctaidd; gelwais hefyd fy e nghedyrn i'm digter, y rhai a ymhyfrydant yn g fy nyrchafiad.

4 Llef tyrfa yn y mynyddoedd, yn gyffelyb i bobl lawer; ſwn twrf teyrnaſoedd y h ceuhedloedd wedi ymgynnull: Arglwydd y Lluoedd ſydd yn cyfrif llu y i rhyfel.

5 Dyfod y maent o k wlad bell, o eithaf y nefoedd; *ſef* yr Arglwydd ag arfau l ei lidiowgrwydd, i ddifa'r holl dir.

6 m Udwch; canys agos *yw* n dydd wrnod yr Arglwydd; o megis anrhaith oddi wrth yr Hollalluog y daw.

7 Am hynny yr holl ddwylaw a laeſant; a chalon pob dyn a dawdd.

8 A hwy ofnant; gwewyr a doluriau a'u deil hwynt; p megis gwraig yn esgor yr ymofidiant; pawb wrth eu gilydd a fyddant fflamllyd.

9 Wele ddydd yr Arglwydd yn dyfod, q sal. 48. yn greulon a digofaint a digter llidiog, i osod y wlad yn ddiffeithwch; r a'i pheccadurïaid a ddifa efe allan o honi.

10 Canys ſer y nefoedd, a'u planedau, ni roddant eu llewyrch; yr haul a s dywyllir yn ei godiad, a'r lloer ni oleua â'i llewyrch.

11 Ac mi a ymwelaf â'r byd *am ei* ddrygioni, ac â'r annuwiolion *am* eu hanwireddau; a gwnaf i t falchder y rhai rhyfygus beidio; goſtyngaf hefyd uchder y rhai ofnadwy.

12 Gwnaf u dyn yn werthfawrocach nac aur coeth; ie *x* dyn na chŷn o aur Ophir.

13 Am hynny yn y ysgydwaf y nefoedd, a'r ddaear a gryn o'i lle, yn nigofaint Arglwydd y lluoedd, ac yn nydd llid ei ddigofaint ef.

14 Ac hi a fydd megis ewig *yr* wedi ei tharfu, ac fel dafad heb neb a'i coleddo; a pawb a wnebant at eu pobl eu hun, a phawb i'w gwlad eu hun a ffoant.

15 b Pob un a gaffir *ynddi* a drywenir; a phawb a'r chwaneger *atti* a c fyrth trwy'r cleddyf.

16 d Eu plant hefyd a ddryllir o flaen eu llygaid; eu tai a yspeilir, a'u gwragedd a dreiſir.

17 Wele fi yn cyfodi'r e Mediaid yn eu herbyn hwynt, y rhai ni roddant fri ar arian; a'r aur nid ymhyfrydant ynddo.

18 *Eu* bwaau hefyd a ddryllia'r gwyr ieuainge, ac *wrth* ffrwyth bru ni f thosturiant i eu llygaid nid eiriach y rhai hach.

19 ¶ A Babilon, prydferthwch y teyrnaſoedd, harddwch godidowgrwydd y Caldeaid, fydd megis dinyſtr Duw ar g Sodoma a Gomorra.

20 h Ni chyfaneddir hi yn dragywydd, ac ni phreſwylir hi o genhedlaeth i genhedlaeth; ac nis phabella yr Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni chorlannant yno.

21 Ond i anifeiliaid gwyllion yr anialwch a orweddant yno; a'u tai hwyne a lenwir o ornesiaid, a chywion yr estrys a drigant yno, a'r eliyllon a lammant yno.

22 A'r cathod a gyd-attebant yn i gweddw-dai hi, a'r dreigiau yn y palaſoedd hyfryd: a'i k amser *ydd* yn agos, *ſef* l jer. 50. ddyfod, a'i m dyddiau hi nid oedir.

a Bren. 2. 9. 25. *b* Jer. 50. 2. *c* Pen. 10. 32. *d* Dat. 17. 14. *e* Joel 3. 11. *f* Dat. 15. 1. *g* Sal. 149. 2, 6. *h* Jer. 50. 41, 42. *i* Dat. 16. 1. *k* Luc 19. 12. *l* Dat. 15. 1. *m* Dat. 18, 10. *n* Jer. 50. 45. *o* Joel 1. 15. *p* Sal. 48. 6. *q* Dat. 19. 20. *r* Sal. 104. 35. *s* Pen. 34. 4. Mal. 4. 1. Dat. 6. 17. *t* Ezec. 32. 7. *u* Joel 2. 31. Mat. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25. *x* Pen. 2. 17. *y* Mat. 24. 29, 30. Hag. 2. 7. *z* Jer. 45. 15. *a* 49. 5. *b* Jer. 50. 16. *c* Jer. 51. 11. *d* Dan. 5. 25. *e* Dat. 18. 4. *f* Dat. 18. 19. *g* Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. Jer. 49. 18. *h* Dat. 18. 2. *i* Pen. 34. 14--15. Dat. 18. 2. *k* Jer. 51. 62. Dan. 7. 25. Hab. 2. 3. *l* Dat. 19. 2. *m* Dat. 11. 3.

PEN. XIV.

I Duw yn adferu Israel: a'u gorfoledd buythau.

CAnys yr Arglwydd a dosturia wrth a Sal. Jacob, ac a b a ddetbol Israel eto, ac a 102. 13. bair

a Sal. 102. 13. Zec. 1. 17.

b Pen. 60. 5. hair iddynt orphwys yn eu tir eu hunain: b a'r dieithr a ymgysylltia â hwynt, a hwy a lynant wrth dy Jacob.

Eph. 2. 12.

c Pen. 60. 9.

d Sal. 94. 14. Pen. 60. 14.

Dat. 9. 11.

e Act. 3. 19. Heb. 4. 3. 9.

f Dat. 13. 17.

g Hab. 2. 6.

h Dat. 18. 16.

i Sal. 125. 3.

k Jer. 50. 33.

Dat. 17. 6.

l Dat. 17. 17.

m Jer. 30. 34.

n Dat. 18. 20.

o Ezec. 31. 16. Sal. 148. 9. Rhuf. 8. 21.

p Ezec. 32. 21.

q Adn. 9. Sal. 82. 7.

r Dat. 17. 4.

s Sal. 89. 39. 2 Thef. 2. 4. Dat. 11. 20.

u Dan. 11. 31.

x Sal. 48. 2.

y 2 Tim. 2. 4. 26 Sal. 55. 15. Ezec. 32. 27. Dat. 19. 20.

a Sal. 52. 7.

b Dat. 13. 4.

c Pen. 13. 19.

d Jer. 50. 33.

† *beddau coffus.*

e Preg. 6. 3. Jer. 22. 19. Dan. 5. 30.

f Dat. 19. 17.

g Job 18. 18, &c.

h Job 18. 19. Sal. 21. 10. a 37. 38.

i Deut. 25. 19. Dar. 10. 17. Jer. 51. 63.

k Job 18. 19. m Pen. 34. 11. Seph. 2. 14. n 1 Bren. 24. ¶ Tyngodd Arglwydd y lluoedd, gan o Job 23. ddywedyd, Diau megis yr amcenais, felly y bydd; o ac fel y bwriedais, hynny a saif; p Pen. 25. 25. Am ddryllio Assur yn fy nhir: canys i o. mathraf ef ar fy mynyddoedd; q yna y Mal. 4. 3. cilia ei iau ef oddi arnynt, ac y symmudir q Pen. 10. ei faich ef oddi ar eu hysgwyddau hwynt. 27. 26 r Dyma'r cyngor a gymmerwyd r Mal. 4. am yr holl ddaear; a dyma'r llaw a estynwyd ar yr holl genhedloedd. 6. Pen. 28. 27. O herwydd s Arglwydd y lluoedd a'i 2 Cron. bwriadodd, a phwy a'i diddymma? ei law ef hefyd a estynwyd, a phwy a'i try yn ol? 20. 30. Job 23. 28. Yn y flwyddyn y bu farw'r t brenin 13. Ahaz, y bu y haleh hwn. Pen. 20. 29 ¶ u Palestina, na lawenycha di oll, o. er x torri gwialen dy y darawydd: o Dan. 4. herwydd o wreiddyn y sarph y daw 38. allan, a'i ffrwyth hi fydd sarph t 2 Bren. danllyd hedegog. 16. 20. 30. A chyn-blant y a tlodion a ymborth- u Jer. 47. ant, a'r rhai anghenus a orweddant mewn 1. diogelwch: ac mi a laddaf dy wreiddyn a x 2 Cron. newyn, yntau a ladd dy weddill. 28. 18, 31 Uda, borth; gwaedda, ddinas; Pa- 19. 27. lestina, ti oll a doddwyd: canys mwg sy'n y 2 Cron. dyfod o'r gogledd, ac b ni bydd unig yn ei 26. 6. amseroedd nodedig. 2 Bren. 32 A pha beth a attebir i c genhadau y 18. 8. genhedl? d sefllio o'r Arglwydd Sion, ac y a Pen. 37. e gobeithia trueiniaid ei bobl ef ynddi. 30. b 2 Bren. 18. f. c 2 Bren. 20. 12. d Sal. 102. 16. e Pen. 37. 32. Mat. 16. 18. f Seph. 3. 12. Zec. 11. 11.

PEN. XV.

Tostur gyfwyr Moab.

a BAich Moab. O herwydd y b nos y a Jer. 48. dinyſtriwyd Ar Moab, ac y distaw- Ezec. 25. yd hi; o herwydd y nos y dinyſtriwyd 9-12. c Cir Moab, ac y distawyd hi. Amos 2.

2 Aeth i fynu i Baith, ac i Dibon, i'r 1. uchelfeydd, i wylo: am Nebo, ac am b Dan. 5. Medeba, yr uda Moab: *bydd* d moeini 30. ar eu holl beanau, a phob barf wedi ei 1 Thef. heillio. 5. 3.

3 Yn ei heolydd yr ymwregysant â sack- c Pen. 16. lliain: ar e bennau eu tai, ac yn eu 11. heolydd, yr uda pob un, gan wylo yn d Pen. 3. hidl. 24.

4 Gwaedda, Hesbon hefyd, ac Eleale: Jer. 47. 5. hyd Jahas y clywir eu llefain hwynt: Ezec. 7. am hynny arfogion Moab a floeddiant, 18. f *pob un* a flina ar ei einioes. e Pen 21.

5 g Fy nghalon a waedda am Moab, 1. ei ffoaduriaid hi a *dant* hyd Soar, *b fel* Jer. 48. anner deir-blwydd; mewn wylofain y 38. dringant hyd allt Luhith: canys codant Seph. 1. waedd dinyſtr *ar hyd* ffordd Horonaim. 3.

6 O herwydd i dyfroedd Nimrim a fydd- f Jer. 8. 2. ant yn anrhaith: canys gwywodd y g Pen. 16. llyſiau, darfu'r gwellt, nid oes gwyrdd- 11. lesni. Jer. 47. 6.

7 Am hynny yr helaethwydd a gaw- a 48. 31. sant, a'r hyn a roisant i gadw, a ddygant b 1 Sam. i * afon yr h helyg. 6. 7.

8 Canys y gweiddi a amgylchynodd Jer. 48. derfyn Moab, eu hudfa hyd Eglaim, a'u 34. hochain *hyd* Beer-elim. i Num.

9 Canys dyfroedd Dimon a lenwir o 32. 31. *i* waed; canys gosodaf ychwaneg ar Di- * Neu, mon, *m* llewod ar yr hwn a *n* ddianco *dyſfryn* o Moab, ac ar weddill y wlad. *yr Arabiaid.*

h Lef. 23. 40. *l* 2 Bren. 3. 22. *m* 2 Bren. 17. 25. Ezec. 14. 21. *n* Pen. 10. 20. Jer. 48. 44.

PEN. XVI.

1 *Annog Moab i ufuddhau i frenhiniaeth Crist.*

A NFonwch a oen i b Lywodraethwr y a 2 Bren. tir, o Sela i'r anialwch, i c fynydd 3. 4. merch Sion. b Dat. 21.

2 Bydd fel aderyn yn gwibio wedi ei 1. fwrw allan o'r nyth; *felly* y bydd merch- c Dat. 14. 1 ed Moab; *yn wir* rydau d Arnon. d Num.

3 Ymgynghora, gwna farn, gwna dy 21. 13. gyfgod fel nos yng hanol hanner dydd; e Mat. 25. cuddia'r rhai *e* gwasgaredig, *f* na ddat- 35. guddia'r crwydrad, f 1 Sam.

8 Deut. 23. 16. Heb. 11. 37. 1 Cor. 4. 11. *b* Sal. 105. 14. Zec. 9. 8. 1 Ban. 7. 14. Mica 4. 7. *k* Adn. 1. *l* Pen. 12. 5. *m* Seph. 2. 8. Dat. 17. 4. *n* Ether 3. 8. *o* Ezec. 25. 8, 11. *p* 2 Bren. 3. 25. *q* Pen. 24. 7. * Heb. *ymofyn asant*. Jer. 49. 24. *r* Jer. 48. 5, 31. † Heb. *fyrthiedd*. *s* Pen. 24. 2. Jer. 48. 33. *t* Pen. 15. 5. *u* 63. 15. Hos. 11. 8. Mat. 9. 23. *x* 2 Bren. 30. 37. 1 Bren. 18. 26. Diar. 1. 28. *a* 21. 30. *b* Pen. 21. 16. *a* 14. 28.

4 Tynged *c* fy nghalonn a drediglon fydd i thi, Moab; bydd di loches iddynt rhag y dinystrydd: canys diweddwyd *y b* gorthrymmydd, yr aeth heibiw a beiddiodd, a'r mathrwyr a ddarfuant o'r tir.

5 *A* a gorseddfainge a dearperir mewn *b* trugaredd: ac arni yr eisteddo *c* Efe mewn gwirionedd, o fewn pabell Dafydd, yn *d* barnu ac yn ceisio barn, ac yn prysuro cyfiawnder.

6 ¶ *m* Clywsom am falchder Moab (balch iawn *yw*) am ei falchder, a'i drahaus, a'i digllonedd: *n* ond nid felly *k* y *bydd* ei gelwyddau.

7 *o* Am hynny yr uda Moab am Moab, pob un a uda: am fyfeink *p* Cir-hareseth y griddfenwch; yn ddiau hwy a darawyd.

8 Canys *q* gwinwydd Hesbon a wywasant; *ac am* winwydden Sibma, ar glwyddi'r cenhedloedd a ysigiasant ei phlet-winwydd hi, hyd Jazer y cyrhaeddasant; crwydrasant *ar hyd* yr anialwch; *r* ei changhennau a * ddiangasant, *a* aethant dros y môr.

9 ¶ Am hynny *r* y galarnadaf, ag wylofain Jazer, winwydden Sibma; dyfrhaf di, Hesbon, ac Eleale, â'm dagrau: canys *s* am dy ffrwythydd hâf, ac am dy gynhaiaf, *t* gorfoeddodd y rhyfelwr.

10 Y *u* llawenydd hefyd a'r gorfoledd a ddarfu o'r ffrwythlon; *x* ni chenir, ac ni floeddir yn y gwinllannoedd; ni fathr fathrydd win yn y *y* gwinyfoedd: gwneithum i'r *z* hyrrhaad floddi beidio.

11 Am hynny y rhua *t* fy ymysgaroedd am Moab fel telyn, a'm perfedd am *u* Cir-hares.

12 ¶ A phan welet filho o Moab ar yr *x* uchelfan, yna y daw efe i'w gyssegr i weddio; *y* ond ni thycciai iddo.

13 Dyma'r gair a lafarodd yr Arglwydd am Moab, er yr amfer hwnnw.

14 Ond yn awr y llafarodd yr Arglwydd, gan ddywedyd, O fewn tair blynedd, *a* fel blynyddoedd gwas cyflog, y dirmygir gogoniant Moab, a'r holl dyrfa fawr; a'r gweddillion *fydd* yn dig iawn, ac anialwog.

15 Dior. 11. 28. a 21. 30. b Pen. 21. 16. a 14. 28.

PEN. XVII.

Bygwth Syria, ac Israel.

a Jer. 49. 23. *b* 2 Bren. 16. 9. Pen. 8. 4. Amos 1. 3. * *radawyd*. *c* 2 Bren. 15. 29. Jer. 7. 33. *d* Barn. 6. 14. Pen. 7. 4. *e* Pen. 10. 16. *f* Dat. 14. 15. *g* Pen. 1. 9. *a* 6. 37. *a* 24. 13. *b* 2 Bren. 17. 28. *i* Pen. 10. 20. *a* 19. 22. Mica 7. 7. *k* Jer. 3. 23. Hos. 14. 8.

BAich Damascus *a* wedi ei fynnud o *fod* yn ddinas, a *b* chaeddu wedi fyrthio a bydd hi.

2 * Gwrthodwyd dinasoedd Aroer: *c* i ddiadellau y byddant, y rhai a orweddant, *c* ac ni *bydd* neb *a'u* dychryno.

3 A derfydd ymddiffynfa o Ephraim, a brenhiniaeth o Damascus, a gweddill Syria: *d* fel gogoniant meibion Israel y bydant, medd Arglwydd y lluoedd.

4 Ac ar y dydd hwnnw y bydd i ogoniant Jacob feinhau, a braster ei gig ef a *e* gulhâ.

5 Ac fe a fydd fel pan gasglo'r *f* cynhaufwr yr ŷd, a medi â'i fraich y tywyfennau: a bydd fel casglydd tywyfennau yng nglynn Rephaim.

6 ¶ (Etto ynddo y gadewir *g* llofion grawnwin, fel ysgydwad olewydden, *h* fef dau neu dri o rawn ymlaen y brig, a phedwar *neu* bump yn ei changhennau ffrwythlawn eithaf, medd Arglwydd Dduw Israel.

7 Yn y dydd hwnnw yr *i* edrych dyn at ei Wneuthurwr, a'i lygaid a edrychant ar Sanct Israel:

8 Ac nid edrych am yr *k* allorau, gwaith ei ddwylaw: *le'* nid edrych am yr hyn a wnaeth ei fyfedd, na'r llwyni, na'r delwau.

9 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd eu di- *l* fai fel *m* goedd, a changen yr hwn a adawsant o herwydd meibion Israel: felly y bydd anghyfan- *n* nedd dra.

10 O herwydd *n* anghofio o honot Dduw dy *o* iachawdwriaeth, ac ni chof- iaith Graig dy gadernid: am hyny y plen- ni blanniglon hyfryd, ac yr impi hwyrt *p* changhennau dieithr.

11 Yn y dydd y gwnei i'th blanniglyn dyfu, a'r bore y gwnei i'th had flodeu: *q* ond *bydd* cynhauaf yn ddiwrnod ar ddydd lleſgedd a dolur gofidus.

12 ¶ Gwae dyrfa *r* pobloedd lawer, fel y *s* môr y trystiant, ac i dwrf y bobloedd *a* dryſiant fel fŵn dyfroedd *r* lawer.

13 Fel fŵn dyfroedd lawer y trystia'r *s* bobl: a *Duw* a'u *t* cerydda hwynt, a hwy a ffoant yn mhell, ac a erlidir fel *u* pelf- yn mynydd o flaen y gwynt, ac fel *f* peth yn *x* treiglo yn mlaen corwynt.

14 Ac wele drallod ar y bryndhawn, *z* & chyn y bore ni *bydd*. Dyma ran y rhai *a* a'n hanrheithiant ni, *b* a chwedren y rhai *a'n* hyſpeilient ni.

l Neu, *plaw gwaelwydd*. *m* Sah. 83. 13. Hos. 13. 3. *n* Lfai. 37. 24. 2 Bren. 19. 35. *d* Job 20. 29.

PEN. XVIII.

Duw yn cyffroi Ethiopia. Duwiol rhai'r Eglwys.

a GWAE'r tir yn cyſgodi ag adenydd, *b* Pen. yr hwn *ſydd* tu hwnt i afonydd Ethiopia:

2 Yr hwn a hebrwng *c* cenhadau ar hyd y môr, ac ar hyd wyneb y dyfroedd, mewn *d* lleſtri brwyn, *gan ddywedyd*, Ewch, genhadon cyflym, at *e* genhedlaeth waſgar- edig ac yſpeiliedig, at bobl *d* ofnadwy er 30. 9. pan *e* ydynt ac etto, cenhedlaeth wedi ei *c* Adn. 7. meſur a'i ſathru, yr hon yr yſpelliodd *d* Deut. yr afonydd ei thir. 28. 49.

3 Holl drigolion y byd, a phreſwylwyr *e* Gen. 10. y ddaear, gwelwch pan *f* gyfodo efe faner 8, 9. *a'r* ynydd oedd, a chlywch *g* pan utgorn. * *cenedl udgorn*. *pedloedd*.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, *h* Bydaf lonydd, ac mi a'i ystyriaf yn fy annedd, megis gwres cla- ler ar ſyſtlau, fel niwl gwlith yng nghres cynhauaf.

5 Canys o flaen cynhauaf, pan fyddo'r blodeuyn yn berffaith, a'r grawnwin ſur- ion yn addfedu yn y blodeuyn: efe a dyr- a brig a chrymmanau, ac a dynn ymaith *ac* a dyr *i* y tanghenoau.

6 *m* Gadewir hwynt ynghyd i adar y mynyddoedd, ac i anifeiliaid *n* y ddaear: *k* blaguro ac aruynt y bwrw'r adar yr haf, a holl anifeiliaid y ddaear a aufant arnynt.

7 ¶ Yr amſer hwnnw y dygir o rhodd *l* i Arglwydd y lluoedd *gan* bobl *p* wallgof- edig ac yſpeiliedig, a chan bobl *q* ofnadwy er pan ydynt ac etto, cenhedl wedi ei me- ſur a'i ſathru, yr hon yr yſpelliodd yr afonydd ei thir, i le enw Arglwydd y lluoedd, *ſef* i fynydd Sion.

m Dat. 19. 18. *n* Sal. 119. 119. Mal. 4. 3. Act. 12. 28. *o* Sal. 68. 31. Pen. 16. 1. Seph. 3. 10. *p* Adn. 2. Sal. 72. 10. Seph. 3. 10. Iago 1. 1. 1 Pedr 1. 1. *q* Deut. 11. 25. Pen. 19. 17.

PEN. XIX.

Gwaredydd yr Aipht. Ei ſyſtadrwydd eu pendefigion.

a BAich yr Aipht. Wele yr Arglwydd *a* Pen. 18. *b* yn marchogaeth ar gwmmwl yſ- 1. gafn, ac efe a ddaw i'r Aipht: ac *c* eulyn- a 15. 1. od Jer. 46. 13. *b* Sal. 68. 33. *a* 18. 1. *c* 104. 3. *c* Jer. 50. 2.

Pen. xvii. *Adn.* 3. *Fel gogoniant Israel.* Buont am *ſef* y tywod, ond barna ddaeth, a chorph y wladwriaeth *a gulhaodd*, *adn.* 4. ac a gwympodd. *Hag.* v. 12. Gwae'r cyndyn! Daw dâioni i'r credadyn! *Deut.* xxx. 6.

Adn. 10. *Impi.* Impient goed ffrwythau, plannent ffodau dieithr, &c. ond erbyn y cynhauaf yn oedol arf y dinyſtrydd, yn lle llaw y meuddiannydd.

Pen. xviii. *Adn.* 1.] *Adenydd.* Yr un genedl a feddyllir ag yn *Pen.* viii. 8. Neu, fe ddichon pawb fo yn *ofnadwy*, neu'n *yſpeiliedig*, &c. *Pen.* xiv. 10. Yr eu tro. Yn Nuw mae gallu tragywyddol! *Eſa.* xxvi

d Pen. 13. 7.
e Barn. 7. 22. 1 Sam. 14. 16. 2 Cron. 20. 23.
f Job 5. 13. Diar. 21. 30.
g Ecf. 8. 19. Pen. 16. 12.
h Jer. 46. 26. Pen. 20. 4.
i Ezec. 29. 3, 4. k Ezec. 32. 2. Amos 9. 1, 2.
l Deut. 28. 10.
m Ezec. 38. 20, &c. Dat. 18. 17.
n Hoſ. 5. 1.
o 1 Bren. 10. 28. Diar. 7. 16. p Dat. 18. 13.
q Rhuf. 1. 22.
r 2 Pedr 2. 12.
s Jer. 8. 8. t Num. 13. 22.
u 1 Cor. 1 20.
x Adn. 11. y 1 Bren. 22. 22. 2 Theſ. 2. 10.
a Dat. 17. 2.
b Pen. 9. 14.
c Jer. 15. 30. Nah. 3. 13.
d Pen. 10. 32.
e Pen. 11. 11, &c. Luc 23. 31.
f Pen. 59. 19. 1 Cor. 10. 11.
g Seph. 3. 9.
h Sal. 119. 106. Neh. 10. 29. 2 Cor. 8. 5
* Heres, neu, yr Haul,
i Gen. 28. 18. Rhuf. 12. 1. 1 Pedr 2. 5. k Ioan 4. 23. l 1 Tim. 3. 15. m Ioſ. 4. 20, 24. n Joel 2. 23. Act. 2. 21. Rhuf. 8. 15. o Adn. 4. p Tit. 1. 3. 2. 13. 1 Tim. 4. 10. q Sal. 9. 16. Rhuf. 3. 29. r Mal. 1. 11. s Adn. 16. Heb. 12. 11.

od yr Aipht a gynhyrfant rhagddo ef, a
d chalon yr Aipht a dawdd yn ei chanol.
2 e Gyrraf hefyd yr Aiphtiaid yn erbyn
yr Aiphtiaid: a hwy a ymladdant bob un
yn erbyn ei frawd, a phob un yn erbyn ei
gymmydog; dinas yn erbyn dinas, a
theyrnas yn erbyn teyrnas.
3 Ac yſpryd yr Aipht a halla yn ei
chanol, f ac mi a ddiddymmaf ei chyngor
hi: yna'r g ymofynant ag eulynod, ac a
ſwynyddion, ac a dewiniaid, ac a brud-
wyr.
4 b Ac mi a gauaf yr Aipht yn llaw
arglwydd caled; a brenin cadarn a lywod-
raetha arnynt, medd yr Arglwydd, Ar-
glwydd y lluoedd.
5 A'r i dyfroedd a ddarfyddant o'r môr,
yr afon hefyd a a yn hefp ac yn ſych.
6 A hwy a droant yr afonydd ym mhell;
y ffrydiau k ymddifflyn a ddihyſpyddir, ac
a ſychant: torrir ymaith bob corſen a
heſgen.
7 Y Papur-frwyn wrth yr afon, ar l ſin
yr afon, a phob peth a hauwyd wrth yr
afon, a wywa, a chwelir, ac ni bydd mwy.
8 Y m pyſgodwyr hefyd a driftânt, a'r
rhai oll a fwriant fachau i'r afonydd a
alarant: felly y rhai a daenant n rwydau
ar hyd wyneb y dyfroedd a leſgant.
9 Gwaradwyddir hefyd y rhai a weith-
iant o fein-llin, a'r rhai a weuant rwyd-
waith.
10 A hwy a dorrir yn eu bwriadau;
p y rhai oll a wnaent argaeau a phyſgod-
lynnau.
11 ¶ Diau q ynfydion yw tywyſogion
Soan; cyngor doethion gynghorwyr Pha-
rao a aeth yn r ynfyd: s pa fodd y dywed-
wch wrth Pharao, Mab y doethion ydwyf
fi, mab t hen frenhinoedd?
12 Mae hwynt? u mae dy ddoethion?
a mynegant i ti yr awr hon, a gwybyddant
pa gyngor a gymmerodd Arglwydd y llu-
oedd yn erbyn yr Aipht.
13 Tywyſogion Soan a x ynfydafant;
twyllwyd tywyſogion Noph, a phennaeth-
iaid eu llwythau a hudafant yr Aipht.
14 Cymmyſgodd yr Arglwydd ynddi
yſpryd y gwrthnyſigrwydd; ac a hwy a
whaethant i'r Aipht gyfeilliorni yn ei holl
waith, a fel y cyfeilliorna meddwyn yn ei
chwydfa.
15 Ac ni bydd gwaith i'r Aipht, yr
hwn a wnelo y b pen na'r gloren, y gang-
en na'r frwynen.
16 Y dydd hwnnw y bydd yr Aipht fel
c gwragedd; canys hi a ddychryna, ac a
ofna rhag d yſgydwad llaw Arglwydd y
lluoedd, yr hon a yſgydwa efe arni hi.
17 A bydd tir Juda yn e arſwyd i'r
Aipht: pwy bynnag a'i cofio hi, a f ofna
ynddo ei hun; o herwydd cyngor Ar-
glwydd y lluoedd, yr hwn a gymmerodd
efe yn ei herbyn hi.
18 ¶ Y dydd hwnnw y bydd pum dinas
yn nhir yr Aipht yn g llafaru iaith Cana-
an, ac yn h tyngu i Arglwydd y lluoedd:
Dinas * diſtryw y gelwir un.
19 Y dydd hwnnw y bydd i allor i'r
Arglwydd ynghanol k tir yr Aipht, a
cholofn i'r Arglwydd ger llaw ei therfyn
hi.
20 Yn m arwydd hefyd, ac yn dyſtiol-
aeth y bydd i Arglwydd y lluoedd yn nhir
yr Aipht. n Canys llefant ar yr Arglwydd
o herwydd y gorthrymwyr; ac efe a
enfyn iddynt p Iachawdwr a Phennaeth,
ac efe a'u gwared hwynt.
21 A'r Arglwydd a adweinir gan yr
q Aipht; ie, yr Aiphtiaid a adwaenant yr
Arglwydd yn y dydd hwnnw, gwnant
hefyd r aberth ac offrwm, ac addunant
addunedau i'r Arglwydd, ac a'i talant.
22 Yr Arglwydd hefyd a s dery'r Aipht;
efe a'i tery ac a'i hiacha; hwythau a
droant at yr Arglwydd, u ac efe a'u t pwr. 12.
gwrendy hwynt, ac a'u hiacha hwynt. 11.
23 ¶ A'r dydd hwnnw y bydd x prif- Sal. 22.
fordd o'r Aipht i Aſſyria, ac yr a yr 27.
Aſſyriaid i'r Aipht, a'r Aiphtiaid i Aſſyr- u Sal. 65.
ia: a'r Aiphtiaid gyd a'r Aſſyriaid a 2.
y waſanaethant. x Pen.
24 Y dydd hwnnw y bydd z. Iſrael yn 11. 16.
drydydd gyd a'r Aipht, a chyd ag Aſſyria, y Pen. 61.
ſef yn fendith o fewn y tir: 6.
25 Yr hwn a fendithia Arglwydd y llu- Ioan 10.
oedd, gan ddywedyd, a Bendigedig yw yr 16.
Aipht fy mhobl i, ac Aſſyria b gwaith fy z. Eph.
nwylaw, ac Iſrael c fy etifeddiaeth. 1. 3, 6.
Iago 1.
18. a Hoſ. 2. 23. b Eph. 2. 10. c Rhuf. 11. 29.

PEN. XX.

Arwydd a chyſgod yn rhag arswyddocau caethiwed yr Aipht ac Ethiopia.

YN y flwyddyn y daeth a Tartan i a 2 Bren.
b Aſdod (pan ddanfonodd Sargon 18. 17.
brenin Aſſyria ef) ac yr ymladdodd yn b 1 Sam.
erbyn Aſdod, ac a'i hynnillodd hi; 5. 1.
2 Yr amſer hwnnw y bu gair yr Ar- c Dat. 17.
glwydd trwy law Eſaia fab Amos, gan 3.
ddywedyd, Dos, a datrod y c ſach-llain d Mica 1.
oddi am dy lwynau, a dicia dy eſgidiau 8.
oddi am dy draed. Ac efe a wnaeth felly, e Pen. 8.
d gan rodio yn noeth, ac heb eſgidiau. 18.
3 Dywedodd yr Arglwydd hefyd, Megis 1 Cor. 4.
y rhodiodd fy ngwas Eſaia yn noeth ac 9.
heb eſgidiau dair blynedd, yn e arwydd ac f Jer. 28.
yn argoel yn erbyn yr Aipht, ac yn erbyn 14.
Ethiopia; g 2 Sam.
4 Felly yr arwain brenin Aſſyria f gaeth- 10. 4.
iwed yr Aipht, a chaethglud Ethiopia, Jer. 22.
ſef yn llangciau a henafgwyr, yn g noeth- 26.
ion ac heb eſgidiau, ac yn din-noeth, yn * Heb.
* warth i'r Aipht. noethni,
5 Brawychant a b chywilyddiant o Pen. 3.
achos Ethiopia eu gobaith hwynt, ac o 11.
achos yr Aipht eu gogoniant hwy. b 2 Bren.
6 A'r dydd hwnnw y dywed preſwyl- 18. 21.
wyr y wlad hon, i Wele, fel hyn y mae ein Pen. 30.
gobaith ni, lle y ffoiſom am gymmorth 5.
i'n gwared rhag brenin Aſſyria: a pha i Sal. 60.
fodd y diangwn ni? 11.

PEN. XXI.

Cwymp Babilon gan y Mediaid, &c. 13 Baich Arabia.

BAICH anialwch y môr. Fel a y mae a Jer. 50.
corwynt yn y dehau yn myned trw- 41, 42.
odd; felly y daw o'r anialwch, o wlad b Pen.
ofnadwy. 33. 1.
2 Gweledigaeth galed a fynegwyd i mi. Hab. 2. 5.
b Yr anffyddlon ſydd yn anffyddoni, a'r Mat. 7. 2.
dinyſtrydd ſydd yn dinyſtrio. Elam, dring; c Pen. 13.
Media c gwarchae; gwnaethum i'w holl 17.
fiidfan hi ddarfod. Jer. 49.
3 Am hynny y d llanwyd fy llwynau o 30, 39.
ddolur; gwewyr a'm daliaſant fel e gwe- d Hab. 3.
wyr gwraig yn eſgor; ſyrthiais wrth ei 15.
glywed, brawychais wrth ei weled. e Pen. 13.
4 Cyfeilliornodd fy nghalon, f braw a'm 8.
dychrynodd; efe a drodd fy nghyrhoes f Deut.
ddymunol yn g ddychryn i mi. 28. 68.
5 b Parottoa'r bwrdd, gwylia yn y g Sal. 77.
ddiſgwylfa, bwytta, i yfa cyfodwch, dy- 4.
wyſogion; enneiniwch y darian. Dan 5. 4.
6 O herwydd fel hyn y dywedodd yr h Jer. 51.
Arglwydd wrthyf, Dos, goſod k wyled- 12.
ydd, myneged yr hyn a welo. i Dat. 19.
7 Ac efe a welodd l gerbyd, a dau o 17.
wyr meirch, cerbyd aſynod, a cherbyd k Ioan 3.
camelod; m ac efe a yſtyriodd yn ddyfal 11.
iawn dros ben. l 2 Bren.
8 Ac efe a lefodd, n Llew: fy ar- 2. 12.
glwydd, ar y ddiſgwylfa yr wyf fi yn ſefyll Ezec. 1.
liw dydd yn o waſtad; ac ar fy nghadwr- 4, 5, 14.
iaeth yr ydwyf yn p ſefyll bob nos: Dan. 7. 9.
9 Ac wele, yma y mae yn dyfod ger- m Hab. 2.
byd o wyr, a dau o wyr meirch. Ac efe 1.
a attebodd ac a ddywedodd, q Syrthiodd, n Dat. 3.
ſyrthiodd Babilon; a holl r ddelwau cerfi- 5.
edig ei duwiau hi a ddrylliodd efe i lawr. o Pen. 62.
10 O s fy nyrniad, a * chawd fy llawr- 2.
N n 3 dyrnu! p Hab. 2.
1.
q Jer. 51, 8. Dat. 14. 2. r Pen. 46. 1, 2. Jer.
50. 2. Dat 17. 4. s Pen. 41. 15. * Heb. mab.

* Ezec. 35. 2.
u Pen. 5. 19. Obad. 1. 2 Pedr 3. 2.
x Jer. 50. 27.
Pen. 17. 14.
y Ezec. 14. 7. Seph. 2. 6.
z Luc 13. 3.
a Pen. 55. 7.
b Jer. 49. 28.
c Pen. 31. 8.
d Pen. 16. 14.
e Jer. 49. 107. 39.

dyrnu i yr hyn a glywais gan Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, a fynegais i chwi.
11 ¶ *z* Baich Duma. Arnaf fi y mae'n galw o Seir, Y gwyliedydd, *u* beth am y nos? y gwyliedydd, beth am y nos?
12 Dywedodd y gwyliedydd, *x* Daeth y bore a'r nos hefyd: os ceisiwch chwi, *y* ceisiwch: *z* dychwelwch, *a* deuwch.
13 ¶ Baich ar *b* Arabia. Yn y coed yn Arabia y llettywch chwi, ffordd olion Dedanim.
14 Dygwch ddwfr i gyfarfod a'r sychedig, trigolion tir Tema, achubwch flaen y crwydrus a bara.
15 O herwydd rhag cleddyfau y *c* ffoisant, rhag y cleddyf noeth, a rhag y bwa annelog, a rhag trymder rhyfel.
16 O herwydd fel hyn y dywedodd yr Arglwydd wrthyf fi, *d* Cyn pen blwyddyn, o fath blwyddyn gwas cyflog, y derfydd hefyd holl anrhydedd *e* Cedar:
17 A'r gweddill o rifedi saethyddion, gwyr cedyrn meibion *f* Cedar, *g* a leiheir: canys Arglwydd Ddiw Israel a'i dywedodd.

a Sal. 125. 1. *b* Sal. 147. 20. Rhuf. 9. 4. *c* Pen. 32. 13. *d* 2 Cron. 32. 3. *e* 2 Bren. 24. 12. *f* Jer. 4. 13. Luc 19. 41. *g* Gal. 1. 5. *b* 2 Bren. 18. 13. *i* Pen. 31. 11. Jer. 49. 45. *k* Amos 9. 7. *l* 1 Bren. 7. 2. *m* 2 Cron. 32. 4. 5. 9. *n* 2 Cron. 32. 4. *o* Neh. 3. 16. *p* Pen. 37. 26. *q* Joel 1. 13. Iago 4. 8. *r* Mica 1. 16. *s* 2 Bren. 5. 26. *t* 1 Cor. 7. 31. *u* Pen. 56. 12. 1 Cor. 15. 32. *x* 1 Sam. 3. 14. Ezec. 24. 13. *y* 2 Bren. 18. 37. *z* 1 Bren. 4. 6.

PEN. XXII.

1 *Cwyn dyfodiad y Perſiaid i Judea:* 20 *Arwydd o frenhiniaeth Criſt.*

BAICH *a* glynn *b* gweledigaeth. Beth *a ddarfu* i ti yn awr, pan ddringaſit ti oll i nennau'r tai?
2 Ti yr hon wyt yn llawn terfyſg, yn ddinas derfyſgol, yn *c* ddinas lawen: dy laddedigion ni laddwyd â chleddyf, na'th ſeirw mewn rhyfel.
3 *d* Dy holl dywyſogion a gyd-ffoiſant, gan *y perchen* bwaau y rhwymwyd hwynt; y rhai oll a gafwyd ynot a *e* gyd rhwymwyd, *y rhai* a ffoiſant o bell.
4 Am hynny y dywedais, *f* Edrychwch oddi wrthyf; mi a wylaf yn chwerw, nac ymboenwch i'm cyſuro, am ddinyſtr merch fy mhobl.
5 O herwydd diwrnod blinder *yw*, a mathru, a dyryſni, gan *g* Arglwydd Ddiw'r lluoedd, ynglynn gweledigaeth, yn *h* difurio'r gaer, ac yn gwaeddi i'r mynydd.
6 *i* Elam befyd a ddug y cawell ſaethau, mewn cerbydau dynion a gwyr meirch; *k* Cir hefyd a ddynoethodd y darian.
7 A bydd dy ddyffrynoedd dewiſol yn llawn o gerbydau, a'r gwyr meirch a ymſyddinant wrth y porth.
8 ¶ Ac efe a ddynoethodd dô Juda, ac yn y dydd hwnnw yr edrychaiſt ar arfogaeth *l* ty'r goedwig.
9 A *m* gweliſoch rwygladau dinas Dafydd, mai aml oeddynt; a chaſglaſoch *n* ddyfroedd y pyſgodlyn iſaf.
10 Rhifaſoch befyd dai Jerusalem, a thynnaſoch y tai i lawr i gadarnhau'r mur.
11 A rhwng y ddau fur y gwnaethoch lyn i ddyfroedd yr *o* hen byſgodlyn: ond nid edrychaſoch am ei *p* Wneuthurwr, nid yſtyriaſoch yr hwn a'i lluniodd er ys talm.
12 A'r dydd hwnnw y gwahoddodd Arglwydd Ddiw'r lluoedd i *q* wylofain, ac i alarnad, *r* ac i foeledd, ac i ymwregyſu â ſach-liain:
13 Ac wele *s* lawenydd a gorfoledd, gan lladd gwartheg, *t* lladd defaid, *t* gan fwytta cig, ac yfed gwin: *u* bwyttawn ac yfwn; canys y foru, *meddant* y byddwn feirw.
14 A datguddiwyd *hyn* lle y clywais gan Arglwydd y lluoedd, Yn ddiau *x* ni lanheir yr anwiredd hwn, hyd oni byddoch feirw, medd Arglwydd Ddiw'r lluoedd.
15 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd Ddiw 'r lluoedd, Cerdda, dos at y tryſorydd hwn, *y ſef* at Sebna, *z* yr hwn *ydd* ben-teulu, *a dywed*,

16 Beth *ſydd* i ti yma? a phwy *ſydd* gennyt ti yma, pan * trychaiſt i ti yma fedd ſel yr hwn a drychai ei fedd yn uchel, *ac* a naddai iddo ei hun *a* drigfa mewn craig?
17 Wele yr Arglwydd yn dy fudo di â chaethiwed parhaus, a chan orchuddio a'th orchuddia di:
18 Gan dreiglo y'th dreigla di, *fel* treiglo pêl i wlad ehang: yno y byddi farw, ac yno y *bydd* cerbydau dy ogoniant yn *b* warth i dŷ dy feiſtr.
19 Felly y'th yrr o'th ſefyllfa, ac o'th eiſteddle y † gwthia efe dydi.
20 ¶ Ac yn y dydd hwnnw, (*medd yr Arglwydd*) y galwaf ar fy ngwas *c* Eliacim fab Hilcia:
21 A'th wiſg di befyd y *d* gwiſgaf ef, ac a'th *e* wregys di y nerthaf ef, *f* a than ei law ef y rhoddaf dy lywodraeth di: ac efe a fydd yn dad i breſwylwyr Jerusalem, ac i dŷ Juda.
22 Rhoddaf befyd *g* agoriad tŷ Dafydd ar ei yſgwydd ef: yna *h* yr egyr efe, ac ni *bydd* a gauo; ac efe a gau, ac ni *bydd* a agoro.
23 Ac mi a'i ſicrhâf ef *fel i* hoel mewn man ſicr; ac efe a fydd yn *k* orſeddfa gogoniant i dŷ ei dad.
24 Ac arno ef y crogant holl *l* ogoniant tŷ ei dad, hil ac eppil; yr holl ſan *m* lestri; o'r lleſtri meiliau, hyd yr holl offer cerdd.
25 Yn y dydd hwnnw, medd Arglwydd y lluoedd, y ſymmudir yr *n* hoel a hoeliwyd yn y man ſicr, ac hi a dorrir, ac a ſyrth: torrir hefyd y *o* llwyth *oedd* arni; canys yr Arglwydd a'i dywedodd.

* *dorraiſt.*
a Sal. 49. 11.
b Sal. 12. 8. Diar. 28. 12.
† *dyfreinia,*
Sal. 52. 6.
c 2 Bren. 18. 18.
d Sal. 45. 4.
e Pen. 11. 5.
f Pen. 9. 6.
g Dat. 3. 7
h Job 12. 14. Ezra 9. 8.
i Dat. 3. 21.
k Dat. 3. 1. Ioan 1. 16. 1 Tim. 6. 15.
l Zec. 14. 20.
m Adn. 15, 16.
n 2 Bren. 24. 13. Pen. 31. 3. Sal. 146. 3

PEN. XXIII.

1 *Gofidus gwymp Tyrus.*

BAICH *a* Tyrus. Llongau Tarſis, udwch: canys *b* anrheithiwyd *hi*, fel nad oes na thŷ, na chyntedd: o dir Cittim y datguddiwyd iddynt.
2 *c* Diſtewch drigolion yr ynys, yr hon y mae marchnadyddion Sidon, y rhai ſy'n tramwy'r môr, yn dy *d* lenwi.
3 Ac wrth ddyfroedd lawer, * hâd Sihor, cynhauaf yr afon *yw* ei chnwd hi: felly *e* marchnadfa cenhedloedd yw hi.
4 Cywilyddia, Sidon: *f* canys y môr, *ie* cryfder y môr, a † lafarodd, gan ddywedyd, Nid ymddugais, ac nid eſgorais, *g* ni fegais wyr ieuainge chwaith, *ac ni* feithrinais forwynion.
5 Megis wrth glywed ſon am yr Aipht-laid, yr ymofidiant *b* wrth glywed ſon am Tyrus.
6 Ewch trofodd i Tarſis; udwch, preſwylwyr yr ynys.
7 Ai hon *yw* eich *dinas i* lawen chwi, yr hon y *mae* ei hynafiaeth er y dyddiau gynt? *k* ei thraed a'i dygant hi i ymdaith i bell.
8 Pwy a fynghorodd hyn yn erbyn Tyrus *l* goronog, yr hon *yr ydoedd m* ei marchnattawyr yn dywyſogion, a'i maſiandwyr yn *n* bendefigion y ddaear?
9 Arglwydd y lluoedd a fwriadodd hyn, i ddifwyno *o* balchder pob mawredd, *ac* i ddirmygu holl bendefigion y ddaear.
10 Dos trwy dy wlad fel afon, O ferch Tarſis: nid *oes* nerth mwyach.
11 *p* Eſtynodd ei law ar y môr, *q* dychrynodd y teyrnaſoedd; gorchymynodd yr Arglwydd am *ddinas* y *r* farſiandaeth, ddinyſtrio ei chadernid.
12 Ac efe a ddywedodd, *s* Ni chai orfoleddu mwyach, yr orthrymededig forwyn, merch Sidon; cyfod, dos i Cittim; yno 'chwaith ni bydd llonyddwch.
13 Wele dir y Caldeaid; nid oedd y bobl hyn, *nes* i Aſſur ei *t* ſylfaenu hi i

a Jer. 25. 15, 22. Dat. 18. 16.
b Ezec. 26. 7, 12. Amos 1. 9. Zec. 9. 3, 4.
c Ezec. 27. 13.
d Ezec. 26. 2. * Llongwriaeth afon *Sibor*, oedd elw dinas *Sidon*, a'i merch, *Tyrus*.
e Dat. 18. 12.
f Sal. 65. 5, 7. † Neu, *lafara.*
g Zec. 8. *ac* i ddirmygu holl bendefigion y ddaear. 5.
h Dat. 18. 10.
i Pen. 22. 2.
k Preg. 7. 10.
l Ezec. 28. 2, 12.
m Dat. 18. 15.
n Dat. 9. 7
o Mal. 4. 1. Iago 4. 6. *p* Ecſ. 11. 21. 7. *r* Adn 8. *s* Dat. 18. 22. *t* Gen. 10. 11. *a* 11. 8. Job 3. 14.

drigolion

Pen. xxii. *Adn.* 20.] *Fy ngwas Eliacim.* Duw ſy'n trefnu *brenbin a blaenoriaid!* ufuddhawa iddo!... *rhag rhoddi* i ni freſnin yn ei ddig, neu, ei gymmeryd ymaith yn ei lid. *Heſ.* xiii. 11. Adn. 25. *Symmudir yr hoel.* A freſnair gan ddyn a fyrth; a ſorhair gan Dduw a faiſ. *Criſt* yw's *Hoel* a gynnal bawb a bwyſ-ant arno. *Iſa.* lxii. 8.

drigolion yr amaiwch: dyrchafafant ei thyrau, cryfodafant ei phaladu; ac efe a'i tynnodd hi i lawr.

14 Llongau Tarſis, x udwch; canys anrheithiwyd eich nerth.

15 A'r dydd hwnnw yr anghofiai Tyrus ‡ ddeng mlynedd a thrugain, y megis dyddiau un brenin: ym mhen y deng mlynedd a thrugain y câi Tyrus megis puttain.

16 Cymmer y delyn, amgylchyna'r ddinas, ti buttain anghofiedig; can gerdd yn ddi: ẓc can lawer fel y'th gofier.

17 ¶ Ac ym mhen y deng mlynedd a thrugain yr *a* Arglwydd a ymwel â Thyrus, ac hi a ddychwel at ei *b* helw, ac a ‖ butteinia â holl deyrnaſoedd y byd ar wyneb y ddaear.

18 Yna y bydd ei marchnad a'i helw c yn ſancteiddrwydd i'r Arglwydd: ni thryſorir ac ni'a cedwir: canys eiddo y rhai a drigant o flaen yr Arglwydd, fydd eu *d* marſiandaeth, * i fwytta yn ddigonol, ac yn ddillad parhaus.

* Neh. 13. 16. * Mae'n debig i'r *Tyriaid* at grefydd yr *Hebreaid* yn amſer y Caeth-iwaid.

P E N. XXIV.

Gweddill yn cladfori Duw.

WELE yr Arglwydd yn gwneuthur y ddaear yn *a* wag, ac yn ei difwyno hi; canys efe a ddadymchwel ei hwyneb hi; ac *b* a waſgar ei thrigolion.

2 Yna bydd yr *c* un ſfunud i'r bobl ac i'r * offeiriad, i'r gwas ac i'w feiſtr, i'r llaw-forwyn ac i'w meiſtres, i'r *d* prynydd ac i'r gwerthydd, i'r hwn a roddo, ac i'r hwn a gymmero echwyn, i'r hwn a gymmero lôg, ac i'r hwn a dalo lôg iddo.

3 Gan waghau y gwaghéir, a chan *e* yſpeilio yr yſpeilir y wlad; canys yr Arglwydd a lafarodd y gair hwn.

4 *f* Galarodd a diſſannodd y ddaear, llelgaodd a dadwinodd y byd, dihoeſodd pobl *g* feilchion y ddaear.

5 Y ddaear hefyd a halogwyd *b* dan ei phreſwylwyr: canys troſeddaſant y cyfreithiau, ẏ newidiaſant y deddfau, didymmaſant y cyfammod tragywyddol.

6 Am hynny *k* melldith a yſoddi y tir, a'r rhai oedd yn trigo ynddo a anrheithiwyd; am hynny preſwylwyr y tir a loſgwyd, ac *l* ychydig ddynion a adawyd.

7 *m* Galarodd y gwin, llelgaodd y winwydden, y rhai llawen galon oll a *n* riddfanaſant.

8 Darfu llawenydd y *o* tympanau, peidiodd trwſt y gorfoleddwyr, *p* darfu hyrydwch y delyn.

9 Nid yfant win dan ganu; *q* chwerw fydd diod gref i'r rhai a'i hyfant.

10 *r* Drylliwyd y ddinas wagedd; *s* cauwyd pôb tŷ, fel na ddeler i mewn.

11 *T mae* llefain am win yn yr heolydd; *t* tywyllodd pob llawenydd; *u* hyſrydwch y tir a fudodd ymaith.

12 Yn y ddinas y gadawyd *x* anghyfanneddrwydd, âg anrhaith hefyd y dryllir y porth.

13 ¶ O blegid bydd o fewn y tir, y ynghanol y bobloedd, ẓc megis yſgydwad olewydden, *ac* fel grawn llofſa pan ddarfo cynhauaf y gwin.

14 Hwy a ddyrchafant eu llef, *ac* a ganant; o herwydd *a* godidowgrwydd yr Arglwydd, bloeddiant o'r *b* môr.

15 Am hynny gogoneddwch yr Arglwydd yn y † dyffrynoedd, enw Arglwydd Dduw Iſrael yn ynyſoedd y *c* môr.

16 ¶ *d* O eithafoedd y ddaear y clywſom *e* ganiadau, *ſef* gogoniant i'r *f* cyfiawn. A dywedais, O ſy nghulni, O *g* ſy nghulni, gwae fi; y rhai anffyddlon a wnaethant yn anffyddlon, ïe, gwnaeth yr *b* anffyddlon o'r fath anffyddloneſ.

17 *i* Dychryn, a ffos, a magl ſydd arnat ti, breſwylydd y ddaear.

18 *k* A'r hwn a ffy rhag trwſt y dychryn, a ſyrth yn y ffos; a'r hwn a gyfodo o ganol y ffos a ddelir yn y fagl: o herwydd *l* ffeneſtri o'r uchelder a agorwyd, a *m* ſeiliau'r ddaear ſydd yn crynu.

19 *n* Gan ddryllio yr ymddryllioda'r ddaear, gan rwygo yr ymrwygodd yddaear, gan ſymmud yr ymſymmudodd y ddaear.

20 Y ddaear gan *o* ſymmud a ymſymmud fel meddwyn, ac a ymſigla megis bwth; a'i chamwedd ſydd trwm arni; a hi a ſyrth, ac *p* ni chyfyd mwy.

21 A'r amſer hwnnw yr *q* ymwel yr Arglwydd â llu'r uchel, *yr hwn ſydd* yn yr uchelder, *r* ac â brenhinoedd y ddaear ar y ddaear.

22 *s* A cheſglir hwynt *fel y* ceſglir carcharorion mewn dacardy, a hwy a garcherir mewn carchar, ac ym mhen llawer o ddyddiau yr *t* ymwelir â hwynt.

23 *u* Yna'r lleuad a wridda, a'r haul a gywilyddia, *x* pan deyrnaſo Arglwydd y lluoedd ym mynydd Sion ac yn Jeruſalem, ac o flaen ei *y* henuriaid *mewn* gogoniant.

u Pen. 13. 10. *x* Dat. 14. 1. *y* Leſ. 9. 1, 4. 4, 10, 11.

P E N. XXV.

I Moliannu Duw am ei farnedigaetheu, & a'i ddoniau yspryddol.

O Arglwydd *ſy* Nuw *ydwyf*; *a* dyrchafaf di, moliannaf dy enw; canys gwnaethoſt *b* ryfeddodau: *dy* cynghorion er ys talm *ſydd* wirionedd a ffirfwydd.

2 Canys goſodaiſt e ddinas yn bentwr, a thref gadarn yn *d* garnedd; palas dieithriaid, fel na byddo ddinas; nid adeiledir hi byth.

3 Am hynny pobl nerthol a'th *e* ogonedda, dinas y cenhedloedd *f* ofnadwy a'th arfwyda:

4 Canys buoſt nerth i'r tlawd, a chaderniad i'r anghenog yn ei gyfyngder, yn *g* nodded rhag tymmeſtl, yn gyſgod rhag gwres, pan *oedd* gwynt y cedyrn *fel f* tymmeſtl *yn erbyn* mur.

5 Fel gwres mewn ſychder y darofynga dwrf dieithriaid; *ſef* gwres a chyſgod cwmmwl; darofftyngir caugen yr *b* ofnadwy.

6 ¶ *i* Ac Arglwydd y lluoedd a wna i'r holl bobloedd yn y *k* mynydd hwn wledd o baſgedigion, gwledd o loyw-win; o baſgedigion breſſion a gloyw-win puredig.

7 Ac efe a ddifa yn y mynydd hwn, *l* gorchudd ſydd yn gorchuddio yr holl bobloedd, a'r *m* llen yr hon a daenwyd ar yr holl genhedloedd.

8 Efe a lwnge *n* angau mewn buddugoliaeth; a'r Arglwydd Duw a o ſych ymſaith ddagraa oddi ar bob wyneb; ac efe a dynn ymaith *p* warthrudd ei bobl oddi ar yr holl ddaear: canys yr Arglwydd a'i llafarodd.

9 ¶ A'r dydd hwnnw y dywedir, Wele, *q* dyma ein Duw ni; gobeithiaſom yndo, ac efe a'n ceidw: dyma yr Arglwydd; *r* gobeithiaſom yndo, gorfoleddwn a llawenychwn yn ei iachawdwriaeth ef.

10 Canys llaw yr Arglwydd a orphwys yn y mynydd hwn, *ſ* a Moab a ſethrir tano, fel ſathru gwellt mewn tommen.

11 Ac efe a eſtyn ei *t* ddwylaw yn ei canol hwy, fel yr eſtyn noſiedydd *ei ddwylaw* i noſio; ac efe a oſtwng eu *u* balchder hwynt ynghyd âg yſpail eu dwylaw.

12 Felly y gogwydda, y goſtwng, *ac y* bwrw efe i lawr hyd y llwch, *x* gadernid dy uchel gaerau.

13 ¶ Yn y dydd hwnnw *y* canir y gân hon yn nhir Juda: *b* Dinas gadarn *ſydd* i ni; *Duw* a eſyd iachawdwriaeth *yn c* gaerau a *yn* rhagfur.

14 Agorwch

k Amos 5. 19. *l* Gen. 7. 11. *m* Sal. 18. 7. *n* Sal. 2. 9. *o* Pen. 19. 14. *p* Dat. 18. 21. *q* Dat. 19. 19. *r* Sal. 76. 12. *ſ* Dat. 16. 13. *t* Ifa. cxſvi Job 21. 31. Neu, *i'w ddiddanu*, Pen. 66. 13. 14. Jer. 52. 32. *u* Dat. 23. *x* Dat. 4. 4, 10, 11.

P E N. XXVI.

I Moliannu Duw am ei farnedigaetheu,

6 a'i ddoniau yspryddol.

a Dat. 18. 20. *b* 19. 1. *c* 2 Cor. 5. 1. *d* Jer. 51. 47. *e* Dat. 11. 13. *f* Sal. 72. 9, 10. *g* Pen. 4. 6. *h* Pen. 13. 11. *i* Diar. 9. 2. Mat. 22. 4. *k* Pen. 2. 3. Eſter 9. 17. Can. 5. 1. *l* Ioan 12. 46. *m* 2 Cor. 3. 16. *n* Hoſ. 13. 14. 1 Cor. 15. 54. *o* Dat. 7. 17. *p* 1 Pedr 4. 4, 5. *q* Sal. 48. 14. 1 Tim. 6. 14, 15. *r* Tit. 2. 13. *ſ* Mal. 4. 3.

1 *Annog i lyderu ar Dduw.* 20 *Galwad i'r llaeſ.*

Y Dydd *a* hwnnw y cenir y gân hon yn nhir Juda: *b* Dinas gadarn *ſydd* i ni; *Duw* a eſyd iachawdwriaeth *yn c* gaerau a *yn* rhagfur.

2 Agorwch

a Pen. 60. 18. *b* Mat. 25. 6. *c* Dat. 21. 21.

d Sal. 118. 19.
e Dat. 2. 20.
f Pen. 37. 19.
g Rhuf. 4. 18.
h 2 Cron. 20. 20.
* Heb. cruiz.
Deut. 32. 4.
Sal. 18. 2.
i Pen. 25. 12.
k Jer. 50. 45.
l Cor. 1. 27.
i Sal. 11. 4.
m Pen. 54. 5.
n Ios. 7. 9.
o Dan. 3. 1.
p Sal. 9. 16.
q Diar. 27. 22.
r Sal. 143. 10.
s Job 34. 27.
Sal. 28. 5.
Pen. 5. 12.
t Dat. 16. 16.
u Mat. 25. 41.
Ioan 12. 48.
x Ioan 16. 33.
y Galar. 5. 8.
z Sal. 73. 25.
a Sal. 36. 12.
b Diar. 10. 7.
c Pen. 9. 3.
d Mat. 28. 19.
e Hos. 5. 15.
f Ioan 16. 21.
g Act. 14. 22.
Iago 1. 2.
h Pen. 37. 3.
i Sal. 69. 3.
Galar. 3. 8.
k Ezec. 37. 1–4.
Dan. 12. 2.

2 A dywedi y pyrth, fel y dêt y c genedl gyfiawn i mewn, yr hon a geidw wirioneddd.
3 Ti a gedwi mewn f tangnefedd heddychol yr hwn fydd a'i g feddyliryd arnat ti; am ei fod yn ymddiried ynot.
4 h Ymddiriedwch yn yr Arglwydd byth; o herwydd yn yr Arglwydd Duw y mae * cadernid tragwyddol.
5 ¶ Canys efe a obwng breſwylwyr yr uchelder; i tref uchel a obwng efe: efe a'i daroſtwng hi i'r llawr, ac a'i bwrw hi i'r llwch.
6 Troed a'i fathn hi, fel k traed y truenuſaid, a chamrau'r tlodion.
7 Uniondeb yw llwybr y cyfiawn; tydi yr uniawn wyt yn l pwyſo ffordd y cyfiawn.
8 Ie, m llwybr dy farnedigaethau hefyd y'th ddiſgwyliaſom, Arglwydd; dymuniad ein henaid ſydd at dy n enw, ac at dy goffadwriaeth.
9 A'm henaid y'th ddymunais o liw nos; a'm hyſpryd hefyd o'm mewn y'th foreugeiſiaf: canys preſwylwyr y byd a ddyſgant gyfiawnder, pan ſyddo p dy farnedigaethau ar y ddaear.
10 Gwneler cymmwynas i'r annuwiol, etto q ni ddyſg efe gyfiawnder; yn r nhir uniondeb y gwna ar gam, ac ni wel uchelder yr Arglwydd.
11 s Ni welant, Arglwydd, pan ddyrchafar dy law i eithr t cant weled, a chywilyddiant am u heiddigedd wrth y bobl; ie u tan dy elynion a'u hyſa hwynt.
12 ¶ Arglwydd, x ti a drefni i ni heddwch: canys ti hefyd a wnaethoſt ein holl weithredoedd ynom ni.
13 O Arglwydd ein Duw, y arglwyddi eraill heb dy law di a arglwyddiaethaſant arnom ni; ſ ac yn unig trwot ti y coffawn dy enw.
14 Meirw ydynt, a ni byddant fyw; ymadawſant, ni chyfodant; am hynny y goſwaiſt a difethaiſt hwynt, b dinyſtriaiſt hefyd bob coffa am danynt.
15 c Ychwanegaiſt ar y genedl, O Arglwydd, ychwanegaiſt ar y genedl; ti a ogoneddwyd; ti a'i fymmudaſt yn mhell i holl d gyrrau y ddaear.
16 e Mewn adfyd, Arglwydd, yr ymwelſant a tiú; tywalltaſant weddi pan oedd dy goſpedigaeth arnynt.
17 Fel y gofidia ac y gwaedda f gwraig feichiog dan ei gwewyr, pan fyddo agos i eſgor; g felly yr oeddym o'th flaen di, Arglwydd.
18 Beichiogaſom, gofidiaſom, ooddym b fel ped eſgorem ar wynt; i ni wnaethom ymwared ar y ddaear, a phreſwylwyr y byd ni ſyrthiaſant.
19 k Dy feirw a fyddant byw, fel fy nghorph i yr adgyfodant. Deffrowch, a chenwch, preſwylwyr y llwch; canys dy l wlith ſydd fel gwlith llyſiau, a'r ddaear a furw'r meirw allan.
20 ¶ Tyred, fy mhobl, dos i'th m yſtafelloedd, a chau dy ddryſau arnat: llecha megis n ennyd bach, hyd onid elo'r llid heibio.
21 Canys wele yr Arglwydd yn o dyfod allan o'i ſan-gre, i ymwreled ag anwiredd preſwylwyr y ddaear: a'r ddaear a ddatguddia ei gwaed, ac ni chuddia mwyach ei p laddedigion.

Dat. 11. 11. l Sal. 110. 3 m Mat. 6. 6. n Sal. 30. 5. Pen. 54. 8. 2 Cor. 4. 17. Dat. 6. 11. o Mica 1. 3. Judas 14. p Dat. 18. 24.

PEN. XXVII.

1 *Gofal Duw dros ei winllan.* 7 *Y trahgor ſy'rhwng cerydd a barn.*

a Dat. 19. 15.
b Dat. 20. 1.
c Pen. 51. 9.
Ezec. 29. 3.
d Pen. 5. 1. e Sal. 75. 8.

Y Dydd hwnnw yr ymwêl yr Arglwydd a'i a gleddyf caled, mawr, a chadarn, â b lefiathan y ſarph hir-braff, ie â lefiathan y ſarph dorchog; ac efe a ladd c y ddraig ſydd yn y môr.
2 Yn y dydd hwnnw d canwch iddi, Gwinllan y e gwin coch.

3 Myfi yr Arglwydd a'i f ceidw; ar bob moment yr g dyfrhaf hi: rhag cadwaf hi nos a dydd, rhag i neb ei drygu.
4 Nid oes lidiowgrwydd ynof: pwy a oſodai fieri a k drain yn fy erbyn mewn rhyfel? myfi a awn trwyddynt, mi a'u loſgwn hwynt ynghyd.
5 Neu ymaſied yn fy l nerth i, fel y gwnelo â mi heddwch â mi, ac efe a wna heddwch â mi.
6 n Efe a wna i hiliogaeth Jacob wreiddio; Iſrael a flodeua, ac a haenddardda; a hwy a o lanwant wyneb y byd â chnwd.
7 ¶ p A darawodd efe ef fel y tarawodd y rhai a'i tarawſai efe? a p laddwyd ef fel lladdfa ei laddedigion ef?
8 q Wrth feſur, pan ei allan, yr ymddadleu ag ef: y mae'n r attal ei wynt garw ar ddydd dwyrein-wynt.
9 Am hyny trwy hyn y s glanheir anwiredd Jacob; a dyma yr holl ffrwyth, tynnu ymaith ei bechod: pan wnelo efe holl gerrig yr allor fel cerrig calch briwedig, t ni ſaif y llwyni na'r u derwau.
10 Etto'r ddinas gadarn ſydd x unig, a'r y annedd wedi ei adael, a'i wrthod megis yn anialwch: ac yno y pawr y llo, ac y gorwedd, ac y difa ei changau hi.
11 Pan wywo ei brig hi, hwy a dorrir: gwragedd a ddaw, ac a'i a lloſgant hi; canys b nid pobl ddeallgar ydynt: am hynny yr hwn a'u gwnaeth ni thoſturia wrthynt, a'r hwn a'u lluniodd c ni thrugarha wrthynt.
12 ¶ A'r dydd hwnnw y hydd i'r Arglwydd ddyrnu, o ffrwd yr afon hyd afon yr Aipht: a chwi meibion Iſrael a d geſglir bob yn un ac un.
13 Ac yn y dydd hwnnw yr e udgenir ag udgorn mawr; yma y daw y rhai ar f ddarfod am danynt yn nhir g Aſſyria, a'r rhai a waſgarwyd yn nhir yr Aipht, ac a addolant yr Arglwydd yn y i mynydd ſanctaidd yn Jeruſalem.

Pen. 32. 14. a Ioan 15. 6. b Pen. 1. 3. Jer. 8. 7. c Hos. 1. 6. d Jer. 31. 10. Pen. 24. 22. e Lef. 23. 9. Luc 4. 19. Rhuf. 10. 18. f Pen. 24. 22. g 2 Bren. 17. 6. h Jer. 42. 19. a 43. 5, 6. i Zec. 14. 16.

PEN. XXVIII.

1 *Bygwth Ephraim.* 16 *Addewid o Grift.*
23 *Ragluniaeth Duw.*

GWAE a goron balchder, b meddwon Ephraim; yr hwn y mae ardderchowgrwydd ei harddwch yn c flodeuyn diſlanedig, yr hwn a ſydd ar ben y dyffryn o rynoedd breiniol, y rhai a orchfygwyd gan win.
2 Wele, un e grymmus a pethol ſydd gan yr Arglwydd, fel f tymmeſtl cenllyſg, neu gorwynt dinyſtriol, fel llifeiriant dyfr- oedd mawrion yn llifo droſodd, yr hwn a fwrw i lawr a llaw.
3 Dan draed y g fethrir coron balchder, meddwon Ephraim:
4 Ac ardderchowgrwydd ei harddwch, yr hwn ſydd ar ben y dyffryn bras, h fydd blodeuyn diſlanedig, i megis ffigyren gynnar cyn yr haf, yr hon pan welo yr hwn a'i edrycho arni, efe a'i k llwngc hi, a hi eto yn ei law.
5 ¶ Yn y l dydd hwnnw y bydd Arglwydd y lluoedd yn goron ardderchowgrwydd, ac yn goron gogoniant i weddill ei bobl;
6 Ac yn yſpryd barn i'r hwn m a eiſteddo ar farn, ac yn gadernid i'r rhai a n drowchwelant y rhyfel i'r porth.
7 ¶ Ac er hynny hwy a o gyfeiliorn- aſant trwy win, ac a amryfuſaſant trwy ddiod gadarn; p yr offeiriad a'r prophwyd a gyfeiliornaſant trwy ddiod gadarn, diſa- wyd hwy gan win, cyfeiliornaſant trwy ddiod gadarn, amryfuſaſant mewn q gweledigaeth, tramgwyddaſant mewn barn.
8 Canys y byrddau oll ſydd lawn r chwyda a budreddi, heb le glân.
9 ¶ I

a Hos. 5. 5.
b Dat. 17. 4.
c Iago 1. 10.
d Deut. 32. 15.
e Dat. 18. 8.
f Ezec. 13. 11.
g Pen. 22. 5.
h Adn. 1.
i Jer. 24. 2.
k Job 20. 15.
l Pen. 32. 1.
m Pen. 1. 26.
n 2 Bren. 8. 8.
o Diar. 20. 1.
Hos. 4. 11.
p Pen. 56. 12.
Jer. 5. 31.
Dat. 17. 2.
q Jer. 14. 14.
r Diar. 26. 11.

9 Jer. 6.
10.
z 1 Cor.
14. 20.
a 2 Cron.
30. 15.
2 Thef.
3. 7.
Heb. 9.
12.
y 1 Cor.
14. 21.
x Pen.
30. 15.
a Matt.
11. 28.
Heb. 4.
4, 9.
b Adn.
10.
c Rhuf.
11.
d Mat.
21. 44.
e Pen. 29.
10.
f Pen. 5.
19.
g 1 Bren.
21. 20.
h Act. 23.
13.
i 2 Ther.
9, 10.
k Sal. 2.6.
Mat. 21.
42.
1 Cor. 3.
11.
l 1 Sam.
13. 12.
Job 18.
31.
m Dat.
19. 2.
n Pen. 3.
35.
Rhuf. 10.
3.
n Adn.
15.
o Adn. 15.
p Adn. 3.
Dat. 14.
20.
q Pen. 55.
6.
r Bedr. 4.
18.
r Meh.
12. 11.
s Eſa. 59.
Mica 2.
10.
t Jer. 28.
u Jer. 30.
14. 15.
Galar. 3.
33.
x Pen. 5.
15.
y Pen. 10.
23.
Jer. 25.
15.
z Sal.
104. 32.
a Sal. 103.
9.
b Mica 2.
14.
c 1 Cor. 2.
9.
d Jer. 32.
19.

O ¶ ſ I bwy'r dyſg eſe wybodaeth? ac
i bwy y par eſe ddyall yr hyn a glywo?
i'r rhai a ddiddyfnwyd oddi wrth laeth,
y rhai a dynnwyd oddi wrth y u bronnau.
10 Canys x rhoddwyd gorchymmyn ar
orchymmyn, gorchymmyn ar orchym-
myn; llin ar lin, llin ar lin; ychydig
yma, ac ychydig accw.
11 Canys y a bloeſgni gweſtuſau, ac a
thafodiaith ddieithr, y llafarodd eſe wrth
y bobl hyn.
12 Y rhai y dywedodd eſe wrthynt,
z Dyma orphwyſfa, gadewch i'r a di-
ffygiol orphwyſo, a dyma eſmwythder;
ond ni fynnent wrando.
13 Eithr eair yr Arglwydd oedd iddynt
yn b orchymmyn ar orchymmyn, yn or-
chymmyn ar orchymmyn; yn llin ar lin,
yn llin ar lin; ychydig yma, ac ychydig
accw; fel yr elent ac y c syrthient yn ol,
d ac y dryllier, ac y e magler, ac y dalier
hwynt.
14 ¶ Am hynny gwrandewch air yr
Arglwydd, ddynion f gwatwarus, llywod-
raethwyr y bobl hyn, y rhai ſydd yn Jeru-
ſalem.
15 Am i chwi ddywedyd, Gwnaethom
g ammod ag angau, ac a bedd uffern y
gwnaethom h gyngrair; pan ddel ffrew-
yll lifeiriol, ni ddaw attom ni: canys
gofodaſom ein gobaith a'n i celwydd, a
than ſtalldet y llechaſom.
16 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DdUw, Wele fi yn k ſylfaenu
maen yn Sion, maen profedig, cornel-faen
gwerthfawr, ſylfaen ſafadwy: i'r ſni fryſia
yr hwn a gredo.
17 Ac mi a ofodaf farn wrth linyn,
m a chyfiawnder wrth bwys: y cenllysg a
yſguba n oddfa celwydd, a'r dyfroedd a
foddant y lloches.
18 ¶ A diddymmir eich ammod ag
angau, a'ch o cyngrair ag uffern ni ſaif;
pan ddel y ffrewyll lifeiriol, byddwch yn
p ſathrfa iddi.
19 ¶ O'r amſer y delo, y cymmer chwi:
canys daw bob bore, dyddiau a nos: a
Rhuſ. 10. blinder yn unig fydd i beri dyall yr hyn a
3. glywoch.
n Adn. 20 s Canys byrrach yw'r ewely, nag y
15. gallo ymeſtyn ynddo: a'r cul yw'r cwr-
o Adn. 15. lid i ymdrwſio ynddo.
p Adn. 3. 21 Canys yr Arglwydd a gyfyd megis
Dat. 14. ym mynnydd Peraſim, efe a ddigia megis
20. yng nglynn Gibeon, i wneuthur ei waith,
q Pen. 55. ei u dieithr waith, ac i wneuthur ei
6. weithred, ei ddieithr weithred.
r Bedr. 4. 22 Ac yn awr na x watworwch, rhag
18. cadernhau eich rhwymau: canys clyw-
r Meh. ais y ſod darfodedigaeth derfynol oddi
12. 11. wrth Arglwydd Ddun'r lluoedd ar yr holl
s Eſa. 59. dir.
Mica 2. 23 ¶ Clywch, a gwrandewch fy llais;
10. yſtyriwch, a gwrandewch fy lleferydd.
t Jer. 28. 24 Ydyw yr arddwr yn aredig bob
u Jer. 30. dydd y dydd i hau? a'i ddyſg ofe yn agoryd
14. 15. ac yn llyfnu ei dir?
Galar. 3. 25 Onid wedi iddo lyfnhau ei wyneb, y
33. taene efe'r ffarbyn, ac y gwasgar y cwm-
x Pen. 5. in, ac y bwrw i gwenith, arddercheg,
15. a'n haidd yn ei le nodedig, a'r rhyg yn ei
y Pen. 10. gyfle?
23. 26 Canys ei Dduw à'i hyfforddia ef,
Jer. 25. mewn tynwyr, ac a'i dyſa efe.
15. 27 Canys nid ag og y dyrnir ffachys, ac
z Sal. ni throir olwyn menn ar gwmin; eithr
104. 32. dyrnir ffachys a ffon, a chwmin a gwi-
a Sal. 103. alen.
9. 28 Y mae bara i ſelio; ond gan ddyrnu
b Mica 4. y dyrnir ef, ni ddyrnu efe mohono yn
14. waſtadol, ac ni
c 1 Cor. 2. a'i myn meinoh.
9. 29 c Hyn hefyd a ddaw oddi wrth Ar-
d Jer. 32. glwydd y lluoedd, yr hwn ſydd a rhyfedd
19. yn ei gyngor, ac arddercheg yn ei waith.

P E N. XXIX.

1 Gorthrwm ſarnedigaeth Jeruſalem 18 Braint y duwiol.

a Mat. 23. 37. Luc 13. 34.
b Deut. 32. 15. Jeſa. 44. 2.
c Jer. 12. 8.
d Mat. 23. 36.
e Job 7. 11.
f Job 30. 12.
g 2 Bren. 18. 14.
h Pen. 9. 19.
i Pen. 30. 1-6.
k Pen. 36. 9.
l Pen. 17. 12, 13.
Jer. 4. 20.
m Sal. 11. 6.
Dat. 8. 8.
n Job 21. 18.
Zec. 14. 2, 3.
o Sal. 37. 20.
p Sal. 73. 20.
q Ecf. 4. 2.
r Act. 7. 31.
s Pen. 23. 12, 13.
t Ben. 28. 11. 8.
u Rhuſ. 11. 8.
x Sah 68. 23.
y 1 Sam. 9. 9.
z 2 Cet. 3. 1.
† Llythyr.
a Pen. 8. 16.
Dat. 5. 1. 5.
b Mat. 25.
c Mat. 13.
d Dan. 12. 9.
e Ioan. 7.
f Ezec. 33. 31.
Marc 7. 6.
g Pen. 28. 21.
h Jer. 49. 7.
Rhuſ. 1. 21.
i 1 Cor. 1. 19.
1 Heb. 1-6.
k Sal. 94. 7.

1 Gwae'r rhai a ddyfn geiſiant i e guddio zu gyngor oddi wrth yr Arglwydd, ac y mae eu gweithredoedd mewn tywyll-wch, ac a ddywedant, Pwy a'n gwel ni? a phwy a'n hedwyn i?
10 Diau ſel clai crochenydd y cyfrifir eich f trofeydd chwi. Canys a ddywed y g gwaith am y gweithydd, Nid m a wnaeth i? neu a ddywed y peth a lun-iwyd am yr hwn a'i llunlodd, Nid yw ddyallus?
17 Onid ychydig bach ſydd etto, hyd oni throir n Libanus yn ddoldir, a'r doldir yn dir, a o gwrisin yn goed dir?
18 ¶ A'r dydd hwnnw y rhai byddar p glywant eiriau'r q llyfr, a llygaid y deillion a'r welant allan o niwl a thywyll-wch.
19 A'r rhai llariaidd a chwanegant r ſal-lawen-
20 A'r rhai ſarnedigaeth a ſathrwyd

m Pen. 45. 9. n Pen. 32. 15. o Mat. 8. 11. p Pen. 35. 5. q Adn. 11, 12. r Mat. 11. 5.

Pen. xxix. Adn. 1.] Lladdant ebyrth. H. y. aberthant y fynnont, ni fydd dim yn gymmeradwy heb ufudd-dod. 1 Sa. xviii. 14. Pen. 1. 10-26. Adn. 7. Pel breuddwyd. Pan laidwyddia o ſyfu. Pen. xxxvii. 39. Nid oedd Iſrael fawr gwaeth na'r gelyn ddim gaeth!

a 1 Cor. 10. 11. Pet. 1. 27.
b Dat. 13. 12.
c Diar. 3. 34.
d Sal. 10. 9. Mat. 3. 2.
e Mat. 22. 15. Act. 5. 10.
f Jof. 24. 2. 3.
g 1 Ioan. 2. 28.
h 1 Cor. 4. 15.
i Pen. 19. 23.
k Eph. 2. 10. 2. 20.

a Diar. 3. 7.
b Ezec. 37. 13. 17.
c Pen. 31. 1.
d Jof. 9. 14.
e Jer. 17. 5.
f Pen. 20. 5.
g Pen. 57. 9.
h Pen. 10. 31.
i Jer. 2. 30.
k Dat. 18. 20.
l Pen. 57. 9.
m Eccl. 5. 11.
n Pen. 11. 6-9.
o Deut. 8. 15.
p Pen. 22. 7.
q Jer. 37. 7.
r Pen. 7. 4.
s Pen. 8. 21.
t Deut. 32. 20. Act. 7. 51.
u Pen. 63. 8.
Ioan 8. 44.
x Jer. 11. 22.
y Jer. 5. 31.
z 1 Bren. 22. 11.
2 Pedr 2. 19.
a Eph. 4. 14.
b 1 Tim. 4. 1 Ioan. 4. 2.
c Act. 2. 38.
d Pen. 29. 5. e Ezec. 9. 5. f Pen. 47. 14. g Pen. 7. 4. h 2 Cron. 20. 20. Rhuf. 5. 5. i Mat. 25. 27.

jawenychu yn yr Arglwydd, a'r dymon i flodion a ymhyfrydant yn Sanct Israel.

20 Canys darfu am yr *a* benaduriaid, a difetthwyd y *b* gwatwarus, *c* yr rhai oll a wyliant am anwiredd a dorrir ymaith;

21 Y rhai a wnant ddyn yn drofeddwr *d* o herwydd gair, ac a ofodant faglau i'r hwn a *e* geryddo yn y porth, ac a wnant *f* Mat. 3. 2. cyfawn wyro am beth coeg.

22 Am hynny fel hyn y dywed yr Ar- *g* Mat. glwydd, *g* yr hwn a waredodd Abraham, 22. 15. am dŷ Jacob, Weithian ni *h* chywilyddir *h* Amos Jacob ac ni lâs ei wyneb ef. 5. 10.

23 Eithr pan welo efe ei *i* feibion, *i* Jof. 24. *d* gwaith fy nwylaw, o'i fewn, hwy a 2. 3. *e* ſancteiddiant fy enw, ie, ſancteiddiant *k* 1 Ioan. Sanct Jacob, ac ofnant Duw Israel. 2. 28.

24 A'r rhai cyfeiliornus o yſpryd a *l* 1 Cor. 4. ddyſgant ddyall, a'r *l* grwgnuchwyr a 15. *m* Pen. 19. *f* dyſgeant addyſg. 23.

k Eph. 2. 10. *e* Pen. 49. 21. *f* Duc 13. 28. *g* Act. 2. 36. 1 Tim. 1. 13.

P E N. XXX.

1 *Eſgwth barn am hyderu ar yr Aipht,* 8 *a diyſyru gair Duw.*

a Diar. 3. 7.
b Ezec. 37. 13.
c Pen. 31. 12.
d Jof. 9. 14.
e Jer. 17. 5.
f Pen. 20. 5.
g Pen. 57. 9.
h Pen. 10. 31.
i Jer. 2. 30.
k Dat. 18. 20.
l Pen. 57. 9.
m Eccl. 5. 11.
n Pen. 11. 6-9.
o Deut. 8. 15.
p Pen. 22. 7.
q Jer. 37. 7.
r Pen. 7. 4.
s Pen. 8. 21.
t Deut. 32. 20. Act. 7. 51.
u Pen. 63. 8. Ioan 8. 44.
x Jer. 11. 22.
y Jer. 5. 31.
z 1 Bren. 22. 11.
2 Pedr 2. 19.
a Eph. 4. 14.
b 1 Tim. 4. 1 Ioan. 4. 2.
c Act. 2. 38.
d Pen. 29. 5. *e* Ezec. 9. 5. *f* Pen. 47. 14. *g* Pen. 7. 4. *h* 2 Cron. 20. 20. Rhuf. 5. 5. *i* Mat. 25. 27.

GWAE'r meibion cyndyn, medd yr Arglwydd, *a* a gymmerant gyngor, ond nid gennyf fi; ac a orchuddiant *b* a gorchudd, ac nid o'm Hyſpryd i, i' chwanegu pechod ar bechod:

2 *c* I rhai ſydd yn myned i ddiſgyn i'r Aipht (ac heb ymofyn â mi) i ymnerthu yn nerth Pharao, ac i ymddiried yng nghyfgod yr Aipht.

3 Am hynny *d* y bydd nerth Pharao yn gywilydd i chwi, *e* a'r ymddiried yng nghyfgod yr Aipht yn waradwydd.

4 Canys bu ei *f* dywyſogion yn Soan, a'i genhadau a ddaethant i Hanes.

5 Hwynt oll a gywyddiwyd, o herwydd y bobl ni fuddiai iddynt, i ni *g* byddant yn gynhorthwy nac yn lleſâd, eithr yn warth ac yn waradwydd.

6 *h* A Baich anifeiliaid y deheu. I dir cyfludd ac ing, o'r lle y *i* daw allan yr hên lew a'r *m* llew ieuanc, y wiber a'r *n* farfn danllyd hedegog, y dygant eu golud ar gefnau *o* aſynod, a'u tryſorau ar gefnau camelod, at bobl ni wna lês i.

7 Canys yn *p* ddiles ac yn ofer y cynnorthwya'r Aipht: am hynny y llefais arni, *q* eu nerth hwynt *yw* aros yn llonydd.

8 ¶ Dos yn awr, *r* argraphia hyn mewn llech ger eu bron hwynt, ac yſgrifenna mewn llyfr, fel *s* y byddo hyd y dydd diweddaf yn bes oeſoedd:

9 Mai *t* pobl wrthyfeliaſar *yw* y rhai hyn, *u* plant celwyddog, plant ni fynnant *x* wrando cyfraith yr Arglwydd:

10 *y* Y rhai a ddywedant wrth y gwelyddion, Na welwch: ac wrth y proffwydi, Na phroffwydwch i ni bethau uniawn; traetherwch i ni *z* gwedduſa, proffwydwch i ni *a* ſommedigaethau:

11 *a* Ciliwch o'r ffordd, chliwch o'r llwybr, *b* perwch i Sanct Iſrael beidio â ni.

12 Am hynny fel hyn y dywed Sanct Iſrael, Am wrthod o honoch y gair hwn, ac ymddiried o honoch mewn twyll a chham, *c* phwyſo ar hynny:

13 Am hynny y bydd yr anwiredd hyn i'r Bren. i chwi fel *d* rhwygiad chwyddedig mewn 22. 11. mur uchel ar fyrhau yr hwn y daw ei 2 Pedr 2. ddrylliad *e* yn ddiſymmwth heb attfeg. 19.

14 Canys efe a'i dryllia hi fel dryllio *a* Eph. crochenydd, gan guro o hêd arbed: 4. 14. fel na chaffer yn myſg ei darnau graean *b* 1 Tim. 4. i gymmeryd tân o'r aelwyd, neu i godi 1 Ioan. 4. dwfr o'r pŵs.

15 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd *a* Act. 2. 38. Duw, Sanct Iſrael, *g* Trwy ddychwel- *b* Jer. 44. yd *a* gorphwyſ y byddwch gadwedig; 10. *b* mewn llonyddwch a gobaith y bydd *c* 2 Sa. 22. eich cadernid: ond i ni fynnech.

d Pen. 29. 5. *e* Ezec. 9. 5. *f* Pen. 47. 14. *g* Pen. 7. 4. *h* 2 Cron. 20. 20. Rhuf. 5. 5. *i* Mat. 25. 27.

16 Eithr dywedaſoch, I Nid *ſelly*; canys ni a ffown ar feirch; am hynny y ffowch; a marchogwn ar *feirch* buain; am hynny y bydd buan y rhai a'th erlidio.

17 *i* Mil a *ffy* wrth gerydd un; ac wrth gerydd pump y ffowch, hyd oni'th gadawer megis hwylbren ar ben mynydd, ac fel baner ar fryn.

18 ¶ Ac am hynny y *m* diſgwyl yr Arglwydd i drugarhau wrthych; ie am hynny yr ymddyrchafa i dofturio wrthych: *n* canys Duw cyfiawnder *yw* yr Arglwydd: *o* Gwyn eu byd yr holl a ddiſgwyliant wrtho.

19 Canys y bobl a drig yn *p* Sion o fewn Jeruſalem: gan wylo ni wylit di gan drugarhau efe a drugarha wrthyt; wrth lêf dy waedd, pan ei clyw, efe a'th ettyb di.

20 A'r Arglwydd a rydd i chwi *r* fara ing, a dwfr gorthrymder; ond *s* ni chornenhir dy athrawon mwy, eithr *t* dy lygaid fyddant yn gweled dy athrawon:

21 A'th gluſtiau a glywant air o'th ol yn dywedyd, *v* Dyma'r ffordd, rhodiwch ynddi, pan *x* dröyſoch ar y llaw ddehau, neu pan dröyſoch ar y llaw aſwy.

22 *z* Yna yr halogwch hefyd *a* orchudd *b* delwau ariant, ac ephod *c* dawdd oddiwrth. aur *d* gwaſgaret liwyne fel cadach miſglwyf, a dywedi wrthynt, *e* Dos ymaith.

23 *a* Ac efe a rydd wlaw *f* i'th had pan hauech dy dîr, a bara *g* cnwd dy dîr, fel a fydd yn dew ac yn fras: a'r dydd hwnnw y pawr dy anifeiliaid mewn a phorfa helaeth.

24 Dyfi'r ychen hefyd a'th aſynod, y rhai a lafuriant y tir, *h* yforant ebran pur, *i* yr hwn a hithiwyd a gwintyll ac a gogr.

25 Bydd hefyd ar bob *k* mynydd uchel, ac ar bob bryn dyrchafedig, afonydd a *l* ffydiau dyfroedd, yn nydd *m* y lladdfa fawr, pan fyrthio'r tyrau.

26 A bydd *f* llewyrch y lleuad fel llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul fydd ſaith mwy, megis llewyrch ſaith niwrnod, yn *y* dydd *n* y rhwymma yr Arglwydd friw ei bobl, ac yr iachao archoll *o* eu dyrnod hwynt.

27 ¶ Wele *p* enw yr Arglwydd yn dyfod o bell, yn llofgi gan ei ddigofaint ef, a'i faich *ſydd* drwm: *q* i ei wefuſau a lanwyd o ddrygfry, a'i dafod *ſydd* megis tân yſol.

28 Ei *m* anadl hefyd, megis afon lifeiriol, a gyrrsedd hyd ganner *n* y gwddf, i *o* aſcho'r cenhedloedd â gogr *p* oferedd; a *q* bydd o ffrwyn yngenau'r bobloedd, yn *r* gyrru ar gyfeiliorn.

29 *s* Can *ſydd* gennych chwi megis y noſwaith y ſancteiddir *t* uchel-wyl; a llawenydd calon, megis pan elo un a phibell i fyned i fynydd yr Arglwydd, at *v* Craig Iſrael.

30 A'r Arglwydd a wna glywed *x* ardderchowgrwydd ei *z* lais, ac a ddengys ddiſgyniad ei fraich, mewn digter llidioc, a fflam dân yſol, a gwaſgarfa, ac a thymmeſtl, a *a* chenllyſg.

31 *b* Canys *c* a llais yr Arglwydd y diſgrifwir Aſſur, *y* yr *bum* a darawai a'r wialen.

32 A *x* pha le bynnag yr elo'r wialen ddiyſgog, yr hon a *c* ſyd yr Arglwydd arno ef, *d* gyd â thympanau a thelynau y bydd: ac *e* a rhyfel tân yr ymlsdd efo yn erbyn.

33 Canys darparwyd *f* Tophet er doe, ie parottowyd hi i'r brenin: efe a'i *g* dyfnhaodd hi, *ac* ai chwanegodd: ei chynnudd *h* Joſ. 1. *ſydd* dân a choed lawer; anadl yr Ar- 18. glwydd, megis afon o frwmſtan, *ſydd* yn *c* Pen. 37. ei hennyn hi. 38.

P E N. XXXI.

1 *Yr ynfydrwdd o hyderu ar yr Aipht, ac a* *Deut. ymwrthod a Duw.* 6 *Croſymp Aſſyria.* 17. 16.

GWAE'r rhai a ddiſgynnant i'r *a* Aipht *b* am gymhorthwy, ac a *b* ymddiriedant mewn

Pen. xxx. Adn. 6. ‖ *Saeſg daniby.* Anrufient ei bwyd trwy goeddydd *Arabia*, i geiſio help o'r *Aipht*; ond ei cheiſiant *Duw yn ei Demi*, ez eu cymmell i *Jer. 12.*

c Dan. 9. 33.
mewn meirch, ac a hyderant ar gerhydan, am *eu bod* yn ẏmi; ac ar wyr meirch, am eu bod yn nerthoſ iawn: ond nid edrychaut am Sanct Iſrael, *c* ac ni cheiſiant yr Arglwydd.

d Hoſ. 7. 2. Judas 15.
2 Etto *y mae d* eſe yn ddoeth, ac a ddaw a chroſpedigaeth, ac *e* ni eilẏo ei air yn ol; eithr cyſyd yn erbyn tŷ y rhai dryginous, ac yn erbyn cynnorthwy y rhai a weithredant anwiredd.

e Zec. 1. 5. f Sal. 9. 20.
3 Yr Aiphtiaid hefyd *ſydd f* ddynion, ac *g* nid Duw; a'u meirch yn gnawd, ac nid yn yſpryd. Pan eſtyno yr Arglwydd ei law, yna y ſyrth y cymorthwywr, ac y cwympo y cynnorthwyoedig, a hwyat oll a'*h* gyd-ballant.

g Pen. 40. 17. h Galar. 4. 17.
4 ¶ Canys fel hyn y dywedoddi yr Arglwydd wrthyf, *i* Megis y rhua hên lew a'r llew ieuangc ar ei yſglyfaeth, yr hwn er galw lliaws o fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddychryn rhag eu llef hwynt, ac nid ymoſtwng er eu † twrf hwynt: felly y diſgyn Arglwydd y lluoedd i ryfela dros ſynydd Sion, a thros ei fryn ef.

i Jer. 2. 15. k Neu, *lliaws*, neu, *tyrfa*.

k Pen. 37. 35. l Sal. 91. 4. m Zec. 2. 5.
5 *l* Megis adar yn chedeg, felly yr ymddiffyn Arglwydd y lluoedd *m* Ierusalem; gan ymddiffyn a gwared, gan baſio heibio ac achub.

n Act. 2. 37. o Pen. 27. 9. p Amos 4. 4.
6 ¶ *n* Dychwelwch at yr hwn y llygrgilioddmeibion Iſrael oddi wrtho.

q Pen. 37. 36. r 2 Bren. 19. 3. † *Iesmeiriant.* s Pen. 37. 37.
7 O herwydd yn y dydd hwnnw *o* gwrthodant bob un ei eulynod arian, a'i eulynod aur, y rhai a wnaeth eich dwylaw eich hun *yn p* bechod i chwi.

t Mal. 4. 1. u Mal. 3. 2, 3.
8 ¶ A'r Aſſyriad a ſyrth *q* trwy gleddyf, *r* nid eiddo gwr grymmus; a chleddyf, nid eiddo ẏn gwael, a'i diſa ef: ac eſe a ffy rhag y cleddyf, a'i wyr ieuainge a † fyddant dan dreth.

x Mal. 4. 1.
9 *s* Ac eſe a a i'w craig rhag ofn; a'i dywyſogion a ofnant rhag y faner, medd yr Arglwydd, yr hwn *y mae* ei *t* dân yn Sion, a'i ffwrn yn Ierusalem.

P E N. XXXII.

Bendithion teyrnas Crist.

a Dan. 7. 14. b Sal. 45. 16. c Ioan 7. 37. * *A'r gwr bwnnw*, Act. 17. 31.
WELE, *a* brenhin a deyrnaſa mewn cyfiawnder, *b* a thywyſogion a lywodraethant mewn barn.

d Mat. 13. 11, 43. e Diar. 21. 11. f Pen. 35. 6.
2 * A gwr fydd megis yn ymguddfa *rhag* y gwynt, ac yn lloches *rhag* y dymmeſtl; megis afonydd dyfroedd mewn ſychdir, megis cyſgod craig fawr mewn † tir ſychedig.

g Sal. 15. 4. h Mal. 3. 18. i Mat. 12. 37. k Dat. 22. 11. l Luc 12. 52.
3 Yna llygaid y rhai a welant *d* ni thaiir, a chluſtiau y rhai a glywant a wrandawant.

4 Calon y *e* rhai chud hefyd a ddyall wybodaeth, a thafod y rhai *f* bloeſg a bryſiura lafaru yn eglur.

5 Ni elwir mwy y *g* coegddyn yn ſonheddig, ac *h* ni ddywedir am y cybydd, Hael *yw*.

6 Canys coegwr *i* a draetha goegni, a'i *k* galon a wna anwiredd, i ragrithio, ac i draethu amryfuſedd yn erbyn yr Arglwydd, i ddiddymmu enaid y newynog; ac efe a wna i ddiod y ſychedig *l* ballu.

m Mat. 12. 37. n Dat. 22. 11. o Luc 12. 52. p Mar. 15. 19. q Mat. 22. 15. r 2 Pedr 2. 8. s Deut. 28. 30. Amos 6. 6.
7 Arfau'r cybydd *ydd* ddrygionus: *m* efe a ddychymmyg ddrichellion i *n* rwydo trueiniaid trwy ymadroddion gau; pan draetho yr anghenus yr union.

8 Ond yr hael a ddychymmyg haelioni; *o* ac ar haelioni y ſicrheir ef.

t Hoſ. 2. 2. u Sal. 147. 14. x Seph. 2. 6, 7.

P E N. XXXIII.

1 *Barn Duw ar elynion yr eglwys.* 13 *Rhagoriaint y Cristion.*

a Pen. 21. 2.
GWAE *di a* anrheithiwr, a thi heb dy anrheithio; a *tbi* anffyddlon, er *b* na wnaed yn anffyddlon a thi: *c* pan ddarffo i ti anrheithio, y'th anrheithir; a phan ddarffo i ti fod yn anffyddlon, *d* byddant anffyddlon i ti.

b Dat. 13. 7. c Dat. 18. 6. d Dat. 13. 10.

2 Arglwydd, *e* trugarha wrthym; *f* wrthyt y diſgwyliaſom: bydd *g* fraich iddynt bob bore, a'n hiachawdwriaeth ninnau yn amſer cyfyngdd.

e Sal. 102. 13. f Pen. 25. 9. g Jer. 17. 5.

3 Wrth lais y *h* twrf y gwybiodd y bobl: wrth ymddyrchafu o honot y gwaſgarwyd y cenhedloedd.

h Pen. 37. 36.

4 A'ch yſpail a gynhullir *fel* cynhuliad lindys; *i* fel gwibiad ceiliogod rhedyn y rhed eſe arnynt.

i Pen. 34. 4.

5 ¶ *k* Dyrchafwyd yr Arglwydd; canys preſwylio y mae yn yr *l* uchelder: eſe a lanwodd Sion o farn a chyfiawnder.

k Dat. 5. 12. l Dan. 2. 35.

6 A ſicrwydd dy amſeroedd, a nerth iachawdwriaeth, fydd *m* doethineb a gwybodaeth; *n* ofn yr Arglwydd *yw* ei dryſor ef.

m Col. 1. 9. n Sal. 93. 4.

7 ¶ Wele, eu * rhai *o* dewrion a waeddant oddi allan: cenhadon heddwch a *p* wylant yn chwerw.

o 2 Bren. 18. 14. p 2 Bren. 20. 3.

8 *q* Aeth y prif-ffyrdd yn ddiffaithr, darfu-cyniewiryddi llwybr: diddymmodd *r* y cyfammod, *s* diyſtyrodd y dinaſoedd, ni *tenbadon*. wnaeth gyfrif o ddynion.

* Neu, *tenbadon*.

q Barn. 5. 6. r 2 Bren. 18. 14. s 2 Cron. 32. 1. † Rhuf. 8. 20.

9 Galarodd a lleſgaodd *y t* ddaear: cywilyddiodd Libanus, a † thorrwyd ef; *u* Saron a aeth megis anialwch, yſgydwyd Baſan hefyd a *u* Charmel.

t Pen. 24. 4. u Barn. 5. 6.

10 *x* Cyfodaf yn awr, medd yr Arglwydd; ymddyrchafaf weithian; ymgodaf bellach.

x Pen. 2. 21.

11 Chwi *Aſſyriaid* a ymddugwch ûs, *ac* a'ch yſa chwi.

s 2 Cron. 32. 21. † Rhuf. 8. 20.

12 *A'r* bobloedd a fyddant *fel* llaſfa calch, *fel* drain wedi eu torri *x* y lloſgir *u* Pen. hwynt yn tân.

35. 2.

13 ¶ Gwrandewch, *a* belledigion, yr hyn a wnaethum; a chwi ddyddwch, gymmydogion, fy nerth.

x Sal. 12. y 2 Cron. 6.

14 *b* Pechaduriaid a *z* ofnaſant yn Sion, *d* dychryn a ddaliodd y rhagrithwyr: *c* pwy o honom a drig gyd a'r tan yſait pwy o honom a breſwylia gyd a lloſgfeydd tragywyddol?

z 2 Cron. 32. 21. a Pen. 30. 27. b Dat. 20. 8. c Job 15. 24. Sal. 48. 8. d Dat. 20. 8. Job 30. 13. e Sal. 1. 4. Heb. 12. 29.

15 *f* Yr hwn a rodia *mewn* cyfiawnder, *a* ac a draetha uniondeb, a wrthyd elw trawſ-

f Sal. 15. 2. Bren.

Pen. xxxii. 12. *Adn.*] *Am y tethau.* H. y. am eu *moethau*; llaeth, &c. Exod. xx. 6. neu, Bydd cuſg dwy fronnau i Er baichio yr fronnau, gwae chai ſod ganddynt fronnau. *Mat.* xxiv. 19.

g Diar. 1. trawfter, a yſgydwo ei law rhag derbyn
10-14. gwobr. *z* a gauo ei gluſt rhag clywed
b Mat. 7. celaneedd, ac a gauo ei lygaid rhag ey-
24. rych ar ddrygioni;
i Sal. 2.6. 16 Efe a brefwylia'r *k* heleldern i *l* cen-
Ioan 3.2. yſu y creigiau fydd, ei ymddiryſfa. *m* yn
k Dat. 21. fora a roddir iddo, ei ddwfr, *God* ſicr.
10.
17 *n* Ny lygaid a welant y brenhin yn ei
Sal. 21.8. degwch: gwelant y tir a pell.
l Pen. 37. 18 Dy galon a *o* fyfyria ofn: *p* pa le
4. 7. *y mae'r* yſgrifenydd? pa le y *mae'r* trwſt-
m Esay. wr? pa le y *mae* rhifwr y tyrau?
37. 2.
19 *n* Ni chei weled pobl greulon, a pobl
i Cor. 1. o iaith ddyfnach nag a ddyſnech di, neu
20. hoeſg-ddall, *fel* na ddealleych.
n Pen. 37. 20 *Gwel* yn Sion, dinas ein *q* ſyfarfod:
33. 34. dy lygaid a welant *q* Jeruſalem, y bre-
a Deut. ſwylfa lonydd, y babell ni thynnir i lawr,
28. 49. ac *r* ni yrſir un o'i hoelion byth, ac ni
Jer. 5. 15. thorrir un o'i rhaffau.
2 Bren. 21 Eithr yr Arglwydd ardderchog *ſydd*
18. 26. yno i ni, yn fan-gre *s* afonydd a ffrydau
p Sal. 48. llydain a y rhwyf-long nid a trwyddo, *t* a
22. llong odidawg nid a drofto.
Dat. 21. 9. 22 Canys yr Arglwydd *yw* ein barnwr,
q Sal. 45. 5 *yr* Arglwydd *yw* ein *u* deddfwr, yr Ar-
r Pen. 54. glwydd yw ein brenhin, *x* efe a'n ceidw.
10.
27 *y* Gollyngalant dy raffau, ni chad-
Mat. 16. arnhaiant eir hwylbren yn iawn, ni thaen-
18. ſaant yr hwyl: *z* yna y rhennir yſpeil fawr,
t Gen. 2. yſpail fawr, *t* cloffion a yſglyfaethant yr
10. yſglyfaeth.
Sal. 46. 4. 24 Ac ni ddywed y preſwylydd, *a* Clef
s Sal. 91. ydwyf: maddeuir *b* anwiredd y bobl a
10. drigant ynddi.

u Iago 4. 12. *x* Pen. 43. 11. *y* Pen. 2. 16. Act.
27. 17. *z* Sal. 68. 12. Dat. 19. 18. *a* Rhuf. 8. 18.
b Jer. 50. 20.

P E N. XXXIV.

Dial Duw ar dynion ei eglwys.

c Deut. NEſewch, genhedloedd, i glywed, a
4. 26. *c* gwrandewch, bobloedd; *d* gwran-
Sal. 12. 1. ſawed y ddaear a'i chyflawnder, y byd
Pen. 1. 2. a'i holl gnwd.
d Jer. 25. 2 Canys llidiowgrwydd yr Arglwydd
15. *ſydd* ar yr holl *b* genhedloedd, a'i ſoriant
Dat. 14. ar eu holl luoedd hwynt: *c* diffrodde
18. hwynt, rhoddes hwynt i'r lladdfa.
e Ioan 3. 3 A'u lladdedigion a *d* fwrir allan, a'u
18. *e* drewiant o'u celaneedd a gyfyd i fynu, *y*
Dat. 18. 2. *mynyddoedd* hefyd a doddant o'u gwaed
f Dat. 19. hwynt.
17. 4 Holl *ſêu'r* nefoedd hefyd a ddattodir,
g Pen. 60. *f* a'r nefoedd a blygir fel llyfr: a'i holl lu
24. a ſyrth, fel y ſyrthia deilen o'r winwydd-
f Pen. 13. en, ac *g* fel *ffigyſen* yn ſyrthio oddi ar y
10. pren.
2 Pedr 3. 5 Canys *i* fy nghleddyf a drochir yn y
10. nefoedd: wele, *k* ar Edom y diſgyn i
g Dat. 6. farn, ac ar y bobl *l* a yſgymmunais.
14. 6 *m* Cleddyf yr Arglwydd a lanwyd o
b Dat. 6. waed, aewyrchodd gan ſrafder, a chan
13. waed ŵyn a bychod, gan ſrafder arennau
i Deut. hyrddod: *n* canys y mae i'r Arglwydd
32. 41. aberth yn Boſra, a lladdfa fawr yn nhir
Jer. 46. Edom.
10. 7 A diſgyn yr *o* unicorniaid gyd â
k Jer. 49. hwynt, a'r buſtych gyd a'r teirw; a'u tir
7. 8. hwynt a feddwa o'u gwaed hwynt, a'u
l Neh. 13. llwch fydd tew o ſrafder.
2.
8 Canys *p* diwrnod dial yr Arglwydd,
2 Pedr 2. *q* blwyddyn taledigaeth yn achos Sion,
14. *m* Jer. 9 *r* A'i nafonydd a droir yn bŷs, a'i
46. 10. llwch yn frwmſtan, a'i dacar yn bŷg
n Pen. 63. lloſgedig.
1.
10 Ni'i diffoddir nos na dydd; *s* ei
Jer. 49. mŵg a gyddua byth: *t* o genhedlaeth i
7. 8. genhedlaeth y diffeithir hi; ni *bydd* cyn
o Sal. 22. o niweiniydd tuwyddi tyth bythoedd.
21.
11 ¶ *Y* pelican hefyd a'r *u* ddrayenog
Dat. 19. *a'i* meddianna; *y* dylluan a'r *x* giagran
19. a drigant yoddi; ac *efe a* eſyn arni linyn
p Dan. *y* anrhefn, a meini gwagedd.
12. 39.

Heb. 2. 2. Mat. 11. 7, 8. Pen. 33. 44. Jer. 51. 28.
Luc 18. 7. *q* Deut. 29. 21. *r* Gen. 19. 28. *s* Dat.
14. 11. *t* Mal. 1. 4. *u* Pen. 14. 23. *x* Dat. 18. 2.
y Pen. 13. 21. Matt. 12. 43.

12 *z* I phendefigion hi a alwant i'r fren-
himiaeth, ond ac ni *bydd* yr un yno, a'i
holl dywyſogion hi a fyddant ddiddym.
13 *a* Cyfyd hefyd *yn* ei phalaſau ddrain,
danadl ac yſgall o fewn ei chaerydd: a
b hi a fydd yn drigfa dreigiau, yn gynteddd
i ywion yr eſtrys.
14 Ac anifeiliaid *c* gwyllt ion yr anial-
wch, a'r cathod, a ymgyfarfyddant: yr
ellyll a eilw ar ei gyfaill, yr wyla a or-
phwys yno hefyd, ac a gaiff orphwyſfa
ddi.
15 Yno y nytna'r dylluan, ac y dodwa,
ac y depr, ac a gasgl yn ei chyſgod: y
rycuriaid a ymgasglant yno hefyd, pob
un gyd a'i gymmar.
16 ¶ Ceiſwch allan o lyfr yr Arglwydd,
a darllenwch: ni phalla un o hyn, *d* ni
bydd un heb ei gymmar; canys fy ngen-
au, efe a orchymynodd, a'i *e* yſpryd, efe
a'u casgloodd hwynt.
17 Efe hefyd a fwriodd y *f* coelbren
iddynt, a'i law ef a'i g rhannodd hi iddynt
wrth linyn: meddianuant hi hyd byth,
h a phreſwyliant ynddi o genhedlaeth i
genhedlaeth.

P E N. XXXV.

Godidawgrwydd teyrnas Crist.

YR anialwch a'r *a* anghyfanneddle a
lawenychant o'u plegid; y diffeith-
wch hefyd a *b* orfoledda, ac a flodeua fel
thoſyn.
2 *c* Gan flodeuo y blodeua, ac a llawen-
ycha hefyd a llawenydd ac a chan: *d* go-
goniant Libanus a roddir iddo, godidaw-
grwydd Carmel a Saron; hwy a welant
gogoniant yr Arglwydd, a godidawgrwydd
ein Duw ni.
3 ¶ *e* Cadarnhewch y dwylaw lleſg, a
chryfhewch y gliniau gweiniaid.
4 Dywedwch wrth y rhai ofnus o galon,
Ymgryfhewch, nac ofnwch: wele, eich
Duw chwi a ddaw *f* â dial, *ie* Duw *g* thal-
edigaeth; efe a ddaw, ac a'ch *g* achub
chwi.
5 Yna yr agorir *h* llygaid y deillion, a
i chluſtiau'r byddarion a agorir.
6 Yna y llamma'r cloff fel hydd, ac y
k canu y tafod y mudan: canys *l* dyfroedd a
dyrr allan yn yr anialwch, a nentydd yn
y diffeithwch.
7 Y *m* crafdir hefyd fydd yn llyn, a'r
tir ſychedig yn ffynhonnau dyfroedd: yn
nhrigfa'r dreigiau, a'u gorweddfa, *y bydd*
cyfle corſennau a brwyn.
8 Yna y bydd prif-ffordd, a ffordd; a
ffordd fanc elwir hi; *n* yr halog-
edig nid a âr hyd-ddi; canys hi *a fydd* i'r
rhai hyny: a a rodio'r ffordd, *o* pe *bydden*
ynfydion, ni chyfeiliornant.
9 Ni bydd yno *p* lew, a bwyſtfil gor-
meſol ni ddring iddi, *ac* ni's ceir yno;
eitlur y rhai gwarecol a rodiant *yno*.
10 A *q* gwaredigion yr Arglwydd a
ddychwelant, ac a ddeuant i Sion a
chaniadau, *r* ac a llawenydd tragywyddol
ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyf-
rydwch, *s* a chyſtudd a galar a ffy ym-
aith.

P E N. XXXVI.

Sennacerib yn dyfod yn erbyn Juda. 4
Rabſace a'i reſymmau cabluſdd.

A Chyn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg
i'r brenhin Hezecia, y daeth Sen-
nacerib brenin Aſſyria i fynu yn erbyn
holl *b* gaerog ddinaſoedd Juda, ac a'u
gorefgynnodd hwynt.
2 A brenin Aſſyria a anfonodd *c* Rab-
ſace o Lachis i Jeruſalem, at y brenhin
Hezecia, â llu drwſur. Ac efe a ſafodd
wrth bibyll y *d* llyn uchaf, yn mhriſ-
ffordd maes y pannwr.
3 Ac eeth atto ef Eliacim mab Hilcia,
e yr hwn *oedd* penteulu, a Sebna yr yſ-
grifennydd, a Joa mab Aſaph y cofadur.
4 ¶ A dywedodd Rablace wrthynt, Dy-
wedwch yn awr wrth Hezecia, Fel hyn y
dywed y *f* brenin mawr, brenin Aſſyria,

a Sal. 72.
9-12.
b Pen. 55.
12.
c Pen. 32.
15.
d Sal.
102. 16.
Pen. 60.
2.
Dat. 18. 2.
e Heb. 12.
13.
f Pen. 61.
21.
g Mat. 1.
2.
h Act. 28.
18.
i Cor. 4. 6
k Job 33.
16.
Rhuf. 15.
18.
l Luc 1.
46.
l Ioan 7.
38.
m Sal. 72.
9.
n Dat. 21.
27.
o 1 Ioan
2. 20.
p 1 Pedr.
5. 8.
Dat. 20. 2
q Dat. 17.
14.
r Pen. 61.
7.
s Pen. 25.
8.

a 2 Bren.
18. 17.
2 Cron.
32. 1.
b Pen. 64.
6.
c 2 Cron.
32. 9.
d Pen. 22.
9.
e 2. 3.
f 2 Bren.
18. 18.
2 Cron.
32. 4.

Pa

Pen. xxxiii. *Adn.* 21.] *Rhwyf-long.* Y mae rhyfel ar for fel ar dir, cyfeiriyblaeth ydyw; cynal a dy-

e Nen. 2. 19.
b Ezra 4. 19. Act. 5. 29.
i Pen. 30. 3. Ezec. 29. 6.
k Jer. 17. 5.
l 2 Bren. 18. 4.
m Ioan 4. 22. Deut. 12. 5.
n 1 Sam. 17. 42. Neh. 4. 2. Sal. 20. 7.
o Sal. 10. 2.
a 12. 5.
p Ezec. 29. 12--15.
q Pen. 10 5--8.
r 2 Bren. 18. 25. Pen. 37. 4--
2 Cor. 11. 14.
s Ecf. 15. 9.
1 Bren. 20. 10. Sal. 73. 8, 9.
t 1 Sam. 17. 8.
u Adn. 4.
x Sal. 27. 1. Rhuf. 8. 31.
1 Ioan 4. 4.
y Sal. 22. 8. Dat. 13. 6. & Pen. 37. 33.
a 1 Sam. 11. 3.
2 Bren. 24. 12.
b Jer. 37. 17.
c Deut. 8. 8. Mat. 4. 9.
d Rhuf. 8. 25. Eph. 6. 16.
e Hab. 1. 16. Dat. 13. 6.
f Pen. 10. 4, 5. Ioan 19. 11.
g Diar. 9. 7.
a 26. 4.
b Ezra 9. 3. Mat. 26. 65.

a 2 Cron. 20. 5. 2 Bren. 19. 1, &c.

g Pa hyder *yw* hwn yr ymddiriedi *ynddo*?
5 Dywedais, *meddi*, (ond nid *ydynt ond* geiriau ofer) Cyngor a nerth *ſydd gennyf* i ryfel: ar bwy, attolwg, yr hyderi, pan wyt yn *b* gwrthryfela i'm herbyn?
6 Wele, hyderaiſt ar y ffon i gorſen ddrylliedig honno, ar yr Aipht; yr hon pwy bynnag a bwyſo arni, hi a *i* gledr ei law eſt, ac a dylla trwyddi: felly y *mae* *k* Pharao brenin yr Aipht i bawb a hyderant arno.
7 Ond os dywedi wrthyf, yn yr Arglwydd ein Duw yr ydym yn ymddiried: onid efe *yw* yr hwn y darfu i Hezecia *l* dynnu i lawr ei uchelfeydd, a'i allorau, a dywedyd wrth Juda a Jeruſalem, O flaen yr allor hon yr *m* addolwch?
8 Ac yn awr dod wyrſion, attolwg, i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi yn yr *p* Aipht am gerbydau ac am farchogion?
10 Ai heb yr Arglwydd y daethum i fynu yr awr hon yn erbyn y wlad hon i'w *q* dinyſtrio? yr Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Dos i fynu yn erbyn y wlad hon, a *r* dinyſtria hi.
11 ¶ Yna y dywedodd Eliacim, a Sebna, a Joa, wrth Rabſace, Llafara, attolwg, wrth dy weiſion yn Syriaeg; canys *yr ydym* ni yn *ei* deall: ac na lafara wrthym yn iaith yr Iuddewon, lle y clywo'r bobl *ſydd* ar y mur.
12 ¶ Ond Rabſace a ddywedodd, Ai at dy feiſtr ac attat tithau yr anfonodd fy meiſtr fi i lafaru'r geiriau hyn? onid at y dynion ſydd yn eiſtedd ar y mur *yr anfonodd fi*, i fel y bwyttaont eu tom eu hun, ac yr yfont eu trwnge eu hun gyd a chwi?
13 A ſaſodd Rabſace, i a gwaeddodd â llef uchel yn iaith yr Iuddewon, ac a ddywedodd, Gwrandewch eiriau'r a brenin mawr, brenin Aſſyria.
14 Fel hyn y dywed y brenin, Na thwyllied Hezecia chwi: canys ni *x* ddichon efe eich gwaredu chwi.
15 Ac na phared Hezecia i chwi y ymddiried yn yr Arglwydd, gan ddywedyd, Yr Arglwydd gan waredu a'ch gwared chwi, ac ni roddir y ddinas hon yn llaw brenin Aſſyria.
16 Na wrandewch ar Hezecia: canys fel hyn y dywed brenin Aſſyria, Gwnewch fwynder a mi, a *a* deuwch allan attaf, a bwyttewch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un o'i ffigyſbren, ac yfed pawb ddwfr ei ffynnon ei hun;
17 Nes i mi ddyfod a'ch *b* dwyn chwi i wlad megis eich gwlad eich hun, *c* gwlad ŷd a gwin, gwlad bara a gwinllanoedd.
18 *Gwyliwch* rhag i Hezecia eich hudo chwi, gan ddywedyd, Yr *d* Arglwydd a'n gwared ni. A waredodd un o *e* dduwiau'r cenhedloedd ei wlad o law brenin Aſſyria?
19 *Mae* duwiau Hamath ac Arphad? *mae* duwiau Sepharfaim? a waredaſant hwy Samaria o'm llaw i?
20 Pwy *ſydd* ym *f* mhlith holl dduwiau y gwledydd hyn a'r a waredaſant eu gwlad o'm llaw i, fel y gwaredai yr Arglwydd Jeruſalem o'm llaw?
21 Eithr hwy *g* a dawſant, ac nid attebaſant air iddo: canys gorchymmyn y brenin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.
22 ¶ Yna y daeth Eliacim mab Hileia, yr hwn *oedd* benteulu, a Sebna yr yſgrifenydd, a Joa mab Aſaph y cofiadur, at Hezecia a'u *b* dillad yn rhwygedig, ac a fynegaſant iddo eiriau Rabſace.

P E N. XXXVII.

1 *Hezecia yn gyrru at Eſaia, i geiſio ganddo weddio.* 6 *Eſaia yn ei gyſuro.* 36 *Angel yn lladd yr Aſſyriaid.*

A Phan glybu'r brenhin Hezecia *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwiſgodd mewn ſach-llain, ac a aeth i dŷ yr Arglwydd.

2 Ac anfonodd Eliacim y penteulu, a Sebna yr yſgrifenydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwiſgo mewn ſach-liain *b* at Eſaia'r prophwyd mab Amos.
3 A hwy a ddywedaſant wrtho, fel hyn y dywedodd Hezecia, *c* Diwrnod cyfyngder, a cherydd, a * chableddu *yw'r* dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym i eſgor.
4 Fe allai y gwrendy yr Arglwydd dy *d* Dduw eiriau Rabſace, yr hwn a anfonodd brenin Aſſyria ei feiſtr i *e* gablu'r Duw byw, ac y cerydda efe'r geiriau a glybu'r Arglwydd dy Dduw: *f* am hynny dyrcha dy weddi dros *g* y gweddill *ſydd* i'w gael.
5 Felly gweiſion y brenhin Hezecia a ddaethant at Eſaia.
6 ¶ A dywedodd Eſaia wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meiſtr, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Nac ofna'r geiriau a glywaiſt *firwy* y rhai y *h* cablodd gweiſion brenin Aſſyria fi.
7 Wele fi yn rhoddi † arno ef awel, ac efe a glyw ſwn, *i* ac a ddychwel i'w wlad: gwnaf hefyd iddo ſyrthio gan y *k* cleddyf yn ei wlad ei hun.
8 ¶ Yna y dychwelodd Rabſace, ac a gafodd frenin Aſſyria yn rhyfela yn erbyn Libna: canys efe a glywſai ddarfod iddo ſyned o Lacis.
9 Ac efe a *l* glywodd *ſon* am Tirhaca brenin Ethiopia, gan ddywedyd, Efe a aeth allan i ryfela â thi. A phan glywodd *hynny*, efe a anfonodd genhadau at Hezecia, gan ddywedyd,
10 Fel hyn y dywedwch wrth Hezecia brenin Juda, gan ddywedyd, Na thwylled dy Dduw di, yr hwn yr wyt yn *m* ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jeruſalem yn llaw brenin Aſſyria.
11 Wele, ti a glywaiſt yr hyn a wnaeth brenhinoedd Aſſyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt; ac a waredir di?
12 A waredodd duwiau'r cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau eu dinyſtrio, *ſef* Gozan, a Haran, a Reſeph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o fewn Telaſſar?
13 *M*[illegible]renin *n* Hamath, a brenin Arphad? a brenin dinas Sepharfaim, Hena ac Iſa?
14 ¶ A chymmerth Hezecia'r llythyr o law y cenhadau, ac a'i darllenodd; a Hezecia a aeth i fynu i dŷ yr Arglwydd, ac a'i lledodd a ger bron yr Arglwydd.
15 A Hezecia a weddiodd ar yr Arglwydd, gan ddywedyd,
16 *p* Arglwydd *y* lluoedd, Duw Iſrael, yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y *q* cerubiaid, ti ydwyt Dduw, *te* tydi yn unig, i holl deyrnaſoedd y ddaear: ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear.
17 *r* Gogwydda, Arglwydd, dy gluſt, a gwrando; agor dy lygaid, Arglwydd, ac edrych: gwrando hefyd holl eiriau Sennacerib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi'r Duw byw.
18 Gwir *yw*, O Arglwydd, i frenhinoedd Aſſyria ddifa yr holl genhedloedd a'u gwledydd,
19 A rhoddi eu duwiau hwynt yn *s* tân: canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, ond *t* gwaith dwylaw dyn, o goed a maen: am hynny y dinyſtriaſant hwynt.
20 Yr awr hon gan hynny, O Arglwydd ein Duw, achub ni o'i law ef; *u* fel y gwypo holl deyrnaſoedd y ddaear mai ti *yw* yr Arglwydd, tydi yn unig.
21 ¶ *x* Yna Eſaia mab Amos a anfonodd at Hezecia, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael, O herwydd i ti weddio attaf fi yn erbyn Sennacerib brenin Aſſyria:
22 Dyma'r gair a lafarodd yr Arglwydd yn ei erbyn ef, Y forwyn *y* merch Sion a'th ddirmygodd, *ac* a'th watwarodd: merch Jeruſalem a ∞ yſgydwodd ben ar dy ol.
23 Pwy a ddifenwaiſt ac a gablaiſt? ac

O o Yn

b 1 Sam. 7. 8. Iago 5. 16.
c Sal. 50. 15.
* *gwarandawiad*, Sal. 89. 51.
d 2 Sam. 16. 12. Sal. 65. 5.
e 1 Sam. 17. 45.
f 1 Sam. 12. 23. Act. 6. 4.
g 2 Bren. 17. 6.
h Sal. 74. 18. Adn. 23.
† *ynddo ef ſyfrdy*, Ecl. 23. 27.
i Lef. 26. 36.
k Adn. 38.
2 Bren. 19. 37.
l Sal. 23. 27.

m 2 Bren. 18. 5. Mat. 27. 43.

n Jer. 49. 23.

o 2 Cron. 7. 12.
p Mat. 6. 13.
q Sal. 80. 1. Heb. 9. 5. 1 Bren. 6. 13.
r Sal 5. 1. *x* Pen. Dan. 9. 18.
s 2 Sam. 5. 21. 1 Pen. 40. 19.
t Jer. 10. 3. *u* Sal. 59. a 83. 18. Joſ. 8. 9. *x* Pen. 49. 8. Dan. 9. 20, 21. Act. 4. 31.
y Pen. 58. 5, 6. 2 Cor. 11. 2. Dat. 14. 4. ∞ Job 22. 19. Sal. 22. 7.

a Sal. 2. 2. Zec. 2. 8. *b* Ecs. 15. 9. 1 Bren. 20. 10. Pen. 14. 13. ‡ *Carmel.* *c* Pen. 39. 12. *d* 2 Bren. 19. 25, 26. Sal. 78. 68. Pen. 14. 32. ‖ Neu, *a dywgyn kynny yn awr i'w dispryw io, a din. caer.* i fod yn gar, &c. *e* Sal. 37. 2. Pen. 40. 6. *f* Pen. 30. 28. Ezec. 38. 4. Amos 4. 2. *g* Sal. 32. 9. Iago 3. 3. *h* Pen. 27. 6. Gal. 5. 22. *i* Rhuf. 11. 5. *k* 2 Bren. 19. 31. Pen. 9. 7. *l* Diar. 21. 31. Pen. 36. 2. *m* Sal. 68. 1. Adn. 37. *n* 1 Bren. 11. 13. *o* 2 Bren. 19. 35. 2 Cron. 32. 21. Sal. 76. 6. *p* Adn. 34. *q* Job 31. 3. Act. 12. 23. ‡ Heb. *Ararat.*

yn erbyn pwy y dyrchefaist *dy* lef, ac y cyfodaist yn uchel dy lygaid? yn erbyn *a* Sanct Israel.

24 Trwy law dy weision y cablaist yr Arglwydd, ac y dywedaist, *b* A lliaws fy nherbydau y daethum i fynu i uchelder y mynyddoedd, i ystlysau Libanus; ac mi a dorraf uchelder ei gedrwydd, *a'i* ddewis ffynnidwydd; af hefyd i'w gwrr uchaf, *ac* i goed ‡ ei ddol-dir.

25 *c* Myfi a gloddiais, ac a yfais ddwfr; a gwadnau fy nraed hefyd y fychais holl afonydd y gwarchaeedig.

26 *d* Oni chlywaist wneuthur o honof hyn er ys talm, a'i lunio er y dyddiau gynt? ‖ yn awr y dygais hynny i ben, fel y byddit i ddistrywio dinasoedd caerog *yn* garneddau dimystriol.

27 Am hynny eu trigolion yn gwttogiaw a ddychrynwyd ac a gywilyddiwyd: oeddynt *e megis* gwellt y maes, fel gwyrdd-lysiau, a glaf-wellt ar bennau *tai*, neu *yd* wedi deifio cyn addfedu.

28 Dy eisteddiad hefyd, a'th fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabûm, a'th gynddeiriogrwydd i'm herbyn.

29 Am i ti ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm clustiau; am hynny y rhoddaf fy mach yn *f* dy ffroen di, a'm ffrwyn yn *g* dy wefiau, ac a'th ddychwelaf di ar hyd yr un ffordd ag y daethoft.

30 A hyn *fydd* yn arwydd i ti, *Hezecia*: Y flwyddyn *hon* y bwyttei a dyfo o hono ei hun; ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn hauwch a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

31 A'r gweddill o dŷ Juda, *yr hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i wared, ac *b* a ddwg ffrwyth i fynu.

32 Canys *i* gweddill a â allan o Jerusalem, a'r rhai diangol o fynydd Sion: *k* zel Arglwydd y lluoedd a wna hyn.

33 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd am frenin Assyria, *l* Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac nid ergydia efe saeth yno; nefyd ni ddaw o'i blaen a tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn.

34 Ar hyd yr un ffordd ag y daeth *m* y dychwel, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr Arglwydd.

35 Canys *n* mi a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwas.

36 ¶ Yna yr aeth *o* angel yr Arglwydd, ac a darawodd yng wersyll yr Assyriaid gant a phedwar ugain a phump o filoedd: a phan gyfodasant yn foreu drannoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.

37 ¶ Felly Sennacerib brenin Assyria a ymadawodd, ac a aeth, *p* ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Ninefe.

38 ¶ A bu, fel yr oedd efe yn addoli yn nhŷ Nisroc ei Dduw, i Adramelec a Sarefer ei feibion, ei a daraw ef a'r cleddyf; a hwy a ddiengasant i wlad * Armenia. Ac Esarhadon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PEN. XXXVIII.

1 Hezecia, yn clefyd eithr ei eimoes. 8 Yr haul yn argoel o'r addewid. 9 Cân diolch.

YN y dyddiau hynny y clafychodd Hezecia hyd farw. Ac Esaia y prophwyd mab Amos a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, * trefna dy dŷ; canys marw fyddi, ac ni byddi byw.

2 Yna Hezecia a droes ei wyneb at y pared, *b* ac a weddiodd at yr Arglwydd.

3 A dywedodd, Attolwg, *c* Arglwydd cofia yr awr hon i mi rodio ger dy fron di mewn gwirionedd ac a chalon *d* berffaith, a gwneuthur o honof yr hyn *oedd* dda yn dy olwg. A Hezecia a wylodd ag wylofain mawr.

4 ¶ Yna y bu gair yr Arglwydd wrth Esaia, gan ddywedyd,

5 Dos a dywed wrth Hezecia, Fel hyn y dywed Arglwydd Ddduw Dafydd dy dad, *e* Clywais dy weddi di, gwelais dy ddagrau; wele, mi a 'chwanegaf at dy ddyddiau di bymtheng mlynedd.

6 Ac o law brenin Assyria y'th waredaf di a'r ddinas: ac *g* mi a ddiffynnaf y ddinas hon.

7 A hyn *fydd* i ti yn *h* arwydd oddi wrth yr Arglwydd, y gwna yr Arglwydd y gair hwn a lafarodd:

8 Wele fi yn dychwelyd cysgod y graddau, yr hwn a ddiffygnodd yn neiaf Ahaz gyd a'r haul, ddeg o raddau yn ei ol. *i* Felly yr haul a ddychwelodd ddeg o raddau, ar hyd y graddau y diffygnasai, ar *hyd-ddynt.*

9 ¶ Ysgrifen Hezecia brenhin Juda pan glafychasai, a byw o hono o'i glefyd.

10 Myfi a ddywedais yn *k* nhoriad fy nyddiau, Af i byrth y bedd; difuddiwyd fi o weddill fy mlynyddoedd.

11 Dywedais, *l* Ni chaf weled yr Arglwydd Ior yn nhir y rhai byw: ni welaf ddyn mwyach ym mysg trigolion y byd.

12 *m* Fy nhrigfa a aeth, ac a fymudwyd oddi wrthyf fel llueit bugail: torrais ymaith fy hoedl megis gwehydd; ‡ a nychdod *fi* yn tyrr ymaith: *n* o ddydd hyd nos y gwnei ben am danaf.

13 Cyffrifais hyd y bore, *mai* megis llew y dryllia efe fy holl *o* esgyrn: o ddydd hyd nos y gwnei ddiben arnaf.

14 Megis garan *neu* wennol, felly o trydar a wnaethum; griddfenais megis *p* colommen; fy *q* llygaid a ddyrchafwyd i fynu: O Arglwydd, gorthrymmwyd fi; efmwytha arnaf.

15 Beth a ddywedaf? canys dywedodd wrthyf, ac efe a'i gwnaeth: mi a gerddaf yn araf fy holl flynyddoedd yn *r* chwerwedd fy enaid.

16 Arglwydd, trwy'r *t* pethau hyn yr ydys yn byw, ac yn yr holl *bethau* hyn y *mae* bywyd fy ysbryd i; felly yr iachei, ac y bywhei fi.

17 Wele ‖ yn lle heddwch i mi chwerwder chwerw: ond o gariad ar fy enaid y gwaredaist fi o bwll llygredigaeth: *u* canys ti a deflaist fy holl bechodau o'r tu ol i'th gefn.

18 Canys *x* y bedd ni'th fawl di, angau *ni'th* glodfora: y rhai fydd yn dilyn i'r pwll ni obeithiant am dy wirionedd.

19 Y byw, y byw, efe a'th fawl di, fel *yr wyf* fi heddyw: y tad a *y* hysbysa i'r plant dy wirionedd.

20 Yr Arglwydd *fydd* i'm cadw: am hynny y canwn fy nghaniadau, ‰ holl ddyddiau ein heinioes, yn *u* nhŷ yr Arglwydd.

21 Canys *b* Esaia a ddywedasai, Cymmerant lwp o ffigys, a rhwymant yn blastr ar y cornwyd, ac efe a fydd byw.

22 A dywedasai Hezecia, *c* Pa arwydd fydd y caf fyned i fynu i dŷ yr Arglwydd?

PEN. XXXIX.

1 Marodac-baladan yn ymwneid â Hezecia. 3 Esaia yn rhag-fynegu'r caethglud i Babilon.

YN *a* yr amser hwnnw Merodac-baladan, mab Baladan, brenin Babilon, a anfonodd lythyrau ac anrheg at Hezecia; canys efe a glywsai ei fod ef yn glaf a'i fyned yn iach.

2 A Hezecia a *b* lawenychodd o'u herwydd hwynt, ac a ddangosodd iddynt dŷ ei drysorau, yr arian, a'r aur, a'r llysieuau, a'r olew gwerthfawr, a holl dŷ ei arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei drysorau: *c* nid oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth, a'r na's dangosodd Hezecia iddynt.

3 ¶ Yna y gwerthfawrr, a holl dŷ ei arfau, a'r hyn oll a gafwyd yn ei drysorau: y brenhin Hezecia, ac a ddywedodd wrtho, *d* Beth a ddywedodd y gwŷr hyn? ac

a 2 Bren. 20. 21, &c. 2 Cor. 12. 7. *b* 2 Cron. 32. 31. Diar. 4. 23. Jer. 17. 9. *c* 2 Cron. 32. 25, 31. Sal. 39. 6. *d* 2 Sam. 12. 13. Sal. 119. 24.

e Sal. 65. 2. Pen. 65. 24. Mat. 7. 7. *f* Job 14. 5. *g* Sal. 91. 14. 2 Tim. 4. 17. *h* Gen. 9. 13. Barn. 6. 40. *i* Job 9. 10. Sal. 89. 5. Eph. 4. 10. *k* Adn. 1. *l* Sal. 27. 4, 13. *m* Oes, Job 7. 6. Sal. 55. 23. Jer. 4. 20. ‡ Neu, *bddi wrth yr eddi.* *n* Sal. 51. 8. *o* Sal. 77. 4. *p* Can. 2. 14. *q* 2 Cron. 20. 12. *r* Sal. 39. 12. *s* Job 7. 11 ‡ Deut. 8. 3. Pen. 64. 5. Sal. 90. 3. ‖ *ar gefn fy bedanych.* *t* Pen. 43. 25. Sal. 32. 1. Mica 7. 19. *u* Sal. 6. 5. *x* Gen. 18. 19. Sal. 78. 3. ‰ Sal. 27. 4. *a* Sal. 66. 13. *b* 2 Bren. 20. 3. *c* Sal. 42. 11.

Pen. xxxviii. *Adn.* 12.] *Torrais—fy hoedl.* Mae'n pechod yn erbyn ein heinioes! y Barnwr a eſyd hwyl ein coſp, a mefur ein dyddiau ir yw. *Adn.* 17. *Gariad.* Trwy'r Iefu, trowyd anelldith yn fendith, a chas yn gariad dros byth!

e Jer. 4. 10.
f Ios. 7. 19.
g Jer. 20. 5.
h 2 Bren. 24. 10. 1 Dan. 1. 3, 4.
i 1 Sam. 3 18. 2 Sam. 15. 26. Galar. 3. 22.
l 2 Bren. 9. 22. Zec. 8. 9. Rhuf. 15. 5. Heb. 12. 14.
a Pen 65. 13.
* Neu, *yn gyfur-us wrth Jer.*
b Sal. 102. 13. Hab. 2. 3.
† *hamser nodedig.*
c Pen. 61. 7.
d Mal. 3. 1. Luc 3. 4.
e 1 Cor. 3. 21. Ioan 1. 23.
f Pen. 11. 15.
g Pen. 2. 11.
h Pen. 66. 1.
i Job 14. 2.
1 Pedr 1. 24. *k* Sal. 103. 15. 1 1 Pedr 1. 25.
m Rhuf. 10. 18.
n Can. 2. 8.
o Act. 2. 11.
‡ Neu, *a law gadarn.*
p Pen. 62. 11.
‖ *âal am ei waith.*
q Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11.
r Gen. 33. 13. Mat. 11. 28.
* *cyfebron*
s Diar. 30. 4.
t Job 21. 22.
Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16. 2 Pedr 2. 9. *u* Ioan 8. 12. *x* Sal. 62. 9.

ac o ba le y daethant attat? A dywedodd Hezecia, *e* O wlad bell y daethant attaf fi, *sef* o Babilon.

4 Yntau a ddywedodd, Beth a welsant hwy yn dy dŷ di? a dywedodd Hezecia, *f* Yr hyn oll *oedd* yn fy nhŷ i a welsant: nid oes dim yn fy nhrysorau a'm na's dangosais iddynt.

5 Yna Esaia a ddywedodd wrth Hezecia, Gwrando air Arglwydd y lluoedd.

6 Wele'r dyddiau yn dyfod, *g* pan ddygir i Babilon yr hyn oll *sydd* yn dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy dadau di hyd y dydd hwn: ni adewir dim, medd yr Arglwydd.

7 *h* Cymmerant hefyd o'th feibion di, y rhai a ddaw o honot, *sef* y rhai a genhedli, *i* fel y byddont ‖ariellyddion yn llys brenin Babilon.

8 Yna y dywedodd Hezecia wrth Esaia, *k* Da *yw* gair yr Arglwydd, yr hwn a lefaraist. Dywedodd hefyd, Canys bydd heddwch a gwirionedd yn fy nyddiau i.

PEN. XL.

1 Cyhoeddi'r efengyl. 3 Bregeth Ioan fedyddiwr. 9 a'r apostolion. 12 Duw yn hollalluog.

CYsurwch, cysurwch *a* fy mhobl, medd eich Duw.

2 Dywedwch * wrth fodd calon Jerusalem, llefwch wrthi hi, *b* gyflawnu ei † milwriaeth, ddileu ei hanwiredd: o herwydd derbyniodd o law yr Arglwydd yn *c* ddau-ddyblyg am ei holl bechodau.

3 ¶ *d* Llef un yn llefain yn yr anialwch, *e* Parotttowch ffordd yr Arglwydd, uniomwch lwybr i'n Duw ni yn y diffeithwch.

4 Pob *f* pant a gyfodir, a phob *g* mynydd a bryn a ostyngir; y gwyr a wneir yn uniawn, a'r anwastad yn wastadedd.

5 A *h* gogoniant yr Arglwydd a ddatguddir, a phob cnawd ynghyd a'i gwel; canys genau yr Arglwydd a'i llafarodd.

6 Y llef a ddywedodd, Gwaedda. Yntau a ddywedodd, Beth a waeddaf? Pob cnawd sydd *i* wellt, a'i holl odidowgrwydd fel blodeuyn y maes.

7 Gwywa'r gwellt'yn, fyrth y blodeuyn; *k* canys Ysbryd yr Arglwydd a chwythodd arno: gwellt yn ddiau *yw'r* bobl.

8 Gwywa'r gwellt'yn, fyrth y blodeuyn; *l* ond gair ein Duw ni a saif byth.

9 ¶ Dring rhagot, yr efengyles Sion, i fynydd uchel, *m* dyrchafa dy lef trwy nerth, O efengyles Jerusalem: dyrchafa, nac ofna; dywed wrth ddinasoedd Juda, *n* Wele eich Duw chwi.

10 Wele yr Arglwydd Dduw a *o* ddaw yn ‖ erbyn y cadarn, a'i fraich a lywodraetha drosto: wele *p* ei wobr gyd ag ef, a'i ‖ waith o'i flaen.

11 *q* Fel bugail y portha efe ei braidd; a'i fraich y casgl ei wyn, ac a'u dwg yn ei fynwes, *r* ac a goleda'r * mammogiaid.

12 ¶ *s* Pwy a fesurodd y dyfroedd yn ei ddwrn, ac a fesurodd y nefoedd a'i rychwant, ac a gymhwysodd briddd y ddaear mewn mesur, ac a bwysodd y mynyddoedd mewn pwysau, a'r bryniau mewn cloriannau?

13 *t* Pwy a gyfarwyddodd Ysbryd yr Arglwydd, ac yn ŵr o'i gyngor a'i hysbyddodd ef?

14 A phwy yr ymgynghorodd efe, *u* ie *pwy* a'i cyfarwyddodd, ac a'i dysgodd yn llwybr barn, ac a ddysgodd iddo wybodaeth, ac a ddangosfodd iddo ffordd deallduriaeth?

15 *x* Wele, y cenhedloedd a gyfrifwyd fel defnyn o gelwrn, ac fel mân-lwch y cloriannau; wele, fel brycheuyn y cymmer efe yr ynysoedd i fynu.

16 Ac nid digon Libanus i gynneu *tân*; nid digon ei fwystfilod chwaith yn boethoffrwm.

17 Yr holl genhedloedd *ydynt* megis y diddym ger ei fron ef; yn llai na dim, ac *ni* gwagedd y cyfrifwyd hwynt ganddo.

18 ¶ *x* I bwy gan hynny y cyffelybwch Dduw? a pha ddelw a osodwch iddo?

19 *a* Y creftwr a dawdd gerf-ddelw, a'r eurych a'i goreura, ac a dawdd gadwyni arian.

20 Yr hwn *sydd* dlawd ei offrwm a ddewis bren ni phydra; efe a gais atto *b* saer cywraint, i barottoi cerf-ddelw *yr hon* ni syfl.

21 Oni wybuoch? *c* oni chlywfoch? *d* oni fynegwyd i chwi o'r dechreuad? oni ddyallasoch er seiliad y ddaear?

22 Efe *sydd* yn eistedd ar amgylchedd y ddaear, a'i thrigolion *sydd* fel locustiaid: *e* yr hwn a daena y nefoedd fel llenu, ac a'i lleda fel pabell i drigo *ynddi*:

23 Yr hwn a wna lywodraethwyr yn *f* ddiddym; fel gwagedd y gwna efe farnwyr y ddaear.

24 Ie ni phlennir hwynt, ni's heuir chwaith; ei foncyff hefyd ni wreiddia yn y ddaear: *g* ac efe a chwyth arnynt, a hwy a wywant, a chorwynt a'u dwg hwynt ymaith fel *h* sofl.

25 I bwy gan hynny y'm *i* cyffelybwch, ac y'm cyfteddir, medd y Sanct.

26 Dyrchefwch eich llygaid i fynu, ac edrychwch pwy a greodd y *rhai* hyn, a ddwg eu llu hwynt allan *k* mewn rhifedi: efe a'u geilw hwynt oll wrth eu henwau; gan amlder *ei* rym *ef*, a'i gadarn allu, *l* ni phalla un.

27 Pa ham y dywedi, Jacob, ac a lefari, Israel, Guddiwyd fy ffordd *m* oddi wrth yr Arglwydd, a'm barn a aeth *n* heibio i'm Duw?

28 ¶ Oni *o* wyddoft, oni chlywaift, *p* na ddiffygia ac na flina Duw tragywddoldeb, yr Arglwydd, Creawdwr cyrrau'r ddaear? *q* ni ellir chwilio allan ei fynwyr ef.

29 Yr hwn a rydd *r* nerth i'r diffygiol, ac a amlha gryfder i'r dirym.

30 Canys yr ieuenctyd a *s* ddiffygia ac a flina, a'r gwyr ieuainge gan fyrthio a fyrthiant:

31 Eithr y rhai a obeithiant yn yr Arglwydd a *t* adnewyddant *eu* nerth; ehedant fel eryrod; *u* rhedant ac ni flinant; rhodiant ac ni ddiffygiant.

33. 26. *q* Rhuf. 11. 32. *r* 2 Cor. 12. 9. 20 29. Pen. 31. 8. Jer 51. 58. *s* Sal. 103. 5. 2 Cor. 1. 9. 2 4. 1. *u* 2 Sam. 2. 1. Phil. 1. 6.

PEN. XLI.

1 Duw yn ym-lid a'i bobl, ymbyleb ei drug—iaw, 10 a'i addewidion, 21 ac offrwm ddiau.

DIstewch, ynysoedd, a ger fy mron; adnewydded y cenhedloedd *eu* nerth: deuent yn nes, yna llafarent; cyd-nesawn i farn.

2 Pwy a gyfododd y cyfiawn o'r *b* dwyrain, a'i *c* galwodd at ei droed, a droddodd y cenhedloedd o'i flaen ef, *d* ac a wnaeth *iddo* lywodraethu ar frenhinoedd? efe a'u rhoddodd *hwynt* fel llwch i'w gleddyf, ac fel sofl gwasgaredig i'w fwa ef.

3 Y mae efe yn eu *e* herlid hwynt, *ac* yn myned yn ddiogel; *ar hyd* llwybr *g* ni cherddafai efe a'i draed.

4 Pwy a weithredodd ac a wnaeth *hyn*, *h* gan alw'r cenhedlaethau o'r dechreuad? Myfi yr Arglwydd y *i* cyntaf, myfi hefyd *fydd* gyd a'r diweddaf.

5 Yr ynysoedd a welsant, ac a *k* ofnasant; eithafoedd y ddaear a ddychrynasant, a *l* nesasant, ac a ddaethant.

6 Pob un a gynnorthwyodd ei *m* gymydog, ac a ddywedodd wrth ei frawd, Ymgryfha.

7 Felly'r

y Dan. 4. 35. Act. 17. 28.
x Pen. 40. 5. Dan. 3. 2. Act. 17. 29.
a Pen. 41. 6.
a 44. 12. Jer. 10. 3.
b Sal. 145. 4.
c Sal. 19. 1. *d* Act. 14. 17. Rhuf. 1. 20.
e Job 9. 8. Sal. 104. 2. Pen. 44. 24. Jer. 10. 12.
f Job 12. 21.
g Ecf. 1. 10. Sal. 78. 31.
Ezec. 21. 31.
h Dat. 19. 20.
i Deut. 4. 15. Mat. 15. 9.
k Sal. 147. 4.
l Barn. 5. 20.
m Sal. 77. 7.
n Jer. 8. 13. Mal. 2. 17.
o Sal. 44. 1.
p Deut. 5 Diar. 8. 22. Sal. 103. 5. 2 Cor. 1. 6.

n Pen. 40. 19.
o Mal. 1. 6.
p Deut. 7. 6.
q Iago 2. 23.
r Adn. 2. Mal. 1, 2.
s Ecf. 24. 11.
t Act. 13. 17.
u Rhuf. 9. 11.
x Deut. 33. 27.
Pen. 45. 24.
y Pen. 60. 12.
Zec. 12. 3.
z ymryf-onant.
Pen. 49. 25.
Act 13. 8 ac Sal. 35. 1.
a Dan. 2. 35.
‖ Neu, *fyltwedd.*
b Sal. 109. 31.
c Pen. 43. 5.
d Amos. 7. 2.
e Pen. 43. 3.
f Mica 4. 13. 2 Cor. 10. 4.
g Pen. 21. 10. Dat. 2. 26.
h Neu, *us,*
b Jer. 23. 28.
i Sal. 58. 10.
k Zec. 9. 11.
l Mat. 9. 36. *m* Sal. 107. 35. Mat. 5. 6. Ioan 7. 37.
n Jer. 2. 2.
o Ecf. 15. 27.
p Dat. 32. 14.
q Pen. 40. 21. Sal. 119. 43.
r Pen. 44. 7.
s Sal. 115. 4. Jer. 10. 4. Amos 3. 6.
t Barn. 3. 20.
u Cor. 8. 4.
u Adn. 29. 36.
x 1 Pedr 4. 3. *y* Pen. 45. 1. ac 2 Cron. 36. 22.
a Pen. 43. 9.
b Pen. 44. 6.
c Pen. 40. 1.

7 Felly'r ſaer a gyſuroddi yw *n* eurych, a'r morthwylwr yr hwn oedd yn taro ar yr eingion, gan ddywedyd, *Y mae yn barod i'w* ſodro: ac efe a'i ſicrhaodd a hoelion, *fel* nad ytigonir.

8 Eithr ti, Iſrael, *o fy* ngwas *y duryf* ti, Jacob yr hwn a *p* etholais, had Abraham fy y ſerchyd.

9 Ti yr hwn a gymmerais *r* o eithaf-oedd y ddaear, ac y'th *s* elwais oddi wrth ei phendeigion, ac y dywedais wrthyt, *Fy* ngwas *wyt* ti; *t* dewiſais di, ac ni th *u* wrthodais.

10 ¶ Nac ofna; canys *yr ydwyf fi* gyd *â* thi: na lwfrha; canys myfi *yw* dy Dduw: *x* cadarnhaf di, gynnorthwyaf di hefyd, a chynnaliaf di â deheulaw fy nghyfiawnder.

11 Wele, y cywilyddir a gwaradwyddir *y rhai* oll a lidiaſant wrthyt: *by* wrthwynebwyr a fyddant megis diddym, ac a ddifethir.

12 Ti a'u ceiſi, ac ni's cei hwynt, *ſef y* dynion a *z* ymgynhennaſant a thi: y gwyr *a x* ryfelant a thi fyddant megis diddym, ac megis *a* peth heb ill ddim.

13 Canys myfi yr Arglwydd dy Dduw a ymiaſiaf yn *b* dy ddeheulaw, a ddywed wrthyt, Nac ofna, myfi a'th *c* gynorthwyaf.

14 Nac ofna, *d* tydi bryf Jacob, gwyr Iſrael; myfi a'th gynnorthwyaf, medd yr Arglwydd, a'th *e* waredydd, Sanct Iſrael.

15 Wele, *f* golodaf di yn ſenn-ddyrnu newydd ddanheddog; *g* y mynyddoedd a ddyrni ac a fell, goliodi hefyd y bryniau fel *h* nwlwg.

16 Nithi hwynt, a'r gwynt a'u dwg ymaith, a'r corwynt a'u *b* gwaſgar hwynt: a thi a lawenychi yn yr Arglwydd, yn Sanct Iſrael y *i* gorfoleddi.

17 *Pan* geiſio'r truainiaid a'r tlodion *k* ddwfr, ac ni's *cânt*; *pan* ballo eu tafod o ſyched, myfi yr *l* Arglwydd a'u gwrandawaf hwynt, *myfi* Duw Iſrael ni's gadawaf hwynt.

18 *m* Agoraf afonydd ar leoedd uchel, a ffynhonnau ynghanol y dyffrynoedd: *n* gwnaf y diffeithwch yn llyn *dwfr*, a'r cras-dir yn ffrydiau dyfroedd.

19 *o* Goſodaf yn yr anialwch y cedrwydd, ſitta, myrtwydd, a'r olewydd; goſodaf yn y *p* diffeithwch ffynnidwydd, ffawydd, a'r pren bocs ynghyd;

20 Fel y gwelont, ac *q* y gwybyddont, ac yr yſtyriont, *q* ac y dyallont ynghyd mai llaw yr Arglwydd a wnaeth hyn, a Sanct Iſrael a'i creodd.

21 Deuwch yn nés a'ch cwyn, medd yr Arglwydd; dygwch eich *rh* *ſymmau* cadarnaf, medd Brenhin Jacob.

22 Dygant *buynt* allan, a mynegant i ni'r pethau a ddigwyddant: *r* mynegwch y pethau gynt beth *ydynt*, fel yr *ſ* ſtyriom, ac y gwypom eu diwedd hwynt; neu traethwch i ni y pethau a ddaw.

23 Mynegwch y pethau a ddaw ar ol *byn*, fel y gwypom mai *s* duwiau *ydych* chwi: gwnewch hefyd dda neu ddrwg, fel y llynno arnom, ac y gwelom ynghyd.

24 Wele, *t* peth heb ddim *ydych* chwi, a'ch gwaith iſydd *u* ddiddym: *x* ffiaidd *yw'r gwr* a'ch dewiſo chwi.

25 Cyfodais *y un* o'r gogledd, ac efe a ddaw: o gyfodiad haul y *z* cyhoeddi efe fy enw; ac efe a ddaw ar dywyſogion fel ar *tîr*, ac fel y llathr crochenydd bridd.

26 *a* Pwy a fynegodd o'r dechreuad, fel y gwybyddom? ac ymlaen llaw, fel y dywedom, Cyfiawn *yw't* nid *oes* a fynega, nid *oes* a draetha chwaith, ac nid *oes* a glyw eich ymadroddion.

27 Y *b* cyntaf *a ddywed* wrth Sion, Wele, wele hwynt; *c* rhoddaf hefyd Efengylwr i Jeruſalem.

28 Canys edrychais, ac nid *oedd* neb, ie yn eu plith, ac nid *oedd d* gynghorwr pan ofynais iddynt, a fedrai atteb gair.

29 Wele, hwynt oll *ydynt e* wagedd; a'u gweithredoedd yn ddiddym: gwynt a gwagedd *yw f* eu tawdd-ddelwau.

P E N. XLII.

1 Swydd Criſt; 5 Addewid Duw iddo ef.

WEle *a* fy ngwas, yr hwn yr ydwyf yn ei gynnal; fy etholedig, *i'r bun* y mae fy enaid *b* yn foddlon: *c* rhoddais fy yſpryd arno; efe a ddwg allan farn i'r *d* cenhedloedd.

2 *e* Ni waedda, ac ni dyrchafa, ac ni phair glywed ei lef yn yr *f* heol.

3 *g* Ni ddryllia gorſen yſig, ac ni ddiffydd llin yn mygu: efe a ddwg allan farn at wirionedd.

4 *b* Ni phalla efe, ac ni ddigalonna, hyd oni oſodo farn ar y ddaear; yr *i* ynyſoedd hefyd a ddiſgwyliant am ei gyfraith ef.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, *k* Creawdydd y nefoedd a'i heſtynydd; lledydd y ddaear a'i chnwd; rhoddydd anadl i'r bobl arni, ac yſpryd i'r rhai a rodiant ynddi:

6 Myfi yr Arglwydd a'th *l* elwais mewn cyfiawnder, ac a ymaſiaf yn dy law, *m* cadwaf di hefyd, a rhoddaf di yn *n* gyfammod pobl, ac *o* yn oleuni Cenhedloedd;

7 *p* I agoryd llygaid y deillion, i ddwyn allan y carcharor o'r *q* carchar, a'r rhai a eiſteddant *mewn* tywyllwch o'r carchardy.

8 Myfi *yw* yr Arglwydd; dyma fy enw: *r* a'm gogoniant ni roddaf i arall, na'm mawl i ddelwau cerfiedig.

9 Wele'r pethau o'r blaen a ddaethant i ben, a *s* mynegi yr ydwyf fi bethau newydd; traethaf *hwy* i chwi cyn eu tarddu allan.

10 *t* Cenwch i'r Arglwydd gân newydd, *a'i* fawl ef o eithaf y ddaear; *u* y rhai a ddiſgynwch i'r mor, ac oll iyda ynddo; yr ynyſoedd a'u trigolion.

11 Y diffeithwch a'i ddinaſoedd, dyrchafant *eu lief*; *x* y maes-dref a breſwylia Cedar; caned preſwylwyr y graig, bloeddiant o ben y mynyddoedd:

12 *y* Rhoddant ogoniant i'r Arglwydd, a mynegant ei fawl yn yr ynyſoedd.

13 Yr Arglwydd a *z* allan fel cawr, fel rhyfelwr y cyffry eiddigedd; efe a waedda, ie, efe a rua; *a* a fydd *a* trech na'i elynion.

14 *b* Tewais er ys talm, diſtewais, ymattaliais; lleſaf fel gwraig yn eigor, *c* difwynaf, a difethaf ar unwaith.

15 *d* Mi a wnaf y mynyddoedd a'r bryniau yn ddiffeithwch, a'u holl welit a wywaf; ac a wnaf yr afonydd yn ynyſoedd, a'r llynnoedd a ſychaf.

16 Arweiniaf y deilliaid ar hyd ffordd *e* nid adnabuant; a gwnaf iddynt gerdded ar hyd llwybrau nid adnabuant; gwnaf dywyllwch yn *f* oleuni o'u blaen hwynt, a'r *g* pethau ceimion yn uniawn. Dyma'r pethau a wnaf iddynt, ac ni's gadawaf hwynt.

17 ¶ *h* Troir yn eu hol, a llwyr waradwyddir y rhai a ymddiriedant mewn *i* delwau cerfiedig, y rhai a ddywedant wrth y delwau tawdd, Chwi *yw* ein duwiau ni.

18 O fyddariaid, gwrandewch; a'r deillion edrychwch *k* i weled.

19 *l* Pwy *fydd* ddall ond fy ngwas i? neu fyddar fel *m* fy nghennad a anfonais? pwy mor ddall a'r *n* perffaith, a *o* dall fel gwas yr Arglwydd?

20 *p* Er gweled llawer, etto *q* nid yſtyri; *er* agoryd *r* cluſtiau, etto ni wrendy.

21 Yr

d Pen. 59. 16.
e Jer. 10. 3.
f Sal. 15. 5.
a Pen. 49. 3. Mat. 12. 18. Phil. 2. 7.
b Mat. 3. 17.
c Pen. 11. 2. Ioan 3. 34.
d Sal. 72. 8.
e 2 Tim. 2. 25.
f Mat. 8. 20.
g Mat. 11. 28.
b Pen. 40. 28.
i Sal. 72. 11. Seph. 2. 11.
k Pen. 44. 24. Zec. 12. 1.
l Heb. 5. 4
m Pen. 49. 8.
n Mal. 3. 1.
o Pen. 49. 6. Luc 2. 32.
p Luc 4. 18.
q 2 Tim. 2. 2. Heb. 2. 15.
r Pen. 48. 11.
s 1 Pedr 1. 10.
t Sal. 33. 3. Dat. 14. 3.
u Sal. 107. 23.
x Gen. 25. 13. Sal. 96. 12.
y 1 Cor. 10. 4. Luc 2. 14. ac Dat. 19. 17.
a Dan. 2. 44. Dat. 12. 9.
b Sal. 50. 21. Luc 18. 17.
c Mal. 4. 1. Dat. 14. 16.
d Pen. 2. 11.
f Luc 2. 32.
g Sal. 125. 5.
b Sal. 97. 7.
i Pen. 1. 29. *i* Rhuf. 1. 20. *l* Sal. 147. 19.
m Mal. 2. 7. *n* 1 Tim. 3. 2.
o Pen. 56. 12.
p Pen. 6. 9.
q Rhuf. 2. 20.
r Mat. 12. 22.

Pen. xli. *Adn.* 15. *A ddyrni.* Dyrnir y dwiiol â gwialen i'w puro, a'r diedifeiriol â halarn i'w dinyſtrio. 2 *Sam.* xii. 31. *Pen.* xxviii. 27, 28. *Jer.* xli. 1.

Pen. xlii. *Adn.* 1.] *Fy ngwas.* Am i Grift anrhydeddu'r ddeddf a'i *nyddd-dod* yn y cnawd! y'w anrhydeddir ni ag *byfforddiad* y ddeddf yn yr ysbryd! *Sal.* xciv. 12. *Rhuf.* vii. 6. 1 *Cor.* ix. 21. *Dat.* xxii. 3, 4.

Adn. 20. *Ni wrendy.* achwyn wrthynt, ac achwyn arnynt! nid oes glod i anghredadyn.

1 Pen. 62. 4. 1 Pen. 43. 4. u Mat. 9. 36. x Jer. 9. 12. y Sal. 44. 9. z Barn. 2. 14. Galar. 1. 8. a Sal. 79. 6. b Jer. 5. 3. Hos. 7. 9.

21 Yr Arglwydd fydd ; foddlon er mwyn ei gyfiawnder, efe a fawrha'r gyfraith, ac a'i gwna yn anrhydeddus.

22 Eithr dyma bobl u a yspeiliwyd, ac a anrheithiwyd : hwy a faglwyd oll mewn tyllau, mewn carchardai hefyd y cuddiwyd hwynt ; y maent yn yspail, ac heb waredydd ; yn anrhaith, ac heb a ddywedai, Dyro yn ei ol.

23 Pwy o honoch a wrendy hyn ? *pwy* a gyfyr, ac a glyw erbyn yr amser a ddaw ?

24 Pwy a roddes Jacob yn anrhaith, ac Israel i'r yspeilwyr ? y onid yr Arglwydd, yr hwn y z pechasom i'w erbyn ? canys ni fynnent rodio yn ei ffyrdd, ac nid ufuddhaent i'w gyfraith.

25 Am hynny y *a* tywalltodd efe arno lidiowgrwyddeu ddigter, a chryfder rhyfel : efe a'i hennynodd oddi amgylch, *b* ond ni wybu efe ; llosgodd ef hefyd, ond nid yskyriodd.

P E N. XLIII.

1 *Cyfuro'r eglwys.* 8 *Holl-alluogrwydd Duw.* 14 *Rhag-fynegi dinyftr Babilon.*

a Adn. 7. Eph. 2. 10. b Pen. 40. 26. c Sal. 66. 12. 1 Cor. 10. 13. d Diar. 11. 8. e Ecf. 19. 5. Mal. 3. 27. f Pen. 41. 10—15. Jer. 30. 10. g Pen. 66. 20. h Pen. 45. 6. i Deut. 28. 64. k Jona 2. 11. l Ioan 6. 36. m Ioan 1. 12. n Eph. 1. 6. 1 Pedr 2. 9. o Ioan 8. 36. Act. 2. 41. p Ezec. 12. 2. Ioan 10. 27. q Pen. 41. 26. r Ioan 10. 37. s Ioan 8. 32. t Pen. 44. 8. Act. 10. 39. u Pen. 41. 4. Ioan 8. 24. x Pen. 45. 21. Hos. 13 4. y Act. 4. 13. z Deut. 32. 12. a Adn. 10. b Ioan 8. 58. c Job 9. 12. Pen. 14. 27. d Adn. 3. e Luc 18. 7. ¶ Heb. *barrau.* f Dat. 18. 11. g Sal. 10. 16.

OND yr awr hon fel hyn y dywed yr Arglwydd *a* dy Greawdwr di, Jacob, a'th luniwr di, Israel, Nac ofna ; canys gwaredais di ; *b* gelwais *di* erbyn dy enw ; eiddof fi *ydwyt*.

2 *c* Pan elych trwy'r dyfroedd, myfi *a fyddaf* gyd â thi ; a thrwy'r afonydd, *fel* na lifant drosot : pan rodiech trwy'r tan, ni'th losgir ; ac ni ennyn y fflam arnat.

3 Canys myfi *yw* yr Arglwydd dy Dduw, Sanct Israel dy waredydd : *d* myfi a roddais yr Aipht yn iawn drosot, Ethiopia a Seba am danat.

4 Er pan aethoch yn *e* werthfawr yn fy ngolwg, y'th ogoneddwyd, ac mi a'th bleidiais ; am hynny y rhoddaf ddynion am danat ti, a phobloedd dros dy einioes di.

5 *f* Nac ofna ; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi : o'r *g* dwyrain y dygaf dy had, ac o'r gorllewin y'th gasglaf.

6 Dywedaf wrth y *i* gogledd, *k* Dod ; ac wrth y dehau, *l* Nac attal : dwg fy meibion o bell, a'm merched o eithaf y ddaear ;

7 *Sef* pob un a elwir ar *m* fy enw : canys i'm *n* gogoniant y creais ef, y lluniais ef, ac y gwnaethum ef.

8 ¶ Dwg allan *o* y bobl ddall sydd â llygaid iddynt, a'r *p* byddariaid sydd â chlustiau iddynt.

9 O Casglen yr holl genhedloedd ynghyd, a chynhuller y bobloedd ; *q* pwy yn eu mysg a fynega hyn, ac a draetha i ni y pethau o'r blaen ? dygent eu tystion, *r* fel y cyfiawnhair hwynt ; neu gwrandawent, a dywedent, *s* Gwirionedd *yw*.

10 *t* Fy nhystion i *ydych* chwi, medd yr Arglwydd, a'm gwas yr hwn a ddewisais ; fel yr adnabyddoch, ac y credoch fi, ac y dyalloch *u* mai myfi *yw* : o'm blaen nid *oedd* duw wedi ei ffurfio, ac ni bydd ar fyol.

11 Myfi, *x* myfi *yw* yr Arglwydd ; ac nid *oes* y geidwad ond myfi.

12 Myfi a fynegais, nac a achubais, ac a ddangosais, *z* pryd nad *oedd duw* dieithr yn eich mysg : am hynny chwi *ydych* yn fy nhystion (medd yr Arglwydd) mai myfi *ydd* Dduw.

13 Ie, *b* cyn *bod* dydd *yr ydwyf* fi ; ac nid *oes* a wared o'm llaw : gwnaf, a phwy a'i *c* lluddia ?

14 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd, eich Gwaredydd chwi, *d* Sanct Israel, *e* Er eich mwyn chwi yr anfonais i Babilon, a ymmais i lawr eu holl * bennaduriaid, a'r Caldeaid, *f sydd* a'u bloedd mewn llongau.

15 Myfi yn Arglwydd *yw* eich Sanct chwi, Creawdydd Israel, eich *g* Brenhin chwi.

16 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, yr *h* hwn a wna *b* ffordd yn y mor, a *i* llwybr yn y dyfroedd cryfion ;

17 Yr hwn *k* a ddug allan y cerbyd a'r march, y llu a'r cryfder ; cyd-orweddant, ni chodant : *l* darfuant, fel lin y diffoddafant.

18 ¶ *m* Na chofiwch y pethau o'r blaen, ac na yftyriwch y pethau gynt.

19 Wele fi yn gwneuthur *n* peth newydd ; yr awr hon y deechreua ; oni chewch ei wybod ? Gwnaf ffordd *yn* yr o anialwch, ac afonydd yn y diffeithwch.

20 *o* Bwyftfil y maes, y dreigiau, a chywion yr eftrys, a'm gogoneddant ; am *q* roddi o honof ddwfr yn yr anialwch, *a'r* afonydd yn y diffeithwch, i roddi diod i'm pobl, fy newisedig.

21 *r* Y bobl hyn a luniais i mi'fy hun ; fy molianf a fynegant.

22 Eithr *s* ni elwaift arnaf, Jacob ; ond *t* blinaift arnaf, Israel.

23 *u* Ni ddygaift i mi fynnod dy offrymau poeth, ac ni'm hanrhydeddaift a'th ebyrth : ni pherais i ti fy ngwasanaethu fig offrwm, ac ni'th flinais ag arogldarth.

24 Ni phrynaift i mi galamus ag arian, ac ni'm llenwaift a brafder dy ebyrth : eithr ti a wnaethoft i mi wasanaethu a'th bechodau, *x* blinaift fi a'th anwireddau.

25 Myfi, myfi *yw* hwn a'y *dileu* dy gamweddau, *z* er fy mwyn fy hun, ac ni chofiaf dy bechodau.

26 *a* Dwg ar gof i mi, *b* cyd-ymddadleuwn : adrodd di, fel y'th gyfiawnhaer.

27 Dy *c* dad cyntaf a bechodd, a'th *d* athrawon a wnaethant gamwedd i'm herbyn.

28 Am hynny yr *e* halogais *f* dywysogion y cyssegr, ac y rhoddais Jacob yn *g* ddiofryd-beth, ac Israel yn waradwydd.

h blaenoriaid, Galar. 2. 10. Dan. 9. 7. *f* Deut. 28. 37. Pen. 65. 15.

P E N. XLIV.

1 *Duw yn cyfuro ei eglwys.* 7 *Gwagedd eulyned* ; 9 *ac ynfydrwydd y rhai a'u cynnant.*

A Chwi yn awr gwrando, *a* Jacob fy ngwas, ac Israel yr hwn a ddewisais.

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *b* yr hwn a'th wnaeth, ac a'th luniodd o'r groth, yr hwn a'th gynnorthwya : *c* Nac ofna, fy ngwas Jacob ; a thi *d* Jesurun, yr hwn a ddewisais.

3 Canys tywalltaf ddyfroedd ar y *e* lychedig, a ffrydiau ar y ychdir : *f* tywalltaf fy yspryd ar dy had, a'm bendith ar dy biliogaeth :

4 A hwy a dyfant *megis* ym mysg glaswellt, *g* fel helyg wrth ffrydiau dyfroedd.

5 *h* Hwn a ddywed, Eiddo yr Arglwydd *ydwyf* fi ; a'r llall a'i geilw *ei hun* ai *i* enw Jacob ; ac arall a'i grifenna *â'i* law, Eiddo yr Arglwydd *ydwyf*, *k* ac a *ym*-gyfenwa ar enw Israel.

6 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *l* Brenhin Israel a'i Waredydd, Arglwydd y lluoedd, *m* Myfi *yw* y cyntaf, diwedaf ydwyf fi hefyd ; ac nid *oes* Duw ond myfi.

7 *n* Pwy hefyd, fel fi, a *p* elluw, a fynega, ac a esyd hyn yn drefnus i fi, er pan osodais yr *q* hen bobl ? neu mynegant iddynt y pethau fydd ar ddyfod, ar bethau a ddaw.

8 Nac ofnwch, ac nac arswydwch ; onid er hynny o amser y traethais i ti, ac y mynegais ? *a'm r* tystion *ydych* chwi. A oes Duw ond myfi ? Ie *s* nid oes * Duw : nid adwaen i *yr un*.

9 ¶ *t* Offeredd *ydynt* hwy oll y rhai a *u* lumant ;

Dat. 1. 8. *o* Pen. 45. 21. *p* Rhuf. 11. 29. 2 Tim. 1. 9. *q* Eph. 1. 5. Dat. 13. 8. *r* Pen. 43. 10. *s* Deut. 4. 35. * Heb. *Graig*, Deut. 32. 4. 1 Sam. 2. 2. *t* Pen. 41. 2.

Pen. xliii. *Adn.* 10.] *A'm gwas.* Crist yn Dyst i Dduw. *Dat.* i. 5. A'r Saint yn dystion Crist. *Mat.* i. 8. A'r gwirionedd a lwydda. *Sal.* lx. 4. a lxxv. 11. a c. 5.

u Jer. 10. 5. funiant ddelw gerfiedig, *ti* ni wna eu pethau dy munoi lesad; tyrfion *ydynt* iddynt eu hun, na welant, ac *na* wyddant; *x* Hab. 2. 18. fel y byddo cywilydd arnynt.

y Sal. 97. 7. 19 Pwy a lunia ddelw, neu a fwria ddelw gerfiedig, *x* heb weithiur dim lles?

z Hos. 10. 5. 20 Wele ef nori cywilydd y a'i gyfrwyddion, *a* Pen. 40. 19. y feiri neb yd o duyllon *y maent*: cilger bwynt oll. Cariwr *i* bunt, *etc* hwy a *b* Pen. 44. 20. *c* gluant ac a gyd-gyd llyddiant.

c Barn. 17. 5. 21 *a* Y ner a'i cefai a weithia yn y glo, ac a'i llunia hi wrth linyn *cocl*; efe a'i cymmynas, ac a'i gwna yn ot delw dyn, fel 2 Thef. 2. 4. *d* Hab. 2. 18. *e* 2 Thef. 2. 11. *f* Dat. 17. 2. *g* Barn. 17. 4. *h* Sal. 115. 6. *i* Pen. 66. 3. Hos. 4. 14. *k* Ioan 22. 40. *l* Pen. 66. 3. *m* Hos. 4. 12. Iago 1. 14. *n* Jer. 8. 10. *o* Pen. 32. 13. *p* Iob 37. 11. Sal. 18. 28. Diar. 25. 23. Pen. 39. 2. *q* Lut 1. 74. *r* Cor. 6. 19. *s* Sal. 69. 34. Dat. 21. 12. *t* Sal. 68. 13. *u* Pen. 47. 1. *x* Iob 9. 8. *y* Dat. 18. 20. Jer. 31. 48. *z* Thef. 1. 10. *a* Pen. 43. 1. *b* Iob 9. 8. *c* Sal. 104. 2. *d* Pen. 47. 5. *e* Cor. 1. 20. *f* Zec. 1. 6. 2 Pedr 1. 12. † Heb. *ffenifaseddu*, gor. 50. 38. Dat. 16. 12. *g* Pen. 43. 16.

Ofered eulynod. ESAIA. *Hollalluogrwydd Duw.*

28 *d* Yr hwn wyf yn dywedyd wrth Cyrus, Fy mugail *yw*, ac efe a gyflawna fy holl ewyllys: gan ddywedyd wrth Jerusalem, *e* Ti a adeiledir; ac wrth y deml, *f* Ti a seilieuir.

d 2 Cron. 36. 22, 23 Ezra 1. 1. *e* Pen. 45. 13. *f* Ezra 3. 6.

PENNOD XLV.

1 *Duw yn galw Cyrus yr enw yn ei eglwys,*
130 *a fyrnygddau yn gwar Cyrus.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd *a* wrth ei enneiniog, wrth Cyrus, yr hwn y * cynhelais ei ddeheulaw, *b* i ddarostwng cenhedloedd o'i flaen ef: ac mi a ddatodaf lwynau brenhinoedd; i agoryd y *c* dorau o'i flaen ef, ac pyrth ni cheuir:

2 Mi a af o'th flaen di, ac a unionaf y gwyr geimion; y dorau *d* pres a dorraf, a'r barrau heiyrn a ddryllraf;

3 Ac a roddaf i ti *e* dryforau cuddiedig, a chuddfeydd dirgel, fel y gwypech *f* mai myfi yr Arglwydd, yr hwn a'th alwodd erbyn *g* dy enw, *yw* Duw Israel.

4 Er mwyn Jacob fy ngwas, ac Israel *h* fy etholedig, y th elwais erbyn dy enw: *i* mi a'th gyfenwais, er na'm hadwaehit:

5 *k* Myfi *yw* yr Arglwydd, ac *l* nid arall, nid *oes* Duw ond myfi; *m* gwregysais di, er na'm hadwaehit:

6 Fel y gwypont o'm godiad haul ac o'r gorllewin, nad neb ond myfi: myfi *yw'r* Arglwydd ac nid arall:

7 Yn llunio goleuni, ac yn creu tywyllwch; *o* yn gwneuthur llwyddiant, ac yn creu *p* drygyfyd: myfi yr Arglwydd sydd yn gwneuthur hyn oll.

8 *q* Defnynwch, nefoedd odi uchod, a thywallted yr wybrennau *r* gyfiawnder; ymagored y ddaear, ffrwythed iachawdwriaeth, a chyfiawnder, *s* yd-darddant: myfi yr Arglwydd *a'i* creais.

9 *t* Gwae a'r *v* neb ymryfono a'i luniwr. *Tw-* *yfoned* priddell a phriodellau'r ddaear. *t* Deut. 4. 35.

t A ddywed y clai wrth ei luniwr, Beth a wnai i neu, Y mae dy waith heb ddwylaw iddo?

10 Gwae a ddywedo wrth *ei* dad, Beth a genhedli? neu wrth y wraig, Beth a efgoraist?

11 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Sanct Israel, a'i luniwr, *u* Gofynwch imi'r pethau a ddaw arn fy meibion, a gorchymynwch fi am waith fy nwylaw.

12 Myfi a wnaethum y ddaear, ac a *x* greais ddyn arni: myfi, *je* fy nwylaw i a estynasant y nefoedd, ac a orchymynais ei holl luoedd.

13 Myfi a'i cyfodais *y* ef mewn cyfiawnder, a'i hoil ffyrdd a gyfarwyddaf; *z* efe a adeilada fy ninas, efe a ollwng fy nghaethion allan, a heb na gwerth na gobrwy, medd Arglwydd y lluoedd.

14 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *a* Llafur yr Aipht, a marsiandaeth Ethiopia, a'r Sabeaid hirion, *b* ddeuant attat ti, ac eiddo ti fyddant; *c* ar dy ol y deuant; *d* mewn cadwyni y deuant trofodd: ac ymgrymmant i ti, wrthyt yr ymbiliant, *gan ddywedyd*, Yn ddiau ynot ti *Israel* *y mae* Duw, *e* ac nid *oes* arall, nac *oes* Duw.

15 Ti yn ddiau *ydwyt* Duw yn *f* ymguddio, O Duw Israel yn *g* Achubwr!

16 *b* Cywilyddir a gwaradwyddir hwynt oll; feiri *i* delwau a aint ynghyd i waradwydd.

17 Israel a achubir yn yr Arglwydd *k* iachawdwriaeth *l* dragywyddol: ni'ch cywilyddir ac ni'ch gwaradwyddir byth bythoedd.

18 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, Creawdydd y nefoedd, y Duw ei hun a luniodd y ddaear, ac a'i gwnaeth; efe a'i sicrhaodd hi, ni chreodd hi yn ofer, i'w *k* phreswylio y lluniodd hi: *I* myfi *yw* yr Arglwydd, ac nid neb amgen.

a Hos. 13. 4. Rhuf. 3. 24. 1 Cor. 6. 20. *b* Sal. 72. 9, 10. Dan. 7. 14. Dat. 3. 19. *c* Zec. 8. 23. *d* Sal. 149 8. *e* Adn. 5. *f* Ioan 1. 18. 1 Tim. 1. 17. *g* Yr. 1. 3. *b* Pen. 44. 11. † *gofidcyr*. *i* Pen. 26. 4. *k* Sal. 115. 16. *l* Adn. 5.

19 Ni

Pen. xlv. *Adn.* 1.] *Enneiniog*. Crist yw'r Enneiniog, Act. xv. 18. Gwel *Pen.* xlix. 23. ond pob ymddiriedydd yr eglwys yn *y God* o honno Ef! bysbys i Dduw yw ei weithredoedd oll eriodd.

m Deut. 30. 11.
n Pen. 48. 26. Ioan 18.
n Mal. 3. 14.
1 Cor. 15. 58.
o Ezra 9. 15.
p Jer. 2. 17.
q Pen. 41. 22.
r Pen. 44. 8.
Adn. 5. 14. 18.
s Mica 7. 7.
Zec. 12. 10.
t Rhuf. 14. 11.
Phil. 2. 10.
u Gen. 31. 53. Deut. 6. 13.

19 Ni lafurais mewn *m* eirpelwch, mewn man tywyll o'r ddaear; ni ddywedais ar had Jacob, Ceisiwch fi *n* yn ofer. Myfi yr Arglwydd wyf yn llafaru cyfiawnder, yn mynegu pethau uniawn.

20 ¶ Ymgesglwch, a deuwch; cydnesewch, o ra ymdroi y cenhedloedd; nid oes gwybodaeth gan y rhai a ddyrchafant goed eu cerfddelw, ac a weddiant *p* dduw nid all achub.

21 Mynegwch, a nesewch *beunyd*; cydymgynghorant hefyd; *q* pwy a draethodd hyn er cynt? *puw* a'i mynegodd er y pryd hynny? onid myfi yr Arglwydd ac *r* nid oes Duw arall ond myfi; yn Nduw cyfiawn, ac yn Achubydd; nid oes ond myfi.

22 Trowch eich *s* wynebau attaf fi, holl gyrrau'r ddaear, *ac* yfch achuber; canys myfi *wyf* Nduw, ac nid neb arall.

s Mica 7. 7.
t Rhuf. 14. 11. Phil. 2. 10.
u Gen. 31. 53. Deut. 6. 13. Jer. 6. 69. 16. 1 Heb. *cyfiawnderau*, 1 Cor. 1. 30. *v* Pen. 41. 24. *y* Act. 10. 43. *z* 26 Rhuf. 11. 26.

23 I mi fy hun y tyngais, aeth y gair o'm genau *meum* cyfiawnder, ac ni ddychwel, y Mai i mi y plygai pob glin, *a* y twng pob tafod.

24 Yn ddiau yn yr Arglwydd {medd *un*} *y mae* i mi *t* cyfiawnder a nerth; attaf er y deuir; *u* a chywilyddir pawb a ddigiant wrtho.

25 Yn yr *v* Arglwydd y cyfiawnheir, ac yr ymogonedda *z* holl had Iſrael.

P E N. XLVI.

1 *Na allai eulynnod Babilon eu hachub eu hunain.* 3 *Bod Duw yn achub yr Iſrael.*

CRymmodd *a* Bel, plygodd Nebo; eu delwau oedd ar *b* wyſtfilod, ac ar ahifeiliaid: eich clud a lwythwyd, *a* drwm; llwyth *ydynt* i'r diffygiol.

2 Goſtyngant, cyd-grymmant: *b* ni allant achub y llwyth, ond aethant mewn caethiwed eu hunain.

3 ¶ Ty Jacob, gwrandewch arnaf fi, a holl weddill *c* tŷ Iſrael, *y rhai* *c* a ddygaſ *d* wyd *gennyf* o'r groth, ac a arweddwyd o'r *d* bru:

4 *e* Hyd henaint hefyd *f* myfi *ydwyf*; ie myfi a'*th* dygaf hyd yni ben-wynnoedd: gwneuthum, arweiniaf hefyd, *ie* dygaf, a gwaredaf *dawdi*.

5 ¶ *b* I bwy y'm gwnewch yn debyg, ac y'm cyſtedlwch, ac y'm cyffelybwch, fel y byddom debyg?

6 *g* Hwy a waſtraffant *i* aur o'r purs, ac a bwyſtant arian mewn clorian, a gyflogant eurych, ac efe a'i gwna *th* yn dduw: goſtyngant ac ymgrymmant.

7 *k* Dygant ef ar yſgwyddau, dygant ef, *k* ac a'i goſodant yn ei le, ac efe a ſaif; ni ſyfl o'i le: os llefa *un* arno, *l* nid etyb, ac ni's gwared ef o'i gyſtudd.

8 Cofiwch hyn, a byddwch *m* wyr: *m* a adgofiwch, droſeddwyr.

9 Cofiwch y pethau gynt erioed; canys *m* myfi *ydwyf* Dduw, ac *o* nid neb arall; Duw *ydwyf*, ac heb fy math;

10 *p* Yn mynegi'r diwedd o'r dechreuad, ac er cynt yr hyn ni wnaed *etto*, yn dywedyd, *q* Fy nghyngor a ſaif, a mi holl ewyllys a wnaf:

11 Yn galw *r* aderyn o'r dwyrain, y gŵr a wna *fy* nghyngor o wledydd pell: dywedais, ac mi a'i dygaf i beri: mi a'i lluniais, ac mi a'i gwnaf.

12 ¶ Gwrandewch arnaf fi, y rhai *t* cedyrn galon, y rhai *u* pell oddi wrth gyfiawnder.

13 Neſeais fy *x* nghyfiawnder, ni bydd pell, a'm iachawdwriaeth nid ardy: a'm iachawdwriaeth yn Sion rhoddaf hefyd iachawdwriaeth yn Iſrael *y* fy ngogoniant.

a Pen. 21. 9. Jer. 10. 5. *b* Jer. 48. 7. *c* Deut. 32. 11, 12 *d* 1 Cor. 4. 15. *e* Sal. 48. 14. *f* Sal. 102. 27. Ecſ. 3. 14. *g* Pen. 63. 9. *h* Pen. 40. 25. 1 Ecſ. 33. 3. *i* Pen. 40. 19. Jer. 10. 4. *k* Jer. 10. 5. Act. 17. 29. *l* 1 Bren. 18. 29. *m* 1 Cor. 14. 20. *n* Pen. 44. 19. *o* Pen. 45. 5. *p* Pen. 45. 21. *q* Sal. 33. 11. Diar. 19. 21. Act. 5. 38, 39. Heb. 6. 17. *r* Dat. 19. 17. *s* Pen. 41. 2. *t* Sal. 76. 5. *u* Rhuf. 1. 18. *x* 6. 20. *x* Rhuf 1. 17. *y* Sal. 85. 9. *z* Seph. 1. 3. 12.

P E N. XLVII.

Barnetigaethau Duw ar Babilon.

DISGYN ac eiſtedd yn *a* llwch, *a* forwyn ferch Babilon, eiſtedd ar lawr; nid *oes* orſeddfainge, *ſi*, ferch y Caldeaidd; *b* canys ni'th alwant mwy yn dyner ac yn foethus.

2 Cymmer y meini melin, a *c* mala flawd; dat-guddia dy *d* lowerthau, noetha dy ſodlau, dynoetha dy forddwydydd, dos *d* trwy'r afonydd.

3 *e* Dy noethni a ddatguddir, dywaeth hefyd a welir: *f* dialaf, *g* ac ni *ſyfl* dyn *y'th* gyfarfyddaf.

4 *Medd* ein Gwaredydd ni, *ei enw yw* Arglwydd y lluoedd, Sanct Iſrael.

5 Eiſtedd yn ddiſtaw, *a* dos i *h* dywyllwch, *ti ferch* y Caldeaid: canys ni'th alwant mwy yn arglwyddes y teyrnaſoedd.

6 ¶ *i* Digiais wrth fy mhobl, *k* halogais fy etifeddiaeth, a rhoddais hwynt yn dy law di: ni chymmeraiſt drugaredd arnynt; *m* rhoddaiſt dy iau yn drom iawn ar yr henuriaid.

7 ¶ A dywedaiſt, Byth y byddaf *n* arglwyddes: felly nid ystyriaiſt hyn, ac ni chofiaiſt ei diwedd hi.

8 Am hynny yn awr gwrando hyn, *o* foethus, yr hon a arhoi yn ddiofal, yr hon a ddywedi yn dy galon, *p* Myfi *fydd*, ac nid neb arall ond myfi: ni eiſteddaf yn weddw, ac ni chaf wybod beth yw diffeiliant:

9 Ond y ddau *beth* hyn a ddaw i ti yn ddiſymmwth yr un dydd, *r* diepbeliedd a weddwdod: yn gwbl y deuant arnat, am lawer dy *s* hudoliaethau, a mawr nerth dy ſwynion.

10 ¶ Canys ymddiriedaiſt yn *t* dy ddrygioni: dywedaiſt, Ni'm gwel neb. Dy *u* ddoethineb a'th wybodaeth a'th *x* hurtaiſt; a dywedaiſt yn dy galon, *y* Myfi *fydd*, ac nid neb arall ond myfi.

11 Am hynny y daw arnat ddrygfyd, yr hwn ni chei wybod ei gyfodiad; *z* a ſyrth arnat ddinyſtr, ni's gelli ei ochelyd: *a* daw arnat ddiſtryw yn ddiſymmwth, heb wybod i ti.

12 *b* Saf yn awr gyd a'th ſwynion, a chyd ag amlder dy hudoliaethau, yn *c* ſyrthrai yr ymdinaiſt o'th ieuenctid; *hed-yddaeth, rhyfo* a elli wneuthur lles, *d* rhyfo a fyddi *e* grymmus.

13 Ymflinaiſt yn amlder dy gynghorion dy hun. Saſed yn awr *f* aſtronomyddion y nefoedd, *g* rhai a dremiant ar y ſer, y rhai a hyſpyſant am y miſoedd, ac achubent di oddi wrth *h* pethau a ddeuant arnat.

14 Wele, hwy a fyddant fel *i* ſofl; y *k* tân a'u llyſg hwynt; *l* ni waredant eu heinioes o feddiant y fflam: ni *fydd* mar-wolyn i yrudwynno, *na* thân i eiſtedd arni.

15 Felly y byddant hwy i ti gyd a'r rhai yr ymboenaiſt, *ſef* *c* dy gyfnewidwyr, o'th ieuenctid; crwydradant bob *c* un ar ei duedd; nid *oes un* yn dy achub di.

a Rhuf. 2. 17. *b* Dat. 18. 7. *c* Mat. 24. 41. *d* Mat. 7. 26. Dat. 23. 1 Cron. 10. *e* Dat. 18. 7. *f* Pen. 20. 1 Jer. 13. 22. Nah. 3. 5. *g* Dat. 18. 1 Sam. 28. 9. 2 Cron. 33. 6. Eſay. 8. 19. Dan. 2. 27. *h* 1 Sam. 2. 9. Pen. 43. 2. Jer. 5. 22. Dat. 3. 27. *i* Sal. 68. 2. *k* Dat. 18. 8. *l* Amos 4. 11. Mat. 3. 12. *m* Dat. 18. 13. 16. *n* Pen. 43. 28. Adn. 5. 14. Obad. 3. Dat. 18. 7. *o* Adn. 1. 8. *p* Jer. 18. 7. *q* 2 Theſ. 2. 4. *r* Pen. 51. 19. *s* Nah. 3. 4. *t* Sal. 52. 7. *u* Sal. 10. 11. *x* Jer. 51. 17. *y* 2 Pen. 3. 4. *z* Ecſ. 15. 30. *a* Jer. 51. 58. Dat. 18. 21. *b* Dat. 18. 11.

P E N. XLVIII.

Duw yn arwyddoli y bobl o'u tynderuydd. 12 *Yn ei hamser y iſſuir dros.*

GWrandewch hyn, *a* tŷ Jacob, y rhai a elwir ar *a* enw Iſrael, a'r a ddaethant allan o ddyfroedd Judia; *b* y rhai a dyngant i enw yr Arglwydd, ac a gofiant am Dduw Iſrael, *c* nid mewn gwirionedd, nac mewn cyfnawnder.

2 Canys hwy a'i galwant eu hunain o'r *d* ddinas ſanctaidd, ac *e* a bwyſtant ar Dduw Iſrael; enw yr hwn *ſw* Arglwydd y lluoedd.

3 *f* Y pethau gynt a fynegais er y pryd hynny, a daethant o'm genau, ac mi a'u traethais; mi a'u gwnaethum yn ddiſymmwth, *b* daethant i ben.

4 *g* Oherwydd mi wybod dy *ſed* di yn galed, a'th war *ſel* gleuyn haiarn, *i* a'th dalcen yn bres,

5 Mi a'i mynegais i ti er y pryd hynny; adroddais i ti cyn *ei* ddyfod; rhag dywedyd o honot, *k* Fy nelw a'u gwnaeth, fy ngherfddelw a'm tawdd-ddelw a'u gorch-

6 Ti

a Rhuf. 9. 6. *b* Sal. 63. 11. *c* Seph. 1. 5. *d* Jer. 25. *e* ddinas ſanctaidd, ac *f* a bwyſtant ar 2. Dat. 21. *f* Mica 3. 8. Rhuf. 2. 17. *g* Pen. 41. 22. *h* Jer. 6. 23. *i* Dat. 13. 16. *k* Pen. 44. 19. *l* Mat. 12. 41. *m* Jer. 3. 17. *n* Heb. *fy ngalar*, Sal. 16. 3.

m Sal. 40. 10.
6 Ti a glywaist, gwel hyn oll: *m* ac oni fynegwch chwithau *efe* adroddais i ti bethau newyddion o'r pryd hyn, a phethau *n* cuddiedig y rhai ni wyddit oddi wrthynt.

n Act. 1. 7. Col. 1. 26.

o Pen. 43. 28. Luc 1. 70.
7 Yn awr y o crewyd hwynt, ac nid er y dechreuad, cyn y dydd ni chlywaist fon am danynt: rhag dywedyd o honot, Wele, gwyddwn hwynt.

p Deut. 29. 4.
8 Ie, ni's clywsit, ac ni's gwyddit chwaith, *p* nid agorasid dy glust y pryd hynny: canys gwyddwn y byddit lwyr-anffyddlon, a'th alw o'r groth yn *q* Drosedwr.

q Sal. 51. 5. *r* Sal. 106. 8.

s Neu, *i arian.* Sal. 103. 9. *t* Sal. 79. 9.
9 ¶ *r* Er mwyn fy enw yr oedaf fy llid, ac er fy mawl yr ymattaliaf oddi wrthyt, rhag dy ddifetha.
10 Wele, myfi a'th burais, ond nid # fel arian; dewisais di mewn pair cystudd.

u Deut. 32. 26, 27 *x* Pen. 42. 8. *x* Rhuf. 1. 6. *y* Pen. 41. 4. Dat. 1. 17. *z* Ioan 1. 3.
11 *t* Er fy mwyn fy hun, er fy mwyn fy hun, y gwnaf *hyn*; canys pa fodd yr halogid *fy enw*? ac *u* ni roddaf fy ngogoniant i arall.
12 ¶ Gwrando arnaf fi, Jacob, ac Israel, *x* yr hwn a elwais: myfi *yw*; y myfi *yw* y cyntaf, a mi *yw* y diweddaf.
13 *y* Fy llaw i hefyd *z* a seiliodd y ddaear, a'm deheulaw i a rychwantodd y nefoedd: *a pan* alwyf fi arnynt, *b* hwy a gyd-safant.

a Sal. 147. 4. *b* Gen. 2. 1. Pen. 40. 26.
14 Ymgesglwch oll, a gwrandewch; pwy o honynt hwy a fynegodd hyn? Yr Arglwydd a'i hoffodd ef; efe a wna ei *c* ewyllys ar Babilon, a'i fraich *a fydd ar* y Caldeaid.

c Pen. 41. 28. *d* Pen. 43. 3.
15 Myfi, myfi a lefarais, ac a'i galwais ef: dygais ef, ac *f* Efe a lwydda ei ffordd ef.

e 2 Tim. 2. 8. *f* Sal. 68. 35. *g* Pen. 45. 19.
16 ¶ Nesewch attaf, gwrandewch hyn; ni lefarais o'r cyntaf yn ddirgel; *b* er y pryd y mae hynny *yr ydwyf* finnau yno: ac yn awr yr Arglwydd Dduw a'i Ysbryd *i* a'm hanfonodd.

h Pen. 7. 2. *i* Pen. 61. 1. Luc 4. 18.
17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd dy Waredydd, Sanct Israel; Myfi *yw* yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn *wyf* yn dy ddysgu di i wellhau, gan dy arwain *k* yn y ffordd y dylit rodio.

k Pen. 48. 17. *l* Pen. 6. 9.
18 ¶ O na *wr*andawsit ar fy ngorchymynion! yna y buasai dy heddwch *m* fel afon, a'th gyfiawnder fel tonnau'r môr:
19 A buasai dy had fel y tywod, ac eppil dy gorph fel ei ralan ef: ni thorasid, ac ni ddinystriasid ei enw oddi ger fy mron.

m Sal. 119. 165. *n* Jer. 30. 8. *o* Deut. 10. 22.
20 ¶ *n* Ewch allan o Babilon, ffowch oddi wrth y Caldeaid, a llef gorfoledd o mynegwch ac adrodd wch hyn, traethwch, *p* Gwaredodd yr Arglwydd ei was Jacob.

p Luc 1. 68. *q* Exf. 17. 6.
21 Ac ni fychedasant *pan* arweiniodd hwynt yn yr anialwch: *q* gwnaeth i ddwfr biftyllio iddynt o'r graig: holltodd y graig hefyd, a'r dwfr a ddyliasodd.

r Pen. 57. 21.
22 ¶ Nid *oes* heddwch, medd yr Arglwydd, i'r rhai annuwiol.

PEN. XLIX.

a Heb. 5. 4. *b* Sal. 2. 7. Mat. 3. 20. Luc 1. 31. *c* Act. 2. 37. 2 Thes. 2. 8. Dat. 1. 16.
a Crist yn adnewyn rhag yr Iuddewon. 5 *Ei freddiad yn bleiniol i'r Cembeilfedd.* 13 *Trugaredigion yn amlhau.*
GWrandewch arnaf, ynysoedd; ac ystyriwch, bobl o bell; Yr Arglwydd a'm galwodd o'r groth; *b* o ymysgaroedd fy mam y gwnaeth goffa am fy enw.

d Act. 13. 47. *e* Rhuf. 11. 26. Gal. 3. 16. *f* Ioan 15. 8. Eph. 1. 6.
2 Gosodod hefyd *c* fy ngenau fel cleddyf llym, ynghysgod ei law y'm cuddiodd; *d* a gwnaeth fi yn *d* saeth loyw, cuddiodd fi yn ei gawell-saethau;

e Rhuf. 9. 4. *f* Ioan 15. 8. Eph. 1. 6.
3 Ac a ddywedodd wrthyf, *e* Fy ngwas *yd*wyt ti, Israel, yr hwnyr *f* ymogoneddaf

4 Minau a ddywedais, *g* Yn ofer y llafuriais, yn ofer ac am ddim y truliais fy nerth; er hynny y mae fy marn gyd â'r Arglwydd, *h* a'm gwaith gyd â'm Duw.

g Mat. 23. 37. Ioan 1. 11. *h* 1 Cor. 5.

5 ¶ Ac yn awr, medd yr Arglwydd, yr hwn a'm lluniodd o'r groth yn was iddo, i ddychwelyd Jacob atto ef, *i* Er nad ymgasglodd Israel, *k* etto gogoneddus fyddaf fi yng olwg yr Arglwydd, a'm Duw fydd fy *l* nerth.

i Mat. 23. 37. *k* Ioan 5. 30. *l* Mat. 11. 25.

6 Ac efe a ddywedodd, Gwael yw dy fod yn was i mi, i gyfodi llwythau Jacob, ac i adferu rhai cadwedig Israel: *m* mi a'th roddaf hefyd yn oleuni i'r Cenhedloedd, *n* fel y byddech yn iachawdwriaeth i mi hyd eithaf y ddaear.

m Act. 13. 47. *n* Sal. 67. 2. *o* Mat. 27. 7.

7 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Gwaredydd Israel, a'i Sanct, wrth *o* y dirmygedig o enaid, wrth yr hwn fydd *p* ffiaidd gan y genedl, wrth *q* was llywodraethwyr: *r* brenhinoedd a welant, ac a gyfodant; tywysogion hefyd a *s* ymgrymmant, er mwyn yr Arglwydd yr hwn fydd ffyddlon, Sanct Israel, ac efe a'th *t* ddewisodd di.

p Phil. 2. 7. *q* Pen. 53. 3. *r* Mat. 26. 67. *s* Pen. 60. 14. *t* Sal. 72. 10.

8 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *u* Mewn amser boddlongar y'th wrandewais, *x* ac yn nydd iachawdwriaeth y'th gynnorthwyais; y ac mi a'th gadwaf yn gyfammod y bobl, i # sicrhau'r ddaear, i beri etifeddu yr etifeddiaethau anghyfaneddol;

u Phil. 2. 25. *x* 2 Cor. 6. 2. *y* Pen. 42. 6. Heb. 7. 22. *#* *Sefydlu.*

9 Fel y dywedych wrth y *z* carcharorion, Ewch allan; wrth y rhai *sydd* mewn tywyllwch, Ymddangoswch. Ar y ffyrdd y porant, ac yn yr holl uchelfannau y *bydd* eu porfa hwynt.

z Pen. 42. 7. Ioan 8. 32. *a* Dat. 7. 16. *b* Sal. 121. 6. *c* Pen. 35. 8. *d* Dat. 6. 12. *e* Gen. 10. 17. *f* Pen. 44. 23. *g* Pen. 40. 27. *h* Sal. 103. 13. *i* Mat. 7. 11. *k* Rhuf. 11. 29. *l* Can. 8. 10. *m* Esa. 11. 12. *n* Dat. 21. 25. *o* Phil. 2. 7. *p* Pen. 53. 3. *q* Mat. 26. 67. *r* Sal. 72. 10. *s* Phil. 2. 10. *t* Pen. 42. 1. *u* Hag. 2. 23. *x* 2 Cor. 6. 2. *y* Pen. 42. 6. Heb. 7. 22. *z* Pen. 42. 7. Ioan 8. 32. *a* Dat. 7 16. *b* Sal. 121

22 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Wele, cyfodaf fy llaw at y cenhedloedd, a dyrchafaf fy maner at y bobloedd, *a* a dygant dy feibion yn *eu* breichiau, a dygir dy ferched ‖ ar yſgwyddau.

23 Brenhinoedd hefyd fydd dy dadmaethod, *b* a'u brenhinesau dy fammaethod; crymmant i ti a'u hwynebau tu a'r llawr, a c llyfant lwch dy draed; a chei wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd: canys *d* ni chywilyddir y rhai a ddisgwyliant wrthyf fi.

24 ¶ *e* A dygir y caffaeliad oddi ar y cadarn neu a waredir y rhai a garcherir yn gyfiawn?

25 Ond fel hyn y dywed yr Arglwydd, Ie * carcharorion y cadarn a ddygir, ac anrhaith y creulon a ddiangc; *f* canys myfi a ymryſonaf â'th ymryſonydd, ac myfi a achubaf dy feibion.

26 Gwnaf hefyd i'th orthrymwyr *g* fwytta eu cig eu hunain, ac ar eu *b* gwaed eu hun y meddwant fel ar win melus; a gwybydd pob cnawd mai myfi yr Arglwydd *yw* dy Achubydd, a'th gadarn Waredydd di, Jacob.

P E N. L.

Crist yn dangos ei fod yn abl actub; ac yn ufudd i ddioddef.

FEL hyn y dywed yr Arglwydd, Pa le *y mae a* llythyr yſgar eich mam, * *trwy* yr hwn y gollyngais hi ymaith? neu pwy o'm *b* dyledwyr y *c* gwerthais chwi iddo? Wele, am eich anwireddau yr ymwerthaſoch, ac am eich *d* camweddau y gollyngwyd ymaith eich mam.

2 Pa ham, pan *e* ddaethum, nad *oedd* neb *i'm f derbyn?* pan elwais, nad atteb*odd neb?* g Gan gwttogi a gwttogodd fy llaw, fel na allai waredu? neu onid *oes* ynof nerth i achub? wele, *h* â'm ceryddu y ſychaf y môr, gwnaethum yr *i* afonydd yn ddiffeithwch: eu *k* pyſgod a ddrewant o eiſiau dwfr, ac a fyddant feirw o ſyched.

3 *l* Gwiſgaf y nefoedd â thywyllwch, a goſodaf ſachliain yn dô iddynt.

4 Yr Arglwydd Dduw a roddodd i mi *m* dafod y dyſgedig, i fedru *n* mewn pryd lafaru gair wrth o y diffygiol: *p* deffry *fi* bob bore, deffry i mi gluſt i glywed fel y dyſgedig.

5 ¶ Yr Arglwydd Dduw a *q* agorodd fy nghluſt, a minnau *r* ni wrthwynebais, *ac* ni chiliais yn *ſy* ol.

6 Fy nghorph a roddais i'r curwyr, a'm *s* cernau i'r rhai a dynnai'r blew: ni chuddiais fy wyneb oddi wrth waradwydd a phoeredd.

7 ¶ O herwydd yr Arglwydd Dduw a'm *t* cynnorth; am hynny ni'm *u* cywilyddir: am hynny goſodais fy wyneb fel *x* callestr, a gwn na'm cywilyddir.

8 Agos *yw* yr hwn a'm *y* cyfiawnha; pwy a ymryſon â mi? ſafwn ynghyd; pwy *yw* ngwrthwynebwr? ∞ nesaed attaf.

9 Wele yr Arglwydd Dduw a'm *a* cynnorthwya; pwy *yw* yr hwn a'm bwrw yn euog? Wele, hwynt oll a *b* henciddiant fel dilledyn; y *c* gwyfyn a'u hyſa hwynt.

10 ¶ Pwy yn eich myſg ſydd yn *d* ofni yr Arglwydd, *e* yn gwrando ar lais ei was ef, yn rhodio *mewn f* tywyllwch, ac heb lewyrch iddo? *g* gobeithied yn enw yr Arglwydd, *b* ac ymddiried yn ei Dduw.

11 Wele, chwi oll y rhai ydych yn *i* cynneu tân, *ac* yn eich amgylchu eich hunain â gwreichion; rhodiwch yn lewyrch eich tân, ac wrth y gwreichion a gynneuaſoch. *k* O'm llaw i y bydd hyn i chwi; mewn *l* gofid y gorweddwch.

a Deut. 24. 1. Jer. 3. 8. * *yr hon a yrrais.* *b* 2 Bren. 4. 2. Mat. 18. 25. *c* Pen. 52. 3. *d* Hoſ. 2. 2. *e* Eph. 2. 17. *f* Ioan 1. 11. *g* Num. 11. 23. *h* Nah. 1. 4. *i* Joſ. 3. 16. *k* Ecſ. 7. 18. *l* Ecſ. 10. 21. *m* Mat. 13. 54. Ioan 7. 15. Col. 2. 3. *n* Diar. 25. 11. *o* Mat. 11. 28. *p* Sal. 16. 7. Hag. 2. 14 Zec. 4. 1. *q* Sal. 40. 6. *r* Phil. 2. 8. Heb. 10. 7. *s* Galar. 3 30. Mat. 26. 67. *t* Heb. 5. 7. *u* Rhuf. 1. 16. *x* Ezec. 3. 9. *y* Rhuf. 8. 33. ∞ 1 Pedr 3. 15. *a* Adn. 8. *b* Sal. 102. 26. *c* Pen. 5. 8. *d* Mal. 3. 16. *e* Ioan 10. 4. *f* Sal. 23. 4. *g* 2 Cron. 20. 20. *b* 1 Pedr 5. 7. *i* Sal. 20. 7. *k* Ioan 9. 39. *l* Sal. 16. 4. Preg. 5. 17.

P E N. L. LI.

x Cyngor i byderu ar Grist fel Abraham,

3 o herwydd addewidion Duw, &c.

GWrandewch arnaf fi, *a* ddilynwyr cyfiawnder, y rhai a geiſiwch yr Arglwydd: edrychwch ar *y* graig y'ch naddwyd, ac ar *b* geudod y mae y'ch cloddiwyd o *bonynt.*

2 Edrychwch ar *c* Abraham eich tad, ac ar Sara a'ch eſgorodd: *d* canys ef hunan y gelwais ef, ac y bendithiais, ac yr amlheais ef.

3 O herwydd yr Arglwydd *e* a gyſura Sion: efe a gyſura ei holl anghyfanneddleoedd hi; gwna hefyd ei hanialwch hi fel Eden, a'i *f* diffeithwch hi fel gardd yr Arglwydd: ceir yndді lawenydd a hyfrydwch, diolch, a llais can.

4 ¶ Gwrandewch arnaf, fy mhobl; cluſt-ymwrandewch â mi, fy nghenedl: *g* canys cyfraith a â allan oddi wrthyf, a goſodaf fy marn yn *b* oleuni pobloedd.

5 Agos yw *i* fy nghyfiawnder; fy iachawdwriaeth a aeth allan, fy mreichiau hefyd a farnant y bobloedd: yr ynyſoedd a ddisgwyliant wrthyf, ac a ymddiriedant *yn* fy *k* mraich.

6 Dyrchefwch eich llygaid tu a'r *l* nefoedd, ac edrychwch ar ddaear isod: canys y nefoedd a ddarfyddant fel mwg, a'r *m* ddaear a heneiddia fel dilledyn, a phreſwylwyr yr un modd a fyddant meirw: ond fy iechydwriaeth i a fydd *n* byth, a'm cyfiawnder ni dderfydd.

7 ¶ Gwrandewch arnaf, y rhai a adwaenoch gyfiawnder, y bobl *o* ſydd a'm cyfraith yn eu calon: *p* nac ofnwch waradwydd dynion, ac nac arſwydwch rhag eu difenwad.

8 Canys *q* y pryf a'u bwytty fel dilledyn, ac *r* gwyfyn a'u hyſa fel gwlân: eithr fy nghyfiawnder a fydd yn *s* dragywydd, a'm hiachawdwriaeth o genhedlaeth i genhedlaeth.

9 ¶ *u* Deffro, deffro, *x* gwiſg nerth, O fraich yr Arglwydd; deffro fel yn y dyddiau gynt, yn yr oeſoedd gynt. Onid tı *yw* yr hwn a dorraiſt *y* Rahab, *ac* a archolliſt y ∞ ddraig?

10 Onid *a* tı *yw* yr hwn a ſychaiſt y môr, dyfroedd y dyfnder mawr? yr hwn a wnaethoſt ddyfnderoedd y môr yn ffordd i'r gwaredigion i fyned trwodd?

11 Am hynny y dychwel *b* gwaredigion yr Arglwydd, a hwy a ddeuant i Sion a chanu, ac a llawenydd tragywyddol ar eu *c* pennau: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch; gofid a griddfan a ffy ymaith.

12 Myfi, *d* myfi, *yw* yr hwn a'ch diddana chwi: pwy *wyt* tı, fel yr ofnit ddyn *yr bun* fydd marw, a mab dyn *yr bun* a wneir *e fel* glaſwelltyn?

13 Ac a anghofi yr Arglwydd dy Wneuthurwr, yr hwn *f* a eſtynodd y nefoedd, ac a ſeiliodd y ddaear? ac a ofnaiſt bob dydd yn waſtad rhag llid y gorthrymmydd, fel pe darparai i ddinyſrio? *g* a pha le y *mae* llid y gorthrymmydd?

14 Y *b* carcharor ſydd yn bryſio i gael ei ollwng yn rhydd, fel na byddo farw yn *i* pwll, ac na phallo ei fara ef.

15 Eithr myfi *yw* yr Arglwydd dy Dduw, yr hwn *k* a barthodd y môr, pan ruodd ei donnau: ei enw *yw* Arglwydd y lluoedd.

16 *l* Goſodais hefyd fy ngeiriau yn dy enau, ac ynghyſgod fy llaw y'th doais, *m* fel y plannwn y nefoedd, ac y ſeiliwn y ddaear, ac y dywedwn wrth Sion, Fy mhobl *ydwyt.*

17 ¶ *n* Deffro, deffro, cyfod, o Ieruſalem, yr hon a *o* yfaiſt o law yr Arglwydd gwppan ei lidiowgrwydd ef; yſaiſt waddod *q* y cwppan ychryll, *ac* lugnaiſt *ef.*

18 Nid

b Phil. 3. 9. *b* Rhuf. 4. 19. *c* Act. 2. 39. Rhuf. 13. 4. *d* Geni 15. 5. *e* Sal. 102. 13. *f* Ioan. 11. 12. *g* Pen. 2. 3. *b* Luc 2. 32. *i* Sal. 85. 9. Jer. 23. 5. 1 Theſ. 5. 24. 2 Theſ. 1. 6, 7. *k* Rhuf. 1. 16. *l* 2 Pedr 3. 10. *m* Sal. 102. 26. Mat. 24. 29. *n* Heb. 12. 28. *o* Sal. 37. 31. *p* Luc 12. 4. *q* Pen. 50. 9. *r* Pen. 66. 24. *s* Dan. 9. 24. *t* 1 Tim. 4. 10. *u* Sal. 44. 23. *x* Dat. 11. 17. *y yr Arbot,* Sal. 89. 10. *z* Pedr 3 Sal. 74. 13. *a* Ecſ. 14. 21. *b* Pen. 35. 10. Dat. 13. 1. *c* 2 Tim. 4. 8. *d* 2 Cor. 1. 4. *e* Sal. 19. 5. *f* 1 Pedr 1. 24. *f* Job 9. 3, 9. *g* Sal. 9. 5. *a* 37. 35. *b* Pen. 49. 9. *i* Zec. 9. 11. *k* Jer. 31. 35. Adn. 10. *l* Deut. 18. 18. Ioan 3. 34. *m* Pen. 65. 17. Eph. 1. 10. *n* Adn. 9. 1 Cor. 15. 34. *o* Gal. 4. 26. *p* Sal. 75. 8. *q* Zec. 12. 2.

Pen. 1. *Adn.* 1.] *Ygar.* Nid oedd Duw yn yſgar â'i bobl, fel *luddew* â'i wraig, am bob bai; er mwyn deithiodd a'r godineb us, fe dderbyniodd yr edifarus. *Pen.* 54. 7. *Jer.* iii. 14. *Hoſ.* ii. 17.

r Mat. 9. 36. *s* Pen. 42. 9. ‖ Heb. *dryllhad*. *t* Job 2. 11. *u* Galar. 2. 11. *x* Pen. 9. 19. *y* Galar. 3. 15. Act. 17. 26. Jer. 50. 34. *a* Jer. 25. 15. Diar. 11. 8. *b* Jer. 25. 20. *c* Sal. 66. 12.

18 Nid *oes y* arweinydd iddi o'r holl feibion a eseroddo: ac nid *oes* a ymaflo yn ei llaw o'r holl feibion a fagodd.

19 ‖ *x* Dau *beth* hyn a ddigwyddasant ti; gwae *i* ondia trosot? dinystr, a distryw; a newyn, a chleddyf: *trwy* bwy y'th *c* gysuraf?

20 *u* Dy feibion a lewygasant, gorweddant ym mhen pob heol, fel tarw gwyllt *mewn* magl: llawn ydynt o *x* lidiowgrwydd yr Arglwydd, a cherydd dy Duw.

21 ¶ Am hynny gwrando fi yn awr, y druan, a'r y reddw, ac nid *trwy* win.

22 Fel hyn y dywed dy Arglwydd, yr Arglwydd, a'th Duw di, *yn bwn.* ☜ a ddadleu *dros* ei bobl, Wele, cymmerais o'th law y *a* cwppan erchyll, *sef* gwaddod cwppan fy llidiowgrwydd: ni 'chwanegi ei yfed mwy.

23 Eithr *b* rhoddaf ef yn llaw dy gystuddwyr; y rhai a ddywedasant wrth dy enaid, Gostwng, fel yr elom *c* drosot: a thi a osodaist dy gorph fel y llawr, ac fel heol i'r rhai a elent drosot.

P E N. LII.

1 Prynedigaeth yr eglwys. 7 Harddwch yr Efengyl.

a Pen. 51. 17. *b* Sal. 79. 1. Dat. 21. 27. *c* Dat. 3. 21. *d* Zec. 2. 7. Dat. 11. 8. *e* Pen. 45. 13. *f* 1 Pedr 1. 18. *g* Gen. 46. 6. *h* Galar. 3. 52. *i* Pen. 60. 12. *k* Zec. 10. 12. Rhuf. 2. 24. *l* Sal. 9. 16. *m* Pen. 42. 9. *n* Pen. 65. 2. *o* Nah. 1. 15. Rhuf. 10. 15. *p* Luc 2. 10. *q* Sal. 93. 1 *r* Ezec. 3. 17. *s* Dat. 14. 7. *t* 1 Ioan 1. 1. *u* Sal. 98. 2. *x* Pen. 48. 20. Dat. 18. 4. *y* 2 Cor. 6. 17. ☜ Dat. 1. 8. 1 Pedr 2. 5. *a* Ecf. 12. 33. *b* Ecf. 13. 21. *c* Pen. 53. 10. *d* Phil. 2. 9. *e* Mat. 8. 20. *f* Sal. 22. 6. Pen. 53. 2. *g* Act. 2. 33.

DEffro, *a* deffro, gwisg dy nerth, Sion; gwisg wisgoedd dy ogoniant, sanctaidd ddinas Jerusalem: canys *b* ni ddaw o'th fewn mwy dienwaededig nac aflan.

2 Ymysgwyd o'r llwch, cyfod, *c* eistedd, Jerusalem: *d* ymddattod oddi wrth rwymau dy wddf, *ti* gaethferch Sion.

3 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, Yn *e* rhad yr ymwerthafoch; ac nid ag arian y'ch gwaredir.

4 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd Dduw, *f* Y mhobl a aeth i wared i'r *g* Aipht yn y dechreuad, i ymdaith yno; a'r Assyriad a'u gorthrymmodd yn *b* ddiachos.

5 Ac yn awr *i* beth *fydd* yma i mi, medd yr Arglwydd, pan ddygid *fy* mhobl ymaith yn rhad? eu llywodraethwyr a wnt *iddynt* udo, medd yr Arglwydd; a pherth dydd yn wastad *k* y cehlir fy enw.

6 Am hynny y caiff fy mhobl *l* adnabod fyngenw: am hynny y *cânt wybod* y dydd hwnnw, *m* mai myfi *yw* yr hwn fydd yn llywedyd: *n* Wele, myfi *yntau.*

7 ¶ *o* Mor weddaidd ar y mynyddoedd yw traed yr hwn fydd yn efengylu, yn cyhoeddi heddwch; a'r hwn fydd yn *p* mynegi daioni, yn cyhoeddi iachawdwriaeth; yn dywedyd wrth Sion, *q* Dy Dduw di fydd yn teyrnasu!

8 Dy *r* wylwyr a ddyrchafant lef; gyd a'r lief y *s* cyd-ganant: canys gwelant *t* lygad yn llygad, pan ddychwelo yr Arglwydd Sion.

9 ¶ Bloeddiwch, cyd-genwch, aniaiwch Jerusalem: canys yr Arglwydd a gysurodd ei bobl, *efe* a waredodd Jerusalem.

10 Dioddgodd yr Arglwydd fraich ei *u* sancteiddrwydd yngolwg yr holl genhedloedd; *u* a holl gyrrau'r ddaear a welant iachawdwriaeth ein Duw ni.

11 ¶ *x* Ciliwch, ciliwch, ewch allan oddi yno, *y* na chyffyrddwch â dim halogedig; ewch allan o'i chanol; ☜ ymlanhewch, y rhai a ddygwch lestri yr Arglwydd.

12 Canys *d* nid ar frys yr ewch allan, ac nid ar ffo y cerddwch: *b* canys yr Arglwydd a â o'ch blaen chwi, a Duw Israel a'ch casgl chwi.

13 ¶ Wele, fy ngwas a *c* lwydda; efe a *d* godir, a ddyrchefir, ac a fydd uchel iawn.

14 Megis y *e* rhyfeddodd llawer wrthyt (mor llygredig, *oedd* ei wedd yn anad neb, *f* a'i bryd yn anad meibion dynion!)

15 Felly y *g* taenella efe genhedloedd lawer; brenhinoedd a gaunant eu genau wrtho ef; canys gwelant yr hyn *b* ni fynegasid iddynt, a dyallant yr hyn ni chlywsent.

P E N. LIII.

1 Profbrud yn cuymo rhag anfredinjaeth. 4 Dioddefaint Crist, 10 a fynniant y groes.

a Rhuf. 1. 16. 1 Cor. 1. 18. *b* Pen. 11. 1. *c* Mat. 27. 39. *d* Pen. 49. 7. Marc 9. 12. *e* Sal. 22. 6. Luc 19. 14. *f* Heb. 4. 15. *g* Ioan 1. 10, 11. *b* Galar. 1. 12. *i* Pedr 2. 26. *k* Mat 27. 43. *l* Job 19. 2. Act 28. 4. *m* Pen. 59. 8, 16. 1 Cor. 15. 3. *n* 1 Pedr 2. 24. *o* Pen. 59. 21. *p* 1 Pedr 2. 25. Iago 5. 20. *q* Heb. 9. 14. *r* Act. 8. 32. *s* Ioan 1. 29. * Sef, *fruitolaw*, *na banes a fyuyd yn gyuir.* *t* Dat. 7. 9. *u* Dan. 9. 26. ☜ 2 Cor. 5. 7. *y* Act. 2. 23. ☜ Mat. 27. 57. *a* 1 Pedr 2. 22. 1 Ioan 3. 5. *b* Ioan 3. 17. *c* 2 Cor. 5. 21. *d* Ioan 12. 24. *e* Sal. 21. 14. *f* Col. 2. 15. Dat. 17. 14. *g* Pen. 49. 4. *b* Pen. 49. 3. *i* Ioan 17. 4. *k* Jer. 31. 34. *l* Sal. 2. 8. Ioan 6. 37. *m* Ioan 17. 6. Col. 2. 15. *n* Phil. 2. 9. *o* Marc 15. 28. *p* Luc 23. 34.

P E N. LIV.

1 Helaethrwydd yr eglwys; 4 eu diogelwch, 6 a'u ffor ymouyed.

a Gal. 4. 27. *b* Gal. 4. 19. 1 Pedr 1. 23. *c* Rhuf. 9. 26. -31. *d* Sal. 78. 8. *e* Pen. 2. 2. *f* Pen. 61. 9. *g* Sal. 78. 9.

CAN, *a* ammhlantadwy nid efgorpdd; bloeddia ganu, a gorfoleeda, yr hon *b* nid efgorodd: o herwydd amlach meibion yr hon a gdawyd, na'r hon y mae gwr iddi, medd yr Arglwydd.

2 *c* Helaetha le dy babell, ac *d* effynant gortynnau dy breswylfeydd: nac attal, *e* fyn dy raffau, a ficrha dy hoelion.

3 Canys ti a *e* dorri allan ar y llaw ddehau ac ar y llaw aswy; a'th *f* had a etifeddha'r cenhedloedd, a dinasoedd anrheithiedig a wnant yn gyfanneddol.

4 Nac ofna; canys ni'th gywilyddir: ac ni'th waradwydder, o blegid na'th *g* warth-

Pen. liii. *Adn.* 3.] *Dehur*— Nid oedd un clefyd ar gorph Crist, ond dolur yn fynych ar ei galon! ni cherthyn iddo, *Med dyg iachâ dy hun!* ond, A oes gwâd fel fy ngofid i? *Adn.* 8. *Garthur*: Naccawyd iddo ddwyn ei fatter o fiecn barnwrt a (*Jury.*) rheithwyr; *as* ach *and gau dyfion* i ddwyn ei (*garester*) air dal

g Ioan 16. 21. Heb. 11. 40.
warthrudir; *g* canys ti a anghofi dy waradwydd dy ieuengctid, a gwarthrudd dy weddwdod ni chofi mwyach.

h Hos. 2. 19.
5 Canys dy *h* Briod *yw* yr hwn a'th wnaeth, [Arglwydd *y i* lluoedd *yw* ei enw] dy Waredydd hefyd, Sanct Israel, *k* Duw

i Pen. 47. 4.
yr holl ddaear, y gelwir ef.

k Dan. 2. 44. Obad 21.
6 Canys fel gwraig wrthodedig, a chyfuddiedig o yſpryd, y'th *l* alwodd yr Arglwydd, a gwraig ieuengctid, pan oeddit wrthodedig, medd dy Dduw.

l Hos. 11. 1.
7 *m* Dros ennyd fechan y'th adewais; ond â mawr drugareddau y'th gaſglaf.

1 Pedr 2. 9. *m* Pen. 60. 10.
8 Mewn ychydig ſorriant *n* y cuddiais fy wyneb oddi wrthyt ennyd *awr*; ond â thrugaredd o dragywyddol y trugarhâf wrthyt, medd yr Arglwydd dy Waredydd.

n Deut. 32. 20. *o* Jer. 31. 3.
9 Canys *fel p* dyfroedd Noa *y mae* hyn i mi: canys *megis* y tyngais nad elai dyfroedd Noa mwy dros y ddaear; *felly*

p Gen. 9. 11.
y q tyngais na ddigiwn wrthyt, ac na'th geryddwn.

q Pen. 49. 15.
10 Canys *r* y mynyddoedd a giliant, a'r brynniau a ſymmudant: eithr fy nhrugaredd ni chilia oddi wrthyt, a chyfammod

r Pen. 51. 6.
ſy hedd ni ſyſi, medd yr Arglwydd ſydd

s Eph. 2. 4, 5.
yn i trugarhau wrthyt.

Tit. 3. 5.
11 ¶ Y druan, *t* heibuhus gan dymeſtl, y ddigyſur, wele, mi a oſodaf dy

t Dat. 12. 6.
u gerrig di â charbuncl, ac a'th *x* ſylfaenaf â *meini* ſaphir.

u 1 Cron. 29. 2.
12 Gwnaf hefyd dy ffeneſtri o riſial, a'th byrth o feini diſglair, a'th holl der-

1 Pedr 2. 5.
fyniau o gerrig dymunol.

x Dat. 21. 19.
13 Dy holl feibion hefyd *ſyddant* wedi eu *y* dyſgu gan yr Arglwydd; a mawr *z* *ſydd* heddwch dy feibion.

y Jer. 31. 34.
14 Mewn *a* cyfawnder y'th ſicrheir: hyddi bell oddi wrth orthrymder, canys

Pen. 11. 9.
nid ofni; ac oddi wrth ddychryn, canys ni nesâ attat.

Ioan 6. 45. *z* Sal. 119. 165.
15 Wele, gan *b* ymgaſglu hwy a ymgaſglant, *ond* nid trwyof fi: pwy bynnag o honot *c* ti a ymgaſglo i'th erbyn, efe a

a Sal. 111. 7.
d ſyrth.

Mat. 16. 18.
16 Wele *e* myfi a greais *y* gôf, yr hwn a chwyth y marwor yn tân, ac a ddefnyddia arf i'w waith; myfi hefyd a greais

b Pen. 8. 9, 10.
y f dinyſtrydd i ddinyſtrywio.

Zec. 12. 3.
17 ¶ Ni lwydda un offeryn a lunier i'th erbyn; a thi a wnei yn euog bob

Dat. 16. 13.
g tafod a gyfodo i'th erbyn mewn barn. Dyma etifeddiaeth gweiſion yr Arglwydd, a'u cyfiawnder hwy *ſydd* oddi wrthyf fi,

c 1 Ioan 2. 19. *d* Zec. 12. 3. *e* Pen. 10. 5. Mat. 8. 9. *f* Pen. 21. 2. Ioan 19. 11. *g* Mat. 26. 60. Act. 6. 11, 15.

PEN. LV.

1 Cyhoeddi Cuſt, a galw pawb i gredu, 6 ac i edifarhau.

OH *a* deuwch i'r dyfroedd, bob un y mae dyched arno, ie, yr hwn nid *oes*

Act. 8. 20.
arian ganddo; *b* deuwch, prynwch, a bwyttewch; ie deuwch, pryuwch win a llaeth, heb arian, ac heb werth.

b Mat. 13. 44. Dat. 3. 18.
2 Pa ham y gweriwch arian am *yr byn c* nid *ydyw*? fara? a'ch llafur am yr *byn* nid yw'n digoni? gan wrando gwrandewch arnaf fi, a bwyttewch *yr byn ſydd*

c Phil. 3. 4.
da; ac ymhyfryded eich enaid mewn bradder.

d Mat. 11. 28.
3 Gogwyddwch eich cluſt, a deuwch *d* attaf, gwrandewch, a bydd byw eich enaid: ac mi a wnaf *e* gyfammod tragy-

e Rhuf. 11. 29. *f* 2 Sam. 7. 8. Act. 13. 34.
wyddol â chwi, *ſef* ſicr *f* drugareddau Dafydd.

g Ioan 7. 16.
4 Wele, rhoddais ef yn *g* dyſt i'r bobl, yn *h* flaenor ac yn athraw i'r bobloedd.

h Mat. 2. 6.
5 Wele, *i* cenedl nid adweini a elwi, a chenhedloedd ni'th adwaenai di a red

i Eph. 2. 11.
attat, er mwyn yr Arglwydd dy Dduw, ac *k* o herwydd Sanct Iſrael: canys efe a'th ogoneddodd.

k Rhuf. 1. 4.
6 ¶ *l* Ceiſiwch yr Arglwydd, tra y gallo er ei gael ef; gelwch arno, tra fyddo yn

l Sal. 32. 6.
agos.

Mat. 5. 25. Ioan 7. 34.
7 *m* Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gwr anwir ei *n* feddyliau; a dychwel,

m Pen. 1. 16. *n* Jer. 4. 14.

Addaw ſancteiddrwydd.

ed at yr Arglwydd, ac efe a gymmero Sal. 130. 7.
drugaredd arno; ac at ein Duw ni, o herwydd efe a arbed yn *o* helaeth.

p Jer. 3. 1, 12.
8 ¶ Canys nid fy meddyliau i *yw* eich meddyliau chwi, ac nid eich *p* ffyrdd chwi *yw* fy ffyrdd i, medd yr Arglwydd.

Rhuf. 1. 31.
9 Canys *fel* y mae'r *q* nefoedd yn uwch na'r ddaear, felly uwch yw fy ffyrdd i na'ch ffyrdd chwi, a'm *r* meddyliau i na'ch meddyliau chwi.

Iago 3. 17. Sal. 103. 11.
10 Canys *s* fel y diſgyn y gwlaw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr *t* dyfrhâ'r ddaear, ac a wna iddi darddu a thyfu, *u* fel y rhoddo had i'r hauwr, a bara i'r bwyttâwr:

q Jer. 29. 11. *r* Deut. 32. 2. *s* Heb. 6. 7.
11 Felly y bydd fy *x* ngair, yr hwn a ddaw o'm genau: ni ddychwel attaf yn wag; eithr efe a wna yr hyn a fynnwyf, ac a lwydda *yn y petb* yr anfonais ef o'i blegid.

2 Cor. 9. 10. *t* 2 Tim. 2. 9. *u* Eſa. 35. 7.
12 Canys mewn llawenydd yr ewch allan, ac mewn hedd y'ch arweinir; *z* y mynyddoedd a'r bryniau a floeddiant ganu o'ch blaen; a holl *a* goed y maes a gurant ddwylaw.

Hos. 3. 5. *x* Sal. 96. 11. *a* 1 Cron. 16. 33.
13 Ya lle *b* drain y cyfyd ffynidwydd, yn lle mieri y cyfyd myrtwydd: *c* a *byn* fydd i'r Arglwydd yn enw, ac yn arwydd tragywyddol yr hwn ni thorrir ymaith.

b Pen. 41. 19. *c* Pen. 60. 21.

PEN. LVI.

1 Annog i ſancteiddrwydd. 9 Senn i'r gwyliwyr gwallus.

FEL hyn y dywed yr Arglwydd, Cedwch farn, a gwnewch gyfiawnder; *a* canys fy iachawdwriaeth *ydd* ar ddyfod, a'm *b* cyfiawnder ar ymddangos.

a Pen. 1. 17. Mat. 3. 2. *b* Rhuf. 1. 17.
2 Gwyn ei fyd a ddyn *c* a wnelo hyn, a mab y dyn a ymafio ynddo; *d* gan gadw'r Sabbath heb ei halogi, a chadw ei law rhag gwneuthur dim drwg.

c Sal. 15. 5. *d* Ecſ. 31. 17.
3 ¶ Ac na lafared y *e* dieithr-fab, yr hwn a lynodd wrth yr Arglwydd, gan ddywedyd, Yr Arglwydd gan ddidoli a'm didolodd oddi wrth ei bobl; ac na ddyweded y diſbaddedig, *f* Wele, ſi yn bren crin.

Jer. 7. 23. *e* Act. 10. 28. *f* Act. 8. 34.
4 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd wrth y rhai *g* diſbaddedig, y rhai a gadwant fy Sabbathau, ac a ddewiſant yr hyn a ewyllyſiwyf, *b* ac a ymafiant yn fy nghyfammod;

1 Cor. 7. 27. *g* Act. 8. 37. *b* Mica 7. 8, 20.
5 Ie, rhoddaf iddynt yn fy *i* nhŷ, ac o fewn fy magwyrydd, le ac enw gwell na meibion ac na merched: rhoddaf iddynt enw tragywyddol, yr hwn ni thorrir ymaith.

Pen. 27. 5. Phil. 3. 12.
6 A'r meibion dieithr, y rhai a *k* lynant wrth yr Arglwydd, gan ei waſanaethu ef, a chan garu enw yr Arglwydd, i fod yn weiſion iddo ef, pob un a gadwo'r Sabbath heb ei halogi, *l* ac a ymafio yn fy nghyfammod;

1 Tim. 3. 15. Dat. 3. 12. *i* Heb. 6. 10. *k* Jer. 50. 5. Act. 2. 41, 42.
7 *m* Dygaf hwythau hefyd i fynydd fy ſancteiddrwydd, a llawenychaf hwynt yn *n* fy nhŷ gweddi: eu poeth-offrymmau hefyd a'u haberthau *fyddant* gymmeradwy ar fy allor: canys *o* fy nhŷ i a elwir yn dŷ gweddi i'r *q* holl bobloedd.

l Heb. 6. 18. *m* Pen. 2. 2. *n* Mat. 15. 9. *o* Rhuf. 12. 1. *p* Mat. 21. 13. *q* Mal. 1. 11.
8 Medd yr Arglwydd Dduw, yr hwn a gaſgl *r* waſgaredigion Iſrael, Etto mi a gaſglaf *ſ* eraill atto ef, gyd â'r rhai ſydd wedi eu caſglu atto.

r 1 Pedr 1. 1. *ſ* Dat. 19. 18.
9 ¶ Pob bwyſtfil y maes, *t* deuwch i ddifa, a phob bwyſtfil yn y coed.

t Dat. 12. 9.
10 *u* Deillion *yw* *x* eu gwylleddyddion; y ni wyddant hwy oll *ddim*, cŵn mudion *ydynt* hwy oll, *z* heb fedru cyfarth; yn * cyſgu, yn gorwedd, *ac* yn caru hepian.

u Eſa. 56. 10. *x* Ezec. 3. 17. *z* Eſa. 58. 1. * *breuddwydio.*
11 Ie, cŵn *a* gwangcus *ydynt*, *b* ni chydnabyddant â'u digon, a bugeiliaid *ydynt* ni fedrant ddyall; wynebant oll at eu ffordd eu hun, *c* pob un at ei elw ei hun o'i gwrr.

a Mica 3. 5. *b* Zec. 34. 2. *c* Rhuf. 16. 18. 1 Tim. 6. 5. Phil. 3. 19.
12 Deuwch, *meddant*, cyrchaf *d* win, ac ymlanwn o ddiod gref; a bydd y *e* foru megis heddyw, a mwy o lawer iawn.

d Mica 2. 11. Pen. 22. 13. *e* Dat. 19. 18. *u* Nah. 1. 14. *x* Pen. 5. 12.

PEN. LVII.

1 *Bendigedd ddiweddd y cyfiawn.* 3 *Arzybeddu'r budol.* 13 *cyffuro'r edifeirwiol.*

a Sal. 12. 1.
b 2 Bren. 22. 20.
* y cyfiawn.
c Luc 2. 9.
† Gwyliau, Preg. 12. 7.
‡ ger bron Duw, Gen. 17. 1
d Ioan 8. 49.
e Pen. 5. 9.
f 2 Bren. 16. 4.
g Sal. 106. 37.
h Jer. 2. 23.
i Pen. 66. 3.
k Ezec. 16. 23.
l Deut. 6. 9.
m Jer. 2. 13.
n Deut. 7. 2.
o Ezec. 16. 28.
p Ezec. 16. 33.
q Jer. 2. 36.
r Jer. 2. 25.
s Pen. 51. 12.
t Pen. 59. 11.
u Sal. 50. 21.
x Pen. 1. 12, 21.
y Rhuf. 6. 21.
z Sal. 18. 41.
a Barn. 10. 13.
b Jer. 17. 7.
c Sal. 37. 3.
d Pen. 40. 3.
e 1 Tim. 1. 17.
f Job 6. 10.
g Sal. 34. 18.
h Sal. 147. 3.
i Pen. 6. 2. k Sal. 103. 9.
l Job 34. 14, 15.
m Jer. 6. 13.
n Pen. 9. 13.
‖ Neu, dwyfaus.
o Jer. 3. 12.
p Mat. 5. 4.
q Eph. 2. 17.
r Act. 2. 39.
s Job 15. 20.
t Pen. 48. 22.

DArfu *a* am y cyfiawn, ac ni eſyd neb at *ei* galon; a'r gwyr trugarog a gymmerir ymaith, heb neb yn dyall mai o *b* flaen dryg ſyd y cymmerir y cyfiawn ymaith.

2 * *Eſt c* a â mewn tangneſedd, hwy a orphwyſant yn eu † ſtafelloedd, *ſef pob un* a rodia ‡ yn ei uniondeb.

3 ¶ Nesewch yma, *d* meibion yr hudolies, had *y* godineb us, a'r buttain.

4 Yn erbyn pwy yr *e* ymddigrifwch? yn erbyn pwy y lledwch ſafn, *ac yr* eſtynwch dafod? onid meibion camwedd a had ffalſedd *ydych* chwi?

5 Y rhai *f* a ymwrefogwch âg eulynod dan bob pren deiliog, *g* gan ladd y plant yn y glynnoedd dan gromlechydd y creigiau.

6 *h* Ynghabol-feini'r afon *y mae* dy ran; hwynt hwy *yw* dy gwtwys: iddynt hwy hefyd y tywelltaiſt ddiod-offrwm, *ac* yr offrymmaiſt fwyd-offrwm. A'i yn y rhai hyn *i* yr ymgyſurwn?

7 *k* Ar fynydd uchel a dyrchafedig y goſodaiſt dy wely: dringaiſt hefyd yno i aberthu aberth.

8 Ynghil y dryſau hefyd a'r pyſt y goſodaiſt *l* dy gofiadwriaeth: canys *ymddynoethaiſt i arall m* heb ſy llaw i, a dringaiſt; helaethaiſt dy wely, a gwnaethoſt *n ammod* rhyngot â hwynt; ti a hoffaiſt eu gorweddle *o* pa le bynnag y gweleiaiſt.

9 *p* Cyfeiriaiſt hefyd at y brenin âg enaint, amheaiſt dy ber-aroglau: anfonaiſt hefyd dy genhadau i bell, ac ymoſtyngaiſt hyd uffern.

10 Ym maint dy ffordd yt *q* ymflinaiſt; *ac* ni ddywedaiſt, *r* Nid oes obaith: ceraiſt fywyd dy law; am hynny ni chlefychaiſt.

11 *s* Pwy hefyd a arſwydaiſt ac a ofnaiſt, *t* fel y dywedaiſt gelwydd, ac na chofiaiſt fi, ac nad yſtyriaiſt yn dy galon? *u* oni thewais i a ſom er ys talm, a thithau heb fy ofni?

12 Myfi a fynegaf dy *x* gyfiawnder, a'th weithredoedd; canys *y* ni wnant i ti.

13 ¶ Pan *z* waeddech, *a* gwareded dy gynnulleidfaoedd di: eithr y gwynt a'u dwg hwynt ymaith oll; ofered *a'u* cymmer *hwynt*: *b* ond yr hwn a obeithia ynof fi *a* etifedda'r *c* tir, ac *a* feddfanna fyaydd fy ſancteiddrwydd.

14 Ac efe a ddywed, *d* Palmentwch, palmentwch, parottowch y ffordd, cyfodwch y rhwyſtr o ffordd fy mhobl.

15 Canys fel hyn y dywed *e* Goruchel a'r dyrchafedig, yr hwn a breſwylia dragywyddoldeb, ac *y mae* ei enw yn *f* Sanctaidd, Y goruchelder a'r cyſſegr a breſwyliaf; a chyd â'r *g* cyſtuddiedig a'r iſel o yſpryd, *h* i fywhau'r rhai iſel o yſpryd, ac i fywhau calon y rhai cyſtuddiedig.

16 Canys *k* nid byth yr ymryſonaf, ac nid yn dragywydd y digiaf: *l* o herwydd yr yſpryd a ballai o'm blaen i, a'r eneidiau a wnaethum.

17 Am anwiredd *m* ei gybydd-dod ef y digiais, ac y tarewais ef: ymguddiais, a digiais, ac *n* efe a aeth rhagddo yn ‖ gildynnus ar hyd ffordd ei galon.

18 *o* Ei ffordd a welais, ac mi a'i iachâf ef: tywyſaf ef hefyd, ac adferaf gyſur iddo, *p* ac i'w alarwyr.

19 Myfi ſydd yn creu ffrwyth y gwefuſau; *q* Heddwch, heddwch, *r* i bell, ac i agos, medd yr Arglwydd; ac mi a'i iachâf ef.

20 Ond y rhai anwir *ſydd* fel *y s* môr yn dyryſor, pan na allo ſod yn llonydd, yr hwn y mae ei ddyfroedd yn bwrw allan dom a llaid.

21 *t* Ni *ſydd* heddwch, medd fy Nuw, i'r rhai annuwiol.

PEN. LVIII.

1 *Argyoeddi rhagrith.* 8 *Bendithion ynglyn wrth ddduwioldeb.*

LEfa â'th ga, *a* nac arbed; dyrchafa dy lais fel udgorn, a mynega i'm *b* pobl eu camwedd, a'u pechodau i dŷ Jacob.

2 Etto beunydd i'm ceiſiant, ac a ewyllyſiant wybod fy ffyrdd, fel *c* cenedl a wnelai gyfiawnder, ac ni wrthodai farnedigaeth ei Duw: goſynnant i mi farne- *d* digaethau cyfiawnder, ewyllyſiant neſau *at* Dduw.

3 ¶ *d* Pa ham, *meddant*, yr ymprydiaſom, ac ni's gwelaiſt? y cyſtuddiaſom ein henaid, ac ni's gwybuoſt? *e* Wele, yn y dydd yr ymprydioch yr ydych yn cael gwynfyd, ac yn mynnu eich holl ddyledion.

4 *f* Wele, i ymryſon a chynnen yr ymprydiwch, ac i daro â dwrn *g* anwiredd: *b* nac ymprydiwch fel y dydd *hwn*, i beri clywed eich llais yn yr uchelder.

5 Ai dyma'r i ymprydd a ddewiſais? * dydd i ddyn i ymgyſtuddio ei enaid? ai crymmu ei ben fel brwynen *ydyw*, a thaenu ſachliain a lludw dano? ai hyn a elwi yn ymprydd, ac yn ddiwrnod cymeradwy gan yr Arglwydd?

6 Onid dyma'r ymprydd a ddewiſais? *k* datod rhwymau anwiredd, *l* tynnu ymaith feichiau trymion, *m* a gollwng y rhai gorthrymmedig yn rhyddion, a thorri o bob honoch bob iau?

7 *n* Onid torri dy fara i'r newynog, a dwyn o honot y † crwydraid i dŷ? a phan welych noeth, ei *p* ddilladu; ac nad ymguddiech oddi wrth *q* dy gnawd dy hun?

8 ¶ Yna y tyrr dy *r* oleuni allan fel y wawr, a'th iechyd a dardda yn fuan: a'th † cyſtuddfyaſwnder a â o'th flaen; gogoniant yr Arglwydd a'th ‡ ddilyn.

9 Yna y gelwi, a'r Arglwydd a etyb; y gweiddi, ac efe a ddywed, Wele fi. *u* Os bwri o'th fyſg yr iau, eſtyn bŷs, *x* a dywedyd ofereddau;

10 *y* Os tynni allan dy enaid i'r newynog, a diwallu'r enaid cyſtuddiedig: yna dy *z* oleuni a gyfyd mewn tywyllwch, a'th dywyllwch *fydd* fel hanner dydd.

11 A'r *a* Arglwydd a'th arwain yn waſtad, ac a ddiwalla dy enaid ar *b* ſychder, ac a wna dy eſgyrn yn freiſion: a thi a fyddi fel gardd wedi ei dyfrhau, ac megis ffynnon ddwfr, yr hon ni phalla ei dyfroedd.

12 *d* A'r *rhai a fyddant* o honot ti a adeiladant yr hen dduſſeith-leoedd; ti a gyfodi ſylfeini llawer cenhedlaeth: a thi a elwir yn gauwr yr adwy, yn *f* gyweiriwr llwybrau i gyſanneddu ynddynt.

13 ¶ *g* Os troi dy droed oddi wrth y Sabbath, *beb* wneuthur dy ewyllys ar fy nydd ſanctaidd; *b* a galw'r Sabbath yn hyfrydwch; Sanct yr Arglwydd yn ogoneddus; a'i anrhydeddu ef, heb wneuthur dy ffyrdd dy hun, heb geiſio dy ewyllys dy hun, na dywedyd *i dy eiriau dy hun*:

14 Yna yr *k* ymhyfrydi yn yr Arglwydd, ac mi a wnaf i ti i farchogaeth ar uchelfeydd y ddaear, ac a'th bortha â'r *l* etifeddiaeth Jacob dy dad: canys genau yr Arglwydd a'i llafarodd.

a Num. 11. 23.
b Ioſ. 7.
c Deut. 31. 17. Jer. 3. 3.
d Pen. 1. 11. 2 Cor. 5. 17.
e Ezec. 22. 26. Rhuf. 12. 1.
f Mat. 17. 11.
g Ezec. 22. 26.
h Sal. 42. 4.
i Mat. 12. 36.
k Job 22. 26.
l Deut. 32. 13
m Sal. 135. 12. Pen. 1. 19.

PEN. LIX.

1 *Yſgeler natfur ſecbod.* 3 *Pechodau'r Iuddewon.*

WELE, *a* ni fyrhawyd llaw yr Arglwydd, fel na allo achub; ac ni thrymhaodd ei gluſt ef, fel na allo glywed:

2 Eithr eich anwireddau chwi a'ch garodd rhyngoch chwi a'ch Duw, a'ch *c* pechodau a wnaeth iddo guddio *ei* wyneb oddi wrthych, fel na chlywo.

3 Canys *d* eich dwylaw a halogwyd â gwaed, a'ch byſedd â chamwedd: eich gwefuſau

a Num. 11. 23.
b Ioſ. 7.
c Deut. 31. 17. Jer. 3. 3.
d Pen. 1. 15.

PEN. LX.

A Gogoniant yr eglwys gan amledd y cenhedloedd.

CYfod, a llewyrcha; canys daeth b dy oleuni, a chyfododd c gogoniant yr Arglwydd arnat.

2 Canys wele, d tywyllwch a orchuddia'r ddaear, a'r fagddu y bobloedd: ond arnat ti y cyfyd yr Arglwydd, a'i ogoniant a welir arnat.

3 e Cenhedloedd hefyd a rodiant at dy oleuni, a brenhinoedd at ddisgleirdeb dy gyfodiad.

4 f Cyfod dy lygaid oddi amgylch, ac edrych; ymgasglasant oll, daethant attat: g dy feibion a ddeuant o bell, h a'th ferched a fegir wrth ty ystlys.

5 Yna y cei weled, i ac y * llifeiri; dy galon hefyd a ofna, ac a l helaethir; am droi attat lioſowrwydd y môr, m golud y cenhedloedd a ddaw i ti.

6 Lliaws y camelod a'th orchuddiant, ſef cyflym gamelod Midian ac Epha; hwynt oll o n Seba a ddeuant: o aur a thus a ddygant; a moliant yr Arglwydd a fynegant.

7 Holl ddefaid Cedar a p ymgasglant attat ti, hyrddod Nebaioth a'th wasanaethant: hwy a ddeuant i fynu yn q ymmeradwy an fy allor, ac mi a anrhydeddaf dy fy ngogoniant.

8 Pwy yw y rhai hyn a ehedant fel r cwmmwl, ac fel colommennod i'w ffeneſtri?

9 Yn ddiau yr ynyſoedd a'm diſgwyliant, a llongau Tarſis yn † flaenaf i ddwyn dy feibion o bell, u eu harian, *bryd* a'u haur gyd â hwynt, x i enw yr Arglwydd dy Dduw, ac i sanct Iſrael, am iddo dy ogoneddu di.

10 A meibion y dieithr a ꝛ adeiladant dy furiau, a'u brenhinoedd a'th wasanaethant; canys yn fy nig y'th darewais, ac o'm hewyllys da fy hun y trugheis wrthyt.

11 Am hynny a dy byrth a fyddant yn agored yn wastad, ni cheuir hwynt na dydd na nos, i ddwyn attat olud y cenhedloedd, b fel y dyger eu brenhinoedd hwynt hefyd.

12 Canys y c geneol a'r deyrnas d ni'th wasanaetho di, a ddifethir; a'r cenhedloedd hynny e a lwyr-ddifyſtrir.

13 f Gogoniant Libanus a ddaw attat, y ffynnidwydd, ffawydd, a bocs ynghyd, g i harddu lle fy nghyſegr; harddaf hefyd b le fy nhraed.

14 A meibion i dy gyfnddwyr a ddeuant attat yn oſtyngedig: a'r rhai oll a'th ddirmygasant a ymoſtyngant wrth wadnau dy draed, k ac a'th alwant yn Ddinas yr Arglwydd, yn sion Sanct Iſrael.

15 Lle y buoſt yn l wrthodedig ac yn gas, ac heb gyfaniweirydd *trwot*, m gwnaf di yn ardderchowgrwydd tragywyddol, *ac* yn n llawenydd i'r holl genhedlaethau.

16 o Sugni hefyd laeth y cenhedloedd, ie, bronnau brenhinoedd a fugni; a chei wybod mai p myfi yr Arglwydd *yw* dy Achubydd, a'th Waredydd *yw* cadarn *Dduw* Jacob.

17 Yn lle pres y dygaf q aur, ac yn lle haiarn y dygaf r arian, ac yn lle coed, s pres, ac yn lle cerrig, haiarn; a gwnaf t dy ſwyddogion yn u heddychoi, a'th x drethwyr yn gyfiawn.

18 Ni chlywir mwy *ſon am* y drais yn dy wlad, *na* diſtryw na dinyſtr yn dy derfynu: eithr ti a elwi dy ꝛ fagwyrydd yn iachawdwriaeth, a'th byrth yn Foliant.

19 a Ni bydd yr haul i ti mwyach yn oleuni'r dydd, a'r lleuad ni oleua yn llewyrch i ti: eithr yr Arglwydd fydd i ti yn oleuni tragywyddol, b a'th Dduw yn ogoniant i ti.

gwefuſau a draethaſant c gelwydd, eich tafod a fyſyrioddd a nwiredd.

4 f Nid oes a alwo am gyfiawnder, g nac a ddadleu dros y gwirionedd: y *maent* yn gobeithio mewn gwagedd, ac yn dywedyd celwydd; yn b beichiogi a ffinder, ac yn cigor ar anwiredd.

5 i Wyau * aſp a ddodwaſant, k a gweoedd y pryf-coppyn a weant: yr hwn a fwytty o'u hwyau a fydd marw, a'r hwn a lathrer a dyrr allan yn wiber.

6 ¶ Eu gweoedd hwynt ni byddant yn wiſgoedd, ac nid ymddiliadant a'u gweithredoedd: eu m gweithredoedd *ydynt* weithredoedd anwiredd, a gwaith trawſder *ſydd* yn eu dwylaw.

7 Eu traed a n redant i ddrygioni, a hwy a fryſiant i dywallt gwaed gwirion: eu meddyliau *ſydd* feddyliau anwir; diſtryw a † dinyſtr *ſydd* ar eu ffyrdd hwynt.

8 Ffordd heddwch nid adwaenant; ac nid *oes* ‡ gyfiawnder yn eu llwybrau: o gwnaethant iddynt lwybrau ceimion: pwy bynnag a rodio yno, nid edwyn heddwch.

9 ¶ Am hynny y p ciliodd barnedigaeth oddi wrthym, ac ni'n goddiweddodd cyfiawnder: diſgwyliaſom am q oleuni, ac wele dywyllwch; am ddiſgleirdeb, *ac* yn y fagddu yr ydym yn rhodio.

10 r Palfalaſom fel deillion ar bared, ie, fel *rhai* heb lygaid y palfalaſom: tramgwyddaſom ar hanner dydd fel y cyfnos; *oeddem* mewn lleoedd anghyfannedd fel rhai meirw.

11 s Nyni oll a ruaſom fel eirth, a chan riddfan y griddfannaſom fel colommennod: diſgwyliaſom am farn, ac nid *oes dim*; am ‖ iachawdwriaeth, *ac* ymbellhaodd oddi wrthym.

12 Canys amlhaodd ein t camweddau ger u *dy* fron, a thyſtiolaethodd ein pechodau i'n herbyn: o herwydd ein camweddau *ſydd* ꝛ gyd â ni; a'n hanwireddau, nyni a'u hadwaenom:

13 Camweddu, a dywedyd celwydd yn erbyn yr Arglwydd, a chilio oddi ar ol ein Duw, dywedyd trawſder, ac anuniddod, y myfyrio a thraethau o'r ꝛ galon eiriau gau.

14 Barn hefyd a drowyd yn ei hol, a chyfiawnder a ſafodd o hirbell: *a* canys gwirionedd a gwympodd yn yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod i mewn.

15 Ie, gwirionedd fydd yn *b* pallu, a'r hwn fydd yn cilio o oddi wrth ddrygioni a'i gwna ei hun yn *d* yſpail; a'r Arglwydd a welodd, a drwg oedd yn ei olwg nad *oedd* barn.

16 ¶ Gwelodd hefyd e nad *oedd* gwr, a rhyfeddodd nad *oedd* eiriolwr: f am hynny ei fraich a'i achubodd, a'i gyfiawnder ei hun a'i cynhaliodd.

17 g Canys efe a wiſgodd cyfiawnder fel llurig, a helm iachawdwriaeth am ei ben; ac a wiſgodd wiſgoedd dial yn ddillad; ie, gwiſgodd zêl fel cochl.

18 *b* Yn ol eu gweithredoedd, ie yn *eu* hol *bwynt*, y tal efe, llid i'w wrthwynebwyr, *i* taledigaeth i'w elynion; taledigaeth i'r ynyſoedd a dal efe.

19 Felly yr ofnant *k* enw yr Arglwydd o'r gorllewin, a'i ogoniant ef o godiad haul: l pan ddelo'r gelyn i mewn fel afon, Mat. 14. *m* Yſpryd yr Arglwydd a'i hymlid ef ymaith.

20 ¶ Ac i Sion y daw'r *n* Gwaredydd, o ac i'r rhai a droant *oddi wrth* anwiredd yn Jacob, medd yr Arglwydd.

21 A minnau, dyma fy *p* nghyfamod a hwynt, medd yr Arglwydd; Fy q Yspryd yr hwn *ſydd* arnat, a'm geiriau y rhai a oſodais yn dy enau, ni chiliant o'th enau, nac o enau *r* dy had, *ſ* nac o enau had dy had, medd yr Arglwydd, o hyn allan byth.

---

a Pen. 46. 1—5. *b* Ioan 1. *c* Mal. 4. 2 Cor. 3. 18. *d* Pen. 25. 7. Luc 1. 79. Act. 26. 18. *e* Dat. 21. 24. *f* Pen. 49. 18. *g* Pen. 66. 12. *h* Pen. 49. 22. *i* Mat. 8. 11. * *ymddiſgleiri.* *k* Hoſ. 3. 5 *l* Sal. 119. 32. *m* Dat. 21. 26. *n* Sal. 72. 10. *o* Mat. 2. 11. *p* Mal. 1. 11. *q* Rhuf. 12. 1. *r* 15. 16. Heb. 12. 1. *s* Can. 2. 14. † *beninaf.* *t* Adn. 4. Gal. 4. 24. *u* Hag. 2. 8. *x* Jer. 3. 17. Act. 9. 15. *y* Zec. 6. 15. Act. 2. 9. 10. ꝛ 1 Cor. 3. 9. *a* Dat. 21. 25. *b* Sal. 149. 8. *c* Sal. 110. 2. *d* Luc 19. 14. *e* Dat. 14. 19. *f* Pen. 35. 2. *g* 2 Cor. 3. 9. 10. *h* Sal. 132. 7. *i* Pen. 49. 23. Dat. 3. 9. *k* Heb. 12. 22. *l* Gal. 2. 1, 2. *m* Pen. 63. 12. *n* Sal. 48. 2. *o* Pen. 66. 11. Dat. 21. 24. *p* Pen. 43. 3. *q* Sal. 19. 10. *r* Sal. 12. 6. 2 Cron. 1. 15. *ſ* 1 Cron. 22. 3. *t* 1 Cor. 12. 28. *u* Sal. 122. 7. Rhuf. 10. 15. ‡ 1 Sam. 12. 4. Luc 19. 8. *x* Sal. 72. 7. Pen. 11. 9. ꝛ Dat. 21. 12. *a* Dat. 21. 23. *b* Zeph. 2. 9.

---

a Jer. 9. 3. *b* Mica 2. 1. *c* Mat. 3. 7. Rhuf. 3. 13. * *nadroddd.* *d* Sal. 10. 9. Mica 7. 2. *e* Job 8. 14. Pen. 28. 15. *f* Pen. 29. 21. *g* Diar. 1. 16. Rhuf. 3. 15. † Heb. *thorriad.* ‡ *gyuvideb*, Mica 8. 11. *h* Sal. 125. 5. *i* Gen. 44. 16. Hab. 1. 13. *k* Pen. 58. 10. Jer. 8. 15. *l* Deut. 28. 29. Job 5. 14. Am. 8. 9. *m* Ezec. 7. 16. Hoſ. 7. 14. Pen. 38. 14. ‖ *waredigaeth.* *n* Pen. 1. 6. Dan. 9. 8. *o* Sal. 90. 8. *p* Ecſ. 34. 9. Dan. 9. 5. *q* Iago 1. 15. ꝛ Mat. 12. 34. *a* Pen. 51. 18. *b* Sal. 12. 1. *c* Gen. 7. 1. *d* Pedr 4. 4. *e* Sal. 38. 20. Mat. 14. 4. *f* Pen. 63. 5. Ezec. 22. 30. *g* Pen. 51. 5. *h* Sal. 93. 1. Eph. 6. 14. *i* Pen. 63. 3—7. *k* Pen. 41. 1. *l* Sal. 113. 3. Mal. 1. 11. *m* Pen. 8. 7, 8. Dat. 12. 15. *n* Pen. 10. 16—19. Zec. 4. 6. *o* Rhuf. 11. 26. *p* Pen. 2. 2. Act. 3. 26. *q* Heb. 10. 16. *r* Ioan 6. 63. 2 Cor. 3. 6. *ſ* Rhuf. 9. 6—9. *t* Diar. 1. 23.

c Dat. 22. 5.
d 1 Ioan 3. 2.
e Pen. 11. 9.
f Eph. 1. 11.
g Act. 2. 47.
h Hab. 2. 3.

20 Ni fachlûda dy haul mwyach, a'th leuad ni phalla: o herwydd yr Arglwydd fydd i ti yn oleuni tragywyddol, a dyddiau dy alar a ddarfyddant.

21 Dy bobl hefyd *fyddant d* gyfiawn oll: etifeddant y tir byth, *e jef* blaguryn fy mhlanhigion, *f* gwaith fy nwylâw, fel y'm gogonedder.

22 *g* Y bychan a fydd yn fil, a'r gwael yn genedl gref. *h* Myfi yr Arglwydd a bryslurafaf hynny yn ei amser.

PEN. LXI.

Swydd Crist. 4 Zêl 7 a braint y Jyddeiniaid.

a Ioan 1. 33.
b Sal. 45. 7.
c Luc 4. 18.
d 2 Cor. 6. 2.
e Luc 18. 7.
f Pen. 40. 1.
g Sal. 30. 11.
h Heb. 1. 9.
i *O glod*, Dat. 3. 4.
k Ioan 15. 8.
l Mat. 15. 13.
m Pen. 58. 12. Rhuf. 11. 25.
n Eph. 2. 12.
o Act. 20. 28.
p 1 Cor. 3. 9.
q Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15.
r 1 Pedr 2. 5. Dat. 1. 6.
s *Llugoer-iaid*, Pen. 60. 5.
t Hos. 3. 4.
u Rhuf. 11. 13.
v Sal. 11. 7.
w Pen. 1. 11.
x Mat. 23. 20.
y Gen. 22. 18. Ioan 13. 34. Act. 3. 14. Dat. 14. 1. & Pen. 65. 23.
a Pen. 66. 10.
b Sal. 132. 16. Rhuf. 13. 14. Gal. 3. 27.
c Hos. 2. 20. Dat. 21. 2.
d Sal. 78. 4. Num. 24. 6. Luc 1. 73.

1 Y Spryd yr Arglwydd Duw *fydd* arnaf; o herwydd yr Arglwydd a'm henneiniodd i efengylu i'r rhai llariaidd; efe a'm hanfonodd *b* i rwymo'r rhai sydd eu calon, i gyhoeddi *c* rhydd-did i'r caethion, ac agoriad carchar i'r *rhai sy'n* rhwym;

2 I gyhoeddi blwyddyn *d* gymmeradwy yr Arglwydd, a dydd *e* dial ein Duw ni; *f* i gyfuro pob galarus;

3 I osod i alarwyr Sion, *ac g* i roddi iddynt ogoniant yn he hudw, *h* olew llawenydd yn lle galar, gwisg *i* molianț yn lle ysbryd cyfluddiedig; fel y gelwid hwynt yn *k* Brennau cyfiawnder, yn *l* Blanhigion yr Arglwydd, fel y gogonedder ef.

4 ¶ Adeiladant hefyd yr *m* hen ddifeithla, cyfodant yr anghyfannedda gynt, ac adnewyddant ddinasoedd diffaith, ac anghyfannedd-dra llawer oes.

5 A'r dieithriaid a safant ac a borthant eich *n* praidd, a meibion dieithr *fydd* o arddwyr a gwinllanwyr i chwi.

6 Chwithau a elwir yn *q* Offeiriaid i'r Arglwydd: Gweinidogion ein Duw ni, meddir wrthych: *r* golud y cenhedloedd a fwyhewch, ac yn eu gogoniant hwynt yr ymlodyrchefwch.

7 ¶ Yn lle eich cywilydd y *cawsb* i ddau ddyblyg; ac *yn lle* gwaradwydd, hwy a lawenychant yn eu rhan: am hyuny yn *t* eu tir y meddiannant *nan* ddwbl; llawenydd tragywyddol fydd iddynt.

8 Canys myfi yr Arglwydd *u* a hoffaf gyfiawnder; *w* yr wyf yn casáu trais yn boeth-offrwm; ac a *x* gyfarwyddaf eu gwaith mewn gwirionedd, ac a wnaf a hwynt gyfammod tragywyddol.

9 *y* Eu had hwynt hefyd a adwaenir yn mysg y cenhedloedd, a'u hiliogaeth hwynt ymhlith y bobl: y rhai a'u gwelant a'u hadwaenant, mai hwynt-hwy *yw'r* had *z* a fendithiodd yr Arglwydd.

10 Gan *a* lawenychu y llawenychaf yn yr Arglwydd, *fy* enaid a orfoledda yn fy Nuw: *b* canys gwisgodd fi â gwisgoedd iachawdwriaeth, gwisgodd fi â mantell cyfiawnder; megis y mae priod-fab yn *ymwisgo* a harddwisg, ac fel yr *ymdrwsia* priod-ferch â'i thlysau.

11 Canys megis y gwna'r ddaear i'r gwelit dyfu, ac fel y gwna gardd i'w hadau eginc, *d* fel y gwna yr Arglwydd Dduw i gyfiawnder a moliant darddu ger bron yr holl genhedloedd.

a Pen. 2. 3.
b Sal. 122. 7.
c Sal. 37. 6.
d Phil. 3. 9.
e 2 Cor. 5. 18.
f Pen. 65. 15.

PEN. LXII.

Addewidion Duw i'r eglwys.

1 *Atoydd y prophwyd i gadarnhau yr eglwys yn Nuw.* 6 *Dyfal bregethu yr efengyl.*

ER mwyn *a* Sion ni thawaf, ac er mwyn *b* Jerusalem ni oflegaf, eb yd onid elo ei chyfiawnder hi allan fel disgleirdeb, a'i hiachawdwriaeth hi fel lamp yn llosgi.

2 A'r cenhedloedd a welant dy *d* gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd *e* dy ogoniant: yna y gelwir arnat enw *f* newydd, yr hwn a enwa genau yr Arglwydd.

3 Bydd hefyd *g* yn goron gogoniant yn llaw yr Arglwydd, ac yn dalaith frenhinol *h* llaw dy Dduw.

4 Ni ddywedir am danat mwy, *i* Gwrthoddedig; am dy dir hefyd ni ddywedir mwy, Anghyfannedd; eithr ti a elwir * Heph-fiba; a'th dir, † Beula: canys y mae'r Arglwydd yn dy hoffi, a'th dir a briddir.

5 Canys *fel* y prioda gwr ieuangc forwyn, y ‡ prioda dy feibion dydi; ac a llawenydd priod-fab am briod-ferch, *k* y llawenycha dy Dduw o'th blegid di.

6 *l* Ar dy furiau di, Jerusalem, y gosodais geidwaid, *y rhai* ni thawant ddydd na nos yn wastad: gofiaduriaid yr Arglwydd, na ddistewch:

7 Ac *m* na adewch lonydd iddo, hyd oni *n* sicrhao, ac hyd oni osodo Jerusalem yn foliant ar y ddaear.

8 Tyngodd yr Arglwydd i'w *o* ddeheulaw, ac i'w fraich nerthol, Yn ddiau *p* ni roddaf dy ŷd mwyach yn ymborth i'th elynion; a meibion dieithr ni yfant dy win, yr hwn y llafuriaist am dano:

9 Eithr *q* y rhai a'i casglant a'i bwyt ant, ac a foliannant yr Arglwydd; *r* a'r rhai a'i cynnullasant a'i hyfant o fewn cynteddoedd fy sancteiddrwydd.

10 ¶ Cynniweiriwch, cynniweiriwch trwy'r pyrth; *s* parottowch ffordd y bobl; palmentwch, palmentwch brif-ffordd; *t* digarregwch *hi*: cyfodwch faner i'r bobloedd.

11 Wele, yr Arglwydd *u* a gyhoeddodd hyd eithaf y ddaear, *x* Dywedwch wrth ferch Sion, *y* Wele dy iechydwriaeth yn dyfod, wele ei *z* gyflog gyd ag ef, a'i *a* waith o'i flaen.

12 Galwant hwynt hefyd yn bobl *b* sanctaidd, yn *c* Waredigion yr Arglwydd: a tithau a elwir, Yr hon a geisiwyd, Dinas ni's gwrthodwyd.

1 *Buddugoliaeth Crist.* 7 *Ei dosturi at ei eglwys.* 15 *Yr eglwys yn arddel cyfathrach â Christ.*

PWY *yw* hwn yn *a* dyfod o Edom, yn *b* goch ei ddillad o Bosra? hwn *fydd* hardd yn ei wisg, yn ymdaith yn *c* amlder ei rym? Myfi yr hwn a lafaraf mewn cyfiawnder, *ac wyf* gadarn i iachau.

2 Pa ham *yr ydwyt* yn goch dy ddillad, a'th wisgoedd fel yr hwn a sathrai mewn gwin-wryf?

3 *d* Sethrais y gwin-wryf fy hunan, ac o'r bobl nid *oedd* un gyd â mi; canys mi a'u sathraf hwynt yn fy nig, ac a'u *e* gwaed hwynt a daenellir ar fy nillad, a'm holl wisgoedd a lychwinaf.

4 Canys *f* dydd dial *fydd* yn fy nghalon, a blwyddyn fy ngwaredigion a ddaeth.

5 *g* Edrychais hefyd, ac *h* nid *oedd* gynorthwywr; rhyfeddais hefyd am nad *oedd* cynhaiarr: yna *i* fy mraich fy hun a'm hachubodd, a'm llidiowgrwydd a'm cynhaliodd.

6 Ac mi a sathraf y bobl yn fy nig, ac a'u *k* meddwaf hwynt yn fy llidiowgrwydd; a'u cadernid a ddisgynaf i'r llawr.

7 ¶ *l* Coffâf drugareddau yr Arglwydd, a molianț Duw, yn ol yr hyn oll a roddodd Duw i ni, ac amlder *ei* ddaioni i dŷ ‖ Iſrael, yr hyn a roddodd efe iddynt yn ol ei dofturiaethau, ac yn ol amlder ei drugareddau.

8 Canys efe a ddywedodd, Diau *m* fy *n* mhobl *ydynt* hwy, meibion ni ddywedant: felly efe a aeth yn Iachawdwr iddynt.

9 ¶ *n* Yn eu holl gyfiudd hwynt efe a gyfiuddiwyd, ac angel ei *o* gydrycholdeb a'u hachubodd hwynt; *p* yn ei gariad ac yn ei dirdrugaredd y gwaredodd efe hwynt; *p* efe

a Sal. 68. 18.
b Dat. 19. 13.
c Dat. 11. 17.
d Galar. 1. 15. Dat. 19. 15.
e Dat. 19. 14.
f Pen. 34. 8.
g Pen. 59. 15.
h Ioan 16. 32.
i Sal. 98. 1.
k Dat. 16. 19.
l Dat. 19. 1, 2, 3.
m Hos. 2. 3.
‖ Seph. 3. 13. Rhuf. 3. 4.
n Barn. 10. 16. Zec. 2. 8. Act. 9. 4.
o Eti. 23. 20.
p Heb. 9. 4. Deut. 7. 17.

Pen. lxi. Adn. 3.] *Meliant.* Ni's gallwn foli Duw, nes ein cammol gan Dduw. *Gen. vii. 1. Zec. iii. 4. Mat. xxv. 11. Act. ix. 15. 2 Cor. x. 18. Heb. xi. 15. Pen. lxii. Adn. 1.] Ni thawaf.* Dy ma lais Crist trwy'r prophwyd.—Rhaid yn Efengyl bwyddo i

q Pen. 46. 3, 4.
r Deut. 32. 12.
s Sal. 78. 56.
t Pen. 43. 24.
Act. 7. 15.
Eph. 4. 30.
u Barn. 2. 14.
x Eccl. 14. 30.
y Neh. 9. 20.
z Eccl. 14. 21.
a Rhuf. 9. 17.
b Hab. 3. 15.
c Sal. 23. 1.
d 2 Sam. 7. 23.
e Deut. 26. 15.
Galar. 3. 50.
f Jer. 31. 20.
Hof. 11. 8.
g Job 14. 21.
b Mal. 3. 6.
i Sal. 81. 12.
k Sal. 90. 13.
l Sal. 79. 13.
m Gen. 17. 8.

efe a'u q dygedd hwynt, r ac a'u hanweini odd yr holl ddyddiau gynt.

10 ¶ Hwythau oeddynt s wrthryfelgar, ac t a ofidiasant ei Yspryd sanctaidd ef: am hynny y trood efe yn elyn iddynt, *ac* yr u ymladdodd yn eu herbyn.

11 Yna y cofiodd *efe'r* dyddiau x cynt, Moses a'i bobl, *gan ddywedyd*, *Mae* yr hwn a'u dygodd hwynt i fynu o'r mor, gyd a bugail ei braidd? *mae* yr hwn y a osododd ei Yspryd sanctaidd o'i fewn ef?

12 Yr hwn a'u tywyliodd *hwynt* a deheulaw Moses, ac a'i ogoneddus fraich, z gan holiti'r dyfroedd o'u blaen hwynt, i wneuthur iddo ei hun a enw tragywyddol?

13 Yr hwn a'u harweiniodd hwynt trwy'r dyfnderau, *b* fel march yn yr anialwch, *fel* na thramgyddent?

14 Fel y disgyn anifail i'r dyffryn, y gwnaei Yspryd yr Arglwydd iddo orphwys: *c* felly y tywysiaist dy bobl, i wneuthur i ti *d* enw gogoneddus.

15 ¶ *e* Edrych o'r nefoedd, a gwel o annedd dy sancteiddrwydd a'th ogoniant: *f mae* dy zêl a'th gadernid, lliosowgrwydd dy dosturiaethau a'th drugareddau tu ag attaf fi? a ymattaliasant?

16 Canys ti *yw* ein Tad ni, *g* er nad edwyn Abraham ni; ac na'n cydnebydd Israel: ti, Arglwydd, *yw* ein Tad ni, ein Gwaredydd; *o* dy enw *fydd* erioed.

17 ¶ Pa ham, Arglwydd, i y gwnaethost i ni gyfeiliorni allan o'th ffyrdd? *ac* y caledaist ein calonnau oddi wrth dy ofn? *k* Dychwel er mwyn dy weision, llwythau dy etifeddiaeth.

18 Dros *m* ychydig ennyd y meddiannodd dy bobl sanctaidd; *n* ein gwrthwynebwyr a fathrasant dy gyssegr di.

19 *o* Nyni ydym *eiddot ti*: erioed ni buost yn arglwyddiaethu arnynt hwy; *ac* ni alwyd hwynt ar dy enw di.

n Galar. 1. 10. *o* 1 Pedr 2. 25.

PEN. LXIV.

1 *Gweddio ar Dduw i egluro ei allu*; 6 *Cyfaddef pechod gwreiddiol*. 9 *Cwyno rhag cystudd*.

a Sal. 143. 5.
b Ioan 6. 31.
c Barn. 5. 4.
Mica 1. 4.
d Sal. 9. 16.
e Sal. 99. 1.
f Jos. 6. 20.
g Barn. 5. 4.
Hab. 3. 6.
b Sal. 31. 19.
1 Cor. 2. 9.
i Dan. 21. a 22.
k Dan. 12. 12.
l Gen. 17. a 18.
2 32. 1.
Sal. 21. 1.
Act. 10. 35.
m Phil. 3. 9.
n Sal. 90. 6.
o Jer. 4. 1.
p Hof. 7. 7. Rhuf. 10. 13. *q* Pen. 63. 16. Rhuf. 8. 15. *r* Pen. 45. 9. Jer. 18. 6. *s* Eph. 2. 10. *t* Sal. 79. 8. Hab. 3. 2. *u* Rhuf. 11. 29.

O Na *a* rwygit y nefoedd, a *b* disgyn, *fel* y *c* toddai y mynyddoedd o'th flaen di,

2 Fel *pan* losgo'r tân greision, y pair y tân i'r dwfr ferwi; *d* i hyspysu dy enw i'th wrthwynebwyr, *fel* yr *e* ofno'r cenhedloedd rhagot!

3 Pan wnaethost *f* bethau ofnadwy ni ddisgwyliasom *am danynt*, y disgynaist, *a'r g* mynyddoedd a doddasant o'th flaen.

4 Ac erioed ni chlywsant, *b* ni dderbyniasant à chlustiau, ac ni welodd llygad, Oh Dduw, ond tydi, *i y pethau* a ddarparodd efe i'r neb a *k* ddisgwyl wrtho.

5 *l* Cyfarfyddi a'r hwn fydd lawen, ac a wna gyfiawnder; *y rhai* yn dy ffyrdd a'th gofiant di: wele, ti a ddigiaist, pan bechasom: *ond* ynddynt hwy y mae para, ac ni a fyddwn gadwedig.

6 Eithr yr ydym ni oll megis *petb* afian, ac megis brattiau budron *yw* ein holl *m* gyfiawnderau; ac megis *n* deilen y fyrthiasom ni oll; a'n hanweiddau, megis *o* gwynt, a'n dug ni ymaith.

7 Ac *p* nid *oes* a alwo ar dy enw, nac a ymgyfyd i ymaflyd ynot: canys cuddiaist dy wyneb oddi wrthym; difeaist ni, o herwydd ein hanweiddau.

8 Ond yn awr, O Arglwydd, ein *q* Tad ni *ydwyt* ti: nyni *ydym r* glai, a thithau *yw* ein lluniwr ni; ie, *s* gwaith dy law *ydym* ni oll.

9 ¶ Na ddigia, Arglwydd, yn ddirfawr, ac na *t* chofia anwiredd yn dragywydd: wele, edrych, attolwg, *u* dy bobl di *ydym* ni oll.

10 *x* Dy sanctaidd ddinasoedd sydd anialwch; *y* Sion *sydd yn* ddiffeithwch, a Jerusalem yn anghyfannedd.

11 Ty ein sancteiddrwydd a'n harddwch ni, lle y moliannai ein tadau dydi, z a losgwyd a thân; a'n holl *a* bethau dymunol sydd yn anrhaith.

12 A ymattelli di, Arglwydd, wrth y *petheu* hyn? a dawi di, *b* ac a gystuddi di ni yn ddirfawr.

PEN. LXV.

1 *Galwad y Genhedloedd*. 2 *Gwrthodiad yr Iuddewon*. 8 *Gwreddfil a achubir*. 17 *Jerusalem newydd*.

a Ezec. 36. 37.
b Hos. 2. 23.
Rhuf. 9. 25.
Eph. 2. 12.
c Pen. 1. 23.
d Sal. 81. 12.
e Act. 7. 51.
f Pen. 1. 29.
g Rhuf. 10. 2.
b Pen. 66. 3.
i Luc 5. 30.
k Luc 18. 11.
Rhuf. 2. 17.
l Pen. 3. 8.
m Deut. 32. 34.
n Jer. 32. 18.
o Ecf. 20. 5.
p Num. 15. 30.
q Pen. 59. 18.
r Joel 2. 14.
s Ioan 3. 9.
t Rhuf. 11. 5.
Rhuf. 9. 29.
u Deut. 11. 9.
Act. 2. 40.
x Mat. 6. 33.
y Hos. 2. 15.
z Jer. 8. 2.
a Zec. 7. 7.
Mat. 23. 34.
b Sal. 37. 11, 19, 20
c Dat. 19. 1, 2.
d Luc 13. 28.
e Pen. 62. 2.
f Sal. 63. 11.
* Heb. *Amen*.
g Pen. 66. 2.
2 Pedr 3. 13.

C Lywyd fi gan *a rhai* ni ymofynasant *am danaf*; *b* canfyd fi gan *y* rhai ni'm ceisiasant: dywedais, Wele fi, wele fi, wrth genhedlaeth ni alwyd ar fy enw.

2 Estynais fy llaw ar hyd y dydd at bobl *c* wrthryfelgar, y rhai a *d* rodient y ffordd nid *oedd* dda, yn ol eu meddyliau eu hun;

3 Pobl, y rhai, a'm *e* llidient i yn wastad yn fy wyneb; yn aberthu mewn *f* gerddi, ac yn arogl-darthu ar allorau pridd-feini;

4 Y *g* rhai a arosent ym mysg y beddau, ac a lettyent yn y mynwentau; y *b* rhai a fwyttaent gig moch, ac ifgell ffiaidd *bethau* yn eu llestri;

5 Y rhai a ddywedent, *i* Saf ar dy ben dy hun; na nesa attaf 6: *k* canys sanctaiddiach yydwyf na thydi. *l* Y rhai hyn *fydd* fwg yn fy ffroenau, tân yn llosgi ar hyd y dydd.

6 Wele, *m* ysgrifennwyd ger fy mron; ni thawaf; eithr talaf, ie talaf *n* i'w mynwes,

7 Eich anwireddau chwi, *o* ac anwireddau eich tadau ynghyd (medd yr Arglwydd) y rhai a arogl-darthasant ar y mynyddoedd, ac a'm *p* cablasant ar y bryniau; *q* a'n hynny y mesurai eu hen weithredoedd hwynt i'w mynwes.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Megis y ceir gwin newydd mewn ŵp o rawn, ac y dywedir, Na ddifwyna ef; canys *r y mae* bendith ynddo: felly y gwnaf er mwyn fy ngweision, *s* na ddifrywiwyf hwynt oll.

9 Eithr dygaf *t* had allan o Jacob, ac o Juda *un* a etifeddo fy mynyddoedd: *u* a'm hetholedigion a'u hetifeddant, a'm gweision a drigant yno.

10 Saron hefyd fydd yn gorlan *x* defaid, a glynn *y* Acor yn orweddfa gwartheg, i'm pobl y rhai a'm ceisiasant.

11 ¶ Ond chwi *yw* y rhai a wrthodwch yr Arglwydd, a anghofiwch fy mynydd sanctaidd, a arlwywch fwrdd ∝ i'r llu accw, ac a lenwch ddiod-offrwm i'r nifeiri accw.

12 Rhifaf chwithau i'r cleddyf, a chwi oll a ymoftyngwch i'r lladdedigaeth: *a* o herwydd pan elwais chwi, nid attebasoch; pan lafarais, ni wrandawsoch; ond gwnaethoch ddrygioni yn fy ngolwg, a dewisasoch yr hyn nid oedd dda gennyf.

13 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele, *b* fy ngweision a fwyttânt, a chwithau a newynwch: wele, fy ngweision a yfant, a chwithau a fychedwch: wele, fy ngweision a lawenychant, a chwithau a fyddi cywilydd arnoch:

14 Wele, *c* fy ngweision a ganant o hyfrydwch calon, a chwithau a waeddwch rhag gofid calon, ac a udwch *d* rhag cystudd yfpryd.

15 A'ch enw a adewch yn feildith gan fy etholedigion: canys yr Arglwydd Dduw a'th ladd di, ac *e* a eilw ei weision *ar* enw arall:

16 Fel y b'o i'r hwn a ymfendigo ar y ddaear, ymfendigo yn Nuw'r gwirionedd; ac i'r hwn a dyngo ar y ddaear, *f* dyngu i Dduw'r * gwirionedd: am anghofio'r trallodau gynt, ac am eu cuddio hwynt o'm golwg.

17 ¶ Canys wele fi yn creu *g* nefoedd

Pen. lxiv. *Adn.* 5.] *Ynddynt buoy y mae para.* Nghrist) i ni! *Adn.* 4. *1 Cor.* xiii. 6. *2 Sam.* xxiii. 5.

Sef, yn y Gras, a'r Drugaredd, a *ddarparodd* (yng

newydd, a daear newydd: a'r rhai cyntaf ni chofir, ac ni feddyliir am danynt.

18 Eithr llawenhewch a gorfoleddwch yn dragywydd *yn y pethau* a *b* grewyf fi: canys wele fi yn creu Ierusalem yn *i* orfoledd, a'i phobl yn *k* llawenydd.

19 *l* Gorfoleddaf hefyd yn Ierusalem, a llawenychaf yn fy mhobl: ac ni chlywir ynddi mwyach *m* llais wylofain, na llef gwaedd.

20 Ni bydd ô hynny allan blentyn o oed, na henafgŵr, *n* yr hwn ni chyflawnodd ei ddyddiau: canys y bachgen fydd marw yn fan cant o flwyddyn: ond y pechadur yn fan cant flwydd a felltithir.

21 *o* A hwy a adeiladant dai, ac a'u cyfanneddant; plannant hefyd winllanoedd, a bwytânt eu ffrwyth.

22 Nid adeiladant hwy, fel y cyfanheddo arall: ac ni phlannant, fel y bwyttho arall: eithr *p* megis dyddiau *pren y bydd* dyddiau fy mhobl, a'm hetholedigion *r* a hir-fwynhânt waith eu dwylaw.

23 *s* Ni lafuriant yn ofer, ac ni *t* chenhedlant i drallod: canys had rhai bendigedig yr Arglwydd ydynt hwy, a'u heppil gyd â hwynt.

24 A bydd *u* cyn galw o honynt, i mi atteb; ac a hwy etto *x* yn llafaru, mi a wrandawaf.

25 *y* Y blaidd a'r oen a borant ynghyd; y llew fel ych a bawr wellt; a'r darph, *z* llwch *fydd* ei bwyd hi: *a* ni ddrygant ac ni ddistrywiant yn fy holl fynydd sanctaidd, medd yr Arglwydd.

PEN. LXVI.

1 *Nid mewn ty o waith dwylaw y trig Duw.* 5 *Cyfuro'r cystuddiedig.* 15 *Barn-edigaethau yr annuwiol.* 19 *Y rhai a gredant fydd yn gadwedig.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd; *a* Y nef *yw fy* ngorseddfainc, a'r ddaear *yw* * lleithig fy nhraed: mae'r tŷ a adeiledwch i mi? ac mae'r fan y gorphwysaf?

2 Canys *y pethau* hyn oll a wnaeth fy llaw, a *bfu* y mae hyn oll, medd yr Arglwydd: ond ar hwn yr edrychaf, *b fef* ar y truan a'r cystuddiedig o yspryd, ac *c* sydd yn crynu wrth fy ngair.

3 *d* Yr hwn a laddo ych, *sydd fel* yr hwn a laddo ŵr; yr hwn a abertho oen, *fydd fel* yr hwn *e* a dorfynyglo gi; yr hwn a offrymmo offrwm, *fydd fel* pe *offrymmai* waed moch; yr hwn a arogl-dartho thus, *fydd fel pe* bendigai eulun: ie, hwy a ddewisasant eu ffyrdd eu hun, *f* a'u henaid a ymhyfrydodd yn eu ffieidd-dra.

4 Minnau a ddewisaf *g* eu gwmmeddiaethau hwynt, ac a ddygaf arnynt yr hyn a ofnant, *b* am alw o honof, ac nid attebai *neb*; llafarais, ac ni wrandawsant; eithr gwnaethant yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg, a'r hyn nid oedd dda gennyf a ddewisasant.

5 ¶ Gwrandewch air yr Arglwydd, *i* y rhai a grynwch wrth ei air ef; *k* Eich brodyr y rhai a'ch *l* casasant, *ac* a'ch *m* gyrrasant ar encil er mwyn fy enw i, a ddywedasant, *n* Gogonedder yr Arglwydd: etto i'ch o llawenydd chwi y gwelir ef, a hwynt a wradwyddir.

6 Llef soniarus o'r *q* ddinas, llef o'r *r* demi; llef yr Arglwydd yn *s* talu'r pwyth i'w elynion.

7 Cyn ei *t* chlefychu, yr esgorodd; cyn dyfod gwewyr arni, *u* y rhyddhawyd hi ar fab.

8 Pwy a glybu'r fath beth a hyn? pwy a welodd y fath bethau a hyn? A wnair i'r ddaear dyfu mewn un dydd? *x* a enir cenedl *a*'un waith? Pan glafychodd Sion yr esgorodda hefyd ar ei *y* meibion.

9 *y* A ddygaf i'r eneidgaeth, ac ni wnaf i esgor? medd yr Arglwydd: a barnaf fi esgor, ac a ludiaf? medd dy Dduw!

10 *a* Llawenhewch gyd a Ierusalem, a bydcwch hyfryd gyd â hi, y rhai oll a'i hoffwch: llawenhewch gyd â hi yn llawen, y rhai oll a alerwch o'i phlegid hi:

11 Fel y *b* sugnoch, ac y'ch diwaller â bronnau ei diddanwch hi; fel y godrech, ac y byddoch hyfryd gan *c* helaethrwydd ei gogoniant hi.

12 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd: Wele, mi a ennyn iddi *d* heddwch fel afon, a gogoniant y cenhedloedd *e* fel ffrwd lifeiriol: yna *f* y sugnwch, ar ei *g* hystlys *hi* y'ch dygir, *b* ac ar ei gliniau y'ch diddenir.

13 Fel un yr hwn y diddana ei fam ef, *i* felly y diddanaf fi chwi; ac yn Ierusalem y'ch diddenir.

14 A phan welech *hyn*, *k* y llawenycha eich calon; eich *l* eigyrn hefyd a flodeuant fel llyseuyn: ac fe adwaenir llaw yr Arglwydd tu ag at ei weision, a'i lidiowgrwydd wrth ei elynion.

15 Canys wele yr Arglwydd a ddaw â *m* thân, ac a'u gerbydau fel tro-wynt, i *n* dalu ei ddigter â llidiowgrwydd, a'i gerydd â fflammau tân.

16 Canys yr Arglwydd a ymddadleu â thân ac â'i *o* gleddyf yn erbyn *p* pob cnawd; a lladdedigion yr Arglwydd fyddant gaml.

17 *r* Y rhai a ymsancteiddiant, ac a ymlanhânt yn y gerddi, yn ôl eu gilydd, yn y canol; gan fwytta cig moch, a ffieidd-dra, a llygod, a gyd-ddiweddir, medd yr Arglwydd.

18 Canys mi *a adwaen* eu *s* gweithredoedd hwynt a'u meddyliau: y mae'r *amser* yn dyfod, *u* i gasglu yr holl genhedloedd a'r ieithoedd; a hwy a ddeuant, ac a welant fy ngogoniant.

19 A gosodaf yn eu mysg *x* arwydd, ac anfonaf y rhai y diangol o honynt at y *x* cenhedloedd, i Tarsis, Affrica, a Ludia, y rhai a dynnant mewn bwa, i Italia, a Groeg, i'r ynysoedd pell, y rhai ni chlywsant son am danaf, ac ni welsant fy ngogoniant, a mynegant fy ngogoniant ym mysg y cenhedloedd.

20 *a* A hwy a ddygant eich holl frodyr o blith yr holl genhedloedd, yn *b* offrwm i'r Arglwydd ar feirch, ac ar gerbydau, ac ar elorau meirch, ac ar fulod, ac ar anifeiliaid buain, i'm mynydd sanctaidd Ierusalem, medd yr Arglwydd, megis y dwg meibion Israel offrwm mewn llestr glân i dŷ yr Arglwydd.

21 Ac o honynt *c* hwy y cymmeraf *rai* yn *d* offeiriaid ac yn Lefiaid, medd yr Arglwydd.

22 Canys megis y saif ger *fy* mron y *e* nefoedd newydd a'r ddaear newydd, y rhai a wnaf fi, medd yr Arglwydd, felly y saif eich had chwi a'ch enw chwi.

23 Bydd hefyd o *f* newydd-loer i newydd-loer, ac o Sabbath i Sabbath, i *g* bob cnawd ddyfod i addoli ger fy mron i, medd yr Arglwydd.

24 A hwy a ânt allan, ac a edrychant ar *b* gelanedd y rhai a wnaethant gamwedd i'm herbyn: canys eu *i* pryf ni bydd marw, a'u *k* tan ni ddiffydd; a byddant yn ffieidd-dra gan bob cnawd.

LLYFR

Pen. 65. 18. *b* Act. 16. 2. *c* Pen. 60. 5. *d* Pen. 61. 6. 1 Pedr 2. 9. Dat. 1. 6. *e* Pen. 65. 17. 2 Pedr 3. 13. Dat. 21. 1. *f* Zec. 14. 16. Ioan 4. 23. Col. 2. 16. *g* Sal. 65. 2. *b* Ezec. 39. 11. Dat. 19. 17. *i* Pen. 57. 21. *k* Adn. 16. Dat. 14. 10. *Tân argyboeddiad a bura*, Mal. 3. 11. *Tân cungreuydd a ddammua*, Mat. 27. 5.

Pen. lxvi. *Adn.* 17.] *Yn ol eu gilydd.* Heb. *fu ôl i un pren, yn y canol.* Ynghanol *Eden* yr oedd pren gwybodaeth; *Gen.* iii. 3. a'r *un* canol a addolent! Adn. 21. *O honynt hwy*, Sef y cenhedloedd, y gwnaf rai yn *fyngibeiriaid* ac yn *athrawon* i hyfforddi eraill yngorchwyliaeth y Testament Newydd, megis ac yr oedd yr *Offeiriaid* a'r *Lefiaid* dan yr hen.

Llyfr y Prophwyd JEREMIA.

Y CYNNWYSIAD.

Yr oedd Jeremia yn wr tyner, tyfu ei ddeigryau, Pen. ix. 1. a'i Alarnad.—Y mae'n Llyfr mewn rhan yn banesiol; ac yn brophwydoliaethol, am gaethiwed yr Iuddewon i Babilon, &c. Gairwod y Cenhedloedd, y cyfammod newydd; dyfodiad CRIST; *ac am ladd plant Bethlehem.*

PEN. I.

1 *Amser, 3 galwad, 11 a gweledigaeth Jeremia, 16 ei gennadwri yn erbyn Juda. 17 Duw yn ei gyfuro ef.*

Cyn Crist. 629.

a Esa. 2. 1.

GEIRIAU Jeremia fab *b* Hilcia, o'r offeiriaid y rhai *oedd yn* *c* Anathoth, o fewn tir Benjamin:

b 2 Bren. 22. 8.

c Jos. 21. 18.

2 Yr *d* hwn y daeth gair yr Arglwydd atto, yn nyddiau *e* Josia fab Amon brenin Juda, yn y drydedd flwyddyn ar ddeg o'i deyrnasiad ef.

d Pen. 26. 15.

e 2 Bren. 22. 1.

3 Ac fe ddaeth yn nyddiau Jehoiacim fab Josia brenin Juda, nes darfod un mlynedd ar ddeg i Sedecia fab Josia brenin Juda, hyd ddygiad Jerusalem i gaethiwed, *f* yn y pummed mis.

f 2 Bren. 25. 8.

g Pen. 49. 1.

4 Yna y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

h Luc 1. 41.

5 Cyn i mi, *g* dy lunio di yn y groth, mi a'th adnabum; a chyn dy ddyfod o'r groth, *h* y sancteiddiais di; *ac* mi a'th roddais yn brophwyd i'r cenhedloedd.

i Rhuf. 1. 1. i Ecf. 4. 11.

k 1 Tim. 4. 12.

6 Yna y dywedais, O Arglwydd Dduw, wele, *i* ni fedraf ymadrodd; canys *k* bachgen *ydwyf* fi.

l Act. 26. 16.

7 ¶ Ond yr Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Na ddywed, Bachgen *ydwyf*: canys ti a ai at y rhai oll y'th *l* ddanfonwyf, *m* a'r hyn oll a orchymynwyf i ti a ddywedi.

m Mat. 28. 20.

n Ezec. 3. 9.

8 Nac *n* ofna rhag eu hwynebau hwynt: canys *yr ydwyf* fi o gyd a thi i'th waredu, medd yr Arglwydd.

o Gen. 21. 22.

p Efa. 6. 2.

9 Yna yr eſtynodd yr Arglwydd ei law, ac a gyffyrddodd a'm *p* genau. A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Wele, *q* rhoddais fy ngeiriau yn dy enau di.

q Pen. 5. 14.

r Pen. 18. 7.

10 Gwel, heddyw y'th oſodais ar y cenhedloedd, ac ar y teyrnaſoedd, *r* i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, i ddifetha, ac i ddiſtrywio, i adeiladu, ac i blannu.

2 Cor. 10. 4.

s Efa. 10. 5.

11 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd, Jeremia, beth a weli di? Minnau a ddywedais, *s* Gwialen almon a welaf fi.

t Num. 17. 8.

u Deut. 28. 5.

12 A dywedodd yr Arglwydd wrthyf, *u* Da y gwelaiſt; canys *x* mi a bryſuraf fy ngair i'w gyflawni.

x Amos 3. 2.

y Exec. 24. 3—6.

13 A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf yr ail waith, gan ddywedyd, Beth a weli di? Ac mi a ddywedais, Mi a welaf *y* grochan berwedig, a'i wyneb tu a'r ogleddol.

z Pen. 6. 22.

a Pen. 4. 6.

14 Yna y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, O'r *a* gogledd y tyrr drwg allan ar holl drigolion y tir.

b Pen. 5. 15.

c Pen. 39. 3.

15 Canys wele, *b* myfi a alwaf holl deuluoedd teyrnaſoedd y gogledd, medd yr Arglwydd, *c* hwy a ddeuant, ac a oſodant bob *un* ei *c* orſeddfainc wrth ddrws porth Jeruſalem, ac yn erbyn ei muriau oll o amgylch, ac yn erbyn holl ddinaſoedd Juda.

d Pen. 4. 11—16.

e Pen. 17. 13.

f 1 Bren. 18. 46. Luc 12. 35.

16 Ac mi a draethaf *f* y marnedigaethau yn eu herbyn, am holl anwiredd y rhai a'm *g* gadawſant, ac a arogl-darthaſant i ddduwiau eraill, ac a addolaſant weithredoedd eu dwylaw eu hunain.

g Mat. 10. 28.

h waredwyddi, 1 Cor. 9. 16.

17 ¶ Am hynny *g* gwregyſa dy lwynau, a chyfod, a dywed wrthyt yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymmyn i ti: *g* nac ariwyda eu hwynebau, rhag i mi dy *h* ddrylliio di ger eu bron hwynt.

i Pen. 15. 19, 20.

k Eſa. 50. 7.

l Pen. 20. 4.

18 Canys wele, heddyw yr *i* rhoddi di yn *k* ddinas gaerog, ac yn golofn haiarn, ac yn fur pres, yn erbyn yr holl dir, yn erbyn brenhinoedd Juda, yn erbyn ei thywyſogion, yn erbyn ei offeiriaid, ac yn erbyn pobl y tir.

m Mat. 28. 20.

19 *l* Ymladdant hefyd yn dy erbyn, ond ni'th orchfygant: canys myfi *m* wyf a thi i'th waredu, medd yr Arglwydd.

n Sal. 79. 8.

o Ezec. 16. 8.

p Deut. 2. 7.

q Ecſ. 10. 19.

r Iago 4. 18.

s Ecſ. 4. 24.

t Gron. 16. 21. Dat. 11. 4.

u Micha 6. 3.

x 2 Bren. 17. 15.

y 2 Bren. 16. 13.

z Eſa. 63. 9. Hoſ. 13. 4.

a Deut. 8. 15.

b Pen. 9. 12.

c Deut. 8. 7.

d Sal. 78. 58.

e Mal. 2. 7.

f Mat. 15. 9.

g Rhuf. 2. 21.

h Pen. 23. 15.

i Mat. 10. 10.

k Mat. 23. 32.

l Gen. 10. 8.

m Gen. 25. 2.

n Mica 4. 5.

o Sal. 115. 5.

p Pen. 16. 20.

q Sal. 105. 20.

r Rhuf. 1. 23.

s Deut. 4. 26. Dat. 22. 48.

t Pen. 17. 13.

u Pen. 4. 22.

x 2 Pedr 2. 17.

y 2 Bren. 17. 4.

z Eſa. 4. 22.

a 1 Bren. 19. 21. Eſa. 28. 3, 4.

b Gen. 25. 3. *i* Jer. 4. 7. *k* Seph. 2. 5, 13. *m* Pen. 41. 7. *n* Gorn dy falchder drawſ-feddiannu eraill yw hwiad, Eſa. 2. 3. *o* Eſa. 1. 3.

a Esa. 30. 18 A ‖ tawr hon, beth *fydd i ti a wnelc-*
2. *ych yn ffordd yr* a Aipht, i yfed dwfr
† Sihor. I Nilus? *ac* a beth *fydd i ti yn ffordd*
Jer. 13. 3 Aſſyria, i yfed *o dwfr yr Euphon?*
1 Cron. 19 *Dy ddrygioni dy hun a'th gorpa di,*
33. 3. *a'th wrthdro a'th* ‖ *gerydda i; gwybydd*
2 Cron. *ddrwg a chwerw ydyw*
35. 15. *gwrthod Duw dy Arglwydd dy Ddelw*
a Esa. 8. 7 *ac nad ydyw fy ofn i ynot ti, medd Ar-*
† Suppare. *glwydd Ddaw'r Lluoedd.*
iii. 20 ¶ O blegid *er ys talm mi a dorraist*
y Ezek. 5. 8 *dy iau, ac a ddrylliaist dy rwymau;* a
5 Diar. 5. *thi a ddywedaist, Ni throseddaf; er hyn*
22. *ny ti a wibiaist, † gan buttеinio ar bob*
† Esa. 57. *bryn uchel, a thlan bob pren deiliog.*
6. 7. 21 *Eto myfi a'th a'th blannaſwn yn ber-*
c Ecc. 15. *winwydden, o'r lawn had oll: pa fodd*
17. 5. *gan hynny yth drowyd i mi yn bianhigyn*
d Esa. 1. *ofrwydrog gwinwydden ddieithr?*
22. 22 *Canys pe bydai i ti ymolchi â*
e Job 9. *y pitty a chymmeryd i ti lawer o ſebon;*
30. *eto mae'th* ‖ *anwiredd dy anwireddau ger fy*
Jer. 2. 22. *bron, medd yr Arglwydd Dduw.*
9. 23 *Pa fodd y dywedy di, Ni halogwyd*
f Diar. *i, ac nid aethum ar ol Baalim? Edrych*
30. 12. *dy ffordd yn y glyn, † gwybydd beth*
g Jer. 3. *a wnaethoſt; camel buan ydwyt yn am-*
2. *droi dy ffyrdd:*
c Job 10. 5 24 *A fych wyllt wedi ei chynnefino â'r*
d Job 39. *anialwch, wrth ddymuniad ei chalon yn*
1—5. *ffroi gwynt; wrth ei hachlyſur pwy a'i try*
† yn ad- *ymmaith? pawb a'r a'i ceiſiant hi, nid ym-*
gnoeth. *flino yn ei mis y cant hi.*
Diar. 9. 25 *Cadw dy droed rhag noethni, a'th*
26. ‖ Heb. *geg rhag ſyched.* † *Ninnau a ddywedaiſt,*
gaeaſ. *Nid oes obaith. Nac oes: canys cerais*
f Jer. 2. 25. *dieithriaid, ac ar eu hol nawynt yr af i.*
13. 26 *Megis y cywilyddia lleidr pan ‖ delſer*
ar. *ei, felly y † cywilyddiaſ tŷ Iſrael;*
g Esa. 40. *hwynt-hwy, eu brenhinoedd, eu tywyſ-*
20. *ogion, a'u hoffeiriaid, a'u prophwydi;*
h Barn. 10. 10. 27 † *Rhai* a ddywedaant *wrth y bren,*
Esa. 20. *Tydi yw fy nhad; ac wrth garreg, Ti*
i 2 Bren. *a'm genhedlaiſt. Canys hwy a droſiant*
16. *attaf i wegil, ac nid* b *wyneb: a* c *phan*
3. 13. *ſyniſer eu hadfyd y dywedant, Cyfod, a*
h Esa. 45. *cnadw ni.*
20. 28 *Eithr pa le* † *y mae dy* i *dduwiau, y*
k Pen. 11. *rhai a wnaethoſt i ti? codant* k *os gallant*
23. *dy ga'l yn amſer dy adfyd: i canys wrth*
m Pen. 3. *rifedi dy ddinaſoedd y mae dy dduwiau*
2. *di, O Juda.*
n Pen. 1. 29 *Paham yr ymddadleuwch* ‖ *mi?*
5. *chwi oll a droſeddaſoch i'm herbyn, medd*
o Mat. *yr Arglwydd.*
21. 39. 30 *Yn ofer y* † *m tarewais eich plant*
2 Theſ. *chwi, ni dderbyniaſant gerydd: eich cleddyf*
2. 15. *a ddyfaodd eich* o *prophwydi,*
p Esa. 5. 4 *megis llew yn diſtrywio.*
q Hos. 12. 31 ¶ *O genhedlaeth, gwelwch air yr*
Arglwydd: p *A fum i yn anialwch i Iſ-*
32. *rael? † yn dir tywyllwch? pa ham y dywed*
r Cor. 4. *fy mhobl, y Arglwydd ydym ni, † ni*
8. *ddeuwn ni mwy attat ti.*
s Deut. 32 *A* † *anghofia morwyn ei harddwiſg?*
32. 15. *neu* † *briodas-fwrch ei thlyſau? etto fy*
Prov. 8. *mhobl a'm hangofiaſant i ddyddiau anne-*
21. *rif.*
t Sal. 106. 33 *Pa ham yr wyt ti ya* † *eyweiriо dy*
27. *ffordd i geiſio cariad? am hyny hefyd y*
Hoſ. 8. 14. q *dyſgaiſt dy ffyrdd i'r* q *rai drygionuſ.*
u Pen. 7. 34 *Hefyd yn dy* ‖ *ddwy di y cafwyd*
3. *gwaed eneidiau y tlodion diniwaid; † nid*
v Exod. *wrth chwilio y ceiſiaſ hyn, eithr ar y rhai*
22. 4. *hyn oll.*
Ezek. 2. 35 *Eto ti a ddywedi, Am fy mod yn*
24. ‖ Heb. *diniwaid, yn ddiau y tro ei lid ef oddi*
edeiryddi. *wrthyf. Wele, † dadleuaf â thi, am ddy-*
Deut. 32. *wedyd o honot, † Ni phechaiſt.*
12. 36 *Pa ham y* † *ewibi di gymmaint*
i newidio dy ffordd? i canys ti a waraſ-
Ezec. 7. *eyddir o herwydd yr Aipht, fel y'th wa-*
23. *raſeyddwyd o herwydd Aſſyria.*
y Heb. 37 *Hefyd ti a ddeui allan oddi wrtho,*
dwylaw. z *a'th* ‖ *ddwylaw ar dy ben: o blegid yr*
Arglwydd a † wrthodaſ dy hyder di, ac ni
lwyddi yndynt.

---

a Deut. 24. 4.
b Lef. 18. 23.
c Pen. 2. 20.
d Zec. 1. 3.
e Pen. 2. 20.
f Gen. 38. 14.
Ezec. 16. 24.
g Lef. 26. 19.
Pen. 9. 12
h Pen. 5. 3.
i Pen. 44. 17.
k Pen. 31. 18.
Adn. 19.
l Diar. 2. 17.
m Sal. 103. 9.
Pen. 57. 16.
n Pen. 2. 25.
o 2 Bren. 22. 17.
p 23. 26, 27.
Adn. 2. 17.
q 2 Bren. 17. 13.
r Ezec. 16. 46.
s Ezec. 23. 5.
2 Bren. 17. 6.
t Pen. 44. 10.
x 2 Cron. 36. 14.
Sal. 78. 36
* Heb. *tshuyda.*
y Ezec. 13. 11.
z 2 Bren. 17. 6.
a Sal. 86. 15.
b Esa. 59. 12.
c Ezec. 16. 25.
d Hoſ. 2. 19.
e Rhuf. 11. 5.
f Pen. 33. 4.
Act. 20. 28.
g Obad. 17. 6.
h Hoſ. 3. 5
i Ioan 4. 21.
k Dat. 21. 2, 3.
l Esa. 60. 9.
m Pen. 11. 8.
n Esa 11. 13.
o Amos 9. 14.

Pan ii. *Adn.* 34.] *Odre*, lef cyrrau ei geifr. *Deut.* xiii. 12. *Cwarel cwrlidau*, lef *pebyllau* dynion. Dis b'o gan addfedrwch bydd keſtyddiaeth. 2 *Bren.* xi. 1.

1 *Putteindra Juda.* 12 *Trugaredd Duw.*
15 *Addewidion yn ſtengyl.* 22 *Cyffes*
yr eiſtedfa.

HWY a ddywedaſt, a Os gyrr gwr ei
b wraig ymaith, a myned o honi oddi
wrtho fe ac iddi fod yn eiddo gwr arall,
a ddychwel efe atti hi dywaeth? b oni
butteiniaſid *tyſd a* chyfeillion lawer: a etto
dychwel attaf fi, medd yr Arglwydd.
2 Dyrchafa dy lygaid i'r lleoedd ruchel,
ac edrych pa le ni phutteiniaſt. d Ti a
eiſteddaſt ar y ffyrdd iddynt hwy, megis
Arabiad yn yr anialwch; ac a halogaſt y
tir a'th butteindra, ac a'th ddrygioni.
3 Am hynny yr e attaliwyd y cawod-
ydd, ac ni bu gwlaw diweddar; a g thal-
cen puttein-wraig oedd i ti, h gwrthod-
aſt gywilyddio.
4 Onid lefi di arnaf fi o hyn allan, *i* Fy
nhad, ti *yw* i tywyſog fy ieuengctid?
5 k A oedi efe *i* dragyfyth? a'i ceidw
yn dragywydd? Wele, dywedaiſt a
gwnaethoſt yr hyn oedd ddrwg n hyd y
gellaiſt.
6 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf
yn o nyddiau'r brenhin Joſia, A welaiſt ti
hyn a wnaeth Iſrael wrthnyſeg? p hi a
aeth i bob mynydd uchel, a than bob pren
deiliog, ac a butteiniodd yno.
7 Ac mi a ddywedais, wedi iddi wneu-
thur hyn i gyd, q Dychwel attaf fi. Ond
ni ddychwelodd. A Juda ei r chwaer
anffyddlon a welodd *hynny.*
8 A thwelais yn dda, *i* am yr achoſion
oll y putteiniodd Iſrael wrthnyſeg, oliwng
o honof hi ymaith, † ac a roddais iddi ei
llythyr ysgar; er hyn *u* ni chnodd Juda ei
chwaer anffyddlon; eithr aeth a phut-
teiniodd hithau hefyd.
9 A chan ategarwydd ei phuttеindra yr
halogodd hi'r tir; canys gyd â'r maes ac
pren y putteiniodd hi.
10 Ac er hyn oll heſyd, ni ddychwelodd
Juda ei chwaer anffyddlon attaf ſi â'i hall
galon, *x* eithr mewn * rhagrith, medd yr
Arglwydd.
11 A dywedodd yr Arglwydd wrthyf,
y Iſrael wrthnyſig, a'i cyfiawnhaodd ei
hun rhagor Juda anffyddlon.
12 ¶ Cerdda, a chyhoedda'r geiriau hyn
tu a'r gogledd, a dywed, Ti Iſrael wrthny-
ſig, *z* dychwel, medd yr Arglwydd, ac ni
adawaf i'm llid fyrthio arnoch: canys
a trugarog *yduſ* fi, medd yr Arglwydd,
ni ddaliaf *ind* yn dragywydd.
13 Yn unig *b* cydnebydd dy anwiredd,
droſeddu o honot yn erbyn yr Arglwydd
dy Dduw, a gwaſgaru o honot dy ffyrdd
i ddieithriaid dan bob pren deiliog, ac
ni wrandawech ar fy llef, medd yr Ar-
glwydd.
14 Trowch, chwi blant gwrthnyſig,
medd yr Arglwydd; canys myfi a'ch
d priodais chwi; ac mi a'ch cymmeraf
chwi, *c* un o ddinas, a dau o deulu, ac
a'ch dygaf chwi i Sion.
15 Ac a roddaf i chwi *f* fugeiliaid wrth
fodd fy nghalon, y rhai a'ch porthaant chwi
a gwybodaeth, ac a deall.
16 Ac wedi darfod i chwi g amlhau a
chynnyddu ar y ddaear, yn y dyddiau
hynny, medd yr Arglwydd, ni dywe-
ant mwy, i Arch cyfammod yr Arglwydd:
ac ni a'i meddwl calon am dani, ac ni chy-
fir hi; nid ymwelant *h hi* chwaith, ac ni
wneir *felly* mwy.
17 Yn yr amſer hwnaw y gelwant
Jerufalem yn orſedda yr Arglwydd; ac
y caſglir atti yr holl genhedloedd, i er-
caw yr Arglwydd, i Jerufalem: ac ni
rodiant *mwy* yn ol ſdlyniwyn eu
calon drygionus.
18 Yn y dyddiau hyny *m* y rhodia tŷ
Juda gyd â thŷ Iſrael, a hwy a ddeuant
ynghyd, o dir y gogledd, y'r tir a roddais
yn etifeddiaeth Pen tadau chwi.
19 Ond mi a ddywedais, Pa fodd y'th
diſgar

p Ezec. 20. 6. *q* Rhuf. 8. 15. *r* Adn. 13. Pen. 5. 11. *s* Pen. 31. 18. Adn. 13. Eſa. 15. 3. *t* Hoſ. 14. 2. *u* Hoſ. 6. 1. *x* Hoſ. 14. 1. *y* 2 Bren. 16. 4. *z* Sal. 3. 8. Eſa. 43. 11. *a* Pen. 11. 13. *b* Sal. 123. 2. *c* Ezra 9. 7. *d* Eſa. 48. 8.

ofodaf ym mhlith y plant, ac y rhoddaf i ti *p* dir dymunol, *ſef* etifeddiaeth ardderchog lluoedd y cenhedloedd? ac a ddywedais, Ti a elwi arnaf fi, *q* fy mhad, ac ni throi ymaith oddi ar fy ol.

20 ¶ Ymddiddan *ſef* yr anrhydeddion gwraig gida orth ei chyfaill; dilyn y 12 llwyth, *r* buoch anufyddlon i mi, medd yr Arglwydd.

21 Llef *s* glywyd yn y mannau uchel, *t* wylofain a dymuniadau meibion Iſrael: canys gwyrasant eu ffordd, *u* anghofiasant yr Arglwydd eu Duw.

22 *x* Ymchwelwch, feibion gwrthnyſig, *ac u* mi a iachâf eich gwrthnyſigrwydd. chwi. Wele ni yn dyfod attat *x* ti; o blegid ti *y* w yr Arglwydd ein Duw.

23 Diau *ſef* yn ofer *ymddiriedid am bryn* o'r bryniau, *ac* o liawsder y mynyddoedd: *z* diau *ſef* iachawdwriaeth Iſrael yw yr Arglwydd ein Duw ni.

24 Canys *a* gwarth a yfodd *b* lafur ein tadau o'n hieuengctid; eu defaid a'u gwarthey, eu meibion a'u merched.

25 Gorwedd yr ydym yn *c* cein cywilydd, a'n gwarth a'n todd ni: canys yn erbyn yr Arglwydd ein Duw y pechaſom, nyni a'n tadau, o'n *d* hieuengctid hyd y dydd heddyw: ac ni wrandawſom ar lais yr Arglwydd ein Duw.

P E N. IV.

Y Rhyddhâd Iſrael. 3 Annog Jwda i edifarhau, 19 Cwynfan am drueni Jwda.

IS KA EL, os dychwel, y dychwel attaf fi, medd yr Arglwydd: hefyd os rhoi meibio *e* ffieidd-dra oddi ger ſy mron, yna ni'th *d* ſymmudir.

2 A *e* thi a dyngi, Byw *yw yr* Arglwydd, mewn gwirionedd, mewn barn, ac mewn *f* cyfiawnder: a'r cenhedloedd a ymrendithiſnoe yndâo, ie *g* ynddo *ef* yr ymgloforant.

3 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd wrth wyr Juda, ac wrth Jeruſalem; *h* Braenerwch i chwi fraenar, ac *i* na heuwch mewn drain.

4 *k* Ymenwaedwch i'r Arglwydd, a rhoddwch heibio ddienwaediad eich calon, chwi wyr Juda, a thrigolion Jeruſalem: *l* rhag i'm digoraint dygyoo allan fel tân, a lloſgi fel na *byddo* diffoddydd, o herwydd dryginni eich amcanion.

5 Mynegwch yn Juda, a chyhoeddwch yn Jeruſalem, a dywedwch, Uddgenwch udgorn yn y tir: gwaeddwch, ymgaſglwch, a dywedwch, *m* Ymgynhullwch, ac awn i'r dinaſoedd caerog.

6 Codwch faner tu a Sion: *n* ffowch, ac na ſefwch; o canys mi a ddygaf ddrwg o'r gogledd, a dinyſtr mawr.

7 Y *p* llew a ddaeth i fynu o'i loches, a *q* dyſtethwr y cenhedloedd a gychwynnodd, ac a aeth allan o'i ddigle, *r* i wneuthur dy dir yn orwag; a'th ddinaſoedd a ddinyſtrir heb drigiannydd.

8 Am hyn i ymwregyſwch â llîain ſach; galerwch ac udwch: ſ canys ni chaſ gerdd llid yr Arglwydd ni thrpes oddi wrthym ni.

9 Ac yn y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd, y derfydd am *t* galon y brenin, ac am galon y pennaethiaid: *u* y dieithriaid hefyd a ſynnant, *x* a prophwydi a ryfeddant.

10 Yna y dywedais, O Arglwydd Dduw, yn ſicr gan dwyllo y *y* twyllaſt y bobl yma a Jeruſalem, gan dywedyd, ☞ Bydd heddwch i chwi; ac eithe ſe dderoes y cleddyf hyd at yr enaid.

11 Yn yr amſer hwnnw y dywedir wrth y bobl hyn, ac wrth Jeruſalem, *a* Gwynt ſych yr uchel leoedd yn y diffeithwch tu a merch fy mhobl, *b* nid i nithio, ac nid i buro;

12 *c* Gwynt llawn o'r *uchelâu* hynny a ddaw attaf fi: weithian hefyd myfi a draethaf *d* farn yn eu herbyn hwynt.

13 Wele, megis cymmylau y daw i fynu, a'i gerbydau megis *e* corwynt: *f* ei feirch ſydd ysgafnach na'r eryrod. *g* Gwae ni, canys ni a anrheithiwyd.

14 *h* O Jeruſalem, *i* golch dy galon oddi wrth dduredigion, fel y byddech gadwedig: pa hyd y *k* llettyi o'th fewn a goeg amcanion?

15 Canys llef ſydd yn mynegu i allan o Dan, ac yn cyhoeddi *m* cyflûan allan o fynydd Ephraim.

16 Coffewch *l* y cenhedloedd, wele, *n* cyhoeddwch yn erbyn Jeruſalem, dŷ'r *o* rhai ſydd gwylîaw o wlad *p* bell, a lluſaſu yn erbyn dinaſoedd Juda.

17 Megis ceidwaid meſes y maent di *q* amgylch yn ei herbyn; o am iddi *r* m Galargrillion, medd yr Arglwydd.

18 *s* Dy ffordd di *t* a'th amcanion a *u* wnaethant hyn i ti: *x* dyma dy ddrygioni di; ac y lydd yn chwerw, am ei fod yn *y* cyrhaeddyd hyd at dy galon di.

19 ¶ *z* Fy *a* mol, fy mol; gofidus wyf o barwydennau fy nghalon; y mae fy nghalon yn terfysgu ynof: ni allaf dewi, am i *b* ti glywed ſain yr udgorn, O fy enaid, a *c* gwaedd rhyfel.

20 *d* Dinyſtr ar ddinyſtr a gyhoeddwyd; canys yr holl dir a anrheithiwyd: yn ddi *e* cyrtenni yn ddiattreg.

21 Pa hyd y gwelaf faner, *ac* y clywaf ſain yr *f* udgorn?

22 Canys *g* my *ſe* fy mhobl yn *ynfyd*, heb *h* fy adnabod i; meibion y maent *ynfyd*, ac nid dyallgar hwynt: *i* maent yn *k* ſynhwyrol i wneuthur drwg, eithr *l* gwneuthur dda ni fedrant.

23 Mi a edrychais ar y ddaear, ac wele, *m* afluniaidd a gwag *oedd*; ac ar y nefoedd, a goleuni nid *oedd* ganddynt.

24 Mi a edrychais ar y mynyddoedd, ac wele yr *n* oeddynt yn *o* crynu; a'r holl *p* fryniau a ymſyfgwenent.

25 Mi a edrychais, ac wele, *q* nid *oedd* dyn; a holl adar y nefoedd a ffoſſent.

26 Mi a edrychais, ac wele'r *r* ardd-dir yn anialwch, a'i holl ddinaſoedd a ddinyſtrywiaſid o flaen yr *ſ* Arglwydd, *t* a'i lidiowgrwydd ei ddigter ef.

27 Canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, Y tir oll *u* fydd difflaniwch: ac etto *x* ni wnaf deliben.

28 Am hynny *y* galara'r ddaear, ac *z* tywylla'r nefoedd oddi uchod: o herwydd dywedyd o honof fi, Mi a'i bwriadais, ac *a* ni hyder edifar genyf, ac ni throi oddi wrtho.

29 Rhag trwſt y gwyr meirch a'r ſaethyddion y *b* ffy yr holl deinſet; hwy a aſt i'r *c* dyrſni, ac a ddringant ar y creigiau: yr holl ddinaſoedd a adewir, ac nebo ned a drigo ynddynt.

30 A thithau yr anrheithiedig, beth a wnei? Er ymwiſgo o honot ag ysgarlad, er i ti *d* ymdrwbo a thlyſau aur, er i ti lliwio dy wyneb â liwiau, yn ofer y'th wnei dy hunan yn dec; *e* m dy gariadau a'th ddirmygant, *ac* a geiſiant dy einioes.

31 Canys clywais lef megis gwraig yn cigor, cyfyngder *n* fel benyw yn eſgor ar ei hetifedd cyntaf, llef merch ſion, yn ochain, *ac* yn *o* lledu ei dwylîaw, *gan* dywedyd, Gwae fi yr awr hoo; o blegid diflannodd fy enaid gan *p* laddiad.

P E N. V.

Y Barn Duw ar Jwdewyr drygionus, y am edinei, &c. 25 A chanmoliaeth gwiriondeb.

RHedwch yma a thraw ar hyd heolydd Jeruſalem, ac edrychwch yr awr hon, mynnwch hwybod hefyd, a cheiſiwch yn ei heolydd hi, *a* os ceſnir *b* ŵr, a oes a wnel farn, *c* gaiſ wirioneddd, ac myfi a *d* barhedaf iddi.

2 Ac er *e* dywedyd o honyot, Byw yw yr Arglwydd, ſef yn *f* gelwyddoſ y tyngant.

3 O Arglwydd, *g* onid ar y gwirioneddau *y mae* dy lygaid di? ti a'u *h* tarewaſt hwynt, ac nid ymofidiaſant; diſeaſaſt hwynt, *eithr* g gwrthodaſant derbyn cerydd: hwy a wnaethant eu hwynebau yn galetach

p Ezec. 5. 2. *q* Pen. 49. 19. *a* Adn. 15. *b* Ezec. 5. 2. *c* Pen. 1. 16. *d* Eſa 5. 28. *f* Galar. 4. 19.

b galettach, na chraig; gwrthodasant ddychwelyd.

4 Ac mi a ddywedais, Yn ſicr i elodion *ydynt* y rhai hyn, ynfydion ydynt; canys *c* nid adwaenant ffordd yr Arglwydd, na barn eu Duw.

5 Mi a af rhagof at yr *d* gwyr mawr, ac a ymddiddanaf a hwynt; canys *e* hwy a wybuant ffordd yr Arglwydd, a barn eu Duw: *f* eithr y rhai hyn a gyd-dorasſant yr iau, *a* a ddryllasant y rhwymau.

6 O blegid hyn *g* llew o'r coed a'u lladd hwynt, *h* blaidd yr hwyr a'u diſtrywia hwynt; *i* llepard a wylia ar eu dinaſoedd; pawb a'r a ddel allan o honynt a rwygir: canys eu camweddau a amlhaſant, *k* eu gwrth-groeſyddu a chwanegaſant.

7 ¶ Pa ſodd y *l* th arbedwn am hyn? dy blant a'm gadawſant i, ac *m* a gyngalant i'r *rhai* nid *ydynt* duduau: a phan ddiwellais hwynt, gwnaethant odineb, ac a heidiaſant i dŷ'r buttain.

8 *n* Oeddynt ſel *o* meurch porthiannus y bore; gweryrent bob un ar *p* wraig ei gymmydog.

9 *q* Onid ymwelaf am *y pethau* hyn? medd yr Arglwydd: oni ddial fy enaid ar *r* gyfryw genedl a hon?

10 ¶ *s* Dringwch ar eu muriau hi, a diſtrywiwch, ond *y* na orpheuwch yn llwyr: tynnwch ymaith ei mur-gaullawiau hi; *x* canys nid eiddo yr Arglwydd *ydynt.*

11 O blegid *a* tŷ Iſrael a thŷ Juda, a wnaethant yn anffyddlon iawn i mi, medd yr Arglwydd.

12 *b* Celwyddog ſunant yn erbyn yr Arglwydd, a dywedaſant, *c* Nid *efe yddi*; ac ni ddaw drygfyd arnom, ac ni welwn gleddyf na newyn:

13 A'r prophwydi a ſunant fel gwynt, *d* ac nid yw ynddynt: *e* fel hyn y gwneir iddynt hwy.

14 Am hynny fel hyn *y* dywed Arglwydd Dduw *y* lluoedd, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, *f* wele fi yn rhoddi fy ngeiriau yn dy enau di yn dân, a'r bobl hyn yn gynnud, ac efe a'u difa hwynt.

15 Wele, mi a ddygaf arnoch chwi, ŷ Iſrael, *g* genedl o bell, medd yr Arglwydd: cenedl nerthol *ydyw*, *b* cenedl *a fu* er ys talm, cenedl ni wyddoſt ei hiaith, ac ni ddyalli beth a ddywedant.

16 *i* Ei chawell faethau hi *ſydd* fel bedd agored, cedyrn *ydynt* oll.

17 A hi a fwytty dy *i* gynhauaf di, a'th fara, *yr hun* a gawſai dy feibion di a'th ferched ei fwytta: hi a fwytty dy ddefaid di a'th wartheg; hi a fwytty dy winwydd a'th ffigyſwydd: dy ddinaſoedd cedyrn, y rhai yr wyt yn ymddiried, ynddynt, a dlodd hi a'r cleddyf.

18 Ac er hyn, yn y dyddiau hynny, medd yr Arglwydd, *k* ni wnaf fi gwbl ben a chwi.

19 ¶ A bydd pan ddywedoch, *l* Pa ham y gwna *yr* Arglwydd ein Duw hyn oll i ni? ddywedyd o honot ithau wrthynt, Megis y gwrthodaſoch fi, ac y gwaſanaethaſoch duduau dieithr yn eich tir eich hun; felly y *m* gwaſanaethwch ddieithriaid mewn tir ni *bydd* eiddo chwi.

20 Mynegwch hyn yn *n* nhŷ Jacob, a chyhoeddwch hyn yn Juda, gan ddywedyd,

21 Gwrandŵ hyn yn *o* wir, ti bobl a ynfyd ac heb ddeall; *p* y rhai y mae llygaid iddynt, ac ni welant; *a chluſtiau* iddynt, ac ni chlywant:

22 *q* Onid ofnwch chwi fi? medd yr Arglwydd: oni chrynwch rhagof fi, yr hwn a blodais y tywod *r* yn derfyn i'r môr *trwy* ddeddf dragwyddol, fel nad elo dros hynny; er i'r donnau ymgyrchu, etto ni thyccia iddynt; er *s* dyrfu dyrfygu, etto ni dheuant drosto?

23 Eithr *t* y bobl hyn y mae calon wrthnyſig ganddynt: hwynt hwy a giliaſant, ac a aethant *ymaith.*

24 Ac ni ddywedaſant yn eu calon, Ofnwn weithian yr Arglwydd ein Duw, yr hwn ſydd yn rhoi *i* gwlaw, *i* cynnar a'r diweddar, *u* yn ei amſer: *efe* a geidw i ni *x* ddefodol wythnoſau'r cynhauaf.

25 ¶ *y* Eich anwireddau chwi a droeſa heibio y rhai hyn, a'ch pechodau chwi a *z* attaliaſant ddaioni oddi wrthych.

26 Canys yn myſg fy mhobl y ceir anwiriaid, y rhai *a* a wyliant fel adarwyr yn y gofod magliau *:* ie, goſodant ddefl, dinyſtr, dynion a ddaliant.

27 *c* Fel caweil yn llawn o adar, felly *y mae* eu *b* tai llawn o dwyll; am hynny y cynnyddaſant, ac yr ymgyfoethogaſant.

28 *c* Tewychaſant, diſgleiriaſant, aethant hefyd tu hwnt i *d* weithredoedd y drygionus: *e* ni farnant farn yr amddifad, etto *f* ffynnaſant; ac ni farnant farn yr anghenus.

29 *g* Onid ymwelaf am *y pethau* hyn? medd yr Arglwydd: oni ddial fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

30 ¶ *h* Eth a aruthr ac erchyll a wnaed yn y tir.

31 Y prophwydi a brophwydant *i* gelwydd, yr offeiriaid hefyd a lywodraethant wrth eu cyfarwyddyd hwynt; a'm *k* pobl a hoffant *hyny*: etto beth a wnewch yn niwedd hyn?

PEN. VI.

1 *Y Caldeaid yn arfoſi yn erbyn Juda.*
6 *Duw yn ſtuydda'r gwaith.* 9 *Y proebwyd yn cwyno.*

YMgynhullwch *a* ffoi, meibion *a* Benjamin, o ganol Jeruſalem, *b* ac *c* yn Tecoa udganwch udgorn; a chodwch ffagl yn Beth-haccerem: canys drwg a welir o'r *d* gogledd, a dinyſtr mawr.

2 Cyffelybais ferch Sion i *e* *wraig* deg *e* perthus.

3 Attŵ hi y daw'r *d* bugeiliaid a'u dieſtedlau; ar ei chyfer hi o amgylch y goſodant *eu* pebyll; poraint bob un yn ei le.

4 Barottŵch ryfel yn ei herbyn hi; codwch, ac awn i fynu ar *e* hanner dydd. Gwae ni, o herwydd ciliodd y dydd, canys cyſgodau yr hwyr a ymeſtynaſant.

5 Codwch, ac awn i fynu o *f* *byd* nos, a diſtrywiwn ei phalaſau hi.

6 ¶ Canys fel hyn y dywed *g* Arglwydd y lluoedd, Torrwch goed, a chodwch glawdd yn erbyn Jeruſalem. Dyma'r *h* ddinas *ſydd* i ymweled a hi; *b* gorthrymder *yw* hi oll o'i mewn.

7 *i* Megis *y* gwna ffynnon i'w dwfr darddu allan, felly y mae hi yn bwrw allan ei dryſioni: *k* trais ac yſpail a glywir yndoi; gerbron a dyrnoddiau *ſydd* yn waſtad ger fy mron.

8 *l* Cymmer addyſg, O Jeruſalem, rhag i'm henaid ymado oddi wrthyt ti; rhag i mi dy oſod di yn anrhaith, yn dir anghyfannedd.

9 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, *m* Gan loſga y lloffant weddill Iſrael fel gwinwyddŵn: tro dy law yn ei hol, megis casglydd grawnwin i'r baſgedau.

10 Wrth bŵy y dywedaf fi, a phwy a *n* rybuddiaf, *fel* y clywont? Wele, eu cluſt hwy *ſydd* *n* ddienwaededig, ac ni allant wrando: wele, dirmygus ganddynt air yr Arglwydd; a nid oes ganddynt ewyllys iddo.

11 Am hynny yr ydwyf fi yn llawn o lid yr Arglwydd; *o* blinais yn ymattal: *g* tywalltaf ef ar y plant yn yr heol, *r* ac ar gynnulleidfa'r gwŷr ieuainge hefyd: canys y gwr a'r wraig a ddelir, yr hen ŵr a'r llawn o ddyddiau.

12 *s* A'u tai a ddiegwyddant *l* eraill, *eu* maeſydd a'u gwragedd hefyd: canys eſtynaf fy llaw ar drigolion y wlad, medd yr Arglwydd.

13 O blegid *l* o'r lleiaf *p* honynt hyd y mwyaf, pob un ſydd yn ymrŵi *t* gyd-bydd-dod: ac o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pob un ſydd yn gwneuthur u ſlaliter.

14 A hwy *x* a iachaſant friw *merch fy*

mhobl

y 2 Pedr 2. 19.
z Pen. 3. 9.
a 6. 12. Rhuf. 1. 32.
a Act. 17. 11.
1 Thef. 5. 21.
b Eſa. 8. 20. Mal. 4. 4. Luc 16. 29.
Ioan 5. 39.
c Mat. 11. 29.
d Pen. 44. 17.
e Ezec. 3. 17.
f Eſa. 58. 1.
g Eſa. 1. 2.
h Diar. 1. 31.
i Eſa. 1. 11.
k 2 Theſ. 2. 11.
l 2 Cron. 36. 17.
m Pen. 1. 15.
n Ioſ. 8. 18.
o Galar. 5. 11.
p Pen. 4. 31.
q Eſa. 22. 17.
r Zec. 12. 1.
s Pen. 33. 1.
t Pen. 1. 18.
u Diar. 17. 23.
x Hoſ. 10. 15.
y Pen. 9. 4.
z Ezec. 22. 18.
a 2 Cor. 2. 17.
b Eſa. 49. 4.
c Ezec. 24. 12.
d Sal. 15. 5.
Eſa. 1. 22.

mhobl yn elnwyth, Ban ddywedyd, *y* Heddwch, heddwch; er nad *oedd* heddweh.

15 A ydoedd arnynt hwy gywilydd pan wnelent ffieidd-dra? ac nid oedd arnynt hwy ddim cywilydd, ac ni fedrent wrido: am hynny y cwympant ym mysg y rhai a gwympant; yn yr amſer yr ymwelwyf a hwynt y ewympant, medd yr Arglwydd.

16 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *a* ſefwch ar y ffyrdd, ac edrychwch, a gofynwch am yr *b* hen lwybrau, lle mae ffordd dda, a rhodiwch ynddi; a chwi a gewch orphwyſfra i'ch eneidiau. Ond hwy a ddywedaſant, *c* Ni rodiwn ni *ddim ynddi.*

17 Ac mi a osodais *d* wylwyr arnoch chwi, *gan ddywedyd*, Gwrandewch ar ſain yr *f* udgorn. Hwythau a ddywedaſant, Ni wrandawn ni ddim.

18 ¶ Am hynny clywch, genhedloedd; a thi gynnulleidfa, gwybydd pa bethau ſydd yn eu plith hwynt.

19 *g* Gwrando, tydi'r ddaear, wele fi yn dwyn dryglyd ar y bobl hyn, *ſef* ffrwyth eu meddyliau eu hunain; am na wrandawſant ar fy ngeiriau, na'm cyfraith, eithr gwrthodaſant hi.

20 *i* I ba beth y daw i mi thus o Seba, a chalamus peraidd o wlad bell? eich poeth-offrymmau nid *ydynt* gymmeradwy, ac nid melus eich aberthau genyf.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele *m* bobl yn dyfod o dir y gogledd, a chenedl fawr a gyfyd o yſtlyſtau'r ddaear.

22 *n* Yn y bwa a'r waywffon yr ymaflant; *o* creulon *ydynt*, ac ni chymmerant drugaredd: eu llais a rua megis y môr, *q* ac ar feirch y marchogant yn daclus, megis gwyr i ryfel yn dy erbyn di, merch Sion.

24 Clywſom ſôn am danynt; ein dwylaw a laeſaſant; *p* blinder a'n daliodd, fel gofid gwraig yn eſgor.

25 Na ddos allan i'r maes, ac na rodia ar hyd y ffordd; canys cleddyf y gelyn *ac q* arfwyd *ydd* oddi amgylch.

26 ¶ Merch fy mhobl ymwregyſa â ſachliain, ac ymdreia yn y lludw; *r* gwna i ti gwynfan a galar tôn, *megis am* unig *fab*: *s* canys y dinyſtriwr a ddaw yn ddiſymmwth arnom ni.

27 *t* Mi a'th roddais di yn dŵr, *at* yn gadernid ym myſg fy mhobl, *u* i wybod ac i brofi eu ffordd hwynt.

28 *x* Cyndyn o'r fath gyndynnaf *ydynt* ol', yn rhodio ag *y* enllib: ac efydd a hairn *ydynt*; *a* llygru y maent hwy oll.

29 Lloſgodd *b* y fegin; gan dân y darfu'r plwm; yn ofer y toddodd y toddydd: *c* canys ni thynnwyd y rhai drygionus ymaith.

30 Yn arian *d* gwrthodedig y galwant hwynt; am wrthod o'r Arglwydd hwynt.

P E N. VII.

1 *Galw am edifeirwch.* 8 *Lluſu eu hofer ymddiried bwynt.* 17 *Bygwth am eu dcliw-addoliaeth.*

a Pen. 1. 2. 3.
b Pen. 26. 2.
c Pen. 18. 11.
d 26. 13.
d Mica 3. 11.
e Mat. 24. 2.
f Pen. 22. 3.

Y *a* Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, gan ddywedyd,

2 *b* Saf di ym mhorth ty yr Arglwydd, a chyhoedda'r gair hwn yno, a dywed, Gwrandewch air yr Arglwydd, *chwi* holl Juda, y rhai a ddeuwch i mewn trwy'r pyrth hyn i addoli yr Arglwydd.

3 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, *c* Gwellhewch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; ac mi a wnaf i chwi drigo yn y ſan yma.

4 *d* Nac ymddiriedwch mewn geiriau celwyddog, gan ddywedyd, *e* Teml yr Arglwydd, teml yr Arglwydd, teml yr Arglwydd *a'n ceidw.*

5 Canys *f* os gan wellhau y gwellhewch eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd; os gan wneuthur y gwnewch farn a rhwng gwr a'i gymmydog;

6 ac ni orthrymmwch y dieithr, yr ymddifad, a'r weddw; ac *g* ni thywelltwch waed gwirion yn y ſan hon: ac ni rodiwch ar ol duwiau dieithr, i'ch niweid eich hun;

7 Yna y gwnaf i chwi *h* drigo yn y ſan hon, yn y tir a roddais i'ch tadau chwi yn oes oeſoedd.

8 ¶ Wele chwi yn ymddiried mewn *i* geiriau celwyddog ni wnant les.

9 Ai yn *k* ladratta, yr lladd, ac yn godinebu, a thyngu anudon, ac arogldarthu i Baal, a rhodio ar ol *l* duwiau dieithr, y rhai *m* nid adwaenoch;

10 Y deuwch ac y ſefwch gor fy mron i yn y ty hwn; yr hwn a elwir ar fy enw i, ac y dywedwch, *n* Rhyddfrawyd ni i wneuthur y ffieidd-dra hyn oll?

11 Ai yn *o* lloches lladron yr aeth y ty hwn, yr hwn a elwir ar fy enw i, gerbron eich llygaid? wele, minnau a welais *hyn*, medd yr Arglwydd.

12 Eithr, attolwch, ewch i'm lle, yr hwn *a fu* yn Silo, lle y goſodais fy *q* enw ar y cyntaf, ac edrychwch y beth a wnaethum i hwnnw, o herwydd anwiredd *fy* mhobl Iſrael.

13 Ac yn awr, am wneuthur o honoch yr holl weithredoedd hyn, medd yr Arglwydd, minnau a lefarais wrthych, gan *s* godi yn foreu, a lefaru, eithr, ni chliywoch; a gelwais arnoch, ond *t* nid attebaſoch:

14 Am hynny y gwnaf i'r *t* ty *hwn* a *u* elwir ar fy enw, yr hwn yr ydych yn ymddiried ynddo, ac i'r lle a roddais i chwi ac i'ch tadau, megis y gwnaethum i *x* Silo.

15 Ac mi a'ch taflaf allan o'm golwg, fel y teflais eich holl y frodyr, *ſef* holl had Ephraim.

16 Am hynny *y* na weddia dros y bobl hyn, ac na ddyrchafa waedd na gweddi drostynt, ac nac eiriol arnaf: canys ni'th wrandawaf.

17 ¶ Oni weli di beth y maent *hwy* yn *a* wneuthur yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?

18 *b* Y plant ſydd yn caſglu cynnud, a'r tadau yn cynneu tân, a'r gwragedd yn tylino toes, i wneuthur teiſenau i *c* freninesa y nef, ac i dywallt diod-offrymmau i *d* ddieithr eraill, i'm digio i.

19 Ai fi y maent hwy yn ei ddigio? medd yr Arglwydd: ai *e* hwynt *d* eu hun, er cywilydd i'w hwynebau eu hun?

20 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Wele, *e* fy llid a'm digoſaint a dywelltir ar y man yma, ar ddyn ac ar anifail, ar goed y maes, ac ar ffrwyth y ddaear; *f* ac efe a lyſg, ac ni's diffoddir.

21 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael; *g* Rhoddwch eich poeth-offrymmau at eich aberthau, a bwyttewch gig.

22 *h* Canys ni ddywedais i wrth eich tadau, ac ni orchymynais iddynt, y dydd y dygais hwynt o dir yr Aipht, am boeth-offrymmau neu aberthau,

23 Eithr y peth hyn *i* a orchymynais iddynt, gan ddywedyd, *k* Gwrandewch ar *l* fy llef, ac *m* mi a fyddaf Duw i chwi, a chwithau a fyddwch yn bobl i minnau: a rhodiwch yn yr holl *n* ffyrdd a orchymynais i chwi, fel y byddo yn ddaionus i chwi.

24 Eithr *o* ni wrandawſant, ac ni oſtyngaſant eu cluſt, ond rhodiaſant yn ol *p* cynghorion ac amcanion eu calon ddrygionus, ac *q* aethant yn ol ac nid ym mlaen.

25 O'r dydd y daeth eich tadau chwi allan o wlad yr Aipht hyd y dydd hwn, *r* mi a ddanfonais attoch fy holl waſanaethwyr y prophwydi, *bob* dydd gan foreugodi, ac anfon:

26 Er hynny *s* ni wrandawſant arnaf fi,

g Eſa. 58. 7.
h Deut. 4. 40.
i Adn. 4. Mat. 3. 9.
k Hoſ. 4. 2.
2 Tim 3. 3.
l Barn. 5. 8.
m Eſa. 43. 10.
n Ezec. 23. 36.
40.
o Mal. 3. 5.
Mat. 21. 13.
p Eſa. 56. 7.
q Deut. 12. 11.
Hoſ. 18. 1.
r 1 Sam. 4. 10. 8.
s 2 Cron. 6. 15.
Pen. 11. 7.
t Diar. 1. 24.
u Adn. 4.
Pen. 26. 6.
x Adn. 12.
Sal. 78. 60.
y 2 Bren. 17. 21.
z Ecc. 32. 10.
a Pen. 15. 1.
a Pen. 44. 19.
b *Heuaith* *a lu'r nef*, Pen. 19. 13.
c Sal. 16. 4.
d Diar. 6. 32.
Pen. 3. 25.
e Ezec. 3. 6.
f Mica 4. 1.
g Pen. 6. 20.
h 1 Sam. 15. 22.
i Pen. 11. 4.
k Deut. 6. 3.
l Mica 6. 9.
Ioan 1. 23.
m Lef. 26. 12.
n Sal. 119.
o Pen. 11. 8.
p Sal. 81. 12.
q Pen. 2. 27.
r 2 Cron. 36. 15.
s Pen. 11.

ac ni ostyngafant eu cluft, eithr *f* caledafant eu gwarrau: gwnaethant yn *u* waeth na'u tadau.

27 Am hynny ti a ddywedi'r *x* geiriau hyn oll wrthynt; ond ni wrandawant arnat: gelwi hefyd arnynt, ond ni atteba-ant di.

28 Eithr ti a ddywedi wrthynt, Dyma genedl ni wrendy ar lais yr Arglwydd ei Dduw, ac ni dderbyn *g* gerydd: darfu am y gwirionedd, a thorrwyd hi ymaith o'u genau hwynt.

29 Cneifia dy wallt, *O Jerusalem*, a bwrw i ffordd; a chyfod gwynfan ar y lleoedd uchel: canys yr Arglwydd a fwrioddi a ffordd, ac a *x* wrthododdi genhedlaeth ei ddigofaint.

30 Canys meibion Juda a wnaethant ddrwg yn fy ngolwg, medd yr Arglwydd: gosodasant eu ffieidd-dra yn y tŷ yr hwn a elwir ar fy enw i i'w halogi ef.

31 A hwy a adeiladasant *a* uchelfeydd Tophet, yr hon *fydd* yng nglynn mab Hinnom, i losgi eu meibion a'u merched yn tân, yr hyn ni orchymynais, ac ni feddyliodd fy nghalon.

32 ¶ Am hynny wele'r dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, *b* na elwir hi mwy Tophet, na glynn mab Hinnom, namyn glynn lladdedigaeth; canys cladd-ant o fewn Tophet, *c* nes bod eisiau lle.

33 A bydd *d* celanedd y bobl hyn yn fwyd i adar y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear; ac ni *bydd* a'u tarfu.

34 Yna y *e* gwnaf i lais llawenydd, a llais digrifwch, llais priod-fab, a llais priod-ferch, ddarfod allan o ddinasoedd Juda, ac o heolydd Jerusalem; canys yn anhaith y bydd y wlad.

PEN. VIII.

1 *Gosod yr Iuddewon, yn fyw ac yn farw.* 4 *Eddiw eu anedifarwch.* 13 *Eu barn dost hwy.*

YN yr amser hwnnw, medd yr Arglwydd, y dygant hwy esgyrn *a* brenhinoedd Juda, ac esgyrn ei dywysogion, ac esgyrn yr offeiriaid, ac esgyrn y proffwydi, ac esgyrn trigolion Jerusalem, allan o'u beddau.

2 A hwy a'u taenant o flaen yr haul, ac o flaen y lleuad, a holl lu'r nefoedd y rhai a garasant hwy, a'r rhai a wasanaethasant, a'r rhai y rodiasant ar eu hol, a'r rhai a geisiasant, a'r rhai a *b* addolasant: ni chesglir hwynt, ac ni's cleddir; *yn c* dommen ar wyneb y ddaear y byddant.

3 Ac angau a ddewisir o flaen *d* bywyd gan yr holl weddillion a adewir o'r teulu drwg hwn, y rhai a adewir yn y lleoedd oll y gyrrais hwynt iddynt, medd Arglwydd y lluoedd.

4 ¶ Ti a ddywedi wrthynt hefyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; A gwympant hwy *e* ac ni chodant? a dry efe *f* ymaith, ac ni ddychwel?

5 Pa ham y ciliodd pobl Jerusalem yma yn eu hol ag encil tragywyddol? glynasant *g* ewn twyll, *f* gwrthodasant ddychwelyd?

6 Mi a wrandewais ac a glywais, *ond g* ni ddywedent yn iawn: nid edifarhaodd neb am ei anwiredd, gan ddywedyd, Beth a wnaethum i? Pob un oedd yn troi i'w yrfa, megis march yn *h* rhuthro i'r frwydr.

7 Ie, y ciconia yn yr awyr a edwyn i ei dymhorau; y durtur, hefyd a'r aran, a'r wennol, a gadwant amser eu dyfodiad: eithr *k* fy mhobl ni wyddant farn yr Arglwydd.

8 Pa fodd y dywedwch, Doethion *ydym* ni, a chyfraith yr Arglwydd *fydd* gyd a ni? wele, yn ddiau *l* ofer y gwnaeth *bi*; ofer *yw* pin y 'sgrifenyddion.

9 *m* Y doethion, a waradwyddwyd, a ddychrynwyd, ac a ddaliwyd *mewn*? wele, gwrthodasant air yr Arglwydd; a *n* pha ddoethineb *ydd* ynddynt?

10 Am hynny *o* y rhoddaf eu gwragedd hwynt i eraill, a'u maesydd i'r rhai a'u meddianno: canys o'r lleiaf hyd y mwyaf, pob un sydd yn ymroddi i *p* gybydd-dod; o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pawb sydd yn gwneuthur ffalster.

11 *q* Iachafant hefyd archoll merch fy mhobl yn ysgafn, gan ddywedyd, *r* Heddwch, heddwch, pryd nad *oedd* heddwch.

12 A fu gywilydd arnynt hwy *s* pan wnaethant ffieidd-dra? na fu ddim cywilydd arnynt, ac *t* ni fedrasant wrido: am hynny y syrthiant ym mysg y rhai a syrthiant: yn amser eu hymweliad y syrthiant, medd yr Arglwydd.

13 ¶ Gan ddifa y difaf hwynt, medd yr Arglwydd; *u* ni *bydd* grawnwin ar y winwydden, *x* na ffigys ar y ffigyspren, a'r ddeilen a syrth; a'r *byn* a roddais idynt a ymedy â hwynt.

14 Pa ham yr ydym ni yn aros? ymgasglwch ynghyd, ac awn i'r dinasoedd cedyrn, a *y* distawn yno: canys yr Arglwydd ein Duw a'n gostegodd, ac a roes i ni *z* ddwfr bustl i'w yfed, o herwydd pechu o honom yn erbyn yr Arglwydd.

15 *a* Disgwyl yr oeddym am heddwch, ond ni *ddaeth* daioni; am amser meddyginiaeth, ac wele ddychryn.

16 O *b* Dan y clywir ffroenlad ei feirch ef; gan lais *c* gweryriad ei gedyrn ef y crynodd yr holl ddaear: canys hwy a ddaethant, ac a fwyttasant y tir, ac oll a oedd ynddo; y ddinas a'r rhai sydd yn trigo ynddi.

17 Canys wele, *d* mi a ddanfonaf seirph, asbiaid i'ch mysg, y rhai nid *oes* swyn rhagddynt: a hwy a'ch brathant chwi, medd yr Arglwydd.

18 ¶ *e Pan* ymgysurwn yn erbyn gofid, *fy* nghalon *fydd* yn *f* gofidio ynof.

19 Wele, lais gwaedd merch fy mhobl, o liegid † y rhai o wlad bell: Onid *ydyw'r* Arglwydd yn Sion? *g* onid *yw* ei brenhin hi ynddi? *h* pa ham y'm digiasant â'u delwau cerfiedig, *ac* â dieithr?

20 Y *i* cynhauaf a aeth heibio, darfu yr haf, ac nid ydym ni gadwedig.

21 Am friw merch fy mhobl y'm briwyd i; ‡ galarais: *k* daliodd fyndera fi.

22 Onid *oes m* driagl yn Gilead? onid *oes* yno physygwr? *n* pa ham na wellhâ iechyd merch fy mhobl?

a Esa. 38. 11. Pen. 6. 13.
b Phil. 2. 21.
q Pen. 6. 14.
r Galar. 2. 14. 2 Pedr 2. 10.
s Pen. 6. 15.
t Joel 1. 7. Hag. 1. 11.
u Esa. 5. 1. *x* Luc 13. 6.
y Sal. 39. 9. Pen. 4. 5. *z* Pen. 9. 15.
a Deut. 32. 33.
a Pen. 14. 19.
b Pen. 4. 15.
c Pen. 37. 5.
d Pen. 39. 5. Sal. 58. 4, 5.
e Job 7. 13.
f Galar. 1. 22.
† *gwlad pellenig-ion.*
g Hos. 10. 3.
h Esa. 1. 4.
‡ *duain.*
i Pen. 8. 20. *k* Diar. 5. 10. Esa. 9. 3. Adn. 15. *l* Sal. 33. 13. *m* Pen. 46. 11. 30. 17.

PEN. IX.

1 *Tmofidio o achos pechodau a barnedigaeth hwy.*

O na bai fy mhen yn ddyfroedd, a'm *a* Esa. 22. 4. Pen. 4. 19.
b Galar. 2. 11.
b Ezec. 21. 14.
c Pen. 5. 7.
d Hos. 6. 9.
e Sal. 64. 3.
Esa. 59. 4.
f 2 Tim. 3. 13.
g Hos. 4. 1.
b Pen. 12. 5.
Mica 7. 5.
i Gen. 26. 36.
k Ezec. 22. 9.
l Pen. 13. 23.
m Sal. 109. 2.
n Esa. 3. 24.
p Sal. 64. 3.

llygaid yn ffynnon o ddagrau, fel yr *wylwn* ddydd a nos am *b* laddedigion merch fy mhobl!

2 Oh na bydda i mi yn yr anialwch letty ffordd-olion, fel y gadawn fy mhobl, ac yr elwn oddi wrthynt! canys hwynt oll *ydynt c* odinebus, a chymmanfa *d* anffyddloniaid.

3 A hwy a *e* anelafant eu tafod *fel* eu bwa i gelwydd; ac nid *ar* wirioned yr ymgryfhafant ar y ddaear: *f* canys aethant o ddrwg i ddrwg, ac *g* nid adnabuant fi, medd yr Arglwydd.

4 *b* Gochelwch bawb ei gyfaill, ac na choellied neb ei frawd: canys pob brawd gan i ddisodli a ddisodla, a phob cymmydog *k* a rodia yn dwyllodrus.

5 Pob un hefyd a dwyll a ei gymmydog, a'r gwir ni's dywedant: hwy a *l* ddysgasant eu tafodau i ddywedyd celwydd, ymflinasant yn gwneuthur anwiredd.

6 Dy drigfan *fydd* ynghanol twyllwyr: o herwydd twyll y gwrthodasant fy *m* adnabod i, medd yr Arglwydd.

7 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Wele fi yn eu toddi hwynt, ac yn eu *n* profi hwynt: canys pa wedd y gwnaf o herwydd merch fy mhobl?

8 *p* Saeth lem *yw* eu tafod hwynt, yn dywedyd twyll: â'i enau y traetha *un* heddwch yn ei gymydog, ond yn ei feddiannau y gesyd efe ei fagl.

9 Onid *am* y pethau hyn yr ymwelaf â hwynt? medd yr Arglwydd: ar genedl cyfryw ni ddialo fy enaid *i*?

10 Cymmer alarnad am y mynyddoedd, a galarnad am anialwch y meysydd, canys *n* llosgwyd hwynt, fel na thramwyo neb: ac ni chlywir llef yr anifail; yr ehedydd yr awyr, a'r anifail a aeth ymaith, a ffodd.

11 A *o* mi a wnaf Jerusalem yn garneddau, yn drigfa dreigiau; a dinasoedd Juda a wnaf yn anghyfannedd, heb drigiannydd.

12 Pwy yw'r gŵr doeth, a ddeallo hyn? a phwy y llefarodd genau yr Arglwydd, fel y mynego efe? paham y darfu am y tir, y llosgwyd ef fel anialwch, fel na thramwyo neb?

13 A dywedodd yr Arglwydd, Am iddynt *q* adael fy nghyfraith yr hon a osodais o'u blaen, ac na wrandawsant ar fy llef, ac na rodiasant ynddi;

14 Eithr rhodio yn *r* ffieidd-dra eu calon, ac ar ôl Baalim, yr hyn a ddysgodd eu tadau iddynt:

15 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel; Wele fi yn bwydo y bobl hyn, sef *s* hwynt, ag wormwod, a rhoddaf iddynt ddwfr bustl i'w yfed.

16 A mi a'u gwasgaraf hwynt ymysg cenhedloedd, y rhai nid adwaenant hwy na'u tadau: a mi a anfonaf *t* gleddyf ar eu hôl hwynt, hyd oni ddarfyddwyf â hwynt.

17 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Ystyriwch, a galwch am *u* alarnadwyr, fel y deuant: ac anfonwch am *x* rai doethion, fel y deuant:

18 A brysied, a chymmered *y* alarnad drosom ni, fel yr *z* iselhao ein llygaid, a'n hamrannau lifo gan ddyfroedd.

19 Canys llef alarnad a glywyd o Sion, Mor anrheithiedig ydym! mor fawr yw ein cywilydd! canys *a* gadawsom y tir, am fwrw ohonynt ein preswylfeydd.

20 Canys clywed y mae gwragedd air yr Arglwydd, a derbyned eich clust air ei enau ef: a dysgwch i'ch merched alarnad, a phob un i'w gymmydoges *b* alarnad.

21 Canys *c* dringodd angau trwy ein ffenestri, daeth i'n palasau, i dynnu ymaith y plant o'r heolydd, a'r gwŷr ieuainc o'r sgwariau.

22 Llefara, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Ie, *d* corff dynion a syrth fel tail ar wyneb y maes, ac fel ysgub ar ôl y medelwr, ac ni bydd neb a'i casgl.

23 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Na ymffrosted y doeth yn ei ddoethineb, ac na ymffrosted y cadarn yn ei gadernid, na ymffrosted y cyfoethog yn ei gyfoeth:

24 Eithr yn hyn ymffrosted yr hwn a ymffrostio, yn *e* deall a'm hadnabod i, mai myfi yw'r Arglwydd yr hwn sydd yn gwneuthur *f* trugaredd, barn, a chyfiawnder, ar y ddaear: canys yn y pethau hyn yr ydwyf fi yn ymhyfrydu, medd yr Arglwydd.

25 Wele, y dyddiau a ddeuant, medd yr Arglwydd, y cosbaf bob enwaededig gyda'r dienwaededig;

26 Yr Aipht, a Juda, ac Edom, a meibion Ammon, a Moab, a phawb sydd yn *g* torri ymyl eu gwallt, y rhai sydd yn trigo yn yr anialwch: canys holl genhedloedd *sydd* dienwaededig, a holl dŷ Israel *sydd* dienwaededig *h* o galon.

o Esa. 22. 4. Pen. 4. 19.
p Esa. 34. 10.
q Pen. 6. 19. 16. 11.
r Pen. 7. 24.
s Pen. 8. 14. 23. 15. Galar. 3. 15.
t Pen. 49. 37.
u 2 Cron. 35. 25. Amos 5. 16.
x Ruth 1. 19.
y Galar. 2. 18.
z Esa. 16. 9.
a Pen. 4. 29.
b Galar. 5. 16.
c Joel 2. 9.
d Esa. 24. 20. Pen. 8. 2. 16. 4. 25. 33.
e Pen. 22. 16. Ioan 17. 3.
f Esa. 16. 5. Pen. 23. 5.
g Pen. 25. 23. 49. 32.
h Deut. 10. 16. Rhuf. 2. 29.

g 2 Sam. 20. 9.
r Diar. 1. 11.
s Pen. 5. 9.
t Eſa. 22. 4.
u Pen. 12. 4.
* *borſeydd.*
x Pen. 4. 25.
Hoſ. 4. 3.
y Eſa. 25. 2.
z Pen. 10. 22.
a Sal. 107. 43.
Pen. 8. 8.
Hoſ. 14. 9.
b Pen. 12. 6.
c Pen. 21. 1.
Neh. 9. 29.
d Pen. 7. 24.
e Pen. 7. 18.
1 Pedr 1. 18.
f Sal. 60. 3.
Pen. 8. 14.
g Lef. 26. 33.
Deut. 28. 64.
h 2 Cron. 35. 25.
Mat. 9. 23.
i Sal. 80. 5.
Galar. 2. 19.
k Galar. 2. 2.
l Eſa. 6. 12.
m Lef. 18. 28.
n Eſa. 3. 16.
o Galar. 2. 13.
p Eſa. 24. 18.
q Ezec. 9. 6.
r 1 Sam. 31. 8.
s Preg. 9. 11.
t Cor. 1. 31.
u Sal. 91. 14.
2 Cor. 10. 17.
w Rhuf. 2. 9.
x Pen. 25. 23.
y Ezec. 44. 7.
z Rhuf. 2. 29.

a 1 Theſ. 2. 13.
b Lef. 18. 3.

g heddwch wrth ei gymmydog, eithr o'i fewn y geſyd *r* gynlliwyn iddo.

9 ¶ *s* Onid ymwelaf â hwynt am hyn? medd yr Arglwydd: oni ddial fy enaid ar gyfryw genedl a hon?

10 Dros y mynyddoedd y codaf *t* wylofain a chwynfan, *u* a galar dros * lanerchau'r anialwch; am eu lloſgi hwynt, fel na thramwyo neb trwyddynt, ac na chlywir llais yſgrubliaid: *x* adar y nefoedd a'r anifeiliaid hefyd a giliaſant, aethant ymaith.

11 Ac mi a wnaf Jeruſalem yn *y* garneddau, *a* yn *z* drigfan dreigiau; a dinaſoedd Juda a wnaf yn ddiffeithwch heb breſwylydd.

12 ¶ *a* Pwy yw'r doeth a ddyall hyn? a phwy y traethodd genau yr Arglwydd wrtho, fel y *b* mynego, pa ham y darfu am y tir, *ac* y lloſgwyd fel anialwch heb gynniweirydd?

13 A dywedodd yr Arglwydd, *c* Am wrthod o honynt fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eu bron hwynt, ac na wrandawſant ar fy llais, na rhodio ynddi;

14 Eithr myned yn ol cyndynrwydd eu calon eu hun, ac yn ol Baalim, yr *d* hyn a ddyſgodd eu tadau iddynt:

15 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, Wele mi a'u bwydaf hwynt, y bobl hyn, *f* â wermod, ac a'u diodaf hwynt a dwfr buſtl.

16 *g* Gwaſgaraf hwynt hefyd ym myſg cenhedloedd nid adnabuant hwy na'u tadau: ac mi a ddanfonaf ar eu hol hwynt gleddyf, hyd oni ddifethwyf hwynt.

17 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Edrychwch, a gelwch am *b* alarwragedd i ddyfod, *y* danfonwch am y rhai cyfarwydd, i beri iddynt ddyfod;

18 A bryſio, a chodi cwynfan am danom ni, fel y gollyngo ein *i* llygaid ni ddagrau, ac y difero ein hamrantau ni ddwfr.

19 Canys llais *k* cwynfan a glybuwyd o Sion, Pa wedd y'n hanrheithiwyd! ni a lwyr-waradwyddwyd; *l* o herwydd i ni adael y tir, *m* o herwydd i'n trigfannau *ein* bwrw *ni* allan.

20 Etto gwrandewch air yr Arglwydd, O *n* wragedd, a derbynied eich cluſt air ei enau ef; dyſgwch hefyd o gwynfan i'ch merched, a galar bob un i'w gilydd.

21 O herwydd dringodd angau i'n *o* ffeneſtri, *ac* efe a ddaeth i'n palaſau, i ddiſtrywio'r rhai bychain oddi allan, *a'r q* gwyr ieuainge o'r heolydd.

22 Dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Celaneddau dynion a ſyrthiant megis *r* tom ar wyneb y maes, ac megis y dyrnaid ar ol y medelwyr, ac ni chynnull *neb hwynt.*

23 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *s* Nac ymffroſtied y doeth yn ei ddoethineb, ac nac ymffroſtied y cryf yn ei gryfder, ac nac ymffroſtied y cyfoethog yn ei gyfoeth;

24 Eithr y neb a ymffroſtio, *t* ymffroſtied yn hyn, *ei ſ'd* yn dyall ac yn fy adnabod i, mai myfi *yw* yr Arglwydd a wna drugaredd, barn a chyfiawnder yn y ddaear: o herwydd yn y rhai hynny yr ymhyfrydais, medd yr Arglwydd.

25 ¶ Wele'r dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, pan ymwelwyſ â phob *u* enwaededig ynghyd â'r rhai dienwaededig;

26 A'r Aipht, ac â Juda, ac â Edom, ac â meibion Ammon, ac a Moab, ac â'r rhai oll *ſydd* yn y *x* cyrrau eithaf, a'r rhai a drigant yn yr aniawch: canys yr holl genhedloedd *hyn ſydd y* ddienwaededig, a holl dy Iſrael *ſydd* a *z* chalon ddienwaededig.

PEN. X.

Nad yw eulunod cyffelyb i Ddaw!

GWrandewch *a* y gair a ddywed yr Arglwydd wrthych chwi ty Iſrael:

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *b* Na ddyſgwch ffordd y cenhedloedd, ac *c* nac ofnwch arwyddion y nefoedd: canys y cenhedloedd a'u hofnant hwy.

3 Canys deddfau'r bobloedd ſydd ofer: o herwydd *d* cymmynas *yw* bren o'r coed (gwaith llaw y ſaer) a bwyall.

4 *e* Ag arian ac âg aur yr harddant efe; â hoelion ac a morthwylion y ſicrhant ef, fel na ſyflo.

5 Megis palmwydden, ſyth *ydynt* hwy, *f* ac ni lafarant: *g* y mae yn rhaid eu dwyn hwynt, am na allant gerdded. *b* Nac ofnwch hwynt; canys ni allant wneuthur drwg, *i* a gwneuthur da nid *oes* ynddynt.

6 Yn gymmaint ag *k* nad *oes neb* fel tydi, Arglwydd: *l* mawr *wyt*, a mawr *yw* dy enw mewn cadernid.

7 *m* Pwy ni'th ofna di, *n* Frenhin y cenhedloedd? canys *o* i ti y gweddai: o herwydd ym myſg *p* holl ddoethion y cenhedloedd, ac ym myſg eu holl deyrnaſoedd hwynt, nid *oes neb* fel tydi.

8 Eithr *q* cyd-ynfydaſant ac ammhwyllaſant: athrawiaeth oferedd yw cyff.

9 Arian wedi ei yrru yn ddalennau a ddygir o Tarſis, ac *r* aur o Uphaz, gwaith y celfydd, a dwylaw'r toddydd: ſidan glas a phorphor *yw* eu gwiſg hwynt; gwaith y celfydd *ydynt* oll.

10 Eithr yr Arglwydd *ydyw'r ſ* gwir Dduw, efe *yw'r t* Duw byw, a'r *u* Brenhin tragywyddol: rhag ei lid ef y cryna'r ddaear, a'r cenhedloedd ni allant ddioddef ei ſorriant ef.

11 Fel hyn y dywedwch wrthynt: *x* Y duwiau ni wnaethant y nefoedd a'r ddaear, difethir hwynt o'r ddaear, ac oddi tan y nefoedd.

12 *y* Efe a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, efe a *z* ſicrhaodd y byd trwy ei ddoethineb, *a* ac a eſtynodd y nefoedd trwy ei ſynwyr.

13 Pan roddo efe ei *b* lais, *y bydd c* twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac efe a wna i'r *d* tarth ddyrchafu o eithafoedd y ddaear: efe a wna *e* fellt gyd â'r gwlaw, ac a ddwg y gwynt allan o'i dryſorau.

14 Ynfyd *yw* pob dyn *yn ei f* wybodaeth; *g* gwaradwyddwyd pob toddydd trwy'r ddelw gerfiedig: canys celwydd *yw* ei ddelw dawdd, *b* ac nid *oes* anadl ynddynt.

15 Oferedd *ydynt*, a gwaith cyfeilliorni: yn amſer eu * gofwy y difethir hwynt.

16 Nid fel y rhai hyn *yw* rhan Jacob: canys *k* Lluniwr pob *peth yw* efe, ac *l* Iſrael *yw* gwialen ei etifeddiaeth ef. Arglwydd y lluoedd *yw* ei enw.

17 ¶ *m* Caſgl o'r tir dy farſnaeth, yr hon wyt yn trigo yn yr ymddifyniſa.

18 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele fi yn o tafluo trigolion y tir y waith hon, a chyfyngaf arnynt, fel y *p* gwypont.

19 ¶ Gwae fi am fy mriw, dolurus *yw* fy archoll: ond mi a ddywedais, Yn ddiau dyma ofid, *q* ac mi a'i dygaf.

20 Fy mhabell a anrheithiwyd, a'm holl raffau oll a dorrwyd; fy mhlant a aethant oddi wrthyf, ac nid *ydynt*: nid *oes* mwy a ledo fy mhabell, nac a gyfyd fy llenni.

21 *r* Canys y bugeiliaid a ynfydaſant, ac ni cheiſiaſant yr Arglwydd: am hyny *s* ni lwyddant; a *defaid* eu porfa hwynt oll a *t* waſgerir.

22 Wele, trwſt y ſon a ddaeth, a chynnwrf mawr o *u* dir y gogledd, i oſod dinaſoedd Juda yn ddiffeithwch, *ac* yn *x* drigfan dreigiau.

23 ¶ Gwn, Arglwydd, y nid eiddo dyn ei ffordd: nid ar law gwr a rodio *y mae* hi.

24 *z* Coſpa fi, Arglwydd, etto mewn *a* barn; nid yn dy lid, rhag it' fy ngwneuthur yn ddiddym.

25 Tywallt

---

10. *q* Sal. 39. 9. *r* Eſa. 59. 10. *ſ* Pen. 23. 22. *t* Zec. 13. 7. Mat. 26. 31. *u* Pen. 1. 15. *x* Pen. 9. 15. *y* Diar. 16. 1. *z* Sal. 6. 1. *a* 1 Cor. 10. 13.

---

* *borſeydd.* * *gofwy* a *wyddid.*

Eulunod yn cwan, Duw yn allwg.

c Eſa. 47. 13, 14.
d Eſa. 40. 20.
e Sal. 115. 7.
f Eſa. 46. 7.
g Eſa. 45. 20.
b Sal. 86. 8.
i Sal. 14. 3.
k Dat. 15. 4.
l Dan. 9. 14.
Dat. 11. 15.
m Mat. 6. 13.
n 1 Cron. 29. 11.
o Hab. 2. 18.
Rhuf. 1. 21.
p Dan. 10. 5.
q Sal. 31. 5.
r Mat. 16. 11.
s Sal. 10. 16.
1 Tim. 6. 16.
t Seph. 2. 11.
u Heb. 1. 10.
x Sal. 93. 1.
a Sal. 104. 2.
b Job 37. 2.
c 1 Bren. 18. 41.
d Sal. 135. 7.
e Job 38. 35
f Diar. 30. 2.
1 Cor. 1. 20.
g Eſa. 42. 17.
b Sal. 115. 7.
* *bymdyma ofid,* *wiliad.*
i Galar. 3. 24.
Rhuf. 3. 10.
k Diar. 4.
l Sal. 74. 2.
m Pen. 31. 5.
n Mat. 24. 12.
o 1 Sam. 25. 29.
Pen. 16. 2.
p *cafflont* *wybid.*
q Ezec. 8. 1.
r Pen. 23. 22.
ſ Pen. 13. 25.
t Ezec. 6. 5.
u Pen. 1. 15.
x Pen. 9. 11.
a Jer. 10. 13.

25 *a* Tywallt dy lid arg genhedloedd y rhai nid adnabuant, ac ar y teuluoedd ni alwasant ar dy enw: canys *b* bwyttasant Jacob, ie bwyttasant a difasant ef, ac anrheithiasant ei gyfanneddfa.

PEN. XI.

Cyhoeddi cyfammod Duw. Cerydd anufuddod dynion.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, gan ddywedyd,

2 *c* Gwrandewch eiriau'r cyfammod hwn, a dywedwch wrth wyr Juda, ac wrth breswylwyr Jerusalem:

3 Dywed hefyd wrthynt, fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Israel; *d* Melldigedig *fyddo'r* gwr ni wrendy ar eiriau'r cyfammod hwn,

4 Yr hwn a orchymynais i'ch *e* tadau chwi y dydd y dygais hwynt o wlad yr Aipht, *d* o'r ffwrn haiarn, gan ddywedyd, *e* Gwrandewch ar fy llais, a gwnewch hwynt, yn ol yr hyn oll a orchymynwyf i chwi: felly chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw i chwithau:

5 Fel y gallwyf gwblhau'r *f* llw a dyngais wrth eich tadau, ar roddi iddynt dir yn llifeirio o laeth a mel, megis *y mae* heddyw. Yna yr attebais, ac *g* dywedais, O Arglwydd, * felly y byddo.

6 Yna yr Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Cyhoedda'r geiriau hyn oll yn ninasoedd Juda, ac yn heolydd Jerusalem, gan ddywedyd, Gwrandewch eiriau'r cyfammod hwn, *g* a gwnewch hwynt.

7 Canys gan dyftiolaethu y tyftiolaethais wrth eich tadau, y dydd y dygais hwynt i fynu o dir yr Aipht, hyd y dydd hwn, *b* trwy godi yn foreu, a thyftiolaethu, gan ddywedyd, i Gwrandewch ar fy llais.

8 Ond *i* ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust, eithr i rhodiasant bawb yn ol meddyliftryd eu calon ddrygionus: am hynny y dygaf arnynt holl eiriau'r cyfammod hwn, yr hwn a orchymynais *iddynt* ei wneuthur, ond ni wnaethant.

9 ¶ A dywedodd yr Arglwydd wrthyf, *m* Cyd-fradwriaeth a gafwyd yng wyr Juda, ac ym myfg trigolion Jerusalem.

10 *n* Troisant ai anwiredd eu tadau cyntaf, y rhai a wrthodasant wrando fy ngeiriau: a hwy a aethant ar ol duwiau eraill i'w gwasanaethu hwynt: ty Juda a thy Israel a dorrasant fy nghyfammod *yr hwn a wnaethum* a'u tadau hwynt.

11 ¶ Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele fi yn dwyn *o* drwg arnynt, yr hwn ni's gallant fyned oddi wrtho: *p* yna y gwaeddant arnaf, ac ni wrandawaf hwynt.

12 Yna dinasoedd Juda a thrigolion Jerusalem a ant, ac a *q* waeddant ar y *r* duwiau yr aruel-darthant iddynt: ond gan waredu ni allant eu gwared *s* hwynt yn amser eu dryglyd.

13 Canys *yn ol* rhifedi dy *u* ddinasoedd yr oedd dy dduwiau, O Juda; ac *yn ol* rhifedi heolydd Jerusalem y gosodasoch allorau i'r *x* peth gwaradwyddus *hwnnw*, *t* allorau i fwg-darthu i Baal.

14 Am hynny y na weddia dros y bobl hyn, ac na chyfod waedd neu weddi drosti: canys ✠ ni wrandawaf yr amser y gwaeddant arnaf o herwydd eu dryglyd.

15 *a* Beth *a wna* fy anwylyd yn fy nhy, gan iddi wneuthur *b* ysgelerder gyd a llawer? *c* a'r cig cyflegredig a aeth ymaith oddi arnat? *d* pan wnelit dryglonni, yna y llawenychit.

16 *e* Olewydden ddeiliog deg, o ffrwyth prydferth, y galwodd yr Arglwydd dy enw: trwy drwst cynnwrf mawr y *f* cynneuodd tan ynddi, a'i changennau a dorrwyd.

17 Canys Arglwydd y lluoedd, yr hwn a'th *g* blannodd, a draethodd ddrwg yn dy erbyn, o herwydd *h* drygioni ty Israel a thy Juda, y rhai a wnaethant yn eu herbyn eu hun, i'm digio i, trwy fwg-darthu

18 ¶ A'r Arglwydd a hyfyddodd i mi, ac mi a'i gwn: yna *y* i dangosaist i mi ei gweithredoedd hwynt.

19 A minnau *oeddwn* fel oen, *neu* fustach a ddygid i'w ladd; ac ni wyddwn *k* fwriadu o honynt fwriadau yn fy erbyn, *gan ddywedyd*, Diftrywiwn y pren ynghyd a'i ffrwyth, a *l* difethwn *ef* o dir y rhai byw, fel na chofier ei enw ef mwy.

20 Eithr, O Arglwydd y lluoedd, Barnwr cyfiawnder, a *m* chwiliwr yr arennau a'r galon, gwelwyf dy ddialedd arnynt; *n* canys i ti y datguddiais fy nghwyn.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd am wyr o Anathoth, y rhai a geisiant *o* dy einioes, gan ddywedyd, *p* Na phrophwyda yn enw yr Arglwydd, rhag dy farw trwy ein dwylaw ni.

22 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Wele fi yn ymweled a hwynt: y gwyr ieuainge a fyddant feirw *q* trwy'r cleddyf: a'u meibion a'u merched a fyddant feirw o newyn.

23 Ac ni bydd *r* gweddill o honynt; canys mi a ddygaf ddrygfyd ar wyr Anathoth, *sef* blwyddyn eu gofwy.

PEN. XII.

Cwyno rhag llwyddiant yr annuwiol.

CYfiawn wyt, O Arglwydd, pan ddadleuwyf a thi: er hynny ymrefymmaf a thi *am* dy farnedigaethau: *b* Pa ham y llwydda ffordd yr anwir, *ac* y ffynna yr anffyddloniaid oll?

2 Plennaift hwynt, ie gwreiddiasant; cynnyddant, ie, dygant ffrwyth; *c* agos *wyt* yn eu genau, a phell oddi wrth eu harennau.

3 Ond ti, Arglwydd, *d* a'm hadwaenoft i; ti am gweleiift, ac *e* a brofaift fy nghalon * tu ag attat; tynn allan *hwynt* megis defaid i'r lladdfa, a pharatoa hwynt erbyn dydd y lladdfa.

4 Pa hyd y galara'r tir, ac y gwywa gwellt yr holl faes, *f* o blegid drygioni'r rhai fydd yn trigo ynddo? *g* methodd yr anifeiliaid a'r adar, o blegid iddynt ddywedyd, *b* Ni wel efe ein diwedd ni.

5 ¶ Os rhedaift ti gyd a'r gwyr traed, a hwy yn dy flino, *i* pa fodd yn ymdarewi a'r meirch? ac os *hinafant di* mewn tir heddychlawn, *yn yr hwn* yr ymddiriedaift, yna *k* pa fodd y gwnai yn ymchwydd yr Iorddonen?

6 Canys *l* dy frodyr, a thy dy dad, ie y rhai hynny a wnaethant yn anffyddlon i thi; *m* hwynt hwy hefyd a waeddasant yn groch ar dy ol: *n* na choelia hwy er iddynt ddywedyd geiriau teg wrthyt.

7 ¶ Gadawais *o* fy nhy, gadewais *p* fy etifeddiaeth; mi a roddais anwyliad fy enaid yn llaw ei gelynion.

8 Fy etifeddiaeth fyddi mi megis llew yn y coed, rhuo y mae i'm herbyn; *r* am hynny y casaais hi.

9 *I mae* fy etifeddiaeth i mi *fel* aderyn † brith; *y mae'r* adar o amgylch yn ei herbyn hi: deuwch, ymgasglwch, holl fwyftfilod y maes; *s* deuwch i ddifa.

10 *t* Bugeiliaid lawer a diftrywiasant fy ngwinllan; *u* fathrasant fy rhandir, fy rhandir dirion a wnaethant yn ddiffeithwch anrheithiol.

11 *x* Gwnaethant hi yn anrheithio, *ac* wedi ei hanrheithio y galara hi wrthyf: y tir i gyd a anrheithiwyd, am nad *oes* neb yn *ei* gymmeryd at *ei* galon.

12 ✠ Anrheithwyr a ddaethant ar yr holl fryniau trwy'r anialwch: canys cleddyf yr Arglwydd a ddifetha o'r *naill* gwr a'r ddaear hyd y gwr *arall* i'r ddaear: *ac* nid *oes* heddwch i un cnawd.

13 *b* Hauasant wenith, ond hwy a fedant ddrain; ymboenasant, *ond* ni thyccia iddynt: *c* a hwy a gywilyddiant am eich ffrwythydd chwi, o herwydd llid digofaint yr Arglwydd.

14 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd yn

a Sal. 51. 4.
b Job 12. 6. a 21. 7. Sal. 37. 1. *c* Efa. 29. 13, 14. Tit. 1. 16.
d Sal. 17. 3. a 139. 1, 2. *e* Pen. 11. 20. * Heb. *gyd a thi*, 2 Bren. 10. 15.
f Sal. 107. 34. *g* Pen. 4. 25. Hof. 4. 3. *h* Sal. 50. 21. *i* Diar. 24. 10. Ioan 21. 18. *k* Iob. 3. 15. *l* Cor. 12. 15. Heb. 12. 4.
l Pen. 9. 4. *m* Sal. 137. 7. *n* Diar. 26. 25. *o* Heb. 3. 6. *p* Pen. 10. 16 *q* Mat. 23. 37. *r* Efa. 63. 10. † *neu*, *rong*. Luc 20. 47. *s* Pen. 7. 33. Dat. 19. 17. *t* Pen. 6. 3. *u* Efa. 63. 18. *x* Efa. 5. 5, 6. *y* Efa. 42. 25. ✠ Pen. 9. 21. *a* Mat. 24. 22. *b* Lef. 26. 16. Deut. 28. 38. Mica 6. 15. Hag. 1. 6. *c* Sal. 37. 3. Diar. 3. 4.

d Obad. 21. 1 Sa. 14. *e* Zec. 2. 1. Pen. 30. 16. *f* Amos 9. 11. Dat. 14. 16. *g* Pen. 3. 18. *h* Num. 25. 1. *i* Eph. 2. 19. *k* Esa. 60. 12.

yn erbyn fy holl *d* gymmydogion drwg, y rhai sy'n *e* cyffwrdd a'r etifeddiaeth a berais i'm pobl Israel ei hetifeddu, Wele, *f* mi a'u tynnaf hwy allan o'u tir, ac a dynaf dŷ Juda o'u mysg hwynt.

15 Ac wedi i mi eu tynnu hwynt allan, mi a ddychwelaf ac a drugarhaf wrthynt; *g* a dygaf hwynt drachefn bob un i'w etifeddiaeth, a phob un i'w dir.

16 Ac os gan ddysgu y dysgant ffyrdd fy mhobl, i dyngu i'm henw, Byw yw yr Arglwydd, *h* (megis y dysgasant fy mhobl i dyngu i Baal) yna yr *i* adeiledir hwynt ynghanol fy mhobl.

17 Eithr oni *k* wrandawant, yna gan ddiwreiddio y diwreiddiaf fi y genedl hon, a chan ddifetha mi a'i difethaf hi, medd yr Arglwydd.

PEN. XIII.

1 Trwy wregys lliain y dangosir dinystr yr Iuddewon. 15 Wyl soin am y caethiwed.

a Adn. 11 Heb 1. 11 *b* Esa. 22. 14. Ezec. 16. 4. *c* Ioan 13. 7. *d* Ezec. 8. 3. *e* Gen. 2. 10. Esa. 2. 10. *f* 2 Bren. 16. 17. *g* Mat. 10. 26. *h* Heb. 1. 11. *i* Sal. 14. 3. Pen. 18. 10. *k* Lef. 26. 19, 32. Esa. 3. 24. *l* Pen. 11. 8. *m* Esa. 49. 18. Hos. 11. 4. *n* Ecs. 19. 5. *o* Pen. 25. 27. Galar. 4. 2. *p* Mica 2. 11. Hos. 3. 1. *q* Pen. 25. 15. Dat. 17. 2. *r* Esa. 9. 14. *s* 51. 17. *t* Sal. 2. 9. *u* Esa. 28. 22. Mal. 3. 13. Rhuf. 11. 28. *u* Jos. 7. 19. Hos. 9. 7. *x* Esa. 8. 22. Galar. 2. 1. *y* Sal. 35. 6. *z* Esa. 59. 9. *a* Sal. 44. 19. *b* Pen. 9. 1.

FEL hyn y dywed yr Arglwydd wrthyf, Dos a chais i ti *a* wregys lliain, a dod ef am dy lwynau, ac *b* na ddod ef mewn dwfr.

2 Felly y ceisiais wregys, yn ol *c* gair yr Arglwydd, ac a'i dodais am fy llwynau.

3 A daeth gair yr Arglwydd attaf eilwaith, gan ddywedyd,

4 Cymmer y gwregys a gefaist, *ac sydd* am dy lwynau, a chyfod, dos i *d* Euphrates, a *e* chuddia ef mewn twll o'r graig.

5 Felly mi a aethum ac a'i cuddiais ef yn *f* Euphrates, megis y gorchymynasai yr Arglwydd i mi.

6 Ac ar ol dyddiau lawer, y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Cyfod, dos i Euphrates, *g* a chymmer oddi yno y gwregys a orchymynais i ti ei guddio yno.

7 Yna yr aethum i Euphrates, ac a gloddiais, ac a gymmerais y gwregys o'r man lle y cuddiaswn ef: ac wele, *h* pydrasai'r gwregys, *ac i* nid oedd efe dda i ddim.

8 A daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Felly y gwnaf i *k* falchder Juda, a mawr falchder Jerusalem bydru.

10 Y bobl ddrygionus hyn, y rhai a wrthodant wrando fy ngeiriau, y rhai a rodiant yng *l* nghyndynrwydd eu calon, ac a ant ar ol duwiau dieithr, i'w gwasanaethu hwynt, ac i ymostwng iddynt, a fyddant fel y gwregys yma, yr hwn nid yw dda i ddim.

11 Canys megis ag yr ymwasg gwregys am lwynau gwr, *m* felly y gwnaethum i holl dŷ Israel a holl dŷ Juda lynu wrthyf, medd yr Arglwydd, i fod i mi yn *n* bobl, ac yn enw, ac yn foliant, ac yn ogoniant: ond ni wrandawent.

12 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma; Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Israel, Pob costrel *o* lenwir a gwin. A dywedant wrthyt ti, Oni wyddom ni yn ŝicr y llenwir pob *p* costrel a gwin?

13 Yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *q* Wele fi yn llenwi holl drigolion y tir hwn, le y brenhinoedd sy'n eistedd yn lle Dafydd ar ei orseddfaingc ef, yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, *r* a holl breswylwyr Jerusalem, a meddwdod.

14 *s* Tarawaf hwynt y naill wrth y llall, y tadau a'r meibion ynghyd, medd yr Arglwydd: ni thosturiaf, ni thrugarhaf, ac nid arbedaf rhag eu difetha.

15 ¶ Clywch, a gwrandewch, *t* na falchiwch: canys yr Arglwydd a lefarodd.

16 *u* Rhoddwch ogoniant i'r Arglwydd eich Duw, cyn iddo ef ddwyn *x* tywyllwch, a chyn i chwi daro eich traed wrth y mynyddoedd y tywyll; a thra f'och yn *z* disgwyl am oleuni, iddo ef ei droi yn *a* gysgod angau, *a'i* wneuthur yn *a* dywyllwch.

17 Ond oni wrandewch chwi hyn, *b* fy enaid a wyla mewn lleoedd *c* dirgel am *eich* balchder; *d* a'm llygaid gan wylo a wylant, ac a ollyngant ddagrau, o achos dwyn diadell yr Arglwydd i gaethiwed.

18 Dywed wrth *e* y brenin a'r frenhines, Ymostyngwch, eisteddwch i lawr: canys *f* disgynnodd eich pendefigaeth, *g* coron eich anrhydedd.

19 Dinasoedd y dehau a gauir, ac ni bydd a'*u* hagoro; Juda i gyd a gaethgludir, yn llwyr y dygir hi i gaethiwed.

20 Codwch i fynu eich llygaid, a gwelwch y rhai sy'n dyfod o'r gogledd: *i* pa le *y mae'r* ddiadell a roddwyd i ti, *sef* dy ddiadell brydferth?

21 Beth a ddywedi pan *k* ymwelo â thi? (canys ti a'u dysgaist hwynt yn dywysogion, ac yn ben arnat:) oni ddaliwes *l* gofidiau di megis gwraig yn esgor?

22 ¶ Ac os dywedi yn dy galon, *m* Pa ham y digwydd hyn i mi? O herwydd amlder dy anwiredd *n* y noethwyd dy odre, *ac* y dynoethwyd dy sodlau.

23 A newidia'r Ethiopiad ei groen, neu'r llewpard ei frychni? *yna*, chwithau a ellwch wneuthur da, y rhai a * gynnefinwyd â gwneuthur drwg.

24 Am hynny *y o* chwalaf hwynt megis sofl yn myned ymaith gyd â gwynt y diffeithwch.

25 Dyma dy *p* gyfran di, y rhan a fesurais i ti, medd yr Arglwydd; am i ti fy anghofio i, ac ymddiried mewn *q* celwydd.

26 *r* Am hynny y dynoethais innau dy odre di dros dy wyneb, fel yr amlyger dy warth.

27 Gwelais dy odineb a'th *s* weryriad, brynti dy butteindra, *a'th* ffieidd-dra ar y bryniau yn y maesydd. Gwae di, Jerusalem: a ymlanhei di? *t* pa bryd bellach?

PEN. XIV.

1 Newyn tost, 7 yn peri i Jeremia weddio. 10 Tr Arglwydd yn nattau gwrando.

17 Galar a chyffes.

GAIR yr Arglwydd yr hwn a ddaeth at Jeremia o achos y drudaniaeth.

2 Galar Juda, a'i phyrth a lesgant; *a* y maent yn ddu hyd lawr, a gwaedd Jerusalem a ddyrchafodd i fynu.

3 A'u boneddigion a hebryngasant eu * rhai bychain i'r dwfr: daethant i'r *b* ffoesydd, ni chawsant ddwfr; dychwelasant a'u llestri yn weigion: cywilyddio a gwladeiddio a wnaethant, *c* a chuddio eu pennau.

4 O blegid agennu o'r ddaear, am *d* nad oedd gwlaw ar y ddaear, cywilyddiodd y *e* llafurwyr, cuddiasant eu pennau.

5 Ie yr ewig hefyd a lydnodd yn y maes, *f* ac a'i gadawodd, am nad oedd borfa.

6 *g* A'r asynod gwyllt ion a safasant yn y lleoedd uchel; yfasant wynt fel dreigiau: *h* eu llygaid hwy a ballasant, am nad *oedd* gwellt.

7 ¶ *i* O Arglwydd, er i'n hanwireddau dystiolaethu i'n herbyn, gwna di er mwyn dy *k* enw: canys aml yw ein cildynrwydd ni; pechasom i'th erbyn.

8 *l* Gobaith Israel, a'i Geidwad yn amser adfyd, pa ham y byddi megis pererin yn y tir, *m* ac fel ymdeithydd yn troi i lettya dros noswaith.

9 Pa ham y byddi megis *n* gwr wedi synnu? fel gwr cadarn heb allu o achub? etto *yr ydwyt* yn ein *p* mysg ni, Arglwydd, a'th enw di a elwir arnom: na âd ni.

10 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd wrth y bobl hyn, Fel hyn yr *q* hoffasant grwydro, ac ni attaliasant eu traed: am hynny ni's myn yr Arglwydd hwynt; *r* yr awr hon y cofia efe eu hanwiredd, ac a ymwel a'u pechodau hwynt.

11 Yna y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, *s* Na weddia dros y bobl hyn am ddaioni.

12 *t* Pan ymprydiant, ni wrandawaf eu gwaedd hwynt; a phan *u* offrymmant boeth-offrwm a bwyd-offrwm, ni bydd

c Mat. 6. 6. *d* Galar. 1. 2, 16. *e* Ezec. 2. 6, 7. Jona 3. 6. *f* Esa. 24. 2. *g* Sal. 107. 40. *b* Deut. 28. 52. *i* Sal. 78. 20. Ezec. 34. 6, 8, &c. *k* 2 Bren. 16. 7. *l* Pen. 6. 24. *m* Pen. 5. 19. *n* Esa. 47. 3. Nah. 3. 5. * Heb. *ddysgwyd.* *o* Hos. 13. 3. Seph. 2. 2. *p* Job 20. 29. Sal. 11. 6. *q* Mica 3. 11. *r* Galar. 1. 8. *s* Pen. 5. 8. *t* Pen. 4. 14.

a Galar. 4. 6. Dat. 6. 3. * rhai *oedd dan-yn.* *b* Pen. 2. 13. *c* 2 Sam. 15. 30. *d* Lef. 26. 19. *e* Joel 2. 11. *f* Sal. 29. 9. *g* Pen. 2. 24. *b* Galar. 4. 17. *i* Sal. 50. 15. *k* Sal. 25. 11. *l* Sal. 65. 5. Pen. 17. 13. *m* 2 Cron. 33. 8. *n* Sal. 115. 3. *o* Esa. 59. 1. *p* Zec. 2. 5 *q* Pen. 2. 23. *r* Sal. 50. 21. *s* Pen. 11. 14. *t* Diar. 1. 28. *u* Pen. 6.

boddion iddynt: obd â'r cleddyf, ac â newyn, ac â haint, y *x* difaf hwynt.

13 ¶ Yna y dywedais, O Arglwydd Dduw, wele, mae'r *y* prophwydi yn dywedyd wrthynt, Ni welwch chwi cleddyf, ac ni ddaw newyn attoch; eithr mi a roddaf heddwch ficr i chwi yn y lle yma.

14 Yna y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Y prophwydi sy'n prophwydo *z* celwyddau yn fy enw i; *a* nid anfonais hwynt, ni orchymynais iddynt chwaith, ac ni lefarais wrthynt: gau weledigaeth, a dewiniaeth, a choegedd, a thwyll eu calon eu hun, y maent hwy yn eu prophwydo i chwi.

15 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd am y prophwydi sy'n prophwydo yn fy enw i, a minnau heb eu hanfon hwynt, etto hwy a ddywedant, Cleddyf a newyn ni bydd yn y tir hwn; *b* Trwy gleddyf a newyn y difethir y prophwydi hyney.

16 A'r bobl y rhai y maent yn prophwydo iddynt, a fyddant wedi eu taflu allan yn heolydd Jerusalem, o herwydd y newyn a'r cleddyf; ac ni bydd *c* neb i'w claddu, hwynt-hwy, na'u gwragedd, na'u meibion, na'u merched: *d* canys mi a dywalltaf arnynt eu drygioni.

17 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma, *e* Difered fy llygaid ddagrau nos a dydd; ac na pheidiant: canys â briw mawr y briwyd y wyryf merch fy mhobl, *ac* â phla tost iawn.

18 Os âf fi allan i'r maes, *f* wele rai wedi eu lladd â'r cleddyf; ac o deuaf i mewn i'r ddinas, wele rai lleſg o newyn: canys y prophwyd a'r offeiriad hefyd ſy'n amgylchu i dir nid adwaenant.

19 Gan *g* wrthod a wrthodaiſt ti Juda? neu a ffieiddiodd dy enaid di Sion? pa ham y tarewaiſt ni, ac *h* nad oes i ni feddyginiaeth? i diſgwyliaſom am heddwch, ac nid oes daioni; ac am amſer iachâd, ac wele flinder.

20 Yr ydym yn cydnabod, Arglwydd, ein camwedd, *ac* anwiredd ein tadau; o blegid *k* pi a bechaſom yn dy erbyn di.

21 Na ffieiddia *ni*, er mwyn dy enw, ac na ffwrw i lawr orieddfa dy ogoniant: *l* cofia, *m* na thorr dy gyfammod â ni.

22 A oes *neb* ym mhlith ofereddau y cenhedloedd a wna iddi wlawio? neu a rydd y nefoedd *n* gawodau? *o* Onid ti *yw* efe, O Arglwydd ein Duw ni? am hynny arnat ti y diſgwyliwn ni: canys ti a wnaethoſt *y pethau* hyn oll.

P E N. XV.

Llwyr wrthod yr Iuddewon.

A Dywedodd yr Arglwydd wrthyf, *a* Pe ſaſai Moſes a Samuel ger fy mron, *etto* ni *byddai* fy ferch ar y bobl yma; bwrw *ymaith* allan o'm golwg, ac elent ymaith.

2 Ac os dywedant wrthyt, I ba le yr awn? tithau a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *b* Y ſawl *ſydd* i angau, i angau; a'r ſawl i'r cleddyf, i'r cleddyf; a'r ſawl i'r newyn, i'r newyn; a'r ſawl i gaethiwed, i gaethiwed.

3 Ac mi a *c* ofodaf arnynt bedwar rhywogaeth, medd yr Arglwydd: y cleddyf, i ladd; a'r cwn, i larpio; ac *d* adar y nefoedd, ac anifeiliaid y ddaear, i yſu ac i ddifa.

4 Ac a'u rhoddaf hwynt i'w *e* ſymmud i holl deyrnaſoedd y ddaear; herwydd *f* Manaſſe mab Hezecia brenhin Juda, am yr hyn a wnaeth efe yn Jeruſalem.

5 Canys *g* pwy a drugarha wrthyt ti, O Jeruſalem? a phwy a gwyna i ti? a phwy a dry i ymofyn pa ſodd yr wyt ti?

6 Ti a'm *h* gadewaiſt, medd yr Arglwydd, *ac* a aethoſt yn ol: am hynny yr eſtynaf fy llaw yn dy erbyn di, ac a'th ddiſethaf; myfi a flinais yn *i* edifarhau.

7 Ac mi a'u *k* chwalaf hwynt â gwynt-yll ym mhyrth y wlad: * diblantaf, diſethaf *fy* mhobl, *gan i* na ddychwelant oddi wrth eu ffyrdd.

8 Eu *m* gweddwon a amlhaſant i mi tu hwnt i dywod y môr: dygais arnynt yn erbyn *n* mam y gwyr ieuainge, anrheithiwr ganol dydd; penais *iddo* ſyrthio yn ddiſymmwth arni hi, *a* o dychryn ar y ddinas.

9 *p* Yr hon a blantodd ſaith a leſgaodd: ei henaid a leſmeiriodd, *q* ei haul a fachludodd tra *yr oedd hi* yn ddydd; hi a gywilyddiwyd ac a waradwyddwyd; a'r rhoddaf y gweddillion o honynt i'r cleddyf yng wydd eu gelynion, medd yr Arglwydd.

10 ¶ *r* Gwae fi, fy mam, ymddwyn o honot fi, yn *s* ŵr ymryſon, ac yn ŵr cynnen i'r holl ddaear: *t* ni logais, ac ni logwyd i mi; *etto* pawb o honynt ſy'n fy melldithio i.

11 Yr Arglwydd a ddywedodd, Yn ddiau *bydd* dy *u* weddill di mewn daioni, yn ddiau gwnaf i'r gelyn fod yn *x* dda wrthyt, yn amſer adfyd ac yn amſer cyſtudd.

12 ¶ A dyrr y haiarn yr haiarn o'r gogledd, a'r dur?

13 Dy gyfoeth a'th *z* dryſorau a roddaf yn yſpail, nid am werth, ond o blegid dy holl bechodau, trwy dy holl derfynau.

14 Gwnaf i ti fyned hefyd gyd â'th elynion i dir nid adwaenoſt: canys *a* tân a enynnodd yn fy nigofaint, arnoch y lliſg.

15 ¶ *b* Ti a wyddoſt, Arglwydd; cofia fi, ac ymwêl â mi, *c* a dial droſof ar fy erlidwyr; *d* na ddwg fi ymaith † yn dy hir-ymaros: gwybydd ddwyn o honof *e* waradwydd er dy fwyn di.

16 Dy eiriau a gaed, ac mi a'u *f* bwyteais hwynt; ac yr oedd *g* dy air di i mi yn llawenydd ac yn hyfrydwch fy nghalon: canys ar dy enw di y'm gelwir, O Arglwydd Dduw'r lluoedd.

17 *h* Nid eiſteddais yng nghymmanfa'r gwatwarwyr, ac *i nid* ymhyfrydais: *k* eiſteddais fy hunan o herwydd dy law di; canys ti a'm llenwaiſt o ddig.

18 Pa ham y mae *fy m* nolur i yn dragywyddol? a'm pla yn anaele, fel na ellir ei iachau? a fyddi di i mi *n* megis celwyddog, *fel* dyfnedd a ballant.

19 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd, Os o dychweli, yna y'th ddygaf eilwaith, a thi a ſefi ger fy mron; os *p* tynni ymaith y gwerthfawr oddi wrth y gwael, byddi fel fy ngenau i: *q* dychwelant hwy attat ti, ond na ddychwel di attynt hwy.

20 Gwnaf di hefyd i'r bobl yma yn *r* fagwyr efydd gadarn; a hwy a ryfelant yn dy erbyn di, eithr *i* ni'th orchyfygant: canys *yr ydwyf* fi gyd a thi, i'th achub ac i'th ware, medd yr Arglwydd.

21 Ac mi a'th waredaf di o law y rhai drygionus, ac a'th ryddhaf di o law yr *t* ofnadwy.

a Ecſ. 32. 11. 1 Sam. 7. 9. Pſal. 99. 6. Ezec. 14. 14. *b* Lef. 26. 16. Pen. 43. 11. Zec. 11. 9. *c* Pſal. 75. 8. *d* Pen. 7. 33. *e* Deut. 28. 25. Pen. 24. 9. Ezec. 23. 46. Dan. 9. 12, 13. *f* 2 Bren. 21. 2, 3. *g* Job 34. 29. Eſa. 51. 19. *h* Pen. 2. 13. *i* Amos 7. 3, 6. Iago 1. 15. *i* Lef. 26. 33. * *difuddiaſ.* Lef. 26. 22. *l* Eſa. 9. 13. Pen. 5. 3. Amos 4. 10. *m* Pen. 18. 21. *n* 2 Bren. 25. 2. 1 Theſ. 5. 2. *o* Pſal. 31. 13. Pen. 20. 11. *p* 1 Sam. 2. 5. *q* Amos 8. 9. *r* Job 3. 1. Pen. 20. 14. *ſ* Act. 17. 6. *t* Pſal. 109. 4. *u* Pen. 39. 17. Dan. 12. 13. *x* Pen. 40. 4. *y* Pen. 1. 18. *z* Diar. 11. 4. *a* Deut. 32. 22. *b* Pen. 11. 18, 20. *c* 2 Tim. 4. 14. *d* Pſal. 28. 1. † *trwy dy hir oedi.* *e* Mat. 5. 10. Rhuf. 15. 3. *f* Ezec. 2. 8. Dat. 10. 9. *g* Pſal. 119. 71. *h* Pſal. 1. 2. *i* Hoſ. 7. 5. *k* Ezec. 9. 4. *l* Marc 3. 5. *m* Pen. 30. 15. *n* Pſal. 13. 1. Job 6. 15, &c. Pen. 17. 19. *o* Atn. 18. Zec. 3. 7. *p* Ezec. 44. 23. *q* Mal. 2. 7. Heb. 12. 13. *r* Pen. 8. 18. Ezec. 3. 9. *ſ* Pen. 20. 11. *t* Luc 21. 15, 18.

P E N. XVI.

1 *Y prophwyd, trwy amryw eyſgodau, yn rhag-ddangos difrod yr Iuddewon.* 14 *A'u rhyfedd ymwared o Babilon.*

GAIR yr Arglwydd a ddaeth hefyd at taſ fi, gan ddywedyd,

2 *a* Na chymmer i ti wraig, ac *b* na fydded i ti feibion na merched, yn y lle hwn.

3 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd am y meibion ac am y merched a anwyd yn y lle hwn, ac am eu mammau a'u dug hwynt, ac am eu tadau a'u cenhedlodd hwynt yn y wlad hon;

4 O angau

a Gen. 19. 14. Luc 23. 29. Mat. 24. 19. *b* Sal. 78. 64. Pen. 25. 33.

Pen. xv. *Adn.* 4.] *Herwydd Manaſſe.* Coſpir y plant am *anwiredd eu tadau*, herwydd pechu fel eu tadau! er cael mwy o rybuddion na'u tadau! *Adn.* 7. *Fy mhobl.* Nid ellgon fod ar enw Duw, heb fod yn ganlynwyr Duw!

a Sal. 79. 2.
Pen. 34. 20.
d Pen. 25. 33.
e Pen. 7. 33.
f Pen. 12. 9.
g Ezec. 24. 17.
b Sal. 77. 8.
i Lef. 19. 28.
k Eſa. 22. 12.
l Deut. 26. 14.
m Diar. 31. 6.
n Prog 7. 2.
o Eſa. 24. 7.
Dat. 18. 23.
p 2 Bren. 22. 20.
q Pen. 5. 19.
r Mal. 2. 17.
Mat. 25. 44.
s Deut. 29. 24.
t Pen. 7. 26.
u Pen. 13. 10.
x Peun. 4. 27.
y Sal. 106. 43.
z Pen. 23. 7, 8.
Hoſ. 2. 13.
a Hoſ. 3. 5.
b Hoſ. 1. 11.
c Pen. 3. 18.
d Amos 4. 2.
Mat. 4. 19.
e Job 34. 22.
f Sal. 94. 7.
g Eſa. 40. 2.
h Ezec. 44. 2.
i Lef. 26. 30.
k Sal. 18. 2.
l Mal. 1. 11.
Mat. 8. 11.
Rhuf. 6. 29.
m Eſa. 44. 9.
1 Pedr 1. 18.
n Pen. 2. 11.
Gal. 4. 8.
o Sal. 9. 16.

4 O angau *c* nychlyd y byddant feirw; a ni alerir am danynt, ac ni's cleddir hwynt: byddant fel tail ar wyneb y ddaear, *a* darfyddant trwy'r cleddyf, a thrwy newyn; a'u *e* celaneddau fydd yn ymborth i adar y nefoedd, ac i *f* ſwyſnilod y ddaear.

5 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, *g* Na ddos i dŷ galar, ac na ddos i alaru, ac na chwyna iddynt: canys myfi a gymmerais ymaith fy heddwch oddi wrth y bobl hyn, medd yr Arglwydd, *ſef b* trugaredd a thoſturi.

6 A byddant feirw yn y wlad hon, fawr a bychan: ni chleddir hwynt, ac *i* ni alerir am danynt: nid ymdorrir ac nid ymfoelir droſtynt.

7 *l* Ni rannant iddynt *fwyd* yn eu galar, i roi cyſur iddynt am y marw; ac ni pharant iddynt *m* yfed o phiol cyſur, am eu tad neu am eu mam.

8 Na ddos i *n* dŷ gwledd, i eiſtedd gyd â hwynt i ſwytta ac i yfed.

9 Canys fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, myfi a baraf i lais o *o* cerdd a llawenydd, i lais y priodfab, ac i lais y briod-ferch, ddarfod o'r lle hwn, *p* o flaen eich llygaid, ac yn eich dyddiau chwi.

10 ¶ A phan ddangoſech i'r bobl yma yr holl eiriau hyn, ac iddynt hwythau ddywedyd wrthyt, *q* Am ba beth y llafarodd yr Arglwydd yr holl fawr ddrwg hyn i'n herbyn ni? neu, *r* Pa beth *yw* ein hanwiredd? neu, Beth *yw* ein pechod a phechaſom yn erbyn yr Arglwydd ein Duw?

11 Yna y dywedi wrthynt, *ſ* O herwydd i'ch tadau fy nghadael i, medd yr Arglwydd, a myned ar ol duwiau dieithr, a'u gwaſanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt, a'm gwrthod i, a bod heb gadw fy nghyfraith;

12 A chwithau a wnaethoch *t* yn waeth na'ch tadau (canys wele chwi yn rhodio beb un yn ol eiſtyfnigrwydd ei galon ddrwg, *u* heb wrando arnaf):

13 *x* Am hynny mi a'ch taflaf chwi, o'r tir hwn, i wlad nid adwaenoch, chwi na'ch tadau; ac yno y gwaſanaethwch ddiwaith ddydd a nos, lle *y* ni ddangoſaf i chwi ffafr.

14 ¶ Gan hynny *z* wele'r dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, *a* pryd na ddywedir mwyach, Byw yw yr Arglwydd yr hwn a ddug feibion Iſrael i fynu o dir yr Aipht:

15 Eithr, Byw yw yr Arglwydd, yr hwn a ddug i fynu â feibion Iſrael o dir y gogledd, ac o'r holl diroedd lle y gyrraſai efe hwynt: ac mi a'u *c* dygaf hwynt drachefn i'w gwlad a roddais i'w tadau.

16 ¶ Wele fi yn anfon am *d* byſgodwyr lawer, medd yr Arglwydd, a hwy a'u pyſgottant hwynt; ac wedi hynny mi a anfonaf am helwyr lawer, a hwy a'u heliant hwynt oddi ar bob mynydd, ac oddi ar bob bryn, ac o ogofeydd y creigiau.

17 Canys *y mae* fy *e* ngolwg ar eu holl ffyrdd hwynt: *f* nid ydynt guddiedig o'm gwydd, ac nid yw eu hanwiredd hwynt guddiedig oddi ar gyfer fy llygaid.

18 Ac yn gyntaf myfi a dalaf yn *g* ddwbl am eu hanwiredd a'u pechod hwynt; am iddynt halogi *b* fy nhir a'u ffiaidd *i* gelanedd; ie a'u ffieidd-dra y llanwaſant *ſy* etifeddiaeth.

19 (O Arglwydd fy *k* nerth a'm cadernid, a'm noddfa yn nydd blinder; attat ti y daw'r *l* Cenhedloedd o eithafoedd y ddaear, ac a ddywedant, Diau mai celwydd a ddarfu i'n tadau ni ei etifeddu, oferedd, a *phethau* heb *m* les ynddynt.

20 A wna dyn dduwiau iddo ei hun, a hwythau heb *ſod* yn dduwiau?)

21 Am hynny wele, *o* mi a wnaf, iddynt wybod y waith hon, dangoſaf iddynt *p* fy llaw a'm gryni: a chant wybod mai yr *q* Arglwydd *yw* fy enw.

P E N. XVII.

Caethiwed Juda. 5 *Melldithio ymddiried mewn dyn.* 7 *Bendithio ymddiried yn Nuw.*

PECHOD Juda a *ſ*grifenwyd â *a* phin o haiarn, ag ewin o adament *b* y cerfwyd *c* ar lech eu calon, ac ar *c* gyrn eich allorau.

2 Gan fod eu *d* meibion yn cofio eu hallorau, a'u *e* llwyni wrth y pren deilieg ar y bryniau uchel.

3 O *fy f* mynydd a fy maes, *g* dy olud a'th holl dryſorau a roddaf yn anrhaith, a'th uchelfeydd i *b* bechod trwy dy holl derfynau.

4 *** Ti a adewir hefyd dy hunan, heb dy etifeddiaeth a roddais i ti; ac mi a wnaf i ti waſanaethau dy elynion mewn tir nid adwaenoſt: canys *i* cynneuaſoch dân yn fy nig, *yr hwn* a lyſg byth.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *k* Melldigedig *ſyddo* 'r gŵr a hydero mewn dyn, ac a wnelo gnawd yn fraich iddo, a'r *hwn* y cilio ei galon oddi wrth yr Arglwydd.:

6 Canys efe a fydd *l* fel y grug yn y diffeithwch, ac ni wel pan ddel daioni; eithr efe a gyfannedda *m* boeth-fannau *yn* yr anialwch, *mewn* tir hallt ac anghyfanneddol.

7 Bendigedig *yw* 'r gŵr a *n* ymddiriedo yn yr Arglwydd, ac y byddo yr Arglwydd yn hyder iddo.

8 Canys efe a ſydd o megis pren wedi ei blannu wrth y dyfroedd, ac a eſtyn ei wraidd wrth yr afon, ac ni wyr oddi wrth ddyfod gwres; ei ddeilen fydd ir, ac ar ſwyddyn ſychder *p* ni ofala, ac *q* ni phaid â ffrwytho.

9 ¶ Y galon *ſydd ſwy* ei *r* thwyll na dim, a *ſ* drwg ddiobaith ydyw; *t* pwy a'i hedwyn?

10 Myfi yr Arglwydd *ſydd* yn *u* chwilio'r galon, yn profi yr arennau, i roddi i bob un yn ol ei ffyrdd, yn ol ffrwyth ei weithredoedd.

11 *v* Fel perris yn eiſteddu, ac heb ddodi *yn* yr hwn a helio gaſbaeth yn *t* anbeilwng; yn *x* hanner ei ddyddiau y *ſ* gedy hwynt, y ac yn ei ddiwedd ynfyd fydd.

12 ¶ Gorſedd ogoneddus dyrchafedig o'r dechreuad, *yw* lle ein cyſegr ni.

13 O Arglwydd, gobaith Iſrael, *z* y rhai oll a'th wrthodant a waradwyddir, *a* y ſy grifenir yn y ddaear y rhai a giliant oddi wrthyf, am iddynt adael yr Arglwydd, *b* ffynnon y dyfroedd byw.

14 *c* Iacha fi, O Arglwydd, ac mi a iacheir; achub fi, ac mi a achubir: canys *d* tydi *yw* fy moliant.

15 ¶ Wele hwynt-yn dywedyd wrthyf, *e* Pa le y *mae* gair yr Arglwydd? deued hefiaeth.

16 Ond myfi *f* ni phryſurais rhag *bod* ganddo *ef*, yn fugail *g* ar dy ol di: ac ni ddymunais y dydd hîn, ti a'i gwyddoſt: yr oedd yr hyn a ddaeth o'm gwefuſau *yn uniion* ger dy fron di.

17 Na fydd yn ddychryn i mi; *h* ti *yw* fy ngobaith yn nydd y dryglyd.

18 *i* Gwaradwydder fy erlidwyr, ac na'm gwaradwydder i; brawycher hwynt, ac na'm brawycher i: dwg arnynt ddydd drwg, a *k* dryllia hwynt â drylliad dauddyblyg.

19 ¶ Fel hyn y dywedodd yr Arglwydd wrthyf,

p Sal. 83. 2.
Pen. 33. 2.
2 Cor. 3. 3.
c Lef 4. 7.
d Eſa. 1. 29.
e Pen. 15. 13.
f Sal. 63. 15.
g Pen. 15. 13.
b Hoſ. 8. 11.
* *A thi dy hun a atteiſr rhag dy etifeddiaeth a roddais i ti*, Exi. 23. 10, 11.
i Pen. 15. 14.
k Eſa. 30. 3.
l Pen. 48. 6.
Sal. 68 6.
m Dent. 29. 23.
n 1 Cron. 5. 20.
o Sal. 1. 3.
p Hab. 3. 17.
q Joan 15. 5.
r Mat 15. 19.
ſ Gen. 6. 5.
t 1 Cor. 2. 11.
u Diar. 17. 3.
Dat. 23. 3.
† *anghyfiawn*,
1 Bren. 21. 15.
x Iob 15. 22.
‡ Neu, *gadawo*
Diar. 23. 5.
y Luc 12. 20.
z Sal. 73. 17, 27.
a Diar. 10. 7.
b Pen. 2. 13.
c Pen. 30. 17.
d Sal. 71. 6.

e Eſa. 5. 19. 2 Pedr 3. 4, 9. *f* Neu, *ni ymneddais fod*, Jona 1. 2. *g* Neu, *yn ol dy feddwl di*, Pen. 3. 15. neu, *ni ddymunais i ti ſyrthio'r ſarn*. *h* Pen. 14. 8. *i* Sal. 35. 4. *k* Pen. 11. 20.

Pen. xvi. *Adn.* 16.] *Pyſgodwyr*, Pwy? gelynion, neu Athrawon? y ddau, yn ddiammeu. Y maent rhaid hau cyn medi: gwaſgaru cyn caſglu; ac amſer i'r ddau. *Sal.* cxxvi. 4, &c. 2 *Cor.* vii. 10.

Pen. xvii. *Adn.* 3.] *Uchelfeydd*. Herwydd addoli eulunod y cenhedloedd arnynt hwy, i ddwylaw'r cenhedloedd eulunaddolgar y rhoddid hwy. *Adn.* 18. *Dryllia hwynt*. Rhyfedd iciel amyneedd dyn: mae ſawr yw amyneedd Duw!

i Diar. 8. 3.
wrthyf, Cerdda, a saf ym *i* mhorth meibion y bobl, trwy yr hwn yr â brenhinoedd
m Pen. 19. 3.
Juda i mewn, a thrwy yr hwn y deuant allan, ac yn holl byrth Jerusalem;
n Deut. 6. 15. *o* Neh. 13. 15.
20 A dywed wrthynt, Gwrandewch air yr Arglwydd, *m* brenhinoedd Juda, a holl Juda, a holl breswylwyr Jerusalem, y rhai a ddeuwch trwy'r pyrth hyn,
p Ezec. 20. 8. *q* Ecs. 20. 12. *r* Pen. 7. 24.
21 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Disgwyliwch at *n* eich eneidiau, ac *o* na ddygwch faich ar y dydd Sabbath, ac na ddygwch *ef* i mewn trwy byrth Jerusalem.
s Pen. 11. 10.
22 Ac na ddygwch faich allan o'ch tai ar y dydd *p* Sabbath, ac na wnewch ddim gwaith; eithr *q* sancteiddiwch y dydd Sabbath, fel y gorchymynis i'ch tadau.
* Y mae esgeuluso dyledswyddau 'r dydd Sabbath yn agor drws i bob annuwioldeb:
23 *r* Ond ni wrandawsant, ac ni ogwyddasant eu clust; eithr *s* caledasant eu gwarrau rhag gwrando, a rhag derbyn addysg.
24 Er hynny os dyfal-wrandewch arnaf, medd yr Arglwydd, heb ddwyn baich trwy byrth y ddinas hon ar y dydd Sabbath, ond sancteiddio'r * dydd Sabbath, heb wneuthur dim gwaith arno:
Os ewyllysiwn weled llwyddiant, parchwn y Sabbath yr mwyn Crist. *Adn.* 25, 26.
25 *t* Yna y daw trwy byrth y ddinas hon, frenhinoedd a thywysogion yn eistedd ar orsedd Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, hwy a'u tywysogion; gwyr Juda, a phreswylwyr Jerusalem; a'r ddinas hon a gyfanneddir byth.
t Pen. 22.
26 Ac o ddinasoedd Juda, ac o amgylchoedd Jerusalem, ac o wlad Benjamin, ac o'r gwastadedd, ac o'r mynydd, ac o'r *u* dehau, y daw rhai yn dwyn poethoffrymmau, ac aberthau a bwyd-offrymmau, a thus, ac yn dwyn aberthau moliant i dŷ yr Arglwydd.
u Zec. 7. 7.
27 Ond os chwi ni wrendy arnaf, i sancteiddio y dydd Sabbath, heb ddwyn baich, wrth ddyfod i byrth Jerusalem, ar y dydd Sabbath: yna *x* mi a gynneuaf dan yn ei phyrth hi, ac efe a ysa palasau Jerusalem, ac ni's diffoddir.
x Pen. 22. 7. *a* 52. 13.

PEN. XVIII.

1 Trwy arwydd y crochenydd, y dangosir galw Duw i wneuthur y peth a fynno.
11 Bygwth Juda.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, gan ddywedyd,
a Pen. 23. 21. *b* Rhuf. 9. 21. Heb. 1. 1, 2.
2 *a* Cyfod, a dos i wared i dŷ'r *b* crochenydd, ac yno *y c* paraf i ti glywed fy ngeiriau.
c 1 Bren. 19. 8. *d* Mat. 16. 24. Gal. 1. 15, 16. *e* Mat. 8. 11, 12. Rhuf. 11. 15. *f* Sal. 115. 3. *g* Esa. 45. 9. *h* Act. 17. 28. *i* Pen. 1. 10. Mat. 11. 21. *k* 2 Cron. 12. 7. Jona 3. 10. *l* Gen. 6. 11. Num. 23. 19. *m* Deut. 28. 1-4. 1 Sam. 2. 30. *n* Amos 3. 6.
3 Yna *d* mi *a* aethum i wared i dŷ'r crochenydd, ac wele *ef* yn gwneuthur *ei* waith ar droellau.
4 A'r *e* llestr yr hwn yr oedd efe yn ei wneuthur o glai, a ddifwynwyd yn llaw'r crochenydd; felly efe a'i gwnaeth ef drachefn yn llestr *f* arall, fel y gwelodd *y* crochenydd yn dda *ei* wneuthur *ef*.
5 Yna y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,
6 Oni allaf fi, *g* fel y crochenydd hwn, wneuthur i chwi, tŷ Israel? medd yr Arglwydd. Wele, megis ag y *mae*'r clai yn llaw'r crochenydd, *h* felly *yr ydych* chwithau yn fy llaw i, tŷ Israel.
7 Pa bryd bynnag y dywedwyf am *i* ddiwreiddio, a thynnu i lawr, a difetha cenedl neu frenhiniaeth;
8 *k* Os y genedl honno y dywedais yn ei herbyn a dry oddi wrth ei drygioni, *l* myfi a edifarhaf am y drwg a amcenais ei wneuthur iddi.
9 *A pha* bryd bynnag y dywedwyf am adeiladu, ac am blannu cenedl neu frenhiniaeth;
10 Os hi a wna ddrygioni yn fy ngolwg, *m* heb wrando ar fy llais, minnau a edifarhâf am y daioni a'r hwn y dywedais y gwnawn les iddi.
11 ¶ Yn awr gan hynny, attolwg, dywed wrth wyr Juda, ac wrth breswylwyr Jerusalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *n* Wele fi yn llunio drwg i'ch erbyn, ac yn dychymmygu dychymmyg i'ch erbyn: *o* dychwelwch yr awr hon bob un o'i ffordd ddrwg, a gwnewch eich ffyrdd a'ch gweithredoedd yn dda.
o 2 Bren. 17. 13. Pen. 7. 3. *p* 2 Bren. 6. 33.
12 Hwythau a ddywedasant, *p* Nid oes obaith; *ond q* ar ol ein dychymygion ein hunain yr awn, a gwnawn bob un amgen ei ddrwg galon ei hun.
Pen. 2. 25. *q* Pen. 44. 17.
13 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd, *r* Gofynwch, attolwg, ym mysg y cenhedloedd, *s* pwy a glywodd y cyfryw bethau? *t* Gwnaeth y forwyn Israel beth erchyll iawn.
r Pen. 2. 10. *s* 2 Cor. 11. 2. *t* Pen. 5.
14 A wrthyd *un* eira Libanus, *ŷdd yn tarddu* o'r graig? *neu* a wrthodir y dyfroedd oerion rhedegog sŷ'n tarddu o le arall yn y maes?
30. *u* Pen. 2. 13. *x* Mal. 2.
15 *u* Gan i'm pobl fy anghofio i, *hwy* a arogl-darthasant i wagedd! *x* a'u *offeiriaid* a wnaethant iddynt dramgwyddo yn eu ffyrdd, *allan* o'r *y* hen lwybrau, i gerdded llwybrau ffordd ddifathr;
7, 8. *y* Pen. 6. 16. *z* Pen. 19. 8.
16 I wneuthur eu tir yn *z* anghyfannedd, *ac* yn chwibaniad byth: pob un a elo heibio iddo a synna, ac a ysgwyd ei ben.
2 Bren. 9. 8. Job 27. 21.
17 *a* Megis â gwynt y dwyrain *b* y chwalaf hwynt o flaen y gelyn; *fy* nhwegil ac nid *fy* wyneb a ddangosaf iddynt yn amser eu dialedd.
a Sal. 48. 7. *b* Deut. 28. 25.
18 ¶ Yna y dywedasant, *c* Deuwch, a dychymygwn ddychymygion yn erbyn Jeremia; *d* canys ni chyll y gyfraith gan yr offeiriad, na chyngor gan y doeth, na'r gair gan y prophwyd: deuwch, tarawn ef â'r *e* tafod, ac nac ystyriwn yr un o'i eiriau ef.
Pen. 4. 11. *c* Ezec. 11. 2. Act. 7. 54. 2 Tim. 4. 2. *d* Mal. 2. 7
19 Ystyria di wrthyf, O Arglwydd, a chlyw lais y rhai sydd yn ymryson â mi.
Ioan 7. 48.
20 A delir *f* drwg dros dda? canys cloddiasant ffos i'm henaid: cofia i mi sefyll ger dy fron di i ddywedyd daioni *g* drostynt, *at* i droi dy *h* ddig oddi wrthynt.
e Amos 5. 10. Act. 19. 25. *f* Sal. 109.
21 Am hynny *i* dyro eu plant hwy i newyn, a thywallt *eu gwaed* hwynt allan trwy * rym y cleddyf; a bydded eu gwragedd heb eu plant, ac yn weddwon: lladder hefyd eu gwŷr yn feirw, a tharawer eu gwŷr ieuainge â'r cleddyf yn y rhyfel.
4. *g* Pen. 14. 19. *h* Sal. 106. 23. *i* Sal. 109. 10. * Heb. *ddwylaw*
22 Clywer eu gwaedd o'u tai, pan ddygech *k* fyddin arnynt yn ddiliymmwth; canys *l* cloddiasant ffos i'm dal, a chuddiasant *m* faglau i'm traed.
k 2 Bren. 24. 2.
23 Tithau, O Arglwydd, a wyddost eu holl gyngor hwynt i'm herbyn, i'*m* lladd i: *n* na faddeu eu hanwiredd, ac *o* na ddilea eu pechodau o'th wŷdd; eithr bydded dramgwyddedig ger dy fron; gwna *byn* iddynt yn amser dy ddigofaint.
l Adn. 20. *m* Sal. 57. 6. *n* Neh. 4. 4 *o* Sal. 109. 14, 15.

PEN. XIX.

1 Dangos dŷstrywio yr Iuddewon trwy rith llestr crochenydd.

FEL hyn y dywed yr Arglwydd; Dos, a chais ystên bridd y crochenydd, a *chymmer* o henuriaid y bobl ac o *a* henuriaid yr offeiriaid,
a Esa. 8. 2. *b* 2 Bren. 23. 10.
2 A dos allan i *b* ddyffryn mab Hinnom, yr hwn *ŷdd* wrth ddrws porth y *c* dwyrain, a chyhoedda yno y *d* geiriau a ddywedwyf wrthyt;
c Neh. 3. 29. *d* Ezec. 3. 7.
3 A dywed, *e* Frenhinoedd Juda, a phreswylwyr Jerusalem, clywch air yr Arglwydd: fel hyn y dywed *f* Arglwydd y lluoedd, Duw Israel; Wele fi yn dwyn ar y lle hwn ddrwg, yr hwn pwy bynnag a'i clywo, *g* ei glustiau a ferwinant.
e Deut. 3. 1. *f* Gen. 22. 1. *g* 1 Sam. 3. 11, 21.
4 Am iddynt *b* fy ngwrthod i, *i* a dieithro'r lle hwn, ac arogl-darthu ynddo i dduwiau dieithr, y rhai nid adwaenent hwy, na'u tadau, na brenhinoedd Juda, *k* a llenwi o honynt y lle hwn o waed gwirioniaid;
b Pen 2. 13. *i* Esa. 1. 11. *k* 2 Bren. 21. 16.
5 Adeiladasant hefyd uchelfeydd Baal, *l* i losgi eu meibion â thân *yn* boethoffrymmau i Baal; yr hyn *m* ni orchymynais,
l Lef. 18. 21. *m* Pen. 7. 31.

Pen. xviii. *Adn.* 14.] *A wrthyd* un ei wlad, lle y mae dyfroedd oer, *Diar.* xxv. 25. Fel eira, o graig *Libanus*, a ŷnt oesaau rhedegog yn y maes; a phaham yr anghofiwch y *Fynnon* o bob daioni, a charu eulunod diles?

n Jof. 15. 8.
ynais, ac ni ddywedais, ac ni feddyliodd ſy nghalon:

Pen. 7. 32.
6 Am hynny wele'r dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, pryd na elwir y lle hwn mwyach Tophet, na *n* Dyffryn mab Hinnom, ond Dyffryn y lladdfa.

o Eſa. 30. 1, 2.
p Pen. 7. 33.
7 Ac mi a ddiddymmaf *o* gyngor Juda a Jeruſalem yn y lle hwn, a pharaf iddynt

a 16. 4.
p fyrthio trwy'r cleddyf o flaen eu gelynion, a thrwy law y rhai a geiſiant eu heinioes hwy: rhoddaf hefyd *q* eu celaneddau

r Pen. 49. 13.
hwnynt yn fwyd i ehediad y nefoedd, ac i

s Lef. 26. 29.
anifeiliaid y ddaear.

Deut. 28. 53.
8 Ac mi a wnaf y ddinas hon yn *r* anghyfannedd, ac yn ſſaidd; pob un a elo heibio iddi a ſynna ac a chwibana, o herwydd ei holl ddialeddau hi.

t Eſa. 9. 20.
9 Ac mi a baraf iddynt *s* fwytta cnawd eu meibion a chnawd eu merched, *t* bwyttant hefyd bob un gnawd ei gyfaill, yn y

u Adn. 1.
x Eſa. 30. 14.
gwarchae a'r cyfyngder, a'r hwn y cyfynga eu gelynion, a'r rhai ſydd yn ceiſio

Pen. 48. 20.
eu heinioes, arnynt.

Galar. 4. 2.
10 Yna y torri yr *u* yſtên yngwydd y gwyr a elont gyd â thi;

* Heb. *feddyginiaethau.*
11 Ac y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, *x* Yn y modd hwn y drylliai y bobl hyn, a'r ddinas hon, fel y dryllia *un* leſtr pridd, yr hwn ni

y Pen. 7. 32.
ellir ei * gyfannu mwyach; ac yn *y* Tophet y cleddir *buynt*, o eiſiau lle i

z 2 Bren. 21. 16.
gladdu.

a Adn. 11.
12 Fel hyn y gwnaf i'r lle hwn, medd yr Arglwydd, ac i'r rhai ſydd yn trigo ynddo; ac mi a wnaf y ddinas hon *z* megis Tophet.

b Deut. 22. 8.
13 A thai Jeruſalem, a thai brenhinoedd Juda, a fyddant *a* halogedig fel man-gre Tophet; o herwydd yr holl *b* dai

Pen. 32. 29.
y rhai yr arogl-darthaſant ar eu pennau i

Seph. 1. 5.
c Pen. 7. 18.
holl lu y nefoedd, ac y *c* tywalltaſant ddiod-offrymmau i ddduwiau dieithr.

d 2 Cron. 23. 5.
14 Yna y daeth Jeremia o Tophet, lle yr anfonaſai yr Arglwydd ef i brophwydo, ac a ſaſodd *d* yng nghyntedd tŷ yr Arglwydd, ac a ddywedodd wrth yr holl bobl,

e Pen. 15. 2.
f Zec. 2. 4.
15 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael; Wele fi yn dwyn ar y *e* ddinas hon, ac ar ei holl *f* drefydd, yr

g Pen. 7. 26.
holl ddrygau a lafarais i'w herbyn, am *g* galedu o honynt eu gwarrau, *h* rhag

h Deut. 6. 3.
gwrando *ſy* ngeiriau.

P E N. XX.

1 Paſur yn taro Jeremia; 7 Jeremia yn achwyn rhag dirmyg.

a 1 Cron. 14. 14.
PAN glybu Paſur mab *a* Immer yr offeiriad, *b* yr hwn *oedd* yn ben-llywodraethwr yn nhŷ yr Arglwydd, i Jeremia brophwydo'r geiriau hyn;

b 2 Bren. 25. 18.
c 1 Bren. 22. 24.
Act. 24. 5.
2 *c* Yna Paſur a darawodd Jeremia y prophwyd, ac a'i rhoddodd ef yn y cyffion

d Adn. 2.
* Sef, *dychryn o amgylch*, Pen. 6. 25.
oedd yn y porth uchaf i Benjamin, yr hwn *oedd* wrth dŷ yr Arglwydd.

e Job 18. 11.
f 1 Sam. 2. 33.
g 2 Bren. 20. 17. Diar. 11. 4.
Eſa. 39. 6.
h Pen. 38. 3.
i Pen. 14. 16.
k Pen. 1. 6, 7.
† *Addewyd*, Num. 11. 12.
Iago 1. 14.
l Pen. 1. 19.
3 A thrannoeth Paſur a ddug Jeremia allan o'r *d* carchar. Yna Jeremia a ddywedodd wrtho ef, Ni alwodd yr Arglwydd dy enw di * Paſur, ond † Magor-miſſabib.

4 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd; Wele fi yn dy wneuthur di yn *e* ddychryn i ti dy hun, ac i'r rhai oll a'th garant; a hwy a fyrthiant ar gleddyf eu gelynion, a'th *f* lygaid di yn gwaled: rhoddaf *g* holl Juda yn llaw brenin Babilon, ac efe a'u caeth-gluda hwynt i Babilon; ac a'u lladd hwynt â'r cleddyf.

5 *g* Rhoddaf hefyd holl olud y ddinas hon, a'i holl lafur, a phob dim a'r y ſydd werthfawr ganddi, a holl dryſorau brenhinoedd Juda a roddaf ſi yn llaw eu gelynion, y rhai a'u hanrheithiant hwynt, ac a'u cymmerant, ac a'u dygant i Babilon.

6 A thithau, *h* Paſur, a phawb a'r ſydd yn trigo yn dy dŷ, a ewch i gaethiwed; a thi a ddeui i Babilon, ac yno y byddi farw, ac yno y'th gleddir, ti, a'r rhai oll a'th garant, y rhai y prophwydaiſt iddynt yn i gelwyddog.

7 ¶ O Arglwydd, ti a'm *k* hudaiſt, ac mi a † hudwyd: *l* cryfach oeddit na mi, a gorchfygaiſt: yr ydwyf yn watwargerdd

m Gen. 19. 14.
ar hyd y dydd, pob un ſydd yn fy *m* ngwatwar.

n Pen. 4. 5.
8 Canys er pan lafarais, mi a *n* waeddais, trais ac anrhaith a leſais; am hod

o Mal. 1. 13.
o gair yr Arglwydd yn waradwydd ac yn watwargerdd i mi beunydd.

p Eſa. 49. 4.
9 Yna y dywedais, *p* Ni ſoniaf am dano ef, ac ni lafaraf yn ei enw ef mwyach: ond *ei air* ef oedd yn fy nghalon yn

q Sai. 39. 3.
q lloſgi fel tân, wedi ei gau o fewn fy

r Job 32. 18.
eſgyrn, *r* ac mi a flinais yn ymattal, ac ni allwn *beidio*.

Act. 17. 16.
s Sal. 31. 13.
1 Cor. 9. 16.
t Job 19. 19.
Sal. 41. 9.
Luc 11. 53.
2 Cor. 11. 12.
10 ¶ *s* Canys clywais ogan llawer, dychryn o amgylch: Mynegwch, *meddant*, a ninnau a'i mynegwn: *t* pob dyn heddychol a mi *oedd* yn diſgwyl i mi

u Pen. 1. 19.
x Sal. 36. 12.
Pen. 15. 20.
y Pen. 23. 40.
gloffi, *gan ddywedyd*, Yſgatfydd efe a hudir, ac ni a'i gorchfygwn ef, ac a ymddialwn arno.

11 Ond yr Arglwydd *oedd u* gyd â mi, fel un cadarn ofnadwy: am hynny *x* fy erlidwyr a dramgwyddant, ac ni orchfygant; gwaradwyddir hwynt yn ddirfawr, canys ni lwyddant; *y* nid anghofir *eu* gwarth tragwyddol byth.

Pen. 1. 19.
x Sal. 36. 12.
a Sal. 59. 10.
b 2 Bren. 19. 14.
c Dat. 18. 20.
d Sal. 35. 10.
e Job 3. 3.
Pen. 15. 10.
f Gen. 30. 23.
Job 3. 3.
g Gen. 19. 25.
i Job 31. 1.
12 Ond tydi, Arglwydd, y lluoedd, yr hwn wyt yn ☌ profi'r cyfiawn, yn gweled yr arennau a'r galon, *a* gad i mi weled dy ddialedd arnynt: canys i ti y *b* datguddiais fy nghwyn.

13 Cenwch i'r Arglwydd, *c* molienwch yr Arglwydd: *d* canys efe a achubodd enaid y tlawd o law y drygionus.

14 ¶ *e* Melldigedig *fyddo* y dydd y'm ganwyd arno: na fendiger y dydd y'm heſgorodd fy mam.

15 Melldigedig *fyddo* 'r gwr a fynegodd i'm tad, gan ddywedyd, *f* Ganwyd i ti blentyn gwrryw; gan ei lawenychu ef yn fawr.

16 A bydded y gwr hwnnw fel y dinaſoedd g a ymchwelodd yr Arglwydd, ac ni bu edifar ganddo: a chaffed efe glywed *b* gwaedd y bore, a bloedd bryd hanner dydd:

17 Am na laddodd ſi *wrth ddyfod* o'r groth; neu na buaſai fy mam yn fedd i mi, a'i chroth yn feichiog *arnaf* byth.

18 *k* Pa ham y daethum i allan o'r groth *l* i weled poen a gofid, fel y darfyddai fy nyddiau mewn gwarth?

b Job 15. 21. Seph. 1. 10. Hoſ. 10. 15.
11. *k* Job 3. 20. Preg. 6. 3. *l* Galar. 3 1.

P E N. XXI.

1 Sedeciah yn ymofyn â'r prophwyd pa beth a ddeuai o'r rhyfel? 11 Duw yn eddwi i dy'r brenin eu rhybyſg.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, *a* pan anfonodd y brenin Sedecia atto ef Paſur mab Melcia, a Sephaniа mab Maaſeia yr offeiriad, gan ddywedyd,

a Ecſ. 9. 28.
2 Cron. 26. 12.
2 *b* Ymofyn, attolwg, â'r Arglwydd droſom ni (canys y mae Nebucodonoſor *c* brenin Babilon yn rhyfela yn ein herbyn) i edrych a *d* wna yr Arglwydd â ni yn ol ei holl ryfeddodau, *e* fel yr elo efe i fynu oddi wrthym ni.

b 1 Sam. 7. 8.
c Pen. 37. 1.
d Eſa. 59. 8.
e 2 Bren. 13. 20.
3 ¶ Yna y dywedodd Jeremia wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth Sedecia;

f Pen. 32. 5.
4 Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael, Wele fi yn *f* troi yn ol yr arfau rhyfel *ſydd* yn eich dwylaw, y rhai yr ydych yn ymladd â hwynt yn erbyn brenin Babilon, ac *yn erbyn* y Caldeaid, y rhai

g Eſa. 5. 5.
ſydd yn gwarchae arnoch o'r tu allan i'r gaer, ac mi a'u *g* caſglaf hwynt i ganol y ddinas hon.

a 13. 4.
b Amos 3. 3.
5 *b* A mi fy hun a †fyfelaf i'ch erbyn â llaw eſtynedig, ac â braich *cryf*, ſiewn i ſorriant, a llid, a digofaint mawr.

i Sal. 90.
6 *i* Tarawaf hefyd drigolion y ddinas hon, yn ddyn, ac yn anifail; byddant feirw o haint mawr.

k Hoſ. 4.
l Pen. 39.
7 A gwedi hynny, medd yr Arglwydd, y *k* rhoddaf Sedecia brenin Juda, a'i weiſion, a'r bobl, a'r *rhai* a weddillir yn y ddinas hon, gan yr haint, gan y cleddyf, a chan y newyn, i law Nebucodonoſor

m 2 Cron. 36. 17. Ezec. 9. 5.
brenin Babilon, ac i law eu gelynion, ac i law y rhai fydd yn ceisio eu heinioes: ac efe a'u tery hwynt â min y cleddyf; m ni thosturia wrthynt, ac nid erbyd, ac ni chymmer drugaredd.

n Deut. 30. 19. Sal. 102. 1. o Mat. 7. 13.
8 ¶ Ac wrth y bobl hyn y dywedi, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; n Wele fi yn rhoddi ger eich bron o flordd einioes, a flordd angau.

p Pen. 38. 2. q Pen. 39. 18. r Lef. 17. 10. s 2 Cron. 36. 19. Zec. 7. 9. t Sal. 101. 8. u Sal. 76. 7. Ezec. 13. 8. x Miqa 3. 11. Pen. 39. 2. y Thef. 5. 3. z Diar. 1. 31. Eſa. 3. 11. a 2 Cron. 36. 19.
9 O p yr hwn a drigo yn y ddinas hon a leddir gan y cleddyf, a chan y newyn, a chan yr haint; ond y neb a elo allan, ac a ſyrio at y Caldeaid, y rhai fydd yn gwarchae arnoch, a fydd byw, q a'i einioes fydd yn yſglyfaeth iddo.

10 r Canys mi a oſodais fy wyneb yn erbyn y ddinas hon, er drwg, ac nid er da, medd yr Arglwydd: yn llaw brenin Babilon y rhoddir hi, s ac efe a'i lysg hi a than.

11 ¶ Ac am dŷ brenin Juda, *dywed*, Gwrandewch air yr Arglwydd,

12 O ŷ Dafydd, fel hyn y dywed yr Arglwydd, t Bernwch uniondeb y u bore, ac achubwch y gorthrymmedig o law'r gorthrymwr, rhag i'm llid dorri allan fel tan, a llosgi fel na allo neb ei ddiffodd, o herwydd drygioni eich gweithredoedd.

b Miqa 3. 11. Pen. 39. 2. c 2 Cron. 36. 19.
13 Wele fi yn x dy erbyn, yr hon wyt yn preſwylio'r dyffryn, a chraig y gwaſtadedd, medd yr Arglwydd; y rhai a ddywedwch, y Pwy a ddaw i wared i'n herbyn? neu, Pwy a ddaw i'n hanneddau?

d 2 Cron. 36. 19. Diar. 1. 31.
14 Ond mi a ymwelaf a chwi yn ol ffrwyth eich gweithredoedd, medd yr Arglwydd; ac mi a gynneuaf *a* dân yn ei choedwig, ac efe a yſa bob dim o'i hamgylch hi.

P E N. XXII.

1 Annog i edifeirwch trwy addewidion a bygythion.

e Pen. 27. 1.
FEL hyn y dywed yr Arglwydd, *a* Dos i wared i dŷ brenin Juda, a llafara yno y gair hwn;

f Pen. 17. 20.
2 A dywed, *b* Gwrando air yr Arglwydd, frenin Juda, yr hwn wyt yn eiſtedd ar frenhin-faingc Dafydd, ti, a'th weiſion, a'th bobl, y rhai ſydd yn dyfod i mewn trwy'r pyrth hyn:

g Pen. 21. 12. d Sal. 72. 2. e Sal. 15. 5. f Pen. 17. 25. Tit. 1. 16. g Sal. 81. 11. Eſa. 1. 20. b Heb. 6. 13. i Mat. 25. 38. k Num. 36. 1. l Sal. 107. 34. m Ezec. 9. 1. n Sal. 74. 6. o Pen. 21. 14. p Galar. 4. 12. q Deut. 29. 24.
3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *c* Gwnewch farn a chyfiawnder, a *d* gwaredwch y gorthrymmedig o law'r gorthrymwr: na wnewch gam, ac na threiſiwch y dieithr, yr amddifad, na'r weddw, *e* ac na thywelltwch waed gwirion yn y lle hwn.

4 Canys os gan *f* wneuthur y gwnewch y peth hyn, daw trwy byrth y tŷ hwn frenhinoedd yn eiſtedd ar deyrn-gadair Dafydd, yn marchogaeth mewn cerbydau, ac ar feirch, efe a'i weiſion, a'i bobl.

r Pen. 17. 27. s Pen. 21. 10. t Deut. 29. 24. u 2 Bren. 23. 33. Ezec. 19. 9. x 2 Bren. 23. 34. y Hab. 2. 9. z Lef. 19. 13. Iago 5. 4. * *Sinobl.* a 2 Bren. 24. 2. b Seph. 2. 14. c 2 Bren. 23. 21. Diar. 16. 22. d Eſa. 3. 10. e Pen. 9. 4. f Deut. 17. 16. g 2 Bren. 23. 30. 2 Cron. 35. 24. b Pen. 16. 6. i 1 Bren. 13. 30. k Pen. 34. 5. l Pen. 36. 30. 2 Cron. 36. 6. m Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. n Pen. 2. 31. o Pen. 7. 24. p Ezec. 33. 31. q Hoſ. 4. 19. r Dat. 18. 5. s Pen. 2. 26. t *ddirmyg.* Diar. 1. 6, 26. Eſa. 10. 1. Ezec. 22. 4, 5. Neh. 4. 4. u 2 Bren. 23. 27. x Can. 8. 6. y Hab. 2. 9. z Lef. 19. 13. Hag. 2. 23. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. † Nid eu difetha o'r byd, *Mat.* i. 12. ond eu dirgimio o'r frenhiniaeth! *Adn.* 30. *Pen.* xxvii. 30. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
5 A gei di *a* deyrnaſu, am i ti, *b* ymgaru mewn cedrwydd? *c* oni fwyttaodd ac oni yfodd dy dad, ac oni wnaeth efe farn a chyfiawnder, *d* ac yna *y bu* dda iddo?

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. Diar. 16. 22. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
6 Efe a farnodd gwyn y tlawd a'r anghenus; yna y llwyddodd: *e* onid fy adnabod i *oedd hyn?* medd yr Arglwydd.

f Pen. 9. 24. g Pen. 34. 5. h Eſa. 3. 10. i 1 Bren. 13. 30. k Pen. 34. 5. l Pen. 36. 30. 2 Cron. 36. 6. m Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. n Pen. 2. 31. o Pen. 7. 24. p Ezec. 33. 31. q Hoſ. 4. 19. r Dat. 18. 5. s Pen. 2. 26. t *ddirmyg.* Diar. 1. 6, 26. Eſa. 10. 1. Ezec. 22. 4, 5. Neh. 4. 4. u 2 Bren. 23. 27. x Can. 8. 6. y Hab. 2. 9. z Lef. 19. 13. Hag. 2. 23. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
7 Ond i'r wlad y bydd arnynt hiraeth am ddychwelyd iddi, ni ddychwelant yno.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
8 Ai delw ddirmygus-dderyllgdig *yw y* gwr hwn Conia? ai *b* lleſtr *yw* neb hoffdan ynddo? pa ham y bwriwyd hwynt ymaith, Hag. 2. ‡ efe a'i had, ac y taflwyd hwynt i wlad nid adwaenant.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
9 *c* O ddaear, ddaear, ddaear, gwrando air yr Arglwydd.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Ysgrifennwch y gŵr hwn yn ddiblant, gŵr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys *d* ni ffynna o'i had ef un a eiſteddo ar orſedd Dafydd, nac a lywodraetho mwyach yn Juda.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
11 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd am Salum mab Joſia brenin Juda, yr hwn

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
a deyrnaſodd yn lle Joſia ei dad, *a* yr hwn a aeth allan o'r lle hwn; Ni ddychwel efe yno mwyach,

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
12 Eithr yn y lle y caethgludaſant ef, iddo, yno y bydd efe marw; ac ni *x* wel efe'r wlad hon mwyach.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
13 ¶ Gwae yr *y* hwn a adeilado ei dŷ trwy anghyfiawnder, a'i ſtafellau trwy gam; *z* gan beri i'w gymmydog ei wasanaethu yn rhad, ac heb roddi iddo am ei waith:

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
14 Yr hwn a ddywed, mi a adeiladaf i mi dŷ chang, a ſtafellau helaeth; ac a naddo iddo ffenestri, a lloſtlo o gedrwydd, wedi ei liwio *a* * vermilion.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
15 A gei di *a* deyrnaſu, am i ti, *b* ymgaru mewn cedrwydd? *c* oni fwyttaodd ac oni yfodd dy dad, ac oni wnaeth efe farn a chyfiawnder, *d* ac yna *y bu* dda iddo?

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
16 Efe a farnodd gwyn y tlawd a'r anghenus; yna y llwyddodd: *e* onid fy adnabod i *oedd hyn?* medd yr Arglwydd.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
17 Er hynny dy lygaid di a'th galon nid *ydynt* ond ar dy *f* gybydd-dod, ac ar dywallt gwaed gwirion, ac ar wneuthur trais, a cham.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
18 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd *g* am Jehoiacim mab Joſia brenin Juda, *b* Ni alarant am dano, *gan ddywedyd*, i O fy mrawd! neu, O fy chwaer! ni alarant am dano ef, *gan ddywedyd*, *k* Oh jor! neu, Oh ei ogoniant ef!

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
19 *A* chladdedigaeth a fyn y cleddir ef, *l* wedi ei lufgo a'i daflu tu hwnt i byrth Jerusalem.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
20 ¶ Dring i Libanus, a gwaedda; cyfod dy lef yn Basan, a bloeddia o'r bylchau: *m* canys dinyſtriwyd y rhai oll a'th garant.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
21 Dywedais wrthyt pan oedd esmwyth arnat; *n* tithau a ddywedaiſt, Ni wrandawaf. *o* Dyma dy arfer o'th ieuengctid, *p* na wrandewaiſt ar fy llais.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
22 A *q* gwynt a yſa dy holl fugeiliaid, a'th *r* gariadau a ânt i gaethiwed: yna y'th *s* gywilyddir, ac y'th waradwyddir am dy holl ddrygioni.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
23 Ti yr hon wyt yn trigo yn Libanus, yn nythu yn y cedrwydd, mor *t* hawdd gar fyddi pan ddelo gwewyr arnat, *fel p* cnofeydd gwraig yn esgor.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
24 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd, *q* Hoſ. 4. pe byddai *u* Conia mab Jehoiacim brenin Juda yn *x* fodrwy ar fy neheulaw, diau y tynnwn di oddi yno:

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
25 Ac mi a'th *y* roddaf di yn llaw y rhai fydd yn ceiſio dy einioes, ac yn llaw y rhai y mae arnat ofn eu hwynebau, fef i law Nebucodonoſor brenin Babilon, ac i law'r Caldeaid.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
26 ꝛc Bwriaf dithau hefyd, a'th † fam a'th efgorodd, i wlad *a* ddieithr, yr hon ni'ch ganwyd ynddi, ac yno y byddwch farw.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
27 Ond i'r wlad y bydd arnynt hiraeth am ddychwelyd iddi, ni ddychwelant yno.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
28 Ai delw ddirmygus-ddrylliedig *yw y* gwr hwn Conia? ai *b* lleſtr *yw* neb hoffdan ynddo? pa ham y bwriwyd hwynt ymaith, Hag. 2. ‡ efe a'i had, ac y taflwyd hwynt i wlad nid adwaenant.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
29 *c* O ddaear, ddaear, ddaear, gwrando air yr Arglwydd.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.
30 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Ysgrifennwch y gŵr hwn yn ddiblant, gŵr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys *d* ni ffynna o'i had ef un a eiſteddo ar orſedd Dafydd, nac a lywodraetho mwyach yn Juda.

e Pen. 21. 12. f Pen. 7. 6. g Pen. 34. 16. h Eſa. 3. 16. i Eſa. 3. 10. k Pen. 9. 24. l Pen. 16. 6. m Deut. 17. 16. n Pen. 34. 5. o Pen. 36. 30. p 2 Cron. 36. 6. q Pen. 4. 30, 31. Galar. 1. 16. r Pen. 2. 31. s Pen. 7. 24. t Ezec. 33. 31. u Hoſ. 4. 19. x Dat. 18. 5. y Pen. 2. 26. z Eſa. 10. 1. a 2 Bren. 24. 4. b Pen. 48. 38. Hoſ. 8. 8. c Sal. 31. 8. d Deut. 29. 13.

P E N. XXIII.

1 Proffwydo adferiad praidd gwaſgaredig: 5 teyrnas Criſt.

a Pen. 10. 21.
a GWAE'r bugeiliaid ſydd yn difetha ac yn gwaſgaru defaid fy mhorfa, medd yr Arglwydd.

2 Am

Pen. xxii. Adn. 24.] *Conia*, Jehoiachin o'r blaen, *Jechoniah* yn Saeſneg. *Coniah* ei hen enw cyn ei dod yn frenin ar Jwda. *Jechoiachin* ei bechod! *2 Bren.* xxiv. 9.

b Ezec. 34. 4. Mat. 9. 36.
2 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Iſrael yn *b* erbyn y bugeiliaid ſydd yn bugeilio fy mhobl, Chwi a wasgaroſoch fy nefaid, ac a'u hymlidiaſoch, ac nid ymwelſoch â hwynt: wele 6 yn ymweled a chwi, am ddrygioni eich gweithredoedd, medd yr Arglwydd.
c Ioan 10. 16.
d Pen. 3. 15.
3 Ac mi a gaſglaf weddill fy nefaid o'r holl wledydd lle y gyrrais hwynt, ac mi a'u *c* dygaf hwynt drachefn i'w corlannau; yna yr amlhânt ac yr chwanegant.
4 *d* Goſodaf hefyd arnynt fugeiliaid, y rhai a'u bugeilia hwynt; ac nid ofnant mwyach, ac ni ddychrynant, ac ni byddant yn eiſiau, medd yr Arglwydd.
e Iſa. 4. 2 Zec. 3. 8. Ioan 1. 45.
f Eſa. 9. 7.
b Sal. 72. 2.
5 ¶ Wele'r *f* dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, y cyfodaf i Ddafydd Flaguryn cyfiawn, *g* A Brenhin a deyrnaſa ac a lwydda, ac a wna *b* farn a chyfiawnder ar y ddaear.
Eſa. 11. 5.
i Deut. 33. 28.
Rhuf. 11. 26.
6 O Yn ei ddyddiau ef *i* yr achubir Juda, *k* ac Iſrael a breſwylia yn ddiogel: a hyn *ſydd* ei *k* enw *ar* yr hwn *y* gelwir ef, * YR ARGLWYDD EIN CYFIAWNDER.
k Ezec. 37. 19. Pen. 3. 12. Hoſ. 1. 11.
7 Am hynny *m* wele'r dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, pryd na ddywedant mwyach, Byw yw yr Arglwydd, yr hwn a ddug feibion Iſrael i fynu o wlad yr Aipht;
l Pen. 23. 16. 1 Cor. 1. 30.
8 Eithr, Byw yw yr Arglwydd, yr hwn a ddug i fynu, ac a dywyſodd had tŷ Iſrael o dir y gogledd, ac o'n holl wledydd lle y gyraſwn hwynt; a hwy a gânt o aros yn eu gwlad eu hun.
* Heb. *Yehovah tſidcenu.*
m Eſa. 43. 18. Pen. 16. 14.
9 ¶ O herwydd *p* y prophwydi y *q* torrodd fy nghalon ynof, *r* fy holl eſgyrn a grynant: yr ydwyf fel un meddw, ac fel un wedi i win ei orchfygu; o herwydd yr
n Eſa. 27. 12.
Arglwydd, ac o herwydd *s* geiriau ei ſancteiddrwydd ef.
o Obad. 17.
p Galar. 2. 14.
q Sal. 51. 17.
r Hab. 3. 16.
s 2 Cron. 36. 16.
10 Canys llawn yw'r ddaear o *t* odinebwyr: ac o herwydd *u* llwon y gofidiodd y ddaear, ac *x* y ſychodd tirion leoedd yr anialwch; y eu helynt ſydd ddrwg, a'u *x* cadernid nid *yw* uniawn.
t Pen. 5. 7.
u Hab. 3. 16.
x Pen. 9. 10.
11 *a* Canys y prophwyd a'r offeiriad befyd a ragrithiaſant: *b* yn fy nhŷ hefyd y cefais eu drygioni hwynt, medd yr Arglwydd.
y Pen. 14. 10.
z Pen. 9. 2.
a Pen. 6. 13.
b Pen. 11. 15.
12 Am hynny y bydd eu *c* ffordd yn llithrig iddynt yn y tywyllwch; gyrrir hwynt rhagddynt, a ſyrthiant ynddi: canys myfi a ddygaf arnynt ddrygfyd, *ſef* blwyddyn eu *d* gofwy, medd yr Arglwydd.
c Pen. 23. 12.
d Pen. 11. 23.
13 Ar *e* brophwydi Samaria y gwelais hefyd beth argas: *f* prophwydaſant yn Baal, a hudaſant fy mhobl Iſrael.
e Hoſ. 6. 9.
f Pen. 14. 14.
14 Ac ar brophwydi *g* Jeruſalem y gwelais † beth erchyll; *b* torri priodas, a rhodio mewn *i* celwydd: *k* cynnorthwyant hefyd ddwylaw y drygionus, fel na ddychwel neb oddi wrth ei ddrygioni: y mae y rhai hyn oll i mi fel *l* Sodoma, a'i thrigolion fel Gomorra.
g Pen. 5. 30.
h Pen. 29. 23.
i 1 Tim. 4. 2.
k Ezec. 13. 22.
l Deut. 32. 32.
15 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd am y prophwydi, *m* Wele, mi a'u bwydaf hwynt â wermod, ac a'u diodaf hwynt â dwfr buſtl: canys oddi wrth brophwydi Jeruſalem yr aeth lledrith allan i'r holl dir.
m Pen. 8. 14. Dat. 8. 11.
16 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, *n* Na wrandewch ar eiriau y prophwydi ſydd yn prophwydo i chwi: y maent yn eich *o* llygru yn ofer: *p* gweledigaeth eu calon eu hunain a lafarant, *q* nid o enau yr Arglwydd.
n Diar 19. 29. Mat. 7. 15.
o 2 Pedr 2. 2.
p Pen. 14. 14.
q Pen. 6. 14. Ezec. 13. 10.
17 Gan ddywedyd y dywedant wrth ſy nirmygwyr, Yr Arglwydd a ddywedodd, *r* Bydd i chwi heddwch; ac *yr* holl un ſydd yn rhodio wrth feddyliceyd ei galon ei hun y dywedant, Ni ddaw arnoch niweid.
r Jer. 6. 14. Ezec. 13. 10.
18 Canys *r* pwy a ſafodd yng nghyfrin-

ach yr Arglwydd, ac a welodd ac a *s* glywodd ei air ef? pwy hefyd a ddaliodd ar ei air ef, ac a'i gwrandawodd?
s Amos 1. 1.
19 *t* Wele, corwynt yr Arglwydd *a aeth allan mewn* llidiowgrwydd, ſef *u* corwynt an-gerddol a *x* ſyrth ar ben y drygionus.
t Pen. 30. 23.
u Nah. 1. 3.
x Hoſ. 11. 6.
20 *y* Digoſainte yr Arglwydd *a ddych*wel, nes iddo *z* weithiu, ac nes iddo gwblhau meddwl ei galon: yn y dyddiau diweddaf y *z* dyallwch hynny yn eglur.
y Pen. 30. 24.
z Ezec. 38. 2. 5.
21 *a* Ni anfonais y prophwydi *hyn*, eto hwy a redaſant; ni lafarais wrthynt, er hynny hwy a brophwydaſant.
a Mat. 7. 22. 15.
22 A phe ſaſaient yn fy *b* nghyngor, a phe traethaſent *c* fy ngeiriau i'm pobl; yna y gwnaethent iddynt dduchwelyd o'u ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eu gweithredoedd.
b 1 Bren. 22. 19.
c Pen. 18. 7.
23 *d* Ai Duw o agos *ydwyf* fi, medd yr Arglwydd, ac nid Duw o bell?
d Sal. 103. 11.
24 *e* A lecha un mewn dirgel-leoedd, fel na's gwelwyf fi ef? medd yr Arglwydd: *f* onid ydwyf fi yn llenwi'r nefoedd a'r ddaear? medd yr Arglwydd.
e Sal. 139. 7.
f Amos 9. 2.
25 Mi a glywais beth a ddywedodd y prophwydi ſydd yn prophwydo celwydd yn fy enw, gan ddywedyd, *g* Breuddwydiais, breuddwydiais.
f 1 Bren. 8. 27.
g Num. 12. 6.
26 *b* Pa hyd y bydd *hyn* yngholon y prophwydi ſydd yn prophwydo *i* celwydd? ie prophwyda *k* hudoliaeth eu calon eu hunain *ydynt*.
b Sal. 4. 2.
i Dat. 3. 9.
k Eph. 4. 14.
27 Y rhai ſydd yn meddwi *l* peri i'm pobl anghofio fy enw trwy eu *m* breuddwydion a fynaſant hob un i'w gymmydog; *n* fal yr anghofiodd eu tadau fy enw er mwyn Baal.
l Act. 13. 8.
m Adn. 25.
n Bara. 7.
28 Y prophwyd ſydd a *o* breuddwyd ganddo, myneged freuddwyd; a'r hwn y mae ganddo fy ngair, llafared fy ngair yn *t* ffyddlon: *p* beth *yw'r* us wrth y gwenith? medd yr Arglwydd.
o 1 Pede 4. 11.
t Heb. *in veritate.*
p 2 Cor. 2. 17. &c.
29 Onid *yw* fy ngair i megis *q* tân? medd yr Arglwydd? ac fel *r* gordd yn *s* dryllio'r graig?
p 2 Cor. 6. 14.
q Luc 24. 32.
r Rhuf. 1. 16.
30 Am hynny wele *t* fi yn erbyn y prophwydi, medd yr Arglwydd, y rhai ſydd yn *u* lladratta fy ngeiriau, bob un oddi ar ei gymmydog.
t Deut. 18. 20.
u Act. 20. 27.
31 Wele fi yn erbyn y prophwydi, medd yr Arglwydd, y rhai a *x* lyfnhant eu tafodau, ac a ddywedant, Efe a ddywedodd!
x Eſa. 30. 10.
32 Wele fi yn erbyn y rhai a brophwydant freuddwydion celwyddog, medd yr Arglwydd, ac a'u mynegant, ac a hudant fy mhobl, â'u celwyddau, ac â'u *y* gwagedi, a mi heb eu gyrru hwynt, ac heb orchymmyn iddynt: am hynny *z* ni wnant ddim lles i'r bobl hyn, medd yr Arglwydd.
y Neu, *ysgafnder*
z Deut. 4. 2.
33 ¶ A phan ofynno'r bobl hyn, neu y prophwyd, neu yr offeiriad, i ti, gan ddywedyd, Beth *yw a* baich yr Arglwydd? yna y dywedi wrthynt, Pa faich? eich *b* gwrthod a wnaf, medd yr Arglwydd.
a Gen. 49. 4.
34 A'r prophwyd, a'r offeiriad, a'r bobl, *c* y rhai a ddywedo, Baich yr Arglwydd, myfi a ymwelaf a'r gŵr hwnnw, ac a'i dŷ.
b Sal. 94. 23.
c 2 Pedr 2. 1.
35 Fel hyn y dywedwch *d* bob un wrth ei gymmydog, a phob un wrth ei frawd, Beth a attebodd yr Arglwydd? a pha beth a lafarodd yr Arglwydd?
d Mal. 1. 1.
36 Ond am *e* faich yr Arglwydd na wnewch gofio mwyach; canys *f* baich i bawb fydd ei air ei hun: o herwydd chwychwi a wyraſoch eiriau y Duw byw, Arglwydd y lluoedd, ein Duw ni.
e 2 Pedr 3. 3.
37 Fel hyn y dywedi wrth y prophwyd, Pa atteb a roddodd yr Arglwydd i ti? *g* a pha beth a lafarodd yr Arglwydd?
f Mat. 12. 36.
38 Ond gan eich bod yn dywedyd, Baich yr Arglwydd; am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd, Am i chwi ddywedyd y gair hwn, Baich yr Arglwydd, a mi wedi anfon attoch, gan ddywedyd, Na ddywedwch, Baich yr Arglwydd:
g Adn. 29.

39 Am

Pen. xxxiii. *Adn.* 30.] *Lladratta.* H. y. naceau traethu'r *holl unrimedd.* Y mae *pallu* talu i ŵr ei eiddo, yn gymmaint *Lladrad* ag yſpeilio. *Rhuf.* i. 18. Yr Iefu a ddarfod i lawer llyfu Clwyfau pawb eu gyn nhwyſau!

b Deut. 8. 19.
i Pen. 15. 1.
Hos. 4. 6.
k Pen. 20. 11.

39 Am hynny wele, *b* myfi a'ch llwyr anghofiaf chwi, ac mi a'ch gadawaf chwi, a'r ddinas yr hon a roddais i chwi ac i'ch tadau, *ac a'ch i bwriaf allan o'm golwg.*
40 Ac mi a roddaf arnoch *k* warthrudd tragywyddol, a gwaradwydd tragywydd, yr hwn nid anghofir.

P E N. XXIV.

1 Dan ritb ffigys da a drwg, 4 y portreiadir adferiad o gaethiwed.

a Pen. 11. 18.
Amos 7. 1.
b 2 Bren. 24. 12.
c Cron. 36. 10.
c Pen. 22. 24.
d Adn. 5.
e Deut. 28. 32.
Mat. 7. 23.
Sal. 94. 11.
f Diar. 11. 23.
g Sal. 94. 12.
h Sal. 34. 15.
i Neh. 5. 19.
k Pen. 12. 15.
l Pen. 33. 7.
m Iago 1. 17.
n Deut. 30. 6.
Pen. 32. 39.
o Pen 31. 33.
p Sal. 51. 6.
Pen. 29. 13.
q Pen. 29. 18.
r 2 Bren. 25. 26.
s Deut. 28. 25.
Pen. 29. 18.
t Pen. 14. 15.

Y Arglwydd a ddangosodd i mi, ac wele ddau gawell o ffigys wedi eu gosod ar gyfer teml yr Arglwydd, (gwedi i *b* Nebucodonosor brenin Babilon gaethgludo *c* Jeconia mab Jehoiacim brenin Juda, a thywysogion Juda, gyd a'r seiri a'r gofaint o Jerusalem, a'u dwyn i Babilon.)
2 Un *d* cawell *oedd* o ffigys da iawn, fel ffigys yr addfediad cyntaf: a'r cawell arall *oedd* o ffigys *e* drwg iawn, y rhai ni ellid eu bwytta rhag eu drycced.
3 Yna y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Beth a weli di, Jeremia? Ac mi a ddywedais, Ffigys: y ffigys da, yn *f* dda iawn; a'r rhai drwg, yn ddrwg iawn, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced.
4 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,
5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Israel, Fel y ffigys da hyn, felly y cydnabyddaf fi gaethglud *g* Juda, y rhai a anfonais o'r lle hwn i wlad y Caldeaid er daioni.
6 Canys mi a osodaf *h* fy ngolwg arnynt er *i* daioni, ac a'u *k* dygaf drachefn i'r wlad hon, ac a'u *l* hadeiladaf hwynt, ac ni thynnaf i lawr; plannaf hwynt hefyd, ac ni's diwreiddiaf.
7 *m* Rhoddaf hefyd iddynt *n* galon i'm hadnabod, mai yr Arglwydd *ydwyf*: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DdUw iddynt hwy: canys hwy a droant attaf fi a'u *p* holl galon.
8 ¶ Ac *q* fel y ffigys drwg, y rhai ni ellir eu bwytta rhag eu drycced (diau fel hyn y dywed yr Arglwydd) felly y rhoddaf Sedecia brenin Juda, a'i bennaethiaid, a gweddill Jerusalem, y rhai a weddillwyd yn y wlad hon, *r* a'r rhai sydd yn trigo yn nhir yr Aipht:
9 Ie, rhoddaf hwynt i'w symmud i *s* holl deyrnasoedd y ddaear, er drwg *iddynt*, *i fod* yn waradwydd ac yn ddihareb, yn watworgerdd ac yn felldith, ym mhob man lle y gyrrwyf hwynt.
10 Ac mi a anfonaf arnynt y cleddyf, newyn, a haint, *t* nes eu darfod oddi ar y ddaear yr hon a roddais iddynt ac i'w tadau.

P E N. XXV.

1 Adgoffa anufudd-dod. 8 Rhagfynegu 70 mlynedd o gaethiwed. 12 Dinyftr Babilon, &c.

607.
a 2 Bren. 24. 2.
Pen. 36. 1.
Dan. 1. 1, 2.
b Ezec. 3. 17.
c Pen. 1. 2.
d Sal. 10. 8.
Pen. 7. 13.
e Pen 29. 19.
f Pen. 11. 8.
g 2 Bren. 17. 13.
Iean 3. 8.
b Sal. 37. 27.
i Ecf. 20. 3, 4.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia am holl bobl Juda, *a* yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Josia brenhin Juda, hon *oedd* y flwyddyn gyntaf i Nebucodonosor brenin Babilon:
2 Yr hwn a lafarodd y prophwyd *b* Jeremia wrth holl bobl Juda, ac wrth holl breswylwyr Jerusalem, gan ddywedyd,
3 Er y *c* drydedd flwyddyn ar ddeg i Josia mab Amon brenin Juda, hyd y dydd hwn (honno *yw* y drydedd flwyddyn ar hugain) y daeth gair yr Arglwydd attaf, ac mi a ddywedais wrthych, *d* gan foreugodi a llafaru, ond ni wrandawsoch.
4 A'r Arglwydd a anfonodd attoch chwi ei holl weision y *e* prophwydi, gan foreugodi a'u hanfon; ond *f* ni wrandawsoch, ac ni ogwyddasoch eich cluft i glywed.
5 Hwy a ddywedent, *g* Dychwelwch yr awr hon bob un oddi wrth ei ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddrygioni eich gweithredoedd; *h* a thrigwch yn y tir a roddodd yr Arglwydd i chwi ac i'ch tadau, byth ac yn dragywydd.
6 Ac nac ewch ar ol *i* duwiau dieithr, i'w gwasanaethu ac i ymgrymmu iddynt;

ac na llidiwch fi â gweithredoedd eich dwylaw, ac ni wnaf niweid i chwi.
7 Er hynny ni wrandawsoch arnaf, medd yr Arglwydd, fel y *k* digioch fi â gweithredoedd eich dwylaw, *l* er drwg i chwi eich hunain.
8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, O herwydd na wrandawsoch ar fy ngeiriau,
9 Wele, mi a anfonaf ac a gymmeraf *m* holl deuluoedd y gogledd, medd yr Arglwydd, a Nebucodonosor brenin Babilon, *n* fy ngwas, ac mi a'u dygaf hwynt yn erbyn y wlad hon, *o* ac yn erbyn ei phreswylwyr, ac yn erbyn yr holl genhedloedd hyn o'di amgylch; *p* difrodaf hwynt hefyd, a gosodaf hwynt yn syndod, ac yn chwibaniad, ac yn anrhaith tragywyddol.
10 Paraf hefyd i *q* lais hyfrydwch, ac i lais llawenydd, i lais y priod-fab, ac i lais y briod-ferch, i sŵn y meini *r* melinau, ac i lewyrch y canhwyllau, ballu ganddynt.
11 A'r holl dir hwn fydd yn ddiffeithwch, *s ac* yn syndod; a'r cenhedloedd hyn a wasanaethant frenin Babilon *t* ddeng mlynedd a thrugain
12 *u* A phan gyflawner deng mlynedd a thrugain, myfi a ymwelaf a brenin Babilon, ac a'r genedl honno, medd yr Arglwydd, am eu hanwiredd, ac a gwlad y Caldeaid; *x* ac mi a'u gwnaf hi yn anghyfannedd tragywyddol.
13 Dygaf hefyd ar y wlad honno fy holl eiriau, y rhai a lafarais i yn eu herbyn, *y fef* cwbl *ag fydd* yfgrifenedig yn y llyfr hwn; yr hyn a brophwydodd Jeremia yn erbyn yr holl genhedloedd.
14 Canys *z* cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant wasanaeth ganddynt hwythau: ac *a* mi a dalaf iddynt yn ol eu gweithredoedd, ac yn ol gwaith eu dwylaw eu hun.
15 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Israel, wrthyf fi, Cymmer *b* phiol win y digofaint yma o'm llaw, a dod hi i'w hyfed i'r holl genhedloedd y rhai yr wyf yn dy anfon attynt.
16 *c* A hwy a yfant, ac a frawychant, ac a wallgofant, o herwydd y cleddyf yr hwn a anfonaf yn eu plith.
17 Yna mi a gymmerais y *d* phiol o law yr Arglwydd, ac a'i rhoddais i'w hyfed i'r holl genhedloedd y rhai yr anfonafai yr Arglwydd fi attynt:
18 *e* I Jerusalem, ac i ddinasoedd Juda, ac i'w brenhinoedd, ac i'w tywysogion: i'w gwneuthur hwynt yn ddiffeithwch, yn syndod, yn chwibaniad, ac yn *f* felldith, (fel y *mae* heddyw)
19 *g* I Pharao brenin yr Aipht, ac i'w weision, ac i'w dywysogion, ac i'w holl bobl;
20 Ac i'r holl bobl *b* gymmysg, ac i holl frenhinoedd gwlad Uz, a *i* holl frenhinoedd gwlad y Philistiaid, ac i Ascelon, ac Azza, ac Ecron, a *k* gweddill Asdod;
21 I *l* Edom, a Moab, a meibion Ammon;
22 I holl frenhinoedd *m* Tyrus hefyd, ac i holl frenhinoedd Sidon, ac i frenhinoedd *yr n* ynysoedd y rhai *fydd* dros y môr;
23 I *o* Dedan, a Thema, a *p* Buz; ac i bawb o'r cyrrau eithaf;
24 Ac i holl frenhinoedd *q* Arabia, ac i holl frenhinoedd y bobl *r* gymmysg, y rhai sydd yn trigo yn yr anialwch;
25 Ac i holl frenhinoedd *s* Zimri, ac i holl frenhinoedd *t* Elam, ac i holl frenhinoedd *u* y Mediaid;
26 Ac i holl frenhinoedd y gogledd, agos a phell, pob un gyd â'u gilydd; ac i holl deyrnasoedd y byd, y rhai sydd ar wyneb y ddaear: a brenin *x* Sesac a yf ar eu hol hwynt.
27 A thi a ddywedi wrthynt, Fel hyn y

k Deut. 32. 21.
Sal. 78. 40.
l Job 35. 6.
Pen. 17. 19.
m Pen. 1. 15.
n Sal. 119. 91.
Ezec. 33. 7.
o 2 Bren. 24. 7.
Pen. 46. 26.
p Pen. 18. 16.
q Eſa. 24. 7.
Hos. 2. 11.
Dat. 18. 23.
r Preg. 12. 4.
Dat. 18. 13.
s Adn. 9.
t 2 Bren. 24. 12.
Pen. 22. 25.
u 2 Cron. 36. 21.
x Eſa. 13. 19.
Pen. 50. 40.
y Ezra 1. 1.
a Dan 9. 2.
z Eſa. 13. 4.
Pen. 27. 7.
a Mat. 7. 2.
Dat. 18. 2.
b Job 21. 20.
Sal. 75. 8.
Dat. 14. 10.
c Pen. 51. 7.
Ezec. 23. 34.
Nah. 3. 11.
d Sal. 73. 10.
Pen. 17. 8.
Dat. 14. 9, 10.
e Ezec. 9. 6.
1 Pedr 4. 17.
f Deut. 28. 45.
g Pen. 46. 2.
b Ezec. 30. 5.
i Pen. 47. 4.
k Eſa. 20. 1.
l Pen. 49. 7, &c.
m Pen. 17. 20.
n Sal. 72. 10.
o Gen. 10. 7. *p* Gen. 22. 21. *q* 2 Cron. 9. 14. *r* Adn. 20. *s* Gen. 25. 2. *t* Pen. 49. 34. *u* Pen. 13. 17. *x* Pen. 51. 41.

y Hab. 2. 16. y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, y Yfwch a ∝ meddwwch, a chwydwch, ∝ Eſa. 51. 21. a ſyrthiwch, ac *a* na chyfodweh, o herwydd y *b* cleddyf yr hwn a anfonwyf i'ch d Sal. 37. 36. phth.

Mica. 7. 8. 28 Ac os gwrthodant dderbyn y phiol o'th law i yfed, yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Dat. 18. 21. Diau yr yfwch.

b Pen. 41. 2. 29 Canys *c* wele fi yn dechreu dwygu'r ddinas y gelwir fy enw arni, ac a ddiangweh chwi yn ddigerydd? *d* Na ddieng- *c* Ezec. 9. 6. weh; canys yr ydwyf fi yn galw am *e* gleddyf ar holl drigolion y ddaear, medd 1 Pedr 4. Arglwydd y lluoedd.

d Pen. 30. 11. 30 Am hynny prophwyda yn eu herbyn yr holl eiriau hyn, a dywed wrthynt, *f* Yr Arglwydd *g* oddi uchod a rua, ac a *e* Ezec. 38. 21. rydd ei lef o drigle ei ſanctteiddrwydd; gan ruo y rhua efe *h* ar ei drigle, *i* bloedd *f* Joel 3. 16. fel rhai yn ſathru *grawnwin*, a rydd efe yn erbyn holl breſwylwyr y ddaear.

Amos 1. 2. 31 Daw twrf hyd eithafoedd y ddaear; *k* canys *y mae* cwyn rhwng yr Arglwydd *g* Rhuf. 1. 18. a'r cenhedloedd: efe a ymddadleu â phob *h* Sal. 132. 14. cnawd; y drygionus a ddyry efe i'r cleddyf; medd yr Arglwydd.

i Eſa. 16. 9. 32. Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Wele ddrwg yn myned allan o genedl at genedl, *m* a chorwynt mawr yn Pen. 48. 33. cyfodi o ystlyſau'r ddaear.

k Eſa. 34. 8. 33 A *n* lladdedigion yr Arglwydd a fyddant y dwthwn hwnnw o'r *naill* gwrr *l* Ezec. 38. 22. i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: *o* ni alerir droſtynt, ac ni's ceſglir, ac ni's Joel 3. 2. cleddir hwynt; *p* fel tommen y byddant ar wyneb y ddaear.

m Eſa. 30. 28. 34 ¶ *q* Udwch, fugeiliaid, a gwaedd- Pen. 23. 9. wch; ac ymdreiglwch mewn lludw, *n* Seph. 2. 12. r chwi flaenoriaid y praidd: *s* canys cyflawnwyd dyddiau eich lladdedigaeth, a'ch gwaſgarfa; a chwi a ſyrthiwch fel priddleſtr cywraint.

o Pen. 16. 4. 35 *t* Metha gan y bugeiliaid ffoi, a chan flaenoriaid y praidd ddiangc.

p Sal. 83. 10. 36. *Clywin* llef *u* gwaedd y bugeiliaid, ac *x* udfa blaenoriaid y praidd: canys yr *q* Pen. 4. 8. Arglwydd a anrheithiodd eu porfa hwynt.

Dat. 18. 19. 37 A'r anneddau heddychlon a ddryllir, *y* gan lid digofaint yr Arglwydd.

r Ezec. 34. 16. 38 Efe a wrthodod ei loches, ∝ fel *s* Sal. 37. 13. cenaw llew: canys y mae eu *a* tir yn anghyfannedd, gan lid y gorthrymwr, a chan lid ei ddigofaint ef.

t Sal. 50. 17. *x* Adn. 34. *y* Pen. 4. 8. Dat. 14. 19. ∝ Pen. 21. Amos 2. 14. Mal. 4. 1. *u* Dat. 6. 4. 7—14. *a* Sal. 46. 8. Seph. 1. 15.

PEN. XXVI.

1 *Annog i edifeirwch*: 8 *Dal Jeremia*, 10 *a'i gyhuddo ef*. 24 *Abuam yn ei ymddiffyn*.

a Pen. 25. 1. YN *a* nechreu teyrnaſiad Jehoiacim mab Joſia brenhin Juda, y daeth y *b* Pen. 19. 14. gair hwn oddi wrth yr Arglwydd, *at Jeremia*, gan ddywedyd,

c Ezec. 3. 10. 2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Saf Mat. 28. 20. yng nghyntedd tŷ yr Arglwydd, a llafara wrth holl ddinaſoedd Juda, y rhai a ddel Act. 20. 20. i addoli i dŷ yr Arglwydd, yr *c* holl eiriau a orchymynwyf i ti eu llafaru wrthynt; *d* na attal air:

d Act. 20. 27. 3 I edrych a wrandawant, ac a ddychwelant bob un o'i ffordd ddrwg; *e* fel yr *e* Gen. 6. 6. edifarhawyf finnau am y drwg a amceneis ei wneuthur iddynt, am ddrygioni eu Jona 3. 10. gweithredoedd.

f Lef. 26. 15. 4 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *f* oni wrandewch arnaf i rodio yn fy nghyfraith, yr hon a roddais Sal. 81. 13. ger eich bron,

g Pen. 7. 13, 25. 5 I wrando ar eiriau fy ngweiſion y prophwydi, y rhai a anfonais attoch, *g* gan godi yn foreu, ac anfon, ond ni wran- *b* Pen. 7. 12. dawſoch chwi;

i Eſa. 65. 15. 6 Yna y gwnaf y tŷ hwn fel *b* Silo, a'r ddinas hon a wnaf yn *i* felldith i holl genhedloedd y ddaear.

7 Yr *k* offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, *k* Pen. 5. a'r holl bobl a glywſant Jeremia yn lla- 31. faru'r geiriau hyn yn nhŷ yr Arglwydd. *l* Gen. 19.

8 ¶ A phan ddarfu i Jeremia lafaru yr 4. hyn oll a orchymynaſai yr Arglwydd ei Mat. 27. ddywedyd wrth yr holl bobl; yna yr 20. *l* offeiriaid, a'r prophwydi, a'r holl bobl *m* Act. 7. a'i daliaſant ef, gan ddywedyd, Ti a fyddi 52. *n* farw yn ddiau. a 22. 18.

9 Pa ham y prophwydaiſt yn enw yr *n* Act. 7. Arglwydd, gan ddywedyd, Fel *o* Silo y 59. bydd y tŷ hwn, a'r ddinas hon a wneir yn Mat. 24. anghyfannedd heb breſwyliwr? Felly ym- 66. gaſglodd yr *p* holl bobl yn erbyn Jeremia *o* Pen. 7. yn nhŷ yr Arglwydd. 12.

10 ¶ Pan glybu tywyſogion Juda y *p* Act. 13. geiriau hyn, yna hwy a ddaethant i fynu 45. o dŷ'r brenin i dŷ yr Arglwydd, ac a *q* Pen. 36. eiſteddaſant ar *q* ddrws porth *r* newydd tŷ 10. yr Arglwydd. *r* 2 Bren.

11 Yna yr *s* offeiriaid a'r prophwydi, a 15. 35. lafaraſant wrth y tywyſogion, ac wrth yr *s* Mat. holl bobl, gan ddywedyd, *t* Barn marwol- 23. 29. aeth *ſydd ddyledus* i'r gwr hwn: canys efe Dat. 16. a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, 13. megis y clywſoch â'ch clustiau. *t* Deut.

12 Yna y llafarodd Jeremia wrth yr 21. 22. holl dywyſogion, ac wrth yr holl bobl, gan Ioan 11. ddywedyd, Yr Arglwydd, a'm *u* hanfonodd 48. i brophwydo yn erbyn y tŷ hwn, ac yn a 16. 2. erbyn y ddinas hon, yr holl eiriau a glywſa 11. 48, och. 50.

13 Gan hynny, *x* gwellhewch yn awr *u* Act. 4. eich ffyrdd a'ch gweithredoedd, a gwran- 19. dewch ar lais yr Arglwydd eich Duw; ac *x* Pen. 7. fe a y edifarha yr Arglwydd am y drwg a 3. lafarodd efe i'ch erbyn. a 18. 8.

14 Ac am danaf fi, ∝ wele fi yn eich Act. 13. dwylaw; *a* gwnewch i mi fel y gweloch 46. yn dda ac yn uniawn. *y* Adn. 19.

15 Ond gwybyddwch yn ſicr, os chwi ∝ Pen. a'm lladd, eich bod yn dwyn *b* gwaed 38. 5. gwirion arnoch eich hunain, ac ar y ddi- *a* 2 Sam. nas hon, ac ar ei thrigolion: canys, mewn 15. 26. gwirionedd, yr Arglwydd a'm hanfonodd *b* Eſa. 23. attoch i lafaru, lle y clywech, yr holl eir- 7. iau hyn. Mat. 23.

16 ¶ Yna y tywyſogion, a'r holl bobl, a 25. ddywedaſant wrth yr offeiriaid a'r pro- *c* 2 Sam. phwydi, *c* Ni haeddai y gwr hwn farn 23. 26. marwolaeth: *d* canys yn enw yr Ar- Diar. 21. glwydd ein Duw y llafarodd efe wrthym. 1.

17 Yna rhai o henuriaid y wlad *e* a *d* Sal. 105. godaſant, ac a lafaraſant wrth holl gym- 15. nuilleidfa'r bobl, gan ddywedyd, *e* Sal. 94.

18 *f* Mica y Morathiad oedd yn pro- 16. phwydo yn nyddiau Hezecia brenhin Ju- a 140. 12. da, ac efe a lafarodd wrth holl bobl Juda, *f* Mica 1. gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Ar- 1. glwydd y lluoedd, *g* Sion a erddir *fel* *g* Mica 3. maes, a Jeruſalem a fydd yn garneddau, 12. a mynydd y tŷ yn uchelfeydd i goed. *b* 2 Bren.

19 A roddodd Hezecia brenin Juda, 20. 19. a holl Juda ef i farwolaeth? oni *b* ofnodd Eſa. 37. 1. efe yr Arglwydd, ac *oni* weddiodd efe ger *i* Eſa. 37. bron yr Arglwydd, *i* fel yr edifarhaodd yr 35. Arglwydd am y drwg a draethaſai efe yn Adn. 3, eu herbyn? *k* Fel hyn y gwnaem ddrwg 13. mawr yn erbyn ein heneidiau. Mat. 23.

20 ¶ Ac yr *l* oedd hefyd ŵr yn pro- 35. phwydo yn enw yr Arglwydd, Uria mab *k* Num. Semaia, *m* o Ciriaeth-jearim, yr hwn a bro- 16. 38. phwydodd yn erbyn y ddinas hon, ac yn Luc 3. erbyn y wlad hon, *n* yn ol holl eiriau 20. Jeremia. * Dyma

21 A phan glywodd y brenin o Jehoi- araith y acim, a'i holl gedyrn, a'r holl dywyſogion gwrthei eiriau ef, y brenin a geiſiodd ei ladd wyneb- ef: ond pan glywodd Uria, efe a ofnodd, wyr. *p* ac a ffodd, ac a aeth i'r Aipht. *l* Act. 5.

22 A'r brenin Jehoiacim a *q* anfonodd 37. wyr i'r Aipht, *ſef* Elnathan, mab Acbor, *m* Jer. a gwyr gyd âg ef i'r Aipht. 18. 14.

23 A hwy a gyrchaſant Uria allan o'r *n* Adn. Aipht, ac a'i dygaſant ef at y brenin Je- 16, 18. hoiacim, Pen. 27.

11. *o* 2 Bren. 23. 37. Pen. 36. 24. *p* 2 Bren. 19. 3. *q* 2 Bren. 22. 10—14.

Pen. xxvi. *Adn.* 20.] *Uria.* (Nid oes ſon am *brophwyd* o'r enw ond yma) efe a ffodd ac a gollodd ei fywyd. *Jeremia* a ſafodd ac a gafodd ei fywyd. *Diar.* xxix. 25. *Hezeciа* a *ofnodd* ac a waredwyd: *Jehoiacim* a ryfygodd ac a rwymwyd. 2 *Bren.* xxiii. 33.

holacim, yr hwn a'i lladdodd ef a'r cleddyf, ac a fwriodd ei gelain ef i feddau y cyffredin bobl.

24 Eithr llaw Ahicam mab Saphan oedd gyd a Jeremia, fel na roddwyd ef i law y bobl i'w ladd.

PEN. XXVII.

Dan ribi ieuau, dangosir darostyngiad i frenin Babilon. 8 Na rodder vvy i gam brophwydi.

YN a nechreu teyrnasiad Jehoiacim b mab Josia brenin Juda, y daeth y gair hwn at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd wrthyf; Gwna i ti rwymau a c gyffynnau, a dod hwynt am dy wddf;

3 Ac anfon hwynt at frenin Edom, ac at frenin Moab, ac at frenin meibion Ammon, ac at frenin Tyrus, ac at frenin Sidon, yn llaw'r cenhadau a ddelo i Jerusalem at d Sedecia brenin Juda;

4 A gorchymmyn iddynt ddywedyd wrth eu harglwyddi, Fel hyn y dywed Arglwydd y c lluoedd, Duw Israel, Fel hyn y dywedwch wrth eich arglwyddi;

5 d Myfi a wnaethum y ddaear, y dyn ar anifail fydd ar wyneb y ddaear, a'm grym mawr, ac a'm breich eftynedig, ac e a'u rhoddais hwynt i'r neb y f gwelais yn dda.

6 Ac yn awr mi a roddais yr holl diroedd hyn yn llaw Nebucodonosor brenin Babilon g fy ngwas; ac h mi a roddais hefyd anifeiliaid y maes i'w wafanaethu ef.

7 A'r holl genhedloedd a'i gwafanaetha ant ef *i* a'i fab, *k* a mab ei fab, i nes dyfod gwir amser ei wlad ef; *yna* cenhedloedd lawer a brenhinoedd mawrion a fynnant *m* wafanaeth ganddo ef.

8 Ond y genedl a'r deyrnas ni's gwafanaetha ef, fef Nebucodonosor brenin Babilon, a'r rhai n ni roddant eu gwddf dan iau brenin Babilon; a'r cleddyf, ac a newyn, ac a haint, yr ymwelaf o'r genedl honno, medd yr Arglwydd, nes i mi eu diffetha hwynt trwy ei law ef.

9 Am hynny na wrandewch ar eich proffwydi, nac ar eich dewiniaid, nac ar eich breuddwydwyr, nac ar eich hudolion, nac ar eich fwynyddion, y rhai fydd yn llafaru wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi wafanaethu brenin Babilon:

10 Canys o celwydd y maent y rhai hyn yn ei brophwydo i chwi, i'ch p gyrru chwi ym mhell o'ch gwlad, ac fel y bwrwnchwi ymaith, ac y methoch.

11 Ond y genedl a roddo r ei gwddf dan iau brenin Babilon, ac a'i gwafanaetho ef, y rhai hyny a adawaf fi yn eu gwlad eu hun, medd yr Arglwydd; s hwy a'i llafuriant hi, ac a drigant ynddi.

12 ¶ Ac mi a lafarais wrth t Sedecia brenin Juda yn ol yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd, Rhoddwch eich gwarrau dan iau brenin Babilon, a gwafanaethwch ef a'i bobl, fel y byddoch fyw.

13 Pa ham y byddwch feirw, ti a'th bobl, trwy y cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint, *u* fel y dywedodd yr Arglwydd yn erbyn y genedl ni wafanaethai brenin Babilon?

14 Am hynny na wrandewch ar eiriau'r proffwydi y rhai a lafarant wrthych, gan ddywedyd, Nid rhaid i chwi wafanaethu brenin Babilon: canys y maent yn *w* proffwydo celwydd i chwi.

15 O herwydd y nid myfi a'u hanfonodd hwynt, medd yr Arglwydd, er hynny hwy a brophwydant yn fy enw au gelwydd; *x* fel y gyrrwn chwi ymaith, ac y darfyddai am danoch chwi, a'r prophwydi fydd yn prophwydo i chwi.

16 Myfi a lafarais hefyd wrth yr offeiriaid, a'r holl bobl hyn, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Na wrandewch ar eiriau eich prophwydi, y rhai fydd yn prophwydo i chwi, gan ddywedyd,

Wele, *a* llestri tŷ yr Arglwydd a ddygir yn eu hol o Babilon, bellach ar frys; canys celwydd y maent yn ei brophwydo i chwi.

17 Na wrandewch arnynt, gwafanaethwch chwi frenin Babilon, a byddwch fyw: *b* pa ham y byddai'r ddinas hon yn ddiffeithwch?

18 Ond os *c* prophwydi *ydynt* hwy, ac os ydyw gair yr Arglwydd gyd a hwynt, eiriolant yr awr hon ar Arglwydd y lluoedd, nad elo'r llestri a adawyd yn nhŷ yr Arglwydd, ac yn nhŷ brenin Juda, ac yn Jerusalem, i Babilon.

19 ¶ Canys fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, am *y d* colofnau, ac am y môr, ac am yr ystolion, ac am y rhan arall o'r llestri a adawyd yn y ddinas hon,

20 Y rhai ni ddug Nebucodonosor brenin Babilon ymaith, pan *e* gaeth-giudodd efe Jeconia fab Jehoiacim frenin Juda, o Jerusalem i Babilon, a holl *f* bendefigion Juda a Jerusalem:

21 Ie, fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, am y *g* llestri a adawyd yn nhŷ yr Arglwydd, ac yn nhŷ brenin Juda a Jerusalem;

22 *h* Hwy a ddygir i Babilon, ac yno y byddant hyd y dydd yr ymwelwyf a hwynt, medd yr Arglwydd: *i* yna y dygaf hwynt i fynu, ac y dychwelaf hwynt i'r lle hwn.

PEN. XXVIII.

Hanania yn gau-brophwydo, &c.

AC yn y flwyddyn honno, yn nechreu *a* teyrnasiad Sedecia brenin Juda, yn y bedwaredd flwyddyn, ar y pummed mis, y llafarodd Hanania mab Azur y *b* prophwyd, yr hwn *oedd* o Gibeon, wrthyf fi yn nhŷ yr Arglwydd, yng ngwydd yr offeiriaid a'r holl bobl, gan ddywedyd,

2 *c* Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, gan ddywedyd, Myfi a dorrais iau brenin Babilon.

3 *d* O fewn ynpaid dwy flynedd myfi a ddygaf drachefn i'r lle hwn holl lestri tŷ yr Arglwydd, y rhai a gymmerth Nebucodonosor brenin Babilon ymaith o'r lle hwn, ac a'i dug i Babilon.

4 Ac mi a ddygaf Jeconia fab Jehoiacim brenin Juda, a *e* holl gaeth-giudo Juda, y rhai a aethant i Babilon, drachefn i'r lle hwn, medd yr Arglwydd; canys mi a dorraf iau brenin Babilon.

5 ¶ Yna Jeremia y prophwyd a ddywedodd wrth Hanania y prophwyd, yng ngwydd yr offeiriaid, ac yng ngwydd yr holl bobl, y rhai oedd yn sefyll yn nhŷ yr Arglwydd;

6 Ie'r prophwyd Jeremia a ddywedodd, Amen, *f* boed felly y gwnelo'r Arglwydd; yr Arglwydd a gyflawno dy eiriau di, y rhai a brophwydaist, am ddwyn drachefn lestri tŷ yr Arglwydd, a'r holl gaeth-giud o Babilon i'r lle hwn.

7 Eto, gwrando di yr awr hon y gair yma, yr hwn a lafarafi'n lle y clywech di, a lle clywo'r holl bobl;

8 Y *g* prophwydi y rhai a fuant o'm blaen i, ac o'th flaen dithau erioed, a brophwydasant yn erbyn gwledydd lawer, ac yn erbyn teyrnasoedd mawrion, am ryfel, *h* am ddrygfyd, ac am haint.

9 Y prophwyd a brophwydo am heddwch, *i* pan ddel gair y prophwyd *i hyn*, yr *k* adnabyddir y prophwyd, mai yr Arglwydd a'i hanfonodd ef mewn gwirionedd.

10 ¶ Yna Hanania y prophwyd a gymmerodd y gefyn oddi am *l* wdd Jeremia y prophwyd, *m* ac a'i torrodd ef.

11 A Hanania a lafarodd *n* yng ngwydd yr holl bobl, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *o* Y modd hyn y torraf fi iau Nebucodonosor brenin Babilon, o fewn ynpaid dwy flynedd, *p* oddi ar warr pob cenedl. A Jeremia y prophwyd a aeth i ffordd.

12 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd at Jeremia *y prophwyd* (wedi i Hanania y prophwyd

prophwyd dorri'r gefyn oddi am wddf y prophwyd Jeremia) gan ddywedyd,

13 Dos di, a dywed i Hanania, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Gefynnau pren a dorraist ti; ond tu a wnei yn eu lle hwynt *r* efynnau o haiarn.

14 Canys fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, *s* Rhoddaf iau o haiarn ar warr yr holl genhedloedd hyn, fel y gwasanaethont Nebucodonosor brenhin Babilon, a hwy a'i gwasanaethant ef: *t* mi a roddais hefyd anifeiliaid y maes iddo ef.

15 ¶ Yna Jeremia y prophwyd a ddywedodd wrth Hanania yr prophwyd, Gwrando yn awr, Hanania; *u* Ni anfonodd yr Arglwydd mo honot ti; ond yr wyt yn peri i'r bobl hyn ymddiried *x* mewn celwydd.

16 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele, *y* mi a'th fwriaf di oddi ar wyneb y ddaear: *z eleni* y fliwyddyn hon y byddi farw; o herwydd i ti ddysgu *a* gwrthryfel yn erbyn yr Arglwydd.

17 Felly Hanania y prophwyd a fu *a* farw y fliwyddyn honno, yn y seithfed mis.

P E N. XXIX.

I Jeremia yn anfon at y gaethglud am fod e bonynt yn llonydd.

DYMA eiriau'r *a* llythyr a anfonodd Jeremia y prophwyd o Jerusalem at weddill henuriaid y gaeth-glud, ac at yr offeiriaid, ac at y prophwydi, ac at yr holl bobl y rhai a *b* gaethgludasai Nebucodonosor o Jerusalem i Babilon,

2 (Gwedi myned *c* Jeconia y brenin, a'r *d* frenhines, a'r * ystafellyddion, tywysogion Juda a Jerusalem, a'r seiri a'r gofaint, allan o Jerusalem)

3 Yn llaw Elasa mab Saphan, a Gemaria mab Hilcia, *e* y rhai a anfonodd † Sedecia brenin Juda at Nebucodonosor brenin Babilon, i Babilon, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, wrth yr holl gaeth-glud, yr *f* hon a berais ei chaeth-gludo o Jerusalem † Babilon;

5 *g* Adeiledwch dai, a phreswyliwch *ynddynt*; a phlennwch erddi, a bwyttewch eu ffrwyth.

6 *h* Cymmerwch wragedd, ac ynnillwch feibion a merched; *i* a chymmerwch wragedd i'ch meibion, a rhoddwch eich merched i wyr, fel yr eſgoront ar feibion a merched, ac yr *k* amhaoch chwi yno, ac na leihaoch.

7 *l* Ceiſiwch hefyd heddwch y ddinas yr hon y'ch caeth-gludais iddi, a gweddiwch ar yr Arglwydd drosti hi; *m* canys yn ei heddwch hi y bydd heddwch i chwithau.

8 ¶ O herwydd fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, Na thwyllwch eich prophwydi y rhai *ſydd* yn eich mysg chwi mo honoch, na'ch dewiniaid; ac na wrandewch ar eich breuddwydion, y rhai ydych chwi yn *o* peri eu breuddwydio:

9 Canys y maent hwy yn prophwydo i chwi ar gelwydd yn fy enw i; *p* ni anfonais i mo honynt, medd yr Arglwydd.

10 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr Arglwydd, Pan gyflawner yn Babilon *q* ddeng mlynedd a thrugain, *r* yr ymwelaf a chwi, ac a gyflawnaf i chwi fyngair daionus, trwy eich dwyn chwi drachefn i'r lle hwn.

11 O blegid myfi a wn y *s* meddyliau yr wyf fi yn eu meddwl am danoch chwi, medd yr Arglwydd, meddyliau heddwch ac nid niweid, *t* i roddi i chwi y diwedd *y* ydych yn ei ddiſgwyl.

12 Yna y *x* gelwch chwi arnaf, ac yr ewch ac y gweddiwch arnaf fi, a minnau a'ch *x* gwrandawaf.

13 *y* Ceiſiwch fi hefyd a chwi a'm ceiwch, *z* pan yſlo ceiſioch a'gh holl galon.

14 Ac mi a adawaf i chwi *a* fy nghael, medd yr Arglwydd, ac mi a ddyſhwelaf eich caethiwed, ac a'ch *b* casglaf chwi o'r holl genhedloedd, ac o'r holl leoedd y rhai y'ch gyrrais iddynt, medd yr Arglwydd; ac mi a'ch dygaf chwi drachefn i'r lle y perais eich caeth-gludo chwi allan o honno.

15 ¶ *c* O herwydd i chwi ddywedyd, Yr Arglwydd a gyfododd brophwydi i ni yn Babilon:

16 *Gwybyddiaeth* mai fel hyn y dywed yr Arglwydd am y brenin ſydd yn eiſtedd ar deyrn-gadair Dafydd, ac am yr holl bobl ſydd yn trigo yn y ddinas hon, *a* sef eich brodyr y rhai nid aethant allan gyd â chwi i gaeth-glud;

17 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Wele fi yn anfon arnynt *e* y cleddyf, a newyn, a haint, ac mi a'u gwnaf hwynt fel *f* y ffigys hyntion, y rhai ni ellir eu bwytta, gan gynddrwg ydynt.

18 Ac mi a'u herlidiaf hwynt â'r cleddyf, â newyn, ac a haint; ac *g* mi a'u rhoddaf hwynt i'w ſymmud i holl deyrnaſoedd y ddaear, yn feildith, ac yn chwithdra, ac yn chwibaniad, ac yn warth ym myſg yr holl genhedloedd lle y gyrrais hwynt;

19 Am na wrandawſant ar ſy ngeiriau, medd yr Arglwydd, y rhai *h* a anfonais i attynt gyd â'm gweiſion y prophwydi, gan gyſodi yn foreu, a'u hanfon; ond ni wrandawech, medd yr Arglwydd.

20 ¶ Gan hynny gwrandewch air yr Arglwydd, chwi oll o'r *i* gaeth-glud a anfonais o Jerusalem i Babilon:

21 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, am Ahab fab Colaia, ac am Sedecia fab Maaſeia, y rhai ſydd yn prophwydo celwydd i chwi yn fy enw i, Wele, myfi a'u rhoddaf hwynt yn llaw Nebucodonosor brenin Babilon, ac efe a'u *k* lladd hwynt yng wydd eich llygaid chwi.

22 A holl gaeth-glud Juda, yr hon *ſydd* yn Babilon, a gymmerant y *l* rheg hon oddi wrthynt hwy, gan ddywedyd, *m* Gwneled yr Arglwydd dydi fel Sedecia ac fel Ahab, y rhai a *n* roſtiodd brenin Babilon mewn tân:

23 Am iddynt wneuthur *o* ygfelerder yn Iſrael, a gwneuthur *p* godineb gyd â gwragedd eu cymmydogion, a llafaru o honynt eiriau celwyddog yn fy enw i, y rhai ni orchymynais iddynt; a minnau yn *q* gwybod, ac yn dyſt, medd yr Arglwydd.

24 ¶ Ac wrth Semaia y † Nehelamiad y llafari, gan ddywedyd,

25 Fel hyn y llafarodd Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, Am i di ‡ anfon yn dy *r* enw dy hun lythyrau at yr holl bobl *ſy'* yn Jerusalem, ac at *s* Sephania fab Maaſeia yr offeiriad, ac at yr holl offeiriaid, gan ddywedyd,

26 Yr Arglwydd a'th ofodedd di yn offeiriad yn lle Jehoiada yr offeiriad, i fod yn olygwr yn nhŷ yr Arglwydd, ar bob gwr *t* gorphwyllog, ac yn cymmeryd arno brophwydo, i'w *u* roddi ef mewn carchar a chyffion:

27 Ac yn awr pa ham na *x* cheryddaiſt di Jeremia o Anathoth, yr hwn ſydd yn *y* prophwydo i chwi?

28 Canys am hynny yr ‡ anfonodd attom ni i Babilon, gan ddywedyd, *a* Hir *ſydd* y gaethiwed hon: adeiledwch dai a phreſwyliwch *ynddynt*; a phlennwch erddi, a bwyttewch eu ffrwyth hwynt.

29 A *b* Sephania yr offeiriad a ddarllenodd y llythyr hwn lle y clywodd Jeremia y prophwyd.

30 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd at Jeremia, gan ddywedyd,

31 Anfon at yr holl *c* gaeth-glud, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd am Semaia y Nehelamiad; O herwydd

(Semaia

---

r Deut. 28. 48. *s* Deut. 28. 51. *t* Pen. 27. 6. *u* Pen. 23. 21. *x* Pen. 27. 14. Galar. 2. 14. *y* Deut. 13. 5. Pen. 29. 32. ‡ Dat. 29. 19. *a* Eſa. 41. 11. Pen. 29. 32.

a Pen. 1. 1. 1 Theſ. 2. 2. *b* Pen. 24. 5. *c* Jeboiachin, 2 Bren. 24. 12. *d* Pen. 22. 26. * eunuchiaid. *e* Diar. 21. 30. Saul. 127. 2. Pen. 51. 59. † Matania, 2 Bren. 24. 17. *f* Eſa. 5. 5. Pen. 24. 5. *g* Adn. 18. *h* Pen. 16. 2, 9. *i* Deut. 7. 3. *k* Ezec. 37. 16. Saul. 137. 8, 9. *l* Pen. 51. 37. *m* 1 Tim. 2. 2. *n* Pen. 14. 14. Dat. 16. 18. *o* Pen. 5. 31. *p* Pen. 28. 15. *q* 2 Cron. 36. 21. Ezra 1. 1. Pen. 25. 12. Dan. 9. 2. *r* Luc 1. 68. *s* Eſa. 55. 8. *t* 1 Pedr 1. 9. *u* Dan. 9. 19. *x* Saul. 10. 17. *y* Leſ. 26. 44.

a Pen. 24. 6. *a* 36. 37. *c* Adn. 21, &c. 2 Pedr 2. 1. *d* Adn. 3. *e* Pen. 22. *f* Pen. 24. *g* Deut. 28, 25. 2 Cron. 29. 8. Pen. 24. 9. *a* 26. 6. *b* Pen. 7. 13. *i* Adn. 1, 2. 2 Bren. 24. 12—17. *k* Can. 2. 15. 2 Pedr 2. 1. *l* Eſa. 65. 15. *m* Ruth 4. 11. *n* Dat. 29. 22. *o* Pen. 23. 14. Mat. 7. 16. *p* Diar. 5. 20. *q* Saſ. 50. 21. Mal. 3. 5. Dat. 22. 15. Heb. 13. 4 † Heb. *breuddwydwr.* ‡ *Attebi i lythyr Jeremia,* Adn. 1. *r* 1 Bren. 21. 8. *s* 2 Bren. 25. 18. *t* 2 Bren. 9. 11. Act. 26. *u* Pen. 20. 2. *x* Act. 5. 40. *y* Num. 16. 3. 2 Tim. 3. 8. ‡ Saſ. 109. 4. *a* Adn. 5. *b* Pen. 21. *c* 2 Bren. 24. 12, 14

Pen. xxix. *Adn.* 7.] *Ceiſiwch heddwch y ddinas.* Nid llwyddiant i beebu, ond i edifar lawer. *Eſter* viii. 17. *Dan* iii. 29. *Adn.* 25. *Arglwydd y lluoedd.* Sef, Arglwydd nef a daear. *Gen.* ii. 1. 1 *Bren.* xxii. 19. Y rhai ty'n ymddiried trwy ffydd ynddo ef, Gant gynnyſcyn y ddaear a chyfoeth y ſef

d Pen. 28. 15. *Adn.* 9, 23. *e* Neh. 6. 12. *f* Sal. 34. 16. Pen. 7. 17. *g* Job 7. 7. Pen. 17. 6.

Semaia brophwydo i chwi, a minnau *d* heb ei anfon ef, a pheri o hono i chwi ymddiried mewn *e* celwydd:

32 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd; Wele, mi a ymwelaf â Semaia y Nehelamiad, ac â'i had ef: *f* ni bydd iddo un a drigo ym myſg y bobl hyn, ac *g* ni chaiff efe weled y daioni a wnaf fi i'm pobl, medd yr Arglwydd; *h* am iddo ddyſgu ‖ gwrthryfel yn erbyn yr Arglwydd.

h Pen. 18. 16. ‖ Heb. *ymadawiad.*

PEN. XXX.

Duw'n dangos y dychwelai yr Iuddewon.

a Job 19. 23. Rhuf. 15. 4. Dat. 1. 19. *b* Pen. 29. 10. *c* Ezec. 37. 10, &c. Hoſ. 3. 5. Rhuf. 11. 26. *d* Sal. 14. 7. *e* Pen. 32. 9. Dan. 5. 6. Dat. 6. 17. *f* Eſa. 66. 7. Pen. 46. 5. *g* Pen. 4. 31. *a* 6. 24. *h* Joel 2. 11. Amos 5. 18. Seph. 1. 14. *i* Dan. 12. 1. *k* Dat. 7. 14. * *bremin Babel,* Gal. 5. 1. *l* Eſa. 60. 18. † *Jacob.* *m* Ezec. 34. 23. Luc 1. 74. *n* Act. 2. 30, 31. *o* Eſa. 41. 13. Pen. 46. 28. *p* Pen. 3. 18. *q* Hoſ. 2. 18. *r* Dan. 2. 35. Amos 1. 3. *s* Neh. 9. 31. *t* Eſa. 27. 8. Pen. 10. 24. ‡ *wrth feſur.* *u* Pen. 15. 18. *x* Mat. 9. 36. *y* Pen. 8. 22. Hoſ. 7. 1. *z* 2 Cron. 28. 11. Galar. 1. 2. *a* Job 13. 24. Eſa. 62. 5. *b* Job 30. 21. Heb. 12. 6. *c* Pen. 31. 18. *d* Pen. 15. 15. Galar. 3. 39. *e* Adn. 14. *f* Ecſ. 23. 22. Pen. 10. 25. Dat. 13. 10. *g* Pen. 14. 2. Dat. 19. 18.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y llafarodd yr Arglwydd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, *a* Yſgrifena i ti yr holl eiriau a lafarais i wrthyt mewn llyfr.

3 Canys wele y dyddiau yn *b* dyfod, medd yr Arglwydd, i mi *c* ddychwelyd caethiwed fy mhobl Iſrael a Juda, medd yr Arglwydd: *d* ac mi a'u dygaf hwynt drachefn i'r wlad a roddais i'w tadau, a hwy a'i meddiannant hi.

4 ¶ Dyma hefyd y geiriau a lafarodd yr Arglwydd am Iſrael, ac am Juda.

5 O herwydd fel hyn y dywed yr Arglwydd; Llef *e* dychryn a glywſom ni, ofn, ac nid heddwch.

6 Gofynnwch yr awr hon, ac edrychwch *f* a eſgora gwrryw; pa ham yr ydwyf fi yn gweled pob gwr a'i ddwylaw ar ei lwynau, *g* fel gwraig wrth eſgor, ac y trowyd yr holl wynebau yn leſni?

7 Och! canys *b* mawr *yw'r* dydd hwn, i heb gyffelyb iddo: amſer blinder *yw* hwn i Jacob; *k* ond efe a waredir o hono.

8 Canys y dydd hwnnw, medd Arglwydd y lluoedd, y torraf fi ei iau * ef oddi ar dy warr di, ac mi a ddrylliaf dy rwymau, ac ni chaiff *l* dieithriaid wneuthur iddo † ef eu gwaſanaethu hwynt mwyach.

9 Eithr hwy a *m* waſanaethant yr Arglwydd eu Duw, a Dafydd eu Brenhin, yr *n* hwn a godaf fi iddynt.

10 ¶ Ac o nac ofna di, O fy ngwas Jacob, medd yr Arglwydd; ac na frawycha di, O Iſrael: canys wele, *p* mi a'th achubaf di o bell, a'th had o dir eu caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac a *q* orphwys, ac a gaiff lonydd, ac ni bydd a'i dychryno.

11 Canys *yr ydwyf* fi gyd â thi, medd yr Arglwydd, i'th achub di: *r* er i mi wneuthur pen am yr holl genhedloedd lle y'th waſgerais, etto *s* ni wnaf ben am danat ti; eithr mi a'th *t* geryddaf di ‡ mewn barn, ac ni'th adawaf yn gwbl ddi-gerydd.

12 O blegid fel hyn y dywed yr Arglwydd; *u* Anafus *yw* dy yſgrifod, a dolurus *yw* dy archoll.

13 *x* Nid *oes* a ddadleuo dy gwyn, fel y'th iachaer; y nid *oes* feddyginiaeth iechyd i ti.

14 *x* Dy holl gariadau a'th anghofiaſant: ni cheiſiaſant mo honot ti; canys mi a'th darawais â dyrnod *a* gelyn, *ſef* a choſpedigaeth *b* y creulon, am amlder dy anwiredd: *c o blegid* dy bechodau a amlhaſant.

15 Pa ham y *d* bloeddi am dy yſgrifod? anafus *yw* dy ddolur, gan amlder dy anwiredd: *o herwydd* amlhau o'th *e* bechodau y gwnaethum hyn i ti.

16 Am hynny *f* y rhai oll a'th yſaf a yſir; a chwbl o'th holl elynion a ânt i gaethiwed; a'th anrheithwyr a fyddant yn anrhaith, a'th holl yſpeilwyr a roddaf yn yſpail.

17 Canys myfi a roddaf iechyd i ti, ac

a'th iachâf di o'th friwiau, medd yr Arglwydd; o blegid hwy a'th alwaſant di, *b* yr hon a yrrwyd ymaith, *gan ddywedyd,* i Dyma Sion, yr hon *k* nid *oes* neb yn ei cheiſio.

18 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *l* Wele, myfi a ddychwelaf gaethiwed pebyll Jacob, ac a gymmeraf *m* drugaredd ar ei anneddau ef; a'r ddinas a adeiladir ar ei ‖ charnedd, a'r llys a erys yn ol ei arfer.

19 A *n* moliant a â allan o honynt, a llais rhai yn gorfoleddu: ac mi a'u hamlhaf hwynt, ac ni byddant anaml; ac mi a'u hanrhydeddaf hwynt, o ac ni byddant wael.

20 Eu meibion hefyd fyddant megis *p* cynt, a'u cynnulleidfa a ſicrheir ger fy mron; ac mi a ymwelaf â'u holl orthrymwyr hwynt.

21 A'u * pendefigion fydd o honynt eu hunain, a'u llywiawdwr a ddaw allan o'u myſg eu hunain: ac mi a baraf iddo neſau, ac efe a ddaw attaf: canys *q* pwy *yw usaf,* hwn a lwyr-roddodd ei galon i neſhau attaf fi? medd yr Arglwydd.

22 A *r* chwi a fyddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw i chwithau.

23 Wele *s* gorwynt yr Arglwydd yn myned allan *mewn* digter, corwynt parhaus; ar ben yr annuwiolion yr erys.

24 Ni ddychwel *t* digofaint llidiog yr Arglwydd, nes iddo *ei* wneuthur, ac nes iddo gyflawni meddyliau ei galon: yn y dyddiau diweddaf y dyallwch hyn.

l Eſa. 62. 4. *b* yr hon a yrrwyd ymaith, *gan ddywedyd,* i Galar. 2. 15. *k* Galar. 1. 2. Phil. 2. 21. *l* Eſa. 11. 12. *m* Sal. 102. 13. ‖ Neu, *bryniyn* *n* Eſa. 35. 10. Dat. 19. 1. *o* Eſa. 60. 3. *p* Pen. 33. 11. * Heb. *gogoneddau,* ac efe a ddaw attaf: canys *q* pwy *yw usaf,* Pen. 23. 5, 6. Zec. 4. 14. Heb. 4. 14. Dat. 1. 4. *q* Sal. 83. 3. *r* Deut. 7. 6. *s* Pe n. 23. 19, 20. *t* Dat. 15. 1.

PEN. XXXI.

1 Adferu Iſrael. 22 *Addewid o Griſt.*

YR amſer hwnnw, medd yr Arglwydd, y byddaf Dduw i *a* holl deuluoedd Iſrael; a hwythau a fyddant bobl i mi;

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Y bobl *y rhai* a weddillwyd gan y cleddyf, a gafodd *b* ffaſr yn anialwch, pan aethum i beri *c* llonyddwch iddo ef, *ſef* Iſrael.

3 Er ys talm yr ymddangoſodd yr Arglwydd i mi, *gan ddywedyd,* *d* A chariad tragywyddol y'th gerais; *e* am hynny yr yſtynaf drugaredd i ti.

4 Myfi a'th *f* adeiladaf etto, a thi a adeiledir, O forwyn Iſrael: ymdrwſi etto a'th *g* dympanau, ac a ai allan gyd â'r chwareuyddion dawns.

5 Ti a blenni etto winllanoedd ym mynyddoedd Samaria: y *h* planwyr a blannant, ac a'u mwynhaut yn gyffredin.

6 Canys daw'r dydd y lleſa y *i* gwylwyr ym mynydd Ephraim, *k* Codwch, ac awn i fynu i Sion at yr Arglwydd ein Duw.

7 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd; Cenwch orfoledd i Jacob, a chrechwenwch ym mhlith rhai pennaf y cenhedloedd; cyhoeddwch, *l* molwch, a dywedwch, O Arglwydd, cadw dy bobl gweddill Iſrael.

8 Wele, mi a'u harweiniaf hwynt o dir y gogledd, ac a'u *m* caſglaf hwynt o yſtlyſau'r ddaear, y *n* dall a'r cloff, y feichiog a'r hon ſydd yn eſgor, ar unwaith gyd â hwynt: cynnulleidfa fawr a ddychwelant yma.

9 *o* Mewn wylofain y deuant, ac * mewn toſturiaethau y dygaf hwynt: gwnaf iddynt rodio wrth ffrydiau dyfroedd *p* mewn ffordd uniawn yr hon ni thripiant ynddi: o blegid myfi ſydd dad i Iſrael, ac Ephraim yw *q* fy nghyntaf-anedig.

10 ¶ Gwrandewch air yr Arglwydd, O genhedloedd, a mynegwch yn yr ynyſoedd o bell, a *dywedwch,* *r* Yr hwn a waſgarodd Iſrael, a'i caſgl ef, ac a'i ceidw fel bugail ei braidd.

11 O herwydd yr Arglwydd a *s* waredodd Jacob, ac a'i hachubodd ef o law yr hwn *oedd t* drech nag ef.

12 Am

a Act. 2. 39. *b* Ecſ. 33. 17. *c* Ecſ. 13. 22. *d* Mal. 1. 3. Rhuf. 8. 39. *e* Sal. 36. 10. Hoſ. 11. 4. *f* Pen. 33. 7. *g* Ecſ. 15. 20. Dat. 19. 7. *h* Eſa. 65. 21. *i* 1 Cor. 16. 13. *k* Deut. 33. 19. Eſa. 2. 3. Mica 4. 2. *l* Eſa. 12. 5. Dat. 18. 20. *m* 1 Cron. 16. 35. Sal. 105. 47. Rhuf. 11. 26. *n* Eſa. 35. 5, 6. *o* Gen. 45. 14. Pen. 50. 4. * *â deiſyfiadau,* Zec. 21. 10. *a* 12. 35. *p* 1 Pedr 1. 18. Dat. 14. 3. *q* Luc 11. 21. Col. 1. 13.

u Esa. 2. 2. 12 Am hynny y deuant ac y canant *u* yn uchelder Sion; a hwy a redant at *x* daioni yr Arglwydd, am wenith, ac am win, ac am olew, ac am epil y defaid a'r gwarthec: *y* a'u henaid fydd fel gardd ddyfradwy: ac ni ofidiant mwyach.

x Hos. 3. 5.

y Esa. 58. 11.

Ezec. 36. 35.

13 *z* Yna y llawenycha'r forwyn yn y dawns, a'r gwyr ieuainge a'r henafgwyr ynghyd: *a* canys myfi a droaf eu galar yn llawenydd, ac a'u diddanaf hwynt, ac a'u llawenychaf o'u trifterwch.

z Hos. 2. 22. Joel 2. 18.

14 Ac myfi a ddiwallaf enaid yr *b* offeiriaid a brafder, a'm *c* pobl a ddigonir a'm daioni, medd yr Arglwydd.

a Sal. 149. 3. Isa. 51. 3.

b Deut. 21. 4.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *d* Llef a glywyd yn *e* Rama, cwynfan *ac* wylofain chwerw: Rahel yn wylo am ei meibion, oi fynnai ei chyfuro am ei meibion, o herwydd *f* nad *oeddynt*.

c Esa. 66. 24.

d Neh. 12. 33.

16 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *g* Attal dy lef rhag wylo, a'th lygaid rhag *h* dagrau: canys y mae i'th lafur, medd yr Arglwydd; a hwy *k* ddychwelant o dir y gelyn.

e Sal. 36. 8.

f Mat. 2. 17.

g Jos. 18. 21. 25.

h Mat. 2. 16.

k 1 Thes. 4. 13.

17 Ac yma'r gobaith yn dy *l* ddiwedd, medd yr Arglwydd, y dychwel *dy* blant i'w bro eu hun.

l Sal. 126. 5.

18 ¶ Gan glywed y clywais Ephraim yn cwynfan; Cospaist fi, ac mi a gospwyd, fel llo heb ei gynnefino: *m* dychwel di fi, ac mi a *n* ddychwelir; o blegid ti *yw* yr Arglwydd fy Nuw.

m Galar. 5. 21.

n Deut. 30. 2, 3. Sal. 94. 12.

19 Yn ddiau *n* wedi i mi ddychwelyd, mi a edifarheais; ac wedi i mi wybod, o mi a darewais *fy* morddwyd: *p* myfi a gywilyddiwyd, ac a waradwyddwyd hefyd, am i mi ddwyn gwarth fy ieuenctid.

Hos. 5. 11.

p Jer. 29. 10. Rhuf. 11. 23.

20 Ai *q* mab hoff gennyf *yw* Ephraim? ai *r* plentyn hyfrydwch *yw?* canys er pan lafarais i yn ei erbyn ef, *s* gan gofio y cofiaf ef etto: am hynny *fy* t mherfedd a ruant, am dano ef; *u* gan drugarhau y trugarhaf wrtho ef, medd yr Arglwydd.

q Jer. 3. 19. Hos. 11. 1.

r Jer. 29. 10. Rhuf. 11. 28.

s Jer. 2. 2.

t Gen. 43. 30.

u Deut. 30. 3. Sal. 103. 13.

21 *x* Cyfod i ti arwyddion ffordd, gosod i ti *y* garneddau uchel: *z* gosod dy galon tu a'r brif-ffordd, y ffordd yr aethoft: *a* dychwel forwyn Ifrael, dychwel i'th ddinasoedd hyn.

x Jer. 3. 12.

y Deut. 30. 2, 3. Sal. 94. 12.

z Hos. 14. 2, 3.

a Luc 15. 17.

22 ¶ Pa hyd yr ymgrwydri, O ferch wrthnyfig? o blegid yr Arglwydd a greodd beth newydd ar y ddaear; Benyw a amgylcha *b* gwr.

b Pen. 3. 28.

23 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Ifrael; Dywedant etto y gair hwn yng wlad Juda, ac yn ei dinasoedd, pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt; Yr Arglwydd a'th fendithio, trigfa cyfawnder, mynydd ſanctaiddrwydd.

c Luc 15. 32.

d Can. 2. 14.

24 Yna arddwyr a bugeiliaid a brefwyliant ynddi hi Juda, ac yn ei holl ddinasoedd ynghyd.

e Deut. 32. 36. Rhuf. 11. 28.

25 O herwydd yr enaid diffygiol a ddigonais, a phob enaid *b* trift a lenwais.

f Esa. 63. 15.

26 Ar hyn y deffroais, ac yr edrychais, *c* a melus oedd *fy* hûn gennyf.

g Hos. 11. 8.

27 ¶ Wele'r dyddiau yn dyfod medd yr Arglwydd, *d* yr hauaf dŷ Ifrael a thŷ Juda â *e* had dyn, ac â had anifail.

h Esa. 54. 8.

28 Ac megis *y* gwyliais arnynt, *f* i ddwreiddio, ac i dynnu i lawr, ac i ddinyſtrio, i ddifetha, ac i ddrygu; *g* felly y gwyliaf arnynt i adeiladu ac i blannu, medd yr Arglwydd.

k Ezec. 39. 19.

l Can. 3. 6.

m Pen. 50. 5.

n Hos. 1. 11.

29 Yn y dyddiau hynny ni ddywedant mwyach, Y *h* tadau a fwyttaſant rawnwin furion, ac ar ddannedd y plant y mae dingcod.

* *Gwr* oedd cyn *Abraham* yn Llywiawdwr, i gael ei genhedlu ynghroth gwyryf: i a'i eni mewn amſer! *Eſa.* vii. 14. a lxiii. 1. *Pen.* xxx. 21. *Dan.* viii. 9. *b* Mat. 3. 6. *c* Diar. 3. 4. Dat. 21. 10. *d* Hoſ. 2. 23. Zec. 10. 9. *e* 1 Pedr 1. 23. *f* Pen. 1. 10. *g* 44. 27. *g* Pen. 24. 6. *h* Ezec. 18. 2. Galar. 5. 7. *i* Ezec. 18. 4. *k* 33. 13. *k* Gal. 5. 6.

30 Ond *i* pob un a fydd farw am ei anwiredd ei hun: *k* pob un a fwyttao rawnwin furion, ar ei ddannedd ef y bydd dingcod.

i Deut. 24. 16. 2 Cron. 25. 4. Jer. 31. 29. Ezec. 18. 20.

k Jer. 31. 29.

31 ¶ Wele y dyddiau *yn* dyfod, medd yr Arglwydd, y *l* gwnaf gyfammod newydd â thŷ Ifrael, ac â thŷ Juda.

l Pen. 32. 40. Heb. 8. 8.

32 Nid fel y cyfammod a wnaethum *m* â'u tadau hwynt ar y dydd yr ymaflais yn eu llaw hwynt i'w dwyn allan o dir yr Aipht (yr hwn *fy* nghyfammod *y* n darfu ddynt hwy ei ddiddymu, er fy mod i yn briod iddynt, medd yr Arglwydd)

m Ioan 1. 17. Act. 15. 10.

n Jer. 11. 8.

33 Ond dyma'r cyfammod a wnaf fi â thŷ Ifrael ar ol y dyddiau hynny, medd yr Arglwydd; *o* Myfi a roddaf fy nghyfraith o'u mewn hwynt; ac a'i *p* ſgrifennaf hi yn eu calonnau hwynt; ac mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a fyddant yn bobl i mi.

Rhuf. 11. 26.

o Heb. 8. 10. 2 Cor. 3. 3.

p Heb. 8. 10.

34 Ac ni ddyſgant mwyach bob un ei gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnabyddwch yr Arglwydd: o herwydd hwynt-hwy oll o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt a'm *q* hadnabyddant, medd yr Arglwydd; o blegid *r* mi a faddeuaf eu hanwiredd, a'u pechod ni chofiaf mwyach.

q Eſa. 9. 11. 1 Ioan 2. 13.

r Pen. 33. 8.

35 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *s* yr hwn ſydd yn rhoddi'r haul yn oleuni dydd, defodau'r lloer a'r ſer yn oleuni nos, *t* yr hwn ſydd yn rhwygo'r môr pan ruo ei donnau; Arglwydd y lluoedd *yw* ei enw:

s Gen. 1. 16.

t Eſa. 51. 15.

36 *u* Os cilia'r defodau hynny o'm gŵydd i, medd yr Arglwydd, yna had Ifrael a baid a bod yn genedl ger fy mron i yn dragywydd.

u Eſa. 54. 9. Sal. 72. 5. Pen. 33. 20, 21.

37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd: *x* Os gellir meſur y nefoedd oddi uchod, a chwilio ſylfeini'r ddaear hyd iſod, *y* minnau hefyd a wrthodaf holl had Ifrael, *z* am yr hyn oll a wnaethant hwy, medd yr Arglwydd.

x Pen. 33. 22.

y Rhuf. 11. 5.

z Ezec. 36. 2.

38 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, *a* yr adeiledir y ddinas i'r *b* Arglwydd o dwr Hananeel hyd borth y gongl.

a Ezec. 40. 2. Dat. 21. 2.

b Zec. 14. 10.

39 A'r *c* llinyn meſur a â allan etto ar ei gyfer ef, ar fryn Gareb, ac a amgylcha hyd Goath.

c Neh. 3. 11. Zec. 2. 1.

40 A'holl ddyffryn y celaneddau, a'r lludw, a'r holl faeſydd, hyd afon Cidron, hyd gongl porth y meirch tu a'r dwyrain, *d* ſydd ſanctaidd i'r Arglwydd; ni's dinreiddir, ac *e* ni's dinyſtrir mwyach byth.

d Zec. 14. 20.

e Mat. 16. 18.

PEN. XXXII.

1 *Jeremia yn garcharor, 6 yn prynu maes.*

YGair, yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd yn *y a* ddegfed flwyddyn i Sedecia brenin Juda, *b* honno *oedd* y ddeunawfed flwyddyn i Nebuchodonoſor.

a 2 Bren. 24. 18. 20.

b Pen. 51. 12. Dan. 1. 2.

2 Canys *y c* pryd hynny yr oedd llu brenin Babilon yn gwarchae ar Jeruſalem: a Jeremia *y* prophwyd ydoedd wedi cau arno yng nghynteddy *d* carchar, yr hwn *oedd* yn nhŷ brenin Juda.

c 2 Bren. 25. 1, 2. Eſa. 26. 11.

d Mat. 5. 12.

3 Canys Sedecia brenin Juda a gauaſai arno ef, gan ddywedyd, *e* Pa ham y prophwydi, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Wele, *f* mi a roddaf y ddinas hon yn llaw brenin Babilon, ac efe a'i hyniill hi;

e Ecſ. 5. 4. Pen. 36. 29.

f Pen. 34. 2.

4 Ac *g* ni ddiangc Sedecia brenin Juda o law'n Caldeaid, ond efe a roddir yn ddiau yn llaw brenin Babilon, *h* ac efe a ymddiddan ag ef enau yng enau, a'i lygaid ef a edrychant yn ei lygaid yntau;

g Job 34. 19. Pen. 52. 8. 32. 1. Ezec. 12. 13.

h Pen. 34. 3.

5 Ac efe a arwain i Sedecia i Babilon, ac yno y bydd efe hyd oni *k* ymwelwyf ag ef, medd yr Arglwydd: er i chwi ymladd a'r Caldeaid, ni lwyddwch.

k Pen. 27. 22.

6 ¶ A Jeremia a ddywedodd, Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf fi, gan dywedyd,

l Diar. 21. 30.

7 Wele Hanameel fab Salum dy ewythr yn dyfod attat, gan ddywedyd, *m* Pryn i ti

R r fy

Pen. 5. 10. *m* Num. 35. 2.

Pen. xxxi. *Adn.* 15.] *Rama.* 1 Sam. viii. 4. Yn llwyth *Benjamin*, yr hwn oedd fab *Rahel*. Nid oedd iddi hi nemawr *hiant*; etto, digon o *dŷ* i beri chwi wylo! yn *Rama* yn cnwcdig, nid yno'n unig! yr oedd ei bedd yn agos, a'r ardal ar ei henw hi,

n Lef.25. 24.
o Ruth 4.4.
o Pen. 1. 1.
Lef. 25. 32.
p Pen.25. 3.
Adn. 6,7.
q Gen. 23. 16.
‖ 2 Cor. 8. 21.
r Dan. 6. 4.
Col. 4. 5.
s Pen.36. 4.
t Eſa. 8. 2.
u Lef.26. 44.
Pen. 4. 27.
Adn. 37, 43.
x 2 Sam. 7. 18.
Ezec.36. 37.
Dan. 9. 21.
y Gen.18. 14.
Job 42.2.
Adn. 27.
Luc 1. 37.
z Ecſ. 34. 7.
a Sal. 145. 3.
Tit.1.13.
b Eſa.28. 29.
c Dat. 19. 20.
d 1 Cron. 16. 14.
e Sal. 9. 8.
a 62. 12.
f Sal.9.2.
g 83. 18.
Eſa. 63. 18.
Ioan 12. 28.
g 1 Cron. 17. 21.
Sal. 136. 10.
b Deut. 4. 34.
i Ecl. 3. 8.
k Neh. 9. 26.
Dan. 9. 10.
l Pen.37. 9. 10.
m Zec. 1. 6.
n Sal. 77. 19.
Adn.6,7.
Mat. 10. 21.
o Num. 36. 22.

fy maes, yr hwn *ſydd* yn Anathoth: *n* o blegid i ti *y mae* cyfiawnder y pryniad *i'w* brynu *ef*.

9 O Feily Hanameel mab fy ewythr brawd fy nhad *a* ddaeth attaf fi i gyntedd y carchardy, yn ol gair *yr* Arglwydd, ac a dywedodd wrthyf, Pryn, attolwg, fy maes *ydd* yn *o* Anathoth yn nhir Benjamin: canys i ti *y mae* cyfiawnder yr etifeddiaeth, ac i ti y perthyn ei ollwng; pryn *ef* i ti. Yna y gwybum mai *p* gair yr Arglwydd *oedd* hwn.

9 Ac mi a brynais y maes *oedd* yn Anathoth gan Hanameel mab fy ewythr brawd fy nhad, ac a *q* bwyſais iddo yr arian, ſaith ſicl a deg *darn* o arian.

10 Ac mi a 'ſgrifenais *hyn* mewn llyfr, ac a'i ſeliais; ‖ cymmerais hefyd dyſtion, a phwyſais yr arian mewn cloriannau.

11 Yna mi a gymmerais lyfr y pryniad, *ſef yr hwn oedd* wedi ei *r* ſelio *wrth* gyfraith a defod, a'r *hwn oedd* yn agored.

12 Ac mi a roddais lyfr y pryniad at *s* Baruc fab Neria, mab Maaſeia, yng ngŵydd Hanameel *mab* fy ewythr, ac *t* yng ŵydd y tyſtion a 'ſgrifenaſent lyfr y prynedigaeth, yng ŵydd yr holl Iuddewon oedd yn eiſtedd yng nghyntedd y carchardy.

13 ¶ Ac mi a orchymynais i Baruc yn eu gŵydd hwynt, gan ddywedyd,

14 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael; Cymmer y llyfrau hyn; *ſef* y llyfr hwn o'r pryniad yr hwn *ſydd* ſeliedig, a'r llyfr agored hwn, a dod hwynt mewn lleſtr priddi, fel y parhaont ddyddiau lawer.

15 O herwydd fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael; Tai a maeſydd, a gwinllanoedd, *u* a feddiennir etto yn y wlad hon.

16 ¶ Ac wedi i mi roddi llyfr y pryniad at Baruc fab Neria, myfi a *x* weddais ar yr Arglwydd, gan ddywedyd,

17 O Arglwydd Dduw, wele, ti a wnaethoſt y nefoedd a'r ddaear, a'th fawr allu ac a'th fraich eſtynedig: *y* nid oes dim rhŷ anhawdd i ti.

18 Yr wyt yn gweuthur ☧ trugaredd i filoedd, ac yn talu anwireddau'r tadau i fynwes eu meibion ar eu hol hwynt: *a* y Duw mawr, cadarn, Arglwydd y lluoedd *yw* ei enw;

19 *b* Mawr mewn cyngor, a galluog ar *c* weithred (canys *y mae* dy *d* lygaid yn agored ar holl ffyrdd meibion dynion, i roddi i bob un *e* yn ol ei ffyrdd, ac yn ol ffrwyth ei weithredoedd)

20 Yr hwn a oſodaſt arwyddion a rhyfeddodau yng ngwlad yr Aipht hyd y dydd hwn, ac yn Iſrael, ac ym myſg dynion *eraill*; ac a wnaethoſt i ti *f* enw, megis heddyw;

21 Ac a ddygaiſt dy bobl Iſrael *g* allan o dir yr Aipht, *b* â gˆ arwyddion, ac a rhyfeddodau, ac â llaw gref, ac a braich eſtynedig, ac âg ofn mawr;

22 Ac a roddaiſt iddynt y wlad yma, yr hon a dyngaiſt wrth eu tadau y rhoddit iddynt, *i* gwlad yn llifeirio o laeth a mel.

23 A hwy a ddaethant i mewn, ac a'i meddiannaſant hi; ond *k* ni wrandawſant ar dy lais, ac ni rodiaſant yn dy gyfraith: ni wnaethant ddim o'r hyn oll a orchymynaiſt iddynt ei wneuthur: am hynny y peraiſt i'r holl niweid hyn ddigwydd iddynt.

24 Wele, *l* peiriannau ergydion a ddaeth ar y ddinas i'w goreſgyn hi; *l* a'r ddinas a roddir i law'r Caldeaid, y rhai ſydd yn ymladd yn ei herbyn, o herwydd y cleddyf, a'r newyn, a'r haint: a'r hyn a ddywedaiſt ti, *m* a gwelſi hawyd; ac wele, ti a'i gweli.

25 *n* A thi a ddywedaiſt wrthyf, O Arglwydd Dduw, Pryn i ti y maes ag arian, a chymmer dyſtion: a'r ddinas wedi ei rhoddi i law'r Caldeaid!

26 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd at Jeremia, gan ddywedyd,

27 Wele, myfi *yw* yr Arglwydd, *o* Duw *d*

Caethiwed a dychweliad.

pob cnawd: *p* a oes dim rhy anhawdd i mi?

28 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd; Wele fi yn *q* rhoddi'r ddinas hon yn llaw'r Caldeaid, ac yn llaw Nebucodonoſor brenin Babilon, ac efe a'i hynnill hi.

29 A'r Caldeaid, y rhai a ryfelant yn erbyn y ddinas hon, a ddeuant ac a *r* ſaglant y ddinas hon a than, ac a'i lloſgant hi, a'r tai y rhai yr arogl-darthaſant ar eu pennau i Baal, ac y tywalltaſant ddiodoffrwm i ddduwiau dieithr, i'm digio i.

30 O blegid meibion Iſrael a meibion Juda, oeddynt yn *t* gwneuthur yn unig yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg i o'u mebyd: o herwydd meibion Iſrael oeddynt yn unig yn fy nigllonio â gweithredoedd eu dwylaw, medd yr Arglwydd.

31 *u* Canys i'm digoſaint, ac i'm llid, y bu y ddinas hon i mi, er y dydd yr adeiladaſant hi hyd y dydd hwn, i beri ei ſymud oddi ger bron fy wyneb:

32 Am holl ddrygioni meibion Iſrael a meibion Juda, y rhai a wnaethant i'm digio i, *x* hwynt-hwy, eu brenhinoedd, eu tywyſogion, eu hoffeiriaid, a'u proffwydi, a gwyr Juda, a phreſwylwyr Jeruſalem.

33 Er i mi *eu* dyſgu, y gan foreu-godi i roddi addyſg *iddynt*, ☧ etto ni wrandawſant i gymmeryd athrawiaeth; eithr *a* troiſant attaf fi eu gwarrau, ac nid eu hwynebau:

34 *b* Eithr goſodaſant eu ffieidd-dra yn y ty y gelwir fy enw arno, i'w halogi ef.

35 A hwy a adeiladaſant uchelfeydd Baal, y rhai *ydd* yn nyffryn mab Hinnom, i *c* beri i'w meibion a'u merched fyned trwy'r *tân* i *d* Moloch; yr hyn ni orchymynais iddynt, ac ni feddyliodd fy nghalon iddynt wneuthur y ffieidd-dra hyn, i beri i Juda bechu.

36 ¶ Ac yn awr, am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael, am y ddinas hon, am yr hon y dywedwch chwi, *e* Rhoddir hi i law brenin Babilon, trwy'r cleddyf, a thrwy newyn, a thrwy haint.

37 Wele, myfi a'u *f* cynnullaf hwynt o'r holl diroedd, y rhai yn fy nig a'm llid a'm ſorriant mawr y gyrrais hwynt iddynt; ac a'u dygaf yn eu hol i'r lle hwn, ac a wnaf iddynt *g* breſwylio yn ddiogel.

38 A hwy a fyddant yn *b* bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw iddynt hwythau:

39 Ac mi a roddaf iddynt un galon ac un ffordd, i'm hofni byth, er lles iddynt a'i'w meibion ar eu hol.

40 Ac *k* mi a wnaf â hwynt gyfammod tragywyddol, na throaf oddi wrthynt, heb wneuthur lles iddynt; ac mi a oſodaf fy ofn yn eu *i* calonnau, fel na chiliont oddi wrthyf.

41 *m* Ie, mi a lawenychaf ynddynt, gan wneuthur lles iddynt, ac *n* mi a'u plannaf hwynt yn y tir hwn † yn ſicr, â'm holl galon, ac â'm holl enaid.

42 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd; Megis y dygais i ar y bobl hyn yr holl fawr ddrwg hyn, felly y dygaf iddynt yr holl ddaioni a addewais iddynt.

43 A *o* maeſydd a feddiennir yn y wlad yma, *am* yr hon yr ydych chwi yn dywedyd, *p* Anghyfannedd *yw* hi, heb ddyn nac anifail; yn llaw'r Caldeaid y rhoddwyd hi.

44 Maeſydd a brynant am arian, ac a 'ſgrifennant mewn llyfrau, *q* ac a'u ſeliant, ac a gymmerant dyſtion yn *r* nhir Benjamin, ac yn amgylchoedd Jeruſalem, ac yn ninaſoedd Juda, *s* ac yn ninaſoedd y mynyddoedd, ac yn ninaſoedd y gwaſtad, ac yn ninaſoedd y dehau: canys *t* mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, medd yr Arglwydd.

PEN. XXXIII.

I Addo dychweliad grajol, 9 a llawen gyflwr. 15 Addaw Crift.

GAIR yr Arglwydd hefyd a ddaeth at Jeremia *a* yr ail waith (ac efe etto yn garcharor yng nghyntedd y carchar-

p Sal. 115. 3.
Adn. 17.
q Eſa. 5. 5.
Adn. 3.
r Pen.21. 10.
s Pen. 19. 13.
t Pen. 3. 5.
u Eſa.65. 5.
x Eſa. 1. 4. Dan. 9. 8, Mat. 7. 13.
y Diar. 1. 24.
Pen. 7. 13.
☧ Pen.7. 24.
a Sal. 81. 12, 13.
b Pen. 7. 30.
Ezec. 8. 5, 6.
c Pen.19. 5.
d Lef.18. 21.
e Eſa. 8. 8.
f Deut. 30. 3. Pen. 23. 3.
Ezec.37. 21.
Rhuf. 11. 25.
g Pen.33. 16.
b Pen.31. 33.
a 24. 7.
i Ezec. 11. 19. Act. 2. 7.
k Pen.31. 31. Ezec.39. 29.
Rhuf. 8. 30.
l Mat.16. 18. Ioan 10. 28.
m Deut. 30. 9. Seph. 3. 17.
n Pen.24. 6.
† *mewn ffyddondeb*, Hof.2.20.
o Adn. 9.
p Pen.33. 10.
q Adn.11.
r Pen.17. 26.
s Pen.17. 20.
t Pen.33. 7.
a Pen.32.

b Esa. 37. 26. Heb. 11. 10. ‖ Ezec. 40. 2. Gal. 4. 26. Dat 21. 2. *c* Mat. 16. 18. *d* Ezra 6. 37. *e* Esa. 48. 6. Dan. 9. 24. * *dyfnion* *f* Esa. 22. 10. Pen. 32. 24. † *ymfyddino*, Esa. 8. 9. a 31. 12. Mica 5. 1. *g* Esa. 5. 5. a 10. 5. *h* Esa. 58. 8. Hab. 3. 2. *i* Sal. 85. 8. Esa. 39 8. Ioan 1. 12. *k* Esa. 11. 12. Jer. 3 12. Hos. 1. 11. *l* Hos. 2. 18. Ezel 3. 18. *m* Ezec. 36. 25. Mica 7. 18. Zec. 13. 1. *n* Pen. 31. 34. *o* Esa. 62. 7. Jer. 13. 11. *p* Ester. 8. 17. Esa. 60. 4, 5. Act. 5. 11. *q* Pen. 32. 43. *r* Pen. 7. 34. Hos. 2. 15. Zec. 10. 7. *s* 2 Cron. 7. 3. Sal. 136. 1. Dat. 15. 3. *t* Pen. 30. 20. Adn. 7. *u* Pen. 31. 24. *x* Pen. 17. 26. Obad. 19. *y* Ioan 10. 3. ∝ 2 Cor. 1. 20. Tit. 1. 2. *a* Esa. 11. 1. Pen. 23. 5. ‡ Heb. *Jehofa tſidcenu*, Pen. 23. 6. *b* 1 Bren. 2. 4. Luc 1. 32. ‖ Heb. *thorrir oddi wrth.* *c* Hos. 14. 2. Sal. 116. 17. a 50. 23. Rhuf. 12. 1. Dat. 1. 6.

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd *b* yr hwn a'i gwnaeth, yr Arglwydd yr hwn a'i ‖ lluniodd i'w *c* ſicrhau, yr Arglwydd *yw* ei enw:

3 *d* Galw arnaf, ac mi a'th attebaf, ac a ddangoſaf i ti *e bethau* mawrion, a * chedyrn y rhai ni's gwyddoſt.

4 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael, am dai y ddinas hon, ac am dai brenhinoedd Juda, y rhai *f* a ddinyſtrlwyd â pheiriannau rhyfel, ac â chleddyf;

5 Y maent yn † dyfod i ymladd â'r Caldeaid, and i'w llenwi â chelanneddynion, y rhai *g* a leddais yn fy llid am digoſaint, ac am i mi guddio fy wyneb oddi wrth y ddinas hon am eu holl ddrygioni hwynt.

6 Wele, *b* myfi a dyga'f iddi hi iechyd a meddyginiaeth, ac mi a'i meddyginiaethaf hwynt, *i* ac a ddatguddiaf iddynt amlder o heddwch a gwirionedd.

7 Ac *k* mi a ddychwelaf gaethiwed Juda a chaethiwed Iſrael, ac mi a'u *l* hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad.

8 Ac mi a'u *m* puraf hwynt oddi wrth eu holl anwiredd a bechaſant i'm herbyn; ac *n* mi a faddeuaf iddynt eu holl bechodau *truy'r* rhai y pechaſant i'm herbyn, a *tharby'r* rhai y troſeddaſant yn fy erbyn.

9 ¶ A *hyn* fydd i mi yn *o* enw llawenydd, yn glod ac yn ogoniant o flaen holl genhedloedd y ddaear, y rhai a glywant yr holl ddaioni yr ydwyf fi yn ei wneuthur iddynt: a hwythau a *p* ofnant ac a grynant am yr holl ddaioni a'r holl lwyddiant yr ydwyf fi yn eu gwneuthur i'r *addinas* hon.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Clywir etto yn y lle hwn (*am* yr hwn y *q* dywedwch, Anialwch *yw* efe, heb ddyn ac heb anifail, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, y rhai a wnaed yn anghyfannedd, heb ddyn ac heb breſwylwr, ac heb anifail)

11 *r* Llef gorfoledd a llef llawenydd, llef y priod-fab, a llef y briod-ferch, llef rhai yn dywedyd, Molwch Arglwydd y lluoedd; o herwydd daionus *yw'r* Arglwydd, o blegid ei *s* drugaredd *a bery* yn dragywydd; *llef* rhai yn dwyn offrwm moliant i dŷ yr Arglwydd: *t* canys mi a ddychwelaf gaethiwed y wlad, megis yn y dechreuad, medd yr Arglwydd.

12 Fel hyny dywed Arglwydd y lluoedd, Bydd etto yn y lle yma, *yr hwn ſydd* anghyfanneddol heb ddyn ac heb anifail, ac yn ei holl ddinaſoedd, *u* drigfa bugeiliaid yn corlannu'r praidd.

13 *x* Yn ninaſoedd y mynydd, yn ninaſoedd y gwaſtad, ac yn ninaſoedd y dehau, ac yng wlad Benjamin, ac yn amgylchoedd Jeruſalem, ac yn ninaſoedd Juda, yr â *y* defaid etto, dan law'r hwn ſy'n *eu* rhifo, medd yr Arglwydd.

14 Wele'r dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, fel y ∝ cyflawnwyf y peth daionus a addewais i dŷ Iſrael, ac i dŷ Juda.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amſer hwnnw, y paraf i *a* flaguryn cyfiawnder flaguro i Ddafydd; ac efe a wna farn a chyfiawnder yn y tir.

16 Yn y dyddiau hyny Juda a waredir, a Jeruſalem a breſwyſia yn ddiogel; a hwn *yw'r enw* y gelwir ef, ‡ Yr Arglwydd ein cyfiawnder.

17 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, Ni ‖ phalla i Ddafydd ŵr yn eiſtedd ar frenhinfainge'r tŷ Iſrael.

18 Ac ni phalla i'r offeiriaid y Lefiaid ŵr ger fy mron, i *c* offrymmu poeth-offrwm, ac i offrymmu bwyd-offrwm, ac i wneuthur aberth yn dragywydd.

19 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth at Jeremia, gan ddywedyd,

20 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *d* Os geellwch ddiddymmu fy nghyfammod a'r dydd, a'm cyfammod a'r nos, ac na byddo dydd a nos yn eu hamſer;

21 Yna y diddymmir fy nghyfammod â Dafydd fy ngwas, na byddo iddo fab yn *e* teyrnaſu ar ei deyrngadair ef, ac a'r Leſiaid yr *f* offeiriaid fy ngweinidogion.

22 *g* Megis na ellir cyfrif llu'r nefoedd, ac na ellir meſur tywod y môr; *h* felly yr amlhaf had Dafydd fy ngwas, a'r Lefiaid y rhai ſydd yn gweini i mi.

23 Hefyd, gair yr Arglwydd a ddaeth at Jeremia, gan ddywedyd,

24 Oni weli di pa beth y mae'r *i* bobl hyn yn ei lafaru, gan ddywedyd, Y deulu a ddewiſodd yr Arglwydd, efe a'u *k* gwrthododd hwynt? felly y *l* dirmygaſant fy mhobl, fel nad ydynt mwyach yn *m* genedl yn eu golwg hwynt.

25 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, os *ſaif*, *ac oni* oſodais i *n* ddeſodau'r nefoedd a'r ddaear:

26 *o* Yna had Jacob a Dafydd fy ngwas a wrthodaf fi, ſel na chymmerwyf o'i *p* had *q* ef lywodraethwyr ar had Abraham, Iſaac, a Jacob: *r* canys mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, ac a drugarhaf wrthynt.

P E N. XXXIV.

Prophwydo caethiwed Sedecia, lloſgi'r ddinas, &c.

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, (*a* pan oedd Nubucodonoſor brenin Babilon, a'i holl lu, a holl deyrnaſoedd y ddaear *y rhai oedd* dan lywodraeth ei law ef, a'r holl bobloedd, yn rhyfela yn erbyn Jeruſalem, ac yn erbyn ei *b* holl ddinaſoedd hi) gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael, Dos, a llafara wrth ſedecia brenin Juda, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, *c* Wele fi yn rhoddi y ddinas hon i law brenin Babilon, ac efe a'i lloſga hi â than:

3 Ac *d* ni ddieni di dithau o'i law ef, canys diau y'th ddelir, ac y'th roddir i'w law ef; *e* a'th lygaid di a gânt weled llygaid brenin Babilon, a'i enau ef a ymddiddan a'th enau di, a thithau a ei i Babilon.

4 Er hynny, O Sedecia brenin Juda, gwrando air yr Arglwydd; Fel hyn y dywed yr Arglwydd am danat ti, *f* Ni byddi di farw trwy'r cleddyf:

5 Mewn heddwch y byddi farw; a hwy a loſgant *ber-aroglau* i ti, *g* fel y lloſgwyd i'th dadau, y brenhinoedd gynt, y rhai a fu o'th flaen di; a hwy a *b* alarant am danat ti, *gan ddywedyd*, Oh ior! canys myfi a ddywedais y gair, medd yr Arglwydd.

6 Yna Jeremia y prophwyd a lafarodd wrth Sedecia brenin Juda yr holl eiriau hyn yn Jeruſalem,

7 Pan oedd llu brenin Babilon yn rhyfela yn erbyn Jeruſalem, ac yn erbyn holl ddinaſoedd Juda y rhai a adawſid, yn erbyn *k* Lacis, ac yn erbyn Azeca: canys y dinaſoedd *l* caerog hyn a adawſid o ddinaſoedd Juda.

8 ¶ A gair yr hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, gwedi i'r brenin Sedecia wneuthur *m* cyfammod a'r holl bobl *oedd* yn Jeruſalem, am gyhoeddi idd. yntynt *n* ryddid;

9 o l ollwng o bob un ei waſanaethwr, a phob un ei waſanaeth-ferch, *y rhai ſyddent* Hebread neu Hebrees, yn rhyddion; ac na cheiſiai neb waſanaeth gan ddynt, *ſef p* gan ei frawd o Iuddew.

10 A phan glybu'r holl bennaethiaid, a'r holl bobl y rhai a aethant i'r cyfamod,

mod,

Pen. xxxiii. *Adn.* 16.] *A hwn yw'r*---
Onid yw'r Eglwys yn haeddu'r enw yn awr ſe welir yr Enw yn addas yn y Nef.
Criſt a'i Eglwys ydyw'r *Ddinas*,
Glywn ei lrunio gynt erioed;
Seiniwyd Salmau am bên *Salem*,
'Nawr y *newydd* bia'r clod.

mod, am ollwng o bob un ei wasanaethwr
a phob un ei wasanaethferch yn rhyddion,
q Esa. 9, fel na cheisient wasanaeth gandeynt mwy-
34. ach, yna hwy a wrandawsant, ac a'u gol-
Pen. 37. yngasant ymaith.
5.
r Sal. 78. 11 Ond gwedi hynny yr o edifarhaodd
36, arnynt, a hwy a ddygasant yn eu hol y
2 Cron. gweision a'u morwynion, y rhai a ollyng-
28. 10. asant yn rhyddion, r ac a'u caethiwasant
Neh. 5.5. hwy yn weision ac yn forwynion.
2 Pedr 2. 12 ¶ Am hynny y daeth gair yr Ar-
22. glwydd at Jeremia oddi wrth yr Ar-
s Esa. 21. glwydd, gan ddywedyd,
2.
Deut. 15. 13 Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw
12. Israel, Mi a wnaethum gyfammod a'ch
Deut. 15. tadau ghwi, y dydd y dygais hwynt i allan
12--16. o dir yr Aipht, o dŷ t caethiwed, gan
t Esa. 21. ddywedyd,
2.
Deut. 15. 14 Yn mhen t saith mlynedd gollyng-
12. wch bob un ei frawd o Hebread, u yr hwn
u Esa. 50. a ymwerthodd i ti, ac a'th wasanaethodd
1. chwe blynedd; gollwng ef yn rhydd oddi
a Esa. 52. 3. wrthyt: ond x m wrandawodd eich tadau
Luc 4. 19 arnaf, ac ni ogwyddasant eu clustiau.
x Pen. 7. 15 A chwithau a y gymmerasoch ar-
24. noch edifarhau heddyw, a gwneuthur yr
y Mat. hyn oedd union yn fy ngolwg, gan gy-
15. 8; hoeddi rhyddid bob un i'w gymmydog;
zc Adn. a chwi a wnaethech gyfammod yn fy
19. ngwydd i, z a yn y tŷ y gelwir fy enw arno:
a Pen. 7. 16 Ond chwi a ddychwelasoch, ac a
10, 11. halogasoch b fy enw, ac a ddygasoch yn
b Lef. 19. eu hol bob un ei wasanaethwr, a phob un
12. ei wasanaethferch, y rhai a ollyngasech
Mal. 2.9, yn rhyddion wrth eu hewyllys eu hun:
10. c caethiwasoch hwynt, hefyd i fod yn wei-
c Adn. 11. sion ac yn forwynion i chwi.
d Eli. 6. 17 Am hynny fel hyn y dywed yr Ar-
10. glwydd, d Ni wrandawsoch arnaf fi, gan
e Sal. 81. gyhoeddi rhyddid bob un i'w frawd, a
12. phob un i'w gymmydog: wele fi yn cy-
f Deut. hoeddi z gollyngdod i chwi, medd yr Ar-
28. 64. glwydd, i'r cleddyf, i'r haint, ac i'r ne-
g Adn. wyn, ac mi a wnaf eich f symmud chwi i
13. holl deyrnasoedd y ddaear.
b Gen. 18 Ac mi a roddaf y dynion a droseddo-
15, 19, 17. dd fy nghyfammod, y rhai ni chwblhasant
Neh. 10. eiriau'r cyfammod g a wnaethant ger fy
29. bron, h wedi iddynt fyned rhwng rhanau'r llo, yr hwn i a holltasent yn ddau,
i Mat. 24. 19 Tywysogion Juda, a thywysogion
51. Jerusalem, yr ystafellyddion, a'r k offei-
Zec. 5. 3. riaid, a holl bobl y wlad y rhai a aethant
k Mal. 2. rhwng rhamau'r llo.
8.
1 Pedr 5. 20 Ie, mi a'u rhoddaf hwynt yn llaw
3. l eu gelynion, ac yn llaw y rhai sydd yn
ceisio eu heinioes: m a'u celain fydd yn
l 1 Bren. fwyd i ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid
8.46--50. y ddaear.
m Pen. 7, 21 Ac mi a roddaf Sedecia brenin Ju-
33. da, a'i dywysogion, i law eu gelynion, ac
n Pen. 37. i law y rhai sydd yn ceisio eu heinioes, ac
5, 8. yn llaw llu brenin Babilon, n y rhai a
o 2 Sam. aethant i fynu oddi wrthych.
16. 10, 2.
2 Cron. 22 Wele, o mi a orchymynaf, medd yr
35. 17. Arglwydd, ac a wnaf iddynt droi yn ol at
Pen. 49. y ddinas hon, a hwy a ryfelant yn ei her-
14. byn hi, ac a'i goresgynant hi, ac a'i llosg-
Esa.45.7. ant hi a thân: ac mi a wnaf ddinasoedd
Juda yn anghyfannedd heb breswylydd.

P E N. XXXV.

Ufudd-dod y Recabiaid, yn condemnio anufudd-dod yr Iuddewon.

n Pen. 1. 3. YGair yr hwn a ddaeth at Jeremia
Ezec. 30. oddi wrth yr Arglwydd, yn nyddiau
10. a Jehoiacim mab Josia brenhin Juda,
gan ddywedyd,
b Barn. 1. 16. 2 Dos i dŷ'r b Recabiaid, a llafara wrth-
1 Cron. 2. ynt, a phar iddynt ddyfod i dŷ yr Ar-
55. glwydd, i un o'r c ystafelloedd, a dod
c 1 Bren. iddynt win i'w yfed.
6. 5.
2 Cron. 3 Yna myfi a d gymmerais Jaazania,
11. mab Jeremia, fab Habazania, a'i frodyr,
d Diar. 2. a'i holl feibion, a holl deulu'r Recabiaid;
11. 4 Ac mi a'u dygais hwynt i dŷ yr Ar-
Pen. 19. glwydd, i ystafell meibion e Hanan mab
1. e 1 Cron. 25. 25. f 1 Tim. 6. 11. Igdalia, f gwr i Dduw, yr hon oedd wrth

ystafell y * tywysogion, yr hon fydd gor-
uwch ystafell Maaseia mab Salum, ¶ ceidwad y drws.

5 Ac mi a roddais ger bron meibion
tŷ'r Recabiaid phiolau yn llawn o win, a
chwppanau, ac mi a ddywedais wrthynt, g Yfwch win.

6 Ond hwy a ddywedasant, Nid yfwn ni
ddim gwin: o herwydd h Jonadab mab
Recab ein tad a roddodd i ni orchymyn,
gan ddywedyd, i Nac yfwch win na
chwychwi na'ch plant, yn k dragywydd.

7 l Nac adeiledwch dŷ, ac na heuwch
had, ac na phlennwch winllan, ac na fydded
gennych chwi: ond mewn m pebyll y pre-
swyliwch eich holl ddyddiau; fel y bydd-
och chwi fyw ddyddiau n lawer ar wyneb
y ddaear lle yr yfych yn ddieithriaid.

8 A nyni a wrandawsom ar lais Jonadab
mab Recab ein o tad, am bob peth a or-
chymynodd efe i ni; nad yfem ni win ein
holl ddyddiau, nyni, ein gwragedd, ein
meibion, a'n merched;

9 Ac nad adeiladem i ni dai i'w pre-
swylio; ac nid oes genym p na gwinllan,
na maes, na had,

10 Eithr trigo a wnaethom mewn peb-
yll, a gwrandaw, a gwneuthur yn ol yr
hyn oll a orchymynodd Jonadab ein tad i
ni.

11 Ond pan ddaeth Nebuchodnosor bren-
in Babilon i fynu i'r wlad, nyni a ddywed-
asom, Deuwch, ac awn i Jerusalem, rhag
llu'r Caldeaid, a rhag llu'r Assyriaid: ac
yn Jerusalem yr ydym ni yn preswylio.

12 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd at
Jeremia, gan ddywedyd,

13 Fel hyn y dywed Arglwydd y llu-
oedd, Duw q Israel, Dos, a dywed wrth
wyr Juda, ac wrth breswylwyr Jerusalem,
r Oni chymmerwch chwi addysg i wrando
ar fy ngeiriau? medd yr Arglwydd.

14 Geiriau Jonadab mab Recab, y rhai
a orchymynodd efe i'w feibion, nad yfent
win, a s gyflawnwyd: canys nid yfant
hwy *win* hyd y dydd hwn; ond hwy a
wrandawsant ar orchymyn eu tad: a mi-
nau a ddywedais wrthych chwi, t gan godi
yn foreu, a llafaru: ond ni wrandawsoch
arnaf.

15 Myfi a anfonais hefyd attoch chwi
fy holl weision y prophwydi, gan godi yn
foreu, ac anfon, gan ddywedyd, u Dych-
welwch yn awr bawb oddi wrth ei ffordd
ddrwg, a gwellhewch eich gweithredoedd,
ac nac ewch ar ol duwiau dieithr, i'w
gwasanaethu hwynt; a chwi a x drigwch
yn y wlad yr hon a roddais i chwi ac i'ch
tadau: ond ni ogwyddasoch eich clustiau,
ac y ni wrandawsoch arnaf.

16 Gan i feibion Jonadab mab Recab
gyflawni gorchymyn eu tad, yr hwn a or-
chymynodd efe iddynt; ond y bobl yma
ni wrandawsant arnaf fi:

17 Am hynny fel hyn y dywed Ar-
glwydd Dduw y lluoedd, Duw Israel, Wele
fi yn dwyn ar Juda, ac ar holl drigolion
Jerusalem, yr holl ddrwg a lefarais yn eu
herbyn: o herwydd i mi ddywedyd wrth-
ynt, ond zc ni wrandawsant; a galw ar-
nynt, ond a nid attebasant.

18 ¶ A Jeremia a ddywedodd wrth
dylwyth y Recabiaid, Fel hyn y dywed
Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, O her-
wydd i chwi wrando ar orchymyn Jona-
dab eich tad, a chadw ei holl orchymyn-
ion ef, a gwneuthur yn ol yr hyn oll a or-
chymynodd efe i chwi:

19 Am hynny fel hyn y dywed Ar-
glwydd y lluoedd, Duw Israel; b Ni
phalla i Jonadab mab Recab wr i sefyll
ger fy mron i yn dragywydd.

P E N. XXXVI.

Ysgrifenu'r brophwydoliaeth, 5 a'i darllain, Jehoiacim yn ei dorri.

A C yn y a bedwaredd flwyddyn i Jeho-
iacim mab Josia brenhin Juda, y
daeth y gair hwn oddi wrth yr Arglwydd
at Jeremia, gan ddywedyd,

2 Cym-

* *pennaethiaid.* Num. 3. 32. 1 Cor. 12. 28. † Neu, *tryforwr.* 2 Bren. 18. 15. g 2 Cor. 2. 9. a 8. 24. b 2 Bren. 10. 15. i Num. 30. 2. Deut. 6. 2. Mat. 11. 18, 19. k 1 Cor. 8. 13. l Pen. 45. 5. m Heb. 11. 9, 10. n Eph. 6. 2. o Mal. 1. 6. p 1 Tim. 6. 6. q Deut. 7. 6. r Pen. 32. 33. s Adn 16, &c. t Deut. 20. 26. Pen. 7. 13, &c. u Pen. 18. 11. a 25. 5. x Sal. 37. 27. y Adn. 14. z Diar. 1. 24. a Sal. 81. 11. 2 Cor. 5. 20. b Deut. 10. 8, 2 Cron. 2. 55.

Pen. xxxvi. *Adn.* 1. *Jehoiacim.* Yr oedd yr hyn a fonir yma, wedi digwydd o flaen yr hyn a ddywedir. *Pen.* xxxiv. 1, 2. Fe fyn Duw i ni ystyried y *matter* a draethir, yn bytrach na'r *amser* a nodir! *Pen.* 1. 2.

b Pen. 1. 17. *a* 30. 2. Act. 20. 27. *c* Pen. 25. 3. *d* Deut. 5. 29. Amos 5. 15. Adn. 7. Ioan 2. 24. *e* Pen. 18. 8. *f* Deut. 5. 29. *g* Pen. 45. 1. Mat. 16. 24. Heb. 11. 27. *b* Num. 19. 11. Neh. 6. 10. *i* Pen. 14. 1, 2. § Ezra 10. 1. Ezec. 11. 13. Mat. 26. 39. *k* Ezec. 18. 21. Iago 4. 9. *l* Pen. 34. 20. Ezec. 7. 6. * Yr oedd yn ysgrifenny *blynyddoedd*, Lef. 25. 27. *yn y ſcribfed* mis. *m* Esa. 58. 4. Sal. 78. 34. Pen. 4. 4. *n* 1 Bren. 6. 5. *o* 2 Cron. 4. 9. *p* Pen. 26. 10. 2 Bren. 25. 35. *q* 1 Bren. 4. 3. *r* Pen. 26. 22. † Os oedd yn ymddiffyn-ydd nid oedd ond gwan, ſel Cicaion Jona! a'r *brenin* mor dau-og a *Nahal.* Jona iv. 6 1 Sam. xxv. 17. *s* Ezec. 3. 6. *t* Ecſ. 19. 16 2 Bren. 22. 19. Esa. 66. 2. *u* Pen. 34. 15, 16. Act. 5. 11. *x* Barn. 14. 14. Mat. 23. 23. Ioan 9. 27. *y* Ioan 21. 25. Rhuf. 1. 16. ∞ Sal. 121. 3, 8. Act. 23. 16.

2 Cymmer i ti blyg-lyfr, ac *b* ysgrifena ynddo yr holl eiriau a lafaraïs i wrthyt yn erbyn Iſrael, ac yn erbyn Juda, ac yn erbyn yr holl genhedloedd, o'r dydd y llafaraïs wrthyt ti, er dyddiau *c* Joſia hyd y dydd hwn.

3 Fe allai pan *d* glywo tŷ Juda yr holl ddrwg yr ydwyf ſi yn amcanu ei wneuthur iddynt, y dychwelant bob un *e* o'i ffordd ddrygionus, ſel y *f* maddeuwyf eu hanwiredd a'u pechod.

4 Yna Jeremia a alwodd Baruc mab Neria; a *g* Baruc a 'sgrifennodd o enau Jeremia holl eiriau yr Arglwydd, y rhai a lafaraſai efe wrtho, mewn plyg-lyfr.

5 A Jeremia a orchymynodd i Baruc, gan ddywedyd, *b* Caewyd arnaf ſi, ni allaf ſi fyned i dŷ yr Arglwydd.

6 Am hynny dos di, a darllain o'r llyfr a 'sgrifenaiſt o'm genau, eiriau yr Arglwydd, lle y clywo y bobl, *yn* nhŷ yr Arglwydd, ar y *i* dydd ympryd; a lle y clywo holl Juda hefyd, y rhai a ddelont o'u dinaſoedd, y darlleni di hwynt.

7 Fe allai y ◊ cwympant i weddio ger bron yr Arglwydd, ac y *k* dychwelant bob un o'i ffordd ddrygionus: *l* canys mawr *yw* y llid a'r digofaint a draethodd yr Arglwydd yn erbyn y bobl hyn.

8 Felly Baruc mab Neria a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynaſai Jeremia y prophwyd iddo, gan ddarllain o'r llyfr eiriau yr Arglwydd *yn* nhŷ yr Arglwydd.

9 Canys yn y bummed flwyddyn i Jehoiacim mab Joſia brenhin Juda, ar y * nawfed mis, y cyhoeddaſant *m* ympryd ger bron yr Arglwydd, i'r holl bobl yn Jeruſalem, ac i'r holl bobl a ddaethant o ddinaſoedd Juda i Jeruſalem.

10 Yna Baruc a ddarllenodd o'r llyfr eiriau Jeremia, *yn* nhŷ yr Arglwydd, yn *n* yſtafell Gemaria mab Saphan yr yſgrifenydd, yn y *o* cyntedd uchaf, wrth *p* ddrws porth newydd tŷ yr Arglwydd, lle y clybu'r holl bobl.

11 ¶ Pan glybu Micaia mab Gemaria, fab Saphan, holl eiriau yr Arglwydd allan o'r llyfr;

12 Yna efe a aeth i wared i d'ŷ'r brenin *q* i 'ſtafell yr yſgrifenydd: ac wele, yr holl dywyſogion oedd yno yn eiſtedd; *ſef* Eliſama yr yſgrifenydd, a Delaia mab Semaia, ac *r* Elnathan mab Acbor, a Gemaria mab Saphan, a Sedecia mab Hanania, a'r holl dywyſogion.

13 A † Micaia a fynegodd iddynt yr holl eiriau a glywſai efe pan ddarllenaſai Baruc y llyfr lle y clybu'r bobl.

14 Yna'r holl dywyſogion a anfonaſant Jehudi mab Nethania, fab Selemia, fab Cuſi, at Baruc, gan ddywedyd, Cymmer yn dy law y llyfr y darlleniaſt allan o hono lle y clybu'r bobl, a thyred. Felly Baruc mab Neraia a gymmerodd y llyfr yn ei law, ac a *s* ddaeth attynt.

15 A hwy a ddywedaſant wrtho, Eiſtedd yn awr, a darllain ef lle y'*t* clywom ni. Felly Baruc a'i darllenodd lle y clywſant hwy.

16 A phan glywſant yr holl eiriau, hwy a ofnaſant *u* bawb gyd a'u gilydd; a hwy a ddywedaſant wrth Baruc, Gan fynegi mynegwn yr holl eiriau hyn i'r brenin.

17 A hwy a ofynaſant i Baruc, gan ddywedyd, Mynega i ni yn awr, *x* pa fodd yr yſgrifenaiſt ti yr holl eiriau hyn o'r enau ef?

18 Yna Baruc a ddywedodd wrthynt, Efe a draethodd yr holl eiriau hyn wrthyf i fi a'i enau, a minnau a'u *y* ſgrifenais *drwynt* yn y llyfr ag ingc.

19 Yna y tywyſogion a ddywedaſant wrth Baruc, Dos ac ∞ ymguddia, ti a Jeremia; ac na wyped neb pa le y *byddoch* chwi.

20 ¶ A hwy a aethant at y brenin i'r cyntedd (ond hwy a gadwaſant y *a* llyfr yn yſtafell Eliſama yr yſgrifenydd,) ac a fynegaſant yr holl eiriau lle y clybu'r brenin.

21 A'r brenin a anfonodd Jehudi i *b* gyrchu'r llyfr. Ac efe a'i dug ef o yſtafell Eliſama yr yſgrifenydd. A Jehudi a'i darllenodd lle y clybu'r brenin, a lle y clybu'r holl dywyſogion oedd yn ſefyll yn ymyl y brenin.

22 A'r brenin oedd yn eiſtedd yn y *c* gauaf dŷ, yn y nawfed mis; a than wedi ei gynneu ger ei fron.

23 A phan ddarllenaſai Jehudi dair dalen neu bedair, *yna* ‡ efe a'i *d* torrodd â chyllell yſgrifenydd, ac a'i bwriodd i'r tân *oedd* yn yr aelwyd, nes darfod o'r holl lyfr gan tân *oedd* ar yr aelwyd.

24 Etto nid ofnaſant, ac ni *e* rwygaſant eu dillad, *na*'r brenin, nac yr un o'i weiſion y rhai a glywſant yr holl eiriau hyn.

25 Etto Elnathan, a Delaia, a Gemaria, a ymbiliaſent a'r brenin *f* na loſgai efe'r llyfr; ond ni wrandawai efe arnynt.

26 Ond y brenin a orchymynodd i Jerameel mab ‖ Hammelec, a Seraia mab Azariel, a Selemia mab Abdiel, ddala Baruc yr yſgrifenydd, a Jeremia y prophwyd: ond *g* yr Arglwydd a'u cuddiodd hwynt.

27 ¶ Yna y daeth gair yr Arglwydd at Jeremia (gwedi i'r brenin *b* loſgi'r llyfr, a'r geiriau a 'sgrifenaſai Baruc o enau Jeremia) gan ddywedyd,

28 Cymmer i ti etto lyfr *i* arall, a 'sgrifenna, arno yr holl eiriau cyntaf, y rhai oedd yn y llyfr cyntaf, yr *hwn* a loſgodd Jehoiacim brenin Juda:

29 A dywed wrth Jehoiacim brenin Juda, Fel hyn y *k* dywed yr Arglwydd; Ti a loſgaiſt y llyfr hwn, gan ddywedyd, Pa ham yr yſgrifenaiſt ynddo, gan ddywedyd, *k* Diau y daw brenin Babilon, ac a anrheitha'r wlad hon; ac efe a wna i ddyn ac i anifail ddarfod o honi?

30 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd am Jehoiacim brenin Juda; *l* Ni bydd iddo ef a eiſteddo ar frenhin-faingc Dafydd, *m* a'i gelain ef a fyrir allan i wres y dydd, ac i rew'r nos.

31 Ac mi a *n* ymwelaf âg ef, ac a'i had, ac a'i weiſion, am eu hanwiredd; *o* ac mi a ddygaf arnynt hwy, ac ar drigolion Jeruſalem, ac ar wyr Juda, yr holl ddrwg a lafaraſis i'w herbyn, ond ni wrandawſant.

32 ¶ Yna Jeremia a gymmerth lyfr arall, ac a'i rhoddodd at Baruc mab Neria yr yſgrifenydd; ac efe a yſgrifenodd ynddo o *b* enau Jeremia holl eiriau'r llyfr a loſgaſai Jehoiacim brenin Juda yn tân: a *q* chwanegwyd attynt etto eiriau lawer fel hwythau.

P E N. XXXVII.

1 Sedecia yn anfon at Jeremia i weddio dros y bobl: 16 Jeremia yn cael ffafr.

A'R brenin a Sedecia mab Joſia a deyrnaſodd yn lle Conia mab Jehoiacim, yr hwn a wnaeth Nebuchodonoſor brenin Babilon yn frenin yng wlad Juda.

2 Ond *b* ni wrandawodd efe, na'i weiſion, na phobl y tir, ar eiriau yr Arglwydd, y rhai a draethodd efe trwy law Jeremia y prophwyd.

3 A'r brenin Sedecia a anfonodd Jehucal mab Selemia, *c* a Sephania mab Maaſeia'r offeiriad, at Jeremia'r prophwyd, gan ddywedyd, *d* Gweddia *attol. wg*, droſom ni ar yr Arglwydd ein Duw.

4 A Jeremia *oedd* yn myned i mewn ac allan ym myſg y bobl: canys ni roddaſent ef *etto* yn y carchardy.

5 A *e* llu Pharao a ddaethai o'r Aipht:

a Ioan 8. 26. Rhuf. 3. 2. *b* Sal. 50. 16, 17. *c* Amos 3. 15. ‡ *Yehoiacim*, Adn. 29. *d* 1 Bren. 22. 8. Amos 7. 10. 2 Tim. 4. 3. *e* 2 Brem. 22. 11. Esa. 37. 1. *f* Ioan 10. 21. ‖ Neu, *y brenin*, Pen. 38. 6. *g* Pen. 1. 19. Mat. 2. 13. *b* Mat. 5. 18. *i* Ecſ. 34. 1. Esa. 55. 8. Ioan 12. 48. 1 Pedr 1. 25. 2 Pedr 1. 21. *k* Mat. 10. 28. *l* 2 Bren. 24. 1. Pen. 7. 20. *a* 34. 21 *m* Pen. 22. 30. 2 Bren. 24. 8. *n* Pen. 22. 19. *o* Pen. 23. 34. *p* Pen. 28. 13, 14. Zec. 1. 6. *q* Ecſ. 4. 15. Mat. 3. *r* Luc 12. 47.

1 Sedecia yn anfon at Jeremia i weddio dros y bobl: 16 Jeremia yn cael ffafr.

A'R brenin a Sedecia mab Joſia a deyrnaſodd yn lle Conia mab Jehoiacim, yr hwn a wnaeth Nebuchodonoſor brenin Babilon yn frenin yng wlad Juda.

2 Ond *b* ni wrandawodd efe, na'i weiſion, na phobl y tir, ar eiriau yr Arglwydd, y rhai a draethodd efe trwy law Jeremia y prophwyd.

3 A'r brenin Sedecia a anfonodd Jehucal mab Selemia, *c* a Sephania mab Maaſeia'r offeiriad, at Jeremia'r prophwyd, gan ddywedyd, *d* Gweddia *attol. wg*, droſom ni ar yr Arglwydd ein Duw.

4 A Jeremia *oedd* yn myned i mewn ac allan ym myſg y bobl: canys ni roddaſent efe *etto* yn y carchardy.

5 A *e* llu Pharao a ddaethai o'r Aipht:

a 2 Bren. 24. 8, 17. 1 Cron. 3. 15. 2 Cron. 36. 10. Pen. 22. 24. *b* Diar. 29. 12. 2 Cron. 36. 12. Pen. 36. 24. *c* Pen. 29. 25. *d* Ecſ. 8. 8. Esa. 30. 1. Ezec. 17. 15. *e* 2 Bren. 24. 7.

Pen. xxxvi. *Adn.* 5.] *Caewyd arnaf*, Nid yn y carchar, *Adn.* 26 Gwel, *Pen.* xxxvii. 4, 15. ond mewn rhyw oeiliuaeth feremoniol: etto, oni chai efe bregethu ar yr wyl, *Adn.* 9. rhaid darllain ei brophwydoliaeth ar gyhoedd! rhaid rhybuddio, clywed a glywo! *Exet.* ii. 5. *Dat.* ii. 29.

f Pen. 34. 21. a phan *f* glybu'r Caldeaid *oedd* yn gwarchae ar Jerusalem, fon am danynt, hwy a aethant ymaith oddi wrth Jerusalem.

6 ¶ Yna gair yr Arglwydd a ddaeth at Jeremia y prophwyd, gan ddywedyd,

g Pen 21. 2. 7 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Israel; Fel hyn y dywedwch chwi wrth *b* Pen. 38. 18. brenin Juda, yr hwn a'ch *g* anfonodd chwi attaf fi i ymofyn â mi; Wele, llu Pha-
i Gal. 6. 2. rao, yr hwn a ddaeth allan yn gynnorthwy i chwi, a ddychwel i'w wlad ei hun i'r
k Heb. *eich enidiau.* Aipht.

8 A'r Caldeaid a ddychwelant, ac a ryfelant yn erbyn y ddinas hon, ac a'i
k Efa. 40. hymmiliant, *b* ac a'i llosgant â than.

20. 9 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *i* Na
† Heb. *i fynu.* thwyllwch * eich hunain, gan ddywedyd, Diau yr â'r Caldeaid oddi wrthym ni: o
‡ Neu. *yn neillddo,* blegid nid ant hwy.

Mat. 10. 36. 10 Canys pe tarewech chwi holl lu'r Caldeaid y rhai fydd yn rhyfela i'ch erbyn, fel *na* weddillid o honynt *ond* gwyr
l Mat. 26. 73. archolledig, *etto* hwy a *k* gyfodent bob un yn ei babell, ac a losgent y ddinas hon â than.

|| Heb. *gyfarfydd.* Neh. 6. 8. Pen. 27. 14. 11 A phan aeth llu'r Caldeaid † ymaith oddi wrth Jerusalem, rhag llu Pharao;

12 Yna Jeremia a aeth allan o Jerusalem, i fyned i wlad Benjamin, i ‡ ymlithro oddi yno yng nghanol y bobl.

m Gen. 39. 19. Act. 7. 34. 13 A phan oedd efe ym mhorth Benjamin, yr *oedd* yno ben-fwyddog, a'i enw ef *oedd* Iria, mab Selemia, fab Hanania; ac efe a ddaliodd Jeremia y prophwyd,

* *a barasant ei guro,* gan ddywedyd, *l* Cilio at y Caldeaid yr wyt ti.

Pen. 39. 6. Act. 16. 22. *n* Adn. 20. 14 Yna y dywedodd Jeremia, ¶ Nid gwir; nid ydwyf fi yn cilio at y Caldeaid. Ond ni wrandawai efe arno: felly Iria a ymaflodd yn Jeremia, ac a'i dygodd ef at y tywysogion.

15 Am hynny y tywysogion a *m* ddigiasant wrth Jeremia, ac * a'i tarawsant,
n Mat. 5. 12. Act. 16. 5. ac a'i rhoddasant yn y carchardy yn nhy *n* Jonathan yr ysgrifenydd: o herwydd hwnnw a wnaethent hwy yn garthardy.

Neh. 11. 36. 16 ¶ Pan ddaeth Jeremia i'r *o* daear-47, ac i'r † cabanau, ac *wedi* i Jeremia aros yno ddyddiau lawer;

† Neu. *celloedd.* 17 Yna y brenin Sedecia a anfonodd, *p* ac a'i cymmerodd ef allan: a'r brenin
p Gen. 41. 14. a ofynnodd iddo yn gyfrinachol yn ei dŷ ei hun, ac a ddywedodd, A oes gair *q* oddi
q Pen. 34. 3. wrth yr Arglwydd? A dywedodd yntef, Oes: *r* canys tydi a roddir yn llaw brenin
r Mat. 14. 3. 7. 36. Babilon!

s Dan. 6. 22. Ioan 10. 32. 18 Jeremia hefyd a ddywedodd wrth y brenin Sedecia, *s* Pa bechod a wnaethum i'th erbyn di, neu yn erbyn dy weision, neu yn erbyn y bobl hyn, pan y'm rhoddasoch yn y carchardy?

t 2 Bren. 3. 13. Pen. 28. 1, &c. 19 Pa le y *mae* eich *t* prophwydi a brophwydasant i chwi, gan ddywedyd, Ni ddaw brenin Babilon i'ch erbyn, nac yn erbyn y wlad hon?

u Sal. 119. 170. 20 Ac yn awr, attolwg, O fy arglwydd frenin: attolwg, *u* deued fy neisyfiad ger
x Eph. 5. 29. dy fron; ac na phar i mi ddychwelyd i dy Jonathan yr ysgrifenydd, rhag fy
Neh. 12. 11. *x* marw yno.

y Pen. 32. 2. *z* Act. 27. 5. 21 Yna y brenin Sedecia a orchymynodd iddynt roddi Jeremia y yng nghyntedd y carchardy, *z* a rhoddi iddo ef deilen o fara beunydd o heol y pobyddion, *a* nes darfod yr holl fara yn y ddinas. Felly
a Sal. 33. 39. Jeremia a arosodd yng nghyntedd y carchardy.

PEN. XXXVIII.

1 Byrnw Jeremia ar gam-achwyn, i ddatcanddy. 7 Ebedmelec yn ei gedi. 14 Jeremia yn cynghori i'r brenin achub ei einioes.

a Mica 2. 11. *b* Pen. 37. 21. *c* Pen. 21. 9. YNA Sephatia mab Mattan, a Gedalia mab Pasur, a Jucal mab Selemia, a Pasur mab Malcia, a glywsant y *a* geiriau a draethasai Jeremia *b* wrth yr holl bobl, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed *yr* Arglwydd; *c* Yr hwn a arofo yn y ddinas hon, a fydd farw *d* Gen. trwy'r cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint: ond y neb a elo allan at y Caldeaid, *e* Pen. 32. a fydd byw; *d* canys ei einioes a fydd yn yslyfaeth iddo, a byw fydd. 4.

f Efa. 1. 10. 1 Cor. 1. 26. *g* Pen. 20. 10. *h* 26. 11. *b* Ecf. 5. 4 Sal. 127. 1 *i* Act. 17. 6. *k* 1 Sam. 29. 9. Preg. 10. 16. Luc 23. 24. *l* Pen. 51. 7. 2 Cor. 4. 8. Heb. 11. 36. *m* Luc 10. 33. * *ymnatcaiad,* Efa. 56. 3. *n* Phil. 4. 12. *o* Mat. 8. 10. *p* Pen. 31. 34. Diar. 28. 10. *q* Adn. 1. *r* Eſter 5. 2. Diar. 21. 21. Dat. 12. 16. † Heb. *gyd a'ih iaw.* *s* Efa. 53. 8. *t* Efa. 51. 6. Mat. 12. 47. 1 Cor. 1. 25. *u* Mat. 26. 13. *x* Efa. 42. 7. *y* Pen. 37. 21. Adn. 6. *z* Pen. 37. 17. *a* 2 Bren. 16. 18. *b* 2 Cron. 9. 11. *c* 1 Bren. 22. 16. *d* Adn. 5. Act. 23. 21. *e* Pen. 42. 21. Ezec. 2. 7. *f* Adn. 25. *g* Efa. 57. 16. *b* 2 Bren. 24. 12. *i* Mat. 16. 25. *k* Lef. 26. 18.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *e* Y ddinas hon a roddir yn ddiau yn llaw llu brenin Babilon, yr hwn a'i hynnill hi.

4 Yna y *f* tywysogion a ddywedasant wrth y brenin, *g* Rhodder, attolwg, y gŵr hwn i farwolaeth: o blegid fel hyn y mae efe yn *b* gwanhau dwylaw y rhyfelwyr a adawyd yn y ddinas hon, a dwylaw yr holl bobl, trwy ddywedyd wrthynt yn ol y geiriau hyn: o herwydd *i* nid yw y gŵr hwn yn ceisio llwyddiant i'r bobl hyn, ond niweid.

5 A'r brenin Sedecia a ddywedodd, *k* Wele ef yn eich llaw chwi: canys nid yw'r brenin *ur* a ddichon ddim yn eich erbyn chwi.

6 Yna hwy a gymmerasant Jeremia, *l* ac a'i bwriasant ef i ddaeardy Malcia mab Hammelec, yr hwn *oedd* yng nghyntedd y carchardy: a hwy a ollyngasant Jeremia i wared wrth raffau. Ac nid *oedd* dwfr yn y daeardy, ond tom: felly Jeremia a lynodd yn y dom.

7 ¶ A phan glybu *m* Ebedmelec yr Ethiopiad (un o'r * yftafellyddion yr hwn oedd *n* yn nhy'r brenin) iddynt hwy roddi Jeremia yn y daeardy (a'r brenin yn eiſtedd ym mhorth Benjamin)

8 Ebedmelec a aeth allan o dŷ'r brenin, *o* ac a lafarodd wrth y brenin, gan ddywedyd,

9 O fy arglwydd frenin, *p* drwg y gwnaeth y *q* gwŷr hyn yngwbl ag a wnaethant i Jeremia y prophwyd, yr hwn a fwrasant hwy i'r daeardy; ac efe a fydd marw o newyn yn y fan lle y mae, o herwydd nid *oes* bara mwyach yn y ddinas.

10 *r* Yna'r brenin a orchymynodd i Ebedmelec yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Cymmer oddi yma ddeng ŵr ar hugain † gyd a thi, a chyfod Jeremia y prophwyd o'r daeardy *s* cyn ei farw.

11 Felly Ebedmelec a gymmerodd y gwŷr gyd ag ef, ac a aeth i dŷ'r brenin dan *y* trysordy, ac a gymmerodd oddi yno hen garpiau, a hen *t* bwdr-fratiau, ac a'u gollyngodd i wared at Jeremia i'r daeardy wrth raffau.

12 Ac Ebedmelec yr Ethiopiad a ddywedodd wrth Jeremia, Gosod yn awr yr hen garpiau, a'r pwdr-fratiau hyn, *u* dan dy gyfeiliau oddi tan y rhaffau. A Jeremia a wnaeth felly.

13 Felly hwy a dynnasant Jeremia i fyny wrth y rhaffau, ac a'i codasant ef o'r *x* daeardy; a Jeremia a arosodd yng *y* ochymtedd y carchardy.

14 ¶ Yna'r brenin Sedecia a anfonodd, ac a *z* gymmerodd Jeremia y prophwyd atto i'r *a* trydydd cyntedd, *b* yr hwn ſydd yn myned i dŷ'r Arglwydd; a'r brenin a ddywedodd wrth Jeremia, Mi a ofynnaf i ti beth; *c* na chela ddim oddi wrthyf fi.

15 A Jeremia a ddywedodd wrth Sedecia, Os mynegaf i ti, *c* oni roddi di fi i farwolaeth? ac os rhoddaf i ti gyngor, *c* oni wrandewi di arnaf?

16 A'r brenin Sedecia a dyngodd wrth Jeremia yn *f* gyfrinachol, gan ddywedyd, *Fel mai* byw yr Arglwydd, *g* yr hwn a wnaeth i ni yr enaid hwn, ni roddaf fi di i farwolaeth, ac ni roddaf di yn llaw y gwŷr hyn ſydd yn ceiſio dy einioes.

17 Yna y dywedodd Jeremia wrth Sedecia, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw y lluoedd, Duw Iſrael, *b* Os gan fyned yr ei di allan at dywysogion brenin Babilon, *i* yna y bydd dy enaid fyw, ac ni losgir y ddinas hon â than, a thithau a fyddi fyw, ti a'th deulu.

18 Ond *k* onid ai di allan at dywysogion brenin Babilon, yna'r ddinas hon a roddir i law'r Caldeaid, a hwy a'i llosgant hi â than

Pen. xxxvii. 7.] *Llu Pharao.* Er gorchfygu'r Aipht gan *Nebutodanoſor*, a bod *Sedecia* dan deyrnged iddo; *Pen.* xlvi. 2. 2 *Bren.* xxiv. 7. *Sedecia* a wrthryfelodd, a *Pharao* a'i cynnorthwyodd yn ofer: *Ezec.* xvii. 17. Nid da corri cyfammod! *Sal.* xv. 4. *Ecclc.* viii. 15.

l Diar. 29. 25. Mat. 10. 39. *m* Sal. 31. 4. *n* Dan. 4. 27. 2 Cor. 5. 20. Phile. 9. *o* Ezec. 11. 25. *p* 2 Bren. 24. 14. *q* Zec. 14. 2. Esa. 13. 16. *r* Heb. *guyr dy bedwen*, *s* Pen. 27. 9. Esa. 30. 3 *t* 2 Bren. 24. 7. *u* Adn. 22. Pen. 39. 6. *u* Pen. 34. 2. *x* Adn. 3. 4. *y* Pen. 37. 20. *z* Mat. 10. 6. Act. 23. 6. *a* Adn. 13. *b* Pen. 39. 14. *c* 2 Bren. 25. 1. Pen. 52. 4. *d* Zec. 1. 6. *e* Zec. 8. 19. *f* Mica 3. 12. *g* Seph. 1. 10. Esa. 14. 31. Mica 1. 9. *h* 2 Bren. 25. 4. *i* Neu, *guaeddedd*. *k* Amos 2. 14. *l* 2 Bren. 23. 33. *m* Pen. 40. 1. *n* Num. 25. 4. Pen. 38. 4. Mat. 7. 2. *o* Ezec. 12. 13. † Heb. *atuy*

thân, ac ni ddiengi dithau o'u llaw hwynt.

19 A'r brenin Sedecia a ddywedodd wrth Jeremia, Yr ydwyf fi yn *l* ofni yr Iuddewon a giliasant at y Caldeaid, rhag iddynt hwy fy rhoddi yn eu llaw hwynt, ac i'r rhai hynny fy *m* ngwatwar.

20 A Jeremia a ddywedodd, Ni roddant ddim: gwrando, *n* attolwg, ar lais yr Arglwydd, yr hwn yr ydwyf fi yn ei draethu i ti; felly y bydd yn dda i ti, a'th enaid a fydd byw.

21 Ond os gwrthodi fyned allan, *o* dyma'r gair a ddangosodd yr Arglwydd i mi:

22 Ac wele *p* yr holl *q* wragedd, y rhai a adawyd yn nhŷ brenin Juda, a ddygir allan *q* at dywysogion brenin Babilon; a hwy a ddywedant, *r* Dy gyfeillion a'th hudasant, ac a'th orchfygasant; dy draed a lynasant yn y dom, *s* a hwythau a droisant yn eu hol.

23 Felly hwy a ddygant allan dy holl wragedd a'th blant *t* at y Caldeaid, ac ni ddienghi dithau o'u llaw hwynt; canys a llaw brenin Babilon y'th ddelir; a'r ddinas hon a losgir *u* â than.

24 ¶ Yna dywedodd Sedecia wrth Jeremia, Na chaffed neb wybod y geiriau hyn, ac ni'th roddir i farwolaeth.

25 *x* Ond os y tywysogion a glywant i mi ymddiddan â thi, ac os deuant attat ti, a dywedyd wrthyt, Mynega yn awr i ni beth a draethaist ti wrth y brenin; na chela oddi wrthym ni, ac ni roddwn ni mo honot i farwolaeth; a pha beth a draethodd y brenin wrthyt tithau:

26 Yna dywed wrthynt, y Myfi a weddiais yn ostyngedig ger bron y brenin, na yrrai efe fi drachefn i dŷ Jonathan, i farw yno.

27 Yna'r holl dywysogion a ddaethant at Jeremia, ac a'i holasant ef: ac efe a fynegodd iddynt yn ol yr holl eiriau hyn, y rhai a orchymynasai'r brenin: felly hwy a beidiasant ag ymddiddan ag ef, canys ni wybuwyd y peth.

28 A Jeremia a *a* arosodd yng *b* nghynteddy carchardy hyd y dydd yr ynnillwyd Jerusalem; *c* ac *yno* y bedd efe pan ynnillwyd Jerusalem.

P E N. XXXIX.

1 Ynnill Jerusalem. 8 Difrodi'r ddinas, 9 a chaethiwo'r bobl.

YN *a* y nawfed flwyddyn i Sedecia brenin Juda, ar y degfed mis, y *b* daeth Nebucodonosor brenin Babilon, a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem, ac a warchaeasant arni.

2 Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg i Sedecia, yn *c* y pedwarydd mis, ar y nawfed *dydd* o'r mis, y *d* torrwyd y ddinas.

3 A holl dywysogion brenin Babilon a ddaethant i mewn, ac a eisteddasant yn y *e* porth canol, *sef*, Nergal-sareser, Samgar-Nebo, Sarsechim, Rabsaris, Nergal-sareser, Rabmag, a holl dywysogion eraill brenin Babilon.

4 ¶ A phan welodd Sedecia brenin Juda hwynt, a'r holl ryfelwyr, *f* hwy a giliasant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nos, trwy ffordd gardd y brenin, i'r porth rhwng y ddau fur; ac efe a aeth allan tu a'r * anialwch.

5 A llu'r Caldeaid a erlidiasant ar eu hol hwynt, ac a oddiweddasant *g* Sedecia yn rhaglyd Jerico, ac a'i daliasant ef, ac a'i dygasant at Nebucodonosor brenin Babilon, *h* i Ribla yng *i* wlad Hamath; lle y rhoddodd efe farn arno.

6 Yna brenin Babilon a laddodd feibion Sedecia yn Ribla o flaen ei lygaid ef: brenin Babilon hefyd a laddodd holl bendefigion *k* Juda.

7 Ac efe a'i dynnodd lygaid Sedecia, ac a'i rhwymodd ef â † chadwynau i'w dduyn i Babilon.

8 ¶ A'r Caldeaid a losgasant *m* dŷ'r brenin, a thai'r bobl, â than; a hwy a *n* ddrylliasant furiau Jerusalem.

yndelyn bres, neu, *llyffetheiriau*, Barn. 16. 21. Sal. 107. 10. *m* 2 Bren. 25. 9. *n* Esa. 8. 9. Pen. 5. 29.

9 Yna Nebuzaradan pennaeth y milwyr a gaethgludodd i Babilon weddill y bobl y rhai a adawsid yn y ddinas, a'r o gnciwyr y rhai a giliasent atto ef, ynghyd a gweddill y bobl y rhai a adawsid.

10 A Nebuzaradan pennaeth y milwyr a adawodd o *p* dlodion y bobl, y rhai nid oedd dim ganddynt, yng wlad Juda, ac efe a roddodd iddynt winllanoedd a meesydd y dydd hwnnw.

11 ¶ A Nebucodonosor brenin Babilon a roddodd orchymyn am *q* Jeremia i Nebuzaradan pennaeth y milwyr, gan ddywedyd,

12 Cymmer ef, *r* ac edrych atto, ac na wna iddo ddim *s* niwed; ond megis y dywedo efe wrthyt ti, felly gwna iddo.

13 Felly Nebuzaradan pennaeth y milwyr a anfonodd, Nebusasban hefyd, a Rabsaris, a Nergal-sareser, Rabmag, a holl bennaethiaid brenin Babilon:

14 Ie hwy a anfonasant, ac a gymmerasant Jeremia o *t* gyntedd y carchardy, ac a'i *t* rhoddasant ef at Gedalia mab *u* Ahicam fab Saphan, i'w dduyn *x* adref: felly efe a drigodd ym mysg y bobl.

15 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth at Jeremia, pan oedd efe wedi cau amo yng nghyntedd y carchar, gan ddywedyd,

16 Dos, a dywed i *y* Ebedmelec yr Ethiopiad, gan ddywedyd, Fel hyn *y* dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, Wele, mi a baraf i'm geiriau ddyfod yn erbyn *y* ddinas hon er niwaid, ac nid er lles: a hwy a gwbleir, *z* o flaen dy wyneb, y dwthwn hwnnw.

17 Ond myfi a'th *a* waredaf di y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd, ac ni'th roddir yn llaw'r dynion *yr ydwyt* ti yn ofni rhagddynt.

18 Canys gan achub, mi a'th achubaf, ac ni syrthi trwy'r cleddyf, eithr bydd *b* dy einioes yn yfelyfaeth i ti, am i ti *c* ymddiried ynof fi, medd yr Arglwydd.

P E N. XL.

1 Jeremia, wedi ei ollwng, yn mynedd at Gedalia. 13 Bradwriaeth Ismael.

Y Gair yr *a* hwn a ddaeth at Jeremia oddi wrth yr Arglwydd, gwedi i Nebuzaradan pennaeth y milwyr ei ollwng ef yn rhydd o *b* Rama, wedi iddo ei kymmeryd ef, ac efe yn rhwym mewn gefynau ym mysg holl gaethgludedigion Jerusalem a Juda, *y rhai a* gaethgludwyd i Babilon.

2 A phennaeth y milwyr a gymmerodd Jeremia, ac a ddywedodd wrtho, *c* Yr Arglwydd dy Dduw a lafarodd y drwg yma yn erbyn y lle hwn.

3 A'r Arglwydd a'i dug i ben, ac a wnaeth megis y llafarodd: am i chwi *d* bechu yn erbyn yr Arglwydd, ac na wrandawsoch ar ei lais ef, am hynny y daeth y peth hyn i chwi.

4 Ac yn awr, wele fi yn dy *e* ollwng di heddyw o'r cadwynau rowd am dy ddwylaw: os da genyt ddyfod gyd â mi i Babilon, tyred, ac mi a * ofalaf am danat, ond os drwg y gweli ddyfod gyd â mi i Babilon, paid; *f* wele'r holl dir o'th flaen di: i'r fan *y byddo* da a boddlon genyt fyned, yno dos.

5 Yna, ac efe etto heb ddychwelyd, *dywedodd y pennaeth*, Dychwel at *g* Gedalia mab Ahicam, fab Saphan, yr hwn a *h* osodd brenin Babilon, ar ddinasoedd Juda, ac aros gyd âg ef ym mhlith y bobl: *i* neu dos lle gwelych di yn dda fyned. Felly pennaeth y milwyr a roddodd iddo *k* luniaeth, a *k* rhodd, ac a'i gollyngodd ymaith.

6 Yna yr aeth Jeremia at Gedalia mab Ahicam i Mispa, ac a arosodd gyd âg ef *l* ym mysg y bobl a adawsid yn y wlad.

7 ¶ *m* A phan glybu holl dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hyd y maesydd, hwynt hwy a'u gwŷr, i frenin Babilon osod Gedalia mab Ahicam yn olygwr ar y wlad, ac iddo roddi dan ei law ef wyr, a gwragedd, a phlant, ac o dlodion y wlad, o'r rhai ni chaethgludasid i Babilon;

8 Yna hwy *z* a ddaethant at Gedalia i Mispa,

p 2 Bren. 25. 11. *p* Ezec. 33. 24. Sal. 132. 15. Seph. 3. 12. *q* Pen. 40. 2-5. Diar. 21. 4. † Heb. *llawm yn-ung arno*. *r* Sal. 105. 15. *s* 1 Pedr 3. 13. *t* 2 Pedr 2. 9. *t* Pen. 38. 28. *t* 2 Bren. 25. 22. Pen. 40. 5. *u* Pen. 26. 24. *x* Pen. 41. 1. *y* Pen. 38. 7-11. *z* Sal. 91. 8. *a* 1 Sam. 15. 6. 2 Tim. 1. 16. *b* Pen. 23. 9. *c* Sal. 37. 40. *a* Pen. 4. 7. *b* Mat. 2. 18. *c* Pen. 5. 9. *a* 50. 7. *d* Deut. 29. 24-29. Dan. 9. 37. Sal. 105. 20. * Act. 12. 7. * Heb. *furiafola-ug arnat*. *f* Gen. 20. 15. *a* 47. 6. *g* 2 Bren. 25. 22. *h* Diar. 21. 1. *i* Act. 28. 10. *k* Gen. 43. 23. *l* Pen. 31. 14. *m* 2 Bren. 25. 23.

Mispa,

t Esa. 26. 10. Mispa, *sef* s Ismael mab Nethania, a Johanan, a Jonathan meibion Carea, a Seraia mab Tanhumeth, a meibion Ephai y o Netophathiad, a Jezania mab *p* Maacathiad, hwynt hwy a'u gwyr.

Pen. 41. 2. Mica 7. 5.

5 A Gedalia mab Ahicam fab Saphan a *q* dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwyr, gan ddywedyd, Nac ofnwch wasanaethu'r Caldeaid: trigwch yn y wlad, a gwasanaethwch frenin Babilon, *r* felly y bydd daioni i chwi.

o 1 Cron. 2. 54. o 9. 16. p 1 Cron. 5. 29. q 2 Bren. 25. 24. r Pen. 38. 20.

10 Am danaf finnau, wele, mi a drigaf ym Mispa, i wasanaethu'r Caldeaid, y rhai a ddeuant attom ni: *s* chwithau, casglwch win, a ffrwythydd haf, ac olew, a dodwch *hwynt* yn eich lleithri, a thrigwch yn eich dinasoedd, y rhai yr ydych yn eu meddiannu.

s Jer. 41. 10. Esa. 16. 4.

11 A phan glybu'r holl Iuddewon y rhai *oedd* ym *t* Moab, ac ym mysg meibion Ammon, ac yn Edom, ac yn yr holl wledydd, i frenin Babilon adael gweddill o Juda, a gosod Gedalia fab Ahicam fab Saphan yn llywydd arnynt hwy;

t Jer. 40. 11. u Job 6. 13. x Galar. 1. 2. y Diar. 14. 15. z Diar. 14. 15.

12 Yna'r holl Iuddewon a ddychwelasant o'r holl leoedd lle y gyrrasid hwynt, ac a ddaethant i wlad Juda at Gedalia i Mispa, ac a gasglasant win a ffrwythydd haf lawer iawn.

a Pen. 41. 2.

13 ¶ Johanan hefyd mab Carea, a holl dywysogion y lluoedd y rhai *oedd* ar hyd y wlad, a ddaethant at Gedalia i Mispa,

* Nid oedd *Gedalia* ei hun yn bwriadu niweidio neb— ac wrth fesur eraill wrtho ei hunan, ni choeliai fod hradwriaeth wedi ei llunio yn ei erbyn.

14 Ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti yn hysbys *u* i Baalis, brenin meibion Ammon, *x* anfon Ismael fab Nethania i'th ladd di? *y* Ond ni chredodd Gedalia mab Ahicam iddynt hwy.

u Jer. 41. 10. x Jer. 41. 15. y Jer. 38. 16.

15 Yna Johanan mab Carea a ddywedodd wrth Gedalia ym Mispa yn gyfrinach, Gad i mi fyned, attolwg, ac mi a laddaf Ismael mab Nethania, ac ni chaiff neb wybod: pa ham y lladdai efe di, fel y gwasgerid yr holl Iuddewon y rhai a ymgasglasant attat ti, ac y darfyddai am y gweddill yn Juda?

16 ☞ Ond Gedalia mab Ahicam a ddywedodd wrth Johanan mab Carea, Na wna y peth hyn, canys *a* * celwydd yr ydwyt ti yn ei ddywedyd am Ismael.

a Jer. 40. 16.

PEN. XLI.

1 Ismael yn lladd Gedalia, &c. 11 Johanan yn ymwill y caethion.

A Chwedi y seithfed mis daeth Ismael mab Nethania mab Elisama o'r *b* had brenhinol, a phendefigion y brenin, sef dengwr, gyd ag ef, at Gedalia mab Ahicam i Mispa: a hwy a *c* fwyttasant yno fara ynghyd ym Mispa.

a 2 Bren. 25. 25. b Dan. 1. 3. c Pen. 11. 19. Sal. 41. 9.

2 Ac Ismael mab Nethania a gyfododd, *efe* a'r deg gwr oedd gyd ag ef, ac a *d* darawsant Gedalia mab Ahicam fab Saphan â'r cleddyf, ac a'i *e* lladdasant ef, yr hwn osodasai brenin Babilon yn llywydd ar y wlad.

Pen. 29. 9. d Galar. 1. 2. e Mat. 16. 21.

3 *f* Ismael hefyd a laddodd yr holl Iuddewon oedd gyd ag ef, *sef* gyd â Gedalia, ym Mispa, a'r Caldeaid y rhai a gafwyd yno, y rhyfelwyr.

f Sal. 51. 2.

4 A'r ail dydd wedi iddo ef ladd Gedalia, neb neb yn gwybod,

5 Yna y daeth gwyr o *g* Sichem, o Silo, ac o Samaria, *sef* pedwar ugain gwr, *b* wedi eillio eu barfau, a rhwygo eu dillad, ac ymdorri, ag offrymmau ac a thus yn eu dwylaw, i'w dwyn i dŷ yr Arglwydd.

g Barn. 9. 6. h Deut. 14. 1.

6 Ac Ismael mab Nethania a aeth allan o Mispa i'w cyfarfod hwynt, gan gerdded rhagddo, ac *i* wylo: a phan gyfarfu efe â hwynt, efe a ddywedodd wrthynt, *k* Deuwch at Gedalia mab Ahicam.

i Diar. 6. 12—16. a 26. 5. k 2 Sam. 20. 9.

7 A phan ddaethant hwy i ganol y ddinas, yna Ismael mab Nethania a'u lladdodd hwynt, *ac a'u bwriodd* i ganol *y l* pydew, efe a'r gwyr *oedd* gyd ag ef.

l 1 Bren. 15. 22. Esa. 22. 9.

8 Ond deg gwr a gafwyd yn eu mysg hwynt, y rhai a ddywedasant wrth Ismael, Na ladd ni: o blegid y mae gennym ni drysor yn y maes, o wenith, ac o haidd, ac o olew, ac o fel. Felly efe a beidiodd, ac ni laddodd hwynt ym mysg eu brodyr.

9 A'r pydew, i'r hwn y bwriodd Ismael *m* holl gelaneddau'r gwyr, a laddasai efe o achos Gedalia, *yw'r* hwn a wnaethai'r brenin Asa, rhag ofn Baasa brenin Israel: *o* hwnnw y darfu i Ismael mab Nethania ei lenwi a'r rhai a laddasid.

m Adn. 3, 7. n 1 Bren. 15. 22. o Esa. 22. 14.

10 Yna Ismael a gaeth-gludodd holl weddill y bobl y rhai *oedd* ym Mispa, *sef p* merched y brenin, a'r holl bobl y rhai a adawsid ym Mispa, ar y rhai y gosodasai Nebuzaradan pennaeth y milwyr Gedalia mab Ahicam yn llywydd: ac Ismael mab Nethania a'u caeth-gludodd hwynt, ac a ymadawodd i fyned drosodd at feibion Ammon.

p Pen. 43. 6.

11 ¶ Ond pan glybu Johanan mab Carea, *q* a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd ag ef, *r* yr holl ddrwg a wnaethai Ismael mab Nethania;

q Pen. 40. 8. r Pen. 23. 16.

12 Yna hwy a gymmerasant *eu* holl wyr, ac a aethant i *s* ymladd ag Ismael mab Nethania, ac a'i cawsant ef wrth y *t* dyfroedd mawrion y rhai *ydd* yn Gibeon.

s 2 Sam. 2. 13.

13 A phan welodd yr holl bobl, y rhai *oedd* gyd ag Ismael, Johanan mab Carea, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd ag ef, *u* yna hwy a lawenychasant.

u Deut. 32. 36. Sal. 124. 6.

14 Felly'r holl bobl, y rhai a gaeth-gludasai Ismael ymaith o Mispa, *x* a droisant ac a ddychwelasant, ac a aethant at Johanan mab Carea.

x 1 Cor. 7. 21. Gal. 5. 1.

15 *y* Ond Ismael mab Nethania a ddiangodd, ynghyd ag wyth dyn, oddi gan Johanan, ac a aeth at feibion Ammon.

y Job 20. 5. a 21. 30. Sal. 9. 16.

16 Yna Johanan mab Carea, a holl dywysogion y llu y rhai *oedd* gyd ag ef, a gymmerasant holl weddill y bobl, ☞ y rhai a ddygasai efe yn eu hol oddi ar Ismael mab Nethania, o Mispa (wedi iddo ef ladd *a* Gedalia mab Ahicam) *sef* cedyrn ryfelwyr, a'r gwragedd a'r plant, a'r *b* ystafellyddion, y rhai a ddygasai efe o Gibeon.

☞ Jer. 40. 14. a Adn. 2. b Pen. 34. 19.

17 A hwy a aethant oddi yno, ac a eisteddasant yn nhrigfa Cimham, yn agos at Bethlehem, i fyned i'r Aipht,

c 2 Sam. 19. 37, 38 1 Bren. 2. 7.

18 Rhag y Caldeaid: o herwydd eu bod yn eu hofni hwynt, am i Ismael mab Nethania ladd Gedalia mab Ahicam, yr hwn a roddasai brenin Babilon yn *d* llywydd yn y wlad.

Ezec. 46. 17. d 2 Bren. 25. 22.

PEN. XLII.

1 Jeremia wedi ymofyn â Duw, 7 yn prophwydo dirgelwch yn Judea, 13 a dimyſtr yn yr Aipht.

FElly holl *a* dywysogion y llu, a Johanan mab Carea, a Jezania mab Hosaia, a'r holl bobl o fychan hyd fawr, a *b* neiasant,

a Pen. 40. 13. a 41. 11. b Mat. 15. 8.

2 Ac a ddywedasant wrth Jeremia y prophwyd, Attolwg, gwrando ein deisyfiad ni, a *c* gweddia drosom ni ar yr Arglwydd dy Dduw, *sef* dros yr holl weddill hyn, (canys nyni a adawyd o lawer yn *d* ychydig, fel y mae dy lygaid yn ein gweled ni)

c 1 Sam. 7. 8. Esa. 37. 4. d Lef. 26. 22.

3 Fel y dangoło yr Arglwydd dy Dduw i ni y *e* ffordd y mae i ni rodio ynddi, *f* a'r peth a wnelom.

e Ezra 8. 21. f 1 Bren. 22. 18.

4 Yna Jeremia y prophwyd a ddywedodd wrthynt, Myfi a'*th* clywais *dawn*; wele, mi a weddiaf ar yr Arglwydd eich Duw yn ol eich geiriau chwi, a *g* pheth bynnag a ddywedo yr Arglwydd am danoch, myfi a'i mynegaf i chwi: *h* nid attaliaf ddim oddi wrthych.

g 1 Bren. 22. 14. h 1 Sam. 3. 18. Pen. 26. 2.

5 A hwy a ddywedasant wrth Jeremia, Yr Arglwydd fyddo *i* dyſt, cywir a ffyddlon rhyngom ni, oni's gwnawn yn ol pob gair a anfono yr Arglwydd dy Dduw *gyd â* thi attom ni.

Act. 20. 20, 27. i Diar. 14. 5. Dat. 3. 10.

6 Os da neu os *drwg fydd*, *k* ar lais yr Arglwydd ein Duw (yr hwn yr ydym ni yn dy anfon atto) y gwrandawn ni; fel y byddo *l* da i ni, pan wrandawpom ar lais yr Arglwydd ein Duw.

k Deut. 3. 28, 29. l Deut. 6. 3. Pen. 27. 23.

7 ¶ Ac

Pen. xli. *Adn.* 1.] *O'r gwaed brenhinol.* Mae'n debig fod *Ismael* yn breuddwydio y byddai efe'n *frenin* ryw bryd; Dyna'r *genfigen* a laddodd *Gedalia*, &c. y mae Rawer Sarph ym mol y wiber hon.

m Pen. 40. 1.

7 ¶ Ac yn mhen y *m* deng niwrnod y daeth gair yr Arglwydd at Jeremia.

n Adn. 1. o Ecf. 1. 21. Pen. 1. 10.

8 Yna efe a alwodd ar Johanan mab Carea, ac ar holl dywyſogion y llu y rhai *n* oedd gyd ag ef, *n* ac *ar* yr holl bobl o fychan hyd fawr,

p Sal. 52. 5. q Sal. 105. 45.

9 Ac a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael, yr hwn yr anfonaſoch ſ. atto i roddi i lawr eich gweddiau ger ei fron ef;

r Pen. 43. 5. ſ Rhuf. 8. 31. t Sal. 106. 40.

10 Os trigwch chwi yn waſtad yn y wlad hon, myſ a'ch o adeiladaf chwi, ac ni s'tynnaf i lawr, myſ a'ch plannaf chwi, ac *p* ni's diwreiddiaf: o blegid y mae yn *q* ddrwg genny mi am y drwg a wnaethum i chwi.

u Pen. 44. 16. x Diar. 15. 7. Pen. 14. 13. y Deut. 17. 16. z Eſa. 31. 3. Pen. 4. 10.

11 ¶ Na ofnwch rhag brenin Babilon, yr hwn y mae arnoch ei ofn; nac ofnwch ef, medd yr Arglwydd: canys myſ *a* *ſyddaf ſ* gyd â chwi i'ch achub, ac i'ch gwaredu chwi o'i law ef.

a Eſa. 23. 3. b Luc 9. 51. c Eſa. 30. 1, 2. Acts. 14. Pen. 43. 7+12. d Ezec. 11. 8. Ioan. 11. 48.

12 Ac mi a roddaf i chwi drugaredd, *t* fel y trugarhao efe wrthych, ac y dygo chwi drachefn i'ch gwlad eich hun.

e Eſa. 47. 6. f Pen. 44. 12. g Pen. 7. 20. h Eſa. 65. 15. Pen. 18. 16. i Pen. 19. 18. Zec. 8. 13. k Adn. 14, 15. Ezec. 3. 19. Luc 12. 47. l Eſa. 29. 13. Ezec. 33. 31. Mat. 22. 18. m Adn. 2, 6. n 1 Pedr. 3. 15. o Adn. 17. p Ezec. 6, 12.

13 ¶ Ond os dywedwch, Ni thrigwn ni yn y wlad hon, *u* heb wrando ar lais yr Arglwydd eich Duw,

14 Gan ddywedyd, *x* Nag *é*; y *y* nod i wlad yr Aipht yr awn ni, lle ni welwn ryfel, ac ni chlywn *z* ſain udgorn, ac ni bydd arnom newyn *a* bara, ac yno y trigwn ni:

15 Yn awr gan hyny, O gweddill Juda, gwrandewch air yr Arglwydd, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, Os chwi *b* gan ofod a ofodwch eich wynebau i *c* fyned i'r Aipht, ac a ewch i ymdeithio yno,

16 Yna bydd i'r cleddyf, yr hwn yr ydych yn ei *d* ofni, eich goddiweddyd chwi yno yn nhir yr Aipht; a'r newyn yr hwn yr ydych yn gofalu rhagddo, a'ch dilyn chwi yn yr Aipht; ac yno y byddwch feirw.

e Pen. 44. 12. f Pen 44. 12. g Pen. 7. 20. h Eſa. 65. 15. Pen. 18. 16. i Pen. 19. 18. Zec. 8. 13. k Adn. 14, 15. Ezec. 3. 19. Luc 12. 47. l Eſa. 29. 13. Ezec. 33. 31. Mat. 22. 18. m Adn. 2, 6. n 1 Pedr. 3. 15. o Adn. 17. p Ezec. 6, 12.

17 *e* Felly y bydd i'r holl wyr a oſodaſant eu hwynebau i *fyned* i'r Aipht, i aros yno, hwy a leddir â'r cleddyf, a newyn, ac a haint: *f* ac ni bydd un o honynt yng weddill, neu a ddiangol, gan y dialedd a ddygaf ſi arnynt.

18 Canys fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, Megis y *g* tywalltwyd fy llid a'm digofaint ar breſwylwyr Jeruſalem; *h* felly y tywelltir fy nigofaint arnoch chwithau, pan ddeloch i'r Aipht: a chwi a fyddwch yn i felldith ac yn ſyndod, ac yn rheg, ac yn warth, ac ni chewch weled y lle hwn mwyach.

19 ¶ O gweddill Juda, yr Arglwydd a ddywedodd am danoch, Nac ewch i'r Aipht: gwybyddwch yn byſpys i mi eich *k* rhybuddio chwi heddyw.

20 Canys *l* rhagrithiaſoch yn eich calonnau, wrth fy anfon i at yr Arglwydd eich Duw, gan ddywedyd, *m* Gweddia droſom ni ar yr Arglwydd ein Duw, a mynega i ni yn ol yr hyn oll a ddywedo yr Arglwydd ein Duw, a nyni a'i gwnawn.

21 Ac *n* mi a'i mynegais i chwi heddyw, ond ni wrandawſoch ar lais yr Arglwydd eich Duw, nac ar ddim oll a'r y danfonodd efe ſi attoch o'i blegid.

22 Ac yn awr *o* gwybyddwch yn hyſpys, mai trwy'r cleddyf, a thrwy newyn, a thrwy haint, y byddwch chwi *p* feirw yn y lle yr ydych yn ewyllyſio myned i ymdeithio yndo.

P E N. XLIII.

Johanan yn ammeu Jeremia, ac yn ei ddwyn ef i'r Aipht.

a Ecf. 5. 2. Sal. 12. 4. a 124. 5. Mal. 3. 13. b 2 Cron. 25. 16. Sal. 109. 4.

A Phan ddarfu i Jeremia lafaru wrth yr holl bobl holl eiriau yr Arglwydd eu Duw, am y rhai yr anfonaſai yr Arglwydd eu Duw ef atynt, *ſef* yr holl eiriau hyn:

2 Yna y llafarodd Azaria mab Hoſaia, a Johanan mab Carea, a'r holl dynion *a* beilchion, gan ddywedyd wrth Jeremia, *b* Celwyddſ yr wyt ti yn ei ddywedyd; ni anfonodd yr Arglwydd ein Duw ni dho

honot ti i ddywedyd, Nac ewch i'r Aipht i ymdeithio yno.

c Sal. 13. 3. Mat. 3. 11. d Eſa. 10. 4. e Pen. 32. 16. Adn. 12. c Preg. 5. 16. Pen. 44. 28. Mal. 3. 5. f Sal. 37. 22. g Pen. 40. 11, 12. b Pen. 41. 10. i Galar. 3. 1. Preg. 8. 14. Sal. 36. 6. Ioan. 21. 18. k Adn. 8. l Pen. 42. 11. Ezec. 12. 13. Brem. 11. 19. m Pen. 2. 16. n Heb. 13. 5, 6. o *wrth y ddyfodiad at adrwa* p Pharao, Pen. 1. 15. q Pen. 25. 9. Ezec. 29. 18. p Dan. 2. 21. q Pen. 15. 2. Zec. 11. 9.

3 Eithr Baruc mab Neria a'th annogodd di i'n herbyn ni, i gael ein rhoddi ni yn llaw'r Caldeaid, i'n lladd, *c* ac i'n caeth-gludo i Babilon.

4 Ac *c* ni wrandawodd Johanan mab Carea, na holl dywyſogion y llu, na'r holl bobl ar lais yr Arglwydd, i *f* drigo yn nhir Juda.

5 Eithr Johanan mab Carea, a holl dywyſogion y llu, a ddygaſant ymaith holl *g* weddill Juda, y rhai a ddychwelaſant oddi wrth yr holl genhedloedd lle y gyrraſid hwynt, i aros yng wlad Judaa;

6 Yn wyr, a gwragedd, a phlant, a *h* merched y brenin, a phob enaid a'r a adawſai Nebuzaradan pennaeth y milwyr gyd a Gedalia mab Ahicam fab Saphan, y proffwyd i Jeremia hefyd, a'r Baruc mab Neria.

7 Felly hwy a ddaethant i *l* wlad yn Aipht: canys ni wrandawſant ar lais yr Arglwydd; fel hyn y daethant i *m* Taphanes.

8 ¶ A gair yr Arglwydd a *n* ddaeth at Jeremia yn Taphanes, gan ddywedyd,

9 Cymmer yn dy law gerrig mawrion, a chuddia hwynt yn y clai yn yr odyn bridd-faen, yr hon *ſydd* o yn nrws tŷ Pharao, yn Taphanes, yng olwg gwyr Juda;

10 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, Wele, mi a anfonaf, a gymmeraf Nebucodonoſor brenin o Babilon fy ngwas, *p* ac a oſoddaf ei frenhinfainge ef ar y cerrig hyn y rhai a guddiais, ac efe a daena ei frenhinpol babell arnynt.

11 A phan ddelo, efe a dery wlad yr Aipht; *q* y rhai *ſydd* i angau, i angau; a'r rhai *ſydd* i gaethiwed, i gaethiwed; a'r rhai *ſydd* i'r cleddyf i'r cleddyf.

12 Ac mi a gynneuaf dan yn *r* nhai duwiau yr Aipht, ac efe a'u lloſg hwynt, ac a'u caeth-gluda hwynt; ac efe a ymwiſg a gwlad yr Aipht fel y gwiſg bugail ei ddillad: ac efe a a allan oddi yno mewn *ſ* heddwch.

13 Ac efe a dyrr ddelwau † tŷ yr haul, yr hwn *ſydd* yng wlad yr Aipht; ac efe a lyſg dai duwiau yr Aipht â thân.

r Eſa. 19. 1. *ſ* Ecſ. 11. 7. † *Bethſemes* Gen. 41. 45. Eſa. 19. 18.

P E N. XLIV.

Mai am ddelw-addoliaeth y dinyſtriwyd Juda. 15 *Gwrthnyſigrwydd yr Iuddewon.*

Y Gair yr hwn a ddaeth at Jeremia, *a* am yr holl Iuddewon y rhai oedd yn trigo yng wlad yr Aipht, *ac* yn preſwylio yn *a* Migdol, ac yn *b* Taphanes, ac yn Noph, ac yng wlad *d* Pathros, gan ddywedyd,

a Ecſ. 14. 2. b Pen. 43. 7. c Eſa. 19. 13. d Gen. 10. 14.

2 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, Chwi a welſoch yr holl ddrwg a ddygais ar Jeruſalem, ac ar holl ddinaſoedd Juda; ac wele, hwy heddyw yn *e* anghyfannedd, ac heb breſwylydd yn ddynt:

e Pen. 4. 7. Mica 3. 12.

3 O achos eu drygioni yr hwn a wnaethant i'm *ſ* digio i, gan fyned i *g* arogl darthu, *ac* i waſanaethu duwiau dieithr, y rhai nid adwaenent, *na* hwy, na chwithau, na'ch tadau.

f Pen. 7. 18. g Pen. 19. 4. b 2 Cron. 34. 25.

4 Er i mi *b* anfon attoch fy holl weiſion y prophwydi, gan *i* forcu godi, ac anfon, ddywedyd, Na wnewch, attolwg, y ffiaidd-beth hyn, yr hwn ſydd gas genny fi.

i Pen. 25. 4. k Neh. 13. 18.

5 Eithr ni wrandawſant, ac ni chlywdd-afant eu cluſt, i ddychwelyd oddi wrth eu drygioni, heb arogldarthu i dduwiau dieithr.

l Pen. 7. 24. m Pen. 32. 12. Dan. 9.

6 Am hynny *k* y tywalltwyd fy llid a'm digofaint, ac y lloſgodd efe yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem; ac y maent hwy yn anghyfannedd, *ac* yn ddieithr, *i* fely *gwelir* heddyw.

n Cor. 10. 11. o Pen. 25. 18.

7 Ac.

Pen. xliii. *Adn.* 7.] *Taphanes.* Sef ſinodiaeth, yn medd y Dr. Cefalu frenhinpeſa o'r aiſ yma: ond yr oedd yr enw yn bur berthynaſol i ffiaidd-beth

m Pen. 18. 8. Ezec. 18. 32.
7 Ac yn awr ſel hyn y dywed Arglwydd Duw y lluoedd, Duw Iſrael, *m* Pa ham y gwnewch y mawr-ddrwg *hwn* yn erbyn eich eneidiau, i dorri ymaith oddi wrthych ŵr a gwraig, plentyn, a'r hwn ſydd yn ſugno, allan o Juda, *n* ſel na adawer i chwi weddill?

n Pen. 18. 6.

Ezec. 6. 8.
8 Gan *o* fy nigio i a gweithredoedd eich dwylaw, gan arogl-darthu i dduwiau eraill yn y wlad yr Aipht, yr hon yr aethoch i drigo ynddi, i'ch difetha eich hunain, ac i fod yn *p* felldith ac yn warth ym myſg holl genhedloedd y ddaear.

o Pen. 25. 6.

p Pen. 4. 18.

* Heb. *caſp.*
9 A anghofiaſoch chwi *** ddrygau eich tadau, a *q* drygioni brenhinoedd Juda, a drygioni eu gwragedd hwynt, a'ch drygioni eich hunain, a drygioni eich gwragedd, yr hai a wnaethant yn y wlad Juda, ac yn heolydd Jeruſalem?

q Adn. 6. *r* 1 Bren. 21. 25. 2 Bren. 21. 22.

† *Ni ſe-ddaiſbaodd eu talon,* Sal. 51. 17. 1 Diar. 28. 14. Hoſ. 3. 5.
10 † Nid ydynt wedi ymoſtwng hyd y dydd hwn, ac nid *s* ofnaſant, ni rodiaſant chwaith yn fy ngyfraith, nac yn fy neddfau, y rhai a roddais i o'ch blaen chwi, ac o flaen eich tadau.

s Pen. 42. 17.
11 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael; Wele, *t* myfi a oſodaf fy wyneb yn eich erbyn chwi er niweid, ac i ddifetha holl Juda.

t Pen. 21. 10. Amos 9. 4.
12 Ac mi a gymmeraf weddill Juda, *u* y rhai a oſodaſant eu hwynebau i fyned i wlad yr Aipht i aros yno, a hwy a ddiflannant oll; yng wlad yr Aipht y ſyrthiant: trwy'r cleddyf a thrwy newyn y difethir hwynt: o fychan hyd fawr, trwy'r cleddyf a thrwy newyn y byddant feirw: a'y hwy *x* a dyngant ac a felldithiant, *ac* yn ſyndod, ac yn rheg, ac yn warth.

u Pen. 42. 15. *x* Pen. 42. 17. *y* Pen. 42. 18.

a 12. 17. Ezec. 20. 38.
13 Canys myfi a ymwelaf â thrigolion gwlad yr Aipht, fel yr ymwelais â Jeruſalem, â chleddyf, â newyn, ac â haint:

a Adn. 28
14 Fel na byddo un a ddiango, nac a adawer o weddill Juda, y rhai a aethant i ymdeithio yno i wlad yr Aipht, ac i ddychwelyd i wlad Juda, yr hon y mae eu hewyllys ar ddychwelyd i aros ynddi; canys *a* ni ddychwel ond y rhai a ddiangant.

b 2 Cron. 28. 22. Mat. 7 13 *c* Rhuf. 1. 23. *a* Pen. 6. 16. *c* Deut. 12. 8. Phil. 3. 19
15 ¶ Yna *yr b* holl wyr y rhai *c* a wyddent i'w gwragedd arogl-darthu i dduwiau dieithr, a'r holl wragedd y rhai oedd yn ſefyll yno, cynnulleidfa fawr, yr holl bobl

d Pen. 7. 18.
y rhai oedd yn trigo yng wlad yr Aipht, yn Pathros, a attebaſant Jeremia, gan ddywedyd,

‡ Neu, *Lleuad,* Job 9. 4. 14.
16 *Am* y gair a lafaraiſt ti wrthym ni yn enw yr Arglwydd, *d* ni's gwrandawn ni arnat.

e Ezec. 20. 8. Mat. 15. 6. Act. 19. 27. 1 Pedr 1. 18. *b* Eſa. 48. 11—14. Ezec. 16. 40. 50.
17 Ond gan wneuthur a gwnawn ni *e* bob peth a'r a ddelo allan o'n genau, *f* gan arogl-darthu i ‡ frenhines y nefoedd, a thywallt iddi hi ddiodydd-offrwm, megis y gwnaethom, *g* nyni a'n tadau, ein brenhinoedd a'n tywyſogion, yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem: *h* canys *yna* yr oeddem ni yn ddigonol o fara, ac yn *i* dda, ac heb weled drwg.

f Pen. 7. 18. *g* Lefiad. 20. 2. Eſther 1. 10. Ioan 2. 10. *h* Mal. 3. 14. *i* Pen. 7. 18. *m* Gen. 3. 16. Sal. 22. 9. Mat. 15. 9. Act. 13. 50. *n* 2 Bren. 23. 26. Hoſ 2. 7.
18 Eithr yng gleddyf hefyd a thrwy newyn y darfuom ni.

k Mal. 3. 14.
19 *k* A phan oeddem ni yn arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac yn tywallt diod-offrwm iddi; ai heb ein *m* gwyr y gwnaethom ni iddi deiſennau i'w haddoli hi, ac y tywalltaſom ddiod-offrwm iddi?

o 2 Cron. 36. 16.
20 ¶ Yna Jeremia a ddywedodd wrth yr holl bobl, wrth y gwyr, ac wrth y gwragedd, ac wrth yr holl bobl a'i hatebaſant eſ felly, gan ddywedyd,

n Pen. 25. 9. Act. 13. 50. 2 Bren. 23. 26. Hoſ 2. 7.
21 *n* Oni chofiodd yr Arglwydd yr arogl-darth a arogl-darthaſoch chwi yn ninaſoedd Juda, ac yn heolydd Jeruſalem, chwychwi a'ch tadau, eich brenhinoedd a'ch tywyſogion, a phobl y wlad? ac *oni* ddaeth yn ei feddwl eſ?

o 2 Cron. 36. 16.
22 Fel na allai yr Arglwydd o gyd-ddwyn yn hwy, o achos drygioni eich gweithredoedd, a chan y ffiaidd bethau a'r wnaethoch: am hynny yr aeth eich tir yn anghyfannedd, ac yn ſyndod, ac yn felldith, heb breſwylydd, megis y *gwelir* y dydd hwn.

p Galar. 1. 8. *q* Lef. 26. 44. Sal. 94. 12. Hab. 3. 2. *r* Job 15. 5. Pen. 3. 5. Adn. 15. *s* Judas 13. *t* Eſa. 28. 16. Mat. 14. 9. *t* Hoſ. 8. 11. *u* Amos 6. 8. Heb. 6. 13. *x* Sal. 50. 16. Ezec. 20. 39. Mal. 9. 10. Adn. 14. *y* Adn. 27 *z* Pen. 1. 12. a 31. 28. *a* Eſa. 10. 19. Ezec. 11. 16. Adn. 14. *b* Sal. 32. 11. *c* Sal. 57. 7. Dan. 2. 21. *d* Pen. 46. 13. Ezec. 28. 19. *e* Pen. 39. 5.
23 O herwydd i chwi arogl-darthu, ac am i chwi bechu yn erbyn yr Arglwydd, ac na wrandawſoch ar lais yr Arglwydd, ac na rodiaſoch yn ei gyfraith ef, nac yn ei ddeddfau, nac yn ei dyſtiolaethau; *p* am hynny y digwyddodd i chwi yr anfwydhwn, fel *y gwelir* heddyw.

f Pen. 1. 10. *g* Eſa. 52. 5. *h* Sal. 4. 6. *i* Pen. 25. 15; 28. *k* Pen. 38. 2. Luc 17. 31.
24 A Jeremia a ddywedodd wrth yr holl bobl, ac wrth yr holl wragedd, *q* Gwrandewch air yr Arglwydd, holl Juda *y* rhai *yydh* yng wlad yr Aipht.

25 Fel hyn y llafarodd Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, gan ddywedyd, *r* Chwychwi a'ch gwragedd a lafaraſoch â'ch genau, ac a gyflawnaſoch â'ch dwylaw, gan ddywedyd, *s* Gan dalu ni a dalwn ein haddunedau y rhai a addunedaſom, am arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac am dywallt diod-offrwm iddi; *t* a llwyr y telwch yr hyn a addunedaſoch.

26 Am hynny gwrandewch air yr Arglwydd, holl Juda y rhai ſy'n aros yng wlad yr Aipht; Wele, myfi a dyngais *u* i'm henw mawr, medd yr Arglwydd, *x* na elwir fy enw i mwyach, o fewn holl wlad yr Aipht, y yng enau un gwr o Juda, gan ddywedyd, byw yw yr Arglwydd Dduw.

l Jer. 32. 35. *m* Pen. 19. 5. *n* Pen. 7. 31. *o* Lef. 18. 21. *p* Pen. 32. 29. *q* Pen. 19. 4. *r* Pen. 32. 29. *s* Pen. 7. 18. *t* Pen. 19. 13. *u* Pen. 32. 29. *x* Pen. 19. 13.
27 Wele, *z* mi a wyliaf arnynt hwy er niweid, ac nid er daioni: a holl wyr Juda, y rhai *fy* yng wlad yr Aipht, a ddifethir â'r cleddyf, ac â newyn, hyd oni ddarfyddont.

a Pen. 42. 15. 22. *b* Pen. 24. 8. *c* Pen. 42. 19. *d* Pen. 46. 26. Ezec. 29. 13. *e* Pen. 43. 10. *f* Pen. 24. 8. *g* Pen. 42. 18. *h* Pen. 21. 7. *i* Pen. 34. 21. *k* Pen. 37. 17. *l* Pen. 38. 3. *m* Pen. 39. 17. *n* Pen. 45. 5. *o* Pen. 46. 27. *p* Pen. 30. 10. 46. 28. *q* Pen. 30. 11. *r* Pen. 44. 28.
28 A'r rhai a ddiangant gan y cleddyf, *a* a ddychwelant o wlad yr Aipht i wlad Juda, *fyddant* ychydig *a* o nifer: a holl weddill Juda, y rhai a aethant i wlad yr Aipht i aros yno, a gânt wybod *b* gair pwy a ſaif, ai'r eiddof fi, ai yr eiddynt hwy.

29 ¶ A hyn *fydd* yn arwydd i chwi, medd yr Arglwydd, yr ymwelaf â chwi yn y lle hwn, fel y gwypoch y ſaif *fy* ngeiriau i'ch erbyn chwi er niweid.

30 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Wele, *c* myfi a roddaf Pharao-hophra brenin yr Aipht yn *d* llaw ei elynion, ac yn llaw y rhai ſydd yn ceiſio ei einioes ef, fel *y e* rhoddais Sedecia brenin Juda yn llaw Nebucodonoſor brenin Babilon ei elyn, a'r hwn oedd yn ceiſio ei einioes ef.

P E N. XLV.

1 *Baruc yn ei ofid, 4 yn cael ei gyſuro gan Jeremia.*

a Pen. 36. 4. *b* Pen. 36. 1. † 2 Cor. 1. 4. *d* Sal. 120. 5. *e* Sal. 69. 27. Act. 20. 23. Pen. 9. 2.
YGair yr hwn a lafarodd Jeremia y prophwyd wrth Baruc mab Neria, *a* pan yſgrifenaſai efe'r geiriau hyn o enau Jeremia mewn llyfr, *b* yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Joſia brenin Juda, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Duw Iſrael, wrthyt *c* ti, Baruc;

3 Tydi *a* ddywedaiſt, *d* Gwae fi yn awr! *e* canys yr Arglwydd a 'chwanegodd driſtwch ar fy ngofid; myfi a ddiffygiais yn fy ochain, ac nid wyf yn cael gorphwyſfra.

f Pen. 1. 10. *g* Eſa. 52. 5. *h* Sal. 4. 6. *i* Pen. 25. 15; 28. *k* Pen. 38. 2. Luc 17. 31.
4 ¶ Fel hyn y dywedi wrtho ef, Yr Arglwydd a ddywed fel hyn, Wele, myfi a ddiſtrywiaf yr hyn a adeiledais, ac *f* mi a ddiwreiddiaf yr hyn a blennais, nid amgen yr holl wlad hon.

5 Ac *g* a geiſi di fawredd i ti dy hun? *h* Na chais: canys wele, myfi a ddygaf ddrwg ar *i* bob cnawd, medd yr Arglwydd: ond mi a *k* roddaf i ti dy einioes yn yſglyfaeth ym mha le bynnag yr elych di.

P E N. XLVI.

1 *Dinyſtr llu Pharao,* 13 *a goreſgyniad yr Aipht.*

P E N

Pen. xliv. *Adn.* 9.] *Drygioni.* Y mae'r un gair, yn *Hebraeg,* yn arwyddoccau'r drwg a'r gwaith a'r drwg a geir: Sef y pechod a'r goſp! oni wnawn ddrwg ni chawn ddrwg. 1 *Pedr* iii. 13. *Adn.* 17. *Tadau,* &c. Gwell gan gnawd draddodiad dynol na gwirioneddnefol: a dychymmyg dyn, na dyſgeidiaeth Duw! *Rhuf.* i. 25.

a Pen.25. 15, 19. b 2 Bren. 23. 29. c 2 Cron. 35. 20. d 2 Bren. 24. 7. e Pen.51. 11. Joel 3. 9. f 1 Bren. 18. 44. 2 Bren. 10. 3. g 1 Bren. 20. 11. * Heb. *drylliò.* Mica 1. 7. b Pen. 6. 25. Dat. 6. 15. i Amos 2. 14. k Sal. 33. 16. Pen. 9. 23. l Ecf. 15. 9. Eſa. 8. 7. † *llifo.* m Dat. 28. 7. n Sal. 7. 25. ‡ Heb. *Cus.* || Heb. *Put.* o Gen. 10. 13. Eſa. 66. 19. p Eſa. 61. 2. q Eſa. 34. 6. r Ezec. 30. 17. Seph. 1. 7 Dat. 19. 17. s Eſa. 47. 1. t Pen. 8. 22. Diar. 1. 26. u Pen. 51. 8. Ezec. 30. 21. x Adn. 5. y Adn. 16. ∞ Eſa. 19. 1. a Pen. 43 11. Ezec. 29. 3, 6. b Joel 3. 9. c Pen. 44. 1. d 2 Bren. 24. 7. e Barn. 5. 21. f Joſ. 21. 41. g Lef. 26. 37. Pen. 10. 18. h Pen. 44. 14. i Dat. 6. 15. k Sal. 144. 13. l Ecf. 15. 9. Galar. 1. 7. m Eſa. 30. 7. n Eſa. 47. 4. a 48. 2. o Tit. 1. 2. || *Nebucodonoſor,* Adn. 13. p Adn. 11. q Dat. 17. 17. † *ddodrefn,* Ezec. 12. 3. r Gen. 15. 9. ‡ Call. *tiyddion.*

GAIR yr Arglwydd yr hwn a ddaeth at Jeremia y prophwyd, yn erbyn y Cenhedloedd,

2 Yn erbyn yr Aipht, yn erbyn llu Pharao-neco brenin yr Aipht, yr hwn oedd wrth afon Euphrates yn Carcemis, yr hwn a ddarfu i Nebucodonoſor brenin Babilon ei daraw, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Joſia brenin Juda.

3 Teclwch y darian a'r aſtalch, a neſewch i ryfel.

4 Cenglwch y meirch, ac ewch arnynt, farchogion; ſefwch yn eich helmau, gloyw'ch y gwaywffyn, a gwiſgwch y llurigau.

5 Pa ham y gwelais hwynt yn ddychrynedig, wedi cilio yn eu hol, a'u cedyrn wedi eu curo i lawr, yn ffoi ar ffrwſt, ac heb edrych yn eu hol? dychryn ydoedd o amgylch, medd yr Arglwydd.

6 Na chaed y buan ffoi, na'r cadarn ddiange; tu a'r gogledd, ger llaw afon Euphrates, y tripiant, ac y ſyrthiant.

7 Pwy yw hwn ſydd yn ymgodi fel afon; a'i ddyfroedd yn dygyſor fel yr afonydd?

8 Yr Aipht ſydd fel afon yn ymgodi, a'i dyfroedd ſy'n dygyſor fel yr afonydd: ac hi a ddywed, Mi a af i ſynu, mi a a orchuddiaf y ddaear; mi myſi a ddifethaf y ddinas, a'r rhai ſydd yn trigo ynddi.

9 O feirch, deuwch i ſynu; a chwithau gerbydau, ymgynddeiriogwch; a deuwch allan y cedyrn; Ethiopiaid, a'r Libiaid, y rhai ſy'n dwyn tarian; a'r Lydiaid, y rhai ſydd yn teimlo ac yn annelu bwa.

10 Canys dydd Arglwydd Dduw'r Hoſtoedd yw hwn, dydd dial, fel yr ymddialo efe ar ei elynion: a'r cleddyf a yſa, ac a ddigonir, ac a feddwir a'u gwaed hwynt: canys aberth ſydd i Arglwydd Dduw y lluoedd yn nhir y gogledd wrth afon Euphrates.

11 O forwyn, ferch yr Aipht, dos i fynu i Gilead, a chymmer driagl: yn ofer yr arferi lawer o feddyginiaethau; canys ni hyd iachad i ti.

12 Y cenhedloedd a glywſant dy waradwydd, a'th waedd a lanwodd y wlad: canys y cadarn wrth gadarn a dramgwyddodd, a hwy ill dau a gyd-ſyrthiaſant.

13 Gair yr hwn a lafarodd yr Arglwydd wrth Jeremia y prophwyd, am deuai Nebucodonoſor brenin Babilon, ac y tarawai wlad yr Aipht.

14 Mynegwch yn yr Aipht, cyhoeddwch yn Migdol, hyſpyſwch yn Noph, ac yn Taphanes: dywedwch, Saf, a bydd baroa; o blegid y cleddyf a yſa dy amgylchoedd.

15 Pa ham yr yſgybwyd ymaith dy rai cryfion? ni ſafaſant, am i'r Arglwydd eu gwthio hwynt.

16 Efe a wnaeth i lawer ſyrthio, gwna pawb a ſyrthiaſant ar eu gilydd; a hwy a ddywedaſant, Cyfodwch, a dychwelwn at ein pobl, i wlad ein genedigaeth, rhag cleddyf y gorthrymmwr.

17 Yno y gwaeddaſant, Pharao brenin yr Aipht mid yw ond trwſt; aeth dros yr amſer nodedig.

18 Fel mai byw fi, medd y Brenhin, enw yr hwn yw Arglwydd y lluoedd, cyn o ſicred a bod Tabor yn y mynyddoedd, a Charmel yn y môr, efe a ddaw.

19 O ferch drigiannol yr Aipht, gwna i ti offer caeth-glud; canys Noph a fydd anghyfannedd, ac a ddifethir heb breſwylydd.

20 Yr Aipht ſydd anner brydferth, y mae dinyſtr yn dyfod, yn dyfod o'r gogledd.

21 Ei gwyr cyflog hefyd ſydd o'i mewn fel lloi paſgedig: canys hwythau hefyd a droiſant eu hwynebau, ac a gyd-ffoiaſant, ni ſafaſant, o herwydd dydd eu gofid, ac amſer eu goſwy a ddaeth arnynt.

22 Ei llais hi a â allan fel ſarph: canys a llu yr ant hwy, ac a dwyllyn deuant yn ei herbyn hi, fel cymynwyr coed.

23 Hwy a gymynant i lawr ei choed hi medd yr Arglwydd, er na ellir eu chwilio: canys amlach fyddant na'r ceiliogod rhedyn, ac y heb rifedi arnynt.

24 Merch yr Aipht a gywilyddir; hi a roddir yn llaw pobl y gogledd.

25 Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, ſydd yn dywedyd, Wele, myfi a ymwelaf a llaws o No, ac a Pharao, ac a'r Aipht, a'i duwiau hi, ac a'i brenhinoedd, ſef a Pharao, ac a'r rhai ſydd yn ymddiried ynddo.

26 Ac mi a'u rhoddaf hwynt yn llaw y rhai ſydd yn ceiſio eu heinioes, ac yn llaw Nebucodonoſor brenin Babilon, ac yn llaw ei weiſion ef; ac fy medi hynny hi a gyfanneddir megis y dyddiau gynt, medd yr Arglwydd.

27 Ond nac ofna di, O fy ngwas Jacob; a thithau Iſrael, na ddychryna; canys wele, myfi a'th gadwaf di o bell, a'th had o wlad eu caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac a orphwys, ac a fydd ſefmwyth arno, ac heb neb a'i dychryno.

28 O fy ngwas Jacob, nac ofna, medd yr Arglwydd; canys yr ydwyf fi gyda thi; canys mi a wnaf ddiben ar yr holl genhedloedd y rhai y'th fwriais attynt; ond ni wnaf fi ddiben arnat ti; eithr mi a'th goſpaf di * mewn barn, ac ni'th dorraf ymaith yn llwyr.

PEN. XLVII.

Dinyſtr y Philiſtiaid.

GAIR yr Arglwydd yr hwn a ddaeth at Jeremia y prophwyd a yn erbyn y Philiſtiaid, cyn i Pharao daro Gaza.

2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Wele, dyfroedd a gyfodant o'r gogledd, ac a fyddant fel afon lifeiriol, a hwy a lifant dros y wlad, a'i chyflawnder, y dinas, a'r rhai ſy'n aros ynddi; yna y dynion a waeddant, a holl breſwylwyr y wlad a udant.

3 Rhag ſwn twrf carnau ei feirch, rhag cryfion, rhag trwſt ei gerbydau, a thrwſt ei olwynion ef, y tadau ni edrychant ar eu plant, gan wendid dwylaw:

4 O achos y dydd ſydd yn dyfod i ddiſtrywio yr holl Philiſtiaid, ac i ddiſtrywio o Tyrus a Sidon bob cynnorthwyr ag y ſydd yng weddill: o blegid yr Arglwydd a ddiſtria'r Philiſtiaid, a gweddill gwlad Capftor.

5 Moelni a ddaeth ar Gaza, torrwyd ymaith o Aſcelon, gyd â'r rhan arall o'u dyffryn-dir hwynt: pa hyd yr ymrwygi di?

6 Oh, cleddyf yr Arglwydd, pa hyd ni lonyddi dychwel i'th wain, gorphwys a bydd ddiſtaw.

7 Pa fodd y llonydda, gan i'r Arglwydd ei orchymyn yn erbyn Aſcelon, ac yn erbyn glann y môr? yno y goſododd efe.

PEN. XLVIII.

FEL hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Iſrael, yn erbyn Moab, Gwae Nebo, canys hi a anrheithiwyd: gwarad wyddwyd Ciriathaim, ac ynnilwyd hi: dryswyd a dychrynwyd.

2 Ni bydd Moab enwog mwy: yn Hesbon, hwy a ddychymmygaſant ddrwg i'w herbyn hi; Deuwch, dinyſtriwn hi fel na bydd o'r bobl: Madmena, Jawr, fel na byddo yn genedl.

Y mae yn yr *Hebraeg* watwar a wchus; megis "dychymmygu yn erbyn dychymmygu." A dychymmygo ddrwg, iddo ei hun y daw. Sal. xxvii. 4.

a Deut. 2. 20.
b Esa. 15. 5.
c Pen. 47. 3.
d Esa. 13. 5.
e Mic. 2. 8.
f Esa. 15. 5.
g Esa. 15. 5.
h Num. 21. 29.
i Barn. 11. 24.
k Pen. 49. 3.
l Pen. 6. 26.
m Pen. 47. 3.
n Esa. 53. 6.
o Barn. 5. 23.
p Barn. 15. 3, 26.
q Amos 6. 6, 7.
r Pen. 12. 1.
s Seph. 1. 12.
t Sal. 73. 4.
* Neu, yraid, Heb. 16. 8.
a 39. 3. Rhai o beli a fudant Moab ymbell yn ffer! Adn. 46. y Esa. 2. 20.
b 1 Bren. 12. 29. 2 Bren. 23. 15.
c Esa. 16. 6.
d Ecc. 15. 4.
e Esa. 14. 7.
d Pen. 45. 18.
e Dat. 22. 20. Mat. 3. 5.
f Dat. 18. 9.
g Gen. 6. 4.
h 2 Cor. 12. 12. 19. 11, 12.
i Esa. 47. 1.
k Sal. 107. 33.
l wedi madu o'th wlad, Num. 21. 13, 14. Adn. 12. 1.
m Deut. 2. 36.
m 1 Sam. 4. 13.
n Pen. 46. 5. o Amos 2. 2. Adn. 13. p Esa. 16. 7. Pen. 47. 2. q Num. 21. 13. r Pen. 4. 5. s Jos. 21. 30. t Sal. 75. 4, 10. u Job 22. 9. Adn. 2. x Pen. 25. 27. y Act. 9. 4. z Esa. 19. 14. a Sal. 40. 13. Seph. 2. 8. b Pen. 2. 20. c Gen. 22. 7.

Mammena a dorrir i fawr, y cleddyf a'th ddilyn.

3 Llef gwaedd *a glywir o* e Horonaim; anrhaith, a dinystr mawr.

4 Moab a ddinystriwyd, gwnaeth ei rhai *f* bychain siywes gwaedd.

5 Canys yn rhiw *g* Luhith, galar a â i fyny mewn *h* wylofain, ac yng nghrwared *i* Horonaim, y gelynion a glywiant waedd dinystr.

6 *k* Ffowch, achubwch eich einioes, a byddwch fel y *l* grug yn yr anialwch.

7 ¶ Canys am i ti *m* ymddiried yn dy weithredoedd a'th dryforau dy hun, tithau a ddelir: *n* Cemos hefyd a â allan i gaethiwed, o *o* fewn iaid i'r offeiriaid a'i dywysogion ynghyd.

8 *p* A'r anrheithiwr a ddaw i bob dinas, ac ni ddiangc un ddinas: eithr derfydd am y *q* dyffryn, a'r gwastad a ddifwynir, megis y dywedodd yr Arglwydd.

9 O Rhoddwch *r* adenydd i Moab, fel yr ehedo ac yr elo ymaith; canys ei dinasoedd hi a fyddant anghyfannedd, heb breswyliad ynddynt.

10 *s* Melldigedig *fyddo* 'r hwn a wnelo waith yr Arglwydd yn dwyllodrus, a melldigedig *fyddo* 'r hwn a attalio ei gleddyf oddi wrth waed.

11 ¶ Moab a fu *t* esmwyth arni er ei hieuengctid, a hi a orphwysodd ar ei *u* gwaddod, ac ni thywalltwyd hi o lestr i lestr, ac ni aeth hi i gaethiwed: am hynny y *x* safodd ei blas arni, ac ni newidiodd ei harogl.

12 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, pan anfonwyf * fudwyr, y rhai a'i mudant hi ac a waghant ei llestri hi, ac a ddryliant eu costrelau.

13 A Moab a gywilyddia o blegid y Gemos, fel y cywilyddiodd tŷ Israel o blegid *z* Bethel, eu hyder hwynt.

14 ¶ Pa fodd y dywedwch chwi, *a* Cedyrn *ydym* ni, a gwŷr nerthol i ryfel?

15 Moab a anrheithiwyd, ac a aeth i fyny o'i dinasoedd, a'i *b* dewis wŷr ieuangc a ddisgynnasant i'r *c* lladdfa, medd y Brenhin, a'i enw, *d* Arglwydd y lluoedd.

16 Agos *yw* dinystr Moab i ddyfod, a'i dialedd hi lyda yr *e* brysia yn fuan.

17 Alaethwch *f* drosti hi, y rhai ydych o'i hamgylch; a phawb a'r a adwyn ei *g* henw hi, dywedwch, Pa fodd y torrwyd y ffon gref, *a'r b* wialen hardd!

18 O breswylferch Dibon, i disgyn o'th ogoniant, ac eistedd mewn *k* sychedd; canys anrheithiwr Moab a ddaw i'th erbyn, *ac* a ddinystria dy amddiffynfeydd.

19 Fresyllferch *l* Aroer, *m* saf ar y ffordd, a gwylia; gofyn i'r hwn a fyddo yn ffoi, ac i'r hon a ddiango, a dywed, *n* Beth a ddarfu?

20 *o* Gwaradwyddwyd Moab, canys hi a ddinystriwyd: *p* udwch a gwaeddwch; mynegwch yn *q* Arnon anrheithio Moab;

21 *r* A barn a ddaw ar y tir gwastad, ar Holon, ac ar *s* Jahasa, ac ar Mephaath.

22 Ac ar Dibon, ac ar Nebo, ac ar Beth-diblathaim,

23 Ac ar Ciriathaim, ac ar Beth-gamul, ac ar Beth-meon,

24 Ac ar Cerioth, ac ar Bosra, ac ar holl ddinasoedd gwlad Moab, ym mhell ac yn agos.

25 *t* Corn Moab a yligyrhirwyd, a'i *u* braich hi a dorrwyd, medd yr Arglwydd.

26 ¶ *x* Meddwwch hi, o blegid hi a *y* ymfawrygodd yn erbyn yr Arglwydd; le, Moab a *z* ymdrybaedda yn ei chwydfa, am hynny y bydd hi hefyd yn watwargerdd.

27 Ac oni bu Israel yn *a* watwargerdd i ti? a rafwyd ef ym mysg *b* lladron? canys er pan soniaist am dano, yr *c* ymgynhyrfaist.

28 Gadewch y dinasoedd, ac arofwch yn *d* craig, a thrigwch megis colommen *yr hon* a nytha yn yr ystlysau ar fin y twll.

29 *e* Nyni a glywsom falchder Moab (*y mae hi* yn falch iawn) ei huchder, ei rhyfyg, a'i hymchwydd, ac uchder ei chalon.

30 *f* Myfi a adwaen ei llid hi medd yr Arglwydd; ond nid felly *y bydd*; *g* ei † chelwyddau hi ni wnant felly.

31 Am hynny yr *h* udaf fi dros Moab, ac y gwaeddaf dros holl Moab: *fy nghalon* a riddfanna dros wŷr Cir-heres.

32 Myfi a wylaf drosot ti, gwinwydden Sibma, ag wylofain Jazer: dy gangau a aethant dros y môr, hyd for Jazer y cyrhaeddant: yr anrheithiwr a ruthrodd ar dy *i* ffrwythfedd haf, ac ar dy gynhaiaf gwin.

33 A dygir ymaith *k* lawenydd a gorfoledd o'r ffrwythfedd, ac o wlad Moab, ac mi a wnaf i'r gwin ddarfod o'r cafnau: ni *l* sathr neb trwy *l* floddeit: *eu* bloddeit ni *fydd* yn floddeit.

34 O *m* flocda Hesbon hyd Eleale, a hyd Jahaz, y llefasant, o Soar hyd Horonaim, *fel* anner deirblwydd: canys *n* dyfroedd Nimrim a fyddant anghyfannedd.

35 *o* Mi a wnaf hefyd ballu yn Moab, medd yr Arglwydd, yr hwn *p* lydd yn offrymmu mewn uchelfeydd, a'r hwn *q* sydd yn arogl-darthu i'w ddduwiau.

36 Am hynny *q* y llefisa fy nghalon am Moab fel pibellau, ac am wŷr Cir-heres y llefisa fy nghalon fel pibellau: o blegid *r* darfod y gofod a gafflodd.

37 O blegid pob *s* pen *a fydd* moel, a phob *t* barf a dorrir; *u* ar bob llaw *y bydd* torriadau, ac am y llwynau, sachliain.

38 Ar holl bennau tai Moab, a'i heolydd oll, *y bydd* alaeth: o blegid myfi a dorraf Moab fel *x* llestr heb hoffder ynddo, medd yr Arglwydd.

39 Hwy a udant, *gan ddywedyd*, *y* Pa fodd y *v* twriwyd hi! lawr! pa fodd y trodd Moab *ei* gwarr trwy gywilydd! Felly Moab a fydd yn watwargerdd, ac yn ddychryn i bawb o'i hamgylch.

40 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele, efe a eheda *w* fel eryr, ac a leda ei adenydd dros Moab.

41 ¶ Y dinasoedd a orelygnir, a'r amddiffynfeydd a ynnillir, a chalon cedyrn Moab fydd *y* dydd hwnnw *a* fel calon gwraig wrth ei geni.

42 *b* A Moab a ddifethir o fod yn bobl, am iddi *ymfawrygu* yn erbyn yr Arglwydd.

43 *c* Ofn, a ffos, a magl *a ddaw* arnat ti, trigiannydd Moab, medd yr Arglwydd.

44 Y neb a ffy *d* rhag yr ofn, a syrth yn y ffos; a'r hwn a gyfyd o'r ffos, a *x* Deut. ddelir yn y fagl: canys myfi a ddygaf arni, *sef* ar Moab, flwyddyn eu hymwel-iad, medd yr Arglwydd.

45 *e* Ynghyfgod Hesbon y safodd y rhai a ffoiant rhag y cadernid; eithr *f* tân a ddaw allan o Hesbon, a fflam o ganol Sihon, ac a ysa gongl Moab, a chorun y mebion *g* tryftawr.

46 *b* Gwae di, Moab; darfu am bobl *i* Cemos: canys cymmerwyd ymaith dy feibion yn *k* gaethion, a'th *l* ferched yn gaethion.

47 ¶ Etto myfi a ddychwelaf *m* gaethiwed Moab yn y dyddiau diweddaf, medd yr Arglwydd. Hyd yma *y mae* barn Moab.

Esa. 7. 8. *g* Preg. 7. 12. *f* Num. 22—31. a 24. 17. *g* Esa. 24. 8. a 28. 34. Adn. 28. *b* Num. 21. 29. *i* Adn. 7, 13. *k* Adn. 12. *l* Pen. 49. 2. *m* Pen. 49. 6. Sal. 72. 8. Dat. 21. 24.

PEN. XLIX.

Barnedigaeth yr Ammoniaid: 6 *a'u hadferiad*, &c.

A M *a* feibion Ammon, fel hyn y dywed yr Arglwydd, *b* Onid oes meibion i Israel? onid oes etifedd iddo? pa *c* ham y mae eu brenin hwynt yn etifeddu Gad, a'i bobl yn aros yn ei ddinasoedd

d Barn. 20. 45. Esa. 2. 19. *e* Esa. 16. 6. *f* Seph. 2. 8. *g* Sal. 62. 9. Hab. 2. 18. † *battegion*, neu, *ubeithoyr*. Heb. *barrau*. Sal. 33. 10. Job 38. 11. Pen. 50. 36. *b* Esa. 15. 5. a 16. 7. *i* Dat. 14. 15. *k* Esa. 16. 10. Joel 1. 12. *l* Pen. 51. 14. *m* Num. 21. 26. Esa 15. 8. *n* Num. 32. 13. Esa. 25. 6. 25. 3. *o* Num. 25. 3. *p* Esa. 15. 2. *q* Esa. 16. 11 *r* Esa. 15. 7. Mat. 6. 23. *s* Esa. 15. 2, 3. *t* Pen. 16. 6. a 47. 5. *u* 1 Bren. 18. 28. *x* Pen. 22. 28. *y* Dat. 18. 16. 28. 49. Dan. 7. 4. Hab. 1. 8. *a* Esa. 21. 3. Pen. 49. 22. *b* Sal. 83. 4. Mat. 7. 2. *c* Esa. 24. 17. *d* 1 Bren. 19. 17. Amos 5. 19. a 24. 17. *g* Esa. 24. 8. a 28. 34. Adn. 28. *b* Num. 21. 29. *i* Adn. 7, 13. *k* Adn. 12. *l* Pen. 49. 2. *m* Pen. 49. 6. Sal. 72. 8. Dat. 21. 24. *a* Gen. 19. 38. *b* Barn. 11. 24.

2 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, pan wnelwyf clywed trwst rhyfel yn *d* Rabba meibion Ammon; ac hi a fydd yn garnedd anghyfanneddol, a'i ‖ *e* merched hi a losgir â thân: yna Israel *f* a feddianna y rhai a'i meddfanniasant ef, medd yr Arglwydd.

3 Uda, *g* Hesbon, am anrheithio ¶ Ai; gwaeddwch, chwi merched Rabba, ymwregyfwch mewn sachliain; alaethwch, a gwibiwch † gan y *b* gwrychoedd: o blegid ‡ eu brenin a â i gaethiwed, ei offeiriaid a'i bennaethiaid ynghyd.

4 Pa ham yr ymfrosti di yn y dyffrynnoedd? llifodd dy ddyffryn di ymaith, o ferch wrthnyfig, *i* yr hon a ymddiriedodd yn ei thrysorau, *gan ddywedyd*, *k* Pwy a ddaw attaf fi?

5 Wele, myfi a ddygaf arfwyd arnat ti, medd Arglwydd Dduw y lluoedd, rhag pawb o'th amgylch: a chwi a *l* yrrir allan bob un ar ei gyfer, ac ni *bydd* a gasglo y crwydrad.

6 Ac wedi hynny myfi a ddychwelaf *m* gaethiwed meibion Ammon, medd yr Arglwydd.

7 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd am Edom, *n* Onid *oes* doethineb mwy yn *o* Teman? a fethodd cyngor gan y rhai dyallgar? a fethodd eu doethineb hwynt?

8 *p* Ffowch, ‖ trowch eich cefnau, *q* ewch yn ifel i drigo, *r* preſwylwyr Dedan: canys mi a ddygaf ddinyſtr Esau arno, *s* amſer ei ofwy.

9 *t* Pe deuai cynhaufwyr gwin attat ti, oni weddillient hwy loffion grawn? pe lladron liw nos, hwy a anrheithient eu digon!

10 *u* Ond myfi a ddynoethais Esau, *ac* a ddatguddiais ei lochefau ef, fel na allo lechu: ei had ef a ddifethwyd, a'i frodyr a'i gymmydogion, *x* ac nid *yw* efe.

11 Gad y dy amddifaid, myfi a'u cadwaf *buyni* yn fyw; ac ymddirieded dy *x* weddwon ynof fi.

12 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, *a* Wele, y rhai nid *oedd* eu barn i yfed o'r phiol, gan yfed a yfaſant, *b* ac a ddiengi di yn ddigeryddi? na ddiengi, eithr tithau a yfi yn ſicr.

13 Canys I mi fy hun y tyngais, medd yr Arglwydd, mai yn *c* anghyfanneddu, yn warth, yn anialwch, ac yn felltith, y bydd Bosra; a'i holl ddinaſoedd yn ddifeithwch tragwyddol.

14 Myfi a glywais chwedl oddi wrth yr Arglwydd, bod cennad wedi ei anfon at y cenhedloedd, *yn dywedyd*, Ymgaſglwch, a deuwch yn ei herbyn hi, a chyfodwch i'r rhyfel.

15 O herwydd wele, *d* myfi a'th wnaf di yn fychan ym myſg y cenhedloedd, *ac* yn wael ym mhlith dynion.

16 *e* Dy erwindeb a'th dwyllodd, a balchder dy galon, ti yr hon ydwyt yn aros ynghromlechydd y graig, ac yn *f* meddiannu ucheldir y bryn: er i ti osod *g* dy nyth yn uched a'r eryr, myfi a wnaf i ti ddiſgyn oddi yno, medd yr Arglwydd.

17 Edom hefyd a fydd anghyfannedd: *h* pawb a'r a elo heibio iddi a ſynna, ac a chwibana am ei holl ddialeddau hi.

18 *i* Fel yn ninyſtr Sodoma a Gomorra, a'i chymmydogeſau, medd yr Arglwydd; ni phreſwylia neb yno, ac nid erys mab dyn ynddi.

19 *k* Wele, fel llew y daw i fynu oddi wrth *l* ymchwydd yr Iorddonen, i driega'r cadarn; eithr mi a wnaf iddo redeg yn *m* ddiymmwth droſti hi: a phwy *ſy wr n* dewiſol, a oſodwyf fi arni hi? canys *o* pwy *ſydd* fel myfi? a phwy a eſyd i mi amſer i? a phwy *yw'r* bugail hwnnw a *p* ſaif o'm blaen i?

20 Am hynny gwrandewch gyngor yr Arglwydd, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Edom, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn preſwylwyr Teman: yn ddiau *q* rhai *q* lleiaf o'r praidd a'u lluſgant hwy *allan*; yn ddiau efe a wna yn anghyfannedd eu trigfeoedd gyd â hwynt.

21 Gan *r* lef eu cwymp hwynt y cryna y ddaear: llais eu gwaedd hwynt a glybuwyd hyd y *s* môr côch.

22 Wele, *t* fel eryr y daw i fynu, ac efe a eheda ac a *u* ledu ei adenydd dros Bosra: yna y bydd calon cedyrn Edom y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth eſgor.

23 ¶ Am *x* Damaſcus. Hamath ac Arphad a waradwyddwyd; o herwydd hwy a glywſant chwedl drwg; llefmeiriaſant; *y mae* gofal *fel rhai* ar y môr, heb fedru gorphwys.

24 Damaſcus a leſgaodd, *ac* a ymdry i ffoi, ond dychryn a'i goddiweddodd *hi*; *y* gwaſgfa a phoenau a'i daliodd hi fel gwraig yn eſgor.

25 Pa fodd na † adewir *z* dinas moliant, *a* caer *ſy* llawenydd?

26 Diau ei *b* gwyr ieuainge a fyrthiant yn ei heolydd, a'r holl ryfelwyr a ddifethir y dydd hwnnw, medd Arglwydd *y* lluoedd.

27 Ac mi a gynneuaf *c* dân yn mur Damaſcus, ac efe a ddifa lyſoedd Benhadad.

28 ¶ Am *d* Cedar, ac am deyrnaſoedd *e* Haſor, y rhai a ddinyſtrio Nebuchodonoſor brenin Babilon, fel hyn y dywed yr Arglwydd; Cyfodwch, ewch i fynu yn erbyn Cedar, ac *f* anrheithiwch feibion y *g* dwyrain.

29 Eu llueſtai a'u diadellau a gymmerant ymaith: *b* eu llenni, a'u holl leſtri, a'u *i* camelod, a gyminerant iddynt eu hunain; a hwy a floeddiant arnynt, *Y mae k* ofn o amgylch.

30 ¶ *l* Ffowch, ciliwch ym mhell, *m* ewch yn ifel i drigo, preſwylwyr *n* Haſor, medd yr Arglwydd, o herwydd Nebuchodonoſor brenin Babilon a gymmerodd gyngor yn eich erbyn chwi, ac a fwriadodd fwriad yn eich erbyn chwi.

31 Cyfodwch, ac ewch i fynu at y *o* genedl ddiofal, yr hon ſydd yn trigo yn *p* ddiofal, medd yr Arglwydd, heb ddorau na barrau iddi; *q* wrthyut eu hunain y *maent* yn trigo:

32 A'u camelod a fydd yn anrhaith, a'u *r* minteioedd anifeiliaid yn yſpail, a mi a waſgaraf tu a phob gwynt y rhai *ſy* yn y congliau eithaf; ac myfi a ddygaf eu dinyſtr hwynt, *t* o bob tu iddi, medd yr Arglwydd.

33 *u* Haſor hefyd fydd yn driga dreigiau, *ac yn* anghyfannedd byth: ni phreſwylia neb yno, *ac* nid erys mab dyn ynddi.

34 ¶ Gair yr Arglwydd yr hwn a ddaeth at Jeremia y prophwyd yn erbyn *x* Elam, yn *y* nechreu teyrnaſiad Sedecia brenin Juda, gan ddywedyd,

35 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Wele fi yn torri *z* bwa Elam, eu cadernid pennaf hwynt.

36 Ac mi a ddygaf ar Elam bedwar gwynt o bedwar eithaf y nefoedd, ac mi a'u *a* gwaſgaraf hwynt tu a'r holl wyntoedd hyn; ac ni bydd cenedl at yr hon ni ddelo *rhai* o grwydraid Elam.

37 Canys mi a yrraf ar Elam ofn eu gelynion, a'r rhai a geiſiant eu heinioes; ac myfi a ddygaf arnynt aflwydd, *b* ſef angerdd fy nigoſrhint, medd yr Arglwydd; *c* ac mi a anfonaf y cleddyf ar eu hol, nes i mi eu difetha hwynt.

38 Ac mi a oſodaf *d* fy nheyrn-gadair yn Elam, ac mi a ddifethaf oddi yno y brenin a'r tywyſogion, medd yr Arglwydd.

39 ¶ *e* Ond yn y dyddiau diweddaf, myfi a ddychwelaf gaethiwed Elam, medd yr Arglwydd.

P E N. L.

1, 9, 21, 35 *Barnedigaeth Babilon.* 4, 17, 33 *Ymwared Iſrael.*

d Ezec. 25. 2. Zeph. 2. 8 ‖ *Maes-dref.* *e* Pen. 15. 8. Galar. 3. 51. *f* Eſa. 14. 1, 2. Dat. 11. 15. *g* Pen. 48. 2. Num. 21. 26. *a* 32. 33. * *Tref ybwng* Hesbon *a* Rabba. † Neu *yn ochr y cleddiau.* *b* Eſa. 2. 21. 1 Neu, *Melcom*, Sef, *eulunddwfw.* Pen. 48. 7. Adn. 1. *i* Gal. 52. 7. *k* Pen. 21. 13. *l* Pen. 4. 14. *m* Pen. 48. 47. Adn. 39. *n* Eſa. 21. 11. *o* Gen. 36. 11. *p* Adn. 30. ‖ *diangwb.* *q* Pen. 16. 16. *r* Pen. 25. 23. *s* Pen. 46. 10. *t* Obad. 5. *u* Mal. 1. 3. *x* Sal. 37. 36. *y* Jona 4. 11. *z* Sal. 68. 5. *a* Pen. 25. 29. *b* Pen. 42. 22. *c* Mal. 1. 4. *d* Mica 6. 9. *e* Gen. 32. 6. Eſa. 15. 9. *f* Deut. 2. 5. *g* Obad. 4. *b* Pen. 18. 16. *i* Gen. 19. 25. Deut. 29. 23. *k* Sal. 45. 3. Pen. 25. 38. Dat. 5. 5. *l* 1 Cron. 12. 15. Pen. 50. 44. * *Idumea*, Adn. 16. *m* Adn. 22. *n* Eſa. 44. 28. Dat. 17. 14. *o* Eſa. 15. 11. Sal. 89. 20. *p* Sal. 76. 7. Dat. 6. 15, 17. *q* Pen. 50. 45. *r* Eſa. 13. 13. Dat. 11. 13. *ſ* Dat. 18. 10. *t* Pen. 48. 40. *u* Adn. 13. *x* Eſa. 17. 1. *y* Sal. 48. 6. Eſa. 13. 8. † *arbedir.* *z* Dan. 4. 30. *a* Sal. 37. 36. *b* Pen. 30. 30. *c* Amos 1. 4. *d* Gen. 25. 13. *e* Barn. 4. 2. *f* Barn. 6. 3. *g* Job 1. 2. *b* Eſa. 54. 1. *i* Job 1. 3. *k* Pen. 6. 25. *a* 20. 3. *l* Adn. 8. *m* 1 Sam. 13. 6. *n* Jer. 11. 10. *o* Pen. 22. 21. *p* Barn. 18. 27. ¶ Mica 7. 14. *r* Pen. 6. 2. *ſ* Ezec. 5. 10. *t* Ad. 30. 22. *u* Pen. 51. 11. Mal. 1. 3. *x* Gen. 10. 22. ¶ Pen. 25. 25. *y* Pen. 28. 1. *z* Sal. 18. 34. *a* 46. 9. Pen. 31. 56. *b* Dan. 7. 2. Adn. 32. *c* Pen. 25. 37. *d* Pen. 43. 2. *e* Eſa. 2. 2. Alm. 6. Act. 2. 9.

YGair a lefarodd yr Arglwydd *a* yn erbyn Babilon, *ac* yn erbyn gwlad y Caldeaid, trwy Jeremia y prophwyd,

2 *b* Mynegwch ym mysg y cenhedloedd, a chyhoeddwch, a chodwch arwydd; cyhoeddwch, na chelweh: dywedwch, Goresgynwyd Babilon, *c* gwaradwyddwyd Bel, drylliwyd Merodac: *d* ei heulynod a gywilyddwyd, a'i delwau a ddrylliwyd.

3 Canys o'r gogledd y daw *e* cenedl yn ei herbyn hi, yr hon a wna ei gwlad hi yn *f* anghyfannedd, fel na byddo preswylydd ynddi: yn *g* ddyn ac yn anifail y mudant, ac y ciliant ymaith.

4 ¶ Yn y *h* dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, medd yr Arglwydd, i meibion Israel a ddeuant, hwy a meibion Juda ynghyd, dan *i* gerdded ac wylo yr ânt, ac y ceisiant yr Arglwydd eu Duw.

5 Hwy a *k* ofynant y ffordd i Sion, tu ag yno *l* *hyd* eu hwynebau hwynt: Deuwch, *meddant*, a glynwn wrth yr Arglwydd, *trwy m* gyfammod tragywyddol *yr hwn* nid anghofir.

6 Fy mhobl a fu *fel* praidd *n* colledig; eu *o* bugeiliaid a'u gyrrasant hwy ar gyfeiliorn, *ar* y mynyddoedd y troisant hwy ymaith: aethant o fynydd i fryn, anghofiasant eu *p* gorweddfa.

7 *q* Pawb a'r a'u cawsant a'u difasant, a'u gelynion a ddywedasant, *r* Ni wnaethom yn gyfiawn, *ac* yn *s* canys hwy a bechasant yn erbyn yr Arglwydd, trigle cyfiawnder; *sef* yr Arglwydd, i gobaith eu tadau.

8 *t* Ciliwch o ganol Babilon, ac ewch allan o wlad y Caldeaid; a' byddwch fel bychod o flaen y praidd.

9 ¶ O herwydd wele, myfi a gyfodaf ac a ddygaf i fynu yn erbyn Babilon *u* gynulleidfa cenhedloedd mawrion o dir y gogledd: a hwy a ymfyddinant yn ei herbyn; oddi yno y goresgynnir hi: eu saethau *fydd* fel *saethau* cadarn cyfarwydd; *ac* ni ddychwelant yn ofer.

10 A Chaldea fydd yn yspail: pawb a'r a'i hyspeiliant hi a *y* ddigonir, medd yr Arglwydd.

11 *w* Am i chwi fod yn *x* llawen, am i chwi fod yn hyfryd, chwi *a* fathrwyr fy *b* etifeddiaeth, am i chwi *c* frasau fel anner *mewn* glaswellt, a beichio fel *d* teirw;

12 Eich *e* mam a gywilyddir yn ddirfawr, a'r hon a'ch ymddug a waradwyddir: wele, *yr f* olaf *fydd* o'r cenhedloedd, yn anialwch, yn graddir, ac yn ddifeithwch.

13 O herwydd digofaint yr Arglwydd *g* ni's preswylir hi, eithr hi a fydd i gyd yn anghyfannedd: pawb a ei heibio i Babilon a synna, ac a *h* chwibana am ei holl ddialeddau hi.

14 Ymfyddinwch yn erbyn Babilon o amgylch i; yr holl berchyn bwaau, saethwch atti, *i* nac arbedwch ddim o bleged hi a *k* bechodd yn erbyn yr Arglwydd.

15 Bloeddiwch yn ei herbyn hi o amgylch: *l* hi a roddes ei llaw: *m* ei ffyrfeini hi a syrthiasant, ei muriau a fwriwyd i lawr; o herwydd *n* dial yr Arglwydd *yw* hyn: dielwch arni: o fel y gwnaeth, gwnewch iddi.

16 *o* Torrwch ymaith yr hauwr o Babilon, a'r hwn a ddalio grymman ar amser cynhauaf: rhag cleddyf y gorthrymmwr y *p* troant bob un ar ei bobl ei hun, ac y ffoant bob un i'w wlad.

17 ¶ *q* Fel dafad ar wasgar *yw* Israel; *r* llewod a'i llymlidiasant ymaith: *s* brenin Assyria yn gyntaf a'i *u* bwytodd, a'r Nebuchodonosor yma brenin Babilon yn olaf a'i *x* diesgyrnodd.

18 Am hynny fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel; Wele, y myfi a ymwelaf â brenin Babilon, ac a'i wlad, fel yr *x* ymwelais â brenin Assyria.

19 Ac *a* mi a ddychwelaf Israel i'w drigfa, ac efe a bawr *ar* Carmel a Basan; *b* ac ar fynydd Ephraim a Gilead y digonir ei enaid ef.

20 Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, medd yr Arglwydd, y ceisir anwiredd Israel, ac ni *bydd*; a phechodau Juda, ond *c* ni's ceir hwynt: canys myfi a faddeuaf i'r rhai a *d* weddillwyf.

21 ¶ Dos i fynu yn erbyn gwlad *e* Morathaim, *ie* yn ei herbyn hi, ac yn erbyn trigolion † *f* Pecod: anrheithia a difroda ar eu *f* hol hwynt, medd yr Arglwydd, *g* a gwna yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti.

22 *b* Trwst rhyfel *fydd* yn y wlad, a dinystr mawr.

23 Pa fodd y drylliwyd ac y torrwyd i gordd yr holl ddaear! a pa fodd yr aeth Babilon yn ddifeithwch ym mysg y cenhedloedd!

24 *i* Myfi a ofodais *m* fagl i ti, a thithau Babilon a ddaliwyd, ac *n* heb wybod i ti: ti a gafwyd ac a ddaliwyd, o herwydd i ti ymryson yn erbyn yr Arglwydd.

25 Yr Arglwydd a agorodd ei drysor, o ac a ddug allan arfau ei *a* ddigofaint: canys gwaith Arglwydd Dduw'r lluoedd *yw* hyn yng wlad y Caldeaid.

26 Deuwch yn ei herbyn o'r *q* cwrr eithaf, agorwch ei *r* hyliguboriau hi; † dyrnwch hi fel pentwr yd, a llwyr ddinystriwch hi: na fydded gweddill o honi.

27 Lleddwch ei holl *s* ffustych hi; disgynnant i'r lladdfa: gwae hwynt; *t* canys eu dydd a ddaeth, *ac* amser eu hymweliad.

28 *u* Llef y rhai a ffoant ac a ddiangant o wlad Babilon, i ddangos yn Sion ddial yr Arglwydd ein Duw ni, *x* dial ei demel ef.

29 Gelwch y saethyddion ynghyd yn erbyn Babilon; y perchen y bwaau oll, gwersyllwch i'w herbyn a amgylch; na chaffed neb ddianghc o honi: telwch iddi *y* yn ol ei gweithred; ac yn ol yr hyn oll a wnaeth hi, gwnewch iddi: o herwydd hi a fu falch *a* yn erbyn yr Arglwydd, yn erbyn Sanct Israel.

30 *b* Am hynny ei gwyr ieuainc a syrthiant yn ei heolydd hi; a'i holl ryfelwyr a ddistethir y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd.

31 Wele fi yn dy erbyn di, O ‖ falch, medd Arglwydd Dduw'r lluoedd: o herwydd dy ddydd a ddaeth, yr amser yr ymwelwyf a thi.

32 A'r *c* balch a dramgwydda ac a syrth, ac *d* ni *bydd* a'i cyfodo: ac mi a gyneuaf *e* dân yn ei ddinasoedd, ac efe a ddifa ei holl amgylchoedd ef.

33 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *f* Meibion Israel a meibion Juda a orthrymmwyd ynghyd; a phawb a'r a'u caethiwodd hwynt a'u daliasant yn dynn, *g* ac a wrthodasant eu gollwng hwynt ymaith.

34 Eu *h* Gwaredwr *fydd* gryf; Arglwydd y lluoedd *yw* ei enw; efe a lwyr ddadleu eu dadl: hwynt, i beri llonydd i'r *i* wlad, ac aflonyddwch i breswylwyr *k* Babilon.

35 ¶ Cleddyf *fydd* ar y Caldeaid, medd yr Arglwydd, ac ar drigolion Babilon, ac ar ei thywysogion, ac ar ei doethion.

36 Cleddyf *fydd* ar y *l* celwyddog; a hwy a ynfydant: cleddyf *fydd* ar ei chedyrn; a hwy a ddychrynant.

37 Cleddyf *fydd* ar ei meirch, ac ar ei cherbydau, ac ar yr holl *m* werin *fydd* yn *saithder*, ei chanol hi; a hwy a fyddant fel *n* gwragedd: cleddyf *fydd* ar ei *o* thrysorau; a hwy a ysbeilir.

38 *p* Sychder *fydd* ar ei dyfroedd hi; a hwy a sychant: o herwydd gwlad delwau cerfiedig *yw* hi, ac mewn eulynod y maent yn *q* synfydu.

39 Am

a Esa. 30. 19.
b Rhuf. 11. 26.
b Zec. 10. 10.
c Pen. 31. 34. Mica 7. 19.
d Rhuf. 9. 27. Dat. 19. 21.
e gwrthryfelwyr.
† *y* gofwy *e* Ezec. 23. 23. *f* Esa. 14. 20. Pen. 42. 16.
g 1 Sam. 15. 18.
b Pen. 51. 55.
i Pen. 51. 20.
k Dat. 18. 16.
l Dat 18. 8.
m Luc 21. 35.
n Dan. 5. 30. 31.
a Dan. 2. 34. 2 Thef. 2. 8.
p Dat. 15. 1.
q Esa. 13. 5.
r Dat. 18. 11.
‡ Neu, *crugwch bi yn gar-reddau*, Sal. 79. 1. Ia. 21. *f* Esa. 34. 7. Dat. 19. 18.
t Esa. 63. 4.
u Pen. 10. 11. Dat. 19. 6.
x Luc 18. 7.
y Adn. 51 ✠ Adn. 15. Galar. 3. 64.
a Act. 9. 4. Dat. 13. 6.
b Pen. 49. 26.
‖ Heb. *cherbydau*, 37. *f* Esa. 13. 14. 2 Thef. 2. 4.
c Dan. 4. 30.
d Dat. 18. 21.
e Dat. 19.

39 Am 3.

f 2 Bren. 17. 7. *g* Esa. 14. 17. *b* Dat. 18. 8. *i* Esa. 60. 18. *k* 2 Thef. 1. 6. *l* Esa. 44. 25. *m* Pen. 25. 20. *n* Pen. 51. 31. *o* Esa. 45. 3. *p* Pen. 51. 36. *q* Dan. 3. 1.

a Esa. 13. 1. Dat. 17. 3. *b* 2 Bren. 2. 8. Dat. 14. 8. *c* Esa. 46. 1. Pen. 51. 44. *d* 2 Thef. 2. 9. *e* Esa. 13. 17. *f* Pen. 49. 18. Adn. 45. *g* Dat. 10. 12. *b* Hos. 3. 5. *i* Hos. 1. 11. *k* Pen. 31. 9. Zec. 12. 10. *l* Gen. 6. 10. *m* Gen. 31. 33. *n* 1 Pedr 2. 25. *o* Mat. 11. 36. *p* Matt. 11. 28. *q* Sal. 14. 4. *r* Sal. 72. 12. Pen. 2. 3. *s* Sal. 22. 4. *t* Esa. 48. 20. Dat. 18. 4. *u* Dat. 17. 16. *x* 2 Sam. 1. 22. *y* Dat. 19. 17. *z* Galar. 2. 17. Dat. 14. 10. *a* Dat. 13. 7. *b* 1 Pedr 5. 3. *c* Deut. 32. 15. *d* Sal. 22. 12. *e* Dat. 17. 8. *f* Ezec. 29. 15. Mat. 19. 30. *g* Sal. 69. 23. *b* Pen. 49. 17. *i* Dat. 17. 18. *k* Esa. 10. 2. *l* Ezec. 17. 18. 2 Bren. 24. 14. *m* Dat. 1. 1. *n* Dat. 17. 3. Dat. 18. 6. *o* Joel 3. 19. Dat. 18. 22. *q* Esa. 13. 13. *r* Joel 3. 2. 1 Pen. 4. 7. *s* 2. 15. *t* 2 Bren. 15. 19. *u* Sal. 74. 7. 7. Pen. 2. 3. *x* Esa. 38. 13. Galar. 2. 3. *y* Dan 5. 20. *z* Esa. 37. 36.

r Esa. 13. 22. Dat. 18. 2. *s* Pen. 49. 18. 2 Pedr 2. 6. *t* Pen. 6. 22. *u* Dan. 5. 31. Pen. 25. 14. *x* Esa. 13. 18. Dat. 16. 6. *y* Esa. 5. 30. ☧ Pen. 51. 31. *a* Esa. 13. 7, 8. Pen. 49. 24. *b* Pen. 49. 19. *c* Job 41. 10. *d* Esa 14. 24. *e* 1 Sam. 17. 58. Pen. 49. 20. *f* Esa. 15. 4. Pen. 48. 34. Dat. 11. 18, 19. *a* Sal. 83. 13. *b* Zec. 2. 8. *c* Pen. 15. 7. *d* Adn. 34. *e* Pen. 50. 21. Iago 2. 13. *f* Pen 49. 26. *g* Zec. 1. 17. *b* Pen. 50. 8. Dat. 18. 4. Mat. 24. 18. *i* Pen. 50. 15. *k* Dat. 17. 4. *l* Pen. 25. 16. *m* 1 Thef. 5. 3. *n* Dat. 14. 8. *o* Dat. 18. 9. *p* Pen. 46. 11. *q* Dan. 4. 37. *r* Esa. 13. 14. Pen. 50. 16. *s* Sal. 37. 6. *t* Pen. 50. 28. Dat. 15. 3. *u* Pen. 46. 4. *x* Ezra 1. 1.

39 Am hynny *r* anifeiliaid gwylltion yr anialwch, a chathod *s* arofant *yno*, a chywion yr eſtrys a drigant ynddi: ac ni phreſwylir hi mwyach byth; ac ni's cyfanneddir hi o genhedlaeth i genhedlaeth.

40 *t* Fel yr ymchwelodd Duw Sodoma a Gomorra, a'i chymmydogefau, medd yr Arglwydd; *felly* ni phreſwylia neb yno, ac ni chry's mab dyn ynddi.

41 Wele, *t* pobl a ddaw o'r gogledd, a chenedl fawr, a *u* brenhinoedd lawer a godir o eithafoedd y ddaear.

42 Y bwa a'r wayffon a ddaliant; creulon *ydynt*, ac *x* ni thoſturiant: y eu llef a rua fel môr, ac ar feirch y marchogant yn daclus i'th erbyn di, merch Babilon, fel gwr i ryfel.

43 Brenin Babilon a ☧ glywedd ſôn am danynt, a'i ddwylaw ef a leſgafant: *a* gwasgfa a'i daliodd ef, a gwewyr fel gwraig wrth efgor.

44 *b* Wele, fel llew y daw i fyny oddi wrth ymchwydd yr Iorddonen i drigfa'r cadarn: ac mi a wnaf iddo ef redeg yn ddiſymmwth droſti hi: eithr pwy *ſydd wr* dewiſol a oſodwyf ſ arni hi? canys pwy *ſydd* fel myfi? a phwy a eiſyd i mi yr amſer? *c* a phwy *yw* 'r bugail hwnnw a ſaif o'm blaen i?

45 Am hynny gwrandewch chwi *d* gyngor yr Arglwydd, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Babilon; a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn gwlad y Caldeaid: yn ddiau y rhai *e* lleiaf o'r praidd a'u lluſgant hwy; yn ddiau efe a wna yn anghyfannedd *eu* trigleoedd gyd â hwynt.

46 Gan *f* drwſt goreſgyniad Babilon y cynhyrfa'r ddaear, ac y clywir y waedd ym myſg y cenhedloedd.

P E N. LI.

Barn Duw ar Babilon, er mwyn Iſrael.

FEL hyn y dywed yr Arglwydd, Wele, myfi a godaf *a* wynt dinyſtriol yn erbyn Babilon, ac yn erbyn trigolion canol y wlad, ſy'n codi yn *b* fy erbyn;

2 Ac mi a anfonaf i Babilon *c* nithwyr, a hwy a'i nithiant hi, ac a *d* waghant ei thir hi; o herwydd hwy a fyddant yn ei herbyn hi o amgylch ar ddydd blinder.

3 Yn erbyn *yr hwn* a annelo, anneled y ſaethydd ei fwa, ac yn erbyn *yr hwn* ſydd yn ymddyrchafu yn ei lurig; *e* nac arbedwch ei gwyr ieuainc, difrodwch ei holl lu hi.

4 Felly y rhai lladdedig a ſyrthiant yng wlad y Caldeaid, a'r *rhai* a ddywanwyd yn ei *f* heolydd hi.

5 Canys Iſrael *g* ni adawyd, na Juda gan ei Ddnw, gan Arglwydd y lluoedd: er bod eu gwlad hwynt yn llawn o gamwedd yn erbyn Sanct yr Iſrael.

6 *b* Ffowch o ganol Babilon, ac achubwch bawb ei enaid ei hun: na ddarfwch eich difetha yn ei hanwireddau hi: o bleidd amſer *i* dial *yw* hwn i'r Arglwydd; efe a dal y pwyſ iddi hi.

7 *k* Phiol aur *oedd* Babilon yn llaw yr Arglwydd, yn meddwi pob gwlad: yr *m* holl genhedloedd a yfaſant o'i gwin hi; am hynny y cenhedloedd a ynfydaſant.

8 Yn *m* ddiſymmwth *n* y ſyrthiodd Babilon, ac y dryllïwyd hi, *o* udwch droſti, *p* cymmerwch driagl i w dolur hi, i edrych a iachâir hi.

9 *q* Nyni a iachaſem Babilon, ond nid aeth hi yn iach; gadewch hi, ac *r* awn bawb i'w wlad: canys ei barn a gyrraedd i'r nefoedd, ac a ddyrchafwyd hyd yr wybrau.

10 Yr Arglwydd a ddug allan ein *s* cyfiawnder ni: *t* deuwch a thraethwn yn Sion waith yr Arglwydd ein Duw.

11 *u* Gloywch y ſaethau; ceiſglwch y tariannau: yr Arglwydd a *x* gyfododd yſpryd brenhinoedd Media: o blegid *y mae* ei fwriad ef yn erbyn Babilon, i'w dinyſtrio hi; canys y dial yr Arglwydd *yw* hyn, dial ei demi ef.

12 ☧ Dyrchefwch faner ar furiau Babilon; cadarnhewch y wyliadwriaeth; goſodwch i fynu y gwylwyr; darperwch y cynllwynwyr: canys yr Arglwydd a fwriadodd, ac efe a wnaeth hefyd yr hyn a lefarodd yn erbyn trigolion Babilon.

13 Tydi yr hon ydwyt yn aros ar *a* ddyfroedd lawer, yn amſ dy dryſorau, dy ddiwedd di a ddaeth, *ſef* *b* meſur dy gybydd-dod.

14 Arglwydd y lluoedd a dyngodd iddo ei hun, *gan dywedyd*, *c* Diau y llenwaf di a dynion megis â lindys; a hwy a ganant ffoddeſt i'th erbyn.

15 *d* Efe a wnaeth y ddaear trwy ei nerth, *ac* a ſicrhaodd y byd trwy ei ddoethineb, ac a *e* daenodd y nefoedd trwy ei ddeall.

16 Pan roddo efe *ei* lef, *y mae* twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac y ſiude efe yn codi'r *f* niwloedd o eithaf y ddaear: ac efe ſydd yn gwneuthur y mellt gyd â'r gwlaw, ac *yn* dwyn y gwynt allan o'i dryſorau.

17 *g* Ynfyd *yw* pob dyn o wybodaeth; gwaradwyddwyd pob toddydd gan y ddelw gerfiedig: canys celwyddog *yw* ei ddelw dawdd, ac nid *oes* chwythad ynddynt.

18 Oferedd *ydynt*, gwaith cyfeiliorni: yn *b* amſer eu hymweliad *y* difethir hwynt.

19 Nid fel y rhai hyn, eithr Llunwr y cwbl oll, *yw* *i* rhan Jacob: ac Iſrael *yw* gwialen ei etifeddiaeth ef. Arglwydd y lluoedd *yw* ei enw ef.

20 Ti *wyt* *k* forthwyl i mi, *ac* arfau rhyfel: canys â thi y dryllïaf y cenhedloedd, ac â thi y dinyſtriaf deyrnaſoedd:

21 *A* thi hefyd y gwnaf anaf y march a'r marchogwr; ac â thi y *l* dryllïaf y cerbyd a'i farchog;

22 *m* A thi y dryllïaf ſ *dyn* a gwraig; ac a thi y dryllïaf hen ac ieuangc; ac a thi y dryllïaf y gwr ieuangc a'r forwyn;

23 A thi hefyd y dryllïaf ſ'r *n* bugail a'i braidd; ac a thi y dryllïaf yr ardawr a'i iau ychen: ac a thi y dryllïaf y tywyſogion a'r pennaethiaid.

24 Ac mi a dalaf i Babilon, ac i holl breſwylwyr Caldea, eu holl ddrwg a *o* wnaethant yn Sion, yn eich golwg chwi, medd yr Arglwydd.

25 Wele ſ i'th erbyn di, O *p* fynydd dinyſtriol, yr hwn *yw* yn dinyſtrio yr *q* holl ddaear, medd yr Arglwydd; a mi a eſtynaf fy llaw arnat, ac a'th dreiglaf *r* di i lawr o'r creigiau, ac a'th wnaf di yn fynydd *s* loſg.

26 Ac *t* ni chymmerant o honot faen congl na ſyfaen; ond diffeithwch tragywyddol a fyddi di, medd yr Arglwydd.

27 Dyrchefwch faner yn y tir; lleiſiwch udgorn ym myſg y cenhedloedd; *u* darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi; gelwch ynghyd deyrnaſoedd Ararat, Minni, ac Aſcenas, yn ei herbyn hi; goſodwch dywyſog yn ei herbyn hi; gwnewch i feirch ddyfod i fynu *o*'n *x* amled â'r lindys blewog.

28 *y* Darperwch y cenhedloedd yn ei herbyn hi, gyd â brenhinoedd Media, a'i thywyſogion a'i holl bennaethiaid, a holl wlad ei lywodraeth ef.

29 Y ddaear hefyd a ☧ gryna ac a ofidia: o blegid ſe cyflawnir *a* bwriadau yr Arglwydd yn erbyn Babilon, i wneuthur gwlad Babilon yn anghyfannedd heb drigiannydd *ynddi*.

30 *b* Cedyrn Babilon a beidiaſant ag ymladd, *ac* y maent hwy yn aros o fewn *eu* *c* hamddiffynfeydd: pallodd eu nerth hwynt; aethant yn *d* wrageddos: ei hanneddau

y Pen. 50. 15. Adn. 6. ☧ Sal. 74. 4. Esa. 21. 9. Pen. 50. ☧ Nah. 2. 13, &c. *a* Dat. 17. 1. *b* Gen. 15. 16. *c* Adn. 47. Nah. 3. 17, &c. *d* Pen. 10. 12. *e* Job 9. 8. Esa. 40. 22. *f* Sal. 135. 7. *g* Pen. 10. 14. *b* Pen. 50. 2. *i* Sal. 135. 6. Pen. 10. 16. *k* Esa. 10. 5. Pen. 50. 23. Ioan 19. 11. *l* 2 Sam. 1. 10. 18. Esa. 41. 15. *m* 2 Cron. 36. 17. Ezec. 9. 6, 7. *n* Iſaiah 47. 1. Pen. 50. 16. *o* Pen. 50. 15. *p* Zec. 4. 7. *q* Dat. 13. 1. *r* Esa. 14. 12. *s* Dat. 17. 16. Ez. 4. 3. 2 Cor. 6. 14. *u* Esa. 13. 3. Pen. 6. 4. ☧ Adn. 14. *y* Adr Bl. 27. ☧ Esa. 13. 8. Pen. 50. 43. *a* Esa. 14. 24. *b* Sal. 76. 5. *c* 1 Sam. 14. 11. 2 Sam. 18 19. *d* Esa. 19. 16. Pen. 50. 37.

Pen. li. *Adn.* 12.] *Darperwch*, &c. Cyſtal a dywedyd, gwnewch y fynnoch, *Babilon* a ſyrth. dim a ddeil dwylaw Duw ond gwedd! *Exec.* xxii. 30. *Adn.* 32. *Cyrs.* Mae'r dyſgedigion yn anghytuno ynghylch yſtyr y gair; o achos cymmyſg *Babil* ond, daw'r dydd i'r duwiol lafaru iaith *Canaan* yn groyw!

e Sal.107. 16. neddau hi a loſgwyd, a'i *f* barrau a dorrwyd.

f Pen.50. 43. 31 Rhedegwr a red i gyfarfod â rhedegwr, a chennad i gyfarfod â chennad, I *g* a dd *f* fynegu i frenin Babilon oreſgyn ei ddinaſ. nas ef *g* o'i chwrs,

f Pen.50. 38. 32 Ac ynnill y *f* rhydau, a *f* lloſgi o honynt y cyrs a than, a *f* synnu ar y *b* rhyfarth. 33. felwit,

c. 33 Canys fel hyn y *c* dywed Arglwydd y *f* lluoedd, Duw Iſrael; Merch Babilon *fydd fel* ſ*ydd*, fel ſ llawr-dyrnu, *f* amſer ei dyrnu hi *fydd* eſgi: ac ar fyrder y daw amſer i cynhaufe, *Eſa.* 21. 10.

Iſay. 27. 34 Nebucodonoſor brenin Babilon a'm neu, *he*ſgi hyloddi *ac* *f* a'm hyſgodd: eſe a'm *ſ*ugedau gwnaeth fel lleſtr gwag; eſe a'm llyngc- *y ſwarth* odd fel draig, ac *x* lanwodd ei ſol o'm *-wadd* danteithion; eſe a'm *g* bwrjodd i allan: *b* Dat. 19. 35 Y cam a wnaed *i* mi ac i'm *o* cnawd ſ*y* 18. *e dd*ſ*a* ar Babilon, medd preſwylferch *f* Eſa. 21. Sion: *k* a'm gwaed ſ ar drigolion Caldea, 10. medd Jeruſalem.

b Mica 4. 36 Am hynny fel hyn y dywed yr Ar- 23. glwydd: wele, myfi a *l* ddadleuaf dy *l* Dat. 14. 20. ddadl di, ac a *k* dcſalaf *g*ofoc ti; ac y mi 35. *k a dhaſa* ddyrhaddaf ei *l* môr hi, ac a ſychaf ei *-ſ* *l* ffynhonau hi.

-ſ 37 A bydd Babilon yn garneddau, yn *f* Jere. 51. dreigiau dieithrjaid, yn ſyndra, ac yn chwi- 37. Pen.50. ſanaid, heb breſwylydd.

27. 38 Cyd-ruant fel llewod; *m* bloeddiant *m* Hab. 2. fel cenawon llewod.

14. 39 Yn eu gwres hwynt y goſodaf wledd- *n* Pen.51. oedd iddynt, ac mi a'u *l* meddwaf hwynt, 28. fel y llawenychont, ac y cyſgont *u* hun *o* 2 Sam. dragywyddol, ac ne ddeffroſ, medd yr 19. 12. Arglwydd.

p Dat. 6. 40 Mi a'u *q* dygaf hwynt i ward fel 10. ŵyn a hyrddod a lladdfa, fel hyrddod a bychod.

q Pen.50. 41 Pa fodd y gorefynwyd *r* y Seſac! 34. pa fodd yr ymmilwyd *s* gogoniant yr holl *r* Pen.50. dduar! pa pa fodd yr aeth Babilon yn 38. ſyndod yn mhlith y cenhedloedd!

Heb. Ha- 42 Yr *t* aeth a adaeth i fynu ar Babi- *thrata.* lon: hi a orchuddiwyd â'r amlder ei donnau yr hon nys af.

ſ Eſa. 13. 43 Ei dduſſeddi hi a aethant yn ang- 22. *ſ* ofau eu hynafiaid, yn graſaf, ac yn ddiffeith- *ddeſtau*, *u* tir, *t* a gwlad na thrig un gwr ynddi, ac *u* Jerem. 50. ni thramwya mab dyn trwyddi.

ſaalu. 44 Ac mi a ymwelaf *t* â Bel yn Babilon, *ſ* Eſa. 13. ac mi a dynaf o'i ſafn ef yr hyn *t* a lyngodd: a'r cenhedloedd ni dduſſant atto 22. mwyach; ie, mur Babilon a ſyrth.

v Neu, *ymwlch-* 45 *g* Deuwch allan o'i chanol, O fy *wdant.* mhobl, ac achubwch pob un ei enaid Sal.22.13 rhag *v* llid digoſaint yr Arglwydd; Dan. 3. 3. 46 Ac *g* na lwfrhaed eich calonnau, 4. ac nac ofnwch rhag y chwedl a glywir yn *w* Adn. 57. y wlad; canys y *w* flwyddyn *hyn*, y daw 31. Sam. chwedl *newydd*, ac ar ol hynny chwedl 2. 32. *newydd* y *f* daw *flwyddyn nefof*, a thrais yn *x* Sal. 40. y wlad, *g* llywodraethwr yn erbyn llywodraethwr. 14.

y Sabbam. Ba- bilon a elwir felly. Pen.25. 26. *z* Neu, *canwch.* *a* *Heb* *ſ* 27. 47 Am hynny wele'r dyddiau yn dyfod yr ymwelaf â delwau Babilon; a'i holl wlad hi a wanadwyddir, a'i holl rai lladdedig hi a *b* ſyrthiant yn ei chanol.

48 Yna'r *i* nefoedd a'r ddaear, a'r hyn oll *ſydd* ynddynt, a ganant o herwydd Babilon: o blegid daw yr anrheithwyr atti 49 ſoglecd, medd yr Arglwydd.

c Pen. 50. 29. *d* Dat. 18. 6. *e* Dat. 14. 9. 10. *f* Dat. 14. 15. *g* Dat. 5. 30, 31. *h* Dat. 12. 9. *i* Eſa. 44. 23. Dat. 18. 20. *k* Pen. 44. 27, 29. *l* Eſa. 45. 20. *m* Sal. 47. 4. *n* Ezec. 36. 20. *o* Sak. 44. 15, 16. *p* Galar. 1. 10.

50 Canys fel hyn y *y* dywed Arglwydd *z* y lluoedd, Duw Iſrael; Merch Babilon *fydd* ſ*ydd*, fel llawr-dyrnu, *f* amſer ei dyrnu hi *fydd* eſgi: ac ar fyrder y daw amſer i cynhaufe, *Eſa.* 21. 10.

51 Nebucodonoſor brenin Babilon a'm neu, *he*ſgi hyloddi *ac* *f* a'm hyſgodd: eſe a'm *ſ*ugedau gwnaeth fel lleſtr gwag; eſe a'm llyngc- *y ſwarth* odd fel draig, ac *x* lanwodd ei ſol o'm *-wadd* danteithion; eſe a'm *g* bwrjodd i allan: *b* Dat. 19. 35 Y cam a wnaed *i* mi ac i'm *o* cnawd 18. *e dd*ſ*a* ar Babilon, medd preſwylferch *f* Eſa. 21. Sion: *k* a'm gwaed ſ ar drigolion Caldea, 10. medd Jeruſalem.

b Mica 4. 36 Am hynny fel hyn y dywed yr Ar- 23. glwydd: wele, myfi a *l* ddadleuaf dy *l* Dat. 14. 20. ddadl di, ac a *k* dcſalaf *g*ofoc ti; ac y mi 35. *k a dhaſa* ddyrhaddaf ei *l* môr hi, ac a ſychaf ei *-ſ* *l* ffynhonau hi.

-ſ 37 A bydd Babilon yn garneddau, yn *f* Jere. 51. dreigiau dieithrjaid, yn ſyndra, ac yn chwi- 37. Pen.50. ſanaid, heb breſwylydd.

27. 38 Cyd-ruant fel llewod; *m* bloeddiant *m* Hab. 2. fel cenawon llewod.

14. 39 Yn eu gwres hwynt y goſodaf wledd- *n* Pen.51. oedd iddynt, ac mi a'u *l* meddwaf hwynt, 28. fel y llawenychont, ac y cyſgont *u* hun *o* 2 Sam. dragywyddol, ac ne ddeffroſ, medd yr 19. 12. Arglwydd.

p Dat. 6. 40 Mi a'u *q* dygaf hwynt i ward fel 10. ŵyn a hyrddod a lladdfa, fel hyrddod a bychod.

q Pen.50. 41 Pa fodd y gorefynwyd *r* y Seſac! 34. pa fodd yr ymmilwyd *s* gogoniant yr holl *r* Pen.50. dduar! pa pa fodd yr aeth Babilon yn 38. ſyndod yn mhlith y cenhedloedd!

Heb. Ha- 42 Yr *t* aeth a adaeth i fynu ar Babi- *thrata.* lon: hi a orchuddiwyd â'r amlder ei donnau yr hon nys af.

ſ Eſa. 13. 43 Ei dduſſeddi hi a aethant yn ang- 22. *ſ* ofau eu hynafiaid, yn graſaf, ac yn ddiffeith- *ddeſtau*, *u* tir, *t* a gwlad na thrig un gwr ynddi, ac *u* Jerem. 50. ni thramwya mab dyn trwyddi.

ſaalu. 44 Ac mi a ymwelaf *t* â Bel yn Babilon, *ſ* Eſa. 13. ac mi a dynaf o'i ſafn ef yr hyn *t* a lyngodd: a'r cenhedloedd ni dduſſant atto 22. mwyach; ie, mur Babilon a ſyrth.

v Neu, *ymwlch-* 45 *g* Deuwch allan o'i chanol, O fy *wdant.* mhobl, ac achubwch pob un ei enaid Sal.22.13 rhag *v* llid digoſaint yr Arglwydd; Dan. 3. 3. 46 Ac *g* na lwfrhaed eich calonnau, 4. ac nac ofnwch rhag y chwedl a glywir yn *w* Adn. 57. y wlad; canys y *w* flwyddyn *hyn*, y daw 31. Sam. chwedl *newydd*, ac ar ol hynny chwedl 2. 32. *newydd* y *f* daw *flwyddyn nefof*, a thrais yn *x* Sal. 40. y wlad, *g* llywodraethwr yn erbyn llywodraethwr. 14.

y Sabbam. Babilon a elwir felly. Pen.25. 26. *z* Neu, *canwch.* *a* *Heb* *ſ* 27. 47 Am hynny wele'r dyddiau yn dyfod yr ymwelaf â delwau Babilon; a'i holl wlad hi a wanadwyddir, a'i holl rai lladdedig hi a *b* ſyrthiant yn ei chanol.

48 Yna'r *i* nefoedd a'r ddaear, a'r hyn oll *ſydd* ynddynt, a ganant o herwydd Babilon: o blegid daw yr anrheithwyr atti 49 ſoglecd, medd yr Arglwydd.

c Pen. 50. 8. *d* Adn. 6. Dat. 18. 4. *e* Dat. 14. 9. 10. *f* Dat. 14. 15. *g* Dat. 5. 30, 31. *h* Dat. 12. 9. *i* Eſa. 44. 23. Dat. 18. 20. *k* Pen. 44. 27, 29. *l* Eſa. 45. 20. *m* Sal. 47. 4. *n* Ezec. 36. 20. *o* Sak. 44. 15, 16. *p* Galar. 1. 10.

50 Canys yr *x* anrheithiwr a ddaeth yn y Sal.94.2 ei herbyn hi, *ſef* yn erbyn Babilon, a'i 2 Thef.1. chedyrn hi a ddaliwyd; eu bwa a dor- 6. rwyd: canys Arglwydd Dduw'r *y* ſwobr *z* Pen. a wobrwya'n ſicr. 25. 16.

57 Ac mynſi a *z* feddwaf ei thywyſog- Adn. 39. ion hi, a'i doethion, a'i phennaethiaid, a'i *a* Pen. 5. ſwyddogion, a'i chedyrn: a hwy a gyſg- 10. ant hûn dragywyddol, ac ni ddeffroant, *b* Hab. 2. medd y Brenhin, *caw* yr hwn *yw* Ar- 13. glwydd o lluoedd. *c* Pen.26.

58 Fel hyn y dywed Arglwydd y llu- 3. oedd, Gan ddrylliо y dryllir *a* llydain fur- *t yn achos* iau Babilon, a'i nuchel byrth a loſgir â *d* Sal.120 thân; *b* a'r bobl a ymboenant mewn offer- 7. edd, a'r cenhedloedd mewn tân, a hwy a *e* Ecſ. 16. ddiffygiant. 33.

59 ¶ Y gair yr hwn a orchymynodd Je- Job 19.23 remia y prophwyd i Seria mab Natia, fab 1 Thef.4. Maaſeia, pan oedd efe yn myned *c* gyd 18. â Sedecia, brenin Juda i Babilon, yn *f* Pen. 25 y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnaſiad ef. 12.

A Seraia *oedd* dywyſog *d* llonydd. Job 19.

60 Felly Jeremia a *e* ſgrifenodd yr holl 23. anfwydd oedd ar ddyfod yn erbyn Babilon, 1 Thef.4. *e* mewn un llyfr; *ſef* yr holl eiriau a 18. *ſ*grifenwyd yn erbyn Babilon. *e* Pen.50.

61 A Jeremia a ddywedodd wrth Se- 3. raia, Pan ddelych i Babilon, a gweled, a *b* Pen.48. darllain yr holl eiriau hyn; 34.

62 Yna dywed, O Arglwydd, *f* ti a la- *f* Dat. 18. faraiſt yn erbyn y lle hwn, am ei ddinyth- 21. rio, ſel na byddai ynddo breſwylydd, *g* na *g* Eſa. 26. dyn nac anifail, eithr ei fod yn *b* anghy- 14. fanneddtragywyddol Pen. 50.

63 A phan ddarfyddo i ti ddarllain y 39. llyfr hwn, rhwym faen wrtho, a bwrw ef Dat. 18. i ganol Euphrates: 21.

64 A dywed, Fel hyn y *i* ſoddir Ba- *i* Dat. 16. bilon, ac ni chyfyd hi, *l* gan y drwg a 19. ddygaf ſi arni; a hwy a ddiffygiant. *m* Pen. *m* Hyd hyn y *mae* geiriau Jeremia. 48. 47.

PEN. LII.

1 *Sedecia yn gwrthryſela.* 12 *Nebuzaradan yn llyſgi ac yn anrheithio'r ddinas.* 599.

MAB *a* un mlwydd ar hugain *oedd* *a* 2 Bren. Sedecia pan ddechreuodd efe deyr- 24. 18. naſu: ac un mlynedd ar ddeg a teyrnaſ- 2 Cron. odd efe yn Jeruſalem: ac enw ei fam ef 36. 11. *oedd* Hamutal, merch Jeremia o Libna. *b* 2 Bren.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg 25. 3. ym ngolwg yr Arglwydd, yn ol yr hyn oll *a* 2 Bren. wnaethai *c* Jehoiacim. 23. 37.

3 O herwydd trwy ddigoſaint, yr *d* Ar- *d* 2 Sal. 81. glwydd y bu yn Jeruſalem ac yn Juda, 11. hyd oni fwriodd efe hwynt allan o'i olwg, Ezec.17. *e* wrthryſela *o* Sedecia yn erbyn brenin 15. Babilon. Rhuſ. 1.

4 ¶ *f* Ac yn y nawfed flwyddyn o'i 2 Bren. deyrnaſiad ef, yn y degfed mis, ar y *e* 2 Bren. *g* degfed *dydd* o'r mis, y daeth Nebucodo- 24. 20. noſor brenin Babilon, efe a'i holl lu, yn *f* 1 Bren. erbyn Jeruſalem, ac a werſyllaſant yn ei 25. 1. herbyn hi, ac a adeiladaſant gyferbyn â *g* Zec. 8. hi ymoddiffynfa o amgylch ogylch. 10.

5 Felly y ddinas a fu yngwarchae hyd *b* Zec. 8. yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r brenin Se- 10. decia. *i* Sal.107.

6 Yn y *b* pedwaredd mis, ar y nawfed 11. *dydd* o'r mis, y *i* newyn a drymhaodd yn *k* Pen.38. y ddinas, fel *k* nad oedd bara i bobl y 9. wlad. *l* Sal.137.

7 Yna *y l* torrwyd y ddinas; a'r holl 1. ryfel-

Pen. li. *Adn.* 55.] *Maſor-air*, neu, *drwſt*, addolwyr, neu *ymroſ* y cyfanneddwyr, ni's gwn.

Pa un ai *truſt yr anrheithwyr*, marſiandwyr, yr eulyn- Ond, fe ddiſtawa pob cnawd ger bron Duw, *Zec.* ii. 13.

m Ven. 39. 3. n Pen. 39. 4. o Sal. 50. 21.

m yn ryfelwyr a gollfant, ac a aethant allan o'r ddinas liw nos, ar hyd *n* ffordd y porth rhwng y ddau fur, yr hwn *oedd* wrth ardd y brenin (a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas a'i thawdwr yn bedair mur o amgylch) a hwy a aethant ar hyd ffordd *yr* gwlad.

Amos 2. 14. p 2 Brh. 25. 6. q 2 Bren. 25. 7. Pen. 39. 6. Adm. 41. * Heb. *ddalloddd.* † Neu, *lyfseiberiau*, Sal. 107. 14. r Ezec. 17. 16. s Zec. 7. 3. t Pen. 23. 1. Adm. 40. u 2 Bren. 25. 8, 9. Pen. 41. 1. x Neh. 1. 3. Pen. 40. 7. z 2 Bren. 25. 10. a 2 Bren. 25. 13. b 2 Bren. 25. 15. c Ecf. 27. 3. 1 Bren. 7. 45. d Ecf. 25. 20. Num. 4. 7. e *y pimtheiddiad.* f 1 Brch. 7. 21. g 1 Brch. 7. 25. h 1 Brch. 7. 47.

B Ond lle'r Caldeaid a ymlidiasant ar ol y brenin, *o* ac a oddiweddasant Sedeceia yng ngwyddi ei lygaid ef: efe a lidd odd hefyd holl dywysogion Juda yn Ribla.

9 Yna hwy a ddaliasant y brenin, ac a'i dygasant ef at brenin Babilon i Ribla, yng ngwlad Hamath; *p* ac efe a roddodd farn arno ef.

10 A brenin Babilon a laddodd feibion Sedeceia yng nghyd ei lygaid ef: efe a laddodd hefyd holl dywysogion Juda yn Ribla.

11 Yna efe a * dynnodd lygaid Sedeceia, ac a'i rhwymodd *q* a + chadwyni: a brenin Babilon a'i harweinlodd ef i Babilon, ac a'i *r* rhoddodd ef mewn carchardy hyd *r* ddydd ei farwolaeth.

12 ¶ Ac yn y † pumed mis, ar y degfed dydd o'r mis (*s* hon *oedd* y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg *t* brenin Nebucodonosor brenin Babilon) *u* y daeth Nebuzaradan pennaeth y milwyr (*yr hwn* a faſai ger bron brenin Babilon) i Jerusalem,

13 Ac efe a losgodd *x* pob *y* Arglwyddy, a thy'r brenin; a holl dai Jerusalem, a phob *z* mawr a losgodd efe a thân.

14 A holl lu'r Caldeaid y rhai *oedd* gyd a phennaeth y milwyr, a *a* dderyfasant holl furiau Jerusalem o amgylch.

15 Yna Nebuzaradan pennaeth y milwyr *a'* gaeth-gludodd rai o'r bobl wael, *a'r* gweddill o'r bobl a adawsid yn y ddinas, *b* a'r rhai-a giliasent at frenin Babilon, a'r gweddillo'r bobl.

16 Ond Nebuzaradan pennaeth y milwyr a adawodd *rai* o'r *c* tlodion y wlad yn weithfawyr ac yn arddwyr.

17 A'r Caldeaid a dorasant y *d* colofnau pres y rhai *oedd* yn tŷ yr Arglwydd, a'r ystolion, a'r môr pres yr hwn *oedd* yn tŷ yr Arglwydd, a hwy a ddygasant eu holl bres hwynt i Babilon.

18 A hwy a dygasant ymaith *e* y crochanau, a'r rhawiau, a'r saltringau, a'r cawgiau, a'r thuſferau, a'r holl lestri pres, y rhai yr oeddid yn gwasanaethu a hwynt:

19 A'r *d* phioliau, a'r pedyll tân, a'r cawgiau, a'r crochanau, a'r canhwyllbrennau, a'r mustrau, a'r cwppanau, y rhai *oedd* o aur yn aur, a'r rhai *oedd* o arian yn arian, a gymmerodd *f* pennaeth y milwyr ymaith.

20 Y *g* ddwy golofn, un *h* môr, a deuddeg o ychen pres, y rhai *oedd* dan yr ystolion, y rhai a wnaethai y brenin Salomon, yn tŷ yr Arglwydd: *i* nid oedd pwys ar bres yr holl lestri hyn.

21 Ac *am b* y colofnau, deuddaw cu- *b* 1 Bren. bit ydoedd un golofn, ac edau o 7. 15. deuddeg cufydd oedd yn ei hamgylchu: *j* 1 Brea. ac yr oedd ei thrwch hi yn bedair 7. 20. bys: *k* yr oedd hefyd yn wâg. *k* 2 Bren. 25. 18.

22 A chnap pres *oedd* arni, a phum *l* 1 Pen. 21. cufydd uchder un cnap; a rhwyd- 1. waith a phomgranadau ar y cnap o amgylch, yn bres i gyd: ac felhyn *yr oedd* *m* 2 Bren. yr all golofn a'i phomgranadau. 25. 19.

23 A'r pomgranadau oedynt, naw *n* Exod. 1. ohonynt bob pedwar, cant ar yr holl bom- 14. granadau ar y rhwydwaith o amgylch *o* Deu. 22. *oedd* gant. 3, 4.

24 ¶ A'r phennaeth y milwyr a gym- *p* 1 Sam. merodd Seraia yr arch-offeiriad, a *q* Sa- 14. 33. phania yr ail offeiriad, a'r tri cedwr drws.

25 Ac efe a gymmerodd o'r ddinas yn- *r* 2 Bren. hyd, yr hwn oedd ſwyddog ar y milwyr; *m* a ſeith wyr o wrthion i bennaeth y brenin, y rhai a gafwyd yn y ddinas; ac *n* ysgrifennydd pennaeth y llu, yr hwn a fyddai'n byddino pobl y wlad; a thri ugain gwr o bobl y wlad, y rhai a gafwyd yng nghanol y ddinas.

26 A Nebuzaradan pennaeth y milwyr a gymmerodd y rhai hyn, ac a aeth *s* dywedir hwynt i Ribla, at frenin Babilon.

27 A brenin Babilon a'u *t* lladdodd hwynt, ac a'u lladdodd hwynt yn Ribla, *u* yng ngwlad Hamath. Felly *x* y caeth-gludwyd Juda o'i *y* wlad ei hun.

28 Dyma'r bobl a gaeth-gludodd Nebu- *z* 2 Bren. codonosor yn y ſeithfed flwyddyn, *a* ſef 24. 14, 16 mil a thri ar hugain o Iuddewon.

29 Yn y ddeunawfed flwyddyn i Nebu- *a* 2 Bren. codonosor efe a gaeth-gludodd o Jeru- 25. 8. salem *b* wyth gant a deuddeg ar hugain o *b* 2 Bren. eneidiau. 24. 12.

30 Yn y *c* drydedd flwyddyn ar hugain *c* 2 Bren. i Nebuchodonosor Nebuzaradan pennaeth 24. 14, 16 y milwyr a gaeth-gludodd o'r Iuddewon *d* Benja- mim, *e* saith gant deugain o Iuddewon: yr holl *d* Pen. 6. *f* enaid oll oedd bedair mil a chwe chant. 9.

31 ¶ Ac yn *g* nawfed flwyddyn ar hugain *e* Pen. 41. Evil-merodach brenin Babilon yn y mlyn- *f* 2 Bren. *dyniad* o'i deyrnaſiad) *h* a dderyfchrodd ben 25. 27, Jehoiachin brenin Juda, ac a'i dug *i* allan *u* Jer. 52. o'r carchardy, 31.

32 Ac a dduweddodd ag ef yn dyner, *k* a *x* Gen. 42. a ſlododdodd ei ſedd uwchlaw ſedd y 6. *l* 2 Bren. brenhinoedd y rhai *oedd* gyd ag ef yn Babilon. 25. 27.

33 Ac efe a newidiodd ei garchar-wiſg: *g* 2 Sam. *l* ac efe a fwytaodd bara ger ei bron 9. 7. ef yn wastad, holl ddyddiau ei einioes. *h* 2 Bren. 25. 12.

34 *Ac iddo* ei luniaeth *o*, *ſ* o luniaeth *i* 2 Bren. wastadol a roddwyd iddo gan frenin Ba- 25. 30 bilon, dogn o'r dydd yn ei dydd hyd ddydd *k* Adm. ei farwolaeth, holl ddyddiau ei einioes. 53.

GALARNAD JEREMIA.

Y CYNHWYSIAD.

*Fe ddywed rhai i Jeremia (yn gyfodd ei ryddhad Jer. 40. 4.) fyned i fewn i'r gaer Jerusalem, a'r lle yno y gwelodd ei Brawdoliaeth, meſur hanner can mlynedd, a mwy, cyn hynny: a'i bod yn ſefyll yno yn edrych ar ddinyſtr y ddinas honno, a'r deml, a'r holl wlad o'i chwmpas, a'r holl bobl a gymmerasid yn gaethion i Babilon: a'i bod yn ymofyn a Duw, pa fodd y gallai hynny fod, gan fod Duw yn addaw i'w bobl ei hun, ac i'w ddinas, ac i'w deml, ac i'w holl ddaioni, ac i'w holl ryfeddodau, ac i'w holl gyfammodau, ac i'w holl addewidion, ac i'w holl fendithion

m Adn. 1 heil byth hi *ydd* anhyfanneddi, ei he-
11. ifeiriaid yn *m* ychenciddio, ei morwynion
n Deut. 1 yn ofidus, a nithau yn flin arni.
28. 18. 5 Ei gwrthwynebwyn ydynt *n* bennaf-
o Jer. 30. y mae ei gelynion yn ffynnu: canys yr
14. Arglwydd a'i cuddiodd hi am amlder ei
p Jer. 52. chamweddau: ei *p* plant a aethant i
28. gaethiwed o flaen y gelyn.
q Sal. 88. 6 A holl harddwch merch Sion a ym-
10. adawodd a hi: y mae ei thywysogion hi
Amos 8. fel hyddod nas cânt borfa, ac yn myn-
11. ed gaethiwed o flaen yr ymlidiwr.
r Pen. 3. 7 Jerusalem yn cofio yn nyddiau ei
4. blinder a'i chaledi, yn gyfan ei holl bethau
s Sal. 137. gwerthfawr *rhai* yn y dyddiau gynt,
3. pan syrthiodd ei phobl hi yn llaw y gelyn,
t Ecf. 12. ac heb neb yn ei chynnorthwyo hi: y gelyn-
Hos 2. 10. ion a welsant *hi*, ac a *t* chwarddasant
u Ezec. am ben ei sabbathau.
16. 38. 8 Jerusalem a gam bechu a bechodd;
x Ezec. am hynny y mae hi wedi myned yn ben-
24. 17. ac: pawb o'r rhai a'i hanrhydeddant hi
y Jer. 52. a'i dirmygant, canys hi a welsant ei
31. noethder: ie, hithau *a ochneidia*, ac yn
Deut. ôl troi yn eigion.
c Deut. 9 Ei haflendra *sydd* yn ei godre;
28. 30. ac ar ei holl hoff-bethau hi: *a ha* welodd
Act. 24. ei cenhedloedd yn dyfod mewn i'w chyn-
28. ulleidfaoedd, y rhai y gorchymynaist ti *x* na ddel-
d Jer. 38. ent i'th gynnulleidfa.
9. 10 Y mae ei holl bobl yn ochneidio,
e 52. 6. hwy a roddasant eu
f Sal. 122 hoff-bethau am fwyd i adfywhau yr enaid:
8. edrych, Arglwydd, a gwel; canys *y* dar-
g Gan. 2. ostyngwyd.
12. 11 O holl rai yn myned heibio, ystyriwch
g Jer. 28. a gwelwch, oes gofid fel fy ngofid *i*, yr hwn
30. *y* a'm gofidiwyd, yn nydd digofaint yr
Rhuf. 1. Arglwydd *z* yn gwneuthur gofid arnaf.
18. 12 *a* Oni bydd pawb sy'n myned heibio
b Zec. 12. i'm hystyried, yr hwn a ddelo yn dirach ga-
13. hwyd? ai dim tebyg i'm gofid i, yr hwn
r Deut. a *b* orfidiwyd, yr hwn a *c* ddug yr Arglwydd
28. 59. i'm dydd *d* dienyddiad *e* ei ddigofaint
Mat. 11. ef? 13 O'r uchelder yr anfonodd efe dân
20. i'm hesgyrn, yr hwn a *f* ddarostyngodd
r Deut. hwynt: efe a leddodd rwyd o'm blaen,
28. 49. *g* llosgodd ac a drychwelodd *a* fi yn ol: efe
Mat. 11. a'm gwnaeth yn anrhaithwaedd, *a* yn ofid
20. bob dydd *g* dydd.
s Diar. 5. 14 Rhwymwyd i lau fy nghamweddau
22. *h* a law: ei hwy a ymblethwyd, *a* a daeth-
i 2 Bren. ant ar fy ngwddf: efe a wnaeth i'm
24. 14. nerth ballu; yr Arglwydd a'm rhoddo
m Hos. 9. *i* mewn llaw *k* na allaf fi sefyll.
13. 15 Yr Arglwydd a fathrodd fy holl rai
Seph. 3. *l* grymus o'm mewn: efe a gyhoeddodd
n Sal. 31. *m* gynulleidfa i'm herbyn, i ddifetha
19. 23. fy *n* meibion ieuainc: *fel* yn gwinwryf
e Jer. 48. *o* ieuainc y sathrodd yr Arglwydd
12. *p* (athrodd yr Arglwydd, yr forwyn merch
p Esa. 49. Juda.
1. 16 Am hyn yr ydwyf yn wylo; o'r mae
a 51. 12. fy llygad yn llygad yn rhedeg gan ddwfr,
q Ecc. 3. o herwydd pellhau oddi wrthyf *p* ddiddan-
15. wr a ddylasai fy enaid: fy meibion sydd
r Jer. 4. yn anrheithiedig, am i'r gelyn orchfygu.
31. 17 *r* Sion a ledodd ei dwylaw, *a* heb neb
i 1 Sam. yn ei diddanu: yr Arglwydd a orchymynas
2. 30. *s* ar Jacob, *fod* ei *t* elion yn ei gylch:
t Dan. 9. Jerusalem sydd *u* fel gwraig flinderus yn
7. 21. eu mysg hwynt.
Gen. 19. 18 *v* Cyfiawn yw yr Arglwydd; o
u Sal. 119. canys myfi a *w* anufuddheais i'w air ef:
x Deut. gwrandewch attolwg, bobloedd oll a
28. 49. gwelwch fy ngofid: *x* fy morwynion a'm
1 Sam. gwŷr ieuainc a aethant i gaethiwed.
19. 15. 19 Gelwais am fy nghariadau, *y* hwy
y Jer. 20. a'm twyllasant: *z* o'r offeiriaid a'r henu-
14. gwŷr *a* drengasant yn y ddinas, tra ceisi-
16. 30. *b* ant yn eu cefn fwyd i ddadebru eu
Adm. 2. henaid.
Pen. 1. 20 Gwel, O Arglwydd, canys *y* mae
5. yn gyfyng arnaf: *c* fy ymysgaroedd a
c Esa. 16. gynhyrfasant, fy nghalon a droed yhof o
11. herwydd fy mod yn rhy anufudd: *d* oddi
d Deut. allanol yn difetha oddi allan; megis
32. 25. marwolaeth *sydd* gartref.
Esay. 47. 21 Clywsant fy ochain: yr oedd i'm cy-
13.

nhid nes a'm dyddiau: *e* fy nôl elynion, nen *e* Sal. 137.
clywsiant fy nryglyd, *f* a lawenychasant 7.
am i'r wneuthur *hynny*: *eod* hi a ddygi *f* Esa. 13.
ben d'y dydd a gyhoeddaist, a hwy a fyddo 6.
fel finnau.
22 *g* Deued eu holl ddrygioni hwynt 49.
ger dy fron di; *a* gwna iddynt fel y gwnaethost i mi *g* Sal. 109.
am fy holl gamweddau: canys lluosog yw 15.
fy nhuchenidiau, *a* am fy nghalon yn *h* Pen. 5.
anml, *i* am calon yn ofidus. 17.

Pennod. II.

Cospedigaeth Jerusalem.

PA fodd y dug yr Arglwydd *a* gwmwl ar ferch Sion yn ei lorniant, *b* bwrodd o'r nefoedd hyd y ddaear ardderchogrwydd Israel, ac nis cofiodd *c* ei faingc yn nydd ei ddigofaint!

2 Yr *d* Arglwydd a lyngcodd, heb arbed, holl anneddau Jacob, efe a dynnodd *e* yn isel yn ei ddigter amddiffynfeydd merch Judah; efe a'u tynnodd *hynny* i'r llawr ac *f* a halogodd y deyrnas a'i thywysogion.

3 Mewn lorniant *g* digllon y torrodd efe holl gorn Israel: efe a dynnodd *h* ei ddeheulaw yn ol rhag bod oddi wrth y gelyn: ac *i* yr erbyn Jacob *k* a enynodd megis fflam danllyd, *yr hon* a ddifa o amgylch.

4 Efe a anelodd ei fwa fel gelyn; *l* gosodd ei ddeheulaw fel *g* gwrthwynebwr, ac a laddodd bob dim hyfryd i'r golwg yn mhabell merch Sion: efe *m* tywalltodd ei ddigofaint fel tân y'n llosgodd.

5 Yr *n* Arglwydd fydd megis gelyn: efe a lyngcodd Israel, *o* efe a lyngcodd ei holl balasau hi; efe a ddifwynodd ei hymddiffynfeydd, ac *p* a luosogodd yn merch Judah alaeth a griddfan.

6 Efe a *q* anrheithiodd ei babell fel *hardd* garedwr, efe a ddinystriodd leoedd ei gynnulliad: *r* yr Arglwydd a wnaeth anghofio yn Sion *yr* gorchwyl y Sabbath, ac yn llidiowgrwydd ei lifmant *s* a ddirmygodd *ef* a'r brenin a'r offeiriad.

7 Yr Arglwydd a wrthodedd ei allor, *t* a gasâodd ei gyssegr: efe a roddodd gaerau ei phalasau hi yn llaw'r gelyn: *t* rhoddasant floedd yn nhŷ yr Arglwydd, megis ar ddydd uchel-ŵyl.

8 Yr Arglwydd a fwriadodd ddifwyno *u* mur merch Sion; efe a estynodd *x* linyn, ac nid attaliodd ei law rhag difetha: am hynny *y* gwnaeth efe *l* i'r rhagfur, ac i'r mur alaru; eyd-lesgasant.

9 *z* Ei phyrth a ddiddfant i'r daear; efe a ddifetholdd ac a ddrylliodd ei barrau hi: *y* ei brenin *a*'i thywysogion *ydynt* ym mysg y cenhedloedd: *b* heb gyfraith y mae; *c* a'i phroffwydi heb a gael gweledigaeth gan yr Arglwydd.

10 *d* Eisteiddiant merch Sion *e* o'r ddeddant ar lawr, *f* a dawant *g* lwch arni; *c* gofodasant lwch ar eu penniau; ymwregysasant *a* dachliain: gwyryfon Jerusalem a *d* ostyngasant eu pennau i lawr.

11 *Fy* *e* llygaid fydd yn pallu gan ddagrau, *f* fy ymysgaroedd a gynhyrfasant, fy afu a dywalltwyd ar y ddaear; o herwydd dinystr merch fy mhobl, *g* pan lewygodd y plant a'r rhai yn sugno yn heolydd y ddinas.

12 Hwy a *h* ddywedent wrth eu mamau, *i* Pa le y *mae* *fd* a gwin? pan lewygent fel yr archolledig yn heolydd y ddinas, pan dywalltent eu heneidiau ym mynwes eu mamau.

13 Pa beth a *k* gymeraf yn dyst i ti? *l* beth a gyffelybaf i ti, O ferch Jerusalem? beth a gyssodaf *a* thi, fel y'th ddiddanwyf, O forwyn merch Sion? canys y mae dy ddrylliad yn fawr fel y môr, *pwy* a'th iacha di?

14 Dy *m* brophwydi a welsant i ti gelwydd a diffaithwydd; ac ni ddatguddiasant dy anwiredd i droi ymaith dy gaethiwed: eithr hwy a *n* welsant i ti feichiau celwyddog, ac achosion deol.

15 Y rhai oll a *o* dramwyant y ffordd, a gurasant eu dwylaw arnat ti; chwibanasant, ac ysgydwasant eu pennau ar merch Jerusalem, *gan ddywedyd*, *p* Ai hwn *ydyw* y dinas y dywedid am dani, *q* Perffeithiol o degwch, llawenydd yr holl ddaear?

16 Agorasant eu genau yn dy erbyn oll dy elynion, a sutasant a gnashasant dannedd: dywedasant, *r* Llyngcasom *hi*: yn ddiau dyma'r dydd yr oeddem yn ei ddisgwyl, *s* a'n cawsom, a welsom.

17 *t* Gwnaeth yr Arglwydd yr hyn a fwriadodd; efe a gyflawnodd ei air a orchymynasai er dyddiau gynt: efe a fwriodd i lawr heb arbed, ac *u* a wnaeth i'r gelyn lawenychu o'th blegid, efe a ddyrchafodd gorn dy wrthwynebwyr.

18 Eu calon a lefodd ar yr Arglwydd, *x* O fur merch Sion, gad i ddagrau redeg i lawr fel afon dydd a nos: *y* na ro dawelwch i ti dy hun; na orffwysed pupyll dy lygad.

19 *z* Cyfod, gan floeddio yn y nos: ar ddechreu yr oriau gwylied tywallt dy galon fel dwfr gerbron wyneb yr Arglwydd: *a* dyrchafa dy ddwylaw tuag atto am einioes dy blant, y rhai sydd yn llewygu gan newyn ym mhen pob heol.

20 *b* Edrych, Arglwydd, a gwel pwy a wnaethost fel hyn. *c* A fwyty y gwragedd eu ffrwyth, *sef* plant o faint dwylath? *d* a leddir offeiriad a phroffwyd yng nghyssegr yr Arglwydd?

21 Gorwedd y mae yr ieuangc a'r hen ar lawr yn heolydd: fy morwynion a'm gwŷr ieuainc a syrthiasant trwy'r cleddyf; *e* lleddaist yn nydd dy ddigofaint; lleddaist, ac ni thosturiaist.

22 *f* Deuaist yn ddirgel fel ar ddydd gŵyl fy nghyfoedion o amgylch, felly *g* yn nydd digofaint yr Arglwydd ni bu na dianc na gweddill: y rhai a faethais ac a fagais, fy ngelyn a'u difethodd.

Pennod. III.

Cospedigaeth Jerusalem.

MI *a* welais drallod trwy wialen ei lidiowgrwydd ef.

2 Efe *b* a'm harweiniodd, ac a'm dug i dywyllwch, ac nid goleuni.

3 Yn wir yn fy erbyn *c* y dychwelodd efe ei law trwy'r dydd.

4 Efe *d* a wnaeth i'm cnawd a'm croen heneiddio; efe a dorrodd fy esgyrn.

5 Efe *e* a adeiladodd yn fy erbyn, ac *f* a'm hamgylchodd â bustl a thrafferth.

6 Efe *g* a'm gosododd mewn tywyllwch, *fel* meirw oes pell.

7 Efe *h* a'm caeodd i fewn fel na allwn fyned allan: efe a wnaeth fy nghadwyn yn drom.

8 Hefyd pan lefwn a gwaeddwn, efe *i* a gaeodd allan fy ngweddi.

9 Efe *k* a gaeodd fy ffyrdd â chaerfaen, efe a wnaeth fy llwybrau yn gamsyth.

10 Efe *l* a fu i mi megis arth yn llechu, a llew mewn cilfachau.

11 Efe *m* a droes fy ffyrdd, ac a'm darniodd: efe a'm gwnaeth yn anrheithiedig.

12 Efe *n* a blygodd ei fwa, ac a'm gosododd fel nod i'r saeth.

13 Efe *o* a wnaeth i saethau ei gawell fyned i'm harennau.

14 Yr *p* oeddwn yn watwar i'm holl bobl, a'u cân hwy trwy'r dydd.

15 Efe *q* a'm llanwodd â chwerwder, efe a'm meddwodd â wormwod.

16 Efe *r* a dorrodd hefyd fy nannedd â rhiniog, efe a'm gorchuddiodd â lludw.

17 Ac *s* ymddifeiriaist ti fy enaid oddi wrth heddwch: anghofiais ddaioni.

18 A dywedais, Darfu am fy nerth, a'm gobaith oddi wrth yr Arglwydd.

19 Cofia fy nghystudd a'm crwydriad, y wermod a'r bustl.

20 Fy enaid *t* a'i cofia hwynt yn ddiau, ac *u* ymgrymma ynof.

21 Hyn *x* a dystiolaethaf i'm calon, am hynny *y* gobeithiaf.

22 Trugareddau yr Arglwydd *ydynt* yn *z* ddiddiwedd, *a* am na ballodd ei dosturiaethau.

23 Newydd *b* ydynt bob boreu: mawr *c* yw dy ffyddlondeb.

24 Fy rhan i, medd fy enaid, *d* yw yr Arglwydd, am hynny *e* gobeithiaf ynddo.

25 Da *f* yw yr Arglwydd wrth y rhai a ddisgwyliant wrtho, wrth yr enaid a'i ceisio.

26 Da *g* yw disgwyl yn dawel am iachawdwriaeth yr Arglwydd.

27 Da *h* yw i ŵr pan ddygo efe iau yn ei ieuenctyd.

28 Eistedded *i* yn unic a thawed, canys efe *k* a'i dododd arno.

29 Rhodded ei enau *l* yn y llwch, ie, *m* gobeithied fod gobaith.

30 Rhodded ei rudd *n* i'r neb a'i trawo: *o* llenwer ef o warth.

31 Canys *p* ni fwrw yr Arglwydd *q* yn dragywydd:

32 Ond *r* er iddo beri tristwch, etto *s* efe a dosturia yn ol amlder ei drugareddau.

33 Canys *t* nid o'i galon *u* y cystuddia efe, nac y gofidia feibion dynion.

34 I *x* falurio dan ei draed holl garcharorion y ddaear,

35 I *y* wyro barn gŵr gerbron wyneb y Goruchaf,

36 I *z* ddymchwelyd gŵr yn ei achos, nid *a* yw yr Arglwydd yn gweled.

37 Pwy *b* a ddywed, a bydd felly, oni orchymynodd yr Arglwydd?

38 Allan *c* o enau y Goruchaf nid â drwg a daioni?

39 Pa *d* beth y cwyna dyn byw, gŵr am gosp ei bechodau?

40 Chwiliwn *e* a phrofwn ein ffyrdd, a dychwelwn at yr Arglwydd.

41 Dyrchafwn *f* ein calon gyda'n dwylaw at Dduw yn y nefoedd.

42 Nyni *g* a bechasom ac a wrthryfelasom: tydi ni faddeuaist.

43 Gorchguddiaist *h* â dicter, a'n erlidiaist: lleddaist, ni thosturiaist.

44 Gorchguddiaist *i* â chwmwl i ti dy hun, fel na thremygai gweddi.

45 Gwnaethost *k* ni yn ysgubion ac yn ysgarthion yng nghanol y bobloedd.

46 Ehangodd *l* ein holl elynion eu genau yn ein herbyn.

47 Ofn *m* a magl a ddaeth arnom, anrhaith a dinistr.

48 Fy llygad *n* a lifa â rhiogod dyfroedd, am ddinistr merch fy mhobl.

49 Fy llygad *o* a dywallt, ac ni pheidia heb ddarfod,

50 Hyd *p* oni edrych ac oni welo yr Arglwydd o'r nefoedd.

51 Fy llygad *q* a wna i'm enaid ofidio, oherwydd holl ferched fy ninas.

52 Fy *r* ngelynion a'm helgasant yn ddiachos fel aderyn,

53 Torasant *s* ymaith fy mywyd yn y pydew, a bwriasant gerrig arnaf.

54 Llifodd *t* dyfroedd uwch fy mhen: dywedais, Darfu amdanaf.

55 Galwais *u* ar dy enw, O Arglwydd, o'r pydew isaf.

56 Clywaist *x* fy llef: na chuddia dy glust rhag fy ochain, rhag fy llefain.

57 Nesaist *y* yn y dydd y gelwais arnat: dywedaist, Nac ofna.

58 O Arglwydd, *z* dadleuaist achosion fy enaid, prynaist fy mywyd.

59 Gwelaist *a* fy nghamwedd, O Arglwydd: barna fy marn.

60 Gwelaist *b* eu holl ddialedd, a'u holl feddyliau yn fy erbyn.

61 Clywaist *c* eu gwaradwydd, O Arglwydd, a'u holl feddyliau yn fy erbyn;

62 Gwefusau *d* fy ngwrthwynebwyr, a'u dyfais yn fy erbyn yn wastadol.

63 Edrych *e* ar eu heisteddiad a'u codiad: myfi *ydwyf* eu cân hwynt.

64 Talu *f* iddynt yn ol gwaith eu dwylaw, O Arglwydd.

65 Dyro *g* iddynt ddallineb calon, dy felltith di iddynt.

66 Erlid *h* hwynt mewn llidiowgrwydd, a difa hwynt oddi tan nefoedd yr Arglwydd.

Pennod. IV.

Cospedigaeth Jerusalem.

PA fodd *a* y tywyllwyd yr aur, *a* y newidiwyd yr aur coeth da! *b* y gwasgarwyd meini'r cyssegr ym mhen pob heol!

2 *c* Meibion Sion gwerthfawr, a bwysid â'r aur coeth, pa fodd *d* y cyfrifwyd hwynt yn llestri pridd, gwaith dwylaw y crochenydd!

3 Hyd *e* yn oed y dreigiau a dynnant allan y bronn, a roddant sugn i'w rhai bach: merch fy mhobl *a* aeth yn greulon fel yr estrys yn yr anialwch.

4 Tafod *f* y sugnwr a lynodd wrth ei daflod gan syched: y rhai bychain a ofynasant fara, ac nid oedd neb a dorrai iddynt.

5 Y rhai *g* a fwytaent beth dainty, a lesgasant yn yr heolydd: y rhai a faethwyd mewn ysgarlad, a gofleidiasant ddom.

6 Canys *h* mwy *ydyw* anwiredd merch fy mhobl na pechod Sodom, yr hon a ddymchwelwyd megis mewn moment, heb i law aros arni.

7 Ei *i* Nasaread oeddynt yn pasio yn gannach na'r eira, yn wynnach na llaeth: yn gochach o gnawd na'r rhuddem, eu gwedd fel saffir.

8 Eu *k* gwedd sydd yn dywyllach na du; nid adwaenir hwynt yn yr heolydd: croen ynghlŷn wrth eu hesgyrn, sych fel pren.

9 Gwell *l* *ydoedd* i'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, na'r rhai a laddwyd gan newyn: canys y rhai hyn a ddarfuant, gan eu trywanu gan ddiffyg ffrwythau'r maes.

10 Dwylaw *m* gwragedd tosturiol a ferwasant eu plant eu hunain: bwyd oedd iddynt hwy yn nistryw merch fy mhobl.

11 Yr *n* Arglwydd a gyflawnodd ei lidiowgrwydd, efe a dywalltodd ei ddigofaint poeth, ac *o* a gynneuodd dân yn Sion, yr hwn a ddifaodd ei sylfeini hi.

12 *p* Ni chredai brenhinoedd y ddaear, na holl drigolion y byd, y deuai gelyn ac ymosodwr i mewn trwy byrth Jerusalem.

13 Am *q* bechodau ei phroffwydi, ac anwireddau ei hoffeiriaid, y rhai a dywalltasant yng nghanol ohoni waed y rhai cyfiawn,

14 Crwydrasant *r* fel deillion yn heolydd, halogasant eu hunain â gwaed, fel na allai neb gyffwrdd â'u dillad.

15 Ymadewch, *s* aflan yw, gwaeddasant arnynt, ymadewch, ymadewch, na chyffyrddwch: pan ffoesant hwy a chrwydrasant, dywedasant ymysg y cenhedloedd, Ni chânt drigo yma mwy.

16 Rhanodd *t* yr Arglwydd hwynt, ni chwanega edrych arnynt: ni pharchasant wyneb yr offeiriaid, ni thrugarhasant wrth yr henuriaid.

17 Eto *u* ein llygaid a lesgasant yn edrych am ein cymmorth ofer: yn ein gwylfa y gwyliasom am genedl ni cheid iachawdwriaeth.

18 Hwy *x* a hoffasant ein camre, fel na allem fyned yn ein heolydd: agos *y* yw ein diwedd, cyflawnwyd ein dyddiau, canys daeth ein diwedd.

19 *z* Ein herlidwyr oedd ysgafnach na eryrod yr awyr: ar y mynyddoedd yr erlidiasant ni, yn yr anialwch y gosodasant wyliadwriaeth i'n herbyn.

20 Anadl *a* ein ffroenau, eneiniog yr Arglwydd, a ddaliwyd yn eu pydewau hwynt, am yr hwn y dywedasom, Dan ei gysgod ef y byddwn byw ymysg y cenhedloedd.

21 *b* Llawenycha a bydd hyfryd, merch Edom, yr hon wyt yn trigo yng ngwlad Uz; *c* ond y cwpan a ddaw trosot ti hefyd: meddwi a wnei, ac ymnoethi.

22 *d* Darfu dy gosp, merch Sion, ni chaeth efe dy gaethiwo mwy: efe a ymwel â'th anwiredd, merch Edom, efe a ddatguddia dy bechodau.

Pennod. V.

Gweddi am adferiad Jerusalem.

CYFRIF, O Arglwydd, beth a ddaeth arnom: edrych, a gwel ein gwaradwydd.

2 Ein *e* hetifeddiaeth a drowyd at ddieithriaid, ein tai at estronion.

3 Amddifaid *f* ydym heb dad, ein mamau sydd megis gweddwon.

4 Ein *g* dŵr a yfasom am arian; ein pren a ddaeth i ni am bris.

5 Ein *h* gyddfau a erlidiwyd: yr oeddem yn flin, ac ni chaem orffwys.

6 Rhoesom *i* ein llaw i'r Aifft, *ac* i Assyria, i gael digon o fara.

7 Ein *k* tadau a bechasant, ac nid ydynt mwy; a ninnau a ddygasom eu hanwireddau hwynt.

8 Gweision *l* a lywodraethasant arnom: nid oes a'n gwaredo o'u llaw.

9 Mewn perygl *m* einioes y dygem ein bara, rhag cleddyf yr anialwch.

10 Ein croen *n* a dduodd fel ffwrn, rhag ofnadwyaeth newyn.

11 Gwragedd *o* a halogasant yn Sion, morwynion yn *p* ninasoedd Judah.

12 Tywysogion *q* a grogasant trwy eu llaw: ni pharchwyd wynebau yr henuriaid.

13 Gwŷr ieuainc *r* a ddygasant i falu, a'r bechgyn a lesgasant dan y pren.

14 Yr henuriaid *s* a beidiasant o'r porth, y gwŷr ieuainc o'u cân.

15 Llawenydd *t* ein calon a beidiodd, ein dawns a droed yn alar.

16 Syrthiodd *u* coron ein pen: gwae ni, canys pechasom.

17 Am hyn *x* y mae ein calon yn llesg; am y pethau hyn *y* tywyllwyd ein llygaid.

18 Am fynydd *z* Sion, yr hwn sydd anghyfannedd, llwynogod *a* a rodiant arno.

19 Ti, O Arglwydd, *b* a drigi yn dragywydd; *c* dy orsedd-faingc *a* yw o genhedlaeth i genhedlaeth.

20 Paham *d* yr anghofi di ni yn dragywydd, ac y gadewi ni cyhyd o amser?

21 Dychwel *e* ni, O Arglwydd, atat dy hun, a dychwelwn: adnewydda ein dyddiau fel cynt.

22 Eithr *f* bwrw ymaith a wnaethost ni; digiaist wrthym yn ddirfawr.

---

a Sal. 137. 7. b Esa. 13. 19. c Jer. 51. 50. d Lam. 2. 1. e Jer. 51. 51. f Sal. 109. 15. g Pen. 5. 17. h Sal. 132. 7. i Ecc. 12. 5. k Luc 9. 44. l 2 Sam. 22. 35. m Deut. 4. 24. n Sal. 44. 3. o Job 13. 24. p Esa. 63. 10. q Jer. 6. 11. r Sal. 79. 6. s Jer. 30. 14. t 2 Bren. 25. 9. u Jer. 9. 21. x Adm. 2. 7. y Esa. 29. 22. z Sal. 89. 12. a Esa. 5. 5. b Esa. 1. 31. c 1 Sam. 12. 25. Jer. 52. 9. d Jer. 7. 14. e Sal. 78. 60. f Sal. 74. 3, 4. g Esa. 5. 5. Jer. 5. 10. h 2 Bren. 21. 13. i Esa. 34. 11. k 2 Bren. 24. 15. l 2 Cron. 15. 3. m Sal. 74. 9. n Ezec. 7. 26. o Sal. 122. 5. p Job 2. 12. q Luc 21. 28. r Sal. 6. 7. s Pen. 3. 48. t Pen. 1. 20. u Esa. 57. 10. x Adm. 19. y 1 Sam. 2. 25. z Esa. 29. 22. a Sal. 80. 12. b Esa. 5. 5. c Esa. 1. 31. d Sal. 78. 74. e Sal. 79. 1. f Jer. 7. 11. g 2 Bren. 28. 19. h Esa. 34. 5. i Jer. 52. 7. k Sal. 74. 1. l Sal. 89. 39. m Jer. 30. 14. n 2 Bren. 25. 9. o Jer. 9. 21. p Adm. 2. 5. q Esa. 29. 22. r Sal. 80. 12. s Esa. 5. 5. t Esa. 1. 31. u 1 Sam. 12. 25. x Jer. 52. 9. y Jer. 7. 11. z Sal. 78. 60. a Sal. 74. 3, 4. b Esa. 5. 5. c Jer. 3. 12. d Jer. 21. 13. e Esa. 34. 11. f 2 Bren. 24. 15. g 2 Cron. 15. 3. h Sal. 74. 9. i Ezec. 7. 26. k Sal. 122. 5. l Job 2. 12. m Luc 21. 28. n Sal. 6. 7. o Pen. 3. 48. p Pen. 1. 20. q Esa. 57. 10. r Adm. 19. s Jer. 51. 42. t Mat. 10. 26. u Jer. 29. 8, 9. Ezec. 13. 3. x Jer. 2. 8. y 14. 14. z Pen. 2. 8. Ezec. 24. 6.

p Sal. 48. ent, ac yn ymdwcht eu pennau am ferch Je-
21. rusalem, gan ddywedyd, Ai dyma
q Pen. 8. ddinas a wnaent yn ddi-beriteithrwydd teg-
46. wch, yn llawenydd yr holl dir eu car-
r Sal. 56. 8. 10 O'r dydd hwnnw y dywedir wrth Je-
2. rusalem, Na ofna Sion, na laesant ei dwy-
au. ar eithrio. 6 Canys Arglwydd a'n
s Sal. 33. barnwr, Arglwydd a'n deddfroddwr,
21. Arglwydd a'n brenin, efe a'n ceidw.
t Ler. 16. 7 Ymgasglasom ato yn ddiau yr holl
16. genhedloedd, a pharchwn ei enw ef i
Zec. 8. 8. af gyd-oesoedd.
u Adm. 2. 17 Yr Arglwydd a wnaeth yr hyn ga-
x Sal. 38. hum a orchymynodd efe er y dydd y
16. crewyd dyn ar y ddaear, ac o'r naill ben
y Esa. 26. i'r llall i'r nefoedd, a wnaeth neb-
16. yn dy ddydd dy ofn di, ac ni ddychrynodd gair
z 2 Bren. dy wrthwynebwyr.
24. 16. 18 Canys wele, yr wyf fi yn creu Jeru-
Adn. 8. salem yn orchymyn, a'i phobl yn
a Jer. 9. ddagrau, ac yn ofalu am ei hanes
1. pwyso ar ei pherchedigion, ac yn llawen-
a 14. 17. 19 O Cyfodi b cyhoeddu liw nos; yn nechr-
Den. 1. eu y mae'r gwaith e'r gwaith dywallt
16. dwfr gerbron yr Arglwydd: dyrchafa dy
b Sal. 119. dwylo ato er mwyn einioes dy blant, y
147. rhai sydd yn llewygu o newyn yn mhen
c Sal. 62. pob heol.
8. 20 ¶ Edrych Arglwydd, i pa un y
d Adn. buwyt gwneuthur fel hyn? a ddylai y
11. 12. gwragedd fwyta eu ffrwyth, plant m
e Esa. 61. rychwant o hyd? g a leddir offeiriad
9. a'r prophwyd yng nghyssegr yr Arglwydd?
f Lef. 26. 21 Ieuenctyd a hen, yn gorwedd ar
29. lawr yn yr heolydd: fy morwynion a'm
g Bren. 6. gwŷr ieuainc a syrthiasant trwy y cledd
28. yr wyt ti a'u lladdaist dydd yn dy
Bren. lorriant, lladdaist buy heb arbed.
1. 51. 22 Galwaist, megis at ddydd wchel
2 Cron. wyl, fy h ofnbwyr o amgylch, felna dda
23. 14. a roddaist ar ddydd dig yr Arglwydd
h Adn. forriant yr Arglwydd: ni felyn a'i dueddoth
17. yr hau a faethais ac a fegais, a'r
Pen. 3.

43. 1. Jer. 46. 10. 1 Jer. 20. 3. 8 b. 35. Sal. 31.
23. i Ier. 9. 12.

Pennod III.

Ty ddifetwad yn cwynfan am eu gwleidyddion.
55 *yn gweddio am ymwared.*

a Jer. 5. MEfl, yw'r a gwr a welodd flinder
12. o gan wialen ei ddigofaint ef.
b Jer. 20. 2 Efe a'm harweiniodd, ac a'm dug
5. arweiniodd ac y tywyllod ef: fi.
Esa. 15. 5. 3 Yn fy erbyn i yn ddiau y troddi efe,
c Sal. 112. ac y mae efe yn troi ei law ar hyd y dydd.
4. 4 Efe a wnaeth fy nghnawd a'm croen
d Esa. 38. yn heneiddio efe a ddrylliodd fy esgyrn.
13. 5 Efe a adeiladodd i'm herbyn, ac a'm
Jer. 50. amgylchodd a bustl ac a blinder.
17. 6 Efe a'm gosododd mewn tywyll le-
e Job 19. oedd, fel y rai sydd f wedi marw er ys
11. talm.
f Sal. 88. 7 g Efe a gauodd o'm hamgylch, fel
5. nad elwyf allan: efe a wnaeth fy llaweth-
g Job 3. air i yn drom.
23. 8 Pan leiwyf, a phan floeddiwyf, efe
a 19. 8. a gau allan fy ngweddi.
Hos. 2. 9. 9 h Efe a gauodd fy ffyrdd a cherrig
h Sal. 22. nadd; efe a wyrodd fy llwybrau.
2. 10 i Ac oedd efe i mi fel arth yn cyn-
i Sal. 88. llwyn, neu lew mewn llorhesau.
8. 11 Efe a wyrodd fy ffyrdd, ac a'm
k Ier. 26. drylliodd; yn anrheithiedig y gwnaeth
28. n.
l Esa. 38. 12 Efe a aeleaid ei fwa, ac a'm gos-
13.ododd fel nod i'r saeth.
Hos. 5. 14. 13 Efe a wnaeth i saethau ei gawell
a 13. 8. fyned i'm harennau.
m Adn. 9. 14 q Gwatwargerdd oeddwn i'm holl
n Hos. 6. bobl, a'u cân ar hyd y dydd.
11. 15 Efe a'm llanwodd a chwerwder,
o Job 7. i efe a'm meddwodd a wermod.
20. 16 Efe a gorrodd fy nannedd a grawn-
p Job 6. 4. ac a'm trybaeddodd yn y llwch.
q 1 Cor. 17 ¶ u A pheliaist fy enaid oddi wrth
4. 9. heddwch; anghofiais ddaioni.
Jer. 20. 7. 18 Ac mi a ddywedais, x Darfu am fy
r Job 30. nerth a'm gobaith oddi wrth yr Ar-
9. glwydd:
s Jer. 25. 19 Gan gofio fy mlinder a'm cyfed, y
27. y wermod a'r bustl.
t Esa. 32.
2. u Ruth 1. 20. x Sal. 116. 11. y Jer. 9. 15.

20 Fy enaid gan gofio a gofia, ac a ymgym
x ddarostyngwyd ynof fi.
21 ¶ Hyn yr ydwyf yn ei adgofio i am iago 4.
hyny: gan hyny gobeithiaf. 10.
22 a Trugareddau yr Arglwydd yw na a Jer. 29.
ballasom ni, canys ni phalla dy dos- 11.
23 turiaethau ef.
Bob bore y maent yn newydd: Hab. 2. 3.
mawr yw dy ffyddlondeb. Mat. 28.
24 Yr Arglwydd yw fy rhan medd fy 10.
enaid; am hyny y disgwiliaf arno. Jer. 29.
25 Da yw yr Arglwydd i'r rhai a 11.
ddisgwyliant wrtho, i'r enaid a'i ceisio. Mat. 10.
26 Da yw ei bod hi yn dda disgwyl 22.
ddistawrwydd am iachawdwriaeth yr Arglwydd. Esa. 33.
27 Da yw i wr ddwyn yr iau yn ei d Sal. 36.
ieuenctid.
28 e Efe a eistedd yn unnan, ac a ddaw e Sal. 15.
a'i son; am iddo ef ei roddi arno. 5.
29 Efe a ddyry ei enau yn y llwch; f Sal. 40.
ebai obeithio y mae. 1.
30 g Efe a ddyry ei gernau i'r hwn a'm Sal. 9.
tarawo: efe a lenwir o warthrudd. 16.
31 Canys ni wrthyd yr Arglwydd 104.
32 byth. 18.
Oblegid er iddo gystuddio, h eto efe a Gear. 16.
dosturia wrth amldra ei drugareddau. 18.
33 Canys nid o'i galon y mae efe yn Mare. 15.
gystuddio na blino meibion dynion. 42.
34 I fathru holl i garcharorion y ddaear Luc. 4.
dan ei draed. 18.
35 I wyro barn dyn, o flaen wyneb y Sal. 94.
Goruchaf. 12.
36 u Nid yw yr Arglwydd yn gweled Jer. 30.
yn dda wrth ddyn mewn cam a gwr mewn cy- 17.
ter.
37 ¶ Pwy a ddywed, y dyddi dig bob 9.
i x Arglwydd ei orchymyn, 1 Cor. 4.
38 Onid dros enau Goruchaf y daw 5.
ada
39 ¶ Pa ham y mae gwahaniaeth mewn 2 Cor. 11.
ewyllys gwaeddiadau dynion? 25.
40 Ceisiwn a chwiliwn ein ffyrdd, Mat. 16.
dychwelyn at yr Arglwydd. 24.
41 c Dyrchafwn ein calonnau gyd a'n c Phil. 4.
dwylaw at Dduw yn y nefoedd. 6.
42 d Nyni a wnaethom gamwedd, ac a d Mat. 5.
fuom anufudd: e ithau ni arbedaist. 39.
43 f Gorchuddiaist ni a'th ddig, e Sal. 94.
lladdaist ni, g heb arbedu. 1.
44 h Ti a'th guddiaist dy hun a chwmf- f Mich. 7.
mwl, fel na dduai ein gweddi dramwy. 9.
45 Ti a'm gwnaethost yn g Job 30.
ysbwriel ynghanol y bobloedd. 23.
46 Ein holl elynion a'n lladdant a'u Ezec. 36.
genau yn eu herbyn. 1.
47 i Dychryn a magl a ddaeth arnom, Hos. 9.
anrheith a dinystr. 7.
48 k Fy llygad a ddyferodd ffrydiau o Ezra 10.
dwfr, o herwydd dinistr merch fy Esa. 14.
nghenedl. Ier. 9.
49 l Fy llygad a ddyferodd, ac ni phall- 1.
iodd, am nad oes gorphwysfa. u Hab. 1.
50 m Hyd oni edrycho, ac oni ystyrio 13.
Arglwydd o'r nefoedd.
51 n Y mae fy llygad yn blino fy enaid, x Gen.
o herwydd holl ferched fy ninas. 42. 18.
Iegar 19.
52 Yn ngelynion gan hela a'm hellas- 11.
ant yn y ddiachos, fel aderyn. y 2 Sam.
53 Torrasant ymaith fy einioes yn y 16. 10.
pwll, a'm bwriasant gerrig arnaf. Job 3. 10.
54 o Y dyfroedd a lifasant dros fy z Dior.
mhen: dywedais, p Torrwyd ymaith. 19. 3.
55 ¶ q Geliwais ar dy enw di, O Ar- a Mica 7.
glwydd, o'r pwll isaf. 9.
56 Ac r ti a glywaist fy llef: na chuddia b Seph. 2.
dy glust rhag fy nichenaid a'm gwaedd. 1.
57 Ti a ddaethost yn c agos y dydd y c Iag. 4. 7.
geliwais arnat: dywedaist, s Nac ofna. c Jer. 3.
58 Ti, O Arglwydd, t a ddadleuaist 23.
gyd a'm henaid: gwaredaist fy einioes. d Esa. 1.
59 Ti, O Arglwydd, a welaist fyd 2.
nghamwedd: barn di fy mater i. e Pen. 2.
60 Ti 2.
f Sal. 88. 7. g Pen. 2. 17. h Adn. 8. i 1 Cor. 4. 13.
k Ren. 1. 20. l Esa. 24. 18. m Jer. 48. 43.
14. 17. Ren. 2. 11. n Sal. 119. 136. o Pen. 1. 16.
p Esa. 63. 15. q Luc 23. 28. r Jer. 33. 3.
s Sal. 6. t Dan. 6. 17. u Sal. 124. 4. 5. x Sal. 31. 22.
Esa. 38. 10. y Sal. 130. 1. Jona 2. 1. z Sal. 116.
1. a Iago 4. 8. b Esa. 41. 14. c Sal. 35. 4. Jer. 51.
36. d Sal. 9. 4.

a Deut. 13. 160 Ti a walaist cu holl y ddial hwynt,
7, 17. a'u holl amcanion a'm herbyn.
f Esa. 37. 161 Clywaist cu *y* gwaradwydd, O Ar-
4. glwydd, a'u holl fwriadau i'm herbyn;
g Sal. 22. 162 *y* Gwefusau y rhai a godant i'm
4. herbyn, a'u myfyrdod hwy herbyn i
h Eſay. 54. dros y dydd.
28. 163 Gwel eu eiſtedd a'u cyfodiad;
i Sal. 139. 164 Mi a'm gwnaf yn genfigennus dros
4. dy air, fel yr ymddifyn.
k Deut. 9. 14. a 23. 12.

PE N. IV.

Cwynfan Sion.

a Efeſ. 5. 16. UN fodd y tywyllodd yr Aur! y g a newidiodd. lan yr aur wedi ei gadwyd cer-
b Jer. 52. 19. *y* maen yng nghymmyſgedd.
11. 165 Gorlifodd eu digofaint yn ei dywallt
c Jer. 7. 20. allan fel tân, ac a'i hennynodd yn Sion,
14. ac a ſorrodd ei ſeiliau hi.
d Jer. 50. 166 Ni chredai brenhinoedd y ddaear,
41. na holl drigolion *y* byd, y deuai'r
7. gwrthwynebwr a'r gelyn i mewn i byrth
Deut. 28. 53. 167 Y mae rhai a fwytânt eu ffrwyth
e Deut. 29. eu hunain, a chig eu meibion a'u
Deut. 28. merched eu hunain.
f Jer. 32. 168 Yr hyn a fu yn gyfrwyddyd i'r
Amos 8. 4. merch fy mhobl na chofpedigaeth pe-
Jer. 5. 27. cha: Sydamis, yr hon a ddwyn'rllwyd
11. megis yn ddiarwybod, ni ſaſodd o llaw
g Job 20. 7. 169 Parach cedd ei T Mazzareald yr nâs
Jer. 6. 15. ddwyn'rllwyd megis yn ddiarwybod.
Luc 12. 47. 170 Coccach oeddynt o gymmaint â'r cwrcl, a'u
16. trwſiad yn o ſgafnder.
h *yn ddall.* 8 *y* Purach yw i golwg arnynt na'r gloi-
eu ceiſiad yn; nid adnabuſid hwynt yn yr heolydd:
yn ddall yn eu gwaed, fel na allent
dieſgus, cedd, neithr yn dduog i bren.
i *croſs.* 9 Gwell yw *y* rhai a laddwyd â chleddau
yn fwy *y* rhai a laddwyd â newyne p
parhaus: blegid *y* rhai hyn a dalhoenasid, wedi eu
trywanu i'r meysydd heb gnwd y mhen.
k Jer. 19. 10 Dwylaw gwragedd *y* rhoddaſ a fe-
Ezec. 5. 10. rhaſant eu plant eu hun: eu hun a'm bwriaſ
xxiii. 25. oeddynt yn pinyſtr merch fy mhobl.
Mat. xi. 11 *Yr* Arglwydd a gyflawnodd ei ddi-
23. ſtair, a a dywalltodd ei lidiowgrwydd ei lor-
l Jer. 21. 5. rioſt, ac a gynneuodd dân yn Sion, yr
Deut. 32. hon a ddifaodd ei ſeiliau hi.
21. 24. 12 *g* Ni choeliaſai brenhinoedd y ddaear,
1 Neu. ar na holl drigolion *y* byd, y deuai'r
Hiaeremy- gwrthwynebwr a'r gelyn i mewn i byrth
iaid. Jeruſalem.
Num. 6. 13 *Ond* yr am brophodau ei pharophwyd,
2. a'r anwireddau ei hoffeiriaid, y rhai a ol-
Amos 2. 7. ynaſant *y* gwaed *y* rhai cyfiawn o'r
11. mewn hi.
i Sal. 102. 14 Gwibiaſant fel *i* deillion yn yr heol-
4. ydd, ac ymhalogiaſant, gan *i* wacau, fel
Pen. 3. na ellid u cyffwrdd a'u hiſtlad hwynt.
10. 15 Gwaeddaſant arnynt, *k* Cilwch;
k Lef. 26. aſlan *yw*; ciliwch, chiwch, na cy-
39. fyrddwch i pan y ffoiſant, ac yr arthant
Jer 8. 3. ymmhlith. Dywedent ymmyſg y cenhedl-
l Ezec. oedd, *x*, *l* Ni thrigant hwy *yma* mwyach.
3. 26.
Pen. 2. 20. *m* Deut. 28. 57. 2 Bren. 6. 29. *n* Jer.
10. 23. *o* Deut. 32. 22. Jer. 21. 14. *p* Sal. 68.
2-6. *q* Jer. 3. 31. *r* 14. 13-17. *s* Mat. 23. 35.
2 Bren. 24. 4. *t* Eſa. 59. 10. *u* 28. 7. Jer. 2. 31.
x Ezec. 7. 23. *noſ.* 4. 2. *y* Judas 23. *z* Eſa. 52.
11. *Thil.* 3. 2. *a* Mat. 24. 20. *b* Lef. 18. 25.
‖ Nid oes *i* mwnaeiw gan ethnig *eiſteddiaeth* mewn
gwirian crift nogol! a gaffo Grift a gaiff *Barcell* dra-
dywyddol. *Luc* xvi. 9.

Pen. iv. *Adn.* 3 *y Tommyddu.* Da cael twyſgen o wellt yn wely; neu'r breſychen a daflent i'r dommen, i'w bwytta! *Amoſchgartwch* a ddwg brinder. *Adn.* 15. *Aſâph.* Y rhai a ſhent craill felly a ſyſ-

16 Gorlluaw yr Arglwydd a'u ſwaſnaſ-
odd hwynt; a nid edrych a fawrygynt mwy: *a* Sal. 79.
ni pharchent hwy yr offeiriaid, ni thalent 10.
urient wirth yr henuriaid. *b* 2 Cron.
17 Ninnau heſyd, ein llygaid a ballaſant 36.
am ein cymmorth diwag: dâm gan ddisgwyl c 2 Bren.
ni diſgwyl yr oedem ni yn ein ffenestri ein 24. 7.
tŵr ni: d 2 Bren.
18 Hwy a ddaliaſant ein camrodfeydd ni, 25. 2.
d fel na allwn fyned ar hyd ein heolydd ni: e Ezec.
yr hyn oedd agos i ni ydoedd ein diwedd ni, ein dyddi- 7. 2.
au ni a gyflawnwyd; canys daeth ein *f* 2 Bren.
diwedd ni. 24. 7.

19 Eliaſaph *yw* ein herlidwyr ni, *g* Amos
f cyflymach *yw* hwy nâ eryrod yr awyr: 2. 14.
ni ag y mynyddoedd, yn ein cynhwyn yn *h* Jer. 52.
yr anialwch. 8.

20 O Anoſ ein ffroenau, ennein'oc yr *i* Jer. 25.
Arglwyddd, a ddaliwyd yn ein rhwydau 21.
hwynt, am yr hon *g* dywedaſem. Dan ei
gyſgod ef y byddwn ni byw ym mhlith y
cenhedloedd.

21 Bydd lawen a hyfryd, *h* merch E-
dom, yr hon wyt yn trigo yn nhir Uz: *k* Jer. 25.
dy wir cwppan a'th tlmau heddyw a fydd 21.
feddâd, ac a ymnoethi.

22 *i* Gorphenwyd cofpedigaeth dy an- *l* Eſa. 40.
wireddi di, merch Sion; ni chaeth gludo 2.
efe dymmy: *k* efe a ymwel â'th anwired- *m* Eſa. 10.
eddi di, merch Edom, efe a ddatguddia 12.
dy bechodau.

PE N. V.

Cwynfan Sion, a'i gweddi at Dduw.

CO FIA, O Arglwydd, beth a ddaeth i *a* Sal. 89.
ni: canyn a gorolwg a gwaradwydd 50.
2 ni. *b* Sal. 79.
Ein hetifeddiaeth *a'n* tai a drowyd i 1.
b eſtroniaid, a'n tad i ddieluſtriaid. *c* Sal. 79.
3 *c* Ymddifaid *ydym* heb dadau: ein 1.
mammau *fydd* megis gweddwon. Jer. 5.
4 Yr ydym yn yfed ein dwfr am arian; 12.
ein coed *y'n* dyfod am *d* werth. *d* Hol. 14.
5 Erlid *e* fydd arnom: gwaeaſ ac lafurio *e* Eſa. 55.
yr ydym, nid oes *f* gorphwyſdra i ni. 2.
6 *g* Rhoiſom ein llaw i'r Aiphtiaid, a'r *f* Sal. 49.
Aſſyriaid, i gael digon o fara. 9.
7 *h* Ein tadau a bechaſant, ac nid *ydy-* Jer. 28.
nt: a *hwnnw i'n* dwyn coſp eu hanwireddau 13.
hwy. *g* Mat. 11.
8 *i* Gweiſion *fy'n* llywodraethu arnom 28.
ni, heb fod a'n gwaredo o'u llaw hwynt. *h* Eſa. 57.
9 *Mewn k* enaid yr ydym am ein heinioes 9.
y dygaſom ein bara i mewn, o herwydd *i* Jer. 31.
cleddyf yr anialwch. 29.
10 Ein *l* croen a dduodd fel ffwrn, gan *k* Ezec. 18.
y newyn tuſt. 2.
11 *m* Hwy a dreiſiaſant y gwragedd yn *l* Mat. 23.
Sion, a'r merwynion yn ninasoedd Juda. 32.
12 Crogaſant dywyſogion â'u dwylaw: *m* Eſa. 65.
o ni pharchid wynebau'r henafgwyr. 7.
13 Hwy a gymmeraſant *i* gwyr ieuaingc *n* Zec. 1. 5.
i'w falu; a'r plant a fyrthiaſant dan *i* Diar.
y coed. 30. 22.
14 *n* Yr henafgwyr a beidiaſant â'r *k* 2 Sam.
porth; *y* gwyr ieuaingc â'u cerdd. 23. 17.
15 *o* Darfu llawenydd ein calon: ein *l* Job 30.
p dawns a drodd yn alar. 30.
16 *q* Syrthiodd coron ein pen; *a* gwae Sal. 119.
ni yn awr bechu o honom. 83.
17 Am hyn *y* mae'n calon yn *r* ofidus; *m* Eſa.
y am hyn *y* tywyllodd ein llygaid. 13. 16.
18 O herwydd *s* mynydd Sion, yr hwn *n* Sal.
a anrhechfwyd, *y* mae'r *t* llwynogod yn 107. 40.
rhodio ynddo. *o* Eſa. 47.
19 *u* Ti, Arglwydd, a bairhei byth; *dy* 6.
orſeddfainge yn oes oeſoedd. *p* Barn.
20 *x* Pa ham yr anghofi ni byth, *ac y* 16. 21.
gadewi ni dros hir deyddiau? *q* Gen.
21 *d* Dychwel ni, O Arglwydd, attat 31. 20.
ti, ac ni a ddychwelir: *e* adnewyda ein *r* Eſa. 24.
dyddiau megis cynt. 11.
22 Eithr ti a'n llwyr wrthodaiſt ni: *s* Preg. 3.
f a ddigiaſt wrthym ni yn ddirfawr. 4.

LLYFR Jer. 31.

15. *y* Job 19. 9. *x* Eſa. 3. 9. *x* Pen. 1. 21. *y* Sal.
6. 7. *z* Mica 3. 12. *a* Sal. 69. 10. *z* Sal. 9. 7.
a 45. 6. Hab. 1. 12. *c* Sal. 13. 1. *d* Jer. 31. 18.
e Hab. 3. 2. *f* 1 Pedr 4. 17.

Llyfr y Prophwyd EZECIEL.

Y CYNNWYSIAD.

Ezeciel *a ddarbyniedd ysbryd prophwydoliaeth. Adn.* 1. *ymhlith ffurfiau anyrnadd gwaith, a gwrthgiliodd i Jehoiacin.* 2 Cron. xxxvi. 6. *Ac a brophwydodd yn Caldea fal Jeremia yn Judea; am Ddinistr Jerusalem, Barnedigaeth amryw wledydd, Rhyddhad o Babilon, Dyfodiad y Meseia a Gatholi'r Eglwysi, &c.*

PEN. I.

1 *Yr amser y prophwydodd Ezeciel.* 4. *Gwneidiaeth y Cerubiaid,* 15 *yr olwynion,* 26 *a pegoniant Duw.*

Cyn Crist. 595.

A DARFU yn y * ddegfed flwyddyn ar hugain, yn y pedwaredd mis, ar y pumthed dydd o'r mis (a minnau yn mysg y gaeth-glud wrth afon Cebar) *a* yr agorydd y nefoedd; a gwelwn *b* weledigaethau Duw.

* o ymerodraeth Caldea. *Neu, oddi ar y diwygiad yn nydd-iau'r brenhin Jofia.* *a* Mat. 3. 16. Act. 7. 56.

2 Yn y pumthed dydd o'r mis (hoedd y bumthed flwyddyn o gaethgludiad y brenin Jehoiacin)

3 Y daeth-ai gair yr Arglwydd yn eglur at Ezeciel yr offeiriad mab Buzi, o yn nhir y Caldeaid, wrth afon Cebar; ac *f* yno y bu llaw yr Arglwydd arno ef.

b Pen. 8. 3. *c* 2 Bren. 24. 12. *d* Neh. 9. 4. *e* 2 Tim. 2. 9. *f* 1 Cor. 3. 5.

4 ¶ Yna yr *g* edrychais, ac wele yn dyfod o'r gogledd *h* gorwynt, a chwmmwl mawr a than yn ymgymmeryd, a disgleirdeb o amgylch iddo; ac o'i ganol, *i* sef o ganol y tân, fel lliw *k* ambr.

g Pen. 8. 2. Dan. 8. 3. *h* Nah. 1. 3. Hab. 1. 8. *i* Sal. 50. 3. *k* Dan. 10. 6.

5 Hefyd *l* o'i ganol *m* daeth cyffelybrwydd i *n* bedwar peth byw. A dyma eu hagwedd hwynt, *m* Dull dyn oedd iddynt.

l Dat. 4. 6. *m* Pen. 10. 8. *n* Efa. 6. 2.

6 A *n* phedwar wyneb *o* oedd un, a phedair aden i bob un o honynt.

o Dat. 4. 8.

7 A'u traed yn draed *o* unionsyth; a gwadn eu traed fel gwadn *p* troed *q* llo ya *r* gwreichioni yr oeddynt fel lliw olyfed gloyw.

p Dan. 10. 6. *q* Dat. 1. 15. *r* Dat. 2. 18.

8 A'r *s* oedd dwylaw *t* dyn odi'r tân eu hadenydd, ar eu *u* pedwar ystlys; eu hwynebau hefyd, a'u hadenydd, oedd ganddynt ill pedwar.

s Pen. 10. 8. *t* Pen. 1. 5. *u* Dat. 4. 6.

9 Eu hadenydd hwynt oedd *u* wedi eu cyfuno *x* ni throent; aent bob un *yn* union y rhag ei wyneb.

u Pen. 3. 13. *x* 2 Bren. 6. 17. *y* Diar. 4. 26.

10 Dyma *z* ddull eu hwynebau; a wyneb dyn, ac *a* wyneb llew, oedd ar y tu dehau iddynt ill pedwar: c ac wyneb ych ar y tu aswy iddynt ill pedwar, ac wyneb eryr iddynt ill pedwar; dyma eu hwynebau hwynt.

z Pen. 10. 8. *a* Dat. 4. 7. *b* Neu, ych. *c* Dan. 7. 4. Dat. 4. 7.

11 A'u hadenydd *oedd* yn ymrannu oddi arnodd, dwy i bob un wedi eu cyfuno *d* i'w gilydd, *u* dwy oedd yn *e* cuddio eu cyrph.

d Heb. 12. 13. *e* Efa. 6. 2.

12 *f* Aent hefyd bob un yn uniawn rhag ei wyneb; *g* i'r lle y byddai yr Yspryd yn myned, yno yr aent; *h* ni throent pan gerddent.

f Pen. 10. 11. *g* Neu, ych. *h* Pen. 10. 22.

13 Dyma ddull y pethau byw; Eu gweledigaeth oedd fel marwor *i* tân yn llosgi, *ac* fel gweledigaeth ffaglau: yr oedd efe yn ymgerdded rhwng y pethau byw, *a b* disglair oedd y tân, a meflr *yn* dyfod allan o'r tân.

i 2 Sam. 22. 13. Dat. 1. 15. *k* Preg. 9. 10. Ioan 5. 19.

14 *i* Rhedai hefyd, *k* a dychwelai'r pethau byw, fel gweledigaeth meliden.

l Barn. 13. 18.

15 ¶ Edrychais hefyd ar y pethau byw, ac wele, ar lawr yn ymyl y pethau byw un *l* olwyn, gyd a'i bedwar wyneb.

16 *m* Dull yr olwynion a'u gwaith oedd fel lliw beryl: a'r un dull oedd iddynt ill pedair; a'u gweddi hwynt a'u gwaith fel pe bydai olwyn *n* ynghanol olwyn.

m Dan. 10. 6. *n* Pen. 10. 10.

17 Pan elent, aent ar eu pedwar ochr: o ni throent pan gerddent.

18 Eu cantau hefyd oedd *o* ofnadwy: a'u cantau *p* llawn o lygaid oddi amgylch ill pedwar.

o Pen. 1. 18. *p* 2 Cron. 16. 9.

19 *q* A phan y gerddai'r pethau byw, yn yr olwynion a gerddent wrthynt: a phan y *r* ymgodai'r pethau byw oddi ar y ddaear, yr olwynion a ymgodent ariêl.

q Pen. 10. 16. *r* Ezra. 1. 20.

20 I'r lle y *s* byddai'r Yspryd yn myned, yr aent, yno *yr oedd* eu hysbryd ar fyned: a'r olwynion *t* ymgodent ar eu cyfer *u* â'r pethau byw, canys Yspryd bywyd oedd yn yr olwynion.

s Pen. 1. 12. *t* Pen. 1. 19. *u* 2 Cor. 3. 5.

21 *u* Cerddent pan gerddent hwythau, *y* i fefyll pan safent hwythau; a phan yn godent hwy oddi ar y ddaear, yr olwynion a ymgodent ariêl *x* cyfer hwynt: canys Yspryd bywyd oedd yn yr olwynion.

u 1 Tim. 6. *x* Efa. 6. 2. *y* Job 4.

22 *z* Ac yr oedd ar bennau'r pethau byw *a* ddull y ffurfafen, fel lliw y grifial ofnadwy, wedi ei lledu dros eu *b* pennau uchod arnodd.

z Pen. 10. 1. *a* Dan. 7. 9. *b* Dat. 4. 2.

23 A than y ffurfafen yr *oedd* fal fe eu hadenydd hwynt yn uniawn, y naill tu ag at y llall: dwy i bob un, yn eu *c* cuddio o'r tu ymma iddi, a dwy i bob un yn *c* cuddio eu cyrph, o'r tu arall.

c Pen. 1. 11.

24 A chi a glywn lais eu hadenydd *d* fel dwfr, fel llais yr Hollalluog, pan gerddent: llais terfysg ydd, fel llais llu: pan safent, llaesasent eu hadenydd.

d Dat. 1. 15. *e* Dan. 7. 9.

25 A yr oedd *f* llais oddi ar y ffurfafen yr hon *oedd* ar eu pennau hwynt, pan safent, ac *g* llaesasent eu hadenydd.

f Pen. 1. 24. *g* Mat. 26. 31.

26 ¶ A thu ar y ffurfafen yr *oedd* ar eu pennau hwynt, *yr oedd* cyffelybrwydd *h* gorseddfainge, fel gwreiddiad maen *i* saffir, ac ar cyffelybrwydd yr orseddfainge *yr oedd* dull arnodd ardd ef *k* yffelybrwydd *l* mab dyn gwreiddiad fyny.

h Dan. 7. 9. *i* Exod. 24. 10. *k* Dan. 10. 16. *l* Dan. 7. 13. Phil. 2. 9. Dat. 5. 13.

27 Gwelais hefyd megis lliw umbr. *m* fel gweledigaeth tân o'i fewn o amgylch: o weledigaeth ei lwynau ac uchod, ac o weledigaeth ei lwynau ac isod, y gwelais megis gweledigaeth tân, *n* a disgleirdeb iddo oddi amgylch.

m Pen. 8. 2. *n* Dan. 10. 6.

28 *o* Fel gweledigaeth y bwa fydd yn y cwmmwl ar ddydd *p* gwlawog, fel fyn yr oedd disgleirdeb o amgylch. Dyma *q* weledigaeth cyffelybrwydd gogoniant yr Arglwydd: a phan welais, *r* fy-syrthais ar fy wyneb, a clywais *s* lais un yn llafaru.

o Gen. 9. 13. *p* Pen. 1. 4. *q* Pen. 3. 23. *r* Dan. 8. 17. *s* Act. 9. 4.

PEN. II.

1 *Urddo Ezeciel,* 6 *ei addyfu ef.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, O fab dyn, faf ar dy draed ac mi a lafaraf *t* wrthyt.

t Pen. 1. 15. 10. 2 Cor. 12. 4.

2 A'r yspryd a aeth *u* ynof, pan lafar-odd efe wrthyf, ac a'm *x* gofiodd ar fy nhraed, fel y *y* clywais yr hwn a lafarodd wrthyf.

u Act. 6. 3. *x* Pen. 3. 24. *y* Act. 9. 4.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, yr ydwyf fi yn *z* danfon di at feibion Ifrael, at *a* genedl wrthryfelgar y rhai a wrthryfelasant i'm herbyn: *b* hwynt-hwy a'u tadau a droseddasant i'm herbyn, hyd eurph y dydd hwn.

z Mat. 9. 38. *a* Heb. *genedlaethau,* Dat. 2. 9. *b* Jer. 3. 25. Pen. 20. 18. *c* Efa. 46. 12. Act. 7. 51.

4 Meibion wyneb-galed hefyd *c* a chaled-ion fy nghalon ydynt fi yn dy *d* danfon di attynt; a thi a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw.

d Dan. 10. 16.

Pen. 1. *Adn.* 7.] *Lle.* Neu, ych, *Adn.* 10. anifail glân, yn ol y ddeddf. Dywedir *Ub.* 1 *a wyddo eu bod, mid yn fawr, yn fras, ac yn mwyaruwn, either yn Aemil, ac yn wiry, ac yntith. Efa. 11. 17. Ifa. ii. 14.*

b Pen. 13. arn-galon yr wyf fi yn dy ddanfon attynt:
8. dywed dithau wrthynt, *b* Fel hyn y dywed
i Pen. 3. yr Arglwydd Ddiuw.
11. 5 I A phe un bynnag a wnelont ai
k Pen. 27. gwrando ai peidio (*k* canys tŷ gwrthryfel-
l Pen. 33. gar *ydynt*) etto *l* cant wybodfod prophwyd
33. yn eu mysg.
2 Cor. 2. 6 ¶ Tithau fab dyn, *m* nac ofna rhag
16. ddynt, ac na ofnwyda er eu geiriau hwynt;
m Jer. 1. er *nad* ŷnt mwŷ a drain gyda thi, a thith-
19. au yn trigo ym mysg ŷscorpionau: *p* nac
Luc. 12. ofna rhag eu geiriau hwynt, ac na dŷch-
4. ryna gan eu hwyneb-pau hwynt; er mai tŷ
n gwrth- gwrthryfelgar *ydynt*.
wynebu 7 A thi llefara ai e'u mysg eiriau i wrthynt,
twyr. pa un bynnag a wnelont ai gwrando ai
Act. 13. peidio; (*n* canys gwrthryfelgar *ydynt*.
45. 8 ¶ Tithau, fab dyn, gwrando yr hyn yr
o Luc 10. ydwyf fi yn ei lafaru wrthyt. Na fydd di
16. wrthryfelgar fel y tŷ gwrthryfelgar hwn:
p Pen. 3. lleda dy enau, a *s* bwytta yr hyn yr ydwyf
9. yn ei roddi i ti.
q Mat. 9 ¶ Yna yr edrychais, ac wele *t* law
28. 20. wedi ei hanfon attaf, ac wele yndoi blyg
r Jer. 41. llyfr.
16. 10 Ac efe a'i *u* dadblygodd o'm blaen
s Dat. 10. i: *ac yr oedd* wedi ei ysgrifennu ynoeh
9. a thu cheffn; *ac yr oedd* wedi ysgrifennu arno,
t Dan. 5. galar, a griddfan, a gwae.
5.
u Act. 8. 31. *w* Isa. 3. 11, 23, 26.

PEN. III.

Ezeciel yn bwytta'r ŷsgr-llyfr.

a Pen. 2. AC efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn,
8. bwytta'r hyn a gefŷch, *a* bwytta'r
b 2 Tim. 3. llyfr hwn, a dos a llafara wrth tŷ Israel.
16, 17. 2 *c* Yna mi a agorais fy safn, ac *d* efe
c 2 *Tim.* 4. a wnaeth i mi fwytta'r llyfr hwnnw:
6. 3 Dywedodd hefyd wrthyf, *e* Bwyda dy
d Jer. 31. fol, a llanw dy *f* berfedd, fab dyn, a'r
33. llyfr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi attat.
e 2 Cor. 4. Yna y *g* bwytteais; ac yn oeddefe yn fy
13. 6. genau fel mel o ŷsdulder.
1 Ioan 5. 4 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab
1. dyn cerdda, dos at tŷ Israel, a llafara
f Col. 3. wrthynt, yn *fy* geiriau i:
16. 5 Canys nid at bobl o iaith *h* ddieithr ac
g Jer. 15. o dafodiaith galed y'th anfonir di, *ond* at
16. *i* tŷ Israel;
Heb. 4. 12. 6 Nid at bobloedd lawer o iaith ddieithr
h Dat. 10. ac o dafodiaith galed, y rhai ni ddyalli eu
9. hymadroddion. * Oni wrandawsai y rhai
Sal. 19. hyny arnat, *os* y'th anfonaſwn attynt?
20. 7 Eithr tŷ Israel ni fynnant *i* wrando
i Efa. 33. arnat ti; canys *m* ni fynnant wrando ar-
19. nat fi: o blegid *n* tal-gryfion a chaled-
k Mat. 15. galon *ydynt* hwy, holl tŷ Israel.
24. 8 Wele, gwnaethum dy wyneb yn
¶ *Dirŷ* gryf yn erbyn eu hwynebau hwynt, a'th
gwan- dal yn gryf yn erbyn eu talcennau hwynt.
dawŷdd. 9 Gwnaethum dy dalcen *o* fal adamant,
Mat. 11. yn galettach na'r galleſtr: *p* nac ofna
21. hwynt, ac na dychryna rhag eu hwyneb-
l Jer. 44. au, er mai tŷ gwrthryfelgar *ydynt*.
16. 10 Dywedodd hefyd wrthyf, Ha fab
m Ioan dyn, *r* derbyn a'th galon, a chlyw a'th
15. 20. gluſtiau, *s* fy holl eiriau a lafarwyf wrth-
n Pen. 2. yt.
4. 11 Cerdda hefyd, a dos at y gaeth-glud,
o Rhuf. 8. at feibion *t* dy bobl, a llafara hefyd wrth-
31. ynt, a dywed wrthynt, *u* Fel hyn y dy-
p Luc 21. wed yr Arglwydd Ddiuw; *x* pa un bŷn-
18. nag a wrelont ai gwrando ai peidio.
q Pen. 2. 12 *y* Yna yr Yſpryd a'm cymmerodd, a
6. chlywn lwn cynnwrf mawr o'm hol, *yn*
Mica 3.8. *dywedyd*, Bendigedig *ſydd* o *z* gogoniant
r Dat. 19. yr Arglwydd o'i *a* le.
11. 13 *b* Sŵn adenydd y *b* pethau byw oedd
s Act. 20. yn cyffwrdd a'u gilydd, a llŵn yr *c* olwyn-
22. ion ar eu cyfer hwynt, a llŵn *d* cynnwrf
t Ecf. 32. mawr.
24. 14 A'r Yſpryd a'm *e* cyfododd, ac a'm
u Pen. 2. 4 cymmerodd ymmaith, ac mi a gethum yn
x Pen. 2. 5 *f* chwerw yn angerdd fy yſpryd; ond
y 2 Brep. *g* llaw yr Arglwydd *oedd* gref arnaf
2. 16. 15 ¶ Ac mi a ddaethum i Tel-abib,
Act. 6.
39. *z* Eſa. 6. 3. *a* 1 Bren. 8. 13. Sal. 118, 26.
4 Pen. 1. 3, 6. *c* Pen. 1. 19, 20. *d* 2 Sam. 5. 24.
Sal. 47. 1. *e* Act. 8. 39. *f* Jer. 20. 9. Ecf. 3. 11.
g 2 Bren. 3. 15. Eſa. 8. 11. 2 Pedr 1. 21.

at y gaethglud oedd yn aros wrth afon *b* Job 2.
Cebar, ac *b* mi a eiſteddais lle yr oeddynt 13.
bwytbau'n eiſtedd, ie, eiſteddais yno ſaith Sal. 137. 1
niwrnod yn ſynn yn eu plith hwynt. *i* Diar.
16 Ac ym i mhen y ſaith niwrnod y 18. 33.
daeth *i* gair yr Arglwydd attaf, gan ddy- *k* Jer. 23.
wedyd, 32.
17 *k* Mab dyn, mi a'th wnaethum di'n *l* Pen. 2.
m wilieddydd i dŷ Israel: am hynny *m* Eſa. 1.
gwrando'r gair a'm genau, a o rhy- *m* 1 Cor.
buddia hwynt oddi wrthyf fi. 12. 28.)
18 Pan ddywedwyf wrth y drygionus, *n* Mat.
Gan farw y byddi farw; ond rybuddi ef, 17. 5.
ac oni lafari i rybuddio'r drygionus oddi- *o* Eſa. 58.
wrth ei ddryg-ffordd, *p* fel y byddo byw; 1.
y drygionus hwn a fydd *q* marw yn ei an- 2 Cor. 5.
wiredd: ond ei waed ef a ofynaf ar dy law 20.
di. *p* 1 Cor.
19 Ond os rhybuddi'r drygionus, ac 1. 18.
yntau heb droi oddi wrth ei ddrygioni, Iago 5.
na'i ffordd ddrygionus, efe a fydd marw 20.
yn ei ddrygioni; *r* ond ti a achubaiſt dy *q* Rhuf.
enaid. 6. 23.
20 Hefyd pan ddychwelo'r *s* cyfiawn *r* Act. 20.
oddi wrth ei *t* gyfiawnder, a gwneuthur 26.
camwedd, a rhoddi o honof dramgwydd *s* Mat. 9.
o'i flaen ef, efe a fydd marw: am na 13.
rybuddiaiſt ef, am ei bechod y bydd efe *t* Heb.
marw, a'i gyfiawnder yr hwn a wnaeth *cyfiawn-*
efe ni chofir; ond ei waed ei a ofynir ar *der au.*
u dy law di. Pen. 33.
21 Ond os tydi a rybuddi'r cyfiawn, 13.
y rhag pechu o'r cyfiawn, ac na phecho *u* 2 Theſ.
efe; *x* gan fyw y bydd efe byw, trwy ei 2. 12.
rybuddio: a thithau a achubaiſt dy enaid. *x* 1 Cor.
22 ¶ Ac yno y bu *a* llaw yr Arglwydd 9. 16.
arnaf, ac efe a ddywedodd wrthyf, *b* Cy- *y* 1 Ioan
fod, dos i'r gwaſtadedd, ac yno y llafaraf 2. 1.
wrthyt. a 3. 6.
23 Yna y cyfodais, ac yr aethum i'r *x* Diar.
gwaſtadedd: *c* ac wele ogoniant yr Ar- 28. 13.
glwydd yn ſefyll yno, fel y gogoniant a wel- *a* Pen. 1. 3
ſwn wrth afon *d* Cebar: ac mi a ſyrthiais *b* Mat 20.
ar *e* fy wyneb. 32.
24 Yna yr aeth yr *f* Yſpryd ynof, ac Act 13. 2.
a'm gofododd ar fy nhraed, ac a ymddi- *c* Ioan 1.
ddanodd a mi, ac a ddywedodd wrthyf, 14.
Dos, a chau arnat o fewn dy dŷ. *d* Pen. 1. 1
25 Tithau, fab dyn, wele, *g* hwy a *e* Pen. 1.
roddant rwyman arnat, ac a'th rwymant 28.
a hwynt, fel nad elych allan yn eu plith. Iago. 4.
26 Ac mi a wnaf i'th dafod lynu wrth 10.
dafiod dy enau, a thi a wneir yn fud, ac *f* Pen. 2. 2
b ni hyddi iddynt yn geryddwr: canys tŷ *g* Ad. 5.
gwrthryfelgar *ydynt*. Marc 3.
27 Ond pan lafarwyf wrthyt, yr *h* agor- 21.
af dy ſafn, a dywedi wrthynt, Fel hyn y Act. 9. 16
dywed yr Arglwydd Ddiuw, yr hwn a *b* Eſa. 29.
i wrandawo, gwrandawed; a'r hwn a 2.
beidio, *m* peidied: canys tŷ gwrthryfelgar Amos 8.
ydynt. 11.
a 5. 13. *j* Pen. 2. 5. *k* Col. 4. 3. Luc 21. 15.
l Mat. 13. 9. *m* Dat. 22. 11.

PEN. IV.

Cyfgod y gwarchae.

TIthau, fab dyn, *a* cymmer i ti bridd- *a* Ioſ. 6.
lech, a dod hi o'th flaen, a llunia arni 4.
ddinas Jeruſalem: 1 Cor. 1.
2 A *b* gwarchae yn ei herbyn hi, ac 27.
adeilada wrthi warch-glawdd, a bwrw o'i *b* Jer. 3.
hamgylch hi wrth-glawdd; dod hefyd 9.
weryllioedd wrthi, a gofod offer- *c* rhyfel *c* Sal. 127.
yn ei herbyn o amgylch. 1.
3 Cymmer i ti hefyd radell haiarn, a 2 Bren.
dod hi *yn* fur haiarn rhyngot a'r ddinas; 25. 1.
a chyfeiria dy wyneb atti, a bydd mewn a 2 Cron.
gwarchaeedigaeth, a gwarchae di arni. 36. 17.
d Arwydd *ſydd* hyn i dŷ Israel. Luc 19.
4 Gorwedd hefyd ar dy ystlys *e* aſwy, a 43.
gofod *f* anwiredd tŷ Israel arno; *yn ter* ri- *e* Pen. 16.
fedi'r dyddiau y gorweddych arno, y dygi 46.
eu hanwiredd hwynt. *f* Sal. 69.
5 Canys rhoddais arnat ti dynyddoedd 27.
eu hanwiredd hwynt, wrth riſedi'r dydd- 2 Bren.
iau * *g* tri chan niwrnod a deg a phedwar 18. 11.
ugain: felly y dygi anwiredd tŷ Israel. * Sef.
6 A phan orphenych y rhai hynny, gor- 390.
wedd eilwaith ar dy ystlys ddehau, a thi a *mlyneedd.*
ddyg Neu, *e'r*
ynrannedd byd ddiluyſt Jeruſalem. *g* 1 Bren. 12. 19.
Num. 14. 34. 2 Pedr 3. 9.

ddygi anwiredd a'r ſudd ddeugain niwrnod: pob niwrnod am flwyddyn a roddais i ti.

b Eſa. 52. 10. 7 A chyfeiria dy wyneb at warchaeedigaeth Jeruſalem, a'th fraich yn noeth; *i* Pen. 3. 25. a thi a brophwydi yn ei herbyn hi.

k Eſa. 3. 8 Wele hefyd, rhoddais rwymau arnat, fel na throeſch o'th lys i'th lys, *k* nes gorphen o honot ddyddiau dy warchaeedigaeth.

2 Bren. 25. 3. *l* Adn. 5. *m* Adn. 16 9 ¶ *l* Cymmer i ti hefyd wenith, a haidd, a ffa, a ffacbys, a milet, a chorbys, a dod hwynt mewn un lleſtr, a gwna hwynt i ti yn fara; *dros* rifedi'r dyddiau y gorweddych ar dy ystlys: *l* tri chan niwrnod a deg a phedwar ugain y bwyttei ef.

‡ *deg wm, banner dogn carcharor.*

10 A'th fwyd a fwyttei *n* a fydd wrth *m* bwys, ‡ ugain ſicl yn y dydd: o amſer i amſer y bwyttei ef.

n Galar. 5. 4. *o* Leſ. 19. 26. 11 Y dwfr hefyd a yfi wrth *n* feſur; chweched ran o hin a yfi, o amſer i amſer.

p Job 20. 7. *q* Hoſ. 9. 3 Lef. 19. 19. *r* Dan. 1. 9 Adn. 10, 14. *s* Galar. 4. 10. 12 Ac *ſel* teiſen baidd y bwyttei ef; ti a'i creſi ef *befyd* wrth dail *p* tom dyn, yn eu gwydd hwynt.

13 A dywedodd yr Arglwydd, Felly y bwytty melbion Iſrael eu bara *q* halogedig yn myſg y cenhedloedd y rhai y gyrraf hwynt attynt.

14 Yna y dywedais, *r* O Arglwydd Dduw, wele, ni halogwyd fy enaid, ac ni fwyttefais i furcyn neu ſglyfaeth o'm hieuenctid hyd yr awr hon; ac ni ddaeth i'm genau *s* g fiaidd.

t Lef. 26. 26c 15 Yntau a dywedodd wrthyf, Wele mi a roddais i ti ſiwaii gwartheg yn lle tom dyn, ac a hynny y creſi dy fara.

Eſa. 3. 1. *u* Adn. 10, 11. *x* Amos 4. 8. 16 Dywedodd hefyd wrthyf, Mab dyn, wele fi yn torri *t* ffon bara yn Jeruſalem, *u* fel y bwyttaont fara dan bwys, ac mewn gofal; ac yr yfont ddwfr dan feſur, ac mewn ſyndod.

y Lef. 26. 39. 17 Fel y byddo arnynt *x* eiſiau bara a dwfr, ac y ſyrnnont ym gyd a'r llall, *y* ac y darfyddant yn eu hanwiredd.

PEN. V.

1 *Dan vith gwaill, 5 dangoſir barnedigaeth Jeruſalem.*

a Eſa. 7. 20. *b* Eſa. 26. 7. Dan. 5. 25 *c* 2 Bren. 25. 9. *d* Pen. 4. 8. *e* Eſa. 24. 18. *f* Lef. 26. 33. Amos 9. 1 *g* Eſa. 1. 9 Jer. 52. 16 *h* Jer. 44. 3 Adn. 2. *i* Pen. 4. 1 *k* Deut. 4. 6. *l* Jer. 2. 11 *m* Pen. 16 47. 2 Cron. 33. 9. *n* Rhuf. 2. 14. 1 Sam. 6. 3. Mat. 11. 21. 2 Pedr 3. 5. *a* 2. 6. *o* Jer. 25. 9. Amos 3. 8.

1 Tilthau fab dyn, cymmer i ti gyllell lem, cymmer i ti eilyn eillio, ac a eillia dy ben a'th farf: yna y cymmeri i ti *a* gloriannau pwys, ac y rhenni hwynt.

2 Traian a loſgi yn *b* tan ynghanol y ddinas, pan gyflawner *c* dyddiau'r gwarchae; traian a gymmeri hefyd, *ac* a'i tawi a'r gyllell *d* o'i amgylch; a thraian a daeni *e* gyd a'r gwynt; ac mi a dynnaf gleddyf ar eu hol hwynt.

3 Cymmer hefyd oddi *yno g* ychydig o nifer, a chylymma hwynt ynghwr dy wisg.

4 A chymmer eilwaith *rai* o honynt a hwy, a thafl hwynt i ganol y *b* tan, a loſga hwynt yn tân; *h* hono y daw allan dân i holl dŷ Iſrael.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; y *i* Jeruſalem hon mi a'i goſodais hi ym myſg y *k* cenhedloedd a'r tiroedd o'i hamgylch:

6 A thi a *l* newidioddfy marnedigaethau i ddrygioni yn fwy na'r cenhedloedd, a'm deddfau yn *m* fwy na'r gwledydd o'i amgylch: canys gwrthodaſant fy marnedigaethau, a'm deddfau; ni rodiaſant *n* ynddynt.

7 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Am i chwi amlhau yn fwy na'r cenhedloedd *ſydd* o'ch amgylch, heb rodio o honoch yn fy neddfau, na gwneuthur fy marnedigaethau, ac na wnaethoch yn ol *n* barnedigaethau'r cenhedloedd o'ch amgylch;

8 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi, ie myfi, *yn yn* dy erbyn, a gwnaf yn dy ganol di farnedigaethau yng olwg y cenhedloedd.

9 A gwnaf ynot yr hyn *p* ni wnaethum, ac ni's gwnaf ei fath mwy; am dy holl ffieidd-dra.

10 Am hynny *y* tadau *q* a fwyttânt y plant yn dy ſyſg di, a'r plant a fwytty eu tadau; a gwnaf ynot farnedigaethau, ac mi a daenaf dy holl weddill gyd a phob gwynt.

11 Am hynny, *fel mae byw fi*, medd yr Arglwydd Dduw, Yn ddiau am i halogi o honot fy nghyſegr a'th holl ffieidd-dra ac a'th holl ſyrnig, am hynny *hefyd* y *r* lleihaf fynaa di; ac *s* nid arbed fy llygad, ac ni thoſturiaf chwaith.

12 ¶ Dy draian a fyddant feirw o'r *t* haint, ac a ddarfyddant o newyn yn dy ganol; *u* ac mi a thraian a fyrthiant gan y cleddyf o'th amgylch; a'r traian a daenaf at gyn a phob gwynt; a chleddyf *x* a dynnaf ar eu hol hwynt.

13 Felly y corphdair *fy* dig, ac y *y* llonyddaf fy llidiowgrwydd yn eu herbyn hwynt, ac *z* ymgyſuraf: a hwy a gant wybod *a* mai myfi yr Arglwydd a'i llefarais yn fy nghwyn, pan orphenwyf fy llidiowgrwydd arnynt.

14 A rhoddaf di *befyd* yn *b* anrheithiedig, *c* ac yn warth ym myſg y cenhedloedd o'th amgylch, yng olwg pawb a el heibio.

15 Yna y bydd y gwaradwydd a'r gwarthrudd yn *d* ſyſg ac yn ſyndod i'r cenhedloedd o'th amgylch, pan wnelwyf ynot farnedigaethau mewn dig a llidiowgrwydd, *e* a cherydd llidiog. Myfi yr Arglwydd a'i llefarais.

16 Pan anfonwyf arnyot ddrwg *b* ſaethau newyn, *y* rhai fyddant i ddifetha, y rhai a ddanfonaf fi i'ch difetha: caſglaf hefyd newyn arnoch, a thorraf eich *f* ffon bara:

17 Anfonaf hefyd arnoch newyn, a *k* bwyſtfi drwg; ac efe a'th ddiblanta di; haint hefyd a gwaed a dramwya trwot ti; a dygaf gleddyf arnat. *i* Myfi yr Arglwydd a'i llefarais.

PEN. VI.

1 *Barnedigaeth Iſrael am eu delw-addoliaeth.* 8 *Gweddill a fendithir.*

A Daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Mab dyn, *a* goſod dy wyneb tu a *b* mynyddoedd Iſrael, a phropowyda yn eu herbyn;

3 A dywed, *c* Fynyddoedd Iſrael, gwrandewch air yr Arglwydd Dduw: Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth y pentydd ac wrth y dyffrynoedd; Wele fi, *ie* myfi yn dwyn *d* cleddyf arnoch, ac mi a ddinyſtriaf eich *e* uchel-leoedd.

4 Eich allorau hefyd a ddifwynir, a'ch *f* delwau a ddryllir; a *g* chwynpaf eich archolledigion o flaen eich eulynod.

5 A rhoddaf gelanedd meibion Iſrael ger bron eu heulynod, a thaenaf eich *b* eſgyrn o amgylch eich allorau.

6 Yn eich holl drigfeydd y *i* dinaſoedd a anrheithir, a'r uchelfeydd a ddiſwynir; fel yr anrheithier ac y diſwyner eich allorau, ac y torrer ac y peidio eich eulynod, ac y torrer ymeith eich delwau, ac y *k* dileer eich gweithredoedd.

7 Yr archolledig hefyd *l* a fyrth yn eich canol; a chewch *m* wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd.

8 ¶ Eto *n* gadawaf weddill, fel *o* bydd i chwi rai wedi dianc gan y cleddyf ym myſg y cenhedloedd, *o* pan waſgurer chwi trwy'r gwledydd.

9 A'r rhai dianc o'm cohanc *yno* ym myſg y cenhedloedd y rhai y caethgludwyr hwynt attynt, am *fy p* mryllio a'u calon *q* butteiniaidd, yr hon a giliodd oddi wrth yf; ac a'u *r* llygaid, y rhai a butteiniaſant

p Jer. 4. 9. Adn. 10. Mat. 24. 21. *q* Deut. 28 53. Jer. 19. 9. *r* Zec. 2. 6 *s* Jer. 11. 13. *t* *ſowal.* *u* Pen. 7. 15. *x* 2 Sam. 24. 14. *y* Adn. 10. *z* Lef. 26. 42. *a* Neh. 2. 17. † *angenſaneb.* *b* Lef. 26. 31. *c* 1 Cor. 10. 11. *d* Deut. 32. 23. *e* Deut. 32. 24. *f* Eſa. 3. 1. *g* Lef. 26. 22. *h* Eſr. 14. 22. *i* Pen. 13. 8. *k* 2 Cron. 23. 11. *l* Lef. 26. 30. *m* Hab. 2. 2. *n* Rhuf. 9. 27. *o* Pen. 5. 3 *p* Amos 9. 9. *q* Jer. 2. 2 *r* 2 Pedr 2. 14.

Pen. iv. *Adn.* 6.] *Ddeugain niwrnod.* Sef, cynifer blwyddyn er y diwrgiad yn nyddiau Jeroboam 1 *Bren.* xxiii. 2 *Cron.* xxxiv. 33. Wele yma ddangoſiad o pechaduriaid: er ymgyndynnu yn erbyn y prophwyd! chwi mor gydwybodol, ag y gwelir rhai annuwiol dan eu cerydd.

Pen. v. *Adn.* 7.] *Na wnaethoch.* H. 7. Ni fedde chwi rai eraill *Ac ni chymmeraſoch rybudd*, wrth weled eraill

Jer. 31. 6. Hos. 14. 8.
z Sec. 1. 6
a Pen. 22. 17.
b Pen. 21 12.
y Pen. 9. 4 Amos 5. 16.
x Pen. 5. 13.
a Adn. 7. b Eza. 37. 38.
c 1 Bren. 16. 23. 2 Bren. 16. 4. Hos. 4. 17.
d Deut. 8. 15.
e Jer. 48. 22.
f Pen. 7. 4

ar ol eu hedlynod: i yna'r ymneiddiant yndaynt wy hunain am y dryglioni a wnaethant yn eu holl fieidd-dra.

20 A chant wybod mai myſ yw yr Arglwydd, ac y ma lafaraia yn oſer am wneuthur iddynt y drwg hwn.

21 ¶ Pel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; i a Taro a'th law, a x chur a'th droed, a dywed, Och, rhag holl fieidd-dra dryglioni ô Iſrael; canys trwy gleddyf, trwy newyn, a thrwy haint, y fyrthiaſt.

22 Y pellennig y mae marw o'r haint, a'r cyraggo a fyrth gan y cleddyf; y gweddilledig hefyd a'r gwarchaedeig a fydd marw o newyn: x fel hyn y gorphenaf fy llidiowgrwydd arnynt.

23 A thwrch wybod a wnai myſi yw yr Arglwydd; pan fydd eu a harcholl-leiaſion hwynt yn myſg eu heulynod o amgylch eu hallorau, ar bob c bryn uchel, ar holl bennau'r mynyddoedd, a than bob pren ir, a than bob derwen gauadfrig, lle y rhoddaſant arogl peraidd i'w holl eulynod.

14 Felly'r eſtynaf fy llaw arnynt, a gwnaf y tir yn anrhaith (yn fwy anrheithiol na'r d anialwch tu a e Diblath) trwy eu holl drigfeydd: a chant wybod f mai myſi yw yr Arglwydd.

PEN. VII.

1 *Llwyr ddifrodi Iſrael.* 16 *Galar rhai diangol,* 23 *a goddus gaethiwed.*

A Dacth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Tithau fab dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw wrth *a* dir Iſrael; *b* Diwedd, diwedd a ddaeth ar bedair congl y tir.

3 *Daeth* yr awr hon diwedd arnat, ac mi a anfonaf fy nig arnat ti; barnaf di *befyd* yn ol dy ffyrdd, a roddaf dy holl c fieidd-dra arnat.

4 *Ey* llygad *befyd* ni'th arbed di, ac ni thoſturiaf: eithr rhoddaf dy ffyrdd arnat ti, a'th fieidd-dra fydd yn dy d ganol di: e fel y gwypoch mai myſi yw yr Arglwydd.

5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Drwg, drwg * unig, wele, a ddaeth.

6 Diwedd a ddaeth, daeth *y* diwedd, y mae yn gwylio am danat; wele, efe a ddaeth.

7 Daeth y *b* boregwaith attat, preſwyl-ydd y tir: daeth yr amſer, agos yw y dydd terfyſg, ac nid adſain mynyddoedd.

8 Weithian, ar fyrder y tywalltaf fy llid arnat, ac y corphennaf fy nig arnat: barnaf di hefyd yn ol dy ffyrdd, *i* a rhoddaf dy holl fieidd-dra arnat.

9 A'm llygad nid arbed, ac ni thoſturiaf: rhoddaf arnat yn ol dy ffyrdd, a'th fieidd-dra a fydd yn dy ganol di: *k* a chewch wybod mai myſi yr Arglwydd ydiw ſu taro.

10 Wele'r dydd, wele *efe* yn dyfod: *y* boregwaith a zeth allan; *l* blodeuodd y wialen, blaguroddd *m* balchder.

11 Cyfododd *n* trâha yn wialen dryg-ioni: ni *bydd un* o honynt, nac o'u lliaws, nac o'i eiddynt, e na galar droſtynt.

12. Yr amſer a *p* ddaeth, y dydd a nes-aodd: *q* na lawenyched y prynwr, ac na thriſtaed y gwerthwr: r canys *mae* digſonedd ar ei holl liaws hi.

13 Canys y gwerthydd ni ddychwel at yr hyn a werthwyd, er eu bod etto *yn* fyw: o blegid y weledigaeth *ſydd* am eu holl liaws, y *rhai* ni ddychwelsant: ac *s* nid ymegrynia neb yn anwireddau ei fuchedd.

14 Udganaſant yr udgorn, i baratoi pawb: etto t nid a neb i'r rhyfel; am fod fy nigllonedd yn erbyn eu holl liaws.

15 ¶ Y cleddyf *ſydd* oddi allan, y haint befyd a'r newyn o fewn: yr hwn *fydd* yn y maes, a fydd marw gan gleddyf; a'r hwn a *fydd* yn y ddinas, newyn a haint a'i difa ef.

16 ¶ Etto eu rhai diangol hwynt a ddiangant, ac ar y mynyddoedd y byddant hwy i gyd fel *u* colommenod y dyffryn yn griddfan, bob yn am ei anwiredd.

17 Yr holl y ddwylaw a laeſant, a'r holl liniau a ânt yn ddwfr.

18 Ymwregyſant hefyd mewn ſachlian, ac *x* arſwyd a'u tua hwynt; a *bydd* cywilydd ar bob wyneb, a moelni ar eu holl beunau hwynt.

19 Eu harian a daflant i'r heolyſed, a'u haur *y* a troir heibio: eu arian na'u haur ni ddichon eu gwared hwynt yn nydd digter yr Arglwydd: eu henaid ni ddiwallant, a'u coluddion ni lanwant: o herwydd trangwydd eu hanwiredd ydyw.

20 A thegwch ei harddwch a *z* oſodd efe yn *b* rhagoriaeth: ond gwnaethant || ynddo ddelwau eu fieidd-dra a'u brynti: am hynny y * rhoddais ef ym mhell oddi wrthynt.

21 Ac mi a'i rhoddaf yn llaw dieithriaid yn yſbail, ac yn anrhaith i rai *c* drygionus y tir; a hwy a'i *d* halogant ef.

22 *e* Troaf hefyd fy wyneb oddi wrthynt, a halogant fy nirgelfa: ie, yſpeilwyr a ddaw iddi, ac a'i *f* halogant.

23 ¶ Gwna *g* gadwyn; canys llanwyd y tir o farn gwaedlyd, a'r ddinas ſydd lawn o drais.

24 Am hynny y dygaf rai gwaethaf y cenhedloedd, ſel y meddiannont eu tai hwynt: gwnaf befyd i falchder y cedyrn beidio; a'u i cyſſegroedd a halogir.

25 Y mae dinyſtr yn dyfod; a hwy a geiſiant hedawch, ac ni'n cânt.

26 *k* Daw trychineb ar drychineb, a bydd chwedl ar chwedl: yna y ceiſiant *l* weledigaeth gan y prophwyd; ond *m* cyfraith a gyll gan yr offeiriaid, a chyngor gan yr henuriaid.

27 Y *n* brenin a lâra, a'r tywyſog a wiſgir âg anghyfannedd-dra, a dwylaw pobl y tir a drallodir: gwnaf i hwynt yn ol eu ffordd, ac *o* yn ol y *farn* a haeddent, y barnaf hwynt; ſel y gwybyddont mai myſi yw yr Arglwydd.

PEN. VIII.

1 *Ezeciel mewn gweledigaeth,* 5 *yn gwele i delw eiddigedd.*

A Bu yn y * chweched flwyddyn, yn y chweched *mis*, ar y pummed *dydd* o'r mis, a mi yn eiſtedd ger fy mron, fyrthio o *a* law yr Arglwydd Dduw arnaf yno.

2 Yna yr edrychais, ac wele gyffelybrwydd *b* fel gwelediad tân; o weledigaeth ei lwynau ac iſod, yn dân; ac o'i lwynau ac uchod, fel gwelediad *c* diſgleirdeb, megis lliw ambr.

3 Ac efe *d* a eſtynodd lun llaw, ac am cymmerodd erbyn cudyn o'm pen: *e* a chododd yr Yſpryd fi *f* rhwng y ddaear a'r nefoedd, ac a'm dug i Jeruſalem mewn gweledigaethau Duw, hyd ddrws y porth neſaf i mewn, yr hwn iydd yn edrych tu a'r gogledd, lle *yr oedd* eiſteddfa *g* delw eiddigedd, yr hon *b* ſy'n peri eiddigedd.

4 Ac wele yno ogoniant *i* Duw Iſrael, fel y *weledigaeth k* a welſwn yn y gwaſtadedd.

5 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, *l* cyfod yn awr dy lygaid tu *a* ffordd y gogledd. Felly y cyfodais fy llygaid tu *a* ffordd y gogledd; ac wele, tu a'r gogledd, wrth borth yr allor, y ddelw'r eiddigedd hon yn y cyntedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, a weli di beth y maent hwy yn ei *i* wneuthur, y fieidd-dra mawr y mae tŷ Iſrael yn ei wneuthur yma, *m* i'm gyrru ym mhell oddi wrth fy nghyſegr? ac etto dychwel, cei weled fieidd-dra mwy.

7 ¶ Ac efe a'm dug i ddrws *n* y cyntedd;

y Eſa. 13. 7. Jer. 6. 24. z Eſa. 3. 24. Mica 1. 16. Dat. 6. 15. † *a. ddiwriſo.* Heb. *ſydd afiendid.* a Diar. 18 4. Zeph. 1. 18. ‡ *gyfriſ-edd.* b Sal. 48. 2, 12. Galar. 2. 12. Marc 13. 1. Dat. 3. 17. || *dg. of.* * *gwnaethum ef yn atgas gan ddynt.* Eſa. 30. 22. Adn. 21. a 2. 20. c Sal. 17. 14. d 2 Bren. 23. 13. e Sal. 51. 11. f Act. 21. 28.

g Nah. 3. 10. *b* 2 Bren. 21. 16. *i* Jer. 7. 4. k Deut. 32. 23. Jer. 4. 20. *l* Sal. 74. 9. Eſa. 30. 10. *m* Jer. 18. 18. Mal. 2. 7. Galar. 2. 9. *n* Ezra 9. 7. 2 Bren. 24. 4. 2 Cron. 36. 10. Mat. 7. 2. † Heb. *â'n barnedigaethau.*

PEN. VIII.

1 *Ezeciel mewn gweledigaeth,* 5 *yn gwele i delw eiddigedd.*

A Bu yn y * chweched flwyddyn, yn y chweched *mis*, ar y pummed *dydd* o'r mis, a mi yn eiſtedd ger fy mron, fyrthio o *a* law yr Arglwydd Dduw arnaf yno.

2 Yna yr edrychais, ac wele gyffelybrwydd *b* fel gwelediad tân; o weledigaeth ei lwynau ac iſod, yn dân; ac o'i lwynau ac uchod, fel gwelediad *c* diſgleirdeb, megis lliw ambr.

3 Ac efe *d* a eſtynodd lun llaw, ac am cymmerodd erbyn cudyn o'm pen: *e* a chododd yr Yſpryd fi *f* rhwng y ddaear a'r nefoedd, ac a'm dug i Jeruſalem mewn gweledigaethau Duw, hyd ddrws y porth neſaf i mewn, yr hwn iydd yn edrych tu a'r gogledd, lle *yr oedd* eiſteddfa *g* delw eiddigedd, yr hon *b* ſy'n peri eiddigedd.

4 Ac wele yno ogoniant *i* Duw Iſrael, fel y *weledigaeth k* a welſwn yn y gwaſtadedd.

5 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, *l* cyfod yn awr dy lygaid tu *a* ffordd y gogledd. Felly y cyfodais fy llygaid tu *a* ffordd y gogledd; ac wele, tu a'r gogledd, wrth borth yr allor, y ddelw'r eiddigedd hon yn y cyntedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, a weli di beth y maent hwy yn ei *i* wneuthur, y fieidd-dra mawr y mae tŷ Iſrael yn ei wneuthur yma, *m* i'm gyrru ym mhell oddi wrth fy nghyſegr? ac etto dychwel, cei weled fieidd-dra mwy.

7 ¶ Ac efe a'm dug i ddrws *n* y cyntedd;

* Sef, *o gaethiwed Yehoiachin.*
a Pen. 1. 2.
b Pen. 1. 4. 27. 22. 24.
c Pen. 1. 26, 27.
d Ioan 1. 14.
e Tit. 2. 13
f Dan. 5. 5.
g Pen. 1. 12.
h 2 Cor. 12. 4.
i 2 Cor. 3 7. Jer. 7. 30.
k Ecſ. 20. 5.
l Jer. 4. 11
m 1 Cor. 3. 18.
n Pen. 3. 23.
o Gen. 13. 10.
m Amos 3. 3.
n 1 Bren. 7. 12.

Pen. vii. *Adn.* 19. ‡ *Tramgwydd.* Eu *barian* fu'n achlyſur i bechu, a'u *perhod* fu'n achos i'w coſpi: gweiddyn pob drwg i'w ei garu i *Eſa.* ii. 7, 8. 1 *Tim.* vi. 10.

Adn. 20 *Delwau.* Eu hauraid *neu* cedd blyig, neu *Ball*, Eu ſylwedd ſydd yn bwdr mall.

e ſtreneſtr dywyll.
Ezec. 40. 10.
p Diar. 15. 26. Jer. 4. 14. Pen. 14. 3.
q Lef. 11. 4. Num. 33. 52.
r Luvviau ſonimen.
r Lef. 26. 30.
s Num. 11. 17.
t 2 Bren. 22. 12.
u Ecſ. 25. 6
x Ioan 3. 20. Eph. 5. 12.
y Pen. 9. 9. & Jer. 44. 18.
a 2 Tim. 3. 13.
b 2 Bren. 23. 12. Hoſ. 9. 10.
c Jer. 7. 18.
d Joel 2. 17.
e 2 Cron. 24. 19. Job 31. 26.
f Jer. 32. 33.
g Deut. 4. 19. Jer. 44. 17. *h* Sal. 106. 19.
i Mica 6. 12.
k Hoſ. 2. 13
l Nah. 1. 2.
m Pen. 5. 11.
n Mica 3. 4.

tedd; a phan edrychais, wele *e* dwll yn y pared.

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Mab dyn, cloddia yn y pared: a phan gloddiais yn y pared, wele ddrws.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dos i mewn, ac edrych y *p* ffieidd-dra drygionus y maent hwy yn eu gwneuthur yma.

10 Felly mi a aethum, ac a edrychais: ac wele bob *q* llun ymlusgiad, ac anifail ffiaidd, a holl *r* eulynod ty Iſrael, wedi eu portreio ar y pared o amgylch ogylch.

11 A *s* deg gwr a thrugain o henuriaid ty Iſrael yn ſefyll ar eu cyfer hwynt, a Jaazania, *t* mab Saphan yn ſefyll yn eu canol: pob un a'i thuſſer yn ei law, *u* a chwmmwl tew o fwg darth oedd yn dyrchafu.

12 Ac efe a ddywedodd wrthyf, A welidi, fab dyn, yr hyn y mae henuriaid Iſrael yn ei wneuthur yn y *x* tywyllwch, bob un o fewn ei ddelw-gelloedd? canys dywedaſant, y Nid yw yr Arglwydd yn ein gweled; & gadawodd yr Arglwydd y ddaear.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Tro etto, ei weled *a* ffieidd-dra mwy, y rhai y maent hwy yn eu gwneuthur.

14 Ac efe a'm dug i ddrws porth ty yr Arglwydd, yr hwn *oedd* tu a'r gogledd, *b* ac wele yno wragedd yn eiſtedd yn wylo am *c* Tammuz.

15 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A welidi *byn*, fab dyn? dychwel etto, ei weled ffieidd-dra mwy na hyn.

16 Ac efe a'm dug i gyntedd ty yr Arglwydd oddi fewn, ac wele *iorte* ddrws temi yr Arglwydd, *d* rhwng y porth a'r allor, ynghylch *e* pum gwr ar hugain, a'u *f* cefnau tu ag at deml yr Arglwydd, a'u hwynebau tu a'r dwyrain; ac yr oeddynt hwy yn ymgrymmu i'r *g* haul tu a'r dwyrain.

17 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A welidi *byn*, fab dyn? onid peth ysgafn gan dy Juda wneuthur y *h* ffieidd-dra a wnant yma? canys i llanwaſant y tir a thrais, a gwrthdroiſant i'm cyffroi i; ac wele hwy yn goloſi i blaguryn wrth eu trwyn.

18 Minnau hefyd a wnaf *k* mewn llidi: *m* nid arbed fy llygad, ac ni thoſturiaf: ac er iddynt *n* lefain yn fy nghluſtiau a llef uchel, ni wrandawaf hwynt.

P E N. IX.

I Gweledigaeth yn dangos yr achubid rhai,
5 ac y diſtrywid y lleill.

a Am. 3. 7. *b* Dan. 10. 22.
c Gen. 18. 2.
d Sal. 103. 20.
e 1 Tim. 2. 5.
f Dan. 7. 9. Mat. 17. 2. *g* Mal. 3. 16.
* Heb. *huynau.*
h Sal. 99. 1.
i Pen. 10. 4.
k Adn. 2.
l 2 Cor. 1. 22. Dat. 7. 3.
m Sal. 119. 53.
Pen. 2. 8.
n Pen. 3. 11.
o 2 Cron. 36. 17.
p Dat. 7. 3.

LEfodd hefyd a llef uchel lle *y* a clywais, gan ddywedyd, *b* Gwpewch i ſwyddogion y ddinas nesau, a phob un a'i arf dinyſtr yn ei law.

2 Ac wele chwech o *c* wyr yn dyfod o ffordd y porth uchaf, yr hwn ſydd yn wynebu tu a'r gogledd, a phob un a'i *d* arf dinyſtr yn ei law: ac *e* un gwr yn eu mysg hwynt wedi ei * ganol: chorn *g* du yſgrifenydd wrth ei * ganol; a hwy a aethant i mewn, ac a ſafaſant wrth yr allor bres.

3 A *h* gogoniant Duw Iſrael a gyfododd oddi ar *y* cerub yr ydoedd efe arno, i hyd rinio y ty. Ac efe a lefodd ar y gwr *i* oedd wedi ei *k* wiſgo â lliain, yr hwn *yr oedd* corn du yſgrifenydd wrth eu glun:

4 A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Dos trwy ganol y ddinas, trwy ganol Jeruſalem, a *l* noda nod ar dalcennau'r dynion *m* ſydd yn uchgneidio ac yn gwaeddi am y ffieidd-dra oll a wneir yn ei chanol hi.

5 ¶ Ac wrth y lleill y dywedodd efe lle y clywais, Ewch trwy'r ddinas ar ei ol ei, a tharewch; *n* nac arbeded eich llygad, ac na thoſturiwch.

6 *o* Lleddwch yn farw yr hen-ŵr, y gwr ieuangc, a'r forwyn, y plant hefyd a'r gwragedd, ond *p* na ddeuwch yn agos at un gwr â'r nod arno: ac *q* ar fy nghyſſegr y dechreuwch. Yna y dechreuaſant ar *r* y gwyr hên, y rhai *oedd* o flaen y ty.

7 Dywedodd wrthynt hefyd, *s* Halogwch y ty, a llenwch y cynteddoedd o rai lladdedig; ewch allan. Felly hwy a aethant allan, ac a darawſanc yn y ddinas.

8 ¶ A bu, a hwy yn lladd, a'm gadael innau, i mi *t* fyrthio ar fy wyneb, a gwaeddi, a dywedyd, *u* O Arglwydd Dduw, *x* a ddifethi di holl weddill Iſrael, wrth dywallt dy lid ar Jeruſalem?

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, *y* Anwiredd ty Iſrael a thy Juda *ydyd* fawr dros ben; a llanwyd y tir *z* a gwaed, a llanwyd y ddinas o gamwedd: o herwydd dywedaſant, *a* Gwrthododd yr Arglwydd y ddaear, ac nid yw yr Arglwydd yn gweled.

10 Ac am danaf fi, *b* nid erbyd fy llygad, ac ni thoſturiaf; rhoddaf eu *c* ffordd eu hun ar eu pennau.

11 Ac wele, y gwr wedi ei *d* wiſgo â lliain, yr hwn *yr oedd* y corn du wrth ei glun, yn dwyn gair drachefn, gan ddywedyd, *e* Gwnaethum fel y gorchymynaiſt i mi.

P E N. X.

I Gweledigaeth y marwor tân, & a'r cerubiaid.

YNA yr edrychais, ac wele yn *a* y ffurfafen, yr hon *oedd* uwch ben y cerubiaid, megis maen ſaphir, fel dull cyffelybrwydd *c* gorſeddfa, a welid oddi arnynt hwy.

2 Ac efe a lafarodd wrth y *d* gwr a wiſgaſid â lliain, ac a ddywedodd, Dos i mewn rhwng yr olwynion, hyd dan y cerub, a llanw dy ddwylaw o *e* farwor tanllyd oddi rhwng y cerubiaid, *f* a thaena ar y ddinas. Ac efe a aeth o flaen fy llygaid.

3 A'r cerubiaid oedd yn *g* ſefyll o du dehau y ty, pan aeth y gwr i mewn; a'r *h* cwmmwl a lanwodd y cynteddoedd oeſaf i mewn.

4 Yna y cyfododd *i* gogoniant yr Arglwydd oddi ar y cerub, *ac a ſafodd* oddi ar riniog y ty; a'r ty a lanwyd â'r cwmmwl, a llanwyd y cynteddoedd o ddiſgleirdeb gogoniant yr Arglwydd.

5 A *k* ſwn adenydd y cerubiaid a glybuwyd hyd y *l* cynteddoedd oeſaf allan, fel ſwn *m* Duw Holl-alluog pan lafarai.

6 Bu hefyd, wedi iddo orchymyn i'r *n* gwr a wiſgaſid â lliain, gan ddywedyd, Cymmer dân oddi rhwng yr olwynion, oddi rhwng y cerubiaid; fyned o hono ef, a ſefyll wrth yr olwynion.

7 Yna'r eſtynodd *un* cerub ei law oddi rhwng y cerubiaid i'r tân, yr hwn *oedd* rhwng y cerubiaid, ac a gymmerth, *y* a a'i rhoddodd yn nwylaw'r *dyn a* wiſgaſid o lliain: *t* yntau a'i cymmerodd, ac a aeth allan.

8 ¶ A *q* gwelid yn y cerubiaid lun llaw dyn dan eu hadenydd.

9 Edrychais hefyd, *r* ac wele bedair olwyn wrth y cerubiaid, un olwyn wrth un cerub, ac uh olwyn wrth gerub arall: a *s* gweledigaeth yr olwynion *oedd* fel lliw maen beryl.

10 A'u gweledigaeth, un wedd oedd iddynt ill pedair, *t* fel pe byddai olwyn yng nghanol olwyn.

11 *u* Pan gerddent, ar eu pedwar ochr y cerddent, ni throent pan gerddent, ond lle'r edrychai'r *x* pen, yno'r aent ar ei ol ef; ni *y* throent pan gerddent.

12 Eu holl gorph hefyd, eu cefnau, a'u dwylaw, a'u hadenydd, a'r olwynion, *oedd* yn llawn *z* llygaid oddi amgylch; *ſef* yr olwynion oedd iddynt ill pedwar.

13 Galwyd hefyd, lle y clywais ar yr olwynion, *a* O * olwyn!

14 A *b* phedwar wyneb *oedd* i bob un; yr wyneb cyntaf yn *c* wyneb cerub, a'r ail wyneb

T t

q Jer. 25. 29.
1 Pedr 4. 17.
r Pen. 8. 11.
s 2 Bren. 23. 16. *t* Joſ. 7 6. *u* Jer. 9. 1. *x* Gen. 19. 22. 2 Cron. 21. 7.
y Pen. 16. 25. *z* 2 Bren. 21. 16. *a* Eſa. 29. 15.
b Pen. 5. 11.
c Diar. 10. 6.
d Adn. 2. *e* Sal. 40. 8. Dat. 10. 17.

a Pen. 1. 22.
b Pen. 1. 26. *c* Eſa. 66. 1. *d* Pen. 9. 3. & Luc. 12. 49 Rhuf. 12. 20.
f 2 Bren. 25. 9.
g Heb. 1. 13.
h 1 Pedr 1. 12.
i Dat. 15. 8
k Pen. 9. 3. Ioan 1. 14. *l* Pen. 1. 24
f 1 Bren. 7. 9.
m Sal. 29. 4 Act. 17. 28 Dat. 18. 2.
n Adn. 4. Mat. 12. 18 Ioan 14. 31.
o Eſa. 10. 6. Jer. 25. 9.
p Sal. 103. 20.
q Pen. 1. 8. 1 Cor. 15. 10. Act. 5. 19.
r Pen. 1. 15
s Pen. 1. 16.
t Pen. 1. 16.
u Pen. 1. 17.
x Mat. 8. 9. Ioan 15. 5. Eph. 4. 16. Col. 1. 18.
y Pen. 1. 9. & Pen. 1. 18. Dat. 4. 8.
a Sal. 119. 9.
* Heb. *Galgal.* Sef, *byd crwm.*
b Pen. 1. 10. *c* Sal. 18. 10

Pen. x. *Adn.* 10.] *Un wedd.* A welodd *un* a'u gwelodd i gyd: a welwyd ar y mynydd a welir yn y Nef! *un yw* bywyd yr holl Saint! a gafodd Ysbryd Crift, fy'n eiddo Crift. *Mat.* xvii. 2, 3. 2 *Cor.* iv. 11, 13. *Rhuf.* viii. 9. Adn. 13. *Galwyd*, &c. Y mae'r *byd crwm*, pethau dienaid, fel eneidiau rhefymmol, dan Lywodraeth Crift; gwynt a môr, a'u ufuddhant iddo, gwrandawed dynion ei lais ef.

wyneb yn wyneb dyn, a'r trydydd yn wyneb llew, a'r pedwerydd yn wyneb eryr.

15 A'r cerubiaid a ymddyrchafasant. *d* Dyma'r peth bysw a welais wrth afon Cebar.

16 A phan gerddai'r *e* cerubiaid, y cerddai'r olwynion wrthynt; a phan godai'r cerubiaid eu hadenydd i ymddyrchafu oddi ar y ddaear, yr olwynion hwythau ni throent chwaith oddi wrthynt.

17 Safent, pan safent hwythau; a chodent gyd a hwynt, pan godent hwythau; canys *f* Yspryd y bywyd *oedd* ynddynt.

18 Yna *g* gogoniant yr Arglwydd a aeth *h* allan oddi ar riniog y tŷ, ac a safodd ar y cerubiaid.

19 A'r i cerubiaid a godasant eu hadenydd, ac a ymddyrchafasant oddi ar y ddaear o flaen fy llygaid: a'r olwynion *oedd* yn eu hymyl, pan aethant allan: a safodd *pob un* wrth ddrws *k* porth y dwyrain i dŷ yr Arglwydd; a gogoniant Duw Israel *oedd* arnynt oddi arnodd.

20 Dyma'r *l* peth bysw a welais dan Dduw Israel, wrth afon Cebar; a gwybum mai'r cerubiaid *oeddynt*.

21 Pedwar wyneb oedd i bob un, a phedair aden i bob un, a chyffelybrwydd dwylaw dyn dan eu hadenydd.

22 *m* Cyffelybrwydd eu hwynebau *oedd* yr un wynebau ag a welais wrth afon Cebar, eu dull hwynt a hwythau: *n* cerddent bob un yn union rhag ei wyneb.

P E N. XI.

1 Rhyfyg y tywysogion. 4. *Eu Barn.* 22 *Gogoniant Duw yn gadael y ddinas.*

a Pen. 2. 2. *b* Pen. 8. 16. *c* 1 Cron. 31. 13. *d* Esa. 1. 10. *e* Jer. 18. 18. *f* Num. 25. 18. *g* Jer. 29. 5. *h* Pen. 12. 22. 2 Pedr 3. 4. *i* Jer. 1. 13. Pen. 24. 3. *k* Pen. 2. 2. *l* Ecf. 4. 12. *m* Luc 24. 38. *n* Pen. 7. 23. *o* Gen. 6. 11. *p* Mica 3. 3. *q* Pen. 24. 3. *r* Sal. 50. 22. Esa. 5. 5. *s* Deut. 28. 66. *t* Adn. 7. *u* Pen. 5. 8. *x* Bren. 8. 65. 2 Cron. 25. 6. Jer. 52. 9. *y* Pen. 6. 7. *z* Sal. 9. 16. Adn. 10. *a* Lef. 18. 24. Deut. 12. 30. *b* Jer. 28. 17. 1 Bren. 10. 17 Hof. 6. 9.

XYNA y'm cyfododd yr *a* Yspryd, ac y'm dug hyd borth dwyrain *b* tŷ yr Arglwydd, yr hwn fydd yn edrych tu a'r dwyrain: ac wele *c* bum gwr ar ffugain yn urws y porth; *ac yn eu mysg y gwelwn* Jaazania mab Azur, a Phelatia mab *d* Benaia, *d* tywysogion y bobl.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, dyma'r gwŷr *fydd yn e* dychymygu anwiredd, ac yn cynghori *f* drwg gyngor yn y ddinas hon:

3 Y rhai a ddywedant, *g* Nid yw'r *amser* yn agos, *ag yr* adeiladwn dai; hi yw'r *h* crochan, a ninnau'r cig.

4 Am hynny prophwyda i'w herbyn hwynt, prophwyda, fab dyn.

5 Yna y syrthiodd *i* Yspryd yr Arglwydd arnaf, ac a ddywedodd wrthyf, *k* Dywed; Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Tŷ Israel, fel hyn y dywedasoch: canys mi a wn y pethau fydd yn dyfod i'ch *l* meddwl chwi, bob un o honynt.

6 Amlhasoch eich *m* lladdedigion o fewn y ddinas hon, a *n* llanwasoch ei heolydd hi a chelaneddau.

7 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *o* Eich lladdedigion, y rhai a osodasoch yn eu canol hi, *yw'r* cig; a hithau *yw'r p* crochan: chwithau *a q* dynnant allan o'i canol.

8 Y cleddyf a ofnasoch, *r* a'r cleddyf a ddygaf arnoch, medd yr Arglwydd Dduw.

9 *s* Dygaf chwi hefyd allan o'i canol hi, a rhoddaf chwi yn llaw *t* dieithriaid, a gwnaf farnau yn eich mysg.

10 Ar y cleddyf y syrthiwch, ar *u* derfyn Israel y barnaf chwi; fel y *x* gwypoch mai myfi *yw'r* Arglwydd.

11 *y adinas* hon ni bydd i chwi yn grochan, ni bydd chwithau yn cig ynghanol hi; *ond* ar *y* derfyn Israel y barnaf chwi:

12 A *z* chewch wybod mai myfi *yw'r* Arglwydd: y rhai ni rodiasoch yn fy neddfau, ac ni wnaethoch fy marnedigaethau; *ond* yn ol defodau'r *a* cenhedloedd o'ch amgylch y gwnaethoch.

13 ¶ A phan brophwydais, bu *b* farw Pelatia mab Benaia; yna *c* syrthiais ar fy wyneb, a gwaeddais â llef uchel, a dywedais, O Arglwydd Dduw, a wnai di urange ar weddill Israel?

14 A daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

15 Ha fab dyn, *** dy frodyr, dy frodyr, dynion dy geraint, a holl dŷ Israel yn gŵbl, *yd yw* y rhai y dywedodd preswylwyr Jerusalem wrthynt, *d* Ymbellhewch chwi oddi wrth yr Arglwydd; *e* i ni y rhoddedd y tir hwn yn etifeddiaeth.

16 Dywed am hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *f* Er gyrru o honof hwynt ym mhell yn mysg y cenhedloedd, ac er gwasgaru o honof hwynt trwy'r gwledydd, etto *g* byddaf yn gyffeg bythan iddynt hwy yn y gwledydd lle deuant.

17 Dywed gan hynny, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *h* Casglaf chwi hefyd o fysg y bobloedd, a chynhullaf chwi o'r gwledydd y'ch gwasgarwyd ynddynt, *i* a rhoddaf i chwi dir Israel.

18 A hwy a ddeuant yno, ac a *k* fynudant ei holl fryntni hi, a'i holl ffieidddra allan o honi hi.

19 A *l* rhoddaf iddynt un galon, ac yspryd newydd a roddaf ynoch; *m* tynnaf hefyd y galon garreg ymaith o'u cnawd hwynt, rhoddaf iddynt galon gig;

20 Fel y rhodiont yn fy neddfau, ac y cadwont fy marnedigaethau, ac y *n* gwnelont hwynt: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf *o* Dduw iddynt hwy.

21 Ond *am y rhai* y mae eu calon yn myned yn ol eu tuedd, at eu brynti a'u ffieidd-dra, *p* rhoddaf eu ffordd hwynt ar eu pennau eu hunain, medd yr Arglwydd Duw.

22 ¶ Yna'r cerubiaid a gyfodasant eu hadenydd, a'r olwynion yn eu hymyl, *q* a gogoniant Duw Israel *oedd* arnynt oddi arnodd.

23 A gogoniant yr Arglwydd a ymddyrchafodd oddi ar ganol y ddinas, ac a safodd *r* ar y mynydd o'r tu dwyrain i'r ddinas.

24 ¶ Yna yr Yspryd a'm *s* cododd, ac a'm dug hyd Caldea at y gaeth-lud mewn *t* gweledigaeth trwy Yspryd Duw. A'r weledigaeth a welsŵn a ddyrchafodd oddi arnthyf.

25 Yna *y* llefarais wrth y rhai o'r gaeth-lud *u* holl eiriau'r Arglwydd, a ddangosasai efe i mi.

P E N. XII.

1 Ezeciel yn mudo, & i ddangos caethiwed Sedecia, &c.

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Trigo yr wyt ti, fab dyn ynghanol *a* tŷ gwrthryfelgar, y rhai *b y mae* llygaid iddynt i weled, ac ni welant; cluffiau iddynt i glywed, ac ni chlywant: canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt*.

3 A thithau, fab dyn, gwna i ti offer caeth-glud, *c* a muda liw dydd o flaen eu llygaid hwynt; ie, muda o'th le dy hun i le arall *ynghylch* eu llygaid hwynt: *d* nid hwyrach y gwelant, er eu bod yn dŷ gwrthryfelgar.

4 A dwg allan *dy* ddoddfeini *e* liw dydd yngwydd eu llygaid, fel dodrefn caeth-glud: a dos allan yn yr *f* hwyr ynghwydd eu llygaid, fel rhai yn myned i gaethiwed.

5 *g* Cloddia i ti o flaen eu llygaid hwynt trwy'r mur, a dwg allan trwy hwnnw.

6 Ar dy ysgwydd y dygi *b* ynghwydd eu llygaid hwynt, yn y tywyll y dygi allan: dy wyneb a guddi, fel na welech y ddaear: canys *yn* arwydd y'th roddais i dŷ Israel.

7 ¶ Ac *l* mi a wnaethum felly fel y'm gorthrymynnwyd: dygais fy *** offer allan liw dydd, fel dodrefn caeth-glud; ac yn yr hwyr y cloddiais *m* trwy'r mur a'm llaw: yn y tywyll y dygais allan, *ar fy* ysgwydd y dygais o flaen eu llygaid hwynt.

8 ¶ A'r bore y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

9 Ha fab dyn, oni ddywedodd tŷ Israel, tŷ gwrthryfelgar, wrthyt, *n* Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?

10 Dywed di wrthynt, Fel hyn y dywed yr

** neu, ngweilt.*

d Pen. 2. 3. *a* 3. 26. *b* Esa. 6. 9. Jer. 5. 21. Ioan 9. 41. *c* Jer. 38. 3. *d* Jer. 13. 11. 28. *m* Zec. 11. Luc 33. 34. *o* Ezr 4. 15. *p* Jer. 52. 13. Pen. 6. 11. *q* Pen. 10. 19. *r* 2 Sam. 15. 30. Zec. 14. 4. *s* Mat. 24. 3. *t* Pen. 8. 3. *u* 2 Cor. 12. 3. Act. 28. 29. *e* Adn. 3. *f* 2 Bren. 25. 4. Jer. 39. 4. *g* Jer 52. 7 *b* Adn. 4. *i* 2 Sam. 15. 30. Jer. 39. 7. Adn. 12. *k* Esa. 8. 8. Pen. 24. 24. *l* Mat. 16 *m* Adn. 5. *n* Pen. 17. 12.

yr Arglwydd Ddnw, I'r *e* dywysog yn Jerusalem y *mae'r* a baich hwn, ac i holl dy Israel y rhai *fydd* yn eu mysg.

11 Dywed, eich *g* arwydd chwi *ydwyf* fi: fel y gwnaethum i, felly y gwneir iddynt hwy: *f* mewn caeth-glud yr ant i gaethiwed.

12 A'r tywysog yr hwn *fydd* yn eu canol a ddwg ar *ei* ysgwydd yn y tywyll, ac a a allan: cloddiant trwy'r mur, i ddwyn allan trwyddo: *g* ei wyneb a guddia fel na welo efe y tir dagar a'i lygaid.

13 Ac mi a daenaf fy *h* rhwyd arno efe, fel y daller ef yn fy rhwyd: a dygaf ef i Babilon tir y Caldeaid; ac *u* ni wel efe hi, etto yno y bydd efe marw.

14 A *x* gwasgaraf yr holl rai *fydd* yn ei gylch ef, *w* gynnorthwyo, a'i holl fyddinoedd, tu a phob gwynt; a thynnaf y gleddyf ar eu hol hwynt.

15 A hwy a gant *x* wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd, gwedi gwasgaru o honof hwynt ym mysg y cenhedloedd, a'u taenu ar hyd y gwledydd.

16 Etto *a* gweddillaf o honynt ychydig ddynion oddi wrth y cleddyf, oddi wrth y newyn, ac oddi wrth yr haint; fel y mynegont eu holl *b* ffieidd-dra yn mysg y cenhedloedd, lle y delont: a gwybydiant *c* mai myfi *yw* yr Arglwydd.

17 ¶ Gair yr Arglwydd hefyd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fab dyn, bwyttei dy fara dan *d* grynu, a'th ddwfr a yfi mewn dychryn a gofal.

19 A dywed wrth bobl y tir, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw am drigolion Jerusalem, *c* am wlad Israel, Eu bara a fwyttant *e* mewn gofal, a'u dwfr a yfant mewn tyndod, fel yr *f* anrheithir ei thir o'i chyflawnder, am g drais y rhai oll a drigant ynddi.

20 A'r dinasoedd cyfanneddol a anghyfanneddir, a'r tir a fydd a wneir diedig, felly y gwybyddwch mai myfi *yw* yr Arglwydd.

21 ¶ A daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

22 Ha fab dyn, beth *yw* r ddiareb hon genwch am dir Israel, gan ddywedyd, *h* Y dyddiau a estynwyd, a darfu am bob gweledigaeth?

23 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Gwnaf i'r ddiareb hon beidio, fel nad a feront hi yn ddiareb mwy yn Israel: ond dywed wrthynt, I *i* y dyddiau sydd agos, a fyliwedu pob gweledigaeth.

24 Canys *k* ni bydd mwy un weledigaeth ofer, na dewiniaeth *l* wenieithus o fewn tŷ Israel.

25 Canys myfi *yw* yr Arglwydd: mi a lafaraf, a'r *m* gair a lafarwyf a wneir, ni oedir ef mwy: o herwydd yn eich *n* dyddiau chwi, O dy gwrthryfelgar, y dywedaf y gair, ac a'i gwnaf, medd yr Arglwydd Dduw.

26 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

27 Ha fab dyn, wele dy Israel yn dywedyd, Y weledigaeth a wel efe *fydd* g wedi dyddiau *o* lawer, a phrophwydo y mae efe am amseroedd pell.

28 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *p* Nid oedir dim o'm geiriau mwy; ond y gair a ddywedais a wnaf, medd yr Arglwydd Dduw.

P E N. XIII.

1 *Prophwydi celwyddog.* 10 *a'u brifddail: b bob ei dymherau.* 17 *Prophwydesau a'u cluftogau.*

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn prophwydi Israel, y rhai fydd yn prophwydo, a dywed wrth y rhai a brophwydant o'u a calon eu hun, Gwrandewch air yr Arglwydd.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *b* Gwae'r prophwydi ynfyd, y rhai a rodiant yn ol eu hysbryd eu hun, ac heb *c* weled.

4 Dy brophwydi, Israel, ydynt *d* fel llwynogod yn yr anialwch.

5 Ni safasoch yn yr *e* adwyau, ac ni chaeasoch y cae i dŷ Israel, i sefyll yn y *f* rhyfel ar ddydd yr Arglwydd.

6 Gwagedd a gau *g* ddewiniaeth a welsant, rhai a' ddywedant, Dywedodd yr Arglwydd; a'r Arglwydd heb eu hanfon hwynt: a pharasant i *eraill* ddisgwyl am *h* gyflawni'r gair.

7 Onid *i* ofer weledigaeth a welsoch, a gau ddewiniaeth a draethasoch, pan ddywedasoch, Yr Arglwydd a ddywedodd; a minnau heb ddywedyd.

8 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Am i'ch gau honoch wagedd, a gweled o honoch gelwydd; am hynny *k* wele fi i'ch erbyn, medd yr Arglwydd Dduw.

9 A bydd fy llaw yn erbyn y prophwydi fydd yn gweled gwagedd, ac yn dewinio celwydd; *m* yng nghyfrinach fy mhobl ni byddant, ac o fewn yigrifen fy Israel ni yigrifenir hwynt, i dir Israel hefyd ni ddeuant; a *n* gwybyddwch mai myfi *yw* yr Arglwydd Dduw.

10 ¶ O achos, ie, *o* o achos hudo o honynt fy mhobl, gan ddywedyd, *p* Heddwch; ac nid *oedd* heddwch; un a adeiladai bared, ac wele eralli *r* yn ei briddo â *chlai* heb ei dymhero:

11 Dywed wrth y rhai a'i priddant a *phridd* rhydd, y syrth efe: *s* canys curwlaw a fydd, a chwithau gerrig *t* cenllysg a fyrthwch: a gwynt tymhestlog a'i rhwyga.

12 Wele, pan fyrthio'r pared, *u* oni ddywedir wrthych, *Mair* chai a'r bwa y priddasoch *ef*?

13 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Mi naw a'i rhwygaf â gwynt tymhestlog yn *y* fy llid; *x* a churwlaw fydd yn fy nig, a cherrig cenllysg yn *y* fy llidiowgrwydd, i'w difetha.

14 Felly y byriaf i lawr y pared a briddasoch, a *sleidia* heb ei dymheru, ac a i tynnaf hyd lawr, fel y dyngether ei *z* sylfaen, ac efe a fyrth, a chwithau a ddifethir yn ei ganol: *a* a chewch wybod *a* mai myfi *yw* yr Arglwydd.

15 Fel hyn y *b* gorphenaf fy llid ar y pared, ac ar y rhai a'i priddasant â *phridd* heb dymheru, a dywedaf wrthych, y pared *c* nad yno, nac yr rhai a'i priddasant;

16 *Sef* *d* prophwydi Israel, y rhai a brophwydant am Jerusalem, ac a welant iddi weledigaethau heddwch, *e* ac nid oes heddwch, medd yr Arglwydd Dduw.

17 Tithau fab dyn, gosod dy wyneb yn erbyn *f* merched dy bobl, y rhai a brophwydant o'u *g* calon eu hun; a phrophwyda yn eu herbyn hwynt,

18 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Gwae'r gwniadyddesau o *clustogau* dan holl benlinoedd fy mhobl, a'r rhai a wnaethant i foleiau am ben pob corpholaeth, *i* hela eneidiau. Ai eneidiau fy mhobl a heliwch chwi, ac a gedweh chwi yn fyw yr eneidiau *a ddêl* attoch?

19 A halogwch chwi fi yn mysg fy mhobl er dyrneidiau o haidd, ac am dameidiau o fara, i ladd yr eneidiau nid ddylent farw, a chadw yn fyw yr eneidiau ni ddylent fyw, gan ddywedyd o honoch gelwydd wrth fy mhobl, *m* y rhai a wrandawent gelwydd?

20 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn erbyn eich clustogau chwi, a'r rhai yr ydych yno yn hela eneidiau, *†* i'w hudo i ffoddi, a rhwygaf hwynt oddi wrth eich breichiau, a gollyngaf yr eneidiau, *sef* yr eneidiau yr ydych yn eu hela, i beri *iddynt* hedeg.

21 Rhwygaf hefyd eich *n* moledau chwi, a gwaredaf fy mhobl o'ch llaw, ac

a 1 Bren. 25. 2—8.
b Esa. 13. 1.
c Mal. 1. 1.
d Adn. 6. 2 Cor. 5. 13.
e Adn. 4. 2 Bren. 25. 7.
f Jer. 25. 3. Pen. 17. 20.
g Jer. 52. 11.
x 2 Bren. 25. 5. Pen. 5 10.
y Pen. 5. 2, 12. Jer 42. 22.
z Sal. 9. 16.
Esa. 26. 9. Pen. 5. 13.
a Pen. 6. 8.
b 2 Bren. 16. 3. 2 Cron. 33. 2.
c Adn. 15.
d Lef. 26. 36. Galar. 5. 9. Pen. 4. 16.
e Adn. 18.
f Mica 3. 12. Zec. 7. 14.
g Sal. 107. 34.
h Pen. 11. 3. Adn. 27. Amos 6. 3. 2 Pedr 3. 4. Sal. 37. 13.
i Galar. 2. 14. Pen. 13. 22.
l Diar. 26. 28.
m Esa. 55. 11. Dan. 9. 12. Zec. 1. 6. Luc 21. 33.
n Mat. 24. 34.
o Adn. 22. p 2 Pedr 3. 4.
q Esa. 28. 15.
a 58. 14.
d Jer. 14. 14. 2 Pedr 2. 1.
b Mat. 23. 13.

yr ant yn ol eu hysbryd eu hun, ac heb *c* weled.

4 Dy brophwydi, Israel, ydynt *d* fel llwynogod yn yr anialwch.

5 Ni safasoch yn yr *e* adwyau, ac ni chaeasoch y cae i dŷ Israel, i sefyll yn y *f* rhyfel ar ddydd yr Arglwydd.

6 Gwagedd a gau *g* ddewiniaeth a welsant, rhai a' ddywedant, Dywedodd yr Arglwydd; a'r Arglwydd heb eu hanfon hwynt: a pharasant i *eraill* ddisgwyl am *h* gyflawni'r gair.

7 Onid *i* ofer weledigaeth a welsoch, a gau ddewiniaeth a draethasoch, pan ddywedasoch, Yr Arglwydd a ddywedodd; a minnau heb ddywedyd.

8 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Am i'ch gau honoch wagedd, a gweled o honoch gelwydd; am hynny *k* wele fi i'ch erbyn, medd yr Arglwydd Dduw.

9 A bydd fy llaw yn erbyn y prophwydi fydd yn gweled gwagedd, ac yn dewinio celwydd; *m* yng nghyfrinach fy mhobl ni byddant, ac o fewn yigrifen fy Israel ni yigrifenir hwynt, i dir Israel hefyd ni ddeuant; a *n* gwybyddwch mai myfi *yw* yr Arglwydd Dduw.

10 ¶ O achos, ie, *o* o achos hudo o honynt fy mhobl, gan ddywedyd, *p* Heddwch; ac nid *oedd* heddwch; un a adeiladai bared, ac wele eralli *r* yn ei briddo â *chlai* heb ei dymheru:

11 Dywed wrth y rhai a'i priddant a *phridd* rhydd, y syrth efe: *s* canys curwlaw a fydd, a chwithau gerrig *t* cenllysg a fyrthwch: a gwynt tymhestlog a'i rhwyga.

12 Wele, pan fyrthio'r pared, *u* oni ddywedir wrthych, *Mair* chai a'r bwa y priddasoch *ef*?

13 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Mi naw a'i rhwygaf â gwynt tymhestlog yn *y* fy llid; *x* a churwlaw fydd yn fy nig, a cherrig cenllysg yn *y* fy llidiowgrwydd, i'w difetha.

14 Felly y byriaf i lawr y pared a briddasoch, a *sleidia* heb ei dymheru, ac a i tynnaf hyd lawr, fel y dyngether ei *z* sylfaen, ac efe a fyrth, a chwithau a ddifethir yn ei ganol: *a* a chewch wybod *a* mai myfi *yw* yr Arglwydd.

15 Fel hyn y *b* gorphenaf fy llid ar y pared, ac ar y rhai a'i priddasant â *phridd* heb dymheru, a dywedaf wrthych, y pared *c* nad yno, nac yr rhai a'i priddasant;

16 *Sef* *d* prophwydi Israel, y rhai a brophwydant am Jerusalem, ac a welant iddi weledigaethau heddwch, *e* ac nid oes heddwch, medd yr Arglwydd Dduw.

17 Tithau fab dyn, gosod dy wyneb yn erbyn *f* merched dy bobl, y rhai a brophwydant o'u *g* calon eu hun; a phrophwyda yn eu herbyn hwynt,

18 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Gwae'r gwniadyddesau o *clustogau* dan holl benlinoedd fy mhobl, a'r rhai a wnaethant i foleiau am ben pob corpholaeth, *i* hela eneidiau. Ai eneidiau fy mhobl a heliwch chwi, ac a gedweh chwi yn fyw yr eneidiau *a ddêl* attoch?

19 A halogwch chwi fi yn mysg fy mhobl er dyrneidiau o haidd, ac am dameidiau o fara, i ladd yr eneidiau nid ddylent farw, a chadw yn fyw yr eneidiau ni ddylent fyw, gan ddywedyd o honoch gelwydd wrth fy mhobl, *m* y rhai a wrandawent gelwydd?

20 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn erbyn eich clustogau chwi, a'r rhai yr ydych yno yn hela eneidiau, *†* i'w hudo i ffoddi, a rhwygaf hwynt oddi wrth eich breichiau, a gollyngaf yr eneidiau, *sef* yr eneidiau yr ydych yn eu hela, i beri *iddynt* hedeg.

21 Rhwygaf hefyd eich *n* moledau chwi, a gwaredaf fy mhobl o'ch llaw, ac

c Esa. 29. 10.
d Diar. 14. 34. Can. 2. 15. Mica 3. 11.
e Sal. 106. 23.
f 1 Sam. 12. 23. g Pen. 12. 24.
b Diar. 14. 15.
i 2 Pedr 2. 18.
k Jer. 21. 13.
l Jer. 23. 21.
m Adn. 3. 7.
n Jer. 17. 13. Dat. 13. 18. a 21. 27.
o Pen. 11. 10.
p Gen. 41. 32.
q Jer. 6. 14. Eph. 4. 14. r Jer. 29. 9. Pen. 22. 28.
s Esa. 25. 4. Pen. 38. 22.
t Esa. 21. 1. Jer. 23. 19. Pen. 30. 23.
u Galar. 2. 15.
x Jer. 28. 1, 13, 15.
y Adn. 11. z Sal. 137. 7. Mica 1. 16.
a Adn. 9.
b Pen. 6. 12.
c Diar. 12. 7.
d Jer. 6. 13.
e Esa. 57. 21.
f Jer. 6. 12. Dat 2. 20.
g Adn. 2. b Esa. 30. 10. 2 Tim. 1. 3.
i Esa. 3. 18, &c.
* *-dynion a bob maintioli.*
k Diar. 6. 26.
l Diar. 28. 21. Mica 3. 5. 2 Pedr 2. 3.
m Diar. 19. 27.
† Neu. *i geelin y gwaith blugurant.* Num. 17. 8
n Esa. 65. 3. Adn. 18.

ni byddant mwy yn eich llaw chwi yn
o Adn. 14. helfa; a *o* chwbod mai myfi *yw*
p Jer. 23. *yr* Arglwydd.
14.
Barn. 9. 22 Am driftau calon y cyfiawn trwy
24. gelwydd, a minnau heb ei ofdio ef; ac
q Pen. 12. am *p* gadarnhau dywlaw yr annuwiol, fel
24. na ddyfhweiai o'i ffordd ddrygionus, trwy
addo idd o einioes.
Adn. 6, &c. 23 O herwydd hynny *q* ni welwch wa-
Mica 3. 6. edd, *r* ac ni ddewiniwch ddewiniaeth
r Deut. 18. mwy; canys gwaredaf *fy* mhobl o'ui
20. llaw chwi: a *f* chewch wybod mai myfi
yw yr Arglwydd.

PEN. XIV.

1 Rhyddfid dcira-addaiuyr. 12 Ffurwydd barn Duw. 22 *Aebub gweddill.*

a Pen. 20. YNA *a* y daeth attaf wyr o henuriaid
1. Iſrael, ac a eiſteddaſant o'm blaen.
a 33. 34. 2 A daeth gair yr Arglwydd attaf, gan
Eſa. 29. 18. ddywedyd,
b Jer. 17. 1. 3 Y gwyr hyn, O fab dyn, a ddyrchaſaſant eu heulynod yn eu *b* calonnau, ac a roddaſant *c* dramgwydd eu hanwiredd ar
c 1 Bren. gyfer eu hwynebau: *d* ai gan ymofyn a ymofyn y cyfryw a myfi?
12. 29.
Seph. 1. 3.
d Eſa. 66. 3. 4 Am hynny ymddiddan â hwynt, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Pob un o dŷ Iſrael, yr
Hoſ. 8. 13. hwn a ddyrchafo ei eulynod yn ei galon, ac a oſodo dramgwydd ei anwiredd ar
e 1 Bren. 22. 23. gyfer ei wyneb, ac a ddaw at y pro-
2 Theſ. 2. 10. phwyd i *e* myfi yr Arglwydd a attebaf yr
f Pen. 12. hwn a ddelo yn ol amlder ei eulynod,
13.
2 Theſ. 2. 11. 5 I *f* ddal tŷ Iſrael yn eu calonnau, am iddynt ymddieithro oddi wrthyf oll trwy eu heulynod.
* Neu, *through* erail, Heb. 3. 13. 6 ¶ Am hynny dywed wrth *dŷ* Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Trowch, a * dychwelwch oddi wrth eich eulynod, a throwch eich wynebau oddi
Act 11. 18. wrth eich *g* holl ffieidd-dra.
2 Tim. 2. 25.
g Diar. 4. 24. 7 Canys pob un o dŷ Iſrael, ac o'r dieithr a ymdeithio o fewn Iſrael, a ymneillduo oddi ar *h* fy ol i, ac a ddyrchafo ei eulynod yn ei galon, ac a oſodo dram-
h Jer. 2. 13. gwydd ei anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a ddel at i brophwyd i ymofyn â myfi
Hoſ. 8. 12. trwyddo ef; myfi yr Arglwydd a attebaf
i 1 Sam. 9. 9. iddo trwof fy hun.
2 Bren. 8. 8. 8 Goſodaf hefyd fy wyneb yn erbyn y
gŵr hwnnw, a gwnaf ef yn *k* arwydd ac yn ddiareb, *l* a thorraf ef ymaith o fyſg fy
k Deut. 28. 37. mhobl; *m* fel y gwypoch mai myfi *yw* yr Arglwydd.
Pen. 5. 15.
l Lef. 20. 3. 9 Ac os twyllir y prophwyd pan lefaro
air, *n* myfi yr Arglwydd a dwyllodd y prophwyd hwnnw; ac mi a eſtynaf *befyd*
m Pen. 6. 7. fy llaw arno ef, ac a'i difethaf o fyſg fy
n 1 Bren. 22. 23. mhobl Iſrael.
Job 12. 16. 10 A hwy a ddygant eu hanwiredd: o un
Jer. 4. 10. fath fydd anwiredd yr ymofynydd ag an-
2 Theſ. 2. 11. wiredd y prophwyd.
o Eſa. 24. 2. 11 *p* Fel na chyfeilierno *ŷ* Iſrael mwy
p Mat. 18. oddi ar fy ol, ac *q* na haloger hwynt
12. mwy â'u holl droſeddau; ond bod o hon-
2 Pedr 2. ynt i mi yn bobl, *r* a minnau iddynt hwy
15. yn Dduw, medd yr Arglwydd Dduw.
q Ezra 9. 11. 12 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,
Iago 1. 27.
r Jer. 32. 38. 13 Ha fab dyn, pan becho gwlad i'm herbyn trwy wneuthur camwedd, yna yr
Pen. 37. 27. eſtynaf fy llaw arni, a thorraf *s* hon ei
s Lef. 26. bara hi, ac anfonaf arni newyn, ac a dor-
26. raf ymaith o honi ddyn ac anifail.
Eſa. 3. 1.
Pen. 5. 16. 14 *t* Pe byddai yn ei chanol y tri wyr
t Jer. 15. 2. hyn, *u* Noa, *x* Daniel, a *y* Job, hwynt-hwy
u Gen. 7. 1. yn eu cyfiawnder a achubent eu henaid
x Dan. 9. 21. eu hun *yn unig*, medd yr Arglwydd Dduw.
y Job 42. 8.
z Lef. 26. 22. 15 ¶ Os *z* bwyſtfil niweidiol a yrraf
a Lef. 26. 6, &c. trwy'r wlad, a'i difa o hwnnw, fel y byddo yn anghyfannedd heb gynniweirfydd rhag
ofn y bwyſtfil:
16 *Pe byddai'r* tri wyr hyn yn ei chanol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Dduw,
z Lef. 26. 22. ni waredent na meibion na merched; hwynt-hwy yn unig a waredid, a'r tir a
a Lef. 26. 6, &c. fyddai yn anghyfannedd.
17 ¶ *a* Neu *os* cleddyf a ddygaf ar y tir

hwnnw, a dywedyd *b* honof, *b* Cynniwair, gleddyf, trwy'r tir; fel y torrwyf ymaith o hono ddyn ac anifail:
b Deut. 4. 26. Mat. 8. 9.
18 A'r tri wyr hyn yn ei ganol, *fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Dduw, ni achubent na meibion na merched, ond hwynt-hwy yn unig a achubid.
19 ¶ Neu *c* e haint a anfonaf i'r wlad honno, a thywallt o honof *d* fy llid arni mewn *e* gwaed, gan dorri ymaith o honi ddyn ac anifail;
c Sal. 91. 3. *d* Pen. 7. 8. *e* 2 Sam. 24. 15.
20 A Noa, Daniel, a Job, yn ei chanol *mai* byw fi, medd yr Arglwydd Dduw, *f* ni waredent na mab na merch; hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a waredent eu heneidiau eu hun *yn unig*.
mirwoſ-aeth. *f* Adn. 18. *g* Pen. 3. 17.
21 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Fa faint mwy pan anfonwyf *g* fy mhedair dryfarn, cleddyf, a newyn, a bwyſtfil niweidiol, a haint, ar Jeruſalem, i dorri ymaith o honi ddyn ac anifail?
Amos 4. 10. *h* Sal. 119. 17. 2 Cron. 36. 20.
22 ¶ Etto wele, bydd ynddi *h* weddill diangol, *y* rhai a ddygir allan, yn feibion a merched: wele hwynt yn dyfod allan attach, a chewch weled eu *i* ffyrdd hwynt a'u gweithredoedd; fel yr *j* ymgyſuroch o herwydd yr adfyd a ddygais ar Jeruſalem, *ſef* yr hyn oll a ddygais arni.
Jer. 52. 29, 30. *i* Galar. 3. 22. *k* 2 Cron. 7. 14.
23 Fe, cyſurant chwi, pan welloch eu ffordd a'u gweithredoedd: a chewch wybod *m* nad heb achos y gwnaethum yn hyn oll a wnaethum i'w herbyn hi, medd yr Arglwydd Dduw.
l Jer. 29. 10. *m* Jer. 22. 9.

PEN. XV.

1 Trwy anghymmwyſder y winwydden dt unaith, 6 dangoſir y gwirfoddau Jeruſalem.

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,
a Deut. 7. 7, 14.
2 Ha fab dyn, beth *yw* coed *a* winwydden *ſwy* na phob coed *arall*, *neu* gaingc yr hon ſydd ym myſg prennau'r coed?
Sal. 80. 8. Jer. 2. 12. Hoſ. 10. 1.
3 A gymmerir o honi goed i *b* wneuthur gwaith? a gymmerant o honi hoel, i grogi un offeryn arni?
b Jer. 5. 1, 3.
4 Wele, yn ymborth i'r *c* tân y rhoddir hi; difaodd y tân ei deupen hi, ei chanol a oloſgwyd: a * waſanaetha hi mewn gwaith?
c Ioan 15. 6. * Heb. *dytia.*
5 Wele, pan oedd gyfan, nid oedd gymmwys i ddim gwaith: pa faint lai, gan ei difa o dân a'i goloſgi, y bydd hi etto gymmwys i waith?
6 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *d* Megis pren y winwydden ym myſg prennau'r coed, yr hon *e* a roddais yn ymborth i'r tân, felly y rhoddaf drigolion Jeruſalem.
d Eſa. 5. 2. *e* Lef. 17. 10. *f* Eſa. 24. 18.
7 A goſodaf *e* fy wyneb yn eu herbyn hwynt: o'r *naill f* dân y deuant allan, a thân *arall* a'u difa hwynt; *g* fel y gwypoch mai myfi *yw* yr Arglwydd, pan oloſgwyf fy wyneb i'w herbyn hwynt.
Amos 5. 19. *g* Pen. 7. 4.
8 *b* Gwnaf hefyd y wlad yn anrhaith, am wneuthur o honynt gamwedd, medd yr Arglwydd Dduw.
b Luc 13. 6.

PEN. XVI.

1 Jeruſalem fel baban diarddel. 9 Duw yn ei gobrwi, 58 yn coſpi, 60 ac yn trugarhau wrthi.

A Daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,
a Eſa. 58. 1.
2 Ha fab dyn, *a* gwna i Jeruſalem adnabod ei ffieidd-dra,
Pen. 33. 30. * Heb. *do rriad.*
3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw wrth Jeruſalem; Dy *b* enedigaeth a'th *c* enedigaeth *oedd* o wlad Canaan: *d* dy dad *yn* Amoriad, a'th fam yn *e* Hittees.
Eſa. 1. 10. Hoſ. 12. 12. *b* Gen. 48. 22. *c* Adn. 45. *d* Gen. 27. 46. *e* Ioan 8. 33, 44.
4 Ac *am* dy eneidigaeth, ar y dydd y'th anwyd ni thorrwyd dy ſogail, ac mewn dwfr ni'th olchwyd † fel i'*th* ddiddid, ni'th gyweiriwyd chwaith â *f* halen, ac ni'th rwymwyd â rhwymyn.
f Joſ. 24. 2.
5 ‖ Ni thoſturiodd llygad wrthyt, i wneu-
Pen. 20. 6, 7. † *Eth feddaibau*, Heb. *edrychwn arnat.* *g* Marc 9. 40. ‖ Gen. 12. 12. a 26. 7.

Pen. xv. *Adn.* 2.] *Eth yw* &c. ſef, beth *yw Iuddew* mwy nag ethnig? neu rhai ſy'nol mwy nâ'r rhai ſy'ymyſg y cenhedloedd? neu, dyn annuwiol mwy na phagan? *Luc* xiii. 3. *Dat.* xviii. 4.

f Ecf. 1. 16. wneuthur i ti un o hyn, i'th ymgeleddu; ond ar wyneb y maes y'th *f* daflwyd, i Mat. 12. 34. fleiddio dy einioes, ar yr dydd y'th anedd. Rhuf. 8. 7. 6 ¶ A phan dramwyais heibio i ti, a'th *g* Luc 10. weled yn ymdrybaeddu yn *g* dy waed, dy- 30. wedais wrthyt yn dy waed, Bydd fyw; ie, Gal. 3. 22. dywedais wrthyt yn dy waed, *h* Bydd fyw.

h Gen. 12. 2. 7 Yn *i* fyrddiwn y'th wnaethum fel gwellt y maes, a thi a gynnyddaist ac a Jof. 24. 2. aethoft yn fawr, ac a ddaethoft i harddEph. 2. 1. wch goddogfi *dy k* fronnau a chwyddaf*i* Gen. 12. 2. ant, a'th *l* wallt a dyfodd, a thi yn noeth ac yn *m* noeth a'r *blaen*.

Ecf. 1. 7. 8 Pan aethum heibio i ti, ac edrych Heb. 11. 12 arnat, wele dy amfer yn amfer *n* ferch*k* Can. 8. 8. owgrwydd: yna *o* fledais fy aden drofot, Ioan 5. 39. a chuddiais dy noethni: fyngais hefyd i *l* Can. 4. 1. ti, ac aethum mewn *p* cyfammod a thi, *m* Dat. 3. medd yr Arglwydd Dduw, a thi a aethoft 17. yn eiddof fi.

n Jer. 2. 2. 9 Yna mi a'th *q* olchais â dwfr; ie, Tit. 3. 4. *r* golchais dy waed oddi wrthyt, ac irais *o* Ruth 3. di ag *s* olew.

9. 10 ¶ Mi a'th wiſgais hefyd â gwaith *p* Ecf. 19. edau a nodwydd, rhoddais i ti hefyd *u* es- 5. gidiau o groen daear-foch, a gwregyſais I Pedr 2. 9. di â *x* lliain main, a gorchuddiais di â *q* Ecſ. 29. ſidan.

4. 11 Mi a'th herddais hefyd â harddwch, 2 30. 19. a'y rhoddais freichledau am dy ddwylaw, Lef. 1. 9. a *z* chadwyn am dy wddf.

Adm. 4. 12 Rhoddais hefyd dlws ar dy *a* dalcen, Heb. 9. 14. a thlyſau wrth dy gluſtiau, a *b* choron *r* Sal. 51. 2. harddd am dy ben.

s Ioan 2. 20 13 Felly y'th harddwyd ag *c* aur ac *t* Sal. 45. arian; a'th wiſg *oedd* liain main, a ſidan, 14. a gwaith edau a nodwydd; peilliaid, a mel, *u* Eph. 5. ac olew a fwyteit: *d* teg hefyd odiaeth 16. oeddit, a ffynnaiſt yn frenhiniaeth.

Sal. 113. 8. 14 *e* Aeth allan, *befyd i* ti ceuw ym *x* Dat. 19. myſg y cenhedloedd, am dy degwch: 8. canys cyflawn *oedd* gan fy harddwch yr *y* Gan. 24. hwn *f* a oſodais arnat, medd yr Ar- 22. glwydd Dduw.

z Can. 1. 15 ¶ *g* Ond ti a ymddiriedaiſt i'th deg- 10. wch, a *b* phutteiniaiſt o herwydd dy enw, *a* Eſa. 3. a thywelltaiſt dy butteindra ar bob cyn- 21. niweirydd; eiddo *ef* ydoedd.

b Diar. 4. 16 Cymmeraiſt *befyd* o'th ddillad, a 9. gwnaethoft i ti uchelfeydd brithion, i a *c* 1 Bren. phutteiniaiſt arnynt: *y fath* ni ddaw, ac 10. 21. ni bydd.

d Num. 17 A chymmeraiſt offer dy harddwch 24. 5. o'm *k* haur ac o'm harian i, y rhai a Sal. 48. 2. roddaſwn i ti, a gwnaethoft i ti ddel*e* Sal. 87. 3. wau gwrrywaid, a phutteiniaiſt gyd â *f* 1 Cor. 4. hwynt.

7. 18 Cymmeraiſt *befyd dy l* wiſgoedd o *g* Deut. 32. waith edau a nodwydd, ac a'u gwiſgaiſt 19. hwynt: fy *m* olew *befyd* a'm *n* herogl-darth *b* Eſa. 57. a rhoddaiſt o'u blaen hwynt.

8. 19 Felly fy mwyd yr hwn a roddaſwn *i* Eſa. 57. 7. i ti, yn beilliaid, ac yn *o* olew, ac yn fel, *k* Hoſ. 2. 10. *a'r rhai* y'th borthaſwn di; rhoddaiſt *l* Ecſ. 36. *hynny* befyd o'u blaen hwynt yn aregi 17. peraidd: *fel* hyn y bu, medd yr Arglwydd Adn. 10. Dduw.

m Gen. 28. 18. 20 Cymmeraiſt hefyd dy feibion a'th ferched, y rhai a blantaſit *p* i mi; y rhai *n* Ecſ. 39. hyn a *q* aberthaiſt iddynt i'w difa. *Ai* 38. bychan *hyn* o'th butteindra di,

o Lef. 2. 7. 21 Ladd *a* honot *r* fy mhlant, a'u rhoddi *p* Gen. 17. i'w tynnu trwy'r *tân* iddynt hwy?

7. 22 Ac yn dy holl fleiddd-dra a'th but*q* 2 Bren. teindra *s* ni chofiaiſt ddyddiau dy ieu- 16. 3. enctid, *t* pan oeddit lom a noeth, a'th *r* Adn. 20. fod yn *u* ymdrybaeddu yn dy waed.

Pen. 23. 37. 23 A bu, ynghyd a'th holl ddrygioni *s* Sal. 106. (Gwae, *x* gwae i ti, medd yr Arglwydd 21. Dduw)

Hoſ. 11. 1. 24 *y* Adeiladu o honot i ti uchelfa, a *t* Adn. 7. *z* gwneuthur i ti butteindy ym mhob *u* Adn. 6. heol.

x Eſa. 3. 11. 25 *a* Ym mhen pob ffordd yn adeiladaiſt dy uchelfa, a gwnaethoft dy deg- *y* Lef. 26. wch yn *b* ffiaidd, ac a ledaiſt dy draed i 30. bob cynniweirydd, ac amlheaiſt dy *c* but*z* Eſa. 57. teindra.

3. 7. *a* Eſa. 3. 9. Diar. 8. 2. *b* Diar. 14. 34. *c* Eſa. 57. 3. Mat. 8. 12.

26 Putteiniaiſt hefyd gyd â meibion yr *d* Eſa. 30. *d* Aipht dy gymmydogion, mawr eu 2. *e* cnawd; ac a amlheaiſt dy butteindra, Pen. 8. 10. i'm *f* digio i. *e* Judas 7.

27 Am hynny wele, eſtynais fy llaw *f* Jer. 7. arnat, a phrinheais dy ran, a rhoddais di 19. wrth ewyllys dy gaſeion, * merched y Pen. 36. 6. Philiſtiaid, y rhai lydd yn gywilydd gan- * *Heb.* ddynt dy *g* ffordd yſgeler. *Feet.*

28 Putteiniaiſt hefyd gyd â meibion 2 Cron. 28. *h* Aſſur, o eiſiau cael dy ddigon; a hefyd 18. wedi putteinio gyd a hwynt, ni'th ddigon- *g* Jer. 2. wyd. 10, 11.

29 Amlheaiſt hefyd dy butteindra yng *h* 2 Bren. wlad *i* Canaan hyd Caldea; ac etto ni'th 16. 10. ddigonwyd â hyn. Jer. 2. 18.

30 Mor † llefg yw dy galon, medd yr Pen. 22. Arglwydd Dduw, gan i ti wneuthur hyn 14, 16. oll, *ſef* gwaith putteiniwraig † arglwyd- † *antwaid i* raethus! Diar. 7. 25, 26.

31 Pan *k* adeiledaiſt dy uchelfa ym † *anghymmhen* pob ffordd, ac y gwnaethoft dy *beſur.* butteindy ym mhob heol; ac nid oeddyt *k* Adn. 24. fel puttain, gan dy fod yn dirmygu *l* Hoſ. 2. *l* gwobr: 12. a 8. 9.

32 *Ond fel* gwraig a dorrai ei phriodas, *m* Jer. 2. *ac* a gymmerai *m* ddieithriaid yn *n* lle ei 25. gwr. *n* Hoſ. 2. 19.

33 I bob puttain y rhoddant wobr; ond 2 Cor. 11. *o* tydi a roddi dy wobr i'th holl gariadau, 2. ac a'u gwobrwyi hwynt i ddyfod attat *o* Eſa. 30. 6. oddi amgylch i'th butteindra. Hoſ. 8. 9.

34 Ac ynot fi y mae'r gwrthwyneb i *p* 2 Bren. wraged *eraill* yn dy butteindra, gan na 16. 8. phutteiniodd neb fel tydi: canys lle y *p* rhoddi wobr, ac na roddir gwobr i ti, yna yr wyt yn y gwrthwyneb.

35 ¶ Gan hynny, O *q* buttain, clyw air *q* Eſa. 1. yr Arglwydd: 10.

36 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Jer. 2. 22. Am dywallt dy frynti, a datguddio dy Dat. 17. 5. *r* noethni trwy dy butteindra gyd a'th *r* Jer. 2. 36. gariadau, a chyd a holl eulynod dy ffiaidd-dra, a thrwy waed dy feibion y rhai a roddaiſt iddynt;

s Jer. 13. 22. Galar. 1 8. Pen. 23. 9. 22, 29. Hoſ. 2. 10. Dat. 17. 16. *t* Eſa. 10. 4. Nah. 3. 5. *u* Deut. 22. 22. Heb. 13. 4. *x* Diar. 6. 34. *y* Adn. 24. *z* Hoſ. 2. 3. 9. *a* Hab. 2. 6. *b* Deut. 22. 24. Ioan 8. 5. *c* 2 Bren. 23. 9. Jer. 19. 8. Mica 3. 12. *d* Eſa. 32. 9--12. Galar. 1. 8. *e* Pen. 5. 13. *f* 2 Sam. 21. 14. *g* Sal. 78. Adn. 22. *h* 1 Bren. 14. 6, 10.

37 Am hynny wele, fi yn *s* gaſclu dy holl gariadau, gyd a'r rhai yr ymddirieſtoſt a'y rhai oll a geraiſt, gyd a'r rhai oll a gaſeaiſt; *ie*, caſglaf hwynt i'th erbyn oddi amgylch, *t* ac a ddynoethaf dy noethni iddynt, fel y gwelont dy holl noethni.

38 Barnaf di hefyd â barnedigaeth *u* putteiniaid, a'r rhai a dywalltant waed; a rhoddaf i ti waed *x* mewn llidiowgrwydd a chiddigedd.

39 *Y*, rhoddaf di yn eu dwylaw hwynt, a hwy a ddinyſtriant y dy uchelfa, ac a fwriant i lawr dy uchel-leoedd: *z* diogant di hefyd o'th ddillad, a chymmerant ddodrefn dy harddwch, ac a'th adawant yn noeth a llom ac yn noeth.

40 Dygant hefyd *a* dyrfa i'th erbyn, ac a'th *b* labyddiant a meini, ac a'u cleddyrau y'th drywanant.

41 *c* Lloſgant *befyd* dy dai â thân, a gwnant arnat farnedigaethau yngolwg *d* gwragedd lawer: ac mi a wnaf i ti beidio a phutteinio, a hefyd ni roddi wobr mwy.

42 *e* Felly y llonyddaf fy llid i'th erbyn, a ſymmud fy eiddigedd oddi wrthyt; *f* mi a dangnefeddaf hefyd, ac ni ddigiaf mwy.

43 Am *g* na chofiaiſt ddyddiau dy ieuenctid, ond annogaiſt fi i ddigio yn hyn oll; ar *dy* ben, medd yr Arglwydd Dduw: ſ.) na wnelech yr yſgelerder hyn am ben dy holl ffiaidd-dra.

44 ¶ Wele, pob diarhebydd a ddiarhebo am danat, gan ddywedyd, *h* Fel y fam *y* *i* Bren. *mae'r* ferch. 14. 6, 10.

45 Merch dy fam, yr hon a ffieiddiodd ei gŵr a'i meibion, *yduyt ti*; a chwaer dy chwioryſd *yduyt*, y rhai a ffieiddiaſant eu gwŷr a'u meibion, *i* eich mam oedd 9. Hittees, a'ch tad yn Amoriad. Jer. 9. 14. Dat. 17. 5.

46 A'th chwaer hynaf yw Samaria, hi a'i merched yn trigo ar dy law aſwy: *l* Adn. 3

Pen. xvi. *Adn.* 38.] *Putteiniaid.* Wrth gyfraith *Moſes* yr oedd i'r putteiniwraig a'r buttain wraig farw i dyſgu i ni fod twyllwyr, a'r ſawl a dwyllir, at grefydd Anghriſt i farw byth. *Dat.* xxii. 19.

m Deut. 32. 32. Esa. 1. 10.
* Heb. *fal na tvi.*
n 2 Bren. 10. 18.
o 2 Bren. 21. 9. Mat. 10 15. *p* Gen. 13. 10. Amos 6.6 Luc 6. 25. Iago 4. 6. *q* Mat. 25. 42. *r* Gen. 18. 20. *s* Gen. 13. 13. *t* 1 Bren. 12. 28. Hos. 4.1,2. *u* 2 Cron. 33. 9. Mat. 12.41 *x* Galar. 4. 6. *y* Eph. 5.4. Jer. 5. 3. Luc 12.47. *z* Adn. 51. *a* Esa. 1.9. Jer. 20.16 † *athrydd*, Job 42. 10. ‡ Dieithr-iaid a ddeu-ant mewn ffordd na feddylid. *Num.* xxxi. 12. Ruth 1. 4. *b* Pen. 14. 22. Esa. 14.10. *c* Pen. 7.4. *a* 15. 11. Judas 7. *d* Jer. 7.15 *e* Luc 17. 32. * Neu, *fawredd*. *f* 2 Bren. 10. 6. 2 Cron. 28. 18-22. ‖ *arbeith-iasant*. *g* Pen. 23. 49. Mat. 10.15 *h* Deut. 17. 15. Sal. 71.37. *i* Sal. 114. 12. *k* Heb. 8. 10. *l* Pen. 20. 41. *m* Adn. 46. *n* Can. 8. 8. Esa. 54. 3. Mat. 3. 9. *o* Gal. 4. 24. 25. *p* Jer. 31. 31. Galar. 3. 32. Hos. 2. 19. *q* Ioan 7. 17. *r* Sal. 51. 4. Pen. 29. 21. *s* 1 Ioan 2. 2.

m a'th chwaer * ieuangach nà thi, yr hon fydd yn trigo ar dy law ddehau, *yto* Sodoma a'i merched.

47 Etto ni rodiaist yn eu ffyrdd hwynt, ac nid yn ol eu ffieidd-dra hwynt, y gwnaethoft: megis *pe byddai bynny n* ychydig bach, ymlygraist yn fwy na hwynt yn dy holl ffyrdd.

48 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Dduw, *o* ni wnaeth Sodoma dy chwaer, na hi na'i merched, fel y gwnaethoft ti a'th ferched.

49 Wele, hyn oedd anwiredd dy chwaer Sodoma, Balchder, *p* digonedd bara, ac amlder o ſeguryd oedd yndi ac yn ei merched, ac ni chryfnaddo hi law'r *q* anghenog a'r tlawd.

50 A hwy a ymddyrchafaſant, *r* ac a wnaethant ffieidd-dra o'm *s* blaen i: am hynny y ſymmudais hwynt, fel y gwelais *yn dda*.

51 *t* Samaria hefyd ni phechodd fel hanner dy bechod di; ond tydi a amlheaiſt dy ffieidd-dra yn fwy nà hwynt, ac a gyfiawnheaiſt dy chwiorydd yn dy holl ffieidd dra a wnaethoft.

52 Tithau yr hon a fernaiſt ar dy chwiorydd, dwg dy *x* waradwydd am dy bechodau y rhai a wnaethoft yn ffieiddiach nà hwynt: y cyfiawnach ydynt nà thi: cywilyddia dithau, a dwg dy waradwydd, gan *z* gyfiawnhau o honot dy chwiorydd.

53 Pan ddychwelwyf eu caethiwed hwynt, caethiwed *a* Sodoma a'i merched, a chaethiwed Samaria a'i merched, yna *y dychwelaf* † gaethiwed dy gaethion di-thau a'th ferched ‡ yn eu canol hwynt:

54 Fel y dygech dy warth, ac y'th waradwydder, am yr hyn oll a wnaethoft, *b* gan gyfuro o honot hwynt.

55 Pan ddychwelo dy chwiorydd, Sodoma a'i merched i'w hen gyflwr, a phan ddychwelo Samaria a'i merched i'w hen gyflwr, *c* yna tithau a'th ferched a ddychwelwch i'ch hen gyflwr.

56 Canys *d* nid oedd mo'r ſon am Sodoma dy chwaer, yn *e* dy enau yn nydd dy * falchder,

57 Cyn datguddio dy ddrygioni, megis *yn* amſer *dy f* waradwydd gan ferched Syria, a'r holl rai o'i hamgylch, merched y Philiſtiaid, y rhai a'th ‖ ddiſyſtyrant o bob parth.

58 Dy ſgelerder, a'th ffieidd-dra hefyd, *g* tì a'u dygi hwynt, medd yr Arglwydd.

59 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Felly y gwnaf à thi fel y gwnaethoft, yr hon a ddiſyſtyraiſt *h* i'w, i ddiddymmu'r cyfammod.

60 Etto mi a gofiaf fy *i* nghyfammod à thi yn nyddiau dy ieuenctid, ac a ſicrhâf *k* iti gyfammod tragywyddol.

61 Yna y *l* coſi dy ffyrdd, ac y cywilyddi, pan dderbynieth dy *m* chwiorydd hŷn na thi, gyd à'r rhai ieuangach nà thi: a rhoddaf hwynt yn *n* ferched i ti, a *bynny o* nid wrth dy ammod di.

62 Ac mi a ſicrhâf fy *p* nghyfammod à thi; a chei wybod *q* mai myfi *yw* yr Arglwydd:

63 Fel y coficech di, ac y cywilyddiech, *r* ac na byddo i ti mwy agoryd làfo gan dy waradwydd, pan y dyhudder fi tu ag attat, am yr hyn oll a wnaethoft, medd yr Arglwydd Dduw.

P E N. XVII.

Dammeg y ddau eryr, a guinwyddon.

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Mab dyn, tractha ddychymyg, a dirhetha *a* ddiareb wrth dŷ Iſrael.

3 A dywed, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, ‖ Eryr mawr, mawr ei adenydd, hir ei eſgyll, llawn plu yr hwn oedd iddo amryw liwiau, a ddaeth i Libanus, ac a gymmerth *b* frigyn uchaf y cedrwydden.

4 Torrodd frig eu blagur hi, ac a'i dug i dir marſiandaeth: yn ninas marchnaddyddion y goſododd eſe ef.

5 A chymmerth *c* had y tir, ac a'i hwrlodd mewn maes *d* ffrwythlon; eſe a'i goſododd *e* wrth ddyfroedd lawer, *ac a'i f* plannodd *fel* helygen.

6 *g* Ac eſe a dyfodd, ac a aeth yn winwydden walſaroc, iſel o dwf, a'i changau yntroi atto ef; a'i gwraidd oedd dano ef: felly yr aeth yn *h* winwydden, ac y dug geingciau: ac y bwriodd frig.

7 *i* Yr oedd hefyd ryw * eryr mawr, mawr ei eſgyll, ac a llawer o blu, ac wele y winwydden hon *yn k* plygu ei gwraidd tu ag atto ef, ac yn bwrw ei cheingciau tu ag atto, i'w dwfrhau ar hyd rhigolau ei phlanniad.

8 Mewn *l* maes da wrth ddyfroedd lawer y plannaſid hi, i fwrw brig, ac i ddwyn ffrwyth, fel y byddai hi yn winwydden hardd-deg.

9 Dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, A lwydda hi? oni thynn eſe ei *m* gwraidd hi? ac oni thyrr eſe ei ffrwyth hi, fel y gwywo? ſych holl ddail ei brig, ac nid trwy fraich mawr, na thrwy bobl lawer, i'w *n* thynnu hi o'i gwraidd.

10 Ie, wele, wedi ei phlannu, *o* a lwydda hi? gan wywo oni wywa, pan *p* gyffyrddo gwynt y dwyrain a hi? yn rhigolau ei thŵf y gwywa.

11 ¶ Daeth hefyd gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

12 Dywed yr awr hon wrth y tŷ *q* gwrthryfelgar, Oni wyddoch beth *yw* hyn? dywed, Wele, daeth brenin Babilon i Ieruſalem, *r* ac eſe a gymmerodd ei brenin hi, a'i thywyſogion, ac a'u dug hwynt gyd ag ef i Babilon:

13 Ac a gymmerodd o'r *s* had brenhinol, ac a wnaeth âg ef gyfammod, ac a'i dug ef dan *t* lw; cymmerodd hefyd *v* gedyrn y wlad:

14 Fel y byddai'r deyrnas yn iſel, heb ymddyrchafu, *ettbr* ſefyll o honi trwy gadw ei gyfammod ef.

15 Ond *u* gwrthryfelodd i'w erbyn, gan anfon ei genhadau i'r Alpht, *x* fel y rhoddid iddo feirch, a phobl lawer. A lwydda eſe? a ddiange yr hwn a wnelo hyn? y neu a ddiddymma eſe'r cyfammod, ac a waredir ef?

16 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Dduw, yng *x* nghartref y brenin yr hwn a'i gwnaeth ef yn frenin, yr hwn y diyſtyrodd eſe ei lw, a'r hwn y diddymmodd eſe ei gyfammod, gyd âg ef y bydd eſe marw *ynghanol* Babilon.

17 Ac ni wna Pharao â'i lu mawr, ac â'i fintai liofog, *a dim* gyd âg ef mewn rhyfel, wrth *b* gomi clawdd, ac wrth adeiladu ceſyll, i dorri ymaith lawer cienioes.

18 Gan ddiyſtyru o hono'r lw, *d* gan ddiddymmu y cyngrair (canys wele, eſe a roddaſai ei law) a gwneuthur ô hono hynny oll, ni ddiange.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *Fel mai* byw fi, *e* fy lw yr hwn a ddiyſtyrodd eſe, a'm cyfammod yr hwn a ddiddymmodd eſe, a'm hynny a roddaf fi ar ei ben ef.

20 Canys taenaf fy *f* rhwyd arno, ac eſe a ddelir yn fy rhwyd, a dygaf ef i Babilon, *g* ac yno'r ymddadleuaf âg ef *am* ei gamwedd a wnaeth i'm herbyn.

21 *h* A'i holl ffoaduriaid ynghyd a'i holl fyddinoedd a ſyrthiant gan y cleddyf, a'r gweddill a wafterir gyd à phob gwynt; a chewch wybod mai myfi yr Arglwydd a ddywedais.

22 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Minnau a gymmeraf *i* o gopa uchaf y cedrwydden, ac a'i goſodaf; o bengaſ ei changau y tynnaf *k* dyner, ac a'i plannaf ar fynydd uchel a dyrchafedig:

23 Ar fynydd uchel Iſrael y plannaf ef: a dwg changau, a ffrwytha ffrwyth, a bydd yn gedrwydden hardd: a thrigo pob aderyn pob adain dan ei chyſgod: mewn cyſgod ei changau y trigant.

24 A gwybydd holl goed y maes mai myfi yr Arglwydd a ddaroſtyngais y pren uchel, a dyrchafais y pren iſel, a ſychais y pren tyner, a blodeuo a wnaeth y pren ſych: myfi yr Arglwydd a leferais, ac a wnaf.

Nebuchodonoſor. Jer. 48. 40. Dan. 7. 4. *b* 2 Bren. 24. 10. Amos 2. 9. *c* Adn. 12. Det. 18. 11. *d* Sal. 75. 6. *e* Eſa. 5. 1. 2. Pen. 20. 6. *f* 2 Bren. 24. 17. Pen. 19. 10. *g* Pen. 19. 11. *b* Jer. 2. 21. *i* 2 Bren. 20. 14. * Sef, *Pharao* brenin yr *Aipht*, Gwel *Adn.* 3. *k* 2 Cron. 28. 23. Adn. 15. *l* Eſa. 5. 1. Adn. 5. *m* 2 Bren. 25. 6. *n* Eſa. 8. 8. *o* Adn. 9. *p* Pen. 19. 12. Hoſ. 13. 15. *q* Jer. 22. 17. *r* 2 Bren. 24. 13. *s* 1 Cron. 3. 15. *t* 2 Cron. 36. 13. † Heb. *byrddu*, Pen. 31. 11. Dan. 8. 20. *u* 2 Bren. 24. 20. *x* 2 Cron. 28. 20. Eſa. 31. 1. *y* Sal. 15.4. *z* Jer. 32. 5. 2 Cron. 23. 20. Pen. 12. 13. Preg. 8. 2. *a* Iago 4. 12. *b* Pen. 4. 2. *c* Sal. 15. 4 *d* Adn. 13. *e* Ioſ. 9. 20. 2 Sam. 21. 2. *f* 2 Sam. 18. 9. Pen. 12. 13. *g* 2 Bren. 25. 6. *b* 2 Bren. 25. 5. Pen. 12. 14.

Pen. xvi. *Adn.* 53.] *Yna y dychwelaf* &c. Ai addewid neu bygythiad *yw*? Dian, ai adferwyd *Sodoma* na *Ieruſalem* yn ſwllol? Atb. 55. *Dychwelo*, &c. Oni ddaeth *terror* nos i'w gwlad, 2 *Sam.* xiv. 13, 14. *Ier.* xxxii. 30. Daeth afradloniaid at eu Tad. *Ier.* xxxi. 9. *Act.* ii. 7—12. 1 *Pedr* i. 1.

i Ezra 2. 2.
Eſa. 11. 1.
Zec. 3. 8.
Mat. 1. 12.
k Sal. 2. 6.
Eſa. 2. 2.
Mica 4. 1.
l Hoſ. 14. 8.
Ioan 1. 16.
m Dat. 11. 15.
n Sal. 72. 12.
o Sal. 9. 16.
p Dan. 2. 44.
q Adn. 10.
Luc 1. 52.

fel y gwypoch mai myſi yr Arglwydd a'i llafaraia.

22 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Ddiw; Mi a gymmeraf hefyd frig y gedrwydden uchel, ac a'i goſodaf: o frig ei blagur y torraf un *i* tyner, ac mi a'i plannaf ar fynydd uchel a dyrchafedig.

23 A'r *k* fynydd uchelder Iſrael y plannaf eſ: ac efe a fwrw frig, ac a ddwg *l* ffrwyth, ac a fydd yn *m* gedrwydden hardd-deg: a phob aderyn o bob rhyw a'ſkell a drig dani; *n* dan gyſgod ei changhennau y trigant.

24 A holl brennau'r maes a gant *o* wybod mai myfi yr Arglwydd a oſtyngais y pren uchel, ac a *p* ddyrchefais y pren iſel; a fychais y pren ir, ac a ireiddiais y *q* pren crin: myfi yr Arglwydd a'i llafarais, ac a'i gwnaethum.

P E N. XVIII.

1 Argyoeddi diareb y grawnwin ſurion.
31 Gaiw am galon newydd.

a Sal. 145. 17.
b Jer. 31. 30.
c Rhuf. 9. 13.
d Sal. 51. 5. Hoſ. 9. 11.
e Rhuf. 6. 23.
f Gen. 6. 9.
g Mica 6. 8.
b Num. 25. 2. Pen. 8. 19.
i Heb. 13. 4.
k Lef. 18. 19.
l Neh. 5. 13.
m Ecſ. 22. 26.
n Pen. 7. 14.
o Deut. 15. 7.
Eſa. 58. 7. Mat. 25. 35.
p Mat. 25. 36.
q Ecſ. 22. 23.
r Sal. 15. 5.
s 1 Sam. 22. 17.
t Zec. 8. 16. *u* Ioan 3. 21.
v Neu, *darpar tai u* Num. 35. 31.
Sal. 55. 23.
w Neu, *yn ſrawd yn erbyn y petbau hyn*
x 2 Bren. 21. 13.
Pen. 8. 6.
y Ecſ. 21. 12.
z Lef. 20. 9.
Act. 18. 6.
a 2 Cron. 33. 2.
b Sal. 119. 59.
Hoſ. 7. 2.
c Jer. 9. 14. Pen. 20. 18. *d* Adn. 6. *e* Heb. *wyſtla*
f Adn. 2. *g* Neh. 5. 7. Diar. 14. 20.

A GAIR yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 *a* Paham yn arferir gennych y ddiareb hon am dir Iſrael, gan ddywedyd, *b* Y tadau a fwyttalant rawnwin ſurion, ac ar dlannedd y plant y mae dingcod?

3 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd Ddiw, ni bydd i chwi mwy arferu'r ddiareb hon yn Iſrael.

4 Wele, yr holl eneidiau eiddo fi ydynt; *c* fel enaid y tad, felly hefyd enaid y mab, eiddo fi ydynt: yr enaid a *d* becho, hwnnw a fydd *e* marw.

5 ¶ Canys os bydd gwr yn *f* gyfiawn, ac yn gwneuthur *g* barn a chyfiawnder,

6 Heb *b* fwytta ar y mynyddoedd, na chyfodi ei lygaid at eulynod tŷ Iſrael, ac heb *i* halogi gwraig ei gymmydog, na neſau at *k* wraig ſiglwyſus,

7 Na *l* gorthrymmu neb, *ond* a roddes ei *m* wyſtl i'r dyledwr yn ei ol, ni *n* threiſiodd drais, ei *o* fara a roddodd i'r newynog, ac a *p* ddilladodd y noeth,

8 Ni roddes ar *q* uſuriaeth, ac ni chymmeroddd ychwaneg, a dynnodd ei law yn ei ol *r* oddi wrth anwiredd, a *s* wnaeth gwir farn rhwng gwr a gwr,

9 Yn ſy neddfau y rhodlodd, a'm barnedigaethau a gadwodd, i wneuthur *t* gwiriondeb: cyfiawn *yw*; gan fyw, efe a fydd byw, medd yr Arglwydd Ddiw.

10 ¶ Os genhedla efe fab yn *u* lleidr, ac yn tywallt gwaed, ac a wna *t* gyffelyb i'r un o'r *pechodau* hyn,

11 Ac ni wna yr un o'r *dyledſwyddau* hyny, onid ar y mynyddoedd y bwytty, a gwraig ei gymmydog a haloga,

12 Yr angheuus a'r tlawd a orthrymma, trais a dreiſia, gwyſtl ni rydd drachefn, ac at eulynod y cyfyd ei lygaid, a wnaeth *x* ffieidd-dra,

13 Ar uſuriaeth y rhoddes, ac ychwaneg a gymmerth, gan hynny a fyd efe byw? Ni fydd byw: gwnaeth yr holl ffieidd-dra hyn; y gan farw y bydd marw; *y* ei waed a fydd arno ei hun.

14 ¶ Ac wele, *a* os genhedla fab a wel holl bechodau ei dad, y rhai a wnaeth efe, *b* ac a ystyria, *c* ac ni wna felly,

15 *d* Ar y mynyddoedd ni fwytty, a'i lygaid ni chyfyd at eulynod tŷ Iſrael, ni haloga wraig ei gymmydog,

16 Ni orthrymma neb chwaith, ni *f* attal wyſtl, ac ni threiſia drais, ei fara a rydd i'r newynog, a'r noeth a ddilada,

17 *Ni* thry ei law oddi wrth yr anghenog, uſuriaeth na llog ni chymmer, fy marnau a wna, ya fy neddfau y rhodia: hwnnw ni fydd marw am *g* anwiredd ei dad; gan fyw y bydd efe byw.

18 Ei dad, am *f* orthrymmu'n doſt, a threiſio ei frawd trwy orthrech, a gwneuthur rhyr yr hyn nid *oedd* dda ym myſg ei bobl, wele, efe a fydd marw yn ei anwiredd.

19 ¶ Etto chwi a ddywedwch, Pa ham? *g* oni ddwg y mab anwiredd y tad? Pan wnelo'r mab farn *h* chyfiawnder, a chadw fy holl ddeddfau, a'u gwneuthur hwynt, gan fyw efe a fydd byw.

20 Yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw. *h* Y mab ni ddwg anwiredd y tad, a'r tad ni ddwg anwiredd y mab: *i* cyfawnder y cyfiawn fydd arno ef, a drygioni'r drygionus fydd *k* arno yntau.

21 Ond *l* os yr annuwiol a ddychwel oddi wrth ei holl bechodau y rhai a wnaeth, a chadw fy holl ddeddfau, a gwneuthur barn a chyfiawnder, efe gan fyw a fydd byw, ni bydd efe marw.

22 *m* Ni chofir iddo yr holl gamweddau a wnaeth: yn ei *n* gyfiawnder a wnaeth y bydd efe byw.

23 *o* Gan ewyllyſio a fynnu yr annuwiol, medd yr Arglwydd Ddiw, *ac* na ddychwelai oddi wrth ei ffyrdd, a byw?

24 ¶ Ond pan ddychwelo'r *p* cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a gwneuthur yn ol yr holl ffieidd-dra a wnelo yr anwiriol; a fydd efe byw? *q* ni chofir yr holl gyfiawnderau a wnaeth efe; yn ei gamwedd yr hwn a wnaeth, ac yn ei bechod a bechodd, ynddynt y bydd efe marw.

25 ¶ Etto *r* chwi a ddywedwch, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd. Gwrandewch yr awr hon, tŷ Iſrael, *s* onid yw gymmwys fy ffordd i? *t* onid eich ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys?

26 Pan ddychwelo'r cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, a marw ynddynt; am ei anwiredd a wnaeth y bydd efe *u* marw.

27 A phan ddychwelo'r annuwiol oddi wrth ei ddrygioni yr hwn a wnaeth, a gwneuthur barn a chyfiawnder, hwnnw a *x* geidw yn fyw ei enaid.

28 Am iddo *x* ſyſtyried, a dychwelyd oddi wrth ei holl gamweddau y rhai a wnaeth, gan fyw y bydd byw, ni bydd marw.

29 *y* Etto tŷ Iſrael a ddywedant, Nid cymmwys yw ffordd yr Arglwydd. Tŷ Iſrael, onid cymmwys ſy ffyrdd i? onid eich ffyrdd chwi nid ydynt gymmwys?

30 Am hynny *z* barnaf chwi, tŷ Iſrael, bob un yn ol ei ffyrdd ei hun, medd yr Arglwydd Ddiw. *a* Dychwelwch, a throwch oddi wrth eich holl gamweddau; fel na byddo anwiredd yn *s* dramgwydd i chwi.

31 ¶ *a* Bwriwch oddi wrthych eich holl gamweddau y camweddaſoch yndynt, a gwnewch i chwi *e* galon newydd, ac yſpryd newydd: canys pa ham, tŷ Iſrael, y byddwch feirw?

32 Canys *f* nid oes || hoffder gennyf yn marwoiaeth y marw, medd yr Arglwydd Ddiw. *g* Dychwelweh gan hynny a byddwch fyw.

P E N. XIX.

1 Cwynfan am dywyſogion Iſrael, trwy ddammeg lleiwod, 10 ac am Jeruſalem, trwy ymmadleu.

CYnnmer dithau *a* alarnad am *b* dywyſogion Iſrael,

2 *A* dywed, Beth *yw* dy fam? *c* lleiwes: *d* gorweddodd ym myſg llewod, ynghanol y llewod ieuainge y maethodd hi ei *e* chenawon.

3 A hi a ddug i fynu un o'i chenawon: efe a aeth yn llew ieuange, ac *f* ddyſgodd yſglyfaethu yſglyfaeth; *g* bwyttaodd dyn.

4 Yna y cephedlodedd a glywſant ſon am dano; *b* daliwyd ef yn eu ffos hwynt, a dygaſant ef mewn cadwynau i dir yr Aipht.

g Lef. 5. 1. Deut. 5. 9. Sal. 80. 7.
b Deut. 24. 16.
a 2 Cron. 25. 4. Jer. 31. 30.
b Eſa. 2. 10. *c* Rhuf. 2. 9.
d Pen. 33. 12. *a* 14. 6.
e Heb. 10. 17.
f Rhuf. 3. 24. Gal. 2. 16.
g Adn. 32.
b Pen. 33. 21.
i Pen. 33. 12.
k Mat. 23. 28. Luc 18. 9.
l Pen. 3. 20. 2 Pedr 2. 22.
m Mal. 3. 14.
n Rhuf. 5. 12.
o Eſa. 1. 4. Jer. 2. 13. *a* 1 Bren. 13. 21.
p Heb. *ſyrthiaſt*, Sal. 22. 29.
q Adn. 14.
r Adn. 25.
s Pen. 7. 3.
t Mat. 3. 2.
Dat. 2. 38.
u Pen. 14. 6.
v Ecſ. 3. 20.
w Eph. 4. 22.
x Jer. 32. 39.
y Pen. 11. 19. *a* 36. 26.
z Galar. 3. 13.
a Pen. 33. 11. Mica 7. 18.
b 2 Pedr 3. 9.
c Heb. *cynnilyn*.
d Eſa. 45. 22.
Pen. 33. 11.
Luc 15. 18.

Pen. xviii. *Adn.* 20.] *Enaid a becho.* Pe na throſedem megis *Adda* ni'n cofaid byth am bechod *Adda*. Ond pechod *gwreiddiol* ſy'n gweithredu, ei gwaetha pawb, fel chwyn yn tyfu! *Yob* xiv. 4.

Adn. 32. *Byddwch fyw.* Angau oedd coſp y pechod cyntaf. *Gwae* fydd gwobr y diwaethaf. Ni thal d'weyd "Mi wnaf fy ngorau." Crist yw'n Bywyd hwyr a boreu. *Gen.* ii. 17. *Mat.* ix. 7.

1 Cron. 36. 4. 5.
k Adn. 3.
l Jer. 20. 23.
m Ieſſeiodd y rhai y Haddyſai eſe eu ruin.
n Diar. 19. 20.
n 2 Bren. 24. 2.
o 2 Cron. 36. 6. Jer. 22. 18. p Iſaiah 9 rainnion deuſe. Eſa. 5. 1. Sal. 80. 14, 15.
p 2 Cron. 32. 23.
q Pen. 16. 13.
r Deut. 28. 25.
s Eſa. 47. 6.
t Jer. 12. Hoſ. 13. 15.
t 2 Bren. 16. 7.
u Deut. 28. 48.
Sal. 107. 34
x 2 Cron. 36. 13.
y Jer. 32. 10.
z Adn. 1.

5 A phan welodd iddi ddiſgwyl, a darfod am ei gobaith, hi a gymmerodd i un arall o'i chenawon, at a'i gwnaeth ef yn llew ieuanc.

6 Yntau a dramwyodd ym myſg y llewod; a chan iddo ef ieuanc, ac a ddyſgodd yſglyfaethu yſglyfaeth; i bwyttaodd ddynion.

7 * Adnabu hefyd eu gweddwon hwynt, a'u dinaſoedd a anrheithiodd efe; ie, anrheithiwyd y tir a'i gyflawnder gan lais ei *m* ruad ef.

8 Yna y cenhedloedd a *n* ymoſodaſant yn ei erbyn ef o amgylch o'r taleithiau, ac a o daenaſant eu rhwyd arno; ac efe a ddaliwyd yn eu moſ hwynt.

9 A hwy a'i rhoddaſant ef yng ngharchar mewn cadwyni, ac a'i dygaſant at frenin Babilon: dygaſant ef i amddiffynfeydd, fel na chlywyd ei lais ef mwy ar fynyddoedd Iſrael.

10 ¶ Dy fam *ſydd* fel gwinwydden † yn dy waed di, wedi ei phlannu wrth ddyfroedd: ffrwythlon a brigog oedd, o herwydd dyfroedd lawer.

11 Ac yr oedd iddi *p* wiail cryfion yn deyrn-wiall llywodraethwyr, a'i huchder *oedd* uchel ym myſg y tew-ffrig, a fel y gwelid hi yn ei huchder yn amlder ei changhennau.

12 *r* Ond hi a ddiwreiddiwyd mewn llidiowgrwydd, ſwriwyd hi i'r llawr, a *s* gwynt y dwyrain a wywodd ei ffrwyth hi: *t* ei wiail cryfion hi a dorrwyd ac a wywaſant; tân a'u hyſodd.

13 Ac yr awr hon hi a blannwyd *u* mewn anialwch, mewn tir cras a ſychedig.

14 A *x* thân a aeth allan o wialen o'i changhennau, a yſodd ei ffrwyth hi, y fel nad oedd ynddi wialen gref yn deyrnwialen i lywodraethu. *zz* Galarnad *yw* hyn, ac yn alarnad y bydd.

PEN. XX.

Duw yn paratoi i Iſrael ymofyn âg ef.

YN y ſeithfed flwyddyn, o fewn y pummed *mis*, ar y degfed *dydd* o'r mis, *a* y daeth gwŷr o henuriaid Iſrael i ymgynghori â'r Arglwydd, *b* ac a eiſteddaſant ger fy mron i.

2 Yna y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

3 Ha fab dyn, llafara wrth henuriaid Iſrael, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; *c* A i ymofyn a mi yr ydych chwi yn dyfod? *Yr* wyf byw fi, medd yr Arglwydd Duw, *d* ni fynnaf gennych ymofyn a mi.

4 *e* A fynni di hwynt, mab dyn, a ddangoſi di iddynt *buyſ* f gwaſ iddynt o laeth a mêl; *f* yr hon *yw* gogoniant yr holl diroedd:

5 ¶ A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; ar y dydd y dewiſais Iſrael, ac y † tyngais wrth had ty Jacob, ac y *g* m'hunan yn hyſbys iddynt yn nhir yr Aipht, pan dyngais wrthynt, gan ddywedyd, *i* Myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi;

6 Yn y dydd y tyngais wrthynt ar eu dwyn hwynt allan o dir yr Aipht, *k* i wlad yr hon a ddarparaſwn iddynt, yn llifeirio o laeth a mêl; *l* yr hon *yw* gogoniant yr holl diroedd:

7 Yna y dywedais wrthynt, *m* Bwrlwch ymaith bob un theidiau ei lygaid, ac nac ymhalogwch â'r eulynod yr Aipht. Myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

8 Er hynny *n* gwrthryfelaſant i'm herbyn, ac ni fynnaſ wrando arnaf: ni fwriſant ymaith theidiau eu llygaid bob un, ac ni adawſant eulynod yr Aipht. Yna y dywedais, *o* Tywalltaf arnynt fy llidiowgrwydd, i gyflawn fy nig arnynt yng nghanol gwlad yr Aipht.

9 Eithr gwnaethum er *p* mwyn fy enw, rhag eu halogi yng ngolwg y cenhedloedd y rhai yr *oeddynt* hwy yn eu myſg; yng ngolwg pa rai yr ymhyſpyſais iddynt hwy, wrth eu dwyn hwynt allan o dir yr Aipht.

10 ¶ Am hynny *r* y dygais hwynt allan o dir yr Aipht, ac a'u dygais hwynt i'r anialwch.

11 A rhoddais iddynt fy neddfau, a dyſgais iddynt fy marnedigaethau; *t* y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'i gwnelo hwynt.

12 Rhoddais hefyd iddynt fy *u* Sabbathau, i fod yn arwydd rhyngof fi a hwynt, i wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd a'u ſancteiddiodd hwynt.

13 Er hynny *x* Iſrael a'r wrthryfelaſant i'm herbyn yn yr anialwch: ni rodiaſant yn fy neddfau, ond diyſtyriaſant fy marnedigaethau, y rhai y bydd byw yn ddynt y dyn a'u gwnelo hwynt; fy Sabbathau hefyd a *zz* halogaſant yn ddirfawr. A *y* ma y dywedais y tywalltwn fy llid arnynt yn yr anialwch i'w difetha hwynt.

14 Eithr gwnaethum er mwyn *b* fy enw, fel na halogid ef yng olwg y cenhedloedd y rhai y dygais hwynt allan yn eu gwŷdd.

15 Ac eithr c mi a dyngaſwn iddynt yn yr anialwch, na ddygwn hwynt i'r wlad a roddaſwn *iddynt*, yn llifeirio o laeth a mêl; honno *yw* d gogoneſaf yr holl wledydd;

16 O herwydd iddynt *e* diyſtyru fy marnedigaethau, ac na rodiaſant yn fy neddfau, und halogi fy Sabbathau: *f* canys eu calon oedd yn myned ar ôl eu heulynod.

17 Eithr tofturiodd *ſy* llygaid wrthynt rhag eu dinyſtrio, ac *g* m wnaethum darben am danynt yn yr anialwch.

18 Ond mi a ddywedais wrth eu meibion hwynt yn yr anialwch, *h* Na rodiwch yn neddfau eich tadau, ac na chedwch eu barnedigaethau hwynt, nac ymhalogwch â'u heulynod hwynt.

19 *i* Myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi; â rhodiwch yn fy neddfau, a chedwch fy marnedigaethau, a gwnewch hwynt:

20 *k* Sanctaiddiwch hefyd fy Sabbathau; *m* fel y byddont yn arwydd rhyngof fi a chwithau, i wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw chwi.

21 *n* Y meibion hwythau a wrthryfelaſant i'm herbyn: yn fy neddfau ni rodiaſant, a'm barnedigaethau ni chadwaſant trwy eu gwneuthur hwynt, y rhai y bydd byw ynddynt y dyn a'u o gwnelo hwynt: halogaſant fy Sabbathau: yna y dywedais y tywalltwn fy llid arnynt, i gyflawni fy nig arnynt yn yr anialwch.

22 Eithr troais *p* heibio fy llaw, a *q* m wnaethum er mwyn fy enw, fel na halogid ef yng olwg y cenhedloedd y rhai y dygaſwn hwynt allan yn eu gwŷdd.

23 Hefyd *r* mi a dyngaſwn wrthynt yn yr anialwch, ear eu gwaſgaru hwynt yn myſg y cenhedloedd, a'u tacpu hwynt ar hyd y gwledydd;

24 *t* O herwydd fy marnedigaethau ni wnaethent, ond fy neddfau a ddiyſtyraſent, fy Sabbathau hefyd a halogaſent, *u* a'u llygaid dedd ar eulynod eu tadau.

25 *x* Minnau hefyd a roddais iddynt ddeddfau nid *oeddynt* dda, a barnedigaethau ni byddent fyw ynddynt:

26 Ac a'u † *zz* halogais hwynt yn eu hoffrymmau, wrth dynnu *trwy dân* bob peth a *gorô* groth, fel y diwyſyrwn hwynt, fel y gwybyddent mai myfi *yw* yr Arglwydd.

27 ¶ Am hynny fab dyn, llafara wrth dŷ Iſrael, a dywed wrthynt, Fel hyn y † Dioddefodd yr Arglwydd Duw; Eithr yn hyn *a* y mi a cablodd eich tadau, gan wneuthur gael eu o honynt gamwedd i mi erbyn.

28 Canys dygais hwynt i'r tir a ‖ *b* dyngaſwn ar ei roddi iddynt, a gwelſant bob bryn uchel, a phob pren brigog; ac a aberthaſant yno eu haberthau *zz Pen.* xvi.

Pen. XX. Adn. 25‖ *Rhoddais.* Nid yn lle *dyſgeiſiaeth* i'w hyſforddio, eithr yn *broſedigaeth* i'w diwygio.

† Hoſa bys plentyn wna iddo ofni'r tân. Trwy ganlyn *iuſtinus*, hwy aethant heb ddim: ac yna gwybuant nad oedd *eulun* yn ddim. Neu gwaeddi, Baal, gwrando! heb attêb na chlyw, y gorfu cyfaddef *Tebeſa* fydd yn lle Chriſt. 2 *Bren.* xviii. 17.

---

a Ecſ 13.3.
b Ecſ. 14. 11. Deut. 8. 15.
c Lef. 18. 5.
d Rhuſ. 10. 5 Gal. 3. 12.
e Ecſ. 20. 8.
f Deut. 5. 11.
g Heb. 4. 9.
x Num. 14. 1--11.
y Adn. 11.
z Ecſ. 16. 27.
a Num. 14. 28--32.
b Adn. 9.
c Num. 14. 28.
Sal. 106. 26.
d Adn. 5, 6.
e Adn. 13.
f 1 Bren. 11. 7.
Diar. 4. 23.
g Ecſ. 32. 28.
Jer. 4. 27.
b 1 Bren. 15. 26.
i Deut. 4. 39.
Adn. 5.
k Deut. 5. 32.
Neh. 9. 13. Sal. 19. 8.
l Neh. 13. 15.
Jer. 17. 22. Luc 4. 16.
m Adn. 12.
Deut. 4. 39
n Neh. 9. 26.
Sal. 107. 11
o Adn. 11.
p Sal. 78. 38.
q Adn. 9.
r Adn. 15.
s Lef. 26. 33.
Deut 4. 26.
Jer. 15. 7.
Sal. 106. 26, 27.
t Adn. 13. 16.
u Jer. 22. 21.
Pen. 6. 9.
x Diar. 1. 24.
Sal. 81. 12.
2 Theſ. 2. 11.
Rhuſ. 1. 28.
y 2 Bren. 21. 25.
Mica 6. 16.
† Dioddefodd gael eu rhoddi a ellyrfiais hwynt yn anian.
zz Pen. xvi. 16. ‖ *Codaſwn* ar ei *Eſa.* 57. 7.

Jer. 7. 19. aberthiafant yno eu hebyrth, ac yno y rhoddafant eu hoffrymmau ‖ digilloedd: 19. Am. 5. 22. yno hefyd y gofodaſant eu *d* harogl-peraidd, ac yno y tywallfaſant eu diod-offrymmau. *e* Sal. 10. 4. 20 Yna dywedais wrthynt, *e* Beth yw'r 2 Cron. 24. 3. uchelfa yr ydych chwi yn myned iddi? a *Uchelfa.* * Bamia y gelwyd ei henw hyd y dydd *f* 1 Cor. 11. hwn. 1. 30 Am hynny dywed wrth dŷ Iſrael, Eph. 6. 1. Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; *g* Lef. 20. *f* Ai yn ol ffordd eich tadau yr ymhalogwch chwi? *g* ac a butteiniwch chwi yn 3. ol eu meidd-dra hwynt? Hoſ. 2. 2. 31 *h* Canys pan offrymmoch eich offrymmau, pan dynnwi eich meibion i trwy'r *b* Pen. 16. 36. tân, yr ymhalogwch wrth eich holl eulyno- *i* Lef. 20. 21. dion hyd heddyw: a *k* fynnai fi gennych *k* 1 Bren. 17. 33. ymofyn a mi, tŷ Iſrael? *Fel mai* byw fi, Mat. 6. 24. medd yr Arglwydd Duw, nid ymofynnir *l* Pen. 11. 5. a mi gennych. *m* Job 5. 12. 32. Eich *l* bwriad hefyd *m* ni bydd ddim, yr hyn a ddywedwch, *n* Bydd'wn fel y cenhedloedd, fel teuluoedd y gwledydd, i waſanaethu pren a maen. *n* 1 Sam. 8. 5. 33 ¶ *Fel mai* byw fi medd yr Arglwydd *o* Jer. 21. 5. Duw, yn ddiau â llaw gadarn, *o* ac a *p* Pen. 8. 18 fraich eſtynedig, *p* ac a llidiowgrwydd *q* Hoſ. 10. tywalltedig, *q* y teyrnaſaf arnoch. 38 *r* A'r dygaf chwi allan o fyſg y bobloedd, a thraſglar chwi o'r gwledydd y rhai *r* Am 9. 2. y'ch gwaſgarwyd ynddynt, â llaw gadarn, *s* Adn. 33 ac a fraich eſtynedig, ac a llidiowgrwydd *t* Pen. 19. tywalltedig. 35 *t* A dygaf chwi i anialwch y bobloedd, *u* ac ymddadleuaf â chwi yno wy- *u* Ecſ. 32. neb yn wyneb. 7. 36 *x* Fel yr ymddadleuais â'ch tadau *x* Lef. 27. yn anialwch tir yr Aipht, felly yr ym- 32. ddadleuaf â chwithau, medd yr Arglwydd *y* Addod- Duw. *lad.* 37 A gwnaf i chwi fyned y dan y wialen, *z* Lef. 10. 16. ac a dygaf chwi i *y* rwymyn y cyfammod. *a* Mat. 25. 38 A *z* gnarthaf o honoch y rhai 32. gwrthryſegar, a'r rhai a droſeddant i'm *a* Pen. 44. erbyn: dygaf hwynt o wlad eu hymdaith, ac i wlad Iſrael *a* ni ddeuant: a *b* Pat. 21. 27. chewch *b* wybod mai myfi *yw* yr Ar- *b* Pen. 13. glwydd. 7. 39 Chwithau, tŷ Iſrael, fel hyn y dy- *c* Barn. 10. wed yr Arglwydd Duw; Ewch, *c* gwa- 14. naethwch bob un ei eulyno, ac ar ol 1 Cor. 12. hyn *befyd* oni *wrandewch* arnaf fi: ond 2. *d* na halogwch *mwy* fy enw ſanctaidd *d* Eſa. 1. 13 â'ch offrymmau, ac â'ch eulynod. 1 Bren. 18. 40 Canys yn *e* fy mynydd ſanctaidd, ym 21. mynydd uchelder Iſrael, medd yr Ar- *e* Sal. 2. 6. glwydd Duw, yno y'm gwaſanaetha holl *f* Eſa. 2. 2. *f* dŷ Iſrael, cwbl o'r wlad: yno y boddaf *g* Eſa. 60. foddion iddynt; ac yno y gofynaf eich 7. offrymmau, a blaenffrwyth eich *g* offrym- Zec. 8. 22. mau, gyd â'ch holl ſanctaidd bethau. *h* 1 Cor. 2. 41 *h* Gyddaf foddion i chwi gyd â'ch 15. arogl peraidd, pan ddygwyf chwi allan o Eph. 5. 2. blith y bobloedd, a'ch caſglu chwi o'r Phil. 4. 8. tiroedd y'ch gwaſgarwyd ynddynt; ac mi *i* 1 Ioan 7. a ſanctteiddir ynoch yngolwg y cenhed- 17. loedd. 1 Ioan 8. 42 Hefyd cewch *i* wybod mai myfi *yw* 13. yr Arglwydd, pan ddygwyf chwi i dir *k* Codais *fi* Iſrael, i'r tir y *k* tyngais am ei roddi i'ch *llaw.* tadau. Adn. 5. 43 Ac yno y *l* cofiwch eich ffyrdd, a'ch *l* Mica 7. holl weithredoedd y rhai yr ymhalogaſoch 20. ynddynt; *m* fel y theimddioch eich hunain *t* Pen. 18. am yr holl ddrygioni a wnaethoch. 61. 44 A *n* chewch wybod mai myfi *yw* yr *m* Pen. 6. 9. Arglwydd, pan wnelwyf â chwi er mwyn Zec. 12. 10. fy enw, *o* nid yn ol eich ffyrdd drygionus *n* Adn. 42. chwi, nac yn ol eich gweithredoedd ŷge- *o* Sal. 143. edig, *p* O tŷ Iſrael, medd yr Arglwydd 11. Duw. Rhuf. 3. 24 45 ¶ Daeth drachefn air yr Arglwydd 2 Pen. 14. attaf, gan ddywedyd, 11. 46 *q* Gofod dy wyneb, mab dyn, tu a'r *q* Pen. 21. deau, ia *r* difera *eiriau* tu a'r deau, a 2. phrophwyda yn erbyn coed maes y deau; Act. 4. 19. 47 A dywed wrth goed y deau, Gwran- *r* Deut. 32. do air yr Arglwydd: Fel hyn y dywed yr 2.

Arglwydd Duw; Wele fi yn *s* enynu ynot ti dân, ac efe a *s* yſa yncc tic bob pren ir, *t* a phob pren ſych ſhal; Mam ni ddiffydd, *t* a'r holl wynebau o'r deau hyd y gogledd *u* a ſorgir ynddo. 48 *u* A phob cnawd a welant mai myfi yr Arglwydd a'i *x* cynneuais: ni's diffoddir ef. 49 Yna y dywedais, O Arglwydd Duw, y maent hwy yn *y* dywedyd am danaf, Onid *z* damhegion y mae hwn yn eu traethu.

PEN. XXI.

1 *Prophwydo yn erbyn Jerufalem, dan arwain.*

A Daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Gofod *a* dy wyneb, a fab dyn, tu a Jerufalem, *b* a difera *dy eiriau* tu a'r cyſſegredd, a phrophwyda yn erbyn gwlad Iſrael.

3 A dywed wrth wlad Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Wele fi i'th erbyn, tynnaf hefyd *c* fy nghleddyf o'i wain, ac a thorraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn.

4 O herwydd y torraf o honot gyfiawn ac anghyfiawn, am hynny y daw *d* fy nghleddyf allan o'i wain yn erbyn pob cnawd o'r deau hyd y gogledd;

5 Fel y gwypo pob cnawd mai yr Arglwydd dynnu fy nghleddyf allan o'i wain: *e* ni ddychwel efe mwy.

6 *f* Ochain dithau, fab dyn, ayd â rhwyg *g* dy lwynau; ie rochain yn *h* chwerw yn eu golwg hwynt.

7 A bydd pan ddywedent wrthyt, Am ba beth yr ydwyt yn ochain? yna ddywedyd o honot, Am y chwedl *i* newydd, am ei fod yn dyfod, *k* fel y toddo pob calon, ac y *l* gaeſo'r dwylaw oll, ac y *l* pallo pob yſpryd, a'r gluniau oll a aant fel dwfr; wele efe yn dyfod, ac a fydd, medd yr Arglwydd Duw.

8 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

9 Prophwyda fab dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Dywed, *m* Cleddyf, cleddyf a hogwyd, ac a lywyd.

10 Efe a hogwyd i ladd lladdfa, efe a loywyd fel y byddai ddiſgair: a lawenychwn ni? gwialen fy mab ydyw hi, a ddiſprisia bob pren.

11 Ac *n* efe a'i rhoddes i'w loywi, i'w ddal mewn llaw; y cleddyf hwn a hogwyd, ac a loywyd, i'w roddi yn llaw y *o* lleiddiad.

12 *p* Gwaedda ac uda, fab dyn; canys hwn fydd ar fy mhobl, hwn *fydd* yn erbyn holl dywyſogion Iſrael; dychryn gan y cleddyf fydd *r* arnynt hwy a'm pobl; am hynny *s* taro *lasa* arſondidwyd.

13 Gwedi'r profiad, beth yna? Os *Iwael a* ddiyſtyria'r wialen? ni bydd efe *mwy*, medd yr Arglwydd Dduw.

14 Tithau, fab dyn, prophwyda, a *u* tharo law wrth law, a dybler y cleddyf y *x* drydedd waith: cleddyf *y* lladdedigion, cleddyf lladdedigaeth y gwyr mawr *ydyw*, yn myned i'w y 'ſtafelloedd hwynt.

15 Rheddais ddiſgleirder y cleddyf yn erbyn a'u holl *z* byrth hwynt: i doddi'r calon, ac i amlhau eu *a* tramgwyddiadau: Oh! *b* gloywyd ef, hogwyd ef i ladd.

16 Ymoloa, *gleddyf*, dos ar y llaw dde- hau, ai ar y llaw aſwy, lle y tuedde dy wyneb.

17 Minnau hefyd *b* a daraawaf y naill law yn y llall, *c* ac a lonyddaf fy llid: myfi yr Arglwydd a'i llafarais.

18 ¶ A daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

19 Tithau, fab dyn, *d* goſod i ti ddwy ffordd, fel y deio cleddyf brenin Babilon o un tir y *e* daunat ill dwy: a dewis *f* le; yn mhen ffordd y *g* ddinas y dewiſ *ef*.

20 Goſod ffordd i ddyfod o'r cleddyf tu a *e* Rabbath meibion Ammon, a thu a *f* Juda yn erbyn *f* Jerufalem caeroc.

21 Canys *g* y ſafodd brenin Babilon ar

Pen. xxi. *Adn.* 20 *Gwialen.* Arf angheuol yw'r *cleddyf* i ladd y cedyrn, fel bwyall, neu dân, i ddifa'r *tud. Pen.* xx. 47. Ond yn *wialen* cerydd, i *blentyn*, y trefnwyd ef i Iſrael. *Eſa.* xlviii. 10.

b Diar. 16. 9.
c Rhuf. 4. 17.
d yllwch i ladd eyrth Num. 23. 24.
i Sal. 119. 24.
k Pen. 4. 2.
l ngoryd fawr. i Jer. 49. 5.
m Heb. byrddod.
i Jer. 51. 14.
m 2 Bren. 24. 17. 20.
n 2 Bren. 25. 6.
o Ezec. 39. 7.
p Eſa. 3. 9.
q 2 Cron. 36. 14. 16. 20.
Mat. 23. 37.
r Jer. 37. 17. & 52. 7.
s Job 18. 20. &c.
t Sal. 110. 4. Luc 16. 10
u 2 Bren. 23. 7. 27.
x 2 Bren. 25. 5.
2 Cron. 26. 19.
y Adn. 1. 3.
z Mat. 11. 9.
Luc 1. 32.
Ioan 1. 49.
a Jer. 49. 1
Adn. 20.
Pen. 25. 3. 5.
b Adn. 9. 15.
Job 15. 33.
c Pen. 22. 28.
d Jer. 27. 7
e Adn. 25.
f Jer. 47. 6. 7.
g Gen. 13. 14.
h Pen. 7. 8.
i Pen. 20. 47.
k Mal. 4. 1.
l Pen. 25. 10. Jer. 49. 6.

y groeſſedd, yn ymhen y ddwy flordd, i b ddewiniо dewiniaeth: gloywodd ei ‡ ſaethau, ymofynnodd a delwau, edrychodd y mewnafu.

22 Yn ei law ddehau yr oedd dewiniaeth Jerusalem, am c osod capteniaid i lladd, agoryd genau i fyddin, i dyrchafu llef i gyd â bloedd, i osod * ordeiau yn erbyn y pyrth, i furw glawdd, i adeiladu ymddiffyniau.

23 Ac yn ſydd fel dewiniaeth dewiniaeth wag, yngolwg m y rhai a dyngafant lwon; ond efe a d gofia'r anwiredd, i'w dal hwynt.

24 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Yn na herio honoch chwi eich o anwiredd, gan p amlygu eich camweddau, fel yr ymddengys eich pechodau yn eich holl weithredoedd; am hyn o honoch chwi eich q ych dele i'llaw.

25 ¶ Tithau, halogedig, annuwiol r dywyſog Iſrael, yr hwn y daeth ei ddydd, yn amſer diwedd anwiredd,

26 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Symmud y meitr, a thynna ymaith y goron: ſ nid yr un *ſydd* hono: u cyfod yr iſel, x goſtwng yr uchel.

27 Dymchwelaf, dymchwelaf, dymchwelaf hi; ac y ni bydd *mwyach* hyd oni ddelo'r hwn y mae yn haeddu iddo; ac *ida, of* y rhoddaf hi.

28 ¶ Prophwyda dithau, fab dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw am a feibion Ammon, ac am eu gwaradwydd hwynt; dywed di, b Y cleddyf, y cleddyf a noethwyd: i ladd y gloywyd ef, i ddifetha gan yr diſgleirieb:

29 Gan c weled o honynt wagedd i ti, wrth ddewinio i ti gelwydd, i'th roddi ar yddfau'r lladdedigion, y drygionus y rhai y daeth d eu dydd, yn amſer e diwedd eu hanwiredd.

30 f A ddychwelaf ef i'w wain? yn y lle y'th grewyd, yn nhir dy gynhefin, y'th g farnaf.

31 A thywalltaf fy b nigllonedd arnat, a thân fy llidiowgrwydd y chwythaf arnat, a rhoddaf di yn llaw dynion poethion, cyfeiriaut i ddinyſtrio.

32 d'n tân y byddi yn e ymborth; dy waed fydd yngkanol y tir; i'th gofir *mwyach*: canys myfi yr Arglwydd a'y dywedais.

PEN. XXII.

Rhagfo o bechodau Jerusalem.

GAIR yr Arglwydd a ddaeth attaf, dra chodfo gan dywedyd,

2 Tithau, fab dyn, a farni di, a farni b ddinas y gwaedd? ie, ti a wnei iddi wybod ei holl ffieidd-dra.

3 Dywed dithau, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Tywallt gwaed y mae'r ddinas yn ei chanol, i ddyfod o'i hamſer, ac eulynod a wnaeth hi, yn ei herbyn ei hun, i ymhalogi.

4 Euog wyt yn dy waed, yr hwn a d dywelltaiſt; a halogedig yn dy eulynod, y rhai a wnaethoſt: a thi a neſeaſt dy ddyddiau, a daethoſt hyd at dy flynyddoedd: am hynny y th e wnaethum yn †warth i'r cenhedloedd, ac yn watwar gerdd i'r holl wledydd.

5 *I'r rhai* agos a'r *rhai* pell oddi wrthyt a'th watwaraiant, yr *ſi* halogedig o enw, ac aml dy g drallod.

6 *Gb* Wele, tywyſogion Iſrael, oeddynt ynot, bob un yn ol ei allu i dywallt gwaed.

7 *i* Dirmygaſant ynot ti dad a mam; gwnaethant yn gamweddus â'r dieithr o'th fewn: *k* gorthrymmaſant ynot yr ymddifad ar weddw.

8 Dirmygaiſt fy mhethau ſanctaidd, a halogaiſt *fy* Sabbathau.

9 *m* Athrodwyr ſydd ynot ti i dywallt gwaed: ynotti y mae rhai a *n* fwyttant arry mynyddoedd: gwnant yſgelerder o'th fewn.

10 Ynot ti y datguddient o noethni eu tad: yr oedd o *p* filiwyf a dirofynged ynot.

11 Gwnaeth rhefyd ffieidd-dra *q* gwraig ei gymmydog; a gwr a halogai ei *r* waudd ei hun mewn yſgelerder; ie, darofynga gwr ynot ti ei *s* chwaer ei hun, merch ei dad.

12 Gwobr a gymmerent ynot ti am t dywallt gwaed: *u* cymmeraiſt uſuriaeth ac ocraeth, ac elwaiſt ar dy gymmydogion trwy dwyll, ac *x* anghofiaiſt fi, medd yr Arglwydd Dduw.

13 ¶ Am hynny wele, y tarewais fy llaw wrth dy gybydd-dod yr hwn a wnaethoſt, ac am y *y* gwaed oedd o'th fewn.

14 A bary dy galon, a grytha dy ddwylaw yn y dyddiau y byddi i mi a wnelo *z* â thi? myfi yr Arglwydd a'i llafaraiſ, ac a'i gwnaf.

15 Canys *a* gwaſgaraf di ym myſg y cenhedloedd, a thaenaf di ar hyd y gwledydd, a *b* gwnaf i'th allendid ddarfod allan o honot.

16 ¶ A thi a etifeddi ynot dy hun yng ngwydd y cenhedloedd; a chei wybod mai fi *yw* yr Arglwydd.

17 A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fab dyn, *d* is i'n aeſ a aeth genmyſ yn ammhureddi: *e* pres, ac alcam, a haiarn, a phlwm, *ydynt* oll ynghanol y pair: ammhureddi arian ydynt.

19 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Am eich bod chwi oll yn ammhureddi, am hynny wele fi yn eich caſglu i ganol Jerusalem:

20 *Fel* caſglu arian, a phres, a haiarn, a phlwm, ac alcam, i ganol ffwrn, i chwythu tan arnynt i'w toddi: felly yn fy llid, a'm dig, y caſgla'f *chwi*, ac a'*ch* gadawaf yno, ac a'*ch f* toddaf.

21 Ie, caſglaf chwi, a y chwythaf arnoch a tan fy llidiowgrwydd, fel y *ch* toddir yn ei chanol hi.

22 Fel y toddir arian yngnanol y pair, felly y toddir chwi yn ei chanol hi; fel y gwypoch mai myfi yr Arglwydd a dywelltais *b* fy llidiowgrwydd arnoch.

23 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

24 Dywed wrthi hi, fab dyn, Ti yw y tir: ſy heb ei buro, *c* heb wlawio arno yn nydd i digter.

25 *m* Cyd-fradwriaeth ei phrophwydi o'i mewn, *ſydd* fel llew rhuadwy yn yſglyfaethu yſglyfaeth: *n* enddiau a yſtalant; ty'or a pnethau gwerthfawr a gymmeraiant; ei gweddwon hi a amlhaiant hwy o'i mewn.

26 Ei hoffeiriaid *e* a dreiſiaſant fy nghyfraith, ac a halogaiſant *fy* mhethau ſanctaidd: ni wnaethant *p* ragor rhwng cyfl gredig a halogedig, ac ni wnaethant wybod *rhagor* rhwng yr anan a glan; g cuddiaſant hefyd eu llygaid oddi wrth fy Sabbathau, a halogwyd ſ yn eu myſg hwynt.

27 Ei phennaethiaid *oedd* yn ei chanol *t* fel bleiddiaid yn yſglyfaethu yſglyfaeth, i dywallt gwaed, i dderfu'r eneidiau, er elwa elw.

28 Ei phrophwydi hefyd a'u *u* pridoſaiſant hwy a *chalc* anhhmhoriaſ, *x* gan weled gwagedd, a dewinio idynt gelwydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; a'r Arglwydd a heb *y* dywedyd.

29 *z* Pobl y tir a arferaiſant gamwedd, ac a dreiſiaſant drais, ac a orthrymmaſant y truan a'r tlawd; y dieithr hefyd a orthrymmaſant yn anghyfiawn.

30 *a* Ceiſiais hefyd wr o honynt i gau'r cae, ac i ſefyll ar yr *b* adwy o'm blaen dros y wlad, rhag ei dinyſtrio; ac ni'm ceſaiſ.

31 Am hynny y tywelltaiſ fy nigoſaint arnynt, a thân *a* fy llidiowgrwydd y difetha is hwynt; *b* eu ffordd eu hun a roddais ar ieu pennau hwynt, medd yr Arglwydd Dduw.

PEN

a Lef. 18. 7.
b Lef. 18. 10.
c Pen. 18. 6.
d Lef. 18. 20.
e Lef. 18. 15.
Gen. 38. 14
f Lef. 18. 9.
2 Sam. 13. 14.
g Lef. 23. 8.
Deut. 16. 19.
h 27. 25.
Num. 35. 33.
Eſa. 1. 15.
i Lef. 25. 36.
Deut. 23. 19.
k Saſ. 103. 2.
l 106. 21.
m Pen. 21. 17.
n Diar. 1. 6.
o 6. 17.
Adn 4. Pen. 36. 18.
p Pen. 12. 15.
q Pen. 23. 27.
r Diar. 3. 35.
Sal. 119. 22
d Eſa. 1. 22.
Jer. 6. 30.
e Pen. 11. 7.
f Dat. 2. 22.
g Pen. 21. 13.
h Pen. 20. 33.
i Eſa. 9. 17.
k 1 Bren. 18. 31.
l Jer. 52. 4.
m Jer. 20. 2.
n 11. 19.
Hab. 2. 6. 9.
o Mica. 3. 10.
Mat. 23. 14.
2 Pedr 2. 1.
p Mat. 11. 22. & 15. 6.
q Lef. 10. 10.
Jer. 15. 19.
Pen. 44. 23.
r Hag. 2. 14.
s 2 Bren. 21. 16.
t Pen. 13. 10.
u Pen. 21. 29.
x Jer. 23. 21.
Pen. 13. 7.
y Pen 18. 12.
z Jer. 5. 1.
Sal. 106. 23.
a Adn. 21.
b Pen. 9.

PEN. XXIII.

a Putteindra Aholа ac Aholiba.

Barmu'r datur.

a 1 Bren. 12. 19. Jer. 3 7. Pen. 16. 44

YNA y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, a dwy wraig oedd ferched i'r un fam;

3 A hwy a buttheiniasant yn yr Aipht, yn eu hieuengctid y putteiniasant: yno y pwyfwyd ar eu bronnau, ac yno yr ysigasant deidennau eu morwyndod.

b Lef. 17. 7 Jof. 24. 14. Pen. 20. 8. Hof. 2. 2.

4 A'u henwau hwynt-oedd * Aholа yr hynaf, ac † Aholiba ei chwaer: † ac yr oeddynt yn eiddof fi, a hwy a genhedlasant feibion a merched. Dyma eu henwau; Samaria yw Aholа, a Jerusalem Aholiba.

* *ei themi.* † *fy nhemi.*

c Jer. 2. 2. Pen. 16. 8.

5 Ac Aholа a buttheimodd pan oedd eiddof fi, ac a ymferchodd yn ei chariadau, *ei* chymmydogion *a* yr Aſſyriaid;

d 2 Bren. 15. 19. Hof. 8. 9.

6 Ytrhai a wiſgid â glas, yn ddugiaid ac yn dywyſogion, o wyr ieuainge dymunol i gyd, yn farchogion yn marchogaeth ar feirch.

e Eſa. 3. 9.

7 Fel hyn y gwnaeth hi ei phutteindra â hwynt, â dewis *e* feibion Aſſur oll, a chyd â'r rhai oll yr ymferchodd yn ddynt, a'u holl eulynod hwynt yr ymhalogodd hi.

f 2 Bren. 17. 4. || Sef yr hen ddefod o ddoli *Apis*, eulun dduw yr *Aipht*.

8 Ac ni adawodd ei phutteindra *a dduſgaſai bi ſ* o'r Aipht: canys gorweddaſant gyd a hi yn ei hieuengctid, a hwy a yſigaſant fronnau ei morwyndod hi, ac a dywalltaſant eu g putteindra arni.

g Eſ. xxxii. 4. h Sal. 16. 4.

9 *b* Am hynny y rhoddais hi yn llaw ei chariadau, *ſef* yn llaw *i* meibion Aſſur, y rhai yr ymferchodd hi yndynt.

b Ecſ. 34. 14. i 2 Bren. 17. 3.

10 Y rhai hynny *k* a ddatguddiaſant ei noethni hi: hwy a gymmeraſant ei meibion hi a'i merched, ac a'i lladdaſant hithau a'r cleddyf: a hi a aeth yn *l* enwog ym myſg *m* gwragedd; canys gwnaethant farn arni.

k Pen. 16. 37. l 2 Bren. 17. 5. m Luc 17. 32. n Jer. 3. 8.

11 *A n* phan welodd ei chwaer Aholiba, *o* hi a lygrodd ei thraſerch yn fwy na hi, a'i phutteindra yn fwy na phutteindra ei chwaer.

12 *p* Ymferchodd ym meibion Aſſur, y duciaid a'r tywyſogion o gymmydogion, *o* wedi eu gwiſgo yn wych iawn, yn farchogion yn marchogaeth ar feirch, yn wyr ieuainge dymunol i gyd.

o Jer. 3. 11. Pen. 16. 47 p 2 Bren. 16. 7. Pen. 16. 23

13 Yna y gwelais ei halogi hi, *a bed* un ffordd ganddynt ill dwy;

q Adn. 6.

14 Ac iddi hi 'chwanegu ar ei phutteindra: canys pan welodd wyr wedi eu *r* llunio ar y pared, delwau'r Caldeaid wedi eu llunio â *s* fermilion,

r Pen. 8. 20 s Jer. 22. 14.

15 Wedi eu gwregyſu â gwregys am eu llwynau, yn rhagori mewn llawiau am eu pennau, mewn golwg yn dywyſogion oll, yn ol dull meibion Babilon yn Caldea, tir eu genedigaeth:

t 2 Bren. 24. 1. Pen. 16. 29 u 2 Bren. 18. 14.

16 Hi a ymſerchodd ynddynt † pan eu gwelodd â llygaid, *u* ac a anfonodd genhadon attynt i Caldea.

† Heb. *phiant Babel.*

17 A † meibion Babilon a ddaethant *x* atti i wely cariad, ac a'i halogaſant hi a'u putteindra: a hi a ymhalogodd gyd a hwynt, a'i meddwl a giliodd oddi wrthynt.

2 Bren. 16. 10. a Adn. 28. 2 Bren. 24. 1. x 2 Cron. 15. 2. Jer. 6. 8. Pen. 5. 8. Hoſ. 7. 2.

18 Felly y datguddiodd hi ei phutteindra, ac y datguddiodd ei noethni. *x* Yna y ciliodd fy meddwl oddi wrthi, fel y ciliaſai fy meddwl oddi wrth ei chwaer hi.

y 2 Tim. 2. 13.

19 Etto y hi a 'chwanegodd ei phutteindra, gan gofio dyddiau ei hieuengctid *yn* y rhai *y* putteiniaſai hi yn *z* nhir yr Aipht.

z Pen. 20. 7, 8.

20 Canys hi a ymſerchodd yn ei *a* gordderchwyr, y rhai *yr oedd* eu *b* cnawd *fel* cnawd aſinod, a'u diferlif *fel* diferlif meirch.

a Eſa. 30. 2. b Pen. 16. 26.

21 *c* Felly y coffaiſt yſgelerder dy ieuengctid, *d* pan yſigwyd dy ddidennau gan yr Aiphtiaid, *coffaiſt* am fronnau dy ieuengctid.

c Rhuf. 1. 32. d Adn. 3. e Eſa. 10. 6.

22 ¶ Am hynny, Aholiba, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, *e* Wele fi yn cyfodi dy gariadau 'th erbyn, *f* y rhai y *g* rodaſ. 17. ſ Adn. 5. 22. a Adn. 17. i Jer. 50. 21. k Adn. 12. l Diar. 21. 30. m Dat. 17. 17. n 2 Cron. 21. 13. o Jer. 50. 21. Deut. 32. 21. Diar. 6. 34. p Jer. 3. 8. 29. Eſa. 3. 21. Pen. 21. 31. q Pen. 20. 47. r Pen. 16. 36. || *diſgau.* s Pen. 22. 15. t Pen. 16. 37. u Adn. 17. x Deut. 28. 48. * *elynot.* y Pen. 16. 39. z Eſa. 1. 5. a Pen. 6. 9. Hoſ. 1. 2. b Sal. 78. 8. Jer. 25. 15. Joel 2. 20. c Dan 9. 12 Luc 12. 47 Dat. 18. 6. d Pen. 22. 4 † *gulcd ti.* e Pen. 8. 7. f Sal. 69. 2. g Sal. 78. 8. Eſa. 51. 17. h Jer. 25. 16. i Sal. 9. 17. Jer. 2. 33. Pen. 22. 12. k Neh 9. 26 † *ſab dym a ddaddiai di ti.* l Eſ. 58. 1. m Pen. 2. 7. n Pen. 16. 20. o Pen. 20. 26. p 2 Bren. 21. 4. Jer. 11. 15. q Pen. 22. 8. r 2 Bren. 21. 4. Diar. 7. 16. Mat. 13. 27. s Dia 7. 16 Amos 6. 4. t Diar. 7. 17. Pen. 16. 6. 1 Ioh. 2. 8. u Lent. 3. 15. Diar. 7. 12. || *Yſyſaia.* B. rn. 8. 12

23 *h* Meibion Babilon a'r holl Caldeaid, *i* Pecod, a Soa, a Choa, a holl feibion Aſſur gyd â hwynt: yn wyr ieuainge dymunol, yn *k* dduciaid a thywyſogion i gyd, yn bennaethiaid ac yn enwog, yn marchogaeth ar feirch, dawb o honyn.

24 *l* A deuant 'th erbyn â mennis, cerbydau, ac olwynion, ac â chynnu lleiſion o bobl; gofodant 'th erbyn oddi amgylch a thariau, a tharian, a helm: *m* a rhoddaf o'u blaen hwynt farnedigaeth, a hwy a'th a farnant â'u barnedigaethau eu hun.

25 Ac mi a rodaf *fy* lidiogrwydd yn dy erbyn, a hwy a wnant â thi yn llidiogrwydd dy drwyn a th gluſtiau a dynnant ymaith, a'th weddill a fyrth gan y cleddyf: hwy a ddaliant dy feibion a'th ferched: a'th weddill a yſir gan y *q* tan.

26 Diofgant hefyd dy *r* ddillad, a dygant || addurnadau dy herdewch.

27 *; Felly y gwnaf i th yſgelerder, a'th butteindra o dir yr Aipht, beidio â thi: fel na chodech dy lygaid attynt, ac na chofiech yr Aipht mwy.

28 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Wele fi yn dy roddi yn llaw y rhai a gaſeaſt, yn llaw y rhai *u y* cilodd dy feddwl oddi wrthynt.

29 A *x* gwnant â thi * yn atgas, a dynnant gymmerant dy holl lafur, ac y â'th adawant di yn llom ac yn noeth; a datguddir noethni dy butteindra; ie, dy yſgelerder a'th butteindra.

30 *x* Mi a wnaf hyn i ti, am butteinio *a* Pen. 6. 9. o honot ar ol *y a* cenhedloedd, am dy halogi gyd â'u heulynod hwynt.

31 Ti *z* rodiaiſt yn ffordd dy chwaer; am hynny y rhoddaf finnau ei *b* chwppan hi yn dy law di.

32 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *c* Dwfn a helaeth gwppan dy chwaer a yfi: ti a fyddi i'th *d* watwar, ac i'th ddirmygu: y mae llawer yn *e* gennu ynddo.

33 *c* Ti a lenwir â meddwdod ac â gofid, o gwppan *f* fyndod ac anrhaith, o gwppan dy chwaer Samaria.

34 Canys ti a yfi, *g* ac a ſugni o hono; dryllii hefyd ei ddarnau ef, *h* ac a dynni ymaith dy fronnau dy hun: canys myfi a'i llafaraiſ, medd yr Arglwydd Dduw.

35 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, O herwydd i ti *fy i* angofio, *i* a'm bwrw o honot tu ol i'th gefn; am hynny dwg dithau dy yſgelerder a'th butteindra.

36 ¶ Dywedodd yr Arglwydd hefyd wrthyf, A † ferni di, fab dyn, Aholа ac Aholiba? ie, *k* mynega iddynt eu ffieidddra;

† Heb. *A ferni di, fab dyn, Aholа ac Aholiba?*

37 Iddynt dorri priodas, a *bod m* gwaed yn eu dwylaw, ie, gyd a'u heulynod y *n* putteiniaſant; ac *o* meibion hefyd y rhai a blantaſant i mi, a dynnaſant trwy *dân* iddynt i'w hyſu.

38 Gwnaethant hyn ychwaneg i mi: *p* aflanaſant fy nghyſſegr yn y dydd hwnnw, a'm *q* Sabbathau a halogaſant.

39 Canys pan laddaſant eu meibion i'w heulynod, *q* yna y daethant i'm cyſſegr yn y dydd hwnnw i'w halogi ef; ac wele, fel hyn y gwnaethant ynghanol fy nhŷ.

40 A hefyd gan anfon o honoch am wyr i ddyfod o bell, y rhai yr anfonwyd cennad attynt, ac wele daethant; *r* er mwyn pa rai yr ymolchaiſt, y lliwiaſt dy lygaid, ac yr ymherddaiſt a harddwch.

41 Eiſteddaiſt hefyd ar *s* wely ardderchog, a bord drefnus o'i flaen, *t* a gosodaiſt arno fy arogl-darth a'm holew i.

42 A hais tyrfa *u* || heddychol *oedd* gyd â hi: a chyd â'r cyffredin, y dygwyd Sabeaid o'r anialwch, y rhai a roduſant fruith ſedau am eu dwylaw hwynt, a choronau hyfryd am eu pennau hwynt.

43 Yna

Pen. xxiii. *Adn.* 42.] *Sabeaid.* Gwedi colli Duw hwy anfonent am gymmorth amryw genhedloedd yn eu tro; *Arabiaid*, &c. rhai'n faith o'r iwydd, yn lle cefnio cyflog, a anrhegent *Iſrael* a *brenhinedau*, &c.

Gwell heddwch Duw, a help angylion, Na chynnorthwy tur'o ladron.

x Jer. 23. 23.
y Pen. 5. 6. z. 16. 38.
z Deut. 22. 22.
a Pen. 16. 40.
b Deut. 22. 24.
c Pen. 16. 41.
d Pen. 22. 15.
e Deut. 13. 21.
Mica 6. 9. f Cor. 10. 11.
2 Pedr 2. 6 f Deut. 26. 39.
Adn. 35. g Pen. 20. 38, 42.

42 Yna y dyscedais wrth yr *x* hen ei phuteindai, a wnaant hwy yn awr buttein-drz gyd a hi, *y* hithau *gyd a fawythau* i.

44 Atto aethant atti fel mynedat buttein-wraig; felly yn aethant at Aholia ac at Aholiba, y gwragedd ysgeler.

45 ¶ A'r gwyr cyfiawn hwythau y a'u barnant hwy, a barnedigaeth putteiniaid, ac a barnedigaeth rhai yn tywallt gwaed: canys *z* putteiniaid y maent, a gwaed *sydd* yn eu dwylaw.

46 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Dygaf i fyny *a* arnynt hwy, a rhoddaf hwynt i'w mudo ac i'w hanfeithin.

47 A'r dyrfa a'n *b* llabyddiant hwy i meinio ac a'u gwnahanant a'u cleddyfau: a'u meibion a'u merched a laddant, a'u *c* tai a losgant a than.

48 *d* Fel hyn y gwnaf i ysgelerder beidio o'r wlad, fel y *e* dysgir yr holl wragedd na wnaeon yn ol eich ysgelerder chwi.

49 A hwy a roddant eich ysgelerder i'ch erbyn, a chwi a ddygwch *f* bechodau eich eulynod; ac *g* a gewch wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd Dduw.

P E N. XXIV.

Trwy Adamneg o grochan berwedig, & y cynteuadur dinyst Jerusalem.

* *dyst mlyn. Ecccia a thoesbligiadau Ezeciel,*

Dra chefn yn y * nawfed flwyddyn, yn y degfed mis, ar y *a* degfed dydd o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

Jud Ezeciel, Pen. 40. 1. † Dydd nodi rhag-fynegethau hynod. Rof. 14. 9. b Jer. 52. 4 c 39. 1. d Jer. 1. 13 e Mica 3. 3 f Mat. 7. 2. g Dat. 19. 18.

2 Mab dyn, ysgrifenna i ti enw, y dydd hwn, fab dyn, *b* eo, corph y dydd hwnw ymofodod brenin Babilon yn erbyn Jerusalem *c* o flaen corph y dydd-hwn.

3 A thraetha ddiareb wrth y ty gwrthryfelgar, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *d* Gosod y crochan, gosod, a thywallt hefyd dwfr ynddo.

4 *e* Casel ei ddarllian iddo, *d* pob dryll teg, y mosddwyd, a'r ysgwyddog; llanw *f* a'r dewis i esgyrn.

5 Cymmer *g* ddewis o'r praidd, a chynneu esgyrn dano, a berw ef yn ferwedig; ie, berwed ei esgyrn o'i fewn.

6 ¶ Am hynny yr Arglwydd Dduw a ddywed fel hyn, Gwae ddinas *y f* gwaed, y crochan yr hwn y *mae* ei * ysgum ynddo, ac nid aeth ei ysgum allan o hono: fyn ef allan bob yn ddryll; *g* na fyrthied coelbren arno.

7 O herwydd ei gwaed fydd yn ei chanol: *h* ar gopa craig y gofodoodd hi ef; *i* ni'e tywallfodd ar y ddaear, i fwrw arno lwch:

8 I beri i lid godi i wneuthur *k* dial; theddais ei ysgwaed hi ar *l* goppa craig, rhag ei *m* guddio.

9 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, *n* Gwae ddinas y gwaed: minnau a wnaf ei thanllwyth yn fawr.

10 Amlha'r coed, cynneu'r tan, diffa'r cig, a gwna o goginiaeth, a lloiger yr *n* Nah. 3. 1 *p* esgyrn.

Hab. 2. 12. o Dat. 19. 7 p Adn. 5. q Ezra 9. 11. r Mal. 2. 17 s 2 Cron. 36. 15. t 2 Cron. 36. 16. u Dat. 22. 11. x Pen. 16. 42. y Tit. 1. 2. z Pen. 5. 11. a Jer. 13. 22. b Gen. 2. 18 Diar. 19. 14 Preg 9. 9. c Num. 20. 29.

11 Yna y gosodais wrth yr *q* hen ei phuteindai, a'i gwaed hwythau yn ei chanol, i'w *r* thoddi: i'w *s* dinistrio ei ffieidd-dra, fel y *t* darfyddo ei ysgum.

12 Ymflinodd *u* a cheiwyddau, ac nid aeth ei ysgum mawr allan o honi: yn tan *x* *dwrw* ei ysgum hi.

13 Yn dy aflendid *y mae* ysgelerder: o herwydd *z* glanhau o honot di, ac *a* nid wyt lan, o'th aflendid ni'th *b* lanheir mwy, hyd oni pharwyf i'm *x* llid orphwys arnat.

14 Myfi yr *y* Arglwydd a'i llafarais: daw, a gwnaf; nid af yn ol, ac *z* nid arbedaf, ac nid edifarhaf. *a* Yn ol dy ffyrdd, ac yn ol dy weithredoedd y barnant di, medd yr Arglwydd Dduw.

15 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Wele, fab dyn, fi yn cymmeryd oddi wrthyt dymuniad dy lygaid *b* dyrnod: etto *c* na alara ac na wyla, ac na ddeued dy ddagrau.

17 Taw *a* llefain, *d* na wna farwnad; *e* rhwym dy tap am dy ben, a dod dy *e* 2 Sam. esgidiau am dy draed, ac *f* na chau ar 15. 32. *dy* † enau, *g* na fwytta chwaith fara *f* Lef. 13. dynion. 45.

18 Felly y *b* llafarais wrth y bobl y Mica. 7. 7. bore; a bu farw fy ngwraig yn yr hwyr; † Heb. a gwnaethum y bore drannoeth i'fel y gor- *wrthai uch.* chymynasid i mi. *a'i.*

19 ¶ A'r bobl a ddywedasant wrthyf, Sal. 39. 9. *i* Oni fynegi i ni beth *yw* hyn i ni, gan i Jer. 16. 7. *k* ti wneuthur *felly*? *b* Amos 4. 12.

20 Yna y dywedais wrthynt, Gair yr 1 Cor. 7. 29. Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd, Phil. 1. 20.

21 Dywed wrth dy Israel, Fel hyn y 1 Sam. 3. dywed yr Arglwydd Dduw, *l* Wele fi yn halogi fy nghyssegr, godidowgrwydd eich Diar. 16. 32 nerth, *m* dymuniant eich llygaid, ac an- Mat. 16. 24 wyldra eich enaid; a'ch meibion a'ch *k* Ezec. 21. merched, y rhai a adawsoch, a fyrthiant 7. gan y cleddyf.

22 Ac fel y gwnaethum *i*, y gwnewch *i* Jer. 7. 9. chwithau; *n* ni chauwch ar *eich* geneu- Pen. 8. 5. au, ac ni fwyttewch fara dynion. *m* Sal. 27. 6

23 *Byddwch* a'ch † capiau am eich Jer. 7. 4. pennau, a'ch esgidiau am eich traed: *n* Jer. 16. *o* ni alerwch, ac ni *wylwch*; ond am 4—10. *p* eich anwireddu *q* dihoenbwch, ac *r* och- Adni. 17. eneidiwch bob un wrth ei gilydd. † *addurn.*

24 Felly y mae Ezeciel yn † arwydd i Job 27. chwi: yn ol yr hyn oll a wnaeth efe y Esa. 53. gwnewch chwithau: a phan ddelo hyn, *p* chwi a gewch *r* wybod mai myfi *yw* yr 16. Arglwydd Dduw. *q* Pen. 33.

25 Tithau fab dyn, *onid* yn y dydd y 10. cymmerwyf oddi wrthynt eu nerth, lla- *r* Pen. 21. wenydd eu gogoniant, *u* dymuniant eu 6. llygaid, ac anwyldra eu henaid, eu mei- *s* Esa. 20. 3. bion a'u merched: Pen. 12. 6.

26 *x* Y dydd hwnnw y daw yr hwn a *t* Pen. 6. 7. ddiango, attat, i beri *i'n ei* glywed *a'th* *u* Adn. 21. gluftiau? *x* Jer. 52.

27 Yn y dydd hwnnw yr y argorir dy 13. fafn wrth yr hwn a ddiango; llafari hefyd, Pen. 33. 22 ac ni byddi fad mwy: a byddi iddynt yn *y* Pen. 3. 26 *z* arwydd; fel y gwypont mai myfi *yw* yr *z* Pen. 4. Arglwydd. 1—4.

P E N. XXV.

Dial Duw ar yr Ammoniaid, &c. am eu traba yn erbyn yr Iuddewon.

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, *a* Pen. 6. 2. gan ddywedyd, *b* Jer. 49. 2.

2 Ha fab dyn, gosod dy wyneb *a* yn er- *c* Gen. 29. byn meibion Ammon, *b* a phrophwyda yn 38. eu herbyn hwynt; *d* Sal. 35.

3 A dywed wrth feibion *c* Ammon, 21. Gwrandewch air yr Arglwydd Dduw; fel Diar. 17. 5. hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, *d* Am Joel 3. 19. ddywedyd o honot, Ha, ha, yn erbyn fy Seph. 2. 10 nghyssegr, pan halogwyd; ac yn erbyn tir *e* Eza. 46. Israel, pan anrheithiwyd; ac yn erbyn ty 11 Juda, pan aethant mewn caeth-glud: Jer. 25. 11,

4 Am hynny wele fi yn dy roddi di yn 21. etifeddiaeth i feibion y *e* dwyrain, fel *y f* Jer. 1. 15. gofodont eu *f* palasau ynot, ac y gosodont 25. 21. eu pebyll o'th fewn: *g* hwy a yfant dy *g* Deut. 2. firwyth, a hwy a yfant dy laeth. 19.

5 Rhoddaf hefyd *b* Rabba yn drigfa *b* 2 Sam. i'r camelod, * a meibion Ammon yn or- 12. 29. weddfa defaid: *i* fel y gwypoch mai myfi * *a gwiliad* *yw* yr Arglwydd. *Ammon.*

6 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd *i* Pen. 24. Dduw; O herwydd *k* curo o honot dy ddwy- 24. law, a tharo *à'th* droed, a llawenychu o *k* Job 27. honot yn *dy l* galon a'th holl dairmyg yn 23. erbyn tir Israel? Galar. 2.

7 Am hynny wele, mi a estynaf *m* fy 15. llaw arnat, ac a'th roddaf yn † yfpail i'r *l* Diar. 24. cenhedloedd, ac a'th dorraf ymaith o fyfi 17. y bobloedd, ac a'th ddifethaf o'r tiroedd: Seph. 2. 8. dinystriaf di; fel y gwypych mai myfi *m* Seph. 1. *yw* yr Arglwydd. 4.

8 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd † Heb. Dduw; Am ddywedyd o *n* Moab, a *fuyd.* Seir, Wele *dy* Juda fel yr holl *p* gen- *n* Gen. 19. hedloedd: 37.

9 Am hynny wele fi yn *q* agori ystlys o Gen. 36. Moab o'r dinasoedd, o'i ddinasoedd yn ei 20. gyrrau, gogoniant y wlad, Beth-Jesimoth, *p* 2 Bren. Baal-meon, a Chiriathaim, 18. 33.

10 I feibion y dwyrain, ynghyd à meib- *q* Jer. 48. ion Ammon, a rhoddaf hwynt yn etifedd- 26.

1 Thef. 4. 13. Lef. 21. 10. *d* Jer. 22. 18.

r Pen. 21. 32. iaeth; fel y na chofier meibion Ammon ym mysg y teuhedloedd.

s Adn. 7. 11 Gwnaf farn hefyd ar Moab; *s* fel y

t Gen. 27. wypont mai myfi yw yr Arglwydd.

41. 12. ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd

2 Cron. 28. Dduw; Am i Edom wneuthur yn erbyn

13. tŷ Juda wrth wneuthur dial, a gwneuthur yn camwedd mawr, ac ymddial arnynt;

Amos 1. 11.

u Obad. 15. 13 Am hynna, medd yr Arglwydd

Sal. 137. 7. Dduw, yr eſtynaf finnau fy llaw ar Edom,

x Eſa. 34. 6. *x* a thorraf o honi ddyn ac anifail; a gwnaf hi yn anrhaith o y Teman; a'r rhai

Mal. 1. 3. o *x* Ddedan a fyrthiant gan y cleddyf.

y Gen. 36. 15. 14 A *y* rhoddaf fy nialedd ar yr Edomiaid *z* trwy law fy mhobl Iſrael: a hwy a wnant ăg Edom yn ol fy nigllonedd, ac

x Gen. 29. yn ol fy llidi; fel y gwypont fy nialedd, medd yr Arglwydd Duw.

3. Jer. 49. 8. 15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd

a Deut. 32. 35. Dduw; Am wneuthur o'r Philiſtiaid trwy ddial, a dialu dial trwy ddirmyg calon,

Rhuf. 12. 19. i'w dinyſtrio *a* am yr hen gas;

16 Am hynny fel hyn y dywed yr

b Eſa. 11. 14. Arglwydd Duw; *c* Wele fi yn eſtyn fy llaw ar y Philiſtiaid, *x* thorraf ymaith y

Jer. 49. 2. *c* 2 Cron. 26. 18. *f* Cerethiaid, a difethaf weddill porthladd y môr.

Jer. 25. 20. Joel 3. 4. *d* 2 Sam. 5. 21. 17 A gwnaf arnynt *g* ddialeddau mawr trwy gerydd llidiog; a chant wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd pan roddwyf fy *b* nialedd arnynt.

e Adn. 13. 14. *f* Seph. 2. 4—8. *g* Eſa. 14. 31. *b* Adn. 11, 14.

P E N. XXVI.

1 Bygwth Tyrus. 7 Galw ei dinyſtrydd.

15 *Ei chwymp arfwydus.*

a Jer. 52. 6. *b* Pen. 24. 1. *c* Pen. 25. 3. Galar. 1. 1. *d* Rhuf. 11. 12. *d* Pen. 27. 27. *e* Adn. 12. *e* Sal. 122. 28. Eſa. 5. 26. Jer. 10. 7. *f* Jer. 10. 10. *g* Adn. 12. *b* 1 Bren. 5. 1. *i* Pen. 27. 28. 2 Bren. 19. 11. *k* Ezra 7. 12. Dan. 2. 37. *l* Adn. 6. *m* 2 Sam. 20. 15. * *aſialth*, Pen. 23. 24. *n* Sal. 62. 10. Diar. 11. 14. Mat. 6. 19. 1 Tim. 6. 17. *o* Dat. 18. 11. *p* Zec. 5. 4.

A Chan yn yn unfed ſlwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, o herwydd dywedyd o Tyrus am Jeruſalem, *b* Aha, torrwyd hi, pyrth y bobloedd: *c* troddi attaf fi: fo'm llenwir; anrheithiedig yw hi:

3 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Wele fi i'th erbyn, O Tyrus, a chodaf *e* genhedloedd lawer i'th erbyn, fel y cyfyd y môr ei donnau.

4 A hwy *f* a ddinyſtriant furiau Tyrus, a'i thyrau a ddinyſtriaſant: minnau a grafaf ei *g* llwch o honi, ac a'i gwnaf yn ſoppa craig.

5 Yn daenfa rhwydau y bydd ynghanol y *h* môr: canys myfi a lafarodd *hyn*, medd yr Arglwydd Duw: a hi a fydd yn yſpail i'r cenhedloedd.

6 *i* Ei merched hefyd y rhai *ſydd* yn y maes a leddir â'r cleddyf; fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

7 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Wele fi yn dwyn ar Tyrus, o'r gogledd, Nebucodonoſor brenin Babilon, *k* brenin brenhinoedd, â meirch, ac a cherbydau, ac â marchogion, a thorfoedd, a phobl lawer.

8 Dy *l* merched a ladd efe yn y maes â'r cleddyf; ac a eſyd *m* wrthglawdd i'th erbyn, ac a fwrw glawdd i'th erbyn, ac a gyfyd * darian i'th erbyn

9 Ac efe a eſyd heiriannau rhyfel yn erbyn dy gaerydd, a'th dyrau a fwrw efe i lawr â'i fwyiliau.

10 Gan amlder ei feirch yr *n* eſyd ei llwch a'th doa: dy gaerydd a gynhyrfant gan ſwn y marchogion, a'r olwynion, a'r cerbydau, pan ddele trwy dy byrth di, fel dyfod i ddinas adwyog.

11 A charnau ei feirch y ſathr efe dy heolydd oll: dy bobl a ladd efe â'r cleddyf, a'th ſcyfil-fannau cedyrn a ddiſgyn i'r llawr.

12 A hwy a anrheithiant *n* dy gyfoeth, ac a yſpeiliant dy farchnadaeth; ac a ddinyſtriant dy gaerydd, a'th dai dymunol a dynnant i lawr: a'th gerrig, a'th *p* goed, a'th bridd, a oſodant ym mysg y dyfroedd.

13 A gwnaf i ſŵn dy *q* ganiadau beidio, ac ni chlywir mwy ſain *r* dy delynau.

14 A gwnaf di yn goppa craig: *s* taenfa rhwydau ſyddi; *z* ni'th * adeiledir mwy: canys myfi yr Arglwydd a'i llafarais, medd yr Arglwydd Duw.

15 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw wrth Tyrus; *u* bnn chryn yr ynyſoedd gan ſŵn dy gwymp, pan *x* waeddo'r archolliedig, pan ladder lladdfa yn dy ganol?

16 Yna holl y dywyſogion y môr a ddiſgynant o'u gorſedd-feinciau, ac a fwriant ymaith eu mantelloedd, ac a dduſgant eu gwiſgoedd ſymmudliw: *x* dychryn a wiſgant, ar y ddaear yr eiſteddant, ac a ddychrynant ar *bob* moment, ac a ſynnant wrthyt.

17 *a* Codant hefyd alarnad am danat, a dywedant wrthyt, Pa fodd y'th ddifethwyd, *yr hon* a breſwylir gan † longwyr lawer, *b* y ddinas ganmoladwy, yr hon bedd gref ar y môr, hi a'i thrigolion, y rhai a roddaſant eu harſwyd ar ei holl ymdeithwyr hi!

18 Yr awr hon yr ynyſoedd a ddychrynant *yn* nydd dy gwymp; ie, yr ynyſoedd yn y môr a drallodir wrth *c* dy ymadawiad.

19 Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Pan roddwyf di yn ddinas anrheithiedig, *d* fel y dinaſoedd ni's cyfanheddir; gan ddwyn arnat y dyfnder, fel y'th guddio *e* dyfroedd lawer;

20 A'th ddiſgyn o honof gyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r *f* pwll, at y bobl gynt, a'th oſod yn iſeldeau'r ddaear, yn yr hen anrhaith, gyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r pwll, fel na'th breſwylier; a *g* rhoddi o honof ogoniant yn nhir y rhai byw:

21 *h* Gwnaf di yn ddychryn, ac ni *bydd*: er dy geiſio, *i* ni'th geir mwy, medd yr Arglwydd Duw.

q Eſa. 24. 8. Jer. 7. 34. *r* Eſa. 23. 16. Pen. 28. 13. *s* Adn. 5. *t* Eſa. 23. 18. Mat. 15. 21. * *barddir*, Pen. 28. 13, 18. *u* Pen. 27. 35. *x* 32. 10. *x* Jer. 20. 16. Seph. 1. 14, 17. *y* Sal. 72. 10. Jona 3. 6. Dat. 18. 9. *z* Ecſ. 15. 14. Dan. 5. 6. *a* Dat. 18. 19 † Heb. *y morwedd.* *b* Eſa. 23. 8. *c* Dat. 18. 10. *d* Eſa. 13. 20. *e* Sal. 69. 15. Dat. 17. 15. *a* 18. 21. *f* Sal. 88. 4. *g* Eſa. 4. 3. Zec. 2. 8. *b* Pen. 37. 36. *i* Sal. 37. 36. Dat. 19. 20.

P E N. XXVII.

1 Cyfoeth Tyrus; 26 a'i banſad gwympo.

GAIR yr Arglwydd a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Tithau fab dyn, *a* cyfod alarnad am Tyrus;

3 A dywed wrth Tyrus, O dydi yr hon *b* wyt yn eſtyll wrth borthladdoedd y môr, *c* marchnadyddes y bobloedd i ynyſoedd lawer, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Tyrus, ti a ddywedaiſt, *d* Myfi *wyf* berffaith o degwch.

4 Dy derfynau *ſydd* ynghanol y môr; *e* dy adeiladwyr a berfeithiaſant dy degwch.

5 Adeiladaſant dy holl yſtyllod â ffynidwydd o *f* Senir: cymmeraſant gedrwydd o Libanus i wneuthur hwylbren i ti.

6 Gweithiaſant rwyfau o dderw Baſan: * mintai *g* Aſſuriaid a wnaethant dy feinciau o † ifori o ynyſoedd Cittim.

7 Llain main o'r Aipht, o ſymmudliw, oedd yr hyn a ledit i fod yn hwyl i ti; porphor ac yſgarlad o ynyſoedd Eliſa, a'th orchuddiai.

8 Trigolion Sidon ac Arfad oedd dy rwyfwyr: dy ‖ ddoethion di, Tyrus, o'th fewn, oedd dy long-lywiswyr.

9 Henuriaid Gebal a'i doethion oedd ynot yn ‖ cau dy agennau: holl longau'r môr a'u llongwyr oedd ynot i farchnatta dy farſiandaeth

10 Y Perſiaid, a'r *g* Ludiaid, a'r *b* Phutiaid, oedd ryfelwyr i ti yn dy luoedd: tarian a helm a grogaſant ynot; hwy a roddaſant i ti harddwch.

11 Meibion Arfad *oedd* gyd â'th luoedd ar dy gaerau oddi amgylch, a'r * Gammadiaid

f Deut. 3. 9. * *cyweirbeu*, Heb. ‖ *ciddoſi dy balſtau.* *g* Gen. 10. 13. Jer. 46. 9. *h* Gen. 10. 6. * *Gomediaid*, Gen. 10. 3. Pen. 38. 6.

Pen. xxv. *Adn.* 16.] *Cerethiaid*, Cangen o'r *Philiſtiaid* trehyglid, 1 *Sam.* xxx. 14, 16. Neu rhai a drigent wrth afon *Cerith*, gweddill yn hen genhedloedd; Milwyr glew i'r brenin *Dafydd*! ond fe allai heb ras, 1 *Sam.* viii. 18. Pen. xxvii. *Adn.* 4.] *Tyghanol y môr.* Hanner milldir o oddi wrth y tir! Ond fe fedr Duw dretnu *môr* o *drallodau*, a'r dawl a'i cyfrifant yn *gaerau* i ac efe, yſgatfydd, fydd eu hangau. *Pen.* xxviii. 8.

i Gen. 10. 4. madiaid yn *dy* dyrau: crogasant eu tarianau ar dy gaerau oddi amgylch; hwy a berffeithiasant dy harddwch.

Sal. 48. 7. Act. 27. 3. *k* Gen. 10. 2. 12 *i* Tarsis *oedd dy* farchnadydd o herwydd amldra pob golud; ag arian, haiarn, alcam, a phlwm, y marchnattasant yn dy ffeiriau.

Dan. 8. 21. Joel 3. 6. *l* Dat. 18. 13. 13 *k* Jafan, Tubal, a Mesec, hwythau *oedd dy* farchnadyddion: marchnattasant *yn dy* farsiandaeth, am *l* ddynion, a llestri pres.

m Gen. 10. 3. Adn. 11. *n* Gen. 10. 1. 14 *l* Thogarma *o tŷ m* Togarma a farchnattasant *yn* dy ffeiriau a meirch, a marchogion, a mulod.

a 25. 3. ‡ *Syria*, Gen. 10. 22. 2 Sam 8. 5. *o* Act. 12. 20. *p* 1 Bren. 5. 11. *q* Barn. 11. 33. ‖ *Balm*, neu, *yfor* * Neu, *Dana, a Jafan ac Uzzal*, trefydd groeg. † *Mesfal*, neu, *Uzzal* enw Hebraeg yr *un* gattydd, yn *yr* un trefydd, cynmwair, fel pedleriaid. *s* Gen. 25. 3. *t* 2 Cron. 17. 11. *u* Gen. 25. 13. Esa. 60. 7. *x* Gen. 10. 7. *y* Gen. 11. 31. *z* Gen. 10. 10. *a* 2 Bren. 19. 12. ‖ Neu, *Saba*, Job 1. 15. *b* Gen. 10. 22. ‖ Tref, neu ardal yngwlad *Media*. * Neu, *feddion pabrod*. † *wedi eu dwbl bannu*. Heb. *flyfu*, *ladau*. *c* Ecc. 10. 13. a 14. 27. Sal. 48. 7. *d* Diar. 11. 4. Dat. 18. 9. ‡ Heb. *Cychod*. *e* Dat. 18. 11. 2 Sam: 1. 2. Dat. 18. 19. *f* Job 2. 12. 6. 26. *g* Jer. 6. 6.

15 *m* Meibion Dedan *oedd* dy farchnadwyr: ynysoedd lawer *oedd* farchnadoedd dy law: dygasant gyrn ifori ac ebenus yn anrheg i ti.

16 ‡ Aram *oedd* dy farchnadydd, (o herwydd amled perthau o'th waith di) am garbuncl, porphor, a gwaith edau a nodwydd, a lliain meinllin, a chwrel, a gemmau, y marchnattasant *yn* dy ffeiriau.

17 *o* Juda a thir Israel, hwythau *oedd* dy farchnadyddion: marchnattasant *yn* dy fatahnad am *p* wenith *q* Minnith, a Phannag, a mêl, ac olew, a ‖ thriagl.

18 *r* Damascus *oedd* dy farchnadydd yn amlder dy waith o herwydd lliaws pob golud; am win Helbon, a gwlan gwynn.

19 * Dan hefyd a † Jafan gan gyniwair a negesseuent yn dy ffeiriau: haiarn wedi ei weithio, casia, a'r calamus, oedd yn dy farchnad.

20 *s* Dedan *oedd* dy farchnadydd mewn brethynau gwerthfawr i gerbydau.

21 *t* Arabia, a holl dywysogion *u* Cedar, hwythau *oedd* farchnadyddion i ti am wyn, hyrddod, a bychod, yn y rhai hyn *yr oedd* dy farchnadyddion.

22 Marchnadyddion *x* Seba a Rama, hwythau *oeddynt* farchnadyddion i ti, marchnattasant *yn* dy ffeiriau a'r pereiddiaf o berarogleu, ac a'm bob maen gwerthfawr, ac aur.

23 *y* Haran, a *z* Chalne, ac *a* Eden, marchnadyddion, ‡ Seba, *b* Assur, a ‖ Chilmad, *oedd* yn marchnatta a thi.

24 Dyma dy farchnadyddion am * *beth-au* godidog, am frethynnau † gleision, a gwaith edau a nodwydd, wedi eu cwlwmmu'n dacclus, ac am gistau gwisgoedd gwerthfawr, a'u gwneuthur o gedrwydd, yn mysg dy farchnadaeth.

25 Llongau Tarsis yn bennaf, *fy'n* hwylio'n fanteisoedd, dan ganu, i dy farchnad; a thi a lanwyd, ac a harddwyd yn odiaeth, ynghanol y moroedd.

26 ¶ Y rhai a'th rwyfasant a'th ddygasant i ddyfnderau lawer: *c* gwynt y dwyrain a'th ddryllioddd ynghanol y moroedd.

27 Dy *d* oltid, a'th ffeiriau, dy farchnadaeth, dy forwyr, a'th feistriaid llongau, cyweirwyr dy agennau, a marchnattawyr dy farsiandaeth, *a*'th ryfelwyr oll, y rhai *fydd* ynot ynghyd a'th holl gynnulleidfa a fyddo yn dy ganol, a fyrthiant ynghanol y môr ar ddydd dy gwymp di.

28 Wrth lef gwaedd dy feistriaid llongau y ‡ pentrefydd a gynhoant.

29 Yna pob rhwyfwr, y morwyr, holl lywyddion y moroedd, a ddisgynant o'u llongau, a'r tir y safant.

30 A gwnant giwed eu † llef am danat, a gwaeddant yn chwerw, a *f* enodant ŵch ar eu pennau, ac *g* ymdrybaeddant yn y lludw.

31 A hwy a'u gwnant eu hunain yn *b* foelion am danat, ac a ymwregysant â sach-liain, ac a wylant am danat a chwerwder alar, *mewn* chwerwder chlen.

32 A chodant am danat alaeth yn eu cwynfan, a galarant am danat, *gan dd*-

w *wedyd*, Pwy ddinas fel Tyrus, fel yr hon a ddinystriwyd ynghanol y môr!

33 Pan elai dy farchnadaeth allan o'r moroedd, diwelltc bobloedd lawer; ag amlder dy olud a'th farsiandaeth y cyfoethogaist frenhinoedd y ddaear.

34 Y pryd y'th *h* dorrer gan y môr yn nyfnderau'r dyfroedd, dy farchnad a'th holl gynnulleidfa a fyrthiant yn dy ganol.

35 Holl breswylwyr yr ynysoedd a *m* synnant am danat, a'u *n* brenhinoedd a ddychrynant ddychryn; hwy a drallodir *yn eu* hwynebau.

36 Y marchnadyddion ym mysg y bobloedd a *o* chwibanant arnat: *p* dychryn fyddi, ac ni *byddi emwy* byth mwyach.

PEN. XXVIII.

1 *Barnedigaeth Duw ar dywysog Tyrus.*
24 *Adferu Israel.*

DAETH gair yr Arglwydd attaf drachefn, gan ddywedyd,

2 Ha fab dyn, dywed am * dywysog Tyrus, Fel hyn *y* dywed yr Arglwydd Dduw; Am *a* falchio dy galon, a dywedyd o honot, Y Galluog *ydwyf* fi, eisteed yr ydwyf *yn b* eisteddfa Duw ynghanol y moroedd; a thi yn *c* ddyn, ac nid yn Duw, er gosod o honot dy galon fel calon Duw:

3 *d* Wele di yn ddoethach (*meddi di*) na Daniel: *e* ni chuddir dim dirgelwch oddi wrthyt:

4 Trwy dy *f* ddoethineb a'th ddyallgarwch y cefaist *f* gyfoeth i ti, ie, y cefaist aur ac arian i'th drysorau:

5 Trwy dy fawr ddoethineb *ac* wrth dy farchnadaeth yr amlheaist dy gyfoeth, *g* a'th galon a falchiodd o herwydd dy gyfoeth:

6 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; am osod *o* honot *b* dy galon fel calon Duw,

7 O herwydd hynny wele *i* yn dwyn i'th erbyn ddieithriaid, *i* y trawsiat o'r cenhedloedd; a thynnant eu cleddyfau ar degwch dy ddoethineb, a halogant dy ddisgleirder.

8 Disgynnant di i'r *k* ffos, a byddi farw o farwolaeth yr archolledig, ynghanol y môr *l*

9 Ac a ddywedi di o flaen dy leiddiad, *l* Y Galluog *ydwyf* fi! eithr ti *a fyddi* yn ddyn, ac nid yn Duw galluog yn llaw dy leiddiad.

10 Byddi farw o farwolaeth y *m* dieithriaid: canys myfi a'i dywedais, medd yr Arglwydd Dduw.

11 ¶ Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf drachefn, gan ddywedyd,

12 Cyfod, fab dyn, *n* alarnad am frenin Tyrus, a dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Ti † Seliwr y ſwm, llawn o ddoethineb, a chyflawn o degwch.

13 Ti a fuoſt *megis* o Eden, gardd Duw: pob maen gwerthfawr a'th orchuddiai, ſardius, tophas, ac adamant, beryl, onics, a jaſpis, ſaphir, ‡ rubi, ſmaragdus, ac aur: gwaith *p* dy dympanau a'th bibellau a barottowyd ynot ar y dydd y'th ‖ grewyd.

14 *q* Cerub enneiniog *ydwyt* yn gorchuddio; *r* ac *felly* y'th roddaſwn: oeddit (*i'th dyb*) ar fanctaidd y ſynyddoedd Duw; ymrodiaiſt ynghanol y cerrig tanllyd.

15 *s* Perffaith *oeddyt* ti yn dy ffyrdd er y dydd y'th grewyd, u hyd oni chaed ynot anwiredd.

16 Yn amlder dy *x* farchnadaeth y llanwaſant dy ganol a thrais, a thi a bechaiſt: am hynny y'th halogaf allan o'r ſynyddoedd Duw, ac y'th ddifetha di, ceriup yn gorchuddio, o ganol y *z* cerrig tanllyd.

17 Balchiodd dy galon yn dy degwch, llygraiſt dy ddoethineb o herwydd dy harddwch: bwriaf di i'r *a* llawr; o flaen brenhinoedd y'th oloddaf, *b* fel yr edrych ynot arnat.

18 Trwy

a Diar. 11. 2. Iago 4. 6. *b* 1 Pedr 2. 6.

* *bennaeth* Sef, y brenin. *a* Diar. 18. 12. Esa. 14. 14. Obad. 3. Act 12. 22. *b* 2 Thef. 2. 4. *c* Eſa. 31. 3. *d* Zec. 9. 2. *e* 1 Cor. 8. 2. *f* Deut. 17. 17. Dan. 4. 30. *g* 2 Cron. 25. 19. Sal. 62. 10. *h* Eſa. 2. 11. Adn. 2. *i* Pen. 29. 18. *k* Pen. 28. 17. *l* Sal. 82. 2. *m* 1 Sam. 17. 26. Pen. 31. 18. Eph. 2. 11, 12. *n* Pen. 27. 2. † *ddrych perfeithrwydd*. *o* Pen. 31. 8, 18. ‡ *chryſolithus*. *p* Pen. 26. 13. ‖ *goroniwyd* 2 Sam. 14. 17. *q* Sal. 75. 7. Diar. 8. 10. *r* Ecſ. 24. 10. *s* Diar. 14. 34. *t* Sal. 36. 3 Pen. 26. 2. *x* Eſa. 23. 8. Diar. 20. 14. 2 Pedr 2. 15. *y* Adn. 14. *z* Adn. 13. 2 Pedr 2. 6.

Pen. xxvii. *Adn.* 26.] *Rhyfelwyr*, Cyfelybir *Tyrus* i long marſiandaeth, a'r marſiandwyr i forwyr yn ei hwylio: ond dyeithryniaid oedd y llong-ddyrlliad, ac alaethus oedd bloedd y llongwyr. *Adn.* 30, 31, 32.

Pen. xxviii. *Adn.* 2.] *Calon Duw!* Yr wyt yn cynnwys meddyliau anaddas i neb ond Duw! Sef y gelli wneuthur y fyuonôl, a bod yn ddeddwydd ynot ac o honot dy hun! *Job* ix. 12. *Dan.* xi. 36.

c Diar. 16. 12.

18 Trwy amldder dy anwiredd, yng anwiredd dy farchnadaeth, yr halogaist dy gyssegredd: am hynny y dygaf dan allan o'th ganol, hwnnw a'th ysa; a gwnaf di yn d ludw ar y ddaear yngolwg pawb a'th welant.

d Job 30. 8.

19 Y rhai a'th adwaenhant oll ym mysg y bobloedd, a synnant o'th achos: c dychryn fyddi, ac f ni byd a emwaith byth mwy.

e Pen. 26. 21.

20 ¶ Yna gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

f Esa. 5. 14.

21 Gofud, fab dyn, dy wyneb yn erbyn Sidon, a phrophwyda yn ei herbyn hi,

g Jer. 25. 22.

22 A dywed, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, Wele fi i'th erbyn, Sidon; b fel y'm gogonedder yn dy ganol, ac y i gwypont mai myfi yw yr Arglwydd, pan wnelwyf ynddi farnedigaethau, ac y'm sanctteiddier ynddi.

b Esa. 5. 16.

i Dat. 19. 1. Pſal. 9. 16.

23 Canys anfonaf iddi haint, a gwaed i'w heolydd; a bernir yr archolledig o'i mewn a'r cleddyf yn *k* bum fydd arni oddi amgylch; a chant wybod mai myfi yw yr Arglwydd.

k Num. 33. 55. Jos. 23. 13. l Esa. 11. 12. Hos. 3. 5. Rhuf. 11. 25.

24 ¶ Ac ni bydd rowy i dŷ Iſrael o'r holl rai o'i hamgylch ag a'u dirmygasant, *l* ysbyddacen bigog, na draenen ofidus; a chant wybod mai myfi yw yr Arglwydd Dduw.

m Jer. 31. 5. Amos 9. 14.

25 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Pan *l* gaſglwyf dŷ Iſrael o fyſg y bobloedd y rhai y gwaſgarwyd hwy yn eu plith, ac yr ymſanctteiddiwyf ynddynt yng olwg y cenhedloedd; yna y trigant yn eu gwlad a roddais i'm gwas Jacob.

n Esa. 9. 10. Jer. 50. 34.

26 Ie, trigant ynddi yn ddiogel, ac adeiladant dai, a *m* phlannant winllannoedd; a phreſwyliant mewn diogelwch, *n* pan wnelwyf farnedigaethau ar bbai oll a'u dirmygant o'u hamgylch; fel y gwyppont mai myfi yw yr Arglwydd eu Duw.

P E N. XXIX.

Barnedigaeth Pharao, a'r Aifftiaid Iſrael.

YN y *a* degfed *mis* o'r ddegfed flwyddyn, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

a Pen. 26. 1.

2 *b* Gofud, fab dyn, dy wyneb yn erbyn Pharao brenin yr Aipht, a phrophwyda yn ei erbyn ef, ac yn erbyn yr *c* Aipht oll.

b Esa. 14. 1. c Jer. 25. 19.

3 Llafara, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *d* Wele fi i'th erbyn, Pharao brenin yr Aipht, *e* y dreig fawr yr hwn ſydd yn gorwedd ynghanol ei afonydd, yr hwn a ddywedodd, Eiddo fi *f* yw fy afon, ac mi a'i gwnaethum i mi fy hun.

d Pen. 28. 22. e Sal. 74. 13. f Esa. 37. 29.

4 Eithr *f* goſodaf fachau yn dy ſocheddau, a gwnaf i byſcod dy afonydd lynu yn dy emmau, a chodaf di o ganol dy afonydd, ac holl byſcod dy afonydd a lynant wrth dy emmau.

f Pen. 38. 4. g Sal. 74. 14. h Sal. 110. 6.

5 Ac mi a'th adawaf yn yr anialwch, *g* ti a holl byſcod dy afonydd: *h* ti a ſyrthi ar wyneb y maes, ni'th gaſclir, ac ni'th gynullir; i fwyſtfilod y maes ac i ehediaid y nefoedd y'th roddais yn ymborth.

i Esa. 37. 30. k 2 Bren. 18. 21.

6 A holl drigolion yr Aipht a gant i wybod mai myfi yw yr Arglwydd, am iddynt fod yn *k* ffon gorſen i dŷ Iſrael.

l Esa. 30. 3. Jer. 37. 7. m 2 Bren. 23. 35. Pen. 25. 8, 11. n 2 Cron. 16. 7. o Amos 3. 6. p Sal. 107. 34.

7 Pan ymaflaſant ynot erbyn dy law, *l* ti a dorraiſt, ac a rwygaiſt eu holl *m* ysgwydd: a phan bwyſaſant arnat, *n* ti a dorraiſt, ac a wnaethoſt i'w holl arennau ſefyll.

8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *o* Wele fi yn dwyn arnat gleddyf, a thorraf ymaith o honot dyn ac anifail.

9 A bydd tir yr Aipht yn *p* ddiffaith ac yn anrhaith: a chant wybod mai myfi yw yr Arglwydd: am iddo ddywedyd, Eiddo fi yw yr afon, *q* a myfi a'i gwnaeth.

q Adn. 3. r Jer. 50. 39. Dat. 18. 2.

10 Am hynny wele fi yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy afonydd, a gwnaf dir yr Aipht yn *r* ddiffeithwch anrheithiedig, *ac*

yn anhyfannedd, o'r *s* Syene hyd yn nherfyn *t* Ethiopia.

s Pen. 30. 6. t Cus, Gen. 10. 7.

11 *u* Ni chyniwair troed dyn trwyddi, ac ni chyniwair troed anifail trwyddi, ac ni *v* cyfannoddir hi ddeugain mlynedd.

u Pen. 32. 13. v Pen. 30. 7. Dan. 2. 21.

12 *w* Ac mi a wnaf wlad yr Aipht yn anghyfannedd ynghanol gwledydd anghyfannedd, a'i dinaſoedd ſyddant yn anghyfannedd ddeugain mlynedd ynghanol dinaſoedd anrheithiedig; *x* ac mi a wasgaraf yr Aiphtiaid ym myſg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar hyd y gwledydd.

w Dan. 2. 35. x Dan. 4. 37.

13 ¶ Etto fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *y* Ym mhen deugain mlynedd y caſglaf yr Aiphtiaid o fyſg y bobloedd lle y gwaſgarwyd hwynt.

y Esa. 19. 23. Jer. 46. 26.

14 A dychwelaf gaethiwed yr Aipht, ie, dychwelaf hwynt i dir Pathros, i wlad eu genedigaeth, ac yno y byddant yn *z* frenhiniaeth iſel.

z Pen. 17. 14.

15 Iſaf fydd o'r brenhiniaethau, ac nid ymddyrchafa mwy oddi ar y cenhedloedd: canys lleihaf hwynt, *a* rhag arglwyddaethu ar y cenhedloedd.

a 2 Bren. 23. 33. Dan. 4. 37.

16 Ac ni bydd hi mwy i dŷ Iſrael yn *b* hyder, yn dwyn ar *c* gof *eu* hanwiredd, *d* pan edrychont ar eu hol hwy: eithr *e* cant wybod mai myfi yw yr Arglwydd Dduw.

b Esa. 30. 2. Pen. 17. 15. c 2 Cron. 16. 7. d 2 Cron. 28. 23. e Adn. 9.

17 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r ſeithfed flwyddyn ar hugain, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

18 Ha fab dyn, Nebucodonoſor brenin Babilon a wnaeth i'w lu waſanaethu gwaſanaeth mawr yn erbyn *f* Tyrus: pob pen a foelwyd, a phob yſgwydd a ddynoethwyd; ond nid oedd am Tyrus gyflog iddo, *n* ac i'w lu, am y gwaſanaeth a waſanaethodd efe yn ei herbyn hi:

f Pen. 26. 17.

19 Am hynny, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *g* Wele fi yn rhoddi tir yr Aipht i Nebucodonoſor brenin Babilon, ac efe a gymmer ei lliaws hi, ac a yſpeilia ei hyſpail hi, ac a yſglyfaetha ei hyſglyfaeth hi, fel y byddo hi yn gyflog i'w lu ef.

g Amos 3. 7. h 2 Cron. 15. 7. Jer. 22. 13. i Esa. 10. 6.

20 *Am* ei *h* waith yr hwn a waſanaethodd efe yn ei herbyn hi, y rhoddais iddo dir yr Aipht; *i* o herwydd i mi y gweithaſant, medd yr Arglwydd Dduw.

Jer. 25. 9. k Sal. 132. 17. Esa. 5. 16.

21 ¶ Yn y dydd hwnnw *k* y gwnaf i gorn i'r Iſrael flaguro, a rhoddaf i tithau agoriad *l* genau yn eu canol hwynt: a chant wybod mai myfi yw yr Arglwydd.

l Pen. 3. 24. Amos 6. 13.

P E N. XXX.

1 Dmyſtr yr Aipht, 20 gan Babilon.

AGAIR yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

a Esa. 65. 14. Dat. 18. 10.

2 Prophwydza, fab dyn, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *a* Udwch, *b* Och o'r diwrnod!

b Dat. 6. 17.

3 Canys agos *yw* dydd, ie, *c* agos *yw* dydd yr Arglwydd, dydd cymmylog: *d* amſer y cenhedloedd *y* bydd.

c Seph. 1. 7. Heb. 10. 37 d Jer. 25.

4 A'r cleddyf a ddaw ar yr Aipht, a bydd dychryn ofnadwy yn yr Aipht, pan ſyrthio'r archolledig yn yr Aipht, a chymmeryd o honynt ei lliaws hi, a dinyſtrio ei *f* ſeiliau.

e Jer. 20. 4. f Sal. 11. 3.

5 Ethiopia, a * Libia, *h* Lydia, *g* a'u *i* pbut, gwerin oll, Cub hefyd, a meibion y tir ſydd yn *k* cyfammod, a ſyrthiant gyd a hwynt gan y cleddyf.

* Heb. g Jer. 46. 20. h Job 9. 13.

6 Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Y rhai ſydd yn *b* cynnal yr Aipht a ſyrthiant *l* hefyd, *i* a balchder ei nerth hi a ddiſcyn: ſyrthiant ynddi gan y cleddyf *k* o Migdol hyd Syene, medd yr Arglwydd Dduw.

i Dat. 18. 7. k Ecſ. 12. 2. l Pen. 29. 10.

7 A hwy a wneir yn *m* anghyfannedd ym mhlith y gwledydd anghyfannedd, a'i dinaſoedd fydd anrheithiedig ymhlith y dinaſoedd anrheithiedig.

m Pen. 29. 12. n Pen. 28. 18.

8 A chant wybod mai myfi yw yr Arglwydd, pan roddwyf *n* dân yn yr Aipht, ac y *o* torrer ei holl gynnorthwywyr hi.

o Dat. 18. 19.

9 Y dydd hwnnw *p* cenhadau a ant allan

p Esa. 18. 19.

Pen. xxviii. *Adn.* 18.] *Gyflegredd.* Gan ei fod yn *ddauw* fe weddai fod yr hyn a feddai yn *gyflegredig!* and yr oedd efe, ac y mae ei frodyr etto, yn debyccach i *ddauw* y nyd hwn, nag i *Dduw*'r Nefoedd! *Act.* xiii 22.

2 *Cor.* iv 4. Pen. xxx. *Adn.* 6.] *O Migdol hyd Syene.* Sef, o gwrr bwyglydd, fel y dywedir, " o *Dan* hyd *Beerſeba.*" Gwae'r annuwiol ym mhob man. *Y cryſ* ni ddiangc mwy na'r gwan! *Adn.* 15.

q Seph. 2. 15.
r Ecs. 14. 27.
Adn. 4.
s 1 Thes. 5. 3
t Mal. 4. 1.
f 1 Sam. 12. 25.
u Pen. 28. 7.
x Sal. 75. 7.
y Dat. 19. 18.
z Esa. 19. 8.
a Sal. 37. 35.
b Jer. 43. 12.
+ Heb. *diddim*,
c 1 Cor. 8. 4.
‡ *Memphis*, Hos. 9. 6.
d 1 Sam. 12. 25.
e Nah. 3. 8.
f Sal. 11. 6. Dat. 16. 1.
g Adn. 8.
h Adn. 13.
Jer. 2. 16.
‖ Neu, *Heliopolis*.
Esa. 19. 18.
i Jer. 43. 7
k Galar. 2. 1.
Esa. 8. 22.
2 Pedr 2. 17.
l Amos. 4. 12.
m Sal. 9. 16.
n Pen. 29. 17.
o Jer. 46. 14.
Mat. 3. 10. Dat. 18. 21.
p Sal. 37. 17.
q Esa. 45. 8.
r Esa. 10. 5.
Jer. 47. 6.
s Job 24. 12.
Pen. 26. 15.
t Adn. 24.
u Sal. 83. 13.
x Sal. 68. 1.
Adn. 23.
y Esa. 34. 16.
z Adn. 25.
Ecs. 29. 46.

oddi wrthyf fi mewn llongau, i ddychryny Ethiopia q ddiofal, a bydd gofid blin arnynt *r* fel yn dydd yr Aipht: canys wele *hi* yn *s* dyfod.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Gwnaf hefyd *t* llaws yr Aipht ddarfod trwy law Nebuchodonosor brenin Babilon.

11 *u* Efe a'i bobl gyd âg ef, y rhai *x* trawsion o'r cenhedloedd, *y* a ddygir i *y* ddifetha'r tir: a hwy a dynnant en cleddyfau ar yr Aipht, ac a lanwant y wlad a chlannedd.

12 *z* Gwnaf hefyd yr afonydd yn fychder, a gwerthaf y wlad i law *a* drygionus; ie, anrheithiaf y wlad a'i chyflawnder trwy law dieithriaid: myfi yr Arglwydd a'i dywedodd.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *b* Difethaf hefyd y ‡ delwau, a gwnaf i'r *c* eulynod ddarfod o ‡ Noph; ac ni bydd *d* tywysog mwyach o dir yr Aipht: ac ofn a roddaf yn nhir yr Aipht.

14 Pathros hefyd a anrheithiaf, a rhoddaf dân yn Soan, a gwnaf farnedigaethau yn *e* No.

15 A *f* thywalltaf fy llid ar Sin, cryfder yr Aipht; ac a dorraf ymaith liaws No.

16 Ac mi a roddaf *g* dân yn yr Aipht; gan draflodi y traflodir Sin, a No a rwygir, a *bydd ar h* Noph gyfyngderau beunydd.

17 Gwyr ieuainge ‖ Afen a Phibeseth a syrthiant gan y cleddyf; ac i gaethiwed yr â'r dinasoedd hyn.

18 Ac ar *i* Tehaphnehes y tywyllâ'r diwrnod, pan dorrwyf yno ieuau yr Aipht: a balchder ei chryfder a ddarfydd ynddi: *k* cwmmwl a'i cuddia hi, a'i merched a ânt i gaethiwed.

19 *l* Felly y gwnaf farnedigaethau yn yr Aipht; *m* fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

20 ¶ Ac yn y *mi* cyntaf o'r *n* unfed flwyddyn ar ddeg, ar y feithfed dydd o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

21 Ha fab dyn, torrais fraich Pharao brenin yr Aipht; ac wele, *o* ni'm rhwymir i roddi meddyginiaethau *wrtho*, i osod rhwymyn i rwymo, i'w gryfhau i dderal y cleddyf.

22 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn erbyn Pharao brenin yr Aipht, ac mi a dorraf *p* ei freichiau ef, y cryf, *a'r bun oedd* ddrylliedig; ac a wnaf i'r cleddyf syrthio o'i law ef.

23 Ac mi a wasgaraf yr Aiphtiaid ym mysg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar led y gwledydd.

24 *q* Ac mi a gadarnhaf freichiau brenin Babilon, ac a roddaf *r* fy nghleddyf yn ei law ef: ond mi a dorraf freichiau Pharao, ac efe a *s* ochain o'i flaen ef âg ochencidiau *un* archolledig.

25 *t* Ond mi *a* gadarnhaf freichiau brenin Babilon, a breichiau Pharao a syrthiant; *u* felly gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd, gweli i mi roddi fy nghleddyf yn llaw brenin Babilon, ac iddo yntau ei estyn ef ar wlad yr Aipht.

26 Ac mi *a* *x* wasgaraf yr Aiphtiaid ym mysg y cenhedloedd, ac a'u taenaf hwynt ar led y gwledydd; *z* fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

P E N. XXXI.

1 *Adrodd i Pharao* 3 *ogoniant Assyria*, 10 *a'i dwymp.*

AC yn y trydydd *mis* o'r unfed flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Dywed, fab dyn, wrth Pharao brenin yr Aipht, ac wrth ei liaws; a'i bwy'r ydwyt yn debyg yn dy fawredd.

3 ¶ Wele, Assur oedd gedrwydden yn Libanus, yn dêg ei cheinciau, a'i brig yn *b* cysgodi, ac yn uchel ei huchder, a'i brig yn oedd rhwng y tewfrig.

4 Dyfroedd a'i *c* maethodd hi, *d* y dyfnder a'i * magodd a'i nafonydd yn cerdded o amgylch ei phlanfa, efhynodd hefyd ei *e* ffrydiau at holl goed y maes.

5 Am hynny ei huchder a ymddyrchafodd goruwch *f* holl goed y maes, a'i cheinciau a amlhafant, a'i changennau a ymeſtynafant, o herwydd dyfroedd lawer, pan ‡ lifodd hi allan.

6 *g* Holl ehediaid y nefoedd a nythent yn ei cheinciau hi, a holl fwyſtfilod y maes a lydnent dan ei changennau hi; ie, *yr holl b* genhedloedd lliofog a eiſteddent dan ei chyſgod hi.

7 Felly teg ydoedd hi yn ei mawredd, yn hyd ei brig; o herwydd ei gwraidd ydoedd wrth ddyfroedd lawer.

8 *Y* cedrwydd *i* yng ardd Duw ni allent ei chuddio hi: y ffynnidwydd nid oeddynt debyg i'w cheinciau hi, a'r ffawydd nid oeddynt fel ei changhennau hi; ac un pren yng ardd yr Arglwydd nid ydoedd debyg iddi yn ei *k* thegwch.

9 *l* Gwnaethum hi yn dêg gan liaws ei changhennau: a holl goed Eden, y rhai *oedd* yng ardd Duw, *m* a gynfigennafant wrthi hi.

10 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; O herwydd *n* ymddyrchafu o honot mewn uchder, a rhoddi o ‡ honi ei brig ym mysg y tewfrig, ac ymddyrchafu o'i chalon yn ei huchder;

11 Am hynny y rhoddais hi yn llaw cadarn y cenhedloedd; gan wneuthur y *o* gwna efe iddi; am ei drygioni y *p* bwriais hi allan.

12 A dieithriaid, *q ſef* rhai ofnadwy y cenhedloedd, a'i torrafant hi ymaith, ac a'i gadawſant hi: ar y mynyddoedd ac yn yr holl ddyffrynoedd y ſyrthiodd ei brig hi, a'i changhenau a dorrwyd yn holl afonydd y ddaear; a holl bobloedd y tir a ddiſgynafant o'i *r* chyſgod hi, ac a'i gadawſant hi.

13 Holl *ſ* ehediaid y nefoedd a drigant ar ei *t* changhen hi, a holl fwyſtfilod y maes a fyddant ar ei changhennau hi:

14 *v* Fel nad ymddyrchafo holl goed y dyfroedd eu *w* huchder, ac na *x* rhyddo yr holl goed dyfradwy ar eu huchder canys *y* rhoddwyd hwynt oll i farwdaeth yn y tir iſaf ynghanol meibion dynion, gyd â'r rhai a ddiſgynnant i'r *z* pwll.

15 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Yn y dydd y diſgynnodd hi i'r hedd gwnaethum alaru: *y* gorchuddiais y dyfnder am dani hi, ac atteliais ei hafonydd, ie, attaliwyd dyfroedd lawer: gwnaethum i Libanus alaru am dani, a holl goed y maes oedd yn lleſmeirio am dani hi.

16 Gan *a* ſŵn ei chwymp hi y cynhyrfais y cenhedloedd, pan wnaethum iddi ddiſgyn i uffern gyd â'r rhai a ddiſgynant i'r pwll, a holl *b* goed Eden, y dewis a'r gorau yn Libanus, *y* dyfradwy oll, *c* a ymgyſurant yn y tir iſaf.

17 Hwythau hefyd gyd â hi a ddiſgynant i *d* uffern at laddedigion y cleddyf, a'r *rhai oeddynt* fraich iddi hi, *y rhai* a drigafant dan ei chyſgod hi ynghanol y cenhedloedd.

18 ¶ *e* I dwy felly ym mysg coed Eden yr oeddit debyg mewn uchder a mawredd? *ſ* etto ti a ddiſgynnir gyd â choed Eden i'r tir iſaf: *g* gorweddi ynghanol y rhai dienwaededig, gyd â laddedigion y cleddyf. *f* Dyma Pharao a'i holl liaws, medd yr Arglwydd Dduw.

a Esa. 14. 13. Adn. 18.
b Barn. 9. 15. Dan. 4. 12. Sal. 78. 72.
c Pen. 17. 5. Dat. 17. 15.
d Pen. 29. 3.
* Heb. *dyfnder i fynu.*
e Eſter 1. 2. Diar. 14. 28.
f Sal. 37. 35.
* Heb. *furiwedd*, neu, *ffrydiodd.*
g Dan. 4. 12.
h Sal. 47. 9
i Gen. 13. 10. Pen. 28. 13, 5, 9.
k Dan. 2. 37, 38.
l Sal. 127. 1.
m Gen. 26. 14. Sal. 37. 1. Mat. 20. 15.
n Deut. 32. 15. Eſa. 14. 13. Dan. 5. 20. 2 Thes. 2. 4.
† *Y gedrwyddon*, Adn. 3.
o Barn. 1. 7. 1 Sam. 14. 33. Mat. 7. 2.
p 2 Thes. 2. 8.
q Pen. 28. 7.
r Adn. 3.
s Eſa. 14. 6. Dat. 19. 17.
‖ Heb. *cerfymp.*
t Sal. 139. 20. Dat. 5. 26.
1 Cor. 10. 14.
2 Pedr 2. 6.
* Heb. *ſafant eu nynt eu hunain am eu unbeder.*
u Sal. 28. 7.
x Pen. 26. 20.
e Pen. 18. 18.
f Sal. 36. 12. Pen. 12. 6. Micah 3. 7. Hab. 2. 16. ‖ Job 15. 21. Jer. 50. 22. Amos 2. 2.
g Eſa. 14. 8. Adn. 9.
h Pen. 32. 21 a 14. 21. Eſa. 14. 10.
i Adn. 16.
d Adn. 2.
e Pen. 28. 19, 31.
f 2 Cron. 28. 22. Sal. 52. 7.

P E N. XXXII.

1 *Cwyn'dan am gwymp yr Aipht*: 11 *Trwy cleddyf Babilon.*

AC yn y deuddegfed mis o'r ddeuddegfed flwyddyn, ar y dydd cyntaf o'r mis,

Pen. xxxi. *Adn.* 2.] *Ydwyt debyg.* Y dull *aiſgoraidd* (cyffelybiaethol) yma, o lafaru wrth *Pharao*, pan gliad ydyw o'r farn a ddeuai *ar Pharao*; a'r *cyſſur* a addawyd oedd gwbl doychrynllyd? *Adn.* 16, 18.

a Pen. 19 Diar. 28.

2 mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

25.

* Neu, *draig,*

2 Ha fab dyn, cyfod alarnad am Pharao brenin yr Aipht, a dywed wrtho, *a* Tebygaiſt i lew leuanc y cenhedloedd, ac yr *ydwyt* fel * *b* morfil yn y moroedd: a daethoſt allan gyd â'th afonydd; cythryblaiſt hefyd y dyfroedd â'th *c* draed, a *d* methraiſt eu hafonydd hwynt.

b Pen. 29. 3. *c* 2 Bren. 27. 5, 7. Dat. 17. 15. *d* 2 Bren. 23. 33.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *e* Minnau a daenaf fy rhwyd arnat â chynnulleidfa pobloedd lawer; a hwy a'th godant yn fy rhwyd i.

e Pen. 12. 13.

4 *f* Gadawaf di *befyd* ar y tir, taflaf di ar wyneb y maes, a gwnaf i holl ehediaid y nefoedd drigo arnat ti: fe, o honot ti y diwallaf fwyſtfilod yr holl ddaear.

f Pen. 29 3 *g* Pen. 31. 13. Dat. 19. 17.

5 Rhoddaf hefyd dy *b* gig ar y mynyddoedd, a llanwaf y *i* dyffrynnoedd â'th uchder di.

b Sal. 74. 14. *i* Joel 3. 14.

6 Mwyſtaf hefyd â'th * waed y tir yr wyt yn nofio ynddo, hyd y mynyddoedd; a llenwir yr afonydd o honot.

k Ecc. 1. 22. Dat. 16. 4.

7 *le,* Cuddiaf y nefoedd wrth dy *l* ddiffoddi, a thywyllaf eu ſer hwynt: yr haul a guddiaf a chwmmwl, a'r lleuad ni wna i'w goleuni oleuo.

l Job 18. 6. Sal. 37. 38. Diar. 10. 7. Eſa. 13. 10. Pen. 31. 15. Joel 2. 31. Mat. 24. 29

8 *m* Tywyllaf arnat holl lewyrch goleuadau'r nefoedd, a rhoddaf *n* dywyllwch ar dy dir, medd yr Arglwydd Dduw.

m Ecc. 10. 21. *n* Dat. 16. 10. Ecf. 10.

9 A *o* digiaf galon pobloedd lawer, pan ddygwyf dy ddinyſtr ym myſg y cenhedloedd, i diroedd nid adnabuoſt.

o Dat. 11. 18.

10 A gwnaf i bobloedd lawer ryfeddu wrthyt, a'u brenhinoedd a ofnant yn fawr o'th blegid, *p* pan *wnelwyf* i'm cleddyf *q* ddiſgleirio o flaen eu hwynebau hwynt; a hwy a *bob* munud a ſaddychrynant, bob un am ei einioes, yn nydd dy *r* gwymp.

p Jer. 51. 31. *q* Ecf. 15. 15. *r* Lef. 26. 36.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Cleddyf brenin Babilon a ddaw arnat ti.

Pen. 21. 9. *s* Pen. 26. 16. *t* Pen. 26. 15.

12 A chleddyfau y rhai cedyrn y cwympaf *n* dy liaws, *byddant* oll yn *x* gedyrn y cenhedloedd, a hwy a anreithiant falcheder yr Aipht, a'i holl liaws hi a ddinyſtrir.

u Pen. 29. 19. *x* Pen. 28. 7.

13 ¶ Diſtuthaf hefyd ei holl anifeiliaid hi oddi wrth dyfroedd * lawer; ac y ni fathr troed dyn hwynt mwy, ac ni fathra carnau anifeiliaid hwy.

† Neu, *mawrich,* Eſa. 31. 3.

14 Yna y gwnaf yn dyfnion eu dyfroedd hwynt, a gwnaf i'w hafonydd gerdded *x* fel olew, medd yr Arglwydd Dduw.

y Pen. 29. 11. *x* Diar. 11. 10. Eſa. 8. 6.

15 Pan *a* roddwyf dir yr Aipht yn anrhaith, ac anrheithio'r wlad o'i llawnder, pan darawwyf y rhai oll a breſwyliant ynddi, yna y cânt *b* wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd.

Phil. 4. 5. *a* Sal. 107. 34. *b* Pen. 7. 4.

16 Dyma'r galar a alarant am dani hi: *c* merched y cenhedloedd a alarant amdani hi; *d* galarant am dani hi, *ſef* am yr Aipht, ac am ei lliaws oll, medd yr Arglwydd Dduw.

Pen. 29. 19. *c* Jer. 9. 20. *d* Pen. 14. 14.

17 ¶ Ac yn yr ddeuddegfed flwyddyn, ar y pymthegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Sam. 1. 27.

18 *e* Cwyna fab dyn, am liaws yr Aipht, a *f* diſgyn hi, hi a merched y cenhedloedd enwog, i'r dir iſaf, *g* gyd â'r rhai a ddiſgynant i'r pwll.

e Phil. 3. 18. *f* Sal. 37. 36. Jer. 1. 10. Pen. 3. 19. Mat. 16. 19. *g* Pen. 26. 20.

19 *h* Pa deccach nâ phwy oeddit ti? diſgyn a gorwedd gyd a'r rhai *i* dienwaededig.

h Pen. 31. 18, Adn. 21, 32. *i* Jer. 15. 3. Pen. 30. 24. *m* Jer. 50. 45. *n* Eſa. 14. 9. Luc 16. 23. *o* Pen. 30. 8. *p* Adn. 19, 25. *q* Eſa. 26. 14.

20 *n* Llafared cryfion y cedyrn wrthi hi o ganol uffern gyd â'i *o* chynnorthwywyr: *p* diſgynaſant, *q* gorweddant yn ddienwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf.

k Pen. 31. 18.

21 *n* Llafared cryfion y cedyrn wrthi hi o ganol uffern gyd â'i *o* chynnorthwywyr: *p* diſgynaſant, *q* gorweddant yn ddienwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf.

22 Yno *y mae r* Aſſur a'i holl gynnulleidfa, a'i feddau o amgylch; wedi eu lladd oll, a ſyrthio trwy'r *s* cleddyf.

r Adn 21. *s* Adn. 20. *f* Job 28. 13.

23 Yr hon y rhoddwyd ei beddau yn yſtlyſau'r pwll, a'i chynnulleidfa ydoedd o amgylch ei bedd; wedi eu lladd oll, a ſyrthio trwy'r cleddyf, y *t* rhai a barafant arſwyd yn nhir y rhai byw.

t Gen. 10. 22. Eſa. 21. 2. Dan. 8. 2. *x* Pen. 26. 20.

24 Yno *y mae u* Elam a'i holl liaws o amgylch ei bedd, wedi eu lladd oll a ſyrthio trwy'r cleddyf, y rhai a ddiſgynaſant yn ddienwaededig i'r *x* tir iſaf, y rhai a barafant eu harſwyd yn nhir y rhai byw; etto hwy a ddygaſant eu gwaradwydd gyd a'r rhai a ddiſgynant i'r pwll.

u Gen. 10. 22. Eſa. 21. 2. *x* Pen. 26. 20. ‡ Y bedd yw gwely pawb--*Job* xxx. 23.

25 Ynghanol y rhai laddedig y goſodaſant iddi ‡ wely ynghyd a'i holl liaws; a'i beddau oll amgylch: y rhai hynny oll yny ddienwaededig, a laddwyd a'r cleddyf: er peri eu ∝ harſwyd yn nhir y rhai byw, etto dygaſant eu gwaradwydd *a* gyd â'r rhai a ddiſgynant i'r pwll: ‖ ynghanol y laddedigion y rhoddwyd * ef.

∝ Adn. 23. *a* Sal. 52. 5. ‖ Sef, yn uffern. * *Aſſur,* Pen. 22.

26 Yno *y mae b* Meſec, Tubal, a'i holl liaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddienwaededig, wedi eu lladd a'r cleddyf, er peri o honynt eu harſwyd yn nhir y rhai byw.

b Gen. 10. 2.

27 Ac ni orweddant gyd a'r cedyrn a ſyrthiaſant o'r *c* rhai dienwaededig, y rhai a ddiſgynaſant i uffern ag arfau eu rhyfel *gyd â hwy*: ac y rhoddaſant eu cleddyfau dan eu pennau; eithr eu *d* hanwireddau fydd ar eu heſgyrn hwynt, *ſef eu bod* yn arſwyd i'r cedyrn yn nhir y rhai byw.

c Eſa. 22. 22. *d* Adn. 21. *e* Pen. 18. 20. Sal. 49. 14. a 109. 18.

28 A thithau *g* a ddryllir ym myſg y rhai dienwaededig, ac a orweddi gyd a'r *f* rhai a laddwyd a'r cleddyf.

Ioan 8. 24. *f* Adn. 21, 26.

29 Yno *y mae b* Edom, ei brenhinoedd a'i holl i dywyſogion, y rhai a roddwyd a'u cadernid, gyd a'r *rhai a* laddwyd a'r cleddyf: hwy a orweddant gyd a'n rhai dienwaededig, a chyd â'r rhai a ddiſgynant i'r pwll.

g Pen. 30. 22. Dan. 2. 35. *b* Gen. 25. 30. Eſa. 63. 1.

30 Yno *y mae* holl dywyſogion y gogledd, a'r holl *k* Sidoniaid, y rhai a ddiſgynant gyd â'n laddedigion; gyd a'u harſwyd y cywilyddiant am eu cadernid; gorweddant hefyd yn ddienwaededig, gyd â'r rhai a laddwyd a'r cleddyf, ac a ddygant eu gwaradwydd, *l* gyd â'r rhai a ddiſgynant i'r pwll.

Mal. 1. 4. *i* Gen. 36. 40. *k* Barn. 10. 12. Pen. 21. 21. *l* Adn. 18, 24.

31 Pharao a'u gwel hwynt, ac *m* a ymgyſura yn ei holl liaws, Pharao a'i holl lu wedi eu lladd a'r cleddyf, medd yr Arglwydd Dduw.

m Jer. 51. 38. Pen. 31. 16.

32 Canys rhoddais *n* fy ofn yn nhir y rhai byw; a gwnair iddo orwedd ynghanol y rhai dienwaededig, gyd â laddedigion y cleddyf, *ſef* i Pharao ac i'w holl liaws, medd yr Arglwydd Dduw.

n Pen. 21. 32. Adn. 25. Judas 23. *o* Pen. 31. 14.

PEN. XXXIII.

1 *Y prophwyd yn rhybuddio bobl. 7 Dyledſwydd gweiniedydd. 10 Unmondeb Duw.* 30 *Gwae'r gwatwarwyr.*

A Daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

a Pen. 3. 11. 01

2 Llafara, fab dyn, *a* wrth feibion dy bobl, a dywed wrthynt, Pan ddygwyf cleddyf ar wlad, a chymmeryd o bobl y wlad ryw un o'i chyrau, a'i rondi yn *b* wilicydd iddynt:

b Eſa. 21. 12. Hab. 2. 1. Heb. 13. 17.

3 Os gwel efe cleddyf yn dyfod ar y wlad, ac udgana mewn udgorn, a rhybuddio'r bobl;

c Mat. 15. 14.

4 Yna'r hwn gan g'lywed a glywo *c* lais yr udgorn, ac ni chymmer rybudd; eithr dyfod o'r cleddyf a'i gymmeryd ef ymaith, ei *d* waed fydd ar ei ben ei hun.

1 Cor. 14. 8. 1 Tim. 4. 16. *d* Diar. 19. 1. Act. 20. 26. *e* Act. 2. 37.

5 Efe a glybu lais yr udgorn, ac ni chymmerodd rybudd; ei waed fydd arno: ond yr *hwn* a gymmero rybudd, *e* a wared ei enaid.

6 Ond pan welo'r gwiliedydd y cleddyf yn dyfod, ac ni udgana mewn udgorn, a'r

U u 3 bobl

Pen. xxxii. *Adn.* 14.] *F. l. bleu.* Gwedi cwympo gelynion rhyfelgar cafnyd heddwch; a her dwca ddua amledd o ddâ a dynion fel anfonydd; heb ddychryn cleddyf y gorthrymydd. *Sal.* lxxii. 7.] Adn. 27. *Gyd â'r tedyrn.* h. y. er nad oeddent etto, y byddent yn *w* mann *yn* yr un lle! Neu, ai chwant hwy gladdedigaeth barcus, fel Rhyfelwyr pybur, chwaethach fel credinwyr cywir?

f Pen. 3. hubi heb eu rhybuddio; eithr dyfod o'r
20. cleddyf a chymmeryd un o honynt, efe a
g Pen. 20. ddaliwyd yn ei *f* anwiredd, *g* ond mi a
6. ofynaf ei waed ef ar law'r gwilieydd.
a 28. 16. 7 ¶ Felly dithau, *b* fab dyn, yn wilied-
b Pen. 3. ydd y th roddais i dŷ Israel; ti fel y clyw-
17. ech air o'm genau, ac y rhybuddiech
i Jer. 23. hwynt oddi wrthyf fi.
21.
a 13. 15. 8 Pan ddywedwyf wrth yr annuwiol,
k Rhuf. 6. Ti annuwiol, *k* gan farw a fyddi farw; oni
21. 23. lafari di i rybuddio'r annuwiol o'i ffordd,
l Pen. 3. yr annuwiol hwn a fydd marw yn ei an-
18. wiredd, *l* ond ar dy law di y gofynaf ei
waed ef.
m Pen. 3. 9 Ond os rhybuddi di yr annuwiol o'i
19. ffordd, i ddychwelyd o honi; *m* os efe ni
n Eſa. 49. ddychwel o'i ffordd, efe a fydd marw yn ei
4. anwiredd, a thithau a *n* waredaiſt dy en-
o Pen. 24. aid.
23.
Galar. 5.7. 10 ¶ Llafara hefyd wrth dŷ Israel, ti
p Pen. 24. fab dyn, Fel hyn, gan ddywedyd, y dy-
23. wedwch; Os *yw* ein hanwireddau a'n
pechodau o arnom, a nienau yn *p* dihoeni
q Pen. 37. ynddynt, *q* pa fodd y byddem ni fyw?
11.
Dat. 16 9. 11 Dywed wrthynt, *Fel mai* byw fi,
r Pen. 18. medd yr Arglwydd Dduw, *r* nid ymhoffaf
23. ym marwolaeth yr annuwiol; ond troi o'r
2 Pedr 3.9. annuwiol oddi wrth ei ffordd a byw:
s Luc 15. *s* dychwelwch, dychwelwch oddi wrth
20. eich ffyrdd drygionus; canys, ŷ Israel,
Act. 3. 19. *t* pa ham y byddwch feirw?
t Pen. 18. 12. Dywed hefyd, fab dyn, wrth feibion
31. dy bobl, *u* Cyfiawnder y cyfiawn ni'n gwar-
Hoſ. 11. 9. ed ef yn nydd *x* ei anwiredd: felly am
Mica 7.18. annuwioldeb yr annuwiol, ni fyrth efe o'i
u Pen. 3. herwydd yn y dydd y dychwelo oddi wrth
20. ei anwiredd; ni ddichon y cyfiawn chwaith
Jer.32.40. fyw o blegid y *ei gyfiawnder* yn y dydd y
Mat. 9.13. ✠ pecho.
x 2 Pedr 2. 22. 13 Pan ddywedwyf wrth y cyfiawn, Gan fyw y caiff fyw; os efe a hydera ar ei *a* gyfiawnder, ac a wna anwiredd, ei holl
Heb. 10. gyfiawnder ni chofir; ond am ei anwiredd
28. a wnaeth, *b* am dano y bydd efe marw.
y Phil. 3.9. 14 A phan ddywedwyf wrth yr annuw-
✠ 2 Cron. iol, Gan farw y byddi *c* farw; os dych-
7. 14. wel efe oddi wrth ei bechod, a gwneuthur
Rhuf. 3. *d* barn a chyfiawnder;
20. 15. *Os* yr annuwiol a ddadrydd *e* wyſtl,
a Rhuf. 10. *ac* a rydd yn ei ol yr hyn *f* a dreiſiodd, a
2. rhodio yn *g* neddfau'r bywyd, heb wneu-
a 9. 31. thur anwiredd; gan fyw y bydd efe byw,
b Adn. 8. ni bydd marw.
c Luc 13. 16 *b* Ni chofleir iddo yr holl bechodau
3. a bechodd: barn a chyfiawnder a wnaeth;
d Sal. 37. efe gan fyw a fydd byw.
28.
Eſa. 58. 2. 17 ¶ *i.* A meibion dy bobl a ddywedant,
e Deut. 24. Nid yw uniawn ffordd yr Arglwydd: eithr
22. eu ffordd hwynt nid yw union.
Pen. 18.7. 18 Pan *k* ddychwelo'r cyfiawn oddi wrth
f Num. 5. ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, efe
7. a fydd marw ynddynt.
Luc 19. 8. 19 A phan *l* ddychwelo'r annuwiol oddi
g cf. 18. wrth ei annuwioldeb, a gwneuthur barn a
5. chyfiawnder, yn y rhai hynny y bydd efe
Sal. 19.11. byw.
h Sal. 79.8. 20 Eſto chwi a ddywedwch *m* nad un-
i Pen. 18. iawn ffordd yr Arglwydd. *n* Barnaf chwi,
23. ŷ Israel, bob un yn ol ei ffyrdd ei hun.
k 2 Tim. 4. 21 ¶ Ac yn y degfed *mis* o'r *o* ddeu-
10. degfed flwyddyn o'n caethgludiad ni, ar
y pummed *dydd* o'r mis, *p* daeth un a
2 Pedr 2. ddiangafai o Jerusalem attaf fi, gan ddy-
20. wedyd, *q* Tarawyd y ddinas.
l Adn. 14. 22 *r* A llaw yr Arglwydd a fuaſai arnaf
m Adn. 17. yn yr hwyr, cyn dyfod y diangydd, ac a
n Sal. 75.7. *s* agoraſai fy ſafn, nes ei ddyfod attaf y
Pen. 18.30 bore; ie, *s* agorodd fy ſafn, ac ni bum
Joan 5. 22. fud mwyach.
2 Cor. 5 10
o Pen. 24. 23 Yna y daeth gair yr Arglwydd attaf,
21. gan ddywedyd,
24 Ha fab dyn, preſwylwyr y diffeith-
p Pen. 24. wch hyn yn nhir Iſrael ydynt yn llafaru,
26. gan ddywedyd, *u* Abraham oedd un, ac a
q 2 Bren. ſeddiannodd y tir; ninnau *ydym* lawer,
25. 4. *x* i ni y rhoddwyd y tir yn eiſeddiaeth.
r Pen. 1. 3.
s Pen. 3. 26. *t* Pen. 24. 27. *u* Eſa. 51. 2. Mat. 3. 9.
✠ Mica 3. 10.

25 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn
y dywed yr Arglwydd Duw; Yr ydych
yn bwytta ynghyd â'r *y* gwaed, ac yn
✠ dyrchafu eich llygaid at eich gau-
ddwiau, ac yn *z* tywallt gwaed; ac a
feddiennwch chwi y tir?
26 * Sefyll yr ydych ar eich cleddyf, * *rhyfyzu.*
gwnaethoch ffieidd-dra, *b* halogaſoch hefyd *b* Pen. 18.
bob un wraig ei gymmydog; ac a fedd- 6.
iennwch chwi y tir?
27 Fel hyn y dywedi wrthynt, Fel hyn
y dywed yr Arglwydd Dduw; *Fe[illegible]mai* byw
fi, trwy'r cleddyf y fyrth y rhai *fydd* yn y
diffeithwch; a'r hwn *fydd* ar wyneb y
maes, *c* i'r bwyſtfil y rhoddaf ef i'w fwyt- *c* Pen. 34.
ta; a'r rhai *fydd* yn yr amddiffynfeydd 5.
ac mewn *d* ogofeydd, a fyddant feirw o'r *d* Barn. 6.
haint. 2.
28 Canys gwnaf y tir yn anrhaith, *e* *1* Sam. 13.
yn anrhaith; a *e* balchder ei nerth ef a 6.
baid, ac anrheithir mynyddoedd Iſrael, *e* Pen. 7.
heb gynnilweirydd ynddynt. 24.
29 *f* A chânt wybod mai myfi *yw* yr a 24. 21.
Arglwydd, pan wnelwyf y tir yn anrhaith, *f* Eſa. 26.
is, yn anrhaith, am eu holl *g* ffieidd-dra a 11.
wnaethant. *g* Eſa. 26.
30 ¶ Tithau fab dyn, meibion dy bobl 10.
ſydd yn *h* ſiarad i'th erbyn wrth y par- *h* 2 Cron.
wydydd, ac o fewn dryſiau'r tai, ac yn 36. 16.
dywedyd y naill wrth y llall, pob un wrth *i* Mat. 3.5.
ei gilydd, gan ddywedyd, *i* Deuwch, at- a 11. 7.
tolwg, a gwrandewch beth *yw'r* gair ſydd *k* Pen. 14.
yn dyfod oddi wrth yr Arglwydd. 1. a 20. 1.
31 *k* Deuant hefyd attaf fel y daw y *l* Pen. 8.1.
bobl, ac *l* eiſteddant o'th flaen *fel* fy Mat. 15. 8.
mhobl, gwrandawant hefyd dy eiriau, *m* Mat. 7.
ond *m* ni's gwnant hwy: canys a'u 26.
geneuau *n* y dangoſant gariad, a'u calon *n* Eſa. 29.
ſydd yn myned ar ol eu *o* cybydd-dod. 13-- 10.
32 Wele di hefyd iddynt fel cân cariad *o* Mat. 13.
un hyfryd lais, ac yn canu yn dda: canys 22.
gwrandawant dy eiriau, ond ni's gwnant a 30. 22.
hwynt. *p* Diar. 5.
33 A phan ddelo hyn (wele ef yn dyfod) 11--14.
yna y cânt *p* wybod fod prophwyd yn eu Pen. 2.5.
myſg.

PEN. XXXIV.

1 *Bai'r bugeiliaid*: 7 *Barn Duw arnynt.*
20 *Un Bugail.*

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf,
gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn *a* bu- *a* Eſa. 56.
geiliaid Iſrael; prophwyda a dywed wrth- 11.
ynt, wrth y bugeiliaid, Fel hyn y dywed Jer. 23. 1.
yr Arglwydd Dduw; Gwae fugeiliaid Iſ- *b* Mica 3.
rael y rhai ſydd yn eu *b* porthi eu hunain: 3.
c oni phortha'r bugeiliaid y praidd? Rhuf. 16.
3 Y *d* braſder a fwyttewch, a'r gwlân 18.
a wiſgwch, y brâs a *e* leddwch; *ond* ni 2 Pedr 2.3.
phorthwch y praidd. *c* Ioan 21.
4 *f* Ni chryfhaſoch y rhai llefg, ac ni 15.
feddygiaſoch y glaf, ni rwymaſoch Act. 20.
y ddrylliedig chwaith, a'r gyfeiliornus ni 28.
ddygaſoch adref, *f* a'r goliedig ni cheiſia- 1 Pedr 5.2.
ſoch; eithr darfu i chwi eu llywodraethu *d* Zec. 11.
trwy g drais ac â chreulondeb. 16.
5 A hwy a waſgarwyd * o eiſiau bu- *e* Dat. 17.
gail: a buant yn ymborth i holl fwyſtfilod 4.
y maes, *b* pan waſgarwyd hwynt. *f* Adn. 16.
6 Fy nefaid a grwydraſant ar hyd yr Mat. 9. 36.
holl fynyddoedd, ac ar bob bryn uchel: *g* 2 Cor. 1.
ie, gwaſgarwyd fy mhraidd ar hyd holl 24.
wyneb y ddaear, ac nid oedd a'u ceiſiai, 1 Pedr 5.3.
nac a ymofynai *am danynt*. * Heb.
7 ¶ Am hynny, bugeiliaid, gwran- *beb.*
dewch air yr Arglwydd. *b* Galar. 2.
8 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd 14.
Dduw, am fod fy mhraidd yn yſpail, a † *Heb.*
bod fy mhraidd yn ymborth i holl fwyſtfil- *beb.*
od y maes, † o eiſiau bugail, ac i na chei- *i* Jer. 23. 1.
ſiodd fy mugeiliaid fy mhraidd, eithr y Zec. 10. 3.
bugeiliaid a'u *k* porthaſant eu hun, ac ni *k* Adn. 2.
phorthaſant fy mhraidd:
9 Am hynny, O fugeiliaid, gwran-
dewch air yr Arglwydd. *l* Pen. 13.
10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd 9.
Dduw: Wele fi yn *l* erbyn y bugeiliaid; 1 Tim. 3.
a gofynnaf fy mhraidd ar eu dwylaw 5.
hwynt,

y Gen. 9.4. Lef. 17. 11. ✠ Pen. 18. 6. *z* Ioan 8. 37.

Pen. 3. 9 Ond os rhybuddi di yr annuwiol o'i ffordd, i ddychwelyd o honi; *m* os efe ni Eſa. 49. ddychwel o'i ffordd, efe a fydd marw yn ei 4. anwiredd, a thithau a *n* waredaiſt dy en- *o* Pen. 24. aid. 23.

Galar. 5.7. 10 ¶ Llafara hefyd wrth dŷ Israel, ti fab dyn, Fel hyn, gan ddywedyd, y dy- *p* Pen. 24. wedwch; Os *yw* ein hanwireddau a'n 23. pechodau o arnom, a nienau yn *p* dihoeni *q* Pen. 37. ynddynt, *q* pa fodd y byddem ni fyw? 11.

Dat. 16 9. 11 Dywed wrthynt, *Fel mai* byw fi, *r* Pen. 18. medd yr Arglwydd Dduw, *r* nid ymhoffaf 23. ym marwolaeth yr annuwiol; ond troi o'r annuwiol oddi wrth ei ffordd a byw: 2 Pedr 3.9. *s* dychwelwch, dychwelwch oddi wrth *s* Luc 15. eich ffyrdd drygionus; canys, ŷ Israel, 20. *t* pa ham y byddwch feirw?

Act. 3. 19. 12. Dywed hefyd, fab dyn, wrth feibion *t* Pen. 18. dy bobl, *u* Cyfiawnder y cyfiawn ni'n gwar- 31. ed ef yn nydd *x* ei anwiredd: felly am Hoſ. 11. 9. annuwioldeb yr annuwiol, ni fyrth efe o'i Mica 7.18. herwydd yn y dydd y dychwelo oddi wrth *u* Pen. 3. ei anwiredd; ni ddichon y cyfiawn chwaith 20. fyw o blegid y *ei gyfiawnder* yn y dydd y Jer.32.40. ✠ pecho.

Mat. 9.13. 13 Pan ddywedwyf wrth y cyfiawn, *x* 2 Pedr Gan fyw y caiff fyw; os efe a hydera ar ei 2. 22. *a* gyfiawnder, ac a wna anwiredd, ei holl Heb. 10. gyfiawnder ni chofir; ond am ei anwiredd 28. a wnaeth, *b* am dano y bydd efe marw.

y Phil. 3.9. 14 A phan ddywedwyf wrth yr annuw- ✠ 2 Cron. iol, Gan farw y byddi *c* farw; os dych- 7. 14. wel efe oddi wrth ei bechod, a gwneuthur Rhuf. 3. *d* barn a chyfiawnder;

20. 15. *Os* yr annuwiol a ddadrydd *e* wyſtl, *a* Rhuf. 10. *ac* a rydd yn ei ol yr hyn *f* a dreiſiodd, a 2. rhodio yn *g* neddfau'r bywyd, heb wneu- a 9. 31. thur anwiredd; gan fyw y bydd efe byw, *b* Adn. 8. ni bydd marw.

c Luc 13. 16 *b* Ni chofleir iddo yr holl bechodau 3. a bechodd: barn a chyfiawnder a wnaeth; *d* Sal. 37. efe gan fyw a fydd byw. 28.

17 ¶ *i.* A meibion dy bobl a ddywedant, Eſa. 58. 2. Nid yw uniawn ffordd yr Arglwydd: eithr *e* Deut. 24. eu ffordd hwynt nid yw union. 22.

18 Pan *k* ddychwelo'r cyfiawn oddi wrth Pen. 18.7. ei gyfiawnder, a gwneuthur anwiredd, efe *f* Num. 5. a fydd marw ynddynt. 7.

19 A phan *l* ddychwelo'r annuwiol oddi Luc 19. 8. wrth ei annuwioldeb, a gwneuthur barn a *g* cf. 18. chyfiawnder, yn y rhai hynny y bydd efe 5. byw.

Sal. 19.11. 20 Eſto chwi a ddywedwch *m* nad un- *h* Sal. 79.8. iawn ffordd yr Arglwydd. *n* Barnaf chwi, *i* Pen. 18. ŷ Israel, bob un yn ol ei ffyrdd ei hun. 23.

21 ¶ Ac yn y degfed *mis* o'r *o* ddeu- *k* 2 Tim. 4. degfed flwyddyn o'n caethgludiad ni, ar 10. y pummed *dydd* o'r mis, *p* daeth un a 2 Pedr 2. ddiangafai o Jerusalem attaf fi, gan ddy- 20. wedyd, *q* Tarawyd y ddinas.

l Adn. 14. 22 *r* A llaw yr Arglwydd a fuaſai arnaf *m* Adn. 17. yn yr hwyr, cyn dyfod y diangydd, ac a *n* Sal. 75.7. *s* agoraſai fy ſafn, nes ei ddyfod attaf y Pen. 18.30 bore; ie, *s* agorodd fy ſafn, ac ni bum Joan 5. 22. fud mwyach.

2 Cor. 5 10

o Pen. 24. 23 Yna y daeth gair yr Arglwydd attaf, 21. gan ddywedyd,

24 Ha fab dyn, preſwylwyr y diffeith- *p* Pen. 24. wch hyn yn nhir Iſrael ydynt yn llafaru, 26. gan ddywedyd, *u* Abraham oedd un, ac a *q* 2 Bren. ſeddiannodd y tir; ninnau *ydym* lawer, 25. 4. *x* i ni y rhoddwyd y tir yn eiſeddiaeth.

r Pen. 1. 3.

s Pen. 3. 26. *t* Pen. 24. 27. *u* Eſa. 51. 2. Mat. 3. 9. ✠ Mica 3. 10.

25 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn *y* dywed yr Arglwydd Dduw; Yr ydych yn bwytta ynghyd â'r *y* gwaed, ac yn ✠ dyrchafu eich llygaid at eich gau- ddwiau, ac yn *z* tywallt gwaed; ac a feddiennwch chwi y tir?

26 * Sefyll yr ydych ar eich cleddyf, * *rhyfyzu.* gwnaethoch ffieidd-dra, *b* halogaſoch hefyd *b* Pen. 18. bob un wraig ei gymmydog; ac a fedd- 6. iennwch chwi y tir?

27 Fel hyn y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *Fe[illegible]mai* byw fi, trwy'r cleddyf y fyrth y rhai *fydd* yn y diffeithwch; a'r hwn *fydd* ar wyneb y maes, *c* i'r bwyſtfil y rhoddaf ef i'w fwyt- *c* Pen. 34. ta; a'r rhai *fydd* yn yr amddiffynfeydd 5. ac mewn *d* ogofeydd, a fyddant feirw o'r *d* Barn. 6. haint. 2.

28 Canys gwnaf y tir yn anrhaith, *e* *1* Sam. 13. yn anrhaith; a *e* balchder ei nerth ef a 6. baid, ac anrheithir mynyddoedd Iſrael, *e* Pen. 7. heb gynnilweirydd ynddynt. 24.

29 *f* A chânt wybod mai myfi *yw* yr a 24. 21. Arglwydd, pan wnelwyf y tir yn anrhaith, *f* Eſa. 26. *is*, yn anrhaith, am eu holl *g* ffieidd-dra a 11. wnaethant. *g* Eſa. 26.

30 ¶ Tithau fab dyn, meibion dy bobl 10. ſydd yn *h* ſiarad i'th erbyn wrth y par- *h* 2 Cron. wydydd, ac o fewn dryſiau'r tai, ac yn 36. 16. dywedyd y naill wrth y llall, pob un wrth *i* Mat. 3.5. ei gilydd, gan ddywedyd, *i* Deuwch, at- a 11. 7. tolwg, a gwrandewch beth *yw'r* gair ſydd *k* Pen. 14. yn dyfod oddi wrth yr Arglwydd. 1. a 20. 1.

31 *k* Deuant hefyd attaf fel y daw y *l* Pen. 8.1. bobl, ac *l* eiſteddant o'th flaen *fel* fy Mat. 15. 8. mhobl, gwrandawant hefyd dy eiriau, *m* Mat. 7. ond *m* ni's gwnant hwy: canys a'u 26. geneuau *n* y dangoſant gariad, a'u calon *n* Eſa. 29. ſydd yn myned ar ol eu *o* cybydd-dod. 13-- 10.

32 Wele di hefyd iddynt fel cân cariad *o* Mat. 13. *un* hyfryd lais, ac yn canu yn dda: canys 22. gwrandawant dy eiriau, ond ni's gwnant a 30. 22. hwynt. *p* Diar. 5.

33 A phan ddelo hyn (wele ef yn dyfod) 11--14. yna y cânt *p* wybod fod prophwyd yn eu Pen. 2.5. myſg.

PEN. XXXIV.

1 *Bai'r bugeiliaid*: 7 *Barn Duw arnynt.*
20 *Un Bugail.*

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf,
gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn *a* bu- *a* Eſa. 56. geiliaid Iſrael; prophwyda a dywed wrth- 11. *ynt*, wrth y bugeiliaid, Fel hyn y dywed Jer. 23. 1. yr Arglwydd Dduw; Gwae fugeiliaid Iſ- *b* Mica 3. rael y rhai ſydd yn eu *b* porthi eu hunain: 3. *c* oni phortha'r bugeiliaid y praidd? Rhuf. 16.

3 Y *d* braſder a fwyttewch, a'r gwlân 18. a wiſgwch, y brâs a *e* leddwch; *ond* ni 2 Pedr 2.3. phorthwch y praidd. *c* Ioan 21.

4 *f* Ni chryfhaſoch y rhai llefg, ac ni 15. feddygiaſoch y glaf, ni rwymaſoch Act. 20. y ddrylliedig chwaith, a'r gyfeiliornus ni 28. ddygaſoch adref, *f* a'r goliedig ni cheiſia- 1 Pedr 5.2. ſoch; eithr darfu i chwi eu llywodraethu *d* Zec. 11. trwy g drais ac â chreulondeb. 16.

5 A hwy a waſgarwyd * o eiſiau bu- *e* Dat. 17. gail: a buant yn ymborth i holl fwyſtfilod 4. y maes, *b* pan waſgarwyd hwynt. *f* Adn. 16.

6 Fy nefaid a grwydraſant ar hyd yr Mat. 9. 36. holl fynyddoedd, ac ar bob bryn uchel: *g* 2 Cor. 1. ie, gwaſgarwyd fy mhraidd ar hyd holl 24. wyneb y ddaear, ac nid oedd a'u ceiſiai, 1 Pedr 5.3. nac a ymofynai *am danynt*. * Heb.

7 ¶ Am hynny, fugeiliaid, gwran- *beb.* dewch air yr Arglwydd. *b* Galar. 2.

8 *Fel mai* byw fi, medd yr Arglwydd 14. Dduw, am fod fy mhraidd yn yſpail, a † *Heb.* bod fy mhraidd yn ymborth i holl fwyſtfil- *beb.* od y maes, † o eiſiau bugail, ac i na chei- *i* Jer. 23. 1. ſiodd fy mugeiliaid fy mhraidd, eithr y Zec. 10. 3. bugeiliaid a'u *k* porthaſant eu hun, ac ni *k* Adn. 2. phorthaſant fy mhraidd:

9 Am hynny, O fugeiliaid, gwran-
dewch air yr Arglwydd. *l* Pen. 13.
10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd 9.
Dduw: Wele fi yn *l* erbyn y bugeiliaid; 1 Tim. 3.
a gofynnaf fy mhraidd ar eu dwylaw 5.
hwynt,

Ezec. xxxiii. *Adn.* 24.] *Preſwylwyr.* Sef, y rhai a adawyd, 2 *Bren.* xxv. 12. a fynnent i Duw *Abraham* gyſtawnu ei addewid a'i had, er eu bod hwy yn ferr'n cyfammod. *Eſa.* xix. 5. *Eſa.* i. 19. Wele, nyſyl

hwynt, a gwnaf iddynt beidio a phorthi'r
m Ezra 7. praidd; a'r bugeiliaid ni phorthant eu
26. hun mwy: canys gwaredaf fy mhraidd
Galar. 2. o'u *n* safn hwynt, fel na byddont yn ym-
14. borth iddynt.
n Ioan 10. 11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Ar-
11. glwydd Duw; Wele myfi, *ie*, *n* myfi a
o Jer. 33. ymofynnaf am fy mhraidd, ac a'u ceisiaf
13. hwynt.
Pen.20.37. 12 Fel y cais bugail ei ddiadell ar
p Joel 2.2. y dydd y byddo ym mysg ei ddefaid gwas-
q Pen. 28. garedig, o felly y ceisiaf finnau fy nefaid,
25. ac a'u gwaredaf hwynt o bob lle y gwas-
a 36. 24. garer hwynt iddo ar y dydd *p* cymmylog a
r Sal. 23.2. thywyll.
2 Cor. 2. 13 A *q* dygaf hwynt allan o fysg y bobl-
17. oedd, a chasglaf hwynt o'r tiroedd, a dyg-
1 Pedr 2.2. af hwynt i'w tir eu hun, a phorthaf hwynt
s Lef. 27. ar fynyddoedd Israel wrth yr afonydd, ac
32. yn holl drigfannau'r wlad.
t Can. 1.7. 14 Mewn *r* porfa dda y porthaf hwynt,
u Mica 4. ac ar uchel fynyddoedd Israel y bydd eu
6. corlan hwynt: yno y gorweddant mewn
Adn. 4. corlan dda, ie, *mewn* porfa fras y porant
x Deut.32. ar fynyddoedd Israel.
15. 15 Myfi a borthaf *s* fy mhraidd, ac
Sal. 22.29. myfi a'u *t* gorweddfaf hwynt, medd yr
y Esa. 10. Arglwydd Duw.
16. 16 *u* Y golledig a geisiaf, a'r darfedig
Amos 4.1. a ddychwelaf, a'r friwedig a rwymaf, a'r
Sal. 62.12. lesg a gryfhaf: eithr dinystriaf *x* y fras
Jer.10.24. a'r gref; *a* y barn y porthaf hwynt.
& Pen. 20. 17 Chwithau, fy mhraidd, fel hyn y
38. dywed yr Arglwydd Duw, & Wele fi yn
Zec. 10.3. barnu rhwng ‖ milyn a milyn, rhwng yr
Mat. 25. ‖ hyrddod a'r bychod.
32. 18 Ai bychan gennych * bori o honoch
Luc 1. 53. y borfa dda, oni bydd i chwi *a* fathru dan
‡ Heb. eich traed y rhan arall o'ch porfeydd? a
wyn a ac yfed o honoch y dyfroedd dyfnion, oni
mynnad. bydd i chwi *b* fathru'r rhan arall â'ch
‖ *y bychain* traed?
a'r maur- 19 A'm praidd i, y maent yn pori
ion. * Neu, fathrfa eich traed chwi; a mathrfa eich
difa. traed a yfant.
Mat. 15.6. 20 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr
Rhuf.1.18. Arglwydd Duw wrthynt hwy; Wele
a Luc 11. myfi, & myfi a farnaf *c* rhwng milyn bras
52. a milyn cul.
b Diar. 22. 21 O herwydd gwthio o honoch âg ys-
22. lys ac âg ysgwydd, a chornio o honoch
Pen.22.29. a'ch *d* cyrn y rhai llesg oll, hyd oni was-
c Luc 14. garasoch hwynt allan;
11. 22 Am hynny y gwaredaf fy mhraidd,
d Iago 2.6. fel na byddont mwy yn yspail; a barnaf
e Esa. 40. rhwng milyn a milyn.
11. 23 Cyfodaf hefyd un *e* bugail arnynt, ac
Heb. 13. efe a'u portha hwynt, *sef* fy ngwas *f* Da-
20. fydd; efe a'u *g* portha hwynt, ac efe a
f Jer.30.9. fydd yn Fugail iddynt.
Hos. 3. 5. 24 A minnau yr Arglwydd a fyddaf yn
g Sal. 78. Dduw iddynt, a'm gwas Dafydd yn *h* Dy-
72. wysog yn eu mysg; myfi yr Arglwydd
h Dan. 12. a'i llefarodd.
2. 25 Gwnaf hefyd â hwynt *i* gyfammod
Esa. 5. 16. heddwch, a gwnaf i'r *i* bwyftfil drwg bei-
i Mat. 18. dio o'r tir, a hwy a drigant yn *m* ddiogel
20. yn yr anialwch, ac a gysgant yn y coed-
Dat. 1. 13. ydd.
k Esa. 54. 26 Gwnaf hwynt hefyd, ac amgylch-
10. oedd *n* fy mryn, yn fendith: a gwnaf i'r
l Esa.11.6. o gawlaw ddiferu yn ei amser; bydd caw-
Hos. 2. 18. odydd o fendith.
Dat. 11.7, 27 A *q* phren y maes a rydd ei ffrwyth,
18. a'r tir a rydd ei *r* gynnyrch, a byddant
m Lef. 26. yn eu tir eu hun mewn diogelwch, ac a
6. gant wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd,
Jer. 23. 6. pan dorrwyf rwymau eu iau hwynt, a'u
n Sal. 2.6. gwared o law y rhai oedd yn mynnu gwa-
o Hos. 2.21. fanaeth ganddynt.
p Sal. 68.9 28 Ac ni byddant mwyach yn yſpail i'r
q Zec. 8. *t* cenhedloedd, *u* a bwyſtfil y tir ni's bwyſ-
12. ty i wynt; *x* eithr trigant mewn diogel-
r Sal. 85. wch, ac ni *bydd* a'u dychryno.
12. 29 Cyfodaf iddynt hefyd y blanhigyn
a 67. 6. *y* Jer. 32. 37. Pen. 28. 26. *z* Hos. 6. 5.
u Adn. 25. *x* Jer. 30. 10. Mica 4. 4. Seph. 3. 13.
y Esa. 11. 1.

Pen. xxxv. *Adn.* 6.] *Mi a'th wnaf yn waed.* Gwneuthur heddwch ac yn creu drygfyd. *Esa.* xiv. 7.

Ar gyleh y daw fel haf a gauaf!

‖ enwog, ac ni byddant mwy wedi treng-
o newyn yn y tir, ac & ni ddygant mwy
warthrudd y cenhedloedd.
30 Fel hyn y cânt wybod *m* mi myfi yr
Arglwydd eu Duw *lydd* syd â hwynt, ac
ma hwythau *p* ty Israel, *yw* fy mhobl i,
medd yr Arglwydd Duw.
31 Chwithau, fy *a* mhraidd, defaid fy
mhorfa, dynion *ydych* chwi, *b* myfi *yw*
eich Duw, chwi, medd yr Arglwydd
Dduw.

P E N. XXXV.

Barnudigaeth mynydd Seir am eu cas at Israel.

A Daeth gair yr Arglwydd attaf, gan
ddywedyd,
2 *a* Gofod dy wyneb, fab dyn, tu ag at
b fynydd Seir, *c* a phrophwyda yn ei er-
byn,
3 A dywed wrtho, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd Duw: *d* Wele fi'th erbyn di,
mynydd Seir, estynaf hefyd *e* fy llaw i'th
erbyn, a * rhoddaf di yn anghyfannedd ac
yn ddiffeithwch.
4 Gosodaf dy ddinasoedd yn ddiffeith-
wch, a thithau a fyddi yn anghyfannedd,
e fel y gwypech mai myfi *yw* yr Ar-
glwydd.
5 Am fod gennyt *f* † alanasdra parhaus, a thywallt o honot *g* waed meibion
Israel a min y cleddyf, yn amser eu gofid,
yn amser *h* diwedd *eu* hanwiredd *hwynt*:
6 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr
Arglwydd Duw, mi a'th wnaf di yn waed,
a gwaed a'th ymlid di: *i* gan na chasei
waed, gwaed a'th ddilyn.
7 Gwnaf hefyd fynydd Seir yn anrhaith
ac yn ddiffeithwch; *k* a thorraf ymaith o
hono yr hwn a elo allan, a'r hwn a ddych-
welo.
8 Llanwaf hefyd ei *l* fynyddoedd â'i
rhai lladdedig: yn dy fryniau, a'th ddy-
ffrynnoedd, a'th holl afonydd y fyrth lladd-
edigion y cleddyf.
9 *m* Gwnaf di yn anrhaith tragywyddol,
a'th ddinasoedd ‡ ni ddychwelant; *n* fel
y gwypoch mai myfi *yw* yr Arglwydd.
10 Am ddywedyd o honot, Y ddwy
genedl a'r ddwy wlad hyn fyddant eiddo
fi, a *o* nyni a'i meddiannwn; er bod yr
p Arglwydd yno!
11 Am hynny *fel mai* byw fi, medd yr
Arglwydd Dduw, gwnaf yn ol *q* dy ddig,
ac yn ol dy genfigen, y rhai o'th *r* gas yn
eu herbyn hwynt a wnaethoſt; *s* fel y'm
hadwaener yn eu mysg hwynt, pan y'th
farnwyf di.
12 A chei wybod mai myfi *yw* yr Ar-
glwydd, *ac* i mi glywed dy holl *t* gabledd
a draethaiſt yn erbyn mynyddoedd Israel,
gan ddywedyd, Anrheithiwyd hwynt: i
u mi y rhoddwyd hwynt i'w ‖ difa.
13 Ymfawryglaſoch hefyd a'ch genau
yn fy erbyn i, ac *u* amlhaſoch eich geir-
iau i'm herbyn: mi a'u clywais.
14 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; & Pan lawenyche'r holl wlad, mi
a'th wnaf di yn anghyfannedd.
15 *y* Yn ol dy lawenydd di am feddiant
z Israel, o herwydd ei anrheithio, felly y
gwnaf i tithau; anrhaith fyddi di, mynydd
Seir, ac Edom oll i gyd; & fel y gwypont
mai myfi *yw* yr Arglwydd.

P E N. XXXVI.

I Cyfuro Israel. 16 *Pechod yr achos o'u ruwaſgar.* 25. *Bendithion teyrnas Crisst.*

Tithau fab dyn, prophwyda wrth *a* fy-
nyddoedd Israel, a dywed, Gwran-
dewch, fynyddoedd Israel, air yr Ar-
glwydd.
2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw,
O herwydd *b* dywedyd o'r gelyn hyn am
danoch chwi, Aha, aeth yr hen * uchel-
faoedd hefyd yn etifeddiaeth i ni:
3 Am hynny prophwyda, a dywed, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *c*, o
herwydd ieuyn eich anrheithio, a'ch
d llyngcu o amgylch, i fod o honoch yn
etifedd-
ſef, parottoaf ryfel gwaedlyd i'th erbyn.
Mat. xliv. 6.

Rho't arfogaeth Duw am danaf.

a Pen.6.2.
b Gen. 39.
9.
c Jer.49.8.
Am. 1.11.
Obad. 10.
d Pen. 14.
9.
* Neu,
gwnaf.
e Sal. 9.6.
Adn. 9.
f Num. 20.
21.
Sal. 137.7.
Obad. 10.
† *Cynhen.*
g Pen. 23.
15.
h Pen. 21.
25.
Jer. 33.11.
i Sal. 109.
17.
Mat. 7. 2.
Dat. 16. 4.
k Jof. 6. 1.
Seph. 3. 6.
l Pen. 31.
12.
m Jer. 19.
17.
Mal. 1. 3, 4.
‡ ni *ad-*
er-
ynt.
Esa. 27. 7.
n Pen. 6. 7.
o Sal. 83. 4.
12.
Pen. 36. 5.
p Sal. 48. 2.
a 132. 13.
q Mat. 7. 2.
Iago 2. 13.
r 1 Thef.
4. 8.
s Pen. 36.
6.
t Adn. 10.
Dat. 19. 2.
‖ Heb.
buyttia.
u 1 Sam. 2.
3.
Dat. 13. 6.
x Esa. 65.
15.
Dat. 18. 19.
y Pen. 26. 2
& Adn. 9.

a Pen. 6. 2.

b Sal. 40.
15.
Pen. 25. 3.
Joel 2. 18.
c Sal. 78.
60.
Esa. 37.
24.
d Obad. 11.

Duw fy'

e Sal. 44. 11. Galar. 2. 15.
f Dan. 4. 24. Pen. 5. 13.
g 18. 19. h Sal. 68. 10. Hoſ. 9. 3. Am 3.
b Zec. 1. 15.
i Sal. 123. 3. Pen. 34. 29.
k Jer. 25. 15.
l Hoſ. 2. 21. Am. 9. 13.
m Deut. 11. 12.
n Joel 3. 18.
n Zec. 3. 3.
o Jer. 31. 27.
p Obad. 10, 20.
q Eſa. 24. 23.
r Pen. 35. 9. Joel 3. 17. Heb. 8. 6.
s Obad. 17.
t Eſa. 60. 21. Jer. 15. 7. Pen. 37. 25.
u Amos 9. 14.
Ephi 1. 11.
x Lef. 18. 28. Mica 13. 32.
y Eſa. 25. 3.
Pen. 37. 25.
z Neu, i'r genhedlaethau gwympo mwyach. Dat. 22. 3.
a Eſa. 49. 23. Seph. 3. 19.
a Pen. 34. 29.
b-ler. 2. 7.
c Lef. 15. 10.
d Sal. 79. 6.
e Eſa. 1. 15.
f-ym dduwiau, Lef. 26. 30.
f Jer. 44. 22.
g Eſa. 5. 5.
b Deut. 4. 27.
Neh. 1. 8.
i Eſa. 52. 5. Rhuf. 2. 24.
k Galar. 2. 15.
Mal. 2 17.
l-Eſa 48. 9. Pen 20. 14. Adn. 22.
m Sal. 115. 1. Deut. 5. 6.

etifeddiaeth i weddill y cenhedloedd, x myned o honoch yn e watwargerdd tafodau, ac yn ogan pobloedd:

4 Am hynny, *mynyddoedd Iſrael*, gwrandewch air yr Arglwydd Duw; Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth y glynnoedd ac wrth y dyffrynoedd, wrth y diffeithwch anghyfanneddol, ac wrth y dinaſoedd gwrthodedig, y rhai a aethant yn yſpail, ac yn watwar i'r rhan arall o'r cenhedloedd o'u hamgylch.

5 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; *f* Diau yn angerdd fy eiddigedd y llafaraiſ yn erbyn y rhan arall o'r cenhedloedd, ac yn erbyn holl Edom, y rhai a roddaſant g fy nhir i yn etifeddiaeth iddynt eu hun, a llawenyddu *e* holl galon, *trwy* feddwl *b* dirmygus, *i'w* yrru allan yn yſpail.

6 Am hynny prophwyda am dir Iſrael, *ſy llygad* a dywed wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth y glynnoedd ac wrth y dyffrynoedd, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Wele, yn fy eiddigedd ac yn fy llid y llafaraiſ, o herwydd dwyn o honoch *k* waradwydd y cenhedloedd.

7 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Myfi a dyngais, *k* Diau y dwg y cenhedloedd *ſydd* o'ch amgylch chwi eu gwaradwydd.

8 ¶ A chwithau, ſynyddoedd Iſrael, a ſwrlwch allan eich *l* ceingcau, ac a ddygwch eich ffrwyth i'm pobl Iſrael; canys agos ydynt *m* dyfod.

9 Canys wele *m* fi attoch, *n* fe droſ attoch, *n* fel y'ch coledder ac y'ch hader.

10 Amlhaf ddynion ynoch chwi hefyd, holl dy Iſrael i gyd, *n* fel y cyfannedder y dinaſoedd, ac yr adeilader y diffeithwch.

11 Ie, o amlhaf ynoch ddyn ac anifail; *p* hwy a chwanegant ac a ffrwythant; *o* a gwnaf eich *p* prefwylio fel yr oeddych gynt; ie, *q* gwnaf *chwi* n well nag yn eich dechreuad, *r* fel y gwypoch mai myfi *yw* yr Arglwydd.

12 Ie, i gwnaf i ddynion rodio arnoch, *ſef fy* mhobl Iſrael; a hwy a'th etifeddant di, *ſydd yr adfeiliwid*, a byddi yn *t* etifeddiaeth iddynt, *u* ac ni ychwanegi eu gwneuthur hwy yn amddifaid mwy.

13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; O herwydd eu bod yn dywedyd wrthych, Yr wyt ti yn *x* difa dynion, ac yn gwneuthur dy genhedloedd yn amddifaid;

14 Am hynny ni fwyttei ddynion mwy, *y* ac ni wnai *t* dy genhedlaethau yn amddifaid mwyach, medd yr Arglwydd Duw.

15 *x* At ni-adawaf glywed gwaradwydd y cenhedloedd ynot ti mwy, *a* ni ddygi chwaith warth y cenhedloedd mwyach, ac ni wnei mwy i'th genhedloedd fyrthio, medd yr Arglwydd Duw.

16 ¶ Daeth hefyd air yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

17 Ha fab dyn, pan oedd ty Iſrael yn trigo yn eu tir eu hun, *b* hwy a'i halogaſant er a'u ffordd ac a'u gweithredoedd eu hun: eu ffordd ydoedd ger fy mron i *c* fel aflendid gwraig fisglyros.

18 Yna y tywellais *d* fy llid arnynt, am *y e* gwaed a dywalltaſant ar y tir, ac am eu *f* delwau *trwy* y rhai yr *f* halogaſent ef;

19 Ac a'u gwaſgerais hwynt *g* ym mhlith y cenhedloedd, a hwy a chwalwyd ar hyd y gwledydd; yn ol eu ffyrdd ac yn ol eu gweithredoedd *y b* bernais hwynt.

20 A phan ddaethant at y cenhedloedd y rhai yr aethant attynt, *i* hwy a halogaſant fy enw ſanctaidd, pan ddywedid wrthynt, *k* Dyma bobl yr Arglwydd, ac o'i wlad ef yr aethant allan.

21 ¶ Er hynny *a* bedais *buynt* er mwyn *l* fy enw ſanctaidd, yr hwn a halogaſai odd ty Iſrael ym myſg y cenhedloedd y rhai yr aethant attynt.

22 Am hynny dywed wrth dy Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; *m* Nid er eich mwyn chwi, ty Iſrael, yr *y* wyf *g* yn gwneuthur *hyn*, ond er mwyn fy enw ſanctaidd, yr hwn a halogaſoch chwi ym myſg y cenhedloedd lle yr aethoch.

23 Ac mi a *n* ſancteiddaf fy enw mawr, *yr hwn* a halogwyd ym myſg y cenhedloedd, yr hwn a halogaſoch chwi yn eu myſg hwynt; fel *y* gwypo'r cenhedloedd mai myfi *yw* yr Arglwydd, medd yr Arglwydd Duw, pan ymſanctteiddwyf ynoch o flaen eu llygaid.

24 Canys mi a'ch *o* cymmeraf chwi o fyſg y cenhedloedd, ac a'ch caſglaf chwi o'r holl wledydd, ac a'th dygaf i'th *p* tir eich hun.

25 ¶ Ac *q* daeuellaf arnoch ddwfr glân, fel y byddoch lân: oddi wrth eich holl *r* fyndtiau ac oddi wrth eich holl eulynod y glanhaf chwi.

26 A *s* rhoddaf i chwi galon newydd, yſpryd newydd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf y galon garreg o'ch cnawd chwi; ac mi a roddaf i chwi galon gig.

27 Rhoddaf hefyd fy Yſpryd o'ch mewn, a gwnaf i chwi *t* rodio yn fy neddfau, a chadw fy marnedigaethau, a'u gwneuthur.

28 Cewch drigo hefyd yn y tir a roddais i'ch tadau; a byddwch yn bobl i mi, a minnau a fyddaf Duw i chwithau.

29 *u* (Gwaredaf chwi hefyd oddi wrth eich holl aflendid; a *v* galwaf am yr yd, ac a'i amlhaf ef, ac *w* ni roddaf arnoch newyn.

30 Amlhaf hefyd ffrwyth *y a* coed, a chynnyrch y maes, fel na dygoch mwy waradwydd newyn ym myſg y cenhedloedd.

31 Yna *b* y cofiwch eich ffyrdd drygionus, a'ch gweithredoedd nid oeddynt dda, a *c* byddwch yn ffiaidd gennych eich hunain, am eich anwireddau ac am eich ffieidd dra.

32 *d* Nid er eich mwyn chwi yr ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, medd yr Arglwydd Duw; bydded hyſpys i chwi: *e* ty Iſrael, gwridwch a chywilyddiwch am eich ffyrdd eich hun.

33 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; Yn y dydd y glanhawyf chwi o'ch holl anwireddau, y parar hefyd i *thwi* *f* gyfanneddu'r dinaſoedd, ac yr adeiledir yr anghyfannedd-leoedd.

34 A'r *g* tir anrheithiedig a goleddir, lle y bu yn anrhaith ynglŷm pob cynniweirydd.

35 A hwy a ddywedant, Y tir anrheithiedig hwn a aeth fel *b* gardd Eden, a'r dinaſoedd anghyfannedd, ac anrheithiedig, a dinyſtriol, *a aethant* yn gaerog *ac* a gyfanneddir.

36 Felly y cenhedloedd y rhai a weddillir o'ch amgylch, a gant *i* wybod mai myfi yr Arglwydd *ſydd* yn adeiladu'r lleoedd dinyſtriol, *ac* yn plannu *eich* *k* anrhaith anrheithiedig; *k* myfi yr Arglwydd a'i llafaraiſ, ac a'i gwnaf.

37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw; *l* Ymofynir a myfi etto gan dŷ Iſrael, i wneuthur *hyn* iddynt; *m* amlhaf hwynt a dynion fel praidd.

38 Fel y praidd *n* ſanctaidd, fel praidd Jeruſalem yn ei huchel-wyliau, felly y dinaſoedd apghyfannedd ſyddant o lawn o finteioedd o ddynion; fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

P E N. XXXVII.

1 *Adgyfodi eſgyrn ſychion*, 11 *yr arwyddocâad*. 15 *Cydio dau bren*, 18 *yn arwyddo undeb dan un Brenhin*.

D U a llaw yr Arglwydd arnaf, ac a'm dug allan yn *b* Yſpryd yr Arglwydd, ac a'm goſoddodd ynghanol dyffryn, a hwnnw *oedd* yn llawn *c* eſgyrn.

2 Ac efe a wnaeth i mi fyned heibio iddynt o amgylch ogylch: ac wele *beunt* yn aml iawn ar wyneb y dyffryn; wele hefyd ſychion iawn *oeddynt*.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, a fydd *d* byw yr eſgyrn hyn? Ac mi a ddywe-

n Pen. 28. 22.
d Pen. 34. 13.
a 37. 21.
e Eſa. 11. 12. Jer. 3. 17. Rhuf. 11. 25.
e Heb 9. 14.
f Pedr 1. 2.
r Pen. 37. 28. Zec. 13. 1.
s Jer. 32. 39. Zec. 12. 10. Pen. 11. 19. *f* Jer. 10. 23.
u Gen. 17. 7. Jer. 31. 33. *x* Joel 3. 17. Rhuf. 11. 26.
y Sal. 105. 16. *i* Tim. 4. 8.
z Pen. 34. 29.
a Pen. 34. 27. Am. 9. 14.
b Pen. 16. 61. Deut. 9. 6. Adn. 22.
c Lef. 26. 40. Pen. 6. 9. *a* 31. 18. Deut. 9. 28.
d Eſa. 51. 3. Pen. 28. 13. *i* Amos 4. 7.
k Pen. 17. 24. *l* Mat. 7. 7. *m* Adn. 11. Ioan 10. 16. *n* Rhuf. 12. 1.
o Gen. 28. 3. Sal. 84. 7. Jer. 30. 19.
a Pen. 1. 3. *b* Luc 4. 1.
c Eſa. 26. 19.
d Ioan 6. 6. *a* 11. 25.

a ddywe-

a Gen. 23. 8.
b 1 Cor. 15. 19.
c Jer. 1. 10.
d Pen. 36. 1.
b Gen. 2. 7.
f Adn. 5.
Pen. 36. 23.
Joel 2. 27.
g Act. 10. 44.
h Pen. 38. 19.
Zec. 14. 4.
* Neu, *wrth yr enaid.*
m Sal. 104. 30.
n Pen. 5. 2.
o Ioan 6. 63.
p Dat. 11. 11.
q Dat. 14. 1.
r Adn: 16, 19.
Hof. 2. 11.
s Sal. 141. 7
Efa. 49. 14.
t Ioan 15. 2
Rhuf. 11. 17.
u Efa. 26. 19.
Pen. 12. 2.
Hof 13. 14.
Ioan 5. 28.
x Jer. 3. 18.
Am. 9. 15.
y Ioan 5. 28.
z Efa. 26. 21.
a Dat. 14. 1.
b 2 Cron. 11. 12.
c Efa. 11. 43.
Jer. 30. 4.
Hof. 1. 11.
d Seph. 3. 9.
Phil. 2. 2.
e Pen. 3. 1.
a 17. 2.
f 1 Cron. 9. 3.
Zec. 10. 11.
Rhuf. 11. 25.
g Jer. 23. 3-7.
h Pen. 12. 4.
i Adn. 12.
Galar. 4. 25, 26.
k Efa. 11. 13.
Jer. 3. 18.
Hof. 1. 11.
l Efa. 6. 5.
Adn. 24.
Ioan 10. 16.
1 Tim. 6. 15.
Dat. 11. 15.

a ddywedais, O Arglwydd Dduw, *e* ti a'i gwyddoft.

4 Ac efe a ddywedodd wrthyf, *f* Prophwyda wrth yr efgyrn hyn, a dywed wrthynt, O efgyrn fychion, *g* clywch air yr Arglwydd.

5 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw wrth yr efgyrn hyn; Wele fi yn dwyn *h* anadl i'ch mewn, fel y byddoch byw.

6 Giau hefyd a roddaf arnoch, a pharaf i gig gyfodi arnoch, gwisgaf chwi hefyd â chroen, a rhoddaf i anadl ynoch; fel y byddoch byw, ac y gwypoch mai myfi *yw* yr Arglwydd.

7 Yna y prophwydais fel y'm gorchymynaid; ac fel yr oeddwn yn prophwydo, bu *k* lwn, ac wele i gynnwrf, a'r efgyrn a ddaethant ynghyd, afgwrn at ei afgwrn.

8 A phan edrychais, wele cyfodiafai gian a chig arnynt, a gwisgafai croen am danynt; ond nid *oedd* anadl ynddynt.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Prophwyda am yr * anadl, prophwyda fab dyn, a dywed wrth y gwynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *m* O anadl, tyred oddi wrth y *n* pedwar gwynt, ac anadla ar y lladdedigion hyn, fel y byddont byw.

10 Felly y prophwydais fel y'm gorchymynaifd; a'r anadl a ddaeth ynddynt, a buant fyw, a *p* safasfant ar eu traed, yn *q* lu mawr iawn.

11 ¶ Yna y dywedodd wrthyf, Ha fab dyn, yr efgyrn hyn ydynt *r* dŷ Iſrael oll: wele, dywedant, *s* Ein hefgyrn a wywafant, a'n gobaith a gollodd; torrwyd *t* ni ymaith o'n rhan ni.

12 Am hynny prophwyda, a dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *u* Wele fi yn agori eich beddau, fy mhobl, coſaf chwi hefyd o'ch beddau, a dygaf chwi i *x* dir Iſrael.

13 A chewch wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd, pan agorwyf eich y beddau, a phan gyfodwyf chwi i fyny o'ch beddau, fy mhobl.

14 Ac y rhoddwyf fy *z* Yſpryd ynoch, ac y byddoch byw, ac y goſodwyf chwi yn eich tir eich hun: yna y cewch wybod mai myfi yr Arglwydd a lafarais, ac a wnaethum *hyn*, medd yr Arglwydd.

15 ¶ A gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

16 Tithau fab dyn, *a* cymmer i ti un pren, ac ysgrifenna arno, I Juda, ac i *b* feibion Iſrael ei gyfeillion. A chymmer i ti bren arall, ac ysgrifenna arno, I Joſeph pren Ephraim, a holl dŷ Iſrael ei gyfeillion:

17 A chydia hwynt *c* y naill wrth y llall yn un pren i ti; *d* fel y byddont yn un yn dy law di.

18 ¶ A phan lafaro meibion *e* dy bobl wrthyt, gan ddywedyd, Oni fynegi i ni beth *yw hyn* gennyt ?

19 Dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn cymmeryd pren *f* Joſeph, yr hwn *ſydd* yn llaw Ephraim, a llwythau Iſrael ei gyfeillion, ac mi a'u rhoddaf hwynt gyd âg ef, *ſef* gyd â phren Juda, *g* ac a'u gwnaf hwynt yn un pren, fel y byddont yn fy llaw yn un.

20 ¶ A bydded yn dy law o flaen eu *h* llygaid hwynt, y prennau yr ysgrifenych arnynt;

21 A dywed wrthynt, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn cymmeryd meibion Iſrael o fyſg y cenhedloedd yr aethant attynt, ac mi a'u caſglaf *i* hwynt o amgylch, ac a'u *k* dygaf hwynt i'w tir eu hun.

22 A *l* gwnaf hwynt yn un genhedl o fewn y tir yn mynyddoedd Iſrael, ac *l* un brenin fydd yn frenhin iddynt oll: ni byddant hefyd mwy yn ddwy genedl, ac ni rennir hwynt mwyach yn ddwy frenhiniaeth:

23 Ac ni ymhalogant mwy wrth eu *m* eilunod, na thrwy eu ffieidd-dra, nac yn eu holl anwireddau: *m* eithr gwaredaf hwynt o'u holl drigfaon, y rhai y pechaſant ynddynt; ac mi a'u *n* glanhaf hwynt, felly byddont yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn Dduw iddynt hwythau.

24 *o* A'm gwas Dafydd *ſydd* y Brenhin arnynt; ie, un *p* Bugail ſydd iddynt oll: yn fy marnedigaethau hefyd y rhodiant, a'm *q* deddfau a gadwant, ac a wnant.

25 Preſwyliant hefyd yn y tir a roddais i'm gwas Jacob, yr hwn y'm gogodd eich tadau ynddo; a hwy a drigant ynddo, hwy a'u meibion, a meibion eu meibion byth: a Dafydd fy ngwas *ſydd* Dywyſog iddynt yn *r* dragywydd.

26 Gwnaf hefyd â hwynt *s* gyfammod *t* hedd; ammod tragywyddol a fydd â hwynt: ac mi a'u ſefydlaf hwynt, ac a'u *t* harninaf, a rhoddaf *u* fy nghyſſegr yn eu myſg yn dragywydd.

27 *x* A'm pabell fydd gyd â hwynt, ie, myfi a fyddaf iddynt yn y Dduw, a hwythau a fyddant i mi yn bobl.

28 A'r cenhedloedd a gant wybod mai myfi yr Arglwydd ſydd yn *z* ſanctelu Iſrael; gan fod fy nghyſſegr yn eu myſg hwynt yn dragywydd.

P E N. XXXVIII.

1 *Llu* 8 *a malais Gog.* 14 *Bydd Duw arno ef.*

A Gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Gofod dy wyneb, *a* fab dyn, yn erbyn *b* Gog, tir *c* Magog, pen-tywyſog Meſec, a Tubal; a phrophwyda yn ei erbyn,

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw, *d* Wele fi yn dy erbyn di, Gog, *e* pen-tywyſog Meſec a Tubal.

4 *f* Dychwelaf di hefyd a rhoddaf fachau yn dy ſocheiau, ac mi a'th dygaf allan, *g* tí'n holl lu, y meirch a'r marchogion, *g* wedi eu gwiſgo i gyd â phob rhyw *arfogaeth* yn gynnulleidfa fawr a thariannau ac eiliych, hwynt oll yn dwyn cleddyfau:

5 Perſia, Ethiopia, * a Libia, gyd â hwynt; hwynt oll yn *h* dwyn tarian a helm.

6 *i* Gomer a'i holl ſyddinoedd; tŷ i Togarma o ystlysau'r gogledd, a'i holl ſyddlaoedd; a phobl lawer gyd â thi.

7 Ymbarotta, ie, *k* parotoa i ti dy hun, ti a'th holl gynnulleidfa y rhai a ymgynnullafant attat, *l* bydd yn gadwaeth iddynt.

8 Gwedi dyddiau lawer yr *m* ymwelir â thi; yn y blynyddoedd *m* diwedaf y deui i dir wedi ei adwyn yn ol oi ddifa wrth y cleddyf, wedi ei gaſglu o bobloedd lawer, i ben mynyddoedd Iſrael, y rhai a fuant anghyfannedd hir amſer: eithr *n* ere a ddygwyd allan o'r bobloedd, a hwynt oll a drigant mewn o diogelwch.

9 Deuci, a *p* deui fel tymhestl, *q* byddi fel cwmmwl i guddio'r ddaear, ti a'th holl ſyddinoedd, a phobloedd lawer gyd â thi.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Bydd hefyd yn y dydd hwnnw i bethau ddyfod i'th feddwl, *q* a thi a *r* fwrieſi amcan ysgeler.

11 A thi a ddywedi, Mi a af i fynu i wlad *r* maes-drefydd; af at y rhai ſydd lonydd, y rhai ſydd yn preſwylio yn ddiofal, gan drigo oll heb gaerau, ac heb drofeuau na dorau iddynt;

12 I *s* yſpeilio yſpail, a ſyſelfaethu yſglyfaeth, i dŷchwelyd dy law ar anrheithfannedd-leoedd, y rhai a gyfanneddir yn *t* awr hon, ac ar y bobl a gaſglwyd o'r cenhedloedd, *u* y rhai a ddarparaſant anrheithiaid a goluid, *x* ydynt yn trigo ynghanol y wlad.

13 Seba a Dedan, a marchnadyddion Tarſis *hefyd*, a'u holl lewod ieuainc, a ddywedant wrthyt, *x* Ai i yſpeilio yſpail

a Pen. 39. 1.
b Efa. 66. 19.
c Gen. 10. 2
Zec. 14. 2.
d Adn. 2.
e 2 Bren. 19. 28.
Pen. 39. 2.
Zec. 14. 12.
Dat. 16. 14.
f Pen. 29. 4.
g Dat. 19. 14.
* Phut.
Gen. 10. 6.
h Gen. 10. 2.
i Pen. 27. 14.
k Sal. 2. 1.
Efa. 8. 9.
Joel 3. 9.
Hab. 2. 4.
l Eſa. 30. 7.
m Hof. 3. 5.
Zec. 14. 2.
n Pen. 37. 21. 6.
† *Iſrael.*
Dan. 3. 21.
o Hof. 2. 8.
p Adn. 4, 5.
Dat. 9. 2.
q 16. 14.
r Sal. 83.
Efa. 10. 7.
† Neu, *wedi dwyn*
ſyddinoedd.
s Exod. 3. 8.
Sal. 10. 8.
t Jer. 49. 2
2 Bren. 24. 13.
u Dan. 8. 24.
x Neh. 6. 1, 2.
x Sal. 50. 18.

Pen. xxxviii. *Adn.* 2.] *Gog*, &c. Sef, y *Scythiaid*; mae'r enw, yn iaith *Arabia*, yn arwyddocau Tywyſog yn *Scythia* y mae *Syria* ac *Armenia*; *Mahometaniaid* i gyd ---

Y garreg fach a'n fynydd mawr, Daw teyrnas *angheiſt* oll i'r llawr. *Dan.* ii. 35.

Adn. 13. *Seba* a *Dedan*, *Arabiaid*, o blaid *Gog*, o'r deheu'r dwyrain, &c. *Ypeiwyr* ar dir à môr; yn llawenhau am lwyddiant eu gilydd, yn ſychedu am *chw*, yn fwy nag am waed! Rhyfedd fod yr wyn yn nyweyd myſg y ſath Lewod!

y dacthoft ti? ai i yfclyfaethu yſclyfaeth y cefgiaift y gynnulleidfa? y ei i ddwyn ymaith arian ac aur, i gymmeryd anifeiliaid a golud, i yſpeilio yſpail fawr?

14 ¶ Am hynny prophwyda, fab dyn, a dywed wrth Gog, fel hyn y dywed yr Arglwydd Ddiuw, Y dydd hwnnw pan breſwylio fy mhobl Iſrael yn ddiofal, † oni chei di wybod?

15 A thi a ddeui o'th fangre dy hun o yſtlyſau'r gogledd, ti ac a phobl lawer gyd a thi, hwynt oll yn marchogaeth ar feirch, yn dyrfa fawr, ac yn llu lluoſog.

16 A thi a ai i fyny yn erbyn fy mhobl Iſrael, fel *d* cwmmwl i guddio'r ddaear: yn y dyddiau *e* diweddaf y dydd hyn; ac mi a'th ddygaf yn erbyn fy nhir, fel yr adwaeno'r cenhedloedd fi, *f* pan ymſanctteiddiwyf ynot ti, Gog, o flaen eu llygaid hwynt.

17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Ddiuw; Ai tydi *yw'r* hwn y llafarais *am* dano yn y dyddiau gynt, trwy law fy ngweiſion prophwydi Iſrael, y rhai a brophwydaſant y dyddiau hynny flynyddoedd *lawer*, *g* dygwn di yn eu herbyn hwynt?

18 A bydd yn y dydd hwnnw, yn y dydd y delo Gog yn erbyn tir Iſrael, medd yr Arglwydd Ddiuw, i'm llid *e* gyfodi yn fy wyneb.

19 Canys *f* yn fy eiddigedd, *ac* yn angerdd fy migloneodd y dywedais, Yn ddiau bydd yn y dydd hwnnw ddychryn mawr *yn* nhir Iſrael;

20 Fel *g* y cryno pyſgod y môr, ac ehediaid y nefoedd, a bwyſtfilod y maes, a phob ymluſtiaid a ymluſ o ar y ddaear, a phob dyn ar wyneb y ddaear, *h* ger fy mron *i*; a'r mynyddoedd a ddryllir i lawr, a'r tyrrau a ſyrthiant, a phob mur a ſyrth i lawr.

21 Ac mi a alwaf am *i* gleddyf yn ei erbyn trwy fy holl fynyddoedd, medd yr Arglwydd Ddiuw: cleddyf *k* pob un fydd yn erbyn ei frawd.

22 A mi a ddadleuaf hefyd yn ei erbyn *a* haint ac a gwaed: *m* gwlawiaf hefyd gur-lawog, a chenllyſg, tân a brwmſtan, arno ef, ac ar ei holl fyddinoedd, ac ar y bobloedd lawer *fydd* gyd ac ef.

23 Fel hyn *n* yr ymfawrygaf, ac yr ymſanctteiddiaf; a pharaf fy adnabod yngolwg cenhedloedd lawer, fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

PEN. XXXIX.

Barn Duw ar Gog. § *Buddugoliaeth Iſrael.*

PRophwyda hefyd, *a* fab dyn, yn erbyn Gog, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Ddiuw; *b* Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pen tywyſog Meſec a Tubal.

2 Ac mi a'th ddychwelaf, *c* ac a'th darawaf a † chwech plas, ac a wnaf iſcyn o yſtlyſau'r gogledd, ac a'th ddygaf ar fynyddoedd Iſrael:

3 Ac a darawaf *c* dy fwa o'th law aſwy, a gwnaf i'th ſaethau ſyrthio o'th law ddehau.

4 Ar *d* fynyddoedd Iſrael y ſyrthi, ti a'th holl fyddinoedd, a'r bobloedd *fydd* gyd â thi: *e* i'r ehediaid, i bob rhyw aderyn, ac i fwyſtfilod y maes, y'th roddaf i'th ddifa.

5 Ar wyneb y maes y ſyrthi; canys myfi a'i dywedais, medd yr Arglwydd Ddiuw.

6 Anfonaf hefyd *f* dân ar Magog, ac ym myſg y rhai a breſwyliant yr *g* ynyſoedd yn ddiſtraw: ſel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd.

7 Felly y gwnaf adnabod fy enw ſanctaidd ynghanol fy mhobl Iſrael, *h* ac ni adawaf halogi fy enw ſanctaidd mwy: a'r cenhedloedd a gant wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd: y Sanct yn Iſrael.

8 ¶ *i* Wele efe a ddaeth, ac a ddarfu, medd yr Arglwydd Ddiuw; dyma'r *k* diwrnod am yr hwn y dywedais.

9 A phreſwylwyr dinaſoedd Iſrael a ânt allan, ac a gynneuant ac *l* a loſgant yr arfau, a'r tarian a'r allalch, y bwa a'r ſaethau, a'r llaw-ffon a'r wayw-ffon; ac a loſgant hwynt a thân ſaith mlynedd.

10 Ac ni ddygant goed o'r maes, ac ni thorrant *dânt* o'r coedydd; canys a'r arfau y cynneuant dân: a hwy a yſpeiliant eu *m* hyſpeilwyr, ac a yſclyfaethant eu lyſclyfaethwyr, medd yr Arglwydd Ddiuw.

11 ¶ Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i mi roddi i Gog le bedd yno yn Iſrael, dyffryn y ſorddolion o du dwyrain y † môr: ac fe a gau *n* yr *enau'r* ſorddolion: ac yno y cleddant Gog a'i holl dyrfa, a gelwant *o* dyffryn ‖ Hamon-Gog.

12 A thy Iſrael fydd yn eu cladu hwynt ſaith mis, er mwyn glanhau'r tir.

13 Ie, holl bobl y tir a'u cladant; a *byn* fydd enwog iddynt y dydd y m gogonedder medd yr Arglwydd Ddiuw.

14 A hwy a neilldiant wyr * gwaſtadol, yr rhai a gynniweiriant trwy'r wlad i *n* gladdu gyd a'r ſorddolion, y rhai a adawyd ar wyneb y ddaear i'w glanhau hi: ym mhen o ſaith mis y chwiliant.

15 A'r tramwywyr a gynniweiriant trwy'r tir, pan welo *un* algwrn dyn, efe a gyfyd nôd wrtho, hyd oni chladdo'r claddwyr ef yn nyffryn † Hamon-Gog.

16 Ac enw'r ddinas hefyd *fydd* ‡ Hamona: felly y glanhânt y wlad.

17 ¶ Tithau fab dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd Ddiuw; Dywed wrth pob rhyw aderyn, ac wrth holl fwyſtfilod y maes, *p* Ymgeſgwch, a deuwch: ymgynnhuliwch oddi amgylch at fy ‖ aberth yr ydwyf fi yn ei aberthu i chwi, aberth mawr ar fynyddoedd Iſrael, *q* ſel y bwyttaoch gig, ac yr yfoch waed.

18 Cig *r* cedyrn a fwyttewch, a chwi a yfwch waed tywyſogion y ddaear, o hyrddod, wyn, a bychod, buſych, yn fabgedigion *r* Baſan oll.

19 Bwyttewch hefyd ſraſdet byd ddigon, ac yfwch waed hyd oni feddwoch, o'm haberth a aberthais i chwi.

20 Felly y'ch diwellir ar fy mwrdd *i* â march a cherbydau, â *gwyr* cedyrn a phob † rhyfelwyr, medd yr Arglwydd Ddiuw.

21 *u* A go'odaf fy ngogoniant ym myſg y cenhedloedd, a'r holl genhedloedd a gant *x* weled fy marnedigaeth yr hon a wnaethum, a'm y llaw yr hon a oſodais arnynt.

22 A thŷ Iſrael a gant ∝ wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd eu Duw hwynt o'r dydd hwnnw allan.

23 ¶ Y cenhedloedd hefyd a gant wybod mai am eu hanwiredd eu hun y *u* caeth-gludwyd tŷ Iſrael: o herwydd gwneuthur o honynt gamweddau i'm herbyn, fam hynny y cuddiais fy wyneb oddi wrthynt, ac y rhoddais hwynt yn llaw eu gelynion: felly hwy a ſyrthiaſant oll trwy'r cleddyf.

24 Yn ol eu haflendid eu hun, ac yn ol eu *r* hanwireddau, y gwneuthum a hwynt, *d* ac y cuddiais fy wyneb oddi wrthynt.

25 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Ddiuw; Yr awr hon y *c* dychwelaf gaethiwed Jacob, toſturiaf hefyd wrth *f* holl dŷ Iſrael, a gwynfydaf dros fy enw ſanctaidd;

26 Gwedi dwyn o honynt *g* eu gwarawydd, a'u holl gamweddau a wnaethant i'm herbyn, pan drigent yn eu tir eu hun yn ddiſtraw, a heb ddychrynydd.

27 Pan ddychwelwyf hwynt oddi wrth y bobloedd, a'u *b* caſglu hwynt o wledydd eu gelynion, ac y'm *i* ſanctteiddier ynddynt yngolwg cenhedloedd lawer;

28 Yna y cant wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd eu Duw hwynt, † yr hwn a'u caethgludais hwynt ym myſg y cenhedloedd, ac a'u *k* ceſglais hwynt i'w tir eu hun, at ni adewais mwy *i un* o honynt yno.

29 Ni

Pen. xxxix. *Adn.* 11, 16.] *Hamon-Gog.* A oes lle o'r enw, ni's gwn: ond os caiff yr *Iuddewon* droedigaeth, gyd â chwymp *Mahometaniaeth*, hwy a ryfelant *yn*, *dros*, ac yn *erbyn* Jeruſalem, nes Lloſgi'r Gog hwnnw a'i holl ſelfi. *Zec.* xiv. 14.

m Pen. 37. 25.
n Joel 2.28. Act. 2. 17.

29 *m* Ni chuddiaf chwaith fy wyneb mwy oddi wrthynt: *o* herwydd *n* tywelltais fy Yspryd ar dŷ Israel, medd yr Arglwydd Duw.

P E N. XL.

Gweledigaeth adeiladaeth y deml, &c.

a 2 Bren. 24. 12.
b 2 Bren. 25. 4.
Pen. 33. 21.
c Pen. 1. 3.
d Esa. 2. 3. Dat. 21. 10.
* Neu, *ar ei ystlys.*
e Gal. 4. 26.
Dat. 21. 2.
f Zec. 6. 12.
Phil. 2. 7.
g Sal. 102. 27.
Dat. 1. 15.
b Dat. 21. 15.
Zec. 2. 1.
i Gal. 6. 16.
Dat. 11. 1.
k Ioan 10. 2, 3.
Pen. 44. 5.
Dat. 2. 7.
m Pen. 43. 13.
n Eph. 3. 18.
a 4. 13.
o Mat. 7. 13.
p Dat. 21. 27.
q Ioan 14. 2
r Joel 3. 17
s Knuf. 2. 29.
t Eph. 3. 6.
Heb. 11. 9.

1 Yna y dygwyddais fi yn y weledigaeth dduw i dir Israel, ac a'm gosododd ar *a* fynydd uchel iawn, ac * arno *yr oedd* megis adail *c* dinas o du'r dehau.

2 Ac efe a'm dug yno: ac wele *f* ŵr a'i weledigaeth fel gweledigaeth *g* pres, ac yn ei law *b* linyn lliain, *i* a chorsen fesur: ac yr oedd efe yn sefyll yn y *k* porth.

3 A dywedodd y gŵr wrthyf, Ha fab dyn, gwel a'th lygaid, gwrando hefyd a'th glustiau, *l* a gosod dy galon ar yr hyn oll a ddangoswyf i ti: o herwydd er mwyn dangos i ti *byn* y'th ddygwyd yma: rovnega i dŷ Israel yr hyn oll a welí.

4 Ac wele fur o'r tu allan i'r *ty* o amgylch ogylch: a chorsen fesur yn llaw'r gŵr, yn chwe' chufydd o *hyd*, wrth *m* gufydd a dyrnfedd: ac efe a fesurodd *n* led yr adeiladaeth yn un gorsen, a'r uchder yn un gorsen.

5 ¶ Ac efe a ddaeth i'r *o* porth *oedd* â'i wyneb tu a'r dwyrain, ac a ddringodd ar hyd ei risiau ef, ac a fesurodd *p* rinioc y porth yn un gorsen o led, a'r rhiniog arall yn un gorsen o led.

6 A *phân q* ystafell *oedd* un gorsen o hŷd, ac un gorsen o led: a phum cufydd *oedd* rhwng yr ystafelloedd: a rhiniog y porth, wrth gyntedd y porth o'r tu mewn *oedd* un gorsen.

7 A phob ystafell *oedd* un gorsen o hŷd, ac un gorsen o led: a phum cufydd *oedd* rhwng yr ystafelloedd: a rhiniog y porth wrth gyntedd y porth o'r tu mewn *oedd* un gorsen.

8 Efe a fesurodd hefyd gyntedd y porth oddi fewn, yn un gorsen.

9 Yna y mesurodd gyntedd y porth yn wyth gufydd, a'i byst yn ddau gufydd, a chyntedd y porth *oedd* o'r tu mewn.

10 Ac ystafelloedd y porth tu a'r dwyrain *oedd* dair o'r tu yma, a thair o'r tu accw; *r* un fesur *oedd* yn ill tair: ac un mesur oedd i'r pyst o'r tu yma ac o'r tu accw.

11 Ac efe a fesurodd led drws y porth yn ddeg cufydd, a hyd y porth yn dri chufydd ar ddeg.

12 A'r terfyn o flaen yr ystafelloedd *oedd* un cufydd o'r naill *du*, a'r terfyn o'r tu arall yn un cufydd, a'r ystafelloedd *oedd* chwe' chufydd o'r tu yma, a chwe' chufydd o'r tu accw.

13 Ac † efe a fesurodd y porth o ben y naill ystafell hyd ben un arall, yn bum cufydd ar hugain o led, drws ar gyfer drws.

14 Ac efe a wnaeth byst o dri ugain cufydd, a *hynny* hyd bon y *u* cyntedd, amgylch ogylch y porth.

15 Ac o'r wyneb porth y dyfodiad i mewn, hyd wyneb cyntedd y porth oddi mewn, *yr oedd* deg cufydd a deugain.

16 A ffenestri cauedig *oedd* i'r ystafelloedd, ac i'w colofnau o fewn y porth o amgylch ogylch; ac felly *yr oedd* i'r bwâu meini: a *x* ffenestri *cauedig* o amgylch ogylch o fewn; ac *yr oedd* palmwydd ar *bob* post.

17 Ac efe a'm dug i'r *y* cyntedd oddi allan, ac wele yno *z* ystafelloedd, *a* a phalmant wedi ei wneuthur i'r cyntedd o amgylch ogylch; *b* deg ystafell ar hugain *oedd* ar y palmant.

18 A'r palmant wrth ystlys y pyrth gyfer hyd y pyrth, *oedd* y palmant † oddi tanodd.

19 Ac efe a fesurodd y lled o wyneb y porth isaf hyd wyneb y cyntedd oddi fewn, yn *c* gan cufydd oddi allan tu a'r dwyrain a'r gogledd.

20 ¶ A'r porth yr hwn *oedd* â'i wyneb tu a'r gogledd, a'r cyntedd oddi allan, a *e* fesurodd efe ei hŷd a'i led.

21 *d* A'i ystafelloedd ef *oedd* dair o'r tu yma, *e* a thair o'r tu accw; *z* yr ydoedd a'i *f* pyrth, a'i fwâu meini, *f* wrth fesur y porth cyntaf, yn ddeg cufydd a deugain eu hŷd, a'r lled yn bum cufydd ar hugain.

22 Eu ffenestri hefyd, a'u bwâu meini, *i* a'u g palmwydd, *oedd* wrth fesur y perth *oedd* â'i wyneb tu a'r dwyrain; *b* ar hyd saith o risiau hefyd y dringent i iddo; a'i *h* bwâu meini *oedd* o'u blaen hwynt.

23 A phorth y cyntedd oddi fewn *i* oedd ar gyfer y porth tu a'r gogledd, a thu a'r dwyrain: † ac efe a fesurodd o borth i borth gan cufydd.

24 ¶ Gwedi hynny efe a'm dug tu a'r deau, ac wele borth tu a'r dehau, ac efe a fesurodd ei byst a'i fwâu meini wrth y mesurau hyn:

25 *l* Ffenestri hefyd *oedd* iddo ac i'w fwâu meini, o amgylch ogylch *m* fel y ffenestri hynny, yn ddeg cufydd a deugain o hŷd, ac yn bum cufydd ar hugain o led.

26 *n* Saith o risiau hefyd *oedd* ei esgyniad ef, a'i fwâu meini ar eu cyfer hwynt: *yr oedd* hefyd iddo balmwydd, un o'r tu yma, ac un o'r tu accw, ar ei *o* byst ef.

27 Ac *yr oedd* porth yn y cyntedd nesaf i mewn tu a'r deau, ac efe a fesurodd o borth i borth, tu a'r deau, gan cufydd.

28 Ac efe a'm dug i'r cyntedd nesaf i mewn trwy borth y deau: ac a fesurodd borth y deau wrth y mesurau hyn;

29 A'i *q* ystafelloedd, a'i golofnau, a'i fwâu meini, wrth y mesurau hyn; ac yr *oedd* ffenestri ynddo, ac yn ei fwâu meini, o amgylch ogylch: deg cufydd a deugain yr hyd, a phum cufydd ar hugain *oedd* lled *y r porth.*

30 A'r bwâu meini o amgylch ogylch *oedd* â bum cufydd ar hugain *s* hyd, a phum cufydd o led.

31 A'i fwâu meini *oedd* tu a'r cyntedd nesaf allan; a *t* palmwydd *oedd* ar ei byst; ac wyth o risiau *oedd* ei esgyniad ef.

32 ¶ Ac efe a'm dug i'r cyntedd nesaf i mewn tu a'r dwyrain: ac a fesurodd y porth wrth y mesurau hyn.

33 A'i ystafelloedd, a'i * byst, a'i fwâu meini, *oedd* wrth *y* mesurau hyn: ac † yr *oedd u* ffenestri ynddo ef, ac yn ei fwâu meini o amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cufydd a deugain, a'r lled yn bum cufydd ar hugain.

34 A'i fwâu meini *oedd* tu a'r cyntedd nesaf allan; a phalmwydd *oedd* ar ei byst o'r tu yma, ac o'r tu accw: a'i esgyniad *oedd* wyth o risiau.

35 ¶ Ac efe a'm dug i borth y gogledd, ac a'i fesurodd wrth y mesurau hyn:

36 Ei ystafelloedd, ei byst, a'i fwâu meini, a'r ffenestri iddo *v* amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cufydd a deugain, a'r lled *oedd* bum cufydd ar hugain.

37 A'i byst *oedd* tu a'r cyntedd nesaf allan; a phalmwydd ar ei byst o'r tu yma, † ac o'r tu accw: a'i esgyniad *oedd* wyth o risiau.

38 A'r celloedd a'u dryfau *oedd* wrth byst y pyrth, *y* lle y golchent y poeth-offrwm.

39 ¶ Ac yng nghyntedd y porth *yr oedd* dau fwrdd o'r tu yma, a dau fwrdd o'r tu accw, i ladd *y* poeth-offrwm, a'r *z* pech-aberth, a'r aberth *a* dros gamwedd, arnynt.

40 Ac ar yr ystlys oddi allan, wrth risiau drws porth y gogledd, yr *oedd* dau fwrdd; a dau fwrdd ar yr ystlys arall, yr hwn *oedd* wrth gyntedd y porth.

41 Pedwar bwrdd *oedd* o'r tu yma, a pheuwar

t Esa. 4. 6.
u Sal. 84.
1 Cor. 13.
Sal. 87. 2.
100. 4.
1 Cor. 15. 57.
v Adn. 37.
Sal. 84. 7.
w Esa. 8. 20.
1 Bren.
Dat. 21. 23.
x Adn. 22.
Ioan 1. 7.
n Adn. 22.
2 Pedr 1. 5-8.
Dat. 4. 1.
o Diar. 8. 34.
p Ioan 10. 1.
q 1 Cron. 28. 11.
Neh. 13. 12, 13.
r Adn. 28.
s Adn. 21.
t Sal. 92. 12.
Adn. 16.
Can. 7. 8.
Dan 7. 9.

* Neu, *golofnau,*
† Yr oedd *ystafell* with bob porth, a *ffenestri*:
y Exod. xxxv. 5.
u Sal. 65. 4. Neh. 13. 5.
x Sal. 84. 7.
Hos. 6. 1. Mat. 13. 23. Eph. 4. 15. 1 Cenir am ffuddugoliaeth yn nef: acie genir ar y ddaear! Eccl. xv. 1. 20. Sal. civ. 33.
1 Cor. xv. 57. 2 Cron. 4. 6. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22.
z Sal. 4. 2. Lef. 7. 1.

Pen. xl. *Adn.* 23. ‖ *Ar gyfer.* Yr oedd pyrth ffordd; i'n dyfu ni rodio'n union. *Job* xxxvi. 25. oedd i'r Deml fanno yw byrth: ond i gyd yr un *daith.* welaf! Crist yw gwirionyrth yr holl Saint! *Adn.* 33. llygaid Duw arnom ni a minnau a'n hygaid arno

pob cyntedd yn union gogyfer a phyrth y Deml, ymlo *Diar.* iv. 25. a x. 9. *Heb.* xii. 13. *O borth i borth*: Yr D-ued dyn o'r deheu neu'r dwyrain, &c. *Ffenestri*, os i roddi goleu yr oeddynt i gy o, dyfiwn rod

phedwar *hwrdd* o'r tu acraw, ar yſtlys y porth; wyth bwrdd, an y rhai y lladdent *eu haberthau*.

42 A'r pedwar bwrdd i'r poeth-offrwm oedd o gerrig naſid, yn un cufydd a hanner o hyd, ac yn un cufydd a hanner o led, ac yn un cufydd o uchder: arnynt hwy hefyd y goſodent yr offer y rhai y lladdent yr offrwm poeth a'r aberth a hwynt.

43 Hefyd *yr oedd* bachau, o un ddyrnfedd wedi eu pyrottoi o fewn, o amgylch ogylch: a chig yr offrwm *oedd* ar y byrddau.

44 ¶ Ac o'r tu allan i'r porth neſaf i mewn *yr oedd* yſtafelloedd *y* canторion, o fewn y cyntedd neſaf i mewn, yr hwn *oedd* ar yſtlys porth y gogledd; a'u hwynebau *oedd* tu a'r deau: un *oedd* ar yſtlys porth y dwyrain *a'i* wyneb tu a'r gogledd.

45 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Yr yſtafell hon, yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu ar deau, *ſydd* i'r offeiriaid *c* ceidwaid || cadwraeth y tŷ.

46 A'r yſtafell yr hon *ſydd* a'i hwyneb tu a'r gogledd, *ſydd* i'r offeiriaid *d* ceidwaid cadwraeth yr allor: y rhai hyn *yw* meibion *e* Sadoc, y rhai ydynt o feibion Leſi, yn *f* neſau at yr Arglwydd i weini iddo.

47 Felly efe a feſurodd y cyntedd, yn gan cufydd o hyd, ac yn gan cufydd o led, yn bedairongl; a'r allor *oedd* o flaen y tŷ.

48 ¶ Ac efe a'm dug i borth y tŷ, ac a feſurodd *bob* poſt i'r *g* porth, yn bum cufydd o'r naill du, ac yn bum cufydd o'r tu arall: a lled y porth *oedd* dri chufydd o'r naill du, a thri chufydd o'r tu arall.

49 Y cyntedd *oedd* ugain cufydd o hyd, ac un cufydd ar ddeg o led; ac *ef a'm dug* ar hyd y *h* grifiau, ar hyd y rhai y dringent iddo: hefyd *yr oedd i* colofnau wrth y pyrth, un o'r naill du, ac un o'r tu arall.

PEN. XLI.

Meſur, a, rhannau, ac yſtafelloedd, ac addurn y Demi.

AC *a* efe a'm dug i'r *b* demi, ac a feſurodd y * pyſt yn chwe' chufydd o led o'r naill du, ac yn chwech cufydd o'r tu arall, *ſef yr oedd c* led y babell.

2 Lled y drws hefyd *oedd* ddeg cufydd; ac yſtlysau'r drws yn bum cufydd o'r naill du, ac yn bum cufydd o'r tu arall: *d* ac *ef a'm* feſurodd ei hyd ef yn ddeugain cufydd, a'r lled yn ugain cufydd.

3 Ac efe a aeth tu ag i mewn, ac a feſurodd y pyſt yn ddau gufydd, a'r drws yn chwe' chufydd, a lled y drws *e* yn faith gufydd.

4 Ac efe a feſurodd ei hyd ef yn *e* ugain cufydd; a'r lled yn ugain cufydd o flaen y demi: ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma'r *f* cyſſegr ſancteiddiolaf.

5 Ac efe a feſurodd bared y ‡ *tŷ* yn chwe' chufydd; a lled *pob g* yſtlys-gell yn bedwar cufydd o amgylch ogylch i'r tŷ.

6 A'r yſtlysell *oedd* o dair, unch ben eu gilydd, ac yn ddeg ar hugain o weithiau: ac yr oeddynt yn cyrhaeddyd i'r bared a feſurodd *h* o amgylch y tŷ, yn yr attegion oedd ymbared *y* tŷ, fel yſtafelloedd o amgylch ogylch, fel *y* byddent ynglŷn: ac nid oeddynt ynglŷn o fewn pared y tŷ.

7 Ac i fe a changwyd, ac *oedd* yn myned ar ogo uwch-uwch i'r yſtafelloedd: o herwydd t ‖ grifiau oedd yn myned i *k* yſtlysau'r yſtafelloedd uchod: am hynny'r yſtafell *oedd* changach oddi arnodd; *k* ac felly yr dringid o'r iſaf i'r uchaf trwy'r ganol.

8 Gwelais hefyd uchder y tŷ o amgylch ogylch: ſeiliau'r celloedd *oedd l* gorſen helaeth o chwe' chufydd mawrion.

9 A thewder y mur yr hwn *oedd* i'r yſtlys-gell o'r tu allan, *oedd* bum cufydd, a'r gweddill *oedd* le i'r celloedd y rhai *oedd* o fewn.

10 A rhwng yr yſtafelloedd *yr oedd* lled ugain cufydd ynghylch y tŷ, o amgylch ogylch.

11 A dryſau'r yſtafell *oedd* tu a'r *llannerch* weddill; un *m* drws tu a'r gogledd, ac un drwa tu a'r deau; a lled y fan a weddillaſid *oedd* bum cufydd o amgylch ogylch.

12 A'r adeiladaeth yr hon *oedd* o flaen y llannerch neilltuol, ar y cwrr tu a'r gorllewin, *oedd* ddeg cufydd a thrugain o led; a mur yr adeiladaeth *oedd* bum cufydd o dewder o amgylch ogylch, a'i hŷd *oedd* ddeg cufydd a phedwar ugain.

13 Ac efe a feſurodd y tŷ, yn gan cufydd o hŷd; a'r llannerch neilltuol, a'r *n* adeiladaeth, a'i pharwydydd, yn gan cufydd o hŷd.

14 A lled wyneb y tŷ, a'r llannerch neilltuol tu a'r dwyrain, *oedd* gan cufydd.

15 Ac efe a feſurodd hŷd yr adeiladaeth ar gyfer y llannerch neilltuol yr hon *oedd* o'r tu cefn iddo, a'i ‖ yſtafelloedd o'r naill du ac o'r tu arall yn gan cufydd, gyd a'r o babell oddi fewn, a dryſau'r cyntedd.

16 Y gorſingau, a'r *p* ffeneſtri cyfyngs a'r yſtafelloedd o amgylch ar eu tri uchder, ar gyfer y thriniog a yſtyllennfa á choed o amgylch ogylch, ac o'r llawr hyd y ffeneſtri, a'r ffeneſtri *hefyd* a yſtyllenafid.

17 Hyd uwch ben y drws, a hyd y tŷ o fewn ac allan, ac ar yr holl bared o amgylch ogylch o fewn ac allan wrth feſurau.

18 A cherubiaid hefyd, ac â phalmwydd y gweithiaſid ef, *q* palmwydden rhwng dau gerub; a dau *r* wyneb i *sob* cerub.

19 Canys wyneb *s* dyn *oedd* tu a'r palmwydden o'r naill du, ac *t* wyneb llew tu ar balmwydden o'r tu arall: *yr oedd* wedi ei weithio ar hyd y tŷ o amgylch ogylch.

20 *u* Cerubiaid a phalmwydd a weithiaſid o'r ddaear hyd oddi ar y drws, ac *ar* bared y demi.

21 Pyſt y demi, *ac* wyneb y cyſſegr oedd bedwar ochrog; gweledigaeth *y naill* fel gweledigaeth *y llall*.

22 Yr allor *x* bren *oedd* dri chufydd ei huchder, a'i hŷd yn ddau gufydd: a'i chonglau, a'i huchder, a'i pharwydydd, *oedd* o bren. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma'r y bwrdd *ſydd* ger bron yr Arglwydd.

23 Ac *yr oedd* dau ddrwſ i'r demi ac i'r cyſſegr.

24 A *dwy* aden i'r dryſau, *ſef* dwy ddôr blygedig: dwy ddôr i'r naill drws, a dwy ddôr i'r llall.

25 A gwnaethid arnynt, *ſef* ar ddryſau'r demi, *z* gerubiaid a phalmwydd, fel y gwnaethid ar y parwydydd: ac *yr oedd* * trawſtiau coed ar wyneb y cyntedd o'r tu allan.

26 *a* Ffeneſtri cyfyng hefyd a *b* phalmwydd *oedd* o bob tu, ar yſtlyſau'r porth, *c* ac *ar* yſtafelloedd y tŷ, a'r trawſtiau.

PEN. XLII.

Yſtafelloedd yr offeiriaid; 13 a'u diben.

AC efe a'm *a* dug i'r cyntedd neſaf *b* allan, y ffordd tu a'r gogledd; ac a'm dug i'r yſtafell *oedd*, ar gyfer y llannerch *c* neilltuol, yr hon *oedd* ar gyfer yr adeilad tu a'r gogledd.

2 Drws y gogledd *oedd* ar gyfer hŷd y can cufydd, a lled y deg cufydd a deugain.

3 Ar gyfer yr ugain *cufydd* y rhai *oedd* i'r cyntedd neſaf i mewn, ac ar gyfer y palmant yr hwn *oedd* i'r cyntedd neſaf allan, *yr ydoedd* yſtafell ar *d* gyfer yſtafell *yn* dri *uchder*.

4 Ac o flaen yr yſtafelloedd *yr oedd e* rhodfa yn ddeg cufydd o led oddi fewn, ffordd o un cufydd, a'u dryſau tu a'r gogledd.

5 A'r yſtafelloedd uchaf *oedd* gulion: o herwydd yr yſtafelloedd oeddynt *f* uwch na'r rhai hyn, na'r rhai iſaf ac na'r rhai canol o'r adeiladaeth.

6 Canys

Pen. xli. Adn. 7.] Ehangwyd. Sef, yr adeilad, a'r eſgynfa yn ehangu [yn gymmaint a bod y mur yn den-

cynedd, tu ag i fyny. *Caſ iwybr rhydd, ni lithra'm traed, ora dringwyf fry, i dŷ fy Nhad! 2 Sam. xxii. 37.*

m Eſa. 60. 11. Dat. 21. 25.

n Adn. 12.

‖ Neu, *rodfeydd i tholofnau*, Can. 7. 5. neu, *groeſ-dy ar golofnau*.

o Heb. 9. 3.

p 1 Bren. 6. 4.

q Pen. 40. 31.

r Pen. 1. 10. Heb. 1. 14.

ſ Pen. 1. 10. Ioan 10. 5.

t 2 Cor. 2. 14. Luc 15. 10.

u Heb. 1. 14.

x Ecſ. 30. 1. 2 Cron. 4. 19. Hag. 2. 8.

y Mal. 1. 7. Mat. 8. 11. 1 Ioan 2. 1. Dat. 5. 8.

z Sal. 91. 11.

* *eſtylled trwythyn*.

a Pen. 40. 16.

b Ioan 12. 13.

c Pen. 40. 26.

a Pen. 40. 3.

b Dat. 11. 2.

c Pen. 41. 12.

d Pen. 41. 16.

e Dat. 21. 24. Sal. 48. 12.

f Dat. 12. 3. 1 Cor. 15. 41.

6 Canys yn dri *uthder yr oeddynt* hwy, ac heb golofnau iddynt fel co'ofnau y cynteddoedd: am hynny yr oeddynt hwy yn gyfyngaeth na'r rhai ilaf ac na'r rhai canol o'llawr i *fynu.*

7 A'r *g* gnur yr hwn *oedd* o'r tu allan ar gyfer yr ystafelloedd, tu a'r cyntedd neſaf allan o flaen yr ystafelloedd, *oedd* ddeg cufydd a deugain ei hyd.

8 O herwydd hyd yr ystafelloedd y rhai *oedd* yn y cyntedd neſaf allan *oedd* ddeg cufydd a deugain: ac wele, o flaen y deml *yr oedd* cant cufydd.

9 Ac oddi tan yr ystafelloedd hyn *yr oedd* mynediad i'mewn o du'r dwyrain, ffordd yr elid iddynt hwy o'r cyntedd neſaf allan.

10 O fewn tewder mur y cyntedd tu a'r dwyrain, ar gyfer y llannerch neilldu-ol, ac ar gyfer yr adeiladaeth, *yr oedd* yr ystafelloedd.

11 A'r ‖ ffordd o'u blaen hwynt *oedd* fel ‖ gweledigaeth yr ystafelloedd y rhai *oedd* tu a'r gogledd; un hyd a hwynt *oeddynt*, *ac* un lled a hwynt; a'u holl fynediad allan *oedd* yn ol eu dull hwynt, ac yn ol eu drefau hwynt.

12 Ac fel drefau'r ystafelloedd y rhai *oedd* tu a'r deau, *yr oedd* drws ym mhen y ffordd, y ffordd yn ymyl y mur yn uniawn tu a'r dwyrain, yn y ddyfodfa i mewn.

13 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ystafelloedd y gogledd, ac ystafelloedd y deau, y rhai *ſydd* ar gyfer y llannerch neilldu-ol, ystafelloedd ſanctaidd *yw* y rhai hynny, *h* lle y bwyty'r offeiriaid, y rhai a neſant at yr Arglwydd, y pethau ſanctaidd cyſ-ſegredig; yno y goſodant y ſanctaidd bethau cyſſegredig, a'r *i* bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r aberth dros gamwedd; canys y lle *ſydd* ſanctaidd.

14 A phan elo'r offeiriaid i mewn iddynt, nid ânt allan o'r cyſſegr i'r cyntedd neſaf allan, eithr yno y goſodant eu *k* dillad y rhai y gwaſanaethant ynddynt; am eu *both* yn ſanctaidd; ac a wiſgant wiſgoedd eraill, ac a neſant at yr hyn *a berthyn* i'r bobl.

15 Pan orphenaſai efe feſuro'r tŷ oddi fewn, efe a'm dug tu a'r porth *ſydd* a'i wyneb tu a'r dwyrain, ac a'i meſurodd o amgylch ogylch.

16 Efe a * feſurodd du'r dwyrain â chorſen feſur, yn bum cant o gorſennau, wrth y gorſen feſur oddi amgylch.

17 Efe a feſurodd du'r gogledd yn bum can corſen, wrth y gorſen feſur oddi amgylch.

18 Y tu deau a feſurodd efe yn bum can corſen, wrth y gorſen feſur.

19 ¶ Efe a aeth o amgylch i du'r gorllewin, *ac* a feſurodd bum can corſen, wrth y gorſen feſur.

20 Efe a feſurodd ei bedwar ystlys ef: *m* mur *oedd* iddo ef o amgylch ogylch, *n* yn bum can *corſen* o hŷd, ac yn bum can *corſen* o led, i wahanu *o* rhwng y cyſſegr a'r digyſſegr.

PEN. XLIII.

1 *Gogoniant Duw yn dychwelyd i'r deml.*
18 *defodau'r allor.*

ACefe a'm dug i'r porth, *ſef* y porth ſydd yn edrych tu a'r dwyrain.

2 Ac wele *a* ogoniant Duw Iſrael yn dyfod o ffordd y dwyrain; *b* a'i lais fel ſwn dyfroedd lawer, a'r ddaear yn *c* diſgleirio o'i ogoniant ef.

3 Ac *yr oedd* yn ol *d* gweledigaeth y weledigaeth a welais, *ſef* yn ol y weledigaeth a welais pan ddaethum i *e* * ddifetha'r ddinas: a'r gweledigaethau *oedd* fel y weledigaeth a welſwn wrth afon *f* Cebar: yna y ſyrthiais ar fy wyneb.

4 A gogoniant yr Arglwydd a ddaeth i'r *g* tŷ *ar hyd* ffordd y porth *ſydd* a'i wyneb tu a'r dwyrain.

5 Felly yn *h* Yſpryd a'm cododd, ac a'm dug i'r cyntedd neſaf i mewn, ac wele, *i* llanwaſai gogoniant yr Arglwydd y tŷ.

6 Clywn *ef* hefyd yn llafaru wrthyf o'r tŷ; ac yr oedd y *k* gwr yn ſefyll yn fy ymyl.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, *dyma* le fy *l* ngorſeddfa, a lle *m* gwadnau fy nhraed, lle *n* y trigaf ym myſg meibion Iſrael yn dragywydd; a'*m henw ſanctaidd o* ni haloga tŷ Iſrael mwy, *na* hwynt-hwy, na'u brenhinoedd, trwy eu putteindra, na thrwy *p* gyrph meirw eu brenhinoedd *yn* eu huchel-leoedd.

8 *q* Wrth oſod eu rhiniog wrth fy rhiniog i, a'u gorſin-wrth-ſy ngorſin i, ac ond pared rhyngof ſi a hwynt, hwy a halogaſant fy enw ſanctaidd a'u ffieidd-dra y rhai a wnaethant: am hynny mi a'u hyſais hwynt yn fy llid.

9 *r* Pellhaent yr awr hon eu putteindra, a * chelanedd eu brenhinoedd, oddi wrthyf fi a mi a drigaf yn eu myſg hwynt yn dragywydd.

10 ¶ Ti fab dyn, dangos y † tŷ i dŷ Iſrael, fel y cywilyddiont am eu hanwireddau; a ‡ meſurent y portreiad.

11 Ac os cywilyddiant am yr hyn oll a wnaethant, *s* hyſpyſa iddynt ddull y tŷ, a'i oſodiad, a'i fynediadau allan, a'i ddyfodiadau i mewn, a'i holl ddull, a'i holl ddeddfau, a'i holl ‖ drefn, a'i holl gyfreithiau; ac yſgrifena o flaen eu llygaid hwynt, *fel* y cadwont ei holl *t* ordinhadau ef, a'i holl ddeddfau, ac y gwnelont hwynt.

12 Dyma gyfraith y tŷ; Ar ben y *u* mynydd *y bydd* ei holl *x* derfyn ef, yn y gyſſegr ſanctaiddiolaf o amgylch ogylch: wele, dyma gyfraith y tŷ.

13 ¶ A dyma feſurau'r ✠ allor wrth gufyddau, *a* Y cufydd *ſydd* gufydd a dyrnfedd; y gwaelod *ſydd* yn gufydd, a'r lled yn gufydd, a'i hymyl-waith ar ei min o amgylch *ſydd* yn rhychwant: a dyma fan uchaf yr allor.

14 Ac o'r gwaelod *ar* y llawr, hyd yr yſtôl iſaf, y *bydd* dau gufydd, ac un cufydd o led; a phedwar cufydd o'r yſtôl leiaf hyd yr yſtol fwyaf, a chufydd o led.

15 Felly'r * allor *ſydd* bedwar cufydd; ac o'r allor y *bydd* nefyd tu ag i fynu bedwar o *b* gyrn.

16 A'r allor *ſydd* ddeuddeg *cufydd* o hŷd, a deuddeg o led, yn yſgwâr yn ei *c* phedwar yſtlys.

17 A'r yſtol *ſydd* bedwar *cufydd* ar ddeg o hŷd, a phedwar ar ddeg o led, yn ei phedwar yſtlys; a'r ymyl-waith o amgylch iddi yn hanner cufydd; a'i gwaelod yn gufydd o amgylch; *d* a'i grifiau yn edrych tu a'r dwyrain.

18 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, *e* Ha fab dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Dyma ddeddfau'r allor, yn y dydd y gwneler hi, i boeth-offrymmu poeth-offrwm arni, ac i daenellu gwaed arni.

19 Yna y rhoddi at yr offeiriaid y Leſiaid (y rhai ſydd o had *f* Sadoc yn neſau attaf fi, medd yr Arglwydd Dduw, i'm gwaſanaethu) fuſtach ieuangc yn *g* bechaberth.

20 A chymmer o'i *h* waed ef, a dyro ar ei phedwar corn hi, ac ar bedair congl yr yſtol, ac ar yr ymyl o amgylch: fel hyn y glanhei ac y cyſſegri hi.

21 Cymmeri hefyd fuſtach y pech-aberth, ac efe a'i llyſg ef yn y lle nodedig i'r tŷ o'r *i* tu allan i'r cyſſegr.

22 Ac ar yr ail dydd ti a offrymmi fwch geifr perffeith-gwbl yn bech-aberth; a hwy a lanhant yr allor, megis y glanhaſant hi â'r buſtach.

23 Pan

---

g Ezra 9. 9. Eſa. 60. 18. Jer. 15. 20. Zec. 2. 5. Sal. 34. 7.

‡ *Rhodfa.* Adn. 4.

‖ *Cyfanteb-tad,* Pen. 40. 23.

h Lef. 6. 16, 26.

i Lef. 2. 3.

k Eſa. 61. 10. 1 Tim. 4. 12. Dat. 16. 15.

* Dylem yſtyried amkedd y meſurau yma yn yſprydol-canys maent yn arwyddo helaeth-rwydd Teyrnas Criſt dan yr Efengyl, *Eſa.* ix. 7. *Sal.* cvii. 3. *Luc.* xiii. 29. 30. *Dat.* xxi. 13.

l Pen. 40. 3. Zec. 2. 1. Dat. 11. 2.

m Adn. 7.

n Pen. 45. 2.

o Diar. 30. 12. Pen. 22. 20.

a Pen. 1. 28. Mal. 3. 1.

b Pen. 1. 24. Dat. 1. 15.

c Dat. 18. 1.

d Pen. 1. 4.

e Jer. 1. 10.

* *brodyddo* y diſtethid y ddinas. Pen. 9. 5.

f Pen. 1. 1.

g Eph. 1. 23.

h Pen. 2. 2.

i 1 Bren. 8. 10.

k Pen. 40. 3.

l Dat. 3. 21.

m 1 Cron. 28. 2.

n Ioan 14. 23. Zec. 8. 3.

o Hoſ. 2. 16. Joel 3. 17.

p Lef. 26. 30. Jer. 16. 20.

q 2 Bren. 16. 14. Pen. 8. 7.

r Hoſ. 3. 5. 2 Cor. 7. 1.

* *Deiwoh.* 2 Bren. 23. 11.

† *y Deml.* Pen. 40. 2.

‡ *yſtyrient y cwbl oll.*

s Sal. 25. 14.

‖ *ſeſurau,* Pen. 40. 3.

t Dan. 4. 24. Rhuf. 13. 2.

u Pen. 40. 2. Mat. 5. 1. a 28. 16. 1 Pedr 1 4.

✠ Pen. 42. 20.

x Dat. 21. 2.

✠ Heb. 13. 10.

a Pen. 40. 5.

* Heb. *Harel.* neu, *Ariel*; *rhyngdd,* neu, *Lew Duw.* Eſa. 29. 1.

b Sal. 118. 27.

c Zec. 6. 5. Heb. 3. 6.

d Ecſ. 20. 26. 1 Bren. 18. 32.

e Adn. 10. Dan. 8. 17.

f Pen. 40. 46.

g Ecſ. 29. 30. Lef. 8. 14. 2 Cor. 5. 21. Heb. 9. 28.

h Heb. 9. 22.

i Heb. 13 11, 12. Col. 4. 6.

Pen. xliii. *Adn.* 7.] *Fy ngorſeddfa.* Wele, yr Arglwydd mewn arfaeth, ac Iſrael mewn gobaith, yn llawenhau am gwympo *Bibel* ac adeilad y *Jeruſalem* newydd! (Cofiwn nad yw'n poen a'n gofid, Ond arloeſi'r ffordd i hawddfyd.) Adn. 18. *Fab dyn.* Dywedir yn fynych, i'n cofio mai dynion ydym; ac y tofturiom wrth ein gilydd; creu'r byd I'n cynnal; a dyfod o *Ddaiw* yn *ddyn* i'n cadw! Yn *ddaw* neu'n *ddiawl*, myn dyn ei fod, Ond dynion y'm, i *Dduw* bo'r clod! *Pen.* xxviii. 2. 2 *Theſ.* ii. 4. *Mat.* viii. 29.

† Lef. 2. 13. Num. 18. 19. 2 Cron. 13. 5. Mat. 5. 13. † Heb. *y llanwant eu dwylaw* Lef. 7. 37. ‖ Mat. 10. 9 *m* Pen. 40. 39. ‖ Neu, *dioitb.* *n* Luc 2. 10. *o* 2 Cor. 5. 18

23 Pan orphenych ei glanhau, ti a offrymmi fustach ieuange perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd.

24 Ac o flaen yr Arglwydd yr offrymmi hwynt; a'r offeiriaid a fwriant *k* halen arnynt, ac a'u hoffrymmant *yn* boeth-offrwm i'r Arglwydd.

25 Saith niwrnod y darperi fwch *yn* bech-aberth bob dydd; darparant hefyd fustach ieuange, a hwrdd o'r praidd, o rai perffaith-gwbl.

26 Saith niwrnod y cyffegrant yr allor, ac y glanhânt hi, ac † yr ymgyffegrant.

27 A phan ddarffo'r dyddiau hyn, bydd ar yr *l* wythfed dydd, ac o hynny allan, i'r offeiriaid offrymmu ar yr allor eich *m* poeth-offrymmau a'ch ebyrth ‖ hedd: *n* ac mi a fyddaf foddlon i chwi, medd yr Arglwydd Dduw.

PEN. XLIV.

1 *Porth y tywyfog.* 4 *Ceryddu'r offeiriaid.* 17 *Ordinhadau i'r offeiriaid.*

o Ioan 1. 15.

AC efe a wnaeth i mi *a* ddychwelyd ar hŷd ffordd porth y cyffegr nefaf allan, yr hwn fydd yn edrych tu ar dwyrain, ac *yr oedd* yn gauad.

‖ Deut. 29. 29. Ioan 3. 13. Rhuf. 11. 36. *s* Jer. 30. 21. Dan. 12. 1. *d* Luc 22. 30. *e* Pen. 3. 23. *a* 43. 5. * *ysbyria,* Pen. 40. 4. † *goed dy feddwol.* *f* Pen. 2. 5. *g* Pen. 45. 9. ‖ Pedr 4. 3. *b* Pen. 43. 8. Act. 21. 28. *i* Lef. 26. 41. Deut. 10. 16. Jer. 4. 4. *k* Mal. 1. 12. *l* Num. 3. 28, 32. *t* Sam. 2. 13. Pen. 34. 3. *m* Sal. 50. 16. Act. 2. 39. *n* Ecf. 12. 48. Rhuf. 2. 29 *o* Eph. 2. 11. *p* 2 Brea. 23. 9. 2 Cron. 29. 6. Pen. 40. 46. *q* 1 Sam. 2. 30. Pen. 23. 49 *r* 1 Cron. 23. 28. *s* Eſa. 9. 16. Hof. 5. 1. Pen. 14. 3. *t* Adn. 10. *u* Lef. 21. 17.

2 Yna y dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Y porth hwn fydd *b* gauad; nid agorir ef, ac nid â neb i mewn trwyddo ef; o herwydd Arglwydd Dduw Iſrael a aeth i mewn trwyddo ef; am hynny y bydd yn gauad.

3 I'r tywyſog *y mae*; y *c* tywyſog, efe a eiſtedd ynddo i *d* fwytta bara o flaen yr Arglwydd: ar hyd ffordd cyntedd y porth *bwnnw* y daw efe i mewn, ac hŷd ffordd yr un yr a efe allan.

4 ¶ Ac efe a'm dug i ffordd porth y gogledd o flaen y tŷ: ac mi a edrychais, ac wele, *e* llanwaſai gogoniant yr Arglwydd dŷ yr Arglwydd: ac mi a fyrthiais ar fy wyneb.

5 A dywedodd yr Arglwydd wrthyf, * Gofod dy galon, fab dyn, a gwel â'th lygaid, clyw hefyd â'th gluſtiau yr hyn oll yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthyt am holl ddeddfau tŷ yr Arglwydd, ac am ei holl gyfreithiau; a ſylwa ar ddyfodfa'r tŷ, ac ar bob mynedfa allan o'r cyffegr.

6 A dywed *f* wrth y gwrthryfelgar, *ſef* tŷ Iſrael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *g* digon i chwi *hyn,* tŷ Iſrael, o'ch holl ffieidd-dra;

7 *h* Gan ddwyn o honoch ddieithriaid dienwaededig o galon, a dienwaededig o gnawd, i fod yn fy nghyffegr i'w *i* halogi ef, *ſef* fy nhŷ, pan offrymmaſoch fy *k* mara, y braſder a'r gwaed; a hwy a dorraſant fy nghyfammod, o herwydd eich holl ffieidd-dra chwi.

8 Ac ni chadwaſoch gadwraeth fy mhethau cyffegredig; eithr gofodaſoch i chwi eich hunain geidwaid *ar* fy nghadwraeth yn *l* fy nghyffegr.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *m* Ni ddaw i'm cyffegr un mab dieithr *n* dienwaededig o galon, a *o* dienwaededig o gnawd, o'r holl feibion dieithr y rhai *ſydd* ym myſg meibion Iſrael.

10 A'r *p* Lefiaid y rhai a gilioſant ymhell oddi wrthyf, pan gyfeiliornodd Iſrael, y rhai a grwydraſant oddi wrthyf ar ôl eu delwau, *q* hwy a ddygant eu hanwiredd.

11 Etto hwy a fyddant yn fy nghyffegr, yn *r* weinidogion *mewn* fwydd ym mhyrth y tŷ, ac yn gweini i'r tŷ: hwy a laddant yr offrwm poeth, ac aberth y bobl, a hwy a ſaſant o'u blaen hwy i'w gwaſanaethu hwynt.

12 O herwydd gwaſanaethu o honynt hwy o flaen eu heulynod, a bod o honynt i dŷ Iſrael yn *s* dramgwydd i anwiredd, am hynny y dyrchefais fy llaw yn eu herbyn hwynt, medd yr Arglwydd Dduw, a hwy *t* a ddygant eu hanwiredd.

13 Ac *u* ni ddeuant yn agos attaf fi i offeiriadu i mi, nac i neſhau at yr un o'm pethau ſanctaidd yn y cyffegr ſancteiddiolaf: eithr dygant eu cywilydd, a'u ffieidd-dra a wnaethant.

14 Eithr gwnaf hwynt yn geidwaid *x* cadwraeth y tŷ, yn ei holl waſanaeth, ac yn yr hyn oll a wneir ynddo.

15 ¶ Yna yr offeiriaid y Leſiaid, y meibion Sadoc, y rhai a gadwaſant gadwraeth fy nghyffegr, pan gyfeiliornodd meibion Iſrael oddi wrthyf, hwynt-hwy a neſânt attaf i'm gwaſanaethu, ac a ſaſant o'm blaen i offrymmu i mi y braſder a'r *x* gwaed, medd yr Arglwydd IOR.

16 Hwy a ânt i mewn i'm cyffegr, a hwy a neſânt at *a* fy mwrdd i'm gwaſanaethu, ac a gadwant fy nghadwraeth.

17 ¶ A phan ddelont i byrth y cyntedd neſaf i mewn, *b* gwiſgant wiſgoedd lliain; ac na ddeued gwlân am danynt, tra y gwaſanaethont ym mhyrth y cyntedd neſaf i mewn, ac o fewn.

18 Capiau lliain fydd am eu pennau hwynt, a llodrau lliain fydd am eu llwynau hwynt: nac ymwregyſant â dim a bato chwys.

19 A phan elont i'r cyntedd neſaf allan, *ſef* at y bobl i'r cyntedd oddi allan, *c* diofgant eu gwiſgoedd y rhai y gweiniaſant ynddynt, a gofodant hwynt o fewn celloedd y cyffegr, a gwiſgant ddillad eraill; ac na chyſſegrant y bobl *d* yn eu gwiſgoedd.

20 Eu pennau hefyd ni eilliant, ac ni ollyngant *eu* gwallt *yn llaes*: gan dalgrynnu y talgrynnant eu pennau.

21 Hefyd, *e* nac yfed un offeiriad win, pan ddelont i'r cyntedd neſaf i mewn.

22 *f* Na chymmerant chwaith yn wragedd iddynt wraig weddw, neu yſgaredig; eithr morwynion o had tŷ Iſrael, neu'r weddw a fyddo gweddw offeiriad, a gymmerant.

23 A *g* dyſgant i'm pobl *ragor* rhwng y ſanctaidd a'r halogedig, a gwnant iddynt wybod *gwahan* rhwng aflan a glân.

24 Ac *b* mewn ymrafael hwy a ſaſant mewn barn, *ac* a farnant yn ôl fy marnedigaethau i: cadwant hefyd fy nghyfreithiau a'm deddfau yn fy holl gymmanfaoedd; a ſancteiddiant fy *i* Sabbathau.

25 Ni ddeuant chwaith at ddyn *k* marw i ymhalogi: eithr wrth dad, ac wrth fam, ac wrth fab, ac wrth ferch, wrth frawd, ac wrth chwaer yr hon ni bu eiddo gwr, y gallant ymhalogi.

26 Ac wedi ei buredigaeth y cyfrifir iddo *l* ſaith niwrnod.

27 A'r dydd yr elo i'r cyffegr, o fewn y cyntedd neſaf i mewn, i weini yn y cyffegr, *m* offrymmed ei bech-aberth, medd yr Arglwydd Dduw.

28 A bydd yn etifeddiaeth iddynt hwy; *n* myfi *yw* eu hetifeddiaeth hwy. Ac na roddwch *o* berchenogaeth iddynt hwy yn Iſrael; myfi *yw* eu perchenogaeth hwynt.

29 Y bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r aberth dros gamwedd, a fwyttânt hwy; a phob peth *p* cyſſegredig yn Iſrael fydd eiddynt hwy.

30 A *q* blaenion pob blaen-ffrwyth o bob *peth*, a phob offrwm pob dim oll o'ch holl offrymmau, fydd eiddo'r offeiriaid: blaen-ffrwyth eich toes hefyd a roddwch i'r offeiriaid, i oſod bendith ar dy dŷ.

31 *r* Na fwyttaed yr offeiriaid ddim a fu farw ei hun, neu yſglyfaeth o aderyn neu anifail.

PEN. XLV.

1 *Rhandir y cyffegr, & a'r ddinas, 7 a'r tywyſog.*

A Phan rannoch y tir wrth goelbren yn *a* etifeddiaeth, yr *b* offrym mwch i'r Arglwydd offrwm cyſſegredig o'r tir; yr hŷd *fydd* pum mil ar hugain *o gorſennau* o hŷd, a deng milo léd. Cyſſegredig *fydd* hynny yn ei holl derfyn o amgylch.

2 O hyn y *bydd* i'r *c* cyffegr *d* bum cant *ar hyd*, a phum cant *ar lêd*, yn bedeir-ongl

a Sal. 16. 5. *b* Ecf. 29. 27. Rhuf. 12. 1. 1 Pedr 2. 5. *c* Pen. 48. 18. *d* Pen. 42. 20.

Pen. xliv. *Adn.* 17. ‖ *Gwlan.* Trwy bechod daeth chwys, trwy ras daw glendid. Y mae llin yn fwy parchus na gwlan, a'r rhai anrhydeddus a wiſgir yn wynnion. *Dat.* iii. 4. Adn. 19. *Ddillad eraill.* Pan daeth Crift atom ni, fe wiſgodd fel ninnau: Pan elom ni atto ef fe'n gwiſgir fel yntau. *Phil.* iii. 21.

ongl oddi amgylch; a deg cufydd a deugain, yn faes peatrefol iddo o amgylch.

3 Ac o'r meſur hwn y meſuri bum mil ar hugain o hŷd, a deng mil o led; ac yn *e* hwnnw y bydd y cyſſegr, *a'r* lle *e* Sanctaidd lle'ar. *e* Ecſ. 26. 33.

4 Y rhan gyſſegredig o'r tir ſydd i'r *f* offeiriaid, y rhai a wafanaethant y cyſſegr, y rhai a neſant i wafanaethu yr Arglwydd; ac efe a fydd iddynt yn lle tai, ac *g* yn *g* gyſſegrfa i'r cyſſegr. *f* Heb. 12. 22. *g* Pen. 11. 16.

5 A'r pum mil ar hugain o hŷd, a'r *h* deng mil o led, fydd hefyd i'r Leſiaid y rhai a wafanaethant y tŷ, yn etifeddiaeth *i* ugain o 'ſtafelloedd. *h* Pen. 48. 13. *i* Pen. 40. 17.

6 ¶ Rhoddwch hefyd bum mil o led, a phum mil ar hugain o hŷd, yn berchenogaeth i'r *k* ddinas, ar gyfer *l* offrwm y rhan cyſſegredig: i holl dŷ Iſrael y bydd *m* Eſa. 53. *byn.* *k* Pen. 40. 2. *l* Adn. 1. *m* Eſa. 53. 12.

7 ¶ A *rhan fydd* i'r *m* tywyſog o'r tu yma ac o'r tu accw i offrwm y rhan gyſſegredig, ac i berchenogaeth y ddinas, ar gyfer y rhan gyſſegredig, ac ar gyfer etifeddiaeth y ddinas, o du'r *p* gorllewin tu a'r gorllewin, ac o du'r dwyrain tu a'r dwyrain: a'r hŷd *fydd* ar gyfer *bob* un o'r rhannau, o'r terfyn gorllewinol, hyd y terfyn dwyreiniol. Dat. 11. 3. *n* Sal. 72. 8. Dan. 7. 27. Phil. 2. 9. *o* Sal. 45. 16. *p* 72. 2. Eſa. 11. 3. 4.

8 *Yn* y tir y bydd ei etifeddiaeth ef yn Iſrael, ac ni orthrymma fy *o* nhywyſogion fy mhobl i mwy; a'r *rhan* arall o'r tir a roddant i dŷ Iſrael yn ol eu llwythau. Dan. 7. 27. Luc 19. 17. Dat. 5. 10. *p* Pen. 44. 6.

9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *q* Digon i chwi hyn, tywyſogion Iſrael; *q* bwriwch ymaith drawſder a diſtrod, *r* gwnewch hefyd farn a chyfiawnder, tynnwch ymaith eich * trethau oddi ar fy mhobl, medd yr Arglwydd Dduw. 1 Pedr 4. 3. Seph. 3. 13. *r* Eſa. 1. 17. * Neu, *gormes.*

10 *s* Bydded gennych gloriannau uniawn, ac epha uniawn, a bath uniawn. *s* Lef. 19. 35, 36.

11 Bydded yr epha a'r bath un meſur; gan gynnwys o'r bath ddegfed ran homer, a'r epha ddegfed ran homer: wrth yr homer y bydd eu meſur hwynt. Diar. 11. 1. Mat. 7. 12. *t* Lef. 27. 25.

12 Y *t* ſicl *fydd* ugain gera: ugain ſicl, a phum ſicl ar hugain, a phymtheg ſicl, fydd † mane i chwi. Num. 3. 47 † *pwys,*

13 Dyma'r offrwm a offrymmwch: chweched ran epha o homer o wenith; ‡ *sen* neu, *ſyrn.* felly y rhoddwch chweched ran epha o homer o haidd. 1 Bren. 10. 17.

14 Am ddeddf yr olew, bath o olew, degfed ran bath *a roddwch* o'r corus; yr hyn *yw* homer o ddeg bath; o herwydd deg bath *yw* homer. *u* Neh. 8. 10. Eſa. 25. 6. Pen. 34. 14.

15 Un ‖ milyn hefyd o'r praidd *a offrymmwch o bob* deucant, allan *u* o ddolydd Iſrael, yn fwyd-offrwm, ac yn boeth-offrwm, ac yn aberthau ‖ hedd, i wneuthur cymmod droſtynt, medd yr Arglwydd Dduw. ‖ Neu, *yr arch-offeiriad,* Zec. Sal. 20. 3. Eſa. 16. 1. Hab. 5. 3.

16 Holl bobl y tir fyddant dan yr offrwm hwn * i'r tywyſog yn Iſrael.

17 *x* Ac ar y tywyſog y bydd *darparu* poeth-offrwm, a bwyd-offrwm, a diod-offrwm, ar yr uchel-ŵyliau, a'r newydd-loerau, a'r Sabbathau, trwy holl ſoſodeg yr Iſrael: efe a ddarpara *y* bech-aberth, a bwyd-offrwm, a phoeth-offrwm, ac aberthau † hedd, i wneuthur cymmod dros dŷ Iſrael. *x* Ioan 1. 16. a 15. 5. *y* 2 Cor. 5. 21. Gal. 3. 24. † Neu, *diolch.*

18 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; O fewn y *mis* cyntaf, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y cymmeri fuſtach ieuangc perffeith-gwbl, ac *z* y pur i'r cyſſegr. *z* Lef. 16. 16. Heb. 9. 8.

19 Yna y cymmer yr offeiriad o *a* waed y pech-aberth, ac a'i rhŷdd ar orfingau'r tŷ, ac ar bedair congl yſtol yr allor, ac ar orfingau porth y cynteddnefaf i mewn. *a* Heb. 9. 22. *b* Mat. 18. 18.

20 Felly y gwnei hefyd ar y ſeithfed *dydd* o'r mis, dros y neb a becho yn amryfus, a thros yr ehud: felly *b* y purwch y tŷ. Ioan 20. 23. Heb. 12. 24 i Ecſ. 12. 3.

21 *c* Yn y *mis* cyntaf, ar y pedwarydd dydd ar ddeg o'r mis, y bydd i chwi y paſg; gwyl *fydd i chwi* ſaith niwrnod: bara croyw a fwyttewch. Lef. 23. 5. Num. 9. 5. *c* Exod. 12. 18.

22 ‖ A'r tywyſog a ddarpara ar y dydd hwnnw, droſto ei hun, a thros holl bobl y wlad, fuſtach *yn* bech-aberth. ‖ Neu, *yr arch-offeiriad,* Zec. vi. 13.

23 A ſaith niwrnod yr ŵyl y darpara efe yn offrwm poeth i'r Arglwydd, ſaith o fuſtych, a ſaith o hyrddod *d* perffeithgwbl, bob dydd o'r ſaith niwrnod; a bwch geifr yn bech-aberth bob dydd. *d* Eſa. 53. 9. 2 Cor. 5. 21.

24 Bwyd-offrwm hefyd a ddarpara efe, ŵyl *e* epha yd à *phob* buſtach, ac epha yd a *phob* hwrdd; a hin o olew gyd â'r epha. *e* Adn. 13. Lef. 19. 36. *f* Lef. 23. 34. Deut. 16. 13. Zec. 14. 16.

25 Yn y *f* ſeithfed *mis,* ar y pymtheged dydd o'r mis, y gwna y cyffelyb ar yr ŵyl *dros* ſaith niwrnod; *ſef* fel y pech-aberth, fel y poeth-offrwm, ac fel y bwyd-offrwm, ac fel yr olew.

P E N. XLVI.

1 *Ordinhad tu trefyddol i'r tywyſog, a'r bobl.* 16 *Etifeddiaeth y tywyſog.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; *a* Porth y cynteddnefaf i mewn, yr hwn ſydd yn edrych tu a'r dwyrain, ſydd yn *b* gauad y chwe' diwrnod gwaith; ond ar y dydd Sabbath yr *c* agorir ef, ac efe a agorir ar ddydd y newydd-loer. *a* Pen. 44. 1. *b* Rhuf. 8. 24. 1 Cor. 13. 12. Gal. 2. 16. *c* Eſa. 66. 23. Sal. 24. 7. a 118. 20. *d* Pen. 44. 3. *e* Sal. 84. 10. *f* Mat. 25. 10. *g* Ioan 10. 7 *b* Num. 28. 9. Eſa. 64. 4. 1 Cor. 2. 9. 2 Cor. 3. 11. *i* Adn. 1. 2 Cor. 5. 17. *k* Num. 28. 11. *l* Num. 6. 11. Adn. 5, 11. *m* Ioan 8. 21. Col. 1. 18. *n* 2 Bren. 13. 9. Diar. 4. 25. Mat. 2. 12. Luc 9. 6. a 17. 32. Gal. 4. 9. *o* Sal. 49. 2. Eſa. 12. 6. a 43. 5. Iago 1. 9. *p* Deut. 16. 10. Adn. 5, 7. 2 Cor. 8. 12. *q* Dat. 16. a 21. 6. *r* Ecſ. 29. 38. Num. 28. 3 Heb. 9. 26. * Heb. *mab ei ſtuyddyn.*

2 A'r *d* tywyſog a ddaw *ar hyd* ffordd cynteddy porth oddi allan, ac a ſaif wrth orfing y porth; a'r offeiriaid a ddarparant ei boeth-offrwm ef a'i aberthau hedd, ac efe a addola wrth *e* riniog y porth; ac a â allan: a'r porth ni cheuir hyd yr *f* hwyr.

3 Pobl y tir a addolant befyd *wrth* ddrws y porth *g* hwnnw, ar y Sabbathau ac ar y newydd-loerau, o flaen yr Arglwydd.

4 A'r offrwm poeth a offrymmo'r tywyſog i'r Arglwydd ar y dydd Sabbath, *h fydd* chwech o ŵyn perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl:

5 A bwyd-offrwm o epha gyd â'r hwrdd, a rhodd ei law o fwyd-offrwm gyd a'r ŵyn, a hin o olew gyd a'r epha.

6 Ac ar ddydd y *i* newydd-loer, buſtach ieuangc perffeith-gwbl, a *k* chwech o ŵyn, a hwrdd: perffeith-gwbl fyddant.

7 Ac efe a ddarpara epha gyd â'r buſtach, ac epha gyd a'r hwrdd, yn fwyd offrwm, a chyd a'r ŵyn *l* fel y cyrhaeddo ei law ef, a hin o olew gyd a *phob* epha.

8 A phan ddelo'r tywyſog i mewn, *ar hyd* ffordd cyntedd y porth y daw i mewn, *m* ac ar hyd y ffordd honno yr â allan.

9 ¶ A phan ddelo pobl y tir o flaen yr Arglwydd ar y gwyliau gofodedig, yr hwn a ddelo i mewn ar hyd ffordd porth y gogledd i addoli, a â allan i ffordd porth y deau; a'r hwn a ddelo ar hyd ffordd porth y deau, a â allan ar hyd ffordd porth y gogledd: na *n* ddychweled i ffordd y porth y daeth i mewn trwyddo, eithr eled allan ar ei gyfer.

10 A phan ddelont hwy i mewn, y daw y tywyſog yn eu *o* myſg hwynt; a phan elont allan, yr â yntau allan.

11 Ac ar y gwyliau a'r uchel-ŵyliau *befyd* y bydd y bwyd offrwm o epha gyd à *phob* buſtach, ac epha gyd-à *phob* hwrdd, a *p* rhodd ei law gyd â'r ŵyn, a hin o olew gyd â'r epha.

12 A phan ddarparo'r tywyſog boeth-offrwm gwirfodd, neu aberthau hedd gwirfodd i'r Arglwydd, yna yr egyr *un* iddo'r porth ſydd yn edrych tu a'r dwyrain, ac efe a ddarpara ei boeth-offrwm a'i aberthau hedd, fel y gwnaeth ar y dydd Sabbath; ac a â allan: ac *nn a q* gau'r porth ar ol ei fyned ef allan.

13 * Oen blwydd perffeith-gwbl *befyd* a ddarperi yn boeth-offrwm i'r Arglwydd *r* beunydd: o fore i fore y darperi ef.

14 Darperi hefyd yn fwyd-offrwm gyd â'r *e* fore i fore, chweched ran epha, a

Pen. xlvi. *Adn.* 1.] *Newydd-loer.* Pan fu farw Criſt, tywyllodd yr eglwys: Pan adgyfodododd, hi a lewyrchodd o newydd. *Sal.* xviii. 3. *Gan.* vi. 10. 1 *Cor.* xv. 52. Adn. 4. *Chwech o wyn.* Yn *Num.* xxviii. 9. *dau oen.* Num. xxix. 13. *tri ar ddeg o fyſtych,* y dydd cyntaf, ond yma, *Pen.* xlv. 23. *ſaith* bob dydd! Mae'r gyſgodau'n gythrudiol, ond y ſylwedd ſy'n dragywyddol.

s Adn. 5. 1 Cor. 15. 58. Gal. 6. 10.
thryddedd *s* ran hin o olew, i gymmyfgu'r peuliaid, yn fwyd-offrwm i'r Arglwydd, *trwy* ddeddf dragywyddol byth.

t Act. 2. 39. Rhuf. 4. 16 a 8. 17. 1 Pedr 1. 4. *u* Ioan 8. 35. *x* Lef. 25. 10, 23. *y* Ioan 6. 15. *z* Pen. 45. 8. Pen. 44. 19
15 Fel hyn y darparant yr oen, a'r bwyd-offrwm, a'r olew, o fore i fore, *yn* boeth-offrwm gwaſtadol.

16 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Os rhydd y tywyſog rodd i neb o'i feibion o'i etifeddiaeth, eiddo ei feibion fydd hynny, eu perchenogaeth wrth *t* etifeddiaeth.

17 Ond pan roddo eſe rodd o'i etifeddiaeth i un o'i *u* weiſion, bydded hetyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn y *x* rhyddid; yna y dychwel i'r tywyſog; etto ei y etifeddiaeth *fydd eiddo* ei feibion, iddynt hwy, *a'u hetifeddion.*

18 Ac *z* na chymmered y tywyſog o etifeddiaeth y bobl, i'w gorthrymmu hwynt allan o'u perchenogaeth; *either* rhodded etifeddiaeth i'w feibion o'i berchenogaeth ei hun: fel na waſgarer fy mhobl bob un allan o'i berchenogaeth.

19 ¶ Ac efe a'm dug trwy'r ddyfodfa *oedd* ar yſtlys y porth, i ‖ ſtafelloedd cyſſegredig yr offeiriaid, y rhai oedd yn edrych tu a'r gogledd: ac wele yno le ar y ddau yſtlys tu a'r gorllewin.

‖ *Fendithio*, Num. vi. 23. Rhaid deirhyn y fendith yngwiſg y *Cyfrynwr*, a'i datgan mewn agwedd Credadwr, os cawn y fendith yma, cawn wiſſoedd gwynnion yno! *Mat.* iii. 4, 5, 18. a vi. 11. a vii. 9, 13, 14.

20 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma dŷ'r cogau, lle y betrw gweinidogion y tŷ aberth y bobl.

P E N. XLVII.

Gweledigaeth dwfr y deml.

a Eſa. 2. 3. Joel 3. 18. Zec. 13. 1. a 14. 8. Luc 24. 47. Dat. 22. 1. *b* Sal. 46. 4. Eſa. 9. 11. a 35. 7. Jer. 31. 9. Joel 2. 28. a 3. 18. Ioan 7. 37. *c* Ioan 19. 34. Heb. 13. 10.
AC efe a'm dug i dracheſn i ddrws y *a* tŷ; ac wele ddwfr yn dyfod allan oddi tan riniog y tŷ, tu a'r dwyrain: o herwydd wyneb y tŷ *oedd tu a'r* dwyrain; a'r *b* dyfroedd oedd yn diſgyn oddi tanodd o yſtlys dehau'r tŷ, o du'r deau i'r *c* allor.

2 Ac efe a'm dug *ar hyd* ffordd y porth tu a'r gogledd, ac a'm naeth i mi amgylchu'r ffordd oddi allan hyd y porth neſaf allan *ar hyd* y ffordd ſydd yn edrych tu a'r dwyrain; ac wele ddyfroedd yn tarddu ar yr yſtlys deau.

3 *A* phan aeth y gŵr yr hwn oedd â'r llinyn yn ei law allan tu a'r dwyrain, efe a feſurodd fil o gufyddau, ac a'm tywyſodd i trwy'r dyfroedd; a'r dyfroedd hyd y ſferau,

d Rhuf 11. 33. Eph. 3. 19. 1 Tim. 1. 14. *e* Sal. 1. 3. Dat. 22. 2. * *aniaiſwch*, Mat. 15. 33 *f* Deut. 3. 17. a 4. 49. † Heb. *ddwy afon.* *g* Sal. 72. 8.
4 Ac efe a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwy'r dyfroedd; *a*'r dyfroedd hyd y gliniau: ac a feſurodd fil *eraill*, ac a'm tywyſodd trwodd; *a*'r dyfroedd hyd y lwynau.

5 Ac a feſurodd fil *eraill*: *ac* afon *oedd* yr hon nid allwn fyned trwyddi; canys codaſai'r dyfroedd yn ddyfroedd nofiadwy, yn *d* afon ni ellid myned trwyddi.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, A welaiſt ti *hyn*, fab dyn? Yna y'm tywyſodd, ac y'm dychwelodd hyd lan yr afon.

7 Ac wedi i mi ddychwelyd, *e* wele ar fin yr afon goed lawer iawn o'r tu yma, ac o'r tu accw.

8 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Y dyfroedd hyn ſydd yn myned allan tu a bro'r dwyrain, ac a ddiſgynent i'r * gwaſtad, ac a ânt i'r môr: *ac* wedi eu myned i'r môr, yr iachêir y dyfroedd.

9 A bydd i bob peth byw, yr hwn a ynilufgo, pa le bynnag y delo'r † afonydd, gael byw; ac fe fydd pyſgod *g* lawer iawn, o herwydd dyfod y dyfroedd hyn yno *h* canys iachêir hwynt, a phob dim lle y delo'r afon fydd byw.

h Ioan 5. 4. Act. 2. 4. *i* Mat. 4. 19. *k* Num. 34. 6. Dat. 21. 8 *m* Act. 13. 48. 2 Cor. 2. 16. *n* Sal. 1. 3. Jer. 17. 8. *o* Dat. 22. 2. *p* Gen. 48. 5. Sal. 16. 5. Pen. 48. 5. Col. 1. 12. *q* Act. 10. 3. Gal. 3. 28. Col. 3. 11. 1 Pedr 2. 10. ‡ Heb. *codais fy llaw*, Gen. 17. 8. *r* Num. 34. 8. *s* Num. 13. 21. *t* 2 Sam. 8. 8. ‖ Neu, *y ganol dref.* *u* Num. 34. 9. *x* Zec. 14. 8. * Neu, *Meriba yn Cadeſ*, Num. 20. 13. *y* Joſ. 13. 3. Eſa. 23. 3. *z* Rhuf. 3. 29. 1 Cor. 12. 13. *a* Act. 25. 7. Rhuf. 3. 29 1 Cor. 12. Dat. 7. 9. *b* Col. 2. 11.
10 A bydd i'r pyſgodwyr ſefyll arni, o En-gedi hyd En-eglaim; hwy a fyddant yn danſa rhwydau: eu pyſgod fydd yn ôl eu rhyw, fel pyſgod y *k* môr mawr, yn llawer iawn.

11 Ei lleoedd / lleidiog a'i chorſyddd, *m* a'r ni iacheir; i halen y rhoddir hwynt.

12 Ac wrth yr afon y cyſyd, ar ei min o'r ddau tu, pob pren ymborth; *n* ei ddail ni ſyrth, a'i ffrwyth ni dderfydd: yn ei ſiſoedd y dwg ffrwyth newydd; o herwydd eu dyfroedd, hwy a ddaethant allan o'r cyſegr; am hynny y bydd ei ffrwyth yn ymborth, a'i *o* ddail yn feddyginiaeth

13 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Dyma'r terfyn wrth yr hwn y rhennwch y tir yn etifeddiaeth i ddeuddeg llwyth Iſrael, *p* Joſeph *a gaiff* ran ddwbl.

14 Hefyd chwi a'i hetifeddwch ef, *q* pob un cyſtal a'i gilydd; *am yr* hwn y ‡ tyngais ar ei roddi i'ch tadau: a'r tir hwn a ſyrth i chwi yn etifeddiaeth.

15 A dyma derfyn y tir o du'r gogledd, o'r môr mawr tu a *r* Hethlon, ffordd yr eir i Zedad:

16 *s* Hamath, *t* Berotha, Sibraim, yr hwn *ſydd* rhwng terfyn Damaſcus a therfyn Hamath; ‖ Haſar-Hatticon, yr hwn *ſydd* ar derfyn Hauran.

17 A'r terfyn o'r môr fydd Haſar-enan, terfyn Damaſcus, a'r gogledd tu a'r gogledd, a therfyn Hamath. A dyma du'r gogledd.

18 Ac yſtlys y *x* dwyrain a feſurwch o Hauran, ac o Damaſcus, ac o Gilead, ac o dir Iſrael *wrth* yr Iorddonen, o'r terfyn hyd for y dwyrain. A dyma du'r dwyrain.

19 A'r yſtlys ddeau tu a'r deau, o Thamar hyd ddyfroedd * cynnen Cades, *y* yr afon Sihor hyd y môr mawr. A dyma'r yſtlys ddeau tu a'r deau.

20 A thu'r gorllewin *ſydd* y môr mawr, o'r terfyn hyd oni ddeuer ar gyfer Hamath. Dyma du'r gorllewin.

21 Felly y rhennwch y tir hwn i chwi, yn ol llwythau Iſrael.

22 ¶ Bydd hefyd i chwi ei rannau ef wrth goelbren yn etifeddiaeth i chwi, ac i'r *x* dieithriaid a ymdeithiant yn eich myſg, y rhai a genhedlant blant yn eich plith: a byddant i chwi *a* fel un wedi ei eni yn y wlad ym myſg meibion Iſrael: gyd a chwi y cant etifeddiaeth ym myſg llwythau Iſrael.

23 A bydd ym mha lwyth bynnag yr ymdeithio'r dieithr, yno y *b* rhoddwch ei etifeddiaeth ef, medd yr Arglwydd Dduw.

P E N. XLVIII.

1, 23 *Rhandiroedd y deuddeg llwyth.* 21 *Rhannau'r tywyſog.*

A Dyma enwau'r llwythau. *a* O gwrr y gogledd, ar duedd ffordd Hethlon, ffordd yr eir i Hamath, *b* Haſar-enan, terfyn Damaſcus tu a'r gogledd, i duedd Hamath, (canys y rhai hyn oedd ei derfynau dwyrain a gorllewin) * *rhan* i Dan.

2 Ac ar derfyn † Dan, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, *rhan* i Aſer.

3 Ac ar derfyn Aſer, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, i Naphtali *ran.*

4 Ac ar derfyn Naphtali, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, i Manaſſe *ran.*

5 Ac ar derfyn Manaſſe, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, i Ephraim *ran.*

6 Ac ar derfyn Ephraim, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, i Reuben *ran.*

7 Ac ar derfyn Reuben, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, i Juda *ran.*

8 ¶ Ac ar derfyn Juda, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, y bydd yr *c* offrwm a offrymmoch yn bum mil ar hugain o *gorſennau* o led, ac o hŷd fel un o'r rhannau eraill, o du'r dwyrain hŷd du'r gorllewin: a'r cyſegr ſydd yn ei ganol.

a Pen. 47. 15, &c. *b* Pen. 47. 17. * Heb. *un* rhan, Adn. 2, &c. † Y mae *Dan* yn ol af, *Joſ.* xix. 40, 41. ond yma yn flaenaf. *Mat.* xix. 30.

c Pen. 45. 1.

9 Yr offrwm a offrymmoch i'r Arglwydd *ſydd* bum mil ar hugain o hŷd a deng mil o led.

10 Ac

‖ Luc 22. 28, 29.
10 Ac eiddo'r ‖ rhai hyn fydd yr offrwm cyflegredig, *sef* eiddo'r offeiriaid, *yn* bum mil ar hugain tu a'r gogledd, o *hyd*; a deng
d Pen. 37. 26.
mil tu a'r gorllewin, *sef* o led; felly deng mil tu a'r dwyrain o led; a phum mil ar hugain tu a'r dehau, sef o hyd: a chyflegr
e Pen. 44. 15. Luc 22. 28.
yr Arglwydd fydd yn ei *d* ganol.
11 Y *rban* gyflegredig *hon fydd* i'r offeiriaid o feibion Sadoc *y bydd*, y rhai a gadwasant fy *e* nghadwraeth y rhai ni chyfeiliornasant pan gyfeiliornodd plant Israel, megis y cyfeiliornodd y Leiiaid.
f Adn. 10. *g* Barn. 11. 24.
12 A'r hyn a offrymmir o offrwm y tir, fydd eiddynt yn ſanctaidd beth cyflegredig, wrth derfyn y Leiiaid.
1 Cor. 15. 58. Gal. 5. 1. Deut. 3. 11.
13 A'r Leiiaid *a gânt*, ar gyfer terfyn yr offeiriaid, bum mil ar hugain o hyd, a deng mil o led: pob *f* hŷd *fydd* bum mil ar hugain, a'r lled yn deneg mil.
b Dat. 21. 2
* Y mae'r holl feſurau, yn dangos fod y lle yn bedair-ongl, a'r ddinas yn y canol!
14 Hefyd ni werthant *ddim* o hono, *g* ac ni chyfnewidiant, ac ni throſglwyddant flaen-ffrwyth y tir; o herwydd cyflegredig *yw* i'r Arglwydd.
Mae pob gwiad mor agos a'u gilydd i'r Nef,
Os ceiſiwn o'n calon gwrandewir ein llef.
Eph. iii. 8.
15 ¶ A'r pum mil gweddill o'r lled, ar gyfer y pum mil ar hugain, fydd dig yflegredig, yn drigfa ac yn faes pentrefol i'r *h* ddinas, a'r ddinas fydd yn ei ganol.
16 A dyma ei * feſurau ef; Yſtlys y gogledd *fydd* bum cant a phedair mil, ac yſtlys y deau yn bum cant a phedair mil, felly o du'r dwyrain yn bum cant a phedair mil, a thu a'r gorllewin yn bum cant a phedair mil.
17 A maes pentrefol y ddinas fydd hefyd tua'r gogledd yn ddau cant a deg a deugain, ac yn ddau cant a deg a deugain tu a'r deau, ac yn ddau cant a deg a deugain tu a'r dwyrain, ac yn ddau cant a deg a deugain tu a'r gorllewin.
i Mat. 10. 10. 1 Tim. 5. 17. Gal. 6. 6.
18 A'r gweddill o'r hŷd, ar gyfer offrwm y rhan gyflegredig *fydd* yn ddeng mil tu a'r dwyrain, ac yn ddeng mil tu a'r gorllewin: ac ar gyfer offrwm y rhan gyflegredig y bydd; a'i gnwd fydd yn *i* ymborth i weinidogion y ddinas.
† *Swyddogion.*
19 A † gwenidogion y ddinas a'i gwaſanaethant o holl lwythau Israel.
k Rhuf. 13. 7. 1 Pedr 2. 17.
20 Yr holl offrwm *fydd* bum mil ar hugain wrth bum mil ar hugain: yn bedairongl yr offrymmwch yr offrwm cyflegredig, gyd â pherchenogaeth y ddinas.
l Pen. 45. 1.
21 ¶ A'r hyn a adewir *fydd* i'r *k* tywyſog, o ddeutu'r *l* offrwm cyflegredig, ac o berchenogaeth y ddinas, ar gyfer y pum mil ar hugain, o'r offrwm tu a therfyn y dwyrain, a thu a'r gorllewin, ar gyfer y pum mil ar hugain tu a therfyn y gorllewin, † gyferbyn a rhannau'r tywyſog: a'r offrwm cyflegredig fydd â chyflegrfa'r tŷ yn y canol.
† Rhwng rhannau'r tywyſog, ac yngha-nol rhan-dirodd yr offeiriaid: a'r cwbl rhwng llwyth Gwel y ſyl-wad ar *Adn.* 22.
22 Felly ‡ o berchennogaeth y Leiiaid ac o berchennogaeth y ddinas ynghanol yr hyn ſydd i'r tywyſog, rhwng terfyn Juda a therfyn Benjamin, eiddo'r tywyſog fydd.
‡ Neu, *tu bunt i Juda* a *Benjamin*:
23 Ac am y rhan arall o'r llwythau, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, *y bydd rban* i Benjamin.
24 Ac ar derfyn Benjamin o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, *y bydd rban* i Simeon.
|| Enwir *Joſeph* ym-hlith y rhai a *Seimwyd.*
25 Ac ar derfyn Simeon, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, *rban* i Iſſacar.
Dat. vii 8. a chyhoedd-wyr y fen-dith. *Deut.* xxvii. 12.
26 Ac ar derfyn Iſſacar, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, *rban* i Zabulon.
27 Ac ar derfyn Zabulon, o du'r dwyrain hyd du'r gorllewin, *rban* i Gad.
2 *Cor.* v. 17.
28 Ac ar ‖ derfyn Gad, ar y tu deau tu a'r deau, y terfyn ſydd o *m* Tamar *hyd* ddyfroedd * cynnen Cades, a hyd yr afon tu a'r môr mawr.
m Pen. 47. 19. * Heb. *Meriba.*
29 Dyma'r tir a rennwch wrth goelbren yn etifeddiaeth i lwythau Israel, a dyma eu rhannau hwynt, medd yr Arglwydd Dduw.
n Pen. 49. 5. Mat. 13. 41.
30 ¶ Dyma hefyd fynediad *n* al'an y ddinas, o du'r gogledd pum cant a phedair mil o feſurau.
31 A *o* phyrth y ddinas *fydd* ar enwau llwythau Israel, tri phorth tu a'r gogledd; porth Reuben yn un, porth Juda yn un, porth Leſi yn un.
o Eſa. 26. 2. Mal. 1. 11. Dat. 21.
32 Ac ar du't dwyrain pum cant a phedair mil: a thri phorth; *ſef* porth Joſeph yn un, porth Benjamin yn un, porth Dan yn un.
12, &c.
33 A thu a'r deau pum cant a phedair mil o feſurau: a thri phorth; porth Simeon yn un, a phorth Iſſacar yn un, a phorth Zabulon yn un.
p Jer. 33. 16. Zec. 2. 10.
34 Tu a'r gorllewin *y bydd* pum cant a phedair mil, a'u tri phorth; porth Gad yn un, a phorth Aſer yn un, a phorth Naphtali yn un.
Act. 3. 21. † *Jehoſa Samma,* Eſe. 17.
35 Deunaw mil *o feſurau oedd* hi o amgylch: ac *p* enw'r ddinas o'r dydd hwnnw *allan fydd,* † Yr ARGLWYDD *ſydd* yno.
15. Barn. 6. 24.

Pen. xlviii. *Adn* 22.] *Rhwng terfyn Juda,* &c. Yr oedd rhan *Juda* a *Benjamin* yn fwy o hyd na'r rhan a'r gwagle rhyngddynt hyd eu terfyn, gorllewin a dwyrain, yn eiddo'r Tywyſog. Dyſgwn fod cyflegredig, breichiau'r Ieſu yn eſtynedig i'n gwaredu, a'n dyſgawdwyr yn barod i'n porthi.

LLYFR DANIEL.

Y CYNHWYSIAD.

Yr oedd Daniel *yn yr enwog ynghyfrinarh* DUW. Ezec. 14. 14. *Fe'i caethgludwyd i* Babilon, *gyd â* Jehoiakim (600 *mlynedd cyn geni* CRIST) *lle y bu dros* 70 *mlynedd.* Adn. 21. *Y mae yma baneſion rhyfeddol, am waredigaeth rhai fu yn y ffwrn dân, ac yntef ei hun o ffau'r llewod; troi'r brenin i gori glafoeſllt,* &c. *ac befyd prophwydoliaeth am gyfnewidiadau yn nheyrnaſoedd y byd, am dyfodiad y* MESSIAH, *dan yr enw* MICAEL, *ac am deyrnas y Garreg.* Pen. ii. 35, 45.

PEN. I.

Cyn Criſt. 607.
1 *Caethiwed Jehoiacim.* 3 *Dyſg a dyrchafiad Daniel, Hanania, Miſael ac Azaria.*

a 2 Bren. 24. 12. Sal. 37. 35.
YN y drydedd flwyddyn o deyrnaſiad Jehoiacim brenin Juda, *a* daeth Nebucodonoſor brenin Babilon i *b* Jeruſalem, ac a warchaeodd arni.
b Sal. 39. 32.
2 A'r *c* Arglwydd a roddes i'w law ef Jehoiacim brenin Juda, a rhan o *d* leſtri *ŷ* Dduw; yntau a'u dug hwynt i wlad Sinar, i dŷ ei *e* dduw ef; ac i dryſordŷ ei dduw y dug efe'r lleſtri.
c Barn. 2. 14. *d* Jer. 27. 22. *e* 1 Sam. 31. 10.
3 ¶ A dywedodd y brenin wrth Aſpenaz ei ben-yſtafellydd, am *f* ddwyn o feibion Iſrael, *g* ac o'r hâd brenhinol, ac o'r tywyſogion,
f 2 Bren. 20. 18. *g* Eſa. 39. 7
4 Fechgyn y rhai ni *byddai* ynddynt *b* ddim gwrthuni, eithr yn dda yr olwg, *i* a dyallgar ym mhob doethineb, ac yn gwybod gwybodaeth, ac yn dyall cyfarwyddyd, a'r rhai *k* y *byddai* dawn ganddynt i ſefyll yn llŷs *l* y brenin, *m* i'w dyſgu *ar* lyfr ac yn iaith y Caldeaid.
b Diar. 11. 22. *i* Act. 7. 22. *k* Eccl. 10. 20. *l* 1 Bren. 10. 8.
5 A'r brenin a ddognodd iddynt ran beunydd o fwyd y brenin, ac o'r gwin a yfai efe; felly i'w maethu hwynt dair blynedd, *n* fel y ſafent ar ol hynny ger bron y brenin.
m Act. 19. 9. 1 Tim. 3. 6. *n* Adn. 4, 19.
6 Ac yr ydoedd yn eu plith hwynt o feibion o Juda, Daniel, Hanania, Miſael, ac Azaria:
o 1 Sam. 16. 18.
7 A'r pen-yſtafellydd a oſododd arnynt *p* enwau: canys ar Daniel y goſododd efe Beltesaſſar; ac ar Hanania, Sadrac; ac ar Miſael, Meſac; ac ar Azaria, Abednego.
p Gen. 41. 45. Marc. 3. 17.
8 ¶ A Daniel a *q* roddes ei fryd, *r* nad ymhalogai efe trwy ran o fwyd y brenin, na thrwy'r gwin a yfai efe: am hynny efe
q Sal. 61. 5. Act. 11. 23. *r* Lef. 11. 13.

a ddymunodd ar y pen-ystafellydd, na byddai raid iddo ymbalogi.

s Gen. 39. 21. Sal. 105. 46. Diar. 16. 7. *t* Diar. 29. 25. Ioan 12. 43.

9 A *s* Duw a roddodd Daniel mewn ffafr a thriondeb gyd a'r pen-ystafellydd.

10 A'r pen-ystafellydd a ddywedodd wrth Daniel, *t* Ofni yr ydwyf fi fy arglwydd y brenin, yr hwn a osododd eich bwyd chwi a'ch diod chwi: o herwydd, pa ham y gwelai efe eich wynebau yn gulach na'r bechgyn *sydd* fel chwithau? felly y parech fy mhen yn ddyledus i'r brenin.

* Neu, *y golygwr,* † Heb. *a ni a fwyttawn.* *u* Heb. 11. 4. *x* Esa. 26. 3. *y* Gen. 32. 28. ∞ Deut. 8. 3. Diar. 17. 1. Mat. 4. 4. *a* Adn. 11. *b* Ioan 6. 27. *c* Esa 28. 29. Iago 1. 17. *d* Col. 2. 8.

11 ¶ Yna y dywedodd Daniel wrth * Melsar, yr hwn a osodasai'r pen-ystafellydd ar Ddaniel, Hanania, Misael, ac Azaria,

12 Prawf, attolwg, dy weision ddeg diwrnod; a rhoddant i ni ffa † i'w bwytta, a dwfr i'w yfed.

13 *u* Yna edrycher ger dy fron di ein gwedd ni, a gwedd y bechgyn fydd yn bwytta rhan o fwyd y brenin: *x* ac fel y gwelych, gwna a'th weision.

14 *y* Ac efe a wrandawodd arnynt yn y peth hyn, ac a'u profodd hwynt ddeg o ddyddiau.

15 Ac ym mhen y deg diwrnod y gweliad eu gwedd hwynt yn ∞ deccach, ac yn dewach o gnawd, na'r holl fechgyn oedd yn bwytta rhan o fwyd y brenin.

16 Felly *a* Melsar a gymmerodd ymaith rac eu bwyd hwynt, a'r gwin a yfent; ac a roddes iddynt ffa.

17 ¶ A'r bechgyn hynny ill pedwar, *c* Duw a roddes iddynt wybodaeth a deall ym *d* mhob dysg a doethineb: a Daniel a fyfforddiodd *efe* ym mhob gweledigaeth a *e* breuddwydion.

‡ Neu, *oedd ddyaelus.* Ioan 3. 27. *e* Num. 12. 6. *f* Adn. 5. *g* 1 Sam. 19. 20. *b* Gen. 41. 46. ‖ *Ilawer,* Gen. 31. 7. *i* Pen. 6. 28.

18 Ac ym *f* mhen y dyddiau y dywedasai'r brenin am eu dwyn hwynt i mewn, yna y pen-ystafellydd a'u dug hwynt gerbron Nebucodonosor.

19 A'r *g* brenin a chwedleuodd â hwynt; ac ni chafwyd o honynt oll *un* fel Daniel, Hanania, Misael, ac Azaria: am hynny *h* y safasant hwy ger bron y brenin.

20 Ac ym mhob rhyw ddoethineb a deall a'r a ofynai'r brenin iddynt, efe a'u cafodd hwynt yn ‖ ddeg gwell na'r holl ddewiniaid *a'r* astronomyddion *oedd* o fewn ei holl frenhiniaeth ef.

21 A bu Daniel hyd y flwyddyn gyntaf i'r brenin *i* Cyrus.

PEN. II.

1 *Nebuchodonosor yn anghofio ei freuddwyd.* 14 *Daniel yn cael allan y breuddwyd;* 36 *a'i ddeongliad.*

603. *a* Gen. 41. 1. *b* Rhuf. 2. 9. *c* Eſter 5. 1. *d* Mat. 2. 4. *e* Gen. 41. 8. *f* Ecf. 7. 11. *g* Adn. 25. *b* 1 Bren. 1. 3. *i* 1 Cor. 8. 1. *k* Diar. 18. 13. *l* Pen. 3. 29. *m* Ezra 6. 11. *n* Num. 22. 17. Pen. 5. 7. *o* Diar. 15. 28. Rhuf. 1. 22.

AC yn yr ail flwyddyn o deyrnafiad Nebucodonosor, y breuddwydiodd Nebucodonosor *a* freuddwydion, a *b* thrallodwyd ei yſpryd ef, *c* a'i gwſg a dorrodd oddi wrtho.

2 A'r brenin a archodd *d* alw am y dewiniaid, ac am yr *e* astronomyddion, ac am yr *f* hudolion, ac am y Caldeaid, i *g* fynegi i'r brenin ei freuddwydion: a hwy a ddaethant ac a safasant ger bron y brenin.

3 A'r brenin a ddywedodd wrthynt, Breuddwydiais freuddwyd, a thrallodwyd fy yſpryd am wybod y breuddwyd.

4 Yna y Caldeaid a lafarasant wrth y brenin yn Syriaeg. O frenin, *b* bydd fyw yn dragywydd: adrodd dy freuddwyd i'th weiſion, *i* a mynegwn y deongliad.

5 Attebodd y brenin a dywedodd wrth y Caldeaid, Aeth y peth oddi wrthyf: *k* oni fynegwch y breuddwyd i mi, a'i ddeongliad, *l* gwneir chwi yn ddrylliau, a'ch tai a ofodlr yn *m* ddommen.

6 Ond os y breuddwyd a'i ddeongliad a ddangoſwch, *n* cewch roddion, a gwobrau, ac anrhydedd mawr o'm blaen i: am hynny dangoſwch y breuddwyd, a'i deongliad.

7 Atteba'ant eilwaith a dywedasant, o Dyweded y brenin y breuddwyd i'w weiſion, ac mi a ddangoſwn ei ddeongliad ef.

8 Attebodd y brenin a dywedodd, *p* Mi a wn yn hyſpys mai oedi'r amſer yr ydych; canys gwelwch *q* fyned y peth oddi wrthyf.

9 Ond oni wnewch i mi wybod y breuddwyd, *r* un gyfraith *sydd* i chwi: *s* canys gair celwyddog a llygredig a ddarparaſoch ei ddywedyd o'm blaen, nes *t* newid yr amſer: am hynny dywedwch i mi y breuddwyd, ac mi a gaf wybod y medrwch ddangos i mi ei ddeongliad ef.

10 ¶ Y Caldeaid a attebaſant o flaen y brenin, ac a ddywedaſant, Nid oes dyn ar y ddaear a ddichon ddangos yr hyn y mae'r brenin yn ei ofyn: ac *u* ni cheiſiodd un brenin, na phennaeth, na llywydd, y fath beth a hwn gan un dewin, nac aſtronomydd, na Chaldead.

11 Canys dieithr *yw'r* peth a gais y brenin, ac nid oes *neb* arall a fedr ei ddangos o flaen y brenin, *x* ond y duwiau, y rhai nid yw eu trigfa gyd a chnawd.

12 O achos hyn y digiodd y brenin ac a greulonodd yn ddirfawr, ac a orchymynodd ddifetha ∞ holl ddoethion Babilon.

13 Yna'r aeth y *a* gyfraith allan am ladd y doethion; *b* ceiſiaſant hefyd Ddaniel a'i gyfeillion i'w lladd.

14 ¶ Yna y trôdd Daniel *c* trwy gyngor a doethineb at Arioc, * pen-diſtain y brenin, yr hwn a aethai allan i ladd doethion Babilon:

15 Ac efe a lafarodd ac a ddywedodd wrth Arioc, diſtain y brenin, Pa ham y *mae'r* gyfraith yn myned ar y *fath* frys oddi wrth y brenin? Yna Arioc a *d* fynegodd y peth i Ddaniel.

16 Yna Daniel a aeth i mewn, ac *f* a *g* ymbiliodd a'r brenin am roddi iddo amſer, ac y *g* dangoſai efe'r deongliad i'r brenin.

17 Yna yr aeth Daniel i'w *h* dŷ, ac a fynegodd y peth i'w gyfeillion, Hanania, Misael ac Azaria:

18 Fel y *i* ceiſient drugareddau *k* gan Dduw y nefoedd yn achos y dirgelwch hyn; fel na ddifethid Daniel a'i gyfeillion *l* gyd â'r rhan arall o ddoethion Babilon.

19 Yna y datguddiwyd *m* y dirgelwch i Ddaniel mewn gweledigaeth nos; yna Daniel a fendithiodd Dduw'r nefoedd.

20 Attebodd Daniel a dywedodd, *n* Bendigedig fyddo enw Duw o dragywyddoldeb hyd dragywyddoldeb: canys o doethineb a nerth ydynt eiddo ef.

21 Ac efe ſydd yn newid amſerau, a thymhorau: *p* efe ſydd yn ſymmud brenhinoedd, ac yn goſod brenhinoedd: efe ſydd yn rhoddi *q* doethineb i'r doethion, a gwybodaeth i'r rhai a fedrant ddyall.

22 *r* Efe ſydd yn datguddio *y pethau q* dyfnion a chuddiedig: *s* efe a wyr beth *ſydd* yn y tywyllwch, a chyd âg ef y mae'r goleuni yn trigo.

23 Tydi Dduw fy nhadau yr ydwyf fi yn diolch iddo, ac yn ei foliannu, o herwydd rhoddi o honot ddoethineb a nerth i mi, a pheri i mi wybod yn awr yr hyn *u* a geiſiaſom gennyt: canys gwnaethoſt i ni wybod yr hyn a *x* ofynodd y brenin.

24 ¶ O herwydd hyn yr aeth Daniel at Arioc, yr hwn a osodaſai'r brenin i ddifetha doethion Babilon: efe a aeth, *y* ac a ddywedodd wrtho fel hyn; ∞ Na ddifetha ddoethion Babilon; dwg fi o flaen y brenin, ac *a* mi a ddangoſaf i'r brenin y deongliad.

25 Yna y dug Arioc Ddaniel o flaen y brenin ar *b* frys, ac a ddywedodd wrtho fel hyn; Cefais yr o *c* blant caethiwed Juda, yr hwn a fynega i'r brenin y deongliad.

26 Attebodd y brenin, a dywedodd wrth Daniel (yr hwn *oedd* ei enw Beltesaſſar) *d* A elli di fynegi i mi y breuddwyd a welais, a'i ddeongliad?

27 Attebodd Daniel o flaen y brenin, a dy-

p Preg. 10. 4. *q* Adn. 5. *r* Eſter 4. 11. Eph. 4. 14. *s* 2 Bren. 22. 6. *t* Adn. 8. *u* Mat. 19. 10. *x* Rhuf. 1. 20. *y* Diar. 12. 16. ∞ Ioan 7. 51. *a* Diar. 28. 17. *b* Sal. 76. 10. Eph. 5. 11. *c* Gen. 22. 14. Act. 27. 34. * *tywyſog y ſilwriaeth,* neu, *penlleiddiad,* Gen. 37. 36. *d* 2 Sam. 15. 36. *e* Eſter 4. 16. *f* Mat. 7. 7. *g* Jer. 33 3. Rhuf. 4. 18. *b* Mat. 6. 6. *i* Act. 12. 5. Rhuf. 15. 30. *k* Adn. 11. Ezec. 36. 37. *l* Gen. 18. 25. 2 Pedr 2. 9. *m* Gen. 22. 14. Sal. 25. 14. a 89. 9. Am. 3. 7. *n* Sal. 113. 1. *o* Iago 1. 5. Col. 2. 3. *p* Sal. 75. 7. Diar. 8. 15. *q* Diar. 8. 14. Mat. 13. 11. *r* Job 12. 22. *s* Heb. 4. 13. *t* 1 Tim 6. 16. Iago 1. 17. *u* 1 Ioan 5. 15. *x* Adn. 6. *y* Eſa. 21. 9. 10. ∞ Rhuf. 10. 12. *a* Act. 28. 24. *b* Adn. 15. *c* 1 Cor. 1. 27. *d* 1 Sam. 17. 37.

a dy-

Pen. ii. *Adn.* 25.] *Ar frys--a dywedodd--cefais wr* yn yſpyſlis i'ch mawrhydi." Er cymmaint brys Satan i laed y duwiolion, [illegible] Methodd, gan frys, ddywedyd yn brydferth, "yr wyf weiſion. *Dat.* xxii. 12.

e Adn. 10.
f Eſa. 44. 25.
Jona 2. 8.
g Gen. 41. 16.
Sal. 115. 3.
h Job 42. 2.
Ezec. 38. 10.
i Rhuf. 15. 4.
k Gen. 41. 16.
Act. 3. 12.
1 Cor. 15. 8.
† Neu, *er mwyn pa rai y mynegir y* Adn. 17, 18, 24.
Heb. 11. 40.
l Pen. 7. 3.
m Mat. 10. 18.
Luc 7. 16.
n Jer. 27. 7.
o Eſa. 40. 4.
p Luc 21. 24.
q Sal. 118. 22.
r Zec. 4. 6.
s Hoſ. 13. 3.
t Sal. 37. 36.
u Eſa. 2. 2.
x Sal. 72. 8.
y Adn. 3.
ℵ 1 Cor. 12. 4.
a Eraz. 7. 12.
b Jer. 25. 15.
a 27. 6.
Ezec. 26. 7
c Adn. 32.
Pen. 3. 1.
d Pen. 5. 31.
e Pen. 8 21
f Pen. 7. 7.
Ioan 11. 48.
g Pen. 12. 7.
h 1 Bren. 12. 19.
i Pen. 7. 7.
k Dat. 13. 4.
l 2 Theſ. 2. 8.
m Pen. 1. 6.
n Mica 4. 7.
Luc 19. 12.
o Sal. 2. 9.
p 1 Cor. 15. 24.
q Eſa. 28. 16.
Adn. 34.
Sec. 12. 3.
r 1 Sam. 2. 8.
Luc 17. 21.
s Tit. 3. 8.
2 Pedr 1. 19.

a dywedodd, *e* ni all doethineb, aſtronomyddion, *f* dewiniaid, *na* brudwyr, ddangos i'r brenin y dirgelwch y mae'r brenin yn ei ofyn:

28 Ond y mae *g* Duw yn y nefoedd yn datguddio dirgeledigaethau, ac a fynegodd i'r brenin Nebucodonoſor beth a fydd yn y dyddiau diweddaf. Dy freuddwyd a gweledigaethau dy ben yn dy wely *ydoedd* hyn yma:

29 Ti frenin, *b* dy feddyliau a godaſant *yn dy ben* ar dy wely, beth *oedd* i ddyfod ar ol hyn: a'r hwn ſydd yn datguddio dirgeledigaethau, *i* a fynegodd i ti beth a fydd.

30 Minnau hefyd, *k* nid o herwydd y doethineb ſydd ynof fi yn fwy na neb byw, y datguddiwyd i mi y dirgelwch hwn: ond o'u hachos *buynt* y † rhai a fynegent y deongliad i'r brenin, ac fel y gwybyddit *ditbau* feddyliau dy galon.

31 ¶ Ti frenin oeddit yn gweled, ac wele ryw ddelw fawr: y *l* ddelw fawr hon, *yr oedd* ei diſgleirdeb yn rhagorol, oedd yn ſefyll gyferbyn â thi; a'r olwg arni *ydoedd m* ofnadwy.

32 *n* Pen y ddelw hon *ydoedd* o aur da, ei dwyfron a'i breichiau o arian, ei bol a'i morddwydydd o bres,

33 Ei choeſau o haiarn, ei thraed *oedd beth* o honynt o haiarn, *o* a *pheth* o honynt o bridd.

34 Edrych yr oeddit *p* hyd oni thorrwyd allan *q* garreg, *r* nid trwy waith dwylaw, a hi a darawodd y ddelw ar ei thraed o haiarn a phridd, ac a'u maluriodd hwynt.

35 Yna yr haiarn, y pridd, y pres, yr arian, a'r aur, a gyd-faluriaſant, ac oeddynt fel *s* mân ûs yn *dyfod* o'r lloriau dyrnu haf; a'r gwynt a'u dug hwynt ymaith, ac *t* ni chaed lle iddynt; a'r garreg yr hon a darawodd y ddelw a aeth yn *u* fynyd mawr, ac a lanwodd yr *x* holl ddaear.

36 ¶ *y* Dyma'r breuddwyd: ℵ dywedwn hefyd ei ddeongliad o flaen y brenin.

37 *a* Ti frenin wyt frenin y brenhinoedd: canys Duw y nefoedd a *b* roddodd i ti frenhiniaeth, gallu, a nerth, a gogoniant.

38 A pha le bynnag y preſwylia plant dynion, efe a roddes dan dy law fwyſtfilod y maes, ac ehediaid y nefoedd, ac a'th oſododd di yn arglwydd arnynt oll: ti *yw y c* pen aur hwnnw.

39 Ac ar dy ol di *y d* cyfyd brenhiniaeth arall is nâ thi, a thrydedd frenhiniaeth arall o bres, yr hon a *e* lywodraetha ar yr holl ddaear.

40 *f* Bydd hefyd y bedwaredd frenhiniaeth yn gref fel haiarn: canys yr haiarn a ddryllia, ac a ddofa bob *peth*: ac *g* fel haiarn yr hwn a ddryllia bob peth, y maluria ac y dryllia hi.

41 A lle y gwelaiſt y traed a'r byſedd peth o honynt o bridd crochenydd, a *pheth* o honynt o haiarn, *b* brenhiniaeth rannedig fydd; a bydd ynddi *beth* o gryfder i haiarn, o herwydd gweled o honot haiarn, wedi ei gymmyſgu â phridd cleilyd.

42 Ac *fel yr oedd* byſedd y traed peth o haiarn, a pheth o bridd; *felly* y bydd y frenhiniaeth, o ran yn *k* gref, ac o ran yn *l* frau.

43 A lle y gwelaiſt haiarn wedi ei gymmyſgu â phridd cleilyd, *m* ymgymmyſgant â had dyn; ond ni lynant y naill wrth y llall, megis nad ymgymmyſga haiarn a phridd.

44 Ac yn nyddiau y brenhinoedd hyn y cyfyd Duw y nefoedd frenhiniaeth yr *n* hon ni ddiſtrywir byth: a'r frenhiniaeth ni adewir i bobl eraill; *ond* hi a'o faluria, ac a dreulia'r holl frenhiniaethau hyn, a hi a ſaif yn *p* dragywydd.

45 Lle y gwelaiſt dorri *q* carreg o'r mynydd, yr hon *r* ni *thorrtwyd* â llaw, a maluria o honi yr haiarn, y pres, y pridd, yr arian, a'r aur; hyſpyſodd y Duw mawr i'r brenin beth a fydd wedi hyn: felly y breuddwyd *ſydd s* wir, a'i ddeongliad yn ſiyddlon.

46 ¶ Yna y ſyrthiodd Nebucodonoſor y brenin ar ei wyneb, ac a *t* addoddd Daniel; gorchymynodd hefyd am *u* offrymmu iddo offrwm ac arogl-darth.

47 Attebodd y brenin a dywedodd wrth *x* Daniel, Mewn gwirionedd y *gwir* mai eich Duw chwi *yw* y Duw y duwiau, ac Arglwydd y brenhinoedd, a Datguddiydd ℵ dirgeledigaethau, o herwydd medru o honot ddatguddio'r dirgelwch hwn.

48 *a* Yna'r brenin a fawrygodd Daniel, ac a roddes iddo roddion mawrion lawer; ac efe a'i gwnaeth ef yn bennaeth ar holl dalaith Babilon, *b* ac yn ben i'r ſwyddogion ar holl ddoethion Babilon.

49 Yna Daniel a ymbiliodd â'r brenin, ac yntau a oſododd *c* Sadrac, Meſac, ac Abednego ar lywodraeth talaith Babilon: *d* ond Daniel *a eiſteddodd* ym *d* mhorth y brenin.

PEN. III.

1 *Nebucodonoſor yn cyſſegru delw fawr.* 8 *Achwyn ar y tri llangc.* 19 *Duw yn eu gwaredu o'r ffwrn dân.*

NEbucodonoſor y *a* brenin a wnaeth *b* ddelw aur, ei huchder *oedd* yn *c* dri ugain cufydd, ei lled yn chwe' chufydd, *d* ac efe a'i goſododd hi i fynu yngwaſtadedd Dura, o fewn talaith Babilon.

2 Yna Nebucodonoſor y brenin a anfonodd i gaſglu *e* ynghyd y tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, y rhaglawiaid, y tryſorwyr, y cyfreithwyr, y trethwyr, *f* a holl lywodraethwyr y taleithiau, i ddyfod wrth gyſſegru'r *g* ddelw a gyfodaſai Nebucodonoſor y brenin.

3 Yna y *h* tywyſogion, dugiaid a phendefigion, rhaglawiaid, y tryſorwyr, y cyfreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithiau, a ymgaſglaſant ynghyd wrth gyſſegru'r ddelw a gyfodaſai Nebucodonoſor y brenin: a hwy *i* a ſaſaſant o flaen y ddelw a gyfodaſai Nebucodonoſor.

4 A chyhoeddwr a lefodd *k* yn groch, Wrthych chwi bobloedd, genhedloedd, a ieithoedd, *l* y dywedir,

5 Pan glywoch ſwn y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, y ſymphon, *m* a phob rhyw gerdd, y *n* ſyrthiwch ac yr addolwch y ddelw aur a gyfododd Nebucodonoſor y brenin.

6 A'r hwn ni ſyrthio ac ni o addolo, yr awr honno a *p* fwrir i ganol ffwrn o dân poeth.

7 Am hynny yr amſer hwnnw pan glywodd yr holl bobloedd ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a phob rhyw gerdd, y bobloedd, y *q* cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, a ſyrthiaſant *ac* a *r* addolaſant y ddelw aur a gyfodaſai Nebucodonoſor y brenin.

8 ¶ O ran hynny yr amſer hwnnw y *s* daeth gwyr o Caldea, *t* ac a gyhuddaſant yr Iuddewon.

9 Adroddaſant a *u* dywedaſant wrth Nebucodonoſor y brenin, *x* Bydd fyw, frenin, yn dragywydd.

10 Ti, frenin, a oſodaiſt *y* orchymmyn, ar i bwy bynnag a glywai ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, a'r ſymphon, a phob rhyw gerdd, ℵ ſyrthio ac ymgrymmu i'r ddelw aur:

11 A phwy bynnag ni ſyrthiai ac *nid* ymgrymmai, y teſtid ef i ganol *a* ffwrn o dân poeth.

12 Y mae gwyr o *b* Iuddewon a oſodaiſt ti ar oruchwyliaeth talaith Babilon, Sadrac, Meſac, ac Abednego; y *c* gwyr hyn, O frenin, ni wnaethant *d* gyfrif o honot ti; *e* ey ddulwiau nid addolant, ac nid ymgrymmant i'r ddelw aur a gyfodaiſt.

13 ¶ Yna Nebucodonoſor mewn *f* llid-iqw grwydd a digter a ddywedodd am gyrchu Sadrac, Meſac, ac Abednego. Yna y dycpwyd y gwyr hyn o flaen *q* y brenin.

14 Adroddodd Nebucodonoſor, a dywedodd wrthynt, *b* A'i gwir *byn* Sadrac, Meſac, ac Abednego? *i* oni addolwch chwi fy nuwiau *j*, ac oni ymgrymmwch i'r ddelw aur a gyfodais i?

15 Yr awr hon *wele*, os bydawch chwi

barod

t Act. 10. 25.
Pen 2. 11.
u Rhuf. 1. 19. 20.
x Ecſ. 9. 28.
y Deut. 32. 31.
ℵ Rhuf. 2. 16.
a 1 Sam. 2. 7.
Sal. 91. 14.
b Pen. 4. 9.
c Di. 24. 2.
d Eſter 2. 21.
Eſa. 48. 17.

580.
a Sal. 146. 3.
b Pen. 2. 38.
c Dat. 13. 2, 3.
d 1 Bren. 20. 23.
e 1 Bren. 12. 32.
Diar. 29. 12.
f Dat. 17. 1, &c.
g 1 Bren. 20. 23.
h Act. 19. 34.
1 Deut. 4. 10.
2 Pedr 2. 17.
i Diar. 9. 18.
j 1 Theſ. 5. 21.
m 2 Pedr 2. 18, 19.
n Mat. 4. 9, 10.
Dat. 13. 16. 7.
o Barn. 3. 7.
p Rhuf. 3. 11, 15.
Dat. 13. 15. 19.
q Dat. 3. 1, 2.
r Act. 14. 15, 16.
s Marc 3. 2.
t Ezra 4. 5.
Eſter 3. 6.
u Hoſ. 7. 3.
x Pen. 2. 4.
y Ezec. 13. 12.
ℵ Adn. 5.
a Adn. 6.
b 1 Sam. 18. 9.
c Act. 17. 6.
d Mat. 10. 28.
e Act. 17. 7
f Diar. 17. 12.
g Pen. 2. 47.
b Diar. 18. 13.
i Ecſ. 7. 14.

barnd pan glywoch ſain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulſimer, y ſaltring, y ſymphon, a phob rhyw gerdd, i ſyrthio ac ymgrymmu i'r ddelw a wnaethum, *da*: ac onid ymgrymmwch, yr awr honno y bwrir chwi i ganol ffwrn o dân poeth; A pha *k* Dduw *yw* efe a'ch gwared chwi o'm dwylaw i?

16 Sadrac, Meſac, ac Abednego a *l* attebaſant ac a ddywedaſant wrth y brenin; Nebucodonoſor, *m* nid *yaym* ni yn gofalu am atteb i ti yn y *n* peth hyn.

17 Wele, y mae ein Duw ni, yr hwn yr ydym ni yn ei addoli, yn abl i'n *o* gwared ni allan o'r ffwrn danllyd boeth; *p* ac efe a'n gwared *ni* o'th law di, O frenin.

18 Ac *q* onid ê, bydded hyſpys i ti, *r* frenin, *s* na addolwn dy dduwiau, ac nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a gyfodaiſt.

19 ¶ Yna y llanwyd Nebucodonoſor *t* â ddiowgrwydd, a gwedd ei wyneb ef a newidiodd yn erbyn Sadrac, Meſac, ac Abednego; *am bynny* y llafarodd ac y dywedodd am *u* dwymno'r ffwrn ſaith waith mwy nag y byddid arfer ei thwymno hi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth wyr cryfion o nerth y rhai *oedd* yn ei * lu ef, am *x* rwymo Sadrac, Meſac, ac Abednego, i'w bwrw i'r ffwrn o dân poeth.

21 Yna y rhwymwyd y gwyr hynny yn eu † peiſiau, eu llodrau, a'u cwccyllau, a'u dillad *eraill*, ac a'u bwriwyd i ganol y ffwrn o dân poeth.

22 Gan hynny o achos *bod* gorchymyn y brenin yn gaeth, a'r ffwrn yn boeth ragorol, angerdd y tân a y laddodd y gwyr hynny a gymmerafant i fynu Sadrac, Meſac, ac Abednego.

23 A'r tri wyr hyn, Sadrac, Meſac, ac Abednego, ‖ a ſyrthiaſant ynghanol y ffwrn o dân poeth yn rhwym.

24 Yna y *a* ſynnodd ar Nebucodonoſor y brenin, ac y ‡ cyfoddodd ar frys, attebodd *befyd* a dywedodd wrth ei gynghoriaid, Onid tri wyr a fwriaſom ni i ganol y tân yn rhwym? Hwy a attebaſant ac a ddywedaſant wrth y brenin, Gwir, O frenin.

25 Attebodd, a dywedodd yntau, Wele fi yn gweled pedwar gwyr rhyddion yn rhodio ynghanol y tân, ac nid oes *b* niweid arnynt; a dull y pedwerydd ſydd debyg i ‖ Fab Duw.

26 Yna y nesâodd Nebucodonoſor at * enau'r ffwrn o dân poeth, *ac* a llafarodd ac a ddywedodd, O Sadrac, Meſac, ac Abednego, *c* gwaſanaethwyr y Duw goruchaf, *d* deuwch allan, a deuwch *yma*. Yna Sadrac, Meſac, ac Abednego a ddaethant allan o ganol y tân.

27 A'r tywyſogion, dugiaid, a phendefigion, a chynghoriaid y brenin, a ymgaſglaſant ynghyd, ac a welſant *y e* gwyr hyn, y rhai ni finiaſai'r tân ar eu cyrph, ac ni ddeifiaſai flewyn o'u pen, ni newidiaſai eu peiſiau chwaith, ac nid aethai fawr y tân arnynt.

28 Attebodd Nebucodonoſor a dywedodd, *f* Bendigedig *yw* Duw Sadrac, Meſac, ac Abednego, yr hwn a anfonodd ei angel, ac a waredodd ei weiſion a g ymddiriedaſant ynddo, ac a dorraſant orchymmyn y *b* brenin, ac a roddaſant eu cyrph, rhag gwaſanaethu nac ymgrymmu o honynt i un duw, ond i'w *k* Duw eu hun.

29 Am hynny y *l* goſodir gorchymmyn gennyf fi; Pob pobl, cenedl a iaith, yr hon a ddywedo † ddim ar fai yn erbyn Duw Sadrac, Meſac, ac Abednego, *m* a wneir yn ddrylliau, a'u tai a wneir yn demmen: o herwydd *n* nad oes duw arall a ddichon wared fel hyn.

† Cald. *amryfuſedd*. *m* Pen. 2.5 *n* Sal. 3. 8.

Pen. iii. *Adn.* 22.] *Tân a laddodd y gwyr hynny.*
Twyy wneuthur gorchymyn gwyr mawrion go chwyth!
Gocheled y gweiſion dân uffern dros byth!

30 Yna *o* y dyrchafodd y brenin Sadrac, Meſac, ac Abednego, o fewn talaith Babilon.

PEN. IV.

1 *Nebucodonoſor yn cyfaddef brenhiniaeth Duw*; 4 *yn ail-adrodd ei freuddwydion, &c.* 28 *Ei ſaltheder a'i gwympo.* 570.

NEbucodonoſor frenin at yr *a* holl bobloedd, cenhedloedd a ieithoedd, y rhai a drigant yn yr holl ddaear; *b* Aml fyddo heddwch i chwi.

2 Mi a welais yn dda *c* fynegi'r arwyddion a'r rhyfeddodau a wnaeth y *d* Goruchaf Dduw *e* â mi.

3 Mor fawr *yw* ei arwyddion ef! ac mor gedyrn *yw* ei *f* ryfeddodau! *g* ei deyrnas ef *ſydd* deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth ef *ſydd b* o genhedlaeth i genhedlaeth.

4 ¶ Myfi Nebucodonoſor oeddwn *i* ſefmwyth arnaf yn fy nhŷ, *k* ac yn hoyw yn fy llŷs.

5 Gwelais freuddwyd yr *hwn* a'm hofnodd, meddyliau hefyd yn fy ngwely, a *l* gweledigaethau fy mhen a'm dychrynaſant.

6 Am hynny y goſodwyd gorchymyn gennyf fi, ar ddwyn ger fy mron holl ddoethion Babilon, *m* fel yr hyſpyſent i mi ddeongliad a breuddwyd.

7 Yna y dewiniaid, yr aſtronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr, a ddaethant: ac mi a ddywedais y breuddwyd o'u blaen hwynt; *n* ond ei ddeongliad nid hyſpyſaſant i mi.

8 ¶ Ond o'r diwedd daeth Daniel o'm blaen i (*o* yr hwn *y rhoddais* ei enw Beltesaſſar, yn ol enw *p* fy nûw i, yr hwn hefyd *y mae* yſpryd y duwiau ſanctaidd ynddo) a'm breuddwyd a draethais o'i flaen ef, *gan ddywedyd*,

9 Beltesaſſar, *q* pennaeth y dewiniaid, o herwydd i mi wybod *r fod* yſpryd y duwiau ſanctaidd ynot ti, ac nad oes un dirgelwch yn anhawdd i ti, dywed weledigaethau fy mreuddwyd yr hwn a welais, a'i ddeongliad.

10 ¶ A *dyma* weledigaethau fy mhen ar *fy* ngwely; Edrych yr oeddwn, ac wele *s* bren ynghanol y ddaear, a'i uchder yn *t* fawr.

11 Tyfodd y pren, a chryfhaodd, a'i uchder a *u* gyrhaeddai hyd y nefoedd; *yr ydoedd* hefyd i'w weled hyd yn eithaf yr holl ddaear.

12 Ei ganghennau *oedd* dêg, a'i ffrwyth yn amli, ac ymborth arno i bob *peth*: *x* dano yr ymgyfogodai bwyſtfilod y maes, ac adar y nefoedd a drigent yn ei canghennau ef, a phob cnawd a fwyttai o hono.

13 Edrych yr oeddwn yngweledigaethau fy mhen ar *fy* ngwely, ac wele, *y* wyliedydd, a ✠ Sanct yn dilgyn o'r nefoedd,

14 Yn llefain yn *a* groch, ac yn dywedyd fel hyn, *b* Torrwch y pren, ac yſgythrwch ei wrŷſg ef, yſgydwch ei ddail ef, a gwaſgerwch ei ffrwyth: *c* cilied *y* bwyſtfil oddi tano, a'r adar o'i ganghennau.

15 Er hynny gadewch *d* foncyff ei wraidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a *e* phres, ym mhlith gwellt y maes; gwlycher ef hefyd â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei *f* ran gyd â'r bwyſtfilod yng wellt y ddaear.

16 *g* Newidier ei galon ef o *gefn* dyn, a rhodder iddo galon bwyſtfil: a chyfnewidier *b* faith amſer arno.

17 O ordinhad y *i* gwyliedyddion *y mae* y peth hyn, a'r dymuniad wrth ymadrodd y rhai ſanctaidd: fel y *k* gwypo y rhai byw mai y Goruchaf a lywodraetha yn mrenhiniaeth dynion, ac a'i rhydd i'r neb y mynno efe, ac a eſyd arni *l* gwaelaf o ddynion.

18 Dyma'r

38. *k* Sal. 9. 16. *l* Sal. 12. 8.

Er poethed oedd y ffwrn, a'i maint,
Ni finiau'r fflam, ar walit y Saint:
Ond *angerdd* gwres yr eirias-dân,
A loſgai'r lleill yn ulw mân!

Pen. iv. *Adn.* 10.] Mae'n debig fod y breuddwyd a adroddir yma 32 mlynedd gwedi'r un yn pennod yr nail. Ni ddarguddiwyd *gaſau Duw, ei râs a'i Ben-arglwyddiaeth* erioed mor ogoneddus ac yn Llyfr *Daniel*,

m Deut. 34, 66.

18 Dyma'r breuddwyd a *m* welais i Nebucodonosor y brenin. Tithau * Belteshassar, dywed ei ddeongliad ef, o herwydd na's gall holl *n* ddoethion fy nheyrnas hysbysu y deongliad i mi: o eithr ti a elli; am *fod* ysbryd y duwiau sanctaidd ynot ti.

Daniel.

n Adn. 7. Job 13. 4. *o* Gen. 41. 15.

p Jer. 4. 19.

19 ¶ Yna Daniel, yr hwn y galwyd ei enw Belteshassar, a *p* synnodd dros un awr, a'i feddyliau a'i *q* dychrynasant ef. Attebodd y brenin, a dywedodd, Belteshassar, na ddychryned y breuddwyd ti, na'i ddeongliad. Attebodd Belteshassar, a dywedodd, Fy arglwydd, *r deued* y breuddwyd i'th gasewn, a'i ddeongliad i'th elynion.

q Jer. 4. 19. *r* Jer. 29. 7 1 Tim. 2. 2.

20 Y *s* pren a welaist, yr hwn a dyfasai ac a gryfhasai, ac a gyrhaeddasai ei uchder hyd y nefoedd, ac *oedd* i'w weled ar hyd yr holl ddaear;

s Adn. 10, 11. *t* Ezec. 29. 18, 19.

21 A'i ddail yn *t* dêg, a'i ffrwyth yn anil, ac ymborth i bob *peth* ynddo; tan yr hwn y trigai bwystfilod y maes, ac y preswyliai adar y nefoedd yn ei ganghennau:

u 2 Sam. 12. 7. Job 20. 5. Pen. 2. 38. *x* Dal. 9. 8. Am. 3. 6. Rhuf. 1. 18, 19.

22 *u* Ti, frenin, *yw* efe; Tydi a dyfaist, ac a gryfhaaist: canys dy fawredd a gynnyddodd, ac a gyrhaeddodd hyd y nefoedd, a'th lywodraeth hyd eithaf y ddaear.

y Sal. 39. 9. Adn. 17. Tit. 1. 2. *z* Job 34. 19.

23 A lle y gwelodd y brenin wyliedydd, a Sanct yn disgyn *x* o'r nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch y pren a dinystriwch ef, er hynny gadewch foncyff ei wraidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phres, ym mhlith gwelltyn y maes, a gwlychwch ef â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd a bwystfil y maes, hyd oni chyfnewidio saith amser arno ef.

Sal. 103. 40 *a* Pen. 5. 21, *&c.* *b* Sal. 83. 18. *c* Jer. 27. 5. *d* Hab. 2. 3. Mat. 24. 25. Luc 15. 18, 21. *e* 1 Bren. 21. 29.

24 Dyma'r deongliad, O frenin, a dyma y *y* ordinhad y Goruchaf, yr hwn fydd yn dyfod ar fy arglwydd *z* frenin.

Diar. 16. 12: Esa. 58. 7. 1 Cor. 5. 11.

25 Canys a gyrrant di oddi wrth ddynion, a chyd â bwystfil y maes y bydd dy drigfa, a gwelltyn hefyd y'th borthant fel eidionau, ac a'th wlychant a gwlith y nefoedd, a saith amser a gyfnewidia arnat ti, *b* hyd oni wypech mai y Goruchaf fy'n llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei *c* rhoddi i'r neb y mynno.

† Neu, *iachad i'th amryfusedd.*

1 Bren. 21. 29. *f* Diar. 16. 18. Sal. 73. 8. Esa. 14. 12, 13. *g* Luc 12. 20. *h* Adn. 23. Sal. 29. 4. 1 Sam. 13. 13. *k* Adn. 25. *l* Job 20. 22. *m* 1 Bren. 1. 18. a 2. 24. Sal. 33. 9. Act. 13. 11. *n* Adn. 16. Nah. 1. 2. *o* Adn. 26. *p* Sal. 25. 1.

26 A lle y dywedasant am adael boncyff gwraidd y pren; dy frenhiniaeth fydd sicr i ti, wedi i ti wybod *d* mai'r nefoedd sydd yn llywodraethu.

27 Am hynny, frenin, bydded foddlon gennyt fy nghyngor, *e* a thorr ymaith dy bechodau trwy gyfiawnder, a'th anwireddau trwy drugarhau wrth drueiniaid, *i edrych* a fydd † estyniad ar dy heddwch.

28 ¶ Daeth *byn* oll ar Nebucodonosor y brenin.

29 Ym mhen deuddeng mis yr oedd efe yn rhodio *ar y nen* yn llys brenhiniaeth Babilon.

30 Llafarodd y brenin, *f* a dywedodd, Onid hon yw Babilon fawr, yr hon a adeiledais i yn frenhindŷ ynghryfder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi?

31 A'r gair etto *g* yngenau'r brenin, fyrthiodd *b* llef o'r nefoedd, *yn dywedyd*, Wrthyt, ti frenin Nebucodonosor, y dywedir, *i* Aeth y frenhiniaeth oddi wrthyt.

32 A *k* thi a yrrir oddi wrth ddynion, a'th drigfa *fydd* gyd â bwystfilod y maes; a gwelltyn y'th *l* borthant fel eidionau; a chyfnewidir saith amser arnat; hyd oni wypech mai'r Goruchaf fydd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei rhoddi i'r neb y mynno.

33 Yr awr honno *m* y cyflawnwyd y gair ar Nebucodonosor, ac y gyrrwyd ef oddi wrth ddynion, ac y porodd *n* wellt fel eidionau, ac y gwlychwyd ei gorph ef gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew ef fel *plu* eryrod, a'i ewinedd fel *ewinedd* adar.

34 ¶ Ac yn niwedd *o* y dyddiau, *p* myfi Nebucodonosor a ddyrchefais fy llygaid

q Sal. 32. 8. 2 Cron. 12. 12. *s* Pen. 2. 44. Micr 4. 7. Luc 1. 33. *t* Esa. 49. 15. *u* Job 34. 29. *x* Job 9. 12. Esa. 45. 9. *y* Diar. 16. 16. Adn. 34. *z* Diar. 16. 7. *a* Job 32. 12. 2 Cor. 4. 17. *b* Sal. 33. 4. *c* Ecc. 18. 11.

PEN. V.

1 *Gwledd Belsassar.* 5 *Ysgrifen-law yn ei ddyrchafu.* 30 *Llywodraeth y Mediaid.*

BElsassar y brenin a wnaeth *a* wledd fawr i fil o'i dywysogion, ac a yfodd win ynghyfodd y mil.

a Esther 1. 3.

2 Wrth *b* flas y gwin y dywedodd Belsassar am ddwyn y *c* llestri aur ac arian, a'i ddygasai Nebucodonosor ei dad ef o'r deml yr hon *oedd* yn Jerusalem, fel yr yfai'r brenin a'i dywysogion, ei wragedd a'i ordderchadon, *d* ynddynt.

b Diar. 19. *c* Jer. 52. 17. *d* Diar. 20. 25.

3 Yna y dygwyd, y *e* llestri aur a ddygasid o deml tŷ Dduw, yr hwn *oedd* yn Jerusalem; *f* a'r brenin a'i dywysogion, ei wragedd a'i ordderchadon, a yfasant ynddynt.

e Pen. 3. 7. *f* Gen. 19. 20, 21. *g* Esa. 42. 8.

4 Yfasant win, *g* a moliannasant y duwiau o aur ac o arian, o bres, o haiarn, o goed, ac o faen.

h Mat. 24. 50. *i* Ecf. 9. 16.

5 ¶ Yr *h* awr honno bysedd llaw dyn a ddaethant allan, *i* ac a ysgrifenasant ar gyfer y canhwyllbren ar *k* galchiad pared llys y brenin, a gwelodd y brenin y ddarn llaw a ysgrifenodd.

Mica 6. 9. *k* Hos. 14. *l* Esa. 5. 27. *m* Nah. 2. 10.

6 Yna y newidiodd gwedd y brenin, a'i feddyliau a'i cyffroisant ef, fel y datodasid rhwymau ei lwynau ef, *m* ac y curodd ei liniau ef y naill wrth y llall.

Dat. 6. 15. *n* Diar. 17. 10.

7 Gwaeddodd y brenin yn groch am *n* ddwyn i mewn yr astronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr: a llafarodd y brenin, a dywedodd wrth ddoethion Babilon, Pa ddyn bynnag a ddarlleno'r ysgrifen hon, ac a ddangoso i mi ei deongliad, efe a wisgir * â phorphor, ac *a gaiff* gadwyn aur am ei wddf, a chaiff lywodraethu yn *o* drydydd yn y deyrnas.

Sal. 46. 7. Pen. 2. 2. * *ag y garlad.* *o* Esther 10. 23. Pen. 6. 2. *p* Esa. 29. 10.

8 Yna holl ddoethion y brenin a ddaethant i mewn; ond ni fedrent *p* ddarllain yr ysgrifen, na mynegi i'r brenin ei *q* dehongliad.

2 Cor. 3. 14. *q* 1 Cor. 12. 10.

9 Yna y *r* mawr-gyffrôdd y brenin Belsassar, a'i wêdd a ymnewidiodd ynddo, a'i *s* dywysogion a synnasant.

r Mat. 2. 3. *s* Job 16. 2. *t* Diar. 14. 1.

10 ¶ Y *t* frenhines, o herwydd geiriau'r brenin a'i dywysogion, a ddaeth i dŷ'r *u* wledd: a llafarodd y frenhines, a dywedodd, *u* Bydd fyw byth, frenin; *x* na chyffroed dy feddyliau di, ac na newidied dy wedd.

Pen. 3. 9. *x* Diar. 10. 24. *y* Preg. 10. 7.

11 Y mae y gwr yn dy deyrnas *z* yr hwn *y mae* ysbryd y duwiau sanctaidd ynddo, ac yn nyddiau dy dad y canfuwyd ef *a* oleuni, a deall, a doethineb, fel doethineb y *b* duwiau: a'r brenin Nebucodonosor dy † dad a'i gosodod ef yn *c* benaeth y dewiniaid, astronomyddion, Caldeaid, a brudwyr, *sef* y brenin dy dad ti.

Pen. 2. 48. *z* Pen. 4. 8 2 Bren. 5. 3. *b* 2 Pedr 1. 19. † *daid.* *c* Pen. 2. 48.

12 O herwydd cael yn y Daniel hwn-

m Deut. 34, 66. — 18 Dyma'r breuddwyd a *m* welais i Nebucodonosor y brenin. Tithau * Belteshassar, dywed ei ddeongliad ef, o herwydd na's gall holl *n* ddoethion fy nheyrnas hysbysu y deongliad i mi: o eithr ti a elli; am *fod* ysbryd y duwiau sanctaidd ynot ti.

Daniel. *n* Adn. 7. Job 13. 4. *o* Gen. 41. 15.

p Jer. 4. 19. — 19 ¶ Yna Daniel, yr hwn y galwyd ei enw Belteshassar, a *p* synnodd dros un awr, a'i feddyliau a'i *q* dychrynasant ef. Attebodd y brenin, a dywedodd, Belteshassar, na ddychryned y breuddwyd ti, na'i ddeongliad. Attebodd Belteshassar, a dywedodd, Fy arglwydd, *r deued* y breuddwyd i'th gasewn, a'i ddeongliad i'th elynion.

q Jer. 4. 19. *r* Jer. 29. 7 1 Tim. 2. 2.

s Adn. 10, 11. *t* Ezec. 29. 18, 19. — 20 Y *s* pren a welaist, yr hwn a dyfasai ac a gryfhasai, ac a gyrhaeddasai ei uchder hyd y nefoedd, ac *oedd* i'w weled ar hyd yr holl ddaear;

u 2 Sam. 12. 7. Job 20. 5. Pen. 2. 38. *x* Dal. 9. 8. Am. 3. 6. Rhuf. 1. 18, 19. — 21 A'i ddail yn *t* dêg, a'i ffrwyth yn anil, ac ymborth i bob *peth* ynddo; tan yr hwn y trigai bwystfilod y maes, ac y preswyliai adar y nefoedd yn ei ganghennau:

y Sal. 39. 9. Adn. 17. Tit. 1. 2. *z* Job 34. 19. — 22 *u* Ti, frenin, *yw* efe; Tydi a dyfaist, ac a gryfhaaist: canys dy fawredd a gynnyddodd, ac a gyrhaeddodd hyd y nefoedd, a'th lywodraeth hyd eithaf y ddaear.

Sal. 103. 40 *a* Pen. 5. 21, *&c.* *b* Sal. 83. 18. *c* Jer. 27. 5. *d* Hab. 2. 3. Mat. 24. 25. Luc 15. 18, 21. *e* 1 Bren. 21. 29. — 23 A lle y gwelodd y brenin wyliedydd, a Sanct yn disgyn *x* o'r nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch y pren a dinystriwch ef, er hynny gadewch foncyff ei wraidd ef yn y ddaear, mewn rhwym o haiarn a phres, ym mhlith gwelltyn y maes, a gwlychwch ef â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei ran gyd a bwystfil y maes, hyd oni chyfnewidio saith amser arno ef.

Diar. 16. 12: Esa. 58. 7. 1 Cor. 5. 11. — 24 Dyma'r deongliad, O frenin, a dyma y *y* ordinhad y Goruchaf, yr hwn fydd yn dyfod ar fy arglwydd *z* frenin.

† Neu, *iachad i'th amryfusedd.* — 25 Canys a gyrrant di oddi wrth ddynion, a chyd â bwystfil y maes y bydd dy drigfa, a gwelltyn hefyd y'th borthant fel eidionau, ac a'th wlychant a gwlith y nefoedd, a saith amser a gyfnewidia arnat ti, *b* hyd oni wypech mai y Goruchaf fy'n llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei *c* rhoddi i'r neb y mynno.

1 Bren. 21. 29. *f* Diar. 16. 18. Sal. 73. 8. Esa. 14. 12, 13. *g* Luc 12. 20. *h* Adn. 23. Sal. 29. 4. 1 Sam. 13. 13. *k* Adn. 25. *l* Job 20. 22. *m* 1 Bren. 1. 18. a 2. 24. Sal. 33. 9. Act. 13. 11. *n* Adn. 16. Nah. 1. 2. *o* Adn. 26. *p* Sal. 25. 1. — 26 A lle y dywedasant am adael boncyff gwraidd y pren; dy frenhiniaeth fydd sicr i ti, wedi i ti wybod *d* mai'r nefoedd sydd yn llywodraethu.

(Pen. iv. *Adn.* 22.] *Tŷ frenin, yw efe.* Wele, yma eſampl i oregethwyr Crift, draethu'r holl wir-

27 Am hynny, frenin, bydded foddlon gennyt fy nghyngor, *e* a thorr ymaith dy bechodau trwy gyfiawnder, a'th anwireddau trwy drugarhau wrth drueiniaid, *i edrych* a fydd † estyniad ar dy heddwch.

28 ¶ Daeth *byn* oll ar Nebucodonosor y brenin.

29 Ym mhen deuddeng mis yr oedd efe yn rhodio *ar y nen* yn llys brenhiniaeth Babilon.

30 Llafarodd y brenin, *f* a dywedodd, Onid hon yw Babilon fawr, yr hon a adeiledais i yn frenhindŷ ynghryfder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi?

31 A'r gair etto *g* yngenau'r brenin, fyrthiodd *b* llef o'r nefoedd, *yn dywedyd*, Wrthyt, ti frenin Nebucodonosor, y dywedir, *i* Aeth y frenhiniaeth oddi wrthyt.

32 A *k* thi a yrrir oddi wrth ddynion, a'th drigfa *fydd* gyd â bwystfilod y maes; a gwelltyn y'th *l* borthant fel eidionau; a chyfnewidir saith amser arnat; hyd oni wypech mai'r Goruchaf fydd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei rhoddi i'r neb y mynno.

33 Yr awr honno *m* y cyflawnwyd y gair ar Nebucodonosor, ac y gyrrwyd ef oddi wrth ddynion, ac y porodd *n* wellt fel eidionau, ac y gwlychwyd ei gorph ef gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew ef fel *plu* eryrod, a'i ewinedd fel *ewinedd* adar.

34 ¶ Ac yn niwedd *o* y dyddiau, *p* myfi Nebucodonosor a ddyrchefais fy llygaid

q Sal. 32. 8. 2 Cron. 12. 12. *s* Pen. 2. 44. Micr 4. 7. Luc 1. 33. *t* Esa. 49. 15. *u* Job 34. 29. *x* Job 9. 12. Esa. 45. 9. *y* Diar. 16. 16. Adn. 34. *z* Diar. 16. 7. *a* Job 32. 12. 2 Cor. 4. 17. *b* Sal. 33. 4. *c* Ecf. 18. 11.

PEN. V.

1 *Gwledd Belsassar.* 5 *Ysgrifen-law yn ei ddyrchafu.* 30 *Llywodraeth y Mediaid.*

BElsassar y brenin a wnaeth *a* wledd fawr i fil o'i dywysogion, ac a yfodd win ynghyfodd y mil.

a Esther 1. 3.

2 Wrth *b* flas y gwin y dywedodd Belsassar am ddwyn y *c* llestri aur ac arian, a'i ddygasai Nebucodonosor ei dad ef o'r deml yr hon *oedd* yn Jerusalem, fel yr yfai'r brenin a'i dywysogion, ei wragedd a'i ordderchadon, *d* ynddynt.

b Diar. 19. *c* Jer. 52. 17. *d* Diar. 20. 25.

3 Yna y dygwyd, y *e* llestri aur a ddygasid o deml tŷ Dduw, yr hwn *oedd* yn Jerusalem; *f* a'r brenin a'i dywysogion, ei wragedd a'i ordderchadon, a yfasant ynddynt.

e Pen. 3. 7. *f* Gen. 19. 20, 21. *g* Esa. 42. 8.

4 Yfasant win, *g* a moliannasant y duwiau o aur ac o arian, o bres, o haiarn, o goed, ac o faen.

h Mat. 24. 50. *i* Ecf. 9. 16.

5 ¶ Yr *h* awr honno bysedd llaw dyn a ddaethant allan, *i* ac a ysgrifenasant ar gyfer y canhwyllbren ar *k* galchiad pared llys y brenin, a gwelodd y brenin y ddarn llaw a ysgrifenodd.

Mica 6. 9. *k* Hos. 14. *l* Esa. 5. 27. *m* Nah. 2. 10.

6 Yna y newidiodd gwedd y brenin, a'i feddyliau a'i cyffroisant ef, fel y datodasid rhwymau ei lwynau ef, *m* ac y curodd ei liniau ef y naill wrth y llall.

Dat. 6. 15. *n* Diar. 17. 10.

7 Gwaeddodd y brenin yn groch am *n* ddwyn i mewn yr astronomyddion, y Caldeaid, a'r brudwyr: a llafarodd y brenin, a dywedodd wrth ddoethion Babilon, Pa ddyn bynnag a ddarlleno'r ysgrifen hon, ac a ddangoso i mi ei deongliad, efe a wisgir * â phorphor, ac *a gaiff* gadwyn aur am ei wddf, a chaiff lywodraethu yn *o* drydydd yn y deyrnas.

Sal. 46. 7. Pen. 2. 2. * *ag y garlad.* *o* Esther 10. 23. Pen. 6. 2. *p* Esa. 29. 10.

8 Yna holl ddoethion y brenin a ddaethant i mewn; ond ni fedrent *p* ddarllain yr ysgrifen, na mynegi i'r brenin ei *q* dehongliad.

2 Cor. 3. 14. *q* 1 Cor. 12. 10.

9 Yna y *r* mawr-gyffrôdd y brenin Belsassar, a'i wêdd a ymnewidiodd ynddo, a'i *s* dywysogion a synnasant.

r Mat. 2. 3. *s* Job 16. 2. *t* Diar. 14. 1.

10 ¶ Y *t* frenhines, o herwydd geiriau'r brenin a'i dywysogion, a ddaeth i dŷ'r *u* wledd: a llafarodd y frenhines, a dywedodd, *u* Bydd fyw byth, frenin; *x* na chyffroed dy feddyliau di, ac na newidied dy wedd.

Pen. 3. 9. *x* Diar. 10. 24. *y* Preg. 10. 7.

11 Y mae y gwr yn dy deyrnas *z* yr hwn *y mae* ysbryd y duwiau sanctaidd ynddo, ac yn nyddiau dy dad y canfuwyd ef *a* oleuni, a deall, a doethineb, fel doethineb y *b* duwiau: a'r brenin Nebucodonosor dy † dad a'i gosodod ef yn *c* benaeth y dewiniaid, astronomyddion, Caldeaid, a brudwyr, *sef* y brenin dy dad ti.

Pen. 2. 48. *z* Pen. 4. 8 2 Bren. 5. 3. *b* 2 Pedr 1. 19. † *daid.* *c* Pen. 2. 48.

12 O herwydd cael yn y Daniel hwn-

nedd, heb dderbyn wyneb: etto, gyd â doethineb, a thiriondeb! *Act.* xx. 27.] Adn. 37. *Gogoneddu brenhin Nefoedd.* Os o'i galon y llafarodd, bu *Nebucodonosor* farw'n *Sant*, er cyhyd y bu yn was i *Satan*! Pwy ga charai lachawdwr y Byd? [Pen. v. 11. *Daid.* (dad gu.) Haneſion a ddywedant, fod i *Nebucodonosor* fab o'r un enw: ond am na ddigwyddodd dim *hyned*, mewn perthynas i'r *Iuddewon*, yn ei ddyddiau ef, nid yw *Daniel* yn ſon am dano.

d Pen. 1. 7.
e Pen. 4. 9.
f Pen. 2. 42.
g Neu, *fy nhaid*, Adn. 11.
h Marc 7. 25.
i Adn. 11.
k Eſa. 25. 15.
l 1 Cor. 2. 14. Eph. 4. 8.
l Adn. 12.
m Num. 22. 16. Act. 8. 18.
n Gen. 41. 42.
o Adn. 7.
p 2 Bren. 5. 16. Mat. 10. 8. Act. 8. 18.
q Pen. 2. 23.
a 4. 24.
r Sal. 2. 10.
s Eſa. 14. 16.
1 Pedr 2. 13.
t 1 Sam. 8. 11.
u Pen. 4. 30. Dat. 18. 7.
x Pen. 4. 32.
y Pen. 4. 17.
z Sal. 104. 19.
a 2 Cron. 34. 2. wyr.
b Joel 2. 13.
c Iago 2. 17. Ezec. 23. 11.
d Eſa. 2. 12. 1 Sam. 5. 9.
e Mal. 3. 8.
f Jer. 10. 23. Heb. 4. 13.
g Sal. 115. 5.
h Jer. 10. 23.
i Pen. 9. 14.
k Sal. 34. 16.
* Heb. *Peres*.
l Job 7. 1. Act. 5. 18.
m Eſa. 13. 19.
n Sal. 62. 9.
o Jer. 6. 30.
† Syriaeg *Upharſin*.
p Eſa. 21. 2. Adn. 31. Pen. 6. 28.
q Adn. 7.
r Job 18. 17.

nw, yr hwn y rhoddes y brenin iddo enw
a Beltesaſſar, yſpryd rhagorol, a gwybod-
aeth, a deall, deonglu breuddwydion, ac
egluro damhegion, a dattod *c* cylymmau:
galwer Daniel yr awron, ac eſe a ddengys
y deongliad.

13 Yna y dygpwyd Daniel o flaen y bren-
in: a llafarodd y brenin, a dywedodd wrth
Daniel, Ai tydi *yw f* Daniel, yr hwn wyt
o feibion caethglud Juda, y rhai a ddug
y brenin I fy nhad i o Juda?

14 Myn a glywais *g ſon* am danat,
b ſed yſpryd y duwiau ynot, a chael ynot
ti oleuni, a deall, a doethineb rhagorol.

15 Ac yr awr hon dygwyd y doethion
yr aſtronomyddion o'm blaen, i ddarllen
i yr ysgrifen hon, ac i fynegi i mi ei de-
ongliad: *k* ond ni fedrent ddangos deongl-
iad y peth.

16 Ac mi a glywais am danat ti, y
medri ddeongli deongliadau, a dattod
l cylymmau: yr awr hon os medri ddarl-
len yr ysgrifen, a hyſpyſu i mi ei deong-
liad, *m* tydi a wiſgir a phorphor, ac *a gei*
n gadwyn aur am dy wdd, ac a gai ly-
wodraethu o yn drydydd yn y deyrnas.

17 ¶ Yna yr attebodd Daniel, ac y
dywedodd o flaen y brenin, *p* Bydded dy
roddion i ti, a dod dy anrhegion i arall;
er hynny yr ysgrifen a ddarllenaf i'r bren-
in, a'r deongliad a *q* hyſpyſaf iddo.

18 *r* O frenin, y Duw goruchaf a rodd-
es i Nebucodonoſor dy dad di, frenhini-
aeth a mawredd, a gogoniant ac anrhyd-
edd.

19 Ac o herwydd y mawredd a rodd-
asai efe iddo, y bobloedd, y cenhedloedd,
a'r ieithoedd oll, oedd yn *s* crynu ac yn
ofni rhagddo ef: yr hwn a fynnai a laddai,
a'r hwn a fynnai a gadwai yn fyw; *t* he-
fyd y neb a fynnai a gyfodai, a'r neb a
fynnai a oſtyngai.

20 Eithr *u* pan ymgododd ei galon,
a chaledu o'i yſpryd mewn balchder,
gwnawd iddo ddiſgyn o orſeddfa ei fren-
hiniaeth, a'i ogoniant a dynnaſant oddi
wrtho.

21 *x* Gyrrwyd ef hefyd oddi wrth feib-
ion dynion, a gwnaethpwyd ei galon ef fel
bwyſtfil, a chyd a'r aſynod gwyllt*ion yr*
oedd ei drigfa; a gwellt y porthaſant ef
fel eidion, a'i gorph a wlychwyd gan wlith
y nefoedd, hyd oni *y* wybu mai'r Duw
goruchaf oedd yn ℵ llywodraethu ym
mrenhiniaeth dynion, ac yn goſod arni y
neb y mynno.

22 A thithau, Belſaſſar ei *a* fab ef, ni
b ddaroſtyngaiſt dy galon, er *c* gwybod o
honot hyn oll;

23 Eithr ymddyrchefaiſt yn erbyn Ar-
glwydd y nefoedd, a *e* lleſtri ei dŷ ef a
ddygaſant ger dy fron di, a thithau a'th
d wyſyſgion, dy wragedd a'th ordderchad-
on, a yfaſoch win ynddynt; a thi a folien-
naiſt *f* dduwiau o arian ac o aur, o bres,
haiarn, pren, a maen, y rhai *g* ni welant,
ac ni chlywant, ac ni wyddant *ddim*: ac
nid anrhydeddaiſt y Duw *y mae* dy anadl
di yn ei law, a'th holl *b* ffyrdd yn eiddo.

24 *i* Yna'r anfonodd *Duw* darn y llaw
oddi *k* ger ei fron, ac yr ysgrifenwyd yr
ysgrifen hon.

25 ¶ A dyma'r ysgrifen a ſgrifenwyd:
MENE, MENE, TECEL, * UPHAR-
SIN.

26 Dyma ddeongliad y peth: MENE;
Duw a *l* rifodd dy frenhiniaeth, ac a'i
m gorphenodd.

27 TECEL; *n* Ti a bwyſwyd yn y
cloriannau, ac a'th o gaed yn brin.

28 † PHERES; *p* Rhannwyd dy fren-
hiniaeth, a rhoddwyd hi i'r Mediaid a'r
Perſiaid.

29 Yna y gorchymynodd Belſaſſar, a
hwy a wiſgaſant Daniel â phorphor, ac a
chadwyn aur am ei wdd; a chyhoeddwyd
am dano, *q* y byddai eſe yn drydydd yn
llywodraethu yn y frenhiniaeth.

30 ¶ Y noſon honno y lladdwyd *r* Bel-
ſaſſar brenin y Caldeaid.

31 A Darius y Mediad, a gymmerodd

y frenhiniaeth, *a*'*e* yn ddwy flwydd a
thri ugain *oed*.

PEN. VI.

1 *Daniel yn ben ar y rhaglawiaid*; 10 *Ei furw i ffau'r llewod*; 23 *a'i ddwyn allan yn iach*.

GWeledd Darius yn dda oſod *a* ar y deyrnas *b* chwech ugain o dywyſ-ogion, i ſod ar yr holl deyrnas;

2 Ac arnynt hwy *yr oedd* tri rhaglaw (y rhai *yr oedd* Daniel yn *c* bennaf o hon-ynt) i'r rhai y rhoddai y tywyſogion *d* gyf-rif, fel na byddai'r brenin mewn colled.

3 Yna y Daniel hwn oedd yn *e* rhagori ar y rhaglawiaid a'r tywyſogion, o her-wydd *bod f* yſpryd rhagorol ynddo ef: a'r brenin a feddyliodd ei oſod ef ar yr holl deyrnas.

4 ¶ Yna yr rhaglawiaid a'r tywyſogion oed*e* yn ceiſio cael achlyſur yn *g* erbyn Daniel o ran y frenhiniaeth: ond ni fedr-ent gael un achos na bai; *b* o herwydd ffyddlon *oedd* efe, fel na chaid ynddo nac amryfuſedd na bai.

5 Yna y dywedodd *y* gwyr hyn, *i* Ni chawn yn erbyn y Daniel hwn ddim ach-lyſur, oni chawn *ſeth* o ran *k* cyfraith ei Dduw yn ei erbyn ef.

6 Yna y rhaglawiaid a'r tywyſogion hyn a *l* ymgaſglaſant ynghyd *m* at y brenin, ac a ddywedſant wrtho fel hyn; *n* Darius frenin, bydd fyw byth.

7 Holl o raglawiaid y deyrnas, y ſwydd-ogion, *a*'r tywyſogion, y cynghoriaid, a'r dugiaid, a *p* mynygorafant am oſod deddf frenhinol, a chadarnhau gorchymyn, fod *b*wrw i ffau'r llewod pwy bynnag a archai arch gan un *q* Duw na dyn dros ddeng niwrnod ar hugain, ond gennyt ti, O fren-in.

8 Yr awr hon O frenin, *r* ſicrhà'r gor-chymyn, a ſelia'r yſgrifen, fel *s* na's ne-widier; yn ol cyfraith y Mediaid a'r Per-ſiaid yr hon ni newidir.

9 O herwydd hyn y *t* ſeliodd y brenin Darius yr yſgrifen a'r gorchymyn.

10 ¶ Yna Daniel, *u* pan wybu ſelio'r yſgrifen, a aeth i'w dŷ, a'i ffeneſtri yn *x* agored yn ei yſtafell y tu a Jeruſalem; ℵ tair gwaith yn y dydd y goſtyngai efe ar ei liniau, ac y gweddiai, ac y cyffeſai o flaen ei Dduw, *a* megis y gwnai efe cyn hynny.

11 Yna'r gwyr hyn a ddaethant ynghyd, *b* ac a gawſant Daniel yn gweddio ac yn ymbil o flaen ei Dduw.

12 Yna y *c* neſaſant, ac y dywedaſant o flaen y brenin, am orchymyn y brenin; Oni ſeliaiſt ti orchymyn, y bwrid i ffau'r llewod pa ddyn bynnag a ofynnai gan un Duw na dyn *ddim* dros ddeng niwrnod ar hugain, ond gennyt ti, O frenin? Atteb-oddi y brenin, a dywedodd, Y *mae*'r peth yn wir, yn ol cyfraith y Mediaid a'r Per-ſiaid, yr hon *d* ni newidir.

13 Yna'r attebaſant ac y dywedaſant o flaen y brenin, Y Daniel yr hwn *ſydd* o feibion *e* caethglud Juda, *f* ni wnaeth gyf-rif o honot ti, frenin, nac o'r gorchymyn *g* a ſeliaiſt, eithr tair gwaith yn y dydd y mae yn gweddio ei weddi.

14 Yna'r brenin, pan glybu'r gair *hwn*, a aeth yn ddrwg iawn gantho, ac a roes *ei* fryd gyd a Daniel ar ei waredu ef: ac a fu hyd fachludiad haul yn *i* ceiſio ei achub ef.

15 Yna'r gwyr hynny a *k* ymgynnulla-ſaſant ynghyd at y brenin, ac a ddywedaſant wrth y brenin, Gwybydd, frenin, mai *l* cyfraith y Mediaid a'r Perſiaid *yw*, *m* na newidier un gorchymyn na deddf a oſodo'r brenin.

16 *n* Yna yr archodd y brenin, a hwy a ddygaſant Daniel, o ac a'i bwriaſant i ffau'r llewod: ond y brenin a lafarodd ac a ddywedodd wrth Daniel, Dy Dduw yr hwn yr ydwyt yn ei waſanaethu yn waſt-ad, efe a'th achub di.

17 A dygwyd *q* carreg ac a'i goſod-wyd ar enau'r ffau; a'r brenin a'i ſeliodd

hi

a Act. 18. 21.
b Eſter 1. 1.
c Pen. 2. 49. Adn. 3.
d Luc 16. 2.
e Diar. 3. 35. *f* Gen. 41. 38. Neh. 7. 2.
g Diar. 3. 29. Preg. 4. 4. Eſa. 29. 21. Jer. 20. 10.
b 1 Pedr 2. 12. 1 Sam. 18. 14.
a 24. 17.
k Eſter 3. 8.
l Diar. 1. 11.
m Ioan 19. 7.
n Neh. 2. 3. Adn. 21. o Adn. 2.
p Sal. 36. 4.
q 1 Tim. 1. 13.
r Eſter 3. 12.
s Eſter 1. 19.
t 8. 8. *r* Sal. 60. 11 ℵ 118. 9.
u Act. 13. 46. *x* Mat. 10. 32. *y* 1 Bren. 8. 48. ℵ Sal. 55. 17.
a Dat. 2. 13.
b Diar. 29. 27. Act. 7. 37.
c Pen. 3. 8. *d* Adn. 8.
e Eſter 3. 8 Pen. 3. 12. *f* Sal. 12. 2.
g Adn. 9.
b Marc 6. 10.
i Diar. 31. 8.
k Adn. 6.
l Ioan 19. 7.
m Adn. 12. *n* 2 Sam. 3. o Sal. 94. 21. *p* 2 Cor. 1. 10. 2 Pedr 2. 9.
q Mat. 27. 66.

hi a'i sêl ei hun, ac à sêl ei dywysogion,
r fel na newidid yr * ewyllys am Daniel.
18 ¶ Yna yr aeth y brenin i'w lys, ac
s a fu y nosoη honno *s* heb fwyd: ac *t* ni
adawodd ddwyn diddyrrwch o'i flaen; ei
gwsg hefyd a giliodd oddi wrtho.
19 Yna y cododd y brenin yn *u* fereu
lawn ar y wawr ddydd, ac a aeth ar frys
at ffau'r llewod.
20 A phan nesaodd efe at y ffau, efe a
lefodd ar Daniel â llais trist. Llafarodd y
brenin, a dywedodd wrth Daniel, Daniel,
x gwasanaethwr y Duw byw, a all *y* dy
Dduw di, yr hwn yr wyt yn ei wasanaethu yn wastad, dy gadw di rhag y llewod?
21 Yna y dywedodd Daniel wrth y brenin, ☞ O frenin, bydd fyw byth.
22 *a* Fy Nuw a anfonodd ei angel, ac a
b gaudodd safnau'r llewod, fel na wnaethant i mi niweid: o herwydd diniweidrwydd a gaed ynof ger ei fron ef; ac
hefyd ni wnaethum niweid o'th flaen
c dithau, frenin.
23 Yna y brenin a fu dda iawn ganddo
o'i achos ef, ac a archodd gyfodi Daniel
o'r ffau; ac *d* ni chaed niweid arno, o
herwydd *e* credu o hono yn ei Dduw.
24 ¶ Yna y gorchymynodd y brenin, a
hwy a ddygasant y *f* gwyr hynny a gyhuddasant Daniel, ac a'*u* bwriasant i ffau
'r llewod, hwy, *g* a'u plant, a'u gwragedd; ac ni ddaethant i waelod y ffau hyd
oni orchfygodd y llewod hwynt, a dryllio
eu holl esgyrn.
25 ¶ Yna *b* yr ysgrifennodd y brenin
Darius at *y* bobloedd, at y cenhedloedd,
a'r ieithoedd oll y rhai oedd yn trigo yn yr
holl ddaear; *i* Heddwch a amlhaer i chwi.
26 Gennyf fi y gosodwyd cyfraith, ar
fod trwy holl lywodraeth fy nheyrnas, i
bawb grynu ac ofni rhag Duw Daniel: o
herwydd *l* efe *fydd* Dduw byw, ac yn parhau byth; *m* a'i frenhiniaeth ef yw yr hon
ni ddifethir, a'i lywodraeth *fydd* hyd y
diwedd.
27 Y mae'n gwaredu ac *n* yn achub,
ac yn gwneuthur o arwyddion a rhyfeddodau yn y nefoedd ac ar y ddaear; yr hwn
a waredodd Ddaniel o † feddiant y llewod.
28 A'r Daniel hwn a *p* lwyddodd yn
nheyrnasiad Darius, ac yn nheyrnasiad
q Cyrus y Persiad.

p Heb. 13. 5. *q* Pen. 1. 21.

P E N. VII.

1 *Gweledigaeth y pedwar anifail.* 9 *Brenhiniaeth Duw.*

YN y flwyddyn gyntaf i Belsassar brenin Babilon, y *a* gwelodd Daniel freuddwyd, a gweledigaethau ei ben ar ei
wely. Yna *b* efe a 'sgrifenodd y breuddwyd. *c ac* a draethodd * swm y geiriau.

* *pennau* 'r *matter.*

2 Llafarodd Daniel, a dywedodd, Mi a
welwn yn fy ngweledigaeth y nôs, ac wele
bedwar *d* gwynt y nefoedd yn ymryson
ar y *e* môr mawr.
3 A *f* phedwar bwystfil mawr *x* ddaethant i fynu o'r môr, yn amryw *y* naill oddi
wrth y llall.
4 Y cyntaf *oedd b* fel llew, ac iddo
adenydd eryr: edrychais hyd oni thynnwyd ei adenydd, a'r rhai y cyfodwyd ef
oddi wrth y ddaear, *i* a iefyll o hono ar ei
draed fel dyn, a rhoddi iddo galon dyn.
5 Ac wele anifail arall, yr ail yn *k* debyg i arth; ac efe a ymgyfododd ar y naill
ystlys, *l* ac *yn oedd* tair asen yn ei safn ef
rhwng ei ddannedd: ac fel hyn y dywedent wrtho, Cyfod, *m* bwytta gig lawer.
6 Gwedi hyn yr edrychais, ac wele un
arall megis *n* llewpard, ac iddo bedair
aden aderyn ar ei gefn: a phedwar pen
oedd i'r bwystfil, o a rhoddwyd llywod-

a Am. 3. 7.
b Rhuf. 15. 4.
c Act. 14. 22.
* *pennau* 'r *matter.*
d Dat. 7. 1.
e Esa. 57. 20.
f Pen. 2. 31--41.
g Dat. 13. 1.
h Jer. 4. 7. Pen. 2. 32.
i Jer. 51. 30.
k Pen. 2. 39. Dat. 13. 2.
l Pen. 8. 4.
m Dat. 19. 18.
n Pen. 2. 39.
o Pen. 4. 22.

7 Gwedi hyn y gwelwn mewn gweledigaethau nos, ac wele *p* bedwarydd bwystfil; ofnadwy, ac erchyll, a chryf ragorol; ac iddo yr oedd *q* dannedd mawrion o
haiarn; yr oedd yn bwytta, ac yn dryllio,
ac yn sathru'r gweddill dan ei draed: he*fyd yr ydoedd* efe yn amryw oddi wrth y
bwystfilod oll y rhai *a fuasai* o'i flaen ef,
ac *yr oedd* iddo ddeg o gyrn.
8 Yr oeddwn yn ystyried y cyrn; ac
wele, cyfododd *r* corn bychan arall yn eu
mysg hwynt, a thynnwyd o'r gwraidd dri
o'r cyrn cyntaf o'i flaen ef: ac wele lygaid fel llygaid dyn yn y corn hwnnw, a
s genau yn traethu mawrhydri.
9 ¶ Edrychais hyd oni † fwriwyd i
lawr *y t* gorseddfeydd, a'r *u* Hên Ddihenydd a eisteddodd: ei wisg *oedd* cyn
x wynned a'r eira, a gwallt ei ben fel y
gwlan pur; ei orseddfa yn fflam dân, a'i
y olwynion *yn* dân poeth.
10 Afon ☞ danlliyd oedd yn rhedeg, ac
yn dyfod allan oddi ger ei fron ef: *a* mil
o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd
fyrddiwn a safent ger ei fron: y farn a
eisteddodd, ac *b* agorwyd y llyfrau.
11 Edrychais yna, o achos llais y geiriau mawrion a draethodd y corn; *ie*, edrychais hyd oni laddwyd y bwystfil, a
difetha ei gorph ef, a'i roddi i'w losgi yn
c tân.
12 A'r rhan arall o'r *d* bwystfilod, eu
llywodraeth a ddygpwyd ymaith; eithr
rhoddwyd iddynt *f* estyniad einioes dros
ysbaid ac amser.
13 Mi a welwn mewn gweledigaethau
nos, ac wele, *g* megis Mab y dyn oedd yn
dyfod gyd â chymmylau'r nefoedd; ac at
yr *b* Hen Ddihenydd y daeth, a hwy a'i dygasant i ger ei fron ef.
14 Ac efe a roddes iddo *k* lywodraeth,
a gogoniant, a brenhiniaeth, fel y byddai
i'r holl bobloedd, cenhedloedd, a ieithoedd
ei wasanaethu ef: *l* ei frenhiniaeth *fydd*
y lywodraeth dragywyddol, yr hon nid â
ymaith, a'i frenhiniaeth ni ddifethir.
15 ¶ Myfi Daniel a *m* ymofidiais yn fy
yspryd ynghanol *fy* ‡ nghorph, a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.
16 *n* Nesseais at un o'r rhai a safent ger
llaw, a o cheisiais ganddo y gwirionedd am
hyn oll. Ac efe a ddywedodd i mi, ac a
wnaeth i mi wybod deongliad y pethau.
17 Y bwystfilod mawrion hyn, y rhai
sy bedwar, *y'nt q* bedwar brenin, *y rhai* a
gyfodant o'r deaear.
18 Eithr saint y Goruchaf a dderbyniant y frenhiniaeth, ac a *r* feddiannant y
frenhiniaeth hyd byth, a hyd byth byth oedd.
19 Yna'r ewyllysiais wybod y gwirionedd am y *s* pedwerydd bwystfil, yr hwn
oedd yn amrywio oddi wrthynt oll, yn
ofnadwy iawn, a'i ddannedd o haiarn,
a'i ewinedd o bres; yn bwytta ac yn
dryllio, ac yn sathru'r *t* gweddill a'i
draed.
20 Ac am y deg corn *oedd* ar ei ben ef,
a'r llall yr hwn a gyfodasai, ac y syrthiasai tri o'i flaen; sef y corn *yr oedd* llygaid
iddo, a genau yn traethu mawrhydri, a'r
olwg arno *oedd* yn *u* arwach na'i gyfeillion.
21 Edrychais, a'r corn hwn a wnaeth
x ryfel ar y saint, ac a fu drech na hwynt;
22 Hyd oni ddaeth yr *y* Hen Ddihenydd,
a rhoddi barn i ☞ saint y Goruchaf, a dyfod
o'r amser y meddiannai'r saint y *a* frenhiniaeth.
23 Fel hyn y dywedodd efe; Y *b* pedwerydd bwystfil fydd y bedwaredd || frenhiniaeth ar y ddaear, yr hon a fydd amryw
☞ Adn. 18. Mat. 19. 28. Dat. 5. 10.

p Ioan 11. 48.
q Mat. 23. 38.
r Adn. 12, 24.
Pen. 8. 9.
2 Thes. 2. 7.
s Adn. 25. Luc 16. 8. Dat. 13. 5.
2 Thes. 2. 4.
† Neu; *o fodwyd.*
Dat. 20. 4.
t Sal. 122. 5.
u Sal. 90. 2.
x Marc 9. 3.
y Ezec. 1. 15.
a 10. 2. ☞ Sal. 50. 3.
a Sal. 68. 17. Dat. 5. 11.
b Dat. 20. 12.
c Adn. 10. Dat. 19. 20.
d Adn. 4--7.
e Pen. 5. 30.
f 1 Sam. 13. 14.
g Ezec. 1. 16. Mat. 16. 27. 1 Tim. 2. 5. Dat. 1. 13.
b Esa. 44. 6.
i Heb. 1. 6.
k Sal. 2. 8. Luc 19. 12.
l Mica 4. 7.
m Adn. 28.
‡ Cald. *ngwain.*
n 2 Pedr 1. 10.
o Dias 2. 3.
p Mat. 28. 2, 3. Heb. 1. 14. Dat. 1. 1.
q Pen. 2. 37--41.
r Adn. 22. Dat. 2. 27.
a 3. 21.
s 5. 10.
t 22. 5.
u Pen. 2. 40.
x 24. 2, 15.
y Dat. 17. 17.
u Pen. 8. 10.
x Dat. 11. 7.
a 13. 7. *y* Adn. 9.
a Esa. 3. 4.
b Adn. 19. ||*ymmerodraeth.*

Pen. vi. *Adn* 24.] *A'u plant.* Ni chosbid y *plant* am bechod eu *tadau* yn *Israel!* Etto, yn achos gwrthryfel yn erbyn Duw, ni arbedid neb, fel *Cora*, a chenhedloedd *Cannan*. 1 Sam. ii. 25. Sal. xxi. 10.

Pen. vii. *Adn.* 1.] *Flwyddyn gyntaf*: Mae'n debig i'r hyn a draethir yma ddigwyddo o flaen yr hanes: Pen. v. canys collodd ei deyrnas ar ddydd ei wledd: *Pen. v.* 31. a'r amser ar ben: *Jer.* xxvii. 17. Efe oedd yr *wyr. Pen. v.* 11. 13. Pwy bynnag oedd ei dad: *Efsmerodath*, neu *Merdach* medd rhai, a'r Enw ei ddiw. *Jer.* l. 2. Gwagedd yw pob oes heb yr enw newydd!

ryw oddi wrth yr holl frenhiniaethau, ac a ddifa'r e holl ddaear, ac a'i sathr hi, ac a'i dryllia.

24 A'r deg *d* corn o'r frenhiniaeth hon *fydd e* deg brenin *y rhai* a gyfodant; ac un arall a gyfyd ar eu hol hwynt: ac efe a arary*w*a oddi wrth y rhai cyntaf, ac a ddarostwng dri brenin.

25 Ac efe a draetha *f* eiriau yn erbyn y Goruchaf, ac a ddifa saint y Goruchaf, *g* ac a feddwl newidio amseroedd a chyfreithiau *h* a hwy a roddir yn ei law ef, *i* hyd amser ac amseroedd a rhan amser.

26 Yna yr eistedd y farn, a'i *k* lywodraeth, a ddygant, i'w difetha ac i'w *l* dinystrio hyd y diwedd.

27 A'r *m* frenhiniaeth, a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth dan yr holl nefoedd, a roddir i bobl saint y Goruchaf, yr hwn y mae ei frenhiniaeth *yn* frenhiniaeth dragywyddol, a *n* phob llywodraeth a'i gwasanaethant, ac a ufuddhant iddo.

28 Hyd yma *y mae* diwedd y peth. *o* Fy meddyliau i Daniel a'm dychrynodd yn ddirfawr, a'm gwedd a newidiodd ynof; eithr *p* mi a gedwais y peth yn fy nghalon.

PEN. VIII.

1 Gweledigaeth yr hwrdd a'r bwch. 13 *Y dyddiau hyd attalnai yr ebyrth.*

YN y drydedd flwyddyn o *a* deyrnasiad Belsassar y brenin, yr ymddangosodd i mi weledigaeth, *sef i b* myfi Daniel, gwedi *yr hon* a ymddangosasai i mi ar y cyntaf.

2 Gwelais hefyd mewn gweledigaeth (a bu pan welais, mai yn *c* Susan *y* brenhinllys, yr hwn *sydd* o fewn talaith *d* Elam, *yr oeddwn* i) ie, gwelais mewn gweledigaeth, ac yr oeddwn i wrth afon Ulai.

3 Yna y *e* cyfodais fy llygaid, ac a welais, ac wele ryw *f* hwrdd yn sefyll wrth yr afon, a g dau gorn iddo; a'r ddau gorn *oedd* uchel, ac un yn uwch na'r llall; a'r uchaf a gyfodasai yn olaf.

4 Gwelwn yr hwrdd yn cornio tu a'r *b* gorllewin, tu a'r gogledd, a thu a'r deau, fel na safai un *i* bwystfil o'i flaen ef, *ac* nid *oedd* a achubai o'i law ef; ond efe a wnaeth yn ol ei *k* ewyllys ei hun, ac a aeth yn fawr.

5 Ac fel yr oeddwn yn ystyried, wele hefyd *l* fwch geifr yn dyfod o'r gorllewin, ar hyd wyneb yr holl ddaear, ac heb *m* gyffwrdd a'r * ddaear; ac i'r bwch *yr oedd* corn hynod *n* rhwng ei lygaid.

6 Ac efe a ddaeth hyd at yr hwrdd deugorn a welsŵn i yn sefyll wrth yr afon, ac efe a *o* redodd atto ef yn angerdd ei nerth.

7 Gwelais ef hefyd yn dyfod hyd at yr hwrdd, ac efe a fu *p* chwerw wrtho, ac a darawodd yr hwrdd, ac a dorrodd ei ddau gorn ef, ac *q* nid oedd nerth yn yr hwrdd i sefyll o'i flaen ef, eithr efe a'i bwriodd i lawr, ac a'i sathrodd ef; ac nid oedd a allai achub yr hwrdd o'i law ef.

8 Am hynny y bwch geifr a aeth yn fawr iawn: ac *r* wedi ei gryfhau, torrodd y corn mawr: a thodosd *s* pedwar o rai hynod yn ei le ef, tu a phedwar gwynt y nefoedd.

9 Ac o un o honynt y daeth allan *t* gorn bychan, ac a dyfodd yn rhagorol, tu a'r deau, a thu a'r dwyrain, a thu a'r *u* hyfryd-wlad.

10 Aeth yn fawr hefyd hyd *x* lu y nefoedd, a bwriodd i lawr *rai* o'r llu, ac o'r y ser, an a'u sathrodd hwynt.

11 Ymfawrygodd hefyd yn erbyn *x* tywysog y llu, a dygwyd ymaith *a yr offrwm* gwastadol oddi arno ef, a bwriwyd i lawr le ei *b* gyssegr ef.

12 A rhoddwyd iddo lu yn *c* erbyn yr *offrwm* beunyddiol *d* o herwydd camwedd, ac efe a fwriodd *y d* gwirionedd i lawr; felly y gwnaeth, ac y llwyddodd.

13 ¶ Yna y clywais ryw sant yn llafaru, a dywedodd rhyw sant arall wrth y rhyw *sant* hwnnw oedd yn llafaru, *e* Pa hyd *y bydd* y weledigaeth *am yr offrwm* gwastadol, a chamwedd I anrhaith, i roddir *f* cyssegr a'r llu yn sathrfa?

14 Ac efe a ddywedodd wrthyf, *g* Hyd ddwy fil a thri chant o ddiwrnodau: *h* yna y purir y cyssegr.

15 ¶ A phan welais i Daniel y weledigaeth, *i* a cheisio o honof y deall, yna wele, safodd ger fy mron megis rhith gwr.

16 A chlywais lais dyn rhwng *gannau* Ulai, ac efe a lefodd ac a ddywedodd, *k* Gabriel, *i* gwna i hwn ddyall y weledigaeth.

17 Ac efe a ddaeth yn agos i'r lle y safwn; a phan ddaeth, mi a ddychrynais, ac *m* a fyrthiais ar fy wyneb: ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyall, fab dyn; o herwydd y weledigaeth *fydd* yn amser *n* y diwedd.

18 A thra'r oedd efe yn llafaru wrthyf, *y* fyrthiais mewn *o* trwm-gwsg i lawr ar fy wyneb: ac efe a *p* gyffyrddodd a mi, ac a'm *q* cyfododd yn fy sefyll.

19 Dywedodd hefyd, Wele fi yn hysbysu i ti yr hyn a fydd yn *r* niwedd y digter; canys ar yr amser gosodedig y *bydd* y diwedd.

20 Yr hwrdd deugyrn a welaist, *yw s* brenhinoedd Media a Phersia.

21 A'r *t* bwch blewog *yw* brenin *u* Groeg; a'r corn mawr, yr hwn *fydd* rhwng ei lygaid ef, dyna'r brenin cyntaf.

22 I le y torrwyd ef, ac y cyfododd pedwar yn ei le, *x* pedair brenhiniaeth a gyfodant o'r *un* genedl, ond nid yr un nerth ag ef.

23 A thu a'y diwedd eu brenhiniaeth hwynt, pan gyflawner y troseddwyr, y cyfyd brenin *z* wyneb-greulon, ac yn dyall *a* damhegion.

24 A'i *b* nerth ef a gryfhâ, ond *c* nid trwy ei nerth ei hun; ac efe a ddinystria yn rhyfedd, ac a lwydda, ac a wna, ac a ddinystria'r *d* cedyrn, || a'r bobl sanctaidd.

25 A thrwy ei *e* gyfrwysdra y ffynna ganddo dwyllo; ac efe a ymfawryga yn ei galon, a * thrwy heddwch y dinystria efe lawer: ac efe a saif *yn f* erbyn Tywysog y tywysogion; ond *g* efe a ddryllir heb *h* law.

26 A gweledigaeth yr † hwyr a'r bore, *yr hon* a draethwyd, sydd *i* wirionedd: *k* felly dithau'r weledigaeth, o herwydd dros ddyddiau lawer *y bydd*.

27 *l* Minnau Daniel a aethum yn llesg, ac a fum glaf *ennyd* o ddyddiau; yna y cyfodais, *m* ac y gwnaethum orchwyl y brenin, ac y synnais o herwydd y weledigaeth, *n* ond nid oedd neb yn *ei* dyall.

a Pen. 7. 1.
b 2 Cor. 15. 3.
c Ioan 1. 1.
c Ezec. 8. 3.
d Gen. 10. 22.
e Diar. 8. 24.
f Adn. 10.
g Zec. 1. 21.
h Pen. 7. 3. *i* 1 Cor. 15. 22.
k Sal. 4. 2. 4. Diar. 3. 31. Pen. 11. 3.
l Adn. 21.
m Sal. 37. 35. Pen. 7. 6.
- Neu, *nid oedd a'i tyssyrddai ar y ddaear*, Barn. 11. 14. Adn. 7.
n Sal. 10. 18.
o Pen. 7. 2.
p Diar. 6. 34.
q Num. 14. 9. Sal. 52. 7.
r Pen 4. 31. Job 20. 25.
s Pen. 11. 4.
t Pen. 12. 1.
u Sal. 48. 2. Ezec. 20. 6. Pen. 11. 16
x Esa. 14. 13. *y* Dat. 1. 20. *a* 12. 4. *x* Jos. 5. 14. Pen. 7. 25.
a Pen. 9. 27.
b Adn. 25. Pen. 9. 24. *c* Ioan 19. 11.
† Neu, *dros*, Lef. 26. 43. Sal. 40. 6.

† Pen. xli. *Adn.* 24. ‖ *Dridreigin.* Am y *peduxzydd* hwystfil y sonir *Adn.* 3. ymmerodraeth *Rhufain yn*, felly'r deg brenin oedd yr ymerawdwyr, 'not yn ol *a'r un arall* oeddyr *Pab*, a lyngcodd *dri* math o lywodraeth, un-bennaeth, gire tuswyriaeth, &c. ac a aeth ei hun yn ben, creulonach na neb i *Adn.* 20, 25.

Pen. viii. *Adn.* 23.] *Wyneb greulon. Antiocus Epiphanus* tchygid, *Brasswr*; a gafodd ryw ran o'r llywodraeth *Alexsander* y congcwerwr. Bu hwn yn ffangell flin i lawer, 2 *Macabeai.* ix. 7. Ond diwedd pob gwialen fydd ei lloſgi! Mae dwyław a llygaid *ger ei fron*, i nodi'r bai, *Dan.* v. 24. a chospi'r pechadur.

d Esa. 59. 14.
e 1 Pedr 1. 12.
‡ *anrheithiol.*
f Mat. 24. 15.
g Adn. 26. Pen. 9. 17.
h Esa. 1. 25. *i* 1 Pedr 1. 10.
k Luc 1. 26.
l Mat. 16. 17.
m Ezec. 1. 28.
n Adn. 26.
o Pen. 10. 9.
p Ioan 15. 5.
q Sal. 145. 14.
r Pen. 9. 24.
s Esa. 44. 28. Pen. 1. 21. Hag. 1. 1. Mat. 13. 38.
t Adn. 5.
u Gen. 10. 2.
x Mat. 12. 26.
y Pen. 7. 26.
z Deut. 28. 50. Adn. 2.
a 1 Sam. 3. 3.
b Pen. 7. 25.
c Esa. 45. 5. Adn. 25.
d Pen. 11. 33.
‖ *a phobl y rhai sanctaidd*, neu'r *Iuddewon*
e Diar. 24. 6.
* *than lith heddwch.*
f Dat. 11. 7.
g Pen. 11. 25.
h Rhuf. 3. 4. *k* Esa. 8. 16. Dat. 22. 10.
l Pen. 7. 28
m Pen. 6. 4. *n* Sal. 39. 1. Pen. 5. 15.

PEN. IX.

1 Daniel yn cyffesu pechodau: 16. *yn gweddio dros Jerusalem.* 23 *Deongliad'r deg wythnos a thrugain.* 538.

YN y flwyddyn gyntaf i *a* Darius mab Ahasferus, * o had y Mediaid, yr hwn a wnaethid yn frenin ar deyrnas y Caldeaid,

2 Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnasiad *e*nw, o had ef, Myfi Daniel a ddyallais wrth lyfrau y *persiaid*, rifedi'r blynyddoedd, *am* y rhai y daeth ai gair yr Arglwydd at *b* Jeremia y prophwyd, y cyflawnai efe, ddeng mlynedd a thrugain yn anghyfanedd-dra Jerusalem.

3 ¶ Yna y troais fy wyneb at yr Arglwydd

a Pen. 1. * yr oedd 'arall or
b Jer. 25. 12. Esra 1. 1. Sal. 119. 79.
c Hab. 2. 3.

c Sal. 102. 17. Ezec. 36. 37.
d Jer. 10. 11.
e Neh. 1. 5. Jer. 14. 7.
f Ecf. 20. 6.
g Sal. 106. 6. Eſa. 64. 5--8.
h 2 Cron. 36. 35. Zec. 7. 8.
i Sal. 51. 4.
k Rhuf. 6. 21. l 2 Bren. 17. 6.
m Ezra 9. 4.
n Sal. 130. 3, 7.
o Eſa. 63. 15.
p 1 Theſ. 2. 13. 2 Pedr 1. 19.
q Eſa. 1. 5, 6. Jer. 8. 5.
r Lef. 16. 14, &c. Deut. 28. 15.
s Zec. 1. 6. Mat. 5. 18.
t Galar. 1. 12. Mat. 24. 21.
u Am. 3. 2.
x Deut. 28. 45.
y Hoſ. 7. 7.
z Sal. 105. 4.
a Jer. 31. 28.
b Neh. 9. 33.
c Eſa. 9. 13 Mica 6. 9.
d Ecf. 9. 1, 6.
2 Cor. 1. 10.
e Ecf. 14. 18.
f 2 Theſ. 1. 6.
g Sal. 44. 14.
Galar. 2. 15.
h Neh. 4. 4. Ezec. 34. 31.
i Sal. 80. 19. Num. 6. 25
k Eſa. 48. 9. Eph. 1. 6.
l Jer. 36. 7.
m Rhuf. 3. 27.
† maddeu.
n Sal. 40. 17.
o Eſa. 48. 9.

glwydd Dduw, i c geiſio trwy weddi ac ymbil, ynghyd ag ympryd, a ſachliain a lludw.

4 A gweddiais ar yr Arglwydd d fy Nuw, e a chyffeſais, a dywedais, Attolwg, Arglwydd Dduw mawr ac ofnadwy, f Ceidwad cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant, ac i'r rhai a gadwant ei orchymynion;

5 g Pechaſom, a gwnaethom gamwedd, a buom anwir, gwrthryfelaſom hefyd, ſef trwy gilio oddi wrth dy orchymynion, ac oddi wrth dy farnedigaethau.

6 h Ni wrandawſom chwaith ar y prophwydi dy weiſion, y rhai a lafaraſant yn dy enw di, wrth ein brenhinoedd, ein tywyſogion, ein tadau, ac wrth holl bobl y tir.

7 I ti, Arglwydd, y perthyn i cyfiawnder, ond i ni k gywilydd wynebau, megis heddyw; i wyr Juda, ac i drigolion Jeruſalem, ac i holl Iſrael, l yn agos ac ym mhell, trwy'r holl wledydd lle y gyrraiſt hwynt, am eu camwedd a wnaethant i'th erbyn.

8 Arglwydd, y mae m cywilydd wynebau i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywyſogion, ac i'n tadau, o herwydd i ni bechu i'th erbyn.

9 n Gan yr Arglwydd ein Duw y mae trugareddau a maddeuant, er o gwrthryfela o honom i'w erbyn.

10 Ni wrandawſom chwaith ar p lais yr Arglwydd ein Duw, i rodio yn ei gyfreithiau ef y rhai a roddodd efe o'n blaen ni, trwy law ei weiſion y prophwydi.

11 Ie, q holl Iſrael a droſeddaſant dy gyfraith di, ſef trwy gilio rhag gwrando ar dy lais di; am hynny r y tywalltwyd arnom ni y felldith a'r llw a ſgrifenwyd yng nghyfraith Moſes gwaſanaethwr Duw, am i bechu o honom yn ei erbyn ef.

12 Ac s efe a gyflawnodd ei eiriau y rhai a lafarodd efe yn ein herbyn ni, ac yn erbyn ein barnwyr y rhai a'n barnent, gan ddwyn arnom ni ddialedd mawr; canys t ni wnaethpwyd dan yr holl neſoedd megis y gwnaethpwyd u ai Jeruſalem.

13 Megis y mae yn yſgrifenedig yng x nghyfraith Moſes y daeth yr holl ddrygfyd hyn arnom ni: y etto nid ymbiliaſom z o flaen yr Arglwydd ein Duw, gan droi oddi wrth ein hanwireddau a chan ddyall dy wirionedd di.

14 Am hynny y a gwyliodd yr Arglwydd ar y dialedd, ac a'i dug arnom ni; o herwydd b cyfiawn yw yr Arglwydd ein Duw yn ei holl weithredoedd y mae yn eu gwneuthur; canys c ni wrandawſom ni ar ei lais ef.

15 Etto yr awr hon, O Arglwydd ein Duw, yr hwn a ddygaiſt dy bobl d allan o wlad yr Aipht â llaw gref, ac a e gwnaethoſt i ti enw megis heddyw, nyni a bechaſom, ni a wnaethom anwiredd.

16 ¶ O Arglwydd, yn ol dy holl f gyfiawnderau, attolwg, troer dy lidiowgrwydd a'th ddigter oddi wrth dy ddinas Jeruſalem, dy fynydd ſanctaidd; o herwydd am ein pechodau, ac am anwireddau ein tadau, y mae Jeruſalem a'th bobl g yn waradwydd i bawb o'n hamgylch.

17 Ond yr awr hen gwrando, O h ein Duw ni, ar weddi dy was, ac ar ei ddeiſyfiadau, a i llewyrcha dy wyneb ar dy gyſſegr anrheithiedig, er k mwyn yr Arglwydd.

18 Goſtwng dy gluſt, O fy Nuw, a chlyw; agor dy lygaid, a gwel ein hanrhaith ni, a'r ddinas y gelwir dy enw di arni: o blegid, nid o herwydd ein l cyfiawnderau ein hun, yr ydym yn tywallt ein gweddiau ger dy fron, eithr o herwydd m dy aml drugareddau di.

19 O Arglwydd clyw; O Arglwydd † arbed; yſtyria Arglwydd, a gwna; nac n oeda er o dy fwyn dy hun, O fy Nuw: o herwydd dy enw di a alwyd ar y ddinas p hon, ac ar dy bobl.

20 ¶ A mi etto yn p llafaru, ac yn gweddio, ac yn cyffeſu fy mhechod, a'm phechod fy mhobl Iſrael, ac yn tywallt fy ngweddi ger bron yr Arglwydd fy Nuw dros q fynydd ſanctaidd fy Nuw;

21 Ie, a mi etto yn llafaru mewn gweddi, yna y gwr, r Gabriel, yr hwn a welſwn mewn gweledigaeth yn y dechreuad, ſ gan chedeg yn fuan, t a gyffyrddodd â mi ynghylch pryd yr offrwm u prydnhawnol.

22 Ac efe a barodd i mi x ddyall, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd, Daniel, daethum yn awr allan i beri i ti fedru dyall.

23 Yn nechreu dy weddiau yr aeth y ‡ gorchymyn allan, ac mi a ddaethum i'w x fynegi i ti: canys a anwyl ydwyt ti: yſtyr dithau'r peth, a dyall y weledigaeth.

24 Deng wythnos a thri ugain a derfynwyd ar dy bobl, ac ar dy ddinas ſanctaidd, i ddibennu camwedd, i ‖ gaethiwo pechodau, i wneuthur cymmod dros anwiredd, ac i * ddwyn b cyfiawnder tragywyddol, c ac i ſelio'r weledigaeth a'r brophwydoliaeth, ac i d enneinio'r ſancteiddiolaf.

25 Gwybydd gan hynny, a dyall y bydd o fynediad y e gorchymyn allan am adferu ac am adeiladu Jeruſalem, hyd y Flaenor f Meſſiah, ſaith wythnos; a dwy wythnos a thrugain yr heol a adeiladir drachefn, a'r mur, ſef mewn amſeroedd blinion.

26 A gwedi dwy wythnos a thri ugain y b lleddir y Meſſiah, ond nid o'i achos ei hun: a phobl y tywyſog yr hwn a ddaw i a ddinyſtria'r ddinas a'r cyſſegr; a'i ddiwedd fydd trwy lifeiriant, a hyd ddiwedd y rhyfel y bydd dinyſtr k anrheithiol:

27 Ac efe a ſicrhâ'r l cyfammod â llawer dros un wythnos, ac yn hanner yr wythnos y gwna efe i'r aberth a'r bwydoffrwm m beidio; a thrwy n luoedd ffiaidd yr anrheithia efe hi, hyd oni thywallter y diben o terfynedig ar yr anrheithiedig.

i Mat. 22. 7. k Mat. 24. 2. l Mat. 26. 28. Luc 22. 20. m Ioan 19. 30. Mat. 8. 11. n Adn. 10. 22. Mat. 24. 15.

PEN. X.

1 *Gweledigaeth Daniel.* 10 *Dychryn yn ei ſlimo; a'r angel yn ei gyſuro.*

YN y drydedd flwyddyn i a Cyrus brenin Perſia, y b datguddiwyd peth i Ddaniel, (yr hwn y gelwid ei enw Beltesſaſſar) a'r peth oedd wir, ond yr amſer c nodedig oedd hir; ac d efe a ddyallodd y peth, ac a gafodd wybod y weledigaeth.

2 Yn y dyddiau hynny y e galerais i Daniel dair wythnos o ddyddiau.

3 Ni fwyttteais fara blaſus, ac ni ddaeth cig na gwin yn fy ngenau; f gan ymiro a hefyd nid ymirais, nes cyflawni g tair wythnos o ddyddiau.

4 Ac yn y pedwerydd dydd ar hugain o'r mis h cyntaf, ſel yr oeddwn i wrth ymyl yr afon fawr, honno yw i Hidecel;

5 Yna y cyſodais fy llygaid, ac yr edrychais, ac wele k ryw ŵr wedi ei wiſgo â lliain, a'i lwynau wedi eu l gwregyſu ag aur m coeth o Uphaz:

6 A'i gorph oedd fel maen beryl, a'i wyneb fel gwelediad n mellten, a'i lygaid fel lampau tân, a'i freichiau a'i draed fel lliw prês gloyw, a o ſain ei eiriau fel ſain tyrfa.

7 A mi Daniel yn unig a welais y weledigaeth; canys y dynion y rhai oedd gyd â mi p ni welſant y weledigaeth; eithr

Y y

a Act. 4. 31.
b Pen. 6. 28.
c Mat. 25. 23.
d Eſa. 44. 7.
e Jer. 9. 1.
f Galar. 2. 10.
g Luc 18. 1.
h Ecf. 12. 8
Act. 16. 4.
i Gen. 2. 14.
k Joſ. 5. 13.
l Pen. 12. 6.
m Jer. 10. 9.
n Mat. 17. 2.
Dat. 1. 14.
o Dat. 6. 1.
p Act. 9. 7.

Pen. ix. *Adn.* 24.] *Deng wythnos a thrugain.* Y mae'r Arglwydd yn gwneuthur ei brophwydi yn *Lamp* i'w *enneiniog*, Sal. cxxxii. 17. 2 Cor. i. 21. Felly *Daniel* yn hyſpyſu dyfodiad *Criſt*, ymhen 70 o wythnoſau blynyddoi, ſef, 490 mlynedd: neu, 70 ſeithwaith. Mewn *gwir*, cofied pawb o'r duwiol, *Criſt* yw'r gwobr

q Gen. 3. 10.
r 2 Cor. 12. 2.
s Pen. 7. 28. * *Aramian.*
t 2 Cor. 5. 11.
u Pen. 8. 18.
x Esa. 6. 5.
y Pen. 9. 21. Heb. 4. 15. Dat. 1. 17.
z Pen. 9. 23.
a Neh. 8. 8.
b Dat. 1. 17.
c Act. 12. 4. Pen. 9. 23.
d Act. 10. 4
e Adn. 20. Eph. 1. 22.
f Eph. 6. 12.
g Adn. 21. Pen. 12. 1. † *y blaenaf*
a Pen. 8. 16
i Hos. 3 4. Hab. 2. 3. Adn. 1.
k Sal. 51. 15
l Is. 6. 7. Jer. 1. 9.
m Preg. 1. 18.
n Deut. 5. 24. 1 Ioan 1. 23.
n Esa. 2. 23 Dat. 1. 17.
o Sal. 103. 13.
2 Cor. 4. 7.
p Sal. 94. 19.
1 Cor. 12. 9
q Adn. 11. Mat. 18. 25
r Adn. 18.
s Esa. 37. 36.
t Pen. 11. 2. Act. 12. 23
u Sal. 139. 16.
x Adn. 13. Judas 9. Dat. 12. 7.

eithr ſyrthiodd ârnynt ddychryn mawr, fel y boiſant i *q* ymguddio.

8 Ac mi a adawyd fy hunan, ac a welais y weledigaeth fawr hon, ac *r* ni thrigodd nerth ynof: canys *t* fy * ngwedd a drôdd ynof yn llygredigaeth, ac nid attaliais nerth.

9 Etto *t* mi a glywais ſain ei eiriau ef: a phan glywais ſain ei eiriau ef, yna *u* yr oeddwn mewn trwm-gwſg ar fy wyneb, a'm hwyneb *x* tu a'r ddaear.

10 ¶ Ac wele, *y* llaw a gyffyrddodd â mi, ac a'm goſodod ar fy ngliniau, ac *ar* gledr fy nwylaw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Daniel, *z* ŵr anwyl, dyall y geiriau a lafaraf wrthyt, a ſaf yn *a* dy ſefyll: canys attal ti y'm hanfonwyd yr awr hon. Ac wedi iddo ddywedyd y gair hwn, ſefais dan grynu.

12 Yna efe a ddywedodd wrthyf, *b* Nac ofna, Daniel: o herwydd er y *c* dydd cyntaf y rhoddaiſt dy galon i ddyall, ac i ymgyſtuddio ger bron dy Dduw, y *d* gwrandawyd dy eiriau; ac o herwydd dy eiriau di y daethum i.

13 *e* Ond tywyſog teyrnas Perſia a ſaſodd *f* yn fy erbyn un diwrnod ar hugain: ond wele, *g* Michael, † un o'r tywyſogion pennaf, a ddaeth i'm cynnorthwyo; ac mi a aroſais yno gyd a brenhinoedd Perſia.

14 Ac mi a ddaethum i *h* beri i ti ddyall yr hyn a ddigwydd i'th bobl yn y dyddiau diweddaf: o herwydd y *mae'r* weledigaeth etto dros i ddyddiau *lawer*.

15 Ac wedi iddo lafaru wrthyf y geiriau hyn, goſodais fy wyneb tu a'r ddaear, ac a aethum yn fud.

16 Ac wele, tebyg i ddyn a *k* gyffyrddodd a'm gwefuſau: yna yr agorais fy ſafn, ac y llafarais, ac y dywedais wrth yr hwn oedd yn ſefyll ar fy nghyfer, O fy arglwydd, *l* fy ngoddiau a droiſant arnaf gan y weledigaeth, ac nid attaliais nerth.

17 *m* A pha ſodd y dichon gwaſanaethwr yma ty arglwydd lafaru wrth fy arglwydd yma? a minnau yna ni ſaſodd nerth ynof, ac nid arhoſd *n* ffun ynof.

18 Yna y cyffyrddodd *o* eilwaith â mi fel dull dyn, ac a'm *p* cryfhaodd i,

19 Ac a ddywedodd, Nac ofna, *q* ŵr anwyl; heddwch i ti, ymnertha, ie ymnertha. A phan lafaraſai efe wrthyf, ymnerthais, a dywedais, Llafared fy arglwydd; o herwydd *r* cryfheaiſt fi.

20 Ac efe a ddywedodd, A wyddoſt ti pa ham y daethum attat? ac yn awr dychwelaf i *s* ryfela â thywyſog Perſia: ac wedi i mi fyned allan, wele tywyſog tir Groeg a ddaw.

21 Eithr mynegaf i ti yr hyn a hyſpyſwyd yn *t* yſgrythur gwirioned: ac nid *oes* un yn ymegnio gyd â mi yn hyn, ond Michael eich *u* tywyſog chwi.

P E N. XI.

Dinyſtr Perſia. 30 *Rhuthr y Rhufeiniaid.*

A Cyn y ſiwyddyn gyntaf i *a* Darius y Mediad, y ſefais i'w gryfhau ac i'w nerthu ef.

2 Ac yr awr hon y *b* gwirionedd a fynegaf i ti; Wele tri brenin etto a ſafant o fewn Perſia, a'r *c* pedwerydd a fydd cyfoethoccach nâ *hwynt* oll: ac fel yr ymgadarnhao efe yn ei *d* gyfoeth, y cyfyd efe bawb yn erbyn teyrnas Groeg.

3 A *e* brenin cadarn a gyfyd, ac a lywodraetha â llywodraeth fawr, ac a wna fel y mynno.

4 A phan * ſafo efe, dryllir ei deyrnas, ac a'i *f* rhennir tu a phedwar gwynt y nefoedd; ac nid i'w hiliogaeth ef, *g* nac fel ei lywodraeth a lywodraethodd efe; o herwydd ei frenhiniaeth ef a ddiwreiddir i *b* eraill heb law y rhai hynny.

5 ¶ Yna y cryfhâ brenin y deau; ac † *un* o'i dywyſogion *yntau* a gryfhâ uwch ei law ef, ac a lywodraetha: llywodraeth fawr *fydd* ei lywodraeth ef.

6 Ac yn niwedd blynyddoedd yr ymgyfathrachant; canys merch brenin y deau a ddaw at frenin y gogledd, i wneuthur cymmod; *k* ond ni cheidw hi nerth y braich; ac ni ſaif yntau, *l* na'i fraich: eithr rhoddir hi i fynu, a'r rhai ‡ a'i dygaſant hi, a'r hwn a'i cenhedlodd hi, a'i chymhorthwyr, yn yr amſeroedd *hyn*.

7 Eithr yn ei le y ſaif *un* allan o flaguryn ei gwraidd hi, *m* yr hwn a ddaw a llu, ac a â i ymddiffynfa brenin y gogledd, ac a wna yn eu herbyn hwy, ac a orchfyga;

8 Ac a ddwg hefyd i gaethiwed i'r Aipht, *n* en duwiau hwynt, a'u tywyſogion, a'u *o* dodrefn anwyl o arian ac aur, ac efe a bery *fwy* o *p* flynyddoedd na brenin y gogledd.

9 A brenin y deau a ddaw i'w deyrnas, ac a ddychwel *âg yſpoil* i'w dir ei hun.

10 A'i feibion a *q* gyffroir, ac a gaſglant dyrfa o luoedd mawrion: a chan ddyfod y daw *Antiocus*, *r* ac a lifeiria, ac a â trofodd: yna efe a ddychwel, ac a gyffroir *i arwain y ſyddin s* hyd ei ymddiffynfa *yntau*.

11 Yna y cyffry brenin y deau, ac yr â allan, ac a ymladd âg ef, *ſef* â brenin y gogledd; ac *t* ‖ *yntau* a gyfyd dyrfa fawr; ond y dyrfa a roddir i'w law * *u* ef.

12 Pan gymmerir ymaith y dyrfa, yr *x* ymddyrchafa ei galon, ac efe a gwympa fyrddiwn; *y* er hynny ni bydd efe cr‡f.

13 Canys brenin y gogledd a ✠ ddychwel, ac a gyfyd dyrfa fwy nâ'r gyntaf, ac ym mhen ennyd o flynyddoedd, *a* gan ddyfod a ddaw a llu mawr, ac â chyfoeth mawr.

14 Ac yn yr amſeroedd hynny llawer a ſafant yn erbyn brenin y deau; a'r † yſpeilwyr o'th bobl a ymddyrchafant i ſicrhau'r *b* weledigaeth; ond hwy a ſyrthiant.

15 Yna y daw brenin y gogledd, ac a fwrw glawdd, ac a ynnill y *c* dinaſoedd caerog, a breichiau'r deau ni wrthſafant, na'i bobl ddewiſol ef; ac *d* ni *bydd* nerth i ſefyll.

16 A'r hwn a ddaw yn ei erbyn ef a wna fel y mynno, ac ni bydd a ſaſo o'i flaen; ac efe a ‡ ſaif yn *y* wlad *e* hyfryd, a thrwy ei law ef y difethir hi.

17 Ac ‖ efe a oſyd ei wyneb ar fyned â chryfder ei holl deyrnas *ſef* a * rhai uniawn gyd âg ef; fel hyn y gwna; ac † efe a rydd iddo ‡ ferch gwragedd, i'w *f* llygru hi; ond *g* ni ſaif hi *ar ei du ef*, ac ni bydd hi gyd âg ef.

18 Yna y try efe ei wyneb at yr *h* ynyſoedd, ac a ynnill lawer; ond i pennaeth a bair i'w warth ef beidio, er ei fwyn ei hun, heb warth iddo ei hun: efe a'i ‖ dettry arno ef.

19 Ac efe a dry ei wyneb at ymddiffynfeydd ei dir ei hun: ond efe a dramgwydda, ac a ſyrth, *k* ac ni's ceir ef.

20 Ac yn ei le ef y ſaif un a gyfyd drethau yng * ogoniant y deyrnas: ond o fewn † ychydig ddyddiau y diſtrywir ef; ac nid mewn dig, *l* nac mewn rhyfel.

21 Ac yn ei le yntau y ſaif ‡ *un* dirmygus, ac ni roddant iddo ogoniant y deyrnas: eithr efe o ddaw i mewn yn heddychol, ac a ymeiſi yn y frenhiniaeth trwy *m* weniaeth.

22 Ac

† Sef, *medd ianydd* Adn. 3.
i Job 12. 11. Pen. 8. 7. Luc 16. 8.
k Eſa. 40. 6
l Pen. 2. 43
‡ *a ejgoroidd hi.*
m 2 Cron. 24. 23. Sal. 55. 23. Act. 28. 4.
n 1 Sa. 5. 2. Eſa. 46. 1.
o 2 Bren. 25. 15.
p Gen. 15. 16.
q Barn. 11. 12.
r 2 Cron. 25. 18.
s 2 Cron. 20. 23.
t ‖ *brenin, y gogledd*, Barn. 4. 13.
* Sef, *brenin y deau*,
u Deut. 32. 22.
x 3 Ioan 9.
y Jer. 37. 10.
✠ Eſa. 10. 6. Adn. 6. Dat. 9. 15.
a 2 Cron. 35. 21.
† *treiſwyr*, Ioan 6. 26.
b Eſa. 20. 24.
c Jer. 5. 10.
d Ezec. 31. 18.
‡ *werſyllia*
e Preg. 8. 9.
‖ *Antiocus.*
* *gwlad Judea befyd*, Adn. 16.
† *brenin yr Aipht.*
‡ *ferch lân*
f Neh. 6. 9.
g 1 Sam. 19. 17.
h Gen. 10. 5.
i Barn. 1. 7.
‖ Sef, un o flaenoriaid *Rufain*, â'i maedda er mwyn clod.
k Sal. 52. 7 a 37. 36.
* *Sef*, mewn yw llwydd‡ Yr oe *Iuddewe* yn un o'r wragedd ond ni wrandaw arni.
l 2 Theſ 2. 4. † H werthai â delwau.

Pen. xi. *Adn.* 6.] *Cymmod.* Yma gwelwn y twyll a'r Bradwriaeth ſy' ynghalon brenhinoedd annuwiol, y raill yn rhoi ei ferch i'r llall yn arwydd heddwch, Adn. 6, 17. yn a hedda ynghyd, *Adn.* 27. ac etto'n trachwantu gwlad eu gilydd. Ac, (meddant) gwyr a gwragedd, rieni a phlant, yn cafau, gwenwyno, a lladd eu gilydd. Ni's gwn ond ychydig am hanes y byd: Pe gwypwn ni's medrwn ei adrodd i gyd.

Pen. xi. *Adn.* 17.] *Ferch.* Brenin yr *Aipot* a roes ei ferch i *Antiocus*, Adn. 6. ac *Antiocus* yn nesaf yn rhoi ei ferch i dywyſog yr *Aipht!* a'r cwbl i'r un diben ac y rhoe's *Saul Michal* i *Ddafydd*. 1 Sam. xviii. 21.

‡ *Onias* archoffeiriad yr *Iuddewon.*
n 2 Sam. 20. 9.
Diar. 6. 14.
o Barn. 9. 4.
Eſter 2. 18
Diar. 19. 6.
‖ *gynbyrfa.*
p 2 Cron. 24. 24.
q 1 Sam. 29. 4.
r Sal. 62. 9. Jer. 9. 3.
ſ Diar. 19. 21.
t Adn. 29.
u Neh. 9. 38.
Ezra 4. 11, &c.
Adn. 22.
x Act. 1. 7.
y Job 20. 6
z Num. 24. 24.
a Diar. 19. 19.
Neh. 6. 16.
b Sal. 2. 2, 3.
‖ *c Sef,* à gwrthſilwyr, ſudd-ewig.
a Eſt. 3. 11.
e Pen. 8. 11.
f Mat. 24. 15.
Pen. 8. 13.
g Neh. 6. 10.
h 2 Sam. 3. 1.
Job 17. 9.
Sal. 60. 12.
i Mat. 13. 54.
k Mat. 20. 29.
Heb. 11. 25
l Dat. 2. 10.
m Eſa. 60. 22.
Dat. 12. 16.
n 1 Tim. 2. 15.
Dat. 2. 9.
o Pen. 12. 10.
1 Pedr 1. 6, 7.
p Pen. 8. 27.
Adn. 29.
q Job 20. 6
r 2 Theſ. 2. 4.
Dat. 13. 1.
ſ Pen. 7. 8.
t Jer. 49. 20.
Eph. 1. 11.
* Yr oedd *Iuddewes* yn un o'i wragedd, ond ni wrandawai arni.
u 2 Theſ. 2. 4.

22 Ac â breichiau llifeiriant *y* llifir troſtynt o'i flaen ef, ac *y* dryllir hwynt, a ‡ thywyſog *y* cyfammod hefyd.
23 Ac wedi ymgyfeillach âg ef, *y* gwna efe dwyll; canys efe a ddaw i fynu, ac a ymgryfha âg ychydig bobl.
24 Yn heddychol *y* daw i leoedd braſaf *y* dalaith, ac a wna yr hyn ni wnaeth ei dadau, na thadau ei dadau: yſgyfaeth, ac yſpail a golud, a *o* daena efe yn eu myſg: ac ar geſtyll *y* bwriada efe ei fwriadau, *p* 2 Cron. *ſef* dros amſer.
25 Ac efe a ‖ gyffyd ei nerth a'i galon yn erbyn brenin *y* deau â llu *p* mawr: a brenin *y* deau a ymeſyd i ryfel a llu mawr *q* 1 Sam. *r* a chryf iawn; ond ni ſaif efe; canys bwriadant fwriadau yn ei erbyn ef.
ſ Diar. 19. 21.
26 Y rhai a fwyttant ran o'i fwyd ef a'i *q* difethant ef, a'i lu ef a lifeiria; a *t* Adn. 29. llawer a ſyrth yn lladdedig.
u Neh. 9. 38.
27 A chalon y ddau frenin hyn *fydd* ar wneuthur drwg, ac ar un bwrdd y traetha- Ezra 4. 11, &c. ant *r* gelwydd; ond *ſ* ni thycia: canys etto *y bydd* y diwedd ar yr amſer *t* nodedig. Adn. 22.
x Act. 1. 7.
28 Ac efe a ddychwel i'w dir ei hun â *y* Job 20. 6 chyfoeth mawr; *u* a'i galon *fydd* yn erbyn *z* Num. 24. 24. y cyfammod ſanctaidd: felly y gwna efe, ac y dychwel i'w wlad.
a Diar. 19. 19.
29 Ar amſer *x* nodedig y dychwel, ac y daw tu a'r deau; ac y ni bydd *fuydd-* Neh. 6. 16. *anus* fel y *daith* gyntaf, neu fel yr olaf.
b Sal. 2. 2, 3.
30 ¶ Canys llongau Cittim a ddeuant yn ei erbyn ef; am hyny yr ymofidia, ‖ *c Sef,* à gwrthſilwyr, ſudd-ewig. ac y dychwel, ac *y a* digia yn erbyn *y b* cyfammod ſanctaidd: felly y gwna efe, ac y dychwel, ‖ *c* ac efe a ymgynghora â'r rhai a adawant y cyfammod ſanctaidd.
a Eſt. 3. 11.
e Pen. 8. 11.
31 *d* Breichiau hefyd a ſafant ar ei du ef, ac a *e* halogant gyffegr yr ymddiffynfa, *f* Mat. 24. 15. ac a ddygant ymaith y gwaſtadol *aberth,* Pen. 8. 13. *f* ac a oſodant *yno* y ffieidd-dra anrheithiol.
g Neh. 6. 10.
32 *g* A throſeddwyr y cyfammod a lygra efe trwy weniaeth: *h* eithr y bobl a *h* 2 Sam. 3. 1. adwaenant eu Duw, a fyddant gryfion, ac a ffynnant.
Job 17. 9.
Sal. 60. 12.
33 *i* A'r rhai ſynhwyrol ym myſg y *i* Mat. 13. 54. bobl a ddyſgant lawer; *k* etto fyrthiant *k* Mat. 20. 29. trwy'r cleddyf, a thrwy dân, trwy gaethiwed, a thrwy yſpail, *l* ddyddiau *lawer.*
Heb. 11. 25
l Dat. 2. 10.
34 A phan fyrthiant, a chynnorthwyir *m* bychan y cynnorthwyr hwynt; eithr *m* Eſa. 60. llawer a lyn wrthynt hwy trwy *n* wenïaith.
22.
Dat. 12. 16.
n 1 Tim.
35 A *rhai* o'r dyallgar a fyrthiant i'w *o* puro, ac i'*w* gianhau, ac i'*w* cannu, hyd 2. 15. amſer y diwedd: canys *y mae* etto dros Dat. 2. 9. amſer *p* nodedig.
o Pen. 12. 10.
36 A'r brenin a wna wrth ei ewyllys 1 Pedr 1. 6, 7. ei hun, ac a *q* ymddyrcha, ac a ymfawryga *p* Pen. 8. 27. *r* uwchlaw pob duw; ac yn *ſ* erbyn Duw Adn. 29. y duwiau y traetha efe bethau rhyfedd, *q* Job 20. 6 ac a lwydda nes diweddu'r digter: *t* canys *r* 2 Theſ. 2. 4. yr hyn a ordeiniwyd, a fydd.
Dat. 13. 1.
ſ Pen. 7. 8.
37 Nid yſtyria efe dduw ei dadau, na *t* Jer. 49. 20. ferch at * wragedd, ïe, nid yſtyria un Eph. 1. 11. duw: *u* canys goruwch pawb yr ymfawry- * Yr oedd *Iuddewes* yn un o'i wragedd, ond ni wrandawai arni. ga.
38 Ac efe a anrhydedda dduw'r † ymddiffynfeydd yn ei le *x* ef: ïe, duw yr hwn nid adwaenai ei dadau a anrhydedda efe, âg aur ac âg arian, ac â meini gwerthfawr, ac â phethau dymunol.
u 2 Theſ. 2. 4. † Heb. *Mauxim.* *x* Adn. 36. Dat. 18. 9.
39 Fel hyn *y* gwna efe yn yr ymddiffynfeydd cryfaf gyd â duw dieithr yr hwn a gydnebydd efe, *ac a* 'chwaneg ei harddwch: ac a wna iddynt lywodraethu ar lawer, ac a ranna'r ‡ tir am elw.
‡ Deut. 32. 8, 9.
40 Ac yn *y* amſer y diwedd yr ymgornia brenin y deau âg ef, a brenin *y* gogledd a ddaw fel ‡ corwynt yn ei erbyn ef, â cherbydau, ac â marchogion, ac â llongau lawer; ac efe a ddaw i'r tiroedd, ac a *a* lifa, ac a â trofodd.
a Adn 19.
b Adn. 16.
‖ Rhai diged i'w harbed, crifinogion i'w lladd!
41 Ac efe a ddaw i'r *b* byfryd-wlad, a llawer *o wiedydd* a ſyrthiant: ond y rhai hyn a ddiangant o'i law ef, ‖ Edom a Moab, a phennaf meibion Ammon.
Cor. iv. 9, 11.
42 Ac efe a eſtyn ei law ar y *c* gwledydd; a gwlad yr Aipht ni bydd diangol.
c Dat. 17. 16.
43 Eithr efe a lywodraetha ar * dryſorau *d* aur ac arian, ac ar holl anwyl bethau'r Aipht: y Lyblaid hefyd a'r Ethiopiaid *fyddant* ar ei ol ef.
* Tryſor i'w goſfi.
d 1 Tim. 6. 9.
44 Eithr chwedlau o'r dwyrain ac o'r gogledd a'i trallodant ef: ac efe a â allan mewn llid mawr i ddifetha, ac i ddifrodi llawer.
e Job 12. 6.
f Sal. 43. 2. Adn. 16, 41.
45 *e* Ac efe a eſyd bebyll ei lys rhwng y moroedd, ar yr *f* hyfryd fynydd ſanctaidd: g etto efe a ddaw † hyd ei derfyn, ac ni *bydd b* cynnorthwywr iddo.
g Job 20. 5. Dat. 19. 20. † *i'w ddiliwedd.*
Dat. 19. 20. *b* Sal. 37. 17. Pen. 8. 25.

P E N. XII.

Addaw Michael i waredu Iſrael.

A C yn yr amſer hwnnw y ſaif *b* Michael y tywyſog mawr, yr hwn ſydd yn ſefyll dros feibion dy bobl: yna y bydd amſer *c* blinder, y cyfryw ni bu er pan yw cenedl hyd yr amſer hwnnw: ac yn yr amſer hwnnw y *d* gwaredir dy holl bobl, y rhai a gaffer yn *e* yſgrifenedig yn y llyfr.
a Ezec. 38 8, &c.
b Pen. 10. 13.
c Mat. 24. 21.
Dat 16. 18.
2 A llawer o'r rhai ſydd yn *f* cyſgu yn llwch y ddaear a ddeffroant, g rhai i fywyd tragywyddol, a rhai i warth a dirmyg *b* tragywyddol.
d Rhuf. 11. 26.
e Phil. 4. 3.
f Ezec. 37. 12.
3 A'r *i* doethion a â ddiſgleiriant fel diſgleirdeb y ffurfafen; a'r rhai a *i* droant lawer i gyfnawnder, a *fyddant* fel y ſêr byth yn dragywydd.
g Ioan 5. 29.
b Eſa. 66. 24.
4 Tithau Daniel, cau ar y geiriau, a *m* a ſelia'r llyfr hyd amſer y diwedd: llawer a *n* gynniweiriant, a gwybodaeth a *o* amlheir.
i Pen. 11. 33.
k Mat. 13. 43.
5 ¶ Yna myfi Daniel a edrychais, ac wele ddau eraill yn ſefyll, un o'r tu yma ar fin yr afon, ac un o'r tu arall ar *p* fin yr afon.
l Iago 5. 19.
m Pen. 8 26.
6 Ac *un q* a ddywedodd wrth yr hwn a wiſgaſid â *r* lliain, *ſ* yr hwn a *ſafai* ar ddyfroedd yr afon, Pa hyd *fydd* hyd ddiwedd y rhyfeddodau hyn?
Dat. 10. 4.
n Mat. 11. 12.
7 *t* Clywais hefyd y gwr a wiſgaſid â lliain, yr hwn a *ſafai* ar ddyfroedd yr afon, pan ddyrchafodd efe ei law ddehau a'i aſwy tu a'r nefoedd, ac y tyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn dragywydd, *y bydd* dros *u* amſer, amſeroedd, a hanner: a gwedi darfod gwaſgaru nerth y bobl ſanctaidd, *x* gorphenir hyn oll.
o Eſa. 29.
p 1 Pedr 1. 2.
q Eph. 3. 10.
r Pen. 10. 5.
8 Yna y clywais, ond ni ddyellais: eithr dywedais, O fy arglwydd, ∝ beth *fyad* diwedd y *pethau* hyn?
ſ Mat. 14. 25.
t Dat. 10. 5.
9 Ac efe a ddywedodd, *a* Dos, Daniel: canys cauwyd a *b* ſeliwyd y geiriau hyd amſer *c* y diwedd.
u Pen. 7. 25. Dat. 12. 14.
10 Llawer a *d* burir, ac a gennir, ac a brofir; eithr y rhai drygionus *e* a wnant ddrygioni: ac *f* ni ddyall yr un o'r rhai drygionus; ond y rhai doethion a *g* ddyallant.
x Deut. 32. 35.
y Act. 1. 7.
Ioan 12. 16.
11 Ac o'r amſer y tynner ymaith y *h* gwaſtadol *aberth,* ac y goſoder i fynu *y* ffieidd-dra *i* anrheithiol, *y bydd k* mil dau cant a deg a phedwar ugain o ddyddiau.
Rhuf. 12 3
∝ Diar. 8. 34.
Hoſ. 6. 3.
a Ioan 16. 12.
12 Gwyn ei fyd a ddiſgwylio, *l* ac a ddêl hyd y mil tri chant a phyntheg ar hugain o ddyddiau.
b Adn. 4.
c Dat. 20. 10.
13 Dos dithau *m* hyd y diwedd: Tydi a orphwyſi, ac a ſeſi yn dy *n* ran yn niwedd y dyddiau.
d Pen. 11. 35.

e Dat. 22. 11. *f* Ioan 3. 19. *g* Pen. 11. 35. *h* Pen. 8. 11. *i* Pen. 11. 31. *k* 1 Pedr 3. 8. *l* Rhuf. 11. 12. *m* Marc 13. 13. *n* Eſa. 57. 2. 1 Cor. 15. 58. Dat. 14. 13.

Pen. xi. *Adn.* 36.] *Uwch law pob duw.* Dadl y ſydd, ai i'r drydedd neu'r bedwaredd frenhiniaeth, Groeg-laidd, neu, Rufeiniaidd, y perthyn? p'un bynnag, yr un yw yſpryd anghrift erioed! *Adn.* 45. *Betyll ei.* Er ymddiffyrru, fel *Cam,* mewn *adeilad,* bu farw, fel *Judas,* heb leiddiad. *Pen.* yiii. 25.

LLYFR HOSEA.

Y CYNHWYSIAD.

HOSEA *a ddechreuodd brophwydo o flaen* Esaia, *fel y dyelir wrth* Adn. 1. *Ac ymysg y deg llwyth, yn dyfod i dir* Juda. *Efe a brophwydodd am eu castbriwed, ac am eu dychweliad, a gatwad y* Cenhedloedd *at* Grist.

PEN. I.

1 *Hosea i a royddo barn Duw am buttteimdra ysprydol, yn priodi Gomer*; 4 *at yn cenhedlu Jezreel*, 6 *Lo-ruhama*, 8 *a Loammi.*

Cyn. Crist. 785.

GAIR yr Arglwydd yr hwn a *a* ddaeth at Hosea, mab Beeri, yn nyddiau * Uzzia, Jotham, Ahaz, a Hezecia, brenhinoedd Juda, ac yn nyddiau Jeroboam mab Joas, brenin Israel.

2 Dechreu ymadrodd yr Arglwydd † trwy Hosea. Yr Arglwydd a ddywedodd wrth Hosea, Dos, cymmer i ti wraig o odineb, a phlant o odineb: o herwydd *b* y mae'r wlad gan *c* butteinio yn putteinio oddi ar ol yr Arglwydd.

3 Ac efe a aeth ac a gymmerodd Gomer merch Diblaim; a hi a feichiogodd, ac a esgorodd iddo ef fab.

4 A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Galw ei enw ef Jezreel: canys ar fyrder y ‡ dialaf waed *d* Jezreel ar dŷ Jehu, ac a *e* gwnaf i frenhiniaeth tŷ Israel *f* ddarfod.

5 A'r *f* dydd hwnnw y torraf fwa Israel yng nglynn Jezreel.

6 ¶ A hi a feichiogodd eilwaith, ac a esgorodd ar ferch. A dywedodd *yr Arglwydd* wrtho, Galw ei henw hi ‖ Lo-ruhama: am *g* na chwanegaf drugarhau wrth dŷ Israel; *h* eithr dygaf hwynt ymaith yn llwyr.

7 Ac etto mi a drugarhaf wrth dŷ Juda, ac a'u cadwaf hwynt *i* trwy yr Arglwydd eu Duw; ac *k* nid a bwa, nac a chleddyf, nac a rhyfel, *nac* a meirch, nac a marchogion, y cadwaf hwynt.

8 ¶ A hi a *l* ddiddyfnodd Lo-ruhama, ac a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab.

9 A *Duw* a ddywedodd, Galw ei enw ef * Loammi: *m* canys nid *ydych* bobl i mi, ac ni byddaf i chwithau *yn Duw*.

10 ¶ Etto bydd nifer meibion Israel *n* fel tywod y môr, yr hwn ni's mesurir, ac ni's cyfrifir: *o* a bydd, yn y man lle y dywedwyd wrthynt, Nid pobl i mi *ydych* chwi, y dywedir *yno* wrthynt, *p* meibion y Duw byw *ydych*.

11 *q* Yna meibion Juda a meibion Israel a gesglir ynghyd, a hwy a osodant iddynt un pen; a deuant i fynu o'r tir: canys mawr *fydd* dydd Jezreel.

PEN. II.

1 *Delw-addoliaeth y bobl*; 9 *Barn Duw yn eu herbyn.* 14 *Addo cymmodi.*

DYwedwch wrth eich *a* brodyr, * Ammi; ac wrth eich chwiorydd, † Ruhama.

2 *b* Dadleuwch â'ch mam, dadleuwch: canys *c* nid fy ngwraig *yw* hi, ac nid ei gwr hi *yawyf* finnau: bwried hithau ymaith ei *d* phuttreindra o'i golwg, a'i godineb oddi rhwng ei bronnau;

3 Rhag i mi ei dioſg hi yn noeth-lymmun, a'i gosod fel y dydd y *e* ganed hi, a'i gwneuthur fel anialwch, a'i gosod fel tir diffaith, *f* a'i lladd a syched.

4 Ac ar ei phlant ni chymmer af drugaredd; am eu *bod yn g* blant godineb.

5 Canys eu *b* mam hwynt a *f* buttteiniodd; gwaradwyddus y gwnaeth yr hon a'u hymddug hwynt: canys dywedodd hi, *i* Af ar ol fy nghariadau, y rhai sydd yn *k* rhoi fy mara a'm dwfr, fy ngwlan a'm llin, fy olew a'm diodydd.

6 ¶ Am hynny wele, mi a *l* gauaf i fynu dy ffordd di â drain, ac a furiaf fur, *m* fel na chaffo hi ei llwybrau.

7 A hi a *n* ddilyn ei chariadau, ond e *o* ni's goddiwes hwynt; a hi a'u cais hwynt, ond ni's caiff: yna y dywed; *p* Af a dychwelaf at fy *q* ngwr cyntaf; *r* canys gwell *oedd* arnaf fi yna nag yr awr hon.

8 Ac *s* ni wyddai hi mai myfi a roddais iddi ŷd, a gwin, ac olew, ac a amlheais ei harian a'i haur, *y rhai t* a ddarparasant hwy i Baal.

9 Am hynny *y u* dychwelaf a chymmeraf *x* fy ŷd yn ei amser, a'm gwin yn yn ei dymmor; a dygaf ymaith fy ngwlan a'm llin a guddiai ei noethni hi.

10 Ac y mi a ddatguddiaf *y* bellach ei ‡ brynti hi yngolwg ei chariadau; ac ni's gwared neb hi o'm llaw i.

11 Gwnaf hefyd i'w holl *z* orfoledd hi, *a* a gwyliau, ei newydd-leuadau, a'i sabbathau, a'i holl uchel-ŵyliau, beidio.

12 Ac mi a anrhegithiaf ei gwinwydd hi a'i *b* ffigyswydd, am y rhai y dywedodd, Dyma fy *c* ngwobrwyon y rhai a roddodd fy nghariadau i mi; ac mi a'u gosodaf yn *d* goedwig, a bwyttfilod y maes a'u difa hwynt.

13 Ac mi a ymwelaf â hi am ddyddiau *e* Baalim, *yn* y rhai y llosgodd hi arogldarth iddynt, ac *y* gwisgodd ei chlustfodrwyau a'i thlysau, ac yr aeth ar ol ei chariadau, ac yr anghofiodd fi, medd yr Arglwydd.

14 ¶ Am hynny wele, mi a'i *f* denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a ddywedaf wrth *fodd* ei chalon.

15 Ac mi a roddaf iddi ei gwinllanoedd o'r fan honno, a dyffryn ‖ Acor yn *g* ddrws gobaith; ac yno y *c*ân hi, fel yn *b* nyddiau ei hieuengctid, ac megis *yn* y dydd y daeth hi i fynu o wlad yr Aipht.

16 Y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd, y'm gelwi * Ifft, ac ni'm gelwi mwyach † Baali.

17 Canys *i* bwriaf enwau Baalim allan o'i genau hi, ac ni's coffeir hwy mwyach wrth eu henwau.

18 A'r dydd hwnnw y gwnaf *k* ammod drostynt âg anifeiliaid y maes, ac âg ehediaid y nefoedd, ac *âg* ymlusgiaid y ddaear; a'r *l* bwa, a'r cleddyf, a'r rhyfel, a dorraf ymaith o'r ddaear, a gwnaf iddynt orwedd yn ddiogel.

19 Ac mi a'th ddyweddiaf â mi fy hun yn dragywydd; ie, dyweddiaf di â mi fy hun mewn *m* cyfiawnder, ac mewn barn, ac mewn *n* tiriondeb, ac mewn *o* trugareddau.

20 A dyweddiaf di â mi mewn *p* ffyddlondeb; a thi a *q* adnabyddi yr Arglwydd.

21 A'r dydd hwnnw *r* y gwrandawaf, medd yr Arglwydd, ar y nefoedd y gwrandawaf; a hwythau a *w*randawant ar y ddaear;

22 A'r ddaear a wrendy ar *yr* ŷd, a'r gwin, a'r olew; a hwythau a *w*randawant ar ‡ *s* Jezreel.

23 A mi a'i *t* hauaf hi i mi fy hun yn y ddaear, ac a drugarhaf wrth yr hon ni chawsai drugaredd; ac a ddywedaf wrth *y rhai* nid *oedd* bobl i mi, *u* Fy mhobl *wyt* ti; a hwythau *x* ddywedant, *O* fy Nuw.

PEN

Pen. i. *Adn.* 5.] *Ynglynn Jezreel.* Yno yr arferea yn ffiangell am bechod *Abaab*, a *Jebu* a'i ganlynwyr yn o *nan.* 6. 1 *Tim.* i. 20. i ddyfygu gwell moefau! 1 *Joan* v. 21. *Pen.* ii. *Adn.* 9.] *Dychwelaf.* Mi a giliaf oddi {wrthyt

t gydio'r gâd, 2 *Bren.* ix. 21. ac am wneuthur *Jehu* ilyn yr un llwybrau, darfu i Dduw eu ysgymmuno,

Mi dro't y rhod, mi wnaf yn ffrom. Heb aur, heb ŷd, yn eiddil lom,

a 2 Cor. 4. 4. 2 Ped. 1. 21
* Neu, *Azaria*, 2 Bren. 14. 11.
† Neu, *yn* 2 Cor. 13. 3 Heb. 1. 2.
b 1 Bren. 12. 28.
c 2 Cron. 33. 9. 2 Thef. 2. 10.
‡ *yr un modd os nid yr un man.*
d 2 Bren. 9. 24.
e 2 Bren. 15. 10.
f 2 Bren. 17. 3.
‖ *heb gael trugaredd.*
g Rhuf. 9. 25.
h 2 Bren. 15. 29. *i* Jer. 23. 6.
k 2 Bren. 19. 25. Zec. 4. 6.
l Eſa. 66. 11.
* *nid fy mhobl i.*
m 2 Bren. 17. 6.
n Gen. 32. 12.
o Rhuf. 9. 25.
p 1 Ped. 2. 10
q Ier. 3. 18. Rhuf. 11. 12.
a Mat. 23. 8.
* Sef, *fy mhobl i.*
† Sef, *yr hon y trugarhawyd arthi.*
b Mat. 23. 23.
c 1 Tim. 5. 20.
d Adn. 19, 20.
e Zec. 16. 25.
f Ezec. 16. 4.
g Am. 8. 11 Ioan 8. 44.
h Pen. 4. 5.
i Jer. 44. 17.
k Adn. 8.
l Job 3. 23. Galar. 3. 7.
m Luc 13. 17.
n 2 Cron. 28. 23.
o Jer. 2. 36.
p Jer. 3. 22
q Exec. 10. 8
r Di. 5. 12. 1 Tim. 4. 8
s 2 Cor. 4. 4
t Eſa. 46. 6
u Pen. 5. 15
x Sal. 24 1. 1 Cor. 10. 27.
y Ezec. 16. 36.
‡ *hynyfydrwydd.*
z Galar. 5. 15, 16.
a 1 Bren. 12. 32.
b Luc 13. 7
c Adn. 5. Pen. 9. 1.
d Sal. 80. 13.
e Jer. 2. 8, 23.
f Jer. 16. 14.
Mica 2. 12.
‖ *trallod.*
g Jer 17. 20 Eſa. 65. 10
b Jer. 11. 2. Ezec. 16. 60.
* Sef, *fy ngwr*, Adn. 19.
Dat. 21. 2.
† *fy Arglwydd*, Luc 1. 74.
i Eſa 23. 13. Zec. 13. 2.
k Job 5. 23 Lef. 26. 6. Eſa. 11. 6.
l Sal. 46. 9.
m Ioan 17 25. Rhuf. 3. 26
n Eph. 5. 25.
o Sal. 85. 10
p 2 Sam. 23. 5. Rhuf. 3. 3.
q Jer. 31 34.
r Zec. 8. 12
† *Braich Duw*,
s Eſa. 60. 1.
t Jer. 31. 27.
u Pen. 1. 10 Rhuf. 9. 24

PEN. III.

1 *Truy lanhau godineb-uraiſt, 4 y dangoſir angbyfannedd-dra Iſrael tyn ei adferiad.*

a Pen.1.3. 2 Tim.4.2. *b* Jer.3.20 *c* Dat. 18. 13. *d* Sal. 18. 25. Zec.11. 12 *e* Deut.21. 13. *f* Mal.3.6. *g* Adn. 3. Pen. 10. 3. *b* Barn. 17. 5. *i* Jer.30.9. Ezec. 34. 23. *k* Eſa. 2. 2--6. Mica 4. 1. Zec.14.17.

YNA yr Arglwydd a ddywedodd wrthyf, *a* Dos etto, car wraig (hoff gan ei chyfaill, a hithau *b* wedi torri ei phriodas) yn ol cariad yr Arglwydd at feibion Iſrael, a hwythau yn edrych ar ol duwiau dieithr, ac yn hoffi coſtrelau *c* gwin.

2 Ac mi a'i *d* prynais hi i mi er pymtheg o arian, ac *e* homer o haidd, a hanner homer o haidd:

3 A dywedais wrthi, *e* Aros am danaf lawer o ddyddiau; na phutteinia, ac na fydd i ŵr *arall*: *a f* minnau *a fyddaf* felly i tithau.

4 Canys llawer o ddyddiau yr *g* erys meibion Iſrael heb frenin, a heb dywyſog, a heb aberth, a heb ddelw, a heb ephod, *b* a *heb* teraphim.

5 Gwedi hynny y dychwel meibion Iſrael, ac y ceiſiant yr Arglwydd eu Duw, *i* a Dafydd eu brenin; ac a barchant yr Arglwydd a'i ddaioni yn y *ſ* dyddiau diweddaf.

PEN. IV.

1 *Barn Duw yn erbyn y bobl,* 6 *a'r offeiriaid*; 12 *am eu delwaddoliaeth.*

a Am.7.4. Mica 6. 2. *b* Jer.4.22 *c* Sal. 12.4. *d* Jer.4 25 *e* Am.5.16 Nah. 1. 4. Seph. 1. 3. *f* Gen.6.3. Mica 2.11. *g* Mat.7.6. *b* Deut.17. 12. Rhuf. 2.8. *i* 1 Theſ. 5. 3. *k* Mic. 3.6. *l* Eſa 5.13. 2 Cor. 4.4. *m* Sal. 81. 11. Jer.44.17. *n* Zec. 11. 17. *o* 1 Sam. 2. 30. *p* Deut.32. 15. *q* Phil. 3. 19. *r* Mal.2.9. *ſ* Eſa 24.2. *t* Diar. 13. 25. Mica 5.14. Hag. 1. 6. *u* 2 Pedr 2. 20. *x* Eſa. 28. 7. *y* 2 Theſ. 2 10. *z* Eſa. 44. 20. *a* Eſa. 57. 5. *b* Num.25. 2, 6. Am. 7.17. Rhuf. 1.28 * Neu, *mid.* *c* Rhuf. 1. 24. Heb. 3.14. *a* 12. 9, 13. 4. *e* Sal. 26. 4. Diar. 2. 16. *e* Rhuf. 2.24. Heb. 12. 13.

13 ¶ Er i ti, Iſrael, hutteinio, *etto ſ* na, pheched Juda: nac ewch i *g* Gilgal, nac ewch i fynu i Beth-afen: ac *b* na thyngwch, Byw *yw* yr Arglwydd.

16 Fel anner anhywaith yr *i* anhyweithiodd Iſrael: yr Arglwydd yr awr hon a'u portha hwynt fél oen *heb fam*, mewn anial maith.

17 Ephraim a ymgyſylltodd ag eulynod: *k* gad iddo.

18 *l* Surodd eu diod hwynt; gan butteinio y putteiniaſant: *m* Moeſwch wobr, meddyn, hoff yw gan ei llywodraethwyr hi gywilydd!

19 Y gwynt a'i *n* rhwymodd hi yn ei hadenydd, a bydd arnynt *o* gywilydd o herwydd eu haberthau.

PEN. V.

1 *Barn Duw ar offeiriaid, a phobl, 15 nes edifarhau.*

CLywch hyn, chwi *a* offeiriaid; gwrandewch, ty Iſrael; a thŷ'r brenin, rhoddwch gluſt: canys y *mae* barn tu ag attoch, am eich bod yn fagl ar Miſpa, ac yn rhwyd wedi ei lledu ar Tabor.

2 Y rhai a wyrant i *c* ladd a ânt i'r *d* dwfn, er i mi eu *e* ceryddu hwynt oll.

3 Myfi a adwaen Ephraim, ac *f* nid yw Iſrael guddiedig oddi wrthyf: canys yn awr ti * Ephraim a *g* butteiniaiſt, *ac* † Iſrael a halogwyd.

4 Ni roddant eu ‡ bryd ar droi at eu Duw; am *fod b* yſpryd godineb o'u mewn, ac nid adnabuant yr Arglwydd.

5 A *i* balchder Iſrael a ddwg dyſtiolaeth yn ei wyneb: am hynny Iſrael ac Ephraim a ſyrthiant yn eu hanwiredd; Juda hefyd a ſyrth gyd a hwynt.

6 *k* A'u defaid ac a'u gwartheg y dduant i geiſio yr Arglwydd; ond ni's cant *ef*: ciliodd efe oddi wrthynt.

7 Yn erbyn yr Arglwydd y huant anffyddlon: canys cenhedlaſant blant *l* dieithr: *m* mis bellach a'u difa hwynt ynghyd a'u rhannau.

8 *n* Cenwch y corn yn Gibea, yr udgorn yn Rama; *o* bloeddiwch *yn* ‖ Bethafen ar dy ol di, Benjamin.

9 Ephraim yſpryd yn anhraith yn nydd y *p* cerydd: ym myſg llwythau Iſrael y perais wybod *q* yr hyn ſydd yn ſier.

10 Bu tywyſogion Juda fel *r* ſymmudwyr terfyn: *am hynny y* tywalltaf arnynt fy llid fel dwfr.

11 Gorthrymmwyd Ephraim, dryllſiwyd ef mewn barn, am iddo yn ewyllyſgar fyned ar ol y *ſ* gorchymyn.

12 Am hynny *y byddaf* fel *t* gwyfyn i Ephraim, ac fel pryf i dŷ Juda.

13 Pan welodd Ephraim ei leſgedd, a Juda ei *x* archoll; yna yr aeth Ephraim *y* at yr Aſſyriaid, ac a hebrynodd at i frenin * Jareb: etto ni allai efe eich meddyginiaethu, na'ch iachau o'ch archoll.

14 Canys mi *a fyddaf* i Ephraim ℞ fel llew, ac i dŷ Juda fel cenaw llew: myfi a yſglyfaethaf, ac a âf yn ſaith, dygaf ymaith, ac ni *bydd* a achubo.

15 ¶ Af a dychwelaf i'm lle, hyd onl *a* chydnabyddont eu bai, a cheiſio fy wyneb: *b* pan fyddo adfyd arnynt, y'm boreiſiant.

28. *x* Jer. 30. 13. y 2 Bren. 15. 19. Pen. 7. 11. * *a ddadleua.* ℞ 2 Bren. 17. 11. Galar. 3. 10. *a* Lef. 26. 40. Iago 4. 10. *b* Jer. 29. 13. Sal. 78. 34.

PEN. VI.

Annog i edifeirwch.

DEuwch, a dychwelwn at yr Arglwydd: canys *a* efe a'n drylliodd, ac efe a'n hiacha ni; efe a darawodd, ac efe a'n meddyginiaetha ni.

2 *b* Efe a'n bywha ni ar ol deuddydd, a'r trydydd dydd y cyfyd ni i fynu, a byddwn *c* fyw ger ei fron ef.

3 Yna'r adnabyddwn, *d* os dilynwn ad-

Y y 3 nabod

f Eph.6.11 *g* Pen.5.8. 9. 15. *a* 10. 5. *a* 12. 11. Am. 4. 4. *o* Seph.1.5 *i* Zec.7.11 *k* Mat. 15. 14. *l* Eſa 1.22. *m* Mica 7. 3. *n* 2 Bren. 15. 29. *o* Jer.2.26.

a Pen.4.6, *b* Eſa. 31. 6. Pen. 6. 9. *c* Ezec.34. 3. *d* Eſa. 29. 15. *e* Diar. 29. 1. *f* Dat. 3. 15. * *y penaeth.* *g* Rhuf. 1. 20. † *y bobl.* ‡ Heb. *gwaith.* Sal. 36. 2. *b* Pen. 4. 12. *i* Pen. 7. 10. *k* 1 Sam. 28. 16. Diar.1 28. Eſa. 1. 15. Mica 3. 4. Ioan 7.34. *l* Mal. 2. 11. *m* Zec. 11. 8. *n* Barn. 10. 13. Eſa. 58. 2. *o* Act. 17. 16. ‖ *Bethel,* ty Duw a aeth yn dŷ *i eulyn,* *p* Ezec.22. 20. Mal. 4. 6. *q* Zec. 1. 6. *r* Deut.19. 14. *ſ* 1 Bren. 12. 26. *t* Job 4.19. *u* Job 13. 28. *x* Jer. 30. 13. y 2 Bren. 15. 19. Pen. 7. 11. * *a ddadleua.* ℞ 2 Bren. 17. 11. Galar. 3. 10. *a* Lef. 26. 40. Iago 4. 10. *b* Jer. 29. 13. Sal. 78. 34.

a Deut.32. 39. Job 5. 18. Pen. 5.15. *b* 1 Cor.15. 4. *c* Eſa. 26. 20. *d* Mat. 13. 12.

Pen. iv. *Adn.* 14.] *Nid ymwella.* Mae'r ymadrodd yma yn dywyll yn yr *Hebreaeg*! Ond, Pechadur hŷ, pwy bynnag yw, Diau, ni wel mo wyneb Duw. *Pen.* v. 15.] *Pen.* iv 15. *Beth-afen*: Neu, *Bethel*, Ty Duw, aeth yn *dŷ eulyn!*] Pen. vi. *Adn.* 13. *Yureb.* Nid enw dyn, na dinas, ydoedd, gwel *Pen.* x. 9. ond ni wnaeth eu gwrthlywyr, ddim llai, ofer ymddiried mewn tywyſogion! *Sal.* cxlvi. 3.

a Di. 4.18. *f* Job 29. 23. Sal. 72. 6. *g* Esa. 5.4. Luc 19.41 *h* Pen. 13.3 *i* Jer. 23. 29. 1 Bren. 19. 17. *k* Sal 51.4. Jer. 6. 10, 11. * *gospedigaethau*, Job 37. 23 Esa. 26. 9. *l* Job 31.32 Ezec. 33. 11. *m* Mat. 9. 17. *n* Io. 17.3. † *Adda*, *o* Job 31.33 *p* Pen. 8.1. *q* Jer. 3.20. Ezra 9.14. *r* 1 Bren. 15. 30. Pen. 12. 11. *s* Jer. 11. 10. Pen. 5. 1. ‡ *Eistun*. *t* Pen. 4. 13. *u* Jer. 5. 30 *x* Dat. 14. 20.

naboth yr Arglwydd: ei fynediad a ddarperir *e* fel y bore; ac *f* efe a ddaw fel gwlaw attom, fel y diweddar-wlaw a'r cynhar-wlaw i'r ddaear.

4 ¶ *g* Beth a wnaf i ti, Ephraim? beth a wnaf i ti, Iuda? erch mwynder fydd yn ymado *h* fel cwmmwl y bore, ac fel gwlith boreuol.

5 Am hynny y *i* tarewais *hwynt* trwy'r prophwydi; lleddais hwynt â geiriau fy ngenau: *k* a'th * farnedigaethau *oedd fel* goleuni yn myned allan.

6 Canys ewyllysiais *l* drugaredd, ac *m* nid aberth; a *n* gwybodaeth o Dduw, yn fwy na phoeth-offrymmau.

7 A'r rhai hyn fel † o dynion a *p* dorrasant y cyfammod: yno y buant *q* anffyddlon i'm herbyn.

8 *r* Dinas gweithredwyr anwiredd *yw* Gilead, wedi ei halogi gan waed.

9 Ac fel y mae mintai o ladron yn disgwyl gwr, *felly* y mae cynnulleidfa'r *s* offeiriaid yn lladd ar y ffordd yn ‡ un ffyd: canys *t* gwnant ysgelerder.

10 Gwelais yn nhŷ Israel beth *u* erchyll: yno *y mae* godineb Ephraim; halogwyd Israel.

11 Gosododd hefyd *x* gynhauaf i tithau, Iuda, â mi yn dychwelyd caethiwed fy mhobl.

PEN. VII.

I Argyoeddi amryw bechodau. 11 *Cosbi rhagrith.*

a Jer. 51.9 *b* Pen. 6. 9. Ioan 10. 10 *c* Jer. 17. 1. *d* Sal 90.8. *e* 1 Bren. 22. 6. Rhuf. 1. 32 *f* Esa. 57. 20. Mat. 26. 16. Luc 12. 1. *g* 1 Bren. 12. 32. *h* Di. 1. 22. *i* Sal. 10. 9. *k* Adn. 4 *l* Mica 2. 1. *m* Gen. 19. 4. *n* 1 Bren. 16. 9. *o* Esa. 64. 7. *p* Sal. 106. 35. *q* 1 Bren. 18. 21. Mat. 5. 13. Dat. 3. 15. *r* 2 Bren. 15. 19. *s* Esa. 9. 14. *t* Pen. 5. 5. *u* Diar. 23. 35. Esa. 9. 13. *x* Jer. 2. 13 *y* Ezec. 17. 15. ※ Jer. 2. 18 Pen. 5. 13. *a* Ezec. 12. 13. *b* 2 Cron. 28. 18. *c* 2 Bren. 17. 13. *d* Esa. 30. 1

AMi'n *a* ewyllysio iachau Israel, datguddiwyd anwiredd Ephraim, a drygioni Samaria: canys gwnant ffalsder; a'r *b* lleidr a ddaw i mewn, a mintai o *c* ysbeilwyr a anrheithia oddi allan.

2 Ac nid ydynt yn meddwl yn eu calonnau *c* fy mod i yn cofio eu holl drygioni hwynt: weithian eu gweithredoedd eu hun a'u hamgylchynodd; y maent *d* ger bron fy wyneb.

3 Llawenhant y brenin â'u drygioni, a'r tywysogion â'u *e* celwyddau.

4 Pawb o honynt *fydd* yn torri priodas, fel ffwrn wedi ei thwymno gan y pobydd, *yr hwn* a orphwys gweuli iddo dylino'r toes *yn unig*, hyd oni *f* byddo wedi ei leinio.

5 Yn *g* niwrnod ein brenin, y tywysogion a'i gwnaethant yn glâf *h* â chostrelau gwin: estynodd ei law gyda gwatwarwyr.

6 Fel yr oeddynt yn *i* cynllwyn, darparasant eu calon fel *k* ffwrn: eu pobydd a gysg ar hyd y nos, *l* y bore y llysg fel fflam dân.

7 *m* Pawb o honynt a wresogant fel y ffwrn, ac a ysant eu barnwyr: eu holl *n* frenhinoedd a gwympasant, o heb *un* o honynt yn galw arnaf fi.

8 Ephraim a *o* ymgymmysgodd â'r bobloedd; Ephraim fydd *q* *fel* teisen heb ei throi.

9 *r* Estronlaid a fwyttant ei gryfder, ac ni's gwyr efe: ymdaenodd i penwynni ar hyd-ddo, ac ni's gwybu efe.

10 Ac y mae *t* balchder Israel yn tystiolaethu yn ei wyneb; ac, *u* er hyn oll, ni throant at yr Arglwydd eu Duw, ac ni's ceisiant er.

11 ¶ Ephraim *fydd* *x* fel colommen ynfyd heb galon; *y* galwant ar yr Aipht, aut i ※ Assyria.

12 Pan elont, *a* taenaf fy rhwyd drostynt, *b* a thynnaf hwynt i lawr fel ehediaid y nefoedd: cosbaf hwynt, *c* fel y clybu eu cynnulleidfa hwynt.

13 *d* Gwae hwynt; canys sboisant oddi wrthyf: dinystr arnynt; o herwydd gwnaethant gamwedd i'm herbyn: er i mi eu *e* gwared hwynt, etto hwy a ddywedasant *f* gelwydd arnaf fi.

14 Ac *g* ni lefasant arnaf â'u calon, *b* pan udasant ar eu *i* gwelyau: *k* am yd a melus-win, yr ymgasglant, ciliasant oddi wrthyf.

15 Er i mi *l* rwymo a nerthu eu *m* breichiau hwynt, etto *n* meddyliasant ddrwg i mi.

16 Dychwelasant, o nid at y Goruchaf: *y* maent fel *p* bwa twyllodrus: eu tywysogion a syrthiant gan *y* cleddyf am gynddaredd eu *q* tafod. Dyma eu gwatwor hwynt yng wlad yr Aipht.

e 2 Bren. 10. 31. *p* Sal. 78. 57. *q* Sal. 73. 9. 1 Tim. 1. 20.

PEN. VIII.

1, 12 *Bygwth dinystr am bechod*, 5 *a gau-ddiwiaeth.*

AT dy safn a'r *a* udgorn: *b* fel yr eryr *y daw* yn erbyn tŷ yr Arglwydd, am iddynt *c* droseddu fy nghyfammod, a phechu yn erbyn fy nghyfraith.

2 Israel a *d* lefant arnaf, Fy Nuw, *e* nyni a'th adwaenom di.

3 Israel a fwriodd heibio *f* ddaioni: *g* y gelyn a'i herlid yntau.

4 Hwy â wnaethant *h* frenhinoedd, ac nid trwof fi; gwnaethant dywysogion, ac i ni's gwyddum: o'u harian a'u haur y *k* gwnaethant iddynt eu hun ddelwau, fel y torrer hwynt ymaith.

5 ¶ Samaria, *l* dy lo a'th fwriodd heibio: fy nig a gynneuodd i'w herbyn; *m* pa hyd ni fedrant *ddilyn* diniweidrwydd.

6 Canys o Israel y *mae*, y saer a'i gwnaeth; am hynny *n* nid *yw* efe Duw: ond yn ddryllian y bydd llo Samaria.

7 Canys o gwynt a hauasant, a chorwynt a fedant: corsen ni bydd iddo: y dywysen ni wna flawd: *ac* os gwna, *p* dieithriaid a'i llwngc.

8 Israel a *q* lyngcwyd: bellach y byddant ym mysg y cenhedloedd fel dodrefnyn *r* heb hoffder ynddo.

9 Canys hwy a *s* aethant i fynu i Assyria, yn *t* asyn gwyllt unig iddo ei hun: Ephraim *u* a gyflogodd gariadau.

10 Hefyd er iddynt gyflogi *rhai* ym mysg y cenhedloedd, yn awr mi a'u *x* casglaf hwynt: canys tristant ychydig, o herwydd y baich brenin y tywysogion.

11 ※ O herwydd amlhau o Ephraim allorau i bechu, allorau fydd ganddo i bechu.

12 Mi a 'sgrifenais iddo bethau mawrion *a* fy nghyfraith, *b* *ac* fel dieithr beth y cyfrifwyd.

13 *c* *Yn lle* ebyrth fy offrymmau, cîg a aberthant, ac a fwyttânt; yr Arglwydd nid yw *d* foddlon iddynt: efe a gofia bellach eu hanwiredd, ac efe a † ofwya eu pechodau; *e* dychwelant i'r Aipht.

14 Canys anghofiodd Israel ei *f* Wneuthurwr, ac a adeiladodd *g* demlau; a *h* Juda a amlhaodd ddinasoedd caerog: *b* ond myfi a anfonaf dân i'w ddinasoedd, ac efe a ysa ei palasau.

a Sal. 4. 7. *b* Jer. 44. 17. * *gwin.* *c* Pen. 2. 11. *d* Lef. 23. 23. 1 Bren. 12. 21. *f* 2 Bren. 17. 6. *g* Esa. 18. 1. *h* Sal. 78. 34. *e* Tit. 1. 16. *f* Mat. 19. 17. *g* Hab. 1. 8. *h* 1 Bren. 11. 31. *i* Sal. 107. 4. Luc 13. 27. *k* 1 Bren. 12. 28. *l* Pen. 10. 6 *m* Jer. 13. 27. *n* Ecf. 32. 4. Esa. 44. 8. *o* Mat. 15. 9. *p* 2 Bren. 18. 9. *q* 2 Bren. 18. 11. *r* Jer. 22. 28. 2 Tim 2. 24. *s* 2 Bren. 15. 29. *t* Job 39. 6 *u* Esa. 30. 6. *x* Ezec. 16. 37. *y* 2 Bren. 17. 3. ※ Jer. 5. 19. *a* Sal. 119. 18 *b* Mat. 15. 3. 9 *c* Jer. 7. 11, 21. Zec. 7. 6. *d* 1 Cor. 10. 5. † *ymwel â'u* *e* Deut. 28. 68. Pen. 9. 3. Gal. 5. 1. *f* Esa. 29 23. *g* Ezec. 20. 32. *b* Amos 3. 2.

PEN. IX.

Tralled a gwasgar Israel am eu heulunaddoliaeth.

ISrael na orfoledda gan lawenydd, *a* fel pobl *eraill*: canys putteiniaist oddi wrth dy Dduw, *b* gwobrau a hoffaist ymhob llawr dyrnu yd.

2 Y llawr-dyrnu na'r * gwin-wryf *c* ni's *porthia* hwynt, a'r gwin newydd a'i twyllia hi.

3 Ni thrigant yng *d* wlad yr Arglwydd; ond

Pen. vi. *Adn.* 9.] *Ar y ffordd.* Mae'n debig fod *offeiriaid Jeroboam* yn lladd, neu yn hudo, rhai a gaffent yn myned i *Jerusalem*. 1 *Bren.* xiii. 33. *Pen.* v. 2. *Ezec.* xxii. 25.] Adn. 11. *Gynbaudf*, o drugaredd-au, medd rhai *Jerf.* xxxi. 23. *Se b.* iii. 20. o farnedigaethau, medd eraill. *Dat.* xiv. 15.

Pen. vii. *Adn.* 4.] *Nid trwof fi.* Gwnaethant, heb ymgynghori a Duw: etto, trwy Dduw y mae brenin yn teyrnasu, fel bugail i borthi, neu fel ffangell i gofpl. 1 *Sam.* i. 2. *Jul.* 76. 71. *Pen.* viii. 21. *Diar.* viii. 15.

e Pen. 8. 13 ond Ephraim a ddychwel i'r *e* Aipht, *f* ac
f Ezec. 4. yn Aſſyria y bwyttânt *beto* aſian.
13.
Dan. 1. 18. 4 Nid offrymmant win i'r Arglwydd,
g Jer. 6. 20 a'u haberthau *g* ni bydd melus ganddo;
Mal. 3. 4. *byddant* iddynt fel *b* bara galarwyr: i pawb
b Deut. 26. a fwyttao o hono a halogir: o herwydd eu
14. bara *k* dros eu heneidiau ni ddaw i *l* dy
i Hag. 2. 14 yr Arglwydd.
k Zec. 7. 6. 5 Beth a wnewch ar ddydd yr *m* uchel-
l Lef. 2. 8. wyl, ac ar ddydd gwyl yr Arglwydd?
m Lef. 23. 6 Canys wele, aethant ymaith † gan
21. Memphis a'u cladd hwynt: *n* danadl a
Dan. 16. 16 oreſgyn hyfryd-*leoedd* eu harian hwynt;
Galar. 2. 22 *o* drain *a dyf* yn eu pebyll.
† Heb. 7 Dyddiau ‡ i ymweled a ddaethant,
anrheithio. dyddiau talu'r pwyth a ddaethant; Iſrael
n Eſa. 32. a gant wyllod *hyn*: y prophwyd *fydd* ffol,
13. *p* ynfyd *yw*'r gwr yſprydol, am amlder dy
o 2 Bren. anwiredd, a'r *q* cas mawr.
17. 23. 8 *r* Gwyliedydd Ephraim *a fu* gyd â'm
‡ *goſwyo.* Duw; *aeth y* prophwyd yn *s* fagl adarwr
p Mica 2. yn eu holl lwybrau, *ac* yn gaſineb yn nhŷ
11. ei Dduw.
Seph. 3. 4. 9 *Ymlygraſant* yn ddwfn, megis yn am-
q Deut 27. ſer Gibea: *am hynny* efe a gofia eu han-
15. wiredd, efe a ymwel a'u pechod.
Sal. 11. 5. 10 Cefais Iſrael fel *u* grawnwin yn yr
Rhuf. 1. 30 anialwch; gwelais eich tadau megis y
r Eſa. 21. ffirwyth cynharaf yn y ffigisbren yn ei
11. dechreuad: *ond* hwy a aethant at *x* Baal-
Galar. 4. 1. peor, ymddidolaſant at y gwarth hwn-
s Galar. 4. nw; a bu *eu* ffieidd-dra fel y caraſ-
13. ant.
Pen. 5. 1. 11 *Am* Ephraim, eu gogoniant hwy a
t Mal. 2. 11 eheda fel aderyn; o'r enedigaeth, o'r
u Deut. 32. groth, ac o'r *y* beichiogi;
10. 12 ℥ Er iddynt fagu eu plant, gwnaf
x Num. hwynt yn amddifaid o ddynion: a gwae
25. 3. hwynt, *a* pan ymadawyf oddi wrthynt.
y Job 10. 13 Ephraim, fel y gwelais *b* Tyrus, a
10. blannwyd mewn hyfryd gyfannedd: etto
Sal. 127. 3. Ephraim a ddwg ei *c* blant allan at y
℥ Job 27. lleiddiad.
14. 14 *d* Dyro iddynt, Arglwydd: beth a
a 1 Sam. roddi? dyro iddynt *e* groth yn erthylu, a
28. 16. bronnau hyſpion.
b Ezec 26. 15 Eu holl ddrygioni *ſydd* yn *f* Gilgal:
4. canys yno y caſeais hwynt: am ddrygioni
c Deut. 28. eu gweithredoedd y *g* bwriaf hwynt allan
41. o'm tŷ; ni 'chwanegaf eu caru hwynt:
d Adn. 13. eu holl dywyſogion *ſydd b* wrthryfelgar.
e Luc 23. 16 Ephraim a darawyd, eu *i* gwraidd a
29. wywodd, dwyn ffrwyth ni's gwnant: ac
f Joſ. 12. 23 os cenhedlant, *k* ette lladdaf anwyl-*biant*
g Adn. 3. eu crothau.
h Pen. 5. 2. 17 Fy Nuw a'u gwrthyd hwynt, am
i Job 18. 16 *na* wrandawſant arno ef: am hynny y
k Adn. 12. byddant *m* grwydraid ym mhlith y cen-
l 2 Cron. hedloedd.
36. 16.
m 1 Bren. PEN. X.
14. 15. *Ceryddu rhagrith, a gau-dduwiaeth.*

GWinwydden *a* wâg *yw* Iſrael; efe a
ddwg *b* ffirwyth iddo ei hun: yn ol
a 2 Bren. amlder ei ffrwyth yr amlhaodd efe *c* allor-
15. 19. au; yn ol daioni ei dir *d* gwnaethant
Nah. 2. 2. ddelwau teg.
b Zec. 7. 5. 2 Eu calon a *e* ymrannodd; yn awr y
Mat. 6. 1. ceir *hwy* yn feius: efe a dyrr i lawr eu
c Pen. 8. 11 hallorau hwynt; efe a ddiſtrywia eu delw-
d Lef. 26. 1 au.
e Barn. 9. 3 Canys yr awr hon y dywedant, *f* Nid
23. *oes* i ni frenin, am *g* nad ofnaſom yr Ar-
1 Bren. 18. glwydd; a pheth a wnai brenin i ni *i*?
21. 4 *h* Dywedaſant eiriau, *i* gan dyngu
f 2 Bren. anudon with wneuthur ammod; tardd-
17. 6. odd *k* barn megis wermod yn rhychau'r
Dat. 18. 9. maeſydd.
g Pen. 9. 5 Preſwylwyr Samaria a ofnant o her-
17. wydd lloiau *l* Beth-afen; canys * ei bobl
h Eſa. 29. a alara drosto, a'i *m* offeiriaid y *rhai* a
23. *x* rua fel llew: pan ruo efe, yna meibion
i 2 Bren. 17. 3, 4. *h* Eſa. 5. 7. *i* Am. 6. 12. *k* Pen.
4. 15. * *pobl y llo.* *m* 2 Bren. 23. 15. Eſa. 23. 9.
Seph. 1. 4.

lawenychent ynddo, o achos ei ogoniant, *n* Pen. 5.
am iddo ymado oddi wrtho ef. 13.
6 *Hefyd* efe a ddygir i Aſſyria yn anrheg *o* 1 Bren.
i frenin *h* Jareb: Ephraim a dderbyn gy- 12. 28.
wilydd, ac Iſrael a fydd cywilydd gantho *p* 2 Bren.
ei *o* gyngor ei hun. 17. 6.
7 Samaria, ei *p* brenin a dorrir ymaith, *q* Deut. 9.
fel ewyn ar ddwfr. 21.
8 *A* diſtrywir uchelfeydd Afen, *q* pe- *r* Pen. 9. 6.
chod Iſrael; dring *r* drain a mieri ar eu *s* Luc 23.
hallorau: a dywedant wrth y mynydd- 30.
oedd, *s* Gorchuddiwch ni; ac wrth y Deut. 6. 16.
bryniau, Syrthiwch arnom. *t* Barn. 19.
9 O Iſrael, ti a bechaiſt er *t* dyddiau 14.
Gibea: yno y ſafaſant, a'r rhyfel yn Gibea *u* Barn. 20.
yn erbyn *u* plant anwiredd ni's ‖ goddi- 13.
weddodd hwynt. ‖ *ddefnyddio.*
10 Wrth fy ewyllys y coſpaf hwynt: *x* Jer. 16.
a *x* phobl a gaſglir yn eu herbyn, pan 16.
† ymrwymont yn eu y dwy gwys. † *rwymo.*
11 Ac Ephraim *ſydd* anner wedi ei dyſ- *wyf buynt*
gu, yn dda ganddi ℥ ddyrnu; a minnau a Galar. 1. 14
aethum dros degwch ei gwddf hi: paraf *y* Adn. 2.
i *a* Ephraim farchogaeth; Juda a ardd, a ℥ Deut.
Jacob a lyſna iddo. 25. 4.
12 *b* Heuwch i chwi mewn cyfiawnder, *a* Sal. 66.
medwch mewn trugaredd; *c* braenerwch 12.
i chwi fraenar: canys *y mae*'n *d* amſer i *b* Diar. 11.
geiſio yr Arglwydd, hyd oni ddelo a 18.
gwlawio cyfiawnder arnoch. *c* Jer. 4. 3.
13 *e* Arddaſoch i chwi ddrygioni, med- *d* Eſa. 55. 6
aſoch anwiredd, bwyttaſoch ffirwyth cel- *e* Job 4. 8.
wydd; am i ti ymddiried yn dy ffordd dy Gal. 6. 7.
hun, yn *f* llioſowgrwydd dy gedyrn. *f* Sal. 33.
14 Am hynny y cyfyd terfyſg ym myſg 16.
dy bobl, a'th holl ymddiffynfeydd a ddi- ‡ *Salmanny-*
nyſtrir, fel y darfu i ‡ Salman ddinyſtrio *exar,*
Beth-arbel yn amſer rhyfel; *lle g* y dryll- 2 Bren. 17.
iwyd y fam ar y plant. 3.
15 Fel hyny y gwna Bethel i chwi, *g* Pen. 13.
am eich mawr-ddrwg: gan ddifetha y di- 16.
fethir brenin Iſrael ar *b* fore-gwaith. *b* Sal. 101.
8.

PEN. XI.

1 Anniolchgarwch Iſrael. 5 Eu harneddigaeth hwynt; 8 Duw yn drugarog wrthynt.

PAN *oedd* Iſrael yn fachgen, mi a'i *a* Mat. 2.
cerais ef, ac *a* a elwais *b* fy mab o'r 15.
Aipht. *b* Ecſ. 4.
2 *Fel* y *c* galwent arnynt, felly hwythau 22, 23.
a aent o'u gwydd hwy; aberthaſant i Ba- *c* 2 Cron. 36
alim, lloſgaſant arogl-darth i ddelwau cer- 15, 16.
fiedig. Diar. 1. 24.
3 Myfi hefyd a ddyſgais i Ephraim Eſa. 50. 2.
d gerdded, gan eu cymmeryd erbyn eu *d* Ecſ. 13.
breichiau; ond ni chydnabuant mai myfi 21.
a'u *e* meddyginiaethodd hwynt. *e* Deut. 32.
4 *f* Tynnais hwy â rheffynau dynol, â 30.
rhwymau cariad; ac oeddwn iddynt me- *f* Can. 1. 4.
gis y rhai a godant yr iau ar eu bochgern- 2 Cor. 5. 14
au nwynt; a bwriais attynt *g* fwyd. *g* Ecſ. 16. 4
5 ¶ *h* Ni ddychwel efe i wlad yr Aipht; Ioan 6. 27.
i ond yr Aſſyriad fydd ei frenin, *k* am *h* Pen 9. 3.
iddynt wrthod troi. *i* 2 Bren.
6 A'r cleddyf a erys ar ei ddinaſoedd 18. 11.
ef, ac a dreulia ac a ysa ei geingciau ef, Eſa. 10. 5.
am eu *l* cynghorion eu hun. *k* Jer. 5. 3.
7 A'm pobl i ſydd ar feddwl cilio oddi *l* Pen. 10. 6
wrthyf ſi; er iddynt eu *m* galw at y Gor- *m* Adn. 2.
uchaf, etto ni *n* ddyrchafai neb *ef*. *n* Sal. 50.
8 ¶ *o* Pâ fodd y'th roddaf ymaith, Eph- 23.
raim? y'th roddaf i fynu, Iſrael? pa fodd Eſa. 7. 9.
y'th wnaf fel *p* Adma? *ac* y'th oſodaf me- Rhuf. 4. 23
gis Seboim? *q* trôdd fy nghalon ynof, a'm *o* Pen. 6. 4.
hedifeirwch a gyd-gynneuwyd. *p* Gen. 14.
9 *r* Ni chyflawnaf angerdd fy llid, ni 8.
ddychwelaf i ddinyſtrio Ephraim: canys Am. 4 11.
s Duw *ydwyf* ſi, ac nid dyn; y Sanct yn *q* Eſa. 63.
dy ganol di; ac *t* nid âfi mewn i'r ddinas. 15.
10 *u* Ar ol yr Arglwydd yr ânt; efe a Jer. 31. 20.
x rua fel llew: pan ruo efe, yna meibion *r* Sal. 78.
o'r gorllewin a ddychrynant. 30.
11 Dych- *s* Ezec. 16.
16. 60. Mal. 3. 6. *t* Jer. 27. 17. Ezec. 11. 11.
u Pen. 3. 5. Dat. 14. 4. *x* Amos 1. 2.

Pen. x. *Adn.* 6.] *Jareb*, Sef, *ymddiffyn.* Nid oes ſon am yr enw mewn un Hanes; tebygid mai (ironi) gwatwar ydyw, neu gerydd i'r rhai a ymddiriedent mewn dyn, *Aipht*, neu *Aſſyria*, &c.

Adn. 11. *Anner.* Y mae dyn yn anhywaith, fel anifail! ond wedi ei ddofi gan flinder ac aflwydd, 'e fydd yn fwy ufudd i gymmeryd iau'r Arglwydd.] Pen. xi. *Adn.* 5.] *Ni ddychwel.* Dywedir yn *Pen.* ix. 3. *Ephraim a ddychwel*, h. y. y mae ei fryd ar ddychwelyd. Ond ſe fynnai Duw i *bawb* dros amſer wafanaethu brenin *Babilon*, Jer. xxvii. 11. fel y clywcnt am y Brenhin Tragywyddol. *Dan.* iii. 29. a vi 26.

y Sal. 2. 11.
z Esa. 60. 8.
a Esa. 44. 20.
a 57. 11-
b Dat. 5. 20.

11 y Dychrynant fel aderyn, o'r Aipht; ac fel colommen, o dir Assyria: ac mi a'u gosodaf hwynt yn eu z tai, medd yr Arglwydd.

12 Ephraim a'm hamgylchynodd â *a* chelwydd, a thŷ Israel â thwyll; ond y mae Juda etto yn *b* llywodraethu gyd â Duw, ac yn ffyddlon gyd a'r saint.

P E N. XII.

1 Argyoeddi Ephraim, Isf Israel a Juda:
3 Annog i edifarhau.

c Job 15. 2. Jer. 22. 22.
b Pen. 5. 13.
c 2 Bren. 17. 4.
Esa. 57. 9.
d 2 Cron. 28. 10.
e Esa. 3. 11
f Gen. 25. 26.
b Sal. 66. 6.
i Rhuf. 15. 4.
k Ecf. 6. 3.
l Ecf. 3. 15.
m Adn. 5. Pen. 14. 1.
n Luc 6. 36.
o Sal. 33. 20. Hab. 2. 3.
* Neu, *tanaaenead fyddai* bechod.
tef tuyll.
Ezec. 16. 3.
p Lef. 19. 13.
† *dwyllo.*
q Diar. 13. 7.
r Diar. 10. 20. Tit, 1. 16.
s Pen. 13. 4.
t Lef. 23. 42.
u Pen. 6. 8.
x Pen. 4. 15. Amos 4. 4.
y Pen. 8, 11
z Gen. 28. 5.
a Gen. 29. 20.
b Ecf. 12. 14.
c Sal. 77. 20.
d 2 Bren. 17. 9.
e 1 Sam. 2. 30.

Ephraim yn ymborthi ar wynt, ac yn dilyn gwynt y dwyrain: ar hyd y dydd yr amlhaodd gelwydd a dinyfte; *b* aminod a wnaethant a'r Assyriaid; *ac c* olew a ddygwyd i'r Aipht.

2 Ac y *mae* gan yr Arglwydd gwryn ar *d* Juda; ac efe a ymwel â Jacob yn ol ei ffyrdd; *e* yn ol ei weithredoedd y tâl iddo'r pwyth.

3 ¶ Yn y groth y dalodd efe *f* fawd ei frawd, ac yn ei nerth y *g* cafodd allu gyd a Duw.

4 Ie, cafodd nerth ar yr angel, a gorchfygodd; wyloedd, ac ymbiliodd ag ef: cafodd ef *yn b* Bethel, ac yno yr *i* ymddiddanodd â ni;

5 Sef Arglwydd Dduw y lluoedd: *k* Jehofah *yw* ei *l* goffadwriaeth.

6 *m* Tro dithau at dy Dduw; cadw *n* drugaredd, a barn, a *o* difgwyl wrth dy Dduw bob amfer.

7 ¶ * Marsiandwr *yw efe*; yn ei law ef *y mae p* cloriannau twyll: da ganddo † orthrymmu.

8 A dywedodd Ephraim, Etto mi a *q* gyfoethogais, cefais i mi olud; *r* ni chafwyd *yn* fy holl lafur anwiredd ynof, *a* dymunol

9 A *s* mi, *yr hwn yw* yr Arglwydd dy Dduw *a'th ddug* o dir yr Aipht, a wnaf i ti drigo etto mewn *t* pebyll, megis ar ddyddiau uchel-wyl.

10 Ymddiddenais trwy'r prophwydi, ac mi a amlheais weledigaethau, ac a arferais gyffelybiaethau, trwy law'r prophwydi.

11 *A oes u* anwiredd yn Gilead? yn ddiau gwagedd ydynt; yn *x* Gilgal yr aberthant ychen: *y* eu hallorau *befyd fydd* fel carneddau yn rhychau'r maesydd.

12 *x* Ffodd Jacob befyd i wlad Syria, a gwasanaethodd Israel am *a* wraig, ac am wraig y cadwodd *ddefaid.*

13 A *b* thrwy brophwyd y dug yr Arglwydd Israel o'r Aipht, a thrwy *c* brophwyd y cadwyd ef.

14 Ephraim a'i *d* cyffrôdd *of* i ddig ynghyd â chwerwedd; am hynny y gad efe ei waed ef arno, a'i Arglwydd a dal iddo ei *e* waradwydd.

P E N. XIII.

1 Gogoniant Ephraim o herwydd eu gau ddúwiaeth, yn diflannu. 9 Addewid o drugaredd Duw.

a Jof. 4. 14. Amos 3. 8.
b 1 Bren. 12. 20.
c Pren 9. 4.
d 2 Tim. 4. 13.
e Pen. 8. 4.
f 1 Bren. 19. 18.
g Pen. 6. 4.
h Dan. 2. 35.
* *fimnai.*
i Esa. 43. 11.
Act. 4. 12.

PAN latarodd Ephraim, *a yr oedd* dychryn, *tra yr* ymddyrchafodd efe yn Israel; ond pan bechodd gyd a Baal y bu *a* farw.

2 Ac yr awr hon *d* ychwanegasant bechu, ac o'u *e* harian y gwnaethant iddynt ddelwau tawdd, ac eulynod, yn ol eu deall eu hun, y cwbl o waith y creffcwyr, am y rhai y maent yn dywedyd, Y rhai a aberthant *iddynt*, cufanant y *f* loi.

3 Am hynny y byddant *g* fel y borefwmmwl, ac megis y gwlith yr ymedy yn fcr u, *b* fel mân us a chwaler gan gorwynt allan o'r llawr-dyrnu, ac fel mwg o'r * ffumer.

4 Etto myfi *yw* yr Arglwydd dy Dduw, *a'th ddug di* o dir yr Aipht; ac ni chai gymmaod Duw ond myfi: ac i nid *oes* Iachawdwr ond myfi.

5 ¶ Mi a'th adnabum yn y diffeithwch, *k* yn nhir fychdwr mawr.

6 Fel *yr oedd* eu porfa, y cawfant eu gwala: cawfant eu *l* gwala, a chodafant eu calonnau; ac *m* anghofiafant fi.

7 Ond mi a fyddaf fel *n* llew iddynt; megis llewpard ar y ffordd y difgwyliaf *buynt.*

8 Cyfarfyddaf â hwynt fel *o* arth wedi colli *ei chenawon*, rhwygaf † orchudd eu calon hwynt; ac yna fel llew y difaf hwynt: *p* bwyfnfil y maes a'u llarpia hwynt.

9 ¶ Oh Israel, tydi a'th *q* ddinyftriaift dy hun; ond *r* ynof fi *y mae* dy gymmorth.

10 Dy *s* frenin fyddaf? *t* pa le y *mae arall* a'th waredo di yn dy holl ddinafoedd? a'th frawdwyr, am y rhai dywedaift, *u* Dyro i mi frenin a thywyfogion?

11 *x* Rhoddais i ti frenin yn fy nig, a dygais *ef* ymaith yn fy llid.

12 'y Rhwymwyd anwiredd Ephraim; *x* cuddiwyd ei bechod ef.

13 *a* Gofid un yn efgor a ddaw arno: mab *b* angall *yw* efe: canys ni ddylafai efe *c* fefyll yn hir yn efgoreddfa'r plant.

14 *d* O law y bedd yr achubaf hwynt; oddi wrth angau y gwaredaf hwynt: *e* byddaf angau i ti, O angau; byddaf drangc i ti, y bedd: cuddir edifeirwch o'm golwg.

15 ¶ Er ei fod yn *f* ffrwythlon ym mysg *ei* frodyr, daw *g* gwynt y dwyrain, gwynt yr Arglwydd o'r anialwch a ddyrchafa, a'i ffynhonnell a fych, a'i ffynnon a yn hesp: *h* efe a yspeilia dryfor pob llestr dymunol

16 *i* Diffeithir Samaria, am ei bod yn anufudd i'w Duw: fyrthiant gan y cleddyf *k* eu plant a ddrylliir, a'u gwragedd beichiogion a rwygir.

Pen. xii. *Adn.* 9.] *Mewn pebyll.* I gofio eu Peregrinodi, fel pe dyweddai, "Buoch feilchion ar Balafau, "Trigwch bellach, mewn cabanau. Pen. xiv. *Adn.* 7.] *Goffadwriaeth.* Cofio ei blant a wna Duw Nef, A'i anwyl blant a'i cofiant ef. Adn. 9. *ddoeth*, Dedwydd yw'r doeth fydd yn dyall ac yn prefi mai uniawn yw ffyrdd yr Arglwydd yn ei air, a phob trefn Rhagluniaeth, *Sal.* cxix. 75.

Jer. 13. 27. Ioan 3. 3. *d* Esa. 25. 8. 12, 21. *e* 1 Cor. 15. 54. *f* Gen. 18. 19. 12. *b* Jer. 15. 13. Luc 11. 21. *i* 2 Bren. 17. 6. *k* 2 Bren. 8. 12. Esa. 13. 16.

P E N. XIV.

1 Annog i edifcuriwch. 4 Addaw bendith.

a Mehwel, Israel, at yr Arglwydd dy Dduw; canys ti a fyrthiaift trwy dy anwiredd.

2 *b* Cymmerwch eiriau gyd a chwi, a dychwelwch at yr Arglwydd, dywedwch wrtho, *c* Maddeu yr holl anwiredd; derbyn *ni* yn ddaionus: a thalwn i *ti d* loi cin gwefufau.

3 *e* Ni all Assur ein hachub ni; *f* ni farchogwn ar feirch; ac ni ddywedwn mwyach wrth waith ein dwylaw, O ein duwiau: o herwydd ynot ti y *g* caiff yr amddifad drugaredd.

4 ¶ Meddyginiaethaf eu gwrthgiliadau, caraf hwynt yn rhad: canys *h* trôdd fy ng oddi wrtho.

5 Byddaf fel *i* gwlith i Israel: efe a *k* flodeua fel y lili, ac a leda ei wraidd fel Libanus.

6 Ei geingciau a ymeftynant, a hydd ei degwch fel yr *l* olewydden, a'i *m* arogl fel Libanus.

7 Y rhai a arofant *n* dan ei gyfcod ef a o ddychwelant; *p* adfywiant fel ŷd, bla- gurant hefyd fel y winwydden: *hydd* q goffadwriaeth fel gwin Libanus.

8 Ephraim *a ddywaid*, r Beth *fydd* i mi mwyach *a wneiuyf* ag eulynod? gwrandewais, ac *s* edrychais arno: Myfi *fydd* fel ffinydwydden ir; *t* o honof fi y ceir dy ffrwyth di.

9 Pwy *fydd u* ddoeth, *x* ac efe a ddyall a hyn? a dyalligar, ac efe a'i gwybydd? canys uniawn yw ffyrdd yr Arglwydd, a'r rhai cyfiawn a rodiant ynddynt: ond y trofedd- wyr *x* a dramgwyddant ynddynt.

LLYFR

LLYFR JOEL.

Y CYNHWYSIAD.

JOEL *a brophwydodd yn* Juda: *Yr ecblysur o'i Brophwydoliaeth oedd Sychder, a Newyn. Y mae efe yn galw i edifarhau: yn rhag-ddywedyd y dychweliad o* Babilon, *a dyfodiad y* MESSIAH.

Cyn Crist. 800.

PEN. I.

1 *Joel yn dangan barnedigaethau Duw; ac yn annog i fywiol arnynt.*

GAIR yr *a* Arglwydd yr hwn a ddaeth at Joel fab Pethuel.

2 *b* Gwrandewch hyn, chwi henuriaid; a rhoddwch *c* gluft, holl drigolion y wlad: a fu hyn yn eich dyddiau, *d* neu yn nyddiau eich tadau?

3 Mynegwch hyn i'ch *e* plant, a'ch plant i'w plant hwythau, a'u plant hwythau i genhedlaeth arall.

4 Gweddill y lindys a fwyttaodd y *f* ceiliog rhedyn, a gweddill y ceiliog rhedyn a ddifaodd pryf y rhŵd, a gweddill pryf y rhŵd, y locust a'i ysodd.

5 Deffrowch, *g* feddw-wyr, ac wylwch; ac udwch, holl yfwyr gwin, am y gwin newydd; canys torrwyd ef, *b* oddi wrth eich min.

6 O herwydd *i* cenhedlaeth gref a nifeiriol a ddaeth i fynu ar *k* fy nhir; *l* dannedd llew *yw* ei dannedd, a childdannedd hên lew *fydd* iddi.

7 Gofodod fy ngwinwydden yn ddifrod, a'm ffigysbren a ddirifgiodd: gan ddynoethi dynoethodd hi, *m* a thaflodd *bi* ymaith: ei changau a wynnasant.

8 ¶ Uda fel gwyryf wedi ymwregysu *n mewn* sachliain am briod ei hieuengctid.

9 Torrwyd oddi wrth dŷ yr Arglwydd *o* yr offrwm bwyd, a'r offrwm diod: y mae'r *p* offeiriaid, gweinidogion yr Arglwydd, yn galaru.

10 Difrodwyd y maes, y ddaear a *q* alara; canys gwnaethpwyd difrod ar yr ŷd: * Methodd y gwin newydd, llefgaodd yr olew.

11 *r* Cywilyddiwch, y llafurwyr; udwch, y gwinllanwyr, am y gwenith, ac am yr haidd: canys darfu am gynhauaf y maes.

12 Gwywodd y *s* winwydden, llefgaodd y ffigysbren, y pren pomgranad, y balmwydden hefyd, a'r afallen, a holl brenau'r maes a wywasant; am hynny gwywodd *t* llawenydd oddi wrth feibion dynion.

13 Ymwregyfwch a griddfenwch, *u* chwi offeiriaid; udwch, weinidogion yr allor; deuwch, weinidogion fy Nuw, *x* gorweddwch ar hŷd y nos mewn fach-liain: canys attelir oddi wrth dŷ eich Duw yr *y* offrwm bwyd, a'r offrwm diod.

14 ¶ ∝ Cyffegrwch ympryd, gelwch gymmanfa, *a* cefglwch yr henuriaid, a holl drigolion y wlad, i dŷ yr Arglwydd eich Duw, a gwaeddwch ar yr Arglwydd;

15 *b* Och o'r diwrnod! canys *c* dydd yr Arglwydd *fydd* yn agos, ac fel difrod oddi wrth yr Hollalluog y daw.

16 Oni thorrwyd yngŵydd ein llygaid ni *d* oddi wrth dŷ ein Duw, y bwyd, y *e* llawenydd, a'r digrifwch?

17 Pydrodd † yr hadau dan y priddellau, yr yfguboriau a anrheithiwyd, yr ydlannau a waghawyd; *f* canys yr ŷd a wywodd.

† Heb. *grawn*,

18 Oh o'r griddfan y mae'r *g* anifeiliaid! y mae'n cyfyng ar y mintejoedd gwartheg, am nad *oes* borfa iddynt; y *f* Jer 41. 8. diadellau defaid hefyd a ‡ anrheithiwyd.

Luc 21. 4. 19 Arnat ti, Arglwydd, y *b* llefaf; canys y *i* tan a ddifaodd || borfeydd yr anialwch, y fflam a * oddeithiodd holl brenau'r maes.

Hof. 4. 2.

‡ *diodwyd.*

b Mic. 7. 7. 20 Anifeiliaid y maes hefyd fydd yn

k Sal. 104. 21. *brefu k* arnat; canys fychodd y ffrydiau

Sal. 50. 15. dwfr, a'r tân a yfodd borfeydd yr anial-

i Pen. 2. 3. wch.

|| *llannerthau.* * *lofgodd.*

PEN. II.

1 *Barnedigaethau Duw; 12 annog i edifeirwch; 18 at addaw bendith.*

CENWCH yr *a* udgorn yn Sion, a bloeddiwch ar fynydd fy fanctaidd-rwydd, *b* dychryned holl breſwylwyr y wlad; canys daeth *c* dydd yr Arglwydd, *d* canys y *mae* yn agos.

2 *e.* Diwrnod tywyll dû, diwrnod cymylog a niwlog, fel y wawr wedi ymwasgaru ar y mynyddoedd: *f* bobl fawr a chryfion, *g* ni bu eu bath erioed, ac ni bydd eilwaith ar eu hol, hyd flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth.

3 *b* O'u blaen y difa'r tân, ac ar eu hol y fflam; *mae*'r wlad o'u blaen fel *i* gardd baradwys, ac ar eu hol yn *k* ddiffeithwch anrheithiedig; a hefyd ni ddiangc dim ganddynt.

4 Yr olwg arnynt *fydd l* debig yr olwg o feirch; ac fel marchogion, felly y rhedant.

5 *m* Megis ſwn cerbydau ar bennau'r mynyddoedd y llamnant, fel ſŵn tan yſol yn difa'r ſofl, *ac* fel pobl gryfion wedi ymoſod i ryfel.

6 O'u blaen yr ofna'r *n* bobl, pob wyneb a gafgl o barddu.

7 Rhedant fel glewion, *p* dringant y mur fel rhyfelwyr, a cherddant bob un yn ei ffordd ei hun, ac *q* ni wyrant oddi ar eu llwybrau.

8 Ni wthiant y naill y llall; *r* cerddant bob un ei lwybr ei hun: ac er eu fyrthio ar y cleddyf, nid archollir hwynt.

9 Gwibiant ar hyd y ddinas; rhedant ar y mur, dringant i'r tai; ant i mewn *s* trwy'r fenestri fel lleidr.

10 O'u blaen y *t* cryna'r ddaear, y nefoedd a gynhyrfir; yr *u* haul a'r lleuad a dywyllir, a'r ser a attaliant eu llewyrch.

11 A'r Arglwydd a rydd ei *x* lef o flaen ei lu: canys mawr iawn *yw* ei werſyll ef: canys y cryf *yw* yr hwn fydd yn gwneuthur ei air ef: o herwydd ∝ mawr *yw* dydd yr Arglwydd, ac ofnadwy iawn; a phwy a'i *a* erys?

12 ¶ Ond yr *b* awr hon, medd yr Arglwydd, Dychwelwch attaf fi a'ch holl galon, ag *c* ympryd hefyd, ac ag wylofain, ac â galar.

13 A *d* rhwygwch eich calon, ac nid eich dillad; ac ymchwelwch at yr Arglwydd eich Duw: o herwydd *e* graſlawn *c* thrugarog *yw* efe, *f* hwyrfrydig i ddigofaint, a mawr ei drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

14 *g* Pwy a wyr a dry efe, ac edifarhau, a gweddill *b* bendith ar ei ol, *ſef i* hwyd-offrwm a diod-offrwm i'r Arglwydd eich Duw?

15 ¶ *k* Cenwch udgorn yn Sion, *l* cyſſegrwch ympryd, gelwch gymmanfa:

16 Cefglwch y bobl; *m* cyſſegrwch y gynnulleidfa: cynhullwch yr henuriaid; *n* cefglwch y plant, a'r rhai yn ſugno bronnau: *o* deued y priod-fab allan o'i ſtafell, a'r briod-ferch allan o ſtafell ei gwely.

17 *p* Wyled yr offeiriaid, gweinidogion yr Arglwydd, rhwng y *q* porth a'r allor, a dywedant, *r* Arbed dy bobl O Arglwydd, ac na ddyro dy etifeddiaeth i warth; * i lywodraethu o'r cenhedloedd arnynt: pa ham y dywedant ym mhlith y bobloedd, *s* Pa le y *mae* eu Duw hwynt?

18 ¶ Yna yr Arglwydd *t* a eiddigeddu am ei dir, ac *u* a arbed ei bobl.

19 A'r Arglwydd a ettyb, ac a ddywed *q* with 6. 3.

a Nu. 10. 5.
b Eſa. 66. 2
c Pen. 1. 15 Seph. 1. 14.
d 1 Bren. 14. 14.
e Sal 18. 6.
f Eſa. 5. 19. Am. 5. 18.
g Pen. 1 6. Adn. 11.
h Ecſ. 10. 14
b Sal. 50. 3.
i Gen. 13. 10.
Ezec. 7. 14
k Sal. 107. 34.
l Nah. 3. 2. Hab. 1. 8.
m Dat. 9. 7.
n Na. 2. 10
o Sal. 119. 83.
Galar. 4. 8.
q Sal. 127. 2.
Jer. 5. 10.
q Diar. 30. 27.
Dat. 9. 11.
r 1 Sam. 6. 12.
s Jer. 9. 21.
t Sal. 18. 7.
u Eſa. 13. 10.
Ezec. 32. 7
Mat. 24. 9.
∝ Sal 29. 3.
y Eſa. 45. 9. Di. 28. 11.
Dat. 18. 6.
∝ Jer. 30. 7.
a Mal. 3. 2.
b Eſa. 55. 6
2 Cor. 6. 2.
c Sal. 34. 18 Jer. 4. 1.
d Sal. 51 17.
e Ecſ. 34. 6 Sal. 86. 5.
f Galar. 3. 33.
Ioan 2. 4.
2 Pedr 3. 9.
g Am. 5. 15
b Eſa. 65. 8 Hag. 2. 19.
i Pen. 1. 9.
k Pen. 2. 1.
l Pen. 1. 14.
m Ecſ. 19.
n 2 Cron. 20. 13.
o 1 Cor. 7. 5.
p Pen. 1. 13.

r Ecſ. 32. 12. * *i fod yn watwor gerdd i'r cenhedloedd.*
s Sal. 42. 10. *t* Zec. 1. 14. *u* Sal. 103. 3.

Pen. i. *Adn.* 7.] *A thaflodd bi ymaith.* Nid lindys, locuſt, &c. yn unig, a fygythir i'w coſpi yn eu gwlad; eithr lluoedd o elynion i'w cludo o'u gwlad! Y fawl ni chlywai lais y wialen, 'Gaiff ei theimlo yn afiawen.

x Esa. 62. 8. *y* Adn. 17. *z* Deut. 32. 39. *a* Pen. 1. 4. *b* Esa. 34. 3 *c* 1 Io. 4. 18 *d* Sal. 118. 16. Esa. 28. 29. *e* Pen. 1. 18 *f* Adn. 25. Zec. 8. 12. *g* Lef. 26. 4 † Heb. *Athro cyfawnder*, a ge yddir am anghyfawnder, a wrendy'r hwn fy'n pregethu, ac yn rhoddi cyfawnder. *Deut.* xxxii. 2. Esa. 26. 9. *Hos.* x. 12. *h* Mat. 6. 33. 1 Tim. 4. 8 *i* Zec. 8. 6. *k* Pen. 1. 4. *l* Adn. 11. *m* Sal. 19. 14. 1 Cor. 10. 31. *n* Sal. 31. 1. Rhuf. 5. 5. *o* Seph. 3. 15. Dat. 2. 1. *p* Adn. 26. *q* Esa. 44. 3. *r* Mat. 4. 23 Ioan 7. 39. Act. 2. 33. *s* Io. 12. *s* Gal. 3. 28. *t* Mat. 24. 29. Marc 13. 24 *u* Dat. 6 12. 13. *z* Obad. 17

wrth ei bobl; *x* Wele fi yn anfon i chwi ŷd, a gwin, ac olew; a diweilir chwi o hono: ac ni wnaf chwi mwyach yn y waradwydd ym mysg y cenhedloedd.

20 Eithr *z* bwriaf ym mhell oddi wrthych y *a* gogledd-*lu*, a gyrraf ef i air ſych diffaith, a'i wyneb tu a môr y dwyrain, a'i ben ôl tu a'r môr eithaf: a'i *b* ddrewi a gyfyd, a'i ddrygſawr a â i fynu, yn iddo wneuthur mawrhydri.

21 ¶ Nac *c* ofna di, ddaear, gorfoledda a llawenycha; canys yr *d* Arglwydd a wna fawredd.

22 Nac ofnwch, *e* anifeiliaid y maes: canys tarddu y mae porfeydd yr anialwch; *f* canys y pren a ddwg ei ffrwyth, y ffigysbren a'r winwydden a roddant eu cnwd.

23 Chwithau, plant Sion, gorfoleddwch, ac ymlawenhewch yn yr Arglwydd eich Duw: canys efe a roddes i chwi y *g* cynhar-wlaw yn gymhedrol, ac a wna i'r † cynhar-wlaw a'r diweddar-wlaw ddyfod i chwi yn y *tuu* cyntaf.

24 A'r ysguboriau a *h* lenwir o ŷd, a'r gwin newydd a'r olew a a dros y lleſtri.

25 Ac *i* mi a dalaf i chwi y blynyddoedd a ddifaodd y *k* ceiliog-rhedyn, pryf y rhwd, a'r locuſt, a'r lindys, fy *l* lu mawr i, yr hwn a anfonais yn eich plith.

26 Yna y bwyttewch, gan fwytta ac ymddigoni; ac *m* y molienwch enw yr Arglwydd eich Duw, yr hwn a wnaeth a chwi yn rhyfedd: ac ni *n* waradwyddir fy mhobl byth

27 A chewch wybod fy *med* i o ynghanol Iſrael, ac *mai* myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw, ac nid *neb* arall: a'm pobl ni's *p* gwaradwyddir byth.

28 ¶ A bydd ar ol hynny, y tywalltaf fy *q* Yſpryd *r* ar bob cnawd, a'ch meibion a'ch merched a brophwydant, eich henuriaid a welant freuddwydion, eich gwyr ieuainge a welant weledigaethau:

29 *s* Ac ar y gweiſion hefyd, ac ar y morwynion, y tywalltaf fy Yſpryd yn y dyddiau hynny.

30 A *t* gwnaf ryfeddodau yn y nefoedd; ac yn y ddaear, gwaed, a thân, a cholofnau mwg.

31 *u* Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lleuad yn waed, o flaen dyfod mawr ac ofnadwy *x* ddydd yr Arglwydd.

32 A bydd, yr *y* achubir pob un a alwo ar enw yr Arglwydd: canys bydd *z* ymwared, fel y dywedodd yr Arglwydd, yn mynydd Sion, ac yn Jeruſalem, *a* ac yn y gweddillion a alwo yr Arglwydd.

a Esa. 11. 14. *b* Dat. 11. 15. *c* Dat. 16. 16. Zec. 14. 3. *c* Zec. 1. 21. *d* Am. 1. 7. Nah. 2. 10.

4 Tyrus hefyd a Sidon, a holl ardaloedd Paleſtina, beth ſydd i chwi *a wneloch* â e mi? a delwch i mi y pwyth? ac os telwch i mi, *f* buan iawn y dychwelaf eich tâl ar eich pen eich hunain.

5 Am i chwi gymmeryd fy arian am haur, a dwyn i'ch *g* temlau fy nhlyſau dymunol.

6 Gwerthaſoch hefyd *b* feibion Juda a meibion Jeruſalem i'r *i* Groegiaid, i'w pellhau oddi wrth eu hardaloedd.

7 Wele, mi a'u *k* codaf hwynt o'r lle y gwerthaſoch hwynt iddo, ac a ddattroaf eich *l* tâl ar eich pen eich hunain.

8 A minnau a *m* werthaf eich meibion a'ch merched i law meibion Juda, a hwythau a'u gwerthant i'r *n* Sabeaid, i i genedl o bell; canys yr Arglwydd a lafarodd *byn.*

9 ¶ o Cyhoeddwch hyn ym mysg y cenhedloedd, * parottowch ryfel, deffrowch y gwyr cryfion, nefaed y rhyfelwyr, deuant i fynu:

10 *p* Gyrrwch eich ſychau yn gleddyfau, a'ch pladuriau yn wayw-ffyn: *q* dyweded y lleſg, † Cryf *ydwyf.*

11 Ymgaſglwch, a deuwch y cenhedloedd o amgylch o gylch, ac *r* yngynhullwch: yno † diſgyned dy *s* gedyrn, O Arglwydd.

12 *t* Deffroed y cenhedloedd, a deuant i fynu i ddyffryn Jehoſaphat: o herwydd yno yr eiſteddaf i farnu'r holl genhedloedd o amgylch.

13 *u* Rhowch i mewn y crymman; canys addfedodd y cynhaiaf: deuwch, ewch i wared; o herwydd y gwaſg a lanwodd, a'r gwaſg-gafnau a aethant drofodd, am amlhau eu drygioni hwynt.

14 Torfeydd, *x* torfeydd *a fydd* yng-lynn terfyniad: canys agos *yw* dydd yr Arglwydd ynglynn terfyniad.

15 Yr haul a'r lloer a y dywyllant, a'r ſêr a attaliant eu llewyrch.

16 A'r Arglwydd *z* a'rua o *a* Sion, ac a rydd ei lef o Jeruſalem; *b* y nefoedd hefyd a'r ddaear a grynant: ond yr Arglwydd *fydd* ‡ noddfa ei bobl, a chadernid meibion Iſrael.

17 Felly y *c* cewch wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd eich Duw, yn trigo yn Sion, fy mynydd ſanctaidd: yna y bydd Jeruſalem yn ſanctaidd, ac *d* ni â dieithriaid trwyddi mwyach.

18 ¶ *e* A'r dydd hwnnw y bydd i'r mynyddoedd ddefnynnu melyſwin, a'r brynniau a lifeiriant o laeth, a holl ffryddiau Juda a redant gan ddwfr, a *f* ffynnon a ddaw allan o dŷ yr Arglwydd, ac a ddyfrha ddyffryn *g* Sittim.

19 Yr *h* Aipht a fydd anghyfannedd, ac *i* Edom fydd anialwch anghyfannedd, am y traha yn *erbyn* meibion Juda, am iddynt dywallt gwaed gwirion yn eu tir hwynt.

20 Eithr *k* Juda a drig byth, a Jeruſalem o genhedlaeth i genhedlaeth.

21 Canys mi a lanhaf waed y rhai ni's glanheais: ie, myfi yr Arglwydd, fydd yn *l* trigo yn Sion.

e Zec. 2. 8. Act. 9. 4. *f* Luc 18. 8 Dat. 19. 2. *g* 1 Sam. 5. 2 2 Cron. 28. 18. Seph. 2. 5. *h* Galar. 2. 4 *i* Gen. 10. 4 *k* Ioan 11 51 *l* Dat. 13. 10 *m* Barn 1. 7 Iago 2. 15. *n* Esa. 45. 14. *o* Esa. 8 9. * Heb. *cyſgwrwch.* *p* Esa. 2. 4. Mica 4. 3. *q* Jer. 48. 14 Zec. 14. 1. Dat. 19. 12. † Pan fyddo yſpryd rhyfel yn gyffrous yn yr annuwioldeb, arwydd yw, fod llwyddiant yr Efengyl, a hir heddwch yn agoshau i'r duwioldeb. *Eſa.* ii. 4. *Mica* iv. 3. *Luc* xxi. 10, 28. *r* Zec. 12. 8 *s* Sal 35. 5. Esa. 37. 36 † Neu, *y diſgyn yr Arglwydd yn gedyrn.* *t* Esa. 1. 31. Dat. 12. 8. *u* Sal 99. 1. Mat. 13. 39 *x* 2 Cron. 20. 24. *y* Pen. 2. 32 Jer. 30. *z* Am. 1. 2. *a* Heb. 12. 22. *b* Hag. 2. 6. ‡ Heb. *porthiadd.* Esa. 33. 16. *c* Pen. 2. 27 Mal. 2. 18. *d* Zec. 14. 21. *e* Amos 9 13. *f* Dat. 22. 1. *g* Num. 25. 1. *h* Esa. 19 4. *i* Oba. 10. 2 Theſ. 1. 6. *k* Jer. 3. 18. *l* Dat. 21. 3.

|| Heb. *ſanctaiddrwydd*, Mat. 27 53.

LLYFR AMOS.

Y CYNHWYSIAD.

Rugain oedd AMOS, *ond* DUW *a'i gwnaeth yn Brophwyd*, Pen. vii. 14, 15. *ac wedi bygwth barn a'u galw i Edifeirwch*; *y mae efe'n prophwydo Dychweliad, a: adferiad Iruty ddyfodiad y* MESSIAH.

PEN. I.

Cyn Criſt. 787. *a* Pen 7. 14 *b* 2 Sa 14. 2 *c* Hoſ. 1. 1, *Adfeiria.*

1 *Barnedigaethau i ddyfod, ar Syria,* 6 *ar Philiſtia,* 9 *ar Tyrus.*

GEIRIAU Amos (*a* yr hwn oedd ym mysg bugeiliaid *b* Tecoa) y rhai a welodd efe am Iſrael, yn nyddiau *c* Uzzia brenin Juda, ac yn nyddiau Jeroboam mab Joas brenin Iſrael, ddwy flynedd o flaen y *d* ddaear-gryn.

2 Ac efe a ddywedodd, *e* yr Arglwydd a rua o Sion, ac a rydd ei lef o Jeruſalem; a chyfanneddau y bugeiliaid a alarant, a phen Carmel o wywa.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, O herwydd tair o anwireddau *f* Damaſcus,

d Zec. 14. 5 *e* Jer. 25. 30. *f* Jer. 49. 24. Zec. 9. 1.

ac

g Preg. 8. 11.
b 2 Bren. 8. 12.
a 10. 32. a 13. 7.
i Jer. 49. 27.
k 1 Bren. 16. 9.
l 1 Sam. 14. 23.
m 2 Bren. 19. 12.
n Eſa. 14. 30.
o Barn. 16. 1.
2 Cron. 28. 18.
Eſa. 15. 1.
p Seph. 2. 4.
q 2 Cron. 21. 17.
r Sal. 4. 1. Adn. 4.
s 2 Sam. 8. 3.
t Rhuf. 12. 19.
u Eſa. 27. 7
x Ezec. 26. 21.
y Joel 3. 4. ☧ 2 Sam. 5. 11.
2 Bren. 5. 1
a Jer. 27. 3
b Jer. 40. 8.
* *dieithro*
c Gen. 27. 41. Num. 20. 18.
d Obad. 10.
e Jer. 49. 10
f 2 Bren. 5. 13.
g Eſa. 5. 8.
h Pen. 2. 2.
i 1 Sam. 12. 25.

a Ezec. 25. 1.
Seph. 2. 8.
b 2 Bren. 3. 27.
c Eſa. 16. 2. Jer. 48. 42. Pen. 1. 14.
d Jer. 45. 24.
e Sal. 37. 37 Pen. 1. 14.
f Jer. 48. 7.
g Sal. 147. 19.
b Ezec. 20. 18. Act. 7. 51.
i Ezec. 23. 32. Galar. 1. 1.
k Luc 23. 31.
l Ecſ. 23. 6, 7. 1 Bren. 12. 16. 2 Cron. 19. 7.
* Neu, *ſhad awydd ſhad i be.hu,*
m Mica 3. 9.

1 *Digofaint Duw yn erbyn Moab,* 4 *Juda,* 6 *ac Iſrael.* 9 *Annioddgarwch Iſrael.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd, Am dair o anwireddau *a* Moab, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *cheſp* hi; am iddo *b* lofgi eſgyrn *mab* brenin Edom yn galch.

2 Eithr *c* anfonaf dân i Moab, yr hwn a ddifa balafau *d* Cerioth: a Moab ſydd marw mewn terfyſg, *e* gwaeddi, a llais udgorn.

3 Ac mi a dorraf ymaith *f* y barnwr o'i chanol hi, a'i holl bendefigion a laddaf gyd âg ef, medd yr Arglwydd.

4 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd; *g* Am dair o anwireddau Juda, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *cheſp* hi; am iddynt *g* ddirmygu cyfraith yr Arglwydd, ac na's cadwafant ei ddeddfau ef, a'u celwyddau a'u cyfeiliornodd hwynt, y rhai yr aeth eu *b* tadau ar eu hol.

5 *i* Eithr anfonaf dân i Juda, ac efe a ddifa balafoedd Jeruſalem.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd; Am dair o anwireddau *k* Iſrael, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *cheſp* hi; am iddynt *l* werthu'r cyfiawn am arian, a'r tlawd er par o eſgidiau.

7 Y rhai * a ddyheuant ar ol *m* llwch y ddaear ar ben y tlodion, ac a *n* wyrant ffordd y goſtyngedig: a gwr a'i o dad a â at yr *un* llangces, i halogi fy enw ſanctaidd.

8 Ac ar ddillad wedi eu rhoi yng *p* wyſtl y gorweddant ar bob allor: a gwin y dirwyol a yfant *yn q* nhŷ eu duw.

9 ¶ Etto *r* myfi a ddinyſtriais yr Amoriad o'u blaen hwynt, yr hwn *yr oedd* ei uchder *s* fel uchder y cedrwydd, ac efe *oedd* gryf fel derw; etto *t* mi a ddinyſtriais ei ffrwythau oddi arnodd, a'i wraidd oddi tanodd.

10 Myfi hefyd a'ch dygais chwi i fynu o wlad yr Aipht, ac a'ch *u* arweiniais chwi ddeugain mlynedd trwy'r anialwch, i feddiannu gwlad yr Amoriad.

11 *x* Ac mi a gyfodais o'ch meibion chwi *rai yn* brophwydi, ac o'ch gwyr ieuainge rai yn *y* Nazareaid. ☧ Oni *bu* hyn, O feibion Iſrael? medd yr Arglwydd.

12 Ond chwi a roiſoch i'r Nazareaid *a* win i'w yfed; ac a orchymynaſoch i'r prophwydi, gan ddywedyd, *b* Na phrophwydwch.

13 *c* Wele fi wedi fy llethu tanoch fel y llethir y fenn lawn o yſgubau.

14 † A metha gan y buan ddiangc, a'r cryf ni chadarnha ei rym, a'r cadarn ni ware ei eimioes ei hun:

15 Ni faif a dalio'r bwa, ni ddiangc y buan o draed, *d* nid achub marchogwr march ei fywyd ei hun;

16 A'r cryfaf ei galon o'r cedyrn a ffy y dwthwn hwnnw yn *e* noeth-lymmun, medd yr Arglwydd.

p Ecſ. 22. 26.
q 1 Cor. 8. 10.
r Num. 21. 24. Barn. 2. 4.
s Num. 13. 33. Sal. 33. 16. Jer. 9. 23.
t Eſa. 5. 24 Mal. 4. 1.
u Ecſ. 16. 35. Sal. 147. 20
y Num. 6. 2.
☧ Eſa. 1. 18.
a Num. 6. 3. Diar. 31. 5.
b Eſa. 30. 10.
† Neu *gwaſgaf chwi fel y gwaſgir men lawn o yſgubau,* Eſa. 1. 24. a 49. 2.

c Preg. 9, 11. Pen. 9. 1. *d* Sal. 33. 17. Jer. 10. 18.
e Eſa. 20. 4. a 47. 3. Mica 1. 8. Adn. 8.

P E N. III.

1 *Rhaid oedd dyfod barn Duw ar Iſrael:* 9 *cyhoeddi bynny a'r achos befyd.*

GWrandewch y *a* gair a lafarodd yr Arglwydd i'ch erbyn chwi, plant Iſrael, yn erbyn yr holl *b* deulu a ddygais i fynu o wlad yr Aipht, gan ddywedyd,

2 *c* Chwi yn unig a adnabum o holl deuluoedd y ddaear: am hynny *d* ymwelaf â chwi *am* eich holl anwireddau.

3 *e* A rodia dau ynghyd, heb fod yn gyttun?

4 A rua'r *f* llew yn y goedwig, heb ganddo yſglyfaeth? a leiſia cenaw llew o'i ffau, heb ddal dim?

5 A ſyrth yr *g* aderyn yn y fagl ar y ddaear, heb *fod* croglath iddo? a gyfyd *un* y fagl oddi ar y ddaear, heb ddal dim?

6 A genir udgorn yn y ddinas, heb *b* ddychrynu o'r bobl? a fydd *i* niweid yn y ddinas, heb i'r Arglwydd *ei* wneuthur?

7 Canys ni wna yr Arglwydd ddim, *k* a'r na's dangoſo ei gyfrinach i'w weiſion y prophwydi.

8 Rhuodd y llew, pwy nid ofna? yr Arglwydd IOR a lafarodd, *l* pwy ni phrophwyda?

9 ¶ *m* Cyhoeddwch o fewn y palafau yn Aſdod, ac yn y palafau yng wlad yr Aipht, a dywedwch, Deuwch ynghyd ar ſynyddoedd Samaria, a gwelwch *n* derfyſgoedd lawer o'i mewn, a'r gorthrymedigion yn ei chanol hi.

10 Canys ni *o* fedrant wneuthur uniondeb, medd yr Arglwydd: pentyrru y maent *p* drais ac yſpail yn eu palafau.

11 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Duw: *q* Gelyn *ſydd* o amgylch y tir; ac efe a dynn i lawr dy nerth oddi wrthyt, a'th *r* balafoedd a yſpeilir.

12 Fel hyn y dywed yr Arglwydd: *s* Fel yr achub y bugail o ſafn y llew y ddwy-goes, neu ddarn o gluſt; felly'r achubir meibion Iſrael y rhai ſydd yn tsigo yn Samaria mewn * cwrr gwely, ac yn Damaſcus *meun t* gorweddle.

13 Gwrandewch, a thyſticiaethwch yn nhŷ Jacob, medd yr Arglwydd Duw, Duw y lluoedd,

14 Mai y dydd yr ymwelaf âg anwireddau Iſrael arno ef, y gorwyaf hefyd allorau Bethel:

a Act. 22.
b Eſa. 48. 1
c Deut. 7. 6
d Ezec. 20. 32. Rhuf. 2. 9.
1 Ped. 4. 17
e Hoſ. 9. 8.
2 Cor. 6. 14
f Pen. 1. 2.
g Mat. 10. 29. Act. 17. 25
b Eſa. 66. 2.
i Eſa. 45. 7.
k Gen. 18. 17.
l Jer. 1. 17. 1 Cor. 9. 16
m Eſa. 4. 5. Mat. 11. 21
n 2 Bren.
15. 10.
o Jer. 4. 22. Seph. 3. 4. Mal. 4. 4. Rhuf. 2. 5. *p* 1 Sam. 2. 15. Hab. 2. 12. Seph. 1. 9.
q 2 Bren. 17. 6.
r Eſa. 33. 1 Adn. 10.
1 Tim. 6. 17.
s 1 Sam. 17. 35.
* *meun gwely carpog.*
t 1 Bren. 22. 25.

Pen. ii. *Adn.* 8.] *Dirwyol,* Sef, gwîn a brynwyd âg arian dirwy (*forfeit*) a dreifient trwy gam-farn. Eſa. lxii. 8.

d 2 Bren. 23. 16. Jer. 48. 13. *x* Bacn. 3. 20. Jer. 36. 22. *y* 1 Bren. 22. 39. ✠ Eſa. 5. 9. a 24. 5, 6. a 47. 1.

u Bethel; a chyrn yr allor a dorrir, ac a fyrthiant i'r llawr.

15 Ac mi a darawaf *x* y gauafd? a'r hafdy; a derfydd am y tai y ifori, a bydd ✠ diben ar y teiau mawrion, medd yr Arglwydd.

PEN. IV.

1 *Bygwth Iſrael am eu trais,* 4 *a'u delw-addoliaeth,* 6 *a'u gwrthnyſigrwydd.*

a Deut. 32. 15. Jer. 12. 3. *b* Mica 3. 3. Prg. 3. 10. *c* Jer. 16. 16. Hab. 1. 15. *d* Jer. 30. 4

GWrandewch y gair hwn, *a* gwarthegi Baſan, y rhai *ydych* ym mynydd Samaria, y rhai ydych yn *b* gorthrymmu'r tlawd, yn ſugno'r anghenoc, yn dywedyd wrth eu meiſtriaid, Dygwch, ac yfwn.

2 Tyngodd yr Arglwydd Dduw i'w ſancteiddrwydd, y daw, wele y dyddiau arnoch, y *c* dwg efe chwi ymaith â drain, a'ch hiliogaeth â bachau pyſgotta.

* *bob buwch,* Adn. 1. † *gollyngwch bwynt i'r palas* Sef, y tlodion.

3 A chwi a *d* ewch allan i'r adwyau, * bob un ar ei chyfer, a chwi a'u † teflwch hwynt i'r palas, medd yr Arglwydd.

e Amos. 5. 5. *f* Hoſ. 4. 15 *g* Deut. 14. 28. *h* Lef. 7. 13 *i* Mica 6. 7. Diar. 9. 17. Dat. 17. 2. *k* 1 Bren. 17. 12. *l* Hoſ. 11. 3. *m* Bara. 6. 37. Act. 14. 17. *n* 1 Bren. 18. 5. *o* Jer. 5. 3. *p* Deut. 28. 22. Hag. 2. 17. ‡ Neu, *amſer.* *q* Joel 1. 4. *r* Eſa. 26. 10. *s* Ecſ. 9. 3. Sal. 78. 50. *t* Diar. 27. 22. *u* 1 Bren. 13. 3. *x* Gen. 19. 24 Eſa. 13. 19. *y* Job 19. 20. Zec. 3. 2. Judas 23. ✠ Adn. 2. *a* Ezec. 22. 30.

4 ¶ Deuwch i Bethel, a *e* throſeddwch; i *f* Gilgal, a throſeddwch ſwyſwy: dygwch bob bore eich aberthau, a'ch degymnaau gweithg tair blynedd.

5 *h* Ac offrymmwch o ſurdoes *aberth* diolch, cyhoeddwch *a*c hyſpyſwch aberthau gwirfodd: *i* canys felly yr hoffwch, meibion Iſrael, medd yr Arglwydd Dduw.

6 ¶ A rhoddais i chwi *k* lendid danneddyn eich holl ddinaſoedd, ac eiſiau bara yn eich holl leoedd: etto *l* ni ddychwelaſoch attaf fi, medd yr Arglwydd.

7 Myfi hefyd a attelais y gwlaw rhagoch, pan *oedd* etto dri mis hyd y cynhauaf: gwlawiais hefyd ar un ddinas, ac *m* ni wlawiais ar ddinas arall: un rhan a gafodd wlaw; a'r rhan ni chafodd wlaw a wywodd.

8 *n* Gwybiodd dwy ddinas *neu* dair i un ddinas; i yfed dwfr, ond ni's diwallwyd: *o* etto ni ddychwelaſoch attaf fi, medd yr Arglwydd.

9 Tarewais chwi à *p* difanniad, ac à malldar: ‡ pan amlhaodd eich gerddi, a'ch gwinllannoedd, a'ch ffigyſwydd, a'ch olewydd; *q* y lindys a'u hyſodd: etto *r* ni throiſoch attaf fi, medd yr Arglwydd.

10 Anfonais yr haint yn eich myſg, *s* megis yn ffordd yr Aipht: eich gwyr ieuaingc a leddais à'r cleddyf, gyd à chaethgludeich meirch; a chodais drewi eich gwerſyllodd i'ch ffroenau: *t* etto ni throiſoch attaf fi, medd yr Arglwydd.

b Pen. 4. 4. 2 Cor. 6. 16. *i* Pen. 8. 14 *k* Hoſ. 4. 15 *l* Adn. 4. *m* Mal. 4. 1. *n* Pen. 6. 12 Eſa. 5. 7. Hoſ. 10. 4. *o* Job 9. 9. *p* Pen. 4. 13 *q* 1 Bren. 18. 44. * *Yeboſa.* *r* Sal. 9. 9. *s* Jer. 39. 16. *t* 1 Bren. 22. 8. *u* Seph. 1. 13. *x* Deut. 28. 39. Hag. 1. 6. *y* Sal. 50. 21 Diar. 17. 15 ✠ Pen. 2. 6 † *dirwy.* *a* Sal. 37. 7. Dj. 25. 11. Eſa. 50. 4. Mica 7. 6. *b* Jer. 15. 11. 2 Tim. 3. 1 *c* Adn. 6. Mat. 6. 33. *d* Mi. 3. 11. *e* Sal. 97. 10 Rhuf. 12. 9 *f* Ecſ. 32. 30. Jer. 36. 3. Joel 2. 14. Seph. 2. 3. *g* Jer. 30. 12. *h* Jer. 9. 7. *i* Ecſ. 12. 12. *k* Eſa. 5. 19 2 Ped. 3. 4. *l* Job 38. 2 1 Pedr 4 18. *m* Eſa. 5. 30. *n* Job 20. 24. Jer. 48. 44. *o* Eſa. 24. 18. *p* Nah. 1. 10. *q* Sal. 75. 8. *r* Diar. 21. 27. *s* Eſa. 1. 11. *t* Lef. 26. 31. Jer. 6. 20. *i* Eſa. 66 3. || Neu, *offrwm di-olch,* 2 Cron 33. 16. *u* Pen. 8. 3. Col. 3. 10. *x* Job 23. 11. Eſa. 58. 8. *y* Deut. 31. 17. Eſa. 43. 23. Act. 7. 42. ✠ 2 Bren. 23. 10. *a* Ezec. 24. 13. *b* 2 Bren. 17. 6.

11 *u* Mi a ddymchwelais *rai* o honoch, fel yr ymchwelodd Duw *x* Sodoma a Gomorra: ac yr oeddech fel *y* pentewyn wedi ei achub o'r gynnen dan: etto ni throiſoch attaf fi, medd yr Arglwydd,

12 O herwydd hynny yn y ✠ modd yma y gwnaf i ti, Iſrael: *ac* o herwydd mai hyn a wnaf i ti, *a* bydd barod, Iſrael, i gyfarfod à'th Dduw.

13 Canys wele, Lluniwr y mynyddoedd, a Chreawdwr y gwynt, yr hwn a fynega i ddyn beth *yw* ei *b* feddwl, *ac* a wna y bore yn *c* dywyllwch, ac a *d* gerdd ar uchelderau'r ddaear, yr Arglwydd, Duw y lluoedd *yw* ei enw.

Pen. 5. 4. Luc 14. 31. Iago 4. 8. *b* Sal. 139. 2. Prg. 12. 14. *c* Ecſ. 10. 22. Pen. 5. 8. Mat. 27. 45. *d* Mica 1. 3.

PEN. V.

1 *Cwynfan dros Iſrael.* 4 *Annog i edifeirwch.*

GWrandewch y gair hwn a godaf i'ch erbyn, *ſef* a galarnad, O dŷ Iſrael.

a Ezec. 19. 14. *b* Jer. 46. 11. Hoſ. 2. 4. *c* Eſa. 3. 8. Hoſ. 3. 5. Rhuf. 11. 1 *d* Ezec. 22. 30. *e* Deut. 4. 27.

2 Y *b* wŷr Iſrael a fyrthiodd, *c* ni chyfyd mwy: gadawyd hi ar ei thir; *d* nid *oes* a'i cyfyd.

3 Canys y modd hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Y ddinas a aeth allan à mil, a weddill gant; a'r hon a aeth allan *a*r ei chanfed, *e* a weddill ddeg i dŷ Iſrael.

4 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr Ar-

Pen. v. *Adn.* 26.] *Dygaſoch babell.* Yr oedd Pabell y Dyſtiolaeth yn eu plith, ond (greſyn i'w adrodd) delwau, *Moloch* yn eu mynwes tros eu holl ddyddiau! *Act.* vii. 42-46.

P E N. VI.

1 *Y cofpid nwyfiant Ifrael 7 ag angby-fanneddrwydd.* 12 *Eu ban-ufudd-dod grefyn.*

a Luc 6. 24. a12. 17 * *neu iau eu dinas.* † *meddian-odd Ifrael eu gwlad,* Sal. 78. 55. b Efa. 10. 9 Nah. 3. 8. ‡ Jer. 2. 10. d Gen. 10. 18. 2 Bren. 14. 28. e 2 Bren. 12. 17. 2 Cron. 26. 6. f Deut. 7. 1 Pen. 2. 9. g Ezec. 12. 27. Mat. 24. 27 Dat. 18. 8. h Sal. 93. 20. i Pen. 3. 15. Rhuf. 13. 13. k Efa. 5. 22 Preg. 2 8. Pen. 5 25. l 1 Cron. 23. 5. m Jer. 30. 7. Rhuf. 12. 15. n 2 Bren. 24. 12. o Adn. 4. p Jer. 51. 14. Heb. 6. 13. q 2 Bren. 13. 3. r Pen. 5. 19 ‡ *Cär iddo* s 1 Sam. 31. 12. t Adn. 9. u Pen. 5. 13. Seph. 1. 7. x Pen. 3. 7. Nah. 1. 14. y Job 41. 24. Pen. 5. 7. c Jer. 5. 15.

GWAE y rhai eſmwyth arnynt yn Sion, a'r rhai ſy'n ymddiried ym * mynydd Samaria; Wele, y rhai a elwir yn bennaf o'r cenhedloedd, y rhai y † daeth tŷ Iſrael attynt:

2 Tramwywch i *b* Calne, ac *c* edrychwch *eu cofp buwy*, ac ewch oddi yno i *d* Hamath fwyaf; yna diſgynnwch i *e* Gath y Philiſtiaid: onid gwell *oeddynt* na'r teyrnaſoedd hyn? onid helaethach eu terfyn hwy *f* na'ch terfyn chwi?

3 Ond yr ydych chwi yn g peithau'r dydd drwg, ac yn *h* nesau eiſteddle trais;

4 *i* Gorwedd y maent ar welyau ifori, ac ymeſtyn ar eu glythau, a bwytta'r wyn o'r praidd, a'r lloi o ganol y cut;

5 *k* Y rhai a byngciant gyd a llais y nabl; dychymygaſant iddynt eu hun offer cerdd, *l* megis Dafydd;

6 Y rhai a yfant win mewn phiolau, ac a ymirant â'r ennaint pennaf; ond *m* nid ymofidiant am ddryllio Joſeph.

7 ¶ Am hynny yr awr hon hwy a ddygir yn gaeth gyd â'r cyntaf a ddygir yn gaeth; a gwledd y rhai *n o* ymeſtynant, a ſymmudir.

8 *p* Tyngodd yr Arglwydd Dduw iddo ei hun, Ffiaidd gennyf odidowgrwydd Jacob, a chaſeais ei balaſau: am hynny y rhoddaf i fynu'r ddinas ac ſydd ynddi, medd Arglwydd Duw'r lluoedd.

9 A bydd *os q* gweddillîr mewn un tŷ ddeg o ddynion, y byddant *r* feirw.

10 ‡ Ei ewythr a'i cyfyd i fynu, a'r hwn a'i ſ llyſg, i ddwyn yr eſgyrn allan o'r tŷ, ac a ddywed wrth yr hwn a fyddo wrth yſtlyſau'r tŷ, *A oes* etto *neb* gyd â thi? ac efe a ddywed, *t* Nac *oes*: yna y dywed yntau, *u* Taw; am na *wnaw i ni* gofio enw yr Arglwydd.

11 O herwydd, *x* wele yr Arglwydd yn gorchymmyn, ac efe a dery'r tŷ mawr â defni, a'r tŷ bychan â holltau.

12 ¶ A y red meirch ar y graig? a arddi *neb bi* âg ychen? canys ☙ troiſoch farn yn fuſtl, a ffrwyth cyfiawnder yn wermod.

13 O chwi y rhai ſy'n llawenychu mewn *a* peth diddym, yn dywedyd, *b* Onid o'n nerth ein hun y cymmeraſom i ni ‡ gryfder.

14 Ond wele, mi a gyfodaf i'ch herbyn chwi, ty Iſrael, medd Arglwydd Dduw'r lluoedd, *c* genedl; a hwy a'ch cyſtuddiant chwi, o'r ffordd yr ewch i *d* Hamath, hyd *e* afon y diffeithwch.

a Joel 1. 4. Nah. 3. 15. *b* 1 Sam. 3. 12. *c* Ecſ. 32. 11. Iago 5. 18. *d* Ezec. 21. 26. *e* Ecſ. 32. 14. Jona 3. 10. * Neu, *tymmeu.* † 2 Bren. 15. 29. ‡ Adn. 2. Sal. 102. 17 Jer. 14. 9.

P E N. VII.

1 *Symmud ceiliogod rhedyn, 4 a thân, trwy weddi Amos.* 7 *Llinin mefur yn arwyddo barn.*

FEL hyn y dangoſodd yr Arglwydd i mi: ac wele ef yn ffurfio *a* ceiliogod rhedyn pan ddechreuodd yr adladd godi; ac wele, adladd wedi lladd *gwarr* y brenin *oedd.*

2 A phan *b* ddarfu iddynt fwytta glaſwellt y tir, yna y dywedais, *c* Arbed Arglwydd, attolwg: pwy a *d* gyfyd Jacob? canys bychan *yw.*

3 *e* Edifarhaodd yr Arglwydd am hyn: Ni bydd hyn, eb yr Arglwydd.

4 ¶ Fel hyn y dangoſodd yr Arglwydd Dduw i mi: ac wele yr Arglwydd Dduw yn galw i * farn trwy dân: *f* a difaodd y *tân* y dyfnder mawr, ac a yfodd beth.

5 Yna dywedais, Arglwydd Dduw, paid, attolwg: pwy a gyfyd Jacob? canys *g* bychan *yw.*

6 Edifarhaodd yr Arglwydd am hyn:

b Ni bydd hyn chwaith, eb yr Arglwydd Dduw.

7 ¶ Fel hyn y dangoſodd efe i mi: ac wele yr Arglwydd yn ſefyll ar gaer *a wnaethpwyd* wrth linyn, ac yn ei law *i* linyn.

8 A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di, Amos? ac mi a ddywedais, Llinyn: a'r Arglwydd a ddywedodd, Wele, *k* goſodaf linyn ynghanol fy mhobl Iſrael, *ac l* ni 'chwanegaf fyned heibio iddynt mwyach.

9 Uchelfeydd Iſaac hefyd a wneir yn anghyfannedd, a chyſſegrau Iſrael a ddifethir; ac mi a gyfodaf yn erbyn *m* tŷ Jeroboam a'r cleddyf.

10 ¶ Yna Amazia *n* offeiriad Bethel a *p* anfonodd at Jeroboam brenin Iſrael, gan ddywedyd, o Cydfwriadodd Amos i'th erbyn ynghanol tŷ Iſrael: *p* ni ddichon y tir *beirio* ddwyn ei holl eiriau ef.

11 Canys fel hyn y dywed Amos, * Jeroboam a fydd farw *q* trwy'r cleddyf, ac *r* Iſrael a gaeth-gludir yn llwyr allan o'i wlad.

12 Dywedodd Amazia hefyd wrth Amos, Ti *r* weledydd, dos, *s* ffo ymaith i wlad Juda; *t* a bwytta fara yno, a phrophwyda yno.

13 *u* Na chwanega brophwydo yn Beth-el mwy: canys *x* cappel y brenin a llys y brenin *yw.*

14 ¶ Yna Amos a attebodd ac a ddywedodd wrth Amazia, *y* Nid prophwyd *oeddwn* i, ac nid ☙ mab i brophwyd *oeddwn* i; canys *a* bugail *oeddwn* i, a chaſgydd † ffrwyth ſycamorwydd.

15 A'r Arglwydd a'm *b* cymmerodd oddi ar ol y praidd, a'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, *c* Dos, a phrophwyda i'm pobl Iſrael.

16 ¶ Yr awr hon gan hynny gwrando air yr Arglwydd; ti a ddywedi, Na phrophwyda yn erbyn Iſrael; ac nac ymgan yn erbyn *d* tŷ Iſrael.

17 Am hynny, *e* fel hyn y dywed yr Arglwydd; *f* Dy wraig a butteinia yn y ddinas, dy feibion a'th ferched a ſyrthiant gan y cleddyf, a'th dir a rennir wrth linyn; *g* a thithau a fyddi farw mewn tir halogedig, a chan gaeth-gludo y caeth-gludir Iſrael allan o'i wlad.

b Adn. 3. Dduw. *i* 2 Bren. 21. 13, 14. *k* 2 Bren. 21. 13. *l* Eſa. 34. 10. *m* 2 Bren. 15. 8, 10. *n* 1 Bren. 12. 32. *o* Luc. 23. 2. Io. 15. 20. *p* Eſt. 3. 8. Act. 17. 16. *q* Sal. 56. 5. Adn. 9. *r* 1 Sam. 9. *s* Luc 13. 31. *t* Io. 4. 32. *u* Pen. 2. 12. Luc 11. 52 ☙ 1 Bren. 12. 29. 1 Cor. 2. 4. 2 Ti. 4. 3. *y* 1 Sam. 10. 6. ☙ 1 Bren. 20. 35. *a* Pen. 1. 1. *Actor.* † *ffigys yr i'm pobl Iſrael.* *b* Sal. 78. 70. 1 Cor. 1. 29 *c* Gal. 1. 1. *d* Ezec. 21. 2. *e* Jer. 28. 13. *f* Hoſ. 4. 13. *g* 2 Bren. 15. 29.

P E N. VIII.

1 *Wrth gawell o ffrwythydd hâf, dangoſir addfedrwydd barn Iſrael.* 11 *Bygwth newyn am air Duw.*

FEL hyn y dangoſodd yr Arglwydd i mi; ac wele, *a* gawellaid o ffrwythydd hâf.

2 Ac efe a ddywedodd beth a weli di, Amos? ac mi a ddywedais, Cawellaid o ffrwythydd hâf; yna dywedodd yr Arglwydd wrthyf, *c* Daeth y diwedd ar fy mhobl Iſrael; *d* nid af heibio iddynt mwyach.

3 *e* Caniadau'r demi hefyd a droir yn udo ar y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd Dduw: llawer o *f* gelaneddau *a fydd* ym mhob lle; bwrir *bwynt* allan yn *g* ddiſtaw.

4 ¶ Gwrandewch hyn, y rhai ydych yn *b* llyngcu yr anghenog, a ddifa tlodion y tir.

5 Gan ddywedyd, Pa bryd yr â'r * newydd-loer heibio, fel y gwerthom ŷd? a'r *i* ſabbath, fel † y dygom allan y gwenith, *k* gan brinhau'r epha, a helaethu'r ſicl, a chamweddu â chloriannau twyll?

6 I *l* brynu'r tlawd er arian, a'r anghenus er pâr o eſgidiau, ac i werthu gwellion y gwenith?

7 *m* Tyngodd yr Arglwydd i ragorfraint Jacob, Diau nid anghofiaf byth yr un o'u gweithredoedd hwynt.

8 Oni *n* chryn y ddaear am hyn? ac oni *o* alara ei holl breſwyliwr? cyfyd hefyd i gyd fel *p* llif; a bwrir hi ymaith, a hi a *q* foddir, megis *gan* afon yr Aipht.

9 A'r dydd hwnnw, medd yr Arglwydd Dduw,

b Iago 5. 6. * Heb. *mis,* Num. 10. 10. *i* Neh. 13. 18. † Heb. *yr agorom* *k* Mica 6. 11. *l* Hoſ. 12. 7. Lef. 25. 39. *m* Pen. 6. 8 *n* Sal. 60. 2. *o* Hoſ. 4. 3. *p* Ezr. 20. 5. *q* Pen. 9. 5.

Pen. vii. *Adn.* 11.] *Fel hyn.* Dyna gelwydd! Nid am *Jeroboam*, ond am ei dylwyth y dywedaſai *Amos.* Arfer erlidwyr yw gwyro geiriau'r Saint. *Mat.* xxvi. 61. *Ioan* ii. 21.

r Job 5.14 Sal. 37.13. Eſa. 59.10. Jer. 15.9. *s* Iago 5.5. *t* Jer 48.37 *u* Ezec. 27.31. Jer. 6.26. Zec. 12.10 *x* 1 Sa. 3.1. Sal. 74.9. *y* Dan. 12. 4. Adn. 5. ✠ Eſa. 5.5. *a* Di. 11.22 ‖ *Ieſmeirant.* *b* 1 Bren. 12.29. Hoſ. 4.15. *c* Pen. 5.5. *d* Di. 29.1. Dat. 18.1.

dydd, a thywyllaf y ddaear *liw* dydd goleu.
10 Trôſ hefyd eich gwyliau yn *r* aiar, a'ch holl ganiadau yn oernad: *s* dygaf ſachliain ar yr holl lwynau, a moelni ar bob pen: ac mi a'i gwnaf fel *u* galar *am* unig fab, a'i ddiwedd fel dydd chwerw.
11 ¶ Wele, y mae'r dyddiau'n dyfod, medd yr Arglwydd Dduw, yr anfonaf newyn i'r tir; nid newyn am fara, ac nid ſyched am ddwfr, *x* ond am wrando geiriau'r Arglwydd.
12 A hwy a *y* grwydrant o fôr i fôr, ac a wibiant o'r gogledd hyd y dwyrain, *y* i geiſio gair yr Arglwydd, ac ✠ ni's *a* Di. 11.22 cant.
13 Y diwrnod hwnnw *y* *a* gwywyſon glân a'r meibion ſeuainge a ‖ ddiffoddant o ſyched.
14 Y rhai a dyngant i bechod Samaria, ac a ddywedant, Byw *yw* dy Dduw di, *b* O Dan; a byw yw ffordd *c* Beerſeba; *d* hwy a ſyrthiant, ac ni chodant mwy.

P E N. IX.

1 *Mor ſicr fydd y dinyſtr.* 11 *Adferu tabernacl Dafydd.*

a 1 Bren. 13. 1. Ezec. 9.1. *b* Sal. 139. 7. Pen. 2.14. *c* Job 16.6. *d* Job 20. 6, 7. Obad. 4. *e* Jer. 37. 17. Sal. 94. 9. *f* Sal. 139. 9, 10. *g* Deut.28. 65. *h* Jer. 44. 11. *i* Jer.5.22. Pen. 3. 6. ✠ 8. 8.

GWelais yr Arglwydd yn ſefyll ar *a* yr allor; ac efe a ddywedodd, Taro gapan y drws, fel y ſiglo'r gorſingau; ac archolla hwynt oll yn y pen; minnau a laddaf y rhai olaf o honynt â'r cleddyf: *b* ni ffy ymaith o honynt a ffô, ac ni ddiangc o honynt a ddiango.
2 *c* Pe cloddient hyd uffern, fy llaw a'u tynnai hwynt oddi yno; a *d* phe dringent i'r nefoedd, mi a'u diſgyniawn hwynt oddi yno:
3 A phe llechent ar ben Carmel, *e* chwiliwn a chymmerwn hwynt oddi yno; a phe ymguddient o'm golwg yng *f* waelod y môr, oddi yno y gorchymynaf i'r ſarph eu brathu hwynt:
4 Ac os âht i gaethiwed o flaen eu gelynion, *g* oddi yno y gorchymynaf i'r cleddyf, ac efe a'u lladd hwynt: a goſodaf fy ngolwg yn eu herbyn er *h* drwg, ac nid er da *idynt*.
5 Ac Arglwydd Dduw y lluoedd *i* a gyffwrdd a'r ddaear, a hi a dawdd; a

k Sal 104. 3. 2 Cor. 12.2 *l* Gen. 2.1. *m* Pen.5.8 *n* Jer.3.12. *o* Jer.47.4. *p* De. 2.23. *q* Pen. 1.5. *r* Adn. 4. *s* Act. 15. 16. *t* Dan. 12.2 Mat.13.12 *u* Ioan 17. 12. *x* Eſa. 33. 14. *y* Pen. 6.3. ✠ Pen. 3.5 *a* Act. 15. 16. *b* Eſa. 19. 25. Obad. 19. Rhuf. 9.25 *c* Num.24. 18. Act. 15. 17. *d* Lef 26.5 Ezec. 36. 35. Hoſ. 2.20. Joel 3.18. Zec. 14. 10. Ioan 3.35. *e* Ezec.37. 20, 21. Hoſ. 1.11. *f* Eſa. 65. 21. *a* 60. 21, 20.

Pen. ix. *Adn.* 1.] *Yn y pen.* Na thybied Pennaethiaid yr ymdrawant yn well yn amſer goſwy na'r rhai iſelradd, y blaenaf yn y camwedd fydd gynnaf ddanynt goſp! *Eſa.* ix. 16. *Adn.* 7.] *Ethiopiaid*, Ein cydgreaduriaid ydynt: os cawſom fraint fwy, na fatchiwn: rhyddhawyd *y Philiſtiaid* o *Caphtor*? gan hynny, y rhai a ryddhawyd o'r *Aipht*, na ryfygent, eithr dangoſent ffrwythau edifeirwch---

LLYFR OBADIA.

Y CYNHWYSIAD.

OBADIA *a broffwydodd am ddinyſtr biſogaeth* Eſau, *am eu traha yn erbyn eu Brawd* Jacob---- *Pa amſer y proffwydodd, nid yw yn amlwg yn yr Ysgrythurau* ---

Cyn Criſt. 587.

1 *Dinyſtr Edom*, 3 *am falchder*, 10 *ac am y cam i Jacob.* 17 *Iachawdwriaeth Jacob.*

a Sal. 49. 14. Mal. 1. 3. *b* 1 Sam. 5. 9. *c* Eſa. 60. 22. Dan. 2.35. *d* Jer. 49. 16. Heb. 3.13. *e* Dat. 18.7 *f* Job 20.6. Jer.51.53. *g* Eſa. 14. 13 Am. 9. 2. *h* Jer. 49. 9. *i* Deut. 24. 21. Eſa. 17.6. * Neu, *i oſian.*

GWELEDIGAETH Obadia. Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw am Edom; *a* Clywſom ſon oddi wrth yr Arglwydd, a chennad a hebryngwyd ym myſg y cenhedloedd; *b* Codwch, a chyfodwn i ryfela yn ei herbyn hi.
2 Wele, mi a'th wnaethum yn *c* fychan ym myſg y cenhedloedd; dibris iawn *wyt.*
3 ¶ Balchder dy galon a'th *d* dwyllodd: ti yr hwn wyt yn trigo yn holltau'r graig, *e* yn uchel ei drigfa; yr hwn a *e* ddywed yn ei galon, Pwy a'm tynn i'r llawr?
4 *f* Ped ymddyrchefit megis yr eryr, a phe rhoit dy nyth ym mhlith y ſer, mi a'th ddiſgynnwn oddi yno, medd yr Arglwydd.
5 *h* Pe deuai lladron attat, neu yſpeilwyr nos (pa fodd y'th dorrwyd ymaith!) oni ladratâſent hwy eu digon? pe daethai cynhaliwyr grawnwin attat, *i* oni weddilaſent * rawn.
6 Pa fodd y chwiliwyd Eſau, *ac* y ceiſiwyd ei gudrifeydd ef!

7 Yr holl wyr y rhai yr oedd *k* cyfammod rhyngot a hwynt, a'th yrraſant hyd y terfyn; † y gwyr yr oedd heddwch rhyngot a hwynt, a'th *l* dwyllaſant, *ac* a'th orfuant; *bwyttawyr* dy fara a roddaſant arnhoti danat: nid *oes* deall ‡ ynddo.
8 Oni ddinyſtriaf y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd, *m* y doethion allan o Edom, a'r deall allan o fynydd Eſau?
9 Dy *n* gedyrn di, Teman a ofnant; ſe'l torrer ymaith bob un o fynydd Eſau trwy *o* laddfa.
10 ¶ *p* Am *dy* draha yn erbyn dy frawd Jacob, gwarth a'th orchuddia, *a* q thi a dorrir ymaith byth.
11 Y dydd y ſeſaiſt o'r tu arall, y dydd y caethgludodd *r* eſtroniaid ei ‖ lŷdd ef, a myned o ddieithriaid i'w byrth ef, a *s* bwrw coel-brennau ar Jeruſalem, tithau hefyd *oeddit* megis un o honynt.
12 Ond ni ddylaſit ti *t* edrych ar ddydd dy frawd, y dydd y dieithrwyd ef; ac ni ddylefit *u* lawenychu o achos plant Juda, y
‖ Neu, *lu.*

k Sal. 55. 13. † Heb. *gwyr dy heddwch.* *l* Jer. 38. 22. ‡ Neu, *o hono.* *m* Job 5. 12, 13. Jer. 49. 7. *n* Sa. 76.6. *r* Sam 28. 20. *o* Ezec.35. 6. *p* Gen. 27. 41. Sal. 37. 7. Am. 1.11. *q* Mal. 1.4. *r* Jer. 52. 7, 8. *t* Mica 7. 8.

* Heb. *ſawrygu.*
x 2 Cron. 28. 17. Sal. 137. 7.
y Ezec. 26. 2.
† Neu, *llu* ‖ Neu, *a bydd yn ſanctaidd.*
ꝛ Eſa. 63. 1, 2.
a Ezec. 35. 15.
b 1 Pedr 4. 17.
b Jer. 25. 29.
c Jer. 25. 27.
‡ Neu, *rhai dianghoi.*
d Eſa. 29. 6.
e 1 Cron. 4. 42.
* Neu. a berchenogant *yr byn ſydd yn Sepharad.*
f Joel 3. 11 g Sal. 72. 8. Dan. 7. 14. Dat. 11. 15.

y dyſetſwyd hwynt; ac ni ddyleſit * ledu dy ſafn ar ddydd y cyſtudd.
13 Ni ddyleſit x ddyfod o fewn porth fy mhobl yn nydd eu haflwydd; ie, ni ddyleſit y edrych ar eu hadfyd yn nydd eu haflwydd; ac ni ddyleſit eſtyn *dy law* ar eu † golud yn nydd eu difethiad hwynt.
14 Ac ni ddyleſit ſefyll ar y croeſffyrdd, i dorri ymaith y rhai a ddiangai o hono; ac ni ddyleſit rũ i fynu y gweddill o hono ar ddydd yr adfyd.
15 Canys agos *yw* z dydd yr Arglwydd ar yr holl genhedloedd; a fel y gwnaeth-oſt, y gwneir i tithau; dy wobr a ddychwel ar dy ben dy hun.
16 Canys *b* megis yr yfaloch ar fy mynydd ſanctaidd, *felly* yr holl genhedloedd a yfant yn waſtad; ie, yfant, a c llyngcant, a byddant fel pe na buaſent.
17 ¶ Ond ar fynydd Sion y bydd ‡ ymwared, ‖ ac y bydd ſancteiddrwydd; a thŷ Jacob a berchennogant eu perchennogaeth hwynt.
18 Yna y bydd tŷ Jacob *d* yn dân, a thŷ Joſeph yn fflam, a thŷ Eſau yn ſofl, a chynneuant ynddynt, a difant hwynt; ac ni bydd *un* gweddill o dŷ Eſau: canys yr Arglwydd a'i dywedodd.
19 Goreſgyn y deau hefyd *e* fynydd Eſau, a'r *rhai o'r* gwaſtadedd y Philiſtiaid; a pherchennogant faeſydd Ephraim, a maeſydd Samaria, a Benjamin *a feddianna* Gilead;
20 A chaeth-glud y llu hwn o blant Iſrael, yr hyn *a fu* eiddo y Canaaneaid, hyd Sarephath; a chaethion Jeruſalem, * y rhai *ſydd* yn Sepharad, a feddiannant ddinaſoedd y deau.
21 A *f* gwaredwyr a ddeuant i fynu ar fynydd Sion i farnu mynydd Eſau: *g* a'r frenhiniaeth fydd eiddo yr Arglwydd.

LLYFR JONA.

Y CYNHWYSIAD.

JONA *yddedd Brophwyd yn Iſrael ynghylch yr un amſer a* Hoſea, *os nid o'i flaen, ſef yn nyddiau* Jeroboam *yr ail* --- DUW *a'i anfonodd i* Ninefe, *prif Ddinas* Aſſyria --- *Ac y mae'r Llyfr hwn yn hyſpyſio illuyddiant ei Genadwriaeth yn hyn yw'n unig Banes ſydd gennym am weinidogaeth y* Prophwyd *hwnnw: yr oeda efe o run oi Barſon, yn Cyfgod o* CRIST: *ac o ran ei Gynhedfaeu, ſai* Noa, *neu* Daniel, *ond heb nemawr o amynedd* Job --- *Pa ſoad bynnag, yr oedd yn Was i'r* Arglwydd, *ac yn wir Brophwyd, yn ol tyſtiolaeth y Gwirionedd ei hun.* 2 Bren. xiv. 25. Mat. xii. 40.

PEN. I.

Cyn Criſt. 862.
1 *Danfon Jona i Ninefe,* 3 *ynau yn ffoi i Tarſis, &c.* 11 *Ei daflu i'r môr, &c.*

* *Jonas,* 2 Bren. 14. 25. Mat. 12. 39.
a Gen. 10. 11. Sal. 127. 1, 2. Seph. 2. 15.
b Gen. 18. 20. Dat. 18. 5.
c Neh. 6. 11. Jer. 4. 4. d Gen. 10. 8. Phile. 15.
e 2 Cron. 2. 16. Act. 9. 36.
† Heb. *ſyrthiodd allan,* Am 4. 13.
f Rhuf. 1. 20.
g Act. 27. 18, 19.
h Barn. 16. 19. Sal. 51. titl.
i Rhuf. 13. 11.
k Sal. 66. 18, 19.
l Diar. 16. 33.
‡ Neu, *dywed,* Jol. 7. 19.
m Eph. 4. 28.
n Act. 22. 3. Rhuf. 3. 1, 2.
o Act. 27. 23.
p 1 Pedr 4. 17. q Gen. 39. 9. r 1 Sam. 6. 2.

AGAIR yr Arglwydd a ddaeth at * Jona fab Amittai, gan ddywedyd,
2 Cyfod dos i Ninefe *a* y ddinas fawr, a llefa yn ei herbyn; canys *b* eu drygioni hwynt a ddyrchafodd ger fy mron.
3 A Jona *c* a gyfododd i ffoi i Tarſis *d* oddi ger bron yr Arglwydd: ac efe a aeth itwared i Joppa, ac a gafodd long yn myned i Tarſis, ac a dalodd ei llong-log hi, ac a aeth i ware'd iddi i fyned gyd â hwynt i Tarſis, oddi ger bron yr Arglwydd.
4 ¶ Ond yr Arglwydd a † gyfododd wynt mawr yn y môr, a bu yn y môr dymmeſtl fawr, fel y tehygwyd y drylliau'r llong.
5 Yna'r morwyr a ofnaſant, ac a *f* lefaſant bob un ar eu ddŵw, a g bwriaſant y dodrefn *oedd* yn y llong i'r môr, i ymyſgafnhau o honynt: ond Jona a aethai i ware'd i yſtlyſau'r llong, ac a orweddaſai, ac a *b* gyſgaſai.
6 A meiſtr y llong a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, *i* Beth *a ddarfu* i ti, gyſgadur? cyfod, *k* galw ar dy Dduw: fe allai yr yſtyr y Duw hwnnw wrthym, fel na'n coller.
7 A dywedaſant bob un wrth ei gyfaill, Deuwch, a bwriwn goel-brennau, fel y gwypom o achos pwy *y mae*'r drwg hwn arnom. *l* A bwriaſant goel-brennau, a'r coel-bren a fyrthiodd ar Jona.
8 A dywedaſant wrtho, Attolwg, ‡ dangos i ni er mwyn pwy *y mae* i ni y drwg hwn: beth *yw* dy *m* gelfyddyd di? ac o ba le y daethoſt? pa le *y mae* dy wlad? ac o ba bobl *yr wyt* ti?
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *n* Hebread *ydwyf* fi: *o* ac ofni yr wyf fi Arglwydd Dduw y nefoedd, yr hwn a wnaeth y môr a'r ſychdir?
10 A'r gwŷr a *p* ofnaſant *ag* ofn mawr, ac a ddywedaſant wrtho, *q* Pa ham y gwneathoſt hyn? (canys y dynion a wyddent iddo ffoi oddi ger bron yr Arglwydd, (o herwydd efe a fynegaſai iddynt.)
11 ¶ A dywedaſant wrtho, *r* Beth a wnawn i ti, fel y goſtego'r mor oddi wrthym? (canys ‖ gweithio yr oedd y môr, a therfyſgu.)
12 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Cymerwch fi, a bwriwch fi i'r môr; a'r môr a oſtega i chwi; *s* canys gwn mai o'm hachos i y *mae* y dymmeſtl fawr hon arnoch chwi.
13 Er hyn y gwŷr a rwyfaſant i'to dychwelyd i dir, *t* ond ni's gallent: ám fod y môr yn gweithio, ac yn terfyſgu yn eu herbyn hwynt.
14 Llefaſant gan hynny ar yr Arglwydd, a dywedaſant, Attolwg, Arglwydd, attolwg, na ddifether ni am einioes y gwr hwn, ac na ddyro i'n herbyn waed gwirion: canys ti, O Arglwydd, a wnaethoſt fel *y u* gwelaiſt yn dda.
15 Yna y cymmeraſant Jona, ac a'i *x* bwriaſant ef i'r môr: a * pheidiodd y môr a'i gyfro.
16 A'r gwŷr a y ofnaſant yr Arglwydd âg ofn mawr, ac a ꝛ aberthaſant aberth i'r Arglwydd, ac a addunedaſant addunedau.
17 A'r Arglwydd a *a* ddarparaſai, byſgodyn mawr i lyngcu Jona. A *b* Jona a fu † ym mol y pyſgodyn dri diwrnod a thair nos.

‖ Heb. *myned.*
s 2 Sam. 24. 17. Act. 27. 24.
t Di. 21. 30.
u Sal. 115. 3.
x Rhuf. 8. 13.
* Heb. *ſoſoddy*
y Adn 10.
ꝛ Gen. 8. 20. a Gen. 22. 13, 14.
b Mat. 12. 40. Luc 11. 30
† Heb. *yn ymyſgaroedd.*

PEN. II.

1 *Gweddi Jona:* 10 *a'i ware'd ef o fol y pyſgodyn.*

A Jona a weddiodd ar yr Arglwydd ei Dduw, *a* o fol y pyſgodyn,
2 Ac a ddywodedd, * O'm hing *b* y gelwais ar yr Arglwydd, ac efe a'm hatebodd; o fol † uffern y gwaeddais, a chlywaiſt fy llef.
3 Tí a'm *c* bwriaiſt i'r dyfnder, i ‡ ganol y môr; a'r llanw a'm hamgylchodd: *d* dy holl donnau a'th lifeiriant, a aethant drofof.
4 A minnau a ddywedais, *e* Bwriwyd fi o wydd dy lygaid; er hynny mi a *f* edrychaf, etto tu a'th demi ſanctaidd.
5 *g* Y gŵrnedd a'm hamgylchaſant hyd yr enaid; y dyfnder a ddaeth o'm hamgylch; ymglymmodd yr hẽſg am fy mhen.
6 Diſgynnais i ‖ odre'r mynyddoedd; y ddaear a'i throſolion *oedd* o'm hamgylch yn dragywydd: etto ti a dderchefaiſt fy einioes * o'r ffos, O Arglwydd fy Nuw.
7 Pan lewygodd fy enaid ynof, *b* cofiais yr

a Sal. 130. 1.
a Sal. 142. 3
* Neu, *O herwydd fy ing.*
b 2 Cron. 33. 12. Sal. 120. 1.
† Neu, *y bedd.*
c Sal. 32. 4.
‡ Heb. *galon.*
a Sal. 42. 7.
d Sal. 31. 22
f 2 Cron. 6. 29, 30.
g Sal. 69. 1. Galar. 3. 54
‖ Heb. *derriddau.*
* Neu, *o hygredigaeth.* Gen. 22. 14. b Sal. 20. 7.

yr Arglwydd; a'm gweddi a ddaeth i mewn attat i'th demel fanctaidd.

i 2 Bren. 17. 25. *k* Sal. 30. 14. 23. Heb. 13. 15 *l* Sal. 3. 8. *m* Mat. 8. 9 Act. 12. 6. 9

8 Y neb a gadwant oferedd celwydd, a *i* wrthodant eu trugaredd eu hun.

9 A minnau mewn llais *k* clodforedd a aberthaf i ti, talaf *yr byn* a addunedais: *l* iachawdwriaeth *fydd* eiddo yr Arglwydd.

10 ¶ *m* A llafarodd yr Arglwydd wrth y pyſgodyn, ac eſe a fwriodd Jona ar y tir ſych.

PEN. III.

1 *Danfon Jona yr ail waith, yntau yn pregethu i'r Ninefeaid.* 5 *Eu bedifeirwch buwnt,* 10 *yn peri i Dduw edifarhau.*

a Ioan 21. 15, 17. 1 Tim. 1. 13. *b* Jer. 1. 17. Act 20. 27. *c* Sal. 119. 67, 72. Eſa. 28. 19.

A Gair yr Arglwydd a ddaeth yr *a* ail waith at Jona, gan ddywedyd,

2 Cyſod, dos i Ninefe y ddinas fawr, *b* a phregetha iddi y bregeth a lafarwyf wrthyt.

3 A Jona a gyfododd ac a *c* aeth i Ninefe, yn ol gair yr Arglwydd: (a Ninefe oedd ddinas fawr iawn o daith tri diwrnod)

d 2 Bren. 20. 1, 6. Jer. 18. 8. *e* Mat. 12. 41. 2 Cor. 10. 4 *f* Eſt. 8. 8. Jer. 3. 13. *g* Job 2. 8. *b* 2 Cron. 20. 3. Joel 2. 12.

4 A Jona a ddechreuodd fyned i'r ddinas daith un diwrnod, ac efe a lefodd ac a ddywedodd, *d* Deugain niwrnod *fydd* etto, a Ninefe a gwympir.

5 ¶ A *e* gwyr Ninefe a gredaſant i Dduw, ac a gyhoeddaſant ympryd, ac a wiſgaſant ſach-liain, o'r mwyaf hyd y lleiaf o honynt.

6 Canys gair a ddaeth at frenin Ninefe, ac *f* efe a gyfododd o'i frenhin-faingc, ac a ddiofgodd oddi am dano ei frenhin-wiſg, ac a roddes am dano liain-ſach, ac a *g* eiſteddodd mewn lludw.

7 Ac efe a barodd *b* gyhoeddi, a dywedyd trwy Ninefe, (trwy orchymmyn y brenin a'i bendefigion) gan ddywedyd, Dyn ac anifail, eidion a dafad, na phrofant ddim; na phorant, ac nac yfant ddwfr.

i Gen. 6 12 Joſ. 7. 10. *k* Joel 2. 14 Adn. 6. *l* Dat. 2. 2. *m* Jer. 18. 8. Amos 7. 3, 6.

8 Gwiſger dyn ac anifail a ſachlen, a galwant ar Dduw yn lew: ie, i dychwelant bob un oddi wrth ei ffordd ddrygionus, ac oddi wrth y trawſder *fydd* yn eu dwylaw.

9 *k* Pwy a wyr a dr? Duw ac edifarhau, a throi oddi wrth angerdd ei ddig, fel na ddifether ni?

10 ¶ A gwelodd Duw eu *l* gweithredoedd hwynt, droi o honynt o'u ffyrdd drygionus; ac *m* edifarhaodd Duw am y drwg a ddywedaſai *y* gwnai iddynt, ac ni's gwnaeth.

PEN. IV.

1 *Jona yn anfoddlon i drugaredd Duw,* 4 *ac yn cael ei geryddu dan rith pren cicaion.*

a Mat. 20, 15. Luc 15. 18 *b* Jer. 20. 7 *c* 1 Pen. 1. 3. *d* Eccl. 34. 6 Sal. 86. 5. *e* 1 Bren. 19. 4. Adn. 8. *f* Preg. 7. 1. *g* Iago 1. *b* Eſa. 48, 20. *i* Act. 20, 34. *k* Pen. 1. 17. * *Palm.* *l* Eſa. 57. 17. *m* Amos 6. 13. *n* Hoſ. 9. 16 *o* Sal. 121 6 *p* 1 Bren. 19. 4. *q* Adn. 4. Mat. 5. 22. *r* 1 Bren. 8. 46. Sal. 37. 8. † Heb. *mab noſwrtho* *ſ* Pen. 1. 2. 2 3. 3, 4. *t* Deut. 1. 39. *u* Sal. 50. 10.

A Bu *a* ddrwg iawn gan Jona *byn*, ac efe a ddigiodd yn fawr.

2 Ac efe a *b* weddiodd ar yr Arglwydd, ac a ddywedodd, Attolwg i ti, Arglwydd, oni ddywedais i hyn pan oeddwn etto yn fy ngwlad? am hynny yr achubais ſiaen *c* i Roi i Tarſis; am y gwyddwn dy *fod* di yn Dduw *d* graſlawn a thrugarog, hwyrfrydig i ddig, ami o drugaredd, ac edifeiriol am ddrwg.

3 Am hynny yn awr, O Arglwydd, *e* cymmer, attolwg, fy einioes oddi wrthyf; canys *f* gwell i mi farw na byw.

4 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, *g* Ai da yw'r gwaith ymddigio o honot?

5 A Jona a *b* aeth allan o'r ddinas, ac a eiſteddodd o'r tu dwyrain i'r ddinas, *i* ac a wnaeth yno gaban iddo ei hun, ac a eiſteddodd dano yn y cyſgod, hyd oni welai beth a fyddai yn y ddinas.

6 A'r Arglwydd Dduw a *k* ddarparodd * cicaion, ac a wnaeth *iddo* dyfu dros Jona, i fod yn gyſgod uwch ei ben ef, *l* i'w waredu ef o'i ofid: a bu Jona *m* lawen iawn am y cicaion.

7 A'r Arglwydd a barottôdd brŷf ar godiad y wawr drannoeth, ac efe a *n* darawodd y cicaion, ac yntau a wywodd.

8 A phan gododd haul, bu i Dduw ddarparu poeth-wynt y dwyrain; *o* a'r haul a darawodd ar ben Jona, fel y llewygodd, *p* ac y deiſyfodd farw o'i einioes, ac a ddywedodd, Gwell i mi farw na byw.

9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Jona, *q* Ai da yw'r gwaith ymddigio o honot am y cicaion? Ac efe a ddywedodd, *r* Da yw i mi ymddigio hyd angau.

10 A'r Arglwydd a ddywedodd, Ti a doſturiaiſt wrth y cicaion ni lafuriaiſt arnynt, ac ni's peraiſt iddo dyfu: † mewn noſwaith y bu, ac mewn noſwaith y darfu:

11 Ac oni arbedwn I Ninefe y *s* ddinas fawr, yr hon y mae yndi fwy na deuddeng myrdd o ddynion, *t* y rhai ni wyddant *rager* rhwng eu llaw ddehau a'u llaw aſwy, ac *u* anifeiliaid lawer.

Pen. ii. Adn. 7.] *Deml ſanctaidd*, Y mae ffydd yn gofid; ie yn abl gwneuthur carcharyn balas, angau yn Wrth ddarllain hanes Jona, rhyfeddwn allu Duw! yr addewid yn gwneuthur yr enaid yn gyſurus ymhob elw, a'r bedd yn nefoedd. *Rbuſ. iv. 20. Ioan xx.* Mwy rhyfedd gweled IESU yn d'od o'i fedd yn fyw!

LLYFR MICA.

Y CYNHWYSIAD.

MICA *a ddechreuodd brophwydo ynghylch yr un amſer a'r Brophwyd* Eſaia, *y mae ei ymadroddion yn cyffelybu a'r ſyltwedd yr un. Y mae yn gwahodd i edifeirwch trwy fygythion ac addeidion; eſe a ragddywedodd beth am adferiad pobl* Dduw, *a dyfodiad y* MESSIAH, *ac mai yn* Bethlehem *y genid* CRIST. Pen. 5. 2.

PEN. I.

1 *Mica yn dangos digoſaint Duw yn erbyn Jacob am eu gau-ddiwiaeth;* 10 *ac yn annog i alaru.*

Cyn Criſt. 750.

a Jer. 26. 18 2 Cron. 36. 15. *b* Deut. 32. 1. Eſa. 1. 2. * Heb. *a'i chyflawnder.* *c* Sal. 50. 7. *d* Eſa. 26. 21. *e* Eſa. 63. 3. Dat. 14. 20. *f* Sal. 97. 5. Nah. 1. 4, 5 Hab. 3. 6. 10.

GAIR yr Arglwydd yr hwn a ddaeth at *a* Mica y Moraſthiad yn nyddiau Jotham, Ahaz, a Hezecia, brenhinoedd Juda, yr hwn a welodd efe am Samaria a Jeruſalem.

2 Gwrandewch, bobl oll; *b* clyw, dithau ddaear. * ac ſydd yndi; a bydded yr Arglwydd Dduw yn *c* dyſt i'ch erbyn, yr Arglwydd o'i deml ſanctaidd.

3 Canys *d* wele yr Arglwydd yn dyfod o'i le; *efe* hefyd a ddiſgyn, ac *e* a ſathr ar uchelderau y ddaear.

4 *f* A'r mynyddoedd a doddant tano ef, a'r glynnoedd a ymholltant fel cwyr o flaen y tân, *ac* fel y dyfroedd a dywelltir ar y goriwared.

5 Hyn i gyd *ſydd* am anwiredd Jacob, ac am bechodau tŷ Iſrael. *g* Beth *yw* anwiredd Jacob? onid *b* Samaria? Pa rai *yw* uchel-leoedd Juda? onid *i* Jeruſalem?

6 Am hynny *k* y goſodaf Samaria yn garnedd-faes *dda* i blannu gwinllan; a gwnaf i'w cherrig dreiglo i'r dyffryn, a *l* datguddiaf ei ſylfeini.

7 A'i holl *m* ddelwau cerfiedig a gurir yn ddrylliau, a'i holl wobrau a loſgir yn tân, a'i holl eulynod a oſodaf yn anrheithiedig: o herwydd o wobr puttain y *n* caſgloddhi *buwnt*, ac yn wobr puttain y dychwelant.

8 O herwydd hyn, *o* galaraf ac udaf; *p* cerddaf yn noeth ac yn llwm; gwnaf alar *q* fel dreigiau, a gŵnfel † cywion y dylluan.

9 O herwydd dolurus *yw* ei harcholl: canys *r* daeth hyd at Juda; daeth hyd borth fy mhobl, hyd Jeruſalem.

10 ¶ Na

g Mal. 2. 17. *b* 1 Bren. 12. 29, 30 *i* 2 Cron. 24. 2 Bren. 17. 5. Pen. 3. 12. *l* Ezec. 23. 14, 18. *m* Eſa. 27. 9. Dat. 2. 22 *n* Dat. 18. 10. *o* Eſa. 21. 3. Jer. 4. 19. *p* Eſa. 20. 2, 3. *q* Job 30. 29. † Heb. *merchod*, Sal. 102. 6. 18. 13. *r* 2 Bren.

s 2 Sam. 1. 20.
t Jer. 6. 26
‡ Sef. *lawch.*
‖ Neu, *yr han a brefwyli yn dez.*
u Eſa. 20. 4.
a 47. 2, 3.
* Neu, *y ddiaeth-wiad.*
† Neu, *fu ddrwg ganthi.*
x Am. 3. 6.
y 2 Bren. 14. 19.
z Dat. 17. 2.
a 2 Bren. 23. 35.
‡ Sef, *celwydd.* ‖ Neu, *daw gogoniant Iſrael hyd Adulam.* *b* Jer. 16. 6. Eſa. 3. 24. *c* Galar. 4. 5.

P E N. II.

1 *Bygwth.* 4 *Galarnad.* 7 *Ceryddu.* 12 *Addaw adferu Jacob.*

a Eſt. 3. 8, 9
Rhuf. 1. 30
b Diar. 3. 27
c 1 Bren. 21. 2.
Eſa. 5. 8.
* Neu, *tuyllant.*
d Sal. 18. 26.
Mat. 7. 2.
e Sal. 50. 21.
f Ezec. 7. 5
Am 5. 13.
g 2 Bren. 17. 24.
h Jer. 2. 11
i Eſa. 30. 10.
Am. 2. 12.
a 7, 12, 13, 16.
† Heb. *darfnynwch,* Ezec. xxii. 2. &c.
k Mat. 7. 6.
‡ Neu, *gyfynguyd,* 2 Pedr 1. 21
‖ Heb. *gyferbyn a'r wiſg.*
l Eſa. 3. 28.
m Eſa. 9. 21.
n Ioan 14. 31.
o Heb. 4. 5.
p Jer. 3. 2.
q Ezec. 13. 3.
r Adn. 6. Pen. 3. 5.
s Hoſ. 1. 11
t Eſa. 63. 1.
u Dan. 2. 34, 35.
x Ezec. 38. 18, 23.
y Eſa. 52. 12.

1 *Bygwth.* 4 *Galarnad.* 7 *Ceryddu.* 12 *Addaw adferu Jacob.*

GWAE *a* a ddychymygo anwiredd, ac a wnelo ddrygioni ar eu gwelyau: pan oleuo'r bore, y gwnant hyn; *b* am ei fod ar eu dwylaw.

2 *c* Maeſydd a chwennychant hefyd, ac a ddygant trwy drais; a theiau, ac a'u dygant: * gorthrymmant hefyd ŵr a'i dŷ, dyn a'i etifeddiaeth.

3 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd, Wele, yn erbyn y teulu hwn y *d* dychymygais ddrwg, yr hwn ni *e* thynnwch eich gyddfau o hono, ac ni rodiwch yn falch; canys *f* amſer drygyd *yw.*

4 ¶ *g* Yn y dydd hwnnw y cyfyd *un* ddammeg am danoch chwi, ac a alara alar gofidus, gan ddywedyd, Dinyſtriwyd ni yn llwyr: *h* newidiodd ran fy mhobl: pa fodd y dug *ef* oddi arnaf! gan droi ymaith, efe a rannodd ein maeſydd.

5 Am hynny ni bydd i ti a fwrio reſyn coelbren ynghynnulleidfa yr Arglwydd.

6 *i* Na † phrophwydwch, *meddant wrth y rhai* a brophwydant: *k* ond ni phrophwydant iddynt na dderbyniont gywilydd.

7 ¶ Oh yr hon a elwir Tŷ Jacob, a ‡ fyrhawyd Yſpryd yr Arglwydd? ai dyma ei weithredoedd ef? *l* oni wna fy ngeiriau les i'r neb a rodio yn uniawn?

8 *A'r rhai oedd fy* mhobl ddoe, *m* a godaſant yn elyn: chwi ddiſgwch y dilledyn ‖ gyd â'r wiſg oddi am y rhai a ant heibio yn ddiofal, *fel* rhai yn dychwelyd o ryfel.

9 Gwragedd fy mhobl a fwriaſoch allan o dŷ eu hyfrydwch; a dygaſoch oddi ar eu plant hwy fy harddwch byth.

10 *n* Codwch, ac ewch ymaith; canys nid dyma *eich o* gorphwyſfa: *p* am ei halogi, y dinyſtria hi *chwi* a dinyſtr t oft.

11 Os *q* un yn rhodio yn yr yſpryd a chelwydd, a ddywed yn gelwyddog, Prophwydaf i ti *r* am win a diod gadarn; efe a gaiff fod yn brophwyd i'r bobl hyn.

12 ¶ Gan gaſglu y'th gaſglaf, Jacob oll: *s* gan gynnull cynhuliaf weddill Iſrael; *t* goſodaf hwynt ynghyd fel defaid Boſra, fel y praidd ynghanol eu corlan: tryſtiant gan *amled* dynion.

13 Daw *y u* rhwygydd i fynu o'u blaen hwynt; rhwygaſant, a thramwyaſant trwy'r porth, ac aethant allan trwyddo, *x* a thramwya eu brenin o'u blaen, a'r Arglwydd ar eu penaan hwynt.

P E N. III.

1 *Creulondeb y tywyſogion.* 5 *Ffalſedd y prophwydi.* 8 *Argyoeddi ac camwedd.*

DYwedais hefyd, Gwrandewch, attolwg, pennaethiaid Jacob, a thywyſogion tŷ Iſrael, *a* Onid i chwi y *perthyn* gwybod barn?

2 Y rhai ydych yn *b* caſau'r *rhai* dâ, ac yn hoffi'r drwg, gan *c* flingo eu croen oddi am danynt, a'u cig oddi wrth eu heſgyrn;

3 Y rhai hefyd *d* a fwyttânt gig fy mhobl, a'u croen a flingant oddi am danynt, a'u heſgyrn a ddrylliant, ac a friwant, megis i'r crochan, ac fel cig yn y badell.

4 Yna *e* y llefant ar yr Arglwydd, ac ni's ettyb hwynt; efe a guddia ei wyneb oddi wrthynt y pryd hwnnw, fel y buont ddrwg yn eu gweithredoedd.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd am y prophwydi ſydd yn cyfeilliorni fy mhobl, *f* y rhai a frathant â'u dannedd, ac a leſant, Heddwch: *g* a'r neb ni roddo yn eu pennau hwynt, darparant ryfel yn ei erbyn.

6 Am hynny *y bydd h* nos i chwi, fel na chaffoch weledigaeth; a thywyllwch i chwi, * fel na chaffoch ddewiniaeth: yr haul hefyd a fachluda ar y prophwydi, a'r dydd a dduâ arnynt.

7 Yna y gweledyddion a gywilyddiant, a'r dewiniaid a waradwyddir; ie, pawb o honynt a gauant ar eu † genau, *i* am na *rydd* Duw atteb.

8 ¶ Ond yn ddiau *k* llawn ydwyf fi o rym gan Yſpryd yr Arglwydd, ac o farn a nerth, *l* i ddangos ei anwiredd i Jacob, a'i bechod i Iſrael.

9 Gwrandewch hyn, attolwg, pennaethiaid tŷ Jacob, a thywyſogion tŷ Iſrael, y rhai ſydd ffiaidd ganddynt farn, * a yn gŵyro pob unieuedd.

10 *m* Adeiladu Sion y maent â gwaed, a Jeruſalem âg anwiredd.

11 Ei phennaethiaid o roddant farn er gwobr, a'i hoffeiriaid a *n* ddyſgant er cyflog, a'r prophwydi a ddewiniant er arian; *o* etto wrth yr Arglwydd yr ymgynhaliant, gan ddywedyd, Onid *yw yr* Arglwydd yn ein plith? ni ddaw drwg arnom.

12 Am hynny, o'ch achos chwi yr *p* erddir Sion *fel* maes, *q* a Jeruſalem a fydd yn garneddau, a mynydd y tŷ fel uchel-leoedd y goedwig.

P E N. IV.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr eglwys.*

A Rydd yn niwedd y dyddiau, i *a* fynydd tŷ yr Arglwydd ſod wedi ei ſicrhau yn mhen y mynyddoedd; ac efe a ddyrchefir goruwch y bryniau; *b* a phobloedd a ddylifant atto.

2 *c* A chenhedloedd lawer a ânt ac a ddywedant, Deuwch, ac awn i fynu i fynydd yr Arglwydd, ac i dŷ Dduw Jacob; ac efe a ddyſg i ni ei ffyrdd, ac yn ei lwybrau y rhodiwn: canys y gyfraith a â allan o Sion, a *d* gair yr Arglwydd o Jeruſalem.

3 Ac *e* efe a farna rhwng pobloedd lawer, ac a gerydda genhedloedd cryfion hyd yn mhell; a *f* gyrrant eu cleddyfau yn ſychau, a'u gwaywffyn yn * bladuriau: ac ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, g ac ni ddyſgant ryfel mwyach.

4 Ond *h* eiſteddant bob un dan ei winwydden a than ei ffigyſbren, heb neb i'w ddychrynu; canys genau Arglwydd y lluoedd a'i llafarodd.

5 Canys *i* yr holl bobloedd a rodiant bob un yn enw ei ddiw ei hun, a *k* ninnau a rodiwn yn enw yr Arglwydd ein Duw byth ac yn dragywydd.

6 Yn y dydd hwnnw, medd yr Arglwydd, *l* y casglaf y gloff, ac y *m* cynhullaf yr hon a yrrwyd allan, a'r hon a ddrygaia.

7 A gwnaf y gloff yn weddill, a'r hon a daflwyd ymmhell, yn *n* genedl gref; o a'r Arglwydd a deyrnaſa arnynt ym mynydd Sion o hyn allan byth.

a 2 Cron. 19. 20.
b Sal. 15. 4.
Rhuf. 12. 9.
c Amos 5. 12.
d Sal. 14. 4.
Hab. 2 12.
e Sal. 18. 41.
Diar. 1. 28.
Zec. 7. 13.
f Act. 20. 29, 30.
g Eſa. 56. 10, 11.
Ezec. 13. 18, 19.
Mat. 7. 15.
b Eſa. 29. 14.
Ezec. 13. 3, 6, 7.
Zec. 13 4.
* Heb. *oddi wrth ddewiniio.*
† Heb. *gweſtai uchaf,* Mal. 2. 6, 7.
i Sal. 74. 9.
Am. 8. 11.
k Job 32. 18.
Eſa. 50. 4.
l Eſa. 58. 1.
m Ezec. 22. 27.
Heb 2. 12.
Seph. 3. 3.
n Tit. 1. 11.
Judas 11.
o Eſa. 48. 2.
p Jer. 26. 18.
q Pen. 1. 6.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr eglwys.*

a Eſa. 2. 2, &c.
Dan. 2. 35.
b Sal. 110. 3.
c Dan. 7. 14
Dat. 11. 15.
d Luc 24. 49.
Act. 1. 8.
e Eſa. 9. 6.
1 Tim. 6. 15.
f Joel 3. 10
* Neu, *grymmaau.*
g Dat. 19. 19.
b Sal. 72. 2.
Zec. 3. 10.
i Jer 2. 11.
k Zec. 10. 12.
l Ezec 34. 16.
Seph. 3. 19.
m Jer. 3. 18
Ezec. 37. 11, 22.
n Eſa. 33. 10, 20.
o Dan. 7. 14.

Pen. ii. *Adn.* 11.] *Yn rhodio,* Neu, *a rodia gyd â'r gwynt, ac a ddywed gelwydd yn gelwyddog,* gan ddywedyd, Prophwydaf, &c. i chwi bethau eimwyth, ſef am lwyddiant naturiol, a digonedd o dda bydol, heb nodi eu beiau a'u drygau yſprydol! *Eph.* vi. 12.

8 ¶ A thithau tŵr y praidd, caſtell merch Sion, hyd attat ti y daw, ie, y daw'r arglwyddiaeth gyntaf, y deyrnas i ferch Jerusalem.

9 *p* Pa ham gan hynny y gweiddi waedd? *q* onid *oes* ynot Frenhin? a ddarfu am dy gynghorydd? canys *r* gwewyr a'th gymerodd megis gwraig yn esgor.

10 *s* Ymofidia a griddfana, merch Sion, fel gwraig yn esgor: *t* o herwydd yr awr hon yr ai di allan o'r ddinas, *u* a thrisi yn y maes; ti a ai hyd Babilon: *x* yno y'th waredir; yno yr achub yr Arglwydd di o law dy elynion.

11 ¶ Yr awr hon hefyd y llawer o genhedloedd a ymgasglant i'th erbyn, gan ddywedyd, Haloger hi, a gweled ein llygaid *felly* ar Sion.

12 Ond ni *æ* wyddant hwy feddyliau yr Arglwydd, ac ni ddyallant ei gyngor ef: canys *a* efe a'u casgl hwynt fel ysgubau i'r llawr-dyrnu.

13 Cyfod, merch Sion, a *b* dyrna; canys gwnaf dy gorn yn haiarn, a'th garnau yn bres; a thi a ddrylli bobloedd lawer: a chyssegraf i'r Arglwydd eu helw hwynt, a'u golud i *c* Arglwydd yr holl ddaear.

PEN. V.

1 *Genedigaeth Crist, 4 a'i ffrenbiniaeth, 8 a'i ffuddugoliaeth.*

YR awr hon *a* ymfyddina, merch y ffyddin; gosododd gynllwyn i'n herbyn: *b* tarawant Farnwr Israel a gwialen ar *ei* gern.

2 A thithau, *c* Bethlehem Ephrata, *er* dy fod yn fechan ym mhlith miloedd Juda, *etto* o honot ti y *d* daw allan i mi *un* i fod yn Llywydd yn Israel; yr hwn yr oedd ei ffynediad allan o'r dechreuad, *e* er dyddiau tragywyddoldeb.

3 Am hynny y *f* rhydd efe hwynt i fynu, *g* hyd yr amser y darffo i'r hon a esgoro esgor: yna *b* gweddill ei frodyr ef a ddychwelant at feibion Israel.

4 ¶ Ac efe a saif ac a * bortha â nerth yr Arglwydd, yn ardderchowgrwydd enw yr Arglwydd ei Dduw; a hwy a drigant: canys yr awr hon yr efe a fawrheir hyd eithafoedd y ddaear.

5 A *i* hwn fydd yr heddwch, pan ddêl yr *l* Assyriaid i'n tir ni: a phan sathro o fewn ein palasau, yna cyfodwn yn ei erbyn *m* saith fugail, ac wyth † o'r dynion pennaf.

6 A hwy a *n* ddinystriant dir Assyria â'r cleddyf, a thir o Nimrod â'i gleddyfau noethion ei hun: ac *o* efe a'n hachub rhag yr Assyriad, pan ddêl i'n tir, a phan sathro o fewn ein terfynau.

7 A bydd gweddill Jacob ynghanol llawer o bobl, fel y *q* gwlith oddi wrth yr Arglwydd, megis cawodydd ar y gwelltglas, yr hwn nid erys ‡ ar ddyn, *ac* ni ddisgwyl wrth feibion dynion.

8 ¶ A *r* gweddill Jacob a fydd ym mysg y cenhedloedd ynghanol pobl lawer, *s* fel llew ym mysg bwystfilod y goedwig, ac fel cenaw llew ym mhlith y diadellau || defaid; yr hwn, pan ei trwodd, a fathr ac a ‡ gyfyretha, ac ni *bydd* achubydd.

9 *t* Dy law a ddyrchefir yn erbyn dy wrthwynebwyr, a'th holl elynion a *u* dorrir ymaith.

10 A bydd y dwthwn hwnnw, medd yr Arglwydd, i mi *x* dorri ymaith dy feirch o'th ganol di, a dinystrio dy gerbydau:

11 y Torraf hefyd i lawr ddinasoedd dy wlad, a dymchwelaf dy holl ymddiffynfeydd:

12 A *æ* thorraf ymaith o'th law y ſwynion, ac ni bydd i ti ddewiniaid.

13 Torraf hefyd i lawr dy luniau cerfiedig, a'th ddelwau o'th blith; *a* ac ni chei ymgrymmu mwyach i waith dy ddwylaw dy hun.

14 Diwreiddiaf dy lwyni o'th ganol hefyd; a dinystriaf dy * ddinasoedd.

15 Ac *b* mewn dig a llid y gwnaf ar y cenhedloedd y fath ddialedd ag na chlywsant.

PEN VI.

GWrandewch, attolwg, y peth a ddywed yr Arglwydd; Cyfod, ymddadleu * â'r mynyddoedd, a chlywed y bryniau dy lais.

2 Gwrandewch y mynyddoedd, a chedyrn ſylfeini'r ddaear, *b* gwyn yr Arglwydd; canys y *mae* cŵyn rhwng yr Arglwydd a'i bobl, ac efe a *c* ymddadleu ag Israel.

3 Fy mhobl, *d* beth a wnaethum i ti? ac ym mha beth y'th flinais? *e* tyſtiolaetha i'm herbyn.

4 Canys *f* mi a'th ddygais o dir yr Aipht, ac a'th *g* ryddheais o dŷ'r caethiwed, ac a anfonais o'th flaen *b* Moſes, Aaron, a Miriam.

5 Fy mhobl, cofia, attolwg, beth a fwriadodd *i* Balac brenin Moab, a pha atteb a roddes Balaam mab Beor iddo, o *k* Sittim hyd Gilgal; fel y galloch wybod cyfiawnder yr Arglwydd.

6 ¶ *l* A pha beth y deuaf ger bron yr Arglwydd, *ac* yr ymgrymmaf ger bron yr uchel Dduw? a ddeuaf ſi ger ei fron ef â phoeth-offrymmau, ac â † dyniewaid?

7 *m* A foddlonir yr Arglwydd â miloedd o feheryn, *neu* â myrddiwn o ffrydiau olew? *n* a roddaf ſi fy nghyntaf-anedig *dros* fy anwiredd, ffrwyth fy ‡ nghorph *dros* bechod fy enaid?

8 Dangoſodd efe i ti, ddyn, beth *ſydd* dda: a o pha beth a gais yr Arglwydd gennyt, ond *p* gwneuthur barn, a hoffi trugaredd, ac ymoſtwng i rodio gyd â'th Dduw?

9 Llef yr Arglwydd a lefa ar y ddinas, a'r doeth a wel dy enw: *q* gwrandewch y wialen, a phwy a'i hordeiniodd.

10 ¶ *A oes* etto *r* drysorau anwiredd o fewn tŷ y gwr anwir, *s* a'r mesur prin *petb* ffiaidd?

11 A gyfrifwn yn lân *un* a *t* chloriannau anwir, ac â chôd o gerrig twyllodrus?

12 Canys y mae ei *u* chyfoethogion yn llawn trais, a'i thrigolion a ddywedaſant gelwydd; *x* a'u tafod *ſydd* dwyllodrus yn eu genau.

13 A minnau hefyd a'th *y* giwſfaf wrth dy daro, wrth *dy* anrheithio am dy bechodau.

14 *æ* Ti a fwyttêi, ac ni'th ddigonir; a'th oſtyngiad *ſydd* yn dy ganol dy hun: ti a ymafli, ac nid achubi; a'r hyn a achubech, a roddaf i'r cleddyf.

15 Ti a *a* haui, ond ni fedi; *b* ti a ſethri'r olewydd, ond nid ymiri ag olew; a gwin newydd, ond nid yfi win.

16 ¶ Cadw'r ydys ddeddfau *c* Omri, a holl *d* weithredoedd Ahab, a rhodio'r ydych yn eu cynghorion; fel y'th *wnawn* yn || anghyfannedd, a'i thrigolion i'w hwttio: *e* am hynny y dygwch warth fy mhobl.

1 *Yr eglwys yn cwyno, 5 ac yn ymgyſuro yn Nuw. 18 Ei gweddi.*

GWAE fi! canys ydwyf fel casgliadau ffrwythydd haf, fel llofſion grawnwin y cynhauaf gwin; nid *oes* ſwp o rawn i'w bwytta; *a* fy enaid a flyſiodd yr addfed ffiwyth cyntaf.

2 *b* Darfu am y duwiol oddi ar y ddaear, ac nid *oes* un uniawn ym mhlith dynion; cynllwyn y maent oll am waed; *c* pob un ſydd yn hela ei frawd a rhwyd.

3 ¶ I wneuthur drygioni a'r *d* ddwy ddwylaw yn eginol, *e* y tywyſog a ofyn, *f* a'r barnwr, am wobr; a'r *bun ſydd* fawr a ddywed lygredigaeth ei feddwl: felly y plethant ef.

4 Y goreu o honynt *ſydd* fel *f* mieren, yr unionaf yn *arwach* na chae drain; dydd dy wylwyr, *a*'th ofwy ſydd yn dyfod: *g* bellach y bydd eu penbleth unwynt.

5 *b* Na chredwch i gyfaill, nac ymddiriedwch i dywyſog: *i* cadw ddrws dy enau rhag yr hon a orwedd yn dy fynwes.

6 Canys *k* mab a ammharcha ei dad, y ferch

a Heb. 4. 7. * *o flaen mynyddoedd.* Eſa. 1. 2. *b* Hoſ. 4. 1. *c* Eſa. 1. 18 *d* Jer. 2. 5, 31. *e* Sal. 51. 4. Eſa. 5. 3. *f* Ecſ 14. 30 *g* Deut. 4. 20. *b* Sal. 77. 20. *i* Num. Pennodau 22. 23. 24. *k* Num. 25. 1. *l* Io. 6. 28. † Heb. *lwei meibion bawydd.* *m* Eſa. 1. 12, 13. *n* 2 Bren. 23. 10. Jer. 19. 5, 6 ‡ Heb. *Bal.* *o* Deut. 10, 12. Preg. 12. 13. *p* Gen. 18. 19. Mat. 7. 12. 2 Cor. 7. 11 Col. 3. 12. *q* Eſa. 10. 5 Galar. 3. 7, 36. *r* Jer. 5. 27 Hoſ. 12, 8. *s* Diar. 11. 1. *t* Hoſ. 12. 7 *u* 2 Tim. 3. 13. *x* Jer. 9. 3, 8. *y* Lef. 26. 16. Sal. 107. 17, 18. Eſa. 1. 5. *æ* Lef. 26. 26. Eſa. 62. 9. *a* Dat. 28. 38, 39. Hag. 1. 6. *b* Amos 5. 11. Seph. 1. 13. *c* 1 Bren. 16. 16, 25, 26. *d* 1 Bren. 16. 30, 31, &c. || Neu, *ſymdod.* *e* Luc 12. 47.

PEN. VII.

a Eſa. 28. 4. *b* Sal. 12. 1. Eſa. 57. 1. *c* Ezec. 19. 3. *d* Jer. 3. 5. *e* Eſa. 1. 23 Hoſ. 4. 18. *f* Ezec. 2. 6. 2 Tim. 3. 2, 5. *g* Hoſ. 10. 3 *b* Jer. 9. 4. Mat. 10. 16 *i* Sal. 39. 1. *k* Ezec. 22. 7. Mat. 10. 21, 35, 36.

ferch a gyfyd yn erbyn ei mam, a'r wraudd yn erbyn ei chwegr; a gelynion gwr *yw* dynion ei dŷ.

j Sal. 27, 28 Heb. 2. 3.

7 Am hynny *i* mi a edrychaf ar yr Arglwydd, diſgwyliaf wrth Dduw *fy* iachawdwriaeth: fy Nuw a'm gwrendy.

m Galar. 4. 21.

8 ¶ *m* Na lawenycha i'm herbyn, fy ngelynes: *n* pan ſyrthiwyf, o cyfodaf; pan eiſteddwyf mewn tywyllwch, yr Arglwydd a lewyrcha i mi.

n Diar. 24. 16.

o Sal. 37. 24 Dat. 18. 21.

9 *p* Dioddefaf ddig yr Arglwydd, canys pechais i'w erbyn: hyd oni ddadleuo fy nghwyn, a gwneuthur i mi farn: efe a'm dwg allan i'r goleuad, ac mi a welaf ei gyfiawnder ef.

p Sal. 39. 9.

q Sal. 42. 3. *a* 79. 10. *a* 115. 2. Joel 2. 17. *r* Sal 58. 10 Mal. 1. 5.

10 A'm gelynes a gaiff weled, a chywilydd a'i gorchuddia hi, yr hon a ddywedodd wrthyf, *q* Mae yr Arglwydd dy Dduw *t* fy llygaid a'i gwelant hi; bellach y bydd hi yn ſathrfa, megis tom yr heolydd.

s Amos 9. 11. &c.

11 Y *s* dydd yr adeiledir dy furiau, y dydd hwnnw yr ymbellhâ'r *t* ddeddf.

t Sal. 2. 7. Ezra 4. 21. *u* Sal. 72. 8. *x* Dan. 9. 26 Mica 3. 12 *y* Jer. 21. 14

12 Y dydd hwnnw y daw efe hyd attat o Aſſyria, ac o'r dinaſoedd cedyrn, *u* ac o'r cadernid hyd yr anfon, ac o ſor i ſor, ac o ſynydd i ſynydd.

13 Etto'r wlad a fydd yn *x* anrhaith o achos ei thrigolion, *y* am ffrwyth eu gweithredoedd.

Pen. vii. trwy'r byd. *Adn.* 11.] *ymbellha'r ddeddf*—Pob cyfraith *Ezra* vi. 3. *Eſa.* liv. 14. *Mat.* xxviii. 18. *Rhuf.* viii. 2. *Eph.* ii 15, 19. elynol a ddiddymir, a'r ddeddf grift'nogol a gyhoeddir

LLYFR NAHUM.

Y CYNHWYSIAD.

Y mae Nahum *yn proſbwydo dinyſtr* Ninefe, *a diwedd brenbiniaeth* Aſſyria.—(*ac yn cyhoeddi yr Efengyl i* Iſrael, Pen. i. 17,) *er Siampl i bob gwlad nad ymfalchiont yn erbyn* DUW, *ac na ddrygont ei Eglwys.*

PEN. I.

Mawredd Duw yn ei ddaioni at ei bobl, a'i doſter yn erbyn ei elynion.

Cyn Criſt. 713.

BAICH *a* Ninefe. Llyfr gweledigaeth Nahum yr Elcoſiad.

a Seph. 2. 13. Jona 3. 10. * Neu, *Yr Arglwydd*

2 * Duw *ſydd* eiddigus, *b* a'r Arglwydd ſydd yn dial; yr Arglwydd ſydd yn dial ac yn berchen llid: dial yr Arglwydd ar ei wrthwynebwyr, a dal *dig* y mae efe i'w elynion.

ſydd Dduw eiddigus, a dialydd.

b Sal. 94. 1. *c* Ecſ. 34. 6, 7.

3 *c* Yr Arglwydd *ſydd* hwyrfrydig i ddig, a mawr ei rym, ac ni ddieuoga'r *anwir*: yr Arglwydd *ydd* a'i lwybr yn y corwynt, ac yn y † rhyferthwy, a'r cymylau *yw* llwch ei draed ef.

a 20. 5.

d Ecſ. 34. 6, 7. 2 Pedr 3. 9. † *dymheſtl*

4 *d* Efe a gerydda'r môr, ac a'i ſych; yr holl afonydd a ddyhysbydda efe: llesgaodd Baſan a Charmel, a llesgaodd bloneuyn Libanus.

d Ecſ. 14. 22. Mat. 8. 26. *e* Sal. 97. 5. Zec. 14. 4.

5 *e* Y mynyddoedd a grynant rhagddo, a'r bryniau a ddoddant, a'r ddaear a lyſg gan ei olwg, *f* a'r byd hefyd a chwbl ag a drigant yndo.

f Gen. 7. 11 *g* Sal. 90. 11.

6 *g* Pwy a ſaif o flaen ei lid ef? a phwy a gyfyd ynghynddaredd ei ddigofaint ef? *h* ei lid ef a dywelltir fel tân, a'r creigiau a ſwrir i lawr ganddo.

Mal. 3. 2. 2 Pedr 3. 10 *h* Dat. 16. 1

7 *i* Daionus *yw* yr Arglwydd, ymddiffynfa yn nydd blinder; ac *k* efe a edwyn y rhai a ymddiriedant ynddo.

i Mat. 19. 17. *k* Sal. 1. 6. 2 Tim. 2. 19.

8 *l* A llifeiriant yn rhyned troſodd y gwna efe drangc ar ei lle hi, a thywyllwch a erlid ei elynion ef.

l Eſa. 3. 11. Dan. 2. 35.

9 Beth a *m* ddychymygwch yn erbyn yr Arglwydd? efe a wna drangc; ni chyfyd blinder ddwywaith.

m Sal. 2. 1. Eſa. 8. 9.

10 Canys tra yr *n* ymddyryſont fel drain, a thra meddwont *fel* meddwon, yſir hwynt megis ſoſi wedi llawn wywo.

n 2 Sam. 23 6, 7. Sal. 68. 1.

11 O honot y daeth allan a ddychymyga ddrwg yn erbyn yr Arglwydd: ‡ cynghor wr drygionus.

‡ Heb. *Belial.*

12 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, ‖ Pe *byddent* heddychol, ac felly yn aml, etto fel hyn y torrir hwynt i lawr, pan elo efe heibio. *o* Er i mi dy ſiino *p* ni'th ſiinaf yn ol.

2 Br. 18. 35 Dat. 13. 15, 16.

13 Canys yr awr hon y *q* torraf ei iau ef oddi arnat, drylliaf dy rwymau.

q Ezec. 1. 4 *r* Eſa. 13. 3 Dat. 18. 6.

14 Yr Arglwydd hefyd a *r* orchymynodd o'th blegid, *s* na hauer o'th enw mwyach; torraf o dŷ dy dduwiau y gerfiedig a'r dawdd-ddelw: gwnaf dy fedd; canys gwael * ydwyt.

s Diar. 10. 7 * *Ninefe.* † Eſa. 52. 7 Rhuf. 10. 15.

15 † Wele ar y mynyddoedd draed yr Efangylwr, *u* cyhoeddwr heddwch: cadw di, O Juda, dy wyliau, tal dy addunedau: canys nid a'r † drygionus trwot mwy; cwbl dorrwyd ef ymaith.

u Jer. 50. 27. † *Belial,*

PEN. II.

Ofnadwy a buddugoi luoedd Duw yn erbyn Ninefe.

DAETH y * chwalwr i fynu o flaen dy wyneb: *a* cadw'r ymddiffynfa, gwylia'r ffordd, nertha *dy* lwynau, cadarnha *dy* nerth yn fawr.

* Neu, *dryllwr,* Eſa. 14. 16, 17.

2 Canys † cychwelodd yr Arglwydd ‡ ardderchowgrwydd Jacob, fel ‖ ardderchowgrwydd Iſrael: canys *y b* dyhysbyddwyr a'u dyhyshyddodd hwynt, ac a lygraſant eu cangau gwinwydd.

a Jer. 51. 11, 12. Joel 3. 9, 11. † *dadymchweloddd* Eſa. 10. 12. ‡ *falchder,* Jer 25. 29. ‖ *a balchder*

3 Tariap ei *c* wyr grymmus a liwiwyd yn goch, *ei* wyr o ryfel a wiſgwyd ag yſgarlad; y cerbydau *fydd tant* gyd a lampau tanllyd y dydd y byddo ei arlwy, a'r ffynnidwydd a yſgydwir yn aruthrol.

b Sal. 80. 13. Dat. 18. 22, 23. *c* Eſa. 13. 3. *d* Jer. 50. 15. a 51. 6.

4 Y *d* cerbydau a gyndeiriogant yn yr heolydd, tarawant wrth eu gilydd yn y prif-ffyrdd: eu gweledigaeth fydd *e* fel ffaglau, ac fel mellt y ſaethant.

e Eſa. 9. 9.

5 Efe a gyfrif ei *f* tywiſion; y gwychion; tramgwyddant wrth gerdded; *g* pryſuro ant at ei chaer hi, a'r * ymddiffyn a barottoir.

f Dat. 17. 14. a 14. 1. *g* Deut. 11. 25.

6 *b* Pyrth y dwfr a agorir, a'r palas a † ymddettyd.

7 ‡ A Huſſab a gaeth-gludir, dygir hi i fynu, a'i morwynion yn *ei* harwain megis â llais colommennod yn curo ar eu dwyfronnau.

8 A Ninefe *ſydd* er ys dyddiau fel llynn o ddwfr: ond hwy a ffoant. Sefwch, ſefwch, *meddant*; ac ni bydd ‖ a edrycho yn ol.

9 Yſglyfaethwch, yſglyfaethwch

h Sal. 48. 7. *i* Eſa. 60. 21. Dat. 18. 6.

† *dawdd.* ‡ Neu, *y frenbines,* Dat. 18. ‖ Neu, *a'i dychwelo,* Dat. 6. 15.

k Ezec. 23. 24. *l* Sal. 68. 1. Nah. 3. 5. *m* Jer. 3. 3. Ezec. 16. 25. *n* Jer. 3. 5. *o* Sal. 33. 5. Ezec. 18. 32. *p* Sal. 103. 11. Jer. 50. 20. 1 Luc 1. 70. Rhuf. 9, 6. 7.

i Eſa. 33. 1. Dar. 19. 17.
k Eſa. 13. 7, 8.
l Dan. 5. 6.
m Joel 2. 6.
n Eſa. 14. 10.
o Sal. 10, 8. Ezec. 19. 2.
p Eſa. 52. 12. Dat. 18. 8.
q Job 20. 26. Dat. 8. 7.
r 2 Bren. 18. 17, 19, 28, 31, &c.
s Ezec. 24. 6, 9. Dat. 17. 6.
t Dat. 18. 8.
u 2 Theſ. 2. 11.
x 1 Tim 4. 1.
* Heb. *ſgrunnyb-iad y cleddyf a melit-eniad y waythoffon.*
y Dat. 17. 2. z Dat. 17. 5.
a 2 Pedr 2. 3.
b Eſa. 47 2, 3.
c Eſa. 16. 37.
d Mal. 2. 9.
e Judas 7.
f Dar. 18 10.
g Dat. 18. 2.

9 a A ddylyfaethwch arian, yſgrifaethwch aur; canys nid oes diben ar y ‘tho, a’r gogoniant o bob dodrefn dymunol.

10 Gwag, a gorwag, ac anrheithiedig yw hi, a’r galon yn toddi, a’r gliniau yn taro ynghyd, ac anhwyl ar bob lwynau, *m* a’u hwynebau oll a gaiglant barddu.

11 *n* Pa le y mae trigfa’r llewod, a phorfa cenawon y llewod? lle y rhodiai y llew, *ſef* yr hen lew, a’r cenaw llew, ac nid oedd a’u tarfai?

12 Y *o* llew a yſgrifaethodd ddigon i’w cenawon, ac a dagodd i’w lewesau, ac a lanwodd ei ffau ag yſgrifaeth, a’i loches ag yſpail.

13 Wele fi yn dy *p* erbyn, medd Arglwydd y lluoedd; ac mi a *q* loſgaf ei cherbydau yn y mwg, a’r cleddyf a ddifa dy lewod ieuainge; a thorraf ymaith o’r ddaear dy yſgrifaeth, ac ni chlywir mwy lais dy *r* genhadau.

PEN. III.

Goſidus gwyrop Ninefe.

GWAE ddinas *a* y gwaed; *b* llawn celwydd *ac* yſpail ydyw i gyd, a’r yſgrifaeth heb ymado.

2 *Bydd* ſŵn y ffrewyll, a ſŵn cynnwrf olwynion, a’r march yn prangcio, a’r cerbyd yn neidio.

3 Y marchog ſydd yn codi ei * gleddyf gloyw, a’i ddisglair wayw-ffon: lliaws o laddedigion, ac anneirif o gelanedd; a heb ddiwedd ar y cyrph: tripiant wrth eu cyrph hwynt:

4 O herwydd *c* amſ butteindra y buttain deg, *d* meiſtres ſwynion, yr hon a *e* werth genhedloedd trwy ei phutteindra, a theuloedd trwy ei ſwynion.

5 Wele fi i’th erbyn, medd Arglwydd y lluoedd, a *f* datguddiaf dy odre ar dy wyneb, a gwnaf i genhedloedd weled dy *g* noethni, ac i deyrnaſoedd dy warth.

6 A thaflaf ffiaidd bethau arnat, *h* a gwnaf di yn wael, a goſodaf di *i* yn ddrych.

7 A bydd i bawb a’th welo *k* ffoi oddi wrthyt, a dywedyd, *l* anrheithiwyd Ninefe, *m* pwy a gwyna iddi? O ba le y ceiſiaf ddiddanwyr i ti?

8 *n* Ai gwell ydwyt na *o* No dylwythog, yr hon a oſodir *p* rhwng yr afonydd, ac a amgylchir â dyfroedd, i’r hon y *mae’r* môr yn rhagfur, *a’i* mur o’r môr?

9 Ethiopia *oedd* ei chadernid, a’r Aipht, ac aneirif: Put a Lubim oedd yn *q* gynorthwy i ti.

10 Er hynny *r* bi a ddygpwyd ymaith, hi a gaethgiudwyd; *s* a’i phlant bychain a ddrylliwyd ym mhen pob heol; ac am ei phen-ſeigion y bwriaſant goel-brennau, a’i holl *t* wyr mawr a rwymwyd mewn gefynnau.

11 Tithau hefyd a *u* feddwi; *x* byddi di guddiedig, ceiſi hefyd gadernid rhag y gelyn.

12 Dy holl ymddiffynfeydd *ſyddant ſel* y ffigyſwydd a’u blaen-ffrwyth arnynt: os yſgydwir hwynt, fyrthiant yn ∝ ſafn y bwyttawr.

13 Wele, *a* dy bobl yn wragedd yn dy ganol di: pyrth dy dir a agorir i’th elynion; tân a yſodd dy farrau.

14 Tynn i ti ddwfr i’r gwarchae, *b* cadarnha dy ymddiffynfeydd; dos i’r dom, *a* ſatar y clai, cr ſha yr odyn briddfaen.

15 Yno y *c* tân a’th ddifa, a’r cleddyf a’th dyrr ymaith, efe a’th yſa di fel pryf y rhwd, ymliofoga fel pryf y rhwd, ymliofoga fel y ceiliog rhedyn.

16 Amlheaſt dy *d* farchnadwyr rhagor ſêr y gefoedd: difwynodd pryf y rhwd, ac ehedodd ymaith.

17 Dy rai *e* coronog *ſydd* fel y locuſtiaid, a’th *f* dywyſogion fel y ceiliogod rhedyn mawr, y rhai a werſyllant yn y caeau ar y dydd oerfelog, *ond* pan gyfodo’r haul, hwy a ehedant ymaith, ac ni adwaenir eu man lle y *maent*.

18 *g* Dy fugeiliaid, brenin Aſſyria, a hepiant, a th’ † hendeſigion a orweddant; *h* gwaſgerir dy bobl ar y mynyddoedd, ac ni *bydd* a’u caiglo.

19 Ni thynnir dy archoll ynghyd, clwyfus yw dy ‡ weli; pawb a glywant ſon am danat a *i* gurant eu dwylaw arnat: o herwydd pwy nid aeth *k* dy ddrygioni drosto bob amſer.

a Ezec. 22. 2.
b Nah. 2. 12.
c Jer. 46. 9.
d Nah. 3. 16.
e Sal. 78. 46.
f Jer. 51. 30. Pen. 2. 1. Sal. 147. 2. Theſ.
g Jer. 13. ∝ Dat. 19.
h Sal. 76 6. † Neu, *ddewrion*.
i 1 Bren. 22. 17. ‡ *briw*, Zec. 13. 6.
k Dat. 19. 1, 6. Dat. 17. 2

LLYFR HABACUC.

Y CYNHWYSIAD.

Yr hyn a ddyſgodd Habacuc. Y mae efe yn llafaru yr un peth ac o ran Sylwedd a Phrophwydoliaeth, ſef y caethgiudio yr Iuddewon i Caldea, ac y dinyſrio Babilon am ei Balchder, &c.

PEN. I.

Cyn Crift. 626.

1 *Dangos i Habacuc y dialedd erchyll a ddoi trwy’r Caldeaid:*

Y Baich a *a* welodd *y* prophwyd Habacuc.

2 *b* Pa hyd, Arglwydd, y gwneddaf, ac *c* ni’s gwrandewi! y bloeddiaf arnat *rhag* trais, ac nid achubi!

3 Pa ham y gwnei i mi *d* weled anwiredd, ac y peri i *mi* edrych ar ſlinder? anrhaith a thrais *ſydd* o’m blaen i; ac y mae a gyfyd ddadl ac ymryſon.

4 Am hynny yr *e* oedir cyfraith, ac nid â barn allan byth; am fod *f* y drygionus yn amgylchu’r cyfiawn; *g* am hynny cam farn a â allan.

5 ¶ *h* Gwelwch ym myſg y cenhedloedd, ac edrychwch, rhyfeddwch yn arſuthrol: canys gweithredaf weithred yn eich dyddiau, i ni choeliwch er ei mynegi *i chwi*.

6 Canys wele fi yn *k* codi’r Caldeaid, cenedl chwerw a *l* phryſur, yr hon a rodia ar hyd lled y tir, i feddiannu cyfannedd-oedd nid *yw* eiddynt.

7 Y *maent* i’w hofni ac i’w harſwydo: ‖ o honynt eu hun y daw allan eu barn a’u rhagoriaeth.

8 A’u meirch ſydd fuanach nâ’r llewpartiaid, a llymmach ydynt na *m* bleiddiau’r hwyr: eu marchogion hefyd a ymdaenant, a’u marchogion a ddeuant o bell; *n* ehedant fel eryr yn pryſuro at ſwyd.

9 Hwy a ddeuant oll i dreiſio; * ar gyfer eu hwyneb *y bydd* gwynt y dwyrain, a hwy a gaiglant gaethion fel y tywod.

10 A hwy a *o* watwarant frenhinoedd, a thywyſogion *a ſyddant* watwargerdd iddynt: hwy a watwarant yr holl geſtyll, *p* ac a gaiglant lwch, ac a’i goreſgynant.

11 Yna y *q* newidia *ei* feddwl, ac yr â troſodd, ac a drofedda, *gan ddioſg am* ei rym yma i’w ddiw *ei hun*. *

12 ¶ Onid *wyt* ti er tragywyddoldeb, O Arglwydd fy Nuw, fy Sanctaidd? *r* ni byddwn feirw. O Arglwydd, *s* ti a’u goſodaiſt hwy i farn, ac a’u ſicrheaiſt, O † Dduw, i goſpedigaeth.

13 *t* Ydwyt lanach dy lygaid nag y *gelfi* † Heb. edrych ar ddrwg, ac ni elli edrych ar anwiredd: pa ham yr *u* edrychi ar yr anffyddloniaid: *ac* y tewi pan *x* lyngco’r anwir un cyfiawnach nag ef ei hun?

14 Ac y gwnei ddynion fel pyſgod y môr, fel yr ymluſgiaid y heb lywydd arnynt?

15 ∝ Cyfodant hwynt oll a’r bach; caſglant hwynt yn eu rhwyd, a chynhullant hwy yn eu ballegrwyd: am hynny hwy a lawenychant ac a ymddigrifant.

16 Am hynny yr *a* aberthant i’w rhwyd, ac

m Jer. 4. 13 Ezec. 17. Heb. 3–10. * Heb. *cyfeiriad eu hwneb au tu a’r gwynt*, &c. Eſa. 27. 8. *b* 2 Bren. 25. 7, 10. *p* Jer. 25. 16, 22. Eſa 27. 13. *q* Eſa. 14. 13. *r* Pen. 3. 2. *s* Eſa. 10. 5, 6, 7. *t* Sal. 149. 4. *u* Jer. 25. 15, 17, 27. *x* Hoſ. 10. 8. Luc 23. 30. *y* Dat. 6. 13. ∝ Dat. 19. 12, 15. *z* Sal. 78. 9. Jer. 51. 30. Pen. 2. 1. Sal. 147. 2. *a* 2 Theſ. 2. 8. *b* Dat. 18. 16. *c* Sal. 76 6. Neu, *ddewrion*. *d* 1 Bren. 22. 17. ‡ *briw*, Zec. 13. 6. *e* Dat. 19. 1, 6. *f* Dat. 17. 2

ac y llosgant arogl-darth i'w balleg-rwyd: canys trwyddynt hwy y mae eu rhan yn dew, a'u bwyd yn fras.

17 A gant hwy gan hynny dywallt eu rhwyd, ac nad arbedont c ladd y cenhedloedd yn wastadol.

PEN. II.

1 *Habacuc yn disgwyl trwy ffydd.* 5 *Barn y Caldeaid.*

SAfaf a ar fy nisgwylfa, ac ymsefydlaf ar y tŵr, a gwyliaf, i edrych beth a ddywed efe * wrthyf, a pha beth a atteba'f † pan y'm cerydder.

2 A'r Arglwydd a atteboddd ac a ddywedodd, *b* Ysgrifenna'r weledigaeth, a gwna hi yn eglur ar lechau, fel y rhedo'r hwn a'i darlleno.

3 Canys *c* y weledigaeth *sydd* etto dros amser gosodedig, ond hi a ddywed o'r diwedd, ac ni thwylla: os erys, disgwyl am dani; canys gan ddyfod y *d* daw, nid oeda.

4 Wele, *yr bwn* a *e* ymchwydda, nid yw uniawn ei enaid ynddo: ond *f* y cyfiawn a fydd byw trwy ei ffydd.

5 ¶ A hefyd gan ei fod yn g trosseddu trwy win, gŵr balch *yw efe*, ac heb aros gartref, yr hwn a *h* helaetha ei feddwl fel uffern, ac *y mae* fel angau, ac ni's *i* digonir; ond efe a gasgl atto yr holl genhedloedd, ac a gynnull atto yr holl bobloedd.

6 Oni *k* chyfyd y rhai hyn oll yn ei erbyn ddiareb, a gair du yn ei erbyn, a dywedyd, Gwae a helaetho y *peth* nid *yw* eiddo: pa hyd? a'r neb a lwytho arno ei hun *l* y clai tew.

7 Oni chyfyd yn *m* ddifymmwth y rhai a'th frathant, ac oni ddeffry y rhai a'th gystuddiant, a thi a fyddi yn ‡ wasarn iddynt?

8 *n* Am i ti yspeilio cenhedloedd lawer, holl weddill y bobloedd a'th yspeilia dithau: o am waed dynion, ac *am* y trais ar y tir, ar y ddinas, ac ar oll a drigant ynddi.

9 ¶ *o* Gwae a elwo elw drwg i'w dŷ, i osod ei *q* nyth yn uchel, i ddiange o law'r drwg.

10 Cymmeraist gyngor *r* gwarthus i'th dŷ, wrth ddistrywio pobloedd lawer; pechaist *yn erbyn* dy enaid.

11 O herwydd y garreg a lefa o'r mur, a'r trawst a'i hettyb o'r *gwaith* coed.

12 ¶ *s* Gwae a adeilado dref *trwy* waed, ac a gadarnhao ddinas mewn anwiredd.

13 Wele, onid oddi wrth Arglwydd y llucedd *y mae*, *t* bod i'r bobl ymflino yn y tân, ac i'r cenhedloedd ymddiffygio am wir wagedd.

14 Canys *u* y ddaear a lenwir o wybodaeth gogoniant yr Arglwydd, fel y toa'r dyfroedd y môr.

15 ¶ Gwae a roddo ddiod i'w gymmydog: yr hwn ydwyt yn rhoddi *iddo* dy gostrel, ac yn *ei* feddwi hefyd, er *mwyn* cael y gweled eu noethni hwynt.

16 Llanwyd di o ☧ warth yn lle gogoniant; *a yf* dithau hefyd, a noethir dy flaen-groen; ymchwel cwppan deheulaw'r Arglwydd attat ti, a chwydiad gwarthus *fyda* ar dy ogoniant.

17 Canys *b* trais Libanus a'th orchuddia; ac anrhaith yr anifeiliaid, *yr bwn* a'u dychrynodd hwynt *c* o achos gwaed dynion, a thrais y tir, y ddinas ac oll a drigant ynddi.

18 ¶ Pa les a wna i'r ddelw gerfiedig, ddarfod i'w lluniwr ei cherfio; i'r ddelw-dawdd, ac *d* athro celwydd, fod lluniwr ei ‖ waith yn ymddiried ynddo, i wneuthur *e* eulynod mudion.

19 Gwae a ddywedo wrth bren, Deffro; 3. 231. 16.

c Adn. 8. *d* Jer. 10. 8, 14. Zec. 10. 2. ‖ Heb. *lun*, *e* Sal. 115. 5. Esa. 44. 9.

wrth garreg fud, Cyfod, efe a rydd addysg: f Sal. 11. 4.
wele, gwisgwyd ef âg aur ac âg arian, a * Neu, *gosteged ger*
dim anadl nid *oes* o'i fewn. *ei, &c.* Am. 6. 10. Seph. 1. 7. Zec. 2. 13.

20 Ond *f* yr Arglwydd *sydd* yn ei deml sanctaidd: y ddaear oll, * gostega di ger ei fron ef.

PEN. III.

1 *Habacuc yn ei weddi yn crynu gan fawrhydi Duw.* 17 *Hyder ei ffydd ef.*

GWeddi Habacuc y prophwyd, * ar Sigionoth. * Neu, *dânau cyfnewidiol.*

2 Clywais, O Arglwydd, dy air, *ac* ofnais: O Arglwydd, † bywha dy waith ynghanol y blynyddoedd, par wybod ynghanol y blynyddoedd; *a* yn *dy* lid cofia drugaredd. † Neu, *adnewyddda*, Sal. 90. 13, 14, 15, 16. a 68. 22.

3 Duw a *b* ddaeth o Teman, a'r Sanctaidd o fynydd *c* Paran. Sela. *d* Ei ogoniant a dôdd y nefoedd, a'r ddaear a lanwyd o'i fawl. a Sal. 103. 9, 1.

4 A'i lewyrch oedd fel goleuni: *yr oedd* ‡ cyrn iddo *yn dyfod* allan o'i ‖ law; ac yno *yr oedd* cuddiad ei gryfder. Jer. 14. 7. b Barn. 5. 4.

5 *e* Aeth yr haint o'i flaen ef, ac aeth marwor tanllyd allan wrth ei draed ef. c Deut. 33. 2.

6 Safodd, *a f* mesurodd y ddaear; edrychodd, a gwasgarodd y cenhedloedd; y mynyddoedd tragywyddol hefyd a ddryllwyd, a'r bryniau oesol a grymmasant: llwybrau tragywyddol *sydd* iddo. d Ecs. 19. 16. 2 Cor. 3. 6. ‡ Neu, *daulglair*

7 Dan * gystudd y gwelais wersyllau † Cuwsan: crynodd llenni tir Midian. *beisdr iddo* ‖ Neu, *ysbys.*

8 A sorrodd yr Arglwydd wrth yr *g* afonydd? ai wrth yr afonydd *y mae* dy ddig? ai wrth y môr *y mae* dy ddigofaint, gan i ti farchogaeth ar dy feirch, *ac* ar gerbyd-au dy iachawdwriaeth? e Num. 14. 12. f Act. 17. 26.

9 Llwyr noetnwyd dy *fwa*, *yn ol* llwon y llwythau, *sef dy* air *di*. Sela. *h* Holltaist y ddaear âg afonydd. * Neu. *wageda*, Num. 22. 3 † Neu, *Ethiopia.*

10 *i* Y mynyddoedd a'th welsant, *ac* a grynasant; y llifeiriant dwfr a aeth heibio; y dyfnder a rnaeth ‡ dwrf; cyfodd *befya* ei ddwylaw yn uchel. g Ecs. 14. 4.

11 Yr *k* haul a'r lleuad a safodd yn eu *h* Num. preswylfa; ‖ wrth oleuad dy saethau yr aethant, *ac* wrth lewyrch dy waywffon ddisglair. 20. 10, 11. 1 Cor. 10. 4.

12 Mewn llid y cerddaist *y* ddaear, *l* a dyrnaist y cenhedloedd mewn digter. i Sal. 114. 4.

13 Aethoft al an er iechydwriaeth i'th bobl, er iachawdwriaeth *m* ynghyd a'th Eneiniog: *n* torraist y pen allan o dŷ yr anwir, gan ddynoethi'r sylfaen hyd y gwddf. Sela. Mica 1. 4. ‡ Heb. *roddes clef* k Jos. 10. 12, 13.

14 Trywenaist ben ei faes-drefydd o a'i ffyn ei hun; * rhyferthwyaist i'm gwasgaru; ymlawenhaasant, megis i *p* fwytta'r *tlawd* mewn dirgelwch. ‖ Neu, *yn y goleuni yn y daethau.* l Am. 1. 3.

15 *q* Rhodiaist a'th feirch trwy'r môr, *trwy* bentwr o ddyfroedd mawrion. Jos 10. 11.

16 Pan glywais, *r* fy mol a ddychrynodd; fy ngwefusau a grynasant wrth y llef: daeth pydredd i'm hesgyrn, ac yn fy lle y crynais, fel y gorphwyswn yn nydd trallod: pan ddel efe i fynu at y bobl, efe a'u *a* † difetha *hwyht* a'i ffyddinoedd. m 2 Sam. 22. Sal. 77. 20. Mica 4. 13. n Sal. 68. 21.

17 ¶ Er i'r ffigysbren na flodeuo, ac na *bydde* ffrwyth ar y gwinwydd; gwaith yr olewydd ‡ a balia, a'r maesydd ni roddant fwyd; torrir ymaith y praidd o'r gorlan, ac ni *bydd* eidion yn eu beudai: o Barn. 7. 2, 3. * Neu, *daetbant*

18 Etto *s* mi a lawenychaf yn yr Arglwydd; byddaf hyffryd yn Nuw fy iechyd-wriaeth. *allan fel corwynt.* p Barn. 7. 2, 3.

19 *t* Yr Arglwydd Dduw *yw* fy nerth, *u* a'm traed a wna efe fel *traed* ewigod; ac efe a wna i mi rodio ar fy uchel-leoedd. Sal. 10. 7. q Jos. 3. 13. Sal. 77. 19. r Sal. 119. 120. † *dryllia.* ‡ Heb. *a ddywed gelwydd*, Esa. 58. 11 s Rhuf. 8. 28. 1 Cor. 10. 13. Iago 1. 2. † Sal. 27. 1. u Sal. 18. 33. ‖ Heb. *Neginoth*, Sal. 4. titl.

Pen. ii. *Adn.* 1.] *Beth ddywed efe wrthyf*, neu *ynef*,—Wele yma y Prophwyd yn ymsefydlu mewn ffydd gweddi nes cael atteb gan Dduw, (nid fel *Pilat* yn gofyn, *Beth yw gwirioneda?* ac yna yn troi ei gefn,) dyma arfer yr hen dduwiolion gynt,—Gwel, 2 *Sam.* xxiii. 1. *Sal.* lxxv. 8. *Zec.* i. 9.

Pen. iii. *Adn.* 18.] *Etto mi a lawenychaf*, &c. Y duwiol a ymgysura yn Nuw ei Iachawdwr yn absennoldeb pob cysuron daearol, 1 *Sam.* xxx. 6. a chan na ddiriedo ynddo. *Sal.* cxxv. 1.

LLYFR SEPHANIA.

Y CYNNHWYSIAD.

Prophwyd Sephania *a anfonwyd at yr* Iuddewon *yn nechreu Teyrnasiad y brenhin duiwiol* Josia; *tra yr oedd Eulun-addoliaeth, &c.* Amon *ei dad ef, heb ei edifarhau. Mae efe yn argyoeddi eu pechodau, yn bygwth en gelynion, ac yn eu cysuro a gobaith o Adferiad trwy* GRIST.

P E N. I.

Dirgel farn Duw ar Juda am amryw bechodau.

Cyn Crist. 630.

a 2 Cron. 36. 15. Ann. 3. 7. b 2 Bren. 23. 32, 33. Dar. 14. 18, 20. c Jer. 4. 24, 27. Hos. 4. 3. d Ezec. 14. 7. Mat. 13. 41. e 2 Bren. 23. 4, 5. f Hos. 10. 4 § Jer. 19. 13. b 2 Bren. 18. 21. Esa. 48. 1. 2 Pede 2. 21. Dat. 3. 16. * Neu, *hyn yr Arglwydd.* i Esa. 1. 4. Hos. 7. 7. k Mica 7. 9. 2 Ped. 2. 13. l Ezec. 39. 17. Ioan 5. 5. Dat. 19. 17. m Jer. 39. 6. n 1 Sam. 2. 15. Act. 16. 19. o Jer. 39. 3. p Deut. 28. 30, 39. x Dat. 6. 17 y Jer. 30. 7 z Amos 5. 18. Joel 2. 2, 11. a Jer. 6. 17 Dat. 8. 7. b 9. 13. c 11. 15. b Deut 28. 28, 29. c Sal. 70. 3. z 8. 10. d Dar. 11. 4. Ezec. 7. 19. e Pen. 3. 8.

a GAIR yr Arglwydd yr hwn a ddaeth at Sephania mab Cusi, fab Gedalia, fab Amaria, fab Hezecia, yn amser Josia fab Amon brenhin Juda.

2 Gan ddistrywio y *b* distrywiaf bob dim oddi ar wyneb y ddaear, medd yr Arglwydd.

3 *c* Distrywiaf ddyn ac anifail; distrywiaf adar yn awyr, a physgod y môr; *d* a'r tramgwyddiadau ynghyd a'r annuwiolion; a thorraf ymaith ddyn oddi ar wyneb y ddaear, medd yr Arglwydd.

4 Estynaf hefyd fy llaw ar Juda, ac ar holl breswylwyr Jerusalem; a *e* thorraf ymaith o'r lle hwnnw weddill Baal, *ac* enw *f* y Cemariaid a'r offeiriaid;

5 A'r neb *g* a ymgrymmant ar bennau'r tai i lu'r nefoedd; a'r addolwyr y rhai *h* a dyngant * i'r Arglwydd, a hefyd a dyngant i Malcam;

6 *i* A'r rhai a giliant oddi ar ol yr Arglwydd; a'r *rhai* ni cheisiasant yr Arglwydd, ac nid ymofynasant am dano.

7 *k* Distawa ger bron yr Arglwydd Dduw: canys agos yw dydd yr Arglwydd: o herwydd *l* arlwyodd yr Arglwydd aberth, gwahoddodd ei wahoddedigion.

8 A bydd, ar ddydd aberth yr Arglwydd, i mi ymweled a'r tywysogion, ac *m* a phlant y brenin, ac a phawb a wisgant wisgoedd dieithr.

9 Ymwelaf hefyd a phawb a peidiant ar y rhiniog y dydd hwnnw, y sawl a lanwant dai eu meistr a thrais ac a thwyll.

10 A'r dydd hwnnw, medd yr Arglwydd, y *bydd* llais gwaedd o borth y pysgod, ac udfa o'r ail, a drylliad mawr o'r bryniau.

11 *p* Udwch, breswylwyr Mactes: canys torrwyd ymaith yr holl bobl o farchnadyddion; a holl gludwyr arian a dorrwyd ymaith.

12 A'r amser hwnnw y *q* chwiliaf Jerusalem a llusernau, ac yr ymwelaf a'r dynion sydd *r* yn ceulo ar eu sorod; y rhai a ddywedant yn eu calon, *s* Ni wna yr Arglwydd ddi, ac ni wna ddrwg.

13 Am hynny eu *t* cyfoeth a aiff yn yspail, a'u teiau yn anghyfannedd: *u* adeiladant hefyd dai, ond ni'n preswyliant; *v* plannant winllanoedd, ond nid yfant o'r gwin.

14 Agos *yw* *x* mawr-ddydd yr Arglwydd, agos a phrysur iawn, *fel* llais dydd yr Arglwydd: yna y bloeddia'r dewr yn chwerw.

15 *y* Diwrnod llidiog *yw'r* diwrnod hwnnw, diwrnod trallod a chyfyngdra, diwrnod dinystr ac anghyfannedd-dra, *z* diwrnod tywyll a du, diwrnod cymmylau a thywyllni.

16 *a* Diwrnod udgorn a larwm yn erbyn dinasoedd caerog, ac yn erbyn y tyrau uchel.

17 Ac mi *b* gyfyngaf ar ddynion, a hwy a rodiant megis *b* deillion, am bechu o honynt yn erbyn yr Arglwydd; a'u gwaed a *c* dywelltir fel llwch, a'u cnawd fel tom.

18 *d* Nid eu harian na'u haur *cbuaith* a ddichon eu hachub hwynt ar ddiwrnod llid yr Arglwydd; ond a than ei eiddigedd ef *e* yr yhir yr holl dir: canys gwna *yr Arglwydd f* ddiben pryfur ar holl breswylwyr y ddaear.

f Dat. 18. 17.

P E N. II.

Annog i edifeirwch. 4 Barn y gelynion.

a Sal. 110. 119. Esa. 1. 13. b 2 Bren. 23. 26, 27. Preg. 8. 11. c Sal. 50. 21, 22. Mal. 4. 1. d Sal. 149. 4. e Gen. 7. 1. Ezec. 9. 4. 5. f Am. 1. 6. Zec. 9. 5. g Jer. 6. 4. Luc 12. 47, 48. b Ezec. 25. 16. i Jos. 13. 3. k Esa. 11. 14 m Act. 8. 26. n Col. 2. 14 o Jer. 48. 26, 27. p Jer. 49. 1. q Sal. 107. 34. Esa. 15. 1. r Esa. 11. 10. Joel 3. 19. s Esa. 16. 6. Jer. 48. 29. * Heb. *gwlad.* Hos 2. 17. t Sal. 22. 29. Mal. 3. 11. u 1 Tim. 2. 8 Esa. 43. 3. x Nah. 1. 1, 2. 2, 2. 10. a 3. 15. y Esa. 34. 11, 14. z Esa. 13. 21. a Jer. 49. 31, 32. b Dat. 18. 7. c Esa. 36. 20. d Job 27. 23. Galat. 2. 15 Ezec. 27. 36.

YMgesglwch, ie, deuwch ynghyd, *a* genedl anhawddgar;

2 Cyn i'r *b* ddeddf esgor, *cyn* i'r dydd fynod heibio fel peiswyn, cyn dyfod arnoch *c* lid digofaint yr Arglwydd, cyn dyfod arnoch ddydd forsiant yr Arglwydd.

3 Ceisiwch yr Arglwydd, holl *d* rai llariaidd y ddaear, y rhai a wnaethant ei farn ef; ceisiwch gyfiawnder, ceisiwch lariaidd-dra: *e* fe allai y cuddir chwi yn nydd digofaint yr Arglwydd.

4 ¶ Canys *f* bydd Gaza yn wrthodedig, ac Ascelon yn anghyfannedd: gyrrant allan Asdod *g* hanner dydd, a diwreiddir Ecron.

5 Gwae breswylwyr glan y môr, cenedl *b* Cerethiaid: y *mae* gair yr Arglwydd i'ch erbyn: O *i* Canaan gwlad y *k* Philistiaid, mi a'th ddifethaf, fel na byddo cyfanneddwr.

6 A bydd glan y môr yn drigfaau *ac yn* ffythoi i fugeiliaid, ac yn gorlannau defaid.

7 A bydd y fro yn *l* rhan i weddill tŷ Juda; porant arnynt: yn nheiau *m* Ascelon y gorweddant yn yr hwyr: canys yr Arglwydd eu Duw a ymwel a hwynt, ac a ddychwel eu caethiwed.

8 ¶ *o* Clywais waradwyddiad Moab, a chableddu meibion Ammon, a'r hwn y gwaradwyddasant fy mhobl, ac *p* yr ymfawrygasant yn erbyn eu terfynau hwynt.

9 Am hynny *fel mai* byw fi medd Arglwydd y lluoedd, Duw Israel, Fel Sodoma y bydd *q* Moab, a meibion Ammon fel Gomorra: danedi-dir, a phyllau halen, ac anghyfanneddle tragywyddol: *r* gweddill fy mhobl a'u difroda, a gweddill fy nghenedl a'u meddianna hwynt.

10 Hyn a ddaw iddynt *s* am eu balchder, am iddynt waradwyddo ac ymfawrygu yn erbyn pobl Arglwydd y lluoedd.

11 Ofnadwy *a fydd* yr Arglwydd iddynt: canys efe a * newyna holl ddduwiau'r ddaear; ac *t* addolant ef bob un o'i fan, *sef* holl ynysoedd y cenhedloedd.

12 ¶ *u* Chwithau hefyd yr Ethiopiaid a leddir a m cleddyf.

13 Ac efe a estyn ei law yn erbyn y gogledd, ac *x* a ddifetha Assyria, ac a wna Ninefe yn anghyfannedd, *a* yn sych fel diffeithwch.

14 A diadellau a orweddant yn ei chanol hi, holl *y* anifeiliaid y cenhedloedd: *z* y pelican a'r dyliuan hefyd a letyant ar gap y drws; *au* llais a gan yn y ffeneſtri, anghyfannedd-dra *a fydd* yn y gorſingau: canys efe a ddynoetha'r ceder-waith.

15 Hon *yw'r* ddinas hoyw oedd yn *a* trigo yn ddiofal, yn dywedyd yn ei chalon, *b* Myfi *yydd*, ac *c* nid *oes* ond myfi; pa fodd yr aeth yn anghyfannedd, yn orwedfa anifeiliaid! pawb a'r a ei heibio iddi, *d* a'i hyttia, *ac* a yſgwyd ei law *arni.*

P B N. III.

1 Tost-lym gerydd Jerusalem am amryw bechodau. 8 Annog i ddisgwyl am adferiad Israel.

GWAE'r * fudr a'r halogedig, y *a* ddinas orthrymmus.

2 Ni wrandawodd ar y llef, ni dderbyniodd † gerydd; nid ymddiriedodd yn yr Arglwydd, ni nesaodd at ei Duw.

3 *c* Fi thywysogion o'i mewn *ydd* yn llewod

* Heb. *gwrystin.* a Jer. 5. 26. Mica 3. 2, 3. † Neu, *cbwyth* ef ym ith Mal. 2.

atbrawiaeth. b Esa. 29. 13. c Mica 3. 9, 10, 11.

d Jer. 5.6. Hab. 1. 8. ‡ *ni sonasant yr esgyrn dyd y bore.*

llewod rhuadwy; ei barnwyr *d* yn ſciddiau yr hwyr, ‡ ni adawant aſgwrn erbyn y bore.

e Jer. 23. 21. Galar. 2. 14. *f* Mal. 2. 8. *g* Adn. 15, 17. Mica 3. 11. *b* Amos 3. 2, 3. || *heb bore.* *i* Jer. 3. 3. a 6. 15. a 8. 12. *k* 1 Cor. 10. 6. *l* Sal. 119. 120. *m* Sal. 81. 13, 14. *n* Mic. 7. 7 * *ſy mryd.* *o* Joel 3. 12 *r* Dat. 16. 14. *p* Pen. 1. 18 *q* Eſa. 1. 25 Zec. 13. 7. *r* Eſa. 19. 18. Hoſ. 2. 16. *s* Eſa. 60. 4 Act. 8. 27. *t* Hoſ. 2. 18

4 Ei *e* phrophwydi *ſydd* yſgafn, yn wyr anſyddlon: ei hoffeiriaid a halogaſant y cyſſegr, *f* treiſiaſant y gyfraith.

5 Yr Arglwydd cyfnawn *g ſydd* yn ei chanol; ni wna *b* efe anwiredd: || yn fore y dwg ei farn i oleuni, ni phalia; ond yr anwir ni fedr gwiliyddio.

6 *k* Torrais ymaith y cenhedloedd; eu tyrau ſydd anghyfannedd; diffeithiais eu heolydd, fel nad elo neb heibio; eu dinaſoedd a ddifwynwyd, heb ŵr, a heb drigiannydd.

7 Dywedais, Yn ddiau ti a'm *l* hofnit: derbyni gerydd: *m* felly ei thrigfa ni thorrid ymaith, pa fodd bynnag yr ymwelais a hi: etto bore-godaſant, a llygraſant eu holl weithredoedd.

8 ¶ Am hynny *n* diſgwyliwch arnaf fi, medd yr Arglwydd, hyd y dydd y cyſſodwyf i'r yſglyfaeth: canys * ſy marn *ydd* ar *o* gynnull y cenhedloedd, ar gaſglu'r teyrnaſoedd, i dywallt arnynt *ſy* llid, holl angerdd ſy nigofaint: canys a than fy eiddigedd *p* yr yſir yr holl ddaear.

9 O herwydd *q* yna yr adferaf i'r bobl *r* wefus bur, fel y galwo pob un o honynt ar enw yr Arglwydd, i'w waſanaethu ef ag un yſgwydd.

10 O'r *s* tu hwnt i afonydd Ethiopia y dwg ſy ngweddiwyr, *ſef* merch ſy ngwaſgaredig, ſy offrwm.

11 ‡ Y dydd hwnnw ni'th waradwyddir am dy holl weithredoedd, yn y rhai y pechaiſt i'm herbyn: canys yna y ſymudaf o'th blith y neb lydd yn hyfryd

ganddynt dy falchder, fel nad *u* ymddyrchafech mwyach yn ſy mynydd ſanctaidd.

12 Gadawaf ynot hefyd *x* bobl druain ddioddion, ac yn enw yr Arglwydd y gobeithiant hwy

13 Gweddill Iſrael *y* ni wna anwiredd, ac ni ddywedant gelwydd; ac ni cheir yn eu geneuau dafod twyllodrus, canys hwy a borant ac a orweddant, ac ni *ydd* a'u tarfo.

14 ¶ *z* Merch Sion, càn; Iſrael, crechwenna; merch Jeruſalem, ymlawenycha a gorfoledda a'th holl galon.

15 Tynnodd yr Arglwydd ymaith dy farnau, *a* bwriodd allan dy elynion: *b* yr Arglwydd Brenhin Iſrael *ydd* yn dy ganol, nid ofni ddrwg mwyach.

16 Y dydd hwnnw y dywedir wrth Jeruſalem, Nac ofna; *wrth* Sion, Na laeſed dy ddwylaw.

17 Yr Arglwydd dy Dduw yn dy ganol di *ydd* gadarn: efe a achub, *c* efe a lawenycha o'th blegid gan lawenydd; efe *a* lonydda yn ei gariad, efe a ymddigrifa ynot dan ganu.

18 *e* Caſglaf *y rhai ſydd* brudd am y gymmanfa, *yrhai* ſydd o honot, *i'r rhai yr oedd* eu gwaradwydd yn faich.

19 Wele, mi a *f* ddifethaf yr amſer hwnnw bawb a'th ſlinant: ac *g* a achubaf y gloff, a chaſglaf y waſgaredig; *h* ac a'u goſodaf yn glodfawr, ac yn enwog, yn holl dir eu gwarth.

20 Yr amſer hwnnw y dygaf chwi *drachefn*, yr amſer y'ch caſglaf; canys i gwnaf chwi yn enwog, ac yn glodfawr ym myſg holl bobl y ddaear, pan *k* ddychwelwyf eich caethiwed o flaen eich llygaid, *l* medd yr Arglwydd.

u Jer. 7. 4. Joan 4. 21. *x* Eſa. 14. 32. Iago 2. 5. *y* Eſa. 63. 8 1 Joan 3. 9. *z* Eſa. 30. 29, a 35. 10. Zec. 9. 9. *a* Dat. 19. 20. *b* Ezec. 48. 35. 1 Tim. 6. 15. *c* Eſa. 62. 5. Jer 32. 41. *d* Mat. 17. 5. Eph. 1. 6. *e* Hoſ. 1. 11 Rhuf. 11. 25. *f* Eſa. 25. 10. Joel 3. 2. *g* Ezec. 34. 16. *a* Eſa. 60. 20. a 61. 7. *h* Eſa. 60. 15. Sal. 89. 33. *k* Eſa. 11. 12. *l* Tit. 1. 2.

LLYFR HAGGAI.

Y CYNHWYSIAD.

HAGGAI, Zecaria, *a* Malaci, *y tri hyn a broſhwydaſant gwedi dychweliad yr* Iuddewon *o* Babilon: *Y mae'r Prophwyd hwn yn gorchymyn idaynt adeiladu, ac yn dywedyd y druai'r* MESSIAH *ar frys.* Pen. ii. 7.

PEN. I.

Cyn Criſt. 520.

1 *Haggai yn beio ar y bobl am eſgeuluſo adeiladu y ty: 7 yn eu hannog bwynt i'w adeiladu ef.*

a Ezec. 4. 24. a 5. 1. Zec. 4. 1. *b* 1 Cron. 3. 17, 19. Ezra 1. 8. *c* Zec. 3. 1. *d* Diar. 26. 16. *e* Ezra 4. 23. *f* Marc 3. 5 *g* Phil. 2. 21. *b* 2 Sam. 7. 2. * Heb. *goſodwch eich calonnau ar eich ffyrdd.* Jer. 8. 6. *i* Deut. 28 38. Mica 6. 14, 15. *k* Zec. 8. 10 *l* Galar. 3. 40. 2 Cor. 13. 5 *m* Neh. 3 20. 1 Ped. 2. 5. † Neu, *thwythais ef ym maith,* Mal. 2. 2.

YN *a* yr ail flwyddyn i'r brenin Darius, yn y chweched mis, ar y dydd cyntaf o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd trwy law Haggai y prophwyd at *b* Zorobabel mab Salathiel tywyſog Juda, ac at Joſua mab Joſedec yr arch-offeiriad, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y llafara Arglwydd y lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl hyn a *d* ddywedant, *e* Ni ddaeth yr amſer, yr amſer i adeiladu ty yr Arglwydd.

3 *f* Yna y daeth gair yr Arglwydd trwy law Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,

4 *g* Ai amſer *yw* i chwi eich hunain drigo *b* yn eirch tai byrddiedig, a'r ty hwn yn anghyfannedd?

5 Fel hyn gan hynny yn awr y dywed Arglwydd y lluoedd; * Yſtyriwch eich ffyrdd.

6 *i* Hauaſoch lawer, a chludaſoch ychydig; bwytta yr ydych, ond nid hyd ddigon; yfed, ac nid hyd fod yn ddiwall; ymwiſgaſoch, ac nid hyd glydwr i neb; *k* a'r hwn a ynnillo gyflog, llydd yn caſglu cyflog i god dyllog.

7 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; * Yſtyriwch eich ffyrdd.

8 Eſgynwch i'r mynydd, a dygwch goed, ac *m* adeiledwch y ty: mi a ymfoddlonaf ynddo, ac y'm gogoneddir, medd yr Arglwydd.

9 Edrychaſoch am lawer, ac wele *yr oedd* yn ychydig; a phan y dygaſoch adref, † chwythais arno. Am ba beth? medd Arglwydd y lluoedd. *n* Am fy nhŷ, I yr hwn *ſydd* yn anghyfannedd, a chwithau yn rhedeg bawb i'w dŷ ei hun.

10 Am hynny gwahardd wyd i'r o *o* hefoedd oddi arnoch ylitho, a gwaharddiodd i'r ddaear roddi ei ffrwyth.

11 *p* Gelwais hefyd am ſychder ar y ddaear, ac ar y mynyddoedd, ac ar yr ŷd, ac ar y gwin, ac ar yr olew, ac ar *yr hyn a* ddwg y ddaear allan; ar ddyn hefyd, ac ar anifail, ac *q* ar holl lafur dwylaw.

12 ¶ Yna y *r* gwrandawodd Zorobabel mab Salathiel, a Joſua mab Joſedec yr arch-offeiriad, a'holl weddill y bobl, ar lais yr Arglwydd eu Duw, ac ar eiriau Haggai y prophwyd (megis yr anfonaſai eu Harglwydd Dduw hwynt ef) a'r bobl a ofnaſant ger bron yr Arglwydd.

13 Yna Haggai cennad yr Arglwydd a lafarodd trwy gennadwri yr Arglwydd wrth y bobl, gan ddywedyd, *Yr wyf* fi gyd a chwi, medd yr Arglwydd.

14 Felly y ‡ cynhyrfodd yr Arglwydd yſpryd Zorobabel mab Salathiel tywyſog Juda, ac yſpryd Joſua mab Joſedec yr arch-offeiriad, ac yſpryd holl weddill y bobl; a hwy a ddaethant ac a *u* weithiaſant y gwaith yn nhŷ Arglwydd y lluoedd eu Duw hwynt:

15 Y Pedwarydd dydd ar hugain o'r chweched mis, yn yr ail flwyddyn i Darius y brenin.

PEN. II.

1 *Annog y bobl i weithio, trwy addaw gogoneddu'r ail demi na'r gyntaf.*

20 *Addawid Duw i Zorobabel.*

YN y *a* ſeithfed *mis*, ar yr unfed *dydd* ar hugain o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd trwy law'r prophwyd Haggai, gan ddywedyd,

2 *b* Dywed yn awr wrth Zorobabel mab Salathiel tywyſog Juda, ac wrth Joſua

mab

n Mat. 6. 33. *o* Lef. 26. 19. Deut. 28. 23. *p* 1 Bren. 18. 1, 2. *q* Pen. 2. 17. *r* Ezra 5. 2 Eſa. 55. 10, 11. Jer. 23. 28, 29. 1 Theſ. 1. 5. *ſ* 2 Cron. 15. 2. Rhuf. 8. 31 Dat. 2. 1. *t* Sal. 110. Eſa. 26. 12. Phil. 4. 13. *u* Ezra 5. 3. Nah. 3. 5. Tit. 1. 10, 16.

a Pen. 1. 15. *b* Act. 14. 22, 23. Heb. 13. 20, 21.

t Ezra 2.64 mab Josedec yr arch-offeiriad, ac wrth
d Ezra 3. weddill y bobl, gan ddywedyd,
12. 3 *c* Pwy yn eich plith a adawyd yr hwn
e Ezra 6.3 a welodd y tŷ hwn yn ei ogoniant-cyntaf?
Zec. 4.10. a pha fodd y gwelwch chwi ef yr awr hon?
f Zec. 8.9. 4 *d* onid *yw* wrth hwnnw yn eich golwg fel
1 Cor. 16. peth *e* heb ddim?
13. 5 Etto yn awr *f* ymgryfha, Zorobabel,
g 1 Cor. medd yr Arglwydd; ac ymgryfha, Josua
15. 58. mab Josedec yr arch-offeiriad; ac ymgryf-
1 Tim. 3.8 hewch, holl bobl y tir, medd yr Arglwydd,
h Esa. 63. a *g* gweithiwch: canys *yr ydwyf* fi gyd â
11. chwi, medd Arglwydd y lluoedd:
Rhuf. 8.26 6 *Yn ol* y gair a ammodais â chwi pan
i Adn. 21. ddaethoch allan o'r Aipht, felly *h* yr erys
Heb. 12.26 fy Yspryd yn eich mysg: nac ofnwch.
k Gen. 49. 7 Canys fel hyn y dywed Arglwydd y
10. lluoedd; Unwaith etto, ennyd fechan *yw*,
1 Tim. 3. ac *i* mi a ysgydwaf y nefoedd, a'r ddaear,
16. a'r môr a'r sychdir;
l Sal. 24. 7. 8 Ysgydwaf hefyd yr holl genhedloedd,
Mal. 3. 1. a *k* Dymuniant yr holl genhedloedd a
m Ezra 6.8 ddaw: *l* llanwaf y tŷ hwn hefyd â gogon-
Sal. 50. iant, medd Arglwydd y lluoedd.
10, 12. 8 *m* Eiddo fi'r arian, ac eiddo fi'r aur,
Esa. 66. 1. medd Arglwydd y lluoedd.
n Esa. 2.3. 9 Bydd *n* mwy gogoniant y tŷ diweddaf
Ic. 1. 14. hwn na'r cyntaf, medd Arglwydd y llu-
o Eph. 2. oedd: ac yn y lle hwn y rhoddaf o dang-
14. nefoedd, medd Arglwydd y lluoedd.
p Lef. 10. 10 ¶ Ar y pedwarydd *dydd* ar hugain
11. o'r nawfed *mis*, yn yr ail flwyddyn i Da-
Mal. 2. 7. rius, y daeth gair yr Arglwydd trwy law
q Lef. 7. Haggai y prophwyd, gan ddywedyd,
15. 11 Fel hyn y dywed Arglwydd y llu-
r Lef. 23. oedd; *p* Gofyn yr awr hon i'r offeiriaid y
25. gyfraith, gan ddywedyd,
s Mat. 21. 27. 12 Os dwg un *q* gig ſanctaidd ynghwrr
Rhuf. 1. ei wisg, ac â'i gwrr a'r gyffwrdd a'r bara,
18. neu a'r cawl, neu â'r gwin, neu â'r olew,
t Lef. 19. neu â dim o'r bwyd, a fyddant hwy ſanct-
28. aidd? A'r offeiriaid a attebasant ac a ddy-
Num. 19. wedasant, *s* Na *fyddant*.
11. 13 A Haggai a ddywedodd, Os *un a fo*
t afian gan gorph marw a gyffwrdd â dim
o'r rhai hyn, a fyddant hwy afian? A'r
offeiriaid a attebasant ac a ddywedasant,
u Byddant afian.

u Tit. 1. 15.

14 Yna yr attebodd Haggai, ac a ddy-
x Eph. 1. wedodd, *u* Felly y mae'r bobl hyn, ac
6. felly *y mae'r* genhedlaeth hon ger fy mron,
y Adn. 19. medd yr Arglwydd; ac felly *y mae* holl
Gen. 32. *x* waith eu dwylaw, a'r hyn a aberthant
10. yno yn afian.
z Ezra 4. 5. 15 Ac yr awr hon meddyliwch, attol-
a Pen. 1.9. wg, *y* o'r diwrnod hwn *allan* a chynt,
b Deut. 28. *z* cyn gosod carreg ar garreg yn nhemi
22. yr Arglwydd;
c Pen. 1. 16 Er pan oedd *y dyddiau* hynny pan
d Amos ddelid at dwrr o *a* ugain *lleſtraid*, deg
4. 9. fyddai; pan ddelid at y gwin-wryf i dynnu
e 1 Cron. deg *lleſtraid* a deugain o'r casn, ugain a
12. 32. fyddai *yno*.
f Ezra 3. 6. 17 ¶ *b* Tarewais chwi â diſlanniad, ac
Mat. 6. â mallder, ac â chenllysg, *c* yn holl waith
33. eich dwylaw; a *d* chwithau ni *throiſoch*
attaf fi, medd yr Arglwydd.
18 Ystyriwch yr awr hon *e* o'r dydd
h Adn. 10. hwn, ac er cyn*t* o'r pedwarydd dydd ar
2 Tim. 4. hugain o'r nawfed *mis*, *ac f* ystyriwch o'r
2. dydd y sylfaenwyd teml yr Arglwydd.
i Adn. 6, 19 *A yw'r* hâd etto yn yr ysgubor? *y*
7. winwydden hefyd, y ffigysbren, a'r pom-
Heb. 12. granad, a'r pren olewydd, ni ffrwythasant:
26. o'r dydd hwn allan y *g* bendithiaf *chwi*.
k Mat. 24. 20 ¶ A *b* gair yr Arglwydd a ddaeth
7. eilwaith at Haggai ar y pedwarydd *dydd*
Dat. 19. ar hugain o'r mis, gan ddywedyd,
17, 18. 21 Llafara wrth Zorobabel tywysog Ju-
l 2 Cor. 10. da, gan ddywedyd, *i* Myfi a ysgydwaf y
5. y nefoedd a'r ddaear;
2 Thef. 2. 8. 22 Ac *k* mi a ymchwelaf deyrn-gadair
m Can. 8. teyrnaſoedd, ac a ddinyſtriaf gryddwr bren-
6. hiniaethau'r cenhedloedd; ymchwelaf he-
fyd y cerbydau, a'r rhai a eiſteddant yn-
ddynt; *l* a'r meirch a'u marchogion a
n Esa. 42. 1. fyrthiant, hob un gan gleddyf ei frawd.
Marc 3. 14, 16, 17, &c. 23 Y diwrnod hwnnw, medd Arglwydd
y lluoedd, y'th gymmeraf di fy ngwas
Zorobabel, mab Salathiel, medd yr Ar-
glwydd, *m* ac y'th wnaf fel sêl: canys mi
1 Pedr 1. 20. a'th *n* ddewiſais di, medd Arglwydd y llu-
oedd.

* Os afian fydd dy galon, bydd afian dy holl waith, Ni ddderbyn Duw dy aberth, ni wrendy 'th weddi chwaith.

LLYFR ZECARIA.

YCYNHWYSIAD.

ZACARIA *a anfonwyd yngbyich yr un amſer a* Haggai, *i gefnogi yr* Iuddewon *yn adeilad y Deml*—*Y mae yn prophwydo am* GRIST, *dinyſtr yr* Iuddewon, *a galwad y* Cenhedloedd.

PEN. I.

Cyn Criſt. 520 — 1 *Annog i edifeirwch.* 7 *Gweledigaeth y meirch.* 12 *Duw yn cyfuro Ierusalem.*

a Ezra 4. 24. Hag. 1. 1. b Ezra 5.1. Diar. 17.6. Mat. 23.35 c Dan. 9.12 Galar. 1.15 d Mica 7. 19. Mal. 3. 7. e Luc 15. 21, 22. Iago 4. 8. f 2 Cron. 36. 15, 16. Jer. 44. 17, 18. g Esa. 31.6 Hoſ. 14. 1. h Dia. 10.7 Preg. 12.5. * Neu, *ymaſſyd yn eich tadau?* Dan. 9. 11. Sal. 50.21, 22. i Esa. 55. 7. Lam. 3. 40. Galar. 1. 18.

YN yr wythfed mis *a* o'r ail flwyddyn i Darius, y daeth gair yr Arglwydd at *b* Zecaria, mab Baracia, fab Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

2 *c* Llwyr-ddigiodd yr Arglwydd wrth eich tadau.

3 Am hynny dywed wrthynt, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *d* Dychwelwch attaf fi, medd Arglwydd y lluoedd, ac *e* mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd Arglwydd y lluoedd.

4 Na fyddwch *f* fel eich tadau, y rhai y galwodd y prophwydi o'r blaen arnynt, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *g* Dychwelwch yn awr oddi wrth eich ffyrdd drwg, ac *oddi wrth* eich gweithredoedd drygionus: ond ni chlywent, ac ni wrandawent arnaf, medd yr Arglwydd.

5 Eich tadau, *h* pa le *y maent* hwy? a'r prophwydi, ydynt hwy yn fyw byth?

6 Oni ddarfu er hynny i'm geiriau a'm deddfau, y rhai a orchymynais wrth fy ngwaſion y prophwydi, * oddiwes eich tadau? a hwy a ddychwelasant, ac a ddywedasant, Megis y meddyliodd Arglwydd y lluoedd wneuthur i ni, yn ol ein ffyrdd, ac yn ol ein gweithredoedd *ein bun*, i felly y gwnaeth efe â ni.

7 ¶ Ar *y* pedwarydd dydd ar hugain o'r unfed mis ar ddeg, hwnnw *yw* mis Sebat, o'r ail flwyddyn i Darius, y daeth *k* gair yr Arglwydd at Zecaria, mab Baracia, *l* fab Ido y prophwyd, gan ddywedyd,

8 Gwelais nofwaith; ac wele *k* wr yn marchogaeth ar *l* farch coch, ac yr oedd efe yn ſefyll rhwng y *m* myrtwydd y rhai *oedd* yn y pant; ac o'i ol ef feirch coch-ion, brithion a gwynnion.

9 Yna y dywedais, *n* Beth *yw* y rhai hyn, fy Arglwydd? A dywedodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi wrthyf, Mi a ddangoſaf i ti beth yw y rhai hyn.

10 A'r gwr yr hwn oedd yn ſefyll rhwng y myrtwydd, a attebodd, ac a ddywedodd, Dyma'r rhai a *o* hebrynggodd yr Arglwydd i ymrodio trwy'r ddaear.

11 A hwythau a attebaſant Angel yr Arglwydd, yr hwn oedd yn ſefyll rhwng y coed myrt, ac a ddywedaſant, *p* Rhodiaſom trwy'r ddaear; ac wele yr holl ddaear yn *q* eiſtedd, ac yn llonydd.

12 ¶ Ac *r* Angel yr Arglwydd a attebodd ac a ddywedodd, O Arglwydd y lluoedd, *s* pa hyd ni thrugarhei wrth Jerusalem, a dinaſoedd Juda, wrth y rhai y digiaiſt *t* y deng mlynedd a thrugain hyn?

13 A'r Arglwydd a attebodd yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, *u* a geiriau daionus, a geiriau cyſſurus.

14 A'r Angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi a ddywedodd wrthyf, Gwaedda, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *x* Deliais eiddigedd mawr dros Jerusalem a thros Sion:

15 A *y* digiais yn ddirfawr wrth y cenhedloedd

k Jos. 5.13, 14. *l* Esa. 63.1. Dat. 19.13. *m* Dat. 14. 1. *n* Esa. 42. 1. Marc 3. 17. 14. *o* Diar. 2.2. Iago 1. 5. *p* Sal. 91. 11. Heb. 1. 14. *q* Sal. 68. 17. *q* Adn. 15. Jer. 48. 11. *r* Thef. 5. 3. *r* Esa. 63.9 Mal. 3. 1. Sal. 102. 13, 14. Dan. 12.6. Heb. 4.15. Dat. 6. 10. *s* Jer. 29.10 *u* Adn. 15, 16. Ioan 12. 27, 28. *x* Diar. 6. 34. Esa. 9.7. Pen. 8. 2. *y* Deut. 29. 28.

t Tit. 1. 2. *u* Eph. 1. 6. *x* Adn. 19. Gen. 32. 10. ∞ Ezra 4. 5. *a* Pen. 1.9. *b* Deut. 28. 22. *c* Pen. 1. 11. *d* Amos 4. 9. *e* 1 Cron. 12. 32. *f* Ezra 3. 11. *g* Mat. 6. 33. *h* Adn. 10. 2 Tim. 4. 2. *i* Adn. 6, 7. Heb. 12. 26. *k* Mat. 24. 7. Dat. 19. 17, 18. *l* 2 Cor. 10. 5. 2 Thef. 2. 8. *m* Can. 8. 6. *n* Esa. 42. 1.

hedloedd difraw; y rhai *yn ddigiais* ac Jer. 25. 3, 4. ychydig, ac hwythau a gynnorthwyasant y niweid.

16 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd; *a* Dychwelais at Jerusalem â thrugareddau: *b* fy nhŷ a adeiledir ynddi, medd Arglwydd y lluoedd, a llinyn a *a* Esa. 12. 1, 2. Hos. 5. 15. Mica 7. 19. *b* Hab. 3. 13. *c* Esa. 60. 19, 20. *d* Pen. 2. 12. Esa. 14 1. *e* Adn. 19.

17 Gwaedda etto, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *c* Fy ninasoedd a ymchengant gan ddaioni, a'r Arglwydd a rydd gysur i Sion etto, ac *d* a ddewis Jerusalem etto.

18 ¶ A chodais fy llygaid, ac edrychais; ac wele *e* bedwar corn.

19 A dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw'r* rhai hyn? Dywedodd yntau wrthyf, Y rhai hyn *yw'r* cyrn a *f* wasgarasant Juda, Israel, a Jerusalem.

20 A'r Arglwydd a ddangosodd i mi bedwar *g* saer *befyd*.

21 Yna y dywedais, I wneuthur pa beth y daw'r rhai hyn? Ac efe a lafarodd, gan ddywedyd, Y rhai hynny *yw'r* cyrn a wasgarasant Juda, *b* fel na chodai un ei ben: ond *i* y rhai hyn a ddaethant i'w tarfu hwynt, i dafiu allan gyrn y cenhedloedd, y rhai a *k* godasant *eu* cyrn ar wlad Jada i'w gwasgaru hi.

Obad. 11. *f* Dan. 12. 7. *g* Esa. 35. 5. *h* Galar. 3. 22. *i* Sal. 75. 7.

PEN. II.

1 Gofal Duw dros Jerusalem, 6 Gwaredu Sion.

DYrchefais fy llygaid drachefn, ac edrychais; ac wele *a* ŵr, *a* ac yn ei law linyn mesur.

2 A dywedais, I ba le yr âi di? ac efe a ddywedodd wrthyf, I fesuro Jerusalem, *b* i weled beth *yw* ei lled hi, a pheth *yw* ei hyd hi.

3 Ac wele'r angel ag oedd yn ymddiddan â mi yn myned allan, *c* ac angel arall yn myned allan i'w gyfarfod ef.

4 Ac *efe* a ddywedodd wrtho, Rhed, llafara wrth y llangc hwn, gan ddywedyd, Jerusalem a gyfanneddir *fel* * maes-dref, gan amlder dyn ac anifail o'i mewn.

5 Canys *myddaf* iddi yn *d* fur o dân o amgylch, medd yr Arglwydd, a byddaf yn ogoniant yn ei chanol.

6 ¶ Ho! ho! *deuwch allan*, a *e* ffowch o wlad y gogledd, medd yr Arglwydd: canys *f* taenais chwi fel pedwar gwynt y nefoedd, medd yr Arglwydd.

7 *g* O Sion ymachub, yr hon wyt yn preswylio *gyd* â merch Babilon.

8 Canys fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *b* Ar ol y gogoniant y'm hanfonodd at y *i* cenhedloedd y rhai a'ch yspeiliasant chwi: canys *k* a gyffyrddo a chwi, fydd yn cyffwrdd â chanwyll ei lygad ef.

9 Canys wele fi yn *l* ysgwyd fy llaw arnynt, a byddant yn *m* yslyfaeth i'w gweision: a *n* chânt wybod mai Arglwydd y lluoedd a'm hanfonodd.

10 ¶ *o* Can a llawenycha merch Sion: canys wele fi yn dyfod; ac *p* mi a drigaf yn dy ganol di medd yr Arglwydd.

11 A'r dydd hwnnw *q* cenhedloedd lawer a ymlynant wrth yr Arglwydd, ac a fyddant bobl i mi: ac mi a drigaf yn dy ganol di, a'r chei wybod mai Arglwydd y lluoedd am hanfonodd attat.

12 A'r Arglwydd a *s* etifedda Juda, ei ran yn y tir sanctaidd; ac *t* a ddewis Jerusalem drachefn.

13 Pob cnawd, *u* taw yngwydd yr Arglwydd: canys cyfododd *x* o drigfa ei sancteiddrwydd.

PEN. III.

1 Dan rith Josua, y dangosir adferiad yr eglwys. 8 Addaw Crist y Blaguryn.

AC efe a ddangosodd i mi Josua yr arch-offeiriad yn sefyll ger bron *a* angel yr Arglwydd, a * satan yn sefyll ar ei ddeheulaw ef i'w wrthwynebu ef.

2 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth satan, *b* Cerydded yr Arglwydd dydi satan; ie, cerydded yr Arglwydd yr hwn *c* a ddewisodd Jerusalem, a'th geryddo: onid *d* pentewyn *yw* hwn wedi ei achub o'r tân?

3 *A* Josua ydoedd wedi ei wisgo a *e* dillad budron, ac yn sefyll yngwydd yr Angel.

4 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn sefyll ger ei fron, gan ddywedyd, Cymmerwch ymaith y dillad budron oddi am dano ef. Wrtho yntau y dywedodd, Wele, *f* symmudais dy anwiredd oddi wrthyt, a gwisgaf di hefyd â *g* newid dillad.

5 A dywedais hefyd, Rhoddant *h* feitr teg ar ei ben ef: a rhoddasant feitr teg ar ei ben ef, ac a'i gwisgasant â dillad; ac Angel yr Arglwydd oedd yn sefyll gerllaw.

6 Ac Angel yr Arglwydd a dystiolaethodd wrth Josua, gan ddywedyd,

7 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Os *i* rhodi di yn *fy* ffyrdd, ac os cedwi † *fy* nghadwraeth, tithau hefyd a ferni fy nhŷ, ac a gedwi fy nghynteddoedd; rhoddaf i ti hefyd ‡ leoedd i rhodio ym mysg y rhai sydd yn sefyll *yma*.

8 Gwrando, attolwg, Josua yr arch-offeiriad, ti a'th gyfeillion sydd yn eistedd ger dy fron: canys *k* gwyr rhyfedd *yw* y rhai hyn: o herwydd wele dygaf allan fy ngwas *I* Y BLAGURYN.

9 Canys wele, y *m* garreg a roddais ger bron Josua; ar un garreg *y bydd* n saith o lygaid: wele fi yn *o* naddu ei naddiad hi medd Arglwydd y lluoedd, ac mi a *p* symmudaf ymaith anwiredd y tir hwnnw mewn un diwrnod.

10 Y dwthwn hwnnw, medd Arglwydd y lluoedd, y gelwch bob un ei gymmydog *q* dan y winwydden, a than y ffigysbren.

PEN. IV.

1 Canhwyllbren aur, yn arwyddo tymmorth Duw i orphen yr adeiladau.

A'R Angel yr hwn oedd yn ymddiddan â mi, a ddychwelodd, ac a'm *a* deffrôdd, fel y deffrôir un o'i gwsg.

2 Ac a ddywedodd wrthyf, Beth a welai di? Ac mi a ddywedais, Edrychais, ac wele, *b* ganhwyllbren i gyd o aur, a'i *c* badell ar ei ben, a'i saith *d* lusern arno, * a saith o bibellau i'r saith lusern *oedd* ar ei *e* ben ef:

3 A *f* dwy olewydden wrtho, y naill o'r *tu* dehau i'r badell, a'r llall o'r *tu* asiwy iddi.

4 Ac mi a attebais, ac a ddywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, gan ddywedyd, Beth *yw* y rhai hyn, fy Arglwydd?

5 A'r Angel oedd yn ymddiddan â mi, a attebodd, ac a ddywedodd wrthyf, Oni wyddoft beth *yw* y rhai yma? Yna dywedais, *b* Na *wn* fy Arglwydd.

6 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthyf, gan ddywedyd, Hyn *yw* gair yr Arglwydd at Zorobabel, gan ddywedyd, *i* Nid trwy † lu, ac nid trwy nerth, ond trwy fy Yspryd, medd Arglwydd y lluoedd.

7 Pwy *wyt* ti, *y k* mynydd mawr? ger bron Zorobabel *y byddi* yn wastadedd; ac efe a ddwg allan y maen pennaf, *l* gan waeddi, Rhad, rhad iddo.

8 Daeth gair yr Arglwydd attaf drachefn, gan ddywedyd,

9 Dwylaw Zorobabel a sylfaenasant y tŷ hwn, a'i ddwylaw *ef m* a'i gorphen; a *n* chei wybod mai Arglwydd y lluoedd a'm *o* hebrynggodd attoch.

10 Canys pwy a ddlyffyrodd ddydd *p* y pethau bychain? canys llawenychant, a gwelant y ‡ garreg a'cam yn llaw Zorobabel *gyd* a'r saith hynny: *q* llygaid yr Arglwydd *ydynt*, y rhai sydd yn cynnwair trwy'r holl ddaear.

11 ¶ Ac mi a attebais ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* y ddwy *r* olewydden hyn, ar y *tu* dehau i'r canhwyllbren, ac ar ei asiwy?

12 Ac mi a attebais drachefn, ac a ddywedais wrtho, Beth *yw* y dwau bingcyn olewydden, y rhai ‖ trwy y ddwy bibell aur sydd yn tywallt allan o honynt eu hunain * yr *aur* ouraidd?

a Dan. 8. 17 *b* Dat. 1. 12 *c* Mat. 25. 4 *d* Mat. 25. 1 * Neu, *a saith, saith meddaf, o bibellau'r llusernau*, Rhu. 16. 17 *e* Io. 1. 16. *f* Adn. 11. Dat. 11. 4. *g* Mat. 16. 17. 2 Cor. 3. 5. *b* Di. 30. 3. Dan. 4. 13. *i* Hos. 1. 7. † Neu, *allu*, 1 Cor. 1. 27. 2 Cor. 10. 4. *k* Dan. 2. 35 Dat. 16. 14. *l* Ezra 3. 11, 13. Sal. 118. 26 a 134. 3. *m* Ezra 6. 15. *n* Pen. 2. 9. *o* Esa. 48. 16 *p* Hag. 2. 3. ‡ Neu, *pwm*. *q* Pen. 3. 9. 2 Cron. 16. 9. Diar. 15. 3. Gen. 8. 11. *r* Adn. 3. ‖ Heb. *trwy law y ddwy* Pen. 12. 10 * Neu, *blew i'r aur*. Heb. *yr aur*.

1 Heb. *ddau fab yr oleu*, Gen. 49. 22. Ecf. 29. 29.

13 Ac efe a lafatodd wrthyf, gan ddywedyd, Oni wyddoit ti beth *yw* y rhai hyn? A dywedais, Na *wn*, fy Arglwydd. 14 Ac efe a ddywedodd, Dyma'r † dŵy gaingc olewydden *s* fydd yn fefyll ger bron Arglwydd yr holl ddaear.

Dat. 11. 4. *s* Pen. 6. 5. Ioſ. 3. 11, 13. Sal. 87. 2.

PEN. V.

1 *Llyfr yn ehedeg*, 3 *meilldith*, *lladrad*.

a Ezec. 2. 9 *b* Dat. 18. 5.

YNA y trozais, a chodais *fy* llygaid, ac edrychais; ac wele blyg *a* llyfr yn ehedeg.

c Gen. 6. 11 Dat. 17. 2. *d* Lef. 26. 16, 43. Mal. 4. 1, 6. Pen. 14. 10. *e* Job 18. 14, 15. 2 Co. 23. Luc 19. 44. *f* Pen. 8. 17 *g* Lef. 14. 45. *h* Pſ. 119. 120. *i* Deut. 25. 14, 15. Mat. 23. 32 *portreiliad* Ecf. 15. 10 Am. 2. 13. *l* Dat. 17. 3 *m* 2 Theſ. 2. 3. *n* Sal. 50. 22. Dat. 19. 20. *o* Sal. 101. 1 *p* Eſa. 32. 6 2 Pedr. 2. 1. *q* Gen. 10. 10, 11. *r* Dat. 17. 5 *s* 18. 24. * *Paſned*, *t* *barn*, na *ddoi'd* yn *di*: Triged yn *Babel*, ar *ei ?tôl*! Pſm. vi. 8.

2 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Beth a weli di? A dywedais, Mi a welaf blyg llyfr yn ehedeg, a'i *b* hyd yn ugain cufydd, a'i *c* led yn ddeg cufydd.

3 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dyma'r *d* felldith ſydd yn myned allan ar wyneb yr holl ddaear: canys pob un a ladratto, a dorrir ymaith, *fel* o'r tu yma, yn ei hol hi; a phob un a dyngo, a dorrir ymaith *fel* o'r tu accw, yn ei hol hi.

4 Dygaf hi allan, medd Arglwydd y lluoedd, a *e* hi a ddaw i dŷ'r lleidr, ac i dŷ'r neb a *f* dyngo i'm henw i ar gam: a hi a erys ynghanol ei dŷ ef, ac *g* a'i difa ef, a'i goed a'i gerrig.

5 ¶ Yna yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, a aeth allan, ac a ddywedodd wrthyf *h* Cyfod yn *awr* dy lygaid, ac edrych beth *yw* hyn ſydd yn myned allan.

6 Ac mi a ddywedais, Beth *ydyw*? Ac efe a ddywedodd, *i* Epha *ydyw* ſydd yn myned allan. Ac efe a ddywedodd, Dyma eu * gwelediad yn yr holl ddaear.

7 Ac wele, *k* dalent o blwm wedi ei godi i fynu: a dyma *l* wraig yn eiſtedd ynghanol yr Epha.

8 Ac efe a ddywedodd, *m* Anwiredd *yw* hon. Ac efe a'i taflodd hi i ganol yr epha; a *n* bwriodd y pwys plwm ar ei enau ef.

9 A chyfodais fy llygaid, ac edrychais; ac wele, *g* ddwy wragedd yn dyfod allan, a gwynt yn eu hefgyll (canys efgyll oedd ganddynt fel *p* efgyll y ciconia) a chyfodaſant yr epha rhwng y ddaear a'r nefoedd.

10 Yna y dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, I ba le y mae y rhai hyn yn myned a'r epha?

11 Dywedodd yntau wrthyf, I adeiladu iddi dŷ *q* yng * wlad Sinar: a hi a ſicrheir, ac a oſodir yno ar ei hyſtôl ei hun.

Pſm. vi. 8.

PEN. VI.

1 *Gweledigaeth y Cerbydau*. 9 *Coronau*. *Joſua*. 10 *Crist y Blaguryn*.

a 2 Bren. 6. 17. Sal. 68. 17. *b* Di. 19. 21 *c* Pen. 1. 8. Dat. 6. 4. *d* Dat. 6. 5. *e* Dat. 6. 2. * Neu. *eryſion*. † Ezec. 1. 5 Heb. 1. 7, 14. *f* Dan. 7. 10. *g* Dat. 18. 1, 2. *h* Eſa. 43. 6. Dat. 18. 4. *i* Dan. 8. 4, 9. *k* Adn. 3. Eſa. 10. 34. *l* Heb. 1. 6. *m* Pen. 1. 9 10.

HEſyd mi a droais ac a ddyrchefais *fy* llygaid, ac a edrychais; ac wele, bedwar o *a* gerbydau yn dyfod allan oddi rhwng dau fynydd: a'r mynyddoedd *oedd b* fynyddoedd o bres.

2 Yn y cerbyd cyntaf *yr oedd c* meirch cochion, ac yn yr ail cerbyd *d* meirch duon,

3 Ac yn y trydydd cerbyd *e* meirch gwynnion, ac yn y pedwarydd cerbyd meirch brithion a * gwineuon.

4 Yna yr attebais, a dywedais wrth yr Angel oedd yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai hyn, fy Arglwydd?

5 A'r Angel a atteboddd, ac a ddywedodd, Dyma bedwar † yſpryd y nefoedd, y rhai ſydd yn myned allan o *f* ſefyll ger bron Arglwydd *yr* holl ddaear.

6 Y meirch duon *ſydd* yndda a ânt allan i *g* dir y gogledd; a'r *h* gwynnion a ânt allan ar eu hol: hwythau, a'r brithion a ânt i'r i deheu-dir.

7 A'r † gwineuon a aethant allan, ac a *l* geiſiaſant fyned i gyniwair trwy'r ddaear: ac efe a ddywedodd, *m* Ewch, cynniweiriwch trwy'r ddaear. Felly hwy a gyniweiriaſant trwy'r ddaear.

8 Yna efe a waeddodd arnaf, ac a lafarodd wrthyf, gan ddywedyd, Edrych, y rhai a aethant i dir y gogledd a *n* lonyddaſant fy Yſpryd yn nhir y gogledd.

9 ¶ A daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

10 *o* Cymmer gan y gaeth-glud, gan Heldai, gan Tobia, a chan Jedaia, y rhai a ddaethant o Babilon, a thyred *y p* dydd hwnnw, a dos i dŷ Joſia mab Sephania:

11 Yna cymmer arian ac aur, a gwna *q* goronau, a goſod ar ben Joſua mab Joſedec yr arch-offeiriad;

12 A llafara wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, gan ddywedyd, Wele, *r* y gwr a'i enw *s* BLAGURYN: † o'i le hefyd y blagura, ac efe a *t* adeilada demi yr Arglwydd:

13 Ie, temi yr Arglwydd a adeilada efe; ac *u* efe a ddwg y gogoniant, *x* ac a eiſtedd, ac a llywodraetha ar ei frenhinfaingc; *y* bydd yn offeiriad hefyd ar ei frenhin-faingc: a chyngor hedd fydd rhyngddynt ill dau.

14 A'r coronau fydd i Helem, ac i Tobia, ac i Jedaia, ac i Hen mab Sephania, er *z* coffadwriaeth yn nhemi yr Arglwydd.

15 *a* A'r pellenigion a ddeuant ac a adeiladant yn nhemi yr Arglwydd, a *b* chewch wybod mai Arglwydd y lluoedd a'm hanfonodd attoch. *A hyn* a fydd, os gan wrando y gwrandewch ar lais yr Arglwydd Duw.

PEN. VII.

1 *Y citethion yn ymofyn am ympryd*. 4 *Ac yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenin Darius y daeth gair yr Arglwydd at Zecaria, ar y pedwarydd dydd* o'r nawfed mis, *ſef b* Cifleu;

2 Pan † anfonaſant Sereſer, a Regem-melec, a'u gwyr i dŷ Dduw, i * weddio ger bron yr Arglwydd.

3 *Ac* i ddywedyd wrth yr *d* offeiriaid *oedd* yn nhŷ Arglwydd y lluoedd, ac wrth y prophwydi, gan ddywedyd, *e* A wyfaf fi *f* y pummed mis, gan *g* ymneilldu, fel y gwnaethum welthian gymmaint o flynyddoedd?

4 ¶ Yna gair Arglwydd y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

5 Dywed wrth holl bobl y tir, ac wrth yr offeiriaid, gan lafaru, Pan *h* oeddych yn ymprydio ac yn galaru y pummed a'r ſeithfed *mis*, y deng mlynedd a thrugain hynny, ai *k* i mi yr ymprydiaſoch chwi ympryd, i mi?

6 A phan fwyttaſoch a phan yfaſoch, onid oeddych yn bwytta *i chwi eich hunain*, *l* ac yn yfed *i chwi eich hunain*?

7 † Oni *ddylych wrando*'r geiriau a gyhoeddodd yr Arglwydd trwy law y prophwydi gynt, pan oedd Jeruſalem yn gyfannedd, ac yn llwyddiannus, a'i dinaſoedd o'i hamgylch, a *phobl* yn cyfanneddu'r deheu-dir a'r dyffryn-dir?

8 ¶ A daeth gair yr Arglwydd at Zecaria, gan ddywedyd,

9 Fel hyn y llafara Arglwydd y lluoedd, gan ddywedyd, *m* Barnwch farn ‖ gywir, gwnewch drugaredd a thoſturi bob un i'w frawd:

10 Ac *n* na orthrymmwch y weddw a'r amddifad, y dieithr a'r anghenog: ac *o* na feddyliwch ddrwg hob un i'w gilydd yn eich calonnau.

11 Er hyn gwrthodaſant wrando, a *p* rhoddaſant yſgwydd anhydyn, a thrymhaſant eu cluſtiau rhag clywed.

12 Gwnaethant hefyd eu calonnau yn *q* adamant, rhag clywed y gyfraith a'r geiriau a anfonodd Arglwydd y lluoedd trwy ei Yſpryd, yn llaw'r prophwydi gynt: am hynny y daeth *r* digofaint mawr oddi wrth Arglwydd y lluoedd.

13 A bu megis y galwodd efe, ac na wranda went hwy; felly *s* y galwaſant hwy, ac ni's gwrandawn innau, medd Arglwydd y lluoedd.

14 Ond gwaſgeais hwynt a chorwynt i

n Ioſ. 7. 26 2 Sam. 24. 14. *o* Num. 16, 2. *p* Eſa. 39. 18. *q* Can. 3. 11 Dat. 19. 12. *r* Io. 1. 45. 1 Tim. 2. 5. *s* Pen. 3. 8. † Neu, *oddi tano* ‖ *t* Mat. 16. 18. *u* Sal. 45. 3. Eſa. 22. 24. *x* Sal. 110. 3, 4. Eph. 2. 14. *y* Heb. 3. 1. *z* 1 Sam. 2. 30. Marc 14. 9. *a* Eſa. 57. 19. a 60. 10. *b* Pen. 4. 9.

518. *a* Pen. 1. 1. *b* Neh. 1. 1. *c* Mal. 2. 7. * Heb. *ymbil ag wyneb yr Arglwydd*. Pen. 8. 22. *d* Deut. 33. 10. *e* Joel 2. 17 *f* 2 Bren. 25. 8. *g* Joel 2. 15 1 Cor. 7. 5. *h* Eſa. 58. 5 *i* 2 Bren. 25. 25. Jer. 41. 1. *k* Eſa. 1. 12 Dan. 9. 13. *l* Rhuf. 14. 17. 1 Cor. 10. 31. † Neu, *onid dyma'r geiriau*, &c. *m* Mich. 6. 8. Mat. 23. 23. ‖ Heb. *gwiriondeb* *n* Ecf. 21. 21, 22. *o* Pen. 8. 17 *p* Neh. 9. 29 Hoſ. 4. 16 Act. 7. 51 *q* Jer. 5. 3 *r* Dan. 9. 11 Mica 3. 4. *s* Diar. 1. 24, 28. Eſa. 1. 15. † He *amſer*, *gofodeu* *t* Mat.

Penn. iv. *Adn.* 14.] *Y ddwy olewydden*, Nid *Joſua* a *Zorobabel yn unig* a ſeddylir, eithr Crist yn ei dŷr

nattur, yr hwn fydd ger bron Duw yn eiriol droſom.

l Galar. 1. 1, 2. Dan. 9. 16. waenent; a'r tir a'r amhyfanneddwyd ar eu hol hwynt, fel nad oedd a'i tramwyai nac a ddychwelai: felly y gosodasant y wlad dymunol yn ddirfeithwch.

PEN. VIII.

1 *Adnewyddu Jerusalem.* 16 *Cynneddfau da gwrthsion Duw,* 18 *a hyfrydwch ei addoliad.*

DRacheſn y daeth gair Arglwydd y lluoedd *attaf,* gan-ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *a* Eiddigeddais eiddigedd mawr dros Sion, ac a *b* llid mawr yr eiddigeddais drosti.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Dychwelais at Sion, a *c* thrigaf ynghanol Jerusalem; a Jerusalem a elwir *d* Dinas y gwirionedd, a mynydd Arglwydd y lluoedd, Y mynydd sanctaidd.

4 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *e* Hen wyr a hen wragedd a drigant etto yn heolydd Jerusalem, a phob gŵr a'i ffon yn ei law o herwydd amlder dyddiau.

5 A heolydd y ddinas a lenwir o feichgyn a genethod yn chwarae yn ei heolydd hi.

6 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Os * anhawdd yw *hyn* yn ydyddiau rhai'n ynghlwg gweddill y bobl hyn, ai *f* anhawdd fyddai hefyd yn fy ngolwg i? medd Arglwydd y lluoedd.

7 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Wele fi yn *g* gwaredu fy mhobl o dir y dwyrain, ac o dir *h* machludiad haul.

8 Ac mi a'u dygaf hwynt, fel y *i* preſwyliont ynghanol Jerusalem: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a byddaf finnau iddynt hwythau yn Dduw mewn gwirionedd ac mewn cyfiawnder.

9 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *k* Cryfhaer eich dwylaw chwi, y rhai ydych yn clywed yn y dyddiau hyn y *l* geiriau hyn o enau'r prophwydi, y rhai *oedd* yn y dydd y ſylfaenwyd ty Arglwydd y lluoedd, fel yr adeiledid y deml.

10 Canys cyn y dyddiau hyn, *m* nid oedd na chyflog i ddyn, na llog am anifail; *n* na heddwch i'r un a elai allan, nac a ddelai i mewn, gan y gorthrymder; o blegid gyrrais yr o holl ddynion bob un ym mhen ei gymmydog.

11 Ond yn awr ni *byddaf* fi i weddill y bobl hyn *p* megis yn y dyddiau gynt, medd Arglwydd y lluoedd.

12 Canys *oydd* yr had yn ffynnadwy; y winwydden a rydd ei ffrwyth, *q* a'r ddaear a rydd ei chynnyrch, a'r nefoedd a roddant eu gwlith: a pharaf i weddill y bobl hyn feddiannu'r holl *betbau* hyn.

13 A bydd, mai megis y buoch chwi, ty Juda a thŷ Israel, *s* yn felldith ym mysg y cenhedloedd; felly y'ch gwaredaf chwi, a byddwch *t* yn fendith: nac ofnwch, *ond* cryfhaer eich dwylaw.

14 Canys fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Fel y meddyliais eich dryllio chwi, *u* pan y'm digiodd eich tadau, medd Arglwydd y lluoedd, *x* ac nid edifarheais;

15 Felly drachefn y meddyliais yn y dyddiau hyn wneuthur lles i Jerusalem, ac i dŷ Juda: nac ofnwch.

16 ¶ dyma'r pethau a y wnewch chwi; ※ Dywedwch y gwir bawb wrth ei gymmydog; bernwch farn *a* gwirionedd, a thangnefedd, yn eich pyrth;

17 *b* Ac na fwriedwch ddrwg neb i'w gilydd yn eich calonnau; ac *c* na hoffwch lw celwyddog: canys yr holl *betbau* hyn a gasseais, medd yr Arglwydd.

18 ¶ A gair Arglwydd y lluoedd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

19 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Ympryd *d* y pedwarydd *mis,* ac ympryd *e* y pummed, ac ympryd *f* y seithfed, ac ympryd *g* y degfed, a tŷdd i dŷ Juda yn *h* llawenydd a hyfrydwch, ac yn *i* gyſoddedigion gwiriondeb a heddwch.

20 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; *Byddi* etto, *i* y daw pobloedd, a phreſwylwyr dinaſoedd lawer.

21 Ac yr â preſwylwyr y naill *ddinas* i'r llall, gan ddywedyd, *k* Awn gan fyned i weddio ger bron yr Arglwydd, ac i geiſio Arglwydd y lluoedd: minnau a âf hefyd.

22 Ie, *l* pobloedd lawer a chenhedloedd cryfion a ddeuant i geiſio Arglwydd y lluoedd yn Jerusalem, ac i ‡ weddio ger bron yr Arglwydd.

23 Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Yn y dyddiau hynny *y bydd* i ddeg o ddynion o bob tafod-iaith y cenhedloedd, ymaflyd, ymaflyd, *meddaf, m* yngodrau gwr o Iuddew, gan ddywedyd, Awn gyd a chwi: canys clywſom *n fod* Duw gyd a chwi.

PEN. IX.

1 *Duw yn ymddiffyn ei eglwys.* 9 *Annog Sion i lawenychu am ddyfodiad Crist.* 12 *Addewidion Duw.*

a BAICH gair yr Arglwydd yn nhir Hadrac, a Damaſcus *fydd* ei orphwyſfa ef; pan *fyddo b* llygaid dyn ar yr Arglwydd, fel yr eiddo holl lwythau Iſrael.

2 A Hamath hefyd a derfyna wrthi; Tyrus a Sidon *beſyd* er ei bod *c* yn ddoeth iawn.

3 A Thyrus a adeiladodd iddi ei hun *d* ymddiffynfa, ac *e* a bentyrrodd arian fel llwch, ac aur coeth fel tom yr heolydd.

4 Wele yr Arglwydd a'i *f* bwrw hi allan, ac a dery ei nerth hi yn y môr; a hi a yſir a thân.

5 *g* Aſcelon a'i gwel, ac a ofna; a Gaza, ac a *b* ymofidia yn ddirfawr, Ecron hefyd; am ei chywilyddio o'i gobaith; diſethir hefyd y brenin allan o Gaza, ac Aſcelon ni chyfanneddir.

6 * Estron hefyd a drig yn Aſdod, a thorraf ymaith falchder y Philiſtiaid.

7 Ac mi a *i* gymmeraf ymaith ei waed o'i enau, a'i fieidd-dra oddi rhwng ei ddannedd: ac efe a weddillir *k* i'n Duw ni, fel y byddo megis pennaeth yn Juda, ac Ecron megis Jebuſiad.

8 A *l* gwerſyllaf o amgylch fy nhŷ rhag y llu, rhag a ei heibio, a rhag a ddychwelo; fel nad elo *m* gorthrymwr trwyddynt mwyach; canys yn awr gwelais â'm llygaid.

9 ¶ Bydd lawen iawn, ti ferch Sion; a chrechwenna, ha ferch Jerusalem. Wele, *n* dy Frenhin yn dyfod o attat: cyfiawn ac Achubyd *yw efe;* y *mae efe* yn llariaidd, ac yn marchogaeth ar aſyn, ac ar ebol llwdn aſyn.

10 *p* Torraf hefyd y cerbyd oddi wrth Ephraim, a'r march oddi wrth Jerusalem, a'r bwa rhyfel a dorrir: ac efe a lefara *q* heddwch i'r cenhedloedd: a'i lywodraeth *fydd* o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd eithafoedd y ddaear.

11 † A thithau trwy waed dy ammod y gollyngais dy garcharorion o'r pydew heb ddwfr ynddo.

12 ¶ Trowch i'r *r* ymddiffynfa chwi garcharorion gobeithiol: heddyw yr ydwyf yn dangos *s* y talaf i ti yn ddau-ddybl y:

13 Pan annelwyf Juda i mi, ac y llanwyf *t* y bwa ag Ephraim, ac y cyfodwyf dy feibion di, Sion, yn erbyn dy feibion di, Groeg, ac y'th *u* wnelwyf fel cleddyf gŵr gymmwys:

14 A'r Arglwydd a ※ welir trostynt, a'i *v* ſaeth ef a â allan fel mellten; a'r Arglwydd Dduw a gân âg udgorn, ac a gerdd ※ â chorwyntoedd y deau.

15 Arglwydd y lluoedd, a'u hamddiffyn hwynt: a hwy a *a* yſant, ac a ddaroſtyngant ‡ gerrig y ffon; yſant, a thertyigant megis *wedi* gwin, a ‖ llenwir hwynt fel meſnau, *ac* fel congliau'r allor.

16 A'r Arglwydd eu Duw a'u gwared hwynt y dydd hwnnw fel *b* praidd ei bobl: canys *c fei* meini coron y *byddant, d* wedi ei dyrchafu yn faneran ar ei dir ef.

17 Canys *e* pa faint *yw* ei daioni ef, a A a'a 2 pha

a Eſa. 13. 1. Jer. 23. 33. *b* 2 Cron. 20. 12. Sal. 145. 15, 19. *c* Ezec. 28. 3, 4. *d* Eſa. 27. 2, 3. *e* Job. 27. 16 *f* Diar. 10. 2, 3. *g* Seph. 2. 4 *h* Eſa. 26. 17. Dat. 18. 9. * Heb. *Mab ordd-ech,* Sal. 12. 8. *i* 1 reg. 6. 2. *i* Eſa. 19. 23, 25. Mica 7. 11. *k* Pen. 8. 13 Dat. 21. 24. *l* Pen. 2. 5. Sal. 34. 7. *m* Eſa. 60. 17, 18. *n* Ezec. 28. 24. Deut. 2. 10. Mat. 21. 5. Io. 12. 15. *o* Eſa. 9. 6. Mat. 1. 21. *p* Hoſ. 1. 7. a 2. 18. Mica 5. 10. *q* Sal 72. 3. Eph. 2. 17. † Neu, *yr bon y mae ei chyfammod trwy waed* Ecſ. 24. 8. Heb. 10. 29 *r* Eſa. 61. 1 Io. 10. 28. *s* Eſa. 61. 7. *t* Dat. 6. 2. *u* Sal. 144. 1 1 Co. 15. 10 *x* Sal. 68. 1. Eze. 38. 18 *y* Joſ. 10. 11 ※ Eſa. 21. 1. *a* Dat. 19. 17, 18. ‡ Neu, *â chwrlig.* ‖ Lef. 4. 1. 1 Br. 7. 50. *b* Ioan 10. 11.

c Eſa. 62. 3. *d* Eſa. 11. 12. *e* Sal. 31. 19.

* *tuna i wyr ieuainge dysiu, neu, iasaru*
Esa. 37. 19.
a Deut. 11. 14. Jer. 14. 22. Eze. 36. 37. || Jer. 1. 6. 8
Hab. 2. 18.
b Job 13. 4
c Jer. 23. 11 Mat. 11. 30
d Esa. 56. 10. 11.
e Ezec. 34. 17.
f Seph. 1. 16. a 3. 6.
* *dialydd*, neu, *achubydd*, Esa. 34. 8. a 63. 4.
g Obad. 21. Act. 13. 26 Luc 18. 7.
g Esa. 22. 23, 25.
h Gen. 49. 24. Sal. 18. 42.
i Rhuf. 8. 31
k Jer. 3. 18. a 23. 8.
l Jer. 16. 15. Mof. 1. 7.
m Sal. 78 9
n Eph. 5. 18
o Mat. 11. 28.
p Esa. 49. 19.
q Hof. 2. 23
r Heb. 10. 36, 39.
s Esa. 11. 11.
t Esa. 49. 19, 20.
u Esa. 11, 15.
x Dat. 16. 12.
y Hof. 3. 5. Joan 15. 5.
z Mica 4. 5

a 1 Bren. 7. 2.
a 10. 17.
b Ezec. 17. 3.
Luc 19. 43, 44.
* *teayrn*, neu *gwychyn*, Eze. 27. 2.
c Mat. 15. 6, 14.
d Dan. 18. 11, 16.
† Eze. 10. 3
‡ *Brat-dir.*
2 Br. 3. 19.
e Dat. 12. 6
f Act. 12. 1, 2.
g Io. 16. 2.
h 2 Pedr 2. 3.
i Mica 3. 11.
k Iago 2. 13.

pha fiaint ei degwch ef? yd a * lawenycha'r gwyr ieuainge, a gwin y gwyrfon.

PEN. X.

1 *Duw fydd yn wrthwych gweddi, nid eulynod, 5 efe a achub ei ddiadell.*

ERchwch gan yr Arglwydd *a* wlaw mewn pryd diweddar-wlaw; a'r Arglwydd a bair ddisglair gymmylau, ac a ddyd iddynt gawod o wlaw, i bob un lafwellt yn y maes.

2 Canys || y delwau a ddywedasant wagedd, a'r dewinlaid a welsant gelwydd, ac a ddywedasant freuddwydion ofer; *b* rhoddasant ofer gyfnr: am hynny yr aethant fel defaid, cyfruddiwyd hwynt am nad oedd *c* bugail.

3 Wrth y *d* bugeiliaid yr ennynodd fy llid, ac mi a gospais y *e* bychod: canys Arglwydd y lluoedd a ymwelodd à'i braidd ty Judd, ac a'u gwnaeth fel ei hardd-farch yn y rhyfel.

4 Y *f* gongl a ddaeth allan o hono, g yr hoel o hono, y bwa rhyfel o hono, a phob * gorthrymmwr ynghyd *a ddaeth* o hono.

5 ¶ A byddant fel *b* cawri yn sathru eu *gelynion* yn nhom yr heolydd yn y rhyfel: a hwy a ymladdant, am *fod* yr Arglwydd gyd a hwynt; a chywilyddir marchogion meirch.

6 A nerthaf dŷ Juda, a gwaredaf dŷ Joseph, a *i* pharaf iddynt ddychwelyd l'w cyfle; *l* canys trugarheais wrthynt; a byddant fel pe na's gwrthodasiwn hwynt: o herwydd myfi yw yr Arglwydd eu Duw hwynt, ac a'u gwrandawaf hwynt.

7 Bydd *m* Ephraim hefyd fel cawr, a'u calonnau a lawenychant fel *n* trwy win: a'u meibion a gant weled, ac a lawenychant; bydd eu calon yn hyfryd yn yr Arglwydd.

8 *o* Chwibanaf arnynt, a chasglaf hwynt; canys gwaredais hwynt: ac *y* amlhasant fel yr amlhasant.

9 A *q* hausf hwynt ym myſg y bobloedd: ac mewn gwledydd pell y'm cofiant, a *r* byddant fyw gyd a'u plant, a dychwelant.

10 A *s* dychwelaf hwynt o dir yr Aipht, a chasglaf hwynt o Assyria; ac arweiniaf hwynt i dir Gilead a Libanus, ac *t* ni cheir *lle* iddynt.

11 Ac efe a dramwya trwy'r môr mewn blinder, ac a *u* dery'r tonnau yn y môr; *x* a holl ddyfnderoedd yr afon a fyddant ddyhyſpydd: a disgynnir balchder Assyria, a theyrn-wialen yr Aipht a gilia ymaith.

12 Nerthaf hwynt hefyd y yn yr Arglwydd, ac *z* yn ei enw ef yr ymrodiant, medd yr Arglwydd.

PEN. XI.

1 *Achub yr Etholedigion, a gwrthod yr anfyddlon.* 15 *Meddaito angbrist.*

LIbanus, agor dy ddorau, fel yr *a* ysfo'r tan dy gedrwydd.

2 Y ſſynnidwydd, udwch: canys cwympodd y cedrwydd, difwynwyd y rhai * arddercbog: udwch, derw Basan; canys ſyrthiodd coedwig y gwin gynhausf.

3 ¶ *Y mae* llef udfa'r *c* bugeiliaid; am *d* ddifwyno eu hardderchowgrwydd: llef rhuad y † llewod ieuainge; am ddifwyno ‡ balchder yr Iorddonen.

4 Fel hyn y dywed yr Arglwydd fy Nuw; *e* Portha ddefaid y lladdfa;

5 Y rhai y mae eu *f* perchennogion yn eu lladd, *g* heb dybied eu bod yn euog; a'u *b* gwerthwyr a ddywedant, i Bendigedig *fyddo* 'r Arglwydd, am fy nghyfoethogi: a'u bugeiliaid nid arbedant hwynt.

6 Canys nid *k* arbedaf mwyach drigolion y wlad, medd yr Arglwydd; ond wele fi yn rhoddi'r dynion bob un i law ei gymmydog, ac i law ei frenin; a hwy a darawant y tir, ac nid achubaf *dwynt* o'u llaw hwy.

7 Ac mi a borthaf *ddefaid y lladdfa*, *l* ſef chwi, *m* drueiniaid y praidd. A chymmerais i mi ddwy ffon; un a elwais *n* Hyfrydwch, a'r llall a elwais † Rhwymau; ac mi a borthais y praidd.

8 A *o* thorrais ymaith dri bugail mewn un mis; a'm henaid a || alarodd arnynt hwy, a'u henaid hwythau a'm ffieiddiodd hefyd.

9 Dywedais hefyd, Ni phorthaf chwi: a *p* f'o farw, bydded farw; ac y ſy i'w dorri ymaith, torrer ef ymaith; a'r gweddill, yſant bob un gnawd eu * gilydd.

10 ¶ A chymmerais fy ffon, Hyfrydwch, a *q* thorrais hi, i dorri fy nghyfammod yr hwn a ammodasiwn a'r holl bobl.

11 A'r dydd hwnnw y torrwyd hi: ac felly *r* y gwybu trueiniaid y praidd, y rhai *q* oedd yn diſgwyl wrthyf fi, mai gair yr Arglwydd *oedd* hyn.

12 A dywedais wrthynt, Os † gwelwch yn dda, dygwch fy ngwerth; ac onid è, peidiwch: a'm gwerth *s* a bwyſasant yn ddeg ar hugain o arian.

13 A dywedodd yr Arglwydd wrthyf, Bwrw ef i'r *t* crochenydd: *u* pris teg a'r hwn y'm priſiwyd ganddynt. A chymmerais y deg ar hugain arian, a bwriais hwynt i dŷ yr Arglwydd i'r crochenydd.

14 Yna mi a dorrais fy ail ffon, *ſef* ‡ Rhwymau, i *x* dorri'r brawdoliaeth rhwng Juda ac Israel.

15 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Cymmer i ti etto offer y bugail ffôl.

16 Canys wele fi yn codi *z* bugail yn y tir, *yr hwn* ni ofwya'r || cuddiedig, ni *a* chais yr ieuange, ni feddyginiaetha'r briwedig, a fyddo yn ſefyll ni * phortha; ond bwytty gig y bras, ac a ddrylliia eu hewinedd hwynt.

17 *b* Gwae'r eilun bugail, ſy'n gadael y praidd: cleddyf *fydd* ar ei fraich, ac ar ei lygad dehau: ei fraich gan wywo a wywa, a'i lygad dehau gan dywyllu a dywylla.

a Ezec. 34. 4. * *chynnal.* *b* Jer. 13, 1. 2, 10. Ioan 10. 12, 13.

PEN. XII.

Jeruſalem yn faen trwm. 6 *Juda yn dân* 1 *ſofl.*

BAICH gair yr Arglwydd i Israel, medd yr Arglwydd, *a* yr hwn ſy'n eſtyn allan, a neſoedd, ac yn ſylfaenu'r ddaear, ac yn *b* llunio yſpryd dyn ynddo.

2 Wele fi yn *c* gwneuthur Jeruſalem yn phiol * gwîſg i'r bobloedd oll o amgylch, pan fyddont yn y gwarchae yn erbyn Juda, ac yn erbyn Jeruſalem.

3 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw i mi *d* wneuthur Jeruſalem *d* yn faen trwm i'r holl bobloedd: pawb a *e* ymlwytho âg ef, *yn ddiau* a rwygir, er ymgaſglu o holl genhedloedd y ddaear yn ei erbyn ef.

4 Y diwrnod hwnnw, medd yr Arglwydd, *f* y tarawaf bob march â ſyndra, a'i farchog âg ynfydrwydd; ac *g* a agoraf fy llygaid ar dŷ Juda, a tharawaf holl feirch y bobl â dallineb.

5 A *b* thywysogion Juda a ddywedant yn eu calon, † Nerth i mi *ydd* preſwylwyr Jeruſalem, yn Arglwydd y lluoedd eu Duw hwynt.

6 ¶ Y dydd hwnnw y gwnaf dywysogion Juda *i* fel aelwyd o dân yn y coed, ac fel ffagl dân mewn ſŷgub o wellt, ac *k* yſſant ar y llaw ddehau ac ar yr aſwy, yr holl bobloedd o amgylch: *l* a Jeruſalem a gyfanneddir drachefn yn ei lle ei hun, yn Jeruſalem.

7 Yr Arglwydd a *m* geidw bebyll Juda yn gyntaf, *m* megis mae *ymfawrygo n* gogoniant tŷ Dafydd, a gogoniant preſwylwyr Jeruſalem, yn erbyn Juda.

8 Y dydd hwnnw *yr o* ymddiffyn yr Arglwydd preſwylwyr Jeruſalem: a bydd y ‡ lleſgaf o honynt y dydd hwnnw fel Dafydd; ‡ Heb. *cwympedig.* Jer. 50. 45. Joel 3. 10.

a 1 Bren. 7. 2. a 10. 17. *b* Ezec. 17. 3. Luc 19. 43, 44. * *teayrn*, neu *gwychyn*, Eze. 27. 2. *c* Mat. 15. 6, 14. *d* Dan. 18. 11, 16. † Eze. 10. 3 ‡ *Brat-dir.* 2 Br. 3. 19. *e* Dat. 12. 6 *f* Act. 12. 1, 2. *g* Io. 16. 2. *h* 2 Pedr 2. 3. *i* Mica 3. 11. *k* Iago 2. 13.

f Mat. 2. 1, *m* Adn. 4. Mat. 11. 5. *n* Luc 15. 4 ‡ Neu, *r* Zech. 11. 7 Mat. 13. 38 *o* Hof. 5. 7. Mat. 3. 7. || Heb. *gyfyngwyd o'u hatbor.* *p* Jer. 15. 2 *q* 43. 11. Dat. 22. 11. * Heb. *gyfaill.* *r* Rhuf. 11. 20. *r* Mat 11. 5 † Heb. *da yw yn eich golwg.* *s* Mat. 26. 15. *t* Mat. 27. 9, 10. *u* Gen. 37. 28. ‡ Heb. *rhwymwyr* *x* Hoſ. 1. 6, 8, 9. Rhuf. 11. 20, 22. Ezec. 34. 2. Marc 7. 34 Mat. 23. 2, 3. *z* Thieſ. 2. 3 || Neu, *yr hyn a dorrwyd ymaith.* Ezec. 34. 4 *a* Sal. 24. 2. Eſa. 42. 5. *b* Preg. 12. *c* Eſa. 51. 22 Gal. 4. 26. Dat. 16. 1. * Neu, *grynfa.* *d* Dan. 2. 35. Luc 20. 18 *e* Dat. 16. 13, 14. *a* 17. 14. *f* Sal. 33. 17 *a* 76. 6. *g* Jer. 24. 6 *a* 30. 17. *h* Sal. 62. 8. † Neu, *Nerth fydd i mi* ac *i breſwylwyr* *i* Sal 48. 4, 5. *k* Obadia 18. *l* Jer. 30. 18. *m* Jer. 3. 18. *n* 1 Cor. 1. 29, 30. *o* Pen. 2. 5. Dat. 2. 1.

Pen. xi. *Adn.* 4.] *Lladdfa.* Ni chyfrifir y duwiol yn deilwng i fyw! etto yr Arglwydd a geidw eu henaid! *Sal.* xliv. 22. a xciv. 22. *Mat.* xvi. 25. *Luc.* xvii. 33. *Act.* xxii. 22.

Pen. xii. *Adn.* 7. *Nad ymfawrygo.* Na ddiyſtyred gwyr y dref bobl y wlad. 1 *Cor.* xii. 21. Y llodion

ederbyn yr efengyl gyntaf. *Mat.* xi. 5. 1 *Cor.* i. 26.

p Io. 10. 29 fydd; a thŷ Dafydd *fydd p* fel Duw, fel
q Hag. 2. 22 Angel yr Arglwydd o'u blaen hwynt.
r Jer. 2. 28. 9 ¶ Y dydd hwnnw y bydd i mi geisio
s Io. 19. 34. difetha'r *q* holl genhedloedd y sŷ'n dyfod
Dat. 1. 7. yn erbyn Jerusalem.
‖ Heb. 10 A *r* thywalltaf ar dŷ Dafydd, ac ar
a dŵerw fyddant, breswlwyr Jerusalem, yspryd gras a
Jer. 6. 10. gweddiau; a hwy a *s* edrychant arnaf fi
Am. 8. 10. yr hwn a wanasant, galarant hefyd am
t Pen. 14. dano fel un yn galaru am *a* unig-anedig,
10. ‖ ac ymofidiant am dano ef megis un yn
u 2 Bren. gofidio am *a* gyntaf-anedig.
23. 29. 11 Y dwthwn hwnnw y bydd galar
2 Cron. 35. mawr yn Jerusalem, megis *t* galar Hadad
22, 24. Rimmon yn *u* nyffryn Megido.
x Rhuf. 11. 12 A'r wlad a alara, *x* pob teulu ar-wahan
15, 22. ei hun; teulu tŷ Ddafydd ar-wahan ei hun,
y Num. 20. a'u gwragedd ar-wahan eu hunain; teulu
29. tŷ ☞ Nathan ar-wahan ei hunan, a'u gwra-
1 Cor. 7. 5. gedd ar-wahan eu hunain;
☞ 2 Sam. 13 Teulu tŷ Lefi ar-wahan ei hunan, a'u
5. 14. gwragedd ar-wahan eu hunain; teulu tŷ
Luc 3. 31. *a* Simei ar-wahan ei hunan, a'u gwragedd
a 1 Cron. ar-wahan eu hunain;
6. 16, 42. 14 Yr holl deuluoedd eraill, pob teulu ar-wahan ei hun, a'u gwragedd ar-wahan eu hunain.

P E N. XIII.

1 *Ffynnon i lanhau Jerusalem. y Marwolaeth Crist, a phroffwydoliaeth ran.*

a Io. 19. 34 Dydd hwnnw y *a* bydd ffynnon wedi
Dat. 1. 5, 6. ei hagoryd i dŷ Ddafydd, ac i bre-
b 1 Pedr 1. swlwyr Jerusalem, *b* i bechod ac * aflen-
18. did.
* Heb. *neillduaeth o berwydd aflendid.*
c Hos. 2. 16. 2 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw, medd
d 2 Pedr Arglwydd *y* luoedd, i mi dorri *c* enwau'r
2. 1, 2. eulynod allan o'r tir, ac ni's cofir hwynt
e Num. mwyach; a *d* gyrraf hefyd y prophwydi
25, 8. Deut. 13. âg yspryd aflendid allan o'r wlad.
6, 9. 10. 3 A bydd pan brophwydo un mwyach,
f 1 Tim. 4. 2. y dywed ei *e* dad a'i fam a'i genhedlafant
g Pi. 7. 26. ef wrtho, Ni chei fyw; canys *f* dywedaist
Mic. 3. 6, 7. gelwydd yn enw yr Arglwydd: a'i dad a'i
† Heb. fam a'i cenhedlafant ef a'i gwanaant ef
tuïsg, pan fyddo yn prophwydo.
2 Bren. 1. 8. 4 A bydd y dydd hwnnw, *g* i'r pro-
Mat. 3. 4. phwydi gywilyddio bob un am ei weledig-
‡ Heb. aeth, wedi iddo brophwydo; ac ni wisg-
ddywedyd celwydd, ant † grŷn o rawn i ‡ dwyllo:
Adn. 3. 5 Ond efe a ddywed, *h* Nid prophwyd
b Hos. 7. 19 *ydwyf* fi; llafurwr y ddaear *ydwyf* fi: ca-
1 Thes. 3. 10. nys dyn a'm dysgodd i gadw anifeiliaid
‖ *archollion* o'm hieuengctid.
1 Bren. 18. 6 A dywed *un* wrtho, Beth *a wna'r*
28. ‖ gweliau hyn yn dy ddwylaw? Yna efe a
Djar. 27. 6. ddywed, *Dyma* y rhai y'm clwyfwyd a
s Mat. 26. hwynt *yn* nhŷ fy nghariadigion.
31. 7 ¶ *i* Deffro, gleddyf, yn erbyn fy
k Heb. 13. *k* Mugail, ac yn erbyn y gŵr *fydd l* gyfaill
20. i mi, medd Arglwydd y lluoedd: *m* taro'r
l Ioan 14. Bugail, a'r praidd a wasgerir; a dychwel-
10, 11. af fy llaw ar y *n* rhai bychain.
m Marc 14. 27. 8 A bydd yn yr holl dir, medd yr Ar-
n Mat. 18. glwydd, y *o* torrir ymaith, *ac* y bydd marw
10, 14. Ioan 18. 8. *o* Rhuf. 11. 22. dwy ran ynddo; a'r *p* drydedd a adewir
p Mat. 1. 21. *q* Pen. 14. 2. 1 Pedr 1. 7. *r* Sal. 91. ynddo.
15. *s* Ioan 20. 28. 9 A dygaf y drydedd ran *q* trwy'r tân,
a phuraf hwynt fel puro arian, a choethaf
hwynt fel coethi aur: *r* hwy a alwant ar
fy enw, a minnau a'u gwrandawaf: dy-
wedaf, Fy mhobl *yw* efe; ac yntau a
ddywed, *s* Yr Arglwydd *yw* fy Nuw.

P E N. XIV.

1 *Distryw dinŷstriwyr* 4 *Goleuni yr buwyr.*

a Ezec. 38. 4, 5, 6. *b* Esa. 13. 16. *c* Dat. 11. 7. *d* Pen. 13. 8 *e* Ezec. 38. 23. Dan. 12. 1. Dat. 19. 11, 12.

WELE ddydd yr Arglwydd yn dyfod,
a rhennir dy yspail yn dy ganol di.
2 Canys mi a *a* gasglaf yr holl genhed-
loedd i ryfel yn erbyn Jerusalem: a'r ddi-
nas a oresgynnir, *b* y tai a anrheithir, a'r
gwragedd a dreisir; a *c* hanner y ddinas a
â allan i gaethiwed, a'r *d* rhan arall o'r
bobl ni's torrir ymaith o'r ddinas.
3 A'r Arglwydd a â allan, *e* ac a ryfela

yn erbyn y cenhedloedd hynny, megis y *f* Dat. 14. 1.
dydd y rhyfelodd efe yn nydd y gâd. *g* Act. 1. 12
4 ¶ A'i draed a *f* safant y dydd hwnnw *h* Esa. 66.
ar *g* fynydd yr Olewydd, yr *hwn fydd ar* 22, 23.
gyfer Jerusalem, o du'r dwyrain; a my- Joel 3. 12.
nydd yr Olewydd a hyllt ar draws ei han- Micha 4. 8
ner tu a'r dwyrain a thu a'r gorllewin, *a* *i* Am. 1. 1.
hyd b dyffryn mawr iawn: a hanner y *l* Joel 3. 18
mynydd a fymmud tu a'r gogledd, a'i han- Judas 15.
ner tu a'r deau. *m* Esa. 60.
5 A chwi a ffowch i ddyffryn *i* y my- 19.
nyddoedd; canys dyffryn y mynyddoedd a Dat. 21. 23.
gyrraedd hyd Azal: a ffowch fel y nois- * Neu,
och rhag *k* y ddaear-gryn yn nyddiau Uz- *y diwrnod*
zia brenin Juda: a daw yr Arglwydd fy *fydd un.*
Nuw, a'r *l* holl saint gyd a thi. Dat. 22. 5.
6 A'r dydd hwnnw y daw i ben, na *n* Mat. 24.
byddo goleuni *m* disglair na thywyll. 36.
7 Ond * bydd un diwrnod, a hwnnw a *o* Esa. 60.
adwaenir gan yr Arglwydd, nid dydd ac 20.
nid nos; ond bydd goleuni yn yr hwyr. Hos. 3. 5.
8 A bydd y dwthwn hwnnw, y daw all- Dat. 21. 23.
an o Jerusalem *p* ddyfroedd bywiol; *q* u hanner hwynt tu a môr y dwyrain, a'u Eze. 47. 1.
hanner tu a'r môr eithaf: haf a gauaf y Dat. 22. 1.
bydd *byn.* *q* Esa. 2. 11.
9 A'r *q* Arglwydd fydd yn Frenhin ar Hos. 1. 11.
yr holl ddaear: y dydd hwnnw y bydd Un 1 Tim. 6.
Arglwydd, a'i enw yn Un. 15.
10 Troir yr holl dir megis yn wastad o *r* Pen. 14. 7.
Geba hyd Rimmon, o'r tu deau i Jerusa- Esa. 2. 2.
lem: hi a ddyrchefir, ac a *s* gyfanneddir Pen. 12. 6.
yn ei lle, o borth Benjamin hyd le'r porth Jer. 31. 38
cyntaf, hyd borth y gongl, *t* ac o dŵr Ha- Jer. 23. 6.
naneel hyd win-wryfau'r brenin Dat. 22. 3.
11 Yno y trigant ynddi, ac ni bydd yn *x* Sal. 90.
ddifrod mwyach; ond *u* Jerusalem a gy- 11.
fanneddir yn ddiogel. *y* Act. 12. 23
☞ Act. 13.
12 ¶ A hyn fydd y bla a'r hon y *x* tery 11.
yr Arglwydd yr holl bobloedd a ryfelant *a* Luc 16.
yn erbyn Jerusalem; eu y cnawd a dder- 24.
fydd, er eu bod yn sefyll ar eu traed, a'u *b* 1 Sam.
☞ llygaid a ddarfyddant yn eu tyllau, a'u 14. 15.
a tafod a ddarfydd yn eu safn. 2 Sam. 5.
13 ¶ Y dydd hwnnw y bydd *b* mawr der- 24.
fysg oddi wrth yr Arglwydd yn eu plith *c* Barn. 7.
hwynt; a phob *c* un a ymaflel yn llaw ei 22.
gymmydog, *d* a'i law a gyfyd yn erbyn *d* Ezec.
llaw ei gymmydog. 38. 21.
14 * A Juda hefyd a ‖ ryfela † yn * *A thrin-*
Jerusalem; a *e* chesglir galud yr holl gen- *au Juda*
hedloedd o amgylch, aur ac arian, a *a ryfela*
gwisgoedd lawer iawn. ‖ Dat. 12. 7.
15 Ac felly y bydd *f* pla'r march, y † *yn erbyn*
mul, y camel, yr asyn, a phob anifail a *Jerusalem.*
f'o yn y gwersylloedd hyn, fel y bla hon. Esa. 60. 7.
16 ¶ A bydd i bob un a adawer o'r holl *e* Ezec. 39.
genhedloedd a ddaethant yn erbyn Jerusa- 10.
lem, fyned i fynu o flwyddyn i flwyddyn, *f* Adn. 12.
i *g* addoli'r Brenhin, Arglwydd y lluoedd, Num. 34.
ac i gadw gwyl y pebyll. 22, 23.
17 A phwy bynnag nid el i fynu o deu- Esa. 30. 27.
luoedd y ddaear i Jerusalem, i *h* addoli'r *g* Esa. 66.
Brenhin, Arglwydd y lluoedd, *i* ni bydd 23.
gwlaw arnynt. *h* Phil. 2.
18 Ac os *k* teulu yr Aipht nid â i fynu, 9, 10.
ac ni ddaw, *l* y rhai nid oes *gwlaw* ar- 1 Deut. 28.
nynt; yno y bydd *y* bla a'r hon y tery yr 23, 24.
Arglwydd y cenhedloedd y rhai nid el gy- Esa. 30. 23.
mant i gadw gwyl y pebyll. *k* Esa. 19.
19 Hyn fydd ‡ cosp yr Aipht, a chosp 22.
yr holl genhedloedd nid elont i fynu i a 65. 13.
gadw gwyl y pebyll. *l* Deut. 11.
20 ¶ Y dydd hwnnw y bydd ar ‖ ffrwyn- 10.
au'r meirch, *m* SANCTEIDDRWYDD ‡ Neu,
I'R ARGLWYDD; a bydd y *n* crochanau *pechod,*
yn nhŷ yr Arglwydd fel meillau ger bron Ioan 3. 19.
yr allor. a 12. 48.
21 Bydd pob crochan yn Jerusalem ac ‖ *tyb.*
yn Juda yn Sancteiddrwydd i Arglwydd y *m* Esa. 23.
lluoedd: a daw pob aberthwr, ac a gym- 18.
merant o honynt, ac a ferwant ynddynt: *n* Esa. 60.
ac ni bydd o Canaanead mwyach yn nhŷ 7.
Arglwydd y lluoedd, y dydd hwnnw. Ezec. 46.
LLYFR 20, 24.
Mal. 1. 11.

o Esa. 35. 8, 9. Joel 3. 17. Dat. 21. 27.

Pen. xiii. *Adn.* 7.] *Tarw'r Bugail.* Crist yw'r Pen bugail, a'r ymadrodd a briodolir iddo, *Mat.* xxvi. 31.
Pen. xiv. *Adn.* 20.] Cyflawnir y gair, *Sanctteiddrwydd i'r Arglwydd*, Pan berffeithir y Saint, heb bechod
ynddynt, na phechadur yn eu plith.
Adn. 14.] *Golud.* Congcwerwyr a'r cleddyf gongcwerir a'r gair! Ac felly'r holl gyfoeth yn Salems y geir!

LLYFR MALACI.

Y CYNHWYSIAD.

Y mae Malaci *yn galw'r i edifarhau; yn rhag-fynegi am* Ioan, CRIST, *ac Addoliad ysprydol.*

PEN. I.

Yn Crist. 397.

1 *Am amiachgarwch a chrefydd ffuglol.*

a 1 Chron. 9. 2. 3.

BAICH gair yr Arglwydd at *a* Israel trwy law Malaci.

b Deut. 7. 7

2 *b* Hoffais chwi, medd yr Arglwydd: a chwi a ddywedwch, c Guiar. 5. 22.

c Ym mha beth yr *d* hoffaist ni? d Rhuf. 9. 13.

Onid brawd *oedd* Esau i Iacob? medd yr Arglwydd, etto Iacob a hoffais:

e Obad. 10; &c. Rhuf. 9.

3 Ac *e* Esau a gasâais, ac a osodais *f* ei fynyddoedd yn ddiffeithwch, a'i etifeddiaeth i ddreigiau'r anialwch.

12, 13.

4 Lle y dywed Edom, *g* Tlodwyd ni, etto dychwelwn, ac *b* adeiladwn yr anghyfannedd-leoedd; fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd: Hwy a adeiladant, ond minnau a fwriaf i lawr; a galwant hwynt yn Iardal drygioni, a'r bobl *iortw* y rhai y llidiodd yr Arglwydd yn dragywydd.

f Mic. 1. 4. g Jer. 49. 7, 10. h Esa. 9. 9, 10.

i Sal. 59. 10

5 *i* Eich llygaid hefyd a welant, a chwithau a ddywedwch, *i* Mawrygir yr Arglwydd oddi ar derfyn Israel.

k Sal. 35. 26. 27.

6 ¶ Mab *s m* anrhydedda *ei* dad, a gweinidog ei feistr: feily *n* os *ydwyf* fi Dad, pale *y mae* fy anrhydedd? ac os *ydwyf* fi Feistr, pa le *y mae* fy ofn? medd Arglwydd y lluoedd o wrthych chwi'r offeiriaid, y rhai ydych yn dirmygu fy enw: a chwi a ddywedwch, *p* Ym mha beth y dirmygasom dy enw di?

l Mal. 2. 8. m Exod. 20. 12. n Luc 6. 46.

o Hos. 5. 1. p Hos. 12. 8. * *Duyn.*

7 * Offrymmu yr ydych ar fy allor *q* fara halogedig; a chwi a ddywedwch, Ym mha beth yr halogasom di? Am i chwi ddywedyd, *r* Dirmygus *yw* bwrdd yr Arglwydd.

q Deut. 15. 21. r Esa. 65. 11.

8 Ac *s* os offrymmu'r ydych y dall yn aberth, onid drwg *bynny*? ac *t* os offrymmwch *y u* cloff a'r clwyfus, onid drwg *bynny*? cynnyg ef yr awr hon i'th dywysog, a fydd efe foddlon i ti? neu a dderbyn efe *dy* wyneb? medd Arglwydd y lluoedd.

s Lef. 22. 22. t Pr 10. 3. 10 u Diar. 21. 27.

9 Ac yn awr † gweddiwch, attolwg, ger bron Duw, fel y trugarhao wrthym: o ch ‡ llaw chwi y bu hyn: *x* a dderbyn efe wyneb *un* o honoch? medd Arglwydd y lluoedd.

† Heb. *ymbiliwch* Zec. 7. 2. r Sam. 1. 10, 13. ‡ *gwaith* x Esa. 47. 12.

10 A phwy hefyd o honoch a gaua'r dorau, neu a *y* oleuai *fy* allor yn rhad? ‖ Nid *oes* genyf foddlonrwydd ynoch chwi, medd Arglwydd y lluoedd, ac ni dderbyniaf *a* offrwm o'ch llaw.

y 1 Cor. 9. 13. ‖ Ped. 3. 2. ‖ Esa. 1. 13.

11 Canys *b* o gyfodiad haul hyd ei fachludiad hefyd, *c* mawr *fydd* fy enw ym mysg y cenhedloedd: ac *d* ym mhob lle arogl-darth a offrymmir i'm henw, ac offrwm pur: canys mawr *fydd* fy enw ym mhlith y cenhedloedd, medd Arglwydd y lluoedd.

Am. 5. 21. a Esa. 1. 12 b Sal. 113. 3. c Esa. 60. 5. d 1 Tim. 2. 8.

12 ¶ Ond chwi a'i *e* halogasoch ef, pan ddywedasoch, Bwrdd yr Arglwydd *sydd* halogedig; a'i ffrwyth, *sef* ei fwyd, sydd *f* ser. 52. 17 ddirmygus.

e Exod. 20. 26. Mar. 14. 37 f Dan. 5. 3, 4.

13 Chwi hefyd a ddywedasoch, Wele, pa flinder *yw*! a ffroenasoch arno, medd Arglwydd y lluoedd; a dygasoch yr hyn *g* a ysglyfaethwyd, a'r cloff, a'r clwyfus; felly hyn y dygasoch offrwm: a fyddai fi foddlon i hynny o'ch llaw, chwi? medd yr Arglwydd.

g Esa. 56 3. h Amos 8. 5. i Io. 12. 5, 6. k Adn 8. l Gen. 4. 3. Jer. 4. 22.

14 Ond melldigedig *h yw'r* twyllodrus, yr hwn y mae yn ei ddiadell wrryw, ac a addunea ac a abertha *un* llygredig i'r Arglwydd: canys *i* Brenhin mawr *ydwyf* fi, medd Arglwydd y lluoedd, a'm henw *sydd* ofnadwy ym mhlith y cenhedloedd.

Act. 5. 1, 2, 3. 1 Tim. 6, 15. Dat. 6. 15, 16.

PEN. II.

I Cerydду'r offeiriaid, a'r bobl, &c.

AC yr awr hon, *a* chwi offeiriaid, i chwi y *mae* y gorchymmyn hwn.

a Pen. 1. 13 b Dat. 2. 5.

2 *b* Oni wrandewch, ac oni ystyriwch, i roddi anrhydedd i'm henw i medd Arglwydd y lluoedd; yna mi a anfonaf felldith arnoch chwi, ac a *a* felldithiaf eich bendithion chwi: ie, myfi a'u melldithiais eisoes, am nad ydych yn ystyried.

c Ios. 7. 19. d Mic. 6. 14 e 1 Sam. 2. 30, 31.

3 Wele fi yn *e* llygru eich had chwi, a * thaenaf dom ar eich wynebau, *sef* tom eich uchel-wyllau; ac † *un* a'ch cymmer chwi gyd ag ef.

* Heb. *gwasgaraf*, 1 Sa. 2. 30. Sal. 37. 28. † *efe.*

4 Hefyd cewch *f* wybod mai myfi a anfonais attoch y gorchymmyn hwn, fel y byddai fy *g* nghyfammod a Lefi, medd Arglwydd y lluoedd.

Lef. 4. 11. f Esa. 26. 11. g Nu. 25. 13 h Num. 25. 12.

5 Fy nghyfammod âg ef oedd am *h* fywyd a heddwch; ac mi a'u rhoddais hwynt iddo *am* yr ofn a'r hwn y'm hofnodd, ac yr *i* arswydodd o flaen fy enw.

i Esa. 66 2. k Sal. 37. 30 l Dat. 14. 5.

6 *k* Cyfraith gwirionedd oedd yn ei enau ef, ac *l* anwiredd ni chafwyd yn ei wefusau: mewn hedd ac uniondeb y rhodiodd gyd â mi, a llaweroedd *a m* drôdd efe oddi wrth anwiredd.

m Dar. 8. 34, 35.

7 Canys *n* gwefusau'r offeiriaid a gadwant wybodaeth, a'r o gyfraith a geisiant o'i enau ef: o herwydd cennad Arglwydd y lluoedd *yw* efe.

n Io. 8. 39. o 1 Sa 2. 17 p Neh. 13. 29.

8 Ond chwi a *p* giliasoch allan o'r ffordd, ac a barasoch i laweroedd *q* dramgwyddo wrth y gyfraith; *r* llygrasoch gyfammod Lefi, medd Arglwydd y lluoedd.

q 1 Sam. 2. 30. ‡ *dueddol yn y gyfraith.* Mic. 3. 5, 6. r Eph. 4. 6. u Jer. 9. 4. x Hos. 11. 12.

9 Am hynny minnau hefyd a'ch gwnaethum chwi yn *s* ddirmygus ac yn ddiystyr gan yr holl bobl: megis na chadwasoch fy ffyrdd i, ond bod yn ‡ derbyn wynebau yn y gyfraith.

‖ Deut. 7. 7 y Ezra. 9. 1, 2. Neh. 13. 23 s Neu, *yr hyfforâd -wr a'r attebwr.* Jer. 8. 8, 9.

10 *t* Onid un Tad *sydd* i ni oll? onid un Duw a'n creodd ni? pa ham y gwnawn yn *u* anffyddlon bob un yn erbyn ei frawd, gan halogi cyfammod ein tadau?

‖ 3 Sam. 2. 32. a 2 Tim. 3. 13. b 1 Sam. 1. 10. c Gen. 31. 44. Diar. 2. 17. Heb. 13. 5. † *Iradydd-us.*

11 ¶ *x* Juda a wnaeth yn anffyddlon, a ffieidd-dra a wnaethpwyd yn Israel ac yn Jerusalem: canys Juda a halogodd ‖ sancteiddrwydd yr Arglwydd yr hwn a'i hoffasai, ac *y* a briodod ferch duw dieithr.

d Mat. 19. 4, 5. ‡ *yngwedd -ïau.* ‖ Heb. *had Duw.* Ezra 9. 1, 2 1 Cor. 7. 14 e 1 Cor. 7. 5

12 Yr Arglwydd a dyrr ymaith y gŵr a wnel hyn; * yr athraw a'r disgybl o bebyll Jacob, ac ‰ offrymmydd offrwm i Arglwydd y lluoedd.

* *Pan gasaech di hi, gollyngai hi ymaith, medd yr Arglwydd, Duw Israel, &c.* Deut. 24. 1 f Mat. 5. 32 Marc 10. 8, 9 ‰ 1 Sam. 2. 30. Sal. 37. 38.

13 Hyn hefyd *a* eilwaith a wnaethoch, gan orchuddio â *b* dagrau allor yr Arglwydd trwy wylofain a gweddi; fel nad edrych efe mwyach ar yr offrwm, ac na chymmer *c* yn foddlon o'ch llaw chwi.

14 ¶ Er hynny chwi a ddywedwch, Pa herwydd? O herwydd mai yr Arglwydd a fu *c* dyst rhyngot ti a rhwng gwraig dy ieuengctid, yr hon y buoft † anffyddlon iddi; er ei *bod* yn gymmar i ti, ac yn wraig dy gyfammod.

15 *d* Onid un a wnaeth efe? a'r ysbryd ‡ yn odidog ganddo: a pha ham un? I geisio ‖ had duwiol: am hynny gwyliwch ar eich ysbryd, ac na ydded *neb e* anffyddlon yn erbyn gwraig ei ieuengctid.

16 * Dywed yr Arglwydd Duw Israel, *f* mai casâu ganddo oliwng ymaith, canys cuddio y mae *un* dras â'i wisg, medd Arglwydd y lluoedd: gan hynny gwyliwch ar eich ysbryd, na fyddoch anffyddlon.

17 ¶ *g* Blinasoch yr Arglwydd â'ch geiriau: a chwi a ddywedwch, Ym mha beth y blinasom *ef*? Am i chwi ddywedyd, Pob *b* gwneuthurwr drwg *sydd* dda yng olwg yr Arglwydd, ac iddynt y mae efe yn foddlon? neu, *i* Pa le *y mae* Duw y farn?

g Esa. 23. 24. Amos 2. 13. b Pen. 3. 15. i Job 20. 5. a 21. 13. a 27. 8, 23.

PEN

Pen. II. *Adn.* 15.] *Ysbryd yn odidog.* Pe buasai'n gymmwys i neb gael amryw ysgregedd, pa ham nad i *Adda* cyn y cwymp? 1 *Tim.* 3. 4. *Gen.* 18. 19. *Adn.* 16. *Gorchuddio*, sef, cuddio ei rŷs a gwisg ysgariaeth.

PEN. III.

1 *Mawrhydi, a gras Crift.* 13 *Ac anfyddlondeb y bobl.*

WELE fi *a* yn anfon fy nghennad, ac efe a * arloefa'r ffordd o'm blaen i: ac yn ddiſymmwth y daw yr Arglwydd, yr hwn yr ydych yn ei geiſio, *b* i'w deml; ſef Angel y Cyfammod yr hwn yr ydych yn ei chwennych: *c* wele efe yn dyfod, medd Arglwydd y lluoedd.

2 Ond pwy a *d* oddef ddydd ei ddyfodiad ef? a phwy a ſaif pan ymddangoſo efe? canys *y mae e* fel tân y toddydd, ac fel ſebon y golchyddion.

3 Ac efe a eiſtedd *fel f* purwr a glanhawr arian: ac efe a bura feibion Leſi, ac a'u coetha hwynt fel aur ac fel arian, fel y byddont yn offrymmu i'r Arglwydd offrwm mewn cyfiawnder.

4 Yna *g* y bydd melus gan yr Arglwydd offrwm Juda a Jeruſalem, megis yn y dyddiau gynt, ac fel y blynyddoedd gynt.

5 Ac mi a *h* nesaf attoch chwi i farn; a byddaf *i* dyſt cyflym yn erbyn yr hudolion, ac yn erbyn y godinebwyr, ac yn erbyn rhai yr anudonwyr, ac yn erbyn camattalwyr cyflog y cyflogedig, a'r rhai ſy'n gorthrymmu'r weddw, a'r amddifad, a'r dieithr, ac *i* heb fy ofni i, medd Arglwydd y lluoedd.

6 Canys myfi yr Arglwydd *k* ni'm newidir; am hynny ni *l* ddifethwyd chwi, meibion Jacob.

7 ¶ Er dyddiau eich tadau y ciliaſoch oddi wrth fy neddfau, ac ni chadwaſoch *hwynt*: *m* dychwelwch attaf fi, ac mi a ddychwelaf attoch chwithau, medd Arglwydd y lluoedd: ond chwi a ddywedwch, *n* Yn mha beth y dychwelwn?

8 ¶ A *o* yſpeilia dyn Dduw? etto chwi a'm *p* hyſpeiliatoch i: ond chwi a ddywedwch, Ym mha beth y'th yſpeiliaſom? Yn y degwm a'r offrwm.

9 *q* Melldigedig *ydych* trwy felldith: canys chwi a'm hyſpeiliaſoch i, *ſef* yr holl genedl hon.

10 Dygwch yr holl ddegwm i'r *r* tryſordy, fel y byddo bwyd yn fy nhy; *s* a phrofwch fi yr awr hon yn hyn, medd Arglwydd y lluoedd, onid agoraf i chwi ffeneſtri'r nefoedd, a *u* thywallt i chwi fendith, fel na *byddo* ddigon *o le i'w derbyn*.

11 Myfi hefyd a argyoeddaf er eich mwyn chwi yr ormes, ac ni *x* ddifwyna i chwi ffrwyth y ddaear: a'r *y* winwydden yn y maes ni fwrw ei ffrwyth cyn yr amſer i chwi, medd Arglwydd y lluoedd.

12 A'r holl genhedloedd a'ch galwant chwi yn ∝ wynfydedig; canys byddwch yn wlad hyfryd, medd Arglwydd y lluoedd.

13 ¶ *a* Eich geiriau chwi a ymgryfhaodd i'm herbyn, medd yr Arglwydd: etto chwi a ddywedwch, Pa beth a ddywedaſom ni yn dy erbyn di?

14 Dywedaſoch, *b* Oferedd *yw* gwaſanaethu Duw: a pha leſiant *yw* er i ni gadw * ei orchymynion ef, ac er i ni rodio yn alarus ger bron Arglwydd y lluoedd?

15 Ac yr awr hon *c* yr ydym yn galw'r beilchion yn wynfydedig: ie, gweithredwyr drygioni a adeiladwyd; ie, *y rhai* a *d* demtiant Dduw, a waredwyd.

16 ¶ *e* Yna y rhai oedd yn ofni yr Arglwydd a *f* lafaraſant bob un wrth ei gymydog: a'r *g* Arglwydd a wrandawodd, ac a glybu; ac yſgrifenwyd *h* llyfr coffadwriaeth ger ei fron ef i'r rhai oedd yn ofni yr Arglwydd, ac i'r rhai oedd yn meddwl am ei enw ef.

17 *i* A byddant eiddof fi, medd Arglwydd y lluoedd, y dydd *y* gwneſwyf † briodaledd; *k* arbedaf hwynt hefyd fel yr arbed gwr ei fab ſydd yn ei waſanaethu.

18 Yna y *l* dychwelwch, ac y gwelwch *ragor* rhwng y *m* cyfiawn a'r drygionus, rhwng yr hwn a waſanaetho Dduw, a'r hwn ni's gwaſanaetho ef.

PEN. IV.

1 *Barn Duw ar yr emwir.* 2 *Benditb y dajonus.* 5 *Dyfodiad Elias.*

CANYS wele'r dydd yn dyfod yn *a* lloſgi megis ffwrn; a'r holl *b* feilchion, a holl weithredwyr anwiredd, a fyddant *c* ſoſi: a'r dydd ſydd yn dyfod a'u llyſg hwynt, medd Arglwydd y lluoedd, fel *d* na's gadawo iddynt na gwreiddyn na changen.

2 ¶ Ond *e* Haul cyfiawnder a gyfyd i chwi y rhai ydych yn ofni fy enw, a meddyginiaeth yn ei eſgyll; a chwi a ewch allan ac a *f* gynnyddwch megis lloi paſgedig.

3 A chwi a *g* fethrwch yr annuwiolion; canys byddant yn lludw dan wadnau eich traed chwi, yn y dydd y *b* gwnelwyf *hyn*, medd Arglwydd y lluoedd.

4 ¶ *i* Cofiwch gyfraith Moſes fy ngwas, yr hon a orchymynais iddo ef *k* yn Horeb, i holl Iſrael, *l* y deddfau a'r barnedigaethau.

5 ¶ Wele mi a anfonaf i chwi *m* Elias y prophwyd, cyn dyfod *n* dydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd:

6 Ac *o* efe a dry galon y tadau at y plant, a chalon y plant at eu tadau; rhag i mi ddyfod a *p* tharo'r ddaear a melldith.

15 JY 64

Testament Newydd

EIN

HARGLWYDD

A'N

HIACHAWDWR

IESU GRIST.

GYDA

SYLWIADAU ac YSGRYTHURAU

EGLURHAOL ar ymyl y DDALEN, yn dangos mai'r YSGRYTHUR yw'r Deongl̃ydd goreu o'r YSGRYTHUR.

IOAN v. 39.

Chwiliwch yr Ysgrythurau; canys ymddynt buoy yr ydych chwi yn meddwl cael bywyd tragywyddol: a hwynt-hwy yw y rhai sydd yn tyſtiolaethu am danaf fi.

RHUF. i. 16.

Nid oes arnaf gywilydd o Efengyl CRIST: o blegid gallu DUW yw hi er Iechydwriaeth, i bob un a'r ſydd yn credu.

TREFECCA:

ARGRAPHWYD, dros y Parchedig GYHOEDDWYR,

P. WILLIAMS, a D. JONES.

M,DCC,XC.

Enwau a Threfn Llyfrau'r TESTAMENT NEWYDD, a rhifedi Pennodau pob Llyfr.

	PEN.
SANT Mathew	28
Sant Marc	16
Sant Luc	24
Sant Ioan	21
Actau'r Apoſtolion	28
Sant Paul at y Rhufeiniaid	16
Epiſtol: I. At y Corinthiaid	16
Epiſtol: II. At y Corinthiaid	13
Epiſtol: At y Galatiaid	6
Epiſtol: At yr Epheſiaid	6
Epiſtol: At y Philipiaid	4
Epiſtol: At y Coloſiaid	4
Epiſtol: I. At y Theſaloniaid	5
Epiſtol: II. At y Theſaloniaid	3
Epiſtol: I. At Timotheus	6
Epiſtol: II. At Timotheus	4
Epiſtol: At Titus	3
Epiſtol: At Philemon	1
Epiſtol: At yr Hebreaid	13
Epiſtol: Sant Iago	5
Epiſtol: I. Sant Pedr	5
Epiſtol: II. Sant Pedr	3
Epiſtol: I. Sant Ioan	5
Epiſtol: II. Sant Ioan	1
Epiſtol: III. Sant Ioan	1
Epiſtol: Sant Judas	1
Datguddiad Sant Ioan.	22

TREFN holl Lyfrau'r TESTAMENT NEWYDD o ran yr Amſer a'r Lle y 'ſgrifenwyd hwynt.

Y Llyfrau.	*Amſer eu 'ſgrifeniad* Bl. Ar.	Ymerodwyr R.	*O ba'le.*
I. Theſaloniaid	52	12 Claudius	Corinth.
II. Theſaloniaid	52	12 -----	Corinth.
I. Corinthiaid	57	4	Aſia.
II. Corinthiaid	57	4	Macedonia.
Rhufeiniaid	58	5	Corinth.
Galatiaid	58	5	Aſia.
Iago	60	7	
Sant MATHEW	61	8	
I. Pedr	61	8	
Sant MARC	62	9	
Philipiaid.	62	9	Pan oedd Garcharor gyntaf yn Rhufain.
Epheſiaid	62	9	
Coloſiaid	62	9 Nero	
Philemon	62	9	
Hebreaid	63	10	Ital.
Sant LUC	64	11	
Actau'r Apoſtolion	64	11	
Titus	64	11	
I. Timotheus	65	12	Philipi.
II. Timotheus	67	14	Philipi.
II. Pedr	67	14	Rhufain.
Judas	90	9 Domitian	
I. Ioan	91	10 ----	
II. Ioan	neu	neu	
III. Ioan	92	11	
Datguddiad Ioan	96	15	
Efengyl IOAN	97	16	

N. B. Y mae rhai o'r Dyſgedigion yn amrywio rhai Blynyddau oddi wrth y *Rhif-res* hon; ond pwy fydd gywiraf y mae 'n amhawdd iawn dywedyd.

Yr EFENGYL yn ol St. MATHEW.

Y CYNHWYSIAD.

Y Mae'r Efangylwyr, yn emwedig Mathew *a* Luc, *yn traethu am waedoliaeth* CRIST, *ei Enedigaeth, ei Fuchedd, ei Athrawiaeth, ei Wyrthiau, ei angau, ei Adgyfodiad, a'i Escyniad; ac yn rhag-fynegi ei Ail-ddyfodiad ef i farnu Byw a Meirw.*

PEN. I.

1 *Achau Crist.* 18 *Ei genhedliad, a'i enedigaeth.* 19 *Yr angel yn hoddloni meddyliau Joseph, ac yn deongli emwau Crist.*

a Luc 3. 23. Heb. 1. 2. b Rhuf. 1. 3. a 9. 5. Luc 1. 35.

LYFR *a* cenhedliad Iesu Grist, *b* fab Dafydd, fab Abraham.

2 Abraham a genhedlodd Isaac; ac Isaac a genhedlodd Jacob; a Jacob a genhedlodd Judas a'i frodyr;

c Gen. 38. 29. 30. Mat. 9. 13. 1 Tim. 1. 15. d Tit. 5. 6. e 1 Sam. 16. 12. Luc 1. 32. 1 Cor. 15. 24. f 2 Sam. 12. 24. g 1 Cron. 3. 10. Cau. 3. 11. h 2 Cron. 26. 1. i 2 Bren. 20. 21. 1 Cron. 3. 13. k 1 Cron. 3. 16. l Ezra 1. 11. * *Sefbaſar*, Hag. 2. 23. m Luc 1. 27. ‖ Esa. 22. 16. n Luc 1. 35. o Deut. 22. 24. p 2 Sa. 1.

3 A *c* Judas a genhedlodd Phares a Zara o *d* Thamar; a Phares a genhedlodd Esrom; ac Esrom a genhedlodd Aram;

4 Ac Aram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Naasson; a Naasson a genhedlodd Salmon;

5 A Salmon a genhedlodd Booz o Rachab; a Booz a genhedlodd Obed o Ruth; ac Obed a genhedlodd Jesse;

6 A Jesse a genhedlodd Ddafydd *e* frenhin; a Dafydd frenhin a genhedlodd *f* Salomon o'r hon *fuasai wraig* Urias;

7 A Salomon a genhedlodd *g* Roboam, a Roboam a genhedlodd Abia; ac Abia a genhedlodd Asa;

8 Ac Asa a genhedlodd Josaphat; a Josaphat a genhedlodd Joram; a Joram a genhedlodd *h* Ozias;

9 Ac Ozias a genhedlodd Joatham; a Joatham a genhedlodd Acaz; ac Acaz a genhedlodd Ezecias;

10 Ac *i* Ezecias a genhedlodd Manasses; a Manasses a genhedlodd Amon; ac Amon a genhedlodd Josias;

11 A Josias a genhedlodd Jeconias a'i frodyr, ynghylch amser y symmudiad i Babilon:

12 A gwedi'r symmudiad i Babilon, *k* Jeconias a genhedlodd Salathiel; a Salathiel a genhedlodd *l* * Zorobabel;

13 A Zorobabel a genhedlodd Abiud; ac Abiud a genhedlodd Eliacim; ac Eliacim a genhedlodd Azor;

14 Ac Azor a genhedlodd Sadoc; a Sadoc a genhedlodd Acim; ac Acim a genhedlodd Eliud;

15 Ac Eliud a genhedlodd Eleazar; ac Eleazar a genhedlodd Matthan; a Matthan a genhedlodd Jacob;

16 A Jacob a genhedlodd Joseph, gwr Mair, o'r hon y ganed Iesu, yr hwn a elwir Crist.

17 Felly yr holl genhedlaethau o Abraham hyd Dafydd, *ydd* edair cenhedlaeth ar ddeg; ac o Ddafydd hyd y symmudiad i Babilon, pedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o'r symmudiad i Babilon hyd Grist, pedair cenhedlaeth ar ddeg.

18 ¶ A *m* genedigaeth yr Iesu Grist oedd fel hyn: Wedi ‖ dyweddio Mair ei fam ef a Joseph, cyn eu dyfod hwy ynghyd, hi a gafwyd yn feichiog *n* o'r Yspryd Glan.

19 A Joseph ei gwr hi, gan ei fod yn gyfiawn, ac heb ewyllysiodd ei rhoi hi ymaith yn ddirgel.

20 Ac efe yn meddwl y pethau hyn, wele, angel yr Arglwydd a ymddangosodd iddo mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Joseph mab Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: o blegid yr hyn a † genhedlwyd ynddi ydd o'r Yspryd Glan.

21 *p* A hi a esgor ar fab, a thi a elwi ei enw ef IESU: o blegid efe a wared *q* ei bobl oddi wrth eu *r* pechodau.

22 (A hyn oll a wnaethpwyd, fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy'r prophwyd, gan ddywedyd,

23 *s* Wele, morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar fab; a gelwir ei enw ef Emmanuel; yr hyn o'i gyfieithu yw, *t* Duw gyd a ni.)

24 A Joseph pan ddeffrodd o gwsg, a wnaeth megis y gorchymynasai angel yr Arglwydd iddo, ac a gymmerodd ei wraig:

25 Ac *u* nid adnabu efe hi hyd oni esgorodd hi ar ei mab *x* cyntaf-anedig: *y* A galwodd ei enw ef IESU.

PEN. II.

1 *Y doethion wedi eu cyfarwyddo at Grist trwy seren:* 11 *yn ei addoli ef.* 14 *Joseph yn ffoi i'r Aipht.* 16 *Herod yn lladd plant bychain.*

AC *a* wedi geni'r Iesu yn Bethlehem Judea, yn nyddiau Herod frenin, wele, *b* doethion a ddaethant o'r dwyrain i Jerusalem,

2 Gan ddywedyd, *c* Pa le y mae'r hwn a anwyd yn Frenhin yr Iuddewon? canys gwelsom ei *d* seren ef yn y dwyrain, a dodthom i'w addoli ef.

3 Ond pan glybu Herod frenin, efe a *e* gyffrowyd, a holl *f* Jerusalem gyd ag ef.

4 A chwedi dwyn ynghyd yr holl *g* archoffeiriaid ac *h* ysgrifennyddion y bobl, i efe a ymofynnodd a hwynt pa le y genid Crist.

5 A hwy a *i* ddywedasant wrtho, Yn Bethlehem Judea: *l* canys felly yſgrifennwyd trwy'r prophwyd;

6 A thithau Bethlehem, tir Juda, nid lleiaf wyt ym mhlith tywysogion Juda: canys o honot ti y daw *m* Tywysog yr hwn a fugeilia fy mhobl Israel.

7 Yna Herod wedi galw'r doethion yn ddirgel, a'u holodd hwynt yn fanwl am yr amſer yr ymddangosasai'r seren.

8 Ac wedi eu danfon hwy i Bethlehem, efe a ddywedodd, *n* Ewch, ac ymofynwch yn fanwl am y mab bychan; a phan gaffoch *ef*, mynegwch i mi, fel y gallwyf finnau o ddyfod a'i addoli ef.

9 Hwythau wedi clywed y brenin, a *p* aethant; ac wele, y seren a welſent yn *y* dwyrain a *q* aeth o'u blaen hwy, hyd oni ddaeth hi a ſefyll goruwch y lle yr oedd y mab bychan.

10 A phan welſant y seren, *r* llawenychasant a llawenydd mawr dros ben.

11 ¶ A phan ddaethant i'r ty, *s* hwy a welſant y mab bychan gyd a Mair ei fam, a hwy a syrthiasant i lawr, ac a'i haddolasant ef: ac wedi agoryd eu trysorau, a offrymmasant iddo *t* anrhegion; aur, a thus, a myrr.

A a a 12 Ac

a Luc 2. 6. 7. b Pen. 12. 42. c Sal. 119. 46. d Num. 24. 17. e Diar. 28. 1. f Ioan 11. 48. 1 Cron. 24. 4. g 1 Cron. 36. 14. 2 Cron. 34. 13. h Mal. 2. 7. i Pen. 23. 3. l Mica 5. 2. Ioan 7. 42. m Zec. 10. 4. n 1 Bren. 19. 2. Job 5. 12. Esa. 44. 25. o 1 Bren. 21. 9. 2 Sam. 15. 7. p Ezec. 3. 5. q Luc. 16. 29. r Luc 2. 10. Ioan 16. 22. s Sal. 72. 10. t Esa. 60. 6.

† Groeg, *gaed.*

Esa. 60. 6. Luc 2. 7. *u* *gan hynny.* 1 Esa. 60. 6.

Pen. 1. *Adn.* 11. † *Babilon.* Nid ar un waith, ond ar bedair gwaith, y cacth gludwyd hwynt yno. 2 *Cron.* xxxvi. 17. *Jer.* xxxix. 1, &c. *Dan.* i. 1, 2. ‖ *mae Duw yn codi'n foreu i drugarhau, ond yn hwyrfrydig i gospi.* † *Adn.* 20. *Yr hyn.* Nid, *yr hwn.* 1 ddangos nad yw nattur ddynol ein Iachawdwr yn *llawn* gwahanol *eiddi wrth.* Duw, eithr yn hanfod *yn* Nuw! Nid yw'r Uchelwydd (*Majeſtwt*) *hwn* gwahanol *i'r* dyn, *ond* gwahanol!

u Sal. 89. 19. Act. 4. 19. *x* Ecf. 1. 17. *y* 1 Bren. 11. 40. Jer. 15. 11. Eſa. 19. 24.

12 Ac wedi eu rhybuddio hwy gan Dduw *u* trwy freuddwyd, na ddychwelent at Herod, *x* hwy a aethant drachefn i'w gwlad ar hyd ffordd arall.

13 Ac wedi iddynt ymado, wele angel yr Arglwydd yn ymddangos i Joſeph mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Cyfod, cymmer y mab bychan a'i fam, a *y* fia i'r Aipht, a bydd yno hyd oni ddywedwyf i ti; canys ceiſio a wna Herod y mab bychan i'w ddifetha ef.

14 *z* Yntau pan gyfododd, a gymmerth y mab bychan a'i fam o hyd nos, ac a giliodd i'r Aipht:

15 Ac a fu yno hyd farwolaeth Herod: fel *y* cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy'r prophwyd, gan ddywedyd, *z* O'r Aipht y gelwais fy mab.

16 ¶ Yna Herod, pan welodd ei ſiomi gan y doethion, fi a lidiodd yn aruthr, ac a *a* danfonodd ac a laddodd yr holl feibion oedd yn Bethlehem, ac yn ei holl gyffiniau, o ddwy flwydd oed a than hynny, wrth yr amſer yr ymofynaſai efe yn fanwl gan'r doethion.

17 Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedaſid gan *b* Jeremias y prophwyd, gan ddywedyd,

18 Llef a glybuwyd yn *c* Rama, galar, ac wylofain, ac ochain mawr, Rahel yn wylo am ei phlant; ac ni fynnai ei chyſuro, am *d* nad oedynt.

19 ¶ Ond gwedi *e* marw Herod, wele angel yr Arglwydd, mewn breuddwyd, yn ymddangos i Joſeph yn yr Aipht,

20 Gan ddywedyd, Cyfod, a chymmer y mab bychan a'i fam, a dos i dir Iſrael: canys y rhai oedd yn ceiſio einioes y mab bychan a fuont feirw.

21 Ac wedi ei gyfodi, efe a gymmerth y mab bychan, a'i fam, ac a ddaeth i dir *b* Iſrael.

22 Eithr pan glybu efe fod Archelaus yn teyrnaſu ar Judea yn lle ei dad Herod, efe a ofnodd fyned yno. Ac wedi ei rybuddio *k* gan Dduw mewn breuddwyd, efe a giliodd *l* i barthau Galilea,

23 A phan ddaeth, efe a drigodd mewn dinas a elwid Nazareth: fel *y* cyflawnid yr hyn a ddywedaſid trwy'r prophwydi, *m* Y gelwid ef yn Nazaread.

PEN. III.

I Pregeth Ioan, ei ſuccedd, a'i fedydd, 13 *Bedyddio Crist.*

Ac yn y dyddiau hynny y daeth *a* Ioan Fedyddiwr, gan bregethu yn niffeithwch Judea,

2 A dywedyd, *b* Edifarhewch: canys neſaodd teyrnas nefoedd.

3 O blegid hwn yw efe yr hwn y dywedwyd am dano gan Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd, *c* Llef un yn llefain yn y diffeithwch, *d* Parottowch ffordd yr Arglwydd; gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.

4 A'r un Ioan hwnnw oedd â'i ddillad o flew camel, a gwregys o groen ynghylch ei lwynau: a'i fwyd oedd *e* locuſtiaid a mêl gwyllt.

5 *f* Yna yr aeth allan atto ef Jeruſalem, a holl Judea, a'r holl wlad o amgylch yr Iorddonen:

6 A hwy a *b* fedyddiwyd ganddo ef yn yr Iorddonen, gan *g* gyffeſu eu pechodau.

7 ¶ A phan welodd efe lawer o'r Phariſeaid ac o'r *h* Sadduceaid yn dyfod i'w fedydd ef, efe a ddywedodd wrthynt hwy, *i* O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhagrybuddiodd *chwi* i ffoi rhag *m* y llid a fydd?

8 Dygwch gan hynny ffrwythau addas i edifeirwch.

9 Ac na feddyliwch ddywedyd ynoch eich hunain, Y mae gennym ni Abraham yn *o* dad *i mi*: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw, le, o'r meini hyn, *p* gyfodi plant i Abraham.

10 Ac yr awr hon hefyd y mae'r *q* fwyall wedi ei goſod ar wreiddyn y prennau: pob pren gan hynny yr hwn nid yw yn dwyn ffrwyth da, *r* a dorrir i lawr, ac a daflir yn tân.

11 Myfi yn ddiau ydwyf yn eich bedyddio chwi a dwfr i *s* edifeirwch: eithr yr hwn ſydd yn dyfod ar fy ol i, *t* ſydd gryfach na myfi, yr hwn *u* nid ydwyf deilwng i ddwyn ei eſgidiau: *x* efe a'ch bedyddia chwi â'r Yſpryd Glân, ac â thân.

12 Yr hwn y *mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr lanha ei lawr-dyrnu, ac a gaſgl ei wenith i'w yſgubor; eithr yr us a lyſg efe â thân anniffoddadwy.

13 ¶ *z* Yna y daeth yr Iefu o Galilea i'r Iorddonen at Ioan, i'w fedyddio ganddo.

14 Eithr Ioan a warafunodd iddo ef, gan ddywedyd, *a* Y mae arnaf fi eiſiau fy medyddio gennyt ti, ac a ddeui di attaf fi?

15 Ond yr Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Gad yr awr hon; canys fel hyn y mae'n weddus i ni *b* gyflawni pob cyfawnder. *c* Yna efe a adawodd iddo.

16 A'r Iefu, wedi ei fedyddio, a aeth yn y fan i fynu o'r dwfr: ac wele y nefoedd a agorwyd iddo, ac efe a welodd *d* Yſpryd Duw yn diſgyn fel colommen, ac yn dyfod arno ef.

17 Ac wele, *e* lef o'r nefoedd, yn dywedyd, *f* Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm *g* boddlonwyd.

PEN. IV.

I Ymprydd Crist, a'i brofedigaeth. 17 *Ei bregeth cyntaf.*

YNa yr *a* Iefu a arweiniwyd i fynu i'r anialwch *b* gan yr Yſpryd, I'w *c* demtio gan ddiafol.

2 Ac wedi iddo *d* ymprydio ddeugain diwrnod a deugain nos, ar ol hynny efe a *e* newynodd.

3 A'r temtiwr pan *f* ddaeth atto, a ddywedodd, Os *g* Mab Duw wyt ti, arch i'r cerrig hyn fod yn fara.

4 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, Yſgrifenwyd, *b* Nid trwy fara yn unig y bydd byw dyn, ond trwy bob gair a ddaw allan o enau Duw.

5 Yna y *h* cymmerth diafol ef i'r *i* ddinas ſanctaidd, ac a'i goſodod ef ar *m* binacl y demel;

6 Ac a ddywedodd wrtho, Os Mab Duw wyt ti, bwrw *n* dy hun i lawr; canys o yſgrifenwyd, Y rhydd efe orchymmyn i'w angylion am danat; a hwy a'th ddygant yn *o* u dwylaw, rhag taro o honot un amſer dy droed wrth garreg.

7 Yr Iefu a ddywedodd wrtho, Yſgrifenwyd drachefn, *p* Na themtia yr Arglwydd dy Dduw.

8 Trachefn y cymmerth diafol ef i fynydd tra uchel, ac a *q* ddangoſodd iddo holl deyrnaſoedd y byd, a'u gogoniant;

9 Ac a ddywedodd wrtho, *r* Hyn oll a roddaf i ti, os ſyrthi i lawr a'm haddoli i.

10 Yna yr Iefu a ddywedodd wrtho, ‖ Ymaith Satan; canys yſgrifenwyd, I Yr Arglwydd dy Dduw a addoli, ac efe yn unig a waſanaethi.

11 Yna y *s* gadawodd diafol ef: ac wele, *u* angylion a ddaethant ac a weiniaſant iddo.

12 ¶ A phan *x* glybu'r Iefu y draddodi Ioan, efe a aeth i Galilea.

13 A chan adu Nazareth, efe a aeth ac a aroſodd yn ☧ Capernaum, yr hon ſydd wrth y môr, yng nghyffiniau Zabulon a Nephthali:

14 Fel *y* cyflawnid yr hyn a ddywedwyd trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywedyd,

15 *u* Tir Zabulon, a thir Nephthali, *wrth* ffordd y môr, tu hwnt i'r Iorddonen, Galilea y cenhedloedd;

16 Y bobloedd yn eiſtedd mewn tywyllwch a welodd oleuni mawr; ac i'r rhai a eiſteddent yn mrô a chyſgod angau, y cyfododd i goleuni iddynt.

17 ¶ *d* O'r pryd hwnnw y dechreuodd yr Iefu bregethu, a dywedyd, *e* Edifarhewch: canys neſaodd teyrnas nefoedd.

18 ¶ A'r Iefu yn rhodio wrth fôr Galilea, *f* efe a welodd ddau frodyr, Simon yr hwn

a Marc 1. 1. Luc 3. 2. Act. 13. 24. *b* Pen. 4. 17. *c* Eſa. 40. 3 Marc 1. 3. Luc 3. 4. *d* Ioan 1. 23. *e* 2 Bren. 1. 8. Marc 1. 6. *f* Lef. 11. 22. *g* Marc 1. 5. Luc 3. 30. *h* Marc 7. 4 Act. 23. 8 *i* Pen. 12. 34. Act. 13. 6. *m* Rhuf. 2. 18. *n* Pen. 7. 26. *o* Io. 8. 33. *p* Rhuf. 4. 19. *q* Luc 13. 9 *r* Pen. 7. 19.

a Marc 1. 12. Luc 4. 1. *b* Pen. 3. 16 Io. 18. 11. *c* Heb. 4. 15. *d* Eſa. 34. 28. *e* Eſa. 53. 4. *f* Sal. 71. 11. *g* Pen. 3. 17 *b* Deu. 8. 3 Ioan 5. 19. 38. *i* 2 Cron. 20. 12. *k* Job 1. 16. Ezec. 3. 12 *l* Neh. 11. 18. *m* Ioan 7. 3, 4. *n* Job 6. *o* Sal. 91. 11 *p* Deu. 6. 16 Rhuf. 15. 4 *q* Pen. 11. 22. *r* Luc 4. 6. ‖ Iago 4. 7 *s* Deu. 6. 13 1 Sam. 7. 3. *t* Luc 4. 13 *u* Heb. 1. 14. *x* Marc 1. 14. Luc 4. 14. Ioan 4. 43. 2 Tim. 4. 9. *y* Marc 6. 17. ☧ Luc 4. 23. *a* Eſa. 9. 1, 2. *b* Sal. 107. 10. *c* Act. 26. 18. *d* Marc 1. 14. *e* Pen. 3. 2 Marc 6. 12 *f* Mar. 1. 16 Ioan 1. 40

g Ioan 1. 42. || Amos 1. 1.
h Pen. 8. 22. a 9. 9. i 2 Cor. 3. 5. Eph. 4. 8.
k Gal. 1. 16.
l Preg. 4. 9.
m Luc 14. 16.
n Act. 10. 37.
o Pen. 9. 35.
1 Cor. 15. 1.
p Ioan 4. 48.
q Pen. 9. 2.
r Pen. 5. 1. Marc 3. 7. Gal. 6. 10.

bwn g a elwir Pedr, ac Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd i'r môr (canys || pyſgodwyr oeddynt)

19 A chefe a ddywedodd wrthynt, *h* Deuwch ar fy ol i, ac mi a'ch gwnaf yn *i* byſgodwyr dynion.

20 *k* A hwy yn y fan, gan adael y rhwydau, a'i canlynaſant ef.

21 Ac wedi myned rhagddo oddi yno, efe a welodd *l* ddau frodyr eraill, Iago *fab* Zebedeus, ac Ioan ei frawd, mewn llong gyd a Zebedeus eu tad, yn cyweirio eu rhwydau: ac a'u galwodd hwynt.

22 Hwythau yn ebrwydd, *m* gan adael y llong a'u tad, a'i canlynaſant ef.

23 ¶ *n* A'r Iesu a aeth o amgylch holl Galilea, gan ddyſgu yn eu ſynagogau, *o* a phregethu efengyl y deyrnas, a iachau pob *p* clefyd a phob anhechyd ym mhlith *y* bobl.

24 Ac aeth ſon am dano ef trwy holl Syria; a hwy a ddygaſant atto yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai yr oedd amryw gleſtydau a chnoſeydd yn eu dala, a'r rhai cythreulig, a'r rhai lloerig, *q* a'r ſawl oedd a'r parlys arnynt; ac efe a'u hiachaodd hwynt.

25 *r* A thorfeydd lawer a'i canlynaſant ef o Galilea, a Decapolie, a Jeruſalem, a Judea, ac *o'r tu hwnt i'r* Iorddonen.

P E N. VI.

1 *Pwy ſydd fendigedig.* 13 *Pwy yw halen y ddaear.* 17 *Y ddeddf yn yſprydol.*

a Pen. 24. 25.
b Exo. 19. 3
c Luc 4. 20
d Di. 10. 21 Eph. 6. 19.
e Luc 6. 20. Di. 16. 19. Eſa. 57. 15.
f 2 Cor. 1. 4 Iago 4. 9.
g Sal. 31. 11
h Phil. 3. 9.
i Ef. 65. 13.
k Iago 2. 13
l 2 Tim. 1. 18.
m Sal. 24. 5.
n 1 Cor. 13. 12.
o 2 Cor. 5. 20.
p 1 Pedr 3. 14.
q Dat. 20. 4
q 1 Cor. 4. 12.
r Rhuf. 5. 3
s Rhu. 6. 23
t Iag. 5. 10.
u Col. 4. 6.
x Heb. 6. 4.
y Luc 14. 35
z Job 1. 9.
a Mar. 4. 21 Luc 8. 16.
b Di. 4. 18.
c 1 Pedr 2. 12.
* *ddirymu*, Rhuf. 3. 31 1 Cor. 9. 21 Eſa. 42. 21.
d Pen. 5. 15
d Luc 16. 17
2 Ped. 3. 10
e Io. 19. 30. Luc 24. 25
g Pen. 15. 9
Sal. 2. 3. Deut. 22. 7.

A Phan welodd *yr Iefu* y *a* tyrfaeddd, efe a eiſtynodd, i'r *b* mynydd: ac wedi iddo *c* eiſtedd, ei ddiſgyblion a ddaethant atto.

2 Ac efe a *d* agorodd ei enau, ac a'u dyſgodd hwynt gan ddywedyd,

3 *e* Gwyn eu byd y tlodion yn yr yſpryd: canys eiddynt yw teyrnas nefoedd.

4 Gwyn eu byd y rhai ſydd yn *f* galaru: canys hwy a ddiddenir.

5 Gwyn eu byd y rhai addfwyn: canys *g* hwy a etifeddant y ddaear.

6 Gwyn eu byd y rhai ſydd arnynt newyn a ſyched am *b* gyfiawnder: *i* canys hwy a ddiwellir.

7 Gwyn eu byd y rhai trugarogion: *k* canys hwy a gânt drugaredd.

8 Gwyn eu byd y rhai *l* pur o galon: *m* canys hwy a welant Dduw.

9 Gwyn eu byd y *n* tangnefyddwyr: canys hwy a elwir yn blant i Dduw.

10 Gwyn eu byd y rhai a erlidir o achos *o* cyfiawnder: canys eiddynt yw *p* teyrnas nefoedd.

11 Gwyn eich byd pan y'ch *q* gwaradwyddant, ac y'ch erlidiant, ac y dywedant bob drygair yn eich erbyn er fy mwyn i, a hwy yn gelwyddog.

12 *r* Byddwch lawen a hyfryd: *s* canys mawr *yw* eich gwobr yn y nefoedd: o blegid *t* felly yr erlidiaſant hwy y proſtwydi a fu o'ch blaen chwi.

13 ¶ *u* Chwi yw halen y ddaear: eithr os diſtawodd yr halen, *x* â pha beth yr heliltir ef? *y* ni thâl efe mwy ddim ond i'w fwrw allan, a'i ſathru gan ddynion.

14 Chwi yw *z* goleuni'r byd. Dinas a ofodir ar fryn, ni ellir ei chuddio.

15 Ac ni *a* oleuant ganwyll, a'i dodi dan leſtr, ond mewn canhwyllbren; a hi a oleua i bawb ſydd yn y tŷ.

16 Llewyrched felly eich *b* goleuni ger bron dynion, *c* fel y gwelont eich gweithredoedd da chwi, ac y gogoneddont eich Tad yr hwn ſydd yn y nefoedd.

17 ¶ Na thybiwch fy nyfod i * dorri'r gyfraith, neu'r prophwydi: ni ddaethum i dorri, ond i gyflawni.

18 Canys yn wir meddaf i chwi, Hyd onid el'y ner a'r ddaear heibio, *d* nid â un jod nac un tippyn o'r gyfraith heibio, hyd oni *f* chwbliaer oll.

19 Pwy bynnag gan hynny a dorro un o'r gorchymynion *g* lleiaf hyn, ac a ddyſgu ddynion felly, lleiaf *y* gelwir ef yn nheyrnas nefoedd: ond pwy bynnag *a'u* dyſgo i *eraill*, *i* hwn a elwir yn fawr yn nheyrnas nefoedd.

20 Canys meddaf i chwi, Oni bydd eich cyfiawnder yn helaethach *k* na *chyfiawnder* y 'Sgrifenyddion a'r Pharifeaid, nid ewch i mewn i deyrnas nefoedd.

21 ¶ Clywſoch ddywedyd gan y rhai gynt, *l* Na ladd; a phwy bynnag a laddo, euog fydd o farn:

22 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, Pob un *m* a ddigio wrth ei frawd † heb yſtyr, a fydd euog o farn: a phwy bynnag a ddywedo wrth ei frawd ‡ Raca, a fydd euog o gyngor: a phwy bynnag a ddywedo, *n* O ynfyd, a fydd euog o dan || uffern.

23 Gan hynny, os dygi dy rodd i'r allor, ac yno dyfod i'ch gof fod gan dy frawd ddim yn dy erbyn;

24 Gâd yno dy rodd ger bron yr allor, a dos ymaith; yn gyntaf *o* cymmoder di â'th frawd, ac yno tyred ac *q* offrwm dy rodd.

25 *r* Cyttuna â'th wrthwynebwr ar frys, tra fyddech *s* ar y ffordd gyd âg ef; rhag un amſer i'th wrthwynebwr *t* dy roddi di yn llaw'r barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y ſwyddog, a'th daflu ynghar-char.

26 Yn wir meddaf i ti, Ni ddeui di allan oddi yno, hyd oni thalech y ffyrling eithaf.

27 ¶ Clywſoch ddywedyd gan y rhai gynt, *u* Na wna odineb.

28 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, fod pob un a'r ſydd yn *x* edrych ar wraig i'w chwennychu hi, wedi gwneuthur eiſoes odineb a hi yn ei galon.

29 Ac os *y* dy lygad dehau a'th rwyſtra, *z* tyn ef allan, a thafl oddi wrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac *a* na thaflier dy holl gorph i uffern.

30 Ac os dy law ddehau a'th rwyſtra, torr hi ymaith, a thafl oddi wrthyt: canys da i ti golli un o'th aelodau, ac *a* na thaflier dy holl gorph i uffern.

31 A dywedwyd, *b* Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, rhoed iddi lythyr yſgar.

32 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd i chwi, *c* fod pwy bynnag a olyngo ymaith ei wraig, *d* ond o achos godineb, yn peri iddi wneuthur godineb: a phwy bynnag a briodo yr hon a yſgarwyd, y mae efe yn gwneuthur godineb.

33 ¶ Trachefn, clywſoch ddywedyd gan y rhai gynt, *e* Na thwng ſiudon: eithr *f* tâl dy lwon i'r Arglwydd.

34 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, *g* Na thwng ddim: nac i'r nef; canys *b* gorſeddfa Duw ydyw:

35 Nac i'r ddaear; canys *i* troed-faingc ei draed ydyw: nac i Jeruſalem; canys *k* dinas y Brenhin mawr ydyw.

36 Ac na thwng i'th ben; am na elli wneuthur un blewyn yn wyn, neu yn ddu.

37 Eithr bydded eich ymadrodd chwi, *l* Ie, Ie; Nag ê, nag ê: o blegid beth bynnag *ſydd* dros ben hyn, o'r *m* drwg y mae.

38 ¶ Clywſoch ddywedyd, *n* Llygad am lygad, a dant am ddant.

39 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, *o* Na wrthwynebwch ddrwg: ond pwy bynnag a'th darawo ar *p* dy rudd ddehau, tro'r llall iddo hefyd.

40 Ac i'r neb a fynno *q* ymgyfreithio â thi, a dwyn dy bais, gad iddo *dy* gochl hefyd

41 A phwy bynnag a'th gymmhello un *r* fil dir, dos gyd âg ef ddwy.

42 Dyro i'r hwn a ofynno gennyt; ac *s* na thro oddi wrth yr hwn ſydd yn ewyllyſio *t* echwyna gennyt.

43 ¶ Clywſoch ddywedyd, *u* Câr dy gymmydog, *x* a chasa dy elyn.

44 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych chwi, Cerwch eich *y* gelynion, *z* bendithiwch

b Pen. 23. 3
i Luc 12. 44.
k Pen. 23. 28.
l Exo. 1. 17 Deut. 5. 17
m 1 Ioan 3. 15. Eph. 4. 26.
† o *gaſineb*, Sal. 25. 3.
‡ *ffol.* 2 Sam. 6. 20.
n 1 Sam. 20. 30.
|| *Gehenna*, neu, *Hinnom*, 2 Bren. 23. 10.
o Marc 11. 26.
p Rhuf. 12. 18.
1 Ped. 3. 9.
q 1 Tim. 2. 8.
r Di. 25. 9. Luc 12. 58 2 Cor. 6. 6.
s Io. 3. 18.
t 1 Sam. 25. 23.
t Exo. 2. 3 Sal. 12. 5. Gen. 19. 17 Luc 17. 32
u Exo. 20. 14.
x Eſa. 3. 16 Rhuf. 7. 7. 2 Ped. 2. 14
y Mat. 18. 8 z Col. 3. 5. a Rhu. 8. 13
b Deu. 24. 1
c 1 Co. 7. 10
d Pen. 19. 9
e Lef. 19. 12.
f Deut. 23. 23.
g Pen. 23. 16.
h Eſa. 66. 1
i Eſa. 66. 1.
k Sal. 48. 2. l 2 Co. 1. 17 Iago 5. 12.
m Pen. 13. 19.
n Exo. 21. 24.
o Rhuf. 12. 17.
p Job 16. 10. Mica. 5. 1. Ioan 18. 22
q 1 Cor. 6. 6 r 2 Cor. 1. 16. Rhuf. 15. 25.
3 Ioan 6.
s Luc 6. 35.
t Deu. 15. 8
u Lef. 19. 18.
x Deu. 7. 2
y Luc 6. 27, 35.
z Rhuf. 12. 14.

Pen. v. 18. *Pen.* xvi. 23. a xxiii 17. *Adn.* 22.] *O ynfyd.* Gair *garw*, mewn yſpryd cariad, a feddyg yniaetha. *Lef* xix. 17. *Diar.* xii. 18. Gair teg mewn yſpryd llidiog a ddinyſtria. 2 *Sam* xx. 10 *Jer.* xli. 6, 7. *Adn.* 23. *Uffern*, Gehenna. Lle yr aberthent blant i *Moloc*, *Lef.* xviii. 21. ſwedi hynny, lle llofgent y rhai ddrwg-weithredwyr a phob celanedd ſhaidd, cyſgod o uffern.

dithiwch y rhai a'ch melldithiant, gwnewch dda i'r ſawl a'ch casant, a
a Act. 7. 60 1 Cor. 4. 12 *b* Luc 6. 35 Eph. 5. 1. 1 Pedr 2. 23. *c* Act. 14. 17. *d* Luc 6. 32. *e* Marc 2. 16. *f* Eph. 5. 1. Phil. 3. 15.
a gweddiwch dros y rhai a wnel niweid i chwi, ac a'ch erlidiant;
45 *b* Fel y byddoch blant i'ch Tad yr hwn *ſydd* yn y nefoedd: canys y mae efe yn peri i'w haul godi ar y drwg a'r da, ac yn *c* gwlawio ar y cyfiawn a'r anghyfiawn.
46 O blegid os cerwch y ſawl a'ch caro, *d* pa wobr ſydd i chwi? oni wna'r *e* publicanod hefyd yr un peth?
47 Ac os cyferchwch well i'ch brodyr yn unig, pa ragoriaeth yr ydych chwi yn ei wneuthur? onid ydyw y publicanod hefyd yn gwneuthur felly?
48 *f* Byddwch chwi gan hynny yn berffaith, fel y mae eich Tad yr hwn ſydd yn y nefoedd yn berffaith.

PEN. VI.

Criſt yn parhau yn ei bregeth ar y mynydd.

a Jer. 17. 9 *b* 1 Cor. 10. 31. *c* Rhuf. 4. 4. *d* Diar. 20. 6. *e* Neu, *yſtrydoedd.* *f* 2 Bren. 10. 16. *f* 2 Cor. 9. 7. *g* Sal. 44. 21. *h* Pen. 25. 34. Luc 14. 14. *i* Pen. 23. 7. *k* 2 Bren. 4. 33. Eſa. 26. 20. *l* Adn. 4. *m* Preg. 5. 2. *n* 1 Bren. 18. 26. *o* Job 22. 21. *p* Eſa. 65. 24. Rhuf. 8. 26 Luc 11. 2. *r* Luc 19. 12. *s* Job 23. 12. Diar. 30. 8. Luc 4. 4. Ioan 6. 33. *t* Col. 3. 13. *u* 1 Cor. 10. 13. *x* 1 Cron. 29. 11. 1 Tim. 6. 15. *y* Marc 11. 25. *z* Iago 2. 13. *a* Lef. 23. 27. Neh. 9. 3. *b* 1 Bren. 21. 27. Eſa. 58. 5. *c* Ruth 3. 3. *d* Pſ. 9. 8. *d* Preg. 9. 7. 16. *e* Adn. 4. Rhuf. 2. 29

GOchelwch rhag gwneuthur eich eluſen ynghydd dynion, er mwyn cael eich *b* gweled ganddynt: os amgen, ni chewch *c* dâl gan eich Tad yr hwn ſydd yn y nefoedd.
2 Am hynny pan wnelych eluſen, *d* na udgana o'th flaen, fel y gwna'r rhagrithwyr, yn y ſynagogau, ac ar yr heolydd, *e* fel y molianner hwynt gan ddynion. Yn wir meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.
3 Eithr pan wnelych di eluſen, *f* na wyped dy *law* aſwy pa beth a wna dy *law* ddehau:
4 Fel y byddo dy eluſen yn y *g* dirgel: a'th Dad yr hwn a wel yn y dirgel, *h* efe a dâl i ti yn yr amlwg.
5 ¶ A phan weddiech, na fydd fel y rhagrithwyr: canys hwy a garant weddio yn *i* ſefyll yn y ſynagogau, ac ynghonglau'r heolydd, fel yr ymddangoſont i ddynion. Yn wir meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.
6 Ond tydi, pan weddiech, *k* dos i'th yſtafell; a gwedi cau dy ddrws, gweddia ar dy Dad yr hwn *ſydd* yn y dirgel; *l* a'th Dad yr hwn *a* wel yn y dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.
7 A phan weddioch, na fyddwch *m* fiaradus, *n* fel y cenhedloedd: canys y maent hwy yn tybied y cânt eu gwrandaw am eu haml eiriau.
8 Na fyddwch gan hynny debyg iddynt hwy: canys gŵyr eich *o* Tad pa bethau ſydd arnoch eu heiſiau, *p* cyn gofyn o honoch ganddo.
9 Am hynny gweddiwch chwi fel hyn: *q* Ein Tad yr hwn *wyt* yn y nefoedd, ſancteiddier dy enw.
10 Deled dy *r* deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, *felly* ar y ddaear hefyd.
11 Dyro i ni heddyw eib *s* bara beunyddiol.
12 A maddeu i ni ein dyledion, *t* fel y maddeuwn ninnau i'n dyledwyr.
13 Ac nac arwain ni i *u* brofedigaeth; eithr gwared ni rhag drwg. *x* Canys eiddot ti yw'r deyrnas, a'r nerth, a'r gogoniant yn oes oeloedd. Amen.
14 O blegid os y maddeuwch i ddynion eu camweddau, eich Tad nefol a faddeu hefyd i chwithau:
15 Eithr oni faddeuwch i ddynion eu camweddau, *z* ni faddeu eich Tad eich camweddau chwithau.
16 ¶ Hefyd, pan *a* ymprydioch, na fyddwch fel y rhagrithwyr, yn *b* wynebdriſt: canys anſurfio eu hwynebau y maent, fel yr ymddangoſont i ddynion eu bod yn ymprydio. Yn wir meddaf i chwi, Y maent yn derbyn eu gwobr.
17 Eithr pan ymprydioch di, *c* enneinia dy ben, a golch dy wyneb;
18 Fel *d* nad ymddangoſech i ddynion dy fod yn ymprydio, ond i'th Dad yr hwn ſydd yn y dirgel: a'th Dad yr hwn ſydd yn *e* gweled yn y dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.
19 ¶ *f* Na thryſorwch i chwi dryſorau ar y ddaear, g lle y maé gwyfyn a rhwd yn llygru, a lle y mae lladron yn cloddio trwodd ac yn lladratta:
20 Eithr *b* tryſorwch i chwi dryſorau yn y *i* nef, lle nid oes na gwyfyn na rhwd yn llygru, a lle ni'a cloddia lladron trwodd ac ni'a lladrattant.
21 Canys lle y mae eich tryſor, yno y bydd eich *k* calon hefyd.
22 *l* Canwyll y corph yw'r llygad: am hynny o bydd dy lygad yn *m* ſyml, dy holl gorph fydd yn oleu.
23 Eithr os bydd dy lygad yn *n* ddrwg, dy holl gorph fydd yn *o* dywyll. Am hyny os bydd y goleuni ſydd ynot yn *p* dywyllwch, pa faint *fydd* y tywyllwch!
24 ¶ *q* Ni ddichon neb waſanaethu dau argiwydd: canys naill ai efe a gasâ y naill, ac a gar y llall; ai efe a ymlyn *r* wrth y naill, ac a eſgeuluſa'r llall. *s* Ni ellwch waſanaethu Duw a mammon.
25 Am hynny meddaf i chwi, *t* Na ofelwch am eich bywyd, *u* pa beth a fwytaoch, neu pa beth a yfoch; nac am eich corph, *x* pa beth a wiſgoch. Onid yw'r bywyd yn fwy na'r bwyd, a'r corph *yn fwy* na'r dillad?
26 *y* Edrychwch ar adar y nefoedd: o blegid nid ydynt yn hau, nac yn medi, nac yn cywain i yſguboriau; ac y mae eich Tad nefol yn eu *z* porthi hwynt. Onid ydych chwi yn rhagori llawer arnynt hwy?
27 A phwy o honoch gan ofalu, a ddichon *a* ychwanegu un cufydd at ei faintioli?
28 A pha ham yr ydych chwi yn gofalu am *b* ddillad? Yſtyriwch lili'r maes, pa fodd y maent yn tyfu: nid ydynt nac yn llafurio, nac yn nyddu;
29 Eithr yr wyf yn dywedyd i chwi, na wiſgwyd *c* Salomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.
30 Am hynny os dillada Duw felly *d* lyſieuyn y maes, yr hwn ſydd heddyw, *e* ac y foru a fwrir i'r ffwrn, *e* oni *ddilladai d* efe chwi yn hytrach o lawer, O chwi o ychydig ffydd.
31 Am hynny na ofelwch, gan ddywedyd, Beth a fwyttawn? neu, Beth a yfwn? neu, A pha beth yr ymddilladwn?
32 (Canys yr holl bethau hyn y mae'r cenhedloedd yn eu *f* ceiſio) o blegid gŵyr eich Tad nefol fod arnoch eiſiau yr holl bethau hyn.
33 Eithr yn gyntaf ceiſiwch *g* teyrnas Dduw, a'i *h* gyfiawnder ef, a'r *i* holl bethau hyn a roddir i chwi yn ychwaneg.
34 *k* Na ofelwch gan hynny dros dranoeth: canys trannoeth a ofala am ei bethau ei hun. Digon i'r diwrnod *l* ei ddrwg ei hun.

PEN. VII.

Gwahardd barn chud. 13 *Y porth cyſyng.* 24 *Y ty ar y graig.*

NA *a* fernwch fel na'ch barner.
2 Canys â pha farn y barnoch, *b* y'ch bernir; *b* ac â pha feſur y meſuroch, yr adfefurir i chwithau.
3 A *c* pha ham yr wyt yn edrych ar y brycheuyn ſydd yn llygad dy frawd, ac *d* nad ydwyt yn yſtyried *y e* trawſt ſydd yn dy lygad dy hun?
4 Neu pa fodd y dywedi wrth dy frawd, Gad i mi fwrw allan y brycheuyn o'th lygad; ac wele, drawſt yn dy lygad dy hun?
5 *Ob* ragrithiwr, bwrw allan yn gyntaf *f* y trawſt o'th lygad dy hun; *g* ac yna y gweli yn eglur fwrw y brycheuyn allan o lygad dy frawd.
6 *b* Na roddwch y peth *ſydd* ſanctaidd i'r cŵn, ac na thaflwch eich gemmau o flaen y moch; rhag iddynt eu *i* ſathru dan eu traed, a throi a'ch rhwygo chwi.
7 ¶ *k* Gofynnwch, a rhoddir i chwi; *k* ceiſiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe agorir i chwi.
8 Canys *l* pob un ſydd yn gofyn, ſydd yn

a Luc 6. 37 Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 5. Iago 4. 11. *b* Barn. 1. 7 Luc 6. 38. *c* Luc 6. 41. *d* Galar. 3. 40. *e* Sal. 50. 16–19. *f* Sal. 50. 22 *g* Sal. 51. 13 Pen. 6. 22. *b* Diar. 9. 8. a 23. 9. Phil. 3. 2. *i* Heb. 10. 29. *k* Gen. 32. 26. *l* Sal. 32. 6. Di. 18. 17.

yn derbyn; a'r neb ſydd yn ceiſio, ſydd yn caelʒ ac i'ſ hwn ſydd yn curo, yr
m Io.10.3. *m* agorir.
1 Io. 3.21. 9 Neu a oes un dyn o honoch, yr hwn
n Luc 11. os *n* gofyn ei fab iddo fara, a rŷdd iddo
11. garreg?
o Pen. 19. 10 Ac os gofʒn efe byſgodyn, a ddyry
17. efe ſarph iddo?
p Eſa. 49. 11 Os chwychwi gan hynny, a chwi yn
15. *o* ddrwg, a fedrwch roddi rhoddion da
q Sai. 84. *p* i'ch plant, pa faint mwy y rhŷdd eich
11. Tad yr hwn ſydd yn y nefoedd *q* bethau
Luc 11. 13. da i'r rhai a ofynant iddo?
r Luc 6. 31 12 *r* Am hynny pa bethau bynnag oll a
1 Lef. 19. ewyllyſoch eu gwneuthur o ddynion i
18. chwi, *ſ* felly gwnewch chwithau iddynt
1 Rhu. 13. 9 hwy: canys *t* hyn yw'r gyfraith a'r pro-
1 Tim. 1. 5. phwydi.
u Luc 13. 13 ¶ *u* Ewch i mewn trwy'r porth cy-
14. fyng: canys *x* ehang *yw'r* porth, a llydan
Dat. 21. 27. *yw'r* ffordd ſydd yn arwain i ddiſtryw; a
x Di 9. 16 *y* llawer yw y rhai ſydd yn myned i mewn
y Dat. 13. 3 trwyddi:
z Pen. 16. 14 O blegid *z* cyfyng *yw'r* porth, a chul
24. *yw'r* ffordd, ſydd yn arwain i'r bywyd; ac
a Luc 12. *a* ychydig yw y rhai ſydd yn ei chael hi.
32. 15 ¶ *b* Ymogelwch rhag gau-bro-
Rhuf. 9. 27 phwydi, *c* y rhai a ddeuant attoch yng
b 2 Pedr 2. wiſgoedd defaid, ond oddi mewn bleidd-
12. iaid rheibus ydynt hwy.
c 2 Cor. 11. 16 Wrth eu ffrwythau yr *d* adnabydd-
15. wch hwynt. *e* A gaſgl rhai rawnwin oddi
d Dat. 2. 14 ar ddrain, neu ffigys oddi ar yſgall?
1 Ioan 4. 3. 17 Felly *f* pob pren da ſydd yn dwyn
e Luc 6. 43 ffrwythau da; ond y pren drwg ſydd yn
f Pen. 12. dwyn ffrwythau drwg.
33. 18 Ni ddichon g pren da ddwyn ffrwyth-
Tit. 1. 15. au drwg, na phren drwg ddwyn ffrwythau
g 1 Io. 3. 9. da.
h 1 Tim. 1. 19 *h* Pob pren heb ddwyn ffrwyth da,
20. a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.
Dat. 2. 16. 20 O herwydd pa ham, *i* wrth eu
i Pren. 22. ffrwythau yr adnabyddwch hwynt.
6. 21 ¶ Nid pob un ag ſydd yn dywedyd
Adn. 16. wrthyf, Arglwydd, *k* Arglwydd, a ddaw i
k Jer. 7. 4. mewn i deyrnas nefoedd: ond yr hwn ſydd
l Sal. 15. 5. yn gwneuthur ewyllys fy Nhad yr hwn
m Act. 17. ſydd yn y nefoedd.
31. 22 Llawer a ddywedant wrthyf yn *m* y
n 1 Cor. dydd hwnnw, Arglwydd, Arglwydd, oni
14. 1. phrophwydaſom yn *n* dy enw di? ac oni
o Luc 13. ſwriaſom allan gythreuliaid yn dy enw
27. di? ac oni wnaethom wyrthiau lawer yn
p Tim. 2. dy enw di?
19. 23 Ac yna yr addefaf wrthynt, *o* Ni's
q Sal. 6. 8. adnabûm chwi erioed: *p* ewch ymaith
Luc 6. oddi wrthyf, chwi weithredwyr anwiredd.
48. 24 ¶ Gan hynny pwy bynnag ſydd yn
1 Cor. 10. gwrando fy ngeiriau hyn, ac yn eu gwneu-
4. thur, mi a'i cyffelybaf ef i wr *q* doeth yr
r Eſa. 4. 6. hwn a adeiladodd ei dŷ ar y graig:
25 *r* A'r gwlaw a ddiſgynodd, a'r llifei-
s Pen. 16. riant a ddaethant, a'r gwyntoedd a chwyth-
18. aſant, ac a ruthraſant ar y tŷ hwnnw; ac
t Sal. 95. 1. *s* ni ſyrthiodd: o blegid ſyſſaeraſid ef ar y
a 19. 14. *t* graig.
26 A phob un a'r ſydd yn gwrando fy
u Luc 6. ngeiriau hyn, ac heb eu gwneuthur,
49. a gyffelybir i ŵr ffol, yr hwn a adeiladodd
Act. 4. 12. ei dŷ ar y *u* tywod:
x Luc 12. 27 A'r gwlaw a ddiſgynodd, a'r llif-
48. ddyfroedd a ddaethant, a'r gwyntoedd a
y Pen. 9. chwythaſant, ac a guraſant ar y tŷ hwn-
33. nw; ac efe a ſyrthiodd, *x* a'i gwymp a
z Pen. 5. fu fawr.
21. 28 A bu gwedi i'r Ieſu orphen y geir-
Heb. 4. 12. iau hyn, y torfeyddʒ a'y ſynnaſant wrth ei
a Pen. 15. ddyſgeidiaeth ef.
9. 29 Canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwynt
fel *un* â'g *z* awdurdod ganddo, ac nid fel
yr *a* yſgrifenyddion.

P E N. VIII.

1 *Criſt yn glanhau'r gwahan-glwyfus, ac yn iachau'r cleifion*: 23 *yn goſtegu'r n.ôr*: 28 *ac yn gyrru cythreuliaid allan.*

a 2 Sam. 15. 26. Marc 1. 40 a 9. 22. Luc 5. 12. Heb. 11. 6.
A Gwedi ei ddyfod ef i wared o'r myn-
ydd, torfeydd lawer a'i canlynaſant.
2 *c* Ac wele, *un* gwahan-glwyfus a
ddaeth ac a'i haddoloddʒ ef, gan ddywedyd,
Arglwydd, *a* os mynni, ti a elli fy nglan-
hau.

b Heb. 4. 15
c Sal. 33. 9.
d Pen. 9. 30. Marc 5. 43
e Lef. 14. 2, &c.
f Pen. 11. 4
g Pen. 4. 13 Luc 7. 1.
h Luc 7. 3.
i Di. 10. 12
k Act. 10. 3 Gal. 3. 18.
l Gen. 18. 27. Job 22. 28.
m Sal 107. 20.
n 1 Cor. 12. 9.
o Eſa. 45. 5.
p Io. 3. 13.
q Mal. 1. 11. Luc 13. 29.
r Eſa. 25. 6.
ſ Rhuf. 9. 4
t Eſa. 60. 2. a 5. 30. Dat. 3. 5.
u Marc 9. 23.
x Iago 5. 15.
y Marc 1. 29.
* *ſam ei wraig ef.*
ℵ 1 Cor. 9. 5.
† *diwedd i ſabbato,* Marc 1. 32. Luc 4. 40. a Mar. 2. 7.
b Pen 4. 24
c Eſa. 53 4. Ioan 1. 29. 1 Ped. 2. 24
d Act. 10. 38.
e Luc 9. 57
f Lu. 2. 7.
g Luc 9. 59.
b 1 Bren. 19. 20. Hag. 1. 2. 12 Ti. 2. 4.
k Luc 15. 32.
l Luc 8. 22
m Marc 4. 37. Sal. 107. 24
n 2 Cor. 11. 26. o 2 Cro. 20. 12
p Phil. 4. 6.
‖ Groeg, *cyfododd ar ei draed.*
q Sal. 65. 7. Nah. 1. 4. *r* Marc 4. 39.
ſ Sal. 74. 13. Eſa. 40. 12
t Luc 8. 26
‡ *wedi eu meddiant a gan ddiefyl*, Rhuf. 16. 20. 2 Tim. 2. 26.

t Marc 5. 8.
Iago 2. 19.
x 2 Cor. 6. 14.
y Mar. 5. 7.
z Marc 5. 8.
a Dat. 12. 12.
b Job 1. 11. Dat. 20. 1.
c Job 1. 21.
d Marc 5. 13.
‖ *Gwareiliaid mwb.*
e 1 Bren. 17. 18. Luc 5. 8. Act. 16. 39.

ogofeydd; yn dra ffyrnig, fel na allai neb fyned *y* ffordd honno.

29 Ac wele, *u* hwy a lefasant, gan ddywedyd, Iesu Fab Duw, *x* beth fydd i ni *a* wnelom â thi? a ddaethoft ti yma i'n *y* poeni ni cyn yr amser?

30 *z* Ac yr oedd, encyd oddi wrthynt, genfaint o foch lawer, yn pori.

31 A'r cythreuliaid a ddeisyfasant arno, gan ddywedyd, Os *a* bwri ni allan, *b* caniatta i ni fyned ymaith i'r genfaint foch.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *c* Ewch. A hwy wedi myned allan, a aethant i'r genfaint foch. Ac wele, yr holl genfaint foch a ruthrodd dros y dibyn i'r môr, ac a fuant feirw yn y dyfroedd.

33 A'r ‖ meichiaid a ffoisant: a gwedi eu dyfod hwy i'r ddinas, hwy a fynegasant bob peth; a pha beth a ddarfuasai i'r rhai dieflig.

34 Ac wele, yr holl ddinas a ddaeth allan i gyfarfod â'r Iesu: a phan ei gwelsant, *d* attolygasant iddo ymadael o'u cyffiniau hwynt.

PEN. IX.

2 Crist yn iachau'r claf o'r parlys, 9 yn galw Mathew. 20 yn iachau'r diferkifgwaed, &c.

A Chefe a aeth i mewn i'r *a* llong, ac a aeth trosodd, ac a ddaeth i'*w b* ddinas ei hun.

2 Ac wele, *c* hwy a ddygasant atto ŵr claf o'r parlys, yn gorwedd mewn gwely: a'r Iesu yn gweled eu *d* ffydd hwynt, a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, Ha fab, cymmer gysur; *e* maddeuwyd i ti dy bechodau.

3 Ac wele, rhai o'r *f* ysgrifenyddion a ddywedasant ynddynt eu hunain, Y mae hwn yn *g* cablu.

4 A'r Iesu yn gweled eu *b* meddyliau, a ddywedodd, Pa ham y meddyliwch ddrwg yn eich calonnau?

5 Canys pa un sy' hawsaf i ddywedyd, ‖ Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a rhodia?

6 Eithr fel y gwypoch fod *i* awdurdod gan Fab y dyn ar y ddaear i faddeu pechodau, (yna y dywedodd efe wrth y claf o'r parlys) Cyfod, *k* cymmer dy wely i fynu, a dos i'th dŷ.

7 Ac efe a *l* gyfododd, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun.

8 A'r torfeydd pan welsant, *m* rhyfeddu a wnaethant, a gogoneddu Duw, yr hwn a roesai gyfryw awdurdod i ddynion.

9 ¶ Ac fel yr oedd yr Iesu yn myned oddi yno, efe a ganfu ŵr yn eistedd wrth *n* y dollfa, a elwid Mathew, ac a ddywedodd wrtho, *o* Canlyn fi. Ac efe a gyfododd, *p* ac a'i canlynodd ef.

10 ¶ A bu, ac efe yn eistedd i fwytta yn y tŷ, wele hefyd, publicanod lawer a phechaduriaid a ddaethant, ac a eistedd-asant *q* gyd a'r Iesu a'i ddisgyblion.

11 A phan welodd *r* Pharisead, hwy a ddywedasant wrth ei disgyblion ef, Pa ham y bwytty eich *s* Athraw chwi gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

12 A phan glybu'r Iesu, efe a ddywedodd wrthynt, *t* Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg, ond i'r rhai *u* cleifion.

13 Ond ewch, a dysgwch pa beth yw *hyn*, *x* Trugaredd yr wyf yn ei ewyllysio, ac nid aberth: canys ni ddaethum i alw rhai y cyfiawn, ond ☧ pechaduriaid i edifeirwch.

14 ¶ Yna y daeth disgyblion Ioah atto, gan ddywedyd, Pa ham yr ydym *a* ni a'r Pharisead yn ymprydio yn *b* fynych, ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn ymprydio.

15 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, A all plant yr ystafell briodas alaru tra fo'r *c* priod-fab gyd â hwynt? ond y dyddiau a ddaw, pan ddygerir priod-fab oddi arnynt, *d* ac yna yr ymprydiant.

16 *Hefyd*, ni ddyd neb lain o frethyn newydd at *e* hen ddilledyn: canys y cyf-lawniad a dynn oddi wrth y dilledyn, a'r rhwyg a wneir yn waeth.

17 Ac ni ddodant win newydd mewn costrelau hên: os amgen, y costrelau a dyr, a'r gwin a red allan, a'r costrelau a gollir: eithr gwin newydd a ddodant mewn costrelau newyddion, ac *felly* y cedwir y ddau.

18 ¶ *f* Tra'r oedd efe yn dywedyd hyn wrthynt, wele, daeth rhyw bennaeth, ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Bu farw fy merch yr awr hon: eithr tyred a gosod *g* dy law arni, a byw fydd hi.

19 A'r *b* Iesu a gyfododd, ac a'i canlynodd ef, a'i ddisgyblion.

20 ¶ (Ac wele, *i* gwraig y buasai gwaed-lif arni ddeuddeng mlynedd, a ddaeth o'r tu cefn *iddo*, ac a gyffyrddodd âg ymyl ei *k* wisg ef.

21 *l* Canys hi a ddywedasai ynddi ei hun, Os caf yn unig *m* gyffwrdd a'i wisg ef, iach fyddaf.

22 Yna yr Iesu a drodd; a phan ei gwelodd hi, efe a ddywedodd, *Ha* ferch, *n* bydd gysurus; o dy ffydd a'th iachaodd. A'r wraig a iachawyd o'r awr honno.)

23 A phan ddaeth yr Iesu i dŷ'r pennaeth, a gweled ✱ *y p* cerddorion a'r dyrfa yn terfysgu,

24 Efe a ddywedodd wrthynt, Cilliwch; canys ni bu farw'r llangces, ond *q* cysgu y mae hi. *r* A hwy a'i gwatwarasant ef.

25 A gwedi bwrw y dyrfa allan, efe a aeth i mewn, *s* ac a ymaflodd yn ei llaw hi; a'r llangces a gyfododd.

26 A'r gair o hyn a aeth dros yr holl wlad honno.

27 ¶ *t* A phan oedd yr Iesu yn myned oddi yno, dau ddeillion a'i canlynasant ef, gan *u* lefain a dywedyd, *x* Mab Dafydd, trugarha wrthym.

28 A gwedi iddo ddyfod i'r *y* tŷ, y deillion a ddaethant atto: A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, A ydych chwi yn ☧ credu y gallaf fi wneuthur hyn? Hwy a ddywedasant wrtho, *a* Ydym, Arglwydd.

29 Yna y cyffyrddodd efe â'u llygaid hwynt, gan ddywedyd, Yn ol eich ffydd bydded i chwi.

30 A'u llygaid a *b* agorwyd: a'r Iesu a orchymynodd iddynt trwy fygwth, gan ddywedyd, *c* Edrychwch na's gwypo neb.

31 Ond gwedi iddynt ymado, hwy a'i *d* clodforasant ef trwy'r holl wlad honno.

32 ¶ Ac a hwy yn myned allan, wele, rhai a *e* ddygasant atto ddyn mud cythreulig.

33 A gwedi bwrw y cythraul allan, *f* llafarodd y mudan: a'r torfeydd *g* a ryfeddasant, gan ddywedyd, Ni welwyd y cyffelyb erioed yn Israel.

34 Ond y *b* Pharisead a ddywedasant, *i* Trwy bennaeth y cythreuliaid y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

35 A'r Iesu a aeth oddi amgylch yr holl *k* ddinasoedd a'r trefydd, gan ddysgu yn eu synagogau hwynt, a chan bregethu efengyl y deyrnas, a iachau pob clefyd, a phob afiechyd ym mhlith y bobl.

36 ¶ A phan welodd efe y torfeydd, *l* efe a dosturiodd wrthynt, am eu bod wedi blino, a'u gwasgaru fel *m* defaid heb ganddynt fugail.

37 Yna y dywedodd efe wrth ei ddisgyblion, *n* Y cynhauaf yn ddiau *fydd* fawr, ond y gweithwyr yn anaml.

38 Am hynny attolygwch i Arglwydd y cynhauaf, o anfon gweithwyr i'w gynhauaf.

PEN. X.

1 Crist yn anfon ei apostolion, 5 yn eu dysgu, 16 yn eu cysuro, 40 ac yn addaw bendith.

A Gwedi galw ei ddeuddeg disgybl atto, *a* efe a roddes iddynt awdurdod *ar* ysprydion aflan, *b* i'w bwrw hwynt allan, ac i iachau pob clefyd a phob afiechyd.

2 Ac *c* enwau'r deuddeg apostolion yw y rhai

f Exo. 7. 12. Marc 5. 22. Luc 8. 41.
2 Tim. 5. 8.
2 Bren. 5. 11.
g Pen. 8. 8
b Pen. 12. 20.
1 Cor. 9. 22.
i Marc 5. 25, &c. Ioan 5. 5.
k Mal. 4. 2.
l Iag. 1. 17.
m 2 Bren. 13. 14. Pen. 14. 36.
n Sal. 41. 3.
o Sal. 34. 22
✱ *galarnadtwyr.*
p 2 Cron. 35. 25. Jer. 9. 17. Preg. 12. 5. Pen. 11. 17.
Marc 5. 38.
q 2 Sam. 7. 12.
r Luc 16. 14.
s Marc 9. 41.
t Marc 8. 22.
u Rhuf. 8. 15.
x Marc 10. 47.
y Pen. 4. 13.
☧ Marc 9. 27.
a Pen. 8. 2.
b Io. 9. 39.
c Pen. 11. 27. a 17. 9. Gal. 1. 16.
d Luc 19. 49. Rhu. 10. 16
e Adn. 2 Exo. 4. 11 Luc 7. 16. g Io. 7. 46.
b Preg. 4. 4
i Pen. 10. 25.
k Marc 6.
l Marc 6. 34. Luc 10. 33.
m Ezec. 34. 6. Zec. 10. 2.
n Luc 10. 2. Ioan 4. 35.
o Exo. 4. 12.

a Luc 9. 1.
b Marc 9. 25. Act. 16 18.
c Di 10. 7.

Pen. ix *Adn.* 5.] *Pa un hausaf.* Nid neb ond *Duw* all ro'i *iachad*, A *Duw* all ro'i *faddeuant* rad *Ioan* x. 28. Act. xvii. 25. 1 Tim. vi. 13.] Adn. 30. *Na's gwypo neb.* Ni wel pawb ogonjant Crist, nes i dalo yng ogopiant y Tad. *Dat.* i. 7. Pa beth ganlynai o'i gyhoeddi? Peri'r gelyn ymgynd'riogi.

d Io. 1. 42. rhai hyn: Y cyntaf, *d* Simon, yr hwn a
a 1 Tim. 1. elwir Pedr, ac Andreas ei frawd; Iago
13. *mab* Zebedeus, ac Ioan ei frawd;
f Marc 14. 3 Phylip, a Bartholomeus; Tomas, a
10, 44. Marthew *e* y publican; Iago *mab* Alpheus,
Io. 13. 27. a Lebbeus, yr hwn a gyfenwid Thadeus;
g Heb 5. 4. 4 Simon y Canaanead, a Judas Iſcariot,
b Act. 1. 8. yr *f* hwn hefyd a'i bradychodd ef.
i 2 Bren. 5 Y deuddeg hyn *g* a anfonodd yr Ieſu,
17. 24. ac a orchymynodd iddynt, gan ddywedyd,
Io. 4 9, 20 *h* Nac ewch i ffordd y cenhedloedd, ac i
k Act. 13. ddinas *i* y Samariaid nac ewch i mewn.
46. 6 Eithr *k* ewch yn hytrach at gyfrgoll-
l Pen. 9. 36. edig *l* ddefaid ty Iſrael.
m 1 Tim. 7 Ac wrth fyned *m* pregethwch, gan
3. 1. ddywedyd, Fod *n* teyrnas nefoedd yn
n Marc 6. nesau.
12. 8 Iachewch y cleifion, glanhewch y
Luc 10. 9. rhai gwahan-glwyfus, cyfodwch y meirw,
o 1 Cor. 15. bwriwch allan gythreuliaid: derbyniaſoch
10. yn *o* rhad, *p* rhoddwch yn rhad.
p 1 Ped 5. 2 9 *q* Na feddwch aur, nac arian, nac
q Mar. 6. 8 efydd i'ch pyrſau.
r Gal. 6. 6. 10 Nac yſgreppan i'r daith, na dwy
1 Ti. 5. 18. bais, nac eſgidiau, na ffon: canys *r* tei-
s Act. 16. lwng i'r gweithiwr ei fwyd.
15. 11 Ac i ba ddinas bynnag neu dref yr
t Luc 10. 7 eloch, ymofynwch pwy ſydd *s* deilwng
u Luc 10. 5 yndi; ac *t* yno trigwch hyd onid eloch
x Adn. 11. ymaith.
Luc 19. 6. 12 A phan ddeloch i dy, *u* cyferchwch
y Act. 13. well iddo.
46. 13 Ac os bydd y ty yn *x* deilwng, deued
z Marc 6. eich tangnefedd arno: ac *y* oni bydd yn
11. deilwng, dychweled eich tangnefedd at-
a Neh. 5. toch.
13. 14 A phwy bynnag *z* ni'ch derbynio
Act. 13. 51. chwi, ac ni wrandawo eich geiriau, pan
b Pen. 11. ymadawoch o'r ty hwnnw, neu o'r ddinas
24. honno, *a* yſgydwch y llwch oddi wrth eich
c Ezec. 2. traed.
6. 15 Yn wir meddaf i chwi, *b* Eſmwyth-
Luc 10. 3. ach fydd i dir y Sodomiaid a'r Gomorriaid
d Rhuf. 10. yn nydd y farn, nac i'r ddinas honno.
19. 16 ¶ Wele, yr ydwyf fi yn eich danfon
Col. 4. 5. *c* fel defaid ynghanol bleiddiaid: *d* bydd-
e Io. 2. 24. wch chwithau gall fel y feirph, a diniweid
f Pen. 12. fel y colommennod.
14. 17 Eithr ymogelwch rhag *e* dynion;
Marc 13. 9. canys hwy a'ch rhoddant chwi i fynu i'r
g Act. 5. 40 *f* cyngor, *g* ac a'ch ffrewyllant chwi yn eu
h Act. 24. ſynagogau.
10. 18 A chwi a ddygir at *h* Iywiawdwyr
i Phil. 1. 13 a brenhinoedd o'm *i* hachos i, er *k* tyſt-
k 2 Tim. iolaeth iddynt hwy ac i'r cenhedloedd.
4. 17. 19 Eithr pan y'ch rhoddant chwi i fynu,
l Marc 13. *l* na ofelwch pa fodd neu pa beth a lafar-
11. och: canys *m* rhoddir i chwi yn yr awr
m Act. 4. honno pa beth a lafaroch.
12. 20 Canys nid chwychwi yw'r rhai ſydd
n Sal. 8. 2. yn llafaru, ond Yſpryd eich Tad yr hwn
Act. 4. 13. ſydd yn *n* llafaru ynoch.
o Mica 7. 6. 21 *o* A brawd a draddoda frawd i
Luc 21. 16. farwolaeth, a thad ei blentyn: a phlant a
Adn. 36. godant i fynu yn erbyn *eu* rhieni, ac a
p Luc 21. barant eu marwolaeth hwynt.
17. 22 A *p* chas fyddwch gan bawb er
q Dat. 2. 10 mwyn fy enw i: *q* ond yr hwn a barhao
r Luc 4. 30 hyd y diwedd, efe a fydd cadwedig.
Act. 8. 1. 23 A phan y'ch erlidiant yn y ddinas
a 11. 19. hon, *r* ffowch i un arall: canys yn wir y
s Luc 6. 40 dywedaf wrthych, Na orphenwch ddinaſ-
t 2 Sam. oedd Iſrael, nes dyfod Mab y dyn.
21. 11. 24 *s* Nid yw'r diſgybl yn uwch na'i
u Pen. 12. athraw, *t* na'r gwas yn uwch na'i arglwydd.
24. 25 Digon i'r diſgybl fod fel ei athraw,
x Sal. 37. 6. a'r gwas fel ei arglwydd. Os *u* galwaſant
Mal. 3. 18. berchen y ty yn Beelzebub, pa faint mwy
y Mar. 4. 22 ei dylwyth ef?
Luc 2. 35. 26 Am hynny nac ofnwch hwynt: o
Zph. 3. 5. blegid *x* nid oes dim cuddiedig, a'r na's
‖ Neu, *dirgel.* y datguddir; na dirgel a'r na's gwy-
z Act. 4. byddir.
20. 27 Yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd
a Deut. 22. wrthych chwi yn y ‖ tywyllwch, *z* dy-
8. wedwch yn y goleuni: a'r hyn a glywch
yn y gluſt, pregethwch ar *a* bennau'r tai.

P E N, X, XI.

28 *b* Ac nac ofnwch rhag y rhai a laddant y corph, ac nid allant ladd yr enaid: eithr yn hytrach *c* ofnwch yr hwn a ddichon ddiſtrywio enaid a chorph yn uffern.
29 Oni werthir dau *d* aderyn y tô er ffyrling? ac ni ſyrth un o honynt ar y ddaear heb eich *e* Tad chwi.
30 Ac y mae, ie, holl *f* wallt eich pen wedi eu cyfrif.
31 Nac ofnwch gan hynny: *g* chwi a deilwch fwy na llawer o adar y tô.
32 Pwy bynnag gan hynny a'm *h* cyffeſo I yngwydd dynion, minnau a'i *i* cyffeſaf yntau yngwydd fy Nhad yr hwn ſydd yn y nefoedd.
33 A phwy bynnag a'm *k* gwado i yngwydd dynion, minnau a'i gwadaf yntau yngwydd fy Nhad yr hwn ſydd yn y nefoedd.
34 *l* Na thybiwch fy nyfod i ddanfon tangnefedd ar y ddaear: ni ddaethum i ddanfon tangnefedd, ond *m* cleddyf.
35 *n* Canys mi a ddaethum i * ofod dyn i amrafaelio yn erbyn ei dad, a'r ferch yn erbyn ei mam, a'r wawdd yn erbyn ei chwegr.
36 A gelynion dyn *fydd o* tylwyth ei dŷ ei hun.
37 Yr hwn ſydd yn *p* caru tad neu fam yn fwy na myfi, nid yw deilwng o honof fi: a'r neb ſydd yn caru mab neu ferch yn fwy na myfi, nid yw deilwng o honof fi.
38 A'r hwn nid yw yn *q* cymmeryd ei groes, ac yn canlyn ar *r* fy ol i, nid yw deilwng o honof fi.
39 Y neb ſydd yn cael ei einioes, a'i *s* cyll: a'r neb a gollo ei einioes o'm plegid i, a'i *t* caiff hi.
40 ¶ Y neb ſydd yn eich *u* derbyn chwi, ſydd yn fy nerbyn i; a'r neb ſydd yn fy nerbyn i, ſydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.
41 Y neb ſydd yn derbyn *x* prophwyd yn enw prophwyd, a dderbyn wobr prophwyd; a'r neb ſydd yn derbyn *un* cyfiawn yn enw *un* y cyfiawn, a dderbyn wobr *un* cyfiawn.
42 A phwy bynnag a roddo i'w yfed i un o'r rhai bychain hyn, ‖ phioladd o *dawr* oer yn unig yn enw diſgybl, yn wir meddaf i chwi, Ni chyll efe ei wobr.

a Eſa. 56. 10.
1 Tim. 4. 2.
b Io. 7. 29.
3. 26.
c Pen. 9. 14.
d Gen. 3. 15.
Hag. 2. 7.
e Diar. 31. 31.
Ioan 5. 36.
f Eſa. 35. 5.
g Pen. 5. 7.
Luc 4. 18.
h Eſa. 8. 14.
i Luc 7. 24.
k Ioan 5. 35.
Act. 4. 11.
l Gal. 1. 10.
1 Theſ. 2. 13.
m Luc 1. 76.
Ioan 1 23.

P E N. XI.

2 *Cennadwri Ioan.* 7 *Tyſtiolaeth Crift am Ioan, &c.*

A Bu, pan orphenodd yr Ieſu orchymyn i'w ddeuddeg diſgybl, efe a aeth oddi yno i ddyſgu ac i *a* bregethu yn eu dinaſoedd hwynt.
2 A Ioan *b* pan glybu yn y carchar a weithredoedd Crift, gan anfon dau o'i *c* ddiſgyblion,
3 A ddywedodd wrtho, Ai tydi yw yr *d* hwn ſydd yn dyfod, ai un arall yr ydym yn ei ddisgwyl?
4 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ewch a mynegwch i Ioan y *e* pethau a glywch ac a welwch:
5 Y mae'r *f* deillion yn gweled eilwaith, a'r cloffion yn rhodio, a'r cleifion gwahanol wedi eu glanhau, a'r bydderiaid yn clywed; y meirw yn cyfodi, a'r *g* tlodion yn cael pregethu yr efengyl iddynt.
6 A dedwydd yw *yr hwn* ni *h* rwyſtrir ynof fi.
7 ¶ Ac a hwy yn myned ymaith, yr Ieſu a ddechreuodd ddywedyd wrth y bobloedd am Ioan, Pa beth yr *i* aethoch allan i'r anialwch i edrych am dano? ai corſen yn yſgwyd gan wynt?
8 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai dyn *j* wedi ei wiſgo â dillad eſmwyth? wele, y rhai ſy'n gwiſgo *dillad* eſmwyth, mewn tai brenhinoedd y maent.
9 Eithr pa beth yr aethoch allan i'w weled? ai *m* prophwyd? ie, meddaf i chwi, a mwy na phrophwyd.

Pen. x. *Adn.* 6.] *Yn bytrach.* Nid oedd *bollol* waharddiad i bregethu i'r cenhedloedd--ſe bregethodd Crift i'r *Samariaid*; ond *treiſiwyr* oeddynt. *Pen.* xi. 12. *Ioan* iv. 40. *Gal.* iv. 30.

Pen. xi. *Adn.* 7.] *Corſen.* "Nid dyn anwadal oedd *Ioan*, fel dru ag anadl gwenieth, pan i dderbyn wyth y mawrion. Clywch ei dyſtiolaeth." *Pen.* iii. 11.

n Mal. 3. 1. Marc 1. 2. *o* Luc 7. 28. *p* Io. 1. 18. Col. 1. 26. *q* Luc 3. 1--7. *a* 16. 16. * *yr Iuddewon* oedd *y plant* ond y cenhedloedd a feddiannodd *y deyrnas*, Pen. viii. 12. *r* Pen. 15. 21--29. *s* Adn. 14. Gal. 3. 24. *t* Di. 24. 32. *u* Mal. 4. 5. Luc 1. 17. † *marchnad-faoedd.* Preg. 12. 5. Jer. 9. 17. *x* Pen. 9. 23 *y* 1 Sam. 28. 7. *z* 1 Cor. 9. 19. *a* Sal. 51. 4. Rhuf. 3. 4. *b* Luc 12. 48. *c* 1 Pedr 3. 20. *d* Job 42. 6 Jona 3. 6. *e* Heb. 2. 3. *f* Di 16. 18. *g* Eſa. 1. 19. Jer. 4. 1. *a* 23. 22. *b* Mat. 5. 22. 2 Theſ. 1. 9. *i* Luc 10. 21. 1 Cor. 1. 27 *k* Pen. 16. 17. *l* Eph. 1. 4. *m* Pen. 28. 18. Heb. 1. 4. *n* Ioan 6. 44. *o* Gal. 1. 16. *p* Act. 4. 12. *q* Jer. 30. 10. Heb. 4. 9. *r* Act. 15. 10. *s* Eph. 2. 7. Phil. 2. 7. *t* Jer 6. 16. *u* Ioan 5. 3. *a* Marc 2. 23. Luc 6. 1. *b* Deut. 23. 25. *c* Exo. 16. 2. * *Sw.* *d* Ioan 18. 28.

10 Canys hwn ydyw *eſe* am yr hwn yr yſgrifenwyd, *n* Wele, yr ydwyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa dy ffordd o'th flaen.

11 Yn wir meddaf i chwi, ym mhlith plant gwragedd, *o* ni chododd neb mwy na Ioan Fedyddiwr: er hyny yr hwn ſy leiaf yn nheyrnas nefoedd, *p* ſydd fwy nag ef.

12 Ac o *q* ddyddiau Ioan Fedyddiwr hyd yn awr, yr ydys yn * treiſio teyrnas nefoedd, a threiſiwyr ſy'n ei *r* chipio hi.

13 Canys yr holl brophwydi a'r gyfraith a brophwydaſant *s* hyd Ioan.

14 Ac os ewyllyſiwch *t ri* dderbyn, eſe yw *u* Elias yr hwn oedd ar ddyfod.

15 *V* neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando gwrandawed.

16 ¶ Eithr i ba beth y cyffelybaf ſi'r genhedlaeth hon? Cyffelyb yw i blant yn eiſtedd yn y † marchnadoedd, ac yn llefain wrth eu cyfeillion,

17 Ac yn dywedyd, Canaſom bibell i chwi, ac ni ddawnſiaſoch, canaſom *x* alarnad i chwi, ac ni chwynfanaſoch.

18 Canys daeth Ioan heb na bwytta nac yfed; ac meddant, Y mae y cythraul ganddo.

19 Daeth Mab y dyn yn *x* bwytta ac yn yfed; ac meddant, Wele ddyn glwth, ac yfwr gwin, cyfaill publicanod a phechaduriaid. Ond, Doethineb a gyfiawnhawyd *a* gan ei phlant ei hun.

20 ¶ Yna y dechreuodd efe edliw i'r dinaſoedd yn y rhai y gwnaethid y rhan *b* fwyaf o'i weithredoedd nerthol ef, am nad edifarhaſent.

21 *c* Gwae di, Corazin; gwae di, Bethſaida: canys pe gwnaethid yn Tyrus a Sidon y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynoch chwi, hwy a edifarhaſent er ys talm mewn *d* ſachliain a lludw.

22 Eithr meddaf i chwi, *e* Eſmwythach fydd i Tyrus a Sidon yn nydd † farn, nag i chwi.

23 A thydi, Capernaum, yr hon *f* a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern: canys pe gwnaethid yn Sodom y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd ynot ti, *g* hi a fuaſai yn aros hyd heddyw.

24 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Y bydd *h* eſmwythach i dir Sodom, yn nydd y farn, nag i ti.

25 ¶ Yr amſer hwnnw yr Ieſu gan attеb a ddywedodd, I ti yr ydwyf yn *i* diolch, O Dad, Arglwydd nef a daear, am i ti guddio y pethau hyn rhag y doethion a'r rhai dyallus, a'u *k* datguddio o honot i rai bychain.

26 Ie, O Dad; *l* canys felly y rhyngodd bodd i ti.

27 *m* Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhad: ac nid edwyn neb y Mab ond y Tad; *n* ac nid edwyn neb y Tad ond y Mab, a'r *hwn* yr ewyllyſo'r Mab *ei* o ddatguddio iddo.

28 ¶ Deuwch attaf *p* fi bawb ag ſydd yn flinderog ac yn llwythog, ac mi a'y ei-mwythaf arnoch.

29 Cymmerwch *r* fy iau arnoch, a dyſgwch gennyf; *s* canys addfwyn ydwyf, a goſtyngedig o galon: a *t* chwi a gewch orphwyſdra i'ch eneidiau.

30 *u* Canys fy iau ſydd eſmwyth, a'm baich ſydd yſgafn.

PEN. XII.

1 *Y diſgyblion yn buytta'r tywys.* 22 *Iachau'r dyn cythreulig.*

YR amſer hwnnw *a* yr aeth yr Ieſu ar y *dydd* ſabbath trwy'r ŷd: ac yr oedd chwant bwyd ar ei ddiſgyblion, a hwy a ddechreuaſant *b* dynnu tywys a bwytta.

2 A phan welodd y Phariſeaid, hwy a ddywedaſant wrtho, Wele, y mae dy ddiſgyblion yn gwneuthur yr-hyn *c* nid yw ryd * ei wneuthur *d* ar y ſabbath.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenaſoch pa beth a wnaeth Dafydd,

Y diſgyblion yn buytta'r tywys.

pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai *e* oedd gyd âg ef?

4 *e* Pa ſodd yr aeth efe i mewn i dŷ † Dduw, ac y bwyttaodd y † bara goſod, yr hwn nid oedd gyfreithlon iddo ei fwytta, nac i'r rhai oedd gyd ag ef, ond yn unig i'r g offeiriaid?

5 *h* Neu oni ddarllenaſoch yn y gyfraith, fod yr offeiriaid ar y *i* ſabbathau yn y deml yn *k* halogi'r ſabbath, a'u bod yn ddigerydd.

6 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i chwi, fod yma *un l* mwy na'r deml.

7 Ond pe gwybaſech beth yw *hyn*, *m* Trugaredd a ewyllyſiaf, ac nid aberth, ni farnaſech yn erbyn y rhai diniweid.

8 Canys *n* Arglwydd ar y ſabbath hefyd yw Mab y dyn.

9 Ac *o* wedi iddo ymadael oddi yno, *p* efe a aeth i'w ſynagog hwynt.

10 ¶ Ac wele yr oedd dyn a chanddo law *q* wedi gwywo. A hwy a ofynaſant iddo, *r* gan ddywedyd, *s* Ai rhydd iachau ar y ſabbathau? fel y gallent achwyn arno.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *t* Pa ddyn o honoch fydd a chanddo un ddafad, ac os *u* ſyrth honno mewn pwll ar y *dydd* ſabbath, nid ymeifl ynddi, a'i chodi allan?

12 Ba faint gwell gan hynny ydyw dyn nâ dafad? Felly cyfreithlon yw gwneuthur yn dda ar y ſabbathau.

13 Yna y dywedodd efe wrth y dyn, Eſtyn dy law. Ac efe a'i *x* heſtynodd; a *hi* a wnaed yn y lach, fel y llall.

14 ¶ Yna yr aeth *z* y Phariſeaid allan, ac a ymgynghoraſant yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

15 A'r Ieſu gan *a* wybod a *b* giliodd oddi yno: a thorfeydd *c* lawer a'i canlynaſant ef, ac efe a'u hiachaodd hwynt oll;

16 Ac a orchymynodd iddynt, *d* na ‡ chyhoeddent ef:

17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywedaſid trwy Eſaias y prophwyd, gan ddywed,

18 Wele fy *e* ngwaſanaethwr, yr hwn a ddewiſais; fy anwylyd, yn yr hwn y *f* mae fy enaid yn foddlon: *g* goſodaf fy Yſpryd arno, ac efe a draetha farn i'r cenhedloedd.

19 *h* Nid ymryſon efe, ac ni lefain; ac *i* ni chlyw neb ei lais ef yn yr heolydd.

20 † Corſen yſig ni's tyrr, a llin yn mygu ni's diffydd, *l* hyd oni ddygo allan farn i fuddugoliaeth.

21 *m* Ac yn ei enw ef y gobeithia'r cenhedloedd.

22 ¶ *n* Yna y dycpwyd atto un cythreulig, dall a mud: ac efe a'i hiachaodd ef, fel y llaſarodd ac y gwelodd y dall a mud.

23 A'r holl dorfeydd a o ſynnaſant, ac a ddywedaſant, Ai hwn yw mab Dafydd?

24 Eithr pan glybu'r Phariſeaid, *p* hwy a ddywedaſant, *q* Nid yw hwn yn bwrw allan gythreuliaid, ond trwy Beelzebub pennaeth y cythreuliaid.

25 A'r Ieſu yn *r* gwybod eu meddyliau, a ddywedodd wrthynt, *s* Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, a anghyfanneddir; a phob dinas, neu dŷ, wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, ni fair.

26 Ac os Satan a fwrw allan Satan, efe a ymrannodd yn ei erbyn ei hun: pa wedd gan hynny y ſaif ei deyrnas ef?

27 Ac os trwy Beelzebub yr ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich *t* plant chwi yn *u* bwrw *hwynt* allan? am hynny y byddant hwy yn *u* farnwyr arnoch chwi.

28 Eithr os ydwyf fi yn bwrw allan gythreuliaid trwy *x* Yſpryd Duw, yna y daeth y teyrnas Dduw attoch.

29 Neu, pa fodd y dichon neb fyned i mewn i dŷ yn *y* cadarn, a *lladrata* ſpeiliо y ei ddodrefn ef, *z* oddi eithr iddo yn gyntaf rwymo'r cadarn? ac yna yr yſpeilia efe ei dŷ ef.

30 Y

a 1 Sam. 21. 4, 6. † *torth au dangos.* *f* Heb. 9. 2. *g* Lef. 24. 6, 9. *b* Di 26. 27 *i* Num. 28. 9. Ioan 7. 22. *k* Lef. 24. 8. *l* Pen. 23. 17. 2 Cron. 6. 18. *m* Pen. 9. 13. *n* Marc 2. 27. *o* Luc 6. 6. *p* Pen. 11. 1. Marc 3. 1. *q* Luc 6. 6. Sal. 39. 11. *r* Job 5. 13. Pen. 22. 17. *s* Io. 9. 16. Tit. 1. 10. *t* Tit. 1. 11. *u* Deut. 22. 4. *x* Sal. 29. 4 *y* Pen. 8. 13 *z* Marc 3. 6. *a* Sal. 44. 21. Pen. 6. 6. *b* Sal 64. 2. *c* Phil. 1. 12 *d* Pen 8. 4. ‡ Groeg. *na wnaent ef yn gyhoeddi.* *e* Eſa 42. 2 Phil. 2. 7. *f* Luc 9. 35. Io. 10. 17. *g* Io. 3. 35. *h* Adn. 15. 1 Pedr 2. 23. *i* Luc 23. 9. *k* Eſa. 40. 11. *l* Sal. 110. 7 *m* Sal. 9. 10 Zec. 12. 10 Rhuf. 15. 12. *n* Luc 11. 14. *o* Sal. 111. 2 Hab. 1. 5. Act. 13. 41. *p* Jer. 5. 3. Pen. 9. 34 *q* Marc 3. 22. *r* Adn. 15. Heb. 4. 13. *s* Gal. 5. 15. *t* Marc 9. 38. *u* Luc 19. 22. *x* Exo. 8. 19. *y* Luc 11. 20. *z* Io. 3. 8.

Pen. xi. *Adn.* 11.] *Yr bwn ſydd leiaf.* " Y lleiaf o'm cenhadon, gwedi ſy adgyfodiad, a bregetha Iachawdwriaeth lawn yn amlycach na *Ioan.* Pen. xiii. 17. Eph. ii. 14.

b 1 Bren. 18. 21.
Marc 9. 40.
Luc 11. 23
c Marc 3. 28.
d Marc 3. 29.
Heb 6. 4.
e 1 Ti 1. 13
f Esa. 22. 14.
g Act. 3. 19.
Heb. 2. 5.
h Pen. 7. 17
Tit. 1. 15.
i Pen. 7. 10.
Rhuf. 8. 7.
k Pen. 3. 7.
l Hag. 2. 14.
m Saf. 37. 30.
n Diar. 10. 20.
o Sal. 140. 3.
Diar 14. 3.
p Preg. 12. 14.
Rhuf. 14. 12.
q Rhuf. 2. 2
r Luc 11. 16.
s 1 Cor. 2. 22.
t Esa. 3. 9.
Jer. 6. 7.
u Esa. 57. 3.
x Luc 16. 29.
Job 40. 2.
y Jona 1. 17
∝ Deut. 19. 15.
Jona 3. 6.
a 1 Bren. 19. 1.
Luc 11. 31.
b Col. 2. 3.
c Luc 11. 24.
d Job 1. 7; a 2. 2.
e Pen. 8. 29.
f Luc 22. 31.
g 1 Pedr 5. 9.
h Gal. 5. 19.
i Heb. 10. 26.
2 *Pedr* 2. 20.
k Marc 3. 31.
l Marc 3. 35.
m Ioan 2. 4.
n Luc 8. 1.
o 2 Cor. 5. 16.
Heb. 2. 11.
p Io. 15. 15.
Col. 3. 11.

30 Y neb nid yw *b* gyd â mi ſydd yn fy erbyn; a'r neb nid yw yn caſglu gyd a mi, ſydd yn gwaſgaru.

31 ¶ Am hynny y dywedaf wrthych chwi, *c* Pob pechod a chabledd a faddeuir i ddynion: *d* ond cabledd *yn erbyn* yr Yſpryd *Glân* ni faddeuir i ddynion.

32 A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mab y dyn, fe a *e* faddeuir iddo: ond pwy bynnag a ddywedo yn erbyn yr Yſpryd Glân, *f* ni's maddeuir iddo, nac yn y byd hwn, nac *g* yn y *byd* a ddaw.

33 Naill ai gwnewch y *b* pren yn dda, a'i ffrwyth yn dda; ai gwnewch y pren yn ddrwg, a'i ffrwyth yn ddrwg: *i* canys y pren a adwaenir wrth *ei* ffrwyth.

34 *k* O eppil gwiberod, *l* pa wedd y geilwch lafaru pethau da, a chwi yn ddrwg i *m* canys o helaethrwydd y galon y llafara'r genau.

35 *n* Y dyn da, o dryſor da y galon, a ddwg allan bethau da: a'r dyn drwg, o'r tryſor drwg, a ddwg allan bethau drwg.

36 Eithr yr ydwyf yn dywedyd wrthych, Mai am bob *o* gair ſegur a ddywedo dynion, y rhoddant hwy *p* gyfrif yn nydd y farn.

37 Canys *q* wrth dy eiriau y'th gyfiawnheir, ac wrth dy eiriau y'th gondemnir.

38 ¶ *r* Yna yr atteboddd rhai o'r Yſgrifenyddion a'r Pharifeaid, gan ddywedyd, Athraw, ni a chwenn chem weled *s* arwydd gennyt.

39 Ac efe a atteboddd ac a ddywedodd wrthynt, Cenhedlaeth *t* ddrwg a *u* godinebus ſydd yn ceiſio arwydd; ac arwydd *x* ni's rhoddir iddi, ond arwydd y prophwyd Jonas.

40 Canys fel y bu *y* Jonas dridiau a thair nôs ym mol y morfil, felly y bydd Mab y dyn dridiau a thair nos ynghalon y ddaear.

41 Gwyr Ninefe a ∝ gyfodant yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condemniant hi; am iddynt hwy edifarhau wrth bregeth Jonas: ac wele fwy na Jonas yma.

42 *a* Brenhines y deau a gyfyd yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac a'i condeimnia hi; am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear i glywed doethineb Salomon: ac wele *b* fwy na Salomon yma.

43 Ond pan el yr yſpryd *c* aflan allan o ddyn, efe a *d* rodia ar hyd leoedd ſychion, *e* gan geiſio gorphwyſra, ac *f* nid *yw* yn ei gael.

44 Yna medd efe, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y daethum allan. Ac wedi y delo, y *g* mae yn *ei* gael yn wag, wedi *ei* yſgubo, a'i *h* drwſio.

45 Yna y mae efe yn myned, ac yn cymmeryd gyd ag ef *ei* hun faith y ſpryd eraill gwaeth nag ef ei hun; ac wedi iddynt tyned i mewn, hwy a gyfanneddant yno: *i* ac y mae diwedd y dyn hwnnw yn waeth na'i ddechreuad. Felly y bydd hefyd i'r genhedlaeth ddrwg hon.

46 ¶ Tra yr ydoedd efe yn llafarû wrth y torfeydd, *k* wele, *ei* fam a'i frodyr oedd yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan ag ef.

47 A dywedodd un wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ceiſio ymddiddan â thi.

48 Ac efe a atteboddd ac a ddywedodd wrth yr hwn a ddywedaſai wrtho, *m* Pwy yw fy mam i? a phwy yw fy nhrodyr i?

49 Ac efe a eſtynodd ei law tu ag at ei *n* ddiſyblion, ac a ddywedodd, *o* Wele, fy mam i, a'm brodyr i.

50 Canys *p* pwy bynnag a wnelo ewyllys fy Nhad yr hwn ſydd yn y nefoedd, efe yw fy mrawd i, a'm chwaer, a'm mam.

PEN. XIII.

1 *Dammeg yr hauwr, 31 yr had muſtard,*
a Gal. 6. 9.
b Marc 4. 8.
c Luc 8. 4.
d Luc 5. 3.

Y Dydd *a* hwnnw yr aeth yr Ieſu allan o'r tŷ, ac yr eiſteddodd wrth *b* lan y môr.

2 A thorfeydd lawer a ymgynnullaſant atto ef, *c* fel yr aeth efe i ſing, ac yr eiſteddodd: a'r holl dyrfa a ſafodd ar y lan.

3 Ac efe a lafarodd *e* wrthynt lawer o bethau *f* trwy ddamhegion, gan ddywedyd, *g* Wele, hauwr a aeth allan i hau.

4 Ac fel yr oedd efe yn hau, peth a *g* ſyrthiodd ar *ſin* y ffordd; a'r adar a ddaethant ac a'i difaſant.

5 Peth arall a ſyrthiodd ar greig-leoedd, *i* lle ni chawſant fawr ddaear; ac yn y man yr eginaſant, gan nad oedd iddynt ddyfnder daear:

6 Ac wedi codi'r haul, y poethaſant; ac am nad oedd ganddynt *b* wreiddyn, hwy a wywaſant.

7 A pheth arall a ſyrthiodd ym mhlith *l* drain; a'r *i* drain a godaſant, ac a'u tagaſant hwynt.

8 Peth arall hefyd a ſyrthiodd mewn tir da, ac a ddygaſant ffrwyth, peth ar ei *k* ganfed, arall ar ei dri-ugeinfed, arall ar ei ddegfed ar hugain.

9 Y neb ſydd ganddo gluſtiau i *l* wrando, gwrandawed.

10 A daeth y diſgyblion, ac a ddywedaſant wrtho, *m* Pa ham yr wyt ti yn llafaru wrthynt trwy ddamhegion?

11 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Am *n* roddi i chwi wybod dirgelion teyrnas nefoedd, ac o ni roddwyd iddynt hwy.

12 O blegid pwy bynnag *p* ſydd ganddo, i hwnnw y rhoddir, ac efe a gaiff *q* helaethrwydd: eithr pwy bynnag nid oes ganddo, oddi arno ef y dygir, ie, *r* yr hyn ſydd ganddo.

13 Am hynny yr ydwyf *yn* llafaru wrthynt hwy ar ddamhegion: canys a hwy yn gweled, *s* nid ydynt yn gweled; ac yn clywed, nid ydynt yn clywed, nac yn deall.

14 Ac ynddynt hwy y cyflawnir prophwydoliaeth Eſaias, yr hon ſydd yn dywedyd, *t* Gan glywed y clywch, ac ni ddeallwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

15 Canys *u* braſawyd calon y bobl hyn, a hwy a glywſant a'u *x* cluſtiau yn drwm, ac a gauaſant eu llygaid, *y* rhag canfod a'u llygaid, a chlywed a'u cluſtiau, a deall â'r galon, a throi, ac i mi eu hiachau hwynt.

16 Eithr ∝ dedwydd *yw* eich llygaid chwi, am eu bod yn gweled; a'ch cluſtiau, am eu bod yn clywed.

17 O blegid yn wir y dywedaf i chwi, *a* chwennychu o brophwydi a rhai *b* cyfiawn we'ei *y ſetbau* a welwch chwi, ac ni's gwelſant; a chlywed *yr hyn* a glywch chwi, ac ni's clywſant.

18 ¶ Gwrandewch chwithau gan hyny ddammeg yr hauwr.

19 *c* Pan glywo neb air y deyrnas, ac heb *ei* ddyall, y mae y drwg yn dyfod, ac yn *d* cipio yr hyn a hauwyd yn ei galon ef. Dyma yr hwn a hauwyd ar *ſin* y ffordd.

20 A'r hwn a hauwyd ar y creig-leoedd, *yw* yr hwn ſydd yn gwrando'r gair, *e* ac yn ebrwydd trwy lawenydd yn ei dderbyn;

21 Ond nid oes ganddo wreiddyn ynddo ei hun, eithr dros amſer y mae: *f* a phan ddelo gorthrymder neu erlid o blegid y gair, yn y fan *g* efe a rwyſtrir.

22 A'r hwn a hauwyd ym mhlith y *h* drain, yw yr hwn ſydd yn gwrando'r gair; ac y mae gof-i yd hwn, a thwyll cyfoeth yn *i* tagu'r gair, ac y mae yn myned yn ddiffrwyth.

23 Ond yr hwn a hauwyd yn y tir da, yw yr hwn ſydd yn gwrando'r gair, ac yn *ei* ddyall; *ſef* yr hwn ſydd yn *k* ffrwytho, ac yn dwyn peth ei *l* ganfed, arall ei dri-ugeinfed, arall ei ddegfed ar hugain.

24 ¶ Dammeg arall a oſododd efe ddyn, gan ddywedyd, Teyrnas nefoedd ſydd gyffelyb i ddyn a hauodd had *m* da yn ei faes:

25 A thra yr oedd y dynion yn cyſgu, *n* daeth ei elyn ef ac a hauodd *o* efrau ym mhlith y gwenith, ac a aeth ymaith.

26 Ac wedi i'r egin yn dyfu, a dwyn ffrwyth,

e Diar. 27. 23.
f Adn. 11.
Luc 8. 5.
g Luc 8. 5.
h Eph. 3. 17.
i Jer. 4. 3.
Ezec. 33. 31.
k Pen. 12. 20.
Ioan 15. 2, 8.
l Luc 8, 8.
Dat. 2. *g*.
m Diar. 1. 5.
n Eſa. 29. 14.
Pen. 16. 17
2 Cor. 4. 3.
o Pen. 11. 25.
p Phil. 1. 6.
Ioan 1. 50.
q Pen. 25. 28.
r Luc 8. 18.
ſ Ioan 6. 30, 36.
t Eſa. 6. 9.
Ezec. 12. 2.
Marc 4 12.
Rhuf. 11. 8.
u Sal. 17. 10.
Eph. 4, 18.
x Heb. 5. 11.
y Exo 7. 14
Jer. 44. 16.
∝ Luc 2. 30.
a Luc 10. 24.
Ioan 8. 56.
b Rhuf. 16. 25.
Eph. 3. 5.
c Act. 13. 46.
Rhuf. 1. 16.
d Marc 4. 15.
e Marc 6. 20.
Ioan 5. 35.
f 1 Thef. 3. 4.
g Pen. 24. 10.
Ioan 6. 66.
h Jer. 4. 3.
i 1 Tim. 6. 9.
k Ioan 15. 4.
l Gal. 5. 21.
m Gen. 26. 12.
Heb. 6. 1.
Col. 1. 6.
n 1 Cor. 4. 20.
o Neh. 13. 7.
Act. 20. 30.
p 2 Tim. 2. 18.
1 Pedr 5. 8.
q Ioan 8. 44.

Pen. xii. Adn. 43.] *Pan el,* Paham yr a Satan allan? i ddenu'r troſeddwr yn raddol: na welo neb ei ddamnio! *ieuadd ſychion;* Mae oyn neu Dduw mewn cyfluſt anedwydd; onl chaiſſ ei foddio yn y byd, ac ei gloddia hyd uffern.

p Act. 8. 18 ffrwyth, yna yr p ymddangosodd yr efrau
q Rhuf. 1. hefyd.
7.
r Luc 9. 27 A gweifion gâr y ty a ddaethant, ac
54. a ddywedasant wrtho, Arglwydd, oni hau-
s Lef. 19. iaist ti had q da yn dy faes? o ba le gan
19. hynny y mae'r efrau yndde?
t Theſ. 5. 28 Yntau a ddywedodd wrthynt, Gelyn
14. ddyn a wnaeth hyn. A'r gweifion a ddy-
u Iago 5.7. wedasant wrtho, r A fynni di gan hynny
1 Cor 5.10 i ni fyned a'u caſglu nwynt?
2 Theſ. 1. 29 Ac efe a ddywedodd, s Na fynnaf;
6--11. rhag i chwi, wrth gaſglu'r efrau, ddi-
x Pen. 3, wreiddio'r gwenith gyd a hwynt.
12. 30 t Gadewch i'r ddau gyd-dyfu hyd y
y Pen. 3. cynhauaf: ac yn amſer y cynhauaf y dy-
16 wedaf wrth y medelwyr, Ceiglwch yn
Marc 4. gyntaf yr efrau, a rhwymwch hwynt yn
30 yſgubau i'w llwyr loſgi; ond u ceiglwch
Luc 13.19. y gwenith i'm hyſgubor.
z 1 Cor. 1. 31 ¶ Dammeg arall a oſododd efe idd-
17. ynt, gan ddywedyd, Cyffelyb yw teyrnas
y Joh 8. 7. nefoedd x i ronyn o had mwſtard, yr hwn
Eſa. 47. a gymmerodd dyn ac a'i hauodd yn ei
3--6. faes.
aa Luc 13. 32 Yr hwn yn wir ſydd y leiaf o'r
20. holl hadau; ond wedi iddo dyfu, mwy-
a 1 Cor. 9. af un o'r llyſiau ydyw, ac y mae fe yn
22, 23. myned yn bren; fel y mae adar y net yn
b Diar. 14. dyfod, ac yn nythu yn ei gangau.
1. 33 ¶ aa Dammeg arall a lafarodd efe
Sal. 8. 2. wrthynt, a Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i
c Marc 4. furdoes, yr hwn a gymmerodd b gwraig
33. ac a'i cuddiodd mewn tri phecaid o
Adnod 3. flawd, hyn oni furodd y cwbl.
d Sal. 78. 34 Hyn oll a lafarodd yr Iefu trwy
2. c ddamſegion wrth y torfeydd; ac heb
e Col. 4. 5. ddammeg ni lafarodd efe wrthynt:
f Diar. 3. 3. 35 Fel y cyflawnid yr hyn a ddywed-
g Rhuf. 11. wyd trwy'r prophwyd, gan ddywedyd,
36. d Agoraf fy ngenau mewn damhegion;
Eſa. 6. 13. mynegaf betiau cuddiedig er pan ſeiliwyd
& 61. 9. y byd.
h Adn. 27. 36 ¶ Yna yr anfonodd yr Iefu y e tor-
i Pen. 25. feydd ymaith, ac yr aeth i'r ty: a'i f ddiſ-
34. gyblion a ddaethant atto, gan ddywedyd,
k Ioan 8. Eglurha i ni ddammeg eſrau'r maes.
44. 37 Ac efe a atteboddi ac a ddywedodd
l Ioan 3. wrthynt, Yr hwn ſydd yn hau r had da,
12. yw g Mab y dyn;
j Joel 3. 38 A'r maes yw'r byd; a'r hâd h da,
13. hwynt hwy yw y plant y deyrnas; a'r efrau
m Dat. 14. yw plant y i drwg;
15. 39 A'r gelyn yr hwn a'u hauodd hwynt,
n Mal. 4. 1. yw diafol; a'r l cynhauaf yw diwedd y
Dat. 21. 27 byd; a'r medelwyr yw'r m angylion.
o Pen. 24. 40 Megis gan hynny y cynhuller yr ef-
31. rau, ac a u lwyr-loſgir yn tan; n felly y
Heb. 1. 14. bydd yn niwedd y byd hwn.
p Luc 19. 41 Mab y dyn a ddenfyn ei o angylion,
12. a hwy a gynhuillant allan p o'i deyrnas ef
2 Pedr 1. yr holl dramgwyddiadau, a'r rhai a wnant
11. anwiredd;
q Dat. 22. 42 Ac a'u q bwriant hwy i'r ffwrn dân:
15. yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.
r Sal. 72. 7. 43 r Yna y llewyrcha y rhai cyfiawn
s Adnod 9. fel yr haul, yn nheyrnas eu Tad. s Yr
t Col. 2, 3, hwn ſydd ganddo giuſſiau i wrando, gwran-
9. dawed.
u 1 Cor. 2. 44 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas
9. nefoedd i t dryſor wedi ei u guddio mewn
x Luc 2. maes; yr hwn wedi i ddyn ei gael, a'i
19. x cuddiodd, ac o lawenydd am dano, ſydd
y Luc 14. yn myned ymaith, ac yn y gwerthu yr
33. hyn oll a fedd, ac yn aa prynu'r maes
Phil. 3. 8. hwnnw.
aa Diar. 45 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas
3. 15. nefoedd i farchnattawr yn ceiſio perlau
a 23. 23. teg:
a Diar. 2. 4 46 Yr hwn wedi iddo gaffael un perl
b Adn. 44. gwerthfawr, a aeth ac a b werthodd gym-
Luc 9. 23. maint oll ag a feddai, ag a'i prynodd ef.
c Mat. 4. 47 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrnas
19. nefoedd i c rwyd a fwriwyd yn y môr,
d Eph. 2. 3. ac a gaſglodd o d bob rhyw beth:
Tit. 2. 3. 48 Yr hon, wedi ei e llenwi, a ddygaſant
e Eph. 4. i'r lan, ac a eiſteddaſant, ac a gaſglaſant
13. y rhai da mewn lleftri, ac a fwrlaſant
f Pen. 25. allan y rhai drwg.
32. 49 Felly y bydd yn niwedd y byd: yr
angylion a ant allan, ac f a ddidolant y
rhai drwg o blith y rhai cyfiawn;

50 Ac a'u g bwriant hwy i'r ffwrn dân: g Adn 42.
yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd. b Diar. 27.
51 Iefu a ddywedodd wrthynt, A deariu 23.
i chwi ddyall hyn oll? Hwythau a ddy- Adn 11, 36
wedaſant wrtho, i Do, Arglwydd. i 2 Tim.
52 A dywedodd yntau wrthynt, Am 3. 7.
hynny pob yſgrifenydd wedi ei k ddyſgu i k 1 Tim.
deyrnas nefoedd, ſydd debyg i ddyn o berchen tŷ, yr hwn ſydd yn dwyn allan o'i 3. 2.
dryſor, l etbau l newydd a hen. a 1. 7.
53 ¶ A bu, wedi i'r Iefu orphen y i Can. 7. 13
damhegion hyn, efe a ymadawodd oddi m Pen. 2.
yno. 23.
54 Ac efe a ddaeth i'w m wlad ei hun, Marc 6. 1.
ac a'u dyſgodd hwyat yn eu ſynagog; fel Luc 4. 16.
y ſynnodd arnynt, ac y dywedaſant, n O n Sal. 78.
ba le y daeth y doethineb hyn, a'r gweith- 41.
redoedd nerthol i'r dyn hwn? Pen. 12. 24
55 Onid hwn yw o mab y ſaer? onid o Marc 6.
Mair y gelwir ei fam ef? a Iago, a Joſes, 3.
a Simon, a Judas, ei p frodyr ef? Ioan 6. 42.
56 Ac onid yw ei chwiorydd ef oll gyd p Pen. 12.
â ni? o ba le gan hynny y mae gan hwn 46.
y pethau hyn oll? q Luc 4.
57 A q hwy a rwyſtrwyd ynddo ef. A'r 22.
Iefu a ddywedodd wrthynt, r Nid yw pro- r Deut. 18.
phwyd heb anrhydedd, ond yn ei wlad ei 15.
hun, ac yn ei dŷ ei hun. Luc 4. 24.
58 Ac ni wnaeth efe nemmawr o weith- Ioan 4. 44.
redoedd nerthol yno, o blegid eu s hang- s Marc 6.6
hredniaeth hwynt. Ioan 1. 11.

P E N. XIV.

1 *Tyb Herod am Grift.* 3 *Torri pen Ioan,*
15 *porthi pum mil â pbum torth.*

YPryd hwnnw y clybu a Herod y a Marc 6.
tetrach b Ion am yr Iefu; 14.
2 Ac efe a ddywedodd wrth ei weiſion, Luc 9. 7.
c Hwn yw Ioan Fedyddiwr: efe a gyfod- a 3 1, &c.
odd o feirw, ac am hynny y mae nerth- b Rhuf. 1.
nedd yn gweithio ynddo ef. 8
3 ¶ Canys Herod a ddaliaſai Ioan, ac c Diar. 8. 5.
a'i rhwymaſai, ac a'i dodaſai d ynghar- d Pen. 5. 18
char o blegid Herodias, gwraig Phylib ei e 2 Sam.
frawd ef. 12. 7.
4 Canys Ioan a ddywedodd e wrtho, f Lef. 18.
f Nid cyfreithlawn i ti ei chael hi. 16.
5 Ac efe yn ewyllyſio ei roddi ef i far- g Pen. 21.
wolaeth, g a ofnodd y dyrfa; canys hwy 26.
a'i cymmerent ef megis prophwyd. Luc 20. 6.
6 Eithr pan gadwyd b dydd genedigaeth b Gen. 40.
Herod, y dawnſiodd merch Herodias yn 20.
* eu myſg hwynt, i ac a ryngodd fodd * y canol.
Herod. i Marc 6.
7 O ba herwydd efe a k addawodd trwy 22.
l lw roddi iddi beth bynnag a ofynai. k Preg. 5. 6.
8 A hithau wedi ei rhag-dyſgu m gan l 1 Sam.
ei mam, a ddywedodd, n Dyro i mi yma 14. 24, 44.
ben Ioan Fedyddiwr mewn dyſgl. Act. 23. 12
9 A'r brenin a fu o driſt ganddo: eithr m Marc 6.
o herwydd y p llw, a'r rhai a eiſteddent 24.
gyd ag ef with y ford, efe a orchymynodd n Eſa. 3. 9.
ei roi ef iddi. Diar. 28.
10 Ac q efe a anfonodd ac r a dorrodd 17.
ben Ioan yn y carchar. o Luc 13.
11 A dygpwyd ei ben ef mewn dyſgl, 32.
ac a'i rhoddwyd i'r llangces: a hi a'i dug p Lef. 5.
ef i'w s mam. 4--7.
12 A'i ddiſgyblion ef a ddaethant ac a q Pen. 23.
gymmeraſant ei gorph ef, ac a'i t cladda- 32.
fant: ac a aethant ac u a fynegaſant i'r r 1 Brea.
Iefu. 21: 10.
13 ¶ A phan glybu'r Iefu, efe a x ym- 2 Bren. 6.
adawodd oddi yno mewn llong, i anghy- 32.
faneddle o'r naill du: ac wedi clywed s Eſa. 1. 15.
o'r torfeydd, hwy a'i y canlynaſant ef ar t Act. 8. 2.
draed allan o'r dinaſoedd. u 1 Sam.
14 A'r Iefu a aeth allan, ac a welodd 22. 21.
dyrfa fawr, ac a aa dofturiodd wrthynt, ac Ioan 1. 37.
efe a iachaodd eu cleiſion hwynt. x Pen. 12.
15 ¶ Ac wedi ei myned hi yn hwyr, 10.
a daeth ei ddiſgyblion atto, gan ddywed- Marc 6. 32
yd, Y lle ſydd anghyfannedd, a'r awr a y Eſa. 41.
aeth weithian heibio: b gollwng y dyrfa 10.
ymaith, fel yr elont i'r pentrefi, ac y aa Pen. 9.
prynont iddynt fwyd. 36.
16 A'r Iefu a ddywedodd wrthynt, Heb. 4. 15.
c Nid rhaid iddynt fyned ymaith: rhoddwch chwi iddynt beth i'w fwytta. a Marc 6.
17 A hwy a ddywedaſant wrtho, Nid 35.
oes gennym ni yma ond d pum torth, a b Rhuf. 12.
dau byſgodyn. 10.
c 1 Ped. 5. 7.
18 Ac d Ioan 6. 9.

e Sal. 127. 2.
f Bren. 17. 16.
f Earn. 7. 9.
g Pen. 15. 36.
i Tim. 4. 4.
b Sal. 37. 3. Diar. 13. 25.
i Luc 15. 17.
k Pen. 6. 23. Marc 6. 44. Ioan 6. 14. Num. 6. 25.
l Adn. 15. *m* Pen. 6 6. *n* Ioan 6. 7.
o Sal. 107. 25. Ioan 6. 18. Act. 27. 14.
p Ioan 6. 19.
q Exo. 3. 4. Esa. 43. 2. ‖ Gr. *ydwyt*
r Io. 17. 7. Luc 5. 5.
s Rhuf. 8. 39.
t Bren. 6. 15.
u Sal. 25. 1. *x* Gen. 22. 14. Ezec. 48. 35.
y Pen. 8. 26. ⁂ Sal. 107. 29.
a Pen. 16. 16. Ioan 1. 49.
b Marc 6. 53.
c Pen. 8. 28.
d Ioan 4. 28
e Marc 9. 20.
f Pen. 6. 20. Marc 3. 10 Luc 6. 19. Act. 19. 12.

18 Ac efe a ddywedodd, *e* Dygwch hwynt yma i mi.
19 Ac wedi gorchymyn i'r *f* torfeydd eiſteddd ar y gwellt-glas, a chymmeryd y pum torth, a'r ddau byſgodyn, efe a edrychodd tu a'r nef, ac *g* a fendithiodd, ac a dorrodd; ac a roddodd y torthau i'r diſgyblion, a'r diſgyblion i'r torfeydd.
20 A hwynt oll a fwyttaſant, ac a gawſant eu digon: *i* ac a godaſant y gweddill o'r briw-fwyd, ddeuddeg baſgedaid yn llawn.
21 A'r rhai a fwyttaſant oedd ynghylch *k* pum mil o wyr, heb law gwragedd a phlant.
22 ¶ Ac yn y fan y gyrrodd yr Ieſu ei ddiſgyblion i fyned i'r llong, a chychwyn i'r lan arall o'i flaen ef, tra fyddai efe yn *l* gollwng y torfeydd ymaith.
23 Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a eſgynodd i'r mynydd *m* wrtho ei hun, i weddio: ac wedi ei hwyrhau hi, *n* yr oedd efe yno yn unig.
24 A'r llong oedd weithian ynghanol y môr, yn drallodus gan donnau: canys *o* gwynt gwrthwynebus ydoedd.
25 Ac yn y bedwaredd wyſa o'r nos yr *p* aeth yr Ieſu attynt gan rodio ar y môr.
26 A phan welodd y diſgyblion ef yn rhodio ar y môr, dychrynaſant, gan ddywedyd, Drychioiaeth ydyw. A hwy a waeddaſant rhag ofn.
27 Ac yn y man y llafarodd yr Ieſu wrthynt, gan ddywedyd, Cymmerwch gyſur: *q* myfi ydwyf; nac ofnwch.
28 A Phedr a'i hatteboddd, ac a ddywedodd, O Arglwydd, os tydi yw, *r* arch i mi ddyfod attat ar y dyfroedd.
29 Ac efe a ddywedodd, Tyred. Ac wedi i Pedr ddiſgyn o'r llong, efe a roddodd ar y dyfroedd i ddyfod, at yr Ieſu.
30 Ond pan *t* welodd efe y gwynt yn gryf, efe a ofnodd: a phan ddechreuodd ſuddo, efe *u* a lefodd, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw fi.
31 Ac *x* yn y man yr eſtynodd yr Ieſu *ei* law, ac a ymaflodd yndo ef, ac a ddywedodd wrtho, Tydi o ychydig ffydd, y pa ham y petruſaiſt?
32 A phan aethant hwy i mewn i'r llong, ⁂ peidiodd y gwynt.
33 A daeth y rhai oedd yn y llong, ac a'i haddolaſant ef, gan ddywedyd, Yn wir *a* Mab Duw ydwyt ti.
34 ¶ *b* Ac wedi iddynt fyned troſodd, hwy a ddaethant i dir *c* Gennesaret.
35 A phan adnabu gwyr y fan honno ef, *d* hwy a anfonaſant i'r holl wlad honno o amgylch, *e* ac a ddygaſant atto y rhai oll oedd mewn anhwyl:
36 Ac attolygaſant iddo gael cyffwrdd yn unig âg ymyl ei wiſg ef: *f* a chynnifer ag a gyffyrdnodd, a iachawyd.

PEN. XV.

1 Crist yn ceryddu'r Yſgrifennyddion, 21 yn iachau merch y Ganaanees.

YNA yr Yſgrifenyddion a'r Phariſeaid, y rhai oedd o Jeruſalem, *a* a ddaethant at yr Ieſu, gan ddywedyd,
2 Pa ham y mae dy ddiſgyblion di yn troſeddu traddodiad yr hynafiaid? canys nid ydynt yn *b* golchi eu dwylaw pan fwyttaont fara.
3 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A pha ham yr ydych chwi yn troſeddu gorchymyn Duw trwy eich traddodiad chwi?
4 Canys Duw a orchymynodd, gan ddywedyd, *c* Anrhydedda dy dad a'th fam: *d* a'r hwn a fellidithio dad neu fam, lladder ef yn farw.
5 Eithr yr ydych chwi yn dywedyd, Pwy bynnag a ddywedo wrth *ei* dad neu *ei* fam, *e* * Rhodd yw pa beth bynnag y ceit les oddi wrthyf fi, ac ni ‡ anrhydeddo ei dad neu ei fam, *dirfai fydd.*
6 Ac fel hyn y gwnaethoch orchymyn Duw yn *f* ddi-rym trwy eich traddodiad eich hun.

7 *g Ob* ragrithwyr, da y propwydodd Eſaias am danoch chwi, gan ddywedyd,
8 *b* Neſau y mae y bobl hyn attaf a'u genau, a'm hanrhydeddu a'u *i* gwefuſau; a'u calon ſydd bell oddi wrthyf.
9 Eithr yn ofer y'm hanrhydeddant i, *k* gan ddyſgu gorchymynion dynion yn ddyſgeidiaeth.
10 ¶ Ac wedi iddo alw'r dyrfa atto, efe a ddywedodd *l* wrthynt, Clywch a dyalliwch,
11 *m* Nid yr hyn ſydd yn myned i mewn i'r genau, ſydd yn halogi dyn; ond yr hyn ſydd yn dyfod allan o'r *n* genau, hynny ſydd yn halogi dyn.
12 Yna y daeth ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedaſant wrtho, A wyddoſt ti ymrwyſtro o'r Phariſeaid wrth o glywed yr ymadrodd hwn?
13 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, *o* Pob planhigyn yr hwn ni's *p* plannodd fy Nhad nefol, a ddiwreiddir.
14 *r* Gadewch iddynt: *s* tywyſogion deillion i'r deillion ydynt. Ac os y dall a dywys y dall, y ddau a ſyrthiant yn y ffos.
15 *t* A Phedr a attebodd, ac a ddywedodd wrtho, Eglura i ni y ddammeg hon.
16 A dywedodd yr Ieſu, *u* A ydych chwithau etto heb ddyall.
17 Onid ydych chwi yn dyall etto, fod yr hyn oll ſydd yn myned i mewn i'r genau, yn eiſio i'r *x* bola, ac y bwrir ef allan i'r gaudd?
18 *y* Eithr y pethau a ddeuant allan o'r genau ſy'n dyfod allan o'r galon; a'r *pethau* hynny a halogant ddyn.
19 Canys o'r galon y mae meddyſiau ⁂ drwg yn dyfod allan, lladdiadau, torriodaſau, godineba, lladradau, camdyſtiolaethau, cablau.
20 Dyma'r pethau ſy'n halogi dyn: eithr bwytta â dwylaw heb olchi, ni halloga ddyn.
21 ¶ *a* A'r Ieſu a aeth oddi yno, ac a giliodd i dueddau *b* Tyrus a Sidon.
22 Ac wele, gwraig o Ganaan a ddaeth o'r parthau hynny, ac a lefodd, gan ddywedyd wrtho, Trugarha wrthyf, *c* O Arglwydd, Fab Dafydd: y mae fy merch yn ddrwg ei hwyl gan gythraul.
23 Eithr *d* nid attebodd efe iddi *un* gair. A daeth ei ddiſgyblion atto, ac a attolygaſant iddo, gan ddywedyd, Gollwng hi ymaith; *e* canys y mae hi yn llefain ar ein hol.
24 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, *f* ni'm danfonwyd i ond at ddefaid colledig ty Iſrael.
25 Ond hi a ddaeth ac a'i haddolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, cymmorth fi.
26 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Nid da cymmeryd bara'r *g* plant, a'i *f* arw i'r cwn.
27 Hithau a ddywedodd, *b* Gwir *yw*, Arglwydd; ac etto y mae'r cŵn yn bwytta o'r *i* briwſion ſy'n ſyrthio oddi ar fwrdd eu harglwyddi.
28 Yna yr *k* attebodd yr Ieſu, ac a ddywedodd wrthi, Ha wraig, mawr *yw* dy ffydd: *l* bydded i ti fel yr wyt yn ewyllyſio. A'i merch a iachawyd o'r awr honno allan.
29 ¶ *m* A'r Ieſu a aeth oddi yno, ac a ddaeth ger llaw môr Galilea; ac a eſgynodd i'r *n* mynydd, ac a eiſteddodd yno.
30 A daeth atto dorfeydd lawer, a chanddynt gyd â hwynt o gloffion, deillion, mudion, anafuſion, ac eraill lawer: a hwy a'u bwriaſant i lawr wrth draed yr Ieſu, ac *o* efe a'u hiachaodd hwynt:
31 Fel y rhyfeddodd y torfeydd, wrth weled y mudion yn llafaru, y rhai anafus yn iach, y gloffion yn rhodio, a'r deillion yn gweled: *q* a hwy a ogoneddaſant Dduw Iſrael.
32 ¶ *r* A galwodd yr Ieſu ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd, Yr ydwyf yn *s* toſturio wrth y dyrfa; canys y maent yn aros gyd â mi dridiau weithian, ac *t* nid oes ganddynt ddim i'w fwytta: ac nid ydwyf

7 *g* Marc 7. 6. ‡ *Eſaias.*
8 *b* Eſa. 29. 13.
9 Ezec. 33. 31.
i Pen. 7. 22.
k Amos 4. 4. Col. 2. 18.
l Marc 7. 14.
m Rhuf. 14. 17.
n Diar. 10. 13. Tit. 1. 15. Pen. 12. 35.
o 2 Tim. 4. 3.
p Ioan 15. 2.
q Eſa. 60. 21.
r Hoſ. 4. 17.
s Luc 6. 39. Ioan 9. 40.
t Marc 7. 17.
u Heb. 9. 12.
x 1 Cor. 6. 13.
y Adn. 11. Rhuf. 3. 13 ⁂ Jer. 17. 9. Pen. 12. 34
a Marc 7. 24.
b Pen. 11. 21.
c Sal. 50. 15. Hoſ. 14. 3.
d Galar. 2. 5.
e Sal. 63. 8.
f Pen. 10. 5, 6. Act. 13. 46. Rhuf. 15. 2. a 9. 4.
g Pen. 11. 6.
b Rhuf. 3. 4.
i Pen. 5. 45.
k 1 Cor. 10. 13.
l Eph. 3. 20.
m Marc 7. 31.
n Ioan 6. 3.
o Eſa. 35. 5, 6.
p Eſa. 53. 5, 6. Pen. 8. 17.
q Sal. 72. 18. Pen. 12. 23. Luc 7. 16.
r Marc 8. 1.
s Sal. 103. 13.
t Ioan 4. 34.

a Mar. 7. 1
b Mar. 7. 4
c Exo. 20. 12.
d Exo. 21. 17.
e Mar. 7. 11 Tit. 1. 11.
* Fy medd-iant roes i'r Tryſor giſt, Fy *Nhad*, fy *mam* na fyddwch drift: Er rhoi 'th holl dda nid wyt, gwir yw, Heb ſerch i'th dad, odd gelyn Duw!
1 Cor. xiii. 3. *Iago* ii. 16. 1 *Ioan* iii. 17. † Neu, *ddiwallo.* *f* Eſa. 61. 8.

a Num. 11. 22.
x Deut 8. 8.
2 Bren. 7. 23.
y Pen. 14. 19.
Luc 9. 14. ☞ 1 Sam. 9. 13.
a Luc 24. 31.
b 1 Cor. 4. 1.
c Sal. 145. 18.
Rhuf. 2. 10
d Lef. 26. 26. Sal. 37. 25. Diar. 13. 25.
e Pen. 14. 21.
f Marc 8. 10.

ydwyf yn ewyllyfio bo gollwng hwynt ymaith ar eu cythlwng, rhag eu llewygu ar y ffordd.

33 A'i ddiſgyblion a ddywedent wrthe, O ba le y caem ni gymmaint o fara yn y *u* diffeithwch, fel y digonid tyrfa gymmaint?

34 A'r Iefu a ddywedai *w*rthynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? a hwy a ddywedaſant, *x* Saith, ac ychydig byſgod bychain.

35 Ac efe a orchymynodd i'r torfeydd y eiſtedd ar y ddaear.

36 A chan gymmeryd y ſaith dorth, a'r pyſgod, a ☞ diolch, efe a'u *a* torrodd, ac a'u rhoddodd i'w diſciplion, a'r *b* diſgyblion i'r dyrfa.

37 *c* A hwy oll a fwyttaſant, *d* ac a gawſant eu digon: ac a godaſant y gweddill o'r briw-fwyd, ſaith faſgedaid yn llawn.

38 A'r rhai a fwyttaſant oedd *e* bedair mil o wyr, heb law gwragedd a phlant.

39 Ac wedi iddo ollwng y torfeydd ymaith, efe a aeth i long, ac a ddaeth i barthau *f* Magdala.

P E N. XVI.

1 *Y Pharifeaid yn gofyn arwydd.* 13 *Tŷb y bobl am Grist.* 16 *Cyffes Pedr.*

g Pen. 12. 38. Marc 8. 11.
h Phil. 3. 19.
i Luc 12. 56.
Jer. 5. 5.
k Pen. 12. 39.
l Heb. 10. 1.
m 1 Pedr 1. 11.
f Marc 8. 10.
n Luc 12. 1.
1 Cor. 5. 7.
o Mat. 6. 12.
i Eſa. 6. 9.
k Pen. 14 17.
Ioan 6. 9.
p Pen. 15. 34.
m 1 Sam. 17. 37.
2 Cor. 1. 10.
n Heb. 5. 12.
o Rhuf. 14. 1.
Gal. 5. 1.
p Pen. 15. 3.
Act. 23. 8.
q Marc 8. 27.
r Luc 9. 18.
Phil. 2. 8.
s Heb. 2. 14.
t Pen. 14. 2. Luc 9. 7.
u Mal. 4. 5.
x Pen. 13. 11.

A gwedi i'r Phariſeaid a'r Saduceaid ddyfod atto a'i demtio, hwy a attolygaſant iddo ddangos iddynt arwydd o'r nef.

2 Ac efe a attebodd, ac a ddywedodd wrthynt, Pan fydco'r hwyr, y *h* dywedwch, Tywydd teg; canys y mae'r wybr yn goch.

3 A'r bore, heddyw dryccin: canys y mae'r wybr yn goch, ac yn bruddaidd. O ragrithwyr, chwi a fedrwch ddyall wyneb yr wybren, *i* ac oni fedrwch arwyddion yr amſerau?

4 Y mae cenhedlaeth ddrwg a'*k* godinebus yn ceiſio arwydd, ac arwydd ni's rhoddir iddi, *l* ond arwydd y prophwyd Jonas. Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth ymaith.

5 Ac *f* wedi dyfod ei ddiſgyblion ef i'r lan arall, hwy a oliyngaſent dros gof gymmeryd bara *gentbynt*.

6 ¶ A'r Iefu a ddywedodd wrthynt, *g* Edrychwch ac ymogelwch rhag furdoes *m* y Phariſeaid, a'r Saduceaid.

7 A hwy a ymreſymmaſant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, *Hyn ſydd* am na chymmeraſom fara *gennym*.

8 A'r Iefu yn gwybod, a ddywedodd wrthynt, Chwychwi o *n* ychydig ffydd, pa ham yr ydych yn ymreſymmu yn eich plith eich hunain, am na chymmeraſoch fara *gyd â chwi?*

9 Onid ydych chwi yn *i* dyall etto, nac yn cofio *k* pum torth y pum mil, a pha ſawl baſgedaid a gymmeraſoch i fynu?

10 *l* Na ſaith dorth y pedair mil, *m* a pha ſawl cawellaid a gymmeraſoch i fynu?

11 *n* Pa fodd nad ydych yn dyall, nad am fara y dywedais wrthych, ar *o* ymogelyd rhag furdoes y Phariſeaid a'r Saduceaid?

12 Yna y dyallaſant na ddywedaſai efe am ymogelyd rhag furdoes bara, ond rhag *p* athrawiaeth y Phariſeaid a'r Saduceaid.

13 ¶ *q* A gwedi dyfod yr Iefu i dueddau Cefarea Philippi, efe a ofynodd i'w ddiſgyblion, gan ddywedyd, *r* Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i, *s* Mab y dyn?

14 A hwy a ddywedaſant, Rhai *t mai* Ioan Fedyddiwr, a rhai *u* Elias, ac eraill *mai* Jeremias, neu un o'r prophwydi.

15 Efe a ddywedodd wrthynt, ond pwy *x* meddwch chwi ydwyf fi?

16 A Simon Pedr a attebodd ac a ddywedodd, Ti yw'r *y* Crist, Mab y Duw byw.

17 A'r Iefu gan atteb a ddywedodd wrtho, ☞ Gwyn dy fyd di, Simon mab Jona: canys nid cig a gwaed a ddatguddiodd *hyn* i ti, ond *a* fy Nhad yr hwn ſydd yn y nefoedd.

18 Ac yr ydwyf finnau yn dywedyd i ti, mai ti yw *b* Pedr, ac ar y *c* graig hon yr adeiladaf fy eglwys; a phyrth uffern ni's gorchfygant hi.

19 A *d* rhoddaf i ti agoriadau teyrnas nefoedd: a pha beth bynnag a rwymech ar y ddaear, a fydd rhwymedig yn y nefoedd; a pha beth bynnag a ryddhaech ar y ddaear, a fydd wedi ei ryddhau yn y nefoedd.

20 Yna y *e* gorchymynodd efe i'w ddiſgyblion, na ddywedent i neb *f* mai efe oedd Iefu Grift.

21 ¶ O hynny allan y dechreuodd yr Iefu *g* ddangos i'w ddiſgyblion fod yn rhaid iddo fyned i Jeruſalem, a dioddef llawer gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r yſgrifenyddion, *h* a'i ladd, a chyfodi y trydydd dydd.

22 A Phedr, wedi ei gymmeryd ef * atto, a ddechreuodd ei geryddu ef, gan ddywedyd, Arglwydd, trugarha wrthyt dy hun; i ni's bydd hyn i ti.

23 Ac efe a droddi, ac a ddywedodd wrth Pedr, Dos yn fy ol i, Satan: ni wyſtr ydwyt ti i mi: am nad ydwyt yn *i* ymoſod y pethau ſydd o Dduw, ond y pethau ſydd o ddynion.

24 ¶ Yna y dywedodd yr Iefu wrth ei ddiſgyblion, *m* Os myn neb ddyfod ar fy ol i, *n* ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a chanlyned fi.

25 Canys *o* pwy bynnag a ewyllyſio gadw ei fywyd, a'i cyll: a phwy bynnag a gollo ei *p* fywyd o'm plegid i, a'i caiff.

26 Canys pa leſad i ddyn *q* os ynnill efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun? neu *r* pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

27 Canys *s* Mab y dyn a ddaw yngogoniant ei Dad gyd â'i angylion; *t* ac yna y rhydd efe i bawb yn ol ei weithred.

28 Yn wir y dywedaf wrthych, Y mae rhai o'r ſawl ſydd yn ſefyll yma, a'r ni phrofant angau, hyd *u* oni welont Fab y dyn yn dyfod yn ei frenhiniaeth.

P E N. XVII.

1 *Gwedd-newidiad Crift.* 22 *Rhag-fynegu y dioddefiant.*

A C *a* ar ol chwe' diwrnod, y cymmerodd yr Iefu *b* Pedr, ac Iago, ac Ioan ei frawd, ac a'u dug hwy i fynydd uchel o'r neilldu.

2 A gwedd-newidiwyd ef ger eu bron hwy: a'i wyneb a ddiſgleiriodd fel yr haul, a'i ddillad oedd cyn wynned a'r goleuni.

3 Ac wele, Moſes ac Elias a *d* ymddangoſodd iddynt, yn *e* ymddiddan ag ef.

4 A Phedr a attebodd ac a ddywedodd wrth yr Iefu, O Arglwydd, *f* Da yw i ni fod yma: os ewyllyſi, gwnawn yma dair *g* pabell; un i ti, ac un i Moſes, ac un i Elias.

5 Ac efe etto yn llafaru, wele, *h* cwmmwl goleu a'u cyſgodocd hwynt: ac wele, *i* lef o'r cwmmwl, yn dywedyd, *k* Hwn yw fy anwyl Fab, *l* yn yr hwn y'm boddlonwyd: *m* gwrandewch arno ef.

6 A phan glybu'r diſgyblion *y llef*, hwy a ſyrthiaſant ar eu hwyneb, ac a ofnaſant yn ddirfawr.

7 A daeth yr Iefu, ac a *n* gyffyrddodd â hwynt, ac a ddywedodd, Cyfodwch, ac nac ofnwch.

8 A gwedi iddynt ddyrchafu eu llygaid, ni welſant o neb ond yr Iefu yn unig.

9 Ac fel yr oeddynt yn diſgyn o'r mynydd,

y Ioan 6. 69. Act 13. 30. Gal. 1. 16. ☞ Pen. 13. 16.
a Pen. 11. 27. 1 Cor. 2. 10.
b 1 Pen. 1. 42.
c 1 Cor. 3. 11.
d Pen. 18. 18. Ioſ. 20. 23.
e Pen. 17. 9 Ioſ. 15. 20.
f Luc 22. 67.
g Ioſ. 16. 1.
h Pen. 23. 31.
* *a'r neilltu.*
i Ioſ. 12. 24.
k Di. 27. 6. Iago 3. 15.
l Luc 9. 55
m Pen. 10. 38.
n 1 Cor. 3. 18.
a 9. 24.
p Luc 17. 33. Ioan 12. 25
p Heb. 11. 35.
Dat. 11. 11.
q Luc 12. 20.
r Marc 8. 38.
s Act. 1. 11
t Job 34. 11.
u Pen. 17. 1. Rhuf. 15. 19. 2 Pedr 1. 16.

a Marc 9. 2. Luc 9. 28.
b Marc 5. 37.
c Exo. 34. 30
d Pen. 13. 11. 1 Cor. 13.
e Luc 1. 31.
f Iago 3. 1.
g Luc 9. 33.
h Exo. 16. 9.
i 2 Pedr 1. 17.
k Pen. 3. 17
l Eſa. 42. 1.
m Deut. 18. 19. Act. 3. 23.
n Dan. 8. 18. Eph. 5. 29.
o 1 Tim. 2. 5.

Pen. xv. *Adn.* 39.] *Magdala.* Yn *Marc* viii. 10. *Dalmanutha.* Tref, (fechan) oedd *Magdala*, lle genedigol *Mair* Magdalen, tebygid: a'r ardal oedd y llall. Mewn llecedd anghyſbell y llewyrchodd gras fwyaf!

Pen. xvi. *Adn* 13.] *Mab y dyn.* Enw hoff gan Dduw, a duwiolion. Gan ei fod yn *Fab dyn* mae ei hyfrydwch gyd a meibion dynion: ac am ei genhedlu gan yr Yſpryd Glân, gwybyddwn ei fod yn *Fab Duw.*

Adn. 16.] Pen. xvii. *Adn.* 4.] *Attebodd.* Sef, i'r cymhelliad oddi fewn; yr oedd e'n *ebrwenmych* dywedyd, *ac a ddywedodd.* Y mae llaferydd pawb yn cyfatteb i'r yſpryd ſydd yndduni!

p Pen. 16. 20. nydd, *p* gorchymynodd yr Iesu iddynt,
q Ioan 1. 14. gan ddywedyd, Na ddywedwch y *q* wel-
2 Pedr 1. 18. edigaeth i neb, hyd oni adgyfodo ‖ Mab y
‖ Ioan 12. 34. dyn o feirw.
r Mal. 4. 3. Pen. 11. 14. Mar. 9. 11. Luc 1. 16, 17. Act. 3. 21. *t* Pen. 11. 13, 14. *u* Luc 1. 66. Act. 8. 34. *x* Adn. 23. *y* Luc 24. 45. *z* Marc 9. 14. Luc 9. 37. *a* Marc 9. 17. *b* Marc 9. 22. *c* Marc 9. 38. Adnod 20. Luc 9. 40. *d* Pen. 13. 58. *e* Gen. 3. 15. *f* Ioan 3. 8. *f* Ios. 7. 11. *g* Num. 20. 4. *b* Pen. 21. 21. Act. 14. 9. *i* Luc 11. 26. *k* Pen. 16, 21. Mar. 8. 31. Luc 9. 22. *l* Ioan 16. 6. *m* Marc 9. 33. * Groeg *didrachma* pumtheg ceiniog. *ofrwm* gynt, *Exo.* xxx. 13. *Tweth y* pennau dan iau *Rhufain.* *n* Luc 23. 2. *o* Mar. 9. 4. *p* Esa. 9. 7. Luc 1. 3. *q* Rhuf. 14. 19. 1 Ioan 2. 10. † Neu, *flater.*

1 Pwy bynnag gan hynny a'i *e* gostyngo ei hunan fel y bachgennyn hwn, hwnnw yw'r mwyaf yn nheyrnas nefoedd.
2 A phwy bynnag *f* a dderbynio gyfryw fachgennyn yn fy enw i, a'm derbyn i.
3 *g* A phwy bynnag a rwystro un o'r rhai bychain hyn a gredant ynof fi, gwell fyddai iddo pe crogid maen melin am ei wddf, a'i foddi yn eigion y môr.
4 ¶ Gwae'r byd o blegid rhwystrau; *h* canys angenrhaid yw dyfod rhwystrau; er hynny *i* gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y daw y rhwystr.
5 Am hynny os dy law neu dy droed a'th rwystra, *k* tor hwynt ymaith, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn gloff, neu yn anafus, nag a chennyt ddwy law, neu ddau droed, dy daflu i'r tân tragywyddol.
6 Ac os dy lygad a'th rwystra, tyn ef allan, a thafl oddi wrthyt: gwell yw i ti yn un llygeidiog fyned i mewn i'r bywyd, nag â dau lygad gennyt dy daflu i dân uffern.
7 Edrychwch na ddirmygoch yr un o'r *i* rhai bychain hyn: canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, fod *m* eu hangylion hwy yn y nefoedd bob amser yn gweled wyneb fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.
8 *n* Canys daeth Mab y dyn i gadw'r hyn a gollasid.
9 *o* Beth dybygwch chwi? O bydd gan ddyn gant o ddefaid, a myned o un o honynt ar † ddisberod; oni âd efe yr amyn un cant a myned i'r mynyddoedd, a cheisio yr hon a aeth ar *p* ddisberod?
10 Ac os bydd *iddo* ei chael hi, yn wir meddaf i chwi, *q* y mae yn llawenhau am honno mwy nag am yr amyn un cant y rhai nid aethant ar ddisberod.
11 Felly nid yw ewyllys eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd, *r* gyfrgolli'r un o'r rhai bychain hyn.
12 ¶ Ac os pecha dy *s* frawd i'th erbyn, dos, *t* ac argyoedda ef rhyngot ti ag ef ei hun. Os efe a wrendy arnat, *u* ti a ynnillaist dy frawd.
13 Ac os efe ni wrendy, cymmer gyd â thi etto un neu ddau, fel *x* yngenau dau neu dri o dystion y byddo pob gair yn safadwy.
14 Ac os efe ni wrendy arnynt hwy, dywaid i'r *y* eglwys: ac os efe ni wrendy ar yr eglwys chwaith, *z* bydded ef i ti megis yr ethnig, a'r publican.
15 Yn wir meddaf i chwi, *a* Pa bethau bynnag a rwymoch ar y ddaear, a fyddant wedi eu rhwymo yn y nef: a pha bethau bynnag a ryddhaoch ar y ddaear, a fyddant wedi eu rhyddhau yn y nef.
16 Trachefn meddaf i chwi, os *b* ydfynia dau o honoch ar y ddaear am ddim oll beth bynnag a'r a ofynant, *b* efe a wneir iddynt gan fy Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.
17 Canys lle y mae dau neu dri wedi *c* ymgynnull yn fy enw i, yno yr ydwyf yn eu *d* canol hwynt.
18 ¶ Yna y daeth Pedr atto ef, ac a ddywedodd, Arglwydd, pa fawr gwaith y *e* pecha fy mrawd i'm herbyn, ac y maddeuaf iddo? ai hyd *f* seithwaith?
19 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Nid ydwyf yn dywedyd wrthyt, Hyd seithwaith: *g* ond, Hyd ddengwaith a thrugain seithwaith.
20 ¶ Am hynny y cyffelybir teyrnas nefoedd i ryw frenin a fynnai gael *h* cyfrif gan ei weision.
21 A phan ddechreuodd gyfrif, fe a ddygwyd atto un ag oedd *i* yn ei ddyled ef o dgeng mil o dalentau.
22 *k* A chan nad oedd ganddo *ddim* i dalu, gorchymynodd ei arglwydd ei *l* werthu ef, a'i wraig, a'i blant, a chwbl a'r a feddai, a thalu'r *ddyled.*
23 A'r gwas a fyrthiodd i lawr, ac a'i addolodd ef, gan ddywedyd, Arglwydd, *l* bydd ymarhous wrthyf, *m* ac mi a dalaf i ti y cwbl oll.
24 Yna arglwydd y gwas hwnnw a dosturiodd, ac a'i gollyngodd, ac a faddeuodd iddo y ddyled.
25 Ond pan aeth y gwas hwnnw allan, efe a gafodd un o'i gyd-weision yr hwn oedd yn ddyledus iddo gan mil o geiniogau: ac efe a ymaflodd ynddo, ac a'i tagodd, gan ddywedyd, Tâl i mi yr hyn sydd ddyledus arnat.
26 A'i gyd-was a syrthiodd wrth ei draed, ac a ymbiliodd âg ef, gan ddywedyd, Bydd ymarhous wrthyf, ac mi a dalaf i ti bob peth.
27 Ac

e Esa. 57. 15. *f* Pen. 10. 42. Ioan 21. 15. *g* Amos 2. 12. Marc 9. 42. Luc 17. 1, 2. Rhuf. 14. 21. 1 Cor. 14. 11. Dat. 2. 14. *b* Luc 17. 1. 1 Cor. 11. 19. *i* Pen. 26. 24. *k* Marc 9. 43. Col. 3. 5. *l* Adnod 6. *m* Sal. 34. 7 Heb. 1. 14. Dat. 7. 11. *n* Luc 19. 10. 1 Tim. 1. 15. *o* Luc 15. 4. † *goll.* *p* 1 Pedr 2. 25. *q* Ioan 4. 32. *r* Ioan 10. 28. Rhuf. 9. 24 *s* 1 Cor. 5. 12. *t* Lef. 19. 17. Diar. 25. 9. Luc 17. 3. *u* Iago 5. 20. *x* Deut. 19. 15. *y* 1 Cor. 12. 27. 1 Tim. 5. 20. *z* Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 9. *a* Pen. 16. 19. Ioan 20. 23. 1 Cor. 5. 4. *b* Iago 1. 6. Ioan 3. 22. *c* Act. 16. 14. Col. 2. 5. *d* Pen. 28. 20. Dat. 1. 13. *e* Adu. 15. *f* Luc 17. 4. *g* Pen. 6. 14. Marc 11. 25. Col. 3. 13. *b* Luc 19. *i* Exo. 25. 39. *k* Exo. 22. 3 *l* Exo. 34. 6 Sal. 78. 38. *m* Rhuf. 10. 3.

n Barn. 10. 10.

27 Ac arglwydd y gwas hwnnw a *n* dosturiodd *wrtho*, ac a'i gollyngodd, ac a ‡ faddeuodd iddo y ddyled.

‡ Arwydd gras, ac athrylith y grefydd, yw ysbryd maddeugar.

28 A gwedi myned o'r gwas hwnnw allan, efe a gafodd un o'i gyd-weision yr hwn oedd yn ei ddyled ef o gan ‖ ceiniog: ac efe a ymaflodd ynddo, *o* ac a'i llindagodd, gan ddywedyd, Tâl i mi yr hyn sydd ddyledus arnat.

‖ ceiniog *Rhufeinaidd* oedd chwech cheiniog, *Pen.* xx. 2.

29 Yna y syrthiodd ei gyd-was wrth ei draed ef, ac a ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, Bydd ymarhous wrthyf, ac mi a dalaf i ti y cwbl oll.

o Phil. 2. 21.

30 Ac ni's gwnai efe: ond myned a'i fwrw ef yngharchar, hyd oni thalai yr hyn oedd ddyledus.

31 A phan welodd ei gyd-weision y pethau a wnelsid, bu ddrwg dros ben ganddynt: a hwy a ddaethant ac a fynegasant i'w harglwydd yr holl bethau a fuasent.

p Luc 6. 36. * *traddodedd i garchar.*

32 Yno yr arglwydd, wedi ei alw ef atto, a ddywedodd wrtho, Ha was drwg, maddeuais i ti yr holl ddyled honno, am i ti ymbil â mi.

q Pen. 16. 26.

33 Ac oni *o* ddyleswn tithau drugarhau wrth dy gyd-was, megis y trugarheais innau wrthyt ti?

r Pen. 6. 14. Iago 2. 13.

34 A'i arglwydd a ddigiodd, ac a'i * rhoddodd ef i'r *q* poenwyr, hyd oni thalai yr holl yn oll oedd ddyledus iddo.

s Lef. 19. 18. Eph. 4. 32.

35 Ac *r* felly y gwna fy Nhad nefol i chwithau, oni faddeuwch o'ch *s* calonnau bob un i'w frawd eu camweddau.

P E N. XIX.

2 Crist yn iachau'r cleifion: 3 yn atteb y Phariseaid am ysgariaeth, &c.

a Marc 10. 1. Luc 9. 51. *b* Ioan 12. 35.

A Bu, *a* pan orphenodd yr Iesu yr ymadroddion hyn, efe a *b* ymadawodd o Galilea, ac a ddaeth i derfynau Judea, tu hwnt i'r Iorddonen.

c Pen. 12. 15. *d* Pen. 16. 1. * *rhydd.* Marc 10. 2.

2 *c* A thorfeydd lawer a'i canlynasant ef, ac efe a'u hiachodd hwynt yno.

3 ¶ A daeth y Phariseaid atto, *d* gan ei demtio, a dywedyd wrtho, Ai * cyfreithlawn i ŵr ysgar â'i wraig am bob achos?

e Gen. 1. 27. a 5. 2. Mal. 2. 15. *f* Gen. 2. 24. Mat. 10. 7. 1 Cor. 6. 16 Eph. 5. 31. *g* Deut. 24. 1.

4 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenasoch, *e* i'r hwn a'u gwnaeth o'r dechreu, eu gwneuthur hwy yn wryw a benyw?

Pen. 5. 31. *h* ‡ *rhag &c.* Deut. 9. 6. Act. 7. 51. *b* Act. 13. 14. *i* Ier. 6. 16. *k* Pen. 5. 32. *l* 1 Cor. 7. 10. 11. *m* Diar. 21. 9. 1 Cor. 7. 29. *m* 1 Cor. 7. 17. *o* 1 Cor. 7. 7 *p* 1 Cor. 7. 32–36. *a* 9. 5. 15. *q* Adn. 11. *r* Marc 10. 18. Luc 1. 41. *s* Marc 10. 16. *t* Pen. 18. 3

5 Ac efe a ddywedodd, *f* O blegid hyn y gad dyn dad a mam, ac y glyn wrth ei wraig: a'r ddau fyddant un cnawd.

6 O herwydd pa ham, nid ydynt mwy ddau, ond un cnawd. Y peth gan hynny a gyfylltodd Duw, na ysgared dyn.

7 Hwythau a ddywedasant wrtho, *g* Pa ham gan hynny y gorchymynodd Moses roddi llythyr ysgar, a'i gollwng hi ymaith?

8 Yntau a ddywedodd wrthynt, Moses, ‡ o herwydd caledrwydd eich calonnau, a *b* oddefodd i chwi ysgar â'ch gwragedd: eithr o'r *i* dechreu nid felly yr bedd.

9 Ac meddaf i chwi, *k* Pwy bynnag a ysgaro â'i wraig, onid am odineb, ac a briodo un arall, y mae efe yn torri priodas: *l* ac y mae'r hwn a briodo yr hon a ysgarwyd, yn torri priodas.

10 ¶ Dywedodd ei ddisgyblion wrtho, Os felly y mae'r achos rhwng gŵr a gwraig, *m* nid da gwreicca.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *n* Nid yw pawb yn derbyn y gair hwn, ond y *rhai* y *o* rhoddwyd iddynt.

12 Canys y mae eunuchiaid a aned felly o groth *eu* mam; ac y mae eunuchiaid a wnaed gan ddynion yn eunuchiaid; ac y mae eunuchiaid a'u gwnaethant eu hun yn eunuchiaid er mwyn *p* teyrnas nefoedd. Y neb a *q* ddichon ei dderbyn, derbynied.

13 ¶ Yna y dygwyd atto *r* blant bychain, fel y rhoddai *ei s* ddwylaw arnynt, ac y gweddiai; a'r *t* disgyblion a'u ceryddodd hwynt.

14 A'r Iesu a ddywedodd, Gadewch i blant bychain, ac na waherddwch iddynt ddyfod attaf fi: canys *u* eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd.

u Pen. 18. 3

15 Ac wedi iddo *x* roddi *ei* ddwylaw arnynt, efe a aeth *ymaith* oddi yno.

x Gen. 48. 14.

16 ¶ *y* Ac wele, un a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athraw da, ∝ pa beth da a wnaf, fel y caffwyf fywyd tragywyddol?

Sal. 127. 3. *a* 147. 13. *y* Marc 10. 17.

17 Ymhan y gelwi fi yn dda? *a* nid da neb ond un, *sef* Duw: onid os ewyllysi fyned i mewn i'r bywyd, cadw y *b* gorchymynion.

∝ Rhuf. 2. 2.

18 Efe a ddywedodd wrtho yntau, Pa rai? A'r Iesu a ddywedodd, Na ladd, Na odineba, Na ladratta, Na ddwg gam dystiolaeth,

b Lef. 18. 5. Rhuf. 10. 5.

19 Anrhydedda dy dad a'th fam, a *c* Châr dy gymmydog *c* fel ti dy hun.

c Lef. 19. 18.

20 Y *d* gŵr ieuangc a ddywedodd wrtho, Mi a gedwais y rhai hyn *e* oll o'm hieuengctid: beth ŷdd yn eisiau i mi etto?

Rhuf. 12. 9. *d* Sal. 119. 9. *e* 1 Bren. 8. 46. Iago 3. 2.

21 Yna yr Iesu a ddywedodd wrtho, Os ewyllysi fod yn berffaith, *f* dos, gwerth yr hyn sydd genyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gei drysor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

f Pen. 6. 20. Marc 10. 21.

22 A phan glybu y gwr ieuangc yr ymadrodd, efe a aeth i ffordd yn *g* drist: canys yr oedd yn berchen da lawer.

Luc 12. 33. *g* Marc 10. 24. Luc 18. 24.

23 ¶ Yna y dywedodd yr Iesu wrth ei ddisgyblion, Yn wir y dywedaf i chwi, *h* mai yn anhawdd yr a goludog i mewn i deyrnas nefoedd.

h Pen. 13. 22.

24 A thrachefn meddaf i chwi, Haws yw i gamel fyned trwy grau y nodwydd ddur, *i* nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

i Sal. 52. 7. *k* Marc 10. 26.

25 A phan glybu ei ddisgyblion *ef hyn*, ŷnnu a wnaethant yn ddirfawr, gan ddywedyd, *k* Pwy gan hynny a all fod yn gadwedig?

26 A'r Iesu a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, *l* Gyd â dynion amhosibl yw hyn, ond *m* gyd a Duw pob peth ŷdd bosibl.

1 Pedr 4. 18. 2 Bren. 7. 2. *m* Jer. 32. 17.

27 ¶ Yna Pedr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, *n* Wele, nyni a adawsom bob peth, ac a'th ganlynasom di: beth gan hynny a fydd i ni?

Luc 1. 37. *n* Pen. 4. 10.

28 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, y cewch chwi, y rhai a'm canlynasoch i yn yr *o* ad-enedigaeth, pan eisteddo Mab y dyn ar *p* orsedd ei ogoniant, *q* eisteddi chwithau ar ddeuddeg gorsedd, yn barnu deuddeg llwyth Israel.

o Act. 3. 21. Dat. 21. 1. *p* Luc 22. 30.

29 A phob un a'r a adawodd dai, neu frodyr, neu chwiorydd, neu dad, neu fam, *q* Pen. 5. neu wraig, neu blant, neu diroedd, er mwyn fy enw i, *r* a dderbyn y can cymaint, a bywyd tragywyddol a etifedda efe.

Dat. 3. 21. *q* Pen. 5. 11. *r* Marc 10. 30.

30 *s* Ond llawer *o'r rhai* blaenaf a fyddant yn olaf, a'r rhai olaf yn flaenaf.

s Pen. 20. 16.

P E N. XX.

1 Anson gweithwyr i'r winllan. 30 Rhoddi eu golwg i'r dau ddall.

CAnys teyrnas nefoedd ŷdd debyg i ŵr *a* o *a* berchen tŷ, yr hwn a aeth allan a hi yn dyddhau, i gyflogi gweithwyr i'w winllan.

a Io. 15. 1. *b* 2 Tim. 4. 8.

2 Ac wedi cyttuno a'r gweithwyr, er ceiniog y dydd, efe a'u hanfonodd hwynt i'w winllan.

Heb. 11. 26.

3 Ac efe a aeth allan ynghylch y *c* drydedd awr, ac a welodd eraill yn sefyll yn *f* segur yn y farchnadfa;

c Ioan 11. 9. *d* Act. 17. 5.

4 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag a fyddo cyfiawn, mi a'i *e* rhoddaf i chwi. A hwy a aethant ymaith.

e Rhuf. 6. 23.

5 *Ac* efe a aeth allan drachefn ynghylch y chweched a'r nawfed awr, ac a wnaeth yr un modd.

6 Ac

Pen. xviii. *Adn.* 34.] *Poenwyr*, &c. Temtasiwnau Satan, a chydwybod euog; fel un a ystyrymmunwyd! Dyna gwymp oddiwrth ras! Nage; *Gwirtaith* gras yw ceryddu; nid i ddistrywio, ond i adfywio: *hyd oni thalai*, fel, hyd oni faddeuai fel y dylasai. *Gen.* xlii. 21. ‡ *Sam* xxv. 33. *Rouf.* xiii. 8.

Pen. xix. *Adn.* 8.] *O herwydd*, &c. sef, *rhag* bod o honoch yn chwerwon wrthynt. *Col.* iii. 19. Nid yw *ysgar*, gan hynny, yn weithred grift'nogaidd, ond nod bwyftfilaidd, ac yn arfer barbaraidd!

f Sal. 90. 9. Luc 19. 41.
g Rhuf. 10. 18, &c.
h Ioan 1. 10. Col. 2. 3.
i Col. 2. 2. Dat 22. 18.
k Rhuf. 19. 23–33.
l Rhuf. 9. 14, 15.
m Adn. 9.
n Luc 15. 28, 29.
o Ioan 4. 36–39. Act. 7. 52.
p 1 Cor. 4. 14 2 Cor. 11. 23.
p 1 Cor. 3. 9.
q Sal. 27. 4.
r Luc 23. 41.
s Pen. 6. 13 *t* Diar. 23. 9.
u Adn. 8. Marc 10. 31.
x Pen. 22. 14.
y Pen. 7. 13. Eph. 1. 4. ∝ Pen. 13. 47.
a 22. 11.
a Act. 10. 41.
b Deut 6. 7
c Marc 10. 32.
d Pen. 2. 4. *e* Io. 18. 22.
f Esa. 53. 3.
g Pen. 27. 56.
b Marc 10. 35.
a 15. 40. Act. 12. 2.
i Dan. 2. 44 Luc 19. 12. 2 Pedr 1. 11.
k Pen. 26. 39.
l 1 Cor. 15. 29.
m Pen. 26. 33–56.
n Act. 12. 1.
Dat. 1. 9.
o Pen. 25. 34.
Ioan 5. 19.
Eph. 1. 11.
Luc 22. 25
p Marc 10. 35.
q Luc 2. 1.
r 2 Cor. 1. 24.
1 Pedr 5. 3.
s Rhuf. 16. 1.
t 1 Cor. 9. 19.
u Phil. 2. 7.
x Luc 22. 27.

6 Ac efe a aeth allan ynghylch yr unfed awr ar ddeg, ac a gafodd eraill yn sefyll yn segur, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y sefwch chwi yma ar hyd y *f* dydd yn segur?

7 Dywedasant wrtho, Am na *g* chyflogodd neb ni. Dywedodd yntau wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag fyddo cyfiawn, chwi a *i* cewch.

8 A phan aeth hi yn hwyr, anglwydd y winllan a ddywedodd wrth ei *b* oruchwylwyr, Galw'r gweithwyr, a dyro iddynt *k* i cyflog, gan ddechreu o'r *rhai* diweddaf hyd y *rhai k* cyntaf.

9 A phan ddaeth y rhai cyntaf, hwy a dybiasant y caent fwy; a hwythau a gawsant bob un *m* geiniog.

10 A phan ddaeth y rhai cyntaf, hwy a dybiasant y caent fwy; a hwythau a gawsant bob un *m* geiniog.

11 Ac wedi iddynt gael, *n* grwgnach a wnaethant yn erbyn gwr y *l* ty,

12 Gan ddywedyd, Un awr y gweithiodd y rhai olaf hyn, a thi a'u gwnaethost hwynt yn gyfal â ninnau, *o* y rhai a ddygasoim bwys y dydd a'r gwres.

13 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrth un o honynt, Y *p* cyfaill, nid ydwyf yn gwneuthur cam a thi: *q* onid er ceiniog y cyttunaist â mi?

14 Cymmer *y*s, *byn, fydd* eiddot, a dos ymaith: yr ydwyf yn *r* ewyllysio rhoddi i'r olaf hwn megis i tithau.

15 Ai nid cyfreithlawn i mi wneuthur a fynnwyf a'r *s* eiddo fy hun? neu a ydyw dy *t* lygad ti yn ddrwg, am fy mod i yn dda.

16 Felly y rhai olaf fyddant yn *u* flaenaf, a'r rhai blaenaf yn olaf: canys *x* llawer fyndwedi eu galw, *y* ac *y* chyuig wedi eu ∝ dewis.

17 ¶ Ac a'r Iesu yn myned i fynu i Jerusalem, efe a gymmerth y deuddeg disgybl o'r *a* neilldu *b* ar y ffordd, ac a ddywedodd wrthynt,

18 Wele, yr ydym ni yn *c* myned i fynu i Jerusalem; a Mab y dyn a draddodir i'r *d* arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion, a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth,

19 Ac a'i *e* traddodant ef i'r cenhedloedd, i'*w* watwar, ac i'*w* flangellu, ac i'*w* groes-hoelio: a'r trydydd dydd efe a adgyfyd.

20 ¶ Yna y daeth *g* mam *b* meibion Zebedeus atto gyd a'i meibion, gan addoli, a deisyf rhyw beth ganddo.

21 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pa beth a fynni? Dywedodd hithau wrtho, Dywaid am gael o'm dau fab hyn eistedd, y naill ar dy law ddehau, a'r llall ar dy law aswy, yn dy *i* frenhiniaeth.

22 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Ni wyddoch chwi beth yr ydych yn ei ofyn. A ellwch chwi yfed o'r *k* cwppan yr ydwyf fi a'r yfed o hono, a'ch bedyddio a'r *l* bedydd y bedyddir fi? Dywedasant wrtho, *m* Gallwn.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *n* Diau yr yfwch o'm cwppan, ac y'ch bedyddir a'r bedydd y'm bedyddir ag ef: eithr eistedd ar fy llaw ddehau ac ar fy llaw aswy, nid eiddof *o* i roddi; ond i'r rhai y *o* darparwyd gan fy Nhad.

24 A phan glybu y deg *byn*, *p* hwy a sorrasant wrth y *p* ddau frodyr.

25 A'r Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, Chwi a wyddoch fod pennaethiaid *q* cenhedloedd yn *q* tra-arglwyddiaethu arnynt, a'r rhai mawrion yn tra-awdurdodi arnynt hwy.

26 Eithr *r* nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond pwy bynnag a fynno fod yn fawr yn eich plith chwi, *s* bydded yn weinidog i chwi;

27 A phwy bynnag a fynno fod yn bennaf yn eich plith, bydded yn *t* was i chwi:

28 Megis na ddaeth *u* Mab y dyn i'w wasanaethu, ond *b* *x* wasanaethu, ac i roddi ei einioes yn *y* bridwerth dros ∝ lawer.

29 ¶ Ac a hwy yn *a* myned allan o Jerico, tyrfa fawr a'i canlynodd ef.

30 Ac wele, dau ddeillion yn *b* eistedd ar *fin y* ffordd, pan glywsant fod yr Iesu yn myned heibio, a lefasant, gan ddywedyd, Arglwydd, Fab Dafydd, trugarha wrthym.

31 A'r dyrfa a'u *c* ceryddodd hwynt, fel y tawent: hwythau a lefasant fwyfwy, gan ddywedyd, *c* Arglwydd, Fab Dafydd, trugarha wrthym.

32 *d* A'r Iesu a safodd, ac a'u galwodd hwynt, ac a ddywedodd, *f* Pa beth a ewyllysiwch ei wneuthur o honof i chwi?

33 Dywedasant wrtho, Arglwydd, *g* agoryd ein llygaid ni.

34 A'r Iesu a *b* dosturiodd *wrthynt*, ac a gyffyrddodd a'u llygaid: ac yn ebrwydd y cafodd eu llygaid olwg, *i* a hwy a'i canlynasant ef.

P E N. XXI.

1 Crist yn marchogaeth i Jerusalem; 12 yn gyrru'r prynwyr a'r gwerthwyr o'r demi.

A Phan *a* ddaethant yn gyfagos i Jerusalem, a'u dyfod hwy i Bethphage, i *b* tynydd yr Olewydd, yna yr anfonodd yr Iesu ddau ddisgybl,

2 Gan ddywedyd wrthynt, Ewch i'r pedtref sydd ar eich cyfer, *c* ac yn y man chwi a gewch asen yn rhwym, ac ebol gyd a hi: gollyngwch *dwynt*, a dygwch attaf fi.

3 Ac os dywed neb ddim wrthych, dywedwch, Y mae yn *d* rhaid i'r *e* Arglwydd wrthynt: ac yn y man efe a'u denfyn hwynt.

4 A hyn oll a wnaethpwyd, fel *g* cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy *f* y prophwyd, yn dywedyd,

5 Dywedwch i ferch Sion, Wele, dy *g* Frenhin yn *b* dyfod i ti yn *i* addfwyn, ac yn eistedd ar asyn, ac ebol llwan *asen* arferol â'r iau.

6 Y *k* disgyblion a aethant, ac a wnaethant fel y gorchymynasai'r Iesu iddynt,

7 A hwy a ddygasant yr asen a'r ebol, ac a dodasant eu *l* dillad arnynt, ac a'i gosodasant ef i eistedd ar hynny.

8 A thyrfa gdirfawr a daenasant eu dillad ar y ffordd; eraill a dorrasant *m* gangau o'r gwydd, ac a'u taenasant ar hyd y ffordd.

9 A'r torfeydd, y rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ol, a *n* lefasant, gan ddywedyd, Hosanna i Fab Dafydd: *o* bendigedig yw'r hwn sydd yn *p* dyfod yn enw yr Arglwydd; Hosanna yn y goruchafion.

10 Ac wedi ei ddyfod ef i mewn i Jerusalem, *q* ddinas oll a gynhyrfodd, gan ddywedyd, *q* Pwy yw hwn?

11 A'r torfeydd a ddywedasant, Hwn yw *r* Iesu *y s* prophwyd o *t* Nazareth yn Galilea.

12 ¶ A'r Iesu a aeth i mewn i deml *s* Duw, ac *u* a ddaflodd allan bawb a'r oedd yn *x* gwerthu ac yn prynu yn y deml, ac a dymchwelodd i lawr fyrddau y newidwyr arian, a chadeiriau y rhai oedd yn gwerthu colommennod:

13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ysgrifennwyd, y *y* Gweddi y gelwir fy nhy i; eithr ∝ chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

14 A daeth y deillion a'r cloffion atto *yn y* deml; ac efe a'u *a* iachaodd hwynt.

15 A phan welodd yr arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion y *b* rhyfeddodau a wnaethai efe, a'r plant yn llefain yn y deml, ac yn dywedyd, Hosanna i Fab Dafydd; *c* hwy a lidiasant,

16 Ac a ddywedasant wrtho, A wyt ti yn *d* clywed beth y mae y rhai hyn yn ei ddywedyd? A'r Iesu *x* ddywedodd wrthynt, Ie, *d* ni.

a Pen. 20. 18. Act. 20. 22.
b Zec. 14. 4.
c Ioan 21. 2.
d Luc 24. 26.
e Heb. 1. 4
f Esa. 62. 11.
g Hos. 3. 5. Zec. 9. 9. Pen. 2. 5.
b 1 Ioan 4. 10
i Pen. 11. 29.
2 Cor. 10. 1
k Marc 11. 2.
l 2 Bren. 9. 13.
m Lef. 23. 40. Ioan 12. 13.
n 1 Bren. 1. 40.
o Sal. 118. 26. Pen. 23. 39.
p Gen. 3. 15. Sal. 40. 7.
q Sal. 24 7. Pen. 1. 21.
r Deut. 18. 15. *s* Pen. 2. 23.
t Ioan 2. 15.
u Sal. 93. 5.
x Deut. 14. 23. Esa. 56. 7. Jer. 7. 11.
y Marc 11. 17.
a Pen. 11. 5.
b Esa. 26. 11.
c Act. 13. 45.
d Io. 5. 41.

Pen. xx. *Adn.* 22.] *Bedydd.* Un bedydd fydd, o ran sylwedd, *marw* o ran dull. Dwfr, ïan. gwaed, &c. Os dioddefwn gyd a Christ, ni a deyrnasiwn gyd âg ef. 2 *Tim.* ii. 12. Rhaid boddioni marw *dros ffydd* y rhai a faont feirw *yn y ffydd*. 1 *Cor.* xv. 29.

ynt, Ydwyf. Oni ddarllenasoch chwi erioed, *r* O enau plant bychain a rhai yn sugno y perffeithiaist foliant?

17 ¶ Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth allan o'r ddinas i *f* Bethania; ac a letyodd yno.

18 A'r bore, fel yr oedd efe yn dychwelyd i'r ddinas, yr oedd arno *g* chwant bwyd.

19 A phan welodd efe *h* ffigysbren ar y ffordd, efe a ddaeth atto, ac ni chafodd ddim arno, *i* ond dail yn unig: ac *efe* a ddywedodd wrtho, *k* Na thyfed ffrwyth arnat byth mwyach. *l* Ac yn ebrwydd y crinodd y ffigysbren.

20 A phan welodd y disgyblion, hwy a ryfeddasant, gan ddywedyd, Mor ddiymmwth y crinodd y ffigysbren!

21 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, *m* Os bydd gennych ffydd, ac *n* heb ammeu, ni wnewch yn unig hyn *a wnaethpwm* i i'r ffigysbren, eithr hefyd os dywedwch wrth y mynydd hwn, Coder di i fynu, a bwrier di i'r môr; *hynny* a fydd.

22 A *o* pha beth bynnag a ofynoch mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i *p* derbyniwch.

23 ¶ *q* Ac wedi ei ddyfod ef i'r deml, yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl a ddaethant atto, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, gan ddywedyd, Trwy *r* ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon?

24 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Minnau a ofynnaf i chwithau un gair, yr hwn, os mynegwch i mi, minnau a fynegaf i chwithau trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

25 Bedydd Ioan, o ba le yr oedd? ai o'r *s* nef, ai o ddynion? A hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, Os dywedwn, O'r nef; efe a ddywed wrthym, *t* Pa ham gan hynny na'e credasoch ef?

26 Ond os dywedwn, O ddynion; y mae arnom ofn y bobl: *u* canys y mae pawb yn cymmeryd Ioan megis prophwyd.

27 A hwy a attebasant i'r Iesu, ac a ddywedasant, *x* Ni wyddom ni. Ac yntau a ddywedodd wrthynt, Nid wyf finnau yn dywedyd i chwi y trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

28 ¶ Ond beth dybygwch chwi? *y* yr oedd gan ŵr ddau fab: ac efe a ddaeth at y cyntaf, ac a ddywedodd, *Fy* mab, dos, gweithia heddyw yn fy ngwinllan.

29 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, *a* Nid af: ond gwedi hynny efe a *b* edifarhaodd, ac a aeth.

30 A phan ddaeth efe at yr ail, efe a ddywedodd yr un modd. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, *c* Myfi *a af*, arglwydd; ac *d* nid aeth efe.

31 Pa un o'r ddau a wnaeth ewyllys y tad? Dywedasant wrtho, *e* Y cyntaf. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, yr a'r *f* publicanod a'r putteiniaid i mewn i deyrnas Duw o'ch blaen chwi.

32 Canys *g* daeth Ioan attoch yn ffordd cyfawnder, ac ni chredasoch ef: *b* ond y publicanod a'r putteiniaid a'i credasant ef. Chwithau yn gweled, nid edifarhasoch gwedi hynny, fel y credech ef.

33 ¶ Clywch ddammeg arall. Yr oedd rhyw ddyn o berchen *h*, yr hwn a blannodd *i* winllan, ac a olododd gae yn ei chylch hi, ac a gloddiodd ynddi win-wryf, ac a adeiladodd dŵr, *k* ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr, *l* ac a aeth oddi cartref.

34 A phan nesâodd amser ffrwythau, efe a ddanfonodd ei weision at y llafurwyr, i dderbyn ei *m* ffrwythau hi.

35 A'r llafurwyr *n* ddaliasant ei weision ef, ac un a *n* gurasant, ac arall a laddasant, ac arall a labyddiasant.

36 Trachefn, efe a anfonodd weision eraill, fwy na'r rhai cyntaf: a hwy a *p* wnaethant iddynt yr un modd.

37 Ac yn ddiweddaf oll, efe a anfonodd attynt ei fab ei hun; gan ddywedyd, *q* Hwy a barchant fy mab i.

38 A phan welodd y llafurwyr y mab, hwy a ddywedasant yn eu plith eu hunain, *r* Hwn yw'r etifedd; dewch, laddwn ef, a daliwn ei etifeddiaeth ef.

39 Ac wedi iddynt *t* ddal, hwy a'i bwriasant ef *i* allan o'r winllan, ac a'i laddasant.

40 Am hynny pan ddel arglwydd y winllan, pa beth a wna efe i'r llafurwyr hyny?

41 Hwy a *u* ddywedasant wrtho, *x* Efe a ddifetha yn * llwyr y dynion y drwg hyny, ac a esyd y winllan i lafurwyr eraill, y rhai a dalant iddo y ffrwythau yn eu hamserau.

42 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, *y* Oni ddarllenasoch chwi erioed yn yr *y* grythorau, Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben congl: Gan yr Arglwydd y gwnaethpwyd hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni?

43 Am hynny meddaf i chwi, *a* y dygir teyrnas Dduw oddi arnoch chwi, ac a'i *b* rhoddir i genedl a ddygo *c* ffrwythau.

44 *d* A phwy bynnag a syrthio ar y *e* maen hwn, efe a ddryllir: ac ar bwy bynnag y syrthio, *f* fe a'i mâl yn chwilfriw.

45 A phan glybu'r arch-offeiriaid a'r Pharisead ei ddammegion ef, *g* hwy a wybuant mai am danynt hwy y dywedai efe.

46 Ac a hwy yn *b* ceisio ei ddala, *i* hwy a ofnasant y torfeydd; am eu bod yn ei *k* gymmeryd ef fel prophwyd.

P E N. XXII.

1 *Priodas mab y brenhin.* 9 *Galwad y tenhebredd.* 12 *Gwirfod y gwr heb wisg briodas*

A'R Iesu a attebodd, ac a lafarodd wrthynt drachefn mewn *a* damhegion, gan ddywedyd,

2 Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ryw frenhin *b* a wnaeth briodas i'w fab,

3 Ac a ddanfonodd ei *c* weision i alw y rhai a wahoddasid i'r briodas: ac *d* ni fynnent hwy ddyfod.

4 *e* Trachefn efe a anfonodd weision eraill, gan ddywedyd, Dywedwch wrth y rhai a wahoddwyd, Wele, *f* parottoais fy nghiniaw: fy ychen a'm *g* peigedigion a laddwyd, a phob peth *fydd* barod: deuwch i'r briodas.

5 A hwy yn *z* ddiystyr gandlynt, a aethant ymaith, un i'w facs, ac arall i'w *b* fasnach.

6 A'r lleill a ddaliasant ei weision ef, *i* ac a'u *u* hammharchasant, ac a'u lladdasant.

7 A phan glybu'r brenhin, efe a lidiodd; ac a ddanfonodd *k* ei lunedd, ac a ddinystriodd y lleiddiaid hynny, ac a losgodd eu dinas hwynt.

8 Yna efe a ddywedodd wrth ei weision, Yn wir y briodas fydd barod, ond y rhai a wahoddasid nid oeddynt *l* deilwng.

9 Ewch gan hynny * i'r prif-ffyrdd, a chymmifer ag a gaffoch, *m* gwahoddwch i'r briodas.

10 A'r gweision hynny a aethant allan i'r *prif*-ffyrdd, ac a gasglasant ynghyd gymmifer oll ag a gawsant, *n* drwg a da: a llanwyd y briodas *o* wahoddedigion.

11 ¶ A phan ddaeth y Brenhin i mewn i weled y gwahoddedigion, efe a ganfu yno ddyn *o* heb wisg briodas am dano:

12 Ac efe a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, pa fodd y daethoft i mewn yma, heb fod gennyt wisg priodas? *p* Ac yntau a aeth yn fud.

13 Yna *q* y dywedodd y Brenhin wrth y gweinidogion, *r* Rhwymwch ei draed a'i ddwylaw, a chymmerwch ef ymaith, a thaflwch i'r *s* tywyllwch eithaf: yno y bydd *t* wylofain a rhincian dannedd.

14 Canys llawer fydd wedi eu galw, *u* ac ychydig wedi eu dewis.

15 ¶ Yna yr aeth y Pharisead ac a gymmer-

r Sal. 8. 2. 1 Cor. 1. 27.
s Ioan 6. 15. *t* Marc 11. 12. Heb. 4. 15.
b Luc 13. 6. 1 Tim. 3. 5.
k Luc 19. 42.
l Pen. 13. 6. Ioan 15. 6.
m Pen. 17. 20. Luc 17. 6.
n Rhuf. 4. 20. Iago 1. 6.
o Heb. 11. 6.
p Pen. 7. 8.
q Marc 11. 28.
r Heb. 5. 4. Act. 4. 7.
s Ioan 3. 31.
t Luc 7. 30.
u Pen. 14. 5. *x* Job 5. 13.
y Diar. 26. 4. 2 Sam. 12. 1. Luc 15. 11.
a Eph. 2. 12.
b Luc 15. 17.
c Exo. 19. 8 Luc 18. 11.
d Pen. 25. 3.
e Luc 19. 22.
f Pen. 9. 9. *g* Pen. 3. 1. *b* Luc 3. 12.
i Sal. 80. 8. Can. 8. 11. Esa. 5. 1. Jer. 2. 21. Marc 12. 1.
k 2 Cron. 27. 21. 1 Cor. 3. 9. *l* Luc 19. 12.
m Can. 8. 11. Luc 12. 6.
n 2 Cron. 36. 16.
o Act. 7. 59.
p Pen. 23 37.
q Sal 2. 12. Act. 4. 28.
r Heb 1. 2.
s Pen. 20. 3 Ie. 11. 53.
t Heb. 13. 12.
u Luc 19. 22.
x Luc 19. 27.
* *ddiarbeg* y Luc 20. 16.
y Sal. 118. 22. Act. 4. 11.
a Pen. 8. 12.
b Act. 13. 46.
c Pen. 3. 9. Gal. 5. 22. *d* Esa. 8. 14 Rhuf. 9. 33
e Adn. 42. 1 Pedr 2. 6.
f Dan. 2. 34.
g 1 Bren. 21. 20.
b Rhuf. 2. 15. 2 Tim. 4. 3
i Luc 20. 19.
k Pen. 14. 5

a Pen. 13. 13.
b Dat. 19. 9.
c 2 Cro. 36. 15.
d Esa. 65. 2
e Pen. 3. 1.
f Diar. 9. 2
g Gen. 19. 14. Luc 14. 18
b Pen. 13. 22.
i Tim. 6. 16.
i Act. 4. 17, 40.
k Dan. 9. 26 Pen. 24. 2. Luc 20. 43
l Act. 13. 46.
* *i bennau y ffyrdd*, neu, *croesffyrdd*.
Rhuf. 10. 18.
m Esa. 65. 2
n Adn. 11. Pen. 11. 28 Pen 13. 38.
o Rhuf. 2. 29. Ephes. 4. 24. Dat. 3. 18.
a 19. 8.
p Rhuf 2. 15.
q Pen. 13. 41.
r Pen. 18. 18.
s Pen. 8. 12 Ioan 8. 12.
t Jer. 8. 20 *u* Pen. 20.
16.

gymmer-

x Sal. 2. 2. *x* gymmeraſant gyngor y pa fodd y rhwyd-
y Jer. 18. ent *ef* yn *ei* ymadrodd.
18. 16 A hwy a ddanfonaſant atto eu diſ-
Luc 20.20 gyblion ynghyd a'r Herodianiaid, gan ddy-
z 1 Cor 2. wedyd, Athraw, ni a wyddom mai geirwir
7. ydwyt, *z* ac yn dyſgu ffordd Dduw mewn
a Gal. 1.10 gwirionedd; ac nad oes arnat ofal dim
b Jer. 42. neb: o blegid *a* nid wyt ti yn edrych ar
3. 21. wyneb dynion.
c Pen. 16.1 17 Dywaid i ni gan hynny, Beth yr wyt
d Pen. 18. ti yn ei dybied? *b* A i cyfreithlawn rhoddi
28. teyrnged i Cæſar, ai nid *yw?*
e Di. 24.1. 18 Ond yr Ieſu a wybu eu drygioni
Pen 17.27 hwynt, ac a ddywedodd, Pa ham yr yd-
f Marc 10. ych yn fy *c* nhemtio i, chwi ragrithwyr?
28. 19 Dangoſwch i mi arian y deyrn-ged.
g Sal. 124. A hwy a ddygaſant atto *d* geiniog.
7. 20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo
b Marc 12. pwy *yw* y ddelw hon a'r argraph?
18. 21 Dywedaſant wrtho, Eiddo Cæſar.
Act 23. 8. Yna y dywedodd wrthynt, *e* Telwch chwi-
i Adn. 16. thau yr eiddo Cæſar i Cæſar, *f* a'r eiddo
Pen. 7.21. Duw i Dduw.
k Deut. 25. 22 *A* phan glywſant hwy *hyn*, rhyfeddu
5. a wnaethant, a'i adael ef, *g* a myned ym-
l Deu. 25.6 aith.
† Gr. *faith* 23 ¶ Y dydd hwnnw y daeth atto y
m Hoſ. 4.6. *h* Saduceaid, y rhai ſydd yn dywedyd nad
n Phil. 3. oes adgyfodiad, ac a ofynaſant iddo,
21. 24 Gan ddywedyd, *i* Athraw, A dywed-
o 2 Pedr 1. odd Moſes, Os bydd marw neb heb iddo
11. blant, prioded ei *i* frawd ei wraig ef, a
p Phil. 3. chyfoded had i'w frawd.
21. 25 Ac yr oedd gyd a ni faith o fredyr:
q Eſa. 8. a'r cyntaf a briododdwraig, ac a fu farw:
20. ac efe heb hiliogaeth iddo, a adawodd ei
Eph. 6.17. wraig i'w frawd.
r Sal. 147. 26 Felly hefyd yr ail, a'r trydydd, hyd
19. † y ſeithfed.
s Exo. 3.6. 27 Ac yn ddiweddaf oll fe fu farw y
Sal. 33.12. wraig hefyd.
Act. 7.32. 28 Yn yr adgyfodiad, gan hynny, gwraig
Heb. 11. i bwy o'r ſaith fydd hi? canys hwynt-hwy
16. oll a'i cawſant hi.
t Pen. 7. 29 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd
28. wrthynt, Yr ydych yn cyfeiliorni, *m* gan
Luc 20. *m* wyddoch yr ysgrythurau, na *n* gallu
39. Duw.
u Marc 12. 30 O blegid yn yr *o* adgyfodiad nid yd-
28 ynt nac yn gwreicca, nac yn gwra; eithr
x Tit. 1. y maent *p* fel angylion Duw yn y nef.
11. 31 Ac am adgyfodiad y meirw, oni
y Deut. 6.5 *q* ddarllenaſoch yr hyn a ddywedwyd
Diar. 23. *r* wrthych gan Dduw, gan ddywedyd,
20. 32 *s* Myfi yw Duw Abraham, a Duw
Luc 10. Iſaac, a Duw Jacob? Nid yw Duw Dduw
27. *y rhai* meirw, ond *y rhai* byw.
z Adn. 36. 33 A phan glybu y torfeydd *hynny*,
1 Cor. 16. *t* hwy a ſyndaſant wrth ei athrawiaeth ef.
22. 34 ¶ *u* Ac wedi clywed o'r Phariſeaid
a Gal. 19. ddarfod *i'r Ieſu x* oſtegu'r Saduceaid, hwy
18. a ymgynnullaſant ynghyd i'r un lle.
Marc 12. 35 Ac un o honynt, *yr hwn oedd gyf-*
31. *reithiwr*, a ofynodd *iddo*, gan ei demtio, a
Luc 10.28 dywedyd,
b Rhuf. 13. 36 Athraw, pa un *yw*'r gorchymyn
9. mawr yn y gyfraith?
c Marc 12. 37 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, *y* Ceri
35. yr Arglwydd dy Dduw *z* â'th holl galon, ac
d Luc 20. a'th holl enaid, ac *a* â'th holl feddwl.
41. 38 Hwn yw'r cyntaf, a'r gorchymyn
z 2 46. *x* mawr.
Rhuf. 12 39 A'r ail *ſydd* gyffelyb iddo; *a* Câr dy
21. gymmydog fel ti dy hun.
e Sal. 2. 2. 40 *b* Ar y ddau orchymyn hyn y mae'r
Pen. 1. 1. holl gyfraith a'r prophwydi yn ſefyll.
f Act. 10. 41 ¶ *c* Ac wedi ymgaſglu o'r Phariſe-
33, 36. aid ynghyd, yr Ieſu a ofynodd iddynt,
2 Pedr 1. 42 Gan ddywedyd, *d* Beth a dybygwch
21. chwi *e* am Grift? Mab i hwy ydyw? Dy-
g Sal. 110. wedent wrtho, *Mab* Dafydd.
1. 43 Dywedai yntau wrthynt, Pa fodd gan
Act. 2.34. hynny y mae Dafydd yn yr *f* Yſpryd yn
1 Cor. 15. ei alw *ef* yn Arglwydd, gan ddywedyd,
25. 44 *g* Dywedodd yr Arglwydd wrth fy
Heb. 1.13. Arglwydd, Eiſtedd ar fy neheulaw, hyd
& 10.12,13 oni oſodwyf dy elynion yn droed-feinge
h Luc 20. i'th draed di?
44. 45 Os yw Dafydd gan hynny yn ei *h* alw
ef yn Arglwydd, pa fodd y mae efe yn fab iddo?
i Job 5. 1.
46 Ac *i* nid allodd neb atteb gair iddo, Act. 6. 10.
ac ni feiddiodd neb o'r dydd hwnnw allan
ymofyn ag ef mwyach.

P E N. XXIII.

i Rhybudd i ddilyn athrawiaeth dda, ac nid eſamplau drwg. 13 *Ami wae rhagrithwyr.*

YNA y llafarodd yr Ieſu wrth y tor-
feydd a'i *a* ddiſgyblion,
2 Gan ddywedyd, *b* Ynghadair Moſes
yr eiſtedd yr Yſgrifenyddion a'r Phariſe-
aid.
3 Yr hyn oll gan hyny a ddywedant
wrthych am eu cadw, cedwch a gwnewch;
eithr yn ol eu gweithredoedd *c* na wnewch:
canys dywedant, ac *d* ni'n gwnant.
4 O blegid y maent yn *e* rhwymo beich-
iau trymion ac anhawdd eu dwyn, ac yn
ei goſod ar yſgwyddau dynion; ond nid
ewyllyſiant eu hyllyd hwy ag un o'u by-
edd.
5 Ond y maent yn gwneuthur eu holl
weithredoedd er *f* mwyn eu gweled gan
ddynion: *g canys* y maent yn gwneuthur
yn llydain eu ‖ phylacterau, ac yn gwneu-
thur ymylwaith eu gwiſgoedd yn helaeth;
6 A *h* charu y *maent* y lle uchaf mewn
gweleddoedd, a'r prif-gadeiriau yn eu ſyn-
agogau,
7 A chyfarch yn y marchnadoedd, a'u
galw gan ddynion, Rabbi, Rabbi.
8 Eithr na'ch galwer chwi Rabbi;
i canys un yw eich athro chwi, *ſef* Criſt;
a chwithau oll brodyr ydych.
9 Ac na elwch neb yn dad i chwi ar y
ddaear: *k* canys un Tad ſydd i chwi, yr
hwn ydd yn y nefoedd.
10 Ac na'ch galwer yn athrawon: ca-
nys un yw eich *l* Athraw chwi, *ſef* Criſt.
11 A'r mwyaf o honoch a fydd yn
m was i chwi.
12 A *n* phwy bynnag a'i dyrchafo ei
hun, a oſtyngir; a phwy bynnag a'i goſt-
yngo ei hun, a ddyrchefir.
13 ¶ Eithr o gwae chwi, Yſgrifenydd-
ion a Phariſeaid, ragrithwyr: canys yr
ydych yn cau teyrnas nefoedd o flaen dyn-
ion: canys chwi nid ydych yn myned i
mewn, a'r rhai ſy'n myned i mewn ni'n
gadewch i fyned i mewn.
14 Gwae chwi, Yſgrifenyddion a Pha-
riſeaid, ragrithwyr; canys *p* yr ydych yn
llwyr fwyttâ tai gwragedd gweddwon, a
hynny yn *q* rhith hir weddi: am hynny y
derbyniwch farn fwy.
15 Gwae chwi, Yſgrifenyddion a Pha-
riſeaid, ragrithwyr: *r* canys amgylchu
yr ydych y môr a'r tir, i wneuthur un
proſelyt; ac wedi y gwneler, yr ydych yn
ei wneuthur ef yn fab uffern yn ddau
mwy na chwi eich hunain.
16 Gwae chwi, *s* ‖ dywyſogion deillion,
y rhai ydych yn dywedyd, Pwy bynnag a
dwng i'r demi, nid yw *t* ddim; ond pwy
bynnag a dwng i aur y demi, y mae efe
mewn dyled.
17 Fyliaid, a deillion: canys pa un
ſydd fwyaf, yr aur, ai'r demi ſydd yn
ſancteiddio'r aur?
18 A phwy bynnag a dwng i'r allor, ni
yw ddim; ond pwy bynnag a dwng i'r
rhodd ſydd arni, y mae efe mewn * dy-
led.
19 Fyliaid, a deillion: canys pa un
fwyaf, y rhodd, ai'r *u* allor ſydd yn ſanct-
eiddio'r rhodd?
20 I wy bynnag gan hyny a dwng i'r
allor, ſydd yn tyngu iddi, ac i'r hyn oll
ſydd arni.
21 A phwy bynnag a dwng i'r demi,
ſydd yn tyngu iddi, ac i'r hwn ſydd yn
x preſwylio ynddi.
22 A'r hwn a dwng i'r nef, ſydd yn
tyngu i orſedd-feingc Duw, ac i'r hwn
ſydd yn eiſtedd arni.
23 Gwae chwi, Yſgrifenyddion a Pha-
riſeaid,

Pen. xxiii. *Adn* 3.] *Yr hyn oll.* Sef, yr hyn oll ag oedd yn gyttunol â gair y gwirionedd! os amgen yr oedd yn rhaid ei ochelyd rhag gwenwyno'r cwbl fel Lefen yn effeithio'r holl doea. *Pen.* xvi 6.

a Eſa. 8. 16
b Marc 12. 38. Luc 20. 45.
c Pen. 6. 2.
d Rhuf. 2. 21.
Tit. 1. 16.
e Luc 11. 46. Act. 15. 10. Gal. 6. 13.
f Pen. 6 2.
g Num. 15. 39. Diar. 3. 3. ‖ *Memrwn*, neu *bapur* lle y'ſgrifenid geir-iau o'r ddeddf, yn arwydd o ufudd-dod. Pob Iu-dew a'i gwiſg: Nid pawb gymmer ddyſg!
b Marc 12. 38, 39.
i Eſa. 19. 20.
k Mal. 1.6.
l Eſa. 54. 13. Jer. 31. 34.
m Pen. 20. 27.
n Diar. 15. 33. Luc 11. 14. & 18. 10. *o* Luc 11. 52.
p Marc 12. 40. Luc 20. 47.
q 2 Sam. 15. 8.
r Job 1. 7. *r* Tim. 6. 10.
s Eſa. 56. 11.
t Pen. 15. 14.
* *weirin-wyr.*
u Exo. 29 37.
x 1 Bren. 8. 27. Sal. 132. 13. 2 Cron. 6. 2. Act. 7. 48.

y Luc 11. 42. risiaid, ragrithwyr: y canys yr ydych yn degymmu'r mintys, a'r anis, a'r cwmin, a Act. 12. 2. ac a adawsoch heibio y pethau trymmach o'r gyfraith, sc barn, a thrugaredd, a *a* Sal. 119. 6. ffydd: rhaid oedd gweuthur y *a* pethau hyn, sc na adewid y lleill heibio.

Luc 1. 6. 24 Tywyslogion deillion, y rhai ydych *b* 1 Sam. 21. 7. yn *b* hidlo gwybedyn, ac yn llyngcu camel.

a 22. 9. Ioan 18. 28. 25 Gwae chwi, Ysgrifenyddion a Pharisiaid, ragrithwyr: *b* canys yr ydych yn *c* glanhau'r tu allan i'r cwppan a'r ddysgl, c Luc 11. 39. ac o'r *d* tu mewn y maent yn llawn o drawsfedd ac anghymmedroldeb.

d Pen 12. 35. Luc 16. 15. *e* Jer. 4. 14. 26 *Ti* Pharisead dall, glanha yn *e* gyntaf yn hyn *fydd* oddi mewn i'r cwppan a'r ddysgl, fel y byddo yn lan *f* hefyd yr hyn fydd oddi allan iddynt.

f 1 Cor. 6. 20. Luc 11. 44. 27 Gwae chwi Ysgrifenyddion, a Pharisiaid, ragrithwyr: *g* canys tebyg ydych chwi i feddau wedi eu gwyngu, y rhai sydd yn ymddangos yn deg oddi allan, ond oddi mewn fydd yn llawn o esgyrn y meirw, a phob aflendid.

Act. 23. 3. *h* Luc 18. 11. 28 Ac felly chwithau oddi allan ydych yn *h* ymddangos i ddynion yn gyfiawn, ond o fewn yr ydych yn llawn rhagrith ac anwiredd.

i Luc 11. 47. 29 Gwae chwi, Ysgrifenyddion a Pharisiaid, ragrithwyr: canys yr ydych yn *i* adeiladu beddau'r prophwydi, ac yn addurno beddau y rhai cyfiawn;

k Dat. 3. 22. *l* Luc 19. 44. 30 Ac yr ydych yn *k* dywedyd, Pe buasem ni yn nyddiau ein tadau, ni buasem *l* affraimgion a hwynt yng ngwaed y prophwydi.

m 1 Thef. 2. 16. *n* Gen. 15. 6. 31 Felly yr ydych yn *l* tystiolaethu am *m* danoch eich hunain, eich bod yn *n* blant i'r rhai a laddasant y prophwydi.

o Gen. 46. 7. Rhuf. 3. 13. 32 *n* Cyflawnwch chwithau hefyd fesur eich tadau.

p Rhuf. 2. 5. 33 Oh feirph, hiliogaeth *o* gwiberod, pa fodd y gellwch *p* ddianc rhag barn uffern?

q 1 Cor. 12. 28. *r* Eph 4. 11. *s* Act. 7. 59 *t* Deut. 18. 24. † *Jeboiada* 2 Cron. 24. 21. amryw erlias fab † Baracias, yr hwn a laddasoch rhwng y demel a'r allor.

u Sal. 9. 12. 35 Felly deu arnoch *q* chwi yr holl waed cyfiawn a dywallwyd ar y ddaear, o waed Abel gyfiawn hyd waed Zacharias fab *r* Barachias, yr hwn a laddasoch rhwng y demel a'r allor.

36 Yn wir meddaf i chwi, I Daw hyn oll ar y genhedlaeth hon.

v Pen. x. 3. *f* Sal. 9. 12. *u* Luc 13. 34. *x* 2 Cron. 36. 15. *y* Sal. 17. 8. *z* Di. 1. 24. *a* Jer. 12. 7. Pen. 24. 22. *b* Pen. 21. 9 Luc 13. 35. 37 *u* Jerusalem, Jerusalem, *v* yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac yn labyddio y rhai a ddanfonir attat, *x* pa fawl gwaith y mynaswn gasglu dy blant ynghyd, megis y casgla'r ei chywion *y* dan *z* adenydd, ac *a* ni's mynaech!

38 Wele, yr ydys yn *a* gadael eich tŷ i chwi yn anghyfannedd.

39 Canys meddaf i chwi, Ni'm gwelwch *b* o hyn, hyd oni ddywedoch, Bendigedig *yw* yr hwn fydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

PEN. XXIV.

1 *Arwyddion dyfodiad Crift.* 30 *Ei nawr yn anhyfys.* 42 *Gwrfion da yn difgwyl am dano.*

a Mar. 13. 1. Luc 21. 5. A'R o Iesu a aeth allan, ac a ymadawodd o'r demel: a'i ddifgyblion *a* ddaethant *atto*, i ddangos iddo adeiladau y demel.

b Jer. 5. 10. Luc 3. 12. Hag. 2. 15. Luc 19. 44. 2 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Oni welwch chwi hyn oll? Yn wir meddaf i chwi, *b* Ni adewir yma garreg, ar garreg, a'r ni ddattodir.

c Ac ef a eifteddodd ar fynydd yr Olewydd: a'r difgyblion a ddaethant atto'n neilldu, gan ddywedyd, Mynega i ni, pa bryd y bydd y pethau hyn? a pha arwydd

d Act. 3. 21. Dat. 11. 15. *e* Heb. 2. 5. 2 Ped. 3. 10 *f* 2 Ioan 7. *g* Act. 5. 36. 37. 2 Thef. 2. 4 1 Ioan 4. 1. *h* Dat. 13. 6 *i* Sal. 46. 5. 2 Tim. 3. 1. *k* Act. 11. 28. Dat. 6. 6. *l* Pen. 10. 7. Marc 13. 9. Luc 21. 12 Io. 15. 20. Act. 4. 3. Dat. 2. 10. *m* Act. 20. 30. 2 Cor. 11. 13. *n* 2 Tim. 4. 16. *o* Pen. 10. 22. Marc 13. 13. Heb. 3. 14. *p* Pen. 4. 23. *q* Rhuf. 1. 8 *r* Am. 8. 2. *s* Luc 21. 20. *t* Dan. 9. 27 *u* Gen. 19. 17. *x* Luc 21. 22. *y* Deu. 23. 20 1 Cor. 7. 15 *z* Jer. 12. 12. Dan. 9. 26. *a* Exo. 9. 24. *b* Efa. 1. 9. *c* Dan. 12. 1 Rhuf. 11. 5 *d* Adn. 3. Marc 13. *n* 2 Thef. 2. 2. *e* Ded. 13. 1 2 Thef. 2. 9 Dat. 13. 11 *g* Io. 10. 28 *h* Io. 16. 1. *i* Act. 21. 38. Judas 19. *l* Adn. 23. *m* Act. 1. 11. *n* Job 39. 30. Luc 17. 37 *o* Heb. 10. 37. *p* Adn. 22. *q* Efa. 13. 10. Dat. 6. 12. *r* Dat. 12. 3 *s* Dat. 1. 7. *t* Pen. 26. 64. *u* Pen. 13. 41. *x* Sydd o blegid ed

Pen. xxiii. *Adn.* 35.] *Laddasoch.* Ai *Zacaria* yn 2 *Cron.* xxiv. 20. neu, fab *Baracia* yn *Zec.* i. 1. gwaith y tadau yn cael ei gyfrif yn blant i'w hefyd, am na fonir am ei farwolaeth; y mae bod o'r un anian. *Abel* oedd y fant cyntaf, a *Zacaria* y prophwyd diweddaf, dan yr hen Destament.

Adn. 39.] *Hyd oni ddywedo b.* Yr oedd Crift ar ei daith diweddaf i *Jerusalem!* fe'i clodfu. wyd pan fuchiogodd ar fyn; ac fe'i clodforir pan ddel yngherbyd ei Ogoniant. *Dat.* xxii. 20.

x 1 Cor. 15. 52. 1 Thef. 4. 16.
y Luc 21. 29.
z Iago 5. 9.
a Rhuf. 11. 25, 27.
b Adn. 3.
c Sal. 102. 28. 2 Pedr 3. 7.
d 1 Pedr 1. 25.
e Dat. 16. 15.
f Zec. 14. 7 Marc 13. 32.
g 1 Thef. 5. 2.
b Gen. 6. 7. 7. 7.
Luc 17. 26.
1 Pedr 3. 20.
i Heb. 11. 7.
k Dat. 18. 8.
l 2 Pedr 2. 5.
m Mal. 3. 18. Luc 17. 34
n Luc 21. 36.
o Luc 12. 39.
p 1 Thef. 5. 2 2 Ped. 3. 10
Dat. 3. 3.
q Pen. 25. 10.
r Act. 20. 28.
1 Cor. 4. 1. 2 Cor. 4. 5.
s Luc 12. 42.
Eph. 2. 19. 1 Cor. 9. 24
Dat 16. 15.
t Pen. 25. 21.
Luc 19. 17.
u 2 Pedr 3. 4.
x Eſa. 66. 5. 3 Ioan 10. y Sal. 50. 18, Phil. 3. 19.
z Deut. 29. 18--22. Job 20. 29. Sal. 11. 6. Pen. 25. 32.

mawr fain *x* udgorn; a hwy a gaſglant ei etholedigion ef ynghyd o'r pedwar gwynt, o eithafoedd y nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt.

32 Ond *y* dyſgwch ddammeg oddi wrth y mygyſbren; Pan yw ei gangen eiſtos yn dyner, a'i ddail yn torri allan, chwi a wyddoch *fod* yr haf yn agos:

33 Ac felly chwithau pan welloch hyn oll, gwybyddwch ei fod yn *z* agos, wrth y dryſau.

34 Yn wir meddaf i chwi, Nid a'r *a* genhedlaeth hon heibio, hyd oni wneler *b* hyn oll.

35 *c* Nef a daear a ânt heibio, eithr fy ngeiriau i *d* ni ânt heibio ndim.

36 ¶ Onddam y dydd hwnnw a'r awr *e* ni's gŵyr neb, nac angylion y nefoedd, *f* ond fy Nhad yn unig.

37 Ac fel *yr oedd* dyddiau Noe, *g* felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

38 O blegid fel yr oeddynt yn y dyddiau yna mlaen y *h* diluw yn bwyttа ac yn yfed, yn priodi ac yn rhoddi i briodas, hyd y dydd yr aeth Noe i mewn i'r *i* arch,

39 Ac *k* ni wybuant hyd oni ddaeth y *l* diluw, a'u cymmeryd hwy oll ymaith; felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y dyn.

40 *m* Yna y bydd dau yn y maes: y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

41 Dwy *a fydd* yn malu mewn melin; un a gymmerir, a'r llall a adewir.

42 ¶ *n* Gwyliwch gan hynny; am na wyddoch pa awr y daw eich Arglwydd.

43 A gwybyddwch hyn, *o* pe gwybuasai gŵr y tŷ pa wyliadwriaeth y deuai'r lleidr, efe a wyliasai, ac ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.

44 Am hynny byddwch chwithau *p* barod: canys yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn.

45 Pwy gan hynny ſydd *q* was ffyddlon a doeth, yr hwn a oiododdi ei arglwydd ar ei *r* deulu, i roddi bwyd iddynt mewn pryd?

46 Gwyn ei fyd y gwas hwnnw, yr hwn y caiff ei Arglwydd ef, pan ddelo, yn *s* gwneutnur felly.

47 Yn wir meddaf i chwi, *t* Ar ei holl dda y gefyd efe ef.

48 Ond os dywed y gwas drwg hwnnw yn ei galon, Y mae fy Arglwydd yn *u* oedi dyfod;

49 A dechreu *x* curo ei gyd-weiſion, a bwytta ac yfed y gyd â'r meddwon;

50 Arglwydd y gwas hwnnw a ddaw yn y dydd nid yw efe yn diſgwyl am *dano*, ac mewn awr ni's gŵyr efe i,

51 ✠ Ac efe a'i gwahana ef, ac a elyd ei ran ef gyd â'r rhagrithwyr: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

P E N. XXV.

1 *Dammeg y deng morwyn*; 14 *a'r talentau*; 31 *a dull y farn ddiweddaf.*

YNA tebyg ſydd teyrnas nefoedd i ddeg o forwynion, y rhai a gymmerasant eu lampau, ac a aethant allan i gyfarfod â'r priod-fab.

2 A phump o honynt oedd *a* gall, a phump yn *b* ffol.

3 Y rhai oedd ffol a gymmerasant eu lampau, ac ni chymmerasant olew gyd â hwynt:

4 A'r rhai call a gymmerasant olew yn eu llestri *c* gyd â'u lampau.

5 A thra yr oedd y priod-fab yn aros yn *d* hir, yr hepiasant oll, ac yr hunasant.

6 Ac ar hanner nos y bu *e* gwaedd, Wele! y mae y priod-fab yn *f* dyfod! ewch allan i gyfarfod ag ef.

7 Yna y cyfododd yr holl forwynion hynny, *g* ac a drwſiasant eu lampau.

8 A'r rhai ffol a ddywedasant wrth y rhai call, Rhoddwch i ni o'ch olew chwi; *i* canys y mae ein lampau yn diffoddi.

9 A'r rhai call a attebaſant, gan ddywedyd, *Nid felly*; rhag na byddo digon i ni ag i chwithau; ond ewch yn hytrach at y rhai ſydd yn gwerthu, *k* a phrynwch i chwi eich hunain.

10 *m* A thra'r oeddynt yn myned ymaith i brynu, daeth y priod-fab; a'r rhai oedd *n* barod, a aethant i mewn gyd âg ef i'r briodas: a *o* chauwyd y drws.

11 Gwedi hynny *p* y daeth y morwynion eraill hefyd, gan ddywedyd, *q* Arglwydd, Arglwydd agor i ni.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, *r* Nid adwaen chwi.

13 ¶ Gwyliwch gan hynny; am na wyddoch na'r dydd na'r awr y daw Mab y dyn.

14 ¶ *s* Canys *y mae teyrnas nefoedd* fel dyn yn myned i ŵlad ddieithr, yr hwn a alwodd ei weiſion, ac a *x* roddes ei dda attynt.

15 *y* Ac i un yr rhoddodd efe bum talent, ac i arall ddwy, ac i arall un, i bob un yn ol ei * allu ei hun; ac yn y fan efe a aeth oddi cartref.

16 A'r hwn a dderbyniaſai'r pum talent, a aeth ac a ✠ farchnattaodd â hwynt, ac a wnaeth *a* bum talent eraill.

17 A'r un modd yr hwn *a dderbyniaſai* r ddwy, a *b* ynnillodd yntau ddwy eraill.

18 Ond yr hwn a dderbyniaſai un, a aeth ac a gloddiodd yn y ddaear, *c* ac a guddiodd arian ei arglwydd.

19 A gwedi llawer o *d* amſer, y mae arglwydd y gweiſion hynny yn *e* dyfod, ac *a fu f* cyfrif â hwynt.

20 A daeth yr hwn a dderbyniaſai bum talent, ac a ddug bum talent eraill, gan ddywedyd, Arglwydd, pum talent a roddaiſt attaf: *g* wele, mi a ynnillais bum talent eraill attynt.

21 A dywedodd ei arglwydd wrtho, Da, *b* was da a ffyddlon: buoſt ffyddlon ar ychydig, mi a'th oſodaf ar i lawer: dos i mewn i *k* lawenydd dy arglwydd.

22 A'r hwn a dderbyniaſai ddwy dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, dwy dalent a roddaiſt attaf: wele, *l* dwy eraill a ynnillais attynt.

23 Ei arglwydd a ddywedodd wrtho, Da, *m* was da a ffyddlon: buoſt ffyddlon ar ychydig, mi a'th oſodaf ar lawer: dos i mewn i lawenydd dy arglwydd.

24 A'r hwn a dderbyniaſai'r un talent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, *n* mi a'th adwaenwn di, mai gŵr caled wyt, yn medi lle ni's hauaiſt, ac yn caſglu lle ni waſgeraiſt:

25 *o* Ac mi a ofnais, ac a aethum, ac a guddiais dy dalent yn y ddaear: wele, yr wyt yn cael yr eiddot dy hun.

26 A i arglwydd a attebodd ac a ddywedodd wrtho, O was drwg a *p* diog, ti a wyddit fy mod yn medi lle ni's hauais, ac yn caſglu lle ni's gwaſgerais:

27 Am hynny y *q* dylent ti roddi fy arian at y cyfnewidwyr, a mi pan ddaethwn a gawſwn dderbyn yr eiddo fy hun gyd â llog.

28 Cymmerwch gan hynny *y* dalent oddi wrtho, a rhoddwch i'r hwn ſydd ganddo ddeg talent.

29 (*r* Canys i bob un y mae ganddo y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd; ac oddi ar yr hwn nid oes ganddo y dygir oddi arno, ie, yr hyn ſydd ganddo)

30 A bwriwch allan y gwas *s* anfuddiol i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd *t* wylofain a rhingcian dannedd.

31 ¶ *u* A Mab y dyn pan ddel yn ei ogoniant, a'r holl angylion ſanctaidd gyd âg ef, yna yr eiſtedd ar *x* orſedd faingc ei ogoniant.

a Pen. 7. 24.
b Pen. 7. 26.
c 2 Cor. 13. 5. Heb. 13. 9. Eph. 3. 17.
d Luc 19. 12.
e Ioan 5. 28.
f Act. 1. 11.
g Can. 3. 11.
b Pen. 5. 16.
i Pen. 13. 12. 2 Ti. 3. 5.
k Gal. 6 5.
1 Ped. 4. 18
l Di. 9. 12. Dat. 3. 18.
m Job 14. 14. Luc 12. 40.
n 1 Thef. 5. 9. Dat. 21. 2.
o Sal. 95. 11. Luc 13. 25. Dat. 21. 25.
p Heb. 12. 17. Pen. 7. 21
r Pen. 7. 23. Io. 10. 14. 1 Cor. 8 3.
s Pen. 24. 42. Marc 13. 33. Dat. 16. 15. 1 Luc 19. 12.
u Pen. 21. 31.
x 1 Cor. 15. 10.
y Rhuf. 12. 6. * *ddyfn.* 2 Cor. 8. 12.
✠ 1 Pedr. 4. 10.
a 2 Pedr 3. 18.
b Di. 10. 4.
c Phil. 2. 20.
d 2 Pedr 3. 8.
e Hab. 2. 3. Heb. 10. 37
f Luc 16. 2.
g 1 Cor. 15. 10.
b 1 Ti. 4. 6.
i Pen. 24. 47.
k Luc 22. 30. Io. 17. 24. Heb. 12. 2.
l 2 Cor. 8. 12.
m Adn. 21.
n Sal. 50. 21. Job 31. 33. Luc 19. 22.
o Di. 28. 1. Sal. 53. 5.
p Di. 19. 15 Heb. 6. 12.
q Pen. 12. 37.
r pen. 13. 12. Mar 4. 25. Luc 8. 18.
s Pen. 3. 10 Adn. 5.
t Pen. 24. 51.
u Zec. 14. 5 Pen. 10. 27 Phil. 2. 9.
x Dat. 3. 21

Pen. XXV. *Adn.* 1.] *Gyfarfod.* Yr oedd y wledd briodas bryd hynner, Cyfeilleſſau'r briod-ferch. *Sal.* xlv. 14. a gyfarfyddent âg eiddo'r priod-fab, (a elwid *plant yr yſpaſeili*; Pen. ix. 15.) hwy a aent i mewn ynghyd: ond ni dderbynid neb dieithr i'w annedd-le. *Adn.* 12.

y Rhuf. 14. 10.
2 Cor. 5. 10.
z Ezec. 20. 38.
Mal. 3. 18.
Pen 13.40
a Sal. 16. 11.
b Deut. 27. 13.
c Eph. 4. 3.
d Luc 19. 12.
2 Pedr 1. 11.
e Adn. 40.
f Heb. 13. 2.
g 2 Cor. 11. 27.
Heb. 11. 37.
Iago 2. 15, 16.
h Io. 11. 3.
i 2 Tim. 1. 16.
k Adn. 34.
l 1 Cor. 13. 9.
m Diar. 19. 17.
† Groeg, *i un o'm brodyr lleiaf*, Pen. 18. 10
n Act 9. 4.
o Sal. 6. 8.
Pen. 7. 23.
p 2 Thef. 1. 9.
q Gen. 4. 11
r Eſa. 66. 24.
s Iag. 2. 13.
t Eſa. 58. 7.
u Di. 14. 31
x Ioan 5. 29.
1 Io. 4 18.
y Dan. 12. 2
Rhuf. 6. 23.

32 A chyd-geſgîr ger ei fron ef yr a holl genhedloedd: ac efe a'u 26 didola hwynt oddi wrth eu gilydd, megis y didola'r bugail y defaid oddi wrth y geifr:
33 Ac a eſyd y defaid ar ei *b* ddeheulaw, ond y geifr ar yr *b* aſwy.
34 Yna y dywed y Brenhin wrth y rhai ar ei ddeheu-law, *c* Deuwch, chwi fendigedigion fy Nhad. *d* etifeddwch y deyrnas *a* barottowyd i chwi er ſeiliad y byd.
35 Canys bûm *e* newynog, *g* chwi a roiſoch i mi fwyd: bu arnaf ſyched, a rhoiſoch i mi ddiod: bûm *f* ddieithr, a dygaſoch fi gyd â chwi:
36 *g* Noeth, a dillaſaſoch fi: bûm *b* glaf, ac ymwelſoch â mi: *i* bûm yngharchar, a daethoch attaf.
37 Yna yr ettyb y *k* rhai cyfiawn iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, *l* pa bryd y'th welſom yn newynog, ac y'th borthaſom? neu yn ſychedig, ac y rhoiſom *j* ti ddiod?
38 A pha bryd y'th welſom yn ddieithr, ac y'th ddygaſom gyd â ni? neu yn noeth, ac y'th ddilladaſom?
39 A pha bryd y'th welſom yn glaf, neu yngharchar, ac y daethom attat?
40 A'r Brenhin a ettyb, ac a ddywed wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, *m* Yn gymmaint a'i *n* weuthur o honoch † i un o'r rhai hyn fy mrodyr lleiaf, *n* i mi y gwnaethoch.
41 Yna y dywed efe hefyd wrth y rhai a fyddant ar y llaw aſwy, *o* Ewch *p* oddi wrthyf, rai *q* melldigedig, *r* i'r tân tragywyddol *yr hwn* a barottowyd i ddiafol ac i'w angylion.
42 Canys *s* bûm newynog, ac ni roiſoch i mi fwyd: bu arnaf ſyched, ac ni roiſoch i mi ddiod;
43 Bûm ddieithr, ac ni'm dygaſoch gyd â chwi: noeth, ac ni'm dilladaſoch: yn glaf, ac yngharchar, ac ni ymwelſoch â mi.
44 Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, *t* pa bryd y'th welſom yn newynog, neu yn ſychedig, neu yn ddieithr, neu yn noeth, neu yn glaf, neu yngharchar, ac ni weiniaſom i ti?
45 Yna yr ettyb efe iddynt, gan ddywedyd, Yn wir meddaf i chwi, *u* yn gymmaint ag na's gwnaethoch i'r un o'r rhai lleiaf hyn, ni's gwnaethoch i minnau.
46 A'r rhai hyn a ânt i *x* goſpedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i'y fywyd tragywyddol.

P E N. XXVI.

3 Y cyd-furiad yn erbyn Criſt. 14 Judas yn ei werthu. 17 Criſt yn bwytta'r Paſg.

A Bu, gwedi i'r Iefu orphen y hyn oll, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion,
2 *a* Chwi a wyddoch mai gwedi dau ddydd y mae'r paſg, a Mab y dyn a draddodir i'w groes-hoelio.
3 *b* Yna yr ymgaſglodd yr arch-offeiriaid, a'r yſgrifenyddion, a henuriaid y bobl, i lŷs yr arch-offeiriad, yr hwn a elwid Caiaphas:
4 A *c* hwy a gyd-ymgynghoraſant fel y dalient yr Iefu trwy ddichell, ac y lladdent *ef*.
5 Eithr hwy a ddywedaſant, Nid ar yr wŷl, rhag bod *d* cynnwrf ym mhlith y bobl.
6 ¶ Ac a'r Iefu yn *e* Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,
7 Daeth atto wraig a *f* chanddi flwch o *g* ennaint gwerthfawr, ac a'i tywalltodd ar ei ben, ac efe yn eiſtedd *wrth y ford*.
8 A phan welodd ei ddiſgyblion, hwy a *h* forraſant, gan ddywedyd, *i* I ba beth y *bu'r* gollfa hon?
9 Canys fe allaſid gwerthu'r ennaint hwn er llawer, *k* a'i roddi i'r tlodion.
10 A'r Iefu a wybu, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur blinder i'r wraig? *l* canys hi a weithiodd weithred dda arnaf fi.
11 *m* O blegid y mae gennych y tlodion bob amſer gyd a chwi; ond *n* myfi nid ydych yn ei gael bob amſer.
12 Canys hi yn tywallt yr ennaint hwn ar fy nghorph, a wnaeth *hyn* i'm *o* cladu i.
13 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregethir yr efengyl hon yn yr holl fyd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd, *p* er coffa am dani hi.
14 ¶ Yna yr aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid *q* Judas Iſcariot, *r* at yr arch-offeiriaid,
15 Ac a ddywedodd *wrthynt*, *s* Pa beth a roddwch i mi, ac mi a'i traddodaf efi i chwi? A hwy a oſodaſant iddo *t* ddeg ar hugain o arian.
16 Ac o hynny allan y ceiſiodd efe *u* amſer cyfaddas i'w fradychu ei.
17 ¶ Ac *x* ar y *dydd* cyntaf o *wŷl* y bara croyw, y daeth-ant at yr Iefu, gan ddywedyd wrtho, Pa le y mynni i ni barottoi i ti fwytta'r Paſg?
18 Ac yntau a ddywedodd, Ewch i'r ddinas at y cyfryw un, a dywedwch wrtho, Y mae'r Athraw yn dywedyd, *y* Fy amſer ſydd agos: *z* gyd â thi y cynhaliaf y paſg, mi a'm diſgyblion.
19 A'r diſgyblion a wnaethant y modd y gorchymynaſai'r Iefu iddynt, ac a baratoiſant y paſg.
20 *a* Ac wedi ei myned hi yn hwyr, efe a eiſteddodd gyd â'r deuddeg.
21 Ac fel yr oeddynt yn bwytta, efe a ddywedodd, Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, Mai *b* un o honoch chwi a'm bradycha i.
22 A hwythau yn *c* drift iawn, a ddechreuaſant ddywedyd wrtho, bob un o honynt, *d* Ai myfi yw, Arglwydd?
23 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, *e* Yr hwn a wlych *ei* law gyd a mi yn y ddyſgl, hwnnw a'm bradycha i.
24 Mab y dyn yn ddiau ſydd yn myned, *f* fel y mae yn yſgrifenedig am dano: eithr *g* gwae'r dyn hwnnw trwy'r hwn y bradychir Mab y dyn: da fuaſai i'r dyn hwnnw pe na's ganeſid ef.
25 A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, a attebodd, ac a ddywedodd, Ai myfi yw *efe*, Athraw? *b* Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaiſt.
26 ¶ Ac fel yr oeddynt yn bwytta, yr Iefu a gymmerth *y* i bara, ac wedi iddo fendithio, efe a'i *k* torroid, ac a'i rhoddodd i'r *l* diſgyblion, ac a ddywedodd, Cymerwch, bwyttewch: hwn yw fy nghorph.
27 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a diolch, efe a'i *m* rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Yfwch bawb o hwn:
28 Canys hwn yw fy *n* ngwaed o'r teſtament newydd, yr hwn a dywellîr *o* dros lawer er maddeuant pechodau.
29 Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, *p* nâd yfaf o hyn allan o ffrwyth hwn y winwydden, hyd y dydd hwnnw, pan yfwyf ef gyd â chwi yn newydd yn nheyrnas fy Nhad.
30 Ac wedi iddynt ganu * hymn, hwy a aethant allan i fynydd yr Olewydd.
31 Yna y dywedodd yr Iefu wrthynt, *q* Chwychwi oll a *r* rwyſtrir heno o'm plegid i: canys yſgrifenedig yw, *s* Taraw af y Bugail, a defaid y praidd a waſgerir.
32 Eithr wedi fy adgyfodi, *t* mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.
33 A Phedr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Pe rhwyſtrid pawb o'th blegid di, *ette* ni'm *u* rhwyſtrir i byth.
34 Yr Iefu a ddywedodd wrtho, *x* Yn wir yr wyf yn dywedyd i ti, fnai'r nos hon, cyn canu o'r ceiliog, *y* m gwedi deirgwaith.
35 Pedr a ddywedodd wrtho, *y* Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. Yr un modd hefyd y dywedodd yr holl ddiſgyblion.
36 ¶ Yna y daeth yr Iefu gyd â hwynt i fan a elwid Gethſemane, ac a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, *z* Eiſteddwch yma, tra'r elwyf a gweddio acew.
37 Ac

a Marc 14. 1. Luc 22. 1. b Ioan 13. 1. b Sal. 2. 2. Act. 4. 25, &c.
c Sal. 83. 3. d Marc 14. 2.
e Mar. 14. 3 Ioan 12. 1.
f Gen. 4. 4.
g Io. 12. 1.
h 1 Reg. 4. 4.
i Judas 10.
k Pen. 2. 8.
Ioan 12. 6.
1 Tim. 4. 2.
l Diar. 31. 8, 9.
m Deut. 15. 11.
Ioan 12. 8.
n Pen. 28. 20.
Act. 3. 21.
o Ioan 19. 40.
p 1 Sam. 2. 30. Sal. 112. 6. Diar. 10. 7.
q Marc 14. 10. Luc 22. 3.
r 1 Ioan 2. 19.
s Zec. 11. 12.
t 1 Tim. 6. 10.
t Exo. 21. 32.
u Adn. 5. Diar. 1. 18.
x Exo. 12. 15. Marc 14. 12.
y Job 14. 14.
z Pen. 3. 15.
a Ezec. 12. 6.
b Marc 14. 18. Luc 22. 21.
c Adn. 23. Act. 20. 37.
d Galar. 3. 40.
e Sal. 41. 9. 55. 13, 14 Pen. 10. 36
f Eſa. 53. 7. Luc 24. 25.
g Eſa. 10. 7.
Act. 2. 23. Heb. 10. 26.
b Diar. 7. 13.
Eſa. 3. 9.
i Io. 6. 51.
k Eſa. 53. 5.
l Pen. 7 6.
m 1 Cor. 10. 16.
n Exo. 24. 8. Heb. 9. 14.
o Pen. 20. 28. Rhuf. 5. 15.
p Luc 22. 18. * *mawl*, neu, *Salm*,
r Gal. 1 Cor. 14. 15. Eph 5. 19.
q Marc 14. 27.
Io. 16. 32.
r Pen. 11. 6.
s Zec. 13. 7
t Pen. 28. 10, 16. Marc 14. 28.
u Sal. 30. 6.
x Marc 13. 35.
y Marc 14. 31. z Gen. 22. 5. Sal. 103.

a Pen. 17. 1.
Marc 10. 35.
b Esa. 53. 4. Gal. 3. 13.
c Phil. 2. 8. *d* Preg. 4 8.
e Heb. 5. 7.
f Rhuf. 9. 15. Eph. 3. 14.
g Exo. 17. 12.
h Jer. 12. 5.
i Eph. 6. 18.
k Rhuf. 7. 18.
l Act. 21. 14.
m Adn. 41.
n Act. 10. 16. 2 Cor. 12. 8.
o Pen. 6. 7.
p Diar. 11. 31.
q Ioan 14. 31.
r Diar. 4. 16. Luc 22. 47.
s Ioan 18. 3.
t Adn. 49.
u Sal. 41. 9. *a* 55. 13, 14.
x Ioan 18. 10.
y Gen 9. 6. Dat. 13. 10.
z Esa. 37. 36. Heb. 1. 6. *a* Esa. 53. 7, &c. Luc 24. 25, 44, 46.
b Ioan 7. 44.
c Galar. 4. 20. *d* Adn. 31. 2 Tim. 1. 15. *a* 4. 16. *e* Act. 8. 32. *f* Ioan 18. 12, 13, 24. *g* Adn. 41. Ioan 13. 37. *h* Sal. 91. 11.
i Act. 6. 13.

37 ¶ Ac efe a *a* gymmerth Pedr, a dau fab Zebedeus, ac a ddechreuodd driſtau ac *b* ymoſodio.

38 Yna efe a ddywedodd wrthynt, Triſt iawn yw fy enaid, *c* hyd angau: arhoſwch yma, a *d* gwyliwch gyd â mi.

39 Ac wedi iddo fyned ychydig ymlaen, efe a ſyrthiodd ar ei wyneb, *e* gan weddio, a dywedyd, *f* Fy Nhad, os yw boſ.bl, aed y cwppan hwn heibio oddi wrthyf: etto nid fel yr ydwyf fi yn ewyllyſio, ond fel yr ydwyt ti.

40 Ac efe a ddaeth at y diſgyblion, ac a'u *g* cafodd hwynt yn cyſgu; ac a ddywedodd wrth Pedr, Felly; *h* oni ellwch chwi wylied un awr gyd â mi?

41 *i* Gwyliwch a gweddiwch, fel nad eloch i broſedigaeth. *k* Yr yſpryd yn ddiau *ſydd* barod, eithr y cnawd *ſydd* wan.

42 Efe a aeth drachefn yr ail waith, ac a weddiodd, gan ddywedyd, Fy Nhad, oni's gall y cwppan hwn ſyned heibio oddi wrthyf, na byddo i mi yfed o hono, *i* gwneler dy ewyllys di.

43 Ac efe a ddaeth, ac a'u *m* cafodd hwynt yn cyſgu drachefn: canys yr oedd eu llygaid wedi trymhau.

44 Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth ymaith drachefn, ac a weddiodd y *n* drydedd waith, gan ddywedyd yr *o* un geiriau.

45 Yna y daeth efe at ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Cyſgwch bellach, a gorphwyſwch: wele, y mae'r awr wedi neſau, a *p* Mab y dyn a draddodir i ddwylaw pechaduriaid.

46 *q* Codwch, awn: wele neſaodd yr hwn ſydd yn fy mradychu.

47 ¶ Ac efe etto yn llafaru, wele, *r* Judas un o'r deuddeg, a ddaeth, a chyd âg ef *s* dyrfa fawr, â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl.

48 A'r hwn a'i bradychodd ef a roiſai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pa un bynnag a *t* cuſanwyf, hwnnw yw efe: deliwch ef.

49 Ac yn ebrwydd y daeth at yr Ieſu, ac a ddywedodd, Henffych well, Athraw; ac a'i cuſanodd ef.

50 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, *u* Y cyfaill, i ba beth y daethoſt? yna y daethant, ac y rhoiſant ddwylaw ar yr Ieſu, ac a'i daliaſant ef.

51 Ac wele, *x* un o'r rhai oedd gyd â'r Ieſu, a eſtynodd *ei* law, ac a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ei gluſt ef.

52 Yna y dywedodd yr Ieſu wrtho, Dychwel dy gleddyf i'w le: *y* canys pawb a'r a gymmerant gleddyf, a ddifethir â chleddyf.

53 A ydwyt ti yn tybied na's gallaf yr awr hon ddeiſyf ar fy Nhad, ac efe a rydd yn y fan i mi ſwy na *z* deuddeg lleng o angylion?

54 Pa ſodd ynte y *a* cyflawnid yr yſgrythurau, mai felly y gorfydd bod?

55 Yn yr awr honno y dywedodd yr Ieſu wrth y torfeydd, Ai megis at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau a ffyn i'm *b* dal i? yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn eiſtedd yn dyſgu yn y deml, ac ni'm daliaſoch.

56 A hyn oll a wnaethpwyd, *c* fel y cyflawnid yſgrythurau'r prophwydi. *d* Yna'r holl ddiſgyblion a'i gadawſant ef, ac a ffoiſant.

57 ¶ A'r rhai a ddaliaſent yr Ieſu, a'i *e* dygaſant *ef* ymaith at *f* Caiaphas yr arch offeiriad, lle yr oedd yr yſgrifenyddion a'r henuriaid wedi ymgaſglu ynghyd.

58 A Phedr a'i canlynodd ef o *g* hirbell, hyd yn llŷs yr arch-offeiriad; ac a aeth i mewn, ac a *b* eiſteddodd gyd a'r gweiſion, i weled y diweddd.

59 A'r arch-offeiriaid a'r henuriaid, a'r holl gyngor, a geiſiaſant gau-dyſtiolaeth yn erbyn yr Ieſu, fel y rhoddent ef i farwolaeth;

60 Ac *k* ni's cawſant: ïe, er dyfod *ynt* i gau-dyſtion lawer, ni chawſant. Eithr o'r diweddf fe ddaeth *l* dau gau-dyſt,

61 Ac a ddywedaſant, Hwn a ddywedodd, *m* Mi a allaf ddinyſtrio temi Dduw, a'i hadeiladu mewn tri diwrnod.

62 *n* A chyfododd yr arch offeiriad, ac a ddywedodd wrtho, A attebi di ddim? beth y *mae* y rhai hyn yn *ei* dyſtiolaethu yn dy erbyn?

63 Ond *o* yr Ieſu a dawodd. A'r arch-offeiriad gan atteb a ddywedodd wrtho, Yr ydwyf yn dy *p* dynghedu di trwy'r Duw byw, ddywedyd o honot i ni, † ai tydi yw y Criſt, Mab Duw.

64 Yr Ieſu a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaiſt: eithr medaf i chwi, *q* Ar ol hyn y gwelwch Fab y dyn *r* yn eiſtedd ar ddeheulaw'r gallu, ac yn *s* dyfod ar gymylau'r nef.

65 Yna y *t* rhwygodd yr arch-offeiriad ei ddillad, gan ddywedyd, Efe a gablodd: pa raid i ni *u* mwy wrth dyſtion? wele, yr awr hon clywſoch ei gabledd ef.

66 Beth dybygwch chwi? Hwythau gan atteb a ddywedaſant, *u* Y mae efe yn euog o farwolaeth.

67 *x* Yna y poeraſant yn ei wyneb, ac a'i cernodiaſant; *y* eraill a'i tarawſant *ef* â gwiail,

68 Gan ddywedyd, *z* Prophwyda i ni, O Criſt, Pwy yw yr hwn a'th darawodd?

69 ¶ *A a* Phedr oedd yn eiſtedd allan yn y llys: a daeth morwynig atto, ac a ddywedodd, *A* thithau oeddyt gyd a Ieſu y Galilead.

70 Ac efe a *b* wadodd ger *eu* bron *bwy a* oll, ac a ddywedodd, Ni's gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd.

71 A phan aeth efe allan i'r porth, gwelodd un arall ef; a *bi* a ddywedodd wrth y rhai oedd yno, Yr oedd hwn hefyd gyd â'r Ieſu o Nazareth.

72 A thrachefn efe a *c* wadodd trwy lw, Nid adwaen i y dyn.

73 Ac ychydig gwedi, daeth y rhai oedd yn ſefyll ger llaw, ac a ddywedaſant wrth Pedr, Yn wir yr wyt tithau *yn un* o honynt; canys y mae dy *d* leferydd yn dy gyhuddo.

74 Yna y dechreuodd efe *e* regu a thyngu, Nid adwaen i y dyn. Ac yn y man y canodd y ceiliog.

75 A chofiodd Pedr air yr Ieſu, yr hwn a ddywedaſai wrtho, *f* Cyn canu o'r ceiliog, ti a'm gwadi deir-gwaith. *g* Ac efe a aeth allan, ac a *ſylodd* yn chwerwdoſt.

P E N. XXVII.

1 Traddodi Criſt i Pilat. 5 Judas yn ymgrogi. 35 Croes-hoeliо Criſt.

A Phan ddaeth y *a* bore, cyd-ymgynghorodd yr holl arch-offeiriaid, a henuriaid y bobl, yr erbyn yr Ieſu, *fel* y rhoddent ef i farwolaeth.

2 Ac wedi iddynt ei *b* rwymo, hwy a'i dygaſant ymaith, ac a'i *b* traddodaſant ef i Pontius Pilat y rhaglaw.

3 ¶ *c* Yna Pan welodd Judas, yr hwn a'i bradychodd, *d*darfod ei gondemnio ef, *d* bu edifar ganddo, ac *a e* ddug drachefn y deg ar hugain arian i'r arch-offeiriaid a'r henuriaid,

4 Gan ddywedyd, Pechais, gan fradychu *f* gwaed gwirion. Hwythau a ddywedaſant, Pa beth *yw hyny* i ni? *g* edrych di.

5 Ac *b* wedi iddo daflu'r arian yn y deml, i efe a ymadawodd, ac a aeth ac a *h* ymgrogodd.

6 A'r arch offeiriaid, a gymmeraſant yr arian, ac a ddywedaſant, Nid cyfreithlawn *i ni* eu bwrw hwynt i'r *i* dryſorfa: canys * gwerth gwaed ydyw.

7 Ac wedi iddynt gyd-ymgynghori, hwy a brynaſant â hwynt faes y crochenydd, yn gladdfa *m* dieithriaid.

8 Am hyny y galwyd y maes hwnnw, * Maes y gwaed, hyd heddyw.

9 (Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywed-

pwyd

a Di. 4. 16. Mica 2. 1.
b Marc 15. 1. Ioan 18. 28.
c Di. 9. 17. *d* 1 Bren. 21. 27. *e* Job 20. 15. *f* Sal. 51. 14. *g* Job 6. 14. *b* Seph. 1. 18.
i Act. 1. 18.
k Act. 1. 25.
l 2 Bren. 12. 9.
* Neu, *pris*, Pen. 23. 35.
m Act. 2. 10.
n Act. 1. 19.

Pedr yn ei wadu.
*Heb. 7. 26.
l Deut. 19. 15.
m Pen. 27. 40. Ioan 2. 19.
n Mar. 14. 60.
o Esa. 53. 7 Pen. 27. 12, 14.
p 1 Bren. 22. 16. † *ai.*
q 1 Thef. 4. 16. Dat. 1. 7, 11 *r* Eph. 1. 20.
s Act. 1. 9. *t* Lef. 21. 10. 2 Bren. 19. 1. † *etto.*
u Lef. 24. 16. Io. 10. 31. *x* Esa. 50. 6 Pen. 27. 30.
y Io. 19. 3. *z* Mar. 14. 65. Luc 22. 64
a Marc 14. 66. Luc 22. 55 Ioan 18. 16, 25.
b Adn. 33. 72. Gen. 9. 21.
c Jer. 9. 3. Iago 1. 15.
d Baru. 12. 6. Luc 22. 59
e Adn. 70, 72. Rhuf. 9. 3.
f Adn. 34. Marc 14. 30. Io. 13. 38.
g Gen. 43. 30. Ezec. 6. 9.

o Zec. 11. 12, 13. † Neu, gwerth a brisiwyd i mi

ddywedyd, A o hwy a gymmerasant y deg ar hugain arian, † pris y prisiedig, yr hwn a † brynasant gan feibion Israel;

10 Ac a'i rhoisant hwy am faes y crochenydd, megis y gorfodod yr Arglwydd i mi.

p Pen. 1. 21. q Ioan 18. 37.

11 A'r Iesu a safodd ger bron y rhaglaw: a'r rhaglaw a ofynnodd iddo, gan ddywedyd, p Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? A'r Iesu a ddywedodd wrtho, q Ydwyt ti yn dywedyd.

1 Tim. 6. 13.

12 A pha gyhuddid ef gan yr archoffeiriaid a'r henuriaid, r nid attebodd efe ddim.

r Pen. 26. 63.

13 Yna y dywedodd Pilat wrtho, s Oni chlywi di faint o bethau y maent hwy yn eu tystiolaethu yn dy erbyn di?

s Pen. 26. 62.

14 Ac t nid attebodd efe iddo un gair; fel y rhyfeddodd y rhaglaw yn fawr.

t Rhuf. 1. 29. u Adn. 12. x Isa. 53. 7. Sal. 39. 1.

15 Ac ar yr wyl honno, yr arferai y rhaglaw u ollwng yn rhydd i'r bobl un carcharor, yr hwn a fynnent.

u Gen. 9. 6. Pen. 15. 6. Ioan 18. 39.

16 Ac yna yr oedd ganddynt x carcharor hynod, a elwid Barabbas.

x Marc 15. 7.

17 Gwedi iddynt gan hynny ymgasglu ynghyd, Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa un a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? y Barabbas, ai yr Iesu, yr hwn a elwir Crist?

y Phil. 2. 7. z Rhuf. 2. 15.

18 Canys efe a z wyddai mai o a gynfigen y traddodasent ef.

a Act. 7. 9.

19 ¶ Ac efe yn eistedd ar yr orseddfaingc, ei wraig a ddanfonodd atto, gan ddywedyd, Na fydded i ti a wnelych a'r b cyfiawn hwnnw: canys goddefais lawer heddyw mewn breuddwyd o'i achos ef.

b Adn. 24, 54. c Sal. 22. 16. Ioan. 7. 48.

20 c A'r arch offeiriaid a'r henuriaid a berswadiasant y bobl, fel y gofynnent Barabbas ac y difethent yr Iesu.

d Act. 3. 14.

21 A'r rhaglaw a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pa un o'r ddau a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Hwythau a d ddywedasant, Barabbas.

e Adn. 18, 24. f Jer. 26. 11.

22 Pilat a ddywedodd wrthynt, e Pa beth gan hynny a wnaf i'r Iesu, yr hwn a elwir Crist? Hwythau oll a ddywedasant wrtho, Croes-hoelier ef.

g Sal. 11. 2, 3.

23 A'r rhaglaw a ddywedodd, Ond g pa ddrwg a wnaeth efe? h nwythau a lefasant yn fwy, gan ddywedyd, Croes-hoelier ef.

h Deut. 21. 7. i Pen. 23. 35. Lef. 20. 9. Act. 5. 28.

24 ¶ A Philat, pan welodd nad oedd dim yn tycio, ond yn hytrach bod cynnwrf, a gymmerth ddwfr, ac a i olchodd ei dwylaw ger bron y bobl, gan ddywedyd, Dieuog ydwyf fi oddi wrth waed yr hyd hyn: edrychwch chwi.

k Sal. 109. 9, 15. l Deut. 21. 6. m Diar. 29. 1.

25 A'r holl bobl a attebodd ac a ddywedodd, k *Bydded* ei waed ef arnom ni ac ar l ein plant.

n Ioan 19. 1. Act. 5. 30.

26 ¶ Yna y gollyngodd efe Barabbas yn rhydd iddynt: m ond yr Iesu a fflangellodd efe, ac a'i rhoddodd i'w groeshoelio.

o Pen. 20. 19. p Luc 18. 32. q Sal. 22. 16.

27 n Yna milwyr y rhaglaw a gymmerasant yr Iesu ‖ i'r dadleudy, ac a gynnullasant atto yr holl ffyddin.

‖ Neu, i'r llys

r Sal. 22. 16.

28 A hwy a'i diosgasant ef, ac a p roisant am dano fantell o ysgarlad.

s Barn. 16. 25. t Esa. 50. 6. u Pen. 26. 67. x Act. 8. 32. y Marc 15. 21. Luc 23. 26.

29 ¶ A chwedi iddynt blethu coronto o ddraenen, hwy a'i gosodasant ar ei ben ef, a chorsen yn ei law ddehau: ac a blygasant eu gliniau gerbi ei fron ef, ac a'i gwatwarasant, gan ddywedyd, Hemmyth well, breenhin yr Iuddewon.

z Num. 19. 3. Heb. 13. 11, 12. a Sal. 69. 21.

30 A r hwy a boerasant arno, ac a gymmerasant y gorsen, ac a'i tarawsant ar ei ben.

b Act. 8. 32.

31 Ac wedi iddynt ei watwar, hwy a'i diosgasant ef o'r fantell, ac a'i gwisgasant a'i ddillad ei hun, ac a'i s dygasant ef ymaith i'w groes hoelio.

c Marc 15. 21. d Luc 23. 26.

32 Ac fel yr oeddynt yn myned allan, hwy a gawsant ddyn o Cyrene, a'i enw Simon; hwn a gymmellasant i d dduyn ei groes ef.

e Num. 19. 3. Heb. 13. 11, 12. f Sal. 69. 21.

33 A phan ddaethant i'r lle a elwir Golgotha, yr hwn a elwir, Lle'r benglog,

Marc 15. 23.

34 ¶ Hwy a roisant iddo a'w yfed, e finegr yn gymmysgedig a bustl; ac wedi iddo ei brofi, ni fynnodd efe yfed.

g Pen. 27. 48. Marc 15. 36. Luc 23. 36. Ioan 19. 29.

35 A gwedi iddynt ei f groes-hoelio ef, hwy a g rannasant ei ddillad, gan fwrw coel-bren: er cyflawni y peth a ddywedwyd trwy'r prophwyd, Hwy a rannasant fy nillad yn eu plith, ac ar fy ngwisg y bwriasant goelbren.

h Pen. 1. 22. i Sal. 22. 18. Ioan 19. 24.

36 A chan eistedd, hwy a'i *a* gwyliasant ef yno:

k Pen. 27. 54. Luc 23. 47.

37 A *b* gosodasant hefyd uwch ei ben ef, ei achos yn 'sgrifenedig, c HWN YW d IESU e BRENHIN YR IUDDEWON.

l Pen. 1. 21. m Dat. 19. 16

38 Yna y croes-hoeliwyd gyd ag ef ddau leidr; *f* un ar y llaw ddehau, ac un ar yr aswy.

n Esa. 53. 12. Luc 23. 32. 33.

39 ¶ g A'r rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau,

o Sal. 22. 7. Mar. 15. 29.

40 A dywedyd, Ti yr hwn a ddinystri'r demi, ac a'i hadeiledi mewn tridiau, gwared dy hun. *b* Os ti yw Mab Duw, dos i lawr oddi ar y groes.

p Pen. 4. 3. q Dat. 11. 8, 10.

41 A'r un modd yr *i* arch-offeiriaid hefyd, gan watwar, gyd a'r Ysgrifenyddion a'r henuriaid, a ddywedasant,

r Luc 4. 23.

42 Efe a *k* waredodd eraill, ei hunan ni's gall efe ei waredu. Os Brenhin Israel yw, disgynned yr awr hon oddi ar y groes, ac ni a l gredwn iddo.

s Pen. 28. 12, 13. t Sal. 22. 8 u Luc 23. 39.

43 *m* Ymddiriedodd yn Nuw; gwareded efe ef yr awr hon, os efe a'i myn ef: canys efe a ddywedodd, Mab Duw ydwyf.

x Dat. 16. 8. y Jo. 11. 9. z Pen. 8. 12.

44 n A'r un peth hefyd a ddiliwiodd y lladron iddo, y rhai a groes-hoeliasid gyd ag ef.

a Heb. 5. 7. b Sal. 22. 1.

45 Ac o'r o chweched awr y bu *p* tywyllwch ar yr holl ddaear hyd y nawfed awr.

c Adn. 27. d Mal. 4. 5. e Sal. 69. 21. Marc 15. 36. Luc 23. 36 Io. 19. 29.

46 Ac ynghylch y nawfed awr *q* y llefodd yr Iesu â llef uchel, gan ddywedyd, Eli, Eli, lama sabachthani? hynny yw, *r* Fy Nuw, fy Nuw, pa ham y'm gadewaist?

f Pen. 16. 21. g Mal. 3. 1. h Pen. 16. 23.

47 A r rhai o'r sawl oedd yn sefyll yno, pan glywsant, a ddywedasant, Y mae hwn yn galw am *t* Elias.

i Joel. 2. 30. k Sal. 31. 5. Act. 7. 59.

48 Ac yn y fan un o honynt a redodd, ac a gymmerth yspwng, *u* ac a'i llanwodd o finegr, ac a'i rhoddodd ar gorsen, ac a'i diododd ef.

l Exo. 26. 31. 2 Cron. 3. 14. Heb. 6. 19. m Hag. 2. 6, 7.

49 A'r lleill a ddywedasant, Paid, *x* edrychwn a ddaw Elias i'w waredu ef.

n Pen. 1. 41. 1 Cor. 15. 4. o Adn. 36. p Act. 5. 31.

50 ¶ y A'r Iesu wedi llefain drachefn a llef uchel, a z ymadawodd â'r yspryd.

q Pen. 20. 19. r Luc 4. 23. s Pen. 16. 21. t Act. 10. 41. u Dan. 3. 25. x Pen. 26. 58.

51 Ac wele, *a* llen y demi a rwygwyd yn ddau oddi fynu hyd i waered: *b*, a'r ddaear a grynodd, a'r meini a holltwyd:

y Luc 23. 46. z Pen. 8. 29. a Exo. 26. 31. 2 Cron. 3. 14. Heb. 6. 19. b Hag. 2. 6, 7. c 1 Cor. 15. 20. Dat. 1. 18. d Neh. 11. 18. e Act. 10. 41. 1 Cor. 15. 4. f Adn. 36. g Act. 5. 31. h Dan. 3. 25. i Pen. 26. 58. k Luc 8. 2, 3. l Marc 15. 40. m Marc 15. 43. Luc 23. 50 n Ioan 19. 38. o Marc 15. 43. p Io. 19. 40. q Esa. 53. 9 r Ioan 11. 38. s Pen. 12. 40. Adn. 1.

52 A'r c beddau a agorwyd; a llawer o gyrph y saint a hunasent a gyfodasant,

53 Ac a ddaethant allan o'r beddau ar ol ei gyfodiad ef, ac a aethant i mewn i'r d ddinas sanctaidd, ac a e ymddangosasant i lawer.

54 Ond y canwriad, a'r rhai oedd gyd ag ef yn *f* gwylied yr Iesu, wedi gweled y ddaear-gryn, a'r pethau a wnaethid, *g* a ofnasant yn fawr, gan ddywedyd, Yn wir, *h* Mab Duw ydoedd hwn.

55 Ac yr oedd yno lawer o wragedd yn edrych o hirbell, i y rhai a z ganlynasent yr Iesu o Galilea, gan weini iddo ef:

56 I Yn mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago a Joses, a mam meibion Zebedeus.

57 ¶ Ac wedi ei myned hi yn hwyr, daeth *m* gŵr goludog o Arimathea, a'i enw Joseph, yr hwn a fuasai yntau yn *n* ddisgybl i'r Iesu:

58 Hwn a aeth at Pilat, o ac a ofynodd gorph yr Iesu. Yna y gorchymynodd Pilat roddi'r corph.

59 A Joseph a gymmeryd y corph a'i hamdoddia liain glan,

60 Ac a'i gosododd ef yn ei *q* fedd newydd ei hun, yr hwn a dorrasai efe yn y graig; ac a dreiglodd faen mawr wrth ddrws y bedd, ac a aeth ymaith.

61 Ac yr oedd yno Mair Magdalen, a'r Mair arall, yn eistedd gyferbyn a'r bedd.

62 ¶ s A thrannoeth, yr hwn sydd ar ol

t Pen. 27. 63. u Pen. 16. 21. x Marc 8. 31. y Pen. 28. 13. z Luc 8. 2, 3. a Pen. 4. 3. b Dat. 11. 8, 10. c Luc 4. 23. d Pen. 28. 12, 13. e Luc 23. 39. f Esa. 53. 12. g Sal. 22. 7. Mar. 15. 29 h Pen. 4. 3. i Dat. 11. 8, 10. k Luc 4. 23. l Pen. 28. 12, 13. m Sal. 22. 8 n Luc 23. 39. o Dat. 16. 8. p Jo. 11. 9. q Heb. 5. 7. r Sal. 22. 1. s Adn. 27, 41. t Mal. 4. 5. u Sal. 69. 21. Marc 15. 36. Luc 23. 36 Io. 19. 29. x Pen. 16. 23. y Joel. 2. 30. z Sal. 31. 5. Act. 7. 59. a Exo. 26. 31. 2 Cron. 3. 14. Heb. 6. 19. b Hag. 2. 6, 7. c 1 Cor. 15. 20. Dat. 1. 18. d Neh. 11. 18. e Act. 10. 41. f Cor. 15. 4. g Adn. 36. h Act. 5. 31. i Dan. 3. 25. k Pen. 26. 58. l Luc 8. 2, 3. m Marc 15. 40. n Marc 15. 43. Luc 23. 50 o Ioan 19. 38. p Marc 15. 43. q Io. 19. 40. r Esa. 53. 9 s Ioan 11. 38. t Pen. 12. 40. Adn. 1.

o 1

P 2 n. xxvii. *Adn.* 9] *Jeremias*, *Zecarias* yn hytrach a brophwydodd hyn, eithr y mae talfyrriad cyffredin yn gyffelyb yn *Hebraeg*--- Ac fe brynodd *Jeremias* faes hefyd, *Jer.* xxxii. 7, 8, 9.

ol y darpar-wyl, yr ymgynhullodd yr archoffeiriaid a'r Pharisead at Pilat,

v Ioan 7. 12.

u Pen. 12. 40.

x 16. 21. *a* 17. 23. *a* 20. 19. Mar. 8. 31. *a* 10. 34. Luc 9. 22. *a* 18. 33. *a* 24. 6.

63 Gan ddywedyd, Arglwydd, y mae'n gof genym y dywedyd o'r *t* twyllwr hwnnw, ac efe etto yn fyw, *u* Gwedi tridiau y cyfodaf.

x Diar. 21. 30.

64 *x* Gorchymyn gan hynny gadw'r bedd yn ddiogel hyd y trydydd dydd; y rhag dyfod ei ddisgyblion o hyd nos, a'i ladratta ef, a dywedyd wrth y bobl, Efe a gyfododd o feirw: a bydd yr amryfusedd diweddaf yn waeth na'r cyntaf.

y Sal. 53 5. *z* Dan. 6. 17.

65 A dywedodd Pilat wrthynt, Y mae gennych wyliadwriaeth; ewch, gwnewch mor ddiogel ag y medroch.

66 A hwy a aethant ac a wnaethant y bedd yn ddiogel, ac a'r *z* seliasant y maen, gyd a'r wyliadwriaeth.

PEN. XXVIII.

1 *Cyhoeddi adgyfodiad Crist.* 16 *Yntau yn ymddangos i'w ddisgyblion.*

a Marc 16. 1.

AC yn *a* niwedd y sabbath, a hi'n dyddhau i'r *dydd* cyntaf o'r wythnos, daeth Mair Magdalen, a'r Fair arall, i edrych y bedd.

Luc 24. 1. Ioan 20. 1.

* Neu, *buasai*,

2 Ac wele, * bu daear-gryn mawr: canys disgynnodd angel yr Arglwydd o'r nef, ac a ddaeth, ac a dreigiodd y maen oddi wrth y drws, ac a eisteddodd arno.

Sal. 68. 8. Hab. 11. 13. *b* Pen. 17. 2.

3 A'i wyneb-pryd oedd fel meliten, a'i *b* wisg yn wenn fel eira.

Act. 1. 10. *c* Diar. 11. 24.

4 A rhag ei ofn ef y crynodd y ceidwaid, ac a aethant megis yn feirw.

d Esa. 3. 10 *e* Pen. 12. 40.

5 Ar angel a attebodd ac a ddywedodd wrth y gwragedd, *d* Nac ofnwch: canys mi a wn mai ceisio yr ydych yr Iesu, yr hwn a groes-hoeliwyd.

6 Nid yw efe yma: canys cyfododd, *e* megis y dywedodd. Deuwch, gwelwch y fan lle y gorweddodd yr Arglwydd.

f Sal. 68. 11. 1 Cor. 1. 27. *g* Marc 16. 7.

7 Ac ewch ar frŵyt, a *f* dywedwch i'w ddisgyblion, cyfodi a hono o feirw. Ac wele, y mae efe yn rhagflaen o'ch blaen chwi i Galilea: yno y gwelwch ef. Wele, dywedais i chwi.

8 Ac wedi eu myned ymaith ar frys oddi wrth y bedd, gyd *g* ofn a llawenydd mawr, rhedasant i fynegu i'w ddisgyblion ef.

b Barn. 13. 22. 23. Pen. 2. 10.

9 ¶ Ac fel yr oeddynt yn myned i fynegu i'w ddisgyblion ef, wele, yr Iesu a gyfarfu â hwynt, gan ddywedyd, Henffych well. A hwy a ddaethant, ac a *k* ymaflasant yn ei draed ef, ac a'i haddolasant.

i Can. 3. 4. Ioan 20. 14. *k* Ioan 20. 17.

10 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt, Nac ofnwch, ewch, *l* mynegwch i'm brodyr, fel yr elont i Galilea, ac yno y'm gwelant i.

l Sal. 22. 22. Heb. 2. 11. *m* Adn. 7.

11 ¶ Ac wedi eu myned hwy, wele, rhai o'r wyliadwriaeth a ddaethant i'r ddinas, ac a fynegasant i'r archoffeiriaid *m* yr holl bethau a wnaethid.

Pen. 27. 64. *n* Num. 22. 17.

12 Ac wedi iddynt ymgasglu ynghyd â'r henuriaid, a chyd-ymgynghori, *n* hwy a roisant arian lawer i'r milwyr,

† *a barton*

13 Gan ddywedyd, Dywedwch, ei ddisgyblion a ddaethant o hyd nos, ac a'i lladrattasant ef, *o* a nyni yn cysgu.

o i'r *peth* a ddigwyddasai idd*o*.

p Act. 17. 19.

14 Ac os clyw y rhaglaw hyn, ni † a'i perswadiwn ef, ac a'ch *p* gwnawn chwi yn ddiofal.

Pen. 27. 64. † *rhyddhau*.

15 A hwy a *q* gymmerasant yr arian, a gwnaethant fel yr addysgwyd hwynt: a † thaenwyd y gair hwn ym mhlith yr Iuddewon hyd y dydd heddyw.

q Pen. 27. 64. 2 Thes. 2. 11.

16 ¶ A'r un disgybl a'r deg a aethant i Galilea, i'r *r* mynydd lle yr ordeiniasai'r Iesu iddynt.

r Pen. 17. 1.

17 A phan welsant ef, hwy a'i haddolasant ef: onid rhai a amheuasant.

s Ioan 17. 2. Heb. 2. 8. 9.

18 A'r Iesu a ddaeth, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Rhoddwyd i mi *s* bob awdurdod yn y nef ac ar y ddaear.

Marc 16. 15. ‖ Neu, *gyneuwch*

19 ¶ *t* Ewch gan hynny a ‖ dyscwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio hwynt yn enw'r Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glan;

ddysgyblion. *o'r holl* &c.

20 Gan ddysgu iddynt *u* gadw pob peth a'r a brechymynais i chwi. Ac wele, yr ydwyf fi gyd a chwi bob amser hyd ddiwedd y byd. Amen.

Act. 2. 42. *u* Jer. 1. 7. Act. 2. 42. Dat. 2. 10.

Yr Efengyl yn ol *Sant* MARC.

Y CYNHWYSIAD.

Y mae Hanes ein Harglwydd *yn ol* MARC *yn cyffelybu i'r* Efengylwr *hwn yn mhlith y Deuddeg* Apostol, *eithr ficr yw ei fod yn* Duffrayb: *ac y mae Coffadwriaeth barcdus am* Marc *yn ysgrifenadau yr* Apostolion: *ac yn hynny o beth y mae'r gwirioniadd a draethodd yr ei brofi ei hun, a'i* Efengyl *a gyfrifir yn ganonicaidd yn eglwys* Crist.

PEN. I.

2 *Proffwyd Ioan.* 9 *Bedyddio'r Iesu,* 12 *a'i demtio.* 16 *yn galw Pedr, Andreas, &c.* 23 *iachau dyn âg ysprydd aflan, &c.*

a Mat 12. 13

b Mal. 3. 1. Mat. 11. 10.

c 2 Cor. 6. 16.

d Esa. 40. 3.

Luc 3. 4. Ioan 1. 23.

e Luc 3. 5, 6. Heb. 12. 13.

f Act. 19. 4.

Rhuf. 4. 11.

* *rhai o*

DEchreu Efengyl Iesu Grist, Mab Duw;

2 Fel yr ysgrifenwyd yn y proffwydi, *b* Wele, yr yd-wyf fi yn anfon fy nghennad o flaen dy wyneb, yr hwn a *c* barottoa dy ffordd o'th flaen.

3 *d* Llef un yn llefain yn y diffeithwch, Parottowch ffordd yr Arglwydd, gwnewch yn *e* uniawn ei wybrau ef.

4 *e* Yr oedd Ioan yn bedyddio yn y diffeithwch, ac yn pregethu *f* bedydd edifeirwch, er maddeuant pechodau.

5 Ac aeth allan atto ef holl wlad Judea, a'r * Hierosolymytiaid, ac a'u bedyddiwyd oll ganddo yn afon yr Iorddonen, gan *g* gyffesu eu pechodau.

6 Ac Ioan oedd *h* wedi ei wisgo â blew camel, a gwregys crogen ynghylch ei lwynau, ac yn bwyta *i* locustiaid a mel gwyllt:

* *rhai o*

7 Ac efe a bregethodd, gan ddywedyd, *Yr un* a *fydd* yn dyfod *k* ar ei ol i un cryfach na *f*

g Heb. 9. 13. *h* Mat. 3. 4. *i* Lef. 11. 22. Mat. 11. 18. *k* Luc 11. 21, 22. Heb. 1. 4.

myfi, carrai esgidiau yr hwn nid wyf fi ddeilwng i ymostwng, ac i'w datod.

l Act. 1. 5. a 11. 16.

8 *l* Myfi yn wir a'ch bedyddiais chwi â dwfr: eithr efe a'ch bedyddia chwi â'r *m* Yspryd Glan.

m Esa. 44. 3. Joel 2. 28. Act. 19. 2.

9 *n* A bu yn y dyddiau hynny, ddyfod o'r Iesu o Nazareth yn Galilea, ac efe a fedyddiwyd gan Ioan yn yr Iorddonen.

n Mat. 3. 13. 15.

10 Ac yn ebrwydd wrth ddyfod i fyny o'r *dwfr*, efe a welodd y nefoedd yn agored, a'r *p* Yspryd yn disgyn arno megis colommen.

Luc 12. 50. Phil. 1. 23. *p* Luc 3. 22.

11 A llef a ddaeth o'r nefoedd, *q* Ty-yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

Esa. 42. 1. Col. 1. 13. 2 Pedr. 1. 17.

12 Ac *r* yn ebrwydd y gyrrodd yr Yspryd ef i'r diffeithwch.

q Esa. 42. 1.

13 Ac efe a fu, yno yn y diffeithwch ddeugain niwrnod, yn ei demtio gan Satan; ac yr oedd efe gyd â'r *s* gwyllt-filod; a'r *t* angylion a weinidasant iddo.

Mat. 4. 1. *r* Mat. 4. 1. *s* Job 5. 23. *t* Heb. 1. 6.

14 Ac *u* ar ol traddodi Ioan, yr Iesu a ddaeth i Galilea, *x* gan bregethu efengyl teyrnas Ddnw,

u Mat. 4. 12. *x* Mat. 4. 17.

15 A dywedyd, *y* Yr amser a gyflawnwyd, a *z* theyrnas Ddnw a nesaodd: edifarhewch, a *a* chredwch yr Efengyl.

y Gal. 4. 4. Eph. 1. 10. *z* Mat. 3. 2. *a* Pen. 16. 16. Act. 8. 37.

16 Ac

Pen. i. *Adn.* 1.] *Mab Duw.* Geilw *Mathew* Ef yn Fab *Dafydd*, &c. Mat. 1. 1. a *Marc* a'i geilw yn Fab Duw; felly y mae y ddau yn cyd brofi ei fod yn wir Dduw yn gystal ag yn wir ddyn.

b Mat. 4. 18.
c 1 Bren. 19. 19. Amos 1. 1.
d Ezec. 47. 9, 10.
e Sal. 119. 60. Luc 5. 11. Heb. 1. 14.
f 1 Cor. 1. 27.
g Mat. 19. 27.
h Mat. 4. 13. Luc 4. 31.
i Mat. 7. 28. *k* Luc 4. 32.
l *paid.*
m Mat. 8. 29. *n* 1 Ioan 3. 8. *n* Adn. 34. Act. 16. 28.
o Pen. 9. 20.
p Luc 11. 21.
q Act. 17. 19.
r Job 1. 6. Mat. 8. 29.
s Can. 1. 3.
t Luc 4. 31. Ioan 1. 44. *t mam gwraig Simon,* Mar. 8. 14. 1 Cor. 9. 5.
u Deut. 4. 39. Ioan 3. 8. 9.
x Mat. 8. 16. 1 Thef. 2. 3.
y Exod 4. 16. *z* Ioan 14. 6. *a* Adn. 25. Sal. 112. 10. Act. 16. 18.
b Luc 4. 42.
c Gen. 74. 69. Mat. 14. 23. Act. 10. 9. *d* Adn. 33. Can. 1. 1, 2. *e* Act. 10. 38.
f Eſa. 61. 1. Ioan 16. 28.
g Mat. 9. 35. *b* Mat. 8. 2. Luc 5. 12.
i Mat. 8. 9. Heb. 11. 6. *k* Mat. 9. 36. Heb. 5. 14.
l Mat. 15. 28.

16 Ac *b* fel yr oedd efe yn rhodio wrth for Galilea, efe a ganfu Simon, ac Andreas ei frawd, yn *c* bwrw rhwyd yn y môr: (canys pyſgodwyr oeddynt.)
17 A'r Ieſu a ddywedodd wrthynt, Deuwch ar fy ol i, a gwnafi i chwi fod yn *d* byſgodwyr dynion.
18 Ac yn *e* ebrwydd gan adael eu rhwydau y canlynaſant ef.
19 A gwedi iddo fyned rhagddo ychydig oddi yno, efe a ganfu Iago *mab* Zebedeus, ac Ioan ei frawd, a hwy yn y llong yn *f* cyweirio y rhwydau.
20 Ac yn y man efe a'u galwodd hwynt; a hwy a *g* adawſant eu tad Zebedeus yn y llong gyd â'r cyflog-ddynion, ac a aethant ar ei ol ef.
21 *b* A hwy a aethant i mewn i Capernaum; ac yn ebrwydd ar y dydd ſabbath, wedi iddo fyned i mewn i'r ſynagog, efe a athrawiaethodd.
22 A *i* ſynnaſant wrth ei athrawiaeth ef: canys yr oedd efe yn eu dyſgu hwynt megis un ag awdurdod ganddo, ac nid fel yr yſgrifenyddion.
23 *k* Ac yr oedd yn eu ſynagog hwynt ddyn ag ynddo yſpryd aflan, ac efe a lefodd,
24 Gan ddywedyd, † Och, *l* beth ſydd i ni a *tmelom* a thi, Ieſu o Nazareth? a ddaethoſt ti i'n difetha ni? *m* mi a'th adwaen pwy ydwyt, Sanct Duw.
25 A'r Ieſu *n* a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Taw, a dos allan o hono.
26 Yna wedi i'r yſpryd aflan *o* ei rwygo ef, a gwaeddi â llef uchel, efe a *p* ddaeth allan o hono.
27 Ac fe aeth braw ar bawb, fel yr ymofynaſant yn eu myſg eu hunain, gan ddywedyd, Beth yw hyn? *q* pa athrawiaeth newydd yw hon? canys trwy awdurdod y mae efe yn gorchymyn, ie, yr yſprydion aflan, a *r* hwy yn ufuddhau iddo.
28 Ac yn ebrwydd yr aeth *s* ſon am dano dros yr holl wlad o amgylch Galilea.
29 Ac yn y man wedi iddynt fyned allan o'r ſynagog, *t* hwy a aethant i dŷ Simon ac Andreas, gyd â Iago ac Ioan.
30 Ac yr oedd † chwegr Simon yn gorwedd yn glaf o'r cryd: ac yn ebrwydd y dywedaſant wrtho am dani hi.
31 Ac efe a ddaeth ac a'i cododd hi i fyny, gan ymaflyd yn ei llaw hi; a'r cryd a'i *u* gadawodd hi yn y man, a hi a waſanaethodd arnynt hwy.
32 *x* A gwedi iddi hwyrhau, pan fachludodd yr haul, hwy a ddygaſant atto yr holl rai drwg eu hwyli, a'r rhai cythreuliig.
33 A'r holl ddinas oedd wedi y ymgaſglu wrth y *z* drws.
34 Ac efe a iachaodd lawer o rai drwg eu hwyl o amryw heintiau, ac *a* fwriodd allan lawer o gythreuliaid; ac *a* ni adawoddi *i'r cythreuliaid* ddywedyd yr adwaenent ef.
35 A'r *b* bore *c* yn blygeiniol lawn, wedi iddo godi, efe a aeth allan, ac a aeth i le anghyfannedd; *c* ac yno y gweddiodd.
36 A Simon, a'r rhai oedd gyd âg ef, a'i *d* olynaſant ef.
37 A gwedi iddynt ei gael ef, hwy a ddywedaſant wrtho, *d* Y mae pawb yn dy geiſio di.
38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *e* Awn i'r trefydd nefaf, fel y gallwyf bregethu yno hefyd: canys *f* i hynny y daethum allan.
39 Ac yr oedd efe yn pregethu yn eu *g* ſynagogau hwynt trwy holl Galilea, ac yn bwrw allan gythreuliaid.
40 A *b* daeth atto ef *un* gwahan-glwyfus, gan ymbil ag ef, â goſtwng ar ei liniau iddo, a dywedyd wrtho, † Os mynni, ti a elli fy nglanhau.
41 A'r Ieſu, *k* gan doſturio, a eſtynodd *ei* law, ac a gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd wrtho, Mynnaf, bydd lân.
42 A gwedi iddo ddywedyd *hynny*, *l* ymadawodd y gwahan-glwyfag ef yn ebrwydd, a glanhawyd ef.
43 A gwedi *m* gorchymyn iddo yn gaeth, efe a'i hanfonodd ef ymaith yn y man.
44 Ac a ddywedodd wrtho, *n* Gwel na ddywedych ddim wrth neb: eithr dos ymaith, dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrymma dros dy lanhad y pethau *o* a orchymynodd Moſes, er tyſtiolaeth iddynt hwy.
45 Eithr efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi llawer, a *p* thaenu'r gair ar led, fel na allai'n Ieſu fyned mwy yn amlwg i'r ddinas; eithr yr oedd efe allan mewn lleoedd anghyfannedd: *q* ac o bob parth y daethant atto ef.

PEN. II.

3 *Crist yn iachau un claf o'r parlys*; 14 *yn galw Matheus*; 15 *yn bwyttâ gyd â phublicanod, &c.*

AC efe *a* aeth dracheſn i Capernaum, *a* gwedi *rhai* dyddiau; a chlybuwyd ei fod efe yn tŷ.
2 Ac yn y man llawer a ymgaſglaſant ynghyd, hyd na * annent, hyd yn oed yn y lleoedd ynghylch y drws: *b* ac efe a bregethodd y gair iddynt hwy.
3 A daethant atto, *c* gan ddwyn un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid gan bedwar.
4 A chan na allent nesâu atto gan y dyrfa, didoi y tô a wnaethant lle yr oedd efe: ac wedi iddynt *d* dorri trwodd, hwy a oliyngaſant i wared y gwely, yn yr hwn y gorweddai y claf o'r parlys.
5 A phan welodd yr Ieſu eu ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, *Ha* *e* fab, maddeuwyd i ti dy bechodau.
6 Ac yr oedd rhai o'r yſgrifenyddion yn eiſtedd yno, ac yn *f* ymreſymmu yn eu calonnau,
7 Beth a wna hwn fel hyn yn dywedyd cabledd! *g* pwy a all faddeu pechodau, ond Duw yn unig?
8 Ac yn ebrwydd, pan *b* wybu'r Ieſu yn ei Yſpryd eu bod hwy yn ymreſymmu yndddynt eu hunain, efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ymreſymwch am y pethau hyn yn eich calonnau?
9 Pa un ſydd *i* hawſaf, a'i dywedyd wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd i ti *dy* bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a rhodia?
10 Eithr fel y gwypoch fod gan Fab y dyn *k* awdurdod i faddeu pechodau ar y ddaear (eb efe wrth y claf o'r parlys)
11 Wrthyt ti yr wyf yn dywedyd, *l* Cyfod, a chymmer i fynu dy wely, a dos i th dŷ.
12 Ac yn y man y cyfododd efe, ac a gymmerth i fynu ei wely, ac a aeth allan yn eu gwydd hwynt oll; hyd oni *m* ſynnodd pawb, a gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Ni welſom ni erioed fel hyn.
13 Ac efe a aeth allan drachefn wrth lân y môr: a'r holl *n* dyrfa a ddaeth atto; ac efe a'u dyſgodd hwynt.
14 ¶ Ac efe yn myned heibio, efe a *p* ganfu Lefi *mab* Alpheus yn eiſtedd wrth y doilfa, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn *q* fi. Ac efe a gododd, ac a'i canlynodd ef.
15 A bu *p* a'r Ieſu yn eiſtedd i ſwytta yn ei dŷ ef, i lawer hefyd o bublicanod a phechaduriaid eiſtedd *q* gyd a'r Ieſu a'i ddiſgyblion: canys llawer oeddynt, a hwy a'i canlynaſant ef.
16 A phan welodd yr Yſgrifenyddion a'r Pharifeaid ef yn bwytta gyd a'r publicanod a'r pechaduriaid, hwy *u* ddywedaſant wrth ei ddiſgyblion ef, Pa ham y *r* mae efe yn bwytta ac yn yfed gyd a'r publicanod a'r pechaduriaid?
17 A'r Ieſu, pan glybu, a ddywedodd wrthynt, Y rhai ſydd iach nid rhaid iddynt wrth feddyg, ond y *s* rhai cleiſion: ni ddaethum i alw y *t* rhai cyfiawn, ond pechaduriaid i edifeirwch.
18 ¶ A diſgyblion Ioan a'r Phariſeaid oeddynt yn ymprydio. *x* A hwy a ddaeth-

m Mat. 8, 4.
n Mat. 12, 16. Ioan 17. 4. *o* Lef. 14. 4.
p Luc 5. 15. *q* Amos 8. 11, 12.

a Mat. 4. 13. a 9. 1. * *weddent*
b 2 Tim. 4. 2.
c Mat. 9. 2. Heb. 6. 10.
d 1 Cor. 13. 7. 1 Theſ. 1. 3.
e Ioan 1. 12. Gal. 3. 6.
f Sal. 14. 1. Mat. 9. 3.
g Sal. 130. 4. Eſa. 43. 25.
b Rhuf. 1. 4. Heb. 9. 14.
i Mat. 9. 5.
k Mat. 28. 18. Col. 1. 17. Heb. 1, 2.
l Ioan 5. 8. *m* Mat. 9. 33. Luc 7. 16.
n Ioan 7. 48, 49. 1 Cor. 1. 26.
o Mat. 9. 9. 1 Cor. 6. 11. 1 Tim. 1. 12.
p Act. 16. 15.
q Mat. 11. 19. 1 Cor. 9. 19.
r Ioan 4. 9. *a* 18. 28. Col. 2. 21.
s 2 Cor. 2. 6, 7. Rhuf. 10. 3. 1 Tim. 1. 15.
t 2 Sam. 15. 11. Mat. 10. 16.
u Luc 5. 33.

ant ac a ddywedasant wrtho, Pa ham y mae disgyblion Ioan a'r Pharisead yn ymprydio, ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

y Neh. 8. 9. 1 Cor. 3. 1.

19 A dywedodd yr Iesu wrthynt, *y* A all plant yr ystafell briodas ymprydio, tra fyddo yr priodas-fab gyd â hwynt? tra fyddo ganddynt y priodas-fab gyd â hwynt, ni allant ymprydio.

z Ioan 3. 29.

20 Eithr y dyddiau a ddaw, pan ddygerir y *z* priodas-fab oddi arnynt; ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau hynny.

2 Cor. 11. 2. Dat. 21. 2. *a* Mat. 9. 15.

21 ¶ Hefyd ni wnia neb ddernyn o *b* frethyn newydd ar ddilledyn hen: *o* am gen, ei gyflawniad newydd ef a dynn oddiwrth yr hen, a gwaeth fydd y rhwyg.

b Esa. 40. 31. Mat. 9. 16.

22 Ac ni rydd neb win newydd mewn hên gostrelau: *o* am gen, y gwin newydd a ddrylliai'r costrelau, a'r gwin a red allan, a'r costrelau a gollir: eithr gwin newydd rydd raid ei roi mewn costrelau newyddion

c Mat. 12. 1. Luc 6. 1.

23 ¶ *c* A bu iddo fyned trwy'r yd ar y Sabbath; a'i ddisgyblion a ddechreuasant ymdaith *d* gan dynnu'r tywys.

d Deut. 23. 25.

24 A'r *e* Pharisead a ddywedasant wrtho, Wele, pa ham y gwnant ar y sabbath yr hyn nid yw gyfreithlawn.

e Jer. 20. 10.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt. *f* Oni ddarllenasoch erioed beth a wnaeth Dafydd pan oedd angen a chwant bwyd arno, efe a'r rhai oedd gyd âg ef.

Mat. 7. 5. a 23. 24. *f* Act. 17. 2.

26 Pa fodd yr aeth efe i dŷ Dduw, *g* dan Abiathar yr arch-offeiriad, ac y bwyttaodd y † bara gosod, *h* y rhai nid cyfreithlon eu bwytta, ond i'r offeiriaid yn unig, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd âg ef?

g 1 Sam. 21. 6. † *torthau dangos.* *h* Lef. 24. 9.

27 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y sabbath a wnaethpwyd er *i* mwyn dyn, ac nid dyn er mwyn y sabbath.

1 1 Cor. 3. 22.

28 Am hynny y mae Mab y dyn yn *k* Arglwydd hefyd ar y sabbath.

k Mat. 11. 27.

P E N. III.

1 *Iachau'r llaw wedi gwywo.* 11 *Ceryddu ysprydion aflan.* 13 *Dewis deuddeg apostol.* 22 *Cabledd y Scrifenyddion.* 31 *Cyfathrachon Crist.*

A *a* efe a aeth i mewn drachefn i'r synagog; ac yr oedd yno ddyn a chanddo law wedi gwywo.

a Mat. 12. 9. Luc 6. 6.

2 A hwy a'i *b* gwyliasant ef, a iachâi efe ef ar y dydd sabbath; c fel y cyhuddent ef.

b Sal. 37. 32. *c* Io. 11. 46.

3 Ac efe a ddywedodd wrth y dyn yr oedd ganddo y llaw wedi gwywo, Cyfod, * i'r canol.

* *tu a'r,*

4 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, *d* Ai rhydd gwneuthur da ar y dydd sabbath, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai lladd? *e* A hwy a dawsant â son.

d Rhuf. 2. 15. *e* Di. 27. 22. *f* Eph. 4. 26.

5 A gwedi edrych arnynt o amgylch yn *f* ddigllon, gan dristau am *g* ddallineb eu calon hwynt, efe a ddywedodd wrth y dyn, Estyn allan dy law. Ac efe a'i hestynodd: a'i law a wnaed yn iach fel y llall.

g Eph. 4. 18. *h* Rhuf. 3. 15. *i* Mat. 22. 16.

6 A'r Pharisead a aethant allan, ac a ymgynghorasant yn *h* erbyn dyn, gyd a'r *i* Herodianiaid, yn ei erbyn ef, pa fodd y difethent ef.

k Exo. 4. 12. *l* Num. 20. 18, 21. Deut. 23. 7. Obad. 21. *m* Sal. 87. 4. *n* Pen. 8. 10.

7 A'r Iesu gyd â'i ddisgyblion a giliodd tu a'r môr: *k* a lliaws mawr a'i canlynodd ef, o Galilea, ac o Judea,

8 Ac o Jerusalem, ac o *l* Idumea, ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r rhai o gylch *m* Tyrus a Sidon, lliaws mawr, pan glywsant gymmaint a wnaethai efe, a daethant atto.

† *ymwthient atto.* o Luc 6. 19.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion am fod *n* llong yn barod iddo, o blegid y dyrfa, rhag iddynt ei wasgu ef.

‡ *flangellau;* Heb. 12. 6. *p* Pen. 1. 24. *q* Iago 2. 19.

10 Canys efe a iachasai lawer, hyd oni † phwysent arno, er mwyn o cyffwrdd ag ef, cynnifer ag oedd a ‡ phlaau arnynt.

11 *p* A'r ysprydion aflan, pan welsant ef, a syrthiasant i lawr ger ei fron ef, ac a waeddasant, gan ddywedyd, Ti yw Mab *q* Duw.

12 Yntau a orchymynodd iddynt yn gaeth, *r* na chyhoeddent ef.

r Pen. 1. 25. Luc 5. 14.

13 ¶ Ac efe a eisgynnodd i'r *s* mynydd, ac a alwodd atto y *t* rhai a fynnodd efe: a hwy a ddaethant atto.

s Mat. 5. 1. Luc 6. 12. *t* Mat. 19. 15. Ioan 15. 16.

14 Ac efe a ordeiniodd *u* ddeuddeg, *x* fel y byddent gyd âg ef, ac fel y danfonai efe hwynt i y bregethu;

1 Cor. 4. 7. a 15. 10. *u* Luc 6. 13. *x* Act. 10. 41.

15 Ac i fod ganddynt *z* awdurdod i iachau clefydau, ac i fwrw allan gythreuliaid.

y Eia. 56. 11. *z* Mat. 10. 1. *a* Ioan 1. 42. *b* Esa. 58. 1 Act. 4. 36. *c* Mat. 10. 3. *d* Io. 13. 8. ‖ *adref,* Adn. 13. *e* Diar. 8. 34. Adn. 9. *f* Pen. 6. 31. *g* 2 Bren. 9. 11. Ioan 10. 20. Act. 26. 24 *b* Mat. 9. 34. a 10. 25. Luc 11. 15 *i* Mat. 12. 25. *k* Barn. 7. 22. *l* Eph. 6. 12. *m* Col. 2. 14. 1 Ioan 3. 8. Dat. 20. 1. *n* Ezec. 33. 11. 1 Tim. 1. 13. 1 Ioan 1. 9. *o* Mat. 12. 31. *p* Heb. 6. 6. a 10. 6. 2 Pedr 2. 20. *q* Adn. 22. *r* Gen. 13. 8 Mat. 12. 46. a 13. 55. Luc 8. 20, 21. *s* Sal. 101. 6. Esa. 66. 2. *t* Mat. 7. 21. Ioan 6. 46. 1 Thes. 4. 3

15 Ac i Simon y rhoddodd efe enw *a* Pedr.

16 Ac Iago *fab* Zebedeus, ac Ioan brawd Iago (ac efe a roddes iddynt enwau *b* Boanerges; yr hyn yw, Meibion y daran)

17 Ac Andreas, a Phylip, a Bartholomeus, a Mathew, a Thomas, ac Iago *mab* Alpheus, *c* a Thadeus, a Simon y Canead.

18 Ac Andreas, a Phylip, a Bartholomeus, a Mathew, a Thomas, ac Iago *mab* Alpheus, *c* a Thadeus, a Simon y Canead.

19 A Judas Iscariot, yr hwn hefyd a'i *d* bradychodd ef. A hwy a ddaethant ‖ i dŷ.

a Ioan 1. 42. *b* Esa. 58. 1 Act. 4. 36. *c* Mat. 10. 3. *d* Io. 13. 8. ‖ *adref,* Adn. 13. *e* Diar. 8. 34. Adn. 9. *f* Pen. 6. 31. *g* 2 Bren. 9. 11. Ioan 10. 20. Act. 26. 24 *b* Mat. 9. 34. a 10. 25. Luc 11. 15 *i* Mat. 12. 25. *k* Barn. 7. 22. *l* Eph. 6. 12. *m* Col. 2. 14. 1 Ioan 3. 8. Dat. 20. 1. *n* Ezec. 33. 11. 1 Tim. 1. 13. 1 Ioan 1. 9. *o* Mat. 12. 31. *p* Heb. 6. 6. a 10. 6. 2 Pedr 2. 20. *q* Adn. 22. *r* Gen. 13. 8 Mat. 12. 46. a 13. 55. Luc 8. 20, 21. *s* Sal. 101. 6. Esa. 66. 2. *t* Mat. 7. 21. Ioan 6. 46. 1 Thes. 4. 3

20 A'r dyrfa a ymgynhullodd *e* drachefn, fel *f* na allent gymmaint a bwytta bara.

21 A phan glybu yr eiddo ef, hwy a aethant i'w ddal ef: canys dywedasant, *g* y mae efe allan o'i bwyll.

22 ¶ A'r ysgrifenyddion, y rhai a ddaethant i waered o Jerusalem, a dywedasant fod *b* Beelzebub ganddo, ac mai trwy bennaeth y cythreuliaid yr oedd efe yn bwrw allan gythreuliaid.

23 A gwedi iddo eu galw hwynt atto, efe a ddywedodd wrthynt mewn damhegion, *i* Pa fodd y gall Satan fwrw allan Satan?

24 Ac o bydd teyrnas wedi *k* ymrannu yn ei herbyn ei hun, ni ddichon y deyrnas honno sefyll.

25 Ac o bydd tŷ wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, ni ddichon y tŷ hwnnw sefyll.

26 Ac os Satan a gyfyd yn ei erbyn ei hun, ac a fydd wedi ymrannu, ni all efe sefyll, eithr y mae iddo ddiwedd.

27 Ni ddichon neb fyned i mewn i dŷ *l* cadarn, ac yspeilio ei ddodrefn ef, oni bydd iddo yn gyntaf *m* rwymo'r cadarn; ac yna yr yspeilia ei dŷ ef.

28 ¶ Yn wir y dywedaf i chwi, *n* y maddeuir pob pechod i feibion dynion, a pha o gabledd bynnag a gablant:

29 Eithr yr hwn a gablo yn erbyn yr Yspryd Glân, *p* ni chaiff faddeuant yn dragywydd, ond y mae'n euog o farn dragywyddol;

30 *q* Am iddynt ddywedyd, Y mae yspryd aflan ganddo.

31 ¶ Daeth gan hynny ei frodyr *r* ef a'i fam; a chan sefyll allan, hwy a anfonasant atto, gan ei alw ef.

32 A'r bobl oedd yn eistedd o'i amgylch, ac a ddywedasant wrtho, Wele, y mae dy fam di a'th frodyr allan yn dy geisio.

33 Ac efe a'u hatteb odd hwynt, gan ddywedyd, Pwy yw fy mam i, neu fy mrodyr i?

34 A gwedi iddo *s* edrych oddi amgylch ar y rhai oedd yn eistedd yn ei gylch, efe a ddywedodd, Wele fy mam i, a'm brodyr i.

35 Canys pwy bynnag a wnelo *t* ewyllys Duw, hwnnw yw fy mrawd, a'm chwaer, a'm mam.

P E N. IV.

1 *Dammeg yr hauwr;* 14 *a'i ddeongliad.* 35 *Crist yn gostegu'r dymmestl.*

A *a* efe a ddechreuodd drachefn athrawiaethu yn ymyl y môr: a thyrfa fawr a ymgasglodd atto, hyd oni bu iddo fyned i'r *b* llong, ac eistedd * ar y môr; a'r holl dyrfa oedd wrth y † môr, ar y tir.

a Mat. 13. 1. *b* Pen. 3. 9. * *yn y llyn.* † *llyn.*

2 Ac efe a ddysgodd iddynt lawer ar ddamhegion, ac a ddywedodd wrthynt yn ei ddysgeidiaeth ef;

3 Gwran-

Pen. iii. 35. *Adn.* 31.] *Ei frodyr. Ceraint,* medd rhai: Pa ham ynte eu gelwir yn *frodyr?* Ond, o tybir fod crotn *Mair* yn rhŷ sanctaidd i gynnwys *brodyr* Crist naw unis: Pa fodd y meddylir y cynnwys yr un Nefoedd hwynt byth?

c 1 Cor. 9. 11.
d Gen. 15. 13. Adn. 15. Luc 6. 12.
e Sal. 1. 3. Eph. 3. 17. Col. 2. 7.
f Mat. 19. 23.
g Gen 6. 5. Sal. 51. 10. Ioan 25. 1.
b Dat. 2. 7. Mat. 13. 10.
i 1 Cor. 2. 12.
k Dan. 12. 10. Ioan 10. 26. Rhuf. 9. 6. 1 Cor. 5. 13.
m Mat. 13. 14. Luc 8. 10. Ioan 12. 40.
n Esa. 6. 9. Mat. 13. 14. Rhuf. 11. 8.
o Ier. 23. 28. Mat. 13. 19. Luc 8. 11.
1 Pedr 4. 10.
p Diar. 3. 8. Iona 2. 10. Luc 14. 28 Act. 27. 14
q 1 Thef. 3. 4. 2 Tim. 2. 15.
r Sal. 62. 10.
s 4. 16. Diar. 23. 5. t 1 Ioan 2. 15.
f Sal. 1. 3. a 92. 4. Ioan 15. 5. Col. 1. 6.
* *dygir.*
y Mat. 5. 16.
x Prez. 12. 14. Mat. 10. 1 26.
z 1 Cor. 12. 7, 26.
& Act. 17. 11.
1 Ioan 4. 1.
a Mat. 7. 2. Luc 6. 38. 2 Cor. 9. 7.
b Mat. 25. 23.
c Mat. 13. 12.
d Zec. 11. 17.
e 1 Pedr 1. 23.
f Sal. 3. 5.
g Sal. 92. 13.
b Sal. 84. 7.

3 Gwrandewch: Wele, c hauwr a aeth allan i hau:
4 A darfu wrth hau, i beth fyrthio ar fin y ffordd, ac d ehediaid yr awyr a ddaethant ac a'i difafant.
5 A pheth a fyrthiodd ar greigle, lle ni chafodd fawr ddaear; ac yn y fan ye eginodd, am nad oedd iddo ddyfnder daear.
6 A phan godoodd yr haul, fe'i poethwyd; ac am nad oedd e gwreiddyn iddo, fe wywodd.
7 A pheth a fyrthiodd ym mhlith y drain; a'r drain a dyfafant, ac a'i f tagafant, ac ni ddug ffrwyth.
8 A pheth arall a fyrthiodd mewn g tir da, ac a roddes ffrwyth tyfadwy a chynnyrchiol, ac a ddug un ddeg ar hugain, ac un dri ugain, ac un gant.
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y neb fydd ganddo *b* glufiau i wrando, gwrandawed.
10 A phan oedd efe wrtho ei hun, i y rhai oedd yn ei gylch ef gyd â'r deuddeg a ofynafant iddo am y ddammeg.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I chwi y *k* rhoddwyd gwybod dirgelwch teyrnas Dduw: *l* eithr i'r rhai fydd allan, ar ddammegion y gwneir pob peth:
12 *m* Fel yn gweled y gwelant, ac na chanfyddant; ac yn clywed y clywant, ac ni ddyallant; rh*n* iddynt *n* ddychwelyd, a maddeu iddynt *o* pechodau.
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Oni wyddoch chwi y ddammeg hon? a pha fodd y gwybyddwch yr holl ddammegion?
14 *p* O Yr hauwr fydd yn hau y gair.
15 A'r rhai hyn yw y rhai ar fin y ffordd, lle'n hauir y gair; ac wedi iddynt ei glywed, y mae Satan yn dyfod yn ebrwydd, ac yn dwyn ymaith y gair a hauwyd yn eu *p* calonnau hwynt.
16 A'r rhai hyn yr un ffunyd yw y rhai a hauir ar y creigle; y rhai wedi clywed y gair, fydd yn ebrwydd yn ei dderbyn yn llawen;
17 Ac nid oes ganddynt wreiddyn ynddynt eu hunain, eithr dros amfer y maent; *q* yna, pan ddel blinder neu erlid o achos y gair, yn y man y rhwyftrir hwynt.
18 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd ym mysg y drain; y rhai a wrandawant y gair,
19 Ac y mae gofalon y byd hwn, *r* a hudoliaeth golud, a *s* chwantau am bethau eraill, yn dyfod i mewn, ac yn tagu'r gair, a myned y mae yn ddiffrwyth.
20 A'r rhai hyn yw y rhai a hauwyd mewn tir da; y rhai fydd yn gwrando'n gair, ac yn *t* dderbyn, ac yn *x* dwyn ffrwyth, un ddeg ar hugain, ac un dri ugain, ac un gant.
21 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, A *u* ddaw *u* canwyll i'w dodi dan lestr, neu dan wely? ac ai nid i w gosod ar ganhwyllbren?
22 *x* Canys nid oes dim cuddiedig, a'r *m'* amlygir; ac ni bu ddim dirgel, y ond fel y delai i eglurdeb.
23 Od oes gan neb glufiau i wrando, gwrandawed.
24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *&* Edrychwch beth a wrandawoch. *a* A pha fefur y mefuroch, y mefurir i chwithau; *b* a chwanegir i chwi, y rhai a wrandewch.
25 Canys yr hwn y mae ganddo, y *c* rhoddir iddo; a'r hwn nid oes ganddo, ie, yr *d* hyn fydd ganddo a ddygir oddi arno.
26 ¶ Ac efe a ddywedodd, Felly y mae teyrnas Dduw, *e* fel pe bwriai ddyn had i'r ddaear;
27 A *f* chyfgu, a chodi nos a dydd, a'r had yn egino, ac yn *g* tyfu, y modd ni's gwyr efe.
28 Canys y ddaear a ddwg ffrwyth o honi ei hun; yn *b* gyntaf yr eginyn, ar

ol hynny y dywyfen, yna'r ŷd yn llawn yn y dywyfen.
29 A phan † addfedo'r ffrwyth, yn ebrwydd y rhydd efe'r crymman ynddo, am ddyfod y *i* cynhauaf.
30 ¶ Ac efe a ddywedodd, i ba beth y cyffelybem ni eyrnas Dduw? neu ar ba ddammeg y gwnaem gyffelybrwydd o honi?
31 *h* Megis grohyn o had mwftard *ydyw*, yr hwn pan hauer yn y ddaear, fydd leiaf o'r holl hadau fydd ar y ddaear.
32 Eithr wedi'r hauer, y mae yn *i* tyfu, ac yn myned yn fwy na'r holl lyfiau, ac fe a ddwg ganghennau mawrion; *m* fel y gallo ehediaid yr awyr nythu dan ei gyfgod.
33 Ac *k* chyfryw ddamhegion lawer y traethodd efe iddynt y gair, *n* hyd y gallent ei wrando.
34 Ond heb ddammeg ni lafarodd wrthynt: ac o'r neilltu i'w ddifgyblion efe a *o* eglurodd bob peth.
35 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt y dwthwn hwnnw, gwedi ei hwyrhau hi, *p* Awn trofodd i'r tu draw.
36 A gwedi iddynt *q* ollwng ymaith y dyrfa, hwy a'i cymmerafant ef fel yr oedd yn † y llong: ac yr oedd hefyd longau eraill gyd ag ef.
37 Ac fe gyfododd tymmeftl fawr o wynt, a'r tonnau a dafafant i'n llong, hyd onid oedd hi yn llawn weithian.
38 Ac yr oedd efe yn y pen ôl i'r llong, yn *r* cyfgu ar obennydd: a hwy a'i a deffroifant ef, ac a ddywedafant wrtho, Athraw, ai difarter gennyt ein *s* colli ni?
39 Ac efe a godiodd i fynu *ar a draed*, ac a *t* gerydrodd y gwynt, ac a ddywedodd wrth y môr, Goftega, diffawa. A'r gwynt a ofteqodd, a bu *x* tawelwch mawr.
40 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ham yr ydych mor ofnog? y pa fodd nad oes gennych ffydd?
41 Eithr hwy ofnafant yn ddirfawr, ac a ddywedafant wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, *&* gan fod y gwynt a'r môr yn ufuddhau iddo?

PEN. IV.

1 *Burrw allan y lleng gythreuliaid.* 13 *Bwytau yn myned i'r moch.* 35 *Cyfodi merch Iairus.*

A Hwy a ddaethant i'r tu hwnt i'r môr, i wlad y *a* Gadereniaid.
2 Ac ar ei dyfodiad ef allan o'r llong, yn y man cyfarfu ag ef o blith y beddau ddyn ag yfpryd aflan ynddo.
3 Yr hwn oeddai a drigfan ym mhlith y beddau; ac *b* ni allai neb, ie, a chadwynau, ei rwymo ef:
4 O herwydd ei *c* rwymo ef yn fynych â llyfetheiriau, ac *d* a chadwynau, a darnio o hono'r cadwynau, a dryllio'r llyfetheiriau: ac ni allai neb ei ddofi ef.
5 Ac yn waftad nos a dydd yr oedd efe yn llefain yn y mynyddoedd, ac ym mhlith y beddau, ac yn *e* ei dorri ei hun a cherrig.
6 Ond pan ganfu efe'r Iefu o hirbell, efe a redodd ac a'i *f* haddolodd ef;
7 A chan waeddi a llef uchel, efe a ddywedodd, Beth fydd i *mi a wnelwyf* â thi, Iefu Fab y Duw goruchaf? *yr ydwyf* yn dy dyngedu trwy Dduw, *f* na phoenech fi.
8 (Canys dywedafai'r *Iefu* wrtho, Yfpryd aflan, *g* dos allan o'r dyn)
9 Ac efe a ofynodd iddo, Beth *yw* dy enw? Yntau a atteb dd, gan ddywedyd, *h* Lleng *yw* fy enw: am fod llawer o honom.
10 Ac efe a fawr ymbiliodd ag ef, na yrnafai efe hwynt allan o'r *&* wlad.
11 Ond yr oedd yno ar y mynyddoedd genfaint fawr o foch yn pori.
12 A'r holl gythreuliaid a attolygafant iddo, gan ddywedyd, Danfon ni i'r moch, fel y gallom fyned i mewn iddynt.
13 Ac

† Groeg, *pan ydd* *i* Ioan 4. 35. Dat. 14. 15.
h Mat. 13. 31.
i Preg. 7. 8. Dan. 2. 35.
m Ezec. 31. 6.
n Ioan 10. 12. Heb. 5. 11.
o Luc 24. 27.
p Mat. 8. 27.
q Mat. 15. 39.
† *yr ysgraff* Adn. 1.
r Sal. 44. 23. Luc 8. 23.
s Sal. 12. 5.
t Exo. 14. 10.
u Sal. 29. 10.
x Sal 107. 29. *y* Job 33. 14. Luc 8. 25.
& Sal 148. 8.
a Mat. 8. 28 *z* 18. 12. Act. 10. 28.
b Rhuf. 16. 20.
c Dat. 2. 13. *a* 20. 2. *d* 1 Bren. 18. 28. 1 Ped. 5. 8.
e Mat. 4. 9. *a* Co. 15. 25 *f* Act 19. 17
g Pen. 9. 25 *b* Mat. 26. 53. Luc 8. 2. *i* 1 Bren. 22. 22. Job 1. 11. 2 Pedr 2. 4. * Gwlad tywyllwch, had annuwiol, Ddewis Satan yn oeftadol! Fe'ga dd y Diawl a gelfiodd, chwy pyn: *Pen.* v. 12 Naccaw d ei gais i *Ddafydd* frenhin!
2 *Sam.* xii. 16.

Pen. iv. *Adn.* 24. *A wrandawoch.*] Yn aftud, *gwranda* Air *dy* Duw; Yn rhwydd gwna *dda* i ddyhol-ryw:
Gan faddeu, car; cyfranna'th ddawn; Cei ddwbl daliad, fefur llawn! *Mat.* v. 44. *a* vi. 14. *a* vii. 2.

k Mat. 8. 34. Ioan 4. 40. Adn 17. * Set, Criſt; felly etto, gwell gan lawer anturio i dragywyddoldeb heb Criſt, nag ymadael a'u trachwantau er ei fwyn ef. Luc xxiii. 18. *Ioan* xix. 15. *l* Act. 16. 39. *m* Luc 8. 38. *n* Exo. 15. 1. *o* Sal. 116. 7. Mat. 8. 4. Adn. 43. 1 Tim. 1. 15. *p* Mat. 9. 1. Luc 8. 40. *q* Mat. 9. 18. Luc 8. 41. Act. 13. 15. *r* Gen. 22. 14. 2 Cron. 20. 12. *s* Mat. 8. 8. *a* 9. 18. *t* Sal. 103. 13. *u* Lef. 15. 25. *x* Ioan 5. 5. Ben. 3. 10. Heb. 12. 6. *y* Eſa. 55. 2. ∝ Jona 1. 13. *a* Mat. 14. 36. *b* Mat. 9. 21. *c* Luc 6. 19. Ioan 1. 16. *d* Eſa. 55. 6. *e* 2 Cron. 20. 20. Mat. 9. 2. Pen. 10. 52. Act. 14. 9 Gal. 3. 26. † Groeg, *achubodd*, Pen. 16. 16. *f* Ioan 11. 15. *g* Sal. 37. 5. Mat. 4. 10. Phil. 1. 27. Theſ. 5. 14. *h* Mat. 17. 1.

13 Ac yn y man y caniattaodd yr Iefu iddynt. A'r yſprydion aflan, gwedi myned allan, a aethant i mewn i'r moch: a rhuthrodd y genfaint dros y dibyn i'r môr (*ac* ynghylch dwy fil oeddynt) ac a'u boddwyd yn y môr.

14 A'r rhai a borthent y moch a ffoiſant, ac a fynegafant *y peth* yn y ddinas, ac yn y wlad: a hwy a aethant allan i weled beth oedd hyn a wnaethid.

15 A hwy a *k* ddaethant at yr Iefu, ac a welſant y cythreulig yr hwn y buaſai y lleng ynddo, yn eiſtedd, ac yn ei ddillad, ac yn ei iawn bwyll: ac a ofnafant.

16 A'r rhai a welſant, a fynegafant iddynt pa fodd y buaſai i'r cythreulig, ac am y moch.

17 A dechreuaſant ddymuno arno * ef fyned ymaith *l* o'u goror hwynt.

18 Ac efe yn myned i'r llong, *m* yr hwn y buaſai y cythraul ynddo a ddymunodd arno gael bod gyd âg ef.

19 Ond yr Iefu ni adawodd iddo; eithr dywedodd wrtho, Dos i'th dŷ at yr eiddot, a *n* mynega iddynt pa faint a wnaeth yr Arglwydd erot, *o* ac iddo drugarhau wrthyt.

20 Ac efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi trwy Decapolis, pa bethau eu maint a wnaethai'r Iefu iddo. A phawb a ryfeddafant.

21 ¶ *p* A gwedi i'r Iefu drachefn fyned mewn llong i'r lan arall, ymgaſglodd tyrfa fawr atto: ac yr oedd efe wrth y môr.

22 Ac wele, *q* un o bennaethiaid y ſynagog a ddaeth, a'i enw Jairus: a phan el gwelodd, efe a ſyrthiodd wrth ei draed ef.

23 Ac efe a fawr ymbiliodd ag ef, gan ddywedyd, Y mae fy merch fechan ar *r* drangc: *attolwg i ti* ddyfod a *s* dodi dy ddwylaw arni, fel yr iachaer hi; a byw fydd.

24 A'r *Iefu* a aeth *t* gyd âg ef: a thyrfa fawr a'i canlynodd ef, ac a'i gwaſgafant ef.

25 A rhyw wraig, yr hon a fuaſai mewn *u* diferlif gwaed *x* ddeuddeng mlynedd,

26 Ac a oddefaſai lawer gan lawer oedd o feddygon, ac a y dreuliaſai gymmaint ag oedd ar ei helw, ac ni chawſai ddim llesâd, eithr yn hytrach myned ∝ waeth-waeth;

27 Pan glybu hi am yr Iefu, hi a ddaeth yn y dyrfa o'r tu ol, ac a gyffyrddodd â'i *a* wiſg ef.

28 Canys hi a ddywedaſai, Os cyffyrddaf â'i ddillad ef, *b* iach fyddaf.

29 Ac yn ebrwydd y ſychodd ffynhonnell ei gwaed hi: a hi a wybu yn ei chorph ddarfod ei iachau o'r pla.

30 Ac yn y fan yr Iefu, gan wybod ynddo ei hun fyned *c* rhinwedd allan o hono, a drôdd yn y dyrfa, *ac* a ddywedodd, Pwy a gyffyrddodd â'm dillad?

31 A'i ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho, Ti a well'r dyrfa yn dy *d* waſgu, ac a ddywedi di, Pwy a'm cyffyrddodd?

32 Ac yntau a edrychodd o amgylch, i weled yr hon a wnaethai hyn.

33 Ond y wraig, gan ofni a chrynu, yn gwybod beth a wnaethid ynddi, a ddaeth ac a ſyrthiodd ger ei fron ef, ac a ddywedodd iddo'r holl wirionedd.

34 Ac efe a ddywedodd wrthi, *Ha* ferch, *e* dy ffydd a'th † iachaodd: dos mewn heddwch, a bydd iach o'th bla.

35 Ac efe etto yn llafaru, daeth *rhai* o *dy* pennaeth y ſynagog, gan ddywedyd, *f* Bu farw dy ferch: i ba beth etto'r aflonyddi'r Athraw?

36 A'r Iefu, yn ebrwydd wedi clywed y gair a ddywedaſid, a ddywedodd wrth bennaeth y ſynagog, *g* Nac ofna; cred yn unig.

37 Ac ni adawodd efe neb i'w ddilyn, *h* ond Pedr, ac Iago, ac Ioan brawd Iago.

38 Ac efe a ddaeth i dŷ pennaeth y ſynagog, ac a ganfu'r i cynnwrf, a'r rhai *i* Mat. 9. oedd yn wylo ac yn ochain llawer. 23.

39 A gwedi iddo fyned i mewn, efe a Luc 8. 52. ddywedodd wrthynt, Pa ham y gwnewch gynnwrf, ac yr wylwch? ni bu farw'r eneth, eithr *k* cyſgu *y mae*.

40 A hwy a'i *l* gwatwaraſant ef. Ond *k* Ioan 11. efe, gwedi bwrw pawb allan, a gymmerth 11. dad yr eneth a'i mam, a'r rhai oedd gyd *l* Gen. 18. âg ef, ac a aeth i mewn lle yr oedd yr 12. eneth yn gorwedd. Job 16. 2. Act. 17.

41 A gwedi ymaflyd yn llaw'r eneth, 32. efe a ddywedodd wrthi, Talitha, cwmi; yr hyn o'i gyfieithu yw, Yr eneth (yr 1 Cor. 2. wyf yn dywedyd wrthyt) cyfod. 14.

42 Ac yn y fan y *m* cyfododd yr eneth, *m* Ioan 5. ac a rodiodd: canys deuddeng mlwydd 28. *oed* ydoedd hi. A ſynnu a wnaeth arnynt *n* Mat. 8. 4. â ſyndod mawr. 9. 30.

43 Ac efe a *n* orchymynodd iddynt yn Luc 5. 14. gaeth, na chai neb wybod hyn; ac a ddywedodd am roddi *peth* iddi i'w ſwytta.

PEN. VI.

1 *Dyſtyru Criſt gan ei gyd-wladwyr.* 7 *Awdurdodi'r deuddeg dyſgybl.* 14 *Amryw dyb am Criſt.*

AC *a* efe a aeth ymaith oddi yno, ac a *a* Mat. 13. ddaeth i'w wlad ei hun; a'i ddiſgyblion a'i canlynafant ef. 54. Luc 4. 16.

2 A gwedi dyfod y ſabbath, efe a ddechreuodd athrawiaethu yn y ſynagog: a *b* 10. 6. 42. ſynnu a wnaeth llawer a'i clywſant, gan ddywedyd, *b* O ba le y daeth y pethau hyn *c* Gen. 2. i hwn? a pha ddoethineb *yw* hon a roed 15. iddo fel y gwnaid y cyfryw nerthoedd trwy 2 Theſ. 3. ei ddwylaw ef? 10.

3 Onid hwn yw'r *c* ſaer, mab Mair, Heb. 2. 17. brawd Iago, a Joſes, a Judas, a Simon? *d* Mat. 11. ac onid yw ei chwiorydd ef yma yn ein 6. plith ni? A hwy *d* a rwyſtrwyd o'i blegid Io. 2. 1--12 ef. *e* Io. 4. 44.

4 Ond yr Iefu a ddywedodd wrthynt, *f* Gen. 19. Nad *e* yw prophwyd yn ddi-bris onid yn ei 22. wlad ei hun, ac ym mhlith ei genedl ei Mat. 13. 58 hun, ac yn ei dŷ ei hun. *g* Eſa. 59. 16.

5 *f* Ac ni allai efe yno wneuthur dim Mat. 8. 10. gwyrthiau, ond rhoi ei ddwylaw ar ychyd- *b* Mat. 9. ig gleifion, a'u iachau *bwynt*. 35.

6 Ac *g* efe a ryfeddodd o herwydd eu Luc 13. hanghrediniaeth: *b* ac a aeth i'r pentrefi 22. oddi amgylch, gan athrawiaethu. Act. 10. 38

7 ¶ Ac efe a alwodd y deuddeg, ac a *i* Exo. 4. ddechreuodd eu danfon bwynt bob yn 14--17. *i* ddau a dau; ac a roddodd iddynt awdur- Preg. 4. 9. dod *ar* yſprydion aflan; Dat. 11. 3.

8 Ac a orchymynodd iddynt na chym- *k* 2 Tim. merent *k* ddim i'r daith, ond llaw-ffon yn 2. 4. unig; nac yſgrepan, na bara, nac arian *l* Act. 12. 8 yn *eu* pyrſau: Eph. 6. 15.

9 Eithr *eu bod* â *l* ſandalau am eu traed; *m* Luc 10. ac na wiſgent ddwy bais. 7

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba * Groeg, le bynnag yr eloch i mewn i dŷ, *m* arof- *oddi yno.* wch yno nyd onid eloch ymaith * o'r fan honno. *n* Mat. 10.

11 A *n* pha rai bynnag ni'ch derbyn- 14. iant, ac ni'ch gwrandawant, pan eloch Luc 10. oddi yno, o yſgydwch y llwch *a fyddo* dan 10. eich traed, yn dyſtiolaeth iddynt. Yn wir *o* Act. 13 meddaf i chwi, Y bydd *p* eſmwythach i 61. Sodoma, neu Gomorra yn nydd y farn, *p* Ezec. 6. nag i'r ddinas honno. 2.

12 A hwy a aethant allan, ac a bre- Mat. 11. gethaſant ar iddynt edifarhau. 23.

13 *q* Ac a fwriaſant allan lawer o gyth- *q* Pen. 16. reuliaid, ac a eliaſant âg olew lawer o 17, 18. gleifion, ac a'u iachaſant. Iago 5. 14.

14 ¶ A'r brenin Herod a glybu (canys *r* Mat. 14. cyhoedd ydoedd ei enw ef) ac efe a 1. ddywedodd, Ioan Fedyddiwr a gyfodod o Luc 9. 6, 7. feirw, ac am hynny y mae nerthoedd yn 1 Theſ. 1. 8 gweithio ynddo ef. *s* Mat. 16.

15 Eraill a ddywedaſant, Mai *s* Elias 14. yw. Ac eraill a ddywedaſant, mai pro- *t* Job 15. 20 phwyd yw, neu megis un o'r prophwydi. Rhuf. 2. 19

16 Ond Herod, pan glybu, a ddywed- 2 Theſ. 2. odd, Mai'r Ioan a dorrais i ei ben yw 11. hwn; *t* efe a gyfododd o feirw. *u* Mat. 14. 3.

17 Canys yr *u* Herod hwn a ddanfon- a 22. 16. aſai ac a ddaliaſai Ioan, ac a'i rhwymaſai Luc 3. 19.

ef yn y carchar, o achos Herodias gwraig Philip ei frawd; am iddo ei phriodi hi.

18 Canys Ioan a ddywedasai wrth Herod, x Nid cyfreithlawn i ti gael gwraig dy frawd.

19 Ond Herodias a y ddalliodd ŵg iddo, ac a chwennychodd ei ladd ef; ac ni's gallodd.

20 Canys Herod oedd yn ȝ ofni Ioan, gan wybod ei fod ef yn ŵr cyfiawn, ac yn sanctaidd; ac a'i parchai ef: a gwedi iddo ei glywed ef, a efe a wnai lawer o bethau, ac a'i gwrandawai yn ỏ cwyllysgar.

21 A gwedi dyfod diwrnod cyfaddas, pan wnaeth Herod, ar ei ddydd c genedigaeth, d swpper i'w bennaethiaid, a'i flaenoriaid, a goreu-wyr Galilea:

22 A gwedi i ferch Herodias honno ddyfod i mewn, a dawnsio, e a bodhau Herod, a'r rhai oedd yn eistedd gyd ag ef, y brenin a ddywedodd wrth y llangces, Gofyn i mi y peth a fynnech, ac mi a'i rhoddaf i ti.

23 Ac efe a dyngodd iddi, f Beth bynnag a ofynech i mi, mi a'i rhoddaf i ti, hyd hanner fy nheyrnas.

24 A hithau a aeth allan, ac a ddywedodd wrth ei mam, Pa beth a ofynaf? A hithau a ddywedodd, g Pen Ioan Fedyddiwr.

25 Ac yn y fan hi a aeth i mewn ar *h* frys at y brenin, ac a ofynodd, gan ddywedyd, Mi a fynnwn i ti roi i mi allan o law, ar deyrgi, i ben Ioan Fedyddiwr.

26 A'r brenin yn drist iawn, ni chwennychai ei bwrw hi heibio, *i* o herwydd y llwon, a'r rhai oedd yn eistedd *k* gyd ag ef.

27 Ac yn y man y brenin a ddanfonodd ddihenyddwr, *m* ac a orchymynodd ddwyn ei ben ef.

28 Ac yntau a aeth, ac a dorrodd ei ben ef yn y carchar, ac a ddug ei ben ef ar ddysgl, ac a'i rhoddodd i'r llangces; a'r *n* llangces a'i rhoddes ef i'w *o* mam.

29 A phan glybu ei ddisgyblion ef, hwy a ddaethant ac a gymmeraſant ei gorph ef, ac a'i dodasant mewn bedd.

30 ¶ A'r apostolion a ymgasglasant o at yr Iesu, ac a fynegasant iddo yr holl bethau, *p* y rhai a wnaethent, a'r rhai a athrawiaethasent.

31 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch, eich hunain i le anghyfannedd o'r neilldu, a gorphwyſwch encyd. Canys *q* llawer oedd yn dyfod ac yn myned, fel nad oeddynt yn cael ennyd, cymmaint ag i fwyta.

32 *r* A hwy a aethant i le anghyfannedd mewn llong o'r neilldu.

33 A'r bobloedd a'u gwelsant hwy yn myned ymaith, a llawer a'i hadnabuant ef, ac a *s* redasant yno ar draed o'r holl ddinasoedd, ac a'u rhag-flaenasant hwynt, ac a ymgasglasant atto ef.

34 *t* A'r Iesu, wedi myned allan, a welodd dyrfa fawr, ac a dosturiodd wrthynt, am eu bod *u* fel defaid heb ganddynt fugail: ac a ddechreuodd ddysgu iddynt lawer o bethau.

35 Ac yna wedi ei myned hi yn *x* llawer o'r dydd, y daeth ei ddisgyblion atto ef, gan ddywedyd, Y lle fydd y ánial, ac weithian y *mae hi* yn llawer o'r dydd:

36 Gollwng hwynt ymaith, fel yr eloent *y* i'r wlad oddi amgylch, ac i'r pentrefi, ac y prynont idoynt eu hunain fara: canys ȝ nid oes ganddynt ddim i'w fwyta.

37 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwyta. A hwy a ddywedasant wrtho, A awn ni a phrynu || gwerth dau can ceiniog o fara, a'i roddi iddynt i'w fwyta?

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa faint sydd gennych? ewch ac *a* edrychwch. A gwedi iddynt wybod, hwy a ddywedasant, Pump, a dau bysgodyn.

39 Ac efe a orchymynodd iddynt beri i bawb eistedd yn *b* fyrddeidiau ar y glaswellt.

40 A hwy a eistedasant yn finteioedd a minteioedd, o fesur *c* cannoedd, ac o fesur deg a deugeiniau.

41 Ac wedi cymmeryd y pum torth a'r *d* ddau bysgodyn, gan edrych i fynu tu a'r nef, *a* efe a fendithiodd, ac a dorrodd y bara, ac a'u rhoddes at ei ddisgyblion, *e* i'w e gosod ger eu bronnau hwynt: a'r ddau bysgodyn a rannodd efe rhyngddynt oll.

42 A hwy oll a fwyttasant, ac a gawsant *f* ddigon.

43 A chodasant ddeuddeg basgedaid yn llawn o'r g briw-fwyd, ac o'r pysgod.

44 A'r rhai a fwyttasent o'r *b* torthau, oedd ynghylch pum mil o wyr.

45 Ac yn y man efe *i* a gymhellodd ei ddisgyblion i fyned i'r llong, a myned o'r *k* blaen-i'r lan arall i Bethſaida, tra fyddai efe yn gollwng ymaith y bobl.

46 A gwedi iddo eu danfon hwynt ymaith, efe *l* a aeth i'r *m* mynydd i weddio.

47 ¶ A *l* phan aeth hi yn hwyr, yr oedd y llong ar ganol y ‡ môr, ac yntau ei hun ar y tir.

48 A efe a'u gwelai hwynt yn *m* flin arnynt yn rhwyfo (canys *n* y gwynt oedd yn eu herbyn) Ac, ynghylch y bedwaredd wylfa o'r nos, o efe a ddaeth attynt, gan rodio ar y môr; ac a *p* fynnasai fyned heibio iddynt.

49 Cyd pan welsant hwy ef yn *q* rhodio ar y môr, hwy a dybiasant mai drychiaeth ydoedd: *r* a *hwy* a waeddasant,

50 (Canys hwynt oll a'i gwelsant ef, ac a ddychrynasant) Ac yn y man yr *s* ymddiddanodd efe a hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch gyſſur: *t* myfi yw; nac ofnwch.

51 Ac efe a aeth i fynu attynt i'r llong; *u* a'r gwynt a dawelodd. A hwy a ſynasant ynddynt eu hunain yn fwy o lawer, ac a *x* ryfeddasant.

52 O blegid *y* ni ddyallasant am y torthau *hynny*: canys yr oedd eu calon hwynt wedi caledu.

53 Ac ȝ wedi iddynt ddyfod trosodd, hwy a ddaethant i dir *a* Genesaret, ac a laniasant.

54 Ac wedi eu myned hwynt allan o'r llong, hwy a'i *b* hadnabuant ef yn ebrwydd.

55 Ac wedi iddynt redeg trwy gwbl o'r gorfor hwnnw, hwy a ddechreuasant *c* ddwyn oddi amgylch mewn gwelyau rai cleifion, pa le bynnag y clywent ei fod ef,

56 Ac i ba le bynnag yr elai efe i mewn, i bentrefi, neu ddinasoedd, neu || *faesydd.* || wlad, hwy a osodent y cleifion yn yr heolydd, ac a attolygent iddo gael o honynt *d* gyffwrdd yn unig ag ymyl ei wisg ef: a chynnifer ag a gyffyrddasant, a iachäwyd.

P E N. VII.

1 *Am fwyta heb ymolchi*: 14 *Nad bwyd a baloga ddyn.*

YNA *a* yr ymgasglodd atto y Pharisead, a rhai o'r Ysgrifennyddion a ddaethai o Jerusalem.

2 A phan welsant rai o'i ddisgyblion ef â dwylaw cyffredin (hynny ydyw, heb olchi) yn bwytta bwyd, *b* hwy a argyoeddasant.

3 Canys y Pharisead, a'r holl Iuddewon, oni bydd iddynt olchi *eu* dwylaw yn * fynych, ni fwyttant: gan ddal traddodiad yr hynafiaid

4 A *phan ddelont* o'r farchnad, oni bydd iddynt *c* ymolchi, ni fwyttant. A llawer o bethau eraill y lyd, y rhai a gymmerasant i'w cadw; *megis* golchi cwppanau, ac yſtenau, ac efyddynau, a || byrddau.

5 Yna y gofynodd y Pharisead a'r Ysgrifenyddion iddo, *d* Pa ham nad yw dy ddisgyblion di yn rhodio yn ol traddodiad yr hynafiaid, onc bwytta eu bwyd â dwylaw heb olchi?

6 Ond

Fen. vi. *Adn.* 42.] *Ddigon.* Pan na byddo lluniaeth yn y gell, na gweddill i'w gael; medr Duw ddiwallu'r aughenoc. *Gen.* xxi. 19. *Deut.* xxxii 36. 2 *Bren.* iv. 42.

a Lef. 18. 16.
2 Cor. 10. 3
y Sal. 37. 32.
Am. 7. 10.
Mat. 21. 45.
ȝ Pen. 11. 18.
a 2 Cron. 24. 2.
Col. 2. 7.
b Mat. 13. 20.
Act. 8. 8.
c Gen. 27. 41.
d 40. 20.
d Dat. 11. 10.
e Diar. 9. 17.
Rhuf. 1. 32
f Ether 5. 3, 6.
Deu. 8. 11.
Hoſ. 4. 11.
g 1 Bren. 21. 7.
Dat. 17. 6.
h Rhuf. 1. 15.
i Mica 7. 2, 3.
k 1 Sam. 25. 32.
l Iago 2. 9.
m Diar. 29. 2.
Rhuf. 1. 29.
n Sal. 36. 6.
Preg. 7. 15.
o Luc 9. 10.
p Luc 24. 19.
Rhuf. 15. 18.
q Pen. 3. 20,
r Mat. 14. 13.
Luc 9. 10.
s Iago 1. 19.
t Mat. 9. 36.
u Eſa. 56. 11.
Ezec. 34. 2
x 1 Bren. 18. 29.
Mat. 14. 15.
Luc 9. 12.
y Adn. 32.
ȝ Gen. 21. 15.
Deut. 32. 36.
‖ Ioan 6. 9.
a Num. 11. 22.
b 1 Cor. 14. 40.
a Job 5. 11, 13.
Sal. 12. 8.
Mat. 15. 1.
b Mat. 7. 5.
* *A grym eu dwrn.*
Adn. 8.
c Ioan 4. 24.
Rhuf. 12. 2.
‖ *glythau,* Amos 6. 4.
Mat. 23. 23.
d Mat. 15. 2.

e Eſa. 29. 13. Ezec. 33. 31. Mat. 15 8. 2 Tim. 3. 5. Tit. 1. 16.

6 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Da y prophwydodd Eſaias am danoch chwi, ragrithwyr, fel y mae yn yſgrifenedig, *e* Y mae'r bobl hyn yn ſy anrhydeddu i a'u gwefuſau, ond eu calon ſydd bell oddi wrthyf.

f Eſa. 1. 12. Ioan 4. 22.

7 Eithr *f* ofer y maent yn fy addoli, gan ddyſgu *yn lle* dyſgeidiaeth orchymynion dynion.

g 1 Bren. 22. 18. Preg. 11. 9. *h* Exo. 21. 17. Lef. 20. 9. *i* Mat. 15. 5. *k* 1 Tim. 5. 8.

8 Canys, gan adael heibio orchymyn Duw, yr ydych yn dal traddodiad dynion; ſef golchiadau yſtenau a chwppanau: a llawer eraill o'r cyffelyb bethau yr ydych yn eu gwneuthur.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwych yr ydych yn g rhoi heibio orchymyn Duw, fel y cadwoch eich traddodiad eich hunain.

10 Canys Moſes a ddywedodd, Anrhydedda dy dad a'th fam: *h* a'r hwn a felldithio dad neu fam, bydded farw'r farwolaeth.

* Rho'n rhwydd i'r *gilfi*, ni wnai ddim cam! Na phrifia am dy dad, na'th fam!

11 Ac meddwch chwithau, Os dywaid dyn wrth ei dad neu ei fam, *i* Corban, hynny yw, Rhodd, trwy ba beth bynnag y ceit les oddi wrthyf ſi; *difai fydd.*

2 *Bren.* xii. 9. *Eſa.* lvi. 11. *Mal.* iii. 8.

12 Ac *k* nid ydych mwyach yn gadael iddo wneuthur * dim i'w dad neu i'w fam:

l Jer. 7. 10. *a* 27. 10. *m* Mat. 15. 10. *n* Rhuf. 14. 14. 1 Tim. 4. 4.

13 Gan ddirymmu gair Duw a'ch *l* traddodiad eich hunain, yr hwn a draddodaſoch chwi: a llawer o gyffelyb bethau a hynny yr ydych yn eu gwneuthur.

o Mat. 11. 15. *p* Mat. 15. 15. *q* Diar. 4. 7. *r* Sal. 73. 16. Jer. 8. 9. *s* Deut. 23. 13. 1 Tim. 6. 8. *t* Gen. 6. 5. Mat. 15. 19 Rhuf. 4. 13. *u* Jer. 4. 14 Act. 18. 22. *x* Mat. 20. 25. *y* Mat. 12. 35. Iago 1. 15. *z* Mar. 15. 21. *a* Pen. 6. 54. *b* Rhuf. 2. 11. *c* Col. 3. 20. *d* Sal. 50. 15. Eſa. 63. 17. Hoſ. 15. 3. *e* 1 Ioan 5. 19. *f* Act. 13. 46. Rhuf. 1. 16 *g* Act. 10. 15. Eph. 2. 12. *h* Mat. 15. 28. *i* Ioſ. 21. 45. Sal. 12. 6. 2 Cor. 1. 20. *k* Mat. 15. 29. *l* Mat. 4. 25.

14 ¶ A *m* chwedi galw atto yr holl dyrfa, efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandewch chwi oll arnaf, a dyallwch.

15 Nid oes dim allan o ddyn yn myned i mewn iddo, a ddichon ei *n* halogi ef: eithr y pethau ſy'n dyfod allan o hono, y rhai hynny yw'r pethau ſy'n halogi dyn.

16 Od oes gan neb *o* gluſtiau i wrando, gwrandawed.

17 ¶ A phan *p* ddaeth efe i mewn i'r tŷ oddi wrth y bobl, ei ddiſgyblion a *q* ofynaſant iddo am y ddammeg.

18 Yntau a ddywedodd wrthynt, Ydych chwithau hefyd mor * ddi ddeall? Oni wyddoch am bôb peth oddi allan a ei i mewn i ddyn, na all hynny ei halogi ef;

19 O blegid nid yw yn myned i'w galon ef, ond i'r bolt ac yn myned allan i'r *r* geudy, gan garthu yr holl fwydydd?

20 Ac efe a ddywedodd, Yr hyn ſydd yn dyfod allan o ddyn, hynny ſydd yn halogi dyn.

21 *t* Canys oddi mewn, allan o galon dynion, y daw *u* drwg-feddyliau, tor-priodaſau, putteindra, llofruddiaeth,

22 Lladradau, cybydd-dod, drygioni, twyll, anlladrwydd, *x* drwg-lygad, cabledd, balchder, ynfydrwydd.

23 Yr holl y ddrwg-bethau hyn ſy'n dyfod oddi mewn, ac yn halogi dyn.

24 ¶ Ac ℵ efe a gyfododd oddi yno, ac a aeth i gyffiniau Tyrus a Sidon; ac a aeth i mewn i dŷ, ac ni fynnaſai i neb wybod: eithr *a* ni allai efe fod yn guddiedig.

25 Canys pan glybu *b* gwraig, yr hon yr oedd *c* ei merch fechan ar, yſpryd aflan ynddi, ſon am danò, hi a ddaeth ac a ſyrthiodd wrth ei thraed ef.

26 (A Groeges oedd y wraig, Syrophenifiad o genedl) A hi a *d* attolygodd iddo fwrw'r *e* cythraul allan o'i merch.

27 A'r Ieſu a ddywedodd wrthi, Gâd yn *f* gyntaf i'r plant gael eu digoni: canys nid cymmwys yw cymmeryd bara'r plant, a'i daflu i'r cenawon cwn.

28 Hithau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Gwir, *O* Argiwydd: *ac* etto y mae *g* y cenawon dan y bwrdd yn bwytta o friwſion y plant.

29 Ac efe ddywedodd wrthi, *h* Am y gair hwnnw, dos ymaith; aeth y cythraul allan o'th ferch.

30 Ac wedi iddi fyned i'w thŷ, *i* hi a gafodd fyned o'r cythraul allan, a'i merch wedi ei bwrw ar y gwely.

31 ¶ *k* Ac efe a aeth drachefn ymaith o dueddau Tyrus a Sidon, ac a ddaeth hyd ſôr Galilea, trwy ganol terfynau *l* Decapolis.

32 A hwy a ddygaſant atto un *m* byddar, ag attal dywedyd arno; ac a attolygaſant iddo ddodi ei law arno ef.

33 Ac wedi iddo ei gymmeryd ef o'r neilldu allan o'r dyrfa, efe a eſtynodd ei yſgeddau yn ei gluſtiau ef, ac wedi iddo *n* boeri, efe a gyffyrddodd â'i dafod ef;

34 A o chan edrych tu a'r nef, efe *o* a ochneidiodd, ac a ddywedodd wrtho, Ephphatha, hynny yw, Ymagor.

35 Ac yn ebrwydd ei gluſtiau ef a agorwyd, a rhwym ei dafod a ddattodwyd; *q* ac efe a lafarodd yn eglur.

36 Ac efe a *r* waharddodd iddynt ddywedyd i neb: ond pa mwyaf gwaharddodd efe iddynt, *s* mwy o lawer y cyhoeddaſant.

37 A ſynnu wnaethant yn ryfeddol, gan ddywedyd, *t* Da y gwnaeth efe bob peth: y mae efe yn gwneuthur i'r byddar glywed, ac i'r mudion lafarû.

P E N. VIII.

1 Criſt yn porthi'r pedair mil. 22 Yn rho'i ei olwg i ddyn dall.

YN y dyddiau hynny, *a* pan oedd y dyrfa yn fawr iawn, ac heb ganddynt ddim i'w fwytta, y galwodd yr Ieſu ei ddiſgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt,

2 Yr wyf ſi yn *b* toſturio wrth y dyrfa, o blegid ŷmaent hwy dridiau weithian yn aros gyd â mi, ac nid oes ganddynt ddim i'w fwytta:

3 Ac os gollyngaf hwynt ymaith ar eu cythlwng i'w tciau eu hunain, *c* hwy a lewygant ar y ffordd: canys rhai o honynt a ddaeth o bell.

4 A'i ddiſgyblion a'i hattebaſant, *d* O ba le y gall neb ddigoni y rhai hyn â bara yma yn yr anialwch?

5 Ac efe a ofynodd iddynt, Pa ſawl torth ſydd gennych? A hwy a ddywedaſant, *e* Saith.

6 Ac efe a orchymynodd i'r dyrfa eiſtedd ar y llawr: ac a gymmerodd y ſaith dorth, ℵ ac a ddiolchodd, ac a'u torrodd, ac a'u rhoddes i'w ddiſgyblion, fel y goſodent *bwynt* ger *eu* bronnau; a goſodaſant *bwynt* ger bron y bobl.

7 Ac yr oedd ganddynt ychydig byſgod bychain: ac *g* wedi iddo fendithio, efe a barodd ddodi y rhai hynny hefyd ger *eu* bronnau *bwynt.*

8 A hwy a fwyttaſant, *h* ac a ddigonwyd: a hwy a godaſant o'r briw-fwyd gweddill, ſaith faſgedaid.

9 A'r rhai a fwyttaſent oedd ynghylch *i* pedair mil: ac efe a'u gollyngodd hwynt ymaith.

10 ¶ Ac yn y man, wedi iddo fyned i long gyd â'i ddiſgyblion, efe a ddaeth i barthau *k* Dalmanutha.

11 A'r Pharifeaid a ddaethant allan, ac a ddechreuaſant ymholi âg ef, gan geiſio ganddo *l* arwydd o'r nef, gan ei demtio ef.

12 Yntau, *m* gan ddwys-och'neidio yn ei Yſpryd, a ddywedodd, Beth a wna'r genhedlaeth yma yn ceiſio arwydd? Yn wir meddaf i chwi, *n* Ni roddir arwydd i'r genhedlaeth yma.

13 Ac efe a'u *o* gadawodd hwynt, ac a aeth i'r *p* llong drachefn, ac a ddynodd ymaith i'r lan arall.

14 ¶ *q* A'r *diſgyblion* a adawſent yn angof gymmeryd bara, ac nid oedd ganddynt gyd â hwynt ond un dorth yn y llong.

15 *r* Yna y gorchymynodd efe iddynt, gan ddywedyd, Gwiliwch, *s* ymogelwch rhag ſurdoes y *t* Pharifeaid, a ſurdoes Herod.

16 Ac ymreſymmu'a wnaethant y naill wrth y llall, gan ddywedyd, *Hyn ſydd* o blegid *u* nad oes gennym fara.

17 A'r Ieſu yn gwybod, a ddywedodd wrthynt, Pa ymreſymmu yr ydych, am nad oes gennych fara? y onid ydych chwi etto yn yſtyried, nac yn dyall? ydyw eich calon etto gennych ℵ wedi caledu?

18 A chennych lygaid, oni welwch? a chennych gluſtiau, oni chlywch? ac onid ydych yn *a* cofio?

m Mat. 9. 23. Job 29. 15. Iago 1. 16. *n* Sal. 45. 2. a 46. 1. Pen. 8. 23. Ioan 9. 6. *o* Ioan 11. 41. Iago 1. 1. *p* Ioan 11. 33. *q* Eſa. 32. 4 *r* Mat. 12. 16. Pen. 5. 43. *s* Luc 10. 40. *t* Gen. 1. 31 Mat. 5. 16.

a Mat. 15. 32.

b Mat. 9. 36. Heb. 5. 2.

c Sal. 103. 13.

d Exo. 15. 22. Num. 11. 21. Pen. 6. 37. *e* Mat. 14. 17. Ioan 6. 9. *f* Deut. 8. 10. 1 Tim. 4. 4.

g Mat. 15. 36.

h Sal 23. 1. Diar. 13. 25. Ioan 6. 11. *i* Sal. 37. 25. *l* Ioan 6. 30. Act. 6. 9. *m* Pen. 3. 5 Luc 19. 41. *n* Mat. 12. 39. *o* Hoſ. 4. 17. a 9. 12. *p* Adn. 10. *q* Mat. 16. 5. *r* Mat. 16. 6. Luc 12. 1. *s* 1 Theſſ. 5. 21. *t* 1 Cor. 4. *u* Mat. 16. 7. *x* Ioan 2. 25. *y* Pen. 6. 52. ℵ Pen. 3. 5. *a* Heb. 2. 1.

k Mat. 14. 20. Pen. 6. 43. *l* Mat. 15. 37. Adn. 8. *d* Heb. 5. 12. Mat. 16. 11. *e* Mat. 11. 21. Ioan 1. 45. *f* Iago 2. 18. Gal. 5. 6. *g* Pen. 7. 33. *h* 1 Pedr 2. 2. 2 Pedr 3. 18. Col. 1. 10. *i* Mat. 13. 12. Phil. 1. 6. *k* Mat. 8. 4. a 9. 30. Pen. 5. 43. *l* Mat. 16. 13. Luc 9. 18. *m* Deut. 6. 7. *n* Mat. 14. 2. *o* Diar. 25. 11. Preg. 3. 1, 7. *p* Sal. 118. 22. Mat. 16. 21. Luc 9. 22. *q* Sal. 118. 22. *r* Adn. 34. Ioan 2. 18. a 3. 14. *s* Khuf. 8. 6. Iago 3. 15. *t* Eſt. 4. 16. Phil. 3. 7. Heb. 11. 24. *u* Mat. 10. 39. *x* Preg. 5. 16. Job 1. 20. 1 Tim. 6. 7. *y* Sal. 49. 7, 8. 1 Pedr 1. 18. *z* Mat. 10. 33. Rhuf. 1. 16. 2 Tim. 1. 8.

19 *b* Pan dorrais y pum forth ym myſg y pum mil, pa fawl baſgedaid yn llawn o friw-fwyd a godaſoch i fynn? Dywedaſant wrtho, Deuddeg.

20 A phan *c dorrais* y ſaith ym mhlith y pedair mil, lloaid pa fawl baſged o friw-fwyd a godaſoch i fynu? A hwy a ddywedaſant, Saith.

21 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *d* Pa fodd nad ydych yn dyall?

22 ¶ Ac efe a ddaeth i *e* Bethſaida; *f* a hwy a ddygaſant atto un dall, ac a ddeiſyfnaſant arno a'i iddo gyffwrdd ag ef.

23 Ac wedi ymaflyd yn llaw y dall, efe a'i tywyſodd ef allan o'r dref: ac g wedi iddo boeri ar ei lygaid ef, a dodi ei ddwylaw arno, efe a ofynodd iddo, a oedd efe yn gweled dim?

24 Ac wedi edrych i fynu, efe a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled dynion *h* megis prennau yn rhodio.

25 Gwedi hyny y goſododd efe *ei* ddwylaw *i* drachefn ar ei lygaid ef, ac a barodd iddo edrych i fynu: ac efe a gafodd ei olwg, ac efe a welai bawb o bell, ac yn eglur.

26 Ac efe a'i hanfonodd ef adref, i'w dŷ, gan ddywedyd, Na ddos i'r dref, ac *k* na ddywaid i neb yn y dref.

27 ¶ *l* A'r Iesu a aeth allan, efe a'i ddiſgyblion, i dreſi Cesarea Philippi: *m* ac ar y ffordd efe a ofynodd i'w ddiſgyblion, gan ddywedyd wrthynt, Pwy y mae dynion yn dywedyd ſy mod i?

28 A hwy a attebaſant, *n* Ioan Fedyddiwr: rhai, Elias; ac eraill, Un o'r prophwydi.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? A Phedr a attebodd *o* ac a ddywedodd wrtho, Ti yw'r Criſt.

30 Ac efe a orchymynodd iddynt o na ddywedent i neb am dano.

31 Ac *p* efe a ddechreuodd eu dyſgu hwynt, fod yn rhaid i Fab y dyn oddef llawer, a'i *q* wrthod gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r yſgrifenyddion, a'i ladd, ac wedi tridiau adgyfodi.

32 A'r ymadrodd hwnnw a ddywedodd efe yn *r* eglur. A Phedr a ymaflodd ynddo, ac a ddechreuodd ei geryddu ef.

33 Eithr wedi iddo droi, ac edrych ar ei ddiſgyblion, efe a geryddodd Pedr, gan ddywedyd, Dos ymaith yn fy ol i, Satan; am *s* nad wyt yn ſynnied y pethau ſydd o Dduw, ond y pethau ſydd o ddynion.

34 ¶ Ac wedi iddo alw atto y dyrfa, gyd a'i ddiſgyblion, efe a ddywedodd wrthynt, Y neb a fynno ddyfod ar fy ol i, *t* ymwaded ag ef ei hun, a chyfoded ei groes, a dilyned fi.

35 Canys pwy bynnag a fynno gadw ei einioes, a'i cyll hi; *u* ond pwy bynnag a gollo ei einioes er fy mwyn i a'r efengyl, hwnnw a'i ceidw hi.

36 Canys *x* pa lesâd i ddyn, os ynnill yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun?

37 Neu y pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

38 Canys pwy bynnag a fyddo *z* cywilydd ganddo fi a'm geiriau, yn yr odinebus a'r bechadurus genhedlaeth hon; bydd cywilydd gan Fab y dyn yntau hefyd, pan ddêl yng ogoniant ei Dad, gyd a'r angylion ſanctaidd.

P E N. IX.

2 Gwedd-newidiad Iesu. 11 *Iesu yn dyſgu ei ddiſgyblion.*

a Mat. 16. 28. Luc 9. 27. Heb. 2. 9. *b* Mat. 17. 1 Luc 9. 28. *c* Gen. 22. 2 *d* Exo. 34. 9. Eſa. 33. 17.

AC efe a ddywedodd wrthynt, *a* yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, fod rhai o'r rhai ſydd yn ſefyll yma, ni phrofant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw wedi dyfod mewn nerth.

2 ¶ Ac *b* wedi chwe' diwrnod, y cymerth yr Iesu Pedr, ac Iago, ac Ioan, ac a'u dug hwynt i fynydd uchel, eu hunain o'r *c* neilldu: *d* ac efe a wedd-newidiwyd yn eu gŵydd hwynt.

3 A'i ddillad ef *z* aethant yn *e* ddiſglair, yn gannaid iawn fel eira; y fath ni tedr un pannwr ar y ddaear eu cannu.

4 Ac ymddangoſodd iddynt Elias, *f* gyd â Moſes: ac yr oeddynt yn ymddiddan â'r Iesu.

5 A Phedr a * attebodd ac a ddywedodd wrth yr Iesu, Rabbi, *g* da yw i ni fod yma: a gwnawn dair pabell; i ti un, ac i Moſes un, ac i Elias un.

6 Canys *h* ni's gwyddai beth yr oedd yn ei ddywedyd: canys yr oeddynt gwedi dychrynu.

7 A daeth *i* cwmmwl yn cyſgodi droſtynt hwy: a llef a ddaeth allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, Hwn yw *ſy* anwyl Fab; *k* gwrandewch ef.

8 Ac yn ddiſymmwth, pan edrychaſant o amgylch, ni welſant neb mwy, ond yr *l* Iesu yn unig gyd â hwynt.

9 A phan oeddynt yn dyfod i wared o'r mynydd, efe a orchymynodd iddynt na ddangoſent i neb y pethau a welſent, hyd pan *m* adgyfodai Mab y dyn o feirw.

10 A hwy a gadwaſant y gair gyd â hwynt eu hunain, gan gyd-ymholi *n* beth yw yr adgyfodi o feirw.

11 ¶ A hwy a ofynaſant iddo, gan ddywedyd, Pa ham y dywaid yr Yſgrifenyddion, *o* fod yn rhaid i Elias ddyfod yn gyntaf?

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Elias yn ddiau gan ddyfod yn gyntaf a edfryd bob peth; a'r *p* modd yr yſgrifenwyd am Fab y dyn, y dioddefai lawer o bethau, ac y *q* dirmygid ef.

13 Eithr yr wyf yn *r* dywedyd i chwi, *s* ddyfod Elias yn ddiau, a gwneuthur o honynt iddo yr hyn a fynnaſant, *t* fel yr yſgrifenwyd am dano.

14 ¶ A phan ddaeth efe at *ei* ddiſgyblion, efe a welodd dyrfa fawr yn eu cylch hwynt, a'r yſgrifenyddion yn *u* cyd-ymholi â hwynt.

15 Ac yn ebrwydd yr holl dyrfa, pan ganfuant ef, a *x* ddychrynaſant, a chan redeg atto, a gyfarchaſant iddo.

16 Ac efe a ofynodd i'r yſgrifenyddion, Pa gyd ymholi yr ydych tu â hwynt?

17 *y* Ac un o'r dyrfa a attebodd ac a ddywedodd, Athraw, mi a ddygais fy mab attat, ag yſpryd mud ynddo:

18 A pha le bynnag y cymmero ef, *z* † efe a'i rhwyga; ac yntau a fwſw ewyn, ac a yſgyrnyga ddannedd, ac y mae yn dihoeni: ac mi a ddywedais wrth dy ddiſgyblion ar iddynt ei fwrw ef allan; ac *a* ni's gallaſant.

19 Ac efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlog, *b* pa hyd y byddaf gyd â chwi? pa hyd y goddefaf chwi? *c* dygwch ef attaf ſi:

20 A hwy a'i dygaſant ef atto. A phan welodd ef, yn y man yr *d* yſpryd a'i ‡ drylliodd ef; a chan ſyrthio ar y ddaear, efe a ymdreigiodd, dan falu ewyn.

21 A gofynodd *yr Iesu* i'w dad ef, Beth ſydd o amſer er pan ddarfu fel hyn iddo? Yntau a ddywedodd, Er yn *e* fachgen.

22 A mynych y taflodd efe ef yn tân, ac i'r dyfroedd, fel y difethai efe ef: ond os gelli di ddim, cymmorth ni, gan *f* doſturio wrthym.

23 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Os gelli di gredu, *g* pob peth a all fod i'r neb a gredo.

24 Ac yn y fan tad y bachgen, dan lefain ac wylofain, a ddywedodd, Yr wyf ſi yn credu, O Arglwydd; *b* cymmorth ſy anghrediniaeth i.

25 A phan welodd yr Iesu fod y dyrfa yn cyd redeg atto, *i* efe a geryddodd yr yſpryd aflan, gan ddywedyd wrtho, *Tydi* yſpryd mud a byddar, yr wyf ſi yn gorchymyn i ti, Tyred allan o hono, ac *k* na ddos mwy iddo ef.

26 A gwedi *i'r yſpryd* lefain, a ‖ dryllio llawer arno, efe a aeth allan: ac yr oedd efe

e Phil. 3. 21. *f* Act. 10. 43. Khuf. 3. 22. * Sef, *i'r llais oddi fewn.* *g* Sal. 27. 4. *h* Iago 3. 2. *i* Exo. 40. 34. 1 Bren. 8. 10. *k* Mat. 16. 21. *l* 1 Tim. 2. 5. *m* Act. 24. 15. *n* Act. 23. 8. Ioan 11. 24. 1 Cor. 2. 7, 8. *o* Mal. 4. 5. Mat. 17. 10. *p* Sal. 22. 6. Eſa. 53. 3. Dan. 9. 26. *q* Act. 3. 14. Phil. 2. 7. *r* Sal. 25. 9. Mat. 13. 11 Luc 1. 17. Ioan 7. 40, 41. *s* Mat. 11. 14. *t* 2 Bren. 6. 31. *u* Gen. 3. 1. 2 Cor. 2. 11. *x* Exo. 34. 29. Mat. 17. 2. *y* Mat. 17. 14. Luc 9. 38. *z* Job 1. 7. 1 Pedr 5. 8. † *y mae yn ei ddirdynnu.* *a* Ezra 8. 21. Sal. 73. 16. *a* 90. 11. Ioan 15. 5. *b* Mat. 21. 43. Dat. 2. 5. *c* Ioan 11. 41. *d* Adn. 8. Dat. 12. 12 ‡ *artaiſodd*, neu, *yſligodd.* Luc 9. 39. *e* Sal. 39. 5 *f* Sal. 25. 7 Dan. 9. 18. Mat. 15. 22. *g* Act. 14. 9 Luc 17. 6. *h* Luc 17. 5 *i* Pen. 1. 25. *k* 1 Pedr 2. 4 ‖ *yſigo.* Ad. 18, 20.

Pen. ix. *Adn.* 9.) *Na ddangoſent*,
Cyn i'r Iachawdwr farw cuddiedig oedd ei wedd,
Datguddiodd ei ogoniant pan dorrodd Rwymau'r Bedd!

Pe gwelſai'r byd pwy ydoedd, ni chroes-hoeliaſent ef:
P'odd felly, y cyflawnaſid holl Arfaeth faith y Nef?
Mat. xxvii. 54. a xxviii. 2--5. *Act.* xxiv. 26. *Luc* xxiv. 25--28.

l Dat. 12. 12. eſe *l* fel *un* marw, fel y dywedodd llawer ei furw ef.

27 Ond yr Ieſu a'i cymmerodd ef erbyn
m Luc 11. 22. ei law, ac a'i cyſododdd; *m* ac eſe a ſafodd i fynu.

28 Ac wedi iddo fyned i mewn i'r tŷ,
n Mat. 10. 1. ei ddiſgyblion a ofynaſant iddo o'r neilldu, *n* Pa ham na allem ni ei ſwrw ef allan?

29 Ac eſe a ddywedodd wrthynt, Y
o 1 Ioan 5. 14 rhyw hwn ni all er dim ddyfod allan, ond *o* trwy weddi ac ympryd.

30 ¶ Ac *p* wedi ymadael oddi yno, hwy
p Mat. 17. 22. a ymdeithiaſant trwy Galilea: *q* ac ni fynnai eſe wybod o neb.

Luc 9. 44.
q Pen. 7. 24 Adn. 9.

31 Canys yr oedd eſe yn *r* dyſgu ei
r Eſa. 53. 10. ddiſgyblion, ac yn dywedyd wrthynt, Y traddodid Mab y dyn i ddwylaw dynion,
Luc 24. 25 *s* Adn. 10. ac y lladdent ef; ac wedi ei ladd, yr *s* adgyfodai y trydydd dydd.

32 Ond *t* nid oeddynt hwy yn dyall yr
t Mat. 17. 23. ymadrodd, ac ofni yr oeddynt ofyn iddo.

Pen 8. 32. Ioan 18. 36. 33 ¶ Ac eſe a ddaeth i Capernaum: a phan oedd eſe yn y tŷ, eſe a ofynodd iddynt, *u* Beth yr oeddych yn ymddadleu yn eich plith eich hunain ar y ffordd?

34 Ond hwy a dawſant â ſon; canys
u Mat. 18. 1. ymddadleuaſent â'u gilydd ar y ffordd, *y* pwy *a fyddai* fwyaf.

Luc 9. 46.
y Act. 1. 6. & Mat. 20. 26. 35 Ac eſe a eiſteddodd, ac a alwodd y deuddeg, ac a ddywedodd wrthynt, Os myn neb fod yn gyntaf, eſe a fydd olaf o'r cwbl, a & gweinidog i bawb.

1 Cor. 9. 19
a Pen. 10. 16. 36 Ac eſe a gymmerth *a* fachgennyn, ac a'i goſododdd ef yn eu *b* canol hwynt:
b Diar. 11. 2. ac wedi iddo ei gymmeryd ef yn ei freichiau, eſe a ddywedodd wrthynt,

a 18. 12.
c Mat. 10. 40. 37 Pwy *c* bynnag a dderbynio un o'r cyfryw fechgyn yn fy enw i, ſydd yn fy nerbyn i: a phwy bynnag a'm derbyn i, nid myfi y mae yn ei dderbyn, ond yr hwn a'm danfonodd.

d Luc 9. 49.
e Num. 11. 28.
Phil. 1. 18. 38 ¶ Ac Ioan a'i hattebodd ef, gan ddywedyd, Athraw, *d* ni a welſom un yn bwrw allan gythreuliaid yn dy enw di, yr hwn nid yw yn ein dilyn ni; ac ni a *e* wahardday ſom iddo, am nad yw yn ein dilyn ni.

39 A'r Ieſu a ddywedodd, na waharddwch iddo; *f* canys nid oes neb a wna
f 1 Cor. 12 3. wyrthiau yn fy enw i, ac a all yn y fan roi drygair i mi.

g Mat. 12. 30. Luc 11. 42 40 *g* Canys y neb nid yw i'n herbyn, o'n tu ni y mae.

h Mat. 10. 42. 41 *h* Canys pwy bynnag a roddo i chwi i'w yfed gwppanaid o ddwfr yn fy enw i, am eich bod yn perthyn i Grift, yn wir meddaf i chwi, *i* Ni chyll efe ei obrwy.

i 1 Bren. 17. 15. Ioan 4. 9. *k* Mat. 18. 6. 42 A phwy bynnag a rwyſtro un o'r rhai *k* bychain *hyn* i'y'n credu ynof fi, gwell fyddai iddo oddef maen melin o amgylch ei wddf, a'i daflu i'r mor.

l Mat. 5. 29 Col. 3. 5. Ad. 45 47. *m* Eſa. 66. 24. Rhuf. 2. 5. *n* Jer. 7. 20 *o* Sal. 56. 13. *p* Adn. 44. *q* Mat. 6. 22. *r* Jer. 7. 20. 1 Pedr 1. 7 *s* Lef. 2. 13 *u* Mat. 5. 13. Rhuf. 12. 18. *x* Col. 4. 6. *y* Sal. 133. 1 2 Cor. 13. 11. Heb. 12. 14 43 Ac *l* os dy law a'th rwyſtra, torr hi ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn anafus, nag â dwy law gennyt fyned i uffern, i'r tân anniffoddadwy:

44 *m* Lle nid yw eu pryf bwynt yn marw, na'r *n* tân yn diffodd.

45 Ac os dy *o* droed a'th rwyſtra, torr ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i'r bywyd yn gloff, nag â dau droed gennyt dy daflu i uffern, i'r tân anniffoddadwy:

46 Lle *p* nid yw eu pryf bwynt yn marw, na'r tân yn diffodd.

47 Ac os dy *q* lygad a'th rwyſtra, bwrw ef ymaith: gwell yw i ti fyned i mewn i deyrnas Dduw yn unllygeidiog, nac â dau lygad gennyt dy daflu i dân uffern:

48 Lle nid yw eu pryf hwynt yn marw, *r* na'r tân yn diffodd.

49 Canys pob un a heiltir â *s* thân, a phob *t* aberth a heiltir â halen.

50 *u* Da yw'r halen: ond os bydd yr halen yn ddiflas, â pha beth yr heiltwch ef? *x* Boed gennych halen ynoch eich hunain, a byddwch y heddychlon â'ch gilydd.

PEN. X.

2 *Criſt yn ymreſymmu ynghylch ysgar:* 13 *yn benditho plant,* 17 *yn atteb goludog, am fywyd tragwyddol.* 35 *Yn rhybuddio meibion Zebedeus.*

AC *a* efe a gyfododd oddi yno, ac a aeth i dueddau Judea, trwy'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r bobloedd a gydgyrchaſant atto ef drachefn: ac *b* fel yr oedd yn arfer, efe a'u dyſgodd hwynt drachefn.

2 ¶ A'r Phariſeaid, wedi dyfod atto, a ofynaſant iddo, Ai rhydd i ŵr roi ymaith ei wraig? *c* gan ei demtio ef.

3 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Beth a *d* orchymynodd Moſes i chwi?

4 A hwy a ddywedaſant, *e* Moſes a ganiattaodd yſgrifennu llythyr yſgar, a'i gollwng hi ymaith.

5 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, O achos eich *f* calon-galedwch chwi yr yſgrifenodd efe i chwi y gorchymyn hwnnw:

6 Ond o ddechreuad y greadigaeth, *g* yn wryw a benyw y gwnaeth Duw hwynt.

7 Am hyn y *h* gâd dyn ei dad a'i fam, ac y glŷn wrth *i* ei wraig;

8 A hwy ill dau a *k* fyddant un cnawd: felly nid ydynt mwyach ddau, ond un cnawd.

9 Y peth gan hynny a gyfyllodd Duw, *l* na wahaned dyn.

10 Ac yn y tŷ drachefn ei ddiſgyblion a ofynaſant iddo am yr un peth.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *m* Pwy bynnag a roddo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae yn godinebu yn ei herbyn hi.

12 Ac os gwraig a ddyry ymaith ei gŵr, a phriodi un arall, y mae hi yn godinebu.

13 ¶ A *hwy* a ddygaſant *n* blant bychain atto, fel y *o* cyffyrddai efe â hwynt: a'r diſgyblion a *p* geryddaſant y rhai oedd yn *au* dwyn.

14 A'r Ieſu pan welodd *hynny*, *q* fu anfoddlon, ac a ddywedodd wrthynt, Gadewch i blant bychain ddyfod attaf fi, ac na waherddwch iddynt: *r* canys eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

15 Yn wir meddaf i chwi, *s* Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dyn bach, nid â efe i mewn iddi.

16 Ac efe a'u cymmerodd hwynt yn ei freichiau, *ac* a roddodd ei ddwylaw arnynt, *t* ac a'u bendithiodd.

17 ¶ Ac wedi iddo fyned allan i'r ffordd, *u* rhedodd un atto, a chan ymoſtwng iddo, a ofynodd iddo, Athraw da, *x* beth a wnaf fel yr etifeddwyf fywyd tragywyddol?

18 A'r Ieſu a ddywedodd wrtho, Pa ham y gelwi fi yn dda? *y* nid *oes* neb da ond un, *ſef* Duw.

19 & Ti a wyddoſt y gorchymynion, Na odinecha, Na ladd, Na ladratta, Na cham-dyſtiolaetha, Na cham-attal, Anrhydedda dy dad a'th fam.

20 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Athraw, *a* y rhai hyn i gyd â gedwais o'm ieuengctid.

21 A'r Ieſu gan edrych arno, *b* a'i hoffodd, ac a ddywedodd wrtho, *c* Un peth ſydd ddiffygiol i ti: dos, gwerth yr hyn oll ſydd gennyt, a dyro i'r *d* tlodion; a thi a gai *e* dryſor yn y nef: a thyred, a chymmer i fynu y *f* groes a dilyn fi.

22 Ac efe a bruddhaodd wrth yr ymadrodd, ac a aeth ymaith yn athrift: *g* canys yr oedd ganddo feddiannau lawer.

23 ¶ A'r Ieſu a edrychodd o'i amgylch, ac a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, *h* Mor anhawdd yr â y rhai y mae golud ganddynt i deyrnas Dduw!

24 A'r diſgyblion a frawychaſant wrth ei eiriau ef. Ond yr Ieſu a attebodd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, O blant, mor anahwdd yw i'r rhai ſydd â'u *i* hymddiried yn eu golud fyned i deyrnas Dduw!

Pen. x. *Adn.* 9. *Na wahaned.* 'Rwy'n *un* â Chriſt, Fy Mhriod yw; Ni ddettyd *dim* a glymmodd Duw!

• Neu, *rag anger.* Ymadrodd diarhebol yw, yn dangos anhawsdra y peth.

25 Y mae yn haws i * gammel fyned trwy grau'r nodwydd, nac i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A hwy a fynasant yn ddirfawr, gan ddywedyd wrthynt eu hunain, A phwy a ail fod yn gadwedig?

27 A'r Iesu wedi edrych arnynt, a ddywedodd, Gyd a dynion *x* amhosibl *yw*, ac nid gyd a Duw: canys *i* pob peth sydd bosibl gyd a Duw.

28 ¶ Yna y dechreuodd Pedr ddywedyd wrtho, Wele, *m* nyni a adawsom bob peth, ac a'th ddilynasom di.

29 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, Nid oes neb a'r a adawodd dŷ, neu frodyr, neu chwiorydd, neu dad, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, *n* o'm hachos i a'r efengyl,

30 A'r ni *o* dderbyn y can cymmaint yn awr, y pryd hwn, dai, a brodyr, a chwiorydd, a mammau, a phlant, a thiroedd, ynghyd ag erlidiau; ac yn y byd a ddaw, fywyd tragywyddol.

31 *p* Ond llawer o'r rhai cyntaf fyddant ddiweddaf; a'r diweddaf *fyddant* gyntaf.

32 ¶ Ac *q* yr oeddynt ar y ffordd yn myned i fynu i Jerusalem; *r* ac yr oedd yr Iesu yn myned o'u blaen hwynt: a hwy a *s* frawychasant; ac fel yr oeddynt yn canlyn, yr oedd arnynt *t* ofn. Ac wedi iddo drachefn gymmeryd y deuddeg, efe a ddechreuodd fynegi iddynt y pethau a ddigwyddent iddo ef:

33 Canys wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jerusalem; a Mab y dyn a draddodir i'r arch-offeiriaid, ac i'r ysgrifenyddion; *u* a hwy a'i barnant ef i farwoleath, ac a'i traddodant i'r Cenhedloedd:

34 A hwy a'i *x* gwatwarant ef, ac a'i fflangellant, ac a boerant arno, ac a'i lladdant: a'r trydydd dydd yr adgyfyd.

35 ¶ A y daeth atto || Iago ac Ioan, meibion Zebedeus, gan ddywedyd, Athraw, ni a fynnem wneuthur o honot i ni yr hyn a ddymunem.

36 Yntau a ddywedodd wrthynt, Beth a fynnech i mi ei wneuthur i chwi?

37 Hwythau a ddywedasant wrtho, *x* Caniatta i ni eistedd, un ar dy ddeheulaw, a'r llall ar dy aswy, yn *a* dy ogoniant.

38 Ond yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Ni wyddoch pa beth yr ydych yn ei ofyn: a eilwch chwi yfed o'r *b* cwppan yr wyf fi yn ei yfed? a'ch bedyddio â'r bedydd y'm bedyddir i ag ef?

39 A hwy a ddywedasant wrtho, *c* Gallwn. A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Diau yr yfwch o'r cwppan yr yfwyf fi; ac y'ch bedyddir â'r bedydd y bedyddir finau:

40 Ond eistedd ar fy neheu-law a'm haswy, nid eiddof fi ei roddi; ond i'r *d* rhai y darparwyd.

41 A phan glybu y deg, *e* hwy a ddechreuasant fod yn anfoddlon ynghylch Iago ac Ioan.

42 A'r Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd wrthynt, *f* Chwi a wyddoch fod y rhai a dybir eu bod yn llywodraethu ar y Cenhedloedd, yn *g* tra-arglwyddiaethu arnynt, a'u gwyr mawr hwynt yn tra-awdurdodi arnynt.

43 Eithr *h* nid felly y bydd yn eich plith chwi: ond pwy bynnag a ewyllysio fod yn fawr yn eich plith, † bydded yn was i chwi;

44 A phwy bynnag o honoch a fynno fod yn bennaf, bydded i was i bawb.

45 Canys *i* ni ddaeth Mab y dyn i'w wasanaethu, ond i wasanaethu, ac i roi ei einioes yn *k* bridwerth dros lawer.

46 ¶ A hwy a ddaethant i Jerico. *m* Ac fel yr oedd efe yn myned allan o Jerico, efe a'i ddisgyblion, a bagad o bobl, Bartimeus ddall, mab Timeus, oedd yn eistedd ar fin y ffordd, yn cardotta.

47 A phan glybu mai yr Iesu o *n* Nazareth ydoedd, efe a ddechreuodd lefain, a dywedyd, Iesu *o* fab Dafydd, trugarha wrthyf.

48 A llawer a'i *p* ceryddasant ef, i *gau-sio ganddo* dewi: ond *q* efe a lefodd yn fwy o lawer, Mab Dafydd, trugarha wrthyf.

49 A'r Iesu *r* a safodd, ac a archodd ei alw ef. A hwy a alwasant y dall, gan ddywedyd wrtho, Cymmer galon; cyfod: y mae efe yn dy alw di.

50 Ond efe, wedi *s* taflu ei gochl ymaith, a gyfododd, ac a ddaeth at yr Iesu.

51 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Beth a fynni i mi ei wneuthur i ti? A'r dall a ddywedodd wrtho, ‡ Athraw, caffaei o honof fy ngolwg.

52 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Dos ymaith: *t* dy ffydd a'th || iachaodd. Ac yn y man y cafodd efe ei olwg, ac efe a *u* ddilynodd yr Iesu ar hŷd y ffordd.

PEN. XI.

1 *Crist yn marchogaeth i Jerusalem:* 12 *melldithio'r ffigys-bren,* 15 *glanhau'r demi.*

AC wedi eu dyfod yn agos i Jerusalem, i *a* Bethphage a Bethania, hyd fynydd yr Olewydd, efe a anfonodd *b* ddau o'i ddisgyblion,

2 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r pentref *fyda* gyferbyn â chwi: ac yn y man wedi y deloch i mewn iddo, chwi a gewch *c* ebol wedi ei twymo, ar yr hwn nid eisteddodd neb; gollyngwch ef yn rhydd, a dygwch *yma.*

3 Ac os dywaid neb wrthych, Pa ham y gwnewch hyn? dywedwch, *d* Am fod yn rhaid i'r Arglwydd wrtho; ac yn ebrwydd efe a'i *e* denfyn yma.

4 A hwy a aethant, ac a gawsant yr ebol yn rhwym wrth y drws oddi allan, mewn croes-ffordd; ac a'i gollyngasant yn rhydd.

5 A rhai o'r rhai oedd yn sefyll yno a ddywedasant wrthynt, Beth a wnewch chwi, yn gollwng yr ebol yn rhydd?

6 A hwy a ddywedasant wrthynt fel y gorchymynasai yr Iesu: a hwy a adawsant iddynt fyned.

7 A hwy a ddygasant yr ebol at yr Iesu, ac a fwriasant eu dillad arno; *f* ac efe a eisteddodd arno.

8 A llawer a daenasant eu *g* dillad ar hyd y ffordd: ac eraill a dorrasant *b* gangau o'r gwŷdd, ac a'u taenasant ar y ffordd.

9 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn dyfod ar ol, *i* a lefasant, gan ddywedyd, Hosanna: *k* Bendigedig *fyddo* yr hwn fydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

10 *l* Bendigedig *yw* y *m* deyrnas fydd yn dyfod yn enw Arglwydd ein tad Dafydd: Hosanna yn y goruchafion.

11 A'r Iesu a aeth i mewn i Jerusalem, ac i'r deml: a gwedi iddo *n* edrych ar bob peth o'i amgylch, a hi weithian yn hwyr, efe a aeth allan i Bethania gyd a'r deuddeg.

12 ¶ *o* A thrannoeth, wedi iddynt ddyfod allan o Bethania, yr oedd arno *p* chwant bwyd.

13 Ac wedi iddo ganfod o hirbell ffigysbren ag arno ddail, efe a aeth *i edrych* a gaffai ddim arno. A phan ddaeth atto, ni chafodd efe ddim *q* ond y dail: canys nid oedd amser ffigys.

14 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Na fwyttaed neb ffrwyth *r* o honot byth mwy. A'i ddisgyblion a glywsant.

15 ¶ A hwy a ddaethant i Jerusalem. A'r Iesu a aeth i'r deml, ac a ddechreuodd yrru allan y rhai a werthent ac a brynent yn y deml; ac a ymchwelodd † *a* dreftiau'r arianwyr, a chadeiriau y gwerthwyr colommennod:

16 Ac ni * adawai i neb ddwyn lestr trwy'r deml.

17 Ac efe † a'u dysgodd, gan ddywedyd wrthynt, Onid yw yn ysgrifenedig, ‡ Y gelwir fy nhŷ i yn dŷ gweddi i'r holl *x* genhedloedd? ond *u* chwi a'i gwnaethoch yn ogof lladron.

18 A'r *x* ysgrifenyddion a'r arch-offeiriaid

p Mat. 19. 13. *q* Sal. 50. 15. *r* Sal. 65. 2. Jos. 10. 13. Esa. 30. 18 *s* Heb. 12. 1 ‡ *Rabboni.* Ioan 20. 16 *t* Mat. 9. 22. || *achubodd.* Ioan 3. 15. *u* Sal. 116. 1.

a Mat. 21. 1. Luc 19. 29 *b* Mat. 11. 2. *c* Barn. 10. 4. *d* Luc 24. 25. *e* Diar. 12. 17. Phil. 4. 8. 1 Thes. 5. 22. *f* Mat. 21. 4. *g* 2 Bren. 9. 13. *h* Lef. 23. 40. Neh. 8. 15. Ioan 12. 13 *i* 1 Bren. 1. 39. *k* Sal. 118. 26. *l* Zec. 4. 7. Luc 2. 14. *m* Sal. 2. 6. Luc 4. 5. *n* Mat. 22. 11. *o* Mat. 21. 18. *p* Mat. 4. 2 *q* Mat. 15. 7. *r* Luc 19. 42. 2 Tim. 3. 5 *s* Mat. 21. 12. Heb. 12. 17 *t* Esa. 56. 7 *u* Jer. 7. 11. Luc 19. 46 *x* Luc 19. 47. Mat. 12. 14 Ioan 7. 48.

y Mat. 14. 5 iaid a glywsant *hyn*, ac a geisiasant pa
z Mat. 21 fodd y difethent ef: canys yn oeddynt pa
19. er y ofni ef, am fod yr holl bobl yn tynnu
a Sal. 46. o blegid ei athrawiaeth.
8. 19 A phan aeth hi yn hwyr, efe a aeth
b Esa. 27. allan o'r ddinas.
11. 20 ¶ z A'r bore, wrth fyned heibio,
Mal. 2. 2. *a* hwy a welsant y ffigysbren wedi *b* crino
c Rhuf. 4. o'r gwraidd.
20. 21 A Phedr, wedi adgofio, a ddywed-
‡ Gr. odd wrtho, Athraw, wele, y ffigysbren a
Ffydd Duw. feildithiaist wedi crino.
Nid dim ond ffydd, 22 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd
gweithrediad Duw; wrthynt, *c* Bydded gennych ‡ ffydd yn
A geidw enaid dyn Duw.
yn fyw! 23 Canys yn wir yr wyf yn dywedyd i
Rhuf. 3. 3. chwi, Pwy bynnag a ddywedo wrth y
Col. 2. 12. mynydd hwn, Tynner di ymaith, a bwrier
d Heb. 11. di i'r môr; *ac d* nid amheuo yn ei galon,
6. ond credu y daw i ben y pethau a ddy-
Iago 1. 6. wedo efe; beth bynnag a ddywedo a fydd
e Mat. 7. 7 iddo.
1 Ioan 5. 24 Am hynny meddaf i chwi, *e* Beth
15. bynnag oll a geisioch wrth weddio, cred-
f Job 30. wch y derbyniwch, ac fe fydd i chwi.
20. 25 A phan *f* safoch i weddio, *g* maa-
Jer. 15. 1. ddeuwch, o bydd gennych ddim yn erbyn
g Mat. 6. neb; fel y maddeuo eich Tad yr hwn
14. fydd yn y nefoedd i chwithau eich cam-
Col. 3. 13. weddau.
h Mat. 18. 26 Ond os chwi *h* ni faddeuwch, eich
35. Tad yr hwn fydd yn y nefoedd ni faddeu
Iago 2. 13. chwaith eich camweddau chwithau.
i Mat. 21. 27 ¶ *i* A hwy a ddaethant drachefn i
23. Jerusalem: ac fel yr oedd efe yn rhodio
Luc. 20. 1. yn y deml, yr archoffeiriaid, a'r ysgri-
k Iago 10. fenyddion, a'r henuriaid, a ddaethant
25. atto,
Act. 4. 7. 28 Ac a ddywedasant wrtho, *k* Trwy ba
Heb. 5. 4. awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y peth-
l Sal. 112. au hyn? a phwy a roddes i ti yr awdur-
8. dod hon i wneuthur y pethau hyn?
Mat. 10. 17 29 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd
|| Neu, wrthynt, A *l* minnau a ofynaf i chwithau
petb. un || gair: ac attebwch fi, ac mi a dды-
m Pen. 1. wedaf i chwi trwy ba awdurdod yr wyf
4. yn gwneuthur y pethau hyn.
Act. 19. 3. 30 *m* Bedydd Ioan, ai o'r nef yr oedd,
n Mat. 11. ai o ddynion? attebwch fi.
18. 31 Ac ymresymmu a wnaethant wrth-
o Mat. 14. ynt eu hunain, gan ddywedyd, Os dywed-
5. wn, O'r nef; efe a ddywed, *n* Pa ham
Pen. 6. 20. gan hynny na chredech iddo?
Luc 20. 6. 32 Eithr os dywedwn, O ddynion; yr
p Joh 5. 13 oedd arnynt ofn y bobl: o canys pawb oll
Sal. 9. 16. a gyfrifent Ioan mai prophwyd yn ddiau
q Diar. 26. ydoedd.
5. 33 A hwy a attebasant ac a ddywed-
asant wrth yr Iesu, *p* Ni's gwyddom ni.
A'r Iesu a *q* attebodd ac a ddywedodd
wrthynt hwythau, Ac nid wyf finnau yn
dywedyd i chwithau trwy ba awdurdod yr
wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

PEN. XII.

1 *Dammeg y winllan,* 10 *Y maen a wrthodwyd.* 13 *Teyrnged i Cesar.* 18 *Am yr adgyfodiad.* 41 *Hutling y weddw alawd.*

a Mat. 21. 33 Luc 20. 9. b Neh. 8. 2. Ezec. 3. 17. Hab. 2. 1. c Sal. 1. 3. d Esa. 5. 4. e 2 Cor. 11. 25. f 2 Cron. 24. 21. Act. 7. 59. g Luc 13. 34. Rhuf. 11. 3. b Sal. 2. 7, 12. Mat. 3. 17. Ioan 3. 16.

AC efe a *a* ddechreuodd ddywedyd wrthynt ar ddamhegion. Gwr a blannodd winllan, ac a ddoddodd gae o'i hamgylch, ac a gloddiodd *b* i'r gwin-gafn, ac a adeiladodd *b* dŵr, ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr, ac a aeth oddi cartref.

2 Ac efe a anfonodd was mewn c amser at y llafurwyr, i dderbyn gan y llafurwyr o d ffrwyth y winllan.

3 A hwy a'i daliasant *e*, ac a'i *e* baeddasant, ac a'i gyrrasant ymaith yn wag.

4 A thrachefn yr anfonodd efe attynt was arall: a hwnnw y tasiasant *f* gerrig arno, ac yr archollasant *ei* ben, ac a'i gyrrasant ymaith yn amunharchus.

5 A thrachefn yr anfonodd efe un arall; a hwnnw a laddasant: *g* a llawer eraill; gan faeddu rhai, a lladd y lleill.

6 Am hynny etto, a chanddo un *b* mab, ei anwylyd, efe a anfonodd hwnnw hefyd attynt yn ddiweddaf: gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mab *i*.

7 Ond y llafurwyr hynny a ddywedasant i yn eu plith eu hunain, Hwn yw'r *i* etifedd; deuwch, lladdwn ef, a'r etifeddiaeth fydd eiddom *k* ni.

8 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i laddasant, *l* ac a'i bwriasant allan o'r winllan.

9 Beth gan hynny a wna Arglwydd y winllan? efe a ddaw, *m* ac a ddifetha y llafurwyr, ac a ry'dd y winllan i eraill.

10 Oni ddarllenasoch yr ysgrythur hon? *n* Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, *bwn* a wnaethpwyd yn ben y gongl.

11 Hyn a wnaethpwyd gan yr Arglwydd; a o rhyfedd yw yn ein golwg ni.

12 A hwy a geisiasant ei ddala ef; ac yr oedd arnynt *o* ofn y dyrfa: canys hwy a *q* wyddent mai yn eu herbyn hwy y dywedasai efe y ddammeg: a hwy a'i gadawsant ef, *r* ac a aethant ymaith.

13 ¶ A'i hwy a anfonasant atto rai o'r Pharisieaid, ac o'r Herodianiaid, I'w *s* rwydo ef yn *ei* ymadrodd.

14 Hwythau pan ddaethant a ddywedasant wrtho, *u* Athraw, ni a wyddom dy fod di yn eirwir, ac nad pes arnat ofal rhag neb: canys nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion, ond yr wyt yn dysgu ffordd Duw mewn gwirionedd: Ai cyfreithlawn rhoddi teyrnged i Cesar, ai nid *yw?* a roddwn, ai ni roddwn *hi?*

15 Ond efe, *x* gan wybod eu rhagrith hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi? dygwch i mi geiniog, fel y gwelwyf *hi*.

16 A hwy a'i dygasant. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy *yw'r* ddelw hon a'r argraph? a hwy a ddywedasant wrtho, Eiddo Cesar.

17 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, * Rhoddwch yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw. A rhyfeddu a wnaethant o'i blegid.

18 ¶ *y* Daeth y Saduceaid hefyd atto, y rhai a ddywedant *x* nad oes adgyfodiad; a gofynasant iddo, gan ddywedyd,

19 Athraw, *a* Moses a 'grifenodd i ni, Os bydd marw brawd neb, a gadael ei wraig, ac heb adael plant, am gymmeryd o'i ‡ frawd ei wraig ef, a chodi had i'w frawd.

20 Yr oedd gan hynny saith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerth wraig; a phan fu farw, ni adawodd had.

21 A'r ail a'i cymmerth hi, ac a fu farw, ac ni adawodd yntau had: a'r trydydd yr un modd.

22 A hwy a'i cymmerasant hi ill saith, ac ni adawsant had. Yn ddiweddaf o'r cwbl bu farw y wraig hefyd.

23 Yn yr adgyfodiad gan hynny, pan adgyfodant, gwraig i ba un o honynt fydd hi? canys y saith a'i cawsant hi yn wraig.

24 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Onid am hyn yr ydych yn cyfeiliorni, am nad ydych yn gwybod yr *h* ysgrythurau, *c* na gallu Duw?

25 Canys pan adgyfodant o feirw, *d* ni wreiccant, ac ni wrant; eithr y maent fel yr angylion sydd yn y nefoedd.

26 Ond am y meirw, yr adgyfodir hwynt; oni *e* ddarllenasoch chwi yn llyfr Moses, y modd y llafarodd Duw wrtho yn y berth, gan ddywedyd, *f* Myfi *yw* Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob?

27 *g* Nid yw efe Dduw'r meirw, ond Duw y rhai byw: am hynny yr ydych chwi yn *h* cyfeiliorni yn fawr.

28 ¶ *i* Ac un o'r ysgrifenyddion a ddaeth, wedi eu clywed hwynt yn ymresymmu, a gwybod atteb o hono iddynt yn gymmwys, ac a ofynodd iddo, Pa un yw'r gorchymyn cyntaf o'r cwbl?

29 A'r Iesu a attebodd iddo, Y cyntaf o'r holl orchymynion *yw*, *k* Clyw, Israel; yr Arglwydd ein Duw, Un Arglwydd yw:

30 A *l* thi a geri'r Arglwydd dy Dduw ‡ â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl feddwl, ac â'th holl nerth. Hwn yw'r gorchymyn cyntaf.

31 A'r ail *fydd* cyffelyb iddo; *m* || Car-

dy

a Deut. 25. 5. ‡ *cyfaitbrawr* Ruth 3. 12. b Sal. 119. 105. Hos. 4. 6. 1 Tim. 1. 7. 2 Pedr 1. 19. c Luc 1. 37. d 1 Cor. 15 44. Phil. 3. 12. e Eph. 6. 17. f Exo. 3. 6. g Mat. 22. 32. Heb. 11. 16. h 1 Ioan 2. 11. i Mat. 22. 35. k Deut. 6. 4. Eph. 4. 5. l Luc 10. 27. ‡ *o'th.* m Lef. 19. 18. || *fi a geri.*

* o'r. dy gymmydog, fel ti dy hun. Nid oes
n 1 Sam. 15. 21. orchymyn arall mwy na'r rhai hyn.
Jer. 7. 22. Hos. 6. 6. 32 A dywedodd yr yfgrifenydd wrtho,
o Mat. 23. 3. Da, Athraw, mewn gwirionedd y dywedaift, rhai un Duw iydd, ac nad oes arall
ond efe:
33 A'i garu ef * a'r holl galon, ac a'r
1 Cor. 13. 1 holl ddeall, ac a'r holl enaid, ac a'r holl
p Gal. 3. 28 nerth, a charu *ei* gymmydog megis ei
a 5. 21. hun, ſydd *n* fwy na'r holl boeth offrym-
q Mat. 22. 41--46. au a'r aberthau.
34 A'r Iefu pan welodd iddo atteb yn
Luc 20. 41 o ſynhwyrol, a ddywedodd wrtho, Nid
r Act. 10. 33. wyt *p* ti bell oddi wrth deyrnas Duw.
Ac ni feiddiodd neb mwy ymofyn âg ef.
1 Theſ. 2. 13. 2 Pedr 1. 21. 35 ¶ *q* A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd, wrth ddyſgu yn y demi, Pa fodd y
dywed yr yſgrifenyddion fod Criſt yn fab
Dafydd?
s Sal. 110. 1 t Mat. 1. 17 R huf. 1. 3. u Pen. 6. 20. Mat. 13. 20. Ioan 5. 35. x Mat. 23. 5. Luc 20. 46. Phil. 3. 2. y 1 Sam. 15. 30. Luc 11. 43. ☙ Luc 14. 7. a Eſa. 10. 2 Mat. 23. 14. b 2 Bren. 22. 9. Luc 21. 1. c Dat. 2. 2. d 2 Bren. 12. 9. e Luc 21. 2 2 Cor. 8. 12 f 2 Cor. 8. 12. g Gen. 4. 4. b 2 Co. 8. 2. 1 Io. 3. 17. † Gr. *fywyd.*
36 Canys Dafydd ei hun a ddywedodd
r mwy'r Yſpryd Glân, Yr *s* Arglwydd a
ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eiſtedd ar
fy neheu-law, hyd oni oſodwyf dy elynion
yn droed-faingc i'th draed.
37 Y mae Dafydd ei hun gan hynny yn
ei alw ef yn Arglwydd; ac o ba le y mae
efe yn *t* fab iddo? A llawer o *u* bobl a'i
x gwrandawent ef yn ewyllyſgar.
38 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt yn
ei athrawiaeth, *x* Ymogelwch rhag yr
yſgrifenyddion, y rhai a chwennychant
rodio mewn gwiſgoedd llaeſion, a chael
y cyfarch yn y marchnadoedd,
39 A'r prif-gadeiriau yn y ſynagogau,
a'r prif-eiſtedd-leoedd ☙ mewn ſwpperau;
40 Y rhai ſydd yn *a* llwyr-fwyta tai
gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn
hir-weddio: y rhai hyn a dderbyniant
farnedigaeth fwy.
41 ¶ A'r Iefu a eiſteddodd gyferbyn a'r
b dryſorfa, ac a *c* edrychodd pa fodd yr
oedd y bobl yn *d* bwrw arian i'r dryſorfa:
a chyfoethogion lawer a fwriaſant lawer.
42 A rhyw wraig weddw dlawd a
ddaeth, ac a fwriodd i mewn ddwy *e* hatling, yr hyn yw ffyrling.
43 Ac efe a alwodd ei ddiſgyblion atto,
ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir yr wyf
f yn dywedyd i chwi, *f* fwrw o'r wraig
weddw dlawd hon i mewn fwy *g* na'r rhai
oll a fwriaſant i'r dryſorfa.
44 Canys *kwynt-kwy* oll a fwriaſant o'r
1 Io. 3. 17. hyn a oedd yngweddill ganddynt: ond hon
† Gr. *fywyd.* o'i *b* heiſiau a fwriodd i mewn yr hyn oll
a feddai, *ſef* ei holl † fywiolaeth.

P E N. XIII.

1 *Rhag-ſynegu dinyſtr y demi*: 9 *erlidiau'r diſgyblion.*

a Mat. 24. 1. Luc 21. 5. *b* Jer. 5. 10. Luc 19. 44. * *yn ddirgel.* *c* Mat. 24. 3. *d* Eph. 5. 6. 1 Theſ. 2. 3. 1 Tim. 4. 1 2 Ped. 2. 1. *e* Act. 5. 36 *f* Sal. 46. 2. Eſa. 8. 12. Rhu. 8. 28. *g* Act. 11. 28. Rhuf. 15. 26. Dat. 6. 5. *h* Mat. 10. 17. Ioan 16. 2. Act. 4. 3. Adn. 23. † *arnod.*

AC *a* fel yr oedd efe yn myned allan
o'r demi, un o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, Athraw, edrych pa rŷw
feini, a pha fath adeiladau *ſydd yma.*
2 A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd
wrtho, A weli di yr adeiladau mawrion
hyn? *b* ni adewir maen ar faen, a'r ni's
dattodir.
3 Ac fel yr oedd efe yn eiſtedd ar fynydd yr Olewydd, gyferbyn a'r demi,
Pedr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas, a
ofynaſant iddo * o'r neilldu,
4 *c* Dywaid i ni pa bryd y bydd y pethau
hyn? a pha arwydd *ſydd* pan f'o y pethau
hyn oll ar ddibenu?
5 A'r Iefu a attebodd iddynt, ac a
d dechreuodd ddywedyd, *d* Edrychwch
rhag twyllo o neb chwi.
6 Canys llawer un a ddaw yn *e* fy enw
i, gan ddywedyd, myfi yw *Criſt*; ac a
dwyllant lawer.
7 Ond pan glywoch am ryfeloedd, a ſon
am ryfeloedd, *f* na chyffroer chwi: canys
rhaid *i bynny* fod; ond nid *yw* y diwedd
eto.
8 Canys cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: a daeargrynfaau fyddant mewn mannau, *g* a newyn a thrallod fyddant.
9 ¶ Dechreuad gofidiau *yw* y pethau
hyn. Eithr, *h* edrychwch chwi † attoch
eich hunain; canys *i* traddodant chwi i'r
cynghorau, ac i'r ſynagogau; chwi a
faeddir, ac a ddygir ger bron rhaglawiaid a brenhinoedd o'm hachos i, er tyſtiolaeth iddynt hwy.
10 Ac y mae yn rhaid yn gyntaf *j* bregethu yr efengyl ym myſg yr holl genhedloedd.
11 Ond pan ddygant *chwi*, a'ch traddodi, *k* na rag-ofelwch beth a ddywettoch, ac na fyfyriwch: eithr pa beth bynnag a rodder i chwi yn yr awr honno, hynny dywedwch: canys nid chwychwi ſydd yn dywedyd, ond yr Yſpryd Glân.
12 *l* A brawd a ddyry frawd i farwolaeth, a thad ei blentyn: a phlant a gyfyd yn erbyn *eu* rhieni, ac a'u rhoddant hwy i farwolaeth.
13 A *m* chwi a fyddwch gas gan bawb er mwyn fy enw i: eithr y neb a barhao *n* hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.
14 ¶ Ond pan welech chwi y ffieidd-dra anghyfanneddol, yr hwn a ddywedwyd gan *o* Daniel y prophwyd, wedi ei oſod lle ni's dylid (y neb a ddarlleno, dyalled) a *p* yna y rhai a fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd:
15 A'r neb a fyddo ar ben y tŷ, na ddiſgynned i'r tŷ, *q* ac nac aed i mewn i gymmeryd dim o'i dŷ.
16 A'r neb a fyddo yn y maes, na throed yn ei ol i gymmeryd ei *r* wiſg.
17 Ond gwae y rhai *s* beichiog, a'r rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau hynny.
18 Ond gweddiwch na byddo eich ffoedigaeth yn y gauaf.
19 Canys yn y dyddiau hynny y bydd gorthrymder, y cyfryw *t* ni bu y fath o ddechreu y creadwriaeth a greodd Duw, hyd y pryd hwn, ac ni bydd chwaith.
20 Ac oni buaſai i'r Arglwydd fyrhau'r dyddiau, ni ‡ byddai un cnawd yn gadwedig: eithr er mwyn yr *u* etholedigion a etholodd, efe a fyrhaodd y dyddiau.
21 Ac yna os dywed neb wrthych, Wele, dyma y Criſt; neu, Wele, accw; *x* na chredwch.
22 Canys gau-griſtiau a gau brophwydi a gyfodant, ac a ddangoſant arwyddion a rhyfeddodau, i ‖ hudo ymaith, pe boſibl, ie, yr y etholedigion.
23 Eithr ☙ ymogelwch chwi: wele, rhag-ddywedais i chwi bob peth.
24 ¶ Ond yn y dyddiau hynny, gwedi'r *a* gorthrymder hwnnw, y *b* tywyllir naul, a'r lloer ni rydd ei goleuni;
25 A *c* ſer y nef a ſyrthiant, a'r nerthoedd ſydd yn y nefoedd a ſiglir.
26 Ac *a* yna y gwelant Fab y dyn yn dyfod yn y cymmylau, gyd a gallu mawr a gogoniant.
27 Ac yna yr enfyn efe ei angylion, ac y *e* cynnull ei etholedigion oddi wrth y pedwar gwynt, o eithaf y ddaear hyd eithaf y nef.
28 Ond *f* dyſgwch ddammeg oddi wrth y ffigyſbren: pan f'o ei gangen eiſoes yn dyner, a'r dail yn torri allan, chwi a wyddoch fod yr haf agos:
29 Ac felly chwithau, pan welloch y pethau hyn wedi dyfod, gwybyddwch ei fod yn agos, wrth y dryſau.
30 Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, nad â yr * oes hon heibio, hyd oni wneler y pethau hyn oll.
31 Nef a daear a ant heibio: ond fy ngeiriau i *g* nid ant heibio ddim.
32 ¶ Eithr am y dydd hwnnw a'r awr ni wyr neb, na'r angylion ſydd yn y nef, *b* na'r Mab, ond y Tad.
33 i † Ymogelwch; *k* gwyliwch a gweddiwch: canys ni wyddoch pa bryd y bydd yr amſer.
34 Mab y dyn *ſydd* fel gwr yn *l* ymdaith i bell, wedi gadael ei dŷ, a rhoi awdurdod i'w weiſion, ac i bob un ei waith ei hun, a gorchymyn i'r dryſor wylio.
35 Gwyliwch gan hynny, (canys ni's gwyddoch pa bryd y daw *m* meiſtr y tŷ, yn yr hwyr, ai hanner nos, ai ar ganiad

a 28. 19. Col. 1. 6. *k* Luc 21. 14. Dan. 3. 16. Act. 4. 19. *l* Mica 7. 6. Mat. 10. 21. *m* Sal. 83. 3 Mat. 24. 9. Luc 21. 17 *n* Dat. 2. 10. *o* Dan. 9. 27. *p* Luc 21. 21. *q* Luc 21. 21. *a* 17. 32. *r* 2 Bren. 5. 26. Mat. 24. 18. *s* Luc 21. 29. *t* Dan. 9. 12. Amos 3. 2. *a* 5. 12. ‡ *ni chadwa -eſid un cnawd.* *u* Act. 18. 10. *x* Luc 17. 23 2 Theſ. 2. 2. ‖ *wyr-drei.* *y* Adn. 20. ☙ 2 Pedr 3. 17. Adn. 9. *a* Dat. 11. 2. *b* Luc 21. 25. *c* Dan. 8. 10. Mat. 24. 29. Heb. 12. 26 Dat. 8. 12. *d* Dan. 7. 10. Mat. 24. 30. Dat. 1. 27. *e* 1 Cor. 15. 51. 1 Theſ. 4. 16. *f* Mat. 24. 32. Luc 21. 29 * *genhedlaeth.* *g* † Pedr 1. 25. *b* Luc 2. 52. Io. 21. 17. Dat. 5. 5. *i* Adn. 9, 23. † *edrychwch.* Adn. 9 *k* Mat. 24. 42. *l* Luc 19. 12. 1 Ped. 4. 10 *m* Mat. 26. 18. Heb. 3. 16.

n 1 Thef. 5. 2.
Dat. 16. 15.
o Mat. 24. 42.
a 25. 13.

36 *n* Rhag iddo ddyfod yn ddisymmwth, a'ch cael chwi yn cysgu.

37 A'r hyn yr wyf yn eu dywedyd wrthych chwi, yr wyf yn eu dywedyd wrth bawb, *o* Gwyliwch.

P E N. XIV.

1 *Cyd-furiad yn erbyn Crist.* 3 *Tywallt enneint ar ei ben ef.* 10 *Judas yn ei werthu.* 65 *ei ammharchi.* 66 *Pedr yn ei wadu.*

d Mat. 26. 2.
Luc 22. 1.
o Io 11. 57

A Gwedi deuddydd yr oedd y *d* pasc, a *gwyl* y bara croyw: a'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a geisiasant pa fodd y dalient ef trwy *b* dwyll, ac y lladdent ef.

* *ond cyn yr wyl,*
Rhuf. 3. 15
b Mat. 26. 6.
Ioan 12. 1.
c Can. 1. 12.

2 Eithr dywedasant, * Nid ar yr *wyl*, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

3 ¶ phan oedd efe yn *b* Bethania, yn nhy Simon y gwahan-glwyfus, ac efe yn eistedd i fwytta, daeth gwraig a chanddi flwch o ennaint o *c* hardus pur gwerthfawr; a hi a dorrodd y blwch, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef.

† *forredig,*
Mat. 26. 8.
Ioan 12. 4.
d Ioan 12. 6.
1 Tim. 4. 2.
e Diar. 31. 8.
Heb. 13. 16.
f Deut. 15. 11.
Mat. 25. 35.

4 Ac yr oedd rhai yn † anfoddlon yn-ddynt eu hunain, ac yn dywedyd, I ba beth y gwnaethpwyd y golled hon o'r enaint?

5 O blegid fe a allasid gwerthu hwn uwchlaw tri chan ceiniog, a'u rhoddi i'r *d* tlodion. A hwy a ffrommasant yn ei herbyn hi.

† *seddai,*
Psen. 12. 44.
g Diar. 31. 31.
Rhuf. 4. 11.
h Sal. 41. 9.
Mat. 26. 14.
Luc 22. 4.
1 Ioan 2. 19.
i 1 Sam. 23. 20.
Rhuf. 1. 32.
k Mat. 26. 17.

6 A'r Iesu a ddywedodd, Gadewch iddi; pa ham y gwnewch flinder iddi? *e* hi a wnaeth weithred dda arnaf fi.

7 Canys bob amser y cewch y tlodion gyd â chwi; a phan fynnoch y gellwch *f* wneuthur da iddynt hwy: ond myfi ni chewch bob amser.

8 Hyn a † allodd hon hi a'i gwnaeth: hi a achubodd y blaen i enneinio fy nghorph erbyn y cladded*ig*aeth.

9 Yn wir meddaf i chwi, pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, *yr g hyn* a wnaeth hon hefyd a adroddir, er cofia am dani.

10 ¶ *h* A Judas Iscariot, un o'r deuddeg a aeth ymaith at yr arch-offeiriaid, i'w fradychu ef iddynt.

11 A phan glywsant, *i* fe fu lawen ganddynt, ac addawsant roi arian iddo. Yntau a geisiodd pa fodd y gallai yn gymmwys ei fradychu ef.

‖ *Iaddeint,*
Luc 22. 7.
l Pen. 11. 2
m Deut. 16. 6.

12 ¶ *k* A'r dydd cyntaf o *wyl* y bara croyw, pan ‖ aberthent y pasc, dywedodd ei ddisgyblion wrtho, I ba le yr wyt ti yn ewyllysio i ni fyned i barottoi i ti fwytta'r pasc?

n Exo. 12. 6.
Lef. 23. 5.
o Mat. 26. 20.
p Luc 22. 21.
Ioan 13. 18.
q Mat. 9. 15.
Ioan 13. 21.
r Ioan 2. 25.
s Sal. 55. 14.
t Luc 24. 25.
Act. 4. 25, 28.
u Mat. 26. 26.
Luc 22. 19.
x Cor. 11. 23.
1 Tim. 4. 5.

13 Ac efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, *l* Ewch i'r *m* ddinas; a chyferfydd â chwi ddyn yn dwyn ystenaid o ddwfr: dilynwch ef.

14 A pha le bynnag yr el i mewn, dywedwch wrth ŵr y tŷ, Fod yr Athraw yn dywedyd, Pa le y mae'r lletty, lle y gallwyf, mi a'm disgyblion, fwytta'r pasc?

15 Ac efe a ddengys i chwi oruwchystafell fawr wedi ei thaenu yn barod: yno parottowch i ni.

16 A'i ddisgyblion a aethant, ac a ddaethant i'r ddinas; ac a gawsant megis y dywedasai efe wrthynt: ac a barottoiant y pasc.

17 A phan aeth hi yn *n* hwyr, efe a ddaeth gyd â'r deuddeg.

18 *o* Ac fel yr oeddynt yn eistedd, ac yn bwytta, yr Iesu a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, *p* Un o honoch, yr hwn fydd yn bwytta gyd â myfi, a'm bradycha i.

19 Hwythau a ddechreuasant *q* dristau, a dywedyd wrtho bob yn un ac un, Ai myfi? ac arall, Ai myfi?

20 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, *r* Un o'r deuddeg, yr *s* hwn fydd yn gwlychu gyd â mi yn y ddysgl, *yw efe.*

21 Mab y dyn yn wir fydd yn myned ymaith, fel y mae yn *t* ysgrifenedig am dano: ond gwae'r dyn hwnnw trwy yr hwn y bradychir Mab y dyn: da fuasai i'r dyn hwnnw pe na's ganesid.

u Mat. 26. 26.
Luc 22. 19.
x 1 Cor. 11. 24.
y 1 Cor. 10. 16.
z Exo. 9. 6.
Mat. 1. 21.
a Mat. 25. 10.
Luc 19. 12.
* *emyn.*
b Io. 10. 15.
c Act. 21. 13.
Mat. 26. 31
a 11. 6.
Ioan 16. 32
d Zec. 13. 7
e Pen. 16. 7.
Rhuf. 1. 4.
f Jer. 10. 23.
Mat. 26. 33
Io. 13. 37.
Phil. 4. 13.
g Io. 13. 38
Adn. 72.
b Mat. 26. 36.
i Gen. 22. 5
Mat. 9. 6.
k Pen. 10. 38.
l Io. 12. 27.
Efa. 53. 4.
Gal. 3. 13.
m Dat. 3. 10.
n Rhuf. 8. 15.
Gal. 4. 6.
Eph. 3. 14.
o Heb. 5. 7.
p Io. 6. 38.
q Jer. 12. 5.
Adn 31.
Luc 22. 45
r Adn. 29.
s Mat. 6. 13
a 26. 41.
Eph. 6. 18.
t Gal. 5. 17.
u Adn. 36.
x Adn. 37.
Heb. 3. 12.
† Da i hi fod *Crist* yn gwyliad, Can's rym ni bawb yn gysgadurdra'd!
y Efa. 21. 12.
Rhuf. 13. 11.
z Preg. 5. 8.
Mat. 20. 19
a Io. 14. 31
b Mat. 26. 47.
Ioan 18. 3.
‡ Gwyn ein byd os ceir ni yn angau yn dilyn fampl Crist, ac yn difgwyl ei ddyfodiad.
c Di. 4. 16.
Adn. 38.
d Barn. 16. 20.
e Mat. 26. 49.
f Barn. 16. 21.
g Adn. 31.

22 ¶ *u* Ac fel yr oeddynt yn bwytta, yr Iesu a gymmerodd fara, ac a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt; ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwytewch: *x* hwn yw fy nghorph.

23 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoi diolch, efe a'i rhoddes iddynt: a y hwynt oll a yfasant o hono.

24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *z* Hwn yw fy ngwaed i o'r testament newydd, yr hwn a dywellltir dros lawer.

25 Yn wir yr wyf yn dywedyd wrthych, nad yfaf mwy o ffrwyth y winwydden, hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef yn newydd yn *a* nheyrnas Dduw.

26 ¶ Ac wedi iddynt ganu * mawl, hwy a aethant allan i *b* fynydd yr Olewydd.

27 *c* A dywedodd yr Iesu wrthynt, Chwi a rwystrir oll o'm plegid i y nos hon: canys ysgrifenedig yw, *d* Taraswaf y bugail, a'r defaid a wasgerir.

28 Eithr *e* gwedi i mi adgyfodi, mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.

29 *f* Ond Pedr a ddywedodd wrtho, Pe byddai pawb wedi eu rhwystro, etto ni *byddaf* fi.

30 A dywedodd yr Iesu wrtho, yn wir yr ydwyf yn dywedyd i ti, Heddyw, o fewn y nos hon, cyn *g* canu o'r ceiliog ddwy-waith, y gwedi fi deir-gwaith.

31 Ond efe a ddywedodd yn helaethach o lawer, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. A'r un modd y dywedasant oll.

32 *b* A hwy a ddaethant i le yr oedd ei enw Gethsemane: ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, I Eisteddwch yma, tra fyddwyf yn gweddio.

33 Ac efe a gymmerth gyd âg ef Pedr, *c* ac Iago, ac Ioan, ac ddechreuodd ymofidio, a thristau yn ddirfawr.

34 Ac *efe* a ddywedodd wrthynt, *i* Y mae fy enaid yn athrist hyd angau: arofwch yma, a gwyliwch.

35 Ac efe a aeth ychydig ym mlaen, ac a fyrthiodd ar y ddaear, ac a weddiodd, os byddai bosibl, ar fyned yr *m* awr honno oddi wrtho.

36 Ac efe a ddywedodd, *n* Abba, Dad, *o* pob peth *fydd* bosibl i ti: tro heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: *p* eithr nid y peth yr ydwyf fi yn ei ewyllysio, ond y peth yr ydwyt ti.

37 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwynt yn *q* cysgu; ac a ddywedodd wrth *r* Pedr, Simon, ai cysgu yr wyt ti? oni allit wylio un awr?

38 Gwyliwch a gweddiwch, rhag eich myned *s* i brofedigaeth. *t* Yr ysbryd yn ddiau *fydd* barod, ond y cnawd *fydd* wan.

39 Ac wedi iddo fyned ymaith drachefn, efe a weddiodd, gan ddywedyd yr un *u* ymadrodd.

40 Ac wedi iddo ddychwelyd, efe a'u cafodd hwynt *x* drachefn † yn y cysgu; canys yr oedd eu llygaid hwynt wedi trymhau: ac ni wyddent beth a attebent iddo.

41 Ac efe a ddaeth y drydedd waith, ac a ddywedodd wrthynt, Cysgwch weithian, a gorphwyswch: digon yw; daeth yr awr: wele, yr ydys yn bradychu Mab y dyn i ddwylaw *z* pechaduriaid.

42 Cyfodwch, *a* awn; wele, y mae yr hwn fydd yn fy mradychu yn agos.

43 ¶ *b* Ac yn man, ac efe ettu'n ‡ llafaru, daeth Judas, un o'r deuddeg, *c* a chyd ag ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'r henuriaid.

44 A'r hwn a'i bradychodd ef a roddasai *d* arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gusanwyf, hwnnw yw: deliwch ef, a dygwch ymaith yn sicr.

45 A phan ddaeth, yn ebrwydd efe a aeth attu, ac a ddywedodd, *e* Rabbi, Rabbi; ac a'i cusanodd ef.

46 ¶ *f* A hwythau a roisant eu dwylaw arno, ac a'i daliasant ef.

47 A rhyw un o'r rhai oedd yn sefyll ger llaw, a dynnodd ei gleddyf, *g* ac a

darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei gluſt ef.

48 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Ai megis at *b* leidr y daethoch allan, a chleddyfau ac *c* ffyn, i'm dala i?

49 Yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn athrawiaethu yn y deml, ac *i* ni'm dalasoch: ond rhaid yw cyflawni yr *k* ysgrythursu.

50 A hwy oll a'i gadawſant ef, *l* ac a ffoisant.

51 A rhyw *m* ieuangc oedd yn ei ddilyn ef, wedi ymwisgo â llian main ar ei gorph noeth; a'r gwyr ieuaingc a'i *m* dalasant ef.

52 A hwn a *n* adawodd y lliain, ac a ffodd oddi wrthynt yn noeth.

53 ¶ A hwy a *o* ddygasant yr Iesu at yr arch-offeiriaid, a'r holl † arch-offeiriaid, a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion, a ymgasglasant gyd ag ef.

54 A Phedr a'i *p* canlynodd ef o hirbell, hyd yn llŷs yr arch-offeiriad; ac yr oedd efe yn *q* eistedd gyd a'r gwasanaethwyr, ac yn ymdwymno wrth y tân.

55 A'r arch-offeiriaid a'r holl gynghor a geisiasant *r* dystiolaeth yn erbyn yr Iesu, i'w roi ef i farwolaeth; ac *s* ni chawsant.

56 Canys llawer a ddygasant gau-dystiolaeth yn ei erbyn ef; eithr nid oedd eu tystiolaethau hwynt yn gyſton.

57 A rhai a ſyfodasant ac a ddygasant gam dystiolaeth yn ei erbyn ef, gan ddywedyd,

58 Ni a'i clywsom ef yn dywedyd, *t* Mi a ddinystriaf y deml hon o waith dwylaw, ac mewn tridiau yr adeiladaf arall heb fod o waith llaw.

59 Ac etto nid oedd eu tystiolaeth hwy felly yn gyſton.

60 A chyfododd yr arch-offeiriad yn y canol, ac a ofynodd i'r Iesu, gan ddywedyd, Oni attebi di ddim? beth y mae y rhai hyn yn ei dystiolaethu yn dy erbyn?

61 Ac efe a dawodd, ac *u* nid attebodd ddim. Drachefn yr arch-offeiriad a ofynodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi yw Criſt, Mab y Bendigedig?

62 A'r Iesu a ddywedodd, Myfi yw: a *x* chwi a gewch weled Mab y dyn yn eiſtedd ar ddeheu-law y gallu, ac yn y dyfod yng nghymmylau y nef.

63 Yna'r arch-offeiriad, gan ꝛ rwygo ei ddillad, a ddywedodd, Pa raid i ni mwy wrth dyſtion?

64 Chwi a glywſoch y *a* gabledd: beth dybygwch chwi? A hwynt oll a'i condemniasant ef, ei fod yn *b* euog o farwolaeth.

65 A dechreuodd rhai *c* boeri arno, a chuddio ei wyneb, a'i gernodio; a dywedyd wrtho, Prophwyda. A'r gweiſion a'i tarawſant ef a gwiail.

66 ¶ *e* Ac fel yr oedd Pedr yn y llŷs i ward, daeth *f* un o forwynion yr arch-offeiriad:

67 A phan ganfu hi Pedr yn ymdwymno, *g* hi *u* edrychodd arno, ac a ddywedodd, Tithau hefyd oeddyt gyd â'r Iesu o Nazareth.

68 Ac efe a wadodd, gan ddywedyd, Nid adwaen i, ac ni wn i beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac efe a aeth allan i'r porth; a'r ceiliog a ganodd.

69 A phan welodd y llangces ef drachefn, hi a ddechreuodd ddywedyd wrth y rhai oedd yn ſefyll yno, Y mae hwn *yn un* o honynt.

70 Ac efe a wadodd drachefn. Ac ychydig wedi, y rhai oedd yn ſefyll gerllaw a ddywedasant wrth Pedr drachefn, Yn wir yr wyt ti *yn un* o honynt: canys Galilead wyt, a'th laferydd ſydd debyg.

71 Ond efe a ddechreuodd *m* regu a thyngu, Nid adwaen i y dyn yma yr ydych chwi yn dywedyd am dano.

72 A'r *n* ceiliog a ganodd yr ail waith. A Phedr a gofiodd y gair a'r ddywedaſai'r Iesu wrtho, Cyn canu o'r ceiliog ddwy waith, ti a'm gwedi deir-gwaith. A chan *p* ſyſyried hynny, *q* efe a wylodd.

P E N. XV.

1 Duvyn yr Iesu yn rhwym, gar bron Pilat, a'i groes-hoelio.

AC *a* yn y ſan y bore, yr ymgynghorodd *b* arch-offeiriaid gyd â'r henuriaid a'r ysgrifenyddion, a'r holl gynghor: ac wedi iddynt rwymo'r Iesu, hwy a'i dygasant *ef* ymaith, ac a'i traddodasant at Pilat.

2 A gofynodd Pilat iddo, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrtho, *d* Yr wyt ti yn dywedyd.

3 A'r arch-offeiriaid a'i cyhuddaſant ef am lawer o bethau: eithr *e* nid attebodd efe ddim.

4 *f* A Philat drachefn a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Onid attebi di ddim? wele faint o bethau y maent yn eu tyſtiolaethu yn dy erbyn.

5 Ond yr Iesu etto *g* nid attebodd ddim; ſel y rhyfeddodd Pilat.

6 ¶ Ac ar yr wyl *bonno* y gollyngai efe yn rhydd iddynt un carcharor, pyr hwn a ofynent iddo.

7 Ac yr oedd *un* a elwid *h* Barabbas, yr hwn oedd yn rhwym gyd â'i gyd-deiſyfwyr, *i* y rhai yn y derfyſg a wnaethant lofruddiaeth.

8 A'r dyrfa gan groch-lefain, a ddechreuodd ddeiſyf *arno wneuthur* ſel y gwnaethai iddo amſer iddynt.

9 A Philat a attebodd iddynt, gan ddywedyd, A fynnwch chwi i mi ollwng yn rhydd i chwi Frenhin yr Iuddewon?

10 (Canys efe a *n* wyddai mai o genfigen y traddodaſai'r arch-offeiriaid ef)

11 A'r *o* arch-offeiriaid a gynhyrfaſant y bobl, ſel y gollyngai efe yn hytrach Barabbas yn rhydd iddynt.

12 A Philat a attebodd ac a ddywedodd drachefn wrthynt, Beth gan hynny a fynnwch i mi ei wneuthur *i'r hwn* yr ydych yn ei alw Brenhin yr Iuddewon?

13 A *p* hwythau a lefaſant drachefn, Croes-hoelia ef.

14 Yna Pilat a ddywedodd wrthynt, Ond *q* pa ddrwg a wnaeth efe? a hwythau a lefaſant ſwy-fwy, Croes-hoelia ef.

15 *r* A Philat yn chwennych boddloni'r bobl, a ollyngodd yn rhydd iddynt Barabbas; a'r Iesu, wedi iddo ei ſflangellu, a draddododd efe *i'w* groes-hoelio.

16 ¶ A'r *s* milwyr a'i dygaſant ef i mewn i'r llŷs, ſef * tŷr rhaglaw, a hwy a alwaſant ynghyd yr oll fyddin.

17 *t* Ac a'i gwiſgaſant ef a phorphor, ac a blethaſant goron o ddrain, ac a'i dodaſant am ei *ben*;

18 Ac a ddechreuaſant gyfarch iddo, Henffych well, *u* Brenhin *yr* Iuddewon:

19 A hwy a gurafant ei ben ef â chorſen, *x* ac a boeraſant arno, *y* a chan ddodi *eu* gliniau *i lawr*, a'i haddolaſant ef.

20 Ac wedi iddynt ei watwar ef, hwy a ddiofgaſant y porphor oddi am dano, ac a'i gwiſgaſant ef â'i ddillad ei hun, ꝛ ac a'i dygaſant allan i'w groes-hoelio.

21 A *a* hwy a gymhellaſant un Simon o Cyrene, yr hwn oedd yn myned heibio, wrth ddyfod o'r wlad, *ſef* b tad Alecſander a c Ruffus, *d* i ddwyn ei groes ef.

22 A hwy a'i *e* harweiniaſant ef, *allan o'r ddinas*, i le *a elwid*, Golgotha; yr hyn o'i gyfieithu yw, Lle'r benglog:

23 Ac a roiſant iddo i'w yfed win myrllyd: eithr efe ni's cymmerth.

24 A gwedi iddynt ei groes-hoelio, *f* hwy a rannaſant ei ddillad ef, gan fwrw coelbren arnynt, beth a gai bob un.

25 A'r *g* † drydedd awr oedd hi, a hwy a'i croes-hoeliaſant ef.

26 Ac *h* yr oedd yſgrifen ei achos ef wedi

a Di. 4.16. *b* Mat. 2 4.
c Mat. 20. 19.
d Mat. 26. 11.
Ioan 18. 33, 37.
e Mat. 27. 14.
f Mat. 27. 1, 2, 11-15
Ioan 18. 28, 29.
g Sal. 38. 13.
h Ped. 2.23
b Mat. 27. 15.
Luc 23. 17.
i Gen. 9.6.
k Ioa 18.40.
l Act. 3.14.
m Adn. 2.
n Luc 12. 47.
Rhuf. 2.15
Iago 4.17.
o Sal. 22. 12.
Ioan 7.48.
p Mat. 21. 9.
q Sah 11.3.
r Mat. 27. 26.
Ioan 19. 1.
s Di. 29.12.
Groeg, *Proitorion*,
Act. 23.35
Phil. 1.13.
t Job 30. 8, 9.
1 Cor. 4.9.
u Phil. 2.7.
x Eſa. 50.6
y Gen. 41. 43.
Pen. 1. 40.
z 10. 17.
2 Cor. 6.8.
ꝛ Act. 8. 32.
a Mat. 27. 32.
Luc 23.26
b Act. 19. 33.
c Rhuf. 16. 13.
d Mat. 16. 24.
Luc 23.26
e Nu. 19.3.
f Sal. 22.18
Io. 19. 23.
g Mat. 27. 45.
† Sef,
9 o'r gloch.
h Mat. 27. 37.
Io. 19. 19.

Pen. xv. *Adn.* 4.] *Drachefn*, ſe'i holodd *yn* y dadleudy, lle na ddeuai ei gyhuddwyr: ac efe a'i holodd *allan* yn eu gwydd. *Ioan* xviii. 28, 29. [*Adn.* 26. *ei achos*. Arferol oedd hyſpyſu'r *achos* am ba un y dioddefai drwg weithredwyr yn yſgrifenedig yngwydd pawb: ond *Criſt* a ddioddefodd dros ei genedl! *Deut.* xxiii. 5. a xxvii. 26. *Ioan* xi. 50. *Gal.* iii. 10.

wedi ei hargraphu, BRENHIN YR IUDDEWON.

27 A hwy a groes-hoeliasant *i* gyd âg ef ddau leidr; un ar y llaw ddehau, ac un ar yr aſwy iddo.

28 A'r *k* ysgrythur a gyflawnwyd, yr hon a ddywed, Ac efe a gyfrifwyd gyd a'r rhai anwir.

29 A'r *l* rhai oedd yn myned heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu pennau, a dywedyd, Och, tydi yr hwn wyt yn dinyſtrio'r *m* demi, ac yn *i* hadeiladu mewn tridiau,

30 *n* Gwared dy hun, a disgyn oddi ar y groes.

31 Yr un ffunud yr *o* arch-offeiriaid hefyd yn gwatwar, a ddywedasant wrth eu gilydd gyd â'r ysgrifenyddion, Eraill a waredodd, ei hun ni's gall ei wared.

32 Disgynned, Crist Brenhin yr Israel, yr awr hon oddi ar y groes, fel y gwelom, ac y credom. *p* A'r rhai a groes-hoeliasid gyd âg ef, a'i difenwasant ef.

33 A *q* phan ddaeth y chweched awr, y bu tywyllwch ar yr holl ddaear hyd y nawfed awr.

34 Ac ar y nawfed awr y dolefodd yr Iesu â llef uchel, gan ddywedyd, *r* Eloi, Eloi, lama, ſabachthani? yr hyn o'i gyſnieithu yw, Fy Nuw, fy Nuw, pa ham y'm gadewaiſt?

35 A rhai o'r ſawl a ſafent ger llaw, pan glywſant, a ddywedaſant, *s* Wele, y mae efe yn galw ar Elias.

36 Ac un a redodd, ac a lanwodd yſbwng yn llawn o *t* finegr, ac a'i dododd ar gorſen, ac a'i diododd ef, gan ddywedyd, Peidiwch, edrychwn a ddaw Elias i'w dynnu ef i lawr.

37 A'r Iesu a lefodd â llef uchel, ac a ymadawodd â'r yſpryd.

38 *x* A llen y demi a rwygwyd yn ddwy, oddi fynu hyd i wared.

39 *y* A phan welodd y canwriad, yr hwn oedd yn ſefyll ger llaw, gyferbyn ag ef, ddarfod iddo yn llefain felly, ymado â'r yſpryd, efe a ddywedodd, Yn wir Mab Duw oedd y dyn hwn.

40 ✠ Ac yr oedd hefyd wragedd yn edrych o hirbell: ym mhlith y rhai yr oedd Mair Magdalen, a Mair mam Iago fychan a Joſe, a Salome;

41 Y rhai hefyd, pan oedd efe yn Galilea, *a* a'i dilynaſant ef, ac a weiniaſant iddo; a gwragedd eraill lawer, y rhai a ddaethant gyd âg ef i fynu i Jeruſalem.

42 ¶ *b* Pan ydoedd hi weithian yn hwyr (am ei bod hi yn ddarpar-wyl, ſef y dydd cyn y ſabbath)

43 Daeth Joſeph o Arimathea, cynghorwr pendefigaidd, yr hwn oedd yntau yn *c* diſgwyl am deyrnas Ddaw; ac a aeth yn hy i mewn at Pilat, ac a ddeiſyfodd gorph yr Iesu.

44 A rhyfedd oedd gan Pilat o buaſai efe farw eiſoes: ac wedi iddo alw y canwriad atto, efe a ofynodd iddo a oedd efe wedi marw er ys meityn.

45 A phan wybu gan y canwriad, efe a roddes y corph i Joſeph.

46 Ac efe a brynodd *d* llain main, ac a'i tynnodd i lawr, ac a'i hamdôdd yn y llain main, ac a'i dododd ef mewn *e* bedd a naddaſid o'r graig; ac a dreiglodd *f* faen ar ddrws y bedd.

47 A Mair Magdalen a Mair mam Joſe, a edrychaſant pa le y dodid ef.

PEN. XVI.

Mynegu adgyfodiad Criſt i dair menyw.

9 *Criſt yn ymddangos i Mair Magdalen,*

14 *ac i'r apoſtolion, 19 ac yn eſgyn i'r nef.*

AC wedi darfod y *dydd* ſabbath, *a* Mair Magdalen, a Mair *mam* Iago, a Salome, *b* a brynaſant ber-aroglau, i doyfod i'w enneinio ef.

2 ¶ Ac yn foreu iawn, *y dydd* cyntaf o'r * wythnos, y daethant at y bedd, a'r haul wedi codi.

3 A hwy a ddywedaſant wrth eu gilydd, Pwy a dreigla i ni y maen ymaith oddi wrth ddrws y bedd?

4 (A phan edrychaſant, hwy a ganfuant fod y maen wedi ei dreiglo ymaith) canys yr oedd efe yn fawr iawn.

5 Ac *d* wedi iddynt fyned i mewn i'r + bedd, hwy a welſant fab ieuangc yn eiſtedd o'r tu dehau, wedi ei ddilladu â gwiſg *e* wenn-llâes; ac a ddychrynaſant.

6 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *f* Na ddychrynwch. Ceiſio yr ydych yr Iesu o Nazareth, yr hwn a groes-hoeliwyd: *g* efe a gyfododd; nid yw efe yma: wele'r man y dodaſant ef.

7 Eithr ewch ymaith, dywedwch i'w ddiſgyblion ef, ac i *h* Pedr, ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Galilea: yno y cewch ei weled ef, *i* fel y dywedodd i chwi.

8 A gwedi myned allan ar frys, hwy a ffoiſant oddi wrth y bedd: canys dychryn a ſyndod oedd arnynt. *k* Ac ni ddywedaſant ddim wrth neb: canys yr oeddynt wedi ofni.

9 ¶ A'r *Iesu*, wedi adgyfodi y bore y *dydd* cyntaf o'r || wythnos, *l* a ymddangoſodd yn gyntaf i Mair Magdalen, *m* o'r hon y bwriaſai efe allan ſaith o gythreuliaid.

10 Hithau a aeth ac a fynegodd i'r rhai a fuaſent gyd âg ef, ac oeddynt mewn galar ac wylofain.

11 A hwythau, *n* pan glywſant ei fod ef yn fyw, ac iddi hi ei weled ef, ni chredent.

12 ¶ Ac wedi hynny yr ymddangoſodd efe mewn gwedd arall o i ddau o honynt, *a pwy* yn ymdeithio, ac yn myned i'r wlad.

13 Hwythau gan ddychwelyd, a fynegaſant i'r lleill: ac ni chredent iddynt hwythau.

14 ¶ *p* Ac ar ol hynny efe a ymddangoſodd i'r un ar ddeg, a hwy yn eiſtedd ynghyd, ac a ddannododd iddynt eu hanghredinıaeth, a'u calon-galedwch, am na chredaſant y rhai a'i gwelſant ef wedi adgyfodi.

15 *q* Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur.

16 *r* Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig: eithr y neb a ni chredo a gondemnir.

17 A'r arwyddion hyn a ganlynant y rhai a gredant; Yn *t* fy enw i y bwriant allan gythreuliaid; *ac u* a thafodau newyddion y llafarant;

18 ✠ Seirph a'i godant ymaith, ac os yfant ddim marwol, ni wna iddynt ddim niweid; *y* ar y cleiſion y rhoddant eu dwylaw, a hwy a fyddant iach.

19 ¶ Ac felly yr Arglwydd, ✠ wedi llafaru wrthynt, a gymmerwyd i fynu i'r *a* nef, ac a eiſteddodd ar *b* ddeheu-law Duw.

20 A hwythau a aethant allan, ac a bregethaſant ym mhob man, a'r Arglwydd yn cyd-weithio, ac yn cadarnhau'r gair *c* trwy arwyddion y rhai oedd yn canlyn. Amen.

a Mat. 28. 1. Ioan 20. 1. b Luc 23. 56. c Luc 24. 1 Ioan 20. 1. * *Sabbath.* d Io. 20. 11 + *ogof,* Ioan 11. 38. e Sal. 51. 7. Galar. 4. 7. Dan. 7. 9. Act. 1. 10. f Eſa. 3. 10 g Rhu. 1. 4. 1 Cor. 15. 26. 2 Tim. 2. 8. h Pen. 14. 72. i Pen. 14. 28. k Mat. 28. 8. Luc 24. 9. Adn. 10. || Gruog, *Sabbath.* l Io. 20. 14. m Luc 8. 2 n Exo. 6. 9. Luc 24. 11 o Luc 24. 13. a 20. 15. p Luc 24. 36. Io. 20. 19. 1 Cor. 15. 7. q Mat. 28. 19. Col. 1. 23. r Ioan 3. 18. s Ioan 12. 48. t Luc 10. 17. Act. 5. 16. u Act. 2. 4. a 16. 18. a 19. 12. a 28. x Exo. 4. 4. Luc 10. 19. y Act. 28. 5. Act. 28. 8. ✠ Adn. 15. Act. 1. 2, 9. a Luc 24. 51. b Sal. 110. 1. Eph. 1. 20. c Adn. 17.

Yr Efengyl yn ol *Sant* LUC.

Y CYNHWYSIAD.

Y mae Paul *yn ſon yn barchus am* Luc. Col. iv. 14. 2 Tim. iv. 11. Phile. 24. *Ni ddywedir pa bryd y gaiwyd ef i'r ffydd, etto yr oedd yn un o'r rhai a roddwyd yn* Efangylwyr. Eph. iv. 11. *Fe ſgrifennodd yr Hanes hon dros* Paul *er mwyn y* Cenhedloedd: (*ac hefyd* Actau'r Apoſtolion) *ac y mae* Paul *yn eu hanrhydeddu.* 2 Tim. ii. 8. *Fe'i ſgrifenwyd yn yſgolheigaidd a hardduxb y laith* Roeg: — *ac a draethodd yn* helaeth *am enedigaeth* Ioan *a* Chriſt.

PEN.

PEN. I.

1 *Rhag-ymadroddi.* 5 *Cenhedliad Ioan.* 26 *a Chryſt.* 42 *Cyffes Elizabeth.* 46 *Can Mair.*

a Heb. 2. 3. YN gymmaint a darfod i lawer gymmeryd mewn llaw oſod allan mewn
b Mar. 1. 1. trefn draethawd am y pethau a gredir yn
Io. 15. 27. ddiammeu yn ein plith:
c Act. 15. 25 2 *c* Megis y traddodaſant hwy i mi, y
* *sirbain.* rhai oeddynt eu hunain *b* o'r dechreuad
† *ſanel.* yn gweled ac yn weinidogion y gair:
d Diar. 4. 8. 3 *c* Minnau a welais yn dda, wedi i mi
Act. 1. 1. * ddilyn pob peth yn † ddyfal o'r dech-
Rhu. 2. 10. reuad, yſgrifenu mewn trefn attat, *d* O
e 13. 7. ardderchoccaf Theophilus,
e Yrec. 8. 1. 4 Fel y Cait wybod ſicrwydd am y
Act. 17. 11. pethau *e* y'th ddyſgwyd ynddynt.
f Mat. 2. 1. 5 YR oedd yn *f* nyddiau Herod
g 1 Cron. frenin Judea, ryw offeiriad a'i
24. 10. enw Zacarias, *g* o ddydd-
Neh. 12. 4. gylch Abia: a'i wraig *oedd*
h Rhuf. 3. 22. *a* 5. 17. *h* o ferched Aaron, a'i henw
Elizabeth.
Phil. 3. 9. 6 Ac yr oeddynt ill dau yn *b* gyfiawn
i 2 Bren. *i* ger bron Duw, yn rhodio yn *k* holl or-
20. 3. chymynion a deddfau'r Arglwydd, yn ddi-
k Sal. 119. 6 argyoedd.
Mat. 3. 15. 7 Ac nid oedd plentyn iddynt, am fod
l Gen. 16. 1 Elizabeth yn *l* ammhlantadwy, ac yr
a 25. 21. oeddynt wedi myned ill dau mewn gwth
Barn. 13. 2 o oedran.
m Exo. 30. 7. 8 A bu, ac efe yn gwaſanaethu ſwydd offeiriad ger bron Duw, yn nhrefn ei
Lef. 16. 17 ddydd-gylch ef,
1 Cron. 6. 40. 9 Yn ol arfer ſwydd yr offeiriaid, ddyfod o ran iddo *m* arogl-darthu yn ol ei
Dat. 8. 3, 4. fyned i deml yr Arglwydd.
n 1 Bren. 7, 12. 10 A holl lliaws y bobl oedd *n* allan yn gweddio ar awr yr arogl-darthiad.
2 Cro. 4. 9. 11 Ac o ymddangoſodd iddo angel yr
o Dan. 9. 21. Arglwydd yn ſefyll o'r tu dehau i *p* allor yr arogl-darth.
Heb. 1. 14. 12 A Zacarias, pan ganfu, a gythryblwyd, *q* ac ofn a ſyrthiodd arno.
p Exo. 30. 1. 13 Eithr yr angel a ddywedodd wrtho,
q Barn. 13. 20. Nac ofna, Zacarias: canys *r* gwrandawyd dy weddi; a'th wraig Elizabeth a
r Gen. 25. 21. ddwg i ti fab, a thi a elwi ei enw ef Ioan.
2 Sam. 1. 19. 14 A *s* bydd i ti lawenydd a gorfoledd; *u* a llawer u lawenychant am ei enedigeaeth ef.
s Adn. 60, 63. 15 Canys *x* mawr fydd efe yng olwg yr Arglwydd, ac y nid yſ na gwin na diod gadarn; ac efe a gyflawnir o'r Yſpryd Glan,
t Di. 15. 20
u Adn. 58.
x Mat. 11. 9. ∝ ie, o groth ei fam:
16 *a* A llawer o blant Iſrael a drŷ efe at yr Arglwydd eu Duw.
y Nu. 6. 3. 17 Ac efe a â o'i flaen ef yn yſpryd a
∝ Jer. 1. 5. nerth *b* Elias, i droi calonnau y *c* tadau at
Gal. 1. 15. y plant, a'r *d* anufudd i ddoethineb y
a Mal. 4. 6. cyhawn; i ddarparu i'r Arglwydd bobl
b Mat. 11. 14. barod.
18 A dywedodd Zacarias wrth yr angel,
a 17. 11. *e* pa fodd y gwybyddaf ſi hyn? canys
c Act. 7. 2. henafgwr wyf ſi, a'm gwraig hefyd mewn
d Rhuf. 15. 8. gwth o oedran.
19 A'r angel gan atteb a ddywedodd
e Gen. 17. 17. wrtho, Myſi yw *f* Gabriel, yr hwn wyf yn
ſefyll ger bron Duw, ac a anfonwyd i
f Dan. 8. 16 a 9. 21. lafaru wrthyt, ac i fynegi i ti y newyddion da hyn.
g Ezec. 3. 26. 20 Ac wele *g* ti a fyddi fud ac heb allu
a 24. 27. lafaru hyd y dydd y gwneler y pethau
b Num. 20. 12. hyn, *b* am na chredaiſt i'm geiriau i, y rhai a gyflawnir i yn eu hamſer.
21 Ac yr oedd y bobl yn *k* diſgwyl am
i Gen. 18. 5. Zacarias; a rhyfeddu a wnaethant ei fod ef yn aros cyhyd yn y deml.
Rhuf. 3. 3. 22 A phan ddaeth efe allan, ni allai efe
k Nu. 6. 23. lafaru wrthynt: a hwy a wybuant weled
Diar. 8. 34. o hono weledigaeth yn y deml: ac yr
l Bren. 11. 5. oedd efe yn gwneuthur amnaid iddynt; ac *efe* a arosodd yn fud.
1 Cor. 9. 25. a 24. 7. 23 A bu, cyn gynted ag y *l* cyflawnwyd dyddiau ei weinidogaeth ef, fyned o
2 Cro. 23. 8. hono i'w dŷ ei hun.
Jer. 35. 8. 24 Ac ar ol y dyddiau hynny *m* Eliza-
m Adn. 7.

beth ei wraig a feichiogodd, ac a ymguddiodd bum mis, gan ddywedyd,
25 Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd i mi yn y dyddiau yr *n* edrychodd arnaf, i
n Gen. 30. dynnu ymaith fy ngwaradwydd ym mhlith
23. dynion.
a 21. 1. 26 ¶ Ac yn y chweched mis yr o an-
1 Sam. 1. fonwyd yr angel Gabriel oddi wrth Dduw,
11. i ddinas yn Galilea a'i henw Nazareth,
o Heb. 1. 14 27 At forwyn *p* wedi ei dyweddio i ŵr
p Mat. 1. 18 a'i enw Joſeph, o dŷ Dafydd; ac enw'r
† *ffafr.* forwyn *oedd* Mair.
Adn. 30.
28 A'r angel a ddaeth i mewn atti, ac
q Gen. 28. 15. a ddywedodd, Henffych well, yr hon a gefaiſt † ras; yr Arglwydd *ſydd q* gyd a
Rhuf. 8. 31 thi: *r* bendigaid *wyt* ym mhlith gwragedd.
r Barn. 5. 24.
29 A hithau pan ei gwelodd, a gyth-
Adn. 42. ryblwyd wrth ei ymadrodd ef; a medd-
Pen. 11. 27 yliо a wnaeth pa fath gyfarch oedd hwn.
30 A dywedodd yr angel wrthi, Nac
s Adn. 28. ofna, Mair: canys ti a gefaiſt *s* ffafr gyd a
t Eſa. 7. 15 Duw.
31 Ac wele, ti a feichiogi yn dy *t* groth,
Mat. 1. 21. ac a eſgori ar fab, ac a elwi ei *u* enw ef
u Pen. 2. 21. IESU.
32 Hwn fydd *x* mawr, ac a elwir yn
x Eſa. 9. 6. Fab y Goruchaf: ac iddo y rhydd yr Ar-
Sal. 72. 8. glwydd Dduw orſedfa ei y dad Dafydd.
Dan. 7. 14. 33 Ac efe a deyrnaſa ar dŷ Jacob yn
Mat. 21. 18. dragywydd; ac ar ei ∝ frenhiniaeth ni bydd diwedd.
1 Tim. 6. 15. 34 A Mair a ddywedodd wrth yr angel,
Pa fodd y bydd hyn, gan nad adwaen i
Sal. 132. 11. *y* ŵr?
35 A'r angel a attebodd ac a ddywed-
∝ Dan. 7. 27. odd wrthi, Yr *a* Yſpryd Glan a ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf a'th gyſgoda
Heb. 1. 8. di: am hynny hefyd y peth ſanctaidd a
2 Pedr 1. *b* enir o honot ti, a elwir yn Fab Duw.
11. 36 Ac wele, Elizabeth dy gares, y *a*
Mat. 1. mae hithau wedi beichiogi ar fab yn ei
20. henaint: a hwn yw'r chweched mis iddi
b Gal. 4. 4. hi, yr hon a elwir yn ammhlantadwy.
c Gen. 18. 37 Canys *c* gyd â Duw ni bydd dim yn
14. ammhoſibl.
Jer 32. 17. 38 A dywedodd Mair, Wele, waſa-
Mat. 19. 26 aethyddes yr Arglwydd; *d* bydded i mi
d 2 Sam. 7. 29. yn ol dy air di. A'r angel a aeth ymaith oddi wrthi hi.
39 ¶ A Mair a gyfododd yn y dyddiau
hynny, ac a aeth i'r *e* mynydd-dir ar frys,
e Joſ. 21. 11. i ddinas o Juda;
40 A a aeth i mewn i dŷ Zacarias,
ac a gyfarchodd well *i* Elizabeth.
f Eſa. 32. 15. 41 A bu, pan glybu Elizabeth gyfarch-
lad Mair, i'r plentyn yn ei chroth hi lam-
g Adn. 28. Luc 11. 28 mu: ac Elizabeth a lanwyd o'r *f* Yſpryd
Glan.
42 A llefain a wnaeth â llef uchel, a
b Adn. 35. dywedyd, *g* Bendigedig *wyt* ti ym mhlith
i Ioan 19. gwragedd, a bendigedig *yw b* ffrwyth dy
28. groth di.
k Luc 11. 28. 43 Ac o ba le *y mae* hyn i mi, fel y
Rhuf. 4. 3. delai mam fy *i* Arglwydd attaf ſi!
l Sal. 103. 1. 44 Canys wele, er cynted y daeth lleferydd dy gyfarchiad di i'm cluſtiau, y
m Phil. 4. 4 plentyn a lammodd o lawenydd yn *l* y
n Act. 4. nghroth.
12. 45 A bendigedig *yw* yr hon a *k* gred-
o Sal. 138. 6. odd: canys bydd cyflawniad o'r pethau a ddywedwyd wrthi gan yr Arglwydd.
p 1 Tim. 3. 16. 46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae *l* fy ‖ *iſelder.*
enaid yn mawrhau yr Arglwydd,
47 A'm hyſpryd *m* a lawenychodd yn
Nuw fy *n* Iachawdwr.
1 Ped. 1. 21
48 Canys efe a *o* edrychodd ar ‖ wael-
q 1 Sam. 2. 2. edd ei waſanaethyddes: o hiegid wele, o
r Sal. 60. 4. hyn allan yr holl genhedlaethau a'm gal-
a 103. 17. want yn wynfyſedig.
49 Canys yr hwn fydd allmog a wnaeth
Mal. 4. 2. i mi *p* fawredd; a *q* ſanctaidd *yw* ei enw
i Eſa. 51. 9. ef.
t Exo. 15. 50 *r* A'i drugaredd *ſydd* yn oes oeſoedd
9. ar y rhai a'i hofnant ef.
Ezt. 6. 10. 51 Efe a wnaeth gadernid â'i *s* fraich:
Dan. 4. 31. efe a waſgarodd y rhai *t* beilchion ym
Pen. 12. mwriad eu calon.
20.
52. Efe

Pen. i. *Adn.* 31.] *Yn dy groth.* Sef, nid trwy had llygredig anian dyn oddi allan: eithr trwy had anllygredig *Sal.* xvi. 10. Yſpryd Duw oddi fewn. *Act.* ii. 27.] *Adn.* 35. *Y peth ſanctaidd.* Nid *Yr un ſanctaidd.* Wele, pid yw'r *Dyn* Iefu *berſon gwahanol* oddi wrth *y Tad*, ond yn hanfod ynddo ! Gwel Syl. *Mat.* i. 20.

u 1 Sam. 2. 7.
x Job 5. 11.
y Sal. 34. 10.
z Jer. 31. 7.
a Gen. 17. 19.
b Gal. 3. 16
c Rhuf. 12. 15.
Adn. 14.
d Gen. 17. 12.
Lef. 12. 3.
e Gen. 16. 11.
a 17. 19.
f Adn. 13.
* bwnnw.
g Gen. 21. 3.
p Adn 13.
i Sal. 51. 15.
k Sal. 75. 1.
Eſa. 28. 29.
l Adn. 39.
m Pen. 2. 19.
n Neh. 2. 18.
Preg. 9. 1.
Sal. 37. 23.
a 71. 6.
o Adm. 41.
p Exo 15. 2
q Pen. 7. 16.
Mat. 1. 21.
1 Ped. 1. 20
r 1 Sam. 2. 1.
Sal. 89. 17.
a 132. 17.
s Jer. 23. 6.
a 30. 9, 10.
19.
t Gen. 3. 15.
u 1 Cor. 15. 25.
x Eſa. 60. 16.
y Gen. 17. 7. a 22. 16—19.
Heb. 6. 13.
z Eſa. 60. 18.
a Tit. 2. 12.
b Sal. 27. 1
a 130. 4.
c 1 Pedr 1. 15.
d Sal. 89. 16.
e Mat. 11. 9.
f Eſa. 40. 3
Mal. 3. 1.
Mat. 3. 3.
Adn. 17.
g Pen. 3. 3.
b Eſa. 60. 19.
Mal. 4. 2.
i Eſa. 9. 2.
Ioan 1. 4.
k 1 Sam. 2. 9. Dan. 3. 6. 2 Theſ. 3. 5.
l Pen. 2. 40, 52. Adn. 66. m Mat. 3. 1. Adn. 3.
† mynydd-dir.

52 u Efe a dynnodd i lawr y cedyrn o'u heiſteddfaau, ac a ddyrchafodd y x rhai iſel-radd.
53 Y rhai y newynog a lanwodd efe à phethau da; ac efe a anfonodd ymaith y rhai goludog yn weigion.
54 Efe a gynnorthwyodd ei was z Iſrael, gan goffio ei drugaredd;
55 a Fel y dywedodd wrth ein tadau, Abraham a'i b had, yn dragywydd.
56 A Mair a arofodd gyd â hi ynghylch tri mis, ac a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.
57 ¶ A chyflawnwyd tymp Elizabeth i eſgor; a hi a eſgorodd ar fab.
58 A'i chymmydogion a'i chenedl a glywſant fawrhau o'r Arglwydd ei drugaredd arni; c a hwy a gyd lawenychaſant â hi.
59 A bu, ar yr d wythfed dydd hwy a ddaethant i enwaedu ar y dyn bach; ac a'i e galwaſant ef Zacarias, yn ol enw ei dad.
60 A'i fam a attebodd ac a ddywedodd, Nid *felly*; eithr f Ioan y gelwir ef.
61 Hwythau a ddywedaſant wrthi, Nid oes neb o'th genedl di a elwir ar yr enw * hwn.
62 A hwy a wnaethant amnaid ar ei g dad ef, pa fodd y mynnai efe ei enwi ef.
63 Ynteu a aiwodd am argraph-lech, ac a yſgrifenodd, gan ddywedyd, h Ioan yw ei enw ef. A rhyfeddu a wnaethant oll.
64 i Ac agorwyd ei enau yn ebrwydd, a'i dafod *a ryddhawyd*; ac efe a lafarodd, gan fendithio Duw.
65 A daeth k ofn ar bawb oedd yn trigo yn eu cylch hwynt: a thrwy l holl fynyddoedd Judea y cyhoeddwyd y pethau hyn oll.
66 A phawb a'r a'u clywſant, a'u *m* goſoddaſant yn eu calonnau, gan ddywedyd, Beth fydd y bachgennyn hwn? A n llaw yr Arglwydd oedd gyd ag ef.
67 ¶ A'i dad ef Zacarias a o gyflawnwyd o'r Yſpryd Glan, ac a brophwydodd, gan ddywedyd,
68 Bendigedig *fyddo* Arglwydd p Dduw Iſrael: canys q efe a ymwelodd, ac a wnaeth ymwared i'w bobl;
69 (Ac *efe* a ddyrchafodd r gorn iachawdwriaeth i ni, yn nhŷ Dafydd ei waſanaethwr;
70 s Megis y llafarodd trwy enau ei ſanctaidd brophwydi, *y* rhai oedd o t ddechreuad y byd:)
71 Ymwared rhag ein u gelynion, ac o law pawb o'n caſeion;
72 x I gwblhau y drugaredd a'n tadau, ac i gofio ei ſanctaidd gyfammod:
73 y Y llw a dyngodd efe wrth ein tad Abraham, i roddi i ni,
74 z Gwedi ein rhyddhau o law ein gelynion, a ei waſanaethu ef yn b ddiofn,
75 Mewn c ſancteiddrwydd a d chyfiawnder ger ei fron ef, holl ddyddiau ein bywyd.
76 A thithau, fachgennyn, a elwir yn e brophwyd i'r Goruchaf: canys f ti a âi o flaen wyneb yr Arglwydd, i barottoi ei ffyrdd ef;
77 I roddi gwybodaeth iachawdwriaeth i'w bobl, ym maddeuant eu g pechodau.
78 O herwydd tiriondeb trugaredd ein Duw; trwy yr hon yr ymwelodd a ni godiad *b* haul o'r uchelder,
79 I lewyrchu i'r rhai ſy'n eiſtedd mewn i tywyllwch a chyſgod angau, k i gyfarwyddo ein traed i ffordd tangnefedd.
80 A'r bachgen l a gynnyddodd, ac a gryfhawyd yn yr Yſpryd, ac a fu yn *m* y diffeithwch hyd y dydd yr ymddangoſodd efe i'r Iſrael.

d E N. II.

1 *Auguſtus yn trethu'r ymerodraeth.* 6 *Genedigaeth Criſt.*

BU hefyd yn y *a* dyddiau hynny, fyned gorchymmyn allan oddi wrth Auguſtus Ceſar, i drethu yr * holl fyd.
2 (Y trethiad yma a wnaethpwyd gyntaf pan oedd Cyrenius yn rhaglaw ar Syria)
3 A phawb a aethant i'w trethu, bob un i'w ddinas ei hun.
4 A Joſeph hefyd a aeth i fynu o Galilea, o ddinas *b* Nazareth, i Judea, i ddinas Dafydd, yr hon a elwir c Bethlehem (am ei fod o dŷ a thylwyth Dafydd)
5 I'w drethu gyd a Mair, yr hon a ddyweddiaſid yn *d* wraig iddo, yr hon oedd yn *e* feichiog.
6 A bu, tra'r oeddynt hwy yno, cyflawnwyd y dyddiau i eſgor o honi.
7 *f* A hi a eſgorodd ar ei mab, Y Cyntafanedig, ac a'i rhwymodd ef mewn cadachau, ac a'i dododd yn y g preſeb; am nad oedd iddynt le yn y lletty.
8 ¶ Ac yr oedd yn y wlad honno fugeiliaid yn aros yn y *b* maes, ac yn gwylied eu i praidd liw nos.
9 Ac wele, angel yr Arglwydd a ſaſodd ger llaw iddynt, a gogoniant yr Arglwydd a ddiſgleiriodd o'u hamgylch: ac ofni yn nirfawr a wnaethant.
10 A'r angel a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch: canys wele yr wyf fi yn mynegi i k chwi newyddion da o lawenydd mawr, *l* yr hwn a fydd i'r holl bobl.
11 Canys *m* ganwyd i chwi heddyw Geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn *yw n* Criſt yr Arglwydd.
12 A hyn *fyad* arwydd i chwi; Chwi a gewch y dyn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, *a'i* ddodi yn y preſeb.
13 Ac yn ddiſymmwth yr oedd gyd â'r angel liaws o *p* lu nefol, yn moliannu Duw, ac yn dywedyd,
14 *q* Gogoniant yn y goruchelder i Dduw, ac ar y ddaear r tangnefedd, i ddynion ewyllys da.
15 A bu, pan aeth yr angylion ymaith oddi wrthynt i'r nef, y dynion, ſef y bugeiliaid, a ddywedaſant wrth eu gilydd, *s* Awn hyd Bethlehem, a gwelwn y peth hyn a wnaethpwyd, yr hwn a hyſpyſodd yr Arglwydd i ni.
16 A hwy a ddaethant ar *t* friſs; ac a gawſant Mair a Joſeph, a'r *u* dyn bach yn gorwedd yn y preſeb.
17 A phan welſant, hwy a *x* gyhoeddaſant y gair a ddywedaſid wrthynt am y bachgen hwn.
18 A phawb a'r a'i clywſant, a y ryfeddaſant am y pethau a ddywedaſid gan y bugeiliaid wrthynt.
19 Eithr Mair a gadwodd y pethau hyn oll, gan *eu* z hyſtyried yn ei chalon.
20 A'r bugeiliaid a ddychwelaſant, *a* gan ogoneddu a moliannu Duw am yr holl bethau a glywſent ac a welſent, fel y dywedaſid wrthynt.
21 ¶ A phan *b* gyflawnwyd wyth niwrnod i enwaedu ar y dyn bach, galwyd ei enw ef IESU, yr hwn a enwaſid *c* gan yr angel cyn ei ymddwyn ef yn y groth.
22 Ac wedi cyflawni dyddiau *d* ei phuredigaeth hi, yn ol deddf Moſes, hwy a'i dygaſant ef i Jeruſalem, i'*w e* gyflwyno i'r Arglwydd;
23 (Fel yr yſgrifenwyd yn neddf yr Arglwydd, *f* Pob gwrryw * cyntaf-anedig a elwir yn ſanctaidd i'r Arglwydd.)
24 Ac i roddi aberth, yn ol yr hyn a ddywedwyd yn *g* neddf yr Arglwydd, Par o durturod, neu ddau gyw colommen.
25 Ac wele, yr oedd gŵr yn Jeruſalem, a'i enw Simeon; a'r gŵr hwn *oedd b* gyfiawn a duwiol, yn diſgwyl am i ddiddanwch yr Iſrael: a'r Yſpryd Glan oedd arno.
26 Ac yr oedd wedi ei hyſpyſu iddo gan

a Gen. 49. 10.
* Sef, holl ymerodraeth *Rufain.*
b Mat. 2. 23. Ioan 7. 42.
c 1 Sam. 17. 12.
d Mat. 1. 20.
e Pen. 1. 35.
f Gen. 49. 3. Exo. 13. 2. Sal. 89. 27. Mat. 1. 25.
g Sal. 22. 6. Mat. 8. 20.
h Rhuf. 12. 7 Exo 3. 1. Amos 1. 1.
i Mat. 11. 25.
l Mat. 1. 21 Act. 4. 12.
m Eſa. 9. 6.
n Sal. 2. 2.
o 2 Cor. 8. 10.
p Dan. 7. 10
q Pen. 19. 38.
r Eſa. 57. 19. Eph. 2. 17.
s Sal. 111. 2 Exo. 3. 3. Mat. 28. 8.
t Sal. 119. 60.
u Adn. 12.
x Io. 4. 28.
y Ezec. 43. 7.
z Gen. 37. 11.
a 1 Bren. 8. 27. Dat. 21. 3.
b Gen. 17. Lef. 12. 3. Gal. 4. 4. Col. 2. 11. Phil. 3. 3. b
c Mat. 1. 21
d Lef. 12. 4
e 1 Sam. 1. 24.
f Exo. 13. 2 Num. 18. 15.
* Groeſ, *yn agoryd y groth.*
g Lef. 12. 6
b Pen. 1. 6. Act. 10. 2.
i Eſa. 40. 5. Marc 15. 43.
Adn. 38.

Pen. i. *Adn.* 80.] *Yn y diffeithwch.* Sef, mewn lleoedd anghyſbell, neu, wlad fynyddig, heb fod *yn* ſiwyddyn, chwaethach *tair*, yn yſgol neb, ond yr Yſpryd glan!

Pen. ii. *Adn.* 8.] *Liw nos.* Nid amſer gauaf oedd hi yn y wlad honno! y mae Duw yn danfon ŵyn pan dyſo'r borfa i borthi'r defaid. *Diar.* xxvii. 25. *Haf* enaid yw cael Duw; *Gauaf* yw ei golli! Pan ganed yr Ieſu ſe ganodd y ſer; Wrth weled ei hoelio fe dywyllodd yr haul!

k Esa.61.1 yr Yspryd Glan, na welai ese angau, *k* cyn
Dan. 9.24. iddo weled Crist yr Arglwydd.
l Heb.7.3. 27 Ac ese a ddaeth trwy'r Yspryd i'r
m Adn.22. deml: a phan ddug ei *l* rieni y dyn bach
n Marc 10. Iesu, i wneuthur drosto yn ol *m* defod y
16. gyfraith;
o Gen. 49. 28 Yna *n* ese a'i cymmerth ef yn ei
33. freichiau, ac a fendithiodd Dduw, ac a
1 Cor. 15. ddywedodd,
54. 29 *o* Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi
Phil. 1.23. dy was mewn *p* tangnefedd, yn ol dy air:
p Sal. 37. 30 Canys fy llygaid a welsant *q* dy
37. Iachawdwriaeth,
q Esa. 51. 31 Yr hon a barottoaist ger bron wyneb
5. *r* yr holl bobloedd;
Act. 4.12. 32 *s* Goleuni i oleuo y Cenhedloedd, a
1 Tim. 2. gogoniant dy bobl Israel.
6. 33 Ac yr oedd Joseph a'i fam ef yn
r Esa. 52, *t* rhyfeddu am y pethau a ddywedwyd am
10. dano ef.
Rhuf. 9.5. 34 A Simeon a'u bendithiodd hwynt,
Eph. 2.14. ac a ddywedodd wrth Mair ei fam ef,
s Esa.42.6. Wele, hwn a osodwyd yn *u* gwympo ac yn
Ioan 1. 9. gyfodiad i lawer yn Israel, ac yn *x* ar-
Act.13.47 wydd yr hwn y dywedir yn ei erbyn;
Eph. 1.18. 35 (A y thrwy dy enaid di dy hun hefyd
t Act. 10. yr a cleddyf) fel y *y* datguddir meddyliau
11, 15. llawer o galonnau.
1 Tim. 3. 36 Ac yr oedd Anna brophwydes,
16. merch Phanuel, o lwyth Afer: hon oedd
u Esa.8.14 *a* oedrannus iawn, ac a fuasai fyw gyd a
Rhuf.9.32. gwr iaith mlynedd o'i morwynod;
x Act. 28. 37 Ac *a fuasai* yn weddw ynghylch
22. pedair a phedwar ugain mlynedd, yr
Ioan 19. hon *b* nid ai allan o'r deml, ond gwasan-
25. aethu *Duw* mewn ymprydiau a gweddi-
y 1 Cor. au ddydd a nos.
11. 19. 38 A hon hefyd yn yr awr-honno, gan
a Sal. 92. fefyll ger llaw, a foliannodd yr Arglwydd,
14. ac a lafarodd am dano ef wrth y rhai oll
Adn. 37. oedd yn *c* difgwyl ymwared yn Jerusalem.
b 2 Cron. 39 Ac wedi iddynt orphen pob peth yn
22. 11. ol deddf yr Arglwyddd, hwy a ddychwel-
Ezec. 43. afant i Galilea, i'w dinas eu hun, *d* Na-
7, 11. zareth.
c Marc 19. 40 *e* A'r bachgen a gynnyddodd, ac a
45. gryfhaodd yn yr Yspryd, yn gyflawn o
Adn. 25. ddoethineb: a gras Duw oedd arno ef.
d Act. 10. 41 ¶ A'i rieni ef a aent i Jerusalem
38. *f* bob blwyddyn ar wyl y paig.
Mat. 2.23. 42 A phan oedd efe yn ddeuddeng
e Pen. 1. milwydd oed, wedi myned o honynt i fy-
80. nu i Jerusalem yn ol *g* defod yr wyl;
f Deut. 16. 43 Ac wedi gorphen y dyddiau, a hwy
1. yn dychwelyd, arofodd y bachgen Iesu yn
1 Sam. 1.3 Jerusalem; ac ni wyddai Joseph a'i fam
g Exo. 23. ef:
15. 44 Eithr gan dybied ei fod ef yn y
h Sal. 42. *h* nhaid, hwy a aethant daith diwrnod;
4. ac a'i ceisiasant ef ym mhlith *i* u cenedl
2 Sa. 7. a'r cydnabod.
i Diar. 8. 45 A phryd na chawsant ef, hwy a
12, 20. ddychwelasant i Jerusalem, gan ei geisio ef.
k Marc 6. 46 A bu, ar ol tridiau, gael o honynt
3. hwy ef yn y deml, i'r eistedd ynghanol
l Sal. 119. y doctoriaid, yn gwrando arnynt, ac yn
99. cu holi hwy rti.
Mat.13.54. 47 A *k* synnu a wnaeth pawb a'r a'i
Pen. 21. clywsant, *l* o herwydd ei ddeall ef a'i at-
15. tebion.
Ioan 7.15. 48 A phan welsant ef, bu aruthr gan-
m Pen. 3. ddynt. A'i fam a ddywedodd wrthu, Fy
23. mab, pa ham y gwnaethoft felly a ni?
Phil.4.8,9. wele, *m* dy dad, a minnau yn ofidus a'th
n Sal.40.8. geisiasom di.
Mat.10.37 49 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa
o Pen. 9. ham y ceisiech fi? oni wyddech fod yn
45. *n* rhaid i mi fod ynghylch y pethau a
Ioan 4.34. berthyn i m Tad?
p Mat. 3. 50 A hwy ni ddyallasant y gair a *o* ddy-
15. wedasai efe wrthynt.
1 Pn. 5. 1. 51 Ac efe a aeth i wared gyd a hwynt,
q 1 Sam. ac a ddaeth i Nazareth, *p* ac a fu ostyng-
2. 26. edig iddynt. A'i fam ef a gadwodd yr
Adn. 40. holl eiriau hyn yn ei chalon.
Eph. 2. 2. 52 A'r Iesu a *q* gynnyddodd mewn
doethineb † a chorpholaeth, a ffafr gyd a † *ac aria!*
Duw a dynion.

P E N. III.

1 *Pregeth Ioan:* 15 *ei dyfiolaeth am*
Grift. 23 *Oedran ac achau'r Iesu.*

YN y bymtheged flwyddyn o ymerodraeth Tiberius Cesar, a Phontius Pilat yn rhaglaw Judea, a Herod yn *a* detrach Galilea, a'i frawd Phylip yn detrach Iturea a gwlad Traconitis, a Lysanias yn detrach Abilene,
2 *b* Dan yr arch-offeiriaid Annas a Chaiaphas, y daeth gair Duw at Ioan fab Zacarias, yn y diffeithwch.
3 Ac efe a ddaeth i *c* bob goror ynghylch yr Iorddonen, gan bregethu *d* bedydd edifeirwch, er maddeuant *e* pechodau;
4 Fel y mae'n ysgrifenedig yn llyfr ymadroddion Esaias y prophwyd, yr hwn fy'n dywedyd, *f* Llef un yn llefain yn y diffeithwch, *g* Parottowch ffordd yr Arglwydd, gwnewch ei lwybrau ef yn uniawn.
5 Pob *h* pant o lenwir, a phob i mynydd a bryn a ostyngir, a'r *k* gwyr-geimion a wneir yn *l* uniawn, a'r geirwon yn ffyrdd gwastad;
6 *m* A phob cnawd a wel iachawdwriaeth Duw.
7 Am hynny efe a ddywedodd wrth y bobl oedd yn dyfod i'w bedyddio ganddo, *n* O genhedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhagrybuddiodd chwi i ffoi oddi wrth y digofaint fydd ar ddyfod?
8 Dygwch gan hynny *o* ffrwythau addas i edifeirwch; ac na ddechreuwch ddywedyd ynoch eich hunain, Y mae genym ni Abraham yn dad: Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y dichon Duw o'r *p* cerrig hyn godi plant i Abraham.
9 Ac yr awr hon y mae'r *q* fwyall wedi ei gosod ar wreiddyn y prennau: *r* pob pren gan hynny a'i nid yw yn dwyn ffrwyth da, a gymmynir i lawr, ac a fwrir yn tan.
10 A'r bobloedd a ofynafant iddo, gan ddywedyd, *s* Pa beth gan hynny a wnawn ni?
11 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Y neb fydd ganddo ddwy bais, *t* rhodded i'r neb fydd heb yr un; a'r neb fydd ganddo fwyd, *u* gwnaed yr un modd.
12 A'r *x* publicanod hefyd a ddaethant i'w bedyddio, ac a ddywedasant wrtho, Athraw, beth a wnawn ni?
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *y* Na chaniwch ddim mwy nag fydd wedi ei osod i chwi.
14 A'r milwyr hefyd a ofynafant iddo, gan ddywedyd, A pha beth a wnawn ninnau? Ac efe a ddywedodd wrthynt, * Na fyddwch greulon wrth neb, ac na chamachwynwch *ar neb*; a *z* byddwch fodlon i'ch cyflogau.
15 ¶ Ac fel yr oedd y bobl yn difgwyl, *a* a phawb yn *a* ymresymmu yn eu calonnau am Ioan, *b* ai efe oedd y Crist;
16 Ioan a attebodd, gan ddywedyd wrthynt oll, *c* Myfi yn ddiau wyf yn eich bedyddio chwi â dwfr: ond y mae un *d* galluocach na myfi yn dyfod, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod carrai ei esgidiau: efe a'ch bedyddia chwi â'r *e* Yspryd Glan ac a thân.
17 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei law, ac efe a lwyr-lanha ei lawr-dyrnu, ac a gasgl y gwenith i'w ysgubor; *f* ond yr ûs a lysg efe â thân anniffoddadwy.
18 A llawer o bethau eraill a gynghorodd efe, ac a bregethodd i'r bobl.
19 Ond *g* Herod y tetrarch, pan gerydd-wyd ef ganddo am Herodias gwraig Philip ei frawd, ac am yr holl ddrygioni a wnaethai Herod,
20 *h* A chwanegodd hyn hefyd heb law'r cwbl, ac a gauodd ar Ioan yn y carchar.
21 ¶ A bu, pan oeddid yn bedyddio yr holl bobl, a'r Iesu yn ei fedyddio hefyd, ac yn *k* gweddio, agoryd y nef,

a Mat. 14. 1.
b Io. 11.49.
Act. 4. 6.
c Mat. 3.1.
d Mar. 1.4.
Rhuf. 3.2.
e Act. 3.19
f Esa.40.3.
Mat. 3. 3.
Ioan 1. 23.
g Mal. 3.1.
h 1 Pedr 5.
6.
i Esa. 2.17
Pen. 18.11
k Diar. 19.
2, 3.
Rhuf. 3.12
l Esa.55.7.
m Esa. 52.
10.
Pen. 2. 30.
n Mat. 3.7.
1 Thef. 1.
10.
1 Tim. 2.
20.
o Esa. 1.16.
Phil. 1.11.
Col. 1. 6.
p Job 41.
24.
q Jer. 46.
22.
r Jer. 6.
30.
Act. 17.30
Dat. 2.16.
s Jer. 6.16,
19.
Mal. 2. 7.
t 10. 13. 35.
Iago 1. 17.
u Iago 2.
15, 16.
x Mat. 9.9.
y 1 Tim. 6.
8.
* *na chyth-*
ryblwch
neb.
z Heb. 13.
5.
a Act. 14.
12, 19.
b Io. 1. 20.
c Mat. 3.
11.
Act. 3. 12.
1 Cor. 4. 1.
d 1 Cor. 3.
5, 7.
e Mat. 3.
11.
Joel 2. 28.
f Sal. 1. 4.
Jer. 23. 28.
g Mat. 14.
3.
Marc 6.17
h Mat. 23.
32.
Dat. 18.24.
k Dan. 9.
21.
1 Tim. 4.
5.

Pen. ii. *Adn.* 51.] *Nazareth.* (Sef a neilduwyd, neu, blaguryn hynod, Hebraeg, *Nezer*, Esa. ii. 1.) Trigfan *Joseph*, Pen. ii. 4. yno magwyd Iesu. *Pen.* iv. 16. Neilduwyd mab *Jacob*, Gen. xlix. 26. gan Dduw i waith Duw! felly *Samson*, felly Crist! *Esa.* lxviii. 3. Gan hynny nid ei *Drefan* ond ei *Anian* a'i gwnaeth yn *Nazaread*, Num. vi. 2. Mat. ii. 23.] Pen. iii. *Adn.* 21.] *A'r Iesu yn ei fedyddio.* Nid i'w lânhau *ef*, ond i gyflenwi'r eiftn ddwfr, fel y byddai'n *arwydd* o'n glanhad *ni* fy'n credu ynddo ef. *Act* viii. 37.

Ioan 1.32 *l* A diſgyn o'r Yſpryd Glân mewn
m Mat. 3. rhith corphorol, megis colommen, arno
17. ef; a dyfod llef o'r nef yn dywedyd, *m* Ti
Eph. 1. 6. yw fy anwyl Fab; ynot ti y'm boddlon-
n Gen. 41. wyd.
40.
Num. 4.3. 23 ¶ A'r Ieſu ei hun oedd ynghylch
n dechreu ei ddeng mlwydd ar hugain oed,
o Mat. 13. *o* mab (fel y tybid) i Joſeph *mab* † Eli.
55.
Ioan 6. 42. 24 *Fab* Matthat, *fab* Leſi, *fab* Melchi,
† Neu, *fab* Janna, *fab* Joſeph,
Heli.
‡ *Abiud*, 25 *Fab* Mattathias, *fab* Amos, *fab*
Mat. 1.13. Naum, *fab* Eſli, *fab* Naggai,
Yr oedd 26 *Fab* Maath, *fab* Mattathias, *fab*
iddo dad Semëi, *fab* Joſeph, *fab* Juda,
fab; neu 27 *Fab* Joanna, *fab* ‡ Rheſa, *fab* Zoro-
i'r un mab, babel, *fab* Salathiel, *fab* Neri,
cofiwn y 28 *Fab* Melchi, *fab* Adi, *fab* Coſam,
cyngor, *fab* Elmodam, *fab* Er,
1 *Tym.* i. 4. 29 *Fab* Joſe, *fab* Eliezer, *fab* Jorim,
Tit. iii. 9. *fab* Matthat, *fab* Leſi,
p Zec. 12. 30 *Fab* Simeon, *fab* Juda, *fab* Joſeph,
12. *fab* Jonan, *fab* Eliacim,
q 2 Sam. 5. 31 *Fab* Melea, *fab* Mainan, *fab* Mat-
14. tatha, *p fab* Nathan, *fab q* Dafydd,
1 Cron. 3. 32 *Fab* Jeſſe, *fab* Obed, *fab* Booz, *fab*
5. Salmon, *fab* Naaſſon,
r Gen. 11. 33 *Fab* Aminadab, *fab* Aram, *fab* Eſ-
22-27. rom, *fab* Phares, *fab* Juda,
|| Ni ſonir 34 *Fab* Jacob, *fab* Iſaac, *fab* Abraham,
am hwn, *r fab* Thara, *fab* Nachor,
Gen 10. 2. 35 *Fab* Saruc, *fab* Ragau, *fab* Phalec,
Gwel, *fab* Heber, *fab* Sala,
Adn. 27. 36 *Fab* || Cainan, *fab* Arphacſad, *s fab*
s Gen. 5.6, Sem, *fab* Noe, *fab* Lamech,
&c. a 11. 37 *Fab* Mathuſala, *fab* Enoch, *fab* Jar-
10, *&c.* ed, *fab* Maleleel, *fab* Cainan,
38 *Fab* Enos, *fab* Seth, *fab* Adda, *fab*
Duw.

P E N. IV.

1 *Temtiad Crift.* 13 *Crift yn pregetha.* 16 *Rhai yn rhyfeddu.* 28 *Eraill yn ymgynddaviogi.*

a Mat. 4.1 A'r Ieſu yn llawn o'r Yſpryd Glân, a
Mar. 1.12. ddychwelodd oddi wrth yr Iorddonen,
Ioan 3. 34. ac a arweiniwyd *a* gan yr Yſpryd i'r anialwch,
* Groeg, 2 Yn * cael ei demtio gan ddiafol ddeu-
demtiedig. gain niwrnod. Ac *b* ni fwyttaodd efe ddim
b Gen. 22. o fewn y dyddiau hynny: ac wedi eu di-
1. weddu hwynt, ar ol hynny y *c* daeth arno
Exo. 34.28 chwant bwyd.
1 Bren. 19.
8. 3 A dywedodd diafol wrtho, *d* Os mab
c Mat. 21. Duw ydwyt ti, dywed wrth y garreg hon,
18. fel y gwneler hi yn fara.
Ioan 4. 6.
d Pen. 3. 4 A'r Ieſu a attebodd iddo, gan ddy-
22. wedyd, *e* Yſgrifenedig yw, Nad ar fara yn
e Deut. 8.3 unig y bydd dyn fyw, ond ar bob gair
Eph. 6.17. Duw.
† Sef,
mewn por- 5 A diafol, wedi ei gymmeryd efi ſynu
treiad. i fynydd uchel, a ddangoſodd iddo † holl
deyrnaſoedd y *f* byd mewn munud cwr.
f 1 Ioan 2. 6 A diafol a ddywedodd wrtho, I ti y
15--18. rhoddaf yr awdurdod hon oll, a'u gogon-
2 Tim. 4. iant hwynt: canys i mi y *g* rhoddwyd; ac
10. i bwy bynnag y mynnwyf y rhoddaf finnau
g Io. 8.44. hi.
Luc 8. 32.
Dat. 13.2, 7 Os tydi gan hynny a addoli o'm blaen,
7. eiddot ti fyddant oll.
h Deut. 6, 8 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd
13. wrtho, Dos ymaith Satan, yn fy ol i; *h* canys yſgrifenedig yw, Addoli yr Ar-
Mat. 4.10. glwydd dy Dduw, ac ef yn unig a waſa-
Dat 19.10. aethi.
i Mat. 4.5. 9 *i* Ac efe a'i dug ef i Jeruſalem, ac a'i
Act. 14.19. goſodd ar binacl y demil; ac a ddywed-
k Adn. 3. odd wrtho, Os *k* mab Duw ydwyt, bwrw
dy hun i lawr oddi yma.
l Sal. 91.11
2 Pedr 3. 10 Canys *l* yſgrifenedig yw, Y gor-
16. chymmyn efe i'w angylion o'th achos di,
m 1 Sam. ar dy gadw di:
2. 9.
2 Cor. 3.9. 11 Ac y cyfodant di yn *eu* dwylaw,
n Deut. 6. rhag i ti un amſer *m* daro dy droed wrth
16. garreg.
‡ *hyd am-* 12 A'r Ieſu a attebodd ac a ddywedodd
ſer cyſtad- wrtho, *n* Dywedwyd, Na themtia yr Ar-
as, Pen. glwydd dy Dduw.
22. 53. 13 Ac wedi i ddiafol orphen yr holl
demtaſiwn, efe a ymadawodd ag ef ‡ dros
amſer.

14 ¶ A'r Ieſu a ddychwelodd trwy
o nerth yr Yſpryd i *p* Galilea: a ſon a aeth
ani dano ef trwy'r holl fro oddi amgylch.
15 Ac yr oedd efe yn athrawiaethu
yn eu *q* ſynagogau hwynt, ac yn cael
anrhydedd gan bawb.
16 ¶ Ac efe a ddaeth i Nazareth, lle
y magefid ef: ac yn ol ei arfer, *r* efe a
aeth i'r ſynagog ar y ſabbath, ac a gyfod-
odd i fynu i ddarllain.
17 A rhodded atto *s* lyfr y prophwyd
Eſaias: Ac wedi iddo agoryd y llyfr, efe
a gafodd y lle yr oedd yn yſgrifenedig,
18 *t* Yſpryd yr Arglwydd *ydd* arnaf fi,
o herwydd iddo fy *u* enneinio; i bregethu
i'r tlodion yr anfonodd fi, i iachau'r dryll-
iedig o galon, i bregethu gollyngdod i'r
caethion, *x* a chaffaeliad golwg i'r deill-
ion, i oliwng y rhai yſig mewn rhydd-
deb;
19 I bregethu blwyddyn y gymmeradwy
yr Arglwydd.
20 Ac wedi iddo gau'r llyfr, a'i roddi
i'r gweinidog, efe *x* a eiſteddodd. A llyg-
aid pawb oll yn y ſynagog oedd yn craffu
arno.
21 Ac efe a ddechreuodd *a* ddywedyd
wrthynt, Heddyw y *b* cyflawnwyd yr yſ-
grythur hon yn eich cluſtiau chwi.
22 Ac yr oedd pawb yn dwyn tyſtiol-
aeth iddo, ac yr oeddynt yn rhyfeddu am
y geiriau *c* graſuſol a ddeuai allan o'i
enau ef. A hwy a ddywedaſant, Onid
hwn yw *d* mab Joſeph?
23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn
ho'ol y dywedwch y ddiareb hon wrthyf,
Y meddyg, *e* iacha dy hun: y pethau
a glywſom ni eu gwneuthur yn *f* Capernaum, gwna yma hefyd yn dy *g* wlad
dy hun.
24 Ac efe a ddywedodd, Yn wir medd-
af i chwi, *h* Nad yw un prophwyd yn
gymmeradwy yn ei wlad ei hun.
25 Eithr mewn gwirionedd meddaf i
chwi, Llawer o wragedd *i* gweddwon oedd
yn Iſrael yn nyddiau Elias, *k* pan gaw-
wyd y nef dair blynedd a chwe' mis, fel
y bu newyn mawr trwy yr holl dir;
26 Ac nid at yr un o honynt yr anfon-
wyd Elias, ond i Sarepta yn Sidon, at
wraig weddw.
27 A llawer o *l* wahan-gleifion oedd yn
Iſrael yn amſer Eliſeus y prophwyd; ac
ni lanhawyd yr un o honynt, ond Naaman
y Syriad.
28 A'r rhai oll yn y ſynagog, *m* wrth
glywed y pethau hyn, a lanwyd o ddigof-
aint;
29 A chan godi i fynu, hwy a'i bwria-
ſant ef allan o'r ddinas, ac a'i dygaſant
hyd at ‡ ael y bryn, yr hwn yr oedd eu
dinas wedi ei hadeiladu arno, ar fedr ei
fwrw ef bendramwnwgl i lawr.
30 Ond efe, o gan fyned trwy eu canol
hwynt, a aeth ymaith:
31 Ac a ddaeth i wared i *p* Capernaum, dinas yn Galilea: ac yr oedd efe
yn eu dyſgu hwynt ar y dyddiau ſabbath.
32 A *q* bu aruthr ganddynt wrth ei
athrawiaeth ef: *r* canys ei ymadrodd
oedd gyd ag awdurdod.
33 ¶ Ac yn y ſynagog yr oedd *s* dyn a
chanddo yſpryd cythraul aflan; ac efe a
waeddodd a llef uchel,
34 Gan ddywedyd, || Och, beth ſydd i
ni a wnelom a thi, Ieſu o Nazareth? a
ddaethoſt ti i'n diſtetha ni? myfi a'th ad-
waen pwy ydwyt; *s* Sanct Duw.
35 A'r Ieſu a'i ceryddodd ef, gan ddy-
wedyd, *u* Diſtawa, a *x* dos allan o hono.
A'r cythraul wedi ei daflu ef i'r canol, a
aeth allan o hono, heb wneuthur dim
niwed iddo.
36 A daeth braw arnynt oll: a chyd-
ymddiddanaſant a'u gilydd, gan ddywedyd,
Pa ymadrodd *yw* hwn? gan ei fod, trwy
awdurdod a nerth, yn y gorchymyn yr yſ-
prydion aflan, a hwythau yn myned allan!

o 2 Tim. 4. 17.
p Act. 10. 37.
q Mat. 4. 23.
r Ezec. 8. 5.
Mat. 13.54
Act. 13.15
s Act. 15. 21.
t Eſa. 61. 1.
Ezec. 4 6.
Mat. 11.5.
u Act. 10. 38.
x Eſa. 42. 7.
y Lef. 25. 8, 9.
2 Cor. 6.2.
z Ioan 7. 15.
a Eſa. 50. 4.
Act. 13. 16.
b 2 Pedr 1. 21.
c Sal 45.2.
Can. 4. 3.
Mat. 13. 54.
Ioan 7.46.
d Ioan 6. 42.
e Iago 5. 14.
f Mat. 4. 13.
g Mat. 13. 54.
Marc 6. 1.
b Mat. 13. 57.
Marc 6. 4.
Ioan 4 44.
i Jer. 15, 8.
k 1 Bren. 8. 36.
Iago 5. 17.
l 2 Bren. 5. 14.
m Act. 22. 22.
‡ *ſin y graig.*
n Gen. 22. 14.
o Ioan 8. 59.
a 7. 30.
a 21. 18.
p Mat. 4. 12.
Mar. 1.21.
q Ezec. 33. 32.
Mat 7. 8.
Act 26.28
r Mat 7 29
1 Cor. 2. 4.
s Marc 1. 23.
|| *Paid*, Mar. 1.24.
t Pen. 1. 35.
Io. 10. 36.
u Sal. 50. 16.
Mar. 1.25.
Act. 16.18
x Job 1.7.
y 1 Bren. 22. 22.

Pen. iii. *Adn*, 38.] *Adda*. Y mae *Luc* yn cyfrif Achau Crift i fynu er mwyn y *Cenhedloedd*; a *Mathew* Pen. i. a'u cyfrif o *Abraham* i lawr, er mwyn yr *Iuddewon*, Ioan xx. 31.

37 A fon ☞ am dano a aeth ar led i bob man o'r wlad oddi amgylch.

38 ¶ *a* A phan gyfododd *yr Iefu* o'r fynagog, efe a aeth i mewn i dŷ Simon. A * chwegr Simon oedd yn glaf o grŷd blin: a hwy a attolygafant arno drofti hi.

39 Ac efe a fafodd uwch *ei pben* hi, ac a *b* geryddodd y crŷd; a'r *crŷd* a'i gadawodd hi: ac yn y fan hi a gyfodood, ac a wafanaethodd aroynt hwy.

40 ¶ A phan *c* fachludodd yr haul, pawb a'r oedd ganddynt rai cleifion, o amryw glefydau, a'u dygafant hwy atto ef; ac efe a roddes ei ddwylaw ar bob un o honynt, ac a'u iachaodd hwynt.

41 A'r *d* cythreuliaid hefyd a aethant allan o lawer, dan lefain a dywedyd, Ti yw Crift, Mab Duw. Ac efe a'u *e* ceryddodd hwynt, ac ni adawai iddynt † ddywedyd, am y gwyddent mai efe oedd y Crift.

42 *f* A phan ddechreuodd ddyddhau, efe a aeth allan, ac a gychwynodd i le diffaith: a'r bobloedd a'i ceifiafant ef; a hwy a ddaethant hyd atto, ac a'i hattaliafant *g* rhag myned ymaith oddi wrthynt.

43 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wir y mae yn *b* rhaid i mi bregethu teyrnas Dduw i ddinafoedd eraill hefyd: canys i hyn y'm danfonwyd.

44 *i* Ac yr oedd efe yn pregethu yn fynagogau Galilea.

P E N. V.

1 Crift yn pregethu o'r llong. 12 Glanhau'r gwahan-glwyfus, &c.

BU hefyd, a'r bobl yn *a* pwyfo atto i wrando gair Duw, yr oedd yntau yn fefyll yn ymyl llyn *b* Genefareth;

2 Ac efe a welai ddwy long yn fefyll wrth y llyn: a'r pyfgodwyr a aethent allan o honynt, ac oeddynt yn golchi *eu* rhwydau.

3 Ac efe a aeth i mewn i un o'r llongau, yr hon oedd eiddo Simon, ac a ddymunodd arno wthio ychydig oddi wrth y tir. Ac efe a eiftedodd, ac a ddyfgodd y bobloedd allan o'r llong.

4 A phan beidiodd a llafaru, efe a ddywedodd wrth Simon, *c* Gwthia i'r dwfn, a bwriwch eich rhwydau am helfa.

5 A Simon a attebodd ac a ddywedodd wrtho, O Feiftr, er i ni boeni ar hyd y nos, *d* ni ddaliafom ni ddim: etto ar dy air di mi a fwriaf y rhwyd.

6 Ac wedi iddynt wneuthur hynny, *e* hwy a ddaliafant liaws mawr o byfgod: a'u † rhwyd hwynt a * fwygodd.

7 A hwy a amneidiafant ar *eu* cyfeillion, oedd yn y llong arall, i ddyfod i'w *g* cynnorthwyo hwynt. A hwy a ddaethant; a llanwafant y ddwy long, onid oeddynt hwy ar foddi.

8 A Simon Pedr, pan welodd *hynny*, a fyrthiodd wrth luniau yr Iefu, gan ddywedyd, *b* Dos ymaith oddi wrthyf; canys dyn i pechadurus wyf fi, O Arglwydd.

9 O blegid braw a ddaethai arno, a'r rhai oll oedd gyd âg ef, o herwydd yr helfa byfgod a ddaliafent:

10 A'r un ffunud ar Iago ac Ioan hefyd, meibion Zebedeus, y rhai oedd gyfrannogion â Simon. A dywedodd yr Iefu wrth Simon, nac ofna; *k* o hyn allan y deli ddynion.

11 Ac wedi iddynt ddwyn y llongau i dir, *l* hwy a adawfant bob peth, ac a'i canlynafant ef.

12 ¶ A bu, pan oedd efe mewn rhyw ddinas, ac wele ŵr yn llawn o'r *m* gwahan-glwyf: a phan welodd efe yr Iefu, efe a fyrthiodd ar *ei* wyneb, ac a ymbillodd âg ef, gan ddywedyd, O Arglwydd, os ewyllyfi, ti a elli fy nglanhau.

13 Yntau a eftynodd *ei* law, ac a *n* gyffyrddodd âg ef, gan ddywedyd, Yr wyf yn *o* ewyllyfo: Bydd lan. Ac yn ebrwydd y gwahan-glwyf a aeth ymaith oddi wrtho.

14 Ac efe a *p* archymynodd iddo na ddywedai i neb: eithr dos *eb' efe*, a dangos dy hun i'r offeiriad, ac offrwm dros dy lanhad, fel y *p* gorchymynodd Mofes, er *q* tyftiolaeth iddynt.

15 A'r gair am dano a aeth yn *r* fwy ar led: a llawer o bobloedd a ddaethant ynghyd i'w wrando ef, ac i'w *s* hiachau ganddo o'u clefydau.

16 ¶ Ac yr oedd efe yn cilio o'r neilldu yn y † diffeithwch, ac yn *t* gweddio.

17 A bu ar ryw ddiwrnod, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, fod Pharifeaid a doctoriaid y gyfraith yn eiftedd *yno*, *u* y rhai a ddaethent o bob pentref yn Galilea a Judea, a Jerufalem: ac yr oedd † gallu yr Arglwydd i'w *x* iachau hwynt.

18 ¶ *y* Ac wele *wyr* yn dwyn mewn gwely ddyn ag oedd yn glaf o'r parlys: a hwy a geifiafant ei ddwyn ef i mewn, a'i ddodi ger ei fron ef.

19 A phan na fedrent gael pa ffordd y dygent ef i mewn, o achos y dyrfa, ☞ hwy a ddringafant ar nen y tŷ, ac a'i gollyngafant ef i wared yn y gwely trwy'r priddlechau, yn y canol ger bron yr Iefu.

20 A phan welodd efe eu *a* ffydd hwynt, efe a ddywedodd wrtho, Y dyn, *b* maddeuwyd i ti dy bechodau.

21 A'r Yfgrifenyddion a'r Phariseaid a ddechreuafant ymreſymmu, gan ddywedyd, Pwy yw hwn fydd yn *c* dywedyd cabledd? pwy a ddichon *d* faddeu pechodau ond Duw yn unig?

22 A'r Iefu, yn gwybod eu ‡ bymreſymmiadau hwynt, a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Pa ymreſymmu yn eich calonnau yr ydych?

23 Pa un hawfaf, ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod a rhodia?

24 Ond fel y gwypoch fod gan Fab y dyn *e* awdurdod ar y ddaear i faddeu pechodau, (eb efe wrth y claf o'r parlys) Yr wyf yn dywedyd wrthyt, Cyfod a chymer dy wely, a dos i'th dŷ.

25 Ac yn y man y cyfododd efe i fynu yn eu gwydd hwynt; ac efe a gymmerth yr hyn y gorweddai arno, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun, *f* gan ogoneddu Duw.

26 A fyndod a ddaeth ar bawb, a hwy a ogoneddafant Dduw; a hwy a lanwyd o ofn, gan ddywedyd, Gwelfom bethau anhygoel heddyw.

27 ¶ Ac ar ol y pethau hyn yr aeth efe allan, ac a welodd bublican a'i enw ‖ Lefi, yn eiftedd wrth y *g* dollfa: ac efe a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

28 Ac efe a adawodd bob peth, ac a *h* gyfododd i fynu, ac a'i dilynodd ef.

29 A gwnaeth Lefi iddo wledd fawr yn ei dŷ: ac yr oedd tyrfa fawr, o bublicanod ac eraill, yn eiftedd *i* gyd â hwynt *wrth y bwrdd*.

30 Eithr eu 'Sgrifenyddion a'u Phariſeaid hwynt a * furmurafant yn erbyn ei *k* ddifyblion ef, gan ddywedyd, *k* Pa ham yr ydych chwi yn bwytta ac yn yfed gyd â phublicanod a phechaduriaid?

31 A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r *l* rhai iach wrth feddyg; ond i'r rhai cleifion.

32 *m* Ni ddaethum i alw rhai cyfiawn, ond pechaduriaid i *n* edifeirwch.

33 ¶ A hwy a ddywedafant wrtho, *o* Pa ham y mae difgyblion Ioan yn ymprydio yn fynych, ac yn gwneuthur gweddiau, *p* a'r un modd yr eiddo y Phariſeaid; ond yr eiddot ti yn bwytta ac yn yfed?

34 Yntau a ddywedodd wrthynt, A ellwch chwi beri i blant yr yſtafell briodas ymprydio, tra fyddo'r *q* priodas-fab gyd â hwynt?

35 Ond y dyddiau a ddaw, *r* pan ddygwyddo'r priodas-fab oddi arnynt; ac yna yr *s* ymprydiant yn y dyddiau hynny.

36 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd *t* ddammeg,

a 1 Sam. 3. 1. Mat. 11. 12 Mar. 1. 16, *b* Mat. 13. 54. *c* Ioan 21. 3 *d* Io. 21. 5. *e* Io. 21. 6. *f* Io. 21. 11. * *Ni thorrodd*, medd *Ioan* Pen. xxi. 11. yr oedd y lleſtri ar foddi, *Ad.* 7. ond ni foddodd yr un! felly'r *Rhwyd* ar dorri'n chwilfriw, ond ni *thorrodd*! Po'dd bynnag, ni chollwyd dim o'r pyſgod? *g* Rhuf. 16. 3. Phil. 4. 3. Phile. 1. *b* 2 Sa. 6. 9. 1 Br. 17. 18 *i* Job 42. 6. Eſa. 6. 5. Mat. 8. 8. *k* Mat. 4. 19. *a* 13. 47. *l* Sal. 78. 71. Mat. 4. 20. *a* 10. 37. *m* Mat. 8. 2 Mar. 1. 40. *n* Heb. 4. 15. *o* 1 Tim. 2. 4. *p* Lef. 14. 4--10. *q* Io 10. 37 Mat. 11. 14 Act. 14. 22 *r* Diar. 29. *s* Sal 65. 2. † *mynyddair*. *t* Mat. 6 6. *u* Mat. 4. † *rinweddau* Marc 5. 30 Per. 6. 19. *x* Sal. 103. *y* Mat. 9. 2. Marc 2. 3. *z* Cor. 13. 7 1 Thef. 1. ☞ Marc 2. *a* Gal. 5. 6. *b* Ioan 5. 14. Rhuf. 5. 15 Eſa. 43. 25. *c* Lef 24. 11. *d* Eſa. 44. 22. ‡ *meddyliau*, 1 Cor. 28. 9. Sal. 139. 2. Jer. 11. 20. Mat. 9. 4. Pen. 6. 8. *e* Mat. 28. 18. Col. 1. 17. Heb. 1. 2. *f* Sal. 103. 2. ‖ *Mathew*, Mat. 9. 9. *g* Marc 2. 13. *h* Gen. 1. 3. Sal. 29. 4. 2 Cor. 10. 4. * *rwgnach* -*afant*. *k* Mat. 23. *l* Eſa. 65. 3. Pen. 18. 11. *m* Mat. 9. 13 1 Tim. 1. 13. *n* Tit. 2. 12 *o* Mat. 9. 14. Mar. 2. 18 *p* Eſa, 58. 3, 4. *q* Io. 3. 29. 2 Cor. 11. 2. Dat. 21. 2. *r* Mat. 17. 23 ſ Act. 13 2 2 Cor. 11. 5. *t* Mat. 9. 16 Mar. 4. 33.

Pen. iv. *Adn.* 40.] *Fachludodd.* Canys o fachlud haul hyd fachlud haul y cyfrifid y fabbath.

Er pan fu *farw'r Iefu* bu dechreu'n fabbath ni, Caiff pawb a *garo'r* fabbath, drag'wyddol Sabbath fry.

Pen. v. *Adn* 10.] *Deli ddynion.* Mat. iv. 19. Dydd y Farn a ddyfg ddamhegion;

Rhwyd ddeil byfgod yn yr eigion; Ni chenfydd llygad pa fath ydyn', Nes tynnu'r rhwyd i dir, a'u dichlyn!

u Gen. 33. 13. Sal. 103. 14. Io. 16. 12. x Mat. 26. 29. † Diſgwyl-ied creaduriaid newydd am ſinderau newydd: ond Criſt a geidw'r ſyddion-iaid, a'r ſyddioniaid a gadwant y ſyddi! Eithr cnawd a ddewis *hên* Ddefodau, ne's cynnefino â'r groes!

u meg wrthynt i u Ni rydd neb lain o ddilledyn newydd mewn hên ddilledyn: os amgen, y mae y newydd yn gwneuthur rhwygiad, a'r llain o'r newydd ni chytuna â'r hên.

x 37 Ac nid yw neb yn bwrw gwin newydd i hen gostrelau: os amgen, y gwin newydd a ddryllia'r costrelau, ac efe a red allan, a'r costrelau a gollir.

38 Eithr x † gwin newydd ſydd raid ei fwrw mewn costrelau newyddion; a'r ddau a gedwir.

39 Ac nid oes neb gwedi iddo yfed *gwin hên*, a chwennych y newydd yn y fan: canys efe a ddywaid, Gwell yw'r hên.

PEN. VI.

1 *Criſt yn Arglwydd ar y ſabbath*, 13 *yn dewis deuddeg apoſtol*, 17 *yn iachau'r cleiſion.*

* *Paſg bychan*, Lef 23. 15. *a* Mat. 12. 1.

A Bu ar yr * ail prif-ſabbath, fyned o hono *a* trwy'r ŷd: a'i ddiſgyblion a *b* dynnaſant y tywys, ac a'u *c* bwyttaſant, gwedi *eu* rhwbio a'u dwylaw.

b Deut. 23. 25. *c* Rhuf. 12. 17. 1 Theſ. 5. 22. *d* Mat. 23. 27. Ioan 18. 28 Col. 2. 23. *e* 1 Sam. 21. 6. Mat. 23. 29 † *torthau dangos*. *f* Lef. 24. 9. Hoſ. 6. 6 Diar. 12. 7. Mat. 12. 8. *h* Mat. 12. 9. Marc 3. 1. ‡ *yn ddiſtrywio*. *i* Eſa. 66. 11. Pen. 5. 22. || *diſtrywio*. *k* Job 5. 13. Mat. 22. 17. *l* Mar. 3. 5. *m* Sal. 29. 4. *n* Job 5. 12--17. Jer. 18. 20. Act. 6. 10. *o* Eph. 6. 18. * Groeg, *meun gweddi ar Dduw*, Act. 14. 23. *p* Mat 10. 1, 6. Heb. 5. 12. *q* Ioan 1. 42. *r* Judas 1. ‡ Sef, *troi at elw*, Act. 1. 18. neu'r *gôd*, Ioan 12. 6.

2 A rhai o'r Phariſeaid a ddywedaſant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gwneuthur yn hyn *d* nid yw gyfreithlon ei wneuthur ar y ſabbathau?

3 A'r Ieſu gan atteb iddynt, a ddywedodd, Oni ddarllenaſoch hyn chwaith, *e* yr hyn a wnaeth Dafydd, pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r rhai oedd gyd âg ef:

4 Y modd yr aeth efe i mewn i *dŷ* Dduw, ac y cymmerth ac y bwyttaodd † bara goſod, ac a'i rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd âg ef; yr *f* hwn nid yw gyfreithlon ei ſwytta, ond i'r offeiriaid yn unig?

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae Mab y dyn yn *g* Arglwydd ar y ſabbath hefyd.

6 ¶ A bu hefyd ar *h* ſabbath arall, iddo fyned i mewn i'r ſynagog, ac athrawiaethu: ac yr oedd yno ddyn a'i law ddehau ‡ wedi gwywo.

7 A'r Ysgrifenyddion a'r Phariſeaid a'i gwyliaſant ef, a iachai efe ef ar y *dydd* ſabbath; fel y caffent achwyn yn ei erbyn ef.

8 Eithr efe a wybu eu *i* meddyliau hwynt, ac a ddywedodd wrth y dyn oedd â'r llaw wedi || gwywo, Cyfod ar dy draed, a ſaf yn y canol. Ac efe a gyfododd i ſynu, ac a ſafodd.

9 Yr Ieſu am hynny a ddywedodd wrthynt, Myſi a ofynaf i chwi, *k* Beth ſydd gyfreithlon ar y ſabbathau? gwneuthur da, ynte gwneuthur drwg? cadw einioes, ai colli?

10 Ac wedi *l* edrych arnynt oll oddi amgylch, efe a ddywedodd wrth y dyn, Eſtyn dy law. *m* Ac efe a wnaeth felly: a'i law a wnaed yn iach fel y llall.

11 A hwy a lanwyd o ynfydrwydd, ac a ymddiddanaſant y naill wrth y llall, *n* pa beth a wnaent i'r Ieſu.

12 A bu yn y dyddiau hynny, fyned o hono ef allan i'r mynydd i weddio; a pharhau o ar hyd y nos yn * gweddio Duw.

13 ¶ A phan aeth hi yn ddydd, efe a alwodd atto ei ddiſgyblion: ac o honynt dyrra o'i ddiſgyblion, a lliaws mawr o bobl o holl Judea a Jeruſalem, ac o duedd môr Tyrus a Sidon, y rhai a ddaeth i'w glywed ef, ac i'w iachau o'u clefydau;

18 A'r rhai a flinid gan yſprydion aflan: a hwy a iachawyd.

19 A'r holl dyrfa oedd yn ceiſio *s* cyffwrdd âg ef; am *t* fod ‡ nerth yn myned o hono allan, ac yn iachau pawb.

20 ¶ Ac efe a ddyrchafodd ei olygon ar ei ddiſgyblion, ac a ddywedodd, *u* Gwyn eich byd y tlodion; canys eiddoch chwi yw teyrnas Dduw.

21 *x* Gwyn eich byd y rhai ydych yn dwyn newyn yr awr hon: y canys chwi a ddigonir. Gwyn eich byd y rhai ydych yn ∞ wylo yr awr hon: canys chwi a chwerddwch.

22 Gwyn eich byd pan y'ch *a* caſao dynion, a phan y'ch *b* didolant *oddi wrthynt*, ac y'*cb* gwaradwyddant, ac y bwriant eich enw allan megis drwg, || er mwyn Mab y dyn.

23 *c* Byddwch lawen y dydd hwnnw, a llemmwch: canys wele, eich gwobr *ſydd* fawr yn y nef: o blegid yr un ffunud y gwnaeth eu *d* tadau hwynt i'r prophwydi.

24 Eithr gwae chwi'r *e* cyfoethogion: canys *f* derbyniaſoch eich diddanwch.

25 Gwae chwi y rhai *g* llawn: canys chwi a ddygwch newyn. Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awr hon: *h* canys chwi a alerwch ac a wylwch.

26 Gwae chwi pan *i* ddywedo pob dyn yn dda am danoch: canys felly y gwnaeth eu tadau hwynt i'r gau-brophwydi.

27 ¶ Ond yr wyf yn dywedyd wrthych chwi y rhai ydych yn gwrando, *k* Cerwch eich gelynion; gwnewch dda i'r rhai a'ch caſant:

28 *l* Bendithiwch y rhai a'ch melldithiant, a *m* gweddiwch dros y rhai a'ch drygant.

29 Ac i'r hwn a'th *n* darawo ar y *naill* gern, cynnyg y llall hefyd: ac i'r hwn a *o* ddygo ymaith dy gochl, na wahardd dy bais hefyd.

30 *p* A dyro i bob un a geiſio gannyt; a chan y neb a fyddo yn dwyn yr eiddot, na chais eilchwyl.

31 *q* Ac fel y mynnech wneuthur o ddynion i chwi, gwnewch chwithau iddynt yr un ffunud.

32 Ac os cerwch y rhai a'ch *r* caranto chwithau, pa ddiolch ſydd i chwi? o blegid y mae pechaduriaid hefyd yn caru y rhai a'u carant hwythau.

33 Ac os gwnewch dda i'r rhai a wnant dda i chwithau, pa ddiolch ſydd i chwi? o blegid y mae'r pechaduriaid hefyd yn gwneuthur yr un peth.

34 Ac os *s* rhoddwch echwyn i'r rhai yr ydych yn gobeithio y cewch chwithau ganddynt, pa ddiolch ſydd i chwi? o blegid y mae'r pechaduriaid hefyd yn rhoddi echwyn i bechaduriaid, fel y derbynionty cyflelyb.

35 Eithr *t* cerwch eich gelynion, a gwnewch dda, a rhoddwch echwyn, *u* heb ddiſgwyl dim drachefn; a'ch gwobr a fydd mawr, a *x* phlant ſyddwch i'r Goruchaf: canys daionus yw efe i'r rhai aniolchgar a drwg.

36 Byddwch gan hynny drugarogion, *y* megis ag y mae eich Tad yn drugarog.

37 Ac ∞ na farnwch, ac ni'ch bernir: na chondemnwch, ac ni'ch condemnir: maddeuwch, a maddeuir i chwithau:

38 *a* Rhoddwch, a rhoddir i chwi; meſur da, dwyſedig, ac wedi ei yſgwyd, ac yn myned troſodd. *b* a roddant yn eich mynwes: canys *c* â'r un meſur ag y meſuroch, y meſurir i chwi drachefn.

39 Ac efe a ddywedodd ddammeg wrthynt: *d* A ddichon *y e* dall dywyſo'r dall? oni ſyrthiant ill dau yn y clawdd?

40 *f* Nid yw'r diſgybl uwchlaw ei athraw: eithr pob un perffaith a fydd fel ei athraw.

41 *g* A pha ham yr wyt ti yn edrych ar y brycheuyn ſydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn yſtyried y *b* trawſt ſydd yn dy lygad dy hun?

42 Neu *i* pa fodd y gelli di ddywedyd wrth dy frawd, *Fy* mrawd, gad i mi dynnu allan y brycheuyn ſydd yn dy lygad, a

i Mat. 14. 36. *i* Mar. 5. 30 Pen. 8. 46. ‡ *rinwedd*. *u* Eſa. 66. 2. Mat. 5. 3. *x* Eſa. 55. 1. Mat. 5. 6. *y* Eſa. 65. 13. ∞ Eſa. 61. 3. Pen. 16. 25 *a* Mat. 5. 11. *I* Pedr 2. 19. *b* Io. 16. 2. || o *athos*. *c* Act. 5. 41. *d* Mat. 23. 31. Act. 7. 51. *e* Job 21. 13. *f* Pen. 12. 21. *g* Eſa. 65. 13. Iago 5. 5. *h* Ezec. 2. 10. *i* Ioan 15. 19. Gal. 1. 10. *k* 2 Bren. 6. 23. Mat. 5. 44. Rhuf. 12. 10. *l* 1 Pedr 3. 16. *m* Pen. 23. 34. Act. 7. 60. *n* Mat. 5. 39. *o* 1 Cor. 6. 7 *p* Mat. 5. 42. 2 Cor. 8. 12 *q* Mat. 7. 12. *r* Mat. 5. 46. *s* Mat. 5. 42. *t* Adn. 27. *u* Eſa. 58. 3. *x* Mat. 5. 45. Ioan 1. 12. Eph. 5. 1. Phil. 2. 15. *y* Mat. 18. 35. ∞ Mat. 7. 1 *a* Diar. 19. 17. Preg. 11. 1. *b* Luc 16 9 Mat. 18. 22 *c* Baro. 1. 7. Mat. 7. 2. Iago 3. 18. *d* Mat. 15. 14. *e* Eſa. 56. 10. *f* Mat. 10. 24. Io. 13. 16. *g* Mat. 7. 3. *b* Sal. 50. 16, 17. Mat. 23. 4. *i* Rhu. 2. 23

k Tit. 1. 10 thithau heb weled y trawft fydd yn dy
l Mat. 7. lygad dy hun? *k* O ragrithiwr, bwrw allan
16. y trawft o'th lygad dy hun yn gyntaf; ac
m Mat. 12. yna y gweli yn eglur dynnu allan y bry-
33. cheuyn fydd yn llygad dy frawd.
n Exo. 35. 43 Canys *l* nid yw pren da yn dwyn
24. ffrwyth drwg; na phren drwg yn dwyn
Act. 3. 6. ffrwyth da.
2 Cor. 8. 12. 44 O blegid *m* pob pren a adwaenir
o Mat. 12. wrth ei ffrwyth ei hun: *n* canys nid oddi
35. ar ddrain y casglant ffigys, nac oddi ar
Sal. 37. 30. berth yr heliant rawnwin.
p Mat. 12. 45 *o* Y dyn da, o ddaionus dryfor ei
34. galon, a ddwg allan daioni; a'r dyn
q Mal. 1. 6. drwg, o ddrygionus dryfor ei galon, a
Mat. 7. 21. ddwg allan ddrygioni: *p* canys o helaeth-
Tit. 1. 16. rwydd y galon y mae ei enau yn llafaru.
r Mat. 7. 46 ¶ *q* Pa ham hefyd yr ydych yn fy
24. ngalw i Arglwydd, Arglwydd, ac nad
s Sal. 15. ydych yn gwneuthur yr hyn yr wyf yn ei
5. a 103. ddywedyd?
Iago 1. 22. 47 *r* Pwy bynnag a ddêl attaf fi, ac a
t Dat. 12. wrendy fy ngeiriau, ac a'u *s* gwnelo
15. hwynt, mi a ddangosaf i chwi i bwy y
* Syrth- mae efe yn gyffelyb.
iodd o'i fyl- 48 Cyffelyb yw i ddyn yn adeiladu tŷ,
faen, ac yr hwn a gloddiodd, ac a aeth yn ddwfn,
ni's adeil- ac a osododd ei fail ar y graig: a phan
adwyd byth. *Sal.* ddaeth *t* llifeiriant, y llif-ddyfroedd a gur-
xxviii. 5. oddi ar y tŷ hwnnw, ac ni allai ei figlo;
a lviii 9. canys yr oedd wedi ei feilio ar y graig.
Yr oedd 49 Ond yr hwn a wrendy, ac ni wna,
adwyau yn cyffelyb yw i ddyn a adeiladai dŷ ar y
y Demi, ddaear, heb fail; ar yr hwn y curodd y
fe'u cy- llif-ddyfroedd, ac yn y fan y * fyrthiodd,
weiriwyd; *u* a chwymp y tŷ hwnnw oedd fawr.
2 *Brm.* xii. 5. y cyfiawn a *fyrth* ac a gyfyd: *Diar.*
xxiv. 16. Ond y rhagrithiwr ni's adferir, ar ei well.
Sal. xxxvi. 12. *Mat.* xii. 45. *u* Mat. 11. 21. Heb.
10. 26.

P E N. VII.

1 *Ffydd y canwriad*: 10 *iachau ei was heb wybod.* 11 *Bywyau mab y wedaw.*

a Mat. 8. 5 A Gwedi Iddo orphen ei holl ymadrodd-
b 1 Sam. ion lle y ciywai'r bobl, *a* efe a aeth
30. 13. i mewn i Capernaum.
Di. 14. 35. 2 A gwas rhyw ganwriad, yr hwn oedd
Eph. 6. 9. *b* anwyl ganddo, oedd yn ddrwg ei hwyl,
c Di. 10. 12 ym mron marw.
* *Daeth*, 3 A phan glybu efe fon am yr Iefu,
medd c efe a * ddanfonodd atto *d* hemuriaid yr
Matthew, Iuddewon, gan attolwg iddo ddyfod a
Pen. viii. 5. iachau ei was ef.
pa fodd 4 Y rhai pan ddaethant at yr Iefu, a
bynnag, fe *e* attolygafant arno yn daer, gan ddywed-
ddaeth ei yd, O blegid y mae efe yn haeddu cael
ymadrodd, gwneuthur o honot hyn iddo.
yno - ac fe 5 Canys y mae efe yn caru ein cenedl
welodd ni, ac efe a adeiladodd i ni *f* fynagog.
Crift ei 6 A'r Iefu a aeth gyd â hwynt. Ac
ffydd yn ei efe weithian heb fod nepell oddi wrth y
ymadrodd, ty, y *g* canwriad a anfonodd gyfeillion
ac a'i iach- atto, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd na
addl ef, phoena; canys *b* nid wyf fi deilwng i dy-
Adn. 10. fod o honot dan fy nghrongl wyd:
d mat. 26. 7 O herwydd pa ham ni'm tybiais i fy
3. hun yn deilwng i ddyfod attat: eithr
e Pen. 1. 18. *k* dywaid y gair, a iach fydd fy ngwas.
Ioan 11. 3. 8 Canys dyn wyf finnau wedi fy ngosod
f Eft. 4. 16. dan awdurdod, a chennyf filwyr danaf:
g mat. 8. 6. ac meddaf wrth hwn, *l* Dos, ac efe a â;
p Gen. 32. ac wrth arall, Tyred, ac efe a ddaw; ac
10. wrth fy ngwas, Gwna hyn, ac efe a'i
Sal. 22. 6. gwna.
mat. 3. 11. 9 Pan glybu'r Iefu y pethau hyn, efe a
i Adn. 3. ryfeddodd wrtho, ac a drodd, ac a ddy-
k 1 Sa. 2. 6. wedodd wrth y bobl oedd yn ei ganlyn,
Sal. 107. 20 Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, ni cheais
l Deu. 7. 12 gymmaint *m* ffydd, na ddo yn yr Ifrael.
m Io. 11. 27 10 A'r rhai a anfonasid, wedi iddynt
Adn. 2. ddychwelyd i'r tŷ, a gawsant y gwas a
1 Sa. 2. 12. fuafai *n* glaf, yn holl-iach.
Sal. 46. 1. 11 ¶ A bu drannoeth, iddo ef o fyned i
o Act. 10. ddinas a elwid Nain; a chyd âg ef yr aeth
38. *p* llawer o'i ddisgyblion, a thyrfa fawr.
p Io. 5. 35. 12 A phan ddaeth efe yn agos at *q* borth
q Gen. 23. y ddinas, wele un marw a ddygid allan,
18. unig fab ei fam, a honno yn weddw: a
Io. 19. 41. bagad o bobl y ddinas oedd gyd â hi.

13 A'r Arglwydd *r* pan y gwelodd hi, *r* Baru. 10.
a gymmerodd drugaredd arni, ac a ddy- 15.
wedodd wrthi, *s* Nac wyla. Mat. 9. 36.
14 A phan ddaeth *attynt*, efe a gy- *s* 1 Thef.
ffyrddodd â'r * elor (a'r rhai oedd yn ei 4. 13.
ddwyn a safasant) ac efe a ddywedodd, Y * *arch.*
mab ieuanc, yr wyf fi yn *t* dywedyd *t* Io. 11. 43
wrthyt, Cyfod. Act. 9. 40.
15 A'r marw a gyfododd yn ei eiftedd, *a* 20. 10.
ac a ddechreuodd *u* lafaru, ac efe a'i Pen. 8. 52.
rhoddes i'w fam. *u* Io. 5. 28.
16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a hwy a *x* Gal. 1. 24
x ogoneddasant Dduw, gan ddywedyd, *y* Exo. 3. 16
y Prophwyd mawr a gyfododd yn ein Pen. 1. 69.
plith; ac, Ymwelodd Duw â'i bobl. *a* 24. 19.
17 A'r gair hwn a aeth allan am dano *z* mat. 11.
trwy holl Judea, a thrwy gwbl o'r wlad 2.
oddi amgylch. *a* Preg. 4. 8
18 *z* A'r ddifgyblion a fynegasant i *b* Dan. 9. 25
Ioan y pethau hyn oll. mat. 3. 15.
19 ¶ Ac Ioan wedi galw rhyw *a* ddau *c* Rhu. 15. 2
o'i ddifgyblion atto, a anfonodd at yr Iefu, *d* Adn. 19.
gan ddywedyd, *b* Ai ti yw'r hwn fy'n *e* Eſa. 35. 5
dyfod? ai un arall yr y'm yn ei ddifgwyl? mat. 11. 4.
20 A'r gwyr pan ddaethant atto, a ddy- *f* Eſa. 66. 2
wedafant, Ioan Fedyddiwr a'n *c* danfon- 1 Cor. 1. 27
odd ni attat ti, gan ddywedyd, Ai ti yw'r *g* 1 Cor. 1.
d Hwn fy'n dyfod? ai arall yr y'm yn ei 23.
ddifgwyl? 1 Ped. 2. 8.
21 A'r awr honno efe a iachaodd lawer 1 mat. 11.
oddi wrth glefydau, a phlaau, ac yſprydion 7.
drwg; ac i lawer o ddeillion y rhoddes Ioan 5. 35.
efe eu golwg. Act 14. 12
22 A'r Iefu a attebodd ac a ddywed- *i* Am 7. 13
odd wrthynt, Ewch a mynegwch i Ioan y 1 Thef. 2. 2
pethau a welsoch ac a glywsoch; *e* fod *k* Luc 1. 76
y deillion yn gweled eilwaith, y cloffion *l* mat. 3. 1.
yn rhodio, y gwahan-glwyfus wedi eu mat. 3. 2, 3.
glanhau, y byddariaid yn clywed, y mei- *m* Di. 15.
rw yn cyfodi, y *f* tlodion yn derbyn yr 33.
efengyl. Ioan 3. 30.
23 A gwyn ei fyd y neb *g* ni rwyſtrir *n* mat. 11.
ynof fi. 11.
24 ¶ Ac wedi i genhadau Ioan fyned *o* Adn. 35.
ymaith, efe a ddechreuodd ddywedyd Rhuf. 3. 4.
wrth y bobloedd am Ioan, *h* Beth yr aeth- *p* Act. 13.
och allan i'r diffeithwch i'w weled? Ai 46.
corſen yn ſiglo gan wynt? † *arfaeth.*
25 Ond pa beth yr aethoch allan i'w *q* Act. 20.
weled? Ai dyn wedi ei ddilladu a dillad 27.
eſmwyth? Wele, y rhai ſy'n arfer dillad Eph. 3. 6.
anrhydeddus, a moethau, mewn *i* palafau ‡ Trwy
brenhinoedd y maent. ymarfer ag
26 Eithr beth yr aethoch allan i'w ordinhad-
weled? Ai prophwyd? Yn ddiau meddaf au Duw,
i chwi, *k* a llawer mwy nâ phrophwyd. y'n dyſgir i
27 Hwn yw *efe* am yr un yr yſgrifen- adnabod
wyd, *l* Wele, yr wyf fi yn anfon fy nghen- pethau
nad o flaen dy wyneb, yr hwn a barottoa Duw!
dy ffordd o'th flaen. *Diar.* ii. 5.
28 Canys meddaf i chwi, Ym mhlith *Ioan* i. 34.
y rhai a anêd o wragedd, *m* nid oes pro- *Act.* i. 21.
phwyd mwy nag Ioan Fedyddiwr: eithr a iv. 31.
yr hwn ſydd *n* lelaf yn nheyrnas Dduw, a xxiv. 33.
ſydd fwy nag ef. 45.
29 A'r holl bobl ag oedd yn gwrando, 1 *Cor.* x.
a'r publicanod, a *o* gyfiawnhasant Dduw, 16.
gwedi eu bedyddio â bedydd Ioan. 1 *Tim.* iv.
30 Eithr y Phariſeiaid a'r cyfreithwyr 13.
yn eu *p* herbyn eu hunain a ddiyſtyrasant *r* mat. 11.
†*q* gynghor Duw, heb eu ‡ bedyddio 16.
ganddo. *s* mat. 25.
31 ¶ A dywedodd yr Arglwydd, *r* I 29.
bwy gan hynny y cyffelybaf ddynion y Pen. 16.
genhedlaeth hon? ac i ba beth y maent 10.
yn debyg? *t* mat. 3. 4.
32 Tebyg ydynt i blant yn eiſtedd yn y marc 1. 6.
farchnadfa, ac yn llefain wrth eu gilydd, ac yn dywedyd, Canaſom bibau i chwi, 1 *Cor.* 9. 27
ac *s* ni ddawnſiaſoch; cwynfanaſom i *u* Rhuf.
chwi, ac nid wylaſoch. 15. 2.
33 Canys daeth Ioan Fedyddiwr heb *x* Rhuf.
t na bwytta bara, nac yfed gwin; a chwi 15. 3.
a ddywedwch, Y mae cythraul ganddo. *y* Adn. 29.
34 Daeth Mab y dyn yn *u* bwytta ac yn mat. 11.
yfed; ac yr ydych yn dywedyd, *x* Wele 19.
ddyn glwth, ac yfwr gwin, cyfaill publi- Diar. 8. 9.
canod a phechaduriaid. *z* marc
35 A doethineb a'y gyfiawnhawyd 14. 3.
gan bawb o'i phlant. Pen. 14. 1.
36 ¶ *z* Ac un o'r Phariſeaid a ddy- Ioan 3. 1.
munodd

a Adn. 34. munodd arno fwytta gyd âg ef: ac yntau
b Gal. 2. 28 a aeth i dŷ'r Pharifead, ac a eiſteddodd i
* Nid yr un *a* fwytta.
bechadures oedd hon â'r un a ſonir yn *Mat.* xxvi. 7. *bonno* yn agos at awr dioddefaint Criſt *hon*, fel y tybir, dalm o amſer o'r blaen: *Facienti*, dewch dan ŵylo, i fwynhau maddeuol ras!
c Can. 1. 2. 2 Cor. 7. 11
1 Ti. 5. 10.
d Pen. 15. 2 mat. 3. 9. Adn. 42.
e Num. 19. 22.
f mat. 18. 28.
g Rhuf. 3. 23. 2 Cor. 3. 5. Eph. 2. 1.
h Hoſ. 14. 2 Rhuf. 3. 24
i Exo. 34. 7 Eſa. 1. 18. 1 Ti. 1. 15.
k Gen. 18. 4
l Exo. 4. 27
m Sal. 23. 5
n 1 Tim. 1. 14.
o Can. 1. 3.
1 Ioan 4. 3.
p Sal. 32. 1. mat. 9. 2.
q mat. 9. 3. marc 2. 7.
r mat. 9. 22 Act. 26. 18 Rhuf. 3. 28
s Rhuf. 5. 1

munodd arno fwytta gyd âg ef: ac yntau a aeth i dŷ'r Pharifead, ac a eiſteddodd i *a* fwytta.

37 Ac wele, *b* gwraig yn y ddinas, yr hon oedd * bechadures, pan wybu ni fod yr Iefu yn eiſtedd *i fwytta* yn nhŷ'r Pharifead, a ddug ſlwch o ennaint?

38 A chan ſefyll wrth ei draed ef o'r tu ol, ac wylo, *bi* a ddechreuodd *c* olchi ei draed ef â dagrau, ac a'u ſychodd a gwallt ei phen: a hi a guſanodd ei draed ef, ac a'u hirodd â'r ennaint.

39 A phan welodd y Pharifead, yr hwn a'i gwahoddaſai, *d* efe a ddywedodd yndo ei hun, gan ddywedyd, Pe bai hwn brophwyd, efe a wybuaſai pwy, *e* a pha fath wraig *yw'r hon* ſydd yn cyffwrdd ag ef: canys pechadures yw hi.

40 A'r Iefu gan atteb a ddywedodd wrtho, Simon, y mae gennyf beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntau a ddywedodd, Athraw, dywaid.

41 Dau doyledwr oedd i'r un echwynwr: y naill oedd arno *f* bum can ceiniog o ddyled, a'r llall ddeg a deugain.

42 A phryd nad oedd ganddynt *g* ddim i dalu, *b* efe a faddeuodd iddynt ill i dau. Dywaid gan hynny, pwy o'r rhai hyn a'i car ef yn fwyaf?

43 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, Yr wyf fi yn tybied mai'r hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf. Yntau a ddywedodd wrtho, Uniawn y bernaiſt.

44 Ac efe a drôdd at y wraig, ac a ddywedodd wrth Simon, A weli di y wraig hon? mi a ddaethum i'th dŷ di, ac ni roddaiſt i mi *c* ddwfr i'm traed: ond hon a olchodd fy nhraed â dagrau, ac a'u ſychodd a gwallt ei phen.

45 Ni roddaiſt i mi *l* guſan: ond hon, er pan ddaethum i mewn, ni pheidiodd a chuſanu fy nhraed.

46 *m* Fy mhen âg olew nid iraiſt: ond hon â irodd fy nhraed âg ennaint.

47 O herwydd pa ham y dywedaf wrthyt, Maddeuwyd ei *n* haml bechodau hi; o hiegid hi a *o* garodd yn fawr: ond y neb y maddeuir ychydig iddo, a gâr ychydig.

48 Ac efe a ddywedodd wrthi, *p* Maddeuwyd i ti dy bechodau.

49 A'r rhai oedd yn cyd-eiſteddd i fwytta, a ddechreuaſant ddywedyd ynddynt eu hunain, *q* Pwy yw hwn ſydd yn maddeu pechodau hefyd?

50 Ac efe a ddywedodd wrth y wraig, *r* Dy ffydd a'th achubodd, *s* Dos mewn tangnefedd.

P E N. VIII.

1 Gwragedd yn gweini i Criſt. 4 Dammeg yr hauwr. 22 Criſt yn ceryddu'r Gwynt.

a Act. 1. 8. A Bu gwedi hynny, iddo fyned *a* trwy bob dinas a thref, gan bregethu, ac efangylu teyrnas Dduw: a'r *b* deudeg *oedd* gyd âg ef;
b mat. 10. 1-5. Act. 1. 18.
c mat. 27. 55, 56. marc 15. 40.
1 Cor. 1. 27
d Ezec. 9. 13. Sal. 103. 2.
e marc 16. 9.
f 2 Cor. 9. 11.
g mat. 13. 1. marc 4. 1.
h Diar. 22. 13. mat. 9. 38.
i Gen. 6. 5. Sal. 51. 10. Eſa. 49. 4. Ioan 15. 1.

2 *a* chan rai o wragedd, a'r a *d* iachaſid oddi wrth yſprydion drwg a gwendid; Mair yr hon a elwid Magdalen, o'r hon yr aethai *e* ſaith gythraul allan;

3 Joanna, gwraig Cuſa, goruchwyliwr Herod; a Suſanna, *f* a llawer eraill, y rhai oedd yn *g* gweini iddo o'r pethau oedd ganddynt.

4 ¶ Ac wedi i lawer o bobl ymgynnull ynghyd, a chyrchu atto o bob dinas, g efe a ddywedodd ar ddammeg:

5 *o* Hauwr a aeth allan i hau ei had: ac wrth hau, peth a fyrthiodd ar ymyl y ffordd; ac a fathrwyd, ac ehediaid y nef a'i bwyttaodd.

6 A pheth arall a fyrthiodd ar y graig; a phan eginodd, y gwywodd, am nad oedd iddo wlybwr.

7 A pheth arall a fyrthiodd ym myſg drain; a'r drain a gyd-dyfaſant, ac a'i tagaſant ef.

8 A pheth arall a fyrthiodd ar i dir da; a chan dyfu, a ddug ffrwyth ar ei ganfed. Wrth ddywedyd y pethau hyn, efe a lefodd, Y neb ſydd a chluſtiau ganddo i wrando, gwrandawed.

9 A'i ddiſgyblion a *k* ofynaſant iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg oedd hon?

10 Yntau a ddywedodd, *l* I chwi y rhoddwyd gwybod dirgeloedd teyrnas Dduw: eithr i eraill ar ddammegion; fel yn gweled *m* na welant, ac yn clywed na ddyallant.

11 Ond dyma'r ddammeg: Yr *n* had yw gair Duw.

12 A'r rhai ar ymyl y ffordd, ydyw y rhai ſydd yn gwrando: gwedi hynny y mae diafol yn dyfod, ac yn *o* dwyn ymaith y gair o'u calon hwynt, rhag iddynt gredu, a bod yn gadwedig.

13 A'r rhai ar y graig, *yw y rhai* pan glywant, a dderbyniant y gair yn llawen; a'r rhai hyn *p* nid oes ganddynt wreiddyn, y rhai ſydd yn *q* credu dros amſer, ac yn amſer profedigaeth yn cilio.

14 A'r hwn a fyrthiodd ym myſg drain, yw y rhai a wrandawſant; ac wedi iddynt fyned ymaith, hwy a dagwyd gan ofalon, a golud, a meluſwedd buchedd, ac nid ydynt yn *r* dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.

15 Ond yr hwn ar y tir da, yw y rhai hyn, y rhai a chalon * hawddgar a da, ydynt yn gwrando'r gair, ac yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth trwy *s* amynedd.

16 ¶ Nid yw neb wedi goleu *t* canwyll, yn ei chuddio hi â lleſtr, neu yn *u* dodi dan † wely; eithr yn ei goſod ar ganhwyllbren, fel y caffo y rhai a ddêl i mewn weled y goleuni.

17 Canys *u* nid oes dim dirgel, a'r ni bydd amlwg; na dim cuddiedig, a'r ni's *x* gwybyddir, ac na ddaw i'r goleu.

18 Edrychwch gan hynny *y* pa fodd y clywoch: canys pwy bynnag y mae ganddo, y rhoddir iddo; a'r neb nid oes ganddo, ie, ☙ yr hyn y mae yn tybied ei fod ganddo, a ddygir oddi arno.

19 ¶ *a* Daeth atto hefyd *ei* fam a'i frodyr; ac ni allent ddyfod hyd atto gan y *b* dorf.

20 A mynegwyd iddo *gan rai*, yn dywedyd, Y mae dy fam a'th frodyr yn ſefyll allan, yn ewyllyſio dy weled.

21 Ac efe, a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr i yw y *c* rhai hyn ſy'n gwrando gair Duw, ac yn ei wneuthur.

22 ¶ A bu ar ryw ddiwrnod, ac efe a aeth i long, efe a'i diſgyblion: a dywedodd wrthynt, Awn trofodd i'r tu hwnt i'r llyn. A hwy a gychwynaſant.

23 Ac fel yr oeddynt yn hwylio, efe a hunodd: a chawod o wynt a ddiſgynnodd ar y llyn; ac yr oeddynt yn llawn *o ddwfr*, ac *e* mewn enbydrwydd.

24 A hwy a aethant atto, ac a'i deffroſant ef, gan ddywedyd, *f* O Feiſtr, Feiſtr, darfu am danom. Ac efe a gyfododd, ac a geryddodd y gwynt g a'r tonnau dwfr: a hwy a beidiaſant, a hi a aeth yn dawel.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *h* Pa le y mae eich ffydd chwi? A hwy wedi ofni, a ryfeddaſant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Pwy yw hwn, gan ei fod yn gorchymyn i'r gwyntoedd ac i'r dwfr hefyd, a hwythau yn *i* ufuddhau iddo?

26 ¶ A hwy a lwyliaſant i wlad y *k* Gadareniaid, yr hon ſydd o'r tu arall, ar gyfer Galilea.

27 Ac wedi iddo fyned allan i dir, cyfarfu ag ef ryw ŵr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreuliaid er ys *l* talm o amſer; ac ni wiſgai ddillad, ac nid arhoſai mewn tŷ, ond yn y † beddau.

28 *Hwn*, wedi gweled yr Iefu, a doſefain, a ſyrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ddywedodd â llef uchel, Beth ſydd i mi â thi, Iefu, Fab Duw goruchaf? yr wyf yn attolwg i ti *m* na'm poenech.

29 (Canys efe a orchymmynaſai i'r yſpryd aflan ddyfod allan o'r dyn. Canys llawer o amſerau y cipiaſai efe: ac efe a gedwid yn rhwym a chadwynau, ac â llyffetheiriau; ac wedi *n* dryllio y rhwymau, efe a yrrwyd o gan y cythraul i'r diffeithwch.)

30 A'r Iefu a ofynodd iddo, gan ddywedyd,

k mar. 13. 10.
l Sal. 25. 14. mat. 11. 25 Io. 12. 47. Iago 1. 17.
m Eſa. 6. 10. mar. 4. 12.
n 1 Ped. 1. 23.
o 2 Cor. 4. 4.
p Eph. 3. 17. Col. 1. 23. a 2. 7.
q Act. 8. 13, 21.
r 2 Cor. 7. 1.
* *oneſ*, Jer. 31. 33.
s Mat. 24. 13.
t mat. 5. 15. mar. 4. 21.
† *y ford*, Dat. 2. 20.
u mat. 10. 26.
x Pen. 12. 2. Act. 4. 20.
y Diar. 2. 2.
1 Ioan 1. 1, 3. Heb. 4. 2.
☙ Diar. 13. 7. mat. 13. 12. Dat. 3. 17.
a mat. 12. 46. mar. 3. 31.
b mat. 11. 12.
c Sal. 40. 8. mat. 7. 21. Ioan 13. 17. Iago 1. 22.
d mat. 8. 23. mar. 4. 35.
e 1 Sam. 23. 26. Sal. 25. 22.
f 2 Cron. 20. 12. Sal. 6. 2. Jona 2. 4.
g Sal. 65. 7.
h mat. 8. 26. Phil. 4. 6.
i Sal. 50. 9.
k mat. 8. 28. marc 5. 1.
l Ioan 5. 5.
† *ſefydd.*
m Pen. 15. 16. 2 Ped. 2. 4. Judas 6.
n Gal. 5. 19-22.
o Io. 5. 19.

† Yng-hylch tri ar ddeg o filoedd. Os oedd cynnifer o gythreuliaid yn blino un pechadur, Pa nifer o angylion sy'n diddanu pob sant.

Coffwn *Lazarus*, *ac Elias*.

Byddwn lawen, cawn luaws o gyfeillion i Neithior yr OEN!

p Adn. 28. Pen. 16 23 Dat. 20. 3.

q Pen. 4. 6.

r Sal. 50. 10.

‖ Sef, *porthwyr y moch*.

s Pen. 10. 39.

t Job 21. 14. Act. 16. 39

u marc 5. 18.

x Sal. 115. 1.

Ioan 17. 4.

y 1 Sam. 2. 30. Sal. 66. 16. Adn. 56.

z Adn. 37. Act. 17. 14.

a mat. 9. 18. mar. 5. 22.

b mat. 8. 8.

c Esa. 40. 11. Ezec. 34. 4 mat. 12. 21.

d mat. 9. 20.

* *Jeddiant.*

e marc 5. 26.

2 Cor. 1. 9.

f 2 Bren. 14. 11. mal. 4. 2. Rhuf. 4. 19.

g Marc 5. 30. Pen. 6. 19.

h Pen. 7. 50.

1 Thef. 5. 14.

i Rhuf. 3. 8.

k Rhu. 5. 1.

l Mar. 5. 35

m Mar. 17. 20.

n Mat. 17. 1. Rhuf. 12. 7

† *galaru.*

o 2 Sam. 7. 12. Ioan 11. 11. Act. 7. 60.

wedyd, Beth yw dy enw di? Yntau a ddywedodd, † Lleng: canys llawer o gythreuliaid a aethent iddo ef.

31 A hwy a ddeisyfiasant arno, na orchymynai iddynt fyned i'r *p* dyfnder.

32 Ac yr oedd yno genfaint o foch lawer yn pori ar y mynydd: a hwynt hwy a *q* attolygasant iddo adael iddynt fyned i mewn i'r rhai hynny. Ac efe a adawodd iddynt.

33 A'r cythreuliaid a aethant allan o'r dyn, ac a aethant i mewn i'r moch: a'r genfaint a ruthrodd oddi ar y dibyn i'r llyn, ac *r* a foddwyd.

34 A phan welodd ‖ y meichiaid yr hyn a ddarfuasai, hwy a ffoisant; ac a aethant ac a fynegasant yn y ddinas, ac yn y wlad.

35 A hwy a aethant allan i weled y peth *s* wnelsid; ac a ddaethant at yr Iesu, ac a gawsant y dyn, o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, yn ei ddillad, a'i lawn bwyll, yn *t* eistedd wrth draed yr Iesu: a hwy a ofnasant.

36 A'r rhai a welsent, a fynegasant hefyd iddynt pa fodd y iachasid y cythreulig.

37 ¶ A'r holl llaws o gylch gwlad y Gadareniaid a ddymunasant arno *t* fyned ymaith oddi wrthynt; am eu bod mewn ofn mawr. Ac efe wedi myned i'r llong, a ddychwelodd.

38 *u* A'r gwr o'r hwn yr aethai y cythreuliaid allan, a ddeisyfodd arno gael bod gyd ag ef: eithr yr Iesu a'i danfonodd ef ymaith, gan ddywedyd,

39 Dychwel i'th dŷ, a dangos faint o bethau a *x* wnaeth Duw i ti. Ac efe a aeth, dan bregethu trwy gwbl o'r ddinas, faint y a wnaethai'r Iesu iddo.

40 A bu, pan ddychwelodd yr Iesu, *z* dderbyn o'r bobl ef: canys yr oeddyut oll yn disgwyl am dano.

41 ¶ *a* Ac wele, daeth gŵr a'i enw Jairus; ac efe oedd lywodraethwr y synagog: ac efe a syrthiodd wrth draed yr Iesu, ac a attolygodd iddo ddyfod i'w *b* dŷ ef:

42 O herwydd yr oedd iddo ferch unig anedig ynghylch deuddeng mlwydd oed, a hon oedd yn marw: Ond fel yr oedd efe yn myned, y bobloedd a'i *c* gwasgent ef.

43 ¶ A *d* gwraig, yr hon oedd mewn diferlif gwaed er ys deuddeng mlynedd, yr hon a dreuliasai ar physygwyr ei holl * fywyd, ac ni's gallai gael gan neb ei hiachau,

44 A ddaeth o'r *e* tu cefn, ac *f* a gyffyrddodd âg ymyl ei wisg ef: ac yn a fan y safodd diferlif ei gwaed hi.

45 A dywedodd yr Iesu, Pwy a gyffyrddodd â mi? Ac a phawb yn gwadu, y dywedodd Pedr, a'r rhai oedd gyd ag ef, O Feistr, y mae'r bobloedd yn dy wasgu, ac yn *dy* flino; ac a ddywedi di, Pwy a gyffyrddodd a mi?

46 A'r Iesu a ddywedodd, Rhyw un a gyffyrddodd â mi: canys mi a wn fyned *g* rhinwedd allan o honof.

47 A phan welodd y wraig nad oedd hi guddiedig, hi a ddaeth dan grynu, ac a syrthiodd ger ei fron ef, ac a fynegodd iddo, yngwydd yr holl bobl, am ba achos y cyffyrddasai hi âg ef, ac fel yr iachesid hi yn ebrwydd.

48 Yntau a ddywedodd wrthi, *h* Cymmer gysur, ferch; *i* dy ffydd a'th iachaodd: dos mewn *k* tangnefedd)

49 ¶ *l* Ac efe etto yn llafaru, daeth un o dŷ llywodraethwr y synagog, gan ddywedyd wrtho, Bu farw dy ferch: na phoena mo'r Athraw.

50 A'r Iesu pan glybu *hyn*, a'i attebodd ef, gan ddywedyd, Nac ofna: *m* cred yn unig, a hi a iacheir.

51 Ac wedi ei fyned ef i'r tŷ, ni adawodd i neb ddyfod i mewn, *n* onid Pedr, ac Iago, ac Ioan, a thad yr eneth a'i mam.

52 Ac wylo a wnaethant oll, a † chwynfan am dani. Eithr efe a ddywedodd, Nac wylwch: nid marw hi; eithr o cysgu y mae.

53 A hwy a'i *p* gwatwarasant ef, am iddynt wybod ei marw hi.

54 Ac efe a'u *q* bwriodd hwynt oll allan, *r* ac a'i cymmerth hi erbyn ei llaw, ac a lefodd, gan ddywedyd, Herlodes, cyfod.

55 A'i hysbryd hi a ddaeth drachefn, a hi a gyfododd yn ebrwydd: ac efe a orchymynodd roi bwyd iddi.

56 A'i rhieni a synasant: *s* ac efe a orchymynodd iddynt, na ddywedent i neb y peth a wnaethid.

P E N. IX.

I Donio, a danfon yr apostolion. 7 Herod yn chwennych gweled Crist.

A C *a* efe a alwodd ynghyd ei deuddeg disgybl, ac a roddes iddynt allu ac awdurdod ar yr holl gythreuliaid, ac i iachau clefydau.

2 Ac *b* efe a'u hanfonodd hwynt i bregethu *c* teyrnas Dduw, ac i iachau y rhai cleifion.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *d* Na chymmerwch ddim i'r daith, na ffyn, nac ysgreppan, na bara, nac arian; ac na fydded gennych ddwy bais bob un.

4 Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, arofwch yno, ac oddi yno ymadewch.

5 *e* A pha rai bynnag ni'ch derbyniant, pan eloch allan o'r ddinas honno, *f* Ysgydwch hyd yn oed y llwch oddi wrth eich traed, yn dystiolaeth yn eu herbyn hwynt.

6 Ac wedi iddynt fyned allan, hwy a aethant trwy'r trefi, gan *g* bregethu'r efengyl, a iachau ym mhob lle.

7 ¶ *h* A Herod y tetrach a glybu y cwbl oll a wnaethid ganddo; *i* ac efe a betrusodd, am fod rhai yn dywedyd gyfodi Ioan o feirw;

8 A rhai eraill, ymddangos o *k* Elias; a rhai eraill, mai prophwyd, un o'r rhai gynt, a adgyfodasai.

9 *l* A Herod a ddywedodd, Ioan a dorrais i ei ben: ond pwy ydyw hwn yr ydwyf yn clywed y cyfryw bethau am dano? Ac yr oedd efe yn * ceisio ei weled ef.

10 ¶ A'r apostolion, wedi dychwelyd, *m* a fynegasant iddo y cwbl a wnaethent. Ac efe a'u *n* cymmerth hwynt, ac a aeth o'r neilldu, i † le anghyfannedd yn perthynu i'r ddinas a elwir Bethsaida.

11 A'r bobloedd pan wybuant, a'i dilynasant ef: ac efe a'u derbynjodd hwynt, ac a lafarodd wrthynt am deyrnas Dduw, *o* ac a iachaodd y rhai oedd arnynt eisiau eu hiachau.

12 ¶ A'r dydd a ddechreuodd hwyrhau; a'r deuddeg a *p* ddaethant ac a ddywedasant wrtho, *q* Gollwng y dyrfa ymaith, fel y gallont fyned i'r trefi, ac i'r wlad oddi amgylch, i lettya, ac i gael bwyd: canys yr ydym ni yma mewn *r* lle anghyfannedd.

13 Eithr efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w fwytta. A hwythau a ddywedasant, *s* Nid oes gennym ni ond pum torth, a dau bysgodyn, oni bydd i ni fyned a phrynu bwyd i'r bobl hyn oll.

14 Canys yr oeddynt ynghylch pum mil o wyr. Ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Gwnewch iddynt eistedd yn *t* fyrddeidiau, bob yn ddeg a deugain.

15 Ac *u* felly y gwnaethant: a *bwy* a wnaethant iddynt oll *x* eistedd.

16 Ac efe a gymmerodd y pum torth, a'r ddau bysgodyn, ac a *y* edrychodd i fynu i'r nef, ac a'u bendithiodd hwynt, ac a'u torrodd, ac a'u rhoddodd i'r disgyblion i'w gosod ger bron y bobl.

17 A hwynt-hwy oll a fwyttasant, *z* ac a gawsant ddigon: a chyfodwyd a weddillaid iddynt o friw-fwyd, ddeuddeg basgedaid.

18 ¶ *a* Bu hefyd, fel yr oedd efe yn gweddio ei hunan, fod ei disgyblion *b* gyd âg ef: ac efe a ofynodd iddynt, gan ddywedyd, *c* Pwy y mae'r bobl yn dywedyd fy mod i?

19 Hwythau gan atteb a ddywedasant, Ioan

p 1 Cur. 2. 14.

q Mat. 7. 6.

r Ioan 11. 43. Mar. 5. 41.

s Diar. 10. 14. Mat. 12. 16. Pen. 5. 14.

a Mat. 10. 1. Mar. 3. 13.

b Ezec. 34. 3.

c Tit. 1. 9.

d Mat. 10. 9. Marc 6. 8.

e Mat. 10. 14. Mar. 6. 11. Pen. 10. 11.

f Act. 13. 51.

g mat. 9. 38. Adn. 2. 2 Tim. 4. 2.

h mat. 14. 1.

i mat. 4. 2.

k mat. 16. 14.

l Num. 23. 10. Diar. 15. 19.

* *chwennych*, Pen. 23. 8.

m marc 6. 32.

n mat. 14. 13. Ioan 6. 5.

† *i'r maes*. *ydd pentref.*

o mat. 4 2.

p mat. 6. 33. marc 6. 35.

q Rhuf. 10. 2. Gal. 4. 18.

r Sal. 78. 19.

s Deut. 8. 9. 2 Bren. 7. 2. Ioan 6. 9.

t mar. 6. 39

u mat. 10. 24. 2 Cor. 5. 7.

x 1 Bren. 10. 6.

y Io. 17. 1. Iago 1. 17. ‖ Sal. 23. 1 a 145. 19. Diar. 13. 25.

a mat. 16. 13. mar. 8. 27.

b Jof. 24. 15. Ester 4. 16.

c mat. 16. 13. mar. 18. 27

Ioan

Ioan Fedyddiwr ; ond eraill, mai Elias ; ac eraill, mai rhyw brophwyd o'r rhai gynt a adgyfododd.

d Act. 18. 25.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *d* Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? A Phedr gan atteb, a ddywedodd, *e* Crist Duw.

e mar. 8. 29 Ioan 6. 69.

21 Ac efe a roddes orchymmyn arnynt, ac a archodd *iddynt f* na ddywedent hynny i neb,

f Preg. 3. 1, 7. mat. 17. 9.

22. Gan ddywedyd, *g* Y mae'n rhaid i Fab y dyn oddef llawer, a'i *h* wrthod gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'i ladd, a'r trydydd dydd adgyfodi.

g mat. 17. 22. h 1 Pedr 2. 4.

23 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth bawb, Os ewyllysia neb ddyfod ar fy ol i, *i* ymwaded ag ef ei hun, a choded ei *k* groes beunydd, a dilyned fi.

i mat. 16. 24. Pen. 14. 27 k Gal. 6. 12, 14.

24 Canys pwy bynnag a ewyllysio *l* gadw ei einioes a'i cyll ; *m* ond pwy bynnag a gollo ei einioes o'm hachos i, hwnnw a'i ceidw hi.

l mat. 16. 25. m Act. 12. 2.

25 *n* Canys pa lesâd i ddyn, er ynnill yr holl fyd, a'i ddifetha ei hun, neu fod wedi ei golli ?

n mat. 16. 26.

26 *o* Canys pwy bynnag fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau, hwnnw fydd gwrthlydd gan Fab y dyn, pan ddelo yn ei *p* ogoniant ei hun, a'r Tad, a'r angylion sanctaidd.

mar. 8. 36. Luc 12. 20 o mat. 10. 33. marc 8. 38 2 Tim. 2. 12. p Eph. 1. 20. Tit. 2. 13.

27 Eithr dywedaf i chwi yn wir, Y mae rhai o'r sawl sydd yn sefyll yma a'r ni archwaethant angau, hyd oni welont *q* deyrnas Dduw.

q mat. 17. 1.

28 ¶ *r* A bu, ynghylch wyth niwrnod gwedi r geiriau hyn, gymmeryd o hono ef Pedr, ac Ioan, ac Iago, a myned i fynu i'r mynydd i weddio.

2 Pedr 1. 16. r mar. 9 2. s Dan. 9. 20. Io. 12. 28. Act. 13. 2. t Luc 24. 26. u Col. 3. 4. ‡ *ymddiad adau.*

29 Ac fel yr oedd efe yn *s* gweddio, gwedd ei wynebpryd ef a newidiwyd, a'i wisg *oedd* yn wenn ddisglair.

30 Ac wele, *t* dau ŵr a gyd ymddiddanodd ag ef, y rhai oedd Moses ac Elias.

31 Y rhai a ymddangosasant *u* mewn gogoniant, ac a ddywedasant am ei ‡ ymadawiad, yr hwn a gyflawnai efe yn Jerusalem.

32 A Phedr, a'r rhai oedd gyd âg ef, oeddynt wedi *x* trymhau gan gysgu : a phan ddihunasant, hwy a welsant ei y ogoniant ef, a'r ddau ŵr y rhai oedd yn sefyll gyd âg ef.

x Dan. 8. 18. a 10. 9. y Adn. 31. z Phi. 2. 4.

33 A bu, a hwy yn ymadaw oddi wrtho ef, ddywedyd o Pedr wrth yr Iesu, *O* Feistr, ‖ da yw i ni fod yma : a gwnawn dair pabell ; un i ti, ac un i Moses, ac un i Elias : heb wybod beth yr oedd yn ei ddywedyd.

‖ *Moses ac Elias.* a mat. 3. 17. a 17. 5. b Act. 3. 22. 2 Pedr 1. 17.

34 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, daeth cwmmwl ac a'u cysgododd hwynt : a hwynt-hwy a ofnasant wrth fyned o ‖ honynt i'r cwmmwl.

‖ *A chyd â hod &c.* c Act 4. 12. 1 Tim. 2. 5. d Adn. 21. e mat. 17. 14. mar. 9. 17. f Esa. 64. 9. mat. 9. 36. g marc 1. 25. 1 Ped. 5 8. h mat. 17. 20.

35 A daeth llef allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, *a* Hwn yw fy Mab anwyl ; *b* gwrandewch ef.

36 ¶ A'r pryd y bu'r llef, cafwyd yr Iesu yn *c* unig. A hwy a gelasant, ac *d* ni fynegasant i neb y dyddiau hynny ddim o'r pethau a welsent.

37 ¶ A darfu *e* drannoeth, pan ddaethant i wared o'r mynydd, i dyrfa fawr gyfarfod âg ef.

38 Ac wele, gŵr o'r dyrfa a ddolefodd, gan ddywedyd, O Athraw, yr wyf yn attolwg i ti, *f* edrych ar fy mab ; canys fy unig-anedig yw.

39 Ac wele, y mae yspryd yn ei gymmeryd ef, ac yntau yn ddisymmwth yn gwaeddi ; ac y mae yn ei *g* rwygo ef, hyd oni falo ewyn ; a braidd yr ymedy oddi wrtho, wedi ei ysigo ef.

40 Ac mi a ddeisyfais ar dy ddisgyblion di ei fwrw ef allan ; ac *h* ni's gallasant.

41 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlon a throfaus, pa hyd y byddaf i gyd â chwi, ac y'ch goddefaf ? dwg dy fab yma.

42 Ac fel yr oedd efe etto yn *k* dyfod, y cythrawl a'i rhwygodd ef, ac a'i ‡ drylliodd : a'r Iesu a geryddodd yr yspryd aflan, ac a iachaodd y bachgen, ac a'i rhoddes ef i'w dad.

i Exo. 15. 11. Sal. 111. 2. m mat. 17. 22.

43 ¶ A brawychu a wnaethant oll gan *l* fawredd Duw. Ac a phawb yn rhyfeddu am yr holl bethau a wnaethai'r Iesu, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion :

44 *m* Gosodwch chwi yn eich clustiau yr ymadroddion hyn : canys Mab y dyn a draddodir i *n* ddwylaw dynion.

n Act. 2. 23. o marc 9. 30. Pen. 2. 50. Adn. 46. Heb. 5. 11.

45 Eithr hwy ni wybuant y gair hwn, ac yr oedd yn *x* guddiedig oddi wrthynt, fel na's dyallent ef : ac yr oedd arnynt arswyd ymofyn âg ef am y gair hwn.

p mat. 18. 1. marc 9. 34.

46 ¶ A *p* dadl a gyfododd yn eu plith, pwy a fyddai fwyaf o honynt.

47 A'r Iesu wrth weled *q* meddwl eu calon hwynt, a gymmerth fachgennyn, ac a'i gosododd yn ei ymyl,

q mat. 9. 33.

48 Ac a ddywedodd wrthynt, Pwy bynnag a dderbynio y bachgennyn hwn yn fy enw i, fydd yn *fy* nerbyn i ; a phwy bynnag a'm derbynio i, fydd yn derbyn yr hwn a'm hanfonodd i : *r* canys yr hwn fydd leiaf yn eich plith chwi oll, hwnnw a fydd mawr.

Ioan 2. 24. r Esa. 57. 15. a 66. 2. s marc 9. 31.

49 ¶ Ac Ioan a attebodd ac a ddywedodd, *O* Feistr, ni a welsom ryw un yn *s* dy enw di yn bwrw allan gythreuliaid ; *t* ac a waharddasom iddo, am nad oedd yn canlyn gyd â ni.

t Num. 11. 28. Phil. 1. 18. u mat. 12. 30.

50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Na waherddwch *iddo* : canys y neb nid yw i'n herbyn, *u* trosom ni y mae.

Pen. 11. 23. x marc 16. 19.

51 ¶ A bu pan gyflawnwyd *x* y dyddiau y cymmerid ef i fynu, yntau a ‡ roes ei fryd ar fyned i Jerusalem.

Act. 1. 2. ‡ *ysodd id*

52 Ac efe a ddanfonodd genhadau o flaen ei wyneb : a hwy wedi myned, a aethant i mewn i dref o'r Samariaid, i barottoi iddo ef.

ei wyneb i fyned, Esa. 50. 7. Ezec. 4. 3.

53 Ac ni's derbyniasant hwy ef, *y* o blegid fod ei wyneb yn tuedду at Jerusalem.

Act. 21. 13. y Ioan 4 9.

54 A'i ddisgybilion ef, Iago ac Ioan, pan welsant, a ddywedasant, Arglwydd, a fynni di ddywedyd o honom am ddyfod *z* tan i lawr o'r nef, a'u difa hwynt megis y gwnaeth Elias ?

z 2 Bren. 1. 10. a mat. 16. 23. b mat. 1.

55 Ac efe a drodd, ac a'u *a* ceryddodd hwynt ; ac a ddywedodd, Ni wyddoch o ba yspryd yr ydych chwi.

24. Ioan 3. 17. c Gen. 20. 2.

56 Canys *b* ni ddaeth Mab y dyn i ddistrywio eneidiau dynion, ond i'w cadw. A hwy a'c aethant i dref arall.

22. a mat. 8. 19.

57 ¶ *d* A bu a hwy yn myned, ddywedyd o ryw un ar y ffordd wrtho ef, Arglwydd, mi a'th *e* ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

e Act. 8. 13. f Act. 1. 24.

58 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, *f* Y mae gan y llwynogod ffauau, a *chan* adar yr awyr nythod ; ond g gan Fab y dyn nid oes lle y rhoddo *ei* ben i lawr.

Phil. 2. 21. g 2 Cor. 6. 10.

59 *h* Ac efe a ddywedodd wrth un arall, Dilyn fi. Ac yntau a ddywedodd, Arglwydd, *i* gad i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhad.

h mat. 8. 22. k Lef. 21. 11. Num. 6. 6. i Gen. 25. 9.

60 Eithr yr Iesu a ddywedodd wrtho, Gad i'r meirw gladdu eu *k* meirw ; ond dos di a phregetha deyrnas Dduw.

1 Tim. 5. 6. i 1 Bren. 19. 20.

61 Ac un arall hefyd a ddywedodd, Mi a'th ddilynaf di O Arglwydd ; *l* ond gad i mi yn gyntaf ganu yn iach i'r rhai sydd yn fy nhy.

m Phil. 3. 14. Heb. 10. 38.

62 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Nid oes neb ag fy yn rhoi ei law ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau sydd o'i ol, yn gymmwys i deyrnas Dduw.

PEN. X.

1 *Ordeinio deg dygybl a thrugain.* 21 *Diolch am rad ras.*

WEDI'r pethau hyn, yr ordeinjodd yr Arglwydd ddeg a thrugain eraill hefyd, ac a'u danfonodd hwynt bob yn *a* ddau o flaen ei wyneb i bob dinas a man lle'r oedd efe ar fedr dyfod.

a Preg. 4. 10. mat. 6. 7. b mat. 9. 37.

2 Am hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y cynhauaf yn wir *fydd* fawr, ond y *b* gweithwyr yn anaml : *c* gweddiwch gan hynny ar Arglwydd y cynhauaf, am ddanfon allan weithwyr i'w cynhauaf.

Ioan 4. 35. Phil. 1. 1. c 2 Thes. 3. 1.

d mat. 10. 16. Heb. 5. 4.
e mat. 10. 9.
a 9. 31. Phil. 4. 6.
f 2 Bren. 4. 29.
g 1 Sam. 25. 6. mat. 10. 11
b Sal. 35. 13.
i 1 Cor. 10. 27.
k 1 Ti. 6. 8.
l 1 Cor. 9. 7.
1 Tim. 5. 17.
m Adn. 7.
n mat. 3. 2. a 4. 17.
o Job 21. 14.
p mat. 10. 14. mar. 6. 11. Pen. 9. 5.
q Act. 13. 51.
* Neu, graſu, Lef. 14. 41
r Adn. 9. Act. 13. 46
s mat. 11. 21.
t y merthyredd, Ezec. 3. 6, 7.
u Jona 3. 6.
w Pen. 12. 47. Iago 4. 17.
x Diar. 16. 13.
y mat. 10. 40. Ioan 13. 20
z Num. 16. 11. 1 Sam. 8. 7 1 Thef. 4. 8
a Rhuf. 16. 20.
b Dat. 12. 9
c marc 16. 18.
Act. 28. 5.
d mat. 7. 22.
e Phil. 4. 3. Dat. 13. 8.
f mat. 11. 23.
g Sal. 8. 2. 1 Cor. 1. 26
‡ Groeg, yr oedd boddlonruydd.
b mat. 28. 18. Ioan 3. 35.
i Io. 1. 10.
k Io. 1. 18.
l Io. 8. 56. Act. 7. 25.
r Pedr 1. 8.
m Eſa. 64. 4. mat 13. 17
n mat. 16. 17.
a 22. 35.

3 Ewch: d wele, yr wyf fi yn eich danfon chwi fel wyn ym mysg bleiddiaid.
4 Na ddygwch e god, nac ysgreppan, nac esgidiau; ac f na chyferchwch well i neb ar y ffordd.
5 Ac i ba dy bynnag yr eloch i mewn, yn gyntaf dywedwch, g Tangnefedd i'r ty hwn.
6 Ac o bydd yno fab tangnefedd, eich tangnefedd a orphwys arno: os amgen, hi a ddychwel b attoch chwi.
7 Ac yn y ty hwnnw arofwch, gan i fwytta ac yfed y cyfryw bethau ag a k gaffoch ganddynt: canys teilwng yw i'r i gweithiwr ei gyflog. Na threiglwch o dy i dy.
8 A pha ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy yn eich derbyn, m bwyttewch y cyfryw bethau ag a rodder ger eich bron:
9 Ac iachewch y cleifion a fyddo yndді, a dywedwch wrthynt, n Daeth teyrnas Dduw yn agos attoch.
10 Eithr pa ddinas bynnag yr eloch iddi, a o hwy heb eich derbyn, ewch allan i'w heolydd, a dywedwch,
11 Hyd yn oed y p llwch, yr hwn a lynodd wrthym o'ch dinas, q yr ydym yn ei * ſychu ymaith i chwi: er hynny gwyddoch hyn, r fod teyrnas Dduw wedi nesau attoch.
12 Eithr dywedaf wrthych, mai ef- mwythach fydd i Sodom yn y dydd hwnnw, nag i'r ddinas honno.
13 s Gwae di, Corazin; gwae di, Bethſaida: canys pe gwnaethid yn Tyrus a Sidon † y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd yn eich plith chwi, t hwy a edifarhasent er ys talm, gan eiſteddi mewn ſach-liain a lludw.
14 Eithr u eſmwythach fydd i Tyrus a Sidon yn y farn, nag i chwi.
15 A thithau, Capernaum, yr hon a dyrchafwyd hyd y nef, x a dynnir i lawr hyd yn uffern.
16 Y neb ſydd yn eich y gwrando chwi, ſydd yn fy ngwrando i; a'r neb ſydd yn eich ſ dirmygu chwi, ſydd yn fy mirmygu i; a'r neb ſydd yn fy mirmygu i, ſydd yn dirmygu yr hwn a'm hanfonodd i.
17 ¶ A'r deg a thrugain a ddychwelaſant gyd â llawenydd, gan ddywedyd, Arglwydd, hyd yn oed y cythreuliaid a ddaroſtyngir i ni, yn a dy enw di.
18 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a welais Satan megis meliten, yn b ſyrthio o'r nef.
19 Wele, yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi awdurdod i ſathru ar c feirph ac ysgorpionau, ac ar holl gryfder y gelyn; ac nid oes dim a wna, mewn un modd, niweid i chwi.
20 Eithr yn hyn d na lawenhewch, fod yr yſprydion wedi ei daruſtwng i chwi: e ond llawenhewch yn hytrach, am fod eich enwau yn yſgrifenedig yn y nefoedd.
21 ¶ Yr awr honno yr f Iesu a lawenychodd yn yr yſpryd, ac a ddywedodd, Yr wyf yn diolch i ti, O Dad, g Arglwydd nef a daear, am guddio o honot y pethau hyn oddi wrth y doethion a'r dyallus, a'u datguddio o honot i'r rhai bychain: yn wir, O Dad; o blegid felly ‡ ryngodd bodd yn dy olwg di.
22 Ac efe a drôdd at i ddiſgyblion, ac a ddywedodd, o'r neilldu, b Pob peth a roddwyd i mi gan fy Nhad: ac ni wyr neb i pwy yw'r Mab, ond y Tad; k na phwy yw'r Tad, ond y Mab, a'r neb y mynno'r Mab ei ddadguddio iddo.
23 l Gwyn fyd y llygaid ſydd yn gweled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled.
24 Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, m ewyllyſio o lawer o brophwydi a brenhinoedd weled y pethau yr ydych chwi yn eu gweled, ac ni's gwelſant; a chlywed y pethau yr ydych chwi yn eu clywed, ac ni's clywſant.
25 ¶ Ac wele, n rhyw gyfreithiwr a

gododd, gan ei demtio ef, a dywedyd, o Athraw, o pa beth a wnaf i gael etifeddu bywyd tragywyddol?
26 Yntau a ddywedodd wrtho, Pa beth ſydd yſgrifenedig yn y p gyfraith? pa fodd y darlleni?
27 Ac efe gan atteb a ddywedodd, q Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth, ac â'th holl feddwl; a'th r gymmydog fel ti dy hun.
28 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a attebaiſt yn uniawn: s gwna hyn, a byw fyddi.
29 Eithr efe, yn ewyllyſio ei t gyfiawnhau ei hun, a ddywedodd wrth yr Iesu, a phwy yw fy nghymmydog?
30 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd, Rhyw ddyn oedd yn myned i wared o Jeruſalem i Jericó; u ac a ſyrthiodd ym mysg lladron, x y rhai wedi ei ddiofi ef, a'i archolli, a aethant ymaith, gan z adael yn hanner marw.
31 Ac ar ddamwain rhyw offeiriad a ddaeth i wared y ffordd honno: a chan ei weled, y efe a aeth o'r tu arall heibio.
32 A'r un ffunud, Leſiad hefyd, wedi dyfod i'r fan, æ a'i weled ef, a aeth o'r tu arall heibio.
33 Eithr rhyw Samariad, wrth ymdaith, a ddaeth atto ef, a phan ei a gweleddi, a doſturiodd,
34 Ac a aeth b atto, ac a rwymodd ei archollion, gan dywallt ynddynt * olew a gwin; ac a'i goſodod ef ar ei anifail ei hun, c ac a'i dug ef i'r llety, ac a'i d hymgeleddodd.
35 A thrannoeth wrth fyned ymaith, efe a dynnodd allan † ddwy geiniog, ac a'u rhoddes i'r llettywr, ac a ddywedodd wrtho, e Cymmer ofal drofto: a pha beth byunag a dreulieoh yn ychwaneg, pan ddelwyf drachefn, mi a'i talaf i ti.
36 Pwy gan hynny o'r tri hyn, yr ydwyt yn tybied ei fod yn gymmydog i'r hwn a ſyrthiaſai ym mhlith y lladron?
37 Ac efe a ddywedodd, Yr hwn a wnaeth drugaredd ag ef. A'r Iesu am hynny a ddywedodd wrtho, f Dos, a gwna dithau yr un modd.
38 ¶ A bu, a hwy yn ymdeithio, ddyfod o hono i ryw dref: g a rhyw wraig a'i henw Martha, a'i derbyniodd ef i'w thy.
39 Ac i hon yr oedd chwaer a elwid Mair, b yr hon hefyd a eiſteddodd wrth draed yr Iesu, ac a wrandawodd ar ei ymadrodd ef.
40 Ond Martha oedd drafferthus ynghylch llawer o ‡ waſanaeth: a chan ſefyll gerllaw, hi a ddywedodd, Arglwydd, onid oes ofal gennyt am i'm chwaer fy ngadael i fy hun i ‖ weini? dywaid wrthi gan hynny am fy helpio.
41 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Martha, Martha, gofalus a thrafferthus wyt ynghylch llawer o k bethau:
42 Eithr l un peth ſydd angenrheidiol. A Mair a ddewiſodd y rhan m dda, yr hon hi ddygir oddi arni.

PEN. XI.

1 *Criſt yn dyſgu ei ddiſcyblion i weddio.* 14 *Bwrw allan gythreuliaid mud.* 29 *Jonas yn arwydd.*

A Bu, ac efe mewn rhyw fan yn gweddio, pan beidiodd, ddywedyd o un o'i ddiſcyblion wrtho, Arglwydd, a dyſg i ni weddio, megis ag y dyſgodd Ioan i'w ddiſgyblion.
2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, b Pan weddioch, dywedwch, Ein Tad yr hwn yr yn y nefoedd, c Sanctaiddier dy enw. Deued dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, felly ar y ddaear. hefyd.
3 Dyro i ni o ddydd i ddydd ein bara beunyddiol.
4 A madden i ni ein d pechodau: canys yr ydym ninnau yn e maddeu i bawb ſydd

o mat. 19. 17.
p Eſa. 8. 19
q Deut. 6. 5
r Lef. 19. 18.
s Ezec. 20. 11.
t Pen. 18. 9.
u Io. 8. 44.
x Preg. 7. 29.
z Rhuf. 3. 23 y Sal. 38. 11 Eſa. 58. 7.
æ Galat. 3. 51.
a Ezec.
b Heb. 2. 16
* Gwin i buro ac olew i eliо, y gwin i arwyddo llynder y gyfraith, a'r olew, feluſider yr efengyl.
c Act. 2. 47.
d Act. 20. 28.
† Sef, yr hen Deſtament, a'r Newydd.
e Phil. 4. 10
f Sal. 15. 5. Pen 6. 35. Io. 13. 17.
g Io. 11. 1.
h 1 Cor. 7. 32.
i Deut. 32. 2.
Diar. 8. 34. Jer. 15. 16. Act. 22. 3.
‡ weinidoggerr aeth.
mat. 8. 15.
a 27. 55.
‖ waſanaeth.
k Col. 3. 1.
l Sal. 27. 4. mat. 6. 33.
m Sal. 73. 26. Heb. 11. 25
n Io. 14. 27
a. 16. 22.
d Rhuf. 8. 26.
b mat. 6. 9.
c Eſa. 6. 3. a 8. 13. Io. 12. 28.
d Eſa. 43. 25. Sal. 130. 8.
e marc 11. 25.

Pen. xi. 2. *Dywedoch.* Ni waherddir i ni arfer *geiriau* amgen, ac amlach, eithr na cheiſiom gen, nag a gynhwyſir yn y weddi hwyſig hon!] Pen. x. *Adn.* 18. *Syrthio.* Fe'i ſchiodd o'r ei naturiaeth, Ac o wlad yr *Efengyl* o ran ei lywodraeth! *bethau* amnef, o ran

f Exo 4.3. mat.26.41 Io. 17. 15.
1 Cor. 10. 13.
* Groeg, *o'i ffordd.*
g Pen.18.1
h Gen. 32. 26.
mat.15.28 Rhu.15.30
i mat. 7.7. a 21. 22. mar.11.24
k 1 Io.3.22
l mat.7 9.
m mat. 19. 17.
n Esa. 59. 21.
Jer. 31. 9. a mat. 7.11.
1 Cor. 12. 7--11. Gal. 5. 22. 1 Io. 2.20.
o mat.9.32 a 12. 22.
p mat.9.34 a 12. 24.
Ioan 7.48.
q mat. 12. 38.
r mat. 16. 1. a 16. 1.
s marc 3. 24.
t Adn. 15. mat.12.31
u mat. 9. 38. a 7.22.
1 Io. 3.20.
x Esa. 8. 19.
y mat. 12. 28.
† *ar eich traws,* mat.12.28 a Eph. 2. 2. a 6.12.
a Esa. 53. 12. mat.28.18 Col. 2. 15.
1 Ioan 3.8.
b 1 Bren. 18. 21. mat.12.30
c mat. 12. 43.
‡ Ni yrr Satanbawb fel *Jebu*, ne's y b'o eu calon yn ddigon caled, ac yna rhaid *brysio* fel *Judas!*
Ioan xiii. 27.
† Heb irder gras.
‖ Eneidiau geiſio ‖ gorphwyſdra: a phryd na chaffo *eſtyn*, i'w temtio, *Zec.* 1. 11.
* dyn, nad oedd oer na brwd. *Dat* iii 16.
d Gal. 5. 9, 10. Heb. 3. 12.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pwy o honoch ſydd iddo gyfaill, ac a â atto hanner nos, ac a ddywaid wrtho, Gyfaill, moes i mi dair torth yn echwyn:
6 Canys cyfaill i mi a ddaeth attaf * ar ei daith, ac nid oes gennyf ddim i'w ddodi ger ei fron ef:
7 Ac yntau oddi mewn a ettyb ac a ddywaid, Na flina fi: yn awr y mae'r drws yn gauad, a'm plant gyd a mi yn y gwely; ni allaf godi a ti roddi i ti?
8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, *g* Er na chyfyd efe a rhoddi iddo, am ei fod yn gyfaill iddo; etto o herwydd ei *h* daerni, efe a gyfyd ac a rŷdd iddo gymmaint ag y ſydd arno eu heiſiau.
9 Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, i Gofynwch, a rhoddir i chwi; ceiſiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe a agorir i chwi.
10 Canys *k* pob un ſydd yn gofyn, ſydd yn derbyn; a'r neb ſydd yn ceiſio, ſydd yn cael; ac i'r hwn ſydd yn curo yr agorir.
11 Os bara a ofyn *l* mab i un o honoch chwi ſydd dad, a ddyry efe garreg iddo *l* ac os pyſgodyn, a ddyry efe iddo larph yn lle pyſgodyn?
12 Neu os gofyn efe *m*y, a ddyry efe ſgorpion iddo?
13 Os chwychwi gan hynny, *m* a chwi yn ddrwg, a fedrwch roi rhoddion da i'ch plant; pa faint mwy y rhydd *nh*o n Tad o'r nef yr Yſpryd Glân i'r rhai a ofynant ganddo.
14 ¶ Ac yr oedd efe yn o bwrw allan gythraul, a hwnnw oedd fud. A bu, wedi i'r cythraul fyned allan, i'r mudan lafaru; a'r bobloedd a ryfeddaſant.
15 Eithr rhai o honynt a ddywedaſant, Trwy *p* Beelzebub, pennaeth y cythreuliaid, y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.
16 Ac eraill, gan *ei* demtio, *q* a geiſiaſant ganddo arwydd o'r nef.
17 Yntau, yn *r* gwybod eu meddyliau hwynt, a ddywedodd wrthynt, *s* Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, a anghyfanneddir; a thŷ yn erbyn tŷ a ſyrth.
18 Ac os Satan hefyd ſydd wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, pa fodd y ſaif ei deyrnas ef? gan eich bod yn dywedyd, mai trwy *t* Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid.
19 Ac os trwy Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich *u* plant chwi yn eu bwrw hwynt allan? am hynny y byddant hwy yn farnwyr arnoch chwi.
20 Eithr os myfi *x* trwy ſŷs Duw ydwyf yn bwrw allan gythreuliaid, y dinmmeu ddyfod teyrnas Dduw † atoch chwi.
21 Pan ŷdd un ‖ cryf arfog yn cadw ei neuadd, y mae yr hyn ſydd ganddo mewn heddwch:
22 Ond pan ddel un *a* cryfach nag ef arno, a'i orchfygu, efe a ddwg ymaith ei holl arfogaeth ef yn yr hon yr oedd yn ymddiried, ac a ran ei anrhaith ef.
23 Y neb nid yw gyd a mi, *b* ſydd yn fy erbyn: a'r neb nid yw yn caſglu gyd a mi ſydd yn gwaſgaru.
24 *c* Pan el yr yſpryd aflan allan o ddyn, efe a rodia mewn lleoedd † ſychion, gan geiſio ‖ gorphwyſdra: a phryd na chaffo *eſtyl*, i'w efe a ddywaid, Mi a ddychwelaf i'm * tŷ o'r lle y daethum allan.
25 A phan ddel, y mae yn *ei* gael *d* wedi *ei* ſyſgubo a'i drefnu.
26 Yna yr â efe, ac y cymmer atto ſaith yſpryd eraill gwaeth nag ef ei hun; *e* a nhwy a ant i mewn, ac a arofant yno:

f a diwedd y dyn hwnnw ſydd gwaeth na'r ddechreuad.
27 ¶ A bu, fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a gododd ei llef, ac a ddywedodd wrtho, Gwyn ŷd y groth a'th ddug di, a'r bronnau a ſugnaſt.
28 Ond efe a ddywedodd, Yn hytrach, gwyn ŷd y rhai ſydd yn gwrando gair Duw, *g* ac yn ei gadw.
29 ¶ *b* Ac wedi i'r bobloedd ymdyrru ynghyd, efe a ddechreuodd ddywedyd, Y genhedlaeth hon † ſydd ddrwg: y mae hi yn ceiſio *i* arwydd; ac arwydd ni roddir iddi, ond arwydd Jonas y prophwyd.
30 Canys fel y bu *k* Jonas yn arwydd i'r Ninefeaid, felly y bydd *l* Mab a dyn hefyd i'r genhedlaeth hon.
31 *m* Brenhines y deau a gyfyd yn y farn gyd a gwŷr y genhedlaeth hon, ac a'u condemnia hwynt: am iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear i wrando doethineb Salomon; ac wele, *n* un mwy na Salomon yma.
32 Gwŷr Ninefe a godant i fynu yn y farn gyd a'r genhedlaeth hon, ac a'i condemniant hi: am iddynt o edifarhau wrth bregeth Jonas: ac wele, un mwy na Jonas yma.
33 ¶ Ac *p* nid yw neb wedi goleu canwyll, yn ei gofod mewn lle dirgel, na than leſtr: eithr ar ganhwyllbren, fel y gallo y rhai a ddelont i mewn weled y goleuni.
34 *q* Canwyll y corph yw'r lygad: am hynny pan ŷddo dy lygad yn ŷmyl, dy holl gorph hefyd ŷdd oleu; ond pan ŷddo *dy lygad* yn *r* ddrwg, dy gorph hefyd ŷdd tywyll.
35 Edrych am hynny *s* rhag i'r goleuni ſydd ynot fod yn dywyllwch.
36 Os dy holl gorph gan hynny *ſydd* oleu, *t* heb un rhan dywyll ynddo, *u* bydd y cwbl yn oleu, megis pan f'o canwyll a'i llewyrch yn dy oleuo di.
37 ¶ Ac fel yr oedd efe yn llafaru, rhyw Pharifead a ddymunodd arno ginawa gyd âg ef. Ac wedi iddo ddyfod i mewn, *x* efe a eiſteddodd i fwytta.
38 *y* A'r Pharifead pan welodd, a ryfeddodd nad ymolchaſai efe yn gyntaf o flaen ciniaw.
39 ✠ A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Yn awr chwychwi Phariſeaid yd-ych yn glanhau'r tu allan i'r cwppan a'r ddyſgl; ond *a* eich tu mewn ŷdd yn llawn o drais a drygioni.
40 O ynfydion! onid yr hwn a wnaeth yr hyn ŷdd oddi allan, a wnaeth yr hyn ŷdd o fewn hefyd?
41 Yn hytrach, *c* rhoddwch eluſen yn ol y pethau ſydd gennych: ac wele, *d* pob peth ŷdd lân i chwi.
42 Eithr gwae chwi'r Phariſeaid: canys yr ydych chwi yn degymmu y mintys, a'r ryw, a phob llyſieuyn, ac yn myned heibio i farn a chariad Duw. *e* Y pethau hyn oedd raid eu gwneuthur, ac na adewid y lleill heb wneuthur.
43 Gwae chwi'r Phariſeaid; *f* canys yr ydych yn caru y prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a chyfarch yn y marchnadoedd.
44 *g* Gwae chwi, Yſgrifenyddion a Phariſeaid, ragrithwyr; am eich bod fel *h* beddau anamlwg, a'r dynion a rodiant *arnynt* heb wybod *oddi wrthynt.*
45 ¶ Ac un o'r cyfreithwyr a atteb odd ac a ddywedodd wrtho, Athraw, i wrth ddywedyd hyn, yr wyt ti yn ein gwaradwyddo ninnau hefyd.
46 Yntau a ddywedodd, *k* Gwae chwithau hefyd, y cyfreithwyr; *l* canys yr ydych yn llwytho dynion â beichiau anhawdd eu dwyn, a chwi nid ydych yn cyffwrdd â'r beichiau âg un o'ch byſedd.
47 Gwae chwychwi; canys yr ydych yn *m* adeiladau beddau'r *n* prophwydi, a'ch tadau chwi a'u lladdodd hwynt.
48 Yn wir yr ydych yn tyſtiolaethu, ac yn

f Io. 5.14. 2 Pedr 2. 20.
g mat. 7. 24. Dat. 1. 3. *b* mat. 12. 38.
† Groeg, *drwg yw.*
i 1 Cor. 1. 22.
k Ioan 2.1. *l* Act. 2. 24, 37, 41.
m 1 Bren. 10. 1. *n* Rhu. 1.16. Eph. 3. 8. Col. 2. 3. *o* Jona 3.5.
p mat. 5. 15. mar. 4. 21. Pen. 8. 16. Phil. 2.15.
q mat. 6. 22.
r mat. 20. 15.
s Di. 13.7. Luc 18. 11 Rhuf. 1.22
t Sal. 32.2. 2 Cor. 13.9
u Sal. 112. 4. Diar. 11.3.
x 1 Cor. 9. 19.
y mar. 7.3. Gal. 5. 1.
✠ mat. 23. 25.
a Sal. 51.6. Jer. 4. 4.
t it. 1. 15.
b 1 Theſ. 5. 23.
c Eſa. 58. 7.
d 1 Tim. 4. 5.
e mat. 23. 23.
f marc 12. 38. *g* mat. 23. 27.
h Sal. 55. 21.
i Rhuf. 1. *arnynt* 13.
2 Tim. 4. 3 *k* mat. 23. 4
l Eſa. 10. 1. mat. 15. 9.
m mat. 23. 29.
n Neh. 9. 26.

o mat. 23. 29.
Rhu. 1.32.

p Di.8.12.
q mat. 23. 34.
r Cor.1.24
r Gen 9.5. Sal. 9.12. Dat.18.24.
s Gen.4 8. t 2 Cro.24. 21.
u mat. 23. 13.

† Neu, *trwyfrafoch*
‡ *geccru'n.*
x 2 Tim. 4. 3.

y Jer. 18. 18.
mat.22.15

* *aneirif.*
a mat. 16. 6.
mar. 8.15.
b Preg. 12. 14.
mat.10.26
mar. 4 22.
Pen. 8.17.
† y pethau a ddyfgafoch yn y dirgel addyfgwch hefyd yn y cyhoedd,
c mat. 10. 27.
d Io.15.14
e mat. 10. 28.
f Eſa.8.13
g Sal.36.6.
n 145. 15.
h Phil.4.6.
i Pedr 5.7.
i Sal. 8. 6.
k Sal. 11. 46.
mat.10.32
Act. 4.19.
l 2 Tim.2. 12.
m mat.12. 31.
n marc 3. 29
l Io. 5.16.
o Dan. 3. 16.
p Gen. 22. 14.
Sal. 46. 1.
Mat. 10. 19.
q Phil.22.1
r Barn. 9. 9.
Rhu.12.7.
2 Tim.2.4
s mat. 13. 23.
t 1 Tim. 6. 19.
2 Ped. 2. 3.

yn o gyd-ymſoddioni a gwelithredoedd eich tadau: canys hwynt-hwy yn wir a'u lladdaſant, a chwithau ydych yn adeiladu eu beddau hwynt.

49 Am hynny hefyd y dywedodd *p* doethineb Duw, *q* Anfonaf attynt brophwydi ac apoſtolion, a *rhai* o honynt a laddant ac a erlidiant.

50 Fel y r gofyner i'r genhedlaeth hon waed yr holl brophwydi, yr hwn a dywalltwyd o ddechreuad y byd;

51 O waed *s* Abel hyd *t* waed Zacarias, yr hwn a laddwyd rhwng yr allor a'r demi: diau meddaf i chwi, Gofynir ef i'r genhedlaeth hon.

52 Gwae chwychwi, y cyfreithwyr: *u* canys chwi a ddygaſoch ymaith agoriad y gwybodaeth: nid aethoch i mewn eich hunain, a'r rhai oedd yn myned a † waharddaſoch chwi.

53 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn wrthynt, y dechreroddyr Yſgrifenyddion a'r Phariſeaid ‡ ddadleu'n haerllug, a'i *x* annog ef i ymadrodd am lawer o bethau:

54 Gan ei y gynllwyn ef, a cheiſio hela rhyw beth o'i ben ef, i gael achwyn arno.

P E N. XII.

1 *Am ochel rhagrith*; 5 *Am ofni Duw.* 8 *Ffyddlondeb y Saint.* 13 *Dammeg y goludog.*

YN y cyfamſer, wedi i * fyrddiwn o bobl ymgaſglu ynghyd, hyd oni ymſathrai y naill y llall, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth ei ddiſgyblion, Yn gyntaf, *a* gwyliwch arnoch rhag furdoes y Phariſeaid, yr hwn yw rhagrith.

2 *b* Canys nid oes dim cuddiedig, a'r na's datguddir; na dirgel, a'r na's gwyddir.

3 Am hynny † pa bethau bynnag a ddywedaſoch yn y tywyllwch, a glywir yn y goleu; a'r peth a ddywedaſoch yn y gluſt mewn yſtafelloedd, a bregethir ar *c* bennau tai.

4 Ac yr wyf yn dywedyd wrthych, *d* fy nghyfeillion, *e* Nac ofnwch y rhai ſydd yn lladd y corph, ac wedi hynny heb ganddynt ddim mwy i'w wneuthur:

5 Oud rhag ddangoſaf i chwi pwy a ofnwch: *f* Ofnwch yr hwn, wedi y darffo iddo ladd, ſydd ag awdurdod ganddo i fwrw i uffern; ie, meddaf i chwi, Hwnnw a ofnwch.

6 Oni werthir pump o adar y tô er dwy ffyrling, ac *g* nid oes un o honynt mewn angof ger bron Duw?

7 Ond y mae hyd yn oed blew eich pennau chwi yn *h* gyfrifedig oll. Am hynny nac ofnwch: *yr* ydych chwi yn *i* well na lawer o adar y tô.

8 Ac meddaf i chwi, *k* Pwy bynnag a'm haddefo i ger bron dynion, Mab y dyn hefyd a'i haddef yntau ger bron angylion Duw.

9 A'r hwn a'm gwado i ger bron dynion, a *l* wedir ger bron angylion Duw.

10 *m* A phwy bynnag a ddywedo air yn erbyn Mab y dyn, fe a faddeuir iddo: eithr i'r neb a gablo yn erbyn yr *n* Yſpryd Glân, ni faddeuir.

11 A phan y'ch dygant i'r ſynagogau, ac *at* y llywiawdwyr, a'r awdurdodau, *o* na ofelwch pa fodd, neu pa beth a atteboch, neu beth a ddywedoch:

12 *p* Canys yr Yſpryd Glân a ddyſg i chwi yn yr awr honno beth ſydd raid ei ddywedyd.

13 ¶ A rhyw un o'r dyrfa a ddywedodd wrtho, Athraw, dywaid wrth fy mrawd am *q* rannu a myfi'r etifeddiaeth.

14 Yntau a ddywedodd wrtho, Y dyn, *r* pwy a'm goſododd i yn farnwr, neu yn rhannwr arnoch chwi.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Edrychwch, ac ymogelwch rhag *s* cybyddodd: canys nid yw bywyd neb yn iefyll ar amlder y pethau ſydd ganddo.

16 ¶ Ac efe a draethodd ddammeg wrthynt, gan ddywedyd, Tir rhyw wr goludog a gnydiodd yn *t* aml.

17 Ac efe a ymreſymmodd *u* yndo ei hun, gan ddywedyd, Beth a wnaf, am *x* nad oes gennyf le i gaſglu fy ffrwythau iddo?

18 Ac efe a ddywedodd, Hyn *y* a wnaf: Mi a dynnaf i lawr *fy* yſguboriau, ac a adeiladaf rai mwy; ac yno *y* ∞ caſglaf fy holl ffrwythau, a'm pethau da.

19 A dywedaf wrth fy enaid, Fy enaid, *y* mae gennyt dda lawer wedi eu rhoddi i gadw *a* dros lawer o flynyddoedd: gorphwys, *b* bwytta, *yf*, *c* bydd lawen

20 Eithr Duw a ddywedodd wrtho, *d* O ynfyd, *e* y nos hon y *f* gofynant dy enaid oddi wrthyt; *g* ac eiddo pwy fydd y pethau a barottoaiſt?

21 Felly y mae yr hwn ſydd yn tryſori iddo ei hun, ac nid yw *h* gyfoethog tu ag at Dduw.

22 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Am hyn yr wyf yn dywedyd wrthych, i Na chymmerwch ofal am eich ‡ bywyd, beth a fwyttaoch; nac am eich corph, beth a wiſgoch.

23 Y mae'r bywyd yn fwy na'r ymborth, a'r corph *yn fwy* na'r dillad.

24 Yſtyriwch y brain: canys nid ydynt yn hau nac yn medi; i'r rhai nid oes gell, nac yſgubor; ac y mae *k* Duw yn eu porthi hwynt. O ba faint mwy yr ydych chwi yn well na'r adar?

25 A phwy o honoch, gan gymmeryd gofal, a ddichon *l* chwanegu un cufydd at ei faintioli.

26 Am hynny, oni ellwch wneuthur y peth lleiaf, *m* pa ham yr ydych yn cymmeryd gofal am y lleill?

27 Yſtyriwch y lili. pa fodd y maent yn tyfu; Nid ydynt yn llafurio, nac yn nyddu; ac yr wyf yn dywedyd i chwi, na wiſgwyd Salomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

28 Ac os yw Duw felly yn dilladu *n* y llyſieuyn, yr hwn ſydd heddyw yn y maes, ac y foru a deflir i'r ffwrn: pa faint mwy chwi, O rai o ychydig ffydd?

29 Chwithau na cheiſiwch beth a fwytaoch, neu pa beth a yfoch; ac na fyddwch o amheus.

30 Canys y pethau hyn oll y mae cenhedloedd y byd yn eu hargeiſio: ac y mae eich Tad chwi yn gwybod fod arnoch chwi eiſiau'r pethau hyn.

31 ¶ Yn hytrach ceiſiwch *o* deyrnas Dduw, a'r pethau hyn oll a roddir i chwi yn ychwaneg.

32 Nac ofna, braidd *q* bychan: canys rhyngodd bodd i'ch *r* Tad roddi i chwi y deyrnas.

33 *s* Gwerthwch yr hyn ſydd gennych, *t* a rhoddwch elusen: gwnewch i chwi byrſiau y rhai ni heneiddiant; tryſor yn y nefoedd, yr hwn ni dderfydd, lle ni ddaw lleidr yn agos, ac ni lygra pryf.

34 Canys lle y mae eich tryſor, yno y bydd eich calon hefyd.

35 Bydded eich *x* lwynau wedi eu gwregyſu, a'ch y canhwyllau yn lloſgi.

36 A chwithau yn debyg i ddynion yn diſgwyl eu Harglwydd, pa bryd y ∞ dychwel o'r neithior; fel pan ddelo a churo, yr *a* agoront iddo yn ebrwydd.

37 Gwyn eu byd y gweiſion hynny, y rhai a gaiff eu Harglwydd, pan ddel, yn *b* nefito: yn wir meddaf i chwi, Efe a ymwregyſa, ac a wna iddynt eiſtedd i lawr i fwytta, ac a ddaw ac a waſanaetha arnynt hwy.

38 Ac os daw efe ar yr ail *c* wyliadwriaeth, ac os ar y drydedd wyliadwriaeth y daw, a'u *d* cael felly, gwyn eu byd y gweiſion hynny.

39 A hyn gwybyddwch, *e* pe gwybuaſai gŵr y tŷ pa awr y deuai'r lleidr, efe a wyliaſai, ac ni adawſai gloddio ei dŷ trwodd.

40 A

f Job 21. 10.
mat. 5.43.
u Eſa.30.1
Jer. 17. 9.
x Pre 11.2
y Iago 4.13
∞ mat. 6. 19.
Phil. 1.21.
a Job 14.1
Diar.8.11.
b 1 Sam. 30. 16.
1 Cor. 15. 32.
Iago 5. 5.
c Preg. 11.9
z 1 Sam. 25. 25.
c Dan.4.31
1 Met. 5. 3
f f gofynir, Job 20.22. Sal. 52. 7.
Di. 14. 32.
g Gen. 25. 8, 11.
Jer. 17.11.
b mat. 6. 20.
1 Tim. 6. 17–20.
i Sal 55 22
mat. 6.25.
Phil. 4. 6.
1 Ped 5.7.
‡ *bŷs.*
k Job 38. 41. a 39.4.
Sal. 147 9.
l mat.6 27
m Sal. 127. 1.
Preg.9.21.
n Iag.1.10
1 Ped.1.24
o Hab. 3. 17. 18.
Heb. 13.5.
p 1 Bren. 3 11–14.
mat. 6.33.
Rhu. 8.22.
1 Tim.4.8
q mat.7.14
r marc 11. 26.
Rhu 6.23.
2 Ped.1.11
s Act.4.34
t Di.19.17.
Preg.11.2.
Pen.11.4.
umat.6.20
u Tim. 6. 19.
x Eph. 6. 14.
1 Ped.1.13
y Di.31.18
mat. 25 1.
∞ mat.25. 6.
a Sal.24.7.
b mat. 24. 46.
Dat. 3.20.
c Exo. 14. 24.
mat.14.25
d Adn. 37.
e mat. 14. 45.
1 Thef. 5.2.
2 Ped.3.10
Dat. 2. 3.

Pen. xii. *Adn.* 38.] *Wyliadwriaeth.* Yſpaid tair awr, *Miltwyr* a gylchent eu gilydd i wylied. Yr y'm ninnau yn ſilwyr; dyma ein awr ni: gwyliwn nes y dêl i ben: yna y'n perchir i dŷ Capten ein Iachawdwriaeth. *ad.* 37

f mat. 24. 44.
a 25. 13.
r Thef. 5. 6.
g 1 Cor. 4. 2
b Act. 20. 28. Eph. 2. 19.
i Adn. 38.
1 Cor. 9. 24
k Pen. 19. 17. Adn. 42.
l 2 Pedr 3. 4.
m 3 Ioan 9, 10.
‡ *tyrr ef ymaith.*
n Num. 15. 30. Job 20. 29. mat. 24. 51
a 25. 46.
o mat. 11. 24. Iago 4. 17.
p 2 Thef. 2. 8.
q mat. 10. 34.
1 Ped. 1. 7.
† Neu, *yn helaethach gyfyn-ir ef.*
r Io. 17. 11.
s mat. 20. 22.
‖ *a'r mad y'm llethir.*
Am. 2. 13. Pen. 22. 53
Act. 21. 13
t mat. 10. 34. Ioan 7. 40. Act. 13. 44
u Ios. 7. 40. Act. 5. 29.
x mat. 10. 35.
* *ymbleidio*
y mic. 7. 6.
∝ mat. 16. 2. Phil. 3. 10.
a Jer. 8. 11.
Pen. 19 44.
b Adn. 58. 1 Cor. 11. 31.
c 1 Sam. 25. 17. 2 Sam. 19. 18. Diar. 25. 8.
d Efa. 55. 6.
e Marc 12. 42.

40 *f* A chwithau gan hynny, byddwch barod: canys yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn.

41 ¶ A Phedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, ai wrthym ni yr wyt ti yn dywedyd y ddammeg hon, ai wrth bawb hefyd?

42 A'r Arglwydd a ddywedodd, *g* Pwy yw y goruchwyliwr ffyddlawn, a phwyllog, yr hwn a *i* esyd *i* Arglwydd *b* ar ei deulu, i roddi cyfluniaeth *idynt* mewn pryd?

43 Gwyn ei fyd y gwas hwnnw, yr hwn y ceiff ei Arglwydd ef, pan ddêl, yn gwneuthur *i* felly.

44 Yn wir meddaf i chwi, Efe a'i *k* gesyd ef *yn edryched* ar gwbl ag fydd eiddo.

45 Eithr os dywaid y gwas hwnnw yn ei galon, Y mae fy Arglwydd yn *l* oedi dyfod; a dechreu curo y *m* gweinion a'r morwynion, a bwytta ac yfed, a meddwi:

46 Daw Arglwydd y gwas hwnnw mewn dydd nad yw efe yn disgwyl, ac ar awr nad yw efe yn gwybod, ac a'i gwahana ef, ‡ ac a esyd *n* ei ran ef gyd â'r anffyddloniaid.

47 A'r gwas hwnnw yr hwn a wybu ewyllys ei Arglwydd, ac nid ymbarottodd, ac ni wnaeth yn ol ei ewyllys ef, a *o* gurir â llawer *ffonnod.*

48 Eithr yr hwn *p* ni wybu, ac a wnaeth bethau yn haeddu ffonnodiau, a gurir ag ychydig *ffonnodiau.* Ac i bwy bynnag y rhoddwyd llawer, llawer a ofynir ganddo: a chyd a'r neb y gadawsant lawer, † ychwaneg a ofynant ganddo.

49 ¶ Mi a ddeuthum i fwrw *q* tân ar y ddaear; a pheth *r* a fynnaf os cynneuwyd ef eisoes?

50 Eithr y mae gennyf fedydd i'm *s* bedyddio âg ef, ‖ ac mor gyfyng yw arnaf hyd oni orphener!

51 A ydych chwi yn tybied mai *t* heddwch y chwithau i'w roddi ar y ddaear? nag ê, meddaf i chwi; *u* onid yn hytrach * ymrafael.

52 Canys bydd o hyn allan bump yn yr un tŷ wedi *x* ymrannu, tri yn erbyn dau, a dau yn erbyn tri,

53 Y tad a ymranna yn erbyn y mab, a'r mab yn erbyn y tad; y fam yn erbyn y ferch, a'r ferch yn erbyn y fam; y chwegr yn erbyn ei chwegr.

54 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth y bobloedd, ∝ Pan weloch gwmmwl yn codi o'r gorllewin, yn y fan y dywedwch, *y* Y mae cawod yn dyfod: ac felly y mae.

55 A phan *zyddo* y deheu-wynt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwres: ac fe fydd.

56 O ragrithwyr, chwi a fedrwch ddyall wynebpryd y ddaear a'r wybr: ond yr *a* amser hwn, pa fodd nad ydych yn ei ddyall?

57 A phaham nad ydych, ïe, o honoch eich hunain, *b* yn barnu yr hyn lydd gyfiawn?

58 ¶ Canys *c* tra fyddech yn myned gyd a'th wrthwynebwr at lywodraethwr, gwna dy oreu ar y ffordd i gael myned yn rhydd oddi wrtho; *d* rhag iddo dy ddwyn at y barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at y fwyddog, ac i'r fwyddog dy daflu yngharchar.

59 Yr wyf yn dywedyd i ti, Nad ai di ddim oddi yno, hyd oni thelych, ïe, yr *e* hatling eithaf.

PEN. XIII.

Pregethu edifeirwch. 11 *Iachau'r wraig wedi cryminu:* 18 *y gronyn mwstard,* &c.

AC yr oedd yn bresennol y cyfamser hwnnw, rai yn mynegu iddo am y *a* Galileaid, *y* rhai y cymmysgasai Pilat eu gwaed ynghyd a'u haberthau.

2 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrthynt, A ydych chwi yn tybied fod y Galileaid hynny yn bechaduriaid mwy na'r holl Galileaid, *b* am iddynt ddioddef y cyfryw bethau?

3 *c* Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr, onid edifarhewch, *d* chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

4 Neu'r deunaw hynny ar y rhai y syrthiodd y * twr yn *e* Siloam, ac a'u lladdodd hwynt: a ydych chwi yn tybied eu bod hwy yn bechaduriaid mwy na'r holl *ddynion* oedd yn cyfanneddu yn Jerusalem?

5 *f* Nac oeddynt, meddaf i chwi: eithr, onid edifarhewch, chwi a ddifethir oll yn yr un modd.

6 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon: Yr oedd gan un ffigysbren wedi ei blannu yn ei g winllan; ac efe a ddaeth i geisio *h* ffrwyth arno, ac ni's cafodd.

7 Yna efe a ddywedodd wrth y gwinllanydd, Wele, tair blynedd yr ydwy'f yn dyfod, gan *i* geisio ffrwyth ar y ffigysbren hwn; ac nid ydwyf yn cael *dim*: † torr farn! er *k* lawr; pa ham y mae efe yn diffrytho'r tir.

8 Ond efe gan atteb a ddywedodd wrtho, Arglwydd, *l* gad ef y flwyddyn hon hefyd, hyn oni ddarffo i mi gloddio o'i amgylch, a bwrw tail:

9 Ac os dwg efe ffrwyth, *da*: onid ê, *m* gwedi hynny torr ef i lawr.

10 Ac yr oedd efe yn *n* dysgu yn un o'r synagogau ar y sabbath.

11 ¶ Ac wele, yr oedd gwraig ag yndd. yspryd gwendid *o* ddeunaw mlynedd, ac oedd wedi cyd-grymmu, ac ni allai hi mewn modd yn y byd ym-uniawnu.

12 A'r Iesu yn *p* gweled hon, a'i galwodd *hi* atto, ac a ddywedodd wrthi, Wraig, rhyddhawyd di oddi wrth dy wendid.

13 Ac efe a roddes *ei* ddwylaw arni: ac yn ebrwydd hi a uniawnwyd, ac a *q* ogoneddodd Duw.

14 *r* A'r arch-synagogydd a attebodd yn ddigllon, am i'r Iesu iachau ar y sabbath, ac a ddywedodd wrth y bobl, Chwe' diwrnod ydd, yn y rhai y dylid gweithio: ar y rhai hyn gan hynny deuwch, a iachaer chwi; ac *s* nid ar y dydd sabbath.

15 Am hynny yr Arglwydd a'i hatteb-odd ef, ac a ddywedodd, *O t* ragrithiwr, *u* oni olwng pob un o honoch ar y sabbath ei ych neu ei asyn o'r preseb, a'i arwain i'r dwfr?

16 Ac oni ddylai hon, *x* a hi yn ferch i Abraham, yr hon a rwymodd Satan, wele ddeunaw mlynedd, gael ei rhyddhau o'r rhwym hwn ar y dydd sabbath?

17 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn, ei holl wrthwynebwyr ef a *y* gywilyddiasant: a'r holl bobl ∝ a lawenychasant am yr holl bethau gogoneddus a wnaid ganddo.

18 ¶ Ac efe a ddywedodd, *a* I ba beth y mae teyrnas Duw yn debyg? ac i ba beth y cyffelybaf hi?

19 Tebyg yw i ê ronyn o had mwstard, yr hwn a gymmerodd dyn ac a'i hauodd yn ei ardd; ac efe a gynnyddodd, ac a aeth yn *c* bren mawr, ac adar yr awyr a nythasant yn ei ganghennau ef.

20 A thracheſn y dywedodd, I ba beth y cyffelybaf deyrnas Duw?

21 Cyffelyb yw i furdoes, yr hwn y gymmerodd gwraig, *d* ac a'i cuddiodd mewn tri mesur o flawd, hyd oni furodd y cwbl oll.

22 Ac efe a *e* dramwyodd trwy ddinasoedd a threfi, gan athrawiaethu, ac ymdeithio tu a Jerusalem.

23 ¶ A dywedodd un wrtho, Arglwydd, ai ychydig yw y rhai *f* cadwedig? Ac efe a ddywedodd wrthynt,

24 *g* Ymdrechwch am fyned i mewn trwy'r porth cyfyng: canys *b* llawer, meddaf i chwi, a geisiant fyned i mewn, ac ni's gallant.

25 *i* Gwedi cyfodi gŵr y tŷ, a *k* chau'r drws, a dechreu o honoch ſefyll oddi allan, a churo'r drws, gan ddywedyd, Arglwydd, Arglwydd, agor i ni; ac iddo yntau atteb, a dywedyd wrthych, *l* Nid adwaen ddim o honoch o ba le yr ydych:

26 Yna y dechreuwch ddywedyd, *m* Ni a fwyttasom ac a yfasom yn dy ŵydd di, a thi a ddyſgaiſt yn ein heolydd ni.

* Ni ſonir am y ddamwain hwn mewn un *hiſtori*: eithr gan fod y *Si* d yn ei gorthau, Dyſgwn y berniir rhai yn byd hwn fel na's demnir yn nydd y farn!

a Act. 5. 37.
b Job 6. 4. Act. 28. 4.
c Preg. 9. 1, 2.
d Pen. 19. 43
Rhuf. 2. 9.
2 *Sam.* xii. 9–15.
2 *Cr.* xxxiii 11–14.
Dan. iv. 32 37.
Luc xxiii. 40.
1 *Cor.* v. 5.
Iago iv 10.
e Efa. 8. 6. Neh. 3. 15. Ioan 9, 7.
† Groeg, *ddyſdwyr*, Mat. 18. 24
f Adn. 3.
g Efa. 5. 2.
b Mat. 21. 19.
i Rhuf. 2. 4.
2 Ped. 3. 9.
k Rhuf. 11. 19.
l Exo. 32. 11.
1 Sam. 12. 23. Jer. 18. 20. Heb. 7. 25.
m 2 Cron. 36. 16.
n Mat. 9. 35
2 Hab. 2. 3.
Io. 5. 5, 9.
o Mat. 9. 36
Heb. 4. 15.
p Sal. 103. 2
q Mat. 5. 22.
r Mat. 12. 10.
s Mat. 7. 5.
t Preg. 12. 11.
u Pen. 19. 9.
x Di. 12. 13
∝ Mat. 12. 22.
a Mat. 13. 31.
b Efa. 60. 22. Mat. 18. 20
1 Cor. 1. 26
c Dan. 2. 44
d 1 Thef. 5. 3. Iago 1. 21.
e Mat. 9. 35 Marc 6. 6.
Act. 10. 38.
f Mat. 20. 16.
g Mat. 7. 13
b Io. 7. 34.
a 8. 21.
Rhuf. 9. 31
i Efa. 55 6.
k Mat. 25. 10.
l Mat. 25. 12.
m Jer. 7. 5.
1 Cor. 11. 29.

27 Ac efe a ddywaid, Yr wyf yn dywedyd i chwi, *n* Nid adwaen chwi o ba le yr ydych: ewch ymaith oddi wrthyf, *chwi* holl o weithredwyr anwiredd.

28 *p* Yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd, pan weloch Abraham, ac Iſaac, a Jacob, a'r holl *b* ophwyſi, yn nheyrnas Dduw, a chwithau wedi eich bwrw allan.

29 A deuant o'r dwyrain, a'r gorllewin, ac o'r gogledd, a'r deau, ac a eiſteddant yn nheyrnas Dduw.

30 *q* Ac wele, y rhai ſydd olaf, hwy a fyddant flaenaf, a'r rhai ydynt flaenaf, hwy a fyddant yn olaf.

31 ¶ Y dwthwn hwnnw y daeth atto ryw Phariſeaid, gan ddywedyd wrtho, *r* Dos allan, a cherdda oddi yma: canys y mae Herod yn ewyllyſio dy ladd di.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch a dywedwch i'r *s* cadno hwnnw, Wele, yr wyf yn bwrw allan gythreuliaid, ac yn iachau heddyw ac y foru, a'r trydydd dydd y'm *u* perffeithir.

33 Er hynny rhaid i mi *x* ymdaith heddyw ac y foru, a thrennydd: y canys ni all fod, y derfydd am brophwyd allan o Jeruſalem.

34 *z* O Jeruſalem, Jeruſalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a anfonir attat; *a* pa fawl gwaith y mynnaiſwn gaſglu dy blant ynghyd, y modd y *casgl* yr iar ei *c* chywion dan ei adenydd, ac ni's mynnech?

35 Wele, eich *b* ty a adewir i chwi yn anghyfannedd. Ac yn wir yr wyf yn dywedyd wrthych, Ni welwch fi, hyd oni ddel yr amſer pan ddywedoch, *c* Bendigedig *yw* yr hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

P E N. XIV.

2 *Criſt yn iachau'r dwfr-glwyf,* 12 *yn dyſgu diwaitiu'r angbenus.* 16 *Dammeg y ſwpper mawr.*

BU hefyd, pan ddaeth efe i dŷ un o *a* bennaethiaid y Phariſeaid ar y ſabbath, i fwytta bara, iddynt hwythau ei *b* wylied ef.

2 Ac wele, yr oedd ger ei fron ef ryw *c* ddyn yn glaf o'r *d* dropſi.

3 A'r Iesu gan atteb a lafarodd wrth y cyfreithwyr a'r Phariſeaid, gan ddywedyd, *d* Ai rhydd iachau ar y ſabbath?

4 *A e* thewi a wnaethant. Ac efe a'i cymmerodd atto, ac a'i iachaodd ef, ac *f* a'i gollyngodd ymaith;

5 Ac a attebodd iddynt hwythau, a ddywedodd, *f* A'ſyn neu ych pa un o honoch a ſyrth i bwll, ac yn ebrwydd ni's tyn ef allan ar y dydd ſabbath?

6 Ac *g* ni allent roi atteb yn ei erbyn ef am y pethau hyn.

7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth y gwahoddedigion ddammeg, pan ſylyrioddfel yr oeddynt yn cewis yr eiſteddleoedd, *h* uchaf; gan ddywedyd wrthynt,

8 Pan y'th wahodder gan neb i neithior, nac eiſtedd yn y lle uchaf; *i* rhag bod un anrhydeddufach na thi wedi ei wahodd ganddo;

9 Ac i'r hwn a'th wahoddodd di ac ynтau, ddyfod a dywedyd wrthyt, Dyro le i hwn; ac yna dechreu o honot ti trwy gywilydd gymmeryd y lle iſaf.

10 Eithr pan y'th wahodder, *k* dos ac eiſtedd yn y lle iſaf; fel pan ddelo'r hwn a'th wahoddodd di, y gallo efe ddywedyd wrthyt, Gyfaill, eiſtedd yn uwch i fynu. Yna y bydd i ti glod ynghyd y rhai a eiſteddant gyd a thi wrth y bwrdd.

11 *m* Canys pob un a *l* a'i dyrchafo ei hun, a ofynggir; a'r hwn ſydd yn ei ofiwng ei hun, a ddyrchefir.

12 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth yr hwn a'i gwahoddaſai ef, Pan wnelych ginіaw neu ſwpper, na alw dy gyfeillion, na th frodyr, na'th geraint, na'th gymydogion goludog; rhag iddynt hwythau dy wahodd dithau, a gwneuthur taledigaeth i ti.

13 Eithr pan wnelych wledd, *n* galw y tlodion, yr eſfryddion, y cloffion, y deillion:

14 A dedwydd fyddi; am nad oes ganddynt ddim i dalu i ti: o canys ſe delir i ti yn adgyfodiad y rhai cyhawn.

15 ¶ A phan glywodd rhyw un o'r rhai oedd yn eiſteddyd ar y bwrdd y pethau hyn, efe a ddywedodd wrtho, *p* Gwyn ei fyd y neb a fwyttao fara yn *q* nheyrnas Duw.

16 Ac yntau a ddywedodd wrtho, Rhyw *r* wr a wnaeth ſwpper mawr, ac a wahoddodd lawer;

17 Ac a ddanfonodd ei was bryd ſwper, i ddywedyd wrth y rhai a wahoddaſent, *s* Deuwch, canys weithian y mae pob peth yn barod.

18 A hwy oll a ddechreuaſant yn unfryd ymeſgusodi. Y cyntaf a ddywedodd wrtho, *t* Mi a brynais dyddyn, ac y mae yn rhaid i mi fyned a'i weled: attolwg i ti, cymmer fi yn eſgusodol.

19 Ac arall a ddywedodd, Mi a brynais bum iau o ychen, ac yr ydwyf yn myned i'w profi hwynt: attolwg i ti, cymmer fi yn eſgusodol.

20 Ac arall a ddywedodd, Mi a briodais *u* wraig; ac am hynny ni's gallaf fi ddyfod.

21 A'r gwas hwnnw, pan ddaeth *adref*, a fynegodd y pethau hyn i'w arglwydd. Yna gwr y tŷ, wedi digio, a ddywedodd wrth ei was, Dos allan ar frys i heolydd ac yſtrydoedd y ddinas, a dwg i mewn yma y *x* tlodion, a'r anafus, a'r cloffion, a'r deillion.

22 A'r gwas a ddywedodd, Arglwydd, gwnaethpwyd fel y gorchymynaiſt; ac etto y mae lle.

23 A'r arglwyde a ddywedodd wrth y gwas, Dos allan i'r prif-ffyrdd a'r caeau, a *y* chymmell *x* bawb i ddyfod i mewn, *a* fel y llanwer fy nhŷ.

24 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, na chaiff yr *e* un o'r gwyr hynny a wahoddwyd, broſi o'm ſwpper i.

25 ¶ A llawer o bobl a gyd-gerddodd âg ef: ac efe a drôdd, ac a ddywedodd wrthynt,

26 Os daw neb attaf fi, ac *c* ni chasao ei dad, a'i fam, a'i wraig, a'i blant, a'i frodyr, a'i chwiorydd, ie a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe fod yn ddiſgybl i mi.

27 A phwy bynnag *d* ni ddycco ei groes, a dyfod ar fy ol i, ni all efe fod yn ddiſgybl i mi.

28 ¶ Canys *e* pwy o honoch chwi a'i fryd ar adeiladu tŵr, nid eiſtedd yn gyntaf a bwrw'r draul, a oes ganddo a'i gorpheno?

29 Rhag wedi iddo oſod y ſail, ac heb allu *ei* orphen, ddechreu o bawb a'i gweiant ei watwar ef,

30 Gan ddywedyd, Y dyn hwn a ddechreuodd adeiladu, ac *f* ni allodd ei orphen?

31 Neu pa frenin yn myned i ryfel yn erbyn brenin arall, nid eiſtedd yn gyntaf, ac ymgynghori a all efe a deng mil gyfarfod a'r hwn ſydd yn dyfod yn ei erbyn ef âg ugain mil?

32 Ac os amgen, tra ſyddo efe ym mhell *oddi wrtho*, efe a enfyn gennadwri, ac *g* ddeil y'r amodau heddwch.

33 Felly hefyd, pob un o honoch chwi thau nid ymwrthodo a chymmaint oll ag a feddo, ni all fod yn *g* ddiſgybl i mi.

34 ¶ *h* Da yw *i* halen; eithr os dyga yr halen yn ddiflas, a pha beth y'i heiltir ef?

35 *k* Nid yw efe gymmwys nac i'r tir, nac i'r dommen; *ond* ei fwrw ef allan y maent. Y neb ſydd ganddo gluſtiau i wrando gwrandawed.

P E N. XV.

3 *Dammeg y ddafad a gollaſid, 8 y darn arian, 11 a'r mab afradlon.*

AC *a* yr oedd yr holl bublicanod a'r pechaduriaid yn nesau atto ef, i wrando arno.

2 A'r Phariſeaid a'r yſgrifenyddion rwgnchafant, gan ddywedyd, Y mae hwn yn *b* derbyn pechaduriaid, ac yn bwytta gyd a hwynt.

3 ¶ Ac efe a adroddodd wrthynt y ddammeg hon, gan ddywedyd,

c Mat. 18. 12. 4 Pa ddyn o honoch a chanddo *c* gant o ddefaid, ac os cyll un o honynt, mid yw yn gadael yr amyn un pum ugain yn yr anialwch, ac yn myned ar ol yr hon a gollwyd, hyd oni chaffo efe hi?

d Ezec. 34. 4. 16. Ioan 4. 7. *e* 1 Ped. 2. 10. *f* Pen. 1. 14. *g* Pen. 5. 32. Mat. 18. 13 *b* Di. 30. 12 Preg. 7. 20. * *drachmau.* *i* 1 Thef. 2. 2. 2 Tim. 4. 2. *k* 1 Thef. 2. 19. *l* Adn. 5. *m* Sal. 17. 14. *n* Eph. 2. 13. *o* Hof. 5. 15. Rhu. 1. 24. † Groeg, *cryf.* *p* Di. 5. 11. Job 21. 36. Preg. 11. 9. *q* Galar. 4. 5. *r* Sal. 41. 4. Eſa. 64. 6. Preg. 9. 3. Act. 26. 11 *s* 2 Bren. 7. 4. *t* 2 Cor. 6. 18. a 1. 3. *u* Pen. 18. 13. *w* Dan. 4. 26. *y* Diar. 5. 21. ✠ 1 Bren. 10. 8. *a* Eph. 2. 13. Rhuf. 4. 5. *b* Sal 38. 18. Eze. 16. 6. *c* Mic. 7. 18 *d* Eſa. 49. 15. *e* Can. 1. 2. *Gen.* 46 29 *f* Sal. 32. 5. *g* Sal. 23. 3. Mat. 22. 11 Eph. 6. 13. *b* 1 Pedr 3. 4. *i* Sal. 36. 8. *k* Eph. 2. 1. *l* Adn. 6. *m* Neh. 12. 43. Sal. 126. 5. *n* Act. 8. 39. Rhuf. 5. 2. *o* Mat. 20. 15. Act 13. 45. a 11. 18. *p* Mat. 6. 2. a 15. 8. *q* Pen. 18. 11. *a* 16. 15.

4 Pa ddyn o honoch a chanddo *c* gant o ddefaid, ac os cyll un o honynt, mid yw yn gadael yr amyn un pum ugain yn yr anialwch, ac yn myned ar ol yr hon a gollwyd, hyd oni chaffo efe hi?

5 Ac wedi iddo *d* ei chael, efe a'i dyd ar ei yſgwyddau ei hun yn llawen.

6 A phan ddel adref, efe a eilw ynghyd eiſ gyfeillion a'i gymmydogion, gan ddywedyd wrthynt, Llawenhewch gyd a mi; canys cefais fy nafad a *e* gollaſid.

7 Yr wyf yn dywedyd i chwi, mai felly y bydd *f* llawenydd yn y nef am un pechadur a edifarhao, *g mwy* nag am onid un pum ugain o rai cyfiawn, y rhai *b* nid rhaid iddynt wrth edifeirwch.

8 ¶ Neu pa wraig, a chanddi ddeg * dryll o arian, os cyll hi un dryll, ni olau ganwyll, ac yſgubo'r ty, a cheiſio yn *i* ddyfal, hyd oni's caffo?

9 Ac wedi iddi *ei* gael, hi a eilw ynghyd *ei* chyfeilleſau a'i chymmydogeſau, gan ddywedyd, *k* Cyd-lawenhewch a mi; canys *l* cefais y dryll a gollaſwn.

10 Felly, meddaf i chwi, y mae llawenydd yngwydd angyllion Duw am un pechadur a edifarhao.

11 ¶ Ac efe a ddywedodd, Yr oedd gan ryw ŵr ddau fab:

12 A'r ieuangaf o honynt a ddywedodd wrth *ei* dad, *Fy* nhad, dyro i mi y *m* rhan a ddigwydd o'r da. Ac efe a rannodd iddynt y ſywioleath.

13 Ac ar ol ychydig ddyddiau y mab ieuangaf a gaſglodd y cwbl ynghyd, ac a gymmerth ei daith i wlad *n* bell; ac yno *eſe* a waſgarodd ei dda, gan fyw yn afraddlon.

14 Ac wedi iddo dreulio'r *o* cwbl, y cododd newyn † mawr trwy'r wlad honno; ac yntau a ddechreuodd fod mewn *p* eiſiau.

15 Ac efe a aeth ac a lynodd wrth un o ddinaſwyr y wlad honno; ac efe a'i hanfonodd ef i'w faeſydd i borthi moch.

16 Ac efe a chwennychai lenwi ei fol a'r *q* cibau a fwyttai'r moch; ac ni roddodd neb iddo.

17 A phan ddaeth *r* atto ei hun, efe a ddywedodd; Pa fawl gwas cyflog o'r eiddo fy nhad ſydd yn cael eu gwala a'u gweddill o fara, a minnau yn marw o newyn?

18 Mi a *s* godaf, ac a âf at fy nhad, ac a ddywedaf wrtho, *Fy* *t* nhad, *u* pechais ✠ yn erbyn y nef, y ac o'th flaen dithau;

19 Ac mwyach nid ydwyf deilwng i'm galw yn fab i ti: gwna fi fel un o'th ✠ weiſion cyflog.

20 Ac efe a gododd, ac a aeth at ei dad. A phan oedd efe etto *a* ymhell oddi wrtho, ei dad a'i *b* canfu ef, *c* ac a dofturiodd, ac a *d* redodd, ac a ſyrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i *e* cuſanodd.

21 A'r mab a ddywedodd wrtho, *Fy* nhad, *f* pechais yn erbyn y nef, ac o'th flaen dithau; ac nid ydwyf mwy deilwng i'm galw yn fab i ti.

22 A'r tad a ddywedodd wrth ei weiſion, *g* Dygwch allan y wiſg orau, a gwiſgwch am dano ef, a rhoddwch *b* fodrwy ar ei law, ac eſgidiau am *ei* draed.

23 *i* A dygwch y llo paſgedig, a lleddwch *ef*; a bwyttawn, a byddwn lawen.

24 Canys fy mab hwn oedd farw, ac a aeth yn *k* fyw drachefn; *ac* efe a gollaſid, ac a *l* gafwyd. A hwy a ddechreuaſant fod yn *m* llawen.

25 Ac yr oedd ei fab hynaf yn y maes; a phan ddaeth efe a nesâu at y ty, *n* efe a glywai gynghanedd a dawnſio.

26 Ac wedi iddo alw un o'r gweiſion, efe a ofynodd beth oedd hyn.

27 Yntau a ddywedodd wrtho, Dy frawd a ddaeth; a'th dad a laddodd y llo paſgedig, am iddo ei dderbyn ef yn iach.

28 Ond efe a *o* ddigiodd, ac nid ai i mewn. Am hynny y daeth ei dad allan, ac a ymbil cdd âg ef.

29 Yntau a attebodd *ac* a ddywedodd wrth *ei* dad, Wele, *p* cynnifer o flynyddoedd yr wyf yn dy wa'anaethu di, ac *q* ni throſeddais un amſer dy orchymmyn; ac ni roddaiſt fynn erioed i mi, i fod yn llawen gyd a'm cyfeillion:

30 Eithr pan ddaeth dy fab hwn, yr hwn a ddifaodd dy fywioleath di gyd a phutteiniaid, ti a leuddaiſt iddo ef y llo paſgedig.

31 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fy mab, yr wyt ti yn waſtadol gyd a mi, a'r *r* eiddo fi oll ydynt eiddot ti,

32 Rhaid oedd llawenythu, a *s* gorfoleddu: o blegid dy frawd hwn oedd yn farw, ac a aeth yn fyw drachefn; ac a fu *t* golledig, ac a gafwyd.

P E N. XVI.

1 *Dammeg y goruchwyliwr anghyfiawn.* 19 *Y gluth a Lazarus.*

AC efe a ddywedodd hefyd wrth ei ddiſgyblion, Yr oedd rhyw ŵr goludog yr hwn oedd ganddo oruchwyliwr; a hwn a gyhuddwyd wrtho, ei fod ef megis yn afradloni ei dda ef.

2 Ac efe a'i galwodd ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa beth yw hyn yr wyf yn ei *a* glywed am danat? dyro *b* gyfrif o'th oruchwyliaeth: canys ni elli fod mwy yn oruchwyliwr.

3 A'r goruchwyliwr a ddywedodd ynddo ei hun, Pa beth a wnaf? canys y mae fy arglwydd yn dwyn yr oruchwyliaeth oddi arnaf: *c* cloddio ni's gallaf, a chardotta ſydd gywilyddus genmyf.

4 Mi a wn beth a wnaf, *d* fel, pan y'm bwrier allan o'r oruchwyliaeth, y derbynionf *e* i'w tai.

5 Ac wedi iddo alw atto bob un o ddyledwyr ei arglwydd, efe a ddywedodd wrth y cyntaf, Pa faint ſydd arnat ti o ddyled i'm harglwydd?

6 Ac efe a ddywedodd, Can meſur o olew. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy ſgrifen, ac eiſtedd ar frys, ac yſgrifenna ddeg a deugain.

7 Yna *y* dywedodd *wrth un* arall, A pha faint o ddyled ſydd arnat tithau? Ac efe a ddywedodd, Can meſur o wenith. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy ſgrifen, ac yſgrifenna bedwar ugain.

8 A'i arglwydd a ganmolodd y goruchwyliwr anghyfiawn, am iddo wneuthur yn *e* gall: o blegid y mae *f* plant y byd hwn *g* yn gallach yn eu cenhedlaeth, na *b* phlant y goleuni.

9 Ac yr wyf yn dywedyd i chwi, *i* Gwnewch i chwi gyfeillion o'r * mammon anghyfiawn: *k* fel, pan fo eiſiau arnoch, *l* y'ch † derbynionf i'r tragywyddol bebyll.

10 *m* Y neb ſydd ffyddlon yn y lleiaf, ſydd ffyddlon hefyd mewn llawer; a'r neb ſydd anghyfiawn yn y lleiaf, ſydd anghyfiawn hefyd mewn llawer.

11 Am hynny, oni buoch ffyddlon yn y mammon anghyfiawn, *n* pwy a ‡ ymddiried i chwi am y gwir *olud?*

12 Ac oni buoch ffyddlon yn yr *o* eiddo arall, pwy a rydd *a* chwi yr eiddoch eich hun?

13 ¶ *p* Ni ddichon un gwas waſanaethu dau arglwydd: canys naill ai efe a gaſa y naill, ac a gar y llall; ai efe a lyn wrth y naill, ac a ddirmyga'r llall: ni ellwch *q* waſanaethu Duw a mammon.

14 A'r Pharifeaid hefyd, y rhai oedd *r* ariangar, a glywſant y pethau hyn oll, ac a'i gwatwarauſant ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwychwi yw y rhai ſydd yn eich *s* cyfiawnhau eich *t* hunain ger bron dynion; eithr Duw a *wyr* eich *u* calonnau chwi: canys ✠ y peth ſydd uchel gyd a dynion, ſydd ffiaidd ger bron Duw.

16 Y gyfraith a'r prophwydi *oedd* y hyd Ioan: er y pryd hwnnw y pregethir teyrnas Dduw; ✠ a phob dyn iy'n ymwthio iddi.

17 A haws yw i *a* nef a daear fyned heibio, nag i un * tippyn o'r † gyfraith ‡ ballu.

18 Pwy

r Rhuf. 3. 2. a 9. 4. *s* Mat. 18. 12. *t* Sal. 119. 176.

a Gen. 4. 10. *b* 2 Co. 5. 10 Pre. 11. 14. Mat. 12. 36 *c* Gen. 3. 19 Eſa. 56. 11. Tit. 1. 11. *d* Jer. 4. 22 *e* Di. 6. 6, 8. 1 Ti. 6. 11. *f* Sal. 17. 14 Dat. 12. 12. *g* Barn. 18. 19. Eſa. 5. 8. *b* Eph. 5. 8. 1 Thef. 5. 5 Heb. 5. 12. *i* Luc 19. 8 1 Ti. 6. 19. * *golud.* *k* Job 1. 21. *l* Mat. 25. 34. Act. 12. 8. † Sef. fel y'ch groeſawir i blith y Saint, gwedi rhoddio Kryſtnogion trugaredd a chymmwynaſgarwch at y ddaear. 1 *Ti.* vi. 11. *m* Eſ. 58. 7. Mat. 24. 47 Pen. 19. 17 *n* Dat. 22. 11. Iago 2. 18. ‡ Sef, pwy a gred fod gennych ffydd heb weled eich gweithredoedd? *o* 1 Ti. 6. 7. ‖ Yr hwn nid yw gymmwys i fod yn was, nid yw addas i fod yn arglwydd. *p* Mat. 6. 24 *q* Mat. 4. 10 *r* Mat. 13. 22. *s* Pen. 18. 11. *t* Mat. 6. 1. *u* Sal. 7. 9. *x* 1 Sam. 16. 7. Act. 10. 28. *y* Mat. 11. 11. ✠ Mat. 11. 12. Act. 13. 42. *a* Eſa. 40. 8. Mat. 5. 18. *b* 1 Ped. 1. 25. * *gronyn.* † Sef, y gyfraith *foeſol*, diddymwyd y *wladyſol* ‡ *fetou*, Groeg, *ſyrthio.*

h Mat. 5. 32.

18 *h* Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ac a briodo un arall, y mae efe yn godinebu; a phwy bynnag a briodo yr hon a ollyngwyd ymaith oddi wrth *ei* gwr, y mae efe yn godinebu.

i Sidan.

19 ¶ Yr oedd rhyw ŵr goludog, *i* ac a wisgid a phorpher à ‖ lliain main, ac yn cymeryd byd dâ yn helaethwych, beunydd:

c Dat. 17.4. *d* Job 21. 11.

20 Yr oedd hefyd ryw gardottyn, *j* a'i enw Lazarus, *g* yr hwn a fwrid wrth ei borth ef yn gornwydiyd,

e Preg. 9. 1. *f* Di. 10.6. Adn. 20. *g* 1 Pedr 4. 17.

21 Ac yn chwennychu cael ei borthi a'r *b* briwfion a syrthiai oddi ar fwrdd y gŵr cyfoethog; ond y *k* cŵn a ddaethant, ac a lyfasant ei gornwydydd ef.

b Gen. 28. 22. *i* Num. 22. 28. Diar. 29.7. *k* Preg. 2. 26.

22 A bu, i'r cardottyn *k* farw, a'i ddwyn *l* gan yr angylion i fynwes *m* Abraham. A'r goludog hefyd a fu farw, ac a gladdwyd:

l Heb. 1.14 *m* Rhuf. 4. 16. *n* Sal. 119. 150. Mat. 25. 32

23 Ac yn uffern efe a gododd ei olwg, ac efe mewn poenau, ac a ganfu Abraham *o n* hirbell, *o* a Lazarus yn ei fynwes.

o Sal. 37. 37. Eſa. 37. 2. Dat. 14. 13.

24 Ac efe a lefodd, ac a ddywedodd, O dad Abraham, *p* trugartha wrthyf, a danfon Lazarus, i drochi pen ei fys mewn dwfr, ac i oeri *fy* ‖ genau: canys te'm poenir yn *y* fflam hon.

p Iag. 2. 13. *q* Zec. 14. 12. *r* Eſa. 66. 24. Mar. 9. 44. *s* Eſa. 65. 14.

25 Ac Abraham a ddywedodd, *Ha* fab, cofia i ti dderbyn dy wynfyd yn dy fywyd, ac felly Lazarus ei adfyd; ac yn awr y *q* diddenir ef, ac y poenir dithau.

2 Thef. 1. 7 *t* Sal. 50. 22. Diar. 2. 19. Eſa. 30. 33. Mat. 25. 46.

26 Ac heb law hyn oll, rhyngom ni a chwithau y ſicrhawyd *t* gagendor mawr: fel na allo y rhai a fynnent, drammwy oddi yma attoch chwi; na'r rhai oddi yna, dramwy attom ni.

u Lef. 20. 6 2 Br. 1. 3. Eſa. 8. 19. *w* Eſa. 8. 20. Ioan 5. 30. Act. 18. 21. 2 Ti. 3. 16. *y* Io. 5. 47. a 12. 10.

27 Ac efe a ddywedodd, Yr wyf yn attolwg i ti gan hynny, O dad, *u* ddanfon o honot ef i dŷ fy nhad:

28 Canys y mae i mi bump o frodyr: fel y tyſtiolaetho iddynt hwy, rhag dyfod o honynt hwythau hefyd i'r lle poenus hwn.

29 Abraham a ddywedodd wrtho, *x* Y mae ganddynt Moſes a'r prophwydi; gwrandawant arnynt hwy.

30 Yntau a ddywedodd, Nag é, y tad Abraham: eithr os â un oddi wrth y meirw attynt, *hwy* a edifarhant.

31 Yna *Abrahám* a ddywedodd wrtho, Oni wrandawant ar Moſes a'r prophwydi, *y* ni chredant chwaith pe codai un oddi wrth y meirw.

P E N. XVII.

1 Gwae a royphe'r ſaint. 3 *Maddeuant beb ſefur.* 6 *Gwyrthiau ffydd.* 7 *Pawb yn adyledwyr i Dduw.*

AC efe a ddywedodd wrth y diſgyblion, *a* Ni all na ddel rhwyſtrau; ond gwae *efe* trwy'r hwn y deuant.

a Deut. 13. 1—6. Mat. 18. 7. Marc 9. 42.

2 Gwell fyddai iddo pe rhoddid maen melin o amgylch ei wddf ef, a'i daflu i'r môr, nag iddo rwyſtro un o'r rhai bychain hyn.

b Mat. 18. 15. *c* Lef. 19. 17. Diar. 17. 10. Iago 5. 19.

3 ¶ Edrychwch attoch eich hunain: *b* os pecha dy frawd yn dy erbyn, *c* cerydda ef; ac os edifâha efe, maddeu iddo.

d Mat. 6. 15. *e* Mat. 9. 24. 2 Cor. 9. 10 2 Thef. 4. 12.

4 Ac os pecha yn dy erbyn ſeithwaith yn y dydd, a ſeithwaith yn y dydd droi attat, gan ddywedyd, Y mae yn edifar gennyf; *d* maddeu iddo.

f Mat. 13. 32. a 7. 20. Marc 9. 23. Act. 14 9. 1 Cor. 12. 9.

5 A'r apoſtolion a ddywedaſant wrth yr Arglwydd, *e* Anghwanega ein ffydd ni.

6 A'r Arglwydd a ddywedodd, *f* Pe byddai gennych ffydd gymmaint a gronyn o had mwſtard, chwi a ellych ddywedyd wrth y ſycamor wydden hon, Ymddadwreiddia, a phlanner di yn y môr; a hi a ufuddhai i chwi.

7 Eithr pwy o honoch chwi ag iddo was yn aredig, neu yn bugeilio, a ddywaid wrtho yn y man pan ddel o'r maes, Dos ac eiſtedd i fawr i fwytta?

8 Ond yn hytrach a ddywaid wrtho, Arlwya i mi i ſwpperu, ac ymwregyſia, a gwaſanaetha arnaf fi, nes i mi fwytta ac yfed; ac wedi hynny y bwyttai ac yr yfi dithau?

9 A oes ganddo ddiolch i'r gwas hwnnw, am wneuthur o hono y pethau a orchymynaſid iddo? Nid wyf yn tybied.

10 Felly chwithau hefyd, gwedi i chwi *g* wneuthur y cwbl oll ag a orchymynwyd i chwi, dywedwch, Gweiſion *h* anfuddiol ydym: *i* o blegid yr hyn a ddylaſem ei wneuthur, a wnaethom.

g Luc 17. 7. *h* Iob 22. 2 a 35. 7. Sal. 16. 2. Rhu. 35. 7. *i* Mal. 1. 6. Rhuf. 4. 2. *c* Act. 10. 38. Ioan 4. 4. *l* Lef. 13. 45 Num. 5. 2. *m* Sal. 123. 3. Mar. 10. 47 *n* Lef. 14. 2 Mat. 8. 4. *o* Jer. 28. 28 Mat. 16. 24 *p* Exo. 23. 2 Adn. 19. *q* Sal. 103. 1 *r* Ioan 4. 9. *s* 2 Cron. 32. 25. *t* 2 Bren. 17. 24. *u* 1 Sa. 2. 30 Mat. 9. 22. *x* Dan. 2. 43 * Yn hytrach, yn *di/gwyliad*; ſef, gyda Rhwyſg a mawredd allanol, fel y tybiodd rhai i *Pen.* xx. 11. *y* Zec 4. 6. 1 Cor. 1. 27 Pen. 19. 11 ‖ *yn ei b ute.* ※ Mat. 9. 15. Io. 17. 12. Dat. 22. 17 *a* Mat. 24. 23. Mar 13. 21 *b* Mat. 24. 27. *c* 1 Ti. 6. 15 Dat 11. 15. *d* Mat. 16. 21. Mar. 8 31. *e* Pen. 18. 7 1 Thef 5. 2 *f* Phil. 2. 21 Dat. 10. 7. *g* Gen. 19. 16. Eze. 16. 49 *h* 2 Pedr 2. 6, 7. *i* 2 Thef. 1 8. *k* Jer. 4. 6. Mat. 24. 17 *l* Gen. 19. 26. Rhu. 15 4. *m* Mat. 10. 39. a 16. 25. † *yw/ogaf.* *n* Dat. 16. 15. *o* Mat. 24. 40. Pen. 16. 22 *p* 1 Cor. 15. 52. 1 Thef. 4. 17. *q* Job 39. 30 Mat. 24 28

11 ¶ Bu hefyd, ac efe yn *k* myned i Jeruſalem, fyned o hono ef trwy ganol Samaria a Galilea.

12 A phan oedd efe yn myned i mewn i ryw dref, cyfarfu âg ef ddeg o wyr gwahan-gleifion, y rhai a ſafaſant o *l* hirbell:

13 A hwy a godaſant *eu* llef, gan ddywedyd, Iefu Feiſtr, *m* trugartha wrthym.

14 A phan welodd efe *hwynt*, efe *a* ddywedodd wrthynt, *n* Ewch a dangoſwch eich hunain i'r offeiriaid. *o* A bu fel yr oeddynt yn myned, fe a'u glanhawyd hwynt.

15 *p* Ac un o honynt, pan welodd ddarfod ei iachau, a ddychwelodd, gan foliannu Duw â llef uchel.

16 Ac efe a ſyrthiodd ar *ei* wyneb wrth ei draed ef, gan *q* ddiolch iddo. *r* A Samariad oedd efe.

17 A'r Iefu gan atteb a ddywedodd, Oni lanhawyd y deg? ond *s* pa le y *mae'r* naw?

18 Ni chaed a ddychwelaſant i roddi gogoniant i Dduw, ond yr *t* eſtron hwn.

19 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cyfod, a dos ymaith: *u* dy ffydd a'th iachaodd.

20 ¶ A phan ofynodd y Phariſeaid iddo, pa bryd y deuai *x* teyrnas Dduw, efe a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Ni ddaw teyrnas Dduw * wrth y ddiſgwyl.

21 Ac ni ddywedant, Wele yma; neu wele accw: canys wele, teyrnas Dduw, ‖ ynoch chwi y mae.

22 Ac efe a ddywedodd wrth y diſgyblion, Y dyddiau a ddaw pan ※ chwennychoch weled un o ddyddiau Mab y dyn, ac ni's gwelwch.

23 A hwy a ddywedant wrthych, *a* Wele yma; neu wele accw: nac ewch, ac na chanlynwch *hwynt*.

24 *b* Canys megis y mae y fellten a fellſtema o'r naill *ran* dan y nef, yn diſgleirio hyd y *rhan* arall dan y nef; *c* felly y bydd Mab y dyn hefyd yn ei ddydd ef.

25 Eithr yn gyntaf *d* rhaid iddo ddioddef llawer, a'i wrthod gan y genhedlaeth hon.

26 Ac megis y bu yn *e* nyddiau Noe, felly y bydd hefyd yn nyddiau Mab y dyn.

27 Yr oeddynt yn *f* bwytta, yn yfed, yn gwreicca, yn gwra, hyd y dydd yr aeth Noe i mewn i'r arch; a daeth y diluw, ac a'u difethodd hwynt oll.

28 *g* Yr un modd hefyd ag y bu yn nyddiau Lot: yr oeddynt yn bwytta, yn yfed, yn prynu, yn gwerthu, yn plannu, yn adeiladu;

29 Eithr y dydd yr aeth *h* Lot allan o Sodoma, y gwlawiodd tan a bruſtan o'r nef, ac a'u difethodd hwynt oll:

30 Fel hyn y bydd yn y dydd *i* y datguddir Mab y dyn.

31 Yn y dydd hwnnw y neb a fyddo ar ben y ty, a'i *k* ddodrefn o fewn y ty, na ddiſgynned i'w cymmeryd hwynt; a'r hwn *a fyddo* yn y maes, yr un ffunud na ddychweled yn ei ol.

32 *l* Cofiwch wraig Lot.

33 Pwy bynnag a geiſio gadw ei *m* einioes, a'i cyll; a phwy bynnag a'i collo, a'i † bywha hi.

34 Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, *n* Y nos honno y bydd dau yn yr un gwely; *o* y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

35 Dwy a fydd yn malu yn yr un lle; y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

36 D u a fyddant yn y maes; *p* y naill a gymmerir, a'r llall a adewir.

37 A hwy a attebaſant ac a ddywedaſant wrtho, Pa le, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le bynnag *y bydd* e'r *q* corph, yno yr ymgaſgl yr eryrod.

PEN.

PEN. XVIII.

1 Y weddw daer. 9 Y Pharisead a'r Publican.

A C efe a ddywedodd hefyd ddammeg wrthynt, fod yn rhaid gweddio yn *a* waſtad, ac heb ddiffygio;

2 Gan ddywedyd, Yr oedd rhyw farnwr mewn rhyw ddinas, yr hwn nid ofnai Dduw, ac ni pharchai ddyn.

3 Yr oedd hefyd yn y ddinas honno wraig *c* weddw: a hi a ddaeth atto ef, gan ddywedyd, *d* Dial fi ar fy ngwrthwynebwr.

4 Ac efe ni's gwnai dros *e* amſer: eithr gwedi hynny efe a ddywedodd ynddo ei hun, Er nad ofnaf Dduw, ac na pharchaf ddyn;

5 Etto am fod y weddw hon yn peri i mi *f* flinder, mi a'i dialaf hi; rhag iddi yn y diwedd ddyfod a'm ſyfrydanu i.

6 A'r Arglwydd a ddywedodd, *g* Gwrandewch beth a ddywaid y barnwr anghyfiawn.

7 Ac oni *b* ddial Duw ei etholedigion, fydd yn llefain arno ddydd a nos, er ei fod yn *i* hir oedi * droſtynt?

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, *k* y dial efe hwynt ar frys. Eithr Mab y dyn, pan ddel, a gaiff efe *l* ffydd ar y ddaear?

9 Ac efe a ddywedodd y ddammeg hon hefyd wrth y rhai oedd yn hyderu arnynt eu hunain eu bod yn gyfiawn, ac yn *m* diyſyru eraill:

10 Dau ŵr a aeth i fynu i'r demi i weddio; un yn Pharisead, a'r llall yn Publican.

11 Y Pharisead o'i *n* ſefyll a weddiodd rhyngddo ag ef ei hun fel hyn; O Dduw, yr wyf yn diolch i ti nad wyf fi o fel y *m* ae dynion eraill, yn drawſion, yn anghyfiawn, yn odinebwyr; neu, fel y Publican hwn chwaith.

12 Yr wyf yn *p* ymprydio ddwywaith yn yr wythnos; yr wyf yn *q* degymmu cymmaint oll ag a feddaf.

13 A'r Publican, gan ſefyll o *r* hirbell, ni fynnai gymmaint a chodi ei olygon tu a'r nef; eithr efe a gurodd ei ddwy fron, gan ddywedyd, O Dduw; bydd drugarog wrthyf fi *s* bechadur!

14 Dywedaf i chwi, Aeth hwn i wared i'w dy wedi ei *t* gyfiawnhau *yn fwy* na'r *u* llall: canys pob un a'r y ſydd yn ei *x* ddyrchafu ei hun, a oſtyngir; a phob un a'r y ſydd yn ei y oſtwng ei hun, a ddyrchafir.

15 ¶ A hwy a ddygaſant atto *z* blant bychain hefyd, fel y cyffyrddai efe a hwynt: a'r diſcyblion pan welſant, a'u *a* ceryddaſant hwy.

16 Eithr yr Iesu a'u galwodd hwynt atto, ac a ddywedodd, *b* Gadewch i'r plant bychain ddyfod attaf fi, ac na waherddwch hwynt: canys eiddo y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

17 Yn wir meddaf i chwi, *c* Pwy bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw fel dyn bach, nid a efe i mewn iddi.

18 ¶ A rhyw lywodraethwr a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Athraw da, wrth wneuthur pa beth yr etifeddaf fi fywyd tragywyddol?

19 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Pa ham y'm gelwi yn dda? *d* nid *es* neb yn dda ond un, *ſef* Duw.

20 Ti a wyddoſt y gorchymynion, *e* Na odineba, Na ladd, Na ladratta, Na ddwg gam dyſtiolaeth, *f* Anrhydedda dy dad a'th fam.

21 Ac efe a ddywedodd, *g* Hyn oll a gedwais o'm hieuengctyd.

22 A'r Iesu pan glybu hyn, a ddywedodd wrtho, Y mae un peth etto yn ol i ti: *b* gwerth yr hyn oll ſydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gai *i* dryſor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

23 Ond pan glybu efe y *l* pethau hyn, efe a aeth yn athrift: canys yr oedd efe yn gyfoethog lawn.

24 A'r Iesu, pan welodd ef wedi myned yn athrift, a ddywedodd, *m* Mor anhawdd yr a'r rhai y mae golud ganddynt i mewn i deyrnas Dduw!

25 Canys haws yw i || gamel fyned trwy *angor.* grau y nodwydd ddur, nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

26 A'r rhai a glywſant a ddywedaſant, *n* A phwy a all fod yn gadwedig?

27 Ac efe a ddywedodd, o Y pethau ſy amhoſibl gyd a dynion, ſydd boſibl gyd â Duw.

28 A dywedodd Pedr, *p* Wele, nyni a adawſom bob peth, ac a'th ganlynaſom di.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, *q* Nid oes neb a'r a adawodd dŷ, neu rieni, neu frodyr, neu wraig, neu blant, er mwyn teyrnas Dduw,

30 *r* A'r ni's derbyn lawer cymmaint yn y pryd hwn, ac yn y byd a ddaw fywyd tragywyddol.

31 ¶ *s* Ac efe a gymmerodd y deuddeg atto, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, ydym ni yn myned i fynu i Jeruſalem; *t* a chyflawnir pob peth a'r ſydd yn ſcrifenedig trwy'r prophwydi am Fab y dyn.

32 Canys *u* efe a draddodir i'r cenhedloedd, ac a watwerir, ac a ammherchir, ac a boerir arno:

33 Ac wedi iddynt *ei* flangellu, y lladdant ef: a'r *x* tryddydd dydd efe a adgyfyd.

34 A hwy ni ddyallaſant ddim o'r pethau hyn; a'r gair hwn oedd y guddiedig oddi wrthynt, ac ni wybuant y pethau a ddywedwyd.

35 ¶ A bu, ac efe yn neſau at Jerico, *y* ryw ddyn *z* dall fod yn eiſtedd yn ymyl y ffordd yn cardotta:

36 A phan glybu efe y dyrfa yn myned heibio, efe a ofynodd pa beth oedd hyn.

37 A hwy a ddywedaſant iddo, Mai Iesu o Nazareth oedd yn myned heibio.

38 Ac efe a lefodd, gan ddywedyd, Iesu *a* fab Dafydd, *b* trugarha wrthyf!

39 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen, a'i ceryddaſant ef i dewi: eithr efe a lefodd yn *c* fwy o lawer, Mab Dafydd, trugarha wrthyf!

40 A'r Iesu a *d* ſafodd, ac a orchymynodd ei ddwyn ef atto. A phan ddaeth yn agos, efe a ofynodd iddo,

41 Gan ddywedyd, Pa beth a fynni di i mi ei wneuthur i ti? Yntau a ddywedodd, Arglwydd, cael o honof *e* fy ngolwg.

42 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Cymmer dy olwg: *f* dy ffydd a'th iachaodd.

43 *g* Ac allan o law efe a gafodd ei olwg, ac a'i canlynodd ef, *h* gan ogoneddu Duw. A'r holl bobl, pan welſant, a roſſant *i* foliant i Dduw.

PEN. XIX.

1 Zacceus y publican. 11 Y deg gwas, a'r darnau arian. 28 Criſt yn marchogaeth i Jeruſalem.

A'R *Iesu* a aeth i mewn ac a aeth *a* trwy Jerico.

2 Ac wele, *b* yr a elwid wrth ei enw Zacceus, *b* ac efe oedd ben-publican, a hwn oedd gyfoethog.

3 Ac yr oedd efe yn ceiſio *c* gweled yr Iesu, pwy ydoedd: ac ni allai gan y dyrfa, am ei fod yn fychan o gorpholaeth.

4 Ac efe a redodd o'r blaen, ac a ddringodd i ſycamor-wydden, fel y gallai ei weled ef: o blegid yr oedd efe i dreiddio trwy honno.

5 A phan ddaeth yr Iesu i'r lle, efe a edrychodd i fynu, ac a *c* ganfu ef; ac a ddywedodd wrtho, Zacceus, *f* diſgyn ar frys: canys rhaid i mi heddyw aros yn dy *g* dŷ di.

6 Ac efe a ddiſgynnodd ar *b* frys, ac a'i derbyniodd ef yn llawen.

7 A phan welſant, grwgnach a wnaethant oll, gan ddywedyd, *i* Pyned o hono ef i mewn i lettya at ŵr pechadurus.

8 A Zacceus a ſafodd, ac a ddywedodd wrth yr Arglwydd, * Wele, hanner fy na, O Arglwydd, yr ydwyf yn ei roddi i'r tlodion; ac os dygais ddim o'r eiddo neb trwy *i* gam-achwyn, yr ydwyf yn ei dalu ar ei canfed.

m Act. 2. 21.
n Rhuf. 4. 11. a 9. 8. Gal. 3. 7.
o Pen. 13. 16.
p Mat. 10. 6.
q Dan. 2. 44
r Act. 1. 6. 2 Thef. 2. 2
s Mat. 25. 14.
Act. 1, 11.
t 1 Tim. 6. 15. Heb. 9. 28.
u Rhuf. 12. 6.
1 Ped. 4. 14
x Io. 1. 11.
y Pen. 16. 2.
† Nid fy llafur i, ond, dy bunt, trwy râs Duw yr ydwyf yn dyn ydwyf, 1 Cor. xv. 10.
Mae y Cristion yn gweithredu, nid am ras, ond oddi ar egwyddor o ras.
z 1 Cor. 5. 10.
a Pen. 16. 10.
b Sal 64. 16
c Rhuf 12. 3.
d Dan. 12. 13.
e Mat. 5. 15.
f Dt. 26. 16 Mat 25. 44 Judas 15. Dat. 13. 6.
g 2 Sam. 1. 16.
Job 15. 6. Mat. 12. 37
h Mat. 22. 12.
i 1 Sam. 16. 14.
Zec. 11, 17.
Act 1. 20.
k Mat. 13. 12.
a 25 29. Mar. 4. 25. Pen. 8. 18.
l Adn. 11. Sal. 45. 5.
m 1 Sam. 15. 33. Dat. 19 18.
n Mat. 10. 30
Pen. 12. 30
o Mat. 21. 1.
Mar. 11. 1.
p Mat. 21. 2.
q Sal. 103. 19.
r Mat. 3. 15. Pen. 24. 26

9 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, m Heddyw y daeth iachawdwriaeth i'r tŷ hwn, o herwydd n ei fod yntau o yn fab i Abraham.
10 p Canys Mab y dyn a ddaeth i geisio ac i gadw yr hyn a gollasid.
11 ¶ Ac a hwy yn gwrando ar y pethau hyn, efe a chwanegodd, ac a ddywedodd ddammeg, am ei fod ef yn agos i Jerusalem, ac am iddynt dybied yr ymddangosai teyrnas q Duw r yn y fan.
12 Am hynny y dywedodd efe, Rhyw ŵr bonheddig a aeth s i wiad bell i dderbyn teyrnas iddo ei hun, t ac i ddychwelyd.
13 A'r wedi galw ei ddeg gwas, efe a roddes iddynt ddeg punt, ac a ddywedodd wrthynt, u Marchnattewch hyd oni ddelwyf.
14 Eithr ei ddinasŵyr a'i x casasant ef, ac a ddanfonasant genhadwri ar ei ol ef, gan ddywedyd, Ni fynnwn ni hwn i deyrnasu arnom.
15 A bu, pan ddaeth efe yn ol, wedi derbyn y deyrnas, y erchi o hono ef alw y gweinion hyn atto, i'r rhai y rhoddasai efe yr arian, fel y gwybyddai beth a elwasai pob un wrth farchnatta.
16 A daeth y cyntaf, gan ddywedyd, Arglwydd, † dy bunt z a ynnillodd ddeg punt.
17 Yntau a ddywedodd wrtho, Da, was da: am i ti fod yn a ffyddlon yn y lleiaf, bydded i ti awdurdod ar b ddeg dinas.
18 A'r ail a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, dy bunt di a wnaeth c bum punt.
19 Ac efe a ddywedodd hefyd wrth hwnnw, Bydd dithau ar bum dinas.
20 Ac un arall a ddaeth, gan ddywedyd, Arglwydd, wele dy bunt, yr hon oedd genmyf wedi ei e dodi mewn napcyn:
21 Canys mi a'th ofnais, am f dy fod yn ŵr tost: yr w, t ti yn cymmeryd i fynu y peth ni roddaist i lawr, ac yn medi y peth ni heuaist.
22 Yntau a ddywedodd wrtho, g O'th enau dy hun y'th farnaf, tydi was drwg. Ti a wyddit fy mod i yn ŵr tost, yn cymmeryd i fynu y peth ni roddais i lawr, ac yn medi y peth ni heuais:
23 h A pha ham na roddaist fy arian i'r bwrdd cyfnewid, fel pan ddaethwn y gallasŵn ei gael gyd â llog?
24 Ac efe a ddywedodd wrth y rhai oedd yn sefyll gerllaw, i Dygwch oddi arno ef y bunt, a rhoddwch i'r hwn fydd a deg punt ganddo.
25 (A hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, y mae ganddo ef ddeg punt)
26 Canys yr wyf fi yn dywedyd i chwi, k mai i bob un y mae ganddo, y rhoddir: ond oddi arno ef yr hwn nid oes ganddo, y dygir oddi arno, ie, yr hyn fydd ganddo.
27 A hefyd fy l ngelynion hynny, y rhai ni fynnent i mi deyrnasu arnynt, m dygwch hwynt yma, a lleddwch gerfy mron i.
28 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, n efe a aeth o'r blaen, gan fyned i fynu i Jerusalem.
29 Ac fe ddigwyddodd pan ddaeth efe yn agos at o Bethphage a Bethania, i'r mynydd a elwir Olewydd, efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion,
30 Gan ddywedyd, Ewch i'r pentref ar eich cyfer; yn yr hwn, gwedi eich dyfod i mewn, p chwi a gewch ebol yn rhwym, ar yr hwn nid eisteddodd dyn erioed: gollyngwch ef, a dygwch yma.
31 Ac os gofyn neb i chwi, Pa ham yr ydych yn ei ollwng? fel hyn y dywedwch wrtho, Am fod yn q rhaid i'r Arglwydd wrtho.
32 A'r rhai a ddanfonasid a aethant ymaith, ac a gawsant fel y dywedasai efe wrthynt.
33 Ac fel yr oeddynt yn gollwng yr ebol, ei berchennogion a ddywedasant wrthynt, Pa ham yr ydych yn gollwng yr ebol?
34 A hwy a ddywedasant, r Mae yn rhaid i'r Arglwydd wrtho ef.

35 A hwy a'i s dygasant ef at yr Iesu: ac wedi iddynt fwrw eu dillad ar yr ebol, hwy a ddodasant yr Iesu arno.
36 Ac fel yr oedd efe yn myned, t hwy a daenasant eu dillad ar hyd y ffordd.
37 Ac weithian, ac efe yn nesau at ddisgynfa mynydd yr Olewydd, dechreuodd yr holl liawsa ddisgyblion u lawenhau, a chlodfori Duw a llef uchel, am yr holl weithredoedd nerthol a welsent;
38 Gan ddywedyd, x Bendigedig yw'r Brenhin sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd: y Tangnefedd yn y nef, a gogoniant yn y goruchelder.
39 A rhai o'r Pharisaid o'r dyrfa a ddywedasant wrtho, Athraw, z cerydda dy ddisgyblion.
40 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Pe tawai y rhai hyn, a y llefai'r cerrig yn y fan.
41 ¶ Ac wedi iddo ddyfod yn agos, pan welodd efe y ddinas, efe a b wylodd drosti,
42 Gan ddywedyd, Pe gwybasit dithau, ie, yn c dy ddydd hwn, y pethau a berthynent i'th heddwch! eithr y maent yn awr yn guddiedig oddi wrth dy lygaid.
43 d Canys daw y dyddiau arnat, a'th elynion a fwriant glawdd o'th amgylch, e ac a'th amgylchant, ac a'th warchaeant o bob parth;
44 Ac a'th wnant yn f gyd-wastad â'r llawr, a'th g blant o'th fewn; ac ni adawant ynot b faen ar faen: o herwydd nad adnabuost i amser dy ymweliad.
45 Ac efe a aeth i mewn i'r deml, ac a ddechreuodd k fwrw allan y rhai oedd yn gwerthu ynddi, ac yn prynu;
46 Gan ddywedyd wrthynt, l Y mae yn 'Sgrifeuedig, Fy nhŷ i, Tŷ gweddi yw: eithr chwi a'i gwnaethoch yn m ogof lladron.
47 Ac yr oedd efe beunydd yn athrawiaethu yn y deml: a'r n arch-offeiriaid, a'r 'sgrifenyddion, a phennaethiaid y bobl, a geisient ei ddifetha ef;
48 Ac ni fedrasant gael beth a wnaent: canys yr holl bobl oedd yn o glynu wrtho i wrando arno.

P E N. XX.

1 *Awdurdod Crist.* 9 *Dammeg y winllan.*
19 *Teyrnged i Cesar.*

A Digwyddodd ar un o'r dyddiau hynny, ag efe yn a dysgu'r bobl yn y deml, ac yn pregethu yr efengyl, dyfod arno yr b arch-offeiriaid a'r 'sgrifenyddion, gyd a'r henuriaid,
2 A llafaru wrtho, gan ddywedyd, a Dywaid i ni, Trwy c ba awdurdod yr wyt yn d gwneuthur y pethau hyn? neu pwy yw yr hwn a roddodd i ti yr awdurdod hon?
3 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, A minnau a e ofynaf i chwithau un gair; a dywedwch i mi:
4 Bedydd Ioan ai o'r f nef yr ydoedd, ai o ddynion?
5 Eithr g hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, Os dywedwn, O'r nef; efe a ddywaid, h Pa ham gan hynny na chredech ef?
6 Ac os dywedwn, O ddynion; yr holl bobl a'n i labyddiant ni: canys y maent hwy yn cwbl gredu fod Ioan yn broffwyd.
7 A hwy a attebasant, k na's gwyddent o ba le.
8 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Ac l nid wyf finnau yn dywedyd i chwi trwy ba m awdurdod yr wyf fi yn gwneuthur y pethau hyn.
9 ¶ Ac efe a ddechreuodd ddywedyd y ddammeg hon wrth y bobl: n Rhyw ŵr a blannodd winllan, ac a'i gosododd i lafurwyr, ac a aeth oddi cartref dros dalm o amser.
10 Ac mewn amser efe a anfonodd was at y llafurwyr, fel y o rhoddent iddo o ffrwyth y winllan: eithr y llafurwyr a'i curasant ef, ac a'i hanfonasant ymaith yn wag-law.

s Mat. 16. 24.
t 2 Bren. 9. 13. Mar. 11. 8.
u Pen. 10. 21. Io. 12. 12.
x Sal. 118. 26. Pen. 23. 18
y Pen. 2. 14 Eph. 2. 14. Col. 1. 10.
z Mat. 23. 13.
a Hab. 2. 11 Mat. 27. 51 Act. 14. 17
b Jer. 9. 1. Hos. 12. 8. Io. 11. 35.
c Sal. 32. 6. Jer. 8. 7. aSal. 37. 13
e Deut. 28. 48.
f 1 Bren. 9. 7. Mic. 3. 12. Mat. 24. 1.
g Mat. 23. 37. Pen. 21. 24 a 23. 28.
Dat. 11. 2.
b Mat. 24. 2.
i Hos. 3. 5. Rhuf. 11. 25.
k Mat. 21. 12. Ioan 2. 14.
l Esa. 56. 7. m Jer. 7. 11
n Marc 11. 18.
o Act. 16. 14

a Mat. 12. 8. a 13. 10.
b Mat. 2. 7. Mat. 11. 25
c Act. 4. 7.
a 7. 27.
d Pen. 19. 45.
e Dia. 13. 16. Pen. 2. 46.
f Gal. 1. 1.
g 1 Cor. 3. 20.
b Rhuf. 2. 15.
i Ioan 3. 20.
i Mat. 14. 5. k Job 20. 13. Sal. 7. 15.
l Diar. 26. 4.
m Adn. 2.
n Mat. 21. 33. Mar. 12. 1. 1 Cor. 3. 6.
o Esa. 5. 2.

11 Ac

p 2 Cron. 36. 16. Eſa. 30. 9.
q Eſa. 5. 4. Hoſ. 6. 4.
r Sal. 2. 7. Mat. 3. 17.
s Heb. 1. 2. t Marc 12. 9.
Rhuf. 11. 19.
u Mar. 12. 12. Adn. 19.
* H. y. Na byddai iddynt hwy byth ladd Mab Duw a anfonwyd attynt; nid hawdd yw gwneuthur i ddynion gredu fod eu calonnau mor dwyllodrus ag ydynt. Jer. xvii. 9.
x Sal. 118. 22. Mat. 21. 42 y Eſa. 8. 14 Dan. 2. 34. Mat. 21. 44 z Mar. 12. 12.
a Adn. 6.
b Act. 7. 54 2 Tim. 4. 3
c Sal. 38. 12. Jer. 18. 22. Mat. 22. 15
d 1 Tim. 4. 2.
e Mat. 22. 16.
f 2 Cor. 2. 17. 1 Theſ. 2. 3.
g Mat. 17. 24. Ioan 8. 33.
b Ioan 2. 24. Heb. 4. 13.
i Mat. 22. 19.
k Rhuf. 13. 7.
l Act. 5. 28
m 1 Sam. 2. 9. Tit. 1. 10. 11.
n Mat. 3. 7. a 22. 23. a 24. 48. Act. 23. 8. 1 Cor. 15. 32.
o Deut. 25. 5. Marc 12. 19.
p Mat. 24. 38. Pen. 17. 27
q Heb. 2. 5. Pen. 19. 12
r 1 Cor. 15. 44.
s 1 Cor. 15. 54.

11 Ac efe a 'chwanegodd anfon p gwas arall: eithr hwy a gurafant ac a amharchafant hwnnw hefyd, ac a'i hanfonaſant ymaith yn wag-law.
12 Ac efe a chwanegodd anfon y q tryddyd: a hwy a glwyfaſant hwn hefyd, ac a'i bwriaſant ef allan.
13 Yna y dywedodd arglwydd y winllan, Pa beth a wnaf? Mi a anfonaf r fy anwyl fab: fe allai pan welont hwn y parchant ef.
14 Eithr y llafurwyr, pan welſant ef, a ymreſymmaſant â'u gilydd, gan ddywedyd, s Hwn yw yr etifedd: deuwch, lladdwn ef, fel y byddo'r etifeddiaeth yn eiddom ni.
15 A hwy a'i bwriaſant ef allan o'r winllan, ac a'i lladdaſant. Pa beth gan hynny a wna arglwydd y winllan iddynt hwy?
16 Efe a ddaw ac t a ddifetha'r llafurwyr hyn, ac a rydd y winllan i eraill. A phan glywſant hyn, hwy a ddywedaſant, u * Na atto Duw.
17 Ac efe a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd, Beth gan hynny yw hyn a 'ſgrifennwyd, x Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben y gongl?
18 Pwy bynnag a ſyrthio y ar y maen hwnnw, a ddryllir: ac ar bwy bynnag y ſyrthio, fe a'i mâl ef.
19 ¶ A'r z arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion a geiſiaſant roddi dwylaw arno yr awr honno; ac yr oedd arnynt ofn y u bobl: canys gwybuant b mai yn eu herbyn hwynt y dywedaſai efe y ddammeg hon.
20 A hwy a'i gwyliaſant ef, ac a yrraſant c gynllwynwyr, y rhai a gymmerent arnynt eu bod yn gyfiawn; fel y dalient ef yn ei ymadrodd, i'w draddodi ym meddiant ac awdurdod y rhaglaw.
21 A hwy a ofynaſant iddo ef, gan ddywedyd, d Athraw, ni a wyddom mai uniawn yr ydwyt ti yn dywedyd, ac nad wyt yn derbyn wyneb, eithr yn f dyigu ffordd Duw mewn gwirionedd.
22 Ai cyfreithlon i g ni roi teyrnged i Geſar, ai nid yw?
23 Ond efe a ddyallodd eu b cyfrwyſtra hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, Pa ham y temtiwch fi?
24 i Dangoſwch i mi geiniog. Llun ac argraph pwy ſydd arni? A hwy a atteb-aſant ac a ddywedaſant, Yr eiddo Ceſar.
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, k Rhoddwch chwithau yr eiddo Ceſar i Geſar, a'r l eiddo Duw i Dduw.
26 Ac ni allaſant feio ar ei eiriau ef ger bron y bobl: a chan ryfeddu wrth ei atteb ef, m hwy a dawſant â ſon.
27 ¶ A rhai o'r n Saduceaid (y rhai ſydd yn gwadu nad oes adgyfodiad) a ddaethant attò ef, ac a ofynaſant iddo,
28 Gan ddywedyd, Athraw, o Moſes a 'ſgrifenodd i ni, Os byddai farw brawd neb, ac iddo wraig, a marw o hono yn ddi-blant, ar gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a'chodi had i'w frawd.
29 Yr oedd gan hynny ſaith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerodd wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.
30 A'r ail a gymmerth y wraig, ac a fu farw yn ddi-blant.
31 A'r trydydd a'i cymmerth hi: ac yr un ffunud y ſaith hefyd, ac ni adawſant blant, ac a fuant feirw.
32 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.
33 Yn yr adgyfodiad gan hynny gwraig i bwy un o honynt yw hi? canys y ſaith a'i cawſant hi yn wraig.
34 A'r Iefu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Plant y byd hwn ſydd yn gwreicca, ac yn gwra:
35 Eithr y rhai a gyfrifir yn deilwng i gael y t byd hwnnw, a'r r adgyfodiad oddi wrth y meirw, nid ydynt nac yn gwreicca, nac yn gwra.
36 Canys ni's gallant s farw mwy: o blegid t cyd-ſtâd ydynt â'r angylion; a phlant Duw ydynt, gan eu bod yn u blant yr x adgyfodiad.
37 Ac y cyfyd y meirw, Moſes hefyd a bynpyſodd y wrth y berth, megis y geilw efe'r Arglwydd yn Dduw Abraham, ac yn Dduw Iſaac, ac yn Dduw Jacob.
38 Ac nid yw efe Dduw y meirw, ond Duw byw! canys z pawb ſydd fyw iddo ef.
39 Yna rhai o'r 'ſgrifenyddion gan atteb a ddywedaſant, Athraw, a da y dywedaſt.
40 Ac b ni feiddiaſant mwyach ofyn dim iddo ef.
41 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, c Pa fodd y maent yn dywedyd fod Criſt yn fab i Ddafydd?
42 Ac y mae Dafydd ei hun yn dywedyd yn llyfr y Salmau, d Yr Arglwydd a ddywedodd wrth fy Arglwydd, e Eiſtedd ar fy neheu-law,
43 Hyd oni oſodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed di.
44 Y mae Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd; a pha fodd y mae efe yn fab iddo?
45 ¶ f Ac a'r holl bobl yn clywed, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion,
46 Ymogelwch g rhag yr yſgrifenyddion, y rhai a ewyllyſiant rodio mewn dillad lleiſion, ac a garant b gyfarchiadau yn y marchnadoedd, a'r prif-gadeiriau yn y ſynagogau, a'r prif eiſteddleoedd yn y gwleddoedd;
47 Y rhai ſydd yn llwyr ſwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn k rhith yn hir weddio: y rhai hyn a dderbyniant farn fwy.

P E N. XXI.

1 *Am batling y weddw: 5 Am ddinyſtr y demi, &c. 25 Arwyddion y farn.*

A C wedi edrych i fyny, efe a a ganfu y rhai goludog yn bwrw eu rhoddion i'r b dryſorfa.
2 Ac efe a ganfu hefyd ryw wraig weddw dlawd yn bwrw ynodduy c hatling.
3 Ac efe a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, fwrw o'r wraig d weddw dlawd hon i mewn fwy na hwynt oll.
4 Canys y rhai hyn oll o'r hyn oedd weddill ganddynt a fwriaſant at offrymmau Duw: eithr hon o'i e phrinder a fwriodd i mewn yr holl fywiolaeth oedd ganddi.
5 ¶ f Ac fel yr oedd rhai yn dywedyd am y demi, ei bod hi wedi ei harddu a meini teg a rhoddion, efe a ddywedodd,
6 Y pethau hyn yr ydych yn edrych arnynt, daw y dyddiau yn y rhai g ni adewir maen ar faen, a'r ni s dattodir?
7 A hwy a ofynaſant iddo gan ddywedyd, Athraw, h Pa bryd gan hynny y bydd y pethau hyn? a pha arwydd *fydd* pan fo'r pethau hyn ar ddyfod?
8 Ac efe a ddywedodd, i Edrychwch na thwyller chwi: canys llawer a ddeuant yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Criſt*; a'r amſer a neſaodd: nac ewch gan hynny ar eu hol hwynt.
9 A phan glywoch ſon am ryfeloedd a therfyſgoedd, * na chymmerwch k fraw: canys rhaid i'r pethau hyn fod yn gyntaf; ond ni *ddaw* y diweedd yn y man.
10 Yna dywedodd efe wrthynt, Cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, l a theyrnas yn erbyn teyrnas:
11 A daear-gryniaau mawrion a fyddant mewn amryw leoedd, m a newyn, a heintiau, a phethau ofnadwy, ac arwyddion mawrion a fydd o'r nef.
12 Eithr o flaen hyn oll, n hwy a roddant eu dwylaw arnoch, ac a'ch erlidiant, gan *eich* traddodi i'r ſynagogau, ac i garcharau, wedi eich dwyn ger bron o brenhinoedd a llywodraethwyr o achos fy enw i.
13 Eithr p fe a ddigwydd i chwi yn dyſtiolaeth.
14 q Am hynny teſydlwch yn eich calonnau na ragfyfyrioch beth a atteboch!

15 Canys

t 1 Ioan 3. 2.
u Rhuf. 8. 23.
x Dat. 20. 5.
y Exo. 3. 6. z Rhuf. 4. 17. a 6. 10.
a Mat. 15. 9.
b Marc 12. 34. Tit. 1. 11.
c Mat. 22. 42. Marc 12. 35.
d Sal. 110. 1.
e Rhuf. 8. 34. Heb. 1. 13.
f Mar. 12. 38.
g 1 Tim. 5. 20.
h Mat. 23. 7.
b Pen. 11. 43.
i Mat. 23. 14.
k 1 Tim. 3. 5.

a Marc 12. 41.
b 2 Cron. 24. 8--12.
c Marc 12. 42.
d 2 Cor. 8. 12. Mar. 14. 6.
e 2 Cor. 8. 2.
f Mat. 24. 1. Mar. 13. 1.
g Pen. 19. 44. Hab. 2. 11.
h Sal. cxi. 2. Dan. 12. 4. i 2 Thel. 2. 7. Dat. 8. 7.
* *na'ch brawycher*, Mat. 24. 6.
k Sal. 26. 2. a 112. 7. Dat. 7. 3.
l Mat. 24. 7 m Act. 11. 28. Dat. 6. 5.
n Marc 13. 9. Act. 4. 3. a 5. 4. Dat. 2. 10.
o Act. 26. 1, 7.
p Phil. 1. 28. 2 Thel. 1. 5. Dat. 2. 13.
q Mat. 10. 19. Marc 13. 11. Pen. 12. 11.

r Marc 13. 11. *s* Act. 6. 10. *t* Mic. 7. 6. *u* Mat. 10. 21. Ioan 16. 2. Act. 7. 59. *x* Mat. 10. 22. *y* 1 Sam. 14. 45. Mat. 10. 30. *z* Rhuf. 5. 3. Heb. 12. 10. *a* Diar. 11. 11. Jer. 5. 10. Mat. 24. 13. *b* Gen. 19. 17. *c* Gen. 19. 16. *d* Mat. 24. 18. *e* Mat. 23. 35. *f* Jer. 32. 18. Dan. 9. 26. Zec. 11. 1. *g* Deut. 32. 25. Jer. 44. 7. Neh. 9. 37 *h* Ezec. 22. 19-23. *i* Dat. 11. 2. *k* Rhuf. 11. 25. Jer. 3. 14. Ezec. 11. 17. *l* Mat. 24. 29. 2 Pedr 3. 10. *† trengu.* Groeg, *anadia ai hemai ai an.* Dat. 6. 15. a 9. 6. *m* Act. 1. 9. Dat. 1. 7. *n* Mat. 24. 33. *o* Dan. 25. 26. *o* Rhuf. 8. 23. Dat. 10. 6. *p* Can. 2. 12. Mat. 24. 32 *q* Pen. 19. 12. *r* 1 Tim. 4 1. *r* Adn. 24 2 Thes. 2 7 *s* Mat. 24. 35. Sal. 102. 26 ef yn y demi, i'w glywed ef. 2 Pedr 3. 10. *t* Di. 23. 19 1 Thef. 5. 6. 1 Pedr 4. 7. *u* Preg. 9. 12. Dat. 18. 7. *x* Mat. 24. 42. *y* 1 Thef. 5 17. *z* Pen. 20. 35. *a* Dat. 16 1. *b* 1 Io. 2. 28. *c* Io. 8. 1, 2. *d* Pen. 22. 39. *e* Di. 8. 34

15 Canys myfi a roddaf i chwi *n* enau a doethineb, yr hon ni's gall eich holl wrthwynebwyr na dywedyd yn ei herbyn, na'i *o* gwrth-fefyll.

16 A chwi a fradychir, fe, gan rieni, a brodyr, a chèraint, *† a* chyfeillion; ac *i rai* o honoch y parant *u* farwolaeth.

17 *x* A chas fyddwch gan bawb o herwydd fy enw i.

18 *y* Ond ni chyll blewyn o'ch pen chwi.

19 Yn eich *z* amynedd, meddiennwch eich eneidiau.

20 A phan weloch Jerufalem wedi ei hamgylchu gan *a* luoedd, yna gwybyddwch fod ei llanghyfannedd dra hi wedi nesháu.

21 Yna *y* rhai a fyddant yn Judea, *b* ffoant i'r mynyddoedd; a'r rhai a fyddant yn ei chanol hi, *c* ymadawant: *d* a'r rhai a fyddant yn y maesfoydd, nac eient i mewn iddi.

22 Canys dyddiau *e* dial yw y rhai hyn, i gyflawni yr *f* holl bethau a 'sgrifennwyd.

23 Eithr gwae y rhai beichiogion, a'r rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau hynny: *g* canys bydd cyfyngder mawr yn y tir, a *b* digofaint ar y bobl hyn.

24 A hwy a fyrthiant trwy fin y cleddyf, a chaethgludir hwynt at bob cenhedlaeth: a Jerufalem a fydd wedi ei *i* mathru gan y Cenhedloedd, *k* hyd oni chyflawnner amfer y Cenhedloedd.

25 ¶ A bydd i arwyddion yn yr haul, a'r lleuad, a'r lleç; ac ar y ddaear ing cenhedloedd, gan gyfyng-gyngor; a'r môr a'r tonnau yn rhoar.

26 A dynion † yn llewygu gan ofn, a difgwyliam y pethau fy'n dyfod ar y ddaear: o blegid nerthoedd y nefoedd a yfgydwir.

27 Ac yna y gwelant Fab y dyn yn dyfod mewn cwmmwl, gyd à gallu a goganiant mawr.

28 A phan ddechreuo'r *n* pethau hyn ddyfod, edrychwch i fyny, a chodwch eich pennau: canys y mae eich *o* ymwared yn nesáu.

29 Ac efe a ddywedodd ddammeg iddynt; *p* Edrychwch ar y ffigyspren, a'r holl bwennawg:

30 Pan ddeiliant hwy weithian, chwi a welwch ac a wyddoch o honoch eich hunain, fod yr haf yn agos.

31 Felly chwithau, pan welnch y pethau hyn yn digwydd, gwybyddwch fod *q* teyrnas Dduw yn agos.

32 Yn wir meddaf i chwi, Nid à yr oes hon heibio, *r* hyd oni ddel y cwbl i ben.

33 *s* Y nef a'r ddaear a ânt heibio; ond fy ngeiriau i nid ant heibio ddim.

34 ¶ Ac edrychwch attoch eich hunain, *t* rhag i'ch calonnau un amfer drymhau trwy lythineb a meddw-dod, a gofalon y bywyd hwn: a dyfod y dydd hwnw arnoch yn ddifymmwth.

35 Canys fe ddaw *u* fel mael ar wyneb yr holl ddaear.

36 *x* Gwyliwch gan hynny a y gweddiwch bob amfer, ar gael eich *z* cyfrif yn deilwng i'ch dianc rhag y pethau hyn oll fydd ar dyfod, ac i *b* ſefyll ger bron Mab y dyn.

37 A'r *c* dydd yr ydoedd efe yn athrawiaethu yn y demi; a'r dydd yr oedd efe yn myned ac yn aros yn y mynydd a elwid yr Olewydd.

38 A'r holl bobl a *c* foreu-gyfodent atto

PEN. XXII.

1 Cyd-fwriad yn erbyn Crift. 19 Crift yn ordeinio ei ſwpper. 39 yn chwyſu'r gwaed, 66 yn cyfaddef ei hun yn Fab Duw.

A Nefoedd gwyl y bara croyw, yr hon a elwir y pafg,

2 A'r *a* arch-offeiriaid a'r yſgrifenyddion a geiſiafant pa fodd y difethent efe: o blegid yr ofnent arbynt ofn y *c* bobl.

3 ¶ *d* A Satan a aeth i mewn i Judas, yr hwn a gyfenwid Iſcariot, yr hwn oedd o rifedi'r deuddeg.

4 Ac efe a aeth *e* ymaith, ac a ymddiddanodd à'r arch-offeiriaid a'r blaenoriaid, pa fodd y bradychai efe efe iddynt.

5 Ac yr oedd yn *f* llawen ganddynt: a hwy a gyttunaſant ar *g* roddi arian iddo.

6 Ac efe a addawodd, ac a geiſiodd *h* amſer cyfaddas i'w fradychu ef iddynt yn abſen y bobl.

7 ¶ A daeth i dydd y bara croyw, ar yr hwn yr oedd rhaid lladd y pafg.

8 Ac efe a anfonedd *i* Pedr ac Ioan, gan ddywedyd, Ewch, Paruttowch i ni'r pafg, fel y bwyttaom.

9 A hwy a ddywedaſant wrtho, Pa le y mynni barottoi o honom?

10 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Wele, pan ddeloch i mewn i'r *l* ddinas, cyferfydd a chwi ddyn yn *m* dwyn yſtenaid o ddwfr: canlynwch ef i'r ty lle yr el efe i mewn.

11 A dywedwch wrth ỽr y ty, Y mae'r Athraw yn dywedyd wrthyt, Pa le y mae'r lletty, lle y gallwyf fwytta'r pafg gyd a'm diſgyblion?

12 Ac efe a ddengys i chwi *n* oruchyſtafell fawr, wedi ei thaenu: yno parottowch.

13 A hwy a aethant, ac a gawſant fel y dywedaſai efe wrthynt; ac a o barottoſſant y pafg.

14 A phan *p* ddaeth yr awr, efe a eiſteddodd i lawr, a'r deuddeg apoſtol gyd ag ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi *** a chwennychais yn fawr fwytta'r pafg hwn gyd à chwi cyn *q* dioddef o honof.

16 Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Ni fwyttaf fi mwyach o hono, *r* hyd oni chyflawnner yn nheyrnas Dduw.

17 Ac wedi iddo gymmeryd y *t* cwppan, a rhoddi diolch, efe a ddywedodd, Cymmerwch hwn, a rhennwch yn eich plith.

18 Canys yr ydwyf yn dywedyd i chwi, *u* nad yfaf o ffriwyth y winwydden, hyd oni ddel teyrnas Dduw.

19 ¶ *x* Ac wedi iddo gymmeryd bara, a rhoi diolch, efe a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Hwn yw fy nghorph yr hwn † yr ydys yn ei roddi drofoch: gwnewch hyn er coffa am danaf.

20 Yr un modd y cwppan hefyd gwedi ſwpperu, gan ddywedyd, Y ‡ cwppan hwn *yw'r y* teſtament newydd yn fy nghaed i, yr hwn ll yr ydys yn ei dywallt drofoch.

21 ¶ Eithr wele ☜ law yr hwn ſydd yn fy mradychu gyd à mi ar y bwrdd.

22 Ac yn wir y mae Mab y dyn yn myned, *a* megis y mae wedi ei luniaethu: eithr gwae'r dyn hwnw trwy'r hwn y bradychir ef.

23 *b* Hwythau a ddechreuaſant ymofyn yn eu plith eu hunain, pwy o honynt oedd yr hwnna wnai hyny.

24 ¶ A bu cynnyſon yn eu plith, pwy o honynt a dybygid ei fod yn fwyaf.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *d* Y mae brenhinoedd y Cenhedloedd yn arglwyddiaethu arnynt; a'r rhai ſydd mewn awdurdod arnynt, a elwir yn * bendefigion.

26 Ond *e* na *ſyddwch* chwi felly: eithr *y* mwyaf yn eich plith chwi, bydded megis yr ieuangaf; a'r pennaf, megis yr hwn ſydd yn gweini.

27 Canys pa un fwyaf, a'r hwn ſydd yn eiſtedd wrth y bwrdd, a'r hwn ſy'n gwaſanaethu? onid yr hwn ſydd yn eiſtedd wrth y bwrdd? eithr *f* yr ydwyf fi yn eich myſg fel un yn gwaſanaethu.

28 A chwychwi yw y rhai a arofaſoch gyd à mi yn *g* fy mhrofedigaethau.

29 Ac

ỽyr *e* 1 Pedr 5. 3. *f* Pen. 9. 48. *g* Mat. 13. 16. Phil. 2. 7. *b* Heb. 4. 15. *i* 2. 18.

b Sal. 22. 12. Io. 12. 12. *c* Mat. 12. 23. *d* Mat. 26. 14. Ioan 13. 2. *e* 1 Io. 2. 19 *f* 1 Sam. 2. 21. *g* Mat. 26. 15. *h* Job 15. 25 *i* Exo. 12. 6 Mat. 26. 17 Mar. 14. 12 *k* 2 Bren. 12. 15. Act. 10. 7. *l* Deu. 16. 6 *m* Diar. 20. 24. *n* Marc 14. 15. *o* Gen. 35. 4 2 Cro. 30 3 *p* Exo. 12. 6 Deu. 16. 6. Mat. 26. 20 *** *gan chwennych chwennychydais*, &c. *q* Sal. 31. 5, 10. *r* Pen. 14. 15. *s* Cor. 5 7. Dit 19 9. *t* Adn. 18. *u* Adn. 20. *x* Mat. 26. 26. Mar. 14. 22 1 Cor. 11. 25. Gal. 3. 16. *†* *fydd y bydd dig.* ‡ Y cyntaf *Adn.* 17. oedd cwppan defodol y *Pafg*, yn ſef od o ddyfodiad Crift, ac i borthi ffydd y duwioſion. Y llall oedd dyſtiolaeth o ddioddefaint Crift. *i Cor* xi. 26. ac i chwanegu cariad Criſtianogion! *k* Heb. 9. 14 *a* 12. 24. *ll* *fydd dywallteding.* ☜ Sal. 41. 9 Mat. 26. 21 Mar. 14. 18 *a* Act. 2. 23 *a* 4. 28. *b* Io. 13. 22 *c* Di. 13. 10. *d* Mat. 20. 25. Mar. 10. 42 * *gymmynafwyr.* 20. 26. Ioſ.

i Pen. 12. 32. Phil. 1. 9. Dat. 3. 21. *k* Mat. 8. 11. Dat. 2. 7. *l* Pen. 19. 12. *m* Mat. 19. 28. Dat. 3. 21. *n* Job 1. 11 1 Ped. 5 8. *o* Io. 17. 20 *p* Mat. 26. 75. *q* 1 Pedr 1. 7, 13. *r* Jer. 10. 23. *s* Jer. 17. 9. Ioan 2. 25. *t* Mat. 10. 9 *u* 1 Bren. 17 6. Jer. 39. 12. *x* Mat. 25. 42. † Fe fu llawer dyn fyw heb bais, ond ni fydd un Cristion fyw heb gleddyf! *Eph.* vi. 17. *y* Dt. 23. 23 2 Cor. 10 4 Eph. 6. 12. ‡ Esa. 53. 22. Mar. 15. 28 ‡ Digon i ddangos rhyfig dynion, ac mad a'r cleddyf yr ynnillir teyrnas Duw. *S. u.* xiv. 6. *Mat.* xxvi. 52. *Ioan* xviii. 36. *a* Mat. 26. 36. Ioan 18. 1. *b* Mat. 26. 41. *c* 2 Cor. 12. 7. *d* Mat. 26. 39. *e* 2 Sam. 15. 26. Act. 21. 14 1 Ped. 4 19 *f* Mat. 4. 11 Heb. 1. 14. *g* Jona 2. 3. Luc 12. 50 Io. 12. 27. Heb 5. 7. *h* Jona 1. 5 *i* Jona 1. 6. *k* Adn. 40. *l* Marc 14. 43 Ioan 18. 3. *m* Di. 27. 6. Mat. 26. 48. *n* Sal. 41. 9. *o* Io. 18. 36. *p* Mat. 26. 51. Mar. 14. 47 Io. 18 10 *q* Mat. 5. 45. *r* Mat. 26. 55 Mar. 14. 48 *s* Mat. 26. 47.

29 Ac yr wyf fi yn *i* ordeinio i chwi deyrnas, megis yr ordeiniodd fy Nhad i minnau,

30 Fel *k* y bwyttaoch ac yr yfoch ar fy mwrdd i yn *l* fy nheyrnas, *m* ac yr eiſteddoch ar orſeddfeydd, yn barnu deuddeg llwyth Iſrael.

31 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, Simon, Simon, wele, *n* Satan a'ch ceiſiodd chwi, i'w nithio fel gwenith:

32 Eithr *o* mi a weddiais droſtoi, *na* ddiffygiai dy ffydd di: *p* tithau pan y'th droer, *q* cadarnha dy frodyr.

33 Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, yr ydwyf fi yn *r* barod i fyned gyd a thi i garchar, ac i angau.

34 Yntau a ddywedodd, Yr wyf yn dywedyd i ti, Pedr, na chân y ceiliog heddyw, *s* nes i ti wadu, dair gwaith, yr adwaeni fi.

35 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *t* Pan y'ch anfonais heb na phwrs, na chôd, nac eſgidiau, a fu arnoch eiſiau dim? A hwy a ddywedaſant, *u* Na ddo ddim.

36 Yna y dywedodd wrthynt, *x* Ond yn awr y neb ſydd ganddo bwrs, cymmered; a'r un modd ebôd: a'r neb nid oes ganddo, † gwerthed ei bais, a y phryned gleddyf.

37 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, Fod yn rhaid etto gyflawni ynof fi y peth hwn a *y* ſgrifenwyd; *ſef*, ✠ A chyd a'r anwir y cyfriſwyd ef: canys y mae diben i'r pethau am danaf fi.

38 A hwy a dywedaſant, Arglwydd, wele ddau gleddyf yma. Ac efe a ddywedodd wrthynt, ‡ Digon yw.

39 ¶ *a* Ac wedi myned allan, efe a aeth, yn ol ei arfer, i tynydd yr Olewydd; a'i ddiſgyblion hefyd a'i canlynaſant ef.

40 A phan ddaeth efe i'r man, efe a ddywedodd wrthynt, *b* Gweddiwch nad eloch mewn *c* profedigaeth.

41 *d* Ac efe a dynnodd oddi wrthynt tu ag ergyd carreg; ac wedi iddo fyned ar ei liniau, efe a weddiodd,

42 Gan ddywedyd, O Dad, Os ewyllyſi droi'r cwppan hwn heibio oddi wrthyf: er hynny *e* nid fy ewyllys i, ond yr eiddot ti a wneler.

43 Ac *f* angel o'r nef a ymddangoſodd iddo, yn ei nerthu ef.

44 Ac efe mewn *g* ymdrech meddwl, a weddiodd yn ddyfalach: a'i chwys ef oedd tel dafnau gwaed yn diſgyn ar y ddaear.

45 A phan gododd efe o'i weddi, a dyfod at ei ddiſgyblion, efe a'u cafodd hwynt yn *h* cyſgu gan driſtwch,

46 Ac a ddywedodd wrthynt, *i* Pa ham yr ydych yn cyſgu? codwch, a *k* gweddiwch nad eloch mewn profedigaeth.

47 ¶ Ac efe etto'n llafaru, *l* wele dyrfa; a'r hwn a elwid Judas, un o'r deuddeg, oedd yn myned o'u blaen hwynt, ac a nefaodd at yr Iefu, i'w *m* gufanu ef.

48 A'r Iefu a ddywedodd wrtho, Judas, ai a *n* chuſan yr wyt ti yn bradychu Mab y dyn?

49 A phan welodd y rhai oedd yn ei gylch ef y peth oedd ar ddyfod, hwy a ddywedaſant wrtho, Arglwydd, *o* a darawn ni a chleddyf?

50 ¶ A *p* rhyw un o honynt a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei gluſt ddehau ef.

51 A'r Iefu a attebodd ac a ddywedodd, Goddefwch hyd yn hyn. Ac efe a gyffyrddodd a'i gluſt ef, ac a'i *q* iachaodd.

52 A'r Iefu a ddywedodd *r* wrth yr arch-offeiriaid, a blaenoriaid y deml, a'r henuriaid, y rhai a ddaethant atto, *ſ* Ai fel at leidr y daethoch chwi allan, a chleddyfau ac a ffyn?

53 Pan oeddwn beunydd gyd a chwi yn y deml, nid eſtynaſoch ddwylaw i'm herbyn: *t* eithr hon yw eich awr chwi, a gallu'r tywyllwch.

54 ¶ A hwy a'i daliaſant ef, ac a'i harweiniaſant, ac a'i dygaſant i mewn i *x* dŷ'r arch-offeiriad. A Phedr a ganlynodd o hirbell.

55 Ac wedi iddynt gynneu tân ynghanol y neuadd, a chyd-eiſtedd o honynt, eiſteddodd y Pedr yntau yn eu plith hwynt.

56 A phan ganfu rhyw langces ef yn eiſtedd wrth y tân, ✠ a dal ſulw arno, hi a ddywedodd, Yr ocdd hwn hefyd gyd ag ef.

57 Yntau a'i gwadodd ef, gan ddywedyd, *O* wraig, *u* nid adwaen i ef.

58 Ac ychydig wedi, un arall a'i gwelodd ef, ac a ddywedodd, Yr wyt tithau hefyd *yn un* o honynt. A Phedr a ddywedodd, Ddyn, *b* nid ydwyf fi.

59 Ac ar ol megis yſpaid un awr, rhyw un arall a daerodd, gan ddywedyd, Mewn gwirionedd yr oedd hwn hefyd gyd ag ef: canys *c* Galilead yw.

60 A Phedr a ddywedodd, T dyn, ni's gwn beth yr wyt yn ei ddywedyd. Ac yn y man, ac efe etto yn llafaru, canodd y ceiliog!

61 A'r Arglwydd a drôdd, ac a edrychodd ar Pedr. A Phedr a *d* gofiodd ymadrodd yr Arglwydd, fel y dywedaſai efe wrtho, *e* Cyn canu o'r ceiliog, y gwedi fi deir-gwaith.

62 A Phedr a aeth allan, *ſ* ac a *g* wylodd yn chwerw-doſt.

63 ¶ *g* A'r gwyr oedd yn dal yr Iefu, a'i gwatwaraſant ef, gan *ei* daro.

64 Ac wedi iddynt guddio er lygaid ef, hwy a'i tarawſant ef ar ei wyneb, ac a ofynaſant iddo, gan ddywedyd, *b* Prophwyda, pwy yw yr hwn a'th darawodd di?

65 A llawer o bethau eraill, *i* gan gablu, a ddywedaſant yn ei erbyn ef.

66 ¶ *k* A phan aeth hi yn ddydd, ymgynhullodd henuriaid y bobl, a'r meh-offeiriaid, a'r yſgrifenyddion, ac a'i dyguſant i'w ‖ cyngor hwynt,

67 Gan ddywedyd, *l* * Ai ti yw Criſt? *m* dywaid i ni. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Os dywedaf i chwi, ni chredwch ddim:

68 Ac os gofynnaf hefyd *i chwi*, ni'm hatteobwch, ac ni'm *n* gollyngwch ymaith.

69 *o* Ar ol hyn y bydd Mab y dyn yn eiſtedd ar ddeheu-law gallu Duw.

70 A hwy oll a ddywedaſant, Ai Mab Duw gan hynny ydwyt ti? ac efe a ddywedodd wrthynt, Yr ydych chwi yn *p* dywedyd fy mod.

71 Hwythau a ddywedaſant, Pa raid i ni mwyach wrth dyſtiolaeth? *q* canys clywſom ein hunain o'i genau ef ei hun.

P E N. XXIII.

1 *Cyhuddo'r Iefu ger bron Pilat, a'i anfon at Herod*; 8 *Herod yn ei watwar*.

A'R *a* holl liaws, o honynt a gyfodaſant, ac a'i dygaſant ef at Pilat:

2 Ac a ddechreuaſant ei gyhuddo ef, gan ddywedyd, *b* Ni a gawſom hwn yn gwyr-droi'r bobl, ac *c* yn gwahardd rhoi teyrnged i Cesar, gan ddywedyd, mai efe ei hun yw Criſt Frenhin.

3 A *d* Philat a ofynodd iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenhin yr Iuddewon? Ac efe gan attcb, a ddywedodd wrtho, Yr wyt ti yn dywedyd.

4 A dywedodd Pilat wrth yr arch-offeiriaid a'r bobl, *e* Nid wyf fi yn cael dim. * bai ar y dyn hwn.

5 A hwy a fuant *ſ* daerach, gan ddywedyd, Y mae efe yn *g* cyffroi'r bobl, gan ddyſgu trwy holl Judea, wedi dechreu o Galilea hyd yma.

Pen. xxii. *Adn.* 36.] *A phryned gleddyf.* Yr oedd yr erlidwyr yn cyſgu ne's bradychu'r Iefu; ac yna, yr oedd achos i'r fawl na fedrai *ddioyn y groes* i brynu *gleddyf*! yr oedd hunan *Pedr* am ymddiffyn, *Adn.* 38. end. Yipryd Criſt yn dyſgu diodder!] Adn. 37. *Diben i'r pethau am danaf fi.* H. y. Cyflawniad yr yſgrythurau yn ei ddioddefiadau; ac yna *y dyſgyblion* tyddai Nôd y gelynion! a gwrthryeh eu holl gynſigion.

b Pen 3.1.
a 1 Esdr. 24. 15.
Jer. 7. 11.
c Pen 16.9.
l Mat. 14. 2.
Pen. 9. 7.
m Sal. 15. 4.
Mat. 7. 6.
† yn ol.
Adn 7.
n Isa. 44. 4.
v Mat. 27. 28.
p Act. 25. 16.
† dcbos,
Adn. 4.
Dan. 6. 4.
q 1 Pedr 2. 13.
r Diar. 10. 10.
Mat 27.26
s Marc 15. 6.
Io. 18. 39.
t Act 3.34
u Act. 24. 36.
x Gen. 9. 6.
y Di.29.15
Jer. 9. 3.
z Pen. 14. 30.
a 22. 34.
Gal. 3. 3.
‖ a buy a dwysfant arno.
a Barn. 16. 26.
Pen. 18. 4.
b Jer. 15. 19.
Dan. 6.14.
c Io.10.17.
Act. 2.23.
d Mat. 27. 32.
e Mat. 16. 24.
Mar.15.21
f Pen. 19. 37.
g Esa. 57. 1.
Phil. 1. 7.

* H. y. Nid cymmaint o blegid dioddefiadau Christ, onid yn hytrach o blegid yr achos, sef, ein dygn anwireddau ni.
Esa. liii. 6.
h Pen. 21. 23.
z 10. 43.
i Esa 2.19.
Hos. 10 8.
Dat. 6. 16.
k Jer. 25. 29.
1 Ped.4.17
l Esa. 53. 12.
Mat.27.38

6 A phan glybu Pilat son am Galilea, efe a ofynodd ai Galilead oedd y dyn.

7 A phan wybu efe ei fod o lywodraeth b Herod, efe a'i hanfonodd ef at Herod, i yr hwn oedd yntau yn Jerusalem y dyddiau hynny.

8 ¶ A Herod, pan welodd yr Iesu, a lawenychodd yn fawr: canys yr oedd efe yn k chwennych er ys talm ei weled of; o blegid iddo l glywed llawer am dano ef; ac yr ydoedd yn gobeithio cael gweled gwneuthur rhyw arwydd ganddo.

9 Ac efe a'i holodd ef, mewn llawer o eiriau; eithr efe m nid attebodd ddim iddo.

10 A'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a safasant, gan ei gyhuddo ef yn haerllug.

11 A Herod a'i filwyr, wedi iddo ei ddirmygu ef, a'i watwar, a'i wisgo à gwisg glaerwenn, a'i danfonodd ef † drachefn at Pilat.

12 ¶ A'r dwthwn hwnnw yr aeth Pilat a Herod yn n gyfeillion: canys yr oeddynt o'r blaen mewn gelyniaeth à'u gilydd.

13 ¶ A Philat, wedi o galw ynghyd yr arch-offeiriaid, a'r llywiawdwyr, a'r bobl,

14 A ddywedodd wrthynt, Chwi a ddygasloch y dyn hwn attaf fi, fel un a fyddai yn gwyrdroi'r bobl: ac wele, myfi a'i p holais ef yn eich gwydd chwi, ac ni cherais yn y dyn hwn ddim ‡ bai, o ran y pethau yr ydych chwi yn ei gyhuddo ef am danynt;

15 Na Herod chwaith, canys anfonais chwi atto ef; ac wele, q dim yn haeddu marwolaeth ni's gwnaed iddo.

16 Am hyny mi a'i r ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf ymaith.

17 Canys yr ydoedd yn rhaid iddo s ollwng un yn rhydd iddynt ar yr ŵyl.

18 A'r holl lu̇aws a lefasant ar unwaith, gan ddywedyd, Bwrw t hwn ymaith, u a gollwg i ni Barabbas yn rhydd:

19 (Yr hwn, am ryw derfysg a wnaethid yn y ddinas, a x llofruddiaeth, oedd wedi ei daflu ‖ garchar.)

20 Am hyny Pilat a ddywedodd wrthynt drachefn, gan y ewyllysio gollwng yr Iesu yn rhydd.

21 Eithr hwy a lefasant arno, gan ddywedyd, Croes-hoelia, croes-hoelia ef.

22 Ac efe a ddywedodd wrthynt y ŷ drydedd waith, Canys pa ddrwg a wnaeth efe? ni chefais i ddim achos marwolaeth ynddo; am hyny mi a'i ceryddaf ef, ac a'i gollyngaf yn rhydd.

23 ‖ Hwythau a fuont daerion a llefau uchel, gan ddeisyfu ei groes-hoelio ef. a A'u llefau hwynt, a'r arch offeiriaid, a orfuant.

24 A Philat a farnodd wneuthur eu b deisyfiad hwynt.

25 Ac efe, a ollyngodd yn rhydd iddynt yr hwn am derfysg a llofruddiaeth a fwrasid yngharchar, yr hwn a ofynasant, eithr yr Iesu a draddododd efe i'w hewyllys hwynt.

26 Ac fel yr oeddynt yn ei d arwain ef ymaith, hwy a ddaliasant un Simon o Cyrene, yn dyfod o'r wlad, ac a ddodasant y c groes arno ef, i'w dwyn ar ol yr Iesu.

27 ¶ f Ac yr oedd yn ei ganlyn ef liaws mawrio bobl, ac o wragedd; y rhai hefyd oedd yn cwynfan, ac yn galaru o'i blegid ef.

28 A'r Iesu, wedi troi attynt, a ddywedodd, Merched Jerusalem, g nac wylwch o'm * plegid i: eithr wylwch o'ch plegid eich hunain, ac o blegid eich plant.

29 Canys wele, y mae'r dyddiau yn dyfod, yn y rhai y dywedant, h Gwyn eu byd y rhai ammhlantadwy, a'r crothau ni eppiliasant, a'r bronnau ni roisant sugn.

30 Yna y dechreuant ddywedyd wrth y i mynyddoedd, Syrthiwch arnom; ac wrth y bryniau, Cuddiwch ni.

31 Canys os gwnant hyn yn y k pren lr, pa beth a wneir yn y crin.

32 l Ac arweiniwyd gyd âg ef hefyd ddau ddrwg-weithredwyr eraill, i'w rhoi i farwolaeth.

33 A phan m ddaethant i'r lle a elwir ‖ Calfaria, yno y croes hoeliasant ef, a'r drwg weithredwyr; un ar y llaw ddehau, a'r llall ar yr aswy.

34 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, O Dad, n maddeu iddynt: canys o ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur. A hwy a p rannasant ei ddillad ef, ac a fwriasant goelbren.

35 A'r bobl a safodd yn q edrych. r A'r pennaethiaid hefyd gyd a hwynt a watwarasant, gan ddywedyd, Efe a waredodd eraill; gwareded ei hun, os hwn yw Crist, etholedig Duw.

36 A'r milwyr hefyd a'i gwatwarasant ef, gan ddyfod atto, a chynnig iddo s finegr,

37 A dywedyd, Os tydi yw Brenhin yr Iuddewon, gwared dy hun.

38 ‖ Ac yr ydoedd hefyd * arsgrifen wedi ei 'sgrifennu uwch ei ben ef, a llythyrennau Groeg, a Lladin, ac Hebraeg, HWN YW u BRENHIN YR IUDDEWON.

39 ¶ Ac un o'r drwg-weithredwyr a grogasid a'i x cablodd ef, gan ddywedyd, Os tydi yw Crist, gwared dy hun a ninnau.

40 Eithr y llall a attebodd, ac a'i y ceryddodd ef, gan ddywedyd, Onid wyt ti yn ‖ ofni Duw, gan dy fod dan yr un farnedigaeth?

41 A ninni yn wir yn gyfiawn; z canys yr ydym yn derbyn yr hyn a haeddai y pethau a wnaethom: eithr hwn ni wnaeth ddim allan o'i le.

42 Ac efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, a cofia fi pan ddelych i'th deyrnas.

43 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Yn wir meddaf i ti, Heddyw y byddi gyd à mi ym mharadwys.

44 Ac yr ydoedd hi ynghylch y chwech- ed awr, a b thywyllwch a fu ar yr holl ddaear hyd y nawfed awr.

45 A'r haul a dywyllwyd, a c llen y demi a rwygwyd yn ei chanol.

46 ¶ A'r Iesu, gan lefain a llef uchel, a ddywedodd, d O Dad, i'th dduwylaw di y gorchymynaf fy yspryd. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a † drengodd.

47 A'r g canwriad, pan welodd y peth a wnaethpwyd, a ogoneddodd Dduw, gan ddywedyd, Yn wir yr oedd hwn yn ŵr cyfiawn.

48 A'r holl bobloedd y rhai a ddaethant ynghyd i edrych hyn, wrth weled y pethau a wnaethpwyd, a ddychwelasant, gan h guro eu dwyfronau.

49 A'i holl gydnabod ef a safasant o i hirbell, a'r gwragedd y rhai a'i k canlynasant ef o Galilea, yn edrych ar y pethau hyn.

50 ¶ Ac wele, l gŵr a'i enw Joseph, o Arimathea, dinas yr Iuddewon, ag oedd gyngborwr, gŵr da a chyfiawn,

51 (Hwn m ni chyttunasai à'u cyngor, ac â'u gweithred hwynt,) a'r hwn oedd yntau hefyd yn disgwyl am n deyrnas Dduw;

52 Efe a ddaeth at Pilat, ac a ofynodd gorph yr Iesu.

53 Ac efe a'i tynnodd i lawr, ac a'i o hamddôdd mewn llïain main, ac a'i rhoddes mewn p bedd wedi ei naddu mewn carreg, yn yr hwn ni orweddodd neb erioed.

54 A'r dydd hwnnw oedd q ddarparwyl, a'r sabbath oedd yn nesau,

55 r A'r gwragedd hefyd, y rhai a ddaethent gyd âg ef o Galilea, a ganlynasant, ac a welsant y bedd, a pha fodd y dodwyd ei gorph ef.

56 A hwy a ddychwelasant, ac a barotoisant ber-aroglau ac ennaint; ac a orphwysasant ar y sabbath, yn ol y s gorchymmyn.

m Mat.27. 33. Mar.15.22 Io. 19. 17.
‖ y benglogfa.
n Mat. 5. 44. Act. 7.60.
1 Cor.4.12
o Mat. 12. 32. Act. 3.17. 1 Cor. 2.8.
p Mat. 27. 35.
q Sal.22.13 Zec.12.10.
r Sal. 35. 15. Mat.27.39
s Mat. 27, 34.
t Mat. 27. 37. Mar.15.26 Io. 19. 19.
* ditl.
u Dat. 19. 16.
x 2 Cron. 28. 22. Jer. 5. 3. Dat 16.9.
y Eph. 5. 11.
z Jos. 7. 19. a Sal.51.4. Dan. 9. 7.
b Sal. 106. 4.
c Rhuf.5.8 2 Cor. 12. 2. Dat.2.7.
d Mat.27. 45. Mar.15.33
e Mat. 27. 51. Mar.15.38
f Sal. 31.5.
† anadlodd ei enaid.
g Mat. 27, 54. Marc 15. 39.
h Jer.4.31. Zec. 12.10 Pen.18.13
i Sal. 88. 18.
k Mat. 27. 55.
l Mat. 27. 57. Io. 19. 38.
m Esa. 8. 12.
1 Tim. 5. 22.
n Marc 15. 43. Pen. 2. 25.
o Esa.53.9.
p Mat. 28. 13.
q Mat. 27. 62.
r Mat. 27. 61. Pen. 8. 2.
s Exo. 20. 10.

PEN. XXIV.

1 Mynegu adgyfodiad Crist i wrdgedd. 13 Crist

Crist yn ymddangos i'r apostolion; 51 yn esgyn i'r nef.

a Mat. 28. 1.
Mar. 16 1.
Ioan 20. 1.
b Diar. 27. 17.
1 Cor. 1 27
c Sal. 37. 5.
Mar. 16. 3.
d Adn. 5. 7
e Mat. 28. 2
* *y bwn sy'n fyw,*
Dat. 1. 18.
f Mat. 16. 21.
Mar. 9. 31.
Pen. 9. 22.
2 Ped 1 19
g Mat. 17. 22
h Ioan 2. 22
i Mat. 28. 8.
Marc 16. 10.
k Pen. 8 3.
Io 20. 18.
l Gen. 45. 3.
Sal. 73. 22.
2 Cor. 5. 7.
Act. 12. 15
m Ioan 20. 3 6.
n Marc 16. 12.
Adn. 18.
† *unig.*
o Deut. 6. 7
Act. 8. 28.
p Mat. 18. 20.
Adn. 36.
Heb. 13. 5.
q Gen. 27. 23.
Io. 20 14.
a 21. 4.
Adn. 31.
r Mat. 2. 24.
s Act. 3. 22.
t Act. 7. 21.
u Marc 9. 37.
Pen. 2 52.
a 23. 47.
Rhuf. 15. 19.
x Dan. 2. 44.
a 7. 14.
Hag. 2. 5.
y Pen. 2. 38
Act. 1. 6.
z Mat. 28. 8.
a 2 Tim. 2. 8.
b Adn. 5.
c Adn. 12.
d Gal. 3. 1.
e Heb. 3. 15.
a 5. 11.
f 2 Pedr 1. 21.
g Adn 7.
Act. 17. 3.
Heb. 2. 9.
1 Ped. 1. 11
b Gen. 3. 15.
a 22. 18.
a 49. 10.
Deut. 18. 15.

AR *a* dydd cyntaf o'r wythnos, ar y cynddydd, hwy a ddaethant at y bedd, gan ddwyn y per-aroglau a barotoisent, a rhai *b* gyd a hwynt.

2 A hwy a gawsant y maen wedi ei *c* dreiglo ymaith oddi wrth y bedd.

3 Ac wedi iddynt fyned i mewn, *d* ni chawsant gorph yr Arglwydd Iesu.

4 A bu, a hwy yn petruso am y pethau hyn, wele, *e* dau wr a safodd yn eu hymyl mewn gwisgoedd disglair.

5 Ac wedi iddynt ofni, a gostwng *eu* hwynebau tu a'r ddaear, hwy a ddywedasant wrthynt, Pa ham yr ydych yn ceisio y * byw ym mysg y meirw?

6 Nid yw efe yma, ond efe a gyfododd. *f* Cofiwch pa fodd y dywedodd wrthych, ac efe etto yn Galilea,

7 Gan ddywedyd, *g* Rhaid *yw* rhoi Mab y dyn yn nwylaw dynion pechadurus, a'i groes hefilio, a'r trydydd dydd adgyfodi

8 A hwy a *h* gofiasant ei eiriau ef;

9 Ac *i* a ddychwelasant oddi wrth y bedd, ac a fynegasant hyn oll i'r un ar ddeg, ac i'r lleill oll.

10 A *k* Mair Magdalen, a Joanna, a Mair *mam* Iago, a'r lleill gyd a hwynt, oedd y rhai a ddywedasant y pethau hyn wrth yr apostolion.

11 A'u geiriau a welid yn eu golwg hwynt *l* fel gwegi, ac ni chredasant iddynt.

12 Eithr *m* Pedr a gododd i fynu, ac a redodd at y bedd; ac wedi ymgrymmu, efe a ganfu y llieiniau wedi eu gosod o'r neilldu; ac a aeth ymaith, gan ryfeddu rhyngddo ag ef ei hun am y peth a ddarfuasai.

13 ¶ Ac wele, *n* dau o honynt oedd yn myned y dydd hwnnw i dref a'i henw † Emmaus, yr hon oedd ynghylch trugain ystad oddi wrth Jerusalem.

14 Ac yr oeddynt hwy yn *o* ymddiddan a'u gilydd am yr holl bethau hyn a ddigwyddasent.

15 A bu fel yr oeddynt yn ymddiddan, ac yn ymofyn â'u gilydd, yr *p* Iesu ei hun hefyd a nesaodd, ac a aeth gyd a hwynt.

16 Eithr eu llygaid hwynt a attaliwyd, *q* fel na's adwaenent ef.

17 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ryw ymadroddion yw y rhai hyn yr ydych yn eu bwrw at eich gilydd, dan rodio, ac yn wyneb-drist?

18 Ac un *o bonynt*, a'i enw Cleopas, gan atteb a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn unig yn ymdeithydd yn Jerusalem, ac ni wyddoist y pethau a wnaethpwyd yndi hi yn y dyddiau hyn?

19 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa bethau? Hwythau a ddywedasant wrtho, Y pethau ynghylch Iesu o *r* Nazareth, *s* yr hwn oedd *yr* o brophwyd, *t* galluog mewn gweithred a gair ger *u* bron Duw a'r holl bobl;

20 A'r modd y traddododd yr archoffeiriaid a'n llywodraethwyr ni ef i farn marwolaeth, ac a'i croes-hefiasant ef.

21 Ond yr oeddym ni yn gobeithio mai *x* efe oedd yr hwn a *y* waredai r Israel. Ac heblaw hyn oll heddyw yw'r trydydd dydd er pan wnaethpwyd y pethau hyn.

22 A hefyd *z* rhai gwragedd o honom ni a'n dychrynasant, gwedi iddynt fod yn foreu wrth y bedd:

23 A phan na chawsant *a* ei gorph ef, hwy a ddaethant, gan ddywedyd, weled o honynt weledigaeth o angylion, y rhai a ddywedent ei fod ef *b* yn fyw.

24 A rhai o'r *c* sawl oedd gyd â ni a aethant at y bedd, ac a gawsant felly, fel y dywedasai y gwragedd, ond ef ni's gwelsant.

25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, O *d* ynfydion, a *e* hwyr-frydig o galon i gredu'r holl *f* bethau a ddywedodd y prophwydi!

26 Onid oedd *g* raid i Grist ddioddef y pethau hyn, a myned i mewn i'w ogoniant?

27 A chan ddechreu ar *h* Moses, a'r holl brophwydi, efe a esponiodd iddynt yn yr holl ysgrythurau y pethau am dano ei hun.

28 Ac yr oeddynt yn nesau i'r dref lle yr oeddynt yn myned: ac yntau *i* a gymmerth arno ei fod yn myned ym mhellach.

29 A hwy a'i *l* cymhellasant ef, gan ddywedyd, Aros gyd a ni: canys y mae hi yn hwyrhau, a'r dydd yn darfod. Ac efe a aeth i mewn i aros gyd â hwynt.

30 A darfu, ac efe yn eistedd gyd a hwynt, efe a gymmerodd fara, *m* ac a i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac a'i rhoddes iddynt.

31 A'u llygaid hwynt a agorwyd, a hwy a'i hadnabuant ef: ac efe a ‡ ddiflannodd oddi wrthynt.

32 A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Onid oedd ein calon yn *n* llosgi ynom tra yr ydoedd efe yn ymddiddan a ni ar y ffordd, a thra'r ydoedd efe yn agoryd i ni yr ysgrythurau?

33 A hwy a godasant yr awr honno, ac a ddychwelasant i Jerusalem, ac a gawsant yr un ar ddeg wedi *o* ymgasglu ynghyd, a'r sawl *oedd* gyd a hwynt,

34 Yn dywedyd, *p* Yr Arglwydd a gyfododd yn wir, ac a *q* ymddangosodd i Simon.

35 A hwythau a adroddasant y pethau *a zonaethsid* ar y ffordd, a pha fodd yr adnabuwyd ef ganddynt wrth dorriad y bara.

36 ¶ *r* Ac a hwy yn dywedyd y pethau hyn, yr Iesu ei hun a safodd yn eu canol hwynt, ac a ddywedodd wrthynt, *s* Tangnefedd i chwi.

37 Hwythau, wedi brawychu ac ofni, *t* a dybiasant weled o honynt yspryd.

38 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *u* Pa ham y'ch trallodir? a pha ham y mae meddyliau yn codi yn eich calonnau?

39 Edrychwch fy nwylaw a'm traed, mai myfi fy hun ydyw. *x* Teimlwch fi, a gwelwch; canys nid oes gan yspryd gnawd ac esgyrn, fel y gwelwch fod genyf fi.

40 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangosodd idynt *ei* ddwylaw a'i draed.

41 Ac a hwy etto heb gredu gan lawenydd, ac yn rhyfeddu, efe a ddywedodd wrthynt, *y* A oes gennych chwi yma ddim bwyd?

42 A hwy a roisant iddo ddarn o byscodyn wedi ei rostio, ac o ddil mêl.

43 Yntau a'i cymmerodd, ac a'i *z* bwytaodd yn eu gwydd hwynt.

44 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *a* Dyma'r geiriau a ddywedais i wrthych, pan oeddwn etto gyd a chwi, bod yn rhaid cyflawni pob peth a'sgrifenwyd yng nghyfraith Moses, a'r prophwydi, a'r salmau, *b* am danaf fi.

45 Yna yr *c* agorodd efe eu deall hwynt, fel y dyallent yr ysgrythurau.

46 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *d* Felly yr ysgrifenwyd, ac felly yr oedd rhaid i Grist ddioddef, a chyfodi o feirw y *e* trydydd dydd;

47 A phregethu edifeirwch a maddeuant pechodau yn ei *f* enw ef ym mhlith yr *g* holl Genhedloedd, gan *b* ddechreu yn Jerusalem.

48 Ac yr ydych chwi yn *i* dystion o'r pethau hyn.

49 ¶ Ac wele, yr *ydwyf* fi yn anfon *k* addewid fy Nhad arnoch: eithr arofwch chwi yn ninas Jerusalem, hyd oni wisger chwi a nerth o'r uchelder.

50 ¶ Ac efe a'u dug hwynt allan hyd yn *l* Bethania; ac a gododd ei ddwylaw, ac a'u *m* bendithiodd hwynt.

51 Ac fe ddarfu, tra'r oedd efe yn eu bendithio hwynt, *n* ymadael o honoo efoddi wrthynt, ac efe a ddygwyd i fynu i'r nef.

52 Ac wedi iddynt ei *o* addoli ef, hwy a ddychwelasant i Jerusalem, *p* gyd a llawenydd mawr:

53 Ac yr oeddynt yn *q* wastadol yn y demel, yn moli ac yn *r* bendithio Duw. Amen.

a Sal. 132. 11, 17
Esa. 7. 14.
Jer. 23. 5.
Ezec. 34. 23, 29.
a 37. 25.
Dan. 9. 24.
Mic. 7 20.
Ioan 1. 45.
Heb. 9. 20.
b Gen. 32. 26.
c Gen. 19. 3.
m Act. 27. 35.
1 Tim. 4. 4 1
‡ *aeth yn anwe edig.*
n Jer. 20. 9.
Mat. 7. 29.
o Esa. 26. 20.
p 1 Cor. 15. 5.
q Ioan 21. 2, &c.
r Mar. 16. 14.
Io. 20. 19.
s Pen. 10. 5.
t Mat. 14. 26.
u Sal. 42. 11.
x Sal. 103. 13.
Io. 20. 20.
y Io. 21. 10
z Act. 10. 31.
a Mat. 16. 21.
a 17. 22.
b Io. 16. 1.
c Act. 16. 14.
Mat. 13. 11
1 Cor. 2. 13
d Sal. 22. 22.
a 16. 10.
Esa 53 12.
Act. 17. 3.
e Io. 2. 19.
f Act. 13. 38.
a 2. 38.
g Gal. 3.
28.
b Rhuf. 1. 16.
c Act. 1 10.
i Io. 14. 16.
k Marc 11. 1.
Act. 1. 12.
m Gen. 27. 4.
Eph. 1. 3.
Heb. 11. 21.
n Marc 16. 19.
Act. 1 9.
o Dat. 4. 11
5. 12.
p Sal. 30. 11.
q Act. 2. 46.
r Sal. 148.

Yr Efengyl yn ol *Sant* IOAN.

Y CYNHWYSIAD.

Yr Ioan hwn oedd yr anwyl Ddisgybl, Pen. xiii. 23. (*nid y Ioan a gyfenwid* Marc. *Act.* xv. 30.) *efe oedd un o'r tri a fu gyd a'r* Iesu *ar y mynydd*, Mat. xvii. 2. *ac yn cyfodi merch* Jairus, *Marc* v. 37. *ac efe oedd un o'r tri a gyfrifid yn golofnau.* Gal. ii. 9. *Dywedir mai ar ol y* Datguddiad *y sgrifenodd yr Efengyl yn ei ddyddiau diweddaf.*

PEN. I.

1 *Dawdod, dyndod, a fwydd Crist.* 15 *Tystiolaeth Ioan am y dyn Iesu.* 39 *Galwad Andreas, &c.* 41, 45 *Eu tystiolaeth buythau am dano.*

YN y dechreuad *a* yr oedd y Gair, a'r Gair oedd *b* gyd a Duw, a Duw oedd y Gair.

2 Hwn oedd yn y *c* dechreuad gyd a Duw:

3 *d* Trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth; ac hebddo ef ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd.

4 *e* Ynddo ef yr oedd bywyd; a'r *f* bywyd oedd oleuni dynion:

5 A'r goleuni fydd yn llewyrchu yn y tywyllwch: a'r tywyllwch nid oedd yn ei amgyffred.

6 ¶ *g* Yr ydoedd gŵr wedi ei anfon oddi wrth Dduw, a'i enw Ioan.

7 Hwn a ddaeth yn dyſtiolaeth, fel y tyſtiolaethai am y Goleuni, fel y credai pawb i trwyddo ef.

8 *i* Nid efe oedd y goleuni, eithr *efe a anfonaſid* fel y tyſtiolaethai am y Goleuni.

9 *k* Hwn oedd y gwir Oleuni, yr hwn ſydd yn *m* goleuo pob dyn a'r y ſydd yn dyfod i'r byd.

10 Yn y byd yr oedd efe, *n* a'r byd a wnaethpwyd trwyddo ef; a'r byd o nid adnabu ef.

11 *o* At ei eiddo ei hun y daeth, a'r eiddo ei hun ni's *q* derbyniaſant ef.

12 Ond cynnifer ag a'r derbyniaſant ef, *r* efe a roddes iddynt * allu i fod yn feibion i Dduw, *ſef* i'r fawl a *s* gredant yn ei enw ef:

13 Y rhai *t* ni aned o waed, nac o ewyllys y cnawd, nac o ewyllys gŵr, eithr o Dduw.

14 A'r Gair a wnaethpwyd yn *u* gnawd, ac a *x* drigodd yn ein plith ni (ac ni a welſom ei ogoniant ef, gogoniant megis yr Unig-anedig oddi wrth y Tad) yn llawn o gras a gwirioneddˆ.

15 ¶ Ioan a dyſtiolaethodd am dano ef, ac a leſsodd, gan ddywedyd, Hwn oedd yr un y dywedais am dano, *x* Yr hwn ſydd yn dyfod ar ſy ol i, a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

16 Ac o'i *a* gyflawnder ef y derbyniaſom ni oll, a gras am ras.

17 Canys y *b* gyfraith a roddwyd trwy Moſes, ond y *c* gras a gwirioneddˆ a ddaeth trwy Iesu Grist.

18 *d* Ni welodd neb Dduw erioed: yr unig anedig Fab, yr hwn ſydd ym mynwes y Tad, *e* hwnnw a'i hyſpyſodd *ef*.

19 ¶ A hon yw *f* tyſtiolaeth Ioan, pan anfonodd yr Iuddewon o Jeruſalem offeiriaid a Leiiaid i ofyn iddo, Pwy wyt ti?

20 Ac *g* efe a gyffeſodd, ac ni wadodd; a chyffeſodd, Nid myfi yw'r Crist.

21 A hwy a ofynaſant iddo, Beth ynte? A Ai Elias wyt ti? Yntau a ddywedodd, Nag ê. I Ai'r Prophwyd wyt ti? Ac efe a attebodd, Nag ê.

22 Yna y dywedaſant wrtho, Pwy wyt ti? fel y rhoddom atteb i'r rhai a'n danfonodd. Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am danat dy hun?

23 Eb efe, Myfi wyf † llef un yn gwaeddi yn y diffeithwch, Uniawnwch ffordd yr Arglwydd, fel y dywedodd *l* Eſaïas y prophwyd.

24 A'r rhai a anfonaſid oedd o'r Phariſeaid.

25 A hwy a ofynaſant iddo, ac a ddywedaſant wrtho, *m* Pa ham gan hynny yr wyt ti yn bedyddio, onid wyt ti na'r Crist, nac Elias, na'r prophwyd?

26 Ioan a attebodd iddynt, gan ddywedyd, Yr wyf fi yn bedyddio a dwfr; ond yn *n* mae un yn ſefyll yn eich plith chwi, yr hwn o nid adwaenoch chwi:

27 Efe yw'r hwn ſydd yn *o* dyfod ar ſy ol i, yr hwn a aeth o'm blaen i; *q* yr hwn nid ydwyf fi deilwng i ddattod carrai ei eſgid.

28 Y pethau hyn a wnaethpwyd yn *r* Bethabara, y tu hwnt i'r Iorddonen, lle yr oedd Ioan yn bedyddio.

29 ¶ Trannoeth Ioan a ganfu yr Iesu yn dyfod atto; ac *ſe* a ddywedodd, Wele *s* Oen Duw, yr hwn ſydd yn tynnu ymaith bechodau'r byd.

30 *t* Hwn yw efe am yr hwn y dywedais, Ar ſy ol i y mae gŵr yn dyfod, yr hwn a aeth o'm blaen i: canys yr oedd efe o'm blaen i.

31 Ac myfi ‡ nid adwaenwn ef: eithr fel yr *u* amlygid ef i Iſrael, i hynny y daethum i, gan fedyddio a dwfr.

32 Ac Ioan a dyſtiolaethodd, gan ddywedyd, Mi a welais yr Yſpryd yn *x* diſgyn megis colommen, o'r nef, ac efe a arofodd arno ef.

33 A myfi nid adwaenwn ef; eithr yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio a dwfr, y efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr hwn y gwelych yr Yſpryd yn diſgyn ac yn aros arno, *x* hwnnw yw'r un ſydd yn bedyddio a'r Yſbryd Glan.

34 Ac *a* mi a welais, ac a *b* dyſtiolaethais mai hwn yw Mab Duw.

35 ¶ Trannoeth drachefn y ſafodd Ioan, a dau o'i ddiſgyblion:

36 A chan edrych ar yr Iesu yn rhodio, efe a ddywedodd, *c* Wele Oen Duw.

37 *d* A'r ddau ddiſgybl a'i *e* clywſant ef yn llafaru, ac *f* a ganlynſant yr Iesu.

38 Yna'r Iesu a droſdd; a phan welodd hwynt yn canlyn, efe a ddywedodd wrthynt, Beth yr ydych chwi yn ei geiſio? A hwy a ddywedaſant wrtho ef, Rabbi (yr hyn o'i gyfieithu yw, Athraw) pa le yr wyt ti yn trigo?

39 Efe a ddywedodd wrthynt, *g* Deuwch a gwelwch. A hwy a ddaethant, ac a welſant lle yr oedd efe yn trigo, ac a arofaſant gyd ag ef y diwrnod hwnnw: ac yr oedd hi ynghylch y ddegfed awr.

40 Andreas, brawd Simon Pedr, oedd un o'r ddau a glywſent gan Ioan, ac a'i dilynaſent ef.

41 Hwn yn gyntaf a gafodd ei frawd ei hun Simon, ac a ddywedodd wrtho, Nyni a gawſom y *h* Meſſias; yr hwn o'i ddeongli yw, ‖ Y Crist.

42 *i* Ac efe a'i dug ef at yr Iesu. A'r Iesu wedi edrych arno ef, a ddywedodd, Ti yw Simon mab Jona: ti a elwir Cephas, yr hwn a gyfieithir, * Pedr.

43 ¶ Trannoeth yr ewyllyſiodd yr Iesu fyned allan i Galilea; ac *k* efe a gafodd Phylip, ac a ddywedodd wrtho, Dilyn fi.

44 A Phylip oedd o Bethſaida, o ddinas Andreas a Phedr.

45 Phylip a gafodd Nathaniel, ac a ddywedodd wrtho, Cawſom yr hwn yr yſgrifenodd

---

Pen. i. *Adn.* 1.] *Y Gair.* (*Logos*) Nid *gair* a draethir ä'r genau ond yr hyn a luniaethir a'r meddwl, yw'r yſtyr. *Duw*, yw yr Arglwydd, a'r hyn a arfaethodd a fydd! *Sal.* xxxiii. 11. *Eſa.* xiv. 24. *Rhuf.* ix. 11. *Heb* i. 11.] Adn. 30.] *O'm blaen i*, Yr oedd *Ioan* wedi ei eni o flaen Crist, eithr yr oedd *Crist* yn Iachawdwr cyn geni *Abraham*! Pen. viii. 58. Creawdwr yw efe i *Pedr* iv. 19. ac yr oedd Iachawdwriaeth yn gweithio (o ran yr Arfaeth ac o ran yr Effaith) er dechreuad y byd! 1 *Cor.* viii. 6. *Col* i. 16. 1 *Ioan* ii. 2. *Dat.* xiii. 8. *Adn.* 31.] *Nid adnabuem ef. Mair* a gyddiodd yr hyn a glywodd yn ei chalon! er hynny, fe wyddai *Ioan* a llawer eraill, fod y *Meſſia* yn y byd. *Adn.* 41. Clywodd ei lais un waith ynghroth ei fam, *Luc* i. 41, 44. ond ni's gwelodd hyd amſer ei fedydd! Tryſor cuddiedig yw teyrnas Dduw!

l Luc 24. 44. *m* mat. 2. 23. *n* Pen. 7. 41. *o* Io. 4. 20. *p* Sal. 32. 2. Rhu. 2. 28. *q* Mat. 25. 37. *r* Mat. 7. 6. Act. 9. 11. *s* Sal. 2. 6. *t* Tim. 6. 15. Dat. 17. 14. *s* Mat. 13. 12. *u* Gen. 28. 12. Col. 1. 20. Judas 14.

grifenodd *l* Moſes yn y gyfraith, a'r prophwydi, am dano, *m* Ieſu o Nazareth, mab Joſeph.

46 A Nathanael a ddywedodd wrtho, *n* A ddichon dim da ddyfod o Nazareth? Phylip a ddywedodd wrtho, o Tyred a gwel.

47 Ieſu a ganfu Nathanael yn dyfod atto; ac a ddywedodd am dano, *p* Wele Iſraeliad yn wir, yn yr hwn nid oes dwyll.

48 Nathanael a ddywedodd wrtho, *q* Pa fodd y'm hadwaenoſt? Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Cyn i Phylip dy alw, pan oeddit *r* tan y ffigysbren, mi a'th welais di.

49 Nathanael a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, Rabbi, ti yw Mab Duw; ti yw *s* Brenhin Iſrael.

50 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho ef, O herwydd i mi ddywedyd i ti, Myfi a'th welais di dan y ffigysbren, a ydwyt ti yn credu? *t* ti a gei weled pethau mwy na'r rhai hyn.

51 Ac efe a ddywedodd wrtho, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, *u* Ar ol hyn y gwelwch y nef yn egored, ac angylion Duw yn eſgyn ac yn diſgyn ar Fab y dyn.

P E N. II.

I Criſt yn troi'r dwfr yn win: 14 yn pure'r deml: 19 yn rhagfynegi ei angau, a'i adgyfodiad.

A'R *a* trydydd dydd yr oedd priodas yn *b* Cana Galilea: a mam yr Ieſu oedd yno.

2 A *c* galwyd yr Ieſu hefyd a'i ddiſgyblion i'r briodas.

3 A phan ballodd y gwin, mam yr Ieſu a ddywedodd wrtho ef, Nid oes ganddynt mo'r gwin.

4 Ieſu a ddywedodd wrthi, * Beth yw hynny i mi ac i ti, wraig? *d* ni ddaeth fy awr i etto.

5 Ei fam ef a ddywedodd wrth y gwaſanaethwyr, Beth bynnag a *e* ddywedo efe wrthych, gwnewch.

6 Ac yr oedd yno chwech o ddwfr-leſtri meini wedi eu goſod, *f* yn ol defod puredigaeth yr Iuddewon, y rhai a ddalient bob un ddau furcyn neu dri.

7 Ieſu a ddywedodd wrthynt, *g* Llenwch y dwfr-leſtri o ddwfr. A hwy a'u llanwaſant hyd yr ymyl.

8 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch yn awr, a dygwch at lywodraethwr y wledd. A hwy a ddygaſant.

9 A phan brofodd llywodraethwr y wledd † y dwfr a wnaethpwyd yn *h* win (ac ni wyddai o ba le yr ydoedd, eithr y gwaſanaethwyr, y rhai a ollyngaſent y dwfr, a wyddent) llywodraethwr y wledd a alwodd ar y priod-fab.

10 Ac a ddywedodd wrtho, Pob dyn a eſyd y gwin da yn gyntaf; ac wedi iddynt *i* yfed yn dda, yna un a'r ſo gwaeth: tithau a gedwaiſt y gwin da hyd yr awr hon.

11 Hyn o ddechreu *k* gwyrthiau a wnaeth yr Ieſu yn *l* Cana Galilea, ac a eglurodd ei ogoniant; a'i ddiſgyblion a *m* gredaſant ynddo.

12 ¶ *n* Gwedi hyn efe a aeth i wared i Capernaum, efe, a'i fam, o a'i frodyr, a'i ddiſgyblion: ac yno nid aroſaſant *p* nemmawr o ddyddiau.

13 ¶ A phaſg yr Iuddewon oedd yn agos: *q* a'r Ieſu a aeth i fynu i Jeruſalem;

14 Ac *r* a gafodd yn y deml rai yn gwerthu ychen, a defaid, a cholommenod, a'r newidwyr arian yn eiſtedd.

15 Ac wedi gwneuthur ffiangell o ſan reffynnau, efe a'u *s* gyrrodd hwynt oll allan o'r deml, y defaid hefyd a'r ychen; ac a dywallodd allan arian y newidwyr, ac a ddymchwelodd y byrddau;

16 Ac a ddywedodd wrth y rhai oedd yn gwerthu colommennod, Dygwch y rhai hyn oddi yma; *t* na wnewch dy ſy Nhad i yn dy marchnad.

17 A'i diſgyblion a gofiaſant fod yn yſgrifenedig, *u* Zel dy dy di a'm hyfodd i.

18 ¶ Yna'r Iuddewon a attebaſant ac a ddywedaſant wrtho ef, Pa *x* arwydd yr wyt ti yn ei ddangos i ni, gan dy fod yn gwneuthur y pethau hyn?

19 Yr Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, *y* Dinyſtriwch y deml hon, ac mewn tridiau y cyfodaf hi.

20 Yna yr Iuddewon a ddywedaſant, *z* Chwe' blynedd a deugain y buwyd yn adeiladu y deml hon; ac a gyfodi di hi mewn *a* tridiau?

21 Ond efe a ddywedaſai am *b* deml ei gorph.

22 Am hynny pan gyfododd efe o feirw, *c* ei diſgyblion *d* a gofiaſant iddo ddywedyd hyn wrthynt hwy: a hwy a gredaſant yr yſgrythur, a'r gair a ddywedaſai'r Ieſu.

23 ¶ Ac felyr oedd efe yn Jeruſalem ar y paſg yn yr wyl, llawer a gredaſant yn ei enw ef, wrth weled ei arwyddion a *f* wnaethai efe. —

24 Ond nid *f* ymddiriedodd yr Ieſu iddynt am dano ei hun, am yr adwaenai efe hwynt oll;

25 Ac nad oedd raid iddo dyſtiolaethu o neb *iddo* am ddyn: o herwydd yr oedd *g* efe yn gwybod beth oedd mewn dyn.

P E N. III.

I Adenedigaeth yn angenrheidiol. 14 Sylwedd yſarph. 16 Cariad Duw. 18 Angheuoliaeth dynion.

AC yr oedd dyn o'r Phariſeaid, a'i enw Nicodemus, pennaeth yr Iuddewon:

2 *a* Hwn a ddaeth at yr Ieſu liw nos, ac a ddywedodd wrtho, Rabbi, nyni a wyddom mai dyſgawdwr ydwyt ti wedi dyfod oddi wrth Dduw: canys *b* ni allai neb wneuthur y gwyrthiau hyn yr wyt ti yn eu gwneuthur, oni b'ai fod Duw gyd ag ef.

3 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Oddi eithr *c* geni dyn * oddi uchod, ni ddichon efe weled teyrnas Dduw.

4 Nicodemus a ddywedodd wrtho, *d* Pa fodd y dichon dyn ei eni, ac efe yn hen? a ddichon efe fyned i groth ei fam eilwaith, a'i eni?

5 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Oddi eithr geni dyn o *e* ddwfr ac o'r Yſpryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw.

6 Yr hyn a aned o'r cnawd, *f* ſydd gnawd; a'r hyn a aned o'r Yſpryd, ydyw yſpryd.

7 *g* Na ryfedda ddywedyd o honof ſi wrthyt, Y mae yn rhaid eich geni chwi † oddi uchod.

8 Y mae'r *h* gwynt yn chwythu lle y mynno; a thi a glywi ei ſwn ef, ond ni wyddoſt o ba le y mae yn dyfod, nac i ba le y mae'n myned: felly y mae pob un a aned o'r Yſpryd.

9 Nicodemus a attebodd ac a ddywedodd wrtho, *i* Pa fodd y dichon y pethau hyn fod?

10 Ieſu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn *k* ddyſgawdwr yn Iſrael, ac ni wyddoſt y pethau hyn?

11 Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Mai yr hyn a *l* wyddom yr ydym yn ei lafaru, a'r hyn a welſom yr ydym yn ei dyſtiolaethu; a'n *m* tyſtiolaeth ni nid ydych yn ei dderbyn.

12 Os dywedais i chwi bethau *n* daearol, a chwithau nid ydych yn credu; pa fodd, os dywedaf i chwi bethau nefol, y credwch.

13 Ac *o* ni eſgynnodd neb i'r nef, oddi eithr yr hwn a ddiſgynnodd o'r nef, *ſef* Mab y dyn, yr hwn ſydd yn y nef.

14 ¶ Ac *p* megis y dyrchafodd Moſes y ſarph yn y diffeithwch, felly y mae yn y rhaid dyrchafu Mab y dyn:

u Sal 69. 9. Dat 2. 2. *x* Mat. 12. 38. 1 Cor. 1. 22. *y* Mat. 26. 61. *a* 27. 40. Act. 21. 2 Cor. 5. 1. *z* Ezra 4. 5, &c. *a* 2 Pedr 3. 16. *b* Col. 2. 9. *c* Luc 24. 8 *d* Heb. 2. 1. *e* 5. 12. *e* Mat. 13. 21. Pen. 5. 36. *f* Di. 14. 15. Mat. 10. 16. *g* Mat. 9. 4. Pen. 6. 64. 1 Cor. 3. 20. Heb. 4. 13. Dat. 2. 23.

a Pen. 7. 50. *a* 19. 39. Mat. 20. 30. *b* Pen. 9. 16 *c* Pen. 1. 13 1 Pedr 2. 2. Tit. 3. 5. * *drathefir neu, oddi fynu.* *d* 1 Cor. 2. 14. *e* Ezec. 36. 26. Rhuf. 6. 4. *f* Rhu. 8. 7. Gal. 3. 19. *g* Sal. 139. 6, 14. 1 Cor. 2. 11 † *drathefn.* *h* Sal. 135. 7. Preg. 11. 5. Act. 2. 2. 1 Cor. 2. 11 *i* Adn. 4. Sel. 73. 22. Pen. 6. 52. *k* Mal. 2. 7. *l* Pen. 1. 14 1 Ioan 1. 3. *m* Adn. 32. *n* Mat. 13. 3. *o* Di. 30. 4. Pen. 6. 14. *q* Marc 8. 31. Pen. 8. 28.

Pen. ii. *Adn.* 14.] *ychen*, &c Nid am *werthu* oedd y hai, caniattawyd hynny. *Deut.* xiv 26 Ond am ſanctaidd *ynghymtedd* y Deml. *Marc* xi. 16. Dirmygu'r meirw yw mathru eu beddau! Bydd cyſpyn y Saint yn hardd ryw ddydd. Er eu malurio yn y pridd! *Jer.* xxvi. 23.

y Adn. 36. Pen. 1. 12. a 6. 47. Act. 8. 37. z Pen. 19. 9 1 Io. 2. 2. a Rhuf. 6. 23. b 6. 32. u Adn. 15. w Luc 9. 56. Pen. 12. 47. y Pen. 5. 24 x Gen. 2. 17. z 3. 19. Gal. 3. 10. a Pen. 8. 12 b Rhuf. 1. 32. 2 Ped. 2. 13 c 1 Bren. 22. 8. Dat. 11. 10. d Iob 28. 13. Am. 5. 10. 2 Tim. 4. 3 e Eph. 5. 13 f Efa. 26. 12. Phil. 2. 13. g Pen. 4. 2. h 1 Sam. 9. 4. Jer. 6. 16. Rhu. 15. 4. i Act. 8. 36 k Mat. 3. 8. (Mat. 14. 3 m Marc 9. 13. Heb. 9. 10. n Num. 11. 28. 1 Cor. 3. 4. * Alvro. o Pen. 1. 15 p 1 Cor. 1. 13. q 12. 13. r 15. 10, 11 q Pen. 1. 20. s Marc 1. 7, 8. t Cân. 5. 1. 2 Cor. 11. 2 u Mat. 12. 2. w Can. 5. 16. Mat. 9. 15. † bwn o'r eiddef. x Luc 2. 30. y Efa. 9. 7. Dan. 2. 44. ‡ canvyll oedd Ioan. Hâdl yw'r Iesu. z Mal. iv. 2. Luc v. 35. a Phil 2. 9. b Pen. 8. 23 c Adn. 11. Pen. 8. 26. d 15. 15. e Pen. 1. 11. e 1 Io. 5. 10. f Col. 1. 19. a 2. 9 g Mat. 11. 27. a 28. 18. Heb. 2. 8. b Pen. 1. 12. Adn. 15. i Pen. b. 24. k Eph. 2. 3.

15 Fel na choller pwy bynnag a gredo yndde ef, ond *c* caffael o hono fywyd tragywyddol.

16 ¶ *s* Canys felly y carodd Duw y byd, fel y *t* rhoddodd efe ei unig-anedig Fab, *u* fel na choller pwy bynnag a gredo yndde ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol.

17 O blegid *w* ni ddanfonodd Duw ei Fab i'r byd, i ddamnio'r byd, ond fel yr achubid y byd trwyddo ef.

18 ¶ Yr hwn fydd yn credu yndde ef, *y* ni ddemnir: eithr yr hwn nid yw yn credu, *z* a ddamniwyd eisoes; o herwydd na chredodd yn enw unig-anedig Fab Duw.

19 A hon yw'r ddamnoediaeth: ddyfod *a* goleuni i'r byd, *b* a charu o ddynion y tywyllwch yn fwy na'r goleuni: canys yr oedd eu *c* gweithredoedd hwynt yn ddrwg.

20 O herwydd pob un a'r fydd yn gwneuthur drwg, fydd yn *d* casau'r goleuni, ac nid yw yn dyfod i'r goleuni, fel nad *e* argyoeddger ei weithredoedd ef.

21 Ond yr hwn fydd yn gwneuthur gwirionedd, fydd yn dyfod i'r goleuni, fel yr eglurhaer ei weithredoedd ef, *f* mai yn Nuw y gwnaed hwynt.

22 ¶ Gwedi'r pethau hyn, daeth yr Iesu a'i ddisgyblion i wlad Judea; ac a arosodd yno gyd â hwynt, *g* ac a fedyddiodd.

23 ¶ Ac yr oedd Ioan hefyd yn bedyddio yn Ainon, yn agos *b* i Salim; canys *i* dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a ddaethant ac a'i *k* bedyddiwyd.

24 Canys ni fwriasid Ioan etto i'r *l* carchar.

25 ¶ Yna y bu ymofyn rhwng *rhai* o ddisgyblion Ioan a'r Iuddewon, ynghylch *m* puredigaeth.

26 A hwy a ddaethant at Ioan, ac a *n* ddywedasant wrtho, * Rabbi, yr hwn oedd gyd â thi y tu hwnt i'r Iorddonen, o am yr hwn y tystiolaethaist ti, wele, y mae hwnnw yn bedyddio, a phawb yn dyfod atto ef.

27 Ioan a attebodd ac a ddywedodd, *o* Ni ddichon dyn dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nef.

28 Chwychwi eich hunain ydych dystion i mi, ddywedyd o honof fi, *q* Nid myfi yw y Crist, *r* eithr fy mod wedi fy anfon o'i flaen ef.

29 Yr hwn fydd ganddo y *s* briod-ferch, yw'r *t* priod-fab: ond *u* cyfaill y priod-fab, yr hwn fydd yn ſefyll ac yn ei glywed ef, fydd yn llawenychu yn ddirfawr o blegid llef y priod-fab: *v* y llawenydd *x* mau hwn gan hynny a *x* gyflawnwyd.

30 Rhaid ydyw iddo ef *y* gynnyddu, ac i minnau ‡ ſo leihau.

31 Yr hwn a ddaeth oddi uchod, fydd *a* goruwch pawb oll: yr hwn fydd o'r ddaear, fydd o'r ddaear, ac am y *b* ddaear y mae yn llafaru: yr hwn fydd yn dyfod o'r nef, fydd goruwch pawb.

32 A'r hyn a welodd efe ac a glywodd, *c* hynny y mae efe yn ei dystiolaethu: ond nid oes *d* neb yn derbyn ei dystiolaeth ef.

33 Yr hwn a dderbyniodd ei dystiolaeth ef, *e* a ſeliodd mai geirwir yw Duw.

34 Canys yr hwn a anfonodd Duw, fydd yn llafaru geiriau Duw; o blegid *f* nid wrth ſefur y mae Duw yn rhoddi *iddo ef* yr Yſpryd.

35 Y mae'r Tad yn caru'r Mab, ac efe a roddodd *g* bob peth yn ei law ef.

36 Yr hwn fydd yn *b* credu yn y Mab, y mae gandoo fywyd tragywyddol: a'r hwn fydd *f* heb gredu i'r Mab, ni wel fywyd; eithr y mae *k* digofaint Duw yn aros arno ef.

Pen. iii. *Adn.* 29.) *Cyfaill.* Un o'l gyfeillion wyf: a chlywed ei lais yn gwahodd, a'r Briod-ferch yn ei llawes, *enidiau yn ymlonni yn ei gariad, ywa'n hollawenydd i*

PAN wybu yr Arglwydd gan hynny y glywed o'r Pharifeaid fod yr Iesu yn gwneuthur ac *a* yn bedyddio mwy o ddiſ- *a* Pen. 3. gyblion nag Ioan, 22, 26.

2 (Er na fedyddiasai'r Iesu ei hun, eithr ei ddisgyblion ef.)

3 Efe a adawodd Judea, ac a aeth drachefn i Galilea. *b* Luc 17.

4 Ac yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy *b* Samaria. 11. *c* Gen. 33.

5 Efe a ddaeth gan hynny i ddinas yn Samaria a elwid *c* Sicar, ger llaw y rhandir *a* roddasai Jacob i'w fab Joſeph. 19. *a* 48. 22. Joſ. 24. 32.

6 Ac yno yr oedd ffynnon Jacob. Yr Iesu gan hynny yn ddiffygiol *d* gan y daith, a eiſteddodd felly ar y * ffynnon: ac yn- * *pydew*, hiyly y † chwechad awr ydoedd hi. Adn. 11.

7 Daeth *e* gwraig o Samaria i ddwfr: a'r Iesu a ddywedodd wrthi, Dyro i mi i yfed. † *banner*-*dwfr*. *d* Heb. 4. 15. *e* Mat. 15.

8 (Canys ei ddiſgyblion a aethent i'r ddinas i brynu bwyd) 22. Gal. 3. 28.

9 Yna'r wraig o Samaria a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd yr ydwyt ti, a thi yn Iuddew, yn gofyn diod gennyf fi, *f* a myfi yn wraig o Samaria? o blegid *g* nid yw'r Iuddewon yn ymgyfeillach a'r Samariaid. *f* Pen. 8. 48. *g* 2 Bren. 17. 27--30.

10 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pe'd adwaenit ti *b* ddawn Duw, a phwy yw'r hwn ſydd yn dywedyd wrthyt, Dyro i mi i yfed; tydi a ofynaſit iddo ef, ac efe a roddaſai i ti *i* ddwfr bywiol. *b* Rhuf. 8. 32. *i* Jer. 2. 13. Pen. 6. 35.

11 Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, nid oes gennyt ti ddim i godi ddwfr, a'r pydew ſydd ddwfn: *k* o ba le y gan hynny y mae gennyt ti y ‡ dwfr bywiol hwnnw? *k* 1 Yr oedd dwfr *rhedegog*

12 Ai mwy wyt ti na'n *l* tad Jacob, yr hwn a roddodd i ni y pydew, ac efe ei hun a yfodd o hono, a'i feibion, a'i anifeiliaid? *l* yn brin yn y wlad honno: ac ni wyddai hi ddim am *ddwfr y Bywyd*,

13 Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthi, Pwy bynnag ſydd yn yfed o'r dwfr hwn, efe a ſycheda drachefn: *Nicodemus*

14 Ond pwy bynnag a yfo o'r *m* dwfr a roddwyf fi iddo, ni *n* ſycheda yn dragywyddyd; eithr y dwfr a roddwyf iddo, a ſydd ynddo *yn o* ffynnon o ddwfr yn tarddu i fywyd tragywyddol. am yr addysg ei enedigaeth. *Pen. iii. 4.*

15 Y wraig a ddywedodd wrtho, Arglwydd, dyro i mi'y dwfr hwn, *p* fel na ſychedwyf, ac na ddelwyf yma i godi *dwfr*. *p* 2 Bren. 17. 23. Pen 8. 53. Mat. 3. 9.

16 Iesu a ddywedodd wrthi, Dos, *q* galw dy wr, a thyred yma. *m* Pen. 7. 38.

17 Y wraig a attebodd ac a ddywedodd, Nid oes gennyf wr. Iesu a ddywedodd wrthi, Da y dywedaiſt, nid oes gennyf wr: *n* Efa. 49. 10.

18 Canys pump o wyr a fu i ti: a'r hwn ſydd gennyt yr awr hon, *r* nid yw wr i ti: hyn a ddywedaiſt yn wir. *o* 1 Ioan 3. 9. *p* Pen. 7. 39. *p* Pen. 6.

19 Y wraig a ddywedodd wrtho ef, Arglwydd, mi a welaf mai *s* prophwyd wyt ti. *q* Gen. 3. 9. Iago 4. 3.

20 Ein tadau a addolaſant yn y mynydd hwn; ac yr ydych chwi yn dywedyd mai yn *t* Jeruſalem y mae'r man lle y mae'n rhaid addoli. *r* Adn. 18. Dt. 5. 20. Heb. 4. 13.

21 Iesu a ddywedodd wrthi hi, O wraig, cred fi, *u* y mae'r awr yn dyfod, pryd nad addoloch y Tad, nac yn y mynydd hwn, nac yn Jeruſalem. *s* Gal. 29. 2. Rhu. 2. 15. *t* Deut. 12.

22 Chwychwi ydych yn *y* addoli y peth ni wyddoch; niueu ydym yn addoli y peth a wyddom: canys *x* iachawdwriaeth ſydd o'r Iuddewon. *y* 2 Bren. 17. *x* Mat. 28. 19.

23 Ond dyfod y mae'r awr, ac yn awr y mae hi, pan addolo y gwir addolwyr *y* Tad mewn *u* yſpryd a gwirionedd: canys y cyfryw y mae'r Tad yn eu ceiſio i'w addoli ef. *u* 1 Tim. 2. 8. *y* 2 Bren. 17. 19, 20.

24 *b* Yſpryd yw Duw; a rhaid i'r rhai *z* a'i addolant ef, addoli mewn yſpryd a gwirionedd. *b* Eſa. 2. 3. *a* Rhuf. 9. 5. *a* Rhu 1. 9.

25 Y wraig a ddywedodd wrtho, Mi a wn fod y *c* Meſſias yn dyfod, yr hwn a elwir Crist: pan ddelo hwnnw, efe a fynega i ni bob peth. *z* 2 Cor. 3. 17. *b* Pen. 1. 42 *c* Pen. 9. 37.

26 Iesu a ddywedodd wrthi, *d* Myfi, yr hwn wyf yn ymddiddan a thi, yw efe.

27 ¶ Ac

a Gal. 3 28.
f Rhuf. 9-21.
g 2 Bren. 2. 13.
b Pen. 1. 42.
* Y wraig honno oedd blaen yr ffrwyth yr efengyl ym mhlith y cenhedloedd: mae Duw weithiau yn defnyddio y lleiaf i wneuthur y mwyaf o flaen y cryfaf.
2 Bren. v. 3, 4--13.
i Sal. 34. 8.
k Pen. 2. 25 Adn. 18.
l 2 Bren. 5. 3.
m Job 23. 12.
n Mat. 16. 7.
o Sal. 40. 8.
p Pen. 12. 4.
q Mat. 9. 37 Luc 10. 2.
r Mat. 20. 8
s Pen. 15. 16.
t Heb. 11. 40.
u Deut. 20. 6. Jos. 24. 13. Job 31. 8. Sal. 39. 6 Mica 6. 15. Rhuf. 15. 20.
x Esa. 49 4.
Jer. 7. 25. Mat. 3. 1. Mar. 1. 15. 1 Ped. 1. 10 y Mat. 10. 5.
a 11. 12. z Mat. 15. 22--29.
a 1 Bren. 10. 7.
b Pen. 17. 8 Rhuf. 10. 17.
c Esa. 43. 1. Heb. 5. 9. d Adn. 40. Phil. 1. 5.
e Adn. 46.
f Mat. 13. 57.
g Pen. 1. 11 1 Cor. 1. 27
h Pen. 2. 1, 11.
‡ *reolwr*, Phil. 4. 22.
i Gen. 22. 14. Sal. 46, 1. Hos. 5. 15.
k 1 Cor. 1. 22.

27 ¶ Ac ar hyn y daeth ei ddisgyblion; a bu ryfedd ganddynt ei fod ef yn ymddiddan a *e* gwraig: er hynny ni ddywedodd neb, Beth a geisi? neu, *f* Paham yr ydwyt yn ymddiddan a hi?

28 Yna'r wraig *g* a adawodd ei dwfr-lestr, *b* ac a aeth i'r ddinas, ac a ddywedodd wrth y dynion,

29 * Deuwch, *i* gwelwch ddyn yr hwn a ddywedodd i mi yr *k* hyn oll a wnaethum; onid hwn yw'r Crist?

30 Yna hwy a aethant *l* allan o'r ddinas, ac a ddaethant atto ef.

31 ¶ Yn *y* cyfamser y disgyblion a attolygasant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, bwyttâ.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y mae gennyf fi fwyd i'w fwytta yr hwn *m* ni wyddoch chwi oddi wrtho.

33 Am hynny y disgyblion a ddywedasant wrth eu gilydd, A *n* ddug neb iddo beth i fwytta?

34 Iesu a ddywedodd wrthynt, *o* Fy mwyd i yw gwneuthur ewyllys yr hwn a'm hanfonodd, a gorphen ei *p* waith-ef.

35 Onid ydych chwi yn dywedyd, Y mae etto bedwar mis, ac *yna* y daw'r cynhauaf? Wele, yr ydwyf fi yn dywedyd wrthych, Dyrchefwch eich llygaid, ac edrychwch ar y maesydd; *q* canys gwyn-ion ydynt eisoes i'r cynhauaf.

36 A'r hwn fydd yn medi, fydd yn derbyn *r* cyflog, ac yn *s* casglu ffrwyth i fywyd tragywyddol: fel y byddo i'r hwn fydd yn hau, ac i'r hwn fydd yn medi, *t* lawenychu ynghyd.

37 Canys yn hyn y mae'r gair yn wir, *u* Mai arall yw yr hwn fydd yn hau, ac arall yr hwn fydd yn medi.

38 Mi a'ch anfonais chwi i fedi yr hyn ni lafuriasoch: *x* eraill a lafuriasant, a chwithau a aethoch i mewn i'w llafur hwynt.

39 ¶ A llawer o'r *y* Samariaid o'r ddinas honno a gredasant yndde, o herwydd gair y wraig, yr hon oedd yn tystiolaethu, Efe a ddywedodd i mi'r hyn oll a wnaethum.

40 Am hynny pan ddaeth y Samariaid atto ef, hwy a *z* attolygasant iddo aros gyd a hwynt. Ac efe a arosbdd yno ddeuddydd.

41 A mwy o lawer a gredasant yndde ef, *a* o blegid ei air ei hun:

42 A *bun* a ddywedasant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian yn credu, o blegid dy ymadrodd di: canys ni a'i *b* clywsom *c* ein hunain, ac a wyddom mai hwn yw ddiau yw'r Crist, *c* Iachawdwr y byd.

43 ¶ Ac ym *d* mhen y deuddydd efe a aeth ymaith oddi yno, ac a aeth i *e* Galilea.

44 Canys yr Iesu ei hun a dystiolaethodd, *f* nad ydyw prophwyd yn cael anrhydedd yn ei wlad ei hun.

45 Yna pan ddaeth efe i Galilea, y Galileaid a'i *g* derbyniasant ef, gwedi iddynt weled yr holl bethau a wnaeth efe yn Jerusalem ar yr ŵyl: canys hwythau a ddaethant i'r ŵyl.

46 Felly yr Iesu a ddaeth drachefn i Cana *yn* Galilea, *h* lle y gwnaeth efe y dwfr yn win. Ac yr oedd rhyw ‡ bendefig yr hwn yr oedd ei fab yn glaf yn Capernaum.

47 ¶ Pan glybu hwn ddyfod o'r Iesu o Judea i Galilea, efe a aeth atto ef, ac a attolygodd iddo ddyfod i wared a iachau ei fab ef: *i* canys yr oedd efe ym mron marw.

48 Yna Iesu a ddywedodd wrtho ef, *k* Oni welwch chwi arwyddion a rhyfeddodau, ni chredwch.

49 Y pendefig a ddywedodd wrtho ef, *l* O Arglwydd, tyred i wared cyn marw fy machgen.

50 Iesu a ddywedodd wrtho ef, Dos ymaith; y mae dy fab yn *j* byw. *m* A'r *j* Sal. 71. gwr a gredodd y gair a ddywedasai Iesu wrtho, ac efe a aeth ymaith. 20.

51 ¶ Ac ieu yr oedd efe yn *m* myned i wared, ei weision a gyfarfuant a 8. 13. ag ef, ac a fynegasant, gan ddywedyd, Y mae dy fachgen yn byw.

52 Yna efe a *n* ofynodd iddynt yr awr *n* Sal. cxi. 2 y gwellhasai arno. A hwy a ddywedasant wrtho, Doe, y seithfed awr, y gadawodd Act. 17. 10 y cryd ef.

53 Yna y ŵybu'r tad o mai yr awr honno *oedd*, yn yr hon y dywedasai'r Iesu wrtho ef, Y mae dy fab yn byw. *p* Ac efe a gredodd, a'i holl dy.

54 Yr ail arwydd yma drachefn a wnaeth yr Iesu, gwedi dyfod o Judea i Galilea.

P E N. V.

1 *Yr Iesu yn iachau'r dyn ar Lan y llynn,*
10 *a'r Iuddewon yn ei erlid am wneuthur hynny ar y Sabbath.*

GWEDI hynny yr oedd *a* gwyl yr Iuddewon; a'r Iesu a aeth i fynu i Jerusalem.

2 Ac y mae yn Jerusalem, *b* wrth borth y defaid, lynn a elwir yn Hebraeg, Bethesda, ag iddo bum porth.

3 Yn y rhai *y* gorweddai lliaws mawr o rai cleifion, deillion, cloffion, gwywedigion, yn disgwyl am gynhyrfiad y dwfr.

4 *d* Canys angel oedd ar amserau yn disgyn i'r llynn, ac yn cynhyrfu'r dwfr: yna yr hwn a elai i mewn yn *e* gyntaf ar ol cynhyrfu'r dwfr, a iai yn iach o-ba glefyd bynnag a fyddai arno.

5 Ac yr oedd rhyw ddyn yno, yr hwn a fuasai * glaf ddeunaw mlynedd ar hugain.

6 Yr Iesu, pan welodd hwn yn gorwedd, a gwybod ei fod ef *felly* yn hir o amser bellach, a ddywedodd wrtho, *f* A fynni di dy wneuthur yn iach?

7 Y claf a atebodd iddo, Arglwydd, *g* nid oes genyf ddyn i'm bwrw i'r llynn, pan gynhyrfer y dwfr: ond tra fyddwyf fi yn dyfod, arall a ddisgyn o'm blaen i.

8 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, *e* Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a rhodia.

9 ¶ Ac *yn* ebrwydd y gwnawd y dyn yn iach; ac *efe* a gododd ei wely, a ac a rodiodd. A'r *i* sabbath oedd y diwrnod hwnnw.

10 ¶ Am hynny yr Iuddewon a ddywedasant wrth yr hwn a wnaethpwyd yn iach, *j* Y sabbath yw hi: nid cyfreithlon i ti godi *dy* wely.

11 Efe a attebodd iddynt, *m* Yr hwn a'm gwnaeth i yn iach, efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod dy wely, a rhodia.

12 Yna hwy a ofynasant iddo, *n* Pwy yw'r dyn a ddywedodd wrthyt ti, *o* Cyfod dy wely, a rhodia?

13 A'r hwn a iachasid ni wyddai pwy oedd efe, *p* Canys yr Iesu a giliasai, † o'r dyrfa oedd yn y fan *honno*.

14 Gwedi hynny'r Iesu a'i cafodd yn y deml, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ti a wnaethpwyd yn iach: *q* na phecha mwyach, rhag digwydd i ti beth a fyddo *r* gwaeth.

15 Y dyn a aeth ymaith, ac a fynegodd i'r Iuddewon, ‡ mai'r Iesu oedd yr hwn a'i gwnaethai ef yn iach.

16 Ac am hynny yr Iuddewon a erlidiasant yr Iesu, ac a geisiasant ei *t* ladd ef, o blegid iddo wneuthur y pethau hyn ar y sabbath.

17 ¶ Ond yr Iesu a'u hattebodd hwynt, *u* Y mae fy Nhad yn gweithio hyd yn hyn, ac yr ydwyf finnau yn gweithio.

18 Am hyn gan hynny yr Iuddewon a *x* geisiasant yn fwy ei ladd ef, o blegid nid yn unig iddo dorri'r sabbath, ond hefyd iddo ddywedyd fod Duw yn Dad iddo, y gan ei wneuthur ei hun yn || gyfal â Duw.

19 Yna

a Exo. 24. 23. Deut. 16, 1. Heb. 10. 2 *b* Neh. 12. 39.
c Sal. 41. 1. Preg. 2. 23. *d* Mat. 25. 13. Iago 1. 17. *e* 1 Cor. 9. 24.
* Groeg, *mewn gwendid*, Luc 13. 11.
f Sal. 31. 7. Pen. 4. 10. *g* Deut. 33. 29. Sal. 72. 12. *h* Sal. 29. 4. Marc 2. 9. Eph. 3. 20.
i Mar. 2. 12. *k* Neh. 13. 19.
l Mat. 9. 13 *m* Luc 6 5. Act. 11. 4. 1 Pedr 3. 16.
n Pen. 9. 11.
o Adn. 8, 21.
p Mat. 10. 17.
† *ac yr oedd tyrfa yn y fan.*
q Ezra 9. 13. 1 Ped. 4. 3. *r* Lef. 20. 21. Mat. 12. 45 2 Ped. 2. 20
s Sal. 66. 17. Mar. 6. 14. *t* Num. 15. 35. Sal. 31. 15.
u Gen. 2. 2. Pen. 14. 10
x Pen. 7. 19, &c.
‖ *cydradd*, neu, *cyfle-bydd i*
y Pen. 10. 33.

Pen. v. *Adn.* 5.] *Glaf*, Sef, yn ddirym; gan y parlys (*sally*) tebygid, na's medrai neb ei iachau, fel, *Marc* ii. 3. fe fu yn *egwan* er cyn geni *Crist*; ac yn *dir* wrth y llyn! Cofied pechadur *gwan*, fe wnaed y dyn yn iach! *Adn.* 9.] Adn. 13. *Ghiafai.* Neu, trofiglwyddodd ei hun, allan o olwg ei etholwyr. *Mat.* xiv. 13. Efe a drofiglwydda ei ganlynwyr i'r tragywyddol Noddfa! *Phil.* i. 28.

19 Yna yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, ni ddichon y Mab wneuthur dim o hono ei hunan, eithr yr hyn a welo efe y Tad yn ei wneuthur: canys beth bynnag y mae efe yn ei wneuthur, *a* hyny hefyd y mae y Mab yr un ffunud yn ei wneuthur.

20 Canys y mae'r Tad yn *b* caru'r Mab, ac yn dangos iddo yr *c* hyn oll y mae efe yn ei wneuthur: ac efe a ddengys iddo weithredoedd mwy na'r rhai hyn, fel y rhyfeddech chwi.

21 O blegid megis y mae y Tad yn cyfodi y rhai meirw, *d* ac yn *e* u bywhau; felly hefyd y mae y *e* Mab yn bywhau y rhai a fynno.

22 Canys y Tad nid yw yn barnu neb: *f* eithr efe a roddes bob barn i'r Mab:

23 Fel yr anrhydeddai pawb y Mab, *g* fel y maent yn anrhydeddu'r Tad. Yr hwn nid yw yn anrhydeddu'r Mab, nid yw yn anrhydeddu'r Tad yr hwn a'i hanfonodd ef.

24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Y neb ſydd yn gwrando fy ngair i, ac yn *r* credu i'r hwn a'm hanfonodd i, a gaiff fywyd tragwyddol: ac ni ddaw i farn, *k* eithr efe a aeth trwodd o farwolaeth i fywyd.

25 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Y mae yr awr yn dyfod; ac yn awr y mae, *l* pan glywo y meirw lef Mab Duw: a'r rhai a glywant a fyddant *m* byw.

26 Canys megis y mae *n* gan y Tad fywyd ynddo ei hunan, felly y rhoddes efe i'r o Mab hefyd fod ganddo fywyd ynddo ei hunan;

27 *p* Ac a roddodd awdurdod iddo i wneuthur barn hefyd, o herwydd ei fod yn Fab y dyn.

28 Na ryfeddwch am hyn: canys y mae'r awr yn dyfod, yn yr hon y caiff *q* pawb a'r ſydd yn y beddau glywed ei leferydd ef:

29 A *tuy* a ddeuant allan: *r* y rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad bywyd; ond y rhai a wnaethant ddrwg, i adgyfodiad barn.

30 *s* Ni allaf fi wneuthur dim o honof fy hunan: fel yr ydwyf yn *t* clywed, yr ydwyf yn barnu: a'm barn i ſydd *u* gyfiawn; canys nid ydwyf yn ceiſio fy ewyllys fy hun, ond *x* ewyllys y Tad yr hwn a'm hanfonodd i.

31 *y* Os ydwyf fi yn tyſtiolaethu am danaf fy hunan, nid yw fy nhyſtiolaeth i wir.

32 ¶ *z* Arall ſydd yn tyſtiolaethu am danaf fi; ac mi a wn mai gwir yw y dyſtiolaeth y mae efe yn ei thyſtiolaethu am danaf fi.

33 *a* Chwychwi a anfonaſoch at Ioan, ac efe a ddug dyſtiolaeth i'r gwirionedd.

34 Ond myfi *b* nid ydwyf yn derbyn tyſtiolaeth gan ddyn: eithr y pethau hyn yr ydwyf yn eu dywedyd, fel y gwareder chwi.

35 Efe oedd ganwyll yn llofgi, ac yn *c* goleuo; a chwithau oeddych *d* ewyllyſgar i orfoleddu *e* dros amſer yn ei oleuni ef.

36 ¶ Ond y mae gennyf fi dyſtiolaeth fwy nag Ioan: canys y *f* gweithredoedd a roddes y Tad i mi i'w gorphen, y gweithredoedd hynny y rhai yr ydwyf fi yn eu gwneuthur, ſy'n tyſtiolaethu am danaf, mai'r Tad a'm hanfonodd i.

37 A'r Tad, yr hwn a'm hanfonodd i, *g* efe a dyſtiolaethodd am danaf fi. *Ond* ni chlywſoch chwi ei lais ef un amſer, ac *b* ni welſoch ei wedd ef.

38 Ac *i* nid oes gennych chwi mo'i air ef yn aros ynoch: canys yr hwn a anfonodd efe, *k* hwnnw nid ydych chwi yn credu iddo.

39 ¶ *l* Chwiliwch yr yſgrythurau; canys yndddynt hwy yr ydych chwi yn meddwl cael bywyd tragywyddol: *m* a hwynt-hwy yw y rhai ſydd yn tyſtiolaethu am danaf fi.

40 Ond ni fynnwch chwi ddyfod attaf fi, *n* fel y caffoch fywyd.

41 Nid ydwyf fi yn derbyn o gogoniant oddi wrth dynion.

42 Ond myfi a'ch adwaen chwi, *p* nad oes gennych gariad Duw ynoch.

43 Myfi a ddaethum yn *q* enw fy Nhad, ac nid ydych yn *fy* nerbyn i: os arall a ddaw yn ei enw ei hun, *r* hwnnw a dderbyniwch.

44 *s* Pa fodd y gellwch chwi gredu, y rhai ydych yn derbyn clod gan eich gilydd, *t* ac heb geiſio'r clod *ſydd* oddi wrth Dduw yn unig?

45 *u* Na thybiwch y cyhuddaf fi chwi wrth y Tad: *x* y mae a'ch cyhudda chwi, *ſef* Moſes, yn yr hwn yr ydych yn gobeithio.

46 Canys pe credaſech chwi i Moſes, chwi a gredaſech i minnau: o blegid y am danaf fi yr yſgrifenodd efe.

47 Ond os chwi ni chredwch i'w yſgrifenadau ef, pa fodd y credwch i'm geiriau i?

---

1 *Porthi pinn mil a phum torth, &c.* 15 *Rhai am gerami Crift.* 29 *Rhai yn eigan lyn erfmuyn y tortbau.* 60 *Blawer yn tramgwyddo wrth ei athrawiaeth.*

GWEDI'r pethau hyn yr aeth yr Iesu dros *a* fôr Galilea, hwnnw yw * *môr* Tiberias.

2 A thyrfa fawr a'i *b* canlynodd ef, canys hwy a welſent ei arwyddion y rhai a wnaethai efe ar *y c* cleiſion.

3 A'r Iesu a aeth i fynu i'r mynydd, ac a eiſteddodd yno gyd a'i ddiſgyblion.

4 A'r † paſg, *d* gwyl yr Iuddewon oedd yn agos.

5 ¶ *e* Yna'r Iesu a ddyrchafodd *ei* lygaid, ac a welodd fod tyrfa fawr yn dyfod atto; ac a ddywedodd wrth *f* Philip, O ba le y prynwn ni fara, fel y caffo y rhai hyn fwyta?

6 (A hyn a ddywedodd efe i'w *g* brofi ef; canys efe a wyddai beth yr oedd efe ar fedr ei wneuthur)

7 Philip a'i hatebodd ef, *h* Gwerth dau can ceiniog o fara nid yw ddigon iddynt, fel y gallo pob un o honynt gymmeryd ychydig.

8 Un o'i ddiſgyblion a ddywedodd wrtho, *i* Andreas, brawd Simon Pedr,

9 Y mae yma ryw fachgennyn, a chanddo bum torth haidd, a dau byſgodyn: *k* ond beth yw hynny rhwng cynnifer?

10 A'r Iesu a ddywedodd, Perwch i'r dynion *l* eiſteddo i lawr. Ac yr oedd glaſwellt lawer yn y fan *honno*. Felly'r gwyr a eiſteddaſant i lawr, ynghylch pum mil o nifer.

11 A'r Iesu a gymmerth y torthau, ac wedi iddo *m* ddiolch, efe a'u *n* rhannodd i'r diſgyblion, a'r o diſgyblion i'r rhai oedd yn eiſteddi; felly hefyd o'r pyſgod, *p* cymmaint ag a fynnent.

12 Ac wedi eu *q* digoni hwynt, efe a ddywedodd wrth ei ddiſgyblion, Casglwch *r* y briw-fwyd gweddill, fel na choller dim.

13 Am hynny hwy a'i casg aſant, ac a lanwaſant ddeuddeg basgedaid o'r briw-fwyd, o'r pum torth haidd, a *s* weddillaſai gan y rhai a fwyttaſent.

14 Yna y dynion, pan welſant yr arwydd a wnaethai'r Iesu, a ddywedaſant, *t* Hwn yn ddiau yw y prophwyd oedd ar ddyfod i'r byd.

15 ¶ Yr Iesu gan hynny, pan wybu eu bod hwy ar fedr dyfod, a'i gipio ef i'w wneuthur yn *u* frenhin, a giliodd drachefn i'r mynydd, ei hunan yn unig.

16 Ond pan hwyrhaodd hi, ei ddiſgyblion a aethant i wared at y môr.

17 Ac

---

a Mat. 14. 13. Mar. 6. 32. * *llyn.*
b Mat. 5. 33.
c Luc 4. 40
† Y tryfedydd lwyd Iesu. *Pen.* ii. 13.
d Lef. 23. 5-9. Deut. 16. 1.
e Mat. 14. 14.
f Pen. 1. 43
g Gen. 22. 1 Deut. 8. 15
h Num. 11. 22.
i Mat. 6. 38
k 2 Kin. 7. 2 Br. 4. 43
l Mar. 6 39
m Mat. 15. 36.
1 Cor. 10. 31.
n Sal. 104. 28.
o Mat. 10. 8.
p Di. 13. 25
q Neh. 9. 25.
r Gen. 32. 10.
a 41. 35. 1 Bren. 17. 16.
t Deut. 18. 18. Pen. 1. 21. *a* 7. 40.
u Mat. 21. 9. Pen. 18. 36

x Mat. 14. 21. Mar. 6.47. Heb. 5. 7. y Sal. 107. 26. || dros dair milldir. Lu 24.13. ∝ Sal. 77. 19. a Mat. 14. 26. * *ydwyf.* Exo. 3.14. b Efa. 40. 29. c Can. 1. 3. d Sal. 107. 30. e Adn. 10, 23. f Adn. 11. g Can. 1. 7. h Adn. 12. Rhuf. 16. 18. Phil. 2. 21. i 1 Cor. 15. 58. k Preg. 1. 2. l Adn. 33. m Sal. 2. 7. Mat 3. 17. a 17. 5. Phil. 2 3. 9. Heb. 7. 21, 28. n Deut. 5. 27. Mica 6. 7. Adn. 29. o 1 Ioan 3. 23. p Mat. 16. 1. 1 Cor. 1. 22 q Exo. 16. 15. 1 Cor. 10. 3 r Sal. 78. 24. s Adn. 58. Exo. 16. 4. Deut. 8. 3. 1 Pen. 1. 16 u Adn. 35. Pen. 1. 20. x Mat. 13. 20. Pen. 4. 15. y Pen. 5. 40. ∝ Pen. 4. 14. a Pen. 5. 38. a 12. 37. b Gen. 7. 15. Sal. 2. 8. Efa. 53. 10. Pen. 13. 18 c Mat. 11. 28. d Sal. 40. 8. Phil. 2. 7. e Pen 5. 43 f Pen. 10. 28.

17 Ac wedi iddynt ddringo i long, hwy a aethant ar byd y môr tu a Capernaum: Ac yr oedd hi weithian yn dywyll, a'r Iesu ni ddaethai attynt hwy.

18 A'r môr, gan wynt mawr yn chwythu, a y gododd.

19 Yna, wedi iddynt rwyfo ynghylch || pump ar hugain neu ddeg ar hugain o ddadau, hwy a welent yr Iesu yn ∝ rhodio ar y môr, ac yn nesau at y llong; *a* ac a ofnasant.

20 Ond efe a ddywedodd wrthynt, Myfi * yw: *b* nac ofnwch.

21 Yna y *c* derbyniasant ef yn chwannog i'r llong: ac yn ebrwydd yr oedd y llong *d* wrth y tir yr oeddynt yn myned iddo.

22 ¶ Trannoeth, pan welodd y *e* dyrfa oedd yn sefyll y tu hwnt i'r môr, nad oedd un llong arall yno ond yr un honno i'r hon yr aethai ei ddisgyblion, ac nad aethai'r Iesu gyd â'i ddisgyblion i'r llong, ond mynedo'i ddisgyblion ymaith eu hunain.

23 (Eithr llongau eraill a ddaethent o Tiberias yn gyfagos i'r fan *f* lle y bwyttasent hwy fara, wedi i'r Arglwydd roddi diolch.)

24 Pan welodd y dyrfa gan hynny nad oedd yr Iesu yno, na'i ddisgyblion, hwythau a aethant i longau, ac a ddaethant i Capernaum, *g* dan geisio yr Iesu.

25 Ac wedi iddynt ei gael ef y tu hwnt i'r môr, hwy a ddywedasant wrtho, Rabbi, pa bryd y daethost ti yma?

26 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr ydych chwi yn fy ngheisio i, nid o herwydd i chwi weled y gwyrthiau, eithr o herwydd i chwi *b* fwytta o'r torthau, a'ch digoni.

27 *i* Llafuriwch nid am y bwyd a *k* dderfydd, eithr am y bwyd a bery i *l* fywyd tragywyddol, yr hwn a ddyry Mab y dyn i chwi: *m* canys hwn a seliodd Duw Dad.

28 Yna dywedasant wrtho, *n* Pa beth a wnawn ni, fel y gweithredom weithredoedd Duw?

29 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Hyn yw *o* gwaith Duw; credu o honoch yn yr hwn a anfonodd efe.

30 Dywedasant gan hynny wrtho ef, *p* Pa arwydd yr ydwyt ti yn ei wneuthur, fel y gwelom, ac y credom i ti? Pa beth yr wyt ti yn ei weithredu?

31 *q* Ein tadau ni a fwyttasant y manna yn yr anialwch, fel y mae yn ysgrifenedig, *r* Efe a roddodd iddynt fara o'r nef i'w fwyta.

32 Yna'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, *s* Nid Moses a roddodd i chwi y bara o'r nef: eithr fy Nhad fydd yn *t* rhoddi i chwi y gwir fara o'r nef.

33 Canys bara Duw ydyw yr hwn sydd yn dyfod i wared o'r nef, *u* ac yn rhoddi bywyd i'r byd.

34 Yna hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, *x* dyro i ni y bara hwn yn wastadol.

35 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Myfi yw bara'r bywyd. Yr hwn sydd yn y dyfod attaf fi, ∝ ni newyna; a'r hwn sydd yn credu ynof fi, ni sycheda un amser.

36 Eithr dywedais wrthych, i chwi *a* fy ngweled, ac nad ydych yn credu.

37 Yr hyn oll y mae'r Tad yn ei roddi i mi, a ddaw attaf fi: a'r hwn *a* ddel attaf fi, ni's bwriaf ef allan ddim.

38 Canys myfi a ddisgynais o'r nef, nid i wneuthur fy ewyllys fy hun, *c* ond ewyllys yr hwn a'm hanfonodd.

39 A hyn yw ewyllys y Tad a'm hanfonodd i; *y* o'r cwbl a roddodd efe i mi, na cholliwn ddim o hono, eithr bod i mi ei *g* adgyfodi ef yn y dydd diweddaf.

40 A hyn yw ewyllys yr hwn a'm hanfonodd i; cael o bob un a'r fydd yn *b* gweled y Mab, ac yn credu ynddo ef, fywyd tragywyddol: *i* a myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

41 Yna yr Iuddewon a rwgnachasant yn ei erbyn ef, o herwydd iddo ddywedyd, *k* Myfi yw'r bara a ddaeth i wared o'r nef.

42 A hwy a ddywedasant, *l* Onid hwn yw Iesu mab Joseph, *m* tad a mam yr hwn a adwaenom ni? pa fodd gan hynny y mae efe yn dywedyd, *n* O'r nef y disgynais?

43 Yna'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, † Na furmurwch wrth eich gilydd.

44 *o* Ni ddichon neb ddyfod attaf fi, oddi eithr i'r Tad, yr hwn a'm hanfonodd, ei dynnu ef: a myfi a'i hadgyfodaf ef y dydd diweddaf.

45 *p* Y mae'n ysgrifenedig yn y prophwydi, A phawb a fyddant wedi eu dysgu gan Dduw. Pob un gan hynny a glywodd gan y Tad, ac a ddysgodd, sydd yn dyfod attaf fi.

46 *q* Nid o herwydd gweled o neb y Tad, ond yr hwn sydd o Dduw; *r* efe a welodd y Tad.

47 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr hwn sydd yn credu ynof fi, sydd ganddo *s* fywyd tragywyddol.

48 *t* Myfi yw bara'r bywyd.

49 *u* Eich tadau chwi a fwyttasant y manna yn yr anialwch, ac a fuont feirw.

50 Hwn yw'r bara sydd yn dyfod i wared o'r nef, fel y *x* bwyttao dyn o hono, ac na byddo farw.

51 Myfi yw'r bara byw'iol, yr hwn a ddaeth i wared o'r nef. ∝ Os bwytty neb o'r bara hwn, efe a fydd *a* byw yn dragywydd. A'r bara a roddaf fi ywfy *b* nghnawd, yr hwn a roddaf fi dros fywyd y byd.

52 Yna'r Iuddewon a ymrysonasant a'u gilydd, gan ddywedyd, *c* Pa fodd y dichon hwn roddi i ni *ei* gnawd i'*w d* fwytta?

53 Yna'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, *e* Oni *fwyttewch* gnawd Mab y dyn, ac *oni* yfwch ei waed ef, nid oes gennych fywyd ynoch.

54 Yr hwn fydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, *f* fydd ganddo fywyd tragywyddol: ac myfi a'i *g* hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

55 Canys fy nghnawd i fydd *b* fwyd yn wir, a'm gwaed i fydd ddiod yn wir.

56 Yr hwn fydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, fydd yn *i* aros ynof fi, a minnau ynddo yntau.

57 Fel yr anfonodd y *k* Tad byw fi, ac yr *l* ydwyf fi yn byw trwy'r Tad: felly yr hwn fydd yn fy mwytta i, yntau a fydd byw *m* trwof fi.

58 Dyma'r *n* bara a ddaeth i wared o'r nef: nid megis y bwyttaodd eich tadau chwi y manna, ac y buont feirw. Y neb fydd yn bwytta'r bara o hwn, a fydd byw yn dragywydd.

59 Y pethau hyn a ddywedodd efe yn y synagog, wrth athrawiaethu yn *p* Capernaum.

60 Llawer gan hynny o'i *q* ddisgyblion, pan glywsant, a ddywedasant, Caled yw'r ymadrodd hwn; pwy a ddichon *r* wrando arno?

61 Pan wybu'r Iesu ynddo ei hun, gythryblu o'i ddisgyblion wrth hyn, efe a ddywedodd wrthynt, A ydyw hyn yn eich rhwystro chwi?

62 *Beth* gan hynny os gwelwech Fab y dyn yn dyrchafu i lle'r oedd efe o'r blaen?

63 Yr Yspryd ydyw'r hwn sydd yn *t* bywhau; y cnawd nid yw yn llesau dim:

g Pen. 5. 29 a 11. 24. *h* Adn. 36. *i* Pen. 5. 21 *k* Adn. 33. *l* Mar. 6. 3. *m* Efa. 31. 10. *n* Adn. 41. Pen. 8. 14. † *Gwnewch a chwedlau.* o Adn. 65. Can. 1. 4. Jer. 31. 18. Mat. 11. 27 Gal. 1. 16. *p* Efa. 54. 13. Jer. 31. 34. *q* Mat. 11. 27. *r* Gen. 1. 18 *s* Tim. 6. 16. *s* Pen. 3. 15 *t* Adn. 51. Diar. 9. 5. 1 Cor. 11. 24. Heb. 3. 14. *u* Adn. 31. 1 Cor. 10. 3 *x* Adn. 54. *y* Pen. 3. 13 ∝ Rhuf. 8. 24. 1 Cor. 10. 21. *a* Pen. 11. 25. *b* Efa. 55. 2 *c* 1 Cor. 2. 14. *d* Pen 3. 9. *e* Mat. 26. 26, 28. Adn 55, 57 *f* Pen. 4. 14 Adn. 27, 51 *g* Pen. 11. 25. Col. 2. 12. Dat. 20. 6. *h* Efa. 55. 2 *i* Pen. 17. 21. Rhuf. 8. 15 Eph. 3. 17. *k* 1 Thef. 1. 10. *l* Pen 5. 26 a 14. 11. *m* Pen. 17. 21. *n* Exo. 16. 4. Sal. 78. 24. *o* Adn 54. *p* Mat. 1. 23 Pen. 18. 20 Act. 15. 21 *q* Adn. 67. Luc 10. 1. *r* 2 Tim. 4. 3. Heb. 4. 12. *s* Pen 3. 13 Act. 1. 9. *t* Rhuf. 8. 2 2 Cor. 3. 6.

Pen. vi. *Adn.* 27.] *Seliodd.* Seliasant y maen, *Nu.* xxvii. 66. i fierhau ei dolhenyddiad: Ond, *Gair y lhu,* a seliodd yr *Ennemiad!* Heb. vii. 21, 28. Ac Yspryd yr Enheiniog a *Selia* ei holl Saint. *Sal.* xcii. 10. 1 *Cor.* ix. 26. 2 *Cor.* i. 21, 22. *Eph.* i. 13. a iv. 30. 1 *Ioan* ii. 7. a iii. 2. *Dat.* vii. 4.] Adn 63. *Yspryd yn bywhau.* Dywedir, *Efa.* xxxi. 3. am rai, *cnawd* ydynt: Ond am Grist, *Yspryd yw.* Yn y Dawdod y mae'r dyndod yn hanfod, a'i holl waith yn waith Duw, ac yn ymborth i'r duwiol! Felly enaid yn Nghrist; ei waith a gyfrifir i Grist, ac yn gymmeradwy gan Dduw: *Mat* x. 20. *Rouf.* xv. 18. 1 *Cor.* xiv. 25. 2 *Cor.* 3. 3, 6. a 13.

y geiriau yr ydwyf fi yn eu llafaru wrthych, *u* yſpryd ydynt, a bywyd ydynt.

u Khu. 8. 2.

x Adn. 60. *y* Pen. 2. 25.

64 Ond y mae o honoch chwi, rai *x* nid ydynt yn credu. *y* Canys yr Iesu a wyddai o'r dechreuad, pwy oedd y rhai nid oedd yn credu, a phwy oedd yr hwn a'i bradychai ef.

65 Ac efe a ddywedodd, Am hynny y dywedais wrthych, na ddichon neb ddyfod attaf fi, oni bydd wedi ei *a* roddi iddo oddi wrth fy Nhad.

z Adn. 45. *a* Eph. 2. 8. Phil. 1. 29.

66 ¶ O hynny allan llawer o'i ddiſgyblion ef a aethant yn eu hol, *b* ac ni rodiasant mwyach gyd âg ef.

b Gal. 3. 3. 1 Io. 2. 19.

67 Am hynny yr Iesu a ddywedodd wrth y deuddeg, A *c* fynnwch chwithau hefyd fyned ymaith?

c Esa. 1. 2. Pen. 2. 25.

68 Yna Simon Pedr a'i hattebodd ef, O Arglwydd, *d* at bwy yr awn ni? gennyt ti y mae, *e* geiriau y bywyd tragywyddol.

d Sal. 73. 25. Phil. 1. 7. *e* Act. 5. 20.

69 Ac yr ydym ni yn credu ac yn gwybod mai *f* tydi *yw* y Crist, Mab y Duw byw.

f Ioan 1. 1. 1 Mat. 16. 16.

70 Iesu a'u hattebodd, *g* Oni ddewisais i chwychwi y deuddeg, ac o honoch y mae un yn *b* ddiafol.

g Luc 6. 13 *b* Mat. 7. 22.

71 Eithr efe a ddywedasai am *i* Judas Iſcariot, *mab* Simon: canys hwn oedd ar fedr ei fradychu ef, ac efe yn un o'r deuddeg.

i Mat. 10. 4.

PEN. VII.

1 Iesu yn cerydduo ei geraint: 10 yn myned i'r wyl. 45 Y pharisieaid yn ceisio ei ddal.

AR Iesu a rodiodd, ar ol y pethau hyn, yn Galilea: *a* canys nid oedd efe yn yn chwennych rhodio yn Judea, o blegid bod yr Iuddewon yn ceisio ei *b* ladd ef.

a Mat. 10. 16. *b* Pen. 5. 16 *c* Exo. 23. 16. Lef. 23. 34. Deut. 16. 13. *d* Mat. 12. 46. Marc 3. 31 Pen. 5. 44. *e* Adn. 1. Phil. 2. 21. *f* Mat. 10. 36. Act. 1. 14. *g* Adn. 8. Preg. 3. 1. *b* Sal. 73. 5. *i* Pen. 15. 19. *k* Mat. 21. 44. Pen. 3. 19. *l* Esa. 11. 2. *m* Pen. 8. 20. Gal. 1. 10. *n* 2 Cor. 1. 17. *o* Exo. 23. 17. *p* Di. 8. 12. Esa. 45. 13. *q* Pen. 11. 36. *r* Pen. 9. 16 *s* Adn. 40. Mat. 16. 14 *t* Mat. 10. 25. *u* Di. 29. 25 Pen 9. 22. *x* Act. 20. 24. *y* Mat. 13. 54. Marc 6. 2. * *gwyr bron beth a ſgrifennyd* *z* Mat. 17. 4. *a* 1 Cor. 10. 31. *b* Sal. 25. 14. Diar. 3. 32. Hos. 6. 3. Mat. 13. 11. 1 Cor. 2. 15. *b* Esa. 3. 41.

2 A gwyl yr Iuddewon, *c* ſef gwyl y pebyll, oedd yn agos.

3 Am hynny ei *d* frodyr a ddywedaſant wrtho, Cerdda ymaith oddi yma, a dos i Judea; fel y gwelo dy ddiſgyblion dy weithredoedd di y rhai yr ydwyt yn eu gwneuthur.

4 Canys nid oes neb yn gwneuthur dim yn ddirgel, ac yntau yn ceisio bod yn gyhoedd: od wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn, *e* amlyga dy hun i'r byd.

5 Canys nid oedd ei frodyr yn credu ynddo.

6 Yna'r Iesu a ddywedodd wrthynt hwy, *g* Ni ddaeth fy amſer i etto; *b* ond eich amſer chwi ſydd yn waſtad yn barod.

7 *i* Ni ddichon y byd eich casau chwi; ond myfi y mae yn ei gasau, *k* o herwydd fy mod i yn tyſtiolaethu am dano, fod ei weithredoedd yn ddrwg.

8 Ewch chwi i fynu i'r wyl hon: *l* nid wyf fi etto yn myned i fynu i'r wyl hon, *m* o blegid ni chyflawnwyd fy amſer i etto.

9 Gwedi iddo ddywedyd y pethau hyn wrthynt, *n* efe a aroſodd yn Galilea.

10 ¶ Ac wedi myned o'i frodyr i fynu, yna yntau hefyd a *o* aeth i fynu i'r wyl; nid yn amlwg, ond megis yn *p* ddirgel.

11 Yna'r Iuddewon a'i *q* ceiſiasant ef yn yr wyl, ac a ddywedaſant, Pa le y mae efe?

12 A murmur mawr oedd am dano ef ym myſg y bobl. Canys rhai a ddywedent, *r* Gwr da yw; ac eraill a ddywedent, *s* Nag e; eithr twyllo'r bobl y mae.

13 Er hynny ni lafarodd neb yn eglur am dano ef, rhag *t* ofn yr Iuddewon.

14 ¶ Ond ynghylch canol yr wyl, yr Iesu a aeth i fynu i'r demi, ac a *x* athrawiaethodd.

15 A'r Iuddewon a *y* feddaſant, gan ddywedyd, Pa fodd y * medr hwn ddyſgeidiaeth, *ac yntau* heb ddyſgu?

16 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac a ddywedodd, Fy ſyſgeidiaeth nid eiddof fi yw, eithr *z* eiddo yr hwn a'm hanfonodd.

17 Os ewyllyſia neb wneuthur ei ewyllys ef, efe a gaiff *a* wybod am y ddyſgeidiaeth, pa un ai o Dduw y mae hi, ai myfi o honof fy hun ſydd yn llafaru.

18 Y mae'r hwn ſydd yn *b* llafaru o hono ei hun, yn ceiſio ei ogoniant ei hun; ond yr hwn ſydd yn ceiſio ogoniant yr hwn a'i hanfonodd, hwnnw *c* ſydd eirwir, ac anghyfiawnder nid oes ynddo ef.

c Luc 11. 34 *d* Exo. 24. 3 *e* Mat. 15. 7 Act. 7. 38.

19 *d* Oni roddodd Moſes i chwi y gyfraith, ac nid oes neb o honoch yn *e* gwneuthur y gyfraith? *f* Pa ham yr ydych yn ceiſio fy lladd i?

f Adn. 1. Pen. 5. 16. *g* Pen. 8. 48 Act. 26. 24.

20 Y bobl a attebodd ac a ddywedodd, *g* † Y mae gennyt ti gythraul: pwy ſydd yn ceiſio dy ladd di?

† *yr wyt ti o dy go.*

21 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un *h* weithred a wnaethum, ac yr ydych oll yn ‡ rhyfeddu:

Pen. 10. 20 *h* Pen. 5. 16 ‡ *ſyrygnanu, diardu, neu, tryſtio*

22 ‖ Am hynny, ſe roddodd Moſes i chwi yr *i* enwaediad (nid am ei fod o Moſes, *k* eithr o'r tadau) ac yr ydych yn enwaedu ar ddyn ar y ſabbath!

Nid am fod y weithred yn *rhyfedd*; ond mai anferth oedd y *troſedd!* iachau dyn ar y ſabbath! ‖ *mewn perthynas i'r weithred honny.*

23 Os yw dyn yn derbyn enwaediad ar y ſabbath, * fel na thorrid cyfraith Moſes; a ydych yn llidiog wrthyf fi, am i mi wneuthur dyn yn holl-iach ar y ſabbath?

i Lef. 12. 3. *k* Gen. 17. 10. * *fel na ddirymid*, Groeg, *ddattodid*, Mat. 5. 17. Gal. 3. 24.

24 *l* Na fernwch wrth y golwg, eithr bernwch farn gyfiawn.

l Deu. 1. 16 Di. 24. 23.

25 Yna y dywedodd rhai o † bobl Jeruſalem, Onid hwn yw'r un y maent hwy yn *m* ceiſio ei ladd?

† *nifer Jeruſalem.*

26 Ac wele, y mae yn llafaru ar gyhoedd, ac nid ydynt yn dywedyd *n* dim wrtho ef: a wybu'r o pennaethiaid mewn gwirionedd mai hwn yw Crist yn wir?

m Ad. 1. 19 20. Act. 6. 10.

27 *p* Eithr nyni a adwaenom hwn, o *q* ba le y mae: eithr pan ddêl Crist, *r* ni's gwyr neb o ba le y mae.

n Act. 4. 13 *o* Adn. 48. *p* Mat. 13. 55.

28 Am hynny yr Iesu, wrth athrawiaethu yn y demi, a lefodd ac a ddywedodd, *s* Chwi a'm hadwaenoch i, *t* ac a wyddoch o ba le yr ydwyf fi: ac ni ddaethum o honof fy hun, eithr y mae yn gywir yr *u* hwn a'm hanfonodd i, yr hwn nid adwaenoch chwi.

q Pen. 6. 42. *r* Esa. 53. 8 Mica 5. 2. *s* Pen. 3. 2. *t* Mar. 6. 3. *u* Mat. 11. 27.

29 Ond myfi a'i *x* hadwaen: o hiegid o hono ef yr ydwyf fi, *y* ac efe a'm hanfonodd i.

x Sal. 2. 7. Pen. 10. 15 *y* Pen. 8. 44 ‖ Luc 19. 47.

30 Am hynny hwy a geiſiaſant ei ddal ef: ond ‖ ni oſododd neb law arno: am na ddaethai ei awr ef etto.

a Act. 2. 3. Pen. 8. 30. *b* Mat. 9. 34 ‡ *ſynio'r*

31 A llawer o'r bobl *a* a gredaſant ynddo, ac a ddywedaſant, Pan ddêl Crist, a wna efe fwy o arwyddion na'r rhai hyn a wnaeth hwn?

32 ¶ Y *b* Phariſeaid a glywſant fod y bobl yn ‡ murmur y pethau hyn am dano; a'r Phariſeaid a'r arch-offeiriaid a anfonaſant ſwyddogion i'w ddal ef.

c Pen. 11. 36 *d* Pen. 9. 16 *e* Adn. 40. Mat. 16. 14 *f* Mat. 10. 25. *g* Pen. 11. 36. *h* Pen. 9. 22. *i* Neh. 8. 10. *k* Pen. 9. 16 *l* Adn. 44. Mat. 10. 14. *m* Pen. 8. 20. *n* Mat. 26. 55. *o* Pen. 11. 47. *p* Act. 2. 3. *q* Pen. 8. 30. *r* Mat. 9. 34 ‡ *ſynio'r* *s* Pen. 16. 16 Act. 20. 23 Phil. 1. 23. *t* Di. 1. 24. Hoſ. 5. 6. Pen. 8. 21. *u* Esa. 11. 12. *x* Iago 1. 1. 1 Ped. 1. 1. ‖ *ſenbedrin*, Act. 22. 21 *y* Lef. 23. 36. *z* Deu 16. 8. Can. 5. 1. *a* Diar. 18. 4. *b* Esa. 55. 1. Pen. 4. 11. Dat. 22. 17. Esa. 44. 3. Pen. 4. 14. * *gylla.* *c* Joel 2. 28. Pen. 6. 63. Act. 2. 17. *d* Deut. 18. 15, 18. *e* Mat. 16. 14.

33 Am hynny y dywedodd yr Iesu wrthynt hwy, Yr ydwyf fi ychydig amſer etto *c* gyd â chwi, ac yr ydwyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd.

34 Chwi a'm ceiſiwch, ac *d* ni'm cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod.

35 Yna dywedodd yr Iuddewon yn eu myſg eu hunain, I ba le y mae hwn ar fedr myned, fel na chaffom ni *e*? ai at *e* y rhai ſydd ar waſgar ym mhlith ‖ y Groegiaid y mae efe ar fedr myned, a dyſgu'r Groegiaid?

36 Pa *fath* ymadrodd yw hwn a ddywedodd efe, Chwi a'm ceiſiwch, ac ni'm cewch: a lle'r ydwyf fi, ni ellwch chwi ddyfod?

37 *f* Ac ar y dydd diweddaf, y *dydd* mawr o'r wyl, y ſaſodd yr Iesu, ac a lefodd, gan ddywedyd, *g* Od oes ar neb ſychedu, deued attaf fi, ac yfed.

38 Yr hwn ſydd yn credu ynof fi, megis y dywedodd yr yſgrythur, *b* afonydd o ddwfr byw ſiol a ddyliant o'i * groth ef.

39 (A hyn a ddywedodd efe *i* am yr Yſpryd, yr hwn a gai y rhai a gredent ynddo ef ei dderbyn: canys etto nid oedd yr Yſpryd Glân *wedi ei roddi*, o herwydd na ogoneddaſid yr Iesu etto)

40 ¶ Am hynny llawer o'r bobl, wedi clywed yr ymadrodd hwn, a ddywedaſant, *k* Yn wir hwn yw'r Prophwyd.

41 Eraill a ddywedaſant, *l* Hwn yw'r Crist. Eraill a ddywedaſant, Ai o Galilea y mae Crist yn dyfod?

f Lef. 23. 36. Deu 16. 8. *g* Can. 5. 1. *h* Diar. 18. 4. *i* Esa. 55. 1. Pen. 4. 11. Dat. 22. 17. Esa. 44. 3. Pen. 4. 14. * *gylla.* *k* Deut. 18. 15, 18. *l* Mat. 16. 14.

m Pen. 1. 43.
Crist. Eraill a ddywedasant, Ai m o Galilea y daw Crist?
n Sal. 132. 11.
42 Oni ddywedodd yr n ysgrythur, Mai o had Dafydd, ac o Bethlehem, y tref o lle y bu Dafydd, y mae Crist yn dyfod?
o 1 Sam. 16. 1.
43 Felly yr aeth ymrafael ym p mysg y bobl o'i blegid ef.
Mat 2. 5. p Act. 23. 7
44 A q rhai o honynt a fynnasent ei ddal ef: ond ni osododd neb ddwylaw arno.
q Adn. 30.
Sal. 46. 1. a 105. 15. Rhuf. 8. 31
45 ¶ Yna y daeth y swyddogion at yr arch-offeiriaid a'r Pharisead; a hwy a ddywedasant wrthynt hwy, r Pa ham na ddygasoch chwi ef?
r 2 Sam. 13. 24. Pen. 19. 11.
46 A'r swyddogion a attebasant, s Ni lafarodd dyn erioed fel y dyn hwn.
s Mat. 7. 29.
47 Yna y Pharisead a attebasant iddynt, A hudwyd chwithau hefyd?
t Mat 11. 25.
48 t A gredodd neb o'r pennaethiaid ynddo ef, neu o'r Pharisead?
u Pen. 3. 1, 2.
49 Eithr y bobl hyn, y rhai ni wyddant y gyfraith, melldigedig ydynt.
† at Iesu.
50 Nicodemus (u yr hwn a ddaethai † atto ef o hyd nos, ac oedd un o honynt)
x Deut. 17. 6. Lef. 19. 15. y Barn. 4. 5 Rhu. 9. 1, 2. Mat. 4. 15. Ioh. 1. 46. z Diar. 21. 30.
a ddywedodd wrthynt,
51 A ydyw ein x cyfraith ni yn barnu dyn, oddi eithr clywed ganddo ef yn gyntaf, a gwybod beth a wnaeth efe?
52 Hwythau a attebasant ac a ddywedasant wrtho, A ydwyt tithau o Galilea? Chwilia a gwel, na chododd prophwyd y o Galilea.
a Act. 6. 4. Eph. 5. 16. b Mat. 23. 2, 3. c 2 Sam. 12. 12. 1 Tim. 5. 24.
53 A z phob un a aeth i'w dy ei hun,

PEN. VIII.

1 *Crist yn achub godineb-wraig.* 12 *yn datgan ei hun yn oleuni'r byd, ac yn ffieithau ei dyfiolaeth.*

A'R Iesu a aeth i fynydd yr Olewydd:
2 Ac a ddaeth drachefn y a bore i'r demel: a'r holl bobl a ddaeth atto ef: yntau a eisteddodd, ac a'u dysgodd hwynt.
3 A'r Ysgrifenyddion a'r b Pharisead a ddygasant atto ef wraig, yr hon a ddaliasid mewn c godineb: ac wedi ei gosod hi yn y canol,
4 Hwy a ddywedasant wrtho, Athraw, y wraig hon a ddaliwyd ar y * weithred yn godinebu.
Groeg, *lladrad*, Diar. 5. 15, 20.
5 A d Moses yn y gyfraith a orchymynodd i ni labyddio y cyfryw: e beth gan hynny yr wyt ti yn ei ddywedyd?
1 Cor. 7. 4, 5.
6 A hyn a ddywedasant hwy, gan ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo ef. Eithr yr Iesu, wedi ymgrymmu tu a'r llawr, f a 'sgrifenodd a'i fys ar y ddaear, heb gymmeryd arno eu clywed.
c Sal. 64. 6. Act. 6 13. f Pen. 9. 6. g Deut. 17. 7.
7 Ond fel yr oeddynt yn parhau yn gofyn iddo, efe a ymuniawnodd, ac a ddywedodd wrthynt, Yr hwn fydd g ddibechod o honoch, tafled yn gyntaf garreg atti hi.
Mat. 7. 2. Rhuf. 2. 1, 3.
8 Ac wedi iddo eilwaith ymgrymmu tu a'r llawr, efe a 'sgrifenodd ar y ddaear.
b Job 15. 21. Mat. 27. 3.
9 Hwythau pan glywsant, b wedi hefyd eu hargyoeddi gan eu cydwybod, a aethant allan o un i un, gan ddechreu o'r hynaf hyd yr olaf: a gadawyd yr Iesu yn unig, a'r wraig yn sefyll yn y canol.
i Job 5. 13. Sal. 9. 16. Diar. 28. 1.
10 A'r Iesu wedi ymuniawnu, ac heb weled neb ond y wraig, a ddywedodd wrthi, Wraig, pa le y mae dy gyhuddwyr? oni k chondemniodd neb di?
k Rhuf. 8. 34.
11 Hithau a ddywedodd, Na ddo neb, Arglwydd. A dywedodd yr Iesu wrthi, l Nid wyf finnau yn dy gondemnio di: dos, ac m na phecha mwyach.
l Mat. 9. 13. Luc 12. 13 m Pen. 5. 14.
12 ¶ Yna y llafarodd yr Iesu wrthynt drachefn, gan ddywedyd, n Goleuni y byd ydwyf fi: yr hwn a'm dilyno i, ni rodia mewn o tywyllwch, eithr efe a gaiff oleuni y bywyd.
Tit. 2. 11. n Pen. 1. 4 a 9. 5. o Pen. 12. 35.
13 Am hynny y Pharisead a ddywedasant wrtho, p Tydi sydd yn tystiolaethu am danat dy hun; nid yw dy dystiolaeth di wir.
p Mat. 3. 17. Pen. 5. 31.
14 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwy, er fy mod i yn tystiolaethu am danaf fy hun, y mae q fy nhystiolaeth i yn wir: o blegid mi a wn o ba le y daethum, ac i ba le yr ydwyf yn myned; r chwithau ni's gwyddoch o ba le yr wyf fi yn dyfod, nac i ba le yr wyf fi yn myned.
q Dat. 1. 5. r Pen. 7. 28 a 9. 29. 1 1 Sam. 16. 7. t Pen. 3. 17 u Pen. 5. 22. x Adn. 29. y 1 Io. 5. 7. z Deut. 17. 6. Act. 6. 11. 2 Cor. 13. 1 Heb. 10. 28 a Pen. 5. 37 b Pen. 5. 18. c Pen. 16. 3. d Pen. 14. 9. a 17. 3. Heb. 1. 3. e Marc 12. 41. f Luc 22. 53. Pen. 7. 30. g Luc 19. 12. b Pen. 7. 34. i Marc 16. 16. k 2 Tim. 3. 13. Dat. 9. 6. l Pen. 3. 31 Pen. 1. 3. m Pen. 18. 36. n 1 Io. 4. 5. o Adn. 21. p Esa. 43. 10. Pen. 3. 18. Act. 4. 12. q Jer. 16. 4 Am. 9. 10. r Adn. 22. Heb. 13. 6. s Ezec. 3. 18, 19. t Adn. 29, 42. u Pen. 3. 32. x 1 Cor. 15. 34. 2 Pedr 3. 5. y Pen. 3. 14. z Adn. 24. Mat 27. 54 Rhuf. 1. 4. a Pen. 5. 19 a 10. 30. b 2 Cor. 2. 13. Phil. 4. 9. c Adn. 16. Act. 10. 38. d Mat. 3. 17. e Deut. 32. 2. Pen. 7. 31. Act. 10. 36 f Mat. 13. 21. g Hos. 6. 3. Pen. 14. 6. h Adn. 36. Luc 1. 74. i Rhuf. 6. 18 2 Ped. 2. 19 k Exo. 20. 2. l Sal. 119. 3 Rhuf. 6. 16. 1 Ioan 3. 8. m Gal 4. 30 2 Ti. 2. 20. n Heb. 3. 6. Rhuf. 8. 2. c Adn 33. p Pen. 5. 16, 18. a 7. 1, 19. * *gredafu*, Mat. 28. 13. 1 Cor. 2. 14.

38 Yr wyf fi yn llafaru yr hyn a gwelais gyd a'm Tad: a chwithau fydd yn gwneuthur yr hyn a welfoch gyd a'ch tad chwithau.

39 Hwythau a attebafant ac a ddywedafant wrtho, Ein tad ni yw Abraham. Yr Iefu a ddywedodd wrthynt, Pe plant Abraham fyddech, gweithredoedd Abraham a wnaech.

40 Eithr yn awr yr ydych chwi yn ceifio fy lladd i, dyn a dd ddywedais i chwi y gwirionedd, yr hwn a glywais gan Ddduw: hyn ni wnaeth Abraham.

41 Yr ydych chwi yn gwneuthur gweithredoedd eich tad chwi. Am hynny y dywedafant wrtho, Nid trwy anfoteindra ein cenhedlwyd ni: un Tad ydyw genym ni, *a'ſef* Duw.

42 Yna y dywedodd yr Iefu wrthynt hwy, Pe Duw fyddai eich Tad, chwi a'm carech i; canys oddi wrth Dduw y deilliais, ac y daethum i; o blegid nid o honof fy hun y daethum i, *a* ond efe a'm hanfonodd i.

43 Pa ham nad ydych yn-dyall fy lleferydd i: am na ellwch *e* wrando fy ymadrodd i.

44 *f* O'ch tad diafol yr ydych chwi, *g* a thrachwantau eich tad a fynnwch chwi eu gwneuthur. Lleiddiad dyn oedd efe o'r *b* dechreuad; ac *i* ni ſafodd yn *y* gwirionedd, o blegid nid oes gwirionedd yndo ef. Pan yw yn dywedyd celwydd, o'r eiddo ei hun y mae yn dywedyd: canys *k* celwyddog, ac yn dad iddo.

45 Ac am fy mod i yn dywedyd y gwirionedd, nid ydych yn credu i mi.

46 Pwy o honoch a'm hargyoedda i *l* o bechod? Ac os wyf fi yn dywedyd y gwir, pa ham nad ydych yn credu i mi?

47 Y mae yr hwn ſydd *m* o Dduw, ya gwrando geiriau Duw: am hynny nid ydych chwi yn *eu* gwrando, am nad ydych *f* o Dduw.

48 Yna yr attebodd yr Iuddewon, ac y dywedafant wrtho ef, Onid da yr ydym ni yn dywedyd, mai *n* Samaritan wyt ti, a bod gennyt gythraul?

49 Yr Iefu a attebodd, nid oes gennyf gythraul; ond yr wyf fi yn *o* anrhydeddu fy Nhad, ac yr ydych chwithau yn fy nianrhydeddu innau.

50 Ac *p* nid wyf fi yn ceiſio fy ngogoniant fy hun: y mae *q* a'i cais, ac *r* a farn.

51 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, *r* Os ceidw neb fy ngair i, ni wel angau ‡ yn dragywydd.

52 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Yr awr hon *s* y gwyddom fod gennyt gythraul. *t* Bu Abraham farw, a'r prophwydi; ac meddi di, Os ceidw neb fy ngair i, ‖ nid archwaetha efe farwolaeth yn dragywydd.

53 Ai *u* mwy wyt ti nag Abraham ein tad ni, yn hwn a fu farw? a'r prophwydi a fuant feirw: pwy yr wyt ti yn dy wneuthur dy hun?

54 Yr Iefu a attebodd, *x* Os wyf fi yn fy nghogoneddu fy hun, *y* fy ngogoniant i nid yw ddim: fy Nhad yw'r hwn ſydd yn fy nghogoneddu i, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd mai eich Duw chwi yw.

55 Ond *a* nid adnabuoch chwi ef: eithr myfi a'i hadwaen ef. Ac os dywedaf nad adwaen ef, myfi a fyddaf debyg i chwi, yn *b* gelwyddog: ond mi a'i *c* hadwaen ef, ac yr wyf yn cadw ei ymadrodd ef.

56 *d* Gorfoleddodd oedd gan eich tad Abraham weled fy nydd i; ac efe a'i *e* gwelodd, ac a lawenychodd.

57 Yna y dywedodd yr Iuddewon wrtho, Nid wyt ti ddeng mlwydd a deugain etto, ac a welaiſt ti Abraham?

58 Yr Iefu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Cyn bod Abraham, *f* yr wyf fi.

59 Yna *g* hwy a godafant gerrig i'w taflu atto ef. A'r Iefu a * ymguddiodd, ac a aeth allan o'r demel, *b* gan fyned trwy eu canol hwynt: ac felly yr aeth *efe* heibio.

PEN. IX.

1 *Y dyn a anedd yn ddall, yn cael ei olwg.*

AC wrth fyned heibio, efe *a* ganfu ddyn *a* dall o'i enedigaeth.

2 A'i ddiſgyblion a ofynafant iddo, gan ddywedyd, Rabbi, *b* pwy a bechodd, ‖ ai hwn, ai ei rieni, fel y ganid ef yn ddall?

3 Yr Iefu a attebodd, Nid hwn a bechodd, na'i rieni chwaith: eithr fel yr amlygid *c* gweithredoedd Duw yndo ef.

4 Rhaid i *d* i weithio *e* gwaith yr hwn a'm hanfonodd, tra ydyw hi yn ddydd: y mae'r nos yn *f* dod, pan na ddichon neb weithio.

5 Tra'r ydwyf yn y byd, *g* golcuni'r byd ydwyf.

6 Wedi iddo ef ddywedyd hyn, *h* efe a boerodd ar lawr, ac a wnaeth *i* glai o'r poeryn, ac * a irodd y clai ar lygaid y dall;

7 Ac a ddywedodd wrtho, Dos, ac ymolch yn *k* llynn Siloam (yr hwn a gyfieithir, Anfonedig) Am hynny efe *l* a aeth ymaith, ac a ymolchodd, ac a ddaeth yn gweled.

8 ¶ Y cymmydogion gan hynny, a'r rhai a'i gwelfent ef o'r blaen, mai dall oedd efe, a ddywedafant, *k* Onid hwn yw'r un oedd yn eiſtedd ac yn cardotta?

9 Rhai a ddywedafant, Hwn yw efe: ac eraill, Y mae efe yn debyg iddo. Yntau a ddywedodd, *l* Myfi yw *efe*.

10 Am hynny y dywedafant wrtho, Pa fodd yr agorwyd dy lygaid di?

11 Yntau a attebodd ac a ddywedodd, Dyn a elwir *m* Iefu, a wnaeth glai, ac a irodd fy llygaid i; ac a ddywedodd wrthyf, *n* Dos i lynn Siloam, ac ymolch. Ac wedi i mi fyned ac ymolchi, mi a gefais fy ngolwg.

12 Yna y dywedafant wrtho, *o* Pa le y mae efe? Yntau a ddywedodd, *p* Ni wn i.

13 ¶ Hwythau a'i dygafant ef at y *q* Pharifeaid yr hwn gynt *a fuaſai* yn ddall.

14 *r* A'r ſabbath oedd hi pan wnaeth yr Iefu y clai, a phan agorodd efe ei lygaid ef.

15 Am hynny y *s* Pharifeaid hefyd a ofynafant iddo drachefn, pa fodd y cawſai efe ei olwg? Yntau a ddywedodd wrthynt, Clai a oſododd efe, ar fy llygaid i, ac mi a ymolchais, ac yr ydwyf yn gweled.

16 Yna rhai o'r Pharifeaid a ddywedafant, *t* Nid yw y dyn hwn o Ddduw, gan nad yw efe yn cadw'r ſabbath. Eraill a ddywedafant, *u* Ba fodd y gall dyn pechadurus wneuthur y cyfryw arwyddion? Ac *x* yr oedd ymrafael yn eu plith.

17 Hwy a ddywedafant drachefn wrth y dall, Beth yr wyt ti yn ei ddywedyd am dano ef, am agoryd o hono dy lygaid di? Yntau a ddywedodd, Mai *y* Prophwyd *yw efe*.

18 Am hynny *z* ni chredai'r Iuddewon am dano ef, mai dall fuaſai, a chael o hono ef ei olwg, nes galw o honynt ei rieni ef yr hwn a gawſai ei olwg.

19 A hwy a ofynafant iddynt, gan ddywedyd, Ai hwn yw eich mab chwi, yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd ei eni yn ddall? pa fodd gan hynny y mae efe yn gweled yn awr?

20 Ei rieni ef a attebafant iddynt hwy, ac a ddywedafant, Nyni a wyddom mai hwn yw ein mab ni, ac mai yn ddall y ganwyd ef.

21 Ond pa fodd y mae efe yn gweled yr awrhon, ni's gwyddom ni; neu pwy a agorodd ei lygaid ef, ni's gwyddom ni: y mae efe mewn oedran; *a* gofynwch iddo ef: efe a ddywaid am dano ei hun.

22 Hyn a ddywedodd ei rieni ef, am eu bod yn *b* ofni yr Iuddewon: *c* o blegid yr Iuddewon a gyd-ordeiniaſent eiſoes, os *‡ yr ysgyfaddefai neb ef yn Grift, † y bwrid ef allan o'r ſynagog.

23 Am hynny y dywedodd ei rieni ef, Y mae efe mewn oedran; gofynnwch iddo ef.

24 Am hynny hwy a alwafant eilwaith y dyn a fuaſai yn ddall, ac a ddywedafant wrtho, *d* Dyro'r gogoniant i Dduw: *e* nyni a wyddom mai pechadur yw y dyn hwn.

25 Yntau

a Adn. 8. Act. 3. 2.
b Luc 13. 2. Act 28. 4. ‖ Pa fodd y gallafai bechu cyn ei eni?
c Nid yw cyſtudd yn dyfod yn ol haeddiant bob amſer, nac yn, gosb am bechod, eithr weithiau i attal pechod ac i brofi grras.
d Efa. 35. 5. Pen. 11. 4.
e Pen. 5. 19.
f 11. 9.
g Eph. 5. 16.
h Pen. 1. 9. a 8. 12.
i Marc 7. 33.
k a 8. 23.
l Gen 2. 7.
* *daenodd.*
m Neh. 3. 15. Eſa. 8. 6. Luc 13. 4.
n 2 Bren. 5. 10.
o Mat. 16. 24
k Sal. cxi. 2
l Sal. 66. 16
m Mat. 1. 21.
n Pen. 5. 3.
o Can. 5. 13, 16.
p Pen. 5. 13.
q Mat. 23. 31.
r Mat. 15. 12. Pen. 5. 9. Gal. 3. 5, 25.
s Sal. 2. 2. Diar. 24. 2.
t Pen. 7 28 a 8. 29.
u Pen. 3. 2.
x Pen. 7. 12.
y Deut. 18. 18. Pen. 4. 19.
z Mat. 13. 14.
a Pen. 7. 19.
a Adn. 10.
b Pen. 7. 13 Act. 5. 13.
c Eſa. 66. 5. Pen. 12. 42
d Dat. 13. 17. *yſgyrnunid eſ.*
d Jol. 7. 19. Eſa 29. 13. Rhuf. 10. 18. Eph. 4. 14.
e Mat. 10. 24.
f Pen. 8. 46.

25 Yntau a atteboddac a ddywedodd, *f* Mat.7.1. Ai pechadur yw *f* ni's gwn i: un peth a Rhuf.14.4 wn i, lle yr oeddwn i yn ddall, yr wyf fi yn awr yn gweled.

26 Hwythau a ddywedasant wrtho *g* Adn. 15. drachefn, Beth a wnaeth efe i ti? pa Jer.20.10. fodd yr agorodd efe dy lygaid di?

27 Yntau a atteboddiddynt, Mi a ddy- *b* Marc 6. wedais i chwi eisoes, ac *b* ni wrandaw- 11, soch: pa ham yr ydych yn ewyllysio clyw- Zec. 7.12. ed drachefn? a ydych chwithau yn ewyllysio bod yn ddisgyblion iddo?

28 Hwythau a'i difenwasant ef, ac a ddywedasant, Tydi fydd ddisgybl iddo ef; *i* eithr disgyblion Moses ydym ni:

i Pen.7.36 Rhuf. 2.17. *k* Pen.8.14

29 Yr ydym a wyddom Iafaru o Dduw wrth Moses: *eithr* hwn, *k* ni's gwyddom ni o ba le y mae efe.

l Esa.35.5. Mat. 11.5 Pen. 2. 3. *m* Job 27. 9. Sal. 66.18. *n* Pen. 4. 23.

30 Y dyn a atteboddac a ddywedodd wrthynt, Yn hyn yn ddiau y mae yn rhyfedd, na wyddoch chwi o ba le y mae efe, ac efe a'i agorodd fy llygaid i.

31 Ac ni a wyddom *m* nad yw Duw yn gwrando pechaduriaid: *n* ond os yw neb yn addolwr Duw, ac yn gwneuthur ei ewyllys ef, hwnnw y mae yn ei wrando.

o Sal. 8.2. Mat.11.25 *p* Adn. 16. *q* Luc 18. 11.

32 Ni chlybuwyd erioed o agoryd o neb lygaid un anefid yn ddall.

r Adn. 22. *s* Neu, *ysgymunaf ef.* ‖ *ysgymun* *t* Sal.27.10 *t* Mat. 13. 22.

33 *p* Oni bai fod hwn o Dduw, ni allai efe wneuthur dim.

34 Hwy a atteboddant ac a ddywedasant wrtho, Mewn pechodau y ganwyd ti oll; ac a wyt ti yn cin *q* dysgu ni? *r* A hwy a'i bwriasant ef allan.

u Pen. 4. 26. Rhuf. 10. 17. *x* Luc 25. 52. *y* Mat. 9. 10. ℵ Mat.13. 13. Luc 18.11 *a* Mat. 23. 26. *b* Pen. 15. 22. 1 Tim. 1. 13. *c* Pen. 15. 22. *d* Pen. 12. 40.

35 Clybu yr Iesu ddarfod iddynt ei ‖ fwrw ef allan: a phan *s* gafodd, efe a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn credu ym Mab Duw?

36 Yntau a atteboddac a ddywedodd, *t* Pwy yw *efe*, O Arglwydd, fel y credwyf ynddo?

37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, *u* Ti a'i gwelaist ef; a'r hwn sydd yn ymddiddan â thi, hwnnw ydyw efe.

38 Yntau a ddywedodd, Yr wyf fi yn credu, O Arglwydd. ℵ Ac efe a'i haddolodd.

39 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, I farn y daethum i'r byd hwn: *y* fel y gwelai *y* rhai nid ydynt yn gweled; ac yr elai y rhai sydd yn ℵ gweled yn ddeillion.

40 A *rhai* o'r Pharisaid a oedd gyd âg ef a glywsant y pethau hyn, ac a ddywedasant wrtho, A ydym *a* ninnau hefyd yn ddeillion?

41 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, *b* Pe deillion fyddech, ni byddai arnoch *c* bechod: eithr yn awr meddwch chwi, Yr ydym ni yn gweled, *d* am hynny y mae eich pechod yn aros.

PEN. X.

1 Crist drws y defaid. 19 Amryw ar dyb am dano.

a Pen. 14. 6. *b* Jer. 23. 21. *c* Act. 20. 28. *d* Esa. 61. 21.

YN wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr hwn nid yw yn myned i mewn trwy *a* drws i gorlan y defaid, eithr lydd yn *b* dringo ffordd arall, lleidr ac ysbeiliwr yw.

2 Ond yr hwn sydd yn myned i mewn trwy'r drws, *c* bugail y defaid ydyw.

e Phil 4. 1. 2 Tim. 2. 16. *f* Heb.12.22 *g* Ped. 3 5. Sal. 89. 35. *h* Heb. 13. 9.

3 I hwn y mae y dryssor yn *d* agoryd, ac y mae y defaid yn gwrando ar ei lais ef: ac y mae efe yn galw ei ddefaid ei hun erbyn eu *e* henw, ac yn eu harwain hwynt allan.

i Mar.9 32 *k* Adn. 1. *l* Jer. 23. 21. Mat. 7.15. Act. 5.36. *m* Preg. 7. 26.

4 Ac wedi iddo yrru allan ei ddefaid ei hun, y mae efe yn *f* myned o'u blaen hwynt: a'r defaid sydd yn ei ganlyn ef, o blegid y maent yn *g* adnabod ei lais ef.

5 Ond y *b* dieithr ni's canlynant, eithr ffoant oddi wrtho: o blegid nad adwaenant lais dieithriaid.

6 Y ddammeg hon a ddywedodd yr Iesu wrthynt: ond hwy ni wybuant pa bethau ydoedd yr *i* rhai yr oedd efe yn eu llafaru wrthynt.

7 Am hynny yr Iesu a ddywedodd wrthynt drachefn, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Myfi yw *k* drws y defaid.

8 Cynnifer oll ag a *l* ddaethant o'm blaen i, lladron ac ysbeilwyr ydynt: eithr *m* ni wrandawodd y defaid arnynt.

9 *n* Myfi yw y drws: os â neb i mewn trwof fi, efe a fydd cadwedig; ac efe a â i mewn ac allan, ac a gaiff o borfa.

n Eph. 2. 18. *o* Sal.23.2.

10 Nid yw lleidr yn dyfod ond i *p* ladratta, ac i ladd, ac i ddifrywio: myfi a ddaethum fel y caeut fywyd, ac y caeut *ef* yn *q* helaethach.

p 2 Pedr 2. 3. Dat. 17. 2. *q* Pen.1.16 2 Ped.1.4.

11 Myfi yw'r Bugail da. *r* Y Bugail da fydd yn rhoddi ei einioes dros y defaid.

r Esa. 53. 10.

12 *s* Eithr y gwas cyflog, a'r hwn nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y defaid, fydd yn gweled y blaidd yn dyfod, ac yn *t* gadael y defaid, ac yn ffoi: a'r blaidd fydd yn eu hysglyfio hwynt, ac yn tarfu'r defaid.

s Zec. 2.3. Phil. 2.21. *t* Zec. 11. 16.

13 Y mae'r gwas cyflog yn ffoi, o blegid mai gwas cyflog yw, ac *u* nid oes ofal arno am y defaid.

u Rhuf. 16. 18.

14 Myfi yw'r Bugail da; ac *x* a adwaen yr eiddo fi, ac a'm hadwaenir gan yr eiddoda fi.

x Pen. 13. 18.

15 Fel yr *y* edwyn y Tad fyfi, felly yr adwaen innau y Tad: ac yr ydwyt yn rhoddi fy einioes dros y defaid.

2 Tim. 2. 19.

16 A *z* defaid eraill sydd gennyf, y rhai nid y'nt o'r gorlan hon, y rhai hyneu hefyd sydd raid i mi eu cyrchu, a'm llais i a wrandawant; a bydd *a* un gorlan, ac un Bugail.

y Bl. 8.24. mat.11.27 *z* marc 1. 38. *a* Esa. 65. 10. Ezec. 37. 22.

17 Am hynny y mae y Tad yn fy ngharu i, *c* am fy mod i yn dodi *d* fy einioes, fel y cymmerwyf hi drachefn.

b 1 Pedr 2. 25. *c* mat. 3.17 *d* Heb. 10. 5.

18 Nid oes neb yn ei dwyn oddi arnaf fi: ond myfi yn ei *e* dodi hi i lawr o honof fy hun. Y mae gennyf feddiant i'w dodi hi i lawr, ac y mae gennyf feddiant i'w *f* chymmeryd hi drachefn. *g* Y gorchymyn hwn a dderbyniais i gan fy Nhad.

e Pen. 15. 13. Rhuf. 5. 8. *f* Pen. 2. 19. *g* Sal.40.8.

19 ¶ Yna y *b* bu drachefn ymrafael ym-mysg yr Iuddewon, am yr ymadroddion hyn.

20 A llawer *o* honynt a ddywedasant, *i* Y mae cythraul ganddo, ac y mae efe yn *k* ynfydu: pa ham y gwrandewch chwi arno of?

b mat. 10. 34. *i* mat. 9. 34. Pen. 8.48. *k* Esa. 50. 36.

21 Eraill a ddywedasant, Nid yw y rhai hyn eiriau un a chythraul ynddo. *l* A all cythraul agoryd llygaid y deillion?

a 31. 7. 3 Act. 26.25 *l* Exo. 4. 11.

22 ¶ Ac yr oedd y *m* gyflegr-wyl yn Jerusalem, a'r gauaf oedd hi.

m Sal.136. 8. Pen. 9.32. *m* Ezra 6. 16.

23 Ac yr oedd yr Iesu yn rhodio yn y demi, ym *n* mhorth Salomon.

n 1 Bren. 6. 3.

24 Am hynny y daeth yr Iuddewon yn ei *o* gylch ef, ac a ddywedasant wrtho, Pa hyd yr wyt yn * peri i ni ammeu? os tydi yw y Crist, dywaid i ni yn eglur.

Act. 3. 11. *o* Sal. 22. 12. * *an cadw rhwng dau feddwl?* Groeg, *rhwygo'n benaid.*

25 Yr Iesu a atteboddiddynt, *p* Mi a ddywedais i chwi, ac nid ydych yn credu. Y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur yn enw fy Nhad, y mae y rhai hyn yn tystiolaethu âm danaf fi.

p 1 Bren. 6. 3.

26 Ond *q* chwi nid ydych yn credu: canys *r* nid ydych chwi o'm defaid i, fel y dywedais i chwi.

Act. 3. 11. a 35. 21. *q* Sal.22.12 *r* Pen. 8. 47.

27 Y mae *s* fy nefaid i yn gwrando fy llais i; ac mi a'u hadwaen hwynt, a hwy a'm canlynant i:

s Pen. 5.36. *q* Pen. 8. 47. Act. 13. 40, 41.

28 A minnau ydwyf yn *t* rhoddi iddynt fywyd tragywyddol; ac *u* ni chyfrgollant byth, ac ni ddwg neb hwynt allan o'm llaw i.

t 1 Io 4.6. 1 Adn.4.5. *t* Adn. 10. Pen. 11.25 Rhuf. 6.23 *u* Pen. 6. 40. Rhuf. 8.1.

29 *x* Fy Nhad i, yr hwn a'u *y* rhoddes i mi, sydd fwy na phawb, ac ni's gall neb *eu dwyn hwynt* allan o law fy Nhad i.

x Pen. 14. 28. *y* Pen. 17. 6.

30 ℵ Myfi a'r Tad Un ydym.

31 Am hynny yr Iuddewon a godasant *a* gerrig drachefn i'w labyddio ef.

a Adn. 36. Pen. 14. 9. 1 Ioan 5. 7. Preg. 4. 4.

32 Yr Iesu a atteboddiddynt, Llawer o weithredoedd da a ddangosais i chwi oddi wrth fy Nhad: am ba un o'r *b* gweithredoedd hynny yr ydych yn fy llabyddio i?

33 Yr Iuddewon a atteboddant iddo, gan ddywedyd, Nid am weithred dda yr ydym yn dy labyddio, ond am *c* gabledd, ac am dy fod di, a thithau yn ddyn, yn *d* wneuthur dy hun yn Dduw.

b Sal. 109. 4. *c* Adn. 30. *d* Pen. 5. 18. *e* Sal. 82. 6.

34 Yr Iesu a atteboddiddynt, *e* Onid yw

yw yn yr ifirfenedig yn eich cyfraith chwi, *f* Mi a ddywedais, Duwiau ydych?

35 Os galwodd efe hwy yn ddduwiau, at y rhai y daeth gair Duw, a'r ysgrythur ni ellir ei thorri:

36 A ddywedwch chwi am yr hwn *g* a sancteiddiodd y Tad, ac a'i hanfonodd i'r byd, Yr wyt ti yn cablu; am i mi ddywedyd, *h* Mab Duw ydwyf?

37 Onid wyf fi yn gwneuthur gweithredoedd fy Nhad, Na chredwch i mi.

38 Ond os ydwyf yn eu gwneuthur, er nad ydych yn credu i mi, *i* credwch y gweithredoedd: fel y gwybyddoch ac y credoch, *fod* y Tad ynof fi, a minnau yndddo ynau.

39 Am hynny y ceisiasant drachefn ei *k* dal: ac efe a ddiangodd allan o'u dwylaw hwynt

40 Ac efe *l* a aeth ymaith drachefn dros yr Iorddonen, i'r man *m* lle y buasai Ioan ar y cyntaf yn bedyddio; ac a arosodd yno.

41 A llawer a ddaethant atto ef, ac a ddywedasant, Ioan yn wir ni wnaeth un arwydd: *n* ond yr holl bethau a'r a ddywedodd Ioan am hwn, oedd wir.

42 A llawer yno a *o* gredasant yndddo.

P E N. XI.

1 Crist yn cyfodi Lazarus. 45 Llawer yn credu. 47 Yr arch-offeiriaid, &c. 54 yn ymguddio, 55 ac yn cyn-lwyn y Pasc.

A Chyr oedd un yn glaf, Lazarus o Bethania, o dref *a* Mair a'i chwaer Martha.

2 (*b* A Mair yddoedd yr hon a enneiniodd yr Arglwydd ag ennaint, ac a sychodd ei draed ef a'i gwallt, yr hon yr oedd ei brawd Lazarus yn glaf)

3 Am hynny y chwiorydd a *c* ddanfonasant atto ef, gan ddywedyd, Arglwydd, wele, y mae *d* yn hwn fydd hoff gennyt ti, yn glaf.

4 A'r Iesu pan glybu, a ddywedodd, Nid yw y clefyd hwn i farwolaeth, *e* ond er gogoniant Duw, fel y gogonedder Mab Duw trwy hynny.

5 A *f* hoff oedd gan yr Iesu Martha, a'i chwaer, a Lazarus.

6 Pan glybu efe gan hynny ei fod ef yn glaf, efe a arosodd yn *g* lle yr oedd,

7 Yna wedi hynny efe a ddywedodd wrth y disgyblion, *h* Awn i Judea drachefn.

8 Y disgyblion a ddywedasant wrtho, Rabbi, yr oedd yr Iuddewon yn awr yn ceisio dy *i* labyddio di; ac a wyt ti yn *k* myned yno drachefn?

9 Yr Iesu a attebodd, Onid oes deuddeg awr o'r dydd? os rhodia neb y dydd, ni thramgwydda, am ei fod yn *m* gweled goleuni y byd hwn:

10 Ond os rhodia neb y nos, *n* efe a dramgwydda, am nad oes goleuni ynddo.

11 Hyn a lararodd efe: ac wedi hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y mae cein *o* cyfaill Lazarus yn *p* huno; ond yr wyf fi yn myned i'w *q* ddihuno ef.

12 Yna ei ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Arglwydd, os huno y mae, efe a fydd iach.

13 Ond yr Iesu a ddywedasai am ei farwolaeth ef: eithr hwy a dybiasant, mai am hun cwsg yr oedd efe yn dywedyd.

14 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt yn eglur, *r* Bu farw Lazarus.

15 Ac *s* y mae yn llawen gennyf nad oeddwn i yno, er eich mwyn chwi (fel y *t* credoch) ond awn atto ef.

16 Yna y dywedodd Tomas, yn hwn a elwir Didymus, wrth ei gyd-ddisgyblion, Awn ninnau hefyd, *u* fel y byddom feirw gyd ag ef.

17 Yna'r Iesu wedi dyfod, a'i * cafodd ef wedi bod weithian bedwar diwrnod yn y bedd.

18 (A Bethania oedd yn agos i Jerusalem, ynghylch † pymtheg ystâd oddi wrthi)

19 A llawer o'r Iuddewon a ddaethent at Martha a Mair, i'w *x* cysuro am eu brawd.

20 Yna Martha, cyn gynted ag y clybu hi fod yn Iesu yn dyfod, a aeth i'w gyfarfod ef: ond Mair a eisteddodd yn y ty.

21 Yna y dywedodd Martha wrth yr Iesu, Arglwydd, *y* pe buasit ti yma, ni buasai farw fy mrawd.

22 Eithr *z* mi a wn hefyd yn awr hon, pa bethau bynnag a ddymuneth di gan Dduw, y dyry Duw i ti.

23 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, *a* Adgyfodir dy frawd drachefn.

24 Dywedodd Martha wrtho, *b* Myn a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyfodiad, y dydd diweddaf.

25 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, *c* Myfi yw yr adgyfiad, a'r *d* bywyd: yr hwn fydd yn credu ynof fi, er pidio farw, *e* a fydd byw:

26 A phwy bynnag fydd yn fyw, ac yn credu ynof fi, *f* ni bydd marw yn dragywydd. A wyt ti yn credu hyn?

27 Dywedodd hithau wrtho, Ydwyf, Arglwydd: yr wyf fi yn *g* credu mai ti yw y Crist, *a* Mab Duw, yr hwn fydd yn dyfod i'r byd.

28 Ac wedi iddi ddywedyd y pethau hyn, hi a aeth ymaith, ac a alwodd yn ddirgel ei chwaer Mair, gan ddywedyd, *f* Fe ddaeth yr Athraw, ac y mae yn *g* galw dan danat.

29 Cyn gynted ag y clybu hi, hi a goddodd yn ebrwydd, ac a ddaeth atto ef.

30 A'r Iesu ni ddaethai etto i'r dref, ond yr oedd efe yn y man lle y cyfarfuasai Martha ag ef)

31 Yna yr Iuddewon y rhai oedd gyd â hi yn y ty, ac yn ei chysuro hi, pan welsant Mair yn codi ar frys, ac yn myned allan, a'i canlynasant hi, gan ddywedyd, Y mae hi yn myned at y *k* bedd, i *l* wylo yno.

32 Yna Mair, pan ddaeth lle yr oedd yr Iesu, a'i gweled ef, a syrthiodd wrth ei draed ef, gan ddywedyd wrtho, Arglwydd, *m* pe buasit ti yma, ni buasai fy mrawd farw.

33 Yr Iesu gan hynny, pan welodd hi yn wylo, a'r Iuddewon y rhai a ddaethent gyd â hi yn wylo, a *n* riddfannodd yn yr yspryd, ac a ymgynhyrfodd;

34 Ac a ddywedodd, *o* Pa le y dodwch chwi ef? Hwy thau a ddywedasant wrtho, Arglwydd, tyred a gwel.

35 *p* Yr Iesu a wyloodd!

36 Am hynny y dywedodd yr Iuddewon, Wele, fel yr oedd yn ei *q* garu ef.

37 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, Oni allasai hwn, *r* yr hwn a agorodd lygaid y dall, beri na buasai hwn farw chwaith?

38 Yna'r Iesu drachefn a *s* riddfannodd yndddo ei hunan, ac a ddaeth at y *t* bedd. Ac ogof oedd, a maen oedd wedi ei osod arno.

39 Yr Iesu a ddywedodd, *u* Codwch ymaith y maen. Martha chwaer yr hwn a fuasai farw, a ddywedodd wrtho, Arglwydd, *x* y mae efe weithian yn * drewi: o herwydd y mae *yn farw* er ys pedwar diwrnod.

40 Yr Iesu a ddywedodd wrthi hi, Oni ddywedais i ti, *y* pe e credit, *y* cait ti *z* weled gogoniant Duw?

41 Yna y codasant y maen. Ac yr oedd y marw wedi ei osod. *a* A'r Iesu a gododd *ei* olwg i fynu, ac a ddywedodd, *b* Y Tad, yr wyf yn diolch i ti am i ti wrando arnaf.

42 *c* Ac myfi a wyddwn dy fod di yn fy ngwrando bob amser: eithr er mwyn y bobl fydd yn sefyll o amgylch, y dywedais, fel y credont mai tydi a'm hanfonaist i.

43 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a lefodd â llef uchel, Lazarus, *d* tyred allan.

44 A'r gan feddwl o hono yr oedd

Pen. xi. *Adn.* 16.] *Fel y byddom feirw gyd ag ef.* Yr oedd y disgyblion yn anfoddlon i'r daith; o i *Judea* yr aeth fod angau yn eu haros hwy a'u *Meistr! Marc.* x. 32. Heb ddyfgu'r wers galed honno yr oedd yn: Cofwn. *Mat.* xvi. 25. *Pen.* xii. 25.

e 1 Thef. 4. 16.
44 A'r hwn a ſiaradai farw a e ddaeth allan, yn rhwym ei draed a'i ddwylaw
f Pen. 20. 7.
mewn amdo: a'i f wyneb oedd wedi ei
g Adn. 46.
rwymo a napcyn. Yr Iesu a ddywedodd
Act. 17. 32, 34.
wrthynt, Gollyngwch ef yn rhydd, a gadewch iddo fyned ymaith.
h 2 Cor. 1. 15.
45 g Yna llawer o'r Iuddewon, y rhai
2 Tim. 3. 13.
a ddaethent at Mair, ac a welſent y pethau a wnaethai'r Iesu, a gredasant ynddo ef.
i Am. 7. 10.
46 Eithr h rhai o honynt a aethant ym-
k Sal. 2. 2.
ith at y Phariſeaid, ac a ddywedasant iddynt y pethau a wnaethai'r Iesu.
Mat. 26. 3. Act. 4. 16.
47 Yna'r arch-offeiriaid a'r Phariſeaid a gaſglasant i gyngor, ac a ddywedasant,
m Pen. 12. 19.
Pa beth yr ydym ni yn ei wneuthur? l canys y mae'r dyn yma yn gwneuthur
n Gen. 11. 4.
llawer o arwyddion.
o Luc 3. 2. Act. 4. 6.
48 Os gadawn ni ef fel hyn, m pawb a gredant ynddo; ac n fe ddaw y Rhufeiniaid ac a ddiſethant ein lle ni a'n cenedl.
p Adn. 51. Pen. 18. 14.
49 A rhyw un o honynt, o Gaiaphas, yr
23. 5. Luc 24. 26. Act. 4. 28.
hwn oedd arch-offeiriad y flwyddyn honno, a ddywedodd wrthynt, Nid ydych chwi yn gwybod dim oll,
r Eſa. 49. 6. Pen. 10. 16.
50 Nac yn yſtyried, p mai buddiol yw i ni, farw o un dyn dros y bobl, ac na ddifether yr holl genedl.
Gal. 3. 28. Eph. 2. 14.
51 Hyn ni ddywedodd efe o hono ei hun: eithr, ac efe yn arch-offeiriad y
s Act. 4. 26.
flwyddyn honno, efe a q brophwydodd y bydeai'r Iesu farw dros y genedl;
t Mat. 10. 16.
52 Ac r nid dros y genedl yn unig, eithr fel y caſglai efe ynghyd yn un blant Duw
Pen. 4. 1, 3. a 7. 1.
hefyd y rhai a waſgarasid.
u 2 Cron. 13. 19.
53 Yna o'r dydd hwnnw allan y s cyd-
x Mat. 10. 34.
ymgynghoraſant fel y lladdent ef.
y Eſa. 8. 16. Luc 22. 28.
54 Am hynny t ni rodiodd yr Iesu mwy yn amlwg ym myſg yr Iuddewon: ond efe a aeth oddi yno i'r wlad yn agos i'r anialwch, i ddinas a elwir u Ephraim, ac a
z Num. 9. 6—15.
arosodd yno gyd a'i x ddiſgyblion.
Eſa. 1. 15.
55 ¶ A phaſg yr Iuddewon oedd yn agos: a llawer a aethant o'r wlad i fyny
a Rhuf. 3. 35.
i Jeruſalem o flaen y paſg, i'w z glanhau eu hunain.
56 Yna y a ceiſiasant yr Iesu; a dywedasant wrth eu gilydd, fel yr oeddynt yn ſefyll yn y demel, Beth a dybygwch chwi,
b Adn. 7.
b gan na ddaeth efe i'r wyl?
Pen. 12. 12.
57 A'r arch-offeiriaid a'r Phariſeaid a
c Luc 20. 14.
roſasant orchymyn, os gwyddai neb pa le yr oedd efe, ar fynegi o hono, fel y gallent ei r ddal ef.

PEN. XII.

1 *Enneinio traed yr Iesu.* 12 *Crist yn marchogaeth i Jeruſalem,* 23 *Yn rhagfynegi ei farwolaeth.* 42 *Rhai yn ymgaledu, llawer yn credu.*

d mar. 14. 3. Luc 9. 51. b Luc 7. 36. 2 Cor. 9, 11. c mat. 26. 7.
CHWE' diwrnod cyn y paſg, a ddaeth i Bethania, lle'r oedd Lazarus, yr hwn a fuaſai farw, yr hwn a godaſai efe o feirw.
Luc 10. 38, 39. Pen. 11. 2. d Gen. 4. 4. mar. 14. 3.
2 *A*c yno y gwnaethant iddo *b* ſwpper: a Martha oedd yn gwaſanaethu; a Lazarus oedd un o'r rhai a eiſteddent gyd ag ef.
e Pen. 13. 29. b Rhuf. 8. 31. i Deut. 15. 11.
3 Yna y cymmerth *c* Mair bwys o ennaint nard gwlyb *d* gwerthfawr, ac a enneiniodd draed yr Iesu, ac a ſychodd ei draed ef a'i gwallt; a'r ty a lanwyd gan arogl yr ennaint.
f Di. 31. 6. g Pen. 13. 29.
4 Am hynny y dywedodd un o'i ddiſ*e* Pen. 13. 29. 1 Thef. 2. 5.
gyblion ei, Judas Iſcariot, *mab* Simon, yr hwn oedd ar fedr ei fradychu ef,
f Di. 31. 6. g Pen. 13. 29. b Rhuf. 8. 31. i Deut. 15. 11. mat. 26. 11. mar. 9. 15. Heb. 13. 16.
5 Pa ham na werthwyd yr ennaint hwn er tri chan ceiniog, *e* a'i roddi i'r tlodion?
6 *Eithr* hyn a ddywedodd ef, nid o herwydd bod arno ofal *f* dros y tlodion; ond am ei fod yn lleidr, a bod ganddo y
g pwrs, a'i fod yn dwyn yr hyn a fwrid ynddo.
7 A'r Iesu a ddywedodd, *b* Gad iddi: erbyn dydd ty nghladdedigaeth y cadwodd hi hwn.
8 Canys y mae gennych y *i* tlodion gyd â chwi bob amſer; eithr myfi nid oes gennych bob amſer.
9 Gwybu gan hynny dyrfa fawr o'r Iuddewon ei fod ef yno: a hwy a ddaethant, nid er mwyn yr Iesu yn unig, ond fel y gwelent Lazarus hefyd, *k* yr hwn a godaſai efe o feirw.
10 ¶ Eithr yr arch-offeiriaid a ymgynghoraſant fel y lladdent Lazarus *l* hefyd.
11 O blegid *m* llawer o'r Iuddewon a aethant ymaith o'i herwydd ef, ac a gredaſant yn yr Iesu.
12 ¶ Trannoeth, *n* Tyrfa fawr yr hon a ddaethai i'r wyl, pan glywſant fod yr Iesu yn dyfod i Jeruſalem,
13 A gymmeraſant gangau o'r *o* palmwydd, ac a aethant allan i gyfarfod ag ef, ac a leſaſant, *p* Hosanna: Bendigedig *yw*'r hwn ſydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd: *q* Brenhin Iſrael.
k Pen. 11. 44.
l 1 Sam. 22. 22. Pen. 11. 57
m Exo. 12. 12. Act. 13. 45
n mar. 11. 8. Luc 19. 35
1 Cor. 1. 27
o 2 Cor. 2. 14. Col. 2. 15.
p Sal. 118. 26. mat. 21. 9.
q mat. 21. 1—6.
r Zec. 9. 9.
s Pen. 1. 11 Sal. 71. 22.
14 *r* A'r Iesu wedi cael aſyn, a eiſteddodd arno: megis y mae yn yſgrifenedig,
15 *s* Nac ofna, merch Sion: wele, mae dy Frenhin yn *t* dyfod, yn eiſtedd ar ebol aſyn.
t Pen. 7. 39.
u Pen. 14. 26.
16 Y pethau hyn *t* ni wybu ei ddiſgyblion ar y cyntaf: eithr pan *u* ogoneddwyd yr Iesu, yna y *x* cofiaſant fod y pethau hyn yn yſgrifenedig am dano, ac iddynt wneuthur hyn iddo.
x Pen. 11. 39.
17 Tyſtiolaethodd gan hynny y dyrfa yr hon oedd gyd ag ef pan alwodd efe Lazarus o'r bedd, a'i godi o feirw.
a Act. 13. 45.
18 Am hyn y daeth y dyrfa hefyd i gyfarfod ag ef, am glywed o honynt iddo wneuthur yr arwydd hwn.
b Act. 8. 27 a 6. 7.
19 Y Phariſeaid gan hynny a ddywedaſant yn eu plith eu hunain, *x* A welwch chwi nad ydych yn tyccio ddim? *a* wele fe aeth y byd ar ei ol ef.
c Pen. 1. 41 d Luc 23. 8 e mat. 15. 23.
20 ¶ *b* Ac yr oedd rhai Groegiaid ym mhlith y rhai a ddaethant i fynu i addoli ar yr wyl;
f Luc 24. 20. Pen. 13. 32 Act. 5. 31.
21 Y rhai hyn gan hynny a ddaethant at Phylip, yr hwn oedd *c* o Bethſaida yn Galilea, ac a ddymunaſant arno, gan ddywedyd, Syr, ni a *a* ewyllyſiem weled yr Iesu.
1 Pedr 1. 11 g Eſa. 53. 10. 1 Cor. 15. 50.
22 Phylip a ddaeth ac a ddywedodd i Andreas: a tharachefn Andreas a Phylip a *e* ddywedaſant i'r Iesu.
h Luc 24. 28. i mat. 10. 39. k Luc 17. 33.
23 ¶ A'r Iesu a atteb*o*dd iddynt, gan ddywedyd, Daeth yr awr *y f* gogonedder Mab y dyn.
l Pen. 14. 3 mat. 3. 21. m Pen. 14. 21.
24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, *g* Oni ſyrth y gronyn gwenith i'r ddaear, a marw, hwnnw a erys yn unig: *b* eithr os bydd efe marw, efe a ddwg ffrwyth lawer.
n mat. 26. 38. o mat. 26. 39.
25 Yr hwn ſydd yn *i* caru ei einioes, a'i cyll hi; a'r hwn ſydd yn *k* casau ei einioes yn y byd hwn, a'i ceidw hi i fywyd tragywyddol.
p Pen. 18. 11. Gal. 3, 13. q 1 Cen. 21.
26 Os gwaſanaetha neb fi, dilyned fi: *p* a lle yr wyf fi, yno y bydd *l* fy ngweinidog hefyd: ac os gwaſanaetha neb fi, *m* y Tad a'i anrhydedda ef.
19.
r Zec. 9. 9. s Pen. 1. 11 Sal. 71. 22.
27 *n* Yr awr hon y cythryblwyd fy enaid: a pha beth a ddywedaf? O Dad, *o* gwared fi allan o'r awr hon: *p* eithr o herwydd hyn y daethum i'r awr hon.
t Pen. 11. 4 1 Cor. 2. 14.
28 O Dad, *q* gogonedda dy enw. Yna y daeth lleſ o'r nef, Mi a'i gogoneddais, *r* ac a'i gogoneddaf drachefn.
u Pen. 3. 18. Dan. 9. 24.
29 Y dyrfa gan hynny yr hon oedd yn ſefyll, pc yn clywed, a ddywedodd mai *s* taran oedd; eraill a ddywedaſant, Angel
x mat 17. 29.
a lafarodd wrtho.
30 Yr Iesu a atteb*o*dd ac a ddywedodd, *t* Nid o'm hachos i y bu y lleſ hon, ond o'ch achos chwi.
1 Cor 3 8 y 1 Cor. 1. 23, 24.
31 Yn awr y mae barn y byd hwn: yn awr y bwrir allan *x* dywyſog y byd hwn.
Act. 10. 23 Pen. 3. 14. Gal. 3. 13, 14.
32 A minnau, y os dyrchafir fi oddi ar y ddaear, a dynnaf bawb *x* attaf fy hun.
33 (*u*) hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo o ba angau y byddai farw.
x Act. 10. 34.
34 Y dyrfa a atte*b*odd iddo, Ni a glyw-
Gal 3. 26.
som

Pen. xii. *Adn.* 7. ‖ *Gad iddi.* Da y gwnaeth hi: Pan oedd *Iesu* yn Jeruſalem y dydd, *Bethania* oedd ei letty'r nos: yn nhy *Martha*, neu Simon y gwahanglwyſus gynt *Mat.* xxvi. 6. *Marth* yn raſſerthu; a *Mair*, wrth draed yr Iesu fyth! Tirlonder Crist i Cariad *Mair!* Llid y gelyn i Rhagrith *Yudas!* Pa faint oedd

g Sal. 89. 36.
a 110. 4.
Esa. 9. 7.
Ezec. 37. 25.
b Mat. 20. 28.
c Adn. 46. Pen 8. 12.
d Pen. 7. 23.
e Pen. 11. 10.
f 1 Thef. 5. 5.
g Mat. 11. 17.
h ni chredasant ynddo:
Mar 12. 11 Luc 4. 30. Pen. 8. 59.
i Mat. 11. 20.
k Esa. 53. 1. Rhuf. 10. 16.
l Esa. 6. 9.
i Esa. 6. 1.
k 1 Cor. 10. 11.
m Pen. 3. 2. 27. 13.
n Di. 29. 25
o Mat. 6. 2. Luc 16. 15
Pen. 5. 44.
p Marc 9. 37.
Pen. 5. 37.
1 Ped. 1. 21
q Pen. 14. 9
r Adn. 36. Pen. 3. 19.
a 8. 12.
s Pen. 5. 45.
t Pen. 3. 17.
1 Tim. 1. 15.
u Di. 11. 3.
a 12. 2.
x Mar. 16. 16.
y Pen. 7. 16
a 14. 10.
z yr hyn yr wyf yn ddywedyd, Deut. 18. 18.
† a'r hyn a lafaraf.
æ Esa. 53. 11.

a Mat. 26. 2.
Pen. 12. 1.
b Pen. 17. 12.
Rhuf. 8. 29
c Adn. 27. Luc 22. 3.
Pen. 12. 5.
1 Tim. 6. 9.
* witbio, neu, a'ffu
i galon, Eph. 6. 16.
d Mat. 11. 27.
e Luc 17. 8
a 22. 27.
f Mat. 11. 29.
g Mat. 3. 14 Luc 5. 28.

glywfom o'r ddeddf, fod Crift yn aros yn a dragywyddol: a pha wedd yr wyt ti yn dywedyd, fod yn rhaid dyrchafu Mab y dyn? Pwy ydyw hwnnw, b Mab y dyn?

35 Yna yr Iefu a ddywedodd wrthynt, Etto ychydig ennyd y mae'r c goleuni gyd a chwi. d Rhodiwch tra fyddo gennych y goleuni, fel na ddalio'r tywyllwch chwi: e a'r hwn fydd yn rhodio mewn tywyllwch, ni wyr i ba le'y mae yn myned.

36 Tra fyddo gennych oleuni, credwch yn y goleuni fel y byddoch f blant y goleuni. Hyn a ddywedodd yr Iefu, ac efe g a ymadawodd, ac a ymguddiodd rhagddynt.

37 ¶ Ac er gwneuthur o hono ef gymmaint o arwyddion yn eu gwydd hwynt, b ni chredasant ynddo:

38 Fel y cyflawnid ymadrodd Esaias y prophwyd, yr hwn a ddywedodd efe, i Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni? ac i bwy y datguddiwyd braich yr Arglwydd?

39 Am hynny ni allent gredu, o blegid dywedyd o Esaias drachefn,

40 k Efe a ddallodd eu llygaid, ac a galedodd eu calon; fel na welent a'u llygaid, a deall a'u calon, ac a ymchwelyd: o honynt, ac i mi eu hiachau hwynt.

41 Y pethau hyn a ddywedodd Esaias, l pan welodd ei ogoniant ef, ac y llafarodd am dano ef.

42 ¶ Er hynny llawer o'r pennaethiaid hefyd a gredasant ynddo; ond o blegid y Pharifeaid m ni chyffesasant ef, n rhag eu bwrw allan o'r fynagog:

43 Canys yr oeddynt yn o caru gogoniant dynion yn fwy na gogoniant Duw.

44 ¶ A'r Iefu a lefodd ac a ddywedodd, Yr hwn fydd yn p credu ynof fi, nid yw yn credu ynof fi, ond yn yr hwn a'm danfonodd i.

45 A'r hwn fydd yn fy q ngweled i, fydd yn gweled yr hwn a'm danfonodd i.

46 Mi a ddaethum yn r oleuni i'r byd, fel mai arofo neb yn y tywyllwch, a'r fydd yn credu ynof fi.

47 Ac os clyw neb fy ngeiriau, ac ni chred, i myfi nid wyf yn ei farnu ef, canys t ni ddaethum i farnu'r byd, eithr i achub y byd.

48 Yr hwn fydd yn fy nirmygu i, ac heb uderbyn fy ngeiriau, u y mae iddo un yn ei farnu: y x gair a lefarais i, hwnnw a'i barn ef yn y dydd diweddaf.

49 Canys myfi ni lefarais o honof fy hun: y ond y Tad yr hwn a'm hanfonodd i, efe a roddes orchymyn i mi, † beth a ddywedwn, ‡ a pha beth a lefarwn?

50 Ac mi a wn fod ei orchymyn ef yn æ fywyd tragywyddol: am hynny y pethau yr wyf fi yn eu llafaru, fel y dywedodd y Tad wrthyf, felly yr wyf yn eu llafaru.

P E N. XIII.

1 Iefu yn golchi traed ei ddifyblion; 14 Dyfgu cariad. 18 Brad Judas. 31 Rhyfyg Pedr.

A Chyn gwyl y pafc, yr Iefu yn gwybod ddyfod ei awr ef i ymadael a'r byd hwn at y Tad, efe yn caru yr eiddo y rhai oedd yn y byd, b a'u carodd hwynt hyd y diwedd.

2 Ac wedi darfod fwpper (c wedi i ddiafol eifoes * roi ynghalon Judas Iscariot, *fab* Simon, ei fradychu ef)

3 Yr Iefu yn gwybod d roddi o'r Tad bob peth oll yn ei ddwylaw ef, a'i fod wedi dyfod oddi wrth Dduw, ac yn myned at Dduw;

4 Efe a gyfodobb oddi ar fwpper, ac a roes heibio ei gochl-wifg, ac a gymmerodd dywel, e ac a ymwregyfodd.

5 Gwedi hynny efe a dywalltodd ddwfr i'r cawg, ac a ddechreuodd f olchi traed y difgyblion, a'u fychu â'r tywel â'r hwn yr oedd efe wedi ei wregyfu.

6 Yna y daeth efe at Simon Pedr: A hwnnw a ddywedodd wrtho, Arglwydd, g a wyt ti yn golchi fy nhraed i?

7 Yr Iefu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Y peth yr wyf fi yn ei wneuthur, *b* ni wyddoft ti yr awr hon: eithr ti a gei wybod ar ol hyn.

8 Pedr a ddywedodd wrtho, *i* Ni chei di olchi fy nhraed i byth. Yr Iefu a attebodd iddo, *k* Oni olchaf di, nid oes i ti gyfran gyd a myfi.

9 Simon Pedr a ddywedodd wrtho, Arhwydd, nid fy nhraed yn unig, *l* eithr fy nwylaw a'm pen hefyd.

10 Yr Iefu a ddywedodd wrtho, yr hwn a olchwyd, nid rhaid iddo ond *m* golchi ei draed, eithr y mae yn lan oll: ac *n* yr ydych chwi yn lan, eithr o nid pawb oll.

11 Canys efe a wyddai pwy a'i *p* bradychai ef: am hynny y dywedodd, Nid ydych chwi yn lan o hawb oll.

12 Felly wedi iddo olchi eu traed hwynt, a chymmeryd ei gochl-wifg, efe a eiftedd odd drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, *q* A wyddoch chwi pa beth a wnaethum i chwi?

13 Yr ydych chwi yn fy ngalw i, Yr Athraw, a'r *r* Arglwydd: a da y dywedwch: canys *t* felly yr ydwyf.

14 Am hynny os myfi, yn Arglwydd ac yn Athraw, a olchais eich traed chwi; *u* chwithau a ddylech olchi traed eich gilydd.

15 Canys rhoddais *x* eſampl i chwi, fel y gwnelech chwithau megis y gwnaethum *y* chwi.

16 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, *y* Nid yw'r gwas yn fwy na'i Arglwydd; nâ'r hwn a ddanfonwyd yn fwy na'r hwn a'i danfonodd.

17 Os gwyddoch y pethau hyn, æ gwyn eich byd os gwnewch hwynt.

18 ¶ Nid wyf fi yn dywedyd am danoch *a* oll: mi a wn pwy a *b* etholais: ond *c* fel y cyflawnid yr ysgrythur, Yr hwn fydd yn bwytta bara gyd a mi, a gododd ei fawdl yn fy erbyn.

19 O'r pryd hwn yr wyf yn dywedyd wrthych *d* cyn ei ddyfod, fel pan ddelo, y credoch mai myfi ydwyf.

20 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, yr hwn fydd yn *e* derbyn y neb a ddanfonwyf fi, fydd yn fy nerbyn i; a'r hwn fydd yn fy nerbyn i, fydd yn derbyn yr hwn a'm danfonodd i.

21 Wedi i'r Iefu ddywedyd y pethau hyn, *f* efe a gythryblwyd yn yr ysprydd, ac a dyſtiolaethodd, ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir, y dywedaf wrthych, *g* y bradycha un o honoch fi.

22 Yna y *h* difgyblion a edrychafant ar eu gilydd, *i* gan ammeu am bwy yr oedd efe yn dywedyd.

23 Ac yr oedd un o'i ddifgyblion yn pwyfo ar fynwes yr Iefu, *k* yr hwn yr oedd yr Iefu yn ei garu.

24 Am hynny yr amneidiodd Simon Pedr ar hwnnw, i ofyn pwy oedd efe am yr hwn yr oedd efe yn dywedyd.

25 Ac yntau yn pwyfo ar ddwyfron yr Iefu, a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pwy yw efe?

26 Yr Iefu a attebodd, *l* Hwnnw yw efe i'r hwn y rhoddaf fi † dammaid wedi i mi ei wlychu. Ac wedi iddo wlychu'r tammaid, efe a'i rhoddodd i Judas ‡ Iſcariot, *mab* Simon.

27 Ac ar ol y tammaid, yna *m* yr aeth Satan i mewn iddo. Am hynny y dywedodd yr Iefu wrtho, Hyn yr wyt yn ei wneuthur, *n* gwna ar frys.

28 Ac ni wyddai neb o'r rhai oedd yn eiſtedd i ba beth y dywedafai efe hyn wrtho.

29 Canys rhai oedd yn tybied, o am fod Judas â'r god ganddo, fod yr Iefu yn dywedyd wrtho, Pryn y *pethau* fydd arnom eu heiſiau erbyn yr wyl; neu, ar roi o hono beth i'r tlodion.

30 Yntau gan hynny, wedi derbyn y tam-

a Mat. 26. 17
b Eſa. 28. 29
Rhuf. 4. 17
i Col. 2. 18.
k 1 Cor. 6. 11.
Tit. 3. 5.
l Sal. 51. 2.
2 Pedr 3. 14.
m Eſa. 30. 21.
Hoſ. 14. 4.
n Pen. 15. 3.
o Mat. 13. 30
2 Theſ. 2. 3.
p Pen. 6 64 Heb. 4. 13.
q Adn. 10.
r Mat. 13. 51.
s Mal. 1. 11
t Mat. 23. 8.
Phil. 2. 11.
u 1 Io. 2. 6.
x Luc 22. 27.
1 Pedr 2. 21.
y Pen. 15. 20.
æ Iago 1. 22, 25.
a Adn. 10, 60
b Eph. 1. 4.
c Sal 55. 12
a 41. 9.
d Pen. 14. 29.
a 16. 1, 4. Mat. 11. 3.
a 16. 17.
e Mat. 10. 40.
f Mar. 7. 5. Pen. 12. 27
g Eſa. 1. 2. Mat. 26 2.
h Mat. 26. 21.
i 1 Cor. 13. 6.
k Pen. 19. 26.
l Rhuf. 12. 20.
† o gig yr oen teyged, a elfyn odd i ddyfl Judas.
‡ Sef, o Groeg ei le trigianol.
m Adn. 2. n Job 20. 5. Jer. 8. 6. a 9. 3. Rhuf. 9. 21. Dat. 22 6.
o Pen. 12. 6.
p Lef. 23. 8.

Pen. xiii. *Adn.* 23.] *Yr Iefu yn ei garu. Ioan* oedd y *ieuangaf* o'r difgyblion: ac efe fu fyw i weled dy ddymmu'r grefydd luddewig; a felydlu'r grefydd grift n gol. *Pen.* xxi. 22.

‡ 1 *Iim.* v. 12. A ddel yn ‡ ieuange dan y groes, Fydd hoff gan Dduw holl ddyddiau ei oes!

g Dl.25.8. Mat.26.14. r Pen. 12. 23. a 17.1. s Pen. 21. 19. t Pen.17.5. u Pen. 7. 34. x Pen. 15. 5. y Lef. 19. 18. Pen. 15.28. Eph. 5. 2. 1 Ioan 4. 21. z Pen. 15. 13. a 1 Ioan 2. 5. a 3 10. a 4. 20. b Pen. 21. 15. 2 Pedr 1. 14. c Mat. 26. 33. Marc 14. 30. 1 Cor. 10. 12. d Mat. 26. 34.

tammaid, a neb allan yn g cbrwydd. Ac yr oedd hi yn nos.

31 ¶ Yna gwedi iddo lyfned allan, yr Iesu a ddywedodd, r Yn awr y gogoneddwyd Mab y dyn, a Duw a ogoneddwyd yddo ef.

32 s Os gogoneddwyd Duw yndo ef, Duw hefyd a'i t gogonedda ef yn ebrwydd.

33 O blant bychain, etto yr wyf ennyd fechan gyd â chwi. Chwi a'm ceisiwch: ac a megis y dywedais wrth yr Iuddewon, Lle yr ydwyf fi yn myned, z ni ellwch chwi dofod: yr wyf yn dywedyd wrthych chwithau hefyd yr awrhon.

34 ¶ Gorchymyn a newydd yr wyf yn ei roddi i chwi, A'r garu o honoch eich gilydd: z fel y cerais i chwi, ar garu o honoch chwithau bawb e'ch gilydd.

35 Wrth a hyn y gwybydd pawb mai disgyblion i mi ydych, os bydd gennych gariad i'ch gilydd.

36 ¶ A Simon Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, i ba le yr wyt ti yn myned? Yr Iesu a attebodd iddo, Lle yr wyf fi yn myned, ni elli di yr awrhon fy nghanlyn: eithr b ar ol hyn y'm canlyni.

37 Pedr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, pa ham nad allaf fi dy ganlyn yr awrhon? c mi a roddaf fy einioes drosot.

38 Yr Iesu a attebodd iddo, A roddi di dy einioes drosof fi? Yn wir, yn wir, meddaf i ti, d Ni chan y ceiliog nes i ti fy ngwadu dair gwaith.

P E N. XIV.

1 Crist yn cysuro ei ddisgyblion. 6 Mai efe yw'r ffordd, &c. 9 a'r hun a welodd ef, a welodd y Tad.

NA thralloder eich calon: yr ydych yn credu yn Nuw, a credwch ynof finnau hefyd.

2 Yn nhŷ fy Nhad y mae llawer o b drigfannau: a phe amgen, mi a ddywedaswn i chwi. Yr wyf fi yn myned i baratoi lle i chwi.

3 Ac os myfi a âf, ac a baratoaf lle i chwi, d mi a ddeuaf drachefn, ac a'ch cymmeraf chwi attaf fy hun: e fel lle yr wyf fi, y byddoch chwithau hefyd.

4 Ac i ba le yr wyf fi yn myned, chwi a wyddoch f a'r ffordd a wyddoch.

5 Dywedodd Tomas wrtho, Arglwydd, ni wyddom ni i ba le yr wyt ti yn myned; a pha fodd y gallwn wybod y ffordd?

6 Yr Iesu a dywedodd wrtho ef, g Myfi yw'r ffordd, a'r gwirioneedd, a'r bywyd: nid yw neb yn dyfod at y Tad, onid trwof fi.

7 Pe adnabuasech fi, fy Nhad hefyd a adnabuasech: ac o hyn allan yr adwaenoch ef, a chwi a'i b gwelsoch ef.

8 Dywedodd Philip wrtho, Arglwydd, dangos i ni y Tad, a digon yw i ni.

9 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, h A ydwyf gyhyd o gyfer gyd â chwi, ac nid adnabuost fi, Philip? y neb a'm gwelodd i, a welodd y Tad; a pha fodd yr wyt ti yn dywedyd, Dangos i ni y Tad?

10 Onid wyt ti yn m credu fy mod i yn y Tad, a'r Tad ynof finnau? Y geiriau yr wyf fi yn eu llafaru wrthych, n nid o honof fy hun yr wyf yn eu llafaru: ond y Tad yr hwn sydd yn aros ynof, efe sydd yn gwneuthur y gweithredoedd.

11 Credwch fi, fy *mod* i yn y Tad, a'r Tad ynof finnau: ac onid ê, c credwch fi er mwyn y gweithredoedd eu hunain.

12 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Yr hwn sydd yn credu ynof fi, y gweithredoedd yr wyf fi yn eu gwneuthur, yntau hefyd a'u gwna i; q a mwy na'r rhai hyn a wna efe: o blegid yr wyf fi yn myned at fy Nhad.

13 r A pha beth bynnag a ofynoch yn fy enw i, hynny a wnaf; s fel y gogonedder y Tad yn y Mab.

14 Os gofynnwch ddim yn fy enw i, mi a'i gwnaf.

15 ¶ Os cerwch fi, t cedwch fy ngorchymynion.

16 Ac mi a weddiaf ar y Tad, ac *u* efe a rydd i chwi Ddiddanydd arall, fel yr aroso gyd â chwi yn dragywyddol;

17 x Yspryd y gwirionedd, yr hwn ni ddichon y byd ei derbyn, am nad yw yn ei weled, nac yn ei adnabod ef: ond chwi a'i hadwaenoch ef; y o herwydd * y mae yn aros gyd â chwi, ac ynoch y bydd efe.

18 Ni's gadawaf chwi yn z ymddifad: *a* mi a ddeuaf attoch chwi.

19 Etto ennyd bach, a'r byd ni'm gwel mwy; eithr *b* chwi a'm gwelwch: canys byw wyf fi, a byw *c* fyddwch chwithau hefyd.

20 Y dydd hwnnw y gwybyddwch *d* fy *mod* i yn fy Nhad, *e* a chwithau ynof fi, a minnau ynoch chwi.

21 Yr hwn sydd a'm *f* gorchymynion i ganddo, ac yn eu cadw hwynt, efe yw'r hwn sydd yn fy ngharu i; a'r hwn sydd yn fy ngharu i, a gerir gan fy Nhad i: a minnau a'i caraf ef, ac a'm *g* hegluraf fy hun iddo.

22 Dywedodd Judas wrtho (nid yr Iscariot) Arglwydd, *b* pa beth yw'r achos yr ydwyt ar fedr dy eglurhau dy hun i ni, ac nid i'r byd?

23 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, *i* Os car neb fi, efe a geidw fy ngair; a'm Tad a'i car yntau, a *k* nyni a ddeuwn atto, ac a wnawn ein trigfa gyd ag ef.

24 Yr hwn nid yw yn fy ngharu i, nid yw yn cadw fy ngeiriau: a'r gair yr ydych yn ei glywed, nid eiddof fi ydyw, ond eiddo y Tad a'm hanfonodd i.

25 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, a mi yn aros gyd â chwi.

26 Eithr *m* y Diddanydd, yr Yspryd Glân, yr hwn a enfyn y Tad yn fy enw i, *n* efe a ddysg i chwi yr holl bethau, ac a ddwg ar gof i chwi yr holl bethau a ddywedais i chwi.

27 Yr wyf yn gadael i chwi dangnefedd; o fy nhangnefedd yr ydwyf yn ei roddi i *o* chwi: nid fel y mae y *p* byd yn rhoddi, yr wyf fi yn rhoddi i chwi. *r* Na thralloder eich calon, ac nac ofned.

28 Clywsoch fel y dywedais wrthych, Yr wyf yn myned ymaith, ac *s* mi a ddeuaf attoch. Ee carech fi, *t* chwi a lawenhaech, am i mi ddywedyd, Yr wyf yn myned at y Tad: canys y mae *u* fy Nhad yn fwy *na* myfi.

29 Ac *x* yn awr y dywedais i chwi cyn ei ddyfod, fel pan ddêl, y credoch.

30 Nid ymddiddanaf â chwi y nemawr bellach: canys z tywysog y byd hwn sydd yn *a* dyfod, ac *b* nid oes iddo ddim ynof fi.

31 Ond fel y gwypo'r byd fy mod i yn caru'r Tad, ac c megis y gorchymynodd y Tad i mi, *d* felly yr wyf yn gwneuthur. Codwch, awn oddi yma.

P E N. XV.

1 Cymmundeb Crist a'i eglwys trwy ddammeg y winwydden.

MYFI yw y a gwir winwydden, a'm Tad yw'r b llafurwr.

2 *c* Pob cangen ynof fi heb ddwyn ffrwyth, y mae efe yn ei thynnu ymaith: a phob un a ddygo ffrwyth, y mae efe yn ei *d* glanhau, fel y dygo fwy o ffrwyth.

3 Yr awr hon yr ydych chwi yn lân e trwy'r gair a lefarais i wrthych.

4 Arhowch ynof fi, *f* a mi ynoch chwi. Megis na all y gangen ddwyn ffrwyth o honi ei hun, onid erys yn y winwydden; felly ni ellwch chwithau, onid arhowch ynof fi.

5 *b* Myfi yw'r winwydden, chwithau *yw'r* canghennau. Yr hwn sydd yn aros ynof fi, a minnau ynddo yntau, hwnnw sydd yn dwyn ffrwyth lawer: o blegid *g* hebof fi ni ellwch chwi wneuthur dim.

6 Onid erys un ynof fi, efe a dafliwyd *h* allan megis cangen, ac a wywodd; ac y maent yn eu casglu hwynt, ac yn eu bwrw yn *m* tân, a hwy a losgir.

7 Os arhowch ynof fi, ac aros o'm geir-

t Pen. 16. 7. Rhuf. 3.26. x Pen. 15. 26. y 1 Cor. 3 16 * Gwirioneedd yw er-chwi yr er-yn. z Esa. 49. 15. Mat. 28.20 a Adn. 3. b Pen. 16. 16. c Gal. 2.20. Dat. 1. 18. d Pen. 17. 21. e Pen 15 5 f Rhuf. 8. 1. 1 Ioan 2. 5. a 5. 3. g Adn. 15. g Pen. 7.17 2 Cor. 3.18 b 1 Cor. 4. 7. i Adn. 15. k Dat. 3.20. l Adn. 10. m Adn. 16. n Pen. 12. 16. o Phil.4.7. p Esa. 57. 21. q Job 34. 19. r Adn. 1. s Adn. 3. t Mat. 5. 12. u Pen. 5. 18. x Phil. 2. 6. y Pen. 13. y Act. 1.3. z Pen.12. a Pen. 18. 31. b 1 Pedr 2. 22. c Pen. 10. 18. d Dan. 9. 24, 26. Heb. 2. 14. e Eph. 5.26. f Gal. 2 20. g Pen 1.16. h Aun. 1. i Hos 14 8. k 2 Cor 3.5 l Dat. 22. 15. m Mat. 10.4. a 27. 5. 10. a 7. 19

n Pen. 14. 13.
iau ynoch, *n* beth bynnag a ewyllyſioch, gofynwch, ac fe fydd i chwi.

o Adn. 16. *o* Mat. 5. 16 *p* Phil. 1. 11. *p* Can. 2. 7. Judas 21. *q* Pen. 14. 15.
8 Yn hyn y *o* gogoneddwyd *fy* Nhad, ar ddwyn o honoch ffrwyth lawer; a diſgyblion fyddwch i mi.

9 Fel y *p* carodd y Tad fi, felly *y* cerais innau chwithau: *p* aroſwch yn fy nghariad i.

10 *q* Os cedwch fy ngorchymynion, chwi a aroſwch yn fy ngharia; fel y cedwais i orchymynion fy Nhad, ac yr *wyf* yn aros yn ei gariad ef.

r 1 Ioan 2. 5. *r* Pen. 14. 28. *s* Pen. 16. 24. *t* Pen. 13. 34. *t* Theſ. 4. 9. *t* Pedr 1. 22. a 4. 8. *t* Io. 3. 11. a 4. 21. *u* Eſa. 50. 6 Rhuf. 5. 8. Eph. 5. 2. *x* 2 Cron. 20. 7. Iago 2. 23. *y* Gen. 18. 17. Mat. 13. 11 & 1 Ioan 4. 10. *a* Mat. 28. 19. Act 13. 48. Col. 1. 6. *b* Iag. 3. 18 *c* 1 Pedr 1. 4. *d* Pen. 14. 13. *e* Adn. 12. Pen. 13. 34 1 Cor. 4. 7. *f* Pen. 16. 33. *g* Io. 3. 13. *g* Mat. 5. 12. Pen. 13. 16 Heb. 12. 2. *h* 1 Io. 4. 5. *h* Pen. 17. 14. *i* Rhuf. 8. 29. *i* 1 Pedr 4. 4. *m* Pen. 13. 16. *n* Ezec. 3. 7. *o* Eſa. 66. 5 Mat. 5. 11. *p* Pen. 16. 3. *q* Pen. 14. 15. *r* 1 Tim. 1. 13. *q* Eze. 2. 5. Pen. 9. 41. Iago 4. 17. *r* 1 Io. 2. 23 *s* Pen. 12. 37. *a* 19. 11. *b* 9. Gal. 4. 6.
11 Hyn a ddywedais wrthych, fel yr aroſo fy *r* llawenydd ynoch, ac y byddo eich llawenydd yn *s* gyflawn.

12 Dyma *t* fy ngorchymyn i; Ar i chwi garu eich gilydd, fel y cerais i chwi.

13 Cariad mwy nâ hwn nid oes gan neb; *ſef*, bod i un *u* roi ei einioes dros ei gyfeillion.

14 Chwychwi yw fy *x* nghyfeillion, os gwnewch pa bethau bynnag yr *wyf* yn eu gorchymyn i chwi.

15 Nid ydwyf mwyach yn eich galw yn weiſion; o blegid *y* gwas ni wyr beth y mae ei arglwydd yn ei wneuthur: ond mi a'ch getwais chwi yn gyfeillion; o blegid y pob peth a'r a glywais gan *ſy* Nhad, a hyſpyſais i chwi.

16 & Nid chwi a'm dewiſaſoch i, ond myfi a'ch dewiſais chwi, ac a'ch *a* ordeiniais chwi, fel yr elech ac y dygech *b* ffrwyth, ac yr *c* aroſai eich ffrwyth; megis *d* pa beth bynnag a ofynoch gan y Tad yn fy enw i, y rhoddo efe i chwi.

17 Hyn yr wyf yn ei *e* orchymmyn i chwi, garu o honoch eich gilydd.

18 Os yw'r byd yn eich *f* casâu chwi; gwybyddwch gaſau o hono *g* fyſi o'ch blaen chwi.

19 Pe byddech o'r byd, *b* y byd a gariai'r eiddo; ond o blegid i nad ydych o'r byd, eithr i mi eich *k* dewis allan o'r byd, am hynny y mae'r byd yn eich *l* casau chwi.

20 Cofiwch yr ymadrodd a ddywedais i wrthych; *m* Nid yw'r gwas yn fwy na'i arglwydd. Os erlidiaſant fi, hwy a'th erlidiant chwithau: *n* os cadwaſant fy ngair i, yr eiddoch chwithau hefyd a gadwant.

21 Eithr hyn oll a *o* wnant i chwi er mwyn fy enw i, am *p* nad adwaenant yr hwn a'm hanfonodd i.

22 *q* Oni bai fy nyfod a llafaru wrthynt, ni buaſai arnynt bechod: ond yr awr hon nid oes ganddynt eſgus am eu pechod.

23 Yr hwn ſydd yn *r* fy nghaſau i, ſydd yn casau fy Nhad hefyd.

24 Oni bai wneuthur o honof yn eu plith y gweithredoedd ni wnaeth neb arall, ni buaſai arnynt bechod: ond yr awr hon hwy a *s* welſant, ac a'm caſaſant i a'm Tad hefyd.

25 Eithr, fel *y* cyflawnid y gair ſydd yn yſgrifenedig yn eu cyfraith hwynt, *t* hwy am caſaſant yn ddiachos.

26 Eithr *u* pan ddêl y Diddanydd yr hwn a *x* anfonaf i chwi oddi wrth y Tad (*ſef* Yſpryd y gwirionedd, yr hwn ſydd yn deillaw oddi wrth y Tad) efe a dyſtiolaetha am danaf fi.

27 *y* A chwithau befyd a dyſtiolaethwch, am & eich bod o'r dechreuad gyd a mi.

a Mat. 11. 6 a 26. 31. *b* Pen. 9. 22. *a* 12. 42.

P E N. XVI.

1 Crift yn cyſuro ei ddiſcyblion, 7 trwy addawiad o'r Yſpryd, 16 a thrwy ei udgyfodiad, &c.

YN lethau hyn a ddywedais i chwi, fel na *a* rwyſtrer chwi.

2 *b* Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r ſynagogau; ac y mae'r awr yn dyfod y tybia pwy bynnag a'ch lladdo, ei fod yn gwneuthur *c* gwaſanaeth i Dduw.

c Act. 22.

3 A'r pethau hyn a wnant i chwi, o blegid *d* nad adnabuant y Tad, na myfi.

a 26. 10. *d* Pen. 15. 21. 1 Cor. 2. 8. Pen. 15. 21.

4 Eithr y pethau hyn a ddywedais i chwi, *e* fel pan ddêl yr awr, y cofioch hwynt, ddarfod i mi ddywedyd i chwi: a'r pethau hyn ni ddywedais i wrthych o'r dechreuad, am fy mod *f* gyd â chwi.

e Pen. 15. 21.

5 Ac yn awr yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd, ac *g* nid yw neb o honoch yn gofyn i mi, I ba le yr wyt ti yn myned.

f 14. 29. *f* Mat. 9. 15. *g* Luc 2. 19.

6 Eithr am i mi ddywedyd y pethau hyn i chwi, *b* triſtwch a lanwodd eich calon.

Pen. 13. 36

7 Ond yr wyf fi yn dywedyd y gwirionedd i chwi; buddiol i chwi fy myned i ymaith: canys onid âf fi, *i* ni ddaw y Diddanydd attoch: eithr os mi a âf, *k* mi a'i *i* Pen. 7. 39 hanfonaf ef attoch.

Act. 2. 33.

8 A phan ddêl, efe a *l* argyoedda'r byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn:

k Act. 2. 33.

9 O *m* bechod, am nad ydynt yn credu ynof fi;

l 2. 17, 21. Eph. 4. 8.

10 O *n* gyfiawnder, am fy mod yn myned at fy Nhad, ac ni'm gwelwch i mwyach.

m Act. 7. 41.

11 O farn, o blegid *o* tywyſog y byd hwn a farnwyd.

n Rhuf. 10. 3. 1 Cor. 1. 30

12 Y mae gennyf etto lawer o bethau i'w dywedyd i chwi, ond ni ellwch eu dwyn yr awr hon.

o Pen. 12. 31. Act. 2. 36.

13 Ond pan ddêl efe, *p* Yſpryd y gwirionedd, efe a'ch *q* tywys chwi i bob gwirionedd: canys ni lafara o hono ei hun; ond pa bethau bynnag a glywo, a lafara efe; *r* a'r pethau ſydd i ddyfod, a fynega efe i chwi.

Eph. 2. 2. Col. 2. 15. *p* Pen. 14. 17. *q* Pen. 14. 26.

14 Efe a'm gogonedda i: *s* canys efe a fymmer o'r eiddof, ac a'i mynega i chwi.

r Act. 3. 21 Dat. 1. 1. *s* Adn. 15.

15 Yr holl bethau ſy'n eiddo'r Tad, *t* ydynt eiddo fi: o herwydd hyn y dywedais, mai o'r eiddof fi y cymmer, ac y mynega i chwi.

Gal. 4. 6. 1 Ioan 5. 7. *t* Pen. 17. 10.

16 *u* Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch; a thrachefn *x* ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch; am fy mod yn myned at y Tad.

Phil. 1. 6. *u* Pen. 7. 33.

17 Am hynny y dywedodd *rhai* o'i ddiſcyblion wrth eu gilydd, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd wrthym, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch: ac, *y* Am fy mod yn myned at y Tad?

a 13. 33. *a* 14. 19. *x* 19. 42. Heb. 10. 17.

18 Am hynny hwy a ddywedaſant, Beth yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd, Ychydig ennyd? ni wyddom ni beth y mae efe yn ei ddywedyd.

y Adn. 12. Pen. 13. 33

19 Yna y gwybu'r Iefu eu bod hwy yn & ewyllyſio gofyn iddo; ac a ddywedodd wrthynt, Ai ymofyn yr ydych â'ch gilydd am hyn, o blegid i mi ddywedyd, Ychydig ennyd, ac ni'm gwelwch: a thrachefn ychydig ennyd, a chwi a'm gwelwch.

& Adn. 30. Sal. 145. 19 Pen. 2. 25. *z* Dat. 11. 10.

20 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Chwi a wylwch ac a alerwch, *a* a'r byd a lawenycha: eithr chwi a fyddwch driſtion; *b* ond eich triſtwch a droir yn llawenydd.

b Sal. 126. 5. *a* Gen. 3. 16. Eſa. 26. 17. & Gen. 21. 6.

21 *c* Gwraig wrth eſgor ſydd mewn triſtwch, am ddyfod ei hawr: eithr wedi gem y plentyn, nid yw hi yn cofio ei gofid mwyach, gan *d* lawenydd geni dyn i'r byd.

c Gen. 3. 16. 2 Cor. 4. 17 Heb. 12. 11

22 A chwithau am hynny ydych yr awr hon mewn triſtwch; eithr mi a ymwelaf *e* â chwi drachefn, *e* a'ch calon a lawenycha, a'ch llawenydd ni ddwg *f* neb oddi arnoch.

e Pen. 14. 1 *f* Di. 14 13 *g* 1 Io. 2. 27

23 A'r dydd hwnnw *g* ni ofynwch ddim i mi. Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, *b* Pa bethau bynnag a ofynoch i'r Tad yn fy enw, efe a'i rydd i chwi.

Iago 5. 16. 1 Dan. 9. 17 2 Cor. 3. 18 *h* 1 Sam. 1. 18.

24 *i* Hyd yn hyn ni ofynaſoch ddim yn *k* fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

i Pen. 15. 11 Rhuf. 5. 2.

25 Y

Pen. xvi. *Adn.* 8.] *O bechod, &c.* Fe gaiff y byd weled mai'r pechod yſgeler *angbrediniaeth*, gwrthod *Criſt*, dewis *eulun*, ſef *Act.* vii. 41. a dynnodd y dialedd. Nad oes neb *dat* onid *Duw*, Na *cyfiawnder*, ond *a riſt Duw!* Jer. xxiii. 6.] Adn 11. *A farnwyd.* Fe farnwyd *Satan* i garchar tragywyddol; Sef y *Drâig a'i angylion*, Dat. xii. 9 ac ni Lwydda un *Herod*, na *Phſilat* hwy. Ac mai haeddianol o *Farn* yw ar ghredinwyr rhyfygus!

l Pen. 14 16. Rhuf. 8. 34 1 Ioan 2. 1.
m Pen. 17. 23.
1 Io. 4. 19.
n Pen. 17. 8.
o Pen. 13. 1
p Pen. 1. 14
q Adn. 7. Mat. 28. 20
r Pen. 21. 17.
s Pen. 17. 8
t Mat. 26. 31.
u Pen. 20. 10.
x Pen. 8. 29.
y Eſa. 9. 6. Pen. 14. 27
z Pen. 15.

25 Y pethau hyn a lafarais wrthych mewn damhegion: eithr y mae yr awr yn dyfod, pan na lafarwyf wrthych mewn damhegion mwyach, eithr myneg*af* i chwi yn eglur am y Tad.

26 Y dydd hwnnw y gofynwech yn fy enw: ac nid wyf yn dywedyd i chwi, y gweddiaf fi ar *l* y Tad troſoch:

27 Canys y Tad ei hun ſydd yn eich *m* caru chwi, am i chwi fy ngharu i, a *n* chredu fy nyfod i allan oddi wrth Dduw.

28 *o* Mi a ddaethum allan oddi wrth y Tad, ac a ddaethum i'r *p* byd: trachefn yr wyf yn *q* gadael y byd ac yn myned at y Tad.

29 Ei ddiſgyblion a ddywedaſant wrtho, Wele, yr wyt ti yn awr yn dywedyd yn eglur, ac nid wyt yn dywedyd un ddammeg.

30 Yn awr y gwyddom *r* y gwyddoſt bob peth, ac nid rhaid i ti ymofyn o neb â thi: wrth hyn yr ydym yn credu *s* ddyfod o honot allan oddi wrth Dduw.

31 Yr Ieſu a'u hattebodd hwynt, A ydych chwi yn awr yn credu?

32 *t* Wele, y mae yr awr yn dyfod, ac *u* yr awr hon hi a ddaeth, y gwaſgerir chwi bob un at yr eiddo, ac y gadewch fi yn unig: ac *x* nid wyf yn unig, o blegid y mae'r Tad gyd â myfi.

33 Y pethau hyn a ddywedais wrthych, *y* fel y caffech dangnefedd ynof. *z* Yn y byd gorthrymder a gewch: eithr cymerwch gyſur, myfi a orchfygais y byd.

P E N. XVII.

1 Criſt yn gweddio am i'r gogoneddu, 6 am gadw'r apoſtolion meuwn undeb, 17 a ſancteiddiad.

a Eſa. 49. 8. Pen. 13. 32
b Mat. 28. 18.
Heb. 4 14.
c Rhuf. 3. 25.
d Mat. 11. 27.
e Col. 1. 20.
1 Ioan 4. 9.
f Eſa. 53. 11.
g Jer. 9. 24.
h Pen. 4 34 a 19 30. ‖ *ynte hi*, Pen. 13. 32
i Pen. 1. 1. * *a gefais gennyt ti.*
k Pen. 10. 29. Act. 13 48. Eph. 1. 4.
l Eſa. 55. 1 Mat. 13. 54 Pen. 6. 27.
m Pen. 6. 68.
n Sal. 2. 7. Mica 5. 1. Pen. 16 27
o Exo. 28. 21. Rhuf. 8. 32
p Pen. 16. 15.
q Luc 10. 17.
r Pen. 16. 33.
s 1 Ped. 1. 5 Judas 1.
t Adn. 21. Eph. 4. 4. 1 Ioan 5. 7.
u Pen. 10. 28.
x Pen. 18. 9.

YPethau hyn a lafarodd yr Ieſu, ac *a* efe a gododd ei lygaid i'r nef, ac a ddywedodd, Y Tad, *a* daeth yr awr; *b* gogonedda dy Fab, *c* fel y gogoneddo dy Fab dithau:

2 Megis y rhoddaiſt iddo *d* awdurdod ar bob cnawd, fel am y cwbl a roddaiſt iddo, *e* y rhoddai efe iddynt fywyd tragywyddol.

3 A hyn yw'r *f* bywyd tragywyddol; iddynt dy *g* adnabod di yr unig *wir* Dduw, a'r hwn a anfonaiſt ti, Ieſu Grift.

4 Mi a'th ogoneddais di ar y ddaear; *b* mi a gwblheais y gwaith a roddaiſt i mi i'w wneuthur.

5 Ac yr awr hon, O Dad, gogonedda di fyfi ‖ gyd â thi dy hun, â'r i gogoniant * oedd i mi gyd â thi cyn bod y byd.

6 Mi a eglurais dy enw ir dynion a roddaiſt i mi allan o'r byd: eiddot ti oeddynt, a thi a'u *k* rhoddaiſt hwynt i mi; a hwy a gadwaſant dy air di.

7 Yr awr hon y gwybuant mai oddi wrthyt ti y mae'r *l* holl bethau a roddaiſt i mi:

8 Canys y geiriau a roddaiſt i mi, *m* a roddais iddynt hwy; a hwy a'u derbynjaſant, ac a wybuant yn wir *n* mai oddi wrthyt ti y daethum i allan, ac a greda-ſant mai tydi a'm hanfonaiſt i.

9 Droſtynt *o* hwy yr wyf yn gweddio: nid dros y byd yr wyf yn gweddio, ond dros y rhai a roddaiſt i mi; canys eiddot ti ydynt.

10 A'r eiddof fi oll ſydd eiddot ti, *p* a'r eiddot ti ſydd eiddof fi: ac mi a *q* ogoneddwyd ynddynt.

11 Ac nid wyf mwyach yn *r* y byd, ond y rhai hyn ſydd yn y byd, a myfi ſydd yn dyfod attat ti. Y Tad ſanctеiddiol, ſ cadw hwynt yn dy enw, Y rhai a roddaiſt i mi; *t* fel y byddont un, megis ninnau.

12 Tra ſum gyd â hwynt yn y byd, *u* mi a'u cedwais yn dy enw: y rhai a roddaiſt i mi, a gedwais, ac *x* ni chollwyd o honynt *y* ond mab y golledigaeth; *z* fel y cyflawnid yr yſgrythur.

13 Ac yr awr hon yr wyf yn dyfod attat ti: a'r pethau hyn yr wyf yn eu llafaru yn y byd, fel y caffont *a* fy llawenydd i yn gyflawn ynddynt eu hunain.

14 Myfi a roddais iddynt hwy dy air di; a'r byd a'u caſaodd hwynt, o blegid *b* nad ydynt o'r byd, megis nad ydwyf finnau o'r byd.

15 Nid wyf yn gweddio ar i ti eu cymeryd hwynt allan o'r byd, *c* eithr ar i ti eu cadw hwynt rhag y drwg.

16 O'r byd nid ydynt, megis nad wyf finnau o'r byd.

17 *d* Sanctеiddia hwynt yn dy wirioneddi: dy air ſydd wirioneddi.

18 Fel y. *e* anfonaiſt fi i'r byd, felly yr anfonais innau hwythau i'r byd.

19 Ac er eu *f* mwyn hwynt yr wyf yn fy ſanctеiddio fy hun, fel y byddont *g* hwythau wedi eu ſanctеiddio yn y gwirioneddi.

20 Ac nid wyf yn gweddio dros y rhai hyn yn unig, eithr *h* dros y rhai hefyd a gredant ynof fi trwy eu hymadrodd hwynt:

21 Fel y byddont oll yn un; megis yr *wyt* ti, y Tad, ynof fi, a minnau ynot ti; fel y byddont hwythau un i ynom ni: fel y credo'r byd mai tydi a'm hanfonaiſt i.

22 A'r gogoniant a roddaiſt i mi, a *k* roddais iddynt hwy; fel y byddont un, *l* megis yr ydym ni yn un:

23 Myfi ynddynt hwy, a thithau ynof fi; fel y byddont wedi eu perfeithio yn un, ac fel y gwypo'r byd mai tydi a'm hanfonaiſt i, *m* a charu o honot hwynt, megis y ceraiſt fi.

24 Y Tad, y rhai a roddaiſt i mi, *n* yr wyf yn ewyllyſio, lle yr wyf fi, fod o honynt hwythau hefyd gyd â myfi; fel y *o* gwelont fy ngogoniant a roddaiſt i mi: o blegid ti a'm ceraiſt cyn ſeiliad y byd.

25 Y Tad cyfiawn, *p* nid adnabu y byd dydi: eithr *q* mi a'th adnabum, a'r rhai hyn a wybuant mai tydi a'm hanfonaiſt i.

26 Ac *s* mi a hyſpyſais iddynt dy enw, ac a'i hyſpyſaf: fel y byddo ynddynt hwy y ſ cariad a'r hwn y ceraiſt fi, a minnau ynddynt hwy.

P E N. XVIII.

1 Judas yn bradu'r Ieſu. 15 Pedr yn ei wadu. 40 Y dorf yn dewis Barabbas

GWEDI *a* i'r Ieſu ddywedyd y geiriau hyn, efe a aeth allan, â'i ddiſgyblion, dros *b* afon Cedron, lle'r oedd gardd, i'r hon yr aeth efe a'i ddiſgyblion.

2 A Judas hefyd, yr hwn a'i bradychodd ef, a adwaenai'r lle: o blegid *c* mynych y cyrchaſai'r Ieſu a'i ddiſgyblion yno.

3 *d* Judas gan hynny, wedi iddo gael byddin a ſwyddogion gan yr arch-offeiriaid a'r Pharifeaid, a deaeth yno a * lanternau, a lampau, ac arfau.

4 Yr Ieſu gan hynny, yn gwybod pob peth ag oedd ar ddyfod arno, *e* a aeth allan, ac a ddywedodd wrthynt, Pwy yr ydych yn ei geiſio?

5 Hwy a attebaſant iddo, Ieſu o Nazareth. Yr Ieſu a ddywedodd wrthynt, *f* Myfi yw. A *g* Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, oedd hefyd yn ſefyll gyd â hwynt.

6 Cyn gynted gan hynny ag y dywedodd efe wrthynt, Myfi yw, hwy *h* a aethant yn wyſg eu cefnau, *i* ac a fyrthiaſant byd lawr.

7 Am hynny efe a ofynodd idynt drachefn, Pwy yr ydych yn ei geiſio? A hwy a ddywedaſant, Ieſu o Nazareth.

8 Yr Ieſu a attebodd, Mi a ddywedais i chwi mai myfi yw Am hynny os myfi yr ydych yn ei geiſio, *k* gadewch i'r rhai hyn fyned ymaith:

9 Fel y cyflawnid y gair a *l* ddywedaſai efe, O'r rhai a roddaiſt i mi, ni chollais i yr un.

10 Simon Pedr gan hynny â chleddo *m* gleddyf, a'i tynnodd, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei gluſt ddehau ef: ac enw y gwas oedd Malcus.

11 Am hynny yr Ieſu a ddywedodd wrth

a Diar. 14. 10. Phil. 1. 23.
b Pen. 5. 19. 1 Ped 4. 4.
c Mat 6. 13 Gal. 1. 4. 1 Theſ. 5. 22.
d Pen. 15 3 Act. 15. 9. Eph. 5. 26. 1 Theſ. 5. 23. 1 Ped. 1. 22
e Pen. 20. 21. Heb. 3. 1.
f Pen. 10. 36. 1 Cor. 1 2
g Gal. 3 26
h Adn. 11. 22. Rhuf. 8. 17.
i Pen. 14. 20.
m Pen. 16. 27.
n Pen. 12. 26.
o Phil. 3. 21.
p Io. 3. 2. Pat. 3. 23.
q Mat. 11. 25. Pen. 7. 29
r Pen. 10. 27.
s Mat. 28. 20.
t Pen. 15. 9.

a Adn. 4. Mat. 26 36 Pen. 14. 32
b 2 Sam. 15. 23.
c Marc 14. 32. Luc 21. 37
d Mat. 26. 47. Mar. 14. 43 Luc 22. 47 Act. 1. 16.
* *lluſernau.*
e Sal. 27. 1. Heb. 12. 2.
f Eſa. 3. 5.
g Eſa. 3. 9. 1 Ti. 4. 2.
h Sal. 29. 4. Can. 2. 8. Pen. 6 20. *i* Eſa 3. 10.
k Mat. 26. 56. Pen 10. 11. *l* Pen. 17. 11
m Mat. 26. 51. Luc 22. 26, 49, 50. Gal. 4. 18.

Pen. xvii. *Adn.* 5.] *Gogoniant.* Nid *Hanfodol*, ond *Cyfryngol*: Canys pob gweddi a weddiodd Ieſu, mae gan ei bobl hawl iddi. *Adn.* 10.

with Pedr, Dod *dy* gleddyf yn y wain: *n* y cwppan a roddodd y Tad i mi, onid yfaf ef?

12 Yna'r fyddin, a'r milwriad, a fwydd orion yr Iuddewon, *o* a ddaliasant yr Iesu, *p* ac a'i hiwmyasant:

13 *Ac* a'i *q* dygasant ef at *r* Annas yn gyntaf; canys chwegrwn Caiaphas, yr hwn oedd arch-offeiriad y flwyddyn honno. (Sef oedd efe) *Ac Annas a ddanfonodd yr Iesu yn rhwym at Caiaphas.*

14 A Chaiaphas oedd yr hwn a *s* gynghorasai i'r Iuddewon, mai buddiol oedd farw un dyn dros y bobl.

15 ¶ *Ac* yr oedd *yn t* canlyn yr Iesu, Simon Pedr, a disgybl arall. A'r disgybl hwnnw oedd adnabyddus gan yr archoffeiriad, ac efe a aeth i mewn gyd a'r Iesu i *t* lys yr arch-offeiriad

16 *u* A Phedr a safodd wrth y drws allan. Yna y disgybl arall yr hwn oedd ‡ adnabyddus gan yr arch-offeiriad a aeth allan, ac a ddywedodd wrth y doryfcres, ac a ddug Pedr i mewn.

17 Yna y dywedodd y llangces oedd doryiores wrth Pedr, Onid wyt tithau o ddisgyblion y dyn hwn? Dywedodd yntau, *x* Nac wyf.

18 A'r gweifion a'r fwyddogion, gwedi gwneuthur tan glo (o herwydd ei bod hi yn oer) oeddynt yn ſefyll, ac yn ymdwymno: ac yr oedd Pedr *y* gyd a hwynt yn ſefyll, ac yn ymdwymho.

19 ¶ A'r ‖ arch-offeiriad a ofynodd i'r Iesu am ei ddiſgyblion, ac am ei *z* athrawiaeth.

20 Yr Iesu a attebodd iddo, Myfi a lefarais yn eglur *a* wrth y byd: yr oeddwn bob amſer yn athrawiaethu yn y ſynagog, ac yn y demel, lle y mae yr Iuddewon yn ymgynnull bob amſer; ac yn *b* ddirgel ni ddywedais i ddim.

21 Pa ham yr wyt ti yn gofyn i mi? *c* gofyn i'r rhai a'm clywaint, beth a ddywedais wrthynt: wele, y rhai hyny a wyddant pa bethau a ddywedais i.

22 Wedi iddo ddywedyd y pethau hyn, *d* un o'r ſwyddogion a'r oedd yn ſefyll ger llaw, a roddes gernod i'r Iesu, gan ddywedyd, Ai felly yr wyt ti yn attеb yr arch offeiriad?

23 Yr Iesu a attebodd iddo, Os drwg y dywedais, tyſtiolaetha am y drwg: ac os da, *e* pa ham yr wyt yn fy nharo i?

24 (Ac Annas a'i hanfonaſai ef yn rhwym at *f* Caiaphas yr arch-offeiriad)

25 A Simon Pedr oedd yn ſefyll, *g* ac yn *g* mdwymno. Hwythau a ddywedaſant wrtho, Onid wyt tithau hefyd o'i ddiſgyblion ef? Yntau a wadodd, ac a ddywedodd, *h* Nac wyf.

26 Dywedodd un o weiſion yr archoffeiriad (car i'r hwn y torraſai Pedr ei gluſt) Oni welais i di gyd ag ef yn yr *ardd?*

27 Yna Pedr a wadodd i drachefn; ac yn *i* y mail ſe ganodd y ceiliog.

28 ¶ *k* Yna y dygaſant yr Iesu oddi wrth Caiaphas, i'r *m* ‡ dadleudy: a'r bore ydoedd hi; ac nid aethant hwy i mewn i'r dadleudy, *n* rhag eu halogi; eithr fel y gallent fwyttа'r Paſg.

29 Yna Pilat a aeth allan *o* attynt hwy, ac a ddywedodd, Pa achwyn yr ydych chwi yn ei ddwyn yn erbyn y dyn hwn?

30 Hwy a attebaſant, ac a ddywedaſant wrtho, Oni b'ai fod hwn yn *p* ddrwgweithredwr, ni thraddodaſem ni ef attat ti.

31 Am hynny y dywedodd Pilat wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a *q* barnwch ef a'ur dod yn ol eich cyfraith chwi. Yna yr Iuddewon a ddywedaſant wrtho, ‡ Nid cyfreithlon i ni ladd neb:

32 *r* Fel y cyflawnid gair yr Iesu, yr hwn a ddywedaſai efe, gan arwyddoccau o ba angau y byddai farw.

33 Yna Pilat a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a alwodd yr Iesu, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw *s* Brenhin yr Iuddewon?

34 Yr Iesu a attebodd iddo, Ai o hunot dy hun yr wyt ti yn dywedyd hyn, ai eraill a'i *t* dywedaſant i ti am danaf fi?

35 Pilat a attebodd, *u* Ai Iuddew ydwyf fi? *x* Dy genedl dy hun a'r archoffeiriaid a'th draddodaſant i mi. ‡ Beth a wneuthoſt ti?

36 Yr Iesu a attebodd, *a* Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn: ſe o'r byd hwn y byddai fy mrenhiniaeth, fy ngweiſion i a ymdrechent, fel na'm rhoddid i'r Iuddewon: *b* ond yr awr hon nid yw fy mrenhiniaeth i oddi yma.

37 Yna y dywedodd Pilat wrtho, Wrth hyny, ai Brenhin wyt ti? Yr Iesu a attebodd, Yr ydwyt ti yn *c* dywedyd mai *d* Brenhin wyf fi. Er mwyn hyn y'm ganed, ac er mwyn hyn y daethum i'r byd, fel y tyſtiolaethwn i'r gwirioneddi. Pob un a'r *e* ſydd o'r gwirioneddi, ſydd yn gwrando fy lleiſrydd i.

38 Pilat a ddywedodd wrtho, Beth yw *f* gwirioneddi? Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a aeth allan drachefn at yr Iuddewon, ac a ddywedodd wrthynt, Nid wyf fi yn cael *g* dim ‖ achos ynddo ef.

39 Eithr y mae gennych chwi *h* ddefod, i mi ollwng i chwi un yn rhydd ar y paſg: a fynnwch chwi gan hynny i mi ollwng yn rhydd i chwi Frenhin yr Iuddewon?

40 Yna y llefaſant oll drachefn, gan ddywedyd, *i* Nid hwnnw, ond Barabbas. A'r *k* Barabbas *hwnnw* oedd leidr.

PEN. XIX

I Efangeliu Criſt, a'i goroni a dyaim, a'i gare, 16 a'i groes-hoeliо.

YNA gan hyny y *a* cymmerodd Pilat yr Iesu, ac a'i flangeiliodd *e*.

2 A'r milwyr a blethaſant *f* coron o *b* ddraiu, ac a'i golodaſant ar ei ben ef, ac a roiſant wiſg o borphor am dano *g*.

3 Ac a ddywedaſant, *c* Henffych well, Brenhin yr Iuddewon; ac a roiſant iddo gernodiau.

4 Pilat gan hyny a aeth allan drachefn, ac a ddywedodd wrthynt, Wele yr wyf fi yn ei ddwyn ef allan i chwi, *d* fel y gwypoch nad wyf fi yn cael ynddo ef un *e* bai.

5 Yna y daeth yr Iesu allan, yn ‡ gwiſgo y *e* goron ddrain, a'r wiſg borphor. A *Pilat* a ddywedodd wrthynt, *f* Wele y dyn.

6 Yna yr arch-offeiriaid a'r ſwyddogion, *g* pan welſant ef, a lefaſant, gan ddywedyd, Croes-hoelia, croes-hoelia *ef*. Pilat a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a chroes-hoeliwch: canys nid wyf fi yn cael dim bai ynddo.

7 Yr Iuddewon a attebaſant iddo, Y mae gennym ni gyfraith, ac wrth ein *h* cyfraith ni efe a ddylai farw, am iddo wneuthur ei hun yn *i* Fab Duw.

8 ¶ A phan glybu Pilat yr ymadrodd hwnnw, efe a *k* ofnodd yn fwy;

9 *a* Ac a aeth drachefn i'r dadleudy, ac a ddywedodd wrth yr Iesu, O ba le yr wyt ti? Ond *l* ni roddi yr Iesu atteb iddo.

10 Yna Pilat a ddywedodd wrtho, Oni ddywedi di wrthyf fi? oni wyddoſt ti fod gennyf awdurdod i'th *m* groes-hoelio di, a bod gennyf awdurdod i'th ollwng yn rhydd?

11 Yr Iesu a attebodd, Ni byddai i ti ddim awdurdod amar fi, oni b'ai ei fod *n* wedi ei roddi i ti oddi uchod: am hyny yr hwn a *o* traddododd i ti, ſydd fwy ei bechod.

12 O

Pen xviii. *Adn.* 13.] *Annas yn gyntaf*; yna at *Caiaphas*. Adn. 14., Pa un oedd *hennaf*, ni's gwn. *Yr* arch-offeiriad oedd, ag iddo *gymmorthwy* yn *dai*, fel *2 Bren.* xxv. 18. *Jer.* lii. 24. ond fe aeth achos yr Iesu ya rhy drwm i'r ddau! Rhaid cael awdurdod brenhinol mewn Matter bywyd! ac ni cha'dd *Pilat* ynddo fai. *Adn.* 31.] Adn. 14. *Un dyn farw.* Fe fynnai *Caiaphas* grogi Criſt, rhag gwneuthur Rhwyg yn yr Eglwys: ac fe ddigwyddodd ei gyngor yn *Brophwydoliaeth*; er na's gwyddai pa beth yr oedd yn ei ddywedyd mwy nag Alen *Balaam!*] Adn 24. *Hanfon ſai.* Nodir hyn, i ddangos mai yng wydd yr *arch-offeiriad* y bu'r aafes a ſonir, *Adn.* 22. a'u bod ill dau, a *Pilat* hefyd, yn cyd-gyfrinachu, yn erbyn Criſt! *Sal.* 64. 2.

12 O hynny allan y ceisiedd Pilat ei
o ollwng ef yn rhydd: ond yr Iuddewon a
lefasant, gan ddywedyd, Os gollyngi di
hwn yn rhydd, nid wyt ti yn garedig i
q Cesar. Pwy bynnag a'i gwnelo ei hun
yn frenhin, y mae yn dywedyd yn erbyn
Cesar.

13 Yna Pilat, *r* pan glybu yr ymadrodd hwn, a ddug allan yr Iesu, ac a eisteddodd ar yr orlledd-fainc, yn y lle a elwir y Palmant, ac yn Hebraeg, Gabbatha.

14 A *s* darpar-wyl y pasg oedd hi, ac
ynghylch y chweched awr: ac efe a ddywedodd wrth yr Iuddewon, Wele eich Brenhin!

15 E thr hwy a lefasant, *x* Ymaith âg
t ymaith âg ef, croes-hoelia ef. Pilat a
ddywedodd wrthynt, A groes-hoelaf fi eich Brenhin chwi? A'r arch-offeiriaid a attebasant, *y* Nid oes i ni frenin ond Cesar.

16 *z* Yna gan hynny efe a'i traddododd
ef iddynt i'w groes-hoelio. A hwy a gymmerasant yr Iesu, ac a'u *a* dygasant ymaith.

17 Ac efe gan *b* ddwyn ei groes, a
ddaeth i le a elwid † *Lle'r* benglog, ac a elwir yn Hebraeg, Golgotha:

18 Lle y croes-hoelasant ef, a dau eraill gyd âg ef, un o bob tu, *c* a'r Iesu yn y canol.

19 ¶ *d* A Philat a 'sgrifenodd dit, ac
a'i dododd ar y groes. A'r ysgrifen oedd, IESU O NAZARETH, BRENHIN YR IUDDEWON.

20 *e* Y tit'l hwn gan hynny a ddarllenodd llawer o'r Iuddewon: o blegid agos i'r
ddinas oedd y fan lle y croes-hoeliwyd yr Iesu, ac yr oedd wedi ei 'sgrifennu yn Hebraeg, *f* Groeg, a Lladin.

21 Yna arch-offeiriaid yr Iuddewon a
ddywedasant wrth Pilat, Na 'sgrifena Brenhin yr Iuddewon: eithr dywedyd o hono ef, Brenhin yr Iuddewon ydwyt fi.

22 Pilat a attebodd, *g* Yr hyn a 'sgrifenais, a 'sgrifenais.

23 *h* Yna'r milwyr, wedi iddynt groes-
hoelio yr Iesu, a gymmerasant ei ddillad ef, (ac a wnaethant bedair rhan, i bob milwr ran,) || a'i bais: a'r bais oedd ddiwnïad, wedi ei gwau o'r cwrr uchaf trwyddi oll.

24 Ffrwythau a ddywedasant wrth eu
gilydd, Na thorrwn hi, ond bwriwn goelbrennau am dani, eiddo pwy fydd hi: fel y cyflawnid yr ysgrythur sydd yn dywedyd, *k* Rhannasant fy nillad yn eu mysg, ac am fy ngwisg y bwriasant goelbrennau. A'r milwyr a wnaethant y pethau hyn.

25 ¶ Ac yr oedd yn sefyll wrth groes
yr Iesu, ei *l* fam ef, a chwaer ei fam, Mair *gwraig* Cleophas, *m* a Mair Magdalen.

26 Yr Iesu gan hynny, pan welodd ei
fam *n* a'r disgybl yr hwn a garai efe yn sefyll ger llaw, a ddywedodd wrth ei fam, O wraig! wele dy fab.

27 Gwedi hynny y dywedodd wrth y
disgybl, Wele dy fam. Ac o'r awr honno allan y cymmeroddy disgybl hi i'w gartref.

28 ¶ Gwedi hynny yr Iesu, yn gwybod
fod pob peth wedi ei *o* orphen weithian, fel y cyflawnid yr ysgrythur, a ddywedodd, *p* Y mae'n sychedu arnaf.

29 Yr oedd gan hynny lestr wedi ei osod
yn llawn o finegr: *q* a hwy a fanwasant yshwng o finegr, ac a'i rheddasant ynghylch hisop, ac a'i dodasant wrth ei enau ef.

30 Yna pan gymmerodd yr Iesu y
finegr, efe a ddywedodd, *r* Gorphenwyd: a chan ogwyddo ei ben, efe a roddodd i fynu yr yspryd.

31 Yr Iuddewon gan hynny, fel nad
aroſai y cyrph ar y groes ar y sabbath, o herwydd ei bod yn *u* ddarpar-wyl (canys *x* mawr oedd y dydd sabbath hwnnw) a ddeisyfasant ar Pilat, gael torri eu heiriau hwynt, a'u tynnu i lawr.

32 Yna y milwyr a ddaethant, ac a
dorrasant eiseiriau y cyntaf, a'r llall yr hwn *z* groes-hoeliasid gyd ag ef.

33 Eithr wedi iddynt ddyfod at yr Iesu, y
pan welsant ef wedi marw eisoes, y ni thorrasant ei eiseiriau ef.

34 Ond un o'r milwyr a *æ* wanodd ei
ystlys ef â gwaywffon; ac yn y fan daeth allan waed a dwfr.

35 *a* A'r hwn a'i gwelodd a dystiolaeth-
odd; a gwir yw ei dystiolaeth: ac efe a *b* wyr ei fod yn dywedyd gwir, *b* fel y credoch chwi.

36 Canys y pethau hyn a wnaethpwyd,
c fel y cyflawnid yr ysgrythur, *d* Ni thorrir asgwrn o hono.

37 A thrachefn, *e* ysgrythur arall sydd
yn dywedyd, Hwy a edrychant ar yr hwn a wanasant.

38 ¶ Ac ar ol hyn, *f* Joseph o Arimathea (yr hwn oedd ddisgybl i'r Iesu, eithr yn guddiedig, *g* rhag ofn yr Iuddewon) a ddeisyfodd ar Pilat, gael tynnu i lawr gorph yr Iesu. A Philat a ganiattaodd iddo. Yna y daeth efe ac a ddug ymaith gorph yr Iesu.

39 A daeth *h* Nicodemus hefyd (yr
hwn ar y cyntaf a ddaethai at yr Iesu o hyd nos) ac a ddug *i* fyrr ac aloes ynghymmysg, tu a chan pwys.

40 Yna y cymmerasant gorph yr Iesu,
ac a'i rhwymasant mewn llieiniau, gyd âg aroglau, fel y mae *k* arfer yr Iuddewon ar giaddu.

41 Ac yn y fangre lle y croes-hoeliasid
ef, yr oedd gardd; a bedd *l* newydd yn yr ardd, yn yr hwn ni ddodasid dyn erioed.

42 Ac yno, rhag nefed oedd darpar-wyl
yr Iuddewon, am fod y bedd hwnnw yn agos, y *m* rhoddasant yr Iesu.

PEN. XX.

1 Mair yn dyfod at y bedd; 3 a Phedr ac Ioan; 11 Iesu yn ymddangos i Mair; 19 ac i'r disgyblion.

Y *a* Dydd cyntaf o'r wythnos, Mair
Magdalen a ddaeth y bore, a hi etto yn dywyll, at y bedd; ac a welodd y maen wedi ei dynnu ymaith oddi ar y bedd.

2 Yna y rhedodd hi, ac a ddaeth at Si-
mon Pedr, a'r *b* disgybl arall yr hwn oedd yr Iesu yn ei garu, ac a ddywedodd wrthynt, Hwy a dynasant yr *c* Arglwydd ymaith o'r bedd, ac ni wyddom ni *d* pa le y dodasant ef.

3 *e* Yna Pedr a aeth allan, a'r disgybl
arall; a *f* nuy a ddaethant at y bedd.

4 Ac a redasant ill dau ynghyd; a'r
f disgybl arall a redodd o'r blaen yn gynt na Phedr, ac a ddaeth yn gyntaf at y bedd.

5 Ac wedi iddo grymmu.. efe a ganfu
y *g* llieiniau wedi eu gosod: er hynny nid aeth efe i mewn.

6 Yna y daeth Simon Pedr yn ei ganlyn
efe, ac a aeth i mewn i'r bedd, ac a ganfu y llieiniau wedi eu gosod:

7 A'r *h* napcyn a fuasai am ei ben ef,
wedi ei osod, nid gyd a'r llieiniau, ond ar i neilldu wedi ei blygu mewn lle arall.

8 Yna yr aeth y disgybl arall hefyd i
mewn, yr hwn a ddaethai yn gyntaf at y bedd, ac a welodd, ac a gredodd.

9 Canys hyd yn hyn ni wyddent *i* yr
ysgrythur, fod yn rhaid iddo gyfodi o feirw.

10 Yna y disgyblion a aethant ymaith
drachefn at yr eiddynt

11 ¶ Ond Mair a *k* safodd wrth y bedd
oddi allan, yn wylo: ac fel yr oedd hi yn *l* wylo, hi a ymostyngodd i'r † bedd;

12 Ac a ganfu ddau *m* angel mewn

a Mat. 28. 1.
Mar. 16. 2.
Luc 24. 1.
b Pen. 13. 23.
c Iob 23. 3.
Esa. 49. 14.
d Can. 3. 3.
e Luc. 24. 12.
f Adn. 2.
g Iob 1 21.
Luc 24. 34.
Pen. 19. 40.
1 Tim. 6. 7
h Pen. 11. 44.
i 1 Pedr 2.
k Sal. 16. 10.
Luc. 24. 25.
Act. 2. 27.
† *neu*, *dyhuryf*, Gwel
Adn. 2.
Mat. 16. 5.
Luc 24. 10.
l Dan. 9. 20
Mat 5. 4.
† *neu*, *m* Heb. 1. 14.
Dat. 7. 11.

Pen. xix. *Adn.* 30.] *Brenhin.* Er nad oedd Teyrnas Crist o'r *byd*, etto y mae Efe yn teyrnasu yn y byd. Cyhoedd wyd Crist yn Frenhin, Ni 'glywsom ymlob iaith, Yn arwydd o'i deyrnasiad, hyd eithaf'r ddaear fain. *Adn.* 24. *Coel-brennau.* Y mae arfaeth Duw yn sefyll'r cwbl. *Diar.* xvi. 33. Os trefnwyd i rai *Ran yn Nghrist*, dewnwn er *swisg* heb ei darnio. Sef, ei *cyfiawnder*. Er a'n gwisgai

n Pen 12. 24
o Adn. 2.
p Marc 16. 9.
q Can. 3. 3.
r Luc 24. 16.
Pen. 21. 4.
s Luc 24. 5.
t Can. 2. 8.
Pen. 10. 4.
u 2 Bren. 4. 29
2 Cor. 5. 16.
x Pen. 14. 38.
Epn. 4. 8.
Heb. 7. 24.
y Sa. 22. 22.
Mat. 28. 10.
Heb. 2. 11.
& Eph. 1. 17.
a Luc 24. 22-25.
b Mat. 10. 16.
Act. 12. 10
c Pen. 14. 27.
d Can. 3. 4.
Pen. 16. 22
e Mat. 28. 18.
Pen. 17. 18
2 Cor. 5. 20
2 Tim. 2. 2.
Heb. 3. 1.
f Gen. 2. 7.
Pen. 16. 7.
b Mat. 16. 19.
a 18. 18.
i Pen. 11. 16.
k Adn. 18, 19.
l Adn. 29.
Sal. 78. 41.
Mat. 28. 17.
m Ezec. 43. 27.
Act. 20. 7.
1 Cor. 16. 2.
n Luc 24. 38.
1 Ioan 2. 19.
o Luc 24. 39
1 Ioan 1. 1.
p Sal. 103. 13
q Adn. 25.
Sal. 20. 7.
a 21. 1.
r Heb. 11. 3.
1 Pedr 1 8.
s Pen. 21. 21.
t Deut. 29. 20.
2 Tim. 3. 16.
u Luc 1. 4.
x Act. 4. 12.
y Mat. 28. 17.
2 Cor. 4. 13

gwisgoedd gwynnion, yn eistedd, un wrth ben, ac un wrth draed y lle y dodasid *n* corph yr Iesu.

13 A hwy a ddywedasant wrthi, *O* wraig, pa ham yr wyt ti yn wylo? Hithau a ddywedodd wrthynt, Am *o* ddwyn o honynt hwy fy Arglwydd i ymaith, ac ni's gwn pa le y dodasant ef.

14 Ac wedi dywedyd o honi hyn, *p* hi a drodd drach ei chefn, ac a *q* welodd yr Iesu yn sefyll: ac *r* ni's gwyddai *bi* mai yr Iesu oedd efe.

15 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, *O* wraig, pa ham yr wyt ti yn wylo? *s* pwy yr wyt ti yn ei geisio? Hithau yn tybied mai'r garddwr oedd efe, a ddywedodd wrtho, Syr, os tydi a'i dygaist ef, dywaid i mi pa le y dodaist ef, a myfi a'i cymmeraf ef ymaith.

16 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Mair, *t* Hithau a drôdd; ac a ddywedodd wrtho, Rabboni; yr hyn yw dywedyd, Athraw.

17 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, *u* Na chyffwrdd a mi; o blegid *x* ni ddyrchefais i etto at fy Nhad: eithr dos at y fy mrodyr, a dywaid wrthynt, Yr wyf yn dyrchafu at fy Nhad i a'ch Tad chwithau, a'm & Duw i a'ch Duw chwithau.

18 Mair Magdalen a ddaeth ac a fynegodd i'r disgyblion, *a* weled o honi hi yr Arglwydd, a dywedyd o hono y pethau hyn iddi.

19 ¶ Yna, a hi yn hwyr, y dydd cyntaf hwnnw o'r wythnos, *b* a'r drysau yn gauad lle'r oedd y disgyblion wedi ymgasglu ynghyd rhag ofn yr Iuddewon, daeth yr Iesu, ac a safodd yn y canol, ac a ddywedodd wrthynt, *c* Tangnefedd i chwi.

20 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddangosodd iddynt *ei* ddwylaw, a'i ystlys. *d* Yna'r disgyblion a lawenychasant pan welsant yr Arglwydd.

21 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt drachefn, Tangnefedd i chwi: *e* megis y danfonodd y Tad fi, yr wyf finnau yn eich danfon *f* chwi.

22 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a *f* anadlodd *arnynt*, ac a ddywedodd wrthynt, *g* Derbyniwch yr Yspryd Glân.

23 *b* Pwy bynnag y maddeuoch eu pechodau, maddeuir iddynt: *i* a'r eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy a attaliwyd.

24 ¶ Eithr Tomas, un o'r deuddeg, yr hwn a *i* elwir Didymus, nid oedd gyd â hwynt pan ddaeth yr Iesu.

25 Y disgyblion eraill gan hynny a ddywedasant wrtho, *k* Ni a welsom yr Arglwydd. Yntau a ddywedodd wrthynt, Oni chaf *l* weled yn ei ddwylaw ef ôl yr hoelion, a dodi fy mŷs yn ôl yr hoelion, a dodi fy llaw yn ei ystlys ef, ni chredaf fi.

26 ¶ A gwedi *m* wyth niwrnod drachefn, yr oedd ei ddisgyblion ef i mewn, a Thomas *n* gyd â hwynt. Yna yr Iesu a ddaeth, a'r drysau yn gauad, ac a safodd yn y canol, ac a ddywedodd, Tangnefedd i chwi.

27 Gwedi hynny y dywedodd efe wrth Tomas, Moes yma dy fys, a gwel fy nwylaw; ac *o* estyn dy law, a dod yn fy ystlys: ac *p* na fydd anghredadyn, ond credadyn.

28 A Thomas a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Fy *q* Arglwydd, a'm Duw.

29 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Am i ti fy ngweled, Tomas, y credaist: *r* bendigedig *yw* y rhai ni welsant, ac a gredasant.

30 ¶ A llawer *s* hefyd o arwyddion eraill a wnaeth yr Iesu yngŵydd ei ddisgyblion, y rhai *t* nid ydynt ysgrifenedig yn y llyfr hwn.

31 *u* Eithr y pethau hyn a ysgrifenwyd, fel y credoch chwi mai'r Iesu yw Crist, Mab Duw; a chan gredu, *x* y cassoch fywyd yn ei enw ef.

PEN. XXI.

1 *Crist yn ymddangos i'w ddisgyblion wrth yr beisa o bysgod.* 18 *Yn rhybuddio Pedr am ei angau.*

GWedi'r pethau hyn, *a* yr Iesu a ymddangosodd drachefn i'w ddisgyblion wrth for Tiberias: ac fel hyn yr ymddangosodd.

2 Yr oedd ynghyd Simon Pedr, a Thomas yr hwn a elwir Didymus, a *b* Nathanael o Cana yn Galilea, a *c* meibion Zebedeus, a dau eraill o'i ddisgyblion ef.

3 Dywedodd Simon Pedr wrthynt, Yr wyf fi yn myned i *d* bysgotta. Dywedasant wrtho, Yr ydym ninnau hefyd yn dyfod gyd a thi. A hwy a aethant allan, ac a ddringasant i long yn y man: a'r nos honno ni ddaliasant *e* ddim.

4 A phan ddaeth y bore weithian, *f* safodd yr Iesu ar y lan: eithr y disgyblion ni wyddent mai yr Iesu oedd.

5 Yna *g* yr Iesu a ddywedodd wrthynt, * Blant, a oes gennych ddim bwyd? Hwythau a attebasant iddo, *b* Nac oes.

6 Yntau a ddywedodd wrthynt, *i* Bwriwch y rhwyd i'r tu dehau i'r llong, a chwi a gewch. Hwy a fwriasant gan hynny; ac ni allent bellach ei thynnu, gan y lliaws pysgod.

7 Am hynny *k* y disgybl hwnnw yr oedd yr Iesu yn ei garu a ddywedodd wrth Pedr, Yr Arglwydd yw. Yna Simon Pedr, pan glybu mai yr Arglwydd oedd, a wregysodd *ei* amwisg (canys noeth oedd efe) ac a'i *l* bwriodd ei hun i'r môr.

8 Eithr y disgyblion eraill a ddaethant mewn llong (o blegid nid oeddynt bell oddi wrth dir, ond megis dau can cufydd) dan lusgo y rhwyd a'r pysgod.

9 A chyn cynted ag y daethant i dir, hwy a welent dân o farwor *m* wedi ei osod, a physgod wedi eu dodi arno, a *n* bara.

10 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Dygwch o'r pysgod a ddaliasoch yr awr hon.

11 Simon Pedr a esgynodd, ac a dynnodd y rhwyd i dir, yn llawn o bysgod mawrion, cant a thri ar ddeg a deugain: ac er bod cymmaint, *o* ni thorrodd y rhwyd.

12 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, *p* Deuwch, ciniawwch. Eithr ni feiddiai neb o'r disgyblion ofyn iddo, Pwy wyt ti? am eu bod yn gwybod mai yr Arglwydd oedd.

13 Yna y daeth yr Iesu, ac a *q* gymmerth fara, ac a'i rhoddes iddynt, a'r pysgod yr un modd.

14 *r* Y drydedd waith hon yn awr, yr ymddangosodd yr Iesu i'w ddisgyblion, gwedi iddo gyfodi o feirw.

15 ¶ Yna gwedi iddynt giniawa, yr Iesu a ddywedodd wrth *s* Simon Pedr, Simon *mab* Iona, a wyt ti yn fy ngharu i yn *t* fwy na'r rhai hyn? Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti a wyddost fy mod yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, *u* Portha fy wyn.

16 Efe a ddywedodd wrtho drachefn yr ail waith, Simon *mab* Iona, a wyt ti yn *x* fy ngharu i? Dywedodd yntau wrtho, Ydwyf, y Arglwydd; ti a wyddost fy mod yn dy garu di. Dywedodd yntau wrtho, & Bugeilia fy nefaid.

17 Efe a ddywedodd wrtho y *a* drydedd waith, Simon *mab* Iona, a wyt ti yn fy ngharu i? Pedr a dristaodd, am iddo ddywedyd wrtho y † drydedd waith, a wyt ti yn fy ngharu i? Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, *b* ti a wyddost bob peth: ti a wyddost *c* fy mod i yn dy garu di. Yr Iesu a ddywedodd wrtho, *d* Portha fy nefaid.

18 Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Pan oeddyt ieuangc, ti a'th wregysaist dy hun, ac a rodiaist lle y mynnaist: eithr pan elych yn *e* hen, ti a estynni dy ddwylaw, ac arall a'th wregysa, ac a'th arwain lle *f* ni fynnit.

19 A hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo *g* trwy ba fath angau y gogoneddai efe Dduw. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ddywedodd wrtho, *b* Canlyn fi.

20 ¶ A heb ddiwedd i'r dioddefydd! *h* Sam. ij. 32. *b* Pen. 2. 2. *a* 16. 3. *c* Job 31. 19. *d* Mat. 26. 10. Mar. 16. 15. *e* 2 Pedr 1. 14. *f* Act. 5. 41. *g* 1 Cor. 6. 20 Dat. 4. 11. *b* Mat. 16. 24.

b Pen. 1. 45
c Mat. 4. 21
d Luc 24. 49.
Pen. 20. 22
e Pen. 15. 5.
2 Cor. 3. 5.
f Luc 24. 16.
g Luc 24. 41.
* Neu, *Fechgyn.*
b Mat. 15. 32.
i Sal. 37. 3. Luc 5. 4.
k Pen. 13. 23.
l Can. 8. 7.
2 Cor. 5. 13.
m Pen. 6. 9, 14
n 1 Bren. 17. 6
o Luc 5. 6.
p Act. 10. 41.
q Luc 24. 30.
Pen. 6. 11.
r Pen. 20. 19, 26.
s Mat. 16. 17.
t Mat. 26. 33.
Luc 22. 3.
u Esa. 40. 11.
Act. 20. 28
1 Pedr 5 2.
x Mat. 16. 17.
Mar. 16. 7.
Luc 24. 34
y 2 Sam. 7. 20.
2 Bren. 20 3.
Pen. 18. 25
& Mat. 28 20.
a Mat. 26. 34.
Pen. 18. 27
† Pa ham y gofynwyd mwy nag un waith? Am i *Bedr* wadu dair gwaith!
o blegid madden iddo lawer, fe weddai iddo gara yn fawr. *Adn.* 17.
Nid blaenoriaeth *Pab* yw, *Portha!*
Ond *gwaith* gweinidog o'r ffydd Iona'.
Adn. 13.
O dduyau groes yn ufudd,
Clod ddaw

20 ¶ A Phedr a drodd, ac a welodd y
i Adn. 7. *i* disgybl yr oedd yr Iesu yn ei garu, yn canlyn (yr hwn hefyd a bwyfasai ar ei ddwyfron ef ar swpper, ac a ddywedasai, Pwy, Arglwydd, yw yr hwn a'th fradycha di?)

21 Pan welodd Pedr, hwn, efe a ddywed-
k Sal. 37. odd wrth yr Iesu, Arglwydd, *k* ond beth *a*
18. *tena* hwn?

l Sal. 131. 2. 22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Os mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, *l* beth
1 Thef. 4. 11, 16. *yw hynny* i ti? canlyn di fyfi.

23 Am hynny yr aeth y gair yma allan

ym mhlith y *m* brodyr, na fyddai y dis- *m* Act. 1.
gybl hwnnw farw: ac ni ddywedasai yr 16.
Iesu wrtho na fyddai efe farw: ond, Os *n* 1 Io. 1. 1.
mynnaf iddo aros hyd oni ddelwyf, beth a Pen. 19.
yw hynny i ti? 35.

24 Hwn yw'r disgybl fydd yn *n* ayfio- 3 Ioan 12.
laethu am y pethau hyn, ac a 'sgrifenodd *o* Pen. 20.
y pethau hyn; ac *o* nyni a wyddom fod ei 30.
dyfiolaeth ef yn wir. *q* Amp. 7. 10

25 Ac y mae hefyd *p* lawer o bethau Mat. 9. 13.
eraill a wnaeth yr Iesu, y rhai pe'd yfgri- Mar. 16. 20
fenid hwy bob yn un ac un, *q* nid wyf yn Luc 24. 53
tybied y cynhwyfai'r byd y llyfrau a 'sgri- Dat. 2. 5.
fenid. Amen.

ACTAU'R APOSTOLION.

Y CYNHWYSIAD.

Cawn yma Hanas yr Eglwys Grift nogal yn ei mebyd; a'i modd ei fefydlwyd trwy Weinidogaeth yr Apoftolion; dros 28 *o Flynyddoedd, fef o efgyniad ein Hiachawdwr, hyd yr amfer cyntaf y bu Paul yn Garcharor yn Rhuf-* *tain. Pen.* xxviii. 16.

P E N. I.

1 *Adroddia banes Crifhar oi ei adgyfodiad.* 9 *Am ei ddyrchafiad ef i'n nef.* 12 *Dewis Matthias yn lle Judas.*

a Luc 1. 3. YTraethawd *a* cyntaf a wnaethum, O Theophilus, am yr *b* holl
b Io. 21. 25. bethau a ddechreuodd yr Iesu
c Mat. 23. 3. eu *c* gwneuthur a'u dyfgu,
Rhuf. 15. 18. 2 *d* Hyd y dydd *y* derbyn-
d Adn. 9. iwyd ef i fynu, wedi darfod iddo trwy'r
Pen. 3. 21. Yfpryd Glân *e* orchymyn i'r Apoftolion
1 Tim. 3. 16. a etholasai:
e Mat. 28. 19. 3 I'r rhai hefyd yr *f* ymddangosodd efe
f 1 Cor. 15. 5. yn fyw gwedi iddo ddioddef, trwy lawer o
arwyddion ficr; gan fod yn weledig idd-
yntdros ddeugain niwrnod, a dywedyd y
pethau a berthynent i *g* deyrnas Ddnw.

4 Ac wedi * cyd-ymgynnull, efe a orch-
g Adn. 6. ymynodd iddynt, *h* nad ymadawent o
Luc 19. 12 Jerufalem, eithr difgwyl am addewid y
Io. 21. 23. Tad, *i* yr hwn, *eb efe*, a glywfoch gennyf
* *ydd ifwyl-* fi.
ta,
Io. 21. 13. 5 O blegid Ioan yn ddiau a fedyddiodd
Luc 24. 30 â dwfr; ond chwi a fedyddir â'r Yfpryd
h Luc 24. 49. Glân cyn nemmawr o ddyddiau.

6 Gan hynny wedi eu dyfod hwy yng-
i Io. 14. 26. hyd, hwy a ofynafant iddo, gan ddywedyd,
& Joel 2. 28 Arglwydd, a'i'r pryd hwn y rhoddi dra-
Mat. 3. 11. chefn y *i* frenhiniaeth i Ifrael?
Pen. 2. 4. 7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, *m* Ni
k Adn. 3. pherthyn i chwi wybod yr amferoedd na'r
Hof. 1. 11. prydiau y rhai a ofododdy Tad yn ei
Mat. 24. 3. feddiant ei hun.
Luc 21. 24 8 *n* Eithr chwi a dderbyniwch † nerth,
a 19. 11. pan ddel yr Yfpryd Glan arnoch; ac a
Io. 18. 36. fyddwch dyftion i mi yn Jerufalem, ac
m Deut. 29. 29. yn holl Judea, a Samaria, ac hyd eithaf y
Dan. 12. 8. ddaear.
Mat 24. 36 9 Ac wedi iddo *p* ddywedyd y pethau
Mar. 13. 32 hyn, a hwynt-hwy yn edrych, efe a ddyr-
n Pen. 2. 1, chafwyd i fynu; a *q* chwmmwl a'i der-
4. byniodd ef allan o'u golwg hwynt.
† *ddawn*, 10 Ac fel yr oeddynt yn edrych yn dyf-
Luc 24. 49 fal tu a'r nef, ac efe yn myned i fynu,
o Luc 24. 48. wele, *r* dau ŵr a fafodd ger llawiddynt
mewn gwisg *s* wen;
Pen. 10. 39. 11 Y rhai hefyd a ddywedafant, Chwi
p Luc 24. 51. ŵyr o Galilea, pa ham y fefwch yn edrych
Mar. 16. 19 tu a'r nef? yr Iesu hwn, yr hwn a gym-
q Dat. 11. 12 merwyd i fynu oddi wrthych i'r *t* nef, a
r Gen. 18. 2. ddaw *u* felly yn yr un modd ag y gwelloch
s Mat. 28. 3 ef yn myned i'r nef.
t Heb. 9. 24 12 Yna y troifant i Jerufalem, o'r my-
u Mar. 13. 26. nydd a elwir Olewydd, yr hwn fydd yn
Dat. 1. 7. agos i Jerufalem, *fef* taith *diwrnod* fab-
x Exo. 16. 29. bath.
Jof. 3. 4. 13 Ac wedi eu dyfod i mewn, hwy a
2 Bren. 4. 23. y Mat. 10. 2, 3. ✠ Judas 1. *a* Pen. 2. 1, 46.
Luc 18. 1. aethant i fynu i'y oruch-yftafell, lle yr
oedd Pedr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas,
Philip, a Thomas, Bartholomew, a Ma-
thew, Iago *mab* Alpheus a Simon Ze-
lotes, a ✠ Judas *brawd*, Iago, y rhai o.

14 Y rhai hyn oll oedd yn *a* parhau

yn gyttun mewn gweddi ac ymbil, gyd *b* Mat. 27.
a'r *b* gwragedd, a Mair *c* mam yr Iesu, a 56.
chyd a'i frodyr ef. *c* Mat. 13.
55.

15 ¶ Ac yn y dyddiau hynny Pedr a *d* Mat. 13.
gyfododd i fynu ynghanol y difgyblion, ac 31, 32.
a ddywedodd (a *d* nifer yr enwau yn yr *e* Sal. 41. 9.
un man oedd ynghy ch ugain a chant)

16 *Ha* wyr frodyr, yr oedd yn rhaid *f* Mat. 26.
cyflawni yr yfgrythur yma *e* a rag-ddy- 47.
wedodd yr Yfpryd Glan trwy enau Dafydd *g* Mat. 10.
am Judas, yr *f* hwn a fu flaenor i'r rhai 4.
a ddaliafant yr Iesu: Luc 6. 16.

17 Canys *g* efe a gyfrifwyd gyd a ni, *b* Pen. 8.
h ac a gawfai ran o'r winidogaeth hon. 21.

18 A hwn a bwrcafodd faes a gwobr *i* Cor. 9. 27
anwiredd, ac wedi *i* ymgrogi, a dorrodd *i* Mat. 27. 5
yn ei ganol, a'i holl ymyfgaroedd *a* fa- *k* 2 Sam.
dywallfwyd allan. 17. 23.

19 A bu hyfpys hyn i holl breftwlwyr *l* Mat. 27.
Jerufalem, hyd oni elwir y maes hwnnw 8.
yn eu tafod priodol hwy, *l* Aceldama, *m* Sal. 109.
hynny yw, Maes y gwaed. 8.

20 Canys yfgrifenwyd yn llyfr y Salm- ‡ *fwydd.*
au, *m* Bydded ei drigfan ef yn ddiffeith- neu,
wch, ac na fydded a drigo ynddi: a *olygiaeth*,
n Chymmered arall ei † efgobaeth ef. Pen. 20.

21 Am hynny y mae yn rhaid, o'r *o* Pen. 6. 3.
gwyr a fu yn cyd-ymdaith â ni yr holl *p* Adn. 9.
amfer yr aeth yr Arglwydd Iefu i mewn *q* Adn. 8.
ac allan yn ein plith ni.

22 Gan ddechreu o fedydd Ioan hyd y *r* Mar. 6. 3.
dydd *p* y cymmerwyd ef i fynu oddi wrth- Pen. 15.
ym ni, bod un o'r rhai hyn gyd a ni yn 22.
q dyft o'i adgyfodiad ef. *s* Pen. 13. 2

23 A hwy a ofodafant ddau ger bron, *t* 1 Sam.
Joſeph yr hwn a enwid *r* Barſabas, ac a 16. 7.
gyfenwid Juftus, a Mathias. 1 Cor. 28. 9

24 A chan *s* weddio, hwy a ddyweda- *u* Diar. 16.
fant, Tydi, Arglwydd, yr hwn a wyddoft 33.
t galonnau pawb, *u* dangos pa un o'r ddau *x* 2 Tim.
hyn a etholaift, 4. 10.

25 I dderbyn rhan o'r weinidogaeth *y* Luc 16.
hon, a'r apoftoliaeth, o'r hon y *x* cyfei- 28.
iornodd Judas, i fyned i'w *y* le ei hun. ✠ 1 Sam.

26 A hwy a fwriafant eu coelbrennau 10. 20.
hwynt: ac ar Mathias y ✠ fyrthiodd y Diar. 18.
coelbren; ac efe a gyfrifwyd gyd a'r un 18.
apoftol ar ddeg.

P E N. II.

1 *Rhoddir Yfpryd Glan yn rhith tafodau, neu flammau tân:* 4 *a'r rhai un iaith yn fiaforu pob iaith.* 37 *Argyoeddia, a bedyddio tair mil yr un dydd.*

a Lef. 23. 16. AC wedi dyfod *a* dydd y Pentecoft, *b* yr
Num. 28. 26. oeddynt hwy oll yn gyttun yn yr un
b Seph. 1. lle.

2 Ac yn *c* ddifymmwth y daeth ſwn o'r
c 1 Bren. 8. 11. nef, megis *d* gwynt nerthol yn rhuthro,
Pen. 4. 31. ac *e* a lanwodd yr holl dŷ lle yr oeddynt
d Mal. 3. 2. yn eiſtedd.
d Can. 4. 16. 3 Ac ymddangosodd iddynt dafodau
e 1 Bren. *f* gwahanedig megis o g dân, ac efe a eiſt-
8. 11. oddodd ar bob un o honynt.

4 A

Pen. 1. *Adn.* 12.] *Taith diwrnod ſabbath.* Cymmaint ag oedd o eithaf pebyll *Iſrael* hyd at *Babell y Cy-* *farfod*, Dim teithio ar y *Sabbath*, ond i'r rhodiad i gwaelr lawl a dŷ'r *Sabbath* yn ddydd gorphwyſ!

f Pen. 1. 8. *g* Jer. 23. 29.

a Mar. 16. 17.
b Sal. 8. 2. Eph. 4. 8.
c ymadrodd.
d Pen. 2. 17.
e Pen. 10. 46.
m Io. 1. 46.
Pen. 3. 10.
g 4. 13.
n Gen. 10. 22.
Jer. 49. 39.
o Gen. 24. 10.
p Pen. 27. 7.
Tit. 1. 5.
q Luc 1. 49.
Pen. 4. 16.
r Pen. 13. 7.
s 1 Cor. 2. 14.
t 1 Sam. 1. 14.
* areithiodd, neu, barddiodd.
u Diar. 22. 23.
Tit. 1. 9.
x Mat. 20. 3.
y Esa. 8. 20.
Joel 2. 28.
Mat. 12. 7.
z Esa. 44. 3.
a Pen. 10. 48.
b Pen. 21. 9.
c Num. 12. 6.
Joel 2. 28.
d Adn. 17.
e Pen. 21. 11.
f Esa. 13. 10.
Ezec. 32. 8.
Am. 8. 9.
Mat. 24. 29.
g Dan. 7. 34.
Joel 2. 31.
Mal. 4. 5.
h Rhuf. 10. 13.
i Rhuf. 1. 4.
1 Tim. 2. 5.
k Mat. 11. 5.
l Pen. 4. 28.
m Marc. 15. 64.
Pen. 5. 30.
n Pen. 3. 15.
Rhuf. 1. 4.
Gal. 1. 1.
Col. 2. 12.
Heb. 13. 20.
1 Pedr 1. 21.
o 2 Bren. 20. 3.
Gal. 16. 8.
p Sal. 109. 32.
a 121. 5.
q Rhuf. 8.

1 A hwy oll a lanwyd o'r Yſpryd Glân, ac a ddechreuaſant *b* lefaru a thaſodau eraill, megis y *c* rhoddes yr Yſpryd iddynt y madrodd.

5 Ac yr oedd yn trigo yn Jeruſalem, Iuddewon, gwyr bucheddol o *d* bob cenedl dan y nef.

6 Ac wedi dechreu'r ſon am hyn, daeth y lliaws ynghyd, ac a *e* drallodwyd, o herwydd bod pob un yn eu clywed hwy yn llefaru i'n ei iaith ei hun.

7 Pawb hefyd a frawychwyd, *m* ac a rhyfeddaſant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Wele, onid Galilead yw y rhai hyn oll ſydd yn llefaru?

8 A pha fodd yr ydym ni yn eu clywed hwynt bob un yn ein hiaith ein hun yn yr hon cu ganed ni?

9 Parthiaid, a Mediaid, ac *n* Elamitaid, a thrigolion o Meſopotamia, a Judea, a Chappadocia, Pontus, ac Aſia,

10 Phrygia, a Phamphylia, yr Aipht, a a pharthau Lybia, yr hon ſydd gerllaw Cyrene, a dieithriaid o Ruteinwyr, Iuddewon a phroſelytiaid,

11 *p* Cretiaid, ac Arabiaid, yr ydym ni yn eu clywed hwynt yn llefaru yn ein hiaith ni *q* weithredoedd Duw.

12 A phawb wedi ſynnu a amheuaſant, gan ddywedyd y naill wrth y llall *r* Beth a all hyn fod?

13 Ac eraill, gan *s* watwar, a ddywedaſant, Llawn o *t* win melus ydynt.

14 ¶ Eithr Pedr yn ſefyll gyd a'r un ar ddeg, a ddyrchafodd ei lais, ac a *u* lefarodd wrthynt, O wyr o Iuddewon, a chwi oll ſydd yn trigo yn Jeruſalem, bydded hyſpys hyn i chwi, a chluſtyminwrandewch fy ngeiriau!

15 Canys *u* nid yw y rhai hyn yn feddwon, fel yr ydych chwi yn tybied; o bleged id y *x* drydedd awr o'r dydd yw hi.

16 Eithr *hyn* yw y *y* peth a ddywedwyd trwy y prophwyd Joel,

17 ¶ *A* bydd yn y dyddiau diweddaf (medd Duw) y tywalltaf o'm Hyſpryd ar *a* bob cnawd: a'ch meibion chwi a'ch *b* merched a brophwydant, a'ch gwyr ieuainge a welant weledigaethau, *c* a'ch hynafgwyr a freuddwydiant freuddwydion:

18 Ac ar *d* fy ngweiſion ac ar *d* fy llawforwynion y tywalltaf o'm Hyſpryd yn y dyddiau hynny; *e* a hwy a brophwydant.

19 Ac mi a roddaf *f* ryfeddodau yn y nef uchod, ac arwyddion yn y ddaear iſod; gwaed, a than, a thaith mwg.

20 Yr haul a droir yn dywyllwch, a'r lloer yn waed, *g* cyn i ddydd mawr ac eglur yr Arglwydd dyfod.

21 *A* bydd *b* pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd, a fydd cadwedig.

22 *Ha* wyr Iſrael, clywch y geiriau hyn: Ieſu o Nazareth, *i* gŵr profedig gan Dduw yn eich plith chwi, trwy nerthoedd a rhyfeddodau ac arwyddion, y rhai *k* a wnaeth Duw trwyddo ef yn eich canol chwi, megis ag y gwyddoch chwithau:

23 Hwn, wedi ei roddi trwy *l* derfynedig gyngor a rhag-wybodaeth Duw, *m* a gymmeraſoch chwi, a thrwy dwylaw anwir a groes-hoeliaſoch, ac a laddaſoch:

24 Yr hwn a *n* gyfododd Duw, gan ryddhau poenau angau: canys nid oedd boſibl ei atal ef ganddo.

25 Canys Dafydd ſydd yn dywedyd am dano, o Rhag-welais yr Arglwydd gen'fy mron yn waſtad; *o* canys ar fy neheulaw y mae, fel na'm hyſgoger.

26 Am hynny y *q* llawenychodd fy nghalon, ac y gorfoleddodd fy nhafod; ie, a'm cnawd hefyd a orphwys mewn gobaith:

27 Am na adewi fy enaid yn uffern, ac na roddi'th *r* Sanct weled *s* llygredigaeth.

31. *r* Dan. 9. 24. Luc 1. 35. *s* Adn 13.

28 Gwnaethoſt yn hyſpys i mi *t* ffyrdd y bywyd; ti a'm cyflawni o *u* lawenydd a'th wyneb pryd.

29 *Ha* wyr frodyr, y mae yn rhydd i mi ddywedyd yn hy wrthych am y patriarch *x* Ddafydd, ei farw ef a'i gladdu, ac y mae ei feddrod ef gyd â ni hyd y dydd hwn.

30 Am hynny, ac efe yn brophwyd, yn gwybod dyngu o Dduw iddo trwy lw, Mai o'r ffrwyth ei lwynau ef, o ran y cnawd, y cyfodai efe Grift i eiſtedd ar ei *x* orſeddfainge.

31 Ac efe yn rhagweled, a lafarodd am adgyfodiad Crift, *a* na adawyd ei enaid yn uffern, ac na'ſ gwelodd ei gnawd ef lygredigaeth.

32 Yn Ieſu hwn a *b* gyfododd Duw i fynu; o'r hyn yr ydym ni oll yn dyſtion.

33 Am hynny, wedi ei ddyrchafu ef trwy ddeheu-law Duw, ac iddo dderbyn gan y Tad yr addewid o'r *c* Yſpryd Glân, efe a *d* dywalltodd y peth yn a yr ydych chwi yr awrhon yn ei weled ac yn ei glywed.

34 O blegid *e* ni ddyrchafodd Dafydd i'r nefoedd: ond y mae efe yn dywedyd ei hun, *g* Yn Arglwydd o ddywedodd wrth fy Arglwydd, *b* Eiſtedd ar fy neheu-law,

35 Hyd oni oſodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed.

36 Am hynny gwybydded holl dŷ Iſrael yn ddiogel, *i* ddarfod i Dduw wneuthur yn *k* Arglwydd ac yn Grift, yr Ieſu hwn a groes-hoeliaſoch chwi.

37 ¶ Hwythau wedi clywed *hyn*, *l* a ddwys-bigwyd yn eu calon, ac a ddywedaſant wrth Pedr, a'r apoſtolion eraill, *Ha* wyr frodyr, *m* beth a wnawn ni?

38 A Phedr a ddywedodd wrthynt, Edifarhewch, a bedyddier pob un o honoch yn *n* enw Ieſu Grift, er maddeuant pechodau; a chwi a dderbyniwch ddawn yr *o* Yſpryd Glân.

39 Canys i chwi y mae'r addewid, ac i'ch plant, ac i bawb ym *p* mhell, cynnifer ac a alwo yr Arglwydd ein Duw ni atto.

40 Ac a llawer o ymadroddion eraill y tyſtiolaethodd ac y cynghorodd efe, gan ddywedyd, *q* Ymgedwch rhag y genhedlaeth ddrofaus hon.

41 Yna y rhai a *r* dderbyniaſant ei air ef yn ewyllyſgar, a fedyddiwyd: a chwanegwyd *attynt* y dydd hwnw ynghylch *t* tair mil o encidiau.

42 Ac yr oeddynt yn parhau yn *u* athrawiaeth ac ynghymdeithas yr apoſtolion, *ac* yn *x* torri bara, ac mewn gweddiau.

43 Ac yn *y* nghylch ar bob enaid: a llawer o ryfeddodau ac *z* arwyddion a *a* wnaeth pwyd gan yr apoſtolion.

44 A'r rhai oll a gredent oeddynt yn *a* un man, a *b* phob peth ganddynt yn gyffredin;

45 A hwy a werthaſant eu *c* meddiannau a'u *d* da, ac a'u *e* rhannaſant i bawb, *a* fel yr oedd yr eiſiau ar neb.

46 A hwy beunyd yn *e* parhau yn *b* gyttun yn y demlı, ac yn torri bara o dŷ i dŷ, a gymmeraſant eu lluniaeth mewn *c* llawenydd a ſymledd calon;

47 Gan fcl Duw, a chael *f* ffaſt gan yr holl bobl. A'r *g* Arglwydd a chwanegodd bennydd at yr eglwys y rhai fyddent *h* gadwedig.

f Luc 1. 52. Rhuf. 14. 18. *g* Sal. 127. 1. *h* Pen. 13. 48. Rhuf. 8. 30.

P E N. III.

1 Iachau'r cloff wrth borth y demi. 13 Fod yr Ieſu yn fyw, ac yn bared i faddeu.

17 Iddynt wneuthur mewn anwybod yr hyn a arfaethodd Duw eriocd.

a Diar. 16.

PEDR hefyd ac Ioan a aethant i fyny i'r *a* demi *b* ynghyd, ar yr awr weddi, *c* ſef y nawfed.

2 ¶ A rhyw ŵr cloff o groth ei fam a *d* dygid, yr hwn a ddodent beunyd wrth borth

Adn 31. *Adgyfodiad Crift.* Dyma rym ffydd a chadernid y Saint! gorchfygwyd y gelyn diweddaf. *af.* Caned y llangcefau gyd â *Miriam.* Cym'rwn feini i fod yn dyſtion o'n mynediad trwy'r *Iorddonen!* Aim. 35. *Drodd Iungc.* Dyma awch y bywioi air! *Adn* 37. Nid oſ ir un gelyn mwy i *Rhuf.* vi. 14. Byd, cnawd, na ſatan. Y lawi fy'n credu ei *Adgyfodiad*, caned ain ei, *Alleluiah!* *Heb.* ix. 28.

d Ioan 10. 23. *e* Deut. 15. 4.

borth y deml yr hwn a elwir *d* Prydferth, *e* i ofyn elusen gan y rhai a elai i mewn i'r deml.

3 Yr hwn, pan welodd efe Pedr ac Ioan ar fedr myned i mewn i'r deml, a ddeis. Sal. 116. 6.

f iyfodd gael elusen.

4 A Phedr yn dal sulw arno, gyd ag Ioan, a ddywedodd, *f* Edrych arnom ni.

Esa. 65. 1. Ioan 9. 3.

5 Ac efe a ddaliodd sulw arnynt, *g* gan obeithio cael rhyw beth ganddynt.

g Eph. 3. 20.

6 Yna y dywedodd Pedr, Arian ac aur *h* nid oes gennyf; eithr yr *i* hyn sydd gennyf, *bynny* yr wyf yn ei roddi i ti: Yn *k* enw Iesu Grist o Nazareth, cyfod a rhodia.

h Mat. 10. 9. *i* 1 Pedr 4. 10. *k* Pen. 4. 10.

7 A chan ei gymmeryd ef erbyn ei ddeheu-law, efe a'i cyfododd i fyny: ac yn *l* ebrwydd ei draed a'i fferau a gadarnhawyd.

l Mat. 8. 3. Ioan 14. 12.

8 A chan neidio i fyny, efe a safodd ac a rodiodd, ac a aeth gyd a hwynt i'r deml, dan rodio, *m* a neidio, a moli Duw.

m Esa. 35. 6.

9 A'r holl bobl a'i gwelodd ef yn rhodio, ac yn moli Duw.

n Mat. 9. 33.

10 Ac yr oeddynt hwy yn ei adnabod, mai hwn oedd yr un a eisteddai am elusen wrth borth Prydferth y deml: a hwy a lanwyd o fraw a *n* synnedigaeth am y peth a ddigwyddasai iddo.

a 12. 23. *o* 1 Bren. 6. 3. Ioan 10. 23.

11 Ac fel yn oedd y cloff a iachasid yn *p* Sal. 115. 1.

p Pen. 5. 12.

12 ¶ A phan welodd Pedr, efe a attebodd i'r bobl, *Ha* wŷr Israeliaid, beth a wnewch chwi yn rhyfeddu am hyn? neu beth a wnewch chwi yn edrych arnom ni, *q* fel pe trwy ein nerth ein hun neu *r* ein duwioldeb y gwnaethem i hwn rodio?

Marc 16. 20. Ioan 15. 5. *q* Ioan 17. 1. Pen. 5. 30. *p* hi, fel pe trwy ein nerth ein hun. Eph. 1. 20. *r* Ioan 19. 10.

13 ¶ Duw Abraham, ac Isaac, a Jacob, Duw ein tadau ni, a ogoneddodd ei *s* Fab Iesu, yr hwn a draddodasoch chwi, ac a'i gwadasoch ger bron Pilat, pan farnai *t* *efe dau*, odd efe i *w* ollwng yn rhydd.

s Mat. 27. 20. Luc 23. 19 *t* Ioan 21. 25. Pen. 4. 10. Heb. 5. 9. *w* Luc 23. 34.

14 Eithr chwi a wadasoch y Sanct a'r Cyfiawn, ac a ddeisyfasoch roddi i chwi *u* lofruddiog;

u Pen. 3. 15.

15 A * Thywysog y bywyd a laddasoch, yr hwn a godosd Duw o feirw; o'r hyn *x* Luc 24. 39.

i Pen. 2. 32. *x* Luc 23. 34. Pen. 13. 27. 1 Cor. 2. 8. 1 Tim. 1. 13.

16 Ai enw ef, trwy ffydd yn enenw ef, a nerthodd y dyn yma, a welwch ac a adwaenoch chwi: a'r ffydd yr hon sydd trwyddo ef, a roes iddo o flaen eich holl chwi yn eich gwydd chwi oll.

17 Ac yn awr, frodyr, mi a wn mai *x* trwy anwybod y gwnaethoch, megis y *gwnaeth* eich pendefigion chwi hefyd.

x Luc 24. 44.

18 Eithr *y* y pethau a rag-fynegodd Duw trwy enau ei holl *z* brophwydi, y dioddefai Grist, a gyflawnodd efe felhyn.

Pen. 2. 23. *y* Esa. 50. 6 & 53. 5-12. *z* gelwch

19 ¶ † ∝ Edifarhewch gan hynny, a dychwelwch, fel *a* y dileer eich pechodau i *gyfrif*. ∝ Pen. 2. 38.

eich bunain

20 ∝ Ac yn anfon efe Iesu Grist, yr hwn a bregethwyd o'r blaen i chwi:

a Col. 2. 14. 1 Ioan 1. 7. *b* Sal. 16. 11.

21 Yr hwn sydd raid i'r net ei oderbyn, hyd amseroedd *b* adferiad pob peth, y rhai a ddywedodd Duw trwy enau ei holl sanctaidd brophwydi, erioed.

22 Canys Moses a ddywedodd wrth y tadau, Yr Arglwydd eich Duw a gyfyd i chwi *c* Brophwyd o'ch brodyr, *f* megis myfi: arno ef y gwrandewch ym mhob peth a ddywetto wrthych.

† Neu, *adfywiad, sef adgyfodiad cyntaf, ac ail.* Rhuf. 11. 15. 2 Cor. 4. 14. *c* Luc 19. 12.

23 A bydd pob enaid ni wrandawo ar y Brophwyd hwnnw, a iwyr *g* ddifethir o blith y bobl.

Deut. 18. 15. *f* Heb. 3. 5. *g* 1 Sam. 2. 25.

24 A'r holl brophwydi hefyd o Samuel ac o'r rhai gwedi cynifer ag a lafarasant, a rag-fynegasant hefyd am y dyddiau hyn.

Pen. 1. 11. Heb. 9. 28. *d* Rhuf. 8. 21. 2 Tim. 2. 13. *e* Deut. 18. 15.

25 Chwychwi ydych blant y prophwydi, a'r *b* cyfammod yr hwn a wnaeth Duw a'n tadau ni, gan ddywedyd wrth Abraham, *i* Ac yn dy had di y bendithir holl dylwythau y ddaear.

b 2 Cron. 13. 12. *i* Gen. 12. 3. Pen. 13. 26. Gal. 3. 8. Eph. 1. 3.

26 Duw wedi cyfodi ei Fab Iesu, a'i hanfonodd ef i chwi yn *k* gyntaf, gan eich *l* bendithio chwi, trwy droi pob un o honoch y maith oddi wrth eich drygioni.

k Pen. 13. 46. *l* Gal. 3. 9. Eph. 1. 3.

P E N. IV.

Y Iuddewon yn anfoddlon i'r bregeth. a Carchariad Pedr a Ioan. 5 Mai trwy enw'r Iesu yr ia bâsid y cloff: ac mai trwy'r Iesu mae cael tebygrwydd. 23 Yr egwyddor yn gweddio; 31 a'r lle yn ysgwyd. 32 Y sant yn cwmanegu, a chariad yn cynyddu.

A C fel yr oeddynt yn llafaru wrth y bobl, yr *a* offeiriaid, a blaenor y deml, a'r Sadduceaid, a ddaethant arnynt hwy:

a Hos. 6. 9. Am. 7. 10. Neh. 2. 10 *c* Mat. 19. 17. Ioan 16. 3. 2.

2 Yn *b* flin ganddynt am eu bod hwy yn dysgu y bobl, ac yn pregethu trwy'r Iesu yn adgyfodiad o feirw.

d Pen. 17. 32.

3 A hwy a osodasant *c* dwylaw arnynt hwy, ac a'u dodasant mewn dalfa hyd drannoeth: canys yr oedd hi yn awr yn hwyr.

e Mat. 16. 18. Pen. 2. 41. *f* Diar. 3. 26. Rhuf. 3. 15

4 Eithr *d* llawer o'r rhai a glywsant y gair, a gredasant: a rhifedi y gwŷr a wnaed ynghylch *e* pum mil.

g Ioan 18. 24. 1 *h* Sal. 2. 1. Mat. 27. 1. Ioan 7. 48. Deut. 17. 12. *l* Mat. 12. 24.

5 ¶ A digwyddodd *f* drannoeth, ymgynnull o'u blaenoriaid hwynt, a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion, i Jerusalem:

6 A chaffas Annas yr arch-offeiriad a Chaiaphas, ac Ioan, ac Alexander, *g* a chymaint ag oedd o genedl yr arch-offeiriaid.

i Mat. 21. 23. Pen. 8. 16. *k* Mat. 10. 19. *l* Pedr 3. 15. *l* 1 Pedr 4. 14. *m* Sal. 119. 46. *n* Pen. 2. 36. *o* Pen. 2. 32. *p* Sal. 115. 1. Rhuf. 11. 36. *q* Sal. 118. 22. *r* Ioan 14. 6. Rhuf. 3. 24 1 Tim. 2. 5. *s* Mat. 26. 69. *t* Mat. 14. 53. *u* Dan. 6. 5. *x* Exo. 1. 10. *y* Ioan 11. 47. ∝ Rhuf. 2. 15. *a* 1 Tim. 2. 13. *b* Amos 2. 12. *c* Ioan 3. 19.

7 Ac wedi iddynt eu gosod hwy yn y canol, hwy a ofynasant, *i* Trwy ba awdurdod, neu ym mha enw y gwnaethoch chwi hyn?

8 Yna Pedr, yn gyflawn o'r Yspryd Glan, a *k* ddywedodd wrthynt, *Chwychwi* benaethiaid y bobl, a henuriaid Israel,

9 Os ydys yr ein holi ni heddyw am y *l* weithred dda i'r dyn claf, *fel* pa wedd y iachawyd ef:

10 *m* Bydded hysbys i chwi oll, ac i bawb o bobl Israel, mai trwy enw Iesu Grist o Nazareth, yr hwn a *n* groes-hoeliasoch chwi, yr hwn a *o* gyfodpdd Duw o feirw, trwy *p* hwnnw y mae hwnnyn lefyll yn iach gŵneich chwi.

11 *q* Hwn yw'r Maen a lyfwyd gennych chwi yr adeiladwyr, yr hwn a wnaed yn ben i'r gongl.

12 Ac *r* nid oes iachawdwriaeth yn neb arall: canys nid oes enw arall dan y nef, wedi ei roddi ym mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig.

13 ¶ A phan welsant *s* hyfder Pedr ac Ioan, a dyall mai gwŷr *t* anllythrennog ac annysgedig oeddynt, hwy a *u* ryfeddasant; a hwy a'u hadwaenent, eu bod hwy gyd a'r Iesu.

14 Ac wrth weled y dyn a iachasid yn sefyll gyd a hwynt, nid oedd ganddynt *u* ddim i'w ddywedyd yn erbyn hyny.

15 Eithr wedi gorchymyn iddynt fyned allan o'r gynghorfa, hwy a *x* ymgynghorasant a'u gilydd,

16 Gan ddywedyd, *y* Beth a wnawn ni i'r dynion hyn? canys yn ddiau arwydd hynod a wnaed trwyddynt hwy, *h* fyw sydd bawb a'r sydd yn preswylio yn Jerusalem, ac ∝ nis gallwn ni *a* wadu.

17 Eithr fel na'i *a* taenar ym mheliach ym mhlith y bobl, gan fygwth bygythiwn hwynt, *b* na lafaront mwyach wrth un dyn yn yr enw hwn.

18 A hwy a'u galwasant hwynt, ac *c* orchymynasant iddynt nad ynganent ddim, ac na *c* ddysgent yn enw yr Iesu.

19 Eithr

Pen. iii. *Adn.* 19.] *Edifarhewch.* Cydnabyddwch, a chyfaddefwch eich pechod, fel y sycher ymaith eich gwaradwydd o olwg yr *Iesu*, ac na fyddoch yn anghymmeradwy, pan ddel amseroedd adferiad ei bobl. Wrth *Israel* y dywedir, a dychweliad yr *Iuddewon* a feddylir! *Rhuf.* xi. 11-26. Er hynny, y mae'r ymadrodd yn perthyn i *ni*. *Rhuf.* xv. 4. Boed i ni ran ym mhlith y rhai. Faddeuwyd iddynt eu holl fai!

19 Eithr Pedr ac Ioan a attebasant iddynt, ac a ddywedasant, *d* Ai cyhawn yw ger bron *Duw*, wrando arnoch *e* chwi yn hytrach nag ar Dduw? beirniwch chwi.

20 Canys *f* ni allwn ni na ddywedom y pethau a welsom ac a glywsom.

21 Eithr wedi eu bygwth ym mhellach, *hwy* a'u *g* gollyngasant *hwy* yn rhyddion, heb gael dim i'w cospi hwynt, *b* o blegid y bobl: canys yr oedd pawb yn gogoneddu Duw am *i* yr hyn a wnaethid.

22 Canys yr oedd y dyn uchlaw deugain oed, ar yr *hwn* y gwnaethid yr arwydd hwn o iechydwriaeth.

23 ¶ A hwythau wedi eu gollwng ymaith, *k* a ddaethant at yr eiddynt, ac a ddangosasant yr holl bethau a ddywedasai'r arch-offeiriaid a'r henuriaid *d* wrthynt.

24 Hwythau pan glywsant, o un fryd a gyfodasant eu llef at Dduw, ac a ddywedasant, *O* Arglwydd, tydi *yw* y Duw yr hwn a wnaethost y nef a'r ddaear, a'r môr, ac oll sydd ynddynt;

25 Yr hwn trwy'r Yspryd Glân, yng enau dy was Dafydd, a ddywedaist, *l* Pa ham y terfysgodd y cenhedloedd, ac y dwriadodd y bobloedd bethau ofer?

26 *m* Brenhinoedd y ddaear a safasant i fynu, a'r llywodraethwyr a ymgasglasant ynghyd, *n* yn erbyn yr Arglwydd, ac yn erbyn ei Grist ef.

27 Canys mewn gwirionedd, *yn* y ddinas hon yr *o* ymgynnullodd yn erbyn dy *p* sanct Fab Iesu, yr hwn a *q* enneiniaist ti, *r* Herod a Phontius Pilat, gyd â'r cenhedloedd, a phobl Israel,

28 *s* I wneuthur pa bethau bynnag a ragluniodd dy law a'th *t* gyngor di eu gwneuthur.

29 Ac yn awr, Arglwydd, edrych ar eu *u* bygythion hwy, a channiatta i'th weision draethu dy air di gyd â phob *v* hyfder;

30 Trwy estyn o honot dy law i iachâu, ac fel y gwneler arwyddion a rhyfeddodau *w* trwy enw dy sanctaidd Fab Iesu.

31 ¶ Ac wedi iddynt weddio, *y* figlwyd y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo; a hwy a lanwyd oll o'r Yspryd Glân, a hwy a lefarasant air Duw gyd â sc hyder.

32 A llawn y rhai a gredasant oedd o *x* un galon, ac un enaid; ac ni ddywedodd neb o *bonynt* fod dim a'r a feddai yn *b* eiddo ei hunan, eithr yr oedd ganddynt bob peth yn gyffredin.

33 A'r apostolion trwy *c* nerth mawr, a roddasant dystiolaeth o adgyfodiad yr Arglwydd Iesu: a *d* gras mawr oedd arnynt hwy oll.

34 Canys nid oedd un *e* anghenus yn eu plith hwynt: o blegid cynnifer ag oedd berchen tiroedd neu dai, a'u *f* gwerthasant, ac a ddygasant werth y pethau a werthasid,

35 Ac a'u gosodasant wrth *g* draed yr apostolion: a rhannwyd i bob un megis yr oedd yr angen arno.

36 A * Joseph, yr hwn a gyfenwid Barnabas gan yr apostolion (yr hyn o'i gyfieithu yw, Mab diddanwch) yn *b* Lefiad, *a* yn Cypriad o genedl,

37 A thir ganddo, a'i gwerthodd, *i* ac a ddug yr arian, ac a'i gosododd wrth draed yr apostolion.

PEN. V.

Ananias a Saphira yn fyrthio'n feirw wrth gerydd Pedr. 17 Yr apostolion yngharchar eilwaith. 19 Angel yn eu gwaredu: 21 hwythau yn pregethu yn y demi.

EITHR *a* rhyw *b* ŵr, a'i enw Ananias, gyd â Saphira ei wraig, a werthodd * dir,

2 Ac a *b* ddarn-guddiodd *beth* o'r gwerth, (a'i wraig hefyd o'r gyfrinach) ac a ddug ryw gyfran, ac a'i gosododd wrth *c* draed yr apostolion.

3 Eithr Pedr a ddywedodd, Ananias, pa ham y llanwodd Satan dy galon di i ddywedyd || celwydd wrth yr Yspryd Glân, ac i ddarn-guddio *peth* o werth y * tir.

4 Tra'r ydoedd yn aros, onid i ti yr oedd yn aros? ac wedi ei werthu, onid oedd yn dy *d* feddiant? pa ham y gosodaist y peth hwn yn dy galon? ni ddywedaist *e* ti gelwydd wrth ddynion, ond wrth Dduw.

5 Ac Ananias, pan glybu y geiriau hyn, a *f* syrthiodd i lawr, ac a drengodd. A daeth *g* ofn mawr ar bawb a glybu'r pethau hyn.

6 A'r gwŷr ieuainge a gyfodasant, ac a'i † trefnasant, ac a'i dygasant allan, ac a'i claddasant.

7 A bu megis ysbaid tair *awr*, a'i wraig, *h* heb wybod y peth a wnaethid, a ddaeth i mewn.

8 A Phedr a attebodd iddi, Dywaid ti i mi, Ai er cymmaint y gwerthasoch chwi y tir? i Hithau a ddywedodd, Ie, er cymmaint.

9 A Phedr a ddywedodd wrthi, Pa ham y *i* cytunasoch i / demtio Yspryd yr Arglwydd? wele draed y rhai a gaddasant dy ŵr di wrth y drws, a hwy a'th ddygant allan.

10 Ac yn y man *m* hi a syrthiodd wrth ei draed ef, ac a drengodd: a'r gwŷr ieuainge wedi dyfod i mewn, a'i cawsant hi yn farw; ac wedi iddynt *ci* dwyn allan, hwy a'i claddasant yn ymyl ei ŵr.

11 A bu *n* ofn mawr ar yr holl eglwys, ac ar bawb oll a glybu y pethau hyn.

12 ¶ A *o* trwy ddwylaw yr apostolion y gwnaed arwyddion a rhyfeddodau lawer ym mhlith y bobl (ac yr oeddynt oll yn gyttun ym *p* mhorth Salomon.

13 Eithr ni *q* feiddiai neb o'r lleill *r* ymgysylltu â hwynt: ond y bobl oedd yn eu *s* mawrhau.

14 ‡ A chwanegwyd attynt rai yn credu yn yr Arglwydd, lliaws o wŷr a gwragedd *u* hefyd)

15 Hyd oni ddygent y rhai cleifion allan ar hyd yr heolydd, a'u *x* gosod ar welyau a glythau, fel o'r hyn lleiaf y cysgodai y cyfgod Pedr, pan ddelai heibio, rai o honynt.

16 A lliaws a ddaeth hefyd ynghyd o'r dinasoedd o amgylch Jerusalem, gan ddwyn rhai cleifion, a rhai a draflodid gan ysprydion aflan; y rhai a *x* iachawyd oll.

17 ¶ A'r *a* arch offeiriad a gyfododd, a'r holl rai oedd gyd âg ef (yr hon yw ‡ hereſi y Saduceaid) a lanwyd o || gynfigen,

18 Ac a ddodasant eu dwylaw ar yr apostolion, ac a'u rhoisant yn y carchar *b* cyffredin.

19 Eithr *c* angel yr Arglwydd, o hyd nôs, a agorodd ddrysau'r carchar, ac a'u dug hwynt allan, ac a ddywedodd,

20 Ewch, sefwch a llafarwch yn y deml wrth y bobl holl eiriau'r *d* fuchedd hon.

21 A phan glywsant, *e* hwy a aethant yn foreu i'r deml, ac a athrawiaethasant. Eithr daeth yr arch-offeiriad, a'r rhai oedd gyd âg ef. ac a alwasant ynghyd y cyngor, a holl *f* henuriaid plant yr Israel, ac a ddanfonasant i'r carchar i'w dwyn hwynt *ger bron*.

22 A'r swyddogion, pan ddaethant, *g* ni chawsant hwynt yn y carchar; eithr wedi dychwelyd, hwy a fynegasant,

23 Gan ddywedyd, Yn wir ni a gawsom y carchar wedi ei gau o'r fath ſicraf, a'r ceidwaid yn ſefyll allan o flaen y drysau; eithr wedi eu hagor, ni chawsom ni neb i mewn.

24 A phan glybu'r *b* arch-offeiriad, a * blaenor y demi, a'r *i* offeiriaid pennaf, yr "Nesaf at yr egiwys, pellaf oddi wrth

---

a Exo. 33. 31. || Job 13. 24 Di. 20. 25. Eſa. 29 15. * *mael*, neu, *lle*.
d 1 Cor. 16. 2.
e Adn. 3.
f 2 Cor. 10. 6.
g Sal. 119. 120. † *hamdui*. *ſant*.
b Eſa. 47. 11.
i Jer. 9. 3.
k Gen 3. 6.
l 1 Cor. 10. 9.
m Zec. 1. 6.
n Heb. 10. 31.
o Pen. 2. 43 a 4. 30.
p Pen. 3. 11
q Io. 12. 42 a 19. 38.
r 2 Sam. 6. 9. Luc 5. 8.
s Luc 1. 46 2 Cor. 10. 15.
t Eſa. 33. 14.
u Gal. 3. 28
x Mat. 9. 2, 21.
y Io. 14. 12. Pen. 19. 12.
sc Mat. 10. 1. Mar 16. 17 Luc 6. 18. a Jer. 20. 1
‡ *ſect.*
|| *lid.*
b Pen. 4 3. a 16. 23.
c Pen. 12. 7 a 16. 26.
d Pen. 13. 46. Ioan 6. 68.
e Pen. 21. 11.
f Io. 7. 48.
g Adn. 19. Job 5. 12. b 2 Bren. 12. 2.
* *cwaptan*, Mae'n debig fod *un* yn awdurdodi ar y *Lusiaid*, 2 C. 12. xxxv. 5. ac yr oedd (trwy ganiattâd y Rhaglaw) wyr arfog, yn gwarchod y *demi*, y *Dryſorfa*, &c. Mat. xxvii. 65. ac i gyd (gan mwyaf) yn elyn oli Dduw ioldeb!
baradwys"

Pen. v. *Adn.* 17.] *Saduceaid.* Rhai. â daliadau deiſtaidd. *Mat.* xxii. 23. *Act.* xxiii. 8. Greſyn, fod dynion o'r fath mewn gwlad goleuni. *Rhuf.* iii. 2. Etto, Dyma gyfeillion yr arch-offeiriad! a rhai o honynt yn y ſwydd! Nid rhyfedd clywed am ddinyſtr y Deml!

† *petruſo.* yr ymadroddion hyn, † ammeu a wnaeth-
1 Sam. 28. ant yn eu cylch hwynt, beth a ddeuai o
28. hyn.
Rhuf. 2. 15. 25 Yna y daeth un ac a ſynegodd idd-
ynt, gan ddywedyd, Wele, y mae y gwyr
a ddodaſoch chwi yngharchar, yn ſefyll yn
y demel, ac yn dyſgu'r bobl.
k Adn. 24. 26 Yna *y k* blaenor, gyd â'r ſwyddog-
ion, a aeth ac a'u dug hwynt, heb drais
l Mat. 21. (o blegid *l* yr oedd arnynt ofn y bobl, rhag
26. eu llabyddio)
Pen. 4. 21. 27 Ac wedi eu *m* dwyn, hwy a'u goſ-
Dat. 12. 10. oddaſant o flaen y cyngor: a'r arch-offeir-
m Adn 26. iad a ofynodd iddynt,
Ioan 10. 4. 28 Gan ddywedyd, *n* Oni orchymynaſom
n Pen. 4. ni, gan orchymyn i chwi na athrawiaeth-
18. ech yn yr enw hwn? ac wele, chwi a lan-
o Mat. 27. waſoch Jeruſalem â'ch athrawiaeth, ac
25. yr ydych yn ewyllyſio dwyn arnom ni
p Exo. 1. waed y dyn hwn.
17. 29 ¶ A Phedr a'r apoſtolion a attebaſ-
Pen. 4. 19. ſant ac a ddywedaſant, *o* Rhaid yw ufudd-
q Pen. 2. 36 hau i Dduw yn fwy nag i ddynion.
a 3. 13. 30 Duw cin tadau ni a *q* gyfododd i
r Pen. 10. fyny Ieſu, yr hwn a laddaſoch chwi, ac a
39. gruesoeliaſoch ar bren.
s Pen. 2. 33 31 Hwn a *s* ddyrchafodd Duw â'i dde-
Phil. 2. 9. heu-law, yn Dywyſog, ac yn Iachawdwr,
t Pen. 11. i roddi *t* edifeirwch i Iſrael, a maddeuant
18. pechodau.
Rhuf. 4. 25 32 A nyni ydym ei *u* dyſtion ef o'r
u Io. 15. 27 pethau hyn, a'r *x* Yſpryd Glân hefyd, yr
Pen. 10. 39 hwn a roddes Duw i'r rhai ſydd yn ufudd-
x Pen. 2. 4. hau iddo ef.
y Pen. 7. 54 33 ¶ A *y* phan glywſant hwy *hynny*,
& Pen. 22. hwy a ffrommaſant, ac a ymgynghoraſ-
3. ant am eu lladd hwynt.
‖ Gen. 22. 34 Eithr rhyw Phariſead a'i enw ‖ Ga-
14. maliel, doctor o'r gyfraith, parchedig gan
Ezec. 48. yr holl bobl, ‖ a gyfododd i fyny yn y
35. cyngor, ac a archodd yrru yr apoſtolion
allan dros ennyd fechan;
35 Ac a ddywedodd wrthynt, *Ha* wyr
o Iſrael, edrychwych arnoch eich hunain,
pa beth *yr* ydych ar fodr ei wneuthur am
y dynion hyn.
a Mat. 24. 36 Canys o flaen y dyddiau hyn y *a* cy-
11. fododd Theudas i fyny, gan ddywedyd ei
b Gen. 8. 9. fod ef yn *b* rhyw un; wrth yr hwn y
2 Theſ. 2. 4. *c* glynodd rhifedi o wyr, ynghylch pedwar
Dat. 13. 5. cant: yr hwn a laddwyd, a chynnifer oll
c 2 Theſ. a ufuddhaſant iddo, a waſgarwyd, ac a
2. 2, 11. wnaed yn ddiddym.
2 Pedr 2. 2. 37 Ar ol hwn y cyfododd Judas y Gali-
lead, yn nyddiau y dreth: ac efe a drodd
bobl lawer ar ei ol: ac yntau hefyd a
ddarfu am dano, a chynnifer oll a ufudd-
haſant iddo a waſgarwyd.
d Pen. 19. 38 Ac yr awr hon meddaf i chwi,
36. *d* Ciliwch oddi wrth y dynion hyn, a gad-
e Mat. 21. ewch iddynt: o blegid os o *e* ddynion y
26. mae'r cyngor hwn, neu'r weithred hon,
f Di. 21. 30 fe a ddiddymmir;
Eſa. 8. 10.
Mat. 16. 18 39 Eithr os o Dduw y mae, *f* ni ellwch
g 2 Cron. chwi ei ddiddymmu, rhag eich caei yn
13. 12. *g* ymladd yn erbyn Duw.
Pen. 9. 5. 40 A *b* chytſuno âg ef a wnaethant.
Dat. 17. 14. Ac wedi iddynt alw yr apoſtolion attynt,
b Di. 21. 1. a'u *i* curo, hwy a orchymynaſant iddynt
i Di. 12. 10 na lafarent yn *k* enw Ieſu, ac a'u goll-
k Pen. 4. 17 yngaſant ymaith.
l Mat. 5. 12 41 ¶ A hwy a aethant allan o olwg y
Iago 1. 2. cyngor *i* yn llawen, am eu cyfrif yn deil-
m Pen. 2. wng i ddioddef ammharch dros ei enw
46. ef.
42 Ac beunydd *m* yn y demel, ac o dŷ
i dŷ, ni pheidiaſant, gan ddyſgu a phre-
gethu Ieſu Grift.

P E N. VI.

1 *Gofalu am y tlodion.* 4 *Gweddio a phre-*
gethu. 8 *Stephan yn llawddo.*

a Exo. 1. 12 A C yn y dyddiau hynny, a'r diſgyblion
Mat. 13. 31 *a* yn amlhau, bu *b* grwgnach gan y
b Gen. 13. Groegiaid yn erbyn yr Hebreaid, am ddir-
6. mygu eu gwragedd gweddwon hwy yn y
Zec. 3. 2. weinidogaeth feunyddiol.
Mat 13. 28 2 *c* Yna'r deuddeg a alwaſant ynghyd
c Rhuf. 12. y lliaws diſgyblion, ac a ddywedaſant,
11. *d* Nid yw gymhefur i ni adael gair Duw,
1 Theſ. 5. a gwaſanaethu byrddau,
22.
d 2 Cor. 9. 16. 2 Theſ. 2. 4.

3 Am hynny, frodyr, *e* edrychwch yn *e* 2 Cor. 8.
eich plith am feithwyr *f* da eu gair, yn 24.
llawn o'r Yſpryd Glân a doethineb, y rhai *f* Di. 26. 6.
a oſodom ar hyn o orchwyl. 1 Tim 3. 7
4 Eithr nyni a barhawn *g* mewn gwe- *g* 2 Tim. 4.
ddi a *b* gweinidogaeth y gair. 1 8.
5 ¶ A boddlon fu'r ymadrodd gan yr *b* 1 Cor. 3.
holl lliaws: a hwy a *i* etholaſant Stephan, 7.
gŵr llawn o ffydd ac o'r Yſpryd Glân, a Col. 4. 17.
k Phylip, a Phrocorus, a Nicanor, a *i* Adn. 6.
Thimon, a Pharmenas, a *l* Nicolas pro- *k* Pen. 21. 8
ſelyt o Antiocia: *l* Dat. 2. 15
6 Y rhai a oſodaſant hwy ger bron yr *m* Pen. 1.
apoſtolion; ac wedi iddynt *m* weddio, 24.
n hwy a ddodaſant *eu* dwylaw arnynt hwy. *n* Num.
7 A o gair Duw a gynnyddodd; a rhif- 27. 8.
edi y diſgyblion yn Jeruſalem a amlha- Pen. 8. 17.
odd yn ddirfawr, a thyrfa fawr o'r offeir- 1 Tim. 4.
iaid a ufuddhaſant i'r ffydd. 14.
8 Eithr Stephan, yn llawn *p* ffydd a *o* Pen. 12.
nerth, a wnaeth *ryfeddodau* ac *arwyddion* 24.
ym mhlith y bobl. *p* Gal. 5. 6.
9 ¶ Yna y *q* cyfododd rhai o'r ſynagog *q* Act. 13.
a elwir eiddo'r *r* Libertiniaid, a'r Cyren- 43.
iaid, a'r Alecſandriaid, a'r rhai o Cilicia, *r* Pen. 22.
ac o Aſia, *s* gan ymddadleu â Stephan. 28.
10 Ac ni allent wrthwynebu y doeth- *s* Pen. 17.
ineb a'r *t* Yſpryd trwy yr hwn yr oedd efe 18.
yn llafaru. *t* Mat. 10.
11 Yna y *u* goſodaſant wyr i ddywedyd, 20.
Nyni a'i clywſom ef yn dywedyd geiriau Luc 21. 15
cabledd yn erbyn Moſes, a Duw. *u* Bren 21.
12 A hwy a *x* gynhyrfaſant y bobl, a'r 13.
henuriaid, a'r yſgrifenyddion; a chan Mat. 29. 59
ddyfod arno, a'i cipiaſant ef, ac a'i dyg- *x* Pen. 13.
aſant i'r gynghorfa; 50.
13 Ac a oſodaſant *y* gau dyſtion, y rhai *y* Sal. 35.
a ddywedent, Nid yw y dyn hwn yn peidio 11.
â dywedyd cabl-eiriau yn erbyn y lle & Pen. 25.
ſanctaidd hwn, a'r *z* gyfraith. 11.
14 Canys nyni a'i *a* clywſom ef yn dy- *a* Sal. 56. 5.
wedyd, *b* y diſtrywiai yr Ieſu hwn o Na- *b* Luc 19.
zarcth y lle yma, ac y newidiai efe y 43.
c defodau a draddododd Moſes i ni. Pen. 25. 8.
15 Ac fel yr oedd yr holl rai a eiſtedd- *c* Heb. 7.
ent yn y cyngor yn dal ſulw arno, hwy a 19.
welent ei wyneb ef fel *d* wyneb angel. *d* Exo. 34.
30.

P E N. VII.

1 *Stephan yn y ſenedd.* 2 *yn dangos fod*
gwir addoliad cyn bod tamli. 54 *Hwythau*
yn ei labyddio ef i farwolaeth.

YNA y dywedodd yr arch-offeiriad. A
ydyw y pethau hyn *a* felly? *a* Pen. 6.
2 Yntau a ddywedodd, *b* Ha wyr frodyr, a thadau, gwrandewch: *c* Duw y go- 13.
goniant a ymddangoſodd i'n tad Abraham, *b* Pen. 22.
pan oedd efe yn Meſopotamia, cyn iddo 1.
drigo yn * *d* Carran: *c* Sal. 29. 3.
3 Ac a ddywedodd wrtho, *e* Dos allan a 115. 3, 4.
o'th wlad, ac oddi wrth dy dylwyth, a * *d Haran*
thyred i'r tir a ddangoſwyf i ti. Gen. 11. 31
4 Yna *f* y daeth efe allan o dir y Calde- *e* Gen. 12.
aid, ac y preſwyliodd yn Carran: ac oddi 1.
yno wedi marw ei dad, efe a'i ſymmud- Mat. 6. 13.
odd ef i'r tir yma yn yr hwn yr ydych Dat. 18. 4.
chwi yn preſwylio yr awrhon. *f* Gen. 11.
5 Ac *g* ni roes iddo etifeddiaeth yndio, 31.
na ddo led troed; ac *h* efe a addawodd ei Eſa. 41. 2.
roddi iddo i'w feddiannu, ac i'w had ar *g* Deut. 2.
ei ol, pryd nad oedd plentyn iddo. 5.
6 A Duw a lafarodd fel hyn: *i* y bydd- Sal. 105. 12
ai ei had ef yn ymdeithydd mewn gwlad *h* Gen. 12.
ddieithr, ac y *k* caethiwent ef, ac a'i dry- 7.
ent *l* dedwar can mlynedd. *i* Gen. 15.
7 Eithr y genedl yr hon a wſanaeth- 13.
ant hwy, *m* a farnaf fi, medd Duw: a 1 Pedr 2.
gwedi hynny y deuant allan, ac a'm 11.
n haddolant i yn y lle hwn. *k* Exo. 1.
8 Ac efe a roddes iddo cyfammod yr 10.
o enwaediad. Felly *Abraham* a genhedl- *l* Exo. 12.
odd Iſaac, ac a enwaedodd arno yr wyth- 40.
fed dydd: *o* ac Iſaac *a genhedlodd* Jacob; Gal. 3. 17.
a *q* Jacob *a genhedlodd* y deuddeg patri- *m* Heb. 13.
arch. 4.
9 *r* A'r patriarch, gan genfigennu, a *n* Exo. 3.
werthaſant Joſeph i'r Aipht: ond yr oedd 12.
Duw *s* gyd ag ef, *o* Gen. 17.
10 Ac a'i hachubodd ef o'i *t* holl orth- 10.
rymderau, ac a roes iddo *u* hawddgar- a 21. 3.
wch *p* Gen. 25.
32. a 30. 5. a 35. 23. *r* Gen. 37. 28. 26.
s Sal 34. 19. *u* Gen. 41. 37. *q* Gen. 29.
s Gen. 39. 2.

wch a dotthiheb yngolwg Pharao brenin
21. yr Aipht; ac efe a'i gofododdo ef yn x ly-
y Ged. 41. wodraethwr ar yr Aipht, ac ar ei holl dy.
Sal. 105. 16 11 Ac fe ddaeth y newyn dros holl dir
&c Preg. 9. yn Aipht, a Chanaan, a gorthrymder
2. mawr; a'n tadau ni chawsant luwaeth.
a Gen. 42. 12 a Ond pan glybu Jacob fod ŷd yn
1. yr Aipht, efe a anfonodd ein tadau ni allan yn gyntaf.
Sal. 34. 10. b Gen. 45. 4 13 A'r ail waith yr adnabuwyd Jo-
Sal. 30. 5. seph gan ei frodyr; a cheneul Joseph a
c Gen. 46. aeth yn hysbys i Pharao.
27. Deut. 10. 14 Yna yr anfonodd Joseph, ac a gyr-
22. chodd ei dad Jacob, a'i holl genedl, c pym-
d Gen. 46. theg enaid a thrugain.
5. 15 d Felly yr aeth Jacob i wared i'r
e Gen. 46. Aipht, ac a fuse farw, efe a'n tadau ni
3 &c fyds
16 A f hwy a symmudwyd i Sichem,
Exo. 13. ac a ddodwyd yn g y bedd a brynasai
19. Abraham er arian gan feibion Emmor tad
Jos. 24. 32. Sichem.
g Gen. 23. 17 A phan nesaodd h amser yr addew-
6. id, yr hwn a dyngasai Duw i Abraham,
a 33. 10. i y bobl a gynnyddodd, ac a amlhasodd yn
b Adn. 6, 7. yr Aipht,
c Gen. 15. 5 18 Hyd oni chyfododd k brenin arall yr
Exo. 1. 7. hwn nid adnabu ai mo Joseph.
Sal. 105. 24 19 Hwn a fu l ddichellgar wrth ein
d Exo. 1. 8. cenedl ni, ac a ddrygodd ein tadau, m gan
e Exo. 1. 10 beri iddynt fwrw allan eu plant, fel na
Exo. 1. 22. eppilient.
n Exo. 2. 2. 20 n Ar yr hwn amser y ganwyd Moses;
Deut. 32. oac efe s oedd + diws i Dduw, ac a fagwyd
35. dri mis yn nhy ei dad.
o Heb. 11. 21 Ac wedi ei fwrw ef allan, merch
23. Pharao a'i cymerodd i fynu, ac a'i magodd yn fab iddi ei hun.
+ Ultor. 22 A Moses oedd q ddysgedig yn holl
Iacon, neu, ddoethineb yr Aiphtiaid, a'u oedd nerthol
bawddgar. mewn r geiriau ac mewn gweithredoedd.
p Dat. 12. 16.
23 A phan oedd efe yn llawn ddeugain
q 1 Bren. 4. 30 mlwydd oed, daeth i'w galon ef s ymweled
r Luc 24. 19. a'i frodyr plant yr Israel.
24 A phan welodd efe un yn cael t cam,
s Mat. 25. 35. efe a'i hamddiffynodd ef, ac a ddialodd
gam yr hwn a orthrymmid, u gan daro'r
t Exo. 2. 11. Aiphtiwr i farw.
25 O blegid efe a w dybiodd fod ei frod-
u Adn. 25. yr yn deall, fod Duw yn rhoddi iachawdwriaeth iddynt trwy ei law ef; eithr
v Barn. 13. 25. hwy nis deallasant.
26 A'r dydd x nesaf yr ymddangosodd
w Mat. 5. 9. efe iddynt, a hwy yn ymrafaelio, ac a'u
x Barn. 13. 24. a gymhellodd hwynt i heddychu, gan ddy-
25. wedyd, y Gwŷr, brodyr ydych chwi;
y Mat. 13. 58. pa ham y gwnewch gam a'ch gilydd?
z Exo. 2. 13. 27 Ond yr hwn oedd yn gwneuthur cam
a'i gymmydog, a'i gthrwhoddo ef, gan
a Mat. 5. 9. ddywedyd, h Pwy a'th olododdi di yn lly-
b Gen. 19. 9. wodraethwr do yn farnwr arnom ni?
Sal. 109. 4. 28 A iedd ti eisi, modd y i lleddaist yr
d Pen. 4. 7. Aiphtiwr ddoe?
e Preg. 4. 4. 29 Yna Moses a ffodd ar y gair hwn,
f Mat. 10. 23. ac a fu dieithr yn nhir Madiab; lle y
g Adn. 25. cenhedlodd efe ddau o feibion.
Heb. 2. 3. 30 k Ac wedi cyflawni deugain mlyn-
h Exo. 3. 2. edd, yr ymddangosodd iddo yn anialwch
i Mat. 22. mynydd Sinai, l angel yr Arglwydd mewn
32. fflam dân o lwyn perth.
31 A Moses pan welodd, a fu ryfedd
Heb. 11. 26 ganddo yr olwg: a phan nesaodd i ystyried, daeth ilef yr Arglwydd atto, m gan ddy-
k Jos. 5. 15. wedyd,
Preg. 5. 1. 32 i Myfi yw Duw dy dadau; Duw
|| arno. Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob.
A Moses, wedi myned ynddychrynedig,
l 2 Pedr 1. 18. ni feiddiai ystyried.
33 Yna y dywedodd yr Arglwydd
m Exo. 3. 7. wrtho, Datod n dy esgidiau oddi am dy
Sal. 12. 5. draed: canys o lle yr wyt yn sefyll, tir sydd
Mat. 9. 36. ŷdd dir halechaiddo.
n Gen. 41. 5. 34 o Gan weled y gwelais ddrygfyd fy
mhobl y rhai ŷdd yn yr Aipht, ac mi a
Jer. 23. 24. glywais eu griddfan, ac a p ddisgynais
i'w gwared hwynt. Ac yn awr tyred, mi a'th anfonaf di i'r Aipht.

o 1 Cor. 1. 27.
p Adn. 27.
q 1 Cor. 3. 9.
r Exo. 7 9. Sal. 105. 27.
s Exo. 16. 4
t Deut. 18. 15. Pen. 3 22.
u Mat. 17. 5.
v Exo. 19. 3.
w Sal. 19. 7. x Num. 16. 3.
a Exo. 32. 1.
b 1 Bren. 12. 28.
c Exo. 32. 6 d 2 Cron. 15. 2.
Hos. 5. 15.
e Sa. 81. 12
f 2 Bren. 17. 7.
Jer. 19. 13. Rhuf. 1. 24.
g Am. 5. 25 Esa. 1. 14.
‡ y feren sadwrn.
cawr. Heb. Raipha. Gen. 14. 5.
yr un eilun a chiun. Am. v. 26.
yr oedd llawer o'r fath.
1 Bren. xi. 5. Jer. vii. 18.
Digon i Rino'i fall, pni b'ai fod ei enw yn Llyfr Esa. xlvii. 12. a lvii. 8, 18.
h Heb. 8 5.
i Jos. 3. 14. k Sal. 78. 70
l 1 Bren. 19. 1. m 1 Bren. 8. 27. Act. 17. 24
n Esa. 66. 1.
p Pen. 17. 24.
q Exo. 3. 5.
r Jos. 33. 3. Esa. 48. 4.
s Deut. 10. 16.
t Mat. 23. 37.
u Mat. 27. 19.
Pen. 3. 14.
u Gal. 3. 19.
Heb. 2. 2.
* dywyn-hau.
wyd.
Pen. 5. 33.
x Pen. 2. 8.
a 6. 5.

&c.

Pen. vii. *Adn.* 16] *Sichem.* Mae'n debig gladdu'r *Patriarch.* i gyd yng *Nebandan!* Rhai yn *Hebron*, lle prynodd *Abraham* Gen. xxiii. 19. rhai yn *Sichem* Jos. xxiv. 32. lle prynodd *Jacob*, Feudrod, *Gen.* xxxiii. 19. a xlix. 29. Fe gladwyd eu Creirlau yn gryno mewn ffydd, Dawn Ceidwad i'w cadi yn rhyfedd ryw ddydd.

Adn. 33. *Dir Sanctaidd.* Mynydd *Sinai* oedd hwn. Ar *Tabor* y gwelwyd Gwedd-newidiad Crist. Y mae pob lle'y byddo Duw yn dâtguddio ei hun yn *Sanctaidd.* 2 Pedr i. 18. Ond ccel-grefydd, a thwyll, a halogra'r sauct-eiddiolaf! *Exod.* ix. 7. *Jer.* xxxi. 34.

y Eze. 11. Mat. 3. 16. ☞ Eph. 1. 20.
a Mat. 26. 65.
b Luc. 24. 14.
1 Bren. 21. 13.
c Deut. 17. 7.
d 2 Cron. 24. 21. Heb. 11. 37
e Sal. 31. 5. Luc 23. 46
f Mat. 5. 44. Luc 23. 34

* gyd-fodd-lon i'w ladd ef.

a Io. 16. 2. Pen. 7 58. 1 Tim. 1. 13.
b Pen. 11. 19.
c Rhuf. 8. 28 Phil. 1. 12.
d Gen. 30. 10. Ioan 11. 31.
d 2 Cron. 33. 10. Sal. 80. 13. Pen. 22. 4.
e Mat. 10. 23 1 Cor. 14. 31.
f Mat. 5. 15. Pen. 17. 19
g Adn. 2. b Adn. 13. Ezec. 33. 32.
i Mat. 10. 1. Rhuf. 15. 18.
k Adn. 39. Sal. 19. 8.
l Exo. 7. 11 Dat. 18. 23.
m Pen. 5. 36.
n Dat. 13. 3.
o Luc 11. 21.
p 1 Ioan 5. 3.
‖ Sal. 66. 3. Mat. 13. 20
q Adn. 18. Mat. 13. 21 Iago 2. 14.
r Rhuf. 2. 18.
s 1 Thef. 3. 2.
t Adn. 17. Efa. 32. 15. Luc 11. 13
u Pen. 19. 2.
x Mat. 28. 19.
y Pen. 2. 38. Pen. 6. 6. Heb 6. 2.
☞ Mat. 7. 16. Luc 12. 15. Judas 11.

ac a welodd ogoniant Duw, a'r Iefu yn ſefyll ar ddeheu-law Duw.

56 Ac efe a ddywedodd, Wele, mi a welaf y nefoedd yn y agored, a Mab y dyn yn ſefyll ☞ ar ddeheu-law Duw.

57 Yna y gwaeddaſant â llef uchel, a ac a gauaſant eu cluſtiau, ac a ruthraſant yn unfryd arno.

58 Ac a'i bwriaſant b allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiaſant: a'r c tyſtion a ddodaſant eu dillad wrth draed dyn ieuange a elwid Saul.

59 A hwy a d labyddiaſant Stephan, ag efe yn galw *ar Dduw*, ac yn dywedyd, Arglwydd Iefu, e derbyn fy yſpryd.

60 Ac efe a oſtyngodd ur ei liniau, ac a lefodd â llef uchel, Arglwydd, f na ddod y pechod hwn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a hunodd.

PEN. VIII.

1 Erlid yn Ierusalem. 5 Philip yn pregethu, ac yn plannu Eglwys yn Samaria. 14 Pedr ac Ioan yn gweddio ar iddynt dderbyn yr Yſpryd Glân.

A Saul oedd yn * a cyttuno i'w ladd ef. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr eglwys oedd yn Ierusalem; a b phawb a waſgarwyd ar hyd gwledydd Judea a Samaria, ond yr apoſtolion.

2 A gwyr bucheddol a ddugaſant Stephan i'w gladdu, ac a c wnaethant alar mawr am dano ef.

3 Eithr Saul oedd yn d anhelithio yr eglwys, gan fyned i mewn i bob ty, a lluſgo allan wyr a gwragedd, efe a'u rhoddodd yngharchar.

4 A'r rhai a waſgarſid a dramwyaſant e gan bregethu'r gair.

5 Yna Phylip a aeth i wared i ddinas Samaria, ac f a bregethodd Grift iddynt.

6 A'r g bobl yn gyttun a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Phylip, *b* wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd efe yn eu gwneuthur.

7 Canys i yſprydion aflan, gan lefain â llef uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid *ganddynt*; a llawer yn gleiſion o'r parlys, ac yn gloffion, a iachawyd.

8 Ac yr oedd k llawenydd mawr yn y ddinas honno.

9 Eithr rhyw ŵr a'i enw Simon, oedd o'r blaen yn y ddinas yn l ſwyno ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei fod ef ei hun yn *m* rhyw un mawr.

10 Ar yr hwn yr oedd n pawb, o'r lleiaf hyd y mwyaf, yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt a'u coel arno, o herwydd iddo o dalm o amſer eu hudo hwy â ſwynion.

12 Eithr pan *p* gredaſant i Phylip, yn pregethu y pethau a berthynent i deyrnas Dduw, ac i enw Iefu Grift, ‖ hwy a fedyddiwyd, yn ŵyr ac yn wragedd.

13 A Simon yntau hefyd a *q* gredodd: ac wedi ei *r* fedyddio, a lynodd wrth Phylip; a ſynnodd arno wrth weled yr arwyddion a'r nerthoedd mawrion a wnaed.

14 ¶ A phan glybu'r apoſtolion yn Ierusalem, dderbyn o Samaria air Duw, *s* hwy a anfonaſant attynt Pedr ac Ioan.

15 Y rhai wedi eu dyfod i wared, a weddiaſant droſtynt, ar iddynt dderbyn yr Yſpryd Glan.

16 (Canys *u* etto nid oedd efe wedi ſyrthio ar neb o honynt: ond yr oeddynt yn unig wedi eu bedyddio yn *x* enw yr Arglwydd Iefu)

17 Yna y hwy a ddodaſant *eu* dwylaw arnynt, a hwy a dderbyniaſant yr Yſpryd Glân.

18 A phan welodd Simon mai trwy arddodiad dwylaw yr apoſtolion y rhoddid yr Yſpryd Glan, efe a ☞ gynnygiodd iddynt arian,

19 Gan ddywedyd, Rhoddwch i minnau hefyd *a* yr awdurdod hon, fel ar bwy bynnag y goſodwyf fy nwylaw, y derbynio efe yr Yſpryd Glân.

20 Eithr Pedr o ddywedodd wrtho, *b* Bydded dy arian gyd a thi i ddiſtryw, am i ti feddwl y meddiennir dawn Duw *c* trwy c arian.

21 *d* Nid oes i ti na rhan na chyfran yn y gorchwyl hwn: canys e nid yw dy galon di yn uniawn ger bron Duw.

22 Edifarha gan hynny am dy ddrygioni hwn, a gweddia Dduw, *f* a faddeuir i ti g feddylifryd dy galon.

23 Canys mi a'th welaf mewn *h* ſuſtl chwerwder, ac *mewn* rhwymedigaeth anwiredd.

24 A Simon i attebodd ac a ddywedodd, I Gweddiwch chwi droſof fi at yr Arglwydd, *k* fel na ddel dim arnaf o'r pethau a ddywedaſoch.

25 Ac wedi iddynt dyſtiolaethu a llefaru gair yr Arglwydd, hwy a ddychwelaſant i Ierusalem, ac a bregethaſant yr efengyl yn llawer o bentrefi'r l Samariaid.

26 ¶ Ac angel yr Arglwydd a lafarodd *m* wrth Phylip, gan ddywedyd, Cyfod, a dos tu a'r dehau, i'r ffordd ſydd yn myned i wared o Ierusalem i Gaza, yr hon ſydd anghyfannedd.

27 Ac efe a gyfododd, ac a aeth. Ac wele gwr o *n* Ethiopia, eunuch o galluog dan Candace brenhines yr Ethiopiaid, yr hwn oedd ar ei holl dryſor hi, *p* hwn a ddaethai i Ierusalem i addoli;

28 Ac oedd yn dychwelyd, ac yn eiſtedd yn ei gerbyd, ac yn *q* darllain y prophwyd Eſaias.

29 *r* A dywedodd yr Yſpryd wrth Phylip, Dos yn nes, a glyn wrth y cerbyd yma.

30 A Phylip a *s* redodd atto, ac a'i clybu ef yn darllain y prophwyd Eſaias; ac a ddywedodd, A wyt ti yn dyall y pethau yr wyt yn eu darllain?

31 Ac efe a ddywedodd, *t* Pa fodd y gallaf oddi eithr i ryw un fy nghyfarwyddo i? *u* Ac efe a ddymunodd ar Phylip ddyfod i fynu, ac eiſtedd gyd âg ef.

32 A'r lle o'r yſgrythur yr oedd efe yn ei ddarllain oedd hwn, *x* Fel dafad i'r lladdfa yr arweiniwyd ef; ac fel oen ger bron ei gneifiwr yn fud, felly nid agorodd efe ei enau:

33 Yn ei *y* oſtyngiad, ☞ ei farn ef a dynnwyd ymaith; eithr pwy a draetha ei genhedlaeth ef? o blegid dygir ei fywyd ef oddi ar y ddaear.

34 A'r eunuch a attebodd Phylip, ac a ☞ ddywedodd, *a* Attolwg i ti, am bwy y mae'r prophwyd yn dywedyd hyn? am dano ei hun, a'i am ryw un arall?

35 A Phylip a *b* agorodd ei enau, ac a ddechreuodd ar yr yſgrythur honno, *c* ac a bregethodd iddo yr Iefu.

36 Ac fel yr oeddynt yn myned ar hyd *b* y ffordd, hwy a ddaethant at ryw ddwfr. *d* A'r eunuch a ddywedodd, Wele ddwfr; *c* beth ſydd yn lluddias fy medyddio.

37 A Phylip a ddywedodd, Os wyt ti *d* yn credu â th holl galon, fe a allir. Ac efe a *g* attebodd ac a ddywedodd, *b* Yr wyf yn credu fod Iefu Grift yn Fab Duw.

38 Ac efe a orchymynodd ſefyll o'r cerbyd: a hwy a aethant i wared ill dau i'r *i* dwfr, Phylip a'r eunuch; *k* ac efe a'i bedyddiodd ef.

39 A phan ddaethant i fynu o'r dwfr, *l* Yſpryd yr Arglwydd a gipiodd Phylip *b* ymaith, ac ni welodd yr eunuch ef mwy-ach. *m* Ac efe a aeth ar hyd ei ffordd ei hun yn llawen.

40 Eithr Phylip a gaed yn *n* Azotus: *k* a chan dramwy, o efe a efangylodd ym mhob dinas hyd oni ddaeth efe i Cesarea.

m Rhuf. 5. 1. *n* Jof. 11. 22. *o* Mat. 9. 37.

PEN. IX.

1 Iesu yn galw Saul: 18 ei fedyddio gan Ananias. 20 Yn pregethu Grift.

A *a* Saul etto yn chwythu bygythiau a chelanedd yn erbyn diſgyblion yr Arglwydd, a aeth at yr arch-offeiriad,

2 Ac a *b* ddeiſyfodd ganddo lythyrau i

a Jof. 7. 24. Pen. 13 10
b 2 Bren. 5. 16.
c Mat. 10. 8. 1 Thef. 2. 5.
1 Tim. 6. 10.
d Ezra 4. 3
e Adn. 18. Dan. 4. 27
2 Tim. 2. 25.
f Adn. 20. Sal. 139. 23
b Deu. 29. 18.
1 Tim. 2. 20.
i Num. 21. 7.
k Bren. 13. 6.
l Rhuf. 2. 15.
l Io. 4. 23. Luc 24 47
m Pen. 9. 10.
a 10. 5.
n Seph. 3. 10.
Gal. 3. 28.
o Phil. 4. 22
p Io. 12. 20.
q Deut. 6. 6, 7.
r Dan. 9. 21.
Pen. 13. 2.
s Sal. 119. 32.
Rhuf. 12. 11.
t Di. 30. 3.
Rhuf. 10. 14.
1 Cor. 1. 21
u Diar. 2. 2
Mal. 2. 7.
x Eſa. 53. 7
Io. 18. 13.
y Phil. 2. 8.
☞ Mat. 27. 2, 3.
Iago 5. 6.
a Deut. 17. 6, 7.
Mat. 2. 7. Mar. 4. 10.
b Sal. 81 10
Mat. 16. 20
c 1 Cor. 2. 2.
Gal. 3. 1.
d Rhuf. 3. 22.
Heb. 6. 7.
e Pen. 10. 47.
f Mat. 7. 6.
1 Ioan 5. 13.
g 1 Pedr 3. 21.
Io. 6. 69.
i Adn. 36.
k Mat. 3. 15
l Ezec. 3. 12.
a 8. 5.

a Pen. 19.9 Damascus, at y synagogau, fel os cai
u Pen. 22.6 efe c neb o'r c ffordd *honno* na gwyr na
v Cor. 15.9 gwragedd, y gallai efe eu dwyn hwy yn
r Ioan 1.9. rhwym i Jerusalem.
Ezec. 10. 3 Ac fel yr oedd efe yn d ymdaith, bu
6. iddo ddyfod yn agos i Damascus; ac yn
Gen. 16.14 ddisymmwth llewyrchodd o'i amgylch
f Mat. 25. e oleuni o'r nef.
10. 4 Ac efe a syrthiodd ar y ddaear, ac a
w Cor. 12. glybu lais yn dywedyd wrtho, f Saul,
12. Saul, pa ham yr wyt yn g fy erlid?
p 1 Sam. 3. 5 Yntau a ddywedodd, *h* Pwy wyt ti,
10. Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd wrtho, Cyfod, a dos i'r ddinas, ac yse
x Sal. 94. ddywedir i ti pa beth fydd raid i ti wneu-
12. thur.
Luc 3. 10. 7 A'r gwŷr oedd yn cyd-deithio ag
Pen. 2. 37. ef a safasant yn syn, gan glywed y llais,
y Dan. 10 7 ac heb weled neb.
Pen. 22. 9.
m Deut. 8 A Saul a gyfododd oddi ar y ddaear;
23. 5. a chwedi agor ei lygaid, ni welai efe
z Bren. 6. neb: eithr hwy a'i tywysasant ef erbyn
19. ei law, ac a'i *n* dygasant i mewn i Da-
Job 5. 13. mascus.
n 2 Cor. 9 Ac efe a fu *n* dridiau heb weled, ac
11. ni wnaeth na bwytta nac yfed.
a Pen. 22. 10 ¶ Ac yr oedd rhyw ddisgybl yn Da-
17. mascus, a'i enw o Ananias: a'r Arglwydd
p Num. a lafarodd wrtho ef mewn *p* gweledigaeth,
12. 6. Ananias. Yntau a ddywedodd, Wele fi,
o Pen. 21. Arglwydd.
39. 11 A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho,
22. 3. Cyfod, a dos i'r heol a elwir Uniawn, a
r Sal. 32. 5. chais yn nhŷ Judas *un* a'i enw Saul, o
u 50. 15. *q* Tarsus: canys wele y mae yn *r* gwe-
Jer 31. 9. ddio,
b Dan. 9. 12 Ac *efe* a welodd mewn *s* gweledig-
22. aeth *ŵr* a'i enw Ananias, yn dyfod i
t Adn. 1. mewn, ac yn dodi *ei* law arno, fel y gwel-
Pen. 8. 3. ai eilwaith.
u Adn. 2. 13 Yna yr attebodd Ananias, *O* Ar-
Exod. 4. 10. glwydd, mi a glywais gan lawer am y
x Rhuf. gŵr hwn, *t* faint o ddrygau a wnaeth efe
10. 14. i'th saint di yn Jerusalem:
y Cor. 1.2. 14 Ac yma y mae ganddo *u* awdurdod
y Rhuf. 9. oddi wrth yr arch offeiriaid, i rwymo
23. pawb sŷn galw ar *x* dy enw di.
z Tî. 2.20. 15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho,
ɔc Rhuf. Dos ymaith: canys y mae hwn yn llestr
1. 5. y etholedig i mi, i ddwyn fy enw ger bron
a 15. 16. y ɔc Cenhedloedd, a brenhinoedd, a
a Io. 16. 1. philant Israel.
b Ped. 22. 16 Canys *a* myfi a ddangosaf iddo pa
12. betheu eu maint fydd raid iddo ddioddef
c Pen. 8. 17 er mwyn fy enw i.
a Pen. 22. 17 Ac *b* Ananias a aeth ymaith, ac a
17. aeth i mewn i'r ty; ac *c* wedi dodi ei
a Cor. 15. 8 ddwylaw arno, efe a ddywedodd, *t* brawd
c Pen. 8. 15 Saul, yr Arglwydd a'm hanfonodd i (sef
Eph. 5. 18. Iesu yr hwn a *q* ymddangosfodd i ti ar y
f 12 Cor. 3. ffordd y daethoch) fel y gwelych drachefn,
14. ac y'th lanwer a'r Yspryd Glân.
Phil. 3. 15. 18 *f* Ac yn ebrwydd y syrthiodd oddi
g Io. 9. 39. wrth ei lygaid ef megis cen: *g* ac efe a
b Pen. 27. gafodd ei olwg yn y mann; ac *efe* a
34. gyfododd, ac a fedyddiwyd.
Col. 2. 19. 19 Ac wedi iddo *b* gymmeryd bwyd,
h Tim. 5. efe a gryfhaodd. A bu Saul gyd â'r dis-
23. gyblion oedd yn Damascus dalm o ddydd-
i Pen. 8. 17. iau.
k Mat. 13. 20 Ac yn ebrwydd, yn y synagogau,
54. efe a bregethodd Grist, *i* mai efe yw Mab
Pen. 8. 3. Duw.
l Adn. 13. 21 A phawb a'r a'i clythu *ef*, *k* a synnasant,
m Adn. 14. ac a ddywedasant, Onid hwn yw'r un
Gal. 1. 13. oedd yn *l* diterfu yn Jerusalem y rhai a
n Mat. 13. alwent ar *m* yr enw hwn, ac a ddaeth
51. yma er mwyn hyn, fel y dygai hwynt yn
Pen. 18.28 rhwym at yr arch-offeiriaid?
Tit. 1. 11. 22 Eithr Saul a *n* gynnyddodd fwy-fwy
o nerth, ac a *o* orchfygodd yr Iuddewon

a Job 5 13. oedd yn preswylio yn Damascus, gan
2 Cor. 11. gadarnhau mai hwn yw Crist.
32. 23 ¶ Ac wedi cyflawni llawer o ddydd-
p Jos. 2. 15, iau, cyd-ymgynghorodd yr Iuddewon i'w
1 Sam. 19. ladd ef.
12. 24 *o* Eithr eu cyd-fwriad a wybuwyd
Mat. 10. 23 gan Saul: a hwy a ddisgwyliasant y pyrth
2 Cor. 11. ddydd a nos, i'w ladd ef.
33. 25 Yna y disgyblion a'i cymmerasant ef
† Y mae o hŷd nos, ac a'i *p* gollyngasant ar hyd y
dau air o'r mur gan ei † ollwng i lawr mewn basged.
un yn yr 26 A Saul, *q* wedi ei ddyfod i Jerusa-
y groeg- lem, a geisiodd ymwaigu a'r disgyblion:
iet, *gollyng* ac yr oeddynt oll yn ei *r* ofni ef, heb gredu
-*asant*, gan ei fod yn ddisgybl.
ei ollwng, 27 Eithr Barnabas a'i cymmerodd ef,
neu, *gan* *t* ac a'i dug at yr apostolion, ac a fyneg-
i allwng, odd iddynt pa fodd y gwelsai efe yr Ar-
litero. Yr glwydd ar y ffordd, ac ymddiddan o hono
oedd Bar- ag ef, ac mor *u* hŷ a fuasai efe yn Da-
nabas te- mascus yn enw yr Iesu.
bygid, gyd 28 Ac *x* yr oedd efe gyd â hwynt, yn
ag ef. *Pen.* myned i mewn ac yn myned allan, yn Je-
iv. 26. a ix. rusalem.
27. a xi. 29 A chan fod yn hŷ yn enw yr Ar-
25. "*Gwell* glwydd Iesu, efe a lafarodd ac a ymddad-
dau nag leuodd yn erbyn y Groegiaid; a hwy a
un!" geisiasant *y* ei ladd ef.
q Pen. 22. 17. 30 A'r ɔc brodyr, pan wybuant a'i dyg-
r Adn. 2. asant ef i wared i Cesarea, ac a'i hanfon-
Mat. 10. 17 asant ef ymaith i Tarsus.
s Pen. 4. 36 31 Yna'r eglwysi trwy holl Judea, a
t Iago 1. 18 Galilea, a Samaria, a gawsant *a* heddwch,
u Pen 4. 13 ac a adeiladwyd; a chan rodio yn ofn yr
Eph. 6. 19. Arglwydd, ac yn niddanwch yr Yspryd
x Gal. 1. 18 Glan, hwy a amlhawyd.
y Ester 3.6. 32 ¶ A bu, a Phedr yn tramwy *b* trwy-
Pen. 6. 1. ddynt oll, iddo ddyfod i wared at y saint
Rhuf 3. 15 hefyd y rhai oedd yn trigo yn Lyda.
ɔc Pen. 20. 33 Ac efe a gafodd yno ryw ddyn a'i
32. enw Aeneas, er ys wyth mlynedd yn
Eph. 4. 6. c gorwedd ar wely, yr hwn oedd glaf o'r
1 Pedr 2. 7. parlys.
a Sal. 125. 34 A Phedr a ddywedodd wrtho, Ae-
3. neas, y mae *d* Iesu Grist yn dy iachau
Dat. 18. 2. di: cyfod a chlyweiria dy wely. Ac efe
b Adn. 31. a gyfododd yn ebrwydd.
Pen. 8, 14. 35 A phawb a'r oedd yn preswylio yn
Gal. 2. 7, 9. Lyda a *e* Saron a'i gwelsant *ef*, *f* ac a
c Mat. 9. 20 ymchwelasant at yr Arglwydd.
d Pen. 3. 2. 36 ¶ Ac yn *g* Joppa yr oedd rhyw ddis-
e Esa. 35. 2 gybles a'i henw Tabitha (yr hon os cyfi-
1 Cor. 5. 16 eithir a elwir † Dorcas) hon oedd yn llawn
f Io. 12. 32 o weithredoedd da, *h* ac elusenau y rhai
g Jona 1. 3. a wnaethai hi.
† *Ewig.* 37 A digwyddodd yn y dyddiau hynny
b Diar. 31. iddi fod yn glaf, a marw: ac *i* wedi idd-
31. yntei golchi, hwy a'i dodasant *hi* mewn
Pen. 10. 2. *k* lloft.
Tit. 3. 8. 38 Ac o herwydd bod Lyda yn agos i
i 1 Cor. 15. Joppa, y disgyblion a glywsant fod Pedr
29. yno; ac a *l* anfonasant ddau wŷr atto ef,
1 Thef. 5. gan ddeisyf || nad oedai ddyfod *m* hyd attynt
21. hwy.
Pen. 1. 1; 39 A Phedr a gyfododd, ac a aeth gyd
l Io. 11. 3. â hwynt. Ac wedi ei ddyfod, hwy a'i
na fyd- dygasant ef i fynu i'r *n* lloft: a'r holl
ai flin gan- wragedd gweddwon a safasant yn ei ymyl
dio. ef yn *o* wylo, ac yn dangos y peisiau a'r
m Mat. 9. *p* gwisgoedd a wnaethai Dorcas tra yr yd-
24. oedd hi gyd â hwynt.
Heb. 11. 1. 40 Eithr Pedr, wedi eu *q* bwrw hwy i
n Adn. 37. gyd allan, a dodi ei liniau *ar lawr*, *r* a
o 1 Thef. 4. weddiodd; a chan droi at y corph, a ddy-
13. wedodd, Tabitha, *s* cyfod. A hi a agor-
r Diar. 10. oedd ei llygaid, a phan welodd hi Pedr, hi
7. a gododdd yn eistedfedd.
q Mat. 9. 41 Ac efe a roddodd ei law iddi, ac a'i
25. cyfododd hi i fynu. Ac wedi galw y
r 2 Bren. *t* saint a'r gwragedd gweddwon, efe a'i
4. 33. golocodd hi ger bron yn fyw.
s Marc 5. 42 A hyspys fu trwy holl Joppa: a
41. llawer a gredasant yn yr Arglwydd.
t 1 Cor 12 43 *u* A bu iddo aros yn Joppa lawer o
ddyddiau gyd ag *un* Simon, *x* barcer.

PEN.

2 Cor. 9. 2. *u* Rhuf. 11. 13. Heb. 13. 2. *x* Pen. 10. 6.

Pen. 18. *Adn.* 22.] *Gan gadarnhau*, Gr *trwy gydnaru yscrythur âc yscrythur.*] *Adn.* 23. *Llawer o ddydd-iau.* Rhwng ei droedigaeth a'i daith i *Arabia*, (pa hyd y bu ni's gwn) fe fu dair blynedd cyn dychwelyd i *Jerusalem.* Gal. 1. 18. Pan daeth o *Arabia*, Gal. i. 17. Iuddewon *Damascus* (trwy ryw gelwydd) a gymmeriasant y

PEN. X.

1 *Cornelius yn darfod am Pedr: 11 yntau, trwy weledigaeth, 15, 20 yn dysgu caru'r Cenhedloedd.* 34 *Yn pregethu Crist iddynt.*

a Mat. 8. 5.

YR oedd rhyw ŵr yn Cesarea, a'i enw Cornelius, a canwriad o'r fyddin a elwid yr Italaidd;

b Gen. 18. 19. Jos. 24. 15. c 1 Thes. 1. 9. d Dan. 9. 21. Pen. 3. 1. e Sal 141. 2 Heb. 13. 16 Dat. 8. 3. * *phrylura Simon.*

2 Gur defosyn., ac yn ofni Duw, ynghyd a'i holl dŷ, ac yn gwneuthur llawer o elusenau i'r bobl, ac yn gweddio Duw yn c wastadol.

3 Efe a welodd mewn gweledigaeth yn eglur, ynghylch y d nawfed awr o'r dydd, angel Duw yn dyfod i mewn atto, ac yn dywedyd wrtho, Cornelius.

4 Ac wedi iddo graffu arno, a myned yn ofnus, efe a ddywedodd, Beth fydd, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrtho, Dy weddiau di a'th elusenau a ddyrchafasant yn e gofadwriaeth ger bron Duw.

5 Ac yn awr anfon wyr i Joppa, a * gyr am Simon, yr hwn a gyfenwir Pedr;

f Mat. 13. 11. a 16. 17. b Ioan 1. 46. Phil. 4. 22. i Pen. 11. 13 k Mat. 6. 6. l Tim. 2. 8.

6 y mae efe yn llettya gyd âg ub f Simon, barcer, tŷ'r hwn fydd wrth y mor: g efe a ddywaid i ti pa beth fydd raid i ti ei wneuthur.

7 A phan ymadawodd yr angel oedd yn ymddiddan a Cornelius, efe a alwodd ar ddau o dylwyth ei dŷ, a milwr h defosynol o'r rhai oedd yn aros gyd âg ef:

8 Ac wedi iddo fynegu iddynt y cwbl, efe a'u hanfonodd hwynt i Joppa.

9 ¶ A thrannoeth, fel yr oeddynt hwy yn ymdeithio, ac yn nesau at y ddinas, i Pedr a aethai i fynu ar y to i i weddio, ynghylch y chweched awr.

10 Ac fe ddaeth arno newyn mawr, ac efe a chwannychai gael bwyd. Ac a hwythau yn parottoi iddo, m fe syrthiodd arno lewyg;

k Dan. 6. 10. m 2 Cor. 12. 1, 2. Dat. 1. 10. n Sal. 76. 1. a 147. 20. Pen. 7. 56. o Mat. 8. 11.

11 Ac efe a n welai y nef yn agored, a rhyw lestr yn disgyn arno, fel llen-llain fawr, wedi rhwymo ei o pheudair congl, a'i gollwng i wared hyd y ddaear:

p Lef. 11. 2. q Rhuf. 10. 2.

12 Yn yr hon yr oedd pob p rhyw bedwar carnolion y ddaear, a gwyllt-filod, ac ymlusgiaid, ac ehediaid y nef.

r Lef. 11. 4. Deut. 14. 7 Ezec. 4. 14.

13 A daeth llef atto, Cyfod, Pedr; lladd, a bwytta.

s Mat. 15. 11. Pen. 15. 9. 1 Tim. 4. 5 t Luc 1. 20.

14 A Phedr a ddywedodd, q Nid felly, Arglwydd: canys r ni fwyttaais erioed ddim cyffredin neu aflan.

15 A'r llef drachefn *a ddywedodd* wrtho yr ail waith, Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

u Esa. 35. 21. Ioan 16. 13 Pen. 11. 17. x Rhuf. 14. 3. y Exo. 4. 19 Jos. 1. 9. Am. 7. 15.

16 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r llestr a dderbyniwyd drachefn i fynu i'r nef.

† Nid ag ofn gwaradwydd fel y rhai hynny 2 *Bren.* xvii. 25, 32. ydoedd yn ofni yr Arglwydd o blegid anfon o hono lewod i'w plith- eithr ofn mabaidd parchus, ac Diar. 22. 1. Phil. 4. 8. a Adn. 6. 2 Cor. 9. 20. b Pen. 9. 33 Heb. 13. 2.

17 A thra yr oedd Pedr yn meddwl am y weledigaeth, u dywedodd yr Yspryd wrtho, Wele dri wŷr yn dy geisio di.

18 Ac wedi galw, hwy a ofynasant a oedd Simon, yr hwn a gyfenwid Pedr, yn llettya yno.

19 ¶ Ac fel yr oedd Pedr yn meddwl am y weledigaeth, u dywedodd yr Yspryd wrtho, Wele dri wŷr yn dy geisio di.

20 Am hynny cyfod, disgyn, a dos gyd â hwynt, heb x an meu dim: o herwydd myfi a'u hanfonais hwynt.

21 A Phedr, wedi disgyn at y gwŷr a anfonasid oddi wrth Cornelius atto, a ddywedodd, Wele, myfi yw yr hwn yr ydych chwi yn ei geisio: beth yw yr achos y daethoch o'i herwydd?

22 Hwythau a ddywedasant, Cornelius y canwriad, gŵr cyfiawn, ac yn † ofni Duw, ac ac a gair da gan holl genedl yr Iuddewon, a rybuddiwyd gan angel sanctaidd, i ddanfon am danat ti i'w dŷ, ac i a wrando geiriau genyt.

23 Am hynny efe a'u galwodd hwynt i mewn, ac a'u b llettyodd. A thrannoeth yr aeth Pedr ymaith gyd â hwy, a rhai o'r brodyr o Joppa a aeth gyd âg ef.

24 A thrannoeth yr aethant i mewn i Cesarea. Ac yr oedd Cornelius yn disgwyl am danynt, c ac efe a alwasai ei gerant a'i anwyl gyfeillion ynghyd.

25 Ac fel yr oedd Pedr yn dyfod i mewn, Cornelius a gyfarfu ag ef, ac a syrthiodd wrth ei draed, ac a'i d haddolodd.

c Sal. 115. 5 Pen 14. 15 f Ioan 4. 9. a 18. 26. 2 Cor. 6. 14 g Adn. 15. Eph. 2. 12. h Sal. 110. 60. Gal. 1. 16, i Dan 9. 20 Mat. 6. 17. k Mat. 28. 3.

26 Eithr Pedr a'i cyfododd ef i fynu, gan ddywedyd, Cyfod; e dyn wyf finau hefyd.

l Adn. 4. 7. m Eig. 55. 3. Mat. 3. 5 c Pen. 22. 22 n 2 Cron. 19. 7. Gal. 5. 6. Col. 3. 11 o Sal. 15. 2. Rhuf. 14. 17, 18. p Esa. 57. 19. Luc 2. 14. Eph. 2. 17. Col. 1. 20. q Sal. 45. 12. Phil. 2. 8. r Mat 4. 17 Pen. 19 s Luc 1. 3 Ioan 3. 3 t Gal 2. 6. 1 Tim 3. 16 u Pen. 1. 3. 2 Thes. 2. 15.

27 A thân ymddiddan gâ efe, efe a ddaeth i mewn, ac a gafodd lawer wedi ymgynnull ynghyd.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch f mai anghyfreithlon yw i wr o Iuddew ymwasgu neu d nyfod at allud; eithr g Duw a ddangosodd i mi na alwn neb yn gyffredin neu yn aflan.

29 O ba herwydd, *ie*, yn ddiwag, y daethum, *h* pan anfonwyd am danaf: yr wyf gan hynny yn gofyn am ba achos y danfonasoch am danaf.

30 A Chornelius a ddywedodd, i Er ys pedwar diwrnod i'r awr hon a'r *dydd yr* oeddwn yn ymprydio, ac ar y nawfed awr, yn gweddio yn fy nhŷ: ac wele, safodd gŵr ger fy mron i mewn gwisg ddisglair,

31 Ac a ddywedodd, Cornelius, gwrandawyd dy weddi di, a'th k elusenau a ddaethant mewn cofia ger bron Duw.

32 Am hynny anfon i Joppa, a galw am Simon, yr hwn a gyfenwir Pedr; y mae efe yn llettya yn nhŷ Simon, barcer, ynglan y mor; yr hwn, pan ddelo attat, a lafara wrthyt.

33 Am hynny yn ddioed mi a anfonais attat; a thi a wnaethoit yn dda dyfod. Yn awr, gan hynny, yr ydym ni oll yn bresennol ger m bron Duw, i wrando yr holl bethau a orchymynwyd i ti gan Dduw.

34 ¶ Yna yr agorodd Pedr *ei* enau, ac a ddywedodd, n Yr wyf yn dyall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw duerbyniwr wyneb:

i Pen. 11. 3 k Mat. 6. 4 l Tim. 2. 8. m 2 Cor. 5. 10. n Deut. 10. 17. 2 Cron. 19. 7. Iob 34. 19. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Pet. 1. 17.

35 Ond ym o mhob cenedl, y neb fyddyn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, fydd gymmeradwy genddo ef.

o Pen. 15. 9. Rhuf. 2. 10. 1 Pet. 1. 22.

36 Y gair yr hwn a anfonodd *Duw* i blant Israel, gan bregethu p tangnefedd trwy Iesu Grist (efe *yw* q Arglwydd pawb o'ŵ!)

p Esa. 52. 7. Luc 2. 14. Rhuf. 10. 15. q Os credwn fâr w o *Grist* drefnom, credwn ei godi *o* fod yn *Fugail* arnom! Nid dyn. I gael ei facludu ona *i* orchrygu, yw! Er *Aggyfodiad* duerbyn *fod Iesu* yn Fab Duw!

37 Chwychwi a wyddoch y gair a ddaeth i holl Judea, r gan ddechreu o Galilea, gwedi'r bedydd a bregethodd Ioan:

r Luc 23. 5. Ioan 7. 15.

38 Y modd yr s enneiniodd Duw Iesu o Nazareth â'r Yspryd Glân, ac a nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur da oni, a iachâu pawb a'r oedd wedi eu gorthrymmu gan ddiafol; t o blegid yr oedd Duw gyd âg ef.

s Esa. 61. 1. Luc 4. 18. t Pen. 2. 22.

39 A ninnau ydym u rystiion o'r pethau oll a wnaeth efe yng wlad yr Iuddewon, ac yn Jerusalem; yr hwn a laddasant, ac a groes-hoeliasant ar bren:

u Luc 24. 48. Ioan 15. 27.

40 * Hwn a x cyfododd Duw y trydydd dydd, ac a'i rhoddes ef i'w wneuthur yn amlwg;

x Luc 24. 26. Pen. 3. 15. Rhuf. 1. 4. y Ioan 20. 24 2 Ped. 1. 12. z Mat 20. 19.

41 Nid i'r holl dŵ, eithr i'r y rystiion etholedig o'r blaen gan Dduw, *sef* i ni, y rhai a fwytta'om ac a yfa'om gyd âg ef wedi ei adgyfodi o feirw.

a Mat. 25. 31. b Pen. 4. 12 Rhuf 3. 27 c Dan 9. 20 d Rhuf. 9. 12.

42 Ac z efe a orchymynodd i ni bregethu i'r bobl, a thystiolaethu mai efe yw'r hwn a ordeiniwyd gan Dduw yn a Farnwr byw a meirw.

e Sal. 147. 19. f 2 Cor. 12. 10. g Sal. 103. 1. h Pen. 2. 4. i 1 Cor. 1. 17. k Pen. 8. 10 Rhuf. 4. 11 l Mat. 10. 40. Pen. 26. 15

43 I hwn y mae'r holl brophwydi yn dwyn tystiolaeth, y derbyn pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau, b trwy ei enw ef.

44 A Phedr etto yn c llafaru'r geiriau hyn, fyrthiodd yr Yspryd Glân ar bawb ag oedd yn clywed y gair.

45 A'r rhai o'r enwaediad ag oedd yn credu, cynnifer ag a ddaethant gyd â Phedr, a d synasant, am *e* dywallt dawn yr Yspryd Glân ar y Cenhedloedd hefyd.

46 Canys yr oeddynt yn eu clywed hwynt *f* yn llafaru a thrafodau, ac yn g mawrygu Duw. Yna yr attebodd Pedr,

47 A all neb luddias dwfr, fel na fedyddier y rhai hyn, y rhai a dderbyniasant yr Yspryd Glân, *h* fel ninnau?

48 i Ac efe a orchymynodd eu bedyddio hwynt *k* yn enw yr Arglwydd. Yna y deisyfasant arno aros *l* dros ennyd o ddyddiau.

PEN. XI.

1 *Pedr wedi achwyn arno am fyned at y Cenhedloedd, yn ymddiffyn ei bun.*

a Mat. 13. 23. *b* Pen. 10. 45. *c* Rhuf. 10. 2. Gal. 4. 18. *d* Pen. 10. 18. Jof. 22. 12. *e* Gal. 2. 12 *f* Jof. 22. 22. 1 Ped. 3. 15 *g* Pen. 10. 9 *b* Sal. cxl. 2 *i* Efa. 53. 14. Pen. 6. 20. *k* Efa. 30. 21. *l* Lef. 11. 4 Deut. 14. 7 *m* 1 Bren. 9. 25. Dan. 6. 10. Io. 21. 17. *n* Pen. 10. 8. *o* Pen. 10. 20. *p* Rhuf. 12. 17. *q* Heb. 1. 14 *r* Luc 19. 9. Pen. 16. 31 *s* Pen. 2. 4. *a* 10. 44. *t* Heb 2. 1. *u* Io. 1. 26. Pen. 1. 5. *w* Efa. 44. 3. Joel 2. 28. *y* Pen. 1. 16 Pen. 5. 39. *a* Adn. 3. Jof. 22. 30. Rhuf. 1. 8. *b* Sal. 107. 8 *c* Phil. 2. 13 *d* Pen. 17. 30. *e* Pen. 8. 1, 4. 1 Ped. 4. 10 *f* Pen. 27. 4 *g* Pen. 13. 46. † *Iuddewon on ymyfg y Groegiaid.* *b* Pen. 10. 42. 1 Cor. 2. 2. *i* Sal. 141. 1 Jer. 13. 22. *k* Mat. 28. 20. Mar. 16. 20 *l* Pen. 9. 27 *m* Pen. 4. 33. Eph. 2. 8. *n* Pen. 13. 43. *o* Ruth 1. 18. *p* Ruth 4. 11. *q* Pen. 6. 5. *r* Pen. 9. 30.

A'R apostolion a'r brodyr oedd yn Judea, a glywsant ddarfod i'r Cenhedloedd hefyd *a* dderbyn gair Duw.

2 A phan ddaeth Pedr i fynu i Jerusalem, y rhai o'r *b* enwaediad *c* a ymrysonasant yn ei erbyn,

3 Gan ddywedyd, *d* Ti a aethoft i mewn at wŷr dienwaededig, ac a *e* fwyttaaist gyd a hwynt.

4 Eithr Pedr a ddechreuodd, *f* ac a eglurodd y *peth* iddynt mewn trefn, gan ddywedyd,

5 Yr oeddwn i yn ninas Joppa yn *g* weddio; ac mewn llewyg y gwelais *h* weledigaeth, Rhyw lestr megis llen-lliain yn dyfod i lawr yn disgyn, wedi ei gollwng o'r nef erbyn ei phedair congl; a hi a ddaeth hyd attaf fi.

6 Ar yr hon gan edrychais, yr *i* ystyriais; *k* ac mi a welais bedwar-carnollion y ddaear, a gwyllt-filod, ac ymlusgiaid, *l* ac ehediaid y nef.

7 Ac mi a glywais i lais yn dywedyd wrthyf, Cyfod, Pedr; lladd, a bwytta.

8 Ac mi a ddywedais, Nid felly, Arglwydd: canys dim *m* cyffredin neu aflan nid aeth un amser i'm genau.

9 Eithr y *n* llais a'm hatteboddi eilwaith o'r nef, Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

10 A hyn a wnaed *o* dair gwaith: a'r holl bethau a dynnwyd i fynu i'r nef drachefn.

11 Ac wele, yn y man yr oedd tri wyr *q* yn sefyll wrth y tŷ yr oeddwn ynddo, *r* wedi eu hanfon o Cesarea attaf fi.

12 A'r Yspryd a archodd i mi fyned *s* gyd â hwynt heb ammeu dim. *t* A'r *achubwr.* chwe' brodyr hyn a ddaethant gyd a mi; a nyni a ddaethom i mewn i dŷ y gŵr.

13 Ac efe a fynegodd i ni pa fodd y *u* gwelsai efe *q* angel yn ei dŷ, yn sefyll ac yn dywedyd wrtho, Anfon wŷr i Joppa, a gyr am Simon, a gyfenwir Pedr:

14 Yr hwn a lafara eiriau wrthyt, *w* trwy y rhai y'th *x* iacheir di a'th holl dŷ.

15 Ac a myfi yn dechreu llafaru, fyrthiodd yr Yspryd Glân arnynt, *y* megis ar ninnau yn y dechreuad.

16 Yna y *z* cofiais air yr Arglwydd, y modd y dywedasai efe, *a* Ioan yn wir a fedyddiodd â dwfr; eithr *b* chwi a fedyddir a'r Yspryd Glân.

17 *y* Os rhoddes Duw gan hynny iddynt hwy gyffelyb rodd ag i ninnau, y rhai a gredasom yn yr Arglwydd Iesu Grist, *c* pwy oeddwn i, i allu lluddias Duw?

18 A phan glywsant y pethau hyn, *a* distawu a wnaethant, a *b* gogoneddu Duw, gan ddywedyd, Fe *c* roddes Duw gan hynny i'r Cenhedloedd hefyd *d* edifeirwch i fywyd.

19 ¶ A'r rhai a *e* wasgarefid o herwydd y blinder a godasai ynghylch Stephan, a dramwyasant hyd yn Phenice, † a Cyprus, ac Antiocia, heb lafaru y gair wrth neb ond wrth yr *g* Iuddewon yn unig.

20 A rhai o honynt oedd wŷr o Cyprus ac o Cyrene, y rhai wedi dyfod i Antiocia, a lafarasant wrth y † Groegiaid, *b* gan bregethu yr Arglwydd Iesu.

21 *i* A llaw yr Arglwydd oedd *k* gyd a hwynt: a nifer mawr a gredodd, ac a drodd at yr Arglwydd.

22 ¶ A'r gair a ddaeth i gluftiau'r *l* eglwys oedd yn Jerusalem am y pethau hyn: a hwy a anfonasant *l* Barnabas i fyned hyd Antiocia.

23 Yr hwn pan ddaeth, a gweled *m* gras Duw, a fu lawen ganddo, ac a *n* gynghorodd bawb oll, trwy lwyr fryd calon, i *o* lynu wrth yr Arglwydd.

24 O blegid yr oedd efe yn *p* ŵr da, ac yn llawn o'r Yspryd Glân, ac o ffydd: a llawer o bobl a chwanegwyd i'r Arglwydd.

25 Yna yr aeth Barnabas i *r* Tarsus, i geisio Saul: Ac wedi iddo ei gael, efe a'i dug i Antiocia.

26 A bu iddynt *s* fiwyddyn gyfan ymgynnull † yn yr eglwys, a dysgu pobl lawer; a bod gaiw y disgyblion yn † Gristianogion yn gyntaf yn Antiocia.

27 ¶ Ac yn y dyddiau hynny daeth *u* prophwydi o Jerusalem i wared i Antiocia.

28 Ac un o honynt, a'i enw *x* Agabus, a gyfododd, ac a arwyddocaodd trwy'r Yspryd, y byddai y newyn mawr dros yr holl ‖ fyd: yr hwn *befyd* a fu dan Claudius Cesar.

29 Yna'r disgyblion, bob un yn ol ei allu, a *** fwriadasant anfon *a* cymmorth i'r brodyr oedd yn preswylio yn Judea.

30 Yr hyn beth hefyd a wnaethant; *b* gan ddanfon at yr henuriaid trwy law Barnabas a Saul.

1. 2. *b* Pen. 12. 25. Rhuf. 15. 31.

PEN. XII.

1 *Herod yn erlid. 7 Angel yn gwaredu Pedr. 24 Yr eglwys yn llwyddo.*

AC ynghylch y pryd hynny yr estynodd *a* Herod frenin *ei* ddwylaw i ddrygu rhai ag oedd o'r eglwys.

2 Ac efe a laddodd *b* Iago *c* brawd Ioan a'r cleddyf.

3 A phan welodd fod yn dda gan yr Iuddewon hynny, efe a *d* chwanegodd ddala Pedr hefyd (A dyddiau y *e* bara croyw ydoedd hi).

4 Yr hwn, wedi ei ddal, a roddes efe yng *f* ngharchar, ac a'i traddododd at bedwar pedwariaid o filwyr i'w gadw; gan *g* ewyllysio, ar ol y pasg, ei ddwyn ef allan at y bobl.

5 Felly Pedr a *** gadwyd yn y carchar: eithr gweddi † ddyfal a wnaethpwyd gan yr eglwys at Dduw drosto ef.

6 A phan oedd Herod â'i fryd ar ei ddwyn ef allan, y *b* nos honno yr oedd Pedr yn i cysgu rhwng dau filwr, wedi ei rwymo â dwy gadwyn; a'r ceidwaid o flaen y drws oeddynt yn cadw y carchar.

7 Ac wele, *k* angel yr Arglwydd a safodd ger-llaw, a goleuni a ddisgleiriodd yn y † carchar: ac efe a darawodd ystlys Pedr, ac a'i cyfododd ef, gan ddywedyd, Cyfod yn fuan. A'i gadwynau a syrthiasant oddi wrth *l* ddwylaw.

8 A dywedodd yr angel wrtho, *t* Ymwregysa, a rhwym dy sandalau. Ac felly y gwnaeth efe. Yna y dywedodd, Bwrw dy wisg am danat, a chanlyn fi.

9 Ac efe a aeth allan, ac a'i canlynodd ef: ac *m* ni's gwybu mai gwir oedd y peth a wnaethid gan yr angel; eithr yr oedd yn tybied mai gweled gweledigaeth yr oedd.

10 Ac wedi myned o honynt heb law y gyntaf a'r ail wyliadwriaeth, hwy a ddaethant i'r porth haiarn, yr hwn fydd yn arwain i'r ddinas, yr hwn a *n* agorodd iddynt o'i waith ei hun: ac wedi eu myned allan, hwy a aethant ar hyd un heol; ac yn ebrwydd yr angel a aeth ymaith oddi wrtho.

11 A Phedr, wedi dyfod atto ei-hun, a ddywedodd, Yn awr y gwn yn wir *o* anfon o'r Arglwydd ei angel a'm gwared i allan o law Herod, ac *oddi wrth* holl ddisgwyliad pobl yr Iuddewon.

12 Ac wedi ystyried, *p* efe a ddaeth i dŷ ‖ Mair mam *q* Ioan, yr hwn oedd a'i gyfenw Marc, lle yr oedd llawer wedi ymgasglu, *ac* yn *r* gweddio.

13 Ac felyr oedd Pedr yn curo drws y porth, morwyn a ddaeth i ymwrando, a'i henw Rhode.

14 A phan adnabu hi lais Pedr, nid agorodd hi y porth gan lawenydd; eithr hi a redodd i mewn, ac a fynegodd fod Pedr yn sefyll o flaen y porth.

15 Hwythau a ddywedasant wrthi, Yr wyt ti yn *s* ynfydu. Hithau a daerodd mai felly yr oedd. Eithr hwy a ddywedasant, *t* Ei angel ef ydyw.

16 A enwog yn ei mab ‖ *Diar.* xxiii. 15, 25.

a Luc 13. 31. Io. 15. 20. Dat. 17. 14. *b* Mat 4. 21 *a* 20. 23. Luc 11. 49 *c* Mat. 10 2 *d* Io. 16. 2. *e* Exo. 23. 15. *f* Io. 21. 18 *g* Exo. 1. 10 Job 5. 12. *** *Herod* a oedodd ddihenyddio *Pedr*, o barch i'r wyl! eithr gwybyddwn fod. *gwyllau'r* annwiol yn chwydu Dduw! *Efa.* i. 13, 14. † *ddifrifol*, *Luc* 16. 1. *Heb.* 13. 3. *b* Gen. 22. 14. *i* Sam. 23. 26. *a* 25. 29. *j* Sal. 3. 5. Rhuf. 5. 1. *k* Dan. 6. 22 Pen. 5. 19. † *caeth dy.* *l* Exo. 12. 11. Luc 12. 35 *m* Ped. 1. 13 Sal. 126. *i.* Di. 21. 30. *n* Efa. 45. 2 Mic. 2. 13. Pen 16 26 *o* 1 Sam. 17. 37. *p* Mat. 20. 20. Luc 8. 2. *a* 10. 38. *q* Pen. 4. 23. ‖ Pwy bynnag oedd y *Mair* hon, hi aeth yn *inst*

u Pen. 13. 16. 16 A Phedr a barhaodd yn curo: c wedi iddynt agoryd, hwy a'i gweliant ef,
x Adn. 11. Sal. 102. 20 ac a fynnafant.
y Adn. 1. Mar. 15. 40 ✠ Mat. 10. 16. 17 Ac efe *u* a amneidiodd arnynt a llaw i dewi, ac a adroddodd iddynt pa wedd y *x* dygafai yr Arglwydd ef allan o'r carchar; ac efe a ddywedodd, Mynegwch y pethau hyn i'r Iago, ac i'r brodyr. Ac
a Efa. 26. 11. 18 Ac wedi ei *myned* hi yn ddydd, yr
2 Ti. 3. 13 oedd trallod nid bychan ym mhlith y mil-
* *eu diben-yddu.* wyr, pa heth a ddaethai o Pedr.
19 Eithr Herod, pan ei *a* ceifiodd ef,
b Di. 16. 14 ac heb ei gael, a holodd y ceidwaid, ac a
† Neu, *a'i fryd ar ry-fela yn er-byn.* orchymynodd *eu* * cymmeryd ymaith. Yntau a aeth i wared o Judea i Cefarea, ac a arofodd *yno.*
c Luc 14. 32. 20 ¶ Eithr *b* Herod oedd † yn llidiog iawn yn erbyn gwyr Tyrus a Sidon: a hwy a ddaethant yn un fryd atto; ac wedi yn-
d 1 Bren. 5. 9. ill Blastus, yr hwn oedd ystafellydd y
Ezec. 17. 17. brenin, *c* hwy a ddeifynafant dangnefedd; am fod eu gwlad hwynt yn cael ei *d* chynhaliaeth o *wiâd* y brenin.
e Diar. 11. 21 Ac ar ddydd nodedig, *e* Herod, wedi
gwisgo dillad brenhinol, a eisteddodd ar
f Job 32. orfeddfainge, ac a areithiodd wrthynt.
22. 22 A'r bobl a roes floedd, *f* Lleferydd
Sal. 62. 10. Duw, ac nid dyn *ydyw.*
Dat. 13. 4. 23 Ac allan o law y *g* tarawodd angel
g Di. 29. 16 yr Arglwydd ef, am na roifai y gogoniant
Diu. 4. 31. i Dduw, a chan bryfed yn ei yfu, efe a
b Efa. 55. drengodd.
11. 24 ¶ A *b* gair Duw a gynnyddodd ac
Pen. 6. 7. a amlhaodd.
i Pen. 11. 30. 25 A Barnabas a Saul, wedi cyflawni *eu* i gweinidogaeth, a ddychwelafant o
k Pen. 13. 5, 13. Jerufalem, *k* gan gymmeryd gyd â hwynt Ioan hefyd, yr hwn a gyfenwid Marc.

P E N. XIII.

I Anfon Paul a Barnabas, at y Cenhedloedd.

a Pen. 11. 27. 1 Cor. 12. 28. *b* Rhuf. 16. 21, 23. Phil. 4. 22. * *gwemidogaethu* 1 Ti. 2 Cor. 4. 1. 2 Tim. 4. 5. 2 Cron. 20. 14. Mat. 28. 20 *d* Pen. 26. 16. Gal. 2. 9. *e* Mat. 9 37 Heb. 5. 4. *f* Pen. 6. 6. *g* Rhuf. 10. 15. 1 *b* Mat. 10. 27. Pen. 5. 20. *i* Pen. 12. 25. † *wâs.* *k* Pen. 8. 9. 2 Tim. 3. 8 Dat. 17. 2. *l* Diar. 2. 3. 2 Ped. 2. 2. † *Deuim.* *m* Exo. 7. 11. 2 Tim. 3. 8. *n* 1 Cor. 15. 9. Eph. 2. 8. *o* Mat. 3. 7. 10. 8. 38. 44 1 Ioan 3. 8. *p* Ezec. 6, 13. *q* Pen. 5. 5. *r* Pen. 9. 33 ‖ *athrawiaeth.*

YR oedd hefyd yn yr eglwys ydoedd yn Antiocia, rai *a* prophwydi ac athrawon; Barnabas, a Simeon, yr hwn a elwid Niger, a *b* Lucius o Cyrene, a Manaen brawd-maeth Herod y tetrarch, a Saul.
2 Ac fel yr oeddynt hwyiyn * gwaſanaethu'r Arglwydd, ac yn ymprydio, *c* dywedodd yr Yſpryd Glan, *d* Neillduwch i mi Barnabas a Saul, *e* i'r gwaith y gelwais hwynt iddo.
3 Yna gwedi iddynt ymprydio, *f* a gweddio, a dodi eu dwylaw arnynt, hwy a'u gollyngafant ymaith.
4 ¶ A hwythau, wedi eu *g* danfon ymaith gan yr Yſpryd Glan, a ddaethant i Seleucia; ac o fordwyafant i Cyprus.
5 A phan oeddynt yn Salamis, hwy a bregethafant air Duw yn *h* ſynagogau yr Iuddewon: ac yr oedd hefyd ganddynt *i* Ioan yn † weinidog.
6 Ac wedi iddynt dramwy trwy'r Ynys hyd Paphos, hwy a gawſant ryw *k* ſwynwr, gau-brophwyd o Iuddew, a'i enw Barieſu,
7 A'g oedd gyd â'r rhaglaw, Sergius Paulus, gŵr call; hwn wedi galw atto Barnabas a Saul, a *l* ddeiſyfodd gael clywed gair Duw.
8 Eithr † Elymas, *y* ſwynwr (canys felly y cyfieithir ei enw ef) a'u *m* gwrthwynebodd hwynt, gan geiſio gwyrdroi y rhag-law oddi wrth y ffydd.
9 Yna Saul (yr hon hefyd *a elwir* ‖ Paul), yn llawn o'r Yſpryd Glan, a edrychodd yn graff arno ef,
10 Ac a ddywedodd, O gyflawn o bob twyll a phob yrgelerder, tydi o nab diafol, a gelyn pob cyfiawnder, oni pheidi di a gwyro anjawn fyrdd yr Arglwydd?
11 Ac yn awr wele, *y mae p* llawyr Arglwydd arnat ti, a thi a fyddi ddall heb weled yr haul dros amſer. Ac yn ddiattreg y fyrthiodd arno *q* niwlen a thywyllwch; ac efe a aeth o amgylch gan geiſio rhai i'w arwain erbyn ei law.
12 Yna y rhaglaw, pan welodd yr hyn a wnaethid, *r* a gredodd, gan ryfeddu wrth ‖ dyfgeidiaeth yr Arglwydd.

13 A Phaul a'r rhai oedd gyd âg ef a aethant ymaith o Paphos, ac a ddaethant i Perga yn Pamphylia; eithr *s* Ioan a ymadawodd oddi wrthynt, ac a ddychwelodd i Jeruſalem.
14 ¶ Eithr hwynt-hwy, wedi ymado o Perga, a ddaethant i Antiocia yn * Pi-ſidia, ac a aethant i mewn i'r ſynagog ar y dydd ſabbath, ac a eiſteddaſant.
15 Ac ar ol *t* darllain y gyfraith a'r prophwydi, *u* llywodraethwyr y ſynagog a anfonafant attynt, gan ddywedyd, *Ha* wyr frodyr, od oes gennych air o gyngor i'r bobl, *x* traethwch.
16 Yna *y* cyfododd Paul i fynu, a chan y amneidio a'i law am oſteg, a ddywedodd, *O* wyr o Iſrael a'r rhai ydych yn ofni Duw, gwrandewch.
17 ✠ Duw y bobl hyn Iſrael a etholodd *a* ein tadau ni, ac a ddyrchafodd *y* bobl *b* pan oeddynt yn ymdeithio yng wlad yr Aipht, *c* ac â braich uchel y dug efe hwynt oddi yno allan.
18 Ac *a* ynghylch deugain mlynedd o amſer y goddefodd efe eu harferion hwynt yn yr anialwch.
19 Ac wedi iddo ddinyſtrio faith genedl yn nhir Canaan, *f* a choelbren y parthodd efe dir y rhai hynny iddynt hwy.
20 *A* gwedi y pethau hyn, dros yſpaid ynghylch pedwar cant a deng mlynedd a deugain, efe a roddes *g* farnwyr *iddynt*, hyd *h* Samuel y prophwyd.
21 Ac ar ol hynny y dymunafant gael *i* brenin; ac fe roddodd Duw iddynt *k* Saul fab Cis, *gŵr* o lwyth Benjamin, ddeugain mlynedd.
22 Ac wedi ei ddiſwyddo ef, *l* y cyfododd efe D fydd yn frenhin iddynt; am yr hwn y tyſtiolaethodd, ac y dywedodd, *m* Cefais Ddafydd *fab* Jeſſe, gŵr yn ol fy nghalon, yr hwn a gyflawna fy holl ewyllys.
23 *n* O had hwn Duw yn ol *ei* addewid, a gyfododd i Iſrael *yr* Iachawdwr Ieſu;
24 Gwedi i Ioan *o* rag-bregethu o flaen ‖ wyneb ei ddyfodiad i'n newa, fedydd edifeirwch i holl bobl Iſrael.
25 Ac fel *yr* oedd Ioan yn cyflawni ei redfa, efe a ddywedodd, *Pwy* yr ydych chwi yn *tybied fy* mod i? *p* Nid myfi yw *efe*; eithr wele, y mae yn dyfod ar fy ol i, yr hwn nid wyf fi deilwng i ddattod eſgidiau ei draed.
26 *Ha* wyr frodyr, plant o genedl Abraham, a'r rhai yn eich plith ſydd yn ofni Duw, *q* i chwi y danfonwyd gair yr Iachawdwriaeth hon.
27 Canys y rhai oedd yn preſwylio yn Jeruſalem, a'u tywyſogion, *r* heb adnabod hwn, a llaferydd y prophwydi *g* rhai a *s* ddarllenid bob ſabbath, gan *ei* farnu *ef*, a'u *t* cyflawnaſant.
28 Ac er *u* na chawſant *ynddo* ddim achos angau, hwy a ddymunafant ar Pilat ei ladd ef.
29 Ac wedi iddynt gwblhau pob peth a'r a ſgrifenaſid am dano *ef*, *x* hwy a'i dodaſant *ef* oddi ar y pren, ac a'i dodaſant mewn bedd.
30 Eithr Duw a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw.
31 Yr hwn a ✠ welwyd dros ddyddiau lawer gan y rhai a ddaethant i fynu gyd âg ef o Galilea i Jeruſalem, y rhai ydynt, ei dyſtion ef wrth y bobl.
32 Ac yr ydym ni yn efangylu i chwi *a* yr addewid a wnaed i'r tadau, ddarfod i Dduw gyflawni hwn i ni eu *b* plant, hwy,
33 Megis ag yr *ſkrifenwyd* yn yr ail ſalm, *c* Fy Mab ydwyt *ti*; myfi heddyw a'th genheliais.
34 Ac am iddo ei gyfodi ef o'r meirw, nid i ddychwelyd mwy i lygredigaeth, y dywedodd fel hyn; *d* Rhoddaf i chwi ſicr drugareddau Dafydd.
35 *A* chan hynny y mae yn dywedyd mewn *ſalm* arall, *e* Ni † adewi i'th Sanct weled llygredigaeth.

36 Ac

s Adn. 5. Pen. 15. 38
* Nid *Antiocia yn Syria,*
Pen. 11. 26
t Luc 4. 16.
u Mar. 5. 22
1 Cor. 14. 3
x 1 Cor. 14. 31.
y Pen. 12. 17.
✠ Sal. 1. 47
19.
a Gen. 12. 1--5.
b Exo. 1. 1.
c Exo. 6. 6.
d Num. 14. 33.
Heb. 3. 9.
e Deut. 7. 1.
f Jos. 14. 2. 21.
g Barn. 3. 9
h 1 Sam. 3. 20.
i 1 Sam. 8. 5
Hoſ. 13. 11.
k 1 Sam. 10. 1.
l 1 Sam. 16. 13.
m Sal. 89. 20.
n Eſa. 11. 1
Mat. 22. 42
Rhuf. 1. 3.
o Mat. 3. 1, 3.
p Mat. 3. 11.
Luc 3. 16.
Ioa. 1. 20, 27
‖ *Sef*, wyneb yr *Hwn* oedd yn dyfod. *A* pheth gyd ei Ddyfodiad, ond Datgyddiad o'i ogoniant!
Mal. iii. 2. Canys yr oedd efe yn breſernol
Ioan i. 14.
q Adn. 46.
Mat. 10. 6.
Pen 3. 26.
Rhuf. 1. 16.
r Pen. 3 17.
1 Cor. 2. 8.
s Pen. 15. 21.
t Pen 4. 28
u Mat. 27. 22.
x Mat. 27. 59.
1 Ped 2. 24
y Mat. 28. 6.
Rhuf. 1. 3.
✠ Mat. 28.
16.
a Gen. 3. 15.
Gal. 3. 16.
b Pen. 2. 30
c Sal. 2. 7.
Heb. 5. 5.
d Eſa. 55. 3
Luc 1. 31.
e Sal. 16. 10
Pen. 2. 31.

† Groeg, *roddi 'th Sanct i weled*.

‡ *weli iddo, yn ei ors, weim yn ol ewyllys Duw,* Adn. 22.
f Pen. 20. 24.
2 Tim. 4.8.
g 1 Bren. 2. 10.
h Luc 24. 47.
1 Tim. 2. 5.
i Pen. 16. 31. Rhuf. 4.25 1 Ioan 2.12
k Ioan 1.12 Rhuf. 3 24, 28. Gal. 3.21.
l Hab. 1.5.
m Diar. 24--32.
n Eſa. 53. 11.
‖ *cyfarfod neſaf.*

Groeg, *Rhwng byn a'r Sabath.*
o Iag. 1 19.
p Rhuf. 10. 3.
Tit. 2. 11.
q Io. 4. 28.
r Mat. 23. 13.
1 Theſ. 2. 14.
s Pen. 6.9. Rhuf. 10. 21.
t Pen. 4.29
u Pen. 1.8. a 3. 26.
x Io. 1. 11.
y Pen. 18. 6.
2 Cor. 2.15 Rhuf. 9.18
z Eſa. 49. 6.
Mar. 16.15 Luc 2. 32.
a Deut. 32. 43.
b Rhuf. 8. 29, 30. a 11. 7.
c Adn 45. Exo. 1 12
d Pen. 21. 20.
e 2 Tim. 3. 11.
f Mat. 10. 14. Pen. 18. 6.
g Pen. 14. 6.

36 Canys Dafydd ‡ wedi iddo *f* wasanaethu ei genhedlaeth yn ol ewyllys Duw, a *g* hunodd, ac a ddodwyd at ei dadau; ac a welodd lygredigaeth:

37 Eithr yr hwn a gyfododd Duw, ni welodd lygredigaeth.

38 ¶ Am hynny bydded hyſpys i chwi, bo wyr frodyr, mai *h* trwy hwn yr ydys yn pregethu i chwi i faddeuant pechodau:

39 A thrwy hwn y *k* cyflawnheir pob un fynid yn credu, oddi wrth yr holl bethau y *l* nid ni allech trwy gyfraith Moſes gael eich cyflawnhau oddi wrthynt.

40 Gwyliwch gan hynny na ddel arnoch y peth a *i* ddywedwyd yn y prophwydi;

41 Edrychwch, ô ddirmygwyr, a rhyfeddwch, a diflenwch: canys yr wyf yn gwneuthur gwaith yn eich dyddiau, gwaith *m* ni chredwch ddim er i neb ei ddangos i chwi.

42 A phan aeth yr Iuddewon allan o'r ſynagog, *y n* Cenhedloedd a attolygafant gael pregethu y geiriau hyn iddynt ‖ y ſabbath nefaf.

43 Ac wedi gollwng y gynnulleidfa, llawer o'r Iuddewon ac o'r proſolytiaid crefyddol a *o* ganlynaſant Paul a Barnabas; y rhai gan lafaru wrthynt, a *p* gynghoraſant iddynt aros yng ras Duw.

44 ¶ A'r ſabbath nefaf yr *q* holl ddinas agos a ddaeth ynghyd i wrando gair Duw.

45 Eithr yr Iuddewon, pan welſant y torfeydd, a lanwyd o *r* gynfigen, ac a ddywedaſant yn erbyn y pethau a ddywedid gan Paul, gan wrth-ddywedyd a *s* thablu.

46 Yna Paul a Barnabas a aethant yn *t* hy, ac a ddywedaſant, Rhaid oedd llafaru gair Duw wrthych chwi *u* yn gyntaf: eithr o herwydd eich bod yn ei *x* wrthod, ac yn eich barnu eich hunain yn anheilwng o fywyd tragywyddol; y wele, yr ydym yn troi at y Cenhedloedd.

47 Canys felly y gorchymynodd yr Arglwydd i ni, *gan ddywedyd,* ‖ Mi a'th oſodais di yn oleuni i'r Cenhedloedd, i fod o honot yn iachawdwriaeth hyd eithaf *y* ddaear.

48 A'r Cenhedloedd pan glywſant, a fo *z* lawen ganddynt, ac a ogoneddaſant air yr Arglwydd: a chymhwſ ſ ac oedd eu *b* hordeinio i fywyd tragywyddol, a gredaſant.

49 A gair yr Arglwydd a daenwyd *c* trwy'r holl wlad.

50 A'r Iuddewon a annogaſant y gwragedd *d* crefyddol ac anrhydeddus, a phenaethiaid y ddinas, ac a *e* godaſant erlid yn erbyn Paul a Barnabas, ac a'u bwriaſant hwy allan o'u terfynau.

51 *f* Eithr hwy a yſgydaſant y llwch oddi wrth eu traed yn eu herbyn hwynt, *g* ac a ddaethant i Iconium.

52 A'r diſgyblion a gyflawnwyd o *h* lawenydd, ac o'r Yſpryd Glan.

a Pen. 13. 43.
b Jer. 26. 11 Am. 7. 10.
c Adn. 2. Pen. 13. 49.
d Marc 16. 20.
Neh. 2. 4.
e Luc 2. 34
Ioan 7. 43.
f Sal. 83. 5.
g Pen. 9. 16
2 Tim. 3. 11.

b Hwythau a ddyallaſant *hyn, h* ac a ffoiſant i Lyſtra a Derbe, dinaſoedd o Lycaonia, ac i'r wlad oddi amgylch;

7 Ac yno y buant yn *i* efangylu.

h ¶ Ac yr oedd gŵr yn eiſtedd yn Lyſtra yn ddiffrwyth ei draed, yn hwn oedd *k* glôf o groth ei fam, ac ni rodiaſai erioed.

9 Hwn a glybu *l* Paul yn llafaru; yr hwn wrth edrych yn graff arno, a gweled *m* fod ganddo ffydd i gael iachad,

10 A ddywedodd a llef uchel, *n* Saf ar dy draed yn uniawn. *o* Ac efe a neidiodd *i fynu* ac a rodiodd.

11 A phan welodd y bobloedd y peth a wnaethai Paul, hwy a godaſant eu llef, gan ddywedyd yn iaith Lycaonia, *p* Y duwiau yn rhith dynion a ddiſgynaſant attom.

12 A hwy a alwaſant Barnabas, yn *q* Jupiter; a Phaul, yn Mercurius, o bleid efe oedd yr ymadroddwr pennaf.

13 Yna *r* offeiriad Jupiter, yr hwn oedd o flaen eu dinas, a ddug deirw a garlantau i'r pyrth, ac a fynnaſai gyd a'r *s* bobl aberthu.

14 A'r apoſtolion, Barnabas a Phaul, pan glywſant *hynny, t* a rwygaſant eu dillad, ac a neidiaſant i blith y bobl, gan lefain,

15 A dywedyd, *Ha* wŷr, pa ham y gwnewch chwi y pethau hyn? *u* dynion hefyd ydym ninnau yn * dioddef yr un anwyddau a chwithau, ac yn pregethu i chwi ar i chwi droi oddi wrth y pethau *x* gweigion yma at Dduw y byw, yr *z* hwn a wnaeth *a* nef a daear, a'r môr, a'r holl bethau fydd ynddynt:

16 Yr hwn yn yr oeſoedd gynt a *b* oddefodd i'r holl genhedloedd fyned yn eu ffyrdd eu hunain.

17 Ac er hynny ni adawodd efe mo hono ei hun yn *c* ddidyſt, *d* gan wneuthur daioni, a rhoddi gwlaw o'r nefoedd i ni, a thymhorau ffrwythlon, *e* a llenwi ein calonnau ni â lluniaeth a llawenydd.

18 Ac er dywedyd y pethau hyn, *f* braidd yr attaliaſant y bobl rhag aberthu iddynt.

19 ¶ A daeth yno Iuddewon o Antiocia ac Iconium, ac a berſwadiaſant y bobl; ac wedi *g* llabyddio Paul, a'i lluſgaſant allan o'r ddinas, gan dybied ei fod ef wedi marw.

20 Ac fel yr oedd y diſgyblion yn ſefyll o'i amgylch, efe a *b* gyfododd, ac a aeth i'r ddinas: a thrannoeth efe a aeth allan, *efe* a Barnabas, i Derbe.

21 Ac wedi iddynt bregethu'r efengyl i'r ddinas honno, ‡ ac ynnill llawer o ddiſgyblion, *i* hwy a ddychwelaſant i *k* Lyſtra, ac *l* Iconium, ac Antiocia,

22 Gan *m* gadarnhau eneidiau y diſgyblion, *n a'u* cynghori i aros yn y ffydd, ac o mai trwy lawer o orthrymderau y mae yn rhaid i ni fyned i deyrnas Duw.

23 Ac wedi *p* ‡ ordeinio iddynt henuriaid yn mhob eglwys, a gweddio gyd ag ymprydiau, ‖ a'u *q* gorchymynaſant i'r Arglwydd, yr hwn y credaſant ynddo.

24 Ac wedi iddynt dramwy trwy Piſidia, hwy a ddaethant i Pamphylia.

25 Ac wedi pregethu'r gair yn Perga, hwy a ddaethant i wared i Attalia:

26 Ac oddi yno a fordwyaſant i Antiocia, *r* o'r lle yr oeddynt wedi eu gorchymyn i ras Duw i'r gorchwyl a gyflawnaſant.

27 Ac wedi iddynt ddyfod a chynnull yr eglwys ynghyd, *s* adrodd a wnaethant faint o bethau a wnaethai Duw gyd â hwy, ac iddo *t* agoryd i'r Cenhedloedd ddrws y ffydd.

28 Ac yno yr *u* aroſaſant hwy dros lawer o amſer gyd a'r diſgyblion.

b Mat. 10. 23.
i Pen. 8. 4. Gal. 6. 9.
k Pen. 3. 2.
l 1 Cor. 15. 9.
m Mat. 9. 2.
n Eſa. 35. 6
o Pen. 3. 8.
p 1 Bren. 11. 5. Pen 28. 6. Rhuf. 1. 23
q Rhuf. 1. 21.
r Theſ. 1. 10.
r Num. 23. 1. Dat. 13. 11.
s Hoſ. 4. 9. Dat. 17. 21.
t Exo. 23. 5.
2 Bren. 18. 17.
u Pen. 10. 26.
a 15. 39. Iago 5. 17.
* *yn gorfod goddef fei*
x Sal. 115. 4, 11. Rhuf. 1. 24
y Sal. 18. 46
z Dat. 14. 7.
a Sal. 33. 6. a 146. 6.
b Sal. 18. 12
c Sal. 19. 1. Rhu. 1. 20.
d Sal. 145. 9. Mat. 5. 45.
e Sal. 4. 7. Eſa. 16. 10.
f Jer. 13. 23. a 8. 6.
g 2 Cor. 11. 25.
2 Tim. 3. 11.
b 2 Cor. 1. 10.
† *a darfod diſgyblion llawer.*
i Sal. 68. 35
k Adn. 8.
l Adn. 1, 19
m 1 Theſ. 3. 14.
n Pen. 11. 23.
o 2 Tim. 3. 11
p Tit. 1. 5.
‡ Groeg, *dewis trwy eſtyniad,* neu, (*ddyr chafiad*) *duolaw,* Pen. 6. 6.
‖ *eſtyn-afant.*
q Sal. 127. 1 Ioan 10. 5. 1 Cor. 3 6. Col. 1. 22.
r Pen. 13 2
s Exo. 18. 8 Pen. 11. 4 Dat. 3. 8.

1 *Paul a Barnabas wedi eu herlid o Iconium,* 8 *yn iachau'r cfrydd yn Lyſtra.*

A Digwyddodd yn Iconium iddynt fyned yng nghyd i ſynuyog yr Iuddewon, a llafaru felly, *a* fel y credodd llawer mawr o'r Iuddewon ac o'r Groegwyr hefyd.

2 Ond yr Iuddewon anghredadwy *a* gyfroſſant feddyliau'r Cenhedloedd, ac a'u gwnaethant yn ddrwg yn erbyn y brodyr.

3 Am *c* hyny hwy a aroſaſant *yno* amſer mawr, gan fod yn hy yn yr Arglwydd, *d* yr hwn oedd yn dwyn tyſtiolaeth i air ei ras, ac yn cenhadu gwneuthur arwyddion a rhyfeddodau trwy eu dwylaw hwynt.

4 Eithr llawer *y* ddinas a *e* rannwyd: a rhai oedd gyd â'r Iuddewon, a rhai gyd a'r apoſtolion.

5 A phan wnaethpwyd rhuthr gan y Cenhedloedd a'r Iuddewon, *f* ynghyd a'u llywodraethwyr, i'w hanrhaithu *buy,* ‡ ac i'w llabyddio,

a Adn. 5, 24.

b Rhuf. 2. *yd*, *b* Onid enwaedir chwi yn ol defod
25, &c. Moses, ni ellwch fod yn gadwedig.
Gal. 5. 2. 2 *A* phan ydoedd ymryson *c* a dadleu
Phil. 3. 2. nid bychan gan Paul a Barnabas yn eu
Col. 2. 11. herbyn, *d* hwy a ordeiniasant fyned o Paul
c Mat. 15. 2 a Barnabas, a rhai eraill o honynt, i fynu
Rhuf. 16. i Jerusalem, at yr apostolion a'r henur-
18. iaid, ynghylch y cwestiwn yma.
d Pen. 17. 3 Ac wedi eu hebrwng gan yr eglwys,
11. hwy a dramwyasant trwy Phenice a Sa-
1 Thes. 5. maria, *e* gan fynegi troad y Cenhedloedd.
21. A hwy a barasant lawenydd mawr i'r bro-
e Pen. 14. dyr oll.
27. 4 Ac wedi eu dyfod hwy i Jerusalem,
f Adn. 12. hwy a dderbyniwyd gan yr eglwys, a *chan*
Pen. 14. 27 yr apostolion, a *chan* yr henuriaid; a hwy
g 1 Cor. 15. a fynegasant yr *f* holl bethau a wnaethai
10. *g* Duw gyd a hwynt.
2 Cor. 6. 1. 5 Eithr cyfodi o rai o sect y Pharisead
w y *tenbedi-* ag oedd yn credu, * gan ddywedyd, y
oedd, dylid eu henwaedu hwynt, a gorchym-
Adn. 3. yn cadw deddf Moses.
h Adn. 12, 6 ¶ A'r *h* apostolion a'r henuriaid a
22. ddaethant ynghyd i edrych am y matter
i Pen. 10, yma.
20. 7 Ac wedi bod ymddadleu mawr, cy-
a 11. 12. fododdi Pedr ac a ddywedodd wrthynt, *Ha*
k Rhuf. 10. wyr frodyr, chwi a wyddoch *i* ddarfod i
17. Dduw er ys talm o amser yn ein plith ni
l 1 Cron. fy ethol i, i gael o'r Cenhedloedd trwy fy
28. 9. ngenau i *k* glywed gair yr efengyl, a
Sal. 11. 5, chredu.
Pen. 1. 24. 8 A Duw, *l* adnabyddwr calonnau, a
m Pen. 10. ddug dystiolaeth iddynt, gan *m* roddi idd-
44. ynt yr Yspryd Glân, megis ag i ninnau;
n Pen. 10. 9 Ac ni wnaeth *efe* ddim gwahaniaeth
43. rhyngom ni â hwynt, gan *n* buro eu ca-
Heb. 9. 14. lonau hwy trwy ffydd.
1 Ped. 1. 22 10 Yn awr gan hynny pa ham yr ydych
o Mat. 23. chwi yn temtio Duw, i ddodi o iau ar
4. warrau'r disgyblion yr hon nid allai ein
Gal. 5. 1. tadau ni na ninnau ei dwyn?
p Eph. 2. 8. 11 Eithr *p* trwy ras yr Arglwydd Iesu
Tit. 3. 4, 5. Grist, yr ydym ni yn credu ein bod yn
1 Io. 1. 16. gadwedig yr un modd a hwythau.
q Adn. 4. 12 ¶ A'r holl liawa a ddiftawodd, ac
Di. 22. 17. a *q* wrandawodd ar Barnabas a Phaul, yn
r Pen. 14. mynegi pa arwyddion a rhyfeddodau a
27. wnaethai Duw ym *r* mhlith y Cenhedl-
s 1 Cor. 14. oedd trwyddynt hwy.
40. 13 ¶ Ac *s* wedi iddynt ddiftewi, attebodd
t Luc 1. Iago, gan ddywedyd, *Ha* wyr frodyr,
78. gwrandewch arnaf fi.
Eph. 1. 6. 14 Simeon a fynegodd pa wedd yr *t* ym-
a 3. 6. weloddd Duw ar y cyntaf i gymmeryd o'r
Tit. 2. 14. Cenhedloedd bobl i'w enw.
u Amos 9. 15 Ac â hyn *y* cyttuna geiriau y pro-
11. phwydi; megis y mae yn ysgrifenedig,
x Rhuf. 16 *u* Ar ol hyn *y* dychwelaf, ac yr
11. 25, 26. adeiladaf drachefn dabernacl Dafydd, *x* yr
y Mat. 8. hwn fydd wedi fyrthio; a'i *y* fylchau ef a
11. adeiladaf drachefn, ac a'i cyfodaf eil-
z Gen. 9. chwyl:
27. 17 Fel y byddo i'r hyn a *z* weddillir o
Esa 19. 25. ddynion geisio yr Arglwydd, ac i'r holl
Amos 9. Genhedloedd, y rhai y gelwir fy enw i
11. arnynt medd yr Arglwydd, yr hwn fydd
a Pen. 4. yn gwneuthur yr holl bethau hyn.
28. 18 Hysbys i Dduw yw ei *a* weithred.
Rhuf. 16. oedd oll erioed.
25, 26. 19 O herwydd pa ham *fy* marn i *gw*,
b Adn. 10, *b* na flinom y rhai o'r Cenhedloedd a droi-
24. sant at Dduw:
Rhuf. 15. 2. 20 Eithr ysgrifennu o honom ni attynt,
c Num. 25. ar ymgadw o honynt oddi wrth halog-
1. rwydd *c* delwau, a godineb, *d* ac *oddi wrth*
1 Cor. 8. 1. y peth a dagwyd, ac *oddi wrth e* waed.
2 Cor. 6. 21 *f* Canys y mae i Moses ym mhob
17. dinas, er yr hên amseroedd, rai a'i pre-
d Lef. 22. gethant ef, gan fod yn ei *g* ddarllain yn y
8. fynagogau bob sabbath.
e Gen. 9. 4. 22 Yna y gwelwyd yn dda gan yr apost-
Lef. 3. 17. olion a'r henuriaid, *b* ynghyd a'r holl eg-
f Neh. 8. lwys, anfon gwyr etholedig o honynt eu
1—4. hunain, i Antiocia, gyd â Phaul a Bar-
g Pen. 13. nabas; *sef*, Judas a gyfenwir Barsabas, a
15. Silas, gwyr rhagorol ym mhlith y brodyr:
h Pen. 14. 23 A *hwy* a 'sgrifennasant gyd â hwynt
13. fel hyn; Yr apostolion, a'r henuriaid,
a'r brodyr; at y brodyr y rhai sydd o'r
Cenhedloedd yn Antiocia, a Syria, a Ci-
licia, yn anfon annerch.
24. Yn gymmaint a chlywed o honom
ni, i rai a aethant allan *i* oddi wrthym
eich trallodi chwi â geiriau, gan *k* ddym-
chwelyd eich enaidiau chwi, a dywedyd
fod yn rhaid enwaedu arnoch, a chadw'r
ddeddf; i'r rhai *l* ni roisom ni *gyfarw*
orchymyn:
25 Ni a wellsom yn dda, wedi i ni ym-
gynnull yn *m* gyttun, anfon gwyr etholedig attoch, gyd a'n hanwylyd Barnabas
a Phaul;
26 *n* Gwyr a roisant eu henaidiau dros
enw ein Harglwydd ni Iesu Grist.
27 Ni a anfonasom gan hynny Judas a
Silas; a hwythau ar air a fynegasot i *chwi*
yr un pethau.
28 Canys gwelwyd yn dda o gan yr Ys-
pryd Glân, a chennym ninnau, *o* na ddodid arnoch faich ychwaneg na'r pethau
angenrheidiol hyn:
29 *p* Bod i chwi ymgadw oddi wrth *yr*
hyn a aberthwyd i eilynod, a r gwaed, ac
oddi wrth y peth a dagwyd, ac oddi wrth
odineb: oddi wrth yr hyn bethau os ym-
gedwch, *i* da y gwnewch. *t* Byddwch
iach.
30 Felly wedi eu gollwng hwynt ym-
aith, hwy a ddaethant i *u* Antiocia: ac
wedi cynnull y lliaws ynghyd, *x* hwy a
roisant y llythyr.
31 Ac wedi iddynt *ei* ddarllain, *y* lla-
wenychu a wnaethant am y diddanwch.
32 Judas hefyd a Silas, a hwythau yn
z brophwydi, trwy lawer o ymadrodd a
ddiddanasant y brodyr, ac a'u cadarnha-
sant.
33 Ac wedi iddynt aros *yno a* dros am-
ser, hwy a ollyngwyd ymaith *b* mewn
heddwch, gan y brodyr *z* yr apostolion.
34 Eithr *c* gwelodd † Silas yn dda aros
yno.
35 A Phaul a Barnabas a arosasant yn
Antiocia, gan ddysgu ac *d* efangylu gair
yr Arglwydd, gyd â llawer eraill hefyd.
36 ¶ A gwedi rhai dyddiau, dywedodd
Paul wrth Barnabas, Dychwelwn ac *e* ym-
welwn a'n brodyr, ym mhob dinas y pre-
ethasom air yr Arglwydd ynddynt, *i weled*
nid pa fodd y maent hwy.
37 A Barnabas a gynghorodd gymmer-
yd gyd â hwynt *f* Ioan, yr hwn a gyfen-
wid Marc.
38 Ond ni welai Paul yn addas gym-
meryd hwnnw gyd a hwynt, *g* yr hwn a
dynnasai oddi wrthynt o Pamphylia, ac *b* fel yr ymadawsant oddi wrth eu gilydd;
aethai gyd â hwynt i'r gwaith.
39 A bu gymmaint cynnwrf *rhyngddynt*,
ac y cymmerth Barnabas *i* Marc gyd ag
ef, ac y mordwyodd i Cyprus:
40 Eithr Paul a ddewisodd Silas, ac a
aeth ymaith, *k* wedi ei orchymyn i ras
Duw gan y brodyr.
41 Ac efe a dramwyodd trwy Syria a
Cilicia, gan *l* gadarnhau yr eglwysi.

P E N. XVI.

1 *Enwaedu Timotheus.* 5 *Cynnydd yr eglwys.* 12 *Tyrnuil Lydia.*

YNA y daeth efe *i a* Derbe ac i Lys-
tra. Ac wele, yr oedd yno ryw ddis-
gybl, *b* a'i enw Timotheus, *c* mab i ryw *b* Rhuf. 16.
wraig yr hon oedd Iuddewes, ac yn credu; 21.
a'i dad *oedd* Roegwr: Phil. 2. 19.
2 Yr hwn *d* oedd yn cael gair da gan y 1 Thes. 3.
brodyr oedd yn Lystra, ac yn Iconium. 2.
3 Paul a fynnai i hwn fyned allan gyd *c* 2 Tim. 1.
ag ef; ac *e* a'i cymmerth ac a'i henwaed- 5.
odd, o achos yr Iuddewon oedd yn y lle- *d* 2 Tim.
oedd hynny: canys hwy a wyddent bawb 3. 15.
mai Groegwr oedd ei dad ef. *e* 1 Cor. 9.
4 Ac fel yr oeddynt yn ymdaith trwy'r 20.
dinasoedd, hwy a draddodasant iddynt i Gal. 2. 3.
gadw y gorchymynion, *f* a ordeiniasid gan 5. 2.
yr apostolion a'r henuriaid y rhai oedd yn *f* Pen. 15.
Jerusalem 28, 29.
5 Ac felly'r eglwysi a gadarnhawyd yn
y

Pen. xv. *Adn.* 32.] *Yn brophwydi.* Deongliwyr doeth, a Dysgawdwyr doniol, a gyfrifid felly. Y mae'r
da yn fuodiol, fel *Angel*, Dat. iii. 1. a'r *drwg* yn niweidiol, fel *diafol*! Dat. xii. 4.

g Rhuf. 4. y rydd, ac a gynnyddafant mewn rhif-
16. edi beunydd.
Gal. 5. 1. 6 Ac wedi iddynt dramwy trwy Phryg-
b Pen. 19. ia, a gwlad Galatia, a gwarafun iddynt
16. b gan yr Yspryd Glân bregethu'r gair yn
Rhuf. 1. 10 Asia;
i Adn. 6, 7 Pan ddaethant i Mysia, hwy a geisiaf-
Eff. 30. 21. ant fyned i Bythynia: ac i ni oddefodd
k Pen. 20. 5 Yspryd yr Iesu iddynt.
2 Cor. 2. 12 8 Ac wedi myned heibio i Mysia, k hwy
j Geb. 19. 2 a ddaethant i waered i Troas.
* Angel. 9 A gweledigaeth a ymddangosodd i
yn ystlh. Paul liw nos: l Rhyw * ŵr o Macedonia
dyn. Heb. a safai, ac a ddeisyfai arno, ac a ddywed-
xiii. 2. ai, Tyred drosodd i Macedonia, m a chym-
m 1 Cron. morth ni.
12. 18.
2 Cor. 1. 10 A phan welodd efe y weledigaeth,
24. n yn ebrwydd, ni a geisiasom fyned i Ma-
Rhuf. 16. cedonia; gan gwbl-gredu alw o'r Arglwydd
35. arnaf i efangylu i iddynt hwy.
3 Ioan 8. 11 Am hynny, wedi myned ymaith o
n Troas, ni a gyrchasom yn uniawn i Sa-
mothracia; a thrannoeth i Neapolis;
60. 12 Ac oddi yno i q Philippi, yr hon
Rhuf. 1. sydd brif-ddinas o barth o Macedonia,
11. dinas rydd: ac ni a fuom yn aros yn y
o Luc 15. 7. ddinas honno dyddiau rai.
p Adn. 8. 13 Ac ar y dydd fabbath ni a aethom
q Eff. 55. allan o'r ddinas i lan r afon, lle y byddid
14. arferol o weddio; ac ni a eisteddasom, ac
Phil. 1. 1. a lefarasom wrth y s gwragedd a ddaeth-
r 1 Tim. ant ynghyd.
2. 8. 14 ¶ A rhyw wraig, a'i henw Lydia,
s Ioan 4. 7. un yn gwerthu porphor, o ddinas y Thy-
t Dat. 2. 18. atiriaid, ag oedd yn addoli Duw, a wran-
u Pen. 10. dawodd; yr hon yr * agorodd yr Ar-
2. glwydd ei chalon, i ddal ar y pethau a
x Luc 24. lefarid gan Paul.
46. 15 Ac wedi ei bedyddio hi a'i theulu,
2 Cor. 4. 6. hi a ddyfnu'odd *arnom*, gan ddywedyd,
Eph. 1. 17. Os barnasoch fy mod i yn ffyddlon i'r Ar-
y Adn. 33. glwydd, y deuwch i mewn i'm tŷ, ac ar-
34. hoswch *yno*. A so hi a'n cymhellodd ni.
1 Thef. 5. 16 ¶ A digwyddodd, a ni yn myned i
12. weddio, i ryw langces, yr hon oedd gan-
z Gen. 19. ddi yspryd † dewiniaeth gyfarfod a ni; yr
3. hon oedd yn peri llawer o *a* elw i'w
Barn. 19. meistraid, wrth ddywedyd dewiniaeth.
22. 17 Hon a ddilynodd Paul a minnau, ac
Heb. 13. 2. a lefodd, gan ddywedyd, Y dynion hyn
† Python, ydynt weision y Duw goruchaf, *b* y rhai
Deut. 18. sydd yn mynegi i chwi ffordd iachawdwr-
10. iaeth.
a Pen. 19. 18 A hyn a wnaeth hi dros ddyddiau
24. lawer. Eithr Paul yn c flin gofiodd, a
b Diar. 26. drodd, ac a ddywedodd wrth yr yspryd,
17--27. Yr ydwyf yn gorchymynnu it, yn enw Iesu
Mar. 1. 25. Grist, fyned allan o honi. d Ac efe a aeth
2 Cor. 11. 3 allan yr awr honno.
c Marc. 1. 19 ¶ A'i meistraid, yn gweled fyned
25, 34. gobaith eu helw hwynt ymaith, gan ddala
Pen. 17. 16 Paul a Silas, a'u e llusgasant i'r † farch-
d Mar. 10. nadfa, at y llywodraethwyr;
17. 20 Ac a'u dygasant hwy at y swyddog-
2 Cor. 10. 4 ion, ac a ddywedasant, Y mae'r dynion
Col. 2. 15. hyn, y rhai ydynt Iuddewon, yn f llwyr-
e 2 Cor. 6. gyrfaybliio ein dinas ni,
5. 21 Ac yn dysgu'g defodau y rhai nid
† *dadleudy* ydyw rydd i ni eu derbyn, na'u gwneu-
f 1 Bren. thur, gan fod yn Rufeinwyr.
18. 17. 22 A'r h dyrfa a ymfoddi i fyny ynghyd
Pen. 17. 6. yn eu herbyn hwy; a'r fwyddogion, gan
g Eff. 3. 8. rwygo eu dillad, a orchymynasant *eu*
1 Ped. 4. 4. i curo â gwialen.
h 1 Cor. 4. 23 Ac wedi rhoddi gwialenneuau lawer
9. er iddynt, hwy a'u taflasant i garchar;
i 2 Cor. 11. gan orchymmyn i geidwad y carchar eu
25. cadw hwy yn ddiogel.
1 Thef. 2. 2 24 Yr hwn wedi derbyn y cyfryw or-
k Sal. 105. chymyn, a'u bwriodd hwy i'r k carchar
18. nesaf i mewn, ac a wnaeth eu traed hwy
Jer. 20. 2. yn ffer yn y cyffion.
l Sal. 1 19. 25 ¶ Ac ar i hanner nos, Paul a Silas
62. oedd yn gweddio, ac yn canu ‖ mawl i
‖ *emyn*, Ddŵw: a'r carcharorion a'u clywsant hwy.
Sal. 30. 4. 26 Ac yn ddisymmwth y bu *m* daear-
Pen. 5. 41. gryn mawr, byd onl fglwyd feiliau'r
m Job 26.
11. Pen. 4. 31. Iago 5. 17.

carchar: ac yn ebrwydd yr holl n dryfau a'agorwyd, a rhwymau pawb a aethant yn rhyddion.
27 A phan o ddeffrodd ceidwad y carchar, a chanfod dryfau'r carchar yn agored, efe a dynnodd ei gleddyf, ac a amcanodd ei p ladd ei hun; gan dybied ffoi o'r carcharorion ymaith.
28 Eithr Paul a lefaid â llef uchel, gan ddywedyd, q Na wna i ti dy hun ddim ni yeid; canys yr ydym ni yma oll.
29 Ac wedi galw am oleu, efe a ruthrodd i mewn, ac yn r crynedig efe a syrthiodd i lawr ger bron Paul a Silas,
30 Ac a'u dug hwynt allan, ac a ddywedodd, t Feistraid, beth * fyde raid i mi ei wneuthur, fel y byddwyf gadwedig?
31 A hwy a ddywedasant, *t* Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadwedig fyddi, ti a'th deulu.
32 u A hwy a draethasant iddo air yr Arglwydd, ac i bawb oedd yn ei dy ef.
33 Ac efe a'u cymmerth hwynt yr awr honno o'r nos, ac a olchodd eu x briwiau; ac efe a yfodyddwyd, a'r eiddo ef yn y u man.
34 Ac wedi iddo eu dwyn hwynt i'w dŷ, y a fe a osododd fwyd ger eu bron hwynt, ac a fu *a* lawen, gan gredu i Dduw, efe a'i holl deulu.
35 A phan aeth hi yn ddydd, y swyddogion a anfonasant y ceisiaid, gan ddywedyd, *b* Gollwng ymaith y dynion hynny.
36 A cheidwad y carchar, a fynegodd y geiriau hyn wrth Paul, Y fwyddogion a anfonasant i'ch gollwng chwi ymaith: yn awr gan hynny cerddwch ymaith; ewch mewn heddwch.
37 Eithr Paul a ddywedodd wrthynt, Gwedi iddynt ein curo'n gyhoedd heb ein barnu, a minnau yn c Rhufeinwyr, hwy a'n bwriasant ni i garchar; ac yn awr a ydynt hwy yn ein bwrw ni allan yn ddirgel? nid felly; *d* ond deuent hwy eu hunain, a dygant ni allan.
38 A'r ceisiaid a fynegasant y geiriau hyn i'r fwyddogion. A hwy a ofnasant, pan glywsant mai Rhufeiniaid oeddynt.
39 A hwy a ddaethant ac a *e* attolygasant arnynt, ac a'u *f* dygasant allan, ac a ddeisyfasant arnynt fyned allan o'r ddinas.
40 Ac wedi myned allan o'r carchar, hwy a aethant i mewn at b Lydia: ac wedi gweled y brodyr, hwy a'u *g* cyfarfasant, ac a ymadawsant.

P E N. XVII.

1, 10 Pregethu yn Thefalonica, &c. 4. Rhai yn creda, rhai yn erlid. 15 Pregethu yn Athen.

GWEDI iddynt dramwy trwy Amphipolis ac Apolonia, hwy a ddaethant i a Thefalonica, lle yr oedd synagog i'r b Iuddewon.
2 A Phaul yn ol ei arfer, a aeth i mewn attynt, a thros dri fabbath a *b* ymresymmodd â hwynt allan o'r ysgrythurau.
3 Gan egluro a *c* gosod gerbron eu bronnau, *d* mai rhaid oedd i Grist ddioddef, a chyfodi oddi wrth y meirw: ac mai hwn yw Crist Iesu, yr hwn, *ebe efe*, yr wyf fi yn ei bregethu i chwi.
4 A rhai o honynt a gredafant, ac *f* a ymglyfasant â Phaul a Silas, ac o'r Groegwyr crefyddol lliaws mawr, ac o'r gwragedd pennaf nid ychydig.
5 ¶ Eithr yr Iuddewon y rhai oedd *g* heb gredu, gan *b* gynfigennu, a gymmerafant attynt ryw ddynion i drwg o grwydriaid; ac wedi casglu torf, hwy a wnaethant gyffro yn y ddinas; ac a ofodafant ar dŷ Jason, ac a geisiafant eu dwyn hwynt allan at y bobl.
6 A phan *k* na chawsant hwynt, hwy a lusgasant Jason, a rhai o'r brodyr, at benaethiaid y ddinas, gan lefain, Y rhai fydd yn *i* afi nyddu'r byd, a ddaethant yma hefyd!

a 1 Thef. 1. 1.
b Efa 8. 20 Ioan 5. 39.
c Job 21. 22.
d Luc 24. Gal. 3. 1.
e Efa. 55. 11. Pen. 28.
f Rhuf. 1. 16.
g Pen. 7. 51.
b Pen. 13. 45.
i Barn. 9. 4
k Sal. 31. 20.
l Jer. 44. 17.
Pen. 16. 20.

Pen. xvi. *Adn.* 40.] *Mynet allan.* Soniwyd *Adn.* 34. am dŷ'r ceidwad; mae'n debig fod ei dŷ o fewn i'r muriau. Wele cyflawnwyd y gair! "agorwyd y carchar i'r rhai oedd yn rhwym."
Ni cheiff ceftyll cryf na chyffion, gaethiwo'r Saint yn hir! Rhai a ryddhaodd yr *Iesu*, yn rhyddion y'nt; yn wir.

m Dat. 13. 16.
7 Y rhai a dderbyniodd Jason: ac y mae y rhai hyn oll yn gwneuthur yn
n Luc 23. 2.
m erbyn ordeiniadau Cesar, gan n ddywedyd fod brenhin arall, *sef* Iesu.
Io. 19. 12.
1 Tim. 6. 15.
8 A hwy a o gyffroisant y dyrfa, a llywodraethwyr y ddinas hefyd, wrth glywed y pethau hyn.
o Mat. 2. 3.
p Mat. 16. 16.
9 Ac wedi cael boddlonrwydd gan Jason a'r lleill, hwy a'i gollyngasant hwynt ymaith.
Peo. 9. 25.
q Gal. 6. 9.
r Di. 12. 26
10 ¶ A'r brodyr yn ebrwydd o hyd nôs a p anfonasant Paul a Silas i Berea: y rhai wedi eu dyfod yno, q a aethant i synagog yr Iuddewon.
s Mat. 13. 23.
11 Y rhai hyn oedd r foneddigeiddiach na'r rhai oedd yn Thesalonica, y rhai a i dderbyniasant y gair gyd â phob parodrwydd meddwl, gan t chwilio beunydd yr ysgrythurau, a oedd y pethau hyn felly.
1 Thes. 5. 21.
1 Ioan 4. 1.
u Rhuf. 3. 15.
12 Felly llawer o honynt a gredasant, ac o'r Groegesau parchedig, ac o wyr nid ychydig.
1 Thes. 2. 15.
13 A phan wybu yr Iuddewon o Thesalonica fod gair Duw yn ei bregethu gan
x Pen. 14. 11.
Paul yn Berea hefyd, u hwy a ddaethant yno gan x gyffroi'r dyrfa.
y Adn. 10.
14 Ac yna yn ebrwydd y brodyr a
2 Sam. 18. 3.
y anfonasant Paul ymaith, i fyned megis i'r môr: ond Silas a Thimotheus a arosæ Pen. 18. 5.
a Exo. 32. 19.
15 A chyfarwyddwyr Paul a'i dygasant ef hyd Athen: ac æ wedi derbyn gorchymyn at Silas a Thimotheus, ar iddynt
Sal. 119. 158.
ddyfod atto ar ffrwst, hwy a aethant ymaith.
Mat. 3. 7.
b Rhuf. 1. 22.
16 ¶ A thra'r ydoedd Paul yn aros am danynt yn Athen, a ei yspryd a gynhyrfwyd ynddo, wrth weled y ddinas wedi
1 Cor. 1. 20
b ymroddi i eulynod.
c 1 Cor. 15. 10.
17 O herwydd hynny yr ymresymmodd efe yn y synagog a'r Iuddewon, ac â'r rhai
2 Tim. 4. 2
d Preg. 8. 15.
crefyddol, ac yn y farchnad c beunydd a'r rhai a gyfarfyddent ag ef.
1 Cor. 15. 37.
18 A rhai o'r philosophyddion o'r d Epicuriaid, ac o'r Stoiciaid, a ymddadleuasant ag ef: a rhai a ddywedasant, Beth a fynai y * hauddyn hwn ei ddywedyd? a rhai, Tebyg yw ei fod ef yn mynegi duwiau dieithr: am ei fod yn pregethu yr Iesu a'r adgyfodiad iddynt.
* hauddyr geiriau, Mat. 10. 25
1 Cor. 1. 23
† Bryn-llys Mawrth, neu, mars.
19 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i e dygasant i † Areopagus, gan ddywedyd, A allwn ni gael gwybod beth yw y ddysg
e Barn. 10. 25.
f newydd hon, a draethir gennyt?
f Sal. 147. 19, 20.
20 O blegid yr wyt ti yn dwyn rhyw bethau dieithr i'n clustiau ni: am hynny ni a fynnem wybod beth a allai y pethau hyn fod.
Rhuf. 16. 26.
21 (A'r holl Atheniaid, a'r dieithriaid
Heb. 13. 8.
g Preg. 1. 8
y rhai oedd yn ymdeithio yno, nid oeddynt yn cymmeryd hamdden i ddim arall ond i ddywedyd neu glywed rhyw g newydd)
† Ilys mars Adn. 19.
22 ¶ Yna y safodd Paul ynghanol
b Adn. 16.
Jer. 59. 38.
† Areopagus, ac a ddywedodd, *Ha* wyr Atheniaid, mi a'ch gwelaf chwi ym
‖ Gresiaw, neu eich cyffegr-bethau,
mhob peth yn dra b choel-grefyddol.
1 Cor. 8. 4.
i Eph 2. 12
23 Canys wrth ddyfod heibio, ac edrych ar eich ‖ defosiynau, mi a gefais
k Sal. 1. 17.
allor yn yr hon yr ysgrifenasid, i I'R DUW NID ADWAENIR. Yr hwn gan
Rhu. 1. 20.
i Pen. 14. 15, 17.
hynny yr ydych chwi k heb ei adnabod yn ei addoli, hwnnw yr wyf fi yn ei fynegi i chwi.
24 ¶ Y Duw a wnaeth y byd, a phob peth sydd ynddo, gan ei fod yn Arglwydd
l Col. 1. 17.
m Io. 4. 23.
nef a daear, m nid yw yn trigo mewn
Pen. 7. 48.
temlau o waith dwylaw:
n Sal. 50. 12
25 Ac nid â dwy law dynion y gwasanaethir ef, n fel pe b'ai arno eisiau dim;
o Rhuf. 11. 26.
gan ei fod yn rhoddi i bawb o fywyd, ac
p Gen. 2. 7.
anadl, a phob peth oll.
Deut. 30. 20.
26 Ac efe a wnaeth o p un gwaed, bob cenhedl o ddynion, i breswylio ar holl
q Deut. 32. 8.
wyneb y ddaear, ac a benodod yr amseroedd rhag ofodedig, a q therfynau eu preswylfod hwynt;
Job 14. 5.
r Rhuf. 1. 19.
27 r Fel y ceisient yr Arglwydd, os gallent ymhalfalu âm dano ef, a'i gael,
s Rhuf. 11. 36.
er nad yw efe yn ddiau neppell oddi wrth bob un o honom:
Heb. 1. 3.
28 O blegid s yndddo ef yr ydym ni yn byw, yn symmud, ac yn bod; megis y
* poetau, prydyddion,
dywedodd rhai o'ch * beirdd chwi eich hunain: Canys ei hiliogaeth ef hefyd
t Esa. 40. 18.
ydym ni.
29 Gan ein bod ni gan hynny yn hiliogaeth Duw, t ni ddylem ni dybied fod y
Rhuf. 1. 20
u Pen. 14. 16.
Duwdod yn debyg i aur, neu arian, neu faen, o gerfiad celfyddyd a dychymmyg
Rhuf. 3. 25
x Luc 24. 47.
dyn.
30 u A Duw wedi, esgeuluso amseroedd yr anwybodaeth hon, fydd yr awr
Mat. 4. 17.
y Pen. 11. 18.
hon yn x gorchymyn i bob dyn yn mhob man y edifarhau:
31 O herwydd iddo osod diwrnod yn yr æ
z 1 Tim. 2. 5.
hwn y barna efe y byd mewn cyfiawnder, trwy y æ gŵr a ordeiniodd efe; gan
a dangos.
† roddi ‡ ffydd i bawb, o herwydd a darfod iddo ei gyfodi ef oddi wrth y meirw.
‡ Ier. 17. 5.
a Pen. 2. 24.
32 ¶ A phan glywsant sôn am adgyfodiad y meirw, rhai a b watwarasant; a
b Adn. 18.
rhai a ddywedasant; Ni a'th wrandawn i
1 Cor. 1. 2.
drachefn am y peth hwn.
a 15. 34.
33 Ac felly Paul a aeth allan o'u plith
c Esa. 55. 11.
hwynt.
34 c Eithr rhai gwyr a glynu wrtho, a
‖ Sef, Pen-gredasant: ym mhlith y rhai yr oedd Dionysius yr ‖ Areopagiad, a gwraig a'i henw
nasio bryn-llys Mars.
Damaris, ac eraill gyd â hwynt.
Adn. 19.

PEN. XVIII.

1 *Paul yn gweithio ac yn pregethu yn Corinth.* 12 *Achwyn arno gar bron Gallio.*

A'R ol y pethau hyn, Paul a ymadawodd o Athen, ac a ddaeth i
a 1 Co. 1. 2.
b Rhuf. 16. 3.
a Corinth.
2 Ac wedi iddo gael rhyw Iuddew a'i enw b Acwila, ganc o Pontius o genedl,
c Esa. 3. 11.
wedi dyfod yn hwyr o'r Ital, a'i wraig Priscila (am c orchymyn o Claudius i'r Iuddewon oll fyned allan o Rufain) efe a ddaeth attynt.
d Gen. 3.
3 Ac, o herwydd ei fod o'r un gelfyddyd, efe a arosodd gyd â hwynt, ac a
e 1 Cor. 4. 12.
d weithiodd (canys gwneuthurwyr pebyll oedd ynt wrth eu celfyddyd).
f Thes. 1. 10.
* herfwada
4 Ac efe a ymresymmodd yn y synagog bob sabbath, ac a * gyngherodd yn
1 Cor. 5. 20
Iuddewon, a'r Groegiaid.
e Pen. 17.
5 A phan ddaeth Silas a Thimotheus o
14, 15.
Macedonia, bu gyfyng ar Paul yn yr ysf Pen. 13.
pryd, ac efe a dystiolaethodd i'r Iuddewon mai'r Iesu oedd Crist.
g Neh. 5. 13
6 A f hwythau gwedi ymsofid yn ei
Mat. 10. 14.
erbyn, a chablu, g efe a ysgydwodd ei
h Lef. 20. 9
ddillad, ac a ddywedodd wrthynt, h Bydded
Ezec. 2. 8.
ei eich gwaed chwi ar eich pennau eich a
18. 13.
hunain; i glân yduyf fi: o hyn allan mi
Peo. 13. 51
a âf at y Cenhedloedd.
i Ezc. 3. 19
7 ¶ Ac wedi myned oddi yno, efe a
Exo 23 2
ddaeth i dŷ un a'i enw k Justus, un oedd
Sal. 15. 4.
yn addoli Duw, ty yr hwn oedd yn cyf-
l Mar. 5. 22.
wrdd â'r synagog.
m Cor. 1. 14
8 A l Chrysplus yr arch-synagogydd a
n Eze. 1. 1
gredodd yn yr Arglwydd, a'i holl tŷ: a
n Jer. 1. 17.
llawer o Corinthiaid, wrth wrando, a
o Rhu. 1. 31
gredasant, ac a fedyddiwyd.
p Pen. 13.
9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Paul trwy m weledigaeth liw nos, Na
Io. 10. 16.
ofna; eithr llafara, ac na thaw:
† Groeg, Llogeer,
10 Canys yr wyf fi gyd â thi, ac o ni
eisteddodd, esyd neb arnat, i wneuthur niweid i ti: o herwydd p y mae i mi bobl lawer yn
Luc 2. 20.
q Rhuf. 12.
y ddinas hon.
7.
11 Ac efe a † arosodd yno flwyddyn a
† Groeg, chwe mis, q yn dysgu gair Duw yn eu plith hwynt.
Tafaeth o Dir Groeg,
12 ¶ A phan oedd Gallio yn rhaglaw ar yn ‡ Acaia, cyfododd yr Iuddewon yn
‡ Gwlad Meirsiy
erbyn Paul, ac a'i dygasant gydag ef i'r frawdle,
Llocger, 19
13 Gan ddywedyd, Y mae hwn yn annog dynion i r addoli Duw yn erbyn
r Exo. 20. 8.
‖ Britain: nog y gyfraith.
a ddeddf.
feddylir.
14 Ac fel yr oedd Paul yn s agoryd ei enau, Dywedodd Gallio wrth yr
s Pen. 17. 7.
Iuddewon,

Pen. xvii. *Adn.* 19.] *Y ddysg newydd.* Ai Boreu gan bawb pan godont medd y ddiareb. Yr un yw Crist ehoed! *Heb.* xiii. 8. Pa le y bu r Philosophyddion heb ddarllain yscrifen *Moses?*
Mewn dygn anwybodaeth mae plant y byd yn byw. Ni fynnant ddim o'r *Iesu*: ac felly maent heb Dduw!

s Pen. 25. 11. t 1 Cor. 2. 14. u 1 Cor. 5. 12. x Dat. 22. 10. y 1 Cor. 12. z 1 Tim. 2. 2. a 2 Cron. 19. 6. b Adn. 10. c Nu. 6. 18. Pen. 21. 23. d Rhuf. 16. 1. e 2 Co. 9. 20. f Eph. 1. 1. g Esa. 55. 8. h Pen. 19. 21. Gal. 4. 10. Col. 2. 16. i 1 Cor. 4. 19. Iago 4. 15. || *penteulodeodd.* * *tannodd* k Pen. 15. 33. l 2 Cor. 11. 26. † *Galagwatia*, a yngym-mysgodd a'r Groegy *iaid.* m 1 Cor. 7. 12. n Exo. 4. 14. o Gal. 3. 16. 2 Tim. 3. 6. p Amos 8. 14. q Rhuf. 12. 11. r Pen. 19. 3 1 Pen. 4 31. Eph. 6. 19. s 1 Cor. 12. 21. t Neh. 8. 8. u Adn. 12. x Adn. 24. y 1 Cor. 3. 6. z 1 Cor. 15. 10. a 2 Tim. 3. 16.

s Iuddewon, s Pe buasai gam, neu ddrwg-weithred, O Iuddewon, wrth reiwm myfi a gyd-ddygalwn a chwi:

t 15 Eithr os y cwestiwn fydd am t ymadrodd, ac enwau, a'r deuddyd yma yn eich plith chwi, edrychwch eich hunain; canys u ni fyddaf fi farnwr yn y pethau hyn.

16 Ac efe a'u x gyrrodd hwynt oddi wrth y frawdle.

17 A'r holl Roegwyr *digred* a gymmerasant y softienes yr arch-lynagogydd, ac a'i curasant o flaen y frawdle. Ac nid oedd Galio yn a gofalu am ddim o'r pethau hynny.

18 ¶ Eithr Paul, b wedi aros etto ddyddiau lawer, a ganodd yn iach i'r brodyr, ac a fordwyodd ymaith i Syria, a chyd c a hi Priscilla, ac Acwila; gwedi iddo gneifio ei ben yn d Cenchrea: canys yr oedd arno e addunedd.

19 Ac efe a ddaeth i f Ephesus, ac a'u g Esa. 55. 8 gadawodd hwynt yno; eithr efe a aeth i'r h Pen. 19 synagog, ac a ymresymmodd â'r Iuddewon.

Gal. 4. 10. Col. 2. 16. i 1 Cor. 4. 19. Iago 4. 15. || *penteulodeodd.* * *tannodd* k Pen. 15. 33. l 2 Cor. 11. 26. † *Galagwatia*, a yngymmysgodd a'r Groegy *iaid.* m 1 Cor. 7. 12. n Exo. 4. 14. o Gal. 3. 16. 2 Tim. 3. 6. p Amos 8. 14. q Rhuf. 12. 11. r Pen. 19. 3 1 Pen. 4 31. Eph. 6. 19. s 1 Cor. 12. 21. t Neh. 8. 8. u Adn. 12. x Adn. 24. y 1 Cor. 3. 6. z 1 Cor. 15. 10. a 2 Tim. 3. 16.

20 A phan ddymunasant arno aros gyd â hwynt dros amser hwy, g ni chaniattaodd efe:

21 Eithr efe a ganodd yn iach iddynt, gan ddywedyd, h Y mae yn angenrheidi mi gadw yr wyl sydd yn dyfod yn Ierusalem; ond i os mynn Duw, mi a ddeuaf yn fy ol attoch chwi drachefn. Ac efe a aeth ymaith o Ephesus.

22 A phan ddaeth i || Cesarea, efe a aeth i fynu, ac wedi cyfarch yr eglwys, efe a aeth i waered i Antiocia.

23 Ac wedi iddo dreulio talm o amser, efe a aeth ymaith, l gan dramwy trwy wlad † Galatia, a Phrygia, mewn trefn, a chadarnhau yr holl ddisgyblion.

24 ¶ m Eithr rhyw Iuddew, a'i enw *iaid.* Apolos, Alexiad mab o genedl, g'wr n ymadroddus, cadarn yn yr o ysgrythurau, a ddaeth i Ephesus.

25 Hwn oedd wedi dechreu dysgu iddo p fforddyr Arglwydd: ac efe yn q wresog o Ysbryd, a lefarodd, ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y pethau a berthynant i'r Arglwydd, heb wybod ond y bedydd Ioan yn unig.

26 A hwn a ddechreuodd lefaru yn r hyf yn y synagog: a phan glybu Acwila a Phriscilla, hwy a'i t cymmerasant ef attynt, ac a u eglurasant iddo fforddDuw yn fanylach.

27 A phan oedd efe yn ewyllysio myned i x Acaia, y brodyr, gan annog, a 'sgrifennasant at y disgyblion i'w ddderbyn ef. Yr hwn, wedi ei ddyfod, y a gynnorthwyodd llawer ar y rhai a gredasent z trwy ras.

28 Canys efe a orchfygodd yr Iuddewon yn egniol, ar gyhoedd, gan ddangos trwy'r a ysgrythurau, mai Iesu yw Crist.

PENNOD XIX.

Rhoddir Ysbryd trwy ddwylaw Paul. 13 *Cymmerir gair gan gythraul.*

A Digwyddodd, tra fu Apolos yn Corinth, wedi i Paul dramwy trwy a y parthau uchaf, dyfod o hono efe i b Ephesus: ac wedi iddo gael rhyw ddisgyblion,

2 Efe a ddywedodd wrthynt, c A dderbyniasoch chwi yr Ysbryd Glan er pan ddaethoch i chwi gredu? A hwy a ddywedasant wrtho, d Ni chawsom ni gymmaint a chlywed a oes Ysbryd Glan.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba beth gan hynny y'ch bedyddiwyd chwi? A hwythau a ddywedasant, I fedydd Ioan.

4 A dywedodd Paul, f Ioan yn ddiau a fedyddiodd â bedydd edifeirwch, gan ddywedyd wrth y bobl am iddynt gredu yn yr hwn oedd yn dyfod ar ei ol hwy, sef yng Nghrist Iesu.

5 A phan glywsant hwy hyn, hwy a fedyddiwyd yn g enw yr Arglwydd Iesu.

6 Ac wedi i Paul b ddodi ei ddwylaw arnynt, yr Ysbryd Glan a ddaeth arnynt; a hwy i a draethasant a thafodau, ac a brophwydasant.

7 A'r gwŷr oll oeddynt ynghylch deuddeg.

8 Ac efe a aeth i mewn i'r synagog, ac a lefaroddyn hy dros dri mis, gan ymresymmu a chyngherl y'r pethau a *berthynent* i deyrnas Duw.

9 Eithr pan oedd rhai wedi caledu, ac hen gredu, gan ddywedyd yn ddrwg am y Ffordd honno ger bron y lluaws, efe a dynnodd ymaith m oddi wrthynt, ac a n neilltuodd y disgyblion, gan ymresymmu beunydd yn yr Ysgol un Tyrannus.

10 A'r hyn a fu dros yspaid dwy flynedd, hyd oni ddarfu i bawb a oedd yn trigo yn Asia, Iuddewon a Groegiaid glywed gair yr Arglwydd Iesu.

11 A o Duw trwy ddwylaw Paul:

12 Hyd ne ddygid at y cleifion, oddi wrth ei gorph ef, liapcynau, neu * fuledau; a'r clefydau a ymadawai â hwynt, a'r ysprydion drwg a aent allan o honynt.

13 ¶ Yna rhai o'r Iuddewon crwydraidd, (yn gonfurwyr) a p gymmerasant arnynt enwi uwch ben y rhai oedd ag yr ysprydion drwg ynddynt, enw yr Arglwydd Iesu, gan ddywedyd, Yr ydym ni yn eich tynghedu chwi trwy yr Iesu, yr hwn y mae Paul yn ei bregethu.

14 A chyr oedd rhyw saith o feibion i Sceva, Iuddew, ac arch-offeiriad, y rhai oedd yn gwneuthur hyn.

15 A'r ysbryd drwg a attebodd ac a ddywedodd, Yr a Iesu yr wyf fi yn ei adnabod, x a Phaul a adwaen; eithr pwy ydych chwi?

16 A'r dyn yr hwn yr oedd yr ysbryd drwg ynddo, a ruthrodd arnynt, ac a u a gorchfygodd, ac a fu drwm yn eu herbyn; hyd oni ffoisant hwy allan o'r ty hwnnw, yn y noethion ac yn archolledig.

17 A hyn a fu hysbys gan yr holl Iuddewon a'r Groegiaid hefyd y rhai oedd yn preswylio yn Ephesus, ac x ofn a syrthiodd arnynt oll, a ac enw yr Arglwydd Iesu a fawrygwyd.

18 A llawer o'r rhai a gredasant a ddaethant, || ac a b gyffesasant, ac a fynegasant eu gweithredoedd.

19 Llawer hefyd o'r rhai a fuasai yn gwneuthur y rholfeiwaith, a ddygasant eu llyfrau ynghyd, ac a'u dlosgasant yng wydd pawb: a hwy a fwriasant eu gwerth hwynt, ac a'u cawsant yn ddeng mil o deugain o *ddarnau* arian.

20 c Mor gadarn y cynyddodd gair yr Arglwydd, ac y cryfhaodd.

21 ¶ A phan gyflawnwyd y pethau hyn, f arfaethodd Paul yn yr Ysbryd, gwedi iddo dramwy trwy Macedonia ac Acaia, fyned i g Ierusalem; gan ddywedyd, Gwedi i mi fod yno, b rhaid i mi weled Rhufain hefyd.

22 Ac wedi anfon i Macedonia ddau o'r rhai oedd yn gweini iddo, *sef* Timotheus ac Erastus, efe ei hun a arosodd dros amser yn Asia.

23 ¶ A bu ar yr amser hwnnw i drallod nid bychan ynghylch y ffordd honno.

24 Canys rhyw un a'i enw Demetrius, gôf arian, yn gwneuthur temlau arian i Diana, i oedd yn peri elw nid bychan i'r creftwyr;

25 Y rhai a alwodd efe, ynghyd â gwaithwyr y cyffryw bethau hefyd, ac a ddywedodd, *Ha* wŷr, chwi a wyddoch mai oddi wrth yr *m* elw hwn y mae ein golud ni:

26 Chwi a welwch hefyd ac a glywch, nid yn unig yn Ephesus, eithr agos dros Asia oll, ddarfod i'r Paul yma berswadio

---

Pen. xviii. *Adn.* 17.] *Curasant* Nid er mwyn *Paul*, na dirmygu'r *Iuddewon*, ond o barch i *Galio*, oedd yn caru esmwythder! ond fe ddarfu *Sosthenes* a hwy a'u *Dedaf*; fe drodd yn Gristion!

Pen. xix. *Adn.* 19.] *Rhaefwaith. manylwaith*, medd rhai; gwaith *dyrus* ydyw yn ddiau, ond ni chlyw'r *Babell orwydre*'r ddaear y mae *Satan* am *orbbuyfa*, heb ei *gael*: felly pawb a geisiant weled yr *Haul* wrth oleu'r *Ser*! Sal. xxxvi. 9. neu a ddifgwyliant Fywyd heb Grist. *Ioan* i. 4. *a* vi. 58.] Adn. 21. *Rhufain hefyd.* Credodd *Paul* (er maint y llid,) 'Rhodai'r Efengyl i'r holl fyd!

r Sal. 115. 4.
a throi llawer o bobl ymaith, wrth ddywedyd n nad ydyw dduwiau y rhai a wnair a dwylaw.
Jer. 10. 3. Pen. 16. 17.
27 Ac nid yw yn unig yn enbyd i ni, ddyfod y rhan hon i ddirmyg; eithr hefyd bod cyfrif o temel y dduwies fawr Diana yn ddiddym, a bod hefyd ddistrywio ei mawrhydi hi, o yr hon y mae Asia oll a'r byd yn ei haddoli.
o Pen. 5. 28
p Exo. 23. 2. Mat. 7. 13.
28 A phan glywsant hwy a llawyddo ddigofaint, ac a lefasant, gan ddywedyd, Mawr q yw Diana yr Ephesiaid.
Dat. 13. 4.
29 A llawyddyd yr holl ddinas o gythrwfl: a hwy a ruthrasant yn unfryd i'r * oriedd, r gwedi cipio Gaius ac Aristarcus o Macedonia, cyd ymdeithion Paul.
* theatr, neu. golygfa.
r Rhuf. 16. 23. 1 Cor. 1. 14. Col 4. 10.
30 A phan oedd Paul yn ewyllysio myned i mewn i blith y bobl, s ni adawodd y disgyblion iddo.
s Pen. 17. 5. 14.
31 Rhai hefyd o t bennaethiaid Asia, y rhai oedd cyfeillion iddo, a yrrasant attto, i dueddyd arno nad ymroddai efe i fyned i'r oriedd.
a 20. 24. t Phil. 4. 22
32 A rhai a lefasant un peth, ac eraill beth arall: canys y cynnulleidfa oedd yn gymmysg; a'r rhan fwyaf ni wyddent o herwydd pa beth y daethent ynghyd.
† Y gofcopr, yr hwn wedi 'na wnaeth long ddryll iad am y flydd.
33 A hwy a dynnasant Alecsander allan o'r dyrfa, a'r Iuddewon yn ei yrru ef yn mlaen. u Ac † Alecsander a amneidiodd a'r llaw am ofteg, ac a fynnafai ymddiffyn ei hun wrth y bobl.
1 Ti. 1. 19.
34 Eithr pan wybuant mai Iuddew oedd efe, pawb ag un lief a lefasant megis dros ddwy awr, Mawr yw Diana yr Ephesiaid.
gan fesyll yn ddirfawr yn erbyn Paul a'i athrawiaeth, 2 Ti. iv. 14, 15.
35 Ac wedi i † 'sgolhaig y ddinas lonyddu'r hobl, efe a ddywedodd, Ha wyr Ephesiaid, pa ddyn fydd ni's gwyr fod dinas yr Ephesiaid yn addoli y dduwies fawr Diana, a'r y ddelw a ddilygynodd oddi wrth Jupiter?
u 1 Thef. 1. 20.
x Pen. 12. 17.
36 A chan fod y pethau hyn heb allu dywedyd i'w herbyn, rhaid i chwi fod yn llonydd, ac na wneloch ddim mewn byrbwyll.
a 13. 16.
† 'sgrifenydd.
37 Canys dygasoch yma y gwyr hyn, y rhai nid ydynt nac yn yspeilwyr temlau, nac yn cablu eich duwies chwi.
y 2 Thef. 2. 11.
Rhu. 1. 21.
38 Os oes gan hynny gan Demetrius, a'r creftwyr lydd gyd ag ef, un hawl yn erbyn neb, b y mae cyfraith i'w chael, ac y mae rhaglawiaid: rhodded pawb yn erbyn eu gilydd.
Eph. 2. 2.
z Sal. 112. 5.
a Sal. 112. 5.
Mat. 10. 10
39 Ac os gofynnwch ddim am bethau eraill, mewn cynnulleidfa gyfreithlawn y terfynir hynny.
Pen. 17. 23
b Efa. 59. 14.
40 O herwydd enbyd yw rhag achwyn arnom am y derfysg heddyw; gan nad oes un achos trwy yr hwn y gallom roddi rheswm o'r c ymgyrch hwn.
c Adn. 3.
41 Ac wedi iddo ddywedyd hyn d efe a ollyngodd y gynnulleidfa ymaith.
Efa. 8. 9.
d Sal. 34. 19.
a 65. 7.
Dat. 12. 16

PEN. XX.

1 *Paul yn mynea i Macedonia, 7 Yn gwcini'r cymmun.* 9 *Yn codi Eutycus yn fyw.* 17 *Yn galw yr henuriaid i Miletus.*

a Sal. 30. 7. a 60. 7. a 125. 5.
AC ar ol a gofiegu y b cythrwfl, Paul, wedi galw y difgyblion atto, a'u cofleidio, a ymadawodd i fyned i Macedonia.
1 Tim. 1. 3.
b Pen. 19. 23.
2 A chan weci iddo fyned dros y parthau hynny, a'u c cynghori hwynt â llawer o ymadrodd, efe a ddaeth i dir Groeg.
c Pen. 14. 22.
3 Ac wedi aros dri mis, a gwnenthur o'r Iuddewon d gynlliwyn iddo, fel yr oedd ar fedr morio i Syria, efe a arfaethodd ddychwelyd trwy Macedonia.
d Sal. 140. 5.
2 Cor. 11. 26.
4 A chyd-ymdeithiodd ag ef hyd yn Asia, Sopater o Berea; ac o'r Thefalonaiad, e Ariftarcus, a Secundus, a Gaius o Derbe, a Thimotheus; ac o'r Afiaid, f Tycicus, a g Trophimus.
e Pen. 19. 29.
f Col. 4. 10.
g Pen. 21. 29.
2 Tim. 4. 20.
5 Y rhai hyn a aethant o'r blaen, *ac* a arofasant am danom yn h Troas.
h Pen. 16. 8
6 A ninnau a fordwyasom ymaith oddi wrth Philippi, ar ol dyddiau y bara croyw; ac a ddaethom attynt hwy i Troas mewn pum niwrnod; lle yr arofasom i saith niwrnod.
i 1 Cor. 16. 2.
7 Ac ar *y dydd* i cyntaf o'r wythnos, wedi i'r difgyblion ddyfod ynghyd i dorri bara, Paul a'i pregethodd a fwriadai ar fedr myned ymaith drannoeth; ac efe a † barhaodd i ymadrodd hyd haner nos.
k Pen. 1. 3. † Gôeg.
8 Ac yr oedd *m* llawer o lampau yn yr * oriedd lle yr oeddynt wedi ymgynnull.
l Gen. 19. 4. * Gôeg. ystafell uchaf.
9 A rhyw wr ieuange, a'i enw Eutycus, a eiftedd ai mewn ffenestr: ac efe a fyrthiodd mewn trwm gwfg, tra yr oedd Paul yn ymresymmu yn hir, wedi ei orchfygu gan n gwfg, ac a gwympodd i lawr o'r drydedd loft; ac a gymmerwyd i fyny yn o farw.
m Mat. 26. 20. Mall. 14. 18.
n Gen. 41. 42. Rhuf. 14. 8
10 A Phaul a aeth i wared, ac a ymbroftrodd arno ef, a chan ei gofleidio, a ddywedodd, Na † chynhroed amoch: canys y mae ei enaid ynddo ef.
o 1 Cor. 10. 11.
11 Ac wedi iddo ddyfod i fyny, a thorri bara, a bwytta, ac ymddiddan llawer hyd y dorriad y dydd; felly efe a aeth ymaith.
p Gen. 4. 34.
12 A hwy a ddygasant y llangc yn fyw, ac a s gyfurwyd yn ddirfawr.
q Mat. 9. 24
13 ¶ Ond nyni a aethom o'r blaen i'r llong, ac a hwyliasom i Assos; an fedr oddi yno dderbyn Paul: canys felly yr oedd efe wedi ordeinio; ar fedr myned ei hun ar ei t draed.
r Di. 8. 32.
14 A phan gyfarfu efe â ni yn Assos, nyni a'i derbyniasom ef i mewn, ac a aethom i Mitylene.
2 Cor. 11. 27.
15 A morio a wnaethom oddi yno; a dyfod drannoeth gyferbyn a Chios; a thradwy y tiriasom yn Samos, ac a arofasom yn Trogyllium; a'r nesaf dydd y daethom i Miletus.
s Sal. 107. 30.
16 O blegid Paul a roddasai ei fryd ar hwylio heibio i Ephesus, fel na byddai iddo dreulio amser yn Asia. Canys brysio u oedd, os byddai bosibl iddo, i fod yn Jerusalem erbyn dydd y * Sulgwyn.
t Diar. 15. 6.
u Pen. 21. 4.
17 ¶ Ac o Miletus efe anfonodd i x Ephesus, ac a alwodd atto y henuriaid yr eglwys.
* Pent-coft
x Adn. 16.
18 A phan ddaethant atto, efe a ddywedodd wrthynt, Chwi wyddoch, o'r y dydd cyntaf y daethum i Asia, pa fodd y bum i gyd a chwi dros yr holl amser;
y Pen. 19. 1.
z Pen. 14. 23.
19 Yn gwasanaethu yr Arglwydd gyd â phob a gostyngeiddrwydd, a llawer o a 1 Tim. 5. 17.
b 2 Cor. 11. 23.
dagrau, a phrofedigaethau y rhai a ddigwyddodd i mi trwy c gynllwynion yr Iuddewon:
c Pen. 18. 12.
20 Y modd nad atteliais ddim o'r d pethau buddiol heb eu e mynegu i chwi, a'ch dyfu ar gyhoedd, ac o f dy i dŷ;
d 1 Cor. 9. 19
e Phil. 3. 18
21 Gan dyftiolaethu i'r Iuddewon, ac hefyd i'r Groegiaid hefyd, yr g edifeirwch fydd tu ag at Dduw, a'n ffydd fydd tu ag at ein Harglwydd Iesu Grift.
f 2 Pen. 20. 24.
g 2 Ti. 4. 2.
22 Ac yn awr wele, h fi yn rhwym yn yr yspryd yn myned i Jerusalem, heb wybod y pethau a ddigwydd i mi ynddo.
h Adn. 27. i Jer. 1. 7. Rhu. 1. 16.
23 Eithr bod yr yspryd Glan yn i tyftio i mi ym mhob dinas, gan ddywedyd, fod rhwymau a blinderau yn fy aros.
i Mat. 9. 13.
24 Ond *i* nid wyf fi yn gwneuthur cyfrif o ddim, ac nid gwerthfawr gennyf fy einioes fy hun, os gal af k mi phen fy hyfa trwy lawenydd, a'r weinidogaeth *m* a dderbyniais gan yr Arglwydd Iesu, i dyftiolaethu n efengyl gras Duw.
Mar. 1. 15. Luc 24. 47
k Heb. 6. 1.
l Adn. 16. Pen. 19. 21. a 21. 13.
m Pen. 1. 17.
n Pen. 9. 16
25 Ac yr awrhon, wele, mi *o* wn o na chewch chwi oll (ym myfg y rhai y bum i yn traimwy yn pregethu teyrnas Duw) weled fy wyneb i mwyach.
o 1 Pen. 4. 17. 1 Dan. 3. 16
26 Am hynny yr wyf yn tyftio i chwi y dydd hedyw, p fy mod i yn lan oddi wrth waed pawb oll.
p Pen. 18. 6. Pen. 4. 28.
27 Canys q nid ymattaliais rhag mynegu i chwi holl r gyngor Duw.
q Adn. 20. r Luc 7. 30. Ioi 15. 15. 1 Cor. 11. 23. s Mat. 23. 3.
28 ¶ s Edrychwch gan hynny attoch eich
m Gal 1. 1. n Rhuf. 1. 16.
Tit. 1. 3.

Pen. xx. *Adn.* 26. Yr oedd llais ffydd yn rhyddhau dyn y *Iau*, nes eu gollyngid mewn Taingaredd; A wnelo ei waith cyn delo'r nos; Canod bynnow dan y *gro*[illegible]

cydwybod *Paul*; ac yfpryd cariad yn rhwymo eraill

† esgobion, eich hunain, ac at yr holl braidd, ar yr Phil. 1. 1. hwn y go ddodd yr Yspryd Glân chwi yn 1 2 Cron. 2. 1 i oruwyr, i pi i'r eglwys Ddnw, yr 28. hon a *x* brynodd efe a'i briod waed.

t 1 Pedr 30 Canys mi a wn hyn, y daw, ar ol fy 5. 2. ymadawiad, y deuddau bleiddiau i'ch plith, *x* Eph. 1. 7 heb arbed y praidd.

2 S. 23. 30 *x* A o honoch chwi eich hunain Heb. 9. 23. *y* ysyfydd gwyr yn llafaru pethau gwyr- *y* Exo. 32. 1 drawsion, i dynnu disgyblion ar ol hol. Mat. 24. 25 31 Am hynny gwyliwch, a chofiwch, *x* 2 Thes. *a* dros gair blynedd na pheidiais i *b* rybuddio 2. 3 *a* gydd a phydduiio pob un *o honoch* a 1 Io. 2. 19. dagrau.

a Pen. 19. 32 Ac yr awrhon, frodyr, yr ydwyf yn 10. eich gorchymyn i Ddnw, ac i air ei ras *b* Gen. 31. ef, yr *c* hwn a all adeiladu ychwaneg, a 40. *c* rhoddi i chwi etifeddiaeth ym mhlith yr *c* Sal. 36. 8. holl rai a sancteiddiwyd. Dat. 7. 17.

d Sal. 127. 33 *f* Arian, neu aur, neu wisg neb, ni 1. chwenychais. *e* Eph. 1. 18 34 Ie, chwi a wyddoch eich hunain, Pen. 9. 31. *f* ddarfod i'r dwylaw hyn wasanaethu i'm *f* Eph. 1. 18 cyfreidiau i, ac i'r rhai oedd gyd a mi. *g* Sa. 12. 3 35 Mi a ddangosais i chwi bob peth, *h* Exo. 5. 20. *o* Mai wrth lafurio felly y mae yn rhaid 2 Cor. 12. cynnorthwyo'r gweiniaid; a chofio geir- 14. iau'r Arglwydd Iesu, ddywedyd o hono *g* Pen. 18. 8 ei, i Mai dedwydd yw rhoddi, yn hytrach 1 Cor. 4. 12 na derbyn.

1 Thes. 2. 9 36 ¶ Ac wedi dywedyd y pethau hyn, 2 Thes. 3. 8 efe a roes ei *i* liniau i lawr, ac a weddi- *h* 1 Cor. 9. odd gyd a hwynt oll.

14, 15. 37 Ac i wylo yn dost a wnaeth pawb: *i* Pen. 21. 5. Eph. 3. 4. 1 Sam. 20. 41. *m* Adn. 25. *n* Io. 14. 19. a 16. 16. a 17. 24.

P E N. XXI.

1 Paul yn mynet i Jerusalem. 27 Yr Iuddewon yn ei ddal. 31 Y pen-capten yn ei achub.

a 1 Cor. 4. A Digwyddodd, *a* wedi i ni gychwyn 15. gar ymadael a hwynt, ddyfod o nor- *b* Pen. 11. om agsidniawn eyrch i Coos, a thrannoeth 19. i Rhodes; ac oddi yno i Patara.

c arthwm ymaith. 2 Ac wedi cael long yn bwylio trosodd *b* i Phenice, ni a ddringasom iddi, ac a *c* Pen. 9. 16 gychwynasom.

b 20. 23. 3 Ac wedi ymddangos o Cyprus i ni, ni † yr oedd a'i gadawsom hi ar y llaw aswy, ac a y rhai'n fel hwyliasom i Syria, ac a diriasom yn Ty- *Agabus*, yn rus: canys yno yr oedd y llong yn dad- gweled y lwythó'r llwyth.

peryglond 4 Ac wedi i ni gael disgyblion, nyni a yr Yspryd, arosasom yno saith niwrnod: y rhai a a'i gydwy- ddywedasant i Paul, trwy'r Yspryd, † nad thwynno elai i fynu i Jerusalem.

Paul i fyn- 5 A phan ddarfu i ni orphen y dyddiau, ed. *Pen.* ni a ymadawsom ac a i gychwynasom: a phawb, ynghyd â'r gwragedd a'r plant, xx. 22. yn ein hebrwng hyd allan o'r ddinas: ac Os oedd eu wisga i ni i ddwng ar ein gliniau ar y geiriau yn traethu, ni a weddiasom.

blino ei 6 Ac wedi i ni e ymgyfarch a'n gilydd, gnawd, yr hi a ddringasom i'r llong; a hwythau a oedd Duw dychwelasant i'w cartref.

yn nerthu ei enaid! 7 Ac wedi i ni orphen yr hwyl o Ty- *Adn.* 13. rus, ni a ddaethom i Ptolemais; ac wedi 2 *Tim.* 1. 12. i *ni* gyfarch y brodyr, ni a drigasom un " Arfoga diwrnod gyd a hwynt.

gasio ryb- 8 A thrannoeth, Paul a'r rhai oedd gyd ydd!" ag ef oedd ymadael a'r brodyr, nyni a Pan glywo i mewn i dy Phylip, *f* yr efangylwr, (yr *mâwr* son am gad, g hwn oedd *un* o'r saith) ni a arosasom gyd ag ef.

Fe wisga ei gledd 9 A'r hwn oedd pedair merch, o forwynion, *h* yn prophwydo.

ferch colli ei waed. 10 Ac fel yr oeddem yn aros *yno* dydd- *i deithiasom*, Diar. 28. 1. 2 Ti. 1. 12. *d* Pen. 20. 36. *e* Pen. 20. 1. *f* Eph. 4. 11. 2 Tim. 4. 5. *g* Pen. 6. 5. *h* Joel 2. 24. Pen. 2. 17.

iau, fawr, daeth i wared o Judea bro- *i* Pen. 11. phwyd a'i enw i Agabus. 28.

11 Ac wedi iddo ddyfod attom, a *k* Esa 20. 2 chymmeryd y gwregys Paul, a rhwymo ei Jer. 13. 1. ddwylaw a'i draed, efe a ddywedodd, Hyn *l* Adn. 33. a ddywaid yr Yspryd Glân; *l* Y gwr biau Pen. 14. 22 y gwregys hwn, a rhwym yr Iuddewon fel 1 Thes. 3. 4 hyn yn Jerusalem, ac a'i traddodant i *m* Adn. 4. *m* ddwylaw'r Cenhedloedd. Heb. 12. 11

12 A phan glywsom y pethau hyn, *n* Pen. 20. nyni, a'n rhai oedd o'r fan honno hefyd, 37. *n* a ddeisyfasom nad elai efe i fynu i *o* Rhuf. 5. 3 Jerusalem. Phil. 1. 20. Heb. 11. 35

13 Eithr Paul a attebodd, *n* Beth a wnewch chwi yn wylo, ac yn torri fy nghalon i? canys *o* parod wyf fi, nid i'm rhwymo yn unig, ond i farw hefyd yn Jerusalem, er mwyn enw yr Arglwydd Iesu.

14 A chan na ellid ei berswadio, ni a beidialom, gan ddywedyd, *p* Ewyllys yr *p* 2 Sam. Arglwydd a wneler. 15. 26.

15 Hefyd ar ol y dyddiau hynny, ni a Sal. 39. 9. gymmerasom ein beichiau, ac a aethom Mat. 26. 42 i fynu i Jerusalem.

16 A *rhai* o'r disgyblion o Cesarea a ddaeth gyd a ni, gan ddwyn un Mnason o Cyprus, *q* hen ddisgybl, gyd a'r hwn y *q* Luc 22. llettyem. 28.

17 Ac wedi ein dyfod i Jerusalem, y Rhu. 16. 7. brodyr a'n *r* derbyniasant yn llawen. *r* Heb. 13.

18 A'r *dydd* nesaf yr aeth Paul gyd a 2. ni i mewn at *s* Iago: a'r holl henuriaid a 1 Ped. 4. 9. ddaethant yno. *s* Pen. 15.

19 Ac wedi iddo gyfarch gwell iddynt, 14. efe a fynegodd iddynt, bob yn un ac un, Gal. 1. 19. bob peth a *t* wnaethai Duw ym mhlith y 1 Cor. 3. 6. Cenhedloedd trwy ei weinidogaeth ef. *t* 15. 10.

20 A phan glywsant, *u* hwy a ogoneddasant yr Arglwydd, ac a ddywedasant *u* Pen. 11. 18. wrtho, Ti a weli frawd, cynnifer myrdd *x* Pen. 8. 37 y sydd o'r Iuddewon y rhai a *x* gredasant; ac y maent oll yn dwyn y zel i'r *y* Rhuf. 10. 2 ddeddf. Gal. 1. 13.

21 A hwy a glywsant am danat ti, dy *z* Pen. 16. fod di yn dysgu yr Iuddewon oll, y rhai 3. sydd ym mysg y Cenhedloedd, *z* i ymwrthod â Moses; ac yn dywedyd, na 1 Cor. 9. 20 ddylebt hwy enwaedu ar *eu* plant, na || *mae'n* rhodio yn ol y defodau. *debyg iawn y daw'r*

22 Pa beth gan hynny? || nid oes fodd *llawn*, &c. na ddel y *a* lliawsynghyd: canys hwy a *a* Pen. 15. glywed dy ddyfod di. 12.

23 Gwna gan hynny yr hyn a ddywed- *b* Num. 6. wn wrthyt; Y mae genym ni bedwar 18. gwr ag adduned arnynt: Pen. 18. 18

24 Cymmer y rhai hyn, a glanhaer di 1 Cor. 8. 20 gyd a hwynt; a gwna draul trostynt, *b* fel yr eillíont *eu* pennau, ac y gwypo pawb am y pethau a glywsant am danat ti, nad ydynt ddim, ond dy fod di dy hun hefyd yn rhodio *yn rheoldd* gan gadw'r *c* ddeddf. *c* Gal. 5. 13.

25 Eithr am y Cenhedloedd y rhai a gredasant, *d* ni a 'sgrifenasom, *ac* a farn- *d* Pen. 15. asom, na bo iddynt gadw dim o'r cyfryw 20, 28. beth; eithr judybt ymgadw oddi wrth y pethau a aberthwyd i eulynod, a gwaed, a rhag *peth* tagedig, a rhag putteindra.

26 Yna Paul a *e* gymmerth y gwyr, a thrannoeth, gwedi iddo ymlanhau gyd a *e* 1 Cor. 9. hwynt, efe *f* a aeth i mewn i'r deml: 20. i gan hysbysu cyflawni dyddiau y glanhad, *f* Pen. 24. hyd oni offrymmid offrwn dros bob un o 18. honynt. *g* Num. 6.

27 A phan oedd y saith niwrnod ar 13. ddarfod, *h* yr Iuddewon *oedd* o Asia, pan *h* Pen. 14. welsant ef yn y deml, a derfysgasant yr 19. holl bobl, ac a ddodasant ddwylaw arno. *i* Jof. 10. 3 Pen. 19.

28 Gan lefain, *Ha* wyr Israeliaid, *i* cynnorthwywch. Dyma'r dyn sydd yn *k* dysgu 25. pawb ym mhob man yn erbyn y bobl, a'r *k* Mat. 26. gyfraith, a'r lle yma: ac ym mhellach, 61. *l* y Groegiaid hefyd a ddug *efe* i mewn i'r *l* Pen. 24. deml, *m* ac a halogodd y lle sanctaidd 6. hwn. *m* Pen. 19.

29 Canys hwy a welsent o'r blaen 14. *n* Trophimus yr Ephesiad yn y ddinas gyd *n* Pen. 20. ag 4.

Pen. xxi. *Adn.* 8.] *A thrannoeth*, Gwedi ymadael o'r *brodyr* Adn. 7. rhai oedd ynghylch *Paul*, Pen. xx. 37. ni a ddaethom, *&c.* Felly y dyly fod! D. S. Mae'r Esponwyr yn barnu mai'r cydeithwyr a feddylir wrth *y rhai oedd ynghylch* Paul, fel, *Pen.* xiii. 13 ond y mae yn fwy tebygol, mai'n brodyr, *Adn.* 7. oeddynt.

"Henllych i'r amser (mae'n pryfuro) Nad rhaid i'r brodyr byth ymmado."

o 1 Cor. 13. 5.
p Gen. 19 4. Exo. 23.2. Sal. 83. 2. Pen. 26.21
* Groeg, bu gyl-ymgyrch o'r bobl.
q Mat 7.2. Ioan 16. 2. Pen. 8. 3.
r Gen. 24. 14. Sal. 46. 1. Dat. 12 16. s 2 Cor. 11. 25.
t Adn. 11.
u Diar. 12. 10.
x Pen. 19. 32.
a 22. 30.
y Adn. 31.
z Luc 23. 38. Ioan 19. 15. a 2 Sam. 3. 33.
a 14. 14. Diar. 31.9. 4 Mat. 15. 19. Pen. 5. 36.
c Pen. 9. 11. a 22. 3. Eph. 4.25.
d Pen. 12. 17.
a Rhuf. 13. 7.
b Jos. 22. 1.
c Ioan 7.51
d Deut. 33. 3. Diar. 22.6
e Pen. 5. 34
f Io. 16. 2. Rhuf. 10.2 Gal. 1. 14
g Pen. 7.6. a 8 3. 1 Tim. 1. 13.
b Eft. 3. 12. Pen 9. 2.
i Adn. 3. Jer. 7. 15.
k 1 Sam. 23. 26. Mica 4. 10.
l Eſa. 45 4. Col. 1. 24.
u Eſa. 45. 5.
m Job 9. 4. o Pen. 9.7. Dan. 10 7.
* Clywſant wſn, ni ddyallasant y llais, Mat. 13. 11
p Jer. 10. 23. Mat. 16. 17
q Mat. 24. 46.

ag ef, yr hwn yr oeddynt hwy yn o tybied ddarfod i Paul ei ddwyn i mewn i'r demi.

30 A p chynhyrfwyd y ddinas oll, * a'r bobl a redodd ynghyd: ac wedi ymaelyd yn Paul, hwy a'i tynhasant ef allan o'r demi. Ac yn ebrwydd cauwyd y dryſau.

31 Ac fel yr oeddynt hwy yn ceisio ei q ladd ef, daeth y gair at hun-capten y fyddin, fod Jerusalem oll mewn terfysc.

32 Yr hwn allan o law a gymmerodd filwyr, a chanwrniaid, r ac a redodd i waered attynt: hwythau, pan welsant y pencapten a'r milwyr, a beidiasant a bcitio Paul.

33 Yna y daeth y pen-capten yn nes, ac a'i dalioddef, ac a archodd *i* u rwymo *ef* a dwy gadwyn; ac a ymofynnodd pwy oedd efe, a pha beth a wnaethai.

34 Ac amryw rai a lefant x amryw beth yn y dyrfa: ac am na's gallai wybod h'dpy'rwydd o herwydd y cythrwfl, efe a orchymynnodd ei ddwyn ef i'r castell.

35 A phan oedd efe ar y grisiau, fe ddigwyddodd gorfod ei ddwyn ef y gan y milwyr, o achos trais y dyrfa.

36 Canys yr oedd lliaws y bobl yn canlyn, gan lefain, z Ymaith ag ef.

37 A phan oedd Paul ar ei ddwyn i mewn i'r castell, efe a ddywedodd wrth y pen-capten, a Ai rhydd i mi ddywedyd peth wrthyt? Ac efe a ddywedodd, A fedri di Roeg?

38 Onid tydi yw yr b Aiphtwr, yr hwn o flaen y dyddiau hyn a gyrodaist *de'ſyg*, gan arwain i'r anialwch bedair mil o wyr llofruddiog?

39 A Phaul a ddywedodd, c Gwr ydwyf fi yn wir o Iuddew, *un* o Tartus, dinesydd o ddinas nid aneuwog, o Cilicia; ac yr wyf yn deisyf arnat ti, dyro genmad i mi lafaru wrth y bobl.

40 Ac wedi iddo roi cennad iddo, Paul a safodd ar y grisiau, ac a d amneidiodd â llaw ar y bobl. Ac wedi gwneuthur distawrwydd mawr, efe a lafarodd wrthynt yn Hebraeg, gan ddywedyd,

PEN. XXII.

1 Paul yn mynegi'r modd y troiſid ef yn Gristion, 17 ac yn Apostol.

HA wyr, frodyr, a *a* tadau, gwrandewch fy e ymddiffyn wrthych yr awrhon.

2 (A phan glywsant mai yn Hebraeg yr oedd efe yn llafaru wrthynt, hwy a roesant iddo *c* oſteg gwell. Ac efe a ddywedodd)

3 Gwr wyf fi yn wir o Iuddew, yr hwn a aned yn Tarsus yn Cilicia, ac wedi fy *d* meithrin yn y ddinas hon wrth draed *e* Gamaliel, *u* wedi fy athrawiaethu yn ol manylaf gyfraith y tadau, yn dwyn *f* zel i Dduw, fel yr ydych chwithau oll heddyw.

4 Ac mi a erlidiais y *g* ffordd hon hyd angau, gan rwymo a dodi yngharchar wyr a gwragedd hefyd:

5 Megis ag y mae yr arch-offeiriad yn dyſt i mi, a'r holl henaduriaeth: gan y rhai hefyd y derbyniais *h* lythyrau at y brodyr, ac yr aethum i Damaſcus, ar fedr dwyn y rhai oedd yno *befyd*, yn rhwym i Jerusalem, i'w cosbi.

6 Eithr digwyddodd, a myſi yn myned, ac yn *i* nesau at Damaſcus, ynghylch hanner dydd, yn ddisymmwth i fawr oleuni o'r nef ddisgleirio o'm hamgylch.

7 Ac mi a syrthiais ar y ddaear, ac a glywais lais yn dywedyd wrthyf, *k* Saul, Saul, pa ham yr wyt yn fy erlid i?

8 A minnau a attebais, Pwy wyt ti, *O* Arglwydd? Yntau a ddywedodd wrthyf, *m* Myſi *yw* Iesu o Nazareth, *n* yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

9 A'rhefyd *o* y rhai oedd tyd a myſi a welsant y goleuni yn ddiau, ac a ofnasant; ond * ni chlywsant hwy lais yr hwn oedd yn llafaru wrthyf.

10 Ac myſi a ddywedais, *p* Beth a wnaf, O Arglwydd? A'r Arglwydd a ddywedodd wrthyf, Cyfod, a dos i Damaſcus; ac yno y dywedir i ti bob peth ar a ordeiniwyd i ti eu *q* gwneuthur.

11 A phryd nad oeddwn yn gweled gan ogoniant y goleuni hwnnw, a'r rhai oedd gyd â mi yn fy nbywys erbyn fy llaw, myſi a ddaethum i Damaſcus.

12 Ac *r* un Ananias, gŵr defnyddiol yn ol y ddedfi, ac iddo air da gan yr Iuddewon oll a'r oeddynt yn preſwylio yno,

13 A ddaeth attaf, ac a ſaſodd ger llaw, ac a ddywedodd wrthyf, *s* Brawd Saul, cymmer dy olwg. *t* Ac mi a edrychais arno yn yr awr honno.

14 Ac efe a ddywedodd, Duw ein tadau ni a'th rag-ordeiniodd di, i wybod ei ewyllys ef, ac i *u* weled y Cyfiawn hwnnw, ac i glywed lleferydd o'i enau ef.

15 Canys ti a fyddi *x* dyſt iddo wrth bob dyn, o'r *pethau* a welaiſt ac a glywaiſt.

16 Ac yr awr hon † beth yw yr wyt ti yn ei aros? † cyfod, bedyddier di, a y golch ymaith dy bechodau, gan alw ar enw yr Arglwydd.

17 A darfu, *z* wedi i mi ddyfod yn ol i Jerusalem, fel yr oeddwn yn gweddio *yn* y demi, i mi fyrthio mewn a llewyg;

18 A'i weled *ef* yn dywedyd wrthyf, Brysia, a nos ar frys allan o Jerusalem: o herwydd *b* ni dderbyniant dy dyſtiolaeth am danaf fi.

19 A minnau a ddywedais, *O* Arglwydd, *c* hwy a wyddant fy mod i yn carcharu, ac yn *d* baeddu yn mhob ſynagog, y rhai a gredant ynot ti.

20 *e* A phan ddywallowyd gwaed Stephan dy ferthyr di, yr oeddwn i hefyd yn ſyſger llaw, ac yn cydſynio i'w ladd ef, ac yn cadw dilladyrhai a'i lladdent ef.

21 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Dos ymaith: canys *f* myi a'th anfonaf yn mhell at y *g* Cenhedloedd.

22 A hwy a'i gwrandawsant ef hyd y gair hwn. A hwy a godasant eu llef, ac a ddywedasant, *b* Ymaith â'r cyfryw un oddi ar y ddaear: canys nid cyfiawnwys ei fod ef yn fyw.

23 Ac fel yr oeddynt yn llefain, ac yn *k* bwrw *eu* dillad, ac yn taflu llwch i'r awyr,

24 Y pen-capten a orchymynodd ei ddwyn ef i'r i castell, gan beri ei holi ef *m* trwy ffiangellau; fel y gallai wybod am ba achos yr oeddynt hwy yn bloeddio felly arno.

25 Ac fel yr oeddynt yn ei rwymo ef a chareiau, dywedodd Paul wrth y canwriad yr hwn oedd yn ſefyll gerllaw, *n* Ai rhydd i chwi ffiangellu gŵr o Rufeiniad, ac heb ei gondemnio hefyd?

26 *o* A phan glybu y canwriad, efe a aeth ac a fynegodd i'r pen-capten, gan ddywedyd, Edrych beth yr wyt yn ei wneuthur: canys Rhufeiniad *yw* y dyn hwn.

27 A'r pen-capten a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Dywaid i mi, ai Rhufeiniad wyt ti? Ac efe a ddywedodd, *p* Ie.

28 A'r pen-capten a atteb dd, *q* A ſwm mawr y cefais i y ddinas-fraint hon. Eithr Paul a ddywedodd, A minnau a anwyd *yn* ‖ *freiniol*.

29 Yn ebrwydd gan hynny yr ymadawodd oddi wrtho y rhai oedd ar fedr ei * holi ef. A'r pen-capten hefyd a ofnodd, pan wybu ei fod ef yn Rhufeiniad, ac o blegid darfod iddo ei *r* rwymo ef.

30 A thrannoeth, ac efe yn ewyllysio gwybod hyſpyſrwydd am ba beth y cyhuddid ef gan yr Iuddewon, efe a'i *r* gollyngodd o'r rhwymau, ac a archodd i'r arch offeiriaid a'u cyngor oll ddyfod *ynghyd*; ac *efe* a ddug Paul i wared, ac a'i gosododd *s* ger eu bron hwynt.

PEN. XXIII.

1 Paul yn dadleu ei achos. 2 Ananias am ei daro. 11 Duw yn ei gyſuro. 14 Lladdfa'id yn cynllwyn iddo; 20 Y pen-capten yn ei achub.

A Phaul yn edrych yn graff ar y cynghor, a dywedodd, *Ha* wyr frodyr, *a* mi a wasanaethais Dduw mewn pob cydwybod dda, hyd y dydd heddyw.

r Pen. 9.17
s Di. 15.30
t Jer. 1.5. Gal. 1.15. u 1 Cor. 9. 1. * 15. 8.
x 1 Cor. 15. 15.
y 1 Ioan 1.1. † Gwel a Pen. 9. 18. I gan gy-ſodi.
z Tit. 3.5. Zec. 13.1. a Ioan 1.7.
b Pen. 9. 26.
c Dan. 9.20
d Mat. 10. 17.
a 13. 15. Pen. 15. 7
e Adn. 4.
d 1 Tim. 1. 15.
e Pen. 7.58
a 8. 1.
f Mat. 9.38 Pen. 13.2. Gal. 1. 16. Heb. 5. 4.
g Rhuf. 15. 16. Eph. 3. 8.
h Pen. 21. 36.
i 2 Cor. 4. 12
k Pen. 25. 24.
l Pen. 7.54
i Pen. 21. 34.
m Rhuf. 13. 3.
n Pen. 16. 37.
o Di. 22.3.
a Mat. 10. 16.
q 1 Pedr 1. 18.
‖ Yr oedd yr ymerawdr, wedi bronio Tarſus, Adn. 3. lle y ganed Paul, a rŷw fraint, am gynorthwy mewn rhyfel: ac wele, bu hynny yn foddion i achub Paul!
Doeth a da yw Duw! * *artzethia*, Adn. 25. Heb. 11.35
r Sal. 125. 2—5.
1 Cor. 10. 13.
s Pen. 9.15

a Pen. 24. 16. 1 Ti. 1.3. 2 Tim. 1. 3, 12. Phil. 1.27.

b 1 Bren. 21. 24. Jer. 20. 2. 10. 18. 22. c Rhuf. 11 1) d Lef. 19. 35. Deut. 25. 1, 2. e A ddifenwi di arch-offeiriad Duw? c Barn 9 4) Sal. 10. 3 f Exo. 22. 28. Rhuf. 13. 17. 2 Cor. 11. 12. g Pen. 22. 25. Phil 3 5. h Pen. 24. 21. i Barn. 7. 22 k Mat. 22. 23. Mar 12. 18 Luc 20. 27 l Pen 21. 34 m gwaeddi croch n Sam. 24. 17. Pen. 25. 25 n Pen. 22. 7. o Pen 5. 39 p Pen. 22. 26. q Pen. 18 9 a 27. 23. r Io. 10. 1. s Adn. 21. t Eſa. 8. 9. u Sal. 19. 14. Mali 2. 8. † dan feliau x Sal. 50. 18. Diar. 1. 17. y Pen. 22. 24. z Diar. 1. 12. a Job 5. 12.

2 A'r arch-offeiriad Ananias a archoddodd i'r rhai oedd yn ſefyll yn ei ymyl, b ei daro ef ar ei enau.

3 Yna y dywedodd Paul wrtho, c Duw a'th dery di, bared wedi ei wyn-ga chu: canys ydwyt ti yn eiſtedd i'm barnu i yn ol y gyfraith, a thân drofeddu'r dyledd ymperi fy mharu i?

4 A'r ſefyllwyr a ddywedaſant wrtho, e A ddifenwi di arch-offeiriad Duw?

5 A dywedodd Paul, † Ni wyddwn i, frodyr, mai yr arch-offeiriad oedd efe: ‖ H. y. ni canys ysgrifenedig yw, f Na ddywaid yn allaſu un ddrwg am bennaeth dy bobl.

6 A phan wybu Paul fod y naill ran o'r Sadduceaid, a'r llall o'r Phariſeaid, efe a eiriau, a'i leſoddi yn y cyngor, Wŷr frodyr, g Pharyſead ydwyf fi, mab i Phariſead: b am fod, mai'r obaith ac adgyfodiad y meirw yr ydys yn arch- fy marnu i.

7 A'r wedi iddo ddywedyd hyn, bu oedd efe. i yn ryfon rhwng y Phariſeaid a'r Sadu-

8 Canys y Sadduceaid yn wir a ddywedaſant f Exo. 22. ceaid: a'r tyrfa a lwaes. nad oes nac adgyfodiad, nac angel, nac ysbryd: eithr y Phariſeaid ſydd yn addef pob un o'r rhain.

9 A bu ‖ dadwydd mawr: a'r ysgrifenyddion o ran y Phariſeaid a godaſant i ſyny, ac a ddadleuaſant, gan ddywedyd, dyn fwrw: eithr os n yſpryd a lafarodd wrtho, neu angel, o nac ymryſonwn â Duw.

10 Ac wedi cyfodi llawer o ymryſon, y pen-capten yn ofni rhag p tynnu Paul yn ddrylliau ganddynt, a archodd i'r milwyr fyned i wared, a'i gipio ef o'u plith hwynt, a'i ddwyn i'r caſtell.

11 Yr oil nos q yr Arglwydd a ſafodd ger llaw iddo, ac a ddywedodd, Paul, cymmer gyſur: canys megis y tyſtioleithaſt am danaf fi yn Jeruſalem, felly y mae yn rhaid i ti dyſtioiaethu hefyd yn Rhufain.

12 A phan aeth hi yn ddydd, r rhai o'r Iuddewon a wnaethant y cynghair hwn.

13 Ac yr oedd mwy na deugain o'r rhai a wnaethant y cynghair hwn.

14 A hwy a ddaethant at yr u archoffeiriaid a'r henuriaid, ac a ddywedaſant, ni a'n rhwymaſom ein hunain † a diofryd, na archwaethem ddim hyd oni laddem Paul.

15 Yn awr gan hynny x hyſpyſwch gyd â'r cyngor, i'r y pen-capten, fel y dygo efe ef w ared y ſoru attoch chwi, fel pe bydaech ar fedr cael gwybod yn fanylach ei hanes ef: a ninnau, cyn y delo efe yn agos, ydym z barod i'w ladd ef.

16 Eithr pan a glybu mab chwaer Paul y cynllwyn yma, efe a aeth i mewn i'r caſtell, ac a fynegodd i Paul.

17 A Phaul a alwodd un o'r canwriaid atto, ac a ddywedodd, Dwg y gwr ieuange hwn at y pen-capten: canys y mae ganddo beth i w fynegi iddo.

18 Ac efe a'i cymmerth ef, ac a'i dug at y pen-capten, ac a ddywedodd, Paul y carcharor a'm galwodd i atto, ac a ddymunodd arnaf ddwyn y gwr ieuange yma attat ti, yr hwn ſydd ganddo beth i w ddywedyd wrthyt.

19 A'r pen-capten a'i cymmerodd ef erbyn ei law, ac a aeth dg ef o'r neilldu, ac a ſyſnodd, Beth yw yr hyn ſydd genyt i'w fynegi i mi?

20 Ac efe a ddywedodd, b Yr Iuddewon a gyd-ſyriadaſant ddeifi f arnat ddwyn Paul i wared y ſoru i'r cyngor, fel pe byddit ar fedr ymofyn yn fanylach yn ei fych ef.

21 Ond na chyttuna di â hwynt: Canys y mae yn cyhllwyn iddo nwy na deugain ‖ o honynt, y rhai a roſtanſ ddiofryd, na bwytta nac yfed nes ei ladd ef: ac yn awr y maent hwy yn barod, yn diſgwyl am addewid gennyt ti.

22 Y pen-capten gan hynny a ollyngodd y gŵr ieuange ymaith, wedi ei rybuddio, Na ddywed i neb, ddangos o honot y pethau hyn i mi.

23 Ac wedi galw atto ryw ddau ganwriad, efe a ddywedodd, d Parotowch ddau gant o filwyr, i fyned hyd yn e Cesarea, a deg a thriugain ‖ o wyr-meirch, a deucant o ſſyn waewyr, ar y dydd awr o'r nos.

24 A pharottowch yſgrybliaid iddynt i oſod Paul arnynt, a'w ddwyn efyn ddiogel at Feliks y rhaglaw.

25 Ac efe a ſgrifennodd lythyr yn cynnwys yr yſtyriaeth yma:

26 Claudius Lyſias, at yr yſ ardderchoc caf raglaw Feliks, yn anerch.

27 Y g gŵr hwn a ddaliwyd gan yr Iuddewon, ac a fu agos a'i h ladd gan- ddynt; ac a achubais i, gan ddyfod a llu arnynt gwedi dyall mai Rhufeiniad oedd.

28 A chan ewyllyſo gwybod yr achos yr oeddynt yn achwyn arno, mi a'i dygais ef i wared i'w cyngor hwynt:

29 Yr hwn y canfais fod yn achwyn arno am ‡ arholion o'u i cyfraith hwynt, heb fod un cwyn arno yn haeddu angau, neu rwymau.

30 A phan fynegwyd i mi fod yr Iuddewon ar fedr a cynllwyn i'r gŵr, myfi a'i hanfonais ef allan o law attat ti, ac a cyhuddiais y cyhuddwyr i ddywedyd y pethau oedd yn ei erbyn ef ger dy fron di. Bydd iach.

31 Yna y milwyr, megis y gorchymynaſid iddynt, a gymmeraſant Paul, ac a'i l dygaſant o hyd nos i Antipatris.

32 A thrannoeth, gan adael ir gwyr meirch fyned gyd âg ef, hwy a ddychwelaſant i'r caſtell.

33 Y rhai, gwedi dyfod i Cesarea, a rhoddi y llythyr at y rhaglaw, a oſodaſant Paul hefyd ger ei fron ef.

34 Ac wedi ir rhaglaw ddarllain y llythyr, ac ymofyn o ba dalaith yr oedd efe: a gwybod mai o Cilicia yr ynoedd;

35 Mi a'th wrandawaf, eb efe, pan ddelo dy m gyhuddwyr hefyd. ‖ Ac efe a orchymynodd ei gadw ef n yn ‖ nadlcudy Herod.

P E N. XXIV.

1 *Paul yn aitheb i achwyniad Tertulus,*
24 *yn pregethu Criſt.* 26 *Efeiſus yn gadael Paul yng harcoar.*

A C ar ol a pum niwrnod, y daeth, b Ananias yr arch-offeiriad i wared, a'r c henuriaid, ac un Tertulus areithiwr; y rhai a ymddangoſaſant ger bron y rhaglaw yn erbyn Paul.

2 Ac wedi ei alw ef ger bron, d Tertulus a ddechreuodd *ei* gyhuddo *ef*, gan ddywedyd,

3 Gan ein bod ni yn cael trwo ti heddwch mawr, a bod e pethau lliwyddiannus i'r genedl hon trwy dy ragweledigaeth di, yr ydym ni yn gwbl, ac ym mhob man, yn *eu* cydnabod, O ardderchoccaf Ffelics, gyd â phob diolch.

4 Eithr, fel na chwyſtrwyf di ym mhellach, yr ydwyf yn deiſyf arnat, o'th hynawſedd, wrando arnom ar fyrr eiriau.

5 O blegid ni a gawſom ſy gŵr hwn yn * f bla, ac yn cyfodi g teruyſg ym myſg yr holl Iuddewon trwy'r h byd, ac yn ben ar ſect y Nazareniaid:

6 Yr hwn a amcanodd i halogi'r demi: yr hwn hefyd a ddaliaſom ni, ac a fynaſem ei farnu yn ol ein cyfraith ni.

7 Eithr Lyſias y pen-capten a ddaeth, a thrwy orthrech mawr a'i dug ef allan o'n dwylaw ni,

8 Ac a archodd i'w gyhuddwyr ddyfod ger dy fron di: gan yr hwn, wrth ei holi y gelli dy hun gael i gwybodaeth o'r holl bethau am y rhai yr ydym ni yn k achwyn arno.

9 A'r Iuddewon a gyd-fyniaſant hefyd, m gan ddywedyd, fod y pethau hyn felly.

10 A phaul a amneidiodd arno i ddywedyd, n Gan i mi wybod dy fod di yn farnwr i'r genedl hon er ys llawer o flynyddoedd, yr ydwyf yn fwy cyſurus yn atteb troſof fy hun.

11 Canys

a 1 Bren. 21. 24. Jer. 20. 2. 10. 18. 22. c Rhuf. 11 1) d Lef. 19. 35. Deut. 25. 1, 2. e A ddifenwi di arch-offeiriad Duw? c Barn 9 4) Sal. 10. 3 f Exo. 22. 28. Rhuf. 13. 17. 2 Cor. 11. 12. g Pen. 22. 25. Phil 3 5. h Pen. 24. 21. i Barn. 7. 22 k Mat. 22. 23. Mar 12. 18 Luc 20. 27 l Pen 21. 34 m gwaeddi croch n Sam. 24. 17. Pen. 25. 25 n Pen. 22. 7. o Pen 5. 39 p Pen. 22. 26. q Pen. 18 9 a 27. 23. r Io. 10. 1. s Adn. 21. t Eſa. 8. 9. u Sal. 19. 14. Mali 2. 8. † dan feliau x Sal. 50. 18. Diar. 1. 17. y Pen. 22. 24. z Diar. 1. 12. a Job 5. 12.

b Job 5. c Pen. 10. 24. d Luc 1. 3. e Pen. 21. 27. f Pen. 21. 31. g gweſtyn. au. h 1 Cor. 1. 14. i Adn. 21. k Sal. 33. 10. l Mat. 27. 27. ‖ Nhŷ'r Rhaglaw. m Pen. 22. 22. n Pen. 23. 24. a Pen. 23. 33. b Pen. 23. c Pen. 23 9 d Sal 12. 2. a 55. 21. e Rhuf. 3. 15. * Plâ ywt Gair yng. hyfri'r byd; Ei ga'lu mae plant addaigyd: Er hyn mae'n rhaid ei ro'i ar led, A chymmell pawb o'r bydroi cred! f 2 Bren. 18. 13. g Pen. 16. 20. h Pen. 17. 6. i Jer. 9. 3. Pen. 21 28 k Eſa. 3. 9. l Adn 12. m Sal. 50. 19. n 2 Cron. 19. 6. Sal. 82. 3.

o Job 29. 10.
11 Canys ti a elli o wybod nad oes dros p ddeuddeg diwrnod er pan ddaethum i
p Adn. 5. fynu i addoli yn Jerusalem.
q Diar. 18. 17.
12 Ac ni chawsant fi yn y deml yn q ymddadleu â neb, nac yn gwneuthur
Pen. 25 8. 28. 17. terfysg i'r bobl, nac yn y synagogau, nac
r Deut. 19. 15. yn y ddinas: 13 Ac ni allant r brofi y pethau
Sal. 35. 11. maent yn awr yn achwyn arnaf o'u pie-
s Sal. 119. 46. gidrwydd. 14 Ond y hyn yr ydwyf yn ei gyffesu
Mat. 10. 32. ti, mai yn ol t y ffordd y gelwir hyn yn
t Ioan 4. 23. ei galw yn sect, felly yr wyf fi yn addoli
Duw fy nhadau; gan gredu yr holl bethau
u Pen. 23. 8. 23. a chwedi ysgrifenedig yn y ddeddf a'r pro-
phwydi, 15 u A chenn y obaith ar Dduw, yr
8. hon y mae y rhai hyn eu hunain yn ei dis-
x Dan. 12. 2. gwyl, y bydd x adgyfodiad y meirw, yr
Ioan 5. 29. cyfiawn a'r anghyfiawn. 16 Ac yn oy hyn yr ydwyf fi fy hun yn
y Pen. 23. 1 ymarfer, i gael ☞ cydwybod ddiwrthyr tu
☞ 2 Cor. 1. 12. ag at Dduw a dynion yn wastadol.
17 Ac ar ol llawer o flynyddoedd, z y
a Pen. 11. 28-31. ddaethum i wneuthur elusennau i'm
cenedl, ac offrymmau.
Rhuf. 13. 1 Gal. 2. 10. 18 b Ar hynny rhai o'r Iuddewon o
Asia a'm cawsant wedi fy nglanhau yn y
b Pen. 21. 26, 27. demlı, nid gyda thorf na c therfysg.
c Adn. 5. 19 Y rhai a ddylasent fod ger dy fron
di, yr achwyn, os oedd ganddynt ddim
i'm herbyn. 20 Neu dyweded y rhai hyn eu hunain,
d Dan. 6. 5. Pen. 23. os cawsant ddim d o'i le ynof, tra
fum yn sefyll o flaen y cyngor.
9. 21 Oddi eithr yr un llef hon a lefais
e Pen. 23. 6. pan oeddwn yn sefyll yn eu plith; e Am
adgyfodiad y meirw yr ydwyf fi yn
a 28. 20. gennych! 22 a Pan glybu Ffelics y pethau hyn,
efe a'u hoedodd hwynt, gan wybod yn
hyspysach y pethau a berthynent i'r ffordd
f Deut. 16. 18. bonw; ac a ddywedodd, Pan ddel Lysias
y pen-capten i waered, f mi a gaf wybod
eich matterion chwi yn gwbl.
23 Ac efe a archodd i'r canwriad gadw
a 19. 18. Paul, a chael b bono g ennw, thra; ac
g Esa. 43. 2. b na leuferiai neb o'r eiddo ef i'w wasan-
rethu, nac i ddyfod atto.
Jer. 37. 21. 24 Ac ar ol talm o ddyddiau, y daeth
i Cor. 10. 13. Ffelics, gyd â'i wraig Drusila, yr hon yd-
b Pen. 27. 3. oedd Iuddewes, ac a yrrodd am Paul, ac
a'i gwr. ndawodd ef ynghylch y ffydd yng
a 28. 30. i Phil. 2. 3. Nghrist. 25 Ac fel yr oedd efe yn ymresymu
am h gyfiawnder, a dirwest, a'r farn a
Tit. 2. 12. fydd, Ffelics a i ddychrynodd, ac a ar-
k Rhuf. 2. 15. tebodd, Dos ymaith ei hyn o amser; a
phan gaffwyf fi amser cyfaddas, mi a
Heb. 4. 11. alwaf am danat. 26 A chan obeithio hefyd y rhoddid
l Job 15. 34. l arian iddo gan Paul, er ei bliwng ef yn
rhyddu o herwydd pa ham efe a ymgomodd
Sal. 26. 10. am dano yn fynychach, ac a chwedleuodd
1 Tim. 6. 10. ag ef. 27 Ac wedi cyflawni dwy flynedd, y
m Pen. 12. 3. daeth Porcius Ffestus yn lle Ffelics. m A
Ffelics yn ewyllysio gwneuthur cym-
a 25. 9. mwynas i'r Iuddewon, a adawodd Paul
yn rhwym.

PEN. XXVI.

Achwyn ar Paul gerbron Ffestus. 8 *Paul*
yn attab trosto ei hun. 25 *Ffestus yn ei*
ddiweuro.

a Diar. 27. 23. Nah. 3. 18. * *tywysogion*
b Mat. 11. 25.
Pen. 22. 1. c Pen. 23. 15.
d Sal. 140. 5. Dan. 9. 7.
Pen. 24. 5. e Job 5. 13. Di. 21. 30
f Deut. 19. 16. Rhuf. 13. 3

FFESTUS gan hynny, wedi dyfod i'r
talaith, ar ol a tri diwrnod a aeth i
fynu i Jerusalem o Cesarea.
2 Yna yr * ymddangosodd yr arch-
offeiriad b a phennaethiaid yr Iuddewon,
ger ei fron ef, yn erbyn Paul, ac a ymbil-
iasant ag ef, 3 Gan geisio ffafr yn ei erbyn ef, c fel
y cyrchai efe ef i Jerusalem, gan wneu-
thur cynll wyn i'w ladd ar y ffordd.
4 A Ffestus a attebodd, y e cedwid
Paul yn Cesarea, ac yr ai efe ei hun *ymo*
ar fyrder.
5 Y rhai gan hynny a allant yn eich
mysg, eb efe, deuant i waered gyd â *mi*,
ac od oes dim *f drwg* yn y gwr hwn,
cyhuddant ef,

6 A phryd na thrigasai efe gyd â
hwynt dros ddeng niwrnod, efe a aeth i
wared i Cesarea; a thrannoeth g *ef a*
eisteddodd yn yr ariedl, ac a archodd g Diar. 4. 16.
ddwyn Paul atto.
7 Ac wedi ei ddyfod, yr Iuddewon a
ddaethent o Jerusalem i waered, a safasant
o'i amgylch, ac a ddygasai lawer o achw-
h ynion h trymion yn erbyn Paul, i'r hai *h* Ef. 3. 8.
ni s gallent eu profi. ni 5 gallent. *i* Mat. 26.
8 Ac yntau yn ei ymddiffyn ei hun, 60.
i Nyt pechais i ddim, nac yn erbyn Pen. 24. 13.
i cyfraith yr Iuddewon, nac yn erbyn Pen. 6.
demi, nac yn erbyn Cesar.
9 Eithr Ffestus, yn chwennych dangos a 24. 12.
m ffafr i'r Iuddewon, a attebodd Paul, ac *l* 1 Cor. 9.
a ddywedodd, A fynni di fyned i fynu i 20.
Jerusalem, i'th farnu yno ger fy mron i *m* Pen. 24.
ain y pethau hyn? 27.
10 A Phaul a ddywedodd, O flaen
n gorseddfainge Cesar yr wyf fi yn sefyll, *n* Di. 22. 29.
o lle y mae yn rhaid fy marnu: di i Mat. 10. 18.
wnaethum i ddim cam a'r Iuddewon, *o* Pen. 22.
megis y gwyddost ti yn dda. 21. 28.
11 *p* Canys os ydwyf yn gwneuthur *p* Pen. 18.
eam, ac *o* gwnaethum ddim yn haeddu 14.
angau, *q* nid wyf yn gwrthod marw: eithr *q* Jos. 22.
onid oes dim o'r pethau y mae y rhai hyn 22.
yn fy nghyhuddo, r ni ddichon neb fy nhraw- *r* 1 Thes.
ddodi iddynt. I Appelio yr wyf at Cesar. 2. 15.
12 Yna Ffestus, wedi ymddidan a'r s 1 Sam.
cyngor, a attebodd, A appeliaist ti at 27. 1.
Cesar? I at Cesar yi cai di fyned. Pen. 62.
13 Ac wedi talm o ddyddiau, Agripa 32.
y brenin a Bernice, a ddaethant i Cesarea i Sal. 42. 7.
i gyfarch Ffestus.
14 Ac wedi iddynt aros yno lawer o Mat. 4. 4.
ddyddiau, Ffestus a fynegodd i'r brenin Ioan 3. 13.
hanes Paul, gan ddywedyd, u Y mae
yma ryw un wedi ei adael gan Ffelics yng u Pen. 24.
ngharchar; 27.
15 Ynghylch yr hwn, pan oeddwn yn
Jerusalem, yr † ymddangosodd archi- † Neu,
offeiriaid a henuriaid yn Iuddewon, ger *cyflwyn-*
bron, *x* gan ddeisyf *cael* barn yn *erbyn* ef. *wyd.*
16 I'r rhai yr attebais, y nad oedd arfer i Ioan 3. 3.
y Rhufeiniwyr roddi neb i'w dwyn i 18. 18. 31.
ddifetha, nes cael o'r cyhuddol ei gyhudd- *y* Rhuf. 2.
wyr ☞ yn ei wynebu, a chael lle i'r cyd- 1.
ffyn ei hun rhag y cwyn. ☞ Deut.
17 Wedi eu dyfod yma gan hynny, heb 19. 17.
wneuthur dim oed, trannoeth mi a eis- Ioan 7. 51.
eddais ar yr ariedl-fainge, ac a orchym- Act. 25. 6.
mynais ddwyn y gwr ger bron.
18 Am yr hwn, pan safodd y cyhudd- *z* Pen. 17. 18.
wyr i fynu, ni ddygasant ddim achwyn 17.
o'r pethau yr oeddwn i yn tybied: Pen. 17. 18.
19 Ond yr oedd ganddynt yn ei erbyn 1 Cor. 1.
ef yw ymofyniadau ynghylch eu *a* cref- 23.
yddol eu hunain, ac ynghylch un Iesu, a 1. 14.
a fuasai *b* farw, yr hwn a daerai Paul *a* 26. Sal. 9. 10.
fod yn fyw. *b* Mat. 1.
20 A myfi, yn *c* anhyfbys i ymofyn 24.
am hyn, a ddywedais, A fynnai efe fyned Dat. 1. 18.
i Jerusalem, *d* a'i farnu yno am y pethau *c* Jer. 9. 3.
hyn. *d* Adn. 9.
21 Eithr gwedi i Paul appelio i'w gadw I Neu,
i i wybyddiaeth Augustus, mi a orchmynnais farn,
ei gadw ef hyd oni allwn ei anfon at
Cesar. *e* Pen. 9.
22 Yna f Agrippa a ddywedodd wrth 15.
Ffestus, Minnau a *g* ewyllysiwn glywed yn Luc 9. 9.
dyn. Yntau a ddywedodd, Yr a gai ei *b* Preg. 1. 2.
glywed ef y fory. 1 Cor. 7.
23 Trannoeth gan hynny, wedi dyfod 31.
Agrippa a Bernice, *h* a thwyll fawr, *i* a, 1 Pedr 1.
myned i mewn i'r ariedl, a'r pen-capte- 24.
iaid, a phendefigion y ddinas, wrth or- i Sal. 36. 6.
chymyn Ffestus fe a ddygwyd Paul ger Rhuf. 8. 28.
bron. *k* Act. 19.
24 A Ffestus a ddywedodd, Frenin 4.
Agrippa, a chwi wyr oll fydd gyd a mi yn Pen. 21. 36
bresennol, chwi a welwch y dyn hwn, o *l* Pen. 21.
blegid pa un y galwodd holl *k* Iuaws yr 36
Iuddewon arnaf fi, yn Jerusalem ac yma, a 22. 22.
gan lefain, *l* na ddylai efe fyw yn hwy. *m* Pen. 23.
25 Eithr pan ddyallais *m* na wnaethai 9.
efe ddim yn haeddu angau, ac yntau ei n Pen. 18. 38.
hun wedi appello at Augustus, *n* mi a fernais ei danfon ef, 15.

‖ Groeg, y. Job 32. 21.

26 Am yr hwn nid oes gennyf ddim ſicrwydd i'w 'sgrifennu at ‖ fy arglwydd. O herwydd pa ham mi a'i dygais ef gar eich bron chwi, ac yn enwedig ger dy fron di, O frenin Agrippa; fel, wedi ei holi ef, y caffwyf ryw beth i'w 'sgrifennu.

a Sal. 82. 4. Luc 19. 12.

27 Canys a'i dau o'r ſwm y gwelaf fi anfon carcharor, heb hyſpyſu hefyd yr achwynion *a ſyd'* yn ei erbyn ef.

P E N. XXVI.

2 Paul yn ai'roſ'i ger bron Agrippa, ei ſuchedd, 12 a'i aroddigaeth, &c. 24 Ei dyſied yn ynfyd. 25 Agrippa ym mron yn ei Griſtion.

A C Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Y mae cennad i ti ddywedyd a droſot dy hunan. Yna Paul a *b* eſtynodd ei law, ac a'i hymddiffynnodd ei hun.

b Di. 18. 13 Joan 7. 51. b Di. 1. 24. Eſa. 65. 2. Khuf. 10. 21.

2 Yr ydwyf yn fy nhybied fy hun yn ddedwydd, O frenin Agrippa, gan fy mod yn cael fy ymddiffyn fy hun ger dy fron di heddyw, am yr holl bethau yr achwynir arnaf gan yr Iuddewon:

‖ Gennaf

3 Yn ‖ bendifaddeu, *c* gan wybod dy fod di yn * gydnabyddus a'r holl ddeſtadau a'r holiadau ſydd ym mhlith yr Iuddewon. O herwydd pa ham yr ydwyf yn deiſyf arnat fy ngwrando yn ddioddefgar.

c 1 Cor 13.

* Groeg. gwybedydd

4 Fy muchedd i o'm *d* mebyd, yr hon ocdd o'r dechreuad ym mhlith fy nghenedl yn Ieruſalem, a wyr yr Iuddewon oll,

d Deut. 17. 18.

5 Y rhai a'm hadwaenant o'r dechreu (os mynnant dyſtiolaethu) mai yn ol *e* y ſect fanylaf o'n crefydd ni, y bum i fyw yn Pharliſead:

e Marc 10. 20. Pen. 23. 1. e Pen. 23. 6 Phil. 3. 5.

6 Ac yn awr, am obaith yr *f* addewid a wnaed i'n tadau gan Dduw, yr wyf yn ſefyll i m barnu:

f Gen. 3. 15. a 22. 18. Deut. 18. 15. Eſa 7. 14. Jer. 23. 5. Ezec. 34. 23. Mica 7. 20. Khuf. 1. 2. 2 Cor. 1. 20. g Khuf. 9. 4.

7 I'r hwn *addewid* y mae ein *g* deuddeg llwyth ni, † heb dor yn gwaſanaethu *Duw* nos a dydd, yn *b* gobeithio dyfod. *i* Am yr hon obaith yr achwynir arnaf, O frenin Agrippa, gan yr Iuddewon.

Iago 1. 1. † yn ebraeg. b Io. 7. 40. i Pen. 13. 33.

8 Pa beth! ai *k* anghredadwy y bernir genych chwi, y cyfyd Duw y meirw?

k Adn. 27. l Di. 28. 13. m 1 Cor. 13. 11. n Pen. 8. 3. a 9. 1, 2. o 1 Ti 1. 13 p 1 Bren. 21. 11. Eſa. 10. 1. q Mat. 17. 2. Pen. 22. 6. r Zec. 2. 8. Mat. 10. 40 s Pen. 2. 37. a 7. 54. Heb. 4. 12. t Gal. 1. 1. Heb. 5. 4. u Mat. 13. 12. Joan 1. 50. x 2 Cor. 1. 10. 2 Ti. 4. 17. y Eſa. 35. 5. a 42. 7. Luc 1. 79. a 4. 18. Eph. 1. 18. 2 Cor. 4. 4. x 2 Cor. 4. 5. z Joha 3. 3. Gal. 1. 1. b Pen. 9. 20. Sal. 119. 60

9 *l* Minnau yn wir *m* a dybiais ynof fy hun, fod yn rhaid i *mi* wneuthur llawer *o* bethau yn erbyn enw Ieſu o Nazareth.

10 *n* Yr hyn hefyd a wnaethum yn Ieruſalem: a llawer o'r ſaint a gauais i inewn carcharau, wedi derbyn awdurdod gan yr arch-offeiriaid; ac wrth eu dieſtha, mi a roddais farn yn *eu* herbyn.

11 Ac ym mhob ſynagog yn fynych mi a'u coſpais hwynt, ac a'u *o* cymhellais i gablu; a chan ynfydu yn fwy yn eu herbyn, mi a'u herlidiais hyd ddinaſoedd dieithr hefyd.

12 Ac yn hyn, a myfi yn myned i Damaſcus ag *p* awdurdod a chennad oddi wrth yr arch-offeiriaid,

13 Ar hanner dydd, O frenin, ar y ffordd, y gwelais *q* oleuni o'r nef, mwy na diſgleirder yr haul, yn diſgleirio o'm hamgylch, a'r rhai oedd yn ymdaith gyd â mi.

14 Ac wedi i ni oll ſyrthio ar y ddaear, mi a glywais leferydd yn llafaru wrthyf, ac yn dywedyd yn Hebraeg, Saul, Saul, pa ham yr ydwyt yn fy *r* erlid i? *s* Caled *yw* i ti wingo yn erbyn y ſymbylau.

15 Ac mi a ddywedais, Pwy wyt ti, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd, Myfi yw Ieſu, yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.

16 Eithr cyfod, a ſaf ar dy draed: canys i hyn yr ymddangoſais i ti, i'th *t* oſod ti yn weinidog ac yn dyſt o'r pethau a welaiſt, ac o'r pethau yr *u* ymddangoſaf i ti ynddynt;

17 Gan dy *x* ware'd ti oddi wrth y bobl, a'r Cenhedloedd, at y rhai yr ydwyf yn dy anfon ti yr awr hon.

18 y I agoryd eu llygaid, ac i'*w* troi o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant Satan at Dduw; fel y derbyniont faddeuant pechodau, a chyfran ym mhlith y rhai a ſanctteiddiwyd trwy y ffydd ſydd *z* ynof fi.

19 Am ba achos, O frenin Agrippa, *a* ni bûm anufudd i'r weledigaeth nefol:

20 Eithr *b* mi a bregethais i'r rhai yn Damaſcus yn gyntaf, ac yn Ieruſalem, a thros holl wlad Judea, ac i'r Cenhedloedd; ar iddynt edifarhau, a dychwelyd at Dduw, a gwneuthur *c* gweithredoedd addas i edifeirwch.

c Mat. 3. 8. Pen 14. 15 d Pen. 21. 30. Sal. 100. 4. e 2 Cor. 12. 9.

21 *d* O achos y pethau hyn yr Iuddewon a'm daliaſant yn y demi, ac a geiſiaſant *yr* lladd *i a'u dwyllaw eu hunain.*

22 Am hynny, wedi i mi gael *e* help gan Dduw, yr wyf fi yn aros hyd y dydd hwn, gan dyſtiolaethu i fychan a mawr, ac heb ddywedyd dim amgen nag a ddywedaſai y prophwydi a Moſes, y delent i ben;

f 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. Dat. 1. 5. g Luc 1. 79. a 2. 32. b 2 Bren. 9. 11. 1 Cor 4. 10 2 Cor. 5. 13

23 Y dioddefai Criſt, *ac* y byddai efe yn *f* gyntaf o adgyfodiad y meirw, ac *g* y dangoſai oleuni i'r bobl, ac i'r Cenhedloedd.

24 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd y pethau hyn trooſto, Fferſtus a ddywedodd â llef uchel, Paul, *h* yr wyt ti yn ynfyd; llawer o ddyſg ſydd yn dy yrru di yn ynfyd.

25 Ac efe a ddywedodd, Nid wyf fi yn ynfydu, *O* ardderchoccaf Fferſtus, eithr geiriau gwirioneddu a ſobrwydd yr wyf fi yn eu hadrodd

26 Canys y brenin a wyr oddi wrth y pethau hyn, wrth yr hwn yr wyf fi yn llafaru yn hŷ. O herwydd nid wyf yn tybied fod dim o'r pethau hyn yn gudd- iedig rhagddo; o blegid nid inewn *i* congl y gwnawd hyn.

i Luc 24. 18. k Adn. 22. l Mat. 13. 20. Marc 12. 34. Joan 5. 35. m 1 Cor. 7. 7. Khuf. 9. 3.

27 *Ob* frenin Agrippa, A wyt ti yn credu i'r *k* prophwydi? mi a wn dy fod yn credu.

28 Ac Agrippa a ddywedodd wrth Paul, Yr wyt ti o fewn *l* ychydig i'm hynnill i fod yn Griſtion.

29 A Phaul a ddywedodd, *m* Mi a ddymunwn gan Dduw, o fewn ychydig, ac yn gwbl oll, fod nid tydi yn unig, ond pawb hefyd a'r ſydd yn fy ngwrando heddyw, yn gyfryw ag wyf fi, ond y n rhwymau hyn.

n Pen. 12. 6. a 28. 16. 2 Tim. 1. 16. o Adn. 2. 1 Sam. 24. 17. Pen. 23. 9. Rhuf. 2. 15 p Pen. 25. 11.

30 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, cyfodd y brenin, a'r rhaglaw, a Bernice, a'r rhai oedd yn eiſtedd gyd â hwynt.

31 Ac wedi iddynt fyned o'r neilldu, hwy a lafaraſant wrth eu gilydd, gan ddywedyd, o Nid yw'r dyn hwn yn gwneuthur dim yn haeddu angau, neu rwymau.

32 Yna y dywedodd Agrippa wrth Fferſtus, Fe a aliefid gollwng y dyn yma ymaith, *p* oni buaſai iddo appelio at Ceſar.

P E N. XXVII.

1 Mor'o tu a Rhufain, 10 Rhag-ddywedyd peryg'l y daith. 44 Pawb yn Lannio yn iach.

A Phan *a* gyttunwyd forio o honom ymaith i'r Ital, hwy a roiſant Paul, *b* a rhyw garcharorion eraill, at ganwriad a'i enw Julius, o fyddin Auguſtus.

a Gen. 50. 20. Pen. 25. 12 b Adn. 24. Preg. 9. 2.

2 Ac wedi dringo i long o Adramytium, ar fedr hwylio i dueddau Aſia, ni a aethom allan o'r porthladd, a chyd â ni yr oedd *c* Ariſtarcus, Macedoniad o Theſſalonica.

c Pen. 19. 29.

3 A thrannoeth ni a ddygwyd i wared i Sidon. A Julius a ymddug yn *d* garedigol tu ag at Paul, ac a roddes *iddo* gennad i fyned at ei gyfeillion i gael *e* ymgeledd.

a 20. 4. d Pen. 24. 23. a 28. 16. e Pen. 28. 1.

4 Ac wedi myned oddi yno, ni a hwyliaſom dan *f* Cyprus, am fod y gwyntoedd yn wrthwynebus.

f Pen. 11. 19.

5 Ac wedi hwylio o honom dros y môr ſydd ger llaw *g* Cilicia a *h* Phamphylia, ni a ddaethom i Myra, *dinas* yn Lycia.

g Pen. 5. 23. a 6. 9. h Pen. 2. 10.

6 Ac yno y canwriad wedi cael llong o Alecſandria, yn hwylio i'r Ital, a'n goſododd i ni ynddi.

i Dan. 1. 6.

7 Ac wedi i ni hwylio yn anniben lawer o ddyddiau, a dyfod yn brin ar gyfer Cnidus, am na adawai y gwynt i ni; ni a hwyliaſom is law * Creta, ar gyfer Salmone.

* Candia, Tit. 1. 5.

8 Ac *wedi i ni* yn brin fyned heibio iddi, ni a ddaethom i ryw le a elwir Y porthladdoedd prydferth, yr hwn yr oedd dinas Laſea yn agos iddo.

9 Ac wedi i dalm o amſer fyned heibio, a bod

† Amser yr ympryd a aeth heibio, ac y mae hi ar fin y gauaf. *k* Ler. 23. 27.

‖ *Sef*, y 10 o *Tisri*, y 7 mis, *Medi*, neu *Hydref*.

Dydd y cymmod blynyddol dros bechod mewn petbau. *Sanctaidd* i ydoedd, ac i gofio'r *Ilo aur*, &c. Exo xxxii. 34. Ler. xvi. 6, 23. xxiii. 27. Num. xxix. 7. Jer. xxxvi. 6. Heb ix. 7.

Yr oedd trefniad y Babell, ac enneiniau yr a lor, *Exo.* xxix. 36. yn eu cysegru o Grist, a Sancteiddiwyd trwy ei waed ei hun. *Joan* x 36. *l* Jer. 25. 9. Hos. 11. 3. *m* 1 Bren. 22. 8. Luc 12. 15 *n* 2 Cron. 20. 20. Ioan 5. 43. *o* 2 Cor 5. 7 *p* Preg. 7. 8 *q* Sal. 107. 25. *r* Jer. 10. 23. Jona 1. 13. † *gafael yn y tâd.* *s* Preg. 9. 2. 1 Cor. 3. 15 *t* Jona 1. 5. *u* Sal. 107. 26. 1 Ped. 4. 18 ‖ *hebyd*, neu, *ymgryd*, Adn. 33. *x* Sal. 81. 13. *y* Adn. 6. *z* 2 Tim. 2. 9 *a* 2 Bren. 6. 17. Sal. 34. 7. Mat. 4 11. Heb. 1. 14. *b* Gen. 18. 32. 2 Bren. 2. 12. Job 22. 30. *c* Rhu 4. 20 *d* Adn. 27. Pen 14. 21

a bod morio weithian yn enbyd, o herwydd hefyd † ddarfod yr *k* ‖ ympryd weithian; Paul a gynghorodd *anafu*.

10 Gan ddywedyd wrthynt, *Ha wyr*, *l* yr wyf yn gweled y bydd yr hynt hon ynghyd a llawdr a challed fawr, nid yn unig am y llwyth a'r llong, eithr am ein heinioes ni hefyd.

11 Eithr y canwriad a gredodd i'r llywydd ac i *m* berchen y llong, yn fwy nag i'r pethau a ddywedid *n* gan Paul.

12 A chan fod y porthladd yn *o* anghyfleus i auafu, y rhan fwyaf a roilant gyngor i ymadel oddi yno hefyd, os gallent ryw fodd gyrhaeddyd hyd i Phenice, i auafu *yno*; yr hwn lydd porthladd yn Creta, ar gyfer y deau-orllewin, a'r gogledd-orllewin.

13 A phan chwythoddy deheu-wynt yn *p* ara, tybyg yr hwy ym *p* bybiod cael *eu* meddwl, gan godi *bwyllau*, a forlafant heibio yn agos i Creta.

14 Ond cyn nemmawr cyfododd yn ei herbyn hi wynt *q* tymhestlog, yr hwn a elwir Euroclydon.

15 A phan gipiwyd y llong, ac heb allu gwrth wyneb ir gwynt, *r* ni a ymroison, ac a ddygwyd *gyt âir gwynt*.

16 Ac wedi i ni redeg goris ynys fechan a elwir Claudia, braidd y gallasom gael *s* y bad *i'r bwrdd*.

17 Yr hwn a godasant i fynu, ac a wnaethant cynnorthwyon, gan wregysu y llong oddi dani: ac a hwy yn ofni rhag syrthio ar sugn-draeth, wedi gostwng yr hwyl, a ddygwyd felly.

18 A ni ym gliniawn arnom gan y dymhestl, drannoeth hwy a *t* ysgafnhasant y llong.

19 A'r trydydd *dydd* *t* bwriasom â'n dwylaw ein hunain dackau y llong allan.

20 A phan nad oedd na haul na ser yn ymddangos dros lawer o ddyddiau, a thymmhestl nid bychan yn pwyso *arnam*, *u* nob gobaith y byddem gadwedig a ddygwyd oddi arnom o hynny allan.

21 Ac wedi bod hir ‖ ddirwest, yna y safodd Paul yn eu canol hwy, ac a ddywedodd, *Ha wyr*, chwi a ddylasech *x* wrando arnaf fi, a bod heb ymadaw o Creta, ac ynnill y garnad yma a'r golled.

22 Ac yr awr hon yr wyf yn eich *y* cynghori chwi i fod yn *z* syfurus: canys ni bydd colled am einioes *un* o honoch, ond am y llong yn unig.

23 Canys safodd yn ty ymyl y nôs hon *a* Angel Duw, yr hwn a'm piau, a'r hwn yr wyf yn ei addoli,

24 Gan ddywedyd, Nac ofna, Paul; rhaid i ti lefyll ger bron Cesar: ac wele, *b* Rhoddes Duw i ti y rhai oll sydd yn morio gyd a thi.

25 Am hynny, *Ha wyr*, cymmerwch gysur: canys *c* yr wyf fi yn credu i Dduw, mai felly y bydd, yn ol y modd y dywedwyd i mi.

26 Ond y mae yn rhaid *d* ein bwrw ni i ryw ynys.

27 Ac wedi dyfod y bedwaredd nos ar ddeg, fe ddigwyddodd, a ni yn morio yn Adria, ynghylch hanner nos, dybied o'r morwyr eu bod yn nesau i ryw wlad.

28 Ac wedi iddynt ddyfnio, hwy a'i cawsant yn ugain gwrhyd: ac wedi mynedychydig pellach, a phlymio drachefn, hwy a'i cawsant yn bymtheg gwrhyd.

29 Ac a hwy yn *e* ofni rhag iddynt syrthio ar *f* leoedd garwion, wedi iddynt fwrw pedair angor allan o'r llyw, hwy a dueiysiant ei mynedi fin yn ddydd.

30 Ac fel yr oedd y llongwyr yn ceisio foi allan o'r llong, ac wedi gostwng y bâd i warcd i'r môr, yn rhith ond ar fedr bwrw angorau o'r pen blaen i'r llong,

31 Dywedodd Paul wrth y canwriad a'r milwyr, *g* Onid erys y rhai hyn yn y llong, ni ellwch chwi fod yn gadwedig.

32 Yna y torrodd y milwyr rafau'r bad, ac a adawsant iddo syrthio ymaith.

33 A thra'r ydoedd hi yn dyddhau, Paul a eiriolodd ar bawb gymmeryd llunaeth, gan ddywedyd, Heddyw yw y pedwarydd dydd ar ddeg yr ydych chwi yn disgwyl, ac yn aros ar eich cythlwng, heb gymmeryd dim.

34 O herwydd pa ham yr ydwyf yn dymuno arnoch gymmeryd llunaeth: o blegid hyn sydd *h* er iechyd i chwi: canys ni blewyn i'r un o honoch ni 4yrth oddi ar ei ben.

35 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a gymmeroddtara, ac a ddiolchodd i Dduw yn eu *i* gwydd hwynt oll, ac a'i torrodd, ac a ddechreuodd fwyta.

36 Ac yr oeddynt bawb wedi myned yn *m* gysurol: a hwy a gymmerasant luniaeth hefyd.

37 Ac yr oeddym ym y llong i gyd, yn ddau cant ac un ar bymtheg a thrugain o *n* eneidiau.

38 Ac wedi eu digoni o luniaeth, hwy a ysgafnhasant y llong, gan fwrw'r o gwenith allan i'r mor.

39 A phan aeth hi yn ddydd, nid oeddynt yn adnabod y tir: ond hwy a ganfuant ryw gilfach a glann iddi; a'r hon y cynghorasant, os gallent, wthio'r llong iddi.

40 Ac wedi iddynt † godi'r angorau, hwy ‡ a ymollyngasant i'r mor, ac a ollyngasant hefyd yo rhydd rwymau'r llyw, ac a godasant yr hwyl i'r gwynt, ac a giliasant y lann.

41 Ac wedi *p* syrthio ar le deuforgyfarfod, *p* hwy a wthiasant y llong: a'r pen blaen iddi a lynodd, ac a safodd yn ddiysgog, eithr y pen ol a ymddattodod gan nerth y tonnau.

42 A chyngor y milwyr oedd, *q* lladd y carcharorion, rhag i neb o honynt nofio allan, a dianc ymaith.

43 Ond y canwriad, yn ewyllysio cadw Paul, a rwystrodd *r* iddynt *eu* hamcan; ac a orchoddi bawb allu fedrai nofio, yn fwy yn gyntaf *i'r môr*, a myned allan i'r tir:

44 Ac i'r lleill, rhai ar ystyllod, ac eraill ar ryw *ddarnau* o'r llong. Ac felly y digwyddodd ddyfod o bawb i dir yn ddiangol.

PEN. XXVIII.

1 *Paul wedi tirio ym Malta, yn cael ymgeledd gan y barbariaid.*

AC wedi iddynt *a* ddianc, yna y gwybuant mai * Melita y gelwid yr *b* ynys.

2 A'r *c* barbariaid a ddangosasant i ni fwyneidd-dra nid bychan: o blegid hwy a gynneuasant dân, ac a'n *d* derbyniasant ni oll o herwydd y gawod gynnyrchasai, ac o herwydd yr oerfel.

3 Ac wedi i Paul gynnull ynghyd lawer o † friw-wydd, a'u dodi ar y tân, *e* gwiber a ddaeth allan o'r gwres, ac a lynodd wrth ei law ef.

4 A phan welodd y barbariaid y bwyllfil yng nghrog wrth ei law ef, hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Yn ddiau *f* lleiawrudding yw y dyn hwn, yr hwn er ei ddiangc o'r mor, *g* ni adawodd dialedd iddo fyw.

5 Ac efe a ysgydwodd y bwyllfil i'r tân, ac *h* ni oddefodd ddim niweid.

6 Ond yr oeddynt hwy yn disgwyl iddo ef chwyddo, neu syrthio yn ddisymmwth yn farw. Eithr gwedi iddynt hir ddisgwyl, a gweled nad oedd dim niweid yn nigwydd iddo, hwy a newidiasant eu meddwl, ac a ddywedasant mai duw oedd efe.

7 Yngbylch y man hwnnw yr oedd tiroedd i bennaeth yr ynys, a'i enw Publius, yr hwn a'n *i* derbyniodd ni, ac a'n llettyodd dridiau yn garedig.

8 A thigwyddodd, fod *k* tad Publius yn gorwedd yn glaf o gryd a gwaedlif: ac at yr hwn wedi i Paul fyned i mewn a *m* gweddio, *n* efe a ddodod ei ddwylaw arno ef, ac a'i iachaodd.

9 Felly wedi gwneuthur hyn, y lleill hefyd y rhai oedd a heintiau arnynt yn yr ynys, a ddaethant atto, ac a iachawyd:

* *dim i'w gyfri* neu, *bwyd yn ei bryd.*

a Eph. 5. 29. *b* 1 Bren. 1. 52. Mat. 10. 30. *c* 1 Sam. 9. 13. Ioan 6. 11. 1 Tim. 4. 3. 4. *d* Col. 4. 5. *m* Sal. 30. 11. *n* Pen. 2. 41. *o* Diar. 23. 5 1 Tim. 6. 17.

† *llorri.*

‡ *Ta'n ymgasant i'r mor.*

p Adn. 26. 2 Cor. 11. 25. *q* 1 Sam. 19. 4. Sal. 109 4. Pen. 26. 21. *r* 1 Bren. 18. 4. Jer. 38. 13. Pen. 23. 10 *s* Sal. 107. 30.

a Gen. 22. 14. Sal. 46. 1. * *Malta.* *b* Pen. 27. 26. *c* Sal. 105. 12. *d* 1 Bren. 17. 9. Heb. 13. 2. † *grinellau* *e* Mat. 7. 3. 2 Cor. 11. 26. *f* Luc 13. 2. *g* Gen. 9. 6. Rhut. 2. 15 *h* Sal. 91. 13. Marc 16. 18. Luc 10. 19. *i* Pen. 14. 1 D. *k* Adn. 2. Pen. 27. 37. *l* Mat. 8. 14. *m* 1 Bren. 17. 20. *n* Iago 5. 14.

30. Sal. 8.25. 34 0
‡ *ên dygnyd ymatto.*
‖ Neu, *meibion Ju iter,*
2 Sam. 5. 2, 7
1 Cor 8.4.
* Neu, *ſe'n dyswyd.*
q 2 Cor. 1.4
† Neu, *tu a.*
r Rhu. 1.7. Dat. 17. 18.
s Heb. 13.3
2 Tim. 1. 18.
t 1 Cor. 12. 21.
u Adn 30, 31. Gen. 50.20 Pen. 23.11 a 27 3.
x Diar. 1.7 Rhuf. 9.4.
y Pen. 21, 33.
z Sal. 57 4
a Pen. 26. 31.
b Pen. 25. 11. Mat 10.16
c 1 Cor. 13 5.
d Jer. 14.8. Pen. 26.6.
e Pen. 26. 29.

10 Y rhai hefyd a'n *o* parchaſant ni a llawer o urddas: a phan oeddym yn ymadael, hwy a'*n* llwythaſant *ni* â phethau *p* angenrheidiol.

11 A chwedi tri mis, ‡ yr aethom ymaith mewn llong o Aleciandria, yr hon a auafaſai yn yr ynys; a'i harwydd hi oedd ‖ Caſtor a Pholucs.

12 Ac wedi ein dwyn i Syracuſa, ni a drigaſom *yno* dridiau.

13 Ac oddi yno wedi myned oddi amgylch, * ni a ddaethom i Rhegium. Ac ar ol un diwrnod y dcheu-wynt a chwythodd, ac ni a ddaethom yr ail dydd i Puteoli:

14 Lle y cawſom *q* frodyr, ac y dymunwyd arnom aros gyd a hwynt ſaith niwrnod: ac felly ni a ddaethom † i *r* Rufain.

15 Ac oddi yno, pan glybu'r brodyr am danom, hwy a ddaethant i'n *s* cyfarfod ni hyd Appi-fforum, a'r Tair tafarn: y rhai pan welodd Paul, efe a ddiolchodd i Dduw, ac a gymmerodd *t* gyſur.

16 Eithr pan ddaethom i Rufain, y canwriad a roddodd y carcharorion at bencapten y llu: *u* eithr cenhadwyd i Paul aros wrtho ei hun, gyd a milwr oedd yn ei gadw ef.

17 A digwyddodd, ar ol tridiau, alw o Paul ynghyd y rhai oedd *x* bennaf o'r Iuddewon. Ac wedi iddynt ddyfod ynghyd, efe a ddywedodd wrthynt, *Ha* wyr frodyr, er na wnaethum i ddim yn erbyn y bobl, na defodau y tadau, etto y mi a roddwyd yn garcharor, o Jeruſalem ℥ i ddwylaw y Rhufeinwyr.

18 Y rhai, wedi darfod fy holi, a fynnaſent *fy a* ngollwng ymaith, am nad oedd dim achos angau ynof.

19 Eithr am fod yr Iuddewon yn dywedyd yn erbyn *byn*, *b* mi a yrriwyd i appelio at Cesar; *c* nid fel pettai gennyf beth i achwyn ar fy nghenedl.

20 Am yr achos hwn gan hynny y gelwais am danoch chwi, i'*ch* gweled, ac i ymddiddan â *chwi*: canys o achos *d* gobaith Iſrael y m rhwymwyd i a'r *e* gadwyn hon.

21 A hwythau a ddywedaſant wrtho, Ni dderbyniaſom ni lythyrau o Judea yn dy gylch di, ac ni fynegodd ac ni lafarodd neb o'r brodyr a ddaeth oddi yno ddim drwg am danat ti.

22 Ond yr ydym ni yn deiſyf cael clywed gennyt di beth yr ydwyt yn ei ſyniad: o blegid am y ſect hon, y mae yn hyſpys i ni fod *f* ym mhob man ddywedyd yn ei herbyn.

23 Ac wedi iddynt ‡ drefnu diwrnod iddo, llawer a ddaeth atto ef i'w letty; i'r rhai *y g* tyſtiolaethodd ac yr eglurodd efe deyrnas Dduw, gan gymhori iddynt y pethau am yr Ieſu, *o* allan o gyfraith Moſes, a'r prophwydi, o'r bore hyd yr hwyr.

24 A *i* rhai a gredaſant y pethau a ddywedaſid, a rhai ni chredaſant.

25 Ac a hwy yn anghyttun â'u gilydd, hwy a *k* ymadawſant, wedi i Paul ddywedyd un gair, Da y llafarodd yr Yſpryd Glân trwy Eſaias y prophwyd, wrth ein tadau ni,

26 Gan ddywedyd, *l* Dos at y bobl yma, a dywaid, Yn clywed y clywch, ac ni ddyaliwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch.

27 Canys braſawyd calon y bobl hyn, a thrwm y clywſant â'u cluſtiau, a'u llygaid a gauaſant; *m* rhag iddynt weled â'u llygaid, a chlywed a'u cluſtiau, a dyall a'r galon, a dychwelyd, ac i mi eu hiachau hwynt.

28 Bydded hyſpys i chwi gan hynny, anfon iachawdwriaeth Duw *n* at y Cenhedloedd; a hwy a wrandawant.

29 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, ymadawodd yr Iuddewon, a chanddynt *o* ddadl mawr yn eu plith.

30 A Phaul a arhoſodd ddwy flynedd gyfan yn ei *p* dŷ ardrethol ei hun, ac a *q* dderbyniodd bawb a'r oedd yn dyfod i mewn atto,

31 Gan *r* bregethu teyrnas Dduw, ac athrawiaethu y pethau am yr Arglwydd Ieſu Grift, gyd a phob *s* hyfder yn ddiwahardd.

f Luc 2.34 Ioan 7.48. Pen. 24.5.
‡ *hennu.*
g Adn. 26. Pen 2.40.
h Eſa 8.20 Pen. 18. 28.
i Pen. 13. 38. a 17 4, 34
k Eſa. 6.15
l Eſa. 6.9. Mar. 4.3.14 Io. 12.40. Rhu. 11.8.
m 2 Theſ. 2. 11.
2 Ped. 3.5.
n Pen. 13. 46. a 18 6. Tit. 2. 11.
o Adn. 24.
p Adn. 16. 2 Tim. 1. 12.
q Mat. 28. 19. Phile. 10.
r 2 Tim. 4. 2.
s 2 Tim. 1. 12. Pen. 4.29, 31.

Epiſtol PAUL yr Apoſtol, At y RHUFEINIAID.

Y CYNHWYSIAD.

Yr Epiſtol hwn a oſodir yn ſaeneg, nid am ei 'fgrifenu yn gyntaf, eithr o herwydd ei fod yn cynnwys Egwyddorion Crefydd; ac a elwir, gan yr Egrwys, Mêr Difeinyddiaeth.

PEN. I.

1 *Paul yn dangos ei alwad.* 16 *Nattur a nerth yr efengyl.* 21 *Cyſtwr dyn annuwiol.*

PAUL gwaſanaethwr Ieſu Grift, wedi ei alw i *fod* yn apoſtol, *ac* wedi ei *a* neilduo i efengyl Duw,
2 (*b* Yr hon a rag-addawſai efe trwy ei brophwydi yn yr yſgrythurau ſanctaidd)
3 Am ei Fab ef Ieſu Grift ein Harglwydd ni, yr hwn a wnaed *c* had Dafydd o ran y cnawd,
4 Ac a *d* eglurwyd yn Fab Duw mewn gallu, yn ol yſpryd ſancteiddiad, trwy'r *e* atgyfodiad oddi wrth y meirw:
5 Trwy'r hwn y derbyniaſom *e* ras ac apoſtoliaeth i *f* ufudd-dod ffydd ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn ei enw ef:
6 Ym myſg y rhai yr ydych *g* chwithau yn alwedigion Ieſu Grift.
7 At bawb ſydd yn Rhufain, yn *h* anwyl gan Dduw, *i* wedi eu galw *i fod* yn ſaint: *k* Gras i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Ieſu Grift.
8 Yn gyntaf, *l* yr wyf yn diolch i'm Duw trwy Ieſu Grift droſoch chwi oll, o blegid bod eich ffydd chwi yn *m* gyhoeddus yn yr holl fyd,

a Act. 9.15 a 13. 2. Gal. 1. 15.
b Gen. 3 5. Eſa. 49. 5, &c. Luc 1. 70.
c Io. 1 14. *d* Mat 27 52--55. Act. 13.33 Pen. 9. 5.
e 1 Tim. 1. 13.
f Pen. 16. 26.
g Pen. 8. 28.
h 1 Ioan 4. 10, 19. Eph. 1 6.
i 1 Co. 1 2.
k Gal 1.3
l Phile. 4
m Pen. 16. 1. 1 Theſ. 1.8

9 Canys tyſt i mi yw Duw, *n* yr hwn yr ydwyf yn ei waſanaethu yn fy yſpryd yn efengyl ei Fab ef, fy mod i yn *o* ddiddan yn gwneuthur coffa o honoch bob amſer yn fy ngweddiau,
10 *p* Gan ddeiſyf a gawn ryw fodd, ryw amſer beilach, ſwydd-hynt gyd âg ewyllys Duw, i ddyfod attoch chwi.
11 Canys yr wyf yn hiraethu am eich gweled, fel *q* y gallwyf gyfrannu i chwi ryw ddawn yſprydol, fel y'ch cadarnhaer:
12 *A* hynny iydd i gyd ymgyſuro yn eichoch myſg chwi, trwy *r* ffydd ein gilydd, yr eiddoch chwi a'r eiddof finnau.
13 Eithr ni fynnwn i chwi fod heb wybod, frodyr, i mi yn fynych arfaethu dyfod attoch (ond fe'm *s* lluddiwyd i hyd yn hyn) fel y cawn ryw *t* ffrwyth ynoch chwi hefyd, megis ag yn y Cenhedloedd eraill
14 *u* Dyledwr ydwyf i'r Groegiaid ac i'r barbariaid hefyd, i'r doethion ac i'r annoethion hefyd.
15 Felly, hyd y mae ynof fi, *x* parod ydwyf i bregethu'r efengyl i chwithau hefyd y rhai ydych yn Rhufain
16 Canys *y* nid oes arnaf gywilydd o efengyl Grift: o blegid ℥ gallu Duw yw hi er iachawdwriaeth, i bob un a'r fydd yn credu;

n Sal. 77.6. Pen. 7.23, 25.
1 Cor. 6 20. Phil 3.3.
o 1 Sam. 12. 23. Col. 1. 3. 2 Tim. 1.3
p 1 Theſ. 3. 10. Act 16.6.
r Col. 1 6. Pen. 15.32
q Io. 21. 15.
1 Cor. 12 4
r Col. 4.7. Tit. 1. 4. Heb 6 19. 2 Ped. 1.1.
s Act. 16 6
t Col. 1 6.
u 1 Cor. 9. 16
Col 3. 11.
x Act 8 40 a 21. 13.
y Sal. 40.9. 2 Tim. 1.8 ℥ 1 Cor. 1. 18.

credu; *a* i'r Iuddew yn gyntaf, a hefyd i'r Groegwr.

17 Canys ynddi *b* hi y datguddir cyfiawnder Duw o ffydd i ffydd; megis y mae yn 'igrifenedig, *c* Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd,

18 Canys digofaint Duw a ddatguddiwyd o'r nef yn erbyn *d* pob annuwioldeb ac anghyfiawnder dynion, y rhai ſydd yn *e* attal y gwirionedd mewn anghyfiawnder.

19 O herwydd yr hyn a ellir ei wybod am Dduw, *f* ſydd eglur * yn eu plith: canys g Duw a'i heglurodd iddynt.

20 Ca ys ei *h* anweledig bethau ef er creadigaeth y byd, † wrth eu hyſtyried yn y pethau a wnaed, a weilir yn amlwg; *ſef* ei dragywyddol allu ef a'i Ddduwdod, ‡ fel y byddent yn i ddiefgus:

21 O blegid a hwy yn adnabod Duw, na's gogoneddaſant ef fel Duw, na bod yn ddiolchgar iddo; (eithr *k* ofer fuont yn eu rheſymmau, a'u calon annyalus hwynt a dywyllwyd:

22 Gan dybied eu bod yn *l* ddoethion, hwy a aethant yn ffyliaid;

23 Ac a newidiaſant *m* ogoniant yr anllygredig Dduw, i gyffelybiaeth ilun dyn llygredig, ac ehediaid, ac anifeiliaid pedwar-carnol, ac ymluſgiaid.)

24 O ba herwydd Duw hefyd a'u *n* rhoddes hwy i fynu, yn nhrachwantau eu calonnau; i aflendid, *o* i ammherchi eu cyrph eu hun yn eu plith eu hunain:

25 Y rhai a newidiaſant wirionedd Duw † gwragedd hwynt a newidiaſant yr arfer naturiol i'r hon ſydd yn *s* erbyn nattur.

26 ‡ A'r un modd y gwyr hefyd, gan adael yr arfer naturiol o'r wraig, a ymlofgent yn eu hawydd i'w gilydd, y gwyr ynghyd a gwyr yn gwneuthur bryneiaeth, ac yn *u* derbyn ynddynt eu hunain y cyfryw dal am eu cyfeiliorni ag ydoedd raid.

27 Ac megis nad oedd gymmeradwy gan dynt ‖ gael Duw yn *eu* cydnabyddiaeth, *x* Duw a'u rhoddodd hwynt i fynu i feddwl anghymmeradwy, i wneuthur y pethau nid oedd weddaidd:

28 Wedi eu y llenwi a phob anghyfiawnder, godineb, anwiredd, cybydd dod, drygioni; yn llawn cynfigen, llofruddiaeth, cynnen, twyll, drwg-anwydau:

29 Yn hufſyngwyr, yn athrodwyr, yn * gas ganddynt Dduw, yn drahaus, yn felichion, yn ffroſtwyr, yn ∝ ddychymygwyr drygioni, *a* yn anufudd i rieni,

30 Yn annyallus, yn dorrwyr ammod, yn angharedig, yn anghymmodion, yn annhrugarogion:

31 Yr hwn a'r *b* gwybod cyfiawnder Duw, (fod y rhai ſydd yn gwneuthur y cyfryw bethau yn haeddu marwolaeth) *yn*t nid yn unig yn gwneuthur y pethau hyn, *c* eithr hefyd yn † cydſynio a'r rhai ſydd yn eu gwneuthur hwynt

* *gaſawyr.* ∝ 1 Bren 12. 33. *a* 2 Tim. 3. 3. *b* Adn. 21. Pen. 2 14. *c* Sal. 50 18. Hoſ. 7. 3. Sal. 50 18. † *cyd-ymfoddioni.*

P E N. II.

1 Bod y rhai ſy'n pechu ac yn condemnio eraill, yn ddiefgus. 9 Gwae'r anufudd. Iudnewon a Cenhedloedd.

O Herwydd pa ham dieigus wyt ti, O ddyn, pwy bynnag wyt yn barnu: canys yn yr hyn yr wyt yn *a* barnu arall, yr wyt yn dy gondemnio dy hun: canys ti yr hwn wyt yn barnu, wyt yn gwneuthur yr un pethau.

2 Eithr ni a wyddom *b* fod barn Duw yn ol gwirioned, yn erbyn y rhai a wnant y cyfryw bethau.

3 Ac a wyt ti yn tybied hyn, O ddyn, yr hwn wyt yn barnu y rhai ſy yn gwneuthur y cyfryw bethau, a thithau yn *c* gwneuthur yr un pethau, y dieng di rhag barn Duw?

4 Neu a wyt ti yn diyſtyru *d* golud ei ddaioni ef, a'i ddioddefgarwch, a'i *e* ymaros, heb wybod fod daioni Duw yn dy *f* dywys di i edifeirwch?

5 Eithr yn ol dy galedrwydd, a'th galon ddiedifeiriol, wyt yn g tryſori i'ti dy hun ddigofaint erbyn dydd y digofaint, a datguddiad cyfiawn farn Duw,

6 Yr hwn a dal i bob un yn ol *h* ei weithredoedd:

7 *Sef* i'r rhai trwy *i* barhad mewn gwaith da, a geiſiant ogoniant, ac anrhydedd, ac anllygredigaeth; bywyd tragywyddol:

8 Eithr i'r rhai ſydd *k* gynhennus, ac *l* anufudd i'r gwirionedd, eithr yn ufudd i anghyfiawnder; llid, a digofaint:

9 Trallod ac ing ar *m* bob enaid dyn ſydd yn gwneuthur drwg; yr *n* Iuddew yn gyntaf, o a'r * Groegwr hefyd:

10 Eithr gogoniant, ac anrhydedd, a *p* th ngnefedd, i bob un ſydd yn gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn gyntaf, ac i'r Groegwr hefyd.

11 Canys *q* nid oes derbyn wyneb gerbron Duw.

12 O blegid cynnifer ag *r* a bechaſant yn ddiddeddf, a gyfrgollir hefyd yn ddiddeddf; a chynnifer ſ ag a bechaſant yn y ddeddf, a fernir wrth y ddeddf,

13 {Canys *t* nid gwrandawyr y ddeddf, *ſydd* gyfiawn ger bron Duw, ond gwneuthurwyr y ddeddf a gyfiawnheir.

14 Canys pan yw'r Cenhedloedd y rhai nid yw y ddeddf ganddynt, *u* wrth naturiaeth yn gwneuthur y pethau ſydd yn y ddeddf, y rhai hyn heb fod y ddeddf ganddynt, ydynt ddeddf iddynt eu hunain:

15 Y rhai ſydd yn dangos *x* gweithred y ddeddf yn yſgrifenedig yn eu calonnau, a'u cydwybod yn cyd-dyſtiolaethu, a'u meddyliau, rhyngddynt a'u gilydd, yn *y* cyhuddo, neu yn eiguſodi)

16 Yn y dydd y barno Duw ∝ ddirgeloedd dynion, yn ol fy efengyl i, *a* trwy Ieſu Grift.

17 Wele, Iuddew y'th elwir di, ac yr wyt yn *b* gorphwys yn y ddeddf, ac yn gorfoleddu yn Nuw;

18 Ac yn *c* gwybod *ei* ewyllys *ef*, ac yn † profi pethau rhagorol, gan fod wedi dy addyſgu o'r ddeddf;

19 Ac yr wyt yn *d* coelio dy fod yn arweinydd i'r deillion, yn llewyrch i'r rhai *ydd* mewn tywyllwch:

20 Yn athro i'r angall, yn ddyſgawdwr i'r rhai bach, a chennyt *e* ffurf y gwybodaeth, a'r gwirionedd yn y ddeddf.

21 Tydi gan hynny yr hwn wyt yn addyſgu arall, oni'th *f* ddyſgi dy hun? yr hwn wyt yn pregethu, Na ladratter, a ladretti di?

22 Yr hwn wyt yn dywedyd, Na odineber, a odinebi di? yr hwn wyt yn ffieiddio delwau, a gyſſegr-yſpeili di?

23 Yr g hwn wyt yn gorfoleddu yn y ddeddf, trwy dorri'r ddeddf, a ddiſaurhyddeddi di Dduw?

24 Canys enw Duw, o'ch plegid chwi, *h* a geblir ym mhlith y Cenhedloedd; megis y mae yn yſgrifenedig.

25 Canys enwaediad yn wir a wna les, *k* os cedwi y ddeddf: eithr os troſeddwr y ddeddf ydwyt, aeth dy enwaediad yn ddienwaediad.

26 Os y dienwaediad gan hynny a *l* geidw gyfiawnderau y ddeddf, oni chyfrinſei ddienwaediad ef yn *m* enwaediad?

27 Ac oni bydd i'r dienwaediad yr hwn ſydd o naturiaeth (os *n* ceidw y ddeddf) dy-

a Gen. 38. 24 Mat. 7. 3. Ioan 18 7. *b* Sal. 56. 13. Pen. 3. 5, 6.

2 Sam. 12. 5. Mat. 23. 4. *d* Sal. 130. 4. Preg. 8. 11. *e* 2 Pedr 3. 15. *f* Eſa. 30. 18. *g* Iago 5. 3. *h* Job 34. 11. Mat. 16. 27 Lat. 22. 12 *i* Luc 8. 15. Dat. 2. 10. *k* Hoſ 4. 4. 2 Tim. 3 8 *l* 2 Thel. 1. 8. *m* Adn. 6. Ezec 18. 4 *n* Am. 3. 2. Luc 12. 47 1 Pedr 4. 17. *o* Luc 12. 48. * *Cenedlddyn.* *p* Sal. 37. 37. Eſa. 52. 2. *q* Deut. 10. 17. Job 34. 19. Act. 10. 38 *r* Sal. 147. 20. *ſ* Sal. 147. 19. Pen. 3. 2. *t* Mat. 7. 21. Iago 1. 22. *u* Gen. 20. 24. 1 Cor. 5. 1. *x* Mat. 7. 12. *y* Gen. 20. 5. Barn. 1. 7. ∝ Preg. 12. 14. *a* Io. 5. 22. *b* Mic. 3. 11 Pen. 10. 3. *c* Pen. 9. 4. † *cynmeradwyo.* Phil. 1. 10. ‡ *byderu,* Mat. 15. 14 *d* 1 Ti. 1. 7. 2 Tim. 3. 5 *e* Sa. 50. 16 1 Cor. 9. 27 *f* Adn. 17. *g* Mat 19. 20 Luc 18. 11 *h* Eſ. 52. 5. *i* 2 Sam. 12. 14. Eze. 26. 20 *k* Gal. 3. 10 *l* Lef. 18. 5. *m* Pen. 4. 11. Col. 2. 17. *n* Adn. 14. Mat. 12. 41 Pen. 3. 9.

Pen. 1. *Adn.* 23.] *Newidiaſ'nt.* Y mae Duw yn caru dynion; ond y mae dynion yn blino ar Dduw! yr oedd y gwerſyll wrth odre'r mynydd lle'r oedd *Duw* yn 'grifennu'r cyfammod: *Exo* xix. 17. *Deut.* iv 11 Ond, fe ddewiſwyd *Eutun* o'i flaen! *Exo* xxxi 1. Pwy draetha werth yr *Abeth* udryd, A chariad *Prynior* mawr y byd!] Adn. 25. *I'n geiwydd.* Celwydd yw duwiau'r cenhedloedd; a dychymmygwyd gan Satan, i ddigio Duw a damnio dynion! a pha faint gwell yw eulunod pabaidd? y mae'r cnawd yn foddoln addoli Duw, ond cael duwiau eraill, *gyd âg* ef, *Exo.* xx. 3. eithr Duw *eiddigus* yw yr Arglwydd. *Exo.* xx. 5.

o Io. 8. 39. dy farnu di, yr hwn wrth y llythyren a'r
Gal. 3. 7. cnawd yſid enwediad wyt yn trofeddu'r ddeddf?
p Sal. 51. 6. 20 Canys onid yr hwn ſydd yn yr am-
Ioan 1. 47. lwg ydyw Iuddew; ac nid enwaediad yw
yr hyn ſydd yn yr amlwg yn y cnawd:
q Io. 5. 44. 29 Eithr yr hwn ſydd yn y p dirgel ydyw
1 Cor. 4. 5. Iuddew; a enwaediad y galon ydyw yr yſ-
2 Co. 10. 18 pryd, nid yn y llythyren; q y rhwn y mae
ei glod nid o ddynion, ond o Dduw.

PENNOD III.

1 Rhagorfraint yr Iuddewon yn fawr.
9 Eſb eſcuſo a ſuog yw gan y tutuſ.
28 A hwy fydd y cyfiawnhäir ar ffydd.

a Pen. 9. 6. PA a. ragoriaeth gan hynny ydyw i'r
20. Iuddew? neu pa ſydd ſyſt o'r enwaediad?
b Sal. 147. 19. 2 Llawer ym mhob rhyw fodd: b yn
Pen. 9. 4. gyntaf, o herwydd darfod ymddiried iddynt hwy am ymadroddion Duw.
c Heb. 2. 4. 3 O blegid beth os c anghredodd rhai?
d Num. 23. 19. d a wna eu hanghrediniaeth hwy, ſydd Duw yn ofer?
Hoſ. 1. 11. 4 Na atto Duw: eithr e bydded Duw
Pen. 11. 28 yn eiriwir, a f pob dyn yn gelwyddog;
a Sal. 89. 2. megis yr yſgrifennaſ, g Fel y'th gyfiawnhäer yn dy eiriau, ac yc gorfyddech
Sal. 51. 4. yn yr hyn y'th farner.
f Sal. 62. 9. 5 b Eithr os yw ein hanghyfiawnder ni
g Sal. 51. 4. yn canmol cyfiawnder Duw, pa beth a
b Pen. 5. 8. ddywedwn? Ai anghyfiawn yw Duw, yr hwn ſydd yn dwyn arnom i ddigofaint?
i Sal. 6. 1. (yn ol dyn yr wyf yn dywedyd.)
k Gen. 18. 25. 6 Na atto Duw: canys wrth hynny
Pen. 2. 6. l pa fodd y barna Duw y byd?
l Adn. 4. 7 Canys os bu gwirioned Duw i trwy
fy nghelwydd i yn helaethach i'w ogoniant ef, m pa ham y'm bernir innau etto
m Pen. 9. 19. megis pechadur?
n Job 13. 7 8 Ac nid (megis y'n cablir, ac megis y
Pen. 6. 12. dywed rhai ein bod yn dywedyd) Gwnawn
o Pen. 2. 1, 5. drwg, n fel y del daioni? y rhai y mae
p Gal 3. 22 eu damneidiaeth yn gyfiawn.
q Sal. 14. 2. 9 Beth gan hynny? a ydym ni yn rhag-
a 53. 1. ori? Nac ydym: ddim: canys o ni a brofaſom o'r blaen p fod pawb, Iuddewon a
Preg. 7. 20. Groegwyr, dan bechod;
r Preg. 9. 29. 10 Megis y mae yn yſgrifenedig, q Nid
oes neb cyfiawn, nac oes un:
1 Pedr 2. 25. 11 Nid oes neb yn deall; nid oes neb
yn ceiſio Duw.
s Sal. 5. 9. 12 r Gwyrafant oll, aethant i gyd yn
Jer. 9. 3. anfuddiol; nid oes un yn gwneuthur
t Sal. 140. 3 daioni, nac oes un:
u Sal. 10. 7. 13 s Bedd agored yw eu cêg; â'u ta-
Dat. 13. 6. fodau y gwnaethant ddichell; t gwenwyn
x Di 1. 16. aſpiaid ſydd dan eu gwefleu:
y Sal. 59. 7, 8 14 Y rhai y mae eu genau yn llawn
z Sal. 10. 7 u melldith a chwerwedd.
Mal. 2. 5. 15 x Buan yw eu traed i dywallt
a Sal. 119. 7, 19. gwaed.
b Adn. 9. 16 Diſtryw ac aflwydd ſydd yn eu
Ezec. 16. 63. ffyrdd:
17 A ffordd y tangnefedd nid adnabuant,
1 Cor. 1. 29 18 z Nid oes ofn Duw ger bron eu
c Gal. 2. 16 llygaid.
d Pen. 7. 7. 19 Ni a wyddom hefyd am ba bethau
e Pen. 1. 17 bynnag y mae'r a ddeddf yn ei ddywedyd,
Phil. 3. 9. mai wrth y rhai ſydd dan y ddeddf y mae
f Io. 5. 39. hi yn dywedyd: b fel y cauer pob genau,
Pen. 4. 3. ac y byddo yr holl fyd dan faro i Dduw.
a 9. 10. 20 Am hynny, c trwy weithredoedd y
g Adn. 24. ddeddf ni chyfiawnheir un cnawd yn ei
2 Ped. 1. 1. clwy ef; canys d trwy'r ddeddf, y mae
b Gal. 3. 7. adnabod pechod.
28. 21 Ac yr awr hon yr eglurwyd e cyfi-
i 1 Ien. 11. awnder Duw heb y ddeddf, wrth gael
32. f tyſtiolaeth gan y ddeddf a'r prophwydi;
k 2 Cor. 3. 18 22 Sef cyfiawnder Duw yr hwn ſydd
g trwy ffydd Iefu Grift i bawb, ac ar
bawb, a gredant; canys h nid oes gwa-
hanjaeth:
Phil. 3. 14. 23 (O blegid i pawb a bechafant, ac
ydynt yn ôl am k ogoniant Duw;)

24 Gan gael eu cyfiawnhau yn l rhad trwy ei ras ef, trwy'r prynedigaeth ſydd yng Nghrift Iefu:
25 Yn hwn a m a rag-lododdo Duw yn n lawn, trwy ffydd yn ei waed ef, i ddangos ei gyfiawnder ef, o herwydd gadael y pechodau a wnaethid o'r blaen, trwy ddioddefgarwch Duw;
26 I ddangos ei gyfiawnder, meddaf, y prydiau hyn: fel y bydai efe yn o gyfiawn, ac yn cyfiawnhau y neb ſydd o ffydd Iefu.
27 Pa le gan hyny y mae y gorfoledd? Fe a gauwyd allan. Trwy pa ddeddf? ai deddf gweithredoedd? Nage; eithr trwy ddeddf ffydd.
28 Yn ydym ni gan hyny yn cyfrif q mai trwy ffydd y cyfiawnheir dyn, heb weithredoedd y ddeddf.
29 Ai i'r Iuddewon y mae efe yn r Dduw yn unig? onid yn ei'r Cenhedloedd hefyd? Yn wir y mae efe yn r Cenhedloedd hefyd,
30 Gan mai s un Duw ſydd, yr hwn a gyfiawnha yr enwaediad wrth ffydd, a'r dienwaediad trwy ffydd.
31 Wrth hynny, a ydym ni yn gwneuthur y ddeddf yn ddiddim trwy ffydd? Na atto Duw: i eithr yr ydym yn cadarnhau'r ddeddf.

PEN. IV.

1 Ffydd Abraham yn gyfiawnder, 10 cyn ei enwaedu. 16 Had Abraham yw pawb ſy'n credu.

a PA beth gan hynny a ddywedwn ni a ddarfod i b Abraham ein tad ni ei gael, yn ol y cnawd?
2 Canys os Abraham a gyfiawnhawyd trwy weithredoedd, y mae iddo orfoledd; eithr c nid ger bron Duw.
3 Canys pa beth a ddywaid yr yſgrythur? d Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.
4 Eithr i'r neb ſydd yn e gweithio, ni chyfrifir y wobr o ras, ond o ddyled.
5 Eithr i'r neb nid yw yn f gweithio, ond yn credu yn yr hwn lyſtu yn cyfiawnhau yr annuwiol, ei ffydd ef a gyfrifir yn gyfiawnder.
6 Megis y mae Dafydd hefyd yn datgan dedwyddwch y dyn y mae Duw yn cyfrif cyfiawnder iddo heb weithredoedd, *gan ddywedyd,*
7 g Dedwydd yw y rhai y maddeuwyd eu hanwireddau, a rhai y cuddiwyd eu pechodau.
8 Dedwydd yw y gŵr nid yw yr Arglwydd yn cyfrif pechod iddo.
9 *A ddaeth* y b dedwyddwch hwn gan hynny ar yr enwaediad *yn unig*, ynte ar y dienwaediad hefyd? Canys yr ydym yn dywedyd ddarfod cyfrifi ffydd i Abraham yn gyfiawnder.
10 Pa fodd gan hynny y cyfrifwyd hi? ai pan oedd yn yr enwaediad, ynte yn y dienwaediad? i Nid yn yr enwaediad, ond yn y dienwaediad.
11 Ac efe a gymmerth k arwydd yr enwaediad, yn * inſel cyfiawnder y ffydd yr hon *oedd ganddo* yn y dienwaediad: fel f y byddai efe yn dad pawb a gredent yn y dienwaediad, fel y cyfrifid cyfiawnder iddynt hwythau hefyd:
12 Ac yn dad yr enwaediad, nid i'r rhai o'r enwaediad yn unig, ond i'r rhai hefyd a gerddant ſwy hrau m ffydd Abraham ein tad ni, yr hon *oedd ganddo* yn y dienwaediad.
13 Canys nid trwy'r ddeddf y *daeth* yr addewid i Abraham, neu ei hâu, y byddai efe yn etifedd y byd; eithr trwy gyfiawnder ffydd.
14 Canys os y rhai ſydd o'r ddeddf *yw'r* o etifeddion, gwnaed ffydd yn ofer, a'r addewid yn ddiwyn.
15 O blegid y mae'r p ddeddf yn peri dig-

---

a Pen. 11. 6. Eph. 2. 3. Tit. 3. 5.
* *rag-or-deiniodd.*
m Heb. 9. 5
1 Ioan 2. 2.
n Act. 17. 30. Heb. 9. 15.
o Pen. 4. 5.
a Pen 4 2.
1 Cor. 1. 29, 31.
Gal. 5. 3.
q Act. 13. 38.
Gal. 2. 16.
r Act. 15 8. Eph. 2. 15.
s Eph. 4. 6.

t Pen. 8. 1. Col. 2. 17.

a Pen. 3. 28. Phil. 3. 4.
b Eſa. 51. 2
c 1 Cor. 4. 8
d Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
e Mat. 19. 16. Pen. 10. 3. d 11. 6.
f Mat. 16. 24. Phil. 2. 8.
g Sal. 32. 1, 2.
Gen. 3. 24.

b Gen. 15. 16. Gal. 6. 16.

i Gen. 15. 3

k Gen. 17. 10.
* *ſel, ſeu ſigillum.*
Gen. 17. 29
Deut. 7. 2.
1 Sam. 19. 6.
Act. 12, 16.
Gal. 3. 7.
m Io. 8. 56.

l 1 Pedr 1. 19.
Dat. 1. m Col. 2. 12.
n Gen. 3 15 Act. 3. 25.
o Gal. 3. 18
p Pen. 2. 12 a 3. 20. a 5. 13. a 7. 8. Gal. 3. 19.

digofaint; canys lle nid oes deddf, nid oes gamwedd.

16 Am hynny o *q* ffydd *y mae*, fel y *byddai* yn ol gras: fel y byddai yr addewid yn *r* sicr i'r holl had; nid yn unig i'r hwn fydd o'r ddeddf, ond hefyd i'r hwn fydd o'r ffydd Abraham, yr hwn yw ein *t* tad ni oll,

17 (Megis y mae yn ysgrifenedig, Mi a'th wnaethum yn dad *u* llawer o genhedloedd) *x* ger bron yr Hwn y credodd efe iddo, *sef* Duw; yr hwn sydd yn y bywhau y meirw, ac sydd yn galw y pethau nid ydynt, fel pe byddent:

18 Yr hwn yn *x* erbyn gobaith a greddodd dan obaith, fel y byddai efe yn dad cennedloedd lawer; yn ol yr hyn a ddywedasid, a felly y bydd dy had di.

19 Ac efe yn ddiegwan o ffydd, *b* nid ystyriodd ei gorph ei hun, *yr hwn oedd* yr awrhon wedi marweiddio, ac efe ynghylch can mlwydd oed, na *c* marweidddra brû Sara.

20 Ac nid amheuodd efe *d* addewid Duw trwy anghrediniaeth; eithr efe a nerthwyd yn y ffydd, gan roddi gogoniant i Dduw:

21 Ac yn gwbl *e* sicr *ganddo*, am yr hyn a addawsai Efe, *f* ei fod yn abl i'w wneuthur hefyd.

22 Ac am hynny y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

23 Eithr *g* nid ysgrifennwyd hynny er ei fwyn ef yn unig, ddarfod ei gyfrif iddo;

24 Ond er ein mwyn ninnau hefyd, i'r rhai y cyfrifir, y rhai fydd yn *b* credu yn yr hwn a *i* gyfododd Iesu ein Harglwydd ni o feirw:

25 Yr hwn a draddodwyd dros ein *k* pechodau ni, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnhau ni.

PEN. V.

1 *Wedi ein cyfiawnhau trwy ffydd, y mae i ni heddwch â Duw.* 12 *Daeth angau trwy Adda,* 17 *Daw bywyd trwy Grist.*

AM hynny, *a* gan ein bod wedi ein cyfiawnhau trwy ffydd, y mae gennym *b* heddwch tu ag at Dduw, trwy ein Harglwydd Iesu Grist

2 Trwy yr hwn hefyd y cawsom *c* ddyfodfa trwy ffydd i'r gras hwn yn yr hwn yr ydym yn sefyll, ac yn *d* gorfoleddu dan obaith gogoniant Duw.

3 Ac nid *felly* yn unig, eithr yr ydym yn *e* gorfoleddu mewn gorthrymderau; *f* gan wybod fod gorthrymder yn peri dioddefgarwch;

4 A dioddefgarwch *g* brofiad; a phrofiad, obaith:

5 A gobaith *h* ni chywilyddia, am fod cariad Duw wedi ei dywallt yn ein calonnau ni, trwy yr Ysbryd Glan yr hwn a roddwyd i ni.

6 Canys Crist, pan oeddym ni etto yn *i* weiniaid, * mewn pryd a fu farw dros yr annuwiol.

7 O blegid braidd y bydd neb farw dros un cyfiawn: canys dros y da, yigatfydd, fe feiddiai un farw hefyd.

8 Eithr *k* y mae Duw yn canmol ei gariad tu ag attom ni; o herwydd, a nyni etto yn bechaduriaid, i Grist farw trosom!

9 Mwy gan hynny o lawer, a nyni yn awr wedi ein cyfiawnhau trwy ei *l* waed ef, y'n hachubir rhag digofaint trwyddo ef.

10 Canys os pan oeddym yn *m* elynion, y'n *n* heddychwyd â Duw trwy farwolaeth ei Fab ef; mwy o lawer wedi ein heddychu, y'n hachubir o trwy ei fywyd ef.

11 Ac nid *hynny* yn unig, eithr *p* gorfoleddu yr ydym hefyd yn Nuw trwy ein Hargiwydd Iesu Grist, trwy yr hwn yr *q* derbyniasom y cymmod.

12 Am hynny megis *r* trwy un dyn y daeth pechod i'r byd, a *s* marwolaeth trwy bechod; ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn, † yn gymmaint â phechu o bawb.

13 Canys hyd y *t* ddeddf yr oedd pechod yn y byd: eithr *u* ni chyfrifir pechod pryd nad oes deddf:

14 Eithr *x* teyrnasodd marwolaeth o Adda hyd Moses, ie, ardyrnt hwy y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda, y yr hwn yw delw yr un oedd ar ddyfod.

15 Eithr nid megis y camwedd, felly y mae y dawn hefyd. Canys os trwy gamwedd un y bu feirw llawer; *x* mwy o lawer yr amlhaodd gras Duw, a'r dawn trwy ras yr un Dyn Iesu Grist, i *a* lawer oedd.

16 Ac nid megis y *bu* trwy'r un a pechodd, y *mae'r* dawn: canys y *b* farn a ddaeth o un *camwedd* i gondemniad; eithr y dawn *sydd* o gamweddau lawer i *c* gyfiawnhad.

17 Canys os trwy gamwedd un y teyrnasodd marwolaeth trwy un; mwy o lawer y caiff y rhai *d* fydd yn derbyn lliosowgrwydd o ras, ac o † ddawn cyfiawnder, *e* deyrnasu mewn bywyd trwy un, Iesu Grist.

18 Felly gan hynny, megis trwy gamwedd un y *daeth barn* ar bob dyn i *f* gondemniad; felly hefyd *g* trwy gyfiawnder un *y daeth y dawn* ar *b* bob dyn i gyfiawnhad bywyd.

19 O blegid megis trwy anufudd-dod un dyn y gwnaethpwyd llawer yn pechaduriaid; felly trwy ‖ ufudd-dod un y gwneir llawer yn gyfiawn.

20 Eithr *y i* ddeddf a ddaeth i mewn fel yr amlhai y camwedd: eithr lle'r amlhaodd y pechod, y rhagor-aminaodd gras:

21 Fel megis y teyrnasodd pechod i farwolaeth, felly hefyd y teyrnasai gras trwy gyfiawnder i *k* fywyd tragywyddol, trwy Iesu Grist ein Harglwydd.

PEN. VI.

1 *Na's gallwn fyw mewn pechod,* 2 *a ninnau wedi marw iddo.* 21 *Pechod yn gywilydd.*

BETH wrth hynny a ddywedwn ni? a drigwn ni yn wastad *a* mewn pechod, fel yr amlhao gras?

2 * Na atto Duw! A ninnau wedi marw i bechod, *b* pa wedd y byddwn fyw etto ynddo ef?

3 Oni wyddoch chwi, am gynnifer o honom ag a † fedyddiwyd i Grist Iesu, ein bedyddio ni i'w farwolaeth ef?

4 *d* Cladduwyd ni gan hynny gyd âg ef trwy fedydd i farwolaeth; fel megis ag y *e* cyfodwyd Crist o feirw trwy ogoniant y Tad, felly y rhodiom ninnau hefyd mewn newydd-deb buchedd.

5 Canys os gwnaed ni yn cyd-blanhigion i gyffelybiaeth ei farwolaeth ef, *g* felly hefyd o'i adgyfodiad *ef*:

6 Gan wybod hyn, ddarfod *b* croesoelio ein hen ddyn ni gyd âg *ef*, er mwyn dirymmu *i* corph pechod, fel nag llaw na ‖ wasanaethom bechod.

7 Canys y mae yr hwn a fu farw, *l* wedi ei † ryddhau oddi wrth bechod.

8 Ac os buom feirw gyd â Christ, yr ydym ni yn *m* credu y byddwn fyw hefyd gyd âg ef:

9 Gan wybod nad yw Crist, yr hwn a gyfodwyd oddi wrth y meirw, yn *n* marw mwyach; nad arglwyddiaetha marwolaeth arno mwy.

10 Canys Efe yn marw, efe a fu *o* farw, unwaith

a 2 Cor. 5. 20.
r Gen. 3. 6.
s 1 Cor. 15. 21.
t Gen. 2. 17 Pen. 6. 23.
† yn yr *hyn y pechodd pawb.*
u Io. 1. 17.
x Pen 8. 11 1 Cor. 15. 45.
a Gen. 1. 27. Ioan 1. 12.
b 1 Ti. 5. 12
c 1 Cor. 1. 30
d Eph. 1. 17
† Y mae diangfa o tan y farn, ni ddeuddym ir byth o'r Ddawn!
e Gal. 2. 19
f Pen. 3. 19
g Adn. 19. Phil. 9 3.
h Marc. 16. 13. Io. 12. 32.
i Heb. 2. 9. ‖ Y mae ufudd-dod Crist yn sicrach hawl i'r amhaodd y pechod, nefoedd na diniweidrwydd *Adda.*
k Io. 11. 25

a Pen. 5. 20.
a 7. 14.
* Groeg, *Na fydded.*
b Tit. 2. 12
c Tit. 3. 5.
† Neu, *fedyddiir.*
d Col. 2. 12
e Phil. 3. 10
f Pen. 12. 2
g Gal. 3. 27
Phil. 3. 21.
h Eph. 4. 22.
i Col. 2. 11.
k Adn. 19. 1 Io. 8. 30. Pen. 8. 33.
l 1 Ped. 4. 1.
† Groeg, *gyfiawnhawyd.*
m 2 Cor. 5.
n Dat. 1 18
o Pen. 5 8.

Pen. iv. *Adn.* 17.] *Ger bron yr hwn y credodd efe iddo.* Hynny yw, ynghyfrif Duw, yr oeddem ni y *tenhedloedd* yn blant i *Abraham* y pryd hynny! a'r *oadewid* a gafodd yn perthyn i *ni*; fel ymddidoanion yr Arglwydd wrth *Jacob.* Hos. xii 4. Pe medrem ei gweled canmol m ein braint. Cael cyfran mor foreu ymhlith yr holl Saint!] Pen. v *Adn.* 12.] *Marwolaeth ar bob dyn.* Os yw Pawb yn marw, yn *Adda*, y mae pawb i edi pechu yn *Adda.* Pen. vi. 23. Pa ham y bydd pechod *un* yn angau i bawb? Fel y byddai Cyfiawnder *Un* yn fywyd i bawb! 1 Cor. xv. 22.] Adn. 16. *Y farn a ddaeth o un Camwedd.* Os bydd neb yn trangwyddo wrth i mdra'r farn; meddylied am diriondeb Trugaredd sy'n Maddeu'r *holl* bechodau! *Hos.* xiv. 2. *Luc* i. 78.

|| gyd dyn an waith || i bechod; ac efe yn byw, Adn. 6.
p byw y mae * i Dduw.
p Luc 20. 4 Felly chwithau hefyd, cyfrifwch
38. eich hunain yn farw yn wir i bechod;
Ieb. 10. 12 eithr yn fyw i Dduw, trwy Arglwydd
* gyd a. eich Harglwydd Iesu.
q Gal. 5. 19. 12 I Na theyrnased pechod yn eich
r Gal. 3. 3. corph marwol i ufuddhau o hono
s Sabboth- 13 Ac na roddwch eich aelodau yn
Ioh. 5. 17. arfau cyfawnder i bechod: eithr
Ioh. 8. 34. rhoddwch eich hunain i Dduw, megis
Iago 4. 7. rhai a fyddai fyw yn y ch, a'ch aelodau yn
Act. 5. 30. arfau cyfawnder i Dduw.
a Pen. 5. 12. 14 Canys nid arglwyddiaetha pechod
y lago 3. 12. arnoch chwi: o blegid nid ydych chwi
& Gal. 3. 12 dan y ddeddf, eithr dan
a Eza. 1. 19. 15 Beth wrth hynny? ai pechwn ni o
b Act. 13. 39. herwydd nad ydym | dan y ddeddf, eithr
1 Cor. 9. 21. dan ras? Na atto Dduw.
Eph. 1. 4. 16 Onid gwyddoch chwi, mai i bwy bynJudas 1. nag yr ydych yn eich meddu eich hunain
c 2 Cor. 8. 5. yn weision i ufuddhau iddo, eich bod yn
Gal. 5. 18. weision i'r hwn yr ydych yn ufuddhau
d Ioh. 8. 34. iddo? pa un ai pechod i farwolaeth,
e 2 Cor. 9. 15. ai ufudd-dod i gyfiawnder?
20. 17 Ond i Dduw y bo'r diolch, fam eich
f Col. 1. 13. bod chwi yn weision i pechod, eithr
g 1 Thes. 1. 9. ufuddhasoch o honoch o'r galon i ffurf
Tit. 2. 8. athrawiaeth a draddodwyd i chwi:
h Tit. 2. 14. 18 A wedi eich rhyddhau oddi wrth
i Gen. 6. 5. pechod, || y ch gwneuthur yn weision
Rhuf. 7. 14. i gyfiawnder.
19 Yn ol dull || dynol yr ydwyf yn dy
wedyd, o blegid i gwendid eich cnawd
Act. 20. 32. chwi. Canys megis ag y moddasoch eich
k Ioh. 8. 34. aelodau yn weision i aflendid ac anwiredd,
|| fel yn felly yn awrhon m rhoddwch
gyfiawnder eich aelodau yn || weision cyfiawnder, i
gwendid. sancteiddrwydd.
l Ioh. 3. 12. 20 Canys pan * oeddych yn weision
Rhuf. 3. 9. pechod, || rhyddion oeddych * oddi wrth
1 Co. 9. 21. cyfiawnder.
21 Pa o ffrwyth gan hynny oedd i chwi
2, 3. o'r pethau y mae arnoch yr
m Gal. 5. 19. awrhon? canys diwedd y pethau hynny yw marwolaeth.
n Eph. 2. 3. 22 Eithr yr awrhon, wedi eich rhyddhau || oddi wrth bechod, a'ch gwneuthur
o Rhuf. 8. 2. weision i Dduw, y mae i chwi eich
gwaith yn sancteiddrwydd, a'r diwedd
p Rhuf. 5. 21. 6. 23. 1 Cor. 6. 11. 1 Thes. 4. 3. 1 Luc 16. 25. 10. 10. 2 Ti. 4. 8. 1 Pen. 5. 15. Phil 1. 20. 2 Ti. 4. 8.

PEN. VII.

1 Nid yw'r ddeddf yn awdurdodi ond tra fyddyn byw. 4 Eithr bod ni wedi meirw i'r ddeddf. 16 Y ddwy anian yn y ffydd.

ONi wyddoch chwi, frodyr (canys
a Pen. 2. 18. wrth y rhai fydd yn a gwybod y
b Eph. 5. 33. ddeddf yw yr yn dywedyd) fod y ddeddf
b Eph. 5. 33. yn || arglwyddiaethu ar ddyn, tra fyddo
efe byw.
2 Canys y wraig y mae iddi wr, fydd yn
c 1 Cor. 7. 39. rhwym wrth y ddeddf i'r gwr, e tra fyddo
efe byw: ond os bydd marw y gwr, hi
Mat. 9. 18. a ryddhawyd oddi wrth ddeddf y gwr.
3 Ac felly, os a'r gwr yn fyw, y bydd
hi yn eiddo gwr arall; hi a elwir yn odinebus: eithr os marw fydd ei gwr hi, y
d 1 Cor. 7. 39. mae hi yn d rhydd oddi wrth y ddeddf:
e Gal. 2. 19. fel nad yw hi odinebus, er bod yn eiddo
e gwr arall.
f 1 Ped. 2. 4 Ac felly chwithau, fy mrodyr, ydych
24. 6 Ie wedi meirw i'r ddeddf trwy f corph
g 2 Co. 13. Crist; g fel y byddech eiddo un arall, sef
2. eiddo yr hwn a gyfodwyd o feirw, fel y
h 10. 1. 8. dygem h ffrwyth i Dduw.
Phil. 1. 11. 5 Canys pan oeddym yn y'n cnawd,
i Pen. 8. 8. gwyniau pechodau, y rhai oedd trwy'r
Gal. 5. 19. ddeddf, oedd yn gweithio yn ein || haelodau
|| Pen 6. 13 au ni, i ddwyn ffrwyth i farwolaeth.
k Pen. 6. 21 6 Eithr yn awr y rhyddhawyd ni, oddi
l Adn. 4. wrth y ddeddf, wedi ein meirw i'r peth

y'n hattelid; fel y gwasanaethiem mewn
m Pen. 2. m newydd-deb yspryd, ac nid yn hender y
29. llythyren.
a 6. 4.
7 Beth wrth hynny a ddywedwn ni? A 2 Cor. 3. 6.
n Pen. 3. At pechod yw'r ddeddf? Na, atto Duw.
20. Eithr n nid adnabum i bechod, ond wrth
o Mat. 5. 22. y ddeddf: canys nid adnabuasai i drachp Exo. 20. wantrwydd, oni bai ddywedyd y ddeddf, Na
17. thrachwantia.
8 Eithr pechod, wedi cymmeryd achlyfur trwy'r gorchymyn, a weithiodd ynof
q Gen. 6. 5. bob trachwantus: canys heb y ddeddf
Mat. 19. 20. marw oedd pechod.
9 Ac yr oeddwn i gynt yn fyw heb y
r Phil. 3. 5. ddeddf: ond pan ddaeth y || gorchymyn,
Act. 22. 3. yr adfywiodd pechod, a minnau a fum
s Adn. 11. farw.
10 A'r gorchymyn yr hwn oedd i
t Deu. 18. 5 fywyd, hwnnw a gaed gennyf i, a'r far-
Pen. 10. 5. wolaeth.
u Gal. 3. 13 11 Canys pechod, wedi cymmeryd
x achlyfur trwy'r gorchymyn, a'm
y Dc6. 20. 7 twyllodd i, a thrwy hynnaw a'm lladd
z Mar. 7. 3 oddi.
a Mat. 23. 12 Felly yn wir y mae'r ddeddf yn sanct,
25. a'r gorchymyn yn || sanctaidd, ac
b 5. 22. yn gyfiawn, ac yn da.
Sal. 19. 7. 13 Gan hynny a wnaethpwyd yn peth
oedd da yn farwolaeth i mi? Na atto
c Adm 10. Duw. Eithr pechod, fel yr ymddangosai
Diar. 9. 17. yn bechod, gan weithio marwolaeth ynof
d Adn. 12. i trwy yr d hyn lyfdd da; fel y byddai
pechod trwy'r gorchymyn yn dra phechadurus.
14 Canys nin a wyddom fod y ddeddf yn
e Mat. 22. e yrpryd: eithr myfi lydd gnawdol, 37.
f 1 Cor. 3. 1 wedi fy ngwerthu dan bechod.
g Bren. 15 b Canys yr hyn yr wyf yn ei wneu-
thur, * nid yw fyddion genyf: canys 21. 20.
i nid y peth yr wyf yn ei ewyllyfo, hynny Adn. 15.
yr wyt yn ei wneuthur; eithr y peth fyddb Rhuf. 8. 1
k 23 genny, hynny yr ydwyf yn ei wneu- * nid ad-
thur. todaen.
16 Ac os y peth i nid wyf yn ei ewyl- Sal. 1. 6.
lyfo, hynny yr wyf yn ei wneuthur, yr i Gal. 5. 17
wyf fi yn cydfynio a'r ddeddf mai da. k Job 42. 6
ydyw. l Sal. 119. 5
17 Felly yr awrhon nid myfi fydd mwy m Adn. 19.
yn gwneuthur hynny, m eithr y pechod yr n Phil 2.
hwn fydd yn trigo ynof fi. 13.
18 Canys mi a wn nad oes ynof fi (hyno Phil. 2.
ny yw, yn fy nghnawd i) ddim da yn
trigo: o blegid n yr ewyllyfo fydd barod 12.
gennyf; eithr o cwbluau yr hyn fydd da, p Adn. 24.
nid wyf yn medru arno.
19 Canys nid wyf yn gwneuthur y peth
da yr wyf yn ei ewyllyfo; o ond y mae
yr hwn nid wyf yn ei ewyllyfo, hynny yr
wyf yn ei wneuthur.
20 Ac os ydwyf fi yn gwneuthur y
peth nid wyf yn ei ewyllyfo, rid myfi q Sal. 119.
nawyach fydd yn ei wneuthur, ond y 32.
q pechod fydd yn trigo ynof fi. Efa. 1. 25.
21 Yr ydwyf fi gan hynny yn cael Jer. 13. 23.
r deddf, a mi yn ewyllyfio gwneuthur Matt. 19. 26
da, fod s drwg yn bresennol gyd a mi. r Adn. 23.
22 Canys i yn hyfrydu yr wyf yng i Adn. 19.
nghyfraith Duduw, yn ol u y dyn oddi i Sal. 1. 2.
mewn: a 40. 8.
23 Eithr yr wyf yn gweled x deddf u Eph. 3.
arall yn fy aelodau, yn y gwrthryfela yn 16.
erbyn deddf fy meddwl, ac yn fy ngharch- x Adn. 21.
iwo i ddeddf pechod, yr hon fydd yn fy Pen 6. 14.
|| aelodau. y Gal. 5. 17
24 Ys truan o ddyn wyf fi! a pwy a'm a Gen. 6.
gwared i oddi wrth y corph farwolaeth 19
hwn! a Preg. 7.
25 Yr wyf fi yn b diolch i Dduw, trwy 29.
Iesu Grist ein Hargiwydd. Felly gan hyn- b 1 Cor. 15.
ny, yr wyf fi fy hun a'r meddwl yn gwa- 57.
lanaethu cyfraith Dduw; ond a'r cnawd, Phil. 3. 21.
cyfraith pechod. c 1 Io. 1. 9.

PEN. VIII.

1 Y rhai fydd yng Nghrist, yddant ddiogel. 5 Y rhai fyddyn byw yn ol y cnawd. 38 Sicrwydd gan a Duw.

NID oes gan hynny yn awr ddim dam- a Io. 15. 2.
nedigaeth i'r rhai fydd a yng Nghrist Eph. 3. 17.
Iesu,

Pen. vi. Adn. 10. 1 Bethed. H y. o herwydd ein pechod ni, felly fein crogwyd ni ar ei groes ef! Ni allai
ond tara bebddom, Gal. ii. 20. o blegid ei aelodau ef ydym! beth gan hynny, corph wedi fibedo yw pechod
Sirdwydd, yn ariwydus i'w weled, ond ni ladd mo honom mwy! byddwn beliach i Dduw a chyd a Duw.

b Gal. 5. 16 Iesu. y rhai ſydd yn *b* rhodio nid yn ol y
c 2 Cor. 8. cnawd, eithr yn ol yr Yſpryd.
17. 2 Canys deddf *c* Yſpryd y bywyd yng
Phil. 3. 13. Nghrift Iesu a'm rhyddhaodd i oddi wrth
d Pen. 7. 23 ddeddf *d* pechod a marwolaeth.
* o *ber-* 3 Canys yr hyn ni allai y deddf, y ber-
wydd wydd oi bod yn wan trwy'r cnawd, Duw
aberth *x* a ddanfonodd ei Fab ei hun, ynghyffelyb-
dros bechod iaeth cnawd pechadurus; ac *** am pech-
2 Cor. 5. 21 od a gondemniodd bechod yn y cnawd:
e 1 Cor. 2. 9 4 Fel y cyflawnid cyfawnder y deddf
14. ynom ni, y rhai ydym yn rhodio, nid yn
Gal. 5. 19. ol y cnawd, eithr yn ol yr Yſpryd.
f Gen. 6. 5. 5 Canys *f* y rhai ſydd yn ol y cnawd,
Act. 17. 28 am bethau y cnawd y maent yn ſynio;
g Deut. 5. 6 eithr y rhai ſydd yn ol yr Yſpryd, am
Rhuf. 5. 30 bethau'r Yſpryd.
h Heb. 11. 6 6 Canys *f* ynniad y cnawd, marwolaeth
i 1 Cor. 3. yw; a ſyniad yr Yſpryd, bywyd a thang-
16. nefedd yw:
k Gal. 4. 6. 7 O blegid ſyniad y cnawd *g* ſydd elyn-
l Dat. 12. iaeth yn erbyn Duw: canys nid yw dar-
15. oſtyngedig i ddeddf Duw; o blegid ni's
m Ioan 10. gall ehwaith.
34. 8 A'r rhai ſydd yn'y cnawd, *h* ni allant
n 1 Cor. 6. ryngu bodd Duw.
19. 9 *i* Eithr chwychwi ni'd ydych yn'y
a 2 Cor. 3. cnawd, ond yn yr Yſpryd, od yw Yſpryd
5. Duw yn trigo yn'och. Ac od oes neb
Gal. 4. 6. heb *k* Yſpryd Chriſt ganddo, *l* nid yw hwn
o farwol. nw yn eiddo ef.
p 1 ſyw. 10 Ond os yw Chriſt *m* ynoch, er fod y
o Gal. 2. 20 corph yn wir, yn *l* farw, o herwydd pech
p Adn. 4. od; ſetto y mae'r Yſpryd *p* yn o fywyd,
1 Cor. 1. 30 o herwydd y cyfawnder.
q Io. 5. 25. 11 Ac os Yſpryd yr hwn a gyfododd
‖ Adn. 10. Iesu o feirw, fy *d* yn trigo ynoch; yr hwn
r Io. 14. 14 a gyfododd Chriſt o feirw, a *q* fywiocca
s Sal. 116. hefyd eich corph marwol chwi, *r* trwy ei
12. Yſpryd yr hwn ſydd yn trigo ynoch.
Pen. 6. 18. 12 Am hynny, frodyr, *s* dyledwyr yd-
t Gal. 6. 8. ym, nid i'r cnawd, i fyw yn ol y cnawd.
‖ Neu, *y di-* 13 Canys os *t* byw yr ydych yn ol y
wead ſydd cnawd, ‖ meirw fyddwch; eithr os ydych
marw. yn *u* marweiddio gweithredoedd y corph
u Col. 3. 5. trwy'r Yſpryd, *x* byw fyddwch
Pen. 6. 22. 14 Canys y ſawl a arweinir y gan Yſ-
x 1 Thef. 4. pryd Duw, *y* rhai hyn ſydd *x* blant i
6. Dduw,
y Num. 14. 15 Canys *z* ni dderbyniaſoch yſpryd
24. caethiwed drachefn i *tervn* ofn; eithr der-
Gal. 5. 18. byniaſoch *b* Yſpryd mabwyſiad, trwy yr
x Lef. 11. hwn yr ydym yn llefain, *c* Abba, Dad
24 16 Y mae yr Yſpryd hwn yn *d* cyd-
a Heb. 12. dyſtiolaethu *a* n hyſpryd ni, ein bod ni
18. yn blant i Dduw.
b Eſa. 56. 5 17 Ac os plant, etifeddion hefyd; *ſef*
Gal. 4. 5, 6 etifeddion Duw, a *c* chyd-etifeddion Chriſt:
c Marc 14. os ydym yn *f* cyd-oddoddef *gyda ag ef*, yna
36. y'n cyd-ogonedder hefyd.
d 2 Cor. 1. 18 O blegid yr ydwyf yn cyfrif, *g* nad
22. yw dioddefiadau yr amſer preſennol hwn,
1 Io. 3. 21 yn haeddu *eu cyffelybu* i'r gogoniant a
e Dat. 2. 21 ddatguddir i ni.
f 2. Tim. 19 Canys awydd-fryd y *b* creadur ſydd
2. 12. yn diſgwyl am i ddatguddiad meibion
g 2 Cor. 4. Duw.
17. 20 Canys y * creadur ſydd wedi ei
1 Ped. 4. 13 ddaroſtwng i oferedd; nid o'i fodd, eithr
Eſa. 65. 17. o blegid yr hwn a'i daroſtyngodd:
b Act. 3. 21 Dan obaith y rhyddheir y creadur
21. yntau hefyd, o gaethiwed i'r gredigaeth, i
2 Ped. 3. 13 rydd-did gogoniant plant Duw.
i Luc 19. 22 Canys ni a wyddom fod *i* pob cre-
21. adur yn *m* cyd-ochenaidio, ac yn cyd-
1 Io. 3. 2. ofidio hyd y pryd hwn:
* Nattur 23 Ac nid yn unig *y creadur*, ond nin-
ddynol, gwaith Creawdwr, Heb. 9. 11. 2 Cor. 5. 1. ewaith
Iachawdwr yw gras, Col. 1. 12. *k* Job 5. 7. Preg. 1.
8. *l* Gen. 3. 17. Marc 16. 15. *m* Hol. 4. 3. Dat. 6. 10.

nau hefyd y rhai ſydd genpym *n* ffaen- *n* Pen. 11.
nwyth yr Yſpryd, yr ydym *o* ninnau ein 16.
hunain hefyd yn ochenaidio ynom ein *o* 2 Cor. 5.
hunain, gan ddisgwyl y mabwyſiad, ſef 2.
p ‖ prynedigaeth ein corph. *p* Gal. 3.
24 Canys trwy obaith yn hiachawyd ni. 22.
Eithr y'y gobaith a welir nid yw obaith: *q* 1 Pe. 1. 8
o blegid y peth y mae un yn ei weled, 2 Cor. 4.
pa beth y mae efe yn ei obeithio? 18.
25 Ond os yr hyn nid ydym ni yn ei weled, *r* Rhuf. 8.
nid ydym yn ei obeithio gyda dyfalbarhad. 19.
26 A'r un ffunud y mae'r Yſpryd hefyd *s* 2 Cor. 5.
yn cymorthwyo ein gwendid ni: canys 2.
ni wyddom ni beth a weddiom, megis y 26. *t* Mat. 10.
dylem; eithr y mae'r Yſpryd ei hun yn 20.
eiryn drofom ni ag ocheneidiau anrhaeth- *u* 1 Ioh. 3.
adwy. 2. *x* Ph. 2. 5.
27 A'r hwn ſydd yn *u* chwilio'r calon- 2 Tim.
nau a wyr beth yw meddwl yr Yſpryd, 2. 19.
a'i fod *x* yn ol ewyllys Duw yn eiryn 2 Cor. 3.
dros y ſaint. 18.
28 Ac ni a wyddom fod pob peth yn *a* Gen. 28.
cyd-weithio er daioni i'r rhai ſydd yn Mat. 16. 18
caru Duw; ſef i'r rhai ydynt wedi eu galw *c* Eſa. 9. 6.
yn ol *y* arfaeth ef. *y* Nghrift.
29 O blegid y rhai *z* a rag-wybu, *a* a *z* Eſa. 5. 3.
rag-unioddefe hefyd *b* i'w gwneuthur *a* Rhuf. 8. 29.
delw ei Fab *c* ef, fel y byddai ef yn gyntaf- *b* 1 Cor. 15. 49.
anedig yn mhlith brodyr lawer. *c* Ioh. 3. 35.
30 Y rhai *z* rag-unioddefe, y rhai hyn- *d* Job 34. 29
ny hefyd a alwodd efe; a'r rhai a alwodd *e* Io. 17. 20
efe, y rhai hynny hefyd a gyfawnhaodd. Neh. 7. 23.
efe; a'r rhai a gyfawnhaodd efe, *c* y rhai- *** Writh
hynny hefyd a ogonesddodd efe. yſkrifa
31 Beth gan hynny a ddywedwn ni *d* mant y
wrth y pethau hyn? *e* Os yw Duw trosom, rhan ydyd
pwy *a all fod* i'n herbyn? y Nghrift.
32 Yr hwn nid arbedodd ei briod Fab, pwy nad oes
ond a'i traddododd ef *f* trosom ni oll; *d* pa fodd ddwy
wedd gyd *g* ag ef befyd na ddyry efe i ni a thân a rei
bob peth? ol. *f* Ac
33 *e* Pwy a ryddi ddim yn erbyn etholedigion Duw? *g* Ioh 6. 1
Duw *yw* yr hwn ſydd yn fyniaw- cyfiawnhau yn y nef.
34 *f* Pwy *yw* yr hwn ſydd yn damnio? oedd yn
Chriſt *yw* yr hwn a fu farw, ie, yn hytrach, fwy na dig-
yr hwn a gyfodwyd hefyd; yr hwn hefyd on i ddeſu
ſydd ar ddeheulaw Duw, *g* yr hwn hefyd a ſiundera-
ſydd yn * eiryn trosom ni. au'r byd a
35 Pwy *b* a'n gwahana ni oddi wrth gar- phoenau
iad Chriſt? *ai* gofthrymder, neu ing, neu angau
ymlid, neu newyn, neu noethni, neu en- *b* Io. 2. 16.
byrwydd, neu gleddyf? i Sal 44. 22
36 (Megis y mae yn yſkrifenedig, Er 2 Co. 4. 11.
dy fwyn di yr ydys yn mn laddo ni ar hyd
y dydd; cyfrifwyd ni fel defaid i'r laddfa)
37 Eithr yn y pethau hyn oll yr ydym
h ni yn fwy na chonciwerwyr, trwy yr hwn *k* 1 Cor. 15.
a'n carodd ni. 57.
38 Canys y mae yn ddiogel gennyf, na Dat. 12. 11.
all nac angau, nac einioes, nac angylion, *l* Eph. 1. 21
na *l* thywyſogaetthau, na meddiannau, na 2 Tim. 1.
phethau preſennol, na phethau i ddyfod, 12.
39 Nac uchder, na dyfnder, nac un *m* Mat 7.
creadur arall, ein *m* gwahanu oi oddi 24.
wrth gariad Duw, yr hwn ſydd yng Io. 10. 27.
Nghriſt Iesu ein Harglwydd.

P E N. IX.

1 *Paul yn cuyno dros yr Iuddewon.* 7
Nad oedd bo: bod Abrahem a bawb: yr
etholedigion.

Y Gwirioned yr wyf fi yn ei ddywedyd *a* 2 Cor. 1.
yng Nghriſt, nid wyf yn dywedyd 23.
celwydd, a'm *a* cydwybod hefyd yn cyd- *b* 1 Sam.
dyſtiolaethu a mi yn yr Yſpryd Glan, 15. 35.
2 Pod i'm drifiyd mawr, a *b* gofid di- Luc 19. 42
baid i'm calon: *c* Exo. 32.
3 Canys cynl a ddymunwn fy mod fy 32.
hun yn ‖ anathema oddi wrth Chriſt, dros ‖ Gal. 3. 13
fy mrodyr, *ſef* fy nghenedl yn ol y cnawd:

4 Y

Pen. viii. *Adn.* 3.] *Am bechod.* Y mae'r gair *Aberth*, yn eiſiau, medd e pomwyr! ond na ham mor ſynych? megis Eſa. 53. 10. *ei enaid*, &c. 2 Cor. v. 21. *yn bechod dromi* Crift a gymmerodd ein henwau ni, ac roddes ei enw ei hun i ninnau, Sef *Oſſiawnder!* Pechod a groeodd ei hun fel *Haroan*, gan i'r farph a'i hii *Mat.* iii. 7. waradwyddo *Iefu*, efe a yrrodd yr hoelion dur trwy pechod. *Sal.* xxxv. 15. ac ni allei difetho odd fel na's teir ynddo ef na'i bobi byth *Adn.* 33. *Lic* xxiii. 4. *Ioan* xix 4 *Heb* ix. 28 *i Pedr* ii 24 *Mat.* xv. 5. Ac ni cheiſt ei bleidwyr fwy o barch na moch y *Gadarenieid*, Mat xv 5. neu fferhinoeed *Canaan*. Ioſ x 24. Dat. xiv 19. *Adn.* 21. *Dan obaith*, &c. Y mae *Crift* yn ſai o *obaith* am adferiad: ond pwy fy'n gobeithio? Pob cenedl, Iuddew a Groegwr! pe ca'i pawb ras, pe fant a welcun! Wele dilgwyliwn *adferiad*, nid i'r byd, ond o'r byd, canys nid oi byd hwn y mae Teyrnas Crift!.

a Deut 7 6
b Exo. 4 22 Jer. 31 9 *gwaddo.*
c Hag. 2. 7 *ewyr tywdd.*
d Sal. 147. 19.
e Pen. 3. 2. 1 Gen. 22. 12.
f Ger. 23. 6 Joan 1. 1. Heb. 1. 8.
g Pen. 3. 3. *h nid megis pe bai fel.*
i gair Duw *wedi fyr te-* lu. Sal. 77. 8
m Pen. 2. 28. Gal. 6 16.
n Gal. 4. 23
o Gen. 21. 12.
Gal. 3. 16.
p Pen. 4 16 Gal 4. 28.
q Gen. 12. 3. 10.
r Gen. 25. 21.
s Job 14. 4. Pen. 5. 19. Eph. 2. 3.
t Pen. 3. 19
u Pen. 3 20
x Pen. 6. 20
y 1 Ped 2. 9.
z Gen. 26. 23.
a Mal. 1. 2 Obad. 10.
Pen. 8. 37.
b Adn. 21. Job 34. 10 Judas 14.
c Exo. 33. 19.
d Pen. 11. 35.
e 1 Cron. 29. 11.
f Pen. 11. 36
g Exo. 9. 16
h Deu. 32. 9 Luc 10. 21
i Exo 9. 12 Pen. 1. 24.
k Eſa. 1. 2. 3.
l Job 40. 4.
m Eſa. 45. 9.
n Jer. 18. 6. Mat. 20 21 Act. 17 26
o 2 Tim. 2. 20.
p Pen. 2. 4.
q Ped. 3. 20
r Di. 16. 4.
s Ped. 2 8.
t Judas. 4.
u Pen. 8. 29
x Cor. 3. 7.
y Eph. 5. 25
z Dat. 1. 22.
a Eph. 3. 6.
b Hoſ. 2. 23
c 1 Ped. 2. 10
d Eſa. 10. 22.
e Pen. 11. 5
f Groeg, *air.* *‖ chwedl.*

* ar wlad *Judea*, a phob gwlad yn ei thro, *Mat.* xxiv. 26, &c. *Luc* xvii 24, &c.

a ‖ Y rhai ſydd Iſraeliaid, *b* eiddo y rhai yw y mabwyſiad; *c* a'r * gogoniant, a'r cyfammodau, a golodiad y *d* ddeddf, a'r gwaſanaeth, *e* a'r addewidion;
5 Eiddo y rhai yw'r † tadau; ac o'r rhai *yr banoad* Crift yn ol y cnawd, *f* yr hwn ſydd uwchlaw pawb, yn Duw bendigedig yn oes oeſoedd. Amen.
6 *g* Eithr † nid pobl yw myned gair Duw yn ddi ym; Canys *h* nid Iſrael yw pawb a'r ſydd o Iſrael.
7 *i* Na nid *ydynt*, o blegid eu bod yn had Abraham, i gyd yn blant; eithr, o yn Iſaac y gelwir i ti had.
8 Hynny ydyw, Nid plant y cnawd, y rhai hynny *ſydd* blant i Duw; eithr *k* plant yr addewid a gyfrifir yn had.
9 Canys gair yr addewid yw hwn; *l* Ar yr amſer hwn y deuaf, a bydd mab i Sara.
10 Ac nid *hyn* yn unig; eithr *m* Rebecca hefyd, wedi iddi feichiogi o un, *n* o'n tad Iſaac;
11 *o* Canys cyn geni y *plant* etto, *p* na gwneuthur o honynt oda na drwg, fel y byddai i'r *q* artaeth yn ol etholedigaeth Duw ſefyll, *r* nid o weithredoedd, eithr o'r hwn ſydd yn *s* galw)
12 Y dywedwyd wrthi, *Yr y* hynaf a waſanaetha'r ieuangaf.
13 Megis yr ygrifennwyd, Jacob a *t* gerais, eithr Eſau a gaſeais.
14 Beth gan hynny a ddywedwn ni? *u* A *ces* anghyfiawnder gyd a Duw? Na atto Duw.
15 Canys y mae yn dywedyd wrth Moſes, *x* Mi a druga haſ wrth yr hwn y bydd trugarhawy?, ac a dofturiaf wrth yr hwn *y* a dofturiwyf.
16 Felly gan hynny nid o'r hwn ſydd yn ewyllyſio *z* *mae*, nac o'r hwn ſydd yn rhedeg chwaith; *a* ond o Duw, yr hwn ſydd yn trugarhau.
17 Canys y mae yr ygrythur yn dywedyd wrth Pharao, *b* I hyn yma y'th gyfodais di, fel y dangoluwn fy ngallu ynot ti, ac fel y datgenid fy enw trwy'r holl ddaear.
18 Felly gan hynny y neb y mynno y mae efe yn *c* trugarhau wrtho, *d* a'r neb y mynno y mae efe yn ei galedu.
19 Ti a ddywedi gan hynny wrthyf, *e* Pa ham y mae efe etto yn beio? canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef?
20 Yn hytrach, O ddyn, i Pwy wyt ti yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw? a ddywaid y peth ffurfiedig *f* wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Pa ham y'm gwnaethoſt fel hyn?
21 Onid oes awdurdod i'r *g* crochenydd ar y pridd-ſid, i wneuthur o'r un teipyn pridd *h* un lleſtr i barch, ac arall i amharch?
22 *Beth* os Duw, yn ewyllyſio dangos *ei* ddigofaint, a pheri adnabod ei allu, a *i* oddefodd trwy hir-ymaros leſtri digofaint wedi eu *k* cymhwyio i golledigaeth:
23 Ac i beri gwybod golud ei *l* ogoniant ar leſtri trugaredd, y rhai a *q*-ragbarottôdd efe i ogoniant?
24 *Sef* nyni y rhai a alwodd efe, nid o'r Iuddewon yn unig, *r* eithr hefyd o'r Cenhedloedd.
25 Megis hefyd y mae efe yn dywedyd yn Hoſea, *s* Mi a alwaf yr hwn nid yw bobl i mi, yn bobl i mi; a'r hon nid yw anwyl, yn anwyl.
26 A bydd yn y fangre lle y dywedwyd wrthynt, Nid ſy mhobl i *ydych* chwi; yno y gelwir hwy yn feibion i'r Duw byw.
27 Hefyd y mae Eſaias yn llefain am yr Iſrael, *t* Cyd byddai nifer meibion Iſrael fel tywod y môr, *u* gweddill a achubir.
28 Canys *efe* a orphen ac a gwttoga *ei* ‡ waith mewn cyfiawnder: o blegid *x* byr ‖ waith a wna'r Arglwydd * ar y ddaear.
29 Ac megis y dywedodd Eſaias o'r blaen, *y* Oni buaſai i Arglwydd y ſabbath adael i ni had, megis ☙ Sodoma y buaſem, a gwnaethid ni yn gyffelyb i Gomorra.
30 Beth gan hynny a ddywedwn ni? Bod y Cenhedloedd, y rhai *a* nad oeddynt yn dilyn cyfiawnder, wedi derbyn cyfiawnder, ſef y *b* cyfiawnder ſydd o ffydd:
31 Ac Iſrael, yr hwn oedd yn *c* dilyn deddf cyfiawnder, ni chyrhaeddodd ddeddf cyfiawnder.
32 Pa ham? Am *d* na *cheiſient* trwy ffydd, ond megis trwy weithredoedd y ddeddf: canys hwy a dramgwyddaſant wrth y maen tramgwydd;
33 Megis y mae yn ygrifenedig, Wele fi yn goſod yn Sion *e* faen tramgwydd, a chraig rhwyſtr: a phob un a gredo yndo, *f* ni chywilyddir.

P E N. X.

1 *T rhagor ſy rhwng cyfiawnder y ddeddf o a cbyfiawnder ffydd.*

O Frudyr, gwir ewyllys fy nghalon, a'm *a* gweddi ar Dduw dros yr Iſrael, yſydd * er iachawdwriaeth.
2 Canys yr wyf fi yn dyſt iddynt, *b* fod ganddynt zel Duw, eithr nid yn ol gwybodaeth.
3 Canys hwynt-hwy, *c* heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceiſio goſod eu a cyfiawnder eu hunain, nid ymoſtyngaſant i gyfiawnder Duw.
4 Canys Crift yw *d* diwedd y ddeddf, er cyfiawnder i bob un ydd yn credu
5 Canys y mae Moſes yn ſgrifennu *am* y cyfiawnder ſydd o'r ddeddf, *f* mai'r dyn a wnel y pethau hynny, a fyda byw trwyddynt.
6 Eithr y mae y cyfiawnder ſydd o ffydd yn dywedyd fel hyn; *g* Na ddywaid yn dy galon, Pwy a eſgyn i'r nef? (hynny yw, dwyn Crift i wared *oddi uchod.*)
7 Neu, Pwy a ddiſgyn i'r dyfnder? (hynny yw, dwyn Crift drachefn i fyny oddi wrth y meirw)
8 Eithr pa beth y mae efe'n ei ddywedyd? *b* mae y gair yn agos attat, yn dy enau ac yn dy galon: hwn yw *i* gair y ffydd, yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu:
9 Mai os *k* cyffeſi a'th enau yr Arglwydd Ieſu, a chredu yn dy galon i Duw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig fyddi.
10 Canys a'r galon y *m* credir i gyfiawnder, ac a'r genau *n* y cyffeſir i iachawdwriaeth
11 O blegid y mae'r ygrythur yn dywedyd, Pwy bynnag fydd yn credu yndo ef, *o* ni chywilyddir.
12 Canys *p* nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groegwr: o blegid yr *q* un Arglwydd ar bawb, fydd oludog i bawb a'r ſydd yn galw arno.
13 Canys *r* pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd, cadwedig fydd.
14 Fa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn *s* ni chredaſant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywſant am dano? a pha fodd y clywant, *t* heb bregethwr?
15 A pha fodd y pregethant, oni's *u* danfonir *mwynt?* megis y mae'n ygrifenedig, *x* Mor bryddferth yw traed y rhai ſy'n efangylu tangnefedd, y rhai ſydd yn efangylu pethau daionus!
16 Eithr y nid ufuddhaſant hwy oll i'r efengyl: canys y mae Eſaias yn dywedyd, O Arglwydd, ☙ pwy a gredodd i'n † hymadrodd ni?
17 Am hynny *a* ffydd *ſydd* trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.
18 Eithr meddaf, Oni chlywſant hwy? Yn ddiau i'r *b* holl ddaear yr aeth eu ſwn hwy, a'u geiriau hyd derfynau y byd.
19 Eithr meddaf, Oni wybu Iſrael? Yn gyntaf, y mae Moſes yn dywedyd, *c* Mi a baraf i chwi ‖ wynfydu trwy *rai* nid *yw* genedl; trwy genedl annyallus y'ch ‡ digaf chwi.
20 Eithr

‖ *eiddigeddu.* ‡ *cynnbyrfaf*, neu, *cyffroaf.*

x Am. 8. 1.
y Eſa. 1. 9. Jer. 11. 4. ☙ Gen 19.
a Eſa. 65 1 Eph. 2. 4, &c.
b 2 Cor. 5. 21.
c Pen. 10. 3 Phil 3. 6.
d Adn. 33.
e Eſa. 8. 14.
1 Pedr 2. 7, 8.
f Pen. 10. 11.

a Mat. 5. 44.
* *ar oddym gael iachawdwriaeth.*
b Act. 21. 20 Pen. 9. 31. Gal 4 18.
c 1 Ti 1. 3.
d Luc 18. 11.
e Gal. 3. 19, 24. Heb. 13. 18
f Lef. 18. 5 Mat. 19. 16 Gal 3. 12.
g Deut. 30. 11.
h Deut. 30. 14.
i Mat. 13. 19
k Pen. 1 16
l Mat. 10. 32. Act. 8. 37.
m Io. 3. 16. Pen. 3. 24. Eph. 2. 8.
n Luc 12. 8.
o Eſa. 28. 16. Jer. 17. 7. Pen. 5. 1.
a 9. 33.
p Eph. 2. 13.
q 1 Ti. 2. 5.
r Sal. 66. 18 Joel 2. 32.
s Io. 17. 3.
t 2 Cor. 5. 9
u 2 Cor. 3. 12.
x Eſa 52. 7
y Eſa. 53. 1 Heb. 4. 2.
☙ Eſa. 53. 1. Io. 12. 38.
† trwy'n *cywed.* Act 4. 20.
1 Ioan 1. 1.
a Pen 1 16
1 Cor. 1. 21
b Sal. 19. 4. Pen. 1. 19.
c Deut. 32. 21.

Pen. ix. *Adn* 28] *Gwttoga ei waith.* Sef, yr hyn a addawodd yn ei *air*. Pa un ai addewid, ai bygythiad, Trugaredd, ai barn. Trwy ti *air* y gwnaeth efe'r holl fyd, A'i *air* ſel tyrr i lawr i gyd.

d Eſa. 65. 1. Act. 14. 26. *e* 2 Cron. 36. 15. Eſa. 65. 2. Jer. 44. 16.

20 Eithr y mae Eſaias yn ymhyfhau, ac yn dywedyd, *d* Cafwyd ſi gan y rhai nid ceiſiodynt yn fy ngheiſio; gwnaed fi yn eglur, i'r rhai nid ceiſiodynt yn ymofyn am danaf.

21 Ac wrth yr Iſrael y mae yn dywedyd, *e* Ar hyd y dydd yr eſtynais fy nwylaw at bobl anufudd ac yn gwrth-ddywedyd.

PEN. XI.

1 Na wrthodwyd holl Iſrael; y gweddill yn cerdd.

a Adn. 5. Jer. 31. 37. Mat. 8. 12. *b* Phil. 3. 5. *c* Pen. 8. 29. * Groeg, *yn Eliaſ?* *d* 1 Bren. 19. 10. *e* 1 Bren. 18. 4. *f* Adn. 4. 2 Ti. 2. 19. *g* 1 Bren. 19. 18. *h* Mat. 16. 18. *i* Act. 13. 48. Pen. 9. 27. *k* Pen. 3. 24. Tit. 3. 5. *l* Io. 4. 34. Iago 1. 25. *m* Pen. 9. 31

A M hynny meddaf, A *a* wrthododd Duw ei bobl? Na atto Duw. Canys myfi hefyd yn Iſraeliad, o had Abraham, o lwyth Benjamin.

2 Ni wrthododd Duw ei bobl yr hon a adnabu efe o'r blaen. Oni wyddoch chwi pa beth y mae yr ysgrythur yn ei ddywedyd * am Eliaſ? *d* pa fodd y mae efe yn eiriol ar Dduw yn erbyn Iſrael, gan ddywedyd,

3 Oo Arglwydd, *e* hwy a laddaſſant dy broffwydi, ac a gloddeiſiaſant dy allorau i lawr; a myfi a adawyd yn *f* unig, ac y maent yn ceiſio *g* fy einioes innau.

4 Eithr pa beth y mae atteb Duw yn ei ddywedyd wrtho? *g* Mi a adewais i mi *h* ſaith mil o wyr y rhai *i* ni phygaſant eu gliniau i Baal.

5 Felly gan hynny y *k* pryd hwn hefyd y mae gweddill yn ol etholedigaeth gras.

6 Ac os *l* o ras, nid o weithredoedd mwyach: os amgen, nid yw gras yn ras mwyach. Ac os o weithredoedd, nid yw yn ras mwyach: *a* amgen, nid yw gwaith yn waith mwyach.

7 Beth gan hynny? *m* Ni chafodd Iſrael yr hyn y mae yn ei geiſio; *n* eithr yr etholedigaeth a'i cafodd, a'r lleill a ddallwyd;

8 Megis y mae yn yſgrifenedig, *o* Rhoddodd Duw iddynt yſpryd trwmgwſg, *p* llygaid fel na welent, a chluſtiau fel na chlywent, hyd y dydd heddyw.

9 Ac y mae Dafydd yn dywedyd, *q* Bydded eu bord hwy yn rhwyd, ac yn ſnâr, ac yn dramgwydd, ac yn daledigaeth iddynt.

10 *r* Tywyller eu llygaid hwy, fel na welent, a chyd-grymma *di* eu *s* cefnau hwy bob amſer.

11 Gan hynny meddaf, A dramgwyddaſant hwy fel y fyrthient? Na atto Duw: eithr trwy eu cwymp hwy *y daeth* iachawdwriaeth i'r *t* Cenhedloedd, i yrru *u* eiddigedd arnynt.

12 O herwydd pa ham os *ydyw* eu cwymp hwy yn olud i'r byd, a'u lleihad hwy yn olud i'r Cenhedloedd; pa faint mwy *y bydd* eu *x* cyflawnder hwy?

13 Canys wrthych chwi y Cenhedloedd yr wyf yn dywedyd, yn gymmaint a'm bod i yn *y* apoſtol y Cenhedloedd, *yr wyf* yn *z* mawrhau fy ſwydd;

14 Os gallaf ryw fodd *a* yrru eiddigedd ar *fy* ‡ nghnawd, *fy hun*, ac *b* achub rhai o honynt.

15 Canys os *yw* eu gwrthodiad hwy yn gymmod y byd, beth *fydd* eu derbyniad *c* ond *c* bywyd o feirw?

16 Canys os ſanctaidd y blaen-ffrwyth, *y mae'r* clamp toes hefyd yn *ſanctaidd*: ac *d* Gen. 17. 7.

e Cor. 7. 14 *f* Ser. 11. 16. *f* Eph. 2. 12 ‡ Groeg, *ynddynt* *g* Io. 1. 16. *h* Can. 8. 8. *i* 1 Cor. 4. 7 *k* Adn. 11.

os *d* ſanctaidd y gwreiddyn, felly'r canghennau hefyd.

17 Ac os rhai o'r *e* canghennau a dorrwyd ymaith, a thydi yn olewydden *f* wyllt a impiwyd i mewn yn eu ‡ plith hwynt, *g* ac a'th wnaethpwyd yn gyd-gyfranog o wreiddyn, ac o fraſter yr olewydden;

18 *h* Na ymffrodda yn erbyn y canghennau: Ac os gorfoleddi, i nid tydi ſydd yn dwyn y gwreiddyn, eithr y gwreiddyn dydi.

19 Ti a ddywedi gan hynny, *k* Torrwyd

Pen. xi. *Adn.* 11.] *ſyrtbient.* Nid yn ddiobaith, fel *Sal.* xxxvi. 12. ond fel y byddai eu cwymp yn gyfoddiad i'r byd: *Adn.* 15. ni al allai'r dewy gruchwyliaeth gyd-ſefyll, *Ioan* iii. 30 *Gal.* ii. 18 *Heb.* viii. 4. ond gan ddyfod Iachawdwriaeth o *Jeruſalem*, *Luc* xxiv. 47. *Ioan* iv. 22. hwythau a anrhydeddir a dinas-fraint *Gueſaleem newydd.* Adn. 28. Dat. xxi 21.] Adn. 22. *Daioni a Thoſter.* Y mae afonydd lleiſel yn rhedeg trwy greigiau hyll. Felly Trugaredd yn dyfod trwy *Doſter!*

Toſter Duw a ddengys fod, Daioni'n dyfod yn ddi-oed!

y canghennau ymaith, fel yr impid ſi i mewn.

20 Da; trwy anghredîniaeth y torrwyd hwynt ymaith, a thithau ſydd yn ſefyll trwy ffydd. Na fydd uchel-fryd, eithr *m* ofna.

21 Canys onid arbedodd Duw *y* canghennau naturiol, *n* gwylia thag nad arbedo dithau chwaith.

22 Gwel am hynny ddaioni a thoſter Duw: *ſef*, i'r rhai a gwympaſant, toſter; eithr *o* daioni i ti, *p* os aroſi yn ddaioni *ef*. *Or* amgen, *q* torrir dithau hefyd ymaith.

23 A hwythau, *r* onid arolant mewn anghredîniaeth, a impir i mewn. *s* Canys ſe all Duw eu himpio hwy i mewn drachefn.

24 Canys os tydi a dorrwyd ymaith o'r olewydden yr hon oedd *t* wyllt wrth naturiaeth, a'th impio yn erbyn naturiaeth mewn gwir olewydden; pa faint mwy y caiff yr rhai hyn ſydd wrth naturiaeth, eu himpio i mewn yn eu holewydden eu hun?

25 Canys ni ewyllyſiwn frodyr, eich bod heb *wybod* y dirgelwch hwn (fel na byddoch *u* ddoethion yn eich golwg eich hun) ddyfod dallineb *x* mewn rhan i Iſrael, hyd oni ddel *y* cyflawnder y Cenhedloedd i mewn.

26 Ac felly *z* holl Iſrael a fydd cadwedig; fel y mae yn yſgrifenedig, *a* Y Gwaredwr a ddaw allan o Sion, ac a dry ymaith annuwioldeb oddi wrth Jacob.

27 A hyn *yw'r b* ammod *ſydd* iddynt gennyf *fi*, pan gymmerwyf ymaith eu pechodau hwynt.

28 Felly o ran yr efangyl, *c* gelynion *ydynt* o'ch plegid chwi: eithr o ran yr etholedigaeth, *d* caredigion *ydynt* o blegid y tadau.

29 Canys *e* diedifarus *yw* doniau a galwedigaeth Duw.

30 Canys megis y buoch chwithau gynt yn anufudd i Dduw, eithr yr awr hon a gawdoch drugaredd trwy anufudd-od y rhai hyn;

31 Felly hwythau hefyd yr awr hon a fu anufuddhaſant, fel y caent hwythau drugaredd trwy eich trugaredd chwi.

32 Canys Duw a'u *f* cauodd hwynt oll mewn anghredîniaeth, fel *y* trugarhai wrth *g* bawb.

33 Oh ddyfnder golud doethineb a gwybodaeth Duw! *h* mor anchwiliadwy *yw* ei farnau ef! a'i ffyrdd mor anolrheiadwy *ydynt*!

34 *i* Canys pwy a wybu feddwl yr Arglwydd? neu pwy a fu gynghorwr iddo ef?

35 Neu *k* pwy a roddodd iddo ef yn gyntaf, ac fe a delir iddo drachefn?

36 Canys *l* o hono ef, a thrwyddo ef, ac iddo ef, *y mae* pob peth. Iddo ef y *bydde* gogoniant yn dragywydd. Amen.

PEN. XII.

1 Dylai trugareddau Duw ein rhwymo i fyw iddo. 9 Cariad a pheb rinwedd. ada yn weddus; Griſiom.

A M hynny yr wyf yn attolwg i chwi, *a* frodyr, er trugareddau Duw, *b* roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, ſanctaidd, cymmeradwy gan Dduw; *yr hyn yw* eich rheſymmol waſanaeth chwi.

2 Ac na chyd-ymffurfiwch a'r byd hwnn: eithr ymnewidiwch trwy *c* adnewyddiad eich meddwl; fel y *d* profoch beth *yw* daionus, a chymmeradwy, a pherffaith ewyllys Duw.

3 Canys yr *wyf* yn dywedyd, *e* trwy y gras a roddwyd i mi, wrth bob un ſydd yn eich plith, na bydd o neb *f* uchel-

a Pen. 1. 7. a 9. 26. *b* 1 Cor. 6. 19. *c* 2 Cor. 3. 18. *d* 5. 17. Eph. 4. 23. *d* Eph. 5. 10. *e* Pen. 15. 15. *f* Preg. 7. 16.

p Mat. 13. 52.
q 1 Cor. 13. 13.
r Sal. 139. 23-17.
s 1 Cor. 12. 12.
Eph. 1. 23.
t 1 Cor. 12. 4, 6.
u 1 Cor. 12. 10.
x 13. 2.
1 Pedr. 4. 11
m Phil. 1. 27.
2 Tim. 1. 5
Tit. 1. 1.
Judas 3.
n Act. 20. 28.
1 Pedr. 5. 2.
o Eph. 4. 11
p 1 Ti. 5. 17
q Act. 20. 28.
r Act. 6. 2.
1 Cor. 12. 28.
1 Ti. 5. 17.
s 2 Cor. 5. 7
t Sal. 139. 22:
u Heb. 13. 1.
x Gen. 13. 9.
Phil. 2. 3.
1 Ped. 3. 8.
* *ystud-rwydd.*
Gal. 6. 9.
y Io. 5. 35.
Dat. 3. 16.
z Phil. 4. 4
a Pen. 5. 5.
Tit. 1. 2.
b Heb. 12. 7.
c Luc 18. 1
d Gal. 6. 10
† *ymarfer*
e Neh. 1. 4.
f Sal. 138. 1
Jer. 45. 5.
g Adn. 3.
Efa. 5. 21.
h Mat. 5. 20.
i Dan. 6. 5.
Phil. 4. 8.
k Heb. 12. 14.
12. 20.
l Gen. 5. 21.

5 Pwyned yn amgen nag y dylid ymied ; eithr ymied i fobrwydd, g fel y rhannodd Duw i bob un fesur *ffydd*.

4 Canys megis y mae genym *h* aelodau lawer mewn un corph, ac nad oes gan yr holl aelodau yr un swydd :

5 Felly ninnau, *a ni* yn llawer, ydym i un corph yng Nghrist, a phob un yn aelodau i'w gilydd.

6 *A* chan fod *i ni* amryw *k* ddoniau yn ol y gras a roddwyd i ni, pa un bynnag ai *l* prophwydoliaeth, *prophwydwm* yn ol *m* cyfondeb y ffydd ;

7 Ai gweinidogaeth, *n byddwn ddarpryd* yn y weinidogaeth ; o neu'r hwn fydd yn athrawiaethu, yn yr athrawiaeth ;

8 Neu'r hwn fydd yn cynghori, yn y *p* cynghor : yr hwn fydd yn *q* cyfrannu, *gymaed* mewn symlrwydd ; yr hwn fydd yn *r* llywodraethu, mewn sirdrwydd ; yr hwn fydd yn trugarhau, *s* mewn *hyfrydwch*.

9 *Bydded* cariad yn ddiragrith. *t* Casewch y drwg, a glynwch wrth y da.

10 *u* Mewn cariad brawdol *byddwch* garedig i'ch gilydd ; yn rhoddi *x* parch, yn blaenori eich gilydd :

11 Nid yn ddiog mewn * diwydrwydd ; yn *y* wresog yn yr ysprvyd ; yn gwasanaethu yr Arglwydd :

12 Yn *z* llawen mewn *a* gobaith ; yn *b* ddioddefgar mewn cystudd ; yn *c* dyfalbarhau mewn gweddi :

13 Yn *d* cyfrannu i gyfreidiau'r saint ; ac yn † dilyn *u* lletygarwch.

14 Bendithiwch y rhai sydd yn eich ymlid ; bendithiwch, ac na felldithiwch.

15 Byddwch lawen gyd a'r rhai sydd lawen, ac *e* wylwch gyd a'r rhai sy'n wylo.

16 *Byddwch* yn unfryd a'ch gilydd : heb roi eich meddwl ar *f* uchel-bethau ; eithr yn cyd ymfoddloni a'r rhai isel-radd. *g* Na fyddwch ddoethion yn eich tyb eich hunain.

17 Na thelwch i neb *e* ddrwg am ddrwg. Darperwch bethau i oneth yng olwg pob dyn.

18 Os yw bosibl, hyd y mae ynoch chwi, yn byw yn *k* heddyth lawn a phob dyn.

19 *l* Nac ymddielwch, rai anwyl, ond rhoddwch le i ddigofaint : canys y mae'n 'sgrifenedig, I mi y mae *m* dial ; myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.

20 Am hynny os *n* dy elyn a newyna, portha ef ; os ysyceda, dyro iddo ddiod ; canys wrth wneuthur hyn ti a bentyrri farwor † tanllyd ar ei ben ef.

21 Na orchfyger di gan ddrygioni, eithr o gorchfyga di ddrygioni trwy ddaioni.

PEN. XIII.

1 *Am barchu pennaethiaid.* 8 *Cariad yn cyflawnu'r ddeddf.*

a Dan. 3. 18.
Act. 4. 19.
Tit. 3. 1.
b Io. 19. 11
* *trefnu.*
c Num. 16. 3.
2 Sam. 15. 10.
d Diar. 24. 21.
e 16. 45.
e 1 Pedr 2. 18.
f Di. 21. 26
1 Tim. 2. 2
g Sal. 102. 5.
Di. 16. 14.

YMddarostynged pob enaid i'r awdurdodau goruchel : canys nid *b* oes awdurdod ond oddi wrth Dduw ; a'r awdurdodau y sydd, gan Dduw y maent wedi eu * hordeinio.

2 Am hynny pwy bynnag sydd yn *c* ymosod yn erbyn yr awdurdod, sydd yn gwrthwynebu ordinhad Duw : a'r rhai a wrthwynebant, a dderbyniant farnedigaeth iddynt eu hunain.

3 Canys tywyfogion *d* nid ydynt ofn i weithredoedd da : eithr i'r *rhai* drwg. A fynni di nad ofnech yr awdurdod ? *e* gwna'r hyn sydd dda, a thi a gei glod ganddo.

4 Canys gweinidog Duw ydyw efe i ti er daioni. Eithr os gwnei ddrwg, ofna ; canys nid yw efe yn dwyn y cleddyf yn ofer : o blegid gweinidog Duw yw efe, *g* dialydd llid i'r hwn sydd yn gwneuthur drwg.

5 Herwydd pa ham angenrhaid yw *h* ymddarostwng, nid yn unig o herwydd llid, eithr o herwydd i cydwybod hefyd.

6 Canys am hyn yr ydych yn talu *k* teyrnged hefyd : o blegid gwasanaethwyr Duw ydynt hwy, yn gwylied ar hyn yma.

7 *l* Telwch gan hynny i bawb eu dyledion : teyrnged, i'r hwn *y mae* teyrnged *yn dyledus* ; toll, i'r hwn *y mae* toll ; ofn, i'r hwn *y mae* ofn ; *m* parch, i'r hwn *y mae* parch *yn ddyledus*.

8 Na fyddwch yn nyled neb o ddim, ond o garu pawb eich gilydd : *n* canys yr hwn sydd yn caru arall, a gyflawnodd y gyfraith.

9 Canys hyn, *o* Na odinebu, Na ladd, Na ladrata, Na ddwg gam-dystiolaeth, Na thrachwanta ; ac od *oes* un gorchymyn *arall*, y mae wedi ei gynnwys yn *A* hyn o yn yr ymadrodd hwn, Car gymmydog fel ti dy hun.

10 Cariad *q* ni wna ddrwg i'w gymydog : am hynny *r* cyflawniad y gyfraith yw cariad.

11 A hyn, gan wybod yr amser, *ti fod* hi weithian yn hryd i ni *s* ddeffroi o gysgu : canys yr awr hon *y mae* ein hiachawdwriaeth ni yn nes na phan gredasom.

12 Y nos a gerddodd ymmhell, a'r *t* ddydd a nesaodd : am hynny *u* bwriwn oddi wrthym weithredoedd y tywyllwch, a gwisgwn *x* arfau y goleuni.

13 *y* Rhodiwn yn weddus, megis wrth liw dydd ; *z* nid mewn cyfeddach a meddwdod, *a* nid mewn cyd-orwedd ac anlladrwydd, nid mewn cynnen a chynfigen.

14 Eithr gwisgwch âm danoch yr Arglwydd Iesu Grist, ac na wnewch *c* ragddarbod dros y cnawd, er mwyn *cyflawni ei* chwantau *ef*.

PEN. XIV.

3 *Na ddylem ddirmygu na barnu'n gilydd,* 13 *na rhoi achos tramgwydd.*

YR hwn sydd *a* wan yn y ffydd, derbyniwch attoch, nid i *b* ymrafaelion rhesymmau.

2 Canys y mae un yn credu y gall *c* fwyta pob peth ; ac y mae arall, yr hwn sydd wan, yn bwyta dail.

3 Yr hwn sydd yn bwytta, *d* na dirmyged yr hwn nid yw yn bwytta ; a'r hwn nid yw yn bwytta, na farned ar yr hwn sydd yn bwytta : canys Duw a'i derbyniodd ef.

4 *e* Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu gwas yn arall ? I'w arglwydd ei hun y mae efe yn sefyll, neu yn syrthio : ac efe a gynhelir ; canys *f* e a all Duw ei *g* gynnal ef.

5 Y mae un yn barnu *g* diwrnod uwchlaw diwrnod ; *ac* arall yn barnu pob diwrnod yn *cyfuwch*. *h* Bydded pob un yn ficr yn ei feddwl ei hun.

6 Yr hwn sydd yn ystyried diwrnod, i'r *i* Arglwydd y mae yn ei ystyried ; a'r hwn sydd heb ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae heb *k* ystyried. Yr hwn sydd yn bwytta, i'r Arglwydd y mae yn *k* bwytta ; canys y mae'n *l* diolch i Dduw : a'r hwn sydd heb fwytta, i'r Arglwydd y mae heb fwytta, a *m* dywed mae yn diolch i Dduw.

7 Canys *n* nid oes yr un o honom yn byw iddo ei hun, ac nid yw yr un yn marw iddo ei hun.

8 Canys pa un bynnag yr ydym a'i *n* byw, i'r Arglwydd yr ydym yn byw ; ai marw, i'r Arglwydd yr ydym yn marw : am hynny, pa un bynnag yr ydym ai byw ai marw, eiddo yr Arglwydd ydym.

9 O blegid *o* er mwyn hyn y bu farw Crist, ac yr adgyfododd, ac y bu fyw drachefn hefyd, *p* fel yr arglwyddiaethai ar y meirw a'r byw hefyd.

10 Eithr pa ham yr wyt ti yn barnu dy frawd ? neu pa ham yr wyt yn dirmygu dy frawd ? canys gofodir ni oll *q* ger bron gorsedd-faingc Crist.

11 Canys

b Preg. 8. 2
i Adn. 2.
1 Sam. 24. 5.
k Mat. 17. 27.
Luc 2. 1.
l Mat. 22. 21.
m Exo. 20. 12.
Sal. 15. 4.
n Gal. 5. 14
Iago 2. 8.
o Deut 5 3
p Ler. 19. 18.
Mat. 22. 40
q 1 Cor. 13. 5.
1 Tim. 1. 5.
r Adn. 8.
s Sal. 39. 5.
Io. 12. 35.
2 Cor. 6.
t Eph. 5. 11.
u Efa. 21.
x Eph. 6. 13.
y 2 Cor. 6. 7.
z Eph. 5. 21.
Luc 21. 34
Phil. 4. 8.
a Gal. 5. 21
b Gal. 3. 27
Eph. 3. 16.
c 1 Pedr 2. 11.

a Pen. 15. 2.
b 2 Tim. 2. 14.
c 1 Cor. 8. 8.
1 Tim. 4. 4
d Efa. 65. 5.
Mat. 9. 13.
Col. 2. 16.
e Mat. 7. 1.
Iago 4. 12.
f Sal. 18. 35.
& Gal. 4. 10.
g Adn. 23.
1 Efa. 33. 12.
h 1 Cor. 10. 31.
i Mat. 14. 19.
1 Tim. 4. 4.
k 1 Cor. 6. 19.
l Gal. 2. 20.
Phil. 1. 21.
m Sal. 55. 22.
1 Ped. 4. 2.
n Efa. 53. 12.
2 Cor. 5. 15.
o Phil. 2. 9.
p Preg. 12. 14.
Act. 17. 30.
2 Cor. 5. 19.

* Pen. xii. 8. *ddau.* 7.] *Gweinidogaeth*, Y mae pob *prezethwr* yn *weinidog*, ond nid yw pob gweinidog yn bregethwr ; Canys y mae amryw weinidogaethau *Act.* vi. 2-7. 1 *Cor.* xii. 5. *Aboro*, neu, *Dayganadur*, a ddeongla'r Gair i oleuo'r deall ; *Prezethwr*, neu, *Cynghorwr*, a gymhwysa'r Gair i ledau'r galon, a'r ddwy ddawn ynghyd a wna *Ddisciwyddion*.

r Eſa. 45. 23. Phil. 2. 10.
s Mat. 12. 36.
Pen. 2. 15.
Gal. 6. 5.
t *meiwn perthynas iddo.*
t Io. 5. 14.
u 1 Cor. 10. 32.
x Act. 20. 28.
1 Cor. 13. 4.
a 1 Cor. 8. 9, 11.
b Gal. 5. 1. Col. 2. 13.
c Greg 7. 16
Pen. 5. 1.
1 Cor. 8. 8.
d Io. 5. 23.
e 1 Sam. 2. 26.
f Sal. 34. 14.
Heb. 12. 14
g Adn. 14.
Tit. 1. 15.
h 1 Cor. 8. 13.
a 1 Co. 32.
i Adn. 2.
k Tit. 1. 15.
Heb. 11. 6.
a Phil. 2. 3
2 Tim. 3. 2
b Sal. 132. 9.
1 Cor. 10. 24.
c Io. 5. 30.
Phil. 2. 5.
d Sal. 69. 9.
Eſa. 53. 5.
e 1 Cor. 10. 11.
f Sal. 119. 50.
g 2 Pedr 3. 15.
h 1 Cor. 1. 10.
Phil. 3. 16.
* *Sampl Crist Iesu,*
Adn. 3.
2 Br. 9. 22.
Heb 12. 14
i Luct 70.
Act. 4. 32.
k Io. 13. 34
l Mat. 15. 24.
Act. 3. 25, 26.
m Pen. 3. 22.
n 2 Sa. 22. 50
Sal. 18. 49.
o Deut. 32. 43.
p Sal. 117. 1

11 Canys y mae yn yſgrifenedig, *r* Byw wyf fi, medd yr Arglwydd; pob glin a blyga i mi, a phob tafod a gyfaddef i Dduw.

12 Felly gan hynny ‡pob un o honom *s* drosto ei hun a rydd gyfrif i Dduw.

13 Am hynny na farnwn eim gilydd mwyach: ond bernwch hyn yn hytrach, *u* na bo i neb roddi tramgwydd i'r brawd, neu rwyſtr.

14 Mi a wn, ac y mae yn ſicr gennyf trwy'r Arglwydd Ieſu, *x* nad *oes* dim yn *t* halan o hono ei hun: ond i'r hwn a dybio dim *mâd* yw halan.

15 Eithr os o achos bwyd y trallœir dy frawd, ‡ nid wyt ti mwyach yn rhodio yn ol cariad: *a* Na ddifrywia ef a'th fwyd, dros yr hwn y bu Crist farw.

16 Na chabler gan hynny eich *b* daioni chwi:

17 Canys nid yw teyrnas t Dduw *fwyd* a diod; ond cyfiawnder a thangnefedd, a llawenydd yn yr Yſpryd Glân.

b Gal. 5. 1.
Col. 2. 13.
c Greg 7. 16
Pen. 5. 1.
1 Cor. 8. 8.
d Io. 5. 23.
e 1 Sam. 2. 26.
f Sal. 34. 14.
Heb. 12. 14
g Adn. 14.
Tit. 1. 15.
h 1 Cor. 8. 13.
a 1 Co. 32.
i Adn. 2.
k Tit. 1. 15.
Heb. 11. 6.
a Phil. 2. 3
2 Tim. 3. 2
b Sal. 132. 9.
1 Cor. 10. 24.
c Io. 5. 30.
Phil. 2. 5.
d Sal. 69. 9.
Eſa. 53. 5.
e 1 Cor. 10. 11.
f Sal. 119. 50.
g 2 Pedr 3. 15.
h 1 Cor. 1. 10.
Phil. 3. 16.
* *Sampl Crist Iesu,*
Adn. 3.
2 Br. 9. 22.
Heb 12. 14
i Luct 70.
Act. 4. 32.
k Io. 13. 34
l Mat. 15. 24.
Act. 3. 25, 26.
m Pen. 3. 22.
n 2 Sa. 22. 50
Sal. 18. 49.
o Deut. 32. 43.
p Sal. 117. 1

18 Canys *c* yr hwn ſydd yn *d* gwaſanaethu Crist yn y pethau hyn, ſydd *e* hoff gan Dduw, a chymmeradwy gan ddynion.

19 Felly gan hynny *f* dilynwn y pethau a berthynant i heddwch, a'r pethau a berthynant i adeiladaeth ein gilydd.

20 O achos bwyd na ddinyſtria waith Duw: Pob peth yn wir *g* ſydd lân; eithr drwg *yw* i'r dyn ſydd yn bwytta trwy dramgwydd.

21 Da *yw* na fwyttaer *h* cig; ac nad yfer gwin, na *dim* trwy'r hyn y tramgwydder neu y rhwyſtrer, neu y gwanhaer dy frawd.

22 A oes i ſydd gennyt ti? bydded ki gyd a thi dy hun ger bron Duw. Gwyn *i* ei fyd yr hwn nid *yw* yn ei farnu ei hun yn yr hyn y mae yn ei dybied yn dda.

23 Eithr yr hwn ſy'n barnu ſöd gwahaniaeth, os bwytty, eſe a gondemniwyd, am nad *yw yn bwytta* o ffydd: a *k* pheth bynnag nid *yw* o ffydd, pechod yw.

PEN. XV.

1 *Dylyn'r cryf gyd-ddwyn'r gwan.* 7 *Dylem garu ein gilydd, megis y carodd Crist ni i gydd.*

A *a* nyni y rhai ydym gryfion a ddylem gynnal gwendid y rhai gweiniaid, ac *a* Rhuf. 15. 1. nid rhyngu ein bodd ein hunain.

2 *b* Boddhaed pob un *o* honom *c* ei gymydog yn yr hyn ſy dda *iddo* er adeiladaeth.

3 Canys Crist *c* ni's boddhaodd ef ei hun; eithr megis y mae yn ſgrifenedig, *d* Gwaradwyddiadau y rhai a'th waradwyddent di a ſyrthiaſant arnaf fi.

4 Canys pa bethau bynnag a ſgrifenwyd o'r blaen, er *e* addyſg i ni yr ydym ſgrifenwyd hwynt; fel trwy amynedd *f* a diddanwch yr ysgrythyrau, y gallem gael gobaith.

5 A Duw yr *g* amynedd, a'r diddanwch a roddo i chwi *h* fyned yr un peth tu ag at eich gilydd * yn ol Crist Ieſu:

6 Fel y gallech yn *i* unfryd, o un genau, ogoneddu t Duw, a Thad ein Harglwydd Ieſu Grist.

7 O herwydd pa ham *k* derbyniwch eich gilydd, megis *gan* derbyniodd Crist ninnau er gogoniant i Dduw.

8 Ac yr wyf yn dywedyd, mweuthur Ieſu Grist yn weinidog yr *l* enwediad, er mwyn gwirioneddDuw, er mwyn cadarnhau yr addewidion *a wnacthpwyd* i'r tadau:

9 A fel y byddai i'r *m* Cenhedloedd ogoneddu Duw am *ei* drugaredd, fel y mae yn ſgrifenedig, *n* Am hyn y cyffeſaf i ti ym mhlith y Cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

10 A thrachefn, y mae yn dywedyd, *o* Ymlawenhewch, Genhedloedd, gyd â'n pobl ef.

11 A thrachefn, *p* Molwch yr Arglwydd, yr holl Genhedloedd; a chlodforwch ef yr holl bobloedd.

12 A thrachefn y mae *q* Eſaias yn dywedyd, Fe fydd gwreiddyn Ieſſe, a'r hwn a gyfyd i lywodraethu'r Cenhedloedd; yndo ef y gobeithia'r Cenhedloedd.

13 A Duw'r *r* gobaith a'ch cyfiawno o bob *s* llawenydd a thangnefedd gan gredu, *t* fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Yſpryd Glân.

14 Ac *a yr* wyf fi fy hun, fy mrodyr, yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawni o bob gwybodaeth, ac yn abl i *x* rybuddio eich gilydd hefyd.

15 Eithr mi a'ſgrifenais yn hyfach o beth attoch, ‡rodyr, fel bai yn y dwyn ar gof i chwi, trwy y ‡‡ gras a roddwyd i mi gan Dduw;

16 Fel y byddwn *z* weinidog ‡ Ieſu Grist at y Cenhedloedd, gan weini efengyl Duw, fel y byddai *b* offrymmiad y Cenhedloedd yn cymmeradwy, wedi ei ſancteiddio gan yr Yſpryd Glân.

17 Y mae i mi gan hynny *c* orfoledd yng Nghrist Ieſu, o ran y pethau y berthynai Dduw.

18 Canys *d* ni feiddiaf ſi ddywedyd dim o'r pethau ni weithredodd Crist trwof fi, i *wneuthur* y Cenhedloedd yn *e* ufudd ar air a gweithred.

19 Trwy nerth *g* arwyddion a rhyfeddodau, yn nerth Yſpryd Duw; hyd oni ddarfai i mi lenwi efengyl Crist, o Jerusalem, ac o amgylch, hyd Illyricum.

20 Ac felly gan ‡ ymorchestu i bregethu'r efengyl, nid lle yr enwid Crist, (fel nad *b* adeiladai ar ſail un arall:

21 Eithr i megis y mae yn ſgrifenedig, I'r rhai ni fynegwyd am dano, hwynt-hwy a'r gwe'lant *ef*; a'r rhai ni chlywſant, a ddyallant)

22 Am hynny hefyd y'm *k* lluddiwyd yn fynych i ddyfod attoch chwi.

23 Eithr yr awr hon, gan nad oes genyf le mwyach yn y gwledydd hyn, a hefyd, *l* bod arnaf hiraeth er ys llawer o flynyddoedd am ddyfod attoch chwi;

24 *m* Pan elwyf i'r Hiſpaen, myfi a ddeuaf attoch chwi. Canys yr wyf yn gobeithio, wrth fyned heibio, y car eich gweled, a'm hebrwng tuagyno, os byddaf yn gyntaf wedi ſy llenwi trwy rar o honoch.

25 Ac yr awr hon yr wyf fi yn myned i *n* Jerusalem, i weini i'r ſaint.

26 Canys rhyngodd bodd i'r rhai o Macedonia ac Acaia wneuthur rhyw o gymmorth i'r rhai tlodion o'r ſaint yn Jerusalem.

27 Canys rhyngodd bodd iddynt; a'u dyledwyr ydynt. O blegid os cafodd y *p* Cenhedloedd gyfran o'u pethau yſprydol hwynt, hwythau llefyd a ddylent weini iddynt hwythau mewn pethau cnawdol.

28 Gwedi i mi gan hynny orphen hyn, a ſelio iddynt y *q* ffrwyth hwn, mi a ddeuaf heibio i chwi i'r Hiſpaen.

29 Ac mi a wn, pan ddelwyf attoch, *r* y deuaf â chyflawnder bendith efengyl Crist.

30 Eithr yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er mwyn ein Hargliwydd Ieſu Grist, ac er *s* cariad yr Yſpryd, ar *t* gyd-ymdrech o honoch gyd â mi fi mewn gweddiau drosof fi at Dduw;

31 *u* Fel y'm gwareder oddi wrth yr anghrediniwyr yn Judea; ac ar fod fy ngweinidogaeth, yr hon *ſydd gennyf* i Jerusalem, yn *x* gymmeradwy gan y ſaint;

32 *y* Fel y delwyf attoch mewn llawenydd,

q Eſa. 11. 10.
r Sah 65. 5. Jer. 14. 48.
a 17. 24.
2 Cor. 9. 8.
1 Ped. 1. 3.
s Pen. 5. 2.
a 14. 17.
t Eph. 4. 15.
u 1 Cor. 13. 7.
Phil. 1. 7.
x Mat. 12. 35.
1 Pedr 4. 10.
‡ 2 Pedr 1. 12. a 3 1.
‡‡ 1 Cor. 3. 10.
Eph. 3. 8.
a Pen. 11. 13.
Gal. 2. 7, 8, 9.
1 Tim. 2. 7
b Eſa. 66. 20.
Mall. 1. 11.
Phil. 2. 17.
c Sal. 64. 10.
z 1 C6. 5. Jer. 9. 24.
1 Cor. 1. 31.
Heb. 13. 17.
d 2 Cor. 10. 12.
e Luc 24. 19.
f Pen. 1. 5.
a 16. 26.
g 2 Cor. 12. 12.
‡ Groeg, *chwennych yr anrhydedd a bregethu'r Efengyl lle na's enwyd Crist,* Dan. xii. 3. 2 Cor. v. 9. 1 Tim. iii. 1.
h 1 Cor. 3. 10.
a 4. 15. Eph. 2. 20.
i Eſa. 52. 15.
k Pen. 1. 13.
l Pen. 1. 11.
m Adn. 19.
n Act. 19. 21.
Gal. 6. 10.
1 Ioan 3. 17.
o 2 Cor. 8. 3, 4. 9. 12.
p Pen. 11. 17.
1 Cor. 9. 11.
q Gal. 5. 6. Phil. 4. 17. Col. 1. 6.
r Pen. 1. 11. Eph. 6. 19.
s Phil. 2. 1.
t Gen. 32. 26. Luc 18. 1.
u Act. 21. 28. 2 Thes. 3. 2.
x Act. 11. 3, 18.
y Pen. 1. 11.

Pen. xiv. *Adn.* 14.] *Dim yn aflan.* Sef, o ran y ddeddf *seremoniol.* Etto, na feddyliwn fod llyfiant du, yn cystal bwyd â chyw colomen! y mae hefyd lyfiau gwenwynllyd, fel y "brefych gwyllt'on" a chreaduriaid ffiaidd fel dracnogion.] Adn. 23. *A pheth bynnag.* Y mae rhai, hunan-gyfiawn, yn cymmwyſo'r ymadrodd hwn at y *Genhedloedd*: gwybyddwn fod Cristianogion *di ffydd* mor annherbyniol gan Dduw a phaganiaid!

ydd, trwy ewyllys Duw, ac y'm *x* cyd-lonner gyd â chwi.

31 A *a* Duw'r heddwch *ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

a Phil. 4. 9. 1 Theſ. 5. 23. Heb. 13. 20.

P E N. XVI.

3 *Annerth ſyddïoniaid.* 17 *Am achelyd angkydfod.*

YR wyf yn *a* gorchymyn i chwi Phebe ein chwaer, yr hon ſydd weinidoges i eglwys Cenerea:

2 Derbyn o honoch hi yn yr Arglwydd, *megis y mae yn addas* i ſaint, a'i chynnorthwyo hi ym mha beth bynnag y byddo rhaid iddi wrthych: canys *b* hithau bydd a fo gymmorth i lawer, ac i minnau fy hun hefyd.

3 Anherchwch *c* Priſcila ac Acwila, fy nghyd-weithwyr yng Nghrift Ieſu:

4 (Y rhai dros fy mywyd i a ddodaſant eu *d* gyddfau eu hunain i lawr; i'r rhai nid wyf fi yn unig yn diolch, ond hefyd holl eglwyſydd y Cenheuloedd)

5 *Anherchwch* hefyd *e* yr eglwys ſydd yn eu tŷ hwynt. Anherchwch fy anwyl Epenetus, yr hwn yw *f* blaen-ffrwyth Acaia yng Nghrift.

6 Anherchwch Mair, yr hon a gymmerodd lawer o boen erom ni.

7 Anherchwch Andronicus a Junia, fy nghenhaint a'm *g* cyd-garcharorion, y rhai *h* hynod yn mhlith yr apoſtolion, y rhai hefyd *i* oeddynt yng Nghrift o'm blaen i.

8 Anherchwch Amplias, *k* fy anwyliyd yn yr Arglwydd.

9 Anherchwch Urbanus, ein cyd-weithiwr yng Nghrift, a Stacys fy anwyliyd.

10 Anherchwch Apeles, *y i* profedig yng Nghrift. Anherchwch y rhai ſydd o *dyluyth m* Ariſtobulus.

11 Anherchwch Herodion, *n* fy nghâr. Anherchwch y rhai ſydd o *dyluyth* Narciſſus, y rhai ſydd yn yr Arglwydd.

12 Anherchwch Tryphena a Thryphoſa, y rhai a gymmerafant boen yn yr Arglwydd. Anherchwch yr anwyl Perſis, yr hon a gymmerodd o lawer o boen yn yr Arglwydd.

13 Anherchwch Ruffus etholedig yn yr Arglwydd, *p* a'i fam ef a minnau.

14 Anherchwch Aſyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, Mercurius, a'r brodyr *ſydd* gyd â hwynt.

15 Anherchwch Philologus, a Julia, Nereus, a'i chwaer, ac Olympas, *q* a'r holl ſaint y rhai ſydd gyd â hwynt.

16 Anherchwch y naill y llall â chuſan *r* ſanctaidd. Y mae eglwyſi Criſt yn eich annerch.

17 Ac *yr wyf* yn attolwg i chwi, frodyr, graſſu ar y rhai ſydd yn peri *s* anghydfod a rhwyſtrau, yn erbyn yr athrawiaeth a ddyſgaſoch chwi, a *t* chiliwch oddi wrthynt.

18 Canys y rhai ſydd gyfryw, nid ydynt yn gwaſanaethu ein Harglwydd Ieſu Grift, eithr *u* eu bol eu hunain: a thrwy ymadrodd têg a gweniaith, yn twyllo calonnau y rhai *x* diddrwg.

19 Canys *y* eich ufudd-dod chwi a ddaeth ar led at bawb. Yr wyf fi, gan hynny, yn llawen o'ch rhan chwi; eithr myſi a ewyllyſiwn i chwi fod yn *z* ddoethion tu ag at y peth ſydd *a* dda, ac yn *b* wirion tu ag at y peth ſy' ddrwg.

20 A Duw'r tangnoddef a * ſathr Satan dan eich traed chwi ar frys. Gras ein Harglwydd Ieſu Grift *ſyddo* gyd â chwi. Amen.

21 *d* Mae Timotheus fy nghyd weithiwr, a Lucius, a Jaſon, a Soſipater, fy nghenhaint, yn eich annerch.

22 Yr wyf fi Tertius, yr hwn a *e* ſgrifenais yr epiſtol *hwn*, yn eich annerch yn yr Arglwydd.

23 Y mae *f* Gaius fy llettywr, ac *yngkeddwr* yr holl eglwys, yn eich annerch. Y mae Eraſtus, goruchwyliwr y ddinas, yn eich annerch, a'r brawd Cwartus.

24 *g* Gras ein Harglwydd Ieſu Grift a *ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

25 *b* I'r hwn a ddichon eich cadarnhau yn ol fy efengyl i, a phregethiad Ieſu Grift (yn ol datguddiad y dirgelwch, yr hwn ‖ ni ſoniwyd am dano er dechreuad y byd;

26 Eithr *k* yr awr hon a eglurwyd, a thrwy yſgrythyrau'r prophwydi, yn ol gorchymyn y tragywyddol Dduw, a gyhoeddwyd ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn *l* ufudd dod ffydd)

27 I *m* Dduw, yr unig ddoeth, *y byddo* gogoniant trwy Ieſu Grift yn dragywydd. Amen.

¶ Yſgrifenwyd o Corinthus, gyd â Phebe gweinidoges eglwys Cenerea.

a 1 Cor. 1. 2. *b* Rhuf. 16. 1. *c* Act. 18. 2. 2 Tim. 4. 19. *d* Act. 18. 18. *e* 1 Cor. 16. 19. Col. 4. 15. Phile. 2. *f* Pen. 11. 16. 2 Cor. 16. 15. *g* Col. 4. 18. *h* 2 Cor. 8. 23. *i* Gal. 1. 22. *k* Sal 16. 3. *l* Phil. 2. 22. *m* Luc 8. 2. *n* Pen. 9. 2. *o* Diar. 10. 7. Mat. 9. 38. *p* 1 Tim. 5. 2. *q* Pen. 1. 7. *r* Gen. 29. 2. 1 Cor. 16. 20. 1 Ped. 5. 14. *s* Gal. 1. 7. *t* 1 Cor. 5. 11. *u* Tit. 1. 11 Phil. 3. 19. 2 Ped. 2. 4 *x* Diar. 7. 7 2 Sa. 14. 15. Eph 4. 14. 2 Tim. 3. 6 *y* Pen. 1. 8. *z* 1 Theſ. 1. 8 Mat. 10. 16. *a* 1 Theſ. 5. 21. *b* 1 Cor. 14. 20. * *yſga*, neu, *friwa* 1 Cor. 6. 3. *c* Gen. 3. 15 Dat. 12. 11. *d* Act. 10. 1 *e* Jer. 36. 18. *f* Act. 20. 4 1 Cor. 1. 14 *g* 2 Cor. 8. 9 Col. 1. 6. *h* 2 Tim. 1. 12. Judas 2. 4. *i* 1 Cor. 2. 7 Col. 1. 26. Eph. 3. 9. ‖ *a fu ngkêl er amſeredd, tragywyddoldeb*, Eſa. 48. 6, 7 *k* Act. 26. 22. 2 Cor. 3. 14 2 Ti. 1. 10 Tit. 1. 3. 1 Pedr 1. 20, 25. *l* Pen. 1. 5. *m* 1 Tim. 1. 17. Jud. 25.

Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol, At y CORINTHIAID.

Y CYNHWYSIAD.

CORINTH *oedd Ddinas yn* Acaia, *Rhan o wlad* Groeg, *yn agos i* Athen; *Act.* xvii. 15. *Hawn o Gyfoeth, a llawn o Ddrygioni. Eſto Duw a dayweddodd*, Y mae i mi Bobl lawer yn y ddinas hon. *Act.* 28. 1, 8, 9, 10.

P E N. I.

1 *Cyfarch*, 4 *diolch*, 12 *annog i undeb*; 24 *gallu'r efengyl.*

PAUL, wedi ei alw i *ſod* yn apoſtol Ieſu Grift, *a* trwy ewyllys Duw, a'r brawd *b* Soſthenes,

2 At eglwys Dduw yr hon ſydd yn *c* Corinth, at y rhai a *d* ſanctteddiwyd yng Nghrift Ieſu, *e* a alwyd yn ſaint, *f* gyd a phawb ag ſydd yn galw ar enw ein Harglwydd Ieſu Grift, ym mhob man, o'r *g* eiddynt hwy a ninnau hefyd.

3 *b* Gras *ſyddo* i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Ieſu Grift.

4 Yr ydwyf yn diolch i'm Duw bob amſer *i* droſoch chwi, am y gras Duw a roddwyd i chwi yng Nghrift Ieſu:

5 Am eich bod ym mhob peth wedi eich *k* cyfoethogi yndo ef; mewn pob ymadrodd, a phob gwybodaeth;

6 Megis y *l* cadarnhawyd tyſtiolaeth Criſt ynoch.

7 Fel nad ydych yn ol mewn un dawn, yn *m* diſgwyl am * ddatguddiad ein Harglwydd Ieſu Grift:

8 Yr hwn hefyd a'ch *n* cadarnha chwi hyd y *o* diwedd, yn *p* ddiargyhpedd, yn nydd ein Harglwydd Ieſu Grift.

9 *q* Ffyddlawn *yw* Duw, trwy yr hwn y'ch galwyd i *r* gymdeithas ei Fab ef Ieſu Grift ein Harglwydd ni.

10 Ac yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, trwy enw ein Harglwydd Ieſu Grift, *ſ* ddywedyd o bawb o honoch chwi yr un peth, ac na byddo † ymbleidio yn eich plith; eithr bod o honoch wedi eich *t* cyſan-gyſylltu yn yr un meddwl, ac yn yr un farn.

11 Canys

a Mat. 11. 26. Act. 13. 2. *b* Act. 18. 17. *c* Act 18. 1 Pen. 6. 11. *d* 1 Theſ. 4. 7. *e* 1 Tim. 1. 9. Rhuf. 8. 30 Judas 1. *f* 2 Cor 1. 1 *g* 11. 28. *h* Act. 2. 39 *b* Rhuf. 1. 7. *i* Act. 11. 18. Rhuf. 1. 8. Col. 1. 3. *k* Pen. 13. 9 Eph. 1. 3. *l* Pen. 2. 12 Dat. 1. 2 *m* Tit. 2. 13 * *ymddangoſiad*, Col. 3. 4. *n* 1 Theſ. 3. 13. *o* Io. 13. 1. Rhuf. 8. 38 *p* 1 Theſ. 5. 23. *q* 1 Theſ. 5. 24. *r* Heb. 12. 23. 1 Ioan 1. 3. *ſ* Rhuf. 15. 5.

† *ſiſmau.* *t* Exo. 28. 32. Ezec. 11. 19.

1 Cor. i. *Adn.* 2.] *a alwyd yn ſaint* Gr *Y ſaint a alwyd.* Diau, nid o herwydd eu ſanctteiddrwydd y gelwir neb, ond y mae'r fawl a elwir yn *ſanctaidd* o blegid eu galw! pa beth bynnag a gyflegrir i Dduw ſanctaidd yw! *Za.* 14. 21. a difeius ſyddant yn y man!

u Exo. 23. 1.
x Pen. 3. 3. Gal. 5. 20.
y Pen. 3. 4.
z Act. 18. 24.
a Io. 1. 42.
b Adn. 2. Eph. 1. 22.
a 4. 4.
c Act. 18. 8. 23.
d Rhuf. 16. 3 Ioan 1.
e Pen. 16. 15, 17.
f Act. 10. 48. Pen. 9. 16.
g Col. 2. 8.
b 2 Cor. 2. 15.
i Act. 26. 24.
k Pen. 1. 16
l Eſa. 29. 14.
m 2 Sam. 15. 31, 34.
n Eſa. 33. 18.
o Iob 12. 17.
p Mat. 11. 25. Rhuf. 1. 20
q Adn. 18, 23.
r Mat. 16. 1. Ioan 4. 48.
s Preg. 1. 13.
t Rhuf. 9. 32.
u Act. 17. 18.
x Ioan 1. 1. Rhu. 1. 16.
y Col. 2. 3.
z Adn. 21.
a Neh. 4. 1--4.
b Zec. 4. 9, 10.
c Io 7. 48.
d Act. 4. 13.
e 1 Sam. 17. 49.
f 1 Cor. 3. 7
g Luc 16. 15.
b Rhuf. 3. 19. a 4. 2.
i Rhuf. 11. 36.
k Jer. 23. 6. Col. 2. 3. Io. 17. 19.
† waredigaeth.
l Jer. 4. 2. m 9. 23, 24.
2 Co. 10. 17

11 Canys fe u ddangoſwyd i mi am danoch chwi, fy mrodyr, gan y rhai ſydd x o dŷ Cloe, fod x cynhennau yn eich plith chwi.

12 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, bod pob un o honoch yn dywedyd, y Yr ydwyf fi yn eiddo Paul; a minnau yn eiddo z Apolos; a minnau yn eiddo a Cephas; minnau yn eiddo Criſt.

13 A b rannwyd Criſt? ai Paul a groeshoeliwyd droſoch? neu ai yn enw Paul y'ch bedyddiwyd chwi?

14 Yr ydwyf yn diolch i Dduw, na fedyddiais i neb o honoch, ond c Criſpus a d Gaius;

15 Fel na ddywedo neb fedyddio o honof yn fy enw fy hun.

16 Mi a fedyddiais hefyd dylwyth e Stephenes: heb law hynny ni's gwn a fedyddiais i neb arall.

17 Canys f ni anfonodd Criſt fi i fedyddio, ond i efangylu; g nid mewn doethineb ymadrodd, fel na wnelid croes Criſt yn ofer.

18 Canys yr ymadrodd am y groes, b i'r rhai colledig, i ynfydrwydd yw; eithr i ni y rhai cadwedig, k nerth Duw ydyw.

19 Canys yſgrifenedig yw, l Mi a ddifethaf ddoethineb y doethion, a deall y rhai dyallus a m ddiddymaf.

20 n Pa le y mae'r doeth? pa le y mae'r ſgrifenydd? pa le y mae ymholydd y byd hwn? oni wnaeth Duw o ddoethineb y byd hwn yn ynfydrwydd i?

21 Canys o herwydd yn p noethineb Duw nad adnabu y byd trwy ddoethineb mo Dduw, fe welodd Duw yn dda trwy q ffolineb pregethu gadw y rhai ſydd yn credu.

22 O blegid y mae'r Iuddewon yn gofyn r arwydd, a'r Groegiaid yn s ceiſio doethineb:

23 Eithr nyni ydym yn pregethu Criſt wedi ei groes-hoelio, i'r Iuddewon yn t dramgwydd, ac i'n Groegiaid yn u ffoleneb;

24 Ond iddynt hwy y rhai a alwyd, Iuddewon a Groegwyr, yn Criſt x gallu Duw, a y doethineb Duw.

25 Canys y mae ꝛ ffoleneb Duw yn ddoethach na dynion; a a gwendid Duw yn b gryfach na dynion.

26 Canys yr ydych yn gweled eich galwedigaeth, frodyr, c nad llawer o rai doethion yn ol y cnawd, nad llawer o rai galluog, nad llawer o rai d bonheddigion,

27 Eithr Duw a u ddewiſodd ffol bethau y byd, fel y gwaradwyddai y doethion; e a gwan-bethau y byd a etholodd Duw, fel y gwaradwyddai y pethau cedyrn;

28 A phethau diſtadl y byd, a phethau dirmygus, a ddewiſodd Duw, a'r pethau f nid ydynt, g fel y diddymai y pethau ſydd;

29 b Fel na orfoleddai un cnawd ger ei bron ef.

30 Eithr yr ydych chwi i o hono ef yng Nghriſt Ieſu, yr a hwn a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb, ac yn gyfiawnder, ac yn l ſancteiddrwydd, ac yn ‖ bryniedigaeth:

31 Fel, megis ag y mae yn ſgrifenedig, m Yr hwn ſydd yn ymffroſtio, ymffroſtied yn yr Arglwydd.

P E N. II.

1 Pregeth Paul ni i mewn doethineb ddynol; 4, 5 ond yn nerth Duw.

A Myfi, pan ddaethum attoch frodyr, a a ddaethum, nid yn ol godidowgrwydd ymadrodd, neu ddoethineb, gan fynegi i chwi dyſtiolaeth Dduw.

2 Canys ni fernais i mi b wybod dim yn eich plith, ond Ieſu Criſt, a hwnnw wedi ei c groes hoelio.

3 Ac mi a fum yn eich myſg d mewn gwendid, ac ofn, a dychryn mawr.

4 A'm hymadrodd, a'm pregeth i, e ni bu mewn geiriau denu, o ddoethineb ddynol, ond yn f eglurhad yr Yſpryd a nerth.

5 Fel na byddai eich ffydd mewn doethineb dynion, ond yn g nerth Duw.

6 A doethineb yr ydym ni yn ei llafaru ym myſg b rhai perffaith: eithr i nid doethineb y byd hwn, na thywyſogion y byd hwn, y rhai ſy yn diflannu.

7 Eithr yr ydym ni yn llafaru doethineb Duw mewn dirgelwch, *ſef y ddoethineb* k guddiedig, yr hon a tag-ordeiniodd Duw cyn yr oeſoedd i'n gogoneiaſt ni.

8 Yr hon l ni adnabu neb o dywyſogion y byd hwn: o herwydd pe la adwaenaſent, m ni chroes-hoeliaſent Arglwydd y gogoniant.

9 Eithr fel y mae'n ſgrifenedig, n Ni welodd llygad, ac ni chlywodd clouſt, ac ni ddaeth i galon dyn, y pethau a ddarparodd Duw i'r rhai a'i carant ef.

10 Eithr Duw a'u o heglurodd i ni trwy ei Yſpryd: canys yr p Yſpryd ſydd yn chwilio pob peth, ie, dyfnion bethau Duw hefyd.

11 Canys pa ddyn a edwyn bethau dyn, q ond yſpryd dyn yr hwn ſydd ynddo ef? felly hefyd, pethau Duw r nid edwyn neb, ond Yſpryd Duw.

12 A nyni a dderbyniaſom, nid yſpryd y byd, ond s yr Yſpryd ſydd o Dduw; fel y gwyppom y pethau a t rad roddwyd i ni gan Dduw.

13 u *Y* rhai yr ydym yn en llafaru hefyd, nid a'r geiriau a ddyſgir gan ꝛ ddoethineb ddynol, ond a dyſgir gan yr Yſpryd Glân; gan y gyd-farnu pethau ‖ ſprydol a phethau ‖ ſprydol.

14 Eithr dyn anianol ꝛ nid yw yn derbyn y pethau ſydd o Yſpryd Duw: canys a ffolineb ydynt ganddo ef; ac ni's gall eu gwybod, o blegid yn b yſprydol y ꝛ bernir hwynt.

15 Ond yr hwn ſydd c yſprydol, ſydd yn † barnu pob peth; eithr efe ni's ‡ bernir gan neb.

16 Canys d pwy a wybu feddwl yr Arglwydd, yr hwn a'i cyfarwydda ef? ond y e mae gennym ni feddwl Criſt.

* *canfyddir.* c Diar. 28. 5. Gal. 6. 1. † *canfod.* ‡ *canfyddir.* d Eſa. 40. 13. Pen. 14. 32. e Ioan 15. 15.

P E N. III.

2 Llaeth i blant; 3 ymſeidio yn ffrwyth y cnawd. 9 Gweinidogion yn gyd-weithwyr Duw.

A Myfi, frodyr, ni allwn lafaru wrthych megis wrth rai a yſprydol, ond megis rhai cnawdol, megis wrth rai barh yng Nghriſt.

2 Mi a roddais i chwi b laeth i'w yfed, ac nid bwyd: canys hyd yn hyn ni's gallech, ac c ni's gellwch chwaith etto yr awr hon *ei arbwaethu*,

3 Canys d cnawdol ydych chwi etto: canys tra *ydoch* yn eich plith chwi e gynfigen, a chyrmes, ac ymbleidio; onid ydych cnawdol, ac yn f rhodio yn ddynol?

4 Canys tra dywedo un, g Myfi ydwyf eiddo Paul; ac arall, Minnau n eiddo Apolos; onid ydych chwi cnawdol?

5 Pwy gan hynny yw Paul, a phwy Apolos, ond b gweinidogion trwy y rhai y credaſoch chwi, ac fel y rhoddes yr Arglwydd i bob un?

6 Myfi a blennais, Apolos a ddyfrhaodd; ond i Duw a roddodd y cynnydd.

7 Felly ꝛ nid yw yr hwn ſydd yn planu dim, na'r hwn ſydd yn dyfrhau: ond Duw yr hwn ſydd yn rhoi'r i cynnydd.

a Rhuf. 7. 14.
b Heb. 5. 12. Phil. 3. 15.
c Pen. 9. 22.
d Adn. 1. e Iago 3. 14--17.
f Eph. 5. 15.
g Act. 18. 4 Pen. 1. 18.
h Rhuf. 10. 17.
i Sal. 127. 1. Iago 1. 17.
k Ioan 15. 5.
l Sal. 104. 14. a 147. 11.

Pen. i. *Adn.* 28.] *Pethau nid ydynt.* *Bethau* Duw yw eiddoch—*ac nid ydynt*, Gen. xlii. 13. am eu deol gan elynion, &c. *Eſa.* lii. 5. neu, am eu bod yn *dlawd*: a'u henw wedi ei golli o blith dynion! Ac fyn y bugail yn ddynt, ! Ac a fydd eu newydd arnynt !] Pen. iii. *Adn.* 3. *Yn ddynol.* Groeg, "yn ol dyn." Sef *yn ol* dull *dyn* anianol. Na rodiwn, mwyach, fel y rhai nid adwaenant Dduw. Os gyd â'r Iefu mynnwn fod, Dyfgwn dollyn ol ei droed. [*Adn.* 7. *Cynnydd.* Y mae anſawdd y ddaear yn faethlon i'r *rhâd*: ond natur dyn yn elynol i *râs*. Wele, gan hynny, y mae *Gallu* Duw, yn fwy cammcladwy ynghadwediguth Enaid, nag ynghynhaliaeth y byd!

yn Luc. 19. 16.
1 Ped. 5. 4.
m 2 Cor. 3.
5. a 6. 1.
n Eph. 2. 21.
o Pen. 15. 10.
p Rhuf. 15. 20.
q Haec. 44. 7.
2 Tim. 2. 25.
r Eſa. 28. 16.
Mat. 16. 18.
Act. 4. 12.
s 2 Tim. 1. 13.
t Jer. 23. 39.
Eph. 5. 19.
u 1 Pedr 1. 7.
x Mat. 7. 23.
Dat. 2. 19.
y 1 Pedr 1. 7.
a Mat. 6. 5.
b Jud. 23.
Dat. 2. 2.
c Pen. 6. 19
2 Cor. 6. 16
d 1 Sam. 2. 30.
Galar. 5. 16
Idan 2. 15.
e Diar. 3. 7.
Eſa. 5. 21.
f Mat. 16. 24.
2 Tim. 3. 15.
Heb. 11. 8.
g Job 5. 13
h Sal. 94. 11
i Sal. 2. 1.
k Rhuf. 8. 28.
l Adn. 5.
8. Pen. 6.

8 Eithr yr hwn ſydd yn plannu, a'r hwn ſydd yn dyfrhau, un ydynt: m a phob un a dderbyn ei briod-wobr ei hun yn ol ei lafur ei hun.
9 Canys n cyd-weithwyr Duw ydym ni: llafur-waith Duw, o adeiladaeth Duw ydych chwi.
10 Yn ol y p gras Duw a roddwyd i mi, megis pen-ſaer celfydd, myfi a oſodais ſylfaen; ac y mae arall yn goruwch-adeiladu. Ond edryched pob un r pa wedd y mae yn goruwch-adeiladu.
11 Canys ſylfaen arall ni's gall neb ei oſod, heb law yr un a s oſodwyd, yr hwn yw Iefu Grift.
12 Eithr os goruwch-adeilada neb ar y ſylfaen hwn, t aur, arian, meini gwerthfawr, coed, gwair, ſoft:
13 Gwaith pob un a fydd u amlwg: canys y dydd a'i dengys, o blegid x trwy dan y datguddir ef: a'r tân a brawf waith pawb, pa fath ydyw.
14 Os gwaith neb a y erys yr hwn a oruwch-adeiladodd, efe a dderbyn z wobr.
15 a Os gwaith neb a loſgir, efe a gaiff golled: eithr efe ei hun a fydd cadwedig: etto fel y, b megis trwy dan.
16 Oni wyddoch chwi mai c teml Dduw ydych, a bod Yſpryd Duw yn trigo ynoch?
17 Os llygra neb deml Dduw, Duw a d lygra hwnnw: canys ſanctaidd yw teml Dduw, yr hon ydych chwi.
18 e Na thwyllied neb ei hunan. Od oes neb yn eich myſg yn tybied ei fod yn ddoeth yn y byd hwn, f bydded ffol fel y byddo ddoeth.
19 Canys doethineb y byd hwn ſydd ffolineb gyd â Duw: o herwydd yſgrifenedig yw, g Y mae efe yn dal y doethion yn eu cyfrwyſdra.
20 A thrachefn, h Y mae'r Arglwydd yn gwybod meddyliau'r doethion, i mai ofer ydynt.
21 Am hynny na orfoledded neb mewn dynion: canys k pob peth ſydd eiddoch chwi;
22 l Pa un bynnag ai Paul, ai Apolos, ai Cephas, ai'r m byd, ai bywyd, ai angau, ai n pethau preſennol, ai pethau i ddyfod; y mae pob peth yn eiddoch chwi;
23 A o chwithau yn eiddo Criſt; a p Chriſt yn eiddo Duw.

m Pen. 6. 2. n 1 Tim. 4. 8. o Rhuf. 14. 19. p Heb. 1. 5.

P E N. IV.

1 *Pregethwyr y gair yn weiſion Criſt.* 9 *Yr apoſtolion yn ddrycheu i'r byd.*

a Mat. 13. 52. Luc 16. 1.
2 Cor. 6. 4.
b Mat. 24. 45.

FELLY cyfrifed dyn ni, megis a gweinidogion i Grift, a goruchwylwyr ar ddirgeledigaethau Duw.
2 Am hyn, yr ydys yn diſgwyl mewn goruchwyliwyr, gael un yn b ffyddlon.

* Groeg. ddydd dyn,

3 Eithr gennyf fi bychan iawn yw fy marnu gennych chwi, neu gan * farn dyn: c ac nid wyf chwaith yn fy marnu fy hun.

c Pen. 11. 28.

4 Canys, d ni wn i ddim ynof fy hun; ond yn hyn e ni'm cyfiawnhawyd: eithr yr Arglwydd yw yr hwn ſydd yn fy † marnu.

d Act. 24. 16
1 Io. 3. 24.
e Sal. 130. 3.

5 Am hynny na fernwch ddim / cyn yr amſer, hyd oni ddelo yr Arglwydd, yr hwn a oleua ddirgelion y tywyllwch, ac a eg ura fwriadau y calonnau: ac yna y bydd g y clod i bob un gan Dduw.

f nifarnu.
g Rhuf. 2. 29.

6 A'r pethau hyn, f odyr, mewn h cyfleibiaeth a fwriais attaf fy hun, ac *at* Apolos, troſoch chwi: fel y gallech ddyſgu ynom ni, i na ſynier am neb uwch a'r hyn a ſgrifenwyd, fel na byddoch y naill dros y llall yn i ymchwyddo yn erbyn arall.

f Pen. 13. 5.
h Pen. 10. 33
i Pen. 13. 4.

7 k Pwy ſydd yn gwneuthur rhagor rhyngot ti *ac arall*? a pha beth ſydd genyt a'r na's j derbyniaiſt? ac os derbyniaiſt, pa ham yr wyt ti yn gorfoleddu, megis pe buaſit heb dderbyn?

k Rhuf. 12. 3.
j 1 Cor. 15. 10.

8 Yr ydych chwi yr awr hon wedi eich l diwallu, yr ydych yr awr hon wedi eich m cyfoethogi, chwi a deyrnaſaſoch heb-ddom ni: ac mi ddymunwn yn wir eich bod yn teyrnaſu, fel y caem ninnau n deyrnaſu gyd â chwi.

l Act. 9. 16.
m Dat. 3. 17.
n 1 Theſ. 3. 3

9 Canys tybied yr wyf ddarfod i Dduw o ein dangos ni, yr apoſtolion diweddaf, fel pe rhai p wedi eu bwrw i angau: o blegid p nyni a wnaethpwyd yn q ddrych i'r byd, ac i'r angylion, ac i ddynion.

o 1 Cor. 15. 31.
p Heb. 10. 33
q Act. 17.

10 Nyni yn q ffyliaid er mwyn Criſt, a chwithau yn ddoethion yng Nghriſt; y nyni yn wehniaid, a chwithau yn gryfion; chwychwi yn anrhydeddus, a ninnau yn ddirmygus.

r Pen. 1. 18.
s Gal. 4. 13.
t 2 Cor. 4. 8
Act. 9. 16.

11 r Hyd yr awr hon yr ydym ni yn u dwyn newyn a ſyched, ac yr ydym ni yn noethion, ac yn cael u cernodiau ac yn gwrydraidd;

u Act. 23. 2.
x Act. 18. 3.

12 Ac yr ydym yn llafurio, gan x weithio a'n dwylaw ein hunain. Pan y'n difenwir, yr ydym yn y bendithio; pan y'n herlidir, yr ydym yn ei ddioddef;

y Rhuf. 12. 14.
z Galar. 3. 45.

13 Pan y'n eeblir, yr ydym yn gweddio: z fel yſgubion y byd y'n gwnaethpwyd ni, a ſorod pob dim hyd yn hyn.

Act. 22. 22.

14 Nid i'ch gwaradwyddo chwi yr ydwyf yn ysgrifenu y pethau hyn; ond *ei:b* a rhybuddio yr wyf *i:b* fel fy mhlant anwyl.

a Adn. 8.
b 1 Theſ 2. 11.

15 Canys pe byddai i chwi ddeng mil o athrawon yng Nghriſt, er hynny nid oes *i:b* ond nemmawr o dadau: canys c myfi a'ch cenhedlais chwi yng Nghriſt Iefu, trwy'r efengyl.

c Act. 18. 1; 11.
Gal. 4. 19.
Phile. 10.
d Pen 11. 1

16 Am hynny yr wyf yn attolwg i chwi, d byddwch ddilynwyr i mi.

e 2 Tim. 1. 2.

17 O blegid hyn yr anfonais attoch Timotheus, yr hwn yw fy anwyl e fab, a ffyddlon yn yr Arglwydd, yr hwn a ddwg at gof i chwi fy ffyrdd i yng Nghriſt, megis yr wyf yn f mhob man yn athrawiaethu ym mhob eglwys.

f Adn. 6.
Pen. 8. 1.
b 2 Cor. 12.

18 Ac y mae rhai g wedi ymchwyddo, fel pe bawn i heb fod ar fedr b dyfod atoch chwi.

g Act. 18.
19, 21.

19 i Eithr mi a ddeuaf attoch chwi yn fyrder, k os yr Arglwydd a'i myn; ac a fynnaf wybod, nid ymadrodd y rhai ſydd wedi l chwyddo, nod eu gallu.

i Adn. 6.
k Iago 4. 15
l Adn. 6.
m Pen. 2. 4

20 Canys *yn* nid mewn ymadrodd *y mae* teyrnas Dduw; eithr n mewn nerth.

n Mar. 9. 1.
1 Theſ. 1. 5.

21 Beth a fynnwch chwi? ai o dyfod o honof attoch chwi â gwialen, ynte mewn cariad, ac yſpryd addfwynder?

o 2 Cor. 10. 4, 6.

P E N. V.

1 *Y gwr godinebus yn atb:s o eglwilydd, nid o orfoledd.* 7 *Rhaid gwirfoed ben lefain,* 10 *a chadw amian gras.*

MAE'R gair yn hollol, *a fod* yn eich plith chwi odineb, a chyfryw odineb *b* nad enwir unwaith ym myſg y Cenhedloedd; *ſef* cael o un wraig ei dad.

a Sal. 93. 5.
Pen. 1. 2.
b Lef. 18. 8
Deut. 27.

2 Ac yr ydych chwi wedi c ymchwyddo, ac ni alarafoch yn hytrach, fel y tynnid o'ch myſg chwi y neb a wnaeth y weithred hon.

20.
c Dat. 3. 17.
Ezec. 22. 10.
Rhuf 1. 24.

3 Canys myfi yn ddiau, fel abſennol yn y corph, etto yn d breſennol yn yſpryd, a fernais eiſoes, fel pe bawn breſennol, am yr hwn a wnaeth y peth hwn felly:

c Pen. 4.
d Col. 2. 5.

4 Yn enw ein Harglwydd Iefu Criſt, e pan ymgynhulloch ynghyd, a'm hyſpryd innau, gyd â gallu ein Harglwydd Iefu Criſt,

e Mat. 18.
Io. 20. 23.
f 1 Tim. 1.

5 f Draddodi y cyfryw un i Satan, i g ddinyſtr y cnawd, fel y byddo yr yſpryd gadwedig yn nydd yr Arglwydd Iefu.

20.
g Diar. 17.
22.

6 h Nid da eich gorfoledd chwi. Oni wyddoch chwi fod i ychydig lefain yn lefeinio yr holl does?

2 Cor. 10. 4.
h Jer. 7. 3.

7 Am hynny certhwch allan yr *hen* lefain, i Iago 4. 16. i Gal. 5. 9. k Eph. 4. 22. Col. 3. 5.

4.
Pen. 4. 8.

Pen. Ie. *Adn.* 3. 3 *Fy marnu fy hun.* Nid oes ddyn yn *llwyr* adnabod ei gyflwr ei *hun*; nac yn gymmwys i farnu ei hun, na neb arall: *Saj.* xxvi. 2. *a* cxxxix. 3. ni wyddai *Pedr* dwyll ei dafod, etto, dylai pawb feddef eu bunain yn bechaduriaid euog o flaen Duw. 1 *Cor.* xi. 31.

l Exo. 12. 2 lefain, fel y byddoch does newydd, megis Esa. 53. 7. yr ydych ddilefeinllyd. Canys Crist ein Heb. 9. 26. *l* paſg ni a aberthwyd drosom.

m Exo. 12. 15. Diar. 15. 15. 8 Am hynny *m* cadwn * wyl, *n* nid â hen lefain, nac â lefain malais a drygioni; ond â *bara* croyw purdeb a gwirionedd.

* *yr ymbryd.*

n Deut. 16. 3. 9 Mi a ysgrifenais attoch chwi mewn llythyr, o na chyd-ymgymmyſgech â godinebwyr.

o 2 Cor. 6. 14. Eph. 5. 11. *p* Io. 15. 19 *q* Io. 5. 19. *r* Mat. 18. 17. Rhuf. 16. 17. *t* 2 Theſ. 3. 14. 2 Ioan 10. *r* Mat. 7. 6. Mar. 4. 11. 1 Tim. 3. 7 *u* Heb. 13. 4. *x* Num. 5. 2. 10 Ac nid yn hollol â godinebwyr y *p* byd hwn, neu â'r cybyddion, neu â'r eribddeilwyr, neu ag eulun-addolwyr; o blegid felly rhaid fyddai i chwi fyned *q* allan o'r byd.

11 Onc yn awr mi a 'sgrifenais attoch, na chyd-ymgymmyſgech: *r* os bydd neb a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn gybydd, neu yn eulun-addolwr, neu yn ddifenwr, neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr; gyd a'r cyfryw ddyn na chyd-fwytta chwaith.

12 Canys beth ſydd i mi a farnwyf ar y rhai ſydd *t* oddi allan? onid y rhai ſydd oddi mewn yr ydych chwi yn eu barnu?

13 Eithr y rhai ſydd oddi allan, *u* Duw ſydd yn eu barnu. *x* Bwriwch chwithau ymaith y dyn dreygionus hwnnw o'ch plith chwi.

PEN. VI.

1 *Na ddylai Crift'nogion ymgyfreitha â'u gilydd.* 6 *a cher bron y diged?* 9 *Na chaiff yr anghyfiawn deyrnas Duduw.*

a Nch. 5. 9 *b* Io 16. 2. *c* Dan. 7. 18, 25. *d* Sal. 49. 14. Mat. 19. 28 *e* Dat. 3. 21. *f* 2 Pedr 2. 4. Judas 6. *g* Exo. 18. 21. *h* Pen. 4. 14 *i* Pen. 4. 8. *k* Gen. 13. 8. Act. 22. 25 *l* Neh. 6. 11. Pen. 10. 32. *m* Rhuf. 12. 19. *n* 1 Theſ. 4. 6. *o* Dat. 21. 27. *p* Mat. 21. 31. Eph. 5. 5. *q* Rhuf. 1. 28. *r* Eph. 5. 26. *ſ* Rhuf 5. 9 *t* 2 Cor. 3. 18. 2 Theſ. 2. 23. * *gyfaddas* Ereg. 3. 1. Rhuf. 15. 2 *u* Mat. 15. 17. *x* Mat. 22. 30. *y* Adn. 30. 1 Thef 4. 3. a 5. 23.

A Feiddia neb *a* o honoch, a chanddo matter yn erbyn arall, ymgyfreithio o flaen y rhai *b* anghyfiawn, ac nid o flaen y *c* ſaint?

2 Oni wyddoch chwi y *d* barna y ſaint y byd? ac os *e* trwoch chwi y bernir y byd, a yddych chwi yn anaddas i farnu'r pethau lleiaf?

3 Oni wyddoch chwi y barnwn ni *f* angylion? pa faint mwy y pethau a berthyn i'r bywyd hwn?

4 Gan hynny, od oes gennych farnedigaethau am bethau a berthyn i'r bywyd hwn, *g* dodwch ar y faingc y rhai gwaelaf yn yr eglwys.

5 Er *h* cywilydd i chwi yr wyf yn dywedyd. Felly, onid oes yn eich plith cymmaint ag i un doeth, yr hwn a fedro farnu rhwng ei frodyr?

6 Ond bod brawd yn *k* ymgyfreithio â brawd, a hynny ger bron y rhai digred.

7 Yr awr hon gan hynny y mae'n hollol *l* ddiffyg yn eich plith, am eich bod yn ymgyfreithio â'ch gilydd. Pa ham nad ydych yn hytrach yn *m* dioddef cam? pa ham nad ydych yn hytrach *n* mewn colled?

8 Eithr chwychwi ſydd yn gwneuthur cam, a cholled, a hynny *i'r* brodyr.

9 Oni wyddoch chwi o na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw? Na thwyller chwi: ni chaiff na godinebwyr, nac eulun-addolwyr, na thorrwyr priodas, na mafweddwyr, na gwrryw-gydwyr,

10 Na lladron, na chybyddion, na meddwon, na difenwyr, na chribddeilwyr, *p* etifeddu teyrnas Dduw.

11 A hyn fu *q* rai o honoch chwi: eithr chwi a *r* olchwyd; eithr chwi a ſancteiddiwyd; eithr chwi a *ſ* gyfiawnhawyd, yn enw yr Arglwydd Iefu, *t* a thrwy Yſpryd ein Duw ni.

12 Pob peth ſydd gyfreithlon i mi, ond nid yw pob peth yn * lleſau; pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim.

13 Y *u* bwyddyd i'r bol, a'r bol i'r bwyddyd: eithr Duw a *x* ddinyſtria hwn a hwythau. A'r corph nid *yw* i odineb, ond y i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph.

14 Eithr Duw a gyfododd yr Arglwydd, ac a'n cyfyd ninnau hefyd trwy ei nerth ef.

15 Oni wyddoch chwi fod eich *a* cyrph yn aelodau i Grift? gan hynny a gymeraf fi aelodau Crift, a'u gwneuthur yn aelodau *b* puttain? Na fydded.

16 *c* Oni wyddoch chwi fod yr hwn ſydd yn cydio â phuttain, yn un corph? canys y ddau (medd efe) fyddant yn un cnawd.

17 Ond yr hwn a *d* gyſlyltwyd â'r Arglwydd, ſydd un yſpryd.

18 † Gochelwch odineb. Pob pechod a wnelo dyn, *e* oddi allan i'w gorph y mae; ond yr hwn ſydd yn godinebu, ſydd yn pechu yn erbyn ei gorph ei hun.

19 Oni wyddoch chwi fod eich corph yn *f* deml i'r Yſpryd Glan, *ſydd* ynoch, yr hwn yr ydych yn ei gael gan Dduw, ac nad ydych yn eiddoch eich hunain?

20 Canys er gwerth y'ch *g* prynwyd: gan hynny *h* gogoneddwch Duw yn eich corph ac yn eich yſpryd, y rhai ſydd eiddo Duw.

PEN. VII.

1 *Priodas yn feddyginiaeth rhag godineb.* 18 *Iachawdwriaeth yn cyrraedd pob cyflwr.* 35 *Y lleſad o briodi neu beidio.*

A Cam y pethau yr yſgrifenaſoch attaf: *a* Da i ddyn na *b* chyffyrddai â gwraig.

2 Ond *rhag c* godineb, bydded i bob *gwr* ei *d* wraig ei hun, a bydded i bob *gwraig* ei gŵr ei hun.

3 Rhodded y gŵr i'r wraig *e* ddyledus ewyllys da; a'r un wedd y wraig i'r gŵr.

4 Nid oes i'r wraig feddiant ar ei chorph ei hun, ond i'r gŵr; ac yr un ffunud, nid oes i'r gŵr feddiant ar ei gorph ei hun, ond i'r wraig.

5 Na thwyllwch eich gilydd, oddi eithr o gyd-ſyniad dros amſer, fel y galloch *f* ymroi i ymprydd a gweddi: a deuwch drachefn ynghyd, *g* rhag temtio o Satan chwi o herwydd eich anlladrwydd.

6 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd o ganiattad, *h* nid o orchymyn.

7 Canys mi a fynnwn fod pob dyn i fel fi fy hun: eithr y mae i bob un ei *k* ddawn ei hun gan Dduw; i un yn ddiau fel hyn, ac i arall fel hyn.

8 Dywedyd yr wyf wrth y rhai heb briodi, a'r gwragedd gweddwon, *l* Da yw iddynt os arofant fel finnau.

9 Eithr *m* oni allant ymgadw, priodant: canys gwell yw priodi, nag *n* ymloſgi.

10 Ac i'r rhai a briodwyd yr wyf yn gorchymmyn, o nid myfi *cbwaith*, ond yr Arglwydd, *p* Nad ymadawo gwraig oddi wrth *ei* gŵr:

11 Ac os ymedy hi, arofed *q* heb briodi, neu cymmoder hi a'i gŵr: ac na ollynged y gŵr *r* wraig ymaith.

12 Ac wrth y lleill, dywedyd yr wyf fi, * Os ein *r* nid yr Arglwydd. Os bydd i un brawd wraig ddigred, a hithau yn foddion i drigo gyd âg ef, na ollynged hi ymaith

13 A'r *ſ* wraig, yr hon y mae iddi ŵr digred, ac yntau yn foddlon i drigo gyd â hi, na adawed hi ef.

14 Canys y gŵr digred a ſanctteiddir trwy y wraig, a'r *t* wraig ddigred a * ſanctteiddir trwy'r gŵr. Pe amgen, aflan yn ddiau fyddai eich plant; eithr yn awr *x* ſanctaidd ydynt.

15 Eithr os yr anghredadyn a ymedy, ymadawed: Nid yw y brawd neu y chwaer gaeth yn y cyfryw *bethau*: eithr Duw a'n galwodd ni i † heddwch.

16 Canys beth a wyddoſt ti, wraig, y a gedwi di *dy* ŵr? a pheth a wyddoſt tithau, ŵr, a gedwi di *dy* wraig?

17 Ond megis y dæfu i Dduw ∝ rannu i bob

∝ ac a'n Rhuf. 8. 11.
Phil. 3. 21.
a Pen. 12. 27.
b Dat. 17.
c Hof. 4. 17.
d Eph. 5. 23.
† *Gwneb.* Gen. 39. 12.
e Diar. 23. 31.
f Rhuf. 8. 11. Pen. 3. 16.
g 1 Pedr 1. 18.
h Pen. 10. 31.

a Mat. 19. 10. Heb. 13. 4.
b Gen. 20. 6.
c Mat. 15. 19. Heb. 13. 4. *d* Di. 5. 17.
e 1 Ped. 3. 7
f Exo. 19. 15. 1 Sam. 21. 4. Joel 2. 16.
g Mat. 19. 11.
h Adn. 12, 25. 40.
i Pen. 9. 5.
k Mat. 19. 12.
l Adn. 1, 20, 26.
m 1 Tim. 5. 14.
n Gen. 19. 32. *a* 38. 14. Pen. 5. 5.
o Adn. 6.
p Mal. 2. 14 Mat. 5. 32.
q Marc. 10. 11.
r Adn. 6. 5 1 Ped. 3. 1
* Os ein llygaid ni a fydd at ogoniant Duw, ni chaiff dim ein gwahanu oddi wrth gariad Duw!
ſ 1 Ti. 4. 3.
t Eph. 2. 19. Tit. 1. 15.
x Deut. 23. 12 11, &c. Act 2. 39.
† Gr. *mewn heddwch.*
Rhuf. 11. 16.

Pen. vi. *Adn.* 18.] *Pob pechod.* Y mae pob pechod, fe ſewn a thu *allan*, yn elyn dinyſtriol, gloddeſt, meddwdod, &c. nes diwygio! ond y godineuwr, ſy'n dihoeni, gweci *ymwerthu* i'w arwain yn *gaeth* gan *lutiau*, fel anifail i'r laddfa. *Diar.* vii. 22. Maddeuwyd (do) i *Udaf*, ad bethoeau bach a mawr: Er hynny gwraig *Uriah* a *gohr* hyd yn awr. 1 *Bren.* xv. 5.] Pen. vii. *Adn.* 14.] *Sanctaidd ydynt.* Sef, y mae'r Addewid yn perthyn iddynt. *Act.* ii. 39. *Luc* xviii. 16. *Eſa.* xiv. 23. 2 *Tim.* i. 5.

a Eph. 5. 15. Phil. 1. 27.
b 1 Cor. 1. 2. c Act. 15. 11.
d Rhuf. 2. 29. Gal. 6. 15. e 1 Io. 2. 3.
f 1 Thef. 4. 11.
Iag. 1. 9. g Luc 3. 14. Pen. 12. 13
h Phil. 3. 10. i Io. 8. 36.
k Eph. 6. 6. Pen. 9. 21.
l Pen. 6 20
m Gal. 1. 10.
a 2. 4. Dan. 3. 18.
n Gen. 5. 24. Adn. 20. o Mat. 19. 12.
p 1 Tim. 1. 1.
q Jer. 16. 2, &c.
r Ac. 1. 8.
s Gen. 2. 24.
t Mat. 19. 12. Adn. 25. u Heb. 13. 4.
x Gen. 26. 35.
y Sal. 102. 23.
z Pedr 4. 7. Rhuf. 13. 11.
ϗ Mat. 6. 19.
a Di. 23. 5. Preg. 1. 2.
b Mat. 6. 25.
c Col. 1. 19.
d Luc 10. 39.
1 Ti. 5. 8.
e Pen. 6. 20
1 Thef. 3. 23.
f Mat. 6. 31.
g Act. 15. 10. Gal. 5. 1.
h Act. 11. 23.
1 Cor. 14. 20.
i Luc 2. 37.
k Deut. 7. 3. Preg. 9. 9.
l Adn. 8.

‡ Neu, *ei wyryfdod.*

‖ Neu, *ymroddi.*

1 bob un, megis y darfu i'r Arglwydd alw pob un, a felly rhodied. Ac fel hyn yr wyf yn ordeinio yn yr eglwysi oll.

18 A *b* alwyd neb wedi ei enwaedu? *c* nac adgeued *adenwaediad.* A alwyd neb mewn dienwaediad? nac enwaeder arno.

19 *d* Enwaediad nid yw ddim, a dienwaediad nid yw ddim, ond *e* cadw gorchymynion Duw.

20 Rob un yn yr *f* alwedigaeth y galwyd ef, yn honno arhoed.

21 Ai yn was y'th alwyd? *g* na fydded gwastad gennyt; etto os gelli gael bod yn rhydd, mwynha *hynny* yn hytrach.

22 Canys yr hwn, ac efe yn *h* was, a alwyd yn yr Arglwydd, gŵr i rwydd i'r Arglwydd ydyw: a'r un modd yr hwn, ac efe yn ŵr rhydd, a alwyd, Gwas i *i* Grist yw.

23 *k* Er gwerth y'ch prynwyd; *m* na fyddweh weision dynion.

24 Yn yr hyn y galwyd pob un, frodyr, yn hynny *n* arhoed gyd â Duw.

25 Eithr am wyryfon, *o* nid oes genhyf orchymyn yr Arglwydd: ond barn yr ydwyf yn ei roddi, *p* fel un a gafodd drugaredd gan yr Arglwydd i fod yn ffyddlon.

26 Am hynny yr ydwyf yn tybied mai da yw hyn, o herwydd yr *q* angen hwn presennol, *r* mai da, *meddaf*, i ddyn fod felly.

27 A wyt ti yn *s* rhwym i wraig? na chais dy ollwng yn rhydd. A wyt ti yn rhydd oddi wrth wraig? *t* na chais wraig.

28 Ac os priodi hefyd, *u* ni phechaist: ac os prioda gwyryf, ni phechodd; er hynny y cyfryw rai a gânt *x* flinder yn y cnawd: eithr *yr* wyf fi yn eich arbed chwi.

29 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, frodyr, am fod yr amser yn *y* fyrr. Y mae yn ol, fod o'r rhai fydd a gwragedd iddynt, megis pe byddent hebddynt;

30 A'r rhai a wy ant, megis heb wylo; a'r rhai a lawenhânt, megis heb lawenhau; a'r rhai a brynant, ϗ megis heb feddu;

31 A'r rhai a arferant y byd hwn, megis heb ei gam-arfer. Canys *a* y mae dull y byd hwn yn myned heibio.

32 Eithr mi a fynnwn i chwi fod yn ddiofal. Yr hwn fydd heb briodi, fydd yn gofalu am bethau yr Arglwydd, *c* pa wedd y boddlona yr Arglwydd:

33 Ond y neb a wreiccaodd, fydd yn gofalu am bethau'r *d* byd, pa wedd y boddlona *ei* wraig.

34 Y mae gwahaniaeth hefyd rhwng gwraig a gwryf. Y mae yr hon fydd heb briodi, yn gofalu am y pethau fydd yn perthyn i'r Arglwydd, fel y byddo hi *e* sanctaidd yngborph ac yspryd: ac y mae yr hon fydd wedi priodi, yn *f* gofalu am bethau bydol, pa fodd y rhynga hi fodd *i'w* gŵr.

35 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd er lleſad i chwi eich hunain; nid i osod *g* magl i chwi, eithr er mwyn *h* gweddeiddrwydd, a dyfal lynu wrth yr Arglwydd yn *i* ddiwahan.

36 Ond os yw neb yn tybied ei fod yn anweddaidd tu ag at ei wyryf, od a hi dros flodau *ei* hodran, a bod yn rhaid gwneuthur felly; *k* gwnaed a fynno, nid yw yn pechu: priodant.

37 Ond yr hwn fydd yn ſefyll yn ſicr yn ei galon, ac yn *l* afraid iddo, ac a meddiant ganddo ar ei ewyllys ei hun, ac a roddodd ei fryd ar hynny yn ei galon, ar gadw o hono ei ‡ wyryf; du y mae yn gwneuthur.

38 Ac am hynny, yr hwn fydd yn ‖ *ei* rhoddi yn briod, ſydd yn gwneuthur yn dda; ond yr hwn nid yw yn *ei* rhoddi yn briod, lydd yn gwneuthur yn well.

39 *m* Y mae gwraig yn rhwym wrth y gyfraith, tra fyddo byw ei gŵr: ond os bydd marw ei gŵr, y mae hi yn rhydd i briodi y neb *n* a fynno; *n* yn unig yn yr Arglwydd.

40 Eithr deuwyddach yw hi os erys hi felly, *o* yn fy marn i: ac *p* yr ydwyf finnau yn tybied fod Yſpryd Duw gennyf.

P E N. VIII.

1 *Am fwyddid a offrymmid i eulynod.* 9 *Na ddylid roi traugwydd i'r gweiniaid.*

EITHR am yr hyn a aberthwyd i *a* eulynod, ni a wyddom fod gan bawb o honom wybodaeth. *b* Gwybodaeth ſydd yn chwyddo, eithr *c* cariad ſydd yn adeiladu.

2 Eithr os yw neb yn *d* tybied ei fod yn gwybod ryw beth, ni wyr efe etto ddim fel y dylai wybod.

3 Od oes neb yn caru Duw, hwnnw a *e* adwaenir ganddo ef.

4 Am fwytta gan hynny o'r pethau a aberthir i eulynod, ni a wyddom nad *yw* eulun *f* ddim yn y byd, ac nad *oes* un Duw arall *g* ond un.

5 Canys er bod rhai a elwir yn *h* dduwiau, pa un bynnag ai yn y nef ai ar y ddaear (megis y mae duwiau *i* lawer, ac arglwyddi lawer)

6 Eithr i ni *nid oes ond k* un Duw, y Tad, *l* o'r hwn *y mae* pob peth, a nianau *m* iddo ef; ac *n* un Arglwydd Iesu Grist, *o* trwy yr hwn *y mae* pob peth, a ninnau trwyddo ef.

7 Ond nid *yw'r p* wybodaeth *hon* gan bawb: eithr rhai mewn *q* cydwybod o'r eulun, hyd y pryd hyn, ſydd yn bwytta fel peth a aberthwyd i eulynod; *r* a'u cydwybod hwy, a hi yn wan, a halogir.

8 Eithr nid yw *s* bwyd yn ein gwneuthur ni yn gymmeradwy gan Dduw: canys nid ydym, os bwyttawn, yn rhagorach; nac oni's bwyttawn, yn waelach.

9 Ond *t* edrychwch rhag mewn un modd i'ch * rhyddid hwn fod yn *u* dramgwydd i'r rhai ſydd yn weiniaid.

10 Canys os gwêl neb dydi ſydd â *x* gwybodaeth gennyt, yn eiſteddi i fwytta yn nheml yr eulynod, ooi † chadarnheir ei gydwybod ef, ac yntau yn wan, i fwytta'r pethau a aberthwyd i eulynod?

11 Ac a ddifethir y brawd gwan y trwy dy wybodaeth di, dros yr hwn y bu Crist ϗ farw?

12 A chan bechu felly yn erbyn y brodyr, a *a* churo eu gwan gydwybod hwy, yr ydych yn pechu yn erbyn Crist.

13 O herwydd pa ham, *c* os yw bwyd yn rhwyſtro fy mrawd, ni fwyttaf ñ gig fyth, rhag i mi rwyſtro fy mrawd.

a Dat. 2. 14 *b* Luc 18. 11. Ioan 7. 48. *c* Pen. 13. 6 *d* 1 Ti. 1. 7. *e* Ioan 10. 14. Gal. 4. 9. *f* Eſa. 41. 24. Jer. 10. 4. *g* Eph 4. 6. *h* Sal. 82. 1, Rhuf. 1. 23 Jer. 11. 13 *k* Mal 2. 10 *i* Rhuf. 11. 36. *m* Sal. 3. 3. Di. 16 4. Eph. 1. 5. *n* Io. 13. 13 *o* Io. 1. 3. Pen 1. 30. *p* Adn. 4. *q* Pen. 10. 28. *r* Rhuf. 14. 23. Pen. 10. 25 *s* Rhuf. 14. 17. *t* Gal. 5. 13. * *awdurdod,* Pen 9. 4. *u* Rhuf. 14. 13. *x* Adn. 7. † *adeiledir,* neu, *dangſir.* *y* Rhuf. 15. 2. ϗ Eph. 5. 2 1 Ped. 1. 18 *a* Mat. 24. 49. 14. 21.

b Act. 9. 4. *c* Mat. 15. 12. Rhuf.

P E N. IX.

1 *Paulyn dangos ei hawl i fyw oeth yn efengyl:* 15 *etto yn ymgadw,* 18 *rhag bod yn rhwyſtr imeb.*

ONID wyf fi yn apoſtol? onid wyf fi yn *a* rhydd? oni *b* welais i Iesu Grist ein Harglwydd? onid fy *c* ngwaith i ydych chwi yn yr Arglwydd?

2 Onid wyf yn apoſtol i eraill, etto yr wyf i chwi: canys *d* sel fy apoſtoliaeth i ydych chwi yn yr Arglwydd.

3 Fy ymddiffyn, i'r rhai a'm holant, yw hyn:

4 *e* Onid oes i ni awdurdod i fwytta ac i yfed?

5 Onid oes i ni awdurdod i arwain o amgylch wraig *f* fydio chwaer, megis ac *y mae* i'r apoſtolion eraill, ac fel frodyr yr Arglwydd, ac i *g* Cephas?

6 Ai

a Gal. 5. 1. *b* Act. 9. 17. *c* Pen. 4. 15 *d* 2 Cor. 12. 12.

e Adn. 14. Pen. 4. 12. 1 Thef. 2. 6.

f Gal. 1. 19. *g* Mat. 8. 14.

Pen. 7. *Adn.* 37.] *Gadw o bono ei wyryf.* Yr un yw'r *Groeg* am fab neu ferch, a fyddont heb eu halogi *Parthed oi.* Dat. xiv. 4 Y mae'n gweſtiwn gan hynny, pa un ai rhieni yn cadw eu merched rhag *gwra,* neu rai mewn cedfan yn cadw eu hunain rhag *gwreicca* a feddylir. I'odd bynnag, cofiwn mai am Grist, ac am yr eglwys y ſonir." A gorau pa leia yr ymiwytho Criſtion â gofalon y byd, yn enwedig mewn amſer *beibulus!*

Pen. VIII. *Adn.* 13.] *Ni fwyttaf gig fyth.* Wele yſpryd Crist mogo! nid cellwair, a diſtadiu enaid gwan, ond cyd-ymdeimlo hyd yr eithaf. Ai chwerthin wnai, a'm brawd dan glwyf! P'odd gallai, os cyd-aelod wyf!

b Act. 20. 34.
2 Thef. 3. 8, 9.
i 2 Cor. 10. 4.
k Deut. 20. 6.
l Diar. 27. 27.
m Deut. 25, 4.
n Mat. 10. 9, 10.
Rhuf. 15 4
o Sal. 36. 6.
2 147. 9.
p Sal. 34. 10
q Pen. 3. 9.
2 Tim. 2. 6
r Act. 18. 21.
Rhuf. 15. 27.
s Gal. 6. 6.
t Adn. 15 2 Cor. 11. 9
1 Thef. 2. 9
u Pen. 4. 12
x 2 Cor. 11. 12.
y Num. 18. 10. 20.
Deut. 10. 9.
z Mat. 10. 10.
a Eſa. 56. 10.
Zec. 11. 17
Gal. 6. 6.
Heb. 7. 12.
b Pen. 4 12
1 Thef 2 9
2 Thef. 2. 8
c Act. 20. 34.
2 Cor. 11. 10.
d Luc 17. 10
e Rhuf. 1. 14.
f Rhuf. 12. 11.
g Rhuf. 3. 27.
h Adn 22.
i Mat. 18. 15.
k Act. 16. 3
l Rhuf. 2. 12.
m Pen. 7. 22.
n Gal. 6. 2.
o Pen. 10. 23.
p Rhuf. 11. 14.
q Heb. 12. 2
r Luc 13. 24.
s Dat. 2. 10.
t Mat. 24. 46.
Gal. 5. 7.
u Col. 4. 12
x 2 Ti. 4. 8
1 Pedr 1. 4.
y 2 Ti. 4. 7
z Rhuf. 8. 13.
a Rhuf. 6. 19.
b Adn. 26
Mat. 7. 23.
Act. 9. 15.

6 Ai myfi yn unig a Barnabas, nid oes genym awdurdod i fod heb *b* weithio?
7 Pwy ſydd un amſer yn i rhyfela ar ei draul ei hun? pwy ſydd yn planu *k* gwinllan, ac nid yw yn bwytta o'i ffrwyth hi? neu pwy ſydd yn porthi praidd, ac nid yw yn *l* bwytta o laeth y praidd?
8 Ai yn ol dyn yr wyf fi yn dywedyd y pethau hyn? neu onid yw y ddeddf hefyd yn dywedyd hyn?
9 Canys yſgrifenedig *m* yw yn neddf Moſes, *m* Na chau ſafn yr ych ſydd yn dyrnu. *n* Ai dros ychen y mae Duw yn *o* gofalu?
10 Ynte *p* er ein mwyn ni yn hollol y mae yn dywedyd? canys er ein mwyn ni yr yſgrifenwyd, mai *q* mewn gobaith y dylai'r arddwr aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith, i fod yn gyfrannog o'i obaith.
11 *r* Os nyni a hauaſom i chwi bethau yſprydol, *ar* mawr yw os nyni a fedwn eich pethau *s* cnawdol?
12 Os yw craill yn gyfrannogion o'r awdurdod *hon* arnoch; onid ydym ni yn hytrach? Eithr *t* nid arferaſom ni yr awdurdod hon: ond *u* goddef yr ydym bob peth, *x* fel na roddom ddim rhwyſtr i efengyl Criſt.
13 *y* Oni wyddoch chwi fod y rhai ſydd yn gwneuthur pethau cyſſegredig, yn bwytta o'r cyſſegr? a'r rhai ſydd yn gwaſanaethu'r allor, yn gyd-gyfrannogion o'r allor?
14 Pelly hefyd *z* yr ordeiniodd yr Arglwydd, i'r rhai ſydd yn *a* pregethu'r efengyl, fyw wrth yr efengyl.
15 Eithr myfi *b* nid arferais yr un o'r pethau hyn: ac nid yſgrifennais y pethau hyn, fel y gwnelid felly i mi: canys *c* gwell i mi farw, na gwneuthur o neb fy ngorfoledd yn ofer.
16 Canys os pregethaf yr efengyl, *d* nid oes orfoledd i mi: canys *e* angenrhaid a oſodwyd arnaf; a gwae fydd i mi oni phregethaf yr efengyl.
17 Canys os gwnaf hyn o'm *f* bodd, y mae i mi wobr: ond os o'm hanfodd, ymddiriedwyd i mi am y gorchwyt.
18 Pa *g* wobr ſydd i mi gan hynny? Bod i mi, pan efangylwyf, oſod efengyl Criſt yn rhad, fel na cham-arferwyf fy awdurdod yn yr efengyl.
19 Canys er fy mod yn rhydd oddi wrth bawb, mi a'm gwnaethum fy hun yn *b* was i bawb, fel yr *i* ynniliwn fwy.
20 Ac *i* mi a ymwneuthum i'r Iuddewon megis yn Iuddew, fel yr ynnillwn yr Iuddewon; i'r rhai dan y ddeddf, megis dan y ddeddf, fel yr ynnillwn y rhai ſydd dan y ddeddf;
21 I'r rhai *l* diddeddf, megis diddeddf (a minnau heb fod yn ddiddeddf i Dduw, ond *m* dan y ddeddf i Griſt) fel yr ynnillwn y rhai diddeddf.
22 Ymwneuthum i'r rhai gweiniaid *n* megis yn wan, fel yr ynnillwn y gweiniaid: *o* mi a ymwneuthum yn bob peth i bawb, *p* fel y gallwn yn hollol gadw rhai.
23 A hyn yr wyf fi yn ei wneuthur er mwyn yr efengyl, fel y'm gwneler yn *q* gyd-gyfrannog o honi.
24 Oni wyddoch chwi fod y rhai ſydd yn rhedeg mewn gyrfa, *r* i gyd yn rhedeg, ond bod un yn derbyn y *s* gamp? felly rhedwch, *t* fel y caffoch afael.
25 Ac y mae pob un a'r ſydd *u* yn ymdrechu, yn ymgadw ym mhob peth: a hwynt hwy yn wir, fel y derbynïont goron lygredig; eithr nyni, *x* un anllygredig.
26 Yr wyf fi gan hynny felly yn rhedeg, y nid megis ar amcan; felly yr wyf yn ymdrechu, nid fel un yn curo yr awyr.
27 Ond yr wyf fi yn coſpi *z* fy nghorph, ac yn ei ddwyn yn *a* gaeth; rhag i mi mewn un modd, gwedi i mi bregethu i eraill, fod fy hun yn *b* anghymmeradwy.

PEN. X.

1 *Cyſgodau Iuddewig o yn ſiampl i ni, 7 a'u coſp yn rhybudd i ni.*

A Chi ſynnwn i chwi fod heb wybod, *a* frodyr, fod ein tadau *a* oll dan y cwmmwl, a'u myned oll trwy'r môr;
2 A'u bedyddio *b* oll i Moſes, yn y cwmmwl, ac yn y môr;
3 A bwytta o bawb *c* honynt yr un bwyd *c* yſprydol;
4 Ac yfed o bawb *c* honynt yr un ddiod *d* yſprydol (canys hwy a yfaſant o'r *e* Graig yſprydol ag oedd yn canlyn: a'r Graig oedd *f* Criſt)
5 Eithr *g* ni bu Dduw foddlon i'r rhan fwyaf o honynt: canys *b* cwmpwyd hwynt yn y diffeithwch.
6 A'r pethau hyn a wnaed yn *i* ſiampliau i ni, fel na chwennychem ddrygioni, megis ag y *k* chwennychaſant hwy.
7 Ac na fyddwch *l* eulun-addolwyr, megis rhai o honynt hwy; fel y mae yn yſgrifenedig, Eiſteddodd y bobl i fwytta ac i yfed, ac a gyfodaſant i chwarae.
8 Ac na odinebwn, fel y godinebodd *m* rhai o honynt hwy, ac y ſyrthiodd mewn un dydd dair mil ar hugain.
9 Ac na themtiwn *n* Criſt, megis ag y temtiodd rhai o honynt hwy, ac a'u *o* diſtrywiwyd gan ſeirph.
10 Ac na rwgnechwch, megis y *p* grwgnachodd rhai o honynt hwy, ac a'u *q* dinyſtriwyd gan y dinyſtrydd.
11 A'r pethau hyn oll a ddigwyddaſant yn ſiampliau iddynt hwy, ac *r* a ſgrifenwyd yn rhybydd i ninnau, ar y rhai y daeth *s* terfynau yr oeſoedd.
12 Am hynny, yr hwn ſydd yn tybied ei fod yn *t* ſefyll, edryched na ſyrthio.
13 Nid ymaflodd ynoch demtaſiwn, *u* ond un dynol: eithr ffyddlon *yw* Duw, yr hwn ni ad eich temtio *x* uwch law yr hyn a alloch; eithr a wna yn hyfryd a'r temtaſiwn y ddiangfa hefyd, fel y gallloch *ei* ddwyn.
14 O herwydd pa ham, *fy* anwyliyd, *x* ffowch oddi wrth eulun-addoliaeth.
15 Dywedyd yr wyf fel wrth rai ſynhwyrol: *a* bernwch chwi beth yr wyf fi yn ei ddywedyd.
16 *b* Phiol y fendith yr hon a fendigwn, onid cymmun gwaed Criſt ydyw? y bara yr y'm yn ei dorri, onid cymmun corph Criſt yw?
17 O blegid *c* nyni yn llawer ydym un bara, ac un corph: canys yr ydym ni oll yn gyfrannogion o'r un bara.
18 Edrychwch ar *d* yr Iſrael yn ol y cnawd: onid yw y rhai ſydd yn bwytta'r ebyrth, *e* yn gyfrannogion o'r allor?
19 Beth gan hynny yr ydwyf yn ei ddywedyd? bod yr eulun yn ddim, neu'r hyn a aberthwyd i eulun yn *f* ddim?
20 Ond y pethau y mae'r Cenhedloedd yn eu *g* haberthu, i gythreuliaid y maent yn eu haberthu, ac nid i Dduw. Ni fynnwn i chwi fod yn gyfrannogion a'r cythreuliaid.
21 *b* Ni ellwch yfed o phiol yr Arglwydd, a phiol *i* y cythreuliaid. Ni ellwch fod yn gyfrannogion o fwrdd yr Arglwydd, a bord y cythreuliaid.
22 *k* Ai gyrru yr Arglwydd i eiddigedd yr ydym? a ydym *l* ni yn gryfach nag ef?
23 Pob peth ſydd gyfreithlon i mi, *m* eithr nid yw pob peth yn lleſau: pob peth ſydd gyfreithlon i mi, eithr nid yw pob peth yn adeiladu.
24 *n* Na cheiſied neb yr eiddo ei hun; ond pob un yr * eiddo arall.
25 *o* Beth bynnag a werthir yn y gigfa, bwyttewch; heb ofyn dim er mwyn cydwybod.
26 *p* Canys eiddo yr Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.
27 Os bydd i neb o'r rhai digred eich gwahodd, ac os mynnwch fyned; *q* bwyttewch bob peth a roddom ddim rhwyſtr i'r cyfryw.
28 Ond os dywed neb wrthych, Aberth-offrwm yw hyn, na fwyttewch er mwyn hwnnw a'i mynnodd, ac er mwyn cydwybod: canys eiddo yr Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder.
29 Cydwybod, meddaf, nid dy eiddo dy hun, ond eiddo y llall: canys paham y barnir fy rhyddid i gan gydwybod arall?
30 Os myfi trwy ras ydwyf yn cymmeryd rhan, paham y'm cablir am yr hyn yr wyf fi yn ei roddi diolch?
31 Pa gan hynny bynnag a wnewch, neu a yfwch, neu beth bynnag a wnewch, gwnewch bob peth er gogoniant Duw.
32 Na roddwch achos tramgwydd i'r Iuddewon, na chwaith i'r Groegiaid, na chwaith i eglwys Dduw:
33 Megis ag yr wyf fi yn boddio pawb ym mhob peth, heb geiſio fy lleſ fy hun, ond lleſ llawer, fel y caffont hwy eu hiachau.

a Exo. 13. 21.
Num. 9. 15
Deut. 1. 33.
Neh. 9. 12.
Sal. 78. 14.
b Exo. 14. 21.
c Exo. 16. 15.
d Exo. 17. 6.
Num. 20. 11.
e Sal. 105. 41.
f Io. 4. 14.
g Heb. 4. 6.
h Sal. 95. 11.
Judas 5.
i Luc 13. 6
Phil. 3. 17.
Luc 13. 4.
k Sal. 106. 14.
l Exo. 32. 1, 6.
Hoſ. 8. 14.
m Num. 25. 1.
n Exo. 14. 19.
a 17. 7.
Sal. 78. 19.
o Num. 21. 6.
p Num. 11. 4.
q Num. 16. 49.
r Rhuf. 15. 4.
s Phil. 4. 5.
Dat. 22. 20.
t Luc 22. 33.
Eph. 6. 11.
u 1 Theſ. 3. 8.
x Sal. 103. 12.
Eſa 27. 8.
y Jer. 29. 11.
Io. 16. 33.
2 Ped. 2. 9.
z 2 Cor. 6. 16.
1 Io. 5. 21.
a Mat. 13. 9.
b Mat. 26. 26.
1 Cor. 11. 24
c Rhuf 22. 5.
d Rhuf. 9. 3.
e Lef. 3. 2.
f Deut. 32. 21.
1 Sam. 12. 21.
Pen. 8. 4.
g Lef. 17. 7
2 Cro. 11. 15.
Dat. 9. 20.
b Mat. 6. 24.
2 Cor. 6. 15.
i Adn. 20.
k Deut. 32. 21.
l Job 9. 4 Ezec. 22. 14.
m Pen. 6. 12. Rhuf. 14. 21.
n Rhuf. 15. 2. Pen. 9. 22.
* *Uefad.* Adn. 33.
o Rhuf. 14. 2.
p Deut. 10. 14. Sal. 24. 1. Adn. 28.
q Luc 10. 7. Adn. 31.

Pen. x. *Adn.* 33.] *Rhyngu bodd i bawb.* Roddio Pawb, hyd y gellir â chydwybod rydd, ſydd ddâ, a chriſt'nogaidd: ond anfoddio *Duw* i foddio *dyn*, fydd bechadurus, a phaganaidd. *Gal.* i, 10.

r Rhuf. 8. 7, 10.
s Adn. 29.
t Adn. 26. Pen. 8. 11.
u Rhuf. 14. 19.
Adn. 32. 1 † ddieith, neu euryllyddes.
Mal. 2. 3.
Cob 3. 14.
x 1 Tim. 1. 4.
y Zec. 7. 6.
Rhuf. 13. 7.
Col. 3. 17.
z Phil. 1. 10.
1 Lo. 2. 10.
a Genhedlydd.
a Rhuf. 15. 2.
Pen. 9. 19, 23.

b Mat. 23. 9.
Eph. 5. 1.
Phil. 3. 17.
c Dat. 2. 9.
c Eph. 1. 20
a 5. 23.
d 10. 14 28
Pen. 3. 23.
Phil. 2. 9.
e 1 Bren. 8. 62.
Pen. 14. 3.
f Pen. 14. 40.
Phil. 4. 8.
g Bath. 5. 1
Luc 1. 46.
h Gen. 1. 26, 27.
i Sal. 8. 6.
k Gen. 3. 16.
l Gen. 2. 22.
m Gen. 2. 18.
* gorchudd yn arwydd ei bod dan awdurdod ei gur.
n 1 Pedr 1. 12.
o Gal. 3. 28.
1 Ped 3. 7.
p Rhuf. 11. 36.
Pen. 8. 6.
q Pen. 10. 15.
r Rhuf. 1. 20.
s 1 Tim. 6. 4.
t Pen. 7. 17 a 14. 33.
† brithynyn
u Pen. 5. 4.
x Preg. 5. 1.
y 1 Pedr 2 1.
y Heb. 10. 25.
‡ fismau, Pen. 1. 10, 11. 12.
z Pen. 13. 5, 6, 7
2. 1. 1 Ioan 2. 19.
a Mat. 18. 7. Luc 17. 1.
b 2 Pedr 2. 19.
c Deut. 13. 3. Act. 20. 30.

tewch pa beth bynnag a roddai ger eich bron, heb ymofyn dim er mwyn cydwybod.

28 Eithr os dywaid neb wrthych, Peth wedi ei aberthu i eilyddod yw hwn; na fyttiewch er mwyn hwnnw yr hwn a'i mynegodd, ac er mwyn cydwybod: canys eiddo yr Arglwydd y ddaear a'i chyflawnder.

29 Cydwybod, meddaf, nid yr eiddot ti, ond yr eiddo arall; canys paham y barnir fy rhyddid i gan gydwybod un arall?

30 Ac os wyf fi trwy † rat yn cymmeryd cyfran, paham y'm cablir am y peth yr wyf yn rhoddi diolch am dano?

31 Y pa un bynnag gan hynny a'r ydych yn ei yfed, ai bethi bynnag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw.

32 Byddwch ddiachar o tramgwydd i'r Iuddewon ac i'r Groegiaid, hefyd, ac i eglwys Dduw:

33 Megis *a* yr ydwyf finnau yn rhyngbodd i bawb ym mhob peth; heb geisio fy lles fy hun, ond *lles* y llawer, fel y byddont hwy gadwedig.

PEN. XI.

1 *Y mae efe yn eu cynghori bwy, 4 am amryw gymmeriadau yn eu cynnulleidfaoedd yn ei dydd.*

Byddwch ddilynwyr i mi, megis yr *a* wyf finnau i Grist.

2 Yr ydwyf yn eich canmol, frodyr, eich bod yn *b* ym mhob peth, ac yn dal y traddodiadau, fel y traddodais i chwi.

3 Eithr mi a fynnwn i chwi wybod, mai *c* pen pob gŵr yw Crist; a phen y wraig *yw* gŵr; a *d* phen Crist *yw* Duw.

4 *e* Pob gŵr yn gweddio, neu yn prophwydo, a pheth a'n *ei* ben, *f* sydd yn cywilyddio ei ben.

5 Eithr pob *g* gwraig yn gweddio, neu yn prophwydo, yn benneeth, sydd yn cywilyddio ei phen: canys yr un yw a phe byddai wedi ei heillio.

6 Canys os y wraig ni wisg *am ei phen*, ensefier hi hefyd: eithr os brwnt i wraig ei chneifio, neu ei heillio, gwisged.

7 Canys gŵr yn wir ni ddylai wisgo *am ei ben*, am *h* ei fod yn ddelw a *i* gogoniant Duw; a'r *k* wraig yw gogoniant y gŵr.

8 Canys *l* nid yw y gŵr o'r wraig; ond y wraig o'r gŵr.

9 Ac *m* ni chrewyd y gŵr er mwyn y wraig; eithr y wraig er mwyn y gŵr.

10 Am hynny y dylai y wraig fod ganddi * awdurdod ar *ei* phen, *n* o herwydd yr angylion.

11 Er hynny *o* nid *yw* na'r gŵr heb y wraig, na'r wraig heb y gŵr, yn yr Arglwydd.

12 Canys yr un wedd ac y *mae* y wraig o'r gŵr, felly y *mae* y gŵr trwy'r wraig: a *p* phob peth *sydd* o Dduw.

13 *q* Barnwch yndoch eich hunain, ai hardd yw i wraig weddio Duw yn benoeth?

14 Onid yw *r* naturiaeth ei hun yn eich dysgu chwi, os gwallt-llaes a fydd gŵr, mai anmharch yw iddo?

15 Eithr os gwraig a fydd gwallt llaes, clod yw iddi: o blegid ei llaes-wallt a ddodwyd yn orchudd iddi.

16 Od oes neb a fyn fod yn *s* ymrysongar, nid oes gennym ni gyfryw ddefod, *t* na chan eglwysi Duw.

17 Eithr wrth † odywedyd hyn, nid ydwyf yn *u* eich canmol, *u* eich bod yn dyfod ynghyd, nid er gwell, *x* ond er gwaeth.

18 Canys yn gyntaf, pan ddelo'ch ynghyd yn yr eglwys, yr ydwyf yn clywed fod ‡ amraneilion yn eich plith chwi; *z* ac o ran yr wyf fi yn credu.

19 Canys *a* rhaid *yw* bod hefyd heresiau yn *b* eich plith: *c* fel y byddo y rhai cymmeradwy yn eglur yn eich plith chwi.

20 Pan fyddoch chwi gan hynny yn dyfod ynghyd *d* yn unlle, nid bwyta swppar yr Arglwydd *ydyw hyn*.

21 Canys y mae pob un wrth fwyta, yn cymmeryd ei swppar ei hun o'r blaen; a ac un fydd a newyn arno, *e* ac arall fydd yn feddw.

22 Onid oes gennych dai i fwytta ac i yfed? ai *f* am hyn yr ydych chwi eglwys Dduw, a gwaradwyddo y rhai || nid oes ganddynt? Pa beth a ddywedaf wrthych? a ganmolaf fi chwi yn hyn? Nid wyf yn *ebe* canmol.

23 Canys g myfi a dderbyniais gan yr Arglwydd yr hyn a *h* draddodais i chwi; *i* Bod i'r Arglwydd Iesu, y nos y bradychwyd ef, gymmeryd bara:

24 Ac wedi iddo ddiolch, efe a'i torrodd, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttewch: hwn yw fy nghorph, yr hwn *k* sydd dros eich: gwnewch hyn er cofio am danaf.

25 Yr un modd *efe a gymmerodd* y cwppan, wedi swppera, gan ddywedyd, Y cwppan hwn yw y testament newydd yn fy ngwaed: gwnewch hyn, cynnifer gwaith bynnag yr yfoch, er cofio am danaf.

26 Canys cynnifer gwaith bynnag y bwytaoch y bara hwn, ac yr yfoch y cwppan hwn, y dangosweh farwolaeth yr Arglwydd *m* nyd oni ddelo.

27 Am hynny, pwy bynnag a fwyttao'r bara hwn, neu a yfo gwppan yr Arglwydd *n* yn anhoiliwng, euog fydd o gorph a gwaed yr Arglwydd.

28 Eithr o holed dyn ef ei hun; ac felly bwyttaed o'r bara, ac yfed o'r cwppan.

29 Canys yr hwn fydd yn bwytta ac yn yfed *o* anghellwng, fydd yn bwytta ac yn yfed *o* barnedigaeth iddo ei hun, am nad yw yn iawn farnu corph yr Arglwydd.

30 O blegid hyn *y mae* llawer yn *q* weiniaid ac yn llesg yn eich mysg, a llawer yn *r* huno.

31 Canys *s* pe iawn farnem ni ein hunain, ni'n bernid.

32 Eithr pan y'n bernir, *t* y'n ceryddir gan yr Arglwydd, fel na'n *u* damner gyd a'r byd.

33 Am hynny, fy mrodyr, pan ddeloch ynghyd i fwytta, arofwchei gilydd.

34 Eithr os bydd newyn ar neb, bwyttaed gartref; fel na ddeloch ynghyd i farnedigaeth. Ond y pethau eraill *x* mi a'u trefnaf pan ddelwyf.

PEN. XII.

1 *Bod amryw ddoniau, 7 a phob un er lleshad; 27 i wasanaethu, a theyd-weini i gyrfoedd Crist.*

EITHR am ysprydol *ddoniau*, frodyr, ni fynnwn i chwi fod *a* heb wybod.

2 Chwi a wyddoch mai Cenhedlaedd oeddych, yn eich *b* arwain ymaith at yr eilyngod mudion, fel y'ch tywysid.

3 Am hynny yr wyf yn hyspysu i chwi, *c* nad oes neb yn llafaru trwy Yspryd Duw, yn galw yr Iesu yn * ylgymmunbeth: ac *d* ni all neb † ddywedyd y'r Arglwydd Iesu, eithr trwy yr Yspryd Glan.

4 Ac *e* y mae amryw ddoniau, eithr *f* yr un Yspryd.

5 Ac y mae amryw *g* weinidogaethau, eithr yr un Arglwydd.

6 Ac y mae amryw *h* weithrediadau, ond yr un * yw Duw, yr hwn sydd yn gweithredu pob peth ym mhawb.

7 Eithr eglurhad yr Yspryd a roddir i *k* bob un er lleshad.

8 Canys i un trwy yr Yspryd, y *l* rhoddir ymadrodd doethineb; ac i arall ymadrodd *m* gwybodaeth trwy yr un Yspryd:

9 Ac i arall *n* ffydd trwy yr un Yspryd; ac i arall † ddawn i iachau trwy yr un Yspryd;

10 Ac

a Iago 1. 17.
1 Pedr 1. 10.
b Mat. 16, 17.
† brŷn.
‡ mai lleshau yw yr Arglwydd.
c Adn. 8. Rhuf. 12. 4
d Eph. 4. 4.
e Adn. 28. Eph. 4. 11.
f Adn. 9, 10.
* Neu, Duw yw
25. 14, 15.
n Act. 6. 5. Pen. 13. 2.
† ddoniau, Marc 16. 18. Iago 5. 15.

d Judas 19.
e Pen. 10. 31. Iago 2. 3, 4.
f Pen. 10. 32. Iago 2. 6.
|| ydynt ddoethion?
g Pen. 15. 3.
h Mat. 16. 26. Mart 14. 22. Luc 22. 19.
i Can. 5. 1.
k Eia. 53. 5.

l Exo. 24. 8. Heb. 9. 12.
m Luc 19. 12. Act. 1. 11. Heb. 9. 28.
n Mat. 22. 13. Heb. 11. 6.
o Galar. 3. 40. 2 Cor. 13. 5. Gal. 6. 4.
p Mat. 23. 14. Rhuf. 2. 3.
q 2 Cron. 30. 20.
r 1 Bren. 2. 10. Mat. 9. 24.
s Sal. 32. 5. Dat. 3. 17.
t Sal. 91. 12. Heb. 12. 5.
u Hos. 4. 14, 17.
x Pen. 14. 40. Col. 2. 5.

a Iago 1. 17.
1 Pedr 1. 10.
b Mat. 16, 17.
† brŷn.
‡ mai lleshau yw yr Arglwydd.
c Adn. 8. Rhuf. 12. 4
d Eph. 4. 4.
e Adn. 28. Eph. 4. 11.
f Adn. 9, 10.
* Neu, Duw yw
25. 14, 15.
n Act. 6. 5. Pen. 13. 2.
† ddoniau, Marc 16. 18. Iago 5. 15.

o Mat. 7. 22.
p Pen. 14. 3.
q 1 Io. 4. 1. Dat. 2. 2.
r Act. 2. 4.
s Pen. 14. 19.
t 2 Cor. 10. 13.
u Mat. 20. 15. Heb. 2. 4.
x Can. 6. 9. Rhuf. 12. 5. Eph. 4. 4, 16. y Gal 3 16. z Eph. 5. 26. † *Cenhedlaeth.* Gal. 3. 28. Col. 3. 11.
a Adn. 17, 19. Eph. 2. 14.
b Deut. 28. 13.
c Sal. 139. 15.
d Adn. 11. *y byddai'r* Pen. 15. 10
e Eph. 2. 15.
f 1 Sam. 25. 32.
g Preg. 4. 9. 10.
h Pen. 1. 10.
* *fim*, Pen. 1. 10. i Phil. 2. 20
k Rhuf. 12. 15. Heb. 13. 3.
l Rhuf. 12. 5. Pen. 3. 16. Eph. 1. 23. a 4. 12.
m Mat. 18. 18. Col. 1. 24.
n Luc 6. 13. Eph. 4. 11.
o Act. 6. 3, 4. Eph. 2. 20.
p Rhuf. 12. 8. 1 Tim. 5. 17. Heb 13. 17, 24.
† *dunyw-iaethau.*
‡ Neu, *nerthoedd.*
q Pen. 14. 1, 39.
r Pen. 13. 1. &c.

10 Ac i arall, *o* wneuthur gwyrthiau; ac i arall, *p* brophwydoliaeth; ac i arall, *q* wahaniaethu ysprydoedd; ac i arall, *r* *amryw* ddafodau; ac i arall, *s* eglurhad y dafodau.

11 A'r holl bethau hyn y mae'r un a'r unthyw Yspryd yn eu gweithredu, *t* gan rannu i bob un o'r neilldu *u* megis y mae yn ewyllysio.

12 Canys fel y mae'r *x* corph yn un, ac iddo aelodau lawer, a holl aelodau'r un corph, cyd-byddont lawer, ydynt un corph; felly y *mae y* Criſt hefyd.

13 O herwydd trwy un Yspryd y *z* bedyddiwyd ni oll yn un corph, pa un bynnag ai Iuddewon ai † Groegwyr, ai caethion ai rhyddion; ac *ni* a ddiodwyd oll i un Yspryd.

14 Canys y *a* corph nid yw un aelod, eithr lawer.

15 Os dywaid y *b* troed, Am nad wyf law, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw efe o'r corph?

16 Ac os dywaid y glust, Am nad wyf lygad, nid wyf o'r corph; ai am hynny nid yw hi o'r corph?

17 Pe yr holl gorph *fyddai* lygad, pa le y byddai'r clywed? pe'r cwbl *fyddai* glywed, pa le y *byddai'r* arogliad?

18 Eithr yr awr hon Duw a *c* osododd yr aelodau, bob un o honynt yn y corph, fel yr *d* ewyllysiodd efe.

19 Canys pe baeht oll un aelod, pa le *y byddai'r* corph?

20 Ond yr awr hon llawer *yw'r* aelodau, eithr *e* un corph.

21 Ac ni all y *f* llygad ddywedyd wrth y llaw, Nid rhaid i mi wrthyt; na'r g pen chwaith wrth y traed, Nid rhaid *i* mi wrthych.

22 Eithr yn hytrach o lawer, yr aelodau o'r corph y rhai a dybir eu bod yn wannaf, ydynt angenrheidiol.

23 A'r rhai a dybiwn ni eu bod yn ammharcheidiccaf o'r corph, ynthylch y rhai hynny y *h* gotoduwn ychwaneg o barch: ac y mae'n *paeledau* anhardd yn cael ychwaneg o harddwch.

24 O blegid ein *paeledau* hardd nid rhaid iddynt *wrthe*: eithr Duw a gyddymmherodd y corph, gan roddi parch ychwaneg i'r hyn oedd deilyngiol:

25 Fel na byddai * anghyfoed yn y corph; eithr bod i'r aelodau *i* ofalu'r un peth dros eu gilydd.

26 A pha un bynnag ai *k* dioddef *l* wna un aelod, y mae'r holl aelodau yn cyd-ddioddef; ai anrhydeddu a wneir un aelod, y mae'r holl aelodau yn cyd-lawenhau.

27 Eithr *l* chwychwi ydych gorph Criſt, ac aelodau o ran.

28 A *m* rhai yn wir a osododd Duw yn yr eglwys; yn gyntaf *n* apoſtolion, yn ail prophwydi, yn drydydd athrawon, yna gwyrthiau; wedi hynny doniau i iachau *o* cynnorthwyau, *p* llywodraethau, † rhywogaethau tafodau.

29 A oes gan bawb ddoniau i iachau? a yw pawb yn llafaru a thafodau? a yw pawb yn cyfieithu?

31 Eithr *q* deisyfwch y doniau goreu. Ac etto yr wyf yn dangos i chwi *r* ffordd ura magorol.

1 PEN. XIII.

1 *Mad yw'r doniau godidocaf ddim heb ei ganiad.* 14 *Cammolineth ieuaa perfaith.*

PE llafarwn â thafodau *a* dynion ac angylion, ac heb fod gennyf gariad, yr wyf *b* fel dryd yn feinio, neu fymbal yn tincian.

2 A phe byddai gennyf *c* brophwydoliaeth, *d* gwybod o honof y dirgelion oll, a phob gwybodaeth; a phe bai gennyf yr holl ffydd, *e* fel y gallwn fynnudo mynyddoedd, ac heb gennyf gariad, *f* mi wyf n ddim.

3 A *g* phe porthwn y tlodion â'm holl *e* Mat. 6. 2. Luc 10. 8. *f* Sal. 14. 4. *g* Mat. 6. 2. Num. 10. 3. *h* Num. 12. 3. Di. 16. 12. * *anwa-* *dusrwydd.* i Phil. 2. 4. k 2 Sam. 24. 10. Sal 10. 3. l Exo. 18. 3
m Rhuf. 15. 1. Phil. 1. 7. *n* Ioan 10. 12. Pen. 1. 5. *o* Dat. 21. 1. *p* Eſa. 28. 11. † Neu, *ymrefymu.* *ymam* *q* 2 Cor. 3. 18. a 5. 7. Phil. 3. 12. *r* Phil. 3. 12. 1 Ioan 3. 2. 1 Adn. 1, 2. 1 Pedr 4. 8.

1 PEN. XIV.

1 *Prophwydoliaeth*, 2, 3, 4 *yn rhagori ar dafodau dieithr*, 12 *rhaid defnyddio pob un o'r ddau at adeiladaeth.*

DIlynwch gariad, a *a* deisyfwch *ddoniau* ysprycol; *b* ond yn hytrach fel y prophwydoch.

2 Canys yr hwn fydd *c* yn llafaru a thafod *dieithr*, nid wrth ddynion y mae yn llafaru, ond wrth Dduw; canys nid oes neb yn * gwrando; er hynny yn yr yspryd y mae efe yn llafaru *d* dirgeledigaethau.

3 Eithr yr hwn fydd yn prophwydo, fydd yn llafaru wrth ddynion er *e* adeiladaeth, a *f* chynghor, a *g* chyſur.

4 Yr hwn fydd yn llafaru â thafod *dieithr*, fydd yn ei adeiladu ei hunan; eithr yr hwn fydd yn prophwydo, fydd yn *h* adeiladu'r eglwys.

5 Mi a fynnwn *ewb bod* chwi oll yn llafaru â thafodau; ond yn hytrach brophwydo o honoch: canys mwy *yw* yr hwn fydd yn prophwydo, na'r hwn fydd yn llafaru â thafodau; oddi eithr iddo gyfieithu, fel y derbynio'r eglwys adeiladaeth.

6 *Ac* yr awr hon, frodyr, os deuaf attoch gan lafaru â thafodau, pa lesad a wnaf i chwi, oni lafarafwrthych naill ai trwy wetediqaeth, *i* neu trwy wybodaeth, neu trwy brophwydoliaeth, neu trwy athrawiaeth?

7 Hefyd pethau dienaid wrth roddi ſain, pa un bynnag ai pibell ai telyn, oni roddant wahaniaeth yn y † ſain, pa wedd y gwybyddir y peth a genir ar y pibell, neu ar y delyn?

8 Canys os yr *k* udgorn a rydd ſain anhyhod, pwy a ymbarottoa i ryfel?

9 Felly chwithau, oni roddwch â'r tafod *l* ymadrodd dyalhus, pa wedd y gwybyddir y peth a lafarir? canys chwi a fyddwch yn llafaru wrth yr awyr.

10 Y mae cymmaint, yſgatfydd, o rywogaethau lleiaf yn y byd, a nid *oes* un o honynt yn afiafar.

11 Am hynny, oni wn i ystyr y llais, myfi a fyddaf *m* farbariad i'r hwn fydd yn llafaru, a'r hwn fydd yn llafaru a *fydd* barbariad i mi yn farbariad.

12 Felly chwithau, gan eich bod yn awyddus *i ddoniau* † yſprycol, ceiſiwch ragori tu ag at adeiladaeth yr *n* eglwys.

a Pen. 12, 3, 31. 2 Pedr 1, 5, 8.
b Num. 11, 25, 29. Rhuf. 12. 6. Pen. 12. 10.
c Act. 2. 4, a 10. 46.
* *deall.*
d Mat. 13. 11.
e Pen. 8. 1. Judas 20.
f Neh. 3. 13.
g Eſa. 40. 1. 2 Tim. 3. 16.
h Adn 3, 20. Mat. 18. 18.
i Pen. 13. 2. 1 Tim. 3. 6.
† *ganig.*
k Num. 10. 2. Eſa 58. 1.
l Preg. 12. 10. Mat. 13. 51.
m Act. 28. 2. Col. 3. 11.
† *yſpryduu,*
n Adn. 19.

o Pen. 12. 20.
p Iago 1. 5.
q Sal. 47. 7. Eph. 5. 19. Col. 3. 16.
r Num. 6. 23. Deuter. 27. 15.
s Deut. 27. 25. Neh. 5. 13.
t Pen. 12. 20.
u Sam. 11. 1.
x Adn. 12. 7. Pen. 4. 15.
y Heb. 5. 12. 1. 8. 6. 1. Eph. 4. 14. ☞ Mat. 18. 3.
z *wyr.* Gen. 6. 9. Phil. 3. 15.
a Eſa. 28. 11. Jer. 5. 15.
b Gen. 11. 9. Deut. 28. 49. Joel 2. 28.
c Act. 2. 22, 38.
d 16. 14.
e Act. 18. 28
a 24. 25.
b 2 Tim. 3. 16.
c 2 Cor. 2. 15. Heb. 4. 12.
f Eſa. 45. 24. Zec. 8. 23.
g Pen. 12. 3, 9, 10. Adn. 6.
h Adn. 5. Pen. 3. 22. Judas 20.
i Sal. 139. 2, 3. Eſa. 8. 20. Act. 17. 11.
k Adn. 1. Act. 8. 4.
† *a'i brawſaeth.*
l 1 Ioan 4. 1.
m Eſa. 8. 20. Rhuf. 12. 7
n Pen. 11. 16.
o 1 Tim. 2. 11, 12.
p Pen. 11. 3 Eph. 5. 23. Col. 3. 18. 1 Pedr 3. 1.
q Gen. 3. 16.
r 1 Pedr 3. 5.
s Diar. 13. 7. 2 Cor. 10. 7.
t 1 Ioan 4. 6.
u Luc 10. 16.
x 2 Pedr 3. 5.
☞ Dat. 22. 15.

13 O herwydd pa ham yr hen ſydd yn llafaru â thafod *dieithr*, gweddied ar iddo allu o'i eſbonio.

14 Canys os gweddiaf â thafod *dieithr*, y mae fy yſpryd yn gweddïo, ond y mae fy neall yn ddiffrwyth.

15 Beth gan hynny? Mi a weddiaf â'r yſpryd, ac a weddiaf â'r deall hefyd: canaf â'r yſpryd, a chanaf â'r deall hefyd.

16 Canys os y bendithi â'r yſpryd, pa wedd y dywaid yr hwn ſydd yn cyflawni lle'r † anghyfarwydd, Amen, ar dy ddoddiad diolch, gan na's gwyr beth yr wyt yn ddywedyd?

17 Canys tydi yn ddiau wyt yn diolch yn dda, ond y llall nid yw yn cael ei adeiladu.

18 *s* Yr ydwyf yn diolch i'm Duw, fy mod i yn llafaru â thafodau yn *t* fwy na chwi oll:

19 Ond yn yr *u* eglwys gwell gennyf lafaru pump gair trwy fy neall, fel y dyſgwyf eraill hefyd, na *x* myrddiwn o eiriau mewn tafod *dieithr*.

20 O frodyr: y na fyddwch feichgyn mewn deall: eithr mewn drygioni ☞ byddwch blant; ond mewn deall byddwch *y* berfaith.

21 Yn y ddeddf y mae'n ſgrifenedig, *a* Trwy rai eſtronieithus, a *thrwy* wefuſau eſtronol, y llafaraf wrth y bobl hyn; ac ni'm gwrandawant felly, medd yr Arglwydd.

22 Am hynny tafodau ydynt *b* arwydd, nid i'r rhai ſydd yn credu, ond i'r rhai digred: eithr prophwydoliaeth, nid i'r rhai digred, ond i'r rhai ſydd yn credu.

23 Gan hyny os daw yr eglwys oll *c* ynghyd i'r un lle, a llafaru o bawb â thafodau *dieithr*, a dyfod o rai anyſgedig neu ddigred i mewn; oni ddywedant eich bod yn ynfydu?

24 Eithr os prophwyda pawb, a dyfod o un digred neu anyſgedig i mewn, efe a *d* argyoeddir gan bawb, a fernir gan bawb:

25 Ac felly y gwneir *e* dirgelion ei galon yn amlwg; ac felly gan ſyrthio ar ei wyneb, efe a addola Dduw, gan ddywedyd *f* fod Duw yn wir ynoch.

26 Beth gan hyny, frodyr? pan ddelo chwi ynghyd, y mae gan bob un o honoch ſalm, *g* y mae *ganddo* athrawiaeth, y mae *ganddo* datguddiad, y mae *ganddo* dafod-dieithr, y mae *ganddo* eſboniaeth. *h* Gwneler pob peth er adeiladaeth.

27 Os llafara neb â thafod *dieithr*, *gwneler* bob yn ddau, neu o'r mwyaf *bob* yn dri, a hynny ar gylch; a chyfieithed un.

28 Eithr oni bydd cyfieithydd, tawed yn yr eglwys; eithr llafared wrtho ei hun, *i* ac wrth Dduw.

29 *A* llafared y prophwydi ddau neu dri, *k* a barned y lleill.

30 Ac os datguddir *dim* i un arall a ſy'n eiſtedd yno, tawed y cyntaf.

31 Canys chwi a *l* ellwch oll brophwydo bob yn un, fel y dyſgo pawb, ac y cyſurer pawb.

32 Ac y mae † yſprydoedd y prophwydi *m* yn ddaroſtyngedig i'r prophwydi.

33 Canys nid yw Duw *anadur* anghydfod, ond tangnefedd, *n* fel yn holl eglwyſi'r ſaint.

34 *o* Tawed eich gwragedd yn yr eglwyſi: canys ni chaniattawyd iddynt lafaru: ond *p* bod yn ddaroſtyngedig, megis *q* y mae'r *q* gyfraith yn dywedyd.

35 Ac os mynnant ddyſgu dim, *r* ymofynant â'u gwŷr gartref: o blegid anweddaidd yw i wragedd lafaru yn yr eglwys.

36 Ai oddi wrthych chwi yr aeth gair Duw allan? neu ai attoch chwi yn unig y daeth efe?

37 Os ydyw neb yn *s* tybied ei fod yn brophwyd, neu yn yſprydol, cydnabydded y pethau yr wyf yn eu hyſgrifennu attoch, *t* mai gorchymynion yr Arglwydd ydynt.

38 Eithr od yw *u* neb heb wybod, *x* bydded heb wybod.

39 Am hynny, frodyr, byddwch awyddus i brophwydo, ac na y waherddwch lafaru â thafodau.

40 Gwneler pob peth yn weddaidd, ☞ ac mewn trefn.

PEN. XV.

3 Wyth adgyfodiad Crift. *12 y profir y bydd adgyfodiad y meirw.* *35 Dull yr adgyfodiad.*

HEFYD yr ydwyf yn hyſpyſu i chwi, frodyr, yr efengyl a bregethais i chwi, *a* yr hon hefyd a dderbyniaſoch, ac yn yr hon yr ydych yn ſefyll;

2 *b* Trwy'r hon y'ch ceadwir hefyd, os ydych yn dal yn eich cof a phâ ymadrodd yr efangylais i chwi, oddi eithr *c* darfod i chwi gredu yn ofer.

3 Canys *e* mi a draddodais i chwi ar y cyntaf yr hyn hefyd a dderbyniaſe, farw o Grift dros ein pechodau ni, *f* yn ol yr yſgrythyrau;

4 A'i gladdu, a'i *g* gyfodi y trydydd dydd, *b* yn ol yr yſgrythyrau;

5 Ai weled ef gan Cephas, yna gan y deuddeg.

6 Gwedi hynny y gwelwyd ef gan fwy na *i* phum cant brodyr ar un waith: o'r rhai y mae y rhan fwyaf yn aros hyd yr awr hon; eithr rhai a hunaſant.

7 Gwedi hynny y gwelwyd ef *k* gan Iago; yna gan yr holl apoſtolion.

8 Ac yn ddiweddaf oll y gwelwyd ef gennyf finnau hefyd, megis *m* gan un an-nhymmig.

9 Canys *n* myfi yw'r lleiaf o'r apoſtolion, yr hwn nid wyf addas i'm galw yn apoſtol, am i *o* mi erlid eglwys Dduw.

10 Eithr *p* trwy ras Duw yr ydwyf yr hyn ydwyf: a'i ras ef, yr hwn *a roddwyd* i mi, ni bu yn ofer; ond *q* mi a lafuriais yn helaethach nâ hwynt oll: *ac r* nid myfi chwaith, ond gras Duw yr hwn oedd gyd â mi.

11 Am hynny, pa un bynnag ai myfi ai hwynt-hwy, *s* felly yr ydym yn pregethu, ac felly y credaſoch chwi.

12 Ac os pregethir Crift, ei gyfodi ef o feirw; pa fodd y *t* dywaid rhai yn eich plith chwi, nad oes adgyfodiad y meirw?

13 Eithr onid oes adgyfodiad y meirw, *u* ni chyfodwyd Crift chwaith.

14 Ac os Crift ni *x* chyfodwyd, ofer *yw* eich pregeth ni, *y* ac ofer hefyd *yw* eich ffydd chwithau.

15 Fe a'n ceir hefyd yn ☞ gau dyſtion i Dduw; canys *a* ni a dyſtiaſom am Dduw, ddarfod iddo gyfodi Crift: yr hwn ni's cyfododd efe, os y meirw ni chyfodir.

16 Canys os y meirw ni chyfodir, ni chyfodwyd Crift chwaith.

17 Ac os Crift ni chyfodwyd, ofer *yw* eich ffydd chwi; *b* yr ydych etto yn eich pechodau.

18 Yna hefyd y *c* cyfrgollwyd y rhai a hunaſant yng Nghrift.

19 Os yn y byd yma yn unig y gobeithiwn yng Nghrift, *d* truenuſaf o'r holl ddynion ydym ni.

20 Eithr yn awr Crift a gyfodwyd oddi wrth y meirw, *at* a wnaed yn *e* flaenffrwyth y rhai a hunaſant.

21 Canys *f* gan fod marwolaeth trwy ddyn, *g* trwy ddyn hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw.

22 O blegid megis yn Adda y mae pawb yn meirw, felly hefyd yng Nghrift y *k* bywheir pawb.

23 Eithr i pob un yn ei drefn ei hun: y blaen-ffrwyth *yw* Crift; gwedi hynny y rhai *ydynt* eiddo Crift, yn ei ddyfodiad ef.

24 Yna *y lydd* y *k* diwedd, wedi y rhoddo efe *l* y deyrnas i Dduw a'r Tad; wedi iddo ddileu pob pendefigaeth, a phob awdurdod a nerth.

25 Canys rhaid iddo *m* deyrnaſu hyd oni oſodo ei holl elynion dan ei draed.

26 *n* Y gelyn diweddaf a ddinyſtrir *yw* yr angau.

27 Canys

m Sal. 72. 8. a 110. 1. Eph. 1. 22. Heb. 1. 13. Dan. 3. 21. *n* Luc 20. 36. Dat. 21. 4.

a Act. 11. 1. Gal. 1. 11. *b* 1 Thef. 1. 5. Heb. 4. 14. *c* Rhuf. 1. 16. *d* Mar. 13. 20. 21. *e* Pen. 2. 2. *a* 11. 23. *f* Eſa. 53. 5, 7. Dan. 9. 26. 1 Ped. 2. 24. *g* Mat. 16. 21. Rhuf. 1. 4. *b* Sal. 16. 10. *h* Gen. 40. 12, 13. Io. 20. 24. *i* Mat. 28. 7. Luc 24. 34. *k* Mat. 4. 21. *m* Act. 9. 4. 1 Tim. 1. 13. *n* Di 30. 2. Mat. 23. 11. Eph. 3. 8. *o* Act. 9. 1. Gal. 1. 13. *p* Pen. 4. 7. Eph. 2. 8. *q* Rhuf. 15. 19. *r* Mat. 10. 20. 2 Cor. 3. 5. *s* Adn 3. Phil. 1. 18. *t* 2 Tim. 2. 18. *u* Eph. 1. 20. *x* Rhuf. 6. 25. *y* Adn. 4. 1 Ped. 1. 3. ☞ Act. 10. 39. *a* Act. 13. 34. *b* Rhuf. 4. 11. *c* Luc 13. 24. *d* Heb. 11. 37. *e* Adn. 23. Col. 1. 18. Dat 1. 5. *f* Gen. 2. 17. Rhuf 5. 12. *g* Io 11. 25. *b* Io. 5. 28. *i* Adn. 20. 1 Thef. 4. 15, 16, 17. *k* Dat 21. 4. *l* Luc 19. 12.

o Adn. 24. Sal. 8. 6. Heb. 2. 8.
p Adn. 7. Pen. 11. 3.
q Mat. 20. 22. Mar. 10. 38
r Act. 20. 23.
s Rhuf. 8. 36. Pen. 4. 9. 2 Cor. 4. 10, 11.
* mor ficr a'm *gorfoledd* o'ch plegid chwi &c.
t 1 Thef. 2. 19.
v Act. 19. 29.
2 Cor. 1. 8.
† *a dynion fel ag anifeiliaid.*
u Preg. 11. 9.
Eſa. 22. 13.
x Gal. 6. 7.
‡ *gwyſuwch.*
y Rhuf. 13. 11. Eph. 5. 14.
z Mat. 22. 29. Ioan 3. 4.
a Mat. 5. 22. Tit. 1. 13.
b Ioan 12. 24.
c Sal. 104. 14. Pen. 3. 7.
d Adn. 41. Gen. 1. 14, 17.
e Dan. 12. 3. Mat. 13. 43
f Gen. 35. 3. 19. Phil. 3. 21. Col. 3. 4.
g Mat. 13. 43. Luc 20. 36
h Gen. 2. 7, 19.
i Act. 5. 15 Rhuf. 5. 14.
k Gal. 4. 4. *l* Mat. 1. 20. Ioan 3. 13, 31.
m Phil. 3. 21.
n Gen. 5. 3. *o* 2 Cor. 3. 18.
a 4. 11.
1 Ioan 3. 2.
p Mat. 25. 34. Io. 3. 3, 5.
q Heb. 9. 27. 1 Theſ. 4. 15, 16, 17.
r Mat. 24. 31.

27 Canys *o* efe a ddaroſtyngodd bob peth dan ei draed ef. Eithr pan yw yn dywedyd fod ppb peth wedi ei ddaroſtwng, amlwg *yw* mai oddi eithr yr hwn a ddaroſtyngodd bob peth iddo.
28 A phan ddaroſtynger pob peth iddo, yna y Mab ei hun hefyd a ddaroſtyngir i'r hwn a ddaroſtyngodd bob peth iddo, fel y *p* byddo Duw oll yn oll.
29 *Os* amgen, beth a wna y rhai a *q* tedyddir dros y meirw, os y meirw ni chyfodir ddim? pa ham ynte y bedyddir hwynt dros y meirw?
30 A pha ham yr ydym ninnau mewn *r* perygl bob awr?
31 *s* Yr ydwyf beunydd yn marw, * myn eich gorfoledd yr hon ſydd gennyf yng Nghriſt Ieſu ein Harglwydd.
32 Os yn ol dull dyn *t* yr ymleddais † âg anifeiliaid yn Epheſus, pa leſâd *ſydd i* mi, oni chyfodir y meirw? *u* bwyttawn ac yfwn; canys y foru marw yr ydym.
33 *x* Na thwyller chwi: y mae ymddiddanion drwg yn llygru moeſau da.
34 ‡ *y* Deffrowch yn gyfiawn, ac na phechwch: canys nid oes gan rai wybodaeth am Dduw: Er cywilydd i chwi yr wyf yn dywedyd hyn.
35 Eithr fe ddywaid rhyw un, *z* Pa fodd y cyfodir y meirw? ac â pha *ryw* gorph y deuant?
36 *a* O ynfyd, y peth yr wyt ti yn ei hau, *b* ni fywheir oni bydd efe marw.
37 A'r peth yr wyt yn ei hau, nid y corph a ſydd yr ydwyt yn ei hau, ond gronyn noeth, yſgatfydd o wenith, neu o ryw *ratwn* arall.
38 Eithr *c* Duw ſydd yn rhoddi iddo gorph fel y mynnodd efe, ac i bob hedyn ei gorph ei hun.
39 Nid *yw* pob cnawd unrhyw gnawd: eithr arall *yw* cnawd dynion, ac arall *yw* cnawd anifeiliaid, a *chnawd* arall *ſydd* i byſgod, ac arall i adar.
40 *T mae* hefyd *d* gyrph nefol, a chyrph daearol: ond arall *yw* gogoniant y rhai nefol, ac arall y rhai daearol.
41 Arall *yw* gogoniant yr haul, ac arall *yw* gogoniant y lloer, ac arall *yw* gogoniant y ſêr: canys y mae rhagor rhwng ſeren a ſeren mewn gogoniant.
42 *e* Felly hefyd *y mae* adgyfodiad y meirw. *f* Efe a heuir mewn llygredigaeth, *ac* a gyfodir mewn anllygredigaeth:
43 Efe a heuir mewn ammharch, *ac* a gyfodir mewn *g* gogoniant: efe a heuir mewn gwendid, *ac* a gyfodir mewn nerth:
44 efe a heuir yn gorph anianol, *ac* a gyfodir yn gorph yſprydol.
Y mae corph anianol, ac y mae corph yſprydol.
45 Felly hefyd y mae'n 'ſgrifenedig, *h* Y dyn cyntaf Adda a wnaed yn enaid byw, *i a'r* Adda diweddaf yn yſpryd yn bywhau.
46 Eithr nid cyntaf yr yſprydol, ond yr anianol; ac wedi hynny yr yſprydol.
47 Y dyn cyntaf o'r ddaear yn ddaearol; *k* yr ail ddyn yr Arglwydd *l* o'r nef.
48 Fel *y mae* y daearol, felly *y mae* y rhai daearol hefyd; ac fel y mae y nefol, felly *y mae y m* rhai nefol hefyd.
49 Ac *n* megis y dygaſom ddelw y daearol, *o* ni a ddygwn hefyd ddelw y nefol.
50 Eithr hyn meddaf, O frodyr, na *p* ddichon cig a gwaed etifeddu teyrnas Dduw; ac nad yw llygredigaeth yn etifeddu anllygredigaeth.
51 Wele, yr wyf yn dywedyd i chwi ddirgelwch: *q* ni hunwn ni oll, eithr ni a newidir oll mewn moment, ar darawiad llygad, *r* wrth yr udgorn diweddaf.
52 Canys *s* yr udgorn a gan, a'r meirw a gyfodir yn anllygredig, a ninnau a newidir.
53 O herwydd rhaid i'r llygradwy hwn wiſgo anllygredigaeth, ac *t* i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb.
54 A phan ddarfio i'r llygradwy hwn wiſgo *u* anllygredigaeth, ac i'r marwol hwn wiſgo anfarwoldeb, yna y bydd yr ymadrodd a *x* ſgrifenwyd, Angau a lyngcwyd mewn buddugoliaeth.
55 *y* O angau, pa le y mae dy golyn? O uffern, pa le *mae* dy fuddugoliaeth?
56 ‖ Colyn angau *yw* pechod, a grym pechod *yw y* gyfraith.
57 Ond i Dduw *y bydd* y diolch, yr hwn ſydd yn *a.* rhoddi i ni fuddugoliaeth trwy ein Harglwydd Ieſu Criſt.
58 Am hynny, *fy* rmodyn anwyl brodyrwch ſicr, a ‖ diymmod, * a helaethion yng waith yr Arglwydd yn waſtadol; † a chwi yn gwybod nad yw eich llafur chwi yn *b* ofer yn yr Arglwydd.

bod. *b* Gal. 6. 9. Heb. 6. 10.

a 2 Cor. 5. 4
u Phil. 3. 21.
x Eſa. 25. 8. Dat. 20. 14.
y Hoſ. 13. 14.
z Rhuf. 5. 13.
a 2 a. 5, 13. a Rhuf. 7. 24. 25.
Heb. 2. 10.
1 Ioan 5. 6.
‖ *dyſgu.*
* *yn ymhelaethu,*
2 Pedr 3. 5, 6, 7.
a 3. 18.
† *gan wybod.*
Dat. 21. 12.

P E N. XVI.

1 *Annog i borthi angen y brodyr.* 13 *Rhybuddion caredig.*

HEFYD am *a* y gaſgl i'r ſaint; megis yr ordeiniais i eglwyſi Galatia, *b* felly gwnewch chwithau.
2 Y *dydd* cyntaf o'r wythnos, pob un o honoch *c* rhodded heibio yn ei ymyl, gan dryſori, fel y llwyddodd *Duw* ef, fel na byddo caſgl pan ddelwyf fi.
3 A phan ddelwyf, pa rai bynnag a ddangoſoch eu bod yn gymmeradwy trwy lythyrau, *d* y rhai hynny a ddanfonaf i ddwyn eich * rhodd i Jeruſalem.
4 Ac † os bydd y peth yn haeddu i minnau hefyd ſyned, hwy a gânt ſyned gyd â mi.
5 Eithr mi a ddeuaf attoch, *d* gwedi yr elwyf trwy Macedonia (canys *e* trwy Macedonia yr ydwyf yn myned)
6 Ac nid hwyrach yr aroſaf gyd â chwi, neu y gauafaf hefyd, fel y'm *f* hebryngoch i ba le bynnag yr elwyf.
7 Canys nid oes i'm bryd eich gweled yn awr ar fy bynt; ond yr wyf yn gobeithio'r aroſaf ennyd gyd â chwi, *g* os cenhada yr Arglwydd.
8 Eithr mi a'aroſaf yn *b* Epheſus hyd y ‡ Sulgwyn.
9 Canys i agorwyd i mi ddrws mawr a grymmus, ac y *mae* gwrthwynebwyr lawer.
10 Ac *k* os Timotheus a ddaw, edrychwch ar ei fod yn *l* ddiofn gyd â chwi: canys *m* gwaith yr Arglwydd y mae yn ei weithio fel finnau.
11 Am hynny na *n* ddiyſtyred neb ef; ond hebryngwch ef mewn heddwch, fel y delo attaf fi: canys yr wyf fi yn ei ddisgwyl ef gyd â'r brodyr.
12 Ac am y brawd Apolos, mi a ymbiliais lawer âg ef am ddyfod attoch chwi gyd â'r brodyr; eithr er dim nid oedd ei o ewyllys ef i ddyfod yr awr hon; ond efe a ddaw pan gaffo amſer cyfaddas.
13 Gwyliwch, *p* ſefwch yn y ffydd, ymwrolwch, ymgryfhewch.
14 Gwneler eich holl bethau chwi *q* mewn cariad.
15 ¶ Ond yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, (chwi a adwaenoch dŷ Stephanes, mai *r* blaen-ffrwyth Acaia ydyw, ac iddynt *s* ymoſod i weinidogaeth y ſaint)
16 *t* Fod o honoch chwithau yn ddaroſtyngedig i'r cyfryw, ac i bob un ſydd yn cyd-weithio, ac yn llafurio.
17 Ac yr ydwyf yn llawen am dyfodiad Stephanes, a Ffortunatus, ac Acaicus:

a Act. 11. 29. Rhuf. 15.
b Rhuf. 12.
1 Io. 3. 17.
c Mat. 6.
2 Cor. 8. 12
* *haelioni,*
2 Cor. 8. 1.
Heb. 13. 16
† *os bydd addas,*
Act. 24. 17
d Act. 19.
e Adn. 19.
f 2 Cor. 1. 16
g Jer. 10. 23. Rhuf. 1. 10
Iago 4. 15.
h Act. 19. 10. Pen. 15. 32
‡ Groeg, *Pentecoſt,* Act. 2. 1.
i Act. 24. 27.
2 Cor. 2. 12.
k Pen. 4. 17.
l Gal. 2. 4.
m Phil. 2. 20, 22.
1 Theſ. 3. 2.
n 1 Tim. 4. 12.
o Adn. 7. Pen. 1. 12.
p Gal. 5. 1.
2 Theſ. 2. 15.
q Pen. 13. 1, 2, &c.
2 Cor. 13. 11.
r Rhuf. 16. 5.
s Act. 6. 3, 5. *t* Heb. 13. 17.

M m m cus:

Pen. xv. *Adn.* 29.] *Bedyddir dros y meirw.* Y mae bedydd yn arwyddo claddu a chhodi, ac hyderu yn angau'r Ieſu! ond *dewis* marw dros *ſydd* y merthyron, yw Addyſg fwyaf yr ymadroddion *Heb.* xi. 35.
Adn. 31. *Myn eich gorfoledd.* Yr oeddynt yn canfod y *gorfoledd*, a'r achos, Sef llwyddiant y gwaith; heb ddyall *parygl* y gweithwyr.] *Adn.* 32. *Duſl dyn.* Sef, anifeiliaid yngh rwyn dynion: neu, yn agos i gael ei ganfu i'r llewod fel *Daniel!* Dan. vi. 16.

y Rhuf. 1. 12.
cus: canys eich diffyg chwi hwy a'i *u* cyflawnafant;
Phil. 2. 30.
18 Canys hwy a efmwythafant ar fy
Phile. 13.
yſpryd i, a r eiddoch chwithau: *x* cydna-
x 1 Thef. 3. 6.
byddwch gan hynny y cyfryw rai.
a 5 12.
19 Y mae y eglwyſi Aſia yn eich an-
Phil. 2. 29.
nerch chwi. Y mae Acwila a Phriſcila,
y Dat. 1. 5.
gyd a'r *x* eglwys ſydd yn eu tŷ hwynt,
x Rhuf. 16. 5.
yn eich annerch chwi yn yr Arglwydd yn
a Diar 7. 13.
a mi.
20 Y mae'r brodyr oll yn eich annerch.
a Annerchwch eich gilydd a chuſan ſanctaidd.
21 *b* Yr annerch â'm llaw I Paul fy hun.
b Col. 4. 18.
22 Od oes neb nid yw yn *c* caru yr Arglwydd Iefu Grift, bydded Anathema, Maranatha.
2 Thef. 3. 17.
c Iago 2. 7.
23 *d* Gras *ein* Harglwydd Iefu Grift *a fydde* gyd â chwi.
d Rhuf. 16. 20.
24 *e* Fy ſerch innau *a fo* gyd â chwi oll yng Nghrift Iefu. Amen.
Phil. 4. 23.
e Phile. 5. Iago 2. 5.

¶ Yr *epiſtol* cyntaf at y Corinthiaid a 'ſgrifenwyd o Epheſus, gyd â Stephanas, a Phortunatus, ac Acaicus, a Thimotheus.

Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol,

At y CORINTHIAID.

Y CYNHWYSIAD.

Yr oedd gau Athrawon yn Corinth *wedi cam-achwyn ar* Paul *am dra-awdurdodi &c. Eithr y mae'r* Apoſtol *yn gwrth-brofi ei Wrthwynebwyr yn ymddiffyn ei Berſon, a'i Awdurdod, a'i Athrawiaeth; ac yn llawenhau o herwydd yr Effaith dda a gafodd ei Lythyr cyntaf; yn canmol eu Heuſengaruxb: ac yn eu cynghori i aros yng Nghariad Duw.*

PEN. I.

3 Paul yn cyſuro yn erbyn trallod, trwy'r ymwared a gafodd efe ei hun, 8 yn emwedig yn Aſia: 12 tyſtiolaeth ei gydwybod amdi ddull yn pregethu.

PAUL, apoſtol Iefu Grift, trwy ewyllys Duw, a'r *a* brawd Timotheus, at eglwys Dduw yr hon ſydd yn Corinth, *b* â'r holl ſeintiau y rhai ſydd yn holl Acaia:
a Sal. 133. 1.
2 Gras *fyddo* i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a'r *b* Arglwydd Iefu Grift.
b Iag. 1. 17.
3 *c* Bendigedig *fydd* Duw, a Thad ein Harglwydd ni Iefu Grift, *d* Tad y trugareddau, a Duw pob diddanwch;
c Eph. 1. 3. *d* Rhuf. 11. 36.
4 Yr hwn ſydd yn ein *e* diddanu ni yn ein holl orthrymder, fel y gallom ninnau ddiddanu y rhai ſydd mewn dim gorthrymder, *f* trwy y diddanwch a'r hwn y'n diddenir ni ein hunain gan Dduw.
e Sal. 34. 5. *f* Adn. 8. Pen. 11. 23.
5 O blegid fel y mae *g* dioddefiadau Criſt yn amlhau yn ynom ni; felly *h* trwy Grift y mae ein diddanwch ni hefyd yn amlhau.
g Pen. 4. 10 *h* 1 Sam. 3. 6. Eſa. 40. 31.
6 A pha un bynnag ai ein gorthrymmu yr ydys, er *i* diddanwch a iechydwriaeth i chwi *y mae*, yr hon a *k* weithir trwy ymaros dan yr un dioddefiadau, y rhai yr ydym ninnau yn eu dioddef; ai ein diddanu yr ydys, er diddanwch a iechydwriaeth i chwi *y mae*.
i Col. 1. 24. *k* Phil. 1. 6. 2. 13. *l* Rhuf. 12. 15. Heb. 13. 3. 1 Cor. 12. 26.
7 Ac y *mae* ein gobaith yn ficr am danoch; wedi i ni wybod, mai megis yr ydych yn *l* gyfrannogion o'r dioddefiadau, felly *eich bod* hefyd o'r diddanwch.
m Deut. 32. 43. Sal. 124. 2, 3. 1 Cor. 10. 13.
8 Canys ni fynnem i chwi fod heb wybod, frodyr, am ein *m* cyſtudd a ddaeth i ni yn *n* Aſia, bwyſo arnom yn ddirfawr, uwch ben *ein* gallu, hyd onid oeddym yn ammeu cael byw hefyd.
n 1 Cor. 15. 32. *o* Iar. 17. 7. Act. 12. 24. *p* 1 Sam. 17. 37. 2 Tim. 4. 17. *q* Act. 12. 5. Rhuf. 15. 30. Eph. 6. 18. * *ſaſyr.* *r* Pen. 4. 15. *s* 2 Bren. 20. 3. Ioan 19. 16. *t* Sal. 32. 2. Ioan 1. 47. *u* 1 Cor. 2. 4. *x* Pen. 3. 3.
9 Eithr ni a gawſom ynom ein hunain farn marwolaeth, fel na byddai i ni o ymddiried ynom ein hunain, ond yn Nuw, yr hwn ſydd yn cyfodi'r meirw.
10 Yr hwn a'n *p* gwaredodd ni oddi wrth gyfryw ddirfawr angau, ac ſydd yn ein gwaredu; yn yr hwn yr ydym yn gobeithio y gwared *m* hefyd rhag llaw:
11 A chwithau hefyd yn cyd-weithio droſom mewn *q* gweddi, fel, *r* am y * gras a *gawſom* trwy lawer o neb, y rhodder diolch gan lawer droſom.
12 Canys ein gorfoledd ni yw hyn; *ſef* tyſtiolaeth ein *s* cydwybod, mai mewn *s* ſymlrwydd, a phurdeb duwiol, *u* nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy ras Duw, yr ymddygaſom yn y byd, ond yn hytrach tu ag attoch chwi.
13 Canys nid ydym yn 'ſgrifennu amgen bethau attoch, nag yr ydych yn eu darllain, neu yn eu cydnabod, ac yr wyf yn gobeithio a *y* gydnabyddwch hyd y diwedd hefyd.
y 2 Tim. 3. 10.
14 Megis y cydnabuoch ni o ran, mai nyni yw eich gorfoledd chwi, fel *a* chwithau yr eiddom ninnau hefyd yn nydd yr Arglwydd Iefu.
x Pen. 5. 12. *a* Phil. 2. 16.
15 Ac yn yr hyder hwn yr oeddwn yn *b* ewyllyſio dyfod attoch o'r blaen, fel y caffech *c* ail ras;
1 Thef. 2. 19. *b* 1 Cor. 16. 5. *c* Rhuf. 1. 11.
16 A myned heibio i chwi i *d* Macedonia, a dyfod drachefn o Macedonia attoch chwi, a chael fy hebrwng gennych i Judea.
d 1 Cor. 16. 5.
17 Gan hynny, pan oeddwn yn bwriadu hyn, a arferais i *e* yſgafnder? neu y pethau yr wyf yn eu bwriadu, ai yn ol y cnawd yr wyf yn eu bwriadu, fel y byddai gyd â mi, *f* ie, ie, a nag e, nag e?
e Iago 1. 8. Pen 2. 17. *f* Ruth 3. 18.
18 Eithr g ffyddlon *yw* Duw, a'n hymadrodd ninnau wrthych chwi *b* ni bu ie, a nag e.
g 1 Cor. 1. 9. 2 Thef. 3. 3 *b* Gal. 1. 9.
19 Canys Mab Duw, Iefu Grift, yr hwn a bregethwyd yn eich plith gennym ni, *ſef* gennyf fi, a Sylfaenus, a Thimotheus, *i* nid ydoedd ie, a nag e, eithr ynddo ef ie ydoedd.
i Heb. 13. 8 *k* Io. 14. 6. Eph. 1. 3. 2 Tim. 1. 5
20 O blegid holl addewidion Duw *k* ynddo ef *ydynt* ie, ac ynddo ef amen, er *l* gogoniant i Dduw trwom ni.
l Io. 17. 22. 1 Io. 2. 27.
21 A'r hwn ſydd yn ein cadarnhau ni gyd â chwi yng Nghrift, ac a'n *m* hennein-iodd ni, *yw* Duw;
m Sal. 45 7 1 Io. 2. 27.
22 Yr hwn hefyd a'n *n* ſeliodd, ac a roddes ernes yr Yſpryd yn ein calonnau.
n Rhuf. 8. 15. *o* Pen. 11. 31.
23 Ac yr wyf fi yn galw Duw yn *o* dyſt ar fy enaid, mai er eich *p* arbed chwi na ddaethum etto i Corinth.
p 1 Cor. 4. 21. Pen. 2. 3. *q* Iago 3. 1. 1 Ped. 5. 3. *r* Rhuf. 11. 20. 1 Pedr 5. 12.
24 Nid am ein bod yn *q* arglwyddiaethu ar eich ffydd chwi, ond yr ydym yn gydweithwyr i'ch llawenydd: o blegid *r* trwy ffydd yr ydych yn ſefyll.

PEN. II.

1 Yr achos na ddaethai efe attynt; 6 am faddeu i'r dyn a yſ.ynmunwyd.

EITHR mi a fernais hyn ynof fy hun, *a* na ddelwn drachefn mewn triſtwch attoch.
a Pen. 1. 23. 2 12. 20.
2 O blegid os myfi a'ch triſtâf chwi, pwy yw'r hwn a'm llawenha i, hefyd, ond yr hwn a *b* driſtawyd gennyf fi?
b 1 Cor. 5. 2.
3 Ac mi a 'ſgrifenais *c* hyn yma attoch, fel pan ddelwn, *d* na chawn driſtwch oddi wrth y rhai y dylwn lawenhau, *e* gan hyderu am danoch oll, fod fy llawenydd i *yn llawenydd* i chwi oll.
c 1 Cor. 5. 1. *d* Pen. 12. 21. *e* Pen. 13. 7 Phil. 1. 7.
4 *f* Canys o ſlinder lawer, a gofid calon, yr yſgrifennais attoch â dagrau lawer; nid fel y'ch triſtaid chwi, eithr *g* fel y gwybyddech y cariad ſydd genyf yn helaethach tu ag attoch chwi.
f Pen. 11. 28. Phil. 3. 18. *g* Lef 19. 17
5 Ac os gwnaeth neb *b* driſtau, ni wnaeth efe i mi driſtau, ond o ran; rhag i mi eich * blino chwi oll.
Diar. 27. 5. *b* 1 Cor. 5. 7. * *heſ.bo.*

6 ¶ Digon

g 1 Cor 5 5. 6 ¶ Digon i'r cyfryw *ddyn y i* cerydd
h Mat. 18. yma, *a ddaeth* oddi wrth laweroedd.
18 7 Yn gymmaint ag *y dylech*, yn y gwrth-
Luc 6. 36. wyneb, yn hytrach *k* faddeu *iddo*, a'i ddi-
l Mat. 18. ddanu; rhag llyngcu y cyfryw un gan or-
27. mod driſtwch.
1 Theſ. 5. 8 Am hynny yr ydwyf yn attolwg i
14. chwi, gadarnhau *eich l* cariad tu ag atto
m Phil. 2. ef.
12. 9 Canys er mwyn hyn hefyd y *'ſgrifen-*
† ymberſon ais, fel y gwybyddwn brawf o honoch, a
Pen. 5. 6. ydych *m* ufudd ym mhob peth.
n 1 Pedr 5. 10 I'r hwn yr ydych yn maddeu dim
8. iddo, *yr wyf* finnau: canys os maddeuais
o 1 Cor. 12. ddim, i'r hwn y maddeuais, er eich mwyn
7. chwi *y maddeuais*, † yngwydd Criſt;
p Pen. 11. 11 Fel na'n *n* ſiommer gan Satan:
3. canys nid ydym *o* heb wybod ei *p* ddichell-
q Act. 16. 8 ion ef.
r 1 Cor. 16. 12 Eithr gwedi i mi dyfodd *q* i Troas i
9. *bregethu* efengyl Criſt, ac *r* wedi agoryd i
s Pen. 7. 6. mi ddrws gan yr Arglwydd,
t Rhuf. 8. 13 Ni chefais lonydd yn fy yſpryd, am
37. na chefais *s* Titus fy mrawd: eithr gan
u Can. 1. 3. ganu yn iach iddynt, mi a aethum ymaith i Macedonia.
x Luc 2. 34. 14 Ond i Dduw *y bydd o'r* diolch, yr hwn
y Act. 20. 26. yn waſtad ſydd yn *t* peri i ni orfoheſaieth *y*
1 Cor. 1. 18 ng Nghriſt, ac ſydd yn eglurhau *u* arogl-
& Mat. 13. edd ei wybodaeth trwom ni ym mhob lle.
14. 15 Canys *x* per-arogl Criſt ydym ni i
Ioan 9. 39. Dduw, *y* yn y rhai cadwedig, ac yn y rhai
a Pen. 5. 20. colledig:
a 10. 4. 16 I'r naill *yr ydym* yn & arogl marwol-
b Pen. 3. 5. 6. aeth i farwolaeth; ac i'r lleill, *a* yn arogl
c Act. 15. 1 bywyd i fywyd: a *b* pwy *ſydd* ddigonol
1 Theſ. 2. 3, 5. i'r pethau hyn?
17 Canys nid ydym ni, megis llawer,
P E N. III.
1 *Gweinidogaeth efengyl y bywyd, yn rhagori ar* 9 *ddeddf damnedigaeth.*
a Pen. 1. 1. A *a* dechreu yr ydym dracheſn ein
a 5. 12. canmol ein hunain? ai rhaid i ni,
a 10. 8, 12. megis i rai, wrth lythyrau canmoliaeth
b Adn. 3. attoch chwi, neu *rai* canmoliaeth oddi
1 Cor 9. 2, 3. wrthych chwi?
2 *b* Ein llythyr ni ydych chwi yn *c* yſ-
Pen. 12. 11 grifenedig yn ein calonnau, *yr hwn* a ddy-
19. allir ac a ddarllenir gan bob dyn:
c Pen. 12. 14. 3 Gan eich bod yn amlwg *i bawb weled*
1 Theſ. 2. mai llythyr Criſt ydych, wedi ei weini
d Jer. 31. 33. gennym ni, wedi ei 'ſgrifennu nid ag
Heb. 8. 10, 12. inge, ond *d* ag Yſpryd y Duw byw; nid
e Sal. 40. 8. mewn llechau cerrig, eithr *e* mewn llech-
Ezec. 11. 19. au cnawdol y galon.
4 A chryfyw *f* hyder ſydd gennym trwy
Grift ar Dduw:
5 Nid o herwydd ein bod yn *g* ddigonol
o honom ein hunain i feddwl dim megis
o honom ein hunain; eithr ein digonedd
f Mat. 28. 20. ni *ſydd* o Dduw,
6 Yr hwn hefyd a'n gwnaeth ni *h* yn
Col. 1. 6. weinidogion cym mwys y teſtament new-
g Pen. 2. 16. ydd; nid i'r llythyren, ond i'r yſp yd:
canys *i* y mae'r llythyren yn lladd, ond yr
Ioan 1. 16. *k* Yſpryd ſydd yn bywhau.
Iago 1. 17. 7 A os bu gweinidogaeth angau,
h Pen 5. 18 mewn llythrennau wedi eu hargraphu ar
Eph. 4. 11. gerrig, mewn gogoniant, fel na allai plant
Col. 4. 17. yr Iſrael edrych yn graff ar wyneb Moſes,
i Rhuf. 7. gan ogoniant ei wynebpryd, yr hwn *o gon-*
10, 11. *iant* a *m* ddilewyd;
k Rhuf. 8. 11. 8 Pa ſodd yn hytrach na fydd gwei-
nidogaeth yr *n* Yſpryd mewn ogoniant?
l Exo. 34. 30. 9 Canys os *bu* gweinidogaeth damne-
m Gal. 3. 10. digaeth yn ogoniant, mwy o lawer y mae
gweinidogaeth o cyfiawnder yn rhagori
Heb. 9. 9. mewn ogoniant.
n Adn. 6, 9. 10 Canys hefyd ni ogoheddwyd yr hyn
o Rhuf. 1. 17. a *p* ogoneddwyd yn y rhan hon, o her-
wydd y gogoniant tra rhagorol.
11 O blegid os *bu* yr hyn a ddileid *** yn
a 3. 21.
Phil. 3. 9. *p* Exo. 19. 17. ** trwy ogoniant.*

ogoneddus, mwy o lawer *y bydd* yr hyn *† mewn*
ſydd yn *q* aros † yn ogoneddus. *gogoniant.*
12 Am hynny gan fod gennym gyfryw *q* Dan. 7.
obaith, *r* yr ydym yr arfer hyfder mawr. 18.
13 Ac nid megis *s* y gofododdd Moſes orchudd ar ei wyneb, fel nad edrychai plant Iſrael yn graff ar *t* ddiwedd yr hyn a ddileid.
14 Eithr ‡ dallwyd eu meddyliau hwynt: canys hyd y dydd heddyw y mae yr un gorchudd, wrth ddarllain yr hen deſtament, yn aros heb ei ddatguddio; *u* yr hwn yng Nghriſt a ddileir.
15 Eithr hyd y dydd heddyw, pan ddarllenir Moſes, y mae'r gorchudd ar eu calon hwynt.
16 Ond *x* pan ymchwelo at yr Arglwydd, *y* tynnir ymaith y gorchudd.
17 Eithr yr Arglwydd yw yr Yſpryd: a lle *mae* Yſpryd yr Arglwydd, yno *y mae* rhyddid.
18 Eithr nyni oll ag wyneb agored, yn edrych *a* ar ogoniant yr Arglwydd *b* megis mewn drych, *c* a newidir i'r unrhyw delw o ogoniant i ogoniant, megis ‖ gan y Yſpryd yr Arglwydd.

† mewn gogoniant.
q Dan. 7. 18.
r Pen. 3. 13, 14.
s Exo. 34. 33. 35.
t Rhu. 10. 3 Gal. 3. 23.
‡ *caledwyd.*
u Eſa. 6. 9, 10 Rhuf. 11. 8
x Hoſ 3. 5.
y Eſa 25. 7 & Rhuf. 8. 15.

a Pen. 4 4, 6. *b* 1 Cor. 13. 12. *c* 1 Cor. 15. 49. Col. 3. 10 *d* Sal. 84 7. Mat. 13. 23. ‖ *gan yr Arglwydd yr Yſpryd.*

P E N. IV.
1 *Paul yn pregethu yn ddiddyfyll.* 6 *Duw yn ei ddyſgu:* 8 *yntau yn caél ei erlid.*
a 1 Cor. 4. 1.
A Mhynny gan fod i ni y *a* weinidogaeth hon, megis y cawlom *b* drugaredd, nid ydym yn pallu;
b Luc 10. 37.
2 Eithr *m* a ymwrthodaſom â chuddiedig bethau cywilydd, heb *c* rodio mewn cyfrwyſtra, *d* na thrin gair Duw yn dwyll-odrus; eithr *e* trwy eglurhad y gwirioneddd yr ydym yn ein canmol ein hunain wrth bob cydwybod dynion yngolwg Duw.
c Pen. 1. 12
2 Pet. 2. 15
d Luc 20. 47.
3 Ac os *f* cuddiedig yw ein hefengyl ni, yn y rhai *g* colledig y mae yn guddiedig.
e Pen. 5. 11
4 Yn y rhai y dallodd *o* Duw y byd hwn feddyliau y rhai digred, fel na thewynnai iddynt lewyrch efengyl i gogoniant Criſt, *h* yr hwn yw delw Duw.
f Mat. 13. 11.
g Io. 1. 17. Act. 13. 48
h Eſa 6. 10
5 Canys nid ydym yn ein pregethu ein hunain, ond Criſt Ieſu yr Arglwydd; a *i* ninnau yn weiſion i chwi er mwyn Ieſu.
i Io 12. 46.
6 Canys Duw, yr hwn a orchymynodd *k* i'r goleuni lewyrchu o dywyllwch, *yw* yr hwn *m* a lewyrchodd yn eich calonnau, i *rodd* goleuni gwybodaeth gogoniant Duw yn wyneb Ieſu Criſt.
k Col. 1. 15. Heb. 1. 3.
l Pen. 1. 24
Gal. 3. 1.
m 2 Pedr 1.
7 Eithr y mae gennym *n* y tryſor hwn mewn *o* lleſtri pridd, *p* fel y byddai godidowgrwydd y gallu o Dduw; ac nid o honom ni.
n Mat. 13. 44.
o Pen. 5. 1.
8 Ym mhob peth *yr ydym* yn gyſtuddioh, *q* ond nid mewn ing; *yr ydym* mewn cyfyng-gyngor, ond nid yn ddiobaith;
p 1 Cor. 2. 5.
q Rhuf. 8.
9 Yn cael ein herlid, ond *r* heb *ein* llwyr-adael; yn cael *ein* bwrw *s* i lawr, eithr heb *ein* difetha:
35.
1 Cor. 10. 13.
10 Gan gyſch-anwain yn y corph bob amſer, *t* fal weiddiad yr Arglwydd Ieſu, fel yr eglurer hefyd *u* fywyd Ieſu yn ein corph ni.
r Eſa 43. 2
s Sal. 37. 24
t 1 Cor. 15. 31.
11 Canys yr ydys yn ein *x* rhoddi ni, y rhai ydym yn fyw, yn waſtad i farwolaeth er mwyn Ieſu, fel yr eglurer hefyd y fywu *u* fywyd Ieſu yn ein marwol gnawd ni.
u Rhuf. 8. 17.
12 Felly y mae & angau yn gweithio *x* Sal. 44. ynom ni, ac *a* einioes ynoch chwithau.
22.
13 *A* chan fod gennym *b* yr un yſpryd ffydd, yn ol yr hyn a ſgrifenwyd, *c* Credais, am hynny y llafarais; yr ydym ninnau hefyd yn credu, am hynny yn llafaru.
y Io 14. 19. 1 Io 4. 17. & Adn. 10. Act. 9. 16.
14 Gan wybod yr hwn a *d* gyfododd yr Arglwydd Ieſu, ein cyfodi ninnau hefyd trwy Ieſu, a'n goſod ger bron gyd â chwi.
a Phil. 1. 12.
b 1 Cor. 12. 4.
15 Canys *e* pob peth *ſydd* er eich mwyn M m m 2 chwi
c Sal. 116. 10. & 1 Cor.
15. 25. *d* 1 Cor. 3. 22. Pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10

Pen. iii. *Adn.* 6.] *Llythyren yn lladd. Y ddeddf* a'm prawf yn ddyn *colledig*: Ond *Criſt* ddywed *cadwedig.*] *Adn.* 18. *Yſpryd yr Arglwydd.* Yſpryd yw Duw. Ni allai un yſpryd, ond y Jehofah ei hun wneuthur y gwaith, yn dragywydd!

f Pen. 1. 11
g Adn. 1.
h Pen. 5. 1.
i Phil. 1. 28
1 Ped. 1. 9.
Rhuf. 13. 11.
k Eſa. 27. 7
1 Cor. 10. 13.
l Rhuf. 8. 17.
m Heb. 11. 1.

chwi, fel y byddo i ras wedi amihau, f trwy ddiolchgarwch llaweroedd, ymhelaethu i ogoniant Duw.

16 O herwydd pa ham g nid ydym yn pallu; eithr er llygru ein h dyn oddi allan, er hynny i y dyn oddi mewn a adnewyddir o ddydd i ddydd.

17 Canys ein byrr k yſgafn gyſtudd ni, ſydd yn odidog nagorol, yn gweithiredu tragwyddol bwys i i ogoniant i hi:

18 Tra na b'orn yn edrych ar y pethau a welir, ond y pethau m ni welir: canys y pethau a welir *ſydd* dros amſer, ond y pethau ni welir *ydd* tragywyddol.

P E N. V.

1 Hiraeth credadyn am y nef. 9 Cyſio'r farn. 15 Byw i Criſt.

a Rhuf. 8. 39.
Job 19. 26.
b Heb. 11. 16.
c Rhuf. 8. 23.
d Dat. 3. 18.
a 19. 8.
e Rhuf. 7. 24.
f 1 Cor. 15. 54.
1 Theſ. 4. 17.
g Eſa. 29. 23.
Eph. 2. 10.
b Rhuf. 8. 23.
Pen. 1. 12.
* *wyſt.*
i Adn. 8.
Phil. 1. 23.
k Rhuf. 8. 25.
l Adn. 6.
Preg. 7. 1.
m Rhuf. 15. 20.
1 Theſ. 4. 5
n Rhuf. 14. 10.
o Rhuf. 2. 6.
p Rhuf. 2. 9.
Heb. 10. 31
q Pen. 4. 2.
r Pen. 3. 1.
s Pen. 1. 14.
t Io. 7. 48.
Dat. 13. 3.
† Groeg, *yr wyneb.*
u Pen. 11. 17.
x Io. 10. 20
Pen. 11. 17
y Pen. 11. 1
z Pen. 11. 2.
a Rhuf. 5. 15.
b Pen 6 20
Tit. 2. 14.
c Mat. 12. 50.
Iago 2. 4.
d Io. 20. 17
e Eſa. 65. 17.
Dat. 21. 5.
f Eph. 2. 15.
g Eph. 2. 16.
h Adn. 20.
i Rhuf. 3. 24.

CANYS a ni a wyddom, os ein daearol dŷ o'r babell *hon* a ddattodir, fod i ni b adeilad gan Ddduw, *ſef* ŷ nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd.

2 Canys am hynny, c yr ydym yn ochneidio, gan ddeſyfu cael ein harwiſgo a'n tŷ ſydd o'r nef:

3 Os hefyd wedi ein d gwiſgo, nid yn noethion y'n ceir.

4 Canys ninnau hefyd y rhai y'm yn y babell *hon* ydym yn och'neidio, yn e llwythog: yn gymmaint ag nad ydym yn chwennych ein diosg, ond f ein harwiſgo, fel y llyngcer yr hyn ſydd farwol gan fywyd.

5 A'r hwn a'n g gweithiodd ni i hyn yma *yw* Duw, yr hwn hefyd h a roddodd i ni * ernes yr Yſpryd.

6 Am hynny *yr ydym* yn hyderus bob amſer, ac yn gwybod, tra'r ydym yn gartrefu yn y corph, ein bod i oddi cartref o'r corph, a chartrefu gyd â'r Arglwydd.

7 Canys *i* wrth ffydd yr ydym yn rhodio, ac nid wrth olwg.

8 Ond yr ydym yn hŷ, ac yn gweled yn dda yn hytrach fod *i* oddi cartref o'r corph, a chartrefu gyd â'r Arglwydd.

9 Am hynny hefyd yr ydym yn *m* ymdrechu, pa un bynnag ai gartref y byddom ai oddi cartref, ein bod yn gymmeradwy ganddo Ef.

10 *n* Canys rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Criſt, o fel y derbynio pob un y pethau *a wnaethpwyd* yn y corph, yn ol yr hyn a wnaeth, pa un bynnag ai da ai drwg.

11 A ni gan hynny yn gwybod *p* ofn yr Arglwydd, yr ydym yn perſwadio dynion; eithr i Ddduw y'n gwnaed yn hyſpys; ac yr ydwyf yn gobeithio ddarfod ein gwneuthur yn hyſpys yn eich cydwybodau chwithau hefyd.

12 Canys nid ydym yn ein *r* canmol ein hunain drachefn wrthych, ond yn rhoddi i chwi achlyſur *s* gorfoledd o'n plegid ni, fel y caffoch beth *i atteb* yn erbyn y rhai ſyddyn *t* gorfoleddu, yn † y golwg, ac nid yn y galon.

13 Canys *u* pa un bynnag ai *x* amhwyllo yr ydym, i Ddduw *yr ydym*; y ai yn ein pwyll yr ydym, i chwi *yr ydym*.

14 Canys y mae *z* cariad Criſt yn ein cymmell ni, gan farnu o honom hyn: *a* os bu un farw dros bawb, yna meirw oedd pawb:

15 Ac efe a fu farw dros bawb, *b* fel na byddai i'r rhai byw fyw mwyach iddynt eu hunain, ond i'r hwn a fu farw droſtynt, ac a gyfodwyd.

16 Am hynny nyni o hyn allan *c* nid adwaenom neb yn ol y cnawd: ac os buom hefyd yn adnabod Criſt yn ol y *d* cnawd, etto yn awr nid ydym yn ei adnabod *ef felly* mwyach.

17 Gan hynny od *oes* neb yng Nghriſt, *y mae efe* yn *e* greadur newydd: yr hên bethau a aethant heibio; wele, *f* gwnaethpwyd pob peth yn newydd.

18 A phob peth *ſydd* o Ddduw, yr hwn a'n *g* cymmododd ni ag ef ei hun trwy Iesu Criſt, ac a roddodd i ni *b* weinidogaeth y cymmod.

19 Sef, hod i Duw yng Nghriſt yn cymodi y byd ag ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau; ac wedi goſod ynom ni *k* air y cymmod.

20 Am hynny yr ydym ni yn *l* genhadau dros Criſt, megis pe byddai Duw yn deiſyf *arnoch* trwyddom ni: yr ydym yn erfyn dros Criſt, *m* Cymmoder chwi â Duw.

21 Canys yr hwn nid adnabu bechod, a wnaeth efe yn *n* bechod droſom ni; fel y'n gwnelid ni yn gyfiawnder Duw yndddo ef.

P E N. VI.

1 Pregethwyr yn gyd-weithwyr Duw. 3 Dioddefgarwch y gwir athrawon.

A Ninnau, gan *a* gyd-weithio, ydym yn dymuno, na dderbynioch ras Duw *b* yn ofer.

2 (Canys y mae efe yn dywedyd, *c* Mewn amſer cymmeradwy y'th wrandewais, ac yn nydd iachawdwriaeth y'th gynnorthwyais: wele ŷ yn awr yr amſer cymmeradwy; wele yn awr ddydd yr iachawdwriaeth)

3 Na fyddoch yn rhoddi dim tramgwydd mewn dim, fel na feier ar y weinidogaeth:

4 Eithr gan † ein profi ein hunain ym mhob peth fel gweinidogion Duw, mewn amynedd mawr, mewn cyſtuddiau, mewn ‡ anghenion, mewn cyfyngderau,

5 Mewn *e* gwialennodiau, mewn carcharau, mewn terfyſgau, mewn poenau, mewn gwylladwriaethau, mewn ympryd-iau,

6 Mewn *f* purdeb, mewn gwybodaeth, mewn hir-ymaros, mewn tirionded yn yr Yſpryd Glan, mewn cariad diragrith.

7 Yngair y gwirionedd, yn *g* nerth Duw, trwy *h* arfau cyfiawnder ar ddehen ac ar aſwy,

8 Trwy ‖ barch ac ammharch, trwy anghlod a chlôd: megis twyllwyr, ac *er hynny* yn eirwir;

9 *i* Megis anadnabyddus, ac *er hynny* yn adnabyddus; *k* megis yn meirw, ac wele byw ydym; *l* megis wedi ein ceryddu, a heb ein lladd;

10 Megis wedi ein triſtau, *m* ond yn waſtad yn llawen; megis yn dlodion, ond yn cyfoethogi llawer; megis heb ddim gennym, ond *etto* yn *n* meddianni pob peth.

11 Ein genau ni a agorwyd wrthych chwi, O Gorinthiaid, *o* ein calon ni a ehangwyd.

12 Nſt chyfyngwyd arnoch chwi ynom ni, eithr *p* cyfyngwyd arnoch yn eich ymyſgaroedd eich hunain.

13 Ond am yr un tâl (yr ydwyf yn dywedyd megis wrth *q* fy mhlant) ehangerchwithau hefyd.

14 ¶ Na ieuer chwi yn anghymmarus gyd â'r rhai digred: canys pa gyfeillach *ſydd* rhwng cyfiawnder ac anghyfiawnder? a pha gymmundeb rhwng goleuni a thywyllwch?

15 A pha gyſſondeb *ſydd* rhwng Criſt a Beliar? neu pa ran *ſydd* i gredadyn gyd âg anghredadyn?

16 A pha *r* gydfod *ſydd* rhwng temi Dduw ac eulynod? canys *u* temi y Duw byw ydych chwi; fel y dywedodd Duw, Mi a breſwyliaf ynddynt, ac a rodiaf yn *eu myſg*, ac a fyddaf yn *x* Dduw iddynt hwy, a hwy a fyddant yn bobl i mi.

17 O herwydd pa ham y deuwch allan o'u canol hwynt, ac ymddidolwch medd yr Arglwydd, ac na chyffyrddwch â dim aflan; ac mi a'ch derbyniaf chwi,

18 Ac a fyddaf yn *z* Dad i chwi, a chwithau fyddwch yn feibion ac yn ferched i mi, medd yr Arglwydd Holl-alluog.

P E N. VII.

1 Annog i ſancteiddrwydd, o ran egwyddor ac athrawiaeth. 10 Rabſeirwch diedifeirtol. 15 Ufuddod Criſt nogel.

AM hynny gan fod gennym *a* yr addewidion hyn, anwylyd, *b* ymlanhawn oddi wrth bob halogrwydd, cnawd ac yſpryd, gan *c* berfeithio ſancteiddrwydd yn ofn Duw.

2 Der-

* Neu *Ac am hynny, nyni gan, &c.*
b Mat. 13. 19.
Heb. 6. 8.
a 12. 15.
c Sal. 32. 6.
Eſa. 49. 8.
d 1 Co. 10. 32.
Phil. 1. 10.
† *tymmer-adwyo.*
Rhuf. 2. 19.
Pen. 2. 17.
a 4. 2.
‡ 1 Cor. 4. 11.
e Pen. 11. 23.
f Act. 20. 26.
g 1 Cor. 2. 4.
b Pen. 10. 4.
Eph. 6. 11.
‖ Io. 1. 27.
Act. 17. 32.
i Io. 9. 30.
k Pen. 1. 10
a 4. 10.
l Sal. 118. 18.
1 Cor. 11. 32.
m Act. 5. 41.
Phil. 4. 4.
n 1 Cor. 1. 21.
Marc 10. 30.
1 Tim. 4. 8
o Pen. 7. 3.
p Pen. 11. 15.
q 1 Cor. 4. 15.
Phile. 10
r Deut. 11. 10.
Num. 25. 1
s Deut. 13. 13.
† 1 Sa. 5. 4.
u 1 Cor. 3. 16.
x Lef. 26. 11.
y Act. 2. 40.
Eſa. 52. 11.
z Dat. 21. 7.
a Pen. 6. 16, 18.
b 1 Theſ. 5. 23.
1 Io. 3. 3.
c Mat. 18. 9
Pre. 10. 11.
Dat. 2. 14.

2 Derbyniwch ni. Ni wnaethom gam *a* neb; *b* ni lygrasom neb; *c* nid *** ysbeilasom neb.

3 Nid ‖ ch condemnio yr wyf yn dywedyd: canys *d* mi a ddywedais o'r blaen eich bod chwi yn ein calonnau ni, i *e* gyd-farw ac i fyw gyd a *chwi*.

4 *f* Mae y hyder fy ymadrodd yn fawr wrthych. *g* Mae gennyf orfoledd mawr o'ch plegid chwi: yr wyf yn llawn o ddiddanwch, yn i dra chyflawn o lawenydd yn ein holl orthrymder.

5 Canys wedi ein dyfod ni i *h* Macedonia, ni chafodd ein cnawd ni ddim llonydd; eithr ym mhob peth cystuddiedig *fuom*: oddi allan *yr oedd* ymladdau, oddi fewn *i* ofnau.

6 Eithr Duw, yr hwn sydd yn diddanu y rhai cystuddiedig, a'n diddanodd ni wrth *m* ddyfodiad Titus:

7 Ac nid yn unig wrth ei ddyfodiad ef, ond hefyd wrth y diddanwch a'r hwn y diddanwyd ef ynoch chwi, pan fynegodd efe i ni eich awydd-fryd chwi, eich *n* galar chwi, eich *o* zel tu ag attaf fi; fel y llawenheais yn fwy.

8 Canys er i mi eich tristau chwi mewn llythyr, nid yw edifar gennyf; *p* er bod yn edifar gennyf; canys yr wyf yn gweled drist au o'r llythyr hwnnw chwi, er mai dros amser.

9 Yn awr yr ydwyf yn llawen, nid am eich tristau chwi, ond am eich *q* tristau i edifeirwch: canys tristau a wnaethoch yn ddiwiol, fel na chaech golled mewn dim oddi wrthym ni.

10 Canys duwiol *r* dristwch fydd yn gweithio edifeirwch i iechydwriaeth ni bydd edifar o'i blegid: eithr tristwch y byd fydd yn *s* gweithio angau.

11 Canys wele hyn yma, eich tristau chwi yn ddiwiol, pa *t* faint o astudrwydd a weithiodd ynoch, ie, *pa* ymddiffyn, ie, *pa* forriant, ie, *pa* ofn, ie, *pa* awydd-fryd, ie, *pa* zel, ie, *pa* ddial! Ym mhob peth y dangosasoch eich bod yn bur yn y peth hwn.

12 O herwydd pa ham, er *u* grifennu o honof attoch, *u* ni *u* grifennais o'i blegid ef a wnaethai y cam, nag o blegid yr hwn a gawsai gam, ond er mwyn bod yn eglur i chwi ein *x* gofal drosoch ger bron Duw.

13 Am hynny nyni a ddiddanwyd yn eich diddanwch chwi: a mwy o lawer y llawenychasom am lawenydd Titus; o blegid y esmwythau ar ei ysbryd ef gennych chwi oll.

14 O blegid os ‖ bostiais ddim wrtho ef am danoch, ni'm cywilyddiwyd: eithr megis y dywedasom wrthych bob dim mewn 2 gwirionedd, felly hefyd gwirioneddpedd ein bost ni, yr hwn *a fu* wrth *b* Titus.

15 Ac y mae ei *c* amysgaroedd ef yn helaethach tu ag attoch, wrth gofio o hono eich ufudd-dod chwi oll, pa fodd trwy ofn a † dychryn y derbyniasoch ef.

16 Am hynny llawen wyf, *d* am ‖ fod i mi hyder arnoch ym mhob dim.

P E N. VIII.

1 *Annog i gyfranny i'r saint, trwy flamgu y Macedoniaid.* 9 *O trwy efampl Crist;* 14 *a'r tlie, da y bydd a ddeuant iddynt.*

YR ydym ni hefyd yn hyspysu i chwi, frodyr, y * gras Duw a roddwyd yn eglwysi Macedonia;

2 Dda fod, a mewn mawr brofiad cystudd, i helaethrwydd eu llawenydd hwy *e*, a'u gwaeth tlodi, ymhelaethu i gyfoeth *haelioni* eu ‖ haelioni.

3 O blegid yn ol *a* u gallu (yn wyf fi yn dyst) ac uwchlaw eu gallu, *yr oeddynt* yn ewyllysgar o'u hodd eu hunain,

4 Gan ddeisyfu arnom trwy lawer o ymbil, ar dderbyn o honom ni y † rhodd, a'r cyfraniad gwirmidogaeth y saint:

5 A *chyn* i ni fel yr oeddem ni yn gobeithio, ond hwy a'u *e* rhoddasant eu hunain yn gyntaf i'r Arglwydd, ac i ninnau trwy ewyllys Duw;

6 Fel y dymunasom ni ar Titus, megis *y* dechreuasai efe o'r blaen, felly hefyd orphen o hono yn eich plith chwi y gras hwn hefyd.

7 Eithr fel yr ydych ym *f* mhob peth yn helaeth mewn ffydd, a gair a gwybodaeth, a phob astudrwydd, ac yn eich cariad tu ag *atom ni*; *edrychwch* ar fod o honoch *g* yn y gras hwn hefyd yn ehelaeth.

8 Nid trwy orchymyn yr wyf yn dywedyd, ond o blegid diwydrwydd rhai eraill, a chan *h* brofi gwirioneddd eich cariad chwi.

9 Canys chwi a adwaenoch *i* ras ein Harglwydd Iesu Grist, iddo ef, ac yntau yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn *k* dlawd, *l* fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef.

10 Ac yr ydwyf yn rhoddi *m* cyngor yn hyn: *n* canys hyn sy' dda i chwi, y rhai a rag ddechreuasoch, nid yn unig wneuthur, ond hefyd o ewyllysio er y llyn dd.

11 Ond yn awr gorpenwch wneuthur hefyd; fel megis ag *yr oedd* y parodrwydd i ewyllysio, felly y *byddo* i gwblhau hefyd o'r hyn *p* sydd gennych.

12 Canys *q* os bydd parodrwydd meddwl o'r blaen, yn ol yr hyn fydd gan un, y *mae* yn *r* gymmeradwy, nid yn ol yr hyn nid oes ganddo.

13 Ac nid fel y byddai esmwythdra i eraill, a ‖ gwasgfa i chwithau;

14 Eithr o gymhwysdra: y pryd hwn *s bydded* eich helaethrwydd chwi *yn diwallu* eu diffyg hwy, fel y byddo eu helaethrwydd hwythau *yn t diwallu* eich diffyg chwithau; fel y byddo cyfanwyfder:

15 Megis y mae yn *u* ysgrifenedig, Yr hwn *a gasgodd* lawer, nid oedd ganddo weddill; ac *a gasgodd* ychydig, nid oedd arno brinder.

16 Eithr i Dduw *y bydd* ar dielch, yr hwn a y roddodd yr un diwydrwydd trosoch yng nghalon Titus.

17 O blegid yn wir efe a dderbyniodd y *x* dymuniad; a chan fod yn fwy diwyd, a aeth attoch ‖ o'i fodd ei hun.

18 *a* Ni a anfonasom hefyd gyd ag ef frawd, yr hwn *y mae* ei glod yn *yr* efengyl trwy'r holl eglwysi:

19 (Ac nid *hynny* yn unig, eithr hefyd a ddewisiwyd gan yr eglwysi i gyd-ymdeithio ni a'r * gras hwn, yr hwn a weinirgenym er *b* gogoniant i'n Arglwydd ei hun, ac *i amlygu* parodrwydd eich meddwl chwi:)

20 Gan ochelyd hyn, rhag i neb feio arnom yn yr helaethrwydd yma, yr hwn a weinidogeiliir gennym;

21 Y rhai ystyrn yn rhag-ddarparu pethau *c* onest, nid yn unig *d* yngolwg yr Arglwydd, ond hefyd yngolwg *e* dynion.

22 Ac ni a anfonasom gyd a hwynt ein *f* brawd, yr hwn a brofasom mewn llawer o bethau, lawer gwaith ei fod yn brysur, ac yn awr yn brysuracb o lawer, gan ymawr ymddiried *y sydd g gennyf* ynoch chwi.

23 Os *gofynir* am Titus, fy nghydymaith *yw*, a chyd-weithydd tu ag attoch chwi; neu *am* ein brodyr, cenhadau yr eglwysi *ydynt*, a *h* gogoniant Crist.

24 Am hynny i dangosfech iddynt hwy hyspysrwydd o'ch cariad, ac o'n bost ninnau am danoch chwi, ynglolwg yr eglwysi.

P E N. IX.

1 *Traethu o anfoniad Titus.* 6 *Annog i elusenni,* 10 *yr hyn a ddwg gynnyrch.*

CANYS, yn wir, ynghylch *a* y weinidogaeth i'r saint, afraid yw i mi ysgrifennu attoch.

2 O herwydd mi a adwaen parodrwydd eich meddwl chwi, yr hwn yr ydwyf yn ei fostio wrth y Macedoniaid amdanoch chwi, fod *b* Achaia wedi ymbarottoi er y

d Pen. 2. 17 *e* 1 Thef. 2. 10. Act. 20. 33. Pen. 12. 14 * *tawyllasom.* *e* Act. 20. 33. *f* Pen. 2. 14 *g* Ruth 1. 17. *h* Pen. 2. 12. *i* 1 Thef. 2. 19. *k* Act. 16. 22. *l* Pen. 11. 26. *m* Pen. 2. 13. *n* Rhuf. 12. 15. 1 Cor. 5. 2. *o* Diar. 28. 23. Pen. 1. 14. Gal. 4. 18. *p* Pen. 2. 4. *q* Sal 78. 34 Mat. 26. 75 *r* Luc 15. 18. *s* Mat. 27. 5. Heb 12. 17 *t* Jof. 22. 22 1 Cor. 5. 5. *u* Hof. 6. 6. 1 Cor. 9. 9. *x* Ioan 21. 17. *y* 1 Pedr 5 2. *y* Rhuf. 1. 12. Col. 1. 6. *z* Pen. 9. 2. *a* Sal 15. 2. Ruth 3 18. *b* 1 Cor. 4. 17. *c* Phil. 2. 20 *d* Neu, *chrymfed.* *d* 2 Thef. 3. 4. Phil 6. 21. Phile. 21. 2 Ioan 4. † Neu, *fy mod yn bydem yfioch* * *rhodd.* Adn. 3, 4. Phil. 4. 17. *a* Luc 21. 2 Gal. 6. 9. *b* Rhuf. 12. 3. *c* Ezra 2. 69. 1 Tim. 6. 18. † *gras.* Adn. 1. ‖ Neu, *gymmundeb.* *d* Act. 24. 26. Heb. 13. 16. *e* 11. 29. *e* Mat. 25. 40. Phil. 4. 18. *f* 1 Cor. 1. 5 *a* 12. 4, 5, 9 *g* 1 Thef. 1. 8, 10. *b* Phil. 4. 17. *i* Luc 9. 58 Phil. 1. 7. *k* Heb 1. 3. *l* Ped. 1. 21 *l* 1 Co. 1. 30 *m* 1 Co. 7. 25. *n* Mat. 10. 42. *o* Pen. 9. 2. Exo. 35. 5. *p* 1 Cor. 13 2. *q* 1 Cron. 6. 8. Pen. 9. 7. *r* Exo. 35. 6. Phile. 14. ‖ *bleidgar.* *s* 2 Sa. 9. 1. Mat. 5. 7. Gal. 6. 1. *t* Di. 17. 1. *a* 23. 3. *u* Exo. 16. 18. *y* Pen. 3. 5. *x* Adn. 6. ‖ Barn. 5. 9. *a* Pen. 12. 18. *a* 13. 14 2 Tim. 4. 11. Col. 4. 14. Pen. 1. 1. * *rhodd.* *b* Eſa. 16. 1. Heb 11. 16 *c* Rhuf. 12. 17. *d* 1 Bren. 20. 3. *e* Mat. 5. 16. *f* Adn. 18. *g* Pen. 7. 14. *h* Di 4. 8. 1 Cor. 6. 20. *i* Mat. 5. 16. 1 Thef. 1. 7. *a* 1 Cor. 16. 1 Pen. 5. 4. *b* Pen. 8. 10

c Jer. 50. 8. llynedd; a'r zél *a ddaeth* oddi wrthych
Mat. 15. 16 chwi i amddoddi lawer iawn.
Phil. 1. 14.
3 Eithr mi a ddanfonais *y* brodyr, fel
d Pen. 8. na dyddio ein bost ni amdanoch chwi yn
18. yr un ystyr, *ydy* ‖ nyni yn dywedyd wrthych,
‖ *gwirion.* *ystwyll*, y byddoch wedi ymbaratoi:
4 Rhag, os y Macedoniaid a ddeuant
gyd a mi, a'ch cael chwi yn amharod,
e Adn. 2. bod i ni (sôn dim wrthych chwi) gael cywil-
f Di. 11. 24 *ddydd* yn ‖ fost hyderus yma.
Prov. 11. 25 5 Mi ybiais gan hynny yn angen-
† *ddyn ddi-* rheidiol anfodyn i'r brodyr, ar iddynt ddy-
ddaith fod o'r blaen attoch, a rhag-ddarparu eich
g Gal. 6. 9. bendith cyhoeddedig yn flaenorawdd; fel y
† *hyd gan-* byddo parod felly megis bendith, ac nid
moliaeth. megis cybydd-dra.
h Pen. 8. 12 6 *Ac* hyn, meddaf, *f* yr hwn *sydd* yn
i 1 Sam. hau *i'n* brin, a fed hefyd yn brin, a'r
25. 11. hwn *sydd* yn hau yn hael, *g* a fed hefyd
‖ *drist-* yn *i* helaeth.
wch. 7 Pob un megis ag y mae yn rhag-ar-
k *o rifol.* facthu yn ei galon, *h* gwnaed, i nid ‖ yn
l Di. 11. 25 athrist, neu * trwy gymmell: canys
i Di. 19. 23 *y* rhoddodd llawen *y* mae Duw yn ei garu.
m Sal. 112. 8 Ac *y mae* Duw yn abl i heri pob gras
9. tuag attoch chwi; fel y
n Mat. 25. tyddoch chwi ym mhob peth bob amser,
34. a chennych *j* bob digonoldeb, yn helaeth
o Eſa. 55. i bob gweithred dda:
10. 9 (Megis yr ysgrifenwyd, *m* Efe a wa-
Sal. 104. 14. sgarodd; rhoddodd i'r tlodion: ei gyfiawn-
Iago 1. 17. der fydd yn aros yn *n* dragywydd.
p Mat. 6. 11 10 A'r hwn fydd yn *o* rhoddi hâd i'r
q 1 Pion. hâdwr, a roddo hefyd fara yn ymborth,
5. 18. *a* amlhao eich hâd, a chwanego ffrwyth
r Pen. 1. 11 eich *p* cyfnawnder)
s Phil. 4. 18 11 Wedi eich cyfoethogi ym mhob peth
Rebd. 13. 16 i bob *q* haelioni, yr hwn *sydd* yn gweithio
t Pen. 4. 15 trwom ni ddiolchgarwch i Dduw.
Adn. 28. 12 Canys y mae gwelnidogaeth y cym-
u Act. 11. mwynas hwn, nid yn unig yn *r* cyflawni
18. diffygion y saint, onid hefyd yn ymhelaethu
x Di. 11. trwy ami roddi *s* diolch i Dduw;
26. 13 (Gan eu bod, trwy brofiad y meini-
y 2 Tim. 1. ogaeth hon, yn u gogoneddu Duw o her-
18. wydd caruiogiaid eich cyffes i efengyl
y Act. 21. Crist, a symlrwydd haelioni eich cyfran-
18. nidd iddynt hwy, ac i bawb)
z Sal. 111. 14 A thrwy eu *x* gweddi hwythau dros-
1. od eich chwi, *y rhai yntot* yn hiraethu am
Rhuf. 11. 36. eich chwi, am y rhagorol *y* ras Duw *yr*
a 2 Cor. 3. 5. *hun i'r* ynoth.
15 Ac i Dduw *y byddo't* * diolch am
ei *a* rodd anrhaethol.

P E N. X.

Cynghorasi yr apostolion, yn deisyf na Gan athrawon, 12 Gerydda pregethwyr hyfrydus.

b Rhuf. 12. 1. A Myfi Paul *wyf fy* hun yn *d* attolwg i
c 1 Cor. 1. 10. chwi, er addfwydder a hynawsedd
wyneb. Crist, yr hwn yn * bresennol *wyf b* wael
d Adn 10. yn eich plith, eithr yn absennol ydwyf yn
e 2 Cor. 4. 1 *c* hy arnoch.
21. 2 Odd yr ydwyf yn dymuno *f* na byddf. 6. 8. wyf yn bresennol yn hy, a'r hyder yr wyf
e 1 Tim. 1. yn meddwl bod tu ag at rai, y sydd yn
18. ein cyfrif ni megis rhai yn *d* rhodio yn ol
† *yn ol* y cnawd.
Duw. 3 Canys, er ein bod ni yn rhodio yn y
f 1 Sam. 14. cnawd, nid ydym yn *e* milwrio yn ol y
45. cnawd.
g Jer. 1. 10. 4 (Canys arfau ein hymrvaeth ni nid
2 Cor. 4. 6. *arfau* cnawdol, onid nerthol † trwy Dduw
h Mat. 18. i *wared f* cestyll i'r llawr;)
ddat- 5 Gan *g* twrw dychymygion i lawr, a
guddiad phob uchder a'r sydd yn ymgodi yn erbyn
hun. gwybodaeth Duw, a chan gaethiwo pob
2 Cor. 2. 13. meddwl i *h* ufudd-dod Crist;
i Col. 2. 14. 6 Ac yn barod gennym ddial ar bob
g 1 Co. 1. 18. *i* anufudd-dod, pan gyflawnier eich ufudd-
dod chwi.
k Mat. 20. 7 A'i edrych yr ydych chwi ar bethau
28. yn ol y gwyneb? os ymddiried neb yndda
l 1 Sam. 16 ei hun, ei fod ef yn *k* eiddo Crist, medd-
7. ylied hyn drachefn o hono ei hun, megis
Ia. 7. 14. ag y *mae* Efe yn eiddo Crist, felly *ein hu-*
1 Co. 1. *nanau hefyd* yn eiddo Crist.
12. 8 Oy blegid pe boſtiwn beth ychwaneg
2 3. 23.

Ymffrostio yn yr Arglwydd. 1 Co. 12.
29.
m Pen. 12.
6.

n Adn. 7.
‖ *I cyfryw un*, Ad. 11
o 1 Cor. 2.
4 Thes. 2. 4.

p Adn. 7.
q Pen. 13.
2.

r Pen. 3. 1.
Di. 21. 7.
Job 12. 2.
Preg. 10. 2.
Luc 18.
11.
Dat. 3. 17.
u Act. 8.
9, 10.
x Rhuf.
12. 6.
y Adn. 13.
z Rhuf.
15. 29.
a Rhuf.
15. 20.
b Luc 17.
5.
‖ Neu,
dros fesur.
c Eſa. 65.
16.
Jer. 9. 24.
d Di. 27. 2.
Eſa. 65. 5.
e Rhuf. 2.
29.

P E N. XI.

Paul o achos gau-atbrawon yn ei gammol ei hun. 23 *Ei fod yn rhagori yngwaith Crist.*

DYmunwn i chwi gyd-ddwyn â mi ychydig yn *fy* ffolineb; ac hefyd
gwir gyd-ddwyn â mi.
2 Canys *b* eiddigus wyf drosoch ag
eiddigedd duwiol: canys mi a'ch c dy-
weddiais chwi i un gŵr, *d* i'*ch* cyflwyno'n
furwyn *e* bur, i Grist.
3 Ond y mae arnaf ofn, rhag mewn un
modd, megis *y f* twyllodd y sarph Efa
trwy ei gyfrwysdra, felly bod eich *g* meddy-
liau chwi wedi eu llygru oddi wrth y
h symlrwydd sydd yng Nghrist.
4 Canys yn wir os ydyw yr hwn *sydd*
yn *i* dyfod yn pregethu Iesu arall, *k* yr
hwn ni phregethasom ni, neu *l* os ydych yn
derbyn *y* bryd *i* arall yr hwn ni's derbyn-
iasoch, neu *m* efengyl arall yr hon ni
ddetbyniasoch, da *y* wnaech gyd-ddwyn â
mi.
5 Canys yr ydwyf yn meddwl, *n* na
bûm i ddim yn ol i'r apostolion pennaf.
6 Ac os *yntwf* hefyd yn anghyfarwydd
ar o ymadrodd, eithr nid *ynof felly* mewn
p gwybodaeth; eithr *q* yn eich plith chwi
nyni a eglurhawyd yn hollol ym mhob
dim.
7 A wnaethum I fai wrth fy * ngostwng
fy hun, fel y dyrchefid chwi, o. blegid
pregethu o honof i chwi efengyl Dduw yn
rhad?
8 Eglwysi eraill a yspeiliais, *r* gan gym-
meryd cyflog *gandynt hwy*, i'ch gwasan-
aethu chwi.
9 A phan oeddwn yn bresennol gyd â
chwi, *s* ac arnaf eisiau, *u* ni ormeshia as
neb: canys fy eisiau i a gyflawnodd *x* y
brodyr a ddaethant o Macedonia: ac ym
mhob dim *y'm* cadwais fy hun heb bwyio
arnoch, ac mi a ymgadwaf.
10 Fel *y mae y* gwirionedd Crist ynof,

a Adn. 16.
Diar. 27. 22.
1 Cor. 4.
10.
Pen. 5. 13.
b Gal. 4. 17
c Hos. 2. 19.
d Col. 1.
28.
e Lef. 21.
13.
f Gen. 3. 4.
g Dat. 17. 1
b Mat. 16.
6.
Gal. 2. 21.
Dat. 22. 1.
i Ioan 5.
43.
k Gal. 1. 8.
l Rhuf. 11.
9.
m Gal. 1. 7.
n 1 Cor.
15. 10.
Pen. 12. 11
Gal. 2. 6.
o 1 Cor. 2.
4. a 4. 19.
Pen. 10 10
p Rhuf. 16.
25.
Eph. 3. 4.
q Pen. 5.
11.
r 1 Cor. 4.
12.
a 9. 5, 11.
s 1 Cor. 9. 7
Phil. 4. 18.
15. 1 Thes.
2. 5.
t Rhuf. 9. 1.

Pen. ix. *Adn.* 13.] *Synthrydd*, Sef, Perlad dwyr. Nid hawdd cael *un gair*, a rydd ynyr y *Groeg* yn gyfiawn—Neb ly'sad *fymi* at ogoniant Duw, *Hanfoni*, Twyll a Rhagrith yw 1 *Cor.* xiii. 2.

2c 1 Cor. 9. 15.
* Nid neb ymbil c a wyd y cashlad yn 2 Corinth. Nid y cyfoethoca fydd harotta i gyfranu at achos Duw?
d Cor y weddw dlawd!
Frin iawn yw'r Rhan rydd dyn i Dduw.
Rhodd Duw, i ddyn, di ddarfod yw!
a Ion 21. 17
b Matt 17. 28.
1 Cor. 9. 12
c Dan. 6. 4.
d 1 Bren. 13. 18.
Phil. 3. 2.
Eph. 4. 14.
e 1 Sam. 28. 15.
Act. 16. 16
f 2 Cron. 11. 15.
Hos. 4. 6.
Ioan 8. 44.
g Mat. 25. 41.
Phil. 3. 15.
Dat. 19. 20.
h Pen. 12. 6
i Adn. 19.
k 1 Cor. 7. 6
l Phil. 3. 4.
m 1 Cor. 4. 8.
n Gal. 5. 1.
o Luc 20. 47.
p Pen. 10. 10.
q Gen. 11. 16.
s 14. 13.
Act. 22. 3.
Phil. 3. 5.
r Gen. 32. 28.
s 1 Cor. 15. 10.
t 1 Cor. 15. 31.
Pen. 1. 10.
u Deut. 25. 3.
x Act. 16. 22.
y Act. 14. 19.
z Act. 27. 41.
† dioddefais long-ddrulliad.
a Act. 25. 3
b Gal. 2. 4.
c Heb. 11. 27.
d Col. 2. 1.
e 1 Co. 9. 22
f 1 Cor. 8. 13.
g Pen. 12. 5
h Eph. 1. 3.
i Gal. 1. 20.
k Act. 9. 14

2c fi arfaeir yr ymffrost hwn yn fy erbyn 3 yng wledydd Achaia.
11 Pa ham? ai ar am nad wyf yn fich a caru chwi? Duw a'i gwyr.
12 Eithr yr hyn yr wyf yn ei wneithur, a wnaf hefyd 3 fel y torrwyf ymaith achlysur oddi wrth y rhai fydd yn ewyllysiar; fel y cafler ynthoca yn yr hyn y maent yn ymffrostio, y cair hwynt megis finnau hefyd.
13 Canys y cyfryw gau-apoſtolion ſy' weithwyr d twyllodrus, wedi ymwithio yn apoſtolion i Grift.
14 Ac nid rhyfedd: canys y mae Satan ynthau yn e ymwithio yn angel goleuni.
15 Gan hynny nid mawr yw, os ymwithio o'i f weinidogion ef fel gweinidogion cyfiawnder; y rhai y bydd eu g diwedd yn ol eu gweithredoedd.
16 Trachefn medaf, b Na thybied neb fi yn ffol: os amgen, etto i goddefwch fi fel ffol, fel y gallwyf finnau hefyd ymffrofti ychydig.
17 Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd, i nid ydwyf yn ei ddywedyd yn ol yr Arglwydd, eithr megis mewn ffolineb, yn hyn o ſoſt hyderus.
18 Gan fod llawer yn l ymffrofti yn ol y cnawd, minnau a ymffrofiaf hefyd.
19 Canys yr ydych yn goddef fyliaid yn llawen, gan fod eich bumain yn m ſynhwyfol.
20 Canys yr ydych yn goddef, os bydd un i'ch n caethiwo; os bydd un i'ch o llwyr-fwytta, os bydd un yn cymmeryd gennych, os bydd un wedi ymderchafu, os bydd un yn eich taro chwi ar eich wyneb.
21 Am ammharch yr ydwyf yn dywedyd, megis pe buaſem ni p weiniaid: eithr ym mha beth bynnag y mae neb yn hy (mewn ffolineb yr wyf yn dywedyd) hyf finnau hefyd.
22 Ai q Hebreaid ydynt hwy? felly finnau: ai r Iſraeliaid ydynt hwy? felly finnau: ai had Abraham ydynt hwy? felly finnau:
23 Ai gweinidogion Criſt ydynt hwy? (yr ydwyf yn dywedyd yn ffol) ſ mwy wyf fi; mewn blinderau yn helaethach, mewn gwialenfiadau dros feſur, mewn carcharau yn amlach, mewn t marwolaethau yn fynych.
24 Gan yr Iuddewon bumwaith y derbyniais u ddeugain gretalemmod ond un.
25 Tair gwaith y'm curwyd x a gwiall; un waith y'm y llabyddiwyd; teirgwaith yr y torfodd llong arnaf; noſwaith a diwrnod y bum yn y dyfn-fôr.
26 Mewn teithiau yn fynych; ym mheryglon llif-ddyfroedd; ym mheryglon lladron; ym mheryglon fy a nghenedl fy hun; ym mheryglon gan y cenhedloedd; ym mheryglon yn y ddinas; ym mheryglon yn yr anialwch; ym mheryglon ar y môr; ym mheryglon ym mhlith b brodyr gau:
27 Mewn llafur a lludded; mewn anhuned yn fynych; mewn c newyn a ſyched; mewn ymprydiau yn fynych; mewn anwyd a noethni.
28 Heblaw y pethau oddi allan, yr ymoſod fydd arnaf beunydd, d y gofal dros yr holl-eglwſſi.
29 Pwy ſydd e wan, nad wyf finnau wan? f pwy a dramgwyddir, nad wyf finnau yn llofgi?
30 Os rhaid ymffrofti, g mi a ymffrofiaf am y pethau ſydd yn perthyn i'm gwendid.
31 h Duw a Thad ein Harglwydd ni Ieſu Criſt, yr hwn ſydd fendigedig yn oes oeſoedd, a wyr i nad wyf yn dywedyd celwydd.
32 Yn Damaſcus, y llywydd k dan Aretas y brenin, a wyliodd ddinas y Damaſciaid, gan ewyllyſio fy nal i:
33 A thrwy l ffeneſtr mewn basged y'm gollyngwyd, ar hyd y mur, ac y diengais o'i ddwylaw ef.

l Joſ. 2. 15. Sal. 34. 19.

PEN. XII.

1 Paul yn dewis gorfoleddu yn ei wendid.

1 Rt. Beia am ei yrru i ffolio.

YMffrofiio yn ddiau a nid yw fuddiol i mi: canys myfi a ddeuaf at weledigaethau a datguddiadigaethau gan Arglwydd.
2 Mi a adwaenwn ddyn a yng Nghriſt er ys rhagor i bedair blynedd ar ddeg (ai yn ai yn y corph, ni wn; ai allan o'r corph, ni wn ol: Duw a wyr) y cyfryw un a gipiwyd i fyny c hyd y drydedd nef.
3 Ac a mi a adwaenwn y cyfryw ddyn (pa un ai yn y corph, ai allan o'r corph, ni wn i: Duw a wyr)
4 Ei gipio ef i fyny d i baradwys, ac iddo glywed geiriau anrhaethadwy, y rhai nid yw * cyfreithlon i ddyn eu hadrodd.
5 Am y cyfryw un yr ymffrofiaf; eithr am danaf fy hun nid ymffrofiaf, f oddi eithr yn fy ngwendid.
6 Canys g os ewyllyſiaf ymffrofiio, ni fyddaf ffol; canys mi a ddywedaf y gwir: eithr yr wyf yn arbed, rhag i neb wneuthur h cyfrif o honof fi uwchlaw y mae yn gweled fy mod, neu yn ei glywed gennyf.
7 Ac fel na'm i tra-dyrchafer gan ddidowgrwydd y dadguddiedigaethau, rhoddwyd i mi k ſwmbwl yn y cnawd, cennad Satan, i'm cernodio, fel na'm tra-dyrcheſid.
8 Am y peth hwn m mi a attolygais i'r Arglwydd n deirgwaith, ar fod iddo ymadael a mi.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Digon i ti o fy ngras i: canys fy p nerth i a berffeithir mewn gwendid. Yn llawen iawn gan hynny yr ymffrofiaf fi yn hytrach yn fy ngwendid, fel y preſwylio nerth Criſt yno'ſ fi.
10 Am hynny yr wyf yn q foddlawn mewn gwendid, mewn ammharch, mewn anghenion, mewn erlidiau, mewn cyfyngderau er mwyn Criſt: r canys pan wyf wan, yna yr wyf gadarn.
11 Mi a aethum yn t ffol wrth ymffrofiio; chwychwi am gyrraſoch. Canys myfi a ddylaſwn gael fy mhanmol gennych chwi: canys r ni bûm i ddim yn ol i'r apoſtolion pennaf, er u nad ydwyf fi ddim.
12 x Arwyddion apoſtol yn wir a weithredwyd yn eich plith chwi, mewn pob amynedd, mewn arwyddion, a rhyfeddodau, a gweithredoedd nerthol.
13 Canys beth yw yr hyn y buoch chwi yn ol am dano, mwy na'r eglwyſi eraill, oddi eithr am y na bûm i fy hun ormeſol arnoch? maddeuwch i mi hyn o gam.
14 z Wele, y dydedd waith yr wyf fi yn barod i ddyfod attoch; ac ni fyddaf ormeſol arnoch: canys a nid ydwyf yn ceiſio yr eiddoch, ond chwychwi: canys ni ddylai y plant gaſglu tryſor i'r rhieni, ond y rhieni i'r plant.
15 A b myfi yn ewyllyſiar iawn a dreuliaf, ac a ymdreuliaf, c dros eich eneidiau chwi, er gan eich caru yn d helaethach, i'm gael fy ngharu yn brinnach.
16 Eithr byddid, ni phwyſais i arnoch: ond gan fod yn e gyfrwys, mi a'ch deliais chwi trwy ddicheil.
17 f A wnaethum i g elw o honoch chwi trwy neb o'r rhai a ddanfonais attoch?
18 Mi a ddeiſyfais ar Titus, a chyd ag ef mi a anfonais h frawd: a elwodd Titus ddim arnoch? onid yn yr i un yſpryd y rhodiaſom? onid yn yr un i llwybrau?
19 Drachefn, a ydych chwi yn tybied l mai ymeſcuſodi yr ydym wrthych? m ger bron Duw yng Nghriſt yr ydym yn llafaru: a phob peth, anwyliaid, er n adeiladaeth i chwi.
20 Canys ofni yr ydwyf, rhag pan ddelwyf, na'ch caffwyf yn fyrryw fel ag ar fyrryw nas, o'm cael innau i chwithau yn fyrryw ag ni's mynnech: rhag ani cyphenau, cynfigennau, llidiau, ymryſonau, † gogannau, hufftyngau, p ymchwyddiadau, anghyfyddiaethau:

21 Rhag,

a Adn. 10.
b Rhuſt. 8. 1.
2 Cor. 5. 27
c Act. 14. 6.
z 22. 17.
d 1 Bren. 8. 27.
Act. 3. 21.
Phil. 1. 21.
e Luc 23. 43.
Dat. 2. 7.
* hebſil.
f Adn. 9.
Pen. 11. 30.
g Pen. 10. 8.
z 11. 16.
b Mat. 23. 10.
1 Cor. 3. 4.
i 2 Cron. 31. 25.
k Ezec. 28. 24.
Gal. 4. 14.
l Mat. 25. 41.
m Deut. 3. 23.
n Luc 18. 1.
o Ioan 1. 14.
1 Cor. 10. 13.
p 1 Pedr 1. 5.
q Iago 1. 2.
r Act. 16. 25.
s 1 en. 11. 1
t Pen. 11. 5
u 1 Cor. 15. 9.
x Act. 19. 11.
1 Cor. 9. 2.
y Pen. 11. 9
z Pen. 13. 1.
a Ezec. 34. 2.
Act. 20. 33
1 Thef. 2. 9
b Pen. 11. 9
1 Thef. 2. 8
c Pen. 1. 6.
d Pen. 6. 12.
e Diar. 11. 30.
Mat. 20. 16.
f Pen. 7. 2.
g 2 Pedr 2. 3.
b Pen. 8. 18.
i Eph. 4. 14.
k Can. 1. 8.
l Pen. 5. 11
m Rhuſ. 9. 1.
n 1 Cor. 14. 26.
o 1 Cor. 4. 21.
Pen. 10. 2.
a 13. 2, 10.
† abſennu.
Lef. 19. 16.
Sal. 15. 3.
p Pen. 8. 1.

q 1 Thes. 2. 19.
r Ezra. 9. 3.
s Num. 25. 6.

21 Rhag, pan ddelwyf drachefn, fod im Duw fy *q* narostwng yn eich plith, ac i mi wylofain *r* dros lawer, y rhai a bechasant eisoes, ac nid edifarasant am yr aflendid, a'r godineb, a'r anlladrwydd a wnaethant.

P E N. XIII.

1 Bygwth trosedduwyr rhybyngus. 5 Dylai pawb brofi eu ffydd,

t Act. 18. 1.
u 19. 1, 21. Pen. 12. 14.
v Deut. 19. 15. Heb. 10. 28.
w Mat. 18. 15. Pen. 10. 2. Pen. 12. 21.
x Pen. 1. 23 a 10. 6.
y Esa. 5. 19. 1 Cor. 10. 9.
z Mat. 10. 20. * *o arbot gwreiddiol,* Rhuf. 8. 3.
a Act. 18. 1.
b 19. 1, 21. Pen. 12. 14.
c Deut. 19. 15.
d Pen. 12. 21.
e Pen. 1. 23 a 10. 6.
f Esa. 5. 19. 1 Cor. 10. 9.
g Mat. 10. 20. * *o arbot gwreiddiol,* Rhuf. 8. 3.
+ *a ninnau, dan hynny, ydym.* 1 Pen. 12. 12. a 1. 14.
k Gal. 2. 20.

Y *t* Dydedd waith hon 'yr ydwyf yn dyfod attoch. Yng ngenau dau neu dri o dyston y bydd saradwy pob gair.

2 *u* Rhag-ddywedais i chwi, ac yr ydwyf yn rhag-ddywedyd fel *pe bawn* yn bresennol yr ail waith, ac yn absennol yr awr hon, yr ydwyf yn ysgrifennu at y rhai *v* a bechasant eisoes, ac at y lleill i gyd, os deuaf drachefn, *w* nad arbedaf:

3 Gan eich bod yn ceisio *x* profiad o Grist yr hwn sydd yn *y* llafaru ynof, yr hwn tu ag attoch chwi nid yw wan, eithr sydd nerthol ynoch chwi.

4 Canys *z* er ei groes-hoelio ef * o ran *b* gwendid, etto byw ydyw herwydd nerth Duw: † canys minnau hefyd ydym weiniaid ynddo ef, eithr byw ydywm gyd ag ef herwydd nerth Duw *i* tu ag attoch chwi.

5 Profwch chwychwi eich hunain, a ydych yn y *c* ffydd; hoiwch eich hunain. Ai nid ydych yn eich adnabod eich hunain, *sef* bod Iesu Grist ynoch, oddi eithr eich bod yn *f* anghymmeradwy?

6 Ond yr wyf yn gobeithio y gwybyddwch nad ydym ni yn anghymmeradwy.

7 Ac yr wyf yn *m* gweddio ar Dduw na wneloch chwi ddim drwg; nid fel yr ymddangosiom ni yn gymmeradwy, ond fel y gwneloch chwi yr hyn sydd *n* dda, er bod o honom ni megis anghymmeradwy.

8 Canys ni allwn ni ddim yn *o* erbyn y gwirionedd, ond dros y gwirionedd.

9 Canys llawen ydym pan fyddom ni yn *p* weiniaid, a chwithau yn gryfion: a hyn hefyd yr ydym ni yn ei ddymuno, *sef* eich *q* perffeithrwydd chwi.

10 Am hynny myfi yn *r* absennol yd-wyf yn ysgrifennu'r pethau hyn, fel pan fyddwyf bresennol nad arferwyf ddoster, yn ol yr *s* awdurdod a roddodd yr Arglwydd i mi er adeiladaeth, ac nid er dinystr.

11 Bellach, frodyr, byddwch wych. Byddwch berffaith, diddaner chwi, *t* fyniwch yr un peth, byddwch heddychol; a Duw y cariad a'r heddwch a fydd gyd â chwi.

12 Anherchwch eich gilydd â chusan *u* sanctaidd. Y mae'r holl saint yn eich annerch chwi.

13 *x* Gras *yn* Harglwydd Iesu Grist, a y chariad Duw, a *z* chymdeithas yr Yspryd Glân, *a fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Corinthiaid a'r gyfrenwyd o Philippi, ym Macedonia, gyd â Thitus a *a* Luc.

t 10. 6. 37.
m Ioan 17. 15.
n Phil. 4. 8.
o 1 Cor. 12. 19.
p 1 Cor. 4. 10.
q Col. 2. 5.
r 1 Cor. 4. 19.
s Pen. 10. 8 t Rhuf. 12. 16.
u Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20.
x Io. 1. 16. y Rhuf. 8. 39. Ioan 3. 16. z Rhuf. 8. 39. Mat. 28. 19
a Pen. 8. 18.

Epistol PAUL yr Apostol, At y GALATIAID.

Y CYNHWYSIAD.

Y mae Paul *yn profi ei anfoniad gan Dduw, ac mai trwy ffydd yng* NGHRIST, *y cyflawnbeir Dyn; gan gynghori y* Galatiaid *na wrandawent attrawon deuddfol.*

P E N. I.

1 Paul yn rhybeddu i dynu i gadael ei a'r efengyl yn gyntaf.

a Act. 11. 25. b Eph. 1. 1 a Tit. 1. 3. c Rhuf. 1. 4. d Act. 16. 6 a 18. 23. e Rhuf. 1. 7. f 1 Io. 3. 8. g Heb. 2. 6. a 5. 10. h 2 Cor. 5. 21. i Esa. 65. 17. Neh. 2. 5. k 1 Tim. 1. 17. l 2 Cor. 11. 31. m 2 Cor. 11. 4. n Act. 15. 1 a Pet. 5. 12 a 1 Io. 4. 3. o Dat. 22. 18. p *Yn ddiweddu,* 1 Cor. 15. 22. q Adn. 8 a Mat. 13. 24. r *Yn,* neu, *o,* nad yw yn bod yn ei *farbus.* 1 Pen. 2. 17 t nac *yn* dyfrwyd; eithr u trwy ddatguddiad Iesu Grist. 2. 4. x Act. 9. 3—21. 1 2 Tim. 3. 13. a 2 Cor. 12. 2.

PAUL apostol (*a* nid o dynion, na trwy dyn, eithr *b* trwy Iesu Grist, a Duw Dad, *c* yr hwn a'i cyfododd oi o feirw)

2 A'r brodyr oll y rhai sydd gyd a mi sa eglwysi *d* Galatia:

3 *e* Gras *fyddo* i chwi, a heddwch oddi wrth Duw *f* Dad, a'n Harglwydd Iesu Grist,

4 Yr hwn a'i *b* rhoddodd ei hun dros ein pechodau, fel *g* a'n gwaredai ni oddi wrth yr *h* byd drwg presennol, yn ol ewyllys Duw a'n Tad ni:

5 I'r hwn *y bydo* gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

6 Yr wyf yn rhyfeddu *i* dynt cyn buan yn *k* symmyd oddi wrth yr hwn a'ch galwodd *l* yn Nghrist, at efengyl *m* arall:

7 Yr hon nid yw arall; ond bod rhai *n* yn eich trallodi chwi, ac yn chwennych dattroi efengyl Crist.

8 Eithr pe byddai i ni, a neu *o* angel o'r nef, efangylu i chwi amgen *p* na'r hyn a efangylasom i chwi, bydded * anathema.

9 Megis y rhag-ddywedasom, felly yr ydwyf yr awr hon drachefn yn dywedyd, Os efangyla neb i chwi amgen na'r hyn a dderbyniasoch, bydded anathema.

10 Canys yr awr hon, ai peri *r* credu dynion yr wyf, ynte Duw? neu a ydwyf fi yn *s* ceisio rhyngu bodd dynion? canys pe rhyngwn fodd dynion, etto, ni byddwn was i Grist.

11 Eithr yr wyf yn hysbysu i chwi, frodyr, *am yr* efengyl a bregethwyd gen *t* fi, nes, nad yw hi yn ol dyn.

12 Canys nid gan ddyn y derbyniais hi, nac y'm dyfrwyd; eithr *u* trwy ddatguddiad Iesu Grist.

13 Canys chwi a glywsoch *x* fy ymarweddiad gynt yn y grefydd Iuddewig, i mi allan o fesur erlid eglwys Dduw, a'i hanrheithio hi;

14 Ac i mi gynnyddu yn *y* grefydd Iuddewig yn fwy na llawer o'm cyfoedion yn fy nghenedl fy hun, gan i fod yn fwy *z* selog dros draddodiadau fy nhadau.

15 Ond pan welodd Duw yn dda, yr hwn a'm neilduodd i o groth fy mam, ac a'm galwodd i trwy ei ras,

16 I ddatguddio ei Fab ef ynof fi, fel y pregethwn ef ym mhlith y Cenhedloedd; yn y fan nid ymgynghorais a chig a gwaed,

17 Ac nid aethum yn fy ol i Jerusalem at y rhai *a* oedd o'm blaen i yn apostolion; ond mi a aethum i Arabia, a thrachefn y dychwelais i Ddamascus.

18 Yna ar ol tair blynedd *b* i yr aethum yn fy ol i Jerusalem i ymweled a Pheder, ac a arhosais gyd ag ef bymtheg diwrnod.

19 Eithr *nid* arall o'r apostolion ni welais, ond *c* Iago brawd yr Arglwydd.

20 A'r pethau yr wyf yn eu hysgrifenu attoch, wele, ger bron Duw, *d* nid wyf yn dywedyd celwydd.

21 *f* Gwedi hynny *g* aethum i wledydd Syria a Cilicia.

22 Ac yr oeddwn heb fy adnabod wrth *f* yng nghynulleidfaoedd Judea y rhai oedd yng Nghrist:

23 Ond yn unig bwy *a* clywsent, *b* fod yr hwn oedd gynt yn ein herlid ni, yr awr hon yn pregethu y ffydd yr hon gynt a rheithiai.

24 *i* A bwy *a* gogoneddasant Duw ynof fi.

x Act. 8. 3.
y Phil. 3. 5 a 6.
z Rhuf. 10. 2 a Act. 13. 2.
a Rhuf. 1. 1. Act. 11. 26.
b 1 Cor. 15. 8 a Mat. 11. 27.
c Act. 9. 26 d Mat. 12. 47.
e Act. 15. 13. Rhuf. 9. 1 a 15. 9. 1 Cor. 15. 9.
f Rhuf. 15. 19.
g Rhuf. 16. 7.
b Diar. 31. 31. Mat. 14. 1. a Luc 15. Act. 11. 18
i 1 Cor. 15. 10. Col. 1. 3.

P E N. II.

1 Paul yn gwrthwynebu Pedr. 14 Cyf-iawnbad trwy ffydd yng Nghrist.

YNA gwedi * pedair blynedd ag ddeg yr aethum drachefn i fyny i Jerusalem gyd â Barnabas, a chymmerais hefyd Titus gyd a mi.

* 17 gwedi ei *droedigaeth,* a Act. 9. 15. Pen. 1. 18.

b Act. 13. 2 iem gyd â Barnabas, gan gymmeryd Titus
c 1 Cor. 9. hefyd gyd â mi.
26. 2 Ac mi a aethum i fynu yn ol b dat-
Phil. 2. 16. guddiad, ac a fyngais iddynt yr efengyl
1 Thef. 3. 5 yr hon yr wyf yn ei phregethu ym mhlith
d Act. 16. 3 y Cenhedloedd, ond o'r neilldu i'r rhai
e 2 Cor. 11. cyfrifol, c rhag mewn un modd fy mod
26. yn rhedeg yn ofer, neu ddarfod i mi redeg.
f Act. 15. 10 3 Eithr Titus, yr hwn oedd gyd â mi,
g Phil. 1. er ei fod yn Roegwr, d ni chymhellwyd
27. i enwaedu arno:
b Adn. 14. 4 A hynny o herwydd e y gau-frodyr
i 1 Thef. 5. a dygafid i mewn, y rhai a ddaethant i
13. mewn i yſpio ein f rhyddid ni yr hon ſydd
k Act. 10. gennym yng Nghrift Iefu, fel y'n caeth-
34. iwent ni:
Rhuf. 2. 11 5 I ba rai g nid ymroiſom trwy ddar-
i Rhu. 2. 26 oſtyngiad, na ddo dros awr: fel yr arolai
m 1 Cor. 3. b gwirionedd yr efengyl gyd â chwi.
7. 6 A chan y i rhai a dybid eu bod yn
n Rhuf. 11. rhyw beth (pa fath gynt oeddynt, nid yw
13. ddim i mi: k nid yw Duw yn derbyn wy-
o Jer. 1. 18. neb dyn) canys y rhai cyfrifol ni 'chwa-
Dat. 3. 12. negaſant ddim i mi.
p Eph. 3. 6. 7 Eithr yn y gwrthwyneb, l pan welſant
Rhuf. 1. 5. ddarfod ymddiried i mi am efengyl y di-
q Rhuf. 15. enwaediad, megis am *efengyl* yr enwaed-
26. iad i Pedr;
r Adn. 14. 8 (Canys yr hwn oedd yn m gweithredu
s Act. 10. yn nerthol yn Pedr i apoſtoliaeth yr en-
28. waediad, a nerthol weithredodd ynof fin-
t Act. 11. 2 nau hefyd tu ag at n y Cenhedloedd)
u 1 Ped. 5. 3 9 A phan wybu Iago, a Cephas, ac
x 1 Bren. Ioan, y rhai a dybid eu bod yn o golofnau
18. 21. y p gras a roddwyd i mi, hwy a roddaſant
y Adn. 5. i mi ac i Barnabas ddeheulaw-cymdeith-
z 1 Tim. as; fel yr *elem* ni at y Cenhedloedd, a
5. 20. hwythau at yr enwaediad.
a Act. 10. 10 Yn unig ar fod i ni gofio'r tlodion; q yr
28. hyn hefyd y bum i ddiwyd i'w wneuthur.
b Pen 6. 12. 11 A phan ddaeth Pedr i Antiocia,
c Rhu. 2. 28 r mi a'i gwrthwynebais yn ei wyneb, am
d Eph. 2. ei fod i'w feio.
11. 12 O blegid cyn dyfod rhai oddi wrth
e Rhu. 3. 20 Iago, efe a s fwyttaodd gyd a'r Cenhedl-
* *oddi eithr* oedd: ond wedi iddynt ddyfod, efe a gil-
f Rhu. 3. 24 iodd, ac a'i neilldуodd ei hun oddi wrth-
g Pen. 3. ynt, t gan ofni y rhai oedd o'r enwaediad.
11. 13 A'r u Iuddewon eraill hefyd a gyd-
h Rhuf. 3. 4 ragrithiaſant ag ef; yn gymmaint ag y
i Pre. 7. 20 dygwyd Barnabas hefyd i'w rhagrith *hwy*.
k Tit. 2. 11 14 Eithr pan welais i nad oeddynt yn
† Os dan farn o gon- *x* iawn droedio at *y* wirionedd yr efengyl,
demniad mi a ddywedais wrth Pedr ☞ *yn eu gwydd*
y ffoaf at *hwynt* oll, Os wyt ti, a thi yn *a* Iuddew,
Crift am yn byw fel y Cenhedloedd, ac nid fel yr
achub- Iuddewon, *b* pa ham yr wyt ti yn cym-
iaeth, ac mell y Cenhedloedd i fyw yn Iuddewaidd?
yna pechu 15 Nyni, *ſydd* wrth *c* naturiaeth *yn*
o'm bodd; Iuddewon, ac nid o'r Cenhedloedd yn
byddaf yn *d* bechaduriaid,
wrthwyn- 16 Yn gwybod *e* nad ydys yn cyfiawn-
ebwr i mi hau dyn trwy weithredoedd y ddeddf,
fy hun! * oni *f* trwy ffydd Iefu Grift, ninnau
hefyd a gredaſom yng Nghrift Iefu, fel
Os cara'i'r y'n cyfiawnhaer trwy ffydd Grift, ac nid
farph roe's trwy weithredoedd y ddeddf: o blegid
i mi frath, *g* ni chyfiawnheir un cnawd trwy weith-
Mi fyddaf redoedd y ddeddf.
ynfyd heb 17 Ac os wrth geiſio ein *h* cyfiawnhau
fy math. yng Nghrift, y'n caed ninnau hefyd yn
Does neb i bechaduriaid, *a ydyw* Crift am hynny
ond *Iefu* yn weinidog pechod? *k* Na atto Duw.
oddi fry, 18 Canys os wyf fi yn † adeiladu dra-
all gynnal chefn y pethau a ddiſtrywiais, yr wyf yn
bywyd yn- fy ngwneuthur fy hun yn droſeddwr.
of fi. 19 Canys yr wyf fi *l* trwy'r ddeddf
l Rhuf. 8. 3 *m* wedi marw i'r ddeddf, fel y byddwn
m Rhuf. 7. *n* fyw i Dduw.
10. 20 Mi a groes-hoeliwyd gyd â Chrift:
n Rhuf. 6. eithr byw ydwyf; etto nid myfi, ond Crift
11. ſydd yn byw ynof fi: a'r hyn yr ydwyf yr
o Rhuf. 6. 6 awr hon yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr
p Pen. 1. 4. ydwyf trwy ffydd Mab Duw, yr hwn a'm
q Rhuf. 4. p carodd, ac *q* a roddodd ei hun drоſof fi.
25. 21 Nid ydwyf yn dirymmu gras Duw:
r Rhuf. 4. 4 canys os o'r r ddeddf *y mae* cyfiawnder,
s Pen. 5. 2. yna'y bu Crift farw yn s ofer.

PEN. III.

1 *Ymofyn pa ham yr ymadawſant â'r ffydd, i lynu wrth y ddeddf.* 15 *Y ddeddf yn tywyi at Grift.*

O Galatiaid ynfyd, pwy a'ch * llygad-
tynnodd chwi fel nad ufuddhaech i'r
a gwirionedd, i ba rai o flaen eu llygaid
y portreiadwyd Iefu Grift, *megis* wedi ei
† groes-hoelio yn eich plith?
2 Hyn yn unig a gwyllyſtaf ei dyſgu
gennych: Ai wrth weithredoedd y ddeddf
y derbyniaſoch *b* yr Yſpryd, ynte wrth
c wrandawiad ffydd?
3 A ydych chwi mor ynfyd? *d* gwedi i
chwi ddechreu yn yr Yſpryd, a berfeithio
chwi yr awr hon yn y cnawd?
4 A ddioddefaſoch gymmaint yn ofer?
e os *yw* ofer hefyd.
5 Yr hwn gan hynny ſydd yn *f* trefnu
i chwi yr Yſpryd, ac yn gwneuthur
gwyrthiau yn eich plith, *ai* o weithred-
oedd y ddeddf, neu o wrandawiad *g* ffydd
y *mae*?
6 Megis y *h* credodd Abraham i Dduw,
ac y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.
7 Gwybyddweh felly mai y i rhai ſydd
o ffydd, y rhai hynny yw *k* plant Abra-
ham.
8 A'r yſgrythur yn rhag-weled mai
l trwy ffydd y mae Duw yn cyfiawnhau'r
Cenhedloedd, a rag-efangylodd i Abra-
ham, *gan ddywedyd*, *m* Ynot ti y ben-
dithir yr holl Genhedloedd.
9 Felly gan hynny, y rhai ſy o ffydd a
fendithir gyd ag Abraham ffyddlon.
10 Canys o cynnifer ag y ſydd o weith-
redoedd y ddeddf, dan felldith y maent:
canys yſgrifenwyd; *p* Melldigedig *yw* pob
un nad yw yn aros yn yr holl bethau a
'ſgrifenwyd yn llyfr y ddeddf, i'w gwneu-
thur hwynt.
11 Ac na chyfiawnheir neb trwy'r
ddeddf ger bron Duw, eglur *yw*: o blegid,
q Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.
12 A'r ddeddf nid yw o ffydd: eithr,
r y dyn a wnel y pethau hyn, a fydd byw
ynddynt.
13 Crift a'n *s* llwyr-brynodd oddi wrth
felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn fell-
dith troſom: canys y mae yn 'ſgrifen-
edig, *t* Melldigedig *yw* pob un ſydd yng-
hrog ar bren:
14 Fel y delai bendith Abraham ar y
Cenhedloedd, trwy Grift Iefu; fel y der-
byniem *u* addewid yr Yſpryd trwy ffydd.
15 Y brodyr, dywedyd yr yſgrythur
ddynol; Cyd na bydo ond I ammod dyn,
wedi y cadarnhäer, nid yw neb yn ei ddi-
rymmu, neu yn rhoddi atto.
16 I Abraham y gwnaethpwyd yr
x addewidion, ac i'w had ef. Nid yw yn
dywedyd, Ac i'w hadau, megis am lawer;
ond megis am un, Ac i'th had di yr hwn
yw ☞ Crift.
17 A hyn yr *wyf* yn ei ddywedyd, *am*
yr ammod a gadarnhawyd o'r blaen gan
Dduw yng Nghrift, nad yw y ddeddf oedd
a bedwar cant a deg ar hugain o flynydd-
oedd gwedi, yn ei ddirymmu, i wneuthur
yr addewid yn *b* ofer.
18 Canys os o'r ddeddf *y mae* yr *c* etі-
feddiaeth, nid *yw* mwyach o'r addewid:
ond Duw a'i rhad-roddodd i Abraham
d trwy addewid.
19 ¶ Beth gan hynny *yw'r* ddeddf? O
e blegid troſeddau *y* rhoddwyd hi yn
ychwaneg, hyd oni ddelai'r Had, i'r hwn
y gwnaethpwyd yr addewid; *f* *a bi a*
drefnwyd trwy angylion yn llaw *g* cyf-
ryngwr.
20 A chyfryngwr nid yw i un; ond
h Duw ſydd un.
21 *A ydyw* y ddeddf gan hynny yn erbyn
addewidion Duw? Na atto Duw: canys
pe rhoiſid deddf a allaſai fywhau, yn wir
o'r ddeddf y *i* buaſai cyfiawnder.
22 Eithr *k* cyd-gauodd yr yſgrythur bob
‖ peth dan bechod, fel y rhoddid yr *l* a-
ddewid

* *rheibiodd* Eph. 4. 14.
a Pen. 2. 5.
† Ei ſill-groes-hoelio yn ei bobl, *Gwel* Adn. 4.
b Act. 2. 38.
Pen. 5. 22.
c Rhuf. 10. 16.
d Preg. 7. 8
e Ezec. 18. 24.
f Mat. 28. 18.
Ioan 6. 63.
2 Cor. 3. 6.
g Rhuf. 10. 17.
h Gen. 15. 6.
i Rhuf. 4. 11.
k Ioan 8. 39.
l Rhuf. 3. 22.
m Gen. 12. 3.
Rhuf. 9. 4.
n Sal. 32. 2.
o Rhuf. 10. 3.
p Deut. 27. 26.
q Heb. 10. 38.
r Lef. 18. 5
Ezec. 20. 11.
s Mat. 20. 28.
t Deut. 21. 23.
u Efa. 32. 15.
Eph. 1. 13.
x 2 Cor. 1. 20.
y Gen. 3. 15.
☞ Mat. 1. 1.
Luc 3. 23.
a Exo. 12. 40.
b Rhuf. 4. 14.
c Rhuf. 8. 17.
d Adn. 17.
e Rhuf. 3. 20 a 7. 7.
f Exo. 19. 21.
Act. 7. 53.
Heb. 2. 2.
g Deut. 5. 5.
h Mal. 3. 6.
1 Ioan 5. 7.
i Rhuf. 8. 3.
k Rhuf. 3. 9.
‖ *enaid*, 1 Cor. 1. 27
| Adn. 8.

Pen. iii. *Adn.* 6.] *Cyfriftwyd*, Os cyfrifwyd i *Abraham* dduwiol, Pa ham y gwaedir *cyfiawnder cyfrifol*
Adn. 11. *Na chyfiawnheir*. Gan na's gallwn gyrhaedd *cyfiawnder y Ddeddf*; derbyniwn Râs yr *Efengyl*.

Gan nad oes ddyn di fai yn bod, Gadawn i'r Iefu gael y clod.

m Deut. 4. 8, 14.
* byfforddwr, Diar.22.6. Mat.11.13
n Rhuf. 9. 4.
o Eph. 4. 13.
p Io 1. 12. Eph. 1. 5.
q Rhuf. 2. 29. a 6. 5.
r Rhuf.13. 14.
s Rhuf. 10. 12. Act.10.34.
t Heb.11.9

ddewid trwy ffydd Iesu Grist i'r rhai sy'n oredu.
23 Eithr cyn dyfod ffydd, y'n *m* cadwyd dan y ddeddf, wedi ein cyd-gau i'r ffydd yr hon oedd i'w datguddio.
24 Y ddeddf gan hynny oedd ein * hathraw ni at Grist, *n* fel y'n cyfiawnhaid trwy ffydd.
25 Eithr gwedi dyfod ffydd, *o* nid ydym mwyach dan athraw.
26 Canys chwi oll ydych blant i Dduw trwy ffydd yng *p* Nghrist Iesu.
27 Canys cynnifer o honoch ag a *q* fedyddiwyd i Grist, *r* a wisgasoch Grist.
28 *s* Nid oes nac Iuddew na Groegwr, nid oes na chaeth na rhydd, nid oes na gwrryw na benyw: canys chwi oll un ydych yng Nghrist Iesu.
29 Ac os eiddo Crist *ydych*, yna had Abraham ydych, ac *t* etifeddion yn ol yr addewid.

PEN. IV.

1 *Dan y ddeddf byd Grist.* 5 *Crist a'n rhyddhaodd.* 22 *Creadiniwyr yn feibion o'r wraig rydd.*

a Pen. 3. 24.
b Luc 12. 44.
a 16. 1.
c Pen. 5.1.
d Col. 2. 20.
e Dan. 9. 23.
Mar. 1.15.
f Luc 1. 31
g Luc 1.49
Eſa.42.21.
h Pen. 3. 13.
i Eph. 1.5.
k 2 Cor. 1. 22.
l Rhuf. 8. 15.
m Adn. 3.
n Eph. 2. 13.
o Eph.2.12
p Jer. 10. 11.
q Mat. 16. 17.
r Ioa:10 14.
s 1 Cor. 8. 3.
t 2 Pedr 2. 21.
u Heb. 7. 18.
* ei.cbwyl.
x Adn. 3.
x Rhuf. 4. 5.
y 2 Cor.11. 2.
z Phil. 3. 7.
a Dſ. 8 36.
b 2 Cor.11. 80.
c Act. 20. 19.
d Mat.2.7.
a 3. 1.
e 2 Cor. 5.20
f Mat. 10. 40.
f 2 Cor. 1. 22. 8.
g 1 Bren. 2. 12.
h 2 Cor. 11. 13.
i Gen. 3.1. 2 Cor.11.3
k 2 Pedr 2. 2.
l Rhuf. 10. 2.

ND *yr wyf yn a* dywedyd, dros gymmaint o amſer ag y mae'r etifedd yn fachgen, nid oes dim rhagor rhyngddo a gwas, er ei fod yn arglwydd ar y cwbl;
2 Eithr y mae efe *b* dan ymgeleddwyr a llywodraethwyr, hyd yr amſer a osodwyd gan y tad.
3 Felly ninnau hefyd, pan oeddym fechgyn, oeddym *c* gaethion dan *d* 'wyddorion y byd:
4 Ond pan ddaeth *e* cyflawnder yr amſer, y danfonodd Duw ei Fab, wedi ei wneuthur *f* o wraig, wedi ei wneuthur dan y *g* ddeddf;
5 Fel y *b* prynai y rhai *oedd* dan y ddeddf, fel y derbyniem y *i* mabwyſiad.
6 Ac o herwydd eich bod yn feibion, yr anfonodd Duw *k* Yſpryd ei Fab i'ch calonnau chwi, yn llefain, *l* Abba, Dad.
7 Felly nid wyt ti mwy yn *m* was, ond yn fab; ac os mab, *n* etifedd hefyd i Dduw trwy Grist.
8 Eithr yn wir y pryd hynny, pan oeddych *o* heb adnabod Duw, chwi a wasanaethaſoch y rhai wrth naturiaeth *p* nid ydynt dduwiau.
9 Ac yn awr, a chwi yn *q* adnabod Duw, ond yn hytrach yn *r* adnabyddus gan Dduw, *s* pa fodd yr ydych yn troi drachefn at yr *t* egwyddorion lleſg a thlodion, y rhai yr ydych yn chwennych * drachefn, o newydd, eu *u* gwaſanaethu?
10 Cadw yr ydych *x* ddiwrnodau, a miſoedd, ac amſeroedd, a blynyddoedd.
11 Y mae arnaf *y* ofn am danoch, rhag darfod i mi boeni wrthych yn ofer.
12 Attolwg, frodyr, byddwch *z* fel fyfi; canys yr wyf fi fel chwi: ni wnaethoch i mi ddim a cham.
13 A chwi a wyddoch mai trwy *b* wendid y cnawd yn efangylais i chwi y waith gyntaf.
14 A'm *c* profedigaeth, yr hon *oedd* yn fy nghnawd, ni ddiyſtyraſoch, ac ni ddirmygaſoch: eithr chwi a'm derbyniaſoch *d* megis angel Duw, megis *e* Crist Iesu.
15 Beth wrth hyny oedd eich *f* dedwyddwch chwi? canys tyſtio yr wyf i a'ch chwi, pe *buaſai* boſibl, y tynnaſech eich llygaid, ac a'u rhoiſech i mi.
16 A aethum i gan hynny yn elyn i chwi, wrth *g* ddywedyd i chwi y gwir?
17 Y *b* maent hwy yn rhoi i mawrſerch arnoch, *ond* nid yn dda; eithr chwennych y maent ein cau ni allan, i fel y rhoddoch fawr-ſerch arnynt hwy.
18 Eithr da *yw* dwyn i mawr-ſerch mewn peth da yn waſtadol, ac nid yn unig tra fyddwyf breſennol gyd a chwi.
19 *m* Fy mhlant bychain, y rhai yn wyf yn eu hefgor drachefn, *n* hyd oni ffurfier Crist ynoch.
20 *At* mi a fynnwn pe bawn yn awr gyd â chwi, a newidio fy llais; o blegid yr wyf yn † ammeu am danoch.
21 Dywedwch i mi, y rhai ydych yn chwennych bod *o* dan y ddeddf, onid yd-ych chwi yn clywed y ddeddf.
22 Canys y mae yn yſgrifenedig, fod i Abraham *p* ddau fab; un o'r waſanaeth-ferch, ac un o'r *wraig* rydd.
23 Eithr yr hwn *oedd* o'r waſanaeth-ferch, *q* a anned yn ol y cnawd; a'r hwn *oedd* o'r *wraig* rydd trwy'r addewid.
24 Yr hyn bethau ydynt mewn ‡ alegori: canys y rhai hyn yw y ddau || Destament; un yn ddiau o fynydd *r* Sinai, yn cenhedlu i gaethiwed, yr hon yw *s* Agar:
25 Canys yr Agar yma yw mynydd Sinai yn Arabia, ac y mae yn cyfatteb i'r Jerusalem *ſydd* yn awr, ac y mae yn * gaeth *bi* a'i phlant.
26 Eithr y Jerusalem honno *t* uchod ſydd *u* rydd, yr hon yw ein *x* mam ni oll.
27 Canys yſgrifenedig yw, y Llawenha, di yr ammhlantadwy, yr hon nid wyt yn eppilio; tor allan a † llefa, yr hon nid wyt yn eſgor: canys i'r ‡ unig y mae llawer *x* mwy o blant nag i'r hon y mae rodi ŵr.
28 A ninnau, frodyr, megis *yr oedd* Iſaac, *a* ydym blant yr addewid.
29 Eithr megis y pryd hynny, yr hwn a anwyd yn ol y cnawd a *b* erlidiai yr hwn *a anwyd* yn ol yr *c* Yſpryd, *d* felly yr awr hon hefyd.
30 Ond beth y mae'r yſgrythur yn ei ddywedyd? *e* Bwrw allân y waſanaeth-ferch, a'i mab: canys *f* ni chaiff mab y waſanaeth ferch etifeddu gyd a mab y *wraig* rydd.
31 Felly, frodyr, nid plant i'r waſanaeth-ferch ydym ni, *g* ond i'r *wraig* rydd.

a Pen. 3. 24.
b Luc 12. 44.
a 16. 1.
c Pen. 5.1.
d Col. 2. 20.
e Dan. 9. 23.
Mar. 1.15.
f Luc 1. 31
g Luc 1.49
Eſa.42.21.
h Pen. 3. 13.
i Eph. 1.5.
k 2 Cor. 1. 22.
l Rhuf. 8. 15.
m Adn. 3.
n Eph. 2. 13.
o Eph.2.12
p Jer. 10. 11.
q Mat. 16. 17.
r Ioa:10 14.
s 1 Cor. 8. 3.
t 2 Pedr 2. 21.
u Heb. 7. 18.
* ei.cbwyl.
x Adn. 3.
x Rhuf. 4. 5.
y 2 Cor.11. 2.
z Phil. 3. 7.
a Dſ. 8 36.
b 2 Cor.11. 80.
c Act. 20. 19.
d Mat.2.7.
a 3. 1.
e 2 Cor. 5.20
f Mat. 10. 40.
f 2 Cor. 1. 22. 8.
g 1 Bren. 2. 12.
h 2 Cor. 11. 13.
i Gen. 3.1. 2 Cor.11.3
k 2 Pedr 2. 2.
l Rhuf. 10. 2.

d Mat. 10. 22. *e* Gen. 21. 10. *f* Io. 8. 35.

a Io 8.36.
b Act. 15. 10.
c Pen. 1. 1.
d Act.15.1
a 16. 3.
e Rhuf. 10.
f Deut.27.
* zuneuthur.
g Adn. 2.
b Pen. 2.15
i 1 Tim.4.
k Rhuf. 3. 30.
l Gal. 2.14
m Mat.11. 21.
1 Cor 9.24
† gyrredd
yn ol.
Io. 6. 66.
n Pen.1.6.
Mat.16.23
o 1 Cor.5.6.
p 2 Cor.2.3
q 2 Cor.10.
11.
r Mat. 23. 24.
s Phil.3.5.
t Act.11.2
u 1 Cor. 1. 23.
x Mat. 18. 17.
y 1 Pedr 2. 16.
x 1 Cor.9. 19.
1 Co. 1. 16.

PEN. V.

1 *Annog i ſwynhau eu rhyddid,* 3 *nad enwaediad, ond cariad a gyflawna'r ddeddf.*

EFWCH gan hynny yn *a* y rhyddid a'r hon y rhyddhaodd Crist ni; ac na ddalier chwi drachefn *b* dan iau caethiwed.
2 Wele, *c* myfi Paul wyf yn dywedyd wrthych, *d* Os enwaedir chwi, ni lesa Crist ddim i chwi.
3 Ac yr wyf yn tyſtiolaethu drachefn i bob dyn a'r a enwaedir, ei fod ef yn *f* ddyledwr i * gadw yr holl ddeddf.
4 Chwi a aſthoch yn ddifudd oddi wrth Grist, y rhai ydych yn ymgyfiawnhau yn y *g* ddeddf: chwi a ſyrthiaſoch yn-aith oddi wrth ras.
5 Canys *b* nyni yn yr Yſpryd trwy ffydd ydym yn i ddisgwyl gobaith cyfiawnder.
6 Canys yng Nghrist Iesu ni all *k* enwaediad ddim, na dienwaediad; ond ffydd yn *l* gweithio trwy gariad.
7 Chwi *n* a redaſoch yn dda; pwy a'ch † rhwyſtrodd chwi, fel nad ufuddhaech i'r gwirionedd?
8 Y cyngor *hwn* nid *yw* oddi wrth yr hwn *n* fydd yn eich galw chwi.
9 Y mae *o* ychydig lefain yn lefe-nio yr holl does.
10 Y mae gennyf fi *p* hyder am danoch yn yr Arglwydd, na fyniwch chwi ddim arall; ond *q* y neb fydd yn eich trallodi a ddwg *r* farnedigaeth, pwy bynnag fyddo.
11 A myfi, frodyr, os yr *s* enwaediad etto yr wyf yn ei bregethu, pa ham y'm *t* herlidir etto? yn wir tynnwyd ymaith *u* dramgwydd-y groes.
12 Mi a fynnwn, ie, pe *x* torrid ymaith y rhai ſydd yn aflonyddu arnoch.
13 Canys i ryddid y'ch galwyd, chwi, frodyr: yn unig y nac *arferwch* y rhyddid yn achlyſur i'r cnawd, ond *x* trwy gariad gwaſanaethwch eich gilydd.
14 Canys yr holl ddeddf a gyflawnir mewn un gair, *ſef* yn hwn; *a* Car dy gymydog fel ti dy hun.
15 Ond

a Lef. 19. 18. Mat. 7. 12. Rhuf. 13. 9.

15 Ond os cnoi a thraflyngcu eich gilydd yr ydych, gwyliwch na ddifethir chwi gan eich gilydd.

16 Ac yr wyf yn dywedyd, *b* Rhodiwch yn yr Yſpryd, ac ni chyflawnwch, dra-chwant y cnawd.

17 Canys y mae'r *d* cnawd yn chwennychu yn erbyn yr Yſpryd a'r Yſpryd yn erbyn y cnawd: a'r rhai hyn *e* a wrthwynebant eu gilydd, fel *f* na alloch wneuthur y pethau hynny, y rhai a ewyllyſiech.

18 Ond *g* os gan yr Yſpryd y'ch arweinir, nid ydych dan y ddeddf.

19 Hefyd *h* amlwg yw gweithredoedd y cnawd; y rhai yw, Tor priodas, *i* godineb, aflendid, anlladrwydd,

20 Delw-addoliaeth, ſwyn-gyfaredd, digaſedd, cynhennau, gwynfydau, llid, ymryſonau, ymbleidiau, hereſiau,

21 Cynfigennau, llofruddiaeth, meddwdod, *k* cyfeddiach, a chyffelyb i'r rhai hyn: am yr rhai yr wyf fi yn rhag-ddywedyd wrth ych, megis ag y rhag-ddywedais, *l* na chaiff y rhai ſy'n gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Duw.

22 Eithr *m* ffrwyth yr Yſpryd yw Cariad, llawenydd, *n* tangnefedd, hir-ymaros, cymmwynaſgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, ‡ cymmedrolder:

23 *o* Yn erbyn y cyfryw nid oes deddf.

24 A'r rhai *ſydd* yn eiddo Criſt, *p* a groes-hoeliaſant y cnawd, *b* a'i wyniau a'i chwantau.

25 Os byw yr ydym yn yr Yſpryd, rhodiwn hefyd yn yr Yſpryd.

26 Na fyddwn *ſ* wag-ogoneddgar, gan ymannog ein gilydd, gan ymgynnigennu wrth ein gilydd.

PEN. VI.

1 *Am addfeynder tu ag at un a lithro:* 2 *A dwyn beichiau eu gilydd.* 14 *Croes Criſt, gorfoledd y Criſtion.*

Y Brodyr, *a* os goddiweddir dyn ar ryw fai, chwychwi y rhai yſpryddol, *b* adgyweiriwch y cyfryw un mewn yſpryd addfwynder; gan dy yſtyried dy hun, *c* rhag dy demtio dithau.

2 Dygwch feichiau eich gilydd, ac felly cyflawnwch *c* gyfraith Criſt.

3 O blegid os *f* tybia neb ei fod yn rhyw beth, ac yntau heb fod yn ddim, y mae efe yn ei * dwyllo ei hun.

4 Eithr *g* profed pob un ei waith ei hun; ac yna y caiff *b* orfoledd ynddo ei hun yn unig, ac nid mewn arall.

5 Canys pob un a ddwg ei faich ei hun.

6 A *k* chyfranned yr hwn a ddyſgwyd yn y gair, a'r hwn ſydd yn ei *l* ddyſgu, ym mhob peth da.

7 *m* Na thwyller chwi. Ni watworir Duw: canys beth bynnag a *n* hauo dyn, hynny hefyd a fed efe.

8 O blegid yr hwn ſydd yn hau i'w *o* gnawd ei hun, o'r cnawd a fed lygredigaeth: eithr yr hwn ſydd yn hau i'r *p* Yſpryd, o'r Yſpryd a fed fywyd tragywyddol.

9 Ond yn *q* gwneuthur daioni na ddigogwn: canys yn ei lawn bryd y medwn, *r* oni ddiffygiwn.

10 Am hynny tra'r ydym yn cael *ſ* amſer cyfaddas, *t* gwnawn dda i bawb. ond yn enwedig i'r rhai ſydd o *u* deulu'r ffydd.

11 ¶ Gwelwch † cyhyd y llythyr a 'ſgrifennais attoch â'm *x* llaw fy hun.

12 Cynnifer ag ſydd yn ewyllyſio ymddeccau yn y cnawd, y rhai hyn ſydd yn eich y cymmell i'ch enwaedu; ∞ yn unig fel nad erlidier hwy o blegid croes Criſt.

13 Canys nid yw y rhai a enwaedir, eu hunain yn *a* cadw'r ddeddf; ond ewyllyſio y maent enwaedu arnoch chwi, fel ‡ y gorfoleddont yn eich cnawd chwi.

14 Eithr na atto Duw i mi ymffroſtio ond yng *b* nghroes ein Harglwydd Ieſu Criſt, trwy ‖ yr hwn y croes-hoeliwyd y byd i mi, *c* a minnau i'r byd.

15 Canys † yng Nghriſt Ieſu ni ddichon enwediad ddim, na dienwaediad, ond *c* creadur newydd.

16 A chynnifer ag *f* a rodiant yn ol y rheol hon, tangnefedd arnynt a thrugaredd, ac ar *g* Iſrael Duw.

17 O hyn allan na flined neb fi: canys dwyn yr *wyf fi* yn *h* fy nghorph nodau yr Arglwydd Ieſu.

18 Gras ein Harglwydd Ieſu Criſt *a fyddo* gyd a'ch yſpryd chwi, frodyr. Amen.

¶ At y Galatiaid yr yſgrifenwyd o Rufain.

---

* Gr. *feddwl dwyllo.*

g 1 Cor 11. 21.

b 2 Cor. 1. 12.

i Ezec. 18. 4.

k Mat. 10. 10.

l Eſa. 56. 10.

m 1 Cor. 6. 9.

n Job 4. 8.

o Am. 6. 7. Rhuf. 8. 13

p Sal. 41. 1.

q 1 Cor. 15. 58.

2 Theſ. 3. 13.

r Heb. 12. 3.

ſ Eph. 5. 16

t Luc 10. 17.

u 1 Tim. 3. 15.

† Gr. *Gdreg, á braſed llythyrenau y ſgri.* &c.

x Rhuf. 16. 12.

y 2 Cor. 11. 13.

∞ *ſ* Cor. 2. 2. Phil. 3 18.

a Mat. 23. 3 ‡ *yn ymffroſtiont,*

Act. 20. 30

b 1 Cor. 2. 2.

‖ *ba un.*

c 1 Cor. 4. 12.

d Pen. 5. 6.

e 2 Cor. 5. 17. *f* Sal. 119. 6. *g* Rhu. 2. 29. a 9. 6. *b* 2 Cor. 11. 23.

Pen. v. *Adn.* 16.] *Rhodiwch yn yr Yſpryd.* Os mynnwn farweiddio pechod, Ni thal bwriadu, addunedu, ymprydio, ac ymdrechu, &c. Fy mrodyr, bellach beth a wnawn, i gael ar bechod gongcweſt lawn? Ymgadwn ynghymdeithas Duw, ni gawn y dydd, gwirioned yw! *Sal.* cxix. 9. *Ioan* viii. 31, 32. a xv. 3, 7. *Phil.* iii. 20. 1 *Ioan* i. 3.] Pen. vi. *Adn.* 11.] *Cybyd y llythyr.* Neu, *á braſed llythyrenau y,* &c. Mae'n debig mai *Paul* ei hun a 'ſgrifennodd y faith adnod duiweddaf, (os nid yr epiſtol i gyd) a llythyrenau Pennigol---Fel trwy adnabod ei law, y derbynient ei ymadroddi. Wele, twm yr epiſtol yn yr adnodau rhai'n! gani'r *A. oſtol* ei gaſgliu, mwynhaed y darllenydd y ffrwyth.

Epiſtol PAUL yr Apoſtol,

At yr EPHESIAID.

Y CYNHWYSIAD.

Yr oedd Paul yn *Garcharor yn* Rhufain *pan 'ſgrifennodd yr Epiſtol hwn i'w cadarnhau yn y Ffydd a dderbyniaſent. Y mae yr Epiſtol yn dangos mawr ddirgelwch ein Hiachawdwriaeth trwy* GRIST: *yn enwedig Etholedigaeth, Cyflawnbad, Mabwyſiad,* &c. *ac hefyd yn ymrwyo Anmogaethau i Fuddedd dauwol, a Rhinweddau Criſt nogol.*

PEN. I.

4 *Am etholedigaeth, a Mabwyſiad,* &c.

PAUL, apoſtol Ieſu Criſt, trwy ewyllys Duw, *a* at y ſaint ſydd yn Epheſus, a'r ffyddloniaid yng Nghriſt Ieſu.

2 Gras i chwi, *b* a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.

3 Bendigedig *ſyddo* Duw a Thad ein Harglwydd Ieſu Criſt, yr hwn a'n bendithiodd ni a phob bendith yſpryddol *c* yn y nefolion * *leoedd d* yng Nghriſt:

4 Megis *e* yr etholodd efe ni ynddo ef cyn ſeiliad y byd, fel *f* y byddem yn ſanctaidd ac yn ddifeius *g* gar ei fron ef mewn cariad:

5 Wedi iddo ein rhagluniaethu ni i fabwyſiad trwy Ieſu Criſt iddo ei hun, yn ol *h* boddlonrwydd ei ewyllys ef,

6 Er *i* mawl gogoniant ei ras ef, trwy yr hwn † y gwnaeth ni yn gymmeradwy yn *k* yr Anwylyd:

7 Yn yr hwn y mae i ni *l* brynedigaeth trwy ei waed ef, *ſef* maddeuant pechodau, yn ol *m* cyfoeth ei ras ef;

8 Trwy yr hwn y bu efe helaeth i ni yn mhob doethineb a deall:

9 Gan *n* hyſpyſu i ni ddirgelwch ei ewyllys, yn ol ei hymdaith a ddarfu iddo ei gosod ynddo ef ei hun:

---

g Pre. 7. 26 *b* Mat. 11. 26.

h Rhuf. 9. 12 *i* Rhu. 9. 23

† Neu, *garedd ni.*

k Mat. 3. 17. *l* Act. 20. 28. Heb 9. 12. 1 Pedr 1. 18, 19.

m Pen. 2. 7. Col. 1. 27 *n* Mat. 13. 11. Rhuf. 16. 25.

‡ Myd iawnderaeth cyflawnder yr amseredd i gymhoi, &c
o Gal. 4. 4.
1 Ped. 1. 20
p Col. 1. 20
‖ Groes, y cawsom gael-bren,
Ios. 13. 6. neu etifeddiaeth,
Col. 1. 12.
q Phil. 2. 13
r Adn. 6.
* ymddiriedaſom.
s Io. 17. 17.
t 2 Cor. 1. 22.
Pen. 4. 30.
† gwyſh.
‡ y medd-iant a bwrcaſwyd
1 Pedr 2. 9.
u Rhuf. 1. 8
x Phil. 5.
y Rhuf. 1. 9
Col. 1. 3.
1 Thef. 1. 2
æ Ioan 20. 17.
Act. 7. 2.
a Col. 1. 9.
26.
b Act. 16. 14.
c 1 Pedr 1. 3, 4.
d Pen. 2. 1.
e Pen. 3. 17.
‖ ei nerthol Col. 2. 12.
f Pen. 2. 5.
g Rhuf. 1. 4
h Sal. 110. 1.
i Rhu. 8. 38
Col. 2. 15.
k Phil. 2. 9.
l Heb. 1. 4.
m 1 Cor. 15.

ei ewyllys, yn ol ei foddlonrwydd ei hun, yr hon a arfaethaſai efe yndde ei hun:

10 Sef i grynhoi pob peth i ‡ oruchwyliaeth o cyflawnder yr amſeroedd, yng Nghrift, p yr holl bethau ſydd yn y nefoedd, ac ar y ddaear, yndde ef:

11 Yn yr hwn ‖ y'n dewiſwyd hefyd, wedi ein rhagluniaethu yn ol arfaeth yr hwn ſydd yn q gweithio pob peth yn ol cyngor ei ewyllys ei hun:

12 Fel y byddem ni er r mawl ei ogoniant ef, y rhai o'r blaen a * obeithiaſom yng Nghrift.

13 Yn yr hwn y gobeithiaſoch chwithau hefyd, wedi i chwi glywed s gair y gwirionedd, efengyl eich iachawdwriaeth: yn yr hwn hefyd, wedi i chwi gredu, t y'ch ſelwyd trwy Lân Yſpryd yr addewid;

14 Yr hwn yw † ernes ein hetifeddiaeth ni, hyd bryniad y ‡ pwrcas i fawl ei ogoniant ef.

15 ¶ O herwydd hyn minnau hefyd, u wedi clywed eich ffydd yn yr Arglwydd Ieſu, x a'ch cariad tu ag at yr holl ſaint,

16 Nid wyf yn peidio a y diolch droſoch, gan wneuthur coffa am danoch yn fy ngweddiau;

17 Ar i Dduw ein Harglwydd Ieſu Grift, æ Tad y gogoniant, roddi i chwi a Yſpryd doethineb a datguddiad, trwy ei adnabod ef:

18 Wedi b goleuo llygaid eich meddyliau; fel y gwypoch beth yw c gobaith ei alwedigaeth ef, a pheth yw golud gogoniant ei eifeddiaeth ef yn y ſaint,

19 A pheth yw d rhagorol fawredd ei nerth ef tu ag attom ni y rhai y'm yn credu, e yn ol gweithrediad ‖ gallu ei gadernid ef;

20 Yr hon a weithredoedd efe f yng Nghrift, pan g cyfododd ef o feirw, ac a'i goſododd i eiſtedd ar ei dde-heulaw ei hun yn-y nefolion leoedd,

21 Goruwch pob i tywyſogaeth, ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob k enw a enwir, nid yn unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr l hwn a ddaw:

22 Ac m a ddaroſtyngodd bob peth dan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef yn ben uwch law pob peth i'r eglwys,

23 Yr hon yw ei gorph ef, a'i n gyflawnder ef, yr hwn ſydd yn cyflawni oll yn oll.

m 1 Cor. 15. 26. n Io. 1. 16. 1 Cor. 12, 13.

PEN. II.

Rhai oedd yn feirw 3 *wrth naturiaeth,* 5 *yn fyw trwy râs.*

a Pen. 5. 14
Col. 2. 13.
b 1 Cor. 6. 11.
c 2 Cor. 4. 34.
Col. 3. 6.
d Rhuf. 8. 7, 8.
e Job 14. 4.
Sal. 51. 5.
Gal. 2. 15.
f 2 Cor. 1. 3
g Rhuf. 5. 6, 8.
2 Cor. 5. 17
b Act. 15. 11.
Rhuf. 6. 23
i Dat. 3. 21.
k 1 Tim. 1. 16.

A Chwithau *a fywhaodd efe*, a pan oeddych feirw mewn camweddau a phechodau;

2 *b* Yn y rhai y rhodiaſoch gynt yn ol helynt y byd hwn, yn ol tywyſog llywodraeth yr awyr, yr yſpryd ſydd yr awr hon yn *c* gweithio ym mhlant anufuddod.

3 Ym myſg y rhai hefyd y bu ein hymarweddiad ni oll gynt, *d* yn chwantau ein cnawd, gan wneuthur ewyllyſiau y cnawd, a'r meddyliau; ac yr oeddym ni *e* wrth naturiaeth yn blant digoſaint megis eraill.

4 Eithr, Duw *f* yr hwn ſydd gyfoethog o drugaredd, o herwydd ei fawr gariad trwy yr hwn y carodd efeni,

5 Ie, pan oeddem feirw mewn camweddau, a'n *g* cyd-fywhaodd ni gyd â Chriſt (*b* trwy ras yr ydych yn gadwedig)

6 Ac a'n cyd-gyfododd, ac a'n goſododd i gyd-eiſtedd i yn y nefolion *leoedd* yng Nghriſt Ieſu:

7 Fel y gallai *k* ddangos yn yr oeſoedd a ddeuai, ragorol olud ei ras ef, trwy ei gymmwynaſgarwch i ni yng Nghriſt Ieſu.

8 Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, *l* trwy ffydd; a hynny nid o honoch eich hunain: *m* rhodd Duw *ydyw*:

9 *n* Nid o weithredoedd, fel nad ymffroſtiai neb:

10 Canys *o* ei waith ef ydym, wedi ein creu yng Nghriſt Ieſu i *p* weithredoedd da, y rhai a rag-ddarparodd Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.

11 Am hynny *q* cofiwch, a chwi gynt yn genhedloedd yn y cnawd, y rhai a elwid yn ddienwaediad, gan yr hyn a elwir enwaediad o *r* waith llaw yn y cnawd;

12 Eich bod chwi y pryd hwnnw *s* heb Grift, wedi ymddieithrio oddi wrth wladwriaeth Iſrael, ac yn eſtroniaid oddi wrth ammodau yr addewid, heb obaith gennych, ac heb Dduw yn y byd:

13 Eithr yr awr hon yng Nghriſt Ieſu, chwychwi, y rhai oeddych gynt ym mhell, *t* a wnaethpwyd yn agos trwy waed Criſt.

14 Canys *u* efe yw ein tangnefedd ni, yr hwn a wnaeth y *x* ddau yn un, ac a ddattododdgan ol-fur y gwahaniaeth rhyngom ni;

15 Ac a ddirymmodd *y* trwy ei gnawd ei hun y gelyniaeth, *ſef* æ deddf y gorchymynion mewn ordeinhadau, fel y creai y ddau yndde ei hun yn un *a* dyn newydd, gan wneuthur heddwch;

16 Ac fel *y* cymmodai y ddau â Duw *b* yn un corph trwy'r groes, wedi lladd y gelyniaeth * trwyddi hi.

17 Ac *c* efe a ddaeth ac a bregethodd dangnefedd i chwi y rhai pell, ac i'r rhai agos.

18 O blegid *d* trwyddo ef y mae i ni ein dau ddyfodfa mewn un Yſpryd at y Tad.

19 Weithian gan hynny nid ydych chwi mwyach yn ddieithriaid a dyfodiaid, ond *e* yn gyd-ddinaſyddion a'r ſaint, ac yn deulu Duw;

20 Wedi eich *f* goruwch adeiladau *g* ar ſail yr apoſtolion a'r prophwydi, ac Ieſu Grift ei hun yn *b* ben congl-*faen*.

21 Yn yr hwn y mae yr holl adeilad wedi ei ſ chymmwys gyd-gyfyſlltu, yn cynnyddu yn deml ſanctaidd yn yr Arglwydd:

22 Yn yr hwn y'ch cyd-adeiladwyd chwithau yn *t* breſwylfod i Dduw trwy yr Yſpryd.

m Rhu. 3. 28
Mat. 16. 17.
n Sal. 115. 1.
1 Cor. 1. 30, 31.
o 2 Cor. 5, 5, 17.
p Tit. 2. 14
q 1 Cor. 6. 11.
r Pen. 5. 8,
Rhuf. 2. 28.
s Io. 14. 6,
t 1 Cor. 6. 11.
u Mic. 5. 5.
Luc 2. 14.
x Gal. 3. 28
y Io. 1. 14.
Col. 2. 14.
æ Heb. 9. 10.
a Gal. 6. 15
Pen. 4. 24.
Col. 3. 10.
b Col 2. 15
* yndde a bun,
Rhuf. 6. 6.
c Eſa. 55. 4
Io. 10. 16.
Rhuf. 10. 15.
d Rhu. 5. 2.
Heb. 4. 15, 16.
e Gal. 4. 26
Heb. 12. 22, 23.
f Mat. 16. 18.
1 Cor. 3. 10
g Dat. 21. 14.
b Sal. 118. 22.
i Sal. 122. 3
k Io. 14. 23
Dat. 21. 3.

PEN. III.

1 *Darfod hyſpyſu i Paul, trwy ddatguddiad,* 5 *gudaiedig ddirgelwch,* 6 *cadwedigaeth y Cenhedloedd.*

a Pen. 4. 1.
Phil. 1. 13.
b Act. 21.
30.
a 22. 22.
c Rhuf. 1. 5
1 Cor. 4. 1.
d 2 Cor. 12
1.
e Io. 5. 39.
Gal. 1. 12.
Col. 1. 26.
f Mat. 13.
17.
Heb. 3, 2,
3.
g Pen. 2.
19.
Gal. 3. 28,
29.
b Heb. 5. 4.
i Pen. 1. 19.
k 1 Cor. 15.
9.

ER mwyn hyn, myfi Paul, *a* carcharor Ieſu Grift *b* troſoch chwi y Cenhedloedd;

2 Os clywſoch am *c* oruchwyliaeth gras Duw, yr hon a roddwyd i mi tu ag attoch chwi:

3 Mai trwy *d* ddatguddiad yr hyſpyſodd efe i mi y dirgelwch (megis y ſgrifenais o'r blaen ar ychydig *eiriau*,

4 Wrth yr hyn y gellwch, pan *e* ddarllenoch, wybod fy neall i yn nirgelwch Criſt)

5 Yr hwn yn oeſoedd eraill *f* nid eglurwyd i feibion dynion, fel y mae yr awr hon wedi ei ddatguddio i'w ſanctaidd apoſtolion a'i brophwydi trwy yr Yſpryd;

6 Y byddai'r Cenhedloedd *g* yn gydetifeddion, ac yn gyd-gorph, ac yn gyd-gyfrannogion o'i addewid ef yng Nghriſt, trwy'r efengyl:

7 I'r hon y'm *b* gwnaed i yn weinidog, yn ol rhodd gras Duw, yr hwn a roddwyd i mi, yn ol *i* grymmus weithrediad ei allu ef.

8 I mi *k* y llai na'r lleiaf o'r holl ſaint

y

Pen. i. *Adn.* 14.] *Bryniad y pwrcas.* Neu, *rhyddhâd y prynedig.* Nid yw'r cyfeithiad yn cyrhaedd y *Groeg. Gwaredigaeth lawen* a feddylir; *Rhuf.* viii. 24. a feddiannir yn Nghriſt: *rhyddhad* y caethion fu'n yſglyfaeth gan Satan, fel *Lot* gan y cenhedloedd: *Gen.* xiv. 12. *Iuhan*'r prynedigion!

Pen. ii. *Adn.* 15.] *Mewn ordinhadau.* Yr oedd y *ddeddf* ſeremoniol megis gwahan-len, nes cyflawnu'r cyſodau yn Nghriſt. Bellach ni fydd *un* ddim gwell o'u harferyd, na'r llall ddim gwaeth o beidio. *Criſt* yw'r Ffordd: gall y ſawl a fynno fyn'd tu n'r Nefoedd heb ofni Dannodiaeth neb! *Act.* ii. 21. *Rhuf.* iii. 29.

y rhoddwyd y gras hwn, i efangylio ymmysg y Cenhedloedd i anchwiliadwy olud Crist;

l Rhuf. 11. 33.

m Act. 26. 18.

9 Ac i *m* egluro i bawb beth *yw* cymdeithas y dirgelwch, yr hwn oedd guddiedig o dragwyddoldeb yn Nuw, *n* yr hwn a greodd bob peth trwy Iesu Grist:

n 2 Cor. 4. 6.

10 Fel y byddai yr awr hon yn hysbys i'r *o* tywysogaetheu, ac i'r awdurdodau, yn y nefolion *leoedd*, trwy'r eglwys, fawr amryw ddoethineb Duw,

o Col. 1. 16. Heb. 1. 2.

11 Yn ol yr *p* arfaeth dragywyddol, yr hon a wnaeth efe yng Nghrist Iesu ein Harglwydd ni:

p Pen 1. 11. 1 Pedr 1. 12:

12 Yn yr hwn y mae i ni hyfdra, a dyfodfa mewn *q* hyder, trwy ei ffydd ef.

q 1 Ioan 3. 21. Pen. 1. 4.

13 *r* Am hynny yr wyf yn dymuno na lwfrhaoch o blegid fy mlinderau i drosoch, yr hyn *yw* eich *s* gogoniant chwi.

r Marc 10. 39.

14 O achos hyn yr wyf yn plygu fy nghliniau at *t* Dad ein Harglwydd Iesu Grist,

s Pen 1. 3. 1 Pedr 1. 7. 1 Luc 1. 32.

15 O'r hwn yr *t* enwir yr holl deulu yn y nefoedd ac ar y ddaear,

1 Ioan 3. 1. Dat 3. 12.

16 Ar roddi o hono ef i chwi yn ol cyfoeth ei ogoniant, fod wedi *u* ymgadarnhau a nerth, trwy ei Yspryd ef, yn *x* y dyn oddi mewn;

u Col. 1. 11. *x* Rhuf. 7. 22.

17 Ar fod Crist yn trigo trwy ffydd yn eich calonnau chwi;

2 Cor. 4. 16

18 Fel y galloch *y* wedi eich gwreiddio, a'ch seilio mewn cariad, *z* ymgyffred gyd a'r holl saint, beth *yw* y lled, a'r hyd, a'r dyfnder, a'r uchder;

y Col. 2. 7. *z* Rhuf. 11. 33. Phil. 2. 12.

19 A gwybod cariad Crist, yr hwn sydd uwchlaw gwybodaeth, fel y'ch llenwir â holl *a* gyflawnder Duw.

a Pen. 4. 13.

20 Ond i'r hwn a ddichon wneuthur yn dra rhagorol, *b* y tu hwnt i bob peth yr ydym ni yn dymuno, neu yn meddwl, yn ol y nerth sydd yn gweithredu ynom ni;

b 2 Sam. 7. 19. 1 Bren. 3. 13. *c* Sal. 76. 1. a 107. 32. Dat. 7. 21.

21 Iddo ef y *byddo* y *c* gogoniant yn yr eglwys trwy Grist Iesu, dros yr holl genhedlaethau, byd yn oes oesoedd. Amen.

PEN. IV.

1 Annog i undeb: 16 *a coymnydd yng Nghrist*: 24 *i wisgo y dyn newydd*, &c.

a 1 Thes. 2. 12. Col. 1. 10. 1 Ped. 1. 15. *b* Esa. 57. 15. Col. 3. 12, 13. *c* 1 Cor. 1. 10. Phil. 2. 2, 3. *d* 1 Cor. 12. 4, 13. Pen. 1. 23. *e* 1 Cor. 8. 6 *f* Sal. 115. 3. Rhuf. 11. 36. Pen. 3. 17. *g* Mat. 13. 11. 2 Cor. 4. 7. *h* Sal. 68. 18. 1 Col. 2. 15. *k* Act. 2. 33. 1 Cor. 12. 4 *e* Io 3. 13. *m* Mat. 12. 40. Ioan 1. 14. * *Ilanwai*, Esa. 11. 9. Ioan 1. 16. *n* 2 Tim. 4. 5. *o* Heb 6. 1. *p* Pen. 1. 23. † Groeg, *i. q* 1 Ioan 3. 2. ‡ *mantioli.*

DEilyf gan hynny arnoch yr wyf fi, y carcharor yn yr Arglwydd: *a* ar rodio o honoch yn addas i'r alwedigaeth y'ch galwyd iddi,

2 Gyd a phob *b* goftyngeiddrwydd ac addfwynder, ynghyd a hir-ymaros, gan oddef eich gilydd mewn cariad;

3 Yn afludio i gadw *c* undeb yr Yspryd ynghwlwm tangnefedd.

4 *d* Un corph *yydd*, ac un Yspryd, megis ag y'ch galwyd yn un gobaith eich galwedigaeth;

5 *e* Un Arglwydd, un ffydd, un bedydd,

6 Un Duw a Thad oll, yr hwn *fydd* o goruwch oll, a thrwy oll, ac ynoch oll.

7 Eithr i bob un o honom y *g* rhoddwyd gras yn ol mesur dawn Crist.

8 O herwydd pa ham y mae efe yn dywedyd, *h* Pan ddyrchafodd i'r uchelder, efe a gaethiwodd gaethiwed, ac a roddes *k* roddion i ddynion.

9 (*l* Eithr efe a ddyrchafodd, beth yw ond darfod iddo hefyd ddisgyn yn gyntaf i barthau *m* isaf y ddaear?

10 Yr hwn a ddisgynnodd, yw yr hwn hefyd a esgynnodd goruwch yr holl nefoedd, fel y * cyflawnai bob peth)

11 Ac efe a roddes rai yn apostolion, a rhai yn brophwydi, a rhai *n* yn efangylwyr, a rhai yn fugeiliaid ac yn athrawon;

12 I *o* berffeithio'r saint, i waith y weinidogaeth, i adeilad *p* corph Crist:

13 Hyd oni ymgyfarfyddom oll † yn undeb ffydd, a *q* gwybodaeth Mab Duw, yn ŵr perffaith, at fesur ‡ oedran cyflawnder Crist:

14 Fel na fyddom mwyach yn blantos, *r* yn || bwhwmman ac yn cylch-arwain a phob awel dyfgeidiaeth, trwy hoced dynion, trwy *s* gyfrwyfdra i gynllwyn || *anwadal* * i dwyllo:

r Esa. 28. 9 *s* 2 Cor. 11. 3.

15 Eithr, *t* gan fod yn gwir mewn cariad, cynnyddu o honom iddo ef ym * *tuyll.* mhob peth, *u* yr hwn yw'r Pen, *fef* Crist:

t Zec. 8. 16 *u* Col. 1. 18

16 *x* O'r hwn y mae'r holl gorph wedi u cydymgynnull a'i gyd-gysylltu, trwy *x* Col 2. 19 bob cyfwlit o'r cyflawniad, yn ol y nerthol weithrediad ym mesur pob rhan, y yn *y* 2 Pedr 1. gwneuthur cynnydd y corph, i'w adeilad 3. ei hun mewn cariad.

z Io. 5. 14.

17 Hyn gan hynny yr wyf yn ei ddywed- 1 Ped. 4. 3. yd ac yn ei dyfhoelaethu yn yr Arglwydd, *a* Rhuf. 1. *z* na rodioch chwi mwyach fel y mae'r 21. Cenhedloedd eraill yn rhodio, *a* yn ofered‡ *galedeu meddwl*;

a 1 Thef. 2. 12. *b* Rhuf. 1. 24. *c* Deut. 29. 4.

18 Wedi tywyllu *eu* deall, wedi ymddi- Esa. 6. 10. eithio oddi wrth fuchedd Duw, trwy'r Rhuf. 1. 26 anwybodaeth fydd yndaynt, trwy ‡ ddall- *b* Rhuf. 1. ineb eu calon:

24.

19 Y rhai wedi diddarbodi, *b* a ymroi- 1 Tim. 4. fant i drythyllwch, i *wneuthur* pob aflendid yn un chwant.

d Pfl. 1.

20 Eithr chwychwi nid felly y *d* dyfg- 19. afoch chwi;

21 Os bu i chwi ei *e* glywed ef, ac os 11, 12. dyfgwyd chwi yndddo, megis y mae'r gwir- *e* 1 Thef. ionedd yn yn Iefu:

2. 13.

22 Dodi o honoch heibio, o ran yr ym- *f* Rhuf. 6. arweddiad cyntaf, *f* yr hen ddyn, yn hwn 6. fydd llygredig yn ol chwantau twyllodrus;

Gal. 5. 19.

23 Ac *g* ymadnewyddu yn yfpryd eich 1 Ped. 4. 3. meddwl;

g Rhuf. 12.

24 A *b* gwifgo y dyn newydd, yr hwn 2. yn ol Duw a *i* grewyd mewn cyfiawnder *b* 2 Cor. 5. a || gwir fancteiddrwydd.

17.

25 O herwydd pa ham, gan fwrw ym- *i* Gen. 1. aith gelwydd, *k* dywedwch y gwir bob 26. un wrth ei gymmydog: o blegid *i* aelodau || Groeg, ydym i'n gilydd.

janthedd.

26 *m* Digiwch, ac na phechwch: *n* na *rtoydd* y fachluded yr haul ar eich digofaint chwi:

gwirioned.

27 Ac o na roddwch le i ddiafol.

k Zec. 8.

28 Yr hwn a ladrattaodd, na *ladratted* 16. mwyach: eithr yn hytrach *p* ymmered *l* Esa. 58. boen, gan weithio a'i ddwylaw yr hyn 7. fydd dda; fel y byddo ganddo *q* beth i'w *m* Mar. 3. 5 gyfrannu i'r hwn y mae angen arno.

n Mat. 5.

29 Na ddeued un i ymadrodd llygredig 23. allan o'ch genau chwi, ond y cyfryw un o Prog. 10. ag a fyddo da i adeiladu yn ffuddiol, fel y 13. paro ras i'r gwrandawyr.

Iago 4. 7.

30 Ac *s* Na thriftwch Ian Yfpryd *p* Act. 20. Duw, trwy'r hwn y'ch feliwyd hyd ddydd 35. *t* * prynedigaeth

2 Thef. 3.

31 Tynner ymaith oddi wrthych bob 8, 11, 12. chwerwedd, a llid, a dig, a *u* llefain, a *q* Act. 19. chabledd, gyd a phob drygioni.

19.

32 A byddwch gymmwynafgar i'ch *r* Pl. 10 19. gilydd, yn dofturiol, *x* yn maddeu i'ch Mat. 12. 36 gilydd, y megis y maddeuodd Duw † er *s* Esa. 7. 13 mwyn Crist i chwithau.

a 61. 10.

t Act. 3. 19

Rhuf. 8. 21. * *rbyddbad y prynedigion*, Pen. 1. 14. *u* Mat. 27. 23. *x* Mat. 6. 14. *y* Mat. 18. 35. 1 Cor. 3. 11, 12. † *yng Nghrist.*

PEN V.

1 Ar ol amryw gynghorion, 25 mae yn annog y gwyr i garu eu gwragedd, &c.

BYddwch gan hynny *a* ddilynwyr Duw fel plant anwyl;

a Mat. 5. 45.

2 A rhodiwch mewn cariad, megis y carodd Crist ninnau, ac a'i *b* rhoddodd ei hun drofom ni yn offrwm ac yn aberth i Dduw o arogl peraidd.

b Phil. 2. 7. *c* Exo. 23. 13.

3 Eithr godineb, a phob aflendid, neu *a* Sal. 93. 5. gybydd-dra, na *c* enwer chwaith yn eich plith, *d* megis y gwedai i saint;

c Pen. 4. 29

4 Na * feithedd, mae *e* ymadrodd ffol, * *brynti*, na chocg ddi-rifwch, pethau nid ydynt neu, *geirweddus*: eithr yn hytrach rhoddi diolch

iau anfad.

5 Canys yr ydych chwi yn gwybod hyn, Mat 12. 25 am bob puttenwr, neu aflan, neu gybydd,

d Pen. 4. 29 *e* Pen. 4. 29 Iago 3. 17.

Pen. iv *Adn* 10.] *Fel y llanwai efe bob peth.*

Efe a lanwodd bob enaid hyd ddigon a'i hedd

Adn. 13.] *Fjur oedran.* Fe dyf dyn (o ran corpholaeth a dyall) i oedran gwr. A'r duwiol a dyf mewn gras a gwybodaeth o Dduw nes cyrhaeddyd mesur y Brawd hynaf,

Y ddacar â'i ddoniau, a'r nefoedd â'i Wedd!

f Luc 19. 27.
2 Ped. 1. 11
g 1 Cor. 15. 24, 28.
h Mat. 12. 36.
i 1 Pedr 3. 4.
k 1 Tim. 5. 50. 18.
l 1 Ti. 5. 22.
m *angoredi-aeth.*
‡ *ryw amser.*
n 1 Thes. 5. 5.
o Gal. 5. 22.
p Rhuf. 12. 2.
q Rhuf. 13. 14.
r Rhuf. 8. 26, 27.
s Io. 3. 21. Heb. 4. 13.
t Eſa. 60. 1 Rhuf. 13. 11, 12.
u 1 Io. 1. 5.
x Pre. 2. 14.
Col. 4. 5.
y Mat. 13. 45, 46.
z Preg. 11. 2.
Pen. 6. 13.
a Rhuf. 12. 2.
b Adn. 19.
1 Thef. 1. 6
2 Col. 3. 16
Iago 5. 13.
c 1 Cor. 14. 15.
d Sal. 34. 1. Phil. 4. 6.
1 Thef. 5. 18.
e Phil 2. 3.
2 Ped. 5. 5.
f Gen. 3. 16.
g 2 Ped. 3. 1.
h 1 Cor. 11. 3.
i Pen. 1. 22
a 4. 15.
Col. 1. 18.
k Mat. 17. 5.
l Luc 14 26.
Tit. 2. 3.
m 2 Ped. 3. 6.
n 1 Ped. 3. 7
o Adn. 2.
Phil. 2. 8.
Heb. 5. 14.
p 1 Co. 1. 30.
q Heb. 10. 22.
r 1 Ioan 1. 7.
a 5. 6.
† *eglwys ogoneddus idd'o ei hun heb.* &c
Can. 2. 14.
Tit 2. 14.
s Can. 4. 7
Col 1. 22.
t Gen. 2. 21, 23.
u Ioan 17. 21. 1 Cor. 6. 15. Pen. 1. 23.
5. Mat. 10.

ydd, yr hwn ſydd ddeliw-addolwr, had ódes iddynt etifeddiaeth yn *f* nheyrnas Criſt, *g* a Duw.

6 Na thwylled neb chwi â *b* geiriau ofer: canys o blegid y pethau hyn y mae digofaint Duw yn dyfod ar blant yr † anufudd-dod.

7 Na fyddwch gan hynny i gyfrannogion â hwynt.

8 Canys yr oeddych chwi ‡ gynt yn dywyllwch, ond yr awr hon goleuni *ydych* yn yr Arglwydd: rhodiwch fel *k* plant y goleuni;

9 (Canys *l* ffrwyth yr Yſpryd *ſydd* ym mhob daioni, a chyfiawnder, a gwirioneedd)

10 Gan *m* broſi beth ſydd gymmeradwy gan yr Arglwydd.

11 Ac na fydded i chwi gyd-gyfeillach â *n* gweithredoedd anffrwythlon y tywyllwch, eithr yn hytrach argyoeddwch hwynt.

12 Canys o brwnt yw adrodd y pethau a wneir ganddynt hwy yn ddirgel.

13 Eithr pob peth anghymmeradwy a eglurir *o* gan y goleuni: canys beth bynnag ſydd yn egluro, goleuni yw.

14 O herwydd pa ham y mae eſe yn dywedyd, *q* Deffro di yr hwn wyt yn cyſgu, a chyfod oddi wrth y meirw; a *r* Chriſt a oleua i ti.

15 Edrychwch gan hynny pa ſodd y *s* rhodioch yn ddieſgeulus, nid fel annoethion ond fel doethion;

16 *t* Gan brynu'r amſer, o blegid y *u* dyddiau ſy ddrwg.

17 Am hynny na fyddwch annoethion, eithr *x* yn dyall beth *yw* ewyllys yr Arglwydd.

18 Ac na feddwer chwi gan win, yn yr hyn y mae gormodedd; eithr *y* llanwer chwi a'r Yſpryd;

19 Gan lafaru wrth eich gilydd ✠ mewn ſalmau, a hymnau, ac odlau yſprydol; gan *a* ganu a phyngcio yn eich calon i'r Arglwydd;

20 *b* Gan ddiolch yn waſtad i Dduw a'r Tad, am bob peth yn enw ein Harglwydd Ieſu Criſt;

21 *c* Gan ymddaroſtwng i'ch gilydd yn ofn Duw.

22 Y gwragedd, *d* ymoſtyngwch i'ch gwyr priod, megis i'r Arglwydd.

23 O blegid *e* y gŵr yw pen y wraig, megis ag *y ma* *f* Criſt yn ben i'r eglwys; ac efe yw Iachawdwr y corph.

24 Ond fel y mae'r eglwys yn *g* ddaroſtyngedig i Grist, felly hefyd *bydded* y gwragedd i'w gwŷr priod *b* ym mhob peth.

25 *i* Y gwyr, cerwch eich gwragedd, megis ag y carodd Criſt yr eglwys, ac *k* a'i rhoddes ei hun droſti;

26 Fel y *l* ſancteiddiai efe hi, a'i glanhau *m* â'r olchfa ddwfr † wy'r gair;

27 Fel y goſodai efe hi yn † ogoneddus iddo ei hun, yn eglwys *n* heb ârni na brycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw; ond fel y byddai yn ſanctaidd ac yn ddifeius.

28 Felly y dylai y gwyr garu eu gwragedd, megis eu *o* cyrph eu hunain. Yr hwn a garo ei wraig, ſydd yn ei garu ei hun.

29 Canys ni chaſaodd neb erioed ei gnawd ei hun; eithr ei fagu a'i feithrin y mae megis ag *y mae* yr Arglwydd am yr eglwys:

30 O blegid *p* aelodau ydym o'i gorph ef, o'i gnawd ef, ac o'i eſgyrn ef.

31 *q* Am hynny y gâd dyn ei dad a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig, a hwy a fyddant ill dau yn un cnawd.

32 Y *r* dirgelwch hwn ſyd fawr: eithr am Criſt ac *am* yr eglwys *yr* wyf fi yn dywedyd.

33 Ond chwithau hefyd cymmain un, felly cared pob un o honoch e wraig, fel ef ei hunan; a'r wraig *edrytoed* ar iddi barchu *ei* gŵr.

k Luc 2. 57. Col. 3. 20.
b Exo. 20, 12. Mat. 15. 4.
c 1 Ti. 4. 8.
d Pen. 4. 31
Col. 3. 21.
e Gen. 18. 19.
* *a chyng.* or, Di. 19. 18.
f Exo. 1. 17
Col. 3. 22. ‖ *ac arſwyd.*
1 Ped. 2. 18
g Gal. 1. 10
b Gen. 31. 6
Io. 15. 14.
i Job 34. 11
2 Cor. 3. 10
Gal. 6. 10.
† Mat. 7. 21
a 23. 3.
l 1 Sam. 25. 17.
m Col. 3. 26
n Col. 3. 25
o Io. 15. 5.
2 Cor. 3. 5.
p 2 Cor. 10. 4.
2 Tim. 4 7
1 Thef. 5. 8
q Job 1. 7. Dat. 2. 24.
† *y nef wybrennol.*
Col. 1. 13.
r Luc 8. 13.
‡ *gorthfygu*
1 Sal. 51. 6.
t 1 Thef. 5. 8.
u 1 Sam. 17. 6.
x Rhuf. ‖ *Uwchlaw pob peth.*
y 1 Pedr 5. 9.
1 Ioan 5. 4.
✠ Rhuf. 8. 34. 37.
a Dat. 1. 16
b Luc 18. 1
1 Thef. 5. 17.
c Rhuf. 8. 26
Judas 20.
d Rhuf. 15. 30.
2 Thef. 3. 1
e 2 Cor. 3. 12.
f 2 Cor. 5. 20.
* *rhwymyn.*
Act. 28. 20
† *ſel yr ymgyd a ſydd* *oddi wrth* Dduw Dad, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.
gyn rhydd 24 Gras *fyd to* gyd â phawb ſydd yn *ynd fi*, caru ein Harglwydd Ieſu Criſt mewn ‡ purdeb. Amen.
g Act. 28.

PEN. VI.

1 *Dyledſwydd plant,* 5 *a gweiſion.* 10 *Miliwriaeth Criſtion a'r arfogaeth.*

YPlant, *a* ufuddhewch i'ch rhieni yn yr Arglwydd: canys hyn ſydd gyfiawn.

2 *b* Anrhydedda dy dad a'th fam (yr hwn yw y gorchymmyn cyntaf mewn addewid)

3 Fel y byddo yn dda i ti, ac fel y byddech *c* hir-hoedlog ar y ddaear.

4 A chwi dadau, *d* na yrroch eich plant i ddigio; ond *e* maethwch hwynt yn gwneuthur cwyllys Duw o'r galon;

5 Chwi weiſion, *f* ufuddhewch i'ch arglwyddi yn ol y cnawd, gyd âg ofn ‖ a dychryn, yn ſymlrwydd eich calon, megis i Grift;

6 Nid â llygad-waſanaeth, fel *g* boddlonwyr dynion, ond fel gweiſion Criſt, yn gwneuthur cwyllys Duw o'r galon;

7 Gyd âg *h* ewyllys da yn gwneuthur gwaſanaeth i'r Arglwydd, ac nid i ddynion:

8 Gan wybod mai pa ddaioni bynnag a wnelo pob un, hynny a *i* dderbyn *ofs* gan yr Arglwydd, pa un bynnag ai caeth ai rhydd *fyddo.*

9 A chwi feiſtriaid, *b* gwnewch yr un pethau tu ag attynt hwy, gan roddi i bygwth heibio: *m* gan wybod ſod eich Arglwydd chwithau hefyd yn y nefoedd; ac *n* nid oes derbyn wyneb gyd ag ef.

10 Heb law hyn, fy mrodyr, ymnerthwch yn yr Arglwydd, ac o yng nghadernid ei allu ef.

11 *p* Gwiſgwch holl arfogaeth Duw, fel y gallech ſefyll yn erbyn cynllwynion diafol.

12 O blegid nid yw ein hymdrech ni yn erbyn gwaed a chnawd, ond yn *q* erbyn tywyſogaethau, yn erbyn awdurdodau, yn erbyn bydol lywiawdwyr tywyllwch y byd hwn, yn erbyn drygau yſprydol yn † y nefolion *leoedd*

13 Am hynny cymmerwch attoch holl arfogaeth Duw, fel y gallech *r* wrth-ſefyll yn y dydd drwg; ac wedi ‡ gorphen pob peth, ſefyll.

14 Sefwch gan hynny, wedi amgylchwregyſu eich lwynau a *s* gwirioneedd, a *t* gwiſgo dwyfronneg cyfiawnder.

15 A *u* gwiſgo am eich traed eſgidiau parottoad *x* efengyl tangnefedd;

16 ‖ O flaen pob dim, wedi cymmeryd y tarian y ffydd, a'r hwn y gellwch ddiffoddi holl biccellau tanllyd y fall.

17 Cymmerwch hefyd ✠ helm yr iachawdwriaeth, a *z* chleddyf yr Yſpryd, yr hwn yw gair Duw:

18 *b* Gan weddio bob amſer â phob rhyw weddi a deiſyfiad yn yr *c* Yſpryd, a bod yn wyliadwrus ✠ hyn yma, trwy bob dyfal bara, a deiſyfiad dros yr holl ſaint;

19 *d* A throſof finnau, fel y rhodder i mi ymadrodd, trwy agoryd fy ngenau e yn hŷ, i hyſpytiu dirgelwch yr efengyl:

20 Dros yr hon *f* yr wyf yn genhad mewn * cadwyn † fel y traetfwyf yn hŷ am dani, fel y perthyn i mi draethu.

21 Ond *g* fel y gwypoch chwithau bethfyd fy helynt, beth yr wyf yn ei wneuthur, *h* Tycicus, y brawd anwyl, a'r gweinidog ffyddlon yn yr Arglwydd, a hyſpyſia i chwi bob peth:

22 Yr hwn a anfonais attoch er mwyn hyn yma; fel y caech wybod ein helynt ni, ac fel y *i* diddanai efe eich calonnau chwi.

23 Tangnefedd i'r brodyr, a chariad gyd â ffydd *k* oddi wrth Dduw Dad, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.

24 Gras *fyd to* gyd â phawb ſydd yn caru ein Harglwydd Ieſu Criſt mewn ‡ purdeb. Amen.

¶ At yr Epheſiaid yr yſgrifennwyd o Rufain, gyd a Tycicus.

Epiſtol

z Eſa. 59. 17. 1 Thef. 5. 8.
b Luc 18. 1
1 Thef. 5. 17.
c Rhuf. 8. 26
Judas 20.
d Rhuf. 15. 30.
2 Thef. 3. 1
e 2 Cor. 3. 12.
f 2 Cor. 5. 20.
* *rhwymyn.*
Act. 28. 20
† *ſel yr ymgyd a ſydd* *oddi wrth* Dduw Dad, a'r Arglwydd Ieſu Criſt.
gyn rhydd
g Act. 28.
Col. 4. 7.
b Act. 20. 4. Tit. 3. 12. *i* Rhuf. 1. 11. *k* Col. 1. 2. Iago 1. 17. 2 Ioan 3. ‡ *gwirioneedd*, Gr. *anſygredigaeth.* 2 Cor. 11. 3. 1 Tim. 3. 9.

Epistol PAUL yr Apostol,
At y PHILIPIAID.

Y CYNHWYSIAD.

Yref oedd Philippi, *yn* Macedonia, *a gafodd yr enw oddi wrth* Philip, *Tad* Alecsander *fawr* — Paul *a blannodd egwlys ynd*; Act. xvi. 9, 12. *A chwedi ei ddwyn i* Rufain, *y* Philipiaid *a anfonasant ryw haeiomi iddo gyd â* Epaphroditus, *Gweinidog*: *a* Phaul *a anfonodd attynt gyd â'r un Gennad, y Llythyr canlig hwn.*

PEN. I.

3 *Paul yn diolch i Dduw am ffrwythau eu ffydd, a'u cymdeithas yn ei ddioddefiadau*: 9 *ei weddi drostynt*

PAUL a Thimotheus, gwesiion Iesu Grist, at yr holl saint yng Nghrist Iesu y rhai sy yn *a* Philippi, gyd a'r *b* esgobion a'r *c* diaconiaid.

2 Gras i chwi, a thangnefedd, *d* oddi wrth Duw ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

3 I'm Duw yr ydwyf yn *e* diolch, ym mhob *f* cofia am danoch,

4 Bob amser ym mhob deisyfyd o'r eiddof drosoch chwi oll, gan wneuthur fy neisyfiad *g* gyd â llawenydd;

5 O blegid eich *h* cymdeithas chwi yn yr efengyl, o'r dydd cyntaf hyd yr awr hon;

6 Gan fod yn *i* hyderus yn hyn, y bydd i'r hwn a ddechreuodd ynoch *k* waith da, yn orphen *l* hyd ddydd Iesu Grist:

7 Megis y mae yn *m* iawn i mi synied hyn am danoch oll, am fy mod gennych yn eich calon, yn gymmaint a'ch bod chwi oll, yn gystal *n* yn fy rhwymau, ag yn fy ymddiffyn à chadarnhad yr efengyl, yn o gyfrannogion a mi o'm *p* gras.

8 Canys Duw sydd dyst i mi, *q* mor hiraethus wyf am danoch oll yn ymysgaroedd Iesu Grist.

9 A hyn yr *wyf* yn ei weddio, ar amlhau o'ch cariad chwi etto *r* fwy fwy mewn gwybodaeth, a phob synwyr;

10 *s* Fel y cymmeradwyoch y pethau rhagorol, fel y byddoch *t* ddiffuant a diramgwydd hyd ddydd Crist;

11 *u* Wedi eich cyflawni à ffrwythau cyfiawnder, y rhai sydd trwy Iesu Grist, er *x* gogoniant a moliant i Dduw.

12 ¶ Ond mi a ewyllysiwn i chwi wybod, frodyr, am y pethau *a ddigwyddodd* i mi, ddyfod o honynt yn hytrach er y llwyddiant i'r efengyl;

13 Yn gymmaint a bod fy rhwymau i yng Nghrist yn eglur yn yr holl lys, ac i bawb eraill;

14 Ac i lawer o'r brodyr yn yr Arglwydd fyned yn ✠ hyderus wrth fy rhwymau i, a bod yn hyfach o lawer i draethu'r gair yn ddiofn.

15 Y mae rhai yn wir yn pregethu Crist trwy gynfigen ac ymryson; a rhai hefyd o *a* ewyllysda.

16 Y naill sydd yn pregethu Crist o gynnen, nid * yn bur, gan feddwl dwyn mwy o flinder i'm rhwymau i:

17 A'r lleill o *b* gariad, gan wybod mai er ymddiffyn yr efengyl y'm *c* gosodwyd.

18 Beth er hynny? etto ym mhob modd, pa un bynnag ai mewn *d* rhith, ai mewn *e* gwirionedd, yr ydys yn pregethu Crist: ac yn hyn yr ydwyf fi yn llawen, ie, a llawen fyddaf.

19 Canys *f* mi a wn y digwydd hyn i mi er iechydwriaeth, *g* trwy eich gweddi chwi, a chynnorthwy *b* Yspryd Iesu Grist,

20 Yn ol fy *i* nhaer-ddisgwyliad a'*m* gobaith, *k* na'm gwaradwyddir mewn dim, eithr mewn pob hyder, fel bob amser, *felly* yr awr hon hefyd y mawrygir Crist yn fy *l* nghorpb i, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth.

21 Canys *m* byw i mi *yw* Crist, a marw sydd elw.

22 Ac os byw fyddaf yn y *n* awd, *n* hyn fydd ffrwyth fy llafur: a pha beth a ddewisaf, ni's gwn;

23 Canys y mae yn *o* gyfyng arnaf o'r ddau-*tu*; gan fod arnaf chwant i'm datod, a bod gyd â Christ; *p* canys gwell *yw* o lawer iawn.

24 Eithr aros yn y cnawd *sydd* fwy *q* angenrheidiol o'ch rhan chwi

25 A chennyf yr *r* hyder hwn, yr wyf yn gwybod yr arosaf ac y cyd-drigaf gyd â chwi oll, er *s* cynnydd i chwi, a llawenydd y ffydd

26 Fel y byddo eich *t* gorfoledd chwi yn helaethach *u* yng Nghrist Iesu o'm plegid i, trwy fy nyfodiad i drachefn attoch.

27 Yn unig *x* ymddygwch yn addas i efengyl Crist; fel pa un bynnag *a ddelwyf* ai dyfod a'ch gweled chwi, ai bod yn absennol, y clywyf oddi wrth eich hanes chwi, eich bod yn sefyll yn un yspryd, ag un enaid, *y* yn cyd-ymdrechu dros ffydd yr efengyl;

28 Ac heb eich dychrynu mewn un dim gan eich gwrthwynebwyr: ✠ yr hyn iddynt hwy yn wir sydd arwydd ffer o golledigaeth, *a* ond i chwi o iachawdwriaeth, a hynny gan Dduw.

29 Canys i chwi y *b* rhoddwyd, er mwyn Crist, nid yn unig gredu ynddo ef, ond hefyd *c* ddioddef erddo ef;

30 Gan fod i chwi yr un *d* ymdrin ag a welsoch ynof fi, ac yr awr hon a glywch *ei fod* ynof fi.

PEN. II.

1 *Annog i undeb*, 3 *a gostyngeiddrwydd*, 6 *trwy ſiamol Crist*.

OD *oes* gan hynny ddim diddanwch yng Nghrist, od oes dim cysur cariad, od oes dim cymdeithas yr Yspryd, od oes dim *b* ymysgaroedd a thosturiaethau;

2 Cyflawnwch fy llawenydd, fel y byddoch yn *c* meddwl yr un peth, a'r un cariad gennych, yn gyttun, yn *d* synied yr un peth.

3 Na *wnelet* dim trwy gynnen neu *e* wag-ogoniant, eithr mewn *f* gostyngeiddrwydd, gan dybied eich gilydd yn well nà chwi eich hunain.

4 Nac ystyriwch bob un yr eiddoch eich hunain, eithr *g* pob un yr eiddo eraill hefyd.

5 Canys *h* bydded ynoch y meddyliad yma, yr hwn *oedd* hefyd yng Nghrist Iesu:

6 Yr hwn, ac efe yn *i* ffurf Duw, *k* ni thybiodd yn drais fod yn ‖ ogyfuwch à Duw.

7 Eithr efe *l* a'i * tiododdi ei hun, gan gymmeryd arno agwedd *m* gwas, ac a wnaed *n* mewn † cyffelybiaeth dynion:

8 A'i gael mewn dull fel dyn, efe a'i o darostyngodd ei hun, gan fod yn *p* ufudd hyd angau, ie, angau'r groes.

9 O herwydd pa ham, Duw a'i *q* trayrchafodd yntau, ac a roddes iddo *r* enw yr hwn *sydd* goruwch pob enw;

10 Fel *s* yn enw Iesu y plygai pob glin, o'r nefolion, a'r daearolion, a thandaearolion *bethau*;

11 Ac y cyffesai pob tafod *fod* Iesu Grist

Pen. i *Adn.* 21.] *Byw i mi yw Crist.* Hynn yyw os byw fyddaf mi gaf bregethu Crist! Os marw efe gaiff glod, a minnau ei gyfeillach heb y groes! 2 *Tim.* iv. 8.] *Adn.* 22. *Ffrwyth fy llafur.* Sef, os byw fyddaf *i hau* llawer, mi a *fedaf* lawer: felly *etw* ydyw o bob tu]

f Io. 13. 13. Criſt yn *f* Arglwydd, *g* gogoniant Duw
t Tim. 6. Dad.
15.
2 Ped. 1. 10 12 ¶ Am hynny, fy anwyliad, megis
‡ perfeith-rwch, &c. bob amſer yr ufuddhaſoch, nid fel yn
Gal. 6. 9. fy ngwydd yn unig, eithr yr awr hon yn
2 Thef. 3. fwy o lawer yn fy abſen, ‡ gweithiwch
13. allan eich iachawdwriaeth eich hunain
‖ chryndod, gyd ag ofn a ‖ dychryn.
Dan. 6 26. 13 Canys *u* Duw yw yr hwn ſy'n
u Judas 6. gweithio ynoch cwyllyſio a gweithredu
y Dan. 6. 4. o'i ewyllys da *ef*.
x Mat. 5. 14 Gwnewch bob dim *x* heb rwgnach,
14. ac ymddadleu;
a Io. 15. 7. 15 Fel y byddoch *y* ddiargyoedd, a di-
Act. 17. niweid, yn blant direfus i Dduw, ynghanol
11. cenhedlaeth ddrygionus a throfaus, ym
b 2 Cor. 1. mhlith y rhai yr ydych yn diſgleirio me-
12. gis *z* goleuadau *yn y* byd,
2 Tim. 4. 16 A *a* gair y bywyd ynoch; er
13. *b* gorfoledd i mi * yn nydd Criſt, c na red-
b 2 Cor. 1. ais yn ofer, ac na chymmerais boen yn
24. ofer.
1 Thef. 2. 17 Ie, a phe y'm *d* tywalltid ar aberth
19. a gwaſanaeth eich ffydd, *e* llawenhau'r
* *byd.* wyf, a chwi oll.
d Exod. 29. 18 O blegid yr un *peth* hefyd byddwch
c Gal 4. 11. chwithau lawen, a chyd-lawenhewch â
d Gen. 35. minnau.
14.
Num. 15. 19 Ac yr wyf yn gobeithio yn yr Ar-
5. glwydd Ieſu, anfon Timotheus ar fyrder
a 28. 7. attoch, fel y'm *f* cyſurer innau hefyd,
Sal 22. 14. wedi i mi wybod eich helynt chwi.
Mat. 26 28 20 Canys nid oes gennyf neb o gyffelyb
e 2 Cor. 7. 4 feddwl, yr hwn † a gywir-ofala am y
Col. 1. 23. pethau a berthyn i chwi
f 1 Thef. 21 Canys pawb ſydd yn *g* ceiſio yr eidd-
2. 19. ynt eu hunain, nid yr eiddo Criſt Ieſu.
† *a natur-iol ofala.* 22 Eithr y *b* prawf o hono ef chwi a'i
g Eſa. 56. gwyddoch, mai fel plentyn gyd â thad, y
11. gwaſanaethodd efe gyd a myſi yn yr e-
Rhuf. 16. fengyl.
18.
2 Tim. 3. 2 23 Hwn yn wir, gan hynny, yr ydwyf
a 4. 10. yn gobeithio ei ddanfon, o'r awr y gwel-
b 2 Cor. 8. wyf yr hyn a ſydd i mi.
18. 24 Ond y mae gennyf ſi hyder yn yr
1 Tim. 3. Arglwydd y deuaf finnau befyd ar fyrder
10. attoch.
1 Luc 24. 25 Eithr mi a dybiais yn angenrheid-
24. iol danfon attoch Epaphroditus, fy
Pen. 1. 25. *m* rawd, a'm cyd-weithiwr, a'm *c* cyd-
Philip. 22. filwr, ond eich ‡ cennad chwi, a *i* gwei-
i Eph. 6. nidog i'm cyfreidiau innau.
19. 26 Canys *yr* oedd efe yn *m* hiraethu
12. am danoch oll, ac yn athriſt iawn, o ble-
27 Canys yn wir efe a fu *n* glaf yn agos
Phile. 2. i angau: ond Duw a drugarhaodd wrtho
‡ *apoſtol.* ef; ac nid wrtho ef yn unig, ond withyf
f Pen. 4. finnau hefyd, rhag cael o honof driſtwch
18. ar driſtwch.
m Rhuf. 1. 28 Yn fwy ‖ dlwyd gan hynny yr an-
11. fonais ef, fel gwedi i chwi ei weled ef
Pen. 1. 8. dracheſn, y byddech chwi lawen, ac y
n Adn. 30. byddwn innau yn llai fy nbriſtwch.
Pref. 9. 2. 29 Derbyniwch ef gan hynny *o* yn yr
Eſa 33. 24. Arglwydd gyd â phob llawenydd; * a'r
Heb. 12. 6. cyfryw rai gwnewch gyfrif o honynt:
‖ *e yſur.* 30 Canys o blegid *p* gwaith Criſt y bu
o Mat. 10. efe yn agos i angau, *q* † yn ddi-ddarbod
41. am ei einioes, fel y cyflawnai eich
Rhuf. 16. 2 * diffyg chwi o'ch gwaſanaeth tu ag attaf
* *a bydded* fi.
y erfyrw yn barbedig gennych, 1 Cor. 16. 18. 2 Ioan
6. 9. 1 Tim. 5. 17 *p* 2 Cor. 12. 15. *q* Eſter 4. 16.
† *yn ddiyſtyr o'i fywyd.* *r* 2 Cor. 16. 17.

PEN. III.

1 Rhybudd i ochelyd athrawon deddfol. 7 Cyflawnder dyn yn dom.

a 2 Cor. 13. 11. WEithian fy mrodyr, *a* byddwch law-
Pen. 4. 4. en yn yr Arglwydd. *b* Yſgrifennu
b 2 Pedr 1. yr un bethau attoch, gennyf ſi yn wir nid
12. *yw* flin, ac i chwithau *y mae* yn ddiogel.
c Mat. 23. 2 Gochelwch gŵn, gochelwch *c* ddrwg-
13. weithwyr, gochelwch y cyd-doriad
d Rhuf. 2. 29. 3 Canys *d* yr enwaediad ydym ni, y
e Io 4. 24. rhai ydym *b* yn gwaſanaethu Duw yn yr
f 2 Cor. 11. *e* Yſpryd, ac yn gorfoleddu yng Nghriſt
18. Ieſu, ac nid yn ymddiried yn y cnawd:
4 Ac er bod *f* gennyf *achos* i ymddiried,
ie, yn y cnawd. Os yw neb arall yn
g tybied *y gall* ymddiried yn y cnawd, *g* 2 Cor 11.
myſi yn fwy: 3.
5 Wedi enwaedu arnaf yr *h* wythfed *h* Gen. 17.
dydd, o genedl Iſrael, o lwyth Benjamin, 12.
yn Hebrewr o'r Hebreaid; yn ol y ddeddf, *i* Rhuf. 11.
i yn Pharifead; 1.
6 Yn ol *k* zel, yn *l* erlid yr eglwys; *k* Act. 22.
yn ol y cyfiawnder ſydd yn y ddeddf, yn 6
m ddiargyoedd. *l* Act. 22.
7 Eithr y pethau oedd elw i mi, y rhai 3.
hynny a gyfrifais i yn *a* golled er mwyn *m* Act. 9. 1.
Criſt. *n* 1 Cor. 4.
8 Ie yn ddiammeu, yr wyf hefyd yn 4.
p cyfrif pob peth yn golled, o herwydd *o* Heb. 11.
q ardderchowgrwydd gwybodaeth Criſt 25.
Ieſu fy Arglwydd: er mwyn yr hwn y'm *p* Preg. 1.
colledwyd y'm mhob peth, *a* yr wyf yn 2.
r cu cyfrif yn dom, *r* fel yr ynnilwyf Criſt, *q* Diar. 3.
9 Ac y'm *s* cair ynddo ef heb *t* fy 14.
nghyfnawnder fy hun, *u* yr hwn *ſydd* * yr *r* Mat. 13.
ddeddf, ond yr hwn ſydd *x* trwy ffydd 44.
Criſt, *ſef* y cyfiawnder ſydd o Dduw trwy *s* Rhuf. 2.
ffydd: 29.
10 Fel yr adnabyddwyf ef; a *y* grym *t* Rhuf. 10.
ei adgyfodiad ef, a *z* chymdeithas ei 3.
ddioddefiadau ef, gan fod wedi fy *a* nghyd- *u* Rhuf.
ffurfio a'i farwolaeth ef; 10. 5.
11 Os mewn un modd y gallwn *b* gyr- *x* Ioan 1.
haeddyd adgyfodiad y meirw: 12.
12 Nid fel pe bawn wedi ei gyrhaeddyd *y* Rhuf. 4.
eiſoes, neu fod eiſoes wedi fy *b* mher- 25.
ffeithio; eithr dilyn yr wyf, fel y gallwyf *z* Col. 1.
ymaflyd *yn y peth* hwn hefyd yr ymaſ- 24.
wyd ynof gan Criſt Ieſu. *a* Rhuf. 6.
13 *c* Brodyr, *d* nid wyf fi yn bwrw 5.
ddarfod i mi gael gafael: ond un peth, *b* Ioan 6.
gan anghofio y pethau ſydd o'r tu cefn, 39.
ac ymeſtyn at y pethau o'r *e* tu blaen; *c* 1 Cor. 13.
14 Yr wyf yn cyrchu at y *f* nod, am 9.
gamp uchel alwedigaeth Duw *g* yng *d* Diar. 13.
Nghriſt Ieſu. 7.
15 Cymmer gan hynny ag ydym *h* ber- *e* Adn. 11.
ffaith, fymwn hyn: ac os ydych yn fyn- 1 Cor. 2. 9.
nied dim yn amgenach, hyn hefyd: a *f* 1 Cor. 9.
ddatguddia Duw i chwi. 24.
16 Er hynny, y peth y daethom atto, *g* Eph. 1. 4.
cerddwn wrth yr un *k* rheol, fyniwn yr *h* 1 Cor. 2.
un peth 6.
17 *l* Byddwch gyd-ddilynwyr i mi Eph. 4. 13.
brodyr, ac edrychwch ar y rhai ſydd yn *i* Rhuf. 14.
rhodio felly, megis yr ydym ni yn ſampl 17.
i chwi. *k* Eſa. 8.
18 (Canys y mae llawer yn rhodio, am 20.
y rhai y dywedais i chwi yn fynych, ac *l* 1 Cor. 11.
yr ydwyf yr awr hon hefyd dan wylo yn dy- 1.
wedyd, *mai m* gelynion croes Criſt *ydynt*; Heb. 13. 7.
19 *n* Diwedd y rhai *yw* diſtryw, duw y *m* 1 Pedr
rhai *yw eu* bol, a'u *o* gogoniant yn eu 5. 3.
cywilydd, y rhai ſydd yn fynied pethau *n* Marc 7.
daearol) 22.
20 Canys ein *q* hymarweddiad ni ſydd *o* 2 Cor. 11.
yn y nefoedd; o'r lle hefyd yr ydym yn 13.
diſgwyl yr Iachawdwr, yr Arglwydd Ieſu *p* Dat. 19. 20.
Criſt: *p* Luc 18.
21 Yr hwn a *r* gyfnewidia ein corph 11.
gwael ni, fel y gwneler ef yr un ffurf â *q* 1 Ioan 1.
chorph ei ogoneddus ef, yn ol y *s* nerthol 3.
weithrediad trwy yr hwn y dichon efe, *r* Act. 1.
hefyd, *u* ddaroſtwng pob peth iddo ei 11.
hun. *s* 1 Cor. 15.
47. *t* Eph. 1. 20. *u* 1 Cor. 15. 25.

PEN. IV.

1 Rhybuddion mwyaol. 4 a chyngborion cyffredinol. 19 Gweddi ac annerch.

AM hynny, fy mrodyr, anwyl a hoff, *a* 2 Cor. 1.
a fy llawenydd a'm coron, *b* felly 14.
ſefwch yn yr Arglwydd, anwyliad. Pen. 2. 16.
2 Yr ydwyf yn attolwg i Euodias, ac 1 Thef. 2.
yn attolwg i Syntyce, *c* fynied yr un peth 19.
yn yr Arglwydd. *b* 1 Cor. 15.
3 Ac yr wyf yn dymuno arnat tithau, 1.
fy ngwir *d* gymmar, *e* cymmorth y gwrag- Gal. 5. 1.
edd hynny y rhai yn yr efengyl *f* a gyd- *c* Zec. 8.
lafuriaſant â mi, ynghyd a Clement 23.
befyd, a'm cyd-weithwyr eraill, y rhai *d* Adn. 18.
y mae eu henwau yn *g* llyfr y bywyd. Pen. 2. 25.
4 *h* Llawenhewch yn yr Arglwydd yn *e* Mat. 5. 9.
waſt Gal. 6. 1.
f Rhuf. 16. 12. Pen. 1. 27. *g* Exo. 32. 32. Luc 10.
20. Dat. 3. 5. a 20. 12. *h* Pen. 3. 1. Iago 1. 2.

j 1 Cor. 4. 6.
k Heb. 10. 25.
l Mat. 6. 25.
m Rhuf. 5. 1.
n Rhuf. 12. 17.
o 1 Sam. 2. 3.
p Mat. 7. 21.
Iago 1. 22.
q Adn. 7. Rhuf. 15. 33.
r Rhuf. 8. 31.
s Adn. 14. 2 Tim. 4. 16.
† *methu cael amser cyfleus yr eeddych.*
t Rhuf. 15. 4.
u 1 Tim. 6. 6.
x Job 1. 21.
2 Cor. 11. 23.

waſtadol: a thrachefn meddaf, Llawenhewch.

5 Bydded eich *j* arafwch yn hyſpys i bob dyn. *I mae'r* Arglwydd yn *k* agos.

6 *l* Na ofelwch *yn ofidus* am ddim: eithr ym mhob peth mewn gweddi ac *m* ymbil gyd a diolchgarwch, gwneler eich deiſyfiadau chwi yn hyſpys ger bron Duw.

7 A *n* thangnefedd Duw, yr hwn ſydd uwch law pob deall, a geidw eich calonnau a'ch meddyliau yng Nghriſt Ieſu.

8 Yn ddiweddaf, frodyr, pa bethau bynnag ſydd wir, pa bethau bynnag *ſydd n* oneſt, pa bethau bynnag *ſydd* gyfiawn, pa bethau bynnag *ſydd* * pur, pa bethau bynnag *ydd* hawddgar, pa bethau bynnag *ſydd o* ganmoladwy, od *oes* un rhinwedd, ac od *oes* dim clod, meddyliwch am y pethau hyn.

9 Y rhai a ddygaſoch ac a dderbyniaſoch, ac a glywſoch, ac a welſoch yn *p* fi, *p* y pethau hyn gwnewch: a *q* Duw'r heddwch a fydd *r* gyd a chwi.

10 ¶ Mi a lawenychais hefyd yn yr Arglwydd yn fawr, *s* o blegid yr awr hon, o'r diwedd, adnewyddu o honoch i ofalu am danaf fi; yn yr hyn y buoch ofalus hefyd, ond † eiſiau amſer cyfaddas oedd arnoch.

11 Nid am fy mod yn dywedyd o herwydd eiſiau: canys *t* myfi a ddyſgais ym mha gyflwr bynnag y byddwyf, fod yn *u* foddlon.

12 *Ac* mi a fedraf *x* ymoſtwng, ac a fedraf ymhelaethu: ym mhob lle ac ym mhob peth y'm haddyſgwyd, i fod yn llawn ac i fod yn newynog, i fod mewn helaethrwydd ac i fod mewn prinder.

13 Yr wyf yn gallu pob peth *y* trwy *y* Griſt yr hwn ſydd yn fy nerthu i.

14 Er hynny, *z* da y gwnaethoch fod yn gyd-gyfrannog o'm gorthrymder i.

15 A chwychwi, Philipiaid, hefyd a wyddoch yn nechreuad yr efengyl, pan aethum i ymaith o Macedonia, *a* na chyfrannodd un eglwys â mi, o ran rhoddi a derbyn, ond chwychwi yn unig.

16 O blegid yn *b* Theſalonica hefyd yr anfonaſoch i mi unwaith ac eilwaith wrth *ſy* angenrhaid.

17 Nid o herwydd *c* fy mod i yn ceiſio rhodd: eithr yr ydwyf yn ceiſio *d* ffrwyth yn aml er dyn eich cyfrif chwi.

18 Ond yr wy'n cael pob peth, ac yr wyf yn ymhelaethu: mi a gyflawnwyd, gwedi i mi dderbyn gan Epaphroditus y pethau oddi wrthych chwi; *ſef e* arogl peraidd, *f* aberth cymmeradwy, boddlon gan Dduw.

19 A'm Duw i a gyflawna eich *g* holl raid chwi yn ol ei *h* olud ef mewn gogoniant, yng Nghriſt Ieſu.

20 *i* Ond i Dduw a'n Tad ni *y byddo* gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

21 Annerchwch yr holl ſaint yng Nghriſt Ieſu. Y mae'r brodyr ſydd gyd â mi yn eich annerch.

22 Y mae'r ſaint oll yn eich annerch chwi, ac yn bennaf y rhai ſydd o *k* deulu Ceſar.

23 *l* Gras ein Harglwydd Ieſu Griſt *fyddo* gyd a chwi oll. Amen.

¶ Yſgrifenwyd o Rufain, gyd âg Epaphroditus.

a Rhuf. 9. 18. Gal. 1. 15.
b Tit. 2. 11.
1 Pedr 1. 15.
c Gal. 1. 3.
d Eph. 1. 16.
e Iag. 5. 18.
f Mat. 9. 2. Rhuf. 1. 8.
g 1 Cor. 13. 2.
h Mat. 25. 34.
1 Ped. 1. 4.
i Mat. 24. 14.
k Mat. 3. 18. 10. 15. 16.
Gal. 5. 22.
l Pen 4. 12. Phile 23.
m Heb. 13. 17.
Eph. 4. 12.
n Rhuf. 15. 30.
o Adn. 4. Eph. 1. 15.
p 1 Cor. 1. 5.
q Mat. 13. 11. Phil. 1. 10.
1 Cor. 10. *r* Fel y rhodiech yn addas i'r Arglwydd i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred dda, a chynyddu mewn gwybodaeth am Dduw;
11 Wedi eich nerthu â *s* phob nerth yn ol * ei gadernid gogoneddus ef, i bob dioddefgarwch a hir-ymaros gyd â llawenydd;
12 Gan ddiolch i'r Tad, yr hwn a'n *t* gwnaeth ni yn gymmwys i *gael* rhan o *t* etifeddiaeth y ſaint yn y goleuni.
13 Yr hwn a'n gwaredodd ni allan o *u* feddiant y tywyllwch, ac a'n ſymmudodd i deyrnas † ei anwyl Fab:
14 Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth trwy ei waed ef, *ſef x* maddeuant pechodau.
15 Yr hwn yw *y* delw y Duw anweledig, Cyntaf-anedig pob creadur:
16 Canys *z* trwyddo ef y crewyd pob dim a'r ſydd yn y nefoedd, ac ſydd ar y ddaear, yn weledig, ac yn anweledig, pa un bynnag ai † thronau, ai arglwyddiaethau, a'i tywyſogaethau, a'i meddianau; pob dim a grewyd *a* trwyddo ef, ac erddo ef.
17 *b* Ac y mae efe cyn pob peth, ac yndo ef y mae pob peth yn cyd-ſefyll.
18 Ac efe yw pen ‖ corph yr eglwys; *efe* yr hwn yw'r dechreuad, *c* y cyntaf-anedig oddi wrth y meirw; fel y byddai efe yn blaenori ym * mhob peth.
19 O blegid rhyngodd bodd *d* i'r Tad drigo o bob *d* cyflawnder yndo ef;

r 1 Cor. 10. 31. Phil. 1. 27. 1 Theſ. 2. 12.
s 1 Cor. 1. 5. * *cadernid ei ogoniant*
t Eſa. 60 1. 1 Ioan 1. 7.
u Eph. 6. 12.
1 Pedr 2. 9. † *Mab ei gariad.*
x Luc 1. 77. Eph. 1. 7. Heb. 1. 3. 1 Tim. 1. 16. *z* Io. 1. 3. *a* 5. 19. Heb. 1. 2. † *garfeddfeingiau.*
a Rhuf. 11. 36.
b Diar. 8. 22. 23. ‖ *y corph*, *yr Eglwys*, Eph. 1. 22.
c 1 Cor. 15. 20, 23. Dat. 1. 5. * *mhlaid pawb.* *d* Ioan 1. 14, 16.

Pen. iv. *Adn* 5.] *Arafwch.* Y mae'r gair yn dyfod o wreiddyn ſy'n arwyddocca *cyd-ſyniad*; yr hyn yr oedd *Paul* yn ei ddymuno, *Aan.* 2. Y dyn heddychlon, *araf* yw! A *bedd* a gâr, a garo Duw!

Epiſtol PAUL yr Apoſtol, At y COLOSAIDD.

Y CYNHWYSIAD.

Yr Epiſtol hwn a ſgrifenwyd pan oedd Paul *yn Garcharor yn* Rhufain.--*Eglwys* Coloſſa *a gaſglwyd trwy Weinidogaeth* Epaphras. *Pen.* i 4, 7. *Ni welſai* Paul eu Hwyneb yn y cnawd; *Pen.* ii. 1. *etto, yn dymuno eu Lliwyddiant ſel ei biant ei hun!*

PEN. I.

Paul yn diolch i Dduw am ffydd y Coloſſiaid: 7 yn cadarnhau dyſgeidiaeth Epaphras.

PAUL, apoſtol Ieſu Griſt trwy *a* ewyllys Duw, a Thimotheus *ein* brawd,

2 At y *b* ſaint a'r ffyddlon frodyr yng Nghriſt y rhai ſydd yn Coloſſa. *c* Gras i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Ieſu Griſt.

3 *d* Yr ydym yn diolch i Dduw a Thad ein Harglwydd Ieſu Griſt, gan *e* weddio droſoch chwi yn waſtadol;

4 Er pan *f* glywſom am eich ffydd yng Nghriſt Ieſu, ac am *eich g* cariad tu ag at yr holl ſaint;

5 Er mwyn y gobaith a roddwyd i *h* gadw i chwi yn y nefoedd, am yr hon y clywſoch o'r blaen yng ngair gwirioneedd yr efengyl;

6 Yr hon ſydd wedi dyfod attoch chwi, megis ag *y mae* yn *i* yr holl fyd; ac ſydd yn dwyn *k* ffrwyth, megis ag yn eich plith chwithau, er y dydd y clywſoch, ac y gwybuoch ras Duw mewn gwirionedd:

7 Megis ag y dyſgaſoch gan *l* Epaphras ein hanwyl gyd-was, yr hwn ſydd droſoch chwi yn *m* weinidog ffyddlon i Griſt;

8 Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich *n* cariad chwi yn yr Yſpryd.

9 O herwydd hyn ninnau hefyd, *o* er y dydd y clywſom, nid ydym yn peidio a gweddio droſoch, a deiſyf eich *p* cyflawni chwi â *q* gwybodaeth ei ewyllys ef ym mhob doethineb a deall yſprydol.

a Rhuf. 9. 18. Gal. 1. 15.
b Tit. 2. 11.
1 Pedr 1. 15.
c Gal. 1. 3.
d Eph. 1. 16.
e Iag. 5. 18.
f Mat. 9. 2. Rhuf. 1. 8.
g 1 Cor. 13. 2.
h Mat. 25. 34.
1 Ped. 1. 4.
i Mat. 24. 14.
k Mat. 3. 18. 10. 15. 16.
Gal. 5. 22.
l Pen 4. 12. Phile 23.
m Heb. 13. 17.
Eph. 4. 12.
n Rhuf. 15. 30.
o Adn. 4. Eph. 1. 15.
p 1 Cor. 1. 5.
q Mat. 13. 11. Phil. 1. 10.

† A (chan wnautour, Eph. 2.14, 15.
e Act. 20. 28. Rhuf. 3.25
f Eph. 1. 10
g Eph. 2. 12. Tit. 1.3,4.
h Rhuf. .. 33. Eph. 5.26
‡ ei sun.
i Mat.7.25 a 10.22.
† cenedl.
k Adn 6.
l Act. 9.4. 2 Cor. 1.5, 6. Heb 11.26
m Eph. 1. 23.
n 1 Cor. 14 10. Eph. 4 11.
‖ lewiri, neu, Eyfanon bregythu.
Rhuf. 15. 10.
o Mat. 13. 11. Rhuf. 16, 25.
p Mat. 11. 25
q 1 Tim. 1.1.
r Act. 20. 27. 2 Tim. 3.15. 1 Eph. 5 27. * Neu, I. † Gen. 31. 40. 2 Tim. 4 2.

20 † Ac (wedi iddo wneuthur heddwch trwy e waed 'ei groes ef) trwyddo ef gymmodi f pob peth ag ef ei hun, trwyddo ef, medaaf, pa un bynnag ai pethau ar y ddaear, ai pethau yn y nefoedd.

21 A chwithau, g y rhai oeddych ddieithriaid, a gelynion mewn meddwl trwy weithredoedd drwg, yr awr hon hefyd a gymmodadd efe,

22 Ynghorph ei gnawd ef trwy farwolaeth, h i'ch cyflwyno chwi yn sanctaidd, ac yn ddifeius, ac yn ddiargyoedd, ger ei fron ‡ ef:

23 Os ydych yn i parhau yn y ffydd, wedi eich teilio a'ch sicrhau, ac heb eich symmud oddi wrth obaith yr efengyl, yr hon a glywsoch, ac a bregethwyd k ym mysg pob † creadur a'r sydd dan y nef; i'r hon y'm gwnaethpwyd i Paul yn weinidog.

24 Yr hwn ydwyf yn awr yn llawenychu yn fy nioddefiadau drosoch, ac yn cyflawni l yr hyn sydd yn ol o gystuddiau Crist yn fy nghnawd i, er mwyn m ei gorph ef, yr hwn yw'r eglwys:

25 I'r hon y'm n gwnaethpwyd i yn weinidog yn ol goruchwyliaeth Duw, yr hon a roddwyd i mi tu ag attoch chwi, i ‖ gyflawni gair Duw;

26 Sef o y dirgelwch oedd guddiedig er oesoedd ac er cenhedlaethau, ond yr awr hon a eglurwyd i'w saint ef:

27 p I'r rhai yr ewyllysiodd Duw hysbysu beth yw golud gogoniant y dirgelwch hwn y'n mhlith y Cenhedloedd; yr hwn yw Crist ynoch chwi, q gobaith y gogoniant:

28 Yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu, gan rybuddio pob dyn, a dysgu pob dyn ym mhob r doethineb; fel y s cyflwynom bob dyn yn berffaith yng Nghrist Iesu:

29 * Am yr hyn yr ydwyf hefyd yn t llafurio, gan ymdrechu yn ol ei weithrediad ef, yr hwn fydd yn gweithio ynof fi yn nerthol.

PEN. II.

1 *Anneg i fod yn ddiamheuddal yng Nghrist.*

* ofn, neu, ofal, Exo.32.11 2 Cor. 11. 28.
Pen. 1.29.
1 Thes.2.2
a Eph. 4. 1, 3.
b Mat. 11. 25.
1 Cor.1.24
c Act.15.1
2 Cor.2.17
Eph. 4.14. Adn. 18.
d Act. 2. 46.
1 Co 14.40
e Eph 4.1.
1 Ioan 2.6.
f 1 Cor.15. 58
2 Pedr 1.2.
g Mat. 15. 2. Gal. 3. 24. Adn. 17.
h Gal. 4.3, 9. Adn. 20.
i Ioan 1. 14. 16. Pen. 1.19.
k Eph. 1. 23. 2 4. 16.
l Deut. 30. 6. Rhuf. 2. 29.

CANYS mi a ewyllysiwn i chwi wybod pa faint o * ymdrech fydd arnaf er eich mwyn chwi, a'r rhai yn Laodicea, a chynnifer ag ni welsant fy wyneb yn y cnawd;

2 Fel y cysurid eu calonnau hwy, a wedi eu cyd-gysylltu mewn cariad, ac i bob golud ficrwydd deall, i gydnabyddiaeth dirgelwch Duw, a'r Tad, a Christ;

3 Yn yr hwn y mae b holl drysorau doethineb a gwybodaeth yn guddiedig.

4 A byn yr ydwyf yn ei ddywedyd, c fel na thwyllo neb chwi ag ymadrodd hygoel.

5 Canys er fy mod yn absennol yn y cnawd, er hynny yr ydwyf gyd a chwi yn yr yspryd, yn llawenychu, ac yn gweled d eich trefn chwi, a chadernid eich ffydd yng Nghrist.

6 Megis gan hynny y derbyniasoch Grist Iesu yr Arglwydd, felly e rhodiwch ynddo;

7 Wedi eich gwreiddio a'ch adeiladu ynddo ef, a'ch cadarnhau yn y ffydd, megis y'ch dysgwyd, gan f gynnyddu ynddi mewn diolchgarwch.

8 Edrychwch na b'o neb yn eich anrheithio trwy philosophi a gwag dwyll, yn ol g traddodiad dynion, yn ol h egwyddorion y byd, ac nid yn ol Crist.

9 O blegid i ynddo ef y mae holl gyflawnder y Duwdod yn preswylio yn gorphorol.

10 Ac yr ydych chwi wedi eich k cyflawni ynddo ef, yr hwn yw Pen pob tywysogaeth ac awdurdod:

11 Yn yr hwn hefyd y'ch enwaedwyd, ag l enwaediad nid o waith llaw, trwy m ddiosg corph pechodau y cnawd, yn enwaediad Crist:

12 n Wedi eich cyd-gladdu ag ef yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'ch cyd-gyfodwyd trwy o ffydd gweithrediad Duw, p yr hwn a'i cyfododd ef o feirw.

13 q A chwithau, pan oeddych yn feirw mewn camweddau a dienwaediad eich cnawd, a gyd-fywhaodd efe gyd ag ef, gan faddeu i chwi yr holl gamweddau,

14 Gan ddileu ysgrifen-law † yr ordinhadau, yr hon oedd i'n r herbyn ni, yr hon oedd yng wrthwyneb i ni, ac a i cymmerodd hi oddi ar y ffordd, gan ei hoelio wrth y groes;

15 s Gan ‡ yspeilio y † tywysogaethau a'r awdurdodau, efe a'u harddangosfodd hwy ar gyhoedd, gan ymorfoleddu arnynt ‖ arni hi.

16 Am hynny na u farned neb arnoch chwi am * fwyd neu am ddiod, neu o ran dydd gwyl, neu newydd-loer, neu sabbathau:

17 Y rhai ydynt x cysgod pethau i ddyfod; y ond y corph sydd o Grist.

18 Na † thwyllied neb chwi am eich gwobr, wrth ei ‡ ewyllys, mewn rhith gostyngeiddrwydd, ac addoliad angylion, ℵ gan ruthro i bethau ni's gwelodd, wedi a ymchwyddo yn ofer gan ei feddwl cnawdol ei hun;

19 Ac heb gyfattal y pen, o'r hwn y mae yr holl gorph, trwy'r cymmalau a'r cysylltiadau, yn derbyn lluniaeth, ac wedi ei gyd-gysylltu, b yn cynnyddu gan gynnydd Duw.

20 Am hynny, os ydych c wedi meirw gyd a Christ oddi wrth egwyddorion y byd, pa ham yr ydych, megis pe baech yn byw yn y byd, d yn ymroi i ordinhadau;

21 (Na e chyffwrdd; ac na archwaetha; ac na theimla;

22 Y rhai ydynt oll yn f llygredigaeth wrth eu harfer) yn ol gorchymynion ac athrawiaethau dynion?

23 Yr hyn bethau sydd ganddynt rith doethineb mewn ewyllys-grefydd a rhith gostyngeiddrwydd, a bod ‖ heb arbed y corph, nid mewn g bri i ddigoni'r cnawd.

PEN. III.

1 *Dylem geisio Crist. 9 Dwsg yr hen ddyn, 10 a gwisgo'r dyn newydd.*

AM hynny os cyd-gyfodasoch gyd â Christ, a ceisiwch y pethau sydd uchod, lle mae Crist yn eistedd ar ddeheu-law Duw.

2 Rhoddwch eich * serch ar bethau sydd uchod, nid ar b bethau sydd ar y ddaear.

3 Canys c meirw ydych, a'ch bywyd a guddiwyd gyd a Christ yn Nuw.

4 Pan ymddangoso Crist ein bywyd ni, yna hefyd yr d ymddangoswch chwithau gyd ag ef mewn gogoniant.

5 e Marwhewch gan hynny eich aelodau y rhai sydd ar y ddaear; godineb, aflendid, gwyn, drychwant, a chybydd-dod, f yr hon sydd eulun addoliaeth:

6 O achos yr hyn bethau y mae g digofaint Duw yn dyfod ar blant yr anufuddod.

7 b Yn y rhai hefyd y rhodiasoch chwithau gynt, pan oeddych yn byw ynddynt.

8 Ond i yr awr hon rhoddwch chwithau ymaith yr holl bethau hyn; digter, llid, drygioni, cabledd, terthedd, allan o'ch genau.

9 † Na ddywedwch gelwydd wrth eich gilydd, gan ddarfod i chwi ddiosg yr hen ddyn ynghyd a'i weithredoedd;

10 A i gwisgo'r newydd, yr hwn a adnewyddir mewn gwybodaeth, yn ol delw yr hwn a'i creodd ef.

11 Lle nid oes na Groegwr nac Iuddew, enwaediad na dienwaediad, Barbariad na Scythiad, caeth na rhydd: m ond Crist yn bob peth, ac ym mhob peth.

12 Am

n Rhuf. 6. 3, 4.
o Mat. 16. 17.
p Act. 2. 24.
q Eph. 2. 1, 5, 6, 11.
† meum.
r Act. 15. 10. Heb. 9. 9.
s Luc 11. 22.
1 Cor. 15. 55.
‡ ddibaru
t Eph. 6. 12.
‖ ynddo ei bun.
u Rhuf. 14. 2, 3.
* fwytta ac yfed.
x Heb 5.8. a 10 1.
y Io. 1. 17.
† chamfarned.
‡ fympwy, ℵ Sal. 131. 1, 2.
a Act. 8. 11.
b 1 Pedr 2. 2.
c Phil. 3. 20.
d Gal. 5.1. e Rhuf. 14. 17.
1 Tim. 4. 3, 4.
f Mat. 15. 11.
‖ yn ecspio.
1 Tim. 4. 8.

neu diysbyrw, 1 Bren. 18. 28. g 1

Pen. ii. *Adn.* 15.] *Yspeilio.* Wele, ni all Satan gaethiwo'r Saint â *phechod*, canys fe'i condemniwyd: nac ag ofn apgau, canys fe'i gorchfygwyd! *Luc* xi. 22. 1 *Cor.* xv. 55--58.

Yspeiliwyd yr yspeilydd! clodforwn am hyn; Fe yflgwyd fiol Satan ar Galfari fryn!

n Eph. 1. 4. *o* Eph. 4. 32. *p* Mat. 6. 14. † *achwyn.* *q* Rhuf. 13. 10. 1 Cor. 13. 13. *r* Act. 8. 21 Phil. 4. 7. *s* Eph. 4. 4. *t* Sal. 119. 24. 2 Thef. 3. 16. ‡ *gyfoethog* *u* Eph. 5. 19. *x* Adn. 17. *y* Sal. 16. 8. 1 Cor. 10. 31. 1 Ped. 4. 11 ※ Act. 5. 29. Eph. 5. 22. *a* Eph. 5. 28. 1 Pedr 3. 7. *b* Eph. 6. 1. Tit. 2. 9. *c* Eph. 6 4. ‖ *chynhyrfwch.* *d* Adn. 20. Eph. 6. 5. Tit. 2. 9. * *gweithwch*, Eph. 6. 7. *e* Di. 11. 18 1 Cor. 4. 4. *f* 1 Co. 8. 6. *g* Rhu. 2. 9. 2 Cor. 5. 10 *h* Rhuf. 2. 11. Eph. 6. 9. 1 Ped. 1. 17 *i* Eph. 6. 9. *k* Mat. 7. 12 Iago 5. 4.

12 Am hynny (megis *n* Etholedigion Duw, ſanctaidd ac anwyl) gwiſgwch am danoch *o* ymyſgaroedd toſturiaethau, cymmwynaſgarwch, goſtyngeiddrwydd, addfwyndeb, ymaros; 13 Gan gyd-ddwyn â'ch gilydd, *p* a maddeu'ch gilydd, os bydd gan neb † gwerylyn erbyn neb: megis ag y maddeuodd Criſt i chwi, felly *gwnewch* chwithau 14 Ac am ben hyn oll, *gwiſgwch q* gariad, yr hwn yw rhwymyn perfeithrwydd. 15 A llywodraetheđ tangnefedd Duw yn *r* eich calonnau, i'r hwn hefyd y'ch galwyd *s* yn un corph, a byddwch ddiolchgar. 16 Preſwylied *t* gair Criſt ynoch yn ‡ helaeth ym mhob doethineb; gan ddyſgu a rhybuddio pawb eich gilydd mewn *u* ſalmau, a hymnau, ac odlau yſprydol, gan ganu *x* â diolchgarwch yn eich calonnau i'r Arglwydd. 17 A pha beth bynnag a wneloch, ar air neu *ar* weithred, *gwnewch* bob peth yn enw yr *y* Arglwydd Ieſu, gan ddiolch i Dduw a'r Tad trwyddo ef. 18 *Chwi* wragedd, ymoſtyngwch i'ch gwŷr priod ※ megis y mae yn weddus yn yr Arglwydd. 19 *Chwi* *wŷr*, *a* cerwch *eich* gwragedd, ac na fyddwch chwerwon wrthynt. 20 *Chwi* *b* blant, ufuddhewch i'*ch* rhieni ym mhob peth: canys hyn ſydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd yn dda. 21 *Chwi* dadau, *c* na ‖ chyffrowch eich plant, fel na ddigalonont. 22 *Chwi* weiſion, *d* ufuddhewch ym mhob peth i'*ch* meiſtraid yn ol y cnawd; nid a llygad-waſanaeth, fel boddlonwyr dynion, eithr mewn ſymlrwydd calon yn ofni Duw: 23 A pha beth bynnag a wneloch, * gwnewch o'r galon, megis i'r Arglwydd, ac nid i ddynion; 24 Gan wybod mai gan yr *e* Arglwydd y derbyniwch daledigaeth yr etifeddiaeth: canys yr *f* Arglwydd Criſt yr ydych yn ei waſanaethu. 25 Ond yr *g* hwn ſydd yn gwneuthur cam, a dderbyn *am* y cam a wnaeth: ac *h* nid oes derbyn wyneb. 26 *Chwi* *i* feiſtraid, gwnewch i'*ch* gweiſion yr hyn *ſydd k* gyfiawn ac uniawn; gan wybod fod i chwithau Feiſtr yn y nefoedd.

PEN. IV.

1 *Dylai pawb a'ſer gweddi*; 5 *am rodio yn daoeth tu ag at y rhai oddi allan.*

a Luc 18. 1 Rhu. 12. 12 *b* Pen. 3. 16

PArhewch mewn gweddi, gan wylied ynddi gyd a *b* diolchgarwch;

2 Gan weddio hefyd drоſom *c* ninnau, ar i Dduw agor i ni *d* ddrws ymadrodd, i adrodd *e* dirgelwch Criſt, dros yr hwn yr ydwyf hefyd mewn rhwymau. 3 Fel yr eglurhawyf ef, megis y mae yn addas i ni *ei* draethu. 4 Rhodiwch mewn *f* doethineb tu ag at y rhai *ſydd* allan, *g* gan brynu yr amſer. 5 *Bydded* eich ymadrodd bob amſer * yn raſol, *b* wedi ei dymheru a halen, fel y gwypoch pa fodd y mae yn weddus i chwi atteb i bob dyn. 6 Fy holl belynt i a fynega Tycicus i chwi, y brawd anwyl, a'r *k* gweinidog ffyddlon, a'm cyd-was yn yr Arglwydd: 7 Yr hwn a ddanfonais attoch er mwyn hyn, fel y gwybyddai eich helynt chwi, ac *l* diddanai eich calonnau chwi; 8 Gyd âg *m* Oneſimus, y ffyddlon a'r anwyl frawd, yr hwn ſydd o honoch chwi. Hwy a hyſpyſant i chwi bob peth *fel y mae* yma. 9 Y mae *n* Ariſtarcus, fy nghyd garcharor, yn eich annerch; a *o* Marc, nai Barnabas fab ei chwaer (am yr hwn y derbyniaſoch orchymynion: os daw efe attoch, derbyniwch ef) 10 A Jeſus, yr hwn a elwir Juſtus, y rhai ydynt o'r enwaediad. *p* Y rhai hyn a yn unig *yw* fy nghyd-weithwyr i deyrnas Dduw, y rhai a fuant yn gyfur i mi. 11 Y mae *q* Epaphras, yr hwn ſydd o honoch, gwas Criſt, yn eich annerch; *r* gan ymdrechu yn waſtadol drоſoch mewn gweddiau, ar i chwi ſefyll yn *s* berfaith, ac yn gyflawn, yn holl ewyllys Duw: 12 Canys yr ydwyf yn dyſt iddo, fod ganddo *t* zêl mawr troſoch chwi, a'r rhai o Laodicea, a'r rhai o Hierapolis. 13 Y mae *u* Luc y phyſygwr anwyl, a *x* Demas. yn eich annerch. 14 Annerchwch y brodyr *ſydd* yn Laodicea; a Nymphas, a'r eglwys *ſydd* yn ei *dy* ef. 15 Ac wedi darllain ※ yr epiſtol *hwn* gyd â chwi, perwch ei ddarllain hefyd yn eglwys y Laodiceaid; a darllain o honoch chwithau yr un o Laodicea. 16 A dywedwch wrth *a* Arcippus, Edrych at y *b* weinidogaeth a dderbyniaſt yn yr Arglwydd, ar i ti ei *c* chyflawni hi. 17 Yr *d* annerch â'm llaw i Paul fy hun. *e* Coſwch fy rhwymau. Gras *ſydd* gyd â chwi. Amen.

¶ At y Coloſiaid *yr* yſgrifenwyd o Rufain, gyd â Thycicus ac Oneſimus.

c Rhuf. 16. 30. Eph. 6. 19. *d* 1 Cor. 16. 9. *e* Mat. 13. 11. *f* Dan 6. 4. *g* Eph 5. 16. * *mewn cariad*, Can. 8. 7. *t* Gal. 5 22. Eph. 4. 29. *b* Marc 9. 50. Luc 4. 22. *t* 2 Cor. 6. 18. *t* 1 Co. 4. 1. *l* Act. 28. 30. *m* Phile. 10 *n* Act. 19. 29. Phile, 24. *o* Act. 12. 12. 15. 37. *p* Act. 28. 24. *q* Pen. 1. 7. Phile. 23. *r* Rhuf. 15. 30. 1 Cor. 2. 6. *ſ* Mat. 5. 48 1 Cor. 14. 20. Rhuf. 12. 2 Heb. 13. 31 Iago 1. 4. *t* Phil. 2. 30 *u* Act. 17. 5 ※ 2 Tim. 4. 10. *x* Rhu. 16. 5 1 Co. 16. 19 ※ 1 Thel. 5. 27. *a* Act. 20. 4. 28. 3. 17. *c* Heb. 13. 3

Pen. iii. *Adn.* 25.] *Gwneutbur cam.* Y mae *llymdra*, a chyd-darawiad, yn yr ymadrodd, yn ol y *Groeg*, "Ond y *camweddwr* a gaiff ddioddef am yr hyn a *gamweddodd*" ac nid oes *&c.*

Epiſtol cyntaf PAUL yr Apoſtol,

At y THESALONIAID.

Y CYNHWYSIAD.

THESALONICA *ydoedd brif ddinas* Macedonia, *Act.* xvi. 9. *lle y plannodd* Paul *Eglwys lwyſog* o Iuddewon *a* Chenhedloedd; *Act.* xvii. 1 *a chwedi ffoi i* Berea, *ac i* Athen, *eſe a anfonodd* Timotheus *i ymweled â'r* Theſaloniaid, *&c. Pen.* iii. 2. *Eithr eſe a aeth i* Corinth, *lle yr arbyſydd, oddwy ſynedd*; *ac oddi yno* (*gwedi i* Silas *a* Thimotheus *ddyfcwelyd â Newydd i a*) *ſe ſgrifennodd y Llythyr hwn*, Act. xviii. 5. (*y cyntaf o'r Epiſtolau*) *i'w hannog i aros yn y Ffydd, er cael eu herlid, yn enwedig gan y rhai a* laddaſent yr Arglwydd Ieſu. *Pen.* ii. 15.

PEN. I.

1 *Paul yn coſio i'r Theſaloniaid, mewn Gweddi*; 5 *yn hyderu am uniondeb, eu ffydd.*

a 2 Cor. 1. 16. *b* Act. 17. 1. *c* Eph. 1. 2. *d* Luc 15. 10. Gal. 1. 24. Phile. 4.

PAUL, a *a* Silfanus, a Thimotheus, at Eglwys y *b* Theſaloniaid, yn Nuw Dad, a'r Arglwydd Ieſu Criſt. *c* Gras i chwi, a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Ieſu Criſt,

2 *d* Yr ydym yn diolch i Dduw yn waſtadol drоſoch chwi oll, gan wneuthur coffa am danoch yn ein gweddiau,

3 Gan gofio yn ddibaid *e* waith eich ffydd chwi, a llafur *eich* cariad, ac ymaros *eich* gobaith yn ein Harglwydd Ieſu Criſt, ger bron Duw a'n Tad; 4 Gan wybod, frodyr anwyl, eich *f* etholedigaeth chwi gan Dduw. 5 O blegid ni bu ein hefengyl ni tu ag attoch mewn gair yn unig, eithr hefyd mewn nerth, ac yn yr Yſpryd Glan, ac mewn ſicrwydd mawr; megis y *b* gwyddoch chwi pa fath rai a fuom ni yn eich plith, er eich mwyn chwi. 6 A chwi a aethoch yn ddilynwyr i ni, ac

e 1 Cor. 13. 4. Gal. 5. 6. *f* Rhu. 1. 16 Heb 4. 12. *g* Act. 13. 48. Col. 1. 12. 2 Thef. 2. 13. Dat. 17. 14. *b* Rhu. 1. 16.

i Pen. 2. 1. ac i'r Arglwydd, wedi derbyn y gair
k Pen. 3. 3. mewn *i* gorthrymder mawr, *k* gyd â llawenydd yr Yspryd Glân:
l Act. 5. 41
m 2 Cor. 9. 2. 7 Hyd onid aethoch yn *l* siamplau i'r rhai oll sydd yn credu ym Macedonia ac yn Acaia.
n Act. 8. 4. 8 Canys oddi wrthych chwi y seiniodd *m* gair yr Arglwydd, nid yn *n* unig ym Macedonia ac yn Acaia, ond ym mhob man hefyd eich ffydd chwi ar Dduw a aeth ar led, fel nad rhaid i ni ddywedyd dim.
‖ Adn. 7. *o* Jos. 24. 16, 19. Mat. 6. 24. *p* Act. 1. 11. *a* 3. 21. *q* Act 2. 24 *sef* Iesu, yr hwn a'n gwaredodd ni oddi wrth y *r* digofaint sydd ar ddyfod.
9 Canys y maent hwy ‖ yn mynegu am danom ni, pa ryw ddyfodiad i mewn a gawsom ni attoch chwi, a pha fodd y troisoch at Dduw oddi wrth eulunod, i wasanaethu'r bywiol a'r gwir Dduw;
10 Ac i *p* ddisgwyl am ei Fab ef o'r nefoedd, yr hwn a *q* gyfododd efe o feirw, *sef* Iesu, yr hwn a'n gwaredodd ni oddi wrth y *r* digofaint sydd ar ddyfod.

PEN. II.

1 *Llwyddiant Paul yn Thesalonica.* 18 *Pa ham y bu cybyd yn a'sennol.*

a Act. 17. 2 *b* Act. 17. 4 *c* Act. 16. 12, 22. *d* Act. 17. 5 *e* Eph. 4. 14 *f* Act. 8. 11. 2 Cor 2. 17 Dat. 9. 21. *f* 1 Tim. 1. 11. *g* Ezec. 13. 22. Gal. 1. 10. *b* Esa 30. 10. Ezec. 13. 19. 2 Ped. 2. 3. * *ymddygiasom.* *i* Rhuf. 1. 9. 2 Cor. 1. 12 *k* Io. 5. 44. 1 2 Thef. 2. 9. † *fod yn ego.* *m* Rhuf. 15. 2. *b* 2 Cor. 12. 15. *o* Act. 18 3. *a* 20. 34. *p* 2 Cor. 11. 9. 2 Thef. 3. 8. *q* Adn. 5. *r* 1 Sam. 12. 3. Rhuf. 12. 17. *s* 1 Cor. 4. 15. 2 Cor. 12. 14. *t* Eph. 4. 1. Phil. 1. 17. *u* Mat. 10. 40. *a* 13. 23. *w* Act. 16. 14. *y* Act. 17. 15-14. Pen. 3. 3. *x* Mat. 23. 34. *a* Act. 22. 22. *b* Jer. 13. 24. Luc 11. 52

CANYS chwi eich hunain a wyddoch, frodyr, ein *a* dyfodiad i mewn atoch, *b* nad ofer fu:
2 Eithr i ni ddioddef o'r blaen, a chael ammharch, fel y gwyddoch chwi, yn *c* Philippi, ni a fuom hy yn ein Duw i lafaru wrthych chwi efengyl Duw *d* trwy lawr ymdrech.
3 Canys ein cyngor ni *nid oedd* o *e* hudoliaeth, nac o aflendid, nac mewn twyll:
4 Eithr megis y'n cyfrifwyd ni gan Dduw yn addas i *f* ymddiried i ni am yr efengyl, felly yr ydym yn llafaru; *g* nid megis yn rhyngu bodd i ddynion, ond i Dduw yr hwn sydd yn profi ein calonnau ni.
5 O blegid ni * fuom ni un amser mewn ymadrodd *b* gwenhieithus, fel y gwyddoch chwi, nac mewn twyll cybyddod, Duw yn *i* dyst:
6 *k* Nac yn ceisio clod gan ddynion, *nac eiw*, na chenn, ch chwi, na chan eraill; lle *l* gallasem † bwysio *arnoch*, fel apostolion Crist.
7 Eithr *m* ni a fuom addfwyn yn eich mysg chwi, megis mammaeth yn maethu ei phlant.
8 Felly, gan eich hoffi chwi, ni a welsom yn dda gyfrannu â chwi, nid yn unig efengyl Duw, ond *n* ein heneidiau ein hunain hefyd, am eich bod yn anwyl genym.
9 Canys côf yw gennych, frodyr, ein llafur a'n lludded ni: canys gan *o* weithio nos a dydd, *p* fel na phwysem ar neb o honoch, y pregethasom i chwi efengyl Duw.
10 *q* Tystion *ydych* chwi, a Duw *hefyd*, mor lanctaidd, ac mor *r* gyfiawn, a diargyhoedd, yr ymddygasom yn eich mysg chwi y rhai ydych yn credu:
11 Megis y gwyddoch, y modd *y buom* yn eich cynghori, ac yn eich cysuro, bob un o honoch, fel *s* tad ei blant ei hun.
12 Ac yn eich rhybuddio, ar fodio o honoch yn *t* addas i Dduw, yr hwn a'ch galwodd chwi i'w deyrnas a'i ogoniant.
13 O blegid hyn yr ydym ninnau hefyd yn diolch i Dduw yn ddibaid, o herwydd i chwi, pan dderbyniasoch air Duw yr hwn a glywsoch gennym ni, *ei* dderbyn *ef*; *u* nid *fel* gair dyn, eithr (fel y mae yn wir) yn air Duw, yr hwn hefyd sydd yn nerthol-weithio ynoch chwi y rhai sydd yn credu:
14 Canys chwychwi, frodyr, a wnaethpwyd yn ddilynwyr i eglwysi Duw, y rhai sydd yng Nghrist Iesu; o blegid y chwithau a ddioddefasoch y pethau hyn gan eich cyd genedl, megis hwythau gan yr Iuddewon:
15 Y rhai a laddasant yr Arglwydd Iesu, a'u *x* prophwydi eu hunain, ac y'nt yn ein *a* herlid ninnau; *b* ac *y m*

anghymmeradwy gan Dduw, ac yn erthwyneb i bob dyn:
16 Yn gwarafun i ni lafaru wrth y Cenhedloedd, fel yr iacheid hwy, i *c* gyflawni eu pechodau yn wastadol: *d* canys digofaint *Duw* a ddaeth arnynt hyd yr eithaf.
17 Ond, nyni frodyr, wedi ein gwneuthur yn ymadfaid o honoch dros ennyd awr, o ran golwg, *e* nid ynghalon, a fuom fwy astud i *f* weled eich wyneb chwi, gyd â llawer o ddymuniad.
18 Am hynny yr ewyllysiasom ddyfod attoch (myfi Paul) yn ddiau, unwaith a dwywaith hefyd; eithr *g* Satan a'n lluddiodd ni.
19 Canys *b* beth *yw* ein gobaith ni, neu *ein* llawenydd, neu *i* goron *ein* gorfoledd? onid chwychwi, ger bron ein Harglwydd Iesu Grist yn ei ‡ ddyfodiad ef?
20 Canys *k* chwychwi yw ein gogoniant a'n llawenydd ni.

c Mat. 23, 32.
d Mat. 8, 11.
e 13. 15. 2 Thef. 2, 11.
f Jer. 20. 9. Col. 2. 5.
g Pen. 3. 10 Act 13. 5
a 21. 17. Rhuf. 1. 13
b 2 Cor. 1, 14.
Phil. 4. 1.
i Dan. 12. 3 2 Tim. 4. 8.
‡ *ymddangosiad* 2 Tim 4. 1.
k Adn. 19.

PEN. III.

1 *Paul yn anfon Timotheus at y Thessaloniaid, i'w diddanu:* 10 *yn gweddio drostynt, ac yn addo dysgu attynt.*

AM hynny, *a* gan na allem ymattal yn hwy, ni a welsom yn dda y'm gadael ty hunan yn * Athen;
2 Ac a ddanfonasom *b* Timotheus, ein brawd, a gweinidog Duw, a'n cyd-weithiwr yn efengyl Crist, i'ch *c* cadarnhau chwi, ac i'ch diddanu ynghylch eich ffydd,
3 *d* Fel na chynhyrfid neb yn y gorthrymderau hyn: canys chwychwi eich hunain a wyddoch mai i hyn y'n *e* gosodwyd ni.
4 Canys yn wir pan oeddym gyd â chwi, ni a *f* rag-ddwedasom *i chwi* y *g* gorthrymmid ni; megis y bu: ac y gwyddoch chwi.
5 O herwydd hyn, minnau, heb allu *b* ymattal yn hwy, a ddanfonais i *gael* gwybod eich ffydd chwi; rhag darfod i'r *i* temtiwr eich temtio chwi, a *k* myned ein llafur ni yn ofer.
6 Eithr yr awr hon, wedi dyfod Timotheus attom oddi wrthych, a dywedyd i ni *l* newyddion da am eich ffydd chwi a'ch cariad, a bod gennych gofia da am danom ni yn wastadol; gan hiraethu am ein gweled ni, megis *yr ydym* ninnau *hefyd am eich gweled m* chwithau:
7 Am hynny y cawsom gysur, frodyr, † am danoch chwi, yn ein holl orthrymder a'n hangenoctyd, trwy eich ffydd chwi
8 O blegid yr awr hon *n* byw ydym ni, os ydych chwi yn sefyll yn yr Arglwydd.
9 Canys pa ddiolch a allwn *ni* ei addaiu i Dduw mewn perthynas i chwi, am yr holl lawenydd a'r llwn yr ydym ni yn llawen o'ch achos chwi o ger bron ein Duw ni,
10 Gan *p* weddio mwy na mwy, nos a dydd, ar *gael* gweled eich wyneb chwi, a *q* chyflawni diffygion eich ffydd chwi?
11 A Duw ei hun a'n Tad ni, a'n Harglwydd Iesu Grist, a gyfarwyddo ein *r* ffordd ni attoch chwi.
12 A'r Arglwydd a'ch lliosogo, ac a'ch † chwanego ym *s* mhob cariad i'ch gilydd, ac i bawb, megis ag *yr ydym* ninnau i chwi:
13 I *t* gadarnhau eich calonnau chwi yn ddiargyoedd mewn sancteiddrwydd ger bron Duw a'n Tad, yn nyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist *u* gyd â'r holl saint.

a 2 Sam, 13. 39. Pen. 2. 17.
Adn. 5.
* Gwel, cynhwysiad y Llyfr.
b Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 17.
c Act. 14. 22. Rhu. 1. 12. Eph 3. 13.
d Job 23. 14.
b 2 Tim. 3. 12.
i Pedr 2. 21.
k Ioan 16. 33. Gal. 4. 29.
g Gen. 3.
b Adn. 1. *i* Mat. 4 3.
a 13. 21. 2 Cor. 11. 2.
k Gal. 2. 2.
l Diar. 25. 25 Act. 18. 1.
m Pen. 2. 17.
† *oddi i* *wrthych.*
n Act. 20. 1 Cor. 16. 13.
o Luc 1. 6.
p Luc 17. 5
q Eph. 4. 12.
Heb. 6. 1.
r Jer. 10. 23.
s 1 Cor. 1. 8.

PEN. IV.

1 *Cyngbori i fyw i Dduw;* 9 *aci garu eu gilydd.*

YM mhellach gan hynny, frodyr, yr ydym yn attolwg i chwi, ac yn deisyf

Pen. ii. *Adn.* 5.] *Fel y gwyddoch.* O ran ei ymddygiad, y mae efe yn appelio at ddynion: eithr o ran ei egwyddor, at *Dduw* yr galon! *Gwenhieithus, Twyll*, neu, *gorchudd* cybydd-dod: Sef, arfer geiriau ferchus, a chalon trachwantus, fel *Judas* a'i gôd ganddo! *Ioan* xii. 5, 6.

a Pen. 2. 15
b Gen. 5. 24. Col. 1. 10. Heb. 11. 24
c 1 Cor. 15. 58.
d Mat. 28. 20. 1 Cor. 11. 23.
e Rhuf. 12. 2.
2 Cor. 7. 1. Pen. 5. 23.
f 1 Sam. 21. 5.
Diar. 5. 15.
g Col. 3. 5.
h 2 Thef. 2. 8.
i Rhuf. 13. 8. 11.
k Lef. 11. 44. Eph. 1. 4. Tit. 2. 11.
l Num. 16. 11. 1 Sam. 8. 7 Luc 10. 16
m Eph. 4. 30.
n Jer. 31. 34.
Io. 13. 34.
o Mat. 23. 3. Iago 2. 16.
p 2 Pedr 3. 18.
q 1 Pedr 4. 15. 1 Tim. 5. 13
r 2 Thef. 3. 8.
s Rhuf. 12. 17.
Col. 4. 5.
* *help neb.*
t 2 Bren. 2. 11.
Dan. 11. 2. Heb. 11. 5.
u Eſa. 26. 19.
x Pen. 3. 13.
y 1 Bren. 13. 17
Mat. 25. 31.
‡ 1 Cor. 15. 51.
a Luc 19. 12.
b 1 Cor. 15. 23. Dan. 12. 13.

1 Canys pan ddywedant, *c* Tangnefedd a diogelwch; yna y mae dinyſtr diſymmwth yn dyfod ar eu gwarthaf, megis gwewyr eſgor ar un a f'o beichiog; ac ni ddiangant hwy ddim.

4 Ond chwychwi, frodyr, *d* nid ydych mewn tywyllwch, fel y goddiweddo y dydd hwnnw chwi megis lleidr.

5 Chwychwi oll, *e* plant y goleuni ydych, a phlant y dydd: nid ydym ni o'r nos, nac o'r tywyllwch.

6 Am hynny na chyſgwn, fel y rhai eraill; eithr *f* gwyliwn, a byddwn ſobr.

7 Canys y * rhai a gyſgant, y nos y cyſgant; a'r † rhai a feddwant, y nos y meddwant.

8 Eithr nyni, gan ein bod o'r dydd, byddwn ſobr, *g* gwedi ymwiſgo a dwyfronneg ffydd a chariad, ac a *h* gobaith iachawdwriaeth yn lle helm.

9 Canys *i* nid appwyntiodd Duw nyni i ddigofaint, ond i gaffael *k* iachawdwriaeth trwy ein Harglwydd Ieſu Grift,

10 Yr hwn a fu farw droſom; fel pa un bynnag a ynelom ai *l* gwylied, ai cyſgu, y byddom fyw gyd âg ef.

11 O herwydd pa ham ‡ cynghorwch eich gilydd, ac *m* adeiladwch bob un eich gilydd, megis ag yr ydych yn gwneuthur.

12 Ac yr ydym yn attolwg i chwi, frodyr, *n* adnabod y rhai ſydd yn llafurio yn eich myſg, ac yn eich llywodraethu chwi yn yr Arglwydd, ac yn eich || rhybuddio;

13 A gwneuthur cyfrif mawr o honynt mewn cariad, er mwyn eu *o* gwaith. Byddwch dangnefeddus yn eich plith eich hunain.

14 Ond yr ydym yn deiſyf arnoch, frodyr, rhybuddiwch y rhai * afreolus, *p* diddanwch † y gwan eu meddwl, *q* cynheliwch y gweiniaid, byddwch ymarhous wrth bawb.

15 Gwelwch na thalo neb derwg dros *r* ddrwg i neb: eithr yn waſtadol dilynwch yr hyn ſydd *s* dda, tu ag at eich gilydd, a thu ag at b wb.

16 Bydwch lawen yn *t* waſtadol.

17 *u* Gweddiwch yn ddibaid.

18 Yn mhob dim *x* diolchwch: canys hyn *yw* ewyllys Duw yng Nghrift Ieſu tu ag attoch chwi

19 y Na ddiffoddwch yr Yſpryd.

20 Na ‡ ddirmygwch || brophwydoliaeth.

21 *a* Profwch bob peth: deliwch yr hyn ſy' dda.

22 *b* Ymgedwch rhag pob || rhith drygioni.

23 A gwir Dduw y *c* tangnefedd a'ch ſanctteiddio yn gwbl oll: a chadwer eich *d* yſpryd oll, a'ch enaid, a'ch corph, yn ddiargyhoedd yn nyfodiad ein Harglwydd Ieſu Grift.

24 *e* Ffyddlon *yw* yr hwn a'ch galwodd, yr hwn hefyd a'i gwna.

25 O frodyr, *f* gweddiwch dros ſom.

26 Anherchwch yr holl frodyr â chuſan ſanctteiddiol.

27 Yr ydwyf yn eich tynghedu yn yr Arglwydd, ar ddarllain y *b* llythyr hwn i'r holl *i* frodyr ſanctaidd.

28 *k* Gras ein Harglwydd Ieſu Grift *fydd* gyd a chwi. Amen.

¶ Y cyntaf at y Theſaloniaid a'i ſgrifenwyd o * Athen.

c Luc 21. 34.
2 Thef. 2. 9. Dat. 18. 7.
d Act. 26. 18. Rhuf. 13. 12.
e Eph. 5. 8. Phil. 2. 15.
f Luc 21. 34.
1 Pedr 4. 8.
* *cyfgadurus.*
† *meddwon.*
g Eph. 6. 11.
h Rhu. 5. 5.
i Judas 4.
k 1 Pedr 1. 5.
l Rhuf. 14. 8.
‡ *diddanwch, &c.*
Pen. 4. 18.
m Jud 20.
n 2 Tim. 2. 5. 17.
|| *cynghori.*
2 Pedr 1. 13.
o Pen. 3. 10.
1 Tim. 5. 17.
* *allan o drefn.*
2 Thef. 3. 11.
p Eſa. 45. 4.
† *yr ofnus o gîon.*
q Rhuf. 15. 1.
r Rhuf. 12. 17.
s Gal. 6. 10.
t Rhu. 5. 3.
u Luc 18. 1.
x Job 1. 2. 1 Tim. 1. 6.
‡ 1 Cor. 14. 1.
† *bregethu.*
a Act. 17. 11.
b 1 Cor. 9. 13. Phil. 4. 8.
|| *math o adrodd.*
c Phil. 4. 9.
d Phil. 2. 10.
e 1 Cor. 1. 9. 2 Thef. 3. 3.

f Rhuf. 15. 30. Eph. 6. 18, 19
b Col. 4. 16.
i Heb. 3. 1.
k Rhuf. 16. 20. Act. 18. 5.
g Rhuf. 16. 16.
* *Corinth.*

P E N. V.

I Amſer dyfodiad Crift. 12 Amrygw orchymynnion efangylaidd.

a Preg. 3. 1. Act. 1. 7.
b Mat. 24. 30. Dat. 16. 15.

EITHR am *a* yr amſerau a'r prydiau, frodyr, nid rhaid i chwi 'grifennu o honof attoch.

2 O blegid chwi a wyddoch eich hunain yn hyſpys, mai *b* felly y daw dydd yr Arglwydd fel lleidr yn y nos.

Pen. iv. *Adn.* 11.] *Fod yn llonydd.* Sef, ei gyfrif yn anrhydedd, i ſtrewyno'r tafod, neu, i fod yn *ddiſtaw.* Diar. xiii. 3. Ni ddyly pientyn Duw fod yn athrodwr. *Lef.* xix. 16. Tafod di-reol a ddod y byd ar dân! *Iago* iii. 6.

Pen. v *Adn.* 12.] *Er mwyn eu gwaith.* Gwaith mawr yw bywhau'r meirw, agor llygaid y deillion, glanhau'r gwahanglefiſon, golchi yr Ethiop, &c. mwy na'r cwbl gwneuthur y cyndyn yn ufudd! Da fod Duw a'i law nerthol wrth y gwaith! *Exod.* xx. 33. 1 *Cor.* xv. 57.

a Di. 21. 21
p 1 Pedr 3. 7.
q 1 Sam. 29. 24. Diar. 31. 1. 1 Cor. 14. 34.
r Gen. 2. 21. s Gen. 3. 6. t Gen 3. 16 Ebe 1. 42.
* er iaei poen wrth blanta.

10 Ond (yr hyn fydd yn gweddu i wragedd yn proffesiu duwioldeb) a o gweithredoedd da.

11 p Dyfged gwraig mewn distawrwydd syd a phob gonyngeiddrwydd.

12 Ond q nid wyf i yn cenhadu i wraig athrawiaethu, nac ymawdurdodi ar y gwr, eithr bod mewn distawrwydd.

13 Canys r Adda a luniwyd yn gyntaf, yna Efa.

14 Ac nid Adda a s dwyllwyd; eithr y wraig, wedi ei thwyllo oedd yn y camwedd.

15 Ztto cadwedig fydd * wrth ddwyn t plant, os arofant hwy mewn ffydd a chariad, a sancteiddrwydd ynghyd a sobrwydd.

P E N. III.

2 Am esgobion, 8 a diaconiaid, 11 a'u gwragedd.

GWIR yw'r gair, Os yw neb yn chwennych swydd esgob, a gwaith da y mae yn ei chwennych.

2 Rhaid gan hynny i esgob fod yn b ddiargyhoedd, yn ŵr un wraig, yn wyladwrus, yn sobr, yn * weddaidd, yn lletteugar, yn c athrawaidd;

3 Nid yn win-gar, nid yn darawydd, d nid yn budr-elwa; eithr yn e cirion, f yn apymladdgar, yn g ddiarianger;

4 Yn h llywodraethu ei dy ei hun yn dda, yn tadw ei blant mewn ufudd-dod, ynghyd a phob onestrwydd;

5 (O blegid oni fedr un llywodraethu ei dy ei hun, pa fodd y cymmer efe i ofal dros eglwys Ddnw?)

6 Nid yn newyddian *yn y ffydd*, rhag iddo k ymchwyddo, a syrthio i farnedigaeth diafol.

7 Ac y mae yn rhaid iddo ef hefyd gael l tystiolaeth da gan y rhai oddi allan; rhag iddo syrthio i waradwydd, ac i fagl diafol.

8 *Rhaid* i'r m diaconiaid yr un ffunud *fod* yn oneſt; n nid yn ddau-eiriog; nid yn o ymroi i win lawer, nid yn budr-elwa;

9 Yn dal p dirgelwch y ffydd mewn cydwybod bur.

10 A q phrofer y rhai hynny hefyd yn gyntaf; yna gwasanaethant fwydd diconiaid, os byddant diargyoedd.

11 *Bydded eu* gwragedd yr un modd yn oneſt; r nid yn enllibuidd, yn sobr, yn ffyddlon ym mhob peth.

12 Bydded y diaconiaid yn wyr s un wraig, yn t llywodraethu en plant a'u tai eu hunain yn dda.

13 Canys y rhai a wasanaethant fwydd diaconiaid yn u dda, ydynt yn ymnill iddynt eu hunain radd dda, a x hyfder mawr yn y ffydd *sy'* yng Nghrist Iesu.

14 Y pethau hyn yr ydwyf yn eu hyfforddinnu attat, gan obeithio dyfod attat ar fyrder:

15 Ond os ‖ tariaf yn hir, fel y gwypech y pa fodd y mae yn rhaid i *ti* ymddwyn yn nhŷ Dduw, yr hwn yw eglwys y Duw byw, colofn a † ſylfaen y gwirioneedd.

16 Ac yn ddi-ddadl, mawr yw dirgelwch duwioldeb; ≈ Duw a ymddangoſodd yn *a* cnawd, *b* a gyfiawnhawyd yn yr Yſpryd, a welwyd gan angylion, a bregethwyd i'r Cenhedloedd, *c* a gredwyd iddo yn y byd, *d* a gymmerwyd i fynu mewn gogoniant.

P E N. IV.

1 Y byddai ymadawiad oddi wrth y ffydd, yn yr amſeroedd diweddaf. 6 Gyngor i Timotheus.

A C y mae'r Yſpryd yn eglur yn dywedyd yr *a* ymedy rhai yn yr amſeroedd diweddaf oddi wrth y ffydd, *b* gan roddi coel i yſprydion cyfeiliornus, ac i athrawaethau cythreuliaid;

2 Yn c dywedyd ce.wydd mewn rhagrith, a'u *d* cydwybod eu hunain wedi ei *d* Eph. 4. 18.
ſerio â haiarn poeth;

3 Yn *e* gwahardd priodi, *ac yn erbyn e* Heb. 13. 4.
ymattal oddi wrth *f* ſwydau, y rhai a greodd Duw i'w derbyn, trwy roddi diolch, *f* Act. 15. 10.
gan y ffyddloniaid, a'r rhai a adwaenant y gwirioned. *g* Act. 10.

4 O blegid *y mae* pob peth a greodd Duw yn dda, ac nid *oes* g dim i'w wrthod, os cymmerer trwy dalu *b* diolch;

5 Canys y mae *i* wedi ei ſancteiddio trwy air Duw a gweddi.

6 Os gofodi y pethau hyn o flaen y brodyr, ti a fyddi weinidog *k* da i Iesu Grift, *l* wedi dy fagu yng ngeiriau'r ffydd, ac athrawiaeth dda, yr hon a ddilynaiſt

7 Eithr *m* gad heibio halogedig a gwrachiaidd chwedlau, ac ymarfer dy hun i *n* dduwioldeb.

8 Canys i ychydig y mae *o* ymarfer corphorol yn fuddiol: eithr duwioldeb ſydd fuddiol i bob peth, a chanddi *p* addawid o'r bywyd *ſydd* yr awr hon, ac o'r hwn a fydd.

9 *q* Gwir *yw'r* gair, ac yn haeddu pob derbyniad.

10 Canys er mwyn hyn yr ydym *r* yn ymboeni, ac yn cael ein gwaradwyddo; o herwydd i ni obeithio yn y Duw byw, yr hwn yw *s* Achubydd pob dyn, yn enwedig *t* y ffyddloniaid.

11 Y pethau hyn gorchymyn a *u* dyſc.

12 *x* Na ddiyſtyred neb dy ieuengctyd di; eithr bydd yn y eſampl i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn ymarweddiad, mewn cariad, mewn yſpryd, mewn ffydd, mewn purdeb.

13 Hyd oni ddelwyf, ≈ gly'n wrth ddarllain, wrth y gynghori, wrth athrawiaethu.

14 Nac eſgeuluſa'r *a* ddawn ſydd ynot, yr hwn a roddwyd i ti *b* trwy brophwyd-oiaeth, *c* gyd ag arddodiad dwylaw yr henuriaeth.

15 Myfyria ar y pethau hyn, *d ac yn* y pethau hyn * aros; fel y byddo dy gynnydd yn eglur † yn mhob peth.

16 *e* Gwylia arnat dy hun, ac ar yr athrawiaeth; aros *f* ynddynt: canys os *g* gwnai hyn, ti a th' gedwi dy hun a'r rhai a wrandawant arnat.

P E N. V.

1 Rheolau wrth geryddu. 23 Pethau rhai yn eu condemnio eiſoes.

NA cheryddo *a* henafgwr, eithr cynghora *c* megis tad; a'r rhai ieuainge, megis brodyr;

2 Yr hen wragedd, megis mammau; y rhai ieuainge megis chwiorydd, gyda phob diweirdeb.

3 Anrhydedda'r gwragedd *b* gweddw-on y rhai ſydd *c* wir-weddwon.

4 Eithr os bydd un weddw ag iddi blant neu wyrion, * dyſgent yn gyntaf arfer ‖ duwioldeb gartref, a *e* thalu'r pwyth i'w rhieni: canys hynny ſydd dda a chymeradwy ger bron Duw.

5 Eithr yr hon ſydd *f* wir-weddw ac *g* wedi ei gadael yn unig, † ſydd yn gobeithio yn Nuw, *g* ac y *mae* yn parhau mewn ymbiliau, a gweddiau, nos a dydd.

6 Ond yr hon ſydd yn ymdrythyllu a *fu b* farw, a hi yn fyw.

7 Y pethau hyn hyſpyſa, fel y byddont diargyhoedd.

8 Ac od oes neb heb *i* ddarbod dros yr eiddo, ac yn enwedig ei dylwyth, efe a *k* wadodd y ffydd, a gwaeth yw na'r di-ffydd.

9 Na chaffed ei derbyn yn weddw *m* a f'o dan dri ugain mlwydd oed, yr hon fu wraig i un gŵr;

10 Yn *l* dda ei gair am weithredoedd da: os dygodd hi blant i fynu, *m* os bu lletteugar, os golchodd hi draed y ſaint, *n* os cynnorthwyodd hi y rhai cyſtuddiol, os dilynodd hi bob gorchwyl da.

11 Eithr gwrthod y gweddwon ieuainge: canys pan ddechreuont † ymdrythyllu yn erbyn Crift, priodi a fynnant;

12 Gan

a Mat. 9. 38. Act. 20. 28 Pen. 5. 17.
b 1 Sam. 12. 3. Luc 1. 6. Tit. 1. 6.
* ſwyn-aidd.
2 Tim. 2. 24.
c 2 Cor. 12. 19. Tit. 1. 9.
d Act. 20. 33. 1 Pedr 5. 2.
e Lef. 10. 9. f 2 Tim. 2. 24. g Luc 12. 15.
h Tit. 2. 6. i Act. 20. 28. k 1 Sam. 2. 12. 2 Ped. 2. 12
l Act. 6. 3. 1 Tim. 6. 10.
m Act. 6. 3. n Sal. 12. 2. o Adn. 3.
p 1 Cor. 2. 7.
q Pen. 5. 22
r Tit. 2. 3.
s Mal 2. 15 Mat. 19. 4.
t Adn. 4.
u Mat. 25. 21. a 24. 47. Luc 19. 17
x 2 Cor. 1. 12.
‖ *tdaaf.*
y Mat. 13. 52. a 24. 45.
† *aſtedda'*,
Sal 89. 2. Zec 6. 13. Dat. 22. 3.
b Mat. 11. 19.

a 2 Thef. 2. 3.
b 2 Thef. 2. 12. Dat. 16. 13
c Dat. 13. 15.
a Ioan 1. 1. 1 Ioan 1. 2. a Ioan 1. 14.
b Eph. 1. 9. c Act 1. 9.

a 1 Cor. 7. 14.
b Mat. 14. 19.
c 1 Cor. 7. 14. 2 Ti 2. 15 2 Ti 3. 15 Pen. 1. 4. Tit. 2. 1.
d Adn. 8.
e Col. 2 23. f Mat. 6.
g Pen. 6. 8.
h 2 Cor. 5. 20. x Tit. 2. 15.
i 1 Pedr 5. 5.
k 1 Tim. 1. 18 Act. 6. 6.
l Act. 6. 3. * *gwedi.*
m 1 Cor. 9. 27. f Adn. 15.
n 1 Cor. 9. 28. b Ezec. 33. 30.
o Act. 20. 23. 1 Cor. 9. 22
p Lef. 19 32. 1 Sa. 1. 15.
q Exo. 22. 22. Sal 68. 5.
r Adn. 5. * *dyfged y rhai hynny,* Adn. 8. ‖ *tarsdig-rwydd.*
s Ru 1. 16 t Gen. 45. 11. Mat. 15. 4. f Adn 3.
† *obeith-iodd.*
u Luc 1. 36.
b Mat. 8. 22. Dat. 3. 2.
i Diar. 6. 6. 30 25.
k Tit 1. 16
l Rhuf. 16.
m Sa 4. 9 Deut. 32. 15.
n 2 Tim. 3. 6
† *ymbyngcia*
yn gras i yſpryd yr eglwys.

o 2 Cor. 8. 5.
p 2 Tim. 3. 6.
q 2 Thef. 3. 11.
r Pen. 4. 3.
s Dan. 6. 5.
1 Cor. 10. 32.
‖ o ran ymlenwr.
t Sal. 78. 56.
u Adn. 3, 5
x 1 Pedr 5. 3.
y Deut. 25. 4.
z 2 Cor. 13. 1.
a Gal. 2. 14.
* Dir-dyfiolaethu.
b Lef. 19. 15.
c 1 Tim. 3. 10.
d 1 Bren. 12. 30.
e Sal. 104. 15.
f Act. 8. 18
g Act. 1. 16.
h Act. 1. 24.
2 Tim. 1. 17.
i Preg. 12. 14.

12 Gan gael barnedigaeth, am iddynt ddirmygu y *o* ffydd gyntaf.
13 Ac hefyd y maent yn dyfgu *bod* yn fegur, *p* gan rodio o amgylch o dŷ i dŷ; ac nid yn fegur yn unig, ond hefyd yn wag-fiaradus, ac yn *q* rhodreigar, gan adrodd pethau nid ydynt gymmwys.
14 Yr wyf yn ewyllyfio gan hynny i'r rhai ieuainge *r* briodi, planta, gwarchod y tŷ, *s* heb roi dim achlyfur i'r gwrthwynebwr ‖ waradwyddo.
15 Canys y mae rhai eifoes wedi *t* gwyro ar ol Satan.
16 ¶ Od oes gan ŵr neu wraig credinfol, weddwon, cynnorthwyant hwynt, ac na phwyfer ar yr eglwys; fel y gallo hi ddiwallu *u* y gwir weddwon.
17 Cyfrifer yr henuriaid fydd yn *x* llywodraethu yn dda, yn deilwng o barch dauddyblig; yn enwedig y rhai fydd yn ymboeni yn y gair a'r athrawiaeth.
18 Canys y mae'r yfgrythur yn dywedyd, *y* Na chau fafn yr ŷch fydd yn dyrnu'r ŷd: ac, *Y mae'r* gweithiwr yn deilwng o'i gyflog.
19 Yn erbyn henuriad na dderbyn achwyn, oddieithr ꝛc dan ddau neu dri o dyſtion.
20 Y rhai fy'n pechu, *a* argyoedda yngwydd pawb, fel y byddo ofn ar y lleill.
21 * Gorchymyn yr ydwyf ger bron Duw, a'r Arglwydd Iefu Grift, a'r etholedig angyllon, gadw o honot y pethau hyn *b* heb ragfarn, heb wneuthur dim o gyd-bartiaeth.
22 Na ddod ddwylaw yn *c* ebrwydd ar neb, ac na fydd *d* gyfrannog o bechodau rhai eraill: cadw dy hun yn bur.
23 ¶ Nac yf ddwfr yn hwy; eithr arfer ychydig win *e* er mwyn dy gylla, a'th fynych wendid.
24 Pechodau rhyw ddynion fydd amlwg *f* o'r blaen, yn rhag-flaenu i farn; eithr rhai fydd yn eu *g* canlyn hefyd.
25 Yr un ffunud hefyd y mae *b* gweithredoedd da yn amlwg o'r blaen; a'r rhai fydd yn amgen, ni's *i* gellir eu cuddio.

PEN. VI.

a Eph. 6. 5. Col. 3. 22. 1 Ped. 2. 18
b Neh. 5. 9. Tit. 2. 5, 8, 10.
c Eph. 1. 5. Rhuf. 1. 7.
d Act. 15. 11.
* i'r gwrthwyneb, Rhuf. 16.
e 2 Tim. 1. 13.
f Peu. 1. 10
g Di. 13. 7. Col. 2. 18.
b 1 Cor. 8. 2

1 *Dyledfwydd gweifion.* 6 *Golud duwiolion.* 10 *Drwg ariangarwch.*

CYnnifer ag fy *a* wafanaethwyr dan yr iau, tybient eu meiſtraid eu hun yn deilwng o bob anrhydedd; *b* fel na chabler enw Duw, a'i athrawiaeth *ef*.
2 A'r rhai fy â meiſtraid ganddynt yn gredinwyr, na ddiyſtyrant *hwynt*, o herwydd eu bod yn frodyr; eithr yn hytrach gwafanaethant *hwynt*, am eu bod yn gredinwyr, ac yn *c* anwyl, yn *d* gyfrannogion o'r lleſad. Y pethau hyn dyſg, a chynghora.
3 Od oes neb yn dyſgu * yn amgenach, ac heb gyttuno âg *e* lachus eiriau ein Harglwydd Iefu Grift, ac â'r *f* athrawiaeth fydd yn ol duwioldeb;
4 *g* Chwyddo y mae, *b* heb wybod dim, eithr ammhwyllo ynghylch cweſtiynau, ac ymryſon ynghylch geiriau; o'r rhai y mae cynfigen, i ymryſon, cabledau, drwg-dybiau, yn dyfod.
5 *k* Ofer-ddadl dynion llygredig eu meddwl, heb fod y gwirioned ganddynt; yn *l* tybied mai elw yw duwioldeb: *m* cilia oddi wrth y cyfryw.
6 Ond elw mawr yw *n* duwioldeb gyd â boddlonrwydd.
7 Canys *o* ni ddygaſom ni ddim i'r byd, *ac* eglur *yw* na allwn ddwyn dim allan chwaith.
8 Ac o bydd gennym *p* ymborth a dillad, ymfoddlonwn ar hynny.
9 Ond y rhai *fydd* yn ewyllyfio ymgyfoethogi, lydd yn fyrthio i brofedigaeth a *q* magl, a llawer o chwantau ynfyd a niweidiol, y rhai fydd yn boddi dynion *r* i ddinyſtr a cholledigaeth.
10 Canys *s* gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch: yr hon, a rhai yn chwannog iddi, hwy a gyfeiliornafant oddi wrth y ffydd, ac a'u gwanafant eu hunain â llawer o ofidiau.
11 *t* Eithr tydi, ŵr Duw, *u* gochel y pethau hyn; a dilyn gyfiawnder, duwioldeb, ffydd, cariad, amynedd, addfwynder.
12 *x* Ymdrecha hardd-deg ymdrech y ffydd; *y* cymmer afael ar y bywyd tragywyddol; i'r hwn hefyd y'th alwyd, ac y proffefaiſt broffes dda ger bron llawer o dyſtion.
13 Yr ydwyf † yn ꝛc gorchymmyn i ti ger bron Duw, yr hwn fydd yn *a* bywhau pob peth, a *cher bron* Crift Iefu, yr *b* hwn *o flaen* Pontius Pilat a dyſtiodd gyffes dda;
14 Gadw o honot y gorchymyn *hwn* yn ‡ ddifeius, yn ddiargyoedd, *c* hyd ymddangofiad ein Harglwydd Iefu *Crift*:
15 Yr hwn yn ei *d* amſerau priod a ddengys y bendigedig a'r unig *e* Bennaeth, Brenhin y brenhinoedd, ac Arglwydd yr arglwyddi;
16 Yr hwn yn unig fydd ganddo anfarwoldeb, yn trigo yn y goleuni *f* ni ellir dyfod atto, yr hwn ni'a gwelodd un dyn, ac *g* ni's dichon ei weled: *b* i'r hwn y *b*'o anrhydedd a gallu tragywyddol. Amen.
17 Gorchymyn i'r rhai fydd oludog yn y byd yma, na fyddont uchel feddwl, ac *i* na ymddiriedont i anwadalwch golud, ond i'r Duw byw, yr hwn fy'n helaeth yn rhoddi i ni bob peth i'w mwynhau:
18 A'r iddynt wneuthur daioni, ymgyfoethogi mewn gweithredoedd da, fod yn *k* hawdd ganddynt roddi a chyfrannu;
19 *l* Yn tryfori iddynt eu hunain fall dda erbyn *yr amſer* fydd ar ddyfod, fel y caffont *m* afael ar y bywyd tragywyddol.
20 O Timotheus, cadw yr hyn a orchymynwyd i'th gadwraeth, *n* gan ymwrthod à llygredig ddadl afieſiol, a gwrth-'nebiadau'r gau-enw gwybodaeth. *Nac ymyrr â bwy o un tu!*
21 Yr hon tra yw rhai yn ei ‖ phroffeſu, hwy a gyfeiliornafant o ran y ffydd, Gras *fyddo* gyd à thi. Amen.

j 1 Pen. 1. 4. 1 Cor. 11. 16.
k 1 Tit. 1. 11.
l 2 Tim. 3. 5
m Di. 15. 16 Job 1. 21. Preg. 5. 15.
n Gen. 28. 20.
o Di. 28. 20 2 Ti. 4. 10.
p Di. 11. 3.
q 1 Bren. 21. 19. Mat. 26. 15 Tit. 1. 11.
r 2 Bren. 1. 9.
s Mat. 5. 13. 1 Ped. 5. 3.
t 2 Tim. 4. 7.
u Dat. 2. 7.
† gan lefarau yn dywedyd
x 1 Tim. 5. 21.
y Deut. 32. 39. Act. 17. 25
z Io. 17. 17
‡ ddifrycbau,
a Iago 1. 27.
b Phil. 1. 6. Tit. 2. 13.
c Luc 19. 12.
d Dan. 2. 44.
e Ioan 1. 5.
f 1 Ioan 4. 12.
g 1 Pedr 4. 11.
h Sal. 62. 8. Diar. 11. 28
i Preg. 11. 1.
k Mat. 6. 19.
l Adn. 12.
m Pen. 1. 6.
n *barddel*, neu, *chybyeddi*, 2 Tim. 2. 18.

Ail Epiſtol PAUL yr Apoſtol,

At TIMOTHEUS.

Y CYNHWYSIAD.

Yr ydys yn barnu mai dyma'r Epiſtol diweddaf a'ſgrifennodd St. Paul; *a bynny ychydig cyn ei ferthyru: ym mha un y mae yn rhag-rybuddio* Timotheus, *am Hereſiau, &c. ac yn ei annog i ſefydlu'r Efengyl bur.*

PEN. I.

1 *Cariad Paul.* 5 *Ffydd Timotheus, &c.*

PAUL, apoſtol Iefu Grift trwy ewyllys Duw, yn ol addewid *a* bywyd, yr hwn fydd *b* yng Nghrift Iefu,
2 At Timotheus, *fy* mab anwyl, Gras, trugaredd, a thangnefedd oddi wrth Dduw Dad, a Chriſt Iefu ein Harglwydd.
3 Y mae gennyf ddiolch i Dduw, yr hwn yr ydwyf yn ei wafanaethu o'm rhieni â *c* chydwybod bur, mor ddibaid y mae gennyf goffa am danat ti yn fy ngweddiau nos a dydd:
4 Gan fawr-ewyllyfio dy weled, gan gofio dy ddagrau, fel y'm *c* llenwer o lawenydd:
5 Gan alw i'm cof y ffydd ddiffuant fydd ynot ti, yr hon a drigodd yn gyntaf

a Ioan 1. 16.
b 17. 3. Act. 3. 15. a 4. 12.
c Act. 13. 3 1 Tim. 1. 3. 1 Ioan 3. 21. c Rhuf. 1. 12. 1 Cor. 12. 21.

a Diar. 17. 6. 10.
b Diar. 31. 2.
Act. 10. 1.
f Mat. 13. 12.
1 Thef. 5. 19.
Dat. 3. 2.
g Act. 13. 4
h Pen. 3. 12
i Phil. 4. 13
k Rhuf. 9. 12.
Tit. 3. 5.
l Rhuf. 8. 28.
Eph. 1. 11.
m Eph. 1. 4
Tit. 1. 2.
n Gal. 4. 4.
1 Ped. 1. 20
o 1 Cor. 15. 55.
Heb. 2. 14.
p Act. 13. 3
Gal. 1. 16.
q 1 Cor. 4. 9
2 11. 27.
* *orchymynais idda,* Luc 23. 46
Exo. 22. 7.
r Pen. 3. 10
Tit. 1. 9.
s 1 Tim. 1. 14.
s Luc 19. 13.
1 Tim. 6. 14.
t Act. 20. 4.
x Gen. 7. 1.
Jol. 6. 23.
1 Thef. 1. 3.
x Mat. 5. 7.
u Sal. 112. 6.

yn dy *d* nain Loïs, ac yn *e* dy fam Eunice; a diammeu genyf *ti bod* ynot titheu hefyd.

6 O herwydd pa achos yr ydwyf yn dy gofnau, i ail-ennyn *f* dawn Duw, yr hwn ſydd ynot trwy arddodiad fy nwylaw i.

7 Canys ni roddes Duw i ni yſpryd ofn; ond yſpryd *g* nerth, a chariad, a phwyll.

8 Am hynny na fydded arnat gywilydd o dyſtiolaeth ein Harglwydd, nac o honof finnau ei garcharor ef: *h* eithr cyd-oddef di gyſtudd â'r efengyl, yn ol *i* nerth Duw:

9 Yr hwn a'n hachubodd ni, ac a'n galwodd â galwedigaeth ſanctaidd, *k* nid yn ol ein gweithredoedd ni, ond *l* yn ol ei arfaeth ei hun a'i ras, yr hwn a roddwyd i ni yng Nghriſt Ieſu, *m* cyn dechreu'r byd,

10 *n* Eithr a eglurwyd yr awr hon trwy ymddangoſiad ein Hiachawdwr Ieſu Griſt, *o* yr hwn a ddiddymmodd angau, ac a ddug fywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy'r efengyl:

11 I'r hon y'm *p* goſodwyd i yn bregethwr, ac yn apoſtol, ac yn athraw y Cenhedloedd.

12 Am ba achos yr ydwyf hefyd yn *q* dioddef y pethau hyn: ond nid oes arnaf gywilydd: canys mi a wn i bwy *y* credais; ac y mae yn ddiammeu gennyf ei fod ef yn abl i gadw yr hyn a * roddais atto erbyn y dydd hwnnw.

13 Bydded gennyt *r* ffurf yr ymadroddion iachus, y rhai a glywaiſt gennyf fi, yn y *s* ffydd a'r cariad *ſydd* yng Nghriſt Ieſu.

14 *t* Y peth da a roddwyd i'w gadw attat, cadw trwy'r Yſpryd Glân, yr hwn ſydd yn preſwylio ynom.

15 ¶ Ti a wyddoſt hyn, ddarfod *u* i bawb yn Aſia droi oddi wrthyf fi; o'r rhai ſawl y mae Phygelus a Hermogenus.

16 Rhodded yr Arglwydd drugaredd i *x* dŷ Oneſiphorus; canys efe a'm llonnodd i yn fynych, ac nid oedd gywilydd ganddo fy nghadwyn i.

17 Eithr pan oedd yn Rhufain, *efe* a'm *y* ceiſiodd yn ddiwyd iawn, ac a'*m* cafodd.

18 Rhodded yr Arglwydd iddo gael *x* trugaredd gan yr Arglwydd yn y dydd hwnnw: a maint a wnaeth efe o *a* watnaeth yn Epheſus, gwell y gwyddoſt ti.

PEN. II.

1 *Annog i ddiamwadiaeth.* 19 *Sail Duw yn ſicr.*

a 1 Cor. 15. 10.
b 1 Tim. 3. 2, 10.
Tit. 1. 9.
c Di. 26. 6.
Mat. 15. 14
d Pen. 4. 5.
e 2 Sam. 11. 1.
f 1 Cor. 7. 24.
g Mat. 24. 46.
1 Cor. 9. 24.
h Sal. 120. 6.
Iago 5. 7.
i Act. 16. 14.
k Rhuf. 1. 3
l Rhuf. 1. 4.
* *dros,* Eph. 6. 20.
m Act. 24. 5.
n Eſa. 55. 10.
o Col. 1. 24.

TYDI gan hynny fy mab, ymnertha yn y *a* gras ſydd yng Nghriſt Ieſu.

2 A'r pethau a glywaiſt gennyf trwy lawer o dyſtion, *b* traddoda y rhai hynny i ddynion ffyddlon, y rhai a fyddant *c* gymmwys i ddyſgu eraill hefyd.

3 Tydi gan hynny *d* goddef cyſtudd, megis milwr da i Ieſu Griſt.

4 Nid yw neb a'r ſydd yn milwrio, yn *e* ymrwyſtro a negeſeuau y bywyd *bwn*; *f* fel y rhyngo fodd i'r hwn a'i dewiſodd yn filwr.

5 Ac od ymdrech neb hefyd, *g* ni choronir ef onid ymdrech yn gyfreithlon.

6 Y llafurwr yn llafurio, ſydd raid iddo yn gyntaf fod yn gyfrannog o'r *h* ffrwythau.

7 Yſtyria yr hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd; a'r *i* Arglwydd a roddo i ti ddeall ym mhob peth.

8 ¶ Cofia Ieſu Griſt o *l* had Dafydd, a gyfododd o feirw, yn ol fy efengyl i;

9 * Yn yr hon yr ydwyf yn goddef cyſtudd hyd rwymau, *m* fel drwg-weithredwr; eithr *n* gair Duw ni's rhwymir:

10 Am hynny yr ydwyf yn goddef pob peth *o* er mwyn yr etholedigion, fel y gallont hwythau gael yr iachawdwriaeth

p Rhuf. 6. 5
q Ioan 17. 24.
r Luc 22. 28, 29.
Dat. 3. 21.
s Mat. 10. 33.
1 Rhuf. 3. 3
u 1 Tim. 5. 21.
Mat. 6. 13.
† *dir-dyſtiaethu.*
x 1 Tim. 6. 4.
y Tit. 1. 11.
z Io. 17. 4. Pen. 4. 5, 7.
† *na thywilyddir.*
a 1 Cor. 3. 2.
‖ *ihygredig wag-ddadl-au,*
1 Tim. 6. 20.
b 1 Tim. 5. 22.
c 1 Tim. 1. 20.
d 1 Tim. 6. 21.
e Mat. 16. 18.
f 2 Cor. 1. 22.
g Ioan 10. 14.
h 1 Tim. 3. 15.
i Rhuf. 9. 21.
k Adn. 17. 12.
l 1 Tim. 6. 12.
1 Cor. 1. 2.
m 1 Tim. 1. 4.
n Mat. 11. 19.
o 1 Tim. 3. 2.
p Gal. 6. 1. Tit. 1. 13.
q Act. 8. 22.
r 1 Pedr 5. 8.

ſydd yng Nghriſt Ieſu, gyd â gogoniant tragywyddol.

11 Gwir *yw*'r gair: Canys os buom *p* feirw gyd âg ef, *q* byw fyddwn hefyd gyd âg *ef*:

12 Os dioddefwn, *r* ni a deyrnaſwn gyd âg *ef*: os *s* gwadwn *ef*, yntau hefyd a'n gwad ninnau:

13 Os y'm ni *t* heb gredu, *etto* y mae efe yn aros yn ffyddlon: ni's gall efe ei wadu ei hun.

14 Dwg y pethau hyn ar gof, *u* gan † orchymmyn ger bron yr Arglwydd, na byddo iddynt *x* ymryſon ynghylch geiriau, *yr byn* nid yw fuddiol i ddim, *ond* i ddadymchwelyd y gwrandawyr.

15 Bydd aſtud i'th oſod dy hun yn *y* brofedig gan Dduw, yn ☧ weithiwr † diefeil, *a* yn lawn-gyfrannu gair y gwirionedd.

16 Ond ‖ halogedig cfer-ſain, *b* gochel; canys cynnyddu a wnant i fwy o annuwioldeb.

17 A'u hymadrodd hwy a yſa fel canc'r: ac o'r cyfryw rai y mae *c* Hymeneus a Philetus;

18 Y rhai o ran y gwirionedd a *d* gyfeiliornaſant, gan ddywedyd ddarfod yr adgyfodiad eiſoes; ac y maent yn dadymchwelyd ffydd rhai.

19 Er hynny y mae *e* cadarn ſail Duw yn ſefyll; a chanddo *f* y ſêl hon, *g* Yr Arglwydd a edwyn y rhai ſydd eiddo ef. A, Phob un ſydd yn enwi enw Criſt, ymadawed oddi wrth anghyfiawnder.

20 Eithr mewn *h* tŷ mawr nid oes yn unig leſtri o aur *i* ac o arian, ond hefyd o bren ac o bridd, a rhai i barch, a rhai i ammharch.

21 Pwy bynnag gan hynny a'i glanhao ei hun oddi wrth *k* y rhai hyn, efe a fydd yn lleſtr i barch, wedi ei lanhau ac yn gymmwys i'w berchen, wedi ei barottoi i bob gwaith da.

22 Ond chwantau ieuengctyd, ffo *l* *rhagddynt*: a *i* dilyn gyfiawnder, ffydd, cariad, ‖ tangnefedd, gyd â'r rhai ſydd yn galw ar yr Arglwydd o galon bur.

23 Eithr *m* gochel ynfyd ac anyſgedig gweſtiynau, gan wybod eu bod yn magu ymryſonau.

24 Ac ni ddylai gwas yr Arglwydd *n* ymryſon; ond bod yn dirion wrth bawb, *o* yn athrawus, yn ddioddefgar,

25 Mewn *p* addfwynder yn dyſgu y rhai gwrthwynebus; *i edryeh* *q* a roddo Duw iddynt ‖ hwy ryw amſer edifeirwch i gydnabod y gwirionedd.

26 A bod iddynt ddyfod i'r iawn allan o fagl diafol, y rhai a *r* ddelid ganddo wrth ei ewyllys.

PEN. III.

1 *Amſeroedd blinion*: 6 *y dyddiau diweddaf.* 16 *Buddioldeb y gair.*

a 1 Tim. 4. 1.
b Dat. 13. 7.
c Dat. 13. 2, 4.
d Rhuf. 1. 31.
* Groeg, *ddi ffaidd,* Rhuf. 1. 30.
1 Tim. 3. 11.
Tit. 2. 3.
† *erwin,* 2 Thef. 3. 2.
e Mat. 10. 21.
f 2 Thef. 3. 6.

GWybydd hyn-hefyd, y daw amſeroedd *a* enbyd yn y dyddiau diweddaf.

2 Canys bydd dynion â'u ſerch *b* arnynt eu hunain, yn ariangar, yn *c* ymffrostwyr, yn feilchion, yn gablwyr, yn anſuddion i rieni, yn anniolchgar, yn annuwiol,

3 Yn angharedig, yn *d* torri cyfammod, yn * enllibaidd, yn anghymmeſur, yn † anfwyn, yn ddiferch i'r rhai da,

4 Yn *e* fradwyr, yn waed-wyllt, yn chwyddedig, yn caru melus-chwant yn fwy nag yn caru Duw;

5 A chanddynt rith duwioldeb, eithr wedi gwadu ei grym hi: a'r rhai hyn *f* gochel di.

6 Canys o'r rhai hyn y mae y rhai *ſydd* yn

Pen. i. *Adn.* 15.] *Bawb yn Aſia.* Sef, y pregethwyr, gan mwyaf, a'i gadawſant yn ei *gadwyn* er ei arddel yn ei barch: rhai yn ofnus fel *Pedr*; rhai yn drachwantus fel *Demas*; rhai fel y *pendefig*, yn caru creſydd heb y groes! 1 *Bren.* xxii. 13. *Marc* x. 22.] Pen. ii. *Adn.* 6.] *Gyfrannog o'r ffrwythau.* Ni fydd fawr calonddid i hau, nes profi doloni'r had. Y mae Criſtion fel milwr na feur drin ei artau, nes dioddef profedigaethau. *Rhuf.* v. 3–6. *Iago* i. 12.] Pen. iii *Adn.* 3.] *Enllibaidd.* Enllibiwr, cyhuddwr, a gwrthwynebwr, yw *Satan*: a pheth yw'r rhai ſy'n enllibio, difrio, yn athrodi, yn gwaradwyddo, ac yn cam-gyhuddo, ond dyſgyblion *Satan*? Dat. xii. 10.

g Jer. 50. 57. Am. 4. 4. Mat. 23. 14.
h Pen. 4. 4. ‡ angbyssir.
i Rhuf. 2. 3
2 Pedr 2. 16.
k 1 Ti. 4. 6. ‖ airheinaiss, neu, ymgynnefynaiss â
l 1 Cor. 10. 31.
m 2 Cor. 11. 2.
n Act. 13. 50.
o Act. 14. 5.
p Io 15. 20
q Adn. 8.
r 2 Pedr 2. 20.
s Io. 15. 7.
t Pen. 2. 2.
u Di. 22. 6. Preg. 12. 1.
x 2 Pedr 1. 21.
y Tit. 1. 9. Heb 6. 1.
z Col. 1. 9.
* gyssawn ddarparu,
2 Cor. 3. 6.

g wrageddos llwythog o bechodau, wedi eu harwain gan amryw chwantau.
7 Yn dyfgu bob amfer, b ac heb allu dyfod un amfer i wybodaeth y gwirionedd.
8 Eithr megis y fafodd Jannes a Jambres yn erbyn Moſes, felly y mae y rhai hyn hefyd yn fefyll yn erbyn y gwirionedd; dynion o feddwl llygredig, i yn ‡ ammhroſiadol o ran y ffydd.
9 Eithr nid ânt rhagddynt ym mhellach: canys eu i hynfydrwydd fydd amlwg i bawb, megis y bu yr eiddynt hwythau.
10 Eithr ti a iwyr ‖ adwaenoſt fy k nyfgeidiaeth, fy muchedd, fy l arfaeth, ffydd, hir-ymaros, cariad, amynedd,
11 m Yr erlidiau, a'r dioddefiadau, y rhai a ddigwyddaſant i mi yn n Antiocia, yn o Iconium, yn Lyſtra; pa erlidiau a ddioddefais! eithr oddi wrthynt oll y'm gwaredodd yr Arglwydd.
12 Ie, a phawb a'r fydd yn ewyllyfio byw yn dduwiol yng Nghrift Ieſu a p erlidir.
13 Eithr q drwg-ddynion a thwyllwyr a ant rhagddynt waeth-waeth, r gan dwyllo, a chael eu twyllo.
14 s Eithr aros di yn y pethau a t ddyfgaiſt, ac a ymddiriedwyd i ti am danynt, gan wybod gan bwy y t dyſgaiſt;
15 Ac i th er yn u fachgen wybod yr yſgrythur làn, yr hon fydd abl i'th wneuthur di yn ddoeth i iachawdwriaeth, trwy ffydd fydd yng Nghrift Ieſu.
16 Y mae yr holl yſgrythur o x yſpryd- iaethu, i argyoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:
17 Fel y byddo dyn Duw yn z berffaith, wedi ei * gymmwyſo i bob gweithred dda.

ymaith eu cluſtiau, ac at i chwedlau y ‡ gwyrant.
5 Eithr k gwylia di ym mhob peth, dioddef adfyd, gwna waith m efangylwr, cyflawna dy weinidogaeth.
6 ¶ Canys n myfi yr awr bon a aberthir, ac amſer fy amddattodiad a neſaodd.
7 Mi a ymdrechais ymdrech deg, o mi orphenais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd.
8 O hyn allan rhoddwyd q coron cyfawnder i v chadw i mi, yr hon a rydd yr Arglwydd, y Barnwr cyfnaws, i mi yn y dydd hwnnw: ac nid yn unig i mi, ond hefyd i bawb a garant ei ymddangoſiad ef.
9 Brylia i ddyfod attaf yn ebrwydd:
10 Canys r Demas a'm gadawodd, gan garu y byd preſennol, a aeth ymaith i Theſſalonica; Creſcens i Galatia, Titus i Dalmatia.
11 n Luc yn unig ſydd gyd â mi. Cymmer t Marc, a dwg gyd â thi: canys buddiol i mi yw efe i'r weinidogaeth.
12 u Tychicus hefyd a x ddanfonais i Ephefus.
13 ¶ Y cochl a adewais yn Troas gyd â Charpus, pan ddelych, y dwg gyd â thi, a'r llyfrau, yn anwedig y memrwn.
14 z Alecſander y gof-copr a wnaeth i mi ddrygau lawer: a taled yr Arglwydd iddo yn ol ei weithredoedd.
15 Yr hwn hefyd b gochel dithau; canys efe a wrthſafodd yn gryf yn erbyn ein hymadroddion ni.
16 Yn fy atteb cyntaf ni ſafodd c neb gyd â mi, eithr pawb a'm gadawſant: mi a archaf ar Dduw na's cyfriter iddynt.
17 Eithr yr Arglwydd a d ſafodd gyd â mi, ac a'm nerthodd; fel trwof fi y byddai y pregethiad yn ‖ llawn hyſpys, ac y clywai yr holl Genhedloedd: ac mi a waredwyd o ſafn y llew.
18 f A'r Arglwydd a'm gwared i rhag pob gweithred ddrwg, ac a'm ceidw i'w deyrnas nefol: i'r hwn y byddo gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.
19 Annerch g Priſca ac Aquila, a theulu Oneſiphorus.
20 b Eraſtus a aroſodd yn Corinth: ond Trophimus a adewais ym Miletum yn glaf.
21 Bryſia i ddyfod cyn y gauaf. Y mae Eubulus yn dy annerch, a Phudens, a Linus, a Chlaudia, a'r brodyr oll.
22 Yr i Arglwydd Ieſu Grift fyddo gyd â'th yſpryd di. Gras fyddo gyd â chwi. Amen.

¶ 'Sgrifenwyd o Rufain, pan oedd Paul yr ail waith ger bron Cefar Nero.

1 Jer. 50. 57. Am. 4. 4. Mat. 23. 14.
h Pen. 4. 4. ‡ angbyssir.
i Rhuf. 2. 3
2 Pedr 2. 16.
k 1 Ti. 4. 6. ‖ airheinaiss, neu, ymgynnefynaiss â
l 1 Cor. 10. 31.
m 2 Cor. 11. 2.
n Act. 13. 50.
o Act. 14. 5.
p Io 15. 20
q Adn. 8.
r 2 Pedr 2. 20.
s Io. 15. 7.
t Pen. 2. 2.
u Di. 22. 6. Preg. 12. 1.
x 2 Pedr 1. 21.
y Tit. 1. 9. Heb 6. 1.
z Col. 1. 9.
* gyssawn ddarparu,
2 Cor. 3. 6.

1 Annog i ffyddlondeb. 6 Paul ymron ymadael.

a 1 Tim. 6. 13. Pen. 2. 14.
* dy dyngbedu.
b Act. 10. 42.
c Luc 19. 12.
d Neh. 8. 1. Diar. 25. 1. e Luc 14. 23. Act. 20 7.
f 1 Bren. 22. 8. Jer. 36. 23. g 1 Bren. 18. 19. Mic. 2. 11. † yn ceglais eu tiybod. b Jer. 44. 16.

a YR ydwyf gan hynny yn * gorthymyn ger bron Duw, a'r Arglwydd Ieſu Grift, yr hwn a farna b y byw a'r meirw yn ei ymddangoſiad a'i c deyrnas;
2 Pregetha'r gair; bydd daer d mewn amſer, ac e allan o amſer; argyoedda, cerydda, annog gyd â phob hir ymaros ac athrawiaeth.
3 Canys daw yr amſer pryd f na ddioddefont athrawiaeth iachus; eithr yn ol eu chwantau eu hunain y g pentyrrant iddynt eu hunain athrawon, † gan fod eu cluſtiau yn merwino;
4 Ac oddi wrth y gwirionedd y troant

4 At d Titus, fy mab naturiol yn ol y e ffydd gyffredinol: f Gras, trugaredd, a thangnefedd oddi wrth Dduw Dad, a'r Arglwydd Ieſu Grift ein Hiachawdwr ni.
5 Er mwyn hyn y'th adewais yn Creta, fel yr iawn drefnit y pethau diffygiol, ac g y gofodit henuriaid ym mhob dinas, megis yr ordeiniais i ti.
6 ¶ Os yw neb yn b ddiargyhoedd, yn ŵr un wraig, a chanddo blant ffyddlon, heb gael * y gair o fod yn afradlon, neu yn anufudd:
7 Canys rhaid i eſgob fod yn ddiargyoedd fel i goruchwyliwr Duw; nid yn

d 1 Tim. 1. 2 e 2 Co. 4. 13 Gal. 2. 3. f 2 Cor. 1. 4 g Act. 6. 3. b Mal. 2. 8. 1 Tim. 3. 2 * ei gyfrif yn euog o afradlondeb, neu oſtyngedigaeth.

Epiſtol PAUL yr Apoſtol,

At TITUS.

Y CYNHWYSIAD.

Paul a adawſai Titus yn Ynys Creta Adn. 5. i ddyſgu a threfnu'r Eglwys, (ond nid yno yn unig) ac a'ſgrifenodd yr Epiſtol hwn i'w hyffordio yn ei Swydd. Gwel 2 Tim. iv. 10.

PEN. I.

5 Swydd Titus yn Creta. 6 Cynheddfau henuriaid.

a 1 Tim. 3. 16. Eph. 1. 4. Tit. 2. 11.
b Gen. 3. 15. Heb. 9. 8.
c 1 Cor. 1. 21. Gal. 1. 16.

PAUL gwas Duw, ac apoſtol Ieſu Grift, yn ol ffydd etholedigion Duw, ac adnabyddiaeth y gwirionedd, yr hon fydd a yn ol Duwioldeb;
2 I obaith bywyd tragywyddol, b yr hon addawodd y digelwyddog Dduw cyn dechreu'r byd;
3 Eithr mewn amſeroedd priddol efe a eglurhaodd ei air c trwy bregethu, am yr hyn yr ymddiriedwyd i mi, yn ol gorchymyn Duw ein Hiachawdwr;

Pen. i. Adn. 6.] Yn wr un wraig. Nid fod rhaid priodi un waith; nid felly Paul! 1 Cor. vii. 7. Nac wedi marw'r wraig, na ddylid priodi eilwaith! y mae'r athrawiaeth honno mor gythreulig a gwahardd priodi oll. 1 Tim. iv. 3.] Adn. 6. Anufudd. Na ryfyged neb fiaenori fei meiſtr, 1 Tim. iii. 6. neb ddyſgu ufuddhau fel gwas. Daroſtyngiad cyn dyrchafiad: Balchder o flaen cwymp.

Gweinidog balch gwaradwydd gwlad! A'n Meiſtr mwyn yn golchi'n traed. Ioan xiii. 5--17. 1 Tim. iii. 6.

a Luc 1. 6. gyndyn, nid yn ffromllyd, nid yn win-gar,
l Jer. 6. 13. nid yn darawydd, nid yn *k* budr-elwa;
2 Ped. 2. 3.
m 2 Tim. 1. 13. 8 Eithr yn lletteugar, yn caru daioni,
a 4. 7. yn ſobr, yn *i* gyfiawn, yn ſanctaidd, yn
Dat. 3. 11. gymmedrol;
n 2 Tim. 4. 3. 9 Yn dal yn lew y *m* gair ffyddlon, yn
ôl yr addyſg, fel y gallo gynghori yn yr
n athrawiaeth iachus, ac argyoeddi y rhai
ſydd yn gwrth-ddywedyd.
o 1 Tim. 1. 6. 10 Canys y mae llawer yn afreolaidd,
p Di. 23. 7. yn *o* ofer-ſiaradus, ac yn *p* dwyllwyr me-
q Mat. 23. 14. ddyliau, yn enwedig y rhai o'r enwaed-
iad:
2 Tim. 3. 6. 11 Y rhai y mae yn rhaid cau eu ſafn-
r 1 Tim. 6. 5. au, *q* y rhai ſydd yn dymchwelyd tai cyf-
ain, gan athrawiaethu y pethau ni ddylid,
er mwyn *r* budr-elw.
s Act. 17. 28. 12 *s* Un o honynt hwy eu hunain, un
t 1 Bren. 21. 22. o'u prophwydi hwy eu hunain, a ddywed-
Eſa. 56. 10 odd, Y Cretiaid *ſydd* bob amſer yn *t* gel-
† *diogyd neu, ſegurllyd.* wyddog, drwg fwyſtfilod, boliau † gor-
ddiog.
u Mat. 3. 7. 13 Y dyſtiolaeth hon ſydd wir. Am ba
x Mica 6. 8. achos argyoedda hwy yn *u* llym, fel y
Mat. 15. 9. byddont iach yn y ffydd;
y 1 Cor. 6. 12. 14 Heb ddal ar chwedlau Iuddewaidd,
2 Tim. 4. 3. *x* a gorchymynion dynion, yn troi oddi
‖ Rhuf. 14. 23. wrth y gwirionedd.
a Hag. 2. 13. 15 Pur *y* ydiau *yw y* pob peth i'r rhai
b 2 Tim. 3. 5. pur: eithr i'r rhai halogedig a'r ‖ di-
‡ *anghymeradwy.* ffydd, nid pur dim; eithr *a* halogedig yw
hyd yn oed eu meddwl a u cydwybod hwy.
16 Y maent yn proffeſu yr adwaenant
Duw, eithr *b* ar weithredoedd gwadu y
maent; gan fod yn ffiaidd, ac yn anufudd,
ac at bob gweithred dda yn ‡ anghymeradwy.

P E N. II.

1 *Hyfforddio Titus.* 9 *Dyledſwydd pob gradd o ddynion.*

a Gen. 7. 1. Exo. 23. 2. EITHR llafara di y pethau a weddo i
b Diar. 16. 31. *a* athrawiaeth iachus:
1 Ioan 3. 13. 2 Bod o'r *b* hynafgwyr yn * ſobr, yn
* *wyliadwrus.* † oneſt, yn gymhenſur, yn iach yn y ffydd,
† *bwyllog.* mewn cariad, mewn amynedd:
c 1 Tim. 2. 9. 3 *Bod* o'r *c* hynaf-wragedd yr un ffunud
‡ *ddiaſſadd.* mewn ymddygiad fel y gweddai i ſanct-
‖ *gymmhenſurol.* eiddrwydd; nid yn ‡ enllibaidd, nid wedi
* *gymmhedrol.* ymrol i win lawer, yn rhoi athrawiaeth o
d Eph. 5. 22. ddaioni:
e Rhuf. 2. 24. 4 Fel y gallont ‖ weddeiddio'r wragedd
f Preg. 12. 1. ieuainge i garu eu gwyr, i garu eu
g 1 Pedr 5. 3. plant,
b Dan. 6. 4. 5 Yn * wyſtadwrus, yn ddiwair, yn
1 Pedr 3. 16. gwarchad gartref, yn dda, yn ddaroſtyng-
i Eph. 6. 5. edig i'w *d* gwyr priod, fel na *e* chabler
gair Duw.
6 Y *f* gwyr ieuainge yr un ffunud cyng-
hora i fod yn ſobr;
7 Gan dy ddangos dy hun ym mhob
peth yn *g* ſiampl i weithredoedd da: mewn athrawiaeth, uniondeb, gweddeidd-
dra, cywirdeb;
8 Ymadrodd iachus, anwrthwynebol;
fel y byddo i'r hwn *ſydd* yn y *b* gwrth-
wyneb gywilyddio, heb ganddo ddim
drwg i'w ddywedyd am danoch chwi.
9 *Cyngbora i* weiſion i fod yn ddaroſt-
i Eph. 6. 5. yngedig i'w meiſtraid eu hun, *ac* i ryngu
bodd *iddynt* ym mhob peth; nid yn
gwrth-ddywedyd:
10 Nid yn *k* darn-guddio, ond yn dang-
k Neh. 5. 9. os pob *i* ffyddlondeb da; fel yr harddont
l Gen. 31. 38. athrawiaeth Duw ein Hiachawdwr ym
m Rhuf. 10. 15. mhob peth.
11 Canys ymddangoſodd *m* gras Duw,
yr hwn ſydd yn dwyn iachawdwriaeth i
bob dyn.
12 Yn ein *n* dyſgu ni mai gan ymwadu *n* Mat. 9.
ag annuwioldeb a chwantau bydol, y gall- 13.
em fyw yn ſobr, ac yn gyfiawn, ac yn
dduwiol, yn y byd ſydd yr awr hon;
13 Gan ddiſgwyl am y gobaith gwyn- *o* 1 Theſ.
ſydedig, ac *o* ymddangoſiad gogoniant y 4. 16.
p Eſa. 19.
Duw mawr, a'n Hiachawdwr Ieſu Grist: 5.
14 Yr hwn a'i rhoddes ei hun droſom, *q* Eph. 2.
i'n prynu ni oddi wrth bob anwiredd, ac 10.
i'n puro ni iddo ei hun yn *p* bobl briodol, *r* Luc 10.
q awyddus i weithredoedd da. 16.
15 Y pethau hyn llafara a chynghora, 1 Tim. 4.
ac argyoedda gyd â phob awdurdod. *r* Na 12.
ddlyſtyred neb di.

P E N. III.

1 *Hyfforddi Titus pa bethau a ddyſgai.* 10 *Am ochelyd heretic.* 14 *Cyngor ac annerch.*

DWG ar gof iddynt fod *a* yn ddaroſt- *a* Rhuf. 13.
edig i'r tywyſogaethau a'r awdur- 1.
dodau, fod yn ufudd, *b* fod yn barod i bob *b* 1 Pedr 2.
gweithred dda, 13.
2 Bod heb *c* gablu neb, *d* yn ddi-ymry- *c* Gal. 6. 9.
ſon, yn dirion, gan ddangos pob addfwyn- *c* 1 Cor. 4.
der tu ag at bob dyn. 13.
3 Canys *e* yr oeddem ninnau hefyd gynt *d* 2 Tim.
yn annoethion, yn anufudd, yn cyfeiliorni, 2. 24.
yn gwaſanaethu chwantau, ac amryw *e* 1 Cor. 6.
feluſwedd, gan fyw mewn drygioni a 11.
chynfigen, yn ddigaſog, yn caſau ein gil- Col. 3. 11.
ydd. Eph. 2. 1.
4 Eithr pan ymddangoſodd *f* daioni a 1 Pedr 4. 3.
* chariad Duw ein Hiachawdwr at ddyn, *f* Eph. 2. 7.
5 *g* Nid o weithredoedd cyfiawnder y * *dynſerch*
rhai a wnaethom ni, eithr yn ol ei drugar- *Duw ein*
edd yr achubodd efe nyni, trwy *b* olchiad *Hiachawd-*
yr adeneidigaeth, ac adnewyddiad yr Yſ- *dwr.*
pryd Glân; *g* Rhuf. 3.
6 *i* Yr hwn a dywalltodd efe arnom ni 27.
yn † helaeth, trwy Ieſu Grist ein Hiach- *b* Ioan 3. 3.
awdwr: Eph. 5. 26.
7 Fel gwedi ein cyfiawnhau trwy ei *i* Ioa. 1. 16.
ras ef, y'n gwneid yn etifeddion yn ol *k* gobaith bywyd tragwyddol. Zec. 36. 25
8 Gwir *yw'r* gair, ac am y pethau hyn † Groeg,
yr ewyllygwn i ti fod yn daer, fel y byddo *oludog.*
i'r rhai a gredaſant i Dduw ofalu ar *l* Heb. 1.
flaenori mewn gweithredoedd da. Y 14.
pethau hyn ſydd dda a buddiol i ddynion. Iago 2. 5.
9 ¶ Eithr gochel *m* gwraſtiynau ffol, ac *l* Mat. 5.
achau, a chynhennau, ac ymryſonau yng 47.
hylch y ddeddf: canys anfuddiol ydynt *m* 1 Tim.
ac ofer. 1. 4.
10 *n* Gochel y dyn a fyddo heretic, 2 Tim. 2.
wedi un ac all rybudd: 23.
11 Gan wybod fod y cyfryw un wedi *n* Mat. 7. 6.
‡ ei ŵyrdroi, ac yn *o* pechu, gan fod yn Act. 5. 17.
ei ddamnio *p* ei hunan. ‡ *ei ddym-*
12 Pan ddanfonwyf Artemas attat, neu *chweiyd.*
q Tycicus, bydd ddyfal i ddyfod attat i *o* Heb. 10.
Nicopolis: canys yno yr arfaethais au- 26.
afu. *p* Rhuf. 2.
13 Hebrwng Zenas *r* y cyfreithwr, ac 15.
s Apolos, yn ddiwyd; fel na byddo arnynt *q* Act. 20. 4
eſiau dim. 2 Tim. 4.
14 A dyſged yn-eiddom ninnau *t* flaen- 12.
ori mewn gweithredoedd da i angen- *r* Mat. 22.
rheidiau, fel na byddont yn *u* ddiffrwyth. 35.
15 Y mae yr holl rai ſydd gyd â mi yn *s* Act. 18.
dy annerch. Annerch y rhai ſy yn ein 24.
caru ni yn y ffydd. Gras *ſydd* gyd â *t* Adn. 8.
chwi oll. Amen. *u* Can. 4.
¶ At Titus, (eſgob cyntaf Eglwys 16.
Creta) yſgrifenwyd o ‖ Nicopolis *x* Gal. 5. 6.
ym Macedonia. ‖ Adn. 12.

Epiſtol PAUL yr Apoſtol,

At PHILEMON.

4 *Paul wedi clywed am ffydd a chariad Philemon;* 9 *yn dymuno arno faddau i'w was Oneſimus.*

a Eph. 3. 1. PAUL *a* carcharor Crift Iefu, a'r
b Rhuf. 16. 3. brawd Timotheus, at Philemon *ein* hanwylyd, a'n *b* cyd-weith-
jwr,
2 Ac at Aphia *ein* hanwylyd, ac at Arcippus *c* ein cyd-filwr, ac at yr *c* Phil. 2. 25
d eglwys ſydd yn ey dy di. *d* Gen. 18.
3 Gras i chwi, a thangnefedd, *e* oddi 19.
wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iefu Mat. 18. 20
Grift. *e* Iag. 1. 17.
4 Yr ydwyf yn diolch i Dduw, gan *f* 1 Sam.
wneuthur *f* coffa am danat yn weſtadol 12. 23.
yn fy ngweddiau, Iago 5. 16.

5 Wrth

5 Wrth glywed dy gariad, a'r ffydd
g Sal. 16. 3. sydd gennyt, tu ag at yr Arglwydd Iesu,
b Mat. 25. 40. a thu ag at yr holl *g* saint;
6 Fel y gwneler *b* cyfranniad dy ffydd
Neh. 13. 16. di yn nerthol, trwy adnabod pob peth da-
* *yng.* lonus, a'r sydd ynoch chwi * tu ag at
Crist Iesu.
1 Bren. 14. 13. 7 Canys y mae gennym lawer o lawen-
i 2 Tim. 1. 16. ydd a diddanwch yn dy gariad di, her-
wydd bod *i* ymysgaroedd y saint wedi
eu llonni trwot ti, frawd.
1 Ioan 3. 17. 8 O herwydd pa ham *k* er bod gennyf
k 2 Cor. 10. 8. hyfdra lawer yng Nghrist, i orchymyn
l Lef. 19. 33. i ti y peth sydd weddus;
9 Etto o ran cariad yr ydwyf yn hyt-
rach yn attolwg, er fy mod yn gyfryw un
a Phaul *l* yr † henuriad, ac yr awr hon
† *synaf-* hefyd yn garcharor Iesu Grist.
gwr. 10 Yr ydwyf yn attolwg i ti dros fy
m Col. 4. 9. mab *m* Onesimus, yr hwn a genhedlais
n 2 Tim. 2. 13. yn *n* fy rhwymau:
11 Yr hwn gynt *a fu* i ti yn anfuddiol,
o Luc 19. 8. ond yr awr hon yn *o* fuddiol i ti ac i mi
nau hefyd;
p Luc 15. 20. 12 Yr hwn a ddanfonais drachefn: a
q 1 Cor. 16. 17. *p* derbyn dithau ef, yr hwn yw fy ymys-
a 12. 26. Phil. 2. 30. garoedd i.
13 Yr hwn yr oeddwn yn ewyllysio ei
ddal gyd â mi, *q* fel drosot ti y gwasan-
† *gyngor.* aethai efe fi yn rhwymau yr efengyl.
r Deut. 6. 5. 14 Eithr heb dy † feddwl di ni ewyllys-
2 Cor. 9. 7. iais wneuthur dim; *r* fel na byddai dy
ddaioni di megis o anghenraid, ond o
fodd.

15 Canys ysgatfydd er mwyn hyn yr *s* Exo. 21. 6.
ymadawodd dros amser, fel y derbynit ef *t* Diar. 14. 53.
yn *s* dragywydd; *u* Mat. 25. 40.
16 Nid fel gwas bellach, eithr *t* uwch- || *gyd-gyf-*
law gwas, yn *u* frawd anwyl, yn enwedig *rannog.*
i mi; eithr pa faint mwy i ti, yn y cnawd, Iago 2. 5.
ac yn yr Arglwydd hefyd. *x* Gen. 43.
17 Os wyt ti gan hynny yn fy nghym- 9.
meryd i yn || gyfaill, derbyn ef fel myfi. *y* Esa. 52.
18 Ac os gwnaeth efe ddim cam â thi, 7.
neu *os yw yn dy* ddyled, cyfrif hynny ar- 1 Cor. 4.
naf fi; 15.
19 Myfi Paul a'i 'sgrifennais â'm llaw *z* Phil. 4.
fy hun, myfi a'i talaf: fel na ddywedwyf 8.
wrthyt dy fod yn fy nyled i ym mhellach Adn. 7.
y am danat dy hun hefyd. *a* 2 Cor. 7.
20 Ie, frawd, gad i mi dy *f*wynhau di 16.
yn yr Arglwydd: *x* llonna fy ymysgar- *b* Exo. 35.
oedd yn yr Arglwydd. 3.
21 *a* Gan hyderu ar dy ufudd-dod, yr *c* Phil. 1.
ysgrifennais attat, gan wybod y gwnai, 25.
ie, *b* fwy nag yr *wyf* yn ei ddywedyd. *a* 2 Cor. 1.
22 Heblaw hyn hefyd, parottoa i mi 11.
letty: canys *c* yr ydwyf yn gobeithio *c* Col. 2. 7.
d trwy eich gweddiau chwi y rhoddir fi Mat. 10.
i chwi. 38.
23 Y mae yn dy annerch, Epaphras, *f* Col. 4. 14.
e fy nghyd-garcharor yng Nghrist Iesu; 2 Thes. 4.
24 Marc, Aristarcus, *f* Demas, *d* Luc, 10.
fy nghyd-weithwyr.
25 Gras ein Hargliwydd Iesu Grist
fyddo gyd â'ch ysprvd chwi. Amen.

¶ At Philemon yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â'r gwas Onesimus.

Epistol PAUL yr Apostol,
At yr HEBREAID.

YCYNHWYSIAD.

Yr Epistol hwn a 'sgrifenwyd gan Paul, 2 *Pedr* v. 1, 5. *yn yr ail Flwyddyn o'i Garchariad yn* Rhufain; *fel y dysgir wrth* Pen. xiii. 23. Gwybyddwch olhwng ein Brawd *Timotheus* yn rhydd; *Ni roddodd ei Enw wrthe rhag tramgwyddo neb,* o *biegid ei fod* yn Apostol y Cenhedloedd. --- *Ei brif Amcan oedd cyfnysu i'r* Iuddewon *Natur yr Orutbwyliaeth efangylaidd; a bod Offeiriadaeth y* Lefiaid *yn terfynu yng* NGHRIST.

PEN. I.

1 Crist yn rhagori ar angylion.

a Num. 12. 6. *b* Ioan 1. 18. Mat. 17. 5. *c* Sal. 2. 8. Mat 21. 38 *d* Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16. *e* Io. 1. 14. *f* Col. 1. 17. *g* Pen. 9. 12 * Groeg, *gwneuthur glanhad.* *h* Sal. 110. 1. Eph. 1. 20. Pen. 10. 21. *i* Eph. 1. 21. Phil. 2. 9, 10. *k* Sal. 2. 7. *l* 2 Sam. 7. 14. 1 Cron. 22. 10. *m* Rhuf. 8. 29. Dat. 1. 5. *n* Sal. 97. 7. † *genhadon.* *o* Sal. 45. 6. Esa. 9. 7.

DUW, wedi iddo lafaru lawer gwaith, a *a* llawer modd, gynt wrth y tadau trwy y prophwydi, *b* yn y dyddiau diweddaf hyn a lafaroedd wrthym ni yn *ei* Fab;
2 *c* Yr hwn a wnaeth efe yn Etifedd pob peth, *d* trwy'r hwn hefyd y gwnaeth efe y bydoedd:
3 *e* Yr hwn, *ac* efe yn ddisgleirdeb *ei* ogoniant *ef*, ac yn wir lun ei berson ef, ac yn *f* cynnal pob peth trwy air ei nerth, *g* wedi * glanhau ein pechodau ni trwyddo ef ei hun, a eisteddodd ar *h* ddeheulaw y Mawredd yn y goruwch-leoedd;
4 Wedi *ei* wneuthur o hynny yn well na'r angylion, o gymmaint ag yr *i* etifeddodd efe enw mwy rhagorol na hwynthwy.
5 Canys wrth bwy o'r angylion y dywedodd efe un amser, *k* Fy Mab ydwyt ti; myfi heddyw a'th genhedlais di? A thrachefn, *l* Myfi a fyddaf iddo ef yn Dad, ac efe a fydd i mi yn Fab?
6 A thrachefn, pan yw yn dwyn y *m* Cyntaf-anedig i'r byd, y mae yn dywedyd, Ac *n* addoled holl angylion Duw ef.
7 Ac am yr angylion y mae yn dywedyd, Yr hwn fydd yn gwneuthur ei † angylion yn ysprydion, a'i weinidogion yn fflam dân.
8 Ond wrth y Mab, *o* Dy orsedd-faingc di, O Dduw, *fydd* yn oes oesoedd: teyrnwialen unionedd *yw* teyrn-wialen dy deyrnas di.
9 Ti a gerallt gyfiawnder, ac a gaseaist anwiredd: am hynny y'th *p* enneiniodd Duw, *sef* dy Dduw di, † ag olew gurfoledd tu hwnt i'th gyfeillion.
10 Ac, Tydi yn y dechreuad, Arglwydd, a sylfaenaist y *q* ddaear: a gwaith dy ddwylaw di yw y nefoedd.
11 Hwynt-hwy a ddarfyddant; ond *r* tydi fydd yn parhau: a hwynt-hwy oll fel dilledyn a heneiddiant;
12 Ac megis gwisg y plygl di hwynt, a *s* hwy a newidir: ond tydi yr *t* un ydwyt, a'th flynyddoedd ni phallant.
13 Ond wrth ba un o'r angylion y dywedodd efe un amser, *u* Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droedfainge i'th draed?
14 Onid ysprydion *x* gwasanaethgar ydynt hwy oll, wedi eu danfon i wasanaethu er mwyn y rhai a gant etiteddu iachawdwriaeth?

p Ioan 3. 34. † Neu, *tywalltodd olew arnat* Lef. 8. 12. *q* Sal. 102. 25. *r* Heb. 13. 8. *s* Sal. 102. 26. *t* Adn. 11. *u* Sal. 110. 1. 1 Cor. 15. 25. *x* Sal. 34. 7. Gen. 32. 1.

PEN. II.

1 Y dylem ni ufuddbau i Grist; 10 gan ei fod yn Escuawr ac yn gyfatteb-wr i ni.

AM hynny y mae yn rhaid i ni ddal yn well ar y pethau a glywsom, rhag un amser i ni *eu a* gollwng *heiby* i * goll.
2 Canys os bu gadarn y gair *b* a lafarwyd trwy angylion, ac os derbyniodd pob trosedd ac anufudd-dod *c* gyfiawn daledigaeth;
3 Pa fodd y diangwn ni, os esgeuluswn *d* iachawdwriaeth gymmaint, yr hon

a Sal. 110. 11. * *Sef, fel llaſtr tyllog.* *b* Gal. 3. 19. *c* 1 Co. 10. 5 *d* Act. 13. 26. Rhu. 1. 16.

Pen. i. *Adn.* 4.] Neu, Gan ei fod cymmaint a hynny yn al'uocach na'r angylion, 2 *Sam.* xxiii. 16. *Sal.* lxxxix. 6 yn gymmaint ag yr etifeddodd efe enw rhagorach na hwy. *Phil.* ii. 10. *Pen.* vii. 22.

Pen. ii. *Adn.* 1.] *Gollwng.* Athrawiaeth yr Efengyl a ddisgyn, fel gwlaw, *Deut.* xxxii. 2. derbyniwr *ei* i'n *calon*; heb ei *golli* fel llestr agennog: ac na thrigo gyd a ni ond *ewyrtwydd*!

e Mat. 4. 17 wedi dechreu ei thraethu trwy'r *e* Ar-
f Luc 1. 2. giwydd, *f* a ficrhawyd i ni gan y rhai a'i
g Act. 14. 3 clywsant *ef*;
† *cyfranfodau.* 4 *A* Duw hefyd yn cyd-dystiolaethu,
b Pen. 10. *g* trwy arwyddion a rhyfeddodau, ac am-
10. ryw nerthoedd, a † doniau yr Yspryd
i Esa. 65. Glan, yn ol ei *b* ewyllys ei hun?
17. 5 Canys nid i'r angylion y darostyngodd
k Sal. 8. 4. efe *i* y byd a ddaw, am yr hwn yr ydym
‡ *ti ai ficrheisi ef, ychydig ennyd yn is na'r angylion:* neu, *fel dy wnnidogeon.* yn llafaru.
l Mat. 28. 18. 6 Eithr un mewn rhyw fan a *k* dystiolaethodd, gan ddywedyd, Pa beth yw
2 Cor. 15. 27. dyn, i ti feddwl am dano? neu fab dyn,
* Neu, *trwy.* i ti ymweled ag ef?
m Marc 16. 19. 7 Ti a'i † gwnaethoft ef ychydig is na'r
n Rhuf. 5. 18. angylion; a gogoniant ac anrhydedd y
o Rhuf. 11. 36. coronaiſt ti ef, ac a'i gofodaiſt ar weith-
p Rhuf. 8. 18. redoedd dy ddwylaw.
2 Cor. 4. 17. 8 Ti a *l* ddarostyngaiſt bob peth dan ei
q Pen. 5. 9. draed ef. Canys wrth ddarostwng pob
r Pen. 10. 10. peth iddo, ni adawodd efe ddim heb ddar-
s Io. 17. 19. ostwng iddo. Ond yr awr hon nid ydym
t Sal. 22. 22. ni etto yn gweled pob peth wedi ei ddar-
u Sal. 18. 2. ostwng iddo.
Esa. 8. 17. 9 Eithr yr ydym ni yn gweled Iesu, yr
x Esa. 8. 18 hwn a wnaed ychydig yn is na'r angylion,
y Phil. 2. 7. o * herwydd dioddef marwolaeth, (wedi
z 1 Cor. 15. 54. ei *m* goroni a gogoniant ac anrhydedd) fel
a Ioan 3. 8. trwy ras Duw y profai efe farwolaeth
a Luc 1. 74. *n* dros bob dyn.
Ioan 8. 34. 10 Canys gweddus oedd iddo ef, *o* o
† Groeg, *nid yw yn cymmeryd gafael ar angylion, &c.* herwydd yr hwn y *mae* pob peth, a thrwy
b Rhuf. 9. 5 *p* r hwn y *mae* pob peth, wedi *iddo* ddwyn
c Pen. 4. 5. meibion lawer i *p* ogoniant, *q* berfeithio
d Pen. 4. 15. Tywysog eu hiachawdwriaeth hwy trwy
ddioddefiniadau.
11 Canys yr hwn ſydd yn *r* ſaſteiddio,
e Mat. 4. 1. a'r rhai a ſanctaiddir, *s* o'r un y *maent* oll.
f Pen. 5. 2. Am ba achos nid yw gywilyddus ganddo
eu galw hwy yn frodyr;
12 Gan ddywedyd, *t* Myfi a fynegaf dy
enw di a'm brodyr; ynghanol yr eglwys
y'th folaf di.
13 A thrachefn, *u* Myfi a fyddaf yn
ymddiried ynddo. A thrachefn, *x* Wele,
fi, a'r plant a roddes Duw i mi.
14 O blegid hynny, gan fod y plant yn
gyfrannogion o gig a gwaed, y ntau hefyd
yr un modd a fu gyfrannog o'r un *peth-au*; ∝ fel trwy farwolaeth y dinyſtriai
efe yr hwn oedd a nerth marwolaeth gan-
ddo, hynny yw, diafol;
15 Ac y gwaredai hwynt y rhai trwy
a ofn marwolaeth oeddynt dros eu holl
fywyd dan gaethiwed.
16 Canys † ni chymmerodd efe *natturiaeth* angylion; eithr *b* had Abraham a
gymmerodd efe.
17 Am ba achos y dylai efe ym *c* mhob
peth fod yn gyffelyb i'w frodyr; *d* fel y
byddai drugarog ac Arch-offeiriad ffyddlon, mewn pethau ger bron Duw, i
wneuthur cymmod dros bechodau'r bobl.
18 Canys yn gymmaint a dioddef o hono
g ei gan gael ei *e* demtio, efe a ddichon
f gynnorthwyo y rhai a demtir.

PEN. III.

1 Crist yn rhagori ar Moses; 7 a'r fawl ni chredo yn fwy diefgus!

g Phil. 3. 14. *h* 1 Thef. 2. 14. 2 Tim. 1. 9. *i* Rhuf. 15. 8. *k* Pen. 4. 14. * *fydd yn gweithio,* Ioan 5. 19. *l* Num. 12. 7. *m* 1 Tim. 3. 15. *n* 1 Cor. 15. 21. *o* Zec. 6. 13 *p* Pen. 1. 2, 10. *q* 1 Cor. 3. 16. Eph. 3. 17.

O Herwydd pa ham, frodyr ſanctaidd, cyfrannogion o'r *a* alwedigaeth nefol, ystyriwch Apoſtol ac *c* Arch-offeiriad ein cyffes ni, Crist Iesu;
2 Yr hwn ſydd ffyddlon i'r hwn * a'i hordeiniodd ef, megis ag y *bu d* Moſes yn
ei holl *e* dŷ ef.
3 Canys fe gyfrifwyd hwn yn *f* haeddu
mwy gogoniant na Moſes, o gymmaint
ag y mae'r llwn a adeiladodd y *g* tŷ yn
cael mwy o barch na'r tŷ.
4 Canys pob tŷ a adeiledir gan ryw un;
ond yr hwn a adeiladodd *h* bob peth *yw* Duw.
5 A Moſes yn wir *a fu* ffyddlon yn ei
holl dŷ ef megis ‖ gwas, er tyſtiolaeth i'r
pethau oedd i'w llafaru;
6 Eithr Crist, megis Mab ar *i* ei dŷ ei
hun: tŷ yr hwn ydym ni, os nyni a geidw
ein hyder a gorfoledd ein gobaith yn ſicr
hyd y diwedd.
7 Am hynny megis y mae'r Yspryd Glan yn dywedyd, *k* Heddyw, os gwran-
dewch ar ei leferydd ef,
8 *l* Na chaledwch eich calonnau, megis
yn y cyffroad, yn nydd y profedigaeth yn
y diffeithwch:
9 Lle y temtiodd eich *m* tadau fyſi, y
profaſant fi, ac y gwelſant fy ngweithred-
oedd ddeugain mlynedd.
10 Am hynny y digiais wrth y genhedlaeth honno, ac y dywedais, *o* Y maent
bob amſer yn cyfeiliorni yn *su* calonnau;
ac *p* ni adnabuant fy ffyrdd.
11 Fel y *q* tyngais yn fy llid, † na
chaent ddyfod i mewn i'm gorphwyſfa.
12 Edrychwch, frodyr, na byddo un
amſer yn neb o honoch galon ddrwg anghrediniaeth, gan *r* ymado oddi wrth y
Duw byw.
13 Eithr *s* cynghorwch eich gilydd bob
dydd tra y gelwir hi, *t* Heddyw; fel na
chaleder neb o honoch trwy *u* dwyll pechod.
14 Canys fe a'n gwnaed ni yn *x* gyfrannogion o Grist, y os daliwn ddechreuad ein hyder yn ſicr hyd y diwedd.
15 Tra y dywedir, ∝ Heddyw, os
gwrandewch ar ei leferydd ef, na chaledwch eich calonnau, megis yn y cyffroad.
16 Canys rhai, wedi gwrando, *a'i a* digiaſant *ef*: ond nid pawb a ddaethant o'r Aipht trwy Moſes.
17 Ond wrth bwy y digiodd efe ddeugain mlynedd? ond wrth y rhai a bechaſent, *b* y rhai y ſyrthiodd eu cyrph yn y
diffeithwch?
18 Ac wrth bwy y *c* tyngodd efe, na
chaent hwy fyned i mewn i'w orphwyſfa
ef? onid wrth y rhai ni ‡ chredaſant?
19 Ac yr ydym ni yn gweled na allent
hwy fyned i mewn o *d* herwydd anghrediniaeth.

PEN. IV.

1 Trwy ffydd mae cael gorphwyſfa'r ſaint. 14 Trwy'r Iesu 16 y mae i ni fyned at orſedd gras.

O Fnwn gan hynny, *a* gan fod addewid
wedi ei adael *i ni* i fyned i mewn i'w
orphwyſfa ef, rhag bod neb o honoch yn
b debyg i fod yn ol:
2 Canys i ninnau y pregethwyd yr
efengyl, megis ag iddynt hwythau: eithr
y * gair a glywsant ni bu fuddiol iddynt
hwy, am *c* nad oedd wedi ei gyd-dymheru
a ffydd yn y rhai a'i clywſant.
3 Canys yr ydym ni, y rhai a gredaſom,
yn myned i mewn i'r orphwyſfa, megis y
dywedodd efe, *d* Fel y tyngais yn fy llid,
Os ânt i mewn i'm gorphwyſfa i: er bod
y gweithredoedd wedi eu gwneuthur er
ſeiliad y byd.
4 Canys efe a ddywedodd mewn man
am y ſeithfed *dydd* fel hyn; *e* A gorphwyſodd Duw y ſeithfed dydd oddi wrth
ei holl weithredoedd.
5 Ac yma drachefn, ‖ Os ânt i mewn
i'm gorphwyſfa i.
6 Gan hynny gan fod hyn wedi ei adael,
fod rhai yn myned i mewn iddi, ac nad
aeth y rhai y † pregethwyd yn gyntaf iddynt i mewn, o herwydd *f* angrhedin-
iaeth;
7 Drachefn, y mae efe yn pennu rhyw
ddiwrnod, gan ddywedyd yn Dafyd,
g Heddyw, ar ol cymmaint o amſer; megis y dywedir, *b* Heddyw, os gwrandewch
ar ei leferydd ef, na chaledwch eich calonnau.
8 Canys pe dygaſai ‡ Jesus hwynt i
orphwyſfa, ni ſoniaſai efe ar ol y pethau
hyny am ddiwrnod arall.
9 Y mae gan hynny ‖ orphwyſfa *ytto* yn ol i bobl Dduw.
10 Canys yr hwn a aeth i mewn i'w
orphwyſfa ef, hwnnw hefyd *i* a orphwyſodd oddi wrth ei weithredoedd ei hun,
k megis y *gwnaeth* Duw oddi wrth yr
eiddo yntau.
11 *l* Byddwn ddiwyd gan hynny i fyned
i mewn i'r *m* orphwyſfa honno, fel na
ſyrthio neb yn ol yr un ſiampl o angrhedi-
niaeth.

12 Canys

a Mat. 25. 10. 1 Cor. 9. 24 Pen. 12. 15 *b* Exo. 12. 13. * *gair y clyfod.* Ezec. 20. 13. *c* Deut. 1. 32. Eſa. 53. 1. *d* Num. 23 14. Sal. 95. 11. *e* Gen. 2. 2. Exo. 31. 17 Sal. 104. 13. Ioan 5. 17. ‖ Adn. 3. † *yr efengyl wyd.* *f* Pen. 3. 19. *g* Pen. 3. 13. Sal. 95. 7. *b* Pen. 3. 7. ‡ Sef, *Joſua,* Act 7. 45. ‖ Neu, *gadw ſabbath,* Act. 15. 10 Dat. 21. 4. *i* Dat. 14. 13. *k* Rhuf. 9. 7. *l* Luc 13. 24. *m* Jer. 6. 16.

m Act. 2. 37.
n 2 Cor. 10. 4
o Dat. 1. 16.
p 1 Thef. 5. 23.
q Sal. 139. 11, 12.
r Pen. 7. 26.
s Pen. 10. 23.
t Eſa. 53. 3.
u 2 Cor. 5. 21.
x Pen. 3. 6.

12 *n* Canys bywiol *yw* gair Duw, a nerthol, a llymmach nag un cleddyf o dauſiniog, ac yn cyrhaeddyd trwodd hyd wahaniad yr *o* enaid a'r yſpryd, a'r cymmalau a'r mer; ac yn barnu meddyliau a bwriadau y galon.

13 Ac nid oes greadur anamlwg yn ei olwg ef: eithr pob peth *ſydd* yn *q* noeth ac yn agored i'w lygaid ef, am yr hwn yr ydym yn ſon.

14 Gan fod wrth hynny 'i ni *r* Arch-offeiriad mawr, yr hwn a aeth i'r nefoedd, Ieſu Mab Duw, glynwn *s* yn *ein* proffes.

15 Canys nid oes i ni Arch-offeiriad heb *t* fedru cyd-ddioddef à'n gwendidau ni; ond wedi ei demtio yn mhob peth yr un ffunud a minnau, *etto* heb *u* bechod.

16 Am hynny awn yn *x* hyderus gt orſedd-faingc y gras, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom ras yn gymmorth gyfamſerol.

PEN V.

Awdurdod a digonoldeb offeiriadaeth Criſt.

a Pen. 2. 11.
z 8. 3.
b Pen. 2. 17.
c Gal. 6. 1. Pen. 2. 18.
d Num. 15. 25.
e Pen. 7. 28.
f Lef. 4 3. *a* 9. 7. Pen. 7. 27.
g 2 Cro. 26. 18.
h Num. 16. 9.
i Exo. 28. 1 1 Cro. 13. 23.
k Io. 8. 54.
l Sai. 2. 7. *m* Sal. 110. 4. Pen. 7. 17, 24.
n Luc 22. 42.
o Mat. 26. 39, 53.
p Sal 22. 21 Io. 12. 28. Luc 22. 43.
* Gr. *oddi wrth ofn*, gwel Sal. 34. 4.
q Phil. 2. 8.
r Pen. 2. 10
s Io. 3. 30.
t 10. 28.
† *gredant yndaw.*
‡ *arddercho-gi.*
u Mat. 13. 15.
x Eſa. 28. 10.
z 1 Co. 3. 1
y 1 Co. 2. 7.
z Sal. 119. 7. Diar. 8. 6. *a* 1 Co. 14. 20.
‖ *mewn oedran.* Eph. 4. 13.

PEN VI.

1 *Cynghor i fod yn gynnyddus ar yn barhaus yn y ffydd.* 13 *Yr addewid yn ſicr.*

AM hynny, *a* gan roddi heibio ymadrodd dechreuad *egwyddorion* Criſt, awn rhagom at *b* berffeithrwydd; heb oſod i lawr drachefn ſail i edifeirwch oddi wrth *c* weithredoedd meirwon; ac i ffydd tu ag at Dduw,

a Pen. 9. 14.
b Luc 12. 50. Act. 2. 38.
c 6. 6.
c Act. 18. 21.
f Mat. 12. 39. Luc 18. 27. Pen. 10. 26.
g Io. 4. 10.
b Mat. 7. 22.
‖ *a'i coar-addwyddo benymt ar gyhoedd.*
i Eſa. 55. 10.
k Sal. 37. 22.
l Pen. 10. 39.

2 I athrawiaeth *d* bedyddiadau, ac arddodiad dwylaw, ac adgyfodiad y meirw, a'r farn dragywyddol!

3 A hyn a wnawn, os *e* caniatta Duw.

4 Canys *f* ammhoſibl *yw* i'r rhai a oleuwyd un waith, ac a brofaſant *g* y rhodd nefol, ac a wnaethpwyd yn gyfrannogion o'r Yſpryd Glân,

5 Ac a brofaſant ddaionus air Duw, a nerthoedd *h* y byd a ddaw,

6 Ac a ſyrthiant ymaith, ymadnewyddu drachefn i edifeirwch; gan ail groeſhoelio iddynt Fab Duw, ‖ a'i draddodi i'w watwor.

7 Canys y ddaear, yr hon ſydd yn yfed y *i* gwlaw ſydd yn mynych ddyfod arni, ac yn dwyn llyſiau cymmwys i'r rhai y llafurir hi ganddynt, ſydd yn derbyn bendith gan Dduw:

8 Eithr yr hon ſydd yn dwyn drain a mieri, *ſydd* anghymmeradwy, ac agos i *k* felldith; diwedd yr hon *yw*, ei llôſgi.

9 Eithr yr ydym ni yn coelio am danoch chwi, anwyl'yd, *l* bethau gwell, a *phethau* ynglŷn wrth iachawdwriaeth, er ein bod yn dywedyd fel hyn.

10 Canys nid *yw* Duw yn anghyfiawn, fel yr anghofio eich gwaith, a *m* llafur y cariad, yr hwn a ddangoſaſoch tu ag at ei enw ef, y rhai a weiniaſoch i'r ſaint, ac ydych yn gweini.

11 Ac yr ydym yn chwennych fod i bob un o honoch ddangos yr un diwydrwydd, er mwyn *n* llawn-ſicrwydd gobaith hyd y diwedd:

12 Fel na byddoch *o* fuſgrell, eithr yn ddilynwyr i'r rhai trwy ffydd ac amynedd ſydd yn etifeddu yr addewidion.

13 Canys Duw, wrth wneuthur *p* addewid i Abraham, o blegid na allai dyngu i neb *oedd* fwy, a dyngodd *q* iddo ei hun,

14 Gan ddywedyd, Yn ddiau gan *r* fendithio y'th fendithiaf, a chan amlhau y'th amlhaf.

15 Ac felly, wedi iddo hir-ymaros, efe a gafodd yr *s* addewid.

16 Canys dynion yn wir *t* ſydd yn tyngu i un a f'o mwy: a llŵ er ſicrwydd, *ſydd* derfyn iddynt ar bob ymryſon.

17 Yn yr hyn Duw, yn ewyllyſio yn helaethach ddangos i *u* etifeddion yr addewid ddianwadalwch ei gynghor ef, a gyfryngodd trwy lw:

18 Fel trwy ddau beth dianwadal, yn y rhai *yr oedd* yn ammhoſibl i Dduw fod yn gelwyddog, y gallem ni gael cyſur cryf, y rhai a *x* ffoiſom i gymmeryd y gafael yn y gobaith a oſodwyd o'n blaen.

19 Yr hwn ſy gennym, ni megis angor yr enaid, yn ddiogel ac yn *x* ſicr, ac yn myned i mewn hyd at yr hyn ſydd o'r *a* tu fewn i'r llen,

20 I'r man yr aeth yr *b* Rhag-flaenor droſom ni, *ſef* Ieſu, yr hwn a wnaethpwyd yn *c* Arch-offeiriad yn dragywyddol yn ol urdd Melciſedec.

d Gen. 14. 18. Sal. 110. 4.
b Jer. 23. 6.
c Eſa. 9. 6. Eph. 6. 14.
d Luc 1. 34.
x 3. 23.

PEN VII.

1 *Criſt yn Offeiriad yn ol urdd Melciſedec,* 11 *yn rhagori ar urdd Aaron.*

CANYS *a* y Melciſedec hwn, brenhin Salem, offeiriad y Duw Goruchaf, yr hwn a gyfarfu âg Abraham wrth ddychwelyd o ladd y brenhinoedd, ac a'i bendithiodd ef;

2 I'r hwn hefyd y cyfrannodd Abraham ddegwm o bob peth: yr hwn yn gyntaf o'i gyfeithu, *yw b* Brenhin cyfiawnder, ac wedi hynny hefyd, Brenhin Salem, yr hyn yw, Brenhin *c* heddwch;

3 Heb dad, heb fam, heb *d* achau, heb fod iddo na dechreu dyddiau na diwedd einioes; eithr wedi ei wneuthur yn gyffelyb i Fab Duw, ſydd yn aros yn offeiriad yn dragywydd.

4 ¶ Edrychwch faint *oedd* hwn, i'r hwn

Pen. vi. *Adn.* 6] *Ail groeſ-hoelio iddynt.* Y mae'r Apoſtol yn golygu'r *gwrth-gilwyr*, o'r un yſpryd â'r rhai a waradwyddaſant Griſt, gan ei groeſ-hoelio ar y pren: *Luc* xxiii. 25. er ei barchu dros amſer, nid oedd ganddynt *gariad* i ddwyn ei groeſ, a'i ardoel yng wydd y byd: yn hytrach, cyd-ddygent â'r gwawdwyr

Pen. xiii. 13.

b Rhuf. 4. 11.
hwn hefyd y rhoddodd Abraham y *c* patriarch *f* ddegwm o'r ‖ anrhaith.

f Gen. 14. 20.

‖ Num. 31. 28, 29.

g Num. 18. 21.

5 A'r rhai yn wir *fydd* o feibion Leŵi yn derbyn swydd yr offeiriadaeth, *g* y mae ganddynt orchymyn i gymmeryd degwm gan y bobl yn ol y gyfraith, sef gan eu brodyr, er eu bod wedi dyfod o lwynau Abraham:

h Esa. 51. 8.

6 Eithr yr hwn, *h* nid oedd ei achau o honynt hwy, a gymmerodd ddegwm gan Abraham, *i* ac a fendithiodd yr hwn yr oedd yr *k* addewidion iddo.

i Gen. 14. 19.

k Rhuf. 4. 13.

7 Ac yn ddiddadl, yr hwn *fydd* leiaf a fendithir gan ei well.

l Adn. 3. Sal. 110 4. *n* 89. 48. Luc 1. 33.

8 Ac yma y mae dynion y rhai fydd yn meirw yn cymmeryd degymmau: eithr yno yr hwn y tystiolaethwyd am dano ei *l* fod ef yn byw.

m Act. 2. 39. Pen. 11. 40

9 Ac (i ddywedyd felly) trwy Abraham y talodd Leŵi hefyd ddegwm, yr hwn oedd yn cymmeryd y degymmau.

n Pen. 10. 14.

10 O blegid yr oedd efe etto yn *m* lwynau ei dad pan gyfarfu Melcisedec ag ef.

Luc 1. 45.

o Mal. 2. 8.

p 2 Cor. 9. 13.

q Deut. 18. 18.

11 Os ydoedd gan hynny *n* berffeithrwydd trwy offeiriadaeth *o* Leŵi (o blegid dan honno y rhoddwyd y gyfraith i'r bobl) pa raid *eedd* mwyach godi offeiriad arall yn ol urdd Melkisedec, ac na's gelwid ef yn ol urdd Aaron?

Act. 3. 23.

r Gen. 49. 10.

12 Canys gwedi *p* newid yr offeiriadaeth, angenraid yw bod cyfnewid ar y *q* gyfraith hefyd.

s Mat. 2. 5.

13 O blegid am yr hwn y dywedir y pethau hyn, efe a berthyn i lwyth *r* arall o'r hwn nid oedd neb yn gwasanaethu yr allor.

* *sefyll*, Deut. 10. 8

Dan. 12. 1.

† *ofedtuyd*, Pen. 6. 20.

s Pen. 9. 10.

14 Canys hyſpys *yw*, *s* mai o Juda y cododd ein Harglwydd ni; am yr hwn lwyth ni ddywedodd Moſes ddim ynghylch yr offeiriadaeth.

u Io. 10. 18 Dat. 1. 18.

‡ *annatfodol*, 2 Cor. 5. 1.

x Sal. 110. 4.

y Gal. 4. 5.

Pen. 10. 1.

z Rhuf. 8. 3.

15 Ac y mae yn eglurach o lawer etto; od oes yn ol cyffelybrwydd Melcisedec, Offeiriad arall yn * codi,

16 Yr hwn a † wnaed, nid yn ol *t* cyfraith gorchymyn cnawdol, eithr yn ol nerth *u* bywyd ‡ annherfynol:

17 Canys tystiolaethu y mae, *x* Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd yn ol urdd Melcisedec.

18 Canys yn ddiau y mae dirymmiad i'r gorchymmyn ſydd yn myned o'r blaen, o herwydd *y* ei leſgedd a'i afles.

a Pen. 4. 16. *a* 5. 2.

a 6. 19.

b Pen. 6. 17.

19 O blegid ni *a* pherffeithiodd y gyfraith ddim, eithr dwyn gobaith gwell i mewn *a berfeithioddi*: trwy'r hwn yr ydym yn *a* neſau at Dduw.

20 Ac yn gymmaint nad heb *b* lw yr *urddwyd ef*.

‖ *gofod*.

c Sal. 110. 4.

21 (Canys hwynt-hwy yn wir ydynt wedi eu ‖ gwneuthur yn offeiriaid heb lw: ond hwn trwy lw, gan yr hwn a ddywedodd wrtho, *c* Tyngodd yr Arglwydd, ac ni bydd edifar ganddo, Ti *wyt* Offeiriad yn dragywydd yn ol urdd Melcisedec)

* *gosodtuyd* neu, *yr aeth*.

† *bod yn*.

d Num. 20. 28.

22 Ar deſtament gwell o gymmaint a hynny y * *gwnaethpwyd* Ieſu yn *d* Fachnïydd.

‡ *parhaus*.

‖ *byd yr esthoſ*.

Sal. 89. 35. Zeph. 3. 17 Mat 1. 21.

e Eſa. 63. 1.

23 A hwynt-hwy yn wir, llawer ſydd wedi † eu gwneuthur yn offeiriaid, o herwydd lluddio iddynt gan *d* farwolaeth barhau:

24 Ond hwn, am ei fod ef yn aros yn dragywydd, ſydd ag offeiriadaeth ‡ dragywyddol ganddo.

Hoſ. 14. 4.

f Rhuf. 8. 34.

g Eph. 4. 10. Dat. 3. 21.

25 Am hynny efe a ddichon hefyd ‖ yn gwbl *e* iachau y rhai trwyddo ef yrydd yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amſer i *f* eiriol droſtynt hwy.

26 Canys y cyfryw Arch-offeiriad ſanctaidd, diddrwg, dihalog, didoledig oddi wrth bechaduriaid, ac wedi ei wneuthur yn uwch *g* na'r nefoedd, oedd weddus i ni;

27 Yr hwn nid yw raid iddo beunydd, megis i'r *b* offeiriaid hynny, offrymmu aberthau yn gyntaf dros ei bechodau ei hun, ac yna dros yr eiddo'r bobl: canys *i* hynny a wnaeth efe unwaith, pan offrymmodd efe ei hun.

b Lef. 9. 7. a 16. 6. Pen. 5. 3.

i Pen. 9. 12.

k Pen. 5. 1. 2.

28 Canys y gyfraith ſydd yn goſod dynion â *k* gwendid ynddynt, yn archoffeiriaid: eithr gair y llw, yr hwn * fu *l* gwedi'r gyfraith, *a oſodadd* y Mab, yr hwn *m* a berffeithiwyd yn dragywydd.

* *ſydd wrthhlaw'r gyfraith*, Deut. 33. 3 Jer. 31. 31. 2 Cor. 5. 17

Gal. 3. 17. Pen. 7. 22. Dat. 21. 5. *m* pen. 2. 10. a 5. 9.

l Sal. 110. 4.

PEN. VIII.

1 *Offeiriadaeth Aaron a ddarfu pan ddaeth Crist.* 7 *Y cyfammod newydd.*

A Swm y *a* pethau hyn a ddywedwyd *yw hyn*: mae gennym *y* fath Archoffeiriad, *b* yr hwn a eiſteddodd ar ddeheulaw goreſdd-faingc y Mawredd yn y nefoedd;

a Act. 3. 21.

b Pen. 7. 26.

c Io. 2. 19.

2 Yn Weinidog y pethau ſanctaidd, a'r gwir *c* dabernacl, yr hwn a oſododd yr Arglwydd, ac *d* nid dyn.

Col. 2. 17.

d Luc 1. 34.

3 Canys pob arch-offeiriad a oſodir i *e* offrymmu rhoddion ac aberthau: o herwydd pa ham *f* rhaid *eedd* bod gan hwn hefyd yr hyn a offrymmai.

e Pen. 7. 27. a 9. 9.

f Pen. 9. 11, 12.

4 Canys yn wir pe byddai efe ar y ddaear, ni byddai yn offeiriad chwaith; gan fod offeiriaid yn offrymmu rhoddion yn ol y ddeddf:

a 10. 5.

Eph. 5. 2.

g Col. 2 17 Pen. 10. 1.

5 (Y rhai ſydd yn gwaſanaethu i fiampl a *g* chyſgod y pethau nefol; megis y rhybuddiwyd Moſes gan Ddduw, pan oedd efe yn gorphen y babell, Canys, *b* Gwel (medd efe) ar wneuthur o honot bob peth yn ol y portreiad a ddangoſwyd i ti yn y mynydd.)

b Exo. 25. 40.

i 2 Cor. 3 9

Pen. 7. 22.

k Gal. 3. 19.

1 Tim. 2. 5.

6 Ond yn awr efe a gafodd *i* weinidogaeth mwy rhagorol, o gymmaint ag y mae yn *k* Gyfryngwr * cyfammod gwell, yr hwn ſydd wedi ei oſod ar addewidion gwell.

* *teſtamen*, Adn. 10. *l* Rhuf. 8.

7 O blegid pe buaſai y cyntaf hwnnw yn *l* ddifeius, ni † cheiſiaſid lle'r ail.

3.

Pen. 7. 11.

8 Canys yn beio arnynt hwy y dywaid *efe*, *m* Wele, y mae y dyddiau yn dyfod (medd yr Arglwydd) ac mi a wnaf a *n* thŷ Iſrael ac â thŷ Juda gyfammod newydd:

† Groeg, *ni fuaſai lle'r ail i'w geiſio*, neu, *i'w ddyſgu*.

m Jer. 31.

9 Nid fel y cyfammod a wnaethum â'u *tadau*, yn y dydd yr ymeflais yn eu llaw hwynt i'w dwyn allan o dir yr Aipht: o blegid *o* ni thrigaſant hwy yn fy nghyfammod i, minnau a'u heſgeuluſais hwythau, medd yr Arglwydd.

muno.

31.

n Rhuf. 2. 19.

Gal. 6. 16.

10 O blegid hwn *yw* y cyfammod a amodaf fi â thŷ Iſrael ar ol y dyddiau hyny, medd yr Arglwydd; *p* Myfi a ddodaf fy nghyfreithiau yn eu meddwl, ac yn eu *q* calonnau yr yſgrifennaf hwynt: ac *r* mi a fyddaf iddynt hwy yn Dduw, a hwythau a fyddant i mi yn bobl.

o Sal. 78. 37.

p Pen. 10. 16.

q Diar. 4. 23.

r Zec. 8. 8.

11 Ac *s* ni ddyſgant bob un ei gymydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, Adnebydd yr Arglwydd: o blegid hwynt-hwy oll a'm *t* hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt.

s Ioan 6. 45.

1 Ioan 2. 27.

t 1 Cor. 13. 12.

12 Canys *u* trugarog fyddaf wrth eu hanghyfiawnderau, a'u pechodau hwynt a'u hanwireddau ni *x* chofiaf ddim o honynt mwyach.

u Exo. 34 6 Mat. 9. 2. Pen. 12. 5.

13 Wrth ddywedyd, *Cyfammod* newydd, efe a farnodd y cyntaf yn *y* hen. Ond yr hyn a aeth yn hen ac yn oedrannus, *fyddy* agos i ddiflannu.

x Jer. 31. 34.

y Cor. 5. 17.

PEN. IX.

1 *Abertbau dan y ddeddf*; 11 *yn llai eu* * *ieremoniynged nag aberth Crist.*

AM hynny yn wir yr ydoedd hefyd l'r tabernacl cyntaf * ddefodau gwaſanaeth Duw, a chyſlegr bydol.

* *jeremoniau*,

1 Cron. 6. 32.

Luc 1. 6. Rhuf. 2. 26

2 Canys Y mae gwaith cymhwyſo ar ddynion: ond yr oedd *a* Machnïydd, &c. yſtyr y gair yn y *Groeg*, *yw bod*, neu dyfod i *f* ad: megis *a wnathpwyd yn bren!* felly gwialen *Moſes*, yn ſarph! ond *Dafydd* a *aeth* yn gapten. 1 *Sam.* xxii. 2.

Pen. vii. *Adn.* 16.] *wnaed.* Adn. 21. *Gwneuthur.* Crist yn barod i ſwydd offeiriad, a Machnïydd, &c. yſtyr yr hedyn mwſlard yn *bren*, y môr yn *waed*, &c. *Mat.* xiii. 33. *Dat.* xvi. 3. ymadrodd hyll, ſyddai dywedyd, cyſluro enaid byw: na rho'i fail o obaith i un Criſtion! ond *Dafydd* a *aeth* yn gapten. 1 *Sam.* xxii. 2.

Pen. viii. *Adn.* 8.] *Beio arnynt.* Sef, ar yr addewidion, *Adn.* 6. Nid yw addewidion *ammodol* yn abſo. *Eſa.* i. 19. 20. a xliii. 25. *Exec.* xxxvi. 32. *Jago* iii. 2. canys mewn llawer o bethau yr ydym bawb yn llith-

a Exo. 40. 2.
2, 4.
b Exo. 25. 30.
† Neu, *fanctaidd.*
c Exo. 26. 31.
d Exo. 25. 10.
e Exo. 16. 33.
f Num. 17. 10.
g Exo. 25. 21. Deut. 10. 5.
2 Cron. 5. 10.
h Exo. 25. 18.
i Rhuf. 3. 25.
1 Pedr 1. 12.
k Luc 1. 8.
l Adn. 25. Exo. 30. 20
m Lef. 16. 11.
Pen. 5. 3.
n Pen. 10. 19.
1 Ioan 3. 2.
o Gal. 4. 2. Pen. 5. 1.
p Pen. 7. 18.
q Lef. 11. 2.
r Num. 19. 2.
s Eſa. 65. 17.
Act. 3. 21.
2 Cor. 5. 17.
t Ioan 1. 14
Pen. 8. 1.
u Act. 20. 28.
Eph. 1. 7.
Pen. 7. 27.
1 Ped. 1. 19
Dat. 1. 5.
x Lef. 16. 14.
y Num. 19. 2.
∞ Act. 20. 28.
Rhuf. 1. 4.
1 Ped. 3. 8.
u Luc 1. 74. a 8. 6.
b Pen 7. 22
c Rhuf. 3. 25.
d Pen. 11. 16.
e Luc 22. 20.
f Gal. 3. 15
g Exo. 24. 8.
Lef. 16. 14.
h Exo. 24. 8
Mat. 16. 28
i Exo. 29. 12.
Lef. 16. 15.
k Exo. 29. 21.
l Lef. 17. 11.
m Pen. 12. 22.
n Eph. 1. 3
Pen. 12. 24
1 Ped. 1. 2.

2 Canys yr oedd *a* tabernacl wedi ei wneuthur; y cyntaf, yn yr hwn *yr oedd* y canhwyllbren, a'r bwrdd, a'r *b* bara goſod; yr hwn *dabernacl* a elwid, y † cyſſegr.

3 Ac yn ol yr ail *c* len, *yr oedd* y babell, yr hon a elwid y cyſſegr ſancteiddiolaf;

4 Yr hwn yr oedd y thuſer aur ynddo, ac arch y *d* cyfammod wedi ei goreuro o amgylch; yn yr hon *yr oedd y e* crochan aur a'r manna ynddo, a *f* gwialen Aaron yr hon a flagurafai, a *g* llechau y cyfammod;

5 Ac uwch ei phen *h* cerubiaid y gogoniant, yn cyſgodi y *i* drugareddfa: am y rhai ni ellir yn awr ddywedyd bob yn rhan.

6 A'r pethau hyn wedi eu trefnu felly, i'r tabernacl cyntaf yn ddiau yr ai *k* bob amſer yr offeiriaid, y rhai *oedd* yn cyflawni gwaſanaeth *Duw*:

7 Ac i'r ail unwaith *l* bob blwyddyn *yr ai* yr arch-offeiriad yn unig; nid heb waed, yr hwn a offrymnai efe *m* droſto ei hun, a *thros* anwybodaeth y bobl.

8 A'r Yſpryd Glân yn hyſpyſu hyn, *n* nad oedd y ffordd i'r cyſſegr ſancteiddiolaf yn agored etto, tra ſyddai y tabernacl cyntaf yn ſefyll:

9 Yr hwn *ydoedd* gyffelybiaeth dros yr *o* amſer preſennol, yn yr hwn yr offrymid rhoddion ac aberthau, y rhai *p* ni allent o ran cydwybod berffeithio yr addolydd,

10 *Y rhai oedd yn ſefyll* yn unig ar *q* fwydydd, a diodydd, ac amryw *r* olchiadau, a defodau cnawdol, wedi eu goſod hyd amſer y *s* diwygiad.

11 Eithr Criſt, wedi dyfod yn Archoffeiriad y daionus bethau a fyddent, trwy *t* dabernacl mwy a pherffeithiach, nid o waith llaw, hynny yw, nid o'r adeiladaeth yma,

12 Nid chwaith trwy waed geifr a lloi, eithr *u* trwy ei waed ei hun, a aeth unwaith i mewn i'r cyſſegr, gan gael *i m* dragywyddol rhyddhad.

13 O blegid os ydyw ∞ gwaed teirw a geifr, a'y lludw anner wedi ei daenellu ar y rhai a halogwyd, yn ſancteiddio i burdeiddiad y cnawd;

14 Pa faint mwy y bydd i waed Criſt, yr hwn trwy yr ∞ Yſpryd tragywyddol a'i hoffrymmodd ei hun yn ddi-fai i Dduw, buro eich cydwybod chwi oddi wrth weithredoedd meirwon, *d* i waſanaethu *x* Duw byw?

15 Ac am hynny y mae efe yn *b* Gyfryngwr y cyfammod newydd, megis trwy fod marwolaeth yn *c* ymwared oddi wrth y troſeddau oedd dan y cyfammod cyntaf, y cai y rhai a alwyd dderbyn addewid yr *d* etifeddiaeth dragywyddol.

16 O blegid lle *lyddo* teſtament, rhaid *yw* digwyddo marwolaeth y *e* teſtamentwr.

17 Canys *f* gwedi marw dynion, *y mae* teſtament mewn grym: o blegid nid oes etto nerth ynddo tra fyddo y teſtamentwr yn fyw.

18 O ba achos ni chyſſegrwyd y cyntaf heb waed.

19 Canys wedi i Moſes adrodd yr holl orchymyn yn ol y gyfraith wrth yr holl bobl, *g* efe a gymmerodd waed lloi a geifr gyd a dwfr, a gwlan porphor, ac iſop, ac a'i *g* taenellodd ar y llyfr a'r bobl oll,

20 Gan ddywedyd, *b* Hwn yw gwaed y teſtament a orchymynodd Duw i chwi.

21 I Y tabernacl hefyd a holl leſtri y gwaſanaeth a daenellodd efe â gwaed yr un modd.

22 A chan mwyaf trwy waed y purir *k* pob peth wrth y gyfraith; ac *l* heb ollwng gwaed nid oedd maddeuant.

23 Rhaid oedd gan hynny i bortreiadau y pethau ſydd yn y *m* nefoedd gael eu puro â'r pethau hyn; a'r *n* pethau nefol eu hunain âg aberthau gwell na'r rhai hyn.

24 Canys nid i'r cyſſegr o waith llaw, *o* portreiad y gwir *cyſſegr*, yr aeth Criſt i mewn; ond i'r nef ei hun, *p* i ymddanges yn awr ger bron Duw troſom ni:

25 Nac fel yr offrymmai ef ei hun yn fynych, megis yr arch-offeiriad yn myned *q* i mewn i'r cyſſegr bob blwyddyn â gwaed arall:

26 (O blegid yna rhaid fuaſai iddo yn fynych ddioddef er dechreuad y byd) eithr yr awr hon *r* unwaith yn *s* niwedd y byd yr ymddangoſodd efe, i ddileu pechod trwy ei aberthu ei hun.

27 Ac megis y goſodwyd i ddynion *t* farw un waith, ac wedi hynny *bod* barn:

28 *u* Felly Criſt hefyd, *x* wedi ei offrymmu unwaith i ddwyn ymaith pechodau y llawer, a ymddengys yr ail waith, heb bechod. i'r rhai ſy'n ei ddiſgwyl, er iechydwriaeth.

P E N. X.

1 Gwendid aberthau. 10 *Aberth Criſt yn gymmod.* 19 *Y ffordd yn rhydd.*

OBlegid y gyfraith yr hon ſydd ganddi gyſgod daionus bethau i ddyfod, *ac a* nid gwir ddelw y pethau, *b* ni's gall trwy yr aberthau hynny, y rhai y maent bob blwyddyn yn eu hoffrymmu yn waſtadol, byth herffeithio y rhai a ddel atti.

2 O blegid yna * hwy a beidiaſent a'u hoffrymmu, am *c* na buaſai gydwybod pechod mwy gan y rhai a addolaſent, wedi eu glanhau unwaith.

3 Eithr yn *yr aberthau* hynny *y mae d* adgoffa pechodau bob blwyddyn.

4 Canys *e* ammhoſibl yw i waed teirw a geifr dynnu ymaith bechodau.

5 O herwydd pa ham y mae efe, wrth *f* ddyfod i'r byd, yn dywedyd, Aberth ac offrwm *g* ni's mynnaiſt, eithr corph a || ddarperaiſt i mi.

6 Offrymmau pneth, a thros bechod, *h* ni buoit foddion iawnyn.

7 Yna y dywedais, *i* Wele fi yn dyfod (y mae yn yſgrifennedig yn † nechreu'r llyfr am danaf) i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw.

8 *g* Wedi iddo ddywedyd uchod, Aberth ac offrwm, ac offrymmau pneth, a thros bechod, ni's mynnaiſt, ac *k* nid yn foddion*aiſt yndynt* (y rhai yn ol y gyfraith a offrymmir.)

9 Yna y dywedodd, Wele fi yn dyfod i wneuthur *l* dy ewyllys di, O Dduw. Y mae yn tynnu ymaith y cyntaf, fel y goſodai yr *m* ail.

10 Trwy yr hwn ewyllys yr ydym ni wedi ein ſancteiddio, *n* trwy offrymmiad corph Ieſu Criſt unwaith.

11 Ac y mae pob offeiriad yn ſefyll beunydd yn gwaſanaethu, ac yn offrymmu yn fynych yr un aberthau, y rhai *o* ni allent fyth ddileu pechodau;

12 *p* Eithr hwn, wedi offrymmu un aberth dros bechodau yn *q* dragywydd, a eiſteddodd ar ddeheulaw Duw;

13 O hyn allan yn diſgwyl hyd oni *r* oſoder ei elynion yn droedfaingc i'w draed ef.

14 *s* Canys âg un offrwm y perffeithiodd efe yn dragywyddol y rhai ſydd wedi eu ‡ ſancteiddio.

15 *Ac* y mae yr Yſpryd Glân hefyd yn tyſtiolaethu i ni: canys wedi iddo ddywedyd o'r blaen,

16 *t* Dyma'r cyfammod yr hwn a ammodaf fi â hwynt ar ol y dyddiau hynny, medd yr Arglwydd; Myſi a oſodaf fy nghyfreithiau yn eu calonnau, ac a'u hyſgrifennaf yn eu meddyliau;

17 A'u pechodau a'u hanwireddau ni chofiaf mwyach.

18 A lle *y mae u* maddeuant am y rhai hyn, nid *oes* mwyach offrwm dros bechod.

19 Am hynny, frodyr, gan fod i ni || ryddid *x* i fyned i mewn i'r cyſſegr y trwy waed Ieſu,

20 Ar hyd ∞ ffordd newydd a bywiol, yr hon a gyſſegrodd efe i ni, trwy'r llen, ſef ei gnawd ef;

a Gal. 3. 1. Col. 1. 15.
b Pen. 9. 9.
* Gr. *oni peidiaſent*
c 1 Io. 7. 8.
d Lef. 16. 21. Pen. 10. 17
e Pen. 9. 9, 14.
f Ioan 1. 4. Gal. 4. 4.
g Sal. 40. 6.
|| *ymbuboſ-aiſt.*
h Ier. 6. 20
i Rhuf. 8. 3.
k Sal. 50. 9.
l Ioan 17. 4.
m Pen. 8. 13.
n Pen. 7. 27.
o Pen. 9. 9.
p 1 Cor. 15. 25.
1 Tim. 2. 5.
q Pen. 7. 17.
r Sal. 110. 1.
s Adn. 12. Rhuf. 3. 24.
‡ *neilldua i Dduw,* Adn. 10. Sal. 4. 3. Act. 1. 16. Pen. 9. 8.
t Jer. 31. 33.
u Mat. 26. 28.
1 Ioan 1. 7.
|| Groeg, *a chennyn byſdra.*
x Rhuf. 5. 2. Eph. 3. 12. Pen. 9. 8. *y* Pen. 9. 12.
∞ Ioan 14. 6.

a Pen. 4. 14.
b Pen. 4. 16
c Pen. 9. 19
d Exo. 29. 4.
Ezec. 36. 25.
Ioan 13. 8.
e Pen. 4. 14
f 1 Cor. 10. 13.
g Di. 27. 17 Pen. 3. 13.
h Act. 2. 42.
1 Cor. 11. 10.
i Rhuf. 13. 11.
k Exo. 21. 14.
Num. 15. 30.
Pen. 6. 6. 2 Ped. 2 20
l Jer. 17. 4. Ezec. 36. 5 Sal. 7. 11. Mat. 11. 24 a 22. 7. Luc 19. 27
* Yr oedd Noddfa i *drofeddwr*, nid i *ddirmygwr*, Exo. xxi. 13.
1 Tim. i. 13.
m Mat. 27. 40. Pen. 2. 3. a 12. 25.
n Pen. 6. 6. 2 Ped. 2 1.
o Exo. 29. 20. Luc 13. 32 Io. 10. 36. Pen. 2. 10.
p Luc 21. 23.
1 Theſ. 2. 16.
q 1 Sam. 24. 14. Pen. 12. 29
r Pen. 12. 35.
s 1 Cor. 4. 9.
t Dat. 1. 9. u Phil. 1. 7. x Mat. 5. 11. Act. 5. 41. Iago 1. 2. y 2 Cor. 13. 5. Luc 17. 21. Col. 1. 27. z Pen. 3. 14 a Pen. 11. 26. b Luc 21. 19. c Dat. 1. 7. d Hab. 2. 4. e 1 Theſ. 5. 9.

21 A chennym *a* offeiriad mawr ar dŷ Dduw;
22 Neſawn *b* chalon gywir, mewn llawn *b* hyder ffydd, wedi *c* taenellu ein calonnau oddi wrth gydwybod ddrwg, a *d* golchi ein corph a dwfr glân.
23 *e* Daliwn kyffes ein gobaith yn ddiſigl (canys *f* ffyddlon *yw* yr hwn a addawodd)
24 A chyd-yſtyriwn bawb ein gilydd, *g* i ymannog i gariad a gweithredoedd da.
25 Heb eſgeuluſo ein *h* cyd-gynhulliad ein hunain, megis *y mae* arfer rhai; ond annog *bawb ein gilydd*: a hynny yn i fwy, o gymmaint a'ch bod yn gweled y dydd yn neſau.
26 Canys os o'n *k* gwirfodd y pechwn, ar ol dderbyn gwybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth dros bechodau wedi ei adael mwyach;
27 Eithr rhyw ddiſgwyl ofnadwy am farnedigaeth, ac angerdd *l* tan, yr hwn a ddifa y gwrthwynebwyr.
28 Yr un a * ddirmygai gyfraith Moſes, a fyddai farw heb drugaredd, dan ddau neu dri o gyſtion.
29 Pa faint mwy coſpedigaeth (dybygwch chwi) y bernir haeddu *m'r* hwn a fathrodd Fab Duw, ac a farnodd yn ſrâflan *m* waed y cyfammod, trwy'r hwn y *n* ſancteiddiwyd ef, ac a ddifenwodd Yſpryd y gras?
30 Canys ni a adwaenom y neb a ddywedodd, Myfi *biau* *o* dial, mi a dalaf medd yr Arglwydd. A thracheſn, Yr Arglwydd a farna ei bobl.
31 Peth *q* ofnadwy *yw* ſyrthio yn nwylaw y Duw byw.
32 Ond gelwch i'ch côf y dyddiau o'r blaen, yn y rhai wedi eich goleuo, y dioddefaſoch *r* ymdrech mawr o helbulon:
33 Wedi eich gwneuthûr weithiau yn *s* wawd, trwy ymaradwyddiadau *t* a chyſtuddiau; ac weithiau yn bod yn *u* gyfranogion a'r rhai a drinid felly.
34 Canys chwi a gyd-ddioddefaſoch a'm rhwymau i hefyd, ac a gymmeraſoch eich yſpeilio am y pethau oedd gennych yn *x* llawen; gan wybod y ſod gennych, ynoch eich hunain, olud gwell yn y neſoedd, ac un parhaus.
35 Am hynny na *ſwriwch* ymaith eich *x* hyder, yr hon ſydd iddi fawr *a* wobr.
36 Canys rhaid i chwi wrth amynedd; fel, wedi i chwi wneuthur ewyllys Duw, y derbynioch yr addewid.
37 O blegid *c* ychydig bachigyn etto, a'r hwn ſydd yn dyfod a ddaw, ac nid oeda.
38 A'r cyfiawn a fydd byw trwy *v* ffydd: eithr os tyn *neb* yn ô, nid yw fy enaid yn ymfoddloni ynddo.
39 Eithr *e* nid ydym ni o'r rhai ſydd yn tynnu yn ol i golledigaeth; namyn o ffydd, i gadwedigaeth yr enaid.

* *barfed.*
a Ioan 20. 20.
a y pethau nid ydys yn eu gweled.
2 Cor. 5. 7.
b Adn. 5, 37.
c Gen. 1. 2. Sal. 33. 6. 2 Ped. 3. 5.
d Gen. 4. 4.
e Lef. 9. 24.
f Gen. 4. 10. Pen. 12. 24

PEN. XI.

Natur ac effaith ffydd.

FFYDD yn wir yw * ſail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a ſicrwydd *a* y pethau nid ydys yn eu gweled.
2 O blegid trwyddi *b* hi y cafodd yr henuriaid air da.
3 Wrth ffydd yr ydym yn dyall *c* wneuthur y byd edd trwy air Duw, yn gymmaint nad o bethau gweledig y gwnued y pethau a welir.
4 Trwy ffydd *d* yr offrymmodd Abel i Dduw aberth ragorach na Chain; trwy'r hon y cafodd efe dyſtiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn *e* tyſtiolaeth i'w roddion ef: a thrwyddi hi y mae efe, wedi marw, yn *f* llafaru etto.

5 Trwy ffydd y ſymmudwyd *g* Enoc, fel na welai farwolaeth; ac *ni* chaed ef, am ddarfod i Dduw ei ſymmud ef: canys cyn ei ſymmud, efe a gawſai dyſtiolaeth ddarfod iddo *b* ryngu bodd Duw.
6 Eithr *i* heb ffydd ammhoſibl *yw* rhyngu *ei* fodd. O blegid rhaid yw i *k* neb ſydd yn dyfod at Dduw, gredu ei fod ef, a'i fod yn *k* obrwyww i'r rhai ſydd yn ei geiſio er.
7 Trwy ffydd, *l* Noe, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau ni's gwelid etto, gyd â pharchedig ofn, *m* a ddarparodd arch i achub ei dŷ: trwy yr hon *y* condemniodd *efe* y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd y *n* cyfiawnder ſydd o ffydd.
8 Trwy ffydd, o Abraham, pan ei galwyd, a ufuddhaodd, i fyned i'r man yr oedd efe i'w dderbyn yn etifeddiaeth; ac o aeth allan heb wybod i ba le yr oedd yn myned.
9 Trwy ffydd yr *p* ymdeithiodd efe yn nhir yr addewid, megis *mewn* tir dieithr, gan drigo mewn llueſtai gyd ag Iſaac a Jacob, cyd-etifeddion o'r un addewid.
10 Canys diſgwyl yr ydoedd am *q* ddinas ac iddi ſylfeini, Saer ac *r* Adeiladydd yr hon *yw* Duw.
11 Trwy ffydd Sara hithau yn ammhlantadwy, a derbyniodd nerth i ymdwyn had; ac *s* gwedi amſer oedran, a eſgorodd; o blegid ffyddlon y barnodd hi yr hwn a addawſai.
12 O herwydd pa ham hefyd y cenhedlwyd o un, a * hwnnw yn gyſtal a *t* marw, *ymnifer* a ſêr y nef mewn lliaws, ac *u* megis y tywod ar lan y môr, yn aneirif.
13 † Mewn ffydd y bu farw y rhai hyn oll, heb dderbyn yr addewidion, eithr o bell eu gweled hwynt, a chredu, a chyfarch, a chyfaddef *x* mai dieithriaid a phererinion oeddynt ar y ddaear.
14 Canys y mae y rhai ſydd yn dywedyd y cyfryw bethau, yn dangos yn eglur eu bod yn ceiſio gwlad.
15 Ac yn wir, pe buaſent yn meddwl am *y gwlad* honno, y'o'r hon y daethant allan, hwy a allaſent gael amſer i ddychwelyd:
16 Eithr yn awr *gwlad* well y maent hwy yn ei chwennych, hynny ydyw, *un* nefol. O achos pa ham *a* nid cywilydd gan Dduw ei alw yn Dduw iddynt hwy: o blegid efe a *b* barotôdd ddinas iddynt.
17 Trwy ffydd yr offrymmodd Abraham Iſaac, pan ei *c* profwyd: a'i unanedig *fab* a *d* offrymmodd *efe*, yr hwn a derbyniaſai yr addewidion:
18 I Wrth yr hwn y dywedaſid, *e* Yn Iſaac y gelwir i ti had:
19 Gan gyfrif bod Duw yn *f* abl i'w *gyfodi* *ef* o feirw; o ba le y cawſai efe ef i'r hefyd mewn cyffelybiaeth.
20 Trwy ffydd y *g* bendithiodd Iſaac Jacob ac Eſau am bethau a *h* ddent.
21 Trwy ffydd, Jacob, wrth farw, a *b* fendithiodd bob un o feibion Joſeph; ac *i* a addolodd *â'i brŷs* ar ben ei ffon.
22 Trwy ffydd, *k* Joſeph, wrth farw, a goffaodd am ymadawiad plant Iſrael; ac a roddodd orchymmyn am ei eſgyrn.
23 Trwy ffydd, *l* Moſes, pan anwyd, a guddiwyd dri mis gan ei rieni, o herwydd *ei* weled yn faehgen tlws; ac nid ofnaſant *m* orchymmyn y brenin.
24 Trwy ffydd, *n* Moſes wedi myned yn fawr, a wrthododd ei alw yn fab merch Pharao:
25 o Gan ddewis yn hytrach oddef adfyd gyd a phobl Dduw, na chael *p* mwyniant pechod dros amſer;
26 Gan farnu *yn* fwy golud *q* ddirmyg Criſt, na thryſorau'r Aipht: *r* canys edrych yr oedd efe ar daledigaeth y gobrwy.
27 Trwy

a Gen. 9. 21.
b Col. 1. 10
1 2 Cor. 13. 5.
k Sal. 58. 10.
l Gen. 6. 13 Am. 3. 7.
m 1 Pedr 3. 20
n Rhuf. 3. 22.
o Gen. 12. 1 Mat. 16. 24
p Gen 17. 8, 17. Act. 7. 5.
q Pen. 12. 22.
r 2 Cor. 5. 1.
Pen 3. 4. Dat. 21. 2.
s Gen. 17. 19.
t Rhuf. 4. 19.
* *rhai'n* o un *wedi* *marweddu*, fel
u Gen. 22. 17. Rhuf. 4. 18.
† *Yn* llwybr *ffydd.*
ll Gen. 15. 13.
x Gen. 28. 4. Sal. 23. 4. 39. 12. Gen. 12. 1.
y 2 Cor. 5. 1.
a Exo. 3. 6. Pen 2. 11.
b Mat. 25. 34.
c Gen. 22. 1 d 2 Cor. 8. 12.
Iago 2. 21.
‡ *mewn*
e Pen. 21. 12. Rhuf. 9. 7.
f Rhuf. 4. 21.
g Gen. 27. 39.
h Gen. 48. 5.
i Gen. 47. 31. k Gen. 50. 24.
l Exo 2. 2. Act. 7. 20.
m Exo. 1. 16.
n Exo. 2. 11.
Act. 7. 23.
o Sal. 84. 10.
p Job 20. 5. Luc 16. 25. q Act. 9. 4. Pen. 13. 13. r Mat. 5. 10.

Pen. x. *Adn.* 27.) *angerdd idn.* Y mae Duw yn ddig wrth yr annuwiol. *Sal.* vii. 11. yr oedd dinyſtr y Cananeaid, *&c. Sal.* xliv. 2. *Mat.* xxii. 7. yn ſiampl i'r Iuddewon--a Dinyſtr *Jeruſalem*, Mat. xxii. 7. yn rhybudd i bawb a glywent yr efengyl! Gwell, fuaſai ſod heb Efengyl na myn'd i uffern wrth ei goleu hi. *Mat.* xi. 24. *Pen.* x. 29. *Hen yw'r Ddamnedigaeth*, Ioan iii. 19. clywed am yr Iachawdwr a *gwrthod* yr Iachawdwriaeth] *Luc* xix 27.

s Exo. 10. 28.
t Sal. 16.8. 1 Tim. 1. 16.
u Exo. 12. 21.
x Exo. 14. 22.
Pen. 3. 16.
y Jof. 6. 20.
z Jof 6. 22.
Iago 2. 25.
a Jof. 2. 14
b Barn. 6. 11.
c Barn. 4. 6.
d Barn. 13. 24.
e Barn. 11. 1.
f 1 Sam. 16. 13.
g Num. 25. 6, 8.
h Dan. 3. 25.
i 1 Sam. 20. 42.
k 2 Bren. 20. 7.
l 1 Sam. 17. 87.
m 1 Sam. 17. 51.
n 1 Bren. 17. 22.
o Jer. 20 2. Act. 22. 24, 29.
1 Bren. 21. 13.
q 2 Bren. 1. 8.
Mat. 3. 4.
r 1 Cor. 4. 13.
s 1 Bren. 19. 9.
t Adn. 2.
u Pen. 7. 21. a 8. 6.

a Zec. 7. 11.
Eph. 4. 22.
Iago 1. 21.
b Luc 21. 19.
Pen. 10. 36
c 1 Cor. 9. 24.
d Pen. 2. 10.
e Luc 24. 26.
Phil. 2. 9.
* er mwyn
f Sal. 110. 1.
g Ga'. 6. 9.
Dat. 2. 3.
b Pen. 10. 34.
i 1 Cor. 9. 27.
k Job 5. 17.
Diar. 3. 11.
l Di 3. 12. a 13. 14.
Dat. 3. 19.
m Sal. 94. 12.

27 Trwy ffydd y s gadawodd efe yr Aipht, heb ofni llid y brenin: t canys efe a ymwrolodd fel un yn gweled yr anweledig.

28 Trwy ffydd y gwnaeth efe y u paſg, a gollyngiad y gwaed, rhag i'r hwn yddoedd yn dinyſtrio y rhai cyntaf-anedig gyffwrdd â hwynt.

29 Trwy ffydd x yr aethant trwy'r môr côch, megis ar hyd tir ſych: yr hyn pan brofodd yr Aiphtiaid, boddi a wnaethant.

30 Trwy ffydd y ſyrthiodd y caerau Jerico, wedi eu hamgylchu dros ſaith niwrnod.

31 Trwy ffydd z ni ddifethwyd Rahab y buttain gyd â'r rhai ni chredent, a pan dderbyniodd hi yr yſpiwyr yn heddychol.

32 A pheth mwy a ddywedaf? canys yr amſer a ballai i mi fynegu am b Gedeon, am c Baruc, ac am d Samſon, ac am e Jephthae: am f Ddafydd hefyd, a Samuel, a'r prophwyd:

33 Y rhai trwy ffydd a oreſgynnaſant deyrnaſoedd, a wnaethant g gyfiawnder, a gawſant addewidion, a gauaſant ſafnau llewod,

34 h A ddiffoddaſant angerdd y tân, i a ddiangaſant rhag min y cleddyf, k a nerthwyd o wendid, a wnaethpwyd yn l gryfion mewn rhyfel, a yrraſant fyddinoedd yr m eſtroniaid i gilio.

35 Gwragedd a dderbyniodd eu n meirw trwy adgyfodiad: ac eraill a ddiſdynwyd, heb dderbyn ymwared; fel y gallent hwy gael adgyfodiad gwell.

36 Ac eraill a gawſant brofedigaeth trwy watwar, a ffiangellau, ie, o trwy rwymau hefyd a charchar.

37 p hwynt-hwy a labyddiwyd, a dorrwyd â llif, a demtiwyd, a laddwyd yn feirw â'r cleddyf: a q grwydraſant mewn crwyn defaid, a chrwyn geifr; yn ddiddym, yn gyſtuddiol, yn ddrwg eu cyflwr;

38 (Y rhai r nid oedd y byd yn deilwng o honynt) yn crwydro mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau ac ogofeydd y ſ ddaear.

39 A'r rhai hyn oll, t wedi cael tyſtiolaeth trwy ffydd, ni dderbyniaſant yr addewid:

40 Gan fod Duw yn rhag-weled rhyw *beth* u gwell am danom ni, fel na pherffeithid hwynt hebom ninnau.

PEN. XII.

1 *Am ffydd, dioddefgarwch, a duwioldeb.* 22 *Rhagoriaeth y teſtament newydd.*

OBlegid hynny ninnau hefyd, gan fod cymmaint cwmmwl o dyſtion wedi ei oſod o'n hamgylch, *a* gan roi heibio hob pwys, a'r pechod ſydd barod i'n hamgylchu, *b* trwy amynedd *c* rhedwn yr yrfa a oſodwyd o'n blaen ni;

2 Gan edrych ar Ieſu, *d* Pen-tywyſog a Pherffeithydd *ein* ffydd *ni*; *e* yr hwn, * yn lle y llawenydd a oſodwyd iddo, a ddioddefodd y groes, gan ddiyſtyru gwaradwydd, ac *f* a eiſteddodd ar ddeheulaw gorſedd-faingc Duw.

3 Eithr yſtyriwch yr hwn a ddioddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid; fel *g* na flinoch, ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.

4 *h* Ni wrthwynebaſoch etto hyd at waed, *i* gan ymdrech yn erbyn pechod.

5 A chwi a ollyngaſoch dros gof *y* cynghor, *k* yr hwn ſydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, Fy mab, na ddirmyga gerydd yr Arglwydd, ac nac ymollwng pan y'th argyoedder ganddo.

6 Canys y neb y mae yr Arglwydd yn ei *l* garu, *y* mae yn ei geryddu; ac yn ffiangellu pob mab a dderbynio.

7 Os goddefwch *m* gerydd, *y* mae Duw yn ymddwyn tu ag attoch megis tu ag

at feibion: canys pa fab ſydd, yr hwn *n* nid yw ei dad yn ei geryddu?

8 Eithr os heb *n* gerydd yr ydych, o'r hon y mae pawb yn gyfrannog; yna baſtardiaid ydych, ac nid meibion.

9 Heb law hynny, ni a gawſom dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac a'u parchaſom: *buoy*: onid mwy o lawer y byddwn ddaroſtyngedig i *o* Dad yr yſprydoedd, a *p* byw?

10 Canys hwynt-hwy yn wir dros ychydig ddyddiau a'n ceryddant fel y gwelent hwy yn dda; eithr hwn er *q* lleſad i ni, fel y byddem gyfrannogion o'i ſancteiddrwydd ef.

11 Eto ni welir un *r* cerydd dros yr amſer preſennol yn hyfryd, eithr yn anhyfryd; ond gwedi hynny y mae yn rhoi *s* heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai ſydd wedi eu cynnefino ag ef.

12 O herwydd pa ham *t* cyfodwch i fynu y dwylaw a laeſaſant, a'r *u* gliniau a ymollyngaſant.

13 A gwnewch lwybrau *x* uniawn i'ch traed; fel na throer y cloff allan o'r ffordd, ond yr iachaer ef yn hytrach.

14 *y* Dilynwch heddwch a phawb, a ſancteiddrwydd, *a* heb yr hwn ni chaiff neb weled yr Arglwydd:

15 Gan edrych yn dyfal na *b* neb yn palku oddi wrth ras Duw; *b* rhag bod un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fynu, *ac* yn peri blinder, a thrwy hwnnw *c* llygru llawer;

16 *d* Na *bo* un putteiniwr, neu halogedig, megis Eſau, yr hwn am un ſaig o fwyd a werthodd ei enedigaeth-fraint.

17 Canys chwi a wyddoch ddarfod gweddi hynny hefyd ei wrthod ef, *e* pan oedd efe yn ewyllyſio etifeddu y fendith: *f* blegid *f* ni chafodd efe le i edifeirwch, er iddo trwy ddagrau ei thaer-geſio hi.

18 Ond, ni ddaethoch chwi at y *g* mynydd teimladwy ſydd yn *b* lloſgi gan dân, a chwmmwl, a thywyllwch, a thymheſtl,

19 A ſain udgorn, a llef geiriau; yr hon pwy bynnag a'i clywſant, a *i* ddeiliſyſant na chwanegid yr ymadrodd wrthynt.

20 (O blegid ni allent *hwy* oddef yr hyn a orchymynaſid; *k* Ac os bwyſtfil a gyffyrddai â'r mynydd, efe a labyddir, neu a wenir â phiccell.

21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg, *ag* y dywedodd Moſes, Yr ydwyf yn *l* ofni ac yn crynu)

22 Eithr chwi a ddaethoch i fynydd *m* Sion, ac i ddinas y Duw byw, *n* y Jeruſalem nefol, ac *o* at fyrddiwn *o* angylion,

23 I gymmanſa a *p* chynnulleidfa y rhai cyntaf-anedig, *q* y rhai a 'gofnodwyd yn y nefoedd, ac at Dduw, Barnwr pawb, ac at yſprydoedd y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd,

24 Ac at Ieſu, Cyfryngwr y † teſtament newydd, a *r* gwaed y taenelliad, yr hwn ſydd yn dywedyd pethau gwell ‡ na'r eiddo Abel.

25 Edrychwch *s* na wrthodoch yr hwn ſydd yn llafaru. O blegid *t* oni ddiangoddf y rhai a wrthodaſant yr hwn oedd yn llafaru ar y ddaear, mwy o lawer *u* i'r *diangwn* ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddi wrth yr hwn *u* ſydd *yn llafaru* o'r nef:

26 Llef yr hwn y pryd hynny a yſgydwodd y ddaear: ac yn awr a addawodd, gan ddywedyd, *y* Etto unwaith yr wyf yn cynhyrfu nid yn unig y ddaear, ond y nef hefyd.

27 A'r etto un waith hynny, ſydd yn hyſpyſu ſymmudiad y ‖ pethau y yſgydwir, megis pethau wedi eu gwneuthur *dros amſer*, fel *yr a* arhoſo y pethau nid yſgydwir.

28. O

n Sal. 73. 15.
o 1 Ped. 5. 10
o Num. 16. 22.
Preg. 12. 7.
p Di. 23. 13
Act. 14. 22.
q Sal. 119. 67.
Di. 29. 15.
r Rhuf. 8. 18.
s 1 Cor. 4. 17
s Rhuf. 6. 22.
Adn. 10.
Iago 3 18.
t Job 4. 3. Eſa. 35. 3.
u Job 4. 1.
x Di. 4. 26.
y Rhuf. 12. 18.
z 2 Bren. 9. 22.
Zec. 8. 16.
a Mat. 5. 8. Eph. 5. 5.
b Deut. 19. 18.
c 1 Cor. 5. 6. Gal. 5. 9.
d Gen. 27. 33. Eph. 5. 5.
e Gen. 27. 38.
f Mat. 27. 3.
g Exo. 19. 12.
b Deut. 4. 11. Gen. 3. 24.
i Exo. 10. 19. Deut. 5. 5. Gal. 4. 24.
k Exo. 15. 13.
l Sal. 143. 2
m Sal. 4. 81 Gal. 4. 26.
n Dat. 21. 2
o Pen 1. 14.
p Eſa. 2. 2.
q Luc 10. 28. Dat. 14. 4.
r Gen. 4. 10. Pen. 11. 4.
s Eſa. 55. 2.
t Pen. 2. 2.
u Io. 3. 13. Pen. 1. 2.
x Exo. 19. 18.
y Hag. 2. 6. z Sal. 102. 26.
a Mat. 28. 20.
‖ yſgwyddig.

Pen. xii. honno'n ddaearol a'r addoliad yn gorphorol; y *newydd* yn nefol a'r addoliad yn yſprydol. *Sinai* yn arlwydus, ond *Sion* yn gyſurus; yr Ieſu yn *noddfa* i enaid helbulus: y ffordd yna, trwy ddyrnu, yn awr wedi ei phalmentu; Rhyddid at orſedd gras, i gael help wrth raid! Wele, y mae gwrthod Crist a thynnu 'nol at greſydd y cnawd, mor ynfyd ag *Eſau* a werthodd ei Enedigaeth-fraint!

b Dan. 2. 44. || *Cadwyngaddrwydd a pharch.* *c* Deut. 4. 24.

28 O herwydd pa ham, can ein bod ni yn derbyn teyrnas *b* ddiſigl, byddem genym ras trwy yr hwn y gwaſanaethom Ddûw wrth ei fodd, gyd â || gwylder a pharchedig ofn:

29 O blegid ein Duw ni *ſydd c* dân yſol.

P E N. XIII.

1 Amryw i gariad: 7 i barchu cenhadon Criſt: 9 i ochel twyll: 10 y weir allor.

a Rhuf. 12. 10. *b* Rhuf. 12. 13.

PArhaed *a* brawdgarwch.

2 *b* Nac anghoſiwch lettygarwch: canys wrth hynny y llettyodd rhai angylion yn *c* ddiarwybod.

a 19. 2. *c* Gen. 18. 1. 1 Ped. 4. 9. *d* 1 Cor. 12. 26. *e* Jer. 23. 10. Dat. 22. 15 *f* Mat. 6. 25. *g* Joſ. 1. 5. Rhuf. 5. 4. *h* Sal. 56. 4 a 118. 6. * *Cyfarwyddwyr.*

3 *Bydded eich* ymarweddiad yn ddiariangar; *f* gan fod yn foddlon i'r hyn ſydd gennych. Canys efe a ddywedodd, *g* Ni'th roddaf di i fynu, ac ni'th lwyradawaf chwaith.

Eſa. 9. 16. 1 Co. 11. 1 || Sal. 37. 37 *i* 1 Co. 3. 11. *k* Eph. 4. 14 *l* Rhuf. 14 17. 1 Tim. 4. 3 *m* Rhuf. 14 *n* Pen. 9. 14. *o* Gal. 5. 2. *p* Lef. 4. 11 || Mat. 12. 1. Ioſ. 10. 15. *q* Ioan 19. 17. Act. 7. 58. *r* Dio. 30. 2. *m* Job 14. 2

6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷ, Yr Arglwydd *ſydd b* gymmorth i mi, ac nid ofnaf beth a wnel dyn i mi.

7 Cofiwch am eich * blaenoriaid, y rhai a draethafant i chwi air Duw: *i* ſydd y rhai dilynwch, gan yſtyried || diwedd eu hymarweddiad hwynt.

8 Ieſu Criſt, ddoe a heddyw *k* yr un, ac yn dragywydd.

9 Na'ch *l* arweinir oddi amgylch âg athrawiaethau amryw a dieithr: canys da *yw* bod y galon wedi ei chryfhau â gras, *m* nid â bwydydd, yn y rhai ni chafodd y ſawl a rodiaſant ynddynt, fudd.

10 ¶ Y mae gennym ni *n* allor, o'r hon nid oes ſwdurdod i'r rhai ſydd yn *o* gwaſanaethu y tabernacl i fwytta.

11 Canys *p* cyrph yr anifeiliaid hynny, y rhai y dygir eu gwaed gan yr archoffeiriad i'r cyſſegr dros bechod, a loſgir y tu allan i'r gwerſyll.

12 O herwydd pa ham Ieſu hefyd, || fel y ſancteiddiai y bobl trwy ei waed ei hun, *q* a ddioddefodd y tu allan i'r porth.

13 Am hynny awn atto ef o'r tu allan i'r gwerſyll, gan ddwyn ei *r* waradwydd ef.

14 Canys nid oes i ni yma *s* ddinas barhaus, eithr un i ddyfod yr ŷm ni yn ei ddiſgwyl.

15 *t* Trwyddo ef gan hynny offrymmwn *u* aberth moliant yn waſtadol i Ddûw, yr hyn yw ffrwyth *ein x* gwefuſau, yn † cyffeſu i'w enw ef.

16 Ond gwneuthur daioni, a chyfrannu, nac anghoſiwch: canys *y* à chyfryw ebyrth y rhyngir bodd Duw.

17 ☙ Ufuddhewch i'ch || blaenoriaid, ac ymddaroſtyngwch: o blegid y maent yn *a* gwylio dros eich eneidiau chwi, megis rhai a fydd rhaid iddynt roddi cyfrif: fel y gallont wneuthur hynny yn llawen, ac nid yn drift: canys difudd i chwi *yw* hynny.

18 *b* Gweddiwch droſom ni: canys yr ydym yn credu fod gennym gydwybod dda, gan ewyllyſio byw yn oneſt ym mhob peth.

19 Ond yr ydwyf yn *c* helaethach yn dymuno gwneuthur o honoch hyn, i gael fy rhoddi i chwi drachefn yn gynt.

20 A *d* Duw yr heddwch, yr hwn a ddug drachefn oddi wrth y meirw ein Harglwydd Ieſu, *e* Bugail mawr y defaid, *f* trwy waed y ‡ cyfammod tragywyddol,

21 A'ch *g* perfFeithio ym mhob gweithred dda, i wneuthur ei ewyllys ef; *b* gan weithio ynoch yr hyn ſydd gymmeradwy yn ei olwg ef, trwy Ieſu Criſt: i'r hwn *y bydd* y gogoniant yn oes oeſoedd. Amen.

22 Ac yr ydwyf yn attolwg *i* chwi *i* frodyr, goddefwch air y cyngor: o blegid *k* mewn byrr eiriau yr anfonais attoch.

23 Gwybyddwch ollwng *ein* brawd *l* Timotheus yn rhydd; gyd â'r hwn, os daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â chwi.

24 Anherchwch eich holl *m* flaenoriaid, a'r holl ſaint. Y mae y rhai o'r Ital yn eich annerch.

25 Gras *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

r Phil. 2. 17 Pen. 11. 26 *s* 1 Cro. 29. 15. Mica 2. 10 Phil. 3. 20. Pen 11. 10 *t* Hoſ. 14. 3 1 Pen. 2. 5. *u* Lef. 7. 12 Sal. 50. 14. *x* Hoſ. 14. 2 † *cydnabod ei.* Di. 3. 6. *y* Mat. 25. 40. ☙ Mat. 16. || Adn. 7. *a* Ezec. 3. 17. *b* Rhuf. 15 30. *c* Phil. 2. 24 Phile. 22. *d* Rhuf. 15 33. *e* Eſa. 63. 11. Io. 10. 11. 1 Ped. 5. 4. *f* Zec. 9. 11 ‡ *Teſta. ment.* *g* 1 Theſ. 2 17. *b* Phil. 2. 13 *i* Sal. 141. 5 2 Tim. 4. 3 *k* 1 Ped. 5. 12. *l* 2 Ti 4. 9. *m* Adn. 17.

¶ At yr Hebreaid yr Yſgrifenwyd o'r Ital.

Epiſtol cyffredinol I A G O yr Apoſtol.

Y C Y N H W Y S I A D.

Yr Epiſtol hwn megis Epiſtolau Pedr, *a* Ioan, *&c. a elwir,* Cyffredinol, *o blegid ei yſgrifennu at yr* Iuddewon *ar waſgar: ſef at y rhai a draflodid gan Erlidiau, &c.*

P E N. I.

1 Am lawenhau mewn blinder: 6 a gweddio mewn ffydd.

IAGO, gwaſanaethwr Duw a'r Arglwydd Ieſu Criſt, at y deuddeg llwyth *a* ſydd ar waſgar, annerch.

2 *b* Cyfrifwch yn bob llawenydd, fy mrodyr, pan ſyrthioch mewn amryw brofedigaethau;

3 Gan wybod, fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu *c* amynedd.

4 Ond caffed amynedd *ei* pherffaith waith; fel y byddoch berffaith a chyfan, *d* nid yn ddiffygiol mewn dim.

5 Os bydd ar neb o honoch eiſiau doethineb, gofynned gan Dduw, yr hwn ſy'n rhoi yn *e* haelionus i bawb, ac heb ddannod; a hi *f* a roddir iddo ef.

6 Eithr gofynned mewn ffydd, *g* heb ammheu dim: canys yr hwn ſydd yn ammeu, ſydd gyffelyb i don y môr, a chwelir ac a denir gan y gwynt.

7 Canys *h* na feddylied y dyn hwnnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.

8 Gŵr *i* dau-ddyblyg ei feddwl *ſydd* anwaſtad yn ei holl ffyrdd.

9 Y brawd o radd iſel, gorfoledded yn ei *k* oruchafiaeth:

10 A'r cyfoethog, yn ei *l* ddaroſtyngiad: canys megis *m* blodeuyn y glaſwelltyn y diflanna efe.

11 Canys *n* cyfododd yr haul gyd â gwres, a gwywodd y glas-welltyn, a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch ei bryd ef a gollodd: o felly hefyd y diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.

12 *p* Gwyn ei fyd y gŵr ſydd yn goddef profedigaeth: canys pan fyddo profedig, efe a dderbyn *q* goron y bywyd, *r* yr hon a addawodd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef.

13 ¶ Na ddyweded neb pan demtier ef, Gan Ddûw y'm temtir. Canys Duw ni's gellir ei demtio a drygau, ac *s* nid yw efe yn temtio neb.

14 Canys yna y temtir pob un, pan y *t* tynner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun.

15 Yna chwant, wedi *u* ymddwyn, a eſgor ar bechod: pechod hefyd, pan orphener, a eſgor ar farwolaeth.

16 Fy mrodyr anwyl, na *x* chyfeiliornwch.

17 Pob rhoddiad daionus, a phob rhodd berffaith, oddi uchod y mae, yn y diſgyn oddi wrth Dad y goleuni, gyd â'r hwn ☙ nid oes gyfnewidiad, na chyfgod troedigaeth.

18 *a* O'i wir ewyllys yr ynnillodd efe nyni trwy air y gwirionedd, fel y byddem *b* flaen-ffrwyth o'i greaduriaid ef.

19 Felly gan hynny, fy mrodyr anwyl,

n Io. 4. 10. *o* Di. 22. 5. Sal. 103. 15 *p* Job 5. 17 Sal. 94. 12. *q* Rhuf. 8. 18. 1 Co. 9. 25. *r* Dat. 2. 10. *s* Mat. 10. 32. *t* Eſa. 65. 12. Sal. 5. 5. *u* 1 Bren. 21. 4. Rhuf. 1. 27 *x* Sal. 7. 14 Ezec. 18. 4 Mat. 12. 35 *x* Heb. 12. 13. *y* Rhuf. 11. 36 ☙ Mal. 3. 6 *a* Rhuf. 9. 11. *b* Exo. 23. 16. Jer. 2. 3.

bydded

c Di. 8. 14. Preg. 5. 1. Di. 17. 27.
d Preg. 7. 9
e Gen 4. 6. Pen. 3. 6.
f Col. 3. 8.
1 Ped. 2. 1.
g 1 Thef. 2. 13.
h Io. 13. 17
i Luc 6. 49.
k Gal. 3. 1.
l Heb. 2. 1.
m 2 Cor. 3. 18.
n Pen. 1. 12 Io. 8. 11.
o Io. 13. 17
* *ffrwyno.* Sal. 34. 13.
a 39. 1.
1 Pedr 3. 10.
p 2 Tim. 3. 5.
q Judas 23
a Phil. 2. 9. Heb. 1. 3.
b Lef. 19. 15. Diar. 18. 5. Judas 16.
* *ſynagog.*
† *yn iawn, neu, fel y gwreddai i ni.*
‡ Wedi ymddidoli yn eich myſg eich hunain.
c Mat. 11. 25. Eph. 1. 4.
d 1 Cor. 1. 27. Dat. 2. 9.
e Di. 30. 9.
1 Tim. 6. 9
f Rhuf. 2. 24.
1 Tim. 6. 1
g Lef. 19. 18.
Rhuf. 13. 9
h Adn. 1.
i Lef. 15. 15. Deut. 1. 17
k Deut. 27. 26. Mat. 5. 19. Gal. 3. 10.
l Exo. 20. 13.
m Mat. 23. 3. Pen. 1. 25.
n Mat. 25. 41. Luc 16. 24
o Mat. 7. 25. Pen. 1. 25.

c bydded pob dyn eſgud i wrando, diog i lafaru, diog i ddigoſaint.

20 Canys *e* digofaint gŵr nid yw yn cyflawni cyfiawnder Duw.

21 O herwydd pa ham rhoddwch heibio *f* bob budreddi, a helaethrwydd malais; a thrwy addfwynder *g* derbyniwch yr impiedig air, yr hwn a ddichon gadw eich eneidiau.

22 A byddwch *h* wneuthurwyr y gair, ac nid gwrandawyr yn unig, gan eich twyllo eich hunain.

23 O blegid *i* os yw neb yn wrandawr y gair, ac heb fod yn wneuthurwr, y mae hwn yn debyg i ŵr yn edrych ei wyneb-pryd naturiol *k* mewn drych:

24 Canys efe a'i hedrychodd ei hun, ac a aeth ymaith, ac yn y man efe a *l* anghofiodd pa fath ydoedd.

25 Eithr yr hwn a *m* edrych ar berffaith *n* gyfraith rhyddid, ac a barhao *ynddi*, hwn, heb fod yn wrandawr anghofus, ond gwneuthurwr y weithred, *o efe* a fydd ddedwydd yn ei weithred.

26 Os yw neb yn eich myſg yn cymeryd arno fod yn grefyddol, heb * attal ei dafod, ond twyllo ei galon ei hun, ofer *yw* crefydd hwn.

27 Crefydd bur, a dihalogedig ger bron Duw, a'r Tad, yw hyn; Ymweled à'r amddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, *a'i* gadw ei hun yn *q* ddifry cheulyd oddi wrth y byd.

PEN. II.

1 *Na ddylid derbyn wyneb cyfoethog, na diſtyru'r tlawd.* 14 *Ffydd jyw yn dwyn ffrwyth.* 19 *Ffydd banefol gan Ddiafol.*

FY mrodyr, na fydded gennych ffydd ein Harglwydd ni Iefu Grift, *ſef Arguwyd y a* gogoniant, gyd â *b* derbyn wyneb.

2 O blegid os daw i mewn i'ch * cynulleidfa chwi ŵr à modrwy aur, mewn dillad gwychion, a dyfod hefyd *yn* tlawd mewn dillad gwael;

3 Ac edrych o honoch ar yr hwn ſydd yn gwiſgo y dillad gwychion, a dywedyd wrtho, Eiſtedd di yma † mewn lle da; a dywedyd wrth y tlawd, Saf di yna, neu eiſtedd yma is law fy ſtol draed i:

4 Onid ydych ‡ dueddol ynoch eich hunain? ac chwi a aethoch yn farnwyr meddyliau drwg?

5 Gwrandewch, fy mrodyr anwyl; *c* Oni ddewiſodd Duw *d* diodion y byd hwn yn ‖ gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas yr hon a addawodd efe i'r rhai ſydd yn ei garu ef?

6 Eithr chwithau a ammharchaſoch y tlawd. Onid yw y cyfoethogion yn eich *e* gorthrymmu, ac yn eich tynnu ger bron brawdleoedd?

7 Onid ydynt hwy yn *f* cablu yr enw rhagorol, yr hwn a elwir arnoch chwi?

8 Os cyflawni yr ydych y gyfraith frenhinol yn ol yr yſgrythur, *g* Car dy gymydog fel ti dy hun; da yr ydych yn gwneuthur:

9 Eithr os *h* derbyn wyneb yr ydych, yr ydych yn gwneuthur pechod, ac yn cael eich argyoeddi gan y *i* gyfraith megis troſeddwyr.

10 Canys pwy bynnag a gadwo'r gyfraith i gyd oll, ac a ballo mewn un *pwnc*, *k* y mae efe yn euog o'r cwbl.

11 Canys y neb a ddywedodd, Na odineba; a ddywedodd hefyd, *l* Na ladd. Ac os ti ni odinebi, etto a leddi, yr wyt ti yn troſeddu'r gyfraith.

12 Felly dywedwch, ac felly gwnewch, megis rhai a fernir wrth *m* gyfraith rhyddid.

13 Canys *n* barn ddidrugaredd fydd i'r hwn ni wnaeth drugaredd; ac y mae trugaredd yn o gorfoleddu yn erbyn barn.

14 Pa fudd *yw*, fy mrodyr, os dywaid neb fod ganddo ffydd, ac *p* heb fod ganddo weithredoedd? *q* A ddichon ffydd ei gadw ef?

15 Eithr os bydd *r* brawd neu chwaer yn noeth, ac mewn eiſiau beunyddiol ymborth;

16 A *s* dywedyd o un o honoch wrthynt, Ewch mewn heddwch, ymdwymnwch, ac ymddigonwch; etto heb *t* roddi iddynt angenrheidiau'r corph; pa lês *ſydd?*

17 Felly ffydd hefyd, oni bydd ganddi weithredoedd, marw yw, ‖ *a hi* yn unig.

18 Eithr rhyw un a ddywaid, Tydi ffydd ſydd genuyt, minnau gweithredoedd ſydd gennyf: *u* dangos i mi dy ffydd di trwy dy weithredoedd, a *x* minnau trwy fy ngweithredoedd a ddangoſaf i ti fy ffydd innau.

19 *y* Credu yr wyt ti mai un Duw ſydd; da yr wyt ti yn gwneuthur. Y mae y ✠ cythreuliaid hefyd yn credu ac yn crynu.

20 Eithr a fynni di wybod, O ddyn ofer, am ffydd heb weithredoedd, *a mai* marw yw?

21 *b* Abraham ein tad ni, onid o weithredoedd y cyfiawnhawyd ef, *c* pan offrymmodd efe Iſaac ei fab ar yr allor?

22 Ti a weli *d* fod ffydd yn cyd-weithio à'i weithredoedd ef, a thrwy weithredoedd fod ffydd wedi ei *e* pherffeithio.

23 A chyflawnwyd yr yſgrythur yr hon ſydd yn dywedyd, *f* Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn *g* gyfiawnder: a *h* Chyfaill Duw y galwyd ef.

24 Chwi a welwch gan hynny *i* mai wrth weithredoedd y cyfiawnheir dyn, ac nid trwy ffydd * yn unig.

25 Yr un ffunud hefyd, *k* Rahab y buttain, onid o weithredoedd y cyfiawnhawyd hi, pan dderbyniodd hi *y* cenhadau, a'u danfon ymaith ffordd arall?

26 Canys fel y mae'r corph heb yr yſpryd yn farw, felly hefyd ffydd heb weithredoedd, *i* marw yw.

ffrwyth. *k* Ioſ. 2. 1, 11. Heb. 11. 31,

PEN. III.

1 *Na ddylid ſod yn fyrbwyll i farnu, yn bytrath ffrwyno'r tafod.*

a NA fyddwch feiſtraid lawer, fy mrodyr, gan wybod y derbyniwn ni farnedigaeth fwy.

2 Canys *b* mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro. *c* Od oes neb heb lithro ar air, *d* gŵr perffaith *yw* hwnnw, yn gallu ffrwyno'r holl gorph hefyd.

3 Wele, yr ydym ni yn rhoddi *e* ffrwynau ym mhennau'r meirch i'w gwneuthur yn ufudd i ni; ac yr ydym yn troi eu holl gorph hwy oddi amgylch.

4 Wele, y llongau hefyd, er eu maint, ac er eu gyrru gan wyntoedd creulon, *f* a droir oddi amgylch â llyw bychan, lle *g* mynno'r llywydd.

5 Felly hefyd *g* y tafod, aelod bychan yw, ac yn ſiroſio pethau mawrion. Wele, faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei ennyn!

6 A'r tafod, i tân *ydyw*, byd o anghyfiawnder. Felly y mae'r tafod wedi ei oſod ym mhlith ein haelodau ni, fel *h* y mae yn halogi yr holl gorph, ac yn goſod * troell naturiaeth yn ffiam; ac wedi ei wneuthur yn ffiam gan uffern.

7 Canys † holl nattur gwyllfilod, ac adar, ac ymluſgiaid, a'r pethau yn y môr, a ddofir ac a ddofwyd gan ‡ nattur ddynol:

8 Eithr y tafod *i* ni ddichon un dyn ei ddofi: drwg anllywodraethus *ydyw*, yn llawn *m* gwenwyn marwol.

p Gal. 5. 6. Heb. 6. 9.
q Adn. 19. Mat. 7. 21.
r 1 Cor. 4. 11. Heb. 11. 37.
s Di. 25. 14
1 Ioan 3. 8.
t Mat. 10. 41.
‖ Groeg, *wrthi ei bun*,
1 Cor. 13. 3
u Mat. 7. 17.
x 1 Ioan 4. 16, 17.
a 3. 18, 19.
y Act. 8. 13.
✠ Mat. 8. 29.
a Mat. 3. 10.
b Mat. 3. 9.
c Gen. 22. 12.
d Gal. 5. 6. Heb 11. 17
e 1 Theſ. 3. 10.
1 Io. 5. 13.
f Gen. 15. 6
g Rhuf. 4. 13.
h Gen. 18. 17. Eſa. 41. 8. 2 Cron. 20. 1-3. Io. 15. 15.
* *ddi-*
i Adn. 20.

a Mat. 23. 8. Rhuf. 2. 21
b Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8.
c Sal. 34. 12, 13. *d* Mat. 12. 37.
e Sal. 32. 9.
a 39. 1. Pen. 1. 26.
f Eſa. 28. 29.
g Diar. 12. 18. *a* 15. 2.
b Sal. 12. 3. Diar. 14. 3.
i Di. 26. 18
k Mat. 15. 18.
* *bwyl.*
† *pob rhyw gwyllfilod.*
‡ *dynoliaeth.*
l Sal. 51. 15
m Sal. 140. 3. Rhuf. 1. 30

Pen. i. *Adn* 20.] Ni ddichon dyn goſpi fel Duw! am hynny gadawed ei gynddareddu, a'i gynfigen anghriſ'nogaidd, *Sal.* lxxii. 1. *Pen.* iv. 11.] Pen. iii. *Adn.* 6.] *Tân, byd o anghyfiawnder.* Y mae tafod llygredig yn nurddo pob aelod---trwy gyffroi anwydau digofus, neu chwantau pechadurus! ſy'n dygyfor fel môr; yn goddeithio fel ffiam angerddol; i ddifetha pob rhinwedd o'n plith, a chablu *Duw* o fyſg dynion! wedi ei kyneu gan uffern! Gwae'r tafod! y'n trafod jaith ddiffaith bob dydd, Yn dagwyddyw fore yn uffern y byed!

Exod. v. 3, 4. *Dat.* xxii. 15.

† Seph. 3. 13.
n Gen. 1. 26. Col. 3. 10.
‡ Sal. 12. 2.
o Rhuf. 12. 14.
a 1 Tim. 5. 3 Tit. 1. 11.
p Mat. 7. 16.
* Heb.
q Sal. 107. 43. Hof. 14. 9.
r Di. 4. 23. Mat. 15. 19 Rhuf. 13. 13.
s Rhuf. 2. 17. 23.
t Io. 3. 12. Judas 19.
u 1 Co. 3. 3
x 1 Co. 2. 7 Pen. 1. 17.
y Zec. 8. 19
z Io. 15. 8.
a D. 11. 18 Hof. 10. 12. Phil. 1. 11. Heb. 12. 11.

x Rhuf. 7. 23. Gal. 5. 17.
1 Pedr 2. 11.
b Hag. 1. 6. Mal. 2. 2, 3.
* Lladd, neu, aberthu fel Balaam, ond heb y llwyddiant eddymuneut,
2 Bren. ix. 22.
c Job 27. 9. Sal. 66. 18. Esa. 1. 15.
† Os caiff y Bibl ei ddibrisio,

Ni chair llwyddiant er gweddio
2 Bren. ix. 22.
d Mat. 13. 39.
e 1 Ioan 2. 15. Zeph. 1. 18
2. 3. 8.
f Mat. 6. 24.
g Gen. 6. 5. Rhuf. 7. 7. Pen. 1. 15.
h Mat. 13. 12.
Rhuf. 5. 20.
i Sal. 138. 6.
1 Ped. 5. 5.
k Galar. 3. 17.
l Eph. 4. 27
1 Ped. 5. 9.
m Jer. 4. 14.
11. Mat. 16. 4.
7. 21. Rhuf. 14. 4.

9 Ag ef yr ydym yn † bendithio Duw a'r Tad; ag ef hefyd yr ydym yn melldithio dynion, n a wnaethpwyd ar lun Duw.
10 O'r un genau y mae yn ‡ dyfod allan fendith a melldith. Fy mrodyr, o ni ddylai y pethau hyn fod felly.
11 A ydyw ffynnon o'r un llygad yn rhoi dwfr melus a chwerw?
12 A ddichon y pren figys, fy mrodyr, ddwyn olifaid? neu winwydden, p figys? felly ni ddichon un ffynnon * roddi dwfr halit a chroyw.
13 Pwy ſydd q ŵr doeth, a dyallus yn eich plith? dangoſed trwy ymarweddiad da, ei weithredoedd mewn addfwynder doethineb.
14 Eithr od oes gennych gynfigen chwerw ac ymryſon yn eich r calon, na fyddwch s ffroſtwyr a chelwyddog yn erbyn y gwirionedd.
15 Nid yw y doethineb hwn yn diſgyn oddi uchod; t ond daearol, anianol, cythreulig yw.
16 Canys lle mae u cynfigen ac ymryſon, yno y mae anrhefn, a phob gweithred ddrwg.
17 Eithr y x doethineb ſydd oddi uchod, yn gyntaf pur ydyw, gwedi hynny y heddychlon, boneddigaidd, hawdd ei thrin, llawn trugaredd a x ffrwythau da, yn ddi-ragfarn, a diragrith.
18 A a ffrwyth cyfiawnder a heuir mewn heddwch i'r rhai ſydd yn gwneuthur heddwch.

PEN. IV.

1 Am gweiddyn ymrafael, 4 angbymadroldeb. 13 Rhybyg bydolion. 14 Breuder bywyd dyn.

OBa le y mae rhyfeloedd ac ymryſonau yn eich plith chwi? onid oddi wrth hyn, ſef eich melus-chwantau a y rhai ſydd yn rhyfela yn eich aelodau?
2 Chwennychu yr ydych, ac b nid ydych yn cael: * cynfigennu yr ydych ac ei-ddigeddu, ac nid ydych yn gallu cyrhaeddyd: ymladd a rhyfela yr ydych, ond nid ydych yn cael, am nad ydych yn gofyn.
3 c Gofyn yr ydych, ac † nid ydych yn derbyn, o herwydd eich bod yn gofyn ar gam, fel y galloch eu treulio ar eich melus-chwantau.
4 Chwi d odinebwyr, a godineb-wragedd, oni wyddoch chwi fod e cyfeillach y byd yn elyniaeth i Dduw? pwy bynnag gan hynny a ewyllyſio fod yn f gyfaill i'r byd, y mae yn elyn i Dduw.
5 A ydych chwi yn tybied fod yr ſgrythur yn dywedyd yn ofer, g At gynfigen y mae chwant yr yſpryd a artrefa ynom ni?
6 Eithr rhoddi b gras mwy y mae efe: o herwydd pa ham y mae yn dywedyd, Y mae Duw yn gwrthwynebu'r beilchion, ond yn i rhoddi gras i'r rhai goſtyngedig.
7 ‡ Ymddaroſtyngwch gan hynny i Dduw. / Gwrthwynebwch ddiafol, ac efe a ffy oddi wrthych.
8 m Neſewch at Dduw, ac efe a neſa attoch. chwi n Glanhewch eich dwylaw, chwi bechaduriaid; a phurwch eich calonnau, o chwi a'r meddwl dau-ddyblyg.
9 p Ymofidiwch, a galerwch, ac wylwch, troer eich chwerthin chwi yn alar, a'ch llawenydd yn driſtwch.
10 Ymddaroſtyngwch ger bron yr Arglwydd, ac efe a'ch r dyrchafa chwi.
11 Na ddywedwch yn s erbyn eich gilydd, frodyr. Y neb ſydd yn dywedyd yn erbyn ei frawd, ac yn t barnu ei frawd, y mae efe yn dywedyd yn erbyn y gyfraith, ac yn barnu'r gyfraith: ac od wyt ti yn barnu'r gyfraith, nid wyt ti u weuthurwr y gyfraith, eithr barnwr.
12 Un u gofodwr cyfraith ſydd, yr

hwn a ddichon gadw a cholli. x Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu arall?
13 ¶ ‡ Felly yn awr, y rhai ydych yn dywedyd, Heddyw neu foru y ni a awn i'r cyfryw ddinas, ac a aroſwn yno flwyddyn, ac a farchnattawn, ac a ynnillwn;
14 Y rhai ni wyddoch beth a ſydd y foru. Canys beth ydyw eich einioes chwi? Canys tarth ydyw, yr hwn ſydd dros ychydig yn ymddangos, ac wedi hynny yn a diflannu.
15 Lle y dylech ddywedyd, b Os yr Arglwydd a'i myn, ac os byw fyddwn, ni a wnawn hyn, neu hynny.
16 Eithr yn awr c gorfoleddu yr ydych yn eich ymffroſt. d Pob cyfryw orfoledd, drwg ydyw.
17 Am hynny, i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, e pechod ydyw iddo.

PEN. V.

1 Am gyfoethogion drygionus. 7 Cyngor i'r duwiol.

FELLY yn awr, a chwi gyfoethogion, wylwch ac udwch am eich trueni ſydd yn dyfod arnoch.
2 Eich b cyfoeth a bydrodd, a'ch gwiſgoedd a fwyttawyd gan bryfed.
3 Eich aur a'ch c arian a rydodd; a'u rhwd hwnnt a fydd yn dyſtiolaeth yn eich erbyn chwi, ac a fwytty eich cnawd chwi fel tân. d Chwi a gaſglaſoch dryſor yn y dyddiau diweddaf.
4 Wele, y mae e cyflog y gweithwyr, a fedafant eich maeſydd chwi, yr hwn a gam-attaliwyd gennych, yn llefain: a llefau y rhai a fedafant, a ddaeth i mewn i gluſtiau Arglwydd y lluoedd.
5 g Moethus fuoch ar y ddaear, a thrythyllu; meithrin eich calonnau a wnaethoch, megis mewn dydd lladdedigaeth.
6 Condemniaſoch a lladdaſoch y cyfiawn; ac yntau heb b ſefyll i'ch erbyn.
7 Gan hynny dioddefwch yn amynedd-gar, frodyr, hyd * ddyfodiad yr Arglwydd. Wele, y mae y llafurwr a ddiſgwyl am werthfawr ffrwyth y ddaear, yn amynedd-gar wrtho, nes iddo dderbyn i y gwlaw cynnar a'r diweddar.
8 Byddwch chwithau hefyd amynedd-gar; cadarnhewch eich calonnau: o blegid k dyfodiad yr Arglwydd a neſaodd.
9 Na rwgnechwch yn erbyn eich gilydd, frodyr, fel na'ch condemnir: wele, l y mae y Barnwr yn ſefyll wrth y drws.
10 Cymmerwch, fy mrodyr, y m proffwydi, y rhai a lafaraſant yn enw yr Arglwydd, yn ſiampl o ddioddef blinder, ac o hir-ymaros.
11 Wele, n dedwydd y cyfrifwn y rhai dioddefus. Chwi a glywioch am o amynedd Job, ac a welioch p ddiben yr Arglwydd: o blegid q trofturiol iawn yw yr Arglwydd, a thrugarog.
12 ¶ Eithr † o flaen pob peth, fy mrodyr, r na thyngwch, nac i'r nef, nac i'r ddaear, nac un llw arall: eithr bydded eich ie chwi yn ie, a'ch nag ê yn nag ê; fel na ſyrthioch i farnedigaeth.
13 A oes neb yn eich plith mewn adfyd? s gweddied. A oes neb yn eſmwyth arnoi? t caned ſalmau.
14 A oes neb yn eich plith yn glaf? u galwed atto henuriaid yr eglwys; a x gweddiant hwy droſto, x gan ei enneinio ag olew yn enw yr Arglwydd:
15 A y gweddi'r ffydd a iacha'r claf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i fyny; ac os bydd wedi gwneuthur pechodau, hwy a faddeuir iddo.
16 Cyffeſwch eich camweddau bawb i'ch gilydd, a gweddiwch dros eich gilydd, fel y'ch iachaer. Llawer a ddichon a taer weddi y cyfiawn.
17 Dyn oedd Elias, ‡ yn gorfod di-oddef, fel ninnau, ac b mewn gweddi efe a weddiodd na byddai wlaw: ac ni bu

n Esa. 1. 16.
o Sal. 119. 136.
p Pen. 1. 8.
q Sal. 18.
r Tit. 3. 2.
s Mat. 11, 14.
t Sal. 18.
u Mat. 23. 8.
x Rhuf. 14. 4.
x Esa. 32. 2. Mat. 23. 8.
x Rhuf. 9. 20.
y Diar. 27. 1.
Esa. 46. 12. Luc 12. 18
‡ dywed. Groeg, dwg gyſn.
x Luc 12. 20.
a Job 7. 7.
b Rhuf. 1. 10.
c 1 Sam. 2. 3.
d 1 Cor. 5. 6.
e Luc 12. 47.

a Diar. 11. 28. Am. 6. 7. Dat. 18. 19.
b Mat. 6. 20.
c Mat. 6. 19.
d Rhuf. 2. 5.
1 Tim. 4. 1
1 Ioan 2. 18.
e Lef. 19. 13.
Job 31. 38. Mal. 3. 5.
f Diar. 23. 11. Deut. 24. 15.
g Dat. 17. 7.
h Sal. 10. 14. Esa. 53. 7.
* ymdaang-oſad.
i Deut. 11. 14. Zec. 10. 1.
2 Ped. 3. 8.
k Ioan 5. 22 Act. 10. 41
m Mat. 5. 12. Heb. 12. 1.
Esa. 5. 2. Mat. 5. 10. 2 Cor. 2. 14
Job 1. 21.
n Job 42. 11.
o Phil. 2. 27 2 Tim. 4. 20.
x Marc 6. 13. Exo. 32. 11, 14.
‡ o'r un gyfflelyb dymmer a ninnau, neu, yr ymattimio ag ninnau, Act. xiv. 15.
b 1 Bren. 17. 1.

gwlaw ar y ddaear dair blynedd a chwe' mis.

t 1 Bren. 18. 41. 18 Ac efe a weddiodd *t* drachefn; a'r nef a roddes wlaw, a'r ddaear a ddug ei ffrwyth.

19 ¶ *Fy* mrodyr, od aeth neb o honoch ar *d* gyfeiliorn oddi wrth y gwirionedd, *e* a throi o ryw un ef;

d Mal. 2. 8. *e* a Mat. 18.

20 Gwybydded, y bydd i'r hwn a drodd bechadur oddi wrth gyfeiliorni ei ffordd, *f* gadw enaid rhag angau, a *g* chuddio lliaws o bechodau.

15. *f* Rhuf. 11. 14. *g* Sal. 32. 1.

Epistol cyntaf cyffredinol PEDR yr Apostol.

Y CYNHWYSIAD.

Yr Epistol a 'sgrifenwyd, at yr Iuddewon *ar wasgar*; *nid at bawb, either at* Etholedigion *trwy Râs*; *a alwyd, gan mwyaf, trwy Weinidogaeth* Pedr; *yr hwn oedd* (*nid yn Ben ar bawb, fel* Pab, *ond*) *yn* Apostol i'r rhai o'r Enwaediad; *Gal.* ii. 8, 9.

PEN. I.

1 *Bendithio Duw am ddoniau ei râs.* 13 *Cyngor i fyw yn ddiwiol.*

PEDR, apostol Iesu Grist, at y dieithriaid *a* fydd ar wasgar ar hyd Pontus, Galatia, Cappadocia, Asia, a Bithynia,

2 Etholedigion yn ol *b* rhagwybodaeth Duw Dad, trwy sancteiddiad yr Yspryd, i ufudd-dod, a thaenelliad gwaed Iesu Grist. *c* Gras i chwi a heddwch a amlhaer.

3 Bendigedig *fyddo* Duw a Thad ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn yn ol ei *d* fawr drugaredd a'n hadgenhedlodd ni i obaith bywiol, trwy adgyfodiad Iesu Grist oddi wrth y meirw,

4 I *e* etifeddiaeth anllygredig, a dihalogedig, a diddiflannedig, ac ynghadw yn y nefoedd i ni.

5 Y rhai trwy allu Duw y'nym *f* gadwedig trwy ffydd i iachawdwriaeth parod i'w datguddio yn yr amser *g* diweddaf.

6 Yn yr hyn yr ydych yn * mawrlawenhau, er eich bod ychydig yr awr hon (os *h* rhaid yw) mewn tristwch, trwy amryw brofedigaethau:

7 Fel y caffer i profiad eich ffydd chwi, yr hwn sydd werthfawrocach na'r aur colladwy (+ cyd profer ef trwy dân) er mawl, ac anrhydedd, a gogoniant, yn *h* ymddangosiad Iesu Grist:

8 Yr hwn, er *i* na's gwelsoch, yr ydych yn ei garu; yn yr hwn, heb fod yr awr hon yn *ei* weled, ond yn credu, *m* yr ydych yn mawr-lawenhau â llawenydd anrhaethadwy a gogoneddus:

9 Gan dderbyn diwedd *n* eich ffydd, *sef* iachawdwriaeth *eich* eneidiau.

10 Am yr hon iachawdwriaeth yr ymofynodd, ac y manwl-chwiliodd *o* y proffwydi, y rhai a brophwydasant am y *q* gras *a ddaeth* i chwi:

11 Gan chwilio pa bryd, neu *r* pa ryw amser, yr oedd *s* Yspryd Crist, yr hwn oedd ynddynt, yn ei hysbysu, pan oedd efo yn rhag-dystiolaethu dioddefaint Crist, a'r *t* gogoniant ar ol hynny.

12 I'r rhai y datguddiwyd, nad iddynt hwy eu hunain, *u* ond i ni, yr oeddynt yn gweini *yn* y pethau a fynegwyd yn awr i chwi, gan y rhai a efangylasant i chwi *x* trwy'r Yspryd Glân, yr hwn a ddanfonwyd o'r nef; y ar yr hyn bethau y mae'r angylion yn chwennychu edrych.

13 O herwyddd pa ham, ∝ gan wregysu lwynau eich meddwl, a bod yn *a* sobr, gobeithiwch yn berffaith am y *b* gras a ddygir i chwi yn natguddiad Iesu Grist;

14 Fel plant ufudd-dod, heb *c* gydymagweddu â'r trachwantau o'r blaen yn eich *d* anwybodaeth:

15 Eithr megis y mae y neb a'ch galwodd chwi yn sanctaidd, byddwch chwithau hefyd sanctaidd ym mhob *e* ymarweddiad:

16 O blegid y mae'n ysgrifenedig, *f* Byddwch sanctaidd; canys sanctaidd ydwyf fi.

17 Ac os ydych yn galw ar y Tad, yr hwn sydd heb dderbyn wyneb yn barnu yn ol gweithred pob un, *g* ymddygwch mewn ofn dros amser eich *h* ymdeithiad:

18 Gan wybod nad â phethau llygredig, *megis* arian neu aur, y'ch prynwyd oddi wrth eich *i* ofer ymarweddiad, *yr hon a gaufoch trwy k* draddodiad y tadau;

19 Eithr à gwerthfawr *l* waed Crist, *m* megis oen difeius a difrycheulyd:

20 Yr hwn yn wir a *n* rag-ordeiniwyd cyn sylfaenu'r byd, eithr a *o* eglurwyd yn yr amseroedd diweddaf er eich mwyn *p* chwi;

21 Y rhai ydych *q* trwyddo ef yn credu yn Nuw, yr hwn a'i cyfododd ef oddi wrth y meirw, ac a roddodd iddo ef *r* ogoniant, fel y byddai eich ffydd chwi a'ch gobaith yn Nuw.

22 ¶ Gweli *s* puro eich eneidiau, * yn ufudd-dod y gwirionedd, trwy'r Yspryd, i trawdgarwch diragrith, *t* cerwch eich gilydd o galon bur yn ehelaeth:

23 Wedi eich *u* ail eni, nid o had llygredig, eithr anllygredig, *x* trwy air Duw, *yr hwn* sydd yn byw ac yn parhau yn dragywydd:

24 Canys pob cnawd fel glaswelltyn *yw*, a holl ogoniant dyn fel blodeuyn y glas-welltyn. Gwywodd y glas-welltyn, a'i flodeuyn a syrthiodd:

25 Eithr gair yr Argiwydd sydd yn aros yn ∝ dragywydd: A hwn yw'r gair a bregethwyd i chwi.

a Ioan 7. 35. Iago 1. 1. Pen. 2. 11. *b* Rhuf. 8. 29. *c* Mat. 13. 23. Col. 1. 10. *d* Tit. 3. 5. *e* 1 Cor. 15. 53. Dat. 21. 27 *f* Ioan 10. 28. *g* 1 Tim. 6. 15. * Gr. *llawnnu o lawenydd*, *h* Act. 20. 24. *i* Phil. 3. 9. † *a brofir hefyd trwy dân*, 1 Cor. 3. 13. *k* Act. 3. 21. *l* Heb. 11. 1 *m* Rhuf. 5. 2. *n* Rhuf. 10. 14. *o* Io. 33. 6. *p* Dan. 9. 24. *q* Mat. 13. 11. *r* Gen. 49. 10. *s* 2 Pedr 1. 21. *t* Luc 24. 26. *u* Adn. 10. *x* Act. 2 4. *y* Eph. 3. 10. ∝ Luc 12. 35. *a* Luc 21. 34. *b* Eph. 1. 6. *c* Gen. 7. 1. Rhuf. 12. 2 Eph. 4. 22. *d* Act. 17. 30. *e* Mat. 3. 15. 1 Thef. 5. 23. 2 Pedr 3. 11. *f* Lef. 11. 44. *g* 2 Cor. 7 1. *h* Heb. 11. 13. *i* Mat. 15. 2. Rhuf. 1. 22 *k* Ezec. 20. 18. *l* Act. 20. 28. Eph. 1. 7. Dat. 5. 9. *m* Exo. 12. 5. *n* Act. 10. 42. *o* Gal. 4. 4. 1 Tim. 3. 16. *p* Adn. 10. *q* Ioan 14. *r* 1 Phil. 2. 9. *s* Tit. 3. 5. * Groeg, *ynguran-dawiad*. *t* Ioan 13. 35. *u* Ioan 3. 6. *x* Luc 8. 5. Iago 1. 18. *y* Sal. 39. 5. Iago 1. 12.

PEN. II.

1 *Am atbrawiaeth bur* 5 *offeiriadaeth yſprydol*, &c.

WEDI *a* rhoi heibio gan hynny bob drygioni, a phob twyll, a rhagrith, a chynnigen, a phob gogan air.

2 Fel rhai bychain newydd-eni, *b* chwennychwch * ddiddwyll laeth y gair, fel y cynnyddoch trwyddo ef:

3 Os *c* profasoch *fod* yr Argiwydd yn dirion.

4 At yr hwn *yr ydych* yn *d* dyfod, *megis at* faen bywiol, *e* gwrthodedig *yn wir* gan ddynion, eithr *f* etholedig gan Dduw a gwerthfawr.

5 A chwithau, megis meini bywiol, ydych wedi eich *g* adeiladu yn *h* dŷ yſprydol, yn *i* offeiriadaeth sanctaidd, i offrymmu aberthau *k* yſprydol, cymmeradwy gan Dduw trwy Iesu Grist.

6 O herwydd pa ham y cynhwyſir yn yr ysgrythur, || Wele, yr ydwyf yn gosod yn Sion ben congl-faen, etholedig a gwerthfawr: a'r hwn a gred ynddo ni's gwaradwyddir.

7 I chwi gan hynny, y rhai ydych yn credu, *y mae* yn † urddas: eithr i'r anufuddion, y'*l* maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwnnw a wnaed yn ben y gongl,

8 Ac yn faen tramgwydd, ac yn *m* graig rhwyſtr, i'r *rhai* ſy'n tramgwyddo wrth

a Eph. 4. 22. Col. 3. 8. Iago 1. 21. *b* Io. 6. 27. * *rheſymmol a digymmyſg.* *c* Io. 10. 4. Pen. 4. 11. *d* Io. 6. 35. *e* Eſa. 118. 22. *f* Eſa. 42. 1. Luc 23. 35. *g* Mat. 16. 18. *h* Heb. 3. 6. *i* Eſa. 61. 6. *k* Hoſ. 14. 2. Mal. 1. 11. Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15.

P p p 2 y

|| Eſa. 28. 16. Rhuf. 9. 33. † *werth*, neu, *anrhydedd*. *l* Adn. 4. *m* Rhuf. 11. 33.

Pen. ii. *Adn.* 7.] *Amufuddion.* Sef, i'r rhai *ni chredant* y bydd edliw byth, "y *Maen* a wrthododd yr adeiladwyr *bunnau* a aeth yn Ben-congl!" a phan orphennir yr adeilad, pob Llygad a'i gwel: a'i wrthodwyr a welant eu hynfydrwydd, a holl lwythau'r ddaear a alarant o'i blegid. *Sal.* cii. 16. *Mat.* xxiv. 30.

h Act. 13. 45, 46.
i Rhuf. 9. 22, 23.
k Exo. 19. 6.
l Dat. 1. 6.
p Can. 5. 16.
q Col. 1. 13.
r Hof. 2. 2.
s Rhuf. 9. 25
t 1 Cro. 29. 25.
Heb. 11. 13
v Rhuf. 7. 23.
Iago 4. 1.
u Col. 4. 5.
x Mat. 5. 16.
y Luc 19. 44.
z Act. 5. 29.
Rhuf. 13. 1
Tit. 3. 1.
a Preg. 5. 8.
b Job 29. 17.
Rhuf. 13. 4
c Tit. 2. 8.
d Mat. 17. 26.
Gal. 5. 1, 13.
e 1 Cor. 7. 22.
f Rhuf. 13. 7.
Phil. 2. 3.
g Pen. 1. 22
Heb. 13. 1.
h Gen. 42. 18.
Mat. 22. 21
i 2 Sam. 1. 14.
k Eph. 6 5.
Tit. 2. 9.
‡ *gofal*,
Mat. 22. 16
‖ *chwredig*.
l Mat. 5. 46
m Gen. 39. 20.
2 Tim. 1. 12.
n Adn. 19.
o Mat. 10. 38.
Pen. 3. 17.
p Pen. 3. 18.
r 1 Ioan 2. 6.
s Eſa. 53. 9.
t Mat. 27. 39. * *rhoddodd ar y neb*, Luc 23. 46. *t* Heb. 9. 28. † *ein marw ni*, Luc 1. 74. Rhuf. 6. 2. *u* Eſa. 53. 5. *x* Eſa. 53. 6. *y* Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20.

y gair, gan fod yn anufudd; i'r hyn beth yr *n* ordeiniwyd hwynt hefyd.

9 Eithr chwychwi *ydych* rywogaeth etholedig, o brenhinol offeiriadaeth, cenedl ſanctaidd, pobl briodol *i Ddduw*; *p* fel y mynegoch rinweddau hwn a'ch gaiwodd chwi allan o *q* dywyllwch i'w ryfeddol oleuni ef:

10 Y rhai gynt *r* nid *oeddech* bobl, ond yn awr *ydych* bobl i Dduw: y rhai ni chawſech drugaredd, ond yr awr hon a gawloch dru garedd.

11 Anwylyd, *yr wyf* yn attolwg *i chwi*, megis dieithriaid a *s* phererinion, ymgedwch oddi wrth chwantau cnawdol, y rhai ſydd yn *t* rhyfela yn erbyn yr enaid;

12 Gan fod a'ch ymarweddiad yn oneſt ym myſg y *u* Cenhedloedd: fel lle maent yn eich goganu megis drwg-weithredwyr, *x* y gallont o herwydd *eich* gweithredoedd da a welant, ogoneddu Duw yn *y* nydd yr ymweliad.

13 ¶ Ymddaroſtyngwch o blegid hyn i bob dynol ordinhad, ‡ o herwydd yr Arglwydd: pa un bynnag ai i'r brenin, *a* megis goruchaf;

14 Ai i'r llywiawdwyr, megis trwyddo ef wedi eu danfon, er dial ar y *b* drwgweithredwyr, a chlod i'r gweithredwyr da.

15 Canys felly y mae ewyllys Duw, fod i chwi *c* trwy wneuthur daioni oſtegu anwybodaeth dynion ffolion:

16 Megis yn *d* rhyddion, ac nid â rhyddid gennych megis cochl malais, eithr fel *e* gwaſanaethwyr Duw.

17 *f* Perchwch bawb. *g* Cerwch y frawdoliaeth. *b* Ofnwch Dduw. *i* Anrhydeddwch y brenin!

18 I *k* gweiſion, *byddwch* ddaroſtyngedig i'ch meiſtraid gyd â phob ‡ ofn, nid yn unig i'r *rhai* da a ‖ chyweithas, eithr i'r *rhai* ynghyweithas hefyd

19 Canys hyn *ſydd i* raſol, os yw neb o herwydd cydwybod i Dduw yn dwyn triſtwch, gan ddioddef ar *m* gam.

20 O blegid pa glôd *yw*, os wedi troſeddu, a chael eich cernodio, y byddwch amyneddgar? eithr os, a chwi yn gwneuthur yn dda, ac yn dioddef, y byddwch amyneddgar; hyn *ſydd n* raſol ger bron Duw.

21 Canys i hyn y'ch *o* galwyd hefyd: o blegid *p* Criſt yntau a ddioddefodd droſoch chwi, gan adael i chwi ſiampl, fel y *q* canlynech ei ol ef:

22 Yr hwn *r* ni wnaeth bechod, ac ni chaed twyll yn ei enau:

23 Yr hwn, pan *s* ddifenwyd, ni ddifenwodd drachefn; pan ddioddefodd, ni fygythiodd; eithr * ymroddodd i'r hwn ſydd yn barnu yn gyfiawn:

24 Yr hwn ei hun a ddug ein *t* pechodau ni yn ei gorph ar y pren; fel *u* gwedi † ymadael â'n pechodau, y byddem byw i gyfiawnder: *x* trwy gleiſiau yr hwn yr iachawyd ni.

25 Canys yr oeddych megis *y* defaid yn myned ar gyfeiliorn; eithr yn awr chwi a ddychwelwyd at Fugail ac Eſgob eich eneidiau.

P E N. III.

1 *Dyledſwydd gwyr a gwragedd.* 20 *Ffydd yn atbub y bedyddiedig, fel Arch Noe.*

a Gen. 3. 16 Eph. 5. 22.

YR un ſſunud, *bydded* y gwragedd *a* oſtyngedig i'w gwyr priod; fel, od oes rhai heb gredu i'r gair, *y* galler trwy *b* ymarweddiad y gwragedd, eu *c* hynnill hwy heb y gair,

2 Wrth *d* edrych ar eich ymarweddiad diwair chwi ynghyd * ag ofn.

3 *e* Trwyſiad y rhai bydded nid yr un oddi allan, o blethiad gwallt, ac amgylch oliadau aur, neu wiſgad dillad;

4 Eithr *bydded f* cuddiedig ddyn y galon, mewn anllygredigaeth, yſpryd addfwyn a llonydd, yr hwn ſydd ger bron *g* Duw yn werthfawr.

5 Can's felly *g* gynt yr oedd y gwragedd ſanctaidd hefyd, y rhai oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ymdrwſio, gan fod yn ddaroſtyngedig i'w gwyr priod;

6 Megis yr ufuddhaodd Sara i Abraham, *b* gan ei alw ef yn arglwydd: † merched yr hon ydych chwi, tra fyddoch yn gwneuthur yn dda, ac ‡ heb ofni dim ‖ dychryn.

7 Y gwyr, yr un ſſunud, *i* cyd-gyfanneddwch â hwynt yn ol gwybodaeth, gan roddi parch i'r wraig megis i'r lleſtr gwanaf, fel rhai ſydd *k* gyd etifeddion gras y bywyd; rhag rhwyſtro eich gweddiau.

8 Am ben hyn, *l byddwch* oll yn unfryd, yn cyd-oddef a'ch gilydd, yn caru'r *m* brodyr, yn drugarogion, yn fwynaidd:

9 *n* Nid yn talu drwg am ddrwg, neu ſen am ſen: eithr, yn y gwrthwynebu, yn bendithio; gan wybod mai i hyn y'ch galwyd, fel yr o etifeddoch fendith.

10 Canys y neb a ewyllyſio hoffi bywyd, a gweled dyddiau da, attalied ei dafod oddi wrth ddrwg, a'i *p* wefuſau rhag adrodd twyll.

11 Gochcied y drwg, a gwnaed y da; *q* ceiſied heddwch, a dilyned ef.

12 Canys *y mae r* llygaid yr Arglwydd ar y rhai cyfiawn, a'i gluſtiau ef tu ag at eu gweddi hwynt: eithr *y s mae* wyneb yr Arglwydd yn erbyn y rhai ſydd yn gwneuthur drwg.

13 A phwy a'ch *t* dryga chwi, os byddwch yn dilyn yr hyn ſydd dda?

14 Eithr os bydd i chwi hefyd ddioddef o herwydd cyfiawnder, *u* dedwydd *ydych*: ond *x* nac ofnwch rhag eu hofn hwynt, ac na'ch cynhyrfer;

15 Eithr y ſanctelddiwch yr Arglwydd Dduw yn eich calonnau: a *byddwch* barod bob amſer i atteb i bob un a *z* ofyno i chwi reſwm am y gobaith ſydd ynoch, gyd ag addfwynder *a* ‡ ac ofn:

16 A chennych gydwybod dda; fel yn yr hyn y maent yn eich *b* gogamu megis *z* drwg-weithredwyr, y *c* cywilyddio y rhai ſydd yn beio ar eich ymarweddiad da chwi yng Nghriſt.

17 Canys gwell *ydyw*, *d* os ewyllys Duw, a'i myn, i chwi ddioddef yn gwneuthur daioni, nac yn gwneuthur drygioni.

18 O blegid Criſt hefyd *e* unwaith a ddioddefodd dros bechodau, y Cyfiawn dros yr anghyfiawn, fel y dygai ni at Dduw, wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei *f* fywhau yn yr Yſpryd:

19 Trwy yr hwn yr aeth efe hefyd ac a bregethodd i'r *g* yſprydion *yn atw* yng ngharchar *uffern*;

20 Y rhai a fu *b* gynt anufudd, pan un waith yr oedd hir amynedd Duw yn aros yn nyddiau Noe, tra y *i* darperid yr arch, yn yr hon ychydig, *k* ſef wyth enaid, a ‖ achubwyd trwy ddwfr.

21 Cyffelybiaeth cyfattebol i'r hwn ſydd yr awr hon yn ein *l* hachub ninnau, *m* ſef bedydd (nid bwrw ymaith fudreddi'r cnawd, eithr *n* ymatteb cydwybod dda tu ag at

b Mat. 5. 16
c Mat. 18. 15.
1 Cor. 9. 21
2 Cor. 12.
d 1 Sam. 18. 9.
Marc 3. 2.
* *a pharch*.
Zeph. 1. 8
1 Tim. 2. 9
f 2 Cor. 4. 16.
Rhuf. 7. 22
g Gen. 32.
b Gen. 18.
† *piant*.
‡ Neu, *nid ofnwch ddim*.
Sal 27. 1.
‖ 1 Sam.
Sal. 101. 2.
1 Cor. 7.
k Rhuf. 6. 23.
Gal. 3. 28.
l Rhuf 15.
m 1 Io. 3. 14.
n Mat. 5.
Rhuf. 12.
o Mat. 25.
p Sal. 32 2.
Dat. 14. 5.
q Sal. 34. 12.
r Sal. 34.
s Ezec. 15.
t Di. 16. 7.
u Adn 9.
x Eſa. 8. 12.
Jer. 1. 8.
Adn. 6.
y Rhuf. 4.
‡ *a pharch*
z Mat. 7. 6.
a Num.
16. 21.
Pen. 4. 6.
b Gen. 6. 3.
Mat. 24. 38.
i Heb. 11. 7
k Gen. 7. 7.
‖ *arbed*.
l 2 Ped. 2. 5
m Mat. 3.
11.
Act. 8. 37.

Mar. 16. 16. Tit. 3. 5. *n* Ioan 21. 15.

Pen. ii. *Adn.* 9.] *Pobl briodol*: I Dduw medd y cyfeithwyr! Digon gwir, y mae pob *tryſor yn briodol* i'w berchen. *Exo.* xix. 5. Ond yſtyr y gair yw, *Pobl i'w hymgais*, o blegid y ceir lles oddi wrthynt. 2 *Sam.* iii. 17. 1 *Bren.* x. 24. 2 *Bren.* ii. 17. *Eſa.* lxii. 12. *Jer.* l. 5. *Zec.* xiv. 16, 17.

Pen. iii. *Adn.* 2.] *Fngbyd âg ofn.* Gr. *mewn ofn*. Dywedir am feich'ogion, eu bod "yn eu gofal." Diau, onid *ofnant* dramgwyddo eu gwyr, a digio Duw, nid oes dim *gofal* ond, rhag i wragedd gyfiiſ *ofn* yn gaethiwed, ſe ddywed yr *Apoſtol*, os merched *Sara* fyddent, na fyddai arnynt *ofn dychrynllyd*, Adn. 6. am fod ganddynt gydwybod rydd! [*Adn.* 10. *Yſpryd*. Dynion, a elwir felly, o herwydd yſpryd yw'r rhan bennaf o ddyn pa un ai da ai drwg. *Gen.* xlvi. 26. *Diar.* xvii. 27. *Dan.* v. 12. *y carcbar* lle yr oedd *Pedr* yn barnu eu bod, yw uffern. *Mat.* v. 25.

o 1 Ped. 1. 3 ag at Dduw) trwy *m* adgyfodiad Iesu
p Sal. 110. Grist:
1. 22 Yr hwn ſydd ar ddeheu-law Duw,
Act. 3. 21 wedi myned i'r nef; a'r *o* angylion, a'r
Eph. 1. 20 awdurdodau, a'r galluoedd, wedi eu dar-
q Rhu. 8. 38 oſtwng iddo.

PEN. IV.

1 *Credu i'r Iesu farw drosom rydd i'n pechod farwo. loes!*
12 *Cosio i Grist orchfygu angau, a rydd gysur dan y groes!*

* *gwisgwch yr un meddwl.*
a Eph. 6. 12.
b Rhuf. 6. 7 Gal. 5. 24.
c Rhuf. 13. 12. Eph. 4. 17.
d Diar. 5. 11. Ezec. 44. 6
Rhuf. 6. 21.
e Eph. 4. 17.
f Eſa. 8. 18. Eph. 5. 7, 18.
g Eph. 5. 7. 11, 18.
h Preg. 12. 14.
i Pen. 3. 19.
k 1 Cor. 11. 32.
l 2 Pedr 3. 7.
m 2 Pedr 3. 11.
n 1 Cor. 13. 13.
o Diar. 10. 12. Iago 5. 20.
p 1 Sam. 25. 11. Heb. 13. 2.
q Act. 8. 4. 1 Cor. 4. 7.
r Luc 12. 43.
s 1 Cor. 14. 31.
2 Cor. 2. 14
t Adn. 10. Ezra 2. 69.
u Eph. 5. 20.
x Job 3. 23. Ioan 16. 1.
y Sal. 66. 16.
1 Ped. 1. 7.
† *agos i chwi.*

‡ I'ch profi chwi, fel cynniweirydd yn dyfod ar eich traws
x Rhuf. 8. 17. 2 Cor. 1. 5.
a Dan. 7. 14.
b Phil. 1, 28. c Ioan 21. 19. d Luc 23. 41.

AM hynny gan ddioddef o Grift droſom ni yn y cnawd, * byddwch chwithau hefyd a wedi eich arfogi a'r un meddwl: o blegid yr hwn a *b* ddioddefodd yn y cnawd, a beidiodd a phechod;
2 Fel na byddo *c* mwyach fyw i chwantau dynion ond i ewyllys Duw, dros yr amſer ſydd yn ol yn y cnawd.
3 Canys digon i ni *d* yr amſer a aeth heibio o'r einioes i weithredu ewyllys y *e* Cenhedloedd, gan rodio mewn trythyllwch, trachwantau, meddwdod, gloddeſta, cyfeddach, a ffiaidd eulun-addoliad:
4 Yn yr hyn y maent yn *f* ddieithr yn *eich* cablu *chwi*, am nad ydych yn cydredeg gyd a hwynt i'r unrhyw *g* ormod rhyſedd:
5 Y rhai a roddant *h* gyfrif i'r hwn ſydd barod i farnu y byw a'r meirw.
6 Canys er mwyn hynny yr *i* efangylwyd i'r meirw hefyd; fel y *k* bernid hwy yn ol dynion yn y cnawd, ac y byddent fyw yn ol Duw yn yr yſpryd.
7 Eithr *l* diwedd pob peth a neſaodd: am hynny byddwch ſobr, *m* a gwyliadwrus i weddiau.
8 Eithr, o flaen pob peth, *n* bydded gennych gariad parhaus tu ag at eich gilydd: canys *o* cariad a guddia liaws o bechodau.
9 Byddwch lletteugar y naill i'r llall, *p* heb rwgnach.
10 Pob un *q* megis y derbyniodd rodd, cyfrennwch a'ch gilydd, fel daionus oruchwylwyr *r* amryw ras Duw.
11 Os *s* llafaru a wna neb, *llafared* megis oraclau Duw; os gweini y mae neb, *gwnaed* megis o'r *t* gallu y mae Duw yn ei roddi: fel ym mhob peth y *u* gogonedder Duw trwy Iesu Grist; i'r hwn y byddo'r gogoniant a'r gallu yn oes oeſoedd. Amen.
12 ¶ Anwylyd, na ſydded *x* ddieithr gennych y profiad y tanllyd ſydd † ynoch, yr hwn a wneir ‡ er profedigaeth i chwi, fel pe b'ai beth dieithr yn digwydd i chwi:
13 Eithr llawenhewch, yn gymmaint a'ch bod yn gyfrannogion o ℵ ddioddefiadau Crift; fel, pan ddatguddier ei ogoniant er, y byddoch yn llawen ac yn goruchel.
14 Os difenwir chwi er mwyn enw Crift, gwyn *eich* byd: o blegid y mae Yſpryd y *a* gogoniant, ac *Yſpryd* Duw yn gorphwys arnoch. Ar eu rhan *b* hwynt yn wir efe a geblir, ond ar eich rhan chwi efe *c* a ogoneddir.
15 Eithr na ddioddefed neb o honoch fel llofrudd, neu leidr, *d* neu ddrwg-weithredwr, neu fel un yn ymyrryd â matterion rhai eraill:
16 Eithr os fel Criſtion, na fydded gywilydd ganddo; ond gogonedded Dduw yn yr hyn o ran.
17 Canys *daeth* yr amſer *e* i ddechreu o'r farn o dŷ Dduw: ac os *dechreu hi* yn gyntaf arnom ni, beth *fydd* diwedd y rhai nid ydynt yn credu i efengyl Dduw?
18 Ac os *f* braidd y ma'r cyfiawn yn gadwedig, pa le yr ymddengys yr annuwiol a'r pechadur?
19 Am hynny y rhai hefyd ſydd yn dioddef yn ol ewyllys Duw, *g* gorchymynant eu heneidiau *iddo ef*, megis i *b* Greawdwr ffyddlon, gan wneuthur yn i dda.

PEN. V.

1 *Anneg yr henuriaid i borthi praidd Duw. 8 Dylid gwylio, 9 a gwrtoi wynebu Satan mewn ffyd.*

YR henuriaid ſydd yn eich plith, attolwg iddynt yr ydwyf fi, yr hwn wyf *a* gyd-henuriad, a *b* thyſt o ddioddefiadau Crift, yr hwn hefyd *wyf* i gyd-gyfrannog o'r gogoniant a ddatguddir:
2 *d* Porthwch braidd Duw ſydd yn eich plith, gan fwrw golwg *arnynt*; nid trwy gymmell, eithr yn ewyllysgar; *e* nid er mwyn budr-elw, eithr o barodrwydd meddwl;
3 Nid fel rhai *f* yn tra-arglwyddiaethu ar *g* etifeddiaeth *Duw*, ond gan fod yn *b* ſiampliau i'r praidd.
4 A phan *i* ymddangoſo y Pen-bugail, chwi a gewch dderbyn *k* anniflanedig goron y gogoniant.
5 Yr un ffunud yr ieuainge, byddwch dd- roſtyngedig i'r *l* henuriaid. A byddwch *hoyw* yn oſtyngedig i'ch *m* gilydd, ac ymdrwſiwch oddi fewn a *n* goſtyngeiddrwydd. O blegid y mae Duw yn gwrth wynebu y *o* beilchion, ac yn rhoddi gras i'r rhai goſtyngedig.
6 Ymddaroſtyngwch gan hynny *p* dan alluog law Duw, fel y'ch dyrchafo mewn amſer cyfaddas:
7 *q* Gan *fwrw* eich holl ofal arno ef; canys y mae efe yn gofalu droſoch chwi.
8 Byddwch ſobr, *r* gwyliwch: o blegid y mae eich *s* gwrthwynebwr diafol, megis llew rhuadwy, yn rhodio oddi amgylch, gan geiſio y neb a allo ei lyngcu.
9 Yr hwn *t* gwrthwynebwch yn gadarn yn y ffydd; gan wybod fod yn cyflawni yr un blinderau yn eich brodyr, y rhai ſydd yn y byd.
10 A Duw *u* pob gras, yr hwn a'ch galwodd i'w dragywyddol ogoniant trwy Grift Iefu, wedi i chwi ddioddef ychydig, a'ch perffeithio chwi, a'ch cadarnhao, a'ch cryfhao, a'ch ſefydlo.
11 *x* Iddo ef *y byddo* y gogoniant a'r gallu yn oes oeſoedd. Amen.
12 Gyd â y Syllanus, brawd ffyddlon i chwi (fel yr wyf yn tybied) y'ngrifennais ar ychydig eiriau, gan gynghori a thyſtiolaethu, mai ℵ gwir ras Duw yw yr hwn yr ydych yn *a* ſefyll ynddo.
13 Y mae'r *egluys* ym *b* Mabilon, yn gyd-etholedig *â chwi*, yn eich annerch; a Marc fy Mab.
14 Anerchwch eich gilydd â chuſan cariad. Tangnefedd i chwi oll y rhai yd ych *d* yng Ngrift Iefu. Amen.

Ppp 3 Epiſtol

Pen. iv. *Adn.* 4.] *Yn yr hyn.* Sef, yn y pethau a ſoniwyd *Adn.* 3. gwedi hod mewn cyd-gyfeiliach, *&* bv. 11. am nad ydych yn *parhau* i gyd-redeg i'r un ormodedd o afradlonrwydd, cablu y maent.
Adn. 6. *Efangylwyd.* Sef, gan *Noah*, canys yr oedd drws trugaredd yn agored i'r edifeiriol, nes cau drws yr Arch, ac fe allai fod dinyſtr eu cyrph yn foddion i achub eneidiau *&* lawer oedd.
Pen. iv. *Adn.* 7.] *Gwyliadwrus i weddiau.* Fe wylia'r llafurwr i gadw ei faes, a'r cybydd ei ôd: a'r marſiandwr a ddiſgwyl gael elwa; gwylied y Criſtion i weddiau; gwylied rhag colli cyfle, a chofl hwyl. Y mae llawer o *actos* gweddio, ac achos gweddio *llawer*.
Pen. v. *Adn.* 9.] *Yn cyflawni.* Yr un pethau yn cael eu cyflawnu yn eich brawdoliaeth, y cyſtudd an a y byd. *Dat.* i. 9.

Ail Epistol cyffredinol PEDR yr Apostol.

Y CYNNHWYSIAD.

Duw a hysbysodd amser ymadawiad Pedr, a'r blinder a ddeuai ar yr Eglwys: ac y mae efe yn cynghori i fod yn amyneddgar dan y Brofedigaeth, ac i ochelyd gau Athrawiaeth.

PEN. I.

1 *Annog i gynnyddu mewn gras*; 13 *gwneuthur eu galwedigaeth yn sicr*, &c. 16 *a pharhau yn ddianwadal.*

SIMON Pedr, gwasanaethwr ac apostol Iesu Crist, at y rhai a gawsant *a* gyffelyb werthfawr ffydd â ninnau, trwy gyfiawnder ein Duw ni, a'n Hachubwr Iesu Grist.

2 *b* Gras i chwi a thangnefedd a amlhaer, *c* trwy adnabod Duw, a Iesu ein Harglwydd ni,

3 Megis y rhoddes *d* ei dduwiol allu ef i ni bob peth *a berthyn* i fywyd a duwioldeb, *e* trwy ei adnabod ef yr hwn a'n galwodd ni trwy * ogoniant a rhinwedd:

4 Trwy yr hyn y rhoddwyd i ni addewidion mawr iawn a gwerthfawr; fel trwy y rhai hyn y byddech gyfrannogion o'r *f* duwiol anian, *e* wedi diangc oddi wrth *y g.* llygredigaeth fydd yn y byd trwy drachwant.

5 A hyn yma hefyd, gan *b* roddi cwbl-ddiwydrwydd, chwanegwch at eich ffydd, rinwedd; ac at rinwedd, wybodaeth;

6 Ac at *i* wybodaeth, gymmedroldeb; ac at gymmedroldeb, amynedd; ac at amynedd dduwioldeb;

7 Ac at *k* dduwioldeb, garedigrwydd brawdol; ac at garedigrwydd brawdol, *l* gariad.

8 Canys os *yw* y pethau hyn gennych, ac yn amlhau, y maent yn peri na *byddech* na fegur, *m* na diffrwyth yng wybodaeth ein Harglwydd Iesu Grist.

9 O blegid yr hwn nid yw y rhai hyn ganddo, *n* dall ydyw, heb weled ym mhell, wedi gollwng dros gof ei lanhau oddi wrth ei bechodau gynt.

10 O herwydd pa ham yn hytrach, frodyr, byddwch o ddiwyd i wneuthur eich galwedigaeth a'ch etholedigaeth yn *p* sicr: canys, tra fyddoch yn gwneuthur y pethau hyn, ni *q* lithrwch chwi ddim byth:

11 Canys felly y trefnir yn helaeth i chwi fynediad i mewn i dragywyddol *r* deyrnas ein Harglwydd a'n Hachubwr Iesu Grist.

12 O herwydd pa ham *s* nid esgeuluſaf eich coffau bob amser am y pethau hyn, er eich bod yn eu gwybod, ac wedi eich ‖ Exod. 3. sicrhau yn y gwirionedd presennol.

7. 13 Eithr yr wyf yn tybied *mai* ‖ dawn Heb. 13. 17 yw, tra fyddwyf yn *t* y tabernacl hwn, 2 2 Cor 5. 1 eich *u* cyffroi chwi, trwy ddwyn ar go *i* 2 Pen. 3. 1. *cofio*;

Deut. 4. 22. 14 Gan wybod y bydd i mi *x* yn fuan rodd fy nhabernacl *hwn* heibio, megis 1 Bren. 2. 1 ag yr y hysbysodd ein Harglwydd Iesu 2 Tim. 4. 6 Grist i mi.

y Io. 21. 18 15 Ac mi a wnaf fy ngorau hefyd ar ꝛc Adn. 8. allu *o* honoch bob amser, ar ol fy ymad- a 1 Cor. 1. awiad i, wneuthur coffa am y ꝛc pethau 17. hyn.

1 Tim. 1. 4 b Phil. 3. 21. 16 Canys nid gan ddilyn *a* chwedlau cyfrwys, yr hysbysasom i chwi *b* nerth a dyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist, eithr c Mat. 17. 2 c wedi gweled ei fawredd ef a'n llygaid.

d Io. 5. 26. Phil. 2. 9. e Mat. 3. 17 a 17. 5. Eph. 1. 6. 17 Canys efe a *d* dderbyniodd gan Dduw Dad, barch a gogoniant, pan ddaeth y cyfryw lef atto oddi wrth y mawr-ragorol Ogoniant, *e* Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd.

f Exo. 3. 5. Jos. 5. 15. g Sal. 19. 7. Luc 1. 70. 18 A'r llef yma, yr hon a ddaeth o'r nef, a glywsom ni, pan oeddym gyd ag ef yn y mynydd *f* sanctaidd.

19 Ac y mae gennyin air *g* ficrach y prophwydi; yr hwn da y gwnewch fod yn dal arno, megis ar ganwyll yn llewyrchu mewn lle tywyll, hyd oni wawrio'r dydd, ac oni chodo'r *h* seren ddydd yn eich calonau chwi:

h Sal. 119. 9. Ioan 5. 35. i Dat. 2. 28 a 22. 16.

20 *i* Gan wybod hyn yn gyntaf, nad oes un brophwydoliaeth o'r ysgrythur o ddehongliad * priod.

* *pleidgar*, ‡ Rhuf. 12.

21 Canys *k* nid trwy ewyllys dyn y ddaeth † gynt brophwydoliaeth: eithr dynion sanctaidd Duw a lafarafant *megis l* y cynhyrfwyd hwy gan yr *m* Ysprvd Glân.

† *un anser*, *l* 2 Bren. 4. 27. Amos 7. 15. *m* Jer. 20. 9.

PEN. II.

1 *Prophwydo am gau athrawon.* 7 *Y gwaredir y duwiol rhagddynt, fel Lot o Sodoma.*

EITHR *a* bu gau-brophwydi hefyd ym mhlith y bobl, megis ag *b* y bydd gau athrawon yn eich plith chwithau; y rhai yn ddirgel a ddygant i mewn hereſiau dinyſtriol, a *c* chan wadu yr Arglwydd, yr hwn a'u *d* prynodd hwynt, ydynt yn tynu arnynt eu hunain ddinyſtr buan.

a Deut. 13. 1 Bren. 18. 19. Jer. 14. 14. b Mat. 24. 11.

2 A llawer a ganlynant eu ffyrdd * ysrywgar hwynt, o herwydd y rhai *y e* cablir ffordd y gwirionedd.

Act. 20. 30. c Judas 4. d 1 Ioan. 2. 2. Sal. 103. 11. * *diſtrywgar*, Gr. *diſtrywiaethau*.

3 Ac mewn † cybydd-dod, trwy chwedlau gwneuthur, y gwnant *g* farſandaeth *o* honoch: barnedigaeth y rhai er ys talm nid yw ſegur, a'u coiledigaeth hwy nid yw yn hepian.

Dat. 13. 3. e Rhuf. 2. 24. † *twyll.*

4 Canys onid arbedodd Duw'r angylion *a b* bechaſant, eithr *eu* taflu *hwy* i uffern, a'u rhoddi i gadwynau tywyllwch, i'w cadw i farnedigaeth;

f Ezec. 13. 19. Rhuf. 16.

5 Ac onid arbedodd efe'r hên fyd, eithr Noe, pregethwr cyfiawnder, *i* a gadwodd efe ar ei wythfed, pan ddug efe y diluw ar fyd y rhai anwir;

Judas 11. g Luc 20. 47. Dat. 18. 13.

6 A chan droi dinaſoedd Sodoma a Gomorra yn *k* lludw, a'u barnodd *huy* â dymchweliad, gan *eu* goſod yn *l* eſampl i'r rhai a fyddent yn annuwiol:

b 1 Tim. 3. 6.

7 Ac a *m* ‡ waredodd Lot gyfiawn, yr hwn oedd mewn gofid trwy anniwair ymarweddiad yr annuwiolaid:

Judas 6. i Gen. 7. 13 k Gen. 19. 24. l Num. 26. 10.

8 (Canys y cyfiawn hwnnw, yn *n* trigo yn eu mysg, yn *o* gweled ac yn clywed, a boenyddiodd ei enaid cyfiawn, o ddydd i ddydd ‖ trwy *eu* gweithredoedd anghyfreithlon)

1 Cor. 10. 6. Judas 7. m Gen. 19. 16. Ezec. 9. 4. † *gynnydd. aiſan.*

9 *p* Yr Arglwydd a fedr * ware'd yr rhai duwiol rhag profedigaeth, a *q* chadw y rhai anghyfiawn i ddydd y farn i'w poeni:

n Gen. 13. 10. o Sal. 119. 158. Ezec. 9. 4. ‖ *a'u*, p 1 Cor. 10. 13. * *dynnu'r duwiol allan o brofedigaeth*,

10 Ac yn bennaf y rhai ſydd yn *r* rhodio ar ol y cnawd mewn chwant aflendid, ac yn *s* diyſtyru llywodraeth. Ryfygus *ydynt*, *a* chyndyn; nid ydynt yn arſwydo cablu urddas:

q Job 21. 30. Diar. 16. 4. r Judas 4, 11. s Judas 9. u Jer. 10. 21. ‖ Mat. 22. 19. x Jer. 12. 3. y Dat. 19. 20.

11 Lle nid yw'r *t* angylion, y rhai ſydd fwy mewn gallu a nerth, yn rhoddi cahlaud farn yn eu herbyn hwynt ger bron yr Arglwydd.

12 Eithr y rhai hyn, *u* megis anifeiliaid anrheſymmol anianol, y rhai a wnaed i'w dal ac i'w difetha, a gablant y pethau ‖ ni wyddant oddi wrthynt, ac a *x* ddifethir yn eu llygredigaeth eu hunain;

13 Ac a dderbyniant y gyflog anghyfiawnder, a hwy yn cyfrif moethau beunydd

Pen. i. *Adn.* 5.] *At eich ffydd. Groeg*, rhoddwch *yn* &c. Y mae'r ymadrodd yn golygu llenni'r Babell, Exo. xxvi. wedi eu *cydio* a'u *bachu*: felly rhaid cael y graſuſau ynghyd, i gryfhau eu gilydd, a harddu'r enaid: *Eſa.* lxi. 10. *Tit.* ii. 10 1 *Pedr* iii. 3.

ꝛc Iag. 5. 3. Eſa. 58. 3. a 29. 9. Amos 6. 6. *a* Deut. 32. 5. *b* 1 Cor. 11. 21. Judas. 12. *c* Mat. 5. 28 *a* *d* Eph. 4. 14. 2 Tim. 3. 6. † *tbwyll.* Mat. 23. 25 Judas. 11. *e* Num. 22. 5. *a* 24. 15. *f* Jer. 3. 3. Judas. 12. *g* Judas 16 Dat. 13. 6. *b* Adn. 14. Mat. 21. 24 1 Ioan. 2. 18. *a* 1 Ped. 2. 16. *b* Ioen. 8. 34. *c* Adn. 18. ‡ *budolaetoau.* *m* Mat. 13. 19, 20. *n* Mat. 26. 24. Luc 12. 47, 48. *o* Diar. 26. 11. Mat. 12. 45.

ydd yn ꝛc hyffrydwch. *a* Brychau a meſau *ydynt*, yn ymddigrifo yn eu twyll eu hunain, *b* gan wledda gyd a chwi;

14 *c* A llygaid ganddynt yn llawn godi- neb, ac heb fedru peidio a phechod; yn *d* llithio eneidiau anwadal: a chanddynt galon wedi ymgynnefino a † chybyddra; plant y felldith:

15 Wedi gadael y ffordd uniawn, *buoy* aethant ar gyfeiliorn, gan ganlyn ffordd *e* Balaam *mab* Bosor, yr hwn a garodd wobr anghyfiawnder:

16 Ond efe a gafodd gerydd am ei gamwedd. Aſen fud arferol â'r iau, gan leiſio â llef ddynol, a waharddodd ynfydrwydd y prophwyd.

17 Y rhai hyn ydynt ffynhonnau *f* diddwfr, cymmylau a yrrid gan dymmeſtl; i'r rhai y mae niwl tywyllwch ynghadw yn dragywydd.

18 Canys gan ddywedyd *g* chwyddedig *ciriau* gorwagedd, y maent hwy, trwy chwantau'r cnawd, a thrythyllwch, yn *b* llithio y rhai a ddiangafai, yn ddiau, oddi wrth y rhai ſydd yn byw ar gyfeiliorn.

19 Gan addo *i* rhyddid iddynt, a hwythau eu hunain yn *k* waſanaethwyr llygredigaeth: canys gan bwy bynnag y gorchfygwyd neb, i hwnnw hefyd yr aeth efe yn gaeth.

20 Canys os, wedi iddynt *l* ddiangc oddi wrth ‡ halogedigaethau'r byd, *m* trwy adnabyddiaeth yr Arglwydd a'r Achubwr Ieſu Griſt, y rhwyſtrir hwy drachefn â'r pethau hyn, a'u gorchfygu; aeth diwedd y rhai hynny yn waeth na'u dechreuad.

21 Canys *n* gwell fuaſai iddynt fod heb adnabod ffordd cyfiawnder, nag, wedi *n* hadnabod, droi oddi wrth y gorchymyn ſanctaidd yr hwn a draddodwyd iddynt.

22 Eithr digwyddodd iddynt yn ol y wir ddiareb, *o* Y ci a ymchwelodd at ei chwydiad ei hun, a'r hwch wedi ei golchi, i'w hymdreiglfa yn y dom.

P E N. III.

1 *Dyſodiad Criſt i'r farn.* 10 *Daw'r dyad megis lleidr.* 15 *Er muyn hir- tydwriaeth yr oedir cyhyd.*

a Pen. 1. 13. Mat. 26. 40. *b* Dan. 2. 44. *c* Eſa. 5. 19 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1 Judas 18. *d* Jer. 17. 15. Ezec. 12. 22.

YR ail epiſtol hwn, anwylyd yr ydwyf yn awr yn ei ſgrifennu attoch; yndynt *a* yr ydwyf yn cyffroi eich meddwl puraidd, trwy ddwyn ar gof i *chwi*:

2 Fel y byddo cofus gennych y *b* geiriau a rag-ddywedwyd gan y prophwydi ſanctaidd, a'n gorchymyn ninnau, apoſtolion yr Arglwydd a'r Iachawdwr:

3 Gan wybod hyn yn gyntaf, y daw yn y dyddiau diweddaf *c* watwarwyr, yn rhodio yn ol eu chwantau eu hunain,

4 Ac yn dywedyd, *d* Pa le y mae addewid ei ddyfodiad ef? canys er pan hunodd y tadau, y mae pob peth yn parhau fel *hyn* o ddechreuad y greadigaeth.

5 Canys y mae hyn yn *e* ddiarwybod iddynt o'u gwirfodd, mai *f* trwy air Duw yr oedd y nefoedd er ys talm, a'r ddaear yn cyd-ſefyll o'r dwfr, a thrwy'r dwfr.

6 O herwydd pa ham y *g* byd ag oedd y pryd hwnnw, wedi ei orchuddio â dwfr, a ddifethwyd.

7 Eithr y *b* nefoedd a'r ddaear *ſydd yr awr hon*, ydynt trwy'r un *i* gair wedi eu rhoddi i gadw i dan, erbyn dydd y farn, a diſtryw yr anwir ddynion.

¶ Eithr yr un peth hwn na fydded yn ddiarwybod i chwi, anwylyd, *k ſod* un dydd gyd â'r Arglwydd megis mil o flynyddoedd, a mil o flynyddoedd megis un dydd.

9 Nid ydyw yr Arglwydd yn *l* oedi ei addewid (fel y mae rhai yn cyfrif oed) ond *m* hir ymarhous yw efe tu ag attom ni, *n* heb ewyllyſio bod neb yn golledig, ond *o* dyfod o bawb i edifeirwch.

10 Eithr *p* dydd yr Arglwydd a ddaw megis lleidr y nos; yn yr hwn y nefoedd a ant *q* heibio gyd a thwrf, a'r defnyddiau gan wir wres a doddant, a'r ddaear a'r gwaith *a fyddo* ynddi a loſgir.

11 A chan fod yn rhaid i hyn i gyd *r* ymoliwng, pa ryw fath ddynion a ddylech chwi fod mewn ſanctaidd ymarweddiad a duwioldeb,

12 Yn *s* diſgwyl ac yn * bryſio at ddyfodiad † dydd Duw, ‡ yn yr hwn y nefoedd gan iofgi a ymolyngant, a'r defnyddiau gan wir wres a doddant?

13 Eithr nefoedd *t* newydd, a daear newydd, yr ydym ni, yn ol ei addewid ef, yn eu diſgwyl, yn y rhai y mae cyfiawnder yn cartrefu.

14 O herwydd pa ham, anwylyd, gan eich bod yn diſgwyl y pethau hyn, byddwch aſtud ar eich u cael ganddo ef mewn tangnefedd, yn *x* ddifrycheulyd, ac yn ddiargyoedd.

15 A chyfrifwch *y* hir-amynedd ein Harglwydd, yn iachawdwriaeth; megis *farn*, ag yr ꝛc ſgrifennodd ein *a* hanwyl frawd Paul attoch chwi, yn ol y doethineb a roddwyd iddo ef;

16 Megis yn *ei* holl epiſtolau hefyd, yn *b* llafaru ynddynt am y pethau hyn: yn y rhai y mae rhyw bethau anhawdd eu deall, y rhai y mae yr *c* annyſgedig a'r anwaſtad yn eu gwyrdroi, megis yr ysgrythyrau eraill i'w dinyſtr eu hunain.

17 Chwychwi gan hynny, anwylyd, a *d* chwi yn rhag-wybod, *e* ymgedwch rhag *wedi* eich arwain ymaith trwy amryfuſedd yr annuwiol, ſyrthio o honoch oddi wrth eich ſicrwydd eich hun.

18 Eithr *e* cynnyddwch mewn gras a gwybodaeth ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Ieſu Griſt. Iddo ef *y bydo* gogoniant yr awr hon ac yn dragywyddol. Amen.

a Dan. 8. 22. Ioan 1. 1. *b* Io. 1. 14. *c* Io. 14. 9. *d* Jer. 3. 3. Judas. 12. *e* Num. 22. 5. *a* 24. 15. *f* Jer. 3. 3. Judas. 12. *g* Judas 16 Dat. 13. 6. *b* Adn. 14. Mat. 21. 24 1 Ioan. 2. 18. *a* 1 Ped. 2. 16. *b* Ioen. 8. 34. *c* Adn. 18. ‡ *budolaetoau.* *m* Mat. 13. 19, 20. *n* Mat. 26. 24. Luc 12. 47, 48. *o* Diar. 26. 11. Mat. 12. 45. *c* Gen. 1. 6, 9. Sal. 33. 6. *f* Sal. 24. 2. Col. 1 16. Dan. 2. 5. *g* Gen. 7. 11. *b* Adn. 10. *i* 2 Theſ. 1. 8. *k* Sal. 90. 4 Dat. 20. 2. *l* Hab. 2. 3. Mat. 24. 48. Heb. 10. 37. *m* Eſa. 30. 18. *o* Marc 9. 13. Rhuf. 2. 4. *p* Mat. 24. *r* Adn. 7. 1 Tim. 6. 19. *s* Luc 12. 43. Tit. 2. 13. * *pryſuro dyfodiad.* 1 Cor. 1. 8. ‡ *ſtuy,* Dat. 20. 11. *t* Eſa. 65. *u* Mat. 24. 46. *x* 1 Cor. 1. 8. Heb. 2. 5. Dat. 21. 1. *y* Adn. 9. Heb. 10. 37. *a* Gal. 2. 11 *b* Rhuf. 8. 23. 2 Tim. 4. 1. *c* Mat. 11. 25. *d* Marc 13. 23. *e* Diar. 2. 10. 1 Ioan 4. 1.

Pen. ii. *Adn.* 18.] *Rhai a ddiangaſai.* Onid oedd gan y *gau* brophwydi ddiniweidrwydd y golommen; yr oedd ganddynt gyfrwyſtra'r ſarph: gan iddynt *ithio* rhai a *ddiangaſai* o bllth yr annuwiol! Nid *diuygiad*, ond *Adgenedhad* yw'r Adeilad ar y Graig!] Pen. iii. *Adn.* 12.] *Yn diſgwyl, ac yn pryſuro dydd Duw.* Sef, yn parottoi i'w gyfarfod; fel *morwynion* yn diſgwyl y priod-fab: *Mat.* xxv. 1. ac yn hiraethu am ei weled, *Dat.* xxii: 17. fel hŷdd yn brefu am yr afon. *Sal.* xlii. 1, 2. *Can.* viii. 14. A ffydd yn ei ganfod, *Can.* ii. 8. ac yn llammu wrth glywed ei lais, *Can.* v. 2. *Luc* i. 44. ac fel priod-ferch yn ei groeſawi i'w yſtafell. *Can.* iii. 4. *Dat.* xxi. 20.

Epiſtol cyntaf cyffredinol IOAN yr Apoſtol.

Y C Y N H W Y S I A D.

Epiſtol cyffredinol, fel Epiſtolau Iago *a* Phedr, *o herwydd na'i anfonwyd fel Llythyr neillduol, at un Eglwys, ond at lawer. Y mae yr Apoſtol yn brefi Dyfodiad* Criſt *yn y Cnawd; mai efe oedd y* MESSIAH; *a thrwyddo ef, yn unig, y cawn fywyd tragywyddol.*

P E N. I.

1 *Am berſon Criſt, a bywyd tragywyddol.* 3 *Am gymdeithas â Duw.*

a Diar. 8, 22. Ioan 1. 1. *b* Io. 1. 14. *c* Io. 14. 9.

YR *a* hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a glywſom, yr hyn a welſom a'n llygaid, *b* yr hyn a edrychaſom arno, ac a deimlodd ein dwylaw am Air y *c* bywyd.

2 (Canys y bywyd *d* a eglurwyd, ac ni a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu, ac yn *e* mynegi i chwi y bywyd tragywyddol, yr hwn oedd *f* gyd a'r Tad, ac a eglurhawyd i ni)

3 Yr *g* hyn a welſom ac a glywſom, yr ydym yn ei ſynegi i chwi, fel y caffoch chwithau hefyd gymdeithas gyd â ni: a'n

d 1 Tim. 3. 16. *e* Rhuf. 10. 14. 2 Cor. 4. 4. *f* Io. 1. 2, 3. *g* Jer. 1. 7. Mat. 28. 17

b Ioan 17. 21.
i Ioan 15. 11.
k Iago 1. 17.
l 2 Cor. 6. 14.
Pen. 2. 4.
m Pen. 2.6
n 1 Cor. 6. 11.
1 Ped. 1.19
o 2 Cron. 5. 30.
Diar. 20 9.
Preg. 7.20.
Iago 3. 2.
p Sal. 32.5.
Diar. 28. 13.
Esa 53.7.
q Luc 18. 19.
Rhuf. 3. 10.
Pen. 5.10.

a'n *b* cymdeithas ni yn wir *fydd* gyd â'r Tad, a chyd â'i Fab ef Iesu Grist.

4 A'r pethau hyn yr ydym yn eu hysgrifennu attoch, fel y byddo eich *i* llawenydd yn gyflawn.

5 A hon yw'r gennadwri a glywsom ganddo ef, ac yr ydym yn ei hadrodd i chwi; Mai *k* goleuni yw Duw, ac nad oes ynddo ddim tywyllwch.

6 Os dywedwn fod *l* ni gymdeithas âg ef, a rhodio yn y *f* tywyllwch, celwyddog ydym, ac nid ydym yn gwneuthur y gwirionedd:

7 Eithr os *m* rhodiwn yn y goleuni, megis y mae efe yn y goleuni, y mae i ni gymdeithas â'n gilydd, a *n* gwaed Iesu Grist ei Fab ef sydd yn ein glanhau ni oddi wrth bob pechod.

8 Os dywedwn *o* nad oes ynom bechod, yr ydym yn ein twyllo ein hunain, a'r gwirionedd nid yw ynom.

9 *p* Os cyfaddefwn ein pechodau, fyddlon yw efe a chyfiawn, fel y maddeuo i ni ein pechodau, ac y'n glanhao oddi wrth bob anghyfiawnder.

10 Os dywedwn na phechasom, yr ydym yn ei wneuthur ef yn *q* gelwyddog, a'i air ef nid yw ynom.

PEN. II.

1 Crist yn Eiriolwr. 8 Y gorchymyn newydd. 15 Caru'r byd yn rhod drwg.

a Tit. 2. 11
b Rhuf. 8. 34.
1 Tim. 2. 5
Heb. 9. 24.
c Rhuf. 3. 25.
2 Cor. 5. 18
Heb. 10. 14
Pen. 4. 10.
d Pen. 4. 14.
e Pen. 1. 6.
* *wedi ei gyfiawni,*
Ioan 15. 5.
1 Cor. 13. 10.
f Pen. 4. 13.
g 1 Cor. 11. 1.
h Lef. 19. 17.
Ioan 15. 12.
Pen. 3. 11.
i Jer. 31. 33.
Ioan 13. 34
k Rhuf. 13. 12.
1 Thef. 5. 8
l Io 8. 12.
m Lef. 19. 17.
2 Pedr 1. 9.
Pen. 3. 15.
n Gen. 13. 8.
o Sal. 119. 165.
Pen. 3. 14.
p Io. 12. 35
2 Ped. 1. 9.
q Luc 24. 47.
Act. 4. 12.
r Io. 17. 3.
1 Cor. 14. 20.
s Eph. 6 13
1 Io 13. 33.
u Mat. 13. 11, 23.
x Dat. 3. 14
y Eph. 6. 10

FY mhlant bychain, y pethau hyn yr wyf yn eu hysgrifennu attoch, fel *a* na phechoch. Ac os pecha neb, y mae i ni *b* Eiriolwr gyd a'r Tad, Iesu Grist y Cyfiawn:

2 Ac efe yw'r *c* iawn dros ein pechodau ni: ac nid dros yr eiddom ni yn unig, eithr dros yr *d* holl fyd.

3 Ac wrth hyn y gwyddom yr adwaenom ef, os cadwn ni ei orchymynion ef.

4 Yr hwn fydd yn dywedyd, Mi a'i hadwaen ef, ac heb gadw ei orchymynion ef, *e* celwyddog yw, a'r gwirionedd nid yw ynddo.

5 Eithr yr hwn a gadwo ei air ef, yn wir yn hwn y mae cariad Duw * yn berffaith. *f* Wrth hyn y gwyddom ein bod ynddo ef.

6 Yr hwn a ddywaid ei fod yn aros ynddo ef, a ddylai yntau felly rodio, *g* megis ag y rhodiodd efe.

7 ¶ Y brodyr, nid gorchymyn newydd yr wyf yn ei *h* sgrifennu attoch, eithr gorchymyn hen, yr hwn oedd gennych o'r *b* dechreuad. Yr hen orchymyn yw'r gair a glywsoch o'r dechreuad.

8 Trachefn, *i* gorchymyn newydd yr wyf yn ei ysgrifennu attoch, yr hyn fydd wir ynddo ef, ac ynoch chwithau: o bleidgid y *k* tywyllwch a aeth heibio, a'r *l* gwir-oleuni fydd yr awr hon yn tywynnu.

9 Yr hwn a ddywaid ei fod yn y goleuni, *m* ac a gasao ei frawd, yn y tywyllwch y mae hyd y pryd hwn.

10 Yr hwn fydd yn caru *n* ei frawd, fydd yn aros yn y goleuni, ac o nid oes rhwystr ynddo.

11 Eithr yr hwn fydd yn casau ei frawd, yn y tywyllwch y mae, ac yn y *p* tywyllwch y mae yn rhodio; ac ni wyr i ba le y mae'n myned, o blegid y mae y tywyllwch wedi dallu ei lygaid ef.

12 ¶ Ysgrifennu yr wyf attoch chwi, blant bychain, o blegid *q* maddeu i chwi eich pechodau er mwyn ei enw ef.

13 Ysgrifennu yr wyf attoch chwi, dadau, *r* am adnabod o honoch yr hwn fydd o'r dechreuad. Ysgrifennu yr wyf attoch chwi, wyr ieuainge, am orchfygu o honoch yr un *s* drwg. Ysgrifennu yr wyf attoch chwi, *t* rai bychain, am i chwi *u* adnabod y Tad.

14 Ysgrifennais attoch chwi, dadau, am adnabod o honoch yr hwn fydd o'r *x* dechreuad. Ysgrifennais attoch chwi, wyr ieuainge, am eich bod yn y gryfion, a bod

x gair Duw yn aros ynoch, a gorchfygu o honoch *a* yr un drwg.

15 *b* Na cherwch y byd, na'r pethau sydd yn y byd. Os câr neb y byd, *c* nid yw cariad y Tad ynddo ef.

16 Canys pob peth a'r sydd yn y byd, *d* megis chwant y cnawd, a chwant y llygad, a balchder y bywyd, nid yw o'r Tad, eithr o'r byd y mae.

17 *e* A'r byd sydd yn myned heibio, a'i chwant hefyd: ond yr hwn fydd yn gwneuthur ewyllys Duw, fydd yn *f* aros yn dragywydd.

18 ¶ *O* blant bychain, yr † awr ddiweddaf ydyw: ac megis y clywsoch *g* y daw anghrist, yr awr hon hefyd y mae aghristiau lawer; wrth hyn y gwyddom mai yr awr ddiweddaf ydyw.

19 Oddi wrthym ni yr *h* aethant hwy allan, eithr nid oeddynt o honom ni: canys *i* pe buasent o honom ni, hwy a arosasent gyd â ni: eithr *byn a fu*, fel yr *k* eglurid nad ydynt hwy oll o honom ni.

20 Eithr y mae *l* gennych chwi eneiniad oddi wrth y Sanctaidd hwnnw, *m* a chwi a wyddoch bob peth.

21 Ni 'sgrifennais attoch o blegid *n* na wyddech y gwirionedd, eithr o blegid eich bod yn ei wybod, ac nad oes un celwydd o'r gwirionedd.

22 *o* Pwy yw'r celwyddog, ond yr hwn fydd yn gwadu nad Iesu yw'r Crist? Efe yw'r anghrist, yr hwn fydd yn gwadu y Tad a'r Mab.

23 Pob un ag fydd yn *p* gwadu'r Mab, nid oes ganddo y Tad chwaith: [*eithr q yr hwn fydd yn derbyn y Mab, y mae'r Tad ganddo hefyd.*

24 Arhofed gan hynny ynoch chwi yr hyn a glywsoch o'r *r* dechreuad. Od erys ynoch yr hyn a glywsoch o'r dechreuad, *s* chwithau hefyd a gewch aros yn y Mab ac yn y Tad.

25 A hwn yw'r addewid a addawodd efe i ni, *sef t* bywyd tragywyddol.

26 Y pethau hyn a 'sgrifennais attoch ynghylch y rhai fydd yn eich *u* hudo.

27 Ond y mae'r *x* enneiniad a dderbyniasoch ganddo ef, yn aros ynoch chwi, ac nid oes arnoch eisiau dysgu o neb chwi: eithr fel y mae yr un enneiniad, yn eich dysgu chwi am bob peth, a gwir yw, ac nid yw gelwydd; *x* ac megis y'ch dysgodd chwi, yr arosoch ynddo.

28 Ac yr awr hon, blant bychain, *a* arhoswch ynddo; fel, pan *b* ymddangoso efe, y byddo *c* hyder gennym, ac na'n cywilyddir ‡ ganddo yn ei ddyfodiad.

29 Os gwyddoch ei fod ef yn gyfiawn, gwybyddwch fod *d* pob un a'r fydd yn gwneuthur cyfiawnder, wedi ei eni o hono ef.

PEN. III.

1 Cariad Duw yn ein gwneuthur yn feibion. 3 Dylai plant Duw ufuddhau i Dduw.

GWELWCH *a* pa fath gariad a roes y Tad * arnom, fel y'n gelwid yn *b* feibion i Dduw: o blegid hyn nid edwyn y byd chwi, o blegid *c* nad adnabu efe ef.

2 Anwylyd, yr awr hon *d* meibion i Dduw ydym, ac *e* nid amlygwyd etto beth a fyddwn: eithr ni a wyddom, pan ymddangoso efe, *f* y byddwn gyffelyb iddo; o blegid ni a gawn ei weled ef *g* megis ag y mae.

3 Ac y mae pob un fydd ganddo y gobaith hwn ynddo ef, yn ei *h* buro ei hun, megis y mae yntau yn bur.

4 Pob un a'r fydd yn *i* gwneuthur pechod, fydd hefyd yn gwneuthur *k* anghyfraith: a phechod ydyw anghyfraith.

5 A chwi a wyddoch ymddangos o hono ef, fel y *l* dileai ein pechodau ni: ac ynddo ef *m* nid oes bechod.

6 Pob un a'r fydd yn aros *n* ynddo ef, nid

a Mat. 13. 23.
a Mal 4. 3.
Rhuf. 16. 20.
b Iago 4. 4.
c Ezec. 33. 31.
Mat. 6. 24.
Luc 12. 15
d Preg. 5. 11.
Rhuf. 13. 14.
e 1 Cor. 7. 31.
Iago 1. 10.
f Dan. 12. 13.
† *amser,*
2 Tim. 3. 1
g 2 Thef. 2. 3.
Pen. 4. 3.
h Act. 15. 24,
a 20. 30.
i Mat. 24. 24.
k Mat. 7. 16.
l 1 Cor. 2. 15.
m Io. 10. 4.
n Mat. 13. 11.
2 Ped. 1. 5.
o Adn. 18.
p Io. 15. 23
q Io. 14. 6.
r Io. 8. 31.
Adn. 14.
s Io. 15. 4.
a 17. 23.
Pen. 1. 3.
† Rhu. 3. 23
u Mat. 7. 15.
Phil 3. 2.
x Adn. 20.
y Jer. 31. 33.
Rhuf. 8. 16
Heb. 8. 10.
‖ Io. 14. 26
a Io. 8. 31.
Adn. 24.
b 1 Thef. 4. 16.
c Luc 21. 36.
‡ *o'i wydd.*
d Io. 3. 5.
Pen. 3. 7.

a Deut. 7. 8
Pen. 4. 10.
* *i mi.*
b Io. 1. 12.
c Io. 8. 19.
a 15. 18.
d Esa 56. 5
Rhuf. 8. 15
Pen. 2. 19.
e 1 Cor 2. 9
f Rhu. 8. 29
1 Co. 15. 49
g Dat. 3. 21
h 1 Ped. 3. 4
i Sal. 18. 23
Rhu. 4 15
k Esa. 53. 6.
l 2 Cor. 5. 21.
m Io. 15. 5.
n

Pen. ii. *Adn.* 15.] *Nid yw cariad y Tad.* Gwrthy ori'r tu ag at Dduw! y *creadur* yn cymmeryd yr orfe wrth lys pwy y mae agoriad y Nef! *Dat.* iii. 7.

y v'r bod; y ferch yn cynhessu at y byd, a'r *Crewdwr* yn cael ei dŵr allan! ‡ *Syr.* wn, wrth

g Pen. 2.4. *p* Rhuf. 6.1 Judas 4. *q* Pen. 2. 29. *r* Ioan 8. 44. *s* Col. 2. 15. *t* Ioan 3. 6. 1 Pedr 1. 23. *u* Ioan 8. 44. Act. 5. 3. *x* Pen. 4. 8. † *myneg-aeth.* *y* Pen. 1. 6. a 2. 11. ☓ Ioan 13. 35. *a* Gen. 4. 8. Judas 11. *b* Gen. 4. 5. Diar. 15. 8. *c* Ioan 15. 19. *d* Gen. 3. 15. Diar. 29. 17. *e* Ioan 15. 18. *f* Rhuf. 8. 38. 2 Cor. 5. 1. Pen. 5. 13. *g* Pen. 2. 9. *h* Mat. 5. 22. *i* Gal. 5. 21. *k* Ioan 10. 15. *l* Rhuf. 16. 4. *m* Deut. 15. 7. *n* Pen. 4. 20. *o* Iag. 2. 16. *p* 1 Thef. 1. 3. 1 Ped. 1. 22 ‡ *yn.* *q* Io. 18. 37. ‖ *profwn.* *r* Rhuf. 2. 15. *s* 2 Cor. 1. 12. *t* Heb. 10. 22. *u* Pen. 5. 14 Io. 14. 14. *x* Act. 4. 12. Rhuf. 10. 13. Pen. 5. 13. *y* Adn 11. ☓ Io 6. 56. Eph. 3. 17. Pen. 2. 6. *a* Pen. 4. 13

9 Pob un a'r ſydd yn pechu: pob un hefyd yn o pechu, ni's gwelodd ef, ac ni's adnabu ef.

7 O blant bychain, *p* na thwylled neb chwi. Yr hwn ſydd yn gwneuthur cyfiawnder, *q* ſydd gyfnawn, megis y mae yntau yn gyfiawn:

8 Yr hwn ſydd yn *r* gwneuthur pechod, o ddiafol y mae; canys y mae diafol yn pechu o'r dechreuad. I hyn yr ymddangoſodd Mab Duw, fel y *s* dattodai weithredoedd diafol.

9 Pob un a aned o Dduw, nid yw yn gwneuthur pechod; o blegid y mae ei *t* had ef yn aros ynddo ef, ac ni all efe bechu, am ei eni ef o Dduw.

10 Yn hyn y mae yn amlwg plant Duw, a phlant *u* diafol: Pob un a'r ſydd heb wneuthur cyfiawnder, nid yw o Dduw, ☓ na'r hwn nid yw yn caru ei frawd.

11 O blegid hon yw'r † gennadwri a *y* glywſoch o'r dechreuad; bod i ni ☓ garu ein gilydd.

12 Nid fel *a* Cain, *yr hwn* oedd o'r drwg, ac a laddodd ei frawd. A pha ham y laddodd ef? O blegid bod ei weithredoedd ef yn *b* ddrwg, a'r eiddo ei frawd yn ‖ dda.

13 *c* Na ryfeddwch, fy mrodyr, os yw'r byd yn eich *d* casau chwi.

14 *e* Nyni a wyddom ddarfod ein ſymmud ni o farwolaeth i fywyd, o blegid ein bod yn caru'r brodyr. Yr hwn *f* nid yw yn caru *ei* frawd, y mae yn aros ym marwolaeth.

15 Pob un a'r ſydd yn *g* casáu ei frawd, lleiddiad dyn yw: a chwi a wyddoch fod oes i un lleiddiad dyn fywyd tragywyddol yn aros ynddo.

16 ¶ Yn hyn yr adnabuom gariad Duw, o blegid dodi o hono ef ei *h* einioes drosom ni: a ninnau a ddylem *i* ddodi *ein* heinioes dros y brodyr.

17 Eithr yr hwn ſydd ganddo dda'r byd *hwn*, ac a welo ei *m* frawd mewn eiſiau, ac a gauo ei ymyſgaroedd oddi wrtho; *n* pa fodd y mae cariad Duw yn aros yndo ef?

18 Fy mhlant bychain, *o* na charwn ar air, nac ar dafod *yn unig*, eithr mewn *p* gweithred a gwirionedd.

19 Ac ‡ wrth hyn y gwyddom ein bod o'r *q* gwirionedd, ac y ‖ ſicrhawn ein calonnau ger ei fron ef.

20 O blegid os ein calon a'n *r* condemnia, *etto* mwy yw Duw na'n calon, ac efe a wyr bob peth.

21 Anwylyd, os ein calon *s* ni'n condemnia, y mae genym *t* hyder ar Dduw.

22 A *u* pha beth bynnag a ofynom, yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef; o blegid ein bod yn cadw ei orchymynion ef, ac yn gwneuthur y pethau ſydd yn rhyngu bodd *yn* ei olwg ef.

23 A hwn yw ei orchymyn ef; Gredu o honom yn *x* enw ei Fab ef Ieſu Grift, a charu ein gilydd, megis y rhoddes efe orchymmyn i ni.

24 A'r hwn ſydd yn cadw ei orchymynion ef, ſydd yn ☓ trigo ynddo ef, ac yntau ynddo yntau. Ac wrth hyn y gwyddom ei fod ef yn aros ynom, *ſef* o'r *a* Yſpryd a roddes efe i ni.

P E N. IV.

1 Am broſi yſpryd athrawon. 7 Annog i gariad. 14 Tyſtiawdwriaeth trwy dreſniad y Tad. 15 Credadyn yn un â Duw.

a Diar. 14. 15. Jer. 29. 8. *b* Act. 17. 11. 1 Thef. 5. 21. Dat. 2. 2. *c* Mat. 24. 5. 2 Ioan 7.

ANWYLYD, *a* na chredwch bob yſpryd, eithr *b* profwch yr yſprydoedd o Dduw y maent: o blegid *c* y mae gau-brophwydi lawer wedi myned allan i'r byd.

2 Wrth hyn yr adnabyddwch Yſpryd Duw: pob yſpryd a'r ſydd yn *d* cyffeſu ddyfod Ieſu Grift yn y cnawd, o Dduw y mae.

3 A phob yſpryd-a'r *e* nid-yw yn cyffeſu ddyfod Ieſu Grift yn y cnawd, nid yw o Dduw. Eithr hwn yw ‖ anghrift, yr hwn y clywſoch *o* fod yn dyfod, *f* a'r awr hon y mae yn y byd eiſoes.

4 Chwychwi ydych o Dduw, blant bychain, ac a'u *g* gorchfygaſoch hwy, o blegid mwy yw'r hwn ſydd ynoch chwi *h* na'r hwn ſydd yn y byd.

5 Hwynt-hwy *i* o'r byd y maent: am hynny y *k* llafarant am y byd, a'r byd a ‖ wrendy arnynt.

6 Nyni o Dduw yr ydym. *l* Yr hwn ſydd yn adnabod Duw, ſydd yn ein gwrando ni: yr hwn nid yw o Dduw, nid yw yn ein gwrando ni. Wrth hyn yr *m* adwaenom Yſpryd y gwirionedd ac yſpryd y cyfeiliorni.

7 Anwylyd, carwn ein gilydd: o blegid *n* cariad o Dduw y mae; a phob un a'r ſydd yn caru, o Dduw y *o* ganwyd ef, ac y mae efe yn adnabod Duw.

8 Yr hwn nid yw yn caru, *p* nid adnabu Dduw: o blegid *q* Duw, cariad yw.

9 Yn hyn yr *r* eglurwyd cariad Duw tu ag attom ni, o blegid *s* danfon o Dduw ei unig-anedig Fab i'r byd, fel y bydem *t* fyw trwyddo ef.

10 Yn hyn y mae cariad; *u* nid am i ni garu Duw, ond am iddo ef ein caru ni, ac anfon ei Fab *i fod* yn *x* iawn dros ein pechodau.

11 Anwylyd, os felly y carodd Duw ni, *y* ninnau hefyd a ddylem garu ein gilydd.

12 ☓ Ni welodd neb Dduw erioed. Os carwn ni ein gilydd, y mae Duw yn trigo ynom, ac y mae ei gariad ef yn *a* * berffaith ynom.

13 Wrth hyn y gwyddom ein bod yn trigo ynddo ef, ac yntau ynom ninnau, *b* am ddarfod iddo roddi i ni o'i Yſpryd.

14 A *c* ninnau a welſom, ac ydym yn tyſtiolaethu ddarfod i'r Tad ddanfon y Mab i *fod* yn Iachawdwr i'r byd.

15 Pwy bynnag *a d* gyffeſo fod Ieſu yn Fab Duw, y mae Duw yn aros ynddo ef, ac yntau yn Nuw.

16 A nyni a adnabuom ac a gredaſom y *e* cariad ſydd gan Dduw attom ni. *f* Duw, cariad yw: a'r hwn ſydd yn aros mewn cariad, *g* ſydd yn aros yn Nuw, a Duw ynddo yntau.

17 Yn hyn y cyflawnwyd cariad yn ein plith ni, fel y *b* caffom hyder ddydd y farn: o blegid i megis ag y mae efe, *yr* ydym ninnau hefyd yn y byd hwn.

18 Nid oes ofn mewn cariad; eithr y mae *k* perffaith gariad yn bwrw allan ofn: o blegid y mae i ofn boenedigaeth. Yr hwn ſydd yn ofni, ni pherffeithiwyd mewn cariad.

19 Yr ydym ni yn ei *l* garu ef, am iddo ef yn gyntaf ein caru ni.

20 Os dywaid neb, Yr ydwyf yn caru Duw, ac efe yn casáu ei frawd, *m* celwyddog yw: canys yr hwn nid yw yn caru ei frawd yr hwn a welodd, pa fodd y gall efe garu Duw yr hwn ni's gwelodd?

21 A'r *n* gorchymyn hwn ſydd genym oddi wrtho ef; Bod i'r hwn ſydd yn caru Duw, garu ei frawd hefyd.

P E N. V.

1 Y neb ſydd yn caru Duw, a gâr blant Duw. 11 Bywyd tragywyddol yng Nghrift. 16 Y pechod i farwolaeth.

POB un a'r ſydd yn *a* credu mai Ieſu yw'r Crift, o Dduw y *b* ganed ef: a phob un a'r ſydd yn caru yr hwn *c* a genhedlodd, ſydd hefyd yn caru yr hwn a genhedlwyd o hono.

2 Yn hyn y gwyddom ein bod yn caru plant

Pen. iii. *Adn.* 9.] *A aned o Dduw nid yw yn gwneuthur pechod.* Os felly, pwy ſydd *blentyn i Dduw*, gan fod pawb yn pechu? Y mae mewn pechadur *furiad* i bechu, a *boddbad* o'i weithred; melus, moes etto! nid felly enaid graſol; am hynny nid yw'r cyfryw un yn *pechu*, ond *v pethod* ſy'n aros ynddo. *Rhuſ.* vii. 17.

Pen. iv. *Adn.* 3.] *Nid yw yn cyffeſu.* Yr oedd llawer yn diſgwyl y MESSIAH, yn nyddiau *Ioan*, ond ni addefent mai *Ieſu* o *Nazareth* oedd efe; a rhai gan haeru eu hachau o dŷ *Ddafydd*, a ddywedent, *Myſi yw Grift!* Ac ni *w*ddai'r gwerinos ragor rhwng *Grift* ac *angbrift*! Diolch am y gwirionedd.

d Mat. 10. 32. 1 Cor. 10. 31. Rhuf. 10. 10. *e* Io. 1. 14. 2 Ioan 3. ‖ 1 Thef. 2. 15. *f* 2 Thef. 2. 7. *g* Preg. 7. 26. Dat. 12. 11. *h* Io. 12. 31 *i* Io. 3. 34. *k* Mat. 20. 21. Io. 18. 37. ‖ 2 Thef. 2. 11. *l* Io. 8. 47. *m* Eſa. 8. 20. 1 Tim. 4. 3 *n* Rhu. 5. 5 Iago 1. 17. *o* Pen. 2. 29 *p* Pen. 3. 6. *q* Adn. 16. *r* Adn. 16. *s* Ioan 3. 16. *t* Pen. 3. 16 *u* Deut. 7. 7. Ioan 15. 16 Rhuf. 5. 10 *x* Pen. 2. 2. *y* Mat. 18. 33. Ioan 15. 12. ☓ Io. 1. 18. 1 Tim. 6. 16. *a* Pen. 2. 5. * *wedi ei gyflawni.* *b* Io. 3. 24. *c* Io. 3. 17. Pen. 1. 1. *d* Sal. 116. 10. Ioan 1. 14. Adn. 3. *e* Pen. 3. 1. *f* Adn. 8. *g* Adn. 12. *b* Pen. 2. 28. *i* Can. 22. 16. 2 Ped. 1. 4. Pen. 2. 6. *k* Iago 1. 4. *l* Can 8. 7. Luc 7. 47. Ioan 15. 16. *m* Pen. 2. 4 *n* Mat. 22. 37, 39. Ioan 13 34 Pen. 3. 23. *a* Ioan 1. 12. *b* Ioan 1. 13. *c* 1 Pedr 1. 3.

d Ioan 13. 35.
e Ioan 14. 15.
2 Ioan 6.
f Mat. 11. 30. Rhuf. 7.22 1 Ped. 5.9.
g Pen. 4.4.
h 1 Cor. 15. 57.
i Mat. 3. 16. Luc 2. 21. Io. 19. 34.
k Adn. 7. *l* Ioan 1. 1. a 4. 26.
m Mat. 28. 19. n Io. 1. 32. a 3. 5.
o Io. 8. 17. *p* Io. 3. 10. a 8. 18. *q* Rhuf. 8. 16.
r Io. 3. 33. *s* Adn. 11. *t* Rhu. 6. 23 Pen. 2. 25. *u* Ioan 1. 4. a 6. 47.
x a 17. 2. *y* Io. 3. 36. a 5. 24.
Eph. 3. 17.

d plant Duw, pan fyddom yn caru Duw, ac yn *e* cadw ei orchymynion ef.

3 Canys hyn yw cariad Duw; bod i ni gadw ei orchymynion: *f* a'i orchymynion ef nid ydynt drymion.

4 O blegid *g* beth bynnag a aned o Dduw, y mae yn gorchfygu'r byd: a hon yw'r oruchafiaeth fydd yn gorchfygu'r byd, *sef* ein ffydd ni.

5 Pwy yw'r hwn fydd yn gorchfygu'r byd, ond yr hwn *h* fydd yn credu mai Iesu yw Mab Duw?

6 Dyma yr hwn a ddaeth trwy *i* ddwfr a gwaed, *sef* Iesu Grist; nid trwy ddwfr yn unig, ond trwy ddwfr a gwaed. A'r Yspryd yw'r hwn fydd yn *k* tystiolaethu, o blegid yr Yspryd fydd wirionedd.

7 O blegid y mae tri yn tystiolaethu yn y nef; y Tad, y *l* Gair, a'r Yspryd Glân: a'r tri hyn *m* un ydynt.

8 Ac y mae tri yn tystiolaethu ar y ddaear; *n* yr yspryd, a'r dwfr, a'r gwaed: a'r tri hyn yn un y maent *yn cyttuno.*

9 Os *o* tystiolaeth dynion yr ydym yn *p* ei derbyn, y mae tystiolaeth Duw yn *q* fwy: canys hyn yw tystiolaeth Duw, yr hon a dystiolaethodd efe am ei Fab.

10 Yr hwn fydd yn credu ym Mab Duw, *q* fydd ganddo y dystiolaeth yndo ei hun: yr hwn nid yw yn credu i Dduw, *r* a'i gwnaeth ef yn gelwyddog, o blegid na chredodd y *s* dystiolaeth a dystiolaethodd Duw am ei Fab.

11 A hon yw'r dystiolaeth; *t* roddi o Dduw i ni fywyd tragywyddol; a'r *u* bywyd hwn fydd yn ei Fab ef.

12 *x* Yr hwn y mae y Mab ganddo, y mae y bywyd ganddo; a'r hwn nid yw

gandde Fab Duw, nid oes ganddo fywyd.

13 Y pethau hyn a 'sgrifennais attoch chwi, y rhai ydych yn credu yn *y* enw Mab Duw; fel y *z* gwypoch fod i chwi fywyd tragywyddol, ac *a* fel y credoch yn enw Mab Duw.

14 A hyn yw'r hyfder sydd gennym *b* tu ag atto ef; ei fod ef yn ein gwrando ni, *b* os gofynwn ddim yn ol ei ewyllys ef.

15 Ac os gwyddom ei fod ef yn ein gwrando ni, pa *beth* bynnag a ddeifyfom, *c* ni a wyddom ein bod yn cael y deifyfiadau a ddeifyfiafom ganddo.

16 ¶ Os gwel neb ei frawd yn *d* pechu nad *yw* i farwolaeth, efe a ddeifyf, *e* ac Efe a rydd iddo fywyd, i'r rhai sy'n pechu nid i farwolaeth. Y mae pechod i *f* farwolaeth: nid am *g* hwnnw yr wyf yn dywedyd ar ddeifyf o hono

17 Pob anghiawnder, *b* pechod yw: ac y mae pechod *i* nad *yw* i farwolaeth.

18 Ni a wyddom *k* nad oes neb a aned o Dduw, yn pechu; eithr y mae'r fawl a aned o Dduw, yn ei *l* gadw ei hun, a'r *m* drwg hwnnw nid yw yn cyffwrdd ag ef.

19 Nyni a wyddom ein bod o Dduw, ac y mae yr holl fyd yn gorwedd mewn *n* drygioni.

20 Ac a wyddom o ddyfod Mab Duw, ac efe a roes i ni feddwl, fel yr *p* adnabyddom yr hwn fydd gywir. Ac yr ydym *q* yn y Cywir hwnnw, *sef* yn ei Fab ef. Iesu Grist. *r* Hwnnw yw y gwir Dduw, a'r bywyd tragywyddol.

21 Blant bychain, *s* ymgedwch oddi wrth eulynod. Amen.

y Act. 4. 12. *z* Ioan 20. 31. *a* Io. 11. 15 ** ger ei fron ef.* *b* Rhu. 8. 27 Iago 4. 3. Pen. 3. 22. *c* Io. 14. 13. *d* Mat. 12. 31. Heb 6. 4-7 *e* Job 42. 8. *f* Mat. 12. 32. Heb. 10. 26 *g* 1 Sa. 16. 7 *h* Rhu 6. 23 *i* Job 33. 23, 24. *k* Rhuf. 7. 15, 20. Pen. 3. 9. *l* Sal. 19. 13 Judas 21. *m* 2 Cor. 13. 8. *n* Pen. 2. 16 2 Ti. 2. 26. Dat. 13. 8. *o* 1 Ti. 1. 15 *p* Mat. 13. 11. *q* Io. 15. 5. *r* Esa. 9 6. *s* 1 Cor. 10. 14.

Pen. v. *Adn.* 4.] *Beth bynnag.* Nid pwy bynnag, Nid y *dyn* sy'n gorchfygu, ond yr *anian*; *Nid myfi, ond* Crist *Duw ynof fi*, medd *Paul.* 1 Cor. xv. 10.

Pen. v. *Adn.* 16.] *Pechod i farwolaeth. Crist* yw'r *fordd* i'r bywyd tragywyddol: fel y mae'r *Yspryd Glân* yn tystio, dan yr hen *Destament* a'r *newydd*; Os gwrthodir ef, fel y gwna *Iuddew, Turc*, a *Phagan*: pa beth a ganlyn ond *Marwolaeth?*

Ail Epistol IOAN yr Apostol.

Y CYNHWYSIAD.

Yr Epistol hwn a 'sgrifennwyd gan Ioan *at Bendefiges Gristianogol, ac at yr Eglwys yn ei thy bi — Pan ddadreuddd yr Efengyl ymdaenu, fe gododd Satan lawer o Offerynnau i'w gwrthwynebu; am hynny y mae* Ioan *yn annog i Fyfyd a Chariad; ac i ochelyd Athrawiaeth Angbrift.*

1 *Annog ryw wraig urddasol a'i phlant, i barhau mewn cariad, a ffydd Crist.*

YR henuriad at yr etholedig *a* arglwyddes, a'i phlant, y rhai yr wyf fi yn eu caru yn y gwirionedd; ac nid myfi yn unig, ond pawb hefyd a adnabuant y gwirionedd;

2 Er mwyn y *b* gwirionedd, yr hwn fydd yn aros ynom ni; ac a fydd gyd â ni yn dragywydd.

3 Gras, trugaredd, a thangnefedd, oddi wrth Dduw Dad, ac oddi wrth yr Arglwydd Iesu Grist, Mab y Tad, a fydd yn eich plith mewn *c* gwirionedd a chariad.

4 Bu *d* lawen iawn gennyf o blegid cael o honof *rai* o'th blant di yn rhodio mewn gwirionedd, fel y derbyniasom orchymyn gan y Tad.

5 Ac yn awr yr wyf yn attolwg i ti, arglwyddes, nid fel *un* yn y'sgrifennu *f* gorchymyn newydd i ti, eithr yr hwn oedd gennym o'r dechreuad, *g* garu o honom ein gilydd.

6 A hyn yw'r cariad; *h* bod i ni rodio yn ol ei orchymynion ef. Hwn yw'r gorchymyn; *i* Megis y clywsoch o'r dechreuad, fod i chwi rodio ynddo.

a Diar. 31. 31. Rhuf. 13. 7
b Ioan. 10. 28. Phil. 1. 6.
c Gec. 8. 39. Heb. 12. 14.
d Luc 15. 7.
1 Thef. 2. 19.
e 3 Ioan 3.
f 1 Ioan 2. 7. Sal. 16. 3. Ioan 13. 34
g gennym o'r dechreuad, *g* garu o honom *h* Mat. 23. 3.
i Tit. 1. 16. *i* 1 Ioan 5. 3.

7 O blegid y mae twyllwyr *k* lawer wedi dyfod i mewn i'r byd, y rhai *l* nid ydynt yn cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y cnawd *m* Hwn yw'r twyllwr a'r anghrist.

8 Edrychwch attoch eich hunain, *n* fel na chollom y pethau a *** wnaethom, ond bod i ni dderbyn llawn wobr.

9 Pob un a'r sy'n *o* troseddu ac heb aros yn nyfgeidiaeth Crist, nid yw Duw ganddo ef. Yr hwn fydd yn aros yn nyfgeidiaeth Crist, hwnnw y mae'r Tad a'r Mab ganddo.

10 Od oes neb yn *p* dyfod attoch, ac heb ddwyn y ddyfgeidiaeth hon, *q* na dderbyniwch ef i dy, ac na ddywedwch, *r* Croefaw wrtho.

11 Canys yr hwn fydd yn dywedyd wrtho, Croefaw i ti, fydd *s* gyfrannog o'i weithredoedd drwg ef.

12 Er bod gennyf *t* lawer o bethau i'w hyfgrifennu attoch, nid oeddwn yn ewyllyfio *'fgrifennu* a phapur ac inge: eithr gobeithio'r ydwyf *u* ddyfod attoch a llafaru wyneb yn wyneb, *x* fel y byddo ein llawenydd yn gyflawn.

13 Y mae plant dy chwaer etholedig yn dy annerch. Amen.

k 1 Ioan 4. 1. *l* 1 Ioan 4. 3. *m* 1 Ioan 2. 22. a 4. 3. *n* Mat. 24. 13. 1 Tim. 1. 19. ** wared-asom.* *o* 1 Ioan 2. 23. 2 Pedr 2. 2. *p* Diar. 19. 22. Gal. 1. 8. 2 Tim. 3. 6 *q* Rhuf. 16. 17. *r* Exo. 18. Sal. 129. 8. *s* 1 Tim. 5. 22. *t* 3 Ioan 13. *u* Rhuf. 1. 11. *x* Ioan 17. 13. *i* Ioan 1. 4.

Trydydd Epistol IOAN yr Apostol.

1 *Mawynder Gaius.* 9 *Athuyn ar Diotrepes.* 12 *Clod Demetrius.*

YR henuriad at yr anwyl Gaius, *a* yr hwn yr wyf yn ei garu mewn gwirionedd.

2 Anwyliyd, yr ydwyf yn benaf dim yn dymuno dy fod yn *** llwyddo, ac yn iach, *b* fel y mae dy enaid yn llwyddo.

3 Canys mi a lawenychais yn fawr, pan ddaeth y brodyr, a thyftiolaethu am dy *c* wirionedd di, megis ag yr ydwyt yn *d* rhodio mewn gwirionedd.

a 1 Ioan 3. 18.

** llwyddianus yn ei aaith.*
b Rhu. 5. 2.
c Sal. 51. 6. Ioan 1. 47.

d 2 Ioan 4.
e 1 Cor. 4. 15. Phile. 10.
f Luc 12. 43.
g Diar. 15. 30.
h Sal. 15. 4.
i Act. 8. 4. 1 Cor. 9. 18
k 1 Tim. 5. 17.
l Mat. 9, 18. 1 Cor. 3. 9.
m 2 Thes. 2. 4. 2 Cor. 1. 24. 1 Ped. 5. 2.
n 2 Cor. 16. 6.

4 Mwy llawenydd na hyn nid oes genyf, fel caek clywed bod *e* fy mhlant yn rhodio mewn gwirionedd.

5 Anwylyd, yr ydwyt yn *f* gwneuthur yn ffyddlon yr hyn yr ydwyt yn ei wneuthur, tu ag at y brodyr, a thu ag at ddieithriaid;

6 Y rhai a *g* dyftiolaethafant am dy gariad di ger bron yr eglwys: *y* rhai os *i* hebryngi, fel y gweddai i Dduw, da y gwnai.

7 Canys er mwyn ei enw yr aethant allan *i* heb gymmeryd dim gan y Cenhedloedd.

8 Ni a ddylem gan hynny dderbyn y *k* cyfryw rai, fel y byddom *l* gyd-weithwyr i'r gwirionedd.

9 ¶ Mi a 'sgrifennais at yr eglwys: eithr Diotrephes, yr *m* hwn fydd yn caru bod yn flaenor yn eu plith, ni dderbyn ddim o honom.

10 O herwydd hyn, os deuaf, *n* mi a ddygaf ar gof ei weithredoedd y mae efe yn ei gwneuthur, gan wag fiarad i'n herbyn â geiriau drygionus: ac heb fod yn *o* foddlon ar hynny, nid yw efe ei hun yn derbyn y brodyr; a'r rhai fydd yn ewyllysio, y mae yn eu *o* gwahardd, ac yn *eu* bwrw allan o'r eglwys.

11 Anwylyd, *p* na ddilyn yr hyn fydd ddrwg, ond yr hyn fydd dda. Yr hwn fydd yn gwneuthur daioni, o Dduw y mae: *q* ond yr hwn fydd yn gwneuthur drygioni ni welodd Dduw.

12 Y mae i Ddemetrius air *r* da gan bawb, a chan y *s* gwirionedd ei hun: a ninnau *befyd* ydym yn tyftiolaethu; a chwi a wyddoch fod ein tyftiolaeth ni yn wir.

13 Yr oedd gennyf *t* lawer o bethau i'w hyfgrifennu, ond nid wyf yn chwennych yfgrifennu âg ingc a phin attat ti:

14 Eithr gobeithio yr ydwyf gael dy weled ar fyrder, ac ni a ymddiddanwn wyneb yn wyneb.

15 *u* Tangnefedd i ti. Y mae y *x* cyfeillion yn dy annerch. Annerch y cyfeillion *y* wrth eu henwau.

o Di. 28. 15 Mat. 23. 13. Ioan 9. 34. *p* Num. 16. 26. Sal. 37. 27. 2 Tim. 3. 5. 1 Pedr 3. 11.
q 1 Io. 3. 6.
r 1 Sam. 2. 30. Act. 10. 22 1 Tim. 3. 7
s Heb. 11. 39.
t 2 Io. 12.
u Rhuf. 15. 33.
x Di. 17. 17
y Tit. 3. 15. Iago 2. 1.

iii. 10 AN *Adn.* 9.] *Caru bod yn flaenor.* Gwyliwn rhag yfpryd difwyn *Diotrephes*, yn eiddigeddu wrth ddieithriaid, ac ni chaent ddim ymgeledd, rhag iddo ef bennaf yn ddiffyg, *gofynaeiddrwydd* a *chariad*, fe â'r yn ei llofgwrn heb ofni ei golyn mwy. *Exo.* iv. 4.

Epiftol cyffredinol JUDAS yr Apoffol.

Annog i ddiamddaluoch yn y ffydd. 4, 16 *Am gau athrawon:* 15 *ei dialedd hwynt.* 24 *Diogelwch yn Nuw.*

a Luc 6. 16 Act. 1. 13.
b Io. 10. 28 a 17. 12. 1 Ped. 1. 5.
c Gal. 3. 18 Tit. 1. 3.
d Phil. 1. 27. 2 Ped. 2. 1. 2 Tim. 4. 7
e 2 Ped. 2. 1
f Rhu. 1 24 a 9. 21. 2 Thef. 2. 10. Dat. 13. 11
g 2 Pedr 2. 19.
h Tit. 1. 16
i Num. 14. 29.
k Gen. 1. 31 Ioan 8. 44.
† *uwchafaeth.*
l 2 Ped. 2. 4
m Gen. 19. 24. Deu. 29. 23 2 Ped. 2. 6.
‡ *dieithr.*
Rhuf. 1. 27
n 1 Cor. 10. 6, 11. 2 Ped. 2. 10
o Jer. 23. 28.
p Ex. 22. 28
q Dan. 10. 13.
r Deu. 34. 6 Zec. 3. 2.
s 2 Pedr 2. 11. Zec. 3. 2.
u 2 Pedr 2. 12.
x Rhuf. 1. 21. Dat. 22. 15
y Gen. 4. 5.
z Num. 22. 7. 2 Pedr 2. 15. *a* Num. 16. 1.

JUDAS, gwaſanaethwr Ieſu Grift, a *a* brawd Iago, at y rhai a ſanctteiddiwyd yn Nuw Dad, ac *b* a gadwyd i Ieſu Grift, *ac* a alwyd:

2 Trugaredd i chwi, a thangnefedd, a chariad a lioſogerr.

3 Anwylyd, pan roddais bob diwydrwydd ar yfgrifennu attoch am yr iachawdwriaeth *c* gyffredinol, angenrhaid oedd i mi 'sgrifennu attoch, gan eich annog i *d* ymdrech ym mhlaid y ffydd yr hon a roddwyd unwaith i'r ſaint.

4 Canys y mae rhyw ddynion wedi *e* ymlufgo i mewn, y rhai a *f* rag-ordeiniwyd er ys talm i'r farnedigaeth hon; annuwiolion, *g* yn troi gras ein Duw ni i drythyllwch, ac yn *h* gwadu ein hunig Feiſtr, Duw, ac Arglwydd, Ieſu Grift.

5 Ewyllyſio gan hynny yr ydwyf eich coffau chwi, gan eich bod unwaith yn gwybod hyn; i'r Arglwydd, wedi iddo waredu y bobl o dir yr Aipht, *i* ddiſtrywio eilwaith y rhai ni chredaſant.

6 Yr angylion hefyd y rhai *k* ni chadwaſant eu ‡ dechreuad, eithr a adawſant eu trigfa eu hun, a gadwodd efe mewn cadwynau tragywyddol dan dywyllwch, i farn y dydd mawr.

7 Megis y mae *m* Sodoma a Gomorra, a'r dinaſoedd o'u hamgylch mewn cyffelyb fodd a hwy, wedi putteinio, a myned ar ol cnawd ‡ arall, *n* wedi eu goſod yn ſampl, gan ddioddef dialedd tân tragywyddol.

8 Yr un ffunud hefyd y mae y *o* breuddwydwyr hyn yn halogi'r cnawd, yn diſtyru llywodraeth, ac yn *p* cablu y rhai ſydd mewn awdurdod.

9 *q* Eithr Micael yr arch-angel, pan oedd efe, wrth ymddadleu â diafol, yn ymreſymmu ynghylch *r* corph Moſes, *s* ni feiddiodd ddwyn barn cabledd arno, eithr *efe* a ddywedodd, *t* Cerydded yr Arglwydd dydi.

10 Eithr y rhai hyn ſydd yn cablu y *u* pethau ni's gwyddant: a pha bethau bynnag y maent yn aniangol, fel anifeiliaid direſwm yn *eu* gwybod, *x* yn y rhai hynny ymlygru y maent.

11 Gwae hwynt-hwy: o blegid hwy a gerddaſant yn ffordd y Cain, ac *z* a'u llithiwyd trwy dwyll gwobr Balaam, ac a'u diſtrywyd *a* yng wrth-ddywediad Core.

12 Y rhai hyn ſydd *b* frychau yn eich *c* cariad wleddoedd chwi, yn cyd-wledda chwi, yn ddiofn yn eu *d* peſgi eu hunain: *e* cymmylau diddwfr *ydynt*, a gylch-arweinir gan wyntoedd; prennau diffrwythlon, heb ffrwyth, *f* ddwywaith yn feirw, wedi eu diwreiddio;

13 *g* Tonnau cynddeiriog y môr, yn ewynnu allan eu cywilydd eu hunain; ſer gwibiog, i'r rhai y cadwyd niwl y tywyllwch yn dragywydd.

14 Ac Enoc hefyd, y ſeithfed o Adda, a brophwydodd am y rhai hyn, gan ddywedyd, *b* Wele, y mae'r Arglwydd yn dyfod gyd â myrddiwn o'i ſaint,

15 I wneuthur barn yn erbyn pawb, ac i lwyr-argyoeddi yr holl rai annuwiol o honynt am holl weithredoedd eu hannuwioldeb, y rhai a wnaethant hwy yn annuwiol, ac am yr holl *eiriau i* caledion, y rhai a lafarodd pechaduriaid annuwiol yn ei erbyn ef.

16 Y rhai hyn ſydd rwgnaehwyr, tuchanwyr, yn rhodio yn ol eu chwantau eu hunain; ac y mae eu genau yn llafaru *geiriau k* chwyddedig, yn mawrygu wynebau dynion *er* mwyn *l* elw.

17 Eithr chwy-chwi, anwylyd, cofiwch y geiriau a rag-ddywedpwyd *m* gan *n* apoſtolion ein Harglwydd Ieſu Grift;

18 Ddywedyd o honynt i chwi, y bydd yn yr amſer diweddaf *n* watwarwyr, yn rhodio yn ol eu chwantau annuwiol eu hunain.

19 Y rhai hyn yw y rhai ſydd yn eu *o* didoli eu hunain, *p* yn anianol heb fod yr Yſpryd ganddynt.

20 Eithr chwychwi, anwylyd, gan *q* adeiladu eich gilydd yn eich ſanctteiddiaf ffydd, a gweddio yn yr Yſpryd Glân,

21 Ymgedwch yngharlad Duw, gan ddiſgwyl *r* trugaredd ein Harglwydd Ieſu Grift i fywyd tragywyddol.

22 A thrugarhewch wrth rai, *s* gan wneuthur barn gahledd:

23 Eithr rhai cedwch *t* trwy ofn, gan *eu* cip o *tuoy* allan o'r tân; gan gasau hyd yn oed *u* y wiſg a halogwyd gan y cnawd.

24 Eithr i'r hwn a *x* ddichon cadw chwi yn ddigwymp, a'ch goſod y ger bron ei ogoniant ef yn ddifeius mewn gorfoledd,

25 *z* I'r unig ddoeth Dduw, ein Hiachawdwr ni, *y bydd* gogoniant a mawredd, gallu ac awdurdod, yr awr hon, ac yn dragywydd. Amen.

a 2 Pedr 2. 13.
b 1 Cor. 11. Eſa. 37. 14 1 Cor. 5. 5. 1 Ti. 1. 20.
c Lef. 13. 52. a 5. 3.
d Rhuf. 16. 25. Luc 21. 36.
e 1 Tim. 1. 17. Dan. 7. 14.

DAT,

DATGUDDIAD IOAN.

CYNHWYSIAD.

Y Llyfr hwn a elwir DATGUDDIAD, *o blegid ynddo y datguddir Dirgeledigaethau yn perthyn i Gyflwr Eglwys Crist hyd ddiwedd y byd.*

PEN. I.

4 Datguddiad Ioan at saith eglwys Asia. 7 Dyfodiad Crist. 14 Ei arddeirbwgwydd ef.

DATGUDDIAD Iesu Grist, yr hon a roddodd Duw iddo ef, i *a* ddangos i'w wasanaethwyr y pethau sydd raid eu dyfod i ben ar fyrder; a chan ddanfon trwy ei *b* angel, efe a'i hysbysodd i'w wasanaethwr Ioan:

2 Yr hwn a dystiolaethodd air Duw, a thystiolaeth Iesu Grist, a'r holl bethau *c* a welodd.

3 *d* Dedwydd *yw*'r hwn sydd yn darllain, a'r rhai sy'n gwrando geiriau y brophwydoliaeth hon, ac yn cadw y pethau sydd yn ysgrifenedig ynddi: canys *e y mae*'r amser yn agos.

4 IOAN at y saith eglwys sydd yn Asia: Gras *fyddo* i chwi, a thangnefedd, oddi wrth yr hwn sydd, a'r hwn a fu, a'r hwn sydd ar ddyfod; ac oddi wrth *g* y saith Ysprydsydd ger bron ei orseddfaingc ef;

5 Ac oddi wrth Iesu Grist, *yr hwn yw* y *h* Tyst ffyddlon, y *i* Cyntaf-anedig oddi wrth y meirw, a *k* Thywysog brenhinoedd y ddaear, Iddo ef yr hwn a'n carodd ni, ac a'n *l* golchodd ni oddi wrth ein pechodau yn ei waed ei hun,

6 Ac a'n gwnaeth ni yn *m* frenhinoedd ac yn offeiriaid i Dduw a'i Dad ef; *n* iddo ef *y bydo* y gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd. Amen.

7 Wele, y mae efe yn *o* dyfod gyd â'r cymmylau; a phob llygad a'i gwel ef, ie, y rhai a'i *p* gwanasant ef: a holl lwythau'r ddaear a alarant o'i blegid ef. Felly, Amen.

8 *q* Mi yw Alpha ac Omega, y dechreu a'r diwedd, medd yr Arglwydd, *r* yr hwn sydd, a'r hwn oedd, a'r hwn sydd i ddyfod, yr Hollalluog.

9 Myfi Ioan, yr hwn *twyf* hefyd eich brawd, a'ch *s* cydymmaith mewn cystudd, ac yn *t* nheyrnas ac amynedd Iesu Grist, oeddwn yn yr ynys a elwir Patmos, *u* am air Duw, ac am dystiolaeth Iesu Grist.

10 Yr oeddwn i yn yr *x* Yspryd a'r ddydd yr Arglwydd; ac a glywais o'r tu ol i mi lef fawr fel *llais* udgorn,

11 Yn dywedyd, Mi yw Alpha ac Omega, y cyntaf a'r diweddaf: a'r hyn yr wyt yn ei weled, *ac* ysgrifenna mewn llyfr, a danfon i'r saith eglwys *y* rhai sydd yn Asia; i Ephesus, ac i Smyrna, ac i Pergamus, ac i Thyatira, ac i Sardis, a Philadelphia, a Laodicea.

12 Ac *a* mi a droais i weled y llef a lafarai wrthyf. Ac wedi i mi droi, mi a welais saith *b* canhwyllbren aur;

13 Ac *c* ynghanol y saith ganhwyllbren, *un a* tebyg i Fab y dyn, wedi ymwisgo â gwisg hlaes hyd ei draed, ac *e* wedi ymwregysu ynghylch ei fronnau â gwregys aur.

14 Ei ben ef a'i *f* wallt *oedd* wynnion fel gwlan, gwynn fel eira; a'i *g* lygaid fel fflam dân;

15 A'i draed yn debyg i brês *h* coeth megis yn llosgi mewn ffwrnes, a'i lais fel swn llawer o ddyfroedd.

16 Ac *yr oedd* ganddo yn ei law ddehau *i* saith seren: ac o'i enau yr oedd *k* cleddyf llym dau finiog yn dyfod allan: a'i wynebpryd fel yr haul yn disgleirio yn ei nerth.

17 A *l* phan welais ef, mi a syrthiais wrth ei draed ef fel marw. Ac efe a osododd ei law *m* ddehau arnaf fi, gan ddywedyd wrthyf, Nac ofna; *n* myfi yw y cyntaf a'r diweddaf;

18 Yr hwn *o wyf* fyw, ac a fum farw; ac wele, byw ydwyf yn oes oesoedd, Amen; ac y mae *p* gennyf agoriadau uffern a marwolaeth.

19 Ysgrifenna y pethau a welaist, a'r *q* pethau sydd, a'r *r* pethau a fydd ar ol hyn,

20 Dirgelwch y saith seren a welaist yn fy llaw ddehau, a'r saith ganhwyllbren aur. Y saith *s* seren, angylion y saith eglwys ydynt: a'r saith ganhwyllbren a welaist, y *t* saith eglwys ydynt.

PEN. II.

Pa beth a'r ysgrifenid at angylion yr eglwysi.

AT angel yr eglwys sydd yn Ephesus, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae yr hwn sydd yn dal *a* y saith * seren yn ei law ddehau, yr hwn sydd yn *b* rhodio yng-hanol y saith ganhwyllbren aur, yn eu dywedyd;

2 Mi a adwaen dy weithredoedd di a'th lafur, a'th amynedd, ac na elli *c* oddef y rhai drwg: a *d* phrofi o honot y rhai sy'n dywedyd eu bod yn apostolion, ac nid ydynt; a chael o honot hwynt yn gelwyddog:

3 A thi a oddefaist, ac y mae amynedd gennyt, ac a gymmeraist boen er mwyn fy enw i, *e* ac ni ddiffygiaist.

4 Eithr y mae gennyf *beth* yn dy erbyn, am i ti ymadael â'th *f* gariad cyntaf.

5 Cofia gan hynny o ba le y syrthiaist, ac edifarha, *g* a gwna y gweithredoedd cyntaf: ac onid ê, yr wyf fi yn dyfod attat ti ar frys, ac *h* mi a symmudaf dy ganhwyllbren allan o'i le, *i* onid edifarhâi di.

6 Ond hyn sydd gennyt ti, dy fod di yn casau gweithredoedd *k* y Nicolaiaid, y rhai yr wyf fi hefyd yn eu casau.

7 Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed pa beth y mae'r Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; I'r hwn sydd yn gorchfygu, y rhoddaf iddo *l* fwytta o bren y bywyd, yr hwn sydd ynghanol paradwys DdUw.

8 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn *m* Smyrna, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae *n* y cyntaf a'r diweddaf, yr hwn a fu farw, ac sydd fyw, yn eu dywedyd;

9 Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gystudd, a'th dlodi (eithr *o* cyfoethog wyt) ac *mi a adwaen* gabledd *p* y rhai sydd yn dywedyd eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt ond synagog Satan.

10 Nac ofna ddim o'r pethau yr ydwyt i'w dioddef. Wele, y cythraul a fwrw *q* rai o honoch chwi i garchar, fel y'ch profer; a chwi a gewch gystudd ddeng niwrnod. Bydd ffyddlon hyd angau, ac mi a roddaf i ti *r* goron y bywyd.

11 Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae'r Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi; Yr hwn sydd yn gorchfygu, ni chaiff ddim niwaid *s* gan yr ail farwolaeth.

12 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd yn Pergamus, ysgrifenna; Y pethau hyn y mae yr hwn sydd ganddo y *t* cleddyf llym dau finiog, yn eu dywedyd;

13 *u* Mi a adwaen dy weithredoedd di, a pha le yr wyt yn trigo; *sef* lle *mae x* gorsedd-faingc Satan: ac yr wyt yn y dal fy enw i, ac ni wedaist fy ffydd i, ie, yn y dyddiau *y bu* Antipas yn ferthyr ffyddlon i mi, yr hwn a laddwyd yn eich plith chwi, lle y mae Satan yn trigo.

14 Eithr y mae gennyf ychydig bethau yn dy erbyn di, o blegid bod gennyt *z* yno *rai* yn dal athrawiaeth *a* Balaam, yr hwn a ddysgodd i Balac fwrw rhwystr ger bron meibion Israel, i fwytta pethau wedi eu haberthu i eulynod, ac i odinebu.

15 Felly y mae gennyt tithau hefyd *rai* yn

---

a Sal. 119. 125. Dan. 12. 10
b Pen. 19. 10.
a 22. 16.
c Mat. 28. 13.
2 Ped. 1. 19
d Di. 8. 34. Act 8. 28.
e 2 Thef. 2. 3.
2 Ti. 3. 1.
f Exo. 3. 14 Iag. 1. 17.
g Zec. 3. 9.
a 4. 10. Pen. 3. 1.
h Io. 8. 14.
i Col. 1. 18.
k Ti. 6. 15
Pen. 11. 15
l Heb. 9. 14
1 Ped. 1. 18
m Dan. 7. 27. Pen. 5. 10.
n Ti. 6. 16.
o Sal. 50. 3.
p Zec. 12. 10.
q Es. 41. 4. Rhuf. 11. 36.
r Adn. 4. s 1 Thef. 1. 3. Heb. 10. 34
2 Ped. 1. 11
s Io. 18. 36.
u Eph. 6. 20. Pen. 6. 9.
x Eze. 3. 12. Act. 10. 12
y Io. 20. 26
z Dan. 12. 4. Rhuf. 15. 4
a Exo. 3. 3. Sal. 111. 2.
b Zec. 4. 2. Mat. 5. 3.
c Dan. 10. 5 Mat. 18. 20
d Pen. 14. 14.
e Dan. 10. 5
f Es. 9. 6. Dan. 7. 9.
g Dan. 10. 6 Pen. 21. 18
h Sal. 45. 3. s Es. 42. 16
i Es. 49. 2 2 Thef. 12. 8. Heb. 4. 12. Pen. 2. 12.
k Ezec. 1. 28.
m Dan. 10. 10.
n Es. 44. 6 Adn. 8. Pen. 2. 8.
o Heb. 7. 25.

p Sal. 68. 20 Pen. 20. 1.
q Pen. 2. a 3.
r Pen. 4. s Mal. 2. 7.
t Gen. 41. 27. Dan. 2. 38.

a Pen. 1. 16.
* Y ser yw y gweinidogion, a'r canhwyllbrennau yw'r eglwysi. *Pen.* i. 20.
b Lef. 26. 12. Pen. 1. 20. Mat. 18. 20
c Io. 2. 15. Gal. 2. 14.
d 1 Io. 4. 1
e Gal. 6. 9. 2 Thef. 3. 13.
f Jer. 2. 2. Gal. 5. 7. 2 Ti. 1. 15.
g 4. 10. Mat. 23. 3.
h Mat. 21. 43.
i Jer. 7. 3.
k Act. 6. 5. 1 Ti. 1. 19. Adn. 15.
l 1 Io. 2. 19. Luc 22. 30.
a 23. 43. Rhuf. 8. 21 Dat. 22. 2.
m Diar. 31. 20.
n Pen. 1. 8.
o Luc 12. 21. Iago 2. 5.
p Rhuf. 2. 28, 29.
q Io. 19. 10 Iago 1. 12.
r Iag. 1. 12 Pen. 3. 11.
s Pen. 20. 6 2 Thef. 1. 9
t Pen. 1. 16
u Adn. 9.
x Pen. 13. 2. Adn. 2.
y Heb. 10. 23.
z Jer. 15. 19. Ezec. 44. 7.
a Num. 24 14.
a 25. 1. 231. 16.

b Adn. 6. yn dal attrawiaeth y *b* Nicolaiaid, yr hyn beth yr wyf fi yn ei gasau.

c Esa. 11.4. 2 Thef. 2. 8.

16 Edifarha: ac os amgen, yr wyf fi yn dyfod attat ar frys, ac *c* a ryfelaf a hwynt â chleddyf fy ngenau.

d Pen. 19.15 *d* Adn. 7. 29. Rhuf. 11. 8. *e* Esa. 63. 15.

17 Yr hwn fydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi; I'r hwn fydd yn gorchfygu, y rhoddaf iddo fwytta o'r manna cuddiedig, ac a roddaf iddo garreg wenn, *e* ac ar y garreg enw newydd wedi ei ſgrifennu, yr hwn nid edwyn neb, ond yr hwn fydd yn *e'i* derbyn.

f Pen. 3.12. *g* Rhuf. 8. 16. *a* Cor. 2.9. *g* Di. 25. 3.

18 ¶ Ac at angel yr eglwys fydd yn Thyatira, yſgrifenna; Y pethau hyn a ddywed Mab Duw yn eu dywedyd, yr hwn *g* ſydd a'i lygaid fel fflam dân, a'i draed yn debyg i bres coeth;

h Pen. 1.14. *h* Adn. 2. *i* Rhagor-eth. *i* Sal. 92. 13. Mat. 13.23 *k* 1 Bren. 16. 31. Eſa. 57. 3. Dat. 17. 1.

19 *h* Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gariad, a'th waſanaeth, a'th ffydd, a'th amynedd di, a'en weithredoedd; a *bod y rhai diweddaf yn i* fwy na'r *i* rhai cyntaf.

l Act. 15. 20. *m* Rhuf. 2. 4. *n* 2 Pedr 3. 20. 2 Ped. 3.9. *o* Sal. 41.4. *o* 2 Sam. 12. 14. Sal. 9. 16. *p* 1 Sam. 16. 7. Jer. 11.20. Sal. 7. 9. *q* Rhuf. 2.6 *r* Gen. 7.1. Pen. 3.4. *s* 2 Cor. 11. 13. 2 Thef. 2.9 *t* Pen. 3.11 *u* Rhuf. 8. 39. 1 Cor. 15. 58. *x* Sal. 45. 16. *y* Sal. 79.8. *z* Pen. 22. 16. *a* Adn. 7.

20 Eithr y mae genny*f* ychydig bethau yn dy erbyn, o blegid dy fod yn gadael i'r wraig honno *k* Jezebel, yr hon ſydd yn ei galw ei hun yn brophwydes, ddyſgu, a thwyllo fy ngweiſion*ethwy*r i odinebu, ac i fwytta pethau wedi eu haberthu *l* i eulynod.

21 Ac *m* mi a roddais iddi amſer i edifarhau am ei godineb; ac *m* nid edifarhaodd hi.

22 Wele, yr wyf fi yn ei bwrw hi a *n* wely, a'r rhai ſydd yn godinebu gyd â hi, i gyſtudd enawr, onid edifarhânt am eu gweithredoedd.

o 2 Sam. 12. 14. Sal. 9. 16. *p* 1 Sam. 16. 7. Jer. 11.20. Sal. 7. 9. *q* Rhuf. 2.6 *r* Gen. 7.1. Pen. 3.4. *s* 2 Cor. 11. 13. 2 Thef. 2.9 *t* Pen. 3.11 *u* Rhuf. 8. 39. 1 Cor. 15. 58. *x* Sal. 45. 16. *y* Sal. 79.8. *z* Pen. 22. 16. *a* Adn. 7.

23 A'i plant hi a *o* laddâf â marwolaeth: a'r holl eglwyſi a gant wybod mai myfi yw yr hwn ſydd yn *p* chwilio yr arennau a'r calonnau: ac *q* mi a roddaf i bob un o honoch yn ol eich gweithredoedd.

24 Eithr wrthych chwi yr wyf yn dywedyd, ac wrth y lleill yn Thyatira, Y ſawl nid oes ganddynt y ddyſgeidiaeth hon, a'r rhai *r* ni adnabuant y ddyfnderau Satan, fel y dywedant; ni fwriaf arnoch frich arall.

b Pen. 2.24. *c* Gal. 4.26. Heb. 12.23 *d* Phil. 2.9. *e* Adn. 6. *f* 1 Cor. 1. 19. *g* Pen. 1.5. *b* Rhuf. 11. 36. Col. 1. 15. *i* Adn. 8. *k* 1 Bren. 18. 21. *l* Lef. 18. 27. Am. 6. 8. *m* Diar. 13. 7. Luc 18.11 1 Cor. 4. 8. *n* Eſa. 29. 8. Judas 8. *o* Mat. 13. 44. Pen. 19. 8. *p* 2 Cor. 5. 3. *q* Diar. 3. 12. Heb. 12.5. *r* Can. 5.2. Ioan 14.23 *s* Mat. 19. 28. *t* Phil. 2.6. *u* Adn. 6.

25 Eithr yr hyn *t* ſydd gennych, deliwch hyd oni ddelwyf.

26 A'r hwn ſydd yn gorchfygu, ac yn cadw fy *u* ngweithredoedd hyd y diwedd, mi a roddaf *x* iddo awdurdod ar y cenhedloedd:

27 (*y* Ac *efe* a'u bugeilia hwy â gwialen haiarn: fel llestri prîdd y dryllir hwynt) fel y derbyniais innau gan fy Nhad:

28 Ac mi a roddaf iddo *z* y ſeren foreu.

29 *a* Yr hwn ſydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi.

P E N. III.

2 Senn i eglwys Sardis. 8, 10 *clod i Philadelphia,* 15 *a cherydd i Laodicea.* 20 *Criſt yn curo wrth y drws.*

a Pen. 1.4, 16. Ioan 19.16 *a* 16. 14. *b* Pen. 2.13 *c* 2 Ti. 3.5. *d* Gen. 17.1 Can. 5. 1. Eſa. 5. 2. *e* Col. 2. 5. *a* 4. 17. Heb. 13.17 *f* Mat. 24. 42. *g* Gen. 7.1. Math 7.13. Ioan 6. 66. Act. 1.15. *b* Jud. 23.

A C at angel yr eglwys ſydd yn Sardis, yſgrifenna; Y pethau hyn y mae *a* yr hwn ſydd a ſaith Yſpryd Duw, a'r ſaith ſeren ganddo, yn eu dywedyd; *b* Mi a adwaen dy weithredoedd di, o blegid y mae gennyt *c* enw dy fod yn fyw, a marw ydwyt.

2 Bydd wyliadwrus, a ficrha y pethau ſydd yn ol, y rhai ſydd barod i farw: canys *d* ni chefais dy weithredoedd yn gyflawn ger bron Duw.

3 Cofia gan hynny pa fodd y *e* derbyniaiſt ac y clywaiſt, a chadw, ac edifarha. Os tydi gan hynny ni wyli, *f* mi a ddeuaf arnat ti fel lleidr, ac ni chai di wybod pa awr y deuaf arnat.

4 Eithr y mae gennyt *g* ychydig enwau, ie, yn Sardis, y rhai *b* ni halogaſant eu dillad; a hwy a rodiant gyd â mi mewn *i* dillad i gwynnion: o blegid teilwng ydynt.

i Pen. 4. 4. *k* Rhuf. 8. 37. 1 Cor 9. 27. 2 Tim. 4.7 Pen. 12.11 *l* Exo. 32. 32. Sal. 69.28. *m* Eſa. 22. 22. 1 Cor 16.9 *n* Job 12. 14. *o* Adn. 1. *p* Eſa. 55. 10. Mat. 16. 18. 2 Cor. 10.4 *q* Pen. 2.13 *r* Pen. 2.9. *s* Eſa. 49. 23. *a* 60. 14. Pen. 4. 10. *t* Rhuf. 15. 4. Heb. 10. 36. *u* Sal. 91.7. Mat. 27.45 Luc 23.31 *x* Sal. 66. 7—13. 1 Ped. 1.7. Pen. 2.10. *y* Pen. 22.7 *z* 1 Tim. 1. 19. 2 Ioan 8. Pen. 2. 25. *a* 1 Bren. 7. 21.

5 Yr hwn ſydd yn *e* gorchfygu, hwnnw a wiſgir mewn dillad gwynnion; ac *l* ni ddileaf ei enw ef allan o lyfr y bywyd, ond mi a gyffeſaf ei enw ef ger bron fy Nhad, a cher bron ei angylion ef.

6 Yr hwn ſydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi.

7 ¶ Ac at angel yr eglwys ſydd yn Philadelphia, yſgrifenna; Y pethau hyn y mae y Sanctaidd, y Cywir, yn eu dywedyd; *m* Yr hwn ſydd ganddo agoriad Dafydd; yr hwn ſydd yn agoryd ac nid yw neb yn cau; ac *n* yn cau, ac nid yw neb yn agoryd:

8 *o* Mi a adwaen dy weithredoedd: wele, rhoddais ger dy fron ddrws agored, ac *p* ni ddichon neb ei gau: canys y mae gennyt ychydig nerth, a thi a gedwaliſt fy ngair, ac *q* ni wedaiſt fy enw.

9 Wele, mi a wnaf iddynt hwy *o* ſynagog Satan (y rhai ſydd yn *r* dywedyd eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt, ond dywedyd celwydd *y* maent) wele, *meddaf*, gwnaf iddynt ddyfod ac *s* addoli o flaen dy draed, a gwybod fy mod i yn dy garu di.

10 O achos *t* cadw o honot air fy amynedd i, minnau a'th gadwaf di oddi wrth *u* awr y profedigaeth, yr hon a ddaw ar yr holl fyd, *x* i brofi y rhai ſydd yn trigo ar y ddaear.

11 Wele, yr ydwyf yn *y* dyfod ar frys: ec dal yr hyn ſydd gennyt, fel na ddygo neb dy goron di.

12 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, mi a'i gwnaf yn *a* golofn yn mheml fy Nuw, ac allan nid a efe mwyach: ac *b* mi a 'ſgrifennaf arno ef enw fy Nuw i, ac enw dinas fy Nuw, *yr hon ydyw c* Ieruſalem newydd, yr hon ſy'n diſgyn o'r nef oddi wrth fy Nuw i: ac *mi a 'ſgrifennaf arno ef d* fy enw newydd i.

13 Yr hwn ſydd ganddo glust, *e* gwrandawed beth y mae'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi.

14 ¶ Ac at angel eglwys y Laodiceaid, yſgrifenna; Y pethau hyn y mae *f* Amen yn eu dywedyd, *g* y Tyſt ffyddlon a chywir, *b* dechreuad creadigaeth Duw;

15 *i* Mi a adwaen dy weithredoedd di, nad ydwyt nac *k* oer na brwd: mi a fynnwn pe bait oer neu frwd.

16 Felly, am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frwd, mi a'th *i* chwydaf di allan o'm genau:

17 O blegid dy fod yn dywedyd, *m* Goludog wyf, ac mi a gyfoethogais, ac nid oes arnaf eiſiau dim; ac *n* ni wyddoſt dy fod yn druan, ac yn reſynol, ac yn dlawd, ac yn ddall, ac yn noeth.

18 Yr wyf yn dy gynghori *o* i brynu gennyf fi aur wedi ei buro trwy dân, fel y'th gyfoethoger; a dillad gwynnion, *p* fel y'th wiſger, ac *fei* nad ymddangoſo gwarth dy noethder di; ira hefyd dy lygaid ag eli llygaid, fel y gwelych.

19 Yr wyf fi yn argyoeddi, ac yn *q* ceryddu y ſawl yr wyf yn eu caru: am hynny bydded gennyt zel, ac edifarha.

20 Wele, yr wyf fi yn ſefyll wrth y drws, ac yn curo. Os clyw neb fy llais i, ac agoryd y drws, *r* mi a ddeuaf i mewn atto ef, ac a ſwpperaf gyd âg ef, ac yntau gyd â minnau.

21 Yr hwn ſydd yn gorchfygu, *s* rhoddaf iddo ef eiſtedd gyd â mi ar fy ngorſeddfaingc, *t* megis y gorchfygais innau, ac yr eiſteddais gyd a'm Tad ar ei orſeddfaingc ef.

22 Yr hwn ſydd *u* ganddo glust, gwrandawed beth y mae'r Yſpryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwyſi.

Pen. ii. Adn. 28.] *Rhoddaf iddo'r Seren-foreu.* Yn y nefol hardd drigfanau,
Yr *Iefu, matwr yn wrthrych ffydd,* Yn *ddydd* heb ddarfod *yno* fydd. *Pen.* xxii. 16. *Eſa.* lx. 19.
Pen. iii. Adn. 6.] Rhaid i ni gael llawer rhybydd, Am ein bod yn rhai anufudd.
Adn. 20.] *Os clyw neb fy llais.* Y mae Duw yn curo wrth bob drws, ond *rhai* ſydd yn agor y drws.
Greſyn yw'r dyn ſy'n gwrthod Duw, Criſtion a'i car, Gwirioned yw,

PEN. IV.

Yr henuriaid yn addoli yr hwn oedd ar yr orfedd-feingc.

A Rol y pethau hyn yr edrychais; ac wele, *a* ddrws wedi ei agoryd yn y nef, a'r llais cyntaf a glywais, *oedd* fel *b* utgorn yn ymddiddan a mi; gan ddywedyd, *c* Dring i fynu yma, ac mi a ddangosaf i ti y pethau sydd raid eu bod ar ol hyn.

2 Ac yn ebrwydd yr oeddwn yn yr Yspryd: ac wele *d* yr oedd gorfedd-feingc wedi ei gosod yn y nef, ac *un* yn eistedd ar yr orfedd-feingc.

3 A'r hwn oedd yn eistedd, oedd yn debyg yr olwg arno i faen *e* Jaspis a Sardio: *f* ac *yr oedd* ↑ enfys yn amgylchu yr orfedd-feingc, yn debyg yr olwg arno i *g* smaragdus.

4 Ac ynghylch yr orfedd-feingc *yr oedd* pedair gorfedd ar hugain: ac ar y gorfedd-feingciau y gwelais bedwar *h* henuriad ar hugain yn eistedd, wedi eu gwisgo mewn *i* gwisgoedd gwynnion; ac yr oedd ganddynt ar eu pennau *k* goronau aur.

5 Ac yr oedd yn dyfod allan o'r orfedd-feingc, *l* fellt, a tharanau, a lleisiau. Ac *yr oedd* ↑ saith o lampau tân yn llosci ger bron yr orfedd-feingc, y rhai yw saith Yspryd Duw.

6 Ac o flaen yr orfedd-feingc *yr oedd* fel *m* mor o wydr, yn debyg i risial: ac ynghanol yr orfedd-feingc, ac yngylch yr orfedd-feingc, *yr oedd* pedwar peth byw yn llawn o lygaid o'r tu blaen ac o'r tu ol.

7 A'r anifail cyntaf *oedd* debyg i *n* lew, a'r ail anifail yn debyg i lo, a'r trydydd anifail oedd ganddo wyneb fel dyn, a'r pedwaryddanifail *oedd* debyg i *o* tyr yn chedeg.

8 A'r pedwar anifail oedd ganddynt, bob un o ↑ honynt, *p* chwech o adenydd a'u hamgylch; a oeddi fewn yn *q* llawn llygaid: ac nid oeddynt yn gorphwys ddydd a nos, gan ddywedyd, *r* Sanct, Sanct, Sanct, *s* arglwydd Duw Hollalluog, yr hwn oedd, a'r hwn sydd, a'r hwn sydd i ddyfod.

9 A phan *t* rydoo yr anifeiliaid *yn* rhoddi gogoniant, ac anrhydedd, a diolch, i'r hwn oedd yn eistedd ar yr orfedd-feingc, yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd,

10 Y mae y pedwar henuriad ar hugain yn syrthio ger bron yr hwn oedd yn eistedd ar yr orfedd-feingc, ac yn addoli yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd, ac yn *u* bwrw eu coronau ger bron yr orfedd-feingc, gan ddywedyd,

11 *v* Teilwng wyt, O Arglwydd, i dderbyn gogoniant, ac anrhydedd, a gallu: *w* canys ti a greaist bob peth, ac o herwydd dy ewyllys di y maent, ac y crewyd hwynt.

PEN. V.

Y llyfr wedi ei selio. Oen yn ei agoryd.

A Chmi a welais yn neheulaw yr hwn oedd yn eistedd ar yr orfedd-feingc, *a* lyfr wedi ei ysgrifennu oddi fewn ac oddi allan, wedi ei *b* selio â saith sel.

2 Ac mi a welais angel cryf yn cyhoeddi â llef uchel, *c* Pwy sydd deilwng i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei seliau ef?

3 Ac *d* nid oedd neb yn y nef, nac yn y ddaear, na than y ddaear, yn gallu agoryd y llyfr, nac edrych arno.

4 Ac mi a wylais lawer, o achos na chaed neb yn deilwng i agoryd, ac i ddarllain y llyfr, nac i edrych arno.

5 Ac un o'r henuriaid a ddywedodd wrthyf, Nac wyla: wele, *f* y Llew yr hwn sydd o lwyth Judâ, *g* Gorreiddyn Dafydd, *h* a orchfygodd i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei saith sel ef.

6 Ac mi a edrychais; ac wele, ynghanol yr orfedd-feingc a'r pedwar anifail, ac ynghanol yr henuriaid, *i* Oen yn sefyll megis wedi ei ladd; a chanddo saith gorn, a *k* saith lygaid, *y* rhai ydyw *l* saith Yspryd Duw wedi eu danfon allan i'r holl ddaear.

7 Ac efe a ddaeth, ac *m* a gymmerth y llyfr o ddeheulaw yr hwn oedd yn eistedd ar yr orfedd-feingc.

8 A phan gymmerth efe y llyfr, y pedwar *n* anifail, a'r pedwar henuriad ar hugain a syrthiasant ger bron yr Oen, *o* chan bob un o honynt yr oedd *p* telynau, a phialau aur, yn llawn o arogl-darth, *y* rhai ydyw *q* gweddiau'r saint.

9 A *r* hwy a ganasant ganiad newydd, gan ddywedyd, Teilwng wyt ti i gymmeryd y llyfr, ac i agoryd ei seliau ef: o blegid ti a laddwyd, ac *s* a'n prynaist ni i Dduw trwy dy waed, allan o bob llwyth, ac iaith, a phobl, a chenedl;

10 Ac a'n gwnaethoft ni i'n Duw ni, yn *t* frenhinoedd, ac yn offeiriaid: ac ni a *u* deyrnaswn ar y ddaear.

11 Ac mi a edrychais, ac a glywais *v* lais angylion lawer yngh ylch yr orfedd-feingc, a'r *u* anifeiliaid, a'r henuriaid: a'u rhifedi hwynt oedd *x* fyrddiynau o fyrddiynau, a miloedd o filoedd;

12 Yn dywedyd a llef uchel, Teilwng yw'r Oen, yr hwn a laddwyd, i dderbyn gallu, a chyfoeth, a doethineb, a chadernid, ac anrhydedd, a gogoniant, a bendith.

13 A *z* pob creadur a'r sydd yn y nef, ac ar y ddaear, a than y ddaear, a'r pethau sydd yn y mor, ac oll a'r sydd ynddynt, a glywais i yn dywedyd, I'r hwn sydd yn eistedd ar yr orfedd-feingc, ac i'r Oen, *a aydd* y fendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu yn oes oesoedd.

14 A'r *a* pedwar anifail a ddywedasant, Amen. A'r pedwar henuriad ar hugain a syrthiasant i lawr, ac a addolasant yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd.

PEN. VI.

Agoryd y seliau: y naill ar ol y llall, hyd y diwedd.

A Chmi a welais, pan agorodd yr Oen un o'r *a* seliau, ac a glywais un o'r *b* pedwar peth byw yn dywedyd, fel ↑ trost *c* taran, Tyred, a gwel.

2 Ac mi a welais; ac wele, *d* farch gwyn: a'r hwn oedd yn eistedd arno, *e* a bwa ganddo; a rhoddwyd iddo goron: ac efe a aeth allan yn *f* gorchfygu, ac i orchfygu.

3 A phan agorodd efe yr ail sel, mi a glywais yr ail anifail yn dywedyd, *g* Tyred, a gwel.

4 Ac fe a aeth allan farch arall, *h* coch: ac i'r hwn oedd yn eistedd arno, y *i* rhoddwyd iddo gymmeryd heddwch oddi ar y ddaear, fel y lladdent eu gilydd: a rhoddwyd iddo *k* fleddyf mawr.

5 A phan agorodd efe y trydydd sel, mi a glywais y trydydd anifail yn dywedyd, *l* Tyred, a gwel. Ac mi a welais; ac wele farch *m* du: a'r hwn oedd yn eistedd arno, *n* a chlorian ganddo yn ei law.

6 Ac mi a glywais lais ynghanol y pedwar peth byw, yn dywedyd, *o* A Mesur o wenith er ceiniog; a'r olew a'r gwin, o na wna niwed iddynt.

7 A phan agorodd efe y pedwaredd sel, mi a glywais lais y pedwaryddpeth byw yn dywedyd, *p* Tyred, a gwel.

8 Ac mi a edrychais; ac wele farch gwelw:

a Esa. 11. 10. Pen. 22. 16 *b* Io. 5. 29. *c* Io. 1. 29. Phil. 2. 8. 1 Pedr 1. 19 *d* Esa. 11. 2. Mat. 28. 18 *e* Pen. 4. 3. *m* Io. 1. 18. 1. 7. 18. *n* 8. 26. *o* *peth byw* Ezec. 1. 5. *p* Pen. 14. 2. *o* Heb. 9. 4. Pen. 8. 3. Sal. 141. 2. *p* Esa. 42. 10. *q* 1 Cor. 6. 20. Gal. 3. 13. *r* 1 Pedr 1. 18. *s* Exo. 19. 6 1 Ped. 2. 5. Pen. 20. 6. *t* Sal. 37. 11 Mat. 7. 17. Luc 19. 17 *u* Sal. 103. 20. *a* 148. 2. *x* Dan. 7. 10. *y* Phil. 2. 10. Pen. 4. 11. *z* 1 Cron. 29. 11. Sal. 148. 3. Rhuf. 8. 21 *a* Pen. 4. 6.

a Pen. 5. 1. *b* Pen. 4. 6. *c* Job 26. 14. Marc 3. 17 *a* Io. 4. 2 Cor. 4. 7. *d* Sal. 19. 7. Rhuf. 15. 19. *e* Esa. 41. 2 *f* Esa. 45. 2 *g* Pen. 5. 5. Heb. 3. 18. *h* Esa. 5. 10 Zec. 6. 2. Mat. 10. 34 *i* Esa. 45. 7. Io. 19. 11. *k* Barn. 7. *l* Adn. 3. *m* Galar. 2. 20. *n* 4. 7. *o* *Obomia* chwart *p* 1 Sam. 3. 2. Am. 8. 11. *a* Ezec. 5. Ioan 1. 39, 50.

Pen. iv. *Adn.* 6.] *Pedwar peth byw.* Pelly y mae'r gair, megis yn *Ezec.* v. 1. &c. canys gresyn yw meddwl fod *anifeiliaid* ynghylch gorsedd-feingc Duw yn y Nef! tebygach mai *angylion* oeddynt: neu'r Efangylwyr; cynneddfau pa rai a bortreiadwyd yn flymmwnau (*Bannerau*) *pedair* bydin Israel. *Num.* ii. 3.

Pen. vi. *Adn.* 8.] *Pedwar peth byw.* Yr un llais oedd ganddynt oll. Ni wiw gofyn pa *beth* ydoedd? y mae llawer *emu* yn *ddirgel*, Gen. xxxii 29. Barn. xiii. 18. ac, er ei *argraphu* o flaen eu hwyneb, ni all neb *ddarllain yr emu newydd* ond y sawl a'i derbynio. *Pen.* ii. 17.

q gwyn-*lai*,
r 1 Tim. 4.1
s Pen. 20.6
Rhuf. 8.
38.
t Pen. 20.4
u Io. 16. 2.
x Pen. 8. 5.
y Pen. 3. 4.
‖ Gen. 15.
16.
Mat. 23. 32
Ioan 7. 20.
2 Cor. 1. 6.
1 Ped. 5. 10
z Pen. 13.
17.
a 17. 6.
b Pen. 8. 5.
c Eza. 13.
9. 16.
Act. 2. 20.
d Pen. 12.
4.
Joel 2. 10.
Mat. 24.
29.
e Eza. 34. 4
Luc 21.
25.
f Jer. 4.
24.
Pen. 16. 20
g Sal. 76.
10, 12.
h Eza. 2. 19.
i Hos. 10. 8.
Luc 23. 30
Pen. 9. 6.
k Pen. 14.
19.
l Num.
24. 23.
Nah 1. 6.

q gwelw-lis: ac unw yr hwn oedd yn eistedd arno oedd Marwolaeth: ac yr oedd uffern yn canlyn gyd ag ef. A rhoddwyd iddynt awdurdod ar y pedwaredd ran o'r ddaear, i q ladd a chleddyf, ac a newyn, ac a marwolaeth, ac a bwyllfilod *rhuaniaid* y ddaear.

9 A phan agorodd efe y bummed sel, mi a welais dan yr allor *r* eneidiau y rhai a laddasid am air Duw, ac am y dyfiolaeth oedd ganddynt.

10 *s* A hwy a lefasant a llef uchel, gan ddywedyd, Pa hyd, Arglwydd, sanctaidd a chywir, nad ydwyt yn barnu, ac yn dial ein gwaed ni ar y rhai sydd yn trigo ar y ddaear.

11 A *t* u gynau gwynnion a roed i bob un o honynt; a dywedyd wrthynt, ar iddynt orphwys etto ychydig amser, hyd oni chyflawnid *rhif* eu cyd-weision, a'u brodyr, y *x* rhai oedd i gael eu lladd, megis ag y *u* gwnaent hwythau.

12 Ac mi a edrychais pan agorodd efe y chweched sel; ac wele, bu y daear gryn mawr; a'r *x* haul a aeth yn ddu fel lachlen flew, a'r lleuad a aeth fel gwaed:

13 A *a* ser y nef a syrthiasant ar y ddaear fel y mae'r ffigysbren yn bwrw ei ffigys gleision pan ei hysgydwer gan wynt mawr:

14 *b* A'r nef a aeth heibio fel llyfr wedi ei blygu ynghyd; a phob *c* mynydd ac ynys a symmudwyd allan o'u lleoedd.

15 A *d* brenhinoedd y ddaear, a'r gwyrmawr, a'r cyfoethogion, a'r pen-capteiniaid, a'r gwyr cedyrn, a phob gwr caeth, a phob gwr rhydd, a *e* ymguddiasant eu yn yr ogofeydd, ac ynghreigiau y mynyddoedd;

16 Ac a ddywedasant wrth y mynyddoedd a'r creigiau, *f* Syrthiwch arnom ni, a chuddiwch ni o wydd yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac oddi wrth llid yr Oen:

17 Canys daeth *g* dydd mawr ei dialedd ef; a phwy a ddichon sefyll?

P E N. VII.

Angel yn selio gwasanaethwyr Duw yn eu talcennau. Cyrfa amrifol nefoedd eu gal, bi yng waed yr Oen.

A Ac ar ol y pethau hyn, mi a welais *a* dedwa angel yn sefyll ar bedair congl y ddaear, yn dal pedwar *b* gwynt y ddaear, fel na chwythai'r gwynt ar y ddaear, nac ar y mor, nac ar un pren.

2 Ac mi a welais *c* angel arall yn dyfod i fyny oddi wrth goliad haul, a *d* sel y Duw byw ganddo. Ac efe a lefodd a llef uchel ar y *e* pedwar angel, i'r rhai y rhoddasid *gallu* i ddrygu'r ddaear a'r môr,

3 Gan ddywedyd, *f* Na ddrygwch y ddaear, na'r môr, na'r prennau, nes darfod i ni *g* selio gwasanaethwyr ein Duw ni yn eu talcennau.

4 Ac mi a glywais *b* nifer y rhai a seliwyd: y seliedig *oedd* a gant a phedair a deugain o filoedd o holl *k* lwythau meibion Israel.

5 O lwyth Juda yr *oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Reuben *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Gad *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

6 O lwyth Aser *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Nephthali *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Manasses *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

7 O lwyth Simeon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth *l* Lefi *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Issachar *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

8 O lwyth Zabulon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth *m* Joseph *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Benjamin *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

9 Wedi hyn mi a edrychais: ac wele *n* dyrfa fawr, yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob cenedl, a llwythau, a phobloedd, ac ieithoedd, yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, a cher bron yr Oen, wedi eu gwisgo mewn gynau o gwynnion, a phalmwydd yn eu dwylaw;

10 Ac yn llefain a llef uchel, gan ddywedyd, *o* Iachawdwriaeth i'n Duw ni yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac i'r Oen.

11 A'r holl angylion a safasant o *q* amgylch yr orsedd-faingc, a'r henuriaid, a'r pedwar anifail, ac a syrthiasant ger bron yr orsedd-faingc ar eu hwynebau, ac a addolasant Dduw,

12 Gan ddywedyd, Amen: *r* Y fendith, a'r gogoniant, a'r doethineb, a'r diolch, a'r anrhydedd, a'r gallu, a'r nerth, *a fyddo* i'n Duw ni yn oes oesoedd. Amen.

13 Ac un o'r henuriaid a * attebodd, gan ddywedyd wrthyf, Pwy ydyw *y* rhai hyn sydd wedi eu gwisgo mewn gynau *t* gwynnion: ac o ba le y daethant?

14 Ac mi a ddywedais wrtho ef, Arglwydd, ti a wyddost. Ac efe a ddywedodd wrthyf, Y rhai hyn yw y rhai a ddaethant allan o'r *u* cystudd mawr, ac a olchasant eu gynau, ac a'u *o* cannasant hwy yng waed yr Oen.

15 O herwydd hynny y maent ger bron gorsedd-faingc Duw, ac yn ei wasanaethu ef ddydd a nos yn ei *x* demel: a'r hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc a *y* † drig yn eu plith hwynt.

16 *z* Ni fydd arnynt na newyn mwyach, na sychedd mwyach; ac ni ddisgyn arnynt na'r *a* haul, na dim gwres.

17 O blegid yr *b* Oen, yr hwn sydd ynghanol yr orsedd-faingc, a'u bugeilia hwynt, ac a'u harwain hwynt ar ffynhonnau byw'ol o ddyfroedd: a *d* Duw a sych ymaith bob deigr oddi wrth eu llygaid hwynt.

P E N. VIII.

Agoryd y seithfed sêl.

A Phan agorodd efe y seithfed sel, yr ydoedd * gofeg yn y nef megis dros hanner awr.

2 Ac mi a welais y *a* saith angel y rhai oedd yn sefyll ger bron Duw: a rhoddwyd iddynt *b* saith o udgyrn.

3 *c* Ac angel arall a ddaeth, ac a safodd ger bron yr allor, a thusser aur ganddo: a rhoddwyd iddo arogl-daith lawer, fel † yr offyrnnai *ef* gyd â *o* gweddiau yr holl saint ar yr allor aur, yr hon oedd ger bron yr orsedd-faingc.

4 Ac fe aeth mŵg yr *f* arogl-darth gyd â gweddiau'r saint, o law yr angel, i fyny ger bron Duw.

5 A'r angel a gymmerth y thusser, ac a'i llanwodd hi o dân yr allor, ac a'i taflodd i'r ddaear: a bu *g* lleisiau, a tharanau, a mellt, a daear-gryn.

6 A'r saith angel, y rhai oedd â'r saith udgorn ganddynt, a *b* ymbaratoisant i udgana.

7 A'r angel cyntaf a udganodd; a bu cenllysg a thân wedi eu cymmysgu â gwaed, ‡ a hwy a fwriwyd i'r ddaear: a thraian y prennau a losgwyd, a'r holl laswellt a losgwyd.

8 A'r ail angel a udganodd; a megis *i* mynydd mawr yn llosgi gan dân a fwriwyd i'r môr; a thraian y môr a aeth yn waed;

9 A bu farw traian y creaduriaid y rhai oedd *k* yn y môr, ‖ a bywyd ynddynt; a thraian y llongau a ddinystriwyd.

10 A'r trydydd angel a udganodd; a syrthiodd o'r nef *l* seren fawr yn llosgi fel lamp, a hi a syrthiodd ar draian yr *m* afonydd, ac ar ffynhonnau y dyfroedd:

11 Ac enw'r seren a elwir *n* Wermod: ac aeth traian y dyfroedd yn wermod; o herwydd o ddythion a fuont feirw gan y dyfroedd, o blegid eu mynedd yn chwerwon.

12 A'r pedwarydd angel a udganodd; a tharawyd traian yr *o* haul, a thraian y lleuad, a thraian y ser; fel y tywyllwyd eu traian hwynt, ac ni lewyrchodd y dydd ei draian, na'r nos yr un ffunud.

13 Ac mi a edrychais, ac a glywais angel yn ehedeg ynghanol y nef, gan ddy-

a Adn. 14.
p Jer. 3. 25
† Co. 15. 57
Eph. 2. 8.
q Pen. 11. 15
r Bren.
6. 17.
Sal. 34. 7.
s Mat. 6.
13.
Eph. 1. 6.
‖ i'r ewyll
-ysgarwch
oedd yndo
i'w pipyrfu
t Adn. 9.
Pen. 3. 5.
u Pen. 13. 8.
x Esa. 1.
18.
Heb. 9. 14.
1 Ioan 1. 7.
Pen. 1. 5.
y Pen. 21. 3
† *leda ei*
babell
trosynt.
Esa. 3. 4.
z Esa. 49.
10.
a Sal. 121.
6.
b Pen. 5. 6.
Sal. 23. 2.
Io. 10. 11.
c Esa. 25. 8
Pen. 21. 4.

* *dizzavo-*
ruydd.
Job 29. 9.
Zec. 2. 13.
a Pen. 1. 4.
3. 1.
b Esa. 58. 1.
1 Ped. 4. 10
c Mal. 3. 1.
d Rhuf. 8.
34.
Heb. 13. 10
† *y rhoddai*
e Pen. 5. 8.
Eph. 5. 2.
f Sal. 141.
2.
g Ioan 12.
28.
Pen. 16. 18
b Mat. 24.
15.
Jer. 15. 19.
‡ *ac efe:*
i Esa. 64. 1.
Jer. 31. 39.
k Pen. 16. 3
‖ *a thran-*
ddynt
eraill.
l Esa. 14.
12.
Pen. 9. 1.
m Pen. 16.
4.
n Dan. 29.
10.
Jer. 9. 15.
Heb. 12. 15
o Jer. 23.
15.
Amos 8.
10.
p Esa. 22.
10.
Jer. 15. 9.
q Pen. 14.
6.

z Adn. 7. Mat. 18.7. Rhuf. 9.22. Heb. 9.12.

wedyd â llef uchel, Gwae, gwae, y gwae i'r rhai fydd yn trigo ar y ddaear, rhag llefnau eraill udgorn y tri angel, y rhai fydd etto i udgana.

PEN. IX.

1 Y pummed angel yn udgana. 13 Y chweched udgorn yn canu: 14 gollwng y pedwar angel.

a Pen. 8. 7–13. *b* Esa. 14. 12. 2 Thef. 2. 3 1 Tim. 4. 1. *c* Luc 8. 31. Pen. 17. 8. *d* 2 Tim. 4. 3. Pen. 17. 1. *e* Joel 2. 2. *f* Pen. 6. 6. Mat. 24. 24. *g* Esa. 3. 10 Ezec. 9. 4. Pen. 7. 3. *h* Adn. 10. Deut. 8. 15. Ezec. 2. 6. *i* Job 3. 21. Esa. 2. 21. Pen. 6. 16. *k* Di. 18. 14 *m* Jer. 4. 6. *n* 5. 9. *o* Mat. 7. 15 *p* Eph. 4. 14. *q* Ienyn *a'n.* *r* Di. 6. 24. *s* Mic. 3. 5. *t* Pen. 17. 13. *u* Adn. 5. *x* Adn. 3. *y* Adn. 1. † *dmyſtr-ydd,* Sal. 88. 11. *w* Pen. 8. 13. † *gyhoeddwyd.* *x* 2 Thef. 2. 8. Pen. 19. 20 *y* Exo. 30. 10. *z* Gen. 15. 16. Eſa. 10. 5. Jer. 25. 9. *a* Pen. 7. 1. ‖ *tarrib.* * *terfyn y Tiwrciaid gynt.* *b* Gen. 13. 28. *c* Luc 22. 53. *d* Sal. 68. 17. Dan. 7. 10. *e* Adn. 7. *f* Pen. 13. 7 *a* 17. 6. † Sef, o'u *dryliau, helau tân dyd.* *g* Eſa. 9. 25 *h* Jer. 5. 3. *i* Lef. 17. 7. Deut. 32. 17. *k* ... 106. 34–44.

1 Y pummed angel a udganodd; ac mi *a* welais *b* feren yn fyrthio o'r nef i'r ddaear: a rhoddwyd iddo ef agoriad *c* y pydew heb waelod.

2 Ac efe a agorodd y pydew heb waelod; a *d* chododd mŵg o'r pydew, fel mŵg ffwrnes fawr; a *e* thywyllwyd yr haul a'r awyr gan fŵg y pydew.

3 Ac o'r mŵg y daeth allan locustiaid ar y ddaear; a rhoddwyd gallu iddynt, fel y mae gan ysgorpionau *f* daear awdurdod.

4 A dywedwyd wrthynt, *g* na wnaent niweid i laſwellt y ddaear, nac i ddim gwyrddlas, nac i un pren; ond yn unig i'r dynion oedd heb *h* sêl Duw yn eu talcennau.

5 A rhoddwyd iddynt na laddent hwynt, ond bod iddynt eu poeni *b* bum mis: ac *y byddai* eu poen hwynt fel poen oddi wrth *i* ysgorpion, pan frathai hi ddyn.

6 Ac yn y dyddiau hwy *k* cais dynion *l* farwolaeth, ac ni'n cânt; *l* ac a chwennychant farw, a marwolaeth a gilia oddi wrthynt.

7 A dull y locustiaid *oedd* debyg i feirch *m* wedi eu parottoi i ryfel; ac *yr oedd* ar eu pennau megis coronau *yn* debyg i aur, a'u hwynebau *n* fel wynebau dynion.

8 A gwallt oedd ganddynt fel gwallt * o gwragedd, a'u *p* danneddoedd fel *danneddoedd* llewod.

9 Ac yr oedd ganddynt lurigau fel lurigau *q* haiarn; a ſŵn eu hadenydd *oedd* fel ſŵn cerbydau llawer o feirch yn rhedeg i ryfel.

10 Ac yr oedd ganddynt gynffonnau tebyg i *r* gorpionau, ac yr oedd *s* colynnau yn eu cynffonnau hwy: a'u gallu *oedd* i ddrygu dynion bum mis.

11 Ac yr oedd ganddynt frenin arnynt, *ſef* angel y † pydew diwaelod: a'i enw yn Hebraeg, Abbadon, ac yn Roeg y mae iddo enw † Apolyon.

12 Un *u* wae a *x* aeth heibio; wele, y mae yn dyfod *x* eto ddwy wae ar ôl hyn.

13 A'r chweched angel a udganodd; ac mi a glywais lef allan o y bedwar corn yr allor aur, yr hon ſydd ger bron Duw,

14 Yn dywedyd wrth y chweched angel, yr hwn oedd a'r udgorn ganddo, *z* Gollwng yn rhydd y *a* pedwar angel ſy yn rhwym ‖ yn yr afon fawr * Euphrates.

15 A gollyngwyd y pedwar angel, y rhai oedd wedi eu *b* parottoi erbyn *c* awr, a diwrnod, a mis, a blwyddyn, ſef y lladdent y traian o'r dynion.

16 *A d* rhifedi'r llu o wŷr meirch *oedd* dŵy fyrddiwn o fyrddiynau: ac mi a glywais eu rhifedi hwynt.

17 Ac fel hyn y gwelais i *y e* meirch yn y weledigaeth, a'r rhai oedd yn eiſtedd arnynt, a chanddynt lurigau tanllyd, ac o *liw* hyacinth a brwmſtan: a phennau'r meirch *oedd* fel pennau *f* llewod; ac yr oedd yn myned allan o'u † ſafnau, dân, a mŵg, a brwmſtan.

18 Gan y tri hyn y lladdwyd traian y dynion, gan y tân, a chan y mŵg, a chan y brwmſtan, oedd yn dyfod allan o'u ſafnau hwynt.

19 Canys eu gallu hwy ſydd yn eu ſafn, ac yn eu cynffonnau: canys eu cynffonnau *oedd* debyg i *g* seirph, a phennau ganddynt; ac *â'r* rhai hynny y maent yn drygu.

20 A'r dynion eraill, y rhai ni laddwyd gan y plaau hyn, *h* nid edifarhasant oddi wrth weithredoedd eu dwylaw eu hun, fel nad addolent *i* gythreuliaid, a delwau aur, ac arian, *k* phres, a main, a phrennau, y rhai ni allant na gweled, na chlywed, na rhodio:

21 Ac nid edifarhasant oddi wrth *l* eu llofruddiaeth, nac oddi wrth eu *i* cyfarreddion, nac oddi wrth eu *m* godineb, nac oddi wrth eu *n* lladrad.

a Mat. 28. 18. *b* Pen. 1. 3. *c* 15. 2. *gwisgo cammoſ am dano.* † *a bwa cyſammod,* Gen. 9. 13. *b* Mat. 17. 2. *c* Pen. 1. 15. *d* Pen. 5. 5. *e* Sal. 2. 8. Heb. 1. 3. Pen. 11. 15. *f* Amos 3. 8. Joel 3. 16. *g* Job 26. 14. Jer. 32. 10. Dan. 8. 26. *a* 12. 4, 9. *b* Dan. 12. 7. *c* Dan. 2. 44. Pen. 11. 2, 7. *d* Pen. 11. 15. *e* Jer. 3. 17. Hoſ. 1. 11. *m* Adn. 4. *n* Adh. 2. *o* Ezec. 2. 8. Col. 3. 16. *p* Jer. 15. 16. *q* Ezec. 3. 1, 4.

PEN. X.

1 Angel â llyfr yn ei law; 6 yn tyngu na byddai amſer mwy.

A C mi a welais angel *a* cryf arall yn diſgyn o'r nef, wedi * ei wiſgo a chwmmwl: ac *b* enſys uwch ei ben, *c* a'i wyneb *ydoedd* fel yr haul, *c* a'i draed fel colofnau o dân:

2 Ac yr oedd ganddo yn ei law *d* lyfr bychan wedi ei agoryd. Ac efe a osododd ei droed dehau ar y môr, a'i ſafwy ar y tir:

3 Ac a lefodd *e* llef uchel, fel y rhua llew: ac wedi iddo lefain, y ſaith daran a lafarasant eu lleſau hwythau.

4 Ac wedi darfod i'r ſaith daran lafaru eu lleſau, yr oeddwn ar fedr ſgrifennu: ac mi a glywais lef o'r nef yn dywedyd wrthyf, *f* Selia y pethau a lafarodd y ſaith daran, ac na ſgrifenna hwynt.

5 A'r angel yr hwn a welais yn ſefyll ar y môr, ac ar y tir, *b* a gododd ei law i'r nef,

6 Ac a dyngodd i'r hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd, yr hwn a greodd y nef a'r pethau ſydd ynddi, a'r ddaear a'r pethau ſydd ynddi, a'r môr a'r pethau ſydd ynddo, *i* na byddai amſer mwyach:

7 Ond yn nyddiau lleſ y *k* ſeithfed angel, pan ddechreuo efe udgana, *yna* phenir dirgelwch Duw, fel *y* mynegodd efe i'w waſanaethwyr *y l* prophwydi.

8 A'r *m* llef a glywais o'r nef, a lafarodd drachefn wrthyf, ac a ddywedodd, Dos, cymmer *y* llyfr bychan ſydd *n* wedi ei agoryd yn llaw yr angel yr hwn ſydd yn ſefyll ar y môr, ac ar y tir.

9 Ac mi a aethum at yr angel, gan ddywedyd wrtho, Moes i mi *y* llyfr bychan. Ac efe a ddywedodd wrthyf, *o* Cymmer, a bwyttа ef yn llwyr; ac efe a chwerwa dy fol di, eithr yn dy enau y bydd yn felus fel mêl.

10 Ac mi a gymmerais y llyfr bychan o law yr angel, ac a'i *p* bwyttais ef; ac yn oedd efe yn ſy ngenau megis mel yn felus: ac wedi i mi ei fwytta, fy mol a aeth yn chwerw.

11 Ac efe a ddywedodd wrthyf, *q* Rhaid i ti drachefn brophwydo i bobloedd, a chenhedloedd, ac ieithoedd, a brenhinoedd lawer.

e Dan. 12. 4. *f* Jer. 15. 16. *g* Ezec. 3. 1, 3.

PEN. XI.

1 Meſur o'r demi, 3 y ddau dyſt; 6 eu bawdurdod, &c.

A Rhoddwyd i mi *a* gorſen debyg i wialen. A'r angel a ſafodd, gan ddywedyd, Cyfod, a meſura demi Dduw, a'r allor, a'r rhai ſydd yn addoli ynddi.

2 Ond y cyntedd ſydd o'r tu allan i'r demi, bwrw allan, ac na feſura ef: o blegid *efe* a roddwyd i'r *b* Cenhedloedd: a'r ddinas ſanctaidd a fathrant hwy *c* ddau fis a deugain.

3 *A d* mi a roddaf *allu* i'm * dau dyſt, a hwy a brophwydant *e* fil a dau cant a thrugain o ddyddiau, wedi ymwiſgo a ſachliain.

4 Y rhai hyn yw y *f* ddwy olewydden, a'r *g* ddau ganhwyllbren ſydd yn ſefyll ger *b* bron Duw'r ddaear.

5 Ac os ewyllyſia neb wneuthur niwed iddynt, y mae tân yn myned allan o'u genau hwy, ac yn difetha eu gelynion: ac os ewyllyſia neb eu drygu hwynt, fel hyn y mae'n rhaid ei ladd ef.

6 Y mae gan y rhai hyn awdurdod *i* gau y nef, fel na wlawio hi yn nyddiau

a Eſa. 8. 20. Ezec. 40. Zec. 2. 1. *b* 2 Thef. 2. 3. *c* Pen. 13. 5 * Gweinidogion *Chriſt, a'r* prophwydi *d* Deut. 17. 6. Mat. 7. 13. *e* Pen. 12. 6. *f* Deut. 33. 34. Zec. 4. 3. *g* Deut. 34 10. *b* Zec. 4. 11. *i* 2 Bren. 1. 10. Zec. 2. 8. *k* 2 Bren. 17. 1. Mat. 16. 19. Iago 5. 10.

Pen. IX. *Adn.* 5.] *Na laddent,* Fe allai fod yr awdurdod *uladal* heb doyfod i law'r *Pab* y pryd hynny: na *Mahomet* yohwaith. P'odd bynnag, dyſgwn fod pob gelyn mewn cadwyn gan *Frenhin* Sion: a phob blinder wrth ſefur gan *Ddauw* Iſrael! ac 'fe a wna ei elynion yn ffiangell i'w gilydd. *Eſa.* xxvii. 8. a xxxiii. 1.

f Zec. 7. 19
m Jer. 1. 10
† *ffyddont yngghyfeb gorphen.*
n 2 Thef. 2. 11.
o 1 Ioh. 2. 18. Pen. 13. 1.
p Dan. 7. 21
p Pen. 17. 1
q Act. 9. 4. Pen. 17. 9.
r Eſa. 13. 7 Luc 13. 35
s Barn. 16. 25. Ether 9. 12.
t 1 Bren. 18. 17.
u 22. 20.
x Dan. 12. 7.
x Hoſ. 6. 2.
y Mat. 28. 2 Act. 4. 13.
z Sal. 37. 6 Mar. 16. 20 Act. 1. 9.
a 5. 20.
a Mat. 28. 2 Pen. 14, 7.
b Pen. 17. 12.
c Pen. 8. 13
d Pen. 14. 16.
e 16: 1.
e Pen. 10. 7
f Pen. 12. 10.
Sal. 72. 10. Dan. 7. 14.
g Ezr. 8. 15 Pen. 4. 4.
b Pen. 1. 4. a 16. 5.
i Sal. 21. 2. Luc 19. 13 a 2 Sam. 5. 17.
Sal. 99. 1. Mat. 9. 20.
k Pen. 10. 13.
l 17. 3. *Llyfr i.* Eſa. 1. 4. Jer. 6. 28.
1 Cor. 3. 17
m 2 Cron. 28. 24.
n Pen. 16. 18, 23.
a 1 Cor. 7. 30.
b Gen. 3. 16. Eſa. 66. 9. Jer. 30. 7. Gal. 4. 19.
i 1 Ped. 5. 8 Pen. 3. 10.
d Phil. 3. 18
2 Ti. 4. 10.
e Adn 3.
f Gal. 3. 16
Col. 1. 17.
* *gymmuſ* phlentyn ha pan eſgorai hi arno.
Pen. 2. 27.

cu prophwydoliaeth hwnt: ac *l* awdurdod ſydd ganddynt ar y dyfroedd, i'w troi hwynt yn waed, *m* ac i daro'r ddaear a phob pla, cyn fynyched ag y mynnont.

7 A phan † ddarfyddo iddynt orphen eu tyſtiolaeth, *n* y bwyſtfil, yr hwn ſydd yn dyfod allan o'r pwll diwaelod, a *o* ryfela a hwynt, ac a'u gorchfyga hwynt, ac a'u lladd hwynt.

8 A'u cyrph hwynt *a orwedd* ar heolydd y *p* ddinas fawr, yr hon yn yſprydol *q* a elwir Sodoma a'r Aipht; *q* lle hefyd y croes-hoeliwyd ein Hargiwydd ni.

9 A'r rhai o'r bobloedd, *a'r* llwythau, a'r ieithoedd, a'r cenhedloedd, a welant eu cyrph hwynt, dridiau a hanner, ac *r* ni oddefant roddi eu cyrph hwynt mewn beddau.

10 A'r rhai ſydd yn trigo ar y ddaear a *s* lawenychant o'u plegid, ac a ymhyfrydant, ac a anfonant roddion i'w gilydd; o blegid y ddau brophwyd hyn oedd yn *t* poeni y rhai oedd yn trigo ar y ddaear.

11 Ac ar ol *u* tridiau a hanner, Yſpryd bywyd oddi wrth Dduw a aeth i mewn iddynt hwy: a hwy a *x* ſafaſant ar eu traed; ac *y* ofn mawr a ſyrthiodd ar y rhai a'u gwelodd hwynt.

12 A hwy a glywſant lef uchel o'r nef yn dywedyd wrthynt, Deuwch i fynu yma. *z* A hwy a aethant i fynu i'r nef mewn cwmmwl; a'u gelynion a edrychaſant arnynt.

13 Ac yn yr awr honno bu *a* daear-gryn mawr, a *b* degfed ran y ddinas a ſyrthiodd; a lladdwyd yn y ddaear-gryn ſaith mil o wyr: a'r lleill a ddychrynaſant, ac a roddaſant ogoniant i Dduw'r nef.

14 *c* Yr ail wae a aeth heibio; *d* wele, y mae y drydedd wae yn dyfod ar frys.

15 A'r *e* ſeithfed angel a udganodd; a bu lleſau uchel yn y nef, yn dywedyd, *f* Aeth teyrnaſoedd y byd *yn eiddo* ein Hargiwydd ni, a'i Grift ef; ac efe a deyrnaſa yn oes oeſoedd.

16 A'r *g* pedwar henuriaid a'r bugain, y rhai oedd ger bron Duw yn eiſtedd ar eu gorſedd-feinciau, a ſyrthiaſant ar eu hwynebau, ac a addolaſant Dduw,

17 Gan ddywedyd, Yr ydym yn diolch i ti, O Argiwydd Dduw Hollalluog, *b* yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, a'r hwn ſydd i ddyfod; *i* o blegid ti a gymmeraſt dy *k* nerth mawr, ac a deyrnaſaſt.

18 A'r cenhedloedd a *l* digiaſant; a daeth dy ddig di, ac amſer y meirw i'w barnu, ac i roi gwobr i'th waſanaethwyr y prophwydi, ac i'r ſaint, ac i'r rhai ſydd yn ofni dy enw, ſychau a mawrion; *l* ac *m* a ddiſetha y rhai ſydd yn llygru'r ddaear.

19 Ac agorwyd *m* temſl Dduw yn y nef; a gwelwyd arch ei gyfammod ef yn ei demſl ef: a *n* bu meilt, a lleſau, a tharanau, a daear-gryn, a chenllyſg mawr.

PEN. XII.

1 Giwraig wedi ei gwiſgo â'r haul. 7 Michael yn ymladd â'r ddraig.

A Rhyfeddod mawr a welwyd yn y nef; a gwraig wedi ei gwiſgo â'r haul, a'r lleuad *a* dan ei thraed, ac ar ei phen goron o ddeuddeg ſbren:

2 A hi yn feichiog, a lefodd, *b* gan fod mewn gwewyr, a gofid i eſgor.

3 A gwelwyd rhyfeddod arall yn y nef; ac wele, *c* ddraig goch fawr, a ſaith ben iddi, a deg corn; ac ar ei phennau ſaith goron.

4 A'i chynffon hi a dynnodd draian ſêr y nef, ac a'u *d* bwriodd hwynt i'r ddaear. A'r *e* ddraig a ſafodd ger bron y wraig yr hon ydoedd barod i eſgor, i ddifa ei *** phlentyn ha pan eſgorai hi arno.

hwn oedd i *g* fugeilio yr holl genhedloedd a gwialen haiarn: a'i phlentyn hi a *b* gymmerwyd i fynu at Dduw, ac at ei orſedd-faingc ef.

6 A'r wraig a ffodd i'r diffeithwch, lle y mae ganddi le wedi ei barottoi gan Dduw, fel y corthent hi yno *i* ſi a deuccant a thrugain o ddyddiau.

7 A bu *l* ryfel yn y nef; *m* Michael a'i † angylion a ryfelaſant yn erbyn y ddraig, a'r ddraig a ryfelodd a'i hangylion hithau,

8 Ac ni *n* orfuant; a'i lle hwynt ni's cafwyd mwyach yn y nef.

9 A *o* bwriwyd allan y ddraig fawr yr hen ſarph, yr hwn a elwir Diafol a Satan, yr hwn ſydd yn twyllo yr holl fyd: efe a bwriwyd allan *q* i'r ddaear, a'i angylion a *p* fwriwyd allan gyd ag ef.

10 Ac mi a glywais lef uchel yn dywedyd yn y nef, *r* Yr awr hon y daeth iachawdwriaeth, a nerth, a theyrnas ein Duw ni, a gallu ei Grift ef: canys cyhuddwr ein brodyr ni a fwriwyd i'r llawr, yr hwn oedd yn eu *s* cyhuddo fwy ger bron ein Duw ni ddydd a nos.

11 A hwy a'i gorchfygaſant ef trwy *t* waed yr Oen, a thrwy *u* air eu tyſtiolaeth hwynt; ac *x* ni chariaſant eu henioes hyd angau.

12 O herwydd hyn *y* llawenhewch, y nefoedd, a'r rhai ydych yn trigo ynddynt. Gwae y rhai ſydd yn trigo ar y *z* ddaear, a'r môr: canys diſtol a ddiſgynnodd attoch chwi, a chanddo *a* ſid mawr, o herwydd ei fod yn gwybod *b* nad oes ddo ond ychydig amſer.

13 A phan welodd y ddraig ei bwrw i'r ddaear, ni a erlidiodd y wraig a *d* eſgorai ar y mab.

14 A *e* rhoddwyd i'r wraig ddwy o † aſcbydd eryr mawr, fel yr *f* ehedai hi i'r diffeithwch; i'w *g* lle ei hun: lle yr ydys yn ei *b* maethu hi yno *i* dros amſer, ac amſeroedd, a hanner amſer, oddi wrth wyneb y ſarph.

15 A't ſarph *k* a fwriodd allan o'i ſafn, ar ol y wraig, ddwfr megis afon, fel y gwnai ei dwyn hi ymaith gan yr afon.

16 A'r ddaear a *l* gynnorthwyodd y wraig; a'r ddaear a agorodd ei genau, ac a lyngcodd yr afon, yr hon a fwriodd y ddraig allan o'i ſafn.

17 A llidiodd y *m* ddraig wrth y wraig, ac a aeth i wneuthur rhyfel â'r *n* lleill o'i had hi, y rhai ſydd yn cadw gorchymynion Duw, ac ſydd ganddynt dyſtiolaeth Iefu Criſt.

18. Pen. 13. 15. *i* Pen. 9. 15. *m* Gen. 3. 15. *n* Luc 12. 32. Zec. 3. 1.

PEN XIII.

1 Bwyſtfilyn cyfodi o'r môr. 11 Un arall yn cyfodi o'r ddaear, &c.

AC mi a ſefais ar dywod y môr; ac a welais *a* fwyſtfil yn codi o'r môr, a deg corn a deg coron, ac ar ei bennau enw *b* cableddu.

2 A'r bwyſtfil a welais i oedd *c* debyg i lewpard, a'i draed *d* fel traed arth, a'i ſafn fel ſafn llew: a'r *e* ddraig a roddodd iddo ei gadair, a'i gorſedd fawr, ac awdurdod mawr.

3 Ac mi a welais * un o'i bennau fel lywodraeth megis wedi ei ladd yn farw; a'i *f* briw a blygwyd marwol ef a iachawyd: *f* a'r holl ddaear a ryfeddodd ar ol y bwyſtfil.

4 A hwy a addolaſant y *g* ddraig yr hon a roes allu i'r bwyſtfil: ac a addolaſant y bwyſtfil, gan ddywedyd, *h* Pwy ſydd debyg i'r bwyſtfil? pwy a ddichon ryfela ag ef?

5 A rhoddwyd iddo ef enau yn llefaru *i* pethau mawrion, a chableddau; a rhoddwyd

a Deut. 13. 1. Num. 16. 2 Mat. 4. 9. 2 Thef. 2. 4
b Hoſ. 8. 4.
c Dan. 7. 6.
d Hab. 1. 8.
e 16. 12. 31
* Rhan o'i ſchu.
f Pen. 17. 8.
g Act. 8. 9. 2 Thef. 2. 4
h Dan. 7. 8.

Pen. xi. *Adn.* 8.] *Sodoma a'r Aipht.* Nid lle trigianol, ond athrylith dyniol, a feddylir. Y mae caethion yn *Aipht* a phechaduriaid *Sodoma* yn rhy amlwg yn ein gwlad ein hunain.] *Adn.* 11. *Safaſant ar eu traed.* Yn debyg *dywediad*, pan bydd Duw yn *bywhau* ei waith, os bydd farw rhai Tyſtion Iſu, yr Hwn a gyfododd y *trydydd* ddydd a ddonia eraill yn eu lle. Ac *anfonau* dynion ag eglwyddodyr gan eu bydwybod wrth fwn tarau yr efengyl. *Adn.* 13. *Sal.* lxxiii. 22. *Judas* 12. *Pen.* iii. 4. ‖ Pen. xii. *Adn.* 16.] *A'r ddaear a agorodd ei genau.* Cenedl yn erbyn cenedl, y *Tiarc*, wrth afon *Euphrates*, yſgatfydd, yr erbyn y *Pab*, yn rhyſela, ac yn lladd eu gilydd, a'r eglwys yn eppilio, ac yn byw yn heddwch Duw. *Eſa.* xxiii. 4.

l Pen. 11. 2 wyd iddo awdurdod i wneuthur rhyfel
l Sal. 12. 4. *k* ddau fis a deugain.
Dan. 7 25. 6 Ac efe a agorodd ei enau mewn cab-
m Dan. 7. ledd yn *l* erbyn Duw, i gablu ei enw ef,
21. a'i dabernacl, a'r rhai ſydd yn trigo
Pen. 11. 7. *y* nef.
n Sal. 109. 7 A rhoddwyd iddo wneuthur *m* rhyfel
17. a'r ſaint, a'u gorchfygu hwynt: a rhodd-
1 Theſ. 2. wyd iddo awdurdod ar *n* bob llwyth, ac
10. iaith, a chenedl.
Pen. 14. 6. 8 A holl drigolion y ddaear a'i haddol-
o Mat. 24. ant ef, *y* rhai nid yw eu *o* henwau yn yſ-
24. grifenedig yn llyfr bywyd yr Oen *yr bun*
Pen. 7. 3. a laddwyd er *p* dechreuad y byd.
p Pen. 17. 8. 9 ¶ Od oes gan neb *q* gluſt, gwrandaw-
q Pen. 2. 7. ed.
r Eſa. 33. 1 10 *r* Os yw neb yn tywys i gaethiwed,
Mat. 7. 2. efe a a'i gaethiwed. Os yw neb yn *s* lladd
s Mat. 26. â chleddyf, rhaid yw ei ladd yntau a
52. chleddyf. *t* Dyma amynedd a ffydd y
t Pen. 14. ſaint.
12. 11 ¶ Ac mi a welais fwyſtfil arall yn
u Pen. 11. *u* codi o'r ddaear; ac yr oedd ganddo
7. ddau gorn tebyg i oen, a *x* llafaru yr oedd
x 1 Tim. fel draig.
4. 1.
y Adn. 3. 12 A holl awdurdod y bwyſtfil cyn-
z Deut. taf y mae efe yn ei arferu ger ei fron ef,
13. 3. ac yn peri i'r ddaear, ac i'r rhai ſydd yn
Mat. 24. 24 trigo ynddi, addoli y bwyſtfil cyntaf, yr
2 Cor. 11. hwn yr *y* iachawyd ei glwyf marwol.
14.
2 Theſ. 2. 9 *a* dan ddifyrn o'r nef i'r ddaear, *b* yng
a 1 Brenh. gwŷg dynion;
3. 38.
b Act. 5. 9. 14 Ac *y* mae *efe* yn twyllo y rhai ſydd
c *dilyn'r bwyſtfil.* yn trigo ar y ddaear, trwy y rhyfeddodau
Pen. 19. 20 y rhai a roddwyd iddo *ef* eu gwneuthur
d Adn. 3. ger bron *c* y bwyſtfil; gan ddywedyd
e *bywyd.* wrth drigolion y ddaear, am iddynt wneu-
d Adn. 12. thur delw i'r bwyſtfil, eu lladd.
f *gwneuth-* 15 A chaniattawyd iddo ef roddi *d* an-
ur pawb. adl i ddelw y bwyſtfil, fel y llafarai delw
g Groeg, y bwyſtfil hefyd, *d* ac y gwnelai i'r ſawl
fail y rhodd- nid addolent ddelw y bwyſtfil, eu lladd.
ai.
f Act. 23. 12. 16 Ac y mae yn *f* peri i bawb, *e* yſch-
g Pen. 18. ain a mawrion, cyfoethogion a thlodion,
11. rhyddion a chaethion, *g* ddarbyn nôd ar
h Act. 9. 2. eu *f* llaw ddehau, neu ar eu talcennau.
i Preg. 1. 17 Ac na allai neb *h* brynu *g* na
17. gwerthu, onid yr hwn a fyddai ganddo
Pen. 17. 9. *b* nôd, neu enw y bwyſtfil, neu rifedi ei
k 1 Cor. 14. enw ef.
20.
l 2 Theſ. 2. 18 Yma y mae *i* doethineb. Yr hwn
6. ſydd ganddo *k* ddeall, bwried rifedi y
bwyſtfil: canys rhifedi dyn ydyw; *l* a'i
rifedi ef yw, Chwe' chant a thrugain a
chwech.

P E N. XIV.

1 *Yr Oen ar fynydd Sion.* 6 *Angel yn pregethu.* 8 *Babilon yn ſyrthio.* 18 *Gwinwydd yn danwydd.*

a Sal. 2. 6. Eſa. 33. 20. *b* Pen. 13. 16. *c* 22. 4. *c* Pen. 1. 15 a 19. 6. *d* Pen. 5. 8. a 15. 3. *f* Ezec. 10. 25. Pen. 4. 7. *g* Barn. 12. 6. *b* Can. 2. 3. Pen. 17. 2. *i* Pen. 17. 14.

AC mi a edrychais: ac wele *a* Oen yn ſefyll ar fynydd Sion, a chyd âg ef bedair mil a ſaith ugain mil, a chanddynt *b* enw ei Dad ef yn yſgrifenedig yn eu talcennau.
2 Ac mi a glywais lais o'r nef, *c* fel ſŵn dyfroedd lawer, ac fel ſŵn taran fawr: ac mi a glywais lais *d* telynorion yn canu ar eu telynau:
3 A hwy a ganafant megis *e* caniad newydd ger bron yr orſedd-fainc, a cher bron y *f* pedwar peth byw, a'r henuriaid: ac *g* ni allodd neb ddyfgu'r gan, ond y pedair mil, a'r ſaith ugain mil y rhai a brynwyd oddi ar y ddaear.
4 Y rhai hyn yw y rhai *h* ni halogwyd â menywaid: canys gwyryfon ydynt. Y rhai hyn yw y rhai ſy'n *i* dilyn yr Oen pa le bynnag yr eio. Y rhai hyn *k* a brynwyd oddi wrth ddynion, *l* yn flaen-ffrwyth i Dduw, ac i'r Oen.
5 Ac yn eu genau *m* ni chaed twyll;

Pen. xiii. Adn. 11.] *Bwyſtfil arall.* Y cyntaf oedd *Rhufain* baganaidd; a'r ail oedd *Rhufain* babaidd, gallu'r gyntaf oedd yn ei *arwain*, fel y môr, *Adn.* 1, a gallu'r ail yn ei gyfrwyſtra; gan dwyllo trigolion y *ddaear. Adn.* 14. Yr un *bwyſtfil* ydyw mewn gwahanol ddull.] *Pen. xiv. Adn.* 4.] *Gwyryfon.* Byddant *feirion* neu *ferched*, yr un gair ſydd yn *Groeg* am y ddau. Mewn ystyr yſpiritol y dywedir yma: ni addolent *eilyngod*, neu *ddelw* y bwyſtfil. *Pen. xiii. 15.*] *Pen. 12. Amynedd.* Un o nodau amlycaf y *Saint* yw *amynedd* dan y groes; a ſirwyd hyfrydaf eu ſyddi: *w* cadw gorchymynion Duw; er eu curo yn mhrigfa dreigiau.

Sal. xliv. 19. 1 Ioan iii. 24.

l Eph. 5. 27.
m Rhuf. 12. 11.
p Luc 21. 33.
q Marc 16. 15.
Pen. 5. 9.
r Act. 17. 30.
Adn. 16.
s Pen. 13. 14.
t Neh. 9 6.
u Eſa. 24. 21.
Jer. 51. 8.
x Deut. 32. 33.
Pen. 17. 2.
y 2 Cron. 36. 15.
2 Ped. 3. 9.
z Pen. 13. 15.
a Sal. 75. 8.
b Gen. 19. 24.
c Eſa. 34. 10.
d Eſa. 27. 7.
a 66. 24.
e Pen. 12. 17.
f Pen. 3. 10
g Adn. 2.
b 1 Cor. 15. 18.
i Theſ. 4. 17.
k Luc 16. 25.
Act. 3. 19.
l Pen. 1. 13
i Sal. 8. 5.
Heb. 2. 7.
x 21. 3.
m Eſa. 18. 5.
Pen. 18. 8.
n Luc 18. 3
Pen. 6. 10.
o Eſa. 63. 4.
Joel 3. 13.
Pen. 10. 6.
p Sal. 12. 5.
q Mat. 13. 30.
r Sal. 68. 35.
s Pen. 8 5.
t Deut. 32. 32.
Sal. 6. 3, 7.
Pen. 19. 18.
a Eſa. 66. 24.
Joel 3. 13.
b Galar. 1. 15.
c Eſa. 63. 3

P E N. XV.

1 *Saith bla diweddaf.* 2 *Cân y ſaint.* 7 *Saith phiol.*

AC mi a welais arwydd arall yn y nef, mawr a rhyfeddol; ſaith angel a chanddynt *a* y ſaith bla diweddaf: o blegid ynddynt hwy y cyflawnwyd llid *Duw.*

a Adn. 7. Pen. 10. 6.

2 Ac

b Ezec. 36. 6. Luc 12. 49
Pen. 4. 6.
c Rhuf. 8. 37.
Pen. 14. 1.
d Pen. 14. 2.
e Ex. 15. 1.
f Sal. cxi. 2.
g Pen. 16. 7
h Jer. 10. 7
i Eſa. 66. 23.
Sal. 72. 8.
k Sal. 97. 8.
l Exo. 25. 21.
Heb. 9. 3.
Pen. 11. 19
m Am. 1. 2
n Eſa. 13. 3.
Pen. 17. 14
o Pen. 1. 13.
p Jer. 25. 15.
Pen. 14. 10
q Eſa. 6. 4.
r Num. 16. 35.
Sal. 36. 6.
Rhuf. 11. 33.

2 Ac mi a welais megis môr o wydr, wedi ei gymmyſgu à thân; a'r rhai oedd yn cael y maes ar y bwyſtfil, ac ar ei *a* ddelw ef, ac ar rifedi ei enw, ef, yn *b* ſefyll ar y môr gwydr, a *c* thelynau Duw ganddynt.

3 A chanu y maent *d* gân Moſes gwaſanaethwr Duw, a chan yr Oen; gan ddywedyd, *e* Mawr a rhyfedd *yw* dy weithredoedd, *O* Arglwydd Dduw Hollalluog; *f* cyfiawn a chywir *yw* dy ffyrdd di, Brenin *g* ſaint.

4 *h* Pwy ni'th ofna di, O Arglwydd, ac *ni* ogonedda dy enw? o blegid *yti* yn unig *ſoſt* ſanctaidd: o blegid *yr* holl *i* genhedloedd a ddeuant ac a addolant ger dy fron di; o blegid dy *k* farnau di a *l* eglurwyd.

5 Ac ar ol hyn mi a edrychais; ac wele, yr oedd *m* teml pabell y dyſtiolaeth yn y nef yn agored:

6 A daeth y ſaith angel, y rhai yr oedd y ſaith plâ ganddynt, *n* allan o'r deml, wedi eu gwiſgo mewn lliain *o* pur a diſglair, a'u gwregyſu eu dwyfronnau à gwregyſau aur.

7 Ac un o'r pedwar peth byw a roddodd i'r ſaith angel ſaith phiol aur yn *p* llawn o ddigofaint Duw, yr hwn ſydd yn byw yn oes oeſoedd.

8 A llanwyd y deml o *q* fwg oddi wrth ogoniant Duw, ac oddi wrth ei nerth ef: ac ni allai neb fyned i mewn i'r deml, nes darfod cyflawni ſaith bla y ſaith angel.

PEN. XVI.

1 *Y ſaith angel yn tywallt eu Phiolau.* 15 *Dyfodiad Criſt.*

a Jer. 48. 10.
Ezec. 9. 5.
b Exo. 9. 9.
2 Bren. 10. 27.
2 Cron. 35. 22.
c Pen. 13. 14.
d Ex. 7. 17.
Deut. 28. 31.
e Pen. 7. 18
f Ezec. 32. 2.
Dan. 3. 2.
g Pen. 19. 2.
h Pen. 1. 4.
i Mat. 13. 34.
Pen. 13. 15
k Jer. 52. 35.
Mat. 7. 2.
l Pen. 15. 3
m Eſa. 2. 11.
2 S. 30. 2.
n Adn. 11. 21.
2 Cron. 28. 22.
Eſa. 8. 21.
o Jer. 13. 10
p Pen. 13. 2
q Exo. 10. 21.
Pen. 18. 23
r Adn. 9. 22.
2 Bren. 6. 33
s Eſa. 11. 15.
Jer. 50. 38.

AC mi a glywais lef uchel allan o'r deml, yn dywedyd wrth y ſaith angel, *a* Ewch ymaith, a thywalltwch phiolau digofaint Duw ar y ddaear.

2 A'r cyntaf a aeth, ac a dywalltodd ei phiol *b* ar y ddaear; a bu cornwyd drwg a blin ar y dynion oedd a nôd y bwyſtfil arnynt, a'r rhai a *c* addolafent ei ddelw ef.

3 A'r ail angel a dywalltodd ei phiol ar yr *d* afonydd a'r *e* ffynhonnau *f* dyfroedd; a hwy a aethant yn waed.

4 A'r trydydd angel a dywalltodd ei phiol ar yr afonydd ac *g* ar y ffynhonnau dyfroedd; a hwy a aethant yn waed.

5 Ac mi a glywais angel y dyfroedd yn dywedyd, *g* Cyfiawn, O Arglwydd, ydwyt ti, *h* yr hwn wyt, a'r hwn oeddit, a'r hwn a ſydd; o blegid barnu o honot *i* y pethau hyn.

6 O blegid *i* gwaed ſaint a phroffwydi a dywalltafant hwy, *k* a gwaed a roddaiſt iddynt i'w yfed; canys y maent yn ei haeddu.

7 Ac mi a glywais un arall o'r allor yn dywedyd, Ie, Arglwydd Dduw Hollalluog, *l* cywir a chyfiawn *yw* dy farnau di.

8 A'r pedwarydd angel a dywalltodd ei phiol ar yr *m* haul; a gallu a roddwyd iddo i boethi dynion â thân.

9 A phoethwyd y dynion â gwres mawr; a *n* hwy a gablaſant enw Duw, yr hwn ſydd ag awdurdod ganddo ar y plâu hyn: ac nid edifarhaſant i roi *o* gogoniant iddo ef.

10 A'r pumed angel a dywalltodd ei *p* phiol ar *p* orſedd-faingc y bwyſtfil; a'i deyrnas ef a aeth yn *q* dywyll: a hwy a gnoiſant eu tafodau gan oſid,

11 Ac *r* a gablaſant Dduw y nef, o herwydd eu poenau, ac o herwydd eu cornwydydd; ac nid edifarhaſant o'u gweithredoedd.

12 ¶ A'r chweched angel a dywalltodd ei phiol ar yr *s* afon fawr Euphrates; a *s* lychodd ei dwfr hi, fel y paratoid ffordd i'r brenhinoedd *t* y dwyrain.

13 Ac mi a welais dri *u* yſpryd *x* aflan tebyg i lyffaint *yn dyfod* allan o enau y ddraig, ac allan o enau y bwyſtfil, ac allan o enau y *u* gau-brophwyd.

14 Canys *x* yſprydion cythreuliaid, yn gwneuthur *y* gwyrthiau, ydynt, y rhai ſy'n myned allan at *z* frenhinoedd y ddaear, a'r holl fyd, i'w caſglu hwy i *a* ryfel y dydd hwnnw, *dydd* mawr Duw Hollalluog.

15 (Wele, yr wyf fi yn *b* dyfod fel lleidr. Gwyn ei fyd yr hwn ſydd yn gwylio, ac yn cadw ei ddillad, fel na rodio yn *c* noeth, ac iddynt weled ei anharddwch ef.)

16 Ac efe a'u caſglodd hwynt ynghyd i le a elwir yn Hebraeg, *d* Armagedon.

17 ¶ A'r ſeithfed angel a dywalltodd ei phiol i'r *e* awyr; a daeth llef uchel allan o'r deml y nef, oddi wrth yr orſedd-faingc, yn dywedyd, *f* Dirfu.

18 Ac yr oedd *g* lleiſiau, a tharanau, a mellt; ac yr oedd daear-gryn mawr, y fath ni bu er pan yw dynion ar y ddaear, cymmaint daear-gryn, *ac* mor fawr:

19 A'r *h* ddinas fawr a aeth yn dair rhan, a dinaſoedd y cenhedloedd a ſyrthiaſant: *i* a Babilon fawr a ddaeth i mewn *k* cof ger bron Duw, i roddi iddi *l* gwppan gwin llidiowgrwydd ei ddigofaint ef.

20 A *m* phob ynys a ffôdd ymaith, ac ni chafwyd y mynyddoedd.

21 A *n* chenllyſg mawr, megis o † bwys talentau, a ſyrthiaſant o'r nef ar ddynion: a dynion *o* a gablaſant Dduw o blegid plâ'r cenllyſg; canys mawr ydoedd plâ hwnnw.

t Zec. 13. 8
Pen. 18. 2.
u Pen. 19. 20.
c 1 Io. 2. 28
d 2 Bren. 23. 21.
2 Cron. 35. 23.
* *Megido.* Barn. 5. 19.
Joel. 3. 14.
e Eph. 2. 2.
f 2 Cor. 5. 17.
Pen. 21. 6.
g 2 Cor. 15. 51.
Pen. 4. 5.
a 8. 5.
a 11. 13.
b Hag. 2. 22.
i Pen. 14. 8
k Pen. 18. 5
l Jer. 25.
Pen. 31. Pen. Adn. 9, 12.

15. *m* Eſa. 2. 21. Pen. 6. 14. *n* Joſ. 10. 11. 19. † Sef. 125 *puys.* *o* Luc 21. 28. Pen. 22. 15.

PEN. XVII.

1 *Y buttain fawr a'i ſwiſg yſgarlad, a'i dwppan aur*; 14 *Goruchafiaeth yr Oen.*

16 *Barnedigaeth y buttain.*

A Daeth un o'r *a* ſaith phiol ganddynt, ac a ymddiddanodd a mi, gan ddywedyd wrthyf, Tyred, mi a ddangoſaf i ti *c* farnedigaeth y *d* buttain fawr ſydd yn eiſtedd ar *e* ddyfroedd lawer;

2 Gyd â'r hon y putteiniodd *f* brenhinoedd y ddaear, ac y *g* meddwyd y rhai ſydd yn trigo ar y ddaear gan win ei phutteindra ei.

3 ¶ Ac efe a'm dygodd i'r diffeithwch yn yr yſpryd: ac mi a welais * wraig yn eiſtedd ar fwyſtfil o liw yſgarlad, yn llawn o enwau i cabledd, a chaith ben iddo, a deg corn.

4 A'r wraig oedd wedi ei *h* dilladu â phorphor ac yſgarlad, ac wedi ei † gwychu ag aur, ac a maen gwerthfawr, a pherlau, a chanddi *i* gwppan aur yn ei llaw, yn llawn o ffieidd-dra ac aflendid ei phutteindra.

5 Ac ar ei *m* thalcen *yr oedd* enw wedi ei ſgrifennu, *n* DIRGELWCH, BABILON FAWR, *o* MAM PUTTEINIAID, A FFIEIDD-DRA Y DDAEAR.

6 Ac mi a welais y wraig yn *p* feddw gan waed y ſaint, a chan waed merthyron Ieſu: a phan ei gwelais, mi a *q* ryfeddais â rhyfeddod mawr.

7 A'r angel a ddywedodd wrthyf, Paham y rhyfeddaiſt? mi a ddywedaf i ti ddirgelwch *y* wraig, a'r bwyſtfil ſydd yn ei dwyn hi, *r* yr hwn ſy â'r ſaith ben ganddo, a'r deg corn.

8 Y bwyſtfil a welaiſt, a fu, ac nid yw; a bydd iddo *s* ddyfod i fynu o'r pydew heb waelod, *a'r* myned i ddiſtryw: a rhyfeddu a wna y rhai ſy yn trigo ar y ddaear (y rhai ni ſgrifennwyd eu henwau yn *u* llyfr y bywyd er ſeiliad y byd) pan welont y bwyſtfil, yr hwn a fu, ac nid yw, er ei fod.

a Pen. 15. 1.
b Pen. 21. 9.
c Dan. 7. 10.
d Ezec. 16. 15.
Nah. 3. 4.
e Adn. 15.
Jer. 51. 13.
f Ezec. 16. 25.
Pen. 18. 3, 9.
g Dt. 7. 14.
Jer. 51. 7.
Pen. 14. 8.
* *fenyw.*
b 2 Theſ. 2. 4.
Pen. 18. 7.
i Pen. 13. 1
k Pen. 18. 16
† *gorwrus.*
l Adn. 2.
Di. 23. 31.
m Eſa. 3. 9.
n 2 Theſ. 2 7.
o Hoſ. 2. 2.
Nah. 3. 4.
p Pen. 13.
q Hab. 1. 13
r Adn. 3.
s Pen. 13. 1
t Pen. 13.
u Pen. 13.
9 Dyma'r 8.

Pen. xvi. *Adn.* 12.] *Brenhinoedd y dwyrain.*] "*Brenhinoi* offeiriadaeth" o[f] Iſrael, gynt: ynghyledyd y dwyrain, y maent amlaf. Eulynaddoliaeth y *Baby* had *Adrabam* ddychwelyd at Dduw.] *Adn.* 19. *Yn dair rhan.* Paganaidd, Anghriſtaidd, a *chriſtnogaidd*; y ddwy gyntaf a ddiſethwyd gan y ddaear gryn. Neu, *yn yr eiddaear*, a ddimdiſtrywyd gan y *Rhyfeloedd*, a'r *Plâu* yn ddiangol.] Pen. xvii. *Adn.* 8, 3 *Bwyſtfil.* Eglwys *Rhufain* fu baganaidd, ydyd ydd yn nogaidd eto; olyw, Nid crefydd *wiadol*, ond *proſiadol*, geidw'r galon gyd â Duw. Jean iii. 24, 25.

9 Dyma'r meddwl fydd a *x* doethineb ganddo. Y saith ben, saith fynydd ydynt, lle mae'r wraig yn eistedd arnynt.

10 A saith ‡ brenin ydynt: pump a gwympasant, ac un fydd, a'r llall ni ddaeth eto; a phan ddel, rhaid iddo aros *y* ychydig.

11 A'r bwystfil, *yr* hwn oedd, ac nid yw, *er* ei fod, yntau yw'r wythfed, ac o'r saith y mae, ac i ddifetyw y mae yn myned.

12 *z* A'r deg corn a welaist, deg brenin ydynt, y rhai ni dderbyniasant frenhiniaeth eto; eithr yn cael awdurdod fel brenhinoedd, un awr, gyd â'r bwystfil.

13 *Yr a* un meddwl fydd i'r rhai hyn, a *buy a b* roddant eu nerth a'u hawdurdod i'r bwystfil.

14 *c* Y rhai hyn a ryfelant a'r Oen, a'r Oen a'u *d* gorchfyga hwynt: o blegid *e* Arglwydd arglwyddi ydyw, a Brenhin brenhinoedd; a'r rhai fydd gyd âg ef, *fydd* alwedig, ac etholedig, a ffyddlon.

15 Ac *efe* a ddywedodd wrthyf, *Y f* dyfroedd a welaist, lle *y* mae'r buttain yn eistedd, pobloedd a thorfeydd ydynt, a chenhedloedd ac ieithoedd.

16 A'r *g* deg corn a welaist ar y bwyst-fil, y rhai hyn a ‖ gasânt y buttain, ac a'i gwnant hi yn unig ac yn noeth, a'i chnawd hi a fwytânt hwy, ac *h* a'i llosgant hi â thân.

17 Canys i Duw a roddodd yn eu calonau hwynt wneuthur ei ewyllys ef, a gwneuthur *yr* un ewyllys, a rhoddi eu teyrnas a'r bwystfil, hyd oni *i* chyflawner geiriau Duw.

18 A'r wraig a welaist, *yw y* dinas *fawr*, fydd yn teyrnasu ar frenhinoedd *y* ddaear.

PEN. XVIII.

2 Cwymp Babilon. 4 Galw'r dumiolion allan. 11 Llaswyr yn wylo. 20 I saint yn llawenychu.

AC ar ol y pethau hyn mi a welais angel arall yn dyfod i wared o'r nef, ac awdurdod mawr ganddo; a'r ddaear a *a* oleuwyd gan ei ogoniant ef.

2 Ac efe a lefodd yn * groch â llef uchel, gan ddywedyd, *b* Syrthiodd, syrthiodd Babilon fawr honno, ac *c* aeth yn drigfa cythreuliaid, ac yn gadwraeth pob ysbryd aflan, ac *d* yn gadwraeth pob aderyn aflan ac atgas.

3 O blegid yr holl genhedloedd a *e* yfasant o win digofaint ei godineb hi, a brenhinoedd y ddaear a hutteiniasant gyd â hi, *f* a marchnatteawyr y ddaear a gyfoethogwyd gan † amlder ei moethau hi.

4 Ac mi a glywais lef arall o'r nef yn dywedyd, *g* Ewch allan o honi hi, fy mhobl i, fel na byddoch gyd-gyfrannogion o'i phechodau hi, ac na ddderbynioch o'i phlâau hi.

5 *h* O blegid ei phechodau hi a gyrhaeddasant hyd y nef, a Duw a gofiodd ei hanwireddau hi.

6 *i* Telwch iddi fel y talodd hithau i chwi, a dyblwch iddi yn ôl ei gweithredoedd: *i* yn y cwppan a lanwodd hi, llenwch iddi yn ddauddyblig.

7 Cymmaint ag yr ymogoneddodd hi, ac y bu mewn moethau, y cymmaint arall rhoddwch iddi o ofid a galar: o blegid y mae hi yn dywedyd yn ei chalon, Yr wyf yn eistedd yn *m* frenhines; a gweddw nid ydwyf, a galar ni'a gwelaf ddim.

8 *n* Am hynny mewn un dydd y daw ei phlâau hi, *sef* marwolaeth, a galar, a newyn; a *o* hi a *k* lwyr-losgir â thân: o blegid cryf yw yr Arglwydd Dduw, yr hwn fydd yn ei barnu hi.

9 Ac *p* a wylo am dani, a galaru drosti, a wnaê brenhinoedd *y* ddaear, y rhai a

butteiniasant, ac a fuant fyw yn foethus gyd â hi, pan welont *q* fwg ei llosgiad hi,

10 Gan sefyll o hirbell, *r* gan ofni ei gofid hi, a dywedyd, Gwae, gwae, y ddinas fawr honno, Babilon y ddinas gadarn! o blegid *s* mewn un awr y daeth dy farn di.

11 A *t* marchnattawyr y ddaear a wylant ac a alarant drosti; o blegid nid oes neb mwyach yn prynu eu † marchandaeth hwyt.

12 Marchandaeth o aur, ac arian, a meini gwerthfawr, a pherlau, a llîain main, *u* a phorphor, a sidan, ac ysgarlad, a phob coed ‡ thynion, a pob llestr o ifori, a phob llestr o goed gwerthfawr iawn, ac o bres, ac o haiarn, ac o faen marmor,

13 A finamon, a pherarogl au, ac enaint, a thus, a gwin, ac olew, a pheillaid, a gwenith, ac ysgrubliaid, a defaid, ac o feirch, a cherbydau, *x* a ‖ chyrph, ac eneidiau dynion.

14 A'r * aeron a chwennychodd dy enaid, a aethant ymaith oddi wrthyt, a phob peth dainteithiol a gwych a aethant ymaith oddi wrthyt; ac ni chai hwynt ddim mwyach.

15 Marchnattawyr y pethau hyn, y rhai a gyfoethogwyd ganddi, a safant o hirbell oddi wrthi, gan ofn ei gofid hi, gan wylo a galaru,

16 A dywedyd, Gwae, gwae, y ddinas fawr honno, yr hon oedd wedi ei *y* gwisgo a llîain main, a phorphor, ac ysgarlad, ac wedi ei goreuro âg aur, a meini gwerthfawr, a pherlau;

17 O blegid mewn *z* un awr yr anrheithiwyd cymmaint cyfoeth. A *a* phob llong-lywydd, a phob cwmpeini mewn llongau, a llongwyr, a chynnifer ag y sydd a'u gwaith ar y môr, a safasant o hirbell,

18 Ac a lefasant, *b* pan welsant fwg ei llosgiad hi, gan ddywedyd, *c* Pa *ddinas* debyg i'r ddinas fawr honno!

19 *A* hwy a fwriasant *d* lwch ar eu pennau, ac a lefasant, gan wylo a galaru, a dywedyd, Gwae, gwae, y ddinas fawr honno, yn yr hon y cyfoethogodd yr holl rai oedd ganddynt longau ar y môr, trwy ei hamledd hi! o blegid mewn *e* un awr yr anrheithiwyd *hi*.

20 *f* Llawenha o'i phlegid hi, y nef, a chwi, apostolion sanctaidd a phrophwyd; o blegid dialodd Duw arni drosoch chwi.

21 Ac angel cadarn a gododd faen megis maen melin mawr, ac a'i bwriodd i'r môr, gan ddywedyd, *g* Fel hyn gyd â rhuthr y teflir Babilon y ddinas fawr, ac *h* ni cheir hi mwyach.

22 A llais telynorion, a cherddorion, a phibyddion, ac udganwyr, ni chlywir ynot mwyach: ac un crefftwr, o ba grefft bynnag y *bo*, ni cheir ynot mwyach; a thrwst maen melin ni chlywir ynot mwyach;

23 *A* llewych canwyll ni welir ynot mwyach; a llais priodas fab a phriodasferch ni chlywir ynot mwyach: o blegid *i* dy farchnattawyr di oedd wyr mawr y ddaear; o blegid *i* trwy dy fwyn-gyfaredd di y twyllwyd yr holl genhedloedd.

24 Ac ynddi y caed *m* gwaed prophwydi a saint, a phawb a'r a *n* laddwyd ar y ddaear.

PEN. XIX.

1 Cladfori Duw am farnu'r buttain fawr.

AC ar ol y pethau hyn mi a glywais megis llef uchel gan dyrfa fawr *a* yn y nef, yn dywedyd, Aleluia: *b* Iachawdwriaeth, a gogoniant, ac anrhydedd, a gallu, i'r Arglwydd eto Duw ni:

2 O blegid cywir *c* a chyfiawn *yw* ei farnau ef: o blegid efe a farnodd y buttain fawr, yr hon a *d* lygrodd y ddaear â'i phuteindra, *sef* a ddialodd waed ei weision ar ei law hi.

3 Ac

* Gr. groch.

‡ *dull o dynwaredyth.*

† Gr. amledd.

* Gr. aeron yr hâf.

‖ *Sef, yn ol derbyn y gair.*

† Am arian y ceid maddeuant, nefoedd, a gollwng enaid o'r Purdan, medd y Pab. Ond darfu ei farfiandaeth, rhaid *derbyn* yn rhad.

‖ *caethwasion.*

* *Ffrwyth au cynnar.*

Pen. Thes. 5. 3.

a Ezec. 27. 29. Pen. 8. 9. b Ada. 9. Eſa. 34. 10 c Pen. 9. 10. a 13. 4. d Jer. 2. 13. Ezec. 27. 30. Act. 16. 19 e Luc 12. 20.

f Sal. 58. 11. Eſa. 44. 23. Luc 15. 13 g Jer. 51. 6. h Sal. 37. 36. Eſa. 13. 20. Jer. 51. 36. i Ezec. 26. 13. k Eſa. 23 Nah. 3. 16. l Nah. 3. 5. Pen. 3 20. m Sal. 9. 11. n Mat. 23. 32. Pen. 17. 6.

a Sal. 148 2, 3. Pen. 11. 18 b Pen. 7. 10 a 12. 10.

c Pen 15. 3 d Pen. 21. 8. e Pen. 18. 20.

Pen. xvii. *Adn.* 12 *Ebrwyr* yn cyfiawnu yr eglwys, yn aymmwys, cyfrif neb *yn frenin*, tra yr oedd y *Pab* yn Benthwyr fuont mor waedlyd yn erbyn y gwirf. *Adn.* 13. and. darfu iddynt flino ar eu *hau*, ac a ryfelasant yn ei erbyn *Adn.* 16. Nyni a allwn ddywedyd, Cyflawnwyd

PEN. XX.

5 Ac eilwaith y dywedasant, Aleluia.
f A'i mwg hi a gododdai yn oes oesoedd.
4 A'r pedair henuriad ar hugain, a'r pedwar anifail a lawr, ac addolasant Dduw, yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-fainge, gan ddywedyd, Amen; Aleluia.
5 A llef a ddaeth allan o'r orsedd-fainge, yn dywedyd, b Moliennwch ein Duw ni, ei holl weision ef, a'r rhai yd'ch yn ei ofni ef, bychain a mawrion hefyd.
6 Ac mi a glywais megis llais tyrfa fawr, ac megis swn dyfroedd lluos, ac megis swn taranau cryfion, yn dywedyd, Aleluia: g o blegid teyrnasodd yr Arglwydd Dduw Hollalluog.
7 Llawenychwn, a gorfoleddwn, a rhoddwn ogoniant iddo ef: o blegid daeth priodas yr Oen, a'i wraig ef a'i parottodd ei hun.
8 A channiattawyd iddi gael ei gwisgo i a lliain main glân a disglair: canys lliain main ydyw cyfiawnder y saint.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ysgrifenna, m Bendigedig yw y rhai a elwir i swpper a neithior yr Oen. Ac efe a ddywedodd wrthyf, n Gwir eiriau Duw yw y rhai hyn.
10 Ac o mi a fyrthiais wrth ei draed ef, i'w addoli ef. Ac efe a ddywedodd wrthyf, p Gwel na wnelych: cyd-was ydwyt i ti, ac i'th frodyr yn rhai sy'gan-ddynt q dystiolaeth Iesu. Addola Dduw: canys tystiolaeth Iesu ydyw Yspryd y brophwydoliaeth.
11 Ac mi a welais y nef yn agored; ac wele r farch gwynn; a'r hwn oedd yn eistedd arno a elwid t Ffyddlon a Chywir, ac mewn u cyfiawnder y mae efe yn barnu ac yn rhyfela.
12 x A'i lygaid oedd fel fflam dân, ac ar ei ben yr oedd y coronau lawer: ac yr oedd ganddo enw yn ysgrifenedig, yr hwn ni wyddai neb ond efe ei hun.
13 Ac yr oedd wedi ei wisgo â gwisg wedi ei throchi mewn gwaed: a geiwir ei enw ef gair Duw.
14 A'r z lluoedd oedd yn y nef a'i canlynasant ef ar feirch gwynion, wedi eu gwisgo à lliain main, gwynn, a glân.
15 Ac a allan o'i enau ef yr oedd yn dyfod gleddyf llym, i daro y cenhedloedd ag ef: ac efe a'u bugeilia hwynt à gwialen haiarn: ac efe fydd yn b sathru cerwyn win digofaint a llid Duw Hollalluog.
16 Ac y mae ganddo ar ei wisg, ac ar ei forddwyd, enw wedi ei ysgrifennu, c BRENHIN BRENHINOEDD, AC ARGLWYDD ARGLWYDDI.
17 Ac mi a welais angel yn sefyll yn yr haul; ac efe a lefodd à llef uchel, gan ddywedyd wrth yr d holl adar oedd yn chedeg ynghanol y nef, Deuwch ac ymgesglwch ynghyd i e swpper y Duw mawr.
18 Fel y bwyttaoch f gig brenhinoedd, a chig pen-capteiniaid, a chig y cedyrn, a chig meirch, a'r rhai fydd yn eistedd arnynt, a chig holl ryddion a chaethion, a bychain a mawrion.
19 Ac mi a welais y g bwystfil a brenhinoedd y ddaear, a'u lluoedd wedi ymgynnull ynghyd i wneuthur rhyfel yn erbyn yr hwn oedd yn h eistedd ar y march, ac yn erbyn ei lu ef.
20 A dalwyd y bwystfil, a'r hwn oedd gyd ag ef y gau brophwyd, yr hwn a wnaeth wyrthiau ger ei fron ef, trwy y rhai y twyllodd efe y rhai a dderbyniasent nôd y bwystfil, a'r rhai a'm addolasent ei ddelw ef. Yn e fyw y burriwyd hwy ill dau i'r llyn tân yn p llosgi a brwmstan.
21 A'r q lleill a laddwyd â chleddyf yr hwn oedd yn eistedd ar y march, yr hwn oedd yn dyfod allan o'i enau ef: a'r holl r adar a gawsant eu gwala o'u cig hwynt.

a Esa. 34. 10. b Pen. 14. 11. c Pen. 4. 4. a 11. 16. d Deut. 32. 43. Sal. 148. 12, 13. e Sal. 72. 8. Dan. 7. 14. Pen. 11. 15. a 12. 10. f Esa. 61. 10. Sal. 45. 13. g Eph. 5. 6. h Rhuf. 8. 30. Phil. 2. 14. i Pen. 21. 5. Sal. 119. 160. k Pen. 22. 8. l Act. 10. 26. a 14. 14. Pen. 22. 9. q 1 Ioan 5. 10. Pen. 12. 17. r Marc 1. 10. s Pen. 6. 2. t Pen. 3. 14. u Rhuf. 2. 5. x Pen. 1. 14. a 2. 18. y Sal. 22. 8. z Barn. 13. 18. Esa. 9. 6. Mat. 11. 27. a Sal. 58. 10. Esa. 63. 1. Pen. 14. 20 b Ioan 1. 1. c Ioan 5. 7. d Joel 3. 11 Zec. 14. 5. e Thef. 1. 7 Judas 14. e Pens 1. 16. f Esa. 63. 3 Pen. 14. 20 f 1 Tim. 6. 15. Pen. 17. 14 g 1 Sam. 17. 44. Adn. 21. b Ezec. 39. 17. i Jer. 7. 33. Ezec. 39. 4 Pen. 16. 14. k Pen. 13. 1. a 16. 13. l Adn. 11. m Pen. 20. 10. n Jer. 50. 21. x Pen. 13. 15. o Num. 16. 31.

Esa. 30. 33. Sal. 55. 15. Ezec. 38. 32. p Gen. 19. 24. Pen. 14. 10. q Jer. 50. 26. Pen. 13. 10. a 18. 4. r Adn. 17.

PEN. XX.

2 Rhuymus Satan. 5 Yr adgyfodiad cyntaf. 7 Gollyngir Satan. 10 Dinistr Gog a'r gwaith.

AC mi a welais angel yn disgyn o'r nef, a chanddo agoriad y pydew diwaelod, b a chadwyn fawr yn ei law.
2 Ac efe a ddaliodd y ddraig, yr hen farph, yr hwn yw diafol a Satan, ac a'i rhwymodd ef dros fil o flynyddoedd,
3 Ac a'i bwriodd ef i'r pydew diwaelod, ac a gaeodd arno, ac a seliodd ef, d fel na thwyllai efe y cenhedloedd mwy, nes cyflawnid mil o flynyddoedd: ac ar ol hynny rhaid yw ei ollwng yn rhydd dros e ychydig amser.
4 Ac mi a welais f orseddi, ac eistedd-feinigiau, a hwy a eistedd-asant arnynt: g a barn a roed iddynt hwy: ac mi a welais eneidiau y rhai a b lorrwyd eu pennau ant dystiolaeth Iesu, ac am air Duw, ac rhai ni addolasent y bwystfil na'i ddelw ef, ac ni dderbyniasent ei nôd ef ar eu talcen-nau, neu ar eu dwylaw; a hwy a fuant fyw ac a i deyrnasasant gyd â Chrift fil o flynyddoedd.
5 Eithr y lleill o'r meirw ni fuant fyw drachefn, nes cyflawni o mil blynyddoedd. Dyma'r m adgyfodiad cyntaf.
6 Gwynfydedig a sanctaidd yw'r hwn fydd a rhan iddo yn yr n adgyfodiad cyntaf: yr hyn hyn nid oes i'r o nâd far, wolaeth sawlurdod arnynt, eithr hwy a fyddant p offeiriaid i Dduw ac i Grift, ac a deyrnasant gyd ag ef fil o flynyddoedd.
7 ¶ A phan gyflawner y mil blynyddoedd, gollyngir Satan allan o'i garchar;
8 Ac efe a a allan i dwyllo'r cenhedloedd fydd yn mhedair congl y ddaear, Gog a Magog, i'w casglu hwy ynghyd i ryfel; rhif y rhai fydd fel tywod y môr.
9 A hwy a aethant i fyny ar led yr ddaear, ac a amgylchasant gwersyll y saint, a'r s ddinas anwyl: u a than a ddaeth oddi wrth Dduw o'r nefoedd, ac a'u llyfodd hwynt.
10 A diafol, yr hwn oedd yn eu twyllo hwynt, a fwriwyd i'r x llyn o dân a brwmstan, y lle y mae y bwyttfil ac gau-brophwyd; ac y poenir hwynt ddydd a nos yn oes oesoedd.
11 Ac mi a welais gorsedd-fainge wenn fawr, a'r hwn oedd yn eistedd arni, oddi wrth yr hwn y ffodd a y ddaear a'r nef; a lle ni chafwyd iddynt.
12 Ac mi a welais y meirw, fychain a mawrion, yn sefyll ger bron Duw; a'r b llyfrau a agorwyd: a llyfr arall a agorwyd, yr hwn yw llyfr y bywyd: a barnwyd y meirw o wrth y pethau oedd wedi eu hysgrifennu yn y llyfrau, c yn ol eu gweithredoedd.
13 A rhoddodd y môr i fynu y meirw oedd ynddo; a marwolaeth ac uffern a roddasant i fynu y meirw oedd ynddynt hwythau: a hwy a farnwyd f bob un yn ol eu gweithredoedd.
14 A g marwolaeth ac uffern a fwriwyd i'r h llyn o dân. Hon yw'r i ail farwolaeth.
15 A phwy bynnag ni chafwyd wedi ei ysgrifennu yn k llyfr y bywyd, bwriwyd ef i'r llyn o l dân.

Pen. 3. 5. d Prec. 12. 14. e Mat. 12. 36. f Rhuf. 2. 6. g 1 Cor. 15. 26. h Heb. 2. 14. i Adn. 6. k Pen. 13. 8. l Adn. 10.

PEN. XXI.

Nef a daear newydd.

AC a mi a welais nef newydd a daear newydd: canys y nef gyntaf a'r ddaear gyntaf a aeth heibio: a'r b môr nid oedd mwyach.
2 A mi fyfi Ioan a welais y c ddinas sanctaidd, Jerusalem newydd, yn dyfod oddi wrth Dduw i waered o'r nef, wedi

Rhyfel Gog, &c.

PEN. XX.

1 a Esa. 13. 5. b Gen. 3. 15. c Gen. 3. 15. 2 Cor. 11. 3. d 1 Bren. 22. 22. e Esa. 13. 6. 2 Thef. 2. 9 Pens. 16. 13 f Pen. 18. 22. g Dan. 7. 9. Mat. 19. 28 Luc 22. 30 h 1 Cor. 6. 2, 3. i Mat. 24. 10. Pen. 6. 9. Pen. 13. 15. k Rhuf. 8. 18. 2 Tim. 2. 12. l Pen. 5. 10. m Adn. 12. Dan. 12. 2 n Eph. 2. 6 Rhuf. 11. 25. Phil. 3. 11. o Dan. 12. 12 o Pen. 2. 11. p Esa. 26. 20. q Esa. 11. 6. 1 Pedr 2. 9. a 5. 10. r Exec. 38. 2. 39. 2. s Pen. 16. 14. t Esa. 66. 5. 20. Mat. 24. 9. Pen. 16. 14 Luc 21. 8. u Gen. 19. 24. Pen. 21. 2. v Esa. 66. 15. Ezec. 38. 11. x Mat. 25. 41. y Pen. 19. 20. z Mat. 25. 31. a 2 Pedr 3. 7. a Dan. 7. 10. b Phil. 4. 3. c Rhuf. 8. 29. Pen. 19. 20.

PEN. XXI.

Nef a daear newydd.

a Esa. 65. 17. b Pen. 20. 11. Adn. 1. c Esa. 52. 1. Luc 19. 12. Gal. 4. 26. Heb. 12. 22.

d Pen. 19. el pharottoi fel *d* priodas-ferch wedi ei
7. tharwfio i'w gwr.
e Lef. 26. 8 Ac mi a welwais iefu uchel allan o'r
11. nef yn dywedyd, Wele, y mae pebyll Duw
f Ezec. 37. gyd â dynion, ac efe a drig gyd â hwynt,
27. a hwy a fyddant *f* bobl iddo ef, *g* a Duw
g 1 Cor. 2. ei hun a fydd gyd â hwynt, *ac a fydd* yn
9. Dduw iddynt:
h Efa. 25. 4 Ac *h* efe fyrth Duw ymaith bob deigr
8. oddi wrth eu llygaid hwynt; a *i* marw-
i Pen. 7. 17. olaeth ni bydd mwyach, *k* na galar, na
k Efa. 25. 8. wylofain, na phoen nt bydd mwyach: o
l Deut. 15. blegid y pethau cyntaf a aeth heibio.
54: 5 A dywedodd (yr hwn oedd yn eis-
l Efa. 35. teddu ar yr orsedd-faingc, Wele, yr wyf yn
10. gwneuthur pob peth yn *m* newydd. Ac
i Pen. 5. 2. efe a ddywedodd wrthyf, Ysgrifenna:
m 2 Cor. 5. canys y mae y geiriau hyn yn gywir ac
17. Efa. 43. yn ffyddlon.
19.
n Pen. 1. 8. 6 Ac efe a ddywedodd wrthyf, a Darfu.
o Pen. 1. 3. *o* Myfi yw Alpha ac Omega, y dechreu-
a 19. 11. a'r diwedd. I'r hwn fydd o fychedig, y
p Pen. 16. rhoddaf o ffynnon dŵr y bywyd yn rhad.
17. 7 Yr hwn fydd yn gorchfygu, *p* a eti-
q Pen. 1. 8. fedda bob peth: ac *q* mi a fyddaf iddo ef
r Efa. 55. 1. yn Dduw, ac yntau a fydd i minnau yn fab.
Zec. 12. 17 8 Ond i'r rhai *r* ofnog, a'r digred, a'r
s Rhuf. 8. ffiaidd, a'r lofruddion, a'r putteinwyr, a'r
29. dewiniaid, a'r eulun-addolwyr,
t Deut. 3. 22 a'r holl gelwyddwyr, *y* bydd eu rhan yn y
u Heb. 9. llyn fydd yn llofgi â than a brwmstan:
20. yr hwn yw'r ail farwolaeth.
x Di. 19. 25. 9 A daeth attaf un o'r *x* saith angel yr
Jo. 12. 22. oedd y saith phiol ganddynt yn llawn o'r
a Pen. 20. saith bla diweddaf, ac a ymddiddanodd â
14. mi, gan ddywedyd, Tyred, mi a ddang-
b Pen. 15. ofaf i ti y *y* briodas-ferch, gwraig yr Oen.
21. 10 Ac efe a'm dug i ymaith *z* yn yr
z 17. 1. Yspryd i fynydd mawr ac uchel, ac a
y Sal. 45. 9. ddangosodd i mi *a* y ddinas fawr, Jerusa-
Efa. 62. 5. lem (uchaldd, yn difgyn allan o'r nef oddi
Ezec. 40. 2. wrth Dduw.
11 A gogoniant Duw ganddi: a'i *b* tlf-
a Pen. 17. 5. gleirdir hi *sydd* debyg i faen o'r gwerth-
b Pen. 2. 9. fawrocaf, megis maen jaspis, yn liyw
c 18. 23. 24. fel grifial;
c Dat. 15. 12 Ac iddi *c* fur mawr ac uchel, ac iddi
16. ddeuddeg porth, ac wrth y pyrth ddeu-
d Gen. 2. 24. ddeg angel, ac enwau *d* wedi eu hyfgri-
16. fenu arnynt, y rhai yw *meibion* e deuddeg
e Gen. 32. 28. llwyth plant Ifrael:
Efa. 6. 1. 13 O du *y* dwyrain, tri phorth; o du
a 60. 11. y gogledd, tri phorth; o du y deau, tri
Ezec. 2. 5. phorthau; o du y gorllewin, tri phorth.
f Num. 2. 14 Ac *yr oedd* mur y ddinas a deuddeg
g. 3. *g* fylfaen iddo, ac *f* arnynt enwau *g* deu-
Ezec. 48. ddeg apoftol yr Oen.
31. 15 A'r hwn oedd yn ymddiddan â mi,
h Rhuf. 11. *i* oedd a chorfen fur ganddo, i fefuro y
26. ddinas, a'i phyrth, a'i mur hi.
i Mat. 8. 16 A'r ddinas fydd wedi ei *h* gosod yn
21. bedeirongl, a'i hyd fydd cymmaint a'i
Luc 13. 29 led. Ac efe a fefurodd y ddinas a'r gor-
k Efa. 28. fau, yn *k* ddeuddeg mil o ffurlongau. A'i
16. hyd, a'i lled, a'i uchder, fydd yn ogym-
l Gor. 3. 11 maint.
Mat. 10. 28 17 Ac efe a fefurodd ei mur hi yn
m Gloer. *gant a phedwar cubyd a deugain, wrth*
gnoddyd. fefur dyn, hynny yw, eiddo'r angel.
n Mat. 16. 18 Ac *n* adeiladwyd ei mur hi oedd o faen
18. jaspis: a'r ddinas *oedd* o aur pur, yn de-
o Ezec. 40. byg i wydr gloyw.
3. 19 A'r fylfeiau mur y ddinas *oedd* wedi
p Efa. 33. eu harddu â phob rhyw *p* faen gwerth-
20. fawr. Y fail cyntaf *oedd* faen Jaspis; yr
Heb. 11. 27 ail, saphir; y trydydd, calcedon; y ped-
q Eph. 3. 18 warydd, fmaragdus;
20 *q* pummed, fardonyxs; y chweched,
fgwar. 12 ed, ffurdinas; y seithfed, crysolithus; yr
wrth. 12. wythfed, beryl; y nawfed, topazius; y
m Sal. 48. 12.
n Eia. 1. 22. Ads. 21. o Heb. 11. 10. p Exo.
28. 17, &c. Eia. 54. 11.

Pennod. xxi. *Adn.* 16.] *Yn deuddeg mil o ffadau.* Sef, 750, o ffildiroedd, o gwmpas: ni welwyd y fath ddinas ar y ddaear. Gwir yw'r gair, "yn nho fy Nhad y mae llawer o drigfannau *Jaan* xiv. 2," ac mur *Adn.* 17. yn 144, o gufyddau, *llurfoligi* 12. wrth 12. yn ol rhifedi'r faint a feliwyd *Pen.* vii. 4.

Pen. xxii. *Adn.* 2.] *Addas Dduw.* Nyfle, y mae'r greyfydd fy'n arfer addoli faint, ac *angylion*, yn llynol Does Gelidwad arall dan y nef. *Adn.* 10. *Heb.* i. 6.

Adn. 13. *ALPHA ac OMEGA.*

Nid *ail*, ond ALPHA ydyw Efe, A wnaeth y Ddaear faith a'r Nef,
Mae'n DAD, yn FAB, yn SANCTEIDYD Glân, Yn DDUW, yn Ddyn, yn ddiwahân!

x Mat. 7. 22.
x Ioan 14. 6.
y Mar. 4. 11 Judas 3.
z Pen. 1. 11.
a Pen. 5. 5.
b Pen. 2. 28.
c Can. 8. 14.
Sal. 144. 5.
d Eſa. 55. 1.
Pen. 21. 6.
e Rhuf. 9. 16.
Phil. 2. 13.

y dechreu a'r diwedd, y cyntaf a'r diweddaf.

14 Gwyn eu byd y rhai ſydd yn *u* gwneuthur ei orchymynion ef, fel y byddo iddynt fraint ym mhren y bywyd, ac y gallont *x* fyned i mewn trwy'r pyrth i'r ddinas.

15 *y* Oddi allan y *mae'r* cŵn, a'r ſwyngyfareddwyr, a'r putteinwyr, a'r llofruddion, a'r eulunaddolwyr, a phob un a'r ſydd yn caru ac yn gwneuthur celwydd.

16 *z* Myfi Ieſu a ddanfonais fy angel i eglwyſi. *a* Myfi yw Gwreiddyn a Hiliogaeth Dafydd, *a'r* Seren fore eglur.

17 Ac y mae'r Yſpryd a'r briodas-ferch yn dywedyd, *c* Tyred. A'r hwn ſydd yn clywed, dyweded, Tyred. A'r hwn ſydd a *d* ſyched arno, deued: a'r hwn *e* ſydd yn ewyllyſio, cymmered ddŵfr y bywyd yn rhad.

18 ¶ Canys *yr* wyf fi yn tyſtiolaethu i bob un ſydd yn clywed geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn, Os *f* rhydd neb *ddim* at y pethau hyn, Duw a rydd atto ef y plâau ſydd wedi eu hyſgrifennu yn y llyfr hwn:

19 *g* Ac os tynn neb ymaith *ddim* oddi wrth eiriau llyfr y brophwydoliaeth hon, *b* Duw a dynn ymaith ei ran ef allan o lyfr y bywyd, ac allan o'r *c* ddinas ſanctaidd, ac *oddi wrth* y pethau ſydd wedi eu hyſgrifennu yn y llyfr hwn.

20 Yr hwn ſydd yn tyſtiolaethu y pethau hyn, ſydd yn dywedyd, Yn wir, yr wyf yn dyfod ar frys. Amen. Yn wir, *i* tyred Arglwydd Ieſu.

21 Graſ ein Harglwydd ni Ieſu Grift *ſyddo* gyd â chwi oll. Amen.

f Deut. 4. 2. Diar. 30. 6. Gal. 3. 15. 2 Tim. 3. 16, 17.
g Diar. 30. 5. Mat. 15. 5. *b* Diar. 13. 6.
i Mat. 6. 10. Luc 21. 28

Pen. xxii. *Adn.* 18.] *Os rhydd neb*, &c. Neu, os cymmerir traddodiad dynol yn lle'r gair yſgrythurol; neu, gynnal arferion paganaidd yn lle eſiamplau Crift'nogaidd; cofied y troſeddwr y goſp a fyrythir! *Judas* 11. Ond y *rhai ſy'n dilyn yr Oen*, Pen. xiv. 4. *yn gwrando ar ei lais ef*, Ioan x. 3. ac yn canlyn eſiamplau y duwiolion, *Mat.* vii. 16, 21. a gânt weled Duw yn ei Deml nefol. *Mat.* xix. 28.

DIWEDD.

I'r unig DDUW *y byddo'r Gogoniant.*

15 JY 64